ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ

ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು

ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಪುಟ

"ಶಬ್ದಪಾರಮಾರ್ಗಮತಕ್ಕಂ"
-ಕೇಶಿರಾಜ

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು
ಚಾಮರಾಜಪೇಟೆ : ಬೆಂಗಳೂರು - ೧೮
೧೯೭೦

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ

ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು

ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಪುಟ

"ಶಬ್ದಪಾರಮಾರ್ಗಮಶಕ್ಯಂ"
–ಕೇಶಿರಾಜ

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು
ಚಾಮರಾಜಪೇಟೆ : : ಬೆಂಗಳೂರು–೧೮

೧೯೭೦

KANNADA NIGHANTU - VOL-1
Second Edition : 2010
Published by : Kannada Sahitya Parishat
Pampa Mahakavi Road, Chamarajapet, Bangalore - 560 018
Pages : XXVII+56+1320+7 Price : Rs. 350=00

ಎರಡನೆಯ ಮುದ್ರಣ - ೨೦೧೦
ಪ್ರತಿಗಳು : ೨೦೦೦
ಬೆಲೆ : ಮುನ್ನೂರು ಐವತ್ತು ರೂಪಾಯಿಗಳು

ಮುದ್ರಣ: **ರಾಜಾ ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್**
ನಂ.೫೯, ೪ನೆ ಕ್ರಾಸ್, ಲಾಲ್‌ಬಾಗ್ ರಸ್ತೆ
ಕೆ.ಎಸ್. ಗಾರ್ಡನ್, ಗಂಗಾಧರಪ್ಪ ಬ್ಲಾಕ್
ಬೆಂಗಳೂರು- ೫೬೦ ೦೨೭.

ಮೊದಲನೆಯ ಮುದ್ರಣ : ೧೯೭೦
ಪ್ರತಿಗಳು : ೧೦,೦೦೦

ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿ

ಅಧ್ಯಕ್ಷರು ಮತ್ತು ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರು

ಡಾ. ಡಿ.ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ., ಡಿ.ಲಿಟ್.

ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರು

ಶ್ರೀ ಕ. ವೆಂ. ರಾಘವಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ.

ಸಂಪಾದಕರು

ಶ್ರೀ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ, ಎಂ.ಎ.

ಸದಸ್ಯರು

ಪ್ರೊ. ಡಿ. ಜವರೇಗೌಡ, ಎಂ.ಎ.
ಡಾ. ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ., ಡಿ.ಲಿಟ್.
ಶ್ರೀ ಎನ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾವ್, ಎಂ.ಎ.
ಶ್ರೀ ಕಾ. ಸ. ಧರಣೇಂದ್ರಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ.
ಪ್ರೊ. ಸ. ಸ. ಮಾಳವಾಡ, ಎಂ.ಎ.
ಪ್ರೊ. ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪಭಟ್ಟ, ಎಂ.ಎ., ಎಲ್.ಟಿ.
ಡಾ. ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ, ಎಂ.ಎ., ಪಿಎಚ್.ಡಿ.
ಪ್ರೊ. ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ.
ಶ್ರೀ ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ, ಎಂ.ಎಲ್.ಸಿ.
ಡಾ. ಜಿ.ಎಸ್. ಗಾಯಿ, ಪಿಎಚ್.ಡಿ.

ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು

ಪದ್ಮಶ್ರೀ ಪಂಡಿತರತ್ನಂ ಶ್ರೀ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು
ಶ್ರೀ ಸಿದ್ಧಯ್ಯ ಪುರಾಣಿಕ, ಐ.ಎ.ಎಸ್.
ಶ್ರೀ ವಿ. ಬಿ. ನಾಯಕ, ಎಂ.ಎ., ಎಲ್‌ಎಲ್.ಬಿ.

ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

ಶ್ರೀ ಜಿ. ನಾರಾಯಣ

ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳು ಮತ್ತು ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿಗಳು

ಶ್ರೀ ಹಂಪ. ನಾಗರಾಜಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ.
ಶ್ರೀ ವೆಂಕಟೇಶ ಸಾಂಗಲಿ
ಶ್ರೀ ಎನ್. ವರದರಾಜನ್, ಬಿ.ಇ., ಎ.ಎಂ.ಐ.ಇ.

ಮುದ್ರಕರು:
ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ ಅಚ್ಚುಕೂಟ
ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು
ಬೆಂಗಳೂರು–೧೮

ಅಧ್ಯಕ್ಷರ ನುಡಿ

'ನಿಘಂಟು ಎಂದರೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಬೃಹನ್ನಿಘಂಟು' ಎಂದೇ ಖ್ಯಾತವಾಗಿರುವ ಈ ಮಹಾನಿಘಂಟಿನ ಎಂಟು ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಅದು ಪ್ರಕಟವಾದ ೧೫ ವರ್ಷಗಳ ನಂತರ ಮತ್ತಷ್ಟು ಸುಂದರವಾಗಿ ಮರುಮುದ್ರಣಗೊಳಿಸಿ ಕನ್ನಡ ಕುಲಕೋಟಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಲು ನನಗೆ ಸಂತೋಷವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಭಾಷೆಯ ಸ್ಥಾನಮಾನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವುದು ಅದರ ಸಂಪನ್ನತೆ ಮತ್ತು ಅರ್ಹತೆಗಳಿಂದಾಗಿಯೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಲೋಕದೆದುರು ಬಿಚ್ಚಿತೋರಿಸುವ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು ಈ ಬೃಹತ್ ನಿಘಂಟು. ಕನ್ನಡದ ಸಮಸ್ತ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ತನ್ನೊಳಗೆ ಐಕ್ಯಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಈ ನಿಘಂಟಿನ ವಿವಿಧ ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವೊಂದರ ಅರ್ಥ, ವಿವರಣೆ, ಉದಾಹರಣೆ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅರ್ಧಪುಟವನ್ನು ದಾಟಿ ಒಂದು ಪುಟವನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದುಂಟು.

ಕ್ರಿ.ಶ.೪೫೦ರ ಹಲ್ಮಿಡಿಶಾಸನದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಈ ಸಂಪುಟ ಯೋಜನೆ ಮುಕ್ತಾಯಗೊಂಡ ೧೯೫೦ರವರೆಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದಲೂ ಉಲ್ಲೇಖಗಳನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿರುವುದು, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಒಂದೇ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ಜೊತೆಗಿರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶಬ್ದವನ್ನೂ ನಾಮಪದ ಅಥವಾ ಕ್ರಿಯಾಪದವೆಂದು ಖಚಿತವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು, ಅರ್ಥ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣಕ್ಕೆಂದು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ವಾಕ್ಯ ಅಥವಾ ವಾಕ್ಯತುಂಡುಗಳೇ ಮೂಲಕಾವ್ಯವನ್ನು ಓದಬೇಕೆನ್ನುವ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು – ಈ ಎಲ್ಲ ಅಂಶಗಳು ಇದರ ಅಪೂರ್ವತೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುವ ಸಾಕ್ಷಿಕಲ್ಲುಗಳಾಗಿವೆ. ನಿಘಂಟು ಎನ್ನುವುದೇ ತುಂಬ ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾದ, ಒಂದು ಭಾಷೆಯ ಸೃಜನ ಸಾಹಿತ್ಯದಷ್ಟೇ ಪ್ರಮುಖವಾದ, ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿರುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವ ರಚನೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳೆಲ್ಲದರ ಎಚ್ಚರದ ದುಡಿಮೆಯನ್ನು ಬಯಸುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡದ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಮೈತುಂಬಿಕೊಂಡ ಘನ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸತತ ಪರಿಶ್ರಮದಿಂದ ಈ ಯೋಜನೆ ಶಿಸ್ತುಬದ್ಧವಾಗಿ ಯಶಕಂಡಿದೆ. ಮೊದಲ ಮುದ್ರಣದ ೧೦,೦೦೦ ಪ್ರತಿಗಳು ಕೆಲವೇ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಗರ ಮನೆಯ ಕಪಾಟುಗಳನ್ನು, ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರಗಳನ್ನು, ಶಾಲೆಕಾಲೇಜುಗಳನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಧನ್ಯತಾಭಾವವನ್ನು ತಳೆಯುವಂತಾಯಿತು. ಆದರೆ ನಿಘಂಟುವಿನ ಉಪಯುಕ್ತತೆಯನ್ನು ತಡವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡವರು ಅಂದಿನಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ದೂರವಾಣಿ ಕರೆ ಮಾಡಿ, ಮಾರಾಟ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಿಸಿ, ಪುಸ್ತಕ ಮಳಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಹುಡುಕಾಡಿ ಸಿಗದೆ ನಿರಾಶರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಮರುಪ್ರಕಟಿಸುವಂತೆ ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಎಂಟು ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ, ಒಂಬತ್ತು ಸಾವಿರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಧಿಕ ಪುಟಗಳ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುವ, ಎಲ್ಲರ ಮನೆಯನ್ನೂ ಬೆಳಗಬೇಕಾಗಿರುವ ಈ ನಿಘಂಟನ್ನು ಮುದ್ರಿಸುವುದಾಗಲೀ, ಮುದ್ರಿತ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಒಂದೆಡೆ ಜೋಡಿಸಿಡುವುದಾಗಲೀ, ಮಾರಾಟದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುವುದಾಗಲೀ, ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು

ಕಡೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಸಾಗಿಸುವುದಾಗಲೀ ಅಷ್ಟೊಂದು ಸುಲಭವಾದ ಕೆಲಸವಲ್ಲ. ಈ ಅಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿಸುವ ಧೈರ್ಯೋರ್ತ್ಸಾಹಗಳು ಪರಿಷತ್ತಿನೊಡಲಲ್ಲಿ ಚಿಮ್ಮುವುದಕ್ಕೆ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರ ಕಾರಣವಾಯಿತೆಂದರೆ ಅದನ್ನು ಯಾರೂ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಆಲಿಸುತ್ತಿರುವುದು, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತನ್ನು ಕನ್ನಡದ ಸಾರ್ವಭೌಮ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯೆಂದೇ ಭಾವಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಕನ್ನಡದ ಭಾಗ್ಯವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಸನ್ಮಾನ್ಯ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಬಿ.ಎಸ್. ಯಡಿಯೂರಪ್ಪನವರು ಹಲವು ಒತ್ತಡಗಳ ನಡುವೆಯೂ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತಿರುವುದು, ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಆಶ್ವಾಸನೆಗಳನ್ನು ಅತಿಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಅನುಷ್ಠಾನಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವುದು, ಪರಿಷತ್ತಿನ ಎಲ್ಲಾ ಯೋಜನೆಗಳಿಗೂ ಹಸಿರು ನಿಶಾನೆ ತೋರುತ್ತಿರುವುದು, ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಪದಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿ – ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಕಚೇರಿಯ ಹೊರಗೆ ಕಡತಗಳೊಂದಿಗೆ ಗಂಟೆಗಟ್ಟಲೆ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿರುವುದು, ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನದಿಂದ ತಾಲ್ಲೂಕು ಸಮ್ಮೇಳನಗಳವರೆಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಅದ್ದೂರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯಲು ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹಣ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು – ಇಂಥವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಂಡಾಗ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ನನಗೆ ಮನಸ್ಸು ತುಂಬಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆರುಕೋಟಿ ಕನ್ನಡಿಗರ ಪರವಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತಾ ಕುಸುಮಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಬೇಕೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. 'ಕನ್ನಡದ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿ' 'ಕನ್ನಡಿಗರ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿ' ಎಂದು ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ನುಡಿಯಬೇಕೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಸನ್ಮಾನ್ಯ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿಗಳ ಕನ್ನಡದ ಮೇಲಿನ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಬಗೆಗಿನ ಈ ಅಖಂಡ ಪ್ರೀತಿ ಹೀಗೇ ಮುಂದುವರಿಯಲೆಂದು ಆಶಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ ನಿಘಂಟು ಯೋಜನೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಮನಗಂಡು ಒಂದು ಕೋಟಿ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಉದಾರವಾಗಿ ನೀಡಿದೆ. ಸರ್ಕಾರ ಹಣ ನೀಡಿರುವುದು ಪರಿಷತ್ತಿಗಾದರೂ ಇದು ಜನತೆಯ ಹಣ ಮತ್ತು ಇದರ ಅಂತಿಮ ಫಲಾನುಭವಿಗಳೂ ಜನತೆಯೇ. ಈ ಎಚ್ಚರವನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡೇ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಬಹುಬೇಡಿಕೆಯ ಬೃಹನ್ನಿಘಂಟಿನ ಎಂಟು ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಪುನರ್ಮುದ್ರಣಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಸರ್ಕಾರದ ಉದಾರ ಆರ್ಥಿಕ ನೆರವಿನ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ನಿಘಂಟಿನ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯರೂ ಕೊಳ್ಳಲು ಮನಸ್ಸು ಮಾಡುವಂತೆ ಕಡಿಮೆಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಾಭಿಮಾನದ ಸಂಕೇತವೆಂಬಂತೆ ಈ ಯೋಜನೆಯ ಯಶಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರ ನಿರ್ವಹಿಸಿರುವ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೂ ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆಗೂ ನಿಘಂಟು ಯೋಜನೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾದಾಗ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಜಿ. ನಾರಾಯಣರಿಂದ ಮೊದಲಗೊಂಡು ಮುಕ್ತಾಯವಾದಾಗ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಸಾ.ಶಿ.ಮರುಳಯ್ಯನವರವರೆಗೆ ಇದನ್ನು ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಮುನ್ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಎಲ್ಲ ಅಧ್ಯಕ್ಷರುಗಳಿಗೂ ನಿಘಂಟು ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು, ಸದಸ್ಯರುಗಳು, ಸಂಪಾದಕರು, ಸಿಬ್ಬಂದಿ ವರ್ಗದವರಿಗೂ ಅಂದವಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿಕೊಟ್ಟ ರಾಜಾ ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್‌ನವರಿಗೂ ಮತ್ತು ಅವರ ಸಿಬ್ಬಂದಿ ವರ್ಗದವರಿಗೂ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ತುಂಬಾ ಆಭಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಮರುಮುದ್ರಣದ ಈ ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡ ಜನತೆ ಪ್ರೀತಿ ವಿಶ್ವಾಸಗಳಿಂದ ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವರೆಂದು ನಂಬಿದ್ದೇನೆ.

ಬೆಂಗಳೂರು
೫-೬-೨೦೧೦

ಡಾ. ನಲ್ಲೂರು ಪ್ರಸಾದ್. ಆರ್.ಕೆ.
ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

ಕೆ. ವಿ. ಶಂಕರಗೌಡ
ಶಿಕ್ಷಣ ಸಚಿವ
ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರ

ಶಿಕ್ಷಣ ಸಚಿವಾಲಯ
ವಿಧಾನಸೌಧ
ಬೆಂಗಳೂರು-೧

ಅಭಿವಂದನೆ

ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾದುದು ಕನ್ನಡ. ಇದಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು ಎರಡು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಮಿಗಿಲಾದ ಪ್ರಾಚೀನತೆ ಇದೆಯೆಂಬುದು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಅತ್ಯಂತ ಸಂಪದ್ಭರಿತವಾದ ಭಾಷೆ. ಈ ಭಾಷೆಯ ಸತ್ವವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಕತೆಯನ್ನೂ ಅರಿತುಕೊಂಡ ಮೈಸೂರು ಸರಕಾರವು ಕನ್ನಡವನ್ನು ಶಿಕ್ಷಣಮಾಧ್ಯಮವನ್ನಾಗಿಯೂ ಆಡಳಿತ ಭಾಷೆಯನ್ನಾಗಿಯೂ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ನಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣಭೂತವಾದ ಅತ್ಯಾಧುನಿಕ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಬಹಳವಾಗಿದೆ.

ಮೈಸೂರು ಸರಕಾರ ನಿಘಂಟು, ವಿಶ್ವಕೋಶ ಈ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಅಪಾರವಾದ ಧನಸಹಾಯವನ್ನು ನೀಡಿದೆ. ನೀಡುತ್ತಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರ ನಿಯಮಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾದ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣಭೂತವಾದ ನಿಘಂಟನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುತ್ತಿರುವುದು ನಾಡಿಗೆಲ್ಲ ತಿಳಿದ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಹಲವಾರು ವಿದ್ವಾಂಸರ ನೆರವಿನಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕಾದುದು ನಿಘಂಟು. ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ಪರಿಷತ್ತು ಸರಕಾರದ ಪರವಾಗಿ ಕೈಗೊಂಡಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ತಗಲುವ ಹದಿನೈದು ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಸರಕಾರ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಒದಗಿಸಿದೆ. ಸುಮಾರು ಐದುಸಾವಿರ ಪುಟಗಳಿರುವ ಈ ನಿಘಂಟು ಸುಮಾರು ಒಂದು ಸಾವಿರದ ಇನ್ನೂರೈವತ್ತು ಪುಟಗಳ ನಾಲ್ಕು ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಈಗ ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಪುಟ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುತ್ತಿರುವುದು ನನಗೆ ತುಂಬ ಸಂತಸವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಜನತೆಗೆ ನಿತ್ಯೋಪಯೋಗಿಯಾದ ಈ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನ ರಚನಾಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪರಿಷತ್ತು ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ತುಂಬ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿರುವುದು ನನಗೆ ಅತೀವ ಆನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆರವಾಗುತ್ತಿರುವ ಎಲ್ಲ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೂ ಈ ಕಾರ್ಯಭಾರವನ್ನು ಹೊತ್ತಿರುವ ಪರಿಷತ್ತಿಗೂ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು. ಸರಕಾರದ ಪರವಾಗಿ ಪರಿಷತ್ತು ಕೈಕೊಂಡಿರುವ ಈ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಕೋರಿ ನಿಘಂಟಿನ ಉಳಿದ ಸಂಪುಟಗಳು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲೇ ಹೊರಬರಲೆಂದು ಹಾರೈಸುತ್ತೇನೆ.

ಕೆ. ವಿ. ಶಂಕರಗೌಡ

ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುತ್ತಿರುವ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನ ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಪುಟವನ್ನು ನಾಡಿನ ಜನತೆಗೆ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಿರುವುದು ನನಗೆ ಬಹಳ ಸಂತೋಷವನ್ನೂ ಹೆಮ್ಮೆಯನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡಿದೆ. ಡೆಮ್ಮಿ ಚತುಷ್ಪತ್ರ ಆಕಾರದ ಸುಮಾರು ಐದುಸಾವಿರ ಪುಟಗಳಿರುವ ಈ ನಿಘಂಟು, ಸುಮಾರು ಒಂದು ಸಾವಿರದ ಇನ್ನೂರ ಐವತ್ತು ಪುಟಗಳ ನಾಲ್ಕು ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುವಂತೆ ಏರ್ಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಒಂದು ಆಧಾರಭೂತವಾದ ಸಪ್ರಮಾಣವಾದ ಸಮಗ್ರ ನಿಘಂಟನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಲಾಷೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಆರಂಭಕಾಲದಿಂದಲೂ ಇತ್ತು. ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವಾಗಿ ತೀರ್ಮಾನಗಳನ್ನೂ ಕೈಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ಅದರಂತೆ ಪರಿಷತ್ತು ನಾಡಿನ ವಿದ್ವಾಂಸರ ನೆರವಿನಿಂದ ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಆರ್ಥಿಕ ನೆರವನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಚೈತನ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದುದರಿಂದ ಆಗ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ದಿ|| ಎಂ. ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿಗಳು ಆಗ ಮೈಸೂರಿನ ಮುಖ್ಯ ಮಂತ್ರಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಕೆಂಗಲ್ ಹನುಮಂತಯ್ಯನವರಿಗೆ ನಿಘಂಟಿನ ವಿಷಯವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿ ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸರಕಾರದಿಂದ ಒಂದು ಲಕ್ಷರೂಪಾಯಿಗಳ ನೆರವನ್ನು ಪಡೆದರು. ಕ್ರಮೇಣ ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯವು ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಹೋದದ್ದರಿಂದ ಈ ಹಿಂದೆ ಸರಕಾರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಒಂದು ಲಕ್ಷರೂಪಾಯಿಗಳು ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಯಿತು. ೧೯೫೪ನೆಯ ಇಸವಿ ಜನವರಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಬಿ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣನ್ ಸಮಿತಿಯವರು ೧೫ ಲಕ್ಷರೂಪಾಯಿಗಳ ಒಂದು ಯೋಜನೆಯನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ಸರಕಾರದ ಮುಂದಿಟ್ಟರು. ಸರಕಾರ ಈ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿತು. ಪರಿಷತ್ತಿಗೂ ಸರಕಾರಕ್ಕೂ ಒಂದು ಒಪ್ಪಂದವಾಯಿತು. ಈ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಕಾರ್ಯಗತಮಾಡಿದ ಆಗಿನ ವಿದ್ಯಾಸಚಿವರಾದ ಶ್ರೀ ವಿ. ವೆಂಕಟಪ್ಪನವರನ್ನೂ ಅರ್ಥಸಚಿವರಾದ ದಿ|| ಟಿ. ಮರಿಯಪ್ಪನವರನ್ನೂ ಇಂದು ಸ್ಮರಿಸುವುದು ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಈಚೆಗೆ ಈ ಕಾರ್ಯ ನಿರಂತರವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದೆ. ಇಂದಿನ ಸರಕಾರ ನಿಘಂಟಿನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲ ತೆರನ ನೆರವನ್ನೂ ನೀಡುತ್ತಿದೆ. ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿರುವ ಮೈಸೂರು ಸರಕಾರಕ್ಕೂ ಅದರಲ್ಲೂ ವಿದ್ಯಾಸಚಿವರಾದ ಮಾನ್ಯ ಶ್ರೀ ಶಂಕರಗೌಡರಿಗೂ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಪರವಾಗಿ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ.

ನಿಘಂಟಿನ ಕೆಲಸ ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರಿಂದ ಆಗುವಂತಹುದಲ್ಲ; ಕೇವಲ ಹಣದಿಂದಲೂ ಆಗುವಂತಹುದಲ್ಲ; ವಿದ್ವಾಂಸರ ನೆರವಿನಿಂದ ಆಗುವಂತಹುದು. ಈ ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಾಡಿನ ಎಲ್ಲ ಭಾಗದ ವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಸದಸ್ಯರಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಅಮೌಲ್ಯವಾದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಿದ್ವಾಂಸರ ನಿಸ್ಪೃಹ ನಿಸ್ವಾರ್ಥ ಸೇವೆಯನ್ನು ಪರಿಷತ್ತು ತುಂಬುಹೃದಯದಿಂದ ನೆನೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹನೀಯರಿಗೆ ಅನಂತ ಪ್ರಣಾಮಗಳು.

ಈ ನಿಘಂಟಿಗೆ ಅನುಪಮ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿರುವ ಹಿರಿಯ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಣಪ್ಪ, ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ, ಡಾ|| ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರೀ, ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರ, ರಾಜಸೇವಾಸಕ್ತ ಡಿ. ಸಿ. ಸುಬ್ಬರಾಯಪ್ಪ, ಪ್ರೊ|| ಡಿ. ಕೆ. ಭೀಮಸೇನ ರಾವ್ ಈ ಮಹನೀಯರನ್ನು ಪರಿಷತ್ತು ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತದೆ.

ನಿಘಂಟು ಕಚೇರಿಯ ಕನ್ನಡ ವಿದ್ವಾಂಸರು ತುಂಬ ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಿಗೂ ಅಚ್ಚುಕೂಟದ ಸಿಬ್ಬಂದಿ ವರ್ಗಕ್ಕೂ ಈ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ನೆರವಾದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಪರವಾಗಿ ಧನ್ಯವಾದಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ.

ದೇಶಹಳ್ಳಿ ಜಿ. ನಾರಾಯಣ
ಅಧ್ಯಕ್ಷ
ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು
ಬೆಂಗಳೂರು

ಅರಿಕೆ

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಸ್ಥಾಪಿತವಾದುದು ೧೯೧೫ನೆಯ ಮೇ ೩ ರಂದು. ಅಂದು ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಪ್ರಮುಖ ವಿದ್ವಾಂಸರೆಲ್ಲ ಸಭೆಸೇರಿ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಉದ್ದೇಶಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನ ರಚನೆಯೂ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಮುಖ್ಯಉದ್ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ತೀರ್ಮಾನವಾಯಿತು. ಪರಿಷತ್ತಿನ ನಿಬಂಧನೆಗಳಲ್ಲಿ ಇದರ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ.

ಈ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಮೊದಲನೆಯ ಕಾರ್ಯವೆಂದರೆ ೧೯೧೯ ನೆಯ ಇಸವಿ ಜುಲೈ ೨೭ ರಲ್ಲಿ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕ ಮಂಡಲಿಯು "ಕನ್ನಡ ಷಟ್ಪದಿಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ದೇಶ್ಯ ತದ್ಭವ ಶಬ್ದಗಳ ನಿಘಂಟಿ"ನ ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಕೈಗೊಂಡ ತೀರ್ಮಾನ. ಇದರಂತೆ ೧೨ ಷಟ್ಪದಿಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಂಡು ಅವುಗಳಲ್ಲಿನ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಬರೆಯಲಾಯಿತು. ಕರ್ಣಾಟಕದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಅನೇಕ ಕನ್ನಡ ಪಂಡಿತರ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆದು ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಪರಿಷತ್ತಿನಿಂದ ಈ ಎಲ್ಲ ಪಂಡಿತರಿಗೂ ಆಗಾಗ ಸೂಕ್ತ ಸೂಚನೆಗಳನ್ನೂ ನಿಯಮಗಳನ್ನೂ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಶೇಖರಿಸಿದ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದಾಗ ಕೆಲವು ನ್ಯೂನತೆಗಳು ಕಂಡುಬಂದುದರಿಂದ, ಆ ನಿಘಂಟನ್ನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಸರಿನೋಡಿಸುವ ತನಕ ಅಚ್ಚುಮಾಡಿಸಬಾರದೆಂದು ಹಾಗೆಯೇ ಇಡಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ಪ್ರತಿ ಪದವನ್ನೂ ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಆಯಾ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಕತ್ತರಿಸಿ ತೆಗೆದು, ಅವುಗಳನ್ನು ಅಕಾರಾದಿಯಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಂದು ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಅಂಟಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದೇ ಈಗ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ "ಷಟ್ಪದಿ ಕಾವ್ಯಗಳ ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು". ಈ ನಿಘಂಟು ತುಂಬ ಉಪಯುಕ್ತವಾದುದು. ಇಲ್ಲಿಯ ಶಬ್ದಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಆಯಾ ಶಬ್ದಗಳು ಬರುವ ಗ್ರಂಥಗಳೊಡನೆ ತಾಳೆನೋಡಿ, ಈ ನಿಘಂಟನ್ನು ಮುದ್ರಿಸುವುದು ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಇದಾದ ಮೇಲೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಚೀನ ನಿಘಂಟುಗಳಾದ 'ಕವಿಕಂಠಹಾರ,' 'ಚತುರಾಸ್ಯ ನಿಘಂಟು,' 'ಮಂಗರಾಜ ನಿಘಂಟು' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ನಿಘಂಟುಗಳಿಂದ "ನಿಘಂಟುಗಳ ನಿಘಂಟು" ಒಂದನ್ನು ಪರಿಷತ್ತು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿತು. ಪಂಪಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಎಲ್ಲ ಮುಖ್ಯಶಬ್ದಗಳ ಒಂದು ನಿಘಂಟನ್ನು ಆ ಬಳಿಕ ಸಿದ್ಧಮಾಡಲಾಯಿತು. ಈ ಎಲ್ಲ ನಿಘಂಟುಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ದಿ|| ಶ್ರೀ ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಾಯಣಪ್ಪನವರ ಪಾತ್ರ ಹಿರಿದಾಗಿತ್ತು.

೧೯೧೯ ರಿಂದ ೧೯೩೦ರ ವರೆಗೆ ಆದ ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯ ಇಷ್ಟು. ಮತ್ತೆ ಒಂದು ದಶಕ ಉರುಳಿದರೂ ನಿಘಂಟಿನ ಬಗ್ಗೆ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೆಲಸವೂ ನಡೆಯಲಿಲ್ಲ.

ಆದರೆ ಕನ್ನಡ ವಿದ್ವಾಂಸರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಕನ್ನಡ ಪದಗಳಿಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ, ಆಧಾರಭೂತವಾಗಿರುವ, ಸಪ್ರಮಾಣವಾದ ಒಂದು ಉತ್ತಮ ನಿಘಂಟು ಇಲ್ಲದಿರುವುದು ಕೊರತೆಯೆಂದೇ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಕೊರತೆ ೧೯೪೧ ನೆಯ ಡಿಸೆಂಬರಿನಲ್ಲಿ ಹೈದರಾಬಾದಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಕಲ ಸದಸ್ಯರ ವಾರ್ಷಿಕಾಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆಯಿತು. ಶ್ರೀ ರಂಗನಾಥ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಮುಗಳಿಯವರು ಆ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಕೋಶ ರಚನೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಒಂದು ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಮಂಡಿಸಿ, ಪರಿಷತ್ತು ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ವಿದ್ವಜ್ಜನರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದರು. ಅದರಂತೆ ಸಕಲ ಸದಸ್ಯರ ಸಭೆಯು ಆ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಒಂದು ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲು ಶ್ರೀ ಮುಗಳಿಯವರನ್ನು ಸಂಚಾಲಕರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಒಂದು ಉಪಸಮಿತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿತು. ಆ ಉಪಸಮಿತಿಯು ರಚಿಸಿದ ಯೋಜನೆಯು ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯಸಮಿತಿಯ ಮುಂದೆ ಚರ್ಚೆಗೆ ಬಂದಿತು. ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯ ಸಮಿತಿಯು ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಅನೇಕ ಸಲ ಚರ್ಚಿಸಿ ಒಂದು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯನ್ನು ನೇಮಿಸಿತು. ಆ ಸಮಿತಿಯ ಸ್ವರೂಪ ಹೀಗಿತ್ತು :

೧. ಪ್ರೊ|| ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು (ಅಧ್ಯಕ್ಷರು)
೨. ಶ್ರೀ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು (ಸದಸ್ಯರು)
೩. ಶ್ರೀ ಕ. ವೆಂ. ರಾಘವಾಚಾರ್ಯರು (ಸದಸ್ಯರು)
೪. ಶ್ರೀ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು (ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳು)

ಈ ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಮೊದಲನೆಯ ಸಭೆಯು ೧೯೪೩ನೆಯ ಇಸವಿ ಡಿಸೆಂಬರ್ ೧೪ನೆಯ ತಾರೀಖು ಸಭೆ ಸೇರಿ ಒಂದು ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿತು. ಈ ಯೋಜನೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಗೆ ವಿವಿಧಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒದಗಬಹುದಾದ ಸಂದೇಹಗಳನ್ನು ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸಿ ಸಲಹೆಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ, ತೆಲುಗು, ಮಲಯಾಳ, ತುಳು, ಪ್ರಾಕೃತ, ಮರಾಠಿ ಮೊದಲಾದ ಭಾಷೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಿಶೇಷಾಂಶಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಉಪಕರಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಒಂದು ಸಮಾಲೋಚನ ಸಮಿತಿಯು ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು (ಅನುಬಂಧ I).

ಈ ಸಮಾಲೋಚನ ಸಮಿತಿಯ ಜೊತೆಗೆ, ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಕೋರಿಕೆಯಂತೆ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನೂ ಒದಗಿಸಿಕೊಟ್ಟು, ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ನೀಡಿ ಸಹಾಯಮಾಡಲು ಒಂದು ಸಹಾಯಕ ಸಮಿತಿ ಇರಬೇಕೆಂದು ಅನೇಕ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಮತ್ತೊಂದು ಸಮಿತಿಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಈ ಸಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಾಡಿನ ಅನೇಕ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಹೆಸರುಗಳಿವೆ.

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಿಘಂಟಿನ ಕಚೇರಿಯು ಪ್ರಾರಂಭವಾದುದು ೧೯೪೪ನೆಯ ಇಸವಿ ಜನವರಿ ೨೭ನೆಯ ತಾರೀಖು. ಅಂದು ಮೊದಲಾದ ಕೆಲಸ ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾ ಬಂದಿದೆ. ಈ ನಿಘಂಟಿನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ.

ನಿಘಂಟು ಕಚೇರಿಯು ಆರಂಭವಾದಮೇಲೆ ನಾಡಿನ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆಲ್ಲ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದು, ಅವರು ಸಹಾಯಕ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರಾಗಿರಬೇಕೆಂದೂ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಸಹಾಯಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ ಅವರನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ಅವರಲ್ಲಿ ೭೩ ಜನ ವಿದ್ವಾಂಸರು ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. (ಅನುಬಂಧ II). ಈ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಜೊತೆಗೆ ನಿಘಂಟಿನ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರು ಒಪ್ಪೊತ್ತಿನ ಕೆಲಸಗಾರರು ತಿಂಗಳಿಗೆ ೨೦ ರೂಪಾಯಿಗಳ ಅಲ್ಪಸಂಭಾವನೆಯ ಮೇಲೆ ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ದುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಕ್ರಮೇಣ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಮಾನವೊಂದನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿ ನಿಘಂಟು ರಚನೆಯಾಗಬೇಕಾದರೆ ಬಹುಕಾಲ ಬೇಕಾಗುವುದೆಂದು ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಯಿತು. ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಆರ್ಥಿಕ ಬಲ ಎಂದೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ನಿಘಂಟಿನ ಕೆಲಸವನ್ನು ವೇಗಗೊಳಿಸುವುದು ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾಗಿ ಕಂಡುಬಂದುದರಿಂದ ಈ ಕಷ್ಟಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಮೈಸೂರು, ಧಾರವಾಡ, ಸಾಂಗ್ಲಿ ಮುಂತಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪೊತ್ತಿನ ಸಹಾಯಕರಿಂದ ಪ್ರಯೋಗ ಸಂಗ್ರಹಣವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲಾಯಿತು. ಅಲ್ಲದೆ, ಕೆಲವರು ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಅಲ್ಪಸಂಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ತಾವಿದ್ದ ಕಡೆಗಳಿಂದಲೇ ಪ್ರಯೋಗಪಟ್ಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ಕಳಿಸುವ ಏರ್ಪಾಟು ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಈ ಎಲ್ಲ ವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಮೊದಲು ತಿಂಗಳಿಗೆ ೨೫ ರೂಪಾಯಿಗಳ ಮೇಲೂ ಆಬಳಿಕ ತಿಂಗಳಿಗೆ ೫೦ ರೂಪಾಯಿಗಳ ಮೇಲೂ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರೆಂಬುದನ್ನು ಈಗ ನೆನೆದುಕೊಂಡರೆ ಈ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಮಾನ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ೧೯೫೧ರ ವೇಳೆಗೆ ೯೦೩ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದಿಡಲಾಗಿತ್ತು. ಈಗ ನಿಘಂಟಿಗಾಗಿ ಒಟ್ಟು ಸುಮಾರು ೧,೭೫೦ ಅಚ್ಚಾದ ಮತ್ತು ಅಚ್ಚಾಗದ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದಲೂ ಸುಮಾರು ೧೦,೦೦೦ ಕ್ಕೂ ಮಿಕ್ಕು ಶಾಸನಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ೧೯೫೧ ರಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಅಕಾರಾದಿ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡಿಸುವ ಕೆಲಸ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು.

ದಿ|| ಪ್ರೊ|| ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ೧೯೪೬ನೆಯ ಇಸವಿಯಿಂದ ನಿಘಂಟಿನ ಗೌರವ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ತಾವಿದ್ದ ಕಡೆಯಿಂದಲೇ (ಧಾರವಾಡದಿಂದಲೇ) ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ವೇಗವಾಗಿ ನಡೆಸಬೇಕಾದರೆ ಗೌರವ ಸಂಪಾದಕರ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಿಘಂಟಿನ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಪೂರ್ಣಕಾಲ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಒಬ್ಬ ಸಂಪಾದಕರೂ, ಅವರಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಲು ತಕ್ಕ ಒಂದು ಕಚೇರಿಯೂ ಅವಶ್ಯವಾಯಿತು. ಆಗ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಆಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ದಿ|| ಎಂ. ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಮೈಸೂರಿನ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಕೆಂಗಲ್ ಹನುಮಂತಯ್ಯನವರಿಗೆ ನಿಘಂಟಿನ ವಿಷಯವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿ, ನಿಘಂಟಿನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸರಕಾರವು ಒಂದು ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು. ಇದಕ್ಕೆ ೧೯೫೪ ನೆಯ ಇಸವಿ ಜೂನ್ ೧೬ ನೆಯ ತಾರೀಖು ಸರಕಾರದ ಅಪ್ಪಣೆ ದೊರೆಯಿತು. ಇದರಿಂದ ನಿಘಂಟಿನ ಕಚೇರಿಯನ್ನು ಪುನರ್ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು.

ಇದಾದ ಸ್ವಲ್ಪದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮೈಸೂರು ಮಹಾರಾಜಾ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಅ|| ಪ್ರೊ|| ಆಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಸಂಪಾದಕರನ್ನಾಗಿ ಆರಿಸಲಾಯಿತು. ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಸರಕಾರದವರೂ ಶ್ರೀ ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರ ಸೇವೆಯನ್ನು ನಿಘಂಟಿನ ಕಚೇರಿಗೆ ಎರವು ಕೊಟ್ಟರು. ಶ್ರೀ ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು ೧೯೫೪ ನೆಯ ಅಕ್ಟೋಬರ್ ೧೮ನೆಯ ತಾರೀಖು ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಪಾದಕತ್ವವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡರು. ಅವರ ಸೂಚನೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಮೈಸೂರು ಓರಿಯಂಟಲ್ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟಿನ ಶ್ರೀ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯರನ್ನೂ ಕೋಲಾರದ ಹೈಸ್ಕೂಲಿನ ಕನ್ನಡ ಪಂಡಿತರಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಹೆಮ್ಮಿಗೆ ದೇಶಿಕಾಚಾರ್ಯರನ್ನೂ ನಿಘಂಟಿನ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಕರನ್ನಾಗಿ ನೇಮಕ ಮಾಡಲಾಯಿತು.

ನಿಘಂಟಿನ ಕೆಲಸ ಈಗ ಒಂದು ಹದಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು. ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯು ರಚಿಸಿದ್ದ ನಿಘಂಟಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಾಡಿನ ವಿದ್ವಾಂಸರೆಲ್ಲರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಶೇಖರಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ನಿಘಂಟಿನ ೮ ಮಾದರಿ ಪುಟಗಳನ್ನು ಅಚ್ಚುಮಾಡಿ ವಿದ್ವಾಂಸರುಗಳಿಗೂ, ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಸಂಪಾದಕರಿಗೂ, ವಿಧಾನಸಭೆ ಮತ್ತು ಶಾಸನಸಭೆಗಳ ಸದಸ್ಯರಿಗೂ ಇತರ ಜನಪ್ರಮುಖರಿಗೂ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡಲಾಯಿತು. ಅನೇಕರು ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿ, ಪ್ರಶಂಸಿಸಿ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದರು. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಬಹು ವಿವರವಾದ ಚರ್ಚೆಗಳನ್ನು ಬರೆದು, ವಿಮರ್ಶಿಸಿ ಅನೇಕ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಈ ಎಲ್ಲ ಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದ್ದ ಸೂಕ್ತಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಉಚಿತವಾದವುಗಳನ್ನು ನಿಘಂಟಿನ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿತು.

೧೯೫೬ ನೆಯ ಮೇ ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿ ನೇಮಕಗೊಂಡುದರಿಂದ, ಅವರು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದರು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಪ್ರೊ|| ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರೇ ಸಂಪಾದಕತ್ವವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾರ್ಯ ನಡೆಸಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಪರಿಷತ್ತು ವಿಜ್ಞಾಪನೆ ಮಾಡಿದಮೇಲೆ, ಅವರು

ಪರಿಷತ್ತಿನ ಮತ್ತು ನಿಘಂಟಿನ ಮೇಲಿನ ಅತ್ಯಂತ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿದರು. ಶ್ರೀಮಾನ್ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪನವರನ್ನು ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ೧೯೫೭ನೆಯ ಜುಲೈ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನೇಮಕ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಶ್ರೀ ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಈ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾದರಿ ಪುಟಗಳ ಮೇಲೆ ಬಂದ ಎಲ್ಲ ವಿಮರ್ಶೆಗಳನ್ನೂ ಗಮನಿಸಿ, ಅಕಾರಾದಿಯ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ನಿಘಂಟಿನ ಮೊದಲ ೮ ಪುಟಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿ "ಕರಡು ಪ್ರತಿ" ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ವಿದ್ವಜ್ಜನರಿಂದ ಬರಬಹುದಾದ ಸೂಚನೆ, ಅಭಿಪ್ರಾಯ, ಸಲಹೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ನಿಘಂಟನ್ನು ಉತ್ತಮಪಡಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ಹಾಗೆ ಮಾಡೋಣ ಎನ್ನುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಈ ಪ್ರತಿಯನ್ನು "ಕರಡು ಪ್ರತಿ" ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ನಿಘಂಟಿನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೀಗೆ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಿ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಸಂಪಾದಕತ್ವದ ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯ ಭಾರವನ್ನು ಹೊರುವುದು ತಮ್ಮ ಕೈಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಾ. ೬-೧-೧೯೫೮ ರಲ್ಲಿ ಪತ್ರವನ್ನು ಬರೆದರು. ಕನ್ನಡ ಕೋಶ ರಚನೆಯ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಕರೂ, ಆ ಪ್ರಯತ್ನ ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ಬರುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಖಚಿತರೂಪ ಕೊಟ್ಟವರೂ, ೬-೧-೧೯೫೮ ರ ವರೆಗೆ ಕೋಶ ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರೂ ಆಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಸ್ಮರಿಸಿ, ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಬಿಡುವು ಮಾಡಿಕೊಡಲಾಯಿತು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಶ್ರೀ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ನಿಘಂಟು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದರು. ಶ್ರೀ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರಾದರು. ಶ್ರೀ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪನವರು ಸಂಪಾದಕತ್ವದಿಂದ ೧-೪-೧೯೬೩ ರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಹೊಂದಿದ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯರು ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ೧೯೫೪ ರಲ್ಲಿ ಬಂದ ೧ ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಗಳು ಸಾಲದೆಂಬುದು ಕ್ರಮೇಣ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಯಿತು. ಸರಕಾರವು ಕೂಡ ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಗಮನಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿತು. ೧೯೫೮ ನೆಯ ಜನವರಿ ೨೫ ರಲ್ಲಿ ಸರಕಾರವು ನೇಮಿಸಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಬಿ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣನ್ ಸಮಿತಿಯವರು ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ೧೯೬೮ರ ವೇಳೆಗೆ ನಿಘಂಟನ್ನು ಪೂರೈಸಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ೧೫ ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಗಳ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದರು. ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ನಿಘಂಟಿನ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರೂ ಸರಕಾರದೊಡನೆ ಸಮಾಲೋಚನೆಮಾಡಿ, ಪೂರ್ಣಸ್ವರೂಪದ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ, ೨೯-೫-೧೯೬೧ ರಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಸರಕಾರದೊಡನೆ ಪರಿಷತ್ತು ಆ ಬಳಿಕ ಒಂದು ಒಪ್ಪಂದವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿತು. ಈ ಒಪ್ಪಂದದ ಪ್ರಕಾರ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಸುಮಾರು ಡೆಮ್ಮಿ ಕ್ವಾರ್ಟೋ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ೫೦೦೦ ಪುಟಗಳಷ್ಟು ಇರಬೇಕೆಂದೂ, ನಿಘಂಟಿನ ೧೦,೦೦೦ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಅಚ್ಚುಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ, ಇದಕ್ಕೆ ತಗಲುವ ೧೫ ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಸರಕಾರವು ಕಂತುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂದೂ ತೀರ್ಮಾನವಾಯಿತು. ಈ ತೀರ್ಮಾನವು ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕಾದರೆ, ಅಂದು ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಪದ್ಮಶ್ರೀ ಪಂಡಿತರತ್ನಂ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳೂ ಇತರ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಬಹುವಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಿದರು. ಅವರೆಲ್ಲರ ಸಂತತ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಈ ಬೃಹತ್ ಯೋಜನೆ ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ಈ ಒಪ್ಪಂದಕ್ಕೆ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಪರವಾಗಿ ಪದ್ಮಶ್ರೀ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಸಹಿ ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ. ೧-೪-೧೯೬೮ ರ ವೇಳೆಗೆ ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ತಕ್ಕಷ್ಟು ಸಿಬ್ಬಂದಿಯನ್ನು ನೇಮಕ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸರಿಯಾದವರು ದೊರೆಯದೆಹೋದುದರಿಂದ, ನಿಘಂಟಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಕಾಗದವು ತಯಾರಾಗಿ ಬರುವುದು ತಡವಾದುದರಿಂದ, ಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಅಚ್ಚುಮೊಳೆಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಾಲ ಬೇಕಾದುದರಿಂದ ನಿಘಂಟಿನ ಮುದ್ರಣ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಳಂಬವಾಯಿತು. ಈಗ ಮುದ್ರಣಕಾರ್ಯ ಮುಂದುವರಿಯುವುದು ಸುಲಭವಾಗಿದೆ. ನಿಘಂಟು ಖಚಿತ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ನಿಘಂಟನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲು ಬೇಕಾದ ಎಲ್ಲ ಪೂರ್ವವಿಷಯ ಸಂಗ್ರಹವೂ ಪೂರೈಸಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಚಿಕೆಗಳು ಬೇಗ ಬೇಗ ಹೊರಬರುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯು ಕ್ರಮೇಣ ವಿಸ್ತಾರಗೊಂಡು ನಾಡುನುಡಿಗಳ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪ್ರಾತಿನಿಧ್ಯವಿರುವಂತೆ ರಚಿತವಾಗಿದೆ.

ನಿಘಂಟು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿ ಈಗ ಹೀಗಿದೆ:

ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು (ಅಧ್ಯಕ್ಷರು)
ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿಯವರು (ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರು)
ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯರು (ಸಂಪಾದಕರು)

ಸದಸ್ಯರುಗಳು:

ಡಿ. ಕೆ. ಭೀಮಸೇನರಾಯರು
ಕ. ವೆಂ. ರಾಘವಾಚಾರ್ಯರು
ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪ ಭಟ್ಟ ಅವರು
ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ ಅವರು
ಸ. ಸ. ಮಾಳವಾಡ ಅವರು
ಎನ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾಯರು
ಕಾ. ಸ. ಧರಣೇಂದ್ರಯ್ಯನವರು
ಡಿ. ಜವರೇಗೌಡರು
ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು
ಸಿದ್ಧಯ್ಯಪುರಾಣಿಕ ಅವರು
ವಿ. ಬಿ. ನಾಯಕ್ ಅವರು

ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು:

ರಾಜಸೇವಾಸಕ್ತ ಡಿ. ಸಿ. ಸುಬ್ಬರಾಯಪ್ಪನವರು
ಪದ್ಮಶ್ರೀ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು
ವೆಂಕಟೇಶಸಾಂಗಲಿಯವರು (ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳು)
ಹಂ. ಪ. ನಾಗರಾಜಯ್ಯನವರು ,,
ಎನ್. ವರದರಾಜನ್ ಅವರು (,, ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿಗಳು)

ನಿಘಂಟು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಲೇಜುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿಯೂ ಇತರ ಅಧಿಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿಯೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಸಭೆಗಳು ನಡೆದಾಗ ಅದರಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಲು ಆಯಾ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯಗಳೂ ಆಡಳಿತದವರೂ ಸರ್ಕಾರವೂ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಿತ್ತು, ಆ ಸದಸ್ಯರೆಲ್ಲರೂ ಸಭೆ ನಡೆಯುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವರವರ ಕಾರ್ಯ (ಡ್ಯೂಟಿ) ಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿದ್ದಂತೆ ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕೆಂದು ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ, ನಿಘಂಟಿನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತುಂಬ ಸಹಾಯವಾಗಿದೆ.

ನಿಘಂಟಿನ ಮುನ್ನಡೆಗೆ ಕೆಲವು ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ಅಪಘಾತಗಳು ತಗುಲಿ ಕಾರ್ಯ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಕುಂಠಿತವಾಯಿತು. ಸಮಾಲೋಚನ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ, ಶ್ರೀ ಎಂ. ಗೋವಿಂದ ಪೈ, ಶ್ರೀ ಎಲ್. ವಿ. ರಾಮುಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯರ್ ಅವರುಗಳು ನಿಧನಹೊಂದಿದುದರಿಂದ ಅವರೆಲ್ಲರ ವಿದ್ವತ್ಸಹಾಯ ನಿಘಂಟಿಗೆ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಯಿತು. ಅನೇಕ ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರಾಗಿದ್ದು ಸೂಕ್ತ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರೊ|| ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರರು ೨೨-೮-೧೯೬೫ ರಂದು ನಿಧನ ಹೊಂದಿದರು. ಪ್ರೊ|| ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಸ್ಕೃತ, ಕನ್ನಡ, ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅಪಾರ ವಿದ್ವತ್ತನ್ನು ಪಡೆದವರಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನ ಈ ಮೂರು ಸಂಚಿಕೆಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅವರ ಪಾತ್ರ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿತ್ತು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದವನ್ನೂ ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ, ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಚಿಕೆಯ ಅಚ್ಚಿನ ಕರಡು ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ೧೦—೨೦ ಸಲ ಸರಿನೋಡುವುದರಲ್ಲಿ, ನಿಘಂಟಿನ ರಚನೆಯ ಕಾರ್ಯ ಹೇಗೆ ನಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ಶ್ರೇಷ್ಠಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ತಾ. ೬-೯-೧೯೬೬ ರಲ್ಲಿ ಕಲ್ಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಹೃದಯಾಪಘಾತಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿ ದಿವಂಗತರಾದುದರಿಂದ ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯ ಮುಂದುವರಿಯುವುದು ಸ್ವಲ್ಪ ತಡವಾಯಿತು. ನಿಘಂಟಿಗೆ ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದಲೂ ಆತ್ಮೀಯತೆಯಿಂದಲೂ ದುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ರೀಯುತ ಹೆಮ್ಮಿಗೆ ದೇಶಿಕಾಚಾರ್ಯರು ೧೦-೧೨-೧೯೬೬ ರಂದು ನಿಧನಹೊಂದಿದುದರಿಂದ ನಿಘಂಟು ರಚನೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪೆಟ್ಟು ಬಿದ್ದಂತಾಗಿದೆ. ಈ ಹಿರಿಯ ವಿದ್ವಾಂಸರ ನಿಸ್ವಾರ್ಥಸೇವೆಯನ್ನು ಪರಿಷತ್ತು ಅತ್ಯಂತ ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನೆನೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ನಿಂಘಟಿನ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರ ಕಾರ್ಯ ಬಹಳ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತವಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲ ಸದಸ್ಯರೂ ನಾಡುನುಡಿಗಳ ಮೇಲಿನ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಶ್ರಮಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಿಬ್ಬಂದಿಯವರೂ ನಿಘಂಟು ಕಚೇರಿಯ ಸಿಬ್ಬಂದಿಯವರೂ (ಅನುಬಂಧ III), ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ ಅಚ್ಚುಕೂಟದವರೂ ಬಹು ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ದುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಪರಿಷತ್ತು ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಈ ನಿಘಂಟು ಬಹು ಬೇಗ ಮುದ್ರಣಗೊಂಡು ಭಾಷಾಭ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಸಹಾಯವಾಗಲೆಂದು ಪರಿಷತ್ತು ಹಾರೈಸುತ್ತದೆ.

ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ
ಅಧ್ಯಕ್ಷರು
ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು

ಅನುಬಂಧ I

ಸಮಾಲೋಚನ ಸಮಿತಿ :

೧. ರಾಜಸೇವಾಸಕ್ತ ಶ್ರೀ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಎಲ್., ಬೆಂಗಳೂರು.
೨. ಶ್ರೀ ಎಂ. ಗೋವಿಂದ ಪೈ, ಮಂಜೇಶ್ವರ
೩. ಶ್ರೀ ಎಲ್. ವಿ. ರಾಮುಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯರ್. ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಎಲ್., ಎರ್ನಾಕುಳಂ.
೪. ಡಾ|| ಎ. ಎನ್. ಉಪಾಧ್ಯೆ, ಎಂ.ಎ., ಡಿ. ಲಿಟ್., ಕೊಲ್ಲಾಪುರ.
೫. ಆಸ್ಥಾನ ವಿದ್ವಾನ್ ರಾ. ಅನಂತಕೃಷ್ಣಶರ್ಮ, ಮೈಸೂರು
೬. ಶ್ರೀ ಪಿ. ಎಂ. ಸೋಮಸುಂದರಂ, ಎಂ.ಎ., ಎಲ್.ಟಿ., ಬೆಂಗಳೂರು

ಅನುಬಂಧ II

೧. ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಸಹಾಯಕರು :

ಶ್ರೀಗಳಾದ :

೧. ಆರ್. ಎಸ್. ರಾಮರಾಯರು
೨. ಜಿ. ವರದರಾಜಾರಾಯರು

ಶ್ರೀಗಳಾದ :

೩. ಡಿ. ಜವರೇಗೌಡರು
೪. ಎನ್. ಪ್ರಹ್ಲಾದರಾಯರು

ಶ್ರೀಗಳಾದ :

೫. ಕೆ. ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಯವರು
೬. ಟಿ. ಎಸ್. ಶಾಮರಾಯರು
೭. ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರರು
೮. ಕುರುಗೋಡಪ್ಪನವರು
೯. ಐರಣಿಯವರು
೧೦. ಎಸ್. ಗುಂಡಪ್ಪನವರು
೧೧. ಡಿ. ರೇಣುಕಾಚಾರ್ಯರು
೧೨. ಎಚ್. ಶೇಷಯ್ಯಂಗಾರ್ಯರು
೧೩. ಎಲ್. ಆರ್. ಹೆಗ್ಗಡೆಯವರು
೧೪. ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿಯವರು
೧೫. ಚಿ. ನಾ. ವಿಶ್ವನಾಥಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರು
೧೬. ಎಂ. ವಿ. ಗೋವಿಂದಯ್ಯನವರು
೧೭. ಎಂ. ಹನುಮಂತರಾಯರು
೧೮. ಟಿ. ವಿ. ಕೃಷ್ಣಪ್ಪನವರು
೧೯. ಎಚ್. ದೇವೀರಪ್ಪನವರು
೨೦. ಎಚ್. ಜಿ. ಆರ್. ಅಡಿಗ ಅವರು
೨೧. ಎಸ್. ಬಿ. ನಾಯಕರು
೨೨. ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು
೨೩. ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು
೨೪. ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪನವರು
೨೫. ಎಂ. ಆರ್. ವರದಾಚಾರ್ಯರು
೨೬. ಎನ್. ಕೆ. ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿಯವರು
೨೭. ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯರು
೨೮. ಟಿ. ವಿ. ವೆಂಕಟಾಚಲ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು
೨೯. ಎಚ್. ದೇಶಿಕಾಚಾರ್ಯರು
೩೦. ಎಸ್. ವಿ. ವೆಂಕಟನಾರಾಯಣ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು
೩೧. ಟಿ. ಎಸ್. ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು
೩೨. ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು
೩೩. ಡಿ. ವಿ. ಶೇಷಗಿರಿರಾಯರು
೩೪. ಎಸ್. ಬಸಪ್ಪನವರು
೩೫. ಎಸ್. ಎನ್. ಕೃಷ್ಣಜೋಯಿಸರು

ಶ್ರೀಗಳಾದ :

೩೬. ಎನ್. ಅನಂತರಂಗಾಚಾರ್ಯರು
೩೭. ರಂಗನಾಥಾಚಾರ್ಯರು
೩೮. ಎ. ಕೆ. ಪುಟ್ಟರಾಮು ಅವರು
೩೯. ಕೆ. ಹನುಮಂತರಾಯರು
೪೦. ಆರ್. ಎಲ್. ಅನಂತರಾಮಯ್ಯನವರು
೪೧. ಡಾ|| ಕೆ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣರಾಯರು
೪೨. ಕೆ. ಶಿವರಾಮ ಐತಾಳರು
೪೩. ವಾ. ದ. ಬೇಂದ್ರೆ ಅವರು
೪೪. ಎಂ. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಅವರು
೪೫. ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯರು
೪೬. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಕಂಬಾರ ಅವರು
೪೭. ಜಿ. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಐತಾಳರು
೪೮. ಹೀ. ಚಿ. ಶಾಂತವೀರಯ್ಯನವರು
೪೯. ಎಚ್. ಎ. ಕುಲಕರ್ಣಿ ಅವರು
೫೦. ಅ. ರಾ. ಮಿತ್ರ ಅವರು
೫೧. ಟಿ. ಆರ್. ಮಹದೇವಯ್ಯನವರು
೫೨. ಎನ್. ಎಸ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ಭಟ್ಟರು
೫೩. ಕೆ. ವೆಂಕಟೇಶಯ್ಯನವರು
೫೪. ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣ ಭಟ್ಟರು
೫೫. ಸಿ. ಓಂಕಾರಪ್ಪನವರು
೫೬. ಟಿ. ಕೇಶವ ಭಟ್ಟರು
೫೭. ಕೆ. ರಾಘವೇಂದ್ರರಾಯರು
೫೮. ಜಿ. ಜಿ. ಮಂಜನಾಥನ್ ಅವರು
೫೯. ಬಿ. ಎಸ್. ಸಣ್ಣಯ್ಯನವರು
೬೦. ಎಚ್. ಎಂ. ಪರಮೇಶ್ವರಯ್ಯನವರು

ಶ್ರೀಮತಿಗಳಾದ :

೬೧. ಎ. ಎನ್. ಶಾಂತಾ ಅವರು
೬೨. ವಿ. ಅಮೃತ ಅವರು
೬೩. ಎಂ. ಜಿ. ಹಸ್ಮಕಲ್ ಅವರು
೬೪. ಗೌರಮ್ಮನವರು

೨. ತಮ್ಮಕಡೆಯ ಜನಬಳಕೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವವರು :

ಶ್ರೀಗಳಾದ :

೧. ಶಾಮಸುಂದರ ಕುಲಕರ್ಣಿಯವರು, ಬೆಳಗಾಂವಿ
೨. ಶ್ರೀ ಜೆ. ರುದ್ರಪ್ಪನವರು, ಬೆಂಗಳೂರು
೩. ಶ್ರೀ ಸುಬ್ಬರಾವ್ ಬಿ. ನಾಯಕರು, ಧಾರವಾಡ
೪. ಎಚ್. ಜಿ. ಬೆಂಗೇರಿಯವರು, ಹಾವೇರಿ
೫. ಯ. ನಾ. ಉಡುಪ ಅವರು, ಕೋಟೇಶ್ವರ

ಶ್ರೀಗಳಾದ :

೬. ಎಚ್. ವೆಂಕಣ್ಣಾಚಾರ್ಯರು, ಸಾಗರ
೭. ಹೀ. ಚಿ. ಶಾಂತವೀರಯ್ಯನವರು, ತಿಪಟೂರು
೮. ಎಂ. ಎ. ನಾಯ್ಕು, ಅಂಕೋಲ
೯. ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಎ. ಪೈ., ಅಂಕೋಲ

ಅನುಬಂಧ III

ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಕಚೇರಿಯ ಸಿಬ್ಬಂದಿ

ಸಂಪಾದಕರು :

೧. ಶ್ರೀ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೫೫-೫೬)
೨. ಶ್ರೀ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೫೭-೬೩)
೩. ಶ್ರೀ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೩-)

ಸಹಾಯಕ ಸಂಪಾದಕರು :

೧. ಶ್ರೀ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೫೫-೫೬)
೨. ಪಂಡಿತ ಎಚ್. ದೇಶಿಕಾಚಾರ್ (೧೯೫೫-೬೬)
೩. ಶ್ರೀ ಜಿ. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಐತಾಳ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೨-೬೩)
೪. ಶ್ರೀ ಹೀ. ಚಿ. ಶಾಂತವೀರಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಇಡಿ. (೧೯೬೨-)
೫. ಶ್ರೀ ಎಚ್. ಎ. ಕುಲಕರ್ಣಿ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೨-೬೩)
೬. ಶ್ರೀ ಸಿ. ಓಂಕಾರಪ್ಪ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೩-೬೫)
೭. ಶ್ರೀ ಕೆ. ರಾಘವೇಂದ್ರರಾವ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೪-೬೫)
೮. ಶ್ರೀ ಜಿ. ಜಿ. ಮಂಜನಾಥನ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೪-)
೯. ಶ್ರೀ ಎಚ್. ಎಂ. ಪರಮೇಶ್ವರಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೫-೬೬)

ಪ್ರತಿಕಾರರು :

೧. ಆಸ್ಥಾನ ವಿದ್ವಾನ್ ಎಂ. ಆರ್. ವರದಾಚಾರ್
೨. ಶ್ರೀ ಎನ್. ಆರ್. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್

ಕರಡಚ್ಚು ಓದಿದವರು :

೧. ವಿದ್ವಾನ್ ಕೆ. ವೆಂಕಟೇಶಯ್ಯ

ಟೈಪಿಸ್ಟ್‌ಗಳು :

೧. ಶ್ರೀ ಜಿ. ದಿವಾಕರಯ್ಯ (೧೯೬೩-೬೪)
೨. ಶ್ರೀ ಎಸ್.ಜಿ.ರಾಮಚಂದ್ರಶರ್ಮ (೧೯೬೪-೬೫)
೩. ಶ್ರೀ ಅ. ರಾ. ಆನಂದ
೪. ಶ್ರೀ ಎ. ಎನ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿ

ಒಪ್ಪೊತ್ತಿನ ಸಹಾಯಕರು :

೧. ಶ್ರೀ ಟಿ. ಆರ್. ಮಹಾದೇವಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ.
೨. ಶ್ರೀ ಬಿ. ಎಸ್. ಸಣ್ಣಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ.

ಪಟ್ಟಿಕೆ ವಿಂಗಡಣೆಕಾರರು :

೧. ಶ್ರೀ ಕೆ. ರಾಮಣ್ಣ

ಅಟೆಂಡರ್ :

೧. ಶ್ರೀ ಕೆ. ಅನಂತರಾಮಯ್ಯ (೧೯೫೮-೬೫)
೨. ಶ್ರೀ ಎಂ. ಮುನಿರಾಮು (೧೯೬೪-೬೬)
೩. ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರ

ಜವಾನರು :

೧. ಶ್ರೀ ಬಸಪ್ಪ
೨. ಶ್ರೀ ಮಾದಪ್ಪ

ಪೀಠಿಕೆ

ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರ ತತ್ತ್ವಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಪ್ರಮಾಣಭೂತವೂ ಸಮಗ್ರವೂ ಆದ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ವಹಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಈ ನಿಘಂಟು ಸುಮಾರು ಐದು ಸಾವಿರ ಪುಟಗಳಷ್ಟಾಗಬಹುದೆಂದು ಅಂದಾಜು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸಾವಿರದ ಇನ್ನೂರೈವತ್ತು ಪುಟಗಳ ನಾಲ್ಕು ಸಂಪುಟಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಪ್ರತಿ ಪುಟದಲ್ಲಿಯೂ ಎರಡೆರಡು 'ಕಾಲಂ' (ಸ್ತಂಭ)ಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಒಂದೊಂದು 'ಕಾಲಂ' ನಲ್ಲೂ ನಲವತ್ತಾರು ಪಂಕ್ತಿಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಒಂದೂವರೆ ಲಕ್ಷ ಶಬ್ದಗಳು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖ (Main entries) ಗಳಾಗಿ ಎಡೆಪಡೆಯಬಹುದೆಂದು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈವರೆಗೆ ಒಟ್ಟು ಏಳು ಲಕ್ಷ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದಿಡಲಾಗಿದೆ.

ಈ ನಿಘಂಟು ಕಿಟೆಲ್ ಅವರ ಕನ್ನಡ–ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ನಿಘಂಟಿನಿಂದ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರೂ ಇದು ಅದರ ಪ್ರತಿಕೃತಿಯಲ್ಲ. ಆ ನಿಘಂಟಿಗಿಂತಲೂ ಹಲವು ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟಿದೆ. ಕಿಟೆಲ್ ಅವರಿಗೆ ದೊರೆಯದಿದ್ದ ಶಾಸನಗಳನ್ನೂ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೂ ಲೇಖನಗಳನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಹೇರಳವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟಿಯ ಕಡೆ ವಿಶೇಷ ಗಮನವನ್ನು ಹರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ನಿಘಂಟನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವಾಗ ಅನುಸರಿಸಿರುವ ಕ್ರಮ, ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಅರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಅವಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನೂ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವ ರೀತಿ, ನಿಷ್ಪತ್ತಿಭಾಗವನ್ನು ಬರೆಯುವಾಗ ಅವಲಂಬಿಸಿರುವ ವಿಧಾನ —ಈ ಮೊದಲಾದ ವಿವರಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ.

೧. ಶಬ್ದಸಂಗ್ರಹ

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪರಿಶೋಧಿಸಿ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ವಿಪುಲವಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಗ್ರಾಮ್ಯವಲ್ಲದ ದೇಶ್ಯ, ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ, ತತ್ಸಮ, ತದ್ಭವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಶಬ್ದಸಂಗ್ರಹಣ ಕಾರ್ಯವು ಕನ್ನಡದ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಶಾಸನವಾದ ಕ್ರಿ. ಶ. ೪೫೦ ರ ಹಲ್ಮಿಡಿ ಶಾಸನದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಸುಮಾರು ೧೯೬೫ ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ಪುಸ್ತಕಗಳವರೆಗೂ ಈವರೆಗೆ ನಡೆದಿದೆ. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೧೫೦ರ ಒಳಗೆ ರಚಿತವಾದ ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲೂ, ಶಾಸನಗಳಲ್ಲೂ ದೊರೆಯುವ ಸಂಸ್ಕೃತ, ದೇಶ್ಯ, ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ, ತತ್ಸಮ, ತದ್ಭವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೬೫೦ರ ಒಳಗೆ ರಚಿತವಾದ ಎಲ್ಲ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೂ ಶಾಸನಗಳನ್ನೂ ಶೋಧಿಸಿ, ರೂಪ ಅರ್ಥ ಅಪೂರ್ವತೆ ಈ ಮೊದಲಾದ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ಗಮನಾರ್ಹವಾದ ಪದಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಆ ತರುವಾಯ ಕ್ರಿ. ಶ. ಸುಮಾರು ೧೮೦೦ರ ಒಳಗೆ ರಚಿತವಾದ ಗ್ರಂಥ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ **ಅಪೂರ್ವವಾದ ಮತ್ತು ಅತಿಮುಖ್ಯವಾದುವುಗಳನ್ನು** ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಪದಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ೧೮೦೦ ರಿಂದ ಈಚೆಗೂ ಗ್ರಂಥಸ್ಥವಾದ ಶಬ್ದಸಂಪತ್ತಿಯನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಸೇರಿಸಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಟೀಕು ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳಿರುವ ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದಲೂ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮುದ್ರಿತ ಗ್ರಂಥಗಳೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಮೈಸೂರು ಪ್ರಾಚ್ಯವಿದ್ಯಾಸಂಶೋಧನ ಸಂಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಕೈಬರಹದ ಅಮುದ್ರಿತ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದಲೂ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದಿಟ್ಟಿದೆ. ಕರ್ನಾಟಕದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಮಿಕ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಸ್ಥಳೀಯ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ, ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಪದಗಳನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಹಲವಾರು ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳನ್ನೂ ಅವಕ್ಕೆ ಗ್ರಂಥಾಧಾರ ದೊರೆಯದಿದ್ದರೂ, ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಕಿಟೆಲ್ ಅವರ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪ್ರಯೋಗಾಧಾರ ವಿಲ್ಲದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಜೊತೆಗೆ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಇತರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳು ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೂ ಸೇರ್ಪಡೆಯಾಗಿವೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗದಂಥ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ, ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವಿರುವ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಅಭಿಷುಃ, ಅಹಲ್ಲಕಃ, ನಿರ್ಲಯಿನೀ, ಮಂಕ್ಷು ಮುಂತಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಅ–, ಅತಿಗಳಿಂದ ಮೊದಲಾಗುವ ಎಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಅರ್ಥವಿಶೇಷವಿರುವ ಅಖ್ಯಾತಿ, ಅಭಾವ, ಅತಿರೇಕ, ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ, ಅತ್ಯುಕ್ತಿ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ರೀವ್, ಸ್ಯಾಂಡರ್ ಸನ್, ಗ್ಯಾರೆಟ್, ಗಂಗಾಧರ ಮಡಿವಾಳೇಶ್ವರ ತುರಮರಿ, ಗುರುರಾವ ವಿಠಲ ಮೋಹರೆ, ಪ್ರಭಣ್ಣ ಮುಂತಾದವರ ನಿಘಂಟುಗಳಲ್ಲಿನ ಶಬ್ದಾರ್ಥ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಸೂಕ್ತವೆನ್ನಿಸಿದುವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಉಳಿದ ಮುದ್ರಿತ ಅಮುದ್ರಿತ ನಿಘಂಟುಗಳನ್ನು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಸೂಚಿಯಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಜೈನ ವೀರಶೈವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ದಾರ್ಶನಿಕ ಶಬ್ದಗಳು, ಸಂಗೀತ ನೃತ್ಯ ಶಿಲ್ಪ ಮೊದಲಾದ ಕಲೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪ್ರಾಚೀನ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು, ವ್ಯಾಕರಣ ಛಂದಸ್ಸು ಅಲಂಕಾರ ತರ್ಕ ವೈದ್ಯ ಜ್ಯೋತಿಷ

ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರ ಗಣಿತ ಮುಂತಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಬ್ದಗಳು, ಇತರ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು, ವಿದ್ಯಾ ಇಲಾಖೆಯವರು ಪ್ರೌಢಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವಾಗಿ ನಿಯಮಿಸಿರುವ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಿರುವ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು, ಕರ್ಣಾಟಕದ ಸುಪ್ರೌಢ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರಚಲಿತ ಶಬ್ದಗಳು —ಈ ತೆರನ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ಶಬ್ದಸಂಗ್ರಹ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಇಷ್ಟು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕೆಲವು ಶಬ್ದಗಳು ಹೇಗೋ ಕೈಬಿಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತವೆ. ಜೀವಂತಭಾಷೆಗೆ ಇದು ಅನಿವಾರ್ಯ ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸದಾ ಹೊಸ ಹೊಸ ಶಬ್ದಗಳು ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತವೆ. 'ಅಗ್ರಲೇಖನ' (Leader) ಎಂಬ ಶಬ್ದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಇಂದು ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ 'ಅಂದಗಾತಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವೂ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿದೆ. ಆದರೆ 'ಅಂದಗಾರ್ತಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿದೆ. ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಭಾಗ ಅಚ್ಚಾದ ಮೇಲೆ 'ಅಂದಗಾತಿ' ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಪ್ರಯೋಗ ಸಿಕ್ಕಿದುವು. ಹೀಗೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋದಂಥ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಅನುಬಂಧದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗುವುದು.

ನಿಘಂಟಿನ ಶಬ್ದಸಂಗ್ರಹ ಕಾರ್ಯ ನಿರಂತರವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಲೇ ಇದೆ. ಈವರೆಗೆ ಕಣ್ಣುತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿರಬಹುದಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ, ರೂಢಿಗೆ ಬಂದಿರುವ, ಬರಬಹುದಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಬಹಳ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇಂದು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಯಾವೊಂದು ಶಬ್ದವೂ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಬಾರದೆಂಬುದೇ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ.

೨. ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು (Main entries)

ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಡುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಪ್ರಕೃತಿರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಕೊಡಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— **ಮರ, ನೆಲ, ಕರಿ.** ಅವು ಒಂದೇ ರೂಪದ ಶಬ್ದಗಳಾಗಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಆನುಪೂರ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ:

I. **ಭಾಷೆ** :— ಕನ್ನಡ, ತದ್ಭವ, ಸಂಸ್ಕೃತ, ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ.

II. **ಶಬ್ದಜಾತಿ** :— ಒಂದೇ ಶಬ್ದರೂಪ ವ್ಯಾಕರಣಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕ, ನಾಮವಾಚಕ, ಗುಣವಾಚಕ, ಸರ್ವನಾಮ, ಅವ್ಯಯ, ಪ್ರತ್ಯಯ –ಈ ಆನುಪೂರ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ $_{1, 2, 3, 4}$ ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂದು**$_1$ (ಕ್ರಿ). **ಅಂದು**$_2$ (ನಾ). **ಅಂದು**$_3$ (ಅ). ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ, ಪರಿಮಾಣವಾಚಕ, ಪ್ರಕಾರವಾಚಕ ಇವೆಲ್ಲಾ ಗುಣವಾಚಕದ ಪ್ರಭೇದಗಳಾದ್ದರಿಂದ, ಇವುಗಳನ್ನು ಗುಣವಾಚಕದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ಅಂಕಿತನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಕಂಡುಬಂದಲ್ಲಿ, ಅಂಥ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತದ ಅಂಕಿತನಾಮಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಹೆಸರು ಕೇವಲ ಅಂಕಿತನಾಮವಾಗಿ ಮಾತ್ರ ನಿಲ್ಲದೆ ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಾರ್ಥ ಬೆಳೆದುಬಂದಿದ್ದರೆ ಅಂತಹ ಶಬ್ದವನ್ನೂ ಅದರ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವನ್ನೂ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— **ಉತ್ತರಕುಮಾರ, ಕುಂಭಕರ್ಣ, ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ** ಇತ್ಯಾದಿ.

ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ರೂಪಗಳನ್ನು (Dialectal forms) ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೮೦೦ ರ ವರೆಗಿನ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ (ಲಿಪಿಕಾರರ ಪ್ರಮಾದಗಳು ಹೊರತು) ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ರೂಪಗಳು ಕಂಡುಬಂದಾಗ ಅವುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಡ್ಕೆ, ಎತಿ.**

'ಎ' ಕಾರಾಂತ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೮೦೦ ಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ 'ಇ' ಕಾರಾಂತ ರೂಪಗಳೂ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬಂದರೆ ಈ ಎರಡು ರೂಪಗಳನ್ನೂ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗುವುದು. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೮೦೦ ರಿಂದ ಈಚಿನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ಈ ಬಗೆಯ 'ಇ' ಕಾರಾಂತ ರೂಪಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿಲ್ಲ. ಉದಾ— **ಎಡಿ, ಕುದರಿ, ತಲಿ, ಮನಿ.**

ಎಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಮಾಸ ಪದಗಳನ್ನೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಸಮಾಸ ಪದಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎರಡಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಶಬ್ದಗಳು ಕೂಡಿ ಆದ ಸಮಾಸ ಪದಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅರ್ಥಸೌಕರ್ಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅವಶ್ಯವೆಂದು ಕಂಡುಬಂದ ವಿಶೇಷ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ದೊಡ್ಡಸಮಾಸ ಪದಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಸಮಾಸದ ಏಕದೇಶ (= ಭಾಗ ಅಥವಾ ಅಂಶ) ವಾದ ಶಬ್ದ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇರುವುದರಿಂದ, ಸದ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಪ್ರಯೋಗ ದೊರೆಯದಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— **ಅಟ್ಟೆ**$_2$, **ಅಣ್ಣೆ**$_4$.

ಒಂದೇ ಅರ್ಥದ ಹಲವಾರು ಶಬ್ದಗಳು ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ಪದಗಳಾಗಿ ಸೇರಿ ಆದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳು ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಪುಲವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಅವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಉದಾ— **ಅಗತನಯೆ, ಅಗತನುಜೆ, ಅಗತನೂಜೆ, ಅಗಪುತ್ರಿ ;**

ಅವನಿಪತಿ, ಕ್ಷ್ಮಾಪತಿ, ಧರಣಿಪತಿ; ಭೂಕಾಂತ, ಭೂಧವ, ಭೂಪತಿ, ಭೂರಮಣ; ರಾಜಕುಮಾರ, ರಾಜಪುತ್ರ, ರಾಜಸುತ, ರಾಜಸೂನು; ರಾಜಕುಮಾರಿ, ರಾಜಪುತ್ರಿ, ರಾಜಸುತೆ ಈ ಸಮಾಸಪದಗಳಲ್ಲಿನ **ಅಗ, ಅವನಿ, ಕ್ಷ್ಮಾ, ಧರಣಿ, ಭೂ, ರಾಜ, ತನುಜೆ, ತನೂಜೆ, ತನಯೆ, ಪತಿ, ರಮಣ, ಕುಮಾರ, ಪುತ್ರ, ಸುತ, ಸೂನು, ಕುಮಾರಿ, ಪುತ್ರಿ, ಸುತೆ** —ಈ ಒಂದೊಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಅರ್ಥ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಇಂಥ ಸಮಾಸಪದಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ವಿಶೇಷ ಅರ್ಥವಿರುವ ಸಮಾಸಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ರಾಜಪುತ್ರ** (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಜಾತಿ. **ಭೂಪತಿ** (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ.

ಸುಲಭವಾದ ಕ್ರಿಯಾಸಮಾಸಗಳು, ಸಮಾಸಪದಗಳು ಇವನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿಯೇ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಚುಕಟ್ಟು, ಅಗಡುಕುದುರೆ, ಅಗಡುದನ, ಅಗಡುಮಾಡು, ಅಗ್ಗಳಪದಾತಿ, ಅಗ್ಗಳಬಲಾಢ್ಯ, ಅಗ್ಗಳಮಾಡು, ಅಡವಿ ಕಡಲೆ, ಅಡವಿಕೋಣ** ಇತ್ಯಾದಿ.

ಅವನು ಅವಳು ಎಂಬ ಸರ್ವನಾಮಗಳು ಸೇರಿ ಆದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿಯಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಆಯಾ ಶಬ್ದದ ಕೆಳಗಾಗಲೀ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಮೂಲಶಬ್ದಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಇಂಥ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಉದಾ— **ಅಗಸರವನು, ಅಗಸರವಳು, ಕೂಲಿಯವನು, ಕೂಲಿಯವಳು, ಕೆಲಸದವನು, ಕೆಲಸದವಳು.**

ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಲೇಖಕರ ಮನೋಭಾವಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಶಬ್ದಗಳ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೂಪಗಳು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಕರಣ ಮತ್ತು ಭಾಷೆಯ ಜಾಯಮಾನಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನರೂಪವನ್ನು ಪ್ರಧಾನವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಉಳಿದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಅದರ ಕೆಳಗೆ ಸೂಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— **ಅಂಗೆಯ್, ಅಂಗಯ್, ಅಂಗೈ** ಈ ಮೂರನ್ನೂ "ಅಂಗೆಯ್" ಕೆಳಗೆ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅಕ್ಕ ಪಕ್ಕ, ಅರಿವೆ ಅಂಚಟೆ, ಅರಿವೆ ಅಂಚಡಿ, ಎದುರು ಬದರು, ಬಟ್ಟೆ ಬರೆ, ಬಡ ಬಗ್ಗ ಮುಂತಾದ ಯಮಳ ಶಬ್ದಗಳು ಅಥವಾ ಕೂಡುನುಡಿಗಳು ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ ಸಮಾನಾರ್ಥಕವಾದ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳು ಸೇರಿ ಅದೇ ಅರ್ಥವೇ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ವಿಧಾನಗಳಿವೆ:—

I. ಒಂದೇ ಭಾಷೆಗೆ ಸೇರಿದ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳು. ಉದಾ— **ಗೆಡ್ಡೆ ಗೆಣಸು, ತೋಟ ತುಡಿಕೆ** ಇತ್ಯಾದಿ.

II. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಷೆಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳು. ಉದಾ— **ಗೇಟ್ ಬಾಗಿಲು, ಹಣ್ಣುಹಂಪಲು.** ಇವಕ್ಕೆ Polyglot ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

III. ತಾತ್ಸಾರ ತಿರಸ್ಕಾರ ಇತ್ಯಾದಿ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಗಿ ಗೀ ಎಂಬ ಎರಡು ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಎರಡನೆಯ ಶಬ್ದದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಉದಾ— **ಜನ ಗಿನ; ಮನೆ ಗಿನೆ; ಸಂಗತಿ ಗಿಂಗತಿ; ಹೋದರೆ ಗೀದರೆ** ಇತ್ಯಾದಿ. ಈ ಯಮಳ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದರ ಅರ್ಥ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಅವಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. 'ಬಾಲವ್ಯಾಕರಣಮು' ಎಂಬ ತೆಲುಗು ವ್ಯಾಕರಣ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಒಂದು ಸೂತ್ರವೇ ಇದೆ. "ನಿಂದಯಂದಾಮ್ರೇಡಿತಂಬುನಾದ್ಯಕ್ಷರಮುಲಕು ಹ್ರಸ್ವದೀರ್ಘಂಬುಲಕು ಗಿಗೀಲಗು." ಕುಂಭಕರ್ಣುಡು – ಗಿಂಭಕರ್ಣುಡು, ರಾವಣುಡು – ಗೀವಣುಡು.

ತದ್ಭವಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿಯೇ ಕೊಟ್ಟು ಅರ್ಥ ಪ್ರಯೋಗ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಮೂಲ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಸೇರಿಸಿಲ್ಲ.

ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದ ಅಥವಾ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಪವಿಕಾರವಿರುವ ಶಬ್ದರೂಪಗಳನ್ನು ಎಂದರೆ ಕೇಶಿರಾಜನು 'ಸಮಸಂಸ್ಕೃತ' ಎಂದು ಭಾವಿಸಿರುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು [ಸಂ.] ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉಳಿದವನ್ನು ಎಂದರೆ ಹೆಚ್ಚು ವಿಕಾರ ಹೊಂದಿರುವವನ್ನು ತದ್ಭವಗಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— [ಸಂ.] **ಗಂಗೆ, ಸುತೆ, ರಾಜ, ಶ್ರದ್ಧೆ, ಮನ, ಯಶ** (ದ್ಭ) **ಜಸ, ರಾಯ, ಸಡ್ಡೆ, ಮನಸ್ಸು, ಯಶಸ್ಸು.**

ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕ :— ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿನ ಸಹಜಧಾತು ಮತ್ತು ಸಂಯುಕ್ತಧಾತುಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಒಂದು ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಎಲ್ಲ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಆಯಾ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. –ಇಸು, –ಸು ; –ಇಚು, –ಚು –ಈ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರಿದ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ –ಇಸು, –ಚು ಸೇರಿದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಮೂಲವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅವುಗಳ ಕೆಳಗೆ –ಸು, –ಇಚು ಸೇರಿದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ತಾಳ್ದು, ತೂಳ್ದು ಮುಂತಾದ ಕೆಲವು ಕ್ರಿಯಾರೂಪಗಳು ಸ್ವತಂತ್ರ ಧಾತುಗಳಾಗಿ ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಕದಿ, ಕಿತ್ತು, ಗೆದಿ, ಮಿಕ್ಕು, ಸಿಗು ಮುಂತಾದ ಕ್ರಿಯಾರೂಪಗಳು ಸ್ವತಂತ್ರಧಾತುಗಳಾಗಿ ಈಚೆಗೆ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಂಥಿಕವೆಂದು

ಪರಿಗಣಿಸಬಹುದಾದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಅವುಗಳ ಅರ್ಥ ಪ್ರಯೋಗಾದಿಗಳನ್ನು ತಾಳ್, ತೂಳ್, ಕೀಳ್, ಗೆಲ್, ಮಿಗು ಮೊದಲಾದ ಮೂಲಧಾತುಗಳ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟು 'ನೋ' ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ.

ಎಲ್ಲ ಕೃದಂತ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆಯಾ ಮೂಲಧಾತುವಿನ ಕೆಳಗೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— **ಅಟ್ಟೆ, ಅಟ್ಟು ; ಬಂದ, ಬಂದಪ, ಬರ್ಪ** ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪಗಳನ್ನು **'ಅಡು' 'ಬರ್'** ಧಾತುಗಳ ಕೆಳಗೆ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಭೂತ ಭವಿಷ್ಯದಾದಿ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದುವನ್ನೂ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದುವನ್ನೂ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳ ಶ್ರೇಣಿಯಲ್ಲಿ ಅವನ್ನು ಕೊನೆಯವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿದೆ. ಅವುಗಳ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮೂಲಧಾತುವನ್ನು 'ನೋ' ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಪ್ಪ**$_1$ (ನಾ). **ಅಪ್ಪ**$_2$ (ಗು). **ಅಪ್ಪ**$_3$ (ಭವಿಕೃ). **ಅಪ್ಪ**$_3$ 'ಆಗು' ನೋ.

ಒಂದು ಕೆಲಸವನ್ನು ತನಗಾಗಿ ತಾನು ಮಾಡು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧಾತುವಿಗೆ ಹಳಗನ್ನಡ ಮತ್ತು ನಡುಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಕೊಳ್, ಕೊಳ್ಳು ಎಂಬ ಉಪಧಾತು ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ 'ಕೊ' ಎಂಬ ರೂಢಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಡುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ 'ಕೊಳ್' ಎಂಬುದು ಸೇರಿದ ರೂಪವನ್ನೂ, ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ 'ಕೊ' ಕೊನೆಯಾದ ರೂಪವನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಕ್ಕಜಂಗೊಳ್, ಅಕ್ಕರುಗೊಳ್, ಅಗತುಕೊ.** ಭೂತಕೃದಂತರೂಪಗಳಿಗೆ 'ಕೊಳ್' ಮೊದಲಾದುವು ಸೇರಿ ಬಂದರೆ ಅವನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಮೂಲಧಾತುವಿನ ಕೆಳಗೆ ಆ ರೂಪಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— **ಅಟ್ಟು** (ಕ್ರಿ). **ಅಟ್ಟಿಕೊ, ಅಟ್ಟಿಕೊಳ್.**

ಧಾತುಗಳಿಂದ ಸಾಧಿತವಾದ ಸಾಧಾರಣ ಕ್ರಿಯಾರೂಪಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕೊಡದೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದುವುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೇಲಾಗು, ಕೀಳಾಗು, ಉದ್ದವಾಗು ಮೊದಲಾಗಿ 'ಆಗು' ಧಾತು ಸೇರಿದ ರೂಪಗಳನ್ನೂ, -ಉದು, -ಇಕೆ ಸೇರಿ ಆಗುವ ಭಾವನಾಮರೂಪಗಳನ್ನೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಉದಾ— **ಮಾಡುವುದು, ನೋಡುವುದು ; ಹೋಗುವಿಕೆ, ಬರುವಿಕೆ.** ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೮೦೦ ಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಸಿಕ್ಕಿದ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಮುಖ್ಯಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಕಿಟೆಲ್ ಅವರು ತಮ್ಮ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಅಗಲಾಡು, ಅಗಳಾಡು, ಅಗುಳಾಡು, ಅಲ್ಲಾಡು, ಅಳ್ಳಾಡು ಎಂಬ ಧಾತುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅವುಗಳಿಂದ ಅಗಲ್, ಅಗಲು, ಅಗಳ್, ಅಗುಳು, ಅಲ್ಲು, ಅಳ್ಳು ಎಂಬ ಮೂಲರೂಪಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಇವಕ್ಕೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಅಸ್ತಿತ್ವವಿಲ್ಲ. ಏಕದೇಶೀಯವಾಗಿ ಬರುವ ಇಂಥ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ 'ಅಗಳ್ಯಾಡು' ಎಂಬಂಥ ಗ್ರಾಮ್ಯರೂಪಗಳನ್ನೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ.

ನಾಮವಾಚಕ:— ಎಲ್ಲ ನಾಮವಾಚಕಗಳನ್ನೂ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಿರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ -ಅಂ, -ಅನ್ ಅಂತವಾದ ನಾಮವಾಚಕಗಳನ್ನು ಅಕಾರಾಂತವಾಗಿಯೇ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಗಲ್ದುರದ, ಕೆಂಗಣ್ಣ, ನೀಳ್ದೋಳ, ಬಟ್ಟೆದೊಡೆಯ** ಇತ್ಯಾದಿ.

ಗುಣವಾಚಕ :— ಕರಿ, ಕರಿದು, ಕರಿಯ, ಕರ್, ಕಾರ್, ಕರು ; ಬಿಳಿ, ಬಿಳಿದು, ಬಿಳಿಯ, ಬೆಳ್, ಬೆಳು ಮುಂತಾದ ಗುಣವಾಚಕ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಕರಿದು, ಬಿಳಿದು ಎಂಬ ರೂಪಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಕರಣಕಾರರು ಮೂಲರೂಪವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ರೂಪಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿ ಅವುಗಳ ಕೆಳಗೆ ಉಳಿದ ರೂಪಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದೆ. ಕರಿ, ಬಿಳಿ ಮುಂತಾದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಅರ್ಥೋದಾಹರಣೆಗಳಿಗೆ 'ಕರಿದು' ನೋ. 'ಬಿಳಿದು' ನೋ. ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ತಕ್ಕ, ಕೆಟ್ಟ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಧಾತುಗಳ ನಿಷ್ಪನ್ನ ರೂಪಗಳಾದರೂ ಗುಣವಾಚಕ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಅವು ಸ್ವತಂತ್ರ ಶಬ್ದಗಳು. ಇವಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಸ್ಥಾನವುಂಟು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಸಲೆ ಮಿಗೆ ಮುಂತಾದ ಈ ತೆರನ ಇತರ ಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ಈ ನಿಯಮವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿದೆ.

ಸರ್ವನಾಮಗಳು :— ಎಲ್ಲ ಸರ್ವನಾಮಗಳನ್ನೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಳಗನ್ನಡ ರೂಪಗಳನ್ನು ಮೂಲವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಉಳಿದವುಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಕೆಳಗೆ ಜೋಡಿಸಿದೆ. ವರ್ಣಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕಾದ ಕಡೆ ಆಯಾ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅರ್ಥೋದಾಹರಣೆಗಳಿಗೆ ಮೂಲಶಬ್ದವನ್ನು 'ನೋ' ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅದು, ಅವು, ಅವನ್, ಅವನು, ಅವಳ್, ಅವಳು ; ಇದು, ಇವು, ಇವನ್, ಇವನು, ಇವಳ್, ಇವಳು. ಅವನ್** 'ಅದು' ನೋ. **ಅವನು** 'ಅದು' ನೋ. **ಇವನು** 'ಇದು' ನೋ. **ಇವಳು** 'ಇದು' ನೋ.

ಅವ್ಯಯ :— ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಅವ್ಯಯಗಳನ್ನೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಆದರೆ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಅವ್ಯಯ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲದೆ ಬೇರೊಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹತ್ತುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆ ಅವ್ಯಯವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಯವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಅದರ ಹಿಂದೆ -ಚಿಹ್ನೆ (Hyphen) ಹಾಕಿ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **-ಅ**$_3$, **-ಅ**$_4$, **-ಅ**$_5$.

ಪ್ರತ್ಯಯ :— ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ಇತರ ಶಬ್ದಗಳಂತೆ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿ ಶಬ್ದದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಪ್ರತ್ಯಯವೆಂದೂ, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದಕ್ಕೆ ಮಧ್ಯಪ್ರತ್ಯಯವೆಂದೂ, ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದಕ್ಕೆ ಪರಪ್ರತ್ಯಯವೆಂದೂ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ಈ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಖ್ಯಾತ ಮತ್ತು ವಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಸೇರುವ ಆಗಮಗಳನ್ನೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ತೋರಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕೃತ್, ತದ್ಧಿತನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನೂ ಧಾತುಸಾಧಕ -ಇಸು, -ಸು, -ಚು ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ನುಡಿಗಟ್ಟು :— ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳನ್ನು (Idioms) ಆಯಾ ಮುಖ್ಯಶಬ್ದದ ಕೆಳಗೆ ಬೇರೊಂದು 'ಪ್ಯಾರಾ' ದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಗುಳು ಗಂಜಿ ಬೇರೆಯಾಗು; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊ; ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಕಲ್ಲು ಹೊರು.** ಈ ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಅಗುೞ್, ಕಣ್ಣು, ಬೆಟ್ಟ ಎಂಬ ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಇವನ್ನೂ ಸಹ ಅಕಾರಾದಿ ಕ್ರಮದಲ್ಲೇ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ದ್ವಿರುಕ್ತಿ :— ಎಲ್ಲ ದ್ವಿರುಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿಲ್ಲ. ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವ ದ್ವಿರುಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖದ ಕೆಳಗೆ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ವಿಶಿಷ್ಟವಾದಂಥ ದ್ವಿರುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉದಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಕಟಕಟ, ಅಯ್ಯಯ್ಯೋ, ರಾಮರಾಮ.**

೩. ಚಾರಿತ್ರಿಕ ವಿಧಾನ (Historical principle)

ಒಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹಲವು ರೂಪಗಳಿದ್ದಾಗ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅತಿಪ್ರಾಚೀನವೆಂದು ಕಂಡುಬಂದ ರೂಪದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಅರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನೂ ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಆ ಪ್ರಾಚೀನರೂಪದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮಿಕ್ಕ ರೂಪಗಳನ್ನು ಆಯಾ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು ಮೂಲಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು 'ನೋಡಿ' ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಟ್ಕಱ್, ಅಕ್ಕಱ್, ಅಕ್ಕರು, ಅಕ್ಕರೆ** (ನಾ). ಅಕ್ಕರೆ 'ಅಟ್ಕಱ್' ನೋ. **ಅಚ್ಚರಸಿ, ಅಚ್ಚರಸೆ, ಅಚ್ಚರಿ$_2$, ಅಚ್ಚರಿಸಿ, ಅಚ್ಚರೆ** (ನಾ). **ಅಚ್ಚರೆ** 'ಅಚ್ಚರಸಿ' ನೋ.

ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸುವಾಗ ಒಂದು ಶಬ್ದದ ನೇರ ರೂಪಾಂತರಗಳನ್ನು ಒಂದು ಕಡೆ ಸೇರಿಸಿದೆ. ಆದರೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರತ್ಯಯಾದಿಗಳು ಸೇರಿ ಆದ ಶಬ್ದಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿಲ್ಲ. ಉದಾ— **ಪೆರ್ಮೆ, ಹೆಮ್ಮೆ** ಇವುಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಕಡೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಆದರೆ 'ಪೆಂಪು' ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು 'ಪೆರ್ಮೆ' ಶಬ್ದದ ಕೆಳಗೆ ಸೂಚಿಸದೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಯೇ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅಗಸ, ಅಗಸಿತಿ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರೆ **ಅಗಸೆ, ಅಗುಸೆಗಳನ್ನು** ಒಂದೇ ಕಡೆ ವಿವೇಚಿಸಿದೆ.

ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಈ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹಲವು ರೂಪಗಳಿದ್ದಾಗ ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಂದೇ ಕಡೆ ವಿವೇಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಉದಾ— **ಅಕೃತ - ಅಕೃತಕ; ಅಕ್ಷಿಸ್ಪಂದ - ಅಕ್ಷಿಸ್ಪಂದನ** ಇತ್ಯಾದಿ. ಅವುಗಳೆಲ್ಲ ಆಯಾ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಬರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಅಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಕೃತವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಾಟಾದ ತದ್ಭವಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಕಡೆ ವಿವೇಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅರ್ಚನೆ, ಅಚ್ಚನ, ಅಚ್ಚನೆ** (ನಾ). [ಸಂ. ಅರ್ಚನಾ]

ಬಿಂದುಸಹಿತವಾದ ಶಬ್ದರೂಪವು ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿ ಅದನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಬಿಂದು ರಹಿತವಾದ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅದರ ರೂಪಪ್ರಭೇದ (Variant form) ವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಬಿಂದುಸಹಿತವಾದ ಶಬ್ದದ ಕೆಳಗೆ ಕಾಣಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಡಂಗು$_1$, ಅಡಗು$_1$; ಅಕ್ಕಜಂಗೊಳ್, ಅಕ್ಕಜಗೊಳ್.** ಆದರೆ ಬಿಂದುರಹಿತವಾದ ರೂಪಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಪ್ರಯೋಗಗಳ ಆಧಾರವಿದ್ದು ಈಚಿನ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಬಿಂದುಸಹಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಆಗ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಬಿಂದುರಹಿತವಾದ ರೂಪವನ್ನೇ ಮುಖ್ಯಶಬ್ದವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಡಗು$_3$, ಅಡಂಗು$_3$. ಅಡುಕು, ಅಡುಂಕು.**

ಅರ್ಥನಿರೂಪಣೆ :— ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿ ವಿವರಿಸುವಾಗ, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಆಕ್ಸ್‌ಫರ್ಡ್ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ನಿಘಂಟನ್ನು ಮಾದರಿಯಾಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ತಿಳಿದಮಟ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲು ವಾಚ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೂ ಆಮೇಲೆ ಲಕ್ಷ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೂ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲ ಅರ್ಥಗಳಿಗೂ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅರ್ಥದ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯ ಖಚಿತವಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗದ ಕಡೆ ಪ್ರಯೋಗಗಳ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದಿದೆ. ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವಂತೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಆದಷ್ಟೂ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿ, ಅದೇ ಅರ್ಥ ಬರುವ ಬೇರೆ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ, ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಅರ್ಥಗಳಿದ್ದರೆ ೧, ೨, ೩ ಮುಂತಾಗಿ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ವಿವರಿಸಿ ಅರ್ಥಭೇದಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಕ$_2$** (ನಾ). **೧.** ಕೊಕ್ಕೆ. **೨.** ಡೊಂಕಾಗಿ ಬಾಗಿರುವ ಆಯುಧ; ಅಂಕುಶ. **೩.** ಕೊಂಕು; ಡೊಂಕು. **೪.** ಕುದುರೆಯನ್ನು ಹತ್ತುವಾಗ ಕಾಲನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಬಳೆ; ಅಂಕವಣಿ; ರಿಕಾಪು ಇತ್ಯಾದಿ.

ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗಿರಬಹುದಾದ ಸಾದೃಶ್ಯ ವೈದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ಇತರ ಶಬ್ದಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೋಲಿಸು, ಪರಾಮರ್ಶಿಸು ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳ ಮೂಲಕ ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆಯಲಾಗಿದೆ. ಹೋಲಿಸು ಪರಾಮರ್ಶಿಸು ಇವುಗಳಿಗಿರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು 'ಇತರ ಅಂಶಗಳು' ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಕಕಾಱ** (ನಾ). 'ಸಮರಂಗಾಱ' ಪರಾ. **ಅಂಶಗಣ** (ನಾ). 'ದೇವಗಣ' ಪರಾ. **ಅಕ್ಕಾಜಿ** (ನಾ). ಅಣ್ಣಾಜಿ,

ಭಾವಾಜಿ, ಮಾವಾಜಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ. ತದ್ಭವ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಲಶಬ್ದದ ಎಲ್ಲ ಅರ್ಥಗಳೂ ತದ್ಭವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇದ್ದರೆ = ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಬಳಸಿ ಮೂಲಶಬ್ದವನ್ನು ಅದರ ಮುಂದೆ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಕೆಲವು ಅರ್ಥಗಳು ಮಾತ್ರ ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೆ =೧, =೨, =೩ ಮುಂತಾದ ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಮೂಲಕ ಸೂಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಥವಾ ಮಾರ್ಪಾಟು ಹೊಂದಿದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಬರೆದು ತೋರಿಸಲಾಗುವುದು. ಇದೇ ಕ್ರಮವನ್ನು ಇತರ ಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ಅನುಸರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಶಬ್ದದ ಒಂದು ಅರ್ಥ ಅದರ ಜ್ಞಾತಿಶಬ್ದದ ಅಥವಾ ಬೇರೊಂದು ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೆ ಆ ಎರಡನೆಯ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸದೆ ಅದರ ಹಿಂದೆ ಸಮಾನಾರ್ಥಕ ಚಿಹ್ನೆ (=) ಯನ್ನು ಹಾಕಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— **ಅಂಕುಸ$_1$** (ನಾ). = **ಅಂಕುಶ. ಅಂಬುನಿಧಾನ** (ನಾ). = **ಅಂಬುಧಿ.**

ಅಕ್ಕ, ಅಪ್ಪ, ಅಮ್ಮ, ಅಣ್ಣ, ತಾಯಿ, ತಂದೆ, ಮಗು, ಹಸು, ಕುದುರೆ, ಕತ್ತೆ, ಬೆಕ್ಕು, ಇಲಿ, ಮಣ್ಣು, ಕಲ್ಲು, ಊರು, ಕೇರಿ, ಮನೆ, ಬಾಗಿಲು, ಮರ, ಗಿಡ, ಹೊಳೆ, ಹಳ್ಳ, ಬಾವಿ, ಅಗಸ, ಕಮ್ಮಾರ, ಕುಂಬಾರ ಮುಂತಾದ ದಿನಬಳಕೆಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಿಗೂ ವಿವರಣಾತ್ಮಕವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಸೂಚಿಸಿದೆ.

ಗುಣವಾಚಕಗಳೆಲ್ಲ ನಾಮವಾಚಕಗಳ ಪ್ರಭೇದಗಳಾದುದರಿಂದ ಗುಣವಾಚಕಗಳಿಗೆ ಉದಾಹರಣೆಗಳಾಗಿ ಕೊಡುವ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ (ವಿಶೇಷ್ಯಗಳ ಲಿಂಗವಚನಾದಿಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ) ಅವುಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಅರ್ಥಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಉದಾ— **ಅಕಂಪಿತಶರೀರ** (ಗು). ನಡುಗದ ಮೈಯುಳ್ಳ; ಸ್ಥೈರ್ಯವುಳ್ಳ : ಪರಮಯೋಗಿಯಿರ್ಪಂದದಿಂದಕಂಪಿತಶರೀರನಿರ್ದುದು ಜಲಾಶಯೋಪಾಂತದೊಳ್ ಬಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೯೧). **ಅಕರ್ಣಹೃದಯ** (ಗು). **೧.** ಕಿವಿ ಹೃದಯಗಳಿಲ್ಲದ; ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳಿ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಆನಂದಿಸಿ ಅನುಭವಿಸಲಾರದ. **೨.** ಹಾವಿನ ಹೃದಯವುಳ್ಳ. **೧, ೨** : ಕವಿತಾವಿಷಯಮಕರ್ಣಹೃದಯನಪ್ಪ ಜಡಾತ್ಮಂಗೇವುದೋ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧-೩೬). ಈ ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ 'ಅಕಂಪಿತ ಶರೀರ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರಯೋಗ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದು. 'ಅಕರ್ಣಹೃದಯ' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗ ಪುಲ್ಲಿಂಗದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದು. ಆದರೆ ಈ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಇವುಗಳ ಲಿಂಗವ್ಯತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಗುಣವಾಚಕಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗುಣವಾಚಕಗಳೆಂದೇ ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಹಿಂದೆ ತಿಳಿಸಿರುವಂತೆ ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦೦೦ಕ್ಕೆ ಈಚಿನ ಅಂಕಿತನಾಮಗಳನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಒಂದು ಅಂಕಿತನಾಮಕ್ಕೆ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವೂ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಇರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಅಂಕಿತನಾಮಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಗದ** (ನಾ). **೧.** ತೋಳಿನ ಬಳೆ. **೨.** ವಾಲಿಯ ಮಗ. **ಶಕುನಿ** (ನಾ). **೧.** ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ. **೨.** ದುರ್ಯೋಧನನ ಸೋದರಮಾವ.

ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾದ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಅಲ್ಲಿಯ ಕ್ರಮವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಗಿ$_1$** (ಕ್ರಿ). ಹೆದರು; ಹಿಗ್ಗು; ಜಗಿ: "ಸಂತ್ರಾಸ, ಹರ್ಷ, ಚರ್ವಣೇಷು" (ಶಮುಧಾ).

೪. ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಿರುವ ರೀತಿ

ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಾಗ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅರ್ಥಕ್ಕೂ ಶಾಸನಗಳಿಂದಲೂ ಕಾವ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವಾಗ ಅವುಗಳ ಆಕರಗಳನ್ನೂ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಲವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಕಾವ್ಯಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವಾಗ ಆಕರಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಅವುಗಳ ಕಾಲವನ್ನು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಸೂಚಿಯಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ದೇಶ್ಯಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಅರ್ಥ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವ ಕಡೆ ಹಳಗನ್ನಡ, ನಡುಗನ್ನಡ ಮತ್ತು ಹೊಸಗನ್ನಡ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಯೋಗಗಳು ವಿಪುಲವಾಗಿದ್ದು ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿದ್ದರೆ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಒಂದರಂತೆ ವಿವೇಚಿಸಿ ಉದ್ಧರಿಸಿದೆ. ಅದರ ಜೊತೆಗೆ ಕೆಲವು ಪ್ರಯೋಗಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಆಕರಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೂಚಿಸಿ ಆಯಾ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿ ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ಅರ್ಥ ಸಂದಿಗ್ಧವಾಗಿದ್ದರೆ ಅರ್ಥಪುಷ್ಟಿಗಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— **ಅಕ್ಕ$_1$**, ಅಕ$_1$, ಅಕ್ಕಳ್ (ನಾ). **೧.** ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರಿ: ತಮ್ಮಕ್ಕನಂ ಕಾಣಲ್ ಪೋದಾತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೮ ವ); ತಮ್ಮಕ್ಕನತ್ತಿಮಬ್ಬೆಯಲ್ಲಿಗೆ ಗುಂಡಮಬ್ಬೆ ಬಂದು (ಅಜಿಪು. ೧-೪೬); ಆತನ ಅಕ್ಕ ಸಿರಿಯಬ್ಬೆ ಪರಲೋಕ ವಿನೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ, ೪೬-೬; 1008); ಹಿಂಗದೆಯಕ್ಕತಂಗಿಯರ ಮೇಳದಲಿ ಪುರಾಂಗನಾಜನವೈದಿದುದು (ಕಂಸವಿ. ೨೧-೨೨); ಅಕ್ಕನ ಹಗೆ ಭಾವನ ನಂಟು (ಗಾದೆ); ಅಕ್ಕನ ಬಂಗಾರವಾದರೂ ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಬಿಡ (ಗಾದೆ). **೨.** (ಗೌರವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ) ಹೆಂಗಸು : ಗಾಂಧಾರಿಪೆಸರಿನಕ್ಕಂಗಳು ತಾಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨-೪೬); ಮನೆಯೊಳಗಕ್ಕಂದಿರನುವೆ (ಜಯುಕಾ. ೧-೨೦). **೩.** ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು (ಅವ್ವ, ಅಮ್ಮ ಎಂಬಂತೆ) : ಅಕ್ಕ ಪೇಟಾರೊಳಿಂ ನುಡಿವೋ ಬೇಸಜಂ (ಆದಿಪು. ೩-೩೧); ಲತಾಂಗಿ ನೊಂದಿನಿಸುಮಲ್ಲಿರದಕ್ಕನ ಬರ್ಪ ಬಟ್ಟೆಯಂ ನೋಡುವಮೋಟಿಮೆಂದು (ಕಾದಂಉ. ೯೫); ಅಕ್ಕ ನಿನ್ನಂತಾರೀ ಜಗದೊಳಡಬಲ್ಲರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೯೮); ಬನ್ನಿರೆ ಅಕ್ಕಗಳು, ಹೋಗಿರೆ ಆಲದ ಮರಕ್ಕೆ (ಬಸವ. ೫೬೨); ಅಕ್ಕ ಕೇಳವ್ವ ಅಕ್ಕಯ್ಯ ನಾನೊಂದ ಕನಸ ಕಂಡೆ (ಮಹದೇ. ೧೫-೨); ತರಳೆ ನಿನ್ನಂ ನಂಬಿ ಹೋದಪೆವಕ್ಕ ಚೆನ್ನಕ್ಕ (ಬಸಪು. ೧೪-೩); ಅಕ್ಕ ಬಪ್ಪೆನು ಬಿಡು ಸೆಜಗ (ಭರಚ. ೩೬-೩೫). **೪.** ಹೆಂಗಸಿನ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ

(ಅವ್ವ, ಅಮ್ಮ ಎಂಬಂತೆ) ಸೇರುವ ಮಾತು. ಉದಾ— ನಂಬಿಯಕ್ಕ, ಮಹದೇವಿಯಕ್ಕ, ರಾಮಕ್ಕ. ೫. ಅಪೂರ್ವವಾಗಿ ಗಂಡಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಮಾತು : ಮಾರಕ್ಕ ಅರಸರ್ ಬನವಾ(ವಾ)ಸಿ ಪನ್ನಿಚ್ಛಾಸಿರಮನಾಳೆ (ಎಇ. VI, ೧೬೩–೧ ; 780). **ಅಕ್ಕೆ**$_1$: **೧.** ಬೆರಲ್ಗಳೊಪ್ಪಿರ್ದುವಾಯಕನಂಘ್ರಿಯುಗಳ ಪಲ್ಲವದಿ (ಮೋಹತ. ೨೩–೧೪) ; (ಮೋಹತ. ೧೩–೩೬, ೨೪–೧೯, ೨೫–೫, ೩೧–೨೧, ೩೩–೫೨, ೩೩–೬೩, ೪೦–೨೬ ನೋ.). [ಅ + ಅಕ = ಆಯಕ] ; ನಿರುತದಿಂದವರು ಶುಚಿಯಾಗಿ ಹಾಸುತಲಾಯಕನ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಬಳಿಕ್ಕಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೮–೬೬) ; ಮುಪ್ಪೊಳಲ ಜೈಸಿದ ಸದಾಶಿವನ ಪತ್ನಿ ಗಂತಃಕರಣದನ್ನೆಯಿಾಯಕನೆನಿಪ್ಪುದನುದಾಹರಿಸುವಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೩–೪೦) ; [ಈ + ಅಕ = ಈಯಕ]. **ಅಕ್ಕಳ್** : **೧.** 'ಅಕ್ಕಳ್ಮಗ' ಪರಾ. **೨.** ಸೂಳೆಯರ ನೆಗಟಿತ್ತೆ ನಾಡೆ ತನಗಟ್ಟಿದಲಕ್ಕಳೆ ಸೂಳೆಯಾಗಳೇ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೪) ; ಕೊಂತಿಮಾದೇವಿಗವೊಂದುತ್ತರಮಾದಳ್ ಕರ್ಣಂಬೆತ್ತಕ್ಕಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕನೆ, ರ್ಕಳೆ] (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೨೫). ℙ (ಬಹುವ) ಅಕ್ಕಂಗಳ್, ಅಕ್ಕಗಳು, ಅಕ್ಕಂದಿರ್, ಅಕ್ಕದಿರು, ಅಕ್ಕನವರು ಇತ್ಯಾದಿ. ℙ ಗೌರವವನ್ನು ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವಾಗ ಅಕ್ಕಚ್ಚಿ, ಅಕ್ಕಣ್ಣಿ, ಅಕ್ಕಮ್ಮ, ಅಕ್ಕಯ್ಯ, ಅಕ್ಕವ್ವ ಮುಂತಾದ ಸಮಾಸ ರೂಪಗಳೂ ಉಂಟು.

ದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವಂತೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕಾಣಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಅರ್ಥ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದರೆ ಆ ಅರ್ಥಸಮರ್ಥನೆಗಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಶಬ್ದ ಅಪೂರ್ವದ್ದಾಗಿದ್ದರೆ, ವಿಶೇಷ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದ್ದರೆ, ಅಥವಾ ಶಾಸ್ತ್ರಪರಿಭಾಷೆಯದಾಗಿದ್ದರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಖಚಿತಪಡಿಸಲು ಉಚಿತವರಿತು ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಗಾರ** (ನಾ). **೧.** ಕೆಂಡ. **೨.** ಇದ್ದಲು. **೩.** ಮಂಗಳಗ್ರಹ; ಅಂಗಾರಕ. **೪.** ದೇವರ ಧೂಪಾರತಿಯ ಕೆಂಡವನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಆರಿಸಿ, ಅದರಿಂದ ಮಾಧ್ವರು ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಊರ್ಧ್ವರೇಖೆ : ತಲೆಭಾರ ಇಳಿದಿತ್ತು ; ಅಂಗಾರ ಬೆಳೆದಿತ್ತು ; ಮೈಯನ್ನು ಮುಚ್ಚಿತ್ತು ಕೆಂಪು ಸೀರೆ (ಸಖೀಗೀ. ೫೪–೯) ; ವೈಷ್ಣವರ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಅಂಗಾರವೇ ಬಂಗಾರ, ಸ್ಮಾರ್ತರ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಗಂಧವೇ ಚಂದ (ಗಾದೆ). **೫.** (ಉಕ). "ಬೂದಿ" (ಕಸ್ತೂಕೋ). **೬.** (ಉಕ). ದೇವರ ಧೂಪಾರತಿಯ ಬೂದಿ; ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ಬೂದಿ; ಪುರೋಹಿತರು, ಜೋಯಿಸರು ಮೊದಲಾದವರು ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಬೂದಿ : ರಾಯರ ಸನಾತನಿ ಬಾಲಮಿತ್ರ ಅವರಿಗೆ ದೇವರ ಅಂಗಾರ ಕೊಡ ಹಚ್ಚಿಹೋದ (ನಿರಾಭ. ೬೪–೭) ; ದನಗಳಿಗೆ ಬೇನೆ ಬಂದರೆ ಭಟ್ಟರ ಅಂಗಾರದಿಂದ ಅವಕ್ಕೆ ಗುಣವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಹಬ್ಬಬ. ೨೫). **೭.** ಇಂಗಾಲ (Carbon) : ನಿಜವಾದ ವಜ್ರವು ಬರೀ ಅಂಗಾರದ ಪರಮಾಣುಗಳ ಸಮೂಹವಾದುದರಿಂದ, ಅವು ಎಕ್ಸ್‌ರೇಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪಾರದರ್ಶಕಗಳು (ಎಕ್ಸ್‌ರೇ. ೫೪) ; ಇದ್ದಲು ಒಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಗೆಯೇಳದಿದ್ದರೂ, ಸರಿಯಾಗಿ ಉರಿಯದೆ ಅಂಗಾರ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿ, ವಾಯುಸಂಚಾರದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವಾತಾವರಣ ವಿಷಮಯವಾಗುವ ಸಂಭವವಿದೆ (ಅಡುಸಾ. ೧೬). ಈ ಮೇಲಿನ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ೩ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುವು. ಉಳಿದವು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದವು. ಇವಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕಾಣಿಸಿದೆ.

ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ದೊರೆತಿರುವ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೂ ಉದ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಗೀಜು,** ಅಂಗೇಜು (ನಾ). **೧.** ಇತರರಿಂದ ಬರಬಹುದಾದ ತೊಂದರೆ ; ಕಾಟ ; ಅಪಾಯದ ಆತಂಕ : ರಾಜರವರು ಆತಂಕವಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಂತ್ರರಾಗಿ ಟೀಪೂ ಸುಲ್ತಾನರ ಅಂಗೀಜು ಇಲ್ಲದೆ ಇರಬೇಕು ಯಂತಾ ನಿಶ್ಚೈಸಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೩). **೨.** ಧೈರ್ಯ ; ಶೌರ್ಯ ;ಸಾಹಸ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಟೋಪ, ಅಟಾಪ,** ಅಟೋಪು, ಆಟೋಪ್ಪ, ಆಟೋಪು (ನಾ). **೧.** ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ಶಕ್ತಿ : ದೈತ್ಯನಟೋಪವನು ಕಡಿಖಂಡ ಮಾಡಿಯೆ ತಹೆನು ಮೇದಿನಿಯ (ಸಂಭಪ. ೭–೩೫). **ಅಟಾಪ** : ". . . ನಿಮಗ ಈ ನೌಕರಿ ಮಾಡುವ ಅಟಾಪಃ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ" (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೫೮). **ಅಟೋಪು** : **೨.** ಅಂಕೆ ; ಅಧೀನ : ಇವನು ನನ್ನ ಅಟೋಪಿನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ (ಸ್ಯಾಂಡರ್); ಆ ಕುದುರೆ ನನ್ನ ಅಟೋಪಿಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಆಟೋಪ್ಪ** : **೨.** ಸೆಳವಿಗೆ ಸಿಕ್ಕ ನಾವೆ ಅಂಬಿಗರ ಆಟೋಪ ತಪ್ಪಿ ಸಾಗುತ್ತದೋ ಎಂದು ವಿವಂಚನೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿದ್ದರು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೪೪೯). **ಆಟೋಪು** : **೨.** ಇತ್ತ ರೇಗಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಮೊಗಲರು ಪ್ರತಾಪನು ಆಟೋಪಿನಲ್ಲಿ ಬಂದನೆಂದು ಮನ್ನಾಜಿಯನ್ನೇ ಪ್ರತಾಪನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಬಾಣಗಳ ಮಳೆ ಸುರಿಸತೊಡಗಿದರು (ಮಾತೃಭೂ. ೧೬).

ನಿಘಂಟು ವ್ಯಾಕರಣಗಳಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಉದ್ಧರಣಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಮುಗಿದ ಕೂಡಲೆ ಒಂದೇ ಕಡೆ ಮೊದಲಲ್ಲೇ ಉದ್ಧರಣ ಚಿಹ್ನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲ ನಿಘಂಟುಗಳಿಂದಲೂ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿಲ್ಲ. ಉದಾ— **ಅಗುಂದಲೆ** (ನಾ). ಅತಿಶಯ ; ಹೆಚ್ಚಳ: "ಅಗುಂದಲೆ = ಪಿರಿದು"(ಶಮದ. ಪರಿ. ೨–೧); "ಅಗುಂದಲೆಂದು ಬಹುಳಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೧); "ಮೊಕ್ಕಳಮಗುಂದಲೆ ಕರಂ ನೆಱೆ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪೮).

ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿರುವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಗ ಸಿಕ್ಕದಿದ್ದಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯ ಒಂದು ವಾಕ್ಯವನ್ನು ನಿಯೋಜಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಟು**$_1$ (ಕ್ರಿ). **೨.** ಆ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಹಾಳೆಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಅಂಟಿಕೊಂಡಿವೆ (ರೂಢಿ).

೫. ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ವಿಧಾನ (Derivation)

ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೂ ಆ ಶಬ್ದದ ಕೆಳಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ತಿಳಿಯದಿರುವ ಕಡೆ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಹಾಕಿದೆ.

ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳು :— ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸಿದ್ಧವಾದ ಶಬ್ದರೂಪಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೊಡಲಾಗುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ನಿಷೇಧರೂಪಗಳನ್ನೂ ಉಪಸರ್ಗ ಸೇರಿದ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದದ ರೂಪಕ್ಕೂ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲೇ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಆ ಶಬ್ದದ ರೂಪಕ್ಕೂ ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಇಲ್ಲದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ [ಸಂ.] ಎಂದು ಮಾತ್ರ ತೋರಿಸಲಾಗುವುದು. ಇವಕ್ಕೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇನಾದರೂ ಇದ್ದಲ್ಲಿ [ಸಂ.] ಎಂಬ ಸಂಕೇತದ ಜೊತೆಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತದ ರೂಪವನ್ನೂ ತೋರಿಸಲಾಗುವುದು.

I. ರೂಪಭೇದವಿಲ್ಲದ ಶಬ್ದಗಳು : **ಅಂಗ$_2$** (ನಾ). [ಸಂ.]; **ಫಲ** (ನಾ). [ಸಂ.]; **ಗಣಿತ** (ನಾ). [ಸಂ.]; **ಪ್ರಯತ್ನ** (ನಾ). [ಸಂ.]

II. ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿರುವ ಶಬ್ದಗಳು : **ಅಂಕೆ$_4$** (ನಾ). [ಸಂ. ಅಂಕ] ; **ವಿದ್ವಾಂಸ** (ನಾ). [ಸಂ. ವಿದ್ವಸ್] ; **ಹನುಮಂತ** (ನಾ). [ಸಂ. ಹನುಮತ್] ; **ಧನವಂತ** (ನಾ). [ಸಂ. ಧನವತ್].

III. ನಞ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಸಮನ್ವಿತವಾದ ಶಬ್ದಗಳು : **ಅಜ್ಞಾನ** (ನಾ). **ಅಜೀರ್ಣ** (ಗು). [ಸಂ. (ಅ– + ಜ್ಞಾನ)] ; [ಸಂ. (ಅ– + ಜೀರ್ಣ)] ಮುಂತಾಗಿ ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. **ಅಜ್ಞಾನ** (ನಾ). [ಸಂ.] ; **ಅಜೀರ್ಣ** (ನಾ). [ಸಂ.] ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದೆ.

IV. ಉಪಸರ್ಗ ಸೇರಿದ ರೂಪಗಳು : **ದುರಭಿಮಾನ** (ನಾ). [ಸಂ.] ; **ನಿಷ್ಕಾರಣ** (ನಾ). [ಸಂ.] ; **ಸಕಾರಣ** (ನಾ). [ಸಂ.] ; **ನಿರಂತರ** (ನಾ). [ಸಂ]. ಇವನ್ನು [ದುರ್ + ಅಭಿಮಾನ] ; [ನಿಃ + ಕಾರಣ] ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ನಿತ್ಯಸಮಾಸಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಉದಾ— **ದಂಪತಿ** [ಸಂ. ದಂಪತೀ].

ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶಬ್ದರೂಪಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸಿದೆ. ಆದರೆ ರೂಪಸಿದ್ಧಿಗೆ ಸಹಾಯಕವಾದ ಪ್ರತ್ಯಯವೇ ಮೊದಲಾದ ಇತರ ಅಂಶಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿಲ್ಲ. ಅಂಥ ಕಡೆ ಯಾವುದೋ ಅಂಶವನ್ನು ಹೇಳದೆ ಬಿಟ್ಟಿದೆಯೆಂದು ಸೂಚಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಸಣ್ಣ ಅಡ್ಡಗೆರೆ (– Hyphen) ಯನ್ನು ಹಾಕಿದೆ. ಉದಾ— **ಕಂಜಾಕ್ಷ** (ನಾ). [ಸಂ. (ಕಂಜ + ಅಕ್ಷಿ + –)]. **ಪದ್ಮನಾಭ** (ನಾ). [ಸಂ. (ಪದ್ಮ + ನಾಭಿ + –)]. ಈ ಉದಾಹರಣೆಗಳಲ್ಲಿ [ಕಂಜ + ಅಕ್ಷಿ] ; [ಪದ್ಮ + ನಾಭಿ] ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಕೂಡಿದಾಗ ಅವುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಬೇರೆ ಯಾವುದೋ ಪ್ರತ್ಯಯ ಸೇರಿದೆ. ಕಂಜದಂತೆ ಅಕ್ಷಿಯುಳ್ಳವನು ಯಾವನೋ ಅವನು, ಪದ್ಮದಂತೆ ನಾಭಿಯುಳ್ಳವನು ಯಾವನೋ ಅವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಬರುವಂತೆ ಸೇರಿರುವ ಆ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಡದೆ ಬಿಟ್ಟಿದೆಯೆಂದು ಈ ಸಣ್ಣ ಅಡ್ಡಗೆರೆ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಈ ಕೆಳಗಿನ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಅಂಶಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಬಹುದು. 'ಅಗ್ರೇಸರ' ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ [ಸಂ.] ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಆದರೆ 'ಅಗ್ರೇದಿಧಿಷು' ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ [ಸಂ. ಅಗ್ರೇದಿಧಿಷೂ (ಅಗ್ರೇ + ದಿಧಿಷೂ)] ಎಂದು ಬಿಡಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ದುಂಡು ಕಂಸದೊಳಗೆ ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸಿರುವ 'ಅಗ್ರೇ' ಮತ್ತು 'ದಿಧಿಷೂ' ಇವು ಈ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಅಗ್ರ, ದಿಧಿಷು ಈ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿ ಬಂದಿವೆ. ನಿಷ್ಪತ್ತಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ದುಂಡುಕಂಸದೊಳಗೆ ಬಂದಿರುವ ಎಲ್ಲ ಶಬ್ದಗಳೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಾಗಿ ಎಡೆಪಡೆಯದಿರಬಹುದು. ಉದಾ— **ಅಂತರ್ವಾಸ** (ನಾ). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ವಾಸ್ಸ)]. ಈ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ಈ ರೀತಿಯ ಶಬ್ದಗಳು ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದಗಳಾಗಿ ಬಂದಾಗ ಯಾವ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದಗಳಾಗಿ ಬರುವ ಇಂಥ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಅಸ್ತಿತ್ವವಿಲ್ಲದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಾಗಿ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಷ್ಪತ್ತಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆ ಶಬ್ದಗಳ ಮುಂದೆ ಒಂದು ಬಿಂದುವನ್ನು ಹಾಕಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಸ್ಮತ್$_0$**, **ಅಸ್ಮದ್$_0$**.

ದೇಶ್ಯಶಬ್ದಗಳು :— ದೇಶ್ಯಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅವುಗಳ ರಚನೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವಂತೆ ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಭಜಿಸಿ ತೋರಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಗಸಗಿತ್ತಿ** (ನಾ). [ಅಗಸ + –ಗಿತ್ತಿ] ; **ನೋಂಪಿ** (ನಾ). [ನೋನ್ + –ಪಿ] ; **ಅಣ್ಕೆ** [ಅಣ್ + –ಕೆ].

ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಕೃತಿರೂಪಗಳನ್ನೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಅಂತ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನೂ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ವ್ಯಾಕರಣಸಮ್ಮತವಾದ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯವೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗದು. ಖಚಿತವಾಗಿರುವಷ್ಟು ಭಾಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೋರಿಸಿ ಉಳಿದಿದ್ದನ್ನು ಅಡ್ಡಗೆರೆಯ ಮೂಲಕವಾಗಲಿ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ಚಿಹ್ನೆಯ ಮೂಲಕವಾಗಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಲೋಪಾಗಮಾದಿ ಸಂಧಿಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೂ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯ ಆಗಮಗಳನ್ನೂ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಉದಾ— **ತೂಗುಂಜೊಡರ್** (ನಾ). [ತೂಗು + ಸೊಡರ್] ; **ಅಕ್ಕಜಂಗೊಳ್** (ಕ್ರಿ). [ಅಕ್ಕಜ + ಕೊಳ್] ; **ಅದಿರುದುಟಿ** (ನಾ). [ಅದಿರು + ತುಟಿ] ; **ನಾಣಿಲಿ** (ನಾ). [ನಾಣ್ + –ಇಲ್ರಿ$_2$] ; **ಬಳೆಗಾಱಿತಿ** (ನಾ). [ಬಳೆಗಾಱ + –ಇತಿ].

ಸಮಾಸಶಬ್ದಗಳು ರೂಪದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಆದರೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಮೂಲದವಾಗಿದ್ದು ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದಿದ್ದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಉಲ್ಲೇಖದ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕೊಡಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— **ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು$_2$** (ನಾ). [ಅಚ್ಚು$_3$? + ಕಟ್ಟು$_2$] ; **ಅಚ್ಚರಿವಡೆ** (ಕ್ರಿ). [ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + ಪಡೆ$_1$] ; **ಅಚ್ಚರಿಗವಿ** (ಕ್ರಿ). [ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + ಕವಿ$_1$] ; **ಅಚ್ಚಮುತ್ತು** (ನಾ). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಮುತ್ತು$_3$] ; **ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚು** (ನಾ). [ಅಚ್ಚು$_4$ + ಮೆಚ್ಚು$_2$].

ತದ್ಭವ ಶಬ್ದಗಳು :— ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಕೃತದಿಂದ ಬಂದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ತದ್ಭವ ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ತದ್ಭವಗಳ ಮೂಲವನ್ನು ನಿಷ್ಪತ್ತಿಚಿಹ್ನೆ(<)ಯ ಮೂಲಕ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಬಕುತಿ** (ನಾ). [< ಸಂ. ಭಕ್ತಿ] ; **ಜತನ** (ನಾ). [< ಸಂ. ಯತ್ನ]. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ತದ್ಭವ ಮೂಲಭಾಷೆಯಿಂದ ನೇರವಾಗಿ ಬಾರದೆ ಬೇರೆ ಭಾಷೆಯ ಮೂಲಕ ಬಂದಿರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನೇರ ಸಂಪರ್ಕವುಳ್ಳ ಶಬ್ದವನ್ನು ನಿಷ್ಪತ್ತಿಚಿಹ್ನೆಯಿಂದ ಸೂಚಿಸಿ ಆ ಶಬ್ದದ ಮುಂದೆ ಓರೆಯಾದ ಲಂಬಗೆರೆ (/) ಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮೂಲಶಬ್ದವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಕಂಬ** (ನಾ). [< ಪ್ರಾ. ಕಂಭೋ. / ಸಂ. ಸ್ಕಂಭ] ; **ಅರಸ** (ನಾ). [< ತಮಿ. ಅರಶನ್ / ಸಂ. ರಾಜನ್]. ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿನ ಸ್ಕಂಭ ಎಂಬ ಶಬ್ದ ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಕಂಭೋ ಎಂದಾಗಿ, ಪ್ರಾಕೃತದ ಮೂಲಕ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಬಂದು ಕಂಬ ಆಯಿತು ; ಸಂಸ್ಕೃತದ ರಾಜನ್ ಶಬ್ದ ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ ಅರಶನ್ ಎಂದಾಗಿ, ತಮಿಳಿನ ಮೂಲಕ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅರಸ ಆಯಿತು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳು :— ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದ ಯಾವ ಭಾಷೆಯದೆಂದು ಗೊತ್ತಿರುವಾಗ ಆ ಭಾಷೆಯ ಹೆಸರನ್ನು ಸೂಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಮೂಲಭಾಷೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದಾಗ 'ಅನ್ಯದೇ.' ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದು. ಈ ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ಆಯಾ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೆಲವು ಇತರ ಭಾಷೆಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಂವಾದಿ (Equivalent) ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ಕೊಡುವಾಗ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ನೇರ ಸಂಪರ್ಕವಿರಬಹುದೆಂದು ತೋರುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಮೊದಲೂ ಉಳಿದುವನ್ನು ಆಮೇಲೂ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— **ಅಕ್ಕಲು**$_1$ (ನಾ). [← **ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ.** ಅಕ್ಲ್ ; **ಮರಾ.** ಅಕ್ಕಲ್ / **ತುಳು.** ಅಕಲು, ಅಕ್ಕಲು]. **ಅಂಗ್ರೇಜಿ** (ನಾ). (ಉಕ). [← **ಹಿಂ.** ಅಂಗ್ರೇಜೀ ; **ಮರಾ.** ಅಂಗ್ರೇಜ್, ಅಂಗ್ರೇಜೀ < **ಇಂ.** English] **ಅಂಬರು** (ನಾ). [← **ಇಂ.** Amber < **ಅರ.** ಅಂಬರ್ / **ಹಿಂ.** ಅಂಬರ್]. **ಅಜಾರಿ** (ನಾ). [← **ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ.** ಅಜಾರ್, ಅಜಾರ್].

ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ 'ಆಗು' ಎಂಬ ಧಾತುವೂ, -ಇಸು ಮುಂತಾದ ಪ್ರತ್ಯಯವೂ ಸೇರಿ ಆಗುವ ರೂಪಗಳಿಗೆ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಈ ಮುಂದಿನ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಜಪ್‌ಆಗು** (ಕ್ರಿ). [ಅಜಪ್$_0$ + ಆಗು$_1$. ℙ ಅಜಪ್ ← **ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ.** ಅಜಬ್ = ಆಶ್ಚರ್ಯಕರ, ವಿಚಿತ್ರ]. **ಅಟಕಾಯಿಸು** (ಕ್ರಿ). [ಅಟಕ್ಕಾ$_0$ + -ಇಸು$_3$. ℙ ಅಟಕಾ ← **ಹಿಂ.** ಅಟಕಾನಾ].

ಜ್ಞಾತಿಶಬ್ದಗಳು :— ದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಇತರ ಸೋದರ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಜ್ಞಾತಿ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಅರ್ಥ ಭೇದವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದು ತೋರಿಸಿದೆ. ಜ್ಞಾತಿ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಅನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿದೆ. **ತಮಿ.** (ತಮಿಳು) ; **ಮಲ.** (ಮಲಯಾಳ) ; **ತುಳು.** ; **ಕೊಡ.** (ಕೊಡಗು) ; **ತೆಲು.** (ತೆಲುಗು) ; **ಕೊಲಾ.** (ಕೊಲಾಮಿ) ; **ನಾಯ್ಕಿ. ಪರ್ಜಿ. ಗಡಬ. ಗೊಂಡಿ. ಕುಇ. ಕುವಿ. ಕುರುಖ್. ಮಲ್ತೊ. ಬ್ರಾಹುಈ.**

ತಮಿಳು ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡ ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದು ತೋರಿಸುವಾಗ ಈಗಿನ ಶಿಷ್ಟರ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ. ತಮಿಳು ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಕಾಗುಣಿತಗಳನ್ನೇ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಮೊದಲು ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೂ ಆಮೇಲೆ ಜ್ಞಾತಿ ಅಥವಾ ಸಂವಾದಿ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಜ್ಞಾತಿಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವ ಮೊದಲು ಎರಡು ಲಂಬರೇಖೆ (‖) ಗಳಿಂದ ಭೇದವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಚ್ಚಾಳ್** (ನಾ). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಆಳ್$_2$. ‖ **ತೆಲು.** ಅಚ್ಚಾಳಿ, ಅಚ್ಚಾಳು = ಒಂಟಿ ಮನುಷ್ಯ, ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದವನು]. **ಅಡಂಗು**$_1$ (ನಾ). [ದೇ. ‖ **ತಮಿ.** ಅಡಙ್ಗು ; **ತುಳು.** ಅಡೆಂಗು, ಡೆಂಗುನಿ ; **ತೆಲು.** ಅಡಗು ; **ಕೋಲಾ.** ಡಾಂಗ್].

ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಕೊಡುವಾಗ ಇದುವರೆಗಿನ ಸಂಶೋಧನೆಗಳಿಂದ ಖಚಿತವಾಗಿರುವಷ್ಟನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದೆ. ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾತಿ ಅಥವಾ ಸಂವಾದಿ ಶಬ್ದಗಳ ರೂಪಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವಾಗ ಅವುಗಳ ಪ್ರಕೃತಿರೂಪದಲ್ಲೇ ತೋರಿಸಲಾಗುವುದು.

ಆಧಾರ ಅಥವಾ ಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಶಬ್ದಮೂಲಗಳು ಪುನರ್ರಚಿತ (Re-constructed) ವಾದುವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಅಂಥ ಶಬ್ದಗಳ ಎಡಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ನಕ್ಷತ್ರ (*) ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಹಾಕಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಗಚಿತ್ತ** (ನಾ). [**ಪ್ರಾ.** ಅಂಗಛಿತ್ತ (< **ಸಂ.** * ಅಂಗಕ್ಷಿಪ್ತ)].

ದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ '**ದೇ**' ಎಂದೂ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ '**ಸಂ**' ಎಂದೂ, ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಷೆಗಳ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ '**ಅನ್ಯದೇ**' ಎಂದೂ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಪ್ರಶ್ನ (?) ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಹಾಕಿದೆ.

೬. ವಿರಾಮ ಚಿಹ್ನೆಗಳು (Punctuation marks)

I. (.) ಪೂರ್ಣವಿರಾಮ (Full stop)

ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳ ವಾಚಕ ನಿರ್ದೇಶನವಾದ ಅನಂತರವೂ, ಅರ್ಥಚ್ಛಾಯೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವ ೧, ೨ ಮುಂತಾದ ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಮುಂದೆಯೂ, ಅರ್ಥಪ್ರಯೋಗಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ವಿವರಗಳೂ ಮುಗಿದು ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವ ಮೊದಲೂ, ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಪ್ರಯೋಗಗಳ ಆಕರಗಳ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಸೂಚನೆ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆಯೂ, 'ನೋ', 'ಪರಾ', ಹೋ ಮುಂತಾದ ಸಂಕೇತಗಳ ಮುಂದೆಯೂ, ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾಸಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಜ್ಞಾತಿ ಅಥವಾ ಸಂವಾದಿ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೂ ಪೂರ್ಣವಿರಾಮ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಬಳಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಟರಳೆ** (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ ; ಅಂಟವಾಳ. **ಅಂಟಿಕ್ಕು** (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಟಿಸು. ೨. ನಾಟಿಹಾಕು ; ಕಸಿಮಾಡು (ಕ). ೩. ಬೆಂಕಿಹಚ್ಚು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಕ್ಕಯ್ಯ** (ನಾ). ಅಕ್ಕನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕರೆಯುವ ಮಾತು : ಅಕ್ಕ ಕೇಳವ್ವ, ಅಕ್ಕಯ್ಯ ನಾನೊಂದ ಕನಸ ಕಂಡೆ (ಮಹದೇ. ೧೫-೨). **ಅಟ್ಟುಕುಳಿ** 'ಅಟ್ಟುಗುಳಿ' ನೋ. **ಅಟ್ಟೆ**$_3$ (ಗು). ದಟ್ಟವಾದ ; ಒತ್ತಾದ (?). 'ಅಟ್ಟಾಗು' ಪರಾ. **ಅಚ್ಚುಬೆಲ್ಲ** (ನಾ). ಉಂಡೆ ಬೆಲ್ಲ ಹೋ. **ಅಕ್ಕಾಜಿ** (ನಾ). ℙ ಅಣ್ಣಾಜಿ, ಭಾವಾಜಿ, ಮಾವಾಜಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ. **ಅಟಮುಟಿಸು** (ಕ್ರಿ). [ಅಟಮುಟ + -ಇಸು. / **ತೆಲು.** ಅಟಮುಟಂಚು].

II. (,) **ಅಲ್ಪವಿರಾಮ** (Comma)

೧. ಪ್ರಧಾನ ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಅದರ ಇತರ ರೂಪಗಳನ್ನು ಒಂದೆಡೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವಾಗ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪವಿರಾಮವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಕ್ಕಲ್ಲು₂, ಅಖಲು. ಅಂಕೆಕಾಜಿ,** ಅಂಕಂಗಾಜಿ, ಅಂಕಗಾಜಿ.

೨. ಸಂಕೇತಸೂಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಪುಟ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅಂಕಿಗಳ ಮುಂದೆ ಅಲ್ಪವಿರಾಮವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಕೆ** (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೧೬–೧೦ ; 1762). **ಅಕೆಯ್ಯ** (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೧೧–೩ ; 961). **ಅಂಬಲಗೊಟ್ಟಗೆ** (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೬–೬೦ ; 1436).

III. (;) **ಅರ್ಧವಿರಾಮ** (Semicolon)

೧. ಒಂದೇ ಬಗೆಯ ಅರ್ಥವಿರುವಲ್ಲಿಯೂ, ಅರ್ಥದ ಛಾಯೆ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವಾಗಲೂ ನಡುವೆ ಅರ್ಧವಿರಾಮವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಗಣಿತ** (ಗು). **೧.** ಎಣಿಸಿಲ್ಲದ ; ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ; ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಮೀರಿದ. **ಅಕ್ಕರಗೊಟ್ಟಿ** (ನಾ). ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸಭೆ ; ವಿದ್ವಾಂಸರೊಡನೆ ಮಾಡುವ ಚರ್ಚೆ ಸಲ್ಲಾಪ ಮುಂತಾದವು.

೨. ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಗ ಮುಗಿದು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಯೋಗ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಮುನ್ನ ಅವುಗಳ ನಡುವೆ, ಅರ್ಧವಿರಾಮವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. 'ಅಕ್ಕ' ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿ.

೩. ಸಂಕೇತಸೂಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ವಿವರಗಳು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಕಾಲನಿರ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಈ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಕೆಸಾಲೆವಾಳು** (ನಾ). . . (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೨೩–೨೬ ; 1059).

IV. (:) **ವಿವರಣವಿರಾಮ** (Colon)

ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವ ಮೊದಲು ವಿವರಣವಿರಾಮವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಕಿಸು₂** (ಕ್ರಿ). ಬಳಿ ; ಲೇಪಿಸು : ಕುಂಕುಮದೊಳ್ಪುಡಿವೆರೆದಿರ್ದ ಕಮ್ಮೆಣ್ಣೆಯ ಪಂಕವನುತ್ತಮಾಂಗದೊಳು ಅಂಕಿಸಿಕೊಂಡಿರ್ದಳವಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೩–೯೨). **ಅಕೆರ₂** (ಅ). ತೆರಿಗೆಯಿಲ್ಲದೆ : ಭಟ್ಟಗ್ರ್ಗೀ ಗಟ್ಡಿ ಒಡ್ಡಲಿ ಅಪತ್ತೊನ್ನಿ ವಿಟ್ಟಾರಕರ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬–೧೬ ; ಸು. 450).

V. (" " ' ') **ಉದ್ಧರಣಚಿಹ್ನೆಗಳು** (Quotation marks)

ನಿಘಂಟು, ವ್ಯಾಕರಣ, ಲಕ್ಷಣಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಆಧಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಾಗ ಎರಡೆರಡಿರುವ ಉದ್ಧರಣಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. **ಅಂಕೆ₂** (ನಾ). **೫.** ಭಾರವನ್ನು ಎತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಾರೆ; ಸನ್ನೆಕೋಲು : "ಅಂಕವೆನೆ ಭಾರವೆತ್ತುವದಕ್ಕುಂ" (ಕಶರ. ೧೦). **೬.** ತೊಡೆ : "ಅಂಕಮುತ್ಸಂಗಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೩–೧೭). 'ನೋ' 'ಪರಾ' ಇವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಇರುವ ಉದ್ಧರಣಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. **ಅಂಕೆಕಾತಿ** 'ಅಂಕಕಾರ್ತಿ' ನೋ. **ಅಂಕೆಗದ್ಯಾಣ** (ನಾ). 'ಅಂಕದೆಱೆ', 'ಅಂಕವಣ', 'ಅಂಕಸುಂಕ' ಪರಾ.

VI. [ ] **ಚೌಕಕಂಸ** (Square bracket)

ನಿಷ್ಪತ್ತಿಭಾಗವನ್ನು ಚೌಕಕಂಸದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— **ಅಂಕುರಿಸು** (ಕ್ರಿ). [ಅಂಕುರ + –ಇಸು₃] ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಠಾಂತರಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಲ್ಲಿ ಚೌಕಕಂಸವನ್ನು ಬಳಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಗಜಾವ** (ನಾ). ಏನು ಕಾರಣ ನೀವು ಬಾಣನ ಬಾಗಿಲ ಕಾಯ್ದಿರಿ? ಡಿಂಗರಿಗನ ಮನೆಗೆ ಅಂಗಜಾವ [ಪಾಠಾಂ. ಜಾಹವ, ಜಾವಹ]ಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದರೊಳರೆ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೬೪೨). ಶಾಸನ ಮತ್ತು ಕಾವ್ಯಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವಾಗ ಅವುಗಳ ಸಂಪಾದಕರು ಚೌಕಕಂಸವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಗುರ್** (ಕ್ರಿ). ಧರೆಯೆಲ್ಲಂ ಪೊಗೞ್ವನ್ನಿರೆ [ಪುರಿ]ಗೆರೆಯೊಳಗುರ್ತುರ್ಜ ರೋಣಮಂ ಕಾದಮರೇಶ್ವರ ಪುರಮನೆಯ್ದಿದೋಂ . . . ಪಂಪಯ್ಯಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೬–೨೩ ; 942).

VII. ⁅ ⁆ ಇ **ಕಂಸ** (Editorial bracket)

⁅ ⁆ ಇ ಕಂಸವು ಸಂಪಾದಕರು ಸಂಯೋಜಿಸಿದ ಪಾಠವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದೆ. ಇದನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಕೃತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ. ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡಾಗ ಅವುಗಳನ್ನು ತಿದ್ದಬೇಕಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ⁅ ⁆ ಇ ಕಂಸವನ್ನು ಹಾಕಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಚ್ಚವೊ ⁅ವ ?⁆ ತ್ತಳಿಕೆ, ಅಜ್ಜವ ⁅ವೊ⁆ ಡೆಯ, ಅಡಗುಶೇ ⁅ಸೇ⁆ ಕೆ.** ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಕ್ವಚಿತ್ತಾಗಿ ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ

ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ [ ] ಇ ಕಂಸವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಕ**$_2$ (ನಾ). **೧೩.** ಹೆಸರು : ಚೇರಮಾಂಕಂಗೆ ಬೆಸಸಿದ ಭಕ್ತ ಸತ್ಯೇಂದ್ರ ಚೋಳ ಕೃತಿ (ಭಾವಚಂ. ೧–೪೬). [ಚೇರಮಾಂಕ = ಚೇರಮ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನು]. **ಅಂಕಕಾಱ** (ನಾ). ೨. ಬಿರುದುಳ್ಳ ವೀರ (ಇದು ಬಿರುದಿನ ಭಾಗವಾಗಿ ಬರುವುದೂ ಉಂಟು) : ನೆಲನದಿರೆವಂದು ತಾಗಿದ ಕಕ್ಕಲನ ತಮ್ಮನಪ್ಪ ಬಪ್ಪುವನಂಕಕಾಱನನೊಂದೆ ಮದಾಂಧಗಂಧಸಿಂಧುರದೊಳೋಡಿಸಿದ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೫೨ ವ) ; [ಬಪ್ಪುವನಂಕಕಾಱ : ಬಪ್ಪುವಂ + ಅಂಕಕಾಱ = ಬಪ್ಪುವನೆಂಬ ಅಂಕಕಾಱ ; ಇದನ್ನು ಬಪ್ಪುವನ + ಅಂಕಕಾಱ (= ಬಪ್ಪುವ ಎಂಬ ಒಡೆಯನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಕಕಾಱ) ಎಂದು ಬಿಡಿಸುವುದೂ ಸಾಧ್ಯ].

VIII. ( ) **ದುಂಡುಕಂಸ** (Round bracket)

ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳ ಶಬ್ದಜಾತಿಯನ್ನು, ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಗಳನ್ನು, ಆಕರಗಳನ್ನು, ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಗಳ ಮೂಲರೂಪಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಲ್ಲಿ ದುಂಡುಕಂಸವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ.

೧. ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳ ಶಬ್ದಜಾತಿ :— **ಅಕ್ಕ** (ನಾ). **ಅಕ್ಕೆಚ್ಚಿ** (ನಾ). **ಅಗಲ್ಚು** (ಕ್ರಿ). **-ಅ**$_3$ (ಅ). **ಅಕ್ಕುಡ**$_2$ (ಗು).
೨. ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ :— **ಅಗಡೀದಿಗಡೀ** (ಗು). (ಉಕ).
೩. ಆಕರ :— **ಅಕ್ಕನ ಚೌರಿ** (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿಪಲ್ಯ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
೪. ಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದಗಳ ಮೂಲರೂಪ :— **ಅಕ್ಕರೆಮುಗ** (ನಾ). [ಅಕ್ಕರೆ$_1$ (< ಅಟ್ಟುಜ್ಜ್$_2$) + ಮುಗ].

IX. - (Hyphen)

ಈ ಚಿಹ್ನೆ ಅಕ್ಷರ ಅಥವಾ ಅಕ್ಷರಗಳ ಹಿಂದಿದ್ದರೆ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ; ಮುಂದಿದ್ದರೆ ಶಬ್ದದ ಆದ್ಯಂಶವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಾ— **-ಅ**$_2$, **-ಅ**$_3$, **ಅಗ-**$_1$.

X. — (Dash)

ಈ ಚಿಹ್ನೆ ಹಿಂದೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಓದಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಾ— **ಅಡಕೆ ತಾಳಿಲ, ಅಡಕೆದಾಳಿಲ** (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಲ್ಯ, —ತಾಳಿದ. ಇಲ್ಲಿ —ತಾಳಿದ ಎಂಬುದರ ಹಿಂದೆ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಎಂಬುದನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು, ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳಿದ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೭. ಅಕ್ಷರಗಳ ಗಾತ್ರ

೧೨ ಪಾಯಿಂಟ್ ದಪ್ಪ ಅಕ್ಷರ (12 Point antic)

೧. ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವಲ್ಲಿ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ.
೨. ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದದ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಅದರ ಇತರ ರೂಪಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಆ ಒಂದೊಂದು ರೂಪಕ್ಕೂ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಕ್ಕಸಾಲೆ** ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಅಕಸಾಲ, ಅಕಸಾಲೆ, ಅಕ್ಕಸಾಲ, ಅಕ್ಕಸಾಲಿ, ಅಗಸಾಲ, ಅಗಸಾಲೆ, ಅರ್ಕಸಾಲೆ.

೧೨ ಪಾಯಿಂಟ್ ಸಾದಾ ಅಕ್ಷರ (12 Point Roman)

೧. ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಡಕೆನಗೆ** (ನಾ). ಅದುಮಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ನಗೆ; ಪರಿಮಿತವಾದ ನಗೆ.
೨. ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದದ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಅದರ ಇತರ ರೂಪಗಳಿಗೆ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಕ್ಕ**$_1$, ಅಕ$_1$, ಅಕ್ಕಳ್ (ನಾ).
೩. ಒಂದು ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಕಡೆ 'ಆ ಶಬ್ದದ ಮುಖ್ಯ ರೂಪದ ಕೆಳಗಡೆ ನೋಡಿ' ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಾಗ ಈ ಅಳತೆ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಕ್ಕಡ**$_1$ 'ಅಕ್ಷಡ' ನೋ. **ಅಕಲು** 'ಅಕ್ಕಲ್ಲು' ನೋ.
೪. ಬೇರೆ ರೀತಿ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಲ್ಲದ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಿಗೂ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದೆ. ಉದಾ— [ಜೈನ]. [ವೀಶೈ]. (ಕರಾ). (ದಕ). (ಉಕ). ನೋ. ಪರಾ. ಹೋ. (ಕ್ರಿ). (ನಾ). (ಗು). (ಪ್ರ). ಇತ್ಯಾದಿ.
೫. ವಿಶೇಷಾಂಶಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಕಡೆ ☞ ಈ ಚಿಹ್ನೆಯ ಮುಂದೆ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ.

೧೦ ಪಾಯಿಂಟ್ ದಪ್ಪ ಅಕ್ಷರ (10 Point antic)

೧. ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳನ್ನೂ ವಿಶಿಷ್ಟರೂಪಭೇದಗಳನ್ನೂ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಲ್ಲಿ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಕ್ಕರ** ಶಬ್ದದ ಕೆಳಗೆ **ಅಕ್ಕರದ ಹೊಲಿಗೆ. ಅಟ್ಟೆ** ಶಬ್ದದ ಕೆಳಗೆ **ಅಟ್ಟಕ್ಕೇರು.**

೨. ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಭಾಷೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಲ್ಲಿ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಹಿಂ.**

೧೦ ಪಾಯಿಂಟ್ ಸಾದಾ ಅಕ್ಷರ (10 Point Roman)

೧. ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವಾಗ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಗವಟ್ಟ**$_1$ (ನಾ). ಅಗಳಾ ತುಂಗಸ್ತನಿಯ ಮಂಗಳಮಾದಂಗದೊಳಂಗವಟ್ಟಮಂ ಸಂಗಡಿಸಿದಂ ಬಱಿಯಂ (ಬಾಧಪು. ೧–೧೦೪ ವ).

೨. ನಿಷ್ಪತ್ತಿವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾತಿಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ, ಆ ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥಗಳನ್ನೂ ವಿವರಿಸುವಲ್ಲಿ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಕ್ಕಿ**$_1$ (ನಾ). [ದೇ. < * ಅರ್ಕ್. ‖ **ತಮಿ.** ಅರಿ, ಅರಿಚಿ ; **ಮಲ. ತುಳು.** ಅರಿ ; **ಕೊಡ.** ಅರಿ, ಅಕ್ಕಿ ; **ತೆಲು.** ಅಕ್ಕುಳ್ಲು].

೮ ಪಾಯಿಂಟ್ ಸಾದಾ ಅಕ್ಷರ (8 Point Roman)

ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಪ್ರಯೋಗಗಳ ಆಕರಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಾಗ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಕೆ** ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪–೧೬) ; (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೨೭–೨೨ ; 870).

೮. ಇತರ ಅಂಶಗಳು

೧. ವರ್ಗಪಂಚಮಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಂದುಸಹಿತವಾದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಂದುವಿಗಿರುವ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಶಬ್ದರೂಪಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿದೆ. ಇದರಂತೆ ಅಂಕ, ಅಂಗ, ಅಂಚೆ, ಅಂಜು, ಅಂಟು, ಅಂಡ, ಅಂತ, ಅಂದ, ಅಂಪು, ಅಂಬು, ಅಂಶ, ಅಂಸ, ಅಕಟ, ಅಕಾರ, ಅಕ್ಕ, ಅಕ್ಕು ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳು ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿವೆ.

೨. ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಶಬ್ದರೂಪವು ವರ್ಗಪಂಚಮಾಕ್ಷರ ಸಹಿತವಾಗಿದ್ದರೆ, ವರ್ಗ ಪಂಚಮಾಕ್ಷರ ಸಹಿತವಾಗಿಯೂ, ಬಿಂದುಸಹಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಬಿಂದುಸಹಿತವಾಗಿಯೂ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

೩. ಪದಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸರ್ಗದ ಮುಂದೆ ಶ, ಷ, ಸ ಕಾರಗಳು ಬಂದಾಗ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸರ್ಗವಿರುವಾಗಲೂ, ವಿಸರ್ಗವಿಲ್ಲದೆ ದ್ವಿತ್ವವಾಗಿರುವಾಗಲೂ ಉಚ್ಚಾರದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಭೇದವೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಒಂದುಗೂಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಶ, ಷ, ಸ ಕಾರ ದ್ವಿತ್ವವುಳ್ಳ ರೂಪಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ವಿಸರ್ಗ ಸಮೇತವಾದ ರೂಪಗಳನ್ನು ವರ್ಣಾನು ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಕ್ಕೆ 'ನೋ' ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂತಃಶುದ್ಧಿ** ≡ ಅಂತಶ್ಶುದ್ಧಿ. **ಅಂತಃಸತ್ತ್ವ** ≡ ಅಂತಸ್ಸತ್ತ್ವ. **ದುಃಶೀಲ** ≡ ದುಶ್ಶೀಲ. **ದುಃಸಂಗ** ≡ ದುಸ್ಸಂಗ. **ನಿಃಕಲ** ≡ ನಿಷ್ಕಲ.

೪. ರಕಾರವಿರುವ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವಾಗ ರಕಾರಕ್ಕೆ ಒತ್ತು ಕೊಟ್ಟಾಗಲಿ, ಅರ್ಕಾವೊತ್ತನ್ನು (ೕ) ಸೇರಿಸಿ ಯಾಗಲಿ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಆರ್ಯ** = ಆರ್ಯ. **ಸೂರ್ಯ** = ಸೂರ್ಯ.

೫. ಕೆಲವು ಶಬ್ದಗಳು ಒಂದೇ ಮೂಲದಿಂದ ಬಾರದಿದ್ದರೂ, ಕೆಲವಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪರಸ್ಪರ ಹೋಲುವಂತೆ ಕಂಡುಬಂದಾಗ ಆ ಬಗ್ಗೆ ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಪರಾ' = ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಒಂದೇ ಮೂಲದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು 'ನೋ' = ನೋಡಿ ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಟ್ಟವಣೆ** 'ಟವಣೆ' ಪರಾ. **ಅಕಸಾಲ** 'ಅಕ್ಕಸಾಲೆ' ನೋ. **ಅಗಸೆವೂ** (ನಾ). ಅಗಸೆಮರದ ಹೂವು. 'ಅಗಸೆವೂಗೊಂಬು' ಪರಾ. ಇಲ್ಲಿ 'ಅಗಸೆವೂ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆ ಶಬ್ದವಿರುವ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು 'ಅಗಸೆವೂಗೊಂಬು' ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. 'ಪರಾ,' 'ನೋ' ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿರುವ ಶಬ್ದಗಳು ಅವುಗಳ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುತ್ತವೆ.

'ಹೋ' = ಹೋಲಿಸು. ಒಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಇನ್ನೊಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ರೂಪ ರಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಆ ಮೂಲಕ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ಯ ವೈಷಮ್ಯಗಳು ಕಂಡುಬರಬಹುದಾದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಶಬ್ದವನ್ನು 'ಹೋ' = ಹೋಲಿಸು ಎಂಬ ಸಂಕೇತದಿಂದ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆ ಎರಡು

ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಿ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಉದಾ— **–ಅಟಿಗ** –ಅಡಿಗ ಹೋ. ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವೊಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಮಧ್ಯವರ್ಣ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಿದೆ. **ಅಡಾಯುಧ** ಅಡಾಯ್ದ ಹೋ. ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಸಾಮ್ಯವಿರುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೋಲಿಕೆಯಿದೆ. **ಅಡಿ₁** ಅರಡಿ, ಎಂಟಡಿ ಹೋ. ಇಲ್ಲಿ 'ಅಡಿ'ಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಅರ್ಥ ಆ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವಾಗಿದೆ.

೬. ಸುಮಾರು ೧೨೦೦ ರ ವರೆಗಿನ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ 'ೞ' ಕಾರವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಸುಮಾರು ಸಾವಿರದ ಏಳುನೂರರ ವರೆಗಿನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಶಕಟರೇಫ (ಱ) ವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಈಚಿನ ಕೆಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಬರೆದಿರುವ ಹಳಗನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯ 'ಱ' 'ೞ'ಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ನೀತಿಮಂಜರಿ, ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನ್, ಅಂತಿಗೊನೆ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥಗಳು.

೭. ಪ್ರಕೃತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳ (ಳ) ವಿರಬೇಕಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಱೞ (ೞ) ಬರೆದಿದ್ದರೆ, ಅವುಗಳನ್ನು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಉದ್ಧರಿಸಿ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ [ ] ಇ ಕಂಸದಲ್ಲಿ ತಿದ್ದಿ ತೋರಿಸಲಾಗುವುದು.

೮. ವಿತ್ತು, ವೆಟ್ಟ, ವೆಳೆ ಮುಂತಾದ ವಕಾರಾದಿಯಾದ ಪೂರ್ವದ ಹಳಗನ್ನಡ ರೂಪಗಳನ್ನು ಬಿತ್ತು, ಬೆಟ್ಟ, ಬೆಳೆ ಮುಂತಾದ ಬಕಾರಾದಿಯಾದ ಹಳಗನ್ನಡ ರೂಪಗಳ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟು ವಿವರಿಸಿದೆ.

೯. ಪ್ರಾದೇಶಿಕವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೊತ್ತಿರುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಲ್ಲಿ (ಉಕ) = ಉತ್ತರ ಕರ್ಣಾಟಕ, (ದಕ) = ದಕ್ಷಿಣ ಕರ್ಣಾಟಕ, (ಕರಾ) = ಕರಾವಳಿ ಎಂಬ ಸಂಕೇತಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಗಲು** (ನಾ). (ಉಕ); **ಅಂಡಕ್ಕ** (ಗು). (ಉಕ). ; **ಅಜೀಬಾತು** (ಅ). (ಉಕ); **ಅಟ್ಟಣ್ಕೆ** (ನಾ). (ಕರಾ); **ಅಣ್ಣಾವಟ್ಟಿಗಾರ, ಅಣ್ಣಾವಂಟಿಗಾರ** (ನಾ). (ದಕ). ಒಂದು ಶಬ್ದ ಪ್ರಾದೇಶಿಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದು ಆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿಲ್ಲದಿದ್ದರ ಆಗ ಅದನ್ನು (ಉಕ – ಪ್ರಾದೇ); (ದಕ – ಪ್ರಾದೇ); (ಕರಾ – ಪ್ರಾದೇ) ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಚ್ಚಮಣೆ** (ನಾ). (ದಕ – ಪ್ರಾದೇ); **ಅಣ್ಣಿ₃** (ನಾ). (ದಕ – ಪ್ರಾದೇ).

೧೦. ಶಬ್ದಸಮುದಾಯವನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಬಿಡಿಸುವುದು, ಲೇಖಕ ಸ್ಖಾಲಿತ್ಯಗಳು, ಅಚ್ಚಿನ ತಪ್ಪುಗಳು –ಇವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಸಂಭವಿಸಿರಬಹುದಾದ ಮಿಥ್ಯಾಶಬ್ದಗಳನ್ನು (Ghost words) ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ತೆರನ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕಡೆಯ ಅನುಬಂಧವಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಉದ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಗಳಿ** (ಮಿಥ್ಯಾಶಬ್ದ). **ಅಗಲ್ತೆ** (ನಾ)... ℙ ಈ ಶಬ್ದವು ಅಗಲ್ಕೆ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. **ಅಗ್ಗಾಯಿತಿ** (ನಾ)... ℙ ಇದು ಅಗ್ಗಾಯಿಲೆ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅಪಲಿಖಿತವಾಗಿರಬಹುದು. **ಅಡಕಿಲ್ದಟ್ಟೆ** (ನಾ)... ℙ ಈ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ 'ಅಡಕಿಲ್ವಟ್ಟೆ' ಎಂದು ಕೆಲವು ಮುದ್ರಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವುದು ಅಪಪಾಠ.

೧೧. ಷಷ್ಠ್ಯಂತವಾದ ಕೆಲವು ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಯ '–ಅ' ಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಇಕಾರದ ಅಥವಾ ಎಕಾರದ ದೀರ್ಘರೂಪ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಉದಾ— **ಅಡವೀಸಿಂಗ, ಅಡವಿಯಸಿಂಗ.** ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಡವಿಯಸಿಂಗ ಎಂಬ ರೂಪವನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಆದರೆ 'ಅಡವೀಸಿಂಗ' ಎಂಬ ರೂಪವನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು [ಅಡವಿ + ಸಿಂಗ] ಎಂದು ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸಲಾಗುವುದೇ ಹೊರತು ದೀರ್ಘರೂಪವನ್ನು (ೀ) ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆಯೇ **'ಅದ್ದೇ ಕೆಲಸ,' 'ಅದ್ದೇ ಚಾಕರಿ'** ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿಯ ದೀರ್ಘರೂಪ (ೀ) ಗಳನ್ನು ನಿಷ್ಪತ್ತಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

೧೨. ಶಾಸನಗಳಿಗೆ ಕಾಲವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಾಗ ಅವುಗಳ ಸಂಪಾದಕರು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಕಾಲವನ್ನೇ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದೆ. ಸಂದೇಹ ಬಂದ ಕಡೆ ಕಾಲವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಬಳಸಿರುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಸು = ಸುಮಾರು ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಕಣ** (ನಾ). (ಎಕ. XIV, ಕೃಷ್ಣರಾ. ೬೭–೪ ; 1341 ?). **ಅಂಬಲ₁** (ನಾ). (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೭, ೧೦೦–೮ ; ಸು. 900).

೧೩. [ತಥಾ] ಈ ಸಂಕೇತವನ್ನು ಇಂಗ್ಲೀಷಿನ Sic ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ. ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ಈ ಅಂಶವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಬಹುದು. **ಅಕ್ಕರೆ₂** (ನಾ). ಆಚೆಯ ದಡ: ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಈ ನದಿಯಿಂದ ದಾಟಿಸುವೆನು. ಅಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ (ಅತ್ತ [ತಥಾ] + ಕರೆ = ಅಕ್ಕರೆ) ಸೂರ್ಯದೇವನ ಅರಮನೆಗೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿಯಿದೆ (ಪಂಚಾಮೃ. ೪೯). ಈ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ (ಅತ್ತ + ಕರೆ = ಅಕ್ಕರೆ) ಎಂದಿರುವುದನ್ನು, ಯಾವೊಂದು ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನೂ ಮಾಡದೆ, ಇರುವುದನ್ನು ಇರುವ ಹಾಗೆ ಉದ್ಧರಿಸಿದೆ ಎಂದು ಈ ಸಂಕೇತ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

೧೪. ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವಾಗ ಪದ್ಯಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ಆಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ಪದ್ಯಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನಾಗಲೀ, ಪರ್ವ, ಕಾಂಡ, ಸಂಧಿ, ಪದ್ಯಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನಾಗಲೀ ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಹಳಗನ್ನಡ ಗದ್ಯ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ಪುಟ ಮತ್ತು ಸಾಲುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೂ, ಆಧುನಿಕ ಗದ್ಯ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ಪುಟಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಶಾಸನಗಳಿಗೆ ಸಂಪುಟ, ಸಂಚಿಕೆ, ತಾಲ್ಲೂಕು, ಶಾಸನ ಸಂಖ್ಯೆ, ಸಾಲು ಮತ್ತು ಕಾಲವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದೆ.

ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್
ನಿಘಂಟು ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು
ಮತ್ತು ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರು

ಡಾ|| ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ
ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರು

ಎಸ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ
ಸಂಪಾದಕರು

ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿರುವ ಗ್ರಂಥ, ಶಾಸನ ಮೊದಲಾದವುಗಳ

ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಸೂಚಿ

ಸೂಚನೆ :— ಇಲ್ಲಿ "ಇತರ ವಿವರಗಳು" ಎಂಬುದರ ಕೆಳಗೆ ಪ್ರಕಾಶನದ ವಿವರಗಳನ್ನೂ, ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯಿಂದ ಶಬ್ದಸಂಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಅದರ ವಿವರಗಳನ್ನೂ ಸಾಧ್ಯವಾದಮಟ್ಟಿಗೂ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ವಿಶೇಷಾಂಶಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರುವ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲಂಕೆಗಳಿಂದ ಗುರುತುಮಾಡಿ, ಅಂಥ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಹರಿಹರ[1] ನೋಡಿ.

ಅನು= ಅನುವಾದಕ; ಓರಿಇ= ಓರಿಯೆಂಟಲ್ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್; ಓರಿಲೈ= ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಓರಿಯೆಂಟಲ್ ಲೈಬ್ರರಿ; ಸಂ= ಸಂಪಾದಕ.

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧	**ಅಂಜಚ.**	ಅಂಜನಾ ಚರಿತ್ರೆ	ಶಿಶುಮಾಯಣ	ಸು. ೧೨೩೩	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೨೫೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨	**ಅಂತರಾ.**	ಅಂತರಾತ್ಮನಿಗೆ	ರಂ. ರಾ. ದಿವಾಕರ	೧೯೫೮	೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೩	**ಅಂತಿಗೊ.**	ಅಂತಿಗೊನೆ	ಅನು॥ ಕೆ. ವೆಂ. ರಾಘವಾಚಾರ್	೧೯೩೮	ವೆಸ್ಲಿ ಪ್ರೆಸ್ ಮತ್ತು ಪಬ್ಲಿಷಿಂಗ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು
೪	**ಅಂಬಿಕಾ.**	ಅಂಬಿಕಾವಿಜಯ	ಬೊಬ್ಬೂರು ರಂಗ	ಸು. ೧೭೫೦	ಸತ್ಸಂಪ್ರದಾಯ ಕಳಾನಿಧಿ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೯೨
೫	**ಅಂಬಿಕೆ.**	ಅಂಬಿಕೆ	ಬಿ. ಪಿ. ಕಾಳೆ	೧೯೬೧	೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬	**ಅಂಬಿವ.**	ಅಂಬಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯನ ವಚನಗಳು	ಅಂಬಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೪೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೭	**ಅಂಬುಜಾ.**	ಅಂಬುಜಾಕ್ಷಿ	ಎಸ್. ವೆಂಕಟರಾಜ	೧೯೫೫	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪ್ರಕಾಶನ, ಉಡುಪಿ
೮	**ಅಕಾನಿ.**	ಅಕಾರಾದಿ ನಿಘಂಟು	ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಪಂಡಿತ	ಸು. ೧೭೭೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೧೩೨, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೯	**ಅಕ್ಕತಂ.**	ಅಕ್ಕ-ತಂಗಿ	ನಾರಾಯಣ ಸಂಗಮ	೧೯೪೩	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಾಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೦	**ಅಕ್ಕಾಜಿ.**	ಅಕ್ಕಾಜಿ	ಅನು॥ ಮಲ್ಲಾರಿ	೧೯೪೨	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧	**ಅಕ್ಬರ.**	ಅಕ್ಬರ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಚರಿತ್ರ	ರಾ. ಹ. ದೇಶಪಾಂಡೆ	೧೯೧೯	ರಾಮಚಂದ್ರ ಎಚ್. ದೇಶಪಾಂಡೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೨	**ಅಕ್ರೂಚ.**	ಅಕ್ರೂರ ಚರಿತ್ರೆ	ಸೋಮನಾಥ (ಸಂ॥ ಆರ್. ಶಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೬೦೦	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೩
೧೩	**ಅಗ್ನಿಹಂ.**	ಅಗ್ನಿಹಂಸ	ಕುವೆಂಪು	೧೯೪೬	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೪	**ಅಜಚ.**	ಅಜನೃಪ ಚರಿತೆ	ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೮೯೭	ಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೫	**ಅಜಿತ.**	ಅಜಿತಕುಮಾರ	ಕೆ. ಬಿ. ರಾಮಕೃಷ್ಣ	೧೯೨೭	ಸಾಹಿತ್ಯಮಂಡಲ ಲಿ., ಮಂಗಳೂರು
೧೬	**ಅಜಿಪು.**	ಅಜಿತತೀರ್ಥಕರ ಪುರಾಣ ತಿಲಕಂ	ರನ್ನ (ಸಂ॥ (i) ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್;	೯೯೩	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೦
			(ii) ಎಚ್. ದೇವೀರಪ್ಪ, ದೇ. ಜವರೇಗೌಡ)	,,	ಜೈನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಚಾರ ಸಂಘ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೯
೧೭	**ಅಡುಸೌ.**	ಅಡುಗೆ ಮನೆಯ ಸೌಭಾಗ್ಯ	ಅನು॥ ಬಿ. ಈಶ್ವರಭಟ್ಟ	೧೯೫೭	ಕನ್ನಡ ಪ್ರಪಂಚ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮಂಗಳೂರು
೧೮	**ಅತಿರ.**	ಅತಿಭಕ್ತನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ[1]	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೯	**ಅದೂಟ.**	ಅವರಿಲ್ಲದೂಟ	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೫೯	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೨೦	**ಅದ್ಭುತ.**	ಅದ್ಭುತ ರಾಮಾಯಣಂ	ಮುದ್ದಣ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ವಿ. ಪರಮೇಶ್ವರಭಟ್ಟ)	೧೮೯೪	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೧
೨೧	**ಅಧಿಕಾ.**	ಅಧಿಕಾರ	ಕೆ. ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯ	೧೯೫೦	೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸವಿತಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ತುಮಕೂರು
೨೨	**ಅಧ್ಯಾತ್ಮ.**	ಲಘುಅಧ್ಯಾತ್ಮಮಾಲಾ	ಆರ್ಯಾಚಾರ್ಯ	ಸು. ೧೮೫೦	ವರ್ತಮಾನ ತರಂಗಿಣಿ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಮದರಾಸು, ೧೮೯೫
೨೩	**ಅಧ್ಯಾಮಾ.**	ಅಧ್ಯಾತ್ಮಮಾಲ	ತಮ್ಮಣ್ಣದಾಸ	೧೮೯೬	ಶ್ರೀನಿಕೇತನ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲಾ, ಮದರಾಸು
೨೪	**ಅಧ್ಯಾರಾ.**	ಅಧ್ಯಾತ್ಮರಾಮಾಯಣ	ಶಾಳ್ವದ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೪೮-೭೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೦೩, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೨೫	**ಅನಂಚ.**	ಅನಂತನಾಥ ಚರಿತ್ರೆ	ಚಿಕ್ಕಪದ್ಮಣ್ಣ ಶೆಟ್ಟಿ	೧೫೮೨	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೩೦೨, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೬	**ಅನಂತ.**	ಅನಂತ	ಸತ್ಯಬೋಧ	೧೯೪೫	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೨೭	**ಅನಂನಾ.**	ಶಬ್ದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹ	ಟಿ. ಕೆ. ಅನಂತನಾರಾಯಣ	೧೯೩೩	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೬೦
೨೮	**ಅನಂಪು.**	ಅನಂತನಾಥ ಪುರಾಣಂ	ಜನ್ನ (ಸಂ॥ ಡಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್, ಎಚ್. ಆರ್. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೨೩೦	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೩೦
೨೯	**ಅನಾಥೆ.**	ಅನಾಥೆ	ಎಂ. ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಅಡಿಗ	೧೯೫೪	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೦	**ಅನಾದಿ.**	ಅನಾದಿ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೫೩	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೩೧	**ಅನಾಮಿ.**	ಅನಾಮಿಕಾ ಮತ್ತು ಇತರ ಕತೆಗಳು	ಸಿ. ಎನ್. ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ	೧೯೫೭	ಮಹಿಳಾ ಸೇವಾ ಸಮಾಜ, ಕೃಷ್ಣರಾಜಪೇಟೆ
೩೨	**ಅನಾಸ.**	ಅನಾಸಕ್ತಿಯೋಗ	ದ. ಕೃ. ಭಾರದ್ವಾಜ	೧೯೩೦	ಶ್ರೀ ತುಲಸೀದಾಸ ರಾಮಾಯಣ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೩	**ಅನಿಕೇ.**	ಅನಿಕೇತನ	ಕುವೆಂಪು	೧೯೬೩	ಉದಯರವಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ವಾಣೀವಿಲಾಸಪುರಂ, ಮೈಸೂರು
೩೪	**ಅನೀರ.**	ಅಮರನೀತಿಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೫	**ಅನುಪ್ರೇ.**	ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ	ಕಲ್ಯಾಣಕೀರ್ತಿ	೧೪೩೯	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೨೦, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೬	**ಅನುಮು.**	ಅನುಭವ ಮುಕುರ	ಜನ್ನ (ಸಂ॥ ಎಂ. ಎಸ್. ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೨೦೦	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೬
೩೭	**ಅನುರ.**	ಅನುರಕ್ತೆ	ವ್ಯಾಸರಾಯ ಬಲ್ಲಾಳ	೧೯೫೩	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೩೮	**ಅನುಸಾ.**	ಅನುಭವಸಾರ	ನಿಜಗುಣ ಶಿವಯೋಗಿ (ಸಂ॥ ಪಿ. ಆರ್. ಕರಿಬಸವಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೫೦೦	ವೆಸ್ಲಿಯನ್ ಮಿಷನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೪
೩೯	**ಅನ್ನ.**	ಅನ್ನ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೪೮	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೪೦	**ಅನ್ನದಾ.**	ಅನ್ನದಾತ	ವೀ. ಚ. ಹಿತ್ತಲಮನಿ	೧೯೪೭	ಮಾಧವ ಬಲ್ಲಾಳ ಬಂಧುಗಳು, ಸಾಧನಕೆರೆ, ಧಾರವಾಡ
೪೧	**ಅನ್ನಪೂ.**	ಅನ್ನಪೂರ್ಣ	ನಿರಂಜನ	೧೯೫೩	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೪೨	**ಅನ್ನಾವ.**	ಅನ್ನಾವತಾರ	ತ. ರಾ. ಸು.	೧೯೫೪	ಮಿತ್ರವೃಂದ ಪ್ರಕಾಶನ, ಕಾಸರಗೋಡು
೪೩	**ಅಪಜ.**	ಅಪಜಯ	ತ್ರಿವೇಣಿ	೧೯೫೬	ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು
೪೪	**ಅಪನಾ.**	ಅಪರಾಧಿ ನಾನಲ್ಲ	ಧೀರೇಂದ್ರ ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೫೭	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೪೫	**ಅಪವಾ.**	ಅಪವಾದ	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಾಟೀಲ	೧೯೫೫	ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು
೪೬	**ಅಪಶ.**	ಅಪರಾಜಿತೇಶ್ವರ ಶತಕಂ	ರತ್ನಾಕರವರ್ಣಿ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೫೫೭	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೩
೪೭	**ಅಪೂಪ.**	ಅಪೂರ್ವ ಪಶ್ಚಿಮ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೫೩	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೪೮	**ಅಪ್ರತಿ.**	ಅಪ್ರತಿಮವೀರ ಚರಿತಂ	ತಿರುಮಲಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೬೪೫–೧೭೦೬	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೩
೪೯	**ಅಪ್ರಶ.**	ಅಪ್ರಸ್ತುತ ಪ್ರಶಂಸಾ ಶತಕ	ಶಾಲ್ಯದ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೪೮–೭೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೧೨೭, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೦	**ಅಪ್ರೇಮ.**	ಅದ್ಭುತ ಪ್ರೇಮ	ಗದಿಗೆಯ್ಯಾ ಹುಚ್ಚಯ್ಯಾ ಹೊನ್ನಾಪುರಮಠ	೧೯೧೮	ಚಂದ್ರೋದಯ ಮುದ್ರಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೫೧	**ಅಬಲಾ.**	ಅಬಲಾ	ರಾ. ಭೀ. ಮನಸಬ್ದಾರ	೧೯೪೬	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೨	**ಅಭಿಕಾ.**	ಅಭಿಮನ್ಯು ಕಾಳಗ	ಹೊಳೆಕಲ್ಲು ನರಸಿಂಹಯ್ಯ	೧೮೭೪	ಮುದ್ರಣ (?), ಬೆಂಗಳೂರು
೫೩	**ಅಮಗಾಂ.**	ಅಮರ ಗಾಂಧೀಜಿ	ಎಂ. ಎಂ. ವಡ್ಡರ	೧೯೫೦	ಪಿ. ಸಿ. ಶ್ಯಾಬಾದಿಮಠ, ಗದಗ
೫೪	**ಅಮತಂ.**	ಅಮರನಾದ್ವೈ ತಂದೆ	(ಸಂ॥ ಪ. ಸು. ಭಟ್ಟ)	೧೯೫೨	ಗೆಳೆಯರ ಗುಂಪು, ಶಿರಸಿ
೫೫	**ಅಮರ.**	ಅಮರಕೋಶವೆಂಬ ನಾಮಲಿಂಗಾನುಶಾಸನವು	(ಸಂ॥ ಲೂಯಿ ರೈಸ್)	ಸು. ೫೦೦	ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಬ್ರಾಂಚ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು, ೧೮೮೩

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೫೬	**ಅಮಶ.**	ಅಮರೇಶ್ವರ ಶತಕಂ	ಗುಂಜಿಹಳ್ಳಿ ಷಡಕ್ಷರಕವಿ	೧೯೪೬	ಜೊಣಮರಡಿ ಸಾಹುಕಾರ ಗೊರವಾ ಶಿವನಪ್ಪನವರು, ರಾಯಿಚೂರ
೫೭	**ಅಮಾನಂ.**	ಅಮಾತ್ಯನಂದಿನಿ	ಭಾರತೀಸುತ	೧೯೩೮	ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೫೮	**ಅಮಾರಾ.**	ಅಮಾತ ರಾಕ್ಷಸ	ನಾಗೇಶ ರಂಗೋ ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೩೨	ಯ. ಗು. ಕುಲಕರ್ಣಿ, ಮ್ಯಾನೇಜರ್, ಸ. ಜ., ಆನಂದವನ
೫೯	**ಅಮೃತ.**	ಅ॥ ಭವಾಮೃತ	ಮಹಲಿಂಗರಂಗ (ಸಂ॥ ಹೊಸಕೆರೆ ಚಿದಂಬರಯ್ಯ)	ಸು. ೧೬೭೫	ಭಕ್ತಬಂಧು ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬಸವನಗುಡಿ, ಬೆಂಗಳೂರು ಸಿಟಿ, ೧೯೨೫
೬೦	**ಅಮೇವಿ.**	ಅಮೇರಿಕೆಯೊಳಗಿನ ಬಡವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು	ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಪಾಂಡುರಂಗ ಕೋಟ	೧೯೨೦	ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೧	**ಅಯ್ಯಾಶಾ.**	ಜಗನ್ನಾಥವಿಜಯಕು ನಿಘಂಟು	ಸೋಸಲೆ ಅಯ್ಯಾಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೮೫೪–೧೯೩೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೨	**ಅರಗಿ.**	ಅರಗಿನ ಮನೆ	ಅನು॥ ಮೇವುಂಡಿ ಮಲ್ಲಾರಿ	೧೯೪೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೬೩	**ಅರರೋ.**	ಅರಣ್ಯರೋದನ	ವಿ. ಜಿ. ಭಟ್ಟ	೧೯೫೭	ಜನತಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ಅಂಕೋಲ
೬೪	**ಅರಸಾ.**	ಅನುಭವ ರಸಾಯನ	ಶಾಲ್ಯದ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೪೮–೭೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೩೭೭, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೫	**ಅರಳು.**	ಅರಳುಮರಳು	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೫೭	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೬೬	**ಅರಿಕಾ.**	ಅರಿಸ್ಟಾಟಲನ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆ	ಎನ್. ಬಾಲಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ	೧೯೫೯	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೬೭	**ಅರಿರ.**	ಅರಿವಾಳ್ತಾಂಡರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೮	**ಅರುಣ.**	ಅರುಣ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೨೪	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೯	**ಅರೆಯಾ.**	ಅರೆಯಾಳು	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬಿಂದುಮಾಧವ	೧೯೫೦	ಶಾಂತಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಬಾದಾಮಿ
೭೦	**ಅರ್ಚಾವಿ.**	ಅರ್ಚಾವತಾರ ವಿಳಾಸ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೮೭೧	ಟರ್ವ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲಾ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೪
೭೧	**ಅರ್ಥಪಂ.**	ಅರ್ಥಪಂಚಕ	ಚಿಕ್ಕುಪಾಧ್ಯಾಯ	೧೬೭೨–೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೭, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೭೨	**ಅರ್ಧನೇ.**	ನೇಮಿನಾಥ ಪುರಾಣ	ನೇಮಿಚಂದ್ರ (ಸಂ॥ (i) ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್ ; (ii) ಬಿ. ಎಸ್. ಸಣ್ಣಯ್ಯ)	ಸು. ೧೧೭೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೪ ; ,, ಸಾಧನ ಸಾಹಿತ್ಯಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೧
೭೩	**ಅಲೆಮ.**	ಅಲೆಯುವ ಮನ	ಎ. ಎನ್. ಮೂರ್ತಿರಾವ್	೧೯೫೭	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೭೪	**ಅಲ್ಪವಿ.**	ಅಲ್ಪವಿರಾಮ	ಸರಸ್ವತೀದೇವಿ ಗೌಡರ	೧೯೫೮	ಸಹಜೀವನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಕೋಟೆ, ಧಾರವಾಡ
೭೫	**ಅವಚಂ.**	ಅಲ್ಲಮನ ವಚನ ಚಂದ್ರಿಕೆ	ಪ್ರಭುದೇವ (ಸಂ॥ ಎಲ್. ಬಸವರಾಜು)	ಸು. ೧೧೬೦	ನಳಿನೀಶಂಕರ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೦
೭೬	**ಅವತಂ.**	ಅವಳ ತಂಗಿ	ನರೇಂದ್ರಬಾಬು	೧೯೫೦	ಹಂಸ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೭೭	**ಅವಧೂ.**	ಅವಧೂತಗೀತೆ	ಗುರುಬಸವ	ಸು. ೧೪೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೮	**ಅವರೇ.**	ಅವಸರದ ರೇಕಣ್ಣಗಳ ವಚನ	ಅವಸರದ ರೇಕಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೦೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೭೯	**ಅಶಾಂತಿ.**	ಅಶಾಂತಿಪರ್ವ	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೩೫	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂದಿರ, ಧಾರವಾಡ
೮೦	**ಅಶ್ವತ್ಥಾ.**	ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನ್	"ಶ್ರೀ"	೧೯೨೯	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜು, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೧	**ಅಶ್ವಮೇ.**	ಅಶ್ವಮೇಧ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೫೬	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೨	**ಅಶ್ವಶಾ.**	ಅಶ್ವಶಾಸ್ತ್ರಂ	ಅಭಿನವಚಂದ್ರ (ಸಂ॥ ಪಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್, ಎಚ್. ಶೇಷಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೪೦೦	ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೦
೮೩	**ಅಷ್ಟಾಂಗ.**	ಅಷ್ಟಾಂಗಹೃದಯ, ಭಾಗ ೧	ಆದ್ಯ ಅನಂತಾಚಾರ್ಯ	೧೯೪೧	ಆರ್ಯವೈದ್ಯಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ವಿಜಾಪುರ
೮೪	**ಅಷ್ಟಾವಿ.**	ಅಷ್ಟಾವರಣ ವಿಚಾರ ದರ್ಪಣ	ಎಸ್. ವೀರಪ್ಪಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೨೦	ಟರ್ವ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೫	**ಅಷ್ಟಾಸ್ತೋ.**	ಅಷ್ಟಾವರಣ ಸ್ತೋತ್ರಗೀತೆ	ಸಿದ್ಧರಾಮ (ಸಂ॥ ಶಿವಬಸವಸ್ವಾಮಿಗಳು)	ಸು. ೧೧೬೦	ಶಿವಶರಣ ವಾಙ್ಮಯ ಪ್ರಕಾಶ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೪
೮೬	**ಅಸ್ಥಿಪಂ.**	ಅಸ್ಥಿಪಂಜರ	ಅರ್ಚಿಕ ವೆಂಕಟೇಶ	೧೯೪೭	ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೮೭	**ಅಹಲ್ಯೆ.**	ಅಹಲ್ಯೆ	ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೪೯	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೮೮	**ಅಹಲ್ಯೋ.**	ಅಹಲ್ಯೋದ್ಧಾರ	ನಾರಾಯಣ ವೆಂಕಟೇಶ ಕುರಡಿ	೧೯೩೪	ಕರ್ಣಾಟಕ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೊಂಬಾಯಿ
೮೯	**ಅಱುಮಾ.**	ಅಱುವಿನ ಮಾರಯ್ಯಗಳ ವಚನ	ಅಱುವಿನ ಮಾರಯ್ಯ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೪೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೯೦	**ಅಱುಪು.**	ಅಱುವತ್ತು ಮೂಱು ಮಂದಿ ಪುರಾತನರ ಸ್ತೋತ್ರ	ನಿಜಗುಣ ಶಿವಯೋಗಿ	ಸು. ೧೫೦೦	ಸಿದ್ಧವಿಲಾಸ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೫
೯೧	**ಆಕಾಶ.**	ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯ ಅದ್ಭುತಗಳು	ಬಿ. ಪಾಂಡುರಂಗರಾವ್	೧೯೬೨	ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೯೨	**ಆಗರ.**	ಗರತಿ	ಆತ್ಮಾರಾಮ	೧೯೫೧	ಸದ್ಗುರು ಸೇವಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಪರಮಾನಂದಮಠ, ಶೀಗೇಹಳ್ಳಿ, ಶಿರಸಿ
೯೩	**ಆಗಸ್ಟ್.**	ಆಗಸ್ಟ್ ಒಂಭತ್ತು ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೪	**ಆಗ್ರಹ.**	ಆಗ್ರಹ	ವಿ. ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ	೧೯೫೧	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೫	**ಆದರ.**	ಆದಯ್ಯನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೯೬	**ಆದವ.**	ಆದಯ್ಯನ ವಚನಗಳು	ಆದಯ್ಯ (ಸಂ॥ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ವಿಜಾಪುರ, ೧೯೩೧
	,,	,,	—	,,	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೬೦೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೯೭	**ಆದಿಪು.**	ಆದಿಪುರಾಣ	ಪಂಪ (ಸಂ॥ (i) ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್;	೯೪೧	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೦
			(ii) ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರ, ಎ. ಪಿ. ಚೌಗುಲೆ)	,,	ಅನಂತ ಅಣ್ಣಾರಾವ ಚೌಗುಲೆ, ಬೆಳಗಾವಿ, ೧೯೫೩
೯೮	**ಆನಂರಾ.**	ಆನಂದರಾಮಾಯಣ	ತಿಮ್ಮಾಮಾತ್ಯ (ಸಂ॥ ಕುಮಾಂಡೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೬೫೦	ವಿಚಾರದರ್ಪಣ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೭
೯೯	**ಆನಾರ.**	ಆನಾಯನಾರರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೦	**ಆಪ್ರಭು.**	ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿ ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭು	ಓ. ಎಸ್. ಲಿಂಗಣ್ಣಯ್ಯ	೧೯೪೫	ಶ್ರೀಶೈಲ ಕುಮಾರೀ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಕೃಷ್ಣರಾಜಪುರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೧	**ಆಬೂಬ.**	ಆಬೂವಿಂದ ಬರಾಮಕ್ಕೆ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೫೦	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೦೨	**ಆಬೋಲೀ.**	ಆಬೋಲೀನ	ಯಶವಂತ ಚಿತ್ತಾಲ	೧೯೬೦	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೩	**ಆಮನಿ.**	ಆಮನಿ	ಕೀರ್ತಿನಾಥ ಕುರ್ತುಕೋಟಿ	೧೯೫೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೪	**ಆರಾಚ.**	ಆರಾಧ್ಯ ಚಾರಿತ್ರ	ನೀಲಕಂಠಾಚಾರ್ಯ	ಸು. ೧೪೮೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೨೩, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೫	**ಆರ್ಯಕ.**	ಆರ್ಯಕ	ಅನು॥ ಎಸ್. ಜಿ. ಶಾಸ್ತ್ರಿ	—	ಬಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಯ್ಯಂಗಾರ್, ಪ್ರಿಂಟರ್, ಬೆಂಗಳೂರು ಸಿಟಿ
೧೦೬	**ಆರ್ಯಕೀ.**	ಆರ್ಯಕೀರ್ತಿ	ಚ. ವಾಸುದೇವಯ್ಯ	೧೯೪೯	೬ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಚ. ವಾ. ರಾಘವೇಂದ್ರಯ್ಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೭	**ಆರ್ಯಧ.**	ಆರ್ಯಧರ್ಮ	ಸಿ. ಯರ್. ಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೫೫	ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪ್ರಸಾರ ಶಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೮	**ಆಲಹೂ.**	ಆಲದ ಹೂ	ಎಸ್. ಅನಂತನಾರಾಯಣ	೧೯೪೯	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೯	**ಆಶ್ರಮ.**	ಆಶ್ರಮವಾಸಿ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೬	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೦	**ಆಷಾಭೂ.**	ಆಷಾಢಭೂತಿ	ಎ. ಎರ್. ಮೂರ್ತಿರಾವ್	೧೯೬೦	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೧೧	**ಆಳೌಕ.**	ಆಳೌ ಕರ್ಣಾಟಕದೇವಿ	ವಸುದೇವ ಭೂಪಾಲಂ	—	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೨	**ಇಅ.**	The Indian Antiquary, I-LXII	—	೧೮೭೨–೧೯೩೩	ಬಾಂಬೆ ಎಜ್ಯುಕೇಷನಲ್ ಸೊಸೈಟಿ, ಬಾಂಬೆ
೧೧೩	**ಇಂಕನಿ.**	ಇಂಗ್ಲಿಷ್-ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು	—	೧೯೪೬	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೧೪	**ಇಂಗೀತ.**	ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತಗಳು	ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೨೬	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೫	**ಇಂಗ್ಲಇ.**	ಇಂಗ್ಲಂಡದ ಅರ್ವಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸ, ಭಾಗ ೧–೨	ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ, ಹ. ಚ. ಗಲಗಲಿ	೧೯೨೬	ಸರಸ್ವತಿ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಧಾರವಾಡ, ಭಾಗ I ೧೯೨೬, ಭಾಗ II ೧೯೨೮

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೧೬	**ಇಂಗ್ಲಂಡ.**	ಇಂಗ್ಲಂಡ ದೇಶದ ಇತಿಹಾಸ	ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ	೧೮೯೬	ಕೊಡಿಯಾಲ್ ಬೈಲ್ ಛಾಪಾಖಾನೆ, ಮಂಗಳೂರು
೧೧೭	**ಇಂದಿರೆ.**	ಇಂದಿರೆ	ಕೆರೂರ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್	೧೯೨೭	ಗ್ರ್ಯಾಜುಯೇಟ್ಸ್ ಟ್ರೇಡಿಂಗ್ ಅಸೋಸಿಯೇಷನ್, ಮೈಸೂರು
೧೧೮	**ಇಂದುಮು.**	ಇಂದುಮುಖಿ	ಬಿ. ಪಿ. ಕಾಳೆ	೧೯೪೬	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶ್ರೀ ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೯	**ಇಂದ್ರಚಾ.**	ಇಂದ್ರಚಾಪ	ಅನು॥ ರಂಗರಾವ್ ತಲಚೇರಕರ	೧೯೫೦	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೦	**ಇಂದ್ರಜಿ.**	ಇಂದ್ರಜಿತು ಕಾಳಗವು	ಬಿ. ರಾಮರಾಯ	೧೯೨೯	ಮುದ್ರಣ (?), ಉಡುಪಿ, ೧೯೨೯
೧೨೧	**ಇಣಿನೋ.**	ಇಣಿಕುನೋಟ	ಚದುರಂಗ	೧೯೫೦	ಹಂಸ ಲಿಮಿಟೆಡ್, ಮೈಸೂರು
೧೨೨	**ಇತಿಶ್ರೀ.**	ಇತಿಶ್ರೀ	ವರದರಾಜ ಹುಯಿಲಗೋಳ	೧೯೫೪	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೩	**ಇಪ್ಪಕ.**	ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಕಥೆಗಳು	ಅನು॥ ನಾರಾಯಣ ಸಂಗಮ	೧೯೬೧	ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ, ನವದೆಹಲಿ
೧೨೪	**ಇಬದು.**	ಇದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು	ಎಸ್. ಜಿ. ಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೪೬	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೨೫	**ಇಸೋಪ.**	ಇಸೋಪನ ಚರಿತ್ರೆ	ಅಮೀನಬಾವಿ	೧೯೨೦	ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೬	**ಇಸ್ಲಾಂಸಂ.**	ಇಸ್ಲಾಂ ಸಂಸ್ಕೃತಿ	ಅನು॥ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೪೮	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೨೭	**ಇಹರ.**	ಇಹಃಪಗೆಯಾಂಡರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೨೮	**ಇಳೆರ.**	ಇಳೆಯಾಂಡ ಗುಡಿಮಾರರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	,,
೧೨೯	**ಇಜಿಂರ.**	ಇಜಂಭಕ್ತರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	,,
೧೩೦	**ಈಕಥೆ.**	ಈರೇಳು ಕಥೆಗಳು	ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ	—	—
೧೩೧	**ಈಚಕೆ.**	ಈಚಲು ಮರದ ಕೆಳಗೆ	ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೪೯	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೩೨	**ಈಪಸೊ.**	ಈ ಪರಿಯ ಸೊಬಗು	ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ	೧೯೫೩	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೩	**ಈಶಸಂ.**	ಈಶಸಂಕಲ್ಪ	ನಾಗೇಶ	೧೯೩೩	ಶ್ರೀ ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೪	**ಉಡುಗೊ.**	ಉಡುಗೊರೆ	ಕೆ. ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೩೩	ವಿ. ಜಿ. ಟಿ. ಜನರಲ್ ಏಜನ್ಸಿ, ಬಳೇಪೇಟೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೫	**ಉತ್ತಗೃ.**	ಉತ್ತಮ ಗೃಹಿಣಿ	ಶಾಂತಾಬಾಯಿ ನೀಲಗಾರ	೧೯೦೮	ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೬	**ಉತ್ತರಾ.**	ಉತ್ತರ ರಾಮಾಯಣ	ನಾರಾಯಣ	ಸು. ೧೬೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೭	**ಉದಯಾ.**	ಉದಯಾದಿತ್ಯಾಲಂಕಾರ	ಉದಯಾದಿತ್ಯ (ಸಂ॥ ಮಂ. ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್, ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	ಸು. ೧೧೫೦	ಸದ್ವಿದ್ಯಾಮಂದಿರ ಮುದ್ರಶಾಲಾ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೪
೧೩೮	**ಉದರಾ.**	ಉದಯರಾಗ	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್	೧೯೪೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಎಸ್. ಎಸ್. ಎನ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೯	**ಉದವೈ.**	ಉದರವೈರಾಗ್ಯ	ರಂ. ವಾ. ಜಾಹಗಿರದಾರ	೧೯೩೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾಲೇಜ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೦	**ಉದ್ಭಟ.**	ಉದ್ಭಟಕಾವ್ಯ	ಸೋಮರಾಜ (ಸಂ॥ ಆರ್. ಶಾಮಶಾಸ್ತ್ರೀ)	೧೨೨೨	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೧
೧೪೧	**ಉದ್ಭದೇ.**	ಉದ್ಭಟದೇವ ಚರಿತೆ	ಬಸವಾಂಕ (ಸಂ॥ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ)	ಸು. ೧೫೫೦	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ೧೯೫೭
೧೪೨	**ಉದ್ಭರ.**	ಉದ್ಭಟನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೩	**ಉಮಾಶ.**	ಉಮಾಮಹೇಶ್ವರ ಶತಕ	ವೀರಭದ್ರರಾಜ	ಸು. ೧೫೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೪	**ಉಮಾಶಿ.**	ಉಮಾಶಶಿ	ಚಿ. ಸದಾಶಿವಯ್ಯ	೧೯೫೨	ಅನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೫	**ಉಯ್ಯಾಲೆ.**	ಉಯ್ಯಾಲೆ	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೩೮	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೬	**ಉರರಾ.**	ಉತ್ತರ ರಾಮಾಯಣ	ತಿರುಮಲೆ ವೈದ್ಯ (ಸಂ॥ ಮಂ. ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೬೫೦	ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೦
೧೪೭	**ಉರಾಚ.**	ಉತ್ತರರಾಮಚರಿತ್ರ ನಾಟಕ	ಧೋಂಡೋ ನರಸಿಂಹ ಮುಳಬಾಗಲ	೧೯೨೪	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿದ್ಯಾವರ್ಧಕ ಸಂಘ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೮	**ಉರಿಪೆ.**	ಉರಿಲಿಂಗಪೆದ್ದಿಯ ವಚನಗಳು	ಉರಿಲಿಂಗಪೆದ್ದಿ (ಸಂ॥ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	ಸು. ೧೧೮೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ವಿಜಾಪುರ, ೧೯೩೬
೧೪೯	**ಉರಿವ.**	ಉರಿಲಿಂಗದೇವನ ವಚನಗಳು	ಉರಿಲಿಂಗದೇವ (ಸಂ॥ ಬಿ. ಎಸ್. ಸಣ್ಣಯ್ಯ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ಣಾಟಕ ೪೫–೩, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೪

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೫೦	**ಉಸಾರ.**	ಉದ್ಯೋಗಸಾರ	ಬಾಲಚಂದ್ರ ?	೧೨೮೨ ?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ. ೨೧೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೫೧	**ಎಆಗ್ನೇ.**	ಎಚ್ಚೆತ್ತ ಆಗ್ನೇಯ ಏಶಿಯಾ	ಎಂ. ಹರಿದಾಸರಾಯ	೧೯೪೬	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೫೨	**ಎಇ.**	Epigraphia Indica, I—XXVI	—	೧೮೯೨–	ಸೂಪರಿಂಟೆಂಡೆಂಟ್ ಆಫ್ ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ಸ್, ಇಂಡಿಯ, ಕಲ್ಕತ್ತ
೧೫೩	**ಎಂ.ಎ.**	ಎಮ್. ಎ.	ಬಂಡೆಪ್ಪ ಕೌಜಲಗಿ	೧೯೩೦	ಸ್ವಧರ್ಮ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೪	**ಎಕ.**	Epigraphia Carnatica, I—XVI	ಲೂಯಿ ರೈಸ್ ಮತ್ತು ಇತರರು	೧೮೮೬– ೧೯೫೮	ಆರ್ಕಿಯಲಾಜಿಕಲ್ ಸರ್ವೆ ಆಫ್ ಮೈಸೂರ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೫	**ಎಕ್ಸ್‌ರೇ.**	ಎಕ್ಸ್‌ರೇ	ಯು. ರಾಘವೇಂದ್ರ ಆಚಾರ್ಯ	೧೯೪೦	ಲೊಯೋಲಾ ಕಾಲೇಜ್, ಮದರಾಸು
೧೫೬	**ಎಚ್ಚಸಾ.**	ಎಚ್ಚೆತ್ತ ಭಾರತ ಎತ್ತ ಸಾಗಿದೆ ?	ಗ. ಸ. ಹಾಲಪ್ಪ	೧೯೪೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಿಚಾರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಲಿ., ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೭	**ಎಡಹೆ.**	ಎಡವಿದ ಹೆಣ್ಣು	'ಜೀವನ'	೧೯೫೫	ತರಂಗ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಗದಗ
೧೫೮	**ಎತ್ತಿಕೈ.**	ಎತ್ತಿದ ಕೈ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೪೬	ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೫೯	**ಎದಿರೇ.**	ಎದಿರೇಟು	ನಾಡಿಗೇರ ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೦	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೬೦	**ಎಧ್ರುವ.**	ಎರಡು ಧ್ರುವ	ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ	೧೯೩೯	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೬೧	**ಎಮುಕ.**	ಎಂದೆಂದೂ ಮುಗಿಯದ ಕಥೆ	ಯು. ಆರ್. ಅನಂತಮೂರ್ತಿ	೧೯೫೫	ಸುರುಚಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೬೨	**ಎರಸೆ.**	ಎರಡು ಸೆಳೆತ	ಅನು॥ ಮೇವುಂಡಿ ಮಲ್ಲಾರಿ	೧೯೪೭	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೬೩	**ಎಸಮೈ.**	The Ethnographical Survey of Mysore	ಎಚ್. ವಿ. ನಂಜುಂಡಯ್ಯ	೧೯೦೬–	ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೬೪	**ಎಳೆಕ.**	ಎಳೆಯ ಕನಸುಗಳು	ವೈ. ಎಂ. ಷಣ್ಮುಖಯ್ಯ	೧೯೫೦	ಎಸ್. ಎಸ್. ಎ‌ೕ. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೬೫	**ಏಕಾಂಗಿ.**	ಏಕಾಂಗಿನಿ	ನಿರಂಜನ	೧೯೫೫	ರಸಿಕರಂಜನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಅರಸೀಕೆರೆ
೧೬೬	**ಏಕಾಂರ.**	ಏಕಾಂತದ ರಾಮಯ್ಯನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೬೭	**ಏಣಾರ.**	ಏಣಾದಿನಾಥನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	,,
೧೬೮	**ಏಲೇಶ್ವ.**	ಏಲೇಶ್ವರ ಕೇತಯ್ಯನ ವಚನಗಳು	ಏಲೇಶ್ವರ ಕೇತಯ್ಯ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೦೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೬೯	**ಏಶಿಸಂ.**	ಏಶಿಯದ ಸಂಪತ್ತು	ಕು. ಶಿ. ಹರಿದಾಸಭಟ್ಟ	೧೯೫೪	ನವಯುಗ ಎಂಟರ್‌ಪ್ರೈಸ್ ಲಿ., ಉಡುಪಿ
೧೭೦	**ಏಳಜೀ.**	ಏಳನೆಯ ಜೀವ	ರಾಮಚಂದ್ರ ಶರ್ಮ	೧೯೫೫	ರಸಿಕರಂಜನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಅರಸೀಕೆರೆ
೧೭೧	**ಒಂದೇರಾ.**	ಒಂದೇ ರಾತ್ರಿ, ಒಂದೇ ಹಗಲು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೮	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೭೨	**ಒಡೆಕ.**	ಒಡೆಯರ ಕಾಲದ ಕಥೆಗಳು	ಕಂದಾಡೆ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯಂಗಾರ್	—	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ
೧೭೩	**ಒಡೆಮು.**	ಒಡೆದ ಮುತ್ತು	ದೇವುಡು ನರಸಿಂಹ ಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೫೨	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೭೪	**ಒಡ್ಡಿಉ.**	ಒಡ್ಡಿದ ಉರುಳು	ಅ. ಗೌ. ಕಿನ್ನಿಗೋಳಿ	೧೯೫೭	ವಿವೇಕ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮಂಗಳೂರು
೧೭೫	**ಒಲರ.**	ಒಲಘಾಂಡರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೭೬	**ಒಲುಮೆ.**	ಒಲುಮೆ	ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೫೩	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೧೭೭	**ಓಷಧಿ.**	ಓಷಧಿಕೋಶಂ	(ಸಂ॥ ಎ. ವೆಂಕಟರಾವ್, ಎಚ್. ಶೇಷ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	?	ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೪೦
೧೭೮	**ಓಹಿರ.**	ಓಹಿಲಯ್ಯನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೭೯	**ಔದಾಉ.**	ಔದಾರ್ಯದ ಉರುಳಲ್ಲಿ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೭	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೮೦	**ಔರಂಗ.**	ಔರಂಗಜೇಬ	ಕೆರೂರ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯ	೧೯೪೬	ವಾಸುದೇವ ಸಾಹಿತ್ಯ ರತ್ನಮಾಲೆ, ಬಾಗಿಲಕೋಟೆ
೧೮೧	**ಔಷಧೀ.**	ಆಯುರ್ವೇದೀಯ ಔಷಧೀ ಗುಣಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ ಭಾಗ I	ಅನು॥ ಆದ್ಯ ಅನಂತಾಚಾರ್ಯ	೧೯೩೩	ಆರ್ಯವೈದ್ಯಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬಿಜಾಪುರ
೧೮೨	**ಕಇ.**	Karnatak Inscriptions, I—IV	(ಸಂ॥ (i-iii) ಆರ್. ಎಸ್. ಪಂಚಮುಖಿ; (iv) ಎ. ಎಂ. ಅಣ್ಣಿಗೇರಿ)	೧೯೪೧–೬೧	ಕನ್ನಡ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೮೩	**ಕಆಆ.**	Kannada Inscriptions of Andhra Pradesh	(ಸಂ॥ ಪಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್, ಪಿ. ಬಿ. ದೇಸಾಯಿ)		ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಆಫ್ ಆಂಧ್ರ ಪ್ರದೇಶ್, ಹೈದರಾಬಾದ್, ೧೯೬೧
೧೮೪	**ಕಎಪು.**	ಕನ್ನಡ ಎರಡನೆಯ ಪದ್ಯಪುಸ್ತಕ	(ಸಂ॥ ಪ. ಮಂಗೇಶರಾವ್)	೧೯೨೫	ಕೆನರೀಸ್ ಮಿಷನ್ ಪ್ರೆಸ್ ಅಂಡ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮಂಗಳೂರು
೧೮೫	**ಕಒಸಾ.**	ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಭಾಗ I—II	ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ.	೧೯೫೧	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೮೬	**ಕಂಕಕೂ.**	ಕಂಕಣ ಕೂಡ್ಬಂತು	ಕೆ. ಸಿ. ಚೌಡಪ್ಪ ರೆಡ್ಡಿ	೧೯೪೭	ಕೇತನೂರನಹಳ್ಳಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೮೭	**ಕಂಕಣ.**	ಕಂಕಣ	ತ್ರಿವೇಣಿ	೧೯೫೭	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೮೮	**ಕಂದಕೊ.**	ಕಂದರ್ಪ ಕೊರವಂಜಿ	ಬ್ರಹ್ಮಣಾಂಕ	ಸು. ೧೮೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೮೯	**ಕಂದಶ.**	ಕಂದಶತಕ	ವೀರಭದ್ರರಾಜ	ಸು. ೧೫೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೯೦	**ಕಂನವಿ.**	ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ ವಿಜಯಂ	ಗೋವಿಂದ ವೈದ್ಯ (ಭಾರತಿ ನಂಜ) (ಸಂ॥ ಆರ್. ಶಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ)	೧೬೮೮	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೬
೧೯೧	**ಕಂನಾಸಾ.**	ಕಂನಾಡ ಸಾಹಿತ್ಯಜ್ಞರ ಆತ್ಮಕಥನ	ವಿವಿಧ ಲೇಖಕರು	೧೯೪೬	ಮಿಂಚಿನ ಬಳ್ಳಿ, ಧಾರವಾಡ
೧೯೨	**ಕಂನುಹು.**	ಕಂನುಡಿಯ ಹುಟ್ಟು	ಶಂ. ಬಾ. ಜೋಶಿ	೧೯೬೨	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೯೩	**ಕಕುಲ.**	The Kadamba Kula	ಜಾರ್ಜ್ ಎಂ. ಮೋರೇಸ್	೧೯೩೧	ಇಂಡಿಯನ್ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕಲ್ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್, ಬೊಂಬಾಯಿ
೧೯೪	**ಕಗದ್ಯ.**	ಕನ್ನಡ ಗದ್ಯಮಾಲೆ (೨)	(ಸಂ॥ ಸ. ಸ. ಮಾಳವಾಡ)	೧೯೪೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸ್ಟೂಡೆಂಟ್ಸ್ ಓನ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಧಾರವಾಡ
೧೯೫	**ಕಗವಿ.**	ಕನ್ನಡ ಗದ್ಯವಿಕಾಸ	(ಸಂ॥ ಎಸ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ)	೧೯೬೧	ಪ್ರಾಚ್ಯಕಾವ್ಯಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೯೬	**ಕಗವೈ.**	ಕರ್ನಾಟಕ ಗತವೈಭವ	ಆಲೂರ ವೆಂಕಟರಾಯ	೧೯೫೬	೬ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೯೭	**ಕಜಾಗೀ.**	ಕರ್ನಾಟಕ ಜಾನಪದ ಗೀತೆಗಳು	(ಸಂ॥ ಆರ್. ಎಸ್. ಪಂಚಮುಖಿ)	೧೯೫೩	ಕನ್ನಡ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್, ಧಾರವಾಡ
೧೯೮	**ಕಣ್ಣರ.**	ಕಣ್ಣಪ್ಪನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೯೯	**ಕಣ್ಣುಮು.**	ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಲೆ	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೦	ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು
೨೦೦	**ಕಣ್ಮಣಿ.**	ಕಣ್ಮಣಿ	ಅನುಪಮಾ	೧೯೫೨	ಪುರೋಗಾಮಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೦೧	**ಕತೆಗಾ.**	ಕತೆಗಾರ್ತಿ	(ಸಂ॥ ಮಣೂರು ಜಯದೇವಾರ್ಯ)	೧೯೪೬	ಭಾಗ್ಯೋದಯ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಗದ್ವಾಲ
೨೦೨	**ಕತ್ತಬೆ.**	ಕತ್ತಲ ಬೆಳಕು	ಹ. ವೆಂ. ನಾಗರಾಜರಾಯ	೧೯೫೧	ಆನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೦೩	**ಕಥಾಮಂ.**	ಕಥಾಮಂಜರಿ	—	೧೮೭೭	—
೨೦೪	**ಕಥಾಸಾ.**	ಕಥಾಸರಿತ್ಸಾಗರ	ಸಿದ್ಧಾಂತಿ ಶಿವಶಂಕರ ಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೦೬	ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೨೦೫	**ಕದಂಪು.**	ಕದಂಬಪುರಾಣ	ಚಂದ್ರಸಾಗರವರ್ಣಿ	ಸು. ೧೮೧೦	ವಿಚಾರದರ್ಪಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೦೬	**ಕದಂಬ.**	ಕದಂಬ	ಸರಸ್ವತೀಬಾಯಿ ರಾಜವಾಡೆ	೧೯೪೭	ಕಿರಿಯರ ಪ್ರಪಂಚ, ಉಡುಪಿ
೨೦೭	**ಕನಕ.**	ಶ್ರೀ ಕನಕದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆ	ಕನಕದಾಸ	ಸು. ೧೫೫೦	ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೫೫
೨೦೮	**ಕನಕಾಂ.**	ಕನಕಾಂಗೀ ಕಲ್ಯಾಣ	ನಿತ್ಯಾನಂದಾವಧೂತ	ಸು. ೧೯೦೦	ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತ ಗ್ರಂಥಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೨೯
೨೦೯	**ಕನಕೆ.**	ಕನಸಿನ ಕೆಳದಿ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೪೩	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೨೧೦	**ಕನನೆ.**	ಕನಸು–ನೆನಸು	ಚಿದಾನಂದ	೧೯೪೯	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥ ಭಾಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ
೨೧೧	**ಕನಸಿ.**	ಕನಸಿನ ಕನ್ನಡಿ	ವೆಂ. ಮು. ಜೋಶಿ	೧೯೫೬	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೨೧೨	**ಕನ್ನಕ.**	ಕನ್ನಡಕ	ಅರುಣ	೧೯೪೦	ರಂಗ ಮಂಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೨೧೩	**ಕನ್ನಗಾ.**	ಕನ್ನಡ ಗಾದೆಗಳು	ಎಚ್. ಎಸ್. ಅಚ್ಚಪ್ಪ	೧೯೪೪	ಶಾರದಾ ಎಲೆಕ್ಟ್ರಿಕ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು
೨೧೪	**ಕನ್ನಡಿ.**	ಕನ್ನಡಿಗರ ಕರ್ಮಕಥೆ ಅಥವಾ ವಿಜಯನಗರರಾಜ್ಯದ ನಾಶ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೫೧	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೨೧೫	**ಕನ್ನನು.**	ಕನ್ನಡ ನುಡಿ (ಪತ್ರಿಕೆ)		೧೯೩೮-	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೨೧೬	**ಕನ್ನಸಂ.**	ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥಸಂಪಾದನೆ	ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೬೪	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೨೧೭	**ಕನ್ನಸಾ.**	ಕನ್ನಡಿಗರ ಜನ್ಮಸಾರ್ಥಕತೆ	ವಲ್ಲಭ ಮಹಲಿಂಗ ತಟ್ಟಿ	೧೮೯೯	ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೨೧೮	**ಕನ್ಯಾಬ.**	ಕನ್ಯಾಬಲಿ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೮	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೨೧೯	**ಕಪಪು.**	ಕನ್ನಡ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕ I-VII	—	೧೯೫೯–೬೧	ಮೈಸೂರು ವಿದ್ಯಾ ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೨೦	**ಕಪ್ಪುಹು.**	ಕಪ್ಪು ಹುಡುಗಿ	ದ. ಬಾ. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೫೬	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೨೨೧	**ಕಬ್ಬಿಕಾ.**	ಕಬ್ಬಿಗರ ಕಾವ	ಆಂಡಯ್ಯ (ಸಂ॥ (i) ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್, (ii) ದೇ. ಜವರೇಗೌಡ)	ಸು. ೧೨೩೫	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೩೦ ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೪
೨೨೨	**ಕಬ್ಬಿಕೈ.**	ಕಬ್ಬಿಗರ ಕೈಪಿಡಿ	ಲಿಂಗಮಂತ್ರಿ	ಸು. ೧೫೩೦	ವಿಚಾರದರ್ಪಣ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೨೩	**ಕಭವಿ.**	ಕರ್ನಾಟಕ ಭಕ್ತವಿಜಯ, ಭಾಗ I-II	ಬೇಲೂರು ಕೇಶವದಾಸ	೧೯೩೨	ಸುಬೋಧ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೨೪	**ಕಭಾಗೆ.**	ಗ್ಯಾಝೆಟೀಯರು (ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಗೆ ಸೇರಿದ ಕರ್ನಾಟಕ ಭಾಗದ್ದು)	ವೆಂಕಟ ರಂಗೋ ಕಟ್ಟಿ	೧೮೯೩	ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮುಂಬಯಿ
೨೨೫	**ಕಮಕ.**	ಕಮಲಾಕಾಂತನ ಕಡತ	ಅನು॥ ದ. ಕೃ. ಭಾರದ್ವಾಜ	೧೯೫೧	ಆನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೨೬	**ಕಮಕು.**	ಕಮಲಾ ಕುಸುಮ	ಅನು॥ ಎ. ವಿ. ನಂಜಮ್ಮ	೧೯೫೫	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೨೭	**ಕಮನೆ.**	ಕನಸಿನ ಮನೆ	ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ	೧೯೫೮	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೨೨೮	**ಕಮಮಾ.**	ಕಮಲಾಚಲ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ	ಚಿಕ್ಕುಪಾಧ್ಯಾಯ	೧೬೭೨–೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೩೮, ೪೨, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೨೯	**ಕಮಲ.**	ಕಮಲಕುಮಾರಿ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೪೮	೬ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೨೩೦	**ಕಮಿಂಚಿ.**	ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಮಿಂಚಿದ ಮಹಿಳೆಯರು	ದೇಸಾಯಿ ಪಾಂಡುರಂಗರಾಯ	೧೯೪೬	ಮಿಂಚಿನ ಬಳ್ಳಿ, ಧಾರವಾಡ
೨೩೧	**ಕಮೇಘ.**	ಕನ್ನಡ ಮೇಘಸಂದೇಶ	ಅನು॥ ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೪೩	ಬಳವಂತ ನಾರಾಯಣ ಬಾಗಲವಾಡಿ, ಧಾರವಾಡ
೨೩೨	**ಕಮ್ಮಟ.**	ಕರ್ತಾರನ ಕಮ್ಮಟ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೫೫	ಸೌ. ಶಾರದಾಬಾಯಿ ಆದ್ಯ, ಧಾರವಾಡ
೨೩೩	**ಕಯಾತ್ರೆ.**	ಕನ್ನಡ ಯಾತ್ರೆ	ಮ್ಯಾನ್ವಿ ನರಸಿಂಗರಾವ್	೧೯೪೫	ಕರ್ನಾಟಕಸಾಹಿತ್ಯಮಂದಿರ, ಹೈದರಾಬಾದು
೨೩೪	**ಕರವೀ.**	ಕರಸಿರಾಕರಣೆಯ ವೀರಕಥೆ	ರಂ. ರಾ. ದಿವಾಕರ	೧೯೫೫	ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೨೩೫	**ಕರಹ.**	ಕರಣಹಸುಗೆ	ಚನ್ನಬಸವ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೧೮೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೩೬	**ಕರಿಕಂ.**	ಕರಿಯ ಕಂಬಳಿ	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೫೧	ಆನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೩೭	**ಕರುಕ.**	ಕರುಳಿನ ಕರೆ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೯	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೨೩೮	**ಕರ್ಣಪಿ.**	ಕರ್ಣಪಿಶಾಚಿ	ಮುರಲಿ	೧೯೫೮	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೨೩೯	**ಕರ್ಣವೃ.**	ಕರ್ಣವೃತ್ತಾಂತ ಕಥೆ	ಪ್ರಧಾನಿ ತಿರುಮಲಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೬೦೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೭
೨೪೦	**ಕರ್ಣಾಕಾ.**	ಕರ್ಣಾರ್ಜುನರ ಕಾಳಗ	(ಸಂ॥ ಸೂರಪ್ಪ)	—	ವಿಚಾರದರ್ಪಣ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೭೪
೨೪೧	**ಕರ್ಣಾನಿ.**	ಕರ್ಣಾಟಕ ನಿಘಂಟು	(ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೪೦೦	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೩
೨೪೨	**ಕರ್ಣಾಭಾ.**	ಕರ್ಣಾಟ ಭಾಷಾಕರಂ	ಜಯರಾಯಾಚಾರ್ಯ	೧೮೯೧	ಬೆಂಗಳೂರು
೨೪೩	**ಕರ್ಣಾಸಂ.**	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ	ದೇವುಡು ನರಸಿಂಹಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೩೫	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೪೪	**ಕರ್ನಾಣ.**	ಕರ್ನಾಟಕದ ವರ್ಣನೆಯೂ ಇತಿಹಾಸವೂ	ವೆಂಕಟೇಶ ನರಸಿಂಗರಾವ ಮುಗದಾಳ	೧೯೩೪	೧೬ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಬಾಸೆಲ್ ಮಿಷನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೨೪೫	**ಕರ್ಮವೀ.**	ಕರ್ಮವೀರ (ಪತ್ರಿಕೆ)	—	೧೯೨೧–	ಲೋಕಶಿಕ್ಷಣ ಟ್ರಸ್ಟ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೪೬	**ಕಲಾಜ್ಯೋ.**	ಕಲಾಜ್ಯೋತಿ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬಿಂದುಮಾಧವ	೧೯೫೪	ಎಸ್. ಎಸ್. ಎಲ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೊ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೪೭	**ಕಲಾಧ.**	ಕಲಾಧರ ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ಬೆಳ್ಳಾವೆ ನರಹರಿಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೫೬	ಬೆಳ್ಳಾವೆ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೨೪೮	ಕಲಾವಿ.	ಕರ್ನಾಟಕದ ಕಲಾವಿದರು	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೪೬	ವಿಶ್ವವಾಣಿ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೪೯	ಕಲಾಸಾ.	ಕಲಾಸಾರ್ವಭೌಮ	ಸಿ. ಆರ್. ವೆಂಕಟೇಶ ವಿಠಲ್	೧೯೫೬	ಎಸ್. ಎಸ್. ಎಸ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೫೦	ಕಲಿಕಾ.	ಕಲಿಕಾಮದೇವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೫೧	ಕಲಿಕು.	ಕಲಿಕುಠಾರ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೫೯	ಮುದ್ರಣ?, ಸದ್ಗುರು ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಹಾವೇರಿ
೨೫೨	ಕಲಿರ.	ಕಲಿಕಂಪರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೫೩	ಕಲೆದ.	ಕಲೆಯ ದರ್ಶನ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೫೦	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೨೫೪	ಕಲ್ಪದ್ರು.	ಕರ್ನಾಟಕ ಶಬ್ದಕಲ್ಪದ್ರುಮ	ಹೆಸರುಘಟ್ಟದ ಹೊನ್ನಪ್ಪ	೧೮೮೫	ಲಕ್ಷ್ಮೀವಿಲಾಸ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೫೫	ಕಲ್ಯಾಕಾ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಲ್ಯಾಣಕಾರಕ	ಜಗದ್ದಳ ಸೋಮನಾಥ	ಸು. ೧೧೭೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೩೨, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೫೬	ಕಲ್ಯಾಣಿ.	ಕಲ್ಯಾಣಿ	ಕುಮಾರ ವೆಂಕಣ್ಣ	—	—
೨೫೭	ಕಲ್ಯಾಣೇ.	ಕಲ್ಯಾಣೇಶ್ವರ	ಗುರುಬಸವ	ಸು. ೧೪೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೫೮	ಕಲ್ಯಾಶಾಂ.	ಕಲ್ಯಾಣದ ವಚನ ಭಂಡಾರಿ ಶಾಂತರಸನ ವಚನಗಳು	ಕಲ್ಯಾಣದ ವಚನಭಂಡಾರಿ ಶಾಂತರಸ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೦೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೫೯	ಕಲ್ಲಿಕಾ.	ಕಲ್ಲಿನ ಕಾಮಣ್ಣ	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೫೨	ಆನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೬೦	ಕವಲು.	ಕವಲು ದಾರಿ	ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೫೫	ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು
೨೬೧	ಕವಿಕಂ.	ಕವಿಕಂಠಹಾರ	ಸೂರ್ಯಕವಿ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೬೪೦	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೨
೨೬೨	ಕವಿಕಾ.	ಕವಿತಾಕಾಮಿನಿ ಭಾಗ I	ಯಸ್. ವೆಂಕಟರಾಜ	೧೯೪೭	ಕಿರಿಯರ ಪ್ರಪಂಚ, ಉಡುಪಿ
೨೬೩	ಕವಿಕ್ರ.	ಕನ್ನಡ ವಿಕ್ರಮೋರ್ವಶೀಯ	ಎಸ್. ವಿ. ಪರಮೇಶ್ವರಭಟ್ಟ	೧೯೫೫	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೨೬೪	ಕವಿಚ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಕವಿಚರಿತೆ ಸಂಪುಟ I, II, III	ರಾ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್		ಸಂಪುಟ I – ೧೯೦೭, ಪರಿಶೋಧಿತ ಮುದ್ರಣ, ೧೯೬೧, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ; ಸಂಪುಟ II – ೧೯೧೯ ; ಸಂಪುಟ III – ೧೯೨೯, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೬೫	ಕವಿಜಿ.	ಕವಿಜಿಹ್ವಾಬಂಧನ	ಈಶ್ವರಕವಿ (ಸಂ॥ ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರೀ)	ಸು. ೧೫೦೦	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೨
೨೬೬	ಕವಿರಾ.	ಕವಿರಾಜ ಮಾರ್ಗ	ನೃಪತುಂಗ (ಸಂ॥ (i) ಕೆ. ಬಿ. ಪಾಠಕ್ ; (ii) ಎ. ವೆಂಕಟರಾವ್, ಎಚ್. ಶೇಷ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೮೫೦	ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೯೮ ; ಓರಿಇ., ಮದರಾಸು, ೧೯೩೦
೨೬೭	ಕವಿಸೋ.	ಕವಿಯ ಸೋಲು	ಎಂ. ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ	೧೯೩೩	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೬೮	ಕವೀರ.	ಕರ್ನಾಟಕದ ವೀರರತ್ನಗಳು	ವೆಂಕಟೇಶ ಭೀಮರಾವ ಆಲೂರ	೧೯೩೦	ಬೆಂಗಳೂರು ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೯೫
೨೬೯	ಕಶರ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಶಬ್ದರತ್ನಾಕರ	ನರಸಿಂಹಶಾಸ್ತ್ರಿ ಕೊಳನಾಡು, ವಿಟ್ಲ	ಸು. ೧೯೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೭೦	ಕಶಸಾ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಶಬ್ದಸಾರ	(ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೪೦೦	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೭
೨೭೧	ಕಸಡ.	ಕಸದ ಡಬ್ಬಿಗಳು	ಕುಡ್ವಿ ವಾಸುದೇವ ಶೆಣೈ	೧೯೪೯	ಪ್ರಭಾತ, ಮಂಗಳೂರು
೨೭೨	ಕಸಬು.	ಕಸದ ಬುಟ್ಟಿ	ನಾಡಿಗೇರ ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೪೭	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೭೩	ಕಸರಿ.	ಕಥಾಸರಿತ್ಸಾಗರ (ಸಂಗ್ರಹ)	ಅನು॥ ದೇವುಡು ನರಸಿಂಹಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೫೮	ನ್ಯೂಸ್‌ಪೇಪರ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು
೨೭೪	ಕಸಾಚ.	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೫೩	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೨೭೫	ಕಸಾಚಿ.	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚಿತ್ರಗಳು	ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೦	ಸಾಹಿತ್ಯ ಕುಟೀರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೭೬	ಕಸಾಪ.	ಕನ್ನಡ (ಕರ್ನಾಟಕ) ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ಪತ್ರಿಕೆ	—	೧೯೧೬–	ಕನ್ನಡ (ಕರ್ನಾಟಕ) ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೨೭೭	**ಕಸಾರ.**	ಕಥಾಸಾಗರ	ಮಾನವಿ ವೀರಪ್ಪ	೧೮೫೧	ಮಾಣಿಕ್ಯಮಂದಿರ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬಳ್ಳಾರಿ, ೧೯೧೫
೨೭೮	**ಕಸಿಂಹಾ.**	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಿಂಹಾಸನ ಸ್ಥಾಪನೆ	ಎಸ್. ಎ. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೨೨	ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಪ್ರಕಾಶಕ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ
೨೭೯	**ಕಸ್ತೂ.ಕೋ.**	ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ಕಸ್ತೂರೀ ಕೋಶ	ಚೆ. ಎ. ಕವಲಿ	೧೯೫೭	ರಾಮಾಶ್ರಯ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಧಾರವಾಡ
೨೮೦	**ಕಸ್ತೂರಿ.**	ಕಸ್ತೂರಿ (ಮಾಸಪತ್ರಿಕೆ)	(ಸಂ॥ ರಂಗನಾಥ ದಿವಾಕರ)	೧೯೫೭–	ಲೋಕಶಿಕ್ಷಣ ಟ್ರಸ್ಟ್, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೨೮೧	**ಕಳರ.**	ಕಳಚೆಂಗ ಪೆರುಮಾಳೆಯರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೮೨	**ಕಳಹು.**	ಕಳಸಾಪುರದ ಹುಡುಗರು	ಮತಿಘಟ್ಟ ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ	೧೯೪೫	ಎಸ್. ಎಸ್. ಎನ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೮೩	**ಕಳ್ಳಕಾ.**	ಕಳ್ಳನಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆ	ಮಾ. ಬಾ. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೫೨	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೨೮೪	**ಕಾಂಗ್ರೆಸ.**	ಕಾಂಗ್ರೆಸದ ಇತಿಹಾಸ	ಶ್ರೀಮತಿ ಶಮಾದೇವಿ ಪಾಟೀಲ	೧೯೫೧	—
೨೮೫	**ಕಾಂಪೂಚ.**	ಕಾಂಪೂಷನ ಚರಿತ್ರೆ	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೨೧	೨ನೆಯಮುದ್ರಣ, ಸಿಟಿಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೮೬	**ಕಾಕಥಾ.**	ಕಾಳಿದಾಸನ ಕಥಾನಕಗಳು	ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ	೧೯೫೫	—
೨೮೭	**ಕಾಣಕೈ.**	ಕಾಣದ ಕೈ	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೨೬	ಸ್ವಧರ್ಮ ಕಥಾಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೨೮೮	**ಕಾತ್ಯಾಯ.**	ಭಗವತೀ ಕಾತ್ಯಾಯನಿ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೧೯	ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೨೮೯	**ಕಾದಂಉ.**	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾದಂಬರಿ (ಉತ್ತರ ಭಾಗ)	ನಾಗವರ್ಮ I (ಸಂ॥ ಬಿ. ಮಲ್ಲಪ್ಪ)	ಸು. ೯೯೦	ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಬ್ರಾಂಚ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೨
೨೯೦	**ಕಾದಂಪೂ.**	,, (ಪೂರ್ವ ಭಾಗ)	,, ,,	,,	,, ,,
೨೯೧	**ಕಾದಂಸಂ.**	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾದಂಬರೀ ಸಂಗ್ರಹ	(ಸಂ॥ ಟಿ. ಎಸ್. ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯ)	,,	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು ೧೯೩೩
೨೯೨	**ಕಾದನ.**	ಕಾಮದಹನ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೩೪	ಎಸ್. ಕೆ. ಕುಲಕರ್ಣಿ, ಧಾರವಾಡ
೨೯೩	**ಕಾನೂರು.**	ಕಾನೂರು ಸುಬ್ಬಮ್ಮ ಹೆಗ್ಗಡಿತಿ	ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪ	೧೯೩೮	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಶಿವಮೊಗ್ಗ
೨೯೪	**ಕಾಬರ್ಝಾ.**	ಕಾಲಾ ಬರ್ಝಾರ್	ನವಗಿರಿನಂದ	೧೯೫೧	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೨೯೫	**ಕಾಮಕ.**	ಕಾಮನ ಕಥೆ	ಕಲ್ಯಾಣಕೀರ್ತಿ	೧೪೩೯	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಬಿ. ೨೭೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೯೬	**ಕಾಮಿಕಾಂ.**	ಕಾಮಿನೀ ಕಾಂಚನ	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೯೭	**ಕಾರವ.**	ಕಾರವಾರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವರ್ಣನೆಯು	ಎಂ. ಜಿ. ದೇಶಪಾಂಡೆ	೧೯೨೧	ಕೆನರೀಸ್ ಮಿಷನ ಪ್ರೆಸ್ ಅಂಡ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮಂಗಳೂರು
೨೯೮	**ಕಾರವಾ.**	ಕಾರವಾನ್	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೪೫	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೯೯	**ಕಾರಿರ.**	ಕಾರಿಕಾಲಮ್ಮೆಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೦೦	**ಕಾರುಪು.**	ಕಾರಣ ಪುರುಷ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೪೧	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಾಂಗ್ಲಿ
೩೦೧	**ಕಾಲಚ.**	ಕಾಲಚಕ್ರ	ಡಿ. ಎಸ್. ಕೊಪ್ಪಕರ್	೧೯೪೧	ಸಂಜೀವಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೩೦೨	**ಕಾಲಜ್ಞಾ.**	ಕಾಲಜ್ಞಾನ	ಚನ್ನಬಸವ ಮತ್ತು ಇತರರು	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೨೫೦, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು.
೩೦೩	**ಕಾಲನೇ.**	ಕಾಲನೇಮಿ ಕಾಳಗ	ಕೆರೋಡಿ ನರಸಿಂಗ್ರಾವ	೧೯೨೬	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೩೦೪	**ಕಾಲಯಾ.**	ಕಾಲಯಾನ	ಭಾರತೀಸುತ	೧೯೪೭	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೩೦೫	**ಕಾಲಸಂ.**	ಕಾಲಜ್ಞಾನ ಸಂಗ್ರಹ (ಭಾಗ I)	ನಾನಾ ಕವಿಕೃತ (ಸಂ॥ ಶಿವಬಸವ ಸ್ವಾಮಿ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಶಿವಶರಣ ವಾಙ್ಮಯ ಪ್ರಕಾಶ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೬
೩೦೬	**ಕಾವೇರಿ.**	ಕಾವೇರಿ	ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣ ಚಡಗ	೧೯೫೬	ಶ್ರೀ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೦೭	**ಕಾವ್ಯಸ.**	ಕಾವ್ಯಸಮೀಕ್ಷೆ	ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೫೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೩೦೮	**ಕಾವ್ಯಸಾ.**	ಕಾವ್ಯಸಾರ	ಅಭಿನವವಾದಿವಿದ್ಯಾನಂದ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೫೩೩	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೮

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೩೦೯	ಕಾವ್ಯಾವ.	ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನಂ	ನಾಗವರ್ಮ II (ಸಂ॥ (i) ಆರ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್; (ii) ಎಂ.ಎಸ್. ಬಸವಲಿಂಗಯ್ಯ, ಎಚ್. ಆರ್. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್; (iii) ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ, ಕೇಪು ಶಂಕರನಾರಾಯಣ)	ಸು. ೧೧೪೫	ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೦೩; ೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೩೯; ಕರ್ನಾಟಕ ವಿದ್ಯಾವರ್ಧಕ ಸಂಘ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೩೯
೩೧೦	ಕಾಳರಾ.	ಕಾಳರಾತ್ರಿ	ಮಧುರ ಚೆನ್ನ	೧೯೩೪	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೩೧೧	ಕಿ.	Kannada - English Dictionary	ಎಫ್. ಕಿಟೆಲ್	೧೮೯೪	ಬ್ಯಾಸೆಲ್ ಮಿಷನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೩೧೨	ಕಿಂಕತೆ.	ಕಿಂಡರ್‌ಗಾರ್ಟರ್ ಕಥೆಗಳು	ಜೆ. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೩೦	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ನಾರ್ಮಲ್ ಹೈಸ್ಕೂಲ್, ತುಮಕೂರು
೩೧೩	ಕಿರಿಸಾ.	ಕಿರಿಸಾಹಿತಿಯ ಹಿರಿಯಾಸೆ	ಎಸ್. ಎನ್. ಉಳ್ಳಾಲ	೧೯೫೦	ಹಿಂದಿ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರ, ಉಡುಪಿ
೩೧೪	ಕಿಸಂಗ್ಲಾ.	Kisamwar Glossary	ಉಲ್ಲಾಳ್ ನರಸಿಂಗರಾವ್	೧೮೯೧	ಬಾಸೆಲ್ ಮಿಷನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೩೧೫	ಕೀಟಪಿ.	ಕೀಟಕ ಪಿಡಗುಗಳ ಸಮೀಕ್ಷಣೆ	ಎಸ್. ಎಸ್. ಕಟಗಿಹಳ್ಳಿಮಠ	೧೯೫೬	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೩೧೬	ಕೀಲುಗೊಂ.	ಕೀಲುಗೊಂಬೆ	ತ್ರಿವೇಣಿ	೧೯೫೫	ಭಾರತೀ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೩೧೭	ಕುಂಕುಮ.	ಕುಂಕುಮ ಬಲ	ಶಾಂತಾದೇವಿ ಮಾಳವಾಡ	೧೯೫೪	ಆನಂದ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೩೧೮	ಕುಂಬಬ.	ಕುಂಬಬ ಗುಂಡಯ್ಯನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೧೯	ಕುಂಬಳ.	ಕುಂಬಳಕಾಯಿಗೆ ಕಲಹ	ಎಲ್. ಮುದ್ದಂಣವರ	೧೯೩೪	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂದಿರ, ಧಾರವಾಡ
೩೨೦	ಕುಚೇಲೋ.	ಕುಚೇಲೋಪಾಖ್ಯಾನ	ತಿಪ್ಪಣಾರ್ಯ	ಸು. ೧೭೫೦	ಸುಬೋಧ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೨೧	ಕುಟುಂಬ.	ಕುಟುಂಬ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೧೮	ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಹಾವೇರಿ
೩೨೨	ಕುಟುಂಸೌ.	ಕುಟುಂಬಸೌಖ್ಯ	ಅನು॥ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೧	ಎಸ್. ಎಸ್. ಎನ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೨೩	ಕುಟ್ಟಿದೊ.	ಕುಟ್ಟಿ–ದೊಣ್ಣೆ	ಎಮ್. ಸುಬ್ರಾಯನ್	೧೯೫೨	ವಿವೇಕ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮಂಗಳೂರು
೩೨೪	ಕುಡಿಕೂ.	ಕುಡಿಯರ ಕೂಸು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೫೪	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೩೨೫	ಕುಮಾಕಾ.	ಕುಮಾರಸಂಭವ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೪೯	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೩೨೬	ಕುಮಾಕೃ.	ಕುಮಾರ ಕೃಪ	ಗೋ. ಕೃ.	೧೯೫೯	ತಳುಕಿನ ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರ ಸ್ಮಾರಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೩೨೭	ಕುಮಾವಿ.	ಕುಮಾರ ವಿಜಯ	ನಂದಳಿಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಣಪ್ಪ	೧೮೯೩	ಪ್ರಚಾರ ಮುದ್ರಾಯಂತ್ರ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೨೭
೩೨೮	ಕುಮುದಾ.	ಕುಮುದಾಕ್ಷಿ ಕಲ್ಯಾಣ	ಚವುರ್ಕಾಡು ಶಂಭುಜೋಯಿಸ	೧೯೩೩	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೩೨೯	ಕುಮುದಿ.	ಕುಮುದಿನಿ ಅಥವಾ ಬಾಲಕ್ಕೆ ಬಡಿದಾಟ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೫೨	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೩೩೦	ಕುಮುರಾ.	ಕುಮುದೇಂದು ರಾಮಾಯಣ ಸಂಧಿ ೧–೮	ಕುಮುದೇಂದು (ಸಂ॥ ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರ)	ಸು. ೧೨೭೫	ಚಂದ್ರಸಾಗರ ಜೈನ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಳಗಾಂವಿ, ೧೯೩೬
,,		,, ಸಂಧಿ ೯–೨೧	,,	,,	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೬೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೩೧	ಕುರಾಚ.	ಕುಣಿಗಲ ರಾಮಾಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಚರಿತ್ರೆ	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೫೨	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೩೨	ಕುರಾಸಾಂ.	ಕುಮಾರರಾಮನ ಸಾಂಗತ್ಯ ಸಂಪುಟ II, III	ನಂಜುಂಡ (ಸಂ॥ ಎಚ್. ದೇವೀರಪ್ಪ)	ಸು. ೧೫೨೫	ಸಂಪುಟ II-೧೯೫೯; ಸಂಪುಟ III-೧೯೬೪, ಮೈಸೂರು
೩೩೩	ಕುರಿಹಿಂ.	ಕುರಿಹಿಂಡು	ಅನು॥ ಜಲಧರ	೧೯೫೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೩೩೪	ಕುರುಕಾ.	ಕುರುಡು ಕಾಸು	ಎಂ. ಎನ್. ಭಟ್.	೧೯೫೫	ವಿವೇಕ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮಂಗಳೂರು
೩೩೫	ಕುರುಕ್ಷೇ.	ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರ	ಬಿ. ಪುಟ್ಟಸ್ವಾಮಯ್ಯ	೧೯೬೦	೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೩೬	ಕುವ್ಯಾಅ.	ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಭಾರತ, ಆರಣ್ಯಪರ್ವ	ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ (ಸಂ॥ ವಿ. ಶಾಮಾಚಾರ್ಯ)	ಸು. ೧೪೩೦	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೮
೩೩೭	ಕುವ್ಯಾಆ.	,, ಆದಿಪರ್ವ	,, (ಸಂ॥ ವಿ. ಶಾಮಾಚಾರ್ಯ)		,, ೧೯೦೩

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೩೩೮	ಕುವ್ಯಾಉ.	ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಭಾರತ ಉದ್ಯೋಗಪರ್ವ	ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ,, (ಸಂ॥ ಆರ್. ಶಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೪೩೦	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೨
೩೩೯	ಕುವ್ಯಾಕ.	,, ಕರ್ಣಪರ್ವ	,, (ಸಂ॥ ಎನ್. ಅನಂತರಂಗಾಚಾರ್)	,,	,, ೧೯೪೦
೩೪೦	ಕುವ್ಯಾಗ.	,, ಗದಾಪರ್ವ	,, (ಸಂ॥ ಎನ್. ಅನಂತರಂಗಾಚಾರ್)	,,	,, ೧೯೪೩
೩೪೧	ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ.	,, ದ್ರೋಣಪರ್ವ	,, (ಸಂ॥ ಎಂ. ಎಸ್. ಬಸವಲಿಂಗಯ್ಯ, ಎನ್. ಅನಂತರಂಗಾಚಾರ್)	,,	,, ೧೯೩೬
೩೪೨	ಕುವ್ಯಾಭೀ.	,, ಭೀಷ್ಮಪರ್ವ	,, (ಸಂ॥ ಡಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್, ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	,,	,, ೧೯೩೩
೩೪೩	ಕುವ್ಯಾವಿ.	,, ವಿರಾಟಪರ್ವ	,, (ಸಂ॥ ಆರ್. ಶಾಮಾಶಾಸ್ತ್ರಿ)	,,	,, ೧೯೨೦
೩೪೪	ಕುವ್ಯಾಶ.	,, ಶಲ್ಯಪರ್ವ	,, (ಸಂ॥ ಎನ್. ಅನಂತರಂಗಾಚಾರ್)	,,	,, ೧೯೪೩
೩೪೫	ಕುವ್ಯಾಸ.	,, ಸಭಾಪರ್ವ	,, (ವಿ. ಶಾಮಾಚಾರ್)	,,	,, ೧೯೧೫
೩೪೬	ಕುಸುಮಾ.	ಕುಸುಮಾವಳೀ ಕಾವ್ಯಂ	ದೇವಕವಿ	ಸು. ೧೭೦೦	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೪೭	ಕುಸುಸಂ.	ಕುಸುಮ ಸಂಕೋಲೆ	ಸೂ. ವೆಂ. ಅರಗ	೧೯೫೫	ಅರುಣೋದಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೪೮	ಕುಱಳ್.	ತಿರುಕ್ಕುಱಳ್	ಅನು॥ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೫	ನರಸಿಂಹರಾಜ ಕಾಲೊನಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೪೯	ಕೂಲಿ.	ಕೂಲಿ	ಅ. ನ. ಸುಬ್ಬರಾವ್	೧೯೫೬	ಶ್ರೀ ನೀಲಕಂಠೇಶ್ವರ ನಾಟ್ಯ ಸೇವಾಸಂಘ, ಹೆಗ್ಗೋಡು (ಸಾಗರ)
೩೫೦	ಕೃಅಕಾ.	ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನ ಕಾಳಗ	ರಾಮಾಚಾರ್		ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೩೧
೩೫೧	ಕೃತಕೈ.	ಕೃತಕ ಕೈಬೆರಳು	ಮುರಲಿ	೧೯೫೭	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೩೫೨	ಕೃವಾಅ.	ಕೃಷ್ಣರಾಜ ವಾಣೀವಿಲಾಸವೆಂಬ ಮಹಾಭಾರತದ ಕನ್ನಡ ಟೀಕು, ಅನುಶಾಸನಿಕ ಪರ್ವ	ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೯೪–೧೮೬೮	ಎಂ. ರುದ್ರಪ್ಪ ಅಂಡ್ ಸರ್ಸ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೯೩
೩೫೩	ಕೃವಾಆ.	,, ಆದಿಪರ್ವ	,,	,,	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ ,, ೧೯೦೨
೩೫೪	ಕೃವಾಉ.	,, ಉದ್ಯೋಗಪರ್ವ	,,	,,	ಜಗನ್ಮೋಹನ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲೆ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೮೫
೩೫೫	ಕೃವಾಕ.	,, ಕರ್ಣಪರ್ವ	,,	,,	ಸರ್ಕಾರದ ಬ್ರಾಂಚ್ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೩೫೬	ಕೃವಾದ್ರೋ.	,, ದ್ರೋಣಪರ್ವ	,,	,,	,,
೩೫೭	ಕೃವಾಭೀ.	,, ಭೀಷ್ಮಪರ್ವ	,,	,,	,,
೩೫೮	ಕೃವಾಮ.	,, ಮಹಾಪ್ರಸ್ಥಾನಪರ್ವ	,,	,,	ಎಂ. ರುದ್ರಪ್ಪ ಅಂಡ್ ಸರ್ಸ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೩೦
೩೫೯	ಕೃವಾಮೌ.	,, ಮೌಸಲಪರ್ವ	,,	,,	,,
೩೬೦	ಕೃವಾವ.	,, ವನಪರ್ವ	,,	,,	ಸರ್ಕಾರದ ಬ್ರಾಂಚ್ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೨
೩೬೧	ಕೃವಾವಿ.	,, ವಿರಾಟಪರ್ವ	,,	,,	,,
೩೬೨	ಕೃವಾಶ.	,, ಶಲ್ಯಪರ್ವ	,,	,,	ಎಂ. ರುದ್ರಪ್ಪ ಅಂಡ್ ಸರ್ಸ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೯೪
೩೬೩	ಕೃವಾಶಾಂ.	,, ಶಾಂತಿಪರ್ವ	,,	,,	,, ೧೮೯೨
೩೬೪	ಕೃವಾಶ್ರ.	,, ಆಶ್ರಮವಾಸಿಕಪರ್ವ	,,	,,	,, ೧೯೦೮
೩೬೫	ಕೃವಾಶ್ವ.	,, ಅಶ್ವಮೇಧಪರ್ವ	,,	,,	,,
೩೬೬	ಕೃವಾಸ.	,, ಸಭಾಪರ್ವ	,,	,,	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ ,, ೧೯೦೮
೩೬೭	ಕೃವಾಸೌ.	,, ಸೌಪ್ತಿಕಪರ್ವ	,,	,,	,, ೧೮೬೯
೩೬೮	ಕೃವಾಸ್ತ್ರೀ.	,, ಸ್ತ್ರೀಪರ್ವ	,,	,,	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ ,, ೧೮೯೬
೩೬೯	ಕೃವಾಸ್ವ.	,, ಸ್ವರ್ಗಾರೋಹಣಪರ್ವ	,,	,,	,, ೧೯೦೮
೩೭೦	ಕೃಷಿಪ್ರ.	ಕೃಷಿಜ್ಞಾನ ಪ್ರದೀಪಿಕೆ	ನಾಗಭೂಷಣ ಘನಮಠದಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	೧೮೭೯	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬಿಜಾಪುರ, ೧೯೩೪

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೩೭೧	ಕೃಷ್ಣಕ.	ಕೃಷ್ಣಕಥಾರತ್ನಾಕರ	ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೯೪–೧೮೬೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೨೩, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೭೨	ಕೃಷ್ಣಗೋ.	ಕೃಷ್ಣಗೋಪೀ ವಿಲಾಸ	ವೆಂಕಟಾರ್ಯ ಶಿಷ್ಯ	ಸು. ೧೭೦೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೪
೩೭೩	ಕೃಷ್ಣಭೂ.	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಭೂಪಾಲ	ಮಾ. ನಾ. ಚೌಡಪ್ಪ	೧೯೫೮	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೭೪	ಕೃಷ್ಣಾಕು.	ಕೃಷ್ಣಾಕುಮಾರಿ ಮತ್ತು ಹಾಡು–ಪಾಡು	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೫೬	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೩೭೫	ಕೆರೆಹಾ.	ಕೆರೆಗೆ ಹಾರ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬಿಂದುಮಾಧವ	೧೯೫೧	ಶಾಂತಿ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಬಾದಾಮಿ, ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆ
೩೭೬	ಕೆಲಕ.	ಕೆಲವು ಕಥೆಗಳು	ಅನು॥ ಕೆ. ಆರ್. ಉಡುಪ	೧೯೫೪	ಇಂಡಿಯನ್ ಇಂಡಸ್ಟ್ರಿಯಲ್ ಅಂಡ್ ಏಜನ್ಸೀಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೩೭೭	ಕೆಲನೆ.	ಕೆಲವು ನೆನಪುಗಳು	ನವರತ್ನ ರಾಮರಾಯ	೧೯೫೪	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೭೮	ಕೆಳನೃ.	ಕೆಳದಿನೃಪವಿಜಯ	ಲಿಂಗಣ್ಣ (ಸಂ॥ ಆರ್. ಶಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೮೦೦	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೧
೩೭೯	ಕೆಳವಂ.	ಕೆಳದಿ ಸಂಸ್ಥಾನದ ರಾಯರ ವಂಶಾವಳಿ	—	—	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೬೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೮೦	ಕೇಶಿರ.	ಕೇಶಿರಾಜನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೮೧	ಕೈಕವ.	ಕೈವಲ್ಯಕಲ್ಪವಲ್ಲರಿ	ಸರ್ಪಭೂಷಣ ಶಿವಯೋಗಿ (ಸಂ॥ ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ)	ಸು. ೧೮೦೦	ಸರ್ಪಭೂಷಣ ಶಿವಯೋಗೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೯
೩೮೨	ಕೈಪಿಡಿ.	ಕನ್ನಡ ಕೈಪಿಡಿ	—	೧೯೫೫	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೩೮೩	ಕೈಮಾಂಸ.	ಕೈಮಾಂಸ	ಜನಾರ್ದನ ಗುರ್ಕಾರ್	೧೯೫೪	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೩೮೪	ಕೈಲಾಕ.	ಕೈಲಾಸದಲ್ಲಿ ಕಮ್ಯುನಿಸ್ಟರು	ಎಸ್. ವೆಂಕಟರಾಜ	೧೯೫೬	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ಪ್ರಕಾಶನ, ಉಡುಪಿ
೩೮೫	ಕೈಲಾಸ.	ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸಸರೋವರಯಾತ್ರೆ	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಾರಾಯಣ ಗೋಸಾವಿ	೧೯೪೯	ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೩೮೬	ಕೈವಟೀ.	ಕೈವಲ್ಯಸಾರದ ಟೀಕು	ತೋಂಟದಾರ್ಯ	ಸು. ೧೫೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೫೩೭, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೮೭	ಕೈವಲ್ಯ.	ಕೈವಲ್ಯ ಪದ್ಧತಿ	ನಿಜಗುಣ ಶಿವಯೋಗಿ (ಸಂ॥ ರುದ್ರಪ್ಪ)	ಸು. ೧೫೦೦	ಕೃಷ್ಣರಾಜ ವಿಲಾಸ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೭೪
೩೮೮	ಕೈಹಿಕಾ.	ಕೈಹಿಡಿದ ಕಾವೇರಿ	ಎಂ. ಹರಿದಾಸರಾಯ	೧೯೫೩	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೩೮೯	ಕೊಂಗುರ.	ಕೊಂಗುಲಿ ಕಲಿಯರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೯೦	ಕೊಂದಯಾ.	ಕೊಂದವರು ಯಾರು ?	ಗುರುನಾಥಜೋಶಿ	೧೯೫೧	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೩೯೧	ಕೊಟ್ಟೂಬ.	ಕೊಟ್ಟೂರು ಬಸವೇಶ ಪೌರಾಣವು	ಬಸವಲಿಂಗ ಕವಿ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಆರ್. ಕರಿಬಸವಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಎಂ. ಬಸವಲಿಂಗಶಾಸ್ತ್ರಿ)	೧೬೭೯	ಸ್ಟಾರ್ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲೆ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೪
೩೯೨	ಕೊತಕಾ.	ಕೊತವಾಲನ ಕಾರಸ್ಥಾನ	ಹೊಸಮನೆ ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೪೯	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೩೯೩	ಕೊದಿನ.	ಕೊನೆಯ ದಿನಗಳು	ಭಾರತೀಸುತ	೧೯೪೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ
೩೯೪	ಕೊನಷ್ಟ.	ಕೊನಷ್ಟ ಕತೆಗಳು	ಅನು॥ ಗೊರೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೫೨	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೯೫	ಕೊನೆಕಾ.	ಕೊನೆಯ ಕಾಣಿಕೆ	ಎನ್. ಎಸ್. ಗದಗಕರ	೧೯೫೨	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ
೩೯೬	ಕೊನೆಭೇ.	ಕೊನೆಯ ಭೇಟಿ	ಸರೋಜಮ್ಮ ಅನಂತರಾಮಯ್ಯ	೧೯೫೪	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೩೯೭	ಕೊಪ್ಪಶಾ.	The Kannada Inscriptions of Koppal	—	೧೯೩೫	ಡೈರೆಕ್ಟರ್ ಆಫ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಜಿ, ಹೈದರಾಬಾದ್
೩೯೮	ಕೊಲ್ಪುರ.	ಕೊಲ್ಪುಲಿಯಾಂಡರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೯೯	ಕೊಲ್ಹಾಶಾ.	Inscriptions in Northern Karnataka and The Kolhapur State	(ಸಂ॥ ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರ)	೧೯೩೯	ಆರ್ಯಭಾನು ಪ್ರೆಸ್, ಕೊಲ್ಹಾಪುರ
೪೦೦	ಕೋಗಯ.	ಗಯಚರಿತ್ರೆ ಅಥವಾ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರ ಸಂಗರ	ಕೋನಯ್ಯ (ಸಂ॥ ಮಂ. ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೬೫೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೫

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೪೦೧	**ಕೋಟಿಚೆ.**	ಕೋಟಿ ಚೆನ್ನಯ	ಪಂಜೆ ಮಂಗೇಶರಾಯ	೧೯೩೦	ಬಾಲಸಾಹಿತ್ಯಮಂಡಲ ಲಿ., ಮಂಗಳೂರು
೪೦೨	**ಕೋದಂಡ.**	ಕೋದಂಡನ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳು	ಜಿ. ವಾಮನ ಭಟ್	೧೯೩೭	ಬಾಳಿಗಾ ಎಂಡ್ ಸನ್ಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೪೦೩	**ಕೋಲಶಾಂ.**	ಕೋಲ ಶಾಂತಯ್ಯನ ವಚನಗಳು	ಕೋಲ ಶಾಂತಯ್ಯ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೦೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೦೪	**ಕೋಲ್ಮಿಂಚು.**	ಕೋಲ್ಮಿಂಚು	(ಸಂ॥ ಜಿ. ಬಿ. ಜೋಶಿ)	೧೯೩೫	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೪೦೫	**ಕೋಹಿನೂ.**	ಕೋಹಿನೂರು	ಬಿ. ವೆಂಕಟಾಚಾರ್ಯ	೧೯೩೦	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೦೬	**ಕೋಳೂರ.**	ಕೋಳೂರ ಕೊಡಗೂಸಿನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೦೭	**ಕ್ರಿಯಾಶಿ.**	ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕ ಶಿಕ್ಷಣ	ಹೆಚ್. ಜಿ. ರಾಮಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೬೦	ಶ್ರೀರಾಮ ಪ್ರೆಸ್, ಶಂಕರಪುರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೦೮	**ಕ್ಷಾತ್ರತೇ.**	ಕ್ಷಾತ್ರತೇಜ [ಮೇವಾರ ಗೌರವ]	ಎಂ. ಏ. ಕಾಮತ್	೧೯೩೧	ಶಣೈ ಬ್ರದರ್ಸ್ ಕಂ., ಮಂಗಳೂರು
೪೦೯	**ಖಡ್ಗಟೀ.**	ಖಡ್ಗಶಾಸ್ತ್ರ ಟೀಕೆ	—		ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೭೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೧೦	**ಖಮದ.**	ಖಗೇಂದ್ರಮಣಿದರ್ಪಣಂ	ಮಂಗರಾಜ I (ಸಂ॥ ಎ.ವೆಂಕಟರಾವ್, ಎಚ್. ಶೇಷಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೩೬೦	ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೪೨
೪೧೧	**ಖಾದಿಶಾ.**	ಖಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರ	ಹರ್ಡೇಕರ ಮಂಜಪ್ಪ	೧೯೩೩	—
೪೧೨	**ಖಾನಾನೀ.**	ಖಾನಾವಳಿಯ ನೀಲಾ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೩	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೧೩	**ಗಂಗಾಗೌ.**	ಗಂಗಾ–ಗೌರಿ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬಿಂದುಮಾಧವ	೧೯೫೪	ಸುಧಾಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೧೪	**ಗಂಗಾತ.**	ಗಂಗಾವತರಣ	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೫೮	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೪೧೫	**ಗಂಗಾಮ.**	ಶಬ್ದಮಂಜರಿ ಕೋಶವು	ಗಂಗಾಧರ ಮಡಿವಾಳೇಶ್ವರ	೧೮೯೦	ಕರ್ನಾಟಕ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಧಾರವಾಡ
೪೧೬	**ಗಂಗಾವ.**	ಗಂಗಾವತಾರ	ಜನಾರ್ದನ ಗುರ್ಕಾರ್	೧೯೫೫	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೪೧೭	**ಗಂಗಾಸಾ.**	ಗಂಗಾಸಾನಿ	ವರಗಿರಿ	೧೯೪೯	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೪೧೮	**ಗಂಗಾಳ.**	ಗಂಟಲಲ್ಲಿ ಗಾಳ	ಮಾನಪ್ಪ	೧೯೪೭	ಗ್ರಾಮಸೇವಾ ನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೪೧೯	**ಗಂಮಾಯಿ.**	ಗಂಗವ್ವ ಮತ್ತು ಗಂಗಾಮಾಯಿ	ಶಂ. ರಾ. ಮೊಕಾಶಿ	೧೯೫೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೪೨೦	**ಗಂಸಮ.**	ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣಿನ ಸಮಸ್ಯೆ	ಅನು॥ ಎಂ. ಎ. ಕುಪ್ಪಮ್ಮ	೧೯೪೫	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೪೨೧	**ಗಜರಾ.**	ಗಜರಾಜ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೭	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ,ಪುತ್ತೂರು
೪೨೨	**ಗಜೇವ.**	ಗಜೇಶ ಮಸಣಯ್ಯಗಳ ವಚನಗಳು	ಗಜೇಶ ಮಸಣಯ್ಯ (ಸಂ॥ ಬಿ. ಎಸ್. ಸಣ್ಣಯ್ಯ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಪ್ರಬುದ್ಧಕರ್ಣಾಟಕ, ೪೫–೧, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೪
೪೨೩	**ಗಣಭಾ.**	ಗಣಭಾಷಿತ ರತ್ನಮಾಲೆ	ಗುಬ್ಬಿ ಮಲ್ಲಣ್ಣ (ಸಂ॥ ಪ್ರಭುಸ್ವಾಮಿಗಳು)	ಸು. ೧೪೭೫	ಶ್ರೀ ಬಾಲಲೀಲಾ ಮಹಾಂತ ಶಿವಯೋಗೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೪೮
೪೨೪	**ಗಣೇಶ.**	ಗಣೇಶದರ್ಶನ	ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೫೫	೨ನೆಯಮುದ್ರಣ,ಕಾವ್ಯಾಲಯ,ಮೈಸೂರು
೪೨೫	**ಗದಾಯು.**	ಗದಾಯುದ್ಧ	ರನ್ನ (ಸಂ॥ ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್, ಆ. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	೧೦೦೭ ?	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೫
೪೨೬	**ಗದಾಸಂ.**	ಗದಾಯುದ್ಧ ಸಂಗ್ರಹಂ	(ಸಂ॥ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ)	,,	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೩
೪೨೭	**ಗಮೋಕ್ಷ.**	ಗಜೇಂದ್ರಮೋಕ್ಷ	ಶಾ. ವೆಂಕಟರಮಣಯ್ಯ	೧೯೧೩	ಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಮೈಸೂರು
೪೨೮	**ಗರತಿ.**	ಗರತಿಯ ಹಾಡು	(ಸಂ॥ ಚನ್ನಮಲ್ಲಪ್ಪ, ಲಿಂಗಪ್ಪ, ರೇವಪ್ಪ)	೧೯೩೧	ಜಯಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೪೨೯	**ಗರಬಾ.**	ಗರತಿಯ ಬಾಳು	ಸಿಂಪಿ ಲಿಂಗಣ್ಣ	೧೯೫೪	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೪೩೦	**ಗರಿ.**	ಗರಿ	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೪೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಾಧನ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೪೩೧	**ಗರ್ಭಗು.**	ಗರ್ಭಗುಡಿ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೩೨	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ,ಪುತ್ತೂರು
೪೩೨	**ಗಲಿಪ್ರ.**	ಗಲಿವರನ ಪ್ರವಾಸ	ತಿರುಮಲೆ ತಾತಾಚಾರ್ಯ ಶರ್ಮ	೧೯೪೬	ಎಸ್. ಎಸ್. ಏ. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೩೩	**ಗಳಗ.**	ಗಳಗನಾಥ	ವಿವಿಧ ಲೇಖಕರು	೧೯೪೬	ಸಾಧನ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೪೩೪	**ಗಾದೆ.**	ಕನ್ನಡ ಗಾದೆಗಳು	—	—	ಕಲ್ಲಚ್ಚಿನ ಪ್ರತಿ, ಮಂಗಳೂರು, ೧೮೫೨
೪೩೫	**ಗಾಳಿಗು.**	ಗಾಳಿಗುದರಿ	ಬಿ. ಆರ್. ವಾಡಪ್ಪಿ	೧೯೫೧	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥ ಭಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೪೩೬	ಗಿರಿಕ.	ಗಿರಿಜಾಕಲ್ಯಾಣಂ	ಹರಿಹರ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಅ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೨೦೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೫
೪೩೭	ಗಿರಿನ.	ಗಿರಿಯ ನವಿಲು	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೬	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೩೮	ಗಿರಿಬಾ.	ಗಿರಿಬಾಲೆ	ಕೆ. ವಿ. ಲಿಂಗಪ್ಪ	೧೯೫೮	ಕವಿಕಲಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ಶಿವಮೊಗ್ಗ
೪೩೯	ಗಿಳಿವಿಂ.	ಗಿಳಿವಿಂಡು	ಗೋವಿಂದ ಪೈ	೧೯೬೨	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೪೦	ಗೀಚುಗೆ.	ಗೀಚುಗೆರೆ	ರಾಮಚಂದ್ರ ಕೊಟ್ಟಲಗಿ	೧೯೫೩	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೪೪೧	ಗೀತಗೋ.	ಗೀತಗೋಪಾಲ	ಚಿಕದೇವರಾಜ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಅ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೬೭೨–೧೭೦೪	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೫
೪೪೨	ಗೀತಾಸಂ.	ಗೀತಾಸಂದೇಶ	ಆಲೂರ ವೆಂಕಟರಾಯ	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ನವಜೀವನ ಗ್ರಂಥ ಭಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ
೪೪೩	ಗುಪ್ತಮಂ.	ಗುಪ್ತ ಮಂಚಣ್ಣಗಳ ವಚನ	ಗುಪ್ತ ಮಂಚಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೦೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೪೪	ಗುಭಚ.	ಗುರುಭಕ್ತಾಂಡಾರಿಯ ಚರಿತೆ	ಪೆಮ್ಮಿಸೆಟ್ಟಿ	ಸು. ೧೬೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೪೪೨, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೪೫	ಗುರುಚಾ.	ಗುರುರಾಜ ಚಾರಿತ್ರ	ಸಿದ್ಧನಂಜೇಶ (ಸಂ॥ ಸಂ. ಶಿ. ಭೂಸನೂರ ಮಠ)	ಸು. ೧೬೫೦	ಶ್ರೀ ಬಾಲಲೀಲಾ ಮಹಾಂತ ಶಿವಯೋಗೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೦
೪೪೬	ಗುರುಣೆ.	ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆ	ಕಡೆಂಗೋಡ್ಲು ಶಂಕರಭಟ್ಟ	೧೯೫೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಸಂತ ಪ್ರೇಮಿ ಮಂಡಲಿ, ಮಂಗಳೂರು
೪೪೭	ಗುರುದ.	ಶ್ರೀ ಜಗದ್ಗುರು ಪಂಚಪೀಠಗಳ ಪರಿಚಯ	ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೫೩	ಪಂಚಾಚಾರ್ಯ ಎಲೆಕ್ಟ್ರಿಕ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು
೪೪೮	ಗುರುಪ್ರ.	ಗುರುಪ್ರಸಾದ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೫೩	ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಹಾವೇರಿ
೪೪೯	ಗುರುಬಾ.	ಗುರುಬಾಲ ಪ್ರಬೋಧಿಕೆ (ಅಮರಟೀಕೆ)	ಲಿಂಗಾಭಟ್ಟ	೧೯೦೯	ಬೆಂಗಳೂರು ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೫೦	ಗುರುಬೋ.	ಗುರುಬೋಧಾಮೃತ	ವಿರತ ಮಹಲಿಂಗದೇವ	ಸು. ೧೫೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೬೦, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೫೧	ಗುರುಭ.	ಗುರುಭಕ್ತಚಾರಿತ್ರ	ವಿರೂಪೇಂದ್ರ	೧೫೪೧	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೬೩೯, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೫೨	ಗುಲಾಬಿ.	ಗುಲಾಬಿ ಹೂ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೪೦	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೫೩	ಗುವಿಮೋ.	ಶಬ್ದಸಂಗ್ರಹವು	ಗುರುರಾವ ವಿಠಲ ಮೋಹರೆ	೧೮೭೪	ಸಮಾಚಾರ ಛಾಪಖಾನೆ, ಬೆಳಗಾಂವಿ
೪೫೪	ಗೃಹದಾ.	ಗೃಹದಾಹ ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ಅನು॥ ರಂ. ಶಾ. ಲೋಕಾಪುರ	೧೯೪೭	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೪೫೫	ಗೃಹಲ.	ಗೃಹಲಕ್ಷ್ಮಿ	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೩	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೫೬	ಗೃಹವೈ.	ಗೃಹವೈದ್ಯಕವು	—	—	—
೪೫೭	ಗೊಂಡಾರ.	ಗೊಂಡಾರಣ್ಯ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೫೪	ವಾಹಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೫೮	ಗೊಲ್ಗೊಥಾ.	ಗೊಲ್ಗೊಥಾ	ಗೋವಿಂದ ಪೈ	೧೯೪೮	ಬಾಳಿಗಾ ಎಂಡ್ ಸನ್ಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೪೫೯	ಗೋಕುನಿ.	ಗೋಕುಲ ನಿರ್ಗಮನ	ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೫೯	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೪೬೦	ಗೋಗ್ರಾಸ.	ಗೋಗ್ರಾಸ	ನಾರಾಯಣ ಸಂಗಮ	೧೯೫೫	ಮಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೪೬೧	ಗೋಪುರ.	ಗೋರಿ–ಗೋಪುರ	ಡಿ. ವಿ. ರಾಘವೇಂದ್ರ	೧೯೫೩	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೪೬೨	ಗೋಬಾಳು.	ಗೋಳಿನ ಬಾಳು	ಪಿ. ದಯಾನಂದ ನಾಯಕ್	೧೯೪೧	—
೪೬೩	ಗೋಮಟೀ.	ಗೋಮಟೇಶ್ವರ ಚರಿತೆ	ಚಂದ್ರಮ (ಸಂ॥ ಟಿ. ಚಂದ್ರಶೇಖರನ್)	ಸು. ೧೬೬೬	ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೩
೪೬೪	ಗೋಯಾತ್ರೆ.	ಗೋವಾಯಾತ್ರೆ	ಎನ್. ಎಸ್. ಗದಗಕರ್	೧೯೪೭	—
೪೬೫	ಗೋಹಾಡು.	ಗೋವಿನ ಹಾಡು	(ಸಂ॥ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	?	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೦
೪೬೬	ಗೌಮಲ್ಲಿ.	ಗೌಡರ ಮಲ್ಲಿ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೪೦	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೬೭	ಗೌರಕ.	ಗೌರಮ್ಮನ ಕಥೆಗಳು	ಶ್ರೀಮತಿ ಗೌರಮ್ಮ	೧೯೫೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶ್ರೀ ಕಾವೇರಿ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಮಡಿಕೇರಿ
೪೬೮	ಗೌರಪ.	ಗೌರಮ್ಮನ ಪದಗಳು	(ಸಂ॥ ಕ. ಮ. ಶಿ. ಚಂದ್ರಶೇಖರಯ್ಯ)	೧೯೫೪	ವಯಸ್ಕರ ಶಿಕ್ಷಣ ಪುಸ್ತಕಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೪೬೯	ಗೌರಾಂಗ.	ಗೌರಾಂಗಪ್ರಭುವಿನ ಚರಿತ್ರೆ	ನಾರಾಯಣ ಶರ್ಮ	೧೯೩೦	ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ, ಕರ್ನಾಟಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಮಿತಿ, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೪೭೦	**ಗ್ಯಾರೆಟ್.**	Kanarese and English Dictionary	ಜಾನ್ ಗ್ಯಾರೆಟ್	೧೮೭೧	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೭೧	**ಗ್ರಾಮುಪಂ.**	ಗ್ರಾಮ ಪಂಚಾನನ	ಬಾ. ಕೃ. ಲಕ್ಷ್ಮೇಶ್ವರ	೧೯೪೦	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೪೭೨	**ಗ್ರಾಮಾಕ.**	ಗ್ರಾಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಕರ್ತವ್ಯ	ಬಿ. ನರಸಿಂಗರಾಯ	೧೯೩೦	ಕಲಾನಿಧಿ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೭೩	**ಗ್ರಾಮಾಯ.**	ಗ್ರಾಮಾಯಣ	ರಾವ್ ಬಹದ್ದೂರ	೧೯೫೭	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೪೭೪	**ಗ್ರೇಟಬ್ರಿ.**	ಗ್ರೇಟ್‌ಬ್ರಿಟನ್ ಐರ್ಲಂಡ್ ದೇಶಗಳ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ವರ್ಣನೆ	ರಾ. ಹ. ದೇಶಪಾಂಡೆ	೧೮೯೩	ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ
೪೭೫	**ಘನವ.**	ಘನಲಿಂಗದೇವನ ವಚನಗಳು	ಘನಲಿಂಗದೇವ (ಸಂ॥ ಶಿವರಾತ್ರಿ ರಾಜೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳು)	ಸು. ೧೫೦೦	ಜಗದ್ಗುರು ಶಿವರಾತ್ರೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೪
೪೭೬	**ಘಾಟೀಮು.**	ಘಾಟೀ ಮುದುಕ ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ದೇವುಡು ನರಸಿಂಹಶಾಸ್ತ್ರೀ	೧೯೫೪	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೪೭೭	**ಘೋರಾಸು.**	ಘೋರಾಸುರ ಯುದ್ಧ	ಪರಮಭಕ್ತ	ಸು. ೧೭೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೨೫೭, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೭೮	**ಚಂಡೆಮು.**	ಚಂಡೆಮದ್ದಳೆ	ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಅಡಿಗ	೧೯೫೪	ಜನಪ್ರಿಯ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಪುತ್ತೂರು
೪೭೯	**ಚಂಡೇಶ.**	ಚಂಡೇಶಪಿಳ್ಳೆಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೩೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೮೦	**ಚಂದತೋ.**	ಚಂದವಳ್ಳಿಯ ತೋಟ	ತ. ರಾ. ಸು.	೧೯೫೪	ಮೋಹನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೪೮೧	**ಚಂದ್ರತಾ.**	ಚಂದ್ರತಾರೆ	ವರದರಾಜ ಹುಯಿಲಗೋಳ	೧೯೫೦	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೪೮೨	**ಚಂದ್ರನಾ.**	ಚಂದ್ರನಾಥಾಷ್ಟಕ	ಗುಣವರ್ಮ II	ಸು. ೧೩೩೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೧೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೮೩	**ಚಂದ್ರಪು.**	ಚಂದ್ರಪ್ರಭ ಪುರಾಣ	ಅಗ್ಗಳ (ಸಂ॥ ಎಸ್.ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೧೮೯	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೧
೪೮೪	**ಚಂದ್ರಭ್ಯು.**	ಚಂದ್ರಹಾಸಾಭ್ಯುದಯಂ	ಹೆಚ್. ವೆಂಕಟರಾಯ	೧೯೦೬	ಟೌನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೮೫	**ಚಂದ್ರಹಾ.**	ಚಂದ್ರಹಾಸನ ಕಥೆ	ಹೆಳವನಕಟ್ಟೆ ಗಿರಿಯಮ್ಮ (ಸಂ॥ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ)	ಸು. ೧೭೫೦	ಪ್ರಾಚ್ಯಕಾವ್ಯ ಪ್ರಕಾಶ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೪
೪೮೬	**ಚಂದ್ರಾವ.**	ಚಂದ್ರಾವಳೀ ಕಥೆ	ಕಾರ್ಕಳ ರಂಗದಾಸ	ಸು. ೧೯೦೦	ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೦
೪೮೭	**ಚಂಪ್ರಸಾಂ.**	ಚಂದ್ರಪ್ರಭ ಸಾಂಗತ್ಯ	ದೊಡ್ಡಯ್ಯ	ಸು. ೧೫೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೬೯, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೮೮	**ಚತುನಿ.**	ಚತುರಾಸ್ಯ ನಿಘಂಟು	ಚತುರಾಸ್ಯ ಬೊಮ್ಮರಸ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೪೫೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೩
೪೮೯	**ಚನ್ನರ.**	ಚನ್ನಯ್ಯನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೩೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೮೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೯೦	**ಚನ್ನವ.**	ಚನ್ನಬಸವೇಶ್ವರನ ವಚನಗಳು	ಚನ್ನಬಸವ (ಸಂ॥ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ವಿಜಾಪುರ, ೧೯೩೨
೪೯೧	**ಚರಿಸಂ.**	ಚರಿತ್ರ ಸಂಗ್ರಹ (ಭಾಗ I)	ರಾ. ಹ. ದೇಶಪಾಂಡೆ	೧೮೯೮	ಧಾರವಾಡ
೪೯೨	**ಚಾವುಂಉ.**	ಚಾವುಂಡರಾಯ ಪುರಾಣ (ಆದಿ ಪುರಾಣದಿಂದ ಮುಂದಿನ ಭಾಗ)	ಚಾವುಂಡರಾಯ	೯೭೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: i) ಕೆ.ಎ.೬೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು ,, ii) ಶ್ರೀ ಎನ್.ಅನಂತರಂಗಾಚಾರ್ಯ
೪೯೩	**ಚಾವುಂಪು.**	ಚಾವುಂಡರಾಯ ಪುರಾಣ (ಆದಿಪುರಾಣ ಭಾಗ)	ಚಾವುಂಡರಾಯ (ಸಂ॥ ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಣಪ್ಪ)	,,	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕನ್ನಡ (ಕರ್ಣಾಟಕ) ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು ೧೯೨೮
೪೯೪	**ಚಿಕಬಿ.**	ಚಿಕದೇವರಾಜ ಬಿನ್ನಪಂ	ಚಿಕದೇವರಾಜ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೬೭೨–೧೭೦೪	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೫
೪೯೫	**ಚಿಕರಾ.**	ಚಿಕವೀರ ರಾಜೇಂದ್ರ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೫೬	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೯೬	**ಚಿಕವಂ.**	ಚಿಕದೇವರಾಯ ವಂಶಾವಳಿ	ತಿರುಮಲಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೬೭೨–೧೭೦೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ. ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೯
೪೯೭	**ಚಿಕವಿ.**	ಚಿಕದೇವರಾಯ ವಿಜಯ	ತಿರುಮಲಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	,,	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೬
೪೯೮	**ಚಿಕಿತ್ಸ.**	ಚಿಕಿತ್ಸಕರು	ಅನು॥ ಬಿ. ಈಶ್ವರಭಟ್ಟ	೧೯೫೭	ಕನ್ನಡ ಪ್ರಪಂಚ ಪ್ರಕಾಶನ, ಕದ್ರಿ, ಮಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೪೯೯	ಚಿಕ್ಕದೇ.	ಚಿಕ್ಕದೇವೇಂದ್ರವಂಶಾವಳಿ	ವೇಣುಗೋಪಾಲವರಪ್ರಸಾದ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೬೭೨–೧೭೦೪	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೧
೫೦೦	ಚಿಕ್ಕವ.	ಬೊಕ್ಕಸದ ಚಿಕ್ಕಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ಬೊಕ್ಕಸದ ಚಿಕ್ಕಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೦೧	ಚಿಗುಕ.	ಚಿಗುರಿದ ಕನಸು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೫೧	ಹರ್ಷಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೫೦೨	ಚಿಗುಬ.	ಚಿಗುರುವ ಬಳ್ಳಿ	(ಸಂ॥ ವೈ. ಮಹಾಲಿಂಗಭಟ್ಟ)	೧೯೫೨	ಮಿತ್ರವೃಂದ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮಂಗಳೂರು
೫೦೩	ಚಿತೆಸ.	ಚಿತೆಯೋ ಸಮಾಧಿಯೋ ?	"ತಿರುಕ"	೧೯೫೩	ಅನಾಥ ಸೇವಾಶ್ರಮ, ಮಲ್ಲಾಡಿಹಳ್ಳಿ
೫೦೪	ಚಿತ್ತೂಜೋ.	ಚಿತ್ತೂರು ಮೊದಲನೇ ಜೋಹರ್ ಅಥವಾ ಪದ್ಮಿನಿ	ಅನು॥ ಕೆ. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ಭಟ್ಟ	೧೯೨೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಪ್ರೆಸ್ ಮೈಸೂರು
೫೦೫	ಚಿತ್ರಕೂ.	ಚಿತ್ರಕೂಟ	ವೀರಕೇಸರಿ	೧೯೫೪	ಮೋಹನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೫೦೬	ಚಿತ್ರಪಾ.	ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪಾಳಯಗಾರರು	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೨೪	ದಿ ಪವರ್ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೦೭	ಚಿದಂಬ.	ಚಿದಂಬರ	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಾಟೀಲ	೧೯೫೦	ಸುವರ್ಣಭಾರತೀ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಳಗಾವಿ
೫೦೮	ಚಿದಾವ.	ಚಿದಾನಂದರ ವಚನ (ಕೋರಡೆ)	ಚಿದಾನಂದಾವಧೂತ	ಸು. ೧೭೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ. ೨೩೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೦೯	ಚಿದೇವ.	ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ	ಮ. ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿ	೧೯೫೩	ಪುಸ್ತಕ ಪ್ರಚಾರ ಸಂಘ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೧೦	ಚಿರಸ್ಮ.	ಚಿರಸ್ಮರಣೆ	ನಿರಂಜನ	೧೯೫೫	ಭಾರತೀ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೫೧೧	ಚೀನಬಾ.	ಚೀನದ ಬಾಳು ಬದುಕು	ಅನು॥ ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ, ಗು. ಜ. ಮಂಗಲಗಿ, ಕೀರ್ತಿ ಕುರ್ತುಕೋಟಿ, ವರಗಿರಿ	೧೯೫೦	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೫೧೨	ಚೀನಾಬೌ.	ಚೀನಾ ದೇಶದ ಬೌದ್ಧ ಯಾತ್ರಿಕರು	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೩೨	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜು, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೧೩	ಚೆಂಗೂಲಿ.	ಚೆಂಗೂಲಿ ಚೆಲುವ	ನಾ. ಕಸ್ತೂರಿ	೧೯೫೩	ಅನಾಥ ಸೇವಾಶ್ರಮ, ಮಲ್ಲಾಡಿಹಳ್ಳಿ
೫೧೪	ಚೆಂದುಟ.	ಚೆಂದುಟಿಯ ಮುತ್ತು	ವೀ. ಚ. ಹಿತ್ತಲಮನಿ	೧೯೪೮	ಶರಾವತಿ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಶಿರಸಿ
೫೧೫	ಚೆನ್ನಸಾ.	ಚೆನ್ನಬಸವ ಸಾಹಿತ್ಯ	ಅ. ಕ. ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೫೬	ಸಹಜೀವನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಹೈದರಾಬಾದ್
೫೧೬	ಚೆಬಪು.	ಚೆನ್ನಬಸವ ಪುರಾಣ	ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪಂಡಿತ (ಸಂ॥ ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ ಮತ್ತು ಇತರರು)	೧೫೮೪	ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆಯ ವಾಙ್ಮಯ ಶಾಖೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೩೪
೫೧೭	ಚೆಲುನಿ.	ಚೆಲುವಿನ ನಿಲುವು	ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ	೧೯೬೧	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೫೧೮	ಚೆಲುವು.	ಚೆಲುವು	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೩೧	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೧೯	ಚೇರಮ.	ಚೇರಮ ಕಾವ್ಯಂ	ಚೇರಮಾಂಕ (ಸಂ॥ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ)	೧೫೨೬	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೬
೫೨೦	ಚೈತ್ಯಾಲ.	ಚೈತ್ಯಾಲಯ	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೫೭	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೫೨೧	ಚೋಮದು.	ಚೋಮನ ದುಡಿ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೩೫	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೫೨೨	ಚೋರಬ.	ಚೋರಬಸವ ಚರಿತ್ರವು	ಶಂಕರ (ಸಂ॥ ವಿವಿಧ ಪಂಡಿತರು)	೧೭೬೩	ಚಿತ್ತೂರು ಅಪ್ಪಾಸ್ವಾಮಿ ಮುದಲಿಯಾರ್, ಬಳ್ಳಾರಿ, ೧೮೮೬
೫೨೩	ಚೌಡವ.	ಬಹುರೂಪಿ ಚೌಡಯ್ಯನವಚನಗಳು	ಬಹುರೂಪಿ ಚೌಡಯ್ಯ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೨೪	ಛಂದಸ್ಸಾ.	ಛಂದಸ್ಸಾರ	ಗುಣಚಂದ್ರ	ಸು. ೧೬೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೪೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೨೫	ಛಂದೋಂಬು.	ಛಂದೋಂಬುಧಿ	ನಾಗವರ್ಮ I (ಸಂ॥ (i) ಎಫ್. ಕಿಟೆಲ್;	ಸು. ೯೯೦	ಬಾಸೆಲ್ ಮಿಷನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮಂಗಳೂರು, ೧೮೭೫
			(ii) ಮಂ. ಅ. ರಾಮಾನುಜ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್ ;	,,	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು
			(iii) ಎಚ್. ಎಸ್. ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	,,	ಶ್ರೀವತ್ಸ ಪ್ರೆಸ್, ಮದರಾಸು, ೧೯೪೬
೫೨೬	ಛಂದೋವಿ.	ಛಂದೋವಿಕಾಸ	ಡಿ. ಎಸ್. ಕರ್ಕಿ	೧೯೫೬	ಡಿ. ಎಸ್. ಕರ್ಕಿ, ಕಾಡಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಕಾಲೇಜು, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೫೨೭	ಛತ್ರಪ.	ಛತ್ರಪತಿ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೫೨	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೫೨೮	ಛತ್ರಶಿ.	ಛತ್ರಪತಿ ಶಿವಾಜಿ ಆರ್ಯಕೀರ್ತಿ (ದ್ವಿತೀಯಖಂಡ)	ಚ. ವಾಸುದೇವಯ್ಯ	೧೮೯೮	೭ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೪

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೫೨೯	ಭಾಸರ.	ಭಾಸರನ ಕತೆಗಳು	ಅನು॥ ಬಿ.ಶಂಕರಭಟ್ಟ, ಬಿ.ಎಂ.ಶರ್ಮ	೧೯೪೯	ವಸಂತ ಪ್ರೇಮಿ ಮಂಡಲಿ, ಮಂಗಳೂರು
೫೩೦	ಜಗಚಂ.	ಸರ್ ಜಗದೀಶಚಂದ್ರ ಬೋಸರು	ಡಿ. ಆರ್. ರಾಮಯ್ಯ	೧೯೩೯	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೩೧	ಜಗತ್ತು.	ಜಗತ್ತುಗಳ ಹುಟ್ಟು ಸಾವು	ಆರ್. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಯ್ಯ	೧೯೫೨	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೫೩೨	ಜಗದಾ.	ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು	ಕೆ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್	೧೯೫೬	ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೫೩೩	ಜಗವಿ.	ಜಗನ್ನಾಥ ವಿಜಯಂ	ರುದ್ರಭಟ್ಟ (ಸಂ॥ (i) ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, (ii) ಆರ್. ಶಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೧೮೫	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೪ ,, ೧೯೨೨, ೧೯೨೩
೫೩೪	ಜಗೀತೆ.	ಜನಪದ ಗೀತೆ	(ಸಂ॥ ಕರೀಂಖಾನ್)	೧೯೫೫	ರಾಮರಾಜ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೩೫	ಜಡೆರ.	ಜಡೆಯ ನಾಯನಾರ್ ಯಸ್ಯಜ್ಞಾನಿದೇವಿಯರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೩೬	ಜನಗೀ.	ಜನತಾ ಗೀತೆಗಳು	(ಸಂ॥ ಬಿ. ಎಸ್. ಗದ್ದಗಿಮಠ)	೧೯೫೬	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಹಕಾರಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಘ, ಲಿ., ಧಾರವಾಡ
೫೩೭	ಜನಜೀ.	ಜನಪದ ಜೀವನ	ಬೆಟಗೇರಿ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮ	೧೯೫೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕರ್ನಾಟಕ ಸಹಕಾರಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಘ, ಲಿ., ಧಾರವಾಡ,೧೯೫೮
೫೩೮	ಜನನಾ.	ಜನನಾಯಕ	ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ	೧೯೩೯	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೫೩೯	ಜನವ.	ಜನವಶ್ಯ	ಕಲ್ಲರಸ	ಸು. ೧೪೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೯೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೪೦	ಜನಿವಾ.	ಜನಿವಾರ ಮತ್ತು ಶಿವದಾರ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೪	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೪೧	ಜಮೀನ್ದಾ.	ಜಮೀನ್ದಾರ	ಹೊಸಮನೆ ಗುಡ್ಡಪ್ಪ	೧೯೪೮	ಕಿರಿಯರ ಪ್ರಪಂಚ, ಉಡುಪಿ
೫೪೨	ಜಯಂತ.	ಜಯಂತ	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಪಾಟೀಲ	೧೯೫೨	ಸುವರ್ಣಭಾರತಿ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಳಗಾವಿ
೫೪೩	ಜಯಕಾ.	ಜಯನೃಪ ಕಾವ್ಯಂ	ಮಂಗರಸ III (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೫೦೮	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೭
೫೪೪	ಜಯಗೋ.	ಜಯ ಗೋದಾವರಿ	ದೇಸಾಯಿ ಪಾಂಡುರಂಗರಾಯ	೧೯೫೩	ಸಾಹಿತ್ಯ ಸೇವಾ ಮಂದಿರ, ಗೋಕಾಕ
೫೪೫	ಜಯರ.	ಜಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೪೬	ಜರತಾ.	ಜರತಾರಿ ಜಗದ್ಗುರು	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೬೧	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೪೭	ಜಳಕು.	ಜಪಾನ್ ಬೆಳಕು ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ಕುಡ್ಪಿ ವಾಸುದೇವ ಶೆಣೈ	೧೯೪೮	ಪ್ರಭಾತ ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್ ಲಿ., ಮಂಗಳೂರು
೫೪೮	ಜಾತತಿ.	ಜಾತಕ ತಿಲಕಂ	ಶ್ರೀಧರಾಚಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಎನ್. ಕೃಷ್ಣಜೋಯಿಸ್)	೧೦೪೯	ಪ್ರಾಚ್ಯವಿದ್ಯಾಸಂಶೋಧನಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೯
೫೪೯	ಜಾನಕೋ.	ಕನ್ನಡ ಜಾನಪದ ಶಬ್ದಕೋಶ	ಬಿ. ಎಸ್. ಗದ್ದಗಿಮಠ	೧೯೫೬	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೫೫೦	ಜಾರುದಾ.	ಜಾರುವ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೫೨	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೫೫೧	ಜಿನಭಾ.	ಜಿನಭಾರತ	ಬ್ರಹ್ಮಣಾಂಕ (ಸಂ॥ ತೋವಿನಕೆರೆ ರಾಯಣ್ಣ)	ಸು. ೧೮೦೦	ವಿಚಾರದರ್ಪಣ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೭
೫೫೨	ಜಿನಮು.	ಜಿನಮುನಿ	ಚಂದ್ರಸಾಗರವರ್ಣಿ (ಸಂ॥ ತೋವಿನಕೆರೆ ರಾಯಣ್ಣ)	ಸು. ೧೮೧೦	ವಿಚಾರದರ್ಪಣ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೪
೫೫೩	ಜಿನರಾ.	ಜಿನದತ್ತರಾಯ ಚರಿತ್ರೆ	ಪದ್ಮನಾಭ (ಸಂ॥ ಸೇಡಿಯಾಪು ಕೃಷ್ಣಭಟ್ಟ ಮತ್ತು ಇತರರು)	ಸು. ೧೬೮೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಿವೇಕಾಭ್ಯುದಯ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಮಂಗಳೂರು,೧೯೫೬
೫೫೪	ಜಿನಸಾ.	ಜಿನಭಕ್ತಿಸಾರ	ಚಂದ್ರಸಾಗರವರ್ಣಿ	ಸು. ೧೮೧೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೨೬,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೫೫೫	ಜಿನಾಲೆ.	ಜಿನಾಕ್ಷರಮಾಲೆ	ಪೊನ್ನ (ಸಂ॥ ಬೊಮ್ಮರಸ ಪಂಡಿತ)	ಸು. ೯೫೦	ಜೈನಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಚಾರ ಸಂಘ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೧
೫೫೬	ಜಿರಾಮಾ.	ಜಿನರಾಮಾಯಣ	ಚಂದ್ರಸಾಗರವರ್ಣಿ	ಸು. ೧೮೧೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೪೨೬/೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೫೭	ಜೀದಾನ.	ಜೀವದಾನ	ನಾರಾಯಣ ಹುಲಗಿ	೧೯೫೫	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೫೫೮	ಜೀಪಾಠ.	ಜೀವನ ಪಾಠಗಳು	ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ	೧೯೫೨	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೫೫೯	ಜೀವಂಚ.	ಜೀವಂಧರ ಚರಿತೆ	ಭಾಸ್ಕರ (ಸಂ॥ ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೪೨೪	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೮
೫೬೦	ಜೀವಂಸಾಂ.	ಜೀವಂಧರ ಸಾಂಗತ್ಯ	ತೆರಕಣಾಂಬಿ ಬೊಮ್ಮರಸ	ಸು. ೧೪೮೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೨೭,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೫೬೧	ಜೀವನ.	ಜೀವನ	ಬಿ. ಆರ್. ವಿ. ರಾವ್	೧೯೫೩	ತ್ಯಾಗರಾಜ ಪ್ರೆಸ್, ಶಿಕಾರಿಪುರ
೫೬೨	ಜೀವಪ್ರ.	ಜೀವನ ಪ್ರವಾಹ	ರಮಾಕಾಂತ	೧೯೫೧	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೫೬೩	ಜೀವಮು.	ಜೀವನ ಸಂಗ್ರಾಮ	ಪಿ. ಶೀನಶೆಟ್ಟಿ	೧೯೪೬	ಕಿರಿಯರ ಪ್ರಪಂಚ, ಉಡುಪಿ
೫೬೪	ಜೀವಯಾ.	ಜೀವನ ಯಾತ್ರೆ	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೬	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಅಶೋಕ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೬೫	ಜೀವರಂ.	ಜೀವನ ರಂಗ	ಬಿ. ಆರ್. ವಾಡಪ್ಪಿ	೧೯೫೩	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ
೫೬೬	ಜೀವಲ.	ಜೀವ ಲಹರಿ	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೫೭	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೫೬೭	ಜೀವಸಂ.	ಜೀವಸಂಬೋಧನೆ	ಬಂಧುವರ್ಮ (ಸಂ॥ ಎಚ್. ಶೇಷಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೨೦೦ ,,	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: (?) ಓರಿಇ, ಮೈಸೂರು (ii) ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೫
೫೬೮	ಜೀವಸಾ.	ಜೀವನ ಸೌಂದರ್ಯ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯ	ಡಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೬೨	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೫೬೯	ಜೀವಾತ್ಮ.	ಜೀವಾತ್ಮ	ಸು. ವೆಂಕಟಾಚಲಯ್ಯ	೧೯೫೧	ಸುಬೋಧ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೭೦	ಜೂಜು.	ಜೂಜು	ಅನು॥ ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾವ್ ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೫೫	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೭೧	ಜೈನಧ.	ಜೈನಧರ್ಮ ಪರಿಭಾಷೆ	ಮಹಾದೇವ ಪ್ರಭಾಕರ ಪೂಜಾರ	೧೯೩೦	ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೫೭೨	ಜೈನಪ.	ಜೈನಧರ್ಮ	ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯ	೧೯೫೨	ಶಾಂತಿ ಸೇವಾಸದನ, ಸೇಡಬಾಳ
೫೭೩	ಜೈಮಿಭಾ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಜೈಮಿನಿ ಭಾರತ	ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ (ಸಂ॥ ಪಿ. ಆರ್. ಕರಿಬಸವಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೬೦೦	ಶ್ರೀ ವಾಣೀವಿಲಾಸ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೨
೫೭೪	ಜೊಮ್ಮರ.	ತೆಲುಗು ಜೊಮ್ಮಯ್ಯಗಳ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೭೫	ಜೋಳಬೆ.	ಜೋಳದ ಬೆಳೆಯ ನಡುವೆ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೩	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೭೬	ಜ್ಞಾನಚ.	ಜ್ಞಾನಚಂದ್ರ ಚರಿತೆ	ಪಾಯಣವರ್ಣಿ (ಸಂ॥ ರಘುಚಂದ್ರ ಶೆಟ್ಟಿ)	ಸು. ೧೬೫೯	ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ೧೦೫, ಅತಿಬಲ ಮಹಾರಾಜರು, ಮೂಡುಬಿದರೆ, ೧೯೫೮
೫೭೭	ಜ್ಞಾನಚಂ.	ಜ್ಞಾನಚಂದ್ರಾಭ್ಯುದಯ	ಕಲ್ಯಾಣಕೀರ್ತಿ	೧೪೩೯	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೪೯, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೭೮	ಜ್ಞಾನಸಿಂ.	ಜ್ಞಾನಸಿಂಧು	ಚಿದಾನಂದಾವಧೂತ (ಸಂ॥ ಪಂಡಿತರಿಂದ ಪರಿಶೋಧಿತ)	ಸು. ೧೭೫೦	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಾಜಪೇಯ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೯೦
೫೭೯	ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ.	ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿನೋದಿನಿ	ಅನು॥ ನಂಗಪುರಂ ವೆಂಕಟೇಶಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೩೧	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೮೦	ಜ್ಯೋತಿಶ್ಶಾ.	ಜ್ಯೋತಿಶ್ಶಾಸ್ತ್ರ	ಪಾಟೀಲ ತಿರುಮಲರಾಯ	೧೯೩೧	—
೫೮೧	ಜ್ವಾಲಾಮೇ.	ಜ್ವಾಲಾಮುಖಿಯ ಮೇಲೆ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೧	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೮೨	ಝಾರಾಣಿ.	ಝಾನ್ಸಿಯ ರಾಣಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿ	ಅನು॥ ಎಂ. ಜಿ. ಗೋವಿಂದರಾಜ್	೧೯೫೭	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೫೮೩	ಟಾಕಥೆ.	ಟಾಲ್‌ಸ್ಟಾಯಿಯವರ ಕಥೆಗಳು	ಅನು॥ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೩೫	ಭಾರತಿ ಸಾಹಿತ್ಯಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೮೪	ಡಬೊಮ್ಮ.	ಡಕ್ಕೆಯ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣನ ವಚನಗಳು (೮೯)	ಡಕ್ಕೆಯ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೫೮೫	ಢಂಡೋಲು.	ಢಂ ಢಂ ಡೋಲು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೩೩	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೫೮೬	ತಕ್ಕಡಿ.	ತಕ್ಕಡಿ (ವ್ಯಾಪಾರ–ವಿಜ್ಞಾನ)	ಎಚ್. ಎಸ್. ಪಾಟೀಲ	೧೯೪೧	ಮಿಂಚಿನ ಬಳ್ಳಿ, ಧಾರವಾಡ
೫೮೭	ತತ್ತ್ವಚಿಂ.	ತತ್ತ್ವಚಿಂತಾಮಣಿ	ಚಿದಾನಂದಾವಧೂತ	ಸು. ೧೭೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೨೨೨,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೫೮೮	ತತ್ತ್ವಪ್ರ.	ತತ್ತ್ವರತ್ನಪ್ರದೀಪಿಕೆ	ಬಾಲಚಂದ್ರದೇವ (ಸಂ॥ ಎ. ಶಾಂತಿರಾಜಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೧೭೦	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೫
೫೮೯	ತತ್ತ್ವಶು.	ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿ	ದೇವಶಿಖಾಮಣಿ ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯ	೧೯೨೭	ಪವರ್ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ವರ್ಕ್ಸ್,ಬೆಂಗಳೂರು
೫೯೦	ತತ್ತ್ವಾನಿ.	ತತ್ತ್ವಾಭಿನಯ ನಿಘಂಟು	—	—	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೧೭,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೫೯೧	ತತ್ತ್ವಾಪ್ರ.	ತತ್ತ್ವಾನುಭವ ಪ್ರಕಾಶ	ಸ್ವಾಮಿ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದ	—	ಎನ್.ನಾರಾಯಣರಾವುಮಾನೆ,ಬೆಂಗಳೂರು
೫೯೨	ತರಬೆ.	ತರಕಾರಿ ಬೆಳೆಗಳು	ಎಸ್. ಎಂ. ಮುನಿವೆಂಕಟಪ್ಪ	೧೯೪೯	ವನ್ಹಿಕುಲ ಆಂಡ್ ಕೋ., ಬೆಂಗಳೂರು
೫೯೩	ತರ್ಕಕೌ.	ತರ್ಕಕೌಮುದಿ	ಚಿಕ್ಕಮಲ್ಲಣ್ಣ	—	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೬೪,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೫೯೪	ತವನಿ.	ತವನಿಧಿ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೫೭	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೫೯೫	ತಸೂವೃ.	ತತ್ತ್ವಾರ್ಥಸೂತ್ರವೃತ್ತಿ	ದಿವಾಕರಣಂದಿ	೧೦೬೨	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೩೩೧.ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೫೯೬	ತಳಿರು.	ತಳಿರುತೋರಣ	(ಸಂ॥ ಮ. ವಿ. ನಾಯಕ)	೧೯೪೯	ಹಂಸ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲಾ, ಮುಂಬಯಿ
೫೯೭	ತಾಪ್ಯಾರಿ.	ತಾರಾಪ್ಯಾರಿ	ನರಸೀಪುರದ ಶೇಷಗಿರಿರಾವ್	೧೯೨೬	ಕ್ರಾರ್ೈ ಎಲೆಕ್ಟ್ರಿಕ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು
೫೯೮	ತಾಯಿ.	ತಾಯಿ	ಅನು॥ ನಿರಂಜನ	೧೯೫೪	ಭಾರತೀ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೫೯೯	ತಾಯಿಕ.	ತಾಯಿಯ ಕರುಳು	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೭	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೬೦೦	ತಾಯಿನಾ.	ತಾಯಿನಾಡು (ದಿನಪತ್ರಿಕೆ)	(ಸಂ॥ ಪಿ. ಬಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸನ್)	೧೯೨೭–	ತಾಯಿನಾಡು, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೦೧	ತಾವರೆ.	ತಾವರೆ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೩೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೦೨	ತಿಂಮುತ.	ತಿಂಮುನ ತಲೆ	ಬೀಚಿ	೧೯೫೫	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೬೦೩	ತಿಡುಗು.	ತಿರುಕರ ಪಿಡುಗು	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ, ಕೃಷ್ಣಕುಮಾರ ಕಲ್ಲೂರ	೧೯೩೦	ಜಯಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೦೪	ತಿಮ್ಮಅ.	ಕನ್ನಡ ಮಹಾಭಾರತ ಅಶ್ವಮೇಧಪರ್ವ	ತಿಮ್ಮಣ್ಣ	ಸು. ೧೫೧೦	ಟಿ. ಎನ್. ಕೃಷ್ಣಯ್ಯಶೆಟ್ಟಿ ಬುಕ್‌ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೦೫	ತಿಮ್ಮಅ.	,, ಅನುಶಾಸನಿಕಪರ್ವ	,,	,,	,,
೬೦೬	ತಿಮ್ಮಮ.	,, ಮಹಾಪ್ರಸ್ಥಾನಪರ್ವ	,,	,,	,,
೬೦೭	ತಿಮ್ಮಮೌ.	,, ಮೌಸಲಪರ್ವ	,,	,,	,,
೬೦೮	ತಿಮ್ಮಶಾಂ.	,, ಶಾಂತಿಪರ್ವ	,,	,,	,,
೬೦೯	ತಿಮ್ಮಶ್ರ.	,, ಆಶ್ರಮವಾಸಪರ್ವ	,,	,,	,,
೬೧೦	ತಿಮ್ಮಸ್ತ್ರೀ.	,, ಸ್ತ್ರೀಪರ್ವ	,,	,,	,,
೬೧೧	ತಿಮ್ಮಸ್ವ.	,, ಸ್ವರ್ಗಾರೋಹಣಪರ್ವ	,,	,,	,,
೬೧೨	ತಿರುತೊಂ.	ತಿರುಕುರುಂಪೆಯ ತೊಂಡರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೧೩	ತಿರುನಾ.	ತಿರುನಾಳ್ಪೋವರ ರಗಳೆ	,,	,,	,,
೬೧೪	ತಿರುನೀ.	ತಿರುನೀಲಕಂಠಪಾಣರ ರಗಳೆ	,,	,,	,,
೬೧೫	ತಿರುಪಾ.	ತಿರುಪಾಣಿ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೩೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೬
೬೧೬	ತಿರುರ.	ತಿರುನೀಲಕಂಠರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೧೭	ತಿರುಶ.	ತಿರುವೇಂಗಡ ಶತಕ	ಕೇಶವ	ಸು. ೧೭೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ. ೧೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೧೮	ತಿಲೋಮೆ.	ತಿಲೋತ್ತಮೆ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೨೦	ಗಳಗನಾಥಸುರಸಗ್ರಂಥಮಾಲೆ,ಧಾರವಾಡ
೬೧೯	ತೀರ್ಥಕ.	ತೀರ್ಥಕರೂ ತೀರ್ಥಂಕರರೂ	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೩೭	ಶಾಕ್ಯಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಟಪ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೨೦	ತೀರ್ಥಮ.	ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರ ಮಹಿಮಾ	ವಿಜಯದಾಸ (ಸಂ॥ ಹನುಮಂತರಾವ ಕು. ಗೊರಬಾಳ)	೧೬೮೭–೧೭೫೫	ಲಿಂಗಸುಗೂರ ವರದೇಂದ್ರ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲ, ೧೯೪೯
೬೨೧	ತುಂಗಭ.	ತುಂಗಭದ್ರ	ಎಚ್. ದೇವೀರಪ್ಪ	೧೯೫೭	ಗೌರೀಶಂಕರ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮೈಸೂರು
೬೨೨	ತುಂಬಿಕೊ.	ತುಂಬಿದ ಕೊಡ – ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ದೊಡ್ಡೇರಿ ವೆಂಕಟಗಿರಿರಾವ್	೧೯೫೬	—
೬೨೩	ತುಟಿಮೀ.	ತುಟಿ ಮೀರಿದುದು	ರಾ. ಶಿ.	೧೯೫೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೨೪	ತುಪದ.	ತುಂಟನ ಪದಗಳು	ವಿ. ಜಿ. ಭಟ್ಟ	೧೯೫೧	ಪರ್ಣಕುಟಿ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೨೫	ತುಬ್ಬಣ್ಣ.	ತುಬ್ಬುಗಾರ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ	ಮುರಲಿ	೧೯೫೬	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೨೬	ತುರಂಗ.	ತುರಂಗ ಭಾರತ	ಪರಮದೇವ (ಸಂ॥ ಕೆ. ವೆಂಕಟರಮಣ ಶಾಸ್ತ್ರೀ ಸೂರಿ)	೧೭೭೭	ಭಾರತೀ ಛಾಪಖಾನೆ, ಮುಂಬಯಿ, ೧೮೮೯
೬೨೭	ತುಳಸೀ.	ತುಳಸೀರಾಮಾಯಣಾಮೃತ (ರಾಮಚರಿತ ಮಾನಸ)	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೨೬	ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೨೮	ತುಳುನಾ.	ತುಳುನಾಡು	ಪಿ. ಗುರುರಾಜಭಟ್	೧೯೬೩	ಭವ್ಯವಾಣಿ, ಪಡುಪೇಟೆ, ಉಡುಪಿ
೬೨೯	ತುಜುಗಾ.	ತುಜುಗಾಹಿ ರಾಮಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ತುಜುಗಾಹಿ ರಾಮಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೬೩೦	ತೆನೆ.	ತೆನೆಗಳು	(ಸಂ॥ ಜಿ. ವಾಮನಭಟ್ಟ)	೧೯೪೪	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘ, ಕೆನರಾ ಹಾಯ್‌ಸ್ಕೂಲ್, ಮಂಗಳೂರು
೬೩೧	ತೆಲಂಶಾ.	ತೆಲಂಗಾಣಾ ಶಾಸನಮುಲು (ಸಂಪುಟ ೧)	(ಸಂ॥ ಎಸ್. ಹನುಮಂತರಾವ್)	೧೯೩೫	ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾಯ ಪರಿಶೋಧಕ ಮಂಡಲಿ, ಹೈದರಾಬಾದು
೬೩೨	ತೇವೋಡ.	ತೇಲಿಹೋದ ಮೋಡ	ಗೀತಾ ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೫೬	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೩೩	ತೊರರಾ.	ತೊರವೆಯ ರಾಮಾಯಣ	ನರಹರಿ (ಕುಮಾರ ವಾಲ್ಮೀಕಿ) (ಸಂ॥ (i) ಹೊ. ರಾಮುಸ್ವಾಮಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಸ.ಡಿ.ಇ. ದಕ್ಷಿಣಾಮೂರ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಹ್ಸೊ. ವೆಂಕಟರಾಮು ಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೫೦೦	ಕೃಷ್ಣರಾಜವಿಲಾಸ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೭೦
		,,	(ii) ಸಂಪುಟ I, ಎನ್.ಬಸವಾರಾಧ್ಯ; ,, II, ಬಿ.ಎಸ್. ಸಣ್ಣಯ್ಯ)	,, ,,	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೬ ,, ೧೯೫೯
೬೩೪	ತೋಳೆಮು.	ತೊಳೆದ ಮುತ್ತು	ಕೆರೂರ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯ	೧೯೫೨	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೬೩೫	ತ್ಯಾಗಮು.	ತ್ಯಾಗಮಯಿ	ರಾ. ಮೊ. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ	೧೯೫೪	ವಿವೇಕ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮಂಗಳೂರು
೬೩೬	ತ್ರಿಪುವಿ.	ತ್ರಿಷಷ್ಟಿಪುರಾತನ ವಿಳಾಸಂ	ಸುರಂಗ (ಸಂ॥ ದಾನಪ್ಪಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೫೦೦	ವಾಗ್ದೇವೀ ವಿಲಾಸ ಮುದ್ರಾಲಯ, ದಾವಣಗೆರೆ, ೧೯೦೨
೬೩೭	ತ್ರಿಪುಸಾಂ.	ತ್ರಿಪುರದಹನ ಸಾಂಗತ್ಯ	ಶಿಶುಮಾಯಣ (ಸಂ॥ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ)	ಸು. ೧೨೩೩	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೯
೬೩೮	ತ್ರಿಭುತಿ.	ತ್ರಿಭುವನ ತಿಲಕ	ವಿರುಪರಾಜ	೧೫೮೯	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೧೨೩,ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೩೯	ತ್ರಿಲೋಕ.	ತ್ರಿಲೋಕ ಶತಕ	ರತ್ನಾಕರವರ್ಣಿ	೧೫೫೭	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೮೩,ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೪೦	ದಂಬನಾ.	ದಂಬನ ನಾಯಿ	ಜನಾರ್ದನ ಗುರ್ಕಾರ್	೧೯೫೮	ಮೋಹನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೬೪೧	ದಕಚ.	ದಕ್ಷಿಣಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚರಿತ್ರಸಾರ	ಕೆ. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಕಿಣಿ, ಉಗ್ರಾಣ ಮಂಗೇಶರಾಯ	೧೯೨೭	ಕೆನರಾ ಛಾಪಖಾನೆ, ಮಂಗಳೂರು
೬೪೨	ದಕ್ಷಾರ.	ದಕ್ಷಾಧ್ವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೪೩	ದಕ್ಷಿನ.	ದಕ್ಷಿಣಧ್ರುವ ನಕ್ಕಾಗ ಮತ್ತು ಇತರ ಕತೆಗಳು	ನಾರಂಗಿಭಟ್ಟ	೧೯೫೫	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೪೪	ದತ್ತವಾ.	ದತ್ತವಾಣಿ	ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯ	೧೯೫೦ ?	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೬೪೫	ದಭಾಇ.	ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಇತಿಹಾಸ	ಅನು॥ ಜಿ. ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣರಾವ್	೧೯೫೭	ಪರಿಮಳ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೪೬	ದಮುಸ್ವ.	ದಮಯಂತೀ ಸ್ವಯಂವರಂ	ಬಸವಪ್ಪಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೮೪೩–೯೧	ಸರಕಾರದ ಬ್ರ್ಯಾಂಚ್ ಮುದ್ರಾಶಾಲೆ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೧
೬೪೭	ದರ್ಶನ.	ದರ್ಶನ	ಬಿ. ಜಿ. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೪೮	—
೬೪೮	ದಲಿಕು.	ದಲಿತ ಕುಸುಮ	ಹೊಸಮನೆ ಗುಡ್ಡಪ್ಪ	೧೯೪೭	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೪೯	ದಶಕು.	ಅಭಿನವ ದಶಕುಮಾರ ಚರಿತೆ	ಚೌಂಡರಾಜ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೩೦೦	ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೨
೬೫೦	ದಶಟೀ.	ದಶಗ್ರಂಥಿ ಟೀಕೆ	ವೀರಣಾಚಾರ್ಯ	ಸು. ೧೬೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೨೧,ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೫೧	ದಾಕೂಟ.	ದಾಸಕೂಟ	ಬೀಚಿ	೧೯೫೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೬
೬೫೨	ದಾದಾನ.	ದಾದಾಭಾಯಿ ನವರೋಜಿ	ಅನು॥ ಕೆ. ಚಿದಂಬರಂ	೧೯೫೭	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೬೫೩	ದಾದಿ.	ದಾದಿ	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಾಟೀಲ	೧೯೫೨	ಅಜಿತಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಳಗಾವಿ
೬೫೪	ದಾಬುತ್ತಿ.	ದಾರಿಯ ಬುತ್ತಿ	ಶಂ. ಬಾ. ಜೋಶಿ	೧೯೬೦	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೬೫೫	ದಾಸಹು.	ದಾಸರ ಹುಡಿಗೆ	ಟೀಂಗ್ಸೆ ಗೋವಿಂದರಾಯ	೧೯೪೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಥಾಕುಂಜ ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರ, ಬೆಳಗಾವಿ
೬೫೬	ದಾಸೋಸಂ.	ದಾಸೋಹದ ಸಂಗಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ದಾಸೋಹದ ಸಂಗಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೬೫೭	ದಿನಾರಿ.	ದಿನಾರಿ	ಹೊಯಿಸಳ	೧೯೪೭	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೫೮	ದಿಲೀಚ.	ದಿಲೀಪ ಚರಿತೆ	ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೮೯೭	ಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೬೫೯	**ದಿಲ್ಲಿಪ.**	ದಿಲ್ಲಿಯ ಪತ್ರಗಳು	ಎಸ್. ವಿ. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿರಾವ್	೧೯೫೦	ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೬೬೦	**ದಿವಾಬ.**	ದಿವಾನ್ ಬಹದ್ದೂರ್	ಕೋ. ಚನ್ನಬಸಪ್ಪ	೧೯೫೭	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೬೧	**ದಿವ್ಯಚ.**	ದಿವ್ಯಸೂರಿ ಚರಿತೆ	ಚಿಕುಪಾಧ್ಯಾಯ (ಸಂ॥ ಮಂ. ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೬೭೨–೧೭೦೪	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೧
೬೬೨	**ದೀಕ್ಷಾಬೋ.**	ದೀಕ್ಷಾಬೋಧೆ	ಕೆರೆಯ ಪದ್ಮರಸ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೧೭೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೬೩	**ದೀಪದ.**	ದೀಪದರ್ಶನ	ದಿನೇಶ್	೧೯೫೬	ಸುಧಾಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೬೪	**ದೀಪನಿ.**	ದೀಪನಿರ್ವಾಣ	ಕೊಟ್ಟಲಗಿ ರಾಮಚಂದ್ರ	೧೯೫೫	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೬೫	**ದೀಪಮ.**	ದೀಪದ ಮಲ್ಲಿ	ಕೆ. ಎಸ್. ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ	೧೯೫೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಆನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೬೬	**ದೀಪಹ.**	ದೀಪ ಹತ್ತಿತು	ಕೊಟ್ಟಲಗಿ ರಾಮಚಂದ್ರ	೧೯೫೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೬೬೭	**ದುಂಬಿಕ.**	ದುಂಬಿಯ ಕನಸು	ಎಚ್. ಎ. ಭಟ್ಟ	೧೯೪೯	ಸಾಹಿತ್ಯಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೬೬೮	**ದುರಂನಾ.**	ದುರಂತ ಮತ್ತು ಇತರ ಪ್ರಸಾರ ನಾಟಕಗಳು	ಎಚ್. ಕೆ. ರಂಗನಾಥ್	೧೯೫೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ತ. ವೆಂ. ಸ್ಮಾರಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೬೬೯	**ದುಶ್ಶಾಕ.**	ದುಶ್ಶಾಸನ ಕಥೆ	—	ಸು. ೧೮೦೦	ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೭
೬೭೦	**ದುಸಾರ.**	ದುಸ್ಸಂಸಾರ	ಸಿ. ವಿ. ಆರ್.	೧೯೩೫	—
೬೭೧	**ದೂಬೆಟ್ಟ.**	ದೂರದ ಬೆಟ್ಟ	ತ್ರಿವೇಣಿ	೧೯೫೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೬೭೨	**ದೃಢನಿ.**	ದೃಢನಿರ್ಧಾರ	ರಾ. ನ. ಮುಳಗಿ	೧೯೫೬	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೬೭೩	**ದೆಯ್ಯಮ.**	ದೆಯ್ಯದ ಮನೆ ಅಥವಾ ಆಷಾಢ ಬಹುಳ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ	ಕೆ. ವಿ. ಐಯರ್	೧೯೪೯	ಹಿಂದ್ ಕಿತಾಬ್ಸ್ ಲಿ. (ಬೊಂಬಾಯಿ), ಬೆಂಗಳೂರು
೬೭೪	**ದೇಜ್ಯೋತಿ.**	ದೇಹಜ್ಯೋತಿಗಳು ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಿ ಪ್ರಬಂಧಗಳು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೮	ವಸಂತ ಮಾಲಿಕೆ, ಮಂಗಳೂರು
೬೭೫	**ದೇದಾಪ್ರ.**	ದೇವರ ದಾಸಿಮಾರ್ಯ ಪ್ರಶಸ್ತಿ	(ಸಂ॥ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ, ಸಿ. ಕೆ. ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯ, ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್, ಜಿ. ಟಿ. ಅಕ್ಕುಲಯ್ಯ ದೀಕ್ಷಿತ, ಎಂ. ಜಿ. ನಂಜುಂಡಾರಾಧ್ಯ)	೧೯೫೩	ಸ್ಮಾರಕೋತ್ಸವ ಗ್ರಂಥ ಪ್ರಕಟನಶಾಖೆ, ನಿಡುಮಾಮಿಡಿ ನಿವಾಸ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೭೬	**ದೇದಾವ.**	ದೇವರ ದಾಸಿಮಯ್ಯನ ವಚನಗಳು	ದೇವರ ದಾಸಿಮಯ್ಯ (ಸಂ॥ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ವಿಜಾಪುರ
೬೭೭	**ದೇದಾಸ.**	ದೇವದಾಸ	ಅನು॥ ಗುರುನಾಥ ಜೋಶಿ	೧೯೪೬	ಸಾಹಿತ್ಯಭಾಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೬೭೮	**ದೇಯಾನಿ.**	ದೇವಯಾನಿ	ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಕರನೀರ ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೨೭	ಶ್ರೀ ರುದ್ರವಿಲಾಸ ಮುದ್ರಾಲಯ, ರೋಣ
೬೭೯	**ದೇವಆ.**	ಕರ್ಣಾಟಕಕ್ಕೆ ದೇವತೆಗಳ ಆಗಮನ	ಭಿ. ಪ. ಕಾಳೆ	೧೯೩೦	—
೬೮೦	**ದೇವದಾ.**	ದೇವದಾನವರು	ಕೋ. ಸು. ಸೀತಾರಾಮ್	೧೯೫೬	ಶ್ರೀ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೮೧	**ದೇವದೂ.**	ದೇವದೂತರು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೬	ಹರ್ಷಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೬೮೨	**ದೇವಮ.**	ದೇವತಾ ಮನುಷ್ಯ	ಕಡೆಂಗೋಡ್ಲು ಶಂಕರಭಟ್ಟ	೧೯೪೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೬೮೩	**ದೇವಸಾ.**	ದೇವರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ	ಕೆ. ಶ್ರೀಕಂಠ	೧೯೫೦	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೮೪	**ದೇವಹೆಂ.**	ದೇವರ ಹೆಂಡತಿ	ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣ ಚಡಗ	೧೯೬೫	ಗೀತಾ ಪಬ್ಲಿಕೇಷನ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೮೫	**ದೇವಾಂಪು.**	ದೇವಾಂಗ ಪುರಾಣ	ಸಿದ್ಧಮಲ್ಲಾರ್ಯ	ಸು. ೧೫೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೩೯, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೮೬	**ದೇವೀಚೌ.**	ದೇವೀಚೌಧುರಾಣಿ	ಅನು॥ ಬಿ. ವೆಂಕಟಾಚಾರ್	೧೯೫೦	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಬಿ. ಎನ್. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ ಅಂಡ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೮೭	**ದೇವೀದ.**	ದೇವೀದ್ವಯರ ದರ್ಪಪ್ರಭಾವ	ಚೆನ್ನಬಸವ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಾರ್ಯ ಹಿರೇಮಠ	೧೯೨೯	ಭುವನೇಶ್ವರಿ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಬಳ್ಳಾರಿ
೬೮೮	**ದೇವೀಪ್ರ.**	ದೇವೀಮಹಾತ್ಮೆ ಪ್ರಸಂಗ	ದೇವೀದಾಸ	ಸು. ೧೯೦೦	ಪಿ. ಗುರುರಾವ್, ಉಡುಪಿ, ೧೯೩೦
೬೮೯	**ದೇವೀಮ.**	ದೇವೀಮಹಾತ್ಮೆ	ಚಿದಾನಂದಾವಧೂತ (ಸಂ॥ ಪಿ. ಸಿ. ಶಾಬಾದಿಮಠ)	ಸು. ೧೭೫೦	೯ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಪಿ. ಸಿ. ಶಾಬಾದಿಮಠ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಗದಗ, ೧೯೬೦
೬೯೦	**ದೇಶಧು.**	ದೇಶಧುರೀಣ	ಎಸ್. ಕೆ. ಶಾಮುಭಟ್ಟ	೧೯೫೬	ಶೇಡಿಗುಮ್ಮೆ, ಪೆರಡಾಲ, ದ.ಕ.
೬೯೧	**ದೇಶಾಂಕ.**	ದೇಶಾಂತರದ ಕಥೆಗಳು	ದೇವುಡು	೧೯೫೧	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಆನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೯೨	**ದೋರಾಕ.**	ದೋರಾ ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ಗೋವಿಂದ ವೆಂಕಟೇಶ ಚುಳಕಿ	೧೯೫೦	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೯೩	**ದೌಲತ್.**	ದೌಲತ್	ವೀರಕೇಸರಿ	೧೯೬೫	೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೯೪	**ದ್ರಾಕ್ಷಿದಾ.**	ದ್ರಾಕ್ಷಿ ದಾಳಿಂಬೆ	ವಿ. ಸೀ.	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೯೫	**ದ್ರೋಕನ್ಯೆ.**	ದ್ರೋಹಿ ಮತ್ತು ಅಪಹೃತಕನ್ಯೆ	ಅಣ್ಣಗಿರಿ	೧೯೫೬	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೯೬	**ದ್ವಾದಶಾ.**	ದ್ವಾದಶಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ	ವಿಜಯಣ್ಣ	೧೪೪೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೨೩, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೯೭	**ಧನಂಜ.**	ಧನಂಜಯ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೫೭	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೯೮	**ಧರ್ಮನಾ.**	ಧರ್ಮನಾಥ ಪುರಾಣಂ	ಮಧುರ (ಸಂ॥ ಎಂ. ಸಿ. ಪದ್ಮನಾಭಶರ್ಮ, ಜಿ. ಬ್ರಹ್ಮಪ್ಪ)	ಸು. ೧೩೮೫	ಜೈನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಚಾರ ಸಂಘ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೫
೧೯೯	**ಧರ್ಮಪ.**	ಧರ್ಮಪರೀಕ್ಷೆ	ವೃತ್ತವಿಲಾಸ	ಸು. ೧೩೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೧೩೩,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೨೦೦	**ಧರ್ಮರ.**	ಧರ್ಮರಹಸ್ಯ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೨೫	ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸಗ್ರಂಥಮಾಲೆ,ಧಾರವಾಡ
೨೦೧	**ಧರ್ಮಸೆ.**	ಧರ್ಮಸೆರೆ	ಜಡಭರತ	೧೯೪೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೨೦೨	**ಧರ್ಮಾಮೃ.**	ಧರ್ಮಾಮೃತಂ	ನಯಸೇನ (ಸಂ॥ ಆರ್. ಶಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ)	೧೧೧೨	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೪, ೧೯೨೬
೨೦೩	**ಧಾರಜಿ.**	ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವರ್ಣನೆಯು	ಇ. ಪೇ. ನಿಂಬಾಳಕರ	೧೯೧೬	—
೨೦೪	**ಧಾರ್ಮಿತೇ.**	ಧಾರ್ಮಿಕ ತೇಜ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೨೮	ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸಗ್ರಂಥಮಾಲೆ,ಧಾರವಾಡ
೨೦೫	**ಧೂಮಕೇ.**	ಧೂಮಕೇತು	ಕಡೆಂಗೋಡ್ಲು ಶಂಕರಭಟ್ಟ	೧೯೩೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೨೦೬	**ಧೂಮಮ.**	ಧೂಮಕೇತುವಿನ ಮದುವೆ	ಭಾರತೀಸುತ	೧೯೫೦	ಕನ್ನಡ ಪ್ರಪಂಚ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮಂಗಳೂರು
೨೦೭	**ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ.**	ಕನ್ನಡ ಧ್ವನ್ಯಾಲೋಕ ಮತ್ತು ಲೋಚನಸಾರ	ಕೆ. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ	೧೯೬೧	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೨೦೮	**ನಂಟರು.**	ನಂಟರು	ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೬೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೨೦೯	**ನಂದಿಮಾ.**	ನಂದಿಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ	ಗೋವಿಂದ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಅ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೬೫೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೭
೨೧೦	**ನಂಬಿರ.**	ನಂಬಿಯಣ್ಣನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ(ಸಂ॥ ತೀ.ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ)	ಸು. ೧೨೦೦	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೬
೨೧೧	**ನಗೆಗ.**	ನಗೆಗಡಲು	ಆರ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೩೩	೬ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವೆ.ಬಿ. ಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಅಂಡ್ ಸನ್ಸ್, ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೧೨	**ನಗೆಮಾ.**	ನಗೆಯ ಮಾರಿತಂದೆಯವಚನಗಳು	ನಗೆಯ ಮಾರಿತಂದೆ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೨೧೩	**ನಗೆಹೊ.**	ನಗೆಹೊಗೆ	ಅನು॥ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೭	ಪೀಪಲ್ಸ್ ಬುಕ್‌ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು
೨೧೪	**ನಟಸಾ.**	ನಟಸಾರ್ವಭೌಮ	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೪೯	ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೨೧೫	**ನಡುಗೋ.**	ನಮ್ಮ ನಡುವಿನ ಗೋಡೆ	ಶಿವೇಶ್ವರ ದೊಡ್ಡಮನಿ, ಇತರರು	೧೯೫೧	ಪುರೋಗಾಮಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೧೬	**ನಡುಮ.**	ನಡುಮನೆಯಲ್ಲಿ	ಎನ್ಕೆ	೧೯೩೭	ಪ್ರೇಮ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೨೧೭	**ನಡೆದಾ.**	ನಡೆದುಬಂದ ದಾರಿ (ಭಾಗ I-III)	(ಸಂ॥ ಜಿ. ಬಿ. ಜೋಶಿ, ಕೆ. ಡಿ. ಕುರ್ತುಕೋಟಿ)	೧೯೫೯–೧೯೬೧	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೨೧೮	**ನಡೆಬಂ.**	ನಡೆದು ಬಂದ ದಾರಿ	ಎಂ. ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಅಡಿಗ	೧೯೫೨	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೨೧೯	**ನದೀಪ.**	ನಮ್ಮೂರ ದೀಪ ಮತ್ತು ಇತರ ಕತೆಗಳು	ಕೋ. ಚನ್ನಬಸಪ್ಪ	೧೯೫೪	ಸಜೀವ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಬಳ್ಳಾರಿ
೨೨೦	**ನನಲ್ಲ.**	"ನನ್ನ ನಲ್ಲ" ಹಾಗೂ ಇತರ ಕವನಗಳು	ಮಧುರ ಚನ್ನ (ಸಂ॥ ಸಿಂಪಿ ಲಿಂಗಣ್ಣ)	೧೯೩೩	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ,ಅರವಿಂದಗ್ರಂಥಾಲಯ, ಚಡಚಣ, ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆ, ೧೯೫೫
೨೨೧	**ನನಾರ.**	ನರಕದಲ್ಲಿ ನಾರಸಿಂಹ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೩೭	ಪ್ರೇಮ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೨೨೨	**ನನ್ನಜೊ.**	ನನ್ನ ಜೊತೆಗಾರರು	ಸಿದ್ದವನಹಳ್ಳಿ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮ	—	—
೨೨೩	**ನನ್ನಪ.**	ನನ್ನ ಅಪ್ಸರೆ ಮತ್ತು ಮುಗುದೆಯರ ಪತ್ರಗಳು	ಸಿ. ಕೃಷ್ಣ	೧೯೪೫	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೨೨೪	**ನನ್ನರ.**	ನನ್ನ ರಸಿಕ	ಚದುರಂಗ	೧೯೫೧	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೨೫	**ನಮರ.**	ನಮಃಶಿವಾಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೨೬	**ನಮ್ಮನು.**	ನಮ್ಮ ನುಡಿ	ಮಾಸ್ತಿ ವೆಂಕಟೇಶ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೬೦	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೭೨೭	ನಮ್ಮಬ.	ನಮ್ಮ ಬದುಕು	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೩೯	ಜಯಂತಿ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೭೨೮	ನಮ್ಮಳ್ಳಿ.	ನಮ್ಮಳ್ಳಿ ನಸೀಬು	ಕೆ. ಸಿ. ಚೌಡಪ್ಪರೆಡ್ಡಿ	—	ಗ್ರಾಮಜ್ಯೋತಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೨೯	ನಮ್ಮೂರ.	ನಮ್ಮೂರಿನ ರಸಿಕರು	ಗೊರೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಿಅಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೩೨	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೩೦	ನರಚ.	ನರಪತಿ ಚರಿತಂ	ಅಳಿಯ ಲಿಂಗರಾಜ (ಸಂ॥ ಜಯರಾಯಾಚಾರ್ಯ)	೧೮೨೩–೭೪	ಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೭೩೧	ನಲದ.	ನಲದಮಯಂತಿ	ಕೆರೂರ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯ	೧೮೬೬–೧೯೨೧	ವಾಸುದೇವ ಸಾಹಿತ್ಯರತ್ನಮಾಲಾ, ಬಾಗಲಕೋಟೆ, ೧೯೪೫
೭೩೨	ನಲ್ಮೆ.	ನಲ್ಮೆ	ಕಡೆಂಗೋಡ್ಲು ಶಂಕರಭಟ್ಟ	೧೯೫೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ದಿ ಇಂಡಿಯನ್ ಇಂಡಸ್ಟ್ರಿಯಲ್ಸ್ ಎಂಡ್ ಏಜನ್ಸೀಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೭೩೩	ನವನೀ.	ನವನೀತ	ಸಿ. ಎಂ. ರಾಮರಾವ್	೧೯೫೦	ಕಾವೇರಿ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಮಡಕೇರಿ
೭೩೪	ನವರಾ.	ನವರಾತ್ರಿ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೪೮	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೩೫	ನವವಿ.	ನವವಿಧಾನ	ಅನು॥ ಮಹಾಬಲೇಶ್ವರ ಬಂಕಿಕೊಡ್ಲ	೧೯೪೫	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೭೩೬	ನವ್ಯಕಾ.	ನವ್ಯತೆ ಹಾಗೂ ಕಾವ್ಯಜೀವನ	ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ	೧೯೫೯	ಸುರುಚಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೭೩೭	ನವ್ಯಧ್ವ.	ನವ್ಯಧ್ವನಿ	ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ, ಚನ್ನವೀರ ಕಣವಿ	೧೯೫೬	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೭೩೮	ನಳಚ.	ನಳಚರಿತ್ರೆ	ಕನಕದಾಸ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಅ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೫೫೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೬
೭೩೯	ನಳಚಂ.	ನಳಚಂಪು	ಚೌಂಡರಸ (ಸಂ॥ ಎಚ್. ಆರ್. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್, ಎಸ್. ಎನ್. ಕೃಷ್ಣಜೋಯಿಸ್)	ಸು. ೧೩೦೦	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೨
೭೪೦	ನಳವಿ.	ನಳಕೂಬರ ವಿಳಾಸ	ಅಳಿಯ ಲಿಂಗರಾಜ	೧೮೨೩–೭೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ:ಕೆ.ಬಿ.೩೫೫?,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೭೪೧	ನಾಕಥೆ.	ನಾಯಿಯ ಕಥೆ	ಅನು॥ ಬಾಳಾಚಾರ್ಯ ಅವಧಾನಿ	೧೯೫೪	ಮಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿ, ಧಾರವಾಡ
೭೪೨	ನಾಕಲಾ.	ನಾ ಕಂಡ ಕಲಾವಿದರು	ಕೆ. ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್	೧೯೫೫	ತಳುಕಿನ ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರ ಸ್ಮಾರಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೭೪೩	ನಾಗಕಾ.	ನಾಗವರ್ಮನ ಕಾದಂಬರಿ	ಅ. ಗೌ. ಕಿನ್ನಿಗೋಳಿ	೧೯೫೫	ಬಾಲಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲ ಲಿ., ಮಂಗಳೂರು
೭೪೪	ನಾಗಕು.	ನಾಗಕುಮಾರ ಚರಿತೆ	ಬಾಹುಬಲಿ (ಸಂ॥ ಎ. ಶಾಂತಿರಾಜಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೫೬೦	ಮೈಸೂರು ಜೈನ ಅಸೋಸಿಯೇಷನ್ ಸಂಘ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೩೩
೭೪೫	ನಾಗರಿ.	ನಾಗರಿಕ	ಎಂ. ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ	೧೯೫೭	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೪೬	ನಾಚಿಕೆ.	ನಾಚಿಕೆ	ರಮಾನಂದ ಅಮೀನ್	೧೯೫೭	ಚಂದ್ರಸಾಗರ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮುಂಬಯಿ
೭೪೭	ನಾಚಿರ.	ಮೂರುಡಿಗೆಯನಾಚಿತಂದೆಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೭೪೮	ನಾಚಿರಾ.	ನಾಚಿರಾಜೀಯ	ನಾಚಿರಾಜ	ಸು. ೧೩೦೦	ಡಿ.ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ
೭೪೯	ನಾಡಪ.	ನಾಲ್ಕು ನಾಡ ಪದಗಳು	(ಸಂ॥ ಬಿ. ಎಸ್. ಗದ್ದಗಿಮಠ)	೧೯೫೨	ಬಿ. ಎಸ್. ಗದ್ದಗಿಮಠ, ಬೆಳಗಾವಿ
೭೫೦	ನಾಡಿಗೇ.	ನಾಡಿಗೇರರ ನಗೆಬರಹಗಳು	ನಾಡಿಗೇರ ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೪	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೫೧	ನಾಡೋಜ.	ನಾಡೋಜ ಪಂಪ	ಮುಳಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯ	೧೯೩೮	ಸೈಂಟ್ ಎಲೋಸಿಯಸ್ ಕೊಲೇಜ್, ಮಂಗಳೂರು
೭೫೨	ನಾಣ್ಣುಡಿ.	ನಾಣ್ಣುಡಿ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಪ್ರಹ್ಲಾದ	೧೯೩೬	ಬಾಲಮೋಹನ ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರ, ಬೆಳಗಾವಿ
೭೫೩	ನಾದಲೀ.	ನಾದಲೀಲೆ	ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೫೧	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೭೫೪	ನಾಧಾರಿ.	ನಾಮಧಾರಿ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೩೯	ಸಾಧನ ಪ್ರೆಸ್, ಧಾರವಾಡ
೭೫೫	ನಾನಾಕಂ.	ನಾನಾರ್ಥಕಂದ	ಚೆನ್ನಕವಿ (ಟೀಕು–ಹೆಸರುಘಟ್ಟದ ಹೊನ್ನಪ್ಪ)	ಸು. ೧೬೦೦	ವಾಜಪೇಯಂ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೪
೭೫೬	ನಾಪದ.	ನಾಡ ಪದಗಳು	(ಸಂ॥ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ)	೧೯೪೭	ಮೋದಿ ಪವರ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೫೭	ನಾಪೋಲೀ.	ನಾನು ಪೋಲೀಸನಾಗಿದ್ದೆ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೪	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೫೮	ನಾಲ್ಕಮ.	ನಾಲ್ಕನೆಯ ಮನೆ	ನರೇಂದ್ರಬಾಬು	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೭೫೯	ನಾಲ್ಕುಕ.	ನಾಲ್ಕು ಸಣ್ಣ ಕತೆಗಳು	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೪೯	ಜೀವನ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೬೦	ನಾಳೀಜ.	ನಾಳೀಜಂಘ ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೪೯	ಸಾಹಿತ್ಯ ಕುಟೀರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೬೧	ನಿಂದೆನೆ.	ನಿಂದೆಯ ನೆಲೆ	ಎಂ. ಕೆ. ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ	೧೯೫೯	ಸ್ಟ್ಯಾಂಡರ್ಡ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೊ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೬೨	ನಿಂಬರ.	ನಿಂಬವ್ವೆಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೭೬೩	ನಿಗಮ.	ನಿಗಮಸಾರಾಮೃತ	ಪದ್ಮನಾಭ ಮಹಾರಾಜ	ಸು. ೧೮೮೦	ತತ್ತ್ವಬೋಧಾಲಯ ಶಿಲಾಯಂತ್ರ ಛಾಪಖಾನೆ, ನೂಲವಿ, ಧಾರವಾಡಜಿಲ್ಲಾ
೭೬೪	ನಿಗೂಢ.	ನಿಗೂಢ ಕೊಲೆ	ಎಂ. ಶೇಷಪ್ಪಶೆಟ್ಟಿ	೧೯೨೯	ಶೇಷಾಚಲಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಆನಂದವನ, ಅಗಡಿ
೭೬೫	ನಿಘಂನಿ.	ನಿಘಂಟುಗಳ ನಿಘಂಟು	(ಸಂ॥ ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಾಯಣಪ್ಪ)	೧೯೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೬೬	ನಿಜಸಾಂ.	ನಿಜಲಿಂಗ ಚಿಕ್ಕಯ್ಯನ ಸಾಂಗತ್ಯ	ನಿಜಲಿಂಗ ಚಿಕ್ಕಯ್ಯ	ಸು. ೧೬೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೬೨, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೭೬೭	ನಿಭಾಗ.	ಕನ್ನಡ ಭಾಗವತ	ನಿತ್ಯಾತ್ಮ ಶುಕಯೋಗಿ (ಸಂ॥ (i) ವಿವಿಧ ಪಂಡಿತರು (ii) ಕೆ. ವೆಂಕಟರಾಮಪ್ಪ ೧–೨,೧೧)	ಸು. ೧೫೩೦ ,,	ಟಿ.ಎನ್. ಕೃಷ್ಣಯ್ಯಸೆಟ್ಟಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೧೧ ಶಾರದಾಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೧, ೧೯೬೪
೭೬೮	ನಿಮ್ಮದೃ.	ನಿಮ್ಮದೃಷ್ಟಿ	ಡಾ॥ ಎಸ್. ಟಿ. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೬೩	ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೬೯	ನಿರಶಾ.	ನಿತ್ಯಜೀವನದಲ್ಲಿ ರಸಾಯನಶಾಸ್ತ್ರ	ಬಿ. ವಿರೂಪಾಕ್ಷಪ್ಪ	೧೯೫೮	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೭೭೦	ನಿರಾತೆ.	ನಿರಾಶ್ರಿತೆ	ಎಚ್. ವಿ. ಸಾವಿತ್ರಮ್ಮ	೧೯೪೯	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೭೭೧	ನಿರಾಭ.	ನಿರಾಭರಣ ಸುಂದರಿ	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೫೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮನ್ವಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಗದಗ
೭೭೨	ನಿರೀಕ್ಷೆ.	ನಿರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ	ಎಂ. ಅಕಬರ ಅಲಿ	೧೯೫೫	ಚೈತ್ರಪ್ರಕಾಶನ, ಬಳ್ಳಾರಿ
೭೭೩	ನಿರ್ದೋಷಿ.	ನಿರ್ದೋಷಿ	ಆರ್. ಜಿ. ಕುಮುಟ	೧೯೫೧	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೭೭೪	ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ.	ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ ವನಿತೆ	ಆರ್. ಕಲ್ಯಾಣಮ್ಮ	೧೯೨೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಗ್ರಂಥಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೭೫	ನಿರ್ವಾಮಾ.	ನಿರ್ವಾಣಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿನಕ್ಷತ್ರಮಾಲಿಕೆ	ಬೊಪ್ಪಣ್ಣ ಪಂಡಿತ	ಸು. ೧೧೮೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೪೯, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೭೭೬	ನಿವೇದ.	ನಿವೇದನ	ಡಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೩೩	ಕರ್ಣಾಟಕ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೭೭	ನಿಷ್ಕಾಮ.	ನಿಷ್ಕಾಮಪ್ರೇಮ	ಉಳ್ಳಾಲ ಮಂಗೇಶರಾವ್	೧೯೪೯	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಬಾಲಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲ ಲಿಮಿಟೆಡ್, ಮಂಗಳೂರು
೭೭೮	ನಿಸದು.	ನಿಸರ್ಗದುಡಿಯಲ್ಲಿ	(ಸಂ॥ ಹಾ. ಮಾ. ನಾಯಕ)	೧೯೫೧	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೭೭೯	ನಿಸರ್ಗ.	ನಿಸರ್ಗ	ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯ	೧೯೪೫	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೭೮೦	ನಿಸುತ.	ನಿಜಸುತ	ಸೇವ ನಮಿರಾಜಮಲ್ಲ	೧೯೫೮	ಬಾಲಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲ ಲಿ., ಮಂಗಳೂರು
೭೮೧	ನಿಹಾರ.	ನಿರಾಹಾರ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೪೪	ರಂಗಮಂಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೭೮೨	ನೀಗಟ್ಟು.	ನೀತಿಗಳ ನೆಲೆಗಟ್ಟು	ಹೊಸಕೆರೆ ಚಿದಂಬರಯ್ಯ	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಎಸ್. ಎಸ್. ಎನ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೊ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೮೩	ನೀತಿಚಿಂ.	ನೀತಿಚಿಂತಾಮಣಿ	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೬೨–೬೪	೨೯ನೇಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೭೮೪	ನೀತಿಮಂ.	ನೀತಿಮಂಜರಿ (ಭಾಗ I) ,, (ಭಾಗ II)	ರಾ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ ,,	೧೮೬೦– ೧೯೩೬ ,,	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕರ್ನಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೧ ೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೨೮
೭೮೫	ನೀತಿವಾ.	ನೀತಿವಾಕ್ಯಾಮೃತ	ಸೋಮದೇವ (ಟೀಕೆ – ನೇಮಿನಾಥ)	ಸು. ೧೧೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೭೮೬	ನೀತಿಸಾ.	ನೀತಿಸಾರ	ಜ್ಞಾನೇಶ್ವರ ಪಂಡಿತ	ಸು. ೧೮೦೦	ಭಾರತೀಭವನ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೯೫
೭೮೭	ನೀನಮು.	ನೀ ನನ್ನ ಮುಟ್ಟಬೇಡ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೪	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೮೮	ನೀರಸ.	ನೀರಸ ಜೀವನ	ವೆ. ವಾ. ಸವನೂರ	೧೯೪೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೭೮೯	ನೀಲಧ್ವ.	ನೀಲಧ್ವಜ ಕಾಳಗವು	ಕಡಂದಲೆಯ ರಾಮ	೧೯೩೨	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೭೯೦	ನೀಸಾರಾ.	ನೀತಿಸಾರಾವಳಿ	ಜಗ್ಗು ಶಿಂಗರಾರ್ಯ	೧೯೪೮	ಶ್ರೀ ನೀಲಕಂಠೇಶ್ವರ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ವರ್ಕ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೯೧	ನೂರಜ.	ನೂರಜಹಾನ	ಪಂಡಿತ ಕೇಶವಶರ್ಮಾ ಗಲಗಲಿ	೧೯೪೭	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೭೯೨	ನೇಮಿಪು.	ನೇಮಿನಾಥ ಪುರಾಣಂ	ಕರ್ಣಪಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಎಚ್. ಶೇಷ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೧೪೦	ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೪೦
೭೯೩	ನೇಮಿಸಂ.	ನೇಮಿಜಿನೇಶ ಸಂಗತಿ	ಮಂಗರಸ III (ಸಂ॥ ಎ. ಶಾಂತಿರಾಜಶಾಸ್ತ್ರಿ)	೧೫೦೮	ಚತುರಂಗ ಬಸವರಾಜ ಅರಸು, ಮೈಸೂರು, ೧೯೩೧
೭೯೪	ಪಂಚತಂ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಪಂಚತಂತ್ರಂ	ದುರ್ಗಸಿಂಹ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೦೩೧	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೮
೭೯೫	ಪಂಚಭ.	ಪಂಚಭಕ್ಷ್ಯ	ಕೆ. ಎನ್. ಭಟ್ಟ	೧೯೫೪	ವಿಚಾರ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮುಂಡಾಜೆ, ದ.ಕ.
೭೯೬	ಪಂಚಾಮೃ.	ಪಂಚಾಮೃತಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ರಾಮು–ದೇವುಡು	—	ಎಸ್.ಎಸ್.ಎಗ್.ಬುಕ್‌ಡಿಪೊ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೯೭	ಪಂಚೀಕ.	ಪಂಚೀಕರಣ	ಚಿದಾನಂದಾವಧೂತ	ಸು. ೧೭೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೯೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೭೯೮	ಪಂಜಪಂ.	ಪಂಜರವಳ್ಳಿಯ ಪಂಜು	ಕಡಿದಾಳ್ ಮಂಜಪ್ಪ	೧೯೬೩	ಜಿ.ಎಸ್.ವಿಶ್ವ ಮತ್ತು ಕಂಪೆನಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೯೯	ಪಂಜೆನೆ.	ಪಂಜೆಯವರ ನೆನಪಿಗಾಗಿ	(ಸಂ॥ ಎಮ್. ಗೋವಿಂದಪೈ, ವಿ. ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ, ಶಿವರಾಮಕಾರಂತ)	೧೯೫೨	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೮೦೦	ಪಂಡಿತ.	ಪಂಡಿತ ನಿಘಂಟು	ವಿ. ಡಿ. ಪಂಡಿತ್	೧೯೧೩	ಕಾಕ್ಸ್‌ಟನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೦೧	ಪಂಪನಿ.	ಪಂಪಭಾರತದ ನಿಘಂಟು	(ಸಂ॥ ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಾಯಣಪ್ಪ)	೧೯೩೧	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೦೨	ಪಂಪಭಾ.	ಪಂಪಭಾರತಂ ಎಂಬ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನ ವಿಜಯಂ	ಪಂಪ (ಸಂ॥ (i) ಬಿ. ಲೂಯಿ ರೈಸ್;	ಸು. ೯೪೧	ಮೈಸೂರ್ ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೯೮
			(ii) ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಾಯಣಪ್ಪ)	,,	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೩೧
೮೦೩	ಪಂಪಾಶ.	ಪಂಪಾಶತಕ	ಹರಿಹರ (ಸಂ॥ ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ)	ಸು. ೧೨೦೦	ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೨
೮೦೪	ಪಂಯಾತ್ರೆ.	ಪಂಪಾಯಾತ್ರೆ	ವಿ. ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ	೧೯೨೬	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೭
೮೦೫	ಪಂರಾಮಾ.	ಪಂಪರಾಮಾಯಣವೆಂಬ ರಾಮಚಂದ್ರಚರಿತ ಪುರಾಣಂ	ನಾಗಚಂದ್ರ (ಸಂ॥ (i) ಲೂಯಿ ರೈಸ್ (ii) ವಿವಿಧ ಪಂಡಿತರು)	ಸು. ೧೧೦೦	ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೨, ೧೮೯೨ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೨೧
೮೦೬	ಪತಾಕ್ಷಿ.	ಪತಾಕ್ಷಿ	ಹೊಯಿಸಳ	೧೯೪೯	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೮೦೭	ಪತಂಗ.	ಪತಂಗ	ಯಮುನಾ ಲಿಂಗಪ್ಪ	೧೯೫೨	ಸ್ವಯಂಪ್ರಭಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಹೊಸಹಳ್ಳಿ, ಸಾಗರ
೮೦೮	ಪತಿ.	ಪತಿ	ನವಗಿರಿನಂದ	೧೯೪೯	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೦೯	ಪತಿತೋ.	ಪತಿತೋದ್ಧಾರ	ಹುಯಿಲಗೋಳ ನಾರಾಯಣರಾಯ	೧೯೫೩	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೮೧೦	ಪತ್ರಿಕಾ.	ಪತ್ರಿಕಾವ್ಯವಸಾಯ	ರಾ. ಯ. ಧಾರವಾಡಕರ	೧೯೪೮	ಜನತಾ ಶಿಕ್ಷಣಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೧೧	ಪತ್ರಿನಿ.	ಪತ್ರಿಕಾ ನಿಘಂಟು (ಇಂಗ್ಲಿಷ್–ಕನ್ನಡ)	(ಸಂ॥ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ)	೧೯೬೫	ಲೋಕಶಿಕ್ಷಣ ಟ್ರಸ್ಟ್ ಪ್ರಕಾಶನ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೧೨	ಪದಗೋ.	ಪದಮಂತ್ರಗೋಪ್ಯ	ಚನ್ನಬಸವ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೭೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೧೩	ಪದ್ಮನ.	ಪ್ರಬುದ್ಧ ಪದ್ಮನಯನೆ	ಗಳಗನಾಥ	೧೮೯೮	೭ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೭
೮೧೪	ಪದ್ಮರಾ.	ಪದ್ಮರಾಜ ಪುರಾಣಂ	ಪದ್ಮಣಾಂಕ (ಸಂ॥ (i) ಬಿ. ಮಲ್ಲಾರಾಧ್ಯ	ಸು. ೧೩೮೫	ಅಂಬಿಕಾವಿಲಾಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೦೯
			(ii) ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ)	,,	ಶ್ರೀ ಬಾಲಲೀಲಾ ಮಹಾಂತ ಶಿವಯೋಗೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೮
೮೧೫	ಪದ್ಯಸಾ.	ಪದ್ಯಸಾರ (ಭಾಗ I)	(ಸಂ॥ ಲೂಯಿ ರೈಸ್)	೧೮೭೨	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
		,, (ಭಾಗ II)	(ಸಂ॥ ಬಿ. ವೆಂಕಟಾಚಾರ್)	೧೯೧೩	ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೮೧೬	ಪಯಣ.	ಪಯಣ	ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ	೧೯೩೭	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೮೧೭	ಪರಗೀ.	ಪರಮಾರ್ಥಗೀತೆ	ನಿಜಗುಣ ಶಿವಯೋಗಿ	ಸು. ೧೫೦೦	ಸಿದ್ಧವಿಲಾಸ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೫
೮೧೮	ಪರಬೋ.	ಪರಮಾನುಭವಬೋಧೆ	,,	,,	,, ,,
೮೧೯	ಪರಮಾ.	ಪರಮಾರ್ಥ ಪ್ರಕಾಶಿಕೆ	,,	,,	,, ,,
೮೨೦	ಪರಮೇ.	ಪರಮೇಶ್ವರ	ವಾಸುದೇವ ಆಂಗಿರಸ	೧೯೩೬	ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಆಗಡಿ
೮೨೧	ಪರಶು.	ಪರಶುರಾಮ ರಾಮಾಯಣ	ಬೊಬ್ಬೂರು ರಂಗ	ಸು. ೧೬೫೦	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
		,, (ಆಶ್ವಾಸ ೧–೬)	(ಸಂ॥ ವೆಂಕಪ್ಪಾ ಪರಮಯ್ಯ ಹೆಗ್ಗಡೆ)	,,	(ii) ಕರ್ಣಾಟಕ ಸುಕಾವ್ಯ ರತ್ನಮಾಲಾ, ಧಾರೇಶ್ವರ, ೧೯೨೩
೮೨೨	ಪರಸಾ.	ಪರಮಾಗಮಸಾರ	ಚಂದ್ರಕೀರ್ತಿ	ಸು. ೧೪೦೦	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಎ. ೨೦೯, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
			,, (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಬಸಪ್ಪ)	,,	(ii) ಜೈನಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಚಾರ ಸಂಘ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೩
೮೨೩	ಪರಾವ.	ಪರಾವಲಂಬಿ	ಜನಾರ್ದನ ಗುರ್ಕಾರ್	೧೯೫೨	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೨೪	ಪರಿಣೀ.	ಪರಿಣೀತಾ	ಅನು॥ ಗುರುನಾಥ ಜೋಶಿ	೧೯೪೫	ಸಾಧನಾ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೮೨೫	ಪರಿನ.	ಪರಿವರ್ತನ	ಮುರಲಿ	೧೯೪೮	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶೇಷಾಚಲ ಪ್ರೆಸ್, ಧಾರವಾಡ
೮೨೬	ಪರಿಲ.	ಪರಿವರ್ತನ	ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾವ್ ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೪೮	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೮೨೭	ಪರಿವ.	ಪರಿವರ್ತನೆ	ಹೊಸಬೆಟ್ಟು ರಾಮರಾಯ	೧೯೩೭	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಾಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೮೨೮	ಪರೀಕ್ಷೆ.	ಪರೀಕ್ಷೆ	ವೈ. ವಿ. ಇಂದಿರಾಬಾಯಿ	೧೯೫೨	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೮೨೯	ಪಲಾಂಡು.	ಪಲಾಂಡು ಚರಿತ್ರೆ	ಕೆರೋಡಿ ಸುಬ್ಬರಾವ್	ಸು. ೧೯೦೦	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೩೦
೮೩೦	ಪಲಾನ.	ಪಲಾಯನ	ವಿ. ಜಿ. ಭಟ್ಟ	೧೯೪೬	ಶ್ರೀ ಮ. ಗ. ಶೆಟ್ಟಿ, ಬಂಕಿಕೊಡ್ಲ
೮೩೧	ಪವನ.	ಪವಿತ್ರಜೀವನ	ಸಿಂಪಿ ಲಿಂಗಣ್ಣ	೧೯೫೦	ಸಾಧನ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೮೩೨	ಪವಶೀ.	ಪತಿವಶೀಕರಣ	ಕೆರೂರ್ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್	೧೯೨೮	ಸ್ವಾಮಿ ರಾ. ಕೆರೂರ, ಬಾಗಲಕೋಟೆ
೮೩೩	ಪಶುಭಾ.	ಪರಶುರಾಮ ಭಾರತ	ಚಂದ್ರಸಾಗರವರ್ಣಿ	ಸು. ೧೮೧೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ.ಎ.೬೦, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೩೪	ಪಶ್ಚಿಮ.	ಪಶ್ಚಿಮರಂಗಕ್ಷೇತ್ರ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯೆ	ತಿಮ್ಮಕವಿ	೧೬೭೨–೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಬಿ. ೩೭, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೩೫	ಪಶ್ಚಿಸಾಂ.	ಪಶ್ಚಿಮರಂಗಧಾಮ ಸಾಂಗತ್ಯ	ಚಿಕುಪಾಧ್ಯಾಯ	೧೬೭೨–೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಬಿ. ೨೫೦, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೩೬	ಪಸಾರ.	ಪದಾರ್ಥಸಾರ	ಸಮುದಾಯದ ಮಾಘಣಂದಿ	ಸು. ೧೨೫೩	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೩೨೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೩೭	ಪಹಾರ.	ಪರಿಹಾರ	ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೫೨	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೩೮	ಪಳಮೆ.	ಪಳಮೆಗಳು	ಸೇಡಿಯಾಪು ಕೃಷ್ಣಭಟ್ಟ	೧೯೪೯	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಸಂತಪ್ರೇಮಿ ಮಂಡಲಿ, ಮಂಗಳೂರು
೮೩೯	ಪಾತರ.	ಪಾತರಗಿತ್ತಿ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೫	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೪೦	ಪಾನಕ.	ಪಾನನಿರೋಧದ ಕಥೆಗಳು	ಬಿ. ಎಸ್. ಮಾವಿನಕುರ್ವೆ	೧೯೫೩	—
೮೪೧	ಪಾಪ್ರಾಶ.	ಪಾರ್ವತೀಪ್ರಾಣನಾಥ ಶತಕ	ವೀರಭದ್ರರಾಜ	ಸು. ೧೫೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೪೨	ಪಾರಸಿ.	ಪಾರಸಿಕರು	ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೪೯	ವಿಶ್ವಸಾಹಿತ್ಯ, ಮೈಸೂರು
೮೪೩	ಪಾರಿನಿ.	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ನಿಘಂಟು	ಕೆ. ಆರ್. ಚಕ್ರವರ್ತಿ	೧೯೨೩	ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಇಲಾಖೆ, ಮೈಸೂರು
೮೪೪	ಪಾರ್ವಪ.	ಪಾರ್ವತೀ ಪರಿಣಯ	ನರಹರ ರಾಮಚಂದ್ರ ಕನಮಡಿ	೧೯೨೨	(?) ; ವಿಜಾಪುರ
೮೪೫	ಪಾರ್ಶ್ವಪು.	ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ಪುರಾಣಂ	ಪಾರ್ಶ್ವಪಂಡಿತ	ಸು. ೧೨೦೫	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಬಿ. ೫೮, ೫೯, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
			,, (ಸಂ॥ ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪ ಭಟ್ಟ, ಎಂ. ಗೋವಿಂದರಾವ್)		(ii) ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೫೪
೮೪೬	ಪಾವಕ.	ಪಾವನ ಪಾವಕ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೩೭	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೮೪೭	ಪಾವಶ.	ಪಾರ್ವತೀವಲ್ಲಭ ಶತಕ	ವೀರಭದ್ರರಾಜ	ಸು. ೧೫೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೪೮	ಪಾಶ್ಚಾಪು.	ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರ ಪುರಾತನ ಕಥೆಗಳು	ಗೊರೂರುರಾಮಸ್ವಾಮಿಅಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೩೬	ಪ್ರೋಗ್ರೆಸ್ ಬುಕ್ ಸ್ಟಾಲ್, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೮೪೯	ಪಾಸೋಪು.	ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ	ವಿರಕ್ತ ತೋಂಟದಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಎನ್.ಆರ್.ಕರಿಬಸವಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೫೬೦	ವೀರಶೈವ ಗ್ರಂಥಪ್ರಸಾರಕ ಮಂಡಲಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೨
೮೫೦	ಪಾಳಗಾ.	ಪಾಳಯಗಾರರು	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೨೩	ದಿ ಪವರ್ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್‌ವರ್ಕ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೫೧	ಪಿಂಡೋರ.	ಪಿಂಡೋತ್ಪತ್ತಿಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೫೨	ಪಿಪಾಸೆ.	ಪಿಪಾಸೆ	ರಾಮಚಂದ್ರ ಕೊಟ್ಟಲಗಿ	೧೯೫೧	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥ ಭಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ
೮೫೩	ಪಿಶಾಪ.	ಪಿಶಾಚ ಪರಿವಾರ	ಬಾಲಸರಸ್ವತಿ	೧೯೩೧	ಜಿ. ಸಿದ್ದಪ್ಪ, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೫೪	ಪುಕಾಪ್ರ.	ಪುತ್ರಕಾಮೇಷ್ಟಿ ಪ್ರಸಂಗವು	ಕೇಶವಯತಿ ಶಿಷ್ಯ	ಸು. ೧೮೦೦	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೮೫೫	ಪುಟ್ಟರ.	ಪುಟ್ಟರಸು	ಹೊಯಿಸಳ	೧೯೪೯	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೮೫೬	ಪುಣ್ಯತಿ.	ಪುಣ್ಯಸ್ಮೃತಿ	ವಿವಿಧ ಲೇಖಕಿಯರು	೧೯೫೩	ವೀಣಾ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಶಿರ್ವ, ದ.ಕ.
೮೫೭	ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ.	ಪುಣ್ಯಾಸ್ರವ	ನಾಗರಾಜ	೧೩೩೧	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: (?) ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೫೮	ಪುರಂದ.	ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳು	ಪುರಂದರದಾಸ	ಸು. ೧೫೪೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸುಬೋಧ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೭
೮೫೯	ಪುರುಚ.	ಪುರುದೇವಚರಿತೆ	—	—	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೩೫೧,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೮೬೦	ಪುರುಷ.	ಪುರುಷ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೫೬	ಸುಧಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೬೧	ಪುರುಷಾ.	ಪುರುಷಾರ್ಥ	,,	೧೯೪೭	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೬೨	ಪುಷ್ಪಪು.	ಪುಷ್ಪದಂತ ಪುರಾಣಂ	ಗುಣವರ್ಮ II (ಸಂ॥ ಎ. ವೆಂಕಟರಾವ್, ಎಚ್. ಶೇಷ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೨೩೫	ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೩೩
೮೬೩	ಪುಷ್ಪರ.	ಪುಷ್ಪ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೬೪	ಪೂಜಾಫ.	ಪೂಜಾಫಲ	ನೆಗಳೂರ ರಂಗನಾಥ	೧೯೪೯	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೬೫	ಪೂರ್ವಪು.	ಪೂರ್ವಪುರಾಣಂ	ಹಸ್ತಿಮಲ್ಲ (ಸಂ॥ ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರ)	೧೨೯೦	ಶ್ರೀಮತಿ ರುಕ್ಮಿಣಿಬಾಯಿ, ಭೃತಾರ ಚಿಂತಾಮಣಿ ಬಹಿರ್ಶೀಟ, ಕೊಲ್ಹಾಪುರ, ೧೯೪೩
೮೬೬	ಪೂರ್ವರಂ.	ಪೂರ್ವರಂಗ	ಮಧುರಚೆನ್ನ	೧೯೩೨	ಜಯಕರ್ನಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೬೭	ಪೆರುರ.	ಎಡಗಳೆಯ ಪೆರುಮಾಳೆಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೬೮	ಪೇಟೆಮಾ.	ಪೇಟೆಮಾತೇನಜ್ಜಿ ?	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೨೭	ದಿ ಪವರ್ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್‌ವರ್ಕ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೬೯	ಪೈಮುಹ.	ಪೈಗಂಬರ್ ಮಹಮ್ಮದ್	ಸಿ. ಕೆ. ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯ	೧೯೩೦	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೭೦	ಪ್ರಕಾಶ.	ಪ್ರಕಾಶ	ಅನು॥ ಸರಸ್ವತಿಬಾಯಿ ರಾಜವಾಡೆ	೧೯೪೩	ನವಭಾರತ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರ, ಉಡುಪಿ
೮೭೧	ಪ್ರಕೃತಿ.	ಪ್ರಕೃತಿ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೫೪	ವಾಹಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೭೨	ಪ್ರಜಾವಾ.	ಪ್ರಜಾವಾಣಿ (ದಿನಪತ್ರಿಕೆ)	(ಸಂ॥ ಟಿ. ಎಸ್. ರಾಮಚಂದ್ರರಾವ್)	೧೯೪೮–	ಪ್ರಜಾವಾಣಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೭೩	ಪ್ರಣಸ.	ಪ್ರಣಯ ಸಮಾಧಿ	ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯ	೧೯೪೯	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೭೪	ಪ್ರತಾಪ.	ಪ್ರತಾಪಮುದಲಿ	ಅನು॥ ಮತ್ತೂರು ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ	೧೯೫೭	ನೇತ್ರಾವತಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೭೫	ಪ್ರತಿಧ್ವ.	ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ	ಬಿ. ನರ್ಸಪ್ಪ	೧೯೪೫	ಬಡವರ ಬಂಧು ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಪ್ರೆಸ್ ಲಿಮಿಟೆಡ್, ಮಂಗಳೂರು
೮೭೬	ಪ್ರತಿಬಿಂ.	ಪ್ರತಿಬಿಂಬ	ಅನು॥ ಬಾಲಚಂದ್ರ ಘಾಣೇಕರ	೧೯೪೮	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೮೭೭	ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ.	ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಕಲ್ಪಟೀಕೆ	ವಾದಿ ಕುಮುದಚಂದ್ರ	ಸು. ೧೧೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೧೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೭೮	ಪ್ರತಿಸ.	ಪ್ರತಿಸರಕಾರ	ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯ	೧೯೪೭	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೭೯	ಪ್ರಪಂಚ.	ಪ್ರಪಂಚದ ಕಥೆ	ನಭ	೧೯೪೬	ಗ್ರಾಮಸೇವಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೮೮೦	ಪ್ರಪಾಣಿ.	ಪ್ರಪಂಚ ಪಾಣಿಪತ್ತು	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೫೭	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೮೧	ಪ್ರಪೂರ್ತಿ.	ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪೂರ್ತಿ	ಸುಬ್ರಾವ್ ಕೃಷ್ಣ ಹೆಗ್ಗಡೆ	೧೯೫೨	ಅಂತರಂಗ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೮೮೨	ಪ್ರಭಂಜ.	ಪ್ರಭಂಜನ ಚರಿತ್ರೆ	ಮಂಗರಾಜ III	ಸು. ೧೫೦೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೦೧,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೮೮೩	ಪ್ರಭಣ್ಣ.	ಕನ್ನಡ–ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು	(ಸಂ॥ ಪಂಡಿತ ಪ್ರಭಣ್ಣ)	೧೯೨೯	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೮೪	ಪ್ರಭಾ.	ಪ್ರಭಾ	ಎಸ್. ಸಿ. ಬೂದಿಹಾಳಮಠ	೧೯೫೧	ಚನ್ನಯ್ಯನವರು ವಿ. ಸಾಲಿಮಠ, ಬನಹಟ್ಟಿ
೮೮೫	ಪ್ರಭುಪು.	ಪ್ರಭುದೇವರ ಪುರಾಣ	ಯಳಂದೂರು ಹರೀಶ್ವರ (ಸಂ॥ ಬುದ್ಧಯ್ಯಾಸ್ವಾಮಿ,ಮ.ಪುರಾಣೀಕ)	ಸು. ೧೬೦೬	ತೋಂಟದಾರ್ಯ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೪೦

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೮೮೬	ಪ್ರಭುಲೀ.	ಪ್ರಭುಲಿಂಗಲೀಲೆ	ಚಾಮರಸ (ಸಂ॥ ವೀರಭದ್ರಪ್ಪಾ ಹಾಲಭಾವಿ)	ಸು. ೧೪೩೦	ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೩೮
೮೮೭	ಪ್ರಭುವ.	ಪ್ರಭುದೇವರ ವಚನಗಳು	ಪ್ರಭುದೇವ (ಸಂ॥ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಬಿಜಾಪುರ, ೧೯೩೧
೮೮೮	ಪ್ರಭೋಗ.	ಪ್ರಸಾದಿ ಭೋಗಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ಪ್ರಸಾದಿ ಭೋಗಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೮೯	ಪ್ರವಾತೋ.	ಪ್ರವಾದಿಯ ತೋಟ	ದೇವದತ್ತ	೧೯೫೭	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೯೦	ಪ್ರವಾಸಿ.	ಪ್ರವಾಸಿಯ ಪತ್ರಗಳು	ಕೆ. ಆರ್. ಕಾರಂತ	೧೯೫೫	ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೮೯೧	ಪ್ರಸಕೀ.	ಪ್ರಸನ್ನ ವೆಂಕಟರ ಕೀರ್ತನೆಗಳು (ಭಾಗ ೧)	ಪ್ರಸನ್ನ ವೆಂಕಟದಾಸ (ಸಂ॥ ಕೌಜಲಗಿ ಬಂಡೇರಾಯ)	ಸು. ೧೬೮೦	ಕರ್ಮವೀರ ಪ್ರೆಸ್, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೨೮
೮೯೨	ಪ್ರಸಭಾ.	ಪ್ರಸನ್ನ ವೆಂಕಟರ ಭಾಗವತ (ದಶಮಸ್ಕಂಧ ಪೂರ್ವಾರ್ಧವು)	ಪ್ರಸನ್ನ ವೆಂಕಟದಾಸ (ಸಂ॥ ಬೆಟಗೇರಿ ಕೃಷ್ಣರಾಯ, ಕೌಜಲಗಿ ಬಂಡೇರಾಯ)	,,	ಕರ್ಮವೀರ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೨೮
೮೯೩	ಪ್ರಹ್ಲಾಚ.	ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಚರಿತ್ರೆ	ನರಹರಿ (ಸಂ॥ ಪಿ. ಆರ್. ಕರಿಬಸವಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೬೫೦	ವಾಣೀವಿಲಾಸ ಬುಕ್‌ಡಿಪೊ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೧
೮೯೪	ಪ್ರಾಚೀಹಿಂ.	ಪ್ರಾಚೀನ ಹಿಂದುಸ್ತಾನ	ವೆಂಕಟೇಶ ನರಸಿಂಗರಾವ ಮುಗದಾಳ	೧೯೧೪	ಕರ್ಣಾಟಕವಿದ್ಯಾವರ್ಧಕಸಂಘ, ಧಾರವಾಡ
೮೯೫	ಪ್ರಾಣಿಪ್ರ.	ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಪ್ರದೇಶಗಳೂ	ಪಂಜೆ ಮಂಗೇಶರಾವ್, ಯು. ಭವಾನೀಶಂಕರರಾವ್	೧೯೩೩	—
೮೯೬	ಪ್ರಾಣಿಶಾ.	ಪ್ರಾಣಿಶಾಸ್ತ್ರ	ಅನು॥ ಮಂಗೇಶರಾವ್	೧೯೧೯	ಕೆನರೀಸ್ ಮಿಷನ್ ಬುಕ್ ಅಂಡ್ ಟ್ರಾಕ್ಟ್ ಡಿಪಾಸಿಟರಿ, ಮಂಗಳೂರು
೮೯೭	ಪ್ರೇಮತ.	ಪ್ರೇಮತರಂಗ	ವರಗಿರಿ	೧೯೫೦	ಶೇಷಾಚಲಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಆನಂದವನ, ಅಗಡಿ
೮೯೮	ಪ್ರೇಮವಿ.	ಪ್ರೇಮವಿಜಯ	ಕೆರೂರ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯ	೧೮೬೬–೧೯೨೧	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೨
೮೯೯	ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ.	ಪ್ರೇಮಾಶ್ರಮ	ಅನು॥ ಮೇವುಂಡಿ ಮಲ್ಲಾರಿ	೧೯೫೪	ಮಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೯೦೦	ಪ್ರೌಢರಾ.	ಪ್ರೌಢರಾಯನ ಕಾವ್ಯ	ಅದೃಶ್ಯಕವಿ (ಸಂ॥(i) ಸಿದ್ಧಾಂತಿ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಿ (ii) ಸಂ. ಶಿ. ಭೂಸನೂರಮಠ)	ಸು. ೧೫೮೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಬುಕ್‌ಡಿಪೊ, ಬಳ್ಳಾರಿ, ೧೯೧೪; ಶ್ರೀಬಾಲಲೀಲಾ ಮಹಾಂತ ಶಿವಯೋಗೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೭
೯೦೧	ಫಣಿಚ.	ಫಣಿಕುಮಾರ ಚರಿತೆ	ಕಲ್ಯಾಣಕೀರ್ತಿ	೧೪೩೯	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೦೨	ಫಲಸಂ.	ಫಲಸಂಚಯ	ವರದರಾಜ ಹುಯಿಲಗೋಳ	೧೯೪೮	ಕಲ್ಪನಾಗ್ರಂಥ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೯೦೩	ಬಂಕಿಮ.	ಬಂಕಿಮಚಂದ್ರ	ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರೀ	೧೯೬೦	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೯೦೪	ಬಂಗಾಡಾ.	ಬಂಗಾರದ ಡಾಬು	ಕೆ. ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣರಾವ್	೧೯೩೪	ಜಯಕರ್ಣಾಟಕ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೯೦೫	ಬಂಗಾರ.	ಬಂಗಾರದ ಜಿಂಕೆಯ ಹಿಂದೆ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೪	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೦೬	ಬಂಗಾಹೆ.	ಬಂಗಾರದ ಹೆಣ್ಣು	ಎಮ್. ದಸ್ತಗೀರ್	೧೯೫೯	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೯೦೭	ಬಂಹರಿ.	ಹರಿವಂಶಾಭ್ಯುದಯ	ಬಂಧುವರ್ಮ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೯೦೮	ಬಖೈರು.	ರಾಮರಾಯನ ಬಖೈರು	ತಿ. ತಾ. ಶರ್ಮ	೧೯೨೨	ಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೯೦೯	ಬಡಬಾ.	ಬಡತನದ ಬಾಳು	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೩೨	ಜಯಕರ್ಣಾಟಕಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೯೧೦	ಬಣ್ಣಮಾ.	ಬಣ್ಣದ ಮಾಲಿಂಗ	ಕುಮಾರ ವೆಂಕಣ್ಣ	೧೯೫೫	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೧೧	ಬತ್ತೀಸ.	ಬತ್ತೀಸಪುತ್ತಳಿ ಕಥೆ	ಭಾಳಲೋಚನ (ಸಂ॥ ಮಂ. ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೭೨೫	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೮
೯೧೨	ಬದುಜ.	ಬದುಕು ಜಟಕಾಬಂಡಿ	ರಂಗ	೧೯೫೨	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೯೧೩	ಬದುಬೈ.	ಬದುಕಿನ ಬೈರಾಗಿ	ಹೆಚ್. ಕೆ. ವಿಜಯನಾರಸಿಂಹ	೧೯೫೨	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೯೧೪	ಬನಶಂ.	ಬನಶಂಕರಿ	ನಿರಂಜನ	೧೯೫೪	ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು
೯೧೫	ಬನಸಿ.	ಬನವಾಸಿ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬಿಂದುಮಾಧವ	೧೯೫೭	ಶ್ರೀ ವರದರಾಜ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೧೬	ಬರಬಾ.	ಬರಡು ಬಾಳು	ಅನು॥ ಬಿ. ಕೆ. ಸುಬ್ಬಲಕ್ಷ್ಮಿ	೧೯೫೬	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೯೧೭	ಬರಹಾ.	ಬರದ ಹಾಡು	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬಿಂದುಮಾಧವ	೧೯೫೬	ಸುಧಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೯೧೮	ಬಲೆಬೀ.	ಬಲೆಯ ಬೀಸಿದರು	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೪	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೧೯	ಬಸಪು.	ಬಸವ ಪುರಾಣ	ಭೀಮಕವಿ (ಸಂ॥ (i) – (ii) ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ)	ಸು. ೧೩೬೯ ,,	ಮಂಗಳೂರು, ೧೮೫೦ ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೮
೯೨೦	ಬಸರ.	ಬಸವರಾಜದೇವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ (ಸಂ॥ ಟಿ.ಎಸ್.ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯ)	ಸು. ೧೨೦೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವೆಸ್ಲಿಪ್ರೆಸ್ ಮತ್ತು ಪಬ್ಲಿಷಿಂಗ್‌ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು, ೧೯೩೮
೯೨೧	ಬಸವ.	ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನಗಳು	ಬಸವಣ್ಣ (ಸಂ॥ (i) ಫ.ಗು.ಹಳಕಟ್ಟಿ, (ii) ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ)	ಸು. ೧೧೬೦ ,,	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬಿಜಾಪುರ ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೬೨
೯೨೨	ಬಸಸ್ತೋ.	ಬಸವಸ್ತೋತ್ರ ಗೀತೆ	ಸಿದ್ಧರಾಮ (ಸಂ॥ ಶಿವಬಸವಸ್ವಾಮಿ)	,,	ಶಿವಶರಣ ವಾಙ್ಮಯ ಪ್ರಕಾಶ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೪
೯೨೩	ಬಸಹೆ.	ಬಸವಣ್ಣನವರ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಚನಗಳು	ಬಸವಣ್ಣ (ಸಂ॥ ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ)	,,	ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೬೨
೯೨೪	ಬಹಿಷ್ಕಾ.	ಬಹಿಷ್ಕಾರ	'ನೆರಂಗ'	೧೯೪೦	ರಂಗಮಂಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೯೨೫	ಬಳ್ಳಾಬೆ.	ಬಳ್ಳಾರಿಯ ಬೆಳಗು	ಹಿ. ಮ. ನಾಗಯ್ಯ	೧೯೪೮	ಬ್ರದ್ರನ್ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೨೬	ಬಾಂಡಾಯ.	ಬಾಯ ಬಂಡಾಯ	ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾಯ ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೪೮	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೯೨೭	ಬಾಗಿನ.	ಬಾಗಿನ	ಆರ್. ಲಲಿತಮ್ಮ	೧೯೫೫	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೯೨೮	ಬಾಡಿಬ.	ಬಾಡಿದ ಬಳ್ಳಿ	ಎಸ್. ಕಮಲಮ್ಮ	೧೯೫೧	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೯೨೯	ಬಾಣಆ.	ಬಾಣಭಟ್ಟನ ಆತ್ಮಕಥೆ	(ಅನು॥ ಎಂ. ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ)	೧೯೫೭	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೯೩೦	ಬಾಣರ.	ಬಾಣನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೯೩೧	ಬಾಣಾಕ.	ಬಾಣಾಸುರನ ಕಥೆ	ಅನಂತರಾಮದಾಸ	ಸು. ೧೮೦೦	ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೭
೯೩೨	ಬಾಧಪು.	ಧರ್ಮನಾಥಪುರಾಣ	ಬಾಹುಬಲಿ ಪಂಡಿತ	೧೩೫೨	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೯೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೯೩೩	ಬಾಬಲ.	ಬಾಸಿಂಗಬಲ	ಶ್ರೀರಾಮ ಪಾಟೀಲ	೧೯೫೧	ಸುವರ್ಣಭಾರತಿ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಳಗಾವಿ
೯೩೪	ಬಾಬೊಮ್ಮ.	ಬಾಹೂರ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ಬಾಹೂರ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೯೩೫	ಬಾಲಚಿ.	ಬಾಲಗ್ರಹ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	ದೇವೇಂದ್ರಮುನಿ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.೩೮೨, (?), ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೯೩೬	ಬಾಲಪ್ರ.	ಬಾಲಪ್ರಪಂಚ (ಸಂಪುಟ I, II, III)	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	—	ಸಂಪುಟ I, II–೧೯೩೪, ಸಂಪುಟ III (?) ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೩೭	ಬಾಲಭಾ.	ಬಾಲಭಾರತ	ಅನು॥ ಕೆ. ರಾಮಸ್ವಾಮಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೦೩	ಕರ್ನಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು ೧೯೧೯
೯೩೮	ಬಾಸಿಗ.	ಬಾಸಿಗ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೪೦	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೯೩೯	ಬಾಹಟೀ.	ಬಾಹಟ ಟೀಕೆ	ಶಾಲ್ಯದ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೪೮–೭೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೨೦೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೯೪೦	ಬಾಳಿಗಿ.	ಬಾಳಿನ ಗಿಡ	ಎಂ. ಹರಿದಾಸರಾಯ	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೯೪೧	ಬಾಳಿಬೆ.	ಬಾಳಿನ ಬೆಡಗು	ಯು. ನಾರಾಯಣಭಟ್ಟ	೧೯೫೩	ಕಿರಿಯರ ಪ್ರಪಂಚ, ಉಡುಪಿ
೯೪೨	ಬಾಳ್ವೆಬೆ.	ಬಾಳ್ವೆಯೇ ಬೆಳಕು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೫	ಹರ್ಷಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೯೪೩	ಬಿಜ್ಜರಾ.	ಬಿಜ್ಜಳರಾಯ ಚರಿತ್ರೆ	ಧರಣಿಪಂಡಿತ	ಸು. ೧೬೫೦	ಓರಿಲೈ, ಮದರಾಸು
೯೪೪	ಬಿದುರೆ.	ಬಿರುದಿನ ಕುದುರೆಯ ಹಿಂದೆ	ಮೇವುಂಡಿ ಮಲ್ಲಾರಿ	೧೯೫೮	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೯೪೫	ಬಿನ್ನಹ.	ಬಿನ್ನಹ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೨೨	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೪೬	ಬಿಬ್ಬಬಾ.	ಬಿಬ್ಬಬಾಚಯ್ಯನ ವಚನಗಳು	ಬಿಬ್ಬಬಾಚಯ್ಯ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ. ೪೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೯೪೭	ಬಿರುಗಂ.	ಬಿರುದಂತೆಂಬರ ಗಂಡ	ಸಂಸ	೧೯೫೨	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೪೮	ಬಿರುಗಾ.	ಬಿರುಗಾಳಿ	ನಾ. ಸಿ. ಫಡಕೆ	೧೯೪೫	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೯೪೯	ಬೀದಿಬಿ.	ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದವಳು	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೩	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೯೫೦	ಬೀರಬ.	ಬೀರಬಲ್ಲನ ಚರಿತ್ರೆ	ರಾಮಚಂದ್ರ ಹಣಮಂತ ದೇಶಪಾಂಡೆ	೧೯೨೩	ಮೂಳಮುಡ್ಡಿ, ಧಾರವಾಡ
೯೫೧	ಬೀಳವಂ.	ಬೀಳಗಿಯ ಅರಸುಗಳ ವಂಶಾವಳಿಯು	ಸಂ॥ ಬಿ. ರಾಮರಾವ	ಸು. ೧೭೦೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಬಿಜಾಪುರ, ೧೯೩೩
೯೫೨	ಬೀಳತೆ.	ಬೀಳದ ತೆರೆ	ಸುಶೀಲಾ ಜೋಶಿ	೧೯೫೬	ಸಂಜೀವಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೯೫೩	ಬುದ್ಧಜಾ.	ಬುದ್ಧಜಾತಕಗಳು	ಸಾಲಿ ರಾಮಚಂದ್ರರಾಯ	೧೯೪೮	ಮಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿ, ಧಾರವಾಡ

ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಸೂಚಿ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೯೫೪	ಬುದ್ಧಪ.	ಬುದ್ಧವಚನ ಪರಿಚಯ	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೩೭	ಶಾಕ್ಯಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಟಪ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೫೫	ಬೆಂಜನ್.	ಬೆಂಜಮಿನ್ ಫ್ರಾಂಕ್ಲಿನ್	ಅನು॥ ಜನಾರ್ದನ ಗುರ್ಕಾರ್	೧೯೫೮	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೯೫೬	ಬೆಂದಜೀ.	ಬೆಂದ ಜೀವಿ	ಪಂ. ಮೂ. ರುದ್ರಮುನಿಸ್ವಾಮಿ	೧೯೫೩	ವಿವೇಕ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮಂಗಳೂರು
೯೫೭	ಬೆಂದಯು.	ಬೆಂದ ಹೃದಯ	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೫೪	ಶರತ್ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ಧಾರವಾಡ
೯೫೮	ಬೆಟ್ಟಅ.	ಬೆಟ್ಟದ ಅರಸು	ಸಂಸ	೧೯೩೬	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೨
೯೫೯	ಬೆಟ್ಟಜೀ.	ಬೆಟ್ಟದ ಜೀವ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೭	ಹರ್ಷಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೯೬೦	ಬೆಟ್ಟಹೊ.	ಬೆಟ್ಟದ ಹೊಳೆ	ಸಿಂಪಿ ಲಿಂಗಣ್ಣ	—	ಸಾಧನ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೯೬೧	ಬೆಡವ.	ಬೆಡಗಿನ ವಚನಗಳು	ವಿವಿಧಕರ್ತೃಕ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ. ೪೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೯೬೨	ಬೆನ್ನಬೇ.	ಬೆನ್ನ ಹತ್ತಿದ ಬೇತಾಳ	ಬಾಲಸರಸ್ವತಿ	—	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕೆ.ವಿ.ಸಂಜೀವಪ್ಪ ಆಂಡ್ ಸನ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೬೩	ಬೆನ್ನುಹಿಂ.	ಬೆನ್ನು ಹಿಂದಿನ ಕಣ್ಣು	ದು. ನಿಂ. ಬೆಳಗಲಿ	೧೯೫೭	ಶಾಂತಿಸೇವಾಸದನ, ಸೇಡಬಾಳ
೯೬೪	ಬೆವರಿ.	ಬೆವರಿನ ಬೆಲೆ	ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೫೪	ವಿದ್ಯಾನಿಧಿ ಬುಕ್ ಡಿಪೊ, ಮೈಸೂರು
೯೬೫	ಬೆಸಂಕ.	ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ	(ಸಂ॥ ರಂಗನಾಥ ದಿವಾಕರ)	೧೯೬೫	ಲೋಕಶಿಕ್ಷಣ ಟ್ರಸ್ಟ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೬೬	ಬೆಸ್ತಕ.	ಬೆಸ್ತರ ಕರಿಯ	ಗೊರೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೪೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೨
೯೬೭	ಬೆಳಕ.	ಬೆಳಕಿನ ಕತ್ತಲೆ	ಮಲ್ಲಾರಿ	೧೯೪೨	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೯೬೮	ಬೆಳಗು.	ಬೆಳಗು	ಮಧುರಚೆನ್ನ	೧೯೩೭	ಅರವಿಂದ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಹಲಸಂಗಿ
೯೬೯	ಬೆಳದೀ.	ಬೆಳಗಿದ ದೀಪಗಳು	ಕೆರೂರ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್	೧೮೬೬–೧೯೨೧	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೭
೯೭೦	ಬೆಳಭಾ.	ಬೆಳವಲದ ಭಾಗ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಶೇಷಗಿರಿರಾವ್	೧೯೪೬	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೯೭೧	ಬೆಳವ.	ಬೆಳಗಾವ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವರ್ಣನೆಯು	ರಾಮಚಂದ್ರ ನರಸಿಂಹ ಪೆರೂರ	೧೯೨೧	ಕೆನರೀಸ್ ಮಿಶನ್ ಪ್ರೆಸ್ ಮತ್ತು ಬುಕ್ ಡಿಪೊ, ಮಂಗಳೂರು
೯೭೨	ಬೆಳುಮ.	ಬೆಳುವಲದ ಮಡಿಲಲ್ಲಿ	ಎಚ್. ದೇವೀರಪ್ಪ	೧೯೫೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗೌರೀಶಂಕರ ಬುಕ್ ಡಿಪೊ, ಮೈಸೂರು
೯೭೩	ಬೇಟನಾ.	ಬೇಟೆಯ ನಾಯಿ	ಹರಿಜಾತ	೧೯೫೧	ಸಂಜೀವಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೯೭೪	ಬೈಸರ್ವೆ.	ಬೈಲಹಳ್ಳಿ ಸರ್ವೆ	ಗೊರೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಿಅಯ್ಯಂಗಾರ್	—	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೭೫	ಬೊಮ್ಮರ.	ಕೋವೂರ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೯೭೬	ಬೊಮ್ಮವ.	ರಕ್ಕಸದ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ರಕ್ಕಸದ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೯೭೭	ಬ್ಯಾಂಕಕೈ.	ಬ್ಯಾಂಕ ವ್ಯವಸಾಯ ಕೈಪಿಡಿ	ಬಿಂದೂರಾವ ಕೆಂಭಾವಿ	೧೯೫೧	ಮಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೯೭೮	ಬ್ರಹ್ಮಜೀ.	ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ ಜೀವನ ವೀರ್ಯನಾಶವೇ ಮೃತ್ಯು	ಅನು॥ ಈಶ್ವರ ಸಣಕಲ್ಲ	೧೯೫೭	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೯೭೯	ಬ್ರಹ್ಮಭಾ.	ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯ I—II	ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಸರಸ್ವತಿ ಸ್ವಾಮಿ	೧೯೫೧–೫೨	ಅಧ್ಯಾತ್ಮಪ್ರಕಾಶ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಹೊಳೆನರಸೀಪುರ
೯೮೦	ಭಕ್ತಿಬ.	ಭಕ್ತಿಭಂಡಾರಿ ಬಸವಣ್ಣನವರು	ಎಂ. ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ	೧೯೩೧	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೮೧	ಭಕ್ತಿಸ.	ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗ ಸರೋವರ	ಶಾಲ್ಯದ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೪೮–೭೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೨೧೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೯೮೨	ಭಕ್ತೆಮೀ.	ಭಕ್ತೆ ಮೀರಾ	ಆರ್. ಕಲ್ಯಾಣಮ್ಮ	೧೯೫೦	ಸರಸ್ವತಿ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೮೩	ಭಜ್ಯೋತಿ.	ಭರತಖಂಡದ ಜೀವಜ್ಯೋತಿಗಳು	ಹೊಸಕೆರೆ ಚಿದಂಬರಯ್ಯ	೧೯೫೧	೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಯೋಗಿನಾಥ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ವರ್ಕ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೮೪	ಭದ್ರಾಯು.	ಶಿವಭಕ್ತನಾದ ಭದ್ರಾಯು	ಬಾಲಾಜಿಕೃಷ್ಣ ಹಳಪೇಟೆ	೧೯೨೪	ಕರ್ನಾಟಕ ವಾಙ್ಮಯ ಸೇವಾ ಸಂಘ, ಧಾರವಾಡ
೯೮೫	ಭರಚ.	ಭರತೇಶ ವೈಭವ	ರತ್ನಾಕರವರ್ಣಿ (ಸಂ॥ ಉಗ್ರಾಣ ಮಂಗೇಶರಾವ್)	೧೫೫೭	ಜೈನಯುವಕ ಸಂಘ, ಪುತ್ತೂರು, ೧೯೨೩
೯೮೬	ಭರಭ.	ಭರತಭಕ್ತಿಕಾವ್ಯಂ	ಕೆ. ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೫೭	ಕೆ.ರಾಮಸ್ವಾಮಿಅಯ್ಯಂಗಾರ್, ಮೈಸೂರು
೯೮೭	ಭವ್ಯಾಮೃ.	ಭವ್ಯಾಮೃತ	ಚಂದ್ರಸಾಗರವರ್ಣಿ	ಸು. ೧೮೧೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೯೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೯೮೮	ಭಾಇಪ್ರ.	ಭಾರತೀಯ ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರವೇಶಿಕಾ (ಭಾಗ ೧)	ಕಂ. ಕೃಷ್ಣಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೩೪	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೮೯	ಭಾಗ್ಯಶಿ.	ಭಾಗ್ಯಶಿಲ್ಪಿ	ಡಿ. ರೇಣುಕಾಚಾರ್ಯ	೧೯೫೧	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಾಹಿತ್ಯಕುಟೀರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೯೦	ಭಾಗ್ಯಶ್ರೀ.	ಭಾಗ್ಯಶ್ರೀ	ಬೇಂದ್ರೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾವ್	೧೯೫೧	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೯೯೧	ಭಾಚಿತ್ರ.	ಭಾರತೀಯ ಚಿತ್ರಕಲೆ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೩೦	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ, ಪುತ್ತೂರು
೯೯೨	ಭಾಧಾನ.	ಭಾರತದ ಸಂವಿಧಾನ	—	೧೯೫೨	ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರದ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೯೩	ಭಾಮಣಿ.	ಭಾರತದ ನಾಯಕಮಣಿಗಳು	ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೬	ನರಸಿಂಹರಾಜ ಕಾಲೊನಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೯೪	ಭಾಮಿನಿ.	ಭಾಮಿನಿ	ಶಂಕರ ಅಣ್ಣಾಜಿ ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೩೧	—
೯೯೫	ಭಾಮೃತ.	ಭಾಗವತಾಮೃತ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೨೨	ಗಳಗನಾಥಸುರಸಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೯೯೬	ಭಾರಂಗ.	ಭಾವ ತರಂಗ	ಎಂ. ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಅಡಿಗ	೧೯೪೭	೨ನೆಯಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೯೯೭	ಭಾರಜಾ.	ಭಾರತೀಯ ಜಾನಪದ ನೃತ್ಯಗಳು	ಅನು॥ ಎಂ. ರಾಮನ್	೧೯೫೯	ಅರುಣೋದಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೯೮	ಭಾರತಿ.	ಭಾರತಿ	ಅನು॥ ಎಸ್. ಬಿ. ಪಟ್ಟಣಶೆಟ್ಟಿ	೧೯೬೫	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೯೯೯	ಭಾರತೀ.	ಭಾರತೀಯ ಕಥೆಗಳು	ಎಂ. ಹರಿದಾಸರಾವ್	೧೯೫೪	ಸರ್ವೋದಯ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೦೦೦	ಭಾರಥಿ.	ಭಾಗೀರಥಿ	ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೫೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೦೧	ಭಾರನಿ.	ಭಾರತ ನಿಘಂಟು	(ಸಂ॥ ಎಸ್. ಎನ್. ಕೃಷ್ಣಜೋಯಿಸ್)	ಸು. ೧೬೦೦	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೪
೧೦೦೨	ಭಾರಮಿಾ.	ಭಾರತೀಯ ಕಾವ್ಯಮಿಾಮಾಂಸೆ	ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೬೧	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೦೦೩	ಭಾರಶಾಂ.	ಮಹಾಭಾರತ ಶಾಂತಿಪರ್ವ	ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ	೧೬೭೨–೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೧೭೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೦೪	ಭಾರಸಂ.	ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ	ಅನು॥ ಭಾಸ್ಕರ ಗೋವಿಂದ ಗೋಖಲೆ	೧೯೪೮	ಬಿ. ಜಿ. ಸಂಕೇಶ್ವರ, ಮೃತ್ಯುಂಜಯ ನಿಲಯ, ಗದಗ
೧೦೦೫	ಭಾವಚಿಂ.	ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನಂ	ಗುಬ್ಬಿ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೫೧೩	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೦
೧೦೦೬	ಭಾವಜೀ.	ಭಾವಜೀವಿ	ಚೆನ್ನವೀರ ಕಣವಿ	೧೯೫೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಪ್ರಗತಿಶೀಲ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೦೭	ಭಾಷಾಭೂ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾಭೂಷಣಂ	ನಾಗವರ್ಮ II (ಸಂ॥ (i) ಲೂಯಿ ರೈಸ್;	ಸು. ೧೧೪೫	ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೪
			(ii) ರಾ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	,,	ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೦೩
೧೦೦೮	ಭಾಸನಾ.	ಭಾಸನ ಏಕಾಂಕ ನಾಟಕಗಳು	ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೩೩	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೦೯	ಭಿಕ್ಷಾಚ.	ಭಿಕ್ಷಾಟನ ಚರಿತೆ	ಗುರುಲಿಂಗವಿಭು (ಸಂ॥ ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೫೫೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೮
೧೦೧೦	ಭೀಮವ.	ಕಾಮವಟ್ಟದ ಭೀಮಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ಕಾಮವಟ್ಟದ ಭೀಮಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೧೧	ಭೀಮಸೂ.	ಸೂಪಶಾಸ್ತ್ರಂ	ಭೀಮಸೇನ (ಸಂ॥ ಯು. ಸೀತಾರಾಮಾಚಾರ್ಯ)	?	ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೧
೧೦೧೨	ಭೀಷ್ಮಚ.	ಭೀಷ್ಮ ಚರಿತೆ	ಚ. ವಾಸುದೇವಯ್ಯ	೧೯೨೭	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೧೩	ಭೂಮಿತಾ.	ಭೂಮಿಗಿಳಿದ ತಾರೆ	ವೀ. ಚ. ಹಿತ್ತಲಮನಿ	೧೯೪೮	ಮನೋರಂಜನ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೧೪	ಭೂವಿವ.	ಭೂವಿವರಣೆ (ಭಾಗ I)	ಡಡ್ಲಿಸ್ಟಾಂಪ್: ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದ	೧೯೫೭	೮ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಓರಿಯಂಟ್ ಲಾಂಗ್‌ಮನ್ಸ್, ಪ್ರೈವೇಟ್, ಲಿ., ಕಲ್ಕತ್ತ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೦೧೫	ಭೂಹುಟ್ಟು.	ಭೂಮಿ ಮತ್ತು ಇತರ ಗ್ರಹಗಳ ಹುಟ್ಟು	ಅನು॥ ಬಿ. ವಿ. ಸುಬ್ಬರಾಯಪ್ಪ	೧೯೫೭	ಪೀಪಲ್ಸ್ ಬುಕ್‌ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು
೧೦೧೬	ಭೃಂಗೀರ.	ಭೃಂಗೀಶ್ವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೧೭	ಭೈರವೇ.	ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯ	ನಂಜುಂಡ (ಸಂ॥ ಶಿವಬಸವಸ್ವಾಮಿ)	ಸು. ೧೫೨೫	ಶಿವಶರಣ ವಾಙ್ಮಯ ಪ್ರಕಾಶ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೪
೧೦೧೮	ಭೈರಸೂ.	ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯದ ಕಥಾಸೂತ್ರ ರತ್ನಾಕರ (ಭಾಗ I)	ಶಾಂತಲಿಂಗದೇಶಿಕ (ಸಂ॥ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ)	೧೬೭೨	ಶರಣ ಸಾಹಿತ್ಯ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೪
೧೦೧೯	ಭೌತವಿ.	ಭೌತವಿಜ್ಞಾನ	ಟಿ. ಎಸ್. ಸುಬ್ಬರಾಯ	೧೯೫೭	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೦೨೦	ಭ್ರಮಾನ.	ಭ್ರಮಾಧೀನ	ಸೇವ ನಮಿರಾಜಮಲ್ಲ	೧೯೫೬	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೦೨೧	ಭ್ರಾಂತಿಸು.	ಭ್ರಾಂತಿಯ ಸುಳಿಯಲ್ಲಿ	ಎಂ. ಎನ್. ಭಟ್	೧೯೫೩	ವಿವೇಕ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮಂಗಳೂರು
೧೦೨೨	ಮಂಕುಕ.	ಮಂಕುತಿಮ್ಮನ ಕಗ್ಗ	ಡಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೦೨೩	ಮಂಗರಾ.	ಅಭಿನವಾಭಿಧಾನಂ	ಅಭಿನವ ಮಂಗರಾಜ (ಸಂ॥ ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪ ಭಟ್ಟ)	೧೩೯೮	ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೫೨
೧೦೨೪	ಮಂತ್ರಪ್ಯ.	ಮಂತ್ರಗೋಪ್ಯ	ಪ್ರಭುದೇವ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೧೮೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೨೫	ಮಂತ್ರಶ.	ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿ	ಸಂಸ	೧೯೩೯	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೩
೧೦೨೬	ಮಂದಾಕಿ.	ಮಂದಾಕಿನಿ	ಗೋ. ನಾ. ಕರ್ಜಗಿ	೧೯೪೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೨೭	ಮಂಶಕ್ತಿ.	ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿ	ಇಂದಿರಾತನಯ	೧೯೫೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು
೧೦೨೮	ಮಗಜ.	ಮದಗಜಮಲ್ಲ	ದೇಸಾಯಿ ಪಾಂಡುರಂಗರಾಯ	೧೯೪೮	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೨೯	ಮಗಮ.	ಮಗಳ ಮದುವೆ	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೫೧	ಶರತ್ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೩೦	ಮಗಮಾಂ.	ಮಗಳ ಮಾಂಗಲ್ಯ	ಜಿ. ವೆಂಕಟಯ್ಯ	೧೯೫೭	ಕಾಂತಾವರ ಪಬ್ಲಿಕೇಷನ್ಸ್, ಮೈಸೂರು
೧೦೩೧	ಮಗಹೆಂ.	ಮಗಳಲ್ಲ–ಹೆಂಡತಿ ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ಪಣಂಬೂರು ಯೋಗೀಶರಾಯ	೧೯೪೮	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೩೨	ಮಚ್ಚಿಮ.	ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು	(ಸಂ॥ ಮಚ್ಚಿಮಲೆ ಶಂಕರ ನಾರಾಯಣರಾವ್, ಆರ್. ಎಸ್. ನಾವೂರುಕಾರ್, ಸೇಡಿಯಾಪು ಕೃಷ್ಣಭಟ್ಟ)	೧೯೫೧	ಮಂಗಳೂರು ಟ್ರೇಡಿಂಗ್ ಎಸೋಸಿಯೇಷನ್ ಲಿಮಿಟೆಡ್, ಮಂಗಳೂರು
೧೦೩೩	ಮಡಿಕ್ಯಾ.	A Descriptive Catalogue of the Canarese Manuscripts in the Government Oriental Manuscripts Library, Madras, I-VI	—	೧೯೩೫–೧೯೫೨	ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು
೧೦೩೪	ಮಡಿಮಾ.	ಮಡಿವಾಳ ಮಾಚಿದೇವನ ವಚನಗಳು	ಮಡಿವಾಳ ಮಾಚಿದೇವ (ಸಂ॥ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ವಿಜಾಪುರ, ೧೯೩೯
೧೦೩೫	ಮಣಿಸ.	ಮಣಿಸರ	ಆರ್. ನಿರ್ಮಲಾದೇವಿ	೧೯೫೩	ಯು. ಆರ್. ಶೆಣೈ ಎಂಡ್ ಸನ್ಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೧೦೩೬	ಮಣ್ಣನಂ.	ಮಣ್ಣ ನಂಜು	ಎಂ. ಎನ್. ಭಟ್	೧೯೫೨	ವಿವೇಕ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮಂಗಳೂರು
೧೦೩೭	ಮಣ್ಣಿಮ.	ಮಣ್ಣಿನ ಮಗಳು	ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೫೮	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೩೮	ಮಣ್ಣುಹೆ.	ಮಣ್ಣು ಮತ್ತು ಹೆಣ್ಣು	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೩	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೩೯	ಮತಂಓ.	ಮಗಳಿಗೆ ತಂದೆಯ ಓಲೆಗಳು	ಅನು॥ ಕಪಟರಾಳ ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೪೬	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೦೪೦	ಮದತಿ.	ಮದನ ತಿಲಕಂ	ಚಂದ್ರರಾಜ (ಸಂ॥ ಆರ್. ಎಸ್. ಪಂಚಮುಖಿ)	ಸು. ೧೦೨೫	ಕನ್ನಡ ಸಂಶೋಧನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೩
೧೦೪೧	ಮದಮೋ.	ಮದನಮೋಹನರಾಜ ಚರಿತ್ರಂ	ನರಹರಿಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೧೨	ಕಳಾನಿಧಿ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೪೨	ಮದೇಪು.	ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕನ ಪುರಾಣ	ಚೆನ್ನಬಸವಾಂಕ	ಸು. ೧೫೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: (?), ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೦೪೩	ಮದೇವ.	ರಾಣಿ ಮಹಾದೇವಿಯ ವಚನಗಳು	ರಾಣಿ ಮಹಾದೇವಿ — (ಸಂ॥ ಚೆನ್ನಪ್ಪ ಉತ್ತಂಗಿ, ಸಂ. ಶಿ. ಭೂಸನೂರಮಠ)	ಸು. ೧೧೬೦	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: (?), ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು (ii) ವೀರಭದ್ರಪ್ಪ ಹಾಲಭಾವಿ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೦
೧೦೪೪	ಮಧುವ.	ಮಧುವನ	(ಸಂ॥ ಕೆ. ಹೊನ್ನಯ್ಯಶೆಟ್ಟಿ, ಪಿ. ವೆಂಕಟರಮಣಾಚಾರ್ಯ)	೧೯೪೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಿರಿಯರ ಪ್ರಪಂಚ, ಉಡುಪಿ
೧೦೪೫	ಮಧುವ.	ಮಧುವಯ್ಯನ ವಚನಗಳು	ಮಧುವಯ್ಯ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮,ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೪೬	ಮಧುಸಂ.	ಮಧುರ ಸಂಸಾರ	ಎಂ. ರಾಮಮೂರ್ತಿ	೧೯೬೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಿನೋದಿನಿ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೪೭	ಮನಪ.	ಮನಶ್ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪರಿಚಯ	ನಾರಾಯಣಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೩೨	ಪಂಚಾಚಾರ್ಯ ವಿದ್ಯುನ್ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೦೪೮	ಮನುಗುಂ.	ಮನುಮುನಿ ಗುಮ್ಮಟದೇವನ ವಚನಗಳು	ಮನುಮುನಿ ಗುಮ್ಮಟದೇವ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೦೪೯	ಮನುಚೋ.	ಮನುಚೋಳನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೫೦	ಮನೆಬೆ.	ಮನೆ ಸುಟ್ಟ ಕಿಡಿ ಮನ ಬೆಳಗಿತು	ರಾವ್‌ಬಹದ್ದೂರ	೧೯೫೯	ಜಿ. ಕೆ. ಅಂಡ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೫೧	ಮನೆಮು.	ಮನೆ ಮದ್ದು	ಕೊರಡ್ಕಲ್ ವೆಂಕಟರಾವ್	೧೯೪೬	ನವಯುಗ ಪ್ರೆಸ್, ಉಡುಪಿ
೧೦೫೨	ಮನೋವಿ.	ಮನೋವಿಜಯ	ಗುರುಬಸವ	ಸು. ೧೪೩೦	ಗುರುವಿಲಾಸ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ವರ್ಕ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೨೪
		,, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	ವಿರಕ್ತ ತೋಂಟದಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಎಂ. ಎ. ನಾರಾಯಣಶಾಸ್ತ್ರಿ)		
೧೦೫೩	ಮನ್ಮವಿ.	ಮನ್ಮಥ ವಿಜಯಂ	ಕವಿಮಲ್ಲ (ಸಂ॥ ಎಚ್. ಶೇಷ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೪೦೦	ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೪
೧೦೫೪	ಮಬಲಿ.	ಮದುವೆಯಲ್ಲ ಮಾರಿಗೆ ಬಲಿ	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೨೬	ಸ್ವಧರ್ಮ ಕಥಾಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೫೫	ಮಭಾರ.	ಮಹಾಭಾರತಾಮೃತ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೩೩	ಗಳಗನಾಥಸುರಸಗ್ರಂಥಮಾಲಾ,ಧಾರವಾಡ
೧೦೫೬	ಮರಮ.	ಮರಳಿ ಮಣ್ಣಿಗೆ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಪುತ್ತೂರು
೧೦೫೭	ಮರಳಿ.	ಮರಳಿ ಮನೆಗೆ	ಮು. ಲ. ರಂಗನಾಥ	೧೯೫೭	ವಿವೇಕ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮಂಗಳೂರು
೧೦೫೮	ಮರಾಚ.	ಮಹಿಶೂರ ಮಹಾರಾಜ ಚರಿತ್ರಂ	ಸೋಸಲೆ ಅಯ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೧೬	ಜಿ. ಟಿ. ಎ. ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು
೧೦೫೯	ಮರುಚಾ.	ಮರುಳು ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಚಾರಿತ್ರ	ದೇಪ — (ಸಂ॥ ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ)	೧೫೮೭	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೩೧೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು (ii) ವಿಶ್ವವಾಣಿ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೬೦	ಮರ್ಯಾದೆ.	ಮರ್ಯಾದೆ ಮಹಲು	ಅಶ್ವತ್ಥ	೧೯೫೧	—
೧೦೬೧	ಮಲುರ.	ಮಲುಹಣನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೬೨	ಮಲೆಚಿ.	ಮಲೆನಾಡಿನ ಚಿತ್ರಗಳು	ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪ	೧೯೩೩	ಉದಯರವಿ, ವಾಣೀವಿಲಾಸಪುರಂ, ಮೈಸೂರು
೧೦೬೩	ಮಲೆದೇ.	ಮಲೆದೇಗುಲ	ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೫೫	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೦೬೪	ಮಲೆಮಂ.	ಮಲೆನಾಡಿನ ಮಂಗಳೆ	ಕೆ. ಸುಂದರಮ್ಮ	೧೯೫೩	ಅಮರಕಲಾನಿಕೇತನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೬೫	ಮಲ್ಲಚ.	ಹೇಮರಡ್ಡಿಯ ಮಲ್ಲಮ್ಮನಚರಿತ್ರ	ಚನ್ನಕವಿ	೧೯೨೬	ಧರ್ಮಪ್ರಕಾಶ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಮಂಗಳೂರು
೧೦೬೬	ಮಲ್ಲಮ್ಮ	ಹೇಮರಡ್ಡಿ ಮಲ್ಲಮ್ಮ	ಕೆ. ಎಂ. ರಾಜಶೇಖರಯ್ಯ ಹಿರೇಮಠ	—	—
೧೦೬೭	ಮಲ್ಲವ್ವ.	ಮಾದಿಗರ ಮಲ್ಲವ್ವ	ಮುದವೀಡು ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೩೫	ಮುದ್ರಣ (?), ಮೈಸೂರು
೧೦೬೮	ಮಲ್ಲಾರಿ.	ಮಲ್ಲಾರಿ ಮಹಾತ್ಮೆ	ಕೊಟ್ಟೂರು ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪೇರಿ	೧೯೩೫	ಮುದ್ರಣ (?), ಮೈಸೂರು
೧೦೬೯	ಮಲ್ಲಿ.	ಮಲ್ಲಿ	ದೇವುಡು	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೭೦	ಮಲ್ಲಿಗೆ.	ಮಲ್ಲಿಗೆ ದಂಡೆ	(ಸಂ॥ ಕಾಪಸೆ ರೇವಪ್ಪ)	೧೯೩೫	ಜಯಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ,ಧಾರವಾಡ
೧೦೭೧	ಮಲ್ಲಿಪು.	ಮಲ್ಲಿನಾಥ ಪುರಾಣಂ	ನಾಗಚಂದ್ರ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೧೦೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೫
೧೦೭೨	ಮಸಕೂ.	ಮಸಣದ ಕೂಗು	ಎಂ. ಎ. ನೀಲಮ್ಮ (ಯೋಗಿನಿ)	೧೯೫೭	ಬಾಲಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲಿ, ಮಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೦೭೩	**ಮಹಾಂತೇ.**	ಮಹಾಂತೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ	ಚನ್ನಕವಿ	೧೯೩೦	ಧರ್ಮಪ್ರಕಾಶ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಮಂಗಳೂರು
೧೦೭೪	**ಮಹಾಗ.**	ಮಹಾತ್ಯಾಗ	ಎಂ. ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ	೧೯೫೮	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೭೫	**ಮಹಾತ್ಮಾ.**	ಮಹಾತ್ಮಾ	ಅನು॥ ಜಿ. ಆರ್. ಹೆಗ್ಗಡೆ	—	ಸುಲಭ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಕುಮುಟ
೧೦೭೬	**ಮಹಾದೇ.**	ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕನ ವಚನಗಳು	ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕ— (ಸಂ॥ (i) ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ (ii) ಗಿರಿಜಾಶಂಕರ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: (?), ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು ಸದ್ಧರ್ಮದೀಪಿಕೆ, ಮೈಸೂರು ಬಿ. ಜಿ. ಸಂಕೇಶ್ವರ, ಗದಗ, ೧೯೬೩
೧೦೭೭	**ಮಹಾನೇ.**	ನೇಮಿನಾಥ ಪುರಾಣ	ಮಹಾಬಲ ಕವಿ	೧೨೫೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: (?), ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೭೮	**ಮಹಾಪೂ.**	ಮಹಾಪೂರ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಶೇಷಗಿರಿರಾವ್	೧೯೩೮	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೭೯	**ಮಹಾಲ.**	ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ	ತ. ರಾ. ಸು.	೧೯೫೮	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಎಸ್. ಎಸ್. ಎನ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೮೦	**ಮಹಾವಂ.**	ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾರಾಜರವರ ವಂಶಾವಳಿ (ಭಾಗ I-II)	ಬಿ. ರಾಮಕೃಷ್ಣರಾವ್	೧೯೧೬–೨೨	ಗವರ್ನ್‍ಮೆಂಟ್ ಬ್ರಾಂಚ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು
೧೦೮೧	**ಮಹಾವಿ.**	ಮಹಾಲಿಂಗೇಂದ್ರ ವಿಜಯ (ಭಾಗ I-II)	ಮಹಾದೇವ	೧೮೭೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೧೦೪, ೧೪೭, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೮೨	**ಮಹಾಸಾ.**	ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕನವರ ಸಾಹಿತ್ಯ	ಬಿ. ಸಿ. ಜವಳಿ, ಮಲ್ಲಾಬಾದಿ ವೀರಭದ್ರಪ್ಪ	೧೯೬೦	ಪಂಪಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ದಾವಣಗೆರೆ
೧೦೮೩	**ಮಳೆರ.**	ಮಳೆಯರಾಜದೇವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೮೪	**ಮಾಂಗಲ್ಯ.**	ಮಾಂಗಲ್ಯ	ಚಿ. ಸದಾಶಿವಯ್ಯ	೧೯೫೧	ಅನಂಬ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೮೫	**ಮಾಂದಳಿ.**	ಮಾಂದಳಿರು	ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೫೮	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಹೇಮಾವತೀ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ಗೊರೂರು
೧೦೮೬	**ಮಾಡಿಮು.**	ಮಾಡಿ ಮಡಿದವರು	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೦	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೦೮೭	**ಮಾತನಾ.**	ಮಾತನಾಡುವ ಕಲ್ಲು	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೪೯	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೮೮	**ಮಾತೃಭೂ.**	ಕೇವಲ ಮಾತೃಭೂಮಿಗಾಗಿ	ಜಿ. ಎಚ್. ಹೊಸೂರ	೧೯೨೩	—
೧೦೮೯	**ಮಾದೂಳ.**	ಮಾದಾರ ದೂಳಯ್ಯನ ವಚನಗಳು	ಮಾದಾರ ದೂಳಯ್ಯ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೦೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೯೦	**ಮಾಧವ.**	ಮಾಧವಕರುಣಾವಿಲಾಸ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೨೩	ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಹಾವೇರಿ
೧೦೯೧	**ಮಾನರ.**	ಮಾನಕಂಜರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೯೨	**ಮಾನಸಾ.**	ಮಾನವ ಹಿತಸಾಧಕರು	ಬಿ. ಡಿ. ಮಾಧವ ಬಾಳಿಗ	೧೯೫೦ –	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಯು. ಆರ್. ಶೆಣೈ ಎಂಡ್ ಸನ್ಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೧೦೯೩	**ಮಾಮನೆ.**	ಮಾವನ ಮನೆ	ದಾಶರಥಿ ದೀಕ್ಷಿತ್	೧೯೫೯	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸ್ಟ್ಯಾಂಡರ್ಡ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೯೪	**ಮಾಮರಾ.**	ಮಾಡಿದ್ದುಣ್ಣೋ ಮಹಾರಾಯ	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೪೯	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೦೯೫	**ಮಾಮಲ್ಲಿ.**	ಮಾತಿನ ಮಲ್ಲಿ	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೫೧	ಅನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೯೬	**ಮಾಯಾವಿ.**	ಮಾಯಾವಿ	ಎಂ. ವೆಂಕಟಾದ್ರಿಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೨೮	ಎಸ್. ಎಸ್. ಎನ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೯೭	**ಮಾರಿವ.**	ಕಂಬದ ಮಾರಿತಂದೆಯ ವಚನಗಳು	ಕಂಬದ ಮಾರಿತಂದೆ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೯೮	**ಮಾರ್ಟಿನ.**	ಮಾರ್ಟಿನನ ಸಾಹಸ	ಬಿ. ಶಂಕರಭಟ್ಟ	೧೯೫೫	ಕನ್ನಡ ಪ್ರಪಂಚ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮಂಗಳೂರು
೧೦೯೯	**ಮಾಲತಿ.**	ಮಾಲತೀ ಮಂದಿರ	ಹೊಸಮನೆ ಗುಡ್ಡಪ್ಪ	೧೯೫೨	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೦೦	**ಮಾವಾದ.**	ಮಾರ್ಕ್ಸ್‌ವಾದ	ಗೌರೀಶ ಕಾಯ್ಕಿಣಿ	೧೯೪೯	ಮಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೦೧	**ಮಾವಿತೋ.**	ಮಾವಿನ ತೋಪು	ಹಣಮಂತ ಪೀತಾಂಬರ ಜೋಶಿ	೧೯೩೩	ಜಯಕರ್ನಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೦೨	**ಮಿಂಚಿಹು.**	ಮಿಂಚಿನ ಹುಡಿ	ಕೃಷ್ಣಕುಮಾರ	೧೯೪೪	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೦೩	**ಮಿತವ್ಯ.**	ಮಿತವ್ಯಯ	ರಾ. ನ. ಮಳಗಿ	೧೯೫೫	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೦೪	**ಮಿತ್ರಗೋ.**	ಮಿತ್ರವಿಂದಾಗೋವಿಂದಂ	ಸಿಂಗರಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೬೮೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೦
೧೧೦೫	**ಮಿಶ್ರಸ್ತೋ.**	ಮಿಶ್ರಸ್ತೋತ್ರಗೀತೆ	ಸಿದ್ಧರಾಮ (ಸಂ॥ **ಶಿವಬಸವ ಸ್ವಾಮಿ**)	ಸು. ೧೧೬೦	ಶಿವಶರಣ ವಾಙ್ಮಯ ಪ್ರಕಾಶನ, **ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೪**

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೧೦೬	ಮಿಶ್ರಾರ್ಪ.	ಮಿಶ್ರಾರ್ಪಣ (ಸಟೀಕು)	ಚನ್ನಬಸವ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೧೮೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೧೦೭	ಮೀರೆನಾ.	ಮೀರೆ ಮತ್ತು ನಾನು	ಕುಡ್ವಿ ವಾಸುದೇವ ಶೆಣೈ	೧೯೪೮	ಪ್ರಭಾತ ಆಫೀಸು, ಮಂಗಳೂರು
೧೧೦೮	ಮುಂಗಾಪು.	ಮುಂಗಾಲ್ ಪುಟಿಗೆ	ಎಸ್. ಕೆ. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೪೪	ಸಾಧನ ಪ್ರೆಸ್, ಧಾರವಾಡ
೧೧೦೯	ಮುಂಗಾಮು.	ಮುಂಗಾರು ಮುಗಿಲು	(ಸಂ॥ ಯಂ. ಬಿ. ಮರಕಿಣಿ, ಶಂ. ಪಾ. ದೈತೋಟ)	೧೯೫೩	ಜನಪ್ರಿಯ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೧೧೦	ಮುಂಬಭೂ.	ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಯ ಭೂಗೋಳವು	ಇ. ಪೆ. ನಿಂಬಾಳಕರ	೧೯೧೬	—
೧೧೧೧	ಮುಂಬಯಿ.	ಕನ್ನಡ ಮೊದಲನೇ ಪುಸ್ತಕ	ಪಾಂಡುರಂಗ ವೆಂಕಟೇಶ ಚಿಂತಾಮಣಿ ಪೇಠಕರ	೧೯೦೨	೯ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮುಂಬಯಿ
		,, ಎರಡನೇ ,,	,,	೧೮೯೯	೮ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮುಂಬಯಿ
		,, ಮೂರನೇ ,,	ಗಂಗಾಧರಮಡಿವಾಳೇಶ್ವರ ತೂರಮುರಿ	೧೮೬೬	೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮುಂಬಯಿ
		,, ನಾಲ್ಕನೇ ,,	ವಿದ್ಯಾ ಇಲಾಖೆಯ ಕನ್ನಡ ಟ್ರಾನ್ಸಲೇಟರ	೧೮೯೬	೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮುಂಬಯಿ
		,, ಐದನೇ ,,	ವೆಂಕಟ ರಂಗೋ ಕಟ್ಟಿ	೧೯೦೨	೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮುಂಬಯಿ
		,, ಆರನೇ ,,	,,	೧೯೦೦	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮುಂಬಯಿ
೧೧೧೨	ಮುಂಬರಾ.	The Journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society	—	—	—
೧೧೧೩	ಮುಕ್ಕಪು.	ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ವಿರಾಟ ಪುರುಷ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೨೬	ರಂಗಮಂಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೧೪	ಮುಕ್ತಕಂ.	ಮುಕ್ತಕಂಠ	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೫೬	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೧೫	ಮುಗಿಕ.	ಮುಗಿಯದ ಕತೆ	ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ	೧೯೫೩	ದೀಪದಾನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೧೬	ಮುಗಿಮು.	ಮುಗಿಲ ಮಲ್ಲಿಗೆ	ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೫೯	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು
೧೧೧೭	ಮುಚ್ಚಿಬಾ.	ಮುಚ್ಚಿದ ಬಾಗಿಲು	ತ್ರಿವೇಣಿ	೧೯೫೯	,, ,,
೧೧೧೮	ಮುಡಿಗೆ.	ಮುಡಿಗೆಯ ಅಷ್ಟಕ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಶರಣ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೩
೧೧೧೯	ಮುಡಿಹೂ.	ಮುಡಿಯದ ಹೂ	ಅನು॥ ಪಿ. ವೆಂಕೋಬಾಚಾರ್ಯ	೧೯೫೩	ಆನಂದ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೧೨೦	ಮುತ್ತೈದೆ.	ಮುತ್ತೈದೆ	ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೫೪	ವಿದ್ಯಾನಿಧಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೧೨೧	ಮುದ್ರಾಮಂ.	ಮುದ್ರಾಮಂಜೂಷ	ಕೆಂಪುನಾರಾಯಣ	೧೮೨೩	ವೆಸ್ಲಿ ಪ್ರೆಸ್ ಮತ್ತು ಪಬ್ಲಿಷಿಂಗ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೩
೧೧೨೨	ಮುನಿಮಾ.	ಮುನಿಯನ ಮಾದರಿ	ಕೆ. ಎ. ಎಸ್. ರಾವ್	—	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೨೩	ಮುಮುಕ್ಷು.	ಮುಮುಕ್ಷು ಸೋಪಾನ	ಶಿವಾನಂದ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ	—	ಮುದ್ರಣ (?), ಮೈಸೂರು
೧೧೨೪	ಮುಯ್ಯಿಮು.	ಮುಯ್ಯಿಗೆ ಮುಯ್ಯಿ	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೦	ಆನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೨೫	ಮುರುಕು.	ಮುರುಕು ಮಂಟಪ	ಎಸ್. ಅನಂತನಾರಾಯಣ	೧೯೫೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೧೧೨೬	ಮುಲ್ಲಾಶಾ.	ಮುಲ್ಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರ	ಚಂದ್ರಸಾಗರವರ್ಣಿ	ಸು. ೧೮೧೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೩೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೧೨೭	ಮುಸುಗ.	ಮುಸುಗ ತೆಗೆಯೇ ಮಾಯಾಂಗನೆ	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೨೮	ದಿ ಪವರ್ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ವರ್ಕ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೨೮	ಮುಸುರ.	ಮುಸುಟೆಯ ಚೌಡಯ್ಯನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೧೨೯	ಮುಳ್ಳಿಹಾ.	ಮುಳ್ಳಿನ ಹಾಸಿಗೆ	ಪಂ. ಮೂ. ರುದ್ರಮುನಿಸ್ವಾಮಿ	೧೯೫೪	ಭಾರತೀ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೧೩೦	ಮುಳ್ಳುಬೇ.	ಮುಳ್ಳುಬೇಲಿ	ಚಾಲುಕ್ಯ	೧೯೪೦	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೩೧	ಮೂಕಮ.	ಮೂಕನ ಮಕ್ಕಳು	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೪೩	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೩೨	ಮೂಪ್ರೇಮ.	ಮೂಕ ಪ್ರೇಮ	ವಿಶಾಲಾಕ್ಷಿ ನಾರಾಯಣರಾವ್	೧೯೫೬	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೧೩೩	ಮೂರಾಬ.	ಮೂರಾಬಟ್ಟೆ	ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ್	೧೯೪೬	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೧೩೪	ಮೂರುಉ.	ಮೂರು ಉಪನ್ಯಾಸಗಳು	ಗೋವಿಂದ ಪೈ	೧೯೪೦	ಕನ್ನಡ ರಿಸರ್ಚ್ ಆಫೀಸು, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೧೩೫	ಮೂರುದಾ.	ಮೂರು ದಾರಿಗಳು	ಯಶವಂತ ಚಿತ್ತಾಲ	೧೯೬೪	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೩೬	ಮೂರ್ತಿಕಾ.	ಮೂರ್ತಿ ಮತ್ತು ಕಾಮಕಸ್ತೂರಿ	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೫೫	ಪ್ರತಿಭಾ ಮುದ್ರಣ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೩೭	ಮೂಲರಾ.	ಮೂಲಕ ರಾಮಾಯಣ	?	ಸು. ೧೬೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೯೯೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೧೩೮	ಮೂಲಾನ.	ಮೂಲಾನಕ್ಷತ್ರ	ಶೇಷನಾರಾಯಣ	೧೯೫೪	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೧೩೯	ಮೆಚ್ಚಿಮಿಂ.	ಮೆಚ್ಚಿಮಿಂಡಯ್ಯನ ವಚನಗಳು	ಮೆಚ್ಚಿಮಿಂಡಯ್ಯ	ಸು. ೧೧೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೧೪೦	ಮೆಚ್ಚಿರ.	ಮೆಚ್ಚಿಮಿಂಡದೇವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೧೪೧	ಮೇದಿಮ.	ಮೇದಿನಾಪುರದ ಮಲ್ಲ	ಗುರುರಾಜ ಜೋಶಿ	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೪೨	ಮೈಅರಿ.	Mysore Archaelogical Reports (1908-1946)	—	—	ಮೈಸೂರು ಆರ್ಕಿಯಲಾಜಿಕಲ್ ಡಿಪಾರ್ಟ್‌ಮೆಂಟ್, ಮೈಸೂರು
೧೧೪೩	ಮೈಔಗಿ.	ಮೈಸೂರು ಔಷಧಿ ಗಿಡಗಳು	ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೫೨	ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನಮೆಂಟ್‌ಬೊಟಾನಿಕಲ್ ಸೀರೀಸ್ ಬುಲೆಟಿನ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೪೪	ಮೈಗೆಜೆ.	Mysore Gazetteer I-V	ಸಿ. ಹಯವದನರಾವ್	೧೯೨೭–೩೦	ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೪೫	ಮೈರಾಕಾ.	ಮೈರಾವಣನ ಕಾಳಗ	ಕುಮಾರ ವಾಲ್ಮೀಕಿ (ಸಂ॥ ಮಂ.ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೫೦೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೩
೧೧೪೬	ಮೈಲಿಮಾ.	ಮೈಲಿಕಲ್ಲಿ ನೊಡನೆಮಾತುಕತೆಗಳು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೮	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು, ೧೯೬೬
೧೧೪೭	ಮೈವಾಸ್ತು.	ಮೈಸೂರು ದೇಶದ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ	ಬಿ. ವೆಂಕೋಬರಾವ್	೧೯೫೯	ವಿಚಾರ ಸಾಹಿತ್ಯ (ಪ್ರೈ) ಲಿ., ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೪೮	ಮೈಸೂಮೆ.	ಮೈಸೂರು ಮೆಯ್ಸಿರಿ ಅಥವಾ ಶ್ರೀ ನಾಲ್ವಡಿಕೃಷ್ಣರಾಜೇಂದ್ರಮಹಿಮೆ	ಟಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ರಂಗಾಚಾರ್ಯ	೧೯೩೩	ಪಂಚಾಚಾರ್ಯ ಎಲೆಕ್ಟ್ರಿಕ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು
೧೧೪೯	ಮೊಗ್ಗು.	ಮೊಗ್ಗು	ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀ ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸನ್	೧೯೪೩	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೫೦	ಮೊನೆರ.	ಮೊನೆಯಿಡುವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೧೫೧	ಮೊಪಮ.	ಮೊಗ ಪಡೆದ ಮನ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೫೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಹರ್ಷಮುದ್ರಣ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೧೫೨	ಮೊಪಾಸಾ.	ಗಾಯ್ ಡಿ ಮೊಪಾಸಾನ ಕತೆಗಳು	ಅನು॥ ಗೋವಿಂದ ವೆಂಕಟೇಶ ಚುಳಕಿ	೧೯೪೨	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಭಾಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೫೩	ಮೊಮಗು.	ಮೊದ್ದುಮಗು	ನವಗಿರಿನಂದ	೧೯೫೪	—
೧೧೫೪	ಮೋಕ್ಷದೀ.	ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗ ಪ್ರದೀಪಿಕೆ	ವಿಜಯದಾಸ (ಸಂ॥ ಹನುಮಂತರಾವ ವಕೀಲ)	ಸು. ೧೭೨೫	ವರದೇಂದ್ರ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲಿ, ಲಿಂಗಸೂಗೂರು, ೧೯೪೬
೧೧೫೫	ಮೋಜೀವ.	ಮೋಜಿನ ಜೀವನ ಅಥವಾ ಹೊಂಚುಗಾರರ ಸಂಚು	ಜಾನಕೀತನಯ	೧೯೫೧	ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೫೬	ಮೋಬಾದ.	ಮೋಗಲ ಬಾದಶಾಹಿ	ರಾ. ಹ. ದೇಶಪಾಂಡೆ	೧೮೯೫	—
೧೧೫೭	ಮೋಹತ.	ಮೋಹನ ತರಂಗಿಣಿ	ಕನಕದಾಸ (ಸಂ॥ ಮಂ.ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೫೫೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೩
೧೧೫೮	ಮೋಹಬ.	ಮೋಹದ ಬಲೆಯಲ್ಲಿ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೨	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೫೯	ಮೋಹಿನೀ.	ಮೋಹಿನೀ ಅಥವಾ ನಿಂದಕರ ನಡವಳಿ	ಗದಿಗೆಯ್ಯಾ ಹುಚ್ಚಯ್ಯಾ ಹೊನ್ನಾಪುರ ಮಠ	೧೯೧೧	ವಿದ್ಯಾವರ್ಧಕ ಸಂಘ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೬೦	ಮೋಳಿಪು.	ಮೋಳಿಗೆಯ್ಯನ ಪುರಾಣ	ಗೌರವಾಂಕ (ಸಂ॥ ಸಂ. ಶಿ. ಭೂಸನೂರಮಠ)	ಸು. ೧೬೦೦	ವೀರಭದ್ರಪ್ಪ ಹಾಲಬಾವಿ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೧
೧೧೬೧	ಮೋಳಿಮಾ.	ಮೋಳಿಗೆಯ ಮಾರಯ್ಯ ಮತ್ತು ರಾಣಿ ಮಹಾದೇವಿಯವರ ವಚನಗಳು	ಮೋಳಿಗೆಯ ಮಾರಯ್ಯ, ರಾಣಿ ಮಹಾದೇವಿ (ಸಂ॥ ಚೆನ್ನಪ್ಪ ಉತ್ತಂಗಿ, ಸಂ. ಶಿ. ಭೂಸನೂರಮಠ)	ಸು. ೧೧೬೦	ವೀರಭದ್ರಪ್ಪ ಹಾಲಬಾವಿ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೦
೧೧೬೨	ಯಕ್ಷಗಾ.	ಯಕ್ಷಗಾನ ಸಾಹಿತ್ಯ	ಕೆ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್	೧೯೫೬	ಮಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೬೩	ಯಕ್ಷಪ್ರ.	ಯಕ್ಷಪ್ರಶ್ನೆ ಅಥವಾ ಬರಲಿರುವ ಸಮಾಜ	ಶಂ. ಬಾ. ಜೋಶಿ	೧೯೪೮	ಪರ್ಣಕುಟಿ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಗೋಕರ್ಣ
೧೧೬೪	ಯಕ್ಷಬ.	ಯಕ್ಷಗಾನ ಬಯಲಾಟ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೫೭	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೧೬೫	ಯಗಿಕ.	(ಯಕ್ಷಗಾನ) ಗಿರಿಜಾ ಕಲ್ಯಾಣ	ಅಳಿಯ ಲಿಂಗರಾಜ	೧೮೨೩–೭೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಾಗೀಶ್ವರೀ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೧೬೬	ಯಚೋರ.	(ಯಕ್ಷಗಾನ) ಚೋರಬಸವೇಶ್ವರ ಚರಿತ್ರೆ	ಮಹಾಂತ ದೇಶಿಕೇಂದ್ರ	ಸು. ೧೮೦೦	ಉಮಾಮಹೇಶ್ವರ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲೆ, ಚಿತ್ತೂರು, ೧೮೮೬
೧೧೬೭	ಯಚ್ಚಮ.	ಯಚ್ಚಮನಾಯಕ	ಗರೂಡ ಸದಾಶಿವರಾಯ	೧೯೩೨	—
೧೧೬೮	ಯದುರಾ.	ಯದುಮಹಾರಾಜ	ಕೆರೂರ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯ	೧೯೩೬	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಧೀರೇಂದ್ರ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯ ಕೆರೂರ, ಬಾಗಲಕೋಟೆ
೧೧೬೯	ಯನಳ.	(ಯಕ್ಷಗಾನ) ನಳಚರಿತ್ರೆ	ಕೆಂಪಯ್ಯ (ಸಂ|| ಉಪ್ಪಾರಹಳ್ಳಿ ರಾಮಯ್ಯ)	ಸು. ೧೬೫೦	ಮುದ್ರಣ (?), ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೬೯
೧೧೭೦	ಯಮದೂ.	ಯಮದೂತ	ರಾ. ಮೊ. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ	೧೯೫೦	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೭೧	ಯಯಾತಿ.	ಯಯಾತಿ ನಾಟಕಂ	ಶಾ. ವೆಂಕಟರಮಣಯ್ಯ	೧೯೧೩	ಮಹಾವೀರ ಮುದ್ರಾಲಯ, ಬೆಳಗಾವಿ
೧೧೭೨	ಯವಿಪ.	(ಯಕ್ಷಗಾನ) ವಿರಾಟ ಪರ್ವ	ರಾಮಾತ್ಮಜ ವಿಷ್ಣು	೧೯೨೯	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೧೧೭೩	ಯಶೋಚ.	ಯಶೋಧರ ಚರಿತೆ	ಜನ್ನ (ಸಂ|| (i) ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್ ;	೧೨೦೯	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೧
			(ii) ಕ. ವೆಂ. ರಾಘವಾಚಾರ್)	,,	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ರಾಮಚಂದ್ರ ಬುಕ್‌ಡಿಪೋ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೯
೧೧೭೪	ಯಶೋಧ.	ಯಶೋಧರಾ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೫೪	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೭೫	ಯಾತ್ರಿಕ.	ಯಾತ್ರಿಕ	ರಂಗನಾಥ ದಿವಾಕರ	೧೯೫೪	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೭೬	ಯಾದಚಂ.	ಯಾದವಗಿರಿ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ	ತಿಮ್ಮಕವಿ	೧೬೭೭	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೫೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೧೭೭	ಯಾದವ.	,,	ವೆಂಕಟಾರ್ಯಶಿಷ್ಯ	ಸು. ೧೭೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೭೭,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೧೭೮	ಯಾದವಾ.	ಯಾದವಾಭ್ಯುದಯ	ಪೆರಡಾಲ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ	೧೯೩೬	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೧೧೭೯	ಯಾಹೊಣೆ.	ಯಾರು ಹೊಣೆ ?	ಬಿ. ಆರ್. ವಾಡಪ್ಪಿ	೧೯೪೯	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಭಾಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೮೦	ಯೋಗಾಂವಿ.	ಯೋಗಾಂಗ ವಿಭೂಷಣ	ಗುರುಬಸವ	ಸು. ೧೪೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೮೧	ಯೋಧರು.	ಯೋಧತ್ರಯರು	ಬಿ. ಡಿ. ಮಾಧವ ಬಾಳಿಗ	—	ಯು. ಆರ್. ಶೆಣೈ ಎಂಡ್ ಸನ್ಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೧೧೮೨	ರಂಗಕ.	ರಂಗಣ್ಣನ ಕನಸಿನ ದಿನಗಳು	ಎಂ. ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ	೧೯೫೧	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೮೩	ರಂಗನಾ.	ರಂಗನಾಯಕಿ	ಅಶ್ವತ್ಥ	೧೯೫೩	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೮೪	ರಂಗರೋ.	ರಂಗರೋಹಿಣಿ	ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೫೬	,, ,,
೧೧೮೫	ರಂಗವ.	ರಂಗಮ್ಮನ ವಠಾರ	ನಿರಂಜನ	೧೯೫೪	ವಾಹಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೮೬	ರಕ್ತಧ್ವ.	ರಕ್ತಧ್ವನಿ	ಶ್ರೀರಾಮ ಪಾಟೀಲ	೧೯೫೦	ಸುವರ್ಣಭಾರತೀ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಳಗಾವಿ
೧೧೮೭	ರಕ್ತರೂ.	ರಕ್ತದ ರೂಪಾಯಿ	ಸೇವ ನಮಿರಾಜಮಲ್ಲ	೧೯೫೧	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೮೮	ರಕ್ತಸ.	ರಕ್ತ ಸರೋವರ	ಕುಳಕುಂದ ಶಿವರಾಯ	೧೯೪೮	ಪರ್ಣಕುಟಿ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಗೋಕರ್ಣ
೧೧೮೯	ರಕ್ಷಾಶ.	ರಕ್ಷಾಶತಕ	ಹರಿಹರ (ಸಂ|| ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ)	ಸು. ೧೨೦೦	ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೨
೧೧೯೦	ರಘುವಂ.	ರಘುವಂಶ	ಅನು|| ಕಲಮಡಿ ನರಹರಿರಾಯ	೧೯೨೮	ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೯೧	ರತ್ನಕ.	ರತ್ನಕರಂಡಕ	ಆಯತವರ್ಮ	ಸು. ೧೪೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೦೯,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೧೯೨	ರತ್ನಗೋ.	ರತ್ನಗೋಲ	ರಮೇಶ	—	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೯೩	ರತ್ನಶಾ.	ರತ್ನಶಾಸ್ತ್ರ	ಬಾಲವೈದ್ಯದ ಚೆಲುವ	ಸು. ೧೭೧೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ. ೬೯, ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೧೯೪	ರತ್ನಾಕ.	ರತ್ನಾವತೀ ಕಲ್ಯಾಣ	ನಂದಳಿಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಣಪ್ಪ (ಸಂ|| ಹೆರಗದ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಪ್ರಭು)	೧೮೭೦–೧೯೦೧	—
೧೧೯೫	ರತ್ನಾಶ.	ರತ್ನಾಕರಾಧೀಶ್ವರ ಶತಕಂ	ರತ್ನಾಕರವರ್ಣಿ (ಸಂ|| ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೫೫೭	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೪
೧೧೯೬	ರನ್ನಕಂ.	ರನ್ನಕಂದ	ರನ್ನ	೯೯೩	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೫೩,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೧೯೭	ರಮಾಕಾಂ.	ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದಕೋಶ	ಎಚ್. ವಿ. ರಮಾಕಾಂತರಾವ್	೧೯೫೨	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೧೯೮	ರಸರ.	ರಸರತ್ನಾಕರ	ಸಾಳ್ವ (ಸಂ॥ ಎ. ವೆಂಕಟರಾವ್, ಎಚ್. ಶೇಷ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೫೫೦	ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೪೨
೧೧೯೯	ರಾಗಿಣಿ.	ರಾಗಿಣಿ	ಭಾರತೀಪ್ರಿಯ	೧೯೫೪	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೦೦	ರಾಘಚ.	ರಾಘವಾಂಕ ಚರಿತೆ	ಚಿಕ್ಕನಂಜೇಶ (ಸಂ॥ ಸ.ಸ.ಮಾಳವಾಡ)	ಸು. ೧೬೫೦	ಶ್ರೀ ಬಾಲಲೀಲಾ ಮಹಾಂತ ಶಿವಯೋಗೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೪
೧೨೦೧	ರಾಚಂದ್ರ.	ರಾಮಚಂದ್ರ	ರಮಾನಂದ ಆಮೀನ್	೧೯೫೩	—
೧೨೦೨	ರಾಜಪ.	ರಾಜಕೀಯ ಪಕ್ಷಗಳು	ರಾಜಗೋಪಾಲರಾವ್	೧೯೫೬	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೦೩	ರಾಜಯೋ.	ರಾಜಯೋಗಿ	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೪೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೦೪	ರಾಜವ.	ರಾಜರಾಜೇಂದ್ರವಲ್ಲಭ	ಮುಚ್ಚಿಮಲೆಶಂಕರನಾರಾಯಣರಾವ್, ಎಂ. ರಾಜೀವಿಬಾಯಿ	೧೯೫೦	ಕೆನರಾ ಕೊಲೇಜ್ ಬುಕ್ ಕಂಪನಿ, ಮಂಗಳೂರು
೧೨೦೫	ರಾಜಶೇ.	ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸಂ	ಷಡಕ್ಷರ ದೇವ (ಸಂ॥ (i) ಪಿ. ಆರ್. ಕರಿಬಸವಶಾಸ್ತ್ರಿ ;	೧೬೫೫	೨ನೆಯಮುದ್ರಣ, ಬಿ.ಎ.ಕೋದಂಡರಾಮ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮೈಸೂರು
			(ii) ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ, ಎಂ. ಎಸ್. ಸುಂಕಾಪುರ)	,,	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೬೨
೧೨೦೬	ರಾಜಸೂ.	ರಾಜಸೂಯ	ಕೆ. ವೆಂಕಟರಾಮಪ್ಪ, ಎನ್. ಪ್ರಹ್ಲಾದರಾವ್	೧೯೪೯	ಸಾಹಿತ್ಯ ಕುಟೀರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೦೭	ರಾಜಾದೇ.	ರಾಜಾರಾಣಿ ದೇಖೊ	ಹಿರೇಮಲ್ಲೂರ ಈಶ್ವರನ್	೧೯೪೯	ಕಲ್ಪನಾ ಗ್ರಂಥಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿ,ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೨೦೮	ರಾಜಾಮ.	ರಾಜಾ ಮಲಯಸಿಂಹ (ಭಾಗ I)	ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯ	೧೯೬೨	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೦೯	ರಾಜಾರ.	ಭಾರತೀಯ ಚಿತ್ರಕಲೆಯಲ್ಲಿ ರಾಜಾ ರವಿವರ್ಮನ ಸ್ಥಾನ	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೩೨	ವಿ.ಜಿ.ಟಿ. ಜನರಲ್ ಏಜನ್ಸಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೧೦	ರಾಜೇಂದ್ರ.	ರಾಜೇಂದ್ರನಾಮೆ	(ಸಂ॥ (i) —	೧೮೦೭	ಜರ್ಮನ್ ಮಿಶನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮಂಗಳೂರು, ೧೮೫೭
			(ii) ಡಿ. ಎನ್. ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ, ಎಂ. ಎಸ್. ಸುಬ್ಬರಾಯ)		೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶ್ರೀ ಕಾವೇರಿ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಮಡಿಕೇರಿ, ೧೯೫೯
೧೨೧೧	ರಾಜ್ಯಶಾ.	ರಾಜ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ	ಡಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೨	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೨೧೨	ರಾಜ್ಯಾಂಗ.	ರಾಜ್ಯಾಂಗ ತತ್ವಗಳು	,,	೧೯೫೪	,, ,,
೧೨೧೩	ರಾಣಾರಾ.	ರಾಣಾ ರಾಜಸಿಂಹ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೨೮	ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಹಾವೇರಿ
೧೨೧೪	ರಾಪಹಂ.	ಶ್ರೀ ರಾಮಕೃಷ್ಣಪರಮಹಂಸರ ಸತ್ಕಥೆಗಳು	ಜಿ. ಎಚ್. ಹೊನ್ನಾಪುರಮಠ	೧೯೨೮	—
೧೨೧೫	ರಾಮಚ.	ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ	ಕನಕದಾಸ	ಸು. ೧೫೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೯೨,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೨೧೬	ರಾಮನ.	ರಾಮನವಮಿ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೪೧	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೧೭	ರಾಮರಾ.	ರಾಮರಾಜ್ಯ	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೫೧	ಆನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೧೮	ರಾಮವಿ.	ರಾಮವಿಜಯ ಕಾವ್ಯ	ದೇವಪ್ಪ	ಸು. ೧೫೨೫	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಎ. ೩೧೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
	,,	,,	,,		(ii) ಟಿ. ಕೇಶವಭಟ್ಟರ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ
೧೨೧೯	ರಾಮಾನೆ.	ರಾಮಾಚಾರಿಯ ನೆನಪು	ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೬೧	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೧೨೨೦	ರಾಮಾಶ್ವ.	ಶ್ರೀ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧಂ	ಮುದ್ದಣ (ಸಂ॥ (i) ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, (ii) ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೮೭೦– ೧೯೦೧	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಳಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೧ ; ೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೭
೧೨೨೧	ರಾಮಾಸಂ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ರಾಮಾಯಣ ಸಂಗ್ರಹ	ಎಚ್. ಲಿಂಗರಾಜ ಅರಸ್	೧೯೧೨	ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೨೨೨	ರಾಮೂಕ.	ರಾಮೂನ ಕತೆಗಳು	ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೪೬	ರಂಗಮಂಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೨೩	ರಾಯಕ.	ರಾಯರ ಕತೆಗಳು	ಎನ್. ಸೂರಪ್ಪ	೧೯೪೭	ಪ್ರಭಾತ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೨೨೪	ರಾಯಚಾ.	ರಾಯರ ಚಾಳು	ಜನಾರ್ದನ ಗುರ್ಕಾರ್	೧೯೫೫	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೨೫	ರಾವಣೋ.	ರಾವಣೋದ್ಭವ ಪ್ರಸಂಗ	ಪಾರ್ತಿ ಸುಬ್ಬ	೧೯ ನೆಯ ಶತ ?	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೩೦
೧೨೨೬	ರಾವದಿ.	ರಾವಣ ದಿಗ್ವಿಜಯ	ಗೇರುಸೊಪ್ಪೆ ಶಾಂತಯ್ಯ	೧೮೦೦–೭೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೮೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೨೨೭	ರಾವಿಜ.	ರಾಯ್ಚೂರು ವಿಜಯ	ಬಿ. ಕೃಷ್ಣಪ್ಪ	೧೯೨೧	ಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಮೈಸೂರು
೧೨೨೮	ರುಕ್ಮಾಂಗ.	ರುಕ್ಮಾಂಗದ ಚರಿತ್ರೆ	ಲಕ್ಷ್ಮಕವಿ	೧೭೨೩	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೭೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೨೨೯	ರುದ್ರಭಾ.	ರುದ್ರಭಾರತ	ಚನ್ನಬಸವದೇವರು	ಸು. ೧೨೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೧೯೦, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೨೩೦	ರುದ್ರರ.	ರುದ್ರಪಶುಪತಿಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೨೩೧	ರುದ್ರಾರ.	ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ರಗಳೆ	,,	,,	,, ,,
೧೨೩೨	ರುದ್ರಿಮ.	ರುದ್ರಿಮನೆ	ಸ್ವಾಮಿ ಮಹಾಮನೆ	೧೯೫೬	ಮಹಾಮನೆ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೨೩೩	ರೂಪಸ.	ರೂಪಸರ್ಪಿಣಿ	ಭಾರತೀಪ್ರಿಯ	೧೯೫೫	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೩೪	ರೂಪಸಂ.	ರೂಪರಾಶಿಗಳ ಸಂತೆ	ಎಂ. ಬಿ. ಮರಕಿಣಿ	೧೯೫೩	ಜನಪ್ರಿಯ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೨೩೫	ರೂಲೇಖಾ.	ರೂಪಲೇಖಾ	ಬಿ. ಪುಟ್ಟಸ್ವಾಮಯ್ಯ	೧೯೫೬	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೩೬	ರೆಂಟರ.	ರೆಂಟನ ರಗಳೆ	ಸಿ. ಆರ್. ವಿ. ಆಚಾರ್ಯ	—	ವಿಕ್ರಮ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೩೭	ರೇವಕಾ.	ರೇವಣ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯ	ಮಲ್ಲಣ್ಣ	೧೮೧೩	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೨೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೨೩೮	ರೇವಣ.	ರೇವಣ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ	ಚತುರ್ಮುಖ ಬೊಮ್ಮರಸ	ಸು. ೧೫೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೨೮೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೨೩೯	ರೈಸ್‌ಗೆ.	Mysore Gazetteer (Vol.I-II)	ಬಿ. ಲೂಯಿ ರೈಸ್	೧೮೯೭	ಆರ್ಕಿಬಾಲ್ಡ್ ಕಾನ್ಸ್ಟೇಬಲ್ ಕಂಪನಿ, ಲಂಡನ್
೧೨೪೦	ಲಂಚಪ್ರ.	ಲಂಚದ ಪ್ರಪಂಚ	ತಿಮ್ಮಾಜಿ ಲಿಂಗೋ ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೩೪	ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಮುಳಗುಂದ
೧೨೪೧	ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ.	ಭಾರತ	ಲಕ್ಷ್ಮಕವಿ	೧೭೨೩	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ. ೨೦, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೨೪೨	ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರ.	ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರಸಾದಂ	ವೆಂಬಾರ್ ವಿ. ಪದ್ಮಮ್ಮ	೧೯೩೪	ತುಮಕೂರು ಪ್ರೆಸ್, ತುಮಕೂರು
೧೨೪೩	ಲಕ್ಷ್ಮೀಶೋ.	ಲಕ್ಷ್ಮೀಶೋಭನ ಹಾಡು	ವಾದಿರಾಜ (ಸಂ॥ ಎಂ. ರಾಮರಾವ್)	ಸು. ೧೫೭೦	ಸುಬೋಧ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೨೯
೧೨೪೪	ಲಶಿಚಿಂ.	ಶಿವತತ್ತ್ವ ಚಿಂತಾಮಣಿ	ಲಕ್ಕಣ್ಣದಂಡೇಶ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಬಸಪ್ಪ)	೧೪೨೮	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೦
೧೨೪೫	ಲಿಂಗಲೀ.	ಲಿಂಗಲೀಲಾವಿಲಾಸ ಚಾರಿತ್ರ	ಕಲ್ಲುಮಠದ ಪ್ರಭುದೇವ (ಸಂ॥ ಸಂ. ಶಿ. ಭೂಸನೂರಮಠ)	ಸು. ೧೪೩೦	ಶ್ರೀ ಬಾಲಲೀಲಾ ಮಹಾಂತ ಶಿವ-ಯೋಗೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೪೬	ಲಿಂಗವ.	ಲಿಂಗಮ್ಮನ ವಚನಗಳು	ಲಿಂಗಮ್ಮ (ಸಂ॥ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಬಿಜಾಪುರ
೧೨೪೭	ಲಿಂಗಾರ.	ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೨೪೮	ಲೀಲಾವ.	ಲೀಲಾವತಿ	ನೇಮಿಚಂದ್ರ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೧೭೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೮
೧೨೪೯	ಲೋಕಕ.	ಲೋಕದ ಕಣ್ಣು	ಕಡೆಂಗೋಡ್ಲು ಶಂಕರಭಟ್ಟ	೧೯೪೮	"ಕೃಷ್ಣವಿಹಾರ", ಮಂಗಳೂರು
೧೨೫೦	ಲೋಕಗೀ.	ಲೋಕಗೀತೆಗಳು	(ಸಂ॥ ಬಿ. ಎಸ್. ಗದ್ದಗಿಮಠ)	೧೯೬೦	ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೫೧	ಲೋಕಸ.	Local Self-Government in Mediaeval Karnataka	ಜಿ. ಎಸ್. ದೀಕ್ಷಿತ್	೧೯೬೪	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೫೨	ಲೋಕೋಪ.	ಲೋಕೋಪಕಾರಂ	ಚಾವುಂಡರಾಯ (ಸಂ॥ ಎಚ್. ಶೇಷ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೦೫೦	ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೦
೧೨೫೩	ವಚಭಾ.	ವಚನ ಭಾರತ	ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರೀ	೧೯೫೮	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಬಿ. ಬಿ. ಡಿ. ಪವರ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೫೪	ವಚರ.	ವಚನಶಾಸ್ತ್ರ ರಹಸ್ಯ	ರಂ. ರಾ. ದಿವಾಕರ	೧೯೫೨	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೨೫೫	ವಚಶಾ.	ವಚನಶಾಸ್ತ್ರಸಾರ (ಭಾಗ I, II, III)	(ಸಂ॥ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	೧೯೩೦–೧೯೩೯	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ವಿಜಾಪುರ
೧೨೫೬	ವಚಸಂ.	ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಗ್ರಹ	(ಸಂ॥ ಸಂ. ಶಿ. ಭೂಸನೂರ ಮಠ)	೧೯೬೫	ಮೈಸೂರುಸರ್ಕಾರ–ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಇಲಾಖೆ, (ಸಾಹಿತ್ಯ–ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಶಾಖೆ) ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೨೫೭	ವಡ್ಡಾರಾ.	ವಡ್ಡಾರಾಧನೆ	ಶಿವಕೋಟ್ಯಾಚಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	ಸು. ೯೦೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೫
೧೨೫೮	ವತ್ಸಕ.	ವತ್ಸರಾಜನ ಕಥೆ	ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೯೪– ೧೮೬೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ. ೯೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೨೫೯	ವರ್ಧಚ.	ವರ್ಧಮಾನ ಚರಿತೆ	ಪದ್ಮ ಕವಿ	೧೫೨೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೭, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೨೬೦	ವರ್ಧಪು.	ವರ್ಧಮಾನ ಪುರಾಣಂ	ಆಚಣ್ಣ (ಸಂ॥ ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪಭಟ್ಟ, ಎಂ. ಗೋವಿಂದರಾವ್)	ಸು. ೧೧೯೫	ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೫೩
೧೨೬೧	ವರ್ಷವ.	ವರ್ಷವರ್ಧಂತೀ ಶತಕಂ	ಶ್ರೀವಾಸ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೯೦೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೧
೧೨೬೨	ವಸ್ತವಂ.	ವರದಕರಕಮಲಸ್ತವಂ	ಹೆಮ್ಮಿಗೆ ದೇಶಿಕಾಚಾರ್ಯ	೧೯೫೯	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೬೩	ವಸ್ತುಕೋ.	ಅಭಿಧಾನ ವಸ್ತುಕೋಶಂ	ನಾಗವರ್ಮ II (ಸಂ॥ ಎ. ವೆಂಕಟರಾವ್)	ಸು. ೧೧೪೫	ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೩೩
೧೨೬೪	ವಾಗೀರ.	ವಾಗೀಶ್ವರದೇವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೨೬೫	ವಾಗ್ದೇವಿ.	ವಾಗ್ದೇವಿ	ಬೋಳಾರ ಬಾಬುರಾವ್	೧೯೫೩	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕನ್ನಡ ಪ್ರಪಂಚ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮಂಗಳೂರು
೧೨೬೬	ವಾತ್ಸಲ್ಯ.	ವಾತ್ಸಲ್ಯಪಥ	ವ್ಯಾಸರಾಯ ಬಲ್ಲಾಳ	೧೯೫೭	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೬೭	ವಾದಿಕೀ.	ವಾದಿರಾಜರ ಕೀರ್ತನೆಗಳು (ಭಾಗ I)	ವಾದಿರಾಜ	ಸು. ೧೫೭೦	ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತ ಗ್ರಂಥಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೨೫
೧೨೬೮	ವಾಯಿರ.	ವಾಯಿಲಾರರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೨೬೯	ವಾರಾಕೃ.	ವಾಲ್ಮೀಕಿಯ ರಾಮ-ವ್ಯಾಸನ ಕೃಷ್ಣ	ರಾ. ಭ. ಹಾಸಣಗಿ	೧೯೫೬	ರಾ. ಭ. ಹಾಸಣಗಿ, ಸಕಲೇಶಪುರ
೧೨೭೦	ವಾಲಿಕಾ.	ವಾಲಿ ಸುಗ್ರೀವರ ಕಾಳಗ	ಪಾರ್ತಿ ಸುಬ್ಬ	೧೯ ನೆಯ ಶತ ?	೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಗ್ರಂಥಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೩೪
೧೨೭೧	ವಾಸನಾ.	ವಾಸನಾ ಭೂತಗಳು	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಾಟೀಲ	೧೯೫೦	ಸುವರ್ಣಭಾರತೀ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಳಗಾವಿ
೧೨೭೨	ವಿಉಸು.	ವಿಜಯದಾಸಾರ್ಯಾದಿಗಳ ಉಪಾಸನಾ ಭಾಗ ಸುಳಾದಿಗಳು	ವಿಜಯದಾಸರು (ಸಂ॥ ಹನುಮಂತರಾವ ಗೋರಾಬಾಳ)	ಸು. ೧೭೨೫	ಶ್ರೀ ವರದೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲಕೇಂದ್ರ, ಲಿಂಗಸೂಗೂರು, ೧೯೫೨
೧೨೭೩	ವಿಂಧ್ಯಾಲ.	ವಿಂಧ್ಯಾಚಲ	ಗೋ. ಹ. ಹೊಸೂರ	೧೯೨೪	ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಆಗಡಿ
೧೨೭೪	ವಿಕಾಶ.	ವಿಕಾರ ವಿನಾಶ	ಎಸ್. ಎ. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೨೦	ಸದ್ಗುರು ಸಂಸ್ಥೆ, ಹಾವೇರಿ
೧೨೭೫	ವಿಕಾಸ.	(ವೈದ್ಯ) ವಿಜ್ಞಾನವಿಕಾಸ	ಎಂ. ಎಸ್. ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯ	೧೯೫೭	ಮಲೆನಾಡು ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು
೧೨೭೬	ವಿಗಡ.	ವಿಗಡ ವಿಕ್ರಮರಾಯ	ಸಂಸ	೧೯೩೩	ಬಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಯ್ಯಂಗಾರ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೭೭	ವಿಚಾಮಂ.	ವಿಚಾರಮಂಜರಿ	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೪೫	ಮಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿಯ ಚಾವಡಿ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೭೮	ವಿಚಾವಾ.	ವಿಚಾರವಾದ	ಗೌರೀಶ ಕಾಯ್ಕಿಣಿ	೧೯೫೮	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೭೯	ವಿಜದ.	ವಿಜಯದಶಮಿ	ಜಿ. ವರದರಾಜರಾವ್	೧೯೫೭	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೨೮೦	ವಿಜಯು.	ಶ್ರೀ ವಿಜಯದಾಸರು	ಹನುಮಂತರಾವ ಗೋರಾಬಾಳ	೧೯೫೪	ಶ್ರೀ ವರದೇಂದ್ರ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಲಿಂಗಸೂಗೂರು
೧೨೮೧	ವಿಜಯಾ.	ವಿಜಯ ಯಾತ್ರೆ	ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ್	೧೯೪೮	ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೨೮೨	ವಿಜಶ್ರೀ.	ವಿಜಯಶ್ರೀ	ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯ	೧೯೫೦	ಅಜಿತ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಳಗಾಂವ
೧೨೮೩	ವಿಜಸಾ.	ವಿಜಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೪೮	ವಿಜಯ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಳಗಾವಿ
೧೨೮೪	ವಿಜಾಭೂ.	ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಭೂಗೋಳವು	ಆರ್. ಎಸ್. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೨೨	ದಿ ಡಿಪಾರ್ಟ್‌ಮೆಂಟ್ ಆಫ್ ಪಬ್ಲಿಕ್ ಇನ್‌ಸ್ಟ್ರಕ್ಷನ್, ಬೊಂಬಾಯಿ
೧೨೮೫	ವಿಜಾವ.	ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವರ್ಣನೆಯೂ ಮುಂಬಯಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಸಾಮಾನ್ಯ ವರ್ಣನೆಯೂ	ಇ. ಪೇ. ನಿಂಬಾಳಕರ	೧೯೧೭	ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಜ್ಞಾನ ಪ್ರಚಾರಿಣೀ ಸಮಿತಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೮೬	ವಿಜ್ಞಾಕ.	ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳ ಕಥೆಗಳು	ಎನ್. ಕೆ. ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿ	೧೯೪೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೨೮೭	ವಿಜ್ಞಾನ.	ವಿಜ್ಞಾನ	(ಸಂ॥ ಬಿ. ವೆಂಕಟನಾರಣಪ್ಪ)	೧೯೧೭	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಜ್ಞಾನ ಪ್ರಚಾರಿಣೀ ಸಮಿತಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೮೮	ವಿಜ್ಞಾವಿ.	ವಿಜ್ಞಾನದ ವಿಚಿತ್ರಗಳು	ಕೆ. ವಿಟ್ಠಲ ಶೆಣೈ	೧೯೪೮	ಕೆ. ಆರ್. ಶೆಣೈ, ಕೋರ್ಟ್ ರೋಡ್, ಉಡುಪಿ
೧೨೮೯	ವಿದಾಕೃ.	ವಿಜಯದಾಸರ ಕೃತಿಗಳು	ವಿಜಯದಾಸ (ಸಂ॥ ಎಂ. ರಾಮರಾವ್)	ಸು. ೧೭೨೫	ಸುಬೋಧ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೨೬
೧೨೯೦	ವಿದ್ಯಾಧರೆ.	ವಿದ್ಯಾಧರೆ	ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್ ಕೊರಟಿ	೧೯೫೪	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೯೧	ವಿಧಿವೈ.	ವಿಧಿಯ ವೈಚಿತ್ರ್ಯ	ಉಳ್ಳಾಲ ಮಂಗೇಶರಾವ್	೧೯೫೦	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಬಾಲಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲಿ ಲಿಮಿಟೆಡ್, ಮಂಗಳೂರು
೧೨೯೨	ವಿನಸಾ.	ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ	ಬೋರೆ ಅನಂತ ಕುಲಕರ್ಣಿ ಪ್ರಹ್ಲಾದ	೧೯೩೨	—
೧೨೯೩	ವಿನೋಚಿ.	ವಿನೋದ ಚಿತ್ರಗಳು	ವಿವಿಧ ಲೇಖಕರು	೧೯೪೪	ಮಿತ್ರಮಂಡಲಿ, ಮಂಗಳೂರು
೧೨೯೪	ವಿನೋದ.	ವಿಚಿತ್ರ ವಿನೋದ ಮಂಜರಿ	ರಾ. ಕೇ. ತಡಸ	೧೯೨೫	—
೧೨೯೫	ವಿಪ್ರಸು.	ವಿಜಯದಾಸರ ಪ್ರಮೇಯ ಭಾಗ ಸುಳಾದಿಗಳು	ವಿಜಯದಾಸ	ಸು. ೧೭೨೫	ಶ್ರೀ ವರದೇಂದ್ರ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲ, ಲಿಂಗಸೂಗೂರು, ೧೯೫೧
೧೨೯೬	ವಿಭೂರ.	ವಿಭೂತಿಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೨೯೭	ವಿಮೋಚ.	ವಿಮೋಚನೆ	ನಿರಂಜನ	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೨೯೮	ವಿರೂಪಾ.	ವಿರೂಪಾಕ್ಷಾಸ್ಥಾನ ವರ್ಣನೆ	ಚಂದ್ರಕವಿ — (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಎನ್. ಕೃಷ್ಣಜೋಯಿಸ್)	ಸು. ೧೪೩೦	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ, ಕೆ.ಎ. ೩೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು (ii) ಶರಣ ಸಾಹಿತ್ಯ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೫
೧೨೯೯	ವಿವಧು.	ವಿಧಿ ತಂದ ವಧು	ಪಿ. ವೆಂಕೋಬಾಚಾರ್ಯ	೧೯೪೭	—
೧೩೦೦	ವಿವರ್ಣ.	ಸಚಿತ್ರ ವಿಜಾಪುರ ವರ್ಣನೆ	ತ್ರ್ಯಂ. ರಾ. ಪತಕಿ	೧೯೨೨	—
೧೩೦೧	ವಿವೇಕ.	ವಿವೇಕ ಚಿಂತಾಮಣಿ	ನಿಜಗುಣ ಶಿವಯೋಗಿ	ಸು. ೧೫೦೦	ಲಕ್ಷ್ಮೀವಿಲಾಸ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೪
೧೩೦೨	ವಿವೇಭ.	ವಿವೇಕಾಭರಣ	ಶಾಲ್ಯದ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೪೮–೭೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೮೫, ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೩೦೩	ವಿವೈವಿ.	ವಿವಿಧ ವೈದ್ಯ ವಿಷಯಗಳು	ವಿವಿಧ ಕರ್ತೃಗಳು (ಸಂ॥ ಜಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ, ಎನ್. ರಾಮಚಂದ್ರ ಭಟ್)	—	ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೦
೧೩೦೪	ವಿಷ್ಣುಪು.	ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣಂ	ಚಿಕ್ಕುಪಾಧ್ಯಾಯ	೧೬೭೨–೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : (?), ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೦೫	ವಿಸಾಸು.	ವಿಜಯದಾಸರ ಸಾಧನ ಭಾಗ ಸುಳಾದಿಗಳು	ವಿಜಯದಾಸ	ಸು. ೧೭೨೫	ಶ್ರೀ ವರದೇಂದ್ರ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲ, ಲಿಂಗಸೂಗೂರು, ೧೯೫೦
೧೩೦೬	ವಿಸ್ತೋಸು.	ವಿಜಯದಾಸರ ಸ್ತೋತ್ರಭಾಗ ಸುಳಾದಿಗಳು	ವಿಜಯದಾಸ (ಸಂ॥ ಪಾವಂಜೆ ಗುರುರಾವ್)	,,	ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತ ಗ್ರಂಥಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೨೪
೧೩೦೭	ವೀನಾದ.	ವೀಣಾ ನಾದ	ಕೃ. ಹ. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೩೪	ಮುದ್ರಣ (?), ಧಾರವಾಡ
೧೩೦೮	ವೀರಬಂ.	ವೀರ ಬಂಕೆಯ	ಮುಳಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯ	೧೯೪೯	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಸಂತಮಾಲಿಕೆ, ಮಂಗಳೂರು
೧೩೦೯	ವೀರರ.	ವೀರಭದ್ರ ದೇವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೧೦	ವೀರವಿ.	ವೀರಭದ್ರ ವಿಜಯಂ	ವೀರಭದ್ರರಾಜ (ಸಂ॥ ಡಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್, ಎಂ. ಎಸ್. ಬಸವಲಿಂಗಯ್ಯ)	ಸು. ೧೫೩೦	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೩೦
೧೩೧೧	ವೀರಶ.	ವೀರಭದ್ರ ಶತಕ	ಅಳಿಯ ಲಿಂಗರಾಜ	೧೮೨೩–೭೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೧೩೦,ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೧೨	ವೀರೇಚ.	ವೀರೇಶ ಚರಿತೆ	ರಾಘವಾಂಕ (ಸಂ॥ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರೀ)	ಸು. ೧೨೦೦	ಶರಣ ಸಾಹಿತ್ಯ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೨
೧೩೧೩	ವೀಶೈಪು.	ವೀರಶೈವಾಮೃತ ಪುರಾಣ	ಗುಬ್ಬಿಯ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಶಿವಪ್ಪಶಾಸ್ತ್ರಿ)	೧೫೩೦	ಟೌನ್ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲಾ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೧೭

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೩೧೪	ವಿಸೀಗೀ.	ಗೀತಗಳು	ವಿ. ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ	೧೯೩೧	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೧೫	ವೃಷಗೀ.	ವೃಷಭ ಗೀತೆ	ಗುರುಬಸವ	ಸು. ೧೪೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೧೬	ವೃಷವಿ.	ವೃಷಭೇಂದ್ರ ವಿಜಯಂ	ಷಡಕ್ಷರ ದೇವ (ಸಂ॥ ಭಾರತಿ ಸಂಪಂಗಿರಾಮ)	೧೬೭೭	ವಾಜಪೇಯಂ ಗೋವಿಂದಯ್ಯ ಬುಕ್‌ಡಿಪೊ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೨೭
೧೩೧೭	ವೆಂಕಮ.	ವೆಂಕಟಗಿರಿ ಮಹಾತ್ಮ್ಯೆ	ಚಿಕ್ಕುಪಾಧ್ಯಾಯ	೧೬೭೨–೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೫೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೧೮	ವೆಂಕಾರಾ.	ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣಂ	ವೆಂಕಾಮಾತ್ಯ	ಸು. ೧೭೭೦	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೧೪೨–೧೪೩, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
		,, ಬಾಲಕಾಂಡ–ಸುಂದರಕಾಂಡ	—		(ii) ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೨–೫೭
೧೩೧೯	ವೇಂಮಾಹಾ.	ವೇಂಕಟೇಶ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯೆ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೧೫	ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೨೦	ವೇದಾಂಪ.	ವೇದಾಂತ ಪರಮಾಮೃತಸಾರ	ತಿಮ್ಮಯೋಗೀಂದ್ರ	—	ಮುದ್ರಣ (?), ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೨೧	ವೇದಾಂಪ್ರ.	ವೇದಾಂತ ಪ್ರಶ್ನೋತ್ತರ	—	—	—
೧೩೨೨	ವೇಸಾರ.	ವೇದಾಂತ ವಿವೇಕ ಸಾರ	ವಾಸುದೇವ ಯತೀಂದ್ರ (ಸಂ॥ ಮಂ.ಅ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೭೫೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೮
೧೩೨೩	ವೈಕುಂವ.	ವೈಕುಂಠ ವರ್ಣನೆ	ವಾದಿರಾಜ	ಸು. ೧೫೭೦	ಸುಬೋಧ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೨೯
೧೩೨೪	ವೈಜರ.	ವೈಜಕ್ಕವ್ವೆಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೨೫	ವೈಜ್ಞಾಪ್ರ.	ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಪ್ರಬಂಧಗಳು	ಪದ್ಮನಾಭ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೪೫	—
೧೩೨೬	ವೈದ್ಯರಾ.	ವೈದ್ಯರಾಜ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೩೨	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾಲೇಜು, ಧಾರವಾಡ
೧೩೨೭	ವೈದ್ಯವಿ.	ವೈದ್ಯನ ವಿವಾಹ	ದಾಶರಥಿ ದೀಕ್ಷಿತ್	೧೯೫೭	ಸ್ಟ್ಯಾಂಡರ್ಡ್ ಬುಕ್‌ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೨೮	ವೈದ್ಯಸಾ.	ವೈದ್ಯಸಾರ ಸಂಗ್ರಹ	ಎಳಂದೂರು ನರಸಿಂಹಶಾಸ್ತ್ರಿ (ಸಂ॥ ಜಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ, ಎನ್. ರಾಮಚಂದ್ರ ಭಟ್ಟ)	ಸು. ೧೫೭೦	ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೧
೧೩೨೯	ವೈನಿ.	ವೈನಿ	ಎನ್ಕೆ	೧೯೫೮	ಸಾಧನಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ರಾಯಚೂರು
೧೩೩೦	ವೈಭವ.	ವೈಭವ ಅಥವಾ ಚಾಣಕ್ಯನ ಕಾರಸ್ಥಾನ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೧೨	ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೩೧	ವ್ಯವಹಾ.	ವ್ಯವಹಾರ ಗಣಿತಂ	ರಾಜಾದಿತ್ಯ— (ಸಂ॥ ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪ ಭಟ್ಟ)	ಸು. ೧೧೯೦	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೧೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು (ii) ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೫
೧೩೩೨	ಶಂಕದಾ.	ಶಂಕರದಾಸಿಮಯ್ಯನ ಪುರಾಣ	ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ (ಸಂ॥ ವೀರಭದ್ರಪ್ಪಾ, ಬಸವಪ್ಪಾ ಹಾಲಬಾವಿ)	೧೬೮೭	ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮಿತಿ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೧
೧೩೩೩	ಶಕಾರ.	ಶಕಾರನ ಶಾರೋಟು	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೫೮	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೩೪	ಶತಕ.	ಶತಕತ್ರಯವು ,, ಟೀಕು	ಮಗ್ಗೆಯ ಮಾಯಿದೇವ ತೋಂಟದ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗ ದೇಶಿಕ (ಸಂ॥ ವೈ. ವಿರೂಪಾಕ್ಷಯ್ಯ)	೧೪೩೦	ಮೈಸೂರು ಸ್ಟಾರ್ ಆಫೀಸು, ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೫
೧೩೩೫	ಶತಸಾಂ.	ಶತಕ ಸಾಂಗತ್ಯಗಳು	ಚಿಕ್ಕುಪಾಧ್ಯಾಯ (ಸಂ॥ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ)	೧೬೭೨–೧೭೦೪	ಪ್ರಾಚ್ಯಕಾವ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೯
೧೩೩೬	ಶನಿಮಾ.	ಶನಿದೇವರ ಮಹಾತ್ಮೆಯು	ಚಿನ್ಮಯದಾಸ	ಸು. ೧೮೦೦	ಮುದ್ರಣ (?), ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೧
೧೩೩೭	ಶನಿಸಂ.	ಶನಿಸಂತಾನ	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೧	ವಿಜಯ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೩೮	ಶಬಶಂ.	ಶಬರಶಂಕರವಿಳಾಸಂ	ಷಡಕ್ಷರ ದೇವ (ಸಂ॥ ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ)	ಸು. ೧೬೮೦	ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮಿತಿ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೩೮
೧೩೩೯	ಶಬ್ದಮಂ.	ಶಬ್ದಮಂಜರಿ ,, ಟೀಕು	ತೋಂಟದಾರ್ಯ (ಹೆಸರುಘಟ್ಟದ ಹೊನ್ನಪ್ಪ)	ಸು. ೧೫೮೦	ಬೆಂಗಳೂರು ಬುಕ್ ಡಿಪೋ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೯೫
೧೩೪೦	ಶಬ್ದರ.	ಶಬ್ದರತ್ನಾಕರ	—	೧೮೦೦	—
೧೩೪೧	ಶಬ್ದವಿ.	ಶಬ್ದವಿಹಾರ	ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೫೬	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೧೩೪೨	ಶಬ್ದಾನು.	ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನಂ	ಭಟ್ಟಾಕಳಂಕ (ಸಂ॥ ಆರ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ)	೧೬೦೪	ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೨೩

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೩೪೩	ಶಮುದ.	ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣಂ	ಕೇಶಿರಾಜ —	ಸು. ೧೨೬೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೨೦
	ಶಮುದ. ಕಿ.	,,	,, (ಸಂ॥ ಎಫ್. ಕಿಟೆಲ್)	,,	ಬಾಸೆಲ್‌ಮಿಷನ್‌ಪ್ರೆಸ್,ಮಂಗಳೂರು,೧೮೭೨
	ಶಮುದ. ನ.	,,	,, (ಸಂ॥ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	,,	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೯ ೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ೧೯೬೪
೧೩೪೪	ಶಮುಧಾ.	ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದ ಧಾತುಪಾಠ	,,	,,	—
೧೩೪೫	ಶರಲೀ.	ಶರಣಲೀಲಾಮೃತ	ಚನ್ನಪ್ಪ (ಸಂ॥ ಶಿವಬಸವಸ್ವಾಮಿ)	ಸು. ೧೭೫೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಿವಶರಣ ವಾಙ್ಮಯ ಪ್ರಕಾಶಕಾರ್ಯಾಲಯ,ಮೈಸೂರು,೧೯೫೫
೧೩೪೬	ಶರಸಾ.	ಶರಣ ಸಾಹಿತ್ಯ (ಮಾಸಪತ್ರಿಕೆ)	(ಸಂ॥ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರೀ)	೧೯೩೭	ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ಣಾಟಕ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೪೭	ಶಾಂತಲಾ.	ಶಾಂತಲಾ	ಕೆ. ವಿ. ಅಯ್ಯರ್	೧೯೫೪	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೪೮	ಶಾಂತಿ.	ಶಾಂತಿ	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೩೪	ರಾಮಮೋಹನ ಕಂಪೆನಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೪೯	ಶಾಂತಿಪು.	ಶಾಂತಿಪುರಾಣಂ	ಪೊನ್ನ (ಸಂ॥ ಎ. ವೆಂಕಟರಾವ್, ಎಚ್. ಶೇಷ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೯೫೦	ಪೀಪಲ್ಸ್ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಎಂಡ್ ಪಬ್ಲಿಷಿಂಗ್ ಹೌಸ್ ಲಿ., ಮದರಾಸು, ೧೯೨೯
೧೩೫೦	ಶಾಂತೀಚ.	ಶಾಂತೀಶ್ವರ ಚರಿತಂ	ಶಾಂತಿಕೀರ್ತಿಮುನಿ (ಸಂ॥ ಎಂ. ನೇಮಿರಾಜಶಾಸ್ತ್ರಿ)	೧೫೧೯	ಪದ್ಮಾವತಮ್ಮ, ಸಾಲಿಗ್ರಾಮ, ೧೯೩೮
೧೩೫೧	ಶಾಂತೀಶ್ವ.	ಶಾಂತೀಶ್ವರ ಪುರಾಣಂ	ಕಮಲಭವ (ಸಂ॥ ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೨೩೫	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೨
೧೩೫೨	ಶಾಂಪಜೀ.	ಶಾಂತಿಸಾಧನೆ ಮತ್ತು ಪವಿತ್ರಜೀವನ	ಎಂ. ಎ. ವೇದವಲ್ಲಿ	—	ಎಂ. ಎ. ನಾರಾಯಣ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್, ಗೌರೀಬಿದನೂರು
೧೩೫೩	ಶಾಂಭವಿ.	ಶಾಂಭವಿ	ಎಲ್ಲೂರು ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾವ್	೧೯೩೨	ಸುಜ್ಞಾನಾಮೃತ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಎಲ್ಲೂರು
೧೩೫೪	ಶಾಕುಂತ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಾಕುಂತಲ ನಾಟಕಂ	ಬಸವಪ್ಪಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೮೮೩–೯೧	೭ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ಣಾಟಕ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೬
೧೩೫೫	ಶಾಪ.	ಶಾಪ	ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ್	೧೯೪೯	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೩೫೬	ಶಾಪಮಂ.	ಶಾಸನ ಪದ್ಯಮಂಜರಿ	(ಸಂ॥ ಆರ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	೧೯೨೩	ಗುರುವಿಲಾಸ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ವರ್ಕ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೫೭	ಶಾಮಣ್ಣ.	ನಿಘಂಟು	ತಿರುಮಕೂಡ್ಲು ಶಾಮಣ್ಣ	೧೯೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೫೮	ಶಾಲೆಮ.	ಶಾಲೆಯ ಮಕ್ಕಳು	ಅನು॥ ಬಿ. ಎಸ್. ರುಕ್ಕಮ್ಮ	೧೯೫೭	ಪೀಪಲ್ಸ್ ಬುಕ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು
೧೩೫೯	ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ.	ಶಾಸ್ತ್ರಸಾರ ಸಮುಚ್ಚಯ ಟೀಕೆ	ಸಮುದಾಯದ ಮಾಘಣಂದಿ	ಸು. ೧೨೫೩	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೧೦, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೬೦	ಶಿಕ್ಷದ.	ಶಿಕ್ಷಣ ತತ್ತ್ವದರ್ಶನ	ಎಂ. ಸಿದ್ಧಲಿಂಗಯ್ಯ, ಎನ್. ಎಸ್. ವೀರಪ್ಪ	೧೯೬೧	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೩೬೧	ಶಿಭ್ರಮ.	ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಭ್ರಮ	ಹುಯಿಲಗೋಳ ನಾರಾಯಣರಾಯ	೧೯೨೫	—
೧೩೬೨	ಶಿಲಾಮು.	ಶಿಲಾಮುಖ	ಗೋವಿಂದಮೂರ್ತಿ ದೇಸಾಯಿ	೧೯೫೭	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೬೩	ಶಿವಗೀ.	ಶಿವದಾಸ ಗೀತಾಂಜಲಿ	(ಸಂ॥ ಎಲ್. ಬಸವರಾಜು)	ಸು.೧೧೬೦–೧೪೩೦	ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀ ಶಿವರಾತ್ರೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೩
೧೩೬೪	ಶಿವಛ.	ಶಿವಛತ್ರಪತಿ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೩೨	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೬೫	ಶಿವಮಂ.	ಶಿವಲೆಂಕ ಮಂಚಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ಶಿವಲೆಂಕ ಮಂಚಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೩೬೬	ಶಿವರಾ.	ಶಿವರಾತ್ರಿ	ಗೊರೂರುರಾಮಸ್ವಾಮಿಅಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೪೮	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೩೬೭	ಶಿವಾಕೋ.	ಶಿವಾನುಭವ ಶಬ್ದಕೋಶ	(ಸಂ॥ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	೧೯೪೩	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ವಿಜಾಪುರ
೧೩೬೮	ಶಿವಾಸೂ.	ಶಿವಾನುಭವ ಸೂತ್ರಂ	ಮಗ್ಗೆಯ ಮಾಯಿದೇವ (ಸಂ॥ ವೈ. ನಾಗೇಶಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೪೩೦	ಶ್ರೀ ಬಾಲಲೀಲಾ ಮಹಾಂತ ಶಿವಯೋಗೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೮
೧೩೬೯	ಶುಕಸ.	ಶುಕಸಪ್ತತಿ ಕಥೆ	ಚಿಕ್ಕುಪಾಧ್ಯಾಯ	೧೬೭೨–೧೭೦೪	—
೧೩೭೦	ಶೂನ್ಯಸಂ.	ಶೂನ್ಯಸಂಪಾದನೆ	(ಸಂ॥ (i) ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ, (ii) ಸಂ. ಶಿ. ಭೂಸನೂರಮಠ)	—	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ವಿಜಾಪುರ, ೧೯೩೦ ರಾವೂರಸಿದ್ಧಲಿಂಗೇಶ್ವರಮಠ, ಆದವಾನಿಯ ಕಲ್ಲುಮಠದ ಅಧಿಪತಿಗಳು, ೧೯೫೮

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೩೭೧	ಶೃಂಗಾರ.	ಶೃಂಗಾರ ರತ್ನಾಕರಂ	ಕವಿಕಾಮ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಅ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೨೦೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೪
೧೩೭೨	ಶೇಪ್ರಶ್ನೆ.	ಶೇಷಪ್ರಶ್ನೆ	ಅನು॥ ಎಚ್. ಕೆ. ವೇದವ್ಯಾಸಾಚಾರ್ಯ	೧೯೬೦	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೩೭೩	ಶೇರಶ.	ಶೇರಶಹ	ಮ. ಪ್ರ. ಪೂಜಾರ	೧೯೨೮	ವಿಜಯ ಪ್ರೆಸ್, ಧಾರವಾಡ
೧೩೭೪	ಶೇಷಧ.	ಶೇಷಧರ್ಮ	ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ	೧೬೭೨–೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ. ೧೩೩,ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೭೫	ಶೇಷರಾ.	ಶೇಷರಾಮಾಯಣಂ	ಸೋಸಲೆ ಅಯ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೮೫೪–೧೯೩೪	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೨೭
೧೩೭೬	ಶೈಲಾಜಿ.	ಶೈಲಾಜಿ	ವಿವಿಧ ಲೇಖಕರು	೧೯೪೫	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೭೭	ಶೈವಸು.	ಶೈವ ಸುಧಾರ್ಣವ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೨೩	—
೧೩೭೮	ಶೋಚನೀ.	ಶೋಚನೀಯ ನಿಧನ	ರಾ. ಪಾ. ಶಿರೋಳ	೧೯೫೦	ಶಾಂತಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಬಾದಾಮಿ
೧೩೭೯	ಶ್ಯಾಮತಾ.	ಶ್ಯಾಮನ ತಾಯಿ	ಅನು॥ ಬಾಲಚಂದ್ರ ಘಾಣೇಕರ	೧೯೬೧	೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೮೦	ಶ್ರಾವಕಾ.	ಶ್ರಾವಕಾಚಾರ	ಸಮುದಾಯದ ಮಾಘಣಂದಿ	ಸು. ೧೨೫೩	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೧೯೮,ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೮೧	ಶ್ರೀಕಥೆ.	ಶ್ರೀಪತಿಯ ಕಥೆಗಳು	ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರೀ	೧೯೪೮	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೩೮೨	ಶ್ರೀಕಾಂತ.	ಶ್ರೀಕಾಂತ	ಅನು॥ ಗುರುನಾಥ ಜೋಶಿ	೧೯೪೪	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೮೩	ಶ್ರೀಕೃಪಾ.	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಾರಿಜಾತವು (ಯಕ್ಷಗಾನ)	ವರದ ಪರಾಲ ತಮ್ಮಣ್ಣ	ಸು. ೧೮೫೦	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೨೫
೧೩೮೪	ಶ್ರೀಪಾಲ.	ಶ್ರೀಪಾಲ ಚರಿತೆ	ಮಂಗರಸ III	೧೫೦೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೭೦, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೮೫	ಶ್ರೀಮಹಾ.	ಶ್ರೀರಂಗ ಮಹಾತ್ಮ್ಯೆ	ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ	೧೬೭೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೫೨, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೮೬	ಶ್ರೀರಂಗ.	ಶ್ರೀರಂಗ	ನೆರಂಗ	೧೯೪೧	ರಂಗಮಂಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೮೭	ಶ್ರೀರಾಚ.	ಶ್ರೀರಾಮ ಚರಿತೆ	ಎಂ. ಕೃಷ್ಣಪ್ಪ	೧೯೧೩	ಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಮೈಸೂರು
೧೩೮೮	ಶ್ರೀರಾಪ.	ಶ್ರೀರಾಮಪರಂಧಾಮ (ವಸಂತಯಾಗ)	ಬಾಲಕವಿ ಹನುಮಂತ ಭಟ್ಟ	೧೯೩೫	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೧೩೮೯	ಶ್ರೀರಾಮು.	ಶ್ರೀರಾಮಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಂ	ನಂದಳಿಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಣಪ್ಪ	೧೮೭೭–೧೯೦೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೭
೧೩೯೦	ಶ್ರೀರಾಮಾ.	ಶ್ರೀ ರಾಮಾಯಣ ದರ್ಶನಂ	ಕುವೆಂಪು	೧೯೪೯–೫೧	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೩೯೧	ಶ್ರೀರಾಯ.	ಶ್ರೀರಂಗರಾಯ	ವೀರಕೇಸರಿ ಸೀತಾರಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೫೨	ಜಿ. ಎಸ್. ವಿಶ್ವ ಅಂಡ್ ಕಂಪನಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೯೨	ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾ.	ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು	ಓ. ಎನ್. ಲಿಂಗಣ್ಣಯ್ಯ	೧೯೪೭	ಎಸ್. ಎಸ್. ಎಂ. ಬುಕ್‌ಡಿಪೊ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೯೩	ಶ್ರೀಸೋಶ.	ಶ್ರೀಕಂಠ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಶತಕ	ವೀರಭದ್ರರಾಜ	ಸು. ೧೫೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೩೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೯೪	ಶ್ರೇಯಾಂಸ.	ಶ್ರೇಯಾಂಸ (ಭಾಗ I)	ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯ	೧೯೫೪	ವಾಹಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೯೫	ಷಟ್ಪನಿ.	ಷಟ್ಪದಿ ಕಾವ್ಯಗಳ ಕನ್ನಡ–ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು	(ಸಂ॥ ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಾಯಣಪ್ಪ)	೧೯೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೯೬	ಷತಿಲ.	ಷಟ್ಸ್ಥಲ ತಿಲಕ	ಮುಖಬೋಳು ಸಿದ್ಧರಾಮ	೧೬೫೬	,, ,,
೧೩೯೭	ಷೋಡಶಿ.	ಷೋಡಶಿ	ಅನು॥ ಗುರುನಾಥ ಜೋಶಿ	೧೯೫೨	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೯೮	ಸಂಕಂಸ.	ಸಂಸಾರಿಗ ಕಂಸ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೪೫	ರಂಗಮಂಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೯೯	ಸಂಕವ.	ಸಂಸ್ಕೃತ ಕವಯಿತ್ರಿಯರು	ಕೆ. ಟಿ. ಪಾಂಡುರಂಗಿ	೧೯೫೭	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೦೦	ಸಂಚಿತ್ರ.	ಸಂಸಾರಚಿತ್ರ	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೫೦	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೪೦೧	ಸಂಜೀವಿ.	ಸಂಜೀವಿನಿ	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಪಾಟೀಲ	೧೯೪೯	ಸುವರ್ಣಭಾರತೀ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಳಗಾವಿ
೧೪೦೨	ಸಂಧ್ಯಾರಾ.	ಸಂಧ್ಯಾರಾಗ	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೪೪	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸ್ಟ್ಯಾಂಡರ್ಡ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೦೩	ಸಂನ್ಯಾಕ.	ಸಂನ್ಯಾಸಿ ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ಕುವೆಂಪು	೧೯೪೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೪೦೪	ಸಂಪಿಗೆ.	ಸಂಪಿಗೆ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೩೩	ಸಾಧನಕೇರಿ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೦೫	ಸಂಭಪ.	ಸಂಭವ ಪರ್ವ	ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ (?) (ಸಂ॥ ವಿ. ಶಾಮಾಚಾರ್ಯ)	ಸು. ೧೪೩೦	ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಬ್ರಾಂಚ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು
೧೪೦೬	ಸಂಭಾನೆ.	ಸಂಭಾವನೆ	ವಿವಿಧ ಲೇಖಕರು	೧೯೪೧	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೦೭	ಸಂರಾಣಂ.	ಸಂಕ್ಷೇಪ ರಾಮಾಯಣಂ	ಕೆ. ಆರ್. ನರಸಿಂಹಯ್ಯ	೧೯೦೯	ಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೪೦೮	ಸಂಸಕ.	ಸಂಸಕವಿ	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೫೬	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೦೯	ಸಂಸಪ.	ಸಂಸಪದ	ಸಂಸ	೧೯೨೮	ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ವರ್ಕ್ಸ್, ಧಾರವಾಡ
೧೪೧೦	ಸಕತೆ.	ಸಣ್ಣ ಕತೆಗಳು	ನವರತ್ನ ರಾಮರಾಯ	೧೯೫೧	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೧೧	ಸಕುಮಂ.	ಸತ್ಕಥಾಕುಸುಮಮಂಜರಿ	ನಾ. ವೆಂ. ಕುರಡಿ	೧೯೪೨	—
೧೪೧೨	ಸಖೀಗೀ.	ಸಖೀಗೀತ	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೫೧	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೧೩	ಸಗಬೊ.	ಸಗರದ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ಸಗರದ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮,ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೧೪	ಸಣ್ಣಕ.	ಮಾಸ್ತಿಯವರ ಪುಸ್ತಕಗಳು : ಕತೆಗಳು ೧, ೨	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೨೦–೧೯೫೭	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೧೫	ಸತ್ವಸಾ.	ಸತ್ವಸಾರ ಅಥವಾ ಶೌರ್ಯ ಸಂಜೀವನ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೧೫	ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಆನಂದವನ, ಅಗಡಿ
೧೪೧೬	ಸದಾಶ.	ಸದಾಶಿವ ಶತಕ	ಶಾಲ್ಯದ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	ಸು. ೧೭೬೯	ಕೆ. ಬಿ. ೩೪೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೧೭	ಸದ್ಗುರು.	ಸದ್ಗುರು ರಹಸ್ಯ	ಗುರುಬಸವ (ಸಂ॥ ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪ ಭಟ್ಟ)	ಸು. ೧೪೩೦	ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೧
೧೪೧೮	ಸನತ್ಕು.	ಸನತ್ಕುಮಾರ ಷಟ್ಪದಿ	ತೆರಕಣಾಂಬಿ ಬೊಮ್ಮರಸ	ಸು. ೧೪೮೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೬೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೧೯	ಸಮಜೀ.	ಸಮರಸವೇ ಜೀವನ	ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ	೧೯೫೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೨೦	ಸಮಪ.	ಸಮಯಪರೀಕ್ಷೆ	ಬ್ರಹ್ಮಶಿವ — (ಸಂ॥ ಬಿ. ಎಸ್. ಕುಲಕರ್ಣಿ)	ಸು. ೧೧೦೦	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೭೩, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು (ii) ಕನ್ನಡ ಸಂಶೋಧನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೮
೧೪೨೧	ಸಮಸೌ.	ಸಮರ ಸೌದಾಮಿನಿ	ವೆಂ. ಮು. ಜೋಶಿ	೧೯೫೭	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೨೨	ಸಮಾಲೋ.	ಸಮಾಲೋಕನ	ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೫೮	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೧೪೨೩	ಸಮಾವ.	ಸಕಲೇಶ ಮಾದರಸನ ವಚನಗಳು	ಸಕಲೇಶ ಮಾದರಸ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮,ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೨೪	ಸಮುಮ.	ಸಮುದ್ರಮಥನ (ಯಕ್ಷಗಾನ)	ಮೂಲ್ಕಿ ವಾಸುದೇವ ಪ್ರಭು	ಸು. ೧೮೫೦	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೨೫
೧೪೨೫	ಸಮ್ಯಕೌ.	ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ ಕೌಮುದಿ	ಮಂಗರಸ III (ಸಂ॥ ಆರ್. ತಾತಾಚಾರ್ಯ)	೧೫೦೮	ದೇ. ಫ. ಚೌಗುಲೆ, ಮಹಾವೀರ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಳಗಾವಿ, ೧೯೨೩
೧೪೨೬	ಸರಸ.	ಸರಸಮ್ಮನ ಸಮಾಧಿ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೭	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೪೨೭	ಸರಳಾ.	ಸರಳಾ	ಎಂ. ವಿ. ಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೧೪	—
೧೪೨೮	ಸರ್ವಜ್ಞ.	ಸರ್ವಜ್ಞನ ವಚನಗಳು	ಸರ್ವಜ್ಞ (ಸಂ॥ ಚನ್ನಪ್ಪ ಉತ್ತಂಗಿ)	ಸು. ೧೭೦೦	ಕೆ. ಇ. ಮಿಶನ್ ಹಾಯ್‌ಸ್ಕೂಲ್, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೨೪
೧೪೨೯	ಸರ್ವಮಂ.	ಸರ್ವಮಂಗಳಾ	ಚದುರಂಗ	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೩೦	ಸಸ್ಯಕ.	ಸಸ್ಯವಿಜ್ಞಾನಿಗಳ ಕತೆಗಳು	ಎಂ. ಎಸ್. ಎಸ್. ರಾವ್	೧೯೫೮	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೩೧	ಸಸ್ಯಶಾ.	ಸಸ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ	ಪಿ. ಎಸ್. ಚಿಕ್ಕಣ್ಣಯ್ಯ	೧೯೫೭	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೩೨	ಸಾಕಾಪ್ರ.	ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಕಾಮಪ್ರಚೋದನೆ	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೨	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು, ೧೯೬೦
೧೪೩೩	ಸಾಗಾಧ.	ಸಾಗಾರ ಧರ್ಮಾಮೃತ	ಆಶಾಧರ	—	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೬೯೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೩೪	ಸಾತ್ವಿವಿ.	ಸಾತ್ವಿಕ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾವಿಲಾಸ	ಚಿಕ್ಕುಪಾಧ್ಯಾಯ	೧೬೭೨–೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೩೫	ಸಾನಂಗ.	ಸಾನಂದ ಗಣೇಶನಕಥೆ (ಯಕ್ಷಗಾನ)	ಮೋ. ರಾಮಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರಿ	ಸು. ೧೮೦೦	ಮುದ್ರಣ (?), ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೬

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೪೩೬	ಸಾನಂಚ.	ಸಾನಂದ ಚರಿತ್ರೆ	ಕುಮಾರ ಪದ್ಮರಸ	ಸು. ೧೨೧೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೪೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೩೭	ಸಾರಂಗ.	ಸಾರಂಗಧರನ ಕಥೆ (ಯಕ್ಷಗಾನ)	ಸಾಂಬಯ್ಯ	ಸು. ೧೭೫೦	ವಾಗೀಶ್ವರೀ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೬
೧೪೩೮	ಸಾವಿಉ.	ಸಾವಿನ ಉಡಿಯಲ್ಲಿ	ಎನ್ಕೆ. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೪೯	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೩೯	ಸಾವಿಸ.	ಸಾವಿನೊಂದಿಗೆ ಸರಸ	ಎಚ್. ವಿ. ಭಟ್ಟ	೧೯೫೨	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೪೦	ಸಾಸತ್ಯ.	ಸಾವಿತ್ರೀ–ಸತ್ಯವಾನ	ನಾರಾಯಣ ವೆಂಕಟೇಶ ಕುರಡಿ	೧೯೧೩	—
೧೪೪೧	ಸಾಸಮಾ.	ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮಾಲೋಚನೆ	ಸ. ಸ. ಮಾಳವಾಡ	೧೯೫೬	ಸುರುಚಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೪೪೨	ಸಾಹಿಜೀ.	ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಜೀವನ ಕಲೆ	ರಾಳ್ಲಪಲ್ಲಿ ಅನಂತಕೃಷ್ಣಶರ್ಮ	೧೯೫೮	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೪೪೩	ಸಾಹಿತ್ಯಾಂ.	ಸಾಹಿತ್ಯಾಂಕ	(ಸಂ॥ ಎಚ್. ಬಿ. ಕುಲಕರ್ಣಿ)	೧೯೫೦	ಕುವೆಂಪು ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮಿತಿ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೪೪೪	ಸಾಹಿವಿ.	ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ವಿಮರ್ಶೆ	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೩೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೪೫	ಸಾಹಿಶ.	ಸಾಹಿತ್ಯಶಕ್ತಿ	ಡಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೪೪೬	ಸಾಹಿಸಂ.	ಸಾಹಿತ್ಯ–ಸಂಶೋಧನೆ	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೪೦	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೪೭	ಸಾಳ್ವಭಾ.	ಸಾಳ್ವಭಾರತ	ಸಾಳ್ವ	ಸು. ೧೫೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ. ೯೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೪೮	ಸಾಳ್ವಸಾಂ.	ಸಾಳ್ವಸಾಂಗತ್ಯ	,,	,,	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೪೬೨, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೪೯	ಸಿಂಗಿರಾ.	ಸಿಂಗಿರಾಜ ಪುರಾಣ	ಸಿಂಗಿರಾಜ (ಸಂ॥ ಎಚ್. ದೇವೀರಪ್ಪ)	ಸು. ೧೫೦೦	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೦
೧೪೫೦	ಸಿಕಾಶ.	ಸಿದ್ಧಾಂತ ಬಿಂದು ಪ್ರಕಾಶ	ಶಿವಾನಂದ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ	೧೯೧೦	ಕ್ರೌನ್ ಪ್ರೆಸ್ ಮುದ್ರಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೪೫೧	ಸಿಡಿಲು.	ಸಿಡಿಲು	ವಸುದೇವ ಭೂಪಾಲಂ	೧೯೪೭	ವಿಚಾರಸಾಹಿತ್ಯ ಲಿಮಿಟೆಡ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೫೨	ಸಿದ್ಧಕಾ.	ಸಿದ್ಧಲಿಂಗ ಕಾವ್ಯ	ಬಸವಕವಿ	೧೮೮೭	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೫೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೫೩	ಸಿದ್ಧಪು.	ಸಿದ್ಧರಾಮೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ	ಜಯದೇವಿತಾಯಿ ಲಿಗಾಡೆ	೧೯೬೫	ಕನ್ನಡ ಕೋಟಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಸೊಲ್ಲಾಪುರ
೧೪೫೪	ಸಿದ್ಧರಾ.	ಸಿದ್ಧರಾಮ ಚಾರಿತ್ರ	ರಾಘವಾಂಕ (ಸಂ॥ ಟಿ. ಎಸ್. ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯ, ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	ಸು. ೧೨೦೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘ, ಶಿವಮೊಗ್ಗ, ೧೯೪೦
೧೪೫೫	ಸಿದ್ಧವ.	ಸಿದ್ಧರಾಮೇಶ್ವರ ವಚನಗಳು	ಸಿದ್ಧರಾಮ (ಸಂ॥ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಿತಚಿಂತಕ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಪ್ರೆಸ್, ವಿಜಾಪುರ, ೧೯೩೩
೧೪೫೬	ಸಿದ್ಧಾಂತಿ.	ಸಟೀಕ ಅಮರಕೋಶವು	ಸಿದ್ಧಾಂತಿ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಿ	—	ಚೌಡೇಶ್ವರಿ ಬುಕ್‌ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೫೭	ಸಿದ್ಧೇಪು.	ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ	ವಿರಕ್ತ ತೋಂಟದಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಪಿ. ಆರ್. ಕರಿಬಸವಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೫೬೦	ಶಂಕರವಿಲಾಸ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೯೫
೧೪೫೮	ಸಿದ್ಧೇವ.	ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ವಚನಗಳು	ಸಿದ್ಧಲಿಂಗಸ್ವಾಮಿ (ಸಂ॥ ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ)	ಸು. ೧೪೮೦	ಸದ್ಧರ್ಮದೀಪಿಕೆ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೧
೧೪೫೯	ಶಿವಭಾ.	ಶಿವಗನ್ನಡ ಭಾಗ್ಯ	ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ನೆಲೋಗಲ್ಲು	೧೯೩೨	—
೧೪೬೦	ಸೀತಾಚ.	ಸೀತಾಚರಿತೆ	ನಂ. ಸುಬ್ಬಾಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೮೯೬	ಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಮೈಸೂರು
೧೪೬೧	ಸೀತಾರ.	ಸೀತಾರತ್ನ	ಎಂ. ರಮಾನಂದ ಘಾಟೆ	೧೯೫೪	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೬೨	ಸುಂಕಬಂ.	ಸುಂಕದ ಬಂಕಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ಸುಂಕದ ಬಂಕಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೬೩	ಸುಂದರಿ.	ಸುಂದರಿಯ ಹಂಬಲು ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸನ್	೧೯೫೦	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೬೪	ಸುಕುಮಾ.	ಸುಕುಮಾರ ಚರಿತಂ	ಶಾಂತಿನಾಥ (ಸಂ॥ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಟಿ. ಎಸ್. ಶಾಮರಾವ್)	೧೦೬೮	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘ, ಶಿವಮೊಗ್ಗ, ೧೯೫೪
೧೪೬೫	ಸುಖವಿ.	ಸುಖವಿಪ್ಲವ	ರಾ. ಸು. ಮಣಿ	೧೯೫೨	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೪೬೬	ಸುಗುಗಂ.	ಸುಗುಣ ಗಂಭೀರ	ಸಂಸ	—	ಬಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಯ್ಯಂಗಾರ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೬೭	ಸುಜ್ಞಾಚಂ.	ಸುಜ್ಞಾನ ಚಂದ್ರೋದಯ	ಶಿವರಾಮದಾಸ	—	ಮುದ್ರಣ (?), ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೬೮	ಸುದರ್ಶ.	ಸುದರ್ಶನ	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೪೬	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೬೯	ಸುಧಾ.	ಸುಧಾ	ಮೈ. ಶೇ. ಅನಂತಪದ್ಮನಾಭರಾವ್	೧೯೫೭	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವೇರಿ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಮಡಿಕೇರಿ
೧೪೭೦	ಸುನಂದಿ.	ಸುನಂದಿನಿ	—	—	—
೧೪೭೧	ಸುನೀತ.	ಸುನೀತ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೪೬	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೪೭೨	ಸುಬ್ಬಣ್ಣ.	ಸುಬ್ಬಣ್ಣ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೫೨	೯ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೭೩	ಸುಮಚ.	ಸುಮತಿ ಮದನಕುಮಾರ ಚರಿತ್ರೆ (ಭಾಗ I—II)	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೧೩	ಕಾಕ್ಸ್‌ಟನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೭೪	ಸುರರ.	ಸುರಗಿಯ ಚೌಡಯ್ಯನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೭೫	ಸುವಸಂ.	ಸುವರ್ಣ ಸಂಪುಟ	ಎಚ್. ದೇವೀರಪ್ಪ	೧೯೪೭	ಸಾಹಿತ್ಯಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೧೪೭೬	ಸುಸಾರ.	ಸುಬೋಧಸಾರ	ಮುಪ್ಪಿನ ಷಡಕ್ಷರಿ (ಸಂ॥ ಹರ್ಡೇಕರ ಮಂಜಪ್ಪ)	ಸು. ೧೭೦೦	ವೀರಶೈವ ವಿದ್ಯಾಲಯ, ಆಲಮಟ್ಟಿ, ೧೯೪೦
೧೪೭೭	ಸುಳವು.	ಸುಳವು–ಹೊಳವು	ವಿವಿಧ ಲೇಖಕರು	೧೯೩೯	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೭೮	ಸೂಕ್ತಿಸು.	ಸೂಕ್ತಿಸುಧಾರ್ಣವಂ	ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ (ಸಂ॥ ಎನ್. ಅನಂತರಂಗಾಚಾರ್)	ಸು. ೧೨೪೫	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೭
೧೪೭೯	ಸೂಜಿಗ.	ಸಂಸಾರವೆಂದರೆ ಸೂಜಿಗಲ್ಲು	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೨೬	ಸ್ವಧರ್ಮ ಕಥಾಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೮೦	ಸೂಪಶಾ.	ಸೂಪಶಾಸ್ತ್ರ	ಮಂಗರಸ III	೧೫೦೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: (?), ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೮೧	ಸೂರ್ಯಪಾ.	ಸೂರ್ಯಪಾನ	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೫೬	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೮೨	ಸೆಶೂರ.	ಸೆರೆಮನೆಯ ಶೂರ	ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯ ಬುರ್ಲಿ	೧೯೪೭	ಮಿಂಚಿನ ಬಳ್ಳಿ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೮೩	ಸೇದಿರ.	ಸೇದಿರಾಜರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೮೪	ಸೇನಾಹ.	ಸೇನಾಪತಿ ಡಾ. ಹರಡೀಕರರು	ರಾ. ವೆ. ಕರಗುದರಿ	೧೯೩೪	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೪೮೫	ಸೊಗಕ.	ಸೊಗಸಿನ ಕತೆ	ಅನು॥ ಭಾಸ್ಕರ ಗೋವಿಂದರಾವ ಗೋಖಲೆ	೧೯೪೫	ಸರಸ್ವತಿ ಪುಸ್ತಕ ಭಾಂಡಾರ, ಗದಗ
೧೪೮೬	ಸೊಬಸೋ.	ಸೊಬಗಿನ ಸೋನೆ	ದೇಪರಾಜ	ಸು. ೧೪೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೨೯೦, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೮೭	ಸೋಕ್ರಮ.	ಸೋಕ್ರಟೀಸನ ಮರಣ	ಅನು॥ ಎಸ್. ಜಿ. ಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೮೮	ಸೋತುಗೆ.	ಸೋತು ಗೆದ್ದವಳು	ತ್ರಿವೇಣಿ	೧೯೫೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಭಾರತೀ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೪೮೯	ಸೋಮಚ.	ಸೋಮನಾಥ ಚರಿತ್ರೆ (ಆದಿಸೆಟ್ಟಿ ಪುರಾಣ)	ರಾಘವಾಂಕ (ಸಂ॥ (i) ಬಿ. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ (ii) ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ, ಎಂ. ಎಸ್. ಸುಂಕಾಪುರ)	ಸು. ೧೨೦೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಬಿಜಾಪುರ, ೧೯೧೧ ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೬೧
೧೪೯೦	ಸೋಮಾರ.	ಸೋಮಾಸಿಮಾರರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೯೧	ಸೋಮೇಶ.	ಸೋಮೇಶ್ವರ ಶತಕ	ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ಸೋಮನಾಥ (ಸಂ॥ ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಾಯಣಪ್ಪ)	ಸು. ೧೧೯೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೯
೧೪೯೨	ಸೋಲು.	ಸೋಲು	ರಮಾನಂದ ಅಮೀನ	೧೯೫೩	ಚಂದ್ರಸಾಗರ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮುಂಬಯಿ
೧೪೯೩	ಸೌಇಇ.	South Indian Inscriptions (Vol. I—XX)	—	—	ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಪಬ್ಲಿಕೇಶನ್ ಬ್ರಾಂಚ್, ಕಲ್ಕತ್ತ
೧೪೯೪	ಸೌಂದಕಾ.	ಸೌಂದರ ಕಾವ್ಯ	ನೂರೊಂದಯ್ಯ	ಸು. ೧೭೪೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೨೮೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೯೫	ಸೌಂದಪು.	ಸೌಂದರ ಪುರಾಣಂ	ಬೊಮ್ಮರಸ (ಸಂ॥ ಪಿ. ಆರ್. ಕರಿಬಸವ ಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಎಂ. ಬಸವಲಿಂಗಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಎನ್. ಆರ್. ಕರಿಬಸವಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೪೫೦	ವೀರಶೈವ ಗ್ರಂಥಪ್ರಕಾಶಿಕಾ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೯
೧೪೯೬	ಸೌಗಂಧಿ.	ಸೌಗಂಧಿಕಾ ಪರಿಣಯ	ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೯೪–೧೮೬೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೨೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೯೭	ಸೌಗಂಪ.	,, ,,	ನಂಜುಂಡ	೧೮೪೧	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೩೦೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೯೮	ಸೌನಂದ.	ಸೌಂದರನಂದ	ಕಡವ ಶಂಭುಶರ್ಮ	೧೯೫೬	ಕನ್ನಡ ಪ್ರಪಂಚ ಪ್ರಕಾಶನ, ಕದ್ರಿ, ಮಂಗಳೂರು
೧೪೯೯	ಸ್ಕೂಲಮಿ.	ಸ್ಕೂಲ ಮಿಸ್ಟ್ರೆಸ್	ಬಿ. ಪಿ. ಕಾಳೆ	೧೯೪೯	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೦೦	ಸ್ಮಶಾವೈ.	ಸ್ಮಶಾನವೈರಾಗ್ಯ	ಗೋವಿಂದ ವೆಂಕಟೇಶ ಚುಳಕಿ	೧೯೪೮	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೫೦೧	ಸ್ಯಾಂಡರ್.	A Dictionary, Canarese and English	ಡೇನಿಯಲ್ ಸ್ಯಾಂಡರ್‌ಸನ್	೧೮೫೮	ವೆಸ್ಲಿಯನ್ ಮಿಷನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೦೨	ಸ್ವದರ್ಶಿ.	ಸ್ವಪ್ನದರ್ಶಿ ಮತ್ತು ಇತರ ನಾಟಕಗಳು	ಕೀರ್ತಿನಾಥ ಕುರ್ತುಕೋಟಿ	೧೯೫೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೦೩	ಸ್ವಪ್ನದ.	ಸ್ವಪ್ನದರ್ಶನ	ಶ್ರೀರಘು	೧೯೫೧	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸುವರ್ಣಭಾರತೀ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಳಗಾವಿ
೧೫೦೪	ಸ್ವಪ್ನವಾ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಸ್ವಪ್ನವಾಸವದತ್ತಂ	ಅನು॥ ಪಂಡಿತ ಭೀಮಾಜಿ ಜೀವಾಜಿ ಹುಲಿಕವಿ	೧೯೨೫	ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೦೫	ಸ್ವಯಂವ.	ಸ್ವಯಂವರ	ಮ. ನ. ಮೂರ್ತಿ	೧೯೫೪	ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು
೧೫೦೬	ಸ್ವರೂಪಾ.	ಸ್ವರೂಪಾಮೃತ	ಗುರುಬಸವ	ಸು. ೧೪೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೦೭	ಸ್ವರ್ಗಬಾ.	ಸ್ವರ್ಗದ ಬಾಗಿಲು	ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ	೧೯೫೧	ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೫೦೮	ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ.	ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದೆಡೆಗೆ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೧	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೦೯	ಸ್ವಾಭಿಮಾ.	ಸ್ವಾಭಿಮಾನ ಸಂಭ್ರಮ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೨೦	—
೧೫೧೦	ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ.	ಸ್ವಾಮಿ ಮತ್ತು ಅವನ ಸ್ನೇಹಿತರು	ಅನು॥ ಎಚ್.ವೈ. ಶಾರದಾ ಪ್ರಸಾದ್	೧೯೫೨	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೫೧೧	ಸ್ವಾವಲಂ.	ಸ್ವಾವಲಂಬನ	ಹೊಸೂರು ಭೀಮರಾಯ	೧೯೫೫	ಅಜಿತ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಳಗಾವಿ
೧೫೧೨	ಸ್ವಾವೀರ.	ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೀರರು (ಭಾಗ I)	ವಸುದೇವ ಭೂಪಾಲಂ	೧೯೫೦	ಸ್ವಭಾನು ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೧೩	ಹಂಗೀತೆ.	ಹಂಸಗೀತೆ	ತ. ರಾ. ಸು.	೧೯೫೮	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೧೪	ಹಂಪೆರ.	ಹಂಪೆಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೫೧೫	ಹಂಸಾ.	ಹಂಸಾ	ಬಿ. ಪಿ. ಕಾಳೆ	೧೯೫೩	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೧೬	ಹಕ್ಕಿನೋ.	ಹಕ್ಕಿನೋಟ	ದ. ಬಾ. ಕುಲಕರಣಿ	೧೯೫೭	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೧೭	ಹಕ್ಕಿಹೋ.	ಹಕ್ಕಿನ ಹೋರಾಟ	ಪ. ಸು. ಭಟ್ಟ	೧೯೪೮	ಶರಾವತಿ ಪ್ರಕಟನೆ ಮಂದಿರ, ಶಿರಸಿ
೧೫೧೮	ಹಗಲಿ.	ಹಗಲಿರುಳು	ಮುಳಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯ	೧೯೧೮	ಶಾರದಾ ಛಾಪಖಾನೆ, ಮಂಗಳೂರು
೧೫೧೯	ಹಚಕಾ.	ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕಾವ್ಯಂ	ರಾಘವಾಂಕ (ಸಂ॥ ಎನ್.ಬಸವಾರಾಧ್ಯ, ಎಸ್.ಬಸಪ್ಪ)	ಸು. ೧೨೦೦	ಪ್ರಾಚ್ಯಕಾವ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೫
೧೫೨೦	ಹತ್ತುಮ.	ಹತ್ತು ಮಕ್ಕಳ ತಾಯಿ	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೫೨	ಆನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೨೧	ಹದಿಬ.	ಹದಿಬದೆಯ ಧರ್ಮ	ಸಂಚಿಯ ಹೊನ್ನಮ್ಮ (ಸಂ॥ ಡಿ. ಚಂಪಾಬಾಯಿ)	ಸು. ೧೬೮೦	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೦
೧೫೨೨	ಹನುಮ.	ಹನುಮದ್ವಿಲಾಸ (ಯಕ್ಷಗಾನ)	ತಿಪ್ಪಣಾರ್ಯ	ಸು. ೧೭೫೦	ಸುಬೋಧ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೨೩	ಹನ್ನೊಂದ.	ಹನ್ನೊಂದನೆ ಅವತಾರ	ಬೀಚಿ	೧೯೫೮	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೨೪	ಹಬ್ಬಿಬ.	ಹಬ್ಬಿದ ಬಳ್ಳಿ	ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೫೩	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೨೫	ಹಮುಚ.	ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಮಹಾರಾಯನ ಚರಿತ್ರೆ	ಮಹಾಂತ ದೇಶಿಕೇಂದ್ರ	೧೮೮೪	ಬೆಂಗಳೂರು ಬುಕ್ ಡಿಪೋ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೦೮
೧೫೨೬	ಹಮುಪ.	ಹಜರತ ಮಹಮ್ಮದ ಪಯಗಂಬರರು	ಎಂ. ಪಿ. ಪೂಜಾರ	೧೯೨೦	ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೨೭	ಹರಿಕೋ.	ಹರಿನ ಕೋಟು	ಬಿ. ಎಂ. ಇದಿನಬ್ಬ	೧೯೫೭	ಸೌಹಾರ್ದ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮಂಗಳೂರು
೧೫೨೮	ಹರಿಚ.	ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಚರಿತ್ರೆ (ಯಕ್ಷಗಾನ)	—	ಸು. ೧೮೦೦	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೨೫
೧೫೨೯	ಹರಿಜ.	ಹರಿಜನ್ವಾರ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೩೪	ಎಚ್. ಎನ್. ರಾವ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೩೦	ಹರಿಸಾ.	ಹರಿಭಕ್ತಿಸಾರ	ಕನಕದಾಸ (ಸಂ॥ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರೀ, ಕೆ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್)	ಸು. ೧೫೫೦	ಶ್ರೀ ಕನಕದಾಸರ ನಾಲ್ಕುನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಉತ್ಸವ ಸಮಿತಿ, ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೬೫

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೫೩೧	ಹರಿಸಾಂ.	ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಸಾಂಗತ್ಯ	ಬೊಂಬೆಯ ಲಕ್ಕ (ಸಂ॥ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ)	೧೫೩೮	ವಯಸ್ಕರ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಮಿತಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೪
೧೫೩೨	ಹಲಾಯು.	ಅಭಿಧಾನರತ್ನಮಾಲಾ ಕರ್ಣಾಟಕ ಟೀಕೆ	ನಾಗವರ್ಮ II (ಸಂ॥ ಎ. ವೆಂಕಟರಾವ್, ಎಚ್. ಶೇಷ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೧೪೫	ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೪೦
೧೫೩೩	ಹಲಾರ.	ಹಲಾಯುಧ ದೇವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೫೩೪	ಹಸಾರ.	ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ	ಜಗನ್ನಾಥದಾಸ (ಸಂ॥ (i) ಎಂ. ಮೂರ್ತಿರಾಯ (ii) ಕೆ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್)	ಸು. ೧೭೭೫	"ಶ್ರೀ ಹರಿಕೃಪಾ," ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೦೯ ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೧
೧೫೩೫	ಹಸಿವು.	ಹಸಿವು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೩೧	ಬಾಲಸಾಹಿತ್ಯಮಂಡಲ ಲಿ., ಮಂಗಳೂರು
೧೫೩೬	ಹಸ್ತಿಮಾ.	ಹಸ್ತಿಗಿರಿ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ	ಚಿಕ್ಕುಪಾಧ್ಯಾಯ	೧೬೭೨–೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ. ೬೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೫೩೭	ಹಹಸ.	ಹಳ್ಳಿಯ ಹತ್ತು ಸಮಸ್ತರು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೪	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೫೩೮	ಹಳ್ಳಹಾ.	ಹಳ್ಳದಿಂದ ಹಾದಿಗೆ	ಜನಾರ್ದನ ಗುರ್ಕಾರ್	೧೯೫೩	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೩೯	ಹಳ್ಳಿಬಾ.	ಹಳ್ಳಿಯ ಬಾಳು	ಗೊರೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಿಅಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೪೩	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೫೪೦	ಹಳ್ಳಿಯ.	ಹಳ್ಳಿಯ ಹಾಡುಗಳು	,, ,, ,,	೧೯೫೪	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೪೧	ಹಳ್ಳಿಹಾ.	ಹಳ್ಳಿಯ ಹಾಡು	ಎಂ. ಎಸ್. ಗೋಪಾಲನ್	—	ವಯಸ್ಕರ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಮಿತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೫೪೨	ಹಾಡುಪಾ.	ಹಾಡುಪಾಡು	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೫೬	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೪೩	ಹಾಡುಹು.	ಹಾಡುವ ಹುಡಿಗೆ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬಿಂದುಮಾಧವ	೧೯೪೭	ಸಿಟಿ ಬುಕ್‌ಸ್ಟಾಲ್, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೫೪೪	ಹಾಸುಹೊ.	ಹಾಸುಹೊಕ್ಕು	ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ಕುಲಕರಣಿ	೧೯೫೧	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೪೫	ಹಾಸ್ಯಮಂ.	ಹಾಸ್ಯಮಂಜರಿ	(ಸಂ॥ ಕಡಂದಲೆ ಬಿ. ರಾಮರಾಯ)	೧೯೩೧	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೧೫೪೬	ಹಾಹುತ್ತ.	ಹಾವಿನ ಹುತ್ತ	ಭಾರತೀಸುತ	೧೯೫೮	ಕನ್ನಡ ಪ್ರಪಂಚ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮಂಗಳೂರು
೧೫೪೭	ಹಿಂಕತೆ.	ಹಿಂದಿನ ಕತೆಗಳು	ಕಡೆಂಗೋಡ್ಲು ಶಂಕರಭಟ್ಟ	೧೯೩೭	—
೧೫೪೮	ಹಿಂಕಿರು.	ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದ ಕಿರುಗತೆಗಳು	ಅನು॥ ಬಿ. ಎಸ್. ರಾಮಸ್ವಾಮಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೫೭	ಎಸ್. ಎಸ್. ಎನ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೪೯	ಹಿಂದಸಾ.	ಹಿಂದೂದರ್ಶನ ಸಾರ	ಲಕ್ಷ್ಮೀಪುರಂ ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯ	೧೯೪೦	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೫೫೦	ಹಿಂದುಇ.	ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ಇತಿಹಾಸ	ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ, ಹ. ಚ. ಹಲಗಲಿ	೧೯೨೯	—
೧೫೫೧	ಹಿಂಮುಸ.	ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಆಳಿಕೆ	ಬಾ. ಕೃ. ಹಳೇಪೇಟೆ	೧೯೩೩	—
೧೫೫೨	ಹುಚ್ಚಮ.	ಹುಚ್ಚರ ಮನೆ	(ಸಂ॥ ಎಂ. ಹರಿದಾಸರಾಯ)	೧೯೫೧	ಸರ್ವೋದಯ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೫೫೩	ಹುಚ್ಚಾಟ.	ಹುಚ್ಚಾಟಗಳು	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೩೫	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಾಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೫೫೪	ಹುಚ್ಚುಹು.	ಹುಚ್ಚುಹುರುಳು	ಬೀಚಿ	೧೯೫೯	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೫೫	ಹುಟ್ಟಿಹ.	ಹುಟ್ಟಿದ ಹಳ್ಳಿ–ಹಳ್ಳಿಯ ಹಾಡುಗಳು	ಅರ್ಚಕ ಬಿ. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ	೧೯೩೩	ವರ್ಧಮಾನ ಪವರ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು
೧೫೫೬	ಹುಮುಖ.	ಹುಚ್ಚು ಮನಸ್ಸಿನ ಹತ್ತು ಮುಖಗಳು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೮	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೫೫೭	ಹುಸಂಕ.	ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ	ರಂ. ರಾ. ದಿವಾಕರ	–೧೯೬೫	ಲೋಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಟ್ರಸ್ಟ್, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೫೫೮	ಹೂಅರ.	ಹೂ ಅರಳಿತು	ಪಿ. ವೆಂಕೋಬಾಚಾರ್ಯ	೧೯೫೦	ಆನಂದ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೫೫೯	ಹೂಬಾಣ.	ಹುಚ್ಚು ಬೆಳದಿಂಗಳಿನ ಹೂಬಾಣಗಳು	ಪ. ರಮಾನಂದ	೧೯೫೦	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೬೦	ಹೂಬಿಸಿ.	ಹೂಬಿಸಿಲು	ಶ್ಯಾಮಲಾದೇವಿ	೧೯೪೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮನೋರಂಜನ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೬೧	ಹೂಹಣ್ಣು.	ಹೂವು–ಹಣ್ಣು	ತ್ರಿವೇಣಿ	೧೯೫೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೫೬೨	ಹೂಹಾದಿ.	ಹೂವು ಚೆಲ್ಲಿದ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ	ಕೆ. ವಿ. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ	೧೯೫೭	ಅಕ್ಷರ ಪ್ರಕಾಶನ, ಸಾಗರ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೫೬೩	ಹೃದಸ.	ಹೃದಯ ಸಮುದ್ರ	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೫೬	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೬೪	ಹೆಂಗೂರ.	ಹೆರೂರ ಹೆಂಗೂಸಿನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೫೬೫	ಹೆಬ್ಬೆರ.	ಹೆಬ್ಬೆರಳು	ಗೋವಿಂದ ಪೈ	೧೯೪೮	ಬಾಳಿಗಾ ಎಂಡ್ ಸನ್ಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೧೫೬೬	ಹೆಮಪ.	ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಪದಗಳು	(ಸಂ॥ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ)	೧೯೪೮	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಯಸ್ಕರ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಮಿತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೫೬೭	ಹೈಆರಿ.	Annual Report of the Archaeological Department of H.E.H. the Nizam's Dominions	—	೧೯೩೫–೩೮	ಡೈರೆಕ್ಟರ್ ಆಫ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಜಿ, ಹೈದರಾಬಾದ್
೧೫೬೮	ಹೈಆಸಿ.	A Corpus of Inscriptions in the Telingana Districts of H.E.H. the Nizam's Dominions VII, XII, XIII	(ಸಂ॥ ಪಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್)	—	ಆರ್ಕಿಯಲಾಜಿಕಲ್ ಡಿಪಾರ್ಟ್‌ಮೆಂಟ್, ಹೈದರಾಬಾದ್
೧೫೬೯	ಹೊಂಗಳು.	ಹೊಂಗನಸುಗಳು	ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೮೮೪–೧೯೪೬	ವಿಶ್ವಸಾಹಿತ್ಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೮
೧೫೭೦	ಹೊಂಬಿಲು.	ಹೊಂಬಿಸಿಲು	ಶ್ಯಾಮಲಾದೇವಿ	೧೯೪೫	ಮನೋರಂಜನ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೭೧	ಹೊನುಗ.	ಹೊಸಗನ್ನಡ ನುಡಿಗನ್ನಡಿ ಎಂಬ ಹೊಸಗನ್ನಡ ವ್ಯಾಕರಣವು	ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ಕೃಷ್ಣಮಾಚಾರ್ಯ	ಸು. ೧೮೩೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಬೇಸಲ್ ಮಿಷನ್ ಬುಕ್ ಎಂಡ್ ಟ್ರಾಕ್ಟ್ ಡಿಪಾಜಿಟರಿ, ಮಂಗಳೂರು
೧೫೭೨	ಹೊಲಮ.	ಹೊಲ – ಮನೆ	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಪಾಟೀಲ	೧೯೫೪	ವಾಹಿನೀ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೭೩	ಹೊಸಂಸಾ.	ಹೊಸ ಸಂಸಾರ ಮತ್ತು ಇತರ ಏಕಾಂಕಗಳು	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೫೦	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೭೪	ಹೊಸಕ್ಷಿ.	ಹೊಸಕ್ಷಿತಿಜ	(ಸಂ॥ ಜಿ. ಬಿ. ಜೋಶಿ)	೧೯೬೫	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೭೫	ಹೊಸಬೆ.	ಹೊಸಬೆಳಕು	ವೆಂ. ಮು. ಜೋಶಿ	೧೯೫೨	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೭೬	ಹೊಸಮೇ.	ಹೊಸ ಮೇನೇಜರು	ಕೋ. ಸು. ಸೀತಾರಾಂ	೧೯೫೫	ಮುದ್ರಣ (?), ಅರಸೀಕೆರೆ
೧೫೭೭	ಹೊಸಹು.	ಹೊಸಹುಟ್ಟು	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೩೧	ವಿ. ಜಿ. ಟಿ. ಜನರಲ್ ಏಜೆನ್ಸಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೭೮	ಹೊಸೂಹ.	ಹೊಸೂರಿನ ಹಲವರು	ಟಿ. ಮಹಾಬಲೇಶ್ವರ ಭಟ್ಟ	೧೯೫೧	ವಸಂತ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಸಾಗರ
೧೫೭೯	ಹೋರಾಟ.	ಹೋರಾಟ	ವಾಮನ ಮಲ್ಯ	೧೯೫೦	ಆದರ್ಶ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಮಂಗಳೂರು
೧೫೮೦	ಱಟ್ಟಮ.	ಱಟ್ಟನುತಂ	ಱಟ್ಟ (ಸಂ॥ ಎಚ್. ಶೇಷ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೩೦೦	ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೦

ಅನುಬಂಧ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧	ಅಭಿಮಾ.	ಅಭಿಮಾನ	ಅ. ನ. ಕೃ.	೧೯೬೦	ಜಿ. ಕೆ. ಅಂಡ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨	ಆಪ್ಟೆ.	The Practical Sanskrit—English Dictionary	ವಿ. ಎಸ್. ಆಪ್ಟೆ	೧೯೫೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಪ್ರಸಾದ್ ಪ್ರಕಾಶನ, ಪೂನ
೩	ಆಭಾನೃ.	ಆಧುನಿಕ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ನೃತ್ಯಕಲೆ	ಯು. ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣರಾವ್, ಚಂದ್ರಭಾಗಾದೇವಿ	೧೯೫೬	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೪	ಋಕ್ಸಾರ.	ಋಕ್ಸಂಹಿತಾಸಾರ	ಜಿ. ಎನ್. ಚಕ್ರವರ್ತಿ	೧೯೬೫	ಜಿ. ಎನ್. ಚಕ್ರವರ್ತಿ, ಸೆಯಿಂಟ್ ಫಿಲೋಮಿನಾ ಕಾಲೇಜು, ಮೈಸೂರು
೫	ಕಂಬಹು.	ಕಂಬದ ಹುಚ್ಚು	ಜನಾರ್ದನ ಗುರ್ಕಾರ್	೧೯೬೬	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೬	ಕಪಾಕುಂ.	ಕಪಾಲ ಕುಂಡಲ	ಅನು॥ ಬಿ. ವೆಂಕಟಾಚಾರ್ಯ	೧೮೯೮	ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೬೪
೭	ಕಾಗೆಕ.	ಕಾಗೆಗೆ ಹೇಳಿದ ಕಥೆ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಹಾವನೂರ	೧೯೫೯	ಪರಾಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೮	ಕೆಲರೋ.	ಕೆಲವು ಸಾಂಕ್ರಾಮಿಕ ರೋಗಗಳು	ಎ. ನಾರಾಯಣಪ್ಪ	೧೯೬೩	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೯	ಕೌಶಿರಾ.	ಕೌಶಿಕ ರಾಮಾಯಣ	ಬತ್ತಲೇಶ್ವರ (ಸಂ॥ ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ)	ಸು. ೧೪೩೦	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು, ೧೯೬೬
೧೦	ಕ್ಷಪಣ.	ಕ್ಷಪಣಸಾರ	ಮಾಧವಚಂದ್ರ ದಿವ್ಯಗುಣ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ. ೭೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೧	ಗಾನಕ.	ಗಾನಕಲೆ	ರಾಳ್ಳಪಲ್ಲಿ ಅನಂತಕೃಷ್ಣ ಶರ್ಮ	೧೯೫೨	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೨	ಗಾಳಿಪ.	ಗಾಳಿಪಟ	ರಾ. ಕು.	೧೯೬೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೩	ಗೃಹವಿ.	ಗೃಹವಿಜ್ಞಾನ	ಬಿ. ಸುಶೀಲಾ ಲಿಂಗಯ್ಯ	೧೯೫೯	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೪	ಗುಣಸಾ.	ಗುಣಸಾಗರ	ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಾಯಣಪ್ಪ	೧೯೩೦	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಎಸ್. ಎಸ್. ಎನ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೬೨
೧೫	ಚಂದ್ರಹ.	ಚಂದ್ರಹಾಸ	ಕುವೆಂಪು	೧೯೬೩	ಉದಯರವಿ, ಮೈಸೂರು
೧೬	ಚಿಂತನ.	ಚಿಂತನ	ವಿನಾಯಕ	೧೯೬೪	ಸುರುಚಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೭	ತದ್ಭಕೋ.	ತದ್ಭವ – ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಕೋಶ	(ಸಂ॥ ಡಿ. ವಿ. ಹೊಳ್ಳ)	೧೯೫೬	ಫೆರ್ನಾಂಡಿಸ್ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ವರ್ಕ್ಸ್, ಕುಂದಾಪುರ
೧೮	ದಾನಚಿಂ.	ದಾನಚಿಂತಾಮಣಿ	ಜಿ. ಬ್ರಹ್ಮಪ್ಪ	೧೯೬೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಅತ್ತಿಮಬ್ಬೆ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೯	ಧನಂನಿ.	ಧನಂಜಯ ನಿಘಂಟು (ಸಟೀಕು)	—	—	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ. ೨೯೦, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೦	ನಾನಾರ.	ನಾನಾರ್ಥ ರತ್ನಾಕರ ,, ,, ಟೀಕು	ನಾಗವರ್ಮ (ಸಂ॥ ತೋವಿನಕೆರೆ ರಾಯಣ್ಣ, ಹೆಸರಘಟ್ಟದ ಹೊನ್ನಪ್ಪ)	?	ವಿಚಾರದರ್ಪಣ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೫
೨೧	ನಾನಾಶ.	ನಾನಾರ್ಥ ಶಬ್ದಾವಳಿ ಮತ್ತು ಸಂಜ್ಞಾರ್ಥಗಳು	—	೧೮೯೫	ಬಾಸೆಲ್ ಮಿಷನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೨೨	ನಿಶೆಉ.	ನಿಶೆಯಿಂದ ಉಷೆಗೆ	ಎ. ಪಿ. ನರಸಪ್ಪ	೧೯೫೫	ತಾಂಡವ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೨೩	ನೆಲಮು.	ನೆಲ – ಮುಗಿಲು	ಚೆನ್ನವೀರ ಕಣವಿ	೧೯೬೫	ಶಾರದಾಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೨೪	ಪದ್ಮಸ.	ಪದ್ಮ ಸರೋವರ	ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣ ಚಡಗ	೧೯೬೫	ಗೀತಾ ಏಜೆನ್ಸಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೫	ಪರಜೀ.	ಪರತಂತ್ರ ಜೀವಿಗಳು ಮತ್ತು ಪರತಂತ್ರ ಜೀವನ	ಹೆಚ್. ಬಿ. ದೇವರಾಜ ಸರ್ಕಾರ್	೧೯೫೮	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೨೬	ಪುನರು.	ಪುನರುತ್ಥಾನ	ಅನು॥ ದೇ. ಜವರೇಗೌಡ	೧೯೬೫	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೨೭	ಪೂಜ್ಯಚ.	ಪೂಜ್ಯಪಾದ ಚರಿತೆ	ಪದ್ಮರಾಜ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೧೪೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೮	ಬಿಜ್ಜಪು.	ಬಿಜ್ಜಣರಾಯ ಪುರಾಣ	ಚಂದ್ರಸಾಗರವರ್ಣಿ (ಸಂ॥ ಚಂದ್ರಪ್ಪನವರ ಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯ)	೧೭೫೦	ಶ್ರೀ ಮಹಾವೀರ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಬೆಳಗಾವಿ
೨೯	ಭಾಷಾಶಾ.	ಕನ್ನಡ ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರ	ರಾ. ಯ. ಧಾರವಾಡಕರ	೧೯೬೪	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಅಭಿಜಾತ ಸಂಗೀತ ಪ್ರಚಾರ ಸಭಾ, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೩೦	ಭೈರಸೂ.	ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯದ ಕಥಾಮಣಿ ಸೂತ್ರರತ್ನಾಕರ (ಭಾಗ I)	ಶಾಂತಲಿಂಗ ದೇಶಿಕ (ಸಂ॥ ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ, ಎಂ. ಎಸ್. ಸುಂಕಾಪುರ)	೧೬೭೨	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೬೪
೩೧	ಮಸಾಹಿ.	ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೫೯	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೩೨	ಮುದ್ರಕ.	ಮುದ್ರಣ ಕಲೆ	ಡಿ. ಎಸ್. ಗುರುಬಸವಪ್ಪ, ಬಿ. ಪಿ. ಮಲ್ಲರಾಜೆ ಅರಸು	೧೯೬೦	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೩೩	ಮುನಿವಂ.	ಮುನಿವಂಶಾಭ್ಯುದಯ	ಚಿದಾನಂದ ಕವಿ	೧೬೭೨–೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೧೯೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೪	ಯೋಧಪು.	ಯೋಧನ ಪುನರಾಗಮನ	ಅನು॥ ಎ. ಎನ್. ಮೂರ್ತಿರಾವ್	೧೯೪೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಿಶ್ವಸಾಹಿತ್ಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೯
೩೫	ರಾಕ್ಷಮು.	ರಾಕ್ಷಸನ ಮುದ್ರಿಕೆ	ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೪೨	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೩೬	ರಾಜ್ಯೋದ.	ರಾಜ್ಯೋದಯ	ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್ ಕೊರಟಿ	೧೯೬೧	ಅನಂತ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೭	ವೀರಯೋ.	ವೀರಯೋಧ	ಆನಂದ	೧೯೫೬	ರುಚಿರ ಪುಸ್ತಕ ನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೩೮	ವ್ಯವಮು.	ವ್ಯವಸಾಯದ ಮಣ್ಣುಗಳು	ಕೊರಪಾಡು ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೩೯	ಶಂಕಕಂ.	ಶಂಕರದೇವರ ಕಂದ	ಶಂಕರದೇವ (ಸಂ॥ ಸಿ. ಮಹಾದೇವಪ್ಪ)	೧೫ ನೆಯ ಶತ	ಶ್ರೀ ಪಾಂಡುರಂಗ ಪ್ರೆಸ್, ತುಮಕೂರು, ೧೯೫೮
೪೦	ಶಕ್ತಿವಿ.	ಶಕ್ತಿವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತವೇದಾಂತ	ಟಿ. ಜಿ. ಸಿದ್ಧಪ್ಪಾರಾಧ್ಯ	೧೯೬೨	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೪೧	ಶಾಸಪ.	ಶಾಸನ ಪರಿಚಯ	ದೇಸಾಯಿ ಪಾಂಡುರಂಗರಾಯ	೧೯೫೬	ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಸಂಶೋಧಕ ಮಂಡಲ, ಧಾರವಾಡ
೪೨	ಶಿಲಾಲ.	ಶಿಲಾಲತೆ	ಕೆ. ಎಸ್. ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ	೧೯೫೮	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೪೩	ಶಿವದ.	ಶಿವಭಕ್ತಿವಿಲಾಸದರ್ಪಣ	ಕಳಲೆ ನಂಜರಾಜ	ಸು. ೧೭೪೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೨೯, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೪	ಶೂನ್ಯಕು.	ಶೂನ್ಯಸಂಪಾದನೆಯನ್ನು ಕುರಿತು	ಎಂ.. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ	೧೯೬೨	ಮೋಹನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೪೫	ಸಂಗೀಚಂ.	ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರ ಚಂದ್ರಿಕೆ	ಎಲ್. ರಾಜಾರಾವ್	೧೯೬೫	ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಸಂಗೀತ ಕಲಾಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೬	ಸಂಜೀವ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಜೀವನಂ	ಶೃಂಗಾರಕವಿ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೬೦೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೬
೪೭	ಸವತಿ.	ಸವತಿ ಗಂಧವಾರಣೆ	ಸಮೇತನಹಳ್ಳಿ ರಾಮರಾಯ	೧೯೬೧	ಮೈಸೂರು ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಅಂಡ್ ಪಬ್ಲಿಷಿಂಗ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು
೪೮	ಸಾಹಿಪ್ರ.	ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರವೇಶ	ಸಿ. ಪಿ. ಕೃಷ್ಣಕುಮಾರ್	೧೯೬೫	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಹಕಾರೀ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ನಿಯಮಿತ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೯	ಸಿರಿಕೋ.	ಸಿರಿಗನ್ನಡ ಅರ್ಥಕೋಶ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೦	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಹರ್ಷ ಮುದ್ರಣ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು, ೧೯೪೯
೫೦	ಹಮ್ಮೀರ.	ಹಮ್ಮೀರ ಕಾವ್ಯ	ಮುರಿಗೆ ದೇಶಿಕೇಂದ್ರ (ಸಂ॥ ಎಂ. ಎಸ್. ಸುಂಕಾಪುರ)	೧೫೪೦	ಸುಕುಮಾರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಶಿವಯೋಗ ಮಂದಿರ, ಬಾಗಲಕೋಟೆ

ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಗಳು ಮತ್ತು ಸಂಕೇತಗಳು

೧. ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಗಳು

(ಅ).	ಅವ್ಯಯ
ಅಡಿಟ.	ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ
[ಅದ್ವೈತ]	ಅದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ
ಅನು॥	ಅನುವಾದಕ
ಅನ್ಯ.	ಅನ್ಯಭಾಷೀಯ
ಅನ್ಯದೇ.	ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ
ಅರ.	ಅರಬ್ಬಿ
ಅರಿಕೆ.	ಅರಿಕೆ
[ಅಶಿಷ್ಟ]	ಅಶಿಷ್ಟ ಪ್ರಯೋಗ
(ಆಲಂ)	ಆಲಂಕಾರಿಕವಾಗಿ
ಇಂ.	ಇಂಗ್ಲಿಷ್
(ಉಕ)	ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕ
ಉಪ.	ಉಪಸರ್ಗ
ಉದಾ—	ಉದಾಹರಣೆ
(ಏಕ)	ಏಕವಚನ
ಒಗಟು	ಒಗಟು
ಒರಿ.	ಒರಿಯಾ
ಓರಿಇ.	ಓರಿಯಂಟಲ್ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್
ಓರಿಲೈ.	ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಓರಿಯಂಟಲ್ ಮ್ಯಾನ್ಯುಸ್ಕ್ರಿಪ್ಟ್ಸ್ ಲೈಬ್ರರಿ
(ಕರಾ)	ಕರಾವಳಿಯ ಪ್ರದೇಶ
[ಕಾವ್ಯಮೀ]	ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆ
ಕುಇ.	ಕುಇ
ಕುರುಖ್.	ಕುರುಖ್
ಕುವಿ.	ಕುವಿ
ಕೊಡ.	ಕೊಡಗು
ಕೋಲಾ.	ಕೋಲಾಮಿ
ಕೋಶ.	ಕೋಶ
(ಕ್ರಿ).	ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕ
[ಗಜ]	ಗಜಶಾಸ್ತ್ರ
[ಗಣಿತ]	ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರ
ಗಾದೆ.	ಗಾದೆ
(ಗು).	ಗುಣವಾಚಕ
ಗುಜ.	ಗುಜರಾತಿ
ಗೊಂಡಿ.	ಗೊಂಡಿ
[ಛಂದ]	ಛಂದಸ್ಸು
[ಜೈನ]	ಜೈನಧರ್ಮ
ಜೋಗುಳ.	ಜೋಗುಳ
[ಜ್ಯೋತಿ]	ಜ್ಯೋತಿಷಶಾಸ್ತ್ರ
ಟ.	ಟಿಪ್ಪಣಿ
[ತತ್ತ್ವಶಾ]	ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ
ತಮಿ.	ತಮಿಳು
ತುಳು.	ತುಳು
ತೆಲು.	ತೆಲುಗು
(ದಕ)	ದಕ್ಷಿಣ ಕರ್ನಾಟಕ (ಹಳೆಯ ಮೈಸೂರು)
ದೇ.	ದೇಶ್ಯ
ದೇಶೀ.	ದೇಶೀಯ
(ದ್ವಿರುಕ್ತಿ).	ದ್ವಿರುಕ್ತಿ
[ದ್ವೈತ]	ದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ
(ನಪುಂ).	ನಪುಂಸಕಲಿಂಗ
(ನಾ).	ನಾಮವಾಚಕ
[ನಾಟ್ಯ]	ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ
ನಾಯ್ಕಿ.	ನಾಯ್ಕಿ
ನೇಪಾ.	ನೇಪಾಳಿ
ನೋ.	ನೋಡಿ
[ನ್ಯಾಯ]	ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರ
ಪ.	ಪಲ್ಲವಿ
ಪಂಜಾ.	ಪಂಜಾಬಿ
ಪರಾ.	ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿ
ಪರಿ.	ಪರಿಶಿಷ್ಟ
ಪರ್ಜಿ.	ಪರ್ಜಿ
[ಪಾಠಾಂ.]	ಪಾಠಾಂತರ
ಪಾರ.	ಪಾರಸಿ
ಪಾಲಿ.	ಪಾಲಿ
ಪೀ.	ಪೀಠಿಕೆ
ಪು.	ಪುಟ
(ಪುಂ).	ಪುಲ್ಲಿಂಗ
(ಪುಂಸ್ತ್ರೀ).	ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ
(ಪ್ರ).	ಪ್ರತ್ಯಯ
ಪ್ರಯೋ.	ಪ್ರಯೋಗ
ಪ್ರಾ.	ಪ್ರಾಕೃತ
(ಪ್ರಾದೇ)	ಪ್ರಾದೇಶಿಕ

(ಬಹುವ)	ಬಹುವಚನ
[ಬೌದ್ಧ]	ಬೌದ್ಧಧರ್ಮ
ಬ್ರಾಹೂ.	ಬ್ರಾಹೂಈ
ಭವಿಕೃ.	ಭವಿಷ್ಯತ್ ಕೃದಂತ
[ಭೂಗೋಳ]	ಭೂಗೋಳಶಾಸ್ತ್ರ
(ಭೂತಕೃ)	ಭೂತಕೃದಂತ
(ಭೂತನ್ಯೂ)	ಭೂತನ್ಯೂನ
ಮರಾ.	ಮರಾಠಿ
ಮಲ.	ಮಲಯಾಳಂ
ಮಲ್ಟೊ.	ಮಲ್ಟೊ
ಮು.	ಮುನ್ನುಡಿ
ಮೂಲದ್ರಾ.	ಮೂಲದ್ರಾವಿಡ
[ರಾಜನೀ]	ರಾಜನೀತಿ
ರೂಢಿ.	ರೂಢಿ
[ವಿಜ್ಞಾ]	ವಿಜ್ಞಾನ
[ವಿಶಿಷ್ಟಾ]	ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ
[ವೀಶೈ]	ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮ
[ವ್ಯಾಕ]	ವ್ಯಾಕರಣ
ವೃತ್ತಿ	ವೃತ್ತಿ
[ವೇದಾಂತ]	ವೇದಾಂತ
[ವೈದ್ಯಶಾ]	ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ
ವ್ಯಾಖ್ಯಾ.	ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ
ಶತ.	ಶತಮಾನ
[ಶೈವ]	ಶೈವಧರ್ಮ
ಸಂ.	ಸಂಸ್ಕೃತ
(ಸಂ॥)	ಸಂಪಾದಕ, ಸಂಗ್ರಾಹಕ
[ಸಂಗೀತ]	ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರ
(ಸ).	ಸರ್ವನಾಮ
ಸಿಂಧಿ.	ಸಿಂಧಿ
ಸೂ.	ಸೂಚನೆ
(ಸ್ತ್ರೀ).	ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ
ಹಿಂ.	ಹಿಂದಿ – ಹಿಂದೂಸ್ತಾನಿ – ಉರ್ದು
ಹೋ.	ಹೋಲಿಸಿ
(S)	Supplement

೨. ಸಂಕೇತಗಳು

. . .	ಗ್ರಂಥಭಾಗವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುವಾಗ ನಡುವೆ ಕೆಲವು ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಿಡಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.
× × ×	ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಪಾತವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.
?	ಸಂಪಾದಕೀಯ ಸಂದೇಹವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.
[ ]	ಸಂಪಾದಕೀಯವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿರುವ ಅಥವಾ ಸೇರಿಸಿರುವ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನೂ, ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನೂ ಈ ಚಿಹ್ನೆಗಳ ನಡುವೆ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.
ℙ	ಈ ಚಿಹ್ನೆಯ ಮುಂದೆ ವಿಶೇಷಾಂಶಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.
₀	ಈ ಚಿಹ್ನೆ ಒಂದು ಶಬ್ದದ ಕೆಳಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೆ, ಆ ಶಬ್ದವನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಕಾರಣಗಳಿಗಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿಲ್ಲವೆಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ 'ಅಂಕದುವರ' ಶಬ್ದದ ಕೆಳಗೆ ದುವರ್ನ ನೋಡಿ.
>	ಒಂದು ರೂಪದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.
<	ಒಂದು ರೂಪ ಮತ್ತೊಂದರಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಒಂದು ಶಬ್ದದ ರೂಪವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದದ ರೂಪದ ಕೆಳಗೆ ವಿವೇಚಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.
~	ಒಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೂ ಮೂಲಸಂಬಂಧವುಂಟು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.
←	ಒಂದು ಶಬ್ದ ಬೇರೊಂದು ಭಾಷೆಯ ಶಬ್ದದಿಂದ ಎರವಲಾಗಿ ಬಂದದ್ದು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ, ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಗಳಿಂದ ಬಂದ ಶಬ್ದಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಲ್ಲ.
*	ಈಗ ದೊರೆಯದ, ಆದರೆ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದಿರಬೇಕೆಂದು ಊಹಿಸಲಾಗಿರುವ ರೂಪವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.
‖	ಈ ಚಿಹ್ನೆಯ ಮುಂದೆ ಜ್ಞಾತಿಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.
/	ಈ ಚಿಹ್ನೆಯ ಮುಂದೆ ಹೋಲಿಕೆಗಾಗಿ ಬೇರೆ ಭಾಷೆಗಳ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.
=	ಒಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಮತ್ತೊಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಾ— ಅಂಬುಜಸಖ = ಅಂಬುಜಬಂಧು.
≡	ಒಂದು ಶಬ್ದವನ್ನು ಎರಡು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆಯಬಹುದಾದಾಗ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಾ— ಅಂತಃಸತ್ತ್ವ ≡ ಅಂತಸ್ಸತ್ತ್ವ.

೩. ಇತರ

ಅರಕ.	ಅರಕಲಗೂಡು
ಅರಸೀ.	ಅರಸೀಕೆರೆ
ಆನೆಕ.	ಆನೆಕಲ್
ಇಂಡಿ.	ಇಂಡಿ
ಉಡುಪಿ.	ಉಡುಪಿ
ಎಡತೊ.	ಎಡತೊರೆ
ಎಳಂದೂ.	ಎಳಂದೂರು
ಕಡೂರು.	ಕಡೂರು
ಕಾನಕಾ.	ಕಾನಕಾನಹಳ್ಳಿ
ಕುಂದಾಪು.	ಕುಂದಾಪುರ
ಕುಣಿಗ.	ಕುಣಿಗಲ್
ಕೃಷ್ಣರಾ.	ಕೃಷ್ಣರಾಜಪೇಟೆ
ಕೊಪ್ಪ.	ಕೊಪ್ಪ
ಕೋಲಾರ.	ಕೋಲಾರ
ಗುಂಡ್ಲುಪೇ.	ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆ
ಗುಬ್ಬಿ.	ಗುಬ್ಬಿ
ಗೋರೀಬಿ.	ಗೋರೀಬಿದನೂರು
ಚನ್ನಗಿ.	ಚನ್ನಗಿರಿ
ಚನ್ನಪ.	ಚನ್ನಪಟ್ಟಣ
ಚನ್ನರಾ.	ಚನ್ನರಾಯಪಟ್ಟಣ
ಚಳ್ಳಕೆ.	ಚಳ್ಳಕೆರೆ
ಚಾಮರಾ.	ಚಾಮರಾಜನಗರ
ಚಿಂತಾಮ.	ಚಿಂತಾಮಣಿ
ಚಿಕ್ಕನಾ.	ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ
ಚಿಕ್ಕಬ.	ಚಿಕ್ಕಬಳ್ಳಾಪುರ
ಚಿಕ್ಕಮ.	ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು
ಚಿತ್ರದು.	ಚಿತ್ರದುರ್ಗ
ಜಗಳೂ.	ಜಗಳೂರು
ತರೀಕೆ.	ತರೀಕೆರೆ
ತಿಪಟೂ.	ತಿಪಟೂರು
ತಿರುಮ.	ತಿರುಮಕೂಡ್ಲು ನರಸೀಪುರ
ತೀರ್ಥಹ.	ತೀರ್ಥಹಳ್ಳಿ
ತುಮಕೂ.	ತುಮಕೂರು
ದಾವಣ.	ದಾವಣಗೆರೆ
ದೇವನ.	ದೇವನಹಳ್ಳಿ
ದೊಡ್ಡಬ.	ದೊಡ್ಡಬಳ್ಳಾಪುರ
ನಂಜನ.	ನಂಜನಗೂಡು
ನಗರ.	ನಗರ
ನಾಗಮಂ.	ನಾಗಮಂಗಲ
ನೆಲಮಂ.	ನೆಲಮಂಗಲ
ಪಾವುಗ.	ಪಾವುಗಡ
ಪುಂಗನೂ.	ಪುಂಗನೂರು
ಬಂಕಾಪು.	ಬಂಕಾಪುರ
ಬಾಗೆಪ.	ಬಾಗೆಪಲ್ಲಿ
ಬಾಗೇವಾ.	ಬಾಗೇವಾಡಿ
ಬೆಂಗಳೂ.	ಬೆಂಗಳೂರು
ಬೇಲೂರು.	ಬೇಲೂರು
ಬೌರಿಂಗ್.	ಬೌರಿಂಗ್‌ಪೇಟೆ
ಮಂಗಳೂ.	ಮಂಗಳೂರು
ಮಂಜರಾ.	ಮಂಜರಾಬಾದ್
ಮಂಡ್ಯ.	ಮಂಡ್ಯ
ಮದ್ದಗಿ.	ಮದ್ದಗಿರಿ
ಮಳವ.	ಮಳವಳ್ಳಿ
ಮಾಗಡಿ.	ಮಾಗಡಿ
ಮಾಲೂರು.	ಮಾಲೂರು
ಮುಳಬಾ.	ಮುಳಬಾಗಲು
ಮೂಡಗೆ.	ಮೂಡಗೆರೆ
ಮೈಸೂರು.	ಮೈಸೂರು
ಮೊಳಕಾ.	ಮೊಳಕಾಲುಮುರು
ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ್ವ.	ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ್ವರ
ಶಿಕಾರಿ.	ಶಿಕಾರಿಪುರ
ಶಿಡ್ಲಘ.	ಶಿಡ್ಲಘಟ್ಟ
ಶಿರಾ.	ಶಿರಾ
ಶಿವಮೊ.	ಶಿವಮೊಗ್ಗ
ಶೃಂಗೇರಿ.	ಶೃಂಗೇರಿ
ಶ್ರೀನಿವಾ.	ಶ್ರೀನಿವಾಸಪುರ
ಶ್ರೀರಂಗ.	ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣ
ಸಾಗರ.	ಸಾಗರ
ಸೊರಬ.	ಸೊರಬ
ಹಾವೇರಿ.	ಹಾವೇರಿ
ಹಾಸನ.	ಹಾಸನ
ಹಿರಿಯೂ.	ಹಿರಿಯೂರು
ಹುಣಸೂ.	ಹುಣಸೂರು
ಹೆಗ್ಗಡ.	ಹೆಗ್ಗಡದೇವನ ಕೋಟೆ
ಹೊನ್ನಾಳಿ.	ಹೊನ್ನಾಳಿ
ಹೊಸಕೋ.	ಹೊಸಕೋಟೆ
ಹೊಳಲ್ಕೆ.	ಹೊಳಲ್ಕೆರೆ
ಹೊಳೆನ.	ಹೊಳೆನರಸೀಪುರ

ಶ್ರೀ

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ

ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು

ಶ್ರೀವಾಗ್ದೇವಿಗೆ ಶಬ್ದದಿ-
ನಾನಾವಿಂದ್ರಿಯದ ವಿಷಯಮುಮಂ ಶ್ರೋತ್ರದೊಳು-।
ದ್ಭಾವಿಪ ನಿರ್ಮಳಮೂರ್ತಿಗಿ-
ಳಾವಂದ್ಯೆಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಮುಖದೊಳವನತನಪ್ಪೆಂ ॥

— ಕೇಶಿರಾಜ

ಸರ್ವಜ್ಞಂ ತದಹಂ ವಂದೇ ಪರಂಜ್ಯೋತಿಸ್ತಮೋಪಹಂ ।
ಪ್ರವೃತ್ತಾ ಯನ್ಮುಖಾದ್ದೇವೀ ಸರ್ವಭಾಷಾಸರಸ್ವತೀ ॥

— ನಾಗವರ್ಮ

ಇದಂ ಕವಿಭ್ಯಃ ಪೂರ್ವೇಭ್ಯೋ ನಮೋವಾಕಂ ಪ್ರಶಾಸ್ಮಹೇ ।
ವಂದೇಮಹಿ ಚ ತಾಂ ವಾಣೀಮಮೃತಾಮಾತ್ಮನಃ ಕಲಾಂ ॥

— ಭವಭೂತಿ

ಅ$_{1}$ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಮೊದಲನೆಯ ವರ್ಣ; ಅಕಾರ.

-ಅ$_{2}$, -ಆ$_{4}$ (ಅ). ಸಂಸ್ಕೃತದ 'ಕಿಲ' ಎಂಬುದರ (= ಅಂತೆ, ಅಲ್ಲವೆ ಇತ್ಯಾದಿ) ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಭಾವಸೂಚಕ ಅವ್ಯಯ ('ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನ'ದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಮೇರೆಗೆ). -ಅ$_{4}$: "ಅ, ಆ-ಕಿಲಾರ್ಥೌ" (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). 5

-ಅ$_{3}$ (ಅ). ವಿಧಿರೂಪದ ಧಾತುವಿನ ಮೇಲೆ ಅನುನಯ ಸೂಚನೆಗಾಗಿ ಸೇರುವ ಅವ್ಯಯ : ಕೃಪಾ ಕೇಳ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೫) ; ಎನ್ನ ಭಕ್ತರ ಸುಖವದೆನ್ನಯ ಸುಖಂ ಕೇಳ (ನಂಬಿರ. ೧೯-೧೬೯) ; ಬಾರ ಮರಾಳಿಕಾಗಮನೆ (ಶಮದ. ೧೨೫ ಪ್ರಯೋ) ; ಏತಕವ್ವಾ ನಿನ್ನೊಡನೆ ಮುನಿದಿರ್ದಹನು ಹೇಳ (ಬಸಪು. ೪೭-೧೨). 10

-ಅ$_{4}$, -ಆ$_{7}$ (ಅ). ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾರೂಪದ ಕೊನೆಗೆ ಹತ್ತುವ ಅವ್ಯಯ : ನೋಡುವುದಱೊಳೇನಟ್ಟಿಯೊಳಾಡುತ್ತಿರಲಾಗ ತಮ್ಮುತಿರ್ವರುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೦) [ಆಗ = ಆಗದೇ ?] ; ಇಂದುನೃಸಿಂಹ ಕ್ಷಿತಿಪಾಲನಲ್ಲಿ ಕಟಕೋಪಾಧ್ಯಾಯನಾರೆಂಬ ಸೂಕ್ತಿನವೀನೋಜ್ವಲ ಬಾಣನಪ್ಪ ಸುಮನೋಬಾಣಂ (ಅನಂಪು. ೧-೩೪) [ಎಂಬ=ಎಂಬೆಯಾ?]; 15 ಪುರಂದರವಿಟ್ಠಲನ ಚರಣವಂ ಭಜಿಸು ಕಂಡ್ಯ ಮನವೆ (ಪುರಂದ. ೫-೧೦೭-೩) [ಕಂಡ್ಯ = ಕಂಡೆಯಾ ?]. -ಆ$_{7}$: ಕೂಸನೋದಿಸಿದಾ ಎಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೩-೧೮) [ಓದಿಸಿದಾ = ಓದಿಸಿದೆಯಾ ?] ; ಗುರುವಿಲ್ಲಾ ಕರ್ಣನಿಲ್ಲಾ ಗುರುವಿನ ಮಗನಿಲ್ಲಾ . . . ತಂದವಂ ಪಾರ್ಥನಲ್ಲಾ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೫) [ಇಲ್ಲಾ = ಇರಲಿಲ್ಲವೆ ? ಅಲ್ಲಾ = ಅಲ್ಲವೆ ?]. 20

-ಅ$_{5}$ (ಅ). ನೀನ್, ಆನ್, ತಾನ್ - ಇವುಗಳ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಯ ರೂಪಗಳ ಮೇಲೆ ಅವಧಾರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹತ್ತುವ ಅವ್ಯಯ : ಉದಾ— ಎನ್ನಯ, ಎಮ್ಮಯ, ತನ್ನಯ, ತಮ್ಮಯ, ನಿನ್ನಯ, ನಿಮ್ಮಯ: ನುಡಿ ನಿನಗಂ ದಿನೇಶತನಯುಂಗಮದೆನ್ನಯ ಪಕ್ಕದಾದೊಡಂ 5 (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೨೮) ; ಇಡುಗುಡಿಯಸ್ಯೆನಾರು ತನ್ನಯ ಮಡದಿಯಂಬರವಂ ಸುಗಿದು ತಾಂ ಕೊಡನೆ (ಬಸಪು. ೧೧-೩೬) ; ನಿನ್ನಯ ವೀರರ್ಯೆವರ ನೋಯಿಸಿನು ರಾಜೀವಸಖನಾಣೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦-೨೦). ℙ ಇದು ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿಲ್ಲ.

-ಅ$_{6}$ (ಪ್ರ). ಕೆಲವು ಧಾತುಗಳಿಂದ ಭಾವನಾಮ ಅನ್ವರ್ಥನಾಮ 10 ಮುಂತಾದವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಹತ್ತುವ ಪ್ರತ್ಯಯ : (i) ಭಾವನಾಮಕ್ಕೆ— ಆಟ, ಊಟ, ಎಱಕ, ನಡುಕ, ಸಾಲ, ಸೋಲ ಇತ್ಯಾದಿ : ನವಿಲಾಟಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೭) ; ಸೋಲಮನೀವುದೆಂದು ಕಾಡುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೯) ; ಆಟವಾರಂಭಿಸದು ಬಱಿ ಬೊಬ್ಬಾಟವೇತಕೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೪೬) ; ಸಾಲವನು ಕೊಂಬಾಗ 15 ಹಾಲೋಗರುಂಡಂತೆ ಸಾಲಿಗನು ಬಂದು ಎಳೆವಾಗ ಕಿಬ್ಬದಿಯ ಕೀಲು ಮುಱಿದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೯೧) ; ಅವನಿಗೆ ಆಟಪಾಟಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಂಚವೂ ಆಸಕ್ತಿಯಿರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). (ii) ಅನ್ವರ್ಥನಾಮಕ್ಕೆ— ಕಳ್ಳ, ಕುಂಟ, ಕೂನ, ಜಱುಚ ಇತ್ಯಾದಿ : ಎಲ್ಲಮಂ ಕಳ್ಳರ್ ಕೊಂಡುಪೋದರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೦-೧೧) ; ಕುರುಡರುಮಂ ಕುಂಟರುಮಂ ತಿರಿಕರುಮಂ 20 ಕಂಡೊಡೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೫೫) ; ಮದನನದುವಂ ಬಿಸುಟ್ಟು ಕೂನನುಂ

ಕುಬ್ಜನುಮಾಗಿ ಬರೆ (ನೇಮಿಪು. ೭–೧೮೨ ವ) ; ತಪ್ಪಂ ಮಱಸಿ ಪುಸಿನುಡಿವ ಜಱುಚರ ತೆಱನಂ ಕಂಡಱಿಯದಂತು ಕುಳಿಯುರುಮೊಳರೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೯೩) ; ಜಾತ್ರೆಗೆ ಮುಂಚೆ ಕಳ್ಳರು ನೆರೆದರು (ಗಾದೆ).

-ಅ$_{7}$ (ಪ್ರ). ಕೆಲವು ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಸಮಾಸಗಳ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹತ್ತುವ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಉದಾ—ಅಂಚೆದೇರ, ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಅ$_{8}$ (ನಾ). ವಿಷ್ಣು. [**ಸಂ.**]

ಅಅಃ (ಅ). ದುಃಖಸೂಚಕವಾದ ಅವ್ಯಯ : “ಅಅಃ ದುಃಖ ಸೂಚನೇ” : ಅಅಃ ವಿಧಾತ್ರಾ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೪, ಉದಾ).

-ಅಂ ‘-ಅಮ್’ ನೋ.

ಅಂಕ$_{1}$ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಕರುಣದಿಂದ ಅಂಕನು ತಂನ ಮನಸು ಹರ್ಷವಾಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦೮–೧೩ ; 1558 ?). [**ಸಂ. ?**]

ಅಂಕ$_{2}$ (ನಾ). ೧. ಕೊಕ್ಕೆ. ೨. ಡೊಂಕಾಗಿ ಬಾಗಿರುವ ಆಯುಧ ; ಅಂಕುಶ. ೩. ಕೊಂಕು ; ಡೊಂಕು. ೪. ಕುದುರೆಯನ್ನು ಹತ್ತುವಾಗ ಕಾಲನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಬಳೆ ; ಅಂಕವಣೆ ; ರಿಕಾಪು : ವಾಜಿಯ ಮೊಗವ ತಡವಿಯಂಕವ ಮೆಟ್ಟಿಯೋಜೆಯಿಂದವೆ ಲಂಘಿಸಿದ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪–೧೬). ೫. ಭಾರವನ್ನು ಎತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಾರೆ ; ಸನ್ನೆಕೋಲು : “ಅಂಕವೆನೆ ಭಾರವೆತ್ತುವದಕ್ಕುಂ” (ಕಶರ. ೧೦). ೬. ತೊಡೆ : “ಅಂಕಮುತ್ಸಂಗಮಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೯೭–೧೩). ೭. ಪಾರ್ಶ್ವ ; ಮಗ್ಗುಲು. ೮. ಶರೀರ ; ಮೈ. ೯. ಗೆರೆ ; ರೇಖೆ. ೧೦. ಅಂಕಿ : ಕೆಯಿ ಮತ್ತರಯ್ವತ್ತಾಱು ಅ[ಂ]ಕದೊಳಂ ಮತ್ತರ್ ೫೬ (ಎಇ. XIX, ೨೧೯–೭ ; 1037). ೧೧. ಗುರುತು ; ಕುರುಹು ; ಚಿಹ್ನೆ : “ಅಂಕಮುದಭಿಜ್ಞಾನಮೆನೆ ಲಕ್ಷಿಸಲು ಕುಱುಪು” (ಮಂಗರಾ. ೧೧–೫) ; ತನ್ನಂಕದೊಂದುಗ್ರಸಾಯಕದಿಂ ನಾಯಕರಂ ಪಡಲ್ವಡಿಸುತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭೪). ೧೨. ಕಳಂಕ ; ಕುಂದು ; ಕೊರತೆ : ಶಂಕರನು ತಾನೆಂಬವರಿಗೇನಂಕ (ನಿಭಾಗ. ೪–೨–೩) ; ಈತನ ಅಂಗದಲ್ಲಿ ನಲವತ್ತೊಂಭತ್ತು ಅಂಕಗಳಿದ್ದಂತೆಯೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಅಂಕಹೇ ದೇಹಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟೋ ವಿಕಾರವನ್ನುಂಟುಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಾಗಿತ್ತೆಂತಲೂ ಹೇಳುವರು (ಕಾಂಪೂಚ. ೫೫). ೧೩. ಹೆಸರು : ಚೇರಮಾಂಕಂಗೆ ಬೆಸಸಿದ ಭಕ್ತ ಸತ್ಯೇಂದ್ರ ಚೋಳ ಕೃತಿ (ಭಾವಚಿಂ. ೧–೪೬). [ಚೇರಮಾಂಕ = ಚೇರಮ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನು]. ಅಣ್ಣಮಾಂಕ, ಪದ್ಮಣಾಂಕ, ರಾಘವಾಂಕ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ. ೧೪. ಬಿರುದು : ದನುಜಾಂತಕನೆಂಬೀ ನಿನ್ನ ನಚ್ಚುವೋದಂಕಮೆಲವೊ ಮುನ್ನೆನ್ನನ್ನಂ ದನುಜಂ ಪುಟ್ಟದೆ ಸಂದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೪) ; ಪೂಜಿಸುವಂಕದಾನೆ ವಾಜಿಗಳೆಮಗಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೩೩). ೧೫. ಹೆಸರುವಾಸಿ ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ : ಅಂಕದಚ್ಚರಸೆಯರ್ . . . ಕೂಡೆ ಕುಣಿದರ್ (ಆದಿಪು. ೭–೧೨೩) ; ಅಂಕದ ಕಲಿ ಕುರುವಂಶಶಶಾಂಕನೆ ದುರ್ಯೋಧನಾಂಕನೆನೆ (ಗದಾಯು. ೭–೨). ೧೬. ನಾಟಕದ ಒಂದು ವಿಭಾಗ : ಶಾಕುಂತಲನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಏಳು ಅಂಕಗಳಿವೆ (ರೂಢಿ). ೧೭. ದಶರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೧೮. ಯುದ್ಧ ; ಹೋರಾಟ ; ಕಾಳಗ : ಬಿದಿರೂರ ಅಗ್ಗಳಮಿಳಿವಲ್ಲಿ ಅಜ್ಜುಕೆ ಕಾದಿದ ಬಿದೆಯಿತ ಸತ್ತನ್ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೨೭–೨೨ ; 870) ; ಅಂಕದ ಕಳನಲ್ಲಿ ಬಿನ್ನಣದ ಬೀರರಿಳಾಪತಿ ಮೆಚ್ಚೆ ಕಾದುವರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೬೦) ; ಈ ಕೌರವ ವೃಕೋದರರಂಕ ಮಸೆದುತ್ಸವದಿ ಕಳನೇಱಿದರು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೬–೧೨) ; ತಂದೆಗಳಿಬ್ಬರಂಕವ ಕಾಂಬ ಪಾತಕ ಬಂದಿತೆ (ಭರಚ. ೫೧–೧೨೪). ೧೯. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧವೇ ತನ್ನ ವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಉಳ್ಳ ವೀರ ; ಜಟ್ಟಿ : ಕೋಲಾಹಲವಾಗೆ ಸುರಿಗೆಯಿನ್ದಿಱಿದು ಸತ್ತೊನ್ಕೆಬಿಲೆಯನ್ಱಯಮಲ್ಲನಜ್ಜನ್ತೇಜಮಾನಿಯೆನ್ನೋಬೇನ್ (ಸೌಇಇ, IX-i, ೨೦–೧೧ ; 900). ಅಂಕ ಕಳನೇಱಿ ಕೈಮಱಿದಿರ್ದೊಡೆ ಮಾಱಂಕ ಬಂದಿಱಿವುದ ಮಾಣ್ಬನೆ (ಬಸವ. ೧೭೮) ; ಅಂಕ ಓಡಿದರೆ ತೆತ್ತಿಗಂಗೆ ಭಂಗವಯ್ಯ (ಬಸವ. ೨೯೯). ೨೦. ಹುರುಡು ; ಸ್ಪರ್ಧೆ : ರಾಜಕುಮಾರರಂಕದ ತಗರ್ಗಳಾಗಿ ಪೋರ್ದು ಸತ್ತು (ಚಾವುಂಉ. ೫೦). ೨೧. ಒಂಬತ್ತು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆ. ೨೨. ಧರ್ಮ. ೨೩. ಕಡೆ. ೨೪. ಇಂದ್ರ. ೨೫. ಒಳಗು. ೨೬. ಹಳೆಯದು. ೨೭. ಪದದ ಅರ್ಥ. ೨೮. ಎಡೆ ; ಸ್ಥಳ. ೨೯. ಸಂತಾಪ ; ಸಂಕಟ. ೩೦. ಚಿತ್ರ ; ವಿಚಿತ್ರ. ೩೧. ಕಿರಣ. ೩೨. ಸಿಂಗಾರ ; ಅಲಂಕಾರ. ೩೩. ಮುರಜ, ಜಯಘಂಟೆ, ಡೌಡೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಧ್ವನಿ : “ಅತುಲ ಧುರದೊಳು ಚಿತ್ರದೊಳು ಕಳಂಕದೊಳಲಂಕಾರದೊಳು ಅಂಕವಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೫೨–೫೮) ; “ಸಂಖ್ಯೆಯೊಳು ಸಂತಾಪದೊಳು ಮುರಜ ಜಯಘಂಟೆ ಡೌಡೆಯ ನುಡಿಗಳಲಿ ಅಂಕವೆನಿಸಿಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೫೩–೬೩) ; “ಧರ್ಮ ಸಮೀಪಂ ಸತ್ವಂ ಕರ್ಮಂ ಕಡೆ ಸುರಪಗೊಳಗೆ ಹಳದು ಪದಾರ್ಥಂ ಪೆರ್ಮೆಯೊಳೀವೊಂಭತ್ತುಂ ಭೂಮಿಯೊಳೀಕ್ಷಿಸಲು ಅಂಕಶಬ್ದಮೆನಿಕ್ಕುಂ” (ನಾನಾಕಂ. ೧೧೫).

[**ಸಂ. ?** ℙ ‘ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ’ದ ಮೇರೆಗೆ “ತತ್ಸಮ” ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (ಶಮದ. ೨೯೭, ೨೯೮)]

ಅಂಕಂಗಾಱ ‘ಅಂಕಕಾಱ’ ನೋ.

ಅಂಕಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ರಿಕಾಪಿನಿಂದ (ಕುದುರೆಯ) ಮೈಯನ್ನು ಒತ್ತಿ ಸೂಚನೆ ಕೊಡು : ತುರಂಗರತ್ನಮನವಯವದೊಳಿನಿಸಾನುಂ ಕಣ್ಕೆತ್ತಿದಂತೆ ಅಂಕಂಗುಡಲೊಡಮದು ನಿಶ್ಶಂಕಂ ಪನ್ನೆರಡು ಯೋಜನಂ ಪಾಱಿದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೪೧ ವ, ೪೨).

[ಅಂಕ$_{2}$ + ಕುಡು$_{1}$ (< ಕೊಡು$_{1}$)]

ಅಂಕಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ರಿಕಾಪಿನಿಂದ (ಕುದುರೆಯ) ಪಕ್ಕವನ್ನು ತಿವಿ : ವಾಮಾಂಘ್ರಿಯಂ ಪತ್ತಿಸಿ ದಕ್ಷಿಣಚರಣದಿಂ ನಿಶ್ಶಂಕೆಯಿನಂಕಂಗೊಂಡು ಭೋಂಕೆನೆಡದ ಕೊಸೆಯಂ ತೆಗೆದು ನಿರ್ವರ್ತಿಸಲೆಂದು ನೆಗಪಿ ಮುರಿವುದುಂ (ನೇಮಿಪು. ೪–೧೦೪ ವ). [ಅಂಕ$_{2}$ + ಕೊಳ್$_{1}$]

ಅಂಕಕರಣ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಅಥವಾ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಅಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆಯುವುದು.

[ಅಂಕ$_{2}$ + ಕರಣ]

ಅಂಕಕಹಳೆ (ನಾ). ಯುದ್ಧವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಕಹಳೆ ; ರಣಕಹಳೆ : ನೆರೆ ಸಾರೆಂದು ಕೂಗಿದವಂಕಕಹಳೆಗಳು (ಪಶುಭಾ. ೧–೨೩).

[ಅಂಕ$_{2}$ + ಕಹಳೆ]

ಅಂಕಕಾತಿ ‘ಅಂಕಕಾರ್ತಿ’ ನೋ.

ಅಂಕಕಾರ್ತಿ, ಅಂಕಕಾತಿ (ನಾ). ವೀರರಮಣಿ. (ಇದು ಬಿರುದಿನ ಭಾಗವಾಗಿ ಬರುವುದೂ ಉಂಟು. ‘ಅಂಕಕಾಱ’ ಪರಾ) : ಕಲಿಯೆನೆ ನೆಗಱ್ದಳ್ ಕಸವರಗಲಿಯೆನೆ ಗುಣದಂಕಕಾರ್ತಿ ಮೊನೆಯೊಳ್ ಮನೆಯೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೧–೬೬) ; ತರುಣಿ ಮನ್ಮಥನಂಕಕಾರ್ತಿಯೊ (ಬಸಪು. ೧೨–೬). **ಅಂಕಕಾತಿ** : ಬಿರುದಂಕಕಾತಿಯರಿಂದ್ರನೋಲಗದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭–೮೯). [ಅಂಕಕಾಱ + -ತಿ (< -ಇತಿ)]

ಅಂಕಕಾಱ, ಅಂಕಂಗಾಱ, ಅಂಕಗಾಱ (ನಾ). ೧. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧವೇ ತನ್ನ ವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಉಳ್ಳ ವೀರ ; ಜಟ್ಟಿ ; ಯುದ್ಧವೀರ : ನುಡಿಯಲಱಿಯದಂಕಕಾಱನಾಕಾಶಮಂ ನೋಡಿದನೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೨೦) ; ನಿಮ್ಮ ಶರಣರ ಮನೆಯ ಬಿರುದಿನ ಅಂಕಕಾಱ ಓಡದಿರು ಓಡದಿರು (ಬಸವ. ೭೦೦) ; ಅಂಕಕಾಱಂ ತಾನಾಗಿ ಶಿವನಾಜ್ಞೆಯಿಂ ಬಿಂಕದಿಂ ಮಾಸಾಳ್ಗಳಂ ಗೆಲುತೆ (ಮೊನೆರ. ೧೪೦–೨೨) ; ಮುಂಕುಡಿಯ ನಾಯಕರಿವರು ಪತಿಯಂಕಕಾಱರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨–೧೦). ೨. ಬಿರು

ದುಳ್ಳ ವೀರ (ಇದು ಬಿರುದಿನ ಭಾಗವಾಗಿ ಬರುವುದೂ ಉಂಟು) : ನೆಲನದಿರೆವಂದು ತಾಗಿದ ಕಕ್ಕಲನ ತಮ್ಮನಪ್ಪ ಬಪ್ಪುವನಂಕಕಾಱನ ನೊಂದೆ ಮದಾಂಧಗಂಧಸಿಂಧುರದೊಳೋಡಿಸಿದ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೫೨ ವ) [ಬಪ್ಪುವನಂಕಕಾಱ : ಬಪ್ಪುವಂ + ಅಂಕಕಾಱ = ಬಪ್ಪುವನೆಂಬ ಅಂಕ ಕಾಱ; ಇದನ್ನು ಬಪ್ಪುವನ + ಅಂಕಕಾಱ (= ಬಪ್ಪುವ ಎಂಬ ಒಡೆಯನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಕಕಾಱ) ಎಂದು ಬಿಡಿಸುವುದೂ ಸಾಧ್ಯ] ; ಕದನೈಕಸೂದ್ರಕಂ ಬೂತುಗನಙ್ಕಕಾಱ ಶ್ರೀಮತ್ ಮನಾಲರಂಗನುವರ ದೊಳ್ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧–೯ ; 950) [ಬೂತುಗನಂಕಕಾಱ : ಬೂತುಗನ + ಅಂಕಕಾಱ = ಬೂತುಗ ಎಂಬ ಒಡೆಯನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಕಕಾಱ] ; ಈ ದೊರೆತೆನೆ ಬಣ್ಣಿಸಲ್ಕೆಱಿವರಾರಳವಂ ಚಲದಂಕಕಾಱನ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೩೦ ; 982) [ಚಲದಂಕಕಾಱ : ಚಲದ + ಅಂಕ ಕಾಱ = ಹಿಡಿದ ಹಠವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಸಾಧಿಸುವ ಅಂಕಕಾಱ] ; ಸೇನೆಯಂಕ ಕಾಱ (ಎಕ. II, ೨೬೨–೨ ; 1160) [ಸೇನೆಯಂಕಕಾಱ : ಸೇನೆಯ + ಅಂಕ ಕಾಱ = ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾದ ವೀರ]. **ಅಂಕಂಗಾಱ :** ಅಂಕಂಗಾಱನ ಗಂಡುತನಂ ಕೂರಿತೆ ತುಮುಲಯುದ್ಧದೊಳ್ ಪಟುಭಟರಂ ನೂಂಕುವ ಸಮರಂಗಾಱನ ಮಾಂಕರಣೆಯೆ ಗಂಡುತನದ ತಿರುಳಿನ ವೇಟ್ಕುಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೪ ಪ್ರಯೋ). **ಅಂಕಗಾಱ :** ಆಹವಮಲ್ಲನಂಕ ಗಾಱಂ ಪರಮಂಡಳಸೂಱೆಕಾಱಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೨೬–೬ ; 1064). 'ಸಮರಂಗಾಱ' ಪರಾ. [ಅಂಕ$_2$ + –ಕಾಱ]

ಅಂಕಕಾಱದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ತೊಳಞ್ಚಿಯ ಅಙ್ಕಕಾಱ ದೇವರು ನಗರೀಸ್ವರ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಧರ್ಮ್ಮವ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೫, ೨೧–೧೧ ; 1047). [ಅಂಕಕಾಱ + ದೇವ]

ಅಂಕಗಣಿತ (ನಾ). ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಮೂಲಕ ಮಾಡುವ ಗಣಿತ; ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರದ ಒಂದು ಭೇದ : ಮೊದಲನೆಯ ವಾರ ಆಟ, ಎರಡನೆಯ ವಾರ ಸಂಗೀತ, ಮೂರನೆಯ ವಾರ ರಷ್ಯನ್, ಹೀಗೆ – ಕೊನೆಗೆ ಅಂಕ ಗಣಿತ ಬರುವವರೆಗೆ (ಶಾಲೆಮ. ೧೧). [ಅಂಕ$_2$ + ಗಣಿತ]

ಅಂಕಗದ್ಯಾಣ (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧವೇ ವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಉಳ್ಳ ವೀರರ, ಜಟ್ಟಿಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ (?) : ಪೊಲ್ಲುಗ್ನ್ದೆ ಯುಮಂ ಸಪ್ತಾರ್ಥ್ಧಲಕ್ಷೆಯೊಳಿಲ್ಲವಂಕಗದ್ಯಾಣಮುಮ (೦) ನರಮನೆ ಯಂಕಂಗಳ ಜೀವಿತದೊಳು ದಶವನ್ಧಮುಮಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೬೩–೧೯ ; 1093). 'ಅಂಕದೆಱೆ', 'ಅಂಕವಣ', 'ಅಂಕಸುಂಕ' ಪರಾ. [ಅಂಕ$_2$ + ಗದ್ಯಾಣ]

ಅಂಕಗವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಅಙ್ಕಗವುಣ್ಡಗೆ ಪಲಮ್ಮ್ರೆಟಿ ಗಾವಣ್ಡಂ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೪–೧೭ ; 1037). [ಅಂಕ$_1$ + ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಅಂಕಗಾಱ 'ಅಂಕಕಾಱ' ನೋ.

ಅಂಕಚೇಯ 'ಅಂಕಜೇಯ' ನೋ.

ಅಂಕಜೇಯ, ಅಂಕಚೇಯ (ನಾ). ಯುದ್ಧವೀರ (?) : ನೃಪಕಾಮನ ಕೋಟಿಯೊಳ್ ರಾಜನೆಂಬದಟನುಮಂ ಬಾಸನೆಂಬಂಕಜೇಯನುಮಂ (ಚಾವುಂಉ. ೪೭೩). **ಅಂಕಚೇಯ :** ಮಱೆವುಗದಂಕಚೆ[ಜೆ]ೕಯರಿಳಿದೋಡದ ದುರ್ಗದ ಗಂಡರಳ್ಕಿ ಬೆಳ್ಕುಱದ ಮದಾಂಧರಿಲ್ಲ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೧೮–೧೧ ; 1054). [ಅಂಕ$_2$ + ಅಜೇಯ ?]

ಅಂಕಝುಂಕೆ (ನಾ). ಯುದ್ಧದ ಭಯ (?) : ಯದುಕುಲದಂಕ ಕಾಱನು ನಿಂದನನಿಬರಿಗಂಕಝುಂಕೆಯನೇನನೆಂಬೆನು ಸಾತ್ಯಕಿಯ ಮನದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩–೧೪). [ಅಂಕ$_2$ + ಝುಂಕೆ]

ಅಂಕಟ (ನಾ). (?). 'ಅಂಕಟಗದ್ದೆ' ಪರಾ. ℙ ಸಂಸ್ಕೃತದ 'ಅಂಕತಿ' (= ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿ) ಎಂಬ ಶಬ್ದದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧ ವೇನಾದರೂ ಉಂಟೆ ? [?]

ಅಂಕಟಂಕ (ನಾ). ತಮ್ಮ ಗುರುತಿನ ನಾಣ್ಯವನ್ನು ಮುದ್ರಿಸುವ ಅಧಿಕಾರ (?); ತಮ್ಮ ಹೆಸರಿನ ಮುದ್ರೆ ಹಾಕಿಸುವ ಅಧಿಕಾರ (?): ಪಂಚಾಂಗ ಪಸಾಯ ಛತ್ರ ಸುಖಾಸನ ಬಲರಗದ್ದಿಗೆ ಅಂಕಟಂಕ ದಂಡ ಖಂಡನ ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜಸ್ವಾಮ್ಯವಂನ್ನು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨–೧೪ ; 1192 ?). [ಅಂಕ$_2$ + ಟಂಕ]

ಅಂಕಟಗದ್ದೆ (ನಾ). ಅಂಕಟದ ಸಲುವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಗದ್ದೆ(?) : ಬೆಂಮರ ಹಾಳಿಯ ಗದ್ದೆ ಅಂಕಟಗದ್ದೆ ಕಾರಡಿಯ ಗದ್ದೆಯ ಮೇಲಣ (ಸೌಇಇ. ೧೯೩೦, ಕುಂದಾಪು. ೫೩೬–೧೦ ; 1449). [ಅಂಕಟ + ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ಟಿ)]

ಅಂಕಟೆಂಕೆ (ನಾ). = ಅಂಕಟಂಕ : ಕೊಡೆ ಹಡಪ ದೀಪಮಾಲೆಯ ಕಂಭ ಅಂಕಟೆಂಕೆ ಮುಂತ್ತಾದ ತೇಜಸ್ವಾಮ್ಯವನುಳ್ಳ ಹೈವಣ್ಣನಾಯಕರು (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೬೦–೮ ; 1472). [ಅಂಕ$_2$ + ಟೆಂಕೆ]

ಅಂಕಡೊಂಕ (ಗು). ಅತಿವಕ್ರವಾದ : ಅಂಕಡೊಂಕ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಿ ಸುತ್ತಿ ಬೆಟ್ಟ ಹತ್ತಬೇಕಾಯಿತು (ರೂಢಿ) ; ಅಂಕಡೊಂಕ ಸಂಕಪಾಲ ಮೂರು ತಲೆಗೆ ಹತ್ತು ಕಾಲು (ಒಗಟು). [ಅಂಕ$_2$ + ಡೊಂಕ]

ಅಂಕಣ (ನಾ). ೧. ಮನೆಯ ಎರಡು ಕಂಬಗಳ ಅಥವಾ ಎರಡು ತೊಲೆಗಳ ನಡುವೆ ಇರುವ ಪ್ರದೇಶದ ಪರಿಮಿತಿ : ಅಱಂಕಣದ ಮನೆಯ ಬಾಡಗೆಯ ಹಿಡಿದು ಘನ ಕೆಱೆದೆಂದು ಹೊಯಿದಾಡುನರಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೫೪). ೨. ಒಂದು ಅಂಕಣದಷ್ಟು ದಾಯವಿರುವ ಮನೆ ಅಥವಾ ಕಟ್ಟಡದ ಭಾಗ : ಪಟ್ಟಣೋಜನ ಮಗ ಚಿಕಬಾಚೆಯನ ಅಂಕಣ (ಎಕ. XIV, ಕೃಷ್ಣರಾ. ೮೬–೪ ; 1341 ?). ೩. ಸ್ಥಳ ; ಪ್ರದೇಶ : ಸೊಕ್ಕಾನೆ ಕುದುರೆಯ ವೈಹಾಳಿಯಂಕಣದಿಕ್ಕೆ ಕಣ್ಮನಕೆ ರಂಜಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೨–೫೫). ೪. ಅರೆ ; ಸೆಳೆಖಾನೆ : ಮೇಜಿನ ಕೆಳಗಡೆ ಅಂಕಣಗಳ ಮತ್ತು ಕಪಾಟುಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿದ್ದರೆ ಮತ್ತು ಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ನೊಣಗಳು ಒಳಹೊಗದಂತೆ ಬಾಗಿಲುಗಳೂ ಇದ್ದರೆ (ಅಡುಸಾ. ೧೪). ೫. ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿನ ಉದ್ದಸಾಲು ; "ಕಾಲಂ" : ದಿನಪತ್ರಿಕೆಯಿಂದ ಮೊದಲುಮಾಡಿ ಎಲ್ಲ ನಿಯತಕಾಲಿಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಂದು ಸಣ್ಣಕಥೆಗಳು ಅಂಕಣಗಳನ್ನು ತುಂಬಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಕರಿಂದಲೂ ಸಣ್ಣ ಕಥೆಗಳ ಬೇಡಿಕೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ಕೊನೆಕಾ. ಮು. ೧).
[‖ ತಮಿ. ಅಙ್ಕಣವ್ ; ತೆಲು. ಅಂಕಣಮು. ℙ 'ಅಂಗಣ' ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಭಾಗವನ್ನು ನೋಡಿ.]

ಅಂಕಣದಾಯ (ನಾ). "ಮನೆಯ ಅಂಕಣದ ಅಳತೆ, ಒಂದು ಅಂಕಣದಷ್ಟು ಅಳತೆ" (ಅನಂನಾ. ೧೭). [ಅಂಕಣ + ದಾಯ$_1$]

ಅಂಕಣಬಲಿ (ನಾ). ಅಂಕಣಕ್ಕೊಂದರಂತೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಂಕಣದಲ್ಲಿಯೂ ಕೊಡುವ ಬಲಿ : ಕಂಧರವ ಕತ್ತರಿಸಿ ನೂರ್ವರಂ ಕಾಲಗಂಕಣಬಲಿಯ ಮಾಡಿಸುವೆ (ತುರಂಗ. ೫೦–೩೨). [ಅಂಕಣ + ಬಲಿ$_2$]

ಅಂಕಣಿ 'ಅಂಕವಣಿ$_1$' ನೋ.

ಅಂಕಣಿಯೊಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಸದೆಬಡಿ ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸೋಲಿಸಿ ಬಿಡು (?) : ಧಾಳಿಯನಿಟ್ಟು ಕೊಂಕಣಮನಂಕಣಿಯೊಕ್ಕಿದಪಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬–೨೫ ; 1068). [ಅಂಕಣಿ (< ಅಂಕವಣಿ) + ಒಕ್ಕು$_1$]

ಅಂಕಣೆ 'ಅಂಕವಣಿ$_1$' ನೋ.

ಅಂಕಣೆದೊಡಕು (ನಾ). ರಿಕಾಪಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ : ವಾಘೆಯಲಿ ಕೈ ಬಿಗಿದುದಂಕಣೆದೊಡಕಿನಲಿ ಮರನಾದವಂಘ್ರಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨–೧೩). [ಅಂಕಣೆ (< ಅಂಕವಣಿ$_2$) + ತೊಡಕ್ಕು (< ತೊಡಂಕ್ಕು$_2$)]

ಅಂಕೆತಳೆ (ನಾ). ತೊಡೆಯ ಮೇಲುಭಾಗ: ಮನೋರಮಾಂಕತಳದೊಳ್ ತಂದಿಕ್ಕಿದಂ ಸ್ವಪ್ನದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೭೩). [ಅಂಕ್$_2$+ತಳ್$_1$]

ಅಂಕೆತಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿವರಸೆ: ಗತಿಪಸರವಡ್ಡಾಯುವಂಕತಿಕೆ . . . ಎಂಬ ಚತುರಠಾಣದ ತರಹರದೊಳ್ . . . ಖಡ್ಗಮಂ ಜಡಿದರು (ಸೋಮಚ. ೫-೧೪). [< ಪ್ರಾ. ?]

ಅಂಕೆತ್ರಿಣೇತ್ರ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ಕಣ್ಣನಂತೆ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದವನು (ಇದು ಒಂದು ಬಿರುದು): ಬಿರುದಿಂಗೆ-ಗಜದುಟಿ . . . ಅಂಕತ್ರಿಣೇತ್ರಂ (ಶಮದ. ೧೭೪ ಪ್ರಯೋ). 'ಕದನತ್ರಿಣೇತ್ರ' ಪರಾ. [ಅಂಕ್$_2$ + ತ್ರಿಣೇತ್ರ]

ಅಂಕೆದುವರ (ನಾ). ವಿಶಾಲವಾದ ಬಾಗಿಲು; ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು: ಜವಳಿಗದವಂ ದ್ವಾರಬಂಧದ ಹವಣಿಗಾ ಬಾಗಿಲೊಳಮರ್ಚಿಸಿಯವಕಗುಸೆಯಂ ನಿಲಿಸಿದನು ಬಲುವಂಕದುವರದಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ನವಕವಾಟವದೆಸೆಯೊ ನಿಲಿಸಿದ ದ್ವಾರದ್ವಾರದಲಿ] (ಬಸವು. ೧೬-೯).
[ಅಂಕ್$_2$ + ದುವರ$_0$ (< ದ್ವಾರ)]

ಅಂಕೆದೇಟಿ (ನಾ). = ಅಂಕಗದ್ಯಾಣ. [ಅಂಕ್$_2$ + ತೆಜಿ$_3$]

ಅಂಕೆನ (ನಾ). ೧. ಗುರುತು ಮಾಡುವುದು; ಮುದ್ರೆಯೊತ್ತುವುದು. ೨. ಕಾಯಿಸಿದ ಉಪಕರಣದಿಂದ ಬರೆ ಹಾಕುವುದು. ೩. ಅಂಕಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬರೆಯುವುದು. ಉದಾ—ಎಂಟು = ೮. ೪. ಗುರುತು; ಮುದ್ರೆ. [ಸಂ.]

ಅಂಕೆನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಗುರುತು ಮಾಡು; ಮುದ್ರೆಯನ್ನು ಒತ್ತು: ತನ್ನ ದೇಹದೊಳ್ ಪರರ ದೇಹದೊಳಾದೊಡಂ ಶಂಖಚಕ್ರಮೆಂಬುರು ಮುದ್ರೆಗಳನಂಕನಂಗೆಯ್ವಂ (ನೀಆಚಾ. ೨-೩೭).
[ಅಂಕನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಂಕೆಪಟ್ಟಿಕೆ (ನಾ). ತೊಡೆಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಂಕ್$_2$ + ಪಟ್ಟಿಕೆ]

ಅಂಕೆಪಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಅಂಕಪಟ್ಟಿಕೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಕ್$_2$ + ಪಟ್ಟೆ$_2$]

ಅಂಕೆಪರದೆ (ನಾ). ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅಂಕದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಡುವ ತೆರೆ. **ಅಂಕಪರದೆ ಬೀಳು, ಅಂಕಪರದೆ ಬಿದ್ದುಹೋಗು** = ಮುಗಿದು ಹೋಗು; ಕೊನೆಗಾಣು: ಅವನ ಜೀವನದ ಅಂಕಪರದೆ ಬಿದ್ದು ಹೋಗಿತ್ತು (ಎಡಹೆ. ೧೧೭). [ಅಂಕ್$_2$ + ಪರದೆ]

ಅಂಕೆಪಾಲಿ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪುಗೆ; ಆಲಿಂಗನ. ೨. ದಾದಿ. 'ಅಂಗಪಾಳಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಂಕೆಬೋಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮದಂಕಬೋಯ (ಎಕ. II, ೪೧; 1000). [ಅಂಕ್$_1$ + ಬೋಯ]

ಅಂಕೆಮಂಡಣೆ (ನಾ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಭಂಗಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಂಕ್$_2$ + ಮಂಡಣೆ]

ಅಂಕೆಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ವಿಶಿಷ್ಟರಪ್ಪ ಅಂಕಮಯ್ಯನಾಯಕರುಂ ಭಾಸ್ಕರಸೆಟ್ಟಿಯರುವಾ ಕೋಟಿಯ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೯-೨೨; 1127).
[ಅಂಕ + -ಮ್ಮ$_0$ (< ಅಮ್ಮ$_1$) + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಅಂಕೆಮಾಲೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಸರು ಅಥವಾ ಬಿರುದುಗಳ ಮಾಲಿಕೆ; ಬಿರುದಾವಳಿ: ಕನಕಶ್ರೀಯಂ ಕುಣಿಯಿಸಲು ತಗುಳ್ವಾಕೆಯಂಕಮಾಲೆಗಳುಮಂ ರೂಪಸೌಂದರ್ಯಮುಮಂ . . . ಅಜಿಪುತ್ತ್ರಮಿರೆ (ಚಾವುಂಉ. ೨೧೫). ೨. ಬಿರುದಾವಳಿಯುಳ್ಳ ಹಾಡು: ಚೆಂಡಂ ಹೊಯ್ಯುತಿರ್ದ ಕೊಬ್ಬಳು ಕಾಮುನಂಕಮಾಲೆಯ ಪಾಡುತ (ಹಚಕಾ. ೪-೧೩); ಆಹವದೊಳ್ ನಲಿದಾಡಿ ಪಾಡಿದರ್ ಸೂಳೆಮರುಳ್ಗಳುಗ್ಘಡಿಸಿ ಹೆಗ್ಗಡೆ ಬಾಳೆಗನಂಕಮಾಲೆಯಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೫-೫೩; 1218).
[ಅಂಕ್$_2$ + ಮಾಲೆ]

ಅಂಕೆಮುಖ (ನಾ). = ಅಂಕಾಸ್ಯ. [ಅಂಕ್$_2$ + ಮುಖ]

ಅಂಕೆರಣಿ (ನಾ). "ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮೈಗಳ್ಳ" (ಅನಂನಾ. ೧೭). [?]

ಅಂಕೆರಿಕೆ (ನಾ). "ನೀರು ಸೇದುವ ಬಾವಿಯ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗೋಡೆಯ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ದಪ್ಪ ಮಾಡಿ ಕೆಮ್ಮಣ್ಣು ಬಳಿದು ಬರೆದ ಭಾಗ" (ಅನಂನಾ. ೧೭). [?]

ಅಂಕೆಲಿಗ (ನಾ). ಅಂಕೋಲೆ ಗಿಡ (ಪಂಡಿತ. ೮).
[ಸಂ. ಅಂಕೋಲಿಕ]

ಅಂಕೆಲಿಪಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಅಂಕಿಗಳನ್ನೂ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನೂ ಕಲಿಸುವ ಪುಸ್ತಕ: ಕಿಟ್ಟೂನ ಶರ್ಟು, ಚಣ್ಣ, ಕೋಟು, ಅವನಿಗೆ ತಾನು ಕೊಡಿಸಿದ್ದ ಪಾಟಿ, ಅಂಕಲಿಪಿ – ಎಲ್ಲವೂ ಅಲ್ಲಿ ಮೂಲೆಗುಂಪಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದವು (ಸಮಜೀ. ೫೦೦). [ಅಂಕ್$_2$ + ಲಿಪಿ]

ಅಂಕೆವಣ (ನಾ). = ಅಂಕಗದ್ಯಾಣ: ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ದಕ್ಷಿಣೆಯಂಕವಣಂ ಪಸುಂಬೆವಣಮೆಂಬಿನಿತಜಿಳ್ ಮೂದ್ದೂತ್ಪತ್ತಿಯಂ (ಎಇ. XIII, ೩೩೩-೭೦; 929). [ಅಂಕ್$_2$ + ಪಣ$_1$]

ಅಂಕೆವಣಿ$_1$, ಅಂಕಣಿ, ಅಂಕಣೆ, ಅಂಕವಣೆ, ಅಂಕೋಣಿ, ಅಂಗವಡಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಯನ್ನು ಹತ್ತುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದರ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ನೇತುಬಿಟ್ಟಿರುವ ಬಳೆ; ರಿಕಾಪು: ಅನ್ನೆಗಂ ನಕುಳನುಮಂಕವಣಿಯುಂ ಬಾಳುಂ ಬಾರುಂ ಚಮ್ಮಟಿಗೆಯುಮನೊರ್ವ ಕೀಟ್‌ಪೊಳಿಂ ಪಿಡಿಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು ವಿರಾಟನಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೪ ವ); ಉಂಗುಟಮನಂಕವಣಿಗೆ ಕರಾಂಗುಳಿಯಂ ಸ್ಕಂಧಸಂಧಿಗುಯ್ದೇಜಿದನುತ್ತುಂಗ ತುರಂಗಮಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೧೨೦); ಮರದ ಹರಿಯಣದೊಳುಂಡಂ ಮುರದೊಳ್ ಸಮೆದಂಕವಣಿಯನೇಜಿದಂ (ಶಮದ. ೨೪೧ ಪ್ರಯೋ); ಆಗ ಮಡೆಯನು ಗುರುಗಳ ದೊಣ್ಣೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ತನ್ನ ಜತೆಗಾರರೊಂದಿಗೆ, "ಏಕೆ ಎಣಿಕೆಗೊಳ್ಳುವಿರಿ? ಅಂಕವಣಿಗಳು ಸಿಕ್ಕಿದುವು! ಸಿಕ್ಕಿದುವು!" ಎಂದು ಕುಣಿದಾಡತೊಡಗಿದನು (ನಗೆಗ. ೫೧). **ಅಂಕಣಿ:** ಸ್ವರವೆಂಬ ಕುದುರೆಗೆ ವಿಷ್ಣುವೆಂಬ ಕಡಿವಾಣ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರೆಂಬ ಅಂಕಣಿ ಬ್ರಹ್ಮವೆ ಹಲ್ಲಣ (ಅವಚಂ. ೫೯-೨೫೯); ಗಗನಮನಡರ್ವ ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳಂ ವಳಯಮಂ ಸೋಂಕದಂಕಣಿಯ ಹಂಗಿಲ್ಲದೆ ಭೋಂಕನೇಜಿ (ಗಿರಿಕ. ೬-೫೫ ವ); ಅಗ್ಗರಣೆ ಜೊತ್ತಿಗೆ ಜೀನವಂಕಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಜಾನುವಂಕಣಿ] ತಿರಿಚಿ . . . ಮೊಗರಂಬದ ವಿಲಾಸದಿನೆಸೆದುದಾ ದಂತಿ (ತೊರರಾ. ೬-೨೯-೧೯). **ಅಂಕಣೆ:** ವಾಘೆಯಲಿ ಕೈಬಿಗಿದುದಂಕಣೆ ದೊಡಕಿನಲಿ ಮರನಾದವಂಘ್ರಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨-೧೩). **ಅಂಕವಣೆ:** ರತ್ನಾಂಶುಭಾಸುರಮಂ ಲಾಘವದಿಂದಮಂಕವಣೆಯಂ ಪಾದಾಗ್ರದಿಂ ಮೆಟ್ಟಿ ತತ್ತುರಗಾಧೀಶನ ಬೆನ್ನೆ ವಂದಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮-೧೭೦); ಕಾರ್ಮುಗಿಲೆಂಬಾನೆಯ ರನ್ನದಂಕವಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ದಗ್ಗರಣೆ, ದಗ್ಗವಣೆ, ದಂಕವಣೆ] ಯೆಂಬಂತೆ ಚೆಲ್ವಾಯ್ತು . . . ಗೀರ್ವಾಣ ಬಾಣಾಸನಂ (ಜಗವಿ. ೪-೧೬). **ಅಂಕೋಣಿ** (೬). **ಅಂಗವಡಿ** (೬).

[ಅಂಕ್$_2$ + ?. ‖ **ತಮಿ. ಮಲ.** ಅಜ್ಜಪಡಿ, ಅಜ್ಜವಡಿ; **ತುಳು.** ಅಂಕೋಲ್ಲೆ; **ತೆಲು.** ಅಂಕವನ್ನಿಯ, ಅಂಕವನ್ನೆ]

ಅಂಕೆವಣಿ$_2$ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಬಡಿಯುವ ತಮಟೆ; ರಣಹಲಗೆ (ಉಕ). 'ಅಂಕವಜಿ^{3}' ಪರಾ. [< ಅಂಕ್$_2$ + ಮಣಿ?]

ಅಂಕೆವಣೆ 'ಅಂಕವಣಿ$_1$' ನೋ.

ಅಂಕೆವರೆ (ನಾ). ಶರೀರದ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಒಂದು ಗುರುತು (ಗ್ಯಾರಿಟ್). [ಅಂಕ್$_2$ + ಬರ್$_2$]

ಅಂಕವಲ (ನಾ). ಗುರುತು ಮಾಡಿದ ಪ್ರದೇಶ ; ಮೀಸಲು ಹೊಲ : ಮಹಾದೇವರಿಗೆ ಅಂಕನಾಥವೆಸರಿಂ ಅಂಕವಲ ತಳವೃತ್ತಿ . . . ಪಾರಣೆಯ ಜಂಗಮಾರಾಧನೆಗಂ ಕೊತ್ತಸಿ ಕುಱಿವನಿಗೆ ತಳವೃತ್ತಿ ಅಂಕವಲ ಕೂಂಡಿ ನಾಡೊಳು ಸಲುವಂತೆ ಹೆಜ್ಜುಗ್ಗಿಯ ಹಬ್ಬವೊಂಭತ್ತು ದಿನ ಸುಂಕ ನೂಱಿತ್ತಿನ ಪರಿಹಾರ (ಎಇ. XXI, ೧೪–೫೫, ೬೧ ; 1260).
[< *ಅಂಕವೊಲ (ಅಂಕ್$_2$ + ಪೊಲ)]

ಅಂಕವಲೆ 'ಅಂಕೋಲೆ' ನೋ.

ಅಂಕವಱೆ (ನಾ). ರಣಭೇರಿ ; ರಣಹಲಗೆ : ಅಂಕವಱೆ, ಅಂಕವಾತು (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಡಂಗುರಮಂ ಸಾಱುವಂತಿರಂಕವಱೆ ಮೊಱಗಲೊಡಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೮–೧೧). [ಅಂಕ್$_2$ + ಪಱೆ$_1$]

ಅಂಕವಾಡಿ (ನಾ). ಜಟ್ಟಿಗಳ ಕೇರಿ (?) : ಯಿಂತಪ್ಪದನಂ ಮಹಾಜ [ನಂ] ಆಚಾರವ ತಾಉ ಮಾಡಿಕೊಂಬ × ರೆ ಅರಸು ಅಧಿಕಾರಿ ಸುಂಕತಳ × × ಯಂಕವಾಡಿ ಆವನಾನೊಬ್ಬನೂ × × × × ಮಾಡಿದವನೂ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೩೮–೨೪ ; 1418). [ಅಂಕ್$_2$ + ಪಾಡಿ$_1$]

ಅಂಕವಾತು (ನಾ). ೧. ಯುದ್ಧದ ಮಾತು. ೨. ವೀರವಚನ. ೩. ಬಿರುದಿನ ಅಥವಾ ಹೊಗಳಿಕೆಯ ಮಾತು : ಅಂಕಕ್ಕೆ– ಅಂಕವಱೆ, ಅಂಕವಾತು (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). ೪. ಸಂಕೇತದ ಬರೆವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು (ಕಿ). [ಅಂಕ್$_2$ + ಮಾತು$_1$]

ಅಂಕವಿರಾಮ (ನಾ). ೧. "ನಾಟಕದ ಅಂಕಗಳ ಮಧ್ಯದ ವಿರಾಮ" (ಇಂಕನಿ. ೩೬೫). ೨. "ಈ ವಿರಾಮ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡಸುವ ನೃತ್ಯ, ಗೀತ ಮೊದಲಾದುದು" (ಇಂಕನಿ. ೩೬೫). [ಅಂಕ್$_2$ + ವಿರಾಮ]

ಅಂಕವೀರ (ನಾ). ಯುದ್ಧವೀರ ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವೀರ (ಕಿ).
[ಅಂಕ್$_2$ + ವೀರ]

ಅಂಕವೇಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಯುದ್ಧರಂಗವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸು ; ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಹೋಗು. ೨. ತೊಡೆಯನ್ನು ಏರು : ಇಂದುಮಂಡಲದ ಸಿರಿಯಂ ಸೂಱೆಮಾಡಿದರ್ ಬಂದು ವಿಷಯದೊಳೂರುಗಳನಿಱಿದರ್. . .ಮುಂದು ವರಿದಂಕವೇಱಿದರೀಗ ವರಸುಭಟರೆಂದು ಪೊ ಸ ವಾ ರ್ತೆ ಯ ಂ ಪ್ರೌಢೆಯೊರ್ವಳ್ ಪೇಳ್ದೊಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೫೩). [ಅಂಕ್$_2$ + ಏಱು$_1$]

ಅಂಕಶಾಲೆ (ನಾ). ಗರುಡಿಯ ಮನೆ (?) : ಕಂಗೊಳಿಪ ಗೋಪುರಾಗ್ರಂಗಳ ಪರಿವ್ರಾ[ಭ್ರಾ]ಜಿಸುವ ಕೋಟೆ ಕೊತ್ತಳಾಳ್ವೇರಿ ಹುಲಿಮುಖದಂಕಶಾಲೆಯಿಂದ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೩–೨೫). [ಅಂಕ್$_2$ + ಶಾಲೆ$_1$]

ಅಂಕಶೂನ್ಯಗಾಜ (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಮಾಟಗಾರ (?): ಲೀಲೆಯ ಕುಱಿತು ಆಡುವರೆಲ್ಲರು ಕಾಲಸಂಹರನ ಬಂಧುಗಳು. ಲೀಲಾಂಗನಾ ಸುಖವ ಕುಱಿತು ಆಡುವವರೆಲ್ಲರು ಲೋಲುವೆಯ ಬಂಧುಗಳು. ಶೈಲಾಂಗನೆಯ ಲೀಲೆಯಲಾಡುವರೆಲ್ಲರು ಕಾಲಬಂಧುಗಳು. ಈ ಲೀಲೆಯ ಜಾಳಿಸಾ ಅಂಕಶೂನ್ಯಗಾಜ ನಿಃಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨–೧೪). [ಅಂಕ್$_2$ + ಶೂನ್ಯಗಾಜ]

ಅಂಕಸುಂಕ (ನಾ). = ಅಂಕಗದ್ಯಾಣ : ಬೆಸವೊಕ್ಕಲು ಅಜ್ಜಸುಜ್ಜಟಜ್ಜಸಾಲೆ ತಳವಾಱಿಕೆ ನಿಧಿನಿಕ್ಷೇಪ . . . ಸರ್ವಾದಾಯಪ್ರಾಪ್ತಿ ಸಹಿತಮಾಗಿ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೬೩–೨೩ ; 1488). [ಅಂಕ್$_2$ + ಸುಂಕ]

ಅಂಕಾವತಾರ (ನಾ). "ಒಂದು ಅಂಕದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರಗಳು ಹೋಗುವಾಗ ಸೂಚಿಸುವ ವಿಷಯದಿಂದಲೇ ಮತ್ತು ಅದೇ ಪಾತ್ರಗಳಿಂದಲೇ ಮುಂದಿನ ಅಂಕವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೪೯). [ಅಂಕ್$_2$ + ಅವತಾರ]

ಅಂಕಾಸ್ಯ (ನಾ). "ಒಂದು ಅಂಕದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರಗಳು ಹೋಗುವಾಗ ಮುಂದಿನ ಅಂಕದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಬೇರೊಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೬).
[ಅಂಕ್$_2$ + ಆಸ್ಯ]

ಅಂಕಾಳೆ 'ಅಕ್ಕಾಳೆ' ನೋ.

ಅಂಕಿ$_1$ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು. 'ಅಂಕಿಸೆಟ್ಟಿ' ಪರಾ.
[ಅಂಕ್$_1$ + –ಇ$_3$]

ಅಂಕಿ$_2$ 'ಅಂಕೆ$_4$' ನೋ.

ಅಂಕಿ-ಅಂಶ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತ ಸಂಖ್ಯಾವಿವರಗಳ ಸಂಗ್ರಹ : **ಅಂಕಿ-ಅಂಶಗಳ ಶಾಸ್ತ್ರ**=ಸಂಖ್ಯಾಶಾಸ್ತ್ರ (Statistics).
[ಅಂಕಿ$_2$ (< ಅಂಕೆ$_4$) + ಅಂಶ]

ಅಂಕಿತ (ಗು). ೧. ಗುರುತು ಮಾಡಿದ ; ಗುರುತುಳ್ಳ. ೨. ಅಂಕಿಯನ್ನು ಗುರುತು ಹಾಕಿದ. (ನಾ). ೩. ಗುರುತು ; ಹೆಸರು ; ಮುದ್ರಿಕೆ. ೪. ರುಜು ; ಸಹಿ. ೫. (ಗ್ರಂಥ ಮೊದಲಾದವುಗಳ) ಅರ್ಪಣೆ ; ಸಮರ್ಪಣೆ. ೬. ವಶದಲ್ಲಿರುವವನು : ಧರ್ಮದ್ರೋಹಿಯಾಗಿರುವ ಚಕ್ರೇಶ್ವರನಿಗೆ ಅಂಕಿತರಾಗಿದ್ದೇವೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ . . . ಗುಲಾಮರಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಾ ನೂರು ವರ್ಷಗಳು ಜೀವಂತರಾಗಿರುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಇಂದೇ ರಣಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮಡಿಯುವುದು ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವಾದುದು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೬೨). ೭. ಕುದುರೆಯ ಓಟಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಬಿಂಕಂಬಡೆದುದು ವಿಕ್ರಮಮಂಕಿತಮುಪಕಂಠಮುಪಜಮುಪಜನಮೆಂಬಯ್ದುಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಸುವ ಧಾರೆಗಳಿಂ ಕುದುರೆಯ ಕಾಲ್ಗೆ ಕೋಡಗಱಿಯೊಳವಕ್ಕುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯–೩೬). 'ಪಂಚಧಾರೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಂಕಿತಗೈ (ಕ್ರಿ). ಗುರುತಿಸಿ ತೋರಿಸು ; ಕುರುಹಿಟ್ಟು ತೋರಿಸು : ತೋರಿದುಮೊಲೆವೆಣ್ಗೆ ತಾ ನ ಲ್ಲ ದೆ ಮಿಕ್ಕ ನಾರಿಯರ್ಗೊಲಿಯನೆಂದೆನುತ ಕೋರಿದ ಕೃ ಷ್ಣ ನ ಂ ಕಿ ತ ಗೈ ವ ತೆಱದಿ ಕಠಾರಿಯ ಪಿಡಿದೊರ್ವಳಿಹಳು (ಮೋಹತ. ೪–೧೩). [ಅಂಕಿತ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಂಕಿತನಾಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಇಟ್ಟ ಅಥವಾ ಕೊಟ್ಟ ಹೆಸರು : ಅಂಕಿತನಾಮಂ ಪೆಸರನಿಡುವನಿಷ್ಟದಿನೆಂತಾದೊಡಮಿರ್ಪುದು (ಶಮದ. ೭೬ ವೃತ್ತಿ). [ಅಂಕಿತ + ನಾಮ]

ಅಂಕಿತಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಸರು ಬರೆ ; ರುಜು ಹಾಕು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಅರ್ಪಣೆಮಾಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಂಕಿತ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಂಕಿಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು. 'ಅಂಕಿಮಗೆಯ್' ಪರಾ.
[ಅಂಕಿ$_1$ + –ಮ$_0$ (< ಅಮ್ಮ$_1$)]

ಅಂಕಿಮಗೆಯ್ (ನಾ). ಅಂಕಿಮ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವನ ಹೊಲ : ಮತ್ತಂ ಅಂಕಿಮಗೆಯಿಂ ತೆಂಕಲು ಸೇನಬೋವ ರಾಮಯ್ಯನವರ ಕೆಯಿಂ ಬಡಗಲು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೭೧–೪೪ ; 1258). [ಅಂಕಿಮ + ಕೆಯ್$_3$]

ಅಂಕಿಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು. 'ಅಂಕಿಯನಾಯಕ' ಪರಾ.
[ಅಂಕಿ$_1$ + –ಯ$_0$ (< ಅಯ್ಯ) ? ಅಥವಾ < ಅಂಕೆಯ ?]

ಅಂಕಿಯನಾಯಕ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಬಲವಂಕದ ಅಂಕಿಯನಾಯಕರ ಕುಮಾರ ತಿಮಯನಾಯಕರು (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೮೧–೯ ; 1413). [ಅಂಕಿಯ + ನಾಯಕ]

ಅಂಕಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ವ್ಯಕ್ತಪಡು ; ತೋರ್ಪಡು : ಭಕ್ತರ ಭಾಗ್ಯದ ಹೆಬ್ಬೆಳೆಯಾ ಹೊಸರಾಶಿಯೊ ವಸುಧೆಯ ಸಂತೆಯೊ ಎಂದಿರದಂಕಿಸಿ ಮೆಱೆದುದು ಕೈಲಾಸಂ (ವೀರೇಜ. ೧–೧೧). ೨. ವಶಪಡಿಸಿಕೊ ; ಅಧೀನ ಮಾಡಿಕೊ : ಅಲರ್ವಂಗೆ ತೀವಿ ತೆಗೆದಂಬು ತಡಂಬರಿವಂಗೆ ಕಂಟಕಪ್ರಳೆಯಮವುಂಕುವಂಗೆ ಜವನಂಕಿಸುವಂಗೆ ಸಿಡಿಲ್ಸಿಡಿಲ್ದಿಟಂ . . . ಚಟ್ಟಮನೆಂಬ ಜೆಟ್ಟಿಗಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೩–೪೮ ; 1164) ; ಈ

ಯತಿವರ್ತಿಯಂ ವಶವರ್ತಿಮಾಡಲುಮಂಕುಶಮಿಲ್ಲದಂಕಿಸಲುಂ ನಿನಗೆ ತೀರ್ವುದು (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೧೧೫ ವ). ೩. ಎಣಿಸು ; ಲೆಕ್ಕ ಹಾಕು : ತಳಪಟದೊಳಾಯುಷ್ಯರಾಶಿಯನಳೆವ ಕೊಳಗವು ಸೂರ್ಯನೆಂಬುದ ತಿಳಿ ದಹೋರಾತ್ರಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಲುಗೆಯಂಕಿಸದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಯಂಕಿಪುದು] ಬಳಸುವುದು ಸನ್ಮಾರ್ಗದೊಳು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪–೨೧) ; ಆ ಯೊ ೞ ಧೈ ಅಂಕಿಸಲಿನ್ನೆರಳ್ನೂಱುಗಾವುದವೆನೆ ಸೋಂಕಿಗೆಯ್ತಂದನಾ ಕುವರ (ಭರತ. ೫೮–೧೯). ೪. ಲಕ್ಷಿಸು ; ನಿರ್ದೇಶಿಸು : ನಸು ಮುಸುಳ್ದಂಗಲೇಖೆ ಪೊಱ ಮುಟ್ಟೆಡಗಾಲ್ ಪೊಱವಾಱಮೇಲೆ ಪತ್ತಿಸಿದ ಮಡಂ ಕರದ್ವಯದೆ ಬಿದ್ದಿಸೆ ದೆತ್ತಿದ ಮಾಲೆ ಮುಂಡ[ಮುಂದ]ನಂಕಿಸುವ ಮುಖೇಂದು ಮುಂಚಲನು ಗೆಯ್ದು ಕುಚಂ ಮುರಿ ಕಲ್ಪಭಂಗಿ ಕಣ್ಗೆಸೆದಿರೆ ಪಾಱಿದಳ್ ಪೊಳೆದು ಖೇಚರಿ ಮಿಂಚಿನ ಬೊಂಬೆಯೆಂಬಿನಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩–೧೭) ; ಚೆನ್ನಬಸವನ ಮುಸುಡನೀಕ್ಷಿಸಿ ಮಿಂಡಸಂಗಯ್ಯಗಳನಂಕಿಸುತ ಉಸುರಿದಂ (ಬಸವು. ೧೨–೫೭). ೫. ಗುರುತು ಮಾಡು; ಮುದ್ರೆಯೊತ್ತು: ಮನೆಯೆಂದುಂ ಮನುಜರೆಂದುಂ ಮನೆವಾರ್ತೆಯೆಂದುಂ ಮನಂ ತನ್ನ ಪೆಸರನಂಕಿಸಿ ಸಕಲ ಜಗದರಸುತನಂ ತನ್ನದೆಂಬಹಂಕಾರದಲ್ಲಿ (ಮನೋವಿ. ೧–೧೯ ಟೀಕು) ; ಸಿಂಹಾಕಾರಮನಂಕಿಸಲ್ ನರರ ಬೆನ್ನೊಳ್ ಹಸ್ತಿ ರೋ ೞ ಗ ಂ ಹರಂ (ರತ್ನಾಶ. ೧೧೧). ೬. ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸು ; ತೋರ್ಪಡಿಸು : ಬಳವೈರಿ ಯೊಳ್ ಪಳಂಚಲೆಂದು ನೀಲಾಚಲಂಗಳ್ ಸಾಲಿಟ್ಟುವೆಂಬ ಬಿಂಕಮ ನಂಕಿಸಿ ಕಣ್ಗೆ ವಂದ ಗಂಧಸಿಂಧುರಸಮೂಹದಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ). ೭. ಸೇರಿಸು ; ಇಡು ; ತೊಡಿಸು : ಭುಜಕೀರ್ತಿಗಳನಂಕಿಸಿ ಕಡಗ ಕಂಕಣ ಸೂಡಗವನಿಕ್ಕಿ (ಬಸವು. ೪–೩೭) ; ಕಂಕಣವನು ಕಾಲಿಗಂದುಗೆ ಯನು ಕೈಗಂಕಿಸುತಂಬುಜಾಕ್ಷಿಯರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೧–೭). ೮. ಸೇರಿ ಹೋಗು : ಅಹಂಕೃತಿಯ ಪಾಶವನು ಹಱಿದಿಹಪರವಿರಾಗದಲಿ ಅಂಕಿಸಿ ದುದೀ ತನ್ನ ಮನವು (ನಿಭಾಗ. ೬–೧೦–೪೦). ೯. ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡು ; ಹೊಗಳು : ಪಾಠಕರು ಭಟ್ಟರುಗಳಂಕಿಸಲು (ಬಸವು. ೨೬–೭) ; ಜಯ ಜಯಯೆಂದು ಪಾಠಕಾದ್ಯರನೇಕವಿಧದೊಳಂಕಿಸಿದರಾಗಳ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧–೧೮೭). [ಅಂಕ$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಂಕಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಬಳಿ ; ಲೇಪಿಸು : ಕುಂಕುಮದೊಳ್ಪಡಿವೆರೆದಿರ್ದ ಕಮ್ಮೆಣ್ಣೆಯ ಪಂಕವನುತ್ತಮಾಂಗದೊಳು ಅಂಕಿಸಿಕೊಂಡಿರ್ದಳವಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೩–೯೨). [ಅಂಕ$_2$ (< ಅಣ್ಕಿ) + –ಇಸು$_3$]

ಅಂಕಿಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ವರಿಸ ನಿಬಂಧಿಯಾಗಿ ಕೊಡುವ ಪಡಿ . . . ಪಟ್ಟಣಸಾಮಿ ಅಂಕಿಸೆಟ್ಟಿ ಮಾಳಿಸೆಟ್ಟಿ ಪ ೩ (ಎಕ. II, ೨೩೫–೧೯ ; 1185); ಶ್ರೀಬಾಳಚಂದ್ರ ದೇವರ ಗುಡ್ಡ ಅಂಕಿಸೆಟ್ಟಿ ಅಭಿನಂದನ ದೇವರಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ (ಎಕ. II, ೧೯೩–೨ ; 1200). [ಅಂಕಿ$_1$ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಅಂಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸೊಟ್ಟಾಗು ; ವಕ್ರವಾಗು : ತಾಱಿದಂಕಿದ ನಱುಂಕಿದ ಕೊ ಂ ಬೊ ಣ ಗಿ ರ್ದ ಪೊಟ್ಟೆವೋದೊಱಗಿದ ವೃಕ್ಷದಿಂದಱಿವುದಾಯೆಡೆ ಯೊಳ್ ಜಳಮಾಗದೆಂಬುದಂ (ಲೋಕೋಪ. ೫–೪). [~ ಅಂಕ$_2$?]

ಅಂಕು$_2$ (ನಾ). ಡೊಂಕಾಗಿರುವುದು. ‘ ಅಂಕುಡೊಂಕು ’ ಪರಾ. [ಅಂಕ$_2$ + –ಉ$_1$]

ಅಂಕು$_3$ (ನಾ). (ಉಕ) ನಾಟಕದ ಅಂಕ : ಬಾಯ ಬಂಡಾಯ ಅಂಕು ೧ ಪ್ರವೇಶ ೧ (ಬಂಡಾಯ. ೧). [ಸಂ. ಅಂಕ$_2$]

ಅಂಕುಡೊಂಕು (ನಾ). ೧. ನೇರವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ವಕ್ರತೆ : ಅಂಕು-ಡೊಂಕುಗಳು ಯಾರಲ್ಲಿ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ ? (ಸೇನಾಹ. ೧೦೮). (ಗು). ೨. ವಕ್ರವಾಗಿರುವ. ೩. ರೂಪ ಸರಿಯಾಗಿಲ್ಲದ : ನಾ ನೇ ನೊ ೞ ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಹಾಗೆ ಅಂಕುಡೊಂಕು ಶಬ್ದಗಳನ್ನೇ ಎಳೆದು ಭಜನೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ (ಪ್ರತಿಬಿಂ. ೯). [ಅಂಕು$_2$ + ಡೊಂಕು$_2$]

ಅಂಕುಪರದೆ (ನಾ). = ಅಂಕಪರದೆ : ಮುಂದು ಮುಂದು ಕಾಂಡಪಟ ಹಿಂದೆ ಹಿಂದೆ ಅಂಕುಪರದೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೩೪). [ಅಂಕು$_3$ + ಪರದೆ]

ಅಂಕುರ (ನಾ). ೧. ಮೊಳಕೆ ; ಅಗೆ. ೨. ಮೈಮೇಲಿನ ಕೂದಲು ; ರೋಮ. ೩. ರಕ್ತ. ೪. ನೀರು. ೫. ಮೊನಚು ; ತುದಿ. ೬. ಗೆಡ್ಡೆ ; ಬಾವು ; ಊತ. [ಸಂ.]

ಅಂಕುರವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮೊಳಕೆಯಾಗು ; ಮೊಳೆ ; ಚಿಗುರು : ಅಂಕುರ ವಡೆದ ಪೂಗಿಡು ವೃಕ್ಷ ಲತೆವೇರ್ಗೆ ಬೆಂಕಿಯು ಹ ರ ಹಿ ದ ಂ ತಾ ಯ್ತು (ಮೋಹತ. ೨೮–೨೦). [ಅಂಕುರ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಂಕುರವೇಱು (ಕ್ರಿ). ರೋಮಾಂಚವಾಗು ; ಮೈನವಿರೇಳು ; ಪುಲ ಕಿತವಾಗು : ಲೋಚನಯುಗಂ ನೀರೇಱಿ ಮೈಯೆಲ್ಲವಂಕುರವೇಱಲ್ (ಪಂಪಾಶ. ೧೮). [ಅಂಕುರ + ಏಱು$_1$]

ಅಂಕುರಾರ್ಪಣ (ನಾ). ೧. ಅಗೆ ಹಾಕುವುದು ; ಉತ್ಸವಾಂಗವಾಗಿ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಮೊಳೆಯ ಹಾಕುವ ಶುಭಕರ್ಮ. ೨. ಪ್ರಾರಂಭ. ಅಂಕುರಾರ್ಪಣ ಮಾಡು = ಪ್ರಾರಂಭಿಸು. [ಅಂಕುರ + ಅರ್ಪಣ]

ಅಂಕುರಿತ (ಗು). ೧. ಮೊಳಕೆಯಾದ ; ಚಿಗುರಿದ. ೨. ತಲೆದೋ ರಿದ ; ಉದ್ಭವಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅಂಕುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೊಳೆ ; ಮೊಳಕೆಯಾಗು : ಇಳೆಯೊಳಂದಂ ಕುರಿಸಿ ಹರಿತ್ತುಳದೊಳ್ ವರ್ಧಿಸಿಯೆ ನೀಳ್ದು ಗಗನಕ್ಕಸುಹೃತ್ತುಳನಾರೀ [ನಯನಾಂ]ಬುವೆ ಬೆಳಸಿದುದೆನೆ ಕೀರ್ತಿವಲ್ಲಿಯಂ ಸತ್ತಿಗನಾ (ಗದಾಯು. ೧೦–೭) ; ಶಿವನ ದಯೆಗೆ ಚಿತ್ತವಂಕುರಿಸಿ ಬುದ್ಧಿ ಪಲ್ಲವಿಸಿ ಮನಂ ಮುಗುಳೊತ್ತಿ (ಬಸರ. ೨–೬೨) ; ಭೀಮನು ಮಲಗಿದನು ಮೋಹಾತಿ ರೇಕದ ಬೀಜವಂಕುರಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ೨೮೨). ೨. ಚಿಗುರು ; ಚಿ ಗು ರಿ ಸು : ಪೊಸತಲರ್ದಂಕುರಿಸಿರ್ದ ಕಲ್ಪಲತೆಯನೆ ಪೋಲ್ತಳ್ (ಆದಿಪು. ೭–೪೭) ; ಕುರವಕವನಪ್ಪಿ ಅಂಕುರಿಸೆಂಬ (ನಂಬಿರ. ೧೪–೩೮). ೩. ಉಂಟಾಗು ; ಕಾಣಿಸಿಕೊ ; ತಲೆದೋರು : ತೆಂಬೆಲರಲೆಪದ ಪೂಲತೆಯೆಂಬಿನಮುಂಕುರಿಸೆ ಪುಳಕಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೭) ; ಅಂಕುರಿಪುದು ವಿಧಿಯಾ ಕ್ರಿಯಾಸಮಭಿಹಾರದೊಳಂ (ಶಮುದ. ೨೩೦) ; ಹರಿಯ ಸಾರಥಿ ತನದಿ ಜಯವಂಕುರಿಸಿತವರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮–೧). ೪. ನ ವಿ ರೇ ಳು ; ರೋಮಾಂಚವಾಗು : ಬೇಟದೊಳ್ ಬಿರಿವೊಡಲೊಯ್ಯನಂಕುರಿಸೆ . . . ಕಾಣಲಕ್ಕುಮೊ ಮದೀಯಮನೋರಥಜನ್ಮಭೂಮಿಯಂ (ಪ ಂ ಪ ಭಾ. ೫–೧೪). ೫. ನ ವಿ ರೇ ಳಿ ಸು ; ರೋಮಾಂಚವುಂಟುಮಾಡು : ತುಂಬುರು ನಾರದರೊಂದು ಗೇಯದಿಂಚರಮೆರ್ದೆಯಂ ಪಳಂಚಲೆಯೆ ವೀರಲತಾಂಗಿಯ ಸೋಂಕು ಮೆಯ್ಯೊಳಂ [ಪಾಠಾಂ. ಸೊಂಪನಂ] ಕುರಿಸೆ ನಿರಾಕುಳಂ ಕಳೆದನಾಜಿಪರಿಶ್ರಮುಮಂ ಗುಣಾರ್ಣವಂ (ಪ ಂ ಪ ಭಾ. ೧೧–೧೫೫). ೬. ಏಳಿಗೆಹೊಂದು ; ತಲೆಯೆತ್ತು : ಅರಸು ಮುನಿ ದೂರೊಳಂಕುರಿಸಿರುವದತಿಕಷ್ಟ ಸರಸವಿಲ್ಲದ ಠಾಣ್ಯದಿಂ ಬಾಣದ ಬಿಱುಸು ಲೇಸೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೩೪). [ಅಂಕುರ + –ಇಸು$_3$]

ಅಂಕುಲಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಸರ್ವ್ವ ನಮಸ್ಯವಾಗಿ ಅಣನ್ನೂರು ಮೂನೂಱಱ ಬಳಿಯಂಕುಲಗೆಯಯ್ವತ್ತ ಱಕೊಳಗಣ[ಬಿ]ಟ್ಟಿಯನ ಕರಂಜಿಗೆಯ[ತೆ]ಂಕವೊಲದಲು (ಎಇ. XXVII, ೭೩–೪೪ ; 1114). [?]

ಅಂಕುಶ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯನ್ನು ನಡಸುವಾಗ ಅದನ್ನು ಹದ್ದಿನಲ್ಲಿ ಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಆಯುಧ ; ಸೃಣಿ. ೨. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದ ಒಂದು ಪಟ್ಟು : ಬಾಹುದಣೆ ಖುಮ್ಮರಿ ಕತ್ತರಿ ಖೋಡವಂಕುಶಂ ಸಸಿಕು ವೆನಿಪ್ಪ ಜಿಟ್ಟಿಗನ ನಚ್ಚಿನ ಬಿನ್ನಣಮೊಪ್ಪೆ ಕಾದಿದರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೭೮).

೩. ಒಂದು ಗುರುತು: ಎಂದಿಂತು ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿನೊಳಂ ಅಂಕುಶಮಂ ದೊಡೆ ಕ್ರೋಂಕಾರಮಂ ಬರೆವುದು (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೯–೨೨). [ಸಂ.]

ಅಂಕುಶಚಾರಣ (ನಾ). ಅಂಕುಶದಿಂದ ಆನೆಯನ್ನು ನಡಸುವುದು : "ಅಂಕುಶ(ವಾ)ಚಾರಣಮಂ ಯಾತಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೩೭–೬೯). [ಅಂಕುಶ + ಚಾರಣ]

ಅಂಕುಶಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ತಡೆಮಾಡು ; ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು : ನೀನು ಈ ಹೊಸ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ನನಗೆ ಹೇಳಿ ನನ್ನ ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಅಂಕುಶಹಾಕಿ ಬಿಟ್ಟೆ (ರೂಢಿ). [ಅಂಕುಶ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಂಕುಶಿ (ನಾ). ಅಂಕುಶ ಹಿಡಿದವನು ; ಮಾವುತ ; ಮಾವಟಿಗ. [ಸಂ. ಅಂಕುಶಿನ್]

ಅಂಕುಶೀ (ನಾ). ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ರೂಪಾಯಿ ನಾಣ್ಯಗಳ ಹದಿನಾರು ಬಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಬ್ರಿಟಿಶ ಸರಕಾರದ ಅಮಲು ಆದ ಬಳಿಕ ಸಹ ಸನ್ ೧೮೪೦ ರ ವರೆಗೆ ಹದಿನಾರು ಪ್ರಕಾರದ ರೂಪಾಯಿಗಳು ನಡಿಯುತ್ತಿದ್ದುವು. ಅವು – ೧. ಔರಂಗಾಬಾದಿ ೨. ಬಾಗಲಕೋಟಿ ಅಥವಾ ಮಲ್ಹಾರಶಾಯಿ ೩. ಅಂಕುಶೀ ೪. ಹಲ್ಲಿಶಿಕ್ಕಾ (ಕಭಾಗೆ. ೨೮೦). [ಸಂ.]

ಅಂಕುಸ (ನಾ). ೧. = ಅಂಕುಶ ೧. : ಆನೆಯಂ ಸೇದೆಗೆಡಿಸಿ ತನ್ನ ಬಸಕ್ಕೆ ಮಾಡಿಯೇಱಿಯುಂಕುಸಮಂ ಪೊಳೆಯಿಸುತ್ತಮರಸಿಯಲ್ಲಿಗೆ ವಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೯–೧೭) ; ಮನಮೆಂಬಂಕುಸದಿನ್ದಯ್ದೆನೆಯಿಂದ್ರಿಯಗಜಮ ನುಗಿದು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೯೭–೩೪ ; 1062). ೨. ಅಂಕುಶದಂತಿರುವವನು ; ನಿಯಾಮಕ (ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬಿರುದುಗಳಲ್ಲಿ) : ಪಾಣ್ಬರಂಕುಸಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೪೮ ವ) ; ಕಲಿಗಳಂಕುಸಂ ಶ್ರೀವೀರಕಾವದೇವರಸರು (ಎಇ. XXVII, ೧೬೧–೨೪ ; 1256). [ಸಂ. ಅಂಕುಶ]

ಅಂಕುಸವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಂಕುಶ ಹಾಕು ; ಅಡ್ಡಿಮಾಡು ; ತಡೆ : ಅರಂಕುಸವಿಟ್ಟೊಡಂ ನೆನೆವುದೆನ್ನ ಮನಂ ವನವಾಸಿ ದೇಶಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೦). [ಅಂಕುಸ + ಇಡು$_1$]

ಅಂಕುಸಸಾರಣೆ (ನಾ). = ಅಂಕುಶಚಾರಣ : ಎರಡು ಪದಂಗಳಪಭ್ರಂಶಕ್ಕೆ–ಅಂಕುಶ ಚಾರಣ–ಅಂಕುಸಸಾರಣೆ (ಶಮದ. ೨೮೯ ಪ್ರಯೋ). [ಅಂಕುಸ + ಸಾರಣೆ$_2$]

ಅಂಕೂರ (ನಾ). = ಅಂಕುರ ೧. : ಜಿನಿಸಿನ ಕರಂಡಗಳ ನೂತನಾಂಕೂರಗಳ ವನಜಕುಸುಮಂಗಳಿಂದಲಿ ಪುದಿದ ಭಾಜನಗಳನು ಪಿಡಿದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೧–೨೨–೬). [ಸಂ.]

ಅಂಕೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಆಜ್ಞೆ ; ಅಪ್ಪಣೆ : "ನೆಮ್ಮಗೆ ಯಾಜ್ಞೆಯೊಳಗಂಕೆಯು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೧) ; ಪಾಂಡವರಂಕೆಯಲಿ ದಳ ಜೋಡಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦–೬೪) ; ಅಂಕೆಯಿಂದರ್ಜುನಂಗಂದು ಯಾದವಸೈನ್ಯಮಂ ಕೂಡಿಕೊಟ್ಟು . . . ಪಂಕರುಹಲೋಚನಂ ಪೊಱಮಟ್ಟನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೮–೧೩). ೨. ಅಧೀನ ; ಹಿಡಿತ ; ಹತೋಟಿ : ಅಂಕದೊಳ್ ಬಳಿಕಿಂದ್ರಜಿತುವಿನುರುಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರದಂಕೆಯಿಂ ನಿಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೬) ; ಅ ವ್ಯಾಜದೆ ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿಡಲನಿಬರೊಂದಾಗಿ ಪಿಡಿದವನ ಶಂಕಿಸದೆ ಮರ್ದಿಸಿ (ಪರಶು. ೪–೨೮) ; ಅಂಕುಶದಿಂದ ಆನೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಅಂಕೆಯೊಳಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೪. ಕಿ) ; ಅರಸನ ಅಂಕೆಯಿಲ್ಲ ದೈವದ ಕಾಟವಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ) ; ಅಂಕೆಯಿಲ್ಲದ ಕಪಿ ಲಂಕೆಯನ್ನು ಸುಟ್ಟಿತು (ಗಾದೆ). ೩. ಬೆದರಿಕೆ ; ಬಲಾತ್ಕಾರ : ಬರೆಸಿ ಇಟ್ಟು ಇದ್ದ ಕಾಗದಕ್ಕೆ ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿ ವಂದು ಗುರ್ತು ಹಾಕಿಸಿಕೊಂಡದ್ದೇ ಹೊರ್ತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೯). ೪. ದರ್ಪ ; ಠೀವಿ : ಕಟ್ಟುಬ್ಬಟೆಯ ಕಾದಾಳ್ಗಳ್ ಬೆರಸಂಕೆಯಿಂ ಬೀದಿವರಿದು ನುರ್ಗಿವರ್ಪ ಸೌಮಿತ್ರಿಯಂ ನೆಟ್ಟನೆ ಕಂಡು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೭–೨೧). **ಅಂಕೆಮಾಡಿಕೊ** = ಅಧೀನ ಮಾಡಿಕೊ : ಉಪದ್ರಪಡಿಸಿ ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ಅಂಕ್ಯೆ[ಕೆ]ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮತ್ತು ನಾನಾ ಬಗೆ ಕಿರುಕುಳ ಉಪದ್ರಗಳ ನಡಸುವದಾಗಿ ಕೇಳಪಟ್ಟುಯಿಧೀತು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೧೬–೧೦ ; 1762). [~ ಅಂಕೆ$_2$?]

ಅಂಕೆ$_2$ 'ಅಣ್ಕೆ' ನೋ.

ಅಂಕೆ$_3$ 'ಆನ್ಕೆ' ನೋ.

ಅಂಕೆ$_4$, ಅಂಕಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಬರೆಹದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವ ಚಿಹ್ನೆ ; ಅಂಕ : ೫೮೯ ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ಅಂಕೆಗಳಿವೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಎಣಿಕೆ; ಲೆಕ್ಕ : ಇಂದಿಗೆಂಟನೆಯ ದಿನದಲ್ಲಿಯಾ ಕಳ್ಳರಂ ತಂದೀವೆನೆಂದೆಮ್ಮೊಳುಸಿರಿದಂಕೆಯ ದಿನಂ ಬಂದಿತ್ತು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೨–೯೦); ಅಂಕೆ ತಿಳಿಯದವ ಮಂಕಗಿಂತ ಕಡೆ (ಗಾದೆ). ೩. ಅಳತೆ : ಖಂಡುಗ ದಂಕೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೪. ವಿವರ (?) : ಅಂಕೆಯಿದು ಪಾರ್ಥಿವರ ವಿಭವಾಲಂಕೃತಿಯನದನೇನ ಹೇಳುವೆನಂಕವಿದು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೩–೭) ; ಅಗಳಾಳ್ವೇರಿ ಕೊತ್ತಳ ಹುಲಿಮುಖದೊಳು ಜಗಳದಂಕೆಯ ಬಲ್ಲ ಭಟರ ಮಿಗೆ ಬಲಿದು (ಕಂನವಿ. ೧೧–೧೩೯) ; ಶಂಕರನು ಷಣ್ಮುಖಗೆ ಚಿತ್ತಿನ ಅಂಕಿತದ ಕುರುಹುಗಳ ಲಕ್ಷ್ಯವ ಅಂಕೆಯೆಲ್ಲವ ಹೇಳಿ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೧೮–೯೩). ೫. ಅಭಿಪ್ರಾಯ : ಮಡಸೋಂಕಂ[ಕಿಂ] ಮನದಂಕೆಯಂ ತಿಳಿದು . . . ಪವನಂ ಜಯಾಶ್ವನೆನಸುಂ ವಿಭ್ರಾಜಿಸಿತ್ತೋಜೆಯಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೮–೭೩). ೬. ಗುರುತು ; ಕುರುಹು : ನೋಡೆ ವಿಭ್ರಾಂತಿಯೆಂಬಾ ಅಂಕೆಯಂ ಪೇಳ್ವುದು – "ಆವ ಬಗೆಯಿಂ ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂಬ ಕುಱುಪಾದುದು" (ಮನೋವಿ. ೪–೭, ಟೀಕು). **ಅಂಕಿ$_2$** : ೧. ಈ ಪುಟದ ತುಂಬ ಅಂಕಿಗಳೇ ಇವೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಂಕ]

ಅಂಕೆಗ (ನಾ). ಗುರುತು ಉಳ್ಳವನು : ಮಿಗದ ಅಂಕೆಗ (= ಚಂದ್ರ) (ಕಿ). [ಅಂಕೆ$_4$ + –ಗ$_1$]

ಅಂಕೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಗುರುತುಮಾಡು : ತರುತತಿಯೊಳ್ ತ್ರಿಲೋಚನಮಿದಿಂದರವಿಂದನಿವಾಸನಱ್ತಿಯಿಂ ಸರಳತಳಾಂಗುಳಿತ್ರಿತಯದಿಂ ಫಲವಕ್ತ್ರದೊಳಂಕೆಗೆಯ್ದು ತತ್ಕರಕಪುಟಾಂಬುವಂ ಪುದಿದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೯–೨೬). [ಅಂಕೆ$_4$ + ಗೆಯ್$_1$ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಂಕೆಗೇಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪೆರ್ವ್ವಯಲ್ಪನ್ನೆರಡಱಕಿಱುದೆಱೆ ಬಿಟ್ಟಯುಮಂ ಕಾದು ಪರಿಹಾರಂ ಬಿಟ್ಟಂಕೆಗೇಡು ಕಲ್ನಾಡು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೭೪–೮೮ ; 1053). [?]

ಅಂಕೆ[ಕ]ಟಂಕ (ನಾ). = ಅಂಕಟಂಕ : ಕವಿಳಾಸಪುರದಲ್ಲಿ ಸುಂಕಸಾದ ತಳಸಾರಿಗೆ ಬಟ್ಟೆಯ ಬಾಧೆ ಗ್ರಾಮಬ್ರಯ ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಅಂಕೆ [ಕ] ಟಂಕ ಅಣೆ ಗೋಸನೆ ಮುದ್ರೆ ನಾಗೇಶ್ವರಕ್ಕೆ (ಎಇ. XXI, ೧೪–೭೩ ; 1260). [ಅಂಕೆ$_2$ + ಟಂಕ]

ಅಂಕೆದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಸೂಚಿಸು ; ಕುರುಹುದೋರು : ಸೋಂಕಿ ಚೆಂಡುಟಿಗಚ್ಚಿದಿನೆಯಗೆ ಮುಗ್ಧೆ ತೊಡಂಕು ಸಾಕೆಂದು ಕೈಯೊದರ್ವ ಕಂಕಣದುಲುಹೊಯೆಂಬಂತೆ ಕೊರಳು ಕುಣಿದಂಕೆದೋಱಿದಳು ತಾನಗಳ (ಭರಚ. ೧೧–೧೬). [ಅಂಕೆ$_4$ + ತೋಱು$_1$]

ಅಂಕೆಮೀರು (ಕ್ರಿ). ಹತೋಟಿ ಮೀರು ; ಸ್ವಾಧೀನ ತಪ್ಪು : ಅವನು ತಮ್ಮ ಅಂಕೆ ಮೀರಿ ಹೋದನೆಂಬ ಗಾಬರಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳಿಗುಂಟಾಗಿತ್ತು (ನಿರಾತೆ. ೫೯). [ಅಂಕೆ$_1$ + ಮೀರು (< ಮೀಱು)]

ಅಂಕೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಮಹಾಪ್ರಧಾನಂ ಅಂಕೆಯ ದಂಣಾಯಕರ ಅಳಿಯ ಮಾಚಯ ದಂಣಾಯಕರು (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೮೨–೧೨ ; 1314). [< ಅಂಕೆ$_1$ + ಅಯ್ಯ$_1$?]

ಅಂಕೊ[ಕೋ]ಲೆಗಾಲೆ (ನಾ). ಅಂಕೋಲೆಯ ಮೆಳೆಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ

ಹರಿಯುವ ಕಾಲುವೆ (?) : ತಸ್ಯ ಸೀಮಾನ್ತರಂ ಪೂರ್ವಸ್ಯಾನ್ದಿಶಿ ತುಟ್ಟಿಲ್ಲಾಲೆ ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ಕಳರಾ ಬಾಯ್ಕಾಲುಳ್ ಕೂಡಿ ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ನೆ[ನೇ]ಱಿಲ್ಲಾಲೆ ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ಕೊಣ್ಣಿನ್ದಗಾಲೆ ಅನ್ತೆ ಅಂಕೊ[ಕೋ]ಲೆಗಾಲೆ ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ತೊಱೆಯುಳ್ ಕೂಡಿತ್ತು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩–೨೫ ; ಸು. 700). [ಅಂಕೋಲೆ + ಕಾಲೆ (< ಕಾಲ್)]

ಅಂಕೊಲ್ಲ (ನಾ). = ಅಂಕೋಲ. 'ಅಂಕೊಲ್ಲಜಲ' ಪರಾ. [**ಸಂ.**]

ಅಂಕೊಲ್ಲಜಲ (ನಾ). ಅಂಕೋಲೆಯ ರಸ : ಪುಲ್ಲೆಯ ಪಂದಿಯ ನೆಣ ನಂಕೊಲ್ಲಜಲಂ ಮಧುಘೃತಂಗಳೆಂಬಿವನೆಱೆ ಬೇರಲ್ಲಿರಲಾ ತರು ಸದ್ಯಃ ಪಲ್ಲವದಿಂ ಪುಷ್ಪದಿಂ ಫಲಂಗಳಿನೆಸೆಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೧೯).
[ಅಂಕೊಲ್ಲ + ಜಲ]

ಅಂಕೋಣಿ 'ಅಂಕವಣ್ಣಿ$_1$' ನೋ.

ಅಂಕೋಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ; ಅಂಕೋಲೆ ಗಿಡ. [**ಸಂ.**]

ಅಂಕೋಲಜಲ (ನಾ). = ಅಂಕೊಲ್ಲಜಲ : ಪಂದಿಯ ನೆಣನಂಕೋಲ ಜಲಂ ದುಗ್ಧಂ ಮಧುಘೃತಂಗಳೆಂಬಿವನೆಱೆ ಮಾಕಂದದ ಮೂಲದೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೨೫). [ಅಂಕೋಲ + ಜಲ]

ಅಂಕೋಲಸಾರ (ನಾ). ಅಂಕೋಲೆ ಗಿಡದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಒಂದು ವಿಷ. [ಅಂಕೋಲ + ಸಾರ]

ಅಂಕೋಲೆ, ಅಂಕವಲೆ (ನಾ). = ಅಂಕೋಲ : ಅನ್ತೆ ಬರೆ ಅಱಿಕ್ಕೋಲೆಯ ಪೆರ್ಮೊಳೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೧, ೧೦–೧೮೧ ; 967) ; ತೆಂಕಣ ದೆಸೆಯೊಳ್ಸೆನ್ದೆಯ ಬಾವಿಯಂಕೋಲೆಯ ಮೆಳೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧೬–೨೭ ; 1075) ; ಹಾಲೆಯಂಕೋಲೆ ದಿಂಡಂ (ಸೋಮಚ. ೩–೭) ; ಗಂಗ್ವಾಡೀ ಕೆರೆಗೆ ಬೀಳನೀರಗಾಲ್ವೆ ಅಂಕೋಲೆ ಬಡಗ ವತ್ತು ತೆವರ ಮೇಲೆ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೩–೪೮೫ ; 1748). 'ಮುಳ್ಳಂಕೋಲೆ' ಪರಾ. **ಅಂಕವಲೆ** : ತಾರೆ ನೇಱಲಂಕವಲೆ ಶರ್ಕರೆ ಪಾಲ್ಮರದಾ ಪ್ರಸೂನಂ (ಖಮದ. ೨–೫೩). [ಸಂ. ಅಂಕೋಲ]

ಅಂಕೋಲೆವಿತ್ತು (ನಾ). ಅಂಕೋಲೆಯ ಬೀಜ : ಅಗ್ಗಳಿಕೆಯಿಂ ದಂಕೋಲೆವಿತ್ತು ಮರದೊಳಡಂಗುವೊಲು ಲಿಂಗದಿಂದುದಯವಾದ ಶರಣರ್ ಲಿಂಗಮಂ ಬೆರಸುವರ್ ಸಂತತಂ (ಪಾಸೋಪು. ೧೫–೧೬).
[ಅಂಕೋಲೆ + ಬಿತ್ತು$_2$]

ಅಂಕ್ಯ (ಗು). ೧. ಗುರುತಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ. ೨. ಎಣಿಸಬಹುದಾದ. (ನಾ). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಣ್ಣ ಮದ್ದಳೆ. [**ಸಂ.**]

ಅಂಗ$_1$ (ನಾ). ೧. ರೀತಿ ; ವಿಧ ; ಪ್ರಕಾರ : ಲಿಂಗಸಂಗದಂಗವಿದೆನುತಂ ಜಂಗಮವಿದಱಿಂದಂ ಮಿಗಿಲೆನುತಂ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೧೦–೩) ; ವೀರ ರಂಗವನೆತ್ತಬಲ್ಲರು ಹಾರುವರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೩೮) ; ದೇವೋತ್ತುಂಗ ಕಾಯದಿರೆ ಉಳಿವಂಗವನ್ನು ಕಾಣೆವಮ್ಮ (ವಾದಿಕೀ. ೧–೧೧೦–೧). 'ಹಲವಂಗ' ಪರಾ. ೨. ತರ; ಯೋಗ್ಯ: ಜನಕಾಜ್ಞೆ ಮಾಱಲಂಗಮೆ ತನುವಿಂತವರೊಡನೆಯಾಗಿ ಸಲ್ಗೆಮ (ಕಾದಂಉ. ೨೬೩) ; ಸಂಪ್ರತಿಯ ನುಡಿ ತನಗಂಗವಲ್ಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೩೧) ; ಹೆಂಗುಸಿವಳಿವಳಸುವ ನುಚ್ಚುವುದಂಗವೇ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೧–೧೧–೯).
[**ದೇ. ? ॥ ತೆಲು.** ಅಂಗು = ವಿಧ, ರೀತಿ]

ಅಂಗ$_2$ (ನಾ). ೧. ದೇಹದ ಒಂದು ಭಾಗ ; ಅವಯವ. ೨. (i) (ಯಾವುದಾದರೊಂದರ) ಭಾಗ ; ಅಂಶ. 'ಚತುರಂಗ', 'ಪಂಚಾಂಗ', 'ಷಡಂಗ', 'ಸಪ್ತಾಂಗ', 'ಅಷ್ಟಾಂಗ', 'ದಶಾಂಗ' ಪರಾ. (ii) ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಮುಖ್ಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾದ ಅಥವಾ ಸಹಾಯಕವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರ ಅಥವಾ ವಿಷಯ. 'ವೇದಾಂಗ' ಪರಾ. ೩. ಆರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಸಂಕೇತ. ೪. ಪದ್ಯದ ಒಂದು ಸಾಲು; ಚರಣ : ಏಳೆರಡುಮಾತ್ರೆಗಳು ಚರಣಗಳೋಳಿಯೆರಡಱೊಳೆಕ್ಕೆರ್ ಸಂತತವಾಳೆ ನವಲಘುಗಳನೆ ಮೂಱನೆಯಂಗ ವೆಗ್ಗಳಿಸಿ (ಕವಿಜಿ. ೪–೨೯). ೫. ದೇಹ ; ಶರೀರ. ೬. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು ; ಆ ದೇಶದ ಜನ ಅಥವಾ ರಾಜ. ೭. [ಜೈನ] ಜೈನಾಗಮದ ಒಂದು ವಿಭಾಗ (ಅಂಗಗಳು ಹನ್ನೆರಡು) : ಅಂತು ಜೈನ ದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡು ಗುರುವಿನನುಮತದಿಂ ದ್ವಾದಶಾಂಗ ಚತುರ್ದಶ ಪೂರ್ವಂಗಳಂ ಕಲ್ತು (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೭೫ ವ). ೮. [ವೀಶೈ] ಶುದ್ಧ ಜೀವ : ಲಿಂಗವೆಂದೊಡೆ ನಾದಂ, ಆ ನಾದದ ಅಂಗವೆಂದೊಡೆ ಚಿದ್ಬಿಂದುವಾದ ಜೀವಂ (ಮನೋವಿ. ೨–೩೧ ಟೀಕು). ೯. [ವೀಶೈ] ಗುರುಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಅಪ್ತ ಅಂಗಸ್ಥಾನ ಸದ್ಭಾವವುಳ್ಳಾತನಾಗಿ . . . ಆ ನಾಲ್ಕು ತೆಱದ ಸದ್ಗುರುಸೇವೆಯೆಂತೆಂದೊಡೆ – ಗುರುವಿಂಗನುಕೂಲ ವೃತ್ತಿಯೆ ಆಪ್ತನೆನಿಪುದು. ಗುರುಪಾದಪ್ರಕ್ಷಾಳನಾದಿಕವೆ ಅಂಗವೆನಿಪುದು (ಮನೋವಿ. ೨–೨೧ ಟೀಕು). [**ಸಂ.**]

ಅಂಗಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅಂಗೀಕರಿಸು ; ಅವಲಂಬಿಸು : ಅವ ಸ್ಥಲವನಂಗಂಗೊಂಡಿದ್ದರು ಆ ಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ತಕ್ಕ ರೂಪಾಗಿ ಷಡ್ವಿಧಲಿಂಗವನು ಬೆರಸಿಪ್ಪ ಭೇದವನು . . . ತೋಱುವೆವೆಂದು ಚೆನ್ನಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವರು ನಿರೂಪಿಸಿದ ವಾಕ್ಯವು (ಚೆನ್ನವ. ೨–೧) ; ಇಂತಪ್ಪ ಸದ್ಭಕ್ತಸ್ಥಲವನಂಗಂಗೊಂಡು ಇಪ್ಪಾತಂಗೆ ಷಡ್ವಿಧಲಿಂಗವು ಹೇಗೆ ಬೆರಸಿರ್ಪವೆಂದಡೆ (ಚೆನ್ನವ. ೫–೪). [ಅಂಗ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಂಗಂದುಂಬು (ಕ್ರಿ). ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ತುಂಬು ; ಅಂಗಾಂಗಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪಿಸು : ಮೇಲೆ ಮೇಲೀಶ್ವರಂ ಮಲಯಜೋದಕಮನಾ ಕಾಳಿಯಂಗಂದುಂಬಿ ಸೂಸೆ (ಚೆಬಪು. ೪೫–೫೭). [ಅಂಗ$_2$ + ತುಂಬು]

ಅಂಗಂಬಡೆ, ಅಂಗವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಆಕಾರ ಧರಿಸು; ಮೂರ್ತಿವತ್ತಾಗು : ಶೃಂಗಾರಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂಗಂಬಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅಂಗವಡೆ (ಕಿ)] ದನೇಕರೂಪದಿಂ ನಿಂದಂತೆ (ಶಬಶಂ. ೧–೭೯ ವ). **ಅಂಗವಡೆ** (ಕಿ). [ಅಂಗ$_2$ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಂಗಕೊಳ (ನಾ). (?) : ಚದುರಕಬ್ಬಿಗರಂಗಕೊಳ [ಪಾಠಾಂ. ಖೂಳ] ರೀಶನ ಕೃತಿಯೊಳದು ಲೇಸು ಯಿದು ದೋಷವೆಂಬರೆಮ್ಮಭವಂಗೆ ಯಿದಿರುಂಟೆ (ಗುಭಚ. ೧–೧೫). 'ಪರಮುಕೂಳ' ಪರಾ.
[ಅಂಗ$_2$ + ಕೊಳ$_1$?]

ಅಂಗಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ದೇಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಉಪಚಾರ : ಅಂಗಾಶ್ರಮವಳಿದು ಲಿಂಗಾಶ್ರಮವಾದ ಬಳಿಕ ಆ ಅಂಗಕ್ಕೆ ಲಿಂಗಾಚಾರವಲ್ಲದೆ ಅಂಗಕ್ರಿಯೆಯೆಂಬುದನಂಗೈಸರು ನೋಡಾ (ಚೆನ್ನವ. ೬–೩).
[ಅಂಗ$_2$ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಂಗಗುಣ (ನಾ). ಶರೀರದ ಸ್ವಭಾವ : ತನುವ ಕರಗಿಸಿ ಹರಿವ ಮನವ ನಿಲಿಸಿ ಅಂಗಗುಣವನೆ ಅಳಿದು ಲಿಂಗಗುಣವನೆ ನಿಲಿಸಿ . . . ಮಹಾದೇವನಾದ ಶರಣರ ಜಗದ ಮಾನವರೆತ್ತ ಬಲ್ಲರು (ಲಿಂಗವ. ೧೨–೪೨).
[ಅಂಗ$_2$ + ಗುಣ]

ಅಂಗಚಿತ್ತ (ನಾ). ಯಾರಾದರೊಬ್ಬರಿಗೆ ಪಾರಿತೋಷಿಕವಾಗಿ ತನ್ನ ಮೈಮೇಲಿನಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಡುವ ವಸ್ತ್ರ, ಆಭರಣ ಇತ್ಯಾದಿ : ತನ್ನ ತೊಟ್ಟ ತೊಡಿಗೆಗಳೆಲ್ಲಮನೆನಗಂಗಚಿತ್ತಮನಿತ್ತು (ಕಾದಂಉ. ೩೨೪) ; ಅವಯವದಿಂದಾಗಳ್ ಋಷಿನಿವೇದಕಂಗಿತ್ತನಂಗಚಿತ್ತಮನರಸಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೪೭) ; ಆಗಳಾ ವಿಯಚ್ಚರಾಧಿರಾಜನತಿಹರ್ಷಚಿತ್ತನಂಗಚಿತ್ತಮನಿತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೧೩ ವ) ; ಸಂಪ್ರಥಿತಸಾಹಸನಾದೆ ನೀನೆನೆ ಶಿಥಿಲ ಸಂಶಯನಂಗಚಿತ್ತವನಿತ್ತನಾತಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೨–೩) ; ಬಂದು ದೂತರಿಗಂಗಚಿತ್ತವನಿತ್ತು (ನಿಭಾಗ. ೪–೮–೪೦).
[**ಪ್ರಾ.** ಅಂಗಛಿತ್ತ (< ಸಂ. *ಅಂಗಕ್ಷಿಪ್ತ)]

ಅಂಗಚೇಷ್ಟೆ (ನಾ). ದೇಹದ ಅವಯವಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರಿದಂತೆ ಆಡಿಸುವುದು. [ಅಂಗ$_2$ + ಚೇಷ್ಟೆ]

ಅಂಗಚ್ಛದನ (ನಾ). ಮೈಹೊದಿಕೆ ; ಕವಚ. [ಅಂಗ$_2$+ ಛದನ]

ಅಂಗಜ (ನಾ). ೧. ದೇಹದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು. ೨. ಕೂದಲು ; ರೋಮ. ೩. ಮಗ. ೪. ಮನ್ಮಥ. ೫. ಪ್ರೀತಿ (ಕ). ೬. ರೋಗ (ಕ). ೭. ರಕ್ತ. ೮. ಇಂದ್ರಿಯ ; ರೇತಸ್ಸು. ೯. ನೀರು : "ಮದನಂ ರೋಮೇಂದ್ರಿಯ ಸುತ ರುಧಿರಂ ಜಲಕಾರುಶಬ್ದಮಂಗಜಮೆನಿಕುಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೯೧). [ಸಂ.]

ಅಂಗಜನ್ಮ (ನಾ). = ಅಂಗಜಾತ. [ಅಂಗ$_2$ + ಜನ್ಮ]

ಅಂಗಜರಾಗ (ನಾ). ಪ್ರಣಯ ; ಪ್ರೇಮ. [ಅಂಗಜ + ರಾಗ]

ಅಂಗಜರೂಪು (ನಾ). ಮನ್ಮಥನಂಥ ಆಕಾರ. [ಅಂಗಜ + ರೂಪು]

ಅಂಗಜಾತ (ನಾ). ಮನ್ಮಥ. [ಅಂಗ$_2$ + ಜಾತ]

ಅಂಗಜಾರಿ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಶತ್ರು ; ಶಿವ. [ಅಂಗಜ + ಅರಿ$_6$]

ಅಂಗಜಾಲ (ನಾ). ಅಂಗರಕ್ಷಕ ; ಕಾವಲುಗಾರ : ಷಡೂರ್ಮಿಗಳೆಂಬ ಬೇಗಾರಮಂ ಕಳೆದು ಅಂಗಜಾಲನ ಕಣ್ಣ ಮುಚ್ಚಿ ಚಿತ್ರಗುಪ್ತರೆಂಬ ಕರಣಿಕರ ಸಂಪುಟಕ್ಕೆ ಬರಿಸದೆ ಯಮರಾಜನೆಂಬ ಅರಸಿಗೆ ಕೋರನಿಕ್ಕದೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೯೪). 'ಅಂಗಜಾವ' ಪರಾ.

[ಅಂಗ$_2$+ ? ‖ ತೆಲು. ಅಂಗಜಾಲಲು=ಅಂಗರಕ್ಷಕರು, ರಾಜಭಟರು]

ಅಂಗಜಾವ (ನಾ). ಪಹರೆ; ಸರದಿಯ ಕಾವಲು: ಅಂಗಜಾವದ ತುಳುವ ತಂತ್ರಕ್ಕಧಿಷ್ಠಾಯಕ (ಸೌಇಇ. ೧೯೪೦, ೯೧–೧ ; 12 ನೆಯ ಶತ. ಪೂರ್ವಭಾಗ) ; ಏನು ಕಾರಣ ನೀವು ಬಾಣನ ಬಾಗಿಲ ಕಾಯ್ದಿರಿ? ಡಿಂಗರಿಗನ ಮನೆಗೆ ಅಂಗಜಾವ [ಪಾಠಾಂ. ಜಾಹವ, ಜಾವಹ]ಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದರೊಳರೆ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೭೪೨) ; ಭರದಿಂದವರ್ಗಳ ಬೇಂಟಮನಿರುಳಿಂದು ಪಗಲ್ ವಸಂತನಿರುಳುಂ ಪಗಲುಂ ಸುರಭಿಶರನಂಗಜಾವಂ ಗರಟಿಗೆ ಮೆಯ್ಯಾಪು ಮೆಱೆಯೆ ಬಿಡದೋಲಗಿಪರ್ (ಯಶೋಚ. ೨–೪).

[ಸಂ. *ಅಂಗಯಾಮ ?]

ಅಂಗಜಾವಿಗೆ (ನಾ). ಸರದಿಯ ಕಾವಲುಗಾರಿಕೆ : ಬಿಟ್ಟ ಕೊಟ್ಟಣ ಹಾಲು ಕೂಡು ಬಿಡಾರ ಅಂಗಜಾವಿಗೆ ಮಾದಾಱಿಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಉಡುಗೊಱೆ ಸೇನಬೋಯಿಕೆ ಬಾದಿನ ವರ್ತನೆ ಅಧಿಕಮಾಸ ಮುಂತಾಗಿ ಯೇನುಳ ಸರ್ವಸ್ವಾಮ್ಯವನೂ ನೀಉ ಆಗುಮಾಡಿಕೊಂಡು . . . ಭೋಗಿಸಿ ಬಹುದು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೦–೨೬ ; 1419).

[ಅಂಗಜಾವ + –ಇಗೆ]

ಅಂಗಜಾಹವ (ನಾ). ಕಾಮುಕ್ರೀಡೆ : ಪರಿಯಂಕಮಂ ಸಾರ್ದೊಡಂಗಜಾಹವದೊಳಗಪರಿಮಿತಸುಖಾವಹದ ಸುರತತಂತ್ರದ ಕಲೆಯ ಪರಿವಿಡಿಗಳಂ ತೋಱಿಸುವೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬–೧೧). [ಅಂಗಜ + ಆಹವ]

ಅಂಗಜೀವಿ (ನಾ). ದೇಹದ ಸಲುವಾಗಿಯೇ ಜೀವಿಸುವವನು : ಕಂಗಳ ತೂಕ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಭಾರ ಅಂಗಜೀವಿಗಳ ಕೂಡೆ ನುಡಿವನೆ ಶರಣನು? ನಡೆ ನುಡಿ ಮುಗ್ಧ, ಗುಹೇಶ್ವರ, ನಿಮ್ಮ ಶರಣನು (ಅವಚಂ. ೩೬೪).

[ಅಂಗ$_2$ + ಜೀವಿ]

ಅಂಗಝಡತಿ (ನಾ). ಶರೀರದ ಅವಯವಗಳ ತಪಾಸಣೆ; ಶೋಧನೆ: ಈಗ ಇಲ್ಲಿದ್ದವರೆಲ್ಲರ ಅಂಗಝಡತಿ ಮಾಡುವುದೇ ಉತ್ತಮ ಉಪಾಯವು (ಕಳ್ಳಕಾ. ೪೩). [ಅಂಗ$_2$ + ಝಡತಿ]

ಅಂಗಟ (ನಾ). = ಅಂಕುಶ (ಗ್ಯಾರಟ್). [?]

ಅಂಗಡಿ 'ಅಂಗಾಡಿ' ನೋ.

ಅಂಗಡಿಕಾಱ, ಅಂಗಡಿಗಾಱ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವವನು ; ವರ್ತಕ : ಅಂಗಡಿಗಳು ಸೂಱೆಹೋಹುದ ಮಱೆದೇಳ್ದಂಗಡಿಕಾಱರಾತುರದಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೧–೮೧) ; ಕೊರಾಳ್ಗಳಂಗಡಿಕಾಱರು ಗಣಿಕೆಯರಾರೋಹಕರು . . . ಕೈಮುಗಿಯೆ (ಭರತ. ೨೪–೮೫). **ಅಂಗಡಿಗಾಱ** (ಕ). [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + –ಕಾಱ]

ಅಂಗಡಿಕೇರಿ, ಅಂಗಡಿಗೇರಿ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಗಳೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇರುವ ಕೇರಿ ; ಅಂಗಡಿಗಳ ಸಾಲು. **ಅಂಗಡಿಗೇರಿ :** ಮಲಯಜದಂಗಡಿಗೇರಿಯೊತ್ತಿಲಿ . . . ಪರಿಮಳದಂಗಡಿಗಳು ಚೆಲುವಿಗೆ ನೆಲೆಯಾಗಿಹವು (ಅಂಜಚ. ೩–೬೬) ; ಬಹುವಸ್ತು ಪರಿಶೋಭಿಪಂಗಡಿಗೇರಿ ಮೆಱೆದುವು (ಕಂಸವಿ. ೧೯–೨೧). [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಕೇರಿ]

ಅಂಗಡಿಗಾಱ 'ಅಂಗಡಿಕಾಱ' ನೋ.

ಅಂಗಡಿಗೇರಿ 'ಅಂಗಡಿಕೇರಿ' ನೋ.

ಅಂಗಡಿಚೀಟಿ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಯ ಸಾಮಾನಿನ ಪಟ್ಟಿ (ಉಕ. ಕ).

[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಚೀಟಿ$_2$]

ಅಂಗಡಿತೆರಿಗೆ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ (ಮೈಗಜೆ. IV, ೭೬೨). [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ತೆರಿಗೆ (< ತೆಱಿಗೆ)]

ಅಂಗಡಿದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಅಂಗಡಿಯನ್ನು ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೆ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು. **ಅಂಗಡಿದಪ್ಪದೆ** = ಒಂದು ಅಂಗಡಿಯನ್ನೂ ಬಿಡದೆ : ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಅಂಗಡಿದಪ್ಪದೊನ್ದುಮಾನ ಲೆಕ್ಕದೆ ಸೊಂಟಿಗೆ ಜೋಳಮಂ ಕೊಟ್ಟರ್. (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೬–೩೯ ; 1075).

[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ತಪ್ಪು$_{V.I}$]

ಅಂಗಡಿದೆಱು (ನಾ). ಅಂಗಡಿಯಿಟ್ಟಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ : ಅಂಗಡಿದೆಱು ಮನೆದೆಱು ಗಾಣದ ಯೆಂಣೆ ಮುಂತಾದ ಸರ್ವ ಆದಾಯಕೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೬೩–೫೮ ; 1488).

[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ತೆಱು$_2$]

ಅಂಗಡಿದೆಱೆ (ನಾ). = ಅಂಗಡಿದೆಱು : ದೋರಸಮುದ್ರದ ಅಂಗಡಿದೆಱೆಯೊಳಗೆ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಂ . . . ಕೊಟ್ಟ ಗದ್ಯಾಣಂ ೧೫ (ಮೈಆಂ. ೧೯೪೩, ೧೯–೫೦ ; 1221). [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ತೆಱೆ$_3$]

ಅಂಗಡಿಪಟ್ಟಡಿ (ನಾ). ಅಡಿಗಲ್ಲನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕೆಲಸಮಾಡುವ (ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಕಮ್ಮಾರರ) ಅಂಗಡಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ (?) : ಮನೆದೆರಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ೧೯ ಬಾಬುಗಳನ್ನು ನೇಮಿಸಿದರು. (೧) ಮನೆದೆರಿಗೆ . . . (೧೨) ಅಂಗಡಿ ಪಟ್ಟಡಿ . . . (೧೯) ಕಾದಿಯ ತೆರಿಗೆ (ಮಹಾವಂ. I, ೧೨೪). ಅಂಗಡಿಪಸರ ಹೋ.

[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಪಟ್ಟಡಿ]

ಅಂಗಡಿಪಸರ, ಅಂಗಡಿವಸರ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಅಂದಂದು ಹಸರವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮಾರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ (ಮೈಗಜೆ. IV, ೧೮). **ಅಂಗಡಿವಸರ :** ಮನೆದೆರಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ೧೯ ಬಾಬುಗಳನ್ನು ನೇಮಿಸಿದರು. (೧) ಮನೆದೆರಿಗೆ . . . (೯) ಅಂಗಡಿವಸರ (ಮಹಾವಂ. I, ೧೨೪).

[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಪಸರ]

ಅಂಗಡಿಬೀದಿ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಗಳ ಬೀದಿ ; ಪೇಟೆ : ಸಮುದ್ರದಂತೆ ನಾನಾರತ್ನವಾಸಭೂತಮಾದ ಅಂಗಡಿಬೀದಿಗಳಿಂ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೪೫–೧೩).

[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಬೀದಿ]

ಅಂಗಡಿಮುಂಡ (ನಾ). "ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಣವಿಡುವ ಮೇಜು" (ಅಸಂನಾ. ೧೦). [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಮುಂಡ]

ಅಂಗಡಿಮುದ್ದು (ನಾ). (ಕರಾ). = ಅಂಗಡಿಮೂಲಿಕೆ.

[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಮುದ್ದು$_1$ (< ಮುರ್ದು$_1$)]

ಅಂಗಡಿಮನೆ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಯಿರುವ ಮನೆ : ಮನೆಗಳೊಳು ಬಸದಿ

ಗಳೊಳೋದುವ ಮನೆಗಳೊಳು ಕೇರಿಗಳೊಳಂಗಡಿಮನೆಗಳೊಳು (ಬಸಪು. ೫೨–೧೧). [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಮನೆ]

ಅಂಗಡಿಮಳಿಗೆ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಮುಂದುಗಡೆ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಮಾರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳ (ಕ).
[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಮಳಿಗೆ]

ಅಂಗಡಿಮೂಲಿಕೆ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಮಾರುವ ಬೇರು, ನಾರು ಮೊದಲಾದ ಔಷಧವಸ್ತು. [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಮೂಲಿಕೆ]

ಅಂಗಡಿಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಅಂಗಡಿಯಿಡು. ೨. ಅಂಗಡಿಯ (ಬಾಗಿಲ)ನ್ನು ಮುಚ್ಚು (ಉಕ).
[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಇಕ್ಕು$_1$]

ಅಂಗಡಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಗಡಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸು; ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾರಾಟಕ್ಕಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಟ್ಟುಕೊ. ೨. ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹರಡಿಕೊಂಡಿರು; ಪ್ರದರ್ಶಿಸು. [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ)+ ಇಡು$_1$]

ಅಂಗಡಿವಸರ 'ಅಂಗಡಿಪಸರ' ನೋ.

ಅಂಗಡಿಸಾಲ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ನಗದು ಹಣ ಕೊಡದೆ ಸಾಮಾನನ್ನು ಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ಸಾಲ; ಉದ್ದರಿ: ಪೊಜಬೇಡಂಗಡಿ ಸಾಲವೂರ ಹೊಣೆಯಂ (ಸೋಮೇಶ. ೮೨).
[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಸಾಲ$_1$]

ಅಂಗಡಿಸೂಱೆ (ನಾ). ಇಡಿ ಅಂಗಡಿಗಳನ್ನೇ ಸೂರೆಮಾಡುವುದು; ಭಾರಿಯ ಕೊಳ್ಳೆ: ಕಲಪಿಕನಾಯಕರ್ಗೆ ಪೊಸಮಾಂಗೊನರಂಗಡಿ ಸೂಱೆಯಂ ಶುಕಾವಲಿಯ ಪದಾತಿಗಿತ್ತು ತನಿವಣ್ಣಗಳ ಪೊಟ್ಟಣಮಂ (ಅನಂಪು. ೬–೮೫). [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಸೂಱೆ]

ಅಂಗಡಿಹಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಅಂಗಡಿಯಿಡು.
[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಹಚ್ಚು$_1$]

ಅಂಗಡಿಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಅಂಗಡಿಯಿಡು: ಆವನು ಕಾಗದ ಮಸಿ ಮುಂತಾದ ಒಡಿವೆಗಳ ಅಂಗಡಿಯನ್ನು ಹಾಕಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೧೮. ಕ). ೨. ಅಂಗಡಿಯ (ಬಾಗಿಲ) ನ್ನು ಮುಚ್ಚು.
[ಅಂಗಡಿ$_1$ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಂಗಡಿಹೂಡು (ಕ್ರಿ) = ಅಂಗಡಿಯಿಡು.
[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಹೂಡು (< ಪೂಡು)]

ಅಂಗಣ (ನಾ). ೧. ಮನೆಗೆ ಸೇರಿರುವ, ಆವರಣವುಳ್ಳ ಅಥವಾ ಇಲ್ಲದ ಬಯಲು: ಮನೆಯಂಗಣದೊಳ್ ಮನನೊಸೆದಾಡುವ ಮಕ್ಕಳ ವಿನೋದಮಂ ಕಾಣ್ಬ ದಿವಸಮೆಂದಾದಪುದೋ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೧೧೧); ನಿಮ್ಮ ಭಕ್ತರ ಮನೆಯಂಗಣ ಪ್ರಯಾಗದಿಂದಧಿಕ ನೋಡಾ (ಮಹದೇ. ೪೦–೪); ಘಟವಾರಿಸಂಭವನ ಅಂಗಣವ ಸಾರಿದಿರಿ ಗಡ (ತೊರರಾ. ೫–೩–೮೭). ೨. ಮಧ್ಯಸ್ಥಳ; ಸ್ಥಳ: ಅಮಿತೈಶ್ವರ್ಯದಂಗಣವಾಗಿ ಮಹೇಂದ್ರರಮಣಿಯ ಪುರಮೊಪ್ಪುತಿಹುದು (ಅಂಜಚ. ೩–೨); ಗಾಂಧಾರವಿಷಯಾಂಗಣದಿ ನಿತ್ಯಾಲೋಕಪುರವುಂಟಲ್ಲಿ (ಜೀವಂಚ. ೭–೧೧). 'ಅಂಗಳ$_2$' ಪರಾ.
[॥ ತುಳು. ಅಜ್ಜಣ. ℙ ಓಡಾಡುವ ಜಾಗ, ಪ್ರದೇಶ, ಅಂಗಳ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಂಗಣ ಶಬ್ದ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಉಂಟು: ರಾಜಾಂಗಣ, ಸಭಾಂಗಣ, ಸಮರಾಂಗಣ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ. 'ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ'ದ ಮೇರೆಗೆ, ಅಂಗಣ < ಸಂ. ಅಂಕನ (ಶಮದ. ೨೭೮ ಪ್ರಯೋ); ಇನ್ನೊಂದು ಸೂತ್ರದ ಮೇರೆಗೆ, ಅಂಗಣ ಎಂಬುದು "ತತ್ಸಮ" ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). ಅಂಕಣ, ಅಂಗಣ, ಅಂಗಳ ಈ ಮೂರಕ್ಕೂ ಮೂಲಸಂಬಂಧವುಂಟೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಮೂಲಶಬ್ದವು ದೇಶ್ಯವೆ, ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಬಂದದ್ದೆ ಎಂಬುದು ನಿರ್ಧರವಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅಂ–$_0$ (< ಅಗಂ) + ಕಳ ಎಂದು ಅಂಗಳ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಹೇಳುವುದೂ ಉಂಟು; "ಅಗಂ" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಅಗ–$_1$' ಪರಾ.]

ಅಂಗಣವಲಯ (ನಾ). ಅಂಗಳದ ಸುತ್ತು; ಆವರಣ; ಅದರೊಳಗಿನ ಪ್ರದೇಶ: ಅಂಗಣಕ್ಕೆ– ಅಂಗಣವಲಯ, ಅಂಗಣವಾವಿ, ಅಂಗಣವೆಟ್ಟು (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಅಂಗಣ + ವಲಯ]

ಅಂಗಣವಾವಿ (ನಾ). ಅಂಗಳದಲ್ಲಿರುವ ಬಾವಿ: ಅಂಗಣವಾವಿಯೆಂದಚ್ಚಗನ್ನಡದ ಸಮಾಸಮುಂಟು (ಶಮದ. ೨೬೮). [ಅಂಗಣ + ಬಾವಿ]

ಅಂಗಣವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವ ಆಟದ ಬೆಟ್ಟ; ಕ್ರೀಡಾಶೈಲ: ಅಂಗಣಕ್ಕೆ – ಅಂಗಣವಲಯ, ಅಂಗಣವಾವಿ, ಅಂಗಣವೆಟ್ಟು (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ); ಅಂಗಣವೆಟ್ಟುವಂಗಣವಲಯವೆಂಬವು (ಕಬ್ಬಕೈ. ೯೬). [ಅಂಗಣ + ಬೆಟ್ಟು$_2$]

ಅಂಗತ$_1$ (ನಾ). ಅಂತಃಕರಣ; ಕಳಕಳಿ: ಅಂಗತವಿಲ್ಲದ ಸಂಗವು ಆಳಲಿಲ್ಲದ ಹುಯ್ಯಲಂತೆ (ಬಸವ. ೪೫೫). [ಸಂ. ಅಂಗತಃ ?]

ಅಂಗತ$_2$, 'ಅಂಗತ್ತ' ನೋ.

ಅಂಗತಂಗನೆ (ಅ). = ಅಂಗತ್ತ: ಆತನು ಕೈಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಅಂಗತಂಗನಾಗಿ ಬೀಳಲು (ಕೃವಾಕ. ೧೩). [< ಅಂಗತ್ತ + ?]

ಅಂಗತಕ್ಕಲು, ಅಂಗತಕ್ಕಲೆ (ಅ). = ಅಂಗತ್ತ (ಕ). **ಅಂಗತಕ್ಕಲೆ** (ಕ). [< ಅಂಗತ್ತ + ?]

ಅಂಗತಕ್ಕಲೆ 'ಅಂಗತಕ್ಕಲು' ನೋ.

ಅಂಗತನೆ 'ಅಂಗತ್ತನೆ' ನೋ.

ಅಂಗತಳಕನೆ (ಅ). = ಅಂಗತ್ತ: ಭೀಮನು . . . ಕೀಚಕನ ನಡುವನ್ನೆಳೆದು ಅಂಗತಳಕನಾಗುವ ಹಾಗೆ ಕೆಡಹಿ (ಕೃವಾವಿ. ೪೫).
[< ಅಂಗತ್ತ + ?]

ಅಂಗತಾಕನೆ (ಅ). = ಅಂಗತ್ತ: ಬಹಳ ಹಳ್ಳವಾದ ಬಾವಿಯ ನೋಟ, ಮದ್ಯ, ಮಾಂಸ, ಅಂಗತಾಕನೆಯಾದ ನಿದ್ರೆ ಇವಿಷ್ಟನು ಗರ್ಭಿಣಿಯರು ವರ್ಜಿಸುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೪೬೯–೩೭೩ ಟೀಕೆ). [< ಅಂಗತ್ತ + ?]

ಅಂಗತ್ತ, ಅಂಗತ$_2$, ಅಂಗಾತ (ಅ). ಮುಖ ಮೇಲೆ, ಬೆನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಇರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ (ಬೋರಲಾಗಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧ): ಅಂಗತ್ತವಾಗಿ ಅವಳ ಶವ ತೇಲುತ್ತಾ ಹೊರಟಿತ್ತು (ಮುಳ್ಳಿಹಾ. ೩೧೮). **ಅಂಗತ$_2$**: ಅಂಗತ ಮಲಂಗಿದೋಪಳ (ಮನ್ಮವಿ. ೧೪–೬). **ಅಂಗಾತ**: ಕಡಲೆಲರಿಗೊಡಲೊಡ್ಡಿದರು ಚಾಚುತಂಗಾತ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೪–೧೨೪); ಹ್ಯಾಂಗಾರೆ ಕುಣಿಕುಣಿದು ಮಂಗಾಟ ನಡೆದಾಗ ಅಂಗಾತ ಬಿತ್ತ್ರೋ, ಹೆಗಲಲಿ ಎತ್ತ್ರೋ (ನಾದಲೀ. ೨೪). [?]

ಅಂಗತ್ತನೆ, ಅಂಗತನೆ (ಅ). ಮುಖ ಮೇಲೆ, ಬೆನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಇರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ: ಅವನು ಅಂಗತ್ತನಾಗಿ ಮಲಗಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಅಂಗತನೆ**: ಮಗು ತೊಟ್ಟಿಲಲ್ಲಿ ಅಂಗತನಾಗಿ ಮಲಗಿಕೊಂಡು ನಿದ್ದೆ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಂಗತ್ತ + –ಅನೆ]

ಅಂಗದ (ನಾ). ೧. ತೋಳಿನ ಬಳೆ. ೨. ವಾಲಿಯ ಮಗ. [ಸಂ.]

ಅಂಗದಂಡಿ (ನಾ). ೧. ಬೆನ್ನುಮೂಳೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್; ಗ್ಯಾರೆಟ್). ೨. ಬ್ರಹ್ಮದಂಡಿ ಗಿಡ (ಓಷಧಿ. ೬). [ಅಂಗ$_2$ + ದಂಡಿ]

ಅಂಗದಟ್ಟೆ (ನಾ). ಗೌರವಾರ್ಹರಾದವರ ಪಾದವನ್ನು ತೊಳೆದ ಬಳಿಕ, ತನ್ನ ಮೈಮೇಲಿನಿಂದ ತೆಗೆದು ಅವರ ಪಾದದ ಕೆಳಗೆ ಹಾಸುವ ಬಟ್ಟೆ: ಉತ್ತುಂಗವಿಕ್ರಮನ ಪಾದವನು ಅಂಗನೆಯರು ತೊಳೆದಿರದಂಗದಟ್ಟೆಮಂ ಸಂಗಡಿಸಿದರತಿಮುದದಿಂ (ಅಂಜಚ. ೮–೩೫); ಪಾದವ ತೊಳೆದಂಗದಟ್ಟೆವನಿಕ್ಕಿದರಾದರದಿಂದೊಳಹೊಕ್ಕು (ಭರಚ. ೪–೧೫); ಮಜ್ಜನವಿಷ್ಟರ ಸುರಗಿರಿ ಸುರಪತಿ ಮಜ್ಜನವಳ ಪಾಲ್ಗಡಲೆ

ಮಜ್ಜನಜಲವಮರರು ಸೇವಕರು ಜಿನಮಜ್ಜನ ನಿರ್ವಾಣಮಾಯ್ತು ಅಂಗದಟ್ಟವನಿಟ್ಟು ಶಚಿ ಬಾಲದೊಡಿಗೆಯೊಳ್ ಮಂಗಳಾತ್ಮಕನ ಸಿಂಗರಿಸೆ (ವರ್ಧಚ. ೧೦–೧೦೨, ೧೦೩). [ಅಂಗ$_2$ + ದಟ್ಟ$_1$. ‖ ತೆಲು. ಅಂಗದಟ್ಟಮು = ದೇಹಕ್ಕೆ ಹೊದಿಸುವ ಬಟ್ಟೆ]

ಅಂಗದಟ್ಟವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಪಾದದ ಕೆಳಗೆ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹಾಸು: ಉಟ್ಟ ದುಕೂಲದ ಸೆಜಗಿಂದ ಪತಿಗಂಗದಟ್ಟವಿಕ್ಕಿದಳು ಭಕ್ತಿಯೊಳು (ಭರಚ. ೯–೩೩). [ಅಂಗದಟ್ಟ + ಇಕ್ಕು$_1$]

ಅಂಗದಟ್ಟು (ನಾ). (ಉಕ) ಲಿಂಗವಂತ ಶರಣರು ಧೋತ್ರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ರೀತಿ. [ಅಂಗ$_2$ + ತಟ್ಟು$_3$?]

ಅಂಗದಾಳ (ನಾ). ಗ್ರಾಮಸೇವಕ (ಗ್ಯಾಕೆಟ್). [?]

ಅಂಗದುಡಿಗೆ (ನಾ). ಉಡುವ ಬಟ್ಟೆ ಅಥವಾ ತೊಡುವ ಆಭರಣ; ಉಡಿಗೆತೊಡಿಗೆ (ಕಿ). [ಅಂಗ$_2$ + ತುಡಿಗೆ (< ತುಡುಗೆ)]

ಅಂಗನ (ನಾ). ೧. ನಡೆಯುವುದು; ನಡಗೆ. ೨. ಅಂಗಳ. [ಸಂ.]

ಅಂಗನಾಜೀವಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಗಸಿನ (ಹೆಂಡತಿಯ) ಸಂಪಾದನೆಯಿಂದ ಜೀವನ ಮಾಡುವವನು. ೨. ನಟ: "ಶೈಲೂಷನಂಗನಾಜೀವಿ ಭರತಂ ನಟ ಶಿಲಾಲಿಯೆನೆ ನಟ್ಟುವಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧–೩). [ಸಂ. ಅಂಗನಾಜೀವಿನ್ (ಅಂಗನಾ + ಜೀವಿನ್)]

ಅಂಗನೆ (ನಾ). ೧. ಸುಂದರವಾದ ಅಂಗಗಳುಳ್ಳವಳು; ಹೆಂಗಸು. ೨. ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನ ದಿಗ್ಗಜದ ಪತ್ನಿಯ ಹೆಸರು. ೩. ಕನ್ಯಾರಾಶಿ (ಜಾತತಿ. ಪರಿ. ೩೫೯). [ಸಂ. ಅಂಗನಾ]

ಅಂಗನ್ಯಾಸ (ನಾ). ದೇಹದ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವುದು. 'ಕರನ್ಯಾಸ' ಪರಾ. [ಅಂಗ$_2$ + ನ್ಯಾಸ]

ಅಂಗಪಾತ (ನಾ). ಶರೀರದ ಭಾಗ ಬಿದ್ದುಹೋಗುವುದು. [ಅಂಗ$_2$ + ಪಾತ]

ಅಂಗಪಾಳಿ (ನಾ). ಆಲಿಂಗನ; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: 'ಅಂಕಪಾಲಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಂಗಪಾಲಿ]

ಅಂಗಪೂಜೆ (ನಾ). ದೇವತೆಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಂಗವನ್ನೂ ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ. [ಅಂಗ$_2$ + ಪೂಜೆ]

ಅಂಗಪ್ರದಕ್ಷಿಣ (ನಾ). (ದೇಹವನ್ನು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಚಾಚಿ) ಉರುಳಿಕೊಂಡು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡುವುದು; ಉರುಳುಸೇವೆ; ದಿಂಡುರುಳಿಕೆ. [ಅಂಗ$_2$ + ಪ್ರದಕ್ಷಿಣ]

ಅಂಗಪ್ರಭೆ (ನಾ). ಶರೀರದ ಕಾಂತಿ. [ಅಂಗ$_2$ + ಪ್ರಭೆ]

ಅಂಗಫಲ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಫಸಲು ಅಲ್ಲದ, ಬೇರೆಯ ಫಸಲು (?): ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ಮಕ್ಕಿ ಹಕ್ಕಲು ಬೆಟ್ಟು ತಿಟ್ಟೆ ಕಾನು ಕಾಡಾರಂಭ ಅಂಗೋಡು ಅಂಗಫಲ ನೀರ ದಾರಿ ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲ ಪಾಷಾಣ . . . ಸರ್ವಾಂಗೋಡು ಸಹವಾದ ಭೂಮಿಮನೆಯಂನು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೯೮–೬೫; 1668.) 'ಅಂಗಸಸಿ' ಪರಾ. [ಅಂಗ$_2$ + ಫಲ]

ಅಂಗಭಂಗ (ನಾ). ಅವಯವಗಳು ಊನವಾಗುವುದು: ಒಂದೊಂದು ಮಗುವಿಗೂ ಒಂದೊಂದು ಬಗೆಯ ಅಂಗಭಂಗ; ಕುಂಟು ಕೆಲವಕ್ಕೆ, ಕುರುಡು ಕೆಲವಕ್ಕೆ (ವಿಳಜೀ. ೩). [ಅಂಗ$_2$ + ಭಂಗ]

ಅಂಗಭಕ್ತ (ನಾ). ಅಂತರಂಗಭಕ್ತ (?): ಹಾವ ಬೇಡುವ ಸುತೆಗೆ ಈವಳೆ ನಿಜಮಾತೆ ಭಾವಜಹರನು ತನ್ನಂಗಭಕ್ತಂಗೆ ಈವುದೇ ಮುಕ್ತಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೪೨). [ಅಂಗ$_2$ + ಭಕ್ತ]

ಅಂಗಭೇದ (ನಾ). ೧. ಶರೀರದ ಒಂದು ಅವಯವ. ೨. ಮೈಯ ಒಡೆತ, — ನೋವು. [ಅಂಗ$_2$ + ಭೇದ]

ಅಂಗಭೋಗ (ನಾ). ದೇವರ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಅಭಿಷೇಕವಾದ ಬಳಿಕ ಅಗರು, ಕರ್ಪೂರ, ಕುಂಕುಮಕೇಸರಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಲೇಪಿಸುವ ಉಪಚಾರ: ಶ್ರೀ ರಾಮೇಶ್ವರದೇವರ ಮುಂದಣ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇಶ್ವರ ದೇವರ ಅಂಗಭೋಗಕ್ಕಂ ನಿವೇದ್ಯಕ್ಕಂ (ಕಇಅ. ೧–೧–೧೮; 1092); ದೇವರ ಅಂಗಭೋಗ ರಂಗಭೋಗ ಚೈತ್ರ ಪವಿತ್ರ ಖಂಡಸ್ಫುಟಿತ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಕ್ಕಂ (ಕಇ. IV, ೧–೧೦೨; 1204). [ಅಂಗ$_2$ + ಭೋಗ]

ಅಂಗಮುಚ್ಚ (ನಾ). ದೇಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಗುರುತಿನ ವಸ್ತು; ರುಜುವಾತು: ಅಂಗಮುಚ್ಚವು ಶಿಕ್ಕಿತೀ ದುಪ್ಪಟಿಯ ತೋರಿ ನಿನ್ನನು ಭಂಗಕಿಕ್ಕದೆ ಬಿಡುವೆನೆ ಭೂಪತಿಗೆ ಪೇಳಿ (ಸಾರಂಗ. ೧೨–೩). [ಅಂಗ$_2$ + ಮುಚ್ಚ. ‖ ತೆಲು. ಅಂಗಮುಚ್ಚಮು]

ಅಂಗಮಣಿ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ವಧುವಿಗೆ ಕೊಡುವ ಪಾತ್ರೆಪಡಿಗಗಳು. ೨. ಪ್ರೀತಿ ಗೌರವಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಒಪ್ಪಿಸುವ ವಸ್ತುಗಳು: ಕೃಷ್ಣನು ತಂಗುವ ಸಲುವಾಗಿ ಸೊಗಸಾದ ಮಂಟಪವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಅಂಗಮಣಿ ಇಡುವುದಕ್ಕೆ ಬಹುರತ್ನಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟನು (ಭೀಷ್ಮಚ. ೧೪೫). [?. ‖ ತಮಿ. ಅಜ್ಗಮಣಿ]

ಅಂಗಮನ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕುಡಿಯುವುದರಿಂದಾಗಲಿ ಮಿತಿಮೀರಿ ತಿನ್ನುವುದರಿಂದಾಗಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಪ್ರಮಾದ, —ಮೈಮರವು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಂಗಮರ್ದ (ನಾ). ೧. ಮೈಯನ್ನು ನೀವುವವನು; ಮೈಯೊತ್ತುವವನು. ೨. ಸಂಧಿವಾತರೋಗ. [ಸಂ.]

ಅಂಗಮರ್ದನ (ನಾ). ಕೈಕಾಲೊತ್ತುವುದು; ಮೈ ಹಿಸುಕುವುದು. [ಅಂಗ$_2$ + ಮರ್ದನ]

ಅಂಗಮರ್ದನೆ (ನಾ). = ಅಂಗಮರ್ದನ: ಅಂಗಮರ್ದನೆ . . . ಮೊದಲಾದ ಆಹಾರವಿಹಾರಗಳಿಂದ ವಾತಶಾಂತಿಯಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೩೩ ಟೀಕು). [ಅಂಗ$_2$ + ಮರ್ದನೆ]

ಅಂಗಮರ್ದಿ (ನಾ). = ಅಂಗಮರ್ದ. [ಸಂ. ಅಂಗಮರ್ದಿನ್]

ಅಂಗಮುದ್ರೆ (ನಾ). ಶರೀರದ ರೀತಿ: ಬೆದರಿದೋಲಿದೆ ಭದ್ರೆ, ನಿನ್ನಂಗಮುದ್ರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೪–೪೪೦). [ಅಂಗ$_2$ + ಮುದ್ರೆ]

ಅಂಗಯ್ 'ಅಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಅಂಗಯಷ್ಟಿ (ನಾ). ಯಷ್ಟಿಯಂತೆ (ತೆಳ್ಳಗೆ) ಇರುವ ಅಂಗ; ಸೆಳೆಯಂತಿರುವ ಶರೀರ. [ಅಂಗ$_2$ + ಯಷ್ಟಿ]

ಅಂಗಯಿಸು 'ಅಂಗವಿಸು' ನೋ.

ಅಂಗಯ್ಮುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೈಮೇಲೆ ಕೈಹಾಕು; ಕೈಮುಟ್ಟಿ ವಾಗ್ದಾನ ಮಾಡು; ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡು: ರಣಧೀರನೆಂಬ ದುಷ್ಟ ಕಳ್ಳನನ್ನು ನಿಮಗೆ ಹಿಡಿದುಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ, ಅದು ತಪ್ಪಿದರೆ ಅವನನ್ನು ಕೊಂದುಹಾಯ್ಕಿ ಬಿಡುವುದಕ್ಕೆ, ಅಂಗಯ್ಮುಟ್ಟಿರುವವನು ನಾನು (ಮಂತ್ರಶ. ೩೮–೫). [ಅಂಗಯ್ (< ಅಂಗೆಯ್) + ಮುಟ್ಟು$_1$]

ಅಂಗಯ್ಸು 'ಅಂಗವಿಸು' ನೋ.

ಅಂಗರ$_1$ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಅವರೊಡನಡದ್ವರ್ ಸ್ವತ್ಸ್ಮೋನ್ ಅಜ್ಗರನೂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧–೬; 792 ?). [?]

ಅಂಗರ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಡ: "ಅಂಗಾರನಾಮದೊಳಗಂಗರಂ ಕೆಂಡವಿಂಗಳವೆನಿಪುದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೨). ೨. "ಅಮುಕೀರೆ ಗೆಡ್ಡೆ" (ಶಾಮಣ್ಣ). [ಸಂ. ಅಂಗಾರ]

ಅಂಗರಂಗಭೋಗ (ನಾ). ಅಂಗಭೋಗ ಮತ್ತು ರಂಗಭೋಗ: ಸರ್ವ್ವಸ್ವಾಂಮ್ಯವನು ಆಗುಮಾಡಿಕೊಂಡು ವೀರಭದ್ರದೇವರ ಅ[ಅ]ಂಗ

ರಂಗ ಭೋಗಕೆ ಸಲುದು (ವೈಅರಿ. ೧೯೪೬, ೧೮–೨೩ ; 1488).
[ಅಂಗ$_2$ + ರಂಗ$_1$ + ಭೋಗ]

ಅಂಗರಂಗವೈಭೋಗ (ನಾ). = ಅಂಗರಂಗಭೋಗ : ಈ ನಂಜನಗೂಡಿನ ಶ್ರೀ ನಂಜುಂಡೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿಯವರ ಮಹಾಸನ್ನಿಧಾನಕ್ಕೆ ಅಂಗರಂಗವೈಭೋಗ ಪಡಿತರ ದೀಪಾರಾಧನೆ . . . ಕಟ್ಟಳೆಗಳಿಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ (ಬಿರುಗಂ. ೨೭–೬). [ಅಂಗ$_2$ + ರಂಗ$_1$ + ವೈಭೋಗ]

ಅಂಗರಕ್ಕ, ಅಂಗರಿಕ, ಅಂಘರಿಕ (ನಾ). ೧. ಮೈಗಾವಲಿನವನು ; ಅಂಗರಕ್ಷಕ : ಅಂಗರಕ್ಕರ ನೆರದೊಳ್ . . . ಬರೆ ನೃಪಾಂಗನೆಯರ್ಕಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೪೮) ; ಬಲವಕ್ಕದೆಡವಕ್ಕದಂಗರಕ್ಕರ ನೆರವಿಯುಮ ನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತುಂ (ವರ್ಧಪು. ೯–೬೦ ವ). ಬೆಜ್ಜರುಮುಜ್ಜರುಮಂಗರಕ್ಕರುಂ . . . ಇರ್ಕೆಲಂಗಳೊಳ್ ಬರೆ ನಡೆತಂದರಂದಿರದೆ ರಾಜಕುಮಾರರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೪೨). **ಅಂಗರಿಕೆ** : ೧. ಸಂಗರದೊಳ್ ಜವನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕದನ್ತಿರೆ ನೆಱೆ ಮಾಡಿದಂಗರಿಕ ಕಲ್ಲೆಯನಾಯಕನಂ (ಎಕ. VII, ಹೊನ್ನಾಳಿ. ೫೧–೫ ; 1195). ೨. ಕಾವಲುಗಾರ : ದವಸಿಗರಿಗೆ ಗ ೬ ಅಂಗರಿಕಂಗೆ ಗ ೩. ಕುಂಭಾರಂಗೆ ಗ ೧ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೨೨–೬೫ ; 1237). **ಅಂಘರಿಕೆ** : ೨. ಲಂ[ಅಂ]ಘರಿಕರ ಆಳು ೯ ಕ್ಕಂ ಗ ೩೬ ಅ ನಾಯಕಂಗೆ ಗ ೧೦ ಹೊಳೆಯ ತಳೆಯ ನಾರಸಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವರ ಅಂಘರಿಕರ ಆಳು ೩ ಕ್ಕಂ ಗ ೧೨ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧೧೧–೮೫ ; 1276).
[ಸಂ. ಅಂಗರಕ್ಷ]

ಅಂಗರಕ್ಕೆ (ನಾ). ಮೈಗೆ ರಕ್ಷಣೆ ಕೊಡುವ ವಸ್ತು ; ಮೈಗಾಪು ; ಕವಚ : ಸಂಗರಕ್ಕೆ ತಾನಂಗರಕ್ಕೆ ರಘುಜಂಗೆಂಬಂತೆ . . . ಇರ್ದನುಬದಂಗದಂ (ಪಂಪಾಮಾ. ೧೪–೩೭). [ಅಂಗ$_2$ + ರಕ್ಕೆ]

ಅಂಗರಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಅಂಗರಕ್ಷಕ. ೨. ಅಂಗವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ವಸ್ತು ; ಕವಚ : "ಕವಚಮುರುಪತತ್ರಂ ಜಗರಮಂಗರಕ್ಷಂ ಕಟಕಮೆನೆ ಜೋಡು" (ಮಂಗರಾ. ೮೬–೩೧). [ಸಂ.]

ಅಂಗರಕ್ಷಕ (ನಾ). ಮೈಗಾವಲಿನವನು : ಸಾವಾಸಿಗಳಿಗೆಱೆದಂಗರಕ್ಷಕರಿಂಗೆಱೆದು (ಬಸಪು. ೫೯–೨೮). [ಅಂಗ$_2$ + ರಕ್ಷಕ]

ಅಂಗರಕ್ಷಣೆ (ನಾ). ಶರೀರವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು ; ಮೈಗಾವಲು.
[ಅಂಗ$_2$ + ರಕ್ಷಣೆ]

ಅಂಗರಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. = ಅಂಗರಕ್ಷಣೆ : ಅರಸು ತನ್ನ ಅಂಗರಕ್ಷೆಗೋಸ್ಕರ ಅನೇಕ ರಾಣುವೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ತಾಯಿತಿ ಮೊದಲಾದ ಕಾಪು ; ರಕ್ಷೆ. ೩. ಮೈಜೋಡು ; ಕವಚ (ಕ). [ಅಂಗ$_2$ + ರಕ್ಷೆ]

ಅಂಗರಖಾ 'ಅಂಗರೇಕು' ನೋ.

ಅಂಗರಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಅಮುಕೀರೆ (ಕ). [ಅಂಗರ$_2$ + ಗಡ್ಡೆ$_1$]

ಅಂಗರಬೇರು (ನಾ). ಅಶ್ವಗಂಧಿಯ ಬೇರು. [ಅಂಗರ$_2$ + ಬೇರು]

ಅಂಗರವಳಿಗೆ 'ಅಂಗರವೋಳಿಗೆ' ನೋ.

ಅಂಗರವೋಳಿಗೆ, ಅಂಗರವಳಿಗೆ, ಅಂಗರಹೋಳಿಗೆ, ಅಂಗರೋಳಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ ; ಕೆಂಡದಮೇಲೆ ಸುಟ್ಟ ರೊಟ್ಟಿ ; ಉಬ್ಬುರೊಟ್ಟಿ : "ಅಂಗರವೋಳಿಗೆಯುಮೆಂದು ಕವಿಗಳ್ ಪೇಟಲ್ಕಂಗಾರಸ್ಫೋಟಿಕೆ" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೪) ; "ಅಂಗಾರಸ್ಫೋಟಿಕೆಯೆನಲಂಗರವೋಳಿಗೆ" (ಚತುನಿ. ೫೯) ; ಪೊಂಗಿರ್ದಂಗರವೋಳಿಗೆಯಂ ಗರಗರನಪ್ಪ ತುಪ್ಪಮುಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೮–೫೩). **ಅಂಗರವಳಿಗೆ** : ಬಿಳಿಯಸೊಜ್ಜಿಗೆಯೊಳಂಗರವಳಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ ಬಳಿಕ ಬೇಯಿಸಿ ನುಗ್ಗುಗೆಯ್ದು ಕರ್ಪುರ ಪುಡಿಯ ತಳಿದು . . . ರೊಟ್ಟಿಯ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧–೧೫). **ಅಂಗರಹೋಳಿಗೆ** : ಉದಯಿಪ ರಾಕೇಂದುವ ಬಿಂಬದ ಪೋಲ್ವೆಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು ಬೆಳರ್ಗೆಂಪೆನಸುಂ ಪುದಿದಂಗರಹೋಳಿಗೆಗಳನೊದವೆ ಮುದಂ ತಂದು ಬಡ್ಡಿಸಿದರಂಗನೆಯರ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೫–೬೩). **ಅಂಗರೋಳಿಗೆ** : ಅತಿರಸಂ ಸುಖಿಯಪ್ಪ ವೋರಣದ ಮುರಿಯಂಗರೋಳಿಗೆಯೆನಿಪ್ಪವಂ . . . ಗಡಣಿಸಿದಳಾಗ (ಚೇರಪು. ೧೦–೨೮). [ಅಂಗರ$_2$ + ಪೋಳಿಗೆ]

ಅಂಗರಹೋಳಿಗೆ 'ಅಂಗರವೋಳಿಗೆ' ನೋ.

ಅಂಗರಾಗ (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ, ಸ್ನಾನಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಮೈಗೆ ಪರಿಮಳ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಲೇಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಸುಗಂಧ ಲೇಪನ. ೨. ಸುಗಂಧಲೇಪನ ದ್ರವ್ಯ. [ಅಂಗ$_2$ + ರಾಗ]

ಅಂಗರಾಜ (ನಾ). ಅಂಗದೇಶದ ಒಡೆಯ ; ಕರ್ಣ.
[ಅಂಗ$_2$ + ರಾಜ]

ಅಂಗರಿಕೆ 'ಅಂಗರಕ್ಕ' ನೋ.

ಅಂಗರುಚ (ನಾ). [ಛಂದ] ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರು ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಅಕ್ಷರವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ಐದಿರೆ ಭಂಗಳುಮೊಗ್ಗುರುವುಂ ಬರಲಂಗರುಚಂ ; ಇದಕ್ಕೆ ಜಗದ್ವಂದಿತ ಎಂದು ಬೇರೊಂದು ಹೆಸರು (ಕೈಪಿಡಿ. ೮೪). [ಸಂ.]

ಅಂಗರುಚಿ (ನಾ). ಶರೀರದ ಕಾಂತಿ ; ಕಳೆ : ಅಂದಿನಂಗರುಚಿ ಕಣ್ಗೆಳೆದಾಯ್ತು (ಆದಿಪು. ೩–೩). [ಅಂಗ$_2$ + ರುಚಿ]

ಅಂಗರುಹ (ನಾ). ಶರೀರದ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆಯುವ ಕೂದಲು, ಉಣ್ಣೆ ಇತ್ಯಾದಿ. [ಸಂ.]

ಅಂಗರೇಕು, ಅಂಗರಖಾ, ಅಂಗರೇಖು, ಅಂಗರೇಖೆ (ನಾ). ನೀಳವಾದ ಅಂಗಿ ; ನಿಲುವಂಗಿ (ಕ) : ಕಸೆ ಅಂಗರೇಕು ಬಿಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದ (ಮಲ್ಲಿ. ೧೨) ; ಅವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಅಂಗರೇಕು ದಿರಸುಗಳೂ . . . ಸರಪರಾಜುಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದುವು (ಶ್ರೀರಾಯು. ೧೧೭). **ಅಂಗರಖಾ** : ನಮ್ಮ ಮನ್ಯಾಗಿನ ಅಂಗರಖಾ ನಿನಗೆ ತೊಡಾಕ್ ಕೊಡತಾವ್ (ಮೋಹಿನಿ. ೪೨). **ಅಂಗರೇಖು** : ಅರಸುಮಕ್ಕಳಂತೆ ಅಂಗರೇಖು ಮುಂಡಾಸುಗಳನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದುದು ಶಿಷ್ಟ ಸಂಪ್ರದಾಯಸ್ಥರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಿರಲಿಲ್ಲ (ಕಭವಿ. ೨–೩೩೧–೧೯) ; ರಾಣಿಯು ಸ್ಪರ್ಶಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ರೊಟ್ಟಿಯ ಚೂರೊಂದನ್ನು ರುಮಾಲಿನ ತುದಿಯಲ್ಲೊ ಅಥವಾ ಅಂಗರೇಖಿನ ತುದಿಯಲ್ಲೊ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡರು (ಝಾರಾಣಿ. ೩೮೮). **ಅಂಗರೇಖೆ** : ತೊಟ್ಟಿದ್ದ ಅಂಗರೇಖೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೨೩೬) ; ಒಬ್ಬ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ (ಕೋಟ್) ಅಂಗರೇಖೆಯ ಒಂದು ಮುಖಕ್ಕೆ ಖಾದಿಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ಮುಖಕ್ಕೆ ವಿಲಾಯಿತಿಯ ಸರ್ಜುಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಹಾಕಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನಂತೆ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೩೦೮).
[← ಹಿಂ. ಅಂಗರಖಾ (< ಪ್ರಾ. ಅಂಗರಕ್ಖ < ಸಂ. ಅಂಗರಕ್ಷ). / **ತೆಲು.** ಅಂಗರೇಕು ; **ತುಳು.** ಅಂಗರೇಕೆ]

ಅಂಗರೇಖು 'ಅಂಗರೇಕು' ನೋ.

ಅಂಗರೇಖೆ 'ಅಂಗರೇಕು' ನೋ.

ಅಂಗರೋಳಿಗೆ 'ಅಂಗರವೋಳಿಗೆ' ನೋ.

ಅಂಗಲ 'ಅಗಲ್$_2$' ನೋ.

ಅಂಗಲಾಚಿಕೆ (ನಾ). = ಅಂಗಲಾಚಿತನ. [ಅಂಗಲಾಚು + –ಇಕೆ]

ಅಂಗಲಾಚಿತನ (ನಾ). ಅಂಗಲಾಚುವಿಕೆ : ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನೆಮ್ಮದಿಯೂ ಶಾಂತಿಯೂ ಕಾಣಿಸಬೇಕಾದರೆ ಜನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ನೀತಿಸಮುನ್ನತಿ ಇರಬೇಕು. ಆ ನೀತಿ ಕಚ್ಚದೆ ಒದೆಯದೆ ಇರುವ ಅಂಗಲಾಚಿತನವಲ್ಲ. ಅದು ಒಂದು ಬುದ್ಧಿಯ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಮತ್ತು ಒಂದು ಎದೆಯ ಗಟ್ಟಿತನದ ಸಂಯೋಗದ ಫಲಿತ (ಮಹಾಗ. ಪೀ. ೬).
[ಅಂಗಲಾಚ್$_0$ + –ತನ]

ಅಂಗಲಾಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಗಲಾಚುವಂತೆ ಮಾಡು (ಕ). ೨.

ದೈನ್ಯದಿಂದ ಬೇಡು : ತಾಯಿಯೆಂದು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವೆ. ದೇವಿಯೆಂದು ಅಂಗಲಾಚಿಸುವೆ (ದಾದಿ. ೩೩). [ಅಂಗಲಾಚು + –ಇಸು$_3$]

ಅಂಗಲಾಚು, ಅಂಗಲಾರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ದುಃಖದಿಂದಾಗಲಿ ಭಯದಿಂದಾಗಲಿ ಕೂಗಿಕೊಂಡು ಅಳು : ಅಂಗಲಾಚುತ್ತಳಲುವುದು . . . ಜಂಗಮಪ್ರಾಣಿಗಳ ಗುಣವೇನಲ್ಲವೋ ಬಸವಾ (ಬಸಪು. ೩೬–೧೪) ; ಆ ಮನೆಗೆ ಕಿಚ್ಚಿಕ್ಕಿಸಲ್ ಧಗಧಗೆಂದುರಿಯಲದ ಕಾಣುತವರು ಅಂಗಲಾಚುತ್ತೆದ್ದು ಬಿದ್ದು ಕೈಕಾಲೊಡೆದು ಮುಂಗಾಣದೋಡುತಿರಲು (ಚಬಪು. ೬–೧೯) ; ತಿಂಗಳೊಳು ನಿಮ್ಮ ರಘುಪುಂಗವನ ಕರೆತರುವೆನಂಗಲಾಚದಿರಮ್ಮ ಮಂಗಳತರಾಂಗಿ (ಹನುಮ. ೮೮). ೨. ದೈನ್ಯದಿಂದ ಬೇಡು ; ಮೊರೆಯಿಡು : ಈ ಕೆಡುವೊಡಲು ಬೀಳಲಿಕಂಗಲಾಚಿದೆ ದೇವ (ತೊರರಾ. ೪–೪–೫೯). **ಅಂಗಲಾರ್ಚು** (ಕಿ).

[?. ‖ **ತಮಿ.** ಅಙ್ಗಲಾಯ್ ; **ಮಲ.** ಅಙ್ಗಲಾಯ್ಕ ; **ತುಳು.** ಅಂಗಲಾಪು ; **ತೆಲು.** ಅಂಗಲಾರ್ಚು]

ಅಂಗಲಾಪ (ನಾ). = ಅಂಗಲಾಪು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಂಗಲಾಪು]

ಅಂಗಲಾಪು (ನಾ). ದುಃಖ ; ಗೋಳಾಟ.

[← ? **ತಮಿ.** ಅಙ್ಗಲಾಯ್ಪು ; **ತೆಲು.** ಅಂಗಲಾರ್ಪು]

ಅಂಗಲಾರ್ಚು 'ಅಂಗಲಾಚು' ನೋ.

ಅಂಗಲಿಂಗಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಅಂಗಾಂಗಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಲಿಂಗದ ಭಾವವೇ ತುಂಬಿರುವುದು (?) : ಈ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಲಿಂಗನಿಜಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿಯ ಸಕಲಾವಯವಂಗಳ ಲಿಂಗಭಾವದಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಗವು . . . ಅಂಗಲಿಂಗಸ್ಥಲವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಕೈವಟೀ. ೨೬).

[ಅಂಗ$_2$ + ಲಿಂಗ + ಸ್ಥಲ]

ಅಂಗಲು (ನಾ). (ಉಕ) ನಡು ನಡುವೆ ಸ್ಥಳ ಬಿಟ್ಟಿರುವುದು ; ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಇರುವಿಕೆ ; ವಿರಳ : ಅಡವು ಆಗದ ಹಾಗೆ ಅಂಗಲು ಆಗದ ಹಾಗೆ ಜಾಣತನದಿಂದ ಬಿತ್ತಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೭೭) ; ಆ ಹೊಲದ ಪೈರು ಬಹು ಅಂಗಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್) ; ಅಂಗಲು ಅಂಗಲು ಚಿಕಿ ಚಿಕ್ಕಿ ತಿಂಗಳು ಉಸಿರಾಸೆ ಹಿಂಗಲು ಕುಣಿಯೋಣ ಬಾ (ಗರಿ. ೧೨೫). **ಅಂಗಲಾಗು** = ವಿರಳವಾಗು : ಶಾಹಾಮೃಗದ ಗೋಣಿನ ಮೇಲೆ ಬಿರುಸುಗೂದಲು ಅಂಗಲಾಗಿ ಬೆಳೆದಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೮೭) ; ಅಂಗಲಾಗಿ ಬಿತ್ತಿದ್ದು ಆಗಲವಾಗಿ ಏಳುವುದು (ಗಾದೆ). **ಅಂಗಂಗಲು** = ಅಂಗಲು ಅಂಗಲು ; ತುಂಬ ವಿರಳ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಹಕ್ಕಲು ?]

ಅಂಗವಟೆ[ಟ್ಟೆ] (ನಾ). ಅಂಗಸೌಷ್ಠವವುಳ್ಳವಳು; ರೂಪವತಿ (?) : ಗಂಗಾಸಂಗಮ ಘನತರಂಗಿಣಿ ಅಂಗವಟೆ[ಟ್ಟೆ] ಅತಿಚೆಲುವೆ (ವಿಪಕೀ. ೧–೧೧–೯). [ಅಂಗವಟ್ಟ$_2$ + –ಎ$_4$]

ಅಂಗವಟ್ಟ$_1$ (ನಾ). ಮೈಮೇಲೆ ಹೊದೆಯುವ ಬಟ್ಟೆ ; ವಲ್ಲಿ : ಅಗಳಾ ತುಂಗಸ್ತನೆಯ ಮಂಗಳಮಾದಂಗದೊಳಂಗವಟ್ಟಮಂ ಸಂಗಡಿಸಿದಂ ಬಟಿಯಂ (ಬಾಧಪು. ೧–೧೦೪ ವ). [ಅಂಗ$_2$ + ಪಟ್ಟ]

ಅಂಗವಟ್ಟ$_2$ (ನಾ). ೧. ಶರೀರ ; ಮೈಕಟ್ಟು : ಅನಿಲಜನಂಗವಟ್ಟದ ಕಡುಹು ಕಂಪಿಸದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦–೨೦) ; ಅಂಗವಟ್ಟದಿ ಪರಿಮಳವ ಬೀಱುತ್ತ . . . ಪದ್ಮಿನಿ ಬಂದಳೊಲವಿನಲಿ (ಜೀವಂಚ. ೮–೬೨) ; ಅಂಗವಟ್ಟದ ಸುರಭಿ ಸೆಳೆದಾಲಿಂಗಿಸಿತು ಗಗನದಲಿ ಸುಳಿವ ಸುರಾಂಗನೆಯರನು (ತೊರರಾ. ೩–೪–೭). ೨. ಅಂಗಸೌಷ್ಠವ ; ಸೌಂದರ್ಯ : ನಿಮ್ಮಾಯಂಗವಟ್ಟವ ಕಂಡ ಬಳಿಕೀ ಕಂಗಳಿತರವ ಕಾಣಲಾಗದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦–೩೮) ; ಕಂಗಳಹಮಹಮಿಕೆ[ಯಿ]ನಚ್ಯುತನಂಗವಟ್ಟವನೌಕಿ ಮರಳವೆ (ನಿಭಾಗ. ೮–೨೧–೪೪). [ಅಂಗ$_2$ + ಬಟ್ಟ$_1$ (< ವೃತ್ತ) ?]

ಅಂಗವಡಿ 'ಅಂಕವಣಿ$_1$' ನೋ.

ಅಂಗವಡೆ 'ಅಂಗಂಬಡೆ' ನೋ.

ಅಂಗವಣೆ$_1$, ಅಂಘವಣೆ (ನಾ). ೧. ರೀತಿ ; ವಿಧಾನ ; ಸಾಧನೆ : ಈ ಪರಿಯಲಿರಬೇಕು ಮನದಾಳಾಪದಂಗವಣೆಗಳು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩–೨೭) ; ಸಾಂಗಭಲ್ಲೆಯ ಬಾಕು ಹಿಂಗದೆ ಕಠಾರಿ ಮಂಗಳಕರ ಚಕ್ರಾಯುಧದ ಅಂಗವಣೆಯ ಕಲಿತರು (ಕಂನವಿ. ೪–೮೬) ; ಬಾಕು, ಕಠಾರಿ ಮುಂತಾದ ಶಸ್ತ್ರಪ್ರಯೋಗ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅವನು ಅಂಗವಣೆಯನ್ನು ಕಲಿತನು (ಕವೀರ. ೧೨೮). ೨. ಧೈರ್ಯ ; ಸಾಹಸ ; ಪರಾಕ್ರಮ : ಅಂಗವಣೆಯನು ನೋಡು ನೀನೇಕಾಂಗದಲಿ ನಿರ್ವಹಿಸುವೆನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦–೧೮) ; ಆಳುತನದಂಗವಣೆಯೊಳ್ಳಿತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯–೧೯) ; ಸಂಗರಕೆ ನಡೆತಂದ ದಾನವನಂಗವಣೆಯನು ಕೇಳ್ದು (ಉರರಾ. ೬–೩೩). ೩. ಬಯಕೆ ; ಉದ್ದೇಶ ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ : ಜಂಗಮನಿಂದೆಯ ಮಾಡಿ ಲಿಂಗವ ಪೂಜಿಸುವ ಭಕ್ತನ ಅಂಗವಣಿ[ಣೆ]ಯೆಂತೋ ? (ಬಸವ. ೪೨೪) ; ನಿಮ್ಮ ಗೆಲವಿಂಗೆಜಗುವವನವನಲ್ಲ ಬೇಱಿಹುದಾತನಂಗವಣೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫–೨೬) ; ಹಳಿವನು ಹೊಱಿಸದಿಹ ಮನದಂಗವಣೆಯುಂಟಾಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೧೪). ೪. ಕಾರ್ಯ ; ಚಟುವಟಿಕೆ : ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯ ಬಲು ಬಂದಿಯಲಿ ಸಿಲುಕಿತು ಕಂಗಳಂಗವಣೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭–೬). **ಅಂಘವಣೆ :** ೧. ಅಂಘವಣೆಯುಳ್ಳವನೆ ಸಾರಥಿತನದ ಕೈಮೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೫–೨೯); ಆ ವಾತಾಯುವಿನ ಮೈಲಾಗುಲಂಘನೆಗೊಡನೆ ಲಂಘಿಸುತಂಘವಣೆ ಮಿಗಲು (ತೊರರಾ. ೩–೮–೫೨) ; ಗಂಗೆಯಾತ್ಮಜ ಪೇಳ್ದನಿಂದ್ರಮತಂಗವಾದವ ದೈವಪೌರುಷದಂಘವಣೆಗಳ (ತಿಮ್ಮಅ. ೨ ಸೂ). ೨. ಭೂರಿ ಭಟರಂಘವಣೆ ಬೀತುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೩೧) ; ನಿಖಿಳ ಕುಮಾರರಂಘವಣೆಗಳ ಸೆಳೆದುದು ಭೀತಿರಸಜಲಧಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦–೨೨). ೩. ಯುವತಿಯರ ನುಡಿಯೊಂದು ಮನದಂಘವಣೆ ಬೇಱೊಂದು (ಜೀವಂಚ. ೧೨ – ೪೦) ; ಪವನಸುತನಿಂಗಿತವ ಮನದಂಘವಣೆಯನು ಮಾದ್ರೇಶ ಕಂಡನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨–೧೪) ; ತಾಂ ಗೈದ ಪಾತಕಗಳನ್ನರುಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರದಂಘವಣೆಯಲ್ಲ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೧೯–೨೮) ; ನಿನ್ನ ಮನದಂಘವಣೆಯನ್ನರಿದೆ ರಾಯ ಕೇಳಿನ್ನು (ತುರಂಗ. ೬೦–೩೭).

[ಅಂಗವಿಸು + –ಅಣೆ$_5$]

ಅಂಗವಣೆ$_2$ (ನಾ). ಕಾಲುಮಣೆ : "ಅಂಗವಣೆ ಕಾಲುಮಣೆ ತಾನ್" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೪). [ಅಂಗ$_2$ + ಮಣೆ]

ಅಂಗವರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಮೈಜೋಡು ; ಕವಚ. ೨. ಒಳಗೊಳಗೇ ಬೆಳಸಿಕೊಂಡ ದ್ವೇಷ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಗ$_2$ + ವರ್ಮ]

ಅಂಗವಲ್ಲಿ (ನಾ). " ಸೂಳೆಯರ ಪಾಯಿಜಾಮ " (ಅನಂನಾ).

[ಅಂಗ$_2$ + ವಲ್ಲಿ ?]

ಅಂಗವಸ್ತ್ರ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒರಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಣ್ಣ ಬಟ್ಟೆ ; ಕೈಚೌಕ ; ಹಸ್ತಪಾವುಡ. ೨. ಉತ್ತರೀಯ ; ವಲ್ಲಿ : ಲಿಂಗಮೂರ್ತಿಗೆ ಮಜ್ಜನಕ್ಕೆಱೆದಂಗವಸ್ತ್ರದಿನೊತ್ತಿ ಶಿವನಖಿಳಾಂಗಮಂ ಶ್ರೀಗಂಧಮಂ ತೇಯ್ದಂಗದಲಿ ಪೂಸಿ (ಬಸಪು. ೪೩–೩೦) ; ಐದು ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲೇ ಅಡ್ಡಪಂಚೆಯುಟ್ಟು ಎದೆಯಮೇಲೊಂದು ಅಂಗವಸ್ತ್ರ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಸುಬ್ಬುಕೃಷ್ಣಯ್ಯ ಒಳಕ್ಕೆ ಬಂದ (ರಂಗವ. ೭೭) ; ಅಂಗವಸ್ತ್ರ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಂಗಾರ ಇಡಬಾರದೆ (ಗಾದೆ). [ಅಂಗ$_2$+ ವಸ್ತ್ರ]

ಅಂಗವಸ್ತ್ರ$_2$ (ನಾ). (ಉಕ) ಉಪಪತ್ನಿ : ಖಂಡೇರಾಯ ವಾಡೆಯೊಳಗೆ ತನ್ನ ಅಂಗವಸ್ತ್ರವಾಗಿದ್ದ ಭವಾನಿಯ ಮಹಾಲಿಗೆ ಹೋದ. ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪುರುಷರು ಉಪಪತ್ನಿಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವದೊಂದು ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆಯ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿತ್ತು (ಹಂಸಾ. ೬೪). [← **ಮರಾ.**]

ಅಂಗವಾಸು (ಕ್ರಿ). ದೇಹವನ್ನು ತಾಳು ; ಸಾಕಾರವಾಗು : ಭಾವ

ಜನ ಮಚ್ಚುಮುದ್ದೇನಂಗವಾಂತುದೆನಿಸುವ ಹೆಂಗಳರಸಿಯನದೇನೆಂಬೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೪-೧೫). [ಅಂಗ$_3$ + ಆನು$_1$ (< ಆನ್$_1$)]

ಅಂಗವಿಕಲ (ನಾ). ಕೈಕಾಲು ಮುಂತಾದ ಅಂಗ ಊನವಾದವನು; ಕುರೂಪಿ. [ಅಂಗ$_2$ + ವಿಕಲ]

ಅಂಗವಿಕಾರ (ನಾ). ೧. ಶರೀರದ ಅವಯವಗಳು ರೂಪುಗೆಡುವುದು ; ಶರೀರದ ವಿರೂಪ. ೨. ಅಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ ; ರೋಗ. ೩. ಮೂರ್ಛೆ ; ಅಪಸ್ಮಾರ. ೪. [ವೀಶೈ] ದೇಹದ ಮೇಲಿನ ವ್ಯಾಮೋಹ : ಲಿಂಗ ವಿಕಾರಿಗೆ ಅಂಗ[ಪಾಠಾಂ. ಅನ್ನ]ವಿಕಾರವೆಂಬುದಿಲ್ಲ, ಜಂಗಮವಿಕಾರಿಗೆ ಧನವಿಕಾರವೆಂಬುದಿಲ್ಲ; ಪ್ರಸಾದವಿಕಾರಿಗೆ ಮನವಿಕಾರವೆಂಬುದಿಲ್ಲ (ಬಸವ. ೭೯೫). [ಅಂಗ$_2$ + ವಿಕಾರ]

ಅಂಗವಿಕಾರಿ (ನಾ). ದೇಹಾಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದವನು: ಗೊಹೇಶ್ವರ ಲಿಂಗದ ಬೆಳಕಿನ ಮೂಲವ ಲಿಂಗಸಂಗಿಗಳಲ್ಲದೆ ಮಿಕ್ಕಿನ ಅಂಗವಿಕಾರಿ ಗಳೆತ್ತ ಬಲ್ಲರು (ಅವಚಂ. ೭೩೯).
[ಸಂ. ಅಂಗವಿಕಾರಿನ್ (ಅಂಗ$_2$ + ವಿಕಾರ + -)]

ಅಂಗವಿಕೃತಿ (ನಾ). = ಅಂಗವಿಕಾರ. [ಅಂಗ$_2$ + ವಿಕೃತಿ]

ಅಂಗವಿಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ೧. ಕೈಕಾಲುಗಳನ್ನು ಆಡಿಸುವುದು. ೨. ಅಂಗ ಗಳನ್ನು ಆಡಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು ; ಅಭಿನಯ. [ಅಂಗ$_2$ + ವಿಕ್ಷೇಪ]

ಅಂಗವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಧಾನ ವಿದ್ಯೆಗೆ ಅಂಗವಾದ ವಿದ್ಯೆ. ೨. ಶರೀರದ ಅಂಗಗಳ ಮೇಲಿನ ಗೆರೆ ಗುರುತುಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಶುಭಾ ಶುಭಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಹೇಳುವ ವಿದ್ಯೆ ; ಸಾಮುದ್ರಿಕಶಾಸ್ತ್ರ : ಮನೆಯ ಗಂಡನ ಮನೆವಾರ್ತೆಯನೇನ ಹೇಳುವೆನವ್ವಾ ! ಅಂಗವಿದ್ಯೆಯ ನೊಲ್ಲ; ಕಣ್ಗಳೊಳಗಣ ಕಸವ ಕಳೆದಲ್ಲದೆ ನೋಡಲೀಯ . . . ಇಂತೀ ಸರ್ವಾಂಗ ತಲೆದೊಳೆದ ಕಾರಣ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವನೆನ್ನ ಕೂಡಿಕೊಂಡ ನವ್ವಾ ! (ಬಸವ. ೯೧೧). [ಅಂಗ$_2$ + ವಿದ್ಯೆ]

ಅಂಗವಿಸು, ಅಂಗಯಿಸು, ಅಂಗಯ್ಸು, ಅಂಗೈಸು, ಅಂಘವಿಸು ; ಅಂಘೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಪ್ಪು ; ಸಮ್ಮತಿಸು ; ಅಂಗೀಕರಿಸು : ಶಿವಭಕ್ತನಾದ ಬಳಿಕ ಭವಿಮಿಶ್ರವ ನಡೆಯಲಾಗದು . . . ಕೂಡಲ ಚೆನ್ನ ಸಂಗಯ್ಯ ನಿಮ್ಮ ಲಿಂಗಸಂಗಿಗಳಂಗವಿಸರು (ಚೆನ್ನವ. ೨೩-೭) ; ಲಿಂಗವೇ ಪ್ರಾಣಸ್ವರೂಪೆಂದಂಗವಿಸಿ ತಾನೋತು ಬಳಿಕಾ ಲಿಂಗವನು ಬೇಱಿರಿಸಲಾಗದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೬-೨೭). ೨. ಬಯಸು ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು ; ಇಷ್ಟಪಡು: ಲಿಂಗವ ಮುಟ್ಟದ ದ್ರವ್ಯಂಗಳಿಗಂ ಅಂಗವಿಸಲು ಆಘವು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೨೩-೨) ; ಬೇಜೂರ್ಗೆಯ್ದಲ್ಕೆ ಅಂಗವಿಸುವ ನೇಹದಿ ಬಲ್ಲಹನ ಮನಂಗರ ಗುವವೊಲ್ ದೈನ್ಯವೆರೆದ ವಚನಂಗಳನುಸಿರುವ ಮನೆವೆಣ್ಗಳ್ (ಜಯಕಾ. ೧೨-೧೫) ; ಅಂಗನಾಮಣಿ ನೀನು ಬಾರೆಂದು ಅಂಗವಿಸಿ ಗೊಲ್ಲ ಕರೆದನು (ಗೋಹಾಡು. ೩೫). ೩. ತೆಗೆದುಕೊ ; ಸ್ವೀಕರಿಸು : ಶಂಗರಕೆ ಬಂದು ಬಱುವಾತುಂಗುಟ್ಟದಿರೆನ್ನ ಮಸ್ತಕಂ ದುರ್ಮತಿ ಯುದ್ಧಾಂಗಣದೊಳ್ ಬಿಳ್ದ ಬಳಿಕ್ಕಂಗವಿವುದು ನಿನ್ನ ತುತ್ತನೆಂದವನುಸಿರ್ದಂ (ವೀರವಿ.೧೧-೧೫). ೪. ಹವಣಿಸು ; ಪ್ರಯತ್ನಿಸು ; ಉದ್ಯೋಗಿಸು : ನಾಳೆ ಬೇಂಟೆ ಯುತ್ಸವಕೆ ಬಿಜಯಂಗೆಯ್ವಿರಾದೊಡೂರ್ವರೆಯ ನಾನಾ ಖಗಮೃಗಂಗ ಳೆಲ್ಲವನಿಱಿದು ಜನದ ಹಸವಂ ಹಱಿದು ರಾಜ್ಯದಳವಱಿದಲ್ಲದೆ ಅಂಗವಿಸ ಬಾರದಿದು ನಿರುತ (ಹಚಕಾ. ೩-೯೨) ; ಜೀವಮಂ ತೋಱಿವೆನೆನುತ್ತಂಗ ವಿಸಿ ಬೀಳುತಿರ್ದನನಂಗೆಯ್ಯಿಂದಾಂತೆಂ (ದಶಕು. ೪-೩೭) ; ಸಿಂಗದೊಳ್ ಕಾದಲಂಗವಿಪ ಜಾಯಿಲಂಗಳ ಜಂಗುಳಿಯಂತೆ (ಚಿಕವಂ. ೧೦-೧೦). ೫. ಮೇಲೆ ಬೀಳು ; ಕವಿ ; ಮುತ್ತು : ನಿರಾಯುಧದೊಳರಿಗಂಗವಿಪ ಬಿರುದರ್ಗೆ ನಿಶಿತಾಸಿಫಳಕಂಗಳೊಡನೆ . . . ಪರಾಕ್ರಮವನೀಶಂ ಕೊಟ್ಟ ನವರಿಗಿನ್ನರಿದಾವುದು (ಸೋಮಚ. ೫-೧೨) ; ಕೆಂಗಱಿಯ ಮಱಿದುಂಬಿ ತಾವರೆಗಂಗವಿಸುವವೊಲಸುರರಿಪುವಿನ ಮಂಗಳಾನನ ಕಮಲದಲಿ ಶರವಾಳಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೨೫) ; ಪತಂಗಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಕೈನೀಡುತ್ತಂಗವಿಪ ಮಱಿಸಿಂಗಮಂ ಪೋಲ್ವ ಚೆಲ್ವಂ (ಚಿಕವಿ. ೪-೮೮ ವ). ೬. ಎದುರಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು : ಮುನ್ನಿನ ಕರ್ಮಕಿನ್ನಾರಂಗವಿಸುವವರು (ಬಸವು. ೪೫-೪೦) ; ತುಂಗಗಜಘಟೆ ಕವಿದವಿದಕಿನ್ನಂಗವಿಸುವವರಾರೆನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೭೮). ೭. ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು ; ಕೂಡು : ಪವಣಿಗೆ ಯೊಪ್ಪೆ ಪುರುಳು ಪೊಗರೇರೆಯಂಗವಿಸೆಯಲಂಕಾರಗಳು . . . ಕವಿತೆ ಯೊಂದನು ಪೇಳಿಸಿಂದು (ಹದಿಬ. ೧-೨೬). ೮. ಸಾರು ; ಘೋಷಿಸು : ತಿಂಗಳೀಯೆಡೆಗೆ ಬಾರದ ಮುನ್ನ ಸುಧೆಯನೀ ಲಿಂಗದವಸರಕೆಂದು ತಪ್ಪೆ ನೆಂದಂಗವಿಸಿ ಹಿಂಗದೆ ಛಲವ ಹಿಡಿದು ನಡೆಕೊಂಡನಾಗಳ್ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೩೮); ಕುಮಾರನ ರಣವಿಜಯನಾಗೆಂದು ಬಿರುದಾವಳಿಯನಂಗವಿಸುತ್ತ ಮಂಗಳರಭಸ ಮೊಳಗುತಿರೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ೨೭೮). **ಅಂಗಯಿಸು:** ೨. ನೋಡೆನೆ ಕಣ್ಗಳಂಗಯಿಸಲಾರ್ಪೊಡೆ ಗಂಡರ ಗಾಡಿಗೊಲ್ದು ಮಾತಾಡೆನೆ ಬೆಂದ ಬಾಯ್ ಪೆಱರ್ಗೆ ಮುಚ್ಚಿ ಮುಸುಂಕದೊಡೆ (ಅನಂಪು. ೮-೨೭). ೫. ಅಂಗಜಾರಿಯ ಭವನಮಂ ಕಂಡು ಭೀತಾಳಿಯಂಗಯಿಸಲಮ್ಮದೆ ತಲೆವಾಗಿಲೊಳ್ ನಿಂದು ತಲೆದೂಗುತಿರ್ದುದಾಗ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೫-೪೨). ೯. ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಮಾಡು : ತ್ರಿಪಥಗಾಮಿನಿಯಾಗಿದನುಡುಗು ಭೋಂಕ ನೆಂದಂಗಯಿಸಿ ಗಂಗೆಯನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಗಜಿಗೂಡಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೨೧೨). **ಅಂಗಯ್ಸು :** ೩. ತನಯ ಬಹುವಿದ್ಯೆಗಳುಮಾ ಜನಪದರಾಜ್ಯಮುಮಿ ವಿರ್ದುವಿವಱಿೊಳ್ ನೀನಿಂ ಮನಮೊಲ್ದುದನಂಗಯ್ಸೆನಲನುನಯದಿಂ ದಂದು ತಾಳ್ದಿದಂ ವಿದ್ಯೆಗಳಂ (ನೇಮಿಪು. ೪-೪). **ಅಂಗೈಸು :** ೧. ಪ್ರಾಣ ಪ್ರಕೃತಿಗಳ ಕಳೆಯ ಲಿಂಗವೆಂದಱಿದು ಅಂಗೈಸಿ ಅನುಭವಿಸಬಲ್ಲ ವರ ಲೆಂಕ ನಾನಾಗಿಪ್ಪೆನಯ್ಯ (ದೇದಾಪ್ರ. ೧೨೪-೧೧೪) ; ಅಂಗಾಶ್ರಮ ವಳಿದು ಲಿಂಗಾಶ್ರಮವಾದ ಬಳಿಕ ಆ ಅಂಗಕ್ಕೆ ಲಿಂಗಾಚಾರವಲ್ಲದೆ ಅಂಗ ಕ್ರಿಯೆಯೆಂಬುದನಂಗೈಸರು ನೋಡಾ (ಚೆನ್ನವ. ೬-೩). ೨. ಕೆಡು ವೈಶ್ವರ್ಯಕೋಸುಗ ಕೊಲೆಗೆಲಸಕಂಗೈಸಿ ನರಕದೊಳಿಳಿವುದನುಚಿತ (ಜೀವಂಚ. ೪-೯೫) ; ದುರಾತ್ಮರು ಬೇರುಗೊಲೆಗಂಗೈಸಿದರು ಕುರುವಂಶ ಸುರಕುಜದ (ನಿಭಾಗ. ೩-೧-೧೧) ; ೪. ಆವ ನೇಮವಾದರೇನು ಹೇಮ ವಿಲ್ಲದಂಗೈಸಬಹುದೆ . . . ಬೇಡುವವರ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ಈಯಲಿಲ್ಲದ ವನ ಜೀವನವದೇತಕೊ (ಬಸವ. ೪೩೮) ; ಸುರಿವ ಮುತ್ತುಗಳಂ ಕಾರ ಮುಂಬನಿಯ ತಂದಲೆಂದು ಬಂದು ನುಂಗಲಂಗೈಸುವ ಚಾದಗೆಯ ಮಱಿ ಗಳುಮಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೪) ; ಎಲೆಲೆ ಪಾತಕಿ ಹೆಣನ ಹೊಯ್ದರೆ ಬಲು ಗಡಿಯ ನೀನೆಂಬರೇ ಸುಡು ಹೊಲೆಯರಿದಕಂಗೈಸುವರೆ ತಾ ರಾಜಸೂನು ಗಡ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೩) ; ಶರಧಿಯೊಳ್ ನೀರಾಟವಾಡಲುಜ್ಜುಗಿ ಸುವಂ ಸಿಡಿಲ ತೊಡಲಂಗೈಸುವಂ (ಚಿಬಪು. ೩೮-೧೭). ೫. ಮುಂಗಾರ ಮುಗಿಲೊಡ್ಡಿನಂತೆ ಮದಂಗಳಿಗಂಗೈಸುವ ತುಂಬಿವಿಂಡ (ಕಂನವಿ. ೨-೫೬). ೬. ಕಾಳಗದೊಳಂಗೈಸಲಮ್ಮದೆ ಬಾಲಕನ ನೂಕಿದಿರಲಾ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೨೪). ೭. ಶಾಂತಿಶೃಂಗಾರಂಗಳೆರಡುಮಂಗೈಸುವಿನಂ ಸಿಂಗರಕಿನ್ನಿಯನ ದಿಟ್ಟ ನೆರಂಗೆಯೆ ತಾಂ ಪೊಣ್ಮೆ ಪೂಣ್ದು ಪೊಂಗಿತ್ತಾಗಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೪೨ವ, ೨೪೩). ೮. ತುಡುಕಿದಲ್ಲದೆ ಮಾಣೆನೆಂದಂಗೈಸಿದಳು ಮಾಯೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೮೫). **ಅಂಘವಿಸು :** ೧. ನಮಗೆ ದೀಕ್ಷೆಗೊಳಲು ಅಂಘವಿಸಿ ತಕ್ಕ ದಿನವಂ ಬೆಸಸಿ (ತುರಂಗ. ೮೧-೫). ೫. ಅಂಘವಿಸಿದನು ಬಳಿಕ ರಿಪುಗಳ ನುಂಗುವತಿಬಲದಾಯತದಲುರಿಗಂಗಳಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೨೮-೭). ತುಪ್ಪ ತೈಲಂಗಳನ್ನರಮನೆಗೆ ತರುವರಂ ಬರುವರನಂಘವಿಸಿ ಪಿಡಿದವರ ಬಿಟ್ಟಗಂ ಪೊಯ್ದರ್ (ತುರಂಗ. ೮೨-೩). ೬. ಮುಂಗುಡಿಯ

ಮುಜಿದೌಕಿ ಭೀಮಂಗಂಘವಿಸಿದನು ಕ್ಷೇಮಧೂರ್ತಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨–೧೬); ಒತ್ತಿ ಮುಂದಕೆ ತೂಳಿ ದೇವಿಗಗತ್ಯದಿಂದಂಘವಿಸೆ ಹೂಂಕೃತಿವೆತ್ತು ಘರ್ಜಿಸಲುದಿಸಿತುರುಚಾಮುಂಡತರ ಶಕ್ತಿ (ಅಂಬಿಕಾ. ೧೮–೫೯). **೧೦.** ಆಶ್ರಯಿಸು; ಹಿಡಿ: ಅಂಘ[ಪಾಠಾಂ. ಅಂಗ]ವಿಸುವುದು ಬಂದ ಬಟ್ಟೆಯ ಸಂಗದಲಿ ನೀವೆನಲು (ತೊರರಾ. ೪–೧೦–೨೬). **ಅಂಘೈಸು:** **೨.** ನೆಲನ ರಾಜ್ಯಶ್ರೀಯ ತುಱುಬಿಂಗಳುಕೆದಂಘೈಸಿದ ವಿರೋಧಿಯ ಲಲನೆಯರ ಶ್ರುತಿಪತ್ರ ಸೀಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೧–೨೩); ಮೊದಲೇ ಕಾಳಗಕ್ಕಂಘೈಸ ಸಲ್ಲದು (ತಿಮ್ಮಶಾಂ. ೩–೪೫) **೪.** ರಾಜಸೂಯದ ಹದನ ನಂಘೈಸುವರದಾರೀ ವರ್ತಮಾನದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨–೧೫); ಕೊರಳಿನ ಬಲುಹನಜಿಯದೆ ಗಿರಿಯ ಹೊಜಲಂಘೈಸುವರೆ ಭಟರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೫೪); ಅವರಿಜಿತಕಂಘೈಸಿದರೆ ತೋಱುವೆನೆನ್ನ ಕೈಗುಣವ (ತೊರರಾ. ೫–೪–೨). **೬.** ಅವನಂಘೈಸುವನು ಪಾರ್ಥನೊ ಪಾವಮಾನಿಯೊ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧–೨೯). ಸಾವು ನಾಲ್ವರು ಕಾಳಗದೊಳಂಘೈಸುವೆವು ಬಿಡು ಬಿಡು ಸರೋವರವ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪–೫೭). **೧೧.** ಎದುರಾಗಿ ನಡಸು: ಆರ ರಥವಿದು ಸೈನ್ಯಪಾರಾವಾರಕಿದನಂಘೈಸುವನು ತ್ರಿಪುರಾರಿಯೋ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೫೯).

[ಅಂಗ$_2$? + –ಇಸು$_3$. ‖ **ತೆಲು.** ಅಂಗವಿಂಚು. / **ಮರಾ.** ಅಂಗವಣೇಂ, ಅಂಗವಿಣೇಂ]

ಅಂಗವೈಕಲ್ಯ (ನಾ). ಶರೀರದ ಯಾವುದಾದರೂ ಅವಯವ ಊನವಾಗಿರುವುದು; ಅಂಗದ ಕೊರತೆ. [ಅಂಗ$_2$ + ವೈಕಲ್ಯ]

ಅಂಗವ್ವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು: ಅಜ್ಜವ್ವೆ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೯–೪೫; 862). [ಅಂಗ$_2$? + ಅವ್ವೆ]

ಅಂಗಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾಗಿರುವ ಶಾಸ್ತ್ರ. [ಅಂಗ$_2$ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಅಂಗಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಶರೀರ ನೈರ್ಮಲ್ಯ. ೨. [ಅಶಿಷ್ಟ] ಹೊಡೆತ; ಬಡಿತ: ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಂಗಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಗ$_2$ + ಶುದ್ಧಿ]

ಅಂಗಶೋಧನೆ (ನಾ). = ಅಂಗಝಡತಿ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ). [ಅಂಗ$_2$ + ಶೋಧನೆ]

ಅಂಗಸಂಗ (ನಾ). ಕೂಟ; ಸಂಭೋಗ: ನಿನ್ನಂಗಸಂಗಮನಗಲ್ದಾಯ್ತು ಪಲಕಾಲಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩–೫೯). [ಅಂಗ$_2$ + ಸಂಗ]

ಅಂಗಸಂಗಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಶರೀರವ್ಯಾಮೋಹವುಳ್ಳವನು: ಶರೀರ ರೂಹಿಸಿದ ರೂಹಿಂಗೆ ಮಾಯದ ಬಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿ ಅಂಗಸಂಗಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಮಹಾಘನವನಜಿಯದೇ ಹೋದಿರೋ (ಅವಚಂ. ೮೪೧). [ಸಂ. ಅಂಗಸಂಗಿನ್ (ಅಂಗ$_2$ + ಸಂಗ + –)]

ಅಂಗಸಂಜ್ಞೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣು, ಬೆರಳು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಅಲುಗಿಸಿ ಮಾಡುವ ಸನ್ನೆ. [ಅಂಗ$_2$ + ಸಂಜ್ಞೆ]

ಅಂಗಸಂಸಾರ (ನಾ). ಶರೀರಸಂಬಂಧವಾದ ವ್ಯಾಪಾರ: ಅಂಗಸಂಸಾರ ಲಿಂಗದಲಜತು, ಕಾಯವೆಂಬ ಸಂದು ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದೆ ನಿಸ್ಸಂದೇಹಿಯಾಗಿಪ್ಪನು ನೋಡಾ ಬಸವಣ್ಣನು (ಅವಚಂ. ೮೯೮). [ಅಂಗ$_2$ + ಸಂಸಾರ]

ಅಂಗಸಂಸಾರಿ (ನಾ). ಶರೀರಸಂಬಂಧವಾದ ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿಯೇ ನಿರತನಾಗಿರುವವನು: ಕಲ್ಪಿತದುದಯ ಸಂಕಲ್ಪಿತದ ಸುಳುಹು ಪವನಭೇದವನಜಿಯದೆ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗವೆಂಬುದು ಅಂಗಸಂಸಾರಿ ಜಂಗಮವೆಂಬುದು ಲಿಂಗಸಂಸಾರಿ (ಅವಚಂ. ೨೨೧). [ಸಂ. ಅಂಗಸಂಸಾರಿನ್ (ಅಂಗ$_2$ + ಸಂಸಾರ + –)]

ಅಂಗಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ಮೈಯನ್ನು ಅಂದಗೊಳಿಸುವ ಸ್ನಾನ, ವಿಲೇಪನ, ಅಲಂಕಾರ ಮುಂತಾದ ಉಪಚಾರ. [ಅಂಗ$_2$ + ಸಂಸ್ಕಾರ]

ಅಂಗಸಸಿ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಪೈರು ಅಲ್ಲದ, ಬೇರೆಯ ಪೈರು (?): ಆ ಗಡಿಯಿಂದೊಳಗುಳ ಮನೆ ಮನೆತಾಣ ಅಂಗೋಡು ಅಂಗಸಸಿ ನೆಲ ಹೊಲ ಮರ ಫಲ . . . ಸರ್ವಾಂಗೋಡು ಸಹಿತವಾದ (ಕಇ. III, ೭–೧೯; 1527). 'ಅಂಗಫಲ' ಪರಾ. [ಅಂಗ$_2$ + ಸಸಿ$_1$]

ಅಂಗಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡ ಸಾಕ್ಷಿ; ಅನುಭವ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಗ$_2$ + ಸಾಕ್ಷಿ]

ಅಂಗಸಾಧಕ (ನಾ). ೧. = ಅಂಗಸಾಧನೆ. ೨. ಅಂಗಸಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದವನು. [ಅಂಗ$_2$ + ಸಾಧಕ]

ಅಂಗಸಾಧನೆ (ನಾ). ವ್ಯಾಯಾಮ: ಕೂಡಲೇ ನೆಟ್ಟಗೆ ಗರಡಿಯ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಮೈಗೆಲ್ಲಾ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಅಂಗಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗುತ್ತಿದ್ದನು (ಕೃದೇವ. ೧೦). [ಅಂಗ$_2$ + ಸಾಧನೆ]

ಅಂಗಸೂತ್ರ (ನಾ). ನಾಡಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಗ$_2$ + ಸೂತ್ರ]

ಅಂಗಸೋಂಕು (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಲಿಂಗವನ್ನು ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಸ್ಥಾನ; ಎದೆ: ಕಂಕುಳೆಂಬುದು ಕವುಚಿನ ತವರುಮನೆ ಕರಸ್ಥಲವೆಂಬುದು ಕೈಕೆಟ್ಟ ಹುಣ್ಣು. ಅಮಳೋಕ್ಯವೆಂಬುದು ಬಾಯ ಬಗದಳ. ಅಂಗಸೋಂಕೆಂಬುದು ಪಾಪದ ತವರ್ಮನೆ (ಅವಚಂ. ೪೨೪); ಅಜ್ಞಾನ ಅಳಿಯದೆ ಕಕ್ಷೆ, ಕರಸ್ಥಲ, ಅಮಳೋಕ್ಯ, ಅಂಗಸೋಂಕು, ಉತ್ತಮಾಂಗ, ಕಂಠವೆಂಬ ಆರುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅಂ[ಲಿಂ]ಗವ ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿಪ್ಪವರೆಲ್ಲರು (ಪ್ರಭುವ. ೨೨೮–೧೬೪ ಟೀಕು). [ಅಂಗ$_2$ + ಸೋಂಕು$_2$]

ಅಂಗಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಶಿವತತ್ತ್ವವು ಸ್ವಶಕ್ತಿಯ ಸ್ಫುರಣೆಯಿಂದ ತಾಳಿದ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಾಸಿ ಕಮ್ಮಾಱನಾದ ಬೇಸಿ ಮಡಿವಾಳನಾದ . . . ಇದು ಕಾರಣ, ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ, ಅಂಗಸ್ಥಲವನಜಿದವನೇ ಕುಲಜನು (ಬಸವ. ೫೯೧); ಅಖಂಡ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಗೋಳಕಾಕಾರ ಮಹಾಲಿಂಗವು ತನ್ನ ಸ್ವಲೀಲೆಯಿಂದ ಲಿಂಗಸ್ಥಲ ಅಂಗಸ್ಥಲವೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವಾಯಿತ್ತು (ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೨–೩೭ ಟ); ಅಂತು ತನ್ನ ಸ್ವಲೀಲೆಯಿಂದ ಲಿಂಗಾಂಗವೆರಡಾಗಿ ಪೂಜ್ಯ ಪೂಜಕನಾದುದು ಒಂದೇ ವಸ್ತು. ಅಂತು ಶಿವಾಂಶಿಕನಾದ ಆತ್ಮನೇ ಆ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾದುದಾಗಿ ಅಂಗಸ್ಥಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾದುದು (ಲಿಂಗಲೀ. ೪೦). ℙ ಏಕೋತ್ತರ ಶತಸ್ಥಲಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಗಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವು ೪೪. 'ಏಕೋತ್ತರ ಶತಸ್ಥಲ', 'ಲಿಂಗಸ್ಥಲ' ಪರಾ. [ಅಂಗ$_2$ + ಸ್ಥಲ]

ಅಂಗಹಾರ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಅಂಗಗಳನ್ನು ಉಚಿತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುವುದರಿಂದ ಭಾವಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವುದು; ಅಭಿನಯ ಮುದ್ರೆ: ಭರತಾಗಮದೊಳ್ ಮೂವತ್ತೆರಡೆನೆ ನೆಗಟ್ದಂಗಹಾರಮುಂ (ಆದಿಪು. ೯–೨೯). [ಸಂ.]

ಅಂಗಹೀನ (ನಾ). ಅಂಗದಲ್ಲಿ ಕೊರೆಯುಳ್ಳವನು; ವಿಕಲಾಂಗ. [ಅಂಗ$_2$ + ಹೀನ]

ಅಂಗಳ$_1$ 'ಅಂಗುಳ್' ನೋ.

ಅಂಗಳ$_2$, ಅಂಗಳು$_2$ (ನಾ). ೧. ಮನೆಗೆ ಸೇರಿರುವ ಆವರಣವುಳ್ಳ ಅಥವಾ ಇಲ್ಲದ ಬಯಲು: "ಅಂಗಳಮೆಂದಂಗಣಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೪); ಸತ್ಯಶರಣರ ಅಂಗಳದೊಳಗೆ ಬಿದ್ದ ಆಗುಳನೆತ್ತಿಕೊಂಡಿಪ್ಪೆ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೧೨೩–೫); ಲಿಂಗವಿರಹಿತರಂಗಳವ ಮೆಟ್ಟದಿರಬೇಕು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೯೨–೧೪); ಕಿಱುವರೆಯದಂದಂಗಳದೊಳಾಡುತಲು ಹರಿಯಿರಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧–೪೩); ಅರಮನೆಯ ತಲೆವಾಗಿಲಿನಂಗಳ ಮುಮಂ ಬೆಂಗಳೆದು (ಚಿಕವಿ, ೬–೧೧೮ವ); ತಿಂಗಳು ಹೋದರೂ ಅಂಗಳ

ದಾಟಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). **ಅಂಗಳು$_2$:** ಹೈಗರ ಮನೆಗಳ ಮುಂದೆ ಅಂಗಳು ವೊಂದು ಚಪ್ಪರಸಹಿತ ಇರುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗೆ. ೮೫); ಮಸೀದಿಯ ಒಳ ಮೈಯಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಅಂಗಳಿನೊಳಗೆ (ಕಭಾಗೆ. ೫೩೬).
[P 'ಅಂಗಣ' ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಭಾಗವನ್ನು ನೋಡಿ]

ಅಂಗಳ್$_3$ (ನಾ). ಕೆಂಡ: ಮಂಗಳದ ಬೆಳಗೆಯ್ಯಲಕಟಕಟಂಗಳದ ಮಳೆ ಗಱೆದ ತೆಜನಾಯ್ತು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೨–೯). [ಸಂ. ಅಂಗಾರ]

ಅಂಗಳತಳಿ (ನಾ). ಅಂಗಳಕ್ಕೆ ನೀರು ಚಿಮುಕಿಸುವುದು; ಅಂಗಳ ವನ್ನು ಸಾರಿಸುವುದು: ಅಂಗಳತಳಿಯನ್ನು ಹಾಕಿ ರಂಗವಾಲಿಯಿಂದ ಗೋಪದ್ಮಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಅಂಗಳವನ್ನು ಶೃಂಗರಿಸಿ (ವಿಜಯು. ೧೦೬).
[ಅಂಗಳ್$_2$ + ತಳಿ$_1$]

ಅಂಗಳಾಂತಿರೋಗ (ನಾ). ಶ್ವಾಸಕೋಶಗಳ ಊತ; ಬಾವು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ). [< ಅಂಗುಳ್ + ? + ರೋಗ]

ಅಂಗಳಿಸು (ಕ್ರಿ). "ಬಾಯಿತೆರೆ" (ಜಾನಕೋ).
[ಅಂಗಳು$_1$ (< ಅಂಗುಳ್) + –ಇಸು$_3$]

ಅಂಗಳು$_1$ 'ಅಂಗುಳ್' ನೋ.

ಅಂಗಳು$_2$ 'ಅಂಗಳ್$_2$' ನೋ.

ಅಂಗಾಂಗಿಕ (ನಾ). ('ಉದಯಾದಿತ್ಯಾಲಂಕಾರ'ದ ಮೇರೆಗೆ) ಸಂಕೀರ್ಣವೆಂಬ ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಮುಖ ಚಂದ್ರನಿಂ ಕುಮುದಮೊಳ್ಪಾಯ್ತೆಂಬುದಂಗಾಂಗಿಕಂ (ಉದಯಾ. ೬೬).
[ಸಂ.]

ಅಂಗಾಂಗಿಭಾವ (ನಾ). ಅಂಗಕ್ಕೂ ಅದು ಯಾವುದರ ಅಂಗವಾ ಗಿದೆಯೋ ಅದಕ್ಕೂ, ಎಂದರೆ ಅಂಗಿಗೂ, ಇರುವ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧ; ಸಾಮಾನ್ಯ–ಮುಖ್ಯ ಎಂಬ ಭಾವ; ಉಪಕಾರ್ಯ– ಉಪಕಾರಕಭಾವ. [ಅಂಗ$_2$ + ಅಂಗಿ$_2$ + ಭಾವ]

ಅಂಗಾಡಿ, ಅಂಗಡಿ (ನಾ). ೧. ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಮಾರುವ ಮನೆ ಅಥವಾ ಸ್ಥಳ; ವಿಕ್ರಯಶಾಲೆ: ಅಂಗಾಡಿಯುಳಿವರ್ಮ್ಮಾನ[ಮೆಣ್ಣೆಯು] ಮುಮುರಿಸಿನಮುಂ (ಕಇ. I, ೨–೧೧ : 699); **ಅಂಗಡಿ:** ೧. "ಪಣ್ಯಂ, ವಿಕ್ರಯಶಾಲಾ, ಆಪಣಃ, ವಿಪಣಿಃ–ಈ ೪ ಅಂಗಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೦– ೧೪೧); ನೆಲ್ಲಂ ಪುರಿದು ಮಾಱದೆ ಕಾಣದಂತಿರಿಸಂ[ಪಾಠಾಂ. ಸುಂ]ಗಡಿ ಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೩೫); ದೇವಗ್ಗೆರ್ ಅಂಗಡಬಪ್ಪದೊನ್ದು ಮಾನ ಲೆಕ್ಕದೆ ಸೊಂಟಗೆ ಜೋಳಮಂ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೬–೩೯; 1075); ಭಂಡಮಿಲ್ಲದಂಗಡಿಯುಂ ಗಂಡನಿಲ್ಲದ ಸತಿಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೭೫ವ); ಯಮನಂಗಡಿಯ ಪಸರವಿದೆನಲು ಮೆಱೆದುದು ಕೊಡೆ ರಣ ಭೂಮಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫–೩೦); ಕಟುಕರಂಗಡಿಯಂತೆ ರಣರಂಗ ಸಲೆ ಜಿಗು ಪ್ಸೆಯ ತೋಱಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೪೦–೬೭); ಅಂಗಡಿ ಮಾರಿ ಗೊಂಗಡಿ ಹೊದ್ದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಹೊರಗಿನ ಆಡಂಬರ; ತೋರಿಕೆ: ಬಹಿ ರಂಗ ಮಿಂಚಾಗಿ ನುಡಿ ನಡತೆ ತಿಳುಪಿ ಅಂಗಡಿ ಅಧಿಕವಾಗಿ ರಚಿಸಿದರೇ ನಾಹದೋ (ವಿಸಾಸು. ೨–೮೭–೧). ೩. ಒರಳಿನ ಕುಳಿಯ ಸುತ್ತಣ ಪ್ರದೇಶ: ಈ ಒರಳಿನ ಅಂಗಡಿ ಅಗಲವಾಗಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಅಂಗಡಿಯ ನಿಕ್ಕು** = ಬಯಲಿಗೆ ಎಳೆ; ಬೀದಿಗೆ ಎಳೆ: ಅರಸ ಕೇಳೆನ್ನನಿಷ್ಟಂಗಡಿಯ ನಿಕ್ಕುವರೆ ಸರಿಯ ಗರತಿಯರೊಳಗೆ ಸತ್ತ ಸಾವಾಯ್ತು (ಸಾರಂಗ. ೨೦–೧). **ಅಂಗಡಿಯುಲವಡ** (= ಅಂಗಡಿಯ + ಅಲವಡ) = ಅಂಗಡಿಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಅಲೆಯುವವನು: ಈತನಂಗಡಿಯುಲವಡಂ[ಪಾಠಾಂ. ಗದಿಯುಲವಟು; ಗಡಿಯುಲವಟು] ಪೆಱುಕಿ ತಿಂದು ಬಾಱೆಪ್ಪಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೧–೧೩). **ಅಂಗಡಿಯ ಹೊರಿಗೆಯ ಬಳ್ಳ** = ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಳಸಲು ಅಂಗೀ ಕೃತವಾದ ಅಳತೆಯ ಬಳ್ಳ: ಯೀ ಹೊನ್ನಿಗೆ ಯೆರಡು ಬೆಳೆಯಲು ಸಹ ವರ್ಷ ೧ ಕ್ಕೆ ಬಹ ಅಕ್ಕಿ ಅಂಗಡಿಯ ಹೊರಿಗೆಯ ಬಳ್ಳ ಅಯ್ವತ್ತರ ಲೆಕ್ಕದ ಅಕ್ಕಿ ಮೂಡೆ ೨೪ (ಎಇ. XX, ೯೪–೪೪; 1556). 'ಅಂಗಡಿ ಯಿಕ್ಕು', 'ಅಂಗಡಿಯಿಡು' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಙ್ಗಾಡಿ; ಮಲ. ಅಙ್ಙಾಡಿ; ತುಳು. ಅಂಗಾಡಿ; ಕೊಡ. ತೆಲು. ಅಂಗಡಿ; ಕೋಲಾ. ಅಂಗಡಿ; ನಾಯ್ಕಿ. ಅಂಗಾಡಿ; ಪರ್ಜಿ. ಅಂಗೋಡ್ = ಅಂಗಳ. ~ ಅಂಗಣ?]

ಅಂಗಾತ 'ಅಂಗತ್ತ' ನೋ.

ಅಂಗಾದಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಅಥವಾ ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು (?): ಮೂನೂರ್ವ್ವರು ಅತ್ತಾಣೆಯುಂ ಅಂಗಾದಿಯಾಪ್ಪಿಳ್ಳೆಲ್ಲಿಯಮಳಣ್ವರೆನ್ವ ಇವರಾನುಳ್ಳಿಟ್ಟ ಮೂನೂರ್ವ್ವರುಂ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೬–೪; ?).
[?]

ಅಂಗಾರ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಡ: ಹಿಂದಿರುವ ಹಗೆಯೀಗ ಅಂಗಾರವಾಯ್ತು (ಗಿರಿ. ೪೧–೧೭). ೨. "ದೇವರ ಧೂಪಾರತಿಯ ಬೂದಿ; ಬೆಂಕಿ" (ಜಾನಕೋ): ದನಗಳಿಗೆ ಬೇನೆ ಬಂದರೆ ಭಟ್ಟರ ಅಂಗಾರದಿಂದ ಅವಕ್ಕೆ ಗುಣವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಹಬ್ಬಬ. ೨೫). ೩. ಇದ್ದಲು. ೪. ದೇವರ ಧೂಪಾರತಿಯ ಕೆಂಡವನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಆರಿಸಿ ಅದರಿಂದ ಮಾಧ್ವರು ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಕರಿಯ ಊರ್ಧ್ವರೇಖೆ: ರಾಯರ ಸನಾತನಿ ಬಾಲಮಿತ್ರ ಅವರಿಗೆ ದೇವರ ಅಂಗಾರ ಕೂಡ ಹಚ್ಚಿ ಹೋದ (ನಿರಾಭ. ೬೪–೭); ವೈಷ್ಣವರ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಅಂಗಾರವೇ ಬಂಗಾರ, ಸ್ಮಾರ್ತರ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಗಂಧವೇ ಚಂದ (ಗಾದೆ). ೫. ಮಂಗಳಗ್ರಹ. ೬. ಇಂಗಾಲ (Carbon): ನಿಜವಾದ ವಜ್ರವು ಬರೀ ಅಂಗಾರದ ಪರಮಾಣುಗಳ ಸಮೂಹವಾದುದರಿಂದ ಅವು ಎಕ್ಸರೇಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪಾರದರ್ಶಕಗಳು (ಎಕ್ಸರೇ. ೫೪); ಇದ್ದಲುಒಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಗೆಯೇಳ ದಿದ್ದರೂ, ಸರಿಯಾಗಿ ಉರಿಯದೆ ಅಂಗಾರ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿ, ವಾಯು ಸಂಚಾರದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವಾತಾವರಣ ವಿಷಮಯವಾಗುವ ಸಂಭವವಿದೆ (ಅಡುಸಾ. ೧೬). [ಸಂ.]

ಅಂಗಾರಕ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಡ. ೨. ಮಂಗಳಗ್ರಹ; ಕುಜ. ೩. = ಅಂಗಾರ ೪: ಅಂಗವಸ್ತ್ರ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಂಗಾರಕ ಇಡಬಾರದೆ (ಗಾದೆ. ೬). ೪. ಗರುಗದ ಸೊಪ್ಪು: "ಗರುಗ ಮಂಗಾರಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೯–೨೮). [ಸಂ.]

ಅಂಗಾರಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ಕಪ್ಪುಬೂದಿಯಿಂದ ಜೋಳದ ರಾಶಿಯ ಮೇಲೆ ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ಗಿಡ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ರಚಿಸು: ಕಾಳಿಗೆ ಅಂಗಾರ ಕಟ್ಟಿದರು (ರೂಢಿ). [ಅಂಗಾರ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅಂಗಾರಕಮಣಿ (ನಾ). = ಅಂಗಾರಮಣಿ. [ಅಂಗಾರಕ + ಮಣಿ]

ಅಂಗಾರಗಂಧಿ (ನಾ). "ಇಂಗು" (ಅನಂನಾ. ೨೦).
[ಸಂ. ಅಂಗಾರಗಂಧಿನ್ (ಅಂಗಾರ + ಗಂಧ + –)]

ಅಂಗಾರಗಡ್ಡೆ (ನಾ). = ಅಂಗರಗಡ್ಡೆ. [ಅಂಗಾರ + ಗಡ್ಡೆ$_1$]

ಅಂಗಾರಚೂಡ (ನಾ). ೧. ಪಾರಿವಾಳ (ಓಷಧಿ. ೮). ೨. ಮುಳ್ಳು ಮುತ್ತುಗ (ಓಷಧಿ. ೮). [ಅಂಗಾರ + ಚೂಡ]

ಅಂಗಾರದಾನಿಕೆ 'ಅಂಗಾರಧಾನಿಕೆ' ನೋ.

ಅಂಗಾರಧಾನಿಕೆ, ಅಂಗಾರದಾನಿಕೆ (ನಾ). ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಕೆ. **ಅಂಗಾರ ದಾನಿಕೆ:** ಹೊಗೆಯುರಿವೆರಸಿದಂಗಾರದಾನಿಕೆಯಂತೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೮–೧೧).
[ಸಂ. ಅಂಗಾರಧಾನಿಕಾ (ಅಂಗಾರ + ಧಾನಿಕಾ)]

ಅಂಗಾರಪರ್ಣಿ (ನಾ). ಖಾರವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಯ ಗಿಡ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಸಂ. ಅಂಗಾರಪರ್ಣಿನ್ (ಅಂಗಾರ + ಪರ್ಣ + –)]

ಅಂಗಾರಮಣಿ (ನಾ). ಹವಳ (ಓಷಧಿ. ೮). [ಅಂಗಾರ + ಮಣಿ]

ಅಂಗಾರವಲ್ಲರಿ (ನಾ). ೧. ಹೊಂಗೆಯ ಮರ. ೨. ಹುಲಿಗಿಲಿಗಿಡ. (ಅಮರ. ಟೀಕ).. [ಅಂಗಾರ + ವಲ್ಲರಿ]

ಅಂಗಾರವಲ್ಲಿ (ನಾ). ಗಂಟುಭಾರಂಗಿ (ಅಮರ. ಟೀಕ); ಗುಂಜಿ; "ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ" (ಕಸ್ತೂರಿ). [ಅಂಗಾರ + ವಲ್ಲಿ$_2$]

ಅಂಗಾರಶಕಟಿ (ನಾ). ೧. ಕರಿಯುವ ಬಾಣಲೆ, —ಬಾಂಡಲೆ, —ಬಾಳಿಗೆ: "ಅಂಗಾರಶಕಟೀ, ಹಸಂತೀ, ಹಸಂತಿಕಾ—ಈ ೩ ಬೆಸಳಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೨–೧೫೯); "ಅಂಗಾರಶಕಟಿಯೆಂದರೆ ಬಾಣಲೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೩–೨೪). ೨. ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಕೆ.

[ಸಂ. ಅಂಗಾರಶಕಟೀ (ಅಂಗಾರ + ಶಕಟೀ)]

ಅಂಗಾರಸ್ಫೋಟಿಕ (ನಾ). = ಅಂಗರವೋಳಿಗೆ.

[ಅಂಗಾರ + ಸ್ಫೋಟಿಕ]

ಅಂಗಾರಹೋಳಿಗೆ (ನಾ). = ಅಂಗರವೋಳಿಗೆ: ಅದಕೆ ಹೊಸ ಕಣಿಕ ದಂಗಾರಹೋಳಿಗೆಗಳಂ ಹೊದಿಸಿ ಕೋಲಂ ಮುಚ್ಚಿ ತಱಿಗೆಂಡದೊಳಗೆ ಕೆಂಪಾಗುವಂದದಿ ಕಾಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫–೪೬).

[ಅಂಗಾರ + ಹೋಳಿಗೆ (< ಪೋಳಿಗೆ)]

ಅಂಗಾರಾಮ್ಲ (ನಾ). = ಇಂಗಾಲಾಮ್ಲ: ನಾವು ಒಳಕೊಂಡ ವಾಯುವಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಅಂಗಾರಾಮ್ಲವೂ ಕಡಿಮೆ ಆಮ್ಲಜನಕವೂ ಇವೆಯೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದು (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೪). [ಅಂಗಾರ + ಅಮ್ಲ]

ಅಂಗಾರಿಕ (ನಾ). ೧. ಮುತ್ತುಗದ ಮೊಗ್ಗು. ೨. ಕಬ್ಬಿನ ದಂಟು.

[ಸಂ. ಅಂಗಾರಿಕಾ]

ಅಂಗಾರ್ಚನೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಧಾನಪೂಜೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಅಂಗಗಳ ಪೂಜೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಗ$_2$ + ಅರ್ಚನೆ]

ಅಂಗಾಲ್, ಅಂಗಾಲು (ನಾ). ಕಾಲ ಅಡಿ; ಹೆಜ್ಜೆಯ ಕೆಳಭಾಗ; ಪಾದದ ಕೆಳಭಾಗ: "ಚರಣತಳಮೆಂದೊಡಂಗಾಲೆನಿಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೮–೧೮); ನರಪತಿ ನಿನ್ನಂಗಾಲೊಳ್ ನರೆ ಬರ್ಪಿನಮುತ್ತರೋತ್ತರಂ ಪುದುವಾೞ್ಗಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೫೨); ಅಂಗಾಲೊಳ್ ಮುಳ್ ನಡೆಯುಂ ತಾನೆಂತು ಮಱುಗುವನಂತು (ಸಮುಪ. ೫–೬). **ಅಂಗಾಲು**: ನಿನ್ನಂಗಾಲು ದಸಿ ನಟ್ಟು ನಿನಗೆ ನಡೆಯಲು ಬಹುದೆ (ಬಸವು. ೪೪–೮); ಅಂಗಾಲ ತೊಳೆದೊಳಗೈತನ್ನಿರಿ (ಭರಚ. ೪–೪೬); ಅಡಿ ಬಾ ನನ್ನಯ್ಯ ಅಂಗಾಲ ತೊಳೆದೇನು (ಹೆಮುಪ. ೮); ಅಂಗಾಲಿಗೆ ತ್ರಾಣವಿದ್ದರೆ ಬಂಗಾಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಬಹುದು (ಗಾದೆ).

[ಅಂ–$_0$ (< ಅಗಂ) + ಕಾಲ್. "ಅಗಂ" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಅಗ–$_1$' ನೋಡಿ. ℙ ಹಳಗನ್ನಡದ ವ್ಯಾಕರಣಗಳ ಮೇರೆಗೆ, ಅಡಿ + ಕಾಲ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೨೯ ಉದಾ; ಶಮದ. ೧೬೬ ಪ್ರಯೋ; ಶಬ್ದಾನು. ೩೦೬ ಪ್ರಯೋ). ‖ ತುಳು. ಅಂಗಾರ್]

ಅಂಗಾಲು 'ಅಂಗಾಲ್' ನೋ.

ಅಂಗಾವಬದ್ಧ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಅಂಗಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವವನು: ಶ್ರೀ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಅತಿವಿಮಲವಾದ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅಂಗಾವಬದ್ಧರೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ತತ್ತ್ವೇಶರಿಗೆ ಹೆಸರು (ಹಸಾರ. ೧೦–೧. ಟೀಕೆ. ೫೫೫). [ಸಂ. (ಅಂಗ$_2$ + ಅವಬದ್ಧ)]

ಅಂಗಾಶ್ರಮ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ದೀಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಜೀವಭಾವದಲ್ಲೇ ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ಅಂಗಾಶ್ರಮುವಳಿದು ಲಿಂಗಾಶ್ರಮುವಾದ ಬಳಿಕ ಆ ಅಂಗಕ್ಕೆ ಲಿಂಗಾಚಾರವಲ್ಲದೆ ಅಂಗಕ್ರಿಯೆಯೆಂಬುದನಂಗೈಸರು ನೋಡಾ (ಚೆನ್ನವ. ೬–೩). [ಅಂಗ$_2$ + ಆಶ್ರಮ]

ಅಂಗಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ತುಂಗಿಯಿಂ ಅಂಗಿಯಿಂ ಪೊರಲೆಯಿಂ . . . ಕಾಡೆಸೆದುದು (ನಂದಿಮಾ. ೧೩–೧೨). [?]

ಅಂಗಿ$_2$ (ಗು). ೧. ಅಂಗಗಳುಳ್ಳ; ಅವಯುವಗಳುಳ್ಳ; ದೇಹವುಳ್ಳ. ೨. ಮುಖ್ಯವಾದ; ಪ್ರಧಾನವಾದ. (ನಾ). ೩. ಮೈಗೆ ತೊಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ, ತೋಳುಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಉಡುಪು; ಕವಚ: ಹರಿ ಕರುಣವೆ ಅಂಗಿ ಗುರು ಕರುಣ ಮುಂಡಾಸು (ಪುರಂದ. ೨–೧೫–೧); ಅವಳಾ ಕುಶಂಗೊಳಗಣೆಂದಂಗಿಯಂ ತಂದಳವಡಿಸಿ ಪರಸಿ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦–೨೨); ಅಂಗಿಯ ತೊಟ್ಟರೆ ರಂಗನ ಸರಿಯೆಂಬೆ ಚುಂಗು ಬಿಟ್ಟರೆ ನವಿಲೆಂಬೆ (ಜೋಗುಳ); ಅಂಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಭಂಗಿ ಸೇದಿ ಮಂಗನಾದ (ಗಾದೆ). 'ನಿಲುವಂಗಿ', 'ಬಗಲಂಗಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಂಗಿನ್]

ಅಂಗಿಕೆ 'ಅಂಗಿಗೆ' ನೋ.

ಅಂಗಿಗೆ, ಅಂಗಿಕೆ (ನಾ). ಅಂಗಿ; ಕವಚ: ತೊಟ್ಟಂಗಿಗೆ ತನ್ನೊಳಮರೆ ಬೇಂಟೆಯನೊರ್ವಂ ಬಂದು ಪೊಡೆವಟ್ಟು ಕಂಡಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೩೬, ೩೭); ತೊಟ್ಟ ಪೂವಿನಂಗಿಗೆ ಪೊಳೆದೊಪ್ಪಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೧೩೮); ಉದಯರಾಗದಂಗಿಗೆಯಂ ತೊಟ್ಟು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೮–೩೦ವ); ತೊಟ್ಟದರ್ದುಕೂಲದಂಗಿಗೆ ಕರಂ ಕಣ್ಗೊಪ್ಪೆ ನಿಂದಿರ್ದನಂ (ಮಹಾನೇ. ೬–೪೨). **ಅಂಗಿಕೆ**: ಇತ್ತಂಗಿಕೆಯಂ ಕೊಂಡದನತ್ತಿತ್ತಲು ಮಗುಚುತಲರ್ಜುನ ತೊಡೆ (ಯವಿಪ. ೩೯). [ಸಂ. ಅಂಗಿಕಾ]

ಅಂಗೀಕರಣ (ನಾ). = ಅಂಗೀಕಾರ. [ಸಂ.]

ಅಂಗೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತನ್ನದಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ; ಸ್ವೀಕರಿಸು: ಅದೇನೆಂದು ಗಡೆನ್ನನೀಗಳಂಗೀಕರಿಪಳ್ (ಕಾದಂಉ.೪೦೨); ಸಂಗತಿ ಮಾಡಿದಳ ಮರಾಜಿ ನಾನದನಂಗೀಕರಿಸಿ ಬರೆದೆನು (ಭರಚ. ೮–೫). ೨. ಆಯ್ದುಕೊ; ವರಿಸು: ಇವರೊಳಾರಲಿ ಚಿತ್ತ ನಿನಗುಂಟವರನಂಗೀಕರಿಸು (ತೊರರಾ. ೧–೧೪–೩೨); ಮಗಳನಂಗೀಕರಿಸಿದ ದೋಷವೊಂದು ನಾಲ್ಮೊಗನಿಂಗೆ ಬಂದುದ ಕಂಡು (ಮೋಹತ. ೨೬–೨೪). ೩. ತಾಳು; ಧರಿಸು: ಮರಳಿ ಮುನ್ನಿನ ರೂಪನಂಗೀಕರಿಸಿ ವಾಘೆಯ ಕೊಂಡು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೯೨); ರಂಜಿಸಿದಂ ಬಾಲಸಮೀರಸಖನ ಭಂಗಿಯನಂಗೀಕರಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೨–೬೪). ೪. ಒಪ್ಪು; ಅನುಮತಿಸು: ಐಸೆ ಮತ್ತೇನೆನುತ ಸೇನಾಧೀಶನಂಗೀಕರಿಸಿದನು (ತೊರರಾ. ೨–೩–೨೫). [ಅಂಗೀಕರಣ + –ಇಸು$_3$]

ಅಂಗೀಕಾರ (ನಾ). ಒಪ್ಪಿಗೆ; ಸಮ್ಮತಿ; ಅನುಮತಿ. [ಸಂ.]

ಅಂಗೀಕೃತ (ಗು). ಒಪ್ಪಿಗೆ ಪಡೆದ; ಸ್ವೀಕೃತವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಂಗೀಕೃತಿ (ನಾ). = ಅಂಗೀಕಾರ. [ಸಂ.]

ಅಂಗೀಜು, ಅಂಗೇಜು (ನಾ). ೧. ಇತರರಿಂದ ಬರಬಹುದಾದ ತೊಂದರೆ; ಕಾಟ; ಅಪಾಯದ ಆತಂಕ: ರಾಜರವರು ಆತಂಕವಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಂತ್ರರಾಗಿ ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನರ ಅಂಗೀಜು ಇಲ್ಲದೆ ಇರಬೇಕು ಯಂತಾ ನಿಶ್ಚೈಸಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೩). ೨. ಧೈರ್ಯ; ಶೌರ್ಯ; ಸಾಹಸ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅಂಗೀಜು **ಮಾಡು** = ಸಾಹಸ ಮಾಡು; ಅಪಾಯವನ್ನು ಎದುರಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಂಗೇಜು** (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. –ಅಂಗೇಜ್ = ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸತಕ್ಕ; **ಮರಾ.** ಅಂಗೀಜ್, ಅಂಗೇಜ್]

ಅಂಗು (ನಾ). ೧. ಮರ್ಮ; ಒಳಗುಟ್ಟು: ಒಮ್ಮೆ ಯೇಳುತ ಕವಳಗೊಳ್ಳುತ ತಮ್ಮತಮ್ಮಂಗುಗಳ ಕೊಚದಲೆ ಹಮ್ಮಿನಿಂ ತಿರುಗುತ್ತ (ಅರ್ಚಾವಿ. ೧೫–೪೬); ಇಂತಿರಲು ವಂಗೇಶನಂಗನದೆಂತು ಕಂಡನೊ ಚಿತ್ರವರ್ಮನು (ಅರ್ಚಾವಿ. ೧೫–೪೭). ೨. ಹೆಂಗಸಿನ ಜನನೇಂದ್ರಿಯದ ಅಗ್ರಭಾಗ; ಭಗಾಂಕುರ: ಅಂಗಜಗೃಹಂ ಭಗಮುಪಸ್ಥಂ ವರಾಂಗಮೆನಲಂಗನೆಯ ಯೋನಿಯಕ್ಕದಱಂಕುರಂ ಶಿಖಮದಂಗು (ಮಂಗರಾ. ೯೭–೧೪). [~ ಅಂಗ$_2$?]

ಅಂಗುಟ (ನಾ). ಪಾದದ ಹೆಬ್ಬೆರಳು: ತಪೋಬಲವೃದ್ಧಿಯಿಂದಾ

ಪರ್ವತಮನೆಡದ ಪಾದದಂಗುಟದ ಕೊನೆಯಿಂದೊಯ್ಯನೊತ್ತುವುದುಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೫-೫೫ ವ) ; ಸೊಬಗ ಬೀಜುಂತಂಗುಟದುದಿಗಳಲಿ ನಿಂದು (ನಂದಿಮಾ. ೪-೧೬) ; ಕೆಂದಳಿರೆಸಳ ದೀಧಿತಿ ತಮ್ಮ ಚರಣಾರವಿಂದದಂ ಗುಳಿಯ ಚೆಲ್ವಿಕೆಗೆ ಮುಂದೆಣೆಯಿಲ್ಲೆಂದು ವೀರಮುದ್ರೆಯ ನಗುತೊಂದಿಸಿ ಮೆಜೆದರಂಗುಟಕೆ (ಕಂನವಿ. ೨೪-೨೨). 'ಉಂಗುಟ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಂಗುಷ್ಠ]

ಅಂಗುಡಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಕಡಿವಾಣಕ್ಕೆ ಜೋಡಿಸಿರುವ ಉಂಗುರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಂಗುರ್, ಅಂಗುರ, ಅಂಗುರು (ನಾ). ಹಿರಿಮದ್ದಿನ ಬೇರು ; ಅಂಗರ ಬೇರು ; ಅಶ್ವಗಂಧಿ: "ಅಂಗುರುಮಶ್ವಗಂಧಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೯-೨೭) ; ಅಳಿಯೊಳ್ ಬೋಟಿತರಂ ಸಿತಾಜ್ಯದೊಳಮಂಗುರ್ ಬೆಲ್ಲ ದೊಳ್ ನಾಗರಂ . . . ಒಂದೊಂದೆ ಕೇವಳಮಾಯುಷ್ಯಕರಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೪೩). **ಅಂಗುರ** : ಶೂಲೆ ತೋಜಿತೆಂದಿರದೊಡಗೂಡಿ . . . ಹಿಂಗು ಮಂಗುರ ಗುಡವೋವು . . . ಇವನಿಕ್ಕೆ ಮಟ್ಟುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೦೪); ಅಂಗುರದ ಬೇರಂ ಮೊಸರೊಳು ತಿನ್ನೆ ಕಾಮಾಲೆ ತೀರ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೯೩). **ಅಂಗುರು** : ಪರಿಹರಿಕು ಮೇಣ್ ಶೃಂಗಿಯ ಗರಳಮ ನಂಗುರುವಿದೊಂದೆ ಕಳೆಗುಮವೋಘಂ (ಖವುದ. ೨-೨೬). [?]

ಅಂಗುರ 'ಅಂಗುರ್' ನೋ.

ಅಂಗುರು 'ಅಂಗುರ್' ನೋ.

ಅಂಗುಲ, ಅಂಗುಳ$_2$ (ನಾ). ೧. ಬೆರಳು. ೨. ಹೆಬ್ಬೆರಳು: ಆ ನಿರೂಢಿಯ ಶಂಭು ಜನಿಸಿದನತ್ರಿಯಂಗುಲದಿ (ಸಂಭಪ. ೯-೧೫). ೩. ಒಂದು ಬೆರಳಿನ ಅಗಲದ ಅಳತೆ. ೪. ಒಂದು ಇಂಚು (Inch). **ಅಂಗುಳ$_2$**: ೧. ಅಂಗುಳಿಯ ಮುಳ್ಳಂ ಸುದತಿ ತನ್ನಂಗುಳದಿನೊತ್ತುವಳು (ಬಸಪು. ೧೫-೧೧). [ಸಂ.]

ಅಂಗುಲಿ, ಅಂಗುಳಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಬೆರಳು. ೨. ಹೆಬ್ಬೆರಳು. ೩. ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲಿನಲ್ಲಿ ಬೆರಳಿನ ಹಾಗಿರುವ ತುದಿ. ೪. "ಆನೆಯ ಕಿವಿಯೊಳಗಿನ ಆಭರಣ" (ಗಂಗಾಧರ). ೫. ಅಂಗುಲೀಯ (ಕಿ). ೬. ಗಜಕರ್ಣಿಕೆಯ ಗಿಡ. ೭. ಅರಿದಾಳ: ಅಂಗುಲಿ ಕಚೋರವೆನಲರಿದಾಳಮೆನಿಸಿಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೩೧-೭). **ಅಂಗುಳಿ$_2$** : ೧. ಅಂಗುಳಿ ಮಡಿದ ಕುಡಿತೆಯಂ ಪ್ರಸೃತಿಯೆಂಬುದು (ಹಲಾಯು. ೮೮-೩೪೩). [ಸಂ.]

ಅಂಗುಲಿಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಬೆರಳಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ (ಮುಟ್ಟುವುದು, ತುರಿಸುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ): "ಬೆರಂಟು – ಅಂಗುಲಿಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಶಮುಧಾ). [ಅಂಗುಲಿ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಂಗುಲಿತ್ರಾಣ (ನಾ). ಬೆರಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಸಾಧನ; ಬೆರಳು ಕಾಪು. [ಅಂಗುಲಿ + ತ್ರಾಣ]

ಅಂಗುಲಿನಿ (ನಾ). ಮೈಮೇಲೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕೂದಲು ಇರುವ ಹೆಂಗಸು (?) : ಮೊಜೆಯಿಲ್ಲದಳಂಗುಲಿನಿಯುನಜಿದುಂಬೆಯು ಹೊಕ್ಕದಿರ್ದಳಂ ಯೋಗಿನಿಯಂ ನೆಜೆ ಮಾಹಂದಪ್ಪಿದಳಂ ಪೆಜತೇನೊ ವಯೋಧಿಕೆಯುಮಾಗದು ಕೂಡಲ್ (ಮದತಿ. ೯-೩). [~ ಅಂಕುರ?]

ಅಂಗುಲಿಪ್ರಹರಣ (ನಾ). ಬೆರಳಿನಿಂದ ಹೊಡೆಯುವುದು: "ಅಡೆ–ಅಂಗುಲಿಪ್ರಹರಣೇ" (ಶಮುಧಾ). [ಅಂಗುಲಿ + ಪ್ರಹರಣ]

ಅಂಗುಲಿಮುದ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಮುದ್ರೆಯುಂಗುರ. [ಅಂಗುಲಿ + ಮುದ್ರಿಕೆ]

ಅಂಗುಲಿಮುದ್ರೆ (ನಾ). = ಅಂಗುಲಿಮುದ್ರಿಕೆ. [ಅಂಗುಲಿ + ಮುದ್ರೆ]

ಅಂಗುಲಿಮೋಟನ (ನಾ). (ಬೆರಳಿನಿಂದ) ನೆಟ್ಟಿಕೆ ಮುರಿಯುವುದು; ಚಿಟಿಕೆ ಹೊಡೆಯುವುದು ; ನೆಟ್ಟಿಕೆ ; ಚಿಟಿಕೆ. [ಸಂ. (ಅಂಗುಲಿ + ಮೋಟನ)]

ಅಂಗುಲೀಯ (ನಾ). = ಅಂಗುಲೀಯಕ. [ಸಂ.]

ಅಂಗುಲೀಯಕ (ನಾ). ಉಂಗುರ. [ಸಂ.]

ಅಂಗುಲ್ಯಾಭರಣ (ನಾ). ಬೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಆಭರಣ ; ಉಂಗುರ. [ಅಂಗುಲಿ + ಆಭರಣ]

ಅಂಗುಷ್ಠ (ನಾ). ೧. ಹೆಬ್ಬೆರಳು : ಅಂಗುಷ್ಠ ಬಾತರೆ ಪರ್ವತವಾದೀತೆ? (ಗಾದೆ). ೨. ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ ಅಗಲದ ಅಳತೆ (ಒಂದು ಅಂಗುಲಕ್ಕೆ ಸಮವೆಂದು ಎಣಿಕೆ). [ಸಂ.]

ಅಂಗುಷ್ಠಪ್ರಸೇನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ಅಪ್ರಧಾನವಾದ ವಿದ್ಯೆ: ಅಂಗುಷ್ಠಪ್ರಸೇನಾದಿ ಸಪ್ತಶತ ಕ್ಷುಲ್ಲಕವಿದ್ಯೆಗಳುಮಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬೩). [ಸಂ. (ಅಂಗುಷ್ಠ + ಪ್ರಸೇನ)]

ಅಂಗುಸ್ತಾನಿ 'ಅಂಗುಸ್ತಾನು' ನೋ.

ಅಂಗುಸ್ತಾನು, ಅಂಗುಸ್ತಾನಿ (ನಾ). ಹೊಲಿಯುವಾಗ ಬೆರಳಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಲೋಹದ ರಕ್ಷೆ; ಬೆರಳುಕಾಪು; ಬೆರಳುಟೋಪಿ. **ಅಂಗುಸ್ತಾನಿ** (ಕಿ). [<— ಪಾರ. ಅಂಗುಷ್ತಾನ್ ; ಹಿಂ. ಅಂಗುಶ್ತಾನಾ ; ಮರಾ. ಅಂಗುಷ್ಠಾಣ್, ಅಂಗುಸ್ತಾನ್, ಅಂಗುಸ್ಥಾನ್]

ಅಂಗುಳ್, ಅಂಗಳ$_1$, ಅಂಗುಳ$_1$, ಅಂಗುಳಿ$_1$, ಅಂಗುಳು (ನಾ). ೧. ಗಂಟಲಿನಲ್ಲಿ ಮೂಗಿನ ದ್ವಾರವನ್ನೂ ಬಾಯನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸುವ ಕಿರುನಾಲಗೆಯ ಪ್ರದೇಶ; ಗಂಟಲ ಮೇಲಟ್ಟ ; ಅಟ್ಟಣ : ಅಂಗುಳೊಳಡಸಿದ ವಿಷಮುಂ . . . ಆಮರ್ದಿರೆ ಮದನಹರಂಗೆಣೆಯೆನಿಪುದಜೀನೆಮಗೆ ಖಳರಭಿವಂದ್ಯರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೬೩) ; ಅಂಗುಳ್ಮುಟ್ಟದೆ ಜಗಮಂ ನುಂಗುವ ಲಯಕಾಲಕಾಲನಾರಭಟಿಯುಂ (ಜಗವಿ. ೧೨-೪೯); ಅಂಗುಳೊಳ್ ವಿಷಮಾಂತು ವಿವರದಲ್ಲಿರ್ದು ತನ್ನಂಗಮಂ ತುಳಿಯೆ ಕೆಡಿದು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೧-೧೭). **ಅಂಗಳ$_1$** : ೧. ಆ ಬಕಪಕ್ಷಿಯ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಉರುಪನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿದನು (ಭಾವ್ಯತ. ೩೧೩). ೨. ಕಿರುನಾಲಗೆ (ಉಕ). **ಅಂಗುಳ$_1$** : ೧. ನೀರಿಲ್ಲದಂಗುಳಗಳೊಣಗುತುಂ (ಚಿಬಪು. ೫೬-೨೪). **ಅಂಗುಳಿ$_1$** : ೧. ಅಂಗುಳಿಯ ಮುಳ್ಳಂ ಸುದತಿ ತನ್ನಂಗುಳದಿನೊತ್ತುವಳು (ಬಸಪು. ೧೫-೧೧). **ಅಂಗುಳು** : ೧. ಮಗುವು ಸತ್ತು ಕೊರಳು ಕುಗ್ಗದು, ಅಂಗುಳಾಜದು (ಮೋಳಿಮಾ. ೮೦೦) ; ಕೂಳಿಲ್ಲದೆ . . . ಹೂಳಿದಂಗುಳು ಸಾರವಜತ ಬಾಯಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೧-೪೮). ೨. ನಾಲಿಗೆ ಅಂಗುಳುಗಳಿಂದ ಸ್ವಾದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೮೬). **ಅಂಗಳದ ಮುಳ್ಳು**= ಅಂಗುಳಿಮುಳ್ (ಕಿ). [ದೇ. ?. ‖ ತೆಲು. ಅಂಗಿಲಿ]

ಅಂಗುಳ$_1$ 'ಅಂಗುಳ್' ನೋ.

ಅಂಗುಳ$_2$ 'ಅಂಗುಲ' ನೋ.

ಅಂಗುಳಿ$_1$ 'ಅಂಗುಳ್' ನೋ.

ಅಂಗುಳಿ$_2$ 'ಅಂಗುಲಿ' ನೋ.

ಅಂಗುಳಿಮುಳ್ (ನಾ). ಕಿರುನಾಲಗೆಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಕಿರುನಾಲಗೆ ಊದಿಕೊಂಡು ನುಂಗುವುದಕ್ಕೂ ಉಸಿರಾಡುವುದಕ್ಕೂ ಕಷ್ಟವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ರೋಗ : ಬೊಪ್ಪಂಗೆ ಬೆಟ್ಟಿತಂಗುಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಮುಳ್ಳದಾಯಿತು ಕೆಟ್ಟೆನಿನ್ನೇಗುವೆನೆನುತಳಲ್ಕುಟ್ಟೆ ಸತಿ ಸುಕುಮಾರನಿರ್ದಾ ಚೇಷ್ಟೆಯಂ ನೋಡಿ (ಬಸಪು. ೧೫-೨೨). [ಅಂಗುಳಿ$_1$ (< ಅಂಗುಳ್) + ಮುಳ್]

ಅಂಗುಳು 'ಅಂಗುಳ್' ನೋ.

ಅಂಗೂರ (ನಾ). ದ್ರಾಕ್ಷಿ.
[← **ಪಾರ. ಹಿಂ.** ಅಂಗೂರ್ ; **ಮರಾ.** ಅಂಗುರ್, ಅಂಗೂರ್]

ಅಂಗೂಷ (ನಾ). ೧. ಮುಂಗುಸಿ. ೨. ಬಾಣ. [ಸಂ.]

ಅಂಗೆಯ್, ಅಂಗಯ್, ಅಂಗೈ (ನಾ). ಕೈಯ ಒಳಭಾಗ ; ಕರತಲ : ತಾನಂಗೆಯ್ಯ ಪದ್ಮದಿಂ ಚರಣಂಗಳ ಪದ್ಮಂಗಳಿಂದೆ ಗಿರಿಸುತೆಯೆಸೆದಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೩–೫೮) ; ಗಂಗಾಜೂಟ ಲಲಾಟಾಕ್ಷ ಜಯಯೆನುತಂಗೆಯ್ಯ ನಿಖಿಲಾಂಗುಲಿಯ ಮಂಗಳ ವೃಷಭಮುದ್ರೆಯ ನಮಿಸಿದ ಮೇಲೆ (ಮೋಹತ. ೨೨–೩೭). **ಅಂಗಯ್** : ಮನಮುನಂಗಯ್ಯಲ್ಲಿಕ್ಕಿ ತೋರ್ಪೆನೆಂಬಂತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೪೬) ; ಆದಿತ್ಯನನಂಗಯ್ಯೊಳ್ ಮುಚ್ಚಲಾರ್ಗಮೇಂ ಬಂದಪುದೇ (ಸಮಪ. ೨–೯೨) ; ಅಂಗಯ್ಯ ಲಿಂಗಮುಂ ನಿನ್ನ ಸರ್ವಾಂಗದೊಳು ಸಂಗವೆಂಬುದು ಸಂಶಯವೆ ನಿನ್ನ ಚಿತ್ತದೊಳು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೩೭–೧೬); ಅಂಗಯ್ಯಲಾಡುವ ಗಿಳಿ ಮುಂಗಯ್ಯ ಮೇಲಣ ಗಿಳಿ (ಪುರಂದ. ೧–೧೧೨–೬). **ಅಂಗೈ** : ಅಂಗೈಯೊಳಗಣ ಹಂಸೆ ಹಾಲನೊಲ್ಲದೆ ನೀರ ಕುಡಿಯಿತ್ತು (ಆದವ. ೧೦೪) ; ಸೋಗಿಲ ಸುಧಾಕಿರಣವಂಗೈಯ ಮಾಣಿಕಂ (ಬಸರ. ೧–೧೪೩) ; ಕೂರಂಬಿನಲಿ ನೃಪನಂಗೈಯನೆಚ್ಚನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೫೭) ; ಅಂಗೈತೋರಿಸಿ ಅವಲಕ್ಷಣ ಅನ್ನಿಸಿಕೊಂಡ (ಗಾದೆ) ; ಅಂಗೈ ಹುಣ್ಣಿಗೆ ಕನ್ನಡಿ ಯಾಕೆ ? (ಗಾದೆ). **ಅಂಗೆಯ್ಯ ನೆಲ್ಲಿ** = ಅಂಗೈನೆಲ್ಲಿ : ಎಲ್ಲಾ ಪುರುಳ್ಗಳನಂಗೆಯ್ಯನೆಲ್ಲಿಯವೋಲ್ ತಿಳಿದಿರ್ಕುಂ (ಚಕವಂ. ೧೧೦–೨೧). **ಅಂಗೈಯ ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ** = ಅಂಗೈನೆಲ್ಲಿ : ನಿನ್ನ ತಪ್ಪು ಅಂಗೈಯ ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿಯಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ಅಂ–$_0$ (< ಅಗಂ) + ಕೆಯ್ ; “ಅಗಂ” ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ‘ಅಗ–$_1$’ ನೋಡಿ. ℗ ಹಳಗನ್ನಡದ ವ್ಯಾಕರಣಗಳ ಮೇರೆಗೆ, ಅಡಿ + ಕೆಯ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೨೯ ಉದಾ ; ಶಮದ. ೧೬೬ ಪ್ರಯೋ ; ಶಬ್ದಾನು. ೩೦೬ ಪ್ರಯೋ). ‖ **ತಮಿ.** ಅಜ್ಜೈ ; **ತುಳು.** ಅಂಗೈ]

ಅಂಗೈಗೆರೆ (ನಾ). ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿರುವ ಗೆರೆ, —ರೇಖೆ.
[ಅಂಗೈ (< ಅಂಗೆಯ್) + ಗೆರೆ]

ಅಂಗೈತಳ (ನಾ). ಅಂಗೈಯ ಪ್ರದೇಶ : ನಿರ್ದೈವರಂಗೈತಳಕೆ ಬಂದರೆ ಪರುಷ ಪಾಷಾಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪–೪೬) ; ನುಡಿದರಂಗೈತಳದ ಬಾಯ್ಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨–೯) ; ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟನಂಗೈತಳದ ನೊಸಲಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೫–೩೪). **ಅಂಗೈತಳದ ಬಾಯ್ಗಳಲಿ** = (ಭಯ ವಿನಯ ಸೂಚಕವಾಗಿ) ಬಾಯ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಟ್ಟು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು. **ಅಂಗೈತಳದ ನೊಸಲಿನಲಿ** = ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ತೋರದೆ, ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ. [ಅಂಗೈ (< ಅಂಗೆಯ್) + ತಳ]

ಅಂಗೈನೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ೧. ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿರುವ ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ. ೨. [ಆಲಂ] ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ವಿಷಯ ; ಕರತಳಾಮಲಕ : ಮಾಯದ ಕಣ್ಣೆಗೆಲ್ಲವೂ ಅಂಗೈನೆಲ್ಲಿ (ನಡೆದಾ. I, ೪೩೬).
[ಅಂಗೈ (< ಅಂಗೆಯ್) + ನೆಲ್ಲಿ]

ಅಂಗೈಬುತ್ತಿ (ನಾ). ಕೈತುತ್ತು : ಅವನ ಮಕ್ಕಳು ಅಜ್ಜಿಯ ಅಂಗೈಬುತ್ತಿಗಾಗಿ ತನ್ನ ಸುತ್ತು ಸುಳಿದಾಡಬೇಕು (ಗಂಮಾಯಿ. ೩).
[ಅಂಗೈ (< ಅಂಗೆಯ್) + ಬುತ್ತಿ]

ಅಂಗೈಸು ‘ಅಂಗವಿಸು’ ನೋ.

ಅಂಗೋಟಿ (ನಾ). ಲಂಗೋಟಿ. (ಶಿ). [ಸಂ. ಅಂಗಪಟ್ಟಿಕಾ ?]

ಅಂಗೋಡು (ನಾ). ಅಂಗವಾಗಿ ಸೇರಿದ್ದು ; ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟದ್ದು(?): ಅದಕೆ ಬಂದ ಮನೆ ನೆಲ ಐರಾಲ ಅಂಗೋಡು ಸಹಿತ . . . ತನಗೆ ಬಂದ ತೋಟ ಮನೆ ನೆಲ ಹೊಲ ಅಂಗೋಡು ಸಹಿತ (ಕಇ. III–i, ೬–೧೨, ೨೦ ; 1348) ; ಮನೆ ಮನೆ ಠಾಉ ಅಂಗೋಡು ಅಂಗಸಸಿ ನೀರು ದಾರಿ ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲ ಪಾ[ಷಾ]ಣ ಅಕ್ಷೀಣಿ ಅಗಾಮಿ ಸಿದ್ಧ ಸಾಧ್ಯಸಹಿತವಾಗಿ (ಕಇ. I, ೫೩–೧೯ ; 1433) ; ಆ ಗಡಿಯಿಂದೊಳಗುಳ ಮನೆ ಮನೆಠಾಣ ಅಂಗೋಡು ಅಂಗಸಸಿ ನೆಲ ಹೊಲ ಮರ ಫಲ ಬೆ[ಣ] ಬಿಳಿರು ಬೆಟು ಬಿಟಿ ಮುಂತ್ತಾಗಿ ಸರ್ವಾಂಗೋಡು ಸಹಿತವಾದ (ಕಇ. III–i, ೭–೧೯, ೨೦ ; 1527) ; ಲಿಂಗಮುದ್ರೆಕಲ್ಲಿಂದ ಒಳಗಾದ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ಮಕ್ಕಿ ಹಕ್ಕಲು ಬೆಟ್ಟು ತಿಟ್ಟ ಕಾನು ಕಾಡಾರಂಭ ಅಂಗೋಡು ಅಂಗಫಲ ನೀರದಾರಿ ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲ ಪಾಷಾಣ ಅಕ್ಷೀಣ ಆಗಾಮಿ ಸಿದ್ಧ ಸಾಧ್ಯ ನವಕ್ರುತ ಕಿರುಕುಳ ಸುವರ್ನಾದಾಯ ಸರ್ವಾಂಗೋಡು ಸಹವಾದ ಭೂಮಿ ಮನೆಯಂನು ಗೈಸಿ ರೂಪಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೯೮–೬೨ ; 1668).
[< ಅಂಗ$_2$ + ?]

ಅಂಗೋಪಾಂಗ (ನಾ). ೧. ದೇಹ ಮತ್ತು ಅವಯವಗಳು. ೨. ಅಂಗ ಮತ್ತು ಅದರ ಉಪಭಾಗ : ಒಡಲನಾವರಿಸಿದಂಗೋಪಾಂಗಸಂಕುಳದ ನಡುವೆ ನಯನದ್ವಯಂಗಳು (ಹಚಕಾ. ೨–೫). [ಅಂಗ$_2$ + ಉಪಾಂಗ]

ಅಂಗ್ರೇಜಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಭಾಷೆ: ನಮಗ ಅಂಗ್ರೇಜಿ ತಿಳಿಯೂದಿಲ್ಲೇನು (ಎತ್ತಿಕೈ. ೫೬).
[← ಹಿಂ. ಅಂಗ್ರೇಜೀ ; **ಮರಾ.** ಅಂಗ್ರೇಜ್, ಅಂಗ್ರೇಜೀ (∠ ಇಂ. English)]

ಅಂಘುರಿಕೆ ‘ಅಂಗರಕ್ಕ’ ನೋ.

ಅಂಘುವಣೆ ‘ಅಂಗವಣೆ$_1$’ ನೋ.

ಅಂಘುವಿಸು ‘ಅಂಗವಿಸು’ ನೋ.

ಅಂಘಾ[ಘೋ]ಬಳ (ನಾ). ಪಾಪದ ಶಕ್ತಿ, —ಪ್ರಭಾವ : ಅಂಘಾ[ಘೋ]ಬಳದಿಂ ದುರ್ವ್ಯಸನಂ ಘಟಿಯಿಸೆ ಸುಪೂಜಿತಾರ್ಥ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳನುಲ್ಲಂಘಿಸಿ ಕಠೋರವಾಣಿಗಳಿಂ ಘಾತಿಸುತಿರ್ದಮಿನ್ನೆವರೆಗಂ ನಿಮ್ಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೩೩). [**ಸಂ.** ಅಂಘೋಬಲ (ಅಂಘಸ್ + ಬಲ)]

ಅಂಘೈಸು ‘ಅಂಗವಿಸು’ ನೋ.

ಅಂಘ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಲು ; ಹೆಜ್ಜೆ. ೨. ಮರದ ಬೇರು. ‘ಅಂಘ್ರಿಪ’ ಪರಾ. ೩. ಪದ್ಯದ ಒಂದು ಪಾದ : ಪೋಳಿವ ಮೊದಲಿನೆರಡು ಪದದ ಬಟಿಕ ಚರಣದ್ವೆರಡುವೆಡೆಗೆ ಕಳೆಗಳರ್ಕಸಂಖ್ಯೆಯಾಜು ಮೂಜಿಣಂ [ಪಾಠಾಂ. ಜಂ]ಘ್ರಿಗೆ (ಛಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೫–೨೧ ಅಡಿಟ). [**ಸಂ.**]

ಅಂಘ್ರಿತಲ (ನಾ). ಅಡಿ ; ಅಂಗಾಲು. [ಅಂಘ್ರಿ + ತಲ]

ಅಂಘ್ರಿತ್ರಾಣ (ನಾ). ಪಾದರಕ್ಷೆ; ಎಕ್ಕಡ. [ಅಂಘ್ರಿ + ತ್ರಾಣ]

ಅಂಘ್ರಿಪ (ನಾ). ಪಾದದಿಂದ (ಎಂದರೆ ಬೇರಿನಿಂದ) ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವುದು ; ಮರ; ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಅಂಘ್ರಿಪರ್ಣಿಕೆ (ನಾ). = ಅಂಘ್ರಿವಲ್ಲಿಕೆ.
[**ಸಂ.** ಅಂಘ್ರಿಪರ್ಣಿಕಾ (ಅಂಘ್ರಿ + ಪರ್ಣ + –)]

ಅಂಘ್ರಿಫಲ (ನಾ). ಪಿತ್ತಕೋಶ ; ಯಕೃತ್ತು : ಕರ್ಕಂಡಮಂಘ್ರಿಫಲಮೆನೆ ಕಾಲಖಂಡಮೆನಿಸಿಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೧೧೮–೭). [ಅಂಘ್ರಿ + ಫಲ]

ಅಂಘ್ರಿವಲಯ (ನಾ). ಹೆಜ್ಜೆಯ ಸುತ್ತು ; ಪಾದದ ಹೊರಮೈ ; ಗೊರಸಿನ ಸುತ್ತು : ಜಾತಿವರ್ಣದ ಹಯಕ್ಕಂಘ್ರಿವಳಯಂ ವಾಲಮೋತು ಕಪ್ಪಾಗೆ ಸತ್ವಾಧಿಕಂ (ಮಂಗರಾ. ೮೨–೧೭).
[ಅಂಘ್ರಿ + ವಲಯ]

ಅಂಘ್ರಿವಲ್ಲಿಕೆ (ನಾ). “ನರಿಹೊನ್ನೆ ಗಿಡ; ಕೋಲುಹೊನ್ನೆ” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ). [**ಸಂ.** ಅಂಘ್ರಿವಲ್ಲಿಕಾ (ಅಂಘ್ರಿ + ವಲ್ಲೀ + –)]

ಅಂಚಟಿ (ನಾ). ಬತ್ತಲೆಯಾಗಿ ಇರುವವನು(?) : ಅಂಚಟಿಗಳಜೀವರುಳರುಂ ಭವಂಬಡೆದ ಪೊಡೆಗಂಟುಗಳ್ ಮಲಿನದೇಹದ ಮರ್ಕಟರ್ (ಮದೇಪು. ೨೪–೨೭). [**ಸಂ.** ಅಚ್ಛದ ?]

ಅಂಚಡಿ (ನಾ). (ಉಕ) ವಸ್ತ್ರವಿಶೇಷ. 'ಅಱುವೆ' ಪರಾ.
[< ಹಚ್ಚಡ (< ಪಚ್ಚವಡ) ? ಅಥವಾ < ಅಂಚು₄ ?]

ಅಂಚಲ, ಅಂಚಳ (ನಾ). (ಬಟ್ಟೆಯ, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸೀರೆಯ) ಸೆರಗು. **ಅಂಚಳ**: "ಅಂಚಳಮೆಂಬುದು ಸೀರೆಯ ಸೆಱಗು" (ಹಲಾಯು. ೯೦-೩೯೭); "ಅಂಚಳಂ ಸೆಱಗೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧-೨೮). [ಸಂ.]

ಅಂಚಲಗಪ್ಪು (ನಾ). ನೀಲವರ್ಣದ ಸೆರಗುಳ್ಳ ವಸ್ತ್ರ (?): ನವೀನ ಚೀನದುಜ್ಜ್ವಳಿಪ ದಳಿಂಬವಾವರಿಸಿದಂಚಲಗಪ್ಪುರದೊಪ್ಪುವಾರಮಾರಳಿವಿಯ ಮುತ್ತಿನೆಕ್ಕಸರದೋಲೆ ವಿಲಾಸಮನೀಯೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೪೪).
[ಅಂಚಲ + ಕಪ್ಪು₅ (< ಕರ್ಪು₁)]

ಅಂಚಳ 'ಅಂಚಲ' ನೋ.

ಅಂಚಿತ₁ (ಗು). ೧. ಗತವಾದ; ಕಳೆದ. ೨. ಬಾಗಿದ; ಕೊಂಕಿದ; ವಕ್ರವಾದ. ೩. ಗೌರವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೪. ಮನೋಹರ; ಸುಂದರ. ೫. ಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಶ್ರೇಷ್ಠ. ೬. ಸ್ಪಷ್ಟ; ಹೊಳೆಯುವ: "ವಿಶದಂ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ಪ್ರಕಾಶಮಂಚಿತ[ಂ] ಪ್ರಕಟಂ ಸ್ಫುಟಂ ಕಾಣ್ಬುದಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೨೭). (ನಾ). ೭. ಅಭಿನಯದ ಒಂದು ಬಗೆ. [ಸಂ.]

ಅಂಚಿತ₂ (ನಾ). "ಹೊಲಿದದ್ದು; ಚೀಲ" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ಕೋಶ): ಸಂಚಕವನೀಯದಲೆ ಲಂಚಕರ ಹೊಗಿಸದಲೆ ಅಂಚಿತವನೊದಱಿ ಕಳುಹಿದರೆ ಅಕಸಾಲೆ ವಂಚಿಸಲಿಕಱಿಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೧೭). [?]

ಅಂಚಿರ (ಗು). ಅಸ್ಥಿರ; ಚಂಚಲ: ಪೊಸನನೆಯೊಳ್ ಪಸುರ್ಪಲರೊಳಂಚಿರಮಲ್ಲದ ಬೆಳ್ಪು (ಆದಿಪು. ೧-೬೬); ಅಂಚಿರಮಲ್ಲದೆ ಬೆಳಗುವ ಚಂಚದ್ಭೂಷಣ ಮಣಿಪ್ರಭಾಪ್ರಚುರತೆಯಿಂ ಸಂಚಳಿಸಿ ಪೊಳೆವ ಮಿಂಚಿನ ಗೊಂಚಲ್ ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದರಮರಾಂಗನೆಯರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೬೫); ಮುಗುಳ ತೊಡಂಬೆ ಗಂಟೊಡೆಯೆ ಮೊಲ್ಲೆಗೆ ಬೆಳ್ಸಱಿ ಪುಟ್ಟೆ ಪುಟ್ಟೆ ಕೇದಗೆಗೆಳಸೊರ್ಕು ಚೀತರಿಸೆ ಚಾದಗೆಗಂಚಿರಮಾಗೆ ರಾಗಮಂಚಿಗೆ . . . ತೀಡಿದುದು ತಣ್ಣನೆ ಪಣ್ಣನೆ ಪಶ್ಚಿಮಾನಿಲಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮-೭೬); ಅಂಚಿರಮಲ್ಲದೆ ಮೂಡಲ್ ಮಿಂಚುವೊಡಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೮-೨೦) [ಅಂಚಿರಮಲ್ಲದೆ = ಒಂದೇ ಸಮನೆ]. [ಸಂ. ಅಸ್ಥಿರ ?]

ಅಂಚಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಂಚು ಆಗುವಂತೆ ಇರಿಸು: ಪ್ರೇಮಪುಷ್ಪಕೆ ಮೊನಚು ಗರಗಸವನಂಚಿರಿಸಿ ಏಂ ಮಾಡಿದನೊ ಬೊಮ್ಮ (ಮಂಕುಕ. ೪೧೭). [ಅಂಚು₂ + ಇರಿಸು]

ಅಂಚು₁ (ಕ್ರಿ). ತುಳಿ; ಅದುಮು: ತೋರಿತು ಅವನಂಗವು ಪರ್ವತದೊಲು ತೋರವು ಅತಿಬ್ಯಾಗೆ ಅನಂತಬಲಾತ್ಮಕೆ ಹಿಡಿದಂಚಲು ಅವ ನಾನಾ ಯತ್ನದಲಿ ದಾನವರಿಗೆ ಶಕ್ತಿ ಸಾಲದು ಶ್ರೀಹರಿ ಅನಾಯಾಸದಲಿ (ಪ್ರಸಭಾ. ೧೩೭-೪, ೫). [← ? **ತೆಲು.** ಅಂಚು = ತುಳಿ, ಬಾಧಿಸು]

ಅಂಚು₂ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕ್ಷೇತ್ರದ ಅಥವಾ ವಸ್ತುವಿನ ಕೊನೆಯ ಮೇರೆಯ ಗೆರೆ; ಮೇರೆ; ತುದಿ; ಅರುಗು; ತೀರ: ಪಿಟ್ಟೆಯನೊತ್ತಿ ಲತೆಯಿಱಿದೆರಡು ಬಟ್ಟಲ ನಡುವೆಯಿರಿಸಿಯೆರಡಱಂಚುಗಳ ಮುಱಿದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೧೧); ಹಾಲೊಳಗೆ ಅಂಚಿನೊಳು ಸುಣ್ಣದ ಕುಱುಹನಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨-೯); ಮಿಂಚಿನ ಕೊಡೆ ಸಾಧಿಸಿದರೊ ತಂಗಾಳಿಯಂಚಿನೊಳಾಡಿ ಕಲಿತರೊ (ಭರಚ. ೧೩-೧೫೨); ಪ್ರಥಮ ಕಂಕಣದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪುವ ಅಂಚು ಅಗಲವು ಮೂರು ಸಾವಿರ ಅಸುರರಾಶ್ರಯವು (ಶರಲೀ. ೧೭-೨); ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಹೋದರೆ ಮಿಂಚಿನ ಭಯ ತಪ್ಪೀತೆ? (ಗಾದೆ); ಅಂಚು ಇಲ್ಲದ ಹೊಲವಿಲ್ಲ ಸಂಚು ಇಲ್ಲದ ಮಾತು ಇಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಬಟ್ಟೆಯ, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸೀರೆ ಧೋತ್ರಗಳ, ಉದ್ದದ ಕಡೆಯಭಾಗ, — ಕರೆ: "ವಸನಾಂತಮಂಚಳಂ ವರ್ತಿಸಿಚಂದಶೆಯಂಚು ವಸ್ತ್ರಿಯಕ್ಕುಂ ಕರೆಗಳ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೭-೧೬); ಆಕೆಗೆ ದೊಡ್ಡಂಚಿನ ಸೀರೆಯ ಮೇಲೆ ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿ (ರೂಢಿ). ▷ ಕಡ್ಡಿಯಂಚು, ರೇಷ್ಮೆಯಂಚು, ಗುಂಡಂಚು, ನೂಲಂಚು, ಜರತಾರಿಯಂಚು ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ. ೩. ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ: ಬಟ್ಟಹೊಂಬರಿವಾಣದಂಚಿನೊಳಗೆ ಸಾಲು ಬಟ್ಟಲು ಕೆಲವು ಬಟ್ಟಲೊಳು ಇಟ್ಟ ಮಾಣಿಕದ ಸೋಟಿಗೆಗಳೆಸೆಯೆ (ಭರಚ. ೪-೬೩); ಅವರ ಮನೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಅಂಚಿನಲ್ಲೇ ಇದೆ (ರೂಢಿ).
[ಸಂ. ಅಂಶು ?. / ತೆಲು. ಅಂಚು]

ಅಂಚುಕಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಟ್ಟೆಗೆ ಅಂಚನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹೊಲಿಸು; ಕರೆ ಕಟ್ಟಿಸು. [ಅಂಚುಕಟ್ಟು + -ಇಸು₃]

ಅಂಚುಕಟ್ಟು, ಅಂಚುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸು; ಬದುಹಾಕು. ೨. ಬಟ್ಟೆಯ ತುದಿಯನ್ನು ಮಡಿಸಿ ಹೊಲಿದು ಅಥವಾ ಹೆಣೆದು ಕೂಡಿಸು; ಕರೆಕಟ್ಟು. **ಅಂಚುಗಟ್ಟು** (೬).
[ಅಂಚು₂ + ಕಟ್ಟು₁]

ಅಂಚುಕೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಂಚುಕಟ್ಟು ೨. [ಅಂಚು₂ + ಕೂಡಿಸು]

ಅಂಚುಗಟ್ಟು 'ಅಂಚುಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಅಂಚುಗಾಱ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಗೆ ಅಂಚುಕಟ್ಟುವವನು; ಕರೆಕಟ್ಟುವವನು: ಸಂಚುಗಾಱರ ಕಮ್ಮಱರ ಅಂಚುಗಾಱರ ಸಮ್ಮಗಾಱರ ಸದನದ ಸಂಚಯವೆಸೆದುದದಱಕೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೧೧೪).
[ಅಂಚು₂ + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಅಂಚೆ₁ (ನಾ). ೧. ದಾರಿ; ಮಾರ್ಗ; ಜಾಡು: "ಪಥಭೇದದೊಳಗಂಚೆಯು" (ಕಶಮಂ. ೮೬); ಸಂಚಿತ ದುಷ್ಕರ್ಮಗಳ ಪಂತಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರದೆ ಇದರಂಚೆ[ಪಾಠಾಂ. ರಚ್ಚೆ]ಯ ತಿಳಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೫೭). ೨. ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಜಲು ಮಜಲಾಗಿ ಸಾಗಿಸುವ ಮಾರ್ಗ; ಟಪಾಲು; ಮಜಲು ಪ್ರಯಾಣ; ಮಜಲು ಸಾಗಣೆ: ಮಹೀಪತಿ ತನ್ನ ಅಂಚೆಗಮನೆಯ ನೆನೆದು ಬಂದು ಹೊಕ್ಕನಂದಂಚೆಯ ಮೇಲೆ ದುರ್ಗವನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೪-೮). **ಅಂಚೆಯ ಊಳಿಗ** = ಅಂಚೆಯ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ನಡಸುವ ಕೆಲಸ; ಟಪಾಲು ಇಲಾಖೆಯ ಕೆಲಸ: ಅಂಚೆ[ಯ] ಊಳಿಗದವರಿಗೆ ಗೊತ್ತುಗಾರನಾಗಿ ಒಬ್ಬ ಅಂಚೆಮುತ್ಸದ್ದಿ (ಮಹಾವಂ. II, ೪೨). **ಅಂಚೆಯ ಮೇಲೆ ಹೋಗು**=ಟಪಾಲು ಮೂಲಕ ಹೋಗು; ಮಜಲು ಮಜಲಾಗಿ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡು. 'ಅಂಚೆಕಚೇರಿ', 'ಅಂಚೆಕಾಗದ' ಪರಾ.
[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ. ಮಲ.** ಅಞ್ಚಲ್; **ತುಳು.** ಅಂಚಲ್; **ತೆಲು.** ಅಂಚೆ, ಅಂಚಿಯ]

ಅಂಚೆ₂ (ನಾ). ಅಂಚು; ತುದಿ; ಕೊನೆಯ ಭಾಗ: ಮಿಂಚುವ ಚಂದ್ರಂಗಂಚೆಯ[ಪಾಠಾಂ. ಗಂಚಿತ]ರುದ್ರರ್ ಸಂಚಿಸೆ ವೃತ್ತಂ ಕಾಂಚನಮಾಲೇ (ಛಂದೋಂಬು. ೬. ೨-೮೭); ಮಿಂಚಿನಂಚಿವೆರಸು ಕಾರ್ಮುಗಿಲ ಬಿಟಲು ಕಾಲೂಱಿದಂತೆ ಮೇಲೆ ಮೆಱೆಯೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೨-೩೯ ವ).
[~ ಅಂಚು₂ ?]

ಅಂಚೆ₃ (ನಾ). ಹಂಸ; ಹಂಸಪಕ್ಷಿ: "ಅಂಚೆ ಸಿತಚ್ಛದ ಖಗಂ ಮರಾಳಂ ಹಂಸಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೩-೧೮); "ಅಂಚೆಗಳೆಂದು ಹಂಸೆಗಳೊಳಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ३೧); "ಸತ್ವಕ್ಕೆ ಚತ್ವಂ: ಹಂಸ – ಅಂಚೆ" (ಶಮದ. ೨೬೩, ಪ್ರಯೋ.); "ಅಸ್ವರ ಹಕಾರ ಲೋಪಕ್ಕೆ: ಹಂಸ – ಅಂಚೆ" (ಶಮದ. ೨೭೧, ಪ್ರಯೋ.); ಕೋಗಿಲೆ ಚಾದಗೆ ಪೋದಗೆ ಮೂಗಿಗಲಿಂಜಂಚೆ ಕೊಂಚೆ . . . ಬಲಾಕೆ ಲಾವುಗೆ ಸೇನಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ಶೂದ್ರಕ. ೧೦೪೪); ಅಂಚೆಯುರ್ಕು ಪೊಸತಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೬೯); ಬಿಙ್ಕಮೈತ್ರೆಸೆವಱಿಸ್ಸೆಯ ಸಙ್ಕುಳಮುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೮); ಇಳಿದನಂಚೆಯಲಂಬರದಿ ನಂಬರಮಣಿಪ್ರತಿಬಿಂಬವೆನೆ ನಾರದನು (ತೊರರಾ. ೧-೫-೨೧); ಆ ಕೆರೆಯ

ನೀರಿನೊಡನೆ ಆಟವಾಡುವ ಅಂಚೆಯೊಂದನ್ನು ಕೋವಿಗೆ ಗುರಿಮಾಡಿದ್ದ (ನೂರಜ. ೬೬). [ಸಂ. ಹಂಸ]

ಅಂಚೆ$_4$ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ: "ಅಂಚೆಯೆಂದು ಕಪ್ಪಡಂ" (ಶಬ್ದಸಾ. ೨೦–೫೩); ಒಂದಂಚೆಯಂ ಪೊದೆಯೊ[ದೊ]ಂದಂಚೆಯನುಟ್ಟ ನಿನ್ನಿರವಿದೇನಂಭೋಜಪತ್ರೇಕ್ಷಣೇ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೬೬); ಅರುಣಾಂಬುಜದುಳ್ಳಲರೆಸಳ್ಗಳಂಚೆಯೊಳ್ ಸಂಚಲಿಸದೆ ಜಲಬಿಂದು ನಿಂದು ವೆನೆ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೫೮); ಅರಿಸಿನದಂಚೆಯನಿನಿಸೋಸರಿಸಲುಮಿಯದೆ ಯಶೋದೆಯಾತಂ ಪೀತಾಂಬರನೆಂದು ಧರೆಗೆ ಪೇಳ್ವಂತಿರೆ (ಅರ್ಥನೇ. ೭–೫೩). [ಸಂ. ಅಂಶುಕ?]

ಅಂಚೆಕಚೇರಿ (ನಾ). ಅಂಚೆಯ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ನಡಸುವ ಕಚೇರಿ; ಟಪಾಲು ಕಚೇರಿ: ಅಂಚೆಕಚೇರಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಹಳ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಂಚೆ$_1$ + ಕಚೇರಿ (< ಕಛೇರಿ)]

ಅಂಚೆಕಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. = ಅಂಚೆಕಚೇರಿ: ಹೈಮವತಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಮೆಯಿಳಿಸಿದ ಕಟ್ಟು ಬಂದಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಅಂಚೆಕಟ್ಟೆಗೆ ಹೋಗಿ ಪಡೆಯಬೇಕು (ಎರಸೆ. ೮೦). ೨. ಮಜಲು ಪ್ರಯಾಣದ ಒಂದು ಹಂತ; ಮಜಲು. [ಅಂಚೆ$_1$ + ಕಟ್ಟೆ]

ಅಂಚೆಕಾಗದ (ನಾ). ಅಂಚೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಗಿಸುವ ಕಾಗದ; ಟಪಾಲಿನ ಮೂಲಕ ಬಂದ ಕಾಗದ: ಅಂಚೆಕಾಗದ ಮುಂಚೆ ಬಂದರೆ ಲಂಚ ಯಾಕೆ? (ಗಾದೆ). [ಅಂಚೆ$_1$ + ಕಾಗದ]

ಅಂಚೆಗಮನೆ (ನಾ). ಹಂಸದ ನಡಗೆಯಂತೆ ನಡಗೆಯುಳ್ಳವಳು: ಮಹೀಪತಿ ತನ್ನ ಅಂಚೆಗಮನೆಯ ನೆನೆದು ಬಂದು ಹೊಕ್ಕನಂದಂಚೆಯ ಮೇಲೆ ದುರ್ಗವನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೪–೮); ಅಂಚೆಗಮನೆ ನೋಡಿ ಮೊಗದಿರುಹಿದಳು (ಭರಚ. ೫೬–೮); ಅಂಚೆಗಮನೆಯೊರ್ವಳು ನವರತ್ನದ ಕುಂಚವ ಬೀಸಿದಳೊಲೆದು (ಕಂನವಿ. ೨೪–೭೮).
[ಸಂ. ಹಂಸಗಮನಾ (ಹಂಸ + ಗಮನ + –)]

ಅಂಚೆಗಾಮಿನಿ (ನಾ). ಹಂಸದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಸಂಚಾರಮಾಡುವವಳು; ಸರಸ್ವತಿ: ಅಂಚೆಗಾಮಿನಿಯೆನ್ನ ಹೃದಯದಿ ಚಂಚಲಿಸದನವರತ ನಿಂತು ಪ್ರಪಂಚವೆಲ್ಲವ ತಿಳಿಸು ತ್ರೈಜಗದಂಬೆ ಸುಜನಾಂಬೆ (ಮುಲ್ಲಾಶಾ. ೬). [ಸಂ. ಹಂಸಗಾಮಿನೀ]

ಅಂಚೆಗಾರ (ನಾ). ಅಂಚೆಯುವನು; ಟಪಾಲನ್ನು ಹಂಚುವವನು: ಮುತ್ತಲದ ನೆತ್ತರವ ಚಿಮ್ಮಿ ಚಿತ್ರಿಸುವ ಹೂ ಸುಗ್ಗಿಯೊಲುಮೆಯ ತಂದ ಅಂಚೆಗಾರ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೫೭–೨). [ಅಂಚೆ$_1$ + –ಗಾರ (< ಕಾಱ)]

ಅಂಚೆಚೀಲ (ನಾ). ಟಪಾಲಿನ ಕಾಗದ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಹಾಕುವ ಚೀಲ (ಮೈಗೆಜೆ. IV, ೭೬೨). [ಅಂಚೆ$_1$ + ಚೀಲ]

ಅಂಚೆಜವಾನ (ನಾ). = ಅಂಚೆಯಾಳು: ಹೊಸ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ತವರಿಗೆ ಕಳುಹಿದ ಗಂಡನಂತೆ ಉಶ್ ಉಶ್ ಎಂದು ಉಸಿರು ಬಿಡುತ್ತಾ ಕಂಡ ಕಂಡವರ ಮೇಲೆ ಹರಿಹಾಯುತ್ತ ಅಂಚೆಜವಾನನಿಗಾಗಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೧೭). [ಅಂಚೆ$_1$ + ಜವಾನ]

ಅಂಚೆಟಪಾಲು (ನಾ). ಊರಿಂದ ಊರಿಗೆ ಅಂಚೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಮೂಲಕ ಬರುವ ಕಾಗದಪತ್ರಗಳು.
[ಅಂಚೆ$_1$ + ಟಪಾಲು (< ಟಪ್ಪಾಲು)]

ಅಂಚೆಡಬ್ಬ (ನಾ). ಟಪಾಲು ಪೆಟ್ಟಿಗೆ: ಈ ಕಾಗದವನ್ನು ಈಗಲೇ ಹೋಗಿ ಅಂಚೆಡಬ್ಬಕ್ಕೆ ಹಾಕಿ ಬಾ (ರೂಢಿ). [ಅಂಚೆ$_1$ + ಡಬ್ಬ]

ಅಂಚೆಡಬ್ಬಿ (ನಾ). (ಉಕ) = ಅಂಚೆಡಬ್ಬ: ಉಳಿದೊಂದು ನಾಲ್ಕಾಣೆಯನ್ನು ಅಂಚೆಡಬ್ಬಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಲಂಚವಾಗಿ ಹಾಕಿ ಕೈಮುಗಿದು ಅರ್ಜೆಂಟಾಗಿ ಹೋಗಲೆ ಎಂದು ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿದ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೧೮). [ಅಂಚೆ$_1$+ಡಬ್ಬಿ]

ಅಂಚೆದಾರ (ನಾ). ಅಂಚೆಯ ನೌಕರ; ಅಂಚೆಯ ಅಧಿಕಾರಿ (ಕ).
[ಅಂಚೆ$_1$ + –ದಾರ$_4$]

ಅಂಚೆದಿಪ್ಪುಳ್ (ನಾ). ಹಂಸಪಕ್ಷಿಯ ಗರಿಯ ನವಿರು: ಅಂಚೆದಿಪ್ಪುಳ್ಸಜ್ಜೆಯೊಳ್ ಪವಡಿಪಾತನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೨–೫೦೧).
[ಅಂಚೆ$_3$ + ತಿಪ್ಪುಳ್ (< ತಿಪ್ಪುೞ್)]

ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳು (ನಾ). = ಅಂಚೆದಿಪ್ಪುಳ್: ಕನಕಮಯಮಂಚಾಗ್ರದಂಚೆದುಪ್ಪುಳಿನ ಪಾಸಿನಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ಸೌಂದಪು. ೮–೧೯).
[ಅಂಚೆ$_3$ + ತುಪ್ಪುಳು (< ತುಪ್ಪುೞ್)]

ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳುವಾಸು 'ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳ್ವಾಸು' ನೋ.

ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳ್ವಾಸು, ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳುವಾಸು (ನಾ). ಹಂಸಪಕ್ಷಿಯ ಮೃದುವಾದ ಗರಿಯನ್ನು, ತುಪ್ಪುಳನ್ನು, ತುಂಬಿ ಮಾಡಿದ ಹಾಸಿಗೆ; ಹಂಸತೂಲಿಕಾತಲ್ಪ: ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳ್ವಾಸಿನ ಮೇಲೆ ಸತಿಗೂಡಿ ಪಂಚಾಸ್ತ್ರ ಕುಳಿತನುತ್ಸವದಿ (ಮೋಹತ. ೧೬–೧೮); **ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳುವಾಸು**: ಕಪ್ಪುರವುಡಿ ಕುಂಕುಮವೆರಸಿರ್ದಂಚೆದುಪ್ಪುಳುವಾಸಿನಿಂದೆಸೆವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬–೬೫); ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳುವಾಸು ಕೌಳುಡೆ ಮಲಗು ಪೊಣ್ಮಂಚಿಯ ಮೇಲ್ಗಟ್ಟು (ಭರಚ. ೧೫–೨೭); ಸೆಳೆಮಂಚದಂಚೆದುಪ್ಪುಳುವಾಸಿನ ಮೇಲೆ ಸಳಿನಾಕ್ಷಿಯವನ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ಕಂನವಿ. ೧೦–೩೦). [ಅಂಚೆ$_3$ + ತುಪ್ಪುಳ್ (< ತುಪ್ಪುೞ್) + ಪಾಸು$_2$]

ಅಂಚೆದೇರ (ನಾ). ಹಂಸವನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವವನು; ಹಂಸವನ್ನು ಏರಿ ಹೋಗುವವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: "ಪೊಂಬಸಿಜನಂಚೆದೇರಂ ತಾಂ ತಾವರೆವನೆಯ ಬಿದಿಯು ಬೊಮ್ಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೯); ಅಂಚೆದೇರಂ ಮನಮೆಚ್ಚಿ ಗಾನಯೋಗದೊಳವಂಗೆಣೆ ಇಲ್ಲೆನುತೆ ಪೊಗಟ್ದಂ (ಅದ್ಭುತ. ೨೭–೫). [ಅಂಚೆ$_3$ + ತೇರ್$_2$ + –ಅ$_7$]

ಅಂಚೆನಡೆಯಳ್ (ನಾ). ಅಂಚೆಯ ನಡೆಯಂತೆ ನಡೆಯುಳ್ಳವಳು; ಹಂಸಗಮನೆ: ಮತ್ಕೃತಿ ರಸವಜಿತ ಬೆಂಚೆಯೆಂದೆನವೇಡ ಶೃಂಗಾರರಸ ಪೂರ್ಣವಂಚೆನಡೆಯಳೆ ವಿಶ್ರಮಿಸೆ (ಮೋಹತ. ೧೯–೨).
[ಅಂಚೆ$_3$ + ನಡೆ$_2$ + –ಅಳ್]

ಅಂಚೆನೌಕರ (ನಾ). ಟಪಾಲು ಇಲಾಖೆಯ ಕೆಲಸಗಾರ.
[ಅಂಚೆ$_1$ + ನೌಕರ]

ಅಂಚೆಬಸ್ತು (ನಾ). = ಅಂಚೆಚೀಲ (ಮೈಗೆಜೆ. IV, ೭೬೨).
[ಅಂಚೆ$_1$ + ಬಸ್ತು (< ಪಾರ. ಬಸ್ತ)]

ಅಂಚೆಮನೆ (ನಾ). ಟಪಾಲು ಕಚೇರಿ (ಮೈಗೆಜೆ. IV, ೭೬೨).
[ಅಂಚೆ$_1$ + ಮನೆ]

ಅಂಚೆಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಮಜಲುಪ್ರಯಾಣದ ದಾರಿ; ಟಪಾಲು ಸಾಗಿಸುವ ರಸ್ತೆ. [ಅಂಚೆ$_1$ + ಮಾರ್ಗ]

ಅಂಚೆಮುತ್ಸದ್ದಿ (ನಾ). ಅಂಚೆಯ ಚಾವಡಿಯ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ: ಅಂಚೆಊಳಿಗದವರಿಗೆ ಗೊತ್ತುಗಾರನಾಗಿ ಒಬ್ಬ ಅಂಚೆಮುತ್ಸದ್ದಿ, ಕೊತ್ವಾಲ್‌ಚಾವಡಿ ಮೊದಲಾದ ಹಲವು ಚಾವಡಿಗಳು (ಮಹಾವಂ. II, ೪೨). [ಅಂಚೆ$_1$ + ಮುತ್ಸದ್ದಿ]

ಅಂಚೆಯಾಳು (ನಾ). ಅಂಚೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಓಡುವವನು; ಟಪಾಲು ಸಾಗಿಸುವವನು; ಕಾಗದಗಳನ್ನು ಹಂಚುವವನು; ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸುವವನು: ಚವರ ಬಂಬಾಳದ ಮೇಲೆ ರಾಮನನು ಲೀಲೆಯಿಂದೊಯಿದನು ಕರ್ತಾರನೆಂದಂಚೆಯಾಳು ರಾಯಗೆ ಪೇಳಿದುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೭–೪೮); ಅಂಚೆಯಾಳು ಬಂದು ಕೆಲವು ಓಲೆಗಳನ್ನು ಮಾಧವನ ಕೈಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಹೋದ (ತೀಮೋಡ. ೩೦); ಬುದ್ಧಿ, ಬೇಟೆಗೆ ಹೋಗೋ ಆಳುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಉಳಿಯಾಳು ಅಟ್ಟುಳಿಯಾಳು,

ಅಂಚೆಆ[ಯಾ]ಳು ಅಂತ ವಿಭಾಗ ಮಾಡ್ತೀವಿ (ಬೈಸರ್ವೆ. ೧೦೨–೪).
[ಅಂಚೆ$_1$ + ಆಳು (< ಆಳ್$_2$)]

ಅಂಚೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪರಿಮಿತವಾದ ದೂರದಲ್ಲಿ ವಾಹನ ಬದಲಾಯಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಇಡು ; ಟಪ್ಪೆಯನ್ನು ಇಡು : ಪಡೆದಬುಜಕೆ ರಾಜಂ ದಾಳಿಡುವಂಗಡ ರಾತ್ರಿಗೆಂದಜಂ ಜವದಿಂದಾ ಯೆಡೆಗಯ್ದಂಲಂಚೆಯಿಟ್ಟವೊಲೆಡೆಗೆಡೆಗರಸಂಚೆ ಪೊಳೆಯ ತೀರದೊಳೆಸೆಗುಂ (ವೃಷವಿ. ೪–೧೦).
[ಅಂಚೆ$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಅಂಚೆವಱಿ (ನಾ). ಹಂಸದ ಮರಿ ; ಮರಿ ಹಂಸ : ಗೆಜ್ಜೆಮೆಟ್ಟಂದಂಚೆವಱಿಗಳ್ಗೆ ಬಲ್ಸೋಲವೀವ ಬೆಲೆವೆಣ್ಣುಗಳ್ ಕಾವನಿಕರ್ಣಣ್ಣುಗಳ್ ನಡೆತಂದರು (ಉದ್ಭದೇ. ೫–೧೯) ; ಪಾಡುವ ಪಱಮೆಗಳಿಂದೊಲ್ದಾಡುವ ಮುದ್ದಂಚೆವಱಿಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೨೩). [ಅಂಚೆ$_3$ + ಮಱಿ]

ಅಂಚೆವಾಸು (ನಾ). ಹಂಸದ ತುಪ್ಪುಳಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಾಸಿಗೆ ; ಹಂಸತೂಲಿಕಾತಲ್ಪ : ಅಂಚೆವಾಸಿನ ಮೇಲೆ ಪವಡಿಸುವ (ಜೀವಂಚ. ೫–೨೭). [ಅಂಚೆ$_3$ + ಪಾಸು$_2$]

ಅಂಚೆವಾಳತಿ (ನಾ). ಬಾಣಂತಿಯಾಗಿರುವ ಹಂಸಪಕ್ಷಿ ; ಎಳೆಯ ಮರಿಯುಳ್ಳ ಹೆಣ್ಣುಹಂಸ : ಮಱಿಯಂಚೆಯ ಮುದ್ದುಗೆಯ್ತುಮುಮನಂಚೆವಾಳ[ಪಾಠಾಂ. ಣ]ತಿಯಾ ಮಱಿಯೊಳಾದೆಱಕಮುಮಂ ಕಂಡು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೨೨ ವ). [ಅಂಚೆ$_3$ + ಬಾಳತಿ (< ಬಾಳಂತಿ)]

ಅಂಚೆವಿಂಡು (ನಾ). ಹಂಸಗಳ ಹಿಂಡು, —ಸಮೂಹ : "ಹಂಸಪಿಂಡ –ಅಂಚೆವಿಂಡು" (ಶಮುದ. ೨೯೨ ಪ್ರಯೋ) ; ರತ್ನನೂಪುರಕಲಾಪಕಲಧ್ವನಿಗಂಚೆವಿಂಡು ತಂಡದಿನುಲಿವುತ್ತಿರಲ್ (ಕಾದಂಉ. ೧೯೮) ; ನಡೆಯ ಕಲಿಸಿದಳಂಚೆವಿಂಡಿಗೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩–೩೨) ; ಪೊಸಬಗೆಯ ನಡೆಯಂಚೆವಿಂಡನೊದವಿಸೆ ಮೆಯ್ಯ ಬಿಸಜಗಂಧಂ ತುಂಬಿವಿಂಡುಮಂ ನೆರಪೆ ತಾವಸಮಾಸ್ತ್ರನಸ್ತ್ರಂಗಳೆಡೆಯಾಡುವಂತೆ ಬರುತಿರ್ದರಖಿಳಸ್ತ್ರೀಯರು (ಚೆಬಪು. ೫–೧೨).
[ಅಂಚೆ$_3$ + ಪಿಂಡು$_2$]

ಅಂಚೆವೆಣ್ಣು (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಹಂಸ : ಮೆಱೆದುದು ಕಮಲಭವಾಂಡಮಿಱುಪಂಚೆವೆಣ್ಣಿನ ಗರ್ಭದ ತತ್ತಿಯ ತೆಱದಂತೇನ ಬಣ್ಣಿಪೆನು(ಕುಂರಾಸಾಂ. ೫–೧೯). [ಅಂಚೆ$_3$ + ಪೆಣ್ಣು (<ಪೆಣ್)]

ಅಂಚೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು (ವೈಔಗಿ. ೨೭–೫೧೭). 'ಅಂಜಿಹುಲ್ಲು' ಪರಾ. [ಅಂಚೆ$_0$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅಂಜನ (ನಾ). ೧. (ಮುಲಾಮು, ಕಾಡಿಗೆ ಮೊದಲಾದದ್ದನ್ನು) ಬಳಿಯುವುದು ; ಲೇಪನ ; ಎಚ್ಚುವುದು. ೨. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಎಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಪ್ಪು, —ಕಾಡಿಗೆ, —ಮುಲಾಮು : "ವಾಮಾಹ್ವಯವಸ್ತ್ರಂ ಕರಿಯುಂ ಕಪ್ಪುಮಂಜನಾಹ್ವಯಮಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೬೧) ; "ಕಜ್ಜಳಮದಂ[ಜನಂ]" (ಮಂಗರಾ. ೯೯–೨೩). ೩. ಕಾಡಿಗೆಯನ್ನು ತಯಾರಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ವಸ್ತು ; ದೀಪದ ಮಸಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ೪. ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪಾದಿಗಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಎಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಪ್ಪು, —ಮುಲಾಮು ; ಬೇರೆ ಕೆಲವು ಅದ್ಭುತ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಮುಲಾಮು ; ಅದೃಶ್ಯಾಂಜನ ಇತ್ಯಾದಿ : ಅಂಜನ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಹುಡುಕಿದರೂ ಸಿಕ್ಕಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). 'ಅಂಜನಸಿದ್ಧ' ಪರಾ. ೫. ಶಾಯಿ ; ಮಸಿ. ೬. ರಾತ್ರಿ; ಇರುಳು. ೭. ಬೆಂಕಿ. ೮. ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನ ದಿಗ್ಗಜ. ೯. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಲ್ಲಿ (ಕಿ). ೧೦. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ. ೧೧. (ಕರಿಯ) ಬಟ್ಟೆ. [ಸಂ.]

ಅಂಜನಕರಂಡಕ (ನಾ). ಕಪ್ಪಿನ ಭರಣಿ. [ಅಂಜನ + ಕರಂಡಕ]

ಅಂಜನಕೇಶಿ (ನಾ). ಹಟ್ಟವಿಲಾಸಿನಿ ಎಂಬ ವನಸ್ಪತಿ ; ಇದರಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಪರಿಮಳ ದ್ರವ್ಯ. ℙ ಇದು ಕೂದಲಿನ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೆಚ್ಚುಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.
[ಸಂ. ಅಂಜನಕೇಶೀ (ಅಂಜನ + ಕೇಶ + –)]

ಅಂಜನಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿಗೆಯನ್ನು ಬಳಿಯುವುದು ; ಮುಲಾಮು ಹಚ್ಚುವುದು ; ಲೇಪನ. ೨. ನಿಧಿನಿಕ್ಷೇಪಾದಿಗಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲು ಮಂತ್ರಜ್ಞರು ಅನುಸರಿಸುವ ಒಂದು ವಿಧಾನ.
[ಅಂಜನ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಂಜನಗಾರ (ನಾ). ಅಂಜನವನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡವನು : ಅಂಜನಗಾರನು ಅಂಜನದಿಂದ ಪಬ್ಬರು ಕಾಣದಂತೆ ಅಲ್ಲಿಯಿರುವ ವಸ್ತುಗಳಂ ಗ್ರಹಿಸಲು (ಸೌಗಂಧಿ. ೬೩–೧). [ಅಂಜನ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಅಂಜನಚೋರ (ನಾ). ಅಂಜನವನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡುವವನು : ಅಂಜನಚೋರಂ ಘುಟಿಕಾಪ್ರಯೋಗದಿಂದದೃಶ್ಯರೂಪದಿಂ ಪೋಗಿ ಕಳ್ದು ತಂದು ಕುಡುವ ಸಮರ್ಥನೆಂಬುದಂ ತಾಂ ಬಲ್ಲಳಪ್ಪುದಱಿಂದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೧೭ ವ). [ಅಂಜನ + ಚೋರ]

ಅಂಜನವಣ್ಣ (ನಾ). ಕಾಡಿಗೆಯ ಬಣ್ಣ ; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ : ಅಂಜನವಣ್ಣವೆ ಮೊಲೆದುದಿಗಿಲ್ಲ ನಿರಂಜನ ನೆಲಸಲಂತವಳ (ವರ್ಧಚ. ೧೦–೭೯).
[ಅಂಜನ + ಬಣ್ಣ]

ಅಂಜನಶಲಾಕೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಡಿಗೆ, ಮುಲಾಮು ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಡ್ಡಿ ; ಕಾಡಿಗೆಕಡ್ಡಿ.
[ಅಂಜನ + ಶಲಾಕೆ]

ಅಂಜನಸಿದ್ಧ (ನಾ). ಅಂಜನವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದವನು ; ಅಂಜನವನ್ನು ಎಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದರ ಮೂಲಕ ಅದ್ಭುತ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಪಡೆದಿರುವವನು : ಕೊಂದಂ ಕೊಲ್ವಂತೆ ರಸಮನಂಜನಸಿದ್ಧಂ (ಶಮುದ. ೨೩೭ ಪ್ರಯೋ) ; ರಾತ್ರಿಯೆಂಬ ಹುತ್ತಿನೊಳಗೆ ನಿದ್ರೆಯೆಂಬ ರಾಹು ಹೆಡೆಯನೆತ್ತಿ ಕಚ್ಚಲೊಡನೆ ಅಂಜನಾ[ನ]ಸಿದ್ಧರ ಅಂಜನವು ಹಾಱಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೧೨೭೯).
[ಅಂಜನ + ಸಿದ್ಧ]

ಅಂಜನಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಅಂಜನದ ಉಪಯೋಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ (ಹಲವು ಬಗೆಯ) ಸಿದ್ಧಿ. [ಅಂಜನ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಅಂಜನಾವತಿ (ನಾ). ಈಶಾನ್ಯದಿಕ್ಕಿನ ಸುಪ್ರತೀಕವೆಂಬ ದಿಗ್ಗಜದ ಪತ್ನಿ. [ಸಂ. ಅಂಜನಾವತೀ]

ಅಂಜನಿ (ನಾ). ೧. "ಕಾಡಿಗೆಯ ಕೊಳವಿ" (ಮಂಗರಾ. ೩೩೭, ಕಿ). ೨. ಚಂದನ ಕುಂಕುಮಾದಿಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡವಳು, —ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅರ್ಹಳಾದವಳು. ೩. ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ ; ಕಾಲಾಂಜನ ಎಂಬ ಗಿಡ. [ಸಂ. ಅಂಜನೀ]

ಅಂಜನಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಲ್ಲಿ. ೨. ಸಣ್ಣ ಇಲಿ ; -ಸುಂಡಿಲಿ. ೩. = ಅಂಜನಾವತಿ. [ಸಂ. ಅಂಜನಿಕಾ]

ಅಂಜನೆ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನ ಸಾರ್ವಭೌಮ ಎಂಬ ದಿಗ್ಗಜದ ಪತ್ನಿ. ೨. ಹನುಮಂತನ ತಾಯಿ ; ಅಂಜನಾದೇವಿ. ೩. [ಜೈನ] ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು : ಅಂಜನೆಯೆಂಬ ಪೆಸರ ಪಂಕಪ್ರಭೆಯೆಂಬ ನಾಲ್ಕನೆಯ ನರಕಮಿರ್ದುದು (ಅಜಿಪು. ೧೧–೬ ವ). [ಸಂ. ಅಂಜನಾ]

ಅಂಜಮೆ$_1$ (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ನಿರ್ಭಯ. 'ಅಂಜಮೆಗುಡು' ಪರಾ. [ಅಂಜು$_1$ + –ಅಮೆ$_1$. ‖ ತಮಿ. ಅಞ್ಚಾಮೈ]

ಅಂಜಮೆ$_2$ (ನಾ). ಅಂಜಿಕೆ ; ಹೆದರಿಕೆ ; ಭಯ : ಭರತಂಗೆಱಗುವೆಱಕಮಂಜಮೆಯಲ್ತೆ (ಆದಿಪು. ೧೪–೭೫) ; ಪೊಱಗಣ್ಗೆ ರಂಜಿಸುವ ಬಹಿರಾಳಾಪದ ಡೊಂಬನೊಲ್ಲದೆ ಮಾಸಿದ ಹೇಮಕುಂಭದಂತೆ, ಸಾಧಕನ ಮರು

ಳಾಟದಂತೆ, ವೀರನಂಜಮೆಯಂತೆ . . . ಒಳಗೆ ಕಡು ಲೇಸಪ್ಪ ಸನ್ಮಾರ್ಗಮಂ ಬಿಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೯೩ ವ); ಸತಿಗೆ ಪತಿಯೆ ಕರಂ ಕೂರ್ತಾಪೊಱು ಮಂಜುವಂಜಮೆ ಕೋಪಮನುಡುಗಿಸಲಿದೊಂದೆ ಸಾಲದೆ ಬನ್ನಿಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೧೮–೬೧). [ಅಂಜು$_1$ + –ಅಮೆ$_2$]

ಅಂಜಮೆಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಹೆದರಿಕೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಧೈರ್ಯ ಹೇಳು; ಅಭಯಕೊಡು: ಜನಮಂ ನೀಮಂಜಲಿಮೆಂದಱಿವಮರ್ವಿನ ಮಂಜಮೆಗೊಟ್ಟಱಿದು ನಿಱಿಸಿದಂ ಚಂದ್ರಾಭಂ (ಆದಿಪು. ೬–೬೧).
[ಅಂಜಮೆ$_1$ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು$_1$)]

ಅಂಜರ 'ಅಂಜೂರ' ನೋ.

ಅಂಜಲಿ, ಅಂಜಳಿ (ನಾ). ೧. ಬೊಗಸೆ: ಮುಚ್ಚಿದಂಜಲಿವೆರಸಿ ಗುರು ವಸಿಷ್ಠಂಗೆಱಗಿ (ಹಚಕಾ. ೧೩–೧೪); ಏಕೆ ಭೋಜನಪಾತ್ರವಂಜಲಿಯಿರಲು (ನಿಘಾಗ. ೨–೧–೩೩). ೨. ಒಂದು ಬೊಗಸೆ ತುಂಬುವಷ್ಟು ಧಾನ್ಯ. ೩. ಅಭಿನಯ ಮಾಡುವಾಗ ತೋರಿಸುವ ಒಂದು ಹಸ್ತವಿನ್ಯಾಸ; ಅಂಜಲಿಮುದ್ರೆ. **ಅಂಜಳಿ** (ನಾನಾರ. ೧೦೮). [**ಸಂ.**]

ಅಂಜಲಿಕರಣ (ನಾ). ಕೈಮುಗಿಯುವುದು. [ಅಂಜಲಿ + ಕರಣ]

ಅಂಜಲಿಕಾರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಮುಗಿದುಕೊಂಡಿರುವ ಮಣ್ಣು ಬೊಂಬೆ. ೨. ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಮುನಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ವನಸ್ಪತಿ; ಮುಟ್ಟಲುಮುರಿಕೆ. ೩. ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ಬರೆದ ಚಿತ್ರ: "ಈಕ್ಷಿಸುವ ಭಿತ್ತಿಯೊಳು ಬರೆದ ಚಿತ್ರಂಗಳಂಜಲಿಕಾರಿಕಾಖ್ಯಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೦–೧೪). [**ಸಂ.** ಅಂಜಲಿಕಾರಿಕಾ]

ಅಂಜಲಿನೀಡು (ಕ್ರಿ). ಬೊಗಸೆಯನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚು: ಅಂಜಲಿ ನೀಡಿ ದಿವ್ಯಪಾಯಸಪೂರ್ಣ ಪಾತ್ರೆಯಂ ವಿನಯದಿಂ ಕೊಂಡು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪–೨೬೨). [ಅಂಜಲಿ + ನೀಡು$_1$]

ಅಂಜಲಿಪುಟ (ನಾ). ಬೊಗಸೆ. [ಅಂಜಲಿ + ಪುಟ$_2$]

ಅಂಜಲಿಬಂಧ (ನಾ). ಕೈಗಳನ್ನು ಬೊಗಸೆಯಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿ ಹಣೆಯ ಬಳಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರ; ಕೈಮುಗಿಯುವುದು; ಕೈಜೋಡಿಸುವುದು. [ಅಂಜಲಿ + ಬಂಧ]

ಅಂಜವಲೆ (ನಾ). ಭೀತಿ; ತಲ್ಲಣ (?): ಈ ಯುವತಿಯ ಹಾವಭಾವಮನೆ ಭಾವಿಪಭಾವಭವಂ ಭವಂಗಮಂಜವಲೆಯನೋವದೀವನೆ (ವರ್ಧಪು. ೩–೬೮); ಎಂದು ಮತ್ತಂ ತನ್ನ ತಮ್ಮನ ಸ್ವೈರಣೆಯ ಸಲ್ಗೆಯಂಜವಲೆಯೊಲವಿನ ಗುಣಂಗಳಂ ನೆನೆನೆನೆದು (ವರ್ಧಪು. ೯–೬೬ ವ).
[ಅಂಜಮೆ$_2$ + ಅಲೆ$_2$? ಅಥವಾ ಅಂಜು$_1$ + *ಅವಲೆ? P **ತಮಿ.** ಅವಲೈ = ನೋವು]

ಅಂಜಸಾ (ಅ). ೧. ದಿಟವಾಗಿ; ನಿಜವಾಗಿ; ಸರಿಯಾಗಿ. ೨. ಘಟ್ಟನೆ; ಕೂಡಲೆ: "ತ್ವರಿತದಲಿ ದಿಟದಲ್ಲಿ ಅಂಜಸಾಪ್ಟ್ಯಯಮೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೬–೬೩). [**ಸಂ.**]

ಅಂಜಸಾಸ್ಪರ್ಶ (ನಾ). ಅಕ್ಷಣವೇ ಮಾಡುವ ಸ್ಪರ್ಶ: ಖಂಜತನವು ಬಂದು ಪ್ರಾಪ್ತನಾ[ವಾ]ದಡೆ ಅಂಜಸಾಸ್ಪರ್ಶ ಬಯಸುವೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೩೨). [ಅಂಜಸಾ + ಸ್ಪರ್ಶ]

ಅಂಜಳಿ 'ಅಂಜಲಿ' ನೋ.

ಅಂಜಿಕೆ (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆ; ಭಯ; ದಿಗಿಲು: ಬಿಡು ನೀನಂಜಿಕೆಯಂ ಕಪಿಂಜಲಕ ದೋಷಂ ನಿನ್ನದಲ್ತು (ಕಾದಂಉ. ೭೨೪); ಅನುಗೆಟ್ಟು ನೀವಿಲ್ಲಿದ್ದಡಂಜಿಕೆ ಹುಟ್ಟದಿಹುದೇ (ಬಸಪು. ೧೮–೧೫); ಸುರಪನಂಕುಶವೌಕಿದರೆ ಮೆಯ್ಯಱಿಯದೈರಾವತಕೆ ಕಬ್ಬಿನಲಿಱಿದರಂಜಿಕೆಯುಂಟೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೫೫); ಅಂಜಿಕಿನ್ನ್ಯಾತಕಯ್ಯಾ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ (ಪುರಂದ. ೧–೯೨–೧). [ಅಂಜು$_1$ + –ಇಕೆ]

ಅಂಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೆದರಿಸು; ಭಯಪಡಿಸು; ದಿಗಿಲುಗೊಳಿಸು: ಪೊಸಕಾರೊಳಿಂತು ಬೆಳ್ಪಗೆ ಪಥಿಕಾಂಗನಾಜನಮನಂಜಿಸುವಂತಿರೆ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೨೪); ನಿಮಗಾನಂಜದೊಡಂಜಿಸಲ್ ನೆಱೆವೆನೇ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಂ ಯುದ್ಧದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೩೪); ಎಱಗದರಾತಿಭೂಭುಜರ ನಾಱಿಯೊಳಂಜಿಸಿ ತಂನಿಜಾಂಘ್ರಿಗಳ್ಗೆಱಗಿಸುತಿರ್ಪ್ಪ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೭–೨೧; 1113); ಸೌಭದ್ರೇಯ ಭೃಂಗನ ಬಿಲುದನಿಯ ಭರವಂಜಿಸಿತು ಜಯಯುವತಿ ವಿರಹಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೩೧); ಶಾಬಮೃಗಮಂಜಿಪುದು ಗಡ ಪುಲಿಯಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦–೨೫). **ಅಂಜಿಸಿಕೊ** = ತನ್ನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಅಂಜುವಂತೆ ಮಾಡು: ಮೊಜನ ಹೊಯ್ದುಱೆ ಬೆಕ್ಕನಂಜಿಸಿಕೊಂಡನೆಂಬಱಿಕೆಯ ನುಡಿಯಂತೆ ಮದನ ಉಱುಬಿ ಹೇಳುವ ಮಂತ್ರಿಸಖರನಂಜಿಸಿಕೊಂಡ ಹೊಜವೆಣ್ಣುಗಳ ಮೇಲೆ ಮುನಿದು (ಭರಚ. ೪೮–೯೩). [ಅಂಜು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಂಜಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು (ವೈಔಗಿ. ೨೭–೫೧೨). 'ಅಂಚೆಹುಲ್ಲು' ಪರಾ.
[ಅಂಜಿ$_0$ (< ಹಂಜಿ?) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅಂಜೀರ 'ಅಂಜೂರ' ನೋ.

ಅಂಜು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೆದರು; ಭಯಪಡು; ದಿಗಿಲುಬೀಳು: "ಅಂಜು – ಭಯೇ" (ಶಮಧಾ); ಅನ್ತಕನ್ಗಞ್ಜದೊನ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೨೨–೧೮; 750); ಅಂಜದಂಜದೆ ತೊಲತೊಲಗು (ಕವಿರಾ. ೨–೨೬); ಕಾಗೆವೊಲಿಂತು ಬಿಲ್ಗೆ ಕರಮಂಜುವಿರಂಜಲಿಮಾ ತ್ರಿಣೇತ್ರನಂ ಪೋ ಗೆಡೆಗೊಂಡು ಕಾದುವೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೨೨); ನಡುಗುವ ವಲ್ಲಭೆಯರನಂಜಲಿಮಂಜಲಿಮೆಂದು ಸಂತೈಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೫೦ ವ) [ಅಂಜಲಿಂ = ಹೆದರಬೇಡಿ]; ಈ ನದೀನಂದನನ ಬಲದಲಿ ಸೇನೆ ಶಿವಗಂಜುವುದೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೩೩); ಅಂಜಿದು ಫಣಿರಾಯ ತಲೆದೊನೆಯಲು ರತ್ನ ಗುಂಜಿಯಂತೆಸೆದು ಚೆಲ್ಲಿದುವು (ಮೋಹತ. ೧೨–೫೩) [ಅಂಜಿದು = ಅಂಜಿ]; ತಮಕೆ ರವಿಯಂಜಿ ಬೆಳಗದಿರ್ಪನೆ ಲೋಕಮಂ (ಚೆಬಪು. ೧–೩೨); ಅಂಜಿದವನ ಮೇಲೆ ಕಪ್ಪೆ ಹಾಕಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **ಅಂಜಿ ಅತ್ತೀಕಾಯಾಗು** = ಭಯದಿಂದ ಕುಗ್ಗು: ಅರಮನೆಗೆ ಅರಮನೆಯೇ ಅಂಜಿ ಅತ್ತೀಕಾಯಾಗಿತ್ತು (ಪುಟ್ಟರ. ೭).
[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ. ಮಲ.** ಅಞ್ಜು; **ತುಳು. ತೆಲು.** ಅಂಜು; **ಕುಇ.** ಅಜ; **ಕುವಿ.** ಅಜ್ಜಲಿ; **ಬ್ರಾಹೂ.** ಹೀಜಿಂಗ್]

ಅಂಜು$_2$ (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆ; ಭಯ: ಹಿಂಜರಿದನೈಸೆ ರಾಮಂಗೆ ಮೊರೆಯಿಡಲ್ ಅಂಜರಿಯದಾಂಜನೇಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೫೮–೨೫೭).
[< ಅಂಜು$_1$]

ಅಂಜುಕುಳಿ, ಅಂಜುಗುಳಿ (ನಾ). ಹೆದರುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಭೀರು; ಹೇಡಿ: ಅಂಜುಕುಳಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೪ ಉದಾ); ಎಡೆಬಿಡದೆ ದುಃಖಂಗಳೊತ್ತುತಿರೆ ಬಾಟ ನೀಳ್ಪನ್ ಬಯಸಿ ತಾಳ್ವನ್ ಅಂಜುಕುಳಿ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೦–೨೩); ವಿನೋದವಾಗಿ ಕೇಳಿದರೆ ಕೋಪಿಸಿಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟೆ; ನೀನು ಶುದ್ಧ ಅಂಜುಕುಳಿ (ಆರ್ಯಕ. ೪೭). **ಅಂಜುಗುಳಿ**: ಆತ ಮಹಾ ಅಂಜುಗುಳಿಯಾಗಿ ತೋರುತ್ತಾನೆ (ರತ್ನಗೋ. ೬೬); ಈಕೆ ಬಹಳ ಅಂಜುಗುಳಿ ಎಂದ (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೨೫).
[ಅಂಜು$_1$ + –ಕುಳಿ$_2$]

ಅಂಜುಗುಳಿ 'ಅಂಜುಕುಳಿ' ನೋ.

ಅಂಜುಪುರುಕ, ಅಂಜುಬುರುಕ (ನಾ). = ಅಂಜುಕುಳಿ. **ಅಂಜುಬುರುಕ**: ಅಂಜುಬುರುಕರಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನವೇ ಇಲ್ಲ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೧).
[ಅಂಜು$_1$ + –ಪುರುಕ]

ಅಂಜುಪುರುಕಿ, ಅಂಜುಬುರುಕಿ (ನಾ). ಹೆದರುವುದೇ ಸ್ವಭಾವ

ವಾಗಿರುವ ಹೆಂಗಸು. **ಅಂಜುಬುರುಕಿ :** ಏನು ಅಂಜುಬುರುಕಿ ನೀನು ಯಶೋದಾ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೫). [ಅಂಜು$_2$ + –ಪುರುಕಿ]

ಅಂಜುಬುರುಕೆ 'ಅಂಜುಪುರುಕ' ನೋ.

ಅಂಜುಬುರುಕಿ 'ಅಂಜುಪುರುಕಿ' ನೋ.

ಅಂಜುರ 'ಅಂಜೂರ' ನೋ.

ಅಂಜುಲಿ, ಅಂಜುಳಿ (ನಾ). = ಅಂಜಲಿ : "ಬೊಗಸೆ" (ಗಂಗಾಮ). **ಅಂಜುಳಿ :** ಮುಖಪ್ರಕ್ಷಾಳನಾರ್ಥಂ ಪೇರಡವಿಯೊಳಂಜುಳಿಯಿಂ ಜಲಮಂ ತಂದು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೦೧) ; ಲಲನೆಯಂಜುಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಲಿ] ಸಲಿಲದಿಂ ಚಪ್ಪಳಿಸುತಂ ಬೆನ್ನೊಳು ಶಿರಸಿನೊಳು ಜಲವನೊತ್ತುವಳ್ (ಬಸವು. ೧೫–೯) ; ಜಗವುಘೇ ಯೆಂದುದು ಜಯಧ್ವನಿ ಜಗವ ಝೊಂಪಿಸಿತೊಗ್ಗಿನಂಜುಳಿ ಗಗನದಗಲಕೆ ಕುಣಿವುತಿದ್ದುದು ಸುರರ ಭಾಳದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೩೨) ; ಚೂಡಾಮಣಿಯನಂಜುಳಿಗೆ ತೆಗೆದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೩೮–೨೬೮). [ಸಂ. ಅಂಜಲಿ]

ಅಂಜುಳಿ 'ಅಂಜುಲಿ' ನೋ.

ಅಂಜೂರ, ಅಂಜರ, ಅಂಜೀರ, ಅಂಜುರ, ಅಂಜೂರಿ (ನಾ). ಅತ್ತಿಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ, —ಹಣ್ಣು : ಚಂಪಕ ಪಾರಿಜಾತವು ಪನಸು ಆಂಜೂರ (ಜಿನಭಾ. ೧೭–೧೬). **ಅಂಜರ :** ಅಂಜರಮುಂ ಖರ್ಜೂರಮುಂ . . . ಮಂಜುಳದುದ್ಯಾನವನದೊಳಿರ್ಪವು ಪೆಂಪಿಂ (ಹಮ್ಮಿರ.೪–೧೫); ಅಂಜರದ್ರ್ರಾಕ್ಷಾಕಿ ಸಲವಿದನಲ ತಂಗಿ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೪೮). **ಅಂಜೀರ :** ಕಾನಡಾ ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ಕಿತ್ತಳೆ, ಕಂಜಿ, ಅಂಜೀರ . . . ಫಲಗಳು ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗ. ೨೭೬) ; ಇವಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಅಂಜೀರವನ್ನು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೪೩). **ಅಂಜುರ :** ಉತ್ತುತ್ತೆ ಜೇನು ಅಂಜುರ ಶೇಪು (ವಾದಿಕೀ. ೧–೧೪೯–೨). **ಅಂಜೂರಿ :** ಅಂಜೂರಿಯ ಗಿಡಗಳೂ ಅತ್ತೀ ಆಲದ ಮರಗಳೂ ಒಂದೇ ಜಾತಿಯೊಳಗಿನವು ಎಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೨೯).
[← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಂಜೀರ್]

ಅಂಜೂರಿ 'ಅಂಜೂರ' ನೋ.

ಅಂಜೆ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆ ; ವಸ್ತ್ರ ; ಕಪ್ಪಡ (ಕಿ). [~ ಅಂಚೆ$_4$]

ಅಂಝುಟಿ 'ಅಜ್ಝುಟಿ' ನೋ.

ಅಂಟಕಾಸು, ಅಂಟಗಾಸು (ಕ್ರಿ). ಕಲಾಯಿಮಾಡು; ಬೆಸುಗೆಹಾಕು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಂಟಗಾಸು** (ಕಿ).
[< ಅಂಟು$_2$ + ಕಾಸು$_1$ (< ಕಾಯಿಸು$_1$)]

ಅಂಟಗಾಸು 'ಅಂಟಕಾಸು' ನೋ.

ಅಂಟರಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ ; ಅಂಟವಾಳ.
[ಅಂಟು$_1$ + ಅರಳೆ ?]

ಅಂಟರಿಕೆ (ನಾ). ಸೋಕಿದರೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು. [ಅಂಟರು + –ಇಕೆ]

ಅಂಟರಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ೧. (ದ್ರವಾಂಶ ಕಳೆದು ಹೋಗಿ) ಗಟ್ಟಿಯಾಗು. ೨. "ಹೊತ್ತು, ಹೆಚ್ಚು ಬೆಂದಿರು, ಹುರುಪಡಿಸು" (ಜಾನಕೋ. ೧೨). [~ ಅಡು ?]

ಅಂಟರು, ಅಂಟಲು (ಕ್ರಿ). ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು, ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು : "ಸ್ಪರ್ಶ" (ಗುವಿಮೋ. ಕಿ). **ಅಂಟಲು** (ಕಿ). [< ಅಂಟು$_1$?]

ಅಂಟಲು 'ಅಂಟರು' ನೋ.

ಅಂಟಸುಂಟಿ (ನಾ). ನಿಂದಾವಾಚಕವಾದ ಒಂದು ಶಬ್ದ ; ಒಂದು ಬೈಗುಳ (?) : ದರವುರಮುಮಂಟಸುಂಟಿಯುಮುರೆವೊರಕನುಮೆನಿಸಿ ತರತರಂ ನುಡಿದು ಸಭಾಂತರದೊಳ್ ರಂಜಿಪುದೆ ರಸಾಂತರಂಗಳಂ ಮುಟ್ಟಿ ನುಡಿದು ರಂಜಿಸವೇಡಾ (ಅಜಿಪು. ೧–೮೮) ; ಚೀ ಬಿಸುಡುಗೊಯ್ಕೆಯ ರುಟ್ಟುದಱೊದ್ದೆ ಬೀೞು ಬೆರಳ್ಗಡಿಕೆಯರಂಟಸುಂಟಿ ಸುಡು ಪಂಜೆಗಳೆಂಜಲ ಹಂಜೆಯೆಂದು ಬಯ್ದೊಡನೆತ್ತಿದರ್ ಮುಸಗಿ ಬೇಂಟದ ಬನ್ನಮನಕ್ಕತಂಗಿಯರ್ (ಅನಂಪು. ೮–೩೧). [?]

ಅಂಟಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಟಿಸು. ೨. ನಾಟಿಹಾಕು ; ಕಸಿಮಾಡು (ಕಿ). ೩. ಬೆಂಕಿ ಹಚ್ಚು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಟು$_2$ + ಇಕ್ಕು$_1$]

ಅಂಟಿಗೆಪಂಟಿಗೆ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಹುಡುಗರು ದೀಪವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಮನೆಯಿಂದ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಬೇಡುವ ಒಂದು ಆಟ ; 'ಅಂಟಿಗೆಪಂಟಿಗೆ' ಎಂದು ಕೂಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಡುಗರ ಆಟ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಂಟಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಂಟಿಸು ; ಸೇರಿಸು ; ಕೂಡಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಂಟು$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಅಂಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಸೇರಿಸು ; ಹತ್ತಿಸು ; ಸೋಕಿಸು; ಮುಟ್ಟಿಸು : ತೀೞಿಡಿ(ಱಿ)ದಲ್ಲಿ ಪೂಸೆ ನಿಲ್ಲದು ವಿಷಮುಂತದುಂ ಪೆಜಿರನಂಟಿಸೆ ಪತ್ತುಗುಮಾ ಮಹಾವಿಷಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦–೨೭) ; ಕಂಪಿಪೊಡಲಂಟಿಪ ಧೂಳಿಯೊಜಲ್ವ ನಿಸ್ವನಂ ನಿಟ್ಟುಸಿರೆಂದು ವಿಸ್ಮಯಮನಾಗಿಸೆ (ಉದ್ಭಟ. ೪–೫೯) ; ಸುತವೆರಸಾ ವಧೂಟಿ ಜಿನರಾಜಗೃಹಕ್ಕೆ ಪೊದಟ್ಟು ಪೋಗಿ ಸಂಗತಿವಡೆದಿರ್ದ ಬಾಗಿಲ ಕವಾಟಗಳಂ ಸಿಶುಪಾದಂ[ಶಿಶುಪಾದಮಂ] ಕಳಾವತಿ ಬಿಡದಂಟಿಸಲ್ ತೆಱೆದವಂದೆರಡುಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ.೭–೫೨) ; ಎಂಟುಮುಡಿ ನಯದಿಂದ ನೊಸಲಿನೊಳಂಟಿಸುವುದಾ ತಂಗೆ ಪಟ್ಟವನೆಂದಳಾ ಕಾಂತೆ (ತೊರರಾ. ೨–೧–೩೫) ; ಅದೊಂದು ದುಃಖ ಪರಂಪರೆ, ನಿಮಗೇಕೆ ಆ ದುಃಖ ಅಂಟಿಸಲಿ (ನವನೀ. ೬೯) ; ಮೊದಲ ಹಾಳೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಕಾಗದವನ್ನು ಅಂಟಿಸಿದ್ದರು (ಶಾಲೆಮು.೪೯). ೨. ಬೆಂಕಿ, ದೀಪ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸು ; ಹಚ್ಚು : ಅಂಟಿಸಿದ ದೀಪದಿಂ ಕೆಂಡರಣಿಯುಂ ಮಥಿಸಿ (ವೀಶೈಪು. ೫–೧೨–೨೬). ೩. ಉಂಟುಮಾಡು : ಪಂತಿಸಿ ರಿಪುಗಳ ಮುಱಿಯಲಿಱಿದು ಮನಕಂಟಿಸಿದರು ಭೀತಿಯನು (ಕಂನವಿ. ೧೮–೧೦೪). [ಅಂಟು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಂಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಟ್ಟು ; ತಾಕು ; ಸೋಕು : ವಿರಚಿಸಿ ಸುಕುಮಾರತೆಯುಂ ಪಿರಿದುಂ ಬೆರಳಿಂದವಂಟನೋಡಿದನೋ ಪೇಟಿರವಿಂದೋದ್ಭವನೆನಲಾ ತರುಣಿಯ ಗಂಭೀರನಾಭಿಮಂಡಲಮೆಸೆಗುಂ (ಕಾದಃಉ. ೧೦) ; ನಿನ್ನಧರಾಮೃತಕ್ಕೆಳಸಿ ತನ್ನೃಪ ನನ್ನವನಂಟನೊರ್ಮೆಯುಂ ನಿನ್ನಯ ಸಂಗಮಕ್ಕೆಳಸಿ ಮಾಣ್ದನತೀವ ಸುಖಪ್ರಸಂಗಮಂ (ನಳಚಂ. ೧೬೪); ಕೋಮಳಕರದಿಂ ಭೂಮಿಾಶನ ಸಕಲಾವಯವಂಗಳನಂಟಿ ನೋಡಿ (ದಶಕು. ೨–೫೩ ವ) ; ಇಱಿದೆಡೆಯನಂಟಂಟಿ ತೋಱುತಿರಲು (ಅರಾಚ. ೧೩ – ೧೯). ೨. ಜತೆಗೂಡು ; ಸೇರು ; ಕೂಡು : ನಿಚಿತ ಮುದದಿಂದೆ ಮುಖಶಶಿರುಚಿಯಂ ಬಿಡದಂಟಿ ಸವಿವೆವೆಂದಗಲದೆ ಸಾರ್ದ ಚಕೋರಂಗಳವೊಲ್ ಘನಕುಚೆಯಲರ್ಗಣ್ಗಳ್ ವಿರಾಜಿಸಿದುವು (ಉದ್ಭಟ. ೬–೧೦೭); ಕಂಟಕಿಯೆಂದು ನುಡಿವರೆಮ್ಮನೆಮ್ಮೊಳಗುಂಟಾದ ಸವಿಯನಿಮಿಷರು ಈಂಟುವ ಸುಧೆಯೊಳಿಲ್ಲೆಂದು ತೋರ್ಪೊಲು ಫಲವಂಟಿದ ಪಲಸುಗಳಿಹವು (ಕಂನವಿ. ೨–೪೬) ; ಆ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಹಾಳೆಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಅಂಟಿಕೊಂಡಿವೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಉಂಟಾಗು ; ಒದಗು : ಅಂಟಿದ ಜಗಳದೊಳಗೆ ಮಾರ್ಬಲವನು ಪಂಟಿಸಿ ಮುಱಿಯಿಱಿದಾಗ ಒಂಟಂಗದಲಿ ಮೆಱೆದರ ಕೇರಿಯೆಸೆದುವು (ಕಂನವಿ. ೬–೬೦); ಪಾಪ ಪುಣ್ಯಗಳೆರಡೂ ಅವನಿಗೆ ಅಂಟಲಾರವು (ಜಗದಾ. ೩೮). ೪. ಮೆತ್ತಿಕೊ ; ಹತ್ತಿಕೊ : ಜಾಜಲಂಟಿದ ಕಾಲ ರೊಂಡೆಯನೂಱಿ ಬಿದ್ದಂಗಯ್ಯ ಕೆಸಱಂ ತೋಱುತಂ ಭೂನಾಥ ನೀನಱಿಯಾ ಜಗತ್ರಯಕೆ (ಬಸವು. ೧೦–೮). ೫. ಸವರು ; ನೇವರಿಸು ;

ತಿದ್ದು : ನಿಮಿರ್ದ ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ಗಳಿನೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನಳಕಾಳಿಯನಂಟುತ ಮುನ್ನತಸ್ತನಂ ಪೊಗರೆಸೆಯಲ್ (ನಳಚಂ. ೩.೨೯). ೬. ನಿಲ್ಲು ; ತಡೆ : ಧರೆಯನೆಲ್ಲ ಮುಸುಕುವ ಬಲುಗತ್ತಲೆ ತರಣಿಯ ಮುಂದೆ ನಿಲುವುದೆ ದುರುಳಬಲದಿ ಜನಮುಂ ದಂಟದೇ ಪರಿದೋಡಿತು ದೆಸೆದೆಸೆಗಳಿಗೆ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೫–೬೫). ೭. ಕೋಪದಿಂದ ಮೇಲೆ ಬೀಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೮. ಮೈಥುನ ಮಾಡು ; ಸಂಭೋಗಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೯. ಹಿಂಬಾಲಿಸು ; ಅಟ್ಟು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಟ್ಟು ; ತುಳು. ತೆಲು. ಅಂಟು ; ಕೋಲಾ. ಅಟ್ ; ನಾಯ್ಕಿ. ಅಟ್ಟ್]

ಅಂಟು$_2$ (ನಾ). ೧. ಮುಟ್ಟಿದರೆ ತಗುಲಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವ ; ಜಿಗಟು : ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬಾಯಿ ಅಂಟುಅಂಟಾಗಿದೆ (ನಡೆದಾ. II, ೧೪೬೦). ೨. ಜಿಗಟಾದ ವಸ್ತು ; ಸೋಕಿದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವದ ಪದಾರ್ಥ ; ಗಿಡಮರಗಳ ಹಾಲಿನಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಗೋಂದು ; ಬಂಕೆ ; ಕೃತಕವಾಗಿ ತಯಾರಿಸುವ ಸರಿ : "ಸರಿ ಪರಿಸನಂಗಳೊಳಗಂಟು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೨) ; ಮಯಣದಂಟಿನ ಮೇಲುಕೊಂಬಿನ ಬೇಟೆಗಾಜರು ಬಳಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫–೩೩) ; ಗಳೆಗಳಂಟಿಗೆ ಸಿಲುಕಿದವು ಪಿಕ್ಕಳಿಗ ಪಿಂಜರ ಮಂಜರಿಗ ಮಿಾಂಬುಲಿಗ ಲಾವುಗೆ ಸರಲೆ ಬುರುಲೆಗಳ್ (ತೊರರಾ. ೩–೩–೧೮); ಅಂಟಿನಂದದ ಸ್ನೇಹ ಬಿಜುಬಿನಂದದ ಕೋಪವುಂಟಾದವರನು ಪತ್ತುವುದು (ಭರಚ. ೬೮–೩೪) ; ಅಂಟುಗಳಚಿದ ಪಕ್ಕಿಗಳಂತೆಯುಂ (ಚಿಕವಂ. ೫೯–೫). ೩. ಕೊಳೆ ; ಕಶ್ಮಲ : "ಆಚಮನಂ ಉಪಸ್ಪರ್ಶನಂ ಈ ೨ ಅಂಗದಂಟುಬಾರಿಸುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೮–೨೫೪) ; ಒಲಿದುಂಬ ಬಟ್ಟಲು ಹರಿವಾಣದೊಳಗೆ ಕೈಯಲುಬುವ ಬಟ್ಟಲು ಹೊಜಗೆ ಕೆಲದಲ್ಲಿ ಕರತಳದಂಟ ಕೀಳುವ ದಾರೆ ಸಲೆ ಸಂದ ಗಿಣ್ಣಲೊಪ್ಪಿದುದು (ಭರಚ. ೪–೬೪). ೪. ಸ್ತ್ರೀಯರ ರಜೋದೋಷ ; ಮುಟ್ಟು : "ಅಂಟನಲಿ ಮುಟ್ಟಲಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೬೩). ೫. ಕಸಿಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ ಚಿಗುರಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಡ್ಡಿ, —ಬಳ್ಳಿಯ ಹಂಬು : ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಅಂಟು ಇದ್ದಂತೆ ನೇಹದ ನಂಟು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೨೬–೩) ; ಪುಷ್ಪದ ಜಾತಿಯ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಅಗಿಗಳನ್ನು. . . ಅಥವಾ ಅಂಟುಗಳನ್ನು ತರಿಸಿ . . . ಹಾಕುತ್ತಾ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೪೩) ; ನಾಟುವ ಅಂಟುಗಳು ನಾಲ್ಕೆಂಟು ದಿವಸದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). ೬. ಸಂಪರ್ಕ ; ಸಂಬಂಧ : ಅಂಟು ತಪ್ಪಿದರೆ ನಂಟು ತಪ್ಪೀತೆ ? (ಗಾದೆ). ೭. ಆಸರೆ ; ಅವಲಂಬನ ; ರಕ್ಷಣೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಂಟಿನ ಉಂಡೆ** = ೧. ಗೋಂದನ್ನು ಹುರಿದು ಪಾಕದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕಟ್ಟುವ ಉಂಡೆ : ಅಂಟಿನ ಉಂಡಿ[ಡೆ]ಯಿಲ್ಲದೆ ಶೀನೂನ ಫಲಾಹಾರವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೫೩೫). ೨. ಪುರಿ ಕಡಲೆ ಅವಲಕ್ಕಿ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಬೆಲ್ಲದ ಪಾಕದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕಟ್ಟುವ ಉಂಡೆ : "ಅಯ್ಯೋ ಆಗಲೆ ಹೊರಟುಹೋಗಿಬಿಟ್ಟನೆ ? ಒಂದಷ್ಟು ಅಂಟಿನ ಉಂಡೆ, ಅವುಗು ಕಟ್ಟಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದೆನಲ್ಲಾ ? (ಬೆಳುಮು. ೨೬೪). **ಅಂಟಿನ ಕೋಲು** = ಅಂಟುಕೋಲು : ಬೇಂಟೆಗೆ ಬಲೆಗಳಂಟಿನ ಕೋಲು ಕಣ್ಣಿಯ ಬಲುಭುಜರು ಸಡಗರಿಸಿ ನೆರೆದರು ಪುರದ ಬಾಹೆಯಲಿ (ನಳಚ. ೨–೧೦). **ಅಂಟಿನ ಮರ** = ಜಿಗಟಾದ ಹಾಲಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ (ಕಿ).

[< ಅಂಟು$_1$. ‖ ತುಳು. ತೆಲು. ಅಂಟು]

ಅಂಟುಕ (ನಾ). ಬೆನ್ನು ಹತ್ತುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು ; ಸಿಕ್ಕಿದರೆ ಬಿಡದವನು : ಉಕಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಅಂಟುಕಂ, ಕಾರುಕಂ (ಶಮದ. ೨೦೩ ಪ್ರಯೋ). [ಅಂಟು$_1$ + –ಉಕ]

ಅಂಟುಕಣಿ (ನಾ). ಅಂಟನ್ನು ಸವರಿದ ಬಲೆ (?) : ಕಣ್ಣಿವಲೆಗಳುಳ್ಳಲೆ ಕಿಜುವಲೆ ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿವಲೆಗಳಂಟುಕಣಿಯಿಂ ಬಣ್ಣಗೆಡಿಸಿ ಖಗಮೃಗಗಳ ಕೊಲುತಿರ್ಪಣ್ಣರಿಗುಂಟೇ ಸದ್ಗತಿಯು (ಅನಂಚ. ೧೨–೧೨೯).

[ಅಂಟು$_2$ + ಕಣಿ (< ಕಣ್ಣಿ ?)]

ಅಂಟುಕಲಿಕೆ, ಅಂಟುಕಲಿಗೆ (ನಾ). ಸೂತಕ ; ಮೈಲಿಗೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಂಟುಕಲಿಗೆ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಟು$_2$ + ಕಲೆ$_1$ + –ಇಕೆ]

ಅಂಟುಕಲಿಗೆ 'ಅಂಟುಕಲಿಕೆ' ನೋ.

ಅಂಟುಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಆಸರೆಯನ್ನು ನೀಡು ; ಆಶ್ರಯ ಕೊಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಟು$_2$ + ಕೊಡು]

ಅಂಟುಕೋಲು (ನಾ). ೧. ಅಂಟನ್ನು ಹತ್ತಿಸಿದ ಕೋಲು : ದುರ್ಯೋಧನನು ಹನ್ನೊಂದಕ್ಷೋಹಿಣಿ ಸೈನ್ಯವನ್ನೂ ಮಂಡೆಕೂದಲುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಸೆಳೆಯುವ ಅಂಟುಕೋಲುಗಳನ್ನೂ. . .ಇನ್ನೂ ಬೇಕಾದ ಯುದ್ಧಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ (ಕೃವಾಉ.೨೪೪). ೨.=ಅಂಟುಗಳೆ.

[ಅಂಟು$_2$ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅಂಟುಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). = ಅಂಟುಗಳೆ : ಬಡಿಕೋಲು ಜಾಯಿಲಂ ಪಾಸುವಲೆ ಬೀಸುವಲೆ ತಡಿಕೆ ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಂಟುಗಟ್ಟಿಗೆಯು ಬೆಂಗಲ್ಲಿ ತೊಡಕುವಲೆ ಕಂಬಿ ತಿತ್ತಿಯು (ರಾಘಚಾ. ೧೭–೬೭). 'ಅಂಟುಕೋಲು' ಪರಾ.

[ಅಂಟು$_2$ + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಅಂಟುಗರಿಕೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಸೋಕಿದರೆ (ಬಟ್ಟೆಬರೆಗೆ, ಮೈಗೆ) ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವದ ತೆನೆಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು : ಅಂಟುಗರಿಕೆ ಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೧೪–೨೪೨). 'ಅಂಟುಪುರಲೆ' ಪರಾ.

[ಅಂಟು$_2$ + ಗರಿಕೆ (< ಕಜುಂಕೆ) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅಂಟುಗಳ (ನಾ). ಸಸಿ ; ನಾಟಿಹಾಕಲಿರುವ ಸಣ್ಣ ಪೈರು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಟು$_2$ + ?]

ಅಂಟುಗಳೆ (ನಾ). ಬೇಟೆಗಾರರು ಹಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಬಳಸುವ ಅಂಟು ಹತ್ತಿಸಿದ ಕೋಲು, —ಗಳು : ದಡಿವಲೆಗಳಂ ಬಡಿಕೋಲ್ಗಳಂ ಅಂಟುಗಳೆಗಳಂ ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿಗಳ ಗಿಡುಗ ಸಾಳುವ ಜಾಯಿಲಂಗಳಂ (ಚಿಕವಂ. ೫–೧೬). [ಅಂಟು$_2$ + ಗಳೆ (< ಗಜಿ)]

ಅಂಟುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಟಿಕೊ ; ಸಿಕ್ಕಿಕೊ ; ನಾಟು : ಬಾಸೆಯೊಳಂಟುಗೊಂಡ ಕಣ್ ತಿವಳಿಯೊಳಂ ಸಿಲ್ಕಿ ಪೋಗಲಾರ್ತುದಿಲ್ಲ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೭೮). ೨. ಆಶ್ರಯಿಸು ; ಅವಲಂಬನ ಹೊಂದು : ನಯನದೊಳ್ ತವಕಂ ತವೆ ಮಿಕ್ಕು ತಲ್ಲತಾಮಂದಿರದಂಟುಗೊಂಡದೆನಸುಂ ಕುಸುಮಾವಳಿದೇವಿ ನೋಡಿದಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩–೯೬) ; ನೀದಾರ್ಣಮನಂಟುಗೊಂಡದಟರಾಗಳೆ ಬಾಯ್ವಿಡೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೯೪).

[ಅಂಟು$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಂಟುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಡು ; ನಾಟು : ಅಗೆದು ನಟ್ಟಂತೆಯುಂ ಅಂಟುಗೊಳಿಸಿದಂತೆಯುಂ ಬಿತ್ತಿದಂತೆಯುಂ ಬೇರ್ವರಿಧಂತೆಯುಂ ಮುಗ್ನಮಾಗಿರ್ಪಂತುಟಾ ಮೆಲ್ಲಡಿಯೊಳ್ಗಂಪಂ ಸವಿವಿನಂ (ಚಿಕವಂ. ೯೦–೨೦).

[ಅಂಟು$_2$ + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಂಟುಗೋಡೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದ ಕಟ್ಟಡಗಳ ನಡುವೆ ಎರಡಕ್ಕೂ ಸೇರಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸುವ ಗೋಡೆ. 'ಅಂಟುಮನೆ' ಪರಾ.

[ಅಂಟು$_2$ + ಗೋಡೆ]

ಅಂಟುಜಲವೇಂಟೆ (ನಾ). ಅಂಟುವ ದ್ರವವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಹಕ್ಕಿಗಳನ್ನೂ ಸಣ್ಣ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನೂ ಹಿಡಿಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೇಟೆ : ಗೋರಿವೇಂಟೆ ಪಳಹರವೇಂಟೆ ಪಟವೇಂಟೆ ವಿದ್ಯಾಧರರ ಬೇಂಟೆ ಚಿತ್ರವೇಂಟೆ ಅಂ[ಪಾಠಾಂ. ಉಂ]ಟು ಜಲವೇಂಟೆ ತೋಹಿನ ಬೇಂಟೆ ಘನಸೋಹುವೇಂಟೆಗಳೆನಿಪ್ಪ ಹೆಸರಂ ಪೆತ್ತು ಮೆಜೆವುತಿಪ್ಪೆಂಟು ತೆಜದುಟಿತ

ವೇಂಟೆಯನಾಡಿದಂ (ಹಚಕಾ. ೫–೪೯): ☞ ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಅಂಟುಜಲವೇಂಟೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಒಂದು ಪದವೆಂದು ಭಾವಿಸಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಎಂಟು ಬೇಟೆಗಳ ಲೆಕ್ಕ ಸರಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದನ್ನು ಅಂಟುವೇಂಟೆ, ಜಲವೇಂಟೆ ಎಂದು ವಿಂಗಡಿಸಿ ಇವೆರಡೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಬೇಟೆಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದೂ ಸಾಧ್ಯ.
[ಅಂಟು$_2$ + ಜಲ + ಬೇಂಟೆ]

ಅಂಟುಜಾಡ್ಯ (ನಾ). = ಅಂಟುರೋಗ: ಜ್ಞಾನಾಂಬೆಯ ಮೈಮೇಲೆ ಸಿಡುಬು ಕಾಣಿಸಿತು . . . ಅದು ಅಂಟುಜಾಡ್ಯವಾದುದರಿಂದ ನಾವು ಅಡಿಗಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ಜ್ಞಾನಾಂಬೆಯನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಬರಲು ವೈದ್ಯರು ಅವಕಾಶ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ (ಪ್ರತಾಪ. ೧೧೬). [ಅಂಟು$_2$ + ಜಾಡ್ಯ]

ಅಂಟುಪುರುಲೆ (ನಾ). ಸೋಕಿದರೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವದ ತೆನೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು. 'ಅಂಟುಗರಿಕೆ ಹುಲ್ಲು' ಪರಾ.
[ಅಂಟು$_2$ + ಪುರುಲೆ]

ಅಂಟುಬಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಂಟನ್ನು ಕಳೆ ; ಕೊಳೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸು: ಆಚಮನಂ ಉಪಸ್ಪರ್ಶನಂ ಈ ೨ ಅಂಗದಂಟುಬಾರಿಸುವುದು (ಹಲಾಯು. ೬೮–೨೫೪). [ಅಂಟು$_2$ + ಬಾರಿಸು]

ಅಂಟುಮನೆ (ನಾ). ಎರಡಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ಒಂದೇ ಗೋಡೆಯಿರುವ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಈ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಅಂಟುಮನೆಗಳೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ (ರೂಢಿ). 'ಅಂಟುಗೋಡೆ' ಪರಾ. [ಅಂಟು$_2$ + ಮನೆ]

ಅಂಟುಮುಟ್ಟು (ನಾ). ಆಶೌಚ ; ಸೂತಕ ; ಸಂಬಂಧದಿಂದಲೂ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದಲೂ ಉಂಟಾಗುವ ಮೈಲಿಗೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಂಟು$_2$ + ಮುಟ್ಟು$_2$]

ಅಂಟುಮುರುವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಿವಿಯ ಒಡವೆ; ಕಿವಿಯ ಮೇಲುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಒಡವೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಚಂದ್ರಮುರು ಹೋ. [ಅಂಟು$_1$ + ಮುರುವು]

ಅಂಟುರೋಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬರಿಂದ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಹರಡುವ ರೋಗ: ಸಿಡುಬು ಅಂಟುರೋಗ (ರೂಢಿ). [ಅಂಟು$_2$ + ರೋಗ]

ಅಂಟುವಕ್ಕು (ನಾ). ಅಂಟನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಹಚ್ಚುವ ಕಪ್ಪು, —ಕಾಡಿಗೆ; ರಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಇಡುವ ಬೊಟ್ಟು: ಮಡದಿಯರೆಲ್ಲಂ ಪೊತ್ತಿಸಿ ತಡೆಯದೆ ಕೈಮುಗಿದು ನೆನೆದು ಮನೆದೇವತೆಯಂ ಕುಡಿವೆರಳೊಳಂಟುವಕ್ಕೆಂದಿಡುವರ್ ಬಾಳರ್ಗೆಯಾ ಸೊಡರ್ಗುಡಿ ಕಪ್ಪಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೧೮೮). 'ಸೊಡರ್ವಕ್ಕು' ಪರಾ. [ಅಂಟು$_2$ + ಮಕ್ಕು ?]

ಅಂಟುವಲೆ (ನಾ). ಅಂಟನ್ನು ಸವರಿ ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ: ಕವಣೆಯ ಮಿಂಟೆಯ ಪೆಂಟೆಯ ಅಂಟುವಲೆಯ ತಡಿಕೆವಲೆಯ ಬೀಸುಂಬಲೆಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೩–೨೩). [ಅಂಟು$_2$ + ಬಲೆ]

ಅಂಟುವಾಳ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನಸಿ ಉಜ್ಜಿದಾಗ ನೊರೆ ಹೊರಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿ: ಅಂಟುವಾಳದ ಕಾಯಿಗೆ ಬಂಟವಾಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕೇ ? (ಗಾದೆ). ಅರುಟಾಳ ಹೋ. [ಅಂಟು$_2$ + ?]

ಅಂಟುವೇಂಟೆ (ನಾ). ಅಂಟನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಬೇಟೆ. 'ಅಂಟುಜಲವೇಂಟೆ' ಪರಾ.
[ಅಂಟು$_2$ + ಬೇಂಟೆ]

ಅಂಟೆಯ (ನಾ). ಒಂದು ಆಭರಣ: ಹರಳೋಲೆಯಂಟೆಯ ಮೂಗುತಿಗಳ ಹೊನ್ನ ಹರಿವಾಣದೊಳು ತಂದಿಡಲು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೨–೧೭೮). [?]

ಅಂಟೆಳೆ (ನಾ). ನೆಯ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸುವ ನೂಲಿನ ಎಳೆ ; ಕೆಚ್ಚು.
[ಅಂಟು$_1$ + ಎಳೆ$_2$ (< ಎೞೆ$_2$)]

ಅಂಟೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಅತಿ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರು ; ತೀರ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರು: ದ್ವಾರಕಿ ಬಹಿರ್ಭಾಗದೊಳಿಳಿದಾಗ ಕೈವಾರಿಸಿದಳು ಪಟ್ಟಣವ ಅಂಟೊತ್ತಿಕೊಂಡಿದೆ ಸಿರಿವೆತ್ತು ಪೌರೋಪಕಂಠದೆ ಮೆಱೆವ ಸಾಗರವ ದಾಂಟಲಾಶ್ಚರ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದ್ವಿತೀಯ ವೈಕುಂಠವಿದೆಂದಾಡಿದಳು (ಮೋಹತ. ೩೧–೧೩, ೧೪). [ಅಂಟು$_1$ + ಒತ್ತು$_1$]

ಅಂಡ$_1$ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲುಗಾರ; ಸೈನಿಕ (?): ಮಂಡಿಯೊಳೂಱಿ ಬಿಲ್ವಿಡಿದು ಬಾಣವ ಪೂಡಿ ಅಂಡರಾಕರ್ಣಾಯತದಿ ಮಂಡನವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರು ಯಿದಿರಾಂತ[ರ ?] ಖಂಡಿಸೆ ಸ[ಶ]ಸ್ತ್ರಸಂದೋಹ (ಅನಂಚ. ೨೪–೫೦). [?]

ಅಂಡ$_2$ (ನಾ). ೧. ತತ್ತಿ ; ಮೊಟ್ಟೆ. ೨. ಬೀಜ; ವೃಷಣ. ೩. ಬೀಜಕೋಶ ; ವೃಷಣಕೋಶ. ೪. ಕಸ್ತೂರಿಮೃಗದ ಕಸ್ತೂರಿಯಿರುವ ಕೋಶ ; ಮೃಗನಾಭಿ. ೫. ಪುರುಷನ ವೀರ್ಯ ; ರೇತಸ್ಸು ; ಶುಕ್ಲ. ೬. ಶಿವ: "ಮುಷ್ಕಂ, ಅಂಡಂ, ವೃಷಣಃ, ಕೋಶಃ, ಸಂಗ್ರಾಹಃ, ಮುಷ್ಟಿಃ – ಈ ಆಱು ಅಂಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೬–೩೬೯). [ಸಂ.]

ಅಂಡಕ$_1$ (ನಾ). (ಉಕ) "ಹುಂಬ, ವಿಚಾರವಿಲ್ಲದವ, ಕಾಡಾಡಿ" (ಜಾನಕೋ). [?]

ಅಂಡಕ$_2$ (ಗು). (ಉಕ) ಗೊತ್ತಾದ ಒಂದು ಆಕಾರವನ್ನು ಕೊಡದ ; ಸದ್ವಾಮುದ್ದ. 'ಅಂಡಕ ಕಲ್ಲು' ಪರಾ. [?]

ಅಂಡಕ$_3$ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ತತ್ತಿ; ಮೊಟ್ಟೆ. ೨. ಅಂಡ ; ಬೀಜಕೋಶ. ೩. ಅರ್ಧಗೋಳಾಕಾರದ ಮೇಲ್ಛಾವಣಿ; ಗುಮ್ಮಟ. [ಸಂ.]

ಅಂಡಕಕಲ್ಲು (ನಾ). (ಉಕ) ಕೆತ್ತಿ ಆಕಾರ ಕೊಡದಿರುವ ಕಲ್ಲು: ಇಮಾರತಿನ ಶೇಷವೊಂದು ಊರಹೊರಗೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಂಡಕಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಉದ್ದಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆಗಳನ್ನು ಅಡ್ಡ ಇಟ್ಟದ್ದಾರೆ (ಕಭಾಗೆ. ೪೭೯); ಯಮಾಯಿಯೆಂಥರೆ ಒಂದು ಅಂಡಕ ಕಲ್ಲು ಇರುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗೆ. ೬೦೯). [ಅಂಡಕ$_2$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್)]

ಅಂಡಕೋಶ (ನಾ). ಬೀಜಕೋಶ ; ವೃಷಣಕೋಶ.
[ಅಂಡ$_3$ + ಕೋಶ]

ಅಂಡಗೆ, ಅಂಡಿಗೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡಮೂಟೆ ; ಪೆಂಟೆ ; ಪೆಂಡೆ ; ಒಂದು ಎತ್ತು ಹೊರಬಲ್ಲಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ (?) : ಈತಂಗೆ ಹನ್ನೆರಡು ಕಟ್ಟರಳೆಯಂ ಹಾಯ್ಕಿ ನೂತು ಕೊಡಲಿ ಎನಲಾಱು ಮಣವಿನಂಡ[ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ಗೆಯ ತಂದೆತ್ತಿಕೊಳ್ಳೆನೆ ನಗುತಲೀ ಸುಟ್ಟಬೂದಿಯಂ ಪೊಱುವರಾರೆನೆ (ಗುರುಚಾ. ೧೪–೫). **ಅಂಡಿಗೆ$_1$**: ೧. ಕೆಲವರು ಕಳ್ಳರು . . . ವರ್ತಕನ ಮನೆಯೊಳಗಿನ ಎಷ್ಟೋ ಅರಳೀ ಅಂಡಿಗೆಗಳನ್ನು ಕದ್ದೊಯ್ದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೦). ೨. ಸುರುಳಿ: ಎರಡೂ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಅತ್ತರಿನ ಅರಳೆ ಅಂಡಿಗೆಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು (ಮುಂಗಾಪು. ೨೩).
[?. ‖ ತೆಲು. ಅಂಡೆಮು ; ಅಂಡಿಯಮು]

ಅಂಡಜ (ನಾ). ೧. ಮೊಟ್ಟೆಯೊಡೆದು ಹುಟ್ಟುವಪ್ರಾಣಿ; ತತ್ತಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಬರುವ ಪ್ರಾಣಿ. ೨. ಹಕ್ಕಿ. ೩. ಹಾವು. ೪. ಮೀನು. ೫. ಹಲ್ಲಿ. ೬. ಬ್ರಹ್ಮ; ಚತುರ್ಮುಖ. [ಸಂ.]

ಅಂಡಜತುರಂಗ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಯನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವವನು ; ಪಕ್ಷಿವಾಹನ ; ವಿಷ್ಣು. [ಅಂಡಜ + ತುರಂಗ]

ಅಂಡಜಧ್ವಜ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಯನ್ನು, ಎಂದರೆ ಗರುಡನನ್ನು, ಧ್ವಜದಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿರುವವನು ; ವಿಷ್ಣು. [ಅಂಡಜ + ಧ್ವಜ]

ಅಂಡಜಪ್ರಧಾನ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗಳ ಒಡೆಯ ; ಗರುಡ.
[ಅಂಡಜ + ಪ್ರಧಾನ]

ಅಂಡಜಾಧಿಪ (ನಾ). ೧. ಸರ್ಪರಾಜ. ೨. ಗರುಡ.
[ಅಂಡಜ + ಅಧಿಪ]

ಅಂಡಜಾಧಿಪಕುಂಡಲ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಕಿವಿಯ ಆಭರಣವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವವನು ; ಶಿವ : ಖಂಡೆಯವನುಱೆ ಝುಳಪಿಸುತ್ತಂ ಮಂಡೆಯಂ ಹೊಡೆದೆಡೆಯೊಳಾಕ್ಷಣವಂಡಜಾಧಿಪಕುಂಡಲಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮಾಗಿರ್ದು (ಬಸವು. ೨೭–೫೫). [ಅಂಡಜಾಧಿಪ + ಕುಂಡಲ]

ಅಂಡರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಆಟದ ಹೆಸರು (?) : ಸಂಜೆಯಲ್ಲಿ ಹುಡುಗಿಯರು ಬಣ್ಣದ ಉಡಿಗೆ ತೊಡಿಗೆಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತರಾಗಿ ಎಂಟು ಕಾಲಿನ ದೀವಿಗೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಗುಂಪು ಗುಂಪಾಗಿ ಮನೆಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ "ಅಂಡರಿಕೇ ಪಂಡರಿಕೇ ಎಂಟು ಕಾಲ್ದೀವಿಗೇ ಎಣ್ಣೇ ಬಿಡೇ" ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹಾಡುತ್ತ (ಸುವಸಂ. ೩೩). 'ಅಂಟಿಗೆ ಪಂಟಿಗೆ' ಪರಾ. [?]

ಅಂಡಲಿ 'ಅಂಡಲೆ₁' ನೋ.

ಅಂಡಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂಸಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಾಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು : ದಂಡಿಸದಿರು ಎನ್ನ ಅಂಡಲಿಸಲು ಬೇಡ ಗಂಡನೊಡನೆ ನುಡಿದು (ಪುರಂದ. ೩–೧೩೦–೧೪). [ಅಂಡಲೆ₁ + -ಇಸು₃]

ಅಂಡಲೆ₁, ಅಂಡಲಿ, ಅಂಡೊಲಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ಪೀಡಿಸು; ಕಾಡು ; ಹಿಂಸೆಮಾಡು : "ಅಂಡಲೆ–ಆಸನ್ನಪೀಡನೇ" (ಶಮಧಾ) ; ನನೆಗಣೆಯಿಂ ಜಗತ್ತ್ರಯಮನಂಡಲೆದಂಗಭವಂಗೆ ಭಂಗಮಂ ಜನಿಯಿಸಿದ್ಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೫) ; ನಿಮ್ಮ ನೆನಹ ಮತಿ ಮಱೆದಿರ್ದೊಡೆ ಪಾಪ ತನುವ ನಂಡಲೆವುದ ಮಾಣ್ಬುದೆ (ಬಸವ. ೧೭೮) ; ಎಱಗದ ಗಂಡಮಂಡಳಿಯ ನಂಡಲೆದಾಳ್ದನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ತಂಡೆಜಗಿಪಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೩೮–೨೮ ; 1174) ; ದನುಜಂ ಹರೀಂದ್ರಾದಿಗಳನಂಡಲೆದೊಡಳ್ಕಿ ತದ್ದೇವನಿಕರಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧–೧೫೫) ; ಹಲವು ಪರಿಯಲಿ ಯಿವರವಳನಂಡಲೆದು ಭೀಮುಗೆ ಹೇಳಿಸಿದಳಾ ಫಲುಗುಣನ ಕೈಯಿಂದ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೦–೨೨) ; ಮಲೆವ ದೈತ್ಯರ ಗಂಡ ದಾಸೋತ್ತಮರನಂಡಲೆವ ದುಷ್ಕೃತಂಗಳ ಗಂಡ ಕೊಲ ಲೊಡರ್ಚುವ ಮಿತ್ತುವಿನ ಗಂಡನ ಪಾದಜಲರುಹಯುಗವ ನೋಡಿದರು (ಮೋಹತ. ೪೨–೩೯). ೨. ಜರೆ; ತಿರಸ್ಕರಿಸು : ನೆಲದೊಳು ಪೊಂಗಳ ನೇಕೆ ಪೂಳ್ವರೆನುತುಂ ತಾಂ ಉಬ್ಧರಂ ಮಾಣದಂಡಲೆಯುತ್ತಿರ್ಪ ವಿವೇಕಿ ನಾಕಿ . . . ಇಳಾವಿಖ್ಯಾತವಪ್ಪಂತಿರಲ್ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೭೬–೬೦ ; 1165) ; ಕರಂ ಲಾಳನನಾಳಿಮಾಡುವುದು ಪಾಂಡ್ಯನನಂಡಲೆಗುಂ ತೆಲುಂಗ ಭೂಪಾಲನನೇಳಿದಿಕ್ಕೆಯನೆ ಮಾಡುವುದೀ ಕುಱುಗೋಡ ಕೋಟಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೬–೧೪ ; 1176) ; ಷಡ್ದರ್ಶನಾದಿಗಳನಂಡಲೆದು ವರ್ತಿಸುವಂ ಗಡಾ (ಪದ್ಮರಾ. ೯–೭). ೩. ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು ; ಕ್ಲೇಶಪಡು : ಪುಂಡರೀಕೋದ್ಭವನ ಶಿರವನು ತುಂಡಿಸಿದ ಖಂಡಪರಶುವು ರುದ್ರಭೂಮಿ ಯೊಳಂಡಲೆದು ತಿರುಗುವನು (ಹಭಸಾ. ೭೨) ; ದಂಡಿಸಿಹಳುಪವಾಸದಲಿ ಮನಮಂಡಲೆದುದಾ ಸತಿಗಿನಿಯನನು ಕಂಡು ಹೇಳುವವರಾರೆನುತ ಮಱುಗುವಳು (ನಳಚ. ೭–೩೬) ; ಕಂಡಿರೇ ಹಸ್ತಿನಪುರವ ಮಾರ್ತಾಂಡನಿಲ್ಲದ ದಿನಪ[ದ] ತೆಱದೊಳಗಂಡಲೆಯುತಿದೆ (ತಿಮ್ಮಸ್ತ್ರೀ. ೨–೧೪). ೪. ಅಲೆದಾಡು : ದಿಕ್ಕುದೆಸೆಯಿಲ್ಲದೆ ಅಂಡಲೆಯುವ ಅನಾಥ ಜೀವದಂತೆ ರೈಲು ಧಾವಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಪಸ. ೧) ; ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಜಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಇಡಿ ದಿನವನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಚೇರಿ–ಕಟ್ಟೆಗಳಲ್ಲಿ ನೌಕರಿಗಾಗಿ ಅಂಡಲೆಯುವವರು! (ಮೋಜೀವ.೪). ೫. ವ್ಯಾಪಿಸು; ಕವಿ : ಕೆಂಧೂಳಿರದೆ ನಭಕುಪ್ಪರಿಸಿ ರವಿಮಂಡಲವನಂಡಲೆಯೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬–೬೨) ; ತತ್ಪ್ರಭೆ ಗಗನಮಂಡಲವನಂಡಲೆಯಲು (ನಂದಿಮಾ. ೧೦–೩೩). ೬. ಬಲಾತ್ಕಾರ ಮಾಡು ; ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡು : ಭಂಡ ಬಂದಾಲಯದ ಕದಗಳನಂಡಲೆದು ನೂಕಲ್ಕದಂ ಗುರು ಕಂಡದರ ಭೇದವ ಮನಃಪರಿಯಾಯಮುಂ ತಿಳಿದು (ಶಂಕದಾ. ೧೩–೬೬). ೭. ಹಿಂದೆಗೆ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು : ನಸು ನಸು ನಾಣ್ಬು ತೊಂದಿಸಿಸು ಬಾಗಿದ ನುಣ್ಮೊಗಮೊಂದು ಪಕ್ಕದೊಳ್ ಮಸಗಿ ಮುಲರ್ದು ಮಾರ್ಪೊಳೆದು ಬೆಂಗಱಿ ನೂಂಕಿ ಕಡಂಗಿ ಕೊಂಕುವಾ ಪೊಸವಗೆ ನೋಟ ಮಂಡಲೆವ ಮೆಯ್ ನೆಲನಂ ಬರೆವೋಜೆಯೊಪ್ಪದೊಳ್ ಪೊಸಸಿರಿಯೊಂದಿ ನಿಂದಳಿದಿರೊಳ್ ಚಿಕದೇವನೃಪಾಲಚಂದ್ರನಾ (ಅಪ್ರತಿ. ೧–೪೭) ; ಪಂದಿಯೊಂದು ಡುಱುಕೆಂದೊಡೆ ಸಿಂಗಮಂಡಲೆವುದೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೫–೨೩). ೮. ಹೊಡೆ ; ಕೆಡಹು : "ಅಂಡಲೆದುದು . . . ಪ್ರತಿಹತಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೫–೨೯೬). **ಅಂಡಲಿ** : ೧. ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಸಾಮನ್ತಾಧಿಪತಿ ಮಹಾಸಾಮನ್ತ ಗಸಣಿ ದೊಡ್ಡಂಕಬಡಿವ ಜಗವನಣ್ಡಲಿ[ಲೆ?]ವ ಸಿತಗರ ಗಂಡ ಸಾಮನ್ತ ಬಿಟ್ಟದೇವನು (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೯೮–೧೪ ; 1170).

ಅಂಡೊಲಿ : ೧. ಮಂಡೆಬಾಗಿ ನಿತ್ಯ ನಡುವಲ್ಲಿ ಓಡುವಲ್ಲಿ ಅಂಡುಗೊಂಡಿದಲ್ಲಿ ಆಲಿಸಿ ಕೇಳುವಲ್ಲಿ ಅಂಡೊಲಿಯದೆ ಸುಮ್ಮನಿಹದಲ್ಲಿ (ವಿಸಾಸು. ೪೩–೧). [ಅಂಡು₂ + ಅಲೆ₁]

ಅಂಡಲೆ₂ (ನಾ). ೧. ಕೋಟಲೆ ; ಹಿಂಸೆ ; ಕಾಟ : ಪರನೃಪರ ಭಯವಿಲ್ಲ ಸಾಲದಂಡಲೆಯಿಲ್ಲ (ಹಚಕಾ. ೩–೭೮) ; ನೃಪತಿ ಚಂಡಪರಾಕ್ರಮ ನಿವನ ಕೊಲಿಸಿ ಪಗೆಯಂಡಲೆಗೊಳಗಾಗದಿರನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೬–೯೯) ; ಹೆಂಡಿರುಗಳ ಬಿಟ್ಟೋಡಿದವರ ಶಿಶುತಂಡವನೀಡಾಡಿದವರ ಗಂಡನ ಬಿಟ್ಟು ಬಾಯ್ಬಿಡುತ್ತೈದಿದ ಹೆಂಗಳಂಡಲೆಗಳನೇವೇಳ್ವೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೧–೫೨) ; ವರಂಗಲ್ಲಿನ ವಜೀರನ ಅಂಡಲೆ ಮಿತಿಮೀರಿ ಹೋಗಿರುವುದರಿಂದ (ವಿಜಸಾ. ೩–೧೩). ೨. ಚಿಂತೆ : ಎಲೆ ನೃಪತಿ ಭೂಮಂಡಲದ ಸಕಲ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಂ ಪಾಲಿಸುವ ನಿನ್ನ ಸಂತಸದೇಳ್ಗೆಗೆ ಖಂಡನಂ ಮಾಳ್ಪುದಾನನದಿರವು ಸಾಕು ಮನದಂಡಲೆಯನೊರೆಯೆನಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೧೫). [< ಅಂಡಲೆ₁]

ಅಂಡಲೆತ (ನಾ). ಅಲೆದಾಟ ; ಕ್ಲೇಶ ; ಕೋಟಲೆ : ತಂಡುಲದ ಹಿಡಿಯೊಂದು ತುಂಡುಬಟ್ಟೆಯದೊಂದು ಅಂಡಲೆತವಿದಕೇನೊ ಮಂಕುತಿಮ್ಮ (ಮಂಕುಕ. ೨೦). [ಅಂಡಲೆ₁ + -ತ₂]

ಅಂಡಲೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ತೊಂದರೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗು; ಹಿಂಸೆಪಡು; ಕೋಟಲೆಗೊಳ್ಳು; ಅಲೆದಾಡು : ಪರದಾರಾಸಕ್ತನಿಂದಂಡಲೆವಡೆದುದು ತಾನೆಂದು ಕೈಲಾಸಧಾತ್ರೀಧರಮುಂ ನಿತ್ಯಂ ನಗುತ್ತಿರ್ದಪುದೆನೆ . . . ಉತ್ತುಂಗದೇವಾಯತನವಿತತಿ ರಾರಾಜಿಸುತ್ತಿರ್ಪುದೆತ್ತಂ (ಕುಸುಮಾ. ೨–೮೬) ; ಅಂಡಲೆವಡೆದು ಬಂದಬಲೆ ತಾ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡಾಕ್ಷಣವೆ ತಕ್ಕೈಸಿ ಮುಂಡಾಡಲಿವರ ಪರಿತೋಷ ಪೂರ್ವದಿಙ್ಮಂಡಲವನು ರಾಗಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೨೯–೫೮). [ಅಂಡಲೆ₂ + ಪಡೆ₁]

ಅಂಡವಾತ (ನಾ). ವೃಷಣವು ಬಾತುಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ರೋಗ : ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಮುರುಟಯನ್ನೂ ಹಿಡಿಹಿಡಿಕೆಯನ್ನೂ ಅಂಬಿಲದಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಪೂಸಲು ಅಂಡವಾತ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೮೦). [ಅಂಡ₁ + ವಾತ]

ಅಂಡವಾಯು (ನಾ). = ಅಂಡವಾತ. [ಅಂಡ₁ + ವಾಯು]

ಅಂಡವೃದ್ಧಿ (ನಾ). = ಅಂಡವಾತ. [ಅಂಡ₁ + ವೃದ್ಧಿ]

ಅಂಡಾಶಯ (ನಾ). ವೃಷಣದ ಚೀಲ; ಅಂಡಕೋಶ; ಬೀಜಕೋಶ. [ಅಂಡ₁ + ಆಶಯ]

ಅಂಡಿ₁ (ನಾ). ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ (?) : ಕೆಂಡವನೆ ನೋಡಿ ಶಿಶು ಭಯಬೀಳದಲೆ ಅಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಪೋಗಿ ತುಡುಕುವಂತೆ ಉದ್ದಂಡ ಭವದಲ್ಲಿ ಭವಣಿಗಳಟ್ಟಿದರು ಕೆಂಡಕ್ಕೆ ಸಣ್ಣವನು ಭಯಬೀಳದಂತಿರೊ ಹಿಂಡುದೈವದ ಗಂಡ (ವಿಸಾಸು. ೧೫–೨). [< ಅಂಡು₁]

ಅಂಡಿ₂ (ನಾ). ಬೇರು ; ಮೂಲ : 'ಅಂಡಿಗಾಣಿಸು' ಪರಾ. ಅಂಡೀಕೀಳು = ೧. ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ ಮಾಡು ; ಧ್ವಂಸ ಮಾಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಆಸರೆಗೆಡಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಂಡಿಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೇರು ಗೋಚರವಾಗು; ಬುಡ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸು: ಕಂಡು ಕಾಂತನ ಕಾಲಿಗೆಱಗಲಾತಂ ತನ್ನ ಮೊಂಡಗೈಯಿಂದೆತ್ತಿ ಮೊಗವ ನೋಡುತ ಮೂಗನಂಡಿಗಾಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ನಿ]ಸಿ ಕೊಯ್ದುದೇಕೆನಲು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೫–೧೧). [ಅಂಡಿ$_2$ + ಕಾಣಿಸು]

ಅಂಡಿಗೆ$_1$ 'ಅಂಡಗೆ' ನೋ.

ಅಂಡಿಗೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶಿವಾಚಾರ ಸಂಪನ್ನ ದ್ಯಾವಾಪೃಥ್ವೀ ಮಹಾಮಹತ್ತಿನೊಳಗಾದ ಅಣ್ಡಿಗೇಲೂ ನಮ್ಮ ಮಾವಾಜಿ ರೇವಣ್ಣ ವಡೇರು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೬೨–೧೦; 1635). [?]

ಅಂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಹೋಗು; ಸಮೀಪಿಸು; ಸೇರು: ನೆರೆದೊಡಟ್ಟುವ ಹೊಕ್ಕೊಡಂಡಿಸುವ ಮುರಿದೊಡಂ ಮುರಿವ ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟೊಡುಬ್ಬೇಳ್ವ (ಸೋಮಚ. ೩–೧೧); ಶರವಿಬ್ಬಗಿಯ ಮಾಡಿತು ಮುಂದುವರಿದಂಡಿಸಿದ ಸೂಕರನ (ತೊರರಾ. ೩–೩–೨೧); ಗಂಡೆದ್ದು ಕಾದಿತಾದೊಡೆ ಮಸ್ತಕಕೆ ಪೊಯಿಚೆಂಡಿನಂದದಿ ಪುಟನೆಗೆದು ಅಂಡಿಸಿತಾದೊಡೆ ನಾನದ ನೆಳೆತಹೆ ಸೊಂಡಿಲ ಕೈಸುತ್ತಿಕೊಂಡು (ನಾಗಕು. ೭–೩೩); ಕಂಡುದ ಪೇಳಿರ್ಪೆಯೆಂದನವರು ಪೇಳಲಂಡಿಸುತಿದ್ದರಂತದನು (ಭರಚ. ೪೩–೯೭); ಕಂಡು ಶಾಕಿನಿನಿವಹವನಿತರೊಳಂಡಿಸದೆ ತಮತಮಗೆ ಕವಿದವು (ಅಂಬಿಕಾ. ೨೭–೫೩). ೨. ಕುಳಿತುಕೊ; ಆಶ್ರಯ ಹೊಂದು: ಪೆಂಡಿರ ಪಿಡಿದನ ನಿದಿರ್ಗೊಂಡು ಕೊಲಲಣ್ಮದಂಡಿಸಿ ಮಱೆಯೊಳು ಕೊಲುವ ಭಂಡು ಬೇಡೆನಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೫–೪೮); ತೊಲಗದಿಡುಕಿನೊಳಂಡಿಸಿದರಾಗಳೇ ಕೆಲರ್ ತಳಿಗಳೊಳ್ ಪೊಕ್ಕು ಮೈಗರೆದರಾಗಳೆ ಕೆಲರ್ (ಚಬಪು. ೪೨–೨೭); ಪಾಳ್ದೆನೆಯೊಳಂಡಿಸಿದ ಗಿಳಿವಿಂಡನಬಲೆಯರ್ ಕಾಲ್ದೆಗೆಯಲಾರ್ದು ಕೈಪಱಿ ಗುಟ್ಟುವಂಡಲೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೭). ೩. ಒದಗು; ಉಂಟಾಗು; ಸಂಭವಿಸು: ಕಂಡು ಕೇಳಿದುದಿಲ್ಲವೀ ಭೂಮಂಡಲದೊಳಪಜಯವು ನಿಮಗಿಂದಂಡಿಸಿತು ಹರಿಯನ್ನು ಮರೆದುದರಿಂದ (ಅರ್ಚಾವಿ. ೭–೪೬). ೪. ಹಿಂದೆಗೆ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು: ನುಡಿದ ಮಾತಿಂಗೆ ಕೊಱತೆಯೆಂದು ಮನ ಮಾಡಿ ತನು ಅಂಡಿಸಲೇತಕ್ಕೆ ಹಾವಿನ ಹೇಳಿಗೆಯ ತೆಗೆದ ಕೋಡಗದಂತೆ ಮಾತಾಡಲೇಕೆ ಮತ್ತುಡುಗಲೇಕೆ (ನಗಮಾ. ೧೪). **ಅಂಡಂಡಿಸು** = ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಮುತ್ತು: ದಂಡಿಸಿ ದಳ್ಳಿಸಿ ಹಿಂಡಿ ಹಿಪ್ಪೆಯ ಮಾಡಿ ಬಂಡುಗೆಡಿಸಿ ಬಾಯ ಬಿಡಿಸಿ ಅಂಡಂಡಿಸಿ ಯಿರ್ಪರವನೀ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಕೊಂಡು ಕೊನೆವುದೆನ್ನ ರಂಗ (ಶತಸಾಂ. ೧೫–೮೭). [ಅಂಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಂಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಹೋಗು; ಸೇರು; ಕೂಡು: ತೊಂಡಿನಟ್ಟಳಿ ಕುಚಿತ್ತದ ಕೊತ್ತಳಂ ಸಟಿಯೊಳಂಡಿದಾಳ್ವೇರಿ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೪೫–೮); ಮಂಡಲೇಶ್ವರ ಕೇಳ್ ಜಯಂತಿಪುರಮುಂಟಲ್ಲಿ ಚಂಡತರ ಬ್ರಹ್ಮ ರಾಕ್ಷಸನೊಂದು ಬಂದು ಮೆಯ್ಯಂಡಿಹುದು ತತ್ಪುರದ ಸರ್ವಜ್ಞನೆಂಬ ವಿಪ್ರಾತ್ಮಜನನನುದಿನದೊಳು (ಚಬಪು. ೫೨–೫೨). ೨. ಅಡಗು (ಕರಾ). [**ದೇ.** ~ ಅಂಟು$_1$. ‖ **ತಮಿ.** ಅಣ್ಡು]

ಅಂಡು$_2$ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ: ಹಳ್ಳದ ಅಂಡಿನಲ್ಲಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಆಶ್ರಯ; ಆಸರೆ: ಅಂಡು ತಪ್ಪಿದ ಮೇಲೆ ಅವನ ಸಂಗಡ ಯಾರು ಮಾತಾಡುತ್ತಾರೆ? (ರೂಢಿ). **ಅಂಡುಮಾಡಿಕೊ** = ಆಶ್ರಯ ಪಡೆದುಕೊ; ಬೆಂಬಲ ಹೊಂದು: ಅರಸಿನ ಅಂಡುಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅತಿ ತಿಪ್ಪಲು ಪಡುತ್ತಾನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಂಡುಗೊಳ್' ಪರಾ. [< ಅಂಡು$_1$]

ಅಂಡು$_3$ (ನಾ). ೧. ನಿತಂಬ; ಕುಂಡಿ; ಪಿರ್ರೆ: ಜಲವ ಕಾಣದ ಗೋದನಂತೆ ತೋಡುತ್ತ ಗಱಿಯ ಹಿಡಿದ ಅಂಡಿನಂತೆ ಹಿಡಿದೊಡವೆಯ ಬಿಡಲಾಱದೆ ಬೇವುತ್ತ ಆಡಿವಜ್ಜೆಯ ಮೆಟ್ಟ ಬಿಡಲಾಱದೆ (ದಾಸೋಸಂ. ೩೧); ಆರ ಮನೆಗೆದುರಾಗಿ ಅಂಡುತಿರುಗಿಸಿ ಬಗ್ಗಿ ಗೋಪುರದ ಕೊಟ್ಟಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡನು (ಕಥಾಮಂ. ೯೯). ೨. ಯೋನಿಪ್ರದೇಶ. ೩. (ಪಾತ್ರೆಯ) ತಳ; ಅಡಿ; ಕೆಳಭಾಗ. ℙ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಶಿಷ್ಟ ಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲ. **ಅಂಡಿಗೆ ಆನಿಸಿಕೊಂಡು ಬಾ** = ೧. ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯವಾಗಿರು; ೨. ಕಾಲಾವಕಾಶ ಕೊಡದೆ ಇರು (ಉಕ). **ಅಂಡು ತಿರುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು** = ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು; ಮಾತಿಗೆ ಬೆಲೆ ಕೊಡದಿರು. [**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅಣ್ಡು; **ತುಳು.** ಅಂಡು]

ಅಂಡು$_4$ (ನಾ). ವೃಷಣ (ಕಿ). [**ಸಂ.** ಅಂಡ]

ಅಂಡುಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಂಡುಗಚ್ಚೆ (ನಾ). ಉಟ್ಟ ಧೋತರವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕಚ್ಚೆ (ಕರಾ): ಭಟ್ಟರು ಅಂಡುಗಚ್ಚೆ ಹಾಕಿ ಮುಂಡಾಸು ಸುತ್ತಿ ಹೊರಟರು (ರೂಢಿ). [ಅಂಡು$_3$ + ಕಚ್ಚೆ]

ಅಂಡುಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮೊಳೆಊರಾ ಮಣಿಯಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ನಾವಳ್ಳಿಯರುಂ ಅಣ್ಡುಗಿಯಾ ಗಾಮಿಗರುಂ ನೀರಿಲ್ಲಿಯಾ ಸಿನ್ದೆಱಗಾಮಿಗರುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪–೧೦; 685) [?]

ಅಂಡುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಮೀಪಿಸು; ಹತ್ತಿರ ಹೋಗು; ಹೋಗಿ ಸೇರು: ಮತ್ತೊರ್ವಳತಿಸಂಭ್ರಮತ್ವರಿತದಿಂ ಮೇಖಳಾಕಳಿತ ರುಚಿರ ಲುಳಿತಾಧರಪಲ್ಲವೆ ನೋೞ್ಪ ದಂಡುಗಳೊಳಂಡುಗೊಂಡು ಸೊರ್ಕಿದಾನೆ ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೬ ವ); ಗಿರಿಯ ಸರಿಯನಾಸಲ್ಕೆ ಸಾರ್ದಂಡುಗೊಂಡಿರ್ದಿಳೆ ಕಂಪಂಗೊಳ್ವಿನಂ ಗರ್ಜಿಸಿದುದು ಮುಳಿದಾಭೀಳ ದೇಹಂ ವರಾಹಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೧೩೮); ಟೊಣೆದವರೆಚ್ಚ ಕೂರ್ಗಣೆಗಳಂ ಮಿಗೆ ಮುತ್ತಿದ ಜಾಯಿಲಂಗಳಂ ಕ್ಷಣದೊಳಿದಿರ್ಚಿ ತುಂಡಿಸಿ ಕಱುತ್ತಿಱಿವಿಟ್ಟಿಯನಂಡುಗೊಂಡು ಬಿನ್ನಣದೆ ಬಿದಿರ್ಚಿ . . . ಎಕ್ಕಲನುರ್ಬುತೆ ಸೀಳ್ದು ದಾರ್ಪಿನಿಂ (ಶಬಶಂ. ೪–೧೦). ೨. ಆಶ್ರಯಿಸು: ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ತುಱುಗಿ ಪರ್ವಿದ ಜಕೊಪ್ಪವನಿರದಂಡುಗೊಂಡು ಪಂದಿಯ ಬಱಿಯೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೦೩); ದಂತಿ ಕಾಡೊಳ್ ಪೊಕ್ಕಂತೆ ಹೆಜಮೆಟ್ಟಿ ನಡೆನಡೆದು ಹೆಮ್ಮೆಳೆಯನಂಡುಗೊಂಡು ಗರ್ಜಿಸುತುಂ (ನಂಬಿರ. ೧೮–೧೫). ೩. ಕೈಸಾಗದೆ ಕುಳಿತುಬಿಡು: ಕಂಡುದಿವರನು ರಾಯಮೋಹರವಂಡುಗೊಂಡುದು [ಪಾಠಾಂ. ಡರೆ] ಭೊರೆಗಳಿದು ಕೋದಂಡರುದ್ರನ ರಣ ಕಣಾ ತಾವೇನ ನೊದಗುವರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೨೩); ಭೀಮನ ಗಂಡುಗೆಡಿಸುವರಿಲ್ಲ ಕೌರವದಳದ ಸುಭಟರಲಿ ಅಂಡುಗೊಂಡುದು[ಪಾಠಾಂ. ಡರು] ಬಿರುದುಗಿರುದಿನ ಗಂಡರಕಟ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦–೧೮). [ಅಂಡು$_2$ + ಕೊಳ್]

ಅಂಡುಗೋಡೆ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಆಸರೆಯಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ಗೋಡೆ; ಈಡುಗೋಡೆ; ಒತ್ತುಗೋಡೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಡು$_1$ + ಗೋಡೆ]

ಅಂಡೆ$_1$ (ನಾ). ಸಾಮೀಪ್ಯ; ಹತ್ತಿರ; ನೆರೆ; ಪಕ್ಕ: ಆವನು ಬೀಳುವಾಗ ಹೇಗೆ ಬಿದ್ದ? ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ಬಿದ್ದನೋ? ಹಗೆಯಂಡೆಗೆ ಬಿದ್ದನೊ? (ಆರ್ಯಕ. ೬೯); ಮನೆಯ ಅಂಡೆಯಲ್ಲಿರುವುದು ಮಡದಿಯರಿಗೆ ಒಳ್ಳೇದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಂಡು$_1$. ‖ **ತಮಿ.** ಅಣ್ಡೈ; **ತೆಲು.** ಅಂಡ]

ಅಂಡೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಟೊಳ್ಳಾದ ಬೊಂಬಿನಿಂದ ಅಥವಾ ಲೋಹದಿಂದ ಮಾಡಿದ, ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಹಿಡಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಉದ್ದವಾದ ಪಾತ್ರೆ: ಬಿದಿರಿನ ಅಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಮಜ್ಜಿಗೆ ಕಡೆಯುತ್ತಾರೆ; ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಹಾಕಿಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಬಿದಿರಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಜೀರ್ಕೊಳವೆ(?): ನಳನಳಿಪ ವಿಟರ ಭಾವವನೆಸುವ ಕೇಣದಿಂ ಬಿದಿರಂಡೆ ಕೊಂಬು ಪೊಸಸಿಪ್ಪು ನಾಳಿಗಳೆಸೆಯೆ ಪದೆಗೊರಳ ಪದ್ಮವದನೆಯರ ಹರಿಬಂ ಮಸೆಯೆ (ಬಾಣರ. ೧೪೨–೩); ಕಡುಪಿಂ ಬಂದೊರ್ಬಳಾರ್ಪಿಂ ಕುಳಿರ್ವ ಜಲವನಾರ್ದಂಡೆಯಿಂ ಪೊಯ್ಯಲ್ (ದಶಕು. ೧೧–೮೪); ರತ್ನದಾ ಚೆಂಬೊನ್ನಿನಂಡೆಗಳ ತುಂಬಿ ಪರಿಮಳಮಿಶ್ರದಂಬುಗಳ . . . ಅಬಲೆಯರು ಮುಂಬರಿದು ಚೆಲ್ಲು

ವಲ್ಲಿ (ಭಾವಚಿಂ. ೪–೨೪). 'ಬಿದಿರಂಡೆ', 'ಹೊನ್ನಂಡೆ' ಪರಾ. ೩. (ಮೂಗಿನ) ಹೊಳ್ಳೆ: ಪಸುರ್ವಾಯದ ತಣ್ಪಾಜದ ಮೆಲ್ಪುಗುಂದದ ಮರುಗದ ದವನದ ಪೊಸಗಂಪಂ ಪತ್ತಿಸಿ ಪೋಪ ಬರ್ಪ ಬಟ್ಟೆಗರ ಮೂಗಿನಂಡೆಯೊಳ್ ತುಱುಕುವ ಬನಗಾಳಿಯಂ ಬೞಿಗೊಂಡು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೧–೮). ೪. ಊದುಕೊಳವೆ (ಕರಾ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಣ್ಡೈ; ತುಳು. ಅಂಡೆ]

ಅಂಡೆ$_3$ (ನಾ). ರಾಶಿ; ಸಮೂಹ; ಕಣಜ: ಬರಲು ದುರ್ಭಿಕ್ಷ ಭೂಸುರರೈದಿಯಾತನೊಪ್ಪಿರುವ ಮಂದಿರವ ಸಾರಿದರು ಕಂಡಾಗ ದ್ವಿಜರ ಮೇಲಣ ಕರುಣದೆ ಮುನಿ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನ ಭಜಿಸಿ ಕೊಂಡಾ ಯವೆಯ ಬೀಜವ ಬಿತ್ತಿ ಧಾನ್ಯದಂಡೆಯೊಳವರ ರಕ್ಷಿಸಿದ (ಕಂನವಿ. ೫–೧೩). [?]

ಅಂಡೆಬಿದಿರು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಿದಿರು; ಅಂಡೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಟೊಳ್ಳಾಗಿ ದಪ್ಪನಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಬಿದಿರು: ಅಂಡೆಬಿದಿರು (ಮೈಔಗಿ. ೧೧–೧೯೨).

[ಅಂಡೆ$_2$ + ಬಿದಿರು$_2$ (< ಬಿದಿರ್$_2$)]

ಅಂಡೆಹರಳು (ನಾ). ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲು (ಉಕ).

[ಅಂಡೆ$_1$? + ಹರಳು (< ಪರಲ್)]

ಅಂಡೈಸು (ಕ್ರಿ). ಸೇರು; ನಿಲ್ಲು; ನೆಲಸು: ಮೇಲಿಕ್ಕಿದ ನಾಯಂ ಕಂಡು ಬೆಂಬತ್ತುವ ಬಿರುದಿನ ಜಂಘಾಳರಂ ಮಿಕ್ಕು ಪೆರ್ವಳ್ಳದಿಱುಂಬಂ ಪೊಕ್ಕು ನಾನಲ್ಗೆಸಱ ಹೊನಲೊಳಂಡೈಸಿ ನಿಂದಿರ್ದುದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೦೮). [ಅಂಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಂಡೊಲಿ 'ಅಂಡಲೆ' ನೋ.

ಅಂತ$_1$ 'ಅಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಅಂತ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆ; ತುದಿ; ಮೇರೆ; ಅವಧಿ. ೨. ಅಂಚು; ಅರುಗು. ೩. ಮುಗಿವು; ತೀರುಗಡೆ. ೪. ಕೊನೆಗಾಲ; ಸಾವು; ನಾಶ. ೫. ಕೀಳು; ಹೀನ. ೬. ತುಂಬ ಕಿರಿಯ. ೭. ನಿರ್ಣಯ; ನಿಶ್ಚಯ. ೮. ಶೇಷ; ಉಳಿಕೆ. ೯. ವಿಭಾಗ. ೧೦. ಸಮೀಪ; ಹತ್ತಿರ. ೧೧. [ವ್ಯಾಕ] ಶಬ್ದದ ಕಡೆಯ ಭಾಗ; ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ಶಬ್ದ. ೧೨. ಒಳಗು; ಒಳಭಾಗ. ೧೩. ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ. ೧೪. ಧರ್ಮ. ೧೫. ಸತ್ತ್ವ. ೧೬. ಇಂದ್ರ. ೧೭. ಕರ್ಮ: "ಧರ್ಮ ಸಮೀಪ ಸತ್ವಮೊಳಗುಂ ಕಡೆ ಜೀರ್ಣ ಪದಾರ್ಥ ವಾಸವಂ ಕರ್ಮಮಿವಂತ ಮಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೮೯). [ಸಂ.]

ಅಂತಃಕರಣ (ನಾ). ೧. (ಶರೀರದ) ಒಳಗಿನ ಇಂದ್ರಿಯ; ಮನಸ್ಸು. ೨. ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿ. ೩. ದಯೆ; ಕನಿಕರ: ನಮ್ಮ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ನನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ ಅಂತಃಕರಣವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಅಂತಃಕರಣಪಡು** = ಕನಿಕರಪಡು; ದಯೆ ತೋರಿಸು: ಈಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಓದಿ ಪ್ಯಾಸು ಮಾಡಿದ ಹುಡುಗಿಯರು ಸಿಕ್ಕುತ್ತಾರೆ. ಹಾರ್ಮೋನಿಯಂ ಕಲಿತವರು ವೀಣೆ ಕಲಿತವರು ಸಿಕ್ಕುತ್ತಾರೆ. ಅಂತಃಕರಣಪಡುವ ಹುಡುಗಿಯರು ಸಿಕ್ಕುವುದು ಕಷ್ಟ (ಶ್ರೀಕಥೆ. ೭೩). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಕರಣ)]

ಅಂತಃಕರಣಗೇಡಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದ, —ಕನಿಕರವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಇಂಥಾ ಅಂತಃಕರಣಗೇಡಿ ಹೆಂಗಸು ಹುಡುಗರನೇನು ನೋಡಿಕೊಂಡೀತು! (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೭೦).

[ಅಂತಃಕರಣ + ಕೇಡು + –ಇ$_2$]

ಅಂತಃಕರಣಜೀವಿ (ನಾ). ಕರುಣಾಳು; ದಯಾಶೀಲವ್ಯಕ್ತಿ: ಅಂತಃಕರಣಜೀವಿಯೂ ಸಹೃದಯೆಯೂ ಆದ ಶಾಂತಲೆಗೆ, ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಆಗ ಅಂದ ಮಾತು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟುಹೋಯಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨).

[ಅಂತಃಕರಣ + ಜೀವಿ]

ಅಂತಃಕರಣಮಲಿನೆ (ನಾ). ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವಳು; ಮನಸ್ಸು ಅಶುದ್ಧವಾದವಳು: ಕಾಮಾತುರಿಯರತಿದವಡಿತಿಯರಂತಃಕರಣಮಲಿನೆಯರು (ಬಸಪು. ೪೦–೫೩).

[ಸಂ. ಅಂತಃಕರಣಮಲಿನಾ (ಅಂತಃಕರಣ + ಮಲಿನ + –)]

ಅಂತಃಕರಣಶುದ್ಧ (ಗು). ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ; ನಿರ್ಮಲ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳ: ವಿಶದಕೀರ್ತಿಸ್ಫುರಣನಂತಃಕರಣಶುದ್ಧನು ಸಚ್ಚಿದನುಬದ್ಧ (ಬಸಪು. ೩೮–೨). [ಅಂತಃಕರಣ + ಶುದ್ಧ]

ಅಂತಃಕರಣಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ಮನಶ್ಶುದ್ಧಿ: ಚರಣವದನಕ್ಷಾಲನಾಂತಃಕರಣಶುದ್ಧಿಯಲಾಚಮನವಿಸ್ತರಣದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೩–೪೨).

[ಅಂತಃಕರಣ + ಶುದ್ಧಿ]

ಅಂತಃಕರಣಿ (ನಾ). ದಯೆಯುಳ್ಳವನು. [ಸಂ. ಅಂತಃಕರಣಿನ್]

ಅಂತಃಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಳಕೊಳ್ಳು: ಸಿರಿಯಂ ಮಂದಾರಮಂ ಚಂದ್ರನನಮಲಮಣಿಶ್ರೇಣಿಯಂ ಮಾಣದಂತಃಕರಿಸಿದರ್ಾ ಪೂರ್ಣದುಗ್ಧಾರ್ಣವ ದೊರೆಗೆಣೆವಂದತ್ತು . . . ಆಸ್ಥಾನಗೇಹಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೩).

[ಅಂತಃಕರಣ + –ಇಸು$_3$]

ಅಂತಃಕಲಹ (ನಾ). ಒಳಜಗಳ: ಅಂತಃಕಲಹದಿಂದ ದೇಶವು ಶತ್ರುಗಳ ಪಾಲಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಕಲಹ)]

ಅಂತಃಕಲುಷಚಿತ್ತ (ನಾ). ಕೊಳೆ ತುಂಬಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು: ಅಡಿಯಿಟ್ಟನಂತಃಕಲುಷಚಿತ್ತ ದುರಂತಚಿಂತೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨–೪೨).

[ಸಂ. (ಅಂತಃಕಲುಷ + ಚಿತ್ತ)]

ಅಂತಃಕಲುಷಿತ (ಗು). ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಮಷವುಳ್ಳ: ಅಂತಃಕಲುಷಿತನಂತಶ್ಶಾಂತಂ ಧಮಿತಾರಿಯೆಂಬುದಂ ದೂತಮುಖೋದಂತಂಗಳಿನಱಿವುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೫೬). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಕಲುಷಿತ)]

ಅಂತಃಕಳಂಕ (ಗು). ಒಳಗಿನ ಕೊಳೆಯುಳ್ಳ; ಒಳಗೆ ಕಳಂಕವುಳ್ಳ: ಕಿಡಿಸುಗುಮಂತಃಕಳಂಕನೃಪಮಂಡಲಮಂ ತಡೆಯದೆ ತಮಸ್ಸ್ವಭಾವಂ ಕಿಡಿಸುವವೋಲಱಿದು ರಾಹು ಶಶಿಮಂಡಲಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೪೮).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಕಲಂಕ)]

ಅಂತಃಕೃತ (ಗು). ಒಳಕೊಂಡ: ನಭೋಮಂಡಳದಂತಂತಃಕೃತಭುವನಂ ನಟನಂತೆ ದಿಟಂ ಪ್ರಬಳನಕ್ರಮುಕರಸಮೇತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೪೦).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಕೃತ)]

ಅಂತಃಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ೧. ಒಳಗೆ ನಡೆಯುವ ಕೆಲಸ; ಒಳಗೆಲಸ. ೨. ಒಳಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸ್ವೀಕಾರ: "ಒಳಕೆಯ್ – ಅಂತಃಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಶಮುಧಾ). [ಸಂ. ಅಂತಃಕ್ರಿಯಾ (ಅಂತರ್ + ಕ್ರಿಯಾ)]

ಅಂತಃಪಟ (ನಾ). ಮದುವೆಯ ಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರಿಗೆ ನಡುವೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಿಡಿಯುವ ವಸ್ತ್ರ: ಅಂತಃಪಟ ತಾಗಿ ಬೆಲ್ಲ ಜೀರಿಗೆ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಿತು (ಸುವಸಂ. ೫೪). 'ಅಂತರಪಟ' ಪರಾ.

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಪಟ)]

ಅಂತಃಪಟಲ (ನಾ).= ಅಂತಃಪಟ: ವಧೂವರರನ್ನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆತಂದು ಒಬ್ಬರ ಎದುರಿಗೊಬ್ಬರನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ನಡುವೆ ಕೇಸರೀಬಣ್ಣದ ಅಂತಃಪಟಲವನ್ನು ಹಿಡಿದರು (ಅಂಬಿಕೆ. ೧೮೬). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಪಟಲ)]

ಅಂತಃಪಾತಿ (ಗು). ಒಳಗೆ ಬೀಳುವ: ಉದಕಾಂತಃಪಾತಿವೊಲ್ ಸ್ನೇಹದ ಲವಮೆನಸುಂ ಪರ್ವಿ ಮದ್ಭಾವನೋದ್ಯನ್ಮದದೊಳ್ತೋಱುತ್ತಮಿರ್ದಪ್ಪುದು (ಕಾದಂಉ. ೯೧); ಬಂಧನಪಂಚಕ ಸಂಘಾತಪಂಚಕಮೆಂಬಿವು ತಂತಮ್ಮ ಶರೀರದೊಳ್ ಅಂತಃಪಾತಿಗಳ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೦೦).

[ಸಂ. ಅಂತಃಪಾತಿನ್]

ಅಂತಃಪಾತಿತ್ವ (ನಾ). ಒಳಗೆ ಬೀಳುವುದು: ಪ್ರಮಾಣದ್ವಯಾಂತಃ

ಪಾತಿತ್ವಂ ಉಕ್ತ ಪಂಚವಿಧಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಿರೂಪಿತಮಾದೊಡಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಾದಿಪ್ರಮಾಣಕಲ್ಪನಾನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೩). [ಸಂ.]

ಅಂತಃಪುರ (ನಾ). ೧. ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಏರ್ಪಟ್ಟ ಮನೆಯ ಒಳಭಾಗ; ರಾಣಿವಾಸ; ಜನಾನಾ. ೨. ಅರಮನೆ. ೩. ರಾಣಿವಾಸದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವರು. ೪. ರಾಣಿ. [ಸಂ.]

ಅಂತಃಶಾಂತ 'ಅಂತಶ್ಶಾಂತ' ನೋ.

ಅಂತಃಶುದ್ಧಿ 'ಅಂತಶ್ಶುದ್ಧಿ' ನೋ.

ಅಂತಃಶೂನ್ಯ 'ಅಂತಶ್ಶೂನ್ಯ' ನೋ.

ಅಂತಃಸತ್ತ್ವ 'ಅಂತಸ್ಸತ್ತ್ವ' ನೋ.

ಅಂತಃಸತ್ತ್ವೆ 'ಅಂತಸ್ಸತ್ತ್ವೆ' ನೋ.

ಅಂತಃಸಾರ 'ಅಂತಸ್ಸಾರ' ನೋ.

ಅಂತಃಸ್ಥ, ಅಂತಸ್ಥ (ಗು). ೧. ಒಳಗಿನ; ನಡುವಣ. (ನಾ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಯ್, ರ್, ಲ್, ವ್ ಎಂಬ ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೩. ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ, —ರಹಸ್ಯ. **ಅಂತಸ್ಥ** : ೩. ಇನ್ನು ಹೇಳದೊಡೆ ಮಾಣಲಂತಸ್ಥಮದು ತಾನೆ ತುಬ್ಬುವುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦–೩೧). [ಸಂ.]

ಅಂತಃಸ್ಥಲಿ (ನಾ). ಒಳಪ್ರದೇಶ : ಸರಿಯಲ್ಲಾ ಚಿತ್ಕ್ರಿಯೆಯಿಂ ತನ್ನ ಹೃದರವಿಂದಾಂತಃಸ್ಥಲಿಯೊಳ್ ಸರ್ವೇಶ್ವರನಂ ಚಿನ್ಮಯನಂ ಭರ್ಗನನುಜಿ ನಿಜಿಸಿದ ಮಹಿಮಂಗೆ (ಉದ್ಭವೇ. ೩–೬೯). [ಸಂ.]

ಅಂತಃಸ್ಫಾರಿತ (ಗು). ಒಳಗೊಳಗೇ ವಿಕಾಸಗೊಂಡ : ಮನೋಜಲೀಲೆಯನವಕರ್ಣಿಸಿ ಕರ್ಣಾಂತವಿಶ್ರಾಂತ ಲೋಚನಂಗಳಂತಸ್ಫಾರಿತಂಗಳಾಗೆ ದಿಗವಲೋಕನಂಗೆಯ್ದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮–೧೨೮). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಸ್ಫಾರಿತ)]

ಅಂತಃಸ್ಮೃತಿ (ನಾ). ನೆನಪಿನ ಒಳಪದರ : ಕಣ್ ಪನಿಯುವಂತೆ ತಂತಿಯಿಂಪಿಗೆ ಕರಗಿತಂತಃಸ್ಮೃತಿಯಲಂಪು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೩೦–೪೯೯). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಸ್ಮೃತಿ)]

ಅಂತಃಸ್ವೇದ (ನಾ). ಆನೆ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಸ್ವೇದ)]

ಅಂತಕ (ನಾ). ೧. ಯಮ; ಮೃತ್ಯುದೇವತೆ : ಅಂತಕನ ದೂತರಿಗೆ ಕಿಂಚಿತ್ತು ದಯವಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೨–೬೧–೧); ಅಂತಕನ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಹೆದರೆ, ಸಂತೆ ಗೋವಿಂದನ ಸಾಲಕ್ಕೆ ಹೆದರುತ್ತೇನೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಮೃತ್ಯುವಿನಂತೆ ವಿನಾಶಕ : ಇವದಿರಿಗಂತಕನು ತಾನಹೆನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨–೪೩). ೩. ಸಾವು. ೪. ಕೊನೆ; ಅಂಚು; ಎಲ್ಲೆ. [ಸಂ.]

ಅಂತಕದೂತ (ನಾ). ಯಮದೂತ; ಯಮಭಟ. [ಅಂತಕ + ದೂತ]

ಅಂತಕನಗರ (ನಾ). ಯಮನ ಪಟ್ಟಣ; ಸಂಯಮಿನೀ ಪಟ್ಟಣ : ವೈರಿಬಲ ಬಿಡೆ ಜಡಿದುದಂತಕನಗರವದ್ಭುತವಾಯ್ತು ಸಂಗ್ರಾಮ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯–೧೧). [ಅಂತಕ + ನಗರ]

ಅಂತಕವೈರಿ (ನಾ). ೧. ಯಮನ ಶತ್ರು; ಶಿವ. ೨. ಜಿನ; ಅರ್ಹಂತ : ಅಂತಕನ ಸಾಮ್ಯಮನಂತಕವೈರಿಯಲ್ಲದುಂತಮರಮನುಷ್ಯರಾರ್ಪರೆ ನಿರಾಕರಿಸಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೭೮). [ಅಂತಕ + ವೈರಿ]

ಅಂತಕಹರ (ನಾ). ಯಮನನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿದವನು; ಮೃತ್ಯುಂಜಯ; ಶಿವ. [ಅಂತಕ + ಹರ]

ಅಂತಕಾನುಗ (ನಾ). ಯಮನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವನು; ಯಮಭಟ. [ಅಂತಕ + ಅನುಗ]

ಅಂತಕಾಂತಕ (ನಾ). ಯಮನಿಗೆ ಯಮನಂತಿರುವವನು; ಯಮನನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿದವನು; ಶಿವ. [ಅಂತಕ + ಅಂತಕ]

ಅಂತಗಮನ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆಮುಟ್ಟುವಿಕೆ; ಮುಗಿಸುವಿಕೆ. ೨. ಕೊನೆಯ ಪ್ರಯಾಣ; ಪ್ರಾಯೋಪವೇಶದಿಂದ ಶರೀರತ್ಯಾಗ ಮಾಡುವುದು. [ಅಂತ₂ + ಗಮನ]

ಅಂತಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಗಾಣು; ಗುರಿಮುಟ್ಟು : ಅಂತರಾಯಗಳಿಲ್ಲದೇ ಕ್ರಿಯೆಯಂತಗಂಡರೆ ತತ್ಫಲವನತಿಸಂತಸದಲ್ಲೈದುವರ ಕಥನವ ನೊರೆವೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೧೭–೩೪). [ಅಂತ₂ + ಕಾಣ್]

ಅಂತಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಮುಟ್ಟಿಸು; ಪಾರುಮಾಡು : ಸಂಸಾರ ದೃಶ್ಯಗಳಂತಗಾಣಿಪ ಪರಮವೈರಾಗ್ಯವು ದೊರಕಿತೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೧೫–೪). [ಅಂತಗಾಣ್ + –ಇಸು₃]

ಅಂತಪ್ಪ, ಅಂತ, ಅಂತಹ, ಅಂಥ, ಅಂಥಾ (ಗು). ಆ ಪ್ರಕಾರವಾದ; ಆ ರೀತಿಯ; ಆ ಬಗೆಯ : ಅಂತಪ್ಪ ಒಸಗೆ ಉತ್ಸಾಹಂಗಳ್ಗೆ (ಎಇ. XIV, ೯೧–೧೭; 725); ಅಂಜನಪುಂಜದಂತಪ್ಪ ಮೆಯ್ಯುಂ ಸಿಡಿಲನಡಸಿದಂತಪ್ಪ ದಾಡೆಯುಮುರಿಯುರುಳಿಯಂತಪ್ಪ ಕಣ್ಣುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೪೨ವ); ಎಮ್ಮಂತಪ್ಪ ಪ್ರಾಣಿಮಾತ್ರಂಗಳಿಲ್ಲದೊಡೆ ಅಪ್ರತಿಮ ಪರಾಕ್ರಮನಪ್ಪ ನಿಮಗೆ ತೀರದ ಕಜ್ಜಮಾವುದಾನುಮಿಲ್ಲ (ಪಂಚತಂ. ೩೪–೧೮); ಅಂತಪ್ಪ ಪರಮ ಶಿವಭಕ್ತರುಗಳೊಳರೆ (ಬಸವು. ೨೫–೧೫). **ಅಂತ** : ಅಗಲವಾದಂತ ಬೇಕಾದಂತೆ ಅಗಲಾಡುವಂತ ಎರಡು ಕಿವಿಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೮). **ಅಂತಹ** : ಅಂತಪ್ಪಂ ಮೊದಲಾದುವಜ ಹಕಾರಕ್ಕೆ – ಅಂತಹಂ ಇಂತಹಂ ಉಂತಹಂ ಎಂತಹಂ (ಶಮದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ); ಹಿಂಸ್ಯಾದನ್ತಹವರಂ ಲೇಸಾಗಿ ನಡಹುವರು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೨, ೩೦–೪; 1125); ಮಾಡುವಂತಹ ಕೆಲಸವೇನು (ಬಸವು. ೩೬–೧೮). **ಅಂಥ** : ನಿನ್ನಂಥ ಬಗೆವ ತಾಯಿಗಳಿರುತಿರಲ್ ವ್ಯಾಧಿಗಳವೇಗೈದಪವು (ಬಸವು. ೧೫–೩೬); ಅಂಥ ಒಳ್ಳೆಯ ಹುಡುಗಿಗೆ ಇಂಥ ಗಂಡ ಸಿಕ್ಕಿದನೆ! (ರೂಢಿ). **ಅಂಥಾ** : ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದಂಥಾ ಆ ಒಗನಿ (ನಾಚಿರಾ. ೩); ಇಕ್ಕಿದಂಥಾ ಭೋಜನವೆ ಹಿತವು (ಬಸವು. ೨೪–೭); ಪೂರ್ವದಲಿ ನಂಮ ಮಠ ಧರ್ಮಕೆ ನಡದು ಬಂದಂಥಾ ಹೊಂನೂರ ಸೀಮೆವಳಗಣ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೨–೧೮; 1683). **ಅಂತಪ್ಪಂ** = ಅಂಥವನು : ಏಂ ದ್ರೋಣನೆಂಬನೇಂ ಪಾರ್ವನೆ ಪೇಟಿಂತೆನಗೆ ಕೆಳೆಯನೇ ನೂಂಕಂತಪ್ಪನನಜಿಯೆನೆಂದು ಸಭೆಯೊಳ್ ನುಡಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೪೭). **ಅಂತಪ್ಪಳ್** = ಅಂಥವಳು : ಗಂಡನು ಬಯಸುವಂತಪ್ಪಳು ಕಾಂತೆ (ನಾಚಿರಾ. ೩). **ಅಂತಪ್ಪುದು** = ಹಾಗಾಗುವುದು; ಹಾಗಿರುವುದು : ಸರ್ವಾಭ್ಯಂತರ ಸಿದ್ಧಿ ಅಂತಪ್ಪುದಂ ಪದಿನೆಣ್ಬರುಂ ಪದಿನಜುವರುಂ ಕಾವರ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೮–೧೫; 950). [ಅಂತು₁ + ಅಪ್ಪ₄ (< ಆಗು₁)]

ಅಂತಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಛಂದ] ಪದ್ಯದ ಪಾದಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರಾಸ : ಉದಾ— ಅತಿವಿಶದಯಶೋವೃತ್ತಂ। ನತಸಕಲಾರಾತಿಜನ ವಿತಾನಂ ಮತ್ತಂ॥ ವಿತತಶ್ರೀ ಸಂಪತ್ತಂ। ಶತಮುಖಸದೃಶಾನುಭಾವ ವಿಭವಂ ಬೆತ್ತಂ॥ (ಛಂದೋಂಬು. ೩. ೧–೬೨). 'ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸ' ಪರಾ. [ಅಂತ₂ + ಪ್ರಾಸ]

ಅಂತಯಮಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಪದ್ಯದ ಪಾದಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಯಮಕಾಲಂಕಾರ : ಉದಾ— ನಾನಾ ಶಶಮೃಗಧರಮಂ। ಸಾನುಜ ತರುಶಿಖರಲಗ್ನ ಶಶಮೃಗಧರಮಂ॥ ಪೀನಸರೋಜಾಲಯಮಂ। ವಾನೇಚರ ಯುವತಿಜಿತ ಸರೋಜಾಲಯಮಂ॥ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೪೯). [ಅಂತ₂ + ಯಮಕ]

ಅಂತರ (ನಾ). ೧. ವ್ಯತ್ಯಾಸ; ಭೇದ : ಕರಿಗಂ ಪರಮಾಣುಗಮಂತರಮಾವುದೊ ನಿಮಗಮಸುರವೈರಿಗಮೇನಂತರಮಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೭); ಹತ್ತಕ್ಕೂ ಆರಕ್ಕೂ ಅಂತರವೆಷ್ಟು? (ರೂಢಿ); ಈ ಎರಡು ಭಿನ್ನರಾಶಿಗಳ

ಅಂತರವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಿರಿ (ರೂಢಿ). ೨. ಹೋಲಿಕೆ ; ಸಾದೃಶ್ಯ : ಮರವಣಿಗೆಗಂ ಬೀಣೆಗಮಂತರಮಾವುದೊ ಸುಕವಿ ರಚಿತ ಮೃದುಲಲಿತಪದ ಸ್ಫುರಿತಸರಸೋಕ್ತಿಗಂ ನಿಷ್ಠುರ ಕುಕವಿ ಕಟೂಕ್ತಿಗಳ್ಗಮೇನಂತರಮೋ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೫). ೩. ನಡುವಣ ರಂಧ್ರ : ಗವಾಕ್ಷಜಾಳಾಂತರಂಗ ಳಿಂದಂ ದಿಶಾವಲೋಕನಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ಡಾ ರಾ. ೯೩–೯). ೪. ಸಮೀಪ. ೫. ದೂರ: ಬೞಿಯಟ್ಟಿದಂದು ಬನ್ನಿಮೆಂದು ಪ್ರಿಯಂ ನುಡಿದಿರಿಸಿ ಕಿಱಿದಂತರಂ ಬಂದೊಂದು ತಾವರೆಗೆಱೆಯ ಮೊದಲೊಳ್ ನಿಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೯೫ ವ). ೬. ಮೇರೆ; ಎಲ್ಲೆ : ಧುರದೊಳ್ ಮೂಱುಂ ಲೋಕಂ ನೆರೆದಿರೆಯುಂ ಕುಡುವ ಪೊಟ್ಟಱಿಯೊಳ್ ಮೇರುವೆ ಮುಂದಿರೆಯುಂ ಬೀರದ ಬಿಯದಂತರಕ್ಕೆ ಕಿಱಿದೆಂದು ಚಿಂತಿಪಂ ಪ್ರಿಯ ಗಳ್ಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೪೮). ೭. ಕೆಚ್ಚು ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ಮರುಳು ಸಾರಥಿ ನಮ್ಮ ನಾವ್ ಪತಿಕರಿಸಿಕೊಳಲಾಗದು ಕಣಾ ನೀನಱಿಯೆ ನಮ್ಮಂ ತರವ ನಾವಿನ್ನಾಡಿ ಫಲವೇನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೫೫). ೮. ಶಕ್ಯತೆ; ಸಾಧ್ಯತೆ: ನಳಿನನಾಳವು ಗಜದ ಕೈಯೊಡನಳವಿಗೊಡಲಂತರವೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೪೮). ೯. ಬಿಡುವು ; ವಿರಾಮ : ಚಿಂತಿಮಾಡುವರೇನ ಅಂತರಿಲ್ಲದ ಹಾಂಗ (ಗರತಿ. ೭೪). ೧೦. ನಡುವಣ ಸ್ಥಳ ; ಮಧ್ಯ ಭಾಗ: ರಾಮಚಂದ್ರಂ ರಾಜ್ಯಮಂ ತ್ಯಜಿಸಿ ವಿಪಿನಾಂತರದ ವಾಸಮಂ ಕೈಕೊಳ್ಳುದೇಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೦–೬೭). ೧೧. ಕಾಲಾವಕಾಶ, ಸ್ಥಳಾವಕಾಶ ಇತ್ಯಾದಿ : ಆರು ತಿಂಗಳ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟು ಕೆಲಸ ನಡೆದು ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). ೧೨. ಗುರಿ; ಉದ್ದೇಶ. ೧೩. ಆತ್ಮೀಯ ; ಪ್ರೀತಿ ಪಾತ್ರ. ೧೪. ಒಳಬಟ್ಟೆ ; ಒಳಉಡಿಗೆ. 'ಅಂತರೀಯ' ಪರಾ. ೧೫. ಸಂದರ್ಭ ; ಸಮಯ. ೧೬. ಅಗಲಿಕೆ ; ಬೇರ್ಪಡುವಿಕೆ. ೧೭. ಮರೆ. 'ಅಂತರಿತ' ಪರಾ. ೧೮. ಔನ್ನತ್ಯ ; ಹಿರಿಮೆ ; ಗೌರವ ; ಮನ್ನಣೆ. ೧೯. ದೌರ್ಬಲ್ಯ ; ನ್ಯೂನತೆ. ೨೦. ಕಾಲು ; ಪಾದ. ೨೧. ನಾದ ; ಧ್ವನಿ. ೨೨. ಅತಿಕ್ರಮ. ೨೩. ಆತ್ಮ ; ಪರಮಾತ್ಮ. ೨೪. ಮನಸ್ಸು; ಹೃದಯ. ೨೫. (ಸಮಾಸದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ) ಬೇರೊಂದು : ಉದಾ —ದೇಶಾಂತರ ; ದೇಹಾಂತರ ; ಕಾಲಾಂತರ ; ಸ್ಥಲಾಂತರ: ಅವನು ಆಸ್ತಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ದೇಶಾಂತರಕ್ಕೆ ಹೋದನು (ರೂಢಿ). ೨೬. [ಜೈನ] ಮುಕ್ತಿಗೆ ಯಾರೂ ಸಲ್ಲದಿರುವ ಕಾಲ : "ಮುಕ್ತಿಗಾರುಂ ಸಲ್ಲದಿರ್ಪ ಕಾಲಂ ಅಂತರಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೭೨) ; "ಮಱಹಿನಲಿ ಒಳಗುಡುವ ಸೀರೆಯಲಿ ಮಧ್ಯದಲಿ ತೆಱಹಿನಲಿ ಛಿದ್ರದಲಿ ಅಂತರಾತ್ಮಕನಲ್ಲಿ ಹೊಱಕೊಟದಲ್ಲಿ ಅವಸರದಲಿ ವಿಶೇಷದಲಿ ಅಂತರಾಹ್ವಯಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೪–೬೭) ; "ಪಾದದೊಳಾತ್ಮನೊಳ್ ಮಱಹಿನೊಳ್ ಮನದೊಳ್ ಪರಕೂಟದೊಳ್ ಮಹೋತ್ಸೇಧ ವಿಶೇಷಮಧ್ಯಗಳೊಳೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಕ್ಷಣದೊಳ್ ವಿಯೋಗದೊಳ್ ನಾದವತಿಕ್ರಮಾಂಬರ ಬಿಲಂಗಳೊಳಂತರ ಶಬ್ದಮಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೭೭).

ಅಂತರಂತರ=೧. ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ನಡುನಡುವೆ ತಕ್ಕಷ್ಟು ಸ್ಥಳ ಬಿಟ್ಟಿರುವುದು. ೨. ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಏರುತ್ತ ಹೋಗುವ ಅಂತಸ್ತುಗಳುಳ್ಳ ರೀತಿ ; ಮೆಟ್ಟಲು ಮೆಟ್ಟಲಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ. ೩. ಅಂತಸ್ತು ; ಮಹಡಿ : "ಪರಿವಿಡಿ ತಗಹು ಪಂಕ್ತಿ ಸಮವಂತರಂತರವಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೭) ; "ಅಂತರಂತರದೊಳಂ . . . ನೆಲೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೭). [ಸಂ.]

ಅಂತರಂಗ (ನಾ). ೧. ಒಳಭಾಗ ; ಒಳಗು : ಚಕ್ಕಮುಕ್ಕಿಯ ಕಲ್ಲಿನಂತರಂಗದೊಳಗ್ನಿ ಗುಪ್ತವಾಗಿರ್ಪಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩–೬೧). ೨. ಮನಸ್ಸು ; ಹೃದಯ: ನುಡಿಸಿದನೆನ್ನಂ ನಲ್ಲಂ ಬಿಡಿಸಿದನೆನ್ನಂತರಂಗದನುತಾಪಮನೊಲ್ದುಡಿಸಿದನೊಳ್ಳುಡೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೩೪) ; ವೇದನೆ ಪಿರಿದಾಯ್ತು ನಂದನ ಯಶೋದೆಯ ಗೋಪಿಯರಂತರಂಗದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೩–೯೧). ೩. ಒಳಗಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ; ಉದ್ದೇಶ: ಅವನ ಅಂತರಂಗವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಕಷ್ಟ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಅಂಗ)]

ಅಂತರಂಗವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅರಿ ; ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿ : ಸರಿಬಂದವನ ಕಂಡೊಡೆ ಕೌಮುದಿಗಾಗ ಕರಗುವ ಶಶಿಕಾಂತದಂತೆ ನೆರೆಯಂತರಂಗವಿಡಿದು ಕೂಡಿದಲ್ಲದೆ ಪಿರಿದು ಸ್ಫೈರಿಸರೇವೇಳ್ವೆ (ಕಂನವಿ. ೧೦–೨೪). [ಅಂತರಂಗ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಅಂತರಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುಟ್ಟನ್ನು ತಿಳಿಸು ; ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಹೊರಗೆಡಹು. ೨. ಅವಕಾಶ ಕೊಡು. ೧, ೨ : ಏತಱಿಂದಱಿಯದಲ್ಲಿ ರದಿರ್ ಮಱಿದಾರ್ಗಮಂತರಂಗುಡದಿರನಾರತಂ ಮಱೆಯದಾಗಿಸು ನೀಂ ತನುಗಪ್ಪ ಯತ್ನಮಂ (ಕಾದಂಬ. ೪೦೭).
[ಅಂತರ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು$_1$)]

ಅಂತರಂಗೆ (ನಾ). ಬೇಕಾದವಳು; ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯಳು: ಇಂತು ನಡೆದು ಪತಿಗಂತರಂಗೆಯರಪ್ಪ ಕಾಂತೆಯರಿಗೆ ಕಯ್ಯೊಡನೆ ಸಂತಾನ ಸೌಭಾಗ್ಯ ಸಂಪತ್ತುಗಳನು ಶ್ರೀಕಾಂತನು ಕೈಸೇರಿಸುವನು (ಹದಿಬ. ೩–೫೦).
[ಸಂ. ಅಂತರಂಗಾ]

ಅಂತರಕಾಲ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ಗುಣಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋದ ಜೀವವು ತಿರುಗಿ ತನ್ನ ಗುಣಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವವರೆಗಿನ ನಡುವಣ ಕಾಲ: "ಒಂದು ಗುಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಜೀವವು, ಆ ಗುಣಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅನ್ಯಗುಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಹೋಗುವುದು. ಆ ಜೀವವು ತಿರುಗಿ ತನ್ನ ಗುಣಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವವರೆಗಿನ ನಡುವಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಂತರಕಾಲವೆನ್ನುವರು" (ಜೈನಪ. ೩೧೭). [ಅಂತರ + ಕಾಲ]

ಅಂತರಗಂಗೆ (ನಾ). ೧. ಕೊಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬೇರೆ ಬಗೆಯ ಜಲಾಶಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬೇರು ನೆಲವನ್ನು ಮುಟ್ಟದಂತೆಯೇ ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ತೇಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : ಅಂತರಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ವಿಧವಿಧದ ಎಲೆಗಳ ಆಕಾರವು . . . ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೨೭೫) ; ಈ ವರ್ಗದವುಗಳನ್ನು ಅಂತರಗಂಗೆ (Hyacinth) ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಬಾಲಪ್ರ. ೩೦೬). ೨. ಪ್ರವಾಹ ; ಮೇಲೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಒಳಗೇ ಹರಿಯುವ ನೀರು ; ಗುಪ್ತಗಾಮಿನಿ. [ಅಂತರ + ಗಂಗೆ]

ಅಂತರಚಂಡು (ನಾ). (ದಕ. ೬) ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಸೆದಾಡುವ ಚಂಡು.
[ಅಂತರ + ಚಂಡು]

ಅಂತರತಮ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಆಂತರಿಕನಾದವನು, —ಆಪ್ತನಾದವನು : ಅಂತರತಮ ನೀ ಗುರು, ಹೇ ಆತ್ಮತಮೋಹಾರಿ ! ಜಟಿಲ ಕುಟಿಲತಮ ಅಂತರಂಗ ಬಹುಭಾವ ವಿಪಿನ ಸಂಚಾರಿ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೮೮). [ಸಂ.]

ಅಂತರತಾವರೆ 'ಅಂತರದಾಮರೆ' ನೋ.

ಅಂತರದಾಮರೆ, ಅಂತರತಾವರೆ (ನಾ). ಅಂತರಗಂಗೆ ಎಂಬ ಗಿಡದ ಒಂದು ಬಗೆ. **ಅಂತರತಾವರೆ** (ವೃಔಗಿ. ೩೩–೬೪).
[ಅಂತರ + ತಾಮರೆ]

ಅಂತರಪಿಶಾಚಿ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತಲೂ ಗತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಅಲೆದಾಡಿ ಸಂಕಟಪಡುವ ಗಂಡು ಅಥವಾ ಹೆಣ್ಣು ದೆವ್ವ ; ಪ್ರೇತಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆಯದ ಕಾರಣ ಸದ್ಗತಿ ಕಾಣದೆ ಕಷ್ಟಪಡುವ ಜೀವ : ಸತ್ತವರೆಲ್ಲ, ಅದರಲ್ಲೂ 'ಖೂನಿ'ಯಾಗಿ ಸತ್ತವರೆಲ್ಲ ಅಂತರಪಿಶಾಚಿಗಳಾಗಿ ಸುತ್ತುತ್ತಾರೆಂದು ಹಿರಿಯರು ಕಿರಿಯರಿಗೆ ಕತೆಮಾಡಿ ಹೇಳುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ (ಬನಸಿ. ೪೭). ೨. [ಆಲಂ] ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದೆ ಹಿಂಸೆ ಪಡುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಾಣಿ. [ಅಂತರ + ಪಿಶಾಚಿ]

ಅಂತರಬೆಂತರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಿಶಾಚಿ: ಅಂತರಬೆಂತರ ಕಾಳಯ್ಯ ಮಾಳಯ್ಯ ದೂಳಯ್ಯ ಕೇತಯ್ಯಗಳೆಂಬ ನೂಱು ಮಡಕೆಗೆ ನಮ್ಮ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವ ಶರಣೆಂಬುದೊಂದು ದಡಿ ಸಾಲದೆ! (ಬಸವ. ೫೫೭). [ಅಂತರ + ಬೆಂತರ]

ಅಂತರಮಾಡು₁ (ಕ್ರಿ). ತಡಮಾಡು; ಸಾವಕಾಶಮಾಡು: ಅಂತರ ಮಾಡದೆ ಪೇಳ್ವೆವು ಲಾಲಿಸು ಕಾಂತಾಜನದ ಕಪಟವ (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೧೮೯); ಅಂತದ ಕಂಡಾ ಜನರೆಲ್ಲ ರೂಪಜಯಂತನ ಭದ್ರಲಕ್ಷಣಕೆ ಅಂತರಮಾಡ ದಚ್ಚರಿವಡುತವೆ ಕಡುಸಂತಸದಿಂದೊಡವರಲು (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೮೫). 'ಅಂತರಿಸು' ಪರಾ. [ಅಂತರ + ಮಾಡು₁]

ಅಂತರಮಾಡು₂ (ನಾ). ಮೇಲಿನ ಚಾವಣಿ. [ಅಂತರ + ಮಾಡು₂]

ಅಂತರಲಗಡ (ನಾ). ಜಟ್ಟಿವರಸೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪೊಸಗೆ ಕಕ್ಕವಡುಮ್ಮೆ ಹುಗ್ಗಮಂತರಲಗಡಂ... ಪಟ್ಟಿ ಕತ್ತರಿಗೆಗಳೆನಿಪ್ಪ ಜಟ್ಟಿಗರ ಬಿನ್ನಣಮೊಪ್ಪೆ ಕಡಂಗಿ ಕಾದಿದರ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೬-೧೮). [ಅಂತರ + ಲಗಡ]

ಅಂತರವಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ (?): ಪೊಟ್ಟೆಯ ಸುಂಕವೊಳಗಾಗಿ ಅರ್ದ್ಧಾದಾನ ಅಲ್ಲಿ ಅಂತರವಟ್ಟದಿಂ ತೀವಿದ ಎತ್ತಿನ ಅಡಕೆಯ ಹೇಱಿಂಗೆ ಮೇಲಡಕೆ ನೂಱಯ್ಯತ್ತು (ಎಇ. XIX, ೩೯-೫೨; 1144). [< ಅಂತರ + ?]

ಅಂತರವಲ್ಲಿ (ನಾ). ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೇರು ಬಿಡದೆ ಅಂತರಾಳದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ. [ಅಂತರ + ವಲ್ಲಿ₂]

ಅಂತರಶೈವ (ನಾ). ಶೈವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ: ಆದಿಶೈವ ಮಹಾಶೈವ ಅನುಶೈವ ಅಂತರ (ಅವಾಂತರ) ಶೈವ ಪ್ರವರಶೈವ ಅಂತ್ಯಶೈವ ಎಂಬ ಈ ಆಱು ಶೈವದ ನೀತಿಯಲ್ಲ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೯). [ಅಂತರ + ಶೈವ]

ಅಂತರಶೌಚ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಶುಚಿತ್ವ; ಅಂತರಂಗಶುದ್ಧಿ; ಮನೋನೈರ್ಮಲ್ಯ: ಅಸೂಯೆ ಮೊದಲಾದ ಮಲಗಳಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದರ ಪೆಸರು ಅಂತರಶೌಚವೆನಿಸುವುದು (ಮುಮುಕ್ಷು. ೨). [ಅಂತರ + ಶೌಚ]

ಅಂತರಸ್ಥ (ಗು). ಒಳಗಿರುವ: ಜಿನಚಂದ್ರಕುಮಾರಂ ಕ್ಷೀರನೀರಪೂರ ಪ್ಲವಾಂತರಸ್ಥಂ ಪೋಲ್ತಂ ಕನಕರುಚಿಯಿಂದಮಾ ಪಳಿಕಿನ ಕೊಡನೊಳಗಿರ್ದ ನಂದದೀವಿಗೆಯಿರವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೪೨). [ಸಂ.]

ಅಂತರಾಂತರ (ನಾ). ೧. ನಡುನಡುವೆ: ಆ ಜಂಬೂದ್ವೀಪದ ನಟ್ಟನಡುವೆ... ಅಂತರಾಂತರ ನಿರಂತರ ಕಾಂತ ಸೋಮ ಯಮ ವರುಣ ಕುಬೇರ ಪ್ರಮುಖ ಲೋಕಪಾಲಾಭಿಯೋಗ್ಯ ದಿಗ್ಗಜೇಂದ್ರದೇವ ವಿಹಾರ ಪ್ರಾಸಾದಾಭಿರಾಮಮುಮಂ (ಆದಿಪು. ೧-೪೯ ವ); ಏಂ ಸಲುಗೆಯೊ ಮುರಾರಿ ಯೆಡೆಯೊಳ್ ದ್ವಾರಪಾಲಕರ್ ತಡೆಯರೊರ್ವರುಮಂತರಾಂತರದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೪೨). ೨. ಅಂತರಿಕವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ಅನೆಯ್ಯೆ ತಂದು ಅವಗಡಿಸಿ ಮಾಡುವ ಪರಿಯನೆಲ್ಲವನಱಿದು ಮುಳಿಸಿಂದುಪಾಯದ ತವಕದಿಂ ತನ್ನಂತರಾಂತರವಂ ವಿಚಾರಿಸದೆ (ಬಸವು. ೧೮-೪೩, ೪೪). [ಅಂತರ + ಅಂತರ]

ಅಂತರಾಟ (ನಾ). ೧. ಅಂತರಾಳ; ಗಗನ; ಎತ್ತರದ ಪ್ರದೇಶ: ಕೆಂಪನೆ ಹೆಣ್ಣಿಗು ಸಂಪಗೆ ಹೂವಿಗು ಅಂತರಾಟದ ದೋರಹುಣಿಸೆಯ ಹಣ್ಣಿಗು ಎಂಥೋರು ಬಾಯಿ ಬಿಡುವರು (ಹೆಮುಪ. ೨೨-೮). ೨. ಯಾವ ಆಸರೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ನೇತಾಡುತ್ತಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ಎಂಥೆಂಥವರಿಗೋ ಅಂತರಾಟ ಕಾಲು ಮುರಿದವರಿಗೆ ಕೈಲಾಸವಂತೆ (ಗಾದೆ). [ಸಂ. ಅಂತರಾಲ]

ಅಂತರಾತ್ಮ (ನಾ). ೧. ಜೀವಾತ್ಮ. ೨. ಹೃದಯ ಮಧ್ಯವರ್ತಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮವಸ್ತು; ಪರಮಾತ್ಮ: ಜೀವಾತ್ಮ – ಅಂತರಾತ್ಮನ ಸುದ್ದಿಯ ಬೆಸಗೊಂಬರೆ ಹೇಳಿಹೆ, ಕೇಳಿ ಭೋ (ಬಸವು. ೯೨೬); ಯಾರೇ ಆಗಲಿ ಅಂತರಾತ್ಮ ಮೆಚ್ಚುವಂತೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಂತರಾತ್ಮನ್ (ಅಂತರ್ + ಆತ್ಮನ್)]

ಅಂತರಾಯ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಿ; ವಿಘ್ನ: ಅಧ್ಯಯನಾಂತರಾಯಮಂ ಮಾಡಲೆಂದವರೋದುವಾವಾಸದೊಳ್ ಸಂಕ್ಲೇಶಮಾಗೆ ಸಾರಮೇಯಪೂತಿ ಕಳೇವರಮನಿಕ್ಕಿದೊಡೆ (ಆದಿಪು. ೩-೩೮ ವ). ೨. [ಜೈನ] ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಬಯಸಿ ಮುಂದುವರಿಯುವವರಿಗೆ ನಡುವೆ ಉಂಟಾಗುವ ತೊಡಕು: ಅಂತರಾಯಮುಂ ದಾನಲೋಭ ಭೋಗೋಪಭೋಗ ವೀರ್ಯಾಂತರಾಯ ಪ್ರಕಾರದಿಂ ಪಂಚವಿಧಮಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೧೧ ವ); ಕರುಣಂ ಕೈಮಿಗೆ ಕಂಡಾದರದಿಂ ಮನ್ಯುಮಿಕ್ಕು ನಯನ ಜಲಂಗಳಂ ಸುರಿದಿನ್ನೆಗಮಲ್ಲಿರ್ದಂತರಾಯದಿಂ ಬಂದಿರೀಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೩). 'ಅಂತರಾಯ ಪಂಚಕ' ಪರಾ. **ಅಂತರಾಯಮಾಡು** = ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು: ನ್ಯಾಯಘೋರಣೆಗೆ ಅಂತರಾಯ ಮಾಡುವುದು ಯಾರಿಗೂ ಧರ್ಮವಲ್ಲ (ಕೆಲಸಿ. ೨೪೪). [ಸಂ.]

ಅಂತರಾಯಪಂಚಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ದಾನಾಂತರಾಯ, ಲಾಭಾಂತರಾಯ, ಭೋಗಾಂತರಾಯ, ಉಪಭೋಗಾಂತರಾಯ ಮತ್ತು ವೀರ್ಯಾಂತರಾಯ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ವಿಘ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ದಾನ ಲಾಭ ಭೋಗೋಪಭೋಗ ವೀರ್ಯಾಂತರಾಯ ಪಂಚಕಮುಮಂ ನಿರ್ಮೂಳಮುಪ್ಪಂತೊರ್ಮೊದಲೆ ಕಿಡಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೪ ವ). [ಅಂತರಾಯ + ಪಂಚಕ]

ಅಂತರಾಲ, ಅಂತರಾಳ (ನಾ). ೧. ನಡುವಣ ಪ್ರದೇಶ ಅಥವಾ ಕಾಲ. ೨. ನಡುವಣ ವಸ್ತು. ೩. ಒಳಭಾಗ; ಮಧ್ಯಭಾಗ. ೪. ಈಶಾನ್ಯ, ನೈಋತ್ಯ ಮುಂತಾದ ವಿದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. **ಅಂತರಾಳ**: ೧. ಹೃದಯಕಮಳಮಧ್ಯದ ಅಂತರಾಳದ ಏಕಪೀಠದ ಸಿಂಹಾಸನದ ತೆಱಹ ಕೊಡು ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೮೪೪); ಅಂತರಾಳದೊಳಿರ್ದ ವಿಭಕ್ತಿಯೆಲ್ಲಂ ಪೋಕುಂ (ಶಮದ. ೧೬೨ ವೃತ್ತಿ). ೩. ಅವನ ಈ ನುಡಿಗಳ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಯು ಅವಳ ಭಾವಾತುರವಾದ ಹೃದಯದ ಅಂತರಾಳದಲ್ಲಿ ಏಳುತ್ತಿತ್ತು (ಪರಿಣೀ. ೩೭). [ಸಂ.]

ಅಂತರಾಳ 'ಅಂತರಾಲ' ನೋ.

ಅಂತರಾಳಿಕೆ (ನಾ). ಒಳಆಡಳಿತದ ಪ್ರದೇಶ (?): ಹೆಗ್ಗಡೆ ಸಿರಿಯಣ್ಣಂ ತನ್ನಂತರಾಳಿಕೆಯ ಮೂಲೆವರ್ತ್ತ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೆಜ್ಜುಂಕದಧಿಕಾರಿ ಚಾವುಂಡರಾಯನಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೯, ೬೨-೧೦; 1319). [ಅಂತರ + ಆಳಿಕೆ]

ಅಂತರಿಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶ: ಸಮಸ್ತ ಸುರಗಣಂ ನೆರೆದು ಬಂದಂತರ್ಹಿತ ರೂಪದಿಂದಂತರಿಕ್ಷದೊಳ್ (ಜಗನಿ. ೨-೯೫ ವ). ೨. ಭೂಮಿಗೂ ಆಕಾಶಕ್ಕೂ ನಡುವಣ ಪ್ರದೇಶ; ಅಂತರಾಳ. ೩. ನಿಲುಕದಷ್ಟು ಎತ್ತರ: ಅವನು ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಬಂದ ಈಚೆಗೆ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಂತರಿಕ್ಷನಿಮಿತ್ತ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹ ನಕ್ಷತ್ರ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸ್ಥಿತಿ ಚಲನಾದಿಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಶಕುನ: ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯಗ್ರಹನಕ್ಷತ್ರಂಗಳಂ ನೋಡಿ... ಪೇಳ್ವುದಂತರಿಕ್ಷನಿಮಿತ್ತಮೆಂಬುದು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೯೩-೨೦). [ಅಂತರಿಕ್ಷ + ನಿಮಿತ್ತ]

ಅಂತರಿತ (ಗು). ೧. ಬೇರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಸ್ಥಳಾವಕಾಶ ಪಡೆದ: ಲಕ್ಷಯೋಜನಾಂತರದೊಳೊಂದೊಂದೋರೊಂದು ರಜ್ಜುಪ್ರಮಾಣಾಂತರಿತಂಗಳಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೮೪ ವ). ೨. ದೂರಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೩. ಮರೆಯಾದ; ಒಳಗೆ ಹುದುಗಿದ. ೪. ತಡೆಹೊಂದಿದ. [ಸಂ.]

ಅಂತರಿತೆ (ನಾ). ದೂರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವಳು; ಅಗಲಿಕೆ ಹೊಂದಿದವಳು: ಅತ್ಮನಲ್ಲಭಾಂತರಿತೆಯನೆನ್ನನಣ್ಣ ಬೆಸಗೊಳ್ವುದೆ ಪೇೞ್ವೆನೆ ತತ್ಪ್ರಪಂಚಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೦೪). [ಸಂ. ಅಂತರಿತಾ]

ಅಂತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿಂತುಹೋಗು: ಅನ್ತಾ ಧರ್ಮಂ ಬಹುಕಾಲಾಂತದೊಳನ್ತರಿಸಲದನೆ ಬಲ್ಲಾಳನುಹೀಕಾಂತಾಮಾತ್ಯಂ ಸ್ಥಿರಮಪ್ಪಂತು ಪುನರ್ದ್ವರ್ತ್ತಮಾಗಿ ವಿನಯದಿನಿತ್ತಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫, ೪೯–೫೫; 950); ತನ್ನ ತಪ ಹರಿಪದ ಸಮಾರಾಧನೆಗಳೆಂತರಿಸಿದವು (ನಿಭಾಗ. ೫–೮–೩೧). ೨. ಮರೆಯಾಗು; ಕಾಣಿಸದೆ ಹೋಗು: ಕಿಱಿದು ಪೊೞ್ತು ಶೋಕಾನುಬಂಧದೊಳ್ ಕೋಪಾನುಬಂಧಮುಂ ಸಮುರಾನುಬಂಧಮುಮಂತರಿಸಿರ್ದು (ಗದಾಯು. ೪–೧೩ ವ); ಮಡಿದ ಕರಿಗಳ ಮಗ್ಗುಲೊಳ್ ಕೆಲರಡಗಿ ಹರಣವನುಳುಹಿಕೊಂಡರು . . . ಕಡಿದು ಬಿದ್ದಿಹ ಮುಂಡಗಳ ಯೆಡೆಯೆಡೆಯೊಳಂತರಿಸಿದುದು ಕೆಲಬರು (ಕೋಗಯ. ೨೫–೭೮). ೩. ಒಳಕ್ಕೆ ಬರು; ಒಳಹೊಗು: ಎಲ್ಲರುಮುವಂ ಮೆಟ್ಟಬರೆ ಕೆಲರ್ ವಿವೇಕಿಗಳಪ್ರಾಸುಕಮೆಂದು ಮೆಟ್ಟ ಬರಲೊಲ್ಲದೆ ಪ್ರಾಸುಕವಪ್ಪ ಮಾರ್ಗದೊಳವರಂತರಿಸೆ ನೀಮಿವರಂತೇಕೆ ಬಂದುದಿಲ್ಲೆನೆ (ಚಾವುಂಪು. ೭೩). ೪. ಭೇದಿಸು; ಛಿದ್ರಿಸು: ತಡೆಯದೆ ಗಜಮಸ್ತಕವೆಚ್ಚು ಹಾವಿನ ಹೆಡೆಯನಂತರಿಸಿ ಸೀಳ್ದಿಕ್ಕಿ ಬಿಡಯವಿಲ್ಲದೆ ತಂದದ್ವಿತಯರತ್ನಂಗಳ ತಡೆಯದೆಲ್ಲವ ಕೊಟ್ಟರವಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೯–೫೮). ೫. ಬಿಡು; ತ್ಯಜಿಸು: ಆಯುಧವಿಕ್ಕಿದವಂಗೆ ವೀರದ ಮಾತೇಕೆ? ಲಿಂಗವಂತರಿಸಿದವಂಗೆ ಒಳುನುಡಿಯೇಕೆ? (ಬಸವ. ೬೩೨); ನಿಯತಂ ಬೇಸಗೆಯೊಳ್ ಬಯ್ಗೆಯುಮಾ ಪಗಲುಮೊಂದು ದೆವಸಮಂತರಿಸದೆ ಮಾಗಿಯೊಳಬ್ಬ ಕಾಲದೊಳ್ ಭೂಮಿಯೊಳಂ ಪದನಱಿತು ನೀರನೆತ್ತುಗೆ ಬಲ್ಲರ್ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೮); ನಿರುತವಾದೆಮ್ಮ ವ್ರತವನಂತರಿಸದೊಬ್ಬಳ ಹಾಲನಗಜಾವರನಿವಾಸಕ್ಕೊಯ್ದು ಶಂಭುವಿಗುಣಬಡಿಸು ಕಂಡ (ಬಸಪು. ೧೪–೩); ಅಕಟಾ ಸತ್ತಡಿವನೆಂದುದಿಸುವನು ಬಳಿಕೆಮ್ಮ ರಘುಪತಿಯಾ ಒತ್ತಬರದಾಹವಕೆ ತನುವನು ತೆತ್ತು ನಿಲುವವರಾರು ನೆಱೆ ದುರ್ವೃತ್ತತನವಿದು ನಮ್ಮದೆಂದಂತರಿಸಿದನು ಹನುಮ (ತೊರರಾ. ೫–೨–೪೯). ೬. ತಡಮಾಡು;: ವಿಳಂಬ ಮಾಡು; ತಡೆದಿರು: ಇಂತೊರೆದು ಮೃದುಶಿರೀಷಸುಮಾಂತದವೋಲ್ ಸೂಕ್ಷ್ಮಮೆನಿಪ ತುಪ್ಪುೞ ತತಿಯಿಂ ದಂತುರಮಾದೆನ್ನಂಗಮನಂತರಿಸದೆ ಕೆರದಿನೆೞವಿದಂ ಮನದೞಲಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೩೦); ಕೆಲದ ನೆಲದರಸುಮಕ್ಕಳನಲಂಘ್ಯಬಲರಂ ತಗುಳ್ಚು ಕಳೆದೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ನೆಲೆವೀಡು ಮಾಡಿ ನಿಮ್ಮಂ ಬಲಭದ್ರಂ ತರಿಸದಿನಿಸನಂತರಿಸುವನೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೭೩); ತೊರೆದ ಕುಚಂಗಳಿಂದೆ ಕೊಣಸಂ ನಸೆಯಿಂ ಮೃಗಮಂ ಕುರಂಗಿ ಸಾರ್ತರಲೆಡೆಗೊಂಡು ಭಲ್ಲದಿನೆರೞ್ಕಡಿಯಾಗಿ ಕಿರಾತನೆಚ್ಚೊಡಂತರಿಸದೆ ಪುಲ್ಲೆ ಸಾರ್ಚೆ ಮಗನಂ ಮೊಲೆಯಂ ನೆರೆದೇಣನಂ ಬೞಿಕ್ಕೆರಡುಡಿಯಾಯ್ತು ಕೇವಲಮೆ ದೇಹಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿಮೋಹಬಂಧನಂ (ಜಗವಿ. ೧೬–೨೨); ಇಂದು ತನಕ ಶ್ರೀಕಾಂತೆಗೆ ತನುಜೋದಯವು ಅಂತರಿಸಿದುದಿನ್ನು ಜನಿಯಿಸುವನು ನೃಪಕಾಂತ ಕುಮಾರ ಚಂದ್ರಮನು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೪–೧೪). 'ಅಂತರ ಮಾಡು' ಪರಾ. ೭. ನಷ್ಟವಾಗು; ಇಲ್ಲದಂತಾಗು; ತೀರಿಹೋಗು: ಚಿತ್ತವಿಸು ಭೂಪಾಲ ಪಾಂಡವರತ್ತ ವನವಾಸಕ್ಕೆ ನಡೆಯಲ್ಕಿತ್ತ ಬಂದೆವು ಮುನ್ನಿನೋಲಗವಂತರಿಸಿತಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧–೧೪); ದಾರಿಯುಲಿ ತಸ್ಕರರು ಸುಲಿದಾ ನಾರಿಯರನೆಳದೊಯ್ಯಲರ್ಜುನ ವೀರತನವಂತರಿಸಿ ಚಿಂತಿಸಿ ವ[ಪೊ]ಬ್ಬನೇ ಬರುತ (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೩೬–೮೪); ತೇಜನಿದೀಗರ್ಜುನನು ಪಾಯದಿ ಹರಣ ತನಗಂತರಿಸುವನ್ನೆಗಮಱಿವಿನಿಂ ಸಲಹುವೆನು (ಕೋಗಯ. ೨೦–೩೨); ಧರೆಯೊಳೀ ಕೃತಿಯ ದೋರ್ಬಲಿಯೆಂಬ ಕವಿ ತಾನು ವಿರಚಿಸಿ ತುದಿಯೊಳಂತರಿಸೆ ತರಳನಹುದು ನಾನು ನಾಯಕಾತಿಶಯವೆತ್ತಿರೆ ಪೇಳ್ದಿನಿದ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ (ನಾಗಕು. ೩೨–೧೪೮); ಇರುತಿರೆ ದಾಸಿ ಅಂತರಿಸಿ ಪೋದಳು ಬಾಲ ಪರಪುಟ್ಟನಾದುದ ಕಂಡು (ಚಂದ್ರಹಾ. ೧–೨೭). ೮. ನಡುವೆ ಜಾಗವನ್ನು ಬಿಡು; ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊಡು: ಅತಮಮುಂ ಕಿಡಿಸಲ್ ಸಂಜಾತನಯಂ ಬಗೆದು ತದ್ಗುಹಾಭಿತ್ತಿಗಳೊಳ್ ಎರಡಱೊಳಂ ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯರನಾಗಳ್ ಬರೆದು ಕಾಕಿಣೀರತ್ನದೊಳಂ ಸ್ಫುರಿತಮಣಿರತ್ನದೊಳಮಂತರಿಸುತ್ತುಂ ಯೋಜನಕ್ಕೆ ಬರೆದೊಂದೊಂದಂ ಬಿಸಿಲಂ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳುಮಂ ಪಸರಿಸೆ ಕಟ್ಟಿಲೆ ತೆರಳ್ದು ತೂಳ್ದೊಡೆ (ಆದಿಪು. ೧೩–೪೮, ೪೯, ೫೦); ನೆರೆದು ಬರುತಿಹವರ್ಗಳೆಲ್ಲಂತರಿಸಿ ದಾರಿಯನೀಯೆ ಧೀರರು ಪುರವಣಿಸಿ ವೀರಾವತಾರರು ಮೂವರೈತರಲು (ಬಸಪು. ೬೧–೨೪). ೯. ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊ: ಅನುನಯವನಂಗೀಕರಿಸಿ ನೃಪಜನ ಸರಾಗದಿನಂತರಿಸಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ದುದಲ್ಲಲ್ಲಿ (ತೊರರಾ. ೧–೧೫–೩೧). ೧೦. ಮರೆಮಾಚು: ಇಂತಿರುತಿರಲ್ಕೆ ಕೌಂಡಿನ್ಯನೆಂಬೊರ್ವ ಮುನಿಪಂ ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಬರಲಾತನಂ ಸತ್ಕರಿಸಿ ಚಿಂತೆವೆತ್ತಿರಲವನಿದೇನೆಂದು ಬೆಸಗೊಂಡೊಡವಳ ಪ್ರತಿಕೂಲತೆಯನು ಅಂತರಿಸದೆಲ್ಲಮುಂ ಪೇಳ್ದೊಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೨೫). ೧೧. ದೂರ ಸರಿ: ಬರಲು ಕಂಡಡೆ ವಂದಿಸುತಲಂತರಿಸಿ ಮಿಗೆ ಹತ್ತಿರವೆನಿಸದತಿತರದ ದೂರವ ಸಾರದೀ ಪರಿ . . . ಬೆಸಸಿದನರವರಿಸದಾ ಕ್ಷಣಕೆ ಮಾಡುವನವನೆ ಸೇವಕನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೧೦೬). ೧೨. ಆಶ್ರಯಿಸು: ಸಂತವಿಸಿ ದೇವಿಯರ ಬಳಿಕಾಕಾಂತೆ ಕಾಪಿನ ನಾರಿಯರು ಸಹಿತಂತರಿಸಿದಳು ನಿದ್ರೆಯನು (ತೊರರಾ. ೫–೩–೭೩). [ಅಂತರ + –ಇಸು]

ಅಂತರೀಕ್ಷಣೆ (ನಾ). ಒಳಹೊಕ್ಕು ನೋಡುವುದು; ಒಳನೋಟ: ವಸ್ತುಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಂತರೀಕ್ಷಣೆಯಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರತನದಿಂದಲ್ಲ (ಮಂಕುಕ.೬೫). [ಸಂ. ಅಂತರೀಕ್ಷಣ (ಅಂತರ್ + ಈಕ್ಷಣ)]

ಅಂತರೀಪ (ನಾ). ದ್ವೀಪ; ನೀರು ಸುತ್ತುವರಿದ ನಡುಗಡ್ಡೆ: ಕರಟವ್ಯೂಹಾಂತರೀಪಂ ತುರಗಬಲತರಂಗಂ . . . ಸೈನ್ಯಾರ್ಣವಂ (ಜಗವಿ. ೧೬–೬೯). [ಸಂ.]

ಅಂತರೀಯ (ನಾ). ೧. ಉಡಿಗೆ. ೨. ಒಳ ಉಡಿಗೆ; ಉಳ್ಳುಡೆ. ೩. ನಡುವಿನ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಉಡುವ ವಸ್ತ್ರ: ನಾಭಿವಿಲಂಬಮಾನಲಂಬಸ್ತನವಿಸ್ರಸ್ತಾಂತರೀಯೋತ್ತರೀಯ ವೃದ್ಧಧಾತ್ರೀ ನರ್ತನ ನಿರೀಕ್ಷಣ ಜನತಾಜನಿತ ಹಾಸನಿವಾಸಮುಂ (ಆದಿಪು. ೮–೩೫ ವ); ಗರಿಗಾತರಂಗತರಳ ದುಕೂಲ ವಸನಾಂತರೀಯೋತ್ತರೀಯಂ ಅಭಿನವ ಸುಜಾತ ಪಾರಿಜಾತ ಸುಮನಶ್ಶೇಖರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅಂತರ್ಗಡು (ಗು). ೧. ಒಳಗೆ ಹುಳುಗಳುಳ್ಳ; ಹುಳು ತುಂಬಿದ. ೨. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ನಿರರ್ಥಕ: "ಅಂತರ್ಗಡುಯೆಂಬುದು ಅಪ್ರಯೋಜನಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೭–೪೯). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಗಡ್ಡು$_4$)]

ಅಂತರ್ಗತ (ಗು). ೧. ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋದ; ಒಳಹೊಕ್ಕ. ೨. ಒಳಗೆ ನೆಲಸಿದ; ಒಳಗಿರುವ. ೩. ಬಚ್ಚಿಟ್ಟ; ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟ; ಒಳಗೆ ಅಡಗಿದ. ೪. ಮರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಜ್ಞಾಪಕ ತಪ್ಪಿದ. (ನಾ). ೫. ಮನಸ್ಸಿನ ಒಳಗಡೆ: ಇವಳ್ ಪರಪುರುಷಾಪೇಕ್ಷಣೆಯಕ್ಕುಮೆನುತುಮ್ಮಂತರ್ಗತದೊಳ್ . . . ಎಯ್ದೆವಂದಾಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೨೦, ೨೧); ಸಂಸ್ಕಾರ ಶತೇನಾಪಿ ನ ಗೂಧಃ ಕುಂಕುಮಾಯತೇ . . . ಎಂಬಿದಂ ತನ್ನಂತರ್ಗತದೊಳೆ ಬಗೆದು (ಸುಕುಮಾ. ೨–೬೧). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಗತ)]

ಅಂತರ್ಗತಧ್ಯಾನಿ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಿರುವವನು: ವಿಗತೇಂದ್ರಿಯಾದಿ ಮನೋವಿಷಯನಭವನನವರತಾಂತರ್ಗತಧ್ಯಾನಿ ಉಗ್ರಲೋಚನನಚಳಭಕ್ತಗಣಾಗ್ರಗಣ್ಯನು (ಬಸಪು. ೫೩–೧, ೨). [ಸಂ. ಅಂತರ್ಗತಧ್ಯಾನಿನ್ (ಅಂತರ್ಗತ + ಧ್ಯಾನ + –)]

ಅಂತರ್ಗತಭೇದ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸ; ಒಳಭೇದ. ೨. ಒಳಗೆ ಕಾಣಬರುವ ವಿಭಾಗ: ಮುಂತಣ ಲಕ್ಷಣಲಕ್ಷ್ಯಯುಗಾಂತರ್ಗತಭೇದಮುಕ್ಕುಮಾ ವ್ಯತಿರೇಕಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೩೪).
[ಅಂತರ್ಗತ + ಭೇದ]

ಅಂತರ್ಗತಸ್ವನ (ನಾ). ಒಳಗೇ ಹುದುಗಿದ ಧ್ವನಿ: "ಮಿನುಕು–ಅಂತರ್ಗತಸ್ವನೇ" (ಶಮುಧಾ.). [ಅಂತರ್ಗತ + ಸ್ವನ]

ಅಂತರ್ಗೃಹ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಒಳಗಿನ ಕೋಣೆ: ದಂಡನಾಥನನ್ನು ಒಡನೆಯೇ ನನ್ನ ಅಂತರ್ಗೃಹಕ್ಕೆ ಬರಹೇಳಿ ಕಳುಹು (ಸುಗುಗಂ. ೪೫–೧೭). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಗೃಹ)]

ಅಂತರ್ಜಠರ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಜಠರ)]

ಅಂತರ್ಜಲೀಯ (ಗು). ೧. ನೀರಿನ ಒಳಗಡೆಯ. ೨. ನೀರಿನ ಒಳಗಡೆ ಜರುಗುವ: ಅಂತರ್ಜಲೀಯ ಛಾಯಾಗ್ರಹಣವೂ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಚಿತ್ರವೇ ಸರಿ (ವಿಜ್ಞಾನಿ. ೧೫). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಜಲ + –)]

ಅಂತರ್ಜಾತೀಯ (ಗು). ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಜಾತಿಗಳ ನಡುವಣ: ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಅಂತರ್ಜಾತೀಯ ವಿವಾಹಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಜಾತಿ + –)]

ಅಂತರ್ಜ್ಯೋತಿ (ನಾ). ಒಳಗಿರುವ ಬೆಳಕು; ಒಳದೀಪ: ಪಳುಕುಗೊಡದೊಳಗೆ ಪೊಜಗುಜ್ವಳಿಪಂತರ್ಜ್ಯೋತಿಯಂತಿರೊಳಗಂ ಪೊಱಗಂ ಬೆಳಪ ಮನೋಮಧ್ಯಸಮುಜ್ವಳಲಿಂಗಮನರಸನಳ್ಕಱಿಂ ಜಾನಿಸಿದಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೫೫).
[ಸಂ. ಅಂತರ್ಜ್ಯೋತಿಸ್ (ಅಂತರ್ + ಜ್ಯೋತಿಸ್)]

ಅಂತರ್ದಾಹ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಬೇಗೆ, —ಸಂತಾಪ.
[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ದಾಹ)]

ಅಂತರ್ದಾಹಕ (ನಾ). ಒಳಗೊಳಗೇ ಬೆಂಕಿ ಹಚ್ಚುವವನು; ಅಂತರಂಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದಂತೆ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ದ್ರೋಹಮಾಡುವವನು: ಕೃತಕ ಮಾಯಾಜಾಲರನು ಕಾಹುರರನಂತರ್ದಾಹಕರ ಶಠರ . . . ನೀನಾಳಿಗೊಂಬೆಯೊ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧–೬೦). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ದಾಹಕ)]

ಅಂತರ್ದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಒಳಗನ್ನು ತಾನೇ ಪರಿಶೀಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ದೃಷ್ಟಿ: ಪರಮಬ್ರಹ್ಮಶರೀರಪುಷ್ಟಿ ಜನತಾಂತರ್ದೃಷ್ಟಿ ಕೈವಲ್ಯಬೋಧರಮಾವಹೌಕ್ತಿಕಹಾರಯಷ್ಟಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೬).
[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ದೃಷ್ಟಿ)]

ಅಂತರ್ದೇಶೀಯ (ಗು). ೧. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದೇಶಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. ೨. ಒಳ ಪ್ರದೇಶದ. 'ಅಂತರ್ದೇಶೀಯ ಪತ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ದೇಶ + –)]

ಅಂತರ್ದೇಶೀಯಪತ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ದೇಶದ ಎಲ್ಲೆಯೊಳಗಿನ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಕಳಿಸಬಹುದಾದ ಪತ್ರ: ಅಂತರ್ದೇಶೀಯ ಪತ್ರದ ಒಳಗಡೆ ಏನನ್ನೂ ಇರಿಸಕೂಡದು (ರೂಢಿ).
[ಅಂತರ್ದೇಶೀಯ + ಪತ್ರ]

ಅಂತರ್ದೇಹ (ನಾ). ಕರುಳು. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ದೇಹ)]

ಅಂತರ್ದ್ವಾರ (ನಾ). (ಮನೆಯ ಒಳಗಿನ) ರಹಸ್ಯವಾದ ಬಾಗಿಲು; ಗುಪ್ತದ್ವಾರ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ದ್ವಾರ)]

ಅಂತರ್ದ್ವೀಪ (ನಾ). ದ್ವೀಪದ ಒಳಭಾಗ: ಅಪಾತ್ರದಾನಂ . . . ಅಂತರ್ದ್ವೀಪಂಗಳೊಳ್ ಕುಮಾನುಷತ್ವಮುಮಂ ಮಾಡುಗುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೧ ವ); ಪುರಮಂತರ್ದ್ವೀಪಮೆಂಬಂತಿರೆ . . . ಕಱಿದುದು ಬಹಳಾಸಾರಮಂ ನೀರದೌಘಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೪೧).
[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ದ್ವೀಪ)]

ಅಂತರ್ಧನ (ನಾ). ಸ್ವಂತದ ಆಸ್ತಿ; ಖಾಸಗಿ ಆಸ್ತಿ (?): ವನನಿಧಿಯೊಳಿನಗೆ ಕೆಯ್ಸಾರ್ದನಿತಂ ವಸ್ತುಗಳನುಱಿಪದೋಲಗಿಸಿದೆನಿನ್ನೆನಗದುವೆ ದಿವ್ಯಮಂತರ್ಧನಕ್ಕೆ ಭವದವಧಿಬೋಧಮತಿಶಯಬೋಧಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೧೭೭). 'ಬಾಹ್ಯಧನ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಧನ)]

ಅಂತರ್ಧಾನ (ನಾ). ಕಣ್ಮರೆಯಾಗುವುದು; ಅದೃಶ್ಯವಾಗುವುದು; ಮಾಯವಾಗುವುದು: ತಲೆಯೊಳ್ ಕಯ್ಯನಿಟ್ಟು ಶಶಿಶೇಖರಂ ನೆಟ್ಟನಂತರ್ಧಾನದೊಳ್ ಸಂದನೀಶ್ವರಂ (ನಂಜಿರ. ೭–೧೬೪); ಆ ದಿವ್ಯಪುರುಷಂ ಅಂತಕ್ಕೆ ಎಂದೊಂದು ಫಲಮನನುಗ್ರಹಿಸಿ ಅಂತರ್ಧಾನಮಾದಂತೆಯುಂ ಕನಸುಗಂಡೆಚ್ಚತ್ತಳ್ (ಅದ್ಭುತ. ೫–೪). **ಅಂತರ್ಧಾನವಾಗು** = ಕಣ್ಮರೆಯಾಗು; ಅದೃಶ್ಯವಾಗು: ಆ ರಾಜನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ ನಾರದಮಹರ್ಷಿ ಅಂತರ್ಧಾನವಾದನು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಂತರ್ಧಿ (ನಾ). ೧. = ಅಂತರ್ಧಾನ. ೨. ಅಡಗಿಕೊಂಡಿರುವುದು; ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವುದು. ೩. ಅಡಗಿಕೊಂಡಿರುವವನು; ಗುಟ್ಟಾಗಿ ನೆಲಸಿದವನು: ಪೃಥ್ವೀಪಾಲ ಭೂಪಾಲಂ ಭವದೀಯ ದೇಶಾಸನ್ನಸ್ಥಿತಂಗಳಪ್ಪ ಪನ್ನೆರಡುಂ ಮಂಡಲಂಗಳೊಳಂತರ್ಧಿಯುಂ ಮಿತ್ರದ್ವಿತಯದೊಳ್ ಕೃತ್ರಿಮಮಿತ್ರನುಂ . . . ಆಗಿರ್ಪಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೧೧೭ ವ). [ಸಂ.]

ಅಂತರ್ಧೂಪ (ನಾ). ಶಿವಲಿಂಗವಿರುವ ಪಾಣಿಬಟ್ಟಲಿನ ಒಳಗೆ ಹಾಕುವ ಧೂಪ (?): ಚೆನ್ನೆಸೆದು ಮಹಿಷಾಕ್ಷಿಗುಗ್ಗುಳವನ್ನೆ ಧೂಪಿಸಿ ಸೋಮಧಾರಿಗೆ ತನ್ನ ತೂಕವನಿಕ್ಕಿಯಂತರ್ಧೂಪಮಂ ಕೊಟ್ಟು (ಬಸಪು. ೪೩–೨೦). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಧೂಪ)]

ಅಂತರ್ನಾಟಕ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಟಕದೊಳಗೆ ಅದರ ಅಂಗವಾಗಿ ಬರುವ ಉಪನಾಟಕ: ಭವಭೂತಿಯ ಉತ್ತರರಾಮಚರಿತದ ಏಳನೆಯ ಅಂಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಂತರ್ನಾಟಕ ಬರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). 'ಗರ್ಭಾಂಕ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ನಾಟಕ)]

ಅಂತರ್ನಿಯುಕ್ತ (ನಾ). ರಾಜನ ಅಂತಃಪುರದ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ (?): ಜಗತೀಶಂ ನೋೞ್ಪ ಕಣ್ಣಂ ನುಡಿವ ದನಿಗಮಿಂಬಾಗಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ದರಂದೋಳಿಗಳಿಂ ದಂಡಾಧಿಪರ್ . . . ಸಾಮಂತರಂತರ್ನಿಯುಕ್ತರ್ (ಅನಂಪು. ೨–೨೭). 'ಅಂತಸ್ಥಿತ' ಪರಾ.
[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ನಿಯುಕ್ತ)]

ಅಂತರ್ನಿಷ್ಠ (ನಾ). ಏಕಾಗ್ರವಾದ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಸುಲಭವಂತರ್ನಿಷ್ಠರಿಗೆ ನಿಷ್ಕಳ ನಿರೂಪನನಂತ ನಿಜ ನಿರ್ಮಳವೆನಿಪ ಪರಮಾತ್ಮ ಚಿನುಮಯ ರೂಪ ತಾನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೬೬).
[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ನಿಷ್ಠ)]

ಅಂತರ್ಬದ್ಧ (ನಾ). ಅನ್ಯೋನ್ಯಭಾವ (?): ದಾಯಿಗರೊಳಂತರ್ಬದ್ಧವುಂಟೇ ರಾಯ ನಿನಗೆಂದ [ಪಾಠಾಂ. ಅಂತರ್ಭೇದವೇ ಭೂಪಾಲ ಕೇಳೆಂದ] (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧–೬೭). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಬದ್ಧ)]

ಅಂತರ್ಬಹೀರೂಪ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಮತ್ತು ಹೊರಗಿನ ಆಕಾರ: ಆವುದಂತರ್ಬಹೀರೂಪದಿಂ ವಿಶದದರ್ಶನಾವಗಮ್ಯಂ ಅದೆಲ್ಲಮನಸತ್ತಾವಭಾಸಿ (ಆದಿಪು. ೨–೯ ವ). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಬಹಿಸ್ + ರೂಪ)]

ಅಂತರ್ಭಾವ (ನಾ). ೧. ಒಳಗೆ ಸೇರಿರುವುದು. ೨. ಒಳಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವ: ಸ್ಥಾವರಕೆ ಜಂಗಮಕೆ ನೀನೇ ಜೀವಚೇಷ್ಟಕನವದಿರಂತರ್ಭಾವವನು ನೆಱೆ ಬಲಿಯಲಾಗದು ಸಂಧಿಕಾರ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭–೧೦). ೩. ಅದೃಶ್ಯತೆ; ಮರೆಯಾಗುವಿಕೆ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಭಾವ)]

ಅಂತರ್ಭಾವವಹ್ನಿ (ನಾ). ಅಂತರಂಗದ ಬೇಗೆ, —ಸಂತಾಪ: ನೀವಜಱಿಯಿರೇ ಹಿಂದೀಸು ಕಾಲದಲಿ ನೋವು ಬೇಱಿಲ್ಲೆನಗೆ ನಿಳಯಕೆ

ನೀವು ಬಿಜಯಂಗೈವುದಂತರ್ಭಾವವಹ್ನಿಯನೇಕೆ ಬೆದಕುವಿರೆಂದನಾ ಭೂಪ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೧೧). [ಅಂತರ್ಭಾವ + ವಹ್ನಿ]

ಅಂತರ್ಭಾವಿ (ಗು). ಒಳಪಟ್ಟಿರುವ; ಒಳಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ: ರೂಪರಸಗಂಧಸ್ಪರ್ಶವಂತಂಗಳಪ್ಪುದಱಿಂ ಪೃಥಿವ್ಯಪ್‌ತೇಜೋವಾಯುಗಳುಂ ಮನಮುಂ ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯದೊಳಂತರ್ಭಾವಿಗಳ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೩೨). [ಸಂ. ಅಂತರ್ಭಾವಿನ್ (ಅಂತರ್ + ಭಾವ + –)]

ಅಂತರ್ಭಾಸಿತ (ಗು). ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಗೊಂಡ: ಆ ಸಮರ್ಥ ಮುನೀಂದ್ರನಂತರ್ಭಾಸಿತಾತ್ಮಧ್ಯಾನಸುಖವಿನ್ಯಾಸದಿರಲಂಕೆದಲಿ ಬಿದ್ದುದು ಮಧುರ ಚೂತಫಲ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೪೦). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಭಾಸಿತ)]

ಅಂತರ್ಭೂತ (ಗು). = ಅಂತರ್ಭಾವಿ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಭೂತ)]

ಅಂತರ್ಭೇದ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಭೇದ; ಒಳವಿಭಾಗ: ಕ್ಷೀರಗುಡಾದ್ಯಂತರ ರಸಾಂತರ ಜಾತ್ಯಂತರಮುಪ್ಪಂತನಂತಮಂತರ್ಭೇದಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೯೫). ೨. ಒಳಗಿನ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯ; ಅಂತಃಕಲಹ: ಅಂತರ್ಭೇದದೊಳಂತು ಛಿದ್ರಿಸಿದರಾ ಗಾಂಗೇಯರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೪೭). ೩. ನಾಟುವುದು; ಒಳಕ್ಕೆ ಚುಚ್ಚುವುದು: "ನಾಂಟು–ಅಂತರ್ಭೇದೇ" (ಶಮುಧಾ). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಭೇದ)]

ಅಂತರ್ಮಣಿ (ನಾ). [ಗಜ] ಆನೆಯ ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಳಿ (?): ಮಂಗಳವಸದನಂಗೊಂಡು ಪರಿಪೂರ್ಣಾಬ್ಜಕುಬ್ಜಶಿರೋದ್ಧರಣನಂ ವ್ಯೂಢೋರಸ್ಕನಂ ಪ್ರಭೂತಾಂತರ್ಮಣಿಯುಂ ವಿಪುಳೋಚಿತಾಂಸನಂ . . . ತರಿಸಿ ದಿಗ್ವಿಜಯಕ್ಕೆ ಜಿನೇಂದ್ರಚಂದ್ರದೇವಂ ಪೂಜಮಟ್ಟನೇಱಿ ಜಯಮುಂ ಜಯಪರ್ವತಯಾನನಾಗಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೪೨ ವ, ೧೪೪). 'ದೇವಮಣಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮಣಿ₃)]

ಅಂತರ್ಮಂಡಲ (ನಾ). ರಾಜ್ಯದ ಒಳಗಡೆ; ಒಳದೇಶ. 'ಅಂತರ್ಮಂಡಲಸಾಧನ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮಂಡಲ)]

ಅಂತರ್ಮಂಡಲಸಾಧನ (ನಾ). ಒಳದೇಶವನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಾರ್ಯ: ನಿನಗರಸ ಬಹಿರ್ಮಂಡಳಮನೆ ಸಮಜಲ್ಕಿನಿತು ಬರಿಸಮುಂ ಪೋದುವು ಕೇಳಿನಿಸಂತರ್ಮಂಡಲಸಾಧನಮುಂಟೆಂದಱಿಪಿದುದುಮನಿನ್ನಱಿಪುವೆವೇ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೫).
[ಅಂತರ್ಮಂಡಲ + ಸಾಧನ]

ಅಂತರ್ಮಥನ (ನಾ). ಆಂತರಿಕವಾದ ವಿಮರ್ಶೆ: ನನ್ನ ಜೀವಿತದ ಗುರಿಯೇನೆಂಬುದನ್ನು ಇನ್ನಿಷ್ಟು ಸ್ಥಿರವಾಗಿಸುತ್ತೇನೆ. ಅಂತರ್ಮಥನವಿಲ್ಲದೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲ (ಸಮುಜೀ. ೧೮೫). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮಥನ)]

ಅಂತರ್ಮನ (ನಾ). ೧. ದುಗುಡ; ದುಮ್ಮಾನ: ಸಂಜಯಸಹಿತ ಕೌರವಜನಪ ಬಂದನು ತತ್ಸರೋವರಕನಿಲನಿದಿರಾದನು ಸುಗಂಧದ ಶೈತ್ಯಪೂರದಲಿ ತನುವಿಗಾಪ್ಯಾಯನದಿನಂತರ್ಮನಕೆ ಪಲ್ಲಟವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೩-೩೭). ೨. ಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತ.
[ಸಂ. ಅಂತರ್ಮನಸ್ (ಅಂತರ್ + ಮನಸ್)]

ಅಂತರ್ಮನನ (ನಾ). ಆಂತರಿಕವಾದ ಆಲೋಚನೆ: ಚಾರುದೃಶ್ಯಂಗಳಿಂ ಪ್ರೀತಿ ಹೃದಯವಿಕಾಸ ಕ್ರೂರದೌಷ್ಟ್ಯಂಗಳಿಂ ವೀರಾನುಕಂಪ ಧೈರ್ಯವಾದ್ಭುತಗಳಿಂ ಮೌನದಂತರ್ಮನನ ದಾರಿಯುದ್ಧಾರಕವು (ಮಂಕುಕ. ೪೫೭). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮನನ)]

ಅಂತರ್ಮಂದಿರ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಒಳಮನೆ: ಚುನ್ನವಾಡುತ ಹೋಗಿ ನೃಪತನಯಂ ನಿಜಾಂತರ್ಮಂದಿರದೊಳಂ ತನ್ನ ಸತಿಯುಂ ತಾನುಂ ಸುರತ ಸುಖಾನುಭೋಗದಲಿ (ಬಸಪು. ೪೬-೨೦).
[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮಂದಿರ)]

ಅಂತರ್ಮಲ (ನಾ). ಅಂತರಂಗದ ಕಶ್ಮಲ: ವಿಲಸಿತ ಭವದಭ್ಯಾಗಮಜಲಧಾರೆಗಳೇನುಮುಟಿಯದಂತುಮಸಂತರ್ಮಲಮಂ ಕರ್ಚಿದೊಡಾನೀ ನೆಲಕೆಲ್ಲಂ ಪಾವನೀಯಚರಿತನೆನಾದೆಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೭೭).
[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮಲ₂)]

ಅಂತರ್ಮಲಿನ (ಗು). ೧. ಒಳಗೆ ಕಳಂಕವುಳ್ಳ. ೨. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಶ್ಮಲವುಳ್ಳ; ಅಂತರಂಗ ಶುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ: ೧, ೨: ಸರಿದಧಿಪತಿಯುಂ ದೋಷಾಕರನಂತರ್ಮಲಿನನಾಗಿಯುಂ ಪೆರ್ಚಿಸುಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೩೫).
[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮಲಿನ)]

ಅಂತರ್ಮಿಥುನ (ಗು). ಒಳಗೆ ದಂಪತಿಗಳು ಇರುವ: ಸುಳಿವ ಪರಿಮಳಪವನನಿಂ ಕಂಗೊಳಿಸಿತರ್ಜುನ ಕಾಮ್ಯಸಿದ್ಧಿಸ್ಥಳದೊಳಂತರ್ಮಿಥುನ ಕಾನನವರಸ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪-೩೯). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮಿಥುನ)]

ಅಂತರ್ಮುಖ (ಗು). ೧. ಮನಸ್ಸು ಒಳಮುಖವಾಗಿರುವ: ಬದ್ಧಪಲ್ಯಂಕಾಸನಂ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖನುಮಂತರ್ಮುಖನುಮಾಗಿ ಜಯಶಾಳಿ ನಮಸ್ಸಿದ್ಧೇಭ್ಯಯೆನುತ್ತುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೧೮೫, ೧೮೬). (ನಾ). ೨. ಒಳಮುಖವಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ಶಿವನನಂತರ್ಮುಖದಿಂ ನೋಡಲೊಳಪೊಕ್ಕವೆಂಬಂತೆ ಕಣ್ ಮಾಯಮಾಗೆ (ನಂಬಿರ. ೧೪-೯೬).
[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮುಖ)]

ಅಂತರ್ಮುಖತೆ (ನಾ). (ಮನಸ್ಸು) ಒಳಮುಖವಾಗಿರುವುದು, —ಅಂತರಂಗದ ಕಡೆ ತಿರುಗಿರುವುದು: ಅಂತರ್ಮುಖತೆಗಭಿಮುಖಂ ಮಾಬ್ಬುಪಾಧ್ಯಾಯರೆಮ್ಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೪); ಸ್ವಾಮಿದಾಸರನ್ನು ಕಂಡಾಗಿನಿಂದ ಸಾನಿಯ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಒಂದು ಅಂತರ್ಮುಖತೆ ಬಂದಿತ್ತು (ಸಮುಜೀ. ೫೧೩).
[ಸಂ. ಅಂತರ್ಮುಖತಾ (ಅಂತರ್ + ಮುಖ + –)]

ಅಂತರ್ಮುಖಿ (ನಾ). ಆತ್ಮಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪಡುವಣ ಹೊಂಗಡಲಿನಲ್ಲಿ ಮಿಾಯಲಿಳಿದಿರುವ ಮುಳುಗುನೇಸರು ಸಾಸಿರ ಕಾಂಚನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಯೋಗಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ನಾನಿನ್ನು ಅಂತರ್ಮುಖಿಯಾಗುತ್ತೇನೆಂದು ಸಾರುವಂತಿತ್ತು (ಬದುಬ್ಬೆ. ೧೨೯).
[ಸಂ. ಅಂತರ್ಮುಖಿನ್ (ಅಂತರ್ + ಮುಖ + –)]

ಅಂತರ್ಮುಹೂರ್ತ (ನಾ). [ಜೈನ] ೧. ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕಡಮೆಯಾದ ಕಾಲ: "ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತದೊಳಗಿಂದ ಒಂದು ಸಮಯವು ಕಡಿಮೆಯಾದರೆ, ಅದು ಭಿನ್ನಮುಹೂರ್ತವೆನಿಸುವುದು. ಆವಲಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಾದ ಕಾಲವು ಅಂತರ್ಮುಹೂರ್ತವೆನಿಸುವುದು" (ಜೈನಪ. ೩೦೬); ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಿಧಾನದಿನಂತರ್ಮುಹೂರ್ತದಿಂ . . . ಪದಿನಾಱು ಪ್ರಕೃತಿಗಳುಮಂ ನಿರವಶೇಷಂ ಕಿಡಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೪ ವ); ಸಮಯಂ ಕುಂದೆ ಮುಹೂರ್ತದೊಳಮೋಘಮಂತರ್ಮುಹೂರ್ತಮಕ್ಕುಂ (ಪಂರಾಪೂ. ೧-೫೧). ೨. ತುಂಬ ಕಡಮೆಯ ಪ್ರಮಾಣದ ಕಾಲ: ನಾನಾವಿಧವಿನೋದಂಗಳಿನಂತರ್ವರ್ತ್ತಿಗೆ ಸವಮಾಸಂಗಳಂತರ್ಮುಹೂರ್ತಂಗಳಾಗಿ ಪೋಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೨೫ ವ).
[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮುಹೂರ್ತ)]

ಅಂತರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಒಳಗು; ಒಳಗಡೆ: ವ್ಯಕ್ತ ನಾನಾವೇದ ವೇದಾಂತೋಕ್ತನಂತರ್ಯಗತ ನಿರಂತರ ಸುಯೋಗಪರ (ಬಸಪು. ೮-೫). ೨. "ಒಳಮಾತು" (ಗಂಗಾಮ). ೩. ಗುಟ್ಟು; ರಹಸ್ಯವಾದ ಆಶಯ. [ಸಂ.]

ಅಂತರ್ಯಾಮಿ (ನಾ). ೧. ಅಂತರಂಗವನ್ನು ನಿಯಾಮಿಸತಕ್ಕವನು; ಪರಮಾತ್ಮ: ಈತನಂತರ್ಯಾಮಿ ಜೀವವ್ರಾತದಲಿ ಜನಜನಿತವಿದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯-೬೯). ೨. ಆತ್ಮ. ೩. ಮೈಯೊಳಗೆ ನಡೆಯುವ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆ ಸಾಧನವಾದ ವಾಯುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಮೇಲುಕೆಳಗಂ

ನೋಡುವುಧು ಧೇವದತ್ತವಕ್ಕಾಲಿಗಳ ಮುಚ್ಚಿ ತೆಗೆವುದು ಕೃಕರಮುಕ್ಕು ಕೈಕಾಲ ಗತಿಯಲ್ಲಿಹುದು ವಿಶ್ವನಕ್ಕು . . . ಆತ್ಮನೊಳು ಮುಖ್ಯವಹ ಗಾಳಿಯಂತರ್ಯಾಮಿಯಕ್ಕು" (ಮುಂಗರಾ. ೧೬-೧೩).

[ಸಂ. ಅಂತರ್ಯಾಮಿನ್]

ಅಂತರ್ಯಾಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿಟ್ಟು ನಡೆಯಿಸು : ಯಿವನೆ ಕೂಟಸ್ಥ ದಿಟನಾದಕಾರಣಂ ತಾನೆ ಜಗತೆಲ್ಲವಂ ಸೃಜಿಸಿಯಂತರ್ಯಾಮಿಸಿ ಆ ಜಗದ ನಟಣೆಯನು ನಟಿಸಿ (ತುರಂಗ. ೮೯-೩೨, ೩೩). [ಅಂತರ್ಯಾಮಿ + -ಇಸು₃]

ಅಂತರ್ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ (ಗು). ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. [ಸಂ. ಅಂತಾರಾಷ್ಟ್ರೀಯ (ಅಂತರ್ + ರಾಷ್ಟ್ರ + -)]

ಅಂತರ್ಲಾಗ (ನಾ). ಒಳಮುಖವಾಗಿ ಹಾಕುವ ಲಾಗ; ಮುಂಗಣ್ಣು ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಂಬರ ವರಸೆ : ಇಲ್ಲಿಯ ಗಾಳಿ ಬಯಲಾಟದೊಳಗಿನ ಅಂತರ್ಲಾಗ ಜಂತರ್ಲಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪನಾ ಚಮತ್ಕೃತಿಯಾಗಲಿ, ಅದರಂತೆ ವಿಕೃತಿಯಾಗಲಿ ಕಂಡರೂ ಅದೂ ನವೀನ ಬೋಧವೇ ಸರಿ (ಹೃದಸ. ಮು. ೩) ; ಸರಕಾರ ಹೊಡೆದ ಈ ಅಂತರ್ಲಾಗದ ನ್ಯಾಯಾನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ನಾನು ಅರ್ಹನಲ್ಲ (ಹೂಬಾಣ. ೧೩೬).

[ಸಂ. ಅಂತರ್ + ಲಾಗ]

ಅಂತರ್ಲಿಂಗಧಾರಣ (ನಾ). [ವೀಶೈ] "ಮಹಾಲಿಂಗವನ್ನು ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನರೂಪದಿಂದ ಧರಿಸುವುದೇ ಅಂತರ್ಲಿಂಗಧಾರಣವೆನಿಸುವುದು" (ಅಷ್ಟಾವಿ. ೨). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಲಿಂಗ + ಧಾರಣ)]

ಅಂತರ್ಲೀನ (ಗು). ಒಳಗೆ ಲೀನವಾಗಿರುವ, —ಸೇರಿಹೋಗಿರುವ : "ನೆಟ್ಟು—ಅಂತರ್ಲೀನೇ" (ಶಮುಧಾ). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಲೀನ)]

ಅಂತರ್ಲೇಪ (ನಾ). ಅಂತರಂಗಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವುದು : ಅನುರಾಗಮಂ ವಿರಾಗಮನುಳ್ಳ ವಿಷಯಗಳುಯೆನಿಪ ವಿಷಯಂಗಳಂ ಪಿಡಿವಲ್ಲಿ ಬಿಡುವಲ್ಲಿ ಮನದೊಳನಿಶಂ ಬಹಿರ್ಲೇಪವಂತರ್ಲೇಪವೆಂಬುಭಯ ಸಮಭಾವದಿಂದನವರತ ಪರಶಿವಾದ್ವೈತ ನಿಷ್ಠೆಯೊಳು (ಲಶಿಚಿಂ. ೫೪-೪೨).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಲೇಪ)]

ಅಂತರ್ವಂಶ (ನಾ). ಅಂತಃಪುರ ; ರಾಣಿವಾಸ.

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ವಂಶ)]

ಅಂತರ್ವಂಶಿಕ (ನಾ). ರಾಣಿವಾಸದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ ; ಅಂತಃಪುರದ ಅಧಿಕಾರಿ : "ಮನೆವೆಗ್ಗಡೆ ಅಂತರ್ವಂಶಿಕನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೧-೨೭೫) ; ಅಸ್ಥಾನಮಂಡಪದೊಳತಿಪ್ರಚಂಡ ಮಂಡಲಿಕ ಮಹಾಸಾಮಂತ ಮಂತ್ರಿಪ್ರಧಾನ ಪುರೋಹಿತಾಂತರ್ವಂಶಿಕಾದಿ ಪರಿವಾರ ಪರಿವೃತಂ . . . ಒಡ್ಡೋಲಗಂಗೊಟ್ಟಿರೆ (ಆದಿಪು. ೨-೨ ವ).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ವಂಶ + -)]

ಅಂತರ್ವಣ (ಗು). ಅಡವಿಯ ನಡುವೆ ಇರುವ : ವಜ್ರವೇದಿಕೋತ್ತುಂಗತೋರಣದ್ವಾರದಂತರ್ವಣ ತುಂಗ ಕುಜಂಗಳ ನೆಬಲ್ಗಳೊಳ್ . . . ಬೀಡಂ ಬಿಡಿಸಿದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೨-೬೮ ವ) ; (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೯೧ ವ).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ವನ)]

ಅಂತರ್ವತ್ನಿ (ನಾ). ಬಸುರಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು ; ಗರ್ಭಿಣಿ : ಬಣ್ಣಿಸಿದರಿಂದ್ರನ ಕಾಂತೆಯರಂತರ್ವತ್ನಿಯನಾ ನೃಪಪತ್ನಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೭-೩೧) ; ತರುಣಿಯನಂತರ್ವತ್ನಿಯನರಣ್ಯದೊಳ್ ಬಿಸುಡವೇಳ್ಕುಡೀ ಬೆಸನಂ ಕಾಪುರುಷನನೇಗೊಂಡೆಂ ಕಿಂಕರಭಾವದಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೭೬).

[ಸಂ. ಅಂತರ್ವತ್ನೀ]

ಅಂತರ್ವರ್ತಿ (ಗು). ೧. ಒಳಗೆ ಇರುವ; ಒಳಗಡೆ ನೆಲಸಿರುವ : ತನ್ನೊಡನೆಯ ಬಲಮೆಲ್ಲಮಂ ಪಡುವಣ ಸೋಪಾನಂಗಳಿಂದಂ ಬೆಂಕೆಭೋಂಕೆನಲುರದಂತು ಬೇಗಂ ಮ್ಲೇಚ್ಛಖಂಡಾಂತರ್ವರ್ತಿಯಾಗೆ ಮುನ್ನಂ ಕಳಿಪಿ (ಆದಿಪು. ೧೩-೩೫ ವ). (ನಾ). ೨. ಮನೆಯ ಒಳಗೆಲಸದ ಸೇವಕ : ಅಯ್ಯ ಕೇಳ್ ಬಳ್ಳೇಶ್ವರನ ಮಲ್ಲಯ್ಯ ಕೊಟ್ಟಗೆಯವನು ಚಂಡೇಶಯ್ಯ ಕೀಲಾರಕ್ಕೊಡೆಯ . . . ಅಂತರ್ವರ್ತಿ ಸಾವಂತಂ ಮಳಯರಾಜ (ಬಸವು. ೯-೪೬). ೩. ಅಂತರ್ಮುಖಿ ; ಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತ : ಆತ್ಮಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಮನೆಮನೆಗೆ ಹುಗುವವಂಗೇಕೀ ಸಘಾಟಿಕೆಯಗಲದಂತರ್ವರ್ತಿಯಹ ತಪಸಿಗಳಿಗರ್ಚಿಸಬೇಕು ಗುಡಿಯೊಳು ಪೊಕ್ಕು ಶಂಕರನ (ಬಸವು. ೪೩-೪೪). [ಸಂ. ಅಂತರ್ವರ್ತಿನ್]

ಅಂತರ್ವಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದವನು ; ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ : "ಶಾಸ್ತ್ರಮಂ ಬಲ್ಲವನಂ ಅಂತರ್ವಾಣಿಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೬-೨೪೫). ೨. ಅಂತರಾತ್ಮನ ಧ್ವನಿ ; ಮನಸ್ಸಾಕ್ಷಿ : ಗಾಂಧಿಯವರು ತಮ್ಮ ಅಂತರ್ವಾಣಿಗೆ ವಿರೋಧವಾಗಿ ಎಂದೂ ನಡೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಂತರ್ವಾಣೀ (ಅಂತರ್ + ವಾಣೀ)]

ಅಂತರ್ವಾಸ₁ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಳಭಾಗ ; ಒಳಮನೆ : ಹೆದಜದತಿಸಭ್ಯನವೊಲನುನಯವೊದಗಿ ನಿಮ್ಮಂ ಸಾರ್ದಪಂ ಮಾಣದೆ ನಿಜಾಂತರ್ವಾಸಮಂ ಪುಗುವಂ ಬಳಿಕ ತಾನು (ಬಸವು. ೫೫-೫).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ವಾಸ₂)]

ಅಂತರ್ವಾಸ₂ (ನಾ). ಒಳಬಟ್ಟೆ ; ಒಳಗಿನ ಉಡಿಗೆ. 'ಬಹಿರ್ವಾಸ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಂತರ್ವಾಸಸ್ (ಅಂತರ್ + ವಾಸಸ್)]

ಅಂತರ್ವೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಒಳನೋಟ ; ಅಂತರ್ಮುಖವಾದ ಚಿಂತನೆ.

[ಸಂ. ಅಂತರ್ವೀಕ್ಷಾ (ಅಂತರ್ + ವೀಕ್ಷಾ)]

ಅಂತರ್ವೇದಿ (ಗು). ೧. ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯ ಒಳಭಾಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ. (ನಾ). ೨. ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯ ಒಳಜಗಲಿ. ೩. ಗಂಗಾ ಯಮುನಾ ನದಿಗಳ ನಡುವಣ ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು.

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ವೇದಿ₁)]

ಅಂತರ್ಹಾಸ (ನಾ). ಒಳಗೊಳಗೇ ನಗುವುದು.

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಹಾಸ್ಯ)]

ಅಂತರ್ಹಿತ (ಗು). ಮರೆಯಾದ ; ಅಂತರ್ಧಾನ ಹೊಂದಿದ : ವಿಪ್ರವೇಷದಿಂ ಬಂದು ನಿನ್ನಂ ವರಿಪೆನೆಂದೊರೆದಂತರ್ಹಿತನಾದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೫-೨೦). [ಸಂ.]

ಅಂತರ್ಹಿತರೂಪ (ನಾ). ಮರೆಯಾದ, ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದ, ಆಕಾರ : ಸಮಸ್ತ ಸುರಗಣಂ ನೆರೆದು ಬಂದಂತರ್ಹಿತರೂಪದಿಂದಂತರಿಕ್ಷದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೨-೯೫ ವ). [ಅಂತರ್ಹಿತ + ರೂಪ]

ಅಂತರ್ಹಿತೆ (ನಾ). ೧. ಮರೆಯಾದವಳು. ೨. ಲೀನವಾಗಿರುವವಳು : ಪುರುಷನೊಳಂತರ್ಹಿತೆಯೆನೆ ಪ್ರಕೃತಿ ಎನೆ ಈ ಯೋಗವಿಯೋಗವೇ ವಿಕೃತಿ (ಗಣೇಶ. ೧೬-೩೯೯). [ಸಂ. ಅಂತರ್ಹಿತಾ]

ಅಂತವಂತ (ಗು). ಕೊನೆಯುಳ್ಳ ; ಅಶಾಶ್ವತ : ಅಂತವಂತ ವಸ್ತುವು ಒಂದು ದಿನ ಅನಂತವಾಗುವುದು (ಭಾಚಿತ್ರ. iii). [ಸಂ. ಅಂತವತ್]

ಅಂತವಾಸ (ನಾ). (ಊರಿನ) ಸಮೀಪದ ಶಿಬಿರ : ಆಮರ್ದಿನ ಕಡಲೊಳಗಿರ್ಪಂತಿರ್ದನಂತವಾಸದೊಳಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೨೮).

[ಅಂತ + ವಾಸ₂]

ಅಂತವುರ (ನಾ). ೧. ಅಂತಃಪುರ ; ರಾಣಿವಾಸ : "ಅಂತಃಪುರ-ಅಂತವುರ" (ಶಮುದ. ೨೯೨ ಪ್ರಯೋ) ; "ಅಂತವುರಮೆಂದು ಅಂತಃಪುರಂ" (ಕಶಸಾ. ೩೨೨) ; ನಿನ್ನಂತವುರದ ಕಾಂತೆಯರಂ ನೋಡದೆ ನುಡಿಯದಿಂ ಬುಕೆಯ್ಯದೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೯೩) ; ಅನಿರುದ್ಧನಂತವುರದಂಗನೆಯರ ರೋದನರವಂ ಸುಧಾಗೃಹತತಿಯೊಳ್ ಜನಿಯಿಸಿದುದು (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೩೪).

೨. ರಾಣಿವಾಸದ ಸ್ತ್ರೀಯರು : ಅವಿರಳ ಗಳದಶ್ರುಜಲಪ್ಲವ ಧೌತ ಕಪೋಲತಳಮವಂತೀಶ್ವರನಂತವುರಂ ಪರಿಪಾಳಿಪುದೆಮ್ಮ ವತಂಸಮನೆಂದು ಬಂದು ಕಾಲ್ಗೆಱಗುವುದುಂ (ಪಂಚಃಮಾ. ೭–೬೪) ; ಅಂತವುರಂಬೆರಸರಸಂ ಸಂತಸಮಂ ತಾಳ್ದಿ (ಚಿಕವಿ. ೪–೮೨). [ಸಂ. ಅಂತಃಪುರ]

ಅಂತವುರಂಬುಗು (ಕ್ರಿ). ಅಂತಃಪುರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸು: ಭೂರಮಣಂ . . . ಪುರವಿಹಾರಂಗೆಯ್ದೊಡವಂದರ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟಂತವುರಂಬೊಕ್ಕಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೪–ಸೂ). [ಅಂತವುರ + ಪುಗು$_1$ (< ಪೊಗು)]

ಅಂತವೆಯ್ದು (ಕ್ರಿ). ತುದಿಮುಟ್ಟು ; ಪರಮಾವಧಿಯನ್ನು ಕಾಣು : ಜಗದಯ್ಯನನು ಪಡೆದಾಂ ಧನ್ಯಳಾದೆನು ಎನುತ ಮನದಲಿ ಕಾಂತೆ ಸಂತಸದಂತವೆಯ್ದಿದಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧–೮೭). [ಅಂತ$_2$ + ಎಯ್ದು]

ಅಂತಶ್ಚಕ್ಷು (ನಾ). ಒಳಗಣ್ಣು : ಹೀಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ ನಡೆಸಿಕೊಂಡರೆ ನಿಮ್ಮಲ್ಲೇ ಒಂದು ದಿವ್ಯ ಅಂತಶ್ಚಕ್ಷು ಉದಯವಾಗುವುದು (ಶಾಂತಲಾ. ೯೫). [ಸಂ. ಅಂತಶ್ಚಕ್ಷುಸ್ (ಅಂತರ್ + ಚಕ್ಷುಸ್)]

ಅಂತಶ್ಚತುಷ್ಟಯ (ನಾ). ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಚಿತ್ತ, ಅಹಂಕಾರ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಸೂಕ್ಷ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು : ಬೆರಸಿ ಪನ್ನೊಂದಿಂದ್ರಿಯಂಗಳನರಿದೆನಿಸಿದಂತಶ್ಚತುಷ್ಟಯದಿರವಿನಲಿ ಮೂಱಂ ನಿಯೋಜಿಸಿ (ಬಸಪು. ೪೩–೨). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಚತುಷ್ಟಯ)]

ಅಂತಶ್ಶಾಂತ ≡ ಅಂತಃಶಾಂತ (ಗು). ಸಮಾಧಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ; ಮನಸ್ಸು ಕದಡದ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಶಾಂತ)]

ಅಂತಶ್ಶುದ್ಧಿ ≡ ಅಂತಃಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಶುದ್ಧತೆ ; ಮನೋನೈರ್ಮಲ್ಯ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಶುದ್ಧಿ)]

ಅಂತಶ್ಶೂನ್ಯ ≡ ಅಂತಃಶೂನ್ಯ (ಗು). ೧. ಒಳಗೆ ಟೊಳ್ಳಾಗಿರುವ. ೨. ಮನಸ್ಸು ಶೂನ್ಯವಾಗಿರುವ. **೧, ೨** : ಎನಿತೆನಿತಂ ಕಲಿಸಿದೊಡಂ ತನಿತನಿತುಂ ನೈಜಭಾವಮಕ್ಕುಂ ನೃಪನಂದನನೆಂತುಮಂತು ಕರ್ಕಶತನುವಂತಶ್ಶೂನ್ಯಮಕ್ಕುಮುನ್ನತವಂಶಂ (ಗದಾಯುು. ೩–೫೮).
[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಶೂನ್ಯ)]

ಅಂತಸ್ತಮಃಪಟ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕತ್ತಲೆಯ (ಎಂದರೆ ಅಜ್ಞಾನದ) ತೆರೆ : ತನ್ಮುನಿ ಧರ್ಮವೃದ್ಧಿ ನಿಮಗೆಂದಾ ನಾಲ್ವರಂತಸ್ತಮಃಪಟಮಂ ಪಿಂಗಿಸಿ ಭೋಗಭೂಮಿಜರ ಕಣ್ಣಾಗಳ್ ನಭೋಮಾರ್ಗ ಪರ್ಯಟನಂ ಶಿಕ್ಷಿಸಿ ಪೋದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೯). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ತಮಸ್ + ಪಟ)]

ಅಂತಸ್ತಾಪ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಬೇಗೆ ; ಸಂಕಟ ; ಉದ್ವೇಗ.
[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ತಾಪ)]

ಅಂತಸ್ತಿಮಿರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕತ್ತಲೆ ; ಅಜ್ಞಾನ : ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಯಂತಸ್ತಿಮಿರಕರಣಭ್ರಮೆಯಲುದಿತ ಸ್ವಪ್ನವೀಥಿಯಲಿ . . . ಶಿವನನು ಪಾರ್ಥ ಚಿಂತಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫–೭). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ತಿಮಿರ$_2$)]

ಅಂತಸ್ತು (ನಾ). ೧. ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಒಂದರಂತೆ ಅಳವಟ್ಟಿರುವ ಶ್ರೇಣಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೨. ಮಹಡಿ ; ಉಪ್ಪರಿಗೆ : ಮನೆಯ ಮೇಲಿನಂತಸ್ತು ಮುರಿದು ಬಿದ್ದಿತು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೧೨) ; ಆ ಮೇಲಿನ ಅಂತಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ವಸತಿಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ರತ್ನಗೋ. ೧೪). ೩. ಮಟ್ಟ ; ಅರ್ಹತೆಯ ತಾರತಮ್ಯ : ಶರೀರವು ಒಂದು ಅಂತಸ್ತಿನ ತನಕ ವಿಕಸಿಸಿ ಬೆಳೆದು ನಿಂತು ಬಿಟ್ಟರೂ ಜೀವನ ವಿಕಾಸ ನಿಲ್ಲದೆ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೭೪) ; ಅವರವರ ಅಂತಸ್ತು ಗೌರವಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಸುಖಾಸನಗಳನ್ನು ಹಾಸಲಾಗಿತ್ತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೬).
[ಸಂ. ಅಂತಃಸ್ಥ ?. / ತಮಿ. ಅನ್ತಸ್ತು ; ತುಳು. ತೆಲು. ಅಂತಸ್ತು]

ಅಂತಸ್ಥ 'ಅಂತಃಸ್ಥ' ನೋ.

ಅಂತಸ್ಥಿತೆ (ನಾ). ಗುಟ್ಟು ; ರಹಸ್ಯ : ಬಲು ಪ್ರಧಾನನ ವೈರ ಹಿತವಹಲಲನೆಯರ ಮನದಳಲು ಹಗೆಯಲಿ ಬಳಸುವಂತಸ್ಥಿತೆಯನಾಮಿಕರೊಡನೆ ಕೆಳೆಗೋಷ್ಠಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೭೦). [ಸಂ. ಅಂತಃಸ್ಥಿತಾ]

ಅಂತಸ್ಸತ್ತ್ವ$_1$ ≡ ಅಂತಃಸತ್ತ್ವ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಬಲ ; ಮನಶ್ಶಕ್ತಿ ; ಒಳಹುರುಳು. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಸತ್ತ್ವ)]

ಅಂತಸ್ಸತ್ತ್ವೆ ≡ ಅಂತಃಸತ್ತ್ವೆ (ನಾ). ೧. ಗರ್ಭಿಣಿ ; ಬಸುರಿ. ೨. ಭಲ್ಲಾತಕ ; ಗೇರುಮರ.
[ಸಂ. ಅಂತಸ್ಸತ್ತ್ವಾ (ಅಂತರ್ + ಸತ್ತ್ವ + –)]

ಅಂತಸ್ಸಾರ ≡ ಅಂತಃಸಾರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ತಿರುಳು, —ಸತ್ತ್ವ : ತನಯನಂತಸ್ಸಾರಮಂ ಬಲ್ಲರೇ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩–೮೦).
[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಸಾರ)]

ಅಂತಸ್ಸ್ಥಿತ (ನಾ). ರಾಜನ ಅಂತಃಪುರದ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ (?) : ಪೌರೋಹಿತಂ ದಂಡನಾಥನಧ್ಯಕ್ಷನಧಿಕಾರಿ . . . ಪ್ರತಿಹಾರಿಯಂತಸ್ಥಿತಂ [ಪಾಠಾಂ. ಸ್ಥಿಕಂ] . . . ತಳವಾಱನೆಂಬಿವರು ಭೂರಮಣರಲ್ಲಿ ವಿನಿಯೋಗಮಂ ತಾಳ್ದು ಪದಿನೆಣ್ಬರ್ ಪ್ರಧಾನರೆನಿಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೮೦–೧೧). 'ಅಂತರ್ನಿಯುಕ್ತ' ಪರಾ.
[ಸಂ. ಅಂತಃಸ್ಥಿತ (ಅಂತರ್ + ಸ್ಥಿತ)]

ಅಂತಹ 'ಅಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಅಂತಱಿಂ, ಅಂತಱಿಂದಂ, ಅಂತಱಿಂದೆ (ಅ). ೧. ಆದುದರಿಂದ ; ಆ ಕಾರಣದಿಂದ : ಭೂತಮಯ್ದುಮಱಿಗುಂ ಕೊಟ್ಟರ್ದುದಾದಂತಱಿಂದೆನಗಿಂ ಮಾಣ್ಬುದು ಸೂಚಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೭೪) ; ಕುಯೋನಿಯೊಳ್ ತಿರಿದು ಪೋದುವು ಕಾಲಮನಂತಮಂತಱಿಂ ಪುಟ್ಟಿದೆ ಪೊಂದದಿರ್ಪ ಬಗೆಯಂ ಬಗೆದಂದು ಕೃತಾರ್ಥನಾಗೆನೇ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೮೨) ; ಕೃತಮಱವೊಡೆ ಸದ್ಗುರುಶಿಕ್ಷಿತನಪ್ಪವನಱಿಗುಮಂತಱಿಂ ಸತತಂ ಸಂಗತಿ ಗುರುವಿನೊಳಾದೊಡೆ ನರಪತಿ ಸುರಪತಿಲೀಲೆಯಂ ಸಮಂತ್ಯೆದಿದಪಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೨೪). ೨. ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ : ಕ್ರೂರ[ನಂ]ದನ ಮಗಗೆ ಕೊಡುವಂತಱಿಂ ನಿಮಗೀವುದೊಳ್ಳಿತಲೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೯–೧೬). **ಅಂತಱಿಂದಂ, ಅಂತಱಿಂದೆ** : ೧. ಅಂತಱಿಂದವರನಾ ಪೊಟಿಲೊಳ್ ಕಾಣಲ್ಬಂದತ್ತು (ಶಮುದ. ೯೦ ಪ್ರಯೋ). "ಪೊಚ್ಚಱುಗುಂ ತೃತೀಯೆ ಬಂದಂತಱಿನೆಂಬ ಪದಕ್ಕಮಾ ಎಕಾರಕ್ಕಿತರಂ" (ಶಮುದ. ೩೧೭).
[* ಅಂತಱ್ –(= ಅಂತು$_1$ + –ಅಱ್–) + –ಇಂ$_0$. P –ಇಂ ಎಂಬುದು ಹಳಗನ್ನಡದ ತೃತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯ]

ಅಂತಱಿಂದಂ 'ಅಂತಱಿಂ' ನೋ.

ಅಂತಱಿಂದೆ 'ಅಂತಱಿಂ' ನೋ.

ಅಂತಱ್ಪು[ಃಪು]ರವೆರ್ಗಡೆ (ನಾ). ರಾಣಿವಾಸದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ : ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಪ್ರಧಾನನನೇಕ ದೇಶಾಧಿಪತಿಯನ್ತಱ್ಪು[ಃಪು]ರವೆರ್ಗಡೆ ಸೀತಾಳಚಂದ್ರಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯೫–೭ ; 1172).
[ಅಂತಃಪುರ + ಪೆರ್ಗಡೆ]

ಅಂತಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?) : ಎಱೆಯಮ್ಮನುಂ ಸಿರಿಯಮ್ಮನುಂ ಅನ್ತಿಯ ಸುಗ್ಗಯ್ಯನು ಬಿಡಿ ಪೊನ್ನಯ್ಯನುಂ ಅಲ್ಲಮ್ಮನುಂ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ. ೩೦–೧೨ ; 964). [?]

ಅಂತಿ$_2$ (ನಾ). ಅಕ್ಕ (ಕಿ). [?]

ಅಂತಿಕ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ ; ಸಮೀಪ ; ನೆರೆಹೊರೆ : ಕಂಸಂ ನಿಜಾಂತಿಕದೊಳಿರ್ದ ಮಂತ್ರಿಗಳ್ಗಾ ವೃತ್ತಾಂತಮಂ ಪೇಳ್ದುದುಂ (ಜಗವಿ. ೨–೪೪ ವ). ೨. ಕಡೆ ; ಕೊನೆ ; ಅವಧಿ. [ಸಂ.]

ಅಂತಿಬಲೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ.೨೭–೫೧೫).
[ಅಂತಿಬಲ್ಲೆ$_0$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅಂತಿಮ (ಗು). ಕೊನೆಯ ; ಕಟ್ಟಕಡೆಯ : ಇದೇ ನಮ್ಮ ಅಂತಿಮ ನಿರ್ಧಾರ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಂತಿಮದರ್ಶನ (ನಾ). = ಅಂತ್ಯದರ್ಶನ. [ಅಂತಿಮ + ದರ್ಶನ]

ಅಂತಿರೆ (ಅ). ೧. ಆ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ; ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ : ಮೃಗಪಶು ಶಕುನಿಗಣಂಗಳೊಳಗಣಿತ ನಿಜಜಾತಿ ಜನಿತ ಭಾಷೆಗಳಿಂದುಂ ನೆಗಟ್ದಂತಿರೆ ನರರೊಳಮಪ್ರಗಲ್ಭವಚನಪ್ರವೃತ್ತಿ ನೆಗಟ್ದುಂ ಸಹಜಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೭). ೨. ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು ; ಉಪಮಾವಾಚಕ : ಮುತ್ತುಗಳಂತಿರೆ ಸೂಸಿ ಪಾಯ್ವ ಶೀಕರದೊಳೆ ನಾಂದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ಶೂದ್ರಕ. ೭೮) ; ಉಪಮಾನಾರ್ಥದೊಳಿವು ವರ್ತಿಪುವಂತಿರೆಯಂತೆಯಂತೆ ಪೋಲ್ವೋಲ್ಗಳ್ (ಶಮದ. ೩೧೬).

[ಅಂತು$_1$ + ಇರೆ$_0$. ಇರೆ ಎಂಬುದು ಇರ್ ಧಾತುವಿಗೆ "ಸತ್ಯರ್ಥ"ದ –ಎ ಪ್ರತ್ಯಯ ಹತ್ತಿದ ರೂಪ]

ಅಂತಿರೆವೊಲ್ 'ಅಂತಿರೆವೋಲ್' ನೋ.

ಅಂತಿರೆವೋಲ್, ಅಂತಿರೆವೊಲ್ (ಅ). = ಅಂತಿರೆ ೨ : ರವಿಯಂತಿರೆ ವೋಲಧಿಕ ಪ್ರತಾಪಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ಪ್ರಯೋ). **ಅಂತಿರೆವೊಲ್**: ಅಂತಕ ನಂತಿರೆವೊಲುಗ್ರಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ಪ್ರಯೋ). [ಅಂತಿರೆ + ವೋಲ್]

ಅಂತು$_1$ (ಅ). ೧. ಹಾಗೆ ; ಆರೀತಿಯಲ್ಲಿ : ಫಣಿಮಣಿಯನ್ತು ಭೋಗಿ . . . ಅನಿನ್ದ್ಯಗುಣನ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೩-೧ ; 550) ; ಅಂತು ಕಂಡು ಮನಂಗೊಂಡೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಮನೆಗೆ ತಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೬ ವ) ; ವಿಚಿತ್ರ ಮಿದನಂತಿಂತುಂತೆನಲ್ ಬರ್ಕುಮೆ (ಕಾದಂಉ. ೩೧೯); ಬ್ರಹ್ಮಾದಿನಿಚಯ ಮಂತೊಂದೆಸೆಯೊಳೊಪ್ಪಿರಲು (ಬಸರ. ೧-೧೭) ; ಭಟಾಂಗದ ಮಾತದಂ ತಿರಲಿ (ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ. ೫-೫೩) ; ಒಡೆಯನಿರಿಸಿದಂತಿರ್ಪುದಲ್ಲದೆ ಪೇಳೊಡವೆಗೆ ಬೇಜಸಿರವುಂಟೆ (ಹದಿಬ. ೧-೪೪). ೨. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ; ಮೊತ್ತದಲ್ಲಿ : ಅಂತು ಸಂಧಿ ೮ ಕ್ಕಂ ಸೂತ್ರ ೪೬ ಕ್ಕಂ ತ್ರಿಪದಿ ೫೩೫ ಕ್ಕಂ ಮಂಗಳ ಮಹಾ ಶ್ರೀ (ಅನುಸಾ). **ಅಂತಿಂತು** = ಹೇಗೆ ಹೇಗೋ ; ಕ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ : ಪ್ರಾಸಚ್ಛಂದೋನ್ವಯ ವಿನ್ಯಾಸದಿನಂತಿಂತು ಶಬ್ದಮಿರ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೬) ; **ಅಂತುಂ ಅಲ್ಲದೆ** = ಅಷ್ಟು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ; ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ : ಅಂತು ಮಲ್ಲದೆ ಬಲ್ಮೆಗಂ ಬಸನಕ್ಕಂ ಸವಿಯಪ್ಪ ಕಿಱುವೇಂಟೆಯುಮಲ್ಲದುೞಿದ ಬೇಂಟೆಯಂ ಬೇಂಟೆಯೆನ್ನೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೬ ವ) ; ಅಂತುಮಲ್ಲದೆಯುಂ, ಸತತಂ ನಿಜದೇಹದಿನವ್ಯತಿರಿಕ್ತೆಯೆನಿಪ್ಪ ಹೃದಯವಲ್ಲಭೆಯೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೨೪ ವ, ೨೫). **ಅಂತುಂ ಇಂತುಂ** = ಹಾಗೂ ಹೀಗೂ ; ಹೇಗೋ ಒಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ : ಪರೋಕ್ತಯುಕ್ತಿಯಂ ವಿರಚಿಸುತಂತುಮಿಂತುಮುೞಿಗಬ್ಬಮನಾಗಿಸಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತೆ ಕಾಲುರಿಚರ ತೋರ್ಪ ದುಷ್ಕವಿ ಮಹಾಕವಿಮಧ್ಯದೊಳೊಪ್ಪಲಾರ್ಪನೇ (ರಾಜಶೇ. ೧-೨೩). **ಅಂತೂ** = ೧. ಹಾಗೂ ; ಅಷ್ಟಾದರೂ ; ಏನೇ ಆದರೂ : ಕಾದು ಕಾದು ಸಾಕಾಯಿತು ; ಅಂತೂ ನೀನು ಬರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. ಆದರೋ : ಅವನಂತೂ ಸಹಾಯ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ ; ನೀನಾದರೂ ಮಾಡು (ರೂಢಿ). **ಅಂತೂ ಇಂತೂ** = ಹೇಗೆ ಆದರೂ ; ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ : ಅಂತೂ ಇಂತೂ ಕುಂತಿಯ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ರಾಜ್ಯವಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). **ಅಂತೆಂಬರ ಗಂಡ, ಅಂತೆಂಬವರ ಗಂಡ** = ಹಾಗೆ ಹೇಳತಕ್ಕವರ ಪ್ರಭು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ತಾಂ ತಳೆದಿಳೆಯಂ ಧರ್ಮದೊಳಂತೆಂಬರ ಗಂಡ ಬಿರುದನಾಂತೆಸೆದಿರ್ಕುಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧-೬) ; ಅಂತೆಂಬರ ಗಂಡನೆಂದು ಕೊಂಡಾಡಿದ ಪಂತದ ಧೊರೆಯಿವನಾರೊ (ಕಂಸವಿ. ೧೩-೩೭) ; ಅನ್ತೆಮ್ಬವರಗಣ್ಡಸ್ಯ ಹರಿಭಕ್ತಿ ಸುಧಾನಿಧಿಃ (ಎಇ. XIV, ೨೨೨-೧೧೪ ; 1551). 'ಬಿರುದಂತೆಂಬರಗಂಡ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಅಂಚ ; ತೆಲು. ಅಟು]

ಅಂತು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆ ; ತುದಿ ; ಪರಮಾವಧಿ : ಸಂತಸದಂತನೆಯ್ದಿ ಸುರತಾಮೃತದೊಳ್ ತಣಿದಟ್ಟಿಜಂ ಜಿಗಿಲ್ತಂತಿರೆ (ಆದಿಪು. ೩-೫) ; ಭುವನೇಶ್ವರ ನಿಜರೂಪಸ್ತವ ವಸ್ತುಸ್ತವ ಗುಣಸ್ತವಂಗಳನವಂತುವರಂ ಬಣ್ಣಿಸಲಮರೇಂದ್ರ ವಾಸುಕಿ ಪ್ರಭುಗಳಾರ್ತರಿಲ್ಲೆನ್ನಳವೇ (ಆದಿಪು. ೧೦-೫೨) ; ಪೆಸರಂ ದೆಸೆಯಂತುವರಂ ನಿಮಿರ್ಚಿದ × × (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೭-೫೦ ; 1115) [ಅಂತುವರಂ = ಕೊನೆಯ ವರೆಗೆ ; ಅವಧಿಯ ವರೆಗೆ] ; ಸಾಗರದಂತನಹಿತಮಹೀಶ್ವರರೊಡನೆಯ್ದಿತ್ತು ವಿಶದ ಕೀರ್ತಿಪ್ರಸರಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೨೪-೧೯ ; 1188) ; ಇಂತೆಸೆವ ಶರಧಿಗಳ ಭೇದದ ಅಂತುವನು ಪೇಳುವೆನು (ಶರಲೀ. ೧೦-೧೫). ೨. ನೆಲೆ ; ಒಳಗುಟ್ಟು ; ಮರ್ಮ (ಕರಾ) : ಅವನ ಅಂತು ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಅವರಪ್ಪನಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ); ಅಂತು ಕೊಟ್ಟು ಚಿಂತೆಮಾಡಿದರೆ ಏನು ಬಂತು ? (ರೂಢಿ). **ಅಂತು ಗೊಂತು** = ಮೇರೆ, ನೆಲೆ ಮೊದಲಾದದ್ದು : ಇಂದಿನ ತನಕ ಹೊರ ನಾಡನ್ನೇ ಕಂಡರಿಯದ ಕೊನಸ್ಟೆನ್ಸಾ ಅಂತುಗೊಂತಿಲ್ಲದ ದೂರದೇಶಕ್ಕೆ – ವಿಧರ್ಮಿಯರ ಅಪರಿಚಿತ ನಾಡಿಗೆ – ನಡೆಯಬೇಕು (ಭಾಸರ. ೬೮). **ಅಂತು ಪಾರು** = ಕೊನೆ ; ಮುಕ್ತಾಯ : ಅವನ ಹರಟೆಗೆ ಅಂತು ಪಾರು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಂತ. / ತಮಿ. ಅನ್ತು]

ಅಂತು$_3$ (ನಾ). ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಸರ (?) : ತೆತ್ತಿಸಿದ ಶಂಖುಸರ ತಲೆಯೊಳು ಸುತ್ತಿದಂತುಗಳೆಸೆವ ಸಿದ್ಧರ ಮೊತ್ತಮಿರ್ದುದು (ಶಂಕದಾ. ೧೫-೪). [?]

ಅಂತುಕ (ನಾ). ಕೊನೆ ; ಮುಕ್ತಾಯ : ಶ್ರೀಕಾಂತನನು ನಿಜಸಮಯ ಸೌಖ್ಯದ ಸಂತತಿಗಳಿಂದೋಲಗಿಸುತಿರಲಿರಲು ದಿನಗಳಿಗೆ ಅಂತುಕವನಿಕ್ಕಿದನು ವಿಧಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೧೯-೩೫). [< ಅಂತು$_2$?]

ಅಂತುಟು$_1$ (ಗು). ಅಷ್ಟು : ಅವನೀವಂತುಟನೀಯದಂತುಟನದಂ ಬಲ್ಲಂತು ಕಾಲ್ಗುತ್ತಿ ನೋಡು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೬) ; ನೀನೀ ಯೆಡೆಗಿದುಚಿತವೆಂಬಂತುಟಂ ನೀನೆ ಬಲ್ಲೈ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೧) ; ಚಿಂತಿಸಲಾರ್ಗಂ ಬಾರದು ಎಂಬಂತುಟಣ ಕಳಸನಿರ್ಬ್ಬಾಣಮಪ್ಪನ್ನೆಗಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ (ಎಇ. XV, ೯೦-೫೩ ; 1160) [ಅಂತುಟಣ = ಆ ಪ್ರಕಾರದ ; ಅಂಥ]. **ಅಂತು ಟೊಂದು** = ಅಷ್ಟೊಂದು : ಅಂತುಟೊಂದು ನೋಟದ ತೆಜನಂತುಟೊಂದು ತನಿಸೋಂಕಿನ ಸಮ್ಮದವಂತುಟೊಂದು ಮೇಳದ ಚದುರಂತುಟೊಂದು ಪರಿರಂಭದ ಸಂಭ್ರಮಮಂತುಟೊಂದು ಕೂಟದ ಪರಿ (ಜಗವಿ. ೧೧-೫೭).

[ಅಂತು$_1$ + –ಟು]

ಅಂತುಟು$_2$ (ಅ). ಹಾಗೆ; ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ : ಆ ನಾಡೊಳ್ ಮಾನಸರ್ ಮಾನಸರಂ ತಿಂಬಂತುಟಪ್ಪ ಮಹಾ ಘೋರಂ ಪಸವಾದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೨-೧) ; ಮುತ್ತುಂ ಮೆಟಿಸುಂ ಕೋದಂತುಟೆ ನಿನ್ನ ತಪದ ಪಾಂಗೆಂತು ಗಡಾ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೯೨) ; ಭಟಸಂಘಕ್ಕದಟೆಂತುಟಂತುಟೆ ಮುಖಾಂಭೋಜಕ್ಕೆ ಮೂಗೆಂತುಟಂತುಟೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೭೨) ; ಚಪ್ಪರಮನಾರಂತುಟಂತುಟೆಂದುಪಮಿಸಲ್ ನೆಱೆವರೆನಿಪಂದದಿಂ ರಚಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೪೦). [< ಅಂತುಟು$_1$]

ಅಂತುಂಡಿಕಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿ (ವೈಶ ೧. ೧೭-೩೧೦). [ಅಂತುಂಡಿ$_0$ + ಕಾಯಿ (< ಕಾಯ್$_3$)]

ಅಂತೆ$_1$ (ಅ). ೧. ಹಾಗೆ ; ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ : ಆಗ್ನೇಯದಿನಂತೆ (ಎಕ. I, ೧-೨೩ ; 466 ?) ; ತಸ್ಯ ಸೀಮಾಂತರಂ ಪೂರ್ವಸ್ಯಾನ್ದಿಶಿ ತುಟ್ಟಿಲ್ಲಾಲೆ ಅನ್ತುಬನ್ದು ಕಳರಾ ಬಾಯ್ಕಾಲುಳ್ ಕೂಡಿ ಅನ್ತೆಬನ್ದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩-೨೪ ; 550) ; ಗುರುವಿನಂತೆ ಶಿಷ್ಯ ತಂದೆಯಂತೆ ಮಗ (ಗಾದೆ). ೨. ಹಾಗೆಯೇ ; ಸುಮ್ಮನೆ : ಕುತ್ತಕ್ಕೆ ಮರ್ದನಿಕ್ಕದೆ ಕುತ್ತಂ ಪೋಗೆಂಬೊಡಂತೆ ಪೋಕುಮೆ (ಸಮಪ. ೧೧-೯೪). ೩. ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದ ; ಉಪಮಾವಾಚಕ : ವನರುಹದಂತೆ ಮುಖಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೭೦) ; ಬಸಂತದೊಳ್ ಕಳಿಕೆಗರ್ಚಿದ ಕೋಗಿಲೆಯಂತೆ

(ಆದಿಪು. ೨–೯) ; ಹಡಗು ಜಲಧಿಯೊಳೋಡಿ ಗಿರಿಗಳನೆಡಹಿ ಸುಗ್ಗಾದಂತೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೨೮). [–ಅಂತು$_1$ + –ಎ$_4$]

ಅಂತೆ$_2$ (ಅ). ಹಾಗೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, ಹೀಗೆಂದು ಸುದ್ದಿಯಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದ : ಶುದ್ಧ ಸೂರ್ಯವಂಶಜರಂತೆ ಅಯೋಧ್ಯವನಾಳುವ ಅರಸುಗಳಂತೆ ಬುದ್ಧ್ಯುಳ್ಳ ದಶರಥನಣುಗನಂತೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪೆಸರು ರಾಮ ಲಕ್ಷುಮಣರಂತೆ (ಪುರಂದ.೩–೮೭–೧); ಸಾಲ್ಗುಮಾ ಅಂತೆ ಕಂತೆಯ ಚಿಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೨–೭) ; ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನ ತಿಂಗಳು ಮದುವೆಯಂತೆ (ರೂಢಿ). [< ಅನ್ನು]

ಅಂತೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹಾಗೆ ಮಾಡು ; ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡು : ಅಂತೆ ಗೆಯ್ವಿಂ ನಿಮ್ಮೆಮ್ಮ ನಣ್ಪುಗಳೀಗಳಾದುವಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೭ ವ); ದವನಕ ನಂತೆಗೆಯ್ವೆನೆಂದು ಬರುತ್ತೆ (ಪಂಚತಂ. ೫೫–೩) ; ಎಂಬುದುಮಂತೆಗೆಯ್ವೆನೆಂದು ಪೋಗಿ (ಜಗವಿ. ೭–೪ ವ). [ಅಂತೆ$_1$ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಂತೆವೊಲ್ 'ಅಂತೆವೋಲ್' ನೋ.

ಅಂತೆವೋಲ್, ಅಂತೆವೊಲ್ (ಅ). ೧. ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು ; ಉಪಮಾವಾಚಕ : ಪಗಲುತ್ಪಲಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತೆವೋಲ್ ಕೊರಗುತುಂ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೨೯). ೨. ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು: ಕಣ್ಣನೀರಿಱಿದುವು ಬಾಳೆಮೀನ್ ಜಲಮನಱ್ಕಿಸಲಾಱದೆ ಕಾಱು ವಂತೆವೋಲ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ಶೂದ್ರಕ. ೬೧೧) ; ಆ ಗೇಯಕ್ಕೆ ಸೋಲ್ತಂತೆ ವೋಲ್ ತಲೆಯಂ ತೂಗುವವಂ ಸುಯೋಧನ ನೃಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೫೫).
ಅಂತೆವೊಲ್ : ೧. ಕೃಶಾನುವ ನೆಬಲಳುರದಂತೆವೊಲ್ ಕನ್ನಡಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೭–೩೨). ೨. ನವನಳಿನೀವನಂಗಳ ಪರಾಗರಜಂಗಳನುಂಡು ಮುನ್ನಮಂತವನೆ ವಿಯತ್ತಳಭ್ರಮಣವಿಹ್ವಲನಾಗಿ ಬೞಲ್ದು ಕಾಱುವಂತೆ ವೊಲಿರೆ ಕೆಂಪು . . . ರವಿ ಪೊರ್ದಿದನಸ್ತಶೈಲಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೪೬).
[ಅಂತೆ + ವೋಲ್]

ಅಂತೇವಾಸಿ (ನಾ). ೧. ಗುರುವಿನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಶಿಷ್ಯ. ೨. ಚಂಡಾಲ. [ಸಂ. ಅಂತೇವಾಸಿನ್]

ಅಂತ್ಯ (ಗು). ೧. ಕಡೆಯ ; ಕೊನೆಯ ; ತುದಿಯ. ೨. ತುಂಬ ಕೆಳಗಿನ ; ಅತ್ಯಂತ ಹೀನ. (ನಾ). ೩. ಕೊನೆ ; ತುದಿ. ೪. ತುಂಬ ಕೆಳಗಿನ ಜಾತಿಯವನು. ೫. ಮ್ಲೇಚ್ಛ. ೬. ಹತ್ತುಲಕ್ಷ ಕೋಟಿ. ೭. ಪ್ರಳಯ. [ಸಂ.]

ಅಂತ್ಯಜ (ಗು). ೧. ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಶೂದ್ರ. ೩. ಚಂಡಾಲ : ಅಂತ್ಯಜನಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಮೆಂತ್ಯ ಕದ್ದಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಅಂತ್ಯಜನ್ಮ (ನಾ). ೧. ಶೂದ್ರ. ೨. ಚಂಡಾಲ.
[ಸಂ. ಅಂತ್ಯಜನ್ಮನ್ (ಅಂತ್ಯ + ಜನ್ಮನ್)]

ಅಂತ್ಯಜಾತಿ (ನಾ). ಕಡೆಯ ಜಾತಿ ; ತುಂಬ ಕೆಳಗಿನ ಜಾತಿ.
[ಅಂತ್ಯ + ಜಾತಿ]

ಅಂತ್ಯದರ್ಶನ (ನಾ). ಕೊನೆಯ ಬಾರಿಗೆ ನೋಡುವುದು : ಗಾಂಧಿ ಯವರ ಶ್ಮಶಾನಯಾತ್ರೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವರ ಅಂತ್ಯದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಲಕ್ಷಾಂತರ ಜನರು ವೆಹಲಿಯ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).
[ಅಂತ್ಯ + ದರ್ಶನ]

ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಛಂದ] ಪದ್ಯದ ಎರಡು ಅಥವಾ ಹಲವು ಪಾದಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರಾಸ. ಉದಾ— ಪೊಱಲ ಬೆಡಂಗಂ ಮೆಚ್ಚಿ ಮೆಚ್ಚಿ ನೋಡಿ। ದಿವಿಜೇಂದ್ರನಿಳಾಸದೊಳಿಂತು ಕೂಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦) ; ಸರ್ವಜೀವಂಗಳುಂ ಮುಕ್ತಿಯಂ ಕಾಣ್ಗೆ ; ದೇವರೊಳ್ ಪಗೆವವರ ಕಾಳಗಂ ಮಾಣ್ಗೆ ; ಸಾವುದೆಲ್ಲಾ ಸತ್ತು, ಬಾನಾಳ್ಕೆ ಪೂಣ್ಗೆ (ಹೊಂಗಳು. ೩೮). [ಅಂತ್ಯ + ಪ್ರಾಸ]

ಅಂತ್ಯಯಮಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಪದ್ಯದ ಪಾದಗಳ ಕೊನೆ ಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಯಮಕವೆಂಬ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ. ಉದಾ— ಪ್ರಕಟ ಕಪಟ ನಾಟಕನಂ। ಶಕಲಿಸಿ ದಿಗ್ಬಲಿಯನಿತ್ತನತಿಖೇಟಕನಂ ॥ ಚಕಿತ ಜನೋತ್ಪಾಟಕನಂ। ಚಿಕದೇವಂ ಜಡಿದು ಜೈಯ್ತುಜೀಕಾಟಕನಂ ॥ (ಅಪ್ರತಿ. ೨–೧೯). [ಅಂತ್ಯ + ಯಮಕ]

ಅಂತ್ಯಲೋಪ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] (ಶಬ್ದದ) ಕೊನೆಯ ವರ್ಣ ಅಥವಾ ಅಕ್ಷರ ಲೋಪವಾಗುವುದು : ರಾಜನ್ ಮೂರ್ಧನ್ . . . ಯುವನ್ ಇವು ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಂಗಳಂತ್ಯಲೋಪಮಾಗಿ ರಾಜ ಮೂರ್ಧ . . . ಯುವ ಎಂಬಂತಾದೊಡಂ ಲಿಂಗಮಪ್ಪುವು (ಶಮದ. ೮೯ ಪ್ರಯೋ) ; ಕೆಲವು ಪಲವು ಎಂಬ ಶಬ್ದಂಗಳ್ ವತ್ವಮಿದಿರೊಳಿರ್ದೊಡಮಂತ್ಯ ಲೋಪಮಂ ಪಡೆವುವು (ಶಮದ. ೧೦೦ ವೃತ್ತಿ). [ಅಂತ್ಯ + ಲೋಪ]

ಅಂತ್ಯವರ್ಣ (ನಾ). ೧. [ವ್ಯಾಕ] (ಶಬ್ದದ) ಕೊನೆಯ ವರ್ಣ. ೨. ಹಿಂದೂಧರ್ಮದ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಡೆಯದಾದ ಶೂದ್ರ ಜಾತಿ. [ಅಂತ್ಯ + ವರ್ಣ]

ಅಂತ್ಯಶೈವ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಆರು ಬಗೆಯ ಶೈವ ಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಆದಿಶೈವ ಮಹಾಶೈವ ಅನುಶೈವ ಅಂತರ (ಅವಾಂತರ) ಶೈವ ಪ್ರವರಶೈವ ಅಂತ್ಯಶೈವ ಎಂಬ ಈ ಆಱು ಶೈವದ ನೀತಿಯಲ್ಲ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೯).
[ಅಂತ್ಯ + ಶೈವ]

ಅಂತ್ಯಾಕ್ಷರ (ನಾ). (ಶಬ್ದದ) ಕೊನೆಯ ಅಕ್ಷರ. [ಅಂತ್ಯ + ಅಕ್ಷರ]

ಅಂತ್ಯಾಕ್ಷರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬರು ಹೇಳಿದ ಪದ್ಯದ ಕೊನೆಯ ಅಕ್ಷರದಿಂದ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಮುಂದಿನ ಪದ್ಯವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿ ಹೇಳುವ ಸ್ಪರ್ಧೆ.
[ಸಂ. *ಅಂತ್ಯಾಕ್ಷರೀ (ಅಂತ್ಯ + ಅಕ್ಷರ + –)]

ಅಂತ್ಯಾದರ್ಶನ (ನಾ). = ಅಂತ್ಯಲೋಪ : ಜನಮುಲಿವ ಸಂಸ್ಕೃತ ವ್ಯಂಜನಾಂತ ಲಿಂಗಂಗಳತ್ವಮಂ ದ್ವಿತ್ವದಿನುತ್ವ ನಿಯೋಗಮನಂತ್ಯಾದರ್ಶ ನಮಂ ಮೇಣ್ . . . ತಾಳ್ದು ಕನ್ನಡಕ್ಕಿವು ಲಿಂಗಂ (ಶಮದ. ೮೬).
[ಅಂತ್ಯ + ಅದರ್ಶನ]

ಅಂತ್ಯೇಷ್ಟಿ (ನಾ). ಸತ್ತವರಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ. [ಸಂ.]

ಅಂತ್ರ (ನಾ). ಕರುಳು. [ಸಂ.]

ಅಂತ್ರವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ಕರುಳು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯಬೀಳುವ ಒಂದು ರೋಗ; 'ಹರ್ನಿಯಾ'. [ಅಂತ್ರ + ವೃದ್ಧಿ]

ಅಂದ (ನಾ). ೧. ಚೆಲುವು ; ಸೊಬಗು : ಜವ್ವನದ ವಿಳಾಸದಂದದ ಬೆಡಂಗಿನ ಪೆಂಡಿರೆ ಪೆಂಡಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೫) ; ಆಕೆಯ ಮಾತಾಕೆಯ ಮುದ್ದಾಕೆಯಂದವಾಕೆಯ ತನುಸೋಂಕು (ಕಾದಂಉ. ೭೭೪) ; ಆ ತೋಟದ ಅಂದವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಮೆಚ್ಚಿದರು (ರೂಢಿ). ೨. ರೀತಿ ; ಬಗೆ : ಸೀಮುರ್ತಿನಂದಮಾದುವು ಪನಿಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ಶೂದ್ರಕ. ೬೯೪) ; ಇದ ಱಂದಂ ಬಿಸವಂದಮಿಂತಿದಮರೇಂದ್ರಾವಾಸದೊಂದಂದಮಿಂತಿದು ದಲ್ ದೇವ ವಿಮಾನದಂದಮಿದು (ಆದಿಪು. ೪–೫) ; ಉಱಿದ ಗುಣಂಗಳುಮನೀ ಯಂದದೊಳ್ ಪ್ರತಿಲೋಮಂಗೆಯ್ವುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೮೧–೭) ; ಅರರೆ ಸಿಂಹದ ತೋಳ ತೆಕ್ಕೆಯ ಕರಿಯ ಸೆಳೆವಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪–೨) ; ಅರಸಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಾದುದನೆ ಲೇಸೆಂದೆಲ್ಲರೊರೆಯಬೇಕೆಂಬಂದವಲ್ಲ (ಭರತೇ. ೨–೩೮). ೩. ಉದ್ದೇಶ : ನೀವಿರ್ವರುಂ ಬಂದಂದವುಮಂ ಮನೆವಾೞ್ತೆ ಯಂ ಪೇೞಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೧೧ ವ) ; ೪. ಸ್ಥಿತಿ ; ವಿಷಯ : ಕಣ್ಬ ನಿಯಂ ಸೂಸಿದಳೊಂದುಮಂ ನುಡಿದಳಿಲ್ಲಾ ಕನ್ನೆ ತನ್ನಂದಮಂ (ಆದಿಪು. ೩–೨೪) ; ಕೊಂದ ಹೆಣವಂ ಕಾಣೆವಾತಂ ತಿಂದನೋ ದಿವಿ ನುಂಗಿದುದೊ ಅದಱಂದವಱಿಯೆವು (ಬಸವು. ೨೧–೧೭). ೫. ಸ್ವಭಾವ ; ಸ್ವರೂಪ : ಏನೆಂದೊಡೆಷ್ಟಾದೊಡಂ ಬಿಡ ತನ್ನಂದವ ನೀಚ ತಾಂ (ಸೋಮೇಶ. ೪೬) ;

ಕಂಡಾ ನೀನಿತ್ತ ಬಾ ಎಂದು ನೀವು ನಿಮ್ಮಂದವ ತೋಱಯ್ಯ ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಾ (ಮಹಾದೇ. ೧೯–೪). **ಅಂದಚಂದ** = ಸೌಂದರ್ಯ: ಮಂಜಕ್ಕ ನಗಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅವುಗಳ ಅಂದಚಂದಗಳನ್ನು ನೋಡಿದಳು (ಹಾಹುತ್ತ. ೭೪); ಅಂದಚಂದಕ್ಕೆ ನಾನು, ರಾಗರಚನೆಗೆ ನಮ್ಮಕ್ಕ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ **ತಮಿ.** **ಮಲ.** ಅನ್ದ; **ತುಳು.** ಅಂದ, ಅಂದಚಂದ; **ತೆಲು.** ಅಂದಮು]

ಅಂದಂಗೊಳಿಸು, ಅಂದಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಂದವಾಗಿ ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು, —ಇರಿಸು: ನೀಲರತ್ನದ ಕಡೆಯವಮಂ ಪದಾಗ್ರದೊಳಂದಂಗೊಳಿಸಿಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೫೯ ವ). **ಅಂದಗೊಳಿಸು:** ಯಜಮಾನರು ಹಿಂದಿರುಗುವ ವೇಳೆಗೆ ಮನೆಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅಂದಗೊಳಿಸಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಅಂದ + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಂದಂಬಡೆ, ಅಂದವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವಾಗು; ಸುಂದರವಾಗು; ಸೊಗಸಾಗು: ಕಲ್ಪಾಮರೇಂದ್ರ ಪ್ರಬಳಬಳಸಮಿತಿ ಗಗನತಳದಿಂದ ಮಂದಂಬಡೆದು ವಿನೀತಾಪುರಕ್ಕವತರಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೭–೧೦೭ ವ); ಅಂದಂಬಡೆದ ಮೊಗ ಸುಱಿಗುರುಳ್ ಸೋರ್ಮುಡಿ ನೋಡಲ್ ನಾಡೆ ಸೊಗಯಿಕುಂ ದ್ರೌಪದಿಯಾ (ಗದಾಯು. ೮–೫೧); ಗಿಳಿಯಂದಂಬಡೆದು ನಿನಗೆ ತನೂಭವದೋಹಳಮಂ ತಾನನುಗೊಳಿಸಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೨–೨೫). **ಅಂದವಡೆ:** ಅಂದವಡೆದ ಮೆಯ್ಯನಿರ್ಗುಡಿತೋರಣ ಚೆಂದಳಿರ್ದುಱಿ ಕುಂಭಕಲಶ ಮಂದಸ್ಮಿತ ಮುಖ ಕನ್ನಡಿಯವರ್ರೈತಂದರು (ಮೋಹತ. ೪೨–೪೯). [ಅಂದ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಂದಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). = ಅಂದಂಬಡೆ: ಗೀತಿಕೆ ತಿವದಿಗಳಂದಂಬೆತ್ತೆಸೆಯೆ (ಕವಿರಾ. ೧–೩೫); ನಿನ್ನನಾ ಕೋಮಳೆಯಂದಂಬೆತ್ತ ಸುತ್ತುಂಗುರುಳಳವಡಿಸಲ್ (ಆದಿಪು. ೪–೨೧); ಅಂದಂಬೆತ್ತದಿರ್ಮುತ್ತೆ (ಜಗನ್ನಿ. ೬–೧೬ ವ). [ಅಂದ + ಪೆಱು$_1$]

ಅಂದಕಾಱ, ಅಂದಗಾಱ (ನಾ). ಅಂದವುಳ್ಳವನು; ಸೊಗಸುಗಾರ: ಇಂದೇನೊ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ವಾಕ್ಯದೋಱುವರಂದಕಾಱರು ನಿಮ್ಮ ಸುತರು (ಭರಚ. ೭೧–೫೧). **ಅಂದಗಾಱ:** ಈ ಅಂದಗಾಱ ಅಣ್ಣಗಳ ಕಂಡು ಬಂಡಾದಿರಣ್ಣಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೬). [ಅಂದ + –ಕಾಱ]

ಅಂದಗಾಱ ‘ಅಂದಕಾಱ’ ನೋ.

ಅಂದಗಾಱಿಕೆ (ನಾ). ಸೊಗಸುಗಾರಿಕೆ; ಠೀವಿ; ಒಯ್ಯಾರ: ಅಂದಗಾಱಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆವನಲ್ಲ ಉಂಬಾಗ ಜಂಗಮವೆಂದು ಸಂಜೆಗೆ ಕಳ್ಳನೆಂದು ಹಿಂಗಿ ನುಡಿವನಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೬೦); ಅಂದಗಾಱಿಕೆಯೊಳಗರಸಿ ನೋಲಗದೊಳು ನಿಂದು ನುಡಿದು ಸಮರದೊಳು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೩೬).

[ಅಂದಗಾಱ (< ಅಂದಕಾಱ) + –ಇಕೆ]

ಅಂದಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಚೆಲುವೆ; ಸೊಗಸುಗಾರ್ತಿ.

[ಅಂದಗಾಱ (< ಅಂದಕಾಱ) + –ತಿ]

ಅಂದಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಾಶಮಾಡು: ಇಂದು ನೀನಾ ಪಾಂಡುಪುತ್ರರನಂದಗೆಡಿಸದೆ ಬಿಟ್ಟೆಯಾದೊಡೆ ಮುಂದೆ ಬೆಟ್ಟಿತು ರಾಜಕಾರಿಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮–೨೦); ದುರ್ಯೋಧನೆಗಳ ನಾನಾ ಚಂದದಲಿ ಬೋಧಿಸಿ ಸುನೀತಿಯನಂದಗೆಡಿಸಿ ತದೀಯ ವಂಶಚ್ಛೇದ ಮಾರ್ಗವನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮–೫೪); ಮುಕ್ಕಿದರ್ ಕೊಱೆದರರೆದರ್ ಕೊಂದರಂದಗೆಡಿಸಿದರ್ (ಚಿಬಪು. ೨೧–೨೦).

[ಅಂದ + ಕೆಡು + –ಇಸು$_3$]

ಅಂದಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸುಗುಂದು; ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು: ನೊಂದನ್ತೆ ಸುಗ್ರೀವ ತಪ್ಪಾಯ್ತುಂದಗೆಟ್ಟುದು ಬಲ್ಲವಿಕೆಯೇನೆಂದು ಬಗೆವನೊ ಚಿತ್ತದಲಿ (ತೊರರಾ. ೪–೩–೧೪). [ಅಂದ + ಕೆಡು]

ಅಂದಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಲಂಕರಿಸು; ಪರಿಷ್ಕರಿಸು: “ಸಂಸ್ಕೃತವೆನೆ ಪ್ರಶಸ್ತಮೆನಲಂದಗೆಯ್ವುದಕ್ಕುಂ” (ಪುಂಗರಾ. ೧೩೫–೩೬).

[ಅಂದ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಂದಗೇಡಿ (ನಾ). ೧. ಅಂದವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಣಿ; ಕುರೂಪಿ: ಗೇಂಡಾಮೃಗಗಳು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿಯೂ ಅಂದಗೇಡಿಗಳಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೪೪). ೨. ರೀತಿಗೆಟ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಆ ಅಂದಗೇಡಿಗಳು ಈ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ಮಾನ ಮರ್ಯಾದೆಗಳನ್ನು ಬದಿಗಿಡುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ . . . ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ನೋಡಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಧಾರ್ಮಿತೇ. ೧).

[ಅಂದ + ಕೇಡು + –ಇ$_2$]

ಅಂದಗೊಳಿಸು ‘ಅಂದಂಗೊಳಿಸು’ ನೋ.

ಅಂದಣ$_1$ ‘ಅಂದಳ’ ನೋ.

ಅಂದಣ$_2$ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಪೊರೆ: ಅರೆದಜಮೂತ್ರದೊಳೊಂದಿರೆ ಸುರದಾರುವನೆಚ್ಚಿದಂದು ಮೇಣೀಱುದಿನಂ ಸುರಭಿಯ ಜಳದೊಳ್ ಭಾವಿಸಿ ಹರೀತಕಿಯನೆಚ್ಚೊಡಂದಣಂಗಳ್ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೭೫).

[< ಸಂ. ಅಂಧ + ?]

ಅಂದಣಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿ ಮಾರುವವಳು; ಆಹಾರವನ್ನು ವಿಕ್ರಯಿಸುವವಳು: ಅನವರತ ಮಾಡಿಹೆನೆಂದು ಉಪ್ಪರಗುಡಿಯ ಕಟ್ಟಿ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತನ ಮನೆಯದು ಅಂದಣಗಿತ್ತಿಯ ಮನೆ (ಬಸವ. ೨೨೬); ಇವರೆಲ್ಲರು ಆ[ಅ]ಡುವ ಅಂದಣಗಿತ್ತಿಯ ಮನೆಯ ಉಂಬಳಿಕಾಱರಾದರು (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೯೬); ಅನುಶ್ರುತವ ಮಾಡಿಹೆನೆಂದು ಉಪ್ಪರಗುಡಿಯನೆತ್ತಿ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತನ ಮನೆಯು ಅಟ್ಟಿಕ್ಕುವ ಅಂದಣಗಿತ್ತಿಯ ಮನೆ (ಚನ್ನವ. ೫೩–೧). ‘ಅಂದಣಿಗ’ ಪರಾ. [< ಅಂದಣಿಗ + –ಇತ್ತಿ ?]

ಅಂದಣಿಗ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ಮಾರುವವನು: ಉಂಡವರ ನೋಡಿ ತಮ್ಮ ಬಂಧುಗಳ ನೋಡಿ ಅವರು ಜಂಗಮವೆಂದು ತನ್ನ ಸಂದೇಹದ ಕಟ್ಟಳೆ ಅವರೆಂದು ಮಾಡುವ ಅಂದಣಿಗರ ಜಗಭಂಡರ ಒಡೆಯರ ಕಟ್ಟಳೆ ವ್ರತದಂಗದ ಸಂಗವಲ್ಲ ಏಲೇಶ್ವರಲಿಂಗಕ್ಕೆ ದೂರ (ಏಲೇಶ್ವ. ೯೪); ತತ್ಪುರದೊಳಿರ್ದ ವಿಶಾಖನಂದಿ ಪಸಿವಂ ನಂದಿಸಲೆಂದು ಅಂ[ಪಾಠಾಂ. ಲಂ]ದಣಿಗರ ಮಂದಿರಕ್ಕೆ ಪೋಪವಂ ಮುಂದೆ (ವರ್ಧಪು. ೩–೧೨ ವ).

[ಅಂದಣ$_0$ + –ಇಗ. P ~ ? ಸಂ. ರಂಧನ = ಅಡಿಗೆ]

ಅಂದಣಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಹರಿರಾಣಾದ ಚನ್ನಗೌಂಡನುಂ ಬಾಡದ ಯಕ್ಕಮುಗೌಂಡನುಂ ಅಂದಣಿಗೆಯ ಕಲ್ಲಗೌಂಡನುಂ ನಿಡುಗುಂದಿಯ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಜೆ (ಕಕುಲ. ೧೭–೧೫; ?). [?]

ಅಂದಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಂದಂಗೊಳಿಸು: ಇದರಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಣದ ತಪ್ಪುಗಳು ಹೇರಳವಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿದ್ದಿ ಪುಸ್ತಕದ ರೂಪವನ್ನೂ ಆಕಾರವನ್ನೂ ಅಂದಪಡಿಸಿ, ಈ ಎರಡನೆಯ ಮುದ್ರಣವನ್ನು ಮಾಡಿಸಲಾಗಿದೆ (ಚಾವುಂಪು. ಪೀ. ೬). [ಅಂದ + ಪಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಂದಮಾರಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಸನ್ದ ಬೆಳ್ಗೊಳದಲೆ ನಿನ್ದು × ಡನೆವಿಟ್ಟು ಅನ್ದಮಾರಯ್ಯ ಮನದಲಗ್ಗಳದೇವರೆಂಬರಂ ಕಾಣ್ಬ ಬಗೆಯಿನ್ದಂ (ಎಕ. II, ೪೭೭; 1000). [ಅಂದ + ಮಾರ + ಅಯ್ಯ]

ಅಂದಮಾಸಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ರಣಪಾರಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಅನ್ದಮಾಸಲ ಉತ್ತಮ ಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ನವಿಲೂರ ನಾಚ್ಚಾಮುಣ್ಡರುಂ (ಎಕ. II, ೩೫–೮; 800). [?]

ಅಂದಲ ‘ಅಂದಳ’ ನೋ.

ಅಂದವಡೆ ‘ಅಂದಂಬಡೆ’ ನೋ.

ಅಂದವಳಿ (ಕ್ರಿ). ರೂಪುಕೆಡು; ಸ್ಥಿತಿಗೆಡು: ನೀನೇಕಂದವಳಿದೆ ರಣದೊಳಗೆ ಕಂದ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೫೫). [ಅಂದ + ಅಳಿ$_1$ (< ಅಱಿ$_1$)]

ಅಂದವಿಗ (ನಾ). ಅಂದವುಳ್ಳವನು; ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನು: ಅಲ್ಲಮ ಪ್ರಭು ಸಿದ್ಧರಾಮರನು ಅಂದು ಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿ ಇವರೇನಿಂದುವಾೞಿಯ ಸಗುಣನಿರ್ಗುಣದಂದವಿಗರೋ ಶಿವಶಿವಾ ಎನುತಿರ್ದುದಖಿಳಜನ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೪–೧೩). [ಅಂದ + -ಇಗ]

ಅಂದವಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಇಡು; ಕ್ರಮವಾಗಿ ಇಡು: ಮಂದ ರಾಚಲವದನು ಮೇರುವಿಗಂದವಿಟ್ಟನು ಮರಳಿ ಮಾರುತ ಬಂದನೊಬ್ಬನು ಬಳಿಕ ಶ್ರೀಪತಿಯೆಡೆಗೆ (ಸಂಭಪ. ೬–೪೦); ಬಂದರಾ ಚಿತ್ರಿಕರು ಕರಿಯ ವೊಲಂದವಿಟ್ಟರು ಬಣ್ಣಬರಹಗಳಿಂದ ರಚಿಸಿದರಾನೆಯನು ಚೌದಂತಿಗಳ ನಿಲಿಸಿ (ಸಂಭಪ. ೨೦–೧೦). ೨. ನೆಮ್ಮದಿಗೊಳಿಸು; ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡು: ಕುಂದುನಿಂದೆಗಳೊಳಗೊಂದಿದ ಪುರುಷರು ಬಂದಡೆ ತಮ್ಮ ವೊಲವರ ಅಂದವಿಡುವ ಸದುಹೃದಯರ ತೆಱಹಿನೊಳು ಚಂದನವೃಕ್ಷಗ ಳಿಹವು (ಅಂಜಚ. ೨–೪೫); ಮಾರ್ಕಂಡೇಯಮುನಿ ಯಮನಂದನನ ನಿತಿಹಾಸಕಥೆಗಳಲಂದವಿಟ್ಟನು ಚಿತ್ತವನು ಖಯಖೋಡಿಗಳ ಕಳೆದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫–೨೦). [ಅಂದ + ಇಡು$_1$]

ಅಂದವಿಸು, ಅಂದೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂದವಾಗಿ ಮಾಡು; ಅಲಂಕರಿಸು: ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಗತಿಯೆಂಬ ಹೊಂದಿಗೆಯ ಸೋಪಾನಗಳ ಬಲಿದಂ ದವಿಸಿ[ಸೆ]ಯಲ್ಲಮನ ಪರಮಾನಂದಲೀಲಾಮೃತ ಸರೋವರವಾಯ್ತು ಜಗದೊಳಗೆ (ಪ್ರಭುಲೀ.೨೫–೨೫). **ಅಂದೈಸು**: ೨. ಉತ್ತಮಪಡಿಸು: ಹಿಂದಣಿವರ ಕಥೆಗಳ ಕೇಳಿ ಸ್ವಗುಣವನಂದೈಪ ಮನ ವಚನಗಳೊಳು ಕೇಸರಿಯ ಮುಂದಣ ಸೊಣಗನಂದದಿ ನಾಚಿಕೊಳದೆಲೆ ಮಂದಮತಿಯೆ ಗುರುಸಿದ್ಧನೊಲಿವನೇ (ಕೈಕವ. ೭೨–೫). ೩. ಹುಟ್ಟಿಬರು; ಕಾಣಿಸಿಕೊ; ಆವಿರ್ಭವಿಸು: ಆ ನಿಶ್ಶಬ್ದದಿರವದೆಂದು ಎಂದಿರದಱೊಳ್ ನಾದವಂದೈಸಿತಾವ ವಿಧದಿಂದೆ ಯದನೊರೆವುದೆನಲಿಂತೆಂದನು (ಮನೋವಿ. ೨–೬); ಭೆಳ್ಳಾಲಿಯಿಂದೆ ಕರ್ಪಾಲಿಯದಱೊಳ್ ಬಿಂಬವು ಅಂದೈಸಿತು (ಮನೋವಿ. ೫–೫). ೪. ನಿರ್ಣಯಿಸು: ಮನದಿರವನು ಅಂದೈಸಲರಿದೆನಲ್ ತಂದೆ ನೀವಱಿಸದೊಡೆ ಸಂದೇಹ ಬಿಡದೆನಗೆ (ಮನೋವಿ.೧–೪೭). [ಅಂದ + -ಇಸು$_3$]

ಅಂದವೇಱು (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸು ಹೆಚ್ಚು; ಕಳೆಗೊಳ್ಳು: ವಿಮಲಬ್ರಹ್ಮ ರಶ್ಮಿಯಲಿ ಅಂದವೇಱಿದ ಗಡ್ಡ ದರ್ಭೆಗಳಿಂದ ನಿಱಿಯುಡಿಗೆಗಳ ನಾಟಕ ದಿಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೧–೨); ಕಂದಿದುವು ಮೋಱೆಗಳು ಗಂಗಾನಂದನ ದ್ರೋಣಾದಿ ಸುಜನರಿಗಂದವೇಱಿತು ಮುಸುಡು ಶಕುನಿ ಸುಯೋಧ ನಾದಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩–೪೨). [ಅಂದ + ಏಱು$_1$]

ಅಂದಳ, ಅಂದಣ$_1$, ಅಂದಲ (ನಾ). ಶಿಬಿಕೆ; ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ; ಮೇನೆ; ಡೋಲಿ: "ಶಿಬಿಕಾ ಯಾಪ್ಯಯಾನಂ ಈ ೨ ಅಂದಳ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೩೪); ಅಂದಳದ ಮುಂದೆ ವಂದಿಸಿಕೊಂಡಿಹೆನೆಂದು ತ್ರಿವಿಧವ ಹೆಱಿಹಿಂಗಿ ಮಾಡುವ ನಿರ್ಬಂಧಿಗನ ನೋಡಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೯); ರಾಣಿಯ ವಾಸ ದಂದಳಕೆ ದಡ್ಡಿ ಮುಸುಂಕುವುದುಂಟು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೮–೯೩); ಅರಮನೆಗೆ ಪೋಪ ನೃಪರಂದಳದ ಗೊಂದಳದ ತರುಣಿಯರ ಮಣಿಭೂಷಣಾವಳಿಯ ಗಾವಳಿಯ (ಚಿಬಪು. ೪೨–೧೫). **ಅಂದಣ$_1$**: ನಡೆಮಾಡಂ ನಡೆಗೊಪ್ಪು ವಶ್ವತತಿ ಚೆಂಬೊನ್ನಂದಣಂ ವಾಜಿ ಪೆರ್ವಿಡಿ ಪೇರಾನೆ ಸುಖಾಸನಂ ತುಱುಗೆ ಬಂದರ್ ಗಾಯಕರ್ ವಾದಕರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫–೭೭); ಪತ್ತುವಂದಣಮುಂ ಕೆಂಪಿನ ಪೂವಂ . . . ಕನಸೊಳ್ ಕಾಣಲು ಬಾರದ್ದೆ (ಸೋಮೇಶ. ೭೦); ನವರತ್ನದಂದಣದೊಳು ಲತಾಂಗಿ ವಿರಾಜಿಸಲು (ಜೀವಂಚ. ೮–೨೫). **ಅಂದಲ**: ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಗಳಿಂದ ಆಚರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವೇದೋಕ್ತ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ದೂಷಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಅಂದಲವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟು ಮಾಡಿದ ಪಾಪಾತ್ಮನಾದ ನೀನು (ಕೃವಾಉ. ೨೧); ಕಾಲುನಡಗೇಲಿ ಬರಲಾರೆ ತಮ್ಮಯ್ಯ ಬ್ಯಾಗನೇ ತರಿಸೋ ಅಂದಲವಾ (ಹುಟ್ಟಹ. ೪೯). [ಸಂ. ಆಂದೋಲ]

ಅಂದಳಸತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಮತ್ತು ಛತ್ರಿ. ೨. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಮೇಲಿನ ಛತ್ರಿ: ಎರಡು ಪದಂಗಳಪಭ್ರಂಶಕ್ಕೆ—ಆಂದೋಳಛತ್ರಿಕಾ— ಅಂದಳಸತ್ತಿಗೆ (ಶಮದ. ೨೪೯ ಪ್ರಯೋ). [ಅಂದಳ + ಸತ್ತಿಗೆ]

ಅಂದಾಜಾ 'ಅಂದಾಜು' ನೋ.

ಅಂದಾಜು, ಅಂದಾಜಾ (ನಾ). ೧. ಊಹೆ; ಊಹಿಸಿದ ಪರಿಮಾಣ: ಇಂಥಾ ಭಾರೀ ಸಭೆಯು ಈ ಭಾಗದಲ್ಲೇ ಎಂದೂ ಸೇರಿದ್ದಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಅಂದಾಜೇನು? ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ತಲೆಯು ಇರಬಹುದು, ಅಲ್ಲವೆ? (ನಡೆದಾ. I, ೩೪೯). ೨. ಒಂದು ವಸ್ತುವಿಗಾಗುವ ಬೆಲೆ, ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ತಗುಲುವ ವೆಚ್ಚ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಬಗೆಗೆ ಊಹೆ: ಇಂಥ ಮನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಸುವುದಕ್ಕೆ ಕನಿಷ್ಠ ಪಕ್ಷ ಐವತ್ತುಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿಗಳಾದರೂ ಬೇಕಾಗಬಹುದೆಂದು ನನ್ನ ಅಂದಾಜು (ರೂಢಿ). **ಅಂದಾಜಾ**: ೧. ಸ್ವತ್ತಿನ ಖರೀದಿಯನ್ನು ಒಂದು ರೂಪಾಯಿಗಿಂತಲೂ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಅಂದಾಜಾ ಮಾಡಕೂಡದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೬೧). **ಅಂದಾಜುಕಟ್ಟು** = ಒಂದು ವಸ್ತುವಿಗಾಗುವ ಬೆಲೆ, ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ತಗುಲುವ ವೆಚ್ಚ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಬಗೆಗೆ ಊಹೆಮಾಡು. **ಅಂದಾಜು ಮಾಡು** = ಅಂದಾಜು ಕಟ್ಟು: ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಮುದ್ರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟಾಗಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ಅಂದಾಜು ಮಾಡಿ ಹೇಳಿ (ರೂಢಿ).

[← **ಪಾರ.** ಅಂದಾಜ್ = ಪ್ರಮಾಣ, ತರ್ಕ; **ಹಿಂ. ಮರಾ.** ಅಂದಾಜ್]

ಅಂದಾಜುಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಲೆಕ್ಕದ ಅಂದಾಜನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪಟ್ಟಿ. [ಅಂದಾಜು + ಪಟ್ಟಿ$_2$]

ಅಂದಾಜುಪತ್ರ (ನಾ). = ಅಂದಾಜುಪಟ್ಟಿ: ನಿಮ್ಮ ಗೃಹಕೃತ್ಯದ ಅಂದಾಜುಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಪೌಷ್ಟಿಕ ಆಹಾರಗಳಿಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ಸ್ಥಾನ ಸಿಗಬೇಕು. (ಆಡುಸೌ. ೧೨೩). [ಅಂದಾಜು + ಪತ್ರ]

ಅಂದಾಜುಬೆಲೆ (ನಾ). ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿಯಬಹುದಾದ ಬೆಲೆ: ನಾವು ನೋಡಿದ್ದ ಬೈಸಿಕಲ್ಲಿನ ಅಂದಾಜುಬೆಲೆ ಎಷ್ಟಿರಬಹುದು? (ರೂಢಿ). [ಅಂದಾಜು + ಬೆಲೆ]

ಅಂದಾದರ್ಬಾರು 'ಅಂಧಾದರ್ಬಾರು' ನೋ.

ಅಂದಾದಿ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು (?): ಅಂದಾದಿಯರ ನೊಚಿಂಮ್ಮಸೆಟ್ಟಿಯ ಮ್ಮಗಂ ನಿರುಗುನ್ದಸೆಟ್ಟಿಯುಂ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೦–೧೬; 1023). [?]

ಅಂದಾದುಂದಿ 'ಅಂಧಾದುಂದಿ' ನೋ.

ಅಂದಿ (ನಾ). ನೆಲ್ಲುಚಿಟ್ಟೆ; ಹೂಜಿ (ಕಿ). [← ? **ತಮಿ.** ಅನ್ದು]

ಅಂದಿಕೆ (ನಾ). ಒಲೆ (ಕಿ). [**ಸಂ.** ಅಂತಿಕಾ]

-ಅಂದಿಗ (ನಾ). ಆ ರೀತಿಯಾದವನು; ಅಂಥವನು: ಒಂದೊಂದೆ ರಸದ ಸೋಲಮದೊಂದೊಂದನೆ ಕೊಲ್ಲುಗೋವೊ ಲಂಪಳರಪ್ಪೆಮ್ಮಂದಿಗರಂ ಬಗೆವಂದದೆ ಕೊಂದಿಕ್ಕವೆ ಸಕಲವಿಷಯವಿಷಮವಿಷಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೪–೭೩). 'ಒಂದಿಗ' ಪಠಾ. [ಅಂದ ? + -ಇಗ]

ಅಂದಿಗರ್ಚು (ನಾ). ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಗುರುವಿನ) ಪಾದವನ್ನು ತೊಳೆದು ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ (?): ಮಠದ ವಿದ್ಯಾದಾನಕ್ಕೆ ತವ(ಮ)ಗೆ ನಡೆವ ಅಂದಿಗರ್ಚ ಕಾಣಿಕೆಯವೆರಡು ಗದ್ಯಾಣದ ತೆಱಿಯಂ ತತ್ಕಾಲದೊಳ್ ಬಿಟ್ಟರು (ಎಇ. XVI, ೮೫–೩೬; 1067).

[ಅಂದ್ರಿ$_1$+ ಕರ್ಚು$_2$ (< ಕಟ್ಟು$_1$). P ತಮಿ. ಅನ್ದಿ < ಸಂ. ಸಂಧ್ಯಾ]

ಅಂದಿಗೆ 'ಅಂದುಗೆ' ನೋ.

ಅಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಟುಕಿಸು; ನಿಲುಕಿಸು. ಅಂದಿಸಿಕೊ = ಎಟುಕಿಸಿಕೊ; ನಿಲುಕಿಸಿಕೊ: ಅಂದಿಸಿಕೊ ಹೆರರೆನಿಪರನು ಹೃದಯವಿಸ್ತರದೆ ಹೊಂದು ವಿಶ್ವಾತ್ಮತೆಯ (ಮಂಕುಕ. ೬೩೭). [ಅಂದು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಅಂದಿಹುಳು (ನಾ). ಅಂದಿ ಎಂಬ ಹುಳು; ನೆಲ್ಲು ಚಿಟ್ಟೆ; ನೆಲ್ಲು ಹೂಜಿ (ಕ). [ಅಂದಿ + ಹುಳು (< ಪುೞು)]

ಅಂದು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಟುಕಿಸು; ನಿಲುಕಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ತಾಂಬೂಲಮಡಪುಗಳ್ ಅಂದಿಕೊಟ್ಟಳು ಅಂಬುಜಾನನೆ (ಬಾಹಾಕ. ೧೩-೪). ೨. ಎಟುಕು; ನಿಲುಕು: ಸೌಂದರ್ಯವೊಂದು ದೈವರಹಸ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿವೊಲು ನಿಂದಿರ್ಪುದದರಾಶೆಯೆನೆ ಜೀವಿತಾಶೆ ಅಂದುವುದು ಕಣ್ಣಿಗದು (ಮಂಕುಕ. ೪೯೯). **ಅಂದಿಕೊ** = ಎಟುಕಿಸಿಕೊ; ನಿಲುಕಿಸಿಕೊ.

[← ? **ತೆಲು.** ಅಂದು]

ಅಂದು$_2$ (ನಾ). ಆ ದಿನ; ಆ ವೇಳೆ; ಆಗ; ಹಿಂದೆ: ಭದ್ರಮಾಗಿದ ಧರ್ಮವನ್ದುವಟಿಕ್ಕೆವನ್ದಿನಿಸಕ್ಕಲೋ (ಎಕ. II, ೩೧-೨; 650); ಕಾರ್ತಿಗೆ ಪುಣ್ಣಮೆ ಅನ್ದು ತಟಿಕ್ಕಾಡಾ ಇಪ್ಪರ್ತ್ತುಯ್ಯರ್ಕಂ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧-೪; 726); ಅಂದಿದು ಸೀತೆಯೊಳ್ ನೆರೆದು ನಿಂದೆಡೆ ತತ್ಪರದೂಷಣರ್ಕಳಂ ಕೊಂದೆಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೯); ದಿವಾಕರನಂದಿಂ ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರಾಯಣನಾದಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೫೩); ಸುರರ ಕಾರ್ಯದಲಂದು ಸಾರಥಿ ಸರಸಿಜೋದ್ಭವನಾಗನೇ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೩೨); ಅಂದಿನಿಂ ಚಂದ್ರಹಾಸಂ ಪಾಲಿಸುವನಿಳೆಯನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೧೨). **ಅಂದಂದು** = ಆಗಾಗ; ಆಯಾ ವೇಳೆ; ಆಯಾ ದಿವಸ: ಅಂದಂದಿನ ದಂದುಗಕ್ಕೆ ಏವೇನೆವೆ ನಯ್ಯ (ಮಹದೇ. ೨-೨); ಬೆಳಗುಗಂದಂದಿಂಗೆ ಮಚ್ಚಿತ್ತಮಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೫). **ಅಂದು ತೊಟ್ಟು** = ಆಗಿನಿಂದ ಹಿಡಿದು; ಆ ಗಿ ನಿಂ ದ ಲೂ: ಅಂದೇಕಪತ್ನೀವ್ರತಂ ನಿಶ್ಚಳಿತಂ ನೋಡಂದುತೊಟ್ಟಂದುವರಮದನೆ ದಲ್ ಭಾವಿಸುತಿರ್ಪನವ್ಯಾಕುಳಚಿತ್ತಂ (ರಸರ. ೩-೧೩೩).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅನ್ರು, ಅನ್ರೈ; **ಮಲ.** ಅನ್ನು; **ಕೊಡ.** ಅಂದಿ; **ತುಳು.** ಆನಿ, ಆಪಗ; **ತೆಲು.** ಅಂತ; **ಗೊಂಡಿ.** ಅನೀ, ಅಂತೀ; **ಕುರುಖ್.** ಅಂತಿ; **ಮಲ್ತೊ.** ಅಂದೆ, ಅನಿ]

ಅಂದು$_3$ (ಅ). ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ; ಆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ: ಅಂತು ಮಾಡಲಾಜಿದಂದು ತಪಂಬಡುವೆನೆಂದು ವಸುಭಾಗಭಟ್ಟಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕಂ ನುಡಿವುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೮-೧೫). [< ಅಂದು$_2$]

ಅಂದುಕ (ನಾ). ೧. ಸರಪಳಿ; ಬೇಡಿ. ೨. ಆನೆಯ ಕಾಲಿನ ಸರಪಳಿ; ನಿಗಳ. ೩. ಕಾಲಂದುಗೆ; ನೂಪುರ; ರುಳಿ. [ಸಂ.]

ಅಂದುಗೆ, ಅಂದಿಗೆ (ನಾ). ನೂಪುರ; ರುಳಿ; ಕಾಲಿನ ಕಡಗ: "ಶಿಂಜಿನಿ ನೂಪುರಮಂದುಗೆ ಮಂಜೀರಂ ಹಂಸಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೬-೭); "ಕಟಿಲೆಂದು ಮಜ್ಜಿಗೆಯುಂ ಅಂದುಗೆಯುಮುಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ೩. ೧-೨೩ ವೃತ್ತಿ); ಅಂದುಗೆಯಂತೆ ಮೇಗಾಲಂ ಪತ್ತಿ ಸೊಪ್ಪುಗುಟ್ಟುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೩ ವ); ಉಡೆವಣಿಯ ತೊಡವು ಘಲಘಲಿಸುವಂದುಗೆಯಾನೆ ಮೃಡನ ಸುತನುಂ ದ್ವಿಜತನೂಜನೆಂದುಂ ತಾನೆ (ಬಸರ. ೧-೧೫೫); ಅಂದುಗೆ ಪೊಂಗೆಜ್ಜೆ ಪಾಯ್ಸುಟ ಘಲುಘಲು ಅಂದದಿ ಕುಣಿವ ಗೋವಿಂದನ ಚರಣವ (ಪುರಂದ. ೨-೬೮-೩). **ಅಂದಿಗೆ:** "ಪಾಡಗಮಪ್ಪುದಂದಿಗೆ" (ಕಶರ. ೯); ಕಾಲ್ಸರದ ಅಂದಿಗೆಗಳ. . . ವಂದೇ ಕಾಲದೊಳ್ ಘಲ್ಲೆಂದು ಧ್ವನಿಗೊಡುವಂತೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೨೭-೬). [ಸಂ. ಅಂದುಕ]

ಅಂದೇಶ (ನಾ). ಕೇಡಾಗುವುದೆಂಬ ಭಯ,—ಸಂದೇಹ,—ಶಂಕೆ: ನಮ್ಮ ಕಡೆಯಿಂದ ಯೇನು ಆಗಬೇಕು? ಆ ವಿವರ ಹೇಳಿದರೆ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟೇವು. ಈ ಬಗ್ಗೆ ಅಂದೇಶವಿಲ್ಲದೆ ಹೇಳಬೇಕು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೦); ವಿಪರೀತ ಮತಿಯಿಂದ ಇಂಥ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ ದೂರದ ಅಂದೇಶವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೬೧); ಯಾವ ಅಂದೇಶವನ್ನೂ ಪಡದೆ ನಿರ್ವಂಚನೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಳಿ (ಮುಸುಗ. ೧೨೫); ನಿಮ್ಮಂಥವರ ಕೂಡ ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಉಳಿತಾಯವಾಗುವ ಬದಲು ನನ್ನ ಅಂಗಡಿಗೇ ಆಳಿಗಾಲವೊದಗುವುದರಲ್ಲಿ ಅಂದೇಶವಿಲ್ಲ (ಕಗದ್ಯ. ೨-೩೪).

[**ಪಾರ.** ಅನ್ದೇಷಾ; **ಹಿಂ.** ಅಂದೇಶಾ; **ಮರಾ.** ಅಂದೇಶ್, ಅಂದೇಶಾ. / ಸಂ. ಸಂದೇಹ?]

ಅಂದೈಸು 'ಅಂದವಿಸು' ನೋ.

ಅಂದೋಜಿ (ನಾ). ನಿಷೇಕಪ್ರಸ್ತದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಧೂವರರ ಉಪಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ತಿಂಡಿಯ ಸಾಮಗ್ರಿ: ನಂಜಕ್ಕನಿಗೆ ಅಂಧೋಜಿ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದೇ ಒಂದು ಕೆಲಸವಾಯಿತು (ಕೀಲುಗೊಂ. ೪೧); ಅಂದೋಜಿ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನೂ ಬೆಳ್ಳಿಯ ತಾಂಬೂಲದ ತಟ್ಟೆ ಪರಿಕರಗಳನ್ನೂ ಕೊಂಡು ತಂದಿದ್ದಳು (ಕಾಮಿಕಾಂ. ೧೬೦). [< ಅಂದ + ಓಜೆ?]

ಅಂಧ (ನಾ). ೧. ಕುರುಡ; ಕಣ್ಣು ಕಾಣದವನು. ೨. ಕತ್ತಲೆ; ಮಬ್ಬು. ೩. ಕದಡಿದ ನೀರು; ನೀರು. ೪. = ಅಂಧಕಾಸುರ. [ಸಂ.]

ಅಂಧಂತಮಸ್ಸು (ನಾ). = ಅಂಧತಮಸ ೨: ಒಳಗಿನ ಈ ಕತ್ತಲೆಯು ಈ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸು ಅವನನ್ನು ನಿರ್ವಿಣ್ಣನಾಗಿ ಮಾಡಿತು (ಸಮಜೀ. ೯೨೩). [ಸಂ. ಅಂಧತಮಸ]

ಅಂಧಕ (ನಾ). ೧. ಕುರುಡ: ಸುತ್ತಿ ಸುಳಿದು ನೋಡದಂತೆ ಅಂಧಕನ ಮಾಡಯ್ಯಾ ತಂದೆ (ಬಸವ. ೫೯); ತನುವಿಕಾರಿಯನಂಗಹೀನನ ಪಂಗುಳಾಂಧಕನ. . .ಕಾಣ್ಬುದು ಮಹೀಶರಿಗಂಗವಲ್ಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೧೦೭). ೨. = ಅಂಧಕಾಸುರ. ೩. ಕತ್ತಲೆ. ೪. ನೀರು. ೫. ಯದುವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಒಬ್ಬ ಕ್ಷತ್ರಿಯ. ೬. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಅಂಧಕಮರ್ದಕ (ನಾ). ಅಂಧಕಾಸುರನನ್ನು ಮರ್ದಿಸಿದವನು; ಶಿವ. [ಅಂಧಕ + ಮರ್ದಕ]

ಅಂಧಕವ್ಯಾಪಾರ (ನಾ). ಕುರುಡು ಕೆಲಸ; ಕುರುಡು ದರ್ಬಾರು: ಔರಂಗಜೇಬನು ನಮ್ಮ ದೇಶೀಯರ ಮೇಲೆಯೇ ಅಲ್ಲದೆ ಮುಸಲ್ಮಾನ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದ ಷಾಹಿ ಮೊದಲಾದ ದೊರೆಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ತೋರಿಸಿದ ಅಂಧಕವ್ಯಾಪಾರದ ರಾಜತಂತ್ರವು ಮೊಗಲರ ಆಳಿಕೆಗೆ ಇದ್ದ ಅಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಪ್ರಜಾನುರಾಗವನ್ನೂ ಕೆಡಿಸಿ (ಪಾಳೆಗಾ. ೧೫). [ಅಂಧಕ + ವ್ಯಾಪಾರ]

ಅಂಧಕಾರ (ನಾ). ಕತ್ತಲೆ. [ಸಂ.]

ಅಂಧಕಾರಾತಿ (ನಾ). ಅಂಧಕಾಸುರನ ಶತ್ರು; ಶಿವ. [ಅಂಧಕ + ಅರಾತಿ]

ಅಂಧಕಾಸುರ (ನಾ). ಅಂಧಕನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸ. [ಅಂಧಕ + ಅಸುರ]

ಅಂಧಕಿ (ನಾ). ಕುರುಡಿ. [ಅಂಧಕ + -ಇ$_2$]

ಅಂಧತಮಸ (ನಾ). ೧. ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆ. ೨. ಅಜ್ಞಾನ: ನಿರಂತರಮಾ ಭೂಪನೊಳಿರ್ದುದಂಧತಮಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೫೩). ೩. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಅಂಧತಮಿಸ್ರ (ನಾ). = ಅಂಧತಮಸ ೩: ಪರಮಪಾತಕರುರುಳ್ವರಂಧತಮಿಸ್ರ ನರಕದಲಿ (ಅಮೃತ. ೮-೧).

[ಅಂಧ + ತಮಿಸ್ರ. ℙ ಸಂ. ಅಂಧತಾಮಿಸ್ರ]

ಅಂಧತೆ (ನಾ). ಕುರುಡು. [ಸಂ. ಅಂಧತಾ]

ಅಂಧನೃಪಾಲ (ನಾ). ಕುರುಡ ದೊರೆ; ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ.

[ಅಂಧ + ನೃಪಾಲ]

ಅಂಧಪಾಷಾಣ (ನಾ). ಲೋಹಾಂಶವಿಲ್ಲದ ಕಲ್ಲು: ದುರಾತ್ಮ ಪರಿ

ಕಲ್ಪಿತಮತಾವಲಂಬಿಗಳ್ ಮುಕ್ತಿಯಂ ಬಯಸುವಂದಂ ನೀರೊಳ್ ಬೆಣ್ಣೆಯಜಸುವಂತಂಧಪಾಷಾಣದೊಳ್ ಪೊನ್ನನಜಸುವಂತಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಉ. ೯೧); ಅವಜೊಳೆಂತಂಧಪಾಷಾಣಂಗಳೊಳ್ ಸುವರ್ಣಪಾಷಾಣಮಿರ್ಪುದಂತಭವ್ಯರಾಶಿಯೊಳಗೆ ಭವ್ಯಜೀವಂಗಳೆಂಬಿವಿರ್ಕುಂ (ಜೀವಸಂ. ೨–೭ ವ).
[ಅಂಧ + ಪಾಷಾಣ]

ಅಂಧಯಷ್ಟಿ (ನಾ). ಕುರುಡನಿಗೆ ಸಹಾಯವಾದ ದೊಣ್ಣೆ; ಕುರುಡನ ಕೈಯ ಕೋಲು : ಎಮಗಂಧಯಷ್ಟಿಯಾಗಿರ್ದ ಮಗನೆ ನೀನುಳ್ಳೊಡೆಲ್ಲ ಮೊಳವು (ಗದಾಯು. ೩–೭೯). [ಅಂಧ + ಯಷ್ಟಿ]

ಅಂಧರಾಣ್ನಂದನ (ನಾ). ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಮಗ; ದುರ್ಯೋಧನ : ಅಂಧರಾಣ್ನಂದನನಲ್ಲದುಂತು ತಲೆಯುರ್ಚುಗುಮೇ ರಣರಂಗಭೂಮಿಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೭೫). [ಸಂ. (ಅಂಧರಾಜ್ + ನಂದನ)]

ಅಂಧಲಾವುಕನ್ಯಾಯ (ನಾ). ಕುರುಡನಿಗೆ ಲಾವುಗೆಹಕ್ಕಿ ಸಿಕ್ಕಿದಂತೆ ಒಂದು ಆಕಸ್ಮಿಕ ಘಟನೆ : ವಿಚಾರಿಸಿ ನೋಡೆ ಕಾಕತಾಳೀಯದೆ ವಾಚ್ಯಮೊಂದೆರಡು ಕೂಡೆ ನಿಘರ್ಷಿಪೊಡಂಧಲಾವುಕನ್ಯಾಯದೆ ಭಾವಮೊಂದೆರಡು ಲೇಸೆನೆ ಪೇೞ್ದುಜದಿರ್ಪುದೊಪ್ಪಮೇ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೪೮).
[ಅಂಧ + ಲಾವುಕ + ನ್ಯಾಯ]

ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆ (ನಾ). ಕುರುಡು ನಂಬಿಕೆ; ವಿಮರ್ಶೆಯಿಲ್ಲದ ವಿಶ್ವಾಸ.
[ಅಂಧ + ಶ್ರದ್ಧೆ]

ಅಂಧಾದರ್ಬಾರು, ಅಂದಾದರ್ಬಾರು (ನಾ). ಕುರುಡು ಆಡಳಿತ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾದ ಆಡಳಿತ : ನನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತ ಅಂಧಾದರ್ಬಾರು ಮಾಡಿ ಇದ್ದದ್ದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಳೆದುಕೊಂಡ (ರೂಢಿ). **ಅಂದಾದರ್ಬಾರು** : ಅಂದಾದರ್ಬಾರು! ಉಣ್ಣು ತಿನ್ನುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಳೆಯ ಕ್ರಮಗಳಂತೆ ಡೌಲಾಗಿ ನಡೆಸಿದವರು (ಜಾರುಬಾ. ೧೪೧).
[ಅಂಧಾ$_0$ (< **ಸಂ.** ಅಂಧ) + ದರ್ಬಾರು]

ಅಂಧಾದುಂದಿ, ಅಂದಾದುಂದಿ (ನಾ). ಅವಶ್ಯವಾದದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಮಿೀರಿದ ಖರ್ಚು; ದುಂದು ವೆಚ್ಚ. **ಅಂದಾದುಂದಿ** : ಪ್ರಾಂತದ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯವರ್ತಿ ಸರಕಾರದ ಅಂದಾದುಂದಿ ಕಾರಭಾರ, ಮಿಲಿಟರಿ ಜನರ ದುಂದುಗಾರಿಕೆ, ಕಾಳಾಬಜಾರಿಗಳ ನಿರ್ಲಜ್ಜಲೋಭ ಮುಂತಾದ್ದರಿಂದ (ಅನ್ನ. ೩೭೭); ಗಂಡನ ಅಂದಾದುಂದಿಯ ಕಡೆಗೆ ಕುರುಡುಗಣ್ಣು ಮಾಡಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು (ಗೀಚುಗೆ. ೬೧).
[← **ಹಿಂ.** ಅಂಧಾಧುಂದ್; **ಮರಾ.** ಅಂಧಾಧುಂದ್, ಅಂದಾಧುಂದೀ]

ಅಂಧಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಕುರುಡತನ; ಕುರುಡಾದ ಸ್ಥಿತಿ.
[ಅಂಧ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಅಂಧಾಸುರ (ನಾ). = ಅಂಧಕಾಸುರ. [ಅಂಧ + ಅಸುರ]

ಅಂಧಾಸುರಭೇದಿ (ನಾ). = ಅಂಧಾಸುರಾಂತಕ.
[ಸಂ. ಅಂಧಾಸುರಭೇದಿನ್ (ಅಂಧಾಸುರ + ಭೇದಿನ್)]

ಅಂಧಾಸುರಾಂತಕ (ನಾ). ಅಂಧಕಾಸುರನನ್ನು ಕೊಂದವನು; ಶಿವ : ಕುಸುಮದಲಿ ರಿಪುಗಣಭಯಂಕರನರ್ಚಿಸಿದನಂಧಾಸುರಾಂತಕನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬–೪೩). [ಅಂಧಾಸುರ + ಅಂತಕ]

ಅಂಧು (ನಾ). ಬಾವಿ : ಸಿಂಧುವನ್ನಂಧುವೆನೆ ತಿಳಿದು ಛಾಯಾಗ್ರಹವ ಕೊಂದು ಲಂಕಿಣಿಯ ಮರ್ದಿಸಿ ನಿಶೆಯೊಳಾ ಧರಾನಂದನೆಯ ನೋಡಿ . . . ಕಪಿವೃಂದಮಂ ಹರುಷಗೊಳಿಸಿದ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೧–೨). [ಸಂ.]

ಅಂಧುಕವರ್ಣ (ನಾ). ಮಾಸಲುಬಣ್ಣ; ಕಂದುಬಣ್ಣ : ವಯಸ್ಸು ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಮೋರೆಯ ಕಣ್ಣು ಮೂಗುಗಳ ಸ್ಥಿತಿ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆಯಾಗದಿದ್ದರೂ ಆಕಾರವು ಸಮವಾಗಿದ್ದರೂ ಬಣ್ಣವೊಂದು ಮಾತ್ರ ರಸಮಯವಾಗಿತ್ತು. ಕಮಲೆಯ ಅಂಧುಕವರ್ಣವು ಈ ತೆನೆತೆನೆಯಾಗಿ ಬಳುಕುತ್ತಿರುವ ಗೌರಕಾಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕು? (ರಕ್ತಧ್ವ. ೩೩೭).
[ಅಂಧುಕ$_0$ + ವರ್ಣ. ℙ **ಮರಾ.** ಅಂಧುಕ್ = ಕಂದುಬಣ್ಣ]

ಅಂಪಕಪ್ರೋಷಣ (ನಾ). ಬೀಳ್ಕೊಡುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಉಡುಗೊರೆ: ನವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಳೆಗವಂ ಮಾಡಿದ ಜಟ್ಟಿಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವೈಷಮ್ಯವಿರಬಾರದೆಂದು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿ ಊಟವಂ ಮಾಡಿಸಿ ಅಂಪಕಪ್ರೋಷಣವಂ ಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹಿಸಿದರು (ಮಹಾವಂ. I, ೪೦).
[← **ತೆಲು.** ಅಂಪಕ (= ಬೀಳ್ಕೊಡುವುದು) + ಪ್ರೋಷಣ]

ಅಂಪಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ನಿರೂಪಿಸು (?) : ಅಂಪಯ್ಸಲ್ಬಾರದಂಚತ್ಪರಮಪದದ ಸೂತ್ರಂ ಶಿವಜ್ಞಾನನೇತ್ರಂ . . . ಪಂಪಾಕ್ಷೇತ್ರಂ ವಿರಾಜಚ್ಛ್ರುತಿತತಿ ಮಕುಟಸ್ತೋತ್ರಪಾತ್ರಂ ಪವಿತ್ರಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩–೩೫). [?]

ಅಂಪು 'ಅಣ್ಪು' ನೋ.

ಅಂಬಕ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು. ೨. ಎರಡು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಒಂದು ಸಂಕೇತ. [ಸಂ.]

ಅಂಬಕದ್ಯುತಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಹೊಳಪು. [ಅಂಬಕ + ದ್ಯುತಿ]

ಅಂಬಕವಾರಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು. [ಅಂಬಕ + ವಾರಿ$_3$]

ಅಂಬಕಳ, ಅಂಬಳಕ (ನಾ). ಅಂಬಲಿಗೆ ಮಜ್ಜಿಗೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಜಿ : ಮಾದರ ಚೆನ್ನನೊಡನುಂಡೆವೆಲೆ ಚೋಳ ಕೇಳಂಬಕಳದ ಸವಿಯನದನೇನನೆಂದಪೆಂ (ಚೆನ್ನರ. ೮೩–೩); ತಣಿದೆನಳೆಯಂಬಕಳಕೆ ಮನವೆಳಸಿತ್ತು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೩೧); ಶ್ರೀಕಂಠನಿತ್ತಂಬಕಳವುಂಟು (ರೇವಣ. ೫೮–೫೩). **ಅಂಬಳಕ** : ಜಂಗಮನಿವಹಂ ಮಿಸುಪಂಬಳಕಮನಾರೋಗಿಸಿ ತಣಿಗುಂ (ವೃಷವಿ. ೧೯–೬).
[< ಅಮ್ಲ + ಕೞ್$_3$?. ‖ **ತೆಲು.** ಅಂಬಕಳಮು]

ಅಂಬಟ (ನಾ). ನಾಯಿಂದ; ಕ್ಷೌರಿಕ : "ನಾವಿದ" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೬೧).
[ಸಂ. ಅಮ್ಬಷ್ಠ. / **ತಮಿ. ಮಲ.** ಅಮ್ಬಟ್ಟ]

ಅಂಬಟೆ, ಅಂಬಾಡೆ, ಅಮಟೆ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳಿಯಾದ ಕಾಯಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಮರ : ಕಮ್ಮಿಪ್ಪ ಸುಭದ್ರೆ ಮಾಮಿಡಿ ಕರಂಜಿಕೆಯಂಬಟೆ ನಿಂಬೆ ನೆಲ್ಲಿಗಾಯ್. . . ಅರೆಮಾದುಫಲಂಗಳಾದಿಯಾದುಪ್ಪಿನಕಾಯ್ಗಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೫–೭೧); ಇದಜಂತೆ ನೆಲ್ಲಿ ಹಿಪ್ಪಲಿ ಕರಂಜಿಗೆ . . . ತದುಕಂಬಟೆಯ ಕಾಯ್ಗಳಿಂದ . . . ಉಪ್ಪಿನಕಾಯ್ಗಳಂ ಮಾಳ್ಪುದು (ಸೂಪಶಾ. ೩–೧೬); ನಿಂಬೆಯಂಬಟೆ ಮಾತುಳಂಗ ವಿಳಂಗ ನಾರಂಗ (ತೊರರಾ. ೫–೪–೬); ಬೊಬ್ಬುಲಿ ಮಾವಂಬಟೆ ಕಕ್ಕೆ ಬಿಕ್ಕೆ ಬಕುಳಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೫೬); ದೂರದ ಮಾವಿಗಿಂತ ಹತ್ತಿರದ ಅಂಬಟೆ ಲೇಸು (ಗಾದೆ). **ಅಂಬಾಡೆ** (ಗಂಗಾವು). **ಅಮಟೆ** : ಹುಣಿಸೆ, ಅಮಟೆ, ಅರೆಮಾದಳ . . . ಘಮಘಮಿಸುತ್ತ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೭–೧೨); ನಿಂಬೆ ಮಾದಲ ಮಾವು ಹಿರಳೆಯಿಂಬಾದ ಅಮಟೆಗಳನ್ನು ಚಪ್ಪರಿಸಿದರು (ಸೌಗಂಪ. ೨–೯).
[< ಅಮ್ಲ + ?. / **ತುಳು.** ಅಂಬಡೆ]

ಅಂಬಟ್ಟಕಮ್ಮ (ನಾ). ಕ್ಷೌರಿಕ ವೃತ್ತಿ (?) : ರೇವನ ಕೆಜೆಯ ಕೆಱಗೊಮ್ಮತ್ತರ್ ಗುಣ್ಣುಮೊಗೆಯೊಮ್ಮತ್ತರ್ ಮಣಲಿಯೊಮ್ಮತ್ತರ್ ಕೇಸರಿಯೊಮ್ಮತ್ತರಮ್ಬಟ್ಟಕಮ್ಮ ಕುಱಯಪ × × ಮತ್ತರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೧೫–೧೩ ; ?).
[ಅಂಬಟ್ಟ$_0$ (< **ಸಂ.** ಅಂಬಷ್ಠ ?) + ಕಮ್ಮ. ℙ **ತಮಿ.** ಅಮ್ಬಟ್ಟ = ಕ್ಷೌರಿಕ]

ಅಂಬತ್ತಕ್ಕಿನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ನಮಗೆ ಸಲುವ ಅಂಬತ್ತಕ್ಕಿನಾಡಿನೊಳಗಣ ಕತ್ತರಿಕುಪ್ಪೆಯ ಚತುಃಸೀಮೆಗೆ ಉಳ್ಳಂತಾ

ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದ(ಲ)ಲು ಆಣೆ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ನಿಧಿನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲಪಾಷಾಣ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೮೧–೧೨ ; 1413). [ಅಂಬತ್ತಕ್ಕಿ₀ + ನಾಡು]

ಅಂಬರ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆ ; ಅರಿವೆ. ೨. ಆಕಾಶ. ೩. ಸೊನ್ನೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಸಂಕೇತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೪. ಹತ್ತಿರ; ನೆರೆಹೊರೆ. ೫. ಕಾಗೆ ಬಂಗಾರ; ಅಭ್ರಕ. ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ. ೭. ಅರಳೆ; ಹತ್ತಿ. ೮. ಹಾಸಿಗೆ (ಕಿ). ೯. [ಛಂದ] ತಗಣ; – – ∪ ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣದ ಅಕ್ಷರಗಣ. [ಸಂ.]

ಅಂಬರಕುಸುಮ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯ ಹೂವು ; ಗಗನಕುಸುಮ ; ಅತ್ಯಂತ ಅಸಂಭವವಾದ ವಸ್ತು. [ಅಂಬರ + ಕುಸುಮ]

ಅಂಬರಗಮನ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು ; ಗಗನಸಂಚಾರ. ೨. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು ; ಗಗನಗಾಮಿ. [ಅಂಬರ + ಗಮನ]

ಅಂಬರಚಕ್ರ (ನಾ). ಗಗನಮಂಡಲ ; ಆಕಾಶ. [ಅಂಬರ + ಚಕ್ರ]

ಅಂಬರಚರ (ನಾ). ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು; ಖಚರ; ವಿದ್ಯಾಧರ. [ಅಂಬರ + ಚರ]

ಅಂಬರಚರವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವ ವಿದ್ಯೆ ; ಗಗನಗಾಮಿನೀವಿದ್ಯೆ. 'ಅಂಬರಚರವಿದ್ಯೆಂಬಡೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಂಬರಚರವಿದ್ಯಾ (ಅಂಬರಚರ + ವಿದ್ಯಾ)]

ಅಂಬರಚರವಿದ್ಯೆಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೊಂದು : ನೆಲದೊಳ್ ಮೃದುಪಾದವನಿಡೆ ನೋವುದೆನುತ ಕಡು ಚದುರಿಂದಂಬರಚರವಿದ್ಯೆಂಬಡೆದಿಯ್ದುವ ತೆಜನಾಗಿ (ಜಯಕಾ. ೨–೫೧). [ಅಂಬರಚರವಿದ್ಯೆ + ಪಡೆ₁]

ಅಂಬರಚಿಕುರ (ನಾ). ವ್ಯೋಮಕೇಶ; ಶಿವ : ಅಂಬರಚಿಕುರ ದಿಗಂಬರ ಗಜಚರ್ಮಾಂಬರ ಲೀಲಾಡಂಬರ ಶರಣಹೃದಂಬರ (ಉದ್ಭಟದೇ. ೬–೩೬). [ಅಂಬರ + ಚಿಕುರ]

ಅಂಬರಚುಂಬಿ (ಗು). ಆಕಾಶವನ್ನು ಮುತ್ತಿಡುವಂಥ; ತುಂಬ ಎತ್ತರವಾದ. [ಸಂ. ಅಂಬರಚುಂಬಿನ್ (ಅಂಬರ + ಚುಂಬಿನ್)]

ಅಂಬರತಳ (ನಾ). ಗಗನ ಪ್ರದೇಶ: ಅಂಬರತಳದೊಳ್ ವರತಾರಾಪರಿಗತ ಶಶಧರನಂತೊಪ್ಪಿರೆ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೦). [ಅಂಬರ + ತಳ₂]

ಅಂಬರಪಂಚಕ (ನಾ). ಹೃದಯಾಕಾಶ, ಪರಾಕಾಶ, ಮಹಾಕಾಶ, ತತ್ತ್ವಾಕಾಶ, ಸೂರ್ಯಾಕಾಶ ಎಂಬ ಐದು ಆಕಾಶಗಳು : ಅಂಬರಪಂಚಕದಿರವ ಪೇಳುವೆನೆಲೆ ಕಂಬುಕಂಧರಿ ಬಿಡದಾಲಿಸು (ವೇದಾಂಪ. ೪–೬–೧). [ಅಂಬರ + ಪಂಚಕ]

ಅಂಬರಮಣಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯ. [ಅಂಬರ + ಮಣಿ]

ಅಂಬರವೀಧಿ (ನಾ). ಆಕಾಶಮಾರ್ಗ. [ಅಂಬರ + ವೀಧಿ]

ಅಂಬರಶಿರೋರುಹ (ನಾ). = ಅಂಬರಚಿಕುರ : ಅಂಬರಶಿರೋರುಹ ದಿಗಂಬರ ರಮಾವರ ಕಳಂಬ ರವಿಜಾತಹರ ತುಂಬುರ ಸುಗೀತಾಡಂಬರ ಗಣವ್ರಜ ಕುಟುಂಬ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೫೪). [ಅಂಬರ + ಶಿರೋರುಹ]

ಅಂಬರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಗಜಾಂಕುಶಕುಳತಿಳಕಂ ಪ್ರಭುಕೇಸರಿನಾಯಕರುಂ ಮಗನಂಬರಸನುಂ (ಎಇ. XXVII, ೧೫–೩೪ ; 1114). [ಅಂಬೆ ? + ಅರಸ]

ಅಂಬರಾಂಬರ (ನಾ). ಆಕಾಶವೇ ವಸ್ತ್ರವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ದಿಗಂಬರ; ಶಿವ. [ಅಂಬರ + ಅಂಬರ]

ಅಂಬರಾಪಗೆ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ನದಿ; ದೇವಲೋಕದ ಗಂಗಾನದಿ. ೨. ಗಂಗಾನದಿ. [ಅಂಬರ + ಆಪಗೆ]

ಅಂಬರಿ (ನಾ). ಬರೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಬಟ್ಟೆ; ಕಡಿತ: "ಕಡಿತಮುಂಬ [ಪಾಠಾಂ. ಖ]ರಿಯಕ್ಕು ಬಳಪಮುದು ಶುಭ್ರೋಪಲಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೬–೧೫). [ಸಂ. ಅಂಬರ ?]

ಅಂಬರಿಕೆ (ನಾ). "ತರಗೆಲೆಯಂತಿರುವ ಮೀನು" (ಕರಾ). [?]

ಅಂಬರೀಷ (ನಾ). ೧. ಹುರಿಯುವ ಓಡು ; ಬಾಣಲೆ. ೨. ದಾನಶೂರನೂ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತನೂ ಆದ ಸೂರ್ಯವಂಶದ ಒಬ್ಬ ರಾಜ. ೩. ವಿಷ್ಣು. ೪. ಶಿವ. ೫. ಸೂರ್ಯ. ೬. ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ. ೭. [ಜೈನ] ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು. ೮. ಯುದ್ಧ. ೯. ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಪ್ರಾಣಿ ; ಮರಿ. ೧೦. ಅಂಬಟೆಮರ. [ಸಂ.]

ಅಂಬರು (ನಾ). ಹಾಲುಮಡ್ಡಿಯಂತಹ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ ಮೇಣ : ಲಕ್ಷಾಂತರ ವರುಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಅಂಬರು ಆಗುವ ಮರಗಳು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಕ್ರಮೇಣ ಆ ಜಾತಿಯ ಮರಗಳು ಪೂರಾ ನಾಶವಾಗಿಹೋದುವು. ಆದರೆ ಗೋಂದಿನಂತೆ ಆ ಮರಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಅಂಬರು ಮಾತ್ರ ನಾಶವಾಗದೆ ಕಲ್ಲಿನಂತಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತಿತು. (ವಿಜ್ಞಾನ. ೧–೧೧೬).
[← ಇಂ. Amber < ಅರ. ಅಂಬರ್. / ಹಿಂ. ಅಂಬರ್]

ಅಂಬರೇಚರ (ನಾ). = ಅಂಬರಚರ: ಪುಣ್ಯದ ಬೀಡೆನಿಪುದು ಪುರಮಿಂದಂಬರೇಚರಪತಿಯಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೯). [ಸಂ.]

ಅಂಬಲ₁ (ನಾ). ೧. ಮಂಟಪ ; ಚಾವಡಿ ; ಸಭೆ ಸೇರುವ ಸ್ಥಳ : ಗೊಟ್ಟಿಜೆಯರಮ್ಬುಲಕೆ ಕೊಟ್ಟುದು ಅಯ್ದೂಂಬು ಕಟಣಿ (ಮೈಆರ್. ೧೯೨೬, ೧೦೦–೮ ; ಸು. 900) ; ಬಟಕಳದ ಅಂಬಲದ ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಯೆಕಪನಾಯಕನ ಹೆಸರಲು ಯಿಕ್ಕಿದ ವೀರಗಲಿನಂಲ್ಲಿ ಕಾಲಂಪ್ರತಿಯಲು [ಯೆರೆವ] ಅರವಟ್ಟಿಗೆಯ ಧರ್ಮಕೆ (ಕಇ. III–i, ೧೪–೬೪ ; 1545). ನಮ್ಮೂರವರು ಅರವಟ್ಟಿಗೆಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಚಾವಡಿಯನ್ನು ಅಂಬಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ಛತ್ರವೆಂದರೂ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ (ಮೈಲಿವಾ. ೭೩). ೨. (ಮನೆಯ ಅಥವಾ ದೇವಸ್ಥಾನದ) ಅಂಗಳ ; ಹಜಾರ: ಆ ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಶಂಕರಯ್ಯ ದೇವಾಲಯದ ಅಂಬಲದಲ್ಲಿ ಹರಿಹರಿ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಮಲಗಿಕೊಂಡು ಕಳೆದರು (ನಂಬಿನಾ. ೬೪) ; ಹೊಸ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಅಂಬಲಕ್ಕೆ ಬಂದು ಆಯುಧಗಳ ಮುಂದೆ ನಿಂತರು (ಚಿಕರಾ. ೨೬೩) ; ಭಾರಿ ದೊಡ್ಡಮನೆ; ದೊಡ್ಡಪಾಗಾರ ; ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು, ಅಂಬಲ, ಚಾವಡಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನೆ (ಗೊಂಡಾರ. ೧೮) ; ಮಂಜಯ್ಯನವರು ರಾಧಾಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಮನೆಯ ಅಂಬಲವನ್ನು ಸೇರಿದರು (ಔದಾಉ. ೩೨). 'ಅಂಬಲಗೊಟ್ಟಿಗೆ' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಮ್ಬಲ ; ತುಳು. ಅಂಬಲ, ಅಂಬಿಲ, ಅಂಬೆಲ ; ಕೊಡ. ಅಂಬಿಲ]

ಅಂಬಲ₂ 'ಅಂಬಲಿ₁' ನೋ.

ಅಂಬಲ₃ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಕಯ್ವಾರನಾಡಧಿಪತಿ ಅಂಬಲನ್ ತುಱುಗಳೊಳ್ ಬಿಳ್ದು ಸೇನೆಯನಿಕ್ಕಿ ಸುರಲೋಕಕೆ ಸನ್ದನ್ (ಮೈಆರ್. ೧೯೨೪, ೪೯–೨ ; 900). [?]

ಅಂಬಲಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?) : ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಪುರ್ಷನ್ ಅಮ್ಬಲಕರಾಳ್ದತು ಅದುಮ್ಕುರಮಾಗಿ ಅಳೊನಱಿಪ್ಪೊಸ್ಪಜ್ಞಮಹಾಪಾತಕನಪ್ಪೊ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೧೫–೨ ; 750). [?]

ಅಂಬಲಗೊಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). (ಊರಿನವರು) ಸಭೆ ಸೇರುವ ಚಾವಡಿ : ಯಿಾ ಚತುಃಸೀಮೆಯೊಳಗೆ ೧೧೧ ಹಾನೆ ಗದ್ದೆ ೧ ಯಿದಕೆ ಗೇಣಿ ಅಕ್ಕಿ ೮೨೪ . . . ಯಿದಱೊಳಗಣ ಆದಾಯವೂ ಮಠಕೆ ಅಂಬಲಗೊಟ್ಟಿಗೆಗೆ ೧ ಬಾವಿಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೬–೬೦ ; 1436). [ಅಂಬಲ₁ + ಕೊಟ್ಟಿಗೆ]

ಅಂಬಲತಿಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಸೀಯಮಂಗಲದ

ಪೊಲ ಮೇರೆ ಇಸಾನದ ದೆಸೆ ನಡುಗಲ್ಲೆ ಅಮ್ಬಲತಿಣ್ಣೆಯಿನ್ತೆಂಕಾಯ್ ಪೇರೊಟ್ಟಿಯೆ (ಎಕ. X(s), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೬–೬೬ ; 850). [?]

ಅಂಬಲಪೊನ್ನಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಅಂಬಲಪೊನ್ನಬ್ಬೆ ಇಜಿವನೊಬಿಮ್ಬು . . . ಪೃಥುವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯೆ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೧೪–೪ ; 946). [ಅಂಬಲ$_1$? + ಪೊನ್ನಬ್ಬೆ]

ಅಂಬಲಿ$_1$, ಅಂಬಲ$_2$, ಅಂಬಿಲ, ಅಂಬಿಲೆ (ನಾ). ೧. ರಾಗಿಯ ಹಿಟ್ಟು, ಜೋಳದ ಹಿಟ್ಟು, ಗೋಧಿಯ ಹಿಟ್ಟು, ಅಕ್ಕಿ ಮುಂತಾದ ವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗಂಜಿ; ಅನ್ನವನ್ನು ಬೇಯಿಸುವಾಗ ಬಸಿದ ಗಂಜಿ : ಎಂಟುದಮ್ಮದ ಪುಳ್ಳಿಯಂ ತಂದೊಡಮೊಂದು ಪಣಮನಪ್ಪೊಡಂ ಪೆಜದೆ ಬಸಿರ್ಕೂಟ್ಟಮಂಬಲಿಗಮೆಣ್ಣೆಗಂ ಕಟಿಗಂ ಕೊಟ್ಟು ಪೋಕುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೭–೨೦) ; ಜಂತಿಗರ್ ಸಂತತಿಗೆಟ್ಟರಂತಟಲೆ, ತಂಬುಲಿಗರ್ ನಂಬುಗೆಗೆಟ್ಟವರಂತೆ ಪೆಜಸಾಱೆ, ಚೊಲ್ಲೆಯರ್ ಗಲ್ಲೆಯಂಬಲಿಯಂತೆ ನೆಲನಂ ಪತ್ತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೬೯) ; ಬೆಣ್ಣೆಯ ನೇಮ ಬೆಲ್ಲದ ನೇಮ ಅಂಬಲಿಯ ನೇಮದವರನಾರನೂ ಕಾಣೆ (ಬಸವ. ೨೩೨) ; ಅಂಬಲಿಯುಂ ಬವಗೆ ಅಮೃತಾನ್ನ ಕೊಡಲೇಕೆ (ಪುರಂದ. ೨–೬೪–೨) ; ಸಜ್ಜಿಗೆಯಿಂದ ಉಪ್ಪಿಟ್ಟು ಅಂಬಲಿ ತಯಾರಿಸಬಹುದು (ಅಡುಸಾ. ೭೩) ; ಅಂಬಲಿಗೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲದವಗೆ ಹಂಬಲಿಸುವುದು ಯಾಕೆ ? (ಗಾದೆ) ; ಅಂಬಲಿ ಕುಡಿಯು ವನಿಗೆ ಮೀಸೆ ತಿಕ್ಕುವನೊಬ್ಬ (ಗಾದೆ). **ಅಂಬಲ$_2$** : ೨. ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ತೊಳೆದ ನೀರು ; ಕಲಗಚ್ಚು : ಅವುಗೆ ಕಿಚ್ಚಿನೊಳು ತಂಪು ಮರುಧರಣಿ ಯಲಿ ಬೆಳೆಯಂಬಲದಿ ಬೆಣ್ಣೆ ಹೊಲಗೇರಿಯೊಳು ವೇದದುಲುಹುಂಟೆ (ಮೋಳಿಪು. ೫–೧೨೦). **ಅಂಬಿಲ** : ೧. "ಕಳಿಯೆಂದಂಬಿಲಮುಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೩) ; ಬಯಸಿದಮೃತವಿದ್ದಂತೆ ಅಂಬಿಲವನೆಜೆದುಂಬ ಭ್ರಮಿತಮಾನವ ನೀನು ಕೇಳಾ (ಗಣಭಾ. ೭೪–೧) ; ಪಾಲೆರೆವನಂ ಬಿಸು ಟಂಬಿಲವನೆರೆವವನ ಬಯಸಿದಂತಾಯ್ತಲಾ (ರಾಘಚಾ. ೯–೪೪) ; ಕ್ಷೀರವಿರ ಲಂಬಿಲವ ಕುಡಿವಂತೆ (ಯಾದವ. ೯–೧೫) ; ಆಗದರ ಹರ್ಮ್ಯದೊಳ್ ಪಡೆ ದೋಗರಮಮೃತೋಪಮಾನಮಾದೊಡಮದು ನೋಜ್ಪಾಗಳ್ ಸನ್ಮಿತ್ರರ ಪರ್ಣಾಗಾರದೆ ಲವಣಮಿಲ್ಲದಂಬಿಲಕೆಣೆಯೇ (ನೀತಿಮಂ. I, ೨೬೦). ೨. "ಅಂಬಿಲಂ ತಂಡುಲದ ರಸಕೆ" (ಕಶರ. ೧೧೭) ; ಅಂಬಿಲಮಂ ಮಂತ್ರಿಸಿ ಮುಖದಲ್ಲಿ ತಳಿವ ಮಂತ್ರಮಂ (ಬಾಲಚಿ. ೧೨೪–೯) ; ಶಿಲೆಯೊ ಳುಂಟೇ ಮೃದುವಜಸಲಂಬಿಲದೊಳುಂಟೇ ಬೆಣ್ಣೆ ಕರುಣಾಸುಲಭ ಹೊಲ ಗೇರಿಯೊಳಗುಂಟೇ ವೇದಘೋಷಣವು (ಬಸವು. ೩೦–೨೮). **ಅಂಬಿಲೆ** : ೧. ಅಂಬಿಲೆ ಆಳತೆಯಲಿ ತುಂಬಿ ಮೇಲೋಗರವ ಉಂಬ ಸದ್ಭಕ್ತನ ಮನೆ ಯಾಗಲಿ (ದೇದಾಪ್ರ. ೧೨೪–೧೧೧).

[**ದೇ. ?.** ‖ **ತಮಿ.** ಅಮ್ಬಲಿ ; **ತುಳು.** ಅಂಬುಲಿ ; **ತೆಲು.** ಅಂಬಲಿ ; **ಕೋಲಾ.** ಆಂಬ = ಅನ್ನ, ಅಂಬಾಲ್ = ಆಹಾರ, ವಲ್ಲಂಬಾ = ಅಕ್ಕಿ ; **ನಾಯ್ಕಿ.** ಅಂಬಲ್ = ಕುದುಪಲಕ್ಕಿ]

ಅಂಬಲಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರು (?) : ಸಂತಂ ನಿತ್ಯಂ ಬಸಂತವಸದಳ ವೆಸೆಯಲ್ ಕಂತುನಿಭರೂಪನತಿಗುಣವಂತಂ ಧರೆ ಪೊಗಳೆ ನೆಗಳ್ದನಂಬಲಿ ಯ್ಯೆಚಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೨೨–೨೩ ; 1195). [?]

ಅಂಬಲಿಗಪ್ಪರೆ (ನಾ). ಅಂಬಲಿ ತುಂಬಿದ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ : ಸುರಿದುರಿ ಮುಸಗುವ ಬಸೆಯಂ ಪುರಿಮುಜಿಲಂ ಪೊಯ್ದು ಕೌಚಿ ಕಾಯ್ದಂಬಲಿ ಗಪ್ಪರೆಗಳ ಕರಗಿದರಗು ಸಜ್ಜರಸಂಗಳನೆಜೆದು ಸೀದು ಸೀದುರುಳಿಸಿದರ್ (ಚಿಕವಿ. ೨–೧೧೧). [ಅಂಬಲಿ$_1$ + ಕಪ್ಪರೆ]

ಅಂಬಲಿಮಣ್ (ನಾ). ಅಂಬಲಿಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಭೂಮಿ ; ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಕ್ಷೇತ್ರ : ಅಮ್ಬಲಿಮಣ್ಣುಂ ತಳವನಪುರದೊಳ್ ತಳವಿತ್ತಿಯಮನ್ (ಎಕ. I, ೧–೨೦ ; 466 ?). [ಅಂಬಲಿ$_1$ + ಮಣ್]

ಅಂಬಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಆ ಬೆಂಮತೂರನಾಡ ಅಂಬ ಲೆಯ ಹರಿಯದ ಹಾಲನಾಗಗಉಡ ಕುಂನೂರ ವಿಠಲಗಉಡ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೬–೧೯ ; 1388). [?]

ಅಂಬಷ್ಟ (ನಾ). ಮಾವಟಿಗ; ಮಾವುತ : ಆಹ್ನೀಕ ಮುಗಿಸಿ ನಡೆದರು ಶೀಘ್ರ ಭೋಜಪನ ಗೇಹರಂಗದ್ವಾರದೆಡೆಗೆ, ಮಹಾಶೈಲದಂತೆ ತಮ್ಮ ನಿವೇಶಕೆ ಅಡ್ಡ ನಿಂತಿಹುದು ಅಂಬಷ್ಟ ನಿಲಿಸೆ ಕಂಡು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪರಿಕರವ ಮಧ್ಯಕೆ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಆಳಕವ ಕಟ್ಟಿದ ಕುಂಡಾಲವಂ ತೆಗೆಯೆ (ಪ್ರಸಭಾ. ೬೩–೧, ೨). [ಸಂ. ಅಂಬಷ್ಠ]

ಅಂಬಷ್ಠ (ನಾ). ೧. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಂದ ವೈಶ್ಯಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ℙ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಇವರದು ವೈದ್ಯವೃತ್ತಿ. ೨. ಮಾವಟಿಗ. ೩. ಒಂದು ದೇಶ. ೪. ಕ್ಷೌರಿಕ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅಂಬಷ್ಠೆ (ನಾ). ೧. ಇರುವಂತಿಗೆ. ೨. ಪುಲ್ಲಂಪುರಿಚೆ ; ಹುಲ್ಲು ಹುಳಿಗನ ಸೊಪ್ಪು; ಕಾಸಿನ ಸೊಪ್ಪು. ೩. ಅಮಟೆಯ ಮರ,—ಕಾಯಿ; ಅಂಬಟೆ. ೪. ಅಗಳುಶುಂಠಿ. ℙ ಹಲವು ಗಿಡಗಳಿಗೆ ಈ ಹೆಸರಿದೆ. [ಸಂ. ಅಂಬಷ್ಠಾ]

ಅಂಬಳಕ 'ಅಂಬಕಳ' ನೋ.

ಅಂಬಳಿಕು 'ಅಂಬಳಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಅಂಬಳಿಕ್ಕು, ಅಂಬಳಿಕು (ಕ್ರಿ). = ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕು : ಮಳೆಯರಾಜ ದೇವಂ ಶಿಶುಲೀಲೆಯಿಂ ಮುಂದೆ ತನಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಪ್ಪ ಶಿವನೇಜಿ ಬಪ್ಪ ನಂದಿಯ ನಿಲವಂ ತೋಜುವಂತೆ ಅಂಬಳಿಕ್ಕಿ (ಮಳೆರ. ೧೨೧–೧೧) ; ಚತುರ್ವಿಧ ಪದವಿಗಳಡಿಯಾಗಿರ್ಪವೆಂದವಂ ಮೆಟ್ಟಿ ಚರಿಸುವ ಚಂದದಂ ತಂಬಳಿಕ್ಕಿಯಾಡುವನಮಮ ಜಗದನುಗ್ರಹವಿಗ್ರಹಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೨–೭೧). **ಅಂಬಳಿಕು** : ತ್ರ್ಯಂಬಕ್ಕನಂ ಬಲವರಲೆರಡೆಂಬೀ ಪದವೆಯ್ದುವೆಂದು ನಾಲ್ಕುಂ ಕಾಲಿಂದಂ ಬಲವಂದಪಳೆಂಬಂತೆಂಬಿಕೆಯಂಬಳಿಕಿಯಾಡುವಳ್ ಶೈಶವದೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೩–೭೨) ; ಕುಂಬಿಕ್ಕಿ ಕುಣಿಕುಣಿದು ನಡೆಗೆಟ್ಟು ಕುಳ್ಳಿರ್ದು ಅಂಬಳಿಕಿ ಮೈಯಿಕ್ಕಿ ಅಲ್ಲೆಗರೆವುತ್ತಿರ್ದು (ತಿರುನೀ. ೨೬–೨೦). [*ಅಂಬಳ್ + ಇಕ್ಕು$_1$]

ಅಂಬಾ 'ಅಂಬೇ' ನೋ.

ಅಂಬಾಕಾಂತ (ನಾ). = ಅಂಬಾಪತಿ. [ಸಂ. (ಅಂಬಾ + ಕಾಂತ)]

ಅಂಬಾಚರಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ತಾಯಾಗಿದ್ದು, ಈಗ ಬೇರೊಂದು ಪ್ರಾಣಿಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿರುವ ಹೆಣ್ಣು ಜೀವಿ : ಅರಸನುಮಾಗಳೆ ಸೆತ್ತದ ಭರದಿಂ ಕೊಳ್ಳೆನುತುಮಿಕ್ಕೆ ನವಿಲಂ ಕೊಳ್ಳೆಂದರೆಗೆತ್ತು ಪಿಡಿದುದಂಬಾಚರಿ ಕುಕ್ಕುರಿ ನೊಂದು ಬೀಟ್ವ ನಂದನಚರನಂ (ಯಶೋಚ. ೩–೪೨). [ಸಂ. ಅಂಬಾಚರೀ]

ಅಂಬಾಡಿಯೆಲೆ (ನಾ). ಮದರಾಸಿನ ಕಡೆಯ ವೀಳೆಯದೆಲೆ. [ಅಂಬಾಡಿ$_0$ + ಎಲೆ$_1$]

ಅಂಬಾಡೆ 'ಅಂಬಟೆ' ನೋ.

ಅಂಬಾಪತಿ (ನಾ). ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯ ಪತಿ ; ಶಿವ. [ಸಂ. (ಅಂಬಾ + ಪತಿ)]

ಅಂಬಾಭವಾನಿ (ನಾ). ಪಾರ್ವತೀದೇವಿ. [ಸಂ. ಅಂಬಾಭವಾನೀ (ಅಂಬಾ + ಭವಾನೀ)]

ಅಂಬಾರ (ನಾ). ೧. ಕಾಳು ತೆಗೆದ ಹುಲ್ಲಿನ ಬಣವೆ, —ಹುಲ್ಲು ಮೆದೆ (ದಕ. ಕಿ). ೨. ಧಾನ್ಯದ ರಾಶಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೩. ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಧಾನ್ಯದ ಭಾಗ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[← **ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ.** ಅಂಬಾರ್ ; **ಮರಾ.** ಅಂಬರ್, ಅಂಬಾರ್ = ಕಣಜ, ಸಮೂಹ, ರಾಶಿ. / **ತಮಿ.** ಅಮ್ಬಾರ ; **ತೆಲು.** ಅಂಬಾರು]

ಅಂಬಾರಖಾನೆ (ನಾ). ಸರಕಾರದ ಧಾನ್ಯದ ಕೋಠಿ, —ಕಣಜ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [← **ಮರಾ.** ಅಂಬಾರ್‌ಖಾನಾ]

ಅಂಬಾರಮಣ (ನಾ). = ಅಂಬಾಪತಿ. [**ಸಂ.** (ಅಂಬಾ + ರಮಣ)]

ಅಂಬಾರಿ₁ (ನಾ). ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಹಾಕುವ ಮಂಟಪದಂತಹ ಭದ್ರಾಸನ: ಧಾರೆಗೆ ಗಂಡನು ಸಿಂಗರಗೈದು ಅಂಬಾರಿಯೊಳಗೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ಸೌಗಂಪ. ೧೧–೪೨); ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನರ ಸ್ವಾರಿ ಬಾಬತು ಕುದುರೆ ವಂದು ಅಂಬಾರಿ ವಂದು ಪಾಲ್ಕಿ ವಂದು ಸಹ . . . ಕಳುಹಿಸಿ ಇದೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೯೯); ಸಿಂಗರಿಸಿದ ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ಅಂಬಾರಿ ಹಾಕಿ ಅರಸರು ಕೂತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೩).

[← **ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ.** ಅಂಬಾರೀ. / **ಮಲ.** ಅಮ್ಬಾಡಿ; **ತುಳು.** ಅಂಬರಿ, ಅಂಬಾರಿ; **ತೆಲು.** ಅಂಬಾರಿ, ಅಂಬಾರೀ]

ಅಂಬಾರಿ₂ (ನಾ). ೧. ಉಗ್ರಾಣ. ೨. ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಕೂಡಿಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇರುವ ನೆಲಮನೆ (ಉಕ). [< ಅಂಬಾರ ?]

ಅಂಬಾರುಣ್ಣೆ (ನಾ). ದನಕರುಗಳ ಮೈಗೆ ಹತ್ತಿಕೊಂಡು ರಕ್ತಹೀರಿ ಜೀವಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಉಣ್ಣೆ (ಕಿ).

[ಅಂಬಾರೆ + ಉಣ್ಣೆ (< ಉಣ್ಣಿ₁)]

ಅಂಬಾರೆ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಮರದ ತುಂಡುಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೀಟ; ಕುಟ್ಟೆ ಹುಳು (?) (ಕಿ). [?]

ಅಂಬಾಲ್ (ಅ). ಮಕ್ಕಳ ಆಟದಲ್ಲಿ 'ಇನ್ನೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಕೂಗು.

[?. / **ತಮಿ.** ಅಮ್ಬಾಲ್; **ತೆಲು.** ಅಂಬಾಲ್]

ಅಂಬಿ (ನಾ). ದೋಣಿ; ನಾವೆ. 'ಅಂಬಿಗ' ಪರಾ.

[**ಸಂ.** ಅಂಬಿ = ನೀರು. / **ತಮಿ.** ಅಮ್ಬಿ]

ಅಂಬಿಕಾರಮಣ (ನಾ). = ಅಂಬಾಪತಿ.

[**ಸಂ.** (ಅಂಬಿಕಾ + ರಮಣ)]

ಅಂಬಿಕೆ (ನಾ). ೧. ತಾಯಿ. ೨. ಪಾರ್ವತಿ. ೩. ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ತಾಯಿಯ ಹೆಸರು. [**ಸಂ.** ಅಂಬಿಕಾ]

ಅಂಬಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಮಾಡು: ಮದನನ್ನೆದಂಬಿನೊಳಂಬಿಕ್ಕುವ ಸೌಂದರ್ಯಂ ಕೈಮಿಕ್ಕಿರೆ ಕಾಂತೆಯ ಕೈಬೆರಲ್ ಬೆರಲ್ಮಿಡಿಯಿಸುಗುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೭೧); ಅಂಬುಜನಾಭಂ ನರಂಗೆ ಪೇೞ್ವಂ ದೆನಸುಂ . . . ಕೌರವರಂಬಿಕ್ಕಲ್ ಮಱಿದರಕ್ಕುಮೋ ಪೇೞಿಮಿದಂ (ಸಮುಪ. ೧೦–೧೫೫). [ಅಂಬು₂ + ಇಕ್ಕು₁]

ಅಂಬಿಗ₁ (ನಾ). ೧. ದೋಣಿ, ಹರಿಗೋಲು ಮುಂತಾದ ನಾವೆಗಳನ್ನು ನಡಸುವವನು: ನಡುಗಡಲೊಳ್ ಪಱುಗೋಲಂ ನಡೆಯಿಸುವಂಬಿಗನಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೨೦೯); ಚಂಪಾಪುರೋದ್ಯಾಮಾರಾಮ ಸಮೀಪದೊಳ್ ಪೊೞಿಯೊಳಿರ್ದಾಯಂಬಿಗರ್ ಕಂಡು (ನೇಮಿಪು. ೩–೪೧); ಪುರವಳಯಂ ಪಱುಗೋಲಂತಿರ್ದುದು . . . ದಾಟಿಸುವುದ್ಭಟನಂಬಿಗನಂತಿರೆ (ಉದ್ಧರ. ೧೫೭–೬); ಯಮುನಾನದಿಯೊಳ್ ಬಿಡೆ ಬರ್ಪ ಮಂದಸಂ ಚಂಪೆಯೆಂಬ ಪುರದಂಬಿಯ[ಗ]ರೆಲ್ಲಮದಂ ತೆಗೆದು ನದೀತೀರಮನೆಯ್ದಿ ಬೞಿಕ್ಕೆ ನಿಜನೃಪಾಲಂಗಾಗಳ್ (ಮಹಾನೇ. ೩–೧೨೯); ಆ ಯಾತ್ರಿಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಅಂಬಿಗರ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ಕುರಿತು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೨); ಹೊಳೆ ದಾಟದ ಮೇಲೆ ಅಂಬಿಗರ ಮಿಂಡ (ಗಾದೆ). ೨. ಬೆಸ್ತರವನು; ಮೀನುಗಾರ; ಸೂತಕುಲದವನು: "ಅಂಬಿಗಂ ತಾಂ ನೀರ್ಕುಟಿಗಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫೫); ಪಿಂದೆ ಕಡಂಗಿ ತೇರನೆಸಗೆಂಬವನಂಬಿಗನಾಜಿರಂಗದೊಳ್ ಮುಂದೆ ಸಮಾನನಾಗಿ ಬೆಸದಿರ್ಪವನುಂ ತುಱುಕಾಱನಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೯೪); ಪೊಸಬನಿವನಂಬಿಗನೆನಿಸನೀಕ್ಷಿಸಲು ರಾಜಕುಮಾರನಹುದೆಂದೊಸೆದು ಮನದಲಿ ನೆನೆದು ಮನ್ನಿಸಿ ವಿದ್ಯೆಗಲಿಸಿದನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦–೩).

[ಅಂಬಿ + –ಇಗ (?) / **ಮಲ.** ಅಮ್ಬಿ; **ಮರಾ.** ಅಂಬೀ. ℙ **ತಮಿ.** ಅಮ್ಬಾಪಾಟ್ಟು = ಅಂಬಿಗನ ಹಾಡು]

ಅಂಬಿಗ₂ (ನಾ). ೧. ಅಂಬನ್ನು ಹಿಡಿದವನು; ಬಿಲ್ಲುಗಾರ: ಅಂಬಿಗರ ಸಬಳಿಗರ. . . ಪಡೆವೆರಸು. . . ದಂಡೆತ್ತಿ ಪೋದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೩–೨೮). ೨. ಬೇಡರವನು: "ಅಂಬಿಗನೆನಲ್ಕಿನ್ನು ವ್ಯಾಧಂಗೆ" (ಕಶರ. ೧೧೭).

[ಅಂಬು₂ + –ಇಗ]

ಅಂಬಿಗಗೆಯಿ (ನಾ). ಅಂಬಿಗನಿಗೆ ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟ ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ ಮುಂತಾದ ಭೂಮಿ: ಪೆರ್ಗಡೆಗೆಯಿ ಮತ್ತ ೮ ಅಂಬಿಗಗೆಯಿ ಮತ್ತ ೮ ತಳಾಱಗೆಯಿ ಮತ್ತ ೧೨ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೭೪–೮; 981).

[ಅಂಬಿಗ₁ + ಕೆಯ್₃]

ಅಂಬಿಗಾರ (ನಾ). ನಾವಿಕ; ಅಂಬಿಗ: ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಅಂಬಿಗಾರರು ಹೊಳೆಯ ಮಡಿಗಳಲ್ಲಿ (ಸಣಬನ್ನು) ಬಿತ್ತುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೮೬); ದೋಣಿ ದಾಟದ ಮೇಲೆ ಅಂಬಿಗಾರನ ಮಿಂಡ (ಗಾದೆ).

[ಅಂಬಿ + –ಗಾರ (<–ಕಾಱ)]

ಅಂಬಿಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಅಂಬಿಗ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು; ಬೆಸ್ತರವಳು: ಯೋಜನಗಂಧಿಯಂಬಿಗಿತ್ತಿಗೆ ಮನಸಂದಂ ನದಿಯ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ಮುನಿನಾಥಂ (ಧರ್ಮಪ. ೨–೨೫); ಪರಮ ಋಷೀಶ್ವರ ಪಾರಾಶರರ‍್ನಪ್ರತಿ ಸ್ಮರನ ಬಾಣಕೆ ಗುಱಿಯಾಗಿ ಹಱುಗೋಲೊಳಗಂಬಿಗಿತ್ತಿಯ ನೆರೆದನೀ ನರಮನುಷ್ಯರ ಪಾಡೇನು (ಕಂನವಿ. ೯–೧೪೮). [ಅಂಬಿಗ₁ + –ಇತ್ತಿ]

ಅಂಬಿರಿವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಧಾರಾಕಾರವಾಗಿ ಸುರಿ; ಸ್ರವಿಸು: ಸುರಿವ ಬಿಸುನೆತ್ತರ ಸರಿಯೊಳಮಂಬಿನ ಸರಿಯೊಳಮಂಬಿರಿವಿಟ್ಟು ಪಾಯ್ವ ಮದಗಜಂಗಳ ಮದಜಲದೊಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೭೦ ವ); ಅಂಬಿರಿವಿಡೆ ಭೋಂಕನೆ ನಯನಾಂಬುಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೪೯); ಕೆಚ್ಚಲ್ ಕುಸಿವನ್ನಂ ಬೀಗಿ ಪಾಲಂಬಿರಿವಿಡೆ ಮೊಲೆಯಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮–೯೯); ತಲೆಯಿಂದಂಬಿರಿವಿಟ್ಟೊಗೆವ ರಕ್ತಧಾರೆಯೆ ಕಡಿಖಂಡಂಬೋಗಿ (ನೇಮಿಪು. ೧೨–೧೫೭); ಮೊಲೆಯಿಂದಂಬಿರಿವಿಟ್ಟು ಪಾಲುಗುತಮೋರಂತಿರ್ದೊಡಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧–೮೫).

[ಅಂಬು₃ + ಇರಿವಿಡು]

ಅಂಬಿಲ 'ಅಂಬಲಿ₁' ನೋ.

ಅಂಬಿಲೆ 'ಅಂಬಲಿ₁' ನೋ.

ಅಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಣಗಿಸು; ಶೋಷಿಸು: ಎಱಗಿತ್ತೊತ್ತಿತ್ತು ಪೊಯ್ದತ್ತಡಸಿತುಱುಬಿತುರ್ಬಿತ್ತು . . . ಮುತ್ತಿತ್ತಱಿಸಿತೊಱಲಿಸಿತ್ತಾಲಿಸಿತ್ತಂಬಿಸಿತ್ತಾ ಮಱಿಹಂ ಸೂಸಿತ್ತು . . . ಕಾಲಕೂಟಂ (ಕವಿಜ. II, ೫೧೨; ದಶಾವ. 1680). [ಅಂಬು₁ + –ಇಸು₃]

ಅಂಬು₁ (ಕ್ರಿ). ಒಣಗು; ಆರು; ಬಾಡು: "ಅಂಬು – ಶೋಷಣೇ ಶರೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ). [**ದೇ.**]

ಅಂಬು₂ (ನಾ). ಬಾಣ; ಕಣೆ; ಸರಳು: "ಅಂಬು–ಶೋಷಣೇ ಶರೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ); "ಅಂಬು ಮಾರ್ಗಣಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೯); "ಪುಣುಬು ಕಣೆಯಂಬುಸರಲ್ ತಾವಕ್ಕು ಶರಸಮಾಹ್ವಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೮೨); ಉಱಿಕೀಲಿಚ್ಚಿದವಂಬುವಾಳ್ಪಲಗೆಯುಳ್ಳಟ್ಟುಟ್ಟುವಲ್ಪನ್ದಿಪಿನ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೯೨–೩; ೮ನೆಯ ಶತ.); ಕಿಟ್ಟ ಕಾದಿ ಮಱುವಕ್ಕದವರ ಮೆಯ್ಮೆಯ್ಯ ಮ್ಬಾಗೆ ಎಚ್ಚೊೞಿಡಿಸಿ . . . ಭೀಷ್ಮನ್ತಿಬ್ದನ್ತೆ ನೆಲಮುಟ್ಟದೆ ಬಿಟ್ಟೊನಾನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೭; 800); ಬಿಲ್ಲಳನೇಱಿಸಿ ತಿರುವಾಯೊಳಂಬನಿಟ್ಟಸಲೆಂದು ತೆಗೆದಿಸುವನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೬–೬); ತಪಕೆ ಬಿಲ್ಲುಮಂಬುಂ ದೊರೆಯೇ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೩); ಅಂಬಿನ ಮೊನೆಯಲುಣಲಿಕ್ಕುವೆನು

ರಣಭೂತಕ್ಕೆ ನಿನ್ನೊಡಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೫೫) ; ಈ ನಾಲ್ಕು ಅಂಬುಗಳಂತೆ ಯುದ್ಧಭೂಮಿಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ಹುಡುಕಿದರೂ ಇನ್ನೊಂದು ಅಂಬು ಸಿಕ್ಕಲಿಲ್ಲ (ಶಾಂತಲಾ. ೨೨೨) ; ಅಂಬು ಬಿಡಲಿಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೆ ಚಂಬು ಮುಣುಗಿಸಲಿಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯದೆ ? (ಗಾದೆ).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ. ಮಲ.** ಅಮ್ಬು ; **ತುಳು.** ಅಂಬು ; **ಕೊಡ.** ಅಂಬಿ ; **ತೆಲು.** ಅಂಬು, ಅಂಬಕಮು, ಅಮ್ಮು ; **ಕೋಲಾ.** ಅಂಬೆ, ಅವರ್ ; **ಕುಇ.** ಅಂಬು ; **ಕುವಿ.** ಅಂಬೂ ; **ಪರ್ಜಿ. ಗಡ.** ಅಂಬ್]

ಅಂಬು₃ (ನಾ). ೧. ನೀರು. ೨. ಮುಡಿವಾಳ; ಲಾಮಂಚ. [**ಸಂ.**]

ಅಂಬುಕಂಟಕ (ನಾ). ಮೊಂಡುಮೂತಿಯ ಮೊಸಳೆ.
[ಅಂಬು₃ + ಕಂಟಕ]

ಅಂಬುಕಂಡಿ, ಅಂಬುಗಂಡಿ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಕೊತ್ತಳದಲ್ಲಿ ಮರೆಯಾಗಿ ನಿಂತು ಹೊರಗಿರುವ ಶತ್ರುಗಳ ಮೇಲೆ ಬಾಣವನ್ನು ಬಿಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಕಂಡಿ; ಬಂದೂಕವನ್ನು ಇಟ್ಟು ಹೊಡೆಯಬಹುದಾದ ರಂಧ್ರ : ಅಂಗ ಕೋಟೆ ಭುಜ ಆಳುವೇರಿ ತಲೆ ತೆನೆ ಕಣ್ಣು ಅಂಬುಕಂಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಗಂಡಿ] ಕಾದುವ ಅರಸು ಅಸುರಾಜ ಕೂಟದ ಮನ್ನೆಯರ್ರೈದುಮಂದಿ (ಕಲ್ಯಾಶಾಂ. ೪೦) ; ಚೋರಕಂಡಿಗಳಂಬುಕಂಡಿಗಳೊಳು ಗುಜಿಯೇಜಿಸಿ ಮೆಚಿವ ಕೈಗೋವಿ . . . ತೋಜಿತು ಕಣ್ಗೆ ಕೌತುಕವ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೧೩೭). **ಅಂಬುಗಂಡಿ** : ಮುಗಿಲಟ್ಟಳೆಗಳ ಕೆಲದಂಬುಗಂಡಿಯಿಂ ನುಸುಳ್ದು ನಡೆವ ದಿನಕರನ ಹಯಂ ಗಗನಾಧ್ವ ಖೇದಮಂ ಪಟಿಯಿಗೆಗಳ ತಣ್ಣೆಲರ ತೀಟದಿಂ ತೊಲಗಿಸುಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೧೧೭) ; ಇಡಿಸುವ ಡೆಂಕಣಕ್ಕೆ ನೆಲವಾಳಿಗೆ ಕೊತ್ತಳದಂಬುಗಂಡಿಯಿಂ ದುಡುಗದೆ ಪಾಯ್ವ ಕೂರ್ಗಣೆಗೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೧೦೭) ; ಶಂಕೆಯನು ಕಂಡರ ಮನಕೆ ಪುಟ್ಟಿಸುತ ಸಾಲ್ವಿಡಿದಂಬುಗಂಡಿಗಳ್ ಬೆಳಗಿದವು ಪಜ್ಜಳಿಸಿ ವರಶತಘ್ನಿಸಮ್ಮಿಶ್ರದಿಂ ಶಿವನ ಶಿಖಿನಯನಮೆಂಬಂತೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧–೩–೬) ; ಎಲ್ಲ ದೆಸೆಯೊಳಂಬುಗಂಡಿ ಡೆಂಕಣೆಗಳುಂ ಚೆಲ್ಲುತಿಹ ಹುರಿಮಳಲು (ಮರುಚ. ೨–೨೭). [ಅಂಬು₂ + ಕಂಡಿ₁]

ಅಂಬುಕಣ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ಹನಿ. ೨. ತುಂತುರು.
[ಅಂಬು₃ + ಕಣ₄]

ಅಂಬುಕಿರಾತ (ನಾ). = ಅಂಬುಕಂಟಕ. [ಅಂಬು₃ + ಕಿರಾತ]

ಅಂಬುಕೀಶ (ನಾ). ಕಡಲುಹಂದಿ ಎಂಬ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲ ಜಂತು ; ಶಿಶುಮಾರ ; ಹೇರಾಮೆ ; ನೀರಾಮೆ. [ಅಂಬು₃ + ಕೀಶ]

ಅಂಬುಕೂರ್ಮ (ನಾ). = ಅಂಬುಕೀಶ. [ಅಂಬು₃ + ಕೂರ್ಮ]

ಅಂಬುಗಂಡಿ 'ಅಂಬುಕಂಡಿ' ನೋ.

ಅಂಬುಗಡಿ (ನಾ). ಬಾಣದ ಚೂರು (?) : ಅಂಗಜನಣುಗನ ಬಲಗೊಂಬ ವನಲಕ್ಷ್ಮಿ ರಂಗವಾಲಿಯನಿಕ್ಕಿದಂತೆ ತುಂಗವಿಕ್ರಮರಂಬುಗಡಿಯಿಂದೆ ಸುರಿದ ರತ್ನಂಗಳೊಪ್ಪಿರ್ದುವಾ ಬನದಿ (ಮೋಹತ. ೧೯–೨೪).
[ಅಂಬು₂ + ಕಡಿ₃]

ಅಂಬುಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ಬಾಣಗಳನ್ನು ಸುರಿಸು. [ಅಂಬು₂ + ಕಱೆ₁]

ಅಂಬುಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು ; ಬಾಣದಿಂದ ಹೊಡೆ: ಬಲದೇವನನುಮತದೊಳ್ ಪೆಱಗಂ ತಗುಳ್ದ ಯಾದವಬಲಮುಂಟಪ್ಪೊಡದನಂಬುಗಾಣಿಸಲ್ ನೀನೆ ಸಾಲ್ವಯ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೨೦ ವ).
[ಅಂಬು₂ + ಕಾಣ್ + –ಇಸು₃]

ಅಂಬುಗಾರ (ನಾ). ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವವನು ; ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಗ. [ಅಂಬು₂ + –ಗಾಱ (< –ಕಾಱ)]

ಅಂಬುಗುಳ್ಳೆ (ನಾ). ನೀರುಗುಳ್ಳೆ : ನಂಬದಿರು ಈ ದೇಹ ಅಂಬುಗುಳ್ಳೆಯಂತೆ (ಪುರಂದ. ೨–೫–೩). [ಅಂಬು₃ + ಗುಳ್ಳೆ]

ಅಂಬುಗೂಡು (ನಾ). ಬಾಣಗಳನ್ನಿಡುವ ಗೂಡು ; ಬತ್ತಳಿಕೆ : ಹರಿಣಾಂಕನಂ ತಾರಾಕದಂಬಮುಮಂ ಕಾಣುತ್ತ ಕೋಕಪದ್ಮಿನಿ ಕಾಮನಂಬುಗೂಡಾಗಿ ಮೊಗ ಕಂದಿತೆನೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮–೭೬) ; ಪಿರಿದು ಪತಿಗಾಣದಳಲಿಂ ಮುರವಟ್ಟರೆ ಮುಗಿದ ಕಣ್ಣೆಳಲ್ವೆಱಕೆಗಳುಂ ಸ್ಮರನೆಸೆಯಲಂಬುಗೂಡಾಗಿರೆ ಬಿರ್ದಂತಿರ್ದುದದಱೊಳೊಂದು ರಥಾಂಗಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೪–೧೧೭) ; ಆ ಚಿತ್ರಜಾತನಲರಂಬುಗಳನಿಟ್ಟು ಕರ್ವಿನ ಬಿಲ್ಗೆ ಭೂತಲದೊಳಂಬುಗೂಡಾಗಿ ಬೀಳ್ವಂತೆ ಕೆಡೆಕೆಡೆಯೆನುತ್ತೆಚ್ಚನಾಗ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೯–೧೨).
[ಅಂಬು₂ + ಗೂಡು. ‖ **ತಮಿ.** ಅಮ್ಬುಕ್ಕೂಡು]

ಅಂಬುಚರ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಮೀನು ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿ. [ಅಂಬು₃ + ಚರ]

ಅಂಬುಜ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ; ಕಮಲ. ೨. ನಿಚುಲ ವೃಕ್ಷ. ೩. ಶಂಖ. ೪. [ಛಂದ] ಒಂದು ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ಅಂಬುಜಂ ಭಜಸಸಗಂ ಶರದಿಂದೆ ವಿರಾಮಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩. ೧೬೪). [**ಸಂ.**]

ಅಂಬುಜಜ (ನಾ). (ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಾಭಿಯ) ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ. [**ಸಂ.**]

ಅಂಬುಜನಾಭ (ನಾ). ನಾಭಿಯಲ್ಲಿ ಕಮಲವುಳ್ಳವನು; ಪದ್ಮನಾಭ; ವಿಷ್ಣು. [**ಸಂ.** (ಅಂಬುಜ + ನಾಭಿ + –)]

ಅಂಬುಜನೇತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು ; ವಿಷ್ಣು.
[ಅಂಬುಜ + ನೇತ್ರ]

ಅಂಬುಜನೇತ್ರೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು.
[**ಸಂ.** ಅಂಬುಜನೇತ್ರಾ (ಅಂಬುಜ + ನೇತ್ರ + –)]

ಅಂಬುಜನ್ಮ (ನಾ). = ಅಂಬುಜ ೧. [ಅಂಬು + ಜನ್ಮ]

ಅಂಬುಜಪಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಕಮಲವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದವನು ; ವಿಷ್ಣು : ದ್ರೋಣ ಮನಗೊಂಡಿಱಿವಡಂಬುಜಪಾಣಿಯಿದಿರೇ ನಮ್ಮ ಭಾಗ್ಯದ ಬಾಣಸಿಗ ವಿಧಿ ವಿಷವ ಬೆರಸಿದದಾರು ಕಾವವರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೬). ೨. ಸೂರ್ಯ. ೩. ಬೋಧಿಸತ್ತ್ವ ಅವಲೋಕಿತೇಶ್ವರ.
[ಅಂಬುಜ + ಪಾಣಿ]

ಅಂಬುಜಬಂಧು (ನಾ). ೧. ಕಮಲದ ಗೆಳೆಯ; ಸೂರ್ಯ. ೨. ಬ್ರಹ್ಮ : ಅಲಗು ಝಣಿಝಟಿಲಿಡುವ ದನಿ ಮಿಗೆ ತುಂಬಿತಂಬುಜಬಂಧುವಾಲಯವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೭ ಅಡಿಟ.). [ಅಂಬುಜ + ಬಂಧು]

ಅಂಬುಜಭವ (ನಾ). = ಅಂಬುಜಜ. [ಅಂಬುಜ + ಭವ]

ಅಂಬುಜಮಿತ್ರ (ನಾ). ೧. = ಅಂಬುಜಬಂಧು ೧. ೨. [ಛಂದ] ಜಗಣ ; ∪–∪ ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣದ ಅಕ್ಷರಗಣ. [ಅಂಬುಜ + ಮಿತ್ರ]

ಅಂಬುಜಮುಖಿ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು.
[**ಸಂ.** ಅಂಬುಜಮುಖೀ (ಅಂಬುಜ + ಮುಖ + –)]

ಅಂಬುಜವದನೆ (ನಾ). = ಅಂಬುಜಮುಖಿ.
[**ಸಂ.** ಅಂಬುಜವದನಾ (ಅಂಬುಜ + ವದನ + –)]

ಅಂಬುಜಸಖ (ನಾ). = ಅಂಬುಜಬಂಧು. [ಅಂಬುಜ + ಸಖ]

ಅಂಬುಜಾಕರ (ನಾ). ಕಮಲದ ಕೊಳ ; ಸರೋವರ : ಅಂಬುಜಾಕರದ ತಣ್ಪುಱೊಳೊಳ್ ತನಗೇಜಲಿಕ್ಕೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೪).
[ಅಂಬುಜ + ಆಕರ]

ಅಂಬುಜಾನನೆ (ನಾ). = ಅಂಬುಜಮುಖಿ.
[**ಸಂ.** ಅಂಬುಜಾನನಾ (ಅಂಬುಜ + ಆನನ + –)]

ಅಂಬುಜಾಂಬಕ (ನಾ). = ಅಂಬುಜನೇತ್ರ. [ಅಂಬುಜ + ಅಂಬಕ]

ಅಂಬುಜಾಸನ (ನಾ). (ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಾಭಿಯ) ಕಮಲವನ್ನು ಪೀಠವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ. [ಅಂಬುಜ + ಆಸನ]

ಅಂಬುಜೋದರ (ನಾ). ಉದರದಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿ, ಕಮಲ ವುಳ್ಳವನು ; ವಿಷ್ಣು. [ಅಂಬುಜ + ಉದರ]

ಅಂಬುಜೋದ್ಭವ (ನಾ). = ಅಂಬುಜಜ. [ಅಂಬುಜ + ಉದ್ಭವ]

ಅಂಬುಣ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಣ್ಣು ; ನೀರುಹುಣ್ಣು (?) : ಅಂಬುಣ್ಣಾ[ಪಾಠಾಂ. ಅಂಬುಳುವಾ]ದೊಡೆ ಷಣ್ಮುಖನೆಂಬರ್ ಸೇವಳಿಯಾಗೆ ಸಲೆ ಮಾರಿಯ ಹುಣ್ಣೆಂಬರ್ ತುಱಿಯಾದೊಡೆ ಫಣಿಯೆಂಬರ್ ಮತಿಹೀನ ಜನರ್ (ಸಮುಪ. ೯-೨೬). [< ಅಂಬು₃ + ಪುಣ್ ?]

ಅಂಬುದ (ನಾ). ೧. ನೀರನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದು; ಮೋಡ. ೨. ಕೊನ್ನಾರಿಗೆಡ್ಡೆ ; ತುಂಗೆಗೆಡ್ಡೆ ; ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ. [ಸಂ.]

ಅಂಬುದಧ್ವನಿ (ನಾ). ಮೋಡದ ಸದ್ದು; ಗುಡುಗು : ಅಂಬುದಧ್ವನಿಗೆ ಪೆರ್ಚಿದ ಮತ್ತಮಯೂರದಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೩೬). [ಅಂಬುದ + ಧ್ವನಿ]

ಅಂಬುದನಿನದ (ನಾ). ೧. = ಅಂಬುದಧ್ವನಿ : ಅಂಬುದನಿನದಾಡಂಬರಮುಂಬರದೊಳಳುಂಬಮಾಗಳೆಸೆದಪುದೆನೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೯). ೨. ಗುಡುಗಿನಂತೆ ಗಂಭೀರವಾದ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳವನು : ಪದದಪ್ಪದೆಯುಂ . . . ಅಂಬುದನಿನದನತಂದ್ರನಿಂದ್ರನಾ ಜಿನಚಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೦). [ಅಂಬುದ + ನಿನದ]

ಅಂಬುದನಿವಹ (ನಾ). ಮೋಡಗಳ ಸಮೂಹ : ಮಱಸುವವೊಲ್ ದಿವಸಕರನನಂಬುದನಿವಹಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೪೮). [ಅಂಬುದ + ನಿವಹ]

ಅಂಬುದಫಲ (ನಾ). ಆಲಿಕಲ್ಲು : "ಅಂಬುದಫಲಂ ಕರಕಮೆನಲಾಲಿಕಲ್ಲಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩-೫). [ಅಂಬುದ + ಫಲ]

ಅಂಬುದಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಮೋಡಗಳು ಚಲಿಸುವ ದಾರಿ; ಅಂತರಿಕ್ಷ; ಆಕಾಶ : ದಿವಿಜಗಜಮುಂಬುದಮಾರ್ಗಕ್ಕೊಗೆದುದೊಗೆವ ರಜತಾದ್ರಿಯವೋಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೨೫). [ಅಂಬುದ + ಮಾರ್ಗ]

ಅಂಬುದರಥ (ನಾ). ಮೇಘವನ್ನೇ ರಥವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವವನು ; ಇಂದ್ರ. [ಅಂಬುದ + ರಥ]

ಅಂಬುದರ್ತು (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲ ; ವರ್ಷಋತು : ಬರೆ ಕೊಳ್ಗೆ ವಸಂತಮನಂಬುದರ್ತುಗಾಗ್ರೀಷ್ಮಮನಂತೆ ವಿಲೋಮಕಥ್ಯಮಯನದ್ವಯದೊಳ್ (ಜಾತಕ. ೨೪-೬). [ಅಂಬುದ + ಋತು]

ಅಂಬುದಾಗಮು (ನಾ). ಮೋಡಗಳು ಬರುವ ಕಾಲ ; ಮಳೆಗಾಲ : ಅಂಬುದಾಗಮುದ ಕೋಗಿಲೆಯಂತಿರೆ ಮೂಗುವಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೩-೨೬). [ಅಂಬುದ + ಆಗಮು]

ಅಂಬುದಾಭ (ಗು). ಮೇಘಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ : ದಾರುದಾರುಣನಂ ದಾನವಾರಿವಾರಿತಲೋಕನಂ ಬಾರ ಬಾರಣಮಂ ನೋಡಾಸಾರಸಾರಾಂಬುದಾಭಮಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೩೦) [ಸಂ.]

ಅಂಬುದುಡು (ಕ್ರಿ). ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಾಣವನ್ನು ಹೂಡು ; ಬಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸು : ನದೀಪುತ್ರಂಗೆ ಪೇೞಾರ್ ಚಲಂಬಟ್ಟುಂ ಮಾರ್ಮಲೆದಂಬುದೊಟ್ಟುಮುೞಿವರ್ ಸಂಗ್ರಾಮರಂಗಾಗ್ರದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೭); ಬಳೆದೊಟ್ಟೊಡೆ ಗೆಲ್ವಯಂಬುದೊಟ್ಟೊಡೆ ಗೆಲ್ಲಯ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೭೪). [ಅಂಬು₂ + ತುಡು₁ (< ತೊಡು)]

ಅಂಬುಧರ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಧರಿಸಿರುವುದು ; ಮೋಡ. [ಸಂ.]

ಅಂಬುಧರಕಾಲ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲ. [ಅಂಬುಧರ + ಕಾಲ]

ಅಂಬುಧರಾಗಮು (ನಾ). = ಅಂಬುದಾಗಮು. [ಅಂಬುಧರ + ಆಗಮು]

ಅಂಬುಧಿ (ನಾ). ೧. ನೀರು ನಿಲ್ಲುವ ಸ್ಥಳ ; ಸಮುದ್ರ; ಕಡಲು. ೨. ನಾಲ್ಕು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಒಂದು ಸಂಕೇತ. ೩. ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆ. [ಸಂ.]

ಅಂಬುಧಿವೇಷ್ಟಿತ (ಗು). ಸಮುದ್ರವು ಸುತ್ತುವರಿದಿರುವ : ಪೊಗಟ್ಟುದಂಬುಧಿವೇಷ್ಟಿತ ಭೂರಿ ಭೂತಳಂ (ಎಕ. II, ೧೧೭-೧೧೦ ; 1123). [ಅಂಬುಧಿ + ವೇಷ್ಟಿತ]

ಅಂಬುನಾಗ (ನಾ). ೧. ನೀರಾನೆ. ೨. ನೀರು ಹಾವು. [ಅಂಬು₃ + ನಾಗ]

ಅಂಬುನಿಧಾನ (ನಾ). = ಅಂಬುಧಿ : ಭೀಕರನಂಬುನಿಧಾನದಾಳವನಱಿವುದೇ (ಬಸವು. ೬೦-೪೩). [ಅಂಬು₃ + ನಿಧಾನ]

ಅಂಬುನಿಧಿ (ನಾ). = ಅಂಬುಧಿ : ಗಂಭೀರತೆಯಿದಿರೊಳಂಬುನಿಧಿ ತೆಳ್ಳತೆಳ್ಳನೆ (ಹಚಕಾ. ೧-೪೧). [ಅಂಬು₃ + ನಿಧಿ]

ಅಂಬುಪಾನ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವುದು. [ಅಂಬು₃ + ಪಾನ]

ಅಂಬುಪಾಯಿ (ಗು). ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವ : ವಿವಿಧ ಮೂಲ ಫಲಾಶಿಗಳುಂ ಸರೋವರನದೀನಿರ್ಝರಾಂಬುಪಾಯಿಗಳುಮಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೯-೯೩ ವ). [ಸಂ. ಅಂಬುಪಾಯಿನ್]

ಅಂಬುಪ್ರಸಾದ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ತಿಳಿಮಾಡತಕ್ಕ ವಸ್ತು ; ಚಿಲ್ಲದ ಬೀಜ ; ಕತಕ ಬೀಜ. [ಅಂಬು₃ + ಪ್ರಸಾದ]

ಅಂಬುಭೃತ್ (ನಾ). ೧. ನೀರನ್ನು ಹೊತ್ತಿರುವುದು ; ಮೋಡ. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು. [ಸಂ.]

ಅಂಬುರಾಶಿ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ರಾಶಿ. ೨. ಸಮುದ್ರ ; ಕಡಲು. [ಅಂಬು₃ + ರಾಶಿ]

ಅಂಬುರುಟ್ಪೀಠ (ನಾ). ೧. ಕಮಲದ ಪೀಠ : ಅಮರ್ಚುತ್ತಂಬುರುಟ್ಪೀಠಮಂ . . . ಶರದಂಭೋಜಿನಿ ಮಾಡಿದಳ್ ದ್ವಿಜವರಂಗಾತಿಥ್ಯ ಸತ್ಕಾರಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೦) ೨. ಕಮಲವನ್ನು ಪೀಠವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ. [ಸಂ. (ಅಂಬುರುಹ್ + ಪೀಠ)]

ಅಂಬುರುಹ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ; ಕಮಲ : ವದನಮಿದಲ್ತಂಬುರುಹಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೪). [ಸಂ.]

ಅಂಬುರುಹಗರ್ಭ (ನಾ). ಕಮಲದ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ. [ಅಂಬುರುಹ + ಗರ್ಭ]

ಅಂಬುರುಹನಯನ (ನಾ). = ಅಂಬುಜನೇತ್ರ. [ಅಂಬುರುಹ + ನಯನ]

ಅಂಬುರುಹನಯನೆ (ನಾ). = ಅಂಬುಜನೇತ್ರೆ. [ಸಂ. ಅಂಬುರುಹನಯನಾ (ಅಂಬುರುಹ + ನಯನ + -)]

ಅಂಬುರುಹಸಖ (ನಾ). ಸೂರ್ಯ : ಪತ್ತಱೊಳಂಬುರುಹಸಖಂ ನಿಲೆ ಪುಟ್ಟಿದ ನರನತಿವಿತ್ತಾಢ್ಯನೆನಿಸುಗುಂ (ಜಾತಕ. ೧೨-೩೧). [ಅಂಬುರುಹ + ಸಖ]

ಅಂಬುರುಹಾನನೆ (ನಾ). = ಅಂಬುಜಮುಖಿ. [ಸಂ. ಅಂಬುರುಹಾನನಾ (ಅಂಬುರುಹ + ಆನನ + -)]

ಅಂಬುರುಹಾಸನ (ನಾ). = ಅಂಬುಜಾಸನ. [ಅಂಬುರುಹ + ಆಸನ]

ಅಂಬುರುಹೇಕ್ಷಣೆ (ನಾ). = ಅಂಬುಜನೇತ್ರೆ : ಸ್ಮರಶರಸಂಧಾನಕ್ಕಂಬುರುಹೇಕ್ಷಣೆ ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೮೨). [ಸಂ. ಅಂಬುರುಹೇಕ್ಷಣಾ (ಅಂಬುರುಹ + ಈಕ್ಷಣ + -)]

ಅಂಬುಲಾಕುಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದಿನ ವಸ್ತು : (ಸಾಧಾರಣ ಬಿರುದುಗಳು) ಪೆಂಡ್ಯ, ಪಾದುಕೆ, ಪುತ್ತಾರು, ಅಂಬುಲಾಕುಳ, ಹಡವೆ (ಗುರುದ. ೧೧). [ಅಂಬು₂ ? + ಲಾಕುಳ ?]

ಅಂಬುವಾಹ (ನಾ). = ಅಂಬುಧರ. [ಸಂ.]

ಅಂಬುವಾಹಿನಿ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಾಕುವ ಪಾತ್ರೆ, —ಮರದ ಗೂಡೆ. [ಸಂ. ಅಂಬುವಾಹಿನೀ (ಅಂಬು₃ + ವಾಹಿನೀ)]

ಅಂಬುವೀಡು (ನಾ). ೧. ಬಾಣವನ್ನು ಬಿಡುವುದು ; ಬಾಣ

ಪ್ರಯೋಗ. ೨. ಬಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದರೆ ಎಷ್ಟು ದೂರ ಹೋಗುವುದೋ ಅಷ್ಟು ದೂರ: ಅಂತೊಂದಂಬುವೀಡಿನೆಡೆಯೊಳ್ ಕಾಮನಂಬುವೀಡಿಂಗೊಳಗಾಗಿ ತಾಂ ಕಾಮರೂಪೆಯಪ್ಪುದಱಿಂ ದಿವ್ಯ ಕನ್ಯಕಾಸ್ವರೂಪಮಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೩–೧೩ ವ); ಒರ್ವನನೆ ಲಕ್ಷ್ಯಂಮಾಡಿ ಶರಾಸಾರದಿಂ ದೂರಪಾತಮಿಸುವುದುಮುಂಬುವೀಡಿನಳವಿ ಗಗ್ಗಳಮಪ್ಪುದಱಿನೆಡೆಯೊಳ್ ಧನುರ್ಧರನ ಶರವರ್ಷಂ ನವಪಯೋದ ಪ್ರಮೋದ ಬಿಂದುವರ್ಷದಂತೆ ಕಳೆಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೮ ವ); ಶಶಿಪ್ರಭಾ ಪ್ರಿಯನ ರಥಕ್ಕಾಗಿ ಬೇಗನೆ ಬಂದಂಬುವೀಡಿನೊಳ್ ನಿಂದು ವಿದ್ಯಾಧರರ್ ಯುದ್ಧಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೩೮ ವ). [ಅಂಬು$_2$ + ಬೀಡು$_1$]

ಅಂಬುವುಗು (ಕ್ರಿ). ನೀರಿನೊಳಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸು: ಅಂಬುವೊಕ್ಕರ ಪುಲ್ವಿಡಿದರಾ ಮುಣ್ಮುಳಿಯನು ಮೂಳ್ಪಡಱ ಬೀರತೆಯೇಂ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮–೬೬). [ಅಂಬು$_3$ + ಪುಗು (< ಪೊಗು)]

ಅಂಬುವೇತಸ (ನಾ). ನೀರುಹಬ್ಬೆಯ ಗಿಡ. [ಅಂಬು$_3$ + ವೇತಸ]

ಅಂಬುಸಂಭವ (ನಾ). = ಅಂಬುಜ. [ಅಂಬು$_3$ + ಸಂಭವ]

ಅಂಬುಸರಣ (ನಾ). ನೀರಿನ ಓಟ, —ಪ್ರವಾಹ. [ಸಂ. (ಅಂಬು$_3$ + ಸರಣ)]

ಅಂಬುಸರಣಿ (ನಾ). ೧. ನೀರು ಹರಿಯುವ ದಾರಿ; ಜಲಮಾರ್ಗ; ನದಿಯ ಪಾತ್ರ. ೨. ದೋಣಿ; ನಾವೆ: ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿದರರಸ ಲಾಲಿಪುದಂಬುಸರಣಿ ಬಂದಿರ್ಪುದೆನುತ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೧೬–೩೫). [ಅಂಬು$_3$ + ಸರಣಿ]

ಅಂಬೂಕೃತ (ನಾ). ಬಾಯಿಂದ ಉಗುಳು ಸಿಡಿಯುವಂತೆ ಮಾತಾಡುವುದು: "ಉಗುಳಿಟ್ ಸಿಡಿವ ನುಡಿ ಅಂಬೂಕೃತಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೨೩–೧೪೧). [ಸಂ. (ಅಂಬು$_3$ + ಕೃತ)]

ಅಂಬೂದ್ಭೂತ (ನಾ). = ಅಂಬುಜ: ಅಂಬೂದ್ಭೂತಾಸ್ಯಂ ಸನ್ಮಧ್ಯಂ ಕಂಬುಗ್ರೀವಂ . . . ಶ್ರೇಷ್ಠಸ್ತ್ರೀಗಕ್ಕುಂ (ಮದತಿ. ೬–೨). [ಅಂಬು$_3$ + ಉದ್ಭೂತ]

ಅಂಬೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕರು (ಕರಾ–ಪ್ರಾ): ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಅಂಬೆ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಕುಣಿದಾಡುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಹಸು (ಉಕ). [~ ಅಂಬೇ ?]

ಅಂಬೆ$_2$ 'ಅಂಬೇ' ನೋ.

ಅಂಬೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ತಾಯಿ; ಅಮ್ಮ. ೨. ಹೆಂಗಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಗೌರವ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಸೇರುವ ಮಾತು. ಉದಾ— ಕಮಲಾಂಬೆ, ಗಿರಿಜಾಂಬೆ, ನೀಲಾಂಬೆ. ೩. ಪಾರ್ವತೀ ದೇವಿ. ೪. ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಳಾದ ಒಬ್ಬ ಹೆಂಗಸು. [ಸಂ. ಅಂಬಾ]

ಅಂಬೆಗರೆ (ಕ್ರಿ). 'ಅಂಬೇ' ಎಂದು ಕೂಗು: ಹಸು ಕರುವಿನೆಡೆಗೆ ಕೆಚ್ಚಲು ದೊರೆದು ಬರುವಂತೆ ಅಂಬೆಗರೆಯಲು ಕರುಳು ಆನಂದ ತೊರೆಯುವುದು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೨೩). [ಅಂಬೆ$_2$ (< ಅಂಬೇ) + ಕರೆ$_1$]

ಅಂಬೆಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕು; ಅಂಬೆಗಾಲಿಡು: ಆನೆಯ ಮಱಿಯಂತೆವೊಲಂಬೆಗಲಿಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ಲಸಿ] ನಡೆದಂ ಕೃಷ್ಣಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೬–೭೫); ಉರುಳಿಟ್ಟಂಬೆಗಲಿಸಿ ದಟ್ಟಡಿಯಿಟ್ಟು ಪರಿದಾಡುವ ಸಮಯದೊಳು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೫–೭೮). [< ಅಂಬೆಗಾಲ್ ? + -ಇಸು$_3$]

ಅಂಬೆಗಾಲ್, ಅಂಬೆಗಾಲು, ಅಂಬೇಗಾಲು (ನಾ). ಮಂಡಿಗಳನ್ನೂ ಅಂಗೈಗಳನ್ನೂ ಊರಿಕೊಂಡು (ಮಕ್ಕಳು) ಚಲಿಸುವ ರೀತಿ: ಬಾಲಕೇಳೀವಿಳಾಸದೊಳ್ ತಮ್ಮೂರ ವನಮಧ್ಯದೊಳಿರ್ಪಕೃತ್ರಿಮ ಚೈತ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಅಂಬೆಗಾಲಿಂ ಬಂದು (ಜೀವಸಂ. ೧೨–೪೯ ವ); ಸಿಂಗದ ಚಂದದಿನೆಂದಂಬೆಗಾಲೊಳೆಸೆವನೊ ಕಂದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೪೫). **ಅಂಬೆಗಾಲು**: ಚೆಲ್ವ ಪಣೆ ಕುರುಳು ಜೋಲ್ವಂಬೆಗಾಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೧೮); ತೊದಲು ನುಡಿಗಳಂಬೆಗಾಲು ದಟ್ಟಡಿ ಮುದವೊದವಿದ ಧೂಳಾಟದಿಂದ (ಕಂಸವಿ. ೪–೮೧). **ಅಂಬೇಗಾಲು**: (ಉಕ) ನಾವೆಲ್ಲರು ಹುಡುಗರ ಹಾಗೆ ಅಂಬೇಗಾಲು ಹಚ್ಚಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೭೩). [ಅಂಬೆ$_1$? + ಕಾಲ್$_1$]

ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಅಂಬೆಗಾಲನ್ನು ಇಡು; ಮಂಡಿಗಳನ್ನೂ ಅಂಗೈಗಳನ್ನೂ ಊರಿಕೊಂಡು ಚಲಿಸು: ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕುವ ಪದದೊಳ್ ಸಿಂಹಶಿಶುವೊಲೆಸೆದಂ ಕೃಷ್ಣಂ (ಜಗನಿ. ೩–೩೫); ಪುರಜನರ ಸಂಭ್ರಮದೊಳ್ ಬಾಳಕಂ ಪೋಗಿರ್ದಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕುತ್ತಂ ಪೋಗಿ ನಾಗರ ಬಾವಿಯೊಳ್ ಬೀಳೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭–೫೨ ವ); ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕುತ ಬಂದ ಗೋವಿಂದ (ಪುರಂದ. ೧–೮೫–೧); ಮಗು ಈಗೀಗ ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಂಬೆಗಾಲ್ + ಇಕ್ಕು$_1$]

ಅಂಬೆಗಾಲಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕು: ಭೂತಳದೊಳಗಂಬೆಗಾಲಿಟ್ಟು ನಡೆವಂತೆ ಚೇತನವಾದುದಂಗಜಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೧–೪೯); ಖಳರೆದೆಗಳಿಂತು ಮೊಳಕಾಲೊಳೊದೆದಪನೆಂಬವೋಲಂಬೆಗಾಲಿಟ್ಟು (ಚಿಬವು. ೫–೩೯). [ಅಂಬೆಗಾಲ್ + ಇಡು$_1$]

ಅಂಬೆಗಾಲು 'ಅಂಬೆಗಾಲ್' ನೋ.

ಅಂಬೆಗಾಲುಹಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕು: ಅಂಬೆಗಾಲು ಹಚ್ಚಿ ನಡೆ (ಕಿ). [ಅಂಬೆಗಾಲು + ಹಚ್ಚು$_1$ (< ಪತ್ತಿಸು)]

ಅಂಬೆಗಾಲುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). = ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕು: ಮಗು ಅಂಬೆಗಾಲು ಹಾಕುತ್ತಾ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಂಬೆಗಾಲು + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಂಬೆಹಳದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅರಿಸಿನದ ಗಿಡ; ಕಚೋರ; ಕಸ್ತೂರರಿಸಿನ; ಗಂಟುಕಚೋರ: ಅಂಬೆಹಳದಿ ಕಾರ್ಗೆಣಸು ನೀರುಳ್ಳಿ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಕರಿಬೇವು ಸಹಿತ ಸಿಂಬೆ ಕೂಗಲಿ ಪಿಪ್ಪಲಗಾಯ ಕೊಯ್ದರು ನಿಂಬೆಯ ಕಳಿವಣ್ಗಳೊಡನೆ (ಮೋಹತ. ೪–೬೦). ℙ ಇದನ್ನು ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿಯೊಡನೆ ಹಾಕುವುದುಂಟು. [ಸಂ. ಅಮ್ಲಹರಿದ್ರಾ (ಅಮ್ಲ + ಹರಿದ್ರಾ)]

ಅಂಬೇ, ಅಂಬಾ, ಅಂಬೆ$_2$ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ದನಕರುಗಳು ಕೂಗುವ ಧ್ವನಿಯ ಅನುಕರಣ: ಅಂಬೇಯೆನುತ್ತ ತಲೆಗಳನೆತ್ತಿ ನೋಡುವವು (ಬಸವು. ೬೦–೨೮); ಆಕಳುಗಳಂಬೇಯೆನುತ ಮುಂಕೊಂಡು (ಬಸವು. ೬೦–೩೫). **ಅಂಬಾ**: ದನಗಳ ಬಾಯಿಯ 'ಅಂಬಾ ಅಂಬಾ' ಎಂಬಾ ಗೀತೆಯೊಳಲೆಯುವುದು (ತಳಿರು. ೫೮); ಅಂಬಾ ಎಂಬ ಆರ್ತ ಧ್ವನಿಯೊಡನೆ ಆ ಗೂಳಿಯು ಹಾರಿ ಬಿದ್ದಿತು (ಬಂಗಾಹೆ. ೧೯). **ಅಂಬೆ$_2$**: 'ಅಂಬೆಗರೆ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ **ತುಳು.** ಅಂಬ, ಅಂಬಾ, ಅಂಬೇ, ಅಂಬೊ; **ತೆಲು.** ಅಂಭಾ]

ಅಂಬೇಗಾಲು 'ಅಂಬೆಗಾಲ್' ನೋ.

ಅಂಬೇಱು (ನಾ). ೧. ಬಾಣದ ಹೊಡೆತ; ಬಾಣದ ಪೆಟ್ಟು: ಒಡವಂದಂಕದ ಕೌರವರ್ ದ್ರುಪದನಂಬೇಱಿಂಗೆ ಮೆಯ್ಯೊಡ್ಡದೊಡ್ಡೊಡೆ ದೋಡುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೬೨). ೨. ಧನುರ್ಯುದ್ಧ: ಅಂಬೇಱಿಂಗಾಂತರಂ ತತ್ತಱದಱಿದು ಭುಜಾಗರ್ವಮಂ ಬಿಟ್ಟು ಬಾಯ್ವಿಟ್ಟು (ಪಂರಾಮಾ. ೪–೫೦). [ಅಂಬು$_1$ + ಏಱು$_2$]

ಅಂಬೋಣ (ನಾ). ಹೇಳಿಕೆ; ಉಕ್ತಿ: ಆ ಬಕುಲೆಯ ಬಗ್ಗೆ ನಿನ್ನ ಅಂಬೋಣವೇನದೆ? (ಮೋಹಿನಿ. ೨೭); ನನ್ನ ಅಂಬೋಣ ಮೊದಲು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳಿ ಆಮೇಲೆ ಬೇಕಾದ್ದನ್ನಿರಿ (ಗೌರಾಂಗ. ೩೨); ಇಂಥವರ ಅಂಬೋಣವೇನೆಂದರೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವರ್ಗಗಳೆಂಬುವೇ ಇಲ್ಲ (ಮಾವಾದ. ೮೮). [< ಅನ್ನು + -ಓಣ]

ಅಂಭ 'ಅಂಭಸ' ನೋ.

ಅಂಭಃಕಣ (ನಾ). ನೀರಿನ ಹನಿ. [ಸಂ. (ಅಂಭಸ್ + ಕಣ$_3$)]
ಅಂಭಃಕರಿ (ನಾ). ನೀರಾನೆ.
[ಸಂ. ಅಂಭಃಕರಿನ್ (ಅಂಭಸ್ + ಕರಿನ್)]
ಅಂಭಃಕುಂಭೀನ (ನಾ). = ಅಂಭಃಕರಿ : ಅಂಭಃಕುಂಭೀನ ಕುಂಭೀನಸ ಮಕರ . . . ಚಳನ್ಮೀನಫೇನಪ್ರತಾನಂ ಶುಂಭದ್ಗಂಭೀರಿಮಂ ರಂಜಿಸಿದುದಮುಮ ದತ್ತೇಂದ್ರಭದ್ರಂ ಸಮುದ್ರಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೯೦).
[ಸಂ. (ಅಂಭಸ್ + *ಕುಂಭೀನ)]
ಅಂಭಃಪೂರ (ನಾ). = ಅಂಭಃಪ್ಲವ ೧ : ಮುಂಗಯ್ಯಂ ಪಿಡಿದೊತ್ತಿ ಕೈಯ ಕರವಾಳ್ ಬೀಟ್ಟರ್ಪಿನಂ ವಕ್ತ್ರರಂಧ್ರಂಗಳ್ ಕಾಱುವಿನಂ ಕಡುಷ್ಣರುಧಿರಾಂಭಃಪೂರಮಂ ಪೊಯ್ದು (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೨೯).
[ಸಂ. (ಅಂಭಸ್ + ಪೂರ$_1$)]
ಅಂಭಃಪ್ಲವ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ಪ್ರವಾಹ. ೨. ನೀರಿನ ರಾಶಿ : ಮೊಳೆವುಲ್ಲಂ ಮೇದು ಮಧ್ಯಂದಿನದ ಬಿಜುವಿಸಿಲ್ ತಾಗೆ ಬೆನ್ನಂ ಭರಂಗೊಂಡೆಳಸುತ್ತಂ ಪಲ್ವಲಾಂಭಃಪ್ಲವದೆ ಮುಳುಗಿ ತತ್ಕರ್ದಮಂ ಪತ್ತೆ ನಿಂದು (ರಾಜಶೇ. ೫-೭೮). [ಸಂ. (ಅಂಭಸ್ + ಪ್ಲವ)]
ಅಂಭಶ್ಚರ (ನಾ). = ಅಂಬುಚರ. [ಸಂ. (ಅಂಭಸ್ + ಚರ)]
ಅಂಭಸ, ಅಂಭ, ಅಂಭಸಿ (ನಾ). ನೀರು : "ಜೀವನೀಯಮಂಭಸಮಂಬುತೋಯಂ ಜಲಂ" (ಮಂಗರಾ.೧೧೯-೧). **ಅಂಭ** (ಗಂಗಾಮ). **ಅಂಭಸಿ** : ಪಯವ ಕೂಡಿದ ನೀರಿನಂತೆ, ಮಧುರವ ಕೂಡಿದ ಅಂಭಸಿಯಂತೆ, ತೈಲವ ಕೂಡಿದ ಉದಕದಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೩೫). [ಸಂ. ಅಂಭಸ್]
ಅಂಭಸಿ 'ಅಂಭಸ' ನೋ.
ಅಂಭೋಜ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ; ತಾವರೆ ; ಕಮಲ. [ಸಂ.]
ಅಂಭೋಜಜಾತ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ.
[ಅಂಭೋಜ + ಜಾತ]
ಅಂಭೋಜನೇತ್ರೆ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನು ಹೋಲುವ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು.
[ಸಂ. ಅಂಭೋಜನೇತ್ರಾ (ಅಂಭೋಜ + ನೇತ್ರ + –)]
ಅಂಭೋಜಮಿತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದ ಗೆಳೆಯ ; ಸೂರ್ಯ.
[ಅಂಭೋಜ + ಮಿತ್ರ]
ಅಂಭೋಜಲೋಚನ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನು ಹೋಲುವ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು ; ವಿಷ್ಣು. [ಅಂಭೋಜ + ಲೋಚನ]
ಅಂಭೋಜಷಂಡ (ನಾ). ೧. ಕಮಲದ ಸಮೂಹ, —ವನ : ನಿಖಿಳವಿನೇಯಾಗ್ರಗಣ್ಯೈಕಚೂಡಾಮಣಿ ಧರ್ಮಾಂಭೋಜಷಂಡದ್ಯುಮಣಿ ಬುಧಜನಪ್ರೀಣನಾಗ್ರೇಸರಗ್ರಾಮಣಿಯಾದಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೧೫). ೨. ಕಮಲದ ಸಮೂಹವುಳ್ಳದ್ದು ; ಕೊಳ. [ಅಂಭೋಜ + ಷಂಡ]
ಅಂಭೋಜಸಂಭವ (ನಾ). = ಅಂಭೋಜಜಾತ.
[ಅಂಭೋಜ + ಸಂಭವ]
ಅಂಭೋಜಾತ (ನಾ). = ಅಂಭೋಜ. [ಸಂ. (ಅಂಭಸ್ + ಜಾತ)]
ಅಂಭೋಜಿನಿ (ನಾ). ೧. ಕಮಲ. ೨. ಕಮಲದ ವನ, —ಗುಂಪು.
[ಸಂ. ಅಂಭೋಜಿನೀ]
ಅಂಭೋದ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಕೊಡುವಂಥದು ; ಮೋಡ. [ಸಂ.]
ಅಂಭೋದಕಾಲ (ನಾ). ಮೋಡಗಳು ಪ್ರಚುರವಾಗಿರುವ ಕಾಲ ; ಮಳೆಗಾಲ. [ಅಂಭೋದ + ಕಾಲ]
ಅಂಭೋದಪಥ (ನಾ). = ಅಂಭೋದಮಾರ್ಗ : ಸುರಾಸುರರಂಭೋದಪಥಕ್ಕಳಂಕರಣಮಾಗುಯ್ದರ್ (ಆದಿಪು. ೯-೭೩). [ಅಂಭೋದ + ಪಥ]
ಅಂಭೋದಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಮೋಡಗಳು ಸಂಚರಿಸುವ ದಾರಿ ; ಆಕಾಶ. [ಅಂಭೋದ + ಮಾರ್ಗ]
ಅಂಭೋದಸ್ವನ (ನಾ). ೧. ಮೋಡದ ಧ್ವನಿ; ಗುಡುಗು. ೨. ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಅಹಿಧರಂ ಶಂಕುಕರ್ಣಂ ಪ್ರಕುಂಡೋದರನಂಭೋದಸ್ವನಂ ಧೂರ್ಜಟಿ . . . ಎಸೆದರ್ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಾಸ್ಥಾನದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೫೩, ೧೫೪). [ಅಂಭೋದ + ಸ್ವನ]
ಅಂಭೋದಾಧ್ವ (ನಾ). = ಅಂಭೋದಮಾರ್ಗ : ಬಲಿಭುಗ್ಬಲಂ ನಡೆದುದಂಭೋದಾಧ್ವದೊಳ್ ರಾಗದಿಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೬೫-೨೦).
[ಅಂಭೋದ + ಅಧ್ವ]
ಅಂಭೋಧಿ (ನಾ). ಜಲಾಶಯ ; ಸಮುದ್ರ. [ಸಂ.]
ಅಂಭೋಧಿಪಥ (ನಾ). ಸಮುದ್ರಮಾರ್ಗ : ಕೇತನಚಂಚಲಾಂಚಳನಿಚಯದಿಂದಂ ಅಂಭೋಧಿಪಥಮುಮತಿಚಕಿತವಿದ್ವಿಷ್ಟದೃಷ್ಟಿಪಥಮುಂ ನಿರವಕಾಶಮಾಗೆಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೭೭ ವ). [ಅಂಭೋಧಿ + ಪಥ]
ಅಂಭೋನಿಧಿ (ನಾ). = ಅಂಭೋಧಿ. [ಸಂ.]
ಅಂಭೋರಾಶಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಸಮೂಹ ; ಸಮುದ್ರ.
[ಸಂ. (ಅಂಭಸ್ + ರಾಶಿ)]
ಅಂಭೋರಾಸಿ (ನಾ). = ಅಂಭೋರಾಶಿ : ಗಭೀರತೆಯೊಳಂಭೋರಾಸಿಯಂ × × × ವಾಪ್ಪಿರ್ನೊಳ್ಕಟ್ಟಿಪ್ಪವೃಕ್ಷಮನೀತಂ ನೆಱ ಪೋ[ಲ್ವ]ನೆಂದನುದಿನಂ ವ್ಯಾವರ್ಣ್ಣಿರ್ಕುಂ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೨೦-೪೧ ; 1044).
[ಸಂ. ಅಂಭೋರಾಶಿ (ಅಂಭಸ್ + ರಾಶಿ)]
ಅಂಭೋರುಹ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ; ಕಮಲ : ಪೊಸತಲರ್ದಂಭೋರುಹದೊಳ್ ಮುಸುಂಬು ಮುಟುಗುವಿನಮೆಱಗಿ ಗಂಧಮನಾಘ್ರಾಣಿಸುತಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೬೬). [ಸಂ.]
ಅಂಭೋಲವ (ನಾ). ನೀರಿನ ಹನಿ, —ಕಣ : ಕೊಳದಂಭೋಲವಮುಣ್ಮಿ ಪೊಣ್ಮೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೨೭). [ಸಂ. (ಅಂಭಸ್ + ಲವ)]
ಅಂವರೆ (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆ ; ಭಯ (?) : ಶೆಳೆವ ಮೃತ್ಯು ನಿನ್ನ ತಡಹಲಿಎಂಬೆನೆ ಬಲುಮೃತ್ಯುಗಳ ನೀನೆ ತಲೆಮೆಟ್ಟಿ ಆಳುವೆ ಸುಲಭನೆ ನಿನಗೊಂದು ಅಂವರೆ ಕಾಣೆ ನೆಲೆ ಯಾವದು ನಿನ್ನ ಬಲವಂತತನಕ್ಕೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೯೬-೭). [?]
ಅಂಶ (ನಾ). ೧. ಭಾಗ. ೨. ಆಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಲು. ೩. ಅಕ್ಷಾಂಶ ಅಥವಾ ರೇಖಾಂಶ. ೪. ಆದಿತ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು. ೫. [ಗಣಿತ] ಭಿನ್ನರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಗೆರೆಯ ಮೇಲಣ ಅಥವಾ ಪೂರ್ವದ ಸಂಖ್ಯೆ : ಉದಾ— ೩/೪ ಅಥವಾ ೩/೪ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ೩ ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆ. IP ಭಿನ್ನರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಗೆರೆಯ ಕೆಳಗಿನ ಅಥವಾ ಆಮೇಲಿನ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ 'ಛೇದ' ಎಂದು ಹೆಸರು. ೬. [ಜ್ಯೋತಿ] ಒಂದು ರಾಶಿಯ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ ; ನವಾಂಶ : "ಅಂಶ-ಭಾಗ (ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನವಾಂಶ ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದೆ)" (ಜಾತಕ. ಪರಿ. ೩. ಪು. ೩೫೯). ೭. ವಿವರ ; ಬಾಬು : ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗಮನಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಅಂಶ ಇನ್ನೊಂದು ಉಂಟು (ರೂಢಿ). ೮. ಕೋನದ ಅಥವಾ ಶಾಖದ ಪರಿಮಾಣ ; ಡಿಗ್ರಿ. ೯. [ಛಂದ] ಕನ್ನಡ ಛಂದಸ್ಸಿನ 'ಅಂಶಗಣ'ದ ಮೂಲಘಟಕ : ಗಣದಲ್ಲಿ ಅಂಶಗಳುಂಟು. ಗಣಕ್ಕೆ ಮೂಲಾಂಶ ಒಂದು ಗುರು (ಲಘುವಲ್ಲ) . . . ಮೊದಲನೆಯ ಅಂಶಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ, ಎಂದರೆ ಗುರುವಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ, ಎರಡು ಲಘುವನ್ನು ಹಾಕಬಹುದು. ಎರಡನೆಯ, ಮೂರನೆಯ, ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಂಶಗಳು ಲಘುವಾಗಿಯೂ ಇರಬಹುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೧೮, ೧೧೯) ; ಬ್ರಹ್ಮಗಣದಲ್ಲಿ ಎರಡು "ಅಂಶ"ಗಳೂ ವಿಷ್ಣುಗಣದಲ್ಲಿ ಮೂರೂ ರುದ್ರಗಣದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕೂ ಇರುತ್ತವೆ . . . ಗಣದ ಮೊದಲನೆಯ ಅಂಶ ಮಾತ್ರ ಒಂದು ಗುರುವಿನಿಂದ ಅಥವಾ ಎರಡು ಲಘುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರಬಹುದು. . .

ಗಣದ ಮಿಕ್ಕ ಅಂಶಗಳೆಲ್ಲ ಒಂದೊಂದೇ ಅಕ್ಷರದಿಂದ (syllable) ಆಗಿರಬೇಕು (ಸಮಾಲೋ. ೨೨೪). [ಸಂ.]

ಅಂಶಕ (ನಾ). ೧. ಪಾಲು. ೨. ಪಾಲು ಉಳ್ಳವನು. ೩. [ಜ್ಯೋತಿ] ಒಂದು ರಾಶಿಯ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ. [ಸಂ.]

ಅಂಶಕಫಲ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ನವಾಂಶದೃಷ್ಟಿಯ ಫಲ: ವಿಧುವಿರ್ದ ನವಾಂಶಕ[ಗೃಹ]ದಧಿಪತಿ ಬಲವಂತನಾದೊಡಂಶಕಫಲಮುಖ್ಯಧಿಕಂ (ಜಾತತಿ. ೨೦-೨೪). [ಅಂಶಕ + ಫಲ]

ಅಂಶಕರ್ತ (ನಾ). ಪಾಲಿನ ಒಡೆಯ; ಪಾಲುದಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಶ + ಕರ್ತ]

ಅಂಶಕುಂಡಲಿ (ನಾ). ಜಾತಕದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಗಳು ಯಾವ ಯಾವ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಗುರುತಿಸಿರುವ ಹನ್ನೆರಡು ಮನೆಗಳ ಆಕೃತಿ. [ಸಂ. ಅಂಶಕುಂಡಲೀ (ಅಂಶ + ಕುಂಡಲೀ)]

ಅಂಶಗಣ (ನಾ). ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಷಯಜಾತಿಯೆಂದು ನಾಗವರ್ಮನು ಕರೆದಿರುವ ದೇಶೀಯ ಛಂದಸ್ಸಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿರತಕ್ಕ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣು ರುದ್ರ ಎಂಬ ಗಣಗಳಿಗೆ ಆಧುನಿಕ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಹೆಸರು: ಇವನ್ನು [= ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣು ರುದ್ರ ಗಣಗಳನ್ನು] ಅಕ್ಷರಗಣ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಂಶಗಣ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಉತ್ತಮ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೧೮. ಅಡಿಟ); ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣು ರುದ್ರ ಗಣಗಳ ಮೂಲಮಾಪಕವನ್ನು (Unit of measurement) "ಅಂಶ"ವೆಂದು ಕರೆದು, ಈ ಗಣಗಳನ್ನು "ಅಂಶಗಣ"ಗಳೆಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದವರು ಆಚಾರ್ಯ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು (ಸಮಾಲೋ. ೨೨೩ ಅಡಿಟ). 'ದೇವಗಣ' ಪರಾ. [ಅಂಶ + ಗಣ]

ಅಂಶಚಕ್ರ (ನಾ). = ಅಂಶಕುಂಡಲಿ. [ಅಂಶ + ಚಕ್ರ]

ಅಂಶಜ (ನಾ). (ದೇವತೆಯ) ಅಂಶದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು. [ಸಂ.]

ಅಂಶತಃ (ಅ). ಭಾಗಭಾಗವಾಗಿ; ಕೆಲಮಟ್ಟಿಗೆ. [ಸಂ.]

ಅಂಶಪತಿ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಚಂದ್ರನು ಇರುವ ನವಾಂಶಕ್ಕೆ ಒಡೆಯನಾದ ಗ್ರಹ: ಉದಯಕೆ ನಿಂದ ರಾಶಿಯೊಳೆ ಸಂದ ನವಾಂಶಕದಿಂದೆ ಮುಂದೆ ಮತ್ತುದಯಿಸುವಂಶಕಂಗಳವು ಸಲ್ವಿನೆಗಂ ಮನುಜಂಗೆ ಮುಚ್ಚಿಪೋಪುದು ದೊರೆಕೊಳ್ಳುಮಂಶಪತಿ ನೋಡುವೊಡಿಮ್ಮಡಿ ಮುಚ್ಚಿಪೋಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೨೩-೨೩). [ಅಂಶ + ಪತಿ]

ಅಂಶಪುರುಷ (ನಾ). ದೇವಾಂಶವುಳ್ಳವನು; ವಿಭೂತಿಪುರುಷ. [ಅಂಶ + ಪುರುಷ]

ಅಂಶಾಂಶ (ನಾ). ಅಂಶದ ಅಂಶ. [ಅಂಶ + ಅಂಶ]

ಅಂಶಾಯು (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಜನ್ಮಲಗ್ನವು ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿರುವಾಗ ಆಯುಷ್ಯದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಮಾಡುವ ಕ್ರಮ: ಪರಮಾಯುಷ್ಯಮನೆಯ್ದೆ [ಪೊರ್ದಿಯಧನಂ] ತಾನಪ್ಪುದಂ ಕಂಡು ಕಂಡಿರೆ ಪಿಂಡಾಯುವದೇವುದೆಂಬರರೆಬರ್ ಕೈಕೊಳ್ವರಂಶಾಯುಮಂ (ಜಾತತಿ. ೮-೧೩). [ಅಂಶ + ಆಯು]

ಅಂಶಾವತಾರ (ನಾ). ದೇವತಾಶಕ್ತಿಯ ಒಂದು ಭಾಗ ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದು. 'ಪೂರ್ಣಾವತಾರ' ಪರಾ. [ಅಂಶ + ಅವತಾರ]

ಅಂಶಿ (ಗು). ೧. ಅಂಶಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ. ೨. ಪ್ರಧಾನವಾದ. (ನಾ). ೩. ಪಾಲುಗಾರ. ೪. [ದ್ವೈತ]: "ಅಂಶಿಗಳೆಂದರೆ ಸಾಂಶರೆಂದರ್ಥ. ಅಂದರೆ ಒಂದು ರೂಪದಿಂದ ಒಂದು ಕಡೆಯೂ, ರೂಪಾಂತರದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಯೂ ಇರುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳ ತತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳು" (ಹಸಾರ. ೧೪-೬; ಪು. ೭೪೮). [ಸಂ. ಅಂಶಿನ್]

ಅಂಶಿಕ (ನಾ). ೧. ಅಂಶ: ಶಿವಪುತ್ರನಂಶಿಕದಾತನೀಗ ಧರಿತ್ರಿಯೊಳು . . . ಜ್ಞಾನಸಂಬಂಧಿಯಾರೆನಿಪ್ಪಭಿಧಾನದಿಂದ (ಬಸಪು. ೫೦-೪೪, ೪೫). ೨. ಅಂಶವುಳ್ಳವನು: ಶೂಲಿಯಂಶಿಕನಿರ್ಪ ತನ್ನ ವಿಶಾಲಗರ್ಭದ ಭಾರಮಂ ತಾಂ ತಾಳಲಾಜದೆ (ಬಸಪು. ೩-೧೩); ಈ ಯೋಗದ ಅಂಶಿಕರೇ ಸಹೃದಯರು (ಸಾಹಿವಿ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಅಂಶಿಸಮಾಸ (ನಾ). ಪೂರ್ವಪದವು ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಅಂಶವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಬ್ದವಾಗಿಯೂ, ಉತ್ತರಪದವು ಅಂಶಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸತಕ್ಕದ್ದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಸಮಾಸ: ಯತ್ರ ಅಂಶಾಂಶಿವಾಚಿನೋಃ ಪದಯೋಃ . . . ಸಮಾಸಃ ಸೋಽಂಶಿಸಮಾಸ ಉಚ್ಯತೇ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೧೯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ಉದಾ— ಅಂಗಾಲು, ಮುಂಗಯ್, ಹೆಡದಲೆ. ☞ ಈ ಸಮಾಸಕ್ಕೆ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಯೀಭಾವ ಎಂಬ ಹೆಸರಿದೆ. [ಅಂಶಿ + ಸಮಾಸ]

ಅಂಶು (ನಾ). ೧. ಕಿರಣ. ೨. ಮೊನೆ; ತುದಿ. ೩. ಉಡುಪು. ೪. ಅಲಂಕಾರ. ೫. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು. ೬. ಒಬ್ಬ ದೊರೆಯ ಹೆಸರು. ೭. ವೇಗ. [ಸಂ.]

ಅಂಶುಕ (ನಾ). ೧. (ಉಡುವ ಅಥವಾ ಹೊದೆಯುವ) ಬಟ್ಟೆ. ೨. ಬಿಳಿಯ ಬಟ್ಟೆ. ೩. ಎಲೆ. ೪. ಕಿರಣ. [ಸಂ.]

ಅಂಶುಜಾಲ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳ ಸಮೂಹ. [ಅಂಶು + ಜಾಲ]

ಅಂಶುಧರ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳನ್ನು ತಳೆದವನು; ಸೂರ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಂಶುಪಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಧವಾದ ರೇಷ್ಮೆಯ ಬಟ್ಟೆ. [ಅಂಶು + ಪಟ್ಟ]

ಅಂಶುಪತಿ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳ ಒಡೆಯ; ಸೂರ್ಯ. [ಅಂಶು + ಪತಿ]

ಅಂಶುಮಂತ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯ. ೨. ಚಂದ್ರ. ೩. ಸಗರ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಮೊಮ್ಮಗ. ೪. ಒಂದು ಪರ್ವತ. [ಸಂ. ಅಂಶುಮತ್]

ಅಂಶುಮತಿ (ನಾ). ೧. ಯಮುನಾ ನದಿ. ೨. ಮೂರೆಲೆ ಹೊನ್ನೆಯ ಗಿಡ ೩. ಒಂದೆಲಗ (ಓಷಧಿ. ೫). ೪. ಇಂಗು (ಓಷಧಿ. ೫). [ಸಂ. ಅಂಶುಮತೀ]

ಅಂಶುಮತ್ತನೆಯ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಮಗ; ಕರ್ಣ: ತತ್ತನೆಯಂ ಘನಶೌರ್ಯಮರುತ್ತನೆಯಂ ವಿತರಣಾಂಶುಮತ್ತನೆಯಂ ಲೋಕೋತ್ತರ ಶೌಚಗುಣೇಂದ್ರಸರಿತ್ತನೆಯಂ ಬೊಪ್ಪದೇವಭೂಪಂ ನೆಗಳ್ದಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩೫-೫೭; 1160). [ಸಂ. ಅಂಶುಮತ್ತನಯ (ಅಂಶುಮತ್ + ತನಯ)]

ಅಂಶುಮತ್ಫಲೆ (ನಾ). ಬಾಳೆಯ ಗಿಡ. [ಸಂ. ಅಂಶುಮತ್ಫಲಾ (ಅಂಶುಮತ್ + ಫಲ + –)]

ಅಂಶುಮಾಲಿ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳ ಮಾಲೆಯುಳ್ಳವನು; ಸೂರ್ಯ. [ಸಂ. ಅಂಶುಮಾಲಿನ್ (ಅಂಶು + ಮಾಲಾ + –)]

ಅಂಶುಮಾಲೆ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳ ಮಾಲೆ; ಪ್ರಭಾವಲಯ. [ಅಂಶು + ಮಾಲೆ]

ಅಂಶುಹಸ್ತ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳೇ ಕೈಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಸೂರ್ಯ. [ಅಂಶು + ಹಸ್ತ]

ಅಂಶೆ (ನಾ). ೧. ಅಂಶ. ೨. ಪಾಡು; ಸ್ಥಿತಿ. (ಶಿ). [ಸಂ. ಅಂಶ]

ಅಂಶೋದ್ಭವ (ನಾ). = ಅಂಶಜ. [ಅಂಶ + ಉದ್ಭವ]

ಅಂಸ (ನಾ). ೧. ಭುಜ. ೨. (ತೋಳನ್ನೂ ಹೆಗಲನ್ನೂ ಸೇರಿಸುವ) ಹೆಗಲೆಲುಬು. ೩. ಒಬ್ಬ ರಾಜನ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಅಂಸಕೂಟ (ನಾ). ೧. ಗೂಳಿಯ ಹೆಗಲ ಮೇಲಿನ ಡುಬ್ಬ; ಹಿಣಿಲು; ಇಣಿ. ೨. ಹೆಗಲು; ಭುಜಶಿಖರ. [ಅಂಸ + ಕೂಟ]

ಅಂಸತ್ರ (ನಾ). ಭುಜವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯೋಧರು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಸಲಕರಣೆ. [ಸಂ.]

ಅಂಸರೋಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮರ; ಅಂಕೋಲದ ಮರ : ಅಂಸರೋಳಿ(ಮರ) ಬಹಳ ಎತ್ತರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ . . . ಕಾಯಿ ಒಗರು, ಹುಳಿ (ಕಭಾಗೆ. ೩೪). [?]

ಅಂಸಲ, ಅಂಸಳ (ಗು). ತುಂಬಿದ ಭುಜವುಳ್ಳ; ಬಲಿಷ್ಠನಾದ. **ಅಂಸಳ** : "ಬಲವಾನ್ ಅಂಸಳಃ ಈ ೨ ಬಲ್ಲಿದಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೩-೨೨೬). [ಸಂ.]

ಅಂಸಳ 'ಅಂಸಲ' ನೋ.

ಅಂಸು (ನಾ). ಅಂಚು; ದಡ (?) : ಹಂಸಮಿಥುನಗೂಡಿ ಬಳಗ ಸಮನ್ವಿತ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದೆ ಕೊಳನ ಅಂಸುವ ದಾಂಟ ಪೋಗುವ ವೋಲು ಜಿನರಾಜಹಂಸ ನಡೆದನೇನೆಂಬೆ (ಅನಂತ. ೯-೧೩೨). [< ಅಂಚು₂ ?]

ಅಂಹ (ನಾ). ೧. ಪಾಪ. ೨. ಕಷ್ಟ. ೩. ಕೊರತೆ. [ಸಂ. ಅಂಹಸ್]

ಅಂಹತಿ (ನಾ). ದಾನ. [ಸಂ.]

ಅಂಹ್ರಿ (ನಾ). = ಅಂಘ್ರಿ. [ಸಂ.]

ಅಃ, ಆಃ (ಅ). ಸಂತೋಷ, ಅಶುಭ, ವ್ಯಥೆ, ಆಶ್ಚರ್ಯ, ವಿಡಂಬನ ಸ್ಮರಣೆ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : "ಅಃ ಸಂಪ್ರಹರ್ಷಾಶೋಭನ ಖೇದ ವಿಸ್ಮಯೇಷು" (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೩ ಉದಾ); ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದಾಃ ಅಃ ಎಂಬೆರಡುಂ ವಿಸ್ಮಯ ವಿಡಂಬನ ವ್ಯಥನ ಸಂಸ್ಮೃತಿತಾರ್ಥದೊಳ್ (ಶಮದ. ೩೧೦). (i) ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ : ಅಃ ಒಳ್ಳಿತಾಯ್ತು (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೩ ಉದಾ). (ii) ಅಶುಭಕ್ಕೆ : ಅಃ ಪೊಲ್ಲದಾಯ್ತು (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೩ ಉದಾ). (iii) ವ್ಯಥೆಗೆ : ಪೆಜತೊಂದನೀವೆನೆಂದನೆ ನೊಂದಃ ಎಂದನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೨); ಅಃ ಪಾತಕ ವಿಧಿಯೇ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೩ ಉದಾ). (iv) ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ : ಅಃ ಚೋದ್ಯಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೩ ಉದಾ); ಇನಿಯನೆ ಬೆಲ್ಲದಿಂದಿನಿಯನೀವನೆ ಅಃ ಪಿರಿದೀವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೨). **ಆಃ** : (i) ಆಃ ಆಃ ಇಂದ್ರಚಾಪದ ಪಾಂಗಿನಿಂ ಪಲವಗೆವಣ್ಣದಿಂ ರಂಜಿಪ ಆ ಎನ್ನ ಪೂದೋಂಟದ ಸೊಬಗೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೯-೨೯). (iv) ಆಃ ಏತಜತೊಂದು ಬಿದಿಯ ಬದಗಾಟಮೊ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬೦-೧೬). (v) ವಿಡಂಬನಕ್ಕೆ : ಆಃ ರತಿಯಂ ಬಣ್ಣಿಸಲ್ಕೆ ಸಲ್ಲದ ನೀನೇತಜ ಕಾಮದೇವಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೭-೨೦). (vi) ಸ್ಮರಣೆಗೆ : ಆಃ ಎಡರ್ಗೇಡಿಯನೆ ಮಜೆತೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೮-೧೯).

ಅಕ₁ 'ಅಕ್ಕ₁' ನೋ.

ಅಕ₂ (ನಾ). ಸುಖವಲ್ಲದ್ದು; ದುಃಖ. [ಸಂ.]

ಅಕಂಟಕ (ಗು). ೧. ಮುಳ್ಳಿಲ್ಲದ. ೨. ವಿಘ್ನವಿಲ್ಲದ; ಶತ್ರುಗಳಿಲ್ಲದ; ನಿಷ್ಕಂಟಕ. [ಸಂ.]

ಅಕಂಪಿತ (ಗು). ನಡುಗದ; ಅಲುಗದ; ಅಳ್ಳಾಡದ. [ಸಂ.]

ಅಕಂಪಿತಶರೀರ (ಗು). ನಡುಗದ ಮೈಯುಳ್ಳ; ಸ್ಥೈರ್ಯವುಳ್ಳ : ಪರಮಯೋಗಿಯಿರ್ಪಂದದಿಂದಕಂಪಿತಶರೀರನಿರ್ದುದು ಜಲಾಶಯೋಪಾಂತದೊಳ್ ಬಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೯೧). [ಅಕಂಪಿತ + ಶರೀರ]

ಅಕಚ (ನಾ). ೧. ಜುಟ್ಟು ಇಲ್ಲದವನು; ಪಟ್ಟದಲೆಯವನು; ಬಕ್ಕದಲೆಯವನು. ೨. ಕೇತುಗ್ರಹ. [ಸಂ.]

ಅಕಚೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮದಕಚೆಯಂ (ಎಕ. II, ೪೪೭; 1000). [< ಅಕಚ ? + ಅಯ್ಯ₁]

ಅಕಟ 'ಅಕ್ಕಟ' ನೋ.

ಅಕಟವಿಕಟ, ಅಗಟವಿಗಟ, ಅಗಡವಿಗಡ (ಗು). ೧. ಬಲು ದೊಡ್ಡ. ೨. ಘೋರ. (ನಾ). ೩. ವಿರೋಧ; ಅಸಂಬದ್ಧತೆ : ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಕಟವಿಕಟ ನಿರಂತರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಧಿಕಾರಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಭಾವಂತ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕರು ಬರುವುದು ಅಪರೂಪ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೨೫೭). **ಅಗಟವಿಗಟ** : ೩. ". . . ಅವಳ ಗಂಡ ಮೂರು ಹೊತ್ತೂ ಸೊಸೈಟಿಯ ಲೆಕ್ಕ ಮುಂದಿಡ್ತಾನೇನು ? ನಿನ್ನದೆಲ್ಲ ಅಗಟವಿಗಟ". ಅನಸೂಯಮ್ಮನವರೂ ರಾಜಣ್ಣನೊಡನೆ ದನಿಗೂಡಿಸಿದರು (ಮರಳಿ. ೫೭). **ಅಗಡವಿಗಡ** (೩).
[ಅಕಟ₀ (< ಸಂ. ಅಕೃತ ?) + ವಿಕಟ. / ತಮಿ. ಅಕಟವಿಕಟ; ತೆಲು. ಅಕಟವಿಕಟಮು, ಅಕಟಾವಿಕಟಮು; ಮರಾ. ಅಕಟ್‌ವಿಕಟ್, ಅಕಟೋವಿಕಟ್]

ಅಕಟಾ 'ಅಕ್ಕಟ' ನೋ.

ಅಕಟಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಕೋಚವಾಗು; ಸುಕ್ಕು; ಸುರುಟಿಕೊ : ಚರ್ಮ ಬಿಸಲಲ್ಲಿ ಒಣಗಿ ಅಕಟಾಯಿಸಿಹೋಯಿತು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಕಟಾ₀ + -ಇಸು₁. ← ಮರಾ. ಅಖಡಣೇಂ; ಹಿಂ. ಅಕಡ್‌ನಾ]

ಅಕಡಾ (ನಾ). ತಲೆಯ ಕೂದಲನ್ನು ಬಿಗಿಹಿಡಿಯುವಂತೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೂಜಿ; ಕೂದಲ ಸೂಜಿ : ಅಲ್ಲಿ . . . ಹೆಂಗಸರ ತುರುಬಿನಲ್ಲಿ ಚುಚ್ಚುವ ಎರಡು ಮೂರು ಬೆಳ್ಳಿಯ ಅಕಡಾಗಳೂ ಬಿದ್ದಿದ್ದವು (ಅಂಬಿಕ. ೧೨).
[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಆಂಕಡಾ, ಆಕಡಾ]

ಅಕಡಿ 'ಅಕ್ಕಡಿ' ನೋ.

ಅಕಡಿತಕಡಿ 'ಅಕ್ಕಡಿತಕ್ಕಡಿ' ನೋ.

ಅಕಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು (?) : ಇಡುಗುರ ಗವುಣ್ಡತನದಕಯ್ಯ ಅದ್ದಿಯಾಪಳ್ಳಿಯೊಳ್ ತುಱುಗೊಳೊಳ್ಸತ್ತ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೧೧-೩; 961). [ಅಕ₀ + ಅಯ್ಯ₁]

ಅಕರ₁ (ಗು). ೧. ಕೈಯಿಲ್ಲದ. ೨. ತೆರಿಗೆಯಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಕರ₂ (ಅ). ತೆರಿಗೆಯಿಲ್ಲದೆ : ಭಟ್ಟರ್ಗ್ಗೀ ಗಟ್ದೆ ಒಡ್ಡಲಿ ಆ ಪತ್ತೊನ್ದಿ ವಿಟ್ಟಾರಕರ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬-೧೬; ಸು. 450); ವ್ರಿತ್ತಿ(ವೃತ್ತಿ)ಗಳನು ನಿಧಿನಿಕ್ಷೇಪಸಹಿತವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಾಯ ಯೆ(ಯೊ)ಸಗೆ ಕಾಣಿಕೆಬೇಡುಂಗೊಳು ಅಕರ ಸರ್ವ್ವಬಾಧಾಪರಿಹಿ(ಹ್ರ)ತವಾಗಿ . . . ಕೊಟ್ಟರು (ಎಇ. XXVII, ೧೬೨-೬೫; 1256); ಆ ಬಾಳುಗಳ ಮೇಲೆ ಉಳ ಪೂರ್ವ್ವಾಯ ಅಕರ ಅ(೦)ನ್ಯಾಯವನೂ ಕಾ[ದು ಸರ್ವ್ವ]ಬಾಧೆ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೦೯-೨೭; 1365). [ಸಂ. ಅಕರಂ]

ಅಕರಖಂಡಿಕೆ (ನಾ). ಅಕ್ಷರಾಭ್ಯಾಸದ ಪಾಠಶಾಲೆ : ಅಕರಖಂಡಿಕೆಗೆ ಮತ್ತರು ಇಪ್ಪತ್ತು ಧರ್ಮೇತಕ್ಕೆ ಹತ್ತು (ಕಇ. II, ೧೬-೪೪; 1122). 'ಅಕ್ಷರಖಂಡಿಕ' ಪರಾ.
[ಸಂ. ಅಕ್ಷರಖಂಡಿಕ (ಅಕ್ಷರ + ಖಂಡಿಕ)]

ಅಕರಣ (ನಾ). ೧. ಮಾಡದಿರುವಿಕೆ. ೨. ಕರಣವಿಲ್ಲದವನು. [ಸಂ.]

ಅಕರಣಿ (ನಾ). ಸೋಲು; ಉದ್ದೇಶ ಭಂಗ. [ಸಂ.]

ಅಕರಣೀಯ (ಗು). ಮಾಡಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಕರಾಸ್ತೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕರೆ; ಪ್ರೀತಿ (ದಕ) : ಅಕ್ಕ ಬದುಕಿದ್ದರೆ ಎಷ್ಟು ಅಕರಾಸ್ತೆ ಪಡುತ್ತಿದ್ದರೋ (ಸಂಧ್ಯಾರಾ. ೧೧೦); ಈಗ ಏನು ಬುದ್ಧಿ ಹುಟ್ಟಿತೋ ಇಷ್ಟು ಅಕರಾಸ್ತೆ ತೋರಿದರು (ತಾಯಿಕ. ೮೫).
[< ಅಕ್ಕರೆ (< ಅಟ್ಕ್ಕುಱ್₂) + ಆಸ್ಥೆ]

ಅಕರಾಳವಿಕರಾಳ (ಗು). (ಉಕ) ಘೋರ : "ಲೇ ನೀಲಿs . . ." ಎಂದು ಆಕೆ ಗುಡುಗಿದಾಗ ಆಕೆಯ ಅಕರಾಳ-ವಿಕರಾಳ ಆಕೃತಿಗೆ ಹೆದರಿ ನೀಲವ್ವನ ಆ ಮಕ್ಕಳು ಚೀರಿಟ್ಟವು; ಅಳಲಾರಂಭಿಸಿದುವು (ಬರಹಾ. ೯); ಅಕರಾಳವಿಕರಾಳ ಪ್ರಾಣಿಯು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂತು (ಕಸಾಪ. ೧-೧೩೪).
[← ಮರಾ. ಅಕರಾಳ್‌ವಿಕರಾಳ್]

ಅಕರುಣ (ಗು). ೧. ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಈ ಶಭಕ್ಕೃರ ವಿದಿತಕರುಣಾಕರುಣದಿಂದಜಹರಿಮುಖಾಮರರು ಮುದದೊಳಮುದದೊಳಿರ್ಪರೆಂದೊಡೆ (ಬಸವು. ೪–೪೫). [ಸಂ.]

ಅಕರ್ಣ (ಗು). ೧. ಕಿವಿಯಿಲ್ಲದ. ೨. ಕರ್ಣನೆಂಬ ವೀರನಿಲ್ಲದ (ಸೈನ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ). (ನಾ). ೩. ಹಾವು. [ಸಂ.]

ಅಕರ್ಣಹೃದಯ (ಗು). ೧. ಕಿವಿ ಹೃದಯಗಳಿಲ್ಲದ; ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳಿ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಆನಂದಿಸಿ ಅನುಭವಿಸಲಾರದ. ೨. ಹಾವಿನ ಹೃದಯವುಳ್ಳ. ೧, ೨ : ಕವಿತಾವಿಷಯಮಕರ್ಣಹೃದಯನಪ್ಪ ಜಡಾತ್ಮಂಗೇವುದೊ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧–೩೬). [ಸಂ. (ಅ– + ಕರ್ಣ + ಹೃದಯ)]

ಅಕರ್ತ, ಅಕರ್ತಾರ (ನಾ). ಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲದವನು; ಕರ್ತನಲ್ಲದವನು: ಇಷ್ಟುಮಾಡಿದರೂ ಅಕರ್ತ ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರು (ಹಸಾರ. ೬–೩೧, ಟೀಕೆ). **ಅಕರ್ತಾರ** : ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನು ಅಕರ್ತಾರ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೫೯೬). [ಸಂ. ಅಕರ್ತೃ]

ಅಕರ್ತವ್ಯ (ಗು). ಕರ್ತವ್ಯವಲ್ಲದ; ಮಾಡಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಕರ್ತಾರ 'ಅಕರ್ತ' ನೋ.

ಅಕರ್ತೃಕ (ಗು). ಕರ್ತೃವಿಲ್ಲದ; ಸೃಷ್ಟಿಸಿದವನಿಲ್ಲದ: ಲೋಕಪ್ರಕಾರಮೆಂತೆಂದೊಡೆ –ಅದಕರ್ತೃಕಮುದಭರ್ತೃಕಮುದಹಂಕೃತಮುಂತದೂರ್ಧ್ವಮಧ್ಯಾಧೋಭೇದದಿನಿರ್ಪುದು (ಅನಂಪು. ೧–೬೬ ವ, ೬೭). [ಸಂ.]

ಅಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಕರ್ಮವಲ್ಲದ್ದು. ೨. ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದವನು. ೩. ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ಕೆಲಸ. [ಸಂ. ಅಕರ್ಮನ್]

ಅಕರ್ಮಕ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] ಕರ್ಮಪದವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದ (ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕ): ಉದಾ— ಇರು, ಹೋಗು ಇತ್ಯಾದಿ. 'ಸಕರ್ಮಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಕರ್ಮಿ (ನಾ). ಮಾಡಬಾರದ್ದನ್ನು ಮಾಡುವವನು. [ಸಂ. ಅಕರ್ಮಿನ್]

ಅಕಲ (ಗು). ಭಾಗವಿಲ್ಲದ; ಅಖಂಡ. [ಸಂ.]

ಅಕಲಂಕ, ಅಕಳಂಕ (ಗು). ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ಮಲವಾದ; ಪಾಪರಹಿತ. **ಅಕಳಂಕ** : 'ಅಕಳಂಕನೀಱ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಕಲವಿಕಲ (ನಾ). ತಬ್ಬಿಬ್ಬು; ಗೊಂದಲ; ಕಸಿವಿಸಿ: 'ಕೊನೆಗೆ ಅ ಮದುವೆಯಾಯಿತೆ?' ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯಿಂದ ಗೋಪಾಲನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಕಲವಿಕಲವುಂಟಾಯಿತು (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೧೧೮). [ಅಕಲ? + ವಿಕಲ]

ಅಕಲಾಯ (ಗು). ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದ; ಕಷ್ಟವಿಲ್ಲದ (?).
ಅಕಲಾಯವಾಗಿ = ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ: ಇದ್ದುದು ಇದ್ದಹಾಗೆ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ತಾವು ಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವಾಗ ಅಕಲಾಯವಾಗಿ ಬಂದರೆ ಏಕೆ ಬಿಡಬೇಕು (ಘಾಟೀಮು. ೨೬); ಅಕಲಾಯವಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಒಂದು ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿ ಬಂತು (ರೂಢಿ). [ಅನ್ಯ.?]

ಅಕಲಿಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತು ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಅಕಲಿಮಯ್ಯಂಗಳ್ (ಎಇ. XVI, ೭೪–೩೧; 1037). [ಅಕಲಿಮ್ಮ + ಅಯ್ಯ₁]

ಅಕಲು 'ಅಕ್ಕಲ್ಲು₂' ನೋ.

ಅಕಲುಗೇಡಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಅವಿವೇಕಿ. [ಅಕಲು (< ಅಕ್ಕಲ್ಲು₂) + ಕೇಡು + –ಇ₂]

ಅಕಲುಷ (ಗು). ದೋಷವಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ಮಲ. [ಸಂ.]

ಅಕಲುಷೆ (ನಾ). ಪರಿಶುದ್ಧಳು; ನಿರ್ಮಲೆ: ಸಕಲ ಸದ್ಗುಣಸಂಪನ್ನೆ ಅಕಲುಷೆ ಯೆಳವಂದೂರ ದೇವಮ್ಮನು ಸಕಲ ಸಂಪದದೊಡನಿಹಳು (ಹದಿಬ. ೧–೧೪). [ಸಂ. ಅಕಲುಷಾ]

ಅಕಲುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸು; ಉಪಾಯ ಮಾಡು: ಅಕಲುಹಾಕಿ ತನ್ನ ಅಕ್ಕನ ಬಿಳಿಸೀರೆಗೆ ಸಾಬೂನು ಹಚ್ಚಿ ಬೆಳ್ಳಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅದನ್ನೇ ರುಮಾಲಿನಂತೆ ಶಿಸ್ತಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದ (ಎಳೆಕ. ೧೫). [ಅಕಲು (< ಅಕ್ಕಲ್ಲು₂) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು₁)]

ಅಕಲೆಕ (ಗು). ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸಲ್ಲತಕ್ಕ (?): ತಾಯ ಮಕಳೊಳಗೆ ಆರೊಬರು ತಮುಗೆ ಅಕಲೆಕ ಪಾಲು ಉಂಟೆಂದು (ಸೌಇಇ. ೧೯೩೦, ಉಡುಪಿ. ೫೯–೫೩; 1465). [?. / ಹಿಂ. ಅಕೇಲಾ]

ಅಕಲ್ಕಾರೆ 'ಅಕ್ಕಲಕರೆ' ನೋ.

ಅಕಲ್ಪ (ಗು). ೧. ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಲ್ಲದ. 'ಅಕಲ್ಪಭಸ್ಮ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಯಾವ ಕಟ್ಟಳೆಗೂ ಒಳಪಡದವನು: ಪಾರ್ವತೀಪತಿ ಕಣ್ಣಪನ ನೊಡನೊಡನೆ ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಾಕಲ್ಪ ಕೇಳು ಚತುರ್ವಿಧದ ಪದವಿಗಳು ಮೊದಲಹ ಸರ್ವಭೋಗ ಸುಖಂಗಳಂ ಕೊಡುವೆನು (ಬಸವು. ೧೮–೧೦೦). [ಸಂ.]

ಅಕಲ್ಪಭಸ್ಮ (ನಾ). [ವೀಶೈ] "ಮಂತ್ರಹೀನರಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಭಸ್ಮವೇ ಅಕಲ್ಪಭಸ್ಮವು" (ಅಷ್ಟಾ.ವಿ. ೪). [ಅಕಲ್ಪ + ಭಸ್ಮ]

ಅಕಲ್ಪಿತ (ಗು). ೧. ಕಲ್ಪಿತವಲ್ಲದ. ೨. ನಿರೀಕ್ಷಿಸದೆ ಇದ್ದ; ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ: ಆದರೆ ಅಕಲ್ಪಿತವಾಗಿ ಈ ವಿಚಾರವೇ ಈಗ ಮತ್ತೆ ಅವರೆದುರಿಗೆ ಬಂದು ನಿಂತಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೩೭). [ಸಂ.]

ಅಕಲ್ಮಷ (ಗು). ಕಲ್ಮಷವಿಲ್ಲದ; ಶುದ್ಧ. [ಸಂ.]

ಅಕಲ್ಯಾಣ (ನಾ). ೧. ಅಶುಭ. ೨. ಕೇಡು. [ಸಂ.]

ಅಕಶೇರು (ಗು). ಕಶೇರು ಇಲ್ಲದ; ಬೆನ್ನುಮೂಳೆಯಿಲ್ಲದ (ಪ್ರಾಣಿ): ಮೂಡಿತೊಂದಕಶೇರು ಕಶ್ಮಲ ಸರೀಸೃಪಂ ಮಂಜೆ ಮೈಗೊಂಡಂತೆ ವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬೪–೩೮). [ಸಂ.]

ಅಕಸಾಲ 'ಅಕ್ಕಸಾಲೆ' ನೋ.

ಅಕಸಾಲಿಕೆ 'ಅಕ್ಕಸಾಲಿಕೆ' ನೋ.

ಅಕಸಾಲಿಗ 'ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ' ನೋ.

ಅಕಸಾಲೆ 'ಅಕ್ಕಸಾಲೆ' ನೋ.

ಅಕಸಾಲೆವಾಳು (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲೆಗೆ ವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಭೂಮಿ (?): ಬಡ್ಡಗಿವಾಳ ಬಿಣ್ಣೋಜಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮತ್ತ ೫ ಅಕಸಾಲೆವಾಳು ಬಾಳಿಗೆ ಮತ್ತ ೫ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೨೩–೨೬; 1059). [ಅಕಸಾಲೆ (< ಅಕ್ಕಸಾಲೆ) + ಬಾಳ್ವು₂ (< ಬಾೞ್ವು₂?)]

ಅಕಸ್ಮಾತ್ (ಅ). ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಹಾಗೆ; ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ; ಹಠಾತ್ತಾಗಿ: ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಅವರು ಅಲ್ಲಿಗೇ ಬಂದರು (ರೂಢಿ).
ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ = ಇದ್ದಕಿದ್ದಂತೆಯೇ: ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಸನ್ನಿಪಾತಜ್ವರ ಬಂದು ನಮ್ಮ ಜೀವನದ ಆಧಾರಸ್ತಂಭವಾಗಿದ್ದ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರು ತೀರಿಕೊಂಡರು (ಮುಂಗಾಮು. ೧೭); ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಅವನೂ ಅವಳ ಕಡೆಗೆ ಕಣ್ಣು ಹಾಯಿಸಿದನು (ರಂಗರೋ. ೨೬). [ಸಂ.]

ಅಕಸ್ಮಾತ್ತು (ಅ). = ಅಕಸ್ಮಾತ್. [ಸಂ. ಅಕಸ್ಮಾತ್]

ಅಕಳಂಕ 'ಅಕಲಂಕ' ನೋ.

ಅಕಳಂಕತನ (ನಾ). ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ರಾಜರಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕು ಮತ್ತೆ ಅವರಾಗುಚೀಗೆಯ ಹೇಳಬೇಕು. ಬೇಗೆಯ ಅಳವಿನಲಿ ಹೊಕ್ಕು ಮತ್ತೆ ಸೊಡೆಗಂಜಲೇಕೆ? ಸುಖವ ಮಚ್ಚಿ ಅಖಿಳರೊಳಗೆ ಬೆರಸದ ಮತ್ತೆ ಅಕಳಂಕತನ ಉಂಟೇ? ಇಂತೀ ಬಕಧ್ಯಾನಿಗಳ ಧ್ಯಾನ ಮಕರನ ಒಲುಮೆಯಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೦–೨೦೭). [ಅಕಳಂಕ (= ಅಕಲಂಕ) + –ತನ]

ಅಕಳಂಕನೀಱ (ನಾ). ೧. ಯಾವ ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲದ ಸೌಂದರ್ಯ

ಉಳ್ಳವನು. ೨. ಒಂದು ಬಿರುದು: ಮಾಟೂರ ವಂಶೋದ್ಭವನಕಳಂಕ ನೀಜಂ . . . ಶ್ರೀಮದ್ಮಾಚಿಯರಸಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೭೦–೫ ; 938). [ಅಕಳಂಕ (= ಅಕಲಂಕ) + ನೀಜ]

ಅಕೆಳಚಕೆಳ, ಅಕಳಸಕಳ$_1$ (ನಾ). ಚಕ್ಕಲಗುಳಿ (?). **ಅಕೆಳಸಕೆಳ$_1$** (?). [**ಅನ್ಯ.** ?]

ಅಕೆಳಸಕೆಳ$_1$ 'ಅಕಳಚಕಳ' ನೋ.

ಅಕೆಳಸಕೆಳ$_2$, ಅಕಳಾಸಕಳಾ (ಅ). (ಉಕ) ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ; ಯದ್ವಾತದ್ವಾ (?): ಕಕ್ಕಾ ಕ್ಷಮಿಸಿರಿ, ಅಪ್ಪ ಸಿಟ್ಟಿನ ಭರದಲ್ಲಿ ಏನಃ ಅಕಳಸಕಳ ಅಂದರೂ (ಬಾಂಡಾಯ. ೮). **ಅಕೆಳಾಸಕಳಾ** : ಅವ ನಾರೋ ಕನ್ನಡ ಶಾಲಾಮಾಸ್ತರನಂತೆ– ನನ್ನನ್ನು ಅಕಳಾಸಕಳಾ ಬೈದು ಬಿಟ್ಟ (ಹಸ್ಮೊಂದ. ೧೩೫). [**ಅನ್ಯ.**?]

ಅಕೆಳಾಸಕೆಳಾ 'ಅಕಳಸಕಳ$_2$' ನೋ.

ಅಕೆಳಿತಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹೆಸರು : ಕೆಱೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದೋರ್ ಅಕ ಳಿತಿಗಳ್ ಅವರ ಮಕ್ಕಳ್ ಅಲ್ಲಗನು ದಾಟಿಗನು ಸಪುತ್ರರ್ಕಳ್ (ಎಕ. XVI, ಪಾವುಗ. ೧೨–೬ ; 754). [?]

ಅಕಾಂಡ (ಗು). ೧. ತಾಳು ಇಲ್ಲದ (ಮರ ಇತ್ಯಾದಿ). ೨. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ; ಆಕಸ್ಮಿಕ. [**ಸಂ.**]

ಅಕಾಂಡಜಳದ (ನಾ). ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ಮೋಡ : ಕೆಲದ ಪುಂಡರೀಕ ದೊಳ್ ಮಂಡಳಿಸಿದ ಮರಾಳಮಂಡಳಿಗಕಾಂಡಜಳದ ಮಂಡಳಶಂಕೆಯಂ ಭೋಂಕನಾಗಿಸಿ ಮೇಗಣ್ಗೆ ಪಾಱಿಸಿ ಪರಕಲಿಸಿ ಪಾಡುವ ಪಱಮೆವಱಿಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೨–೭೬ ವ). [ಅಕಾಂಡ + ಜಳದ (= ಜಲದ)]

ಅಕಾಂಡತಾಂಡವ (ನಾ). ೧. (ಪಾಂಡಿತ್ಯ, ಅಗ್ರಹ ಮೊದಲಾದವು ಗಳ) ಅಪ್ರಕೃತವೂ ಅಸಂಬದ್ಧವೂ ಆದ ಪ್ರದರ್ಶನ: ಅಕಾಂಡ ತಾಂಡವಾರಂಭ ಶೌಂಡ ಶಿಖಂಡಿ ಮಂಡಳಮುಮಂ (ಆದಿಪು. ೪–೫೪ ವ). ೨. ಹುಚ್ಚು ಕುಣಿತ. ೩. ರೇಗಾಟ (ಉಕ) : ಮೊದಲೇ ಸತ್ಯಸಂಗತಿ ಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಅಕಾಂಡತಾಂಡವವಿರಲಿಲ್ಲ (ಜಯಂತ. ೪೩). [ಅಕಾಂಡ + ತಾಂಡವ]

ಅಕಾಮನಿರ್ಜರೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲದೆ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಆಗುವ ನಿರ್ಜರೆ : ಚಾರನಿರೋಧ . . . ಮಲ ಧಾರಣ ಪರಿತಾಪಾದಿ ಪರೀಷಹಂಗಳ್ ಸ್ವೇಚ್ಛಾರಹಿತ ನಿರ್ಜರಣಕಾರಣ ಮಪ್ಪುದಱಿಂ ಅಕಾಮನಿರ್ಜರೆ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೩). [**ಸಂ.** ಅಕಾಮನಿರ್ಜರಾ (ಅಕಾಮ + ನಿರ್ಜರಾ)]

ಅಕಾಮಿಕೆ (ನಾ). ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಸಕಳಪರಿಗ್ರಹಮಂ ಬಿಟ್ಟಕಾ ಮಿಕಂ ಯೋಗಯುಕ್ತನೆನಿಪಂ (ಸಮಪು. ೮–೧೭೬). [**ಸಂ.**]

ಅಕಾಯ (ಗು). ೧. ಶರೀರವಿಲ್ಲದ. ೨. ಶರೀರಾಭಿಮಾನವಿಲ್ಲದ : ಶಿವತತ್ತ್ವವೊಂದರಲ್ಲಿ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳದಾಗಿ ಮಿಗೆ ದೃಢವಾದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಹೋದಂಥಾ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯ ಮೊದಲಾದವಱೊಡತಣ ಸಂಗವುಳ್ಳಾತನು ಅಕಾಯನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಿಹನು (ಕೈವಟೀ. ೪೧). 'ಅಕಾಯಚರಿತ' ಪರಾ. (ನಾ). ೩. ಶರೀರಾಭಿಮಾನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಕಾಯದೊಳಗೆ ಅಕಾಯವಾಯಿತ್ತು (ಮಹಾಸಾ. ೨೨೬). [**ಸಂ.**]

ಅಕಾಯಚರಿತ (ಗು). ಶರೀರದ ಮೇಲೆ ಅಭಿಮಾನವಿಲ್ಲದೆ ವರ್ತಿ ಸುವ : ಆವ ಮದವೆಂಬುದಿಲ್ಲ ನೀನವಗ್ರಹಿಸಿದ ಕಾರಣ ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾ ರ್ಜುನಯ್ಯಾ, ನಿಮ್ಮ ಶರಣನು ಅಕಾಯಚರಿತನಾಗಿ (ಮಹಾಸಾ. ೧೧೯). [ಅಕಾಯ + ಚರಿತ]

ಅಕಾಯಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಶರೀರದ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ಯನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಸ್ಥಲ: ಮಾಹೇಶ್ವ ರಂಗೆ ಲಿಂಗಕಾಯಮಥನದಿಂದ ದೇಹಕ್ಕೆ ನಿರ್ದೇಹಭಾವವು ಹೇಗೆ ಹಿಂಗೆಂಬ ಆಕಾಂಕ್ಷಾವುಂಟಾಗುತ್ತಿರಲಾಗಿ ಮುಂದೆ ಅಕಾಯಸ್ಥಲವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಿತ್ತು (ಕೈವಟೀ. ೪೦). [ಅಕಾಯ + ಸ್ಥಲ]

ಅಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಅ$_1$. [**ಸಂ.**]

ಅಕಾರಣ (ಗು). ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ ; ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲದ. [**ಸಂ.**]

ಅಕಾರಣಂ (ಅ). ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ; ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ : ನಿಮಗಿಂತು ಸಾವುಮೇತಱದಿನಕಾರಣಂ ನೆಱೆಯೆ ಸಂಭವಿಸಿರ್ದುದೊ ಕುಂಭಸಂಭವಾ (ಗದಾಯು. ೪–೪೯). [**ಸಂ.**]

ಅಕಾರಪ್ರಣಮ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಪ್ರಣವದಲ್ಲಿಯ ಅಕಾರ; ಓಂಕಾ ರದ ಮೊದಲ ಅಂಶವಾದ ಅಕಾರ : ಓಂಕಾರ ಪ್ರಣಮದ ತಾರಕಾ ಕೃತಿ ಮತ್ತು ದಂಡಕಾಕೃತಿಗಳು ಅಕಾರಪ್ರಣಮದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಪಡುತ್ತವೆ (ಶಿವಾಕೋ. ೧೯೧). [**ಸಂ.** ಅಕಾರಪ್ರಣವ (ಅಕಾರ + ಪ್ರಣವ)]

ಅಕಾರಾಂತ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] 'ಅ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆ ಗೊಳ್ಳುವ (ಶಬ್ದ) : ಉದಾ— ಮನುಷ್ಯ, ನೆಲ ಇತ್ಯಾದಿ. [ಅಕಾರ + ಅಂತ$_2$]

ಅಕಾರಾಂತತೆ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಅ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆ ಗೊಳ್ಳುವಿಕೆ. [**ಸಂ.** ಅಕಾರಾಂತತಾ]

ಅಕಾರಾಂತತ್ವ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಅಕಾರಾಂತತೆ. [**ಸಂ.**]

ಅಕಾರ್ಯ$_1$ (ನಾ). ಮಾಡಬಾರದ ಕೆಲಸ; ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ. [**ಸಂ.**]

ಅಕಾರ್ಯ$_2$ (ನಾ). ವಿಷ್ಣುವಿನ ಕೆಲಸ. 'ಅಕಾರ್ಯಪ್ರಯುಕ್ತ' ಪರಾ. [ಅ$_8$ + ಕಾರ್ಯ]

ಅಕಾರ್ಯಪ್ರಯುಕ್ತ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವನು. ೨. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವನು. ೧,೨ : ಬಹುವಕ್ತ್ರಂ ಪದ್ಮ ಗರ್ಭ್ಭಂ ದನುಜಗುರು ಗುರುದ್ವೇಷಿ ಜೀವಂ ಸುರಾಧೀಶಹಿತಾತ್ಮಂ ಸುಪ್ರ ವೃದ್ಧೋದ್ಭವನೆನಿಪವನುಂ ತಾನಕಾರ್ಯಪ್ರಯುಕ್ತಂ ಮಹಿಯೊಳು ಪೋಲ್ವನ್ನನಾವಂ ತನಗೆನೆ ನೆಗಳ್ದಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦–೫೬ ; 1198). [ಅಕಾರ್ಯ$_{1,2}$ + ಪ್ರಯುಕ್ತ]

ಅಕಾಲ (ನಾ). ಕಾಲವಲ್ಲದ ಕಾಲ ; ಸರಿಯಲ್ಲದ ಕಾಲ. [**ಸಂ.**]

ಅಕಾಲಫಲ (ನಾ). ಕಾಲವಲ್ಲದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟ ಹಣ್ಣು. [ಅಕಾಲ + ಫಲ]

ಅಕಾಲಮರಣ (ನಾ). ಸರಿಯಾದ ಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ, ಅಲ್ಪಾ ಯುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ಉಂಟಾಗುವ ಸಾವು. [ಅಕಾಲ + ಮರಣ]

ಅಕಾಲವರಿಷ (ನಾ). = ಅಕಾಲವರ್ಷ ೨ : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅಕಾಲವರಿಷ ಭಟಾರರಾ ಪ್ರಿಥುವಿ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ (ಎಇ. VI, ೧೯೦–೧ ; 765). [**ಸಂ.** ಅಕಾಲವರ್ಷ (ಅಕಾಲ + ವರ್ಷ)]

ಅಕಾಲವರ್ಷ (ನಾ). ೧. ಕಾಲವಲ್ಲದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಳೆ. ೨. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ರಾಜರ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಬಿರುದುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಅಕಾಲ + ವರ್ಷ]

ಅಕಾಲವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). = ಅಕಾಲವರ್ಷ ೧. [ಅಕಾಲ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಅಕಾಲಿಕ (ಗು). ಯುಕ್ತವಲ್ಲದ ಕಾಲದ : ನೀವು ಈಗ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಬಿಡುವುದು ಅಕಾಲಿಕವಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [**ಸಂ.**]

ಅಕಾಲೀನ (ಗು). ಯುಕ್ತವಲ್ಲದ ಕಾಲದ ; ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಡದ: ಆ ಕಾಲಕ್ಕುಕ್ತವಾದ ವೃತ್ತಿಗಳೇ ಈ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ವೃತ್ತಿ ತತ್ತ್ವವೇನೂ ಅಕಾಲೀನವಲ್ಲ (ಆರ್ಯಧ. ೮೪). [**ಸಂ.**]

ಅಕಾಳಿ 'ಅಕ್ಕಾಳಿ' ನೋ.

ಅಕಿಂಚನ (ಗು). ೧. ಏನೊಂದೂ ತನ್ನ ಬಳಿ ಇಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ತೀರ ಬಡವ. [ಸಂ.]

ಅಕಿಂಚನಜೀವನ (ನಾ). ತೀರ ಬಡತನದ ಜೀವನ; ದರಿದ್ರ ಜೀವನ: ರಾಜ್ಯವನಾಳಬಲ್ಲವನು ಈ ಅಕಿಂಚನಜೀವನವನು ಬಯಸುವನಲ್ಲ (ನವರಾ. V, ೧೯). [ಅಕಿಂಚನ + ಜೀವನ]

ಅಕಿಂಚನತೆ (ನಾ). = ಅಕಿಂಚನತ್ವ. [ಸಂ. ಅಕಿಂಚನತಾ]

ಅಕಿಂಚನತ್ವ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕವಾದ ಬಡತನ. ೨. [ಜೈನ] ಜೈನ ಯತಿಗಳ ಒಂದು ವ್ರತ. [ಸಂ.]

ಅಕಿಂಚಿತ್ಕರ (ಗು). ೧. ಏನನ್ನೂ ಮಾಡದ: ಅಲ್ಲಿರ್ಪ ಮಹಾನಾಗಂ ಅತನ ಪುಣ್ಯಪ್ರಭಾವದಿಂ ಅಕಿಂಚಿತ್ಕರನಾಗೆ ನಾಗಶಯನದೊಳ್ ಪಟ್ಟಿರ್ದು (ಚಾವುಂಪು. ೬೮-೨೦). ೨. ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಒದಗದ; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಕೀಕ (ನಾ). ಗೋಮೇಧಿಕ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ರತ್ನಶಿಲೆ: ಅಕೀಕವು ಗೋಮೇದದ ಅವಾಂತರ ಜಾತಿಯುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೪೬).
[← **ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ.** ಅಕೀಕ್. / **ತಮಿ.** ಅಕ್ಕಿಕ್ಕಲ್; **ತುಳು.** ಅಕ್ಕೀಕ]

ಅಕುಟಿಲ (ಗು). ೧. ಡೊಂಕಲ್ಲದ; ವಕ್ರವಲ್ಲದ. ೨. ನೇರವಾದ; ಮೋಸವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಕುಟಿಲಾಂತಃಕರಣ (ನಾ). ೧. ನಿಷ್ಕಪಟವಾದ ಮನಸ್ಸು. ೨. ನಿಷ್ಕಪಟವಾದ ಮನಸ್ಸು ಉಳ್ಳವನು. 'ಅಕುಟಿಲಾಂತಃಕರಣತನ' ಪರಾ. [ಅಕುಟಿಲ + ಅಂತಃಕರಣ]

ಅಕುಟಿಲಾಂತಃಕರಣತನ (ನಾ). ನಿಷ್ಕಪಟವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ಸ್ಥಿತಿ: ಅಕುಟಿಲಾಂತಃಕರಣತನ ಬಾಧಕವಲೇ ಗರುವರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೯-೪೪).
[ಅಕುಟಿಲಾಂತಃಕರಣ + -ತನ]

ಅಕುತೋಭಯ (ಗು). ೧. ಎತ್ತಣ ಭಯವೂ ಇಲ್ಲದ (ಸ್ಥಿತಿ, ವ್ಯಕ್ತಿ ಇತ್ಯಾದಿ). (ನಾ). ೨. ಮೋಕ್ಷ: ನಿಜದಕುತೋಭಯದ ಗತಿಯ ಒಲುವ ಯೋಗಿಗಳಿಂಗೆ ನೃಪ ನಿರ್ಮಲ ಸುನಿಶ್ಚಿತಯೋಗವಿದೆಲಾ ಜಲಜನಾಭನ ನಾಮಕೀರ್ತನವೆಂದನಾ ಮುನಿಪ (ನಿಭಾಗ. ೨-೧-೧೬).
[ಸಂ. (ಅ- + ಕುತಃ + ಭಯ)]

ಅಕುತೋಭಯನಿವಾಸ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಸ್ಥಾನ: ಖಟ್ವಾಂಗಾಖ್ಯವರ ರಾಜರುಷಿ . . . ಅಕುತೋಭಯನಿವಾಸವ ಬೆರಸಿ ನಿಜಸುಖಪೂರ್ಣನಾದನು (ನಿಭಾಗ. ೨-೧-೧೯). [ಅಕುತೋಭಯ + ನಿವಾಸ]

ಅಕುಪಿತ (ಗು). ಕೋಪಿಸಿಕೊಂಡಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಕುಪ್ಯ (ನಾ). ಹೀನವಲ್ಲದ ಲೋಹ; ಚಿನ್ನ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿ. [ಸಂ.]

ಅಕುಲ (ಗು). ಕುಲವಿಲ್ಲದ; ಹೀನಕುಲದ. [ಸಂ.]

ಅಕುಲಜ (ನಾ). ಸತ್ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದವನು; ಹೀನಕುಲದವನು: ಕುಲಜನಾಗಲಕುಲಜನಾಗಲಿ ಜಲರುಹಾಕ್ಷನ ನಾಮಕೀರ್ತನದೊಳಗೆ ಬದುಕುವನಾವನಾತನೆ ಸುಕೃತಿಯೆಂಬವನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೧೨೩). [ಸಂ.]

ಅಕುಲೀನೆ (ನಾ). ೧. ಸತ್ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದವಳು; ಹೀನಕುಲದವಳು. ೨. ಭೂಮಿಯ ಸ್ಪರ್ಶವಿಲ್ಲದವಳು. ೧,೨: ಮಲಯಮೇಖಲೆಯಂತೆ ಚಂದನಪಲ್ಲವಾವತಂಸೆಯುಂ . . . ದಿವ್ಯಕಾಂತೆಯಂತಕುಲೀನೆಯುಂ . . . ಯಕ್ಷಾಧಿಪಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತಳಕೋದ್ಭಾಸಿಯೆನಿಸಿ ದೇಜುಂಜವ್ವನೆಯ ರೂಪಾತಿಶಯಮನೆಮೆಯಿಕ್ಕದೆ ಶೂದ್ರಕಂ ನೋಡುತ್ತ ಮತಿವಿಸ್ಮಿತಚಿತ್ತನಾಗಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೯).
[ಸಂ. ಅಕುಲೀನಾ (ಅ- + ಕುಲೀನಾ; ಅ- + ಕು + ಲೀನಾ)]

ಅಕುಶಲ (ಗು). ೧. ಕೌಶಲವಿಲ್ಲದ. ೨. ಅಮಂಗಳವಾದ [ಸಂ.]

ಅಕೂಪಾರ (ನಾ). ೧. ಸಮುದ್ರ. ೨. ದೊಡ್ಡ ಆಮೆ. ೩. ಆದಿಕೂರ್ಮ. ೪. ಸೂರ್ಯ. ೫. ಕಲ್ಲಿನ ಮೊರಡಿ; ಬಂಡೆ. [ಸಂ.]

ಅಕೂಬಾರ (ನಾ). = ಅಕೂಪಾರ ೧: ಈ ಬಹಳ ರತ್ನರಾಜದಕೂಬಾರಾವೃತಧರಿತ್ರಿಯಿಾ ಕೃತಿರತ್ನಕ್ಕೇಬೆಲೆಯೆನಿಸಿದುದೆನೆ (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೧೪೫).
[ಸಂ. ಅಕೂಪಾರ]

ಅಕೃತ (ಗು). ೧. ಮಾಡಲ್ಪಡದ; ಮಾಡಿಲ್ಲದ. ೨. ಕೃತಕವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲದ ಅಡಿಗೆ. ೪. ಲೋಹದ ಅದಿರು ಮುಂತಾದವು. [ಸಂ.]

ಅಕೃತಕ (ಗು). ಕೃತಕವಲ್ಲದ; ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಕೃತ್ಯ (ಗು). ೧. ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ. [ಸಂ.]

ಅಕೃತ್ರಿಮ (ಗು). ೧. ಮಾಡಿದ್ದಲ್ಲದ; ಕೃತಕವಲ್ಲದ; ಸಹಜ. ೨. ಮೋಸವಿಲ್ಲದ; ನಿಷ್ಕಪಟವಾದ; ನಿರ್ವಂಚನೆಯಾದ. [ಸಂ.]

ಅಕೃಷ್ಟ (ಗು). ಉಳದ; ಬೇಸಾಯ ಮಾಡದ. 'ಅಕೃಷ್ಟಪಚ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಕೃಷ್ಟಪಚ್ಯ (ಗು). ಉತ್ತು ಬೇಸಾಯ ಮಾಡದೆ ಬೆಳೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ (ಭೂಮಿ): ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಪರಿಕ್ಷಯದೊಳ್ ಪ್ರಜಾಜೀವನೋಪಾಯಹೇತುಗಳಕೃಷ್ಟಪಚ್ಯಂಗಳಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೯-೭೨ ವ); ಮದನಕ್ಷೇತ್ರಮುಕೃಷ್ಟಪಚ್ಯಮಿದು ಕಣ್ಬೇಟಕ್ಕನಾಯಾಸಲಬ್ಧ . . . ಎನೆ ಚೆಲ್ವಾದತ್ತು ಚಂದ್ರಾತಪಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೭-೮೫).
[ಸಂ. ಅಕೃಷ್ಟಪಚ್ಯಾ (ಅಕೃಷ್ಟ + ಪಚ್ಯಾ)]

ಅಕೃಷ್ಣಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದ ಕೆಲಸ; ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸ. ೨. ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡದವನು; ಪಾಪ ಮಾಡದವನು:
[ಸಂ. ಅಕೃಷ್ಣಕರ್ಮನ್ (ಅಕೃಷ್ಣ + ಕರ್ಮನ್)]

ಅಕೆೊ 'ಅದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಅಕ್ಕ₁, **ಅಕ₁**, **ಅಕ್ಕಳ್** (ನಾ). ೧. ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರಿ: ತಮ್ಮಕ್ಕನಂ ಕಾಣಲ್ ಪೋದಾತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೮ ವ); ತಮ್ಮಕ್ಕನತ್ತಿಮಬ್ಬೆಯಲ್ಲಿಗೆ ಗುಂಡಮಬ್ಬೆ ಬಂದು (ಅಜಿಪು. ೧-೪೬ ವ); ಅತನ ಅಕ್ಕ ಸಿರಿಯಬ್ಬೆ ಪರಲೋಕವಿನೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೬-೬; 1008); ಹಿಂಗದೆಯಕ್ಕತಂಗಿಯರ ಮೇಳದಲಿ ಪುರಾಂಗನಾಜನವೈದಿದುದು (ಕಂಸವಿ. ೨೧-೨೨); ಅಕ್ಕನ ಹಗೆ ಭಾವನ ನಂಟು (ಗಾದೆ); ಅಕ್ಕನ ಬಂಗಾರವಾದರೂ ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಬಿಡ (ಗಾದೆ). ೨. (ಗೌರವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ) ಹೆಂಗಸು: ಗಾಂಧಾರಿವೆಸರಿನಕ್ಕಂಗಳು ತಾಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨-೪೬); ಮನೆಯೊಳಗಕ್ಕಂದಿರನುವೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೨೦). ೩. ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು (ಅವ್ವ, ಅಮ್ಮ ಎಂಬಂತೆ): ಅಕ್ಕ ಪೇೞಾರೊಳಿಂ ನುಡಿವೋಬೇಸಱಂ (ಆದಿಪು. ೩-೩೧); ಲತಾಂಗಿ ನೊಂದಿನಿಸುಮಲ್ಲಿರದಕ್ಕನ ಬರ್ಪಬಟ್ಟೆಯಂ ನೋಡುವಮೇೞುಮೆಂದು (ಕಾದಂಉ. ೯೫); ಅಕ್ಕ ನಿನ್ನಂ ತಾರೀ ಜಗದೊಳಡಬಲ್ಲರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೯೮); ಬನ್ನಿರೆ ಅಕ್ಕಗಳು, ಹೋಗಿರೆ ಅಲದ ಮರಕ್ಕೆ! (ಬಸವ. ೫೬೨); ಅಕ್ಕ ಕೇಳವ್ವ ಅಕ್ಕಯ್ಯ ನಾನೊಂದ ಕನಸ ಕಂಡೆ (ಮಹದೇ. ೧೫-೨); ತರಳೆ ನಿನ್ನಂ ನಂಬಿ ಹೋದಪೆವಕ್ಕ ಚೆನ್ನಕ್ಕ (ಬಸವು. ೧೪-೩); ಅಕ್ಕ ಬಪ್ಪೆನು ಬಿಡು ಸೆಜಗ (ಭರಚ. ೩೬-೩೫). ೪. ಹೆಂಗಸಿನ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಅವ್ವ, ಅಮ್ಮ ಎಂಬಂತೆ) ಸೇರುವ ಮಾತು: ಉದಾ—ನಂಬಿಯಕ್ಕ, ಮಹದೇವಿಯಕ್ಕ, ರಾಮಕ್ಕ. ೫. ಅಪೂರ್ವವಾಗಿ ಗಂಡಸರ

ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಮಾತು : ಮಾರಕ್ಕ ಅರಸರ್ ಬನವಾ(ವಾ)ಸಿ ಪನ್ನಿಚ್ಛಾಸಿರಮನಾಳೆ (ಎಇ. VI, ೧೬೩–೧ ; 780). **ಅಕ್ಕೆ$_1$** : ೧. ಬೆರಲ್ಗಳೊಪ್ಪಿರ್ದುವಾಯಕನಂಘ್ರಿಯುಗಳ ಪಲ್ಲವದಿ (ಮೋಹತ. ೨೩–೧೪). (ಮೋಹತ. ೧೩–೩೬, ೨೪–೧೯, ೨೫–೫, ೩೧–೨೧, ೩೩–೫೨, ೩೩–೬೩, ೪೦–೨೬ ನೋ) [ಆ + ಅಕ = ಆಯಕ] ; ನಿರುತದಿಂದ ವರು ಶುಚಿಯಾಗಿ ಹಾಸುತಲಾಯಕನ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಬಳಿಕ್ಕಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೮–೬೬) ; ಮುಪ್ಪೊಳಲ ಜೈಸಿದ ಸದಾಶಿವನ ಪತ್ನಿಗಂತಃಕರಣದನ್ನೆಯಿಾಯಕನೆನಿಪ್ಪುದನುದಾಹರಿಸುವಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೩–೪೦) [ಈ + ಅಕ = ಈಯಕ]. **ಅಕ್ಕಳ್** : ೧. 'ಅಕ್ಕಳ್ಗಗ' ಪರಾ. ೨. : ಸೂಳೆಯರ ನೆಗಟ್ಟಿ ನಾಡೆ ತನಗಟ್ಟಿ ದಲಕ್ಕಳೆ ಸೂಳೆಯಾಗಳೇ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೪) ; ಕೊಂತಿಮಾದೇವಿಗಮೊಂದುತ್ತರಮಾದಳ್ ಕರ್ಣಂಬೆತ್ತಕ್ಕಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕನೆ, ಕರ್ಳೆ] (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೨೫). ☞ ಬಹುವ. ಅಕ್ಕಂಗಳ್, ಅಕ್ಕಗಳು, ಅಕ್ಕಂದಿರ್, ಅಕ್ಕದಿರು, ಅಕ್ಕನವರು ಇತ್ಯಾದಿ. ☞ ಗೌರವವನ್ನು ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವಾಗ ಅಕ್ಕಚ್ಚಿ, ಅಕ್ಕಣ್ಣಿ, ಅಕ್ಕಮ್ಮ, ಅಕ್ಕಯ್ಯ, ಅಕ್ಕವ್ವ ಮುಂತಾದ ಸಮಾಸ ರೂಪಗಳೂ ಉಂಟು.

ಅಕ್ಕ ತಂಗಿಯ ಕಲ್ಲು = ಜೊತೆಜೊತೆಯಾಗಿರುವ ಎರಡು ಕಲ್ಲುಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡದು, ಒಂದು ಚಿಕ್ಕದು. **ಅಕ್ಕ ತಂಗೆಯ ಕಟ್ಟೆ** = ಜೋಡಿಜೋಡಿಯಾಗಿರುವ ಕಟ್ಟೆಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡದು, ಒಂದು ಚಿಕ್ಕದು : ಈಶಾನ್ಯದಲು ಅಕ್ಕ ತಂಗೆಯ ಕಟ್ಟೆಯ ಒಳಗೆರೆಯೊಳಗಣ ಗುಡ್ಡದ ಪಡುವಣ ಕೋಡುಗಲ್ಲೇ ಗಡಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೧–೩೭ ; 1431).

[**ದೇ.** ॥ **ತಮಿ.** ಅಕ್ಕಾ, ಅಕ್ಕೈ, ಅಕ್ಕನ್, ಅಕ್ಕಾಳ್ ; **ಮಲ.** ಅಕ್ಕ ; **ತುಳು.** ಅಕ್ಕ, ಅಕ್ಕೆ ; **ಕೊಡ.** ಅಕ್ಕೆ ; **ತೆಲು.** ಅಕ್ಕ ; **ಕೋಲಾ.** ಅಕ್ಕಾ ಬಾಯೀ ; **ಗೊಂಡಿ.** ಅಕ್ಕಾ, ತಕ್ಕಾ. / **ಸಂ.** ಅಕ್ಕಾ = ತಾಯಿ, ಅರ್ಕಾ= ಜ್ಯೇಷ್ಠಭಗಿನಿ ; **ಪ್ರಾ.** ಅಕ್ಕಾ = ಸಹೋದರಿ]

ಅಕ್ಕ$_2$ (ನಾ). ಐನಶಿ ಎಂಬ ಮರ : ಅಕ್ಕ (ಐನಶಿ) – ಮಧ್ಯಮ ಆಕಾರದ್ದು ; ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮಿಂಚುಳ್ಳ ಹಳದಿ; ಅದರಿಂದ ಹರಿವಾಣಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರು (ಕಭಾಗಿ. ೩೫). [?]

ಅಕ್ಕಕ್ಕ (ಅ). ದುಃಖವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ 'ಅಯ್ಯಯ್ಯೋ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಶಬ್ದ : ಚಿಕ್ಕವಂ ಕಂಬನಿಗಳುಗುತಿರೆ ಬಿಕ್ಕಿಬಿಕ್ಕಿಯಳುತ್ತ ಹೋ ಅಕ್ಕಕ್ಕಯೆನುತಂ ಬಟ್ಟಲಂ ಕೈಯಿಂದೆ ಮುಚ್ಚುತ (ಬಸವು. ೫೦–೭).
[ಅಕ್ಕ$_1$ + ಅಕ್ಕ$_1$]

ಅಕ್ಕಕ್ಕನೆ (ಅ). ನೆಟ್ಟನೆ; ಹಿಂದು ಮುಂದೆ ನೋಡದೆ (ಉಕ): ಸುಖದುಃಖಮಿಶ್ರಿತ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಅಕ್ಕಕ್ಕನೆ ಹೋಗಲಾರದೆ ಅವಳು ನಿಂತಿದ್ದಳು (ಮುಳ್ಳುಬೇ. ೪). [?]

ಅಕ್ಕಚ್ಚಲು (ನಾ). = ಅಕ್ಕಿಗಂಜಿ ೧. 'ಅಕ್ಕಿಗರ್ಚು$_2$' ಪರಾ.
[< ಅಕ್ಕಿಗರ್ಚು$_1$ + –ಅಲು (< –ಅಲ್)]

ಅಕ್ಕಚ್ಚಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅಥವಾ ಗೌರವದಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಮಾತು. [ಅಕ್ಕ$_1$ + ಅಚ್ಚಿ$_4$. ॥ **ತಮಿ.** ಅಕ್ಕೈಚ್ಚಿ]

ಅಕ್ಕಚ್ಚು 'ಅಕ್ಕಿಗರ್ಚು$_2$' ನೋ.

ಅಕ್ಕಚ್ಚುನೀರು (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ತೊಳೆದ ನೀರು : ಅವಳಿದ್ದರೆ ಅಕ್ಕಚ್ಚುನೀರನ್ನಾದರೂ ಅಮೃತವೆಂದೆಣಿಸಿ ಕುಡಿಯಬಲ್ಲೆನೆಂದೆ (ಸೀತಾರ. ೯). [ಅಕ್ಕಚ್ಚು (< ಅಕ್ಕಿಗರ್ಚು$_2$) + ನೀರು (< ನೀರ್)]

ಅಕ್ಕಜ$_1$ 'ಅಚ್ಚಿಜ$_1$' ನೋ.

ಅಕ್ಕಜ$_2$ (ನಾ). ೧. ಭಯಮಿಶ್ರಿತವಾದ ಆಶ್ಚರ್ಯ; ಬೆರಗು ; ಆಶ್ಚರ್ಯ; ಸೋಜಿಗ : "ಅಕ್ಕಜಮೆಂದು ಸೋಜಿಗದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೯೦); ಮಕ್ಕಳು ಪುಟ್ಟಿದ ಪದದೊಳು ಬೆಕ್ಕಸವಟ್ಟಿರ್ದ ಮರ್ತ್ಯರಂ ಕಂಡಾಗಳ್ ಚಿಕ್ಕನೆಯವರ ಹೃದಯದೊಳಿರ್ದಕ್ಕಜಮಂ ಕಳೆದು ಕೀರ್ತಿಯಂ ಪ್ರಕಟಿಸಿದಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೦–೧೦) ; ಬಿಲುಜೇವೊಡೆಯ ರವದಕ್ಕಜದ ಕಾಲಾಳೊದಗಿತು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨–೪) ; ತನು ರೋಮದಿಕ್ಕೆಯೊಳನಂತಶತ ಕೋಟಿಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಂಗಳಕ್ಕಜಮೆನಲ್ ತಾಳ್ದರುಂಟಿ (ನಂದೀಮಾ.೧೦–೫೦). ೨. ಆಧಿಕ್ಯ ; ಅತಿಶಯ : ಅಕ್ಕಜದ ಶೋಕಾಗ್ನಿಯಿಂ ಮೊಗಂ ಬಾಡುತಿರೆ (ಮನುಚೋ. ೨೧೯–೨೧) ; ಶಕ್ರ ಮಾಡಿದ ಕೃತ್ಯವನು ಮುನಿಶಕ್ರವಂದಿತನಜಿದು ವಿಸ್ಮಯದಕ್ಕಜವು ತಾನಿಲ್ಲದೇ ತನ್ನೊಳಗೆ ನಸುನಗುತ (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೮–೧೫). ೩. ಪ್ರೀತಿ : ದ್ವಿಜನಿಕರಂ ಧೌತವನಕ್ಕಜದಿಂ ಮೋಲ್ಪಿಡಿದು ಪೋಪ ತೆಜದಿಂದಾಗಳ್ ದ್ವಿಜನಿಕರಂ ಧೌತವನಕ್ಕಜದಿಂ ಮೋಲ್ಪಿಡಿದು ಪೋದುದೀಕ್ಷಿಸೆ ಭೂಪಂ (ನಳಚಂ. ೫೨೯) ; ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲ ತ್ರಿವರ್ಗಸಾಧನದಕ್ಕಜದ ಭಾಮಿನಿಯುಮಿಲ್ಲ (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೧೩–೬೪) ; ಅಕ್ಕಜವ ಮಾಡದಿರಿವಂ ನಿನ್ನ ಮೈವಳಿಗೆ ತಕ್ಕನಲ್ಲಂ . . . ಎಂದು . . . ಅವಳ ದೂತಿಕೆ ನುಡಿದಳವನಂ ಜಱಿದು ಪೊಗಳ್ವೊಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೩೫).

[?. / **ತೆಲು.** ಅಕ್ಕಜಮು = ಆಶ್ಚರ್ಯ; **ಕುಇ.** ಅಕಜಕ ಆವ = ಭಯಾಶ್ಚರ್ಯಗಳಿಂದ ಮೂಕನಾಗು]

ಅಕ್ಕಜಂಗೊಳ್, ಅಕ್ಕಜಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯಹೊಂದು ; ವಿಸ್ಮಯಪಡು : ಎಕ್ಕಟಿಗನಿರವಿಂಗೆ ಮೂಜಗವಕ್ಕಜಂಗೊಳಲೆಸೆದನನು ಪಮಯೋಗನಿಷ್ಠೆಯಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೫–೬–೧೪) ; ಅಕೂಪಾರದ ಬೆಡಗ ನೀಕ್ಷಿಸಿ . . . ಸೀತಾರಾಮನಕ್ಕಜಂಗೊಂಡೊರೆದನ್ (ಶ್ರೀರಾಮು. ೩–೩೦). **ಅಕ್ಕಜಗೊಳ್** : ರೂಢಿಗಚ್ಚರಿಯಾದ ಬಾಲಕ್ರೀಡೆಗಕ್ಕಜಗೊಂಡು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬–೩೪) ; ಠಕ್ಕು ಮಾಯಾತನಕಕ್ಕಜಗೊಂಬೆನೊ . . . ಸಿರಿ ವಿಜಯವಿಠಲ (ವಿದಾಕೃ. ೧೫೫–೩). [ಅಕ್ಕಜ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಕ್ಕಜಂಬಡು (ಕ್ರಿ). = ಅಕ್ಕಜಂಗೊಳ್ : ವರಮುನಿಪ ನೋಡಿದಾ ಸ್ಫಟಿಕಮಯಭಿತ್ತಿಯೊಳು ಸ್ಫುರಿಸುತೊಪ್ಪಿರ್ಪ ಬೆಳ್ಳುಪ್ಪರಿಗೆಗಳನೆಂದು ಕರಮಕ್ಕಜಂಬಟ್ಟಿದಾವ ವಾರಾಂಗನೆಯ ಮನೆಯೋಯೆನುತ್ತುಸುರ್ದನು (ರಾಘಚ. ೭–೭೯). [ಅಕ್ಕಜ$_2$ + ಪಡು$_1$]

ಅಕ್ಕಜಂಬೊರೆ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರು (?) : ಮುಂಬರಿದು ಮೊಟ್ಟಿ ತದಂಘ್ರಿಯ ರೇಣುವಕ್ಕಜಂಬೊರೆಯದ ರಕ್ಕೆವೊಟ್ಟಿನಿಸಿರಲ್ಕೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೯೮). [ಅಕ್ಕಜ$_2$ + ಪೊರ್$_2$]

ಅಕ್ಕಜಂಮಿಗು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯ ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಲಕ್ಕ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪೊನ್ನ ರಾಸಿಗಳುಕ್ಕುತಿರೆ ಬಿಜ್ಜಳನು ನೋಡುತ ಬೆಕ್ಕಸಂಬಟ್ಟಕ್ಕಜಂಮಿಕ್ಕಲುಗಿಸುತ ಶಿರವ (ಬಸವು. ೫–೬೧). [ಅಕ್ಕಜ$_2$ + ಮಿಗು]

ಅಕ್ಕಜಗೊಳ್ 'ಅಕ್ಕಜಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಅಕ್ಕಜಮೆಯ್ದು (ಕ್ರಿ). = ಅಕ್ಕಜಂಗೊಳ್ : ಭೂಪಾಲ ಜಗತ್ಪಾಲಂ ಕೇಳ್ದವನಾ ಪೊಗಸಿನೊಳೆ ಕರಸಿ ಮುನ್ನವೆ ಬರೆದಾ ಪರಿಯಂ ತಾನಾಗಳೆ ಬರೆಯಿಸಿಯಕ್ಕಜಮೆಯ್ದಿದನು (ಜಯಕಾ. ೧೨–೭೧).
[ಅಕ್ಕಜ$_2$ + ಎಯ್ದು$_1$]

ಅಕ್ಕಜವಗೆ (ನಾ). ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ರೀತಿ : ಬೆಕ್ಕಸದೊಳಾಳಿಸಿತೊ ಅಕ್ಕಜವಗೆಗೆ ತೆಕ್ಕನುಕ್ಕಿದಾನಂದದೊಳ್ ತೇಲಿ ಸುಗ್ರೀವಭಟಸಮಿತಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೩೨–೧೨೦). [ಅಕ್ಕಜ$_2$ + ಬಗೆ$_2$]

ಅಕ್ಕಜೋಗಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೫೮–೧೧೭೨).
[ಅಕ್ಕಜೋಗಿ$_0$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಅಕ್ಕಟ, ಅಕಟ, ಅಕಟಾ, ಅಕ್ಕಟಾ (ಅ). ೧. ವಿಷಾದವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ, 'ಅಯ್ಯೋ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ, ಶಬ್ದ: "ಅಕ್ಕಟ ವಿಷಾದೇ"

(ಭಾಷಾಭೂ. ೨೫೪) ; ದಯೆಯಿಂದಕ್ಕಟ ಅಯ್ಯೋ ಎಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೭-೪) ; ಅರಗಿನ ಮನೆಯೊಳ್ ಪಾಂಡವರುರಿದಟ್ಟಿಗೆದರಕ್ಕಟಯ್ಯೊ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭) ; ಪಂಚಪಾಂಡವರ ಶಿರಂಗಳಂ ನೆಜಿ ವಿಚಾರಿಸದಕ್ಕಟ ಕೊಂಡುಬರ್ಪುದೇ (ಗದಾಯು. ೯-೩೩). ೨. ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದ : "ಅಕ್ಕಟಮೆಂದೆನಲ್ಕೆ ಬಿಸವಂದದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೫೦); "ಅಕ್ಕಟಯೆನಿಪ್ಪುದಾಶ್ಚರ್ಯಪದಂ" (ಚತುನಿ. ೧೦೨) ; ಅಕ್ಕಟ ಸಗ್ಗ ಮಿದಿರಂ ಬಂದುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೫೭-೭). ೩. ಅಸೂಯೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದ (ಚತುನಿ. ೩. I, ೮೬). **ಅಕಟ** : ೧. ಆಯೆಡೆಗೆ ಬಂದನಕಟೆಂದು ತಡವರಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೫೫); ತೀರಿತಿನ್ನೇನಕಟ ಪಾಂಡವವೀರರುಬ್ಬಟೆ . . . ಅಕಟನ್ನಾರು ಕಾವವರು (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೫೮). ೨. ನುಸಿಗಳೌಕಿದರಕಟ ದಿಗ್ಗಜ ಘಸಣಿಗೊಂಬುದೆ(ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೫೦). **ಅಕಟಾ** : ೧. ಸೂಜಿ ಹೋದುದು ನಗರಿ ಖಳರಿಗೆ ಮಾಜಿದರು ಪಟ್ಟಣವನಕಟಾ ಕಾಜುಮುದ್ದಿಗೆ ಹೋಹುದೇ ಕೈಮಸಕ (ಕುಮ್ಯಾಕ. ೧-೮). **ಅಕ್ಕಟಾ** : ೧. "ಅಕ್ಕಟಾ ಎನೆ ಖೇದಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೧) ; ಬೆಳ್ಳಾದಪನಕ್ಕಟಾ ಖಚರಂ (ಆದಿಪು. ೨-೩೫) ; ನಲಿದು ಪೂಜಿಸಲೀಯ ನಕ್ಕಟಾ ಸಂಗಮಂ (ಬಸರ. ೫-೪). ℙ ಈ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ದ್ವಿರುಕ್ತಿಯಾಗಿ ಬಳಸುವುದೂ ಉಂಟು : ಅಕಟಕಟಾ ಶಿವ ನಿನಗಿನಿತು ಕರುಣವಿಲ್ಲ (ಬಸವ. ೬೪) ; ಇಕ್ಕಿದಿರಲಾ ರಾಜಪುತ್ರರನಕ್ಕಟಕಟಾ ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹರು ಹೊಕ್ಕ ಮನೆ ಹಾಳಹುದಲಾ (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೮೦) ; ವ್ಯರ್ಥವಾಯ್ತಕಟಕಟ ಜನ್ಮ (ತೊರರಾ. ೧-೪-೨) ; ಅಕಟಕಟಾ ! ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದೆ ಇರುವುದು ಬಹು ಕಷ್ಟ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೯೦).

[ದೇ. ‖ **ತಮಿ.** ಅಕ್ಕಟ ; **ತೆಲು.** ಅಕಟ, ಅಕಟಾ, ಅಕ್ಕಟ, ಅಕ್ಕಟಾ ; **ತುಳು.** ಅಕಟಕಟ]

ಅಕ್ಕಟಾ 'ಅಕ್ಕಟ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಟಿಕೆ (ನಾ). ಉತ್ಕಟವಾದ ಆಸೆ (?) : ಒಕ್ಕಲನೆಂತುಂ ರಕ್ಷಿಸುವಕ್ಕಟಿಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಟಿ]ಯನುಳ್ಳ ಭೂಮಿಪಾಳಕನೆಂತುಂ ಒಕ್ಕಲ ಕೆಯ್ಗಳಿಗೆಜಗುವ ಪಕ್ಕಿಗಳಂ ಕವಣೆಗೊಂಡು ಕಾಯಲೆವೇಡಾ (ಸಮಪ. ೧೪-೮೨).

[~ ಅಟ್ಕುಜು ?. ‖ **ತೆಲು.** ಅಕ್ಕಟಿಕ = ಕನಿಕರ, ದಯೆ]

ಅಕ್ಕಟಿ (ಅ). ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ ; ಬಿಟ್ಟಿಯಾಗಿ : ಅಕ್ಕಟಿ ಬಂದ ದುಡ್ಡು ಪುಕ್ಕಟಿ ಹೋಯಿತು (ಮರಮ. ೪೪); ಅವರ ತೋಟ ಹೋದರೆ 'ಅಕ್ಕಟಿ' ಬಂದದ್ದು ಎನ್ನುತ್ತೀ (ಮರಮ. ೪೪). [**ಸಂ.** ಅಕಷ್ಟ ?]

ಅಕ್ಕಡ₁ 'ಅಕ್ಷಡ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಡ₂ (ನಾ). ಹರಿಗೋಲು : "ಅಕ್ಕಡ - ಹರಿಗೋಲು" (ಶರಸಾ. ೨೪-೮-೨೯೯). [?]

ಅಕ್ಕಡ₃ (ನಾ). ಕಿರುನೆಲ್ಲಿ (ಒಷಧಿ. ೨). [?]

ಅಕ್ಕಡಿ, ಅಕಡಿ (ನಾ). ೧. ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ಬೆಳೆಯ ಎರಡು ಸಾಲುಗಳ ನಡುವೆ ಇತರ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಉಕ್ಕೆಯ ಸಾಲು. ೨. (ಅಕ್ಕಡಿ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತುವ) ತೊಗರಿ, ಅಲಸಂದೆ, ಹೆಸರು, ಹುರುಳಿ ಮುಂತಾದ ಚಿಲ್ಲರೆ ಧಾನ್ಯಗಳು ; ಚಿಲುವಾನ ಧಾನ್ಯಗಳು : ಬಿಳಿ ಜೋಳದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಕುಸುಬಿಯ ಅಕ್ಕಡಿಯನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೮೧) ; ಜೋಳದೊಳಗೆ ತೊಗರಿ ಹೆಸರು ಅಲಸಂದಿ ಹುರುಳಿ ಪುಂಡಿ ಇವುಗಳ ಅಕ್ಕಡಿಗಳನ್ನು ಹಾಕುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೯೬). ೩. ನಾಲ್ಕು ಸಾಲು ಬೆಳೆಯನ್ನುಳ್ಳ ಭೂಮಿಯ ಅಗಲ. ಇದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮುಖ್ಯ ಧಾನ್ಯದ ಸಾಲುಗಳ ನಡುವೆ ಎರಡು ಅಕ್ಕಡಿ ಸಾಲುಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಉಕ) : ಧೀರ ಹೌದೋ ರಾಯಿನಾಯಿಕಾ ಹಾರಿ ಹನ್ನೆರಡಕ್ಕಡಿ ಜಿಗದಾ (ಇಅ. XIV, ೩೦೧-೯; ?). ೪. "ಇಕ್ಕಟ್ಟು" (ಸಿರಿಕೋ). **ಅಕಡಿ** : ೩. ಹೆಂಡೆಹೊಲಾದಭಿವರೆಲಾ ೨ ಅಕಡಿ ||| ೬೦ ಮರು |೫|| ಮಯಗೊಂಡ ಗೌಉಡಗೆ ! ಪಲಿಸಿಕೊಟವುಡುಗೊರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦೭-೩೨ ; 1570).

ಅಕ್ಕಡಿಯ ಕೋಲು = ಅಕ್ಕಡಿಸಡ್ಡೆ : ಮುಂಗಾರಿಯ ಜೋಳದಲ್ಲಿ ತೊಗರಿ, ಹೆಸರು, ಅಲಸಂದಿ ಮುಂತಾದ ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಅಕ್ಕಡಿಯ ಕೋಲಿನಿಂದ ಬಿತ್ತುವರು (ಕಭಾಗ. ೨೭೮). [?]

ಅಕ್ಕಡಿಕಾಳು (ನಾ). = ಅಕ್ಕಡಿ ೨ : ಪಾಪವ್ವ ಅಕ್ಕಡಿಸಡ್ಡೆಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಡಿಕಾಳು ಬಿತ್ತಿದಳು (ನದೀಪ. ೬೭). [ಅಕ್ಕಡಿ + ಕಾಳು]

ಅಕ್ಕಡಿಕೋಲು (ನಾ). = ಅಕ್ಕಡಿಸಡ್ಡೆ.

[ಅಕ್ಕಡಿ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಅಕ್ಕಡಿತಕ್ಕಡಿ, ಅಕಡಿತಕಡಿ (ನಾ). ೧. ತೂಕದಲ್ಲಾಗಲಿ ಮಾತಿನಲ್ಲಾಗಲಿ ಮೋಸ (ಕಿ). ೨. "ಮಾತಿನ ಮಲ್ಲ ; ಮಾತ[ತುಗು]ಗೂಳಿ ; ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ವಂಚಕ" (ಜಾನಕೋ). **ಅಕಡಿತಕಡಿ** (ಕಿ). [ಅಕ್ಕಡಿ$_0$ + ತಕ್ಕಡಿ]

ಅಕ್ಕಡಿಪೈರು (ನಾ). ಅಕ್ಕಡಿಯ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿತ್ತಿ ತೆಗೆಯುವ ಬೆಳೆ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ). [ಅಕ್ಕಡಿ + ಪೈರು (< ಪಯಿರು)]

ಅಕ್ಕಡಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕಡಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಅವರೆ, ಅಲಸಂದೆ, ಮೊದಲಾದ ಬಳ್ಳಿ : ಜೋಳದ ಬೆಳೆಯನ್ನೂ ಅದರ ಕಾಲಿಗೆರಗಿದ ಅಕ್ಕಡಿಬಳ್ಳಿಗಳನ್ನೂ ನೋಡಿದರೆ (ಬೆಳಭಾ. ೧). [ಅಕ್ಕಡಿ + ಬಳ್ಳಿ]

ಅಕ್ಕಡಿಸಡ್ಡೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಡಿಕಾಳನ್ನು ಬಿತ್ತುವ ಸಲಕರಣೆ (ಇದನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೂರಿಗೆಯ ಹಿಂದೆ ಜೋಡಿಸಿರುತ್ತದೆ) : ದಾಸಯ್ಯ ಬೀಜ ತಾನೇ ಬಿತ್ತಿದ. ಹಿಂದೆ ಪಾಪವ್ವ ಅಕ್ಕಡಿಸಡ್ಡೆಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಡಿಕಾಳು ಬಿತ್ತಿದಳು (ನದೀಪ. ೬೭). 'ಅಕ್ಕಡಿಕೋಲು' ಪರಾ.

[ಅಕ್ಕಡಿ + ಸಡ್ಡೆ$_1$]

ಅಕ್ಕಣಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಹೆಂಗಸಿನ ಹೆಸರು : ಅಕ್ಕಣಬ್ಬೆ ಗೋಯಿತಿಕೋಟಿಯಮ್ಮನಕ್ಕಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೭೯-೩ ; 964).

[ಅಕ್ಕಣಿ$_1$ + ಅಬ್ಬೆ$_1$]

ಅಕ್ಕಣಿ$_1$ 'ಅಕ್ಕಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಣಿ$_2$ (ನಾ). ಮಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕುಗಳು ಎಡೆಬಿಡದೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ (ಕಿ). [?]

ಅಕ್ಕಣಿ$_3$ (ನಾ). ಕಾಳು ತೆಗೆದ ಜೋಳದ ತೆನೆ ; ಸಂಡು (ಉಕ) : ಕಣದೊಳಗಿನ ಅಕ್ಕಣಿ ತೆಗೆದೆಯಾ ? (ರೂಢಿ). [?]

ಅಕ್ಕಣ್ಣಿ, ಅಕ್ಕಣಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕನನ್ನು ಅಥವಾ ಗೌರವಾರ್ಹಳಾದ ಹೆಂಗಸನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಮಾತು : ನಮ್ಮ ಅಕ್ಕಣ್ಣಿಗೆ ಎಂದೂ ಪೊರಕೆ ಹಿಡಿದು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ (ಅರಗಿ. ೮೮). ೨. ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು. **ಅಕ್ಕಣಿ**$_1$: ೨. 'ಅಕ್ಕಣಿ' ಎಂಬುದು ಅವಳ ನಾಮಧೇಯ (ಹಹಸ. ೫೦). [ಅಕ್ಕ$_1$ + -ಅಣ್ಣಿ]

ಅಕ್ಕತಂಗಿಯರ ಹಣ್ಣು (ನಾ). ಪಪ್ಪಾಯಿ ; ಪರಂಗಿ ಹಣ್ಣು (ಕಿ).

[ಅಕ್ಕ$_1$ + ತಂಗಿ (< ತಂಗೆ) + ಹಣ್ಣು$_2$ (< ಪಣ್$_3$). ‖ **ಕೊಡ.** ಅಕ್ಕತಂಗೆ ಕಾಯಿ]

ಅಕ್ಕದ 'ಅಟ್ಕುಜು$_1$' ನೋ.

ಅಕ್ಕದಾಣಿ (ನಾ). ಯೋಗದಂಡ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಕ್ಕ$_0$ (< ಸಂ. ಅಕ್ಷ) + ದಾಣಿ$_2$ (< ಡಾಣೆ)]

ಅಕ್ಕದಾಮು (ನಾ). ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಸರ ; ಜಪಸರ.

[**ಸಂ.** ಅಕ್ಷದಾಮನ್ (ಅಕ್ಷ + ದಾಮನ್)]

ಅಕ್ಕದಾಳ (ನಾ). ಪಗಡೆಯ ಆಟದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ದಾಳ.
[ಅಕ್ಕ$_0$ (< ಸಂ. ಅಕ್ಷ) + ದಾಳ]

ಅಕ್ಕನ ಚೌರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿಪಲ್ಯ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಕ್ಕ$_1$? + ಚೌರಿ]

ಅಕ್ಕಪಕ್ಕ (ನಾ). ಆ ಕಡೆ ಈ ಕಡೆ; ನೆರೆಹೊರೆ: ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಪರಿಚಿತರು ಮಲಗಿರುವಲ್ಲಿ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೯); ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದವರು ಎಚ್ಚರಿರುವರೊ ಹೇಗೊ ಎಂದು ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಕೇಳಿದ (ಕೊತಕಾ. ೨೦).
[ಅಕ್ಕ$_0$ + ಪಕ್ಕ]

ಅಕ್ಕಬ (ನಾ). ಆಶ್ಚರ್ಯ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ℙ ಇದು 'ಅಕ್ಕಜ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ಮಿಥ್ಯಾಶಬ್ದವಾಗಿರಬಹುದೆ?
[? < ಅಕ್ಕ$_1$ + ಅಬ್ಬ$_3$]

ಅಕ್ಕಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಸೀಯವೂರ ಅಕ್ಕಬ್ಬೆ ಆಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೨೮-೪೧; 900). [ಅಕ್ಕ$_1$ + ಅಬ್ಬೆ$_1$]

ಅಕ್ಕಮಾಲೆ (ನಾ). ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಸರ; ಜಪಸರ.
[ಸಂ. ಅಕ್ಷಮಾಲಾ (ಅಕ್ಷ + ಮಾಲಾ)]

ಅಕ್ಕಮಿಕ (ನಾ). ಆಕ್ರಮಿಸುವವನು; ಆಕ್ರಮಣಕಾರ (?): ಅದಿರದ ಬೀಕರಕ್ಕಮಿಕಪೂಣಿಗರಂಜೆ(ಲೆ)ಗಣ್ಡನಿತ್ತು ಬಾಳದ ಪರವಮಂಡಳಂ (ಕಇಆ. ೪, ೨-೧೨೩; 1058). [ಸಂ. ಆಕ್ರಾಮಕ ?]

ಅಕ್ಕಮೆ 'ಅಟ್ಕಮೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಯ್ಯ (ನಾ). ಅಕ್ಕನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕರೆಯುವ ಮಾತು: ಅಕ್ಕ ಕೇಳವ್ವ, ಅಕ್ಕಯ್ಯ ನಾನೊಂದ ಕನಸ ಕಂಡೆ (ಮಹದೇ. ೧೫-೨).
[ಅಕ್ಕ$_1$ + ಅಯ್ಯ$_1$. ‖ ತುಳು. ಅಕ್ಕಯ್ಯ]

ಅಕ್ಕರ್ 'ಅಟ್ಕುೞ್$_2$' ನೋ.

ಅಕ್ಕರ$_1$ 'ಅಟ್ಕುೞ್$_2$' ನೋ.

ಅಕ್ಕರ$_2$ (ನಾ). ೧. [ವ್ಯಾಕ] ಅ, ಆ ಮುಂತಾದ ವರ್ಣ: ಅಕ್ಕರಮುಮಂ ವರ್ಣಮುಮೆಂದಕ್ಕುಂ ಶುದ್ಧಾಕ್ಷರಕ್ಕೆ ನಾಮಂ (ಶಮದ. ೨); ನೋಡುವೊಡೊಂದಕ್ಕರಮದು ಮಾಡುವೊಡುಚ್ಚರಣೆಗರಿದು (ಗಿರಿಕ. ೧-೩೨); ಅಕ್ಕರವು ಲೇಖಕ್ಕೆ ತರ್ಕ ತಾ ವಾದಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕ ಓದುಗಳು ತಿರುಪೆಗೆ ಮೋಕ್ಷಕೆರಡಕ್ಕರವೆ ಸಾಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೬೧). ೨. ಬರವಣಿಗೆ; ಬರಹ: ಬುಮ್ಮಯ್ಯನಕ್ಕರಂ (ಎಕ. I, ೩-೧೧; 890); ನೊಸಲೊಳ್ ಬರೆದಕ್ಕರಮಾ ವಿಧಾತ್ರನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೯); ಕಂಡರಿಸಿ ಕಲ್ಲೊಳಿಟ್ಟಕ್ಕರಮುಮೆಂಬಿನೆಗಮೆಸೆದಪುದು (ಅಜಿಪು. ೧೨-೨೫). ೩. ಹಸ್ತಾಕ್ಷರ; ರುಜು (?): ಅಯ್ಯಪ್ಪ ದೇವನಕ್ಕರ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನಕ್ಕರ ಇಯುರ ಪ × × ರ ಅಯ್ಯಪ್ಪ ಚೋಳ [ಕೊ] ಟ್ಟುದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೦-೧೬; 977). ೪. ವಿದ್ಯೆ: ಚಾಗದ ಭೋಗದಕ್ಕರದ ಗೇಯದ ಗೊಟ್ಟಿಯಲಂಪಿನಿಂಪುಗಳ್ಗಾಗರವಾದ ಮಾನಸರೆ ಮಾನಸರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೯); ಕಬ್ಬಿಗಗಳ್ಪರೆಂದು ಕೂಸಾಡಿಸಬಾರದಕ್ಕರದ ರಾಜ್ಯದೊಳೀ ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾ (ಶಾಂತಿಪು.೧೨-೭೭); ದೇಶಮೆಲ್ಲಮಕ್ಕರಮನಱಿಯದನಿತಱಿಂದಕ್ಕರಮಿಲ್ಲೆನಲ್ಬಾರದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೦೦ ವ); ೫. [ಛಂದ] ಪದ್ಯಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಸುಂದರವೃತ್ತಂಗಳಕ್ಕರಂ ಚೌಪದಿ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೫); ಮದನವತಿಯಕ್ಕರಂ ಚೌಪದಿ ಗೀತಿಕೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೫೬); ಈ ಗಣಂಗಳಿಂದಾದ ಅಯ್ದು ಅಕ್ಕರಂಗಳ ಲಕ್ಷಣಮಂ ಪೇೞ್ವೆಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೫-೨೩ ವ). ℙ ಇದರಲ್ಲಿ ಪಿರಿಯಕ್ಕರ, ದೊರೆಯಕ್ಕರ, ನಡುವಣಕ್ಕರ, ಎಡೆಯಕ್ಕರ, ಕಿಱಿಯಕ್ಕರ ಎಂದು ಐದು ಪ್ರಭೇದಗಳುಂಟು. ೬. ಅಕ್ಷರ ತಿಳಿದವನು; ವಿದ್ಯಾವಂತ (ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಹುವ. ರೂಪ ಮಾತ್ರ ಸಿಕ್ಕಿದೆ): ಸೋಮುಗ್ರಹಣ ಅಲ್ಲಿಯ ಅಕ್ಕರರಿಗು ವೇದವಿಶಾಲ × × × ಸೋಮಸಿವನಾಸ್ಥಾನಂ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೯೩-೧೦; 1049). ೭. ಹಣೆಬರಹ: ಅಕ್ಕರವು ಬರೆದಿರಲು ಬೆಕ್ಕಿದ್ದು ಹಿಡಿಯುವುದು ರಕ್ಕಸನು ಸೀತೆ ಸೆಳೆವಾಗ ರಾಮು ತಱಿದಿಕ್ಕದೇಕಿರ್ದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೪೭).

ಅಕ್ಕರದ ಹೊಲಿಗೆ = ಅಕ್ಕರವೊಲಿಗೆ: ಹಱಿಗವಿಗಳ ಕಬ್ಬಂಗಳ ಹೊಱಗಳಿಯಕ್ಕರದ ಹೊಲಿಗೆ ಬಿರ್ಚಿದೊಡೆಲ್ಲಂ ಬಱಿತಾಱಿಗಬೀಱಿಗ ವೆತ್ತಱತತ್ತಱವೆಕ್ಕಸಕ್ಕಮಸ್ತವ್ಯಸ್ತಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೨೩). [ಸಂ. ಅಕ್ಷರ]

ಅಕ್ಕರಂಬರೆ (ಕ್ರಿ). ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬರೆ: ಅವಯವದಿಂದೆ ಸಾಧಿಸಿದ ಮಾಳವವೇಳುವನೆಯ್ದೆ ಗಂಗಮಾಳವವೆನಲಕ್ಕರಂ ಬರೆದು ಕಲು ನಿಱಿಸುತ್ತೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೮೫; 1122). [ಅಕ್ಕರ$_2$ + ಬರೆ$_1$]

ಅಕ್ಕರಂಬೊಯ್ (ಕ್ರಿ). (ಶಾಸನದ ಶಿಲೆಯ ಮೇಲೆ) ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಕೊರೆ; ಕೆತ್ತು: ಅಕ್ಕರಂಬೊಯ್ದ ಕೊವರಾಚಾರಿಯ ಮಗಂ ಮಾಣಿಕಾಚಾರಿಗೆ ಕಣ್ಣುಗ ಗಟ್ಟಿ ಕೊಡಂಗೆಗೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧೧-೯; 997); ಮುಡಿಗನಕ್ಕರಂಬೊಯ್ದ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೬೧-೧೩; 1002). [ಅಕ್ಕರ$_2$ + ಪೊಯ್$_1$]

ಅಕ್ಕರಗಿವುಡ (ನಾ). ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಕೇಳದವನು; ವಿದ್ಯೆಯಿಲ್ಲದವನು; ವಿದ್ಯಾವಿಮುಖ: ಬಗೆವೊಡೆ ಕಬ್ಬಿಗರಕ್ಕುಮೆ ಓದುಗೇಳದಕ್ಕರಗಿವುಡರ್ (ಲೀಲಾವ. ೧-೨೩); ಬಹುಶ್ರುತರಿದ್ದಾರೆ, ಅಕ್ಕರಗಿವುಡರಿದ್ದಾರೆ (ಸಾಹಿಸಂ. ೧೯೭). [ಅಕ್ಕರ$_2$ + ಕಿವುಡ]

ಅಕ್ಕರಗೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸಭೆ; ವಿದ್ವಾಂಸರೊಡನೆ ಮಾಡುವ ಚರ್ಚೆ ಸಲ್ಲಾಪ ಮುಂತಾದವು: ಅಕ್ಕರಗೊಟ್ಟಿಯುಂ ಚದುರರೊಳ್ವಾತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೧); ತಂತ್ರನಿಯಂತ್ರಣಂ ಬಿನದ ಮೋಲಗಮಕ್ಕರಗೊಟ್ಟಿ ಕಾರ್ಯಸನ್ಮಂತ್ರಮುದಾತ್ತವೃತ್ತಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೧೦). [ಅಕ್ಕರ$_2$ + ಗೊಟ್ಟಿ]

ಅಕ್ಕರಜಾಣ (ನಾ). ವಿದ್ವಾಂಸ: ಲೋಕಕ್ಕನುರಾಗಮಂ ಜನಿಯಿಸಣ್ಣ ಮನೋಮುದದಿಂದಮೆಂದು ಸಂದಕ್ಕರಜಾಣರಾಗ್ರಹಿಸೆ (ವರ್ಧಪು. ೧-೨೩). [ಅಕ್ಕರ$_2$ + ಜಾಣ]

ಅಕ್ಕರತೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕರೆ; ಪ್ರೀತಿ: ಅವರು ನಿನ್ನನ್ನು ಹ್ಯಾಗೆ ಅಕ್ಕರತೆಯಿಂದ ಜೋಕೆಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೩೭); ಅಕ್ಕ ತಂಗಿ ತಾಯಿ ತರಳೆ ಇವರ ಪ್ರೀತಿ ಕರೆಯಿತು ಅಕ್ಕರತೆಯ ಸುರಿಯಿತು (ಪಯಣ. ೫-೧೬).
[ಅಕ್ಕರ$_1$ (< ಅಟ್ಕುೞ್$_2$) + -ತೆ]

ಅಕ್ಕರಮಾಲೆ (ನಾ). ವರ್ಣಮಾಲೆ: ಟಾಂತಂಬರಂ ಬುಧರ್ ಪೊಗಟ್ವಂತಕ್ಕರಮಾಲೆಯಂ ಜಿನಸ್ತವನದೊಳೋರಂತಿರೆ ಪೇೞ್ದಂ (ಜಿನಾಲೆ. ೩೮). [ಅಕ್ಕರ$_2$ + ಮಾಲೆ]

ಅಕ್ಕರವಿದ್ಯೆ (ನಾ). = ಅಕ್ಷರವಿದ್ಯೆ: ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ತಂದೆ ಬಾಲ್ಯದೊಳಕ್ಕರವಿದ್ಯೆಗಳನಱಿಪದಿರ್ದೊಡೆ ಕೊಂದಂ (ನೀತಿಸಾ. ೩-೧೬).
[ಅಕ್ಕರ$_2$ + ವಿದ್ಯೆ]

ಅಕ್ಕರವೊಲಿಗೆ (ನಾ). ಅಕ್ಷರಗಳ ಸೇರಿಕೆ, —ಜೋಡಣೆ: ಸರಿಯಲ್ಲುವಲ್ಲು ಕೇಳ್ ತರದೇಳುಕೋಟಿಯಕ್ಕರವೊಲಿಗೆ ಕಂಥೆ ಮಂತ್ರಂಗಳೆಂದುಂ ಗಿರಿರಾಜಕನ್ಯಕಾವರನಾಣೆಯೆಮ್ಮ ಶಂಕರಶರಣರಾಣೆ ಪುಸಿಯಲ್ಲ (ಸಾನಂಚ. ೧-೩೪). [ಅಕ್ಕರ$_2$ + ಪೊಲಿಗೆ (< ಪೊಲ್ಗೆ)]

ಅಕ್ಕರಾಂಕಮಾಲೆ (ನಾ). ಪದ್ಯದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶಬ್ದವೂ ಒಂದೇ ಅಕ್ಷರದಿಂದ ಮೊದಲಾಗುವ ಕವಿತೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಸಂ. ಅಕ್ಷರಾಂಕಮಾಲಾ (ಅಕ್ಷರ + ಅಂಕಮಾಲಾ)]

ಅಕ್ಕರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕನ್ನಡ ಪದ್ಯಜಾತಿಯ ಹೆಸರು: ಮುರರಿಪು ಬೊಮ್ಮಂ ಮುರರಿಪು ಬೊಮ್ಮಂ ಮುರರಿಪು ಶೂಲಧರಂ

ಸರಸಡೆ ನಿಲ್ಕುಂ ಖರಗಣಮಕ್ಕುಂ ಸುರುಚಿರಮಾತ್ರೆಗಳಿಂ । ನಿರುಪಮುದಿಂದಂ ಪರಿಮಿತಮಪ್ಪಂತಿರೆ ಯತಿಯಾಜಿಜೊಳಂ । ಬರೆ ತರಳಾಕ್ಷೀ ಧರೆಯೊಳಿದೆತ್ತಂ ಕರಮೆಸೆವಕ್ಕರಿಕೆ ॥ (ಛಂದೋಂಬು. ೪. ೫-೩೦೮).
[ಸಂ. ಅಕ್ಷರಿಕಾ]

ಅಕ್ಕರಿಗ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಕಲಿತವನು; ಓದುಬರಹ ಬಲ್ಲವನು; ವಿದ್ವಾಂಸ: ಕಂಡೊಡನಾಡಿದಕ್ಕರಿಗನಕ್ಕರಿಗಂ ಗೆಡೆಗೊಂಡ ಪಂಡಿತಂ ಪಂಡಿತನೆಯ್ದೆ ಕಲ್ತ ಚದುರಂ ಚದುರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೭೮); ಸರಸತಿಯನಬಲೆಯಂ ಗೋಣ್ಮುರಿಗೊಂಡರ್ಥಕ್ಕೆ ಕುದಿದು ನೋಯಿಸುವವನಕ್ಕರಿಗನೆ (ಅಜಿಪು. ೧-೧೦); ಅಕ್ಕರಿಗರಿದನೋದಿ ಪೊಸತಾಗಿರೆ ಸೊಬಗಿನ ಸುಗ್ಗಿಯೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೪೬); ಆಚರಣಕ್ಕೆ -ದೇಗುಲಿಗಂ ಅಕ್ಕರಿಗಂ ಚಂದಸಿಗಂ (ಶಮದ. ೧೯೭ ಪ್ರಯೋ); ಎಗ್ಗರಕ್ಕರಿಗರಂ ಪಗೆಸಾರಿ[ಱಿ] ಪಂಬಲಿಸಿ ಬಸವಣಿವಂತೆ (ಚಿಕವಂ. ೨೫-೧೮); ಅಕ್ಕರಕ್ಕರದ ನೆಲೆಬೆಲೆಯರಿಯದವರು ಅಕ್ಕರಿಗರು (Men of Letters) ಹೇಗಾದಾರು? (ಸಾಹಿಸಂ. ೬೯). ೨. ಗಿಳಿ; 'ಪಂಡಿತವಕ್ಕಿ': ರತಿದೇವಿ ದುಕ್ಕದಿಂದಾಯಾಸಗೊಳುತೆ ಅಕ್ಕರಿಗನನೇಱಿಕೊಂಡು ತೀವ್ರದಿ ಬಂದು ಹೊಕ್ಕಳು ಕುಸುಮಾವತಿಯ (ಮೋಹತ. ೮-೪೯). ೩. ಅಕ್ಕರ ವೃತ್ತವನ್ನು ರಚಿಸುವವನು: ಅಕ್ಕರಿಗಂ, ಮದನವತಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೨). [ಅಕ್ಕರ$_2$ + -ಇಗ]

ಅಕ್ಕರಿಗವೃತ್ತಿ (ನಾ). ವಿದ್ವಾಂಸ, ಉಪಾಧ್ಯಾಯ ಇವರಿಗೆ ದಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ, ಗದ್ದೆ ಇತ್ಯಾದಿ: ಓದಿಸಿ ಗುಣಶಾಸನದಿ ನಾಳ್ವಕ್ಕರಿಗವೃತ್ತಿ ಮತ್ತರಿರ್ಪ್ಪತ್ತೈದು ಮನೆಯೊಂದು (ಎಇ. XX, ೬-೨೮; 1012). [ಅಕ್ಕರಿಗ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಕ್ಕರು 'ಅೞ್ಕಱ್$_2$' ನೋ.

ಅಕ್ಕರುಗಾತಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವಳು: ದಕ್ಕಿದೆ ರಂಗಯೆಂಬಕ್ಕರುಗಾತಿಯ ಪಕ್ಕೆಯ ಪರಿಯೆಂದಿಗಪ್ಪುದೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೪-೧೯).
[*ಅಕ್ಕರುಗಾಱ + -ಇತಿ$_1$]

ಅಕ್ಕರೆ$_1$ 'ಅೞ್ಕಱ್$_2$' ನೋ.

ಅಕ್ಕರೆ$_2$ (ನಾ). ಆಚೆಯ ದಡ: ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಈ ನದಿಯಿಂದ ದಾಟಸುವೆನು. ಅಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ (ಅತ್ತ [ತಥಾ] + ಕರೆ = ಅಕ್ಕರೆ) ಸೂರ್ಯದೇವನ ಅರಮನೆಗೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿಯಿದೆ (ಪಂಚಾವ್ಯ. ೪೯).
[ಅ + ಕರೆ. ॥ **ತಮಿ.** ಅಕ್ಕರೈ; **ಮಲ.** ಅಕ್ಕರ; **ತುಳು.** ಅಕರ, ಅಕಾರ, ಅಕರ = ಅಲ್ಲಿ, ದೂರದಲ್ಲಿ]

ಅಕ್ಕರೆಮಗ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ಮಗ: ಅಜಾಮಿಳ ನಿನ್ನಕ್ಕರೆ ಮಗನೆ ಪೇಳೊ ಹೇ ಸ್ವಾಮಿ (ಪುರಂದ. ೧-೯೨-೨).
[ಅಕ್ಕರೆ (< ಅೞ್ಕಱ್$_2$) + ಮಗ]

ಅಕ್ಕಲಕರೆ, ಅಕಲ್ಕರೆ, ಅಕ್ಕಳಕರೆ, ಆಕಲಕರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ. **ಅಕಲ್ಕರೆ** (ಮೈಔಗಿ. ೨೫-೪೬೩). **ಅಕ್ಕಳಕರೆ**: ಅಕ್ಕಳಕರೆ ಚೂರ್ಣ ಎರಡು ಚಿಟಿಕೆಯನ್ನು ಜೇನಿನಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ನೆಕ್ಕಿಸುವುದು (ಮನೆಮ. ೯). **ಆಕಲಕರೆ** (ದಕ).
[? ← **ಹಿಂ.** ಅಕರಕರಾ; **ಮರಾ.** ಅಕಲ್‌ಕರಾ, ಅಕಲಾಕಾರಾ, ಅಕ್ಕಲ್‌ಕರಾ, ಅಕ್ಕಲ್‌ಕಾಢಾ, ಅಕ್ಕಲ್‌ಕಾರಾ. / **ತಮಿ.** ಅಕ್ಕರಕಾರಂ; **ಮಲ.** ಅಕ್ಕಲ್‌ಕರುವ, ಅಕ್ಕಿಲ್‌ಕಾರ; **ತೆಲು.** ಅಕ್ಕಲಕರ, ಅಕ್ಕಲಕಱ್ಱ ಇತ್ಯಾದಿ]

ಅಕ್ಕಲಹುಷಾರಿ (ನಾ). ಬುದ್ಧಿಯ ಪೂರ್ಣಸ್ವಸ್ಥತೆ: "ನನ್ನದು ನನ್ನ ವಾರಸದಾರದೂ ಇಲ್ಲವೆ ಮೃತ್ಯುಪತ್ರ ನಡೆಸುವವರದು ಹಕ್ಕು ಇಲ್ಲ" "ಅಕ್ಕಲಹುಷಾರಿಯಿಂದ ಆತ್ಮಸಂತೋಷದಿಂದ ಬರಕೊಟ್ಟದ್ದು" ಹೀಂಗೆಲ್ಲ ಶಬ್ದ ಇರಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಆ ಪ್ರಕಾರ ಬರೆಸಿ ರಜಿಸ್ಟರ ಮಾಡಿಸಿದರು (ದಾಸಚು. ೬೩). [← **ಮರಾ.** ಅಕ್ಕಲ್‌ಹುಷಾರೀ]

ಅಕ್ಕಲು$_1$ (ನಾ). ನಾಶ: ಇ ದರ್ಮ್ಮಕೆ ಅಕ್ಕಲ ಮಾಡಿದವರು × × × ಗಂಗೆಯ ತಡಿಯಲು × × × ಕೊಂದ ಪಾಪದಲ್ಲಿ ಹೋಹರು (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೬೬-೨೯; 1307).
[< ಅೞ್ಕು$_1$ + -ಅಲು (< -ಅಲ್)]

ಅಕ್ಕಲು$_2$, ಅಕಲು, ಅಖಲು (ನಾ). ಬುದ್ಧಿ; ವಿವೇಕ: ನೋಡಿದ್ಯಾ ಸರಳಾ, ಈ ಕಾಲೇಜ್ ಕಲ್ತ ಕುಮಾರಿಯ ಅಕ್ಕಲು (ಧನಂಜ. ೨೦). **ಅಕಲು**: ಕಟುಕಬುದ್ಧಿಗೆ ಶರಣುಮಾಡಿ ಕುಳಿತಿದೆ ಸದ್ಯ. ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳ ಅಕಲು ಹೃದ್ಯ ವಿದ್ವರು ವಧ್ಯ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೪೪-೭). **ಅಖಲು**: ಹಾಗೆ ನಿಂತ ಮೆಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಡಿ ಅನ್ನಲಿಕ್ಕೆ ನಮಗೇನು ಅಖಲಿಲ್ಲವೆ? (ಜಾರುದಾ. ೧೫೬).
[← **ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ.** ಅಕ್ಲ್; **ಮರಾ.** ಅಕ್ಕಲ್. / **ತುಳು.** ಅಕಲು, ಅಕ್ಕಲು]

ಅಕ್ಕವೆ$_1$ 'ಅೞ್ಕಮೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಕವೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬೂವಿಸೆಟ್ಟಿ ಪ ೧ ಏಚಿಸೆಟ್ಟಿ ಪ ೧ ಅಕ್ಕವೆಯ ಮಹದೇವಸೆಟ್ಟಿ ಪಾರಿಸ್ವಸೆಟ್ಟಿ ಪ ೧ ನಿಡಿಯ ಮಲ್ಲಿಸೆಟ್ಟಿ ಪ ೧ (ಎಕ. II, ೨೩೫-೪೧; 1185). [?]

ಅಕ್ಕವ್ವೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಹೆಂಗಸಿನ ಹೆಸರು: ಜನನಿ ಜಗತ್ಖ್ಯಾತೆಯಕ್ಕವ್ವೆಯೆಂದೆಂದು (ಎಕ. II, ೩೨೭-೩೯; 1181). [ಅಕ್ಕ$_1$ + ಅವ್ವೆ]

ಅಕ್ಕಸ$_1$ (ನಾ). (ಉಕ) ಕನಿಕರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಳವಳ: "ಹೂಂ, ನೀ ಹೇಳಿದಂಗ ಕೇಳಬೇಕು. ಹಾಳಾಗಿ ಹೋಗಬೇಕು." ತಾಯವ್ವ ಅಕ್ಕಸದ ದನಿಯಲ್ಲಿ ನುಡಿದಳು (ಖಾನಾನೀ. ೫೨); 'ನೀವು ಬಹಳೇ ಒಯ್ಯಾರದವರು ಸಾಹೇಬರು ದಾರೀ ಕಾಯುತ್ತಿರುವರು . . . ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಸಾಹೇಬರು ಏನು ತಿಳಕೊಂಡಾರು?' ವನಿತೆಯು ಮೆಲ್ಲನೆ, ಆದರೂ ಅಕ್ಕಸದಿಂದ ನುಡಿದಳು (ಸ್ಕೂಲವಿ. ೧೭೯).
[?. / **ತೆಲು.** ಅಕ್ಕಸಮು = ದಯೆ, ಕನಿಕರ]

ಅಕ್ಕಸ$_2$ (ನಾ). (ಉಕ) ರೋಷ; ಆಕ್ರೋಶ: ನಕ್ಕು ನುಡಿವರ ಮುಂದೆ ಮುಕ್ಕರಿಸಿದರು ತಾಳು, ಅಕ್ಕಸವ ಮಾಡುವರ ಅಕ್ಕರದಿ ತಾಳು (ಜಗದಾ. ೧೦೨). ಮೊಗ್ಗಾವಿಯು ಇಂಥ ಮಳೆಯನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಅಬ್ಬಾ! ಅದರ ಅಕ್ಕಸವೆಷ್ಟು, ಒಗರೆಷ್ಟು ಹಟವೆಷ್ಟು! (ಸಮಜೀ. ೧೬೦). ನಾನೇ ಈ ಸ್ಥಳ ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟುಹೋಗುವೆನು, ಎಂದು ಅಕ್ಕಸದಿಂದ ನುಡಿಯುತ್ತ ತಾನು ಕುಳಿತ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಚಟ್ಟನೆ ಎದ್ದು ಹೊರಟವನು (ಶೈವಸು. ೩೧೫).
[**ಪ್ರಾ.** ಅಕ್ಕೋಸ, ಅಕೋಸ. (< **ಸಂ.** ಆಕ್ರೋಶ); **ಪಾಲಿ.** ಅಕ್ಕೋಸ. / **ಹಿಂ. ಮರಾ.** ಅಕಸ್; **ತೆಲು.** ಅಕ್ಕಸಮು, ಅಕ್ಕಸು, ಅಕ್ಕಸ್ಸು]

ಅಕ್ಕಸಗಾಱ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಸುವವನು (ಉಕ. ೪).
[ಅಕ್ಕಸ$_1$ + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಅಕ್ಕಸತನ (ನಾ). ಆಕ್ರೋಶದ ಸ್ವಭಾವ: ನೋಡಿದಿರ್ಯಾ, ಜೀವವ್ವಾ! ಹೆಂಗಸಿನ ಅಕ್ಕಸತನಾ! ಹೆಣ್ಣು ಅನಬೇಕೋ ಹುಲಿ ಅನಬೇಕೋ ಇವಕ್ಕ (ನಡುವು. ೭೮); ಇಂಥಾವೆಲ್ಲಾ ಅಕ್ಕಸತನಾ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡೋ ಮಾರಾಯ (ವೈನಿ. ೩೧೯). [ಅಕ್ಕಸ$_2$ + -ತನ]

ಅಕ್ಕಸಬಡು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ಕಳಕಳಿ ಮಾಡು: ಸದಾನಂದ ಹೆಂಡತಿ ಉಡಲಿ ತೊಡಲಿ ಎಂದು ಎಷ್ಟು ಅಕ್ಕಸಬಡುವನು (ಪ್ರತಿಸ. ೧೬).
[ಅಕ್ಕಸ$_1$ + ಪಡು$_1$]

ಅಕ್ಕಸಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಆಕ್ರೋಶ ಮಾಡು: ಆಕೆ ಅತು ಕರೆದು ಅಕ್ಕಸ

ಮಾಡಿ 'ಹೊಲ್ಯಾರಮನಿಗೆ ಹೆಣ್ಣು ಕೊಡ್ಲಾಕ ನಾ ಎಂದಾದರೂ ಒಪಿಗೊಂಡೀನೇನ್ರೀ' ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು (ಮಾತನಾ. ೧೨).
[ಅಕ್ಕಸ$_2$ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಕ್ಕಸಾಲ 'ಅಕ್ಕಸಾಲೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಸಾಲಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಅಕ್ಕಸಾಲಿತಿ.
[ಅಕ್ಕಸಾಲ (< ಅಕ್ಕಸಾಲೆ) + -ಗಿತ್ತಿ]

ಅಕ್ಕಸಾಲಿ 'ಅಕ್ಕಸಾಲೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಸಾಲಿಕೆ, ಅಕಸಾಲಿಕೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯ ಕೆಲಸ, —ವೃತ್ತಿ. **ಅಕಸಾಲಿಕೆ** : ಹಿರಿಯೂರ ಬಡಿಗೆ ಕಂಮಜಾಕಿ ಅಕಸಾಲಿಕೆ . . . ಯೇನು ಳುದನು ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟೆಉ (ಎಕ. IX (S), ಕಾನಕಾ. ೬೫-೧೬ ; 1381). [ಅಕ್ಕಸಾಲೆ + -ಇಕೆ]

ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ, ಅಕಸಾಲಿಗ (ನಾ). = ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ೧. **ಅಕಸಾಲಿಗ** : ಒಂದು ದಿನ ನಮ್ಮೂರ ಅಕಸಾಲಿಗನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಜಗಳವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೬೪). [ಅಕ್ಕಸಾಲೆ + -ಇಗ]

ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಅಕ್ಕಸಾಲಿತಿ. [ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ + -ಇತ್ತಿ]

ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗೆಯ[ಯಿ] (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲೆಗೆ ಸೇರಿದ ಹೊಲ, -ಗದ್ದೆ: ಮೂಡಲು ತಗ್ಗಿಗೆ ಹೋದ ಹೆಬ್ಬಟ್ಟೆ ತೆಂಕಲು ಹಳ್ಳ ಪಡುವಲಕ್ಕಸಾಲಿಗೆಯ[ಯಿ] ಬಡಗಲು ಹೆಬ್ಬಳ್ಳ (ಕಇ. I, ೩೦-೪೩ ; 1222).
[ಅಕ್ಕಸಾಲಿ (< ಅಕ್ಕಸಾಲೆ) + ಕೆಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್ಯ್$_3$)]

ಅಕ್ಕಸಾಲಿತಿ, ಅಕ್ಕಸಾಲ್ತಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಹೆಂಗಸು : "ಇತಿಗೆ . . . ಆದಂತಮಲ್ಲದಲ್ಲಿಯುಂ - ಅಕ್ಕಸಾಲಿತಿ, ಒಕ್ಕಲಿತಿ" (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ). **ಅಕ್ಕಸಾಲ್ತಿ** : ಅಕ್ಕಸಾಲ್ತಿ ಬಂಗಾರಿಯ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಕಾಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ (ಸರಸ. ೧೦). [ಅಕ್ಕಸಾಲೆ + -ಇತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಅಕ್ಕಸಾಲೆ, ಅಕಸಾಲ, ಅಕಸಾಲೆ, ಅಕ್ಕಸಾಲ, ಅಕ್ಕಸಾಲಿ, ಅಗಸಾಲ, ಅಗಸಾಲೆ, ಅರ್ಕಸಾಲೆ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು: ಎಗವುಣ್ಡನ ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಕೇತಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩, ೧೧-೧೦ ; 1050) ; ಮೂಡಲಕ್ಕಸಾಲೆ ನೇಮೋಜನ ಮನೆಯ ಹತ್ತಿ ಬಂದ ಬೀದಿಯೇ ಮೇರೆ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೪೦-೩೭ ; 1097) ; ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯವಗೆ ಬಂಗಾರವಂ . . . ಕೊಟ್ಟೊಡವಂ ಬಂಗಾರಮಂ ಕುಡದೆಡೆಯಾಡಿಸಿದನೆನೆ (ಧರ್ಮಪ. ೬-೧೫ ವ) ; ಪದಕಮಕ್ಕಸಾಲೆಯಿಂ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದು (ಶಮದ. ೧೨೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಕೊಳುವ ಕೊಡುವೆಡೆಯಲ್ಲಿಯಜಾಯದೆ ಮೊಳಿಗಳಂ ಹೊಜನೂಂಕಿವೊಳ್ಳಿಹ ಮೊಳೆಯ ನೊರೆಗೊಂಬಕ್ಕಸಾಲೆಯು ತಾನೆ ಕೇಳರಸ (ಬಸಪು. ೨೧-೩೦) ; ವರಕರಸ್ಥಲದ ವೀರಣ್ಣೊಡೆಯರೆಂಬುವರ ಕರಕಮಲಸಂಜಾತನಕ್ಕಸಾಲೆಯ ನಾಗನಿರುತಲೊಂದಿನದಲ್ಲಿ (ಚಬಪು. ೬೩-೭) ; ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಕಿವಿ ಚುಚ್ಚಿದರೆ ನೊಚ್ಚಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ (ಕಿ). **ಅಕಸಾಲ** (ಕಿ). **ಅಕಸಾಲೆ** : ೧. ಶ್ರೀ ನಾರಸಿಂಹ ದೇವರು ಅಕಸಾಲೆ ಕಾಳಜೀಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡಗೆ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೨೮-೧ ; 1259) ; ನಾಲ್ಕು ನಾಡ ಬಡಗಿ ಕಂಮಾರ ಅಕಸಾಲೆ (ಎಕ. IX, ಮಾಗಡಿ. ೧೫-೨೭ ; 1315). **ಅಕ್ಕಸಾಲ** (ಕಿ). **ಅಕ್ಕಸಾಲಿ** : ೧. ಬಡಗಲು ಅಕ್ಕಸಾಲಿ ಕೇತನ ಭೂಮಿ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೬, ಲಕ್ಷ್ಮೇಶ್ವ. ೩೪-೨೫ ; ?). **ಅಗಸಾಲ** (ಕಿ). **ಅಗಸಾಲೆ** : ೧. "ರುಕ್ಮಕಾರಕ = ಅಗಸಾಲೆಯರವ" (ಗಂಗಾಮ). **ಅರ್ಕಸಾಲೆ:** ೧. ಅಲುಗೋಡ ಅರ್ಕಸಾಲೆ ಬಳಚಾರಿ ದೊಡಯಚರಿಯ ಮಗ ಕೆತಚಾರಿ ಬೊಗಾಚಾರಿ ಮಾಡಿಸಿಕೊಟ್ಟ ದೇವಾಲಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೫೨-೫ ; 1278). ℙ ಕೆಲವು ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ 'ಅಕ್ಷಶಾಲಿನ್', 'ಅಕ್ಷಸಾಲಿನ್', 'ಅಖಸಾಲಿನ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದರೂಪಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. **ಅಕ್ಷಶಾಲಿನ್** : ಉತ್ಕೀರ್ಣಂ ಚಾಕ್ಷಶಾಲಿನಾ ಶ್ರೀ ಸಾಮನ್ತ ಋಣ್ಣಿಮಲೇಪಾ (ಎಇ. XVIII, ೩೧೩-೩೧; 808). **ಅಕ್ಷಸಾಲಿನ್** : ಉತ್ಕೀರ್ಣಂ ಚಾಕ್ಷಸಾ(ಶಾ)ಲಿ ಕುಮಾರಚನ್ದ್ರೇಣ ತಾಮ್ರಶಾಸನಮಿತಿ (ಎಇ. XVIII, ೨೯೮-೨೯ ; ಸು. 1100) ; ಉತ್ಕೀರ್ಣಂ ಅಕ್ಷಸಾಲಿನಾ ನಪೇನ (ಎಇ. XXIX, ೧೯೪ ; ಸು. 1100). **ಅಖಸಾಲಿನ್** : ಉತ್ಕೀರ್ಣಂ ಚಾಖ(ಕ್ಷ) ಶಾಲಿಖಣ್ಡಿಮಲ್ಲೇನೇತಿ (ಎಇ. XXX, ೨೮-೩೦ ; 803).
[ಸಂ. ಅಕ್ಷಶಾಲಿನ್ ?. / ತಮಿ. ಅಕ್ಕಚಾಲೈ = ಹೊನ್ನು ಮೊದಲಾದ ಲೋಹದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುವ ಎಡೆ; ಟಂಕಸಾಲೆ; ಅಕ್ಕಚಾಲೈಯರ್= ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯವರು ; ತೆಲು. ಅಗಸಾಲಿ, ಅಗಸಾಲೆ ; ಮರಾ. ಅಕಸಾಳೀ. ℙ ಸಂ. ಅರ್ಕ = ತಾಮ್ರ ; ಪ್ರಾ. ಅಕ್ಕ = ಚಿನ್ನ]

ಅಕ್ಕಸಾಲ್ತಿ 'ಅಕ್ಕಸಾಲಿತಿ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಳ್ 'ಅಕ್ಕ$_1$' ನೋ.

ಅಕ್ಕಳಕರೆ 'ಅಕ್ಕಲಕರೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಳಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ಅಗ್ಗಳಿಕೆ; ಹೆಚ್ಚಿಗೆ : ಅರ್ಕನುದಗ್ರತೇಜದಕ್ಕಳಿಕೆಯ ಪೆಂಪುಮಂ ತಳೆದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೦೫-೯ ; 1122). [? + -ಇಕೆ]

ಅಕ್ಕಳಿಕೆ$_2$ 'ಅಕ್ಕುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಳಿಸು 'ಅಕ್ಕುಳಿಸು' ನೋ.

ಅಕ್ಕಳೆ$_1$ (ನಾ). ಜಿರಳೆ (ಕರಾ). [ದೇ. ?. ‖ ತುಳು. ಎಕ್ಕಲೆ, ಎಕ್ಕಲು]

ಅಕ್ಕಳೆ$_2$ (ನಾ). ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳ ಬೇಲಿಯಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರು ಮಾತ್ರ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ ದಾಟಿ ಹೋಗಲಾಗುವಂತೆಯೂ, ದನಕರುಗಳು ನುಸಿಯಲಾಗದಂತೆಯೂ Y ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಕವೆಗೋಲು ನೆಟ್ಟು ಮಾಡಿರುವ ಬಾಗಿಲು ; ಕಡಕಲು. [?]

ಅಕ್ಕಳ್ಮಗ (ನಾ). ಅಕ್ಕನ ಮಗ : ೧. ತ್ರಿಬುವನ ಬುಜಗಂನಕ್ಕಳ್ಮಗಜ್ಗೆ [= ತ್ರಿಭುವನ ಭುಜಂಗನ (?) ಅಕ್ಕನ ಮಗನಿಗೆ] (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩-೫ ; 900). [ಅಕ್ಕಳ್ (< ಅಕ್ಕ$_1$) + ಮಗ]

ಅಕ್ಕಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಅಕ್ಕಿ. [← ತೆಲು. ಅಕ್ಕುಳ್ಲು]

ಅಕ್ಕಱ್ 'ಅಟ್ಕಱ್$_2$' ನೋ.

ಅಕ್ಕಱ 'ಅಟ್ಕಱ್$_2$' ನೋ.

ಅಕ್ಕಱು 'ಅಟ್ಕಱ್$_2$' ನೋ.

ಅಕ್ಕಱುಗುಟುಕು (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಊಡಿಸುವ ಗುಟುಕು : ವಿಹಂಗಮುಂಗಳಕ್ಕಱುಗುಟುಕಂ ಕೊಳಲ್ಕಿರದೆ ಪಾಱಿದುವೆಣ್ದೆಸೆಗಂ ಪ್ರಭಾತಕಾಲದೊಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೧-೯೭).
[ಅಕ್ಕಱು (< ಅಟ್ಕಱ್$_2$) + ಗುಟುಕು]

ಅಕ್ಕಱುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಹೊಂದು : ಚೊಕ್ಕಳವೆಳಗಾವರಿಸುವವನಿತಳವಕ್ಕಱುಗೊಂಬ ವಿರಹಿಗಳ್ ನೆಯ್ದಿಲ ತಕ್ಕನುದಯಗಿರಿಶಿಖರಮನೇಱಲ್ ಪಿರಿದುಂ ಸೊಗಸಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೧೧-೫೯).
[ಅಕ್ಕಱು (< ಅಟ್ಕಱ್$_2$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಕ್ಕಱುಪಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಅಜ್ಜಗಗವುಣ್ಡ ××× ಅಕ್ಕಱುಪಲ್ಲಿಯ ರಾಜ್ಯಯ ನೂರೆಂ[ಱಂ]ಟೈದುಮ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೧೫ ; ?). [ಅಕ್ಕಱು (< ಅಟ್ಕಱ್$_2$?) + ಪಲ್ಲಿ$_2$]

ಅಕ್ಕಱೆ 'ಅಟ್ಕಱ್$_2$' ನೋ.

ಅಕ್ಕಾಂತಗೈ (ಕ್ರಿ). ಆಕ್ರಾಂತನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ವಶಪಡಿಸಿಕೊ : ಉಷ್ಣಾನಲದೆ ಚಂಡಭಾಸ್ಕರ ಸದೃಶಮೆನಿಸೆ ಅಕ್ಕಾಂತಗೈದಮುರವೈರಿಗಳನುದ್ಧತಪರಾಕ್ರಮಿಗಳ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೫೭-೩೨).
[ಅಕ್ಕಾಂತ$_0$ (< ಸಂ. ಆಕ್ರಾಂತ) + ಗೈ (< ಗೆಯ್$_1$)]

ಅಕ್ಕಾಜಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕನನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕರೆಯುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು: ಎನ್ನೆರ್ದೆಗೋಟೆಯ ಕೋಳುಗೊಂಡುದಕ್ಕಾಜಿ ನಿನ್ನಾಣೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೩-೨೨) ; ಅಕ್ಕಾಜಿ ನೀ ನೋಡು ತಾ ನೋಡು ತಂಗಿ ನೋಡಕ್ಕಜಿಂದರಸನ ಮೊಗವಾ (ಭರಚ. ೪-೧೦) ; ತಾಯೆ ಅಕ್ಕಾಜಿಗಳಿರಾ (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೧೫೬). ℙ ಅಣ್ಣಾಜಿ, ಭಾವಾಜಿ, ಮಾವಾಜಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ.

[< ಅಕ್ಕ$_1$ + -ಜಿ (< ಜೀಯ)]

ಅಕ್ಕಾಡಿಸು 'ಅಟ್ಟಾಡಿಸು' ನೋ.

ಅಕ್ಕಾಡು$_1$ 'ಅಟ್ಟಾಡು$_1$' ನೋ.

ಅಕ್ಕಾಡು$_2$ 'ಅಟ್ಟಾಡು$_2$' ನೋ.

ಅಕ್ಕಾದೇವಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ರಾ ರಾ ಜಿ ಸಿ ದ ಳ ಖಿ ಳ ವಿ ದ್ಯಾ ತ್ಥಿ ರ್ಥ ದೀನಾವಳೀನಂದಿನಿಯಕ್ಕಾದೇವಿ ಧರ್ಮಾಗ್ರಣಿ (ಇಆ. XVIII, ೨೭೩-೨೧ ; 994). [< ಅಕ್ಕ$_1$ + ದೇವಿ]

ಅಕ್ಕಾರು (ಕ್ರಿ). (ದಕ) ಅಳುವಿನಿಂದ ಗಂಟಲು ಒಣಗು.

[ಅಕ್ಕೆ$_1$ (< ಅಟ್ಟೆ$_1$) + ಆರು$_1$ (< ಆಱು$_1$)]

ಅಕ್ಕಾಳೆ, ಅಂಕಾಳೆ, ಅಕಾಳಿ (ನಾ). ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಹುರಿದ ಅಕ್ಕಿ, ಹಾಲು, ಸಕ್ಕರೆ ಮೊದಲಾದವನ್ನೆಲ್ಲ ಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಗಟ್ಟಿ ಪಾಯಸ; ಕ್ಷೀರಾನ್ನ: ಪಿಟ್ಟು ೫೧ ಅಕ್ಕಾಳೆ ಮಡೆ ಹರಿವಾಣ ೪ ಅಡಕೆ ೫೦ ಎಲೆ ೧೦೦(ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೮೯-೪೧; 1513); ಲಕ್ಷುಮಿದೇವಿಯರಿಗೆ ಆರೋಗಣೆಗೆ ಅಕ್ಕಾಳೆಯ ಪಾಯಸದ ಹರಿವಾಣ ೧ ಕೆ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೬೩-೭ ; 1527). **ಅಂಕಾಳೆ**: ನಯಿವೇದ್ಯಕೆ ದಿ ೧ ಕಂ ಹರಿವಾಣ ೫ ಅ(ಂ)ಕ್ಕಾಳೆ ಮಂಡೆ ೧ ಅಪ್ಪ ಪಡಿ ೧ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೮೩-೫ ; 1514). **ಅಕಾಳಿ**: ಅಪ್ಪ ಪ್ರಸಾದ ಹದಿಮೂರೂ ಅಕಾಳಿಯ ಪ್ರಸಾದ ××× ಧಿವನೂ ನಮಗೆ . . . ಯಿಕ್ಕುವ ಹಾಗೆ ಕಟ್ಟಳೆಯ ಮಾಡಿದೆವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೬೨-೩ ; 1467).

[?. / **ತಮಿ.** ಅಕ್ಕಾರಡಲೈ, ಅಕ್ಕಾರವಡಿಚಿಲ್ = ಹಾಲು ಸಕ್ಕರೆ ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಪರಮಾನ್ನ]

ಅಕ್ಕಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಬತ್ತದ ಹೊಟ್ಟು ತೆಗೆದ ಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವ ಕಾಳು: ಕಳಶಮುಂ ಕನ್ನಡಿಯುಂ ಪೂವುಮಕ್ಕಿಯುಂ ಮಾದುಫಲಮುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮-೭) ; ಪನ್ನಿರ್ಕಂಡುಗದಕ್ಕಿಯ ಕೂಟುಮ[ಂ] (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೫ ವ) ; ಜಲವುಕ್ಕುವುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನವೆ ಅಕ್ಕಿ ಬೆಂದಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೮೦೧) ; ಅಕ್ಕಿಯ ಮೇಲೆ ಆಸೆ ನಂಟರ ಮೇಲೆ ಪ್ರೀತಿ (ಗಾದೆ). ℙ ಸಣ್ಣಕ್ಕಿ, ದಪ್ಪಕ್ಕಿ, ಕೇಸಕ್ಕಿ, ಬೆಣತಕ್ಕಿ, ನೆಲ್ಲಕ್ಕಿ, ಗಂಧಸಾಲೆಯಕ್ಕಿ, ಜೀರಾಸಣ್ಣಕ್ಕಿ, ದೇವಮಲ್ಲಿಗೆಯಕ್ಕಿ, ಮರಳಕಾಂತಿಯಕ್ಕಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ. ೨. ಅಕ್ಕಿಯಂತಿರುವ ಕಾಳು: ವೇಣುವಿಗೆ ಅಕ್ಕಿ ಹುಟ್ಟಿದ[ರೆ] ಮತ್ತೆ ಬಾಳುವೆಯುಂಟೆ? (ಮಾದೂಳ. ೨೧) ; ℙ ಬಿದಿರಕ್ಕಿ, ನವಣೆಯಕ್ಕಿ, ಸಾವೆಯಕ್ಕಿ, ರಾಜಾನ್ನದಕ್ಕಿ, ಹಾರಕದಕ್ಕಿ, ಏಲಕ್ಕಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ. ೩. ರಂಗೋಲಿಯ ಹಸೆ ಬರೆಯುವಾಗ ಇಡುವ ಅಕ್ಕಿಯ ಆಕಾರದ ಚುಕ್ಕಿ: ಪಸುರ್ಪೊನ್ನ ಜಗಲಿ ಪಚ್ಚೆಯ ಪಸುರ್ವಂದರ್ ಮುತ್ತಿನಕ್ಕಿ ನೀಲದ ಜಾಗಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೩೬). ೪. ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆ: ಜಿನನಂ ಪೂಜಿಸಿದಕ್ಕಿ ಮಾಲೆ ಸೊಡರ್ಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೩-೭೭).

ಅಕ್ಕಿಯ ಭೋಜ = ಅಕ್ಕಿಬೋಜ: ಗೌಡರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಜವಾನನಿಗೆ ಔತಣದ ಊಟವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅವನಿಗೆ ಕುಡಿಯುವ ಚಟವಿದ್ದರೆ ಬಗನೆ ಕಳ್ಳನ್ನು ಅಥವಾ ಅಕ್ಕಿಯ ಭೋಜವನ್ನು ಕುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಪಂಜಪಂ. ೪೭). **ತಲೆಗೆ ಅಕ್ಕಿಕಾಣಿಸು** = ಮದುವೆ ಮಾಡು; ಅಕ್ಷತಾರೋಪಣ ಮಾಡಿಸು: "ಮಗು, ತಂಗಿಗೆ ಹದಿನೇಳು ವರ್ಷ ತುಂಬಿತು. ಬಸಪ್ಪಯ್ಯನ ಮನೆ ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲ. ಆದಷ್ಟು ಬೇಗನೆ ಅವಳ ತಲೆಗೆ ಅಕ್ಕಿಕಾಣಿಸುವ ಯೋಚನೆ ನನಗೆ" (ಮಸಕೂ. ೯). **ಬಾಯಿಗೆ ಅಕ್ಕಿಕಾಳು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿರು** = ಏನು ಕೇಡಾಗುವುದೋ ಎಂದು ಹೆದರಿ ನಡುಗುತ್ತಿರು, —ಆತಂಕಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರು (ಹೆಣದ ಬಾಯಿಗೆ ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಹಾಕುವ ಸಂಪ್ರದಾಯದಿಂದ ಈ ಅರ್ಥ ಬಂದಿರಬಹುದು).

[**ದೇ.** < *ಅಕ್ಕಿ. ‖ **ತಮಿ.** ಅರಿ, ಅರಿಚಿ ; **ಮಲ. ತುಳು.** ಅರಿ ; **ಕೊಡ.** ಅರಿ, ಅಕ್ಕಿ ; **ತೆಲು.** ಅಕ್ಕುಳ್ಳು]

ಅಕ್ಕಿ$_2$ (ನಾ). ಕಣ್ಣು (ಕ). [**ಸಂ.** ಅಕ್ಷಿ]

ಅಕ್ಕಿಗಂಜಿ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುದಿಸಿದಾಗ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲುವ ಮಂದವಾದ ದ್ರವ. ೨. ಅಕ್ಕಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಅಕ್ಕಿಯ ತರಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಬೇಯಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಅಂಬಲಿ ಅಥವಾ ಪಾಯಸ.

[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಗಂಜಿ$_1$. ‖ **ತುಳು.** ಅರ್ಕಂಜಿ]

ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚು 'ಅಕ್ಕಿಗರ್ಚು$_2$' ನೋ.

ಅಕ್ಕಿಗರ್ಚು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ತೊಳೆ: ಎಸರನಿಡುವಕ್ಕಿಗರ್ಚುವ ಬೆಸನಂ (ಗದಾಯು. ೭-೩೭). [ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಕರ್ಚು$_2$]

ಅಕ್ಕಿಗರ್ಚು$_2$, ಅಕ್ಕಚ್ಚು, ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚು (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ತೊಳೆದ ನೀರು. ೨. ಕಲಗಚ್ಚು. ೩. ಹುಳಿಗಂಜಿ. ೪. = ಅಕ್ಕಿಗಂಜಿ ೧. "ಅಭಿಷವಂ ಅವಂತಿಸೋಮಂ ಶುಷೋದಕಂ ಶುಕ್ಲಂ ಈ ೪ ಅಕ್ಕಿಗರ್ಚು" (ಹಲಾಯು. ೫೩-೧೬೩) ; "ಅಭಿಷವಮವಂತಿ ಶುಕ್ಲಂ ಸೋಮಮೆನಲಕ್ಕಿಗರ್ಚೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೪-೧). **ಅಕ್ಕಚ್ಚು**: ೨. ಎತ್ತುಗಳಿಗೆ ಮುಂಜಾನೆ ನೀರನ್ನೂ ಅಕ್ಕಚ್ಚನ್ನೂ ಕುಡಿಯಲು ಇತ್ತೆನು (ಈಕಥೆ. ೨೩) ; ದನಗಳು ತಮಗೆ 'ಅಕ್ಕಚ್ಚು' ಬರಲಿ ಎಂದು ರಾಗಮಾಡುತ್ತವೆ (ಮರಮ. ೭). **ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚು**: ೧. ಮಾವಿನ ಬಿತ್ತೆಳೆಯ ಕಜ್ಜಿಕೆ ಶರ್ಕರೆಯಿನಿತಂ ಭಾವಿಸುವುದಕ್ಕಿಗಚ್ಚಿಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೫-೧೩) ; ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚಿಂ ಬಸಿದು ತಿಳಿನೀರನೊಲೆಗೆತ್ತಿ ಕಾಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೩-೨). [< ಅಕ್ಕಿಗರ್ಚು$_1$]

ಅಕ್ಕಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬತ್ತವನ್ನು ಕುಟ್ಟು: ಸಾರಿಸುವೆಡೆಯೊಳಮಕ್ಕಿಗುಟ್ಟುವೆಡೆಯೊಳ್ (ಸಮಪ. ೫-೮).

[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಅಕ್ಕಿಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಕೊಡು: ಅಕ್ಕಿಗೊಟ್ಟು ಮಡಗೂಟುಣ್ಬಂದಮುಂ ಪೋಲದೇ (ಆದಿಪು. ೧೪-೩೨).

[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು$_1$)]

ಅಕ್ಕಿಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಭದ್ರಾಕಂದ (ಒಷಧಿ. ೧೧೦).

[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಗೆಡ್ಡೆ]

ಅಕ್ಕಿತರಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಒಡೆದು ಮಾಡಿದ ತರಿ, —ನುಚ್ಚು: ದಿನವೂ ರಾತ್ರಿ ಸಾವಿತ್ರಿ ಉಪವಾಸ ಮಾಡಿದರೆ ಮೈಗಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸರೋಜ ಅಕ್ಕಿತರಿ ಹಾಕಿ ಉಪ್ಪಿಟ್ಟು ಮಾಡಿಟ್ಟಳು (ತಾಯಿಕ. ೨೩೦).

[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ತರಿ$_2$ (< ತಱಿ$_3$)]

ಅಕ್ಕಿದಳಿ (ಕ್ರಿ). = ಅಕ್ಕಿಗುಟ್ಟು: ಅಂಗವಿಪಿನದಿ . . . ಮನ್ಮಥನ ಮೃಗವಾಸ್ಮರನಲೆಯಿಂ ಸೆಱೆವಿಡಿದನೆ ಸುಪ್ವಿಯೆಂದುರೆ ಪಾಡುತಕ್ಕಿದಳಿವರು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೨೦-೧೬). [ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ತಳಿ$_1$]

ಅಕ್ಕಿನುಚ್ಚು (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯ ನುಚ್ಚು ; ತುಂಡುತುಂಡಾದ ಅಕ್ಕಿ.

[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ನುಚ್ಚು (< ನುರ್ಚು$_2$)]

ಅಕ್ಕಿಪಡಿ (ನಾ). ಅತಿಥಿ ಮುಂತಾದವರಿಗೆ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಊಟಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಅಕ್ಕಿ ಬೇಳೆ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು; ಸ್ವಯಂಪಾಕದ ಸಾಮಗ್ರಿ; ಸೀದಾ: ಶಿಷ್ಯನ

ಮನೆಯ ಹೊಗಲೊಲ್ಲದೆ ಅಕ್ಕಿಪಡಿಯ ತರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊಸಬಳಿಕೆ ಎಂದು ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡುಂಬವಂಗೇನೆಂಬೆನಯ್ಯಾ (ಚೆನ್ನವ. ೪೫–೨).
[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಪಡಿ$_3$]

ಅಕ್ಕಿಪಿಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಲುಂಗುರ. [ಅಕ್ಕಿ$_1$? + ಪಿಲ್ಲಿ$_1$]

ಅಕ್ಕಿಬೋಜ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮದ್ಯ: ಅವನು ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಕ್ಕಿಬೋಜ ಕುಡಿದು, ಮತ್ತೇರಿ ಕೆಸರುಗದ್ದೆಯ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ತೂರಾಡುತ್ತ ಬರುತ್ತಿದ್ದನು (ಕಾನೂರು. ೨೦).
[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಬೋಜ]

ಅಕ್ಕಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಚುಕ್ಕಿಯನ್ನು ಗುರುತು ಮಾಡು: ತಗಡಿನ ಮೇಲೆ ಕೆಳಗಿನ ಅಂಚಿನವರೆಗೆ ಬಳಪದಿಂದ ಅಕ್ಕಿಯಿಡುತ್ತಾ ಹೋಗಿರಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೫೩). [ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಅಕ್ಕಿರಡ್ಡಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆ (೬).
[ಅಕ್ಕಿರಡ್ಡಿ$_0$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಅಕ್ಕಿವುಲ್ಲು (ನಾ). ಹೊಲದಲ್ಲಿ ತಾನಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಮರದಾರಕ್ಕಿವುಲ್ಲೆಸೆದಿಹುವಾ ವಿಪಿನದೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭–೧೩). [ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಪುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅಕ್ಕಿವೋಲೆ (ನಾ). (ದಕ–ಪ್ರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಿವಿಯ ಓಲೆ.
[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಓಲೆ]

ಅಕ್ಕಿಸಜ್ಜಕ (ನಾ). (ಉಕ) = ಅಕ್ಕಿಸಜ್ಜಿಗೆ. [ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಸಜ್ಜಕ]

ಅಕ್ಕಿಸಜ್ಜಿಗೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯ ತರಿ, ತುಪ್ಪ, ಬೆಲ್ಲ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ತಿಂಡಿಯ ಪದಾರ್ಥ.
[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಸಜ್ಜಿಗೆ (< ಸೊಜ್ಜಿಗೆ)]

ಅಕ್ಕಿಸರಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯ ಹಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಅಂಟು.
[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಸರಿ (< ಸಜ್ಜಿ$_1$)]

ಅಕ್ಕಿಸು$_1$ 'ಅಟ್ಕಿಸು' ನೋ.

ಅಕ್ಕಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಹಿಡಿ; ಅಪ್ಪಿಕೊ: ಅಕ್ಕನಿಗೆ ಬಾಚಿ ಹಿಕ್ಕುವ ಸೇವೆಗೆ ಪುಕ್ಕಟ್ಟೆ ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕುವಳೆ ನೀನು ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರಾಯಕೆನ್ನ ಪಕ್ಕೆಗೆ ಬಂದರೆ ಸಕ್ಕರೆದುಟಿ ಸವಿದಕ್ಕಿಸುವೆ (ವಾದಿಕೀ.೧–೬೫–೫). [ಅಕ್ಕು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಕ್ಕಿಹಿಟ್ಟು (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಬೀಸಿ ಮಾಡಿದ ಹಿಟ್ಟು: ಅಕ್ಕಿ ಹಿಟ್ಟಿನ ಲಿಂಗವು ವಿದ್ಯಾಪ್ರದವು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೯೨–೩೩).
[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಹಿಟ್ಟು (< ಪಿಟ್ಟು)]

ಅಕ್ಕಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). = ಅಕ್ಕಿವುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೨೮–೫೪೦).
[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆ, ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆಯ (ನಾ). ಕಿರಿಹಾಲೆಸೊಪ್ಪು; ಹಾಲುತೊಟ್ಟಿನ ಗಿಡ: "ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆ ಹೇಮದುಗ್ಧಂ ಚುಕುಳಮೆಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೯–೨೭). **ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆಯ**: "ಭದ್ರಾನನೀ = ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆಯ, ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ; ಭದ್ರೋದನೀ, ಭರದ್ವಾಜೀ = ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆಯ" (ಓಷಧಿ. ೧೧೦); "ಕ್ಷೀರಾವೀ ದುಗ್ಧಿಕಾ ಶಬ್ದಗಳು, ಅಕ್ಕೀ[ಕ್ಕಿ]ಹೆಡೆಯ ಗಿಡದ ಹೆಸರುಗಳು, ಹಾಲುತೊಟ್ಟಿನ ಗಿಡವೆಂಬರು" (ಗುರುಬಾ. ೧೬೨–೧೪೬). ಪೆಡೆಯಕ್ಕಿ ಹೋ. [ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಹೆಡೆ (< ಪೆಡೆ)]

ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆಯ 'ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಿಹೊಡೆ (ನಾ). = ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆ: "ಕ್ಷೀರಿಕಾ ದುಗ್ಧಿಕಾ ಈ ೨ ಅಕ್ಕಿ ಹೊಡೆ" (ನಾಚಿರಾ.೧೯೯–೭); ಅಕ್ಕಿಹೊಡೆ ಸಮೂಲವ ತಂದು ಮೆಣಸು ಸೈಂಧವಲವಣ . . . ಶೋಧಿಸಿ ಸಣ್ಣ ಅರಳೆಬತ್ತಿ ಅದ್ದಿ ಆ ಹುಣ್ಣಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕಲು ಎಂಥಾ ಹುಣ್ಣಾದರೂ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೭೭).
[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಹೊಡೆ$_2$ (< ಪೊಡೆ)]

ಅಕ್ಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಡಿ; ಅಪ್ಪಿಕೊ: ಮೇಲ[ಪಾಠಾಂ. ಲಿ]ಕ್ಕಿದಪೆನಿಂತು ಮುದ್ದಿಸುವೆನಿಂತು (ಚಿಬಪು. ೧೯–೪೧); ಅಕ್ಕಿತೇ ದುಷ್ಕೀರ್ತಿ ತಮ್ಮನ ನಿಕ್ಕಿದೆನಲಾ ರಣಕೆ (ತೊರರಾ. ೬–೪೭–೩೮). ೨. ಯೋಗ್ಯವಾಗು; ಉಚಿತವಾಗು; ಸರಿಹೋಗು: ಎಕ್ಕಸಕ್ಕದ ಮಾತುಗಳು ನಿಮಗಕ್ಕವವೆ (ಬಸಪು. ೫೬–೨೧). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಅರ್ಕು = ತಬ್ಬು]

ಅಕ್ಕು$_2$ 'ಅಟ್ಕು$_1$' ನೋ.

ಅಕ್ಕು$_3$ (ನಾ). ಏಳಿಗೆ; ಲಾಭ; ಸಂಪತ್ತು: ಸಿರಿಗೀ ಬಾರಗೆ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಬೊಜಗರೀಗಳ್ ಬಂದು ನಿಂದಿರ್ದಪರ್ ಕರೆ ನಿಮ್ಮಕ್ಕನನಕ್ಕುವ[ಪಾಠಾಂ. ಮ]ಕ್ಕು ಪೊಸತು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೧–೭೯ ; ಕುಸುಮಾ. ೧೧–೧೫೪).
[< ಆಗು$_1$?. ‖ ತಮಿ. ಅಕ್ಕಮ್ = ಅಭಿವೃದ್ಧಿ, ಸಂಪತ್ತು]

ಅಕ್ಕು$_4$ 'ಅಟ್ಕು$_2$' ನೋ.

ಅಕ್ಕು$_5$ (ನಾ). ಇಲಿ: ಬಯಲ್ಗೆ ಬಂದ ಕಿತ್ತಿಲಿಯನಜಿಯಟ್ಟುವ ದಿಟ್ಟದ ಗೊತ್ತಿನ ಕೊತ್ತಿಗೆ ತಡೆಯ ಹಡಲಿಗೆಯೇಂ ಬಲ್ವೆಟ್ಟೆ? ಮೇಣುಂ ಮೈಗರೆ ವಕ್ಕಿನ ತಲೆ ದಕ್ಕುಂತ[ದ]ಲೆಯೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೭–೨೯); ಅಕ್ಕುಬೆಕ್ಕುಗಳೊಂದು ಗೊಡವೆಯೆಮಗೇಕೆ? (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೮–೫). [ಸಂ. ಆಖು]

ಅಕ್ಕು$_6$ 'ಆಗು$_1$' ನೋ.

ಅಕ್ಕುಂ 'ಆಗು$_1$' ನೋ.

ಅಕ್ಕುಡ$_1$ (ನಾ). ಶೂರ; ಸತ್ತ್ವಶಾಲಿ; ಎದೆಗಾರ: "ಅಕ್ಕುಡರೆನೆ ಸತ್ವಗರು" (ಭಾರಣಿ. ೫೨–೬೦). [?]

ಅಕ್ಕುಡ$_2$ (ಗು). ಸತ್ತ್ವಹೀನ; ನಿಸ್ಸಾರ (?): ದುಗುಡವೇಕೈ ನಿಮಗೆ ಕರ್ಣಾದಿಗಳು ನೀವಕ್ಕುಡರೆ ಬಲುಗಾಳೆಗದೊಳಗೆ ಕೈಮಾಡಿ ನೊಂದಿರಿ ಕೊಂದಿರರಿಭಟರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೫); ವೀರ ರಾಮನ ಬಾಣವರುಷಾಸಾರದಲಿ ನೆನೆದಸುರಪತಿ ಕೈಹಾರವಕ್ಕು[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕು]ಡವಾಗೆ . . . ನೆಗಹಿದನಾರುಭಟೆಯಲಿ . . . ಮಹೋಗ್ರಶಕ್ತಿಯನು (ತೊರರಾ. ೬–೪೯–೩೩). [?]

ಅಕ್ಕುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗು; ತಗ್ಗು; ಕುಸಿ: ಕಾಳೆಗದ ಕೈಚಳಕದವನು ಬ್ಬಾಳುತನವಕ್ಕುಡಿಸೆ ಯಿಕ್ಕೆಲದಾಳು ತೆಗೆದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭–೧); ಬಾಣಹತಿಗಕ್ಕುಡಿಸಿ ರಾಜ್ಯಶ್ರೇಣಿ ಜರುಗಿತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೮–೪೨); ನಸಿದಿರಕ್ಕುಡಿಸಿದಿರಿ ನೊಂದಿರಿ ಬಸವಳಿದಿರನುಗೆಟ್ಟಿರಖಿಳಾಯಸಕೆ ಸಂದಿರಿ (ತೊರರಾ. ೧–೮–೬೪); ಬಲಿಮುಖ ಪಡೆಯು ಪದಹತಿಗಹಿಪನಸುವಕ್ಕುಡಿಸೆ (ತೊರರಾ. ೬–೧–೧೨). 'ಅಕ್ಕುಳಿಸು' ಪಠಾ. [ಅಕ್ಕುಡ$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಕ್ಕುಮಿಕ್ಕು (ನಾ). ಅತಿಶಯ: ಅಕ್ಕರೆಯದಾಯಿತು ಅಕ್ಕರಿಗರಿಗೆಲ್ಲ ಅಕ್ಕುಮಿಕ್ಕೆನುವಂತೆ ಕೊನೆವರೆಗು (ಸಖೀಗೀ. ೪೦–೯೪೦).
[< ಆಗು$_1$ + ಮಿಗು ?]

ಅಕ್ಕುರಳಿ (ನಾ). "ಭಯ, ಅಂಜಿಕೆ" (ಜಿರಿಕೋ). [?]

ಅಕ್ಕುಲ (ನಾ). ಕುಲಹಾನಿ: ಪರಸ್ತ್ರೀಯರಂ ನೆರೆದಡಕ್ಕುಲಮುಪ್ಪುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೫೬). [ಸಂ. ಅಕುಲ]

ಅಕ್ಕುಲಜ (ನಾ). ಹೀನಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಗಂಗಾಂಬುವಿಗೆ ಕಿಲ್ಬಿಷವೆ ಬೃಹದ್ಭಾನುವಂತ್ಯಜರ ಮನೆಯಲಿರ್ದಡಕ್ಕುಲಜನೆ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೪–೪೧); ಅಕ್ಕುಲಜಂಗಾಚಾರಂ ಮರ್ಕಟರೂಪಂಗೆ ಚೇಷ್ಟೆ ಮುದುಕೆಗೆ ಬೇಟಂ ಠಕ್ಕರಿಗಾರಾಧ್ಯತನಂ ಮಿಕ್ಕುದು ಕಲಿಕಾಲಗುಣ ಮಹತ್ಫಲದಿಂದಂ (ನೀತಿಸಾ. ೧೬–೧೫೧). [ಸಂ. ಅಕುಲಜ]

ಅಕ್ಕುಲಿಗ (ನಾ). ಕುಲಗೇಡಿ; ನೀಚ: ಅದನು ಕುಹಕದಿ ಗೆಲ್ಲಲಾ ಶಕುನಿ ಅಕ್ಕುಲಿಗನಿಹನು (ಜಿನಭಾ. ೩೭–೩೨). [ಅಕ್ಕುಲ + –ಇಗ]

ಅಕ್ಕುಲಿಸು 'ಅಕ್ಕುಳಿಸು' ನೋ.

ಅಕ್ಕುವಣಿಗ (ನಾ). ಹಕ್ಕುದಾರರಿಲ್ಲದ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ನುಂಗುವವನು:

ಇವನು ಅಕ್ಕುವಣಿಗ; ಯಾರ ದ್ರವ್ಯವಾದರೂ ಅಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಕ್ಕು$_2$ (< ಅಟ್ಟು$_1$) + –ವಣಿಗ]

ಅಕ್ಕುಳಿ (ನಾ). ಕುಗ್ಗಿದವನು (?): ಅಕ್ಕುಳಿಸಿದ ಹೊಟ್ಟೆ ಬೆಕ್ಕುಗಣ್ಣಿನ ಮೋರೆ ಅಕ್ಕುಳಿಯು ತುಂಬ ಕಡುಗೋಪಿ ಪುರುಷನು ಚಿತ್ತನಿಗೆ ಮೇಳ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೩೮). [< ಅಟ್ಟು$_1$ + –ಕುಳಿ ?]

ಅಕ್ಕುಳಿಕೆ, ಅಕ್ಕಳಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕುಗ್ಗುವುದು; (ಹೊಟ್ಟೆ) ಒಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವುದು; ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಚಕ್ಕಳಗುಳಿ; ಕಚಗುಳಿ; ಗುಳುಗುಳು; ಕಟ್ಟಾಡಿಸುವುದು (ಕಿ). **ಅಕ್ಕಳಿಕೆ$_2$** (ಕಿ). [ಅಕ್ಕುಳಿಸು + –ಇಕೆ]

ಅಕ್ಕುಳಿಸು, ಅಕ್ಕಳಿಸು, ಅಕ್ಕುಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಹೊಟ್ಟೆ) ಒಳಕ್ಕೆ ಇಳಿ; ಕುಗ್ಗು; (ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು) ಒಳಕ್ಕೆ ಎಳೆದುಕೊ; ಕುಗ್ಗಿಸು: "ಅಕ್ಕು[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕ]ಳಿಸು ನಿಮ್ನಕುಕ್ಷಿ ಭಯೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ); ಬಟಿಲ್ದ ಮೆಯ್ಯುಕ್ಕುಳಿಸಿರ್ದ ಪೆರ್ಬಸಿಱಿಗುರ್ವಿಸೆ ಬಂದನದೊರ್ವ ಪಾರ್ವಂ (ಲೀಲಾವ. ೬–೬೮); ಬಿಟ್ಟ ಬಾಯುಕ್ಕುಳಿಸಿರ್ದ ಪೊಟ್ಟೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೫–೩೮); ಕುಕ್ಷಿಯುಕ್ಕುಳಿಸೆ ಬೆಂಗಡರ್ವುದು ಸಹಜದೊಳೀಕ್ಷಿಸೆ ಪುಟ್ಟ ಡೊಳ್ಳಿಹುದು (ಭರಚ. ೬–೬೧). ೨. ತಗ್ಗು; ಕುಗ್ಗು: ಸುರರಳ್ಕಾಡುವ ಮೇರುವಕ್ಕುಳಿಸುವೆನ್ನೀ ಶೌರ್ಯಮುಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೨೦); ಉಗ್ರಾಟೋಪವಕ್ಕುಳಿಸುತೆ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೩–೭೫) ೩. ಹೆದರು: "ಅಕ್ಕು[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕ]ಳಿಸು ನಿಮ್ನ ಕುಕ್ಷಿ ಭಯೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ); ಈ ಭುವನೈಕಮಲ್ಲಂ ಮೋಹಮಲ್ಲನ ನೆಕ್ಕತುಳದಿಂದಕ್ಕುಳಿಸದೆ ಡೊಕ್ಕರಿಗೊಂಡು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೬–೧೦ ವ); ಮುಕ್ಕಣ್ಣನಾತ್ಮಜಂ ಹರಿಯುಕ್ಕುಳಿಪಂತೊಂದು ಬಾಣಮುಂ ತೊಟ್ಟೆಚ್ಚಂ (ವೀರವಿ. ೧೨–೩೬). ೪. ಹಿಂದೆಗೆ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು: "ಒಳಸೋರ್ದುದು ಪಾರಿತು ಮಲ್ಲಳಿಗೊಂಡುದು ಸರಿದುದೋಸರಿಸಿದುದು ತಾನಕ್ಕುಳಿಸಿದುದು ಮೆಯ್ದೆಗೆದುದುಂ . . . ಪಿಂಗಿತು ಪೆಡಮೆಟ್ಟಿತೆನ್ನಲಪಸರಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೨, ೨೫೩); "ಅಕ್ಕುಳಿಸಿತೆಂದುಂ . . . ಅಪಸರಣಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೩೧–೬೫೯). ಸರ್ವವನಕ್ಕುಳಿಸದೆನ್ನಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಭಾವಶುದ್ಧಿಯಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೩–೧೫–೧೬); ಕಳವಿನಲಿ ಬಲುಹಿನಲಿ ಮೇಣಕ್ಕುಳಿಸದೀ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವವನು . . . ಅವನು ಕೊಂಬನಾತನನು (ನಿಭಾಗ. ೫–೧೧–೨೭). ೫. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊ; ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡು: ಬೆಳಸಿ ರಜದಲಿ ಸತ್ವಗುಣದಲಿ ನಿಲಿಸಿ ತಾಮಸಗುಣದಿನಿದನಕ್ಕುಳಿಸಿ ಜಗವನು ನಿನ್ನ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಯಲಿ ನೀನೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೩–೪೫). ೬. ದುಃಖಿಸು; ಕೊರಗು: ಕರುಣದಿಂ ಮುನಿಪ ಸತಿಯುಕ್ಕುಳಿಸದಿರು ಬೆದರಲೇಕೇಳು ನಿನಗೆ ಮಗನಹನಂಜ ಬೇಡೆಂದನು (ತುರಂಗ. ೫–೩೯). **ಅಕ್ಕಳಿಸು**: ೧. ಅಕ್ಕಳ[ಳಿ]ಸಿದ ಹೊಟ್ಟೆ ಸೊಕ್ಕಿದ ಗಲ್ಲ (ಶರಲೀ. ೩೪೩–೪). ೩. ಅಕ್ಕಳಿಸಬೇಡ ನಿನಗಾ ಮುನಿಯೆ ರಿಪುವ ತರಿದಿಕ್ಕು ನಡೆ (ತುರಂಗ. ೫೪–೩೮); ಪಾರ್ವನೆಂದಕ್ಕಳಿಸಿ ಹೆರೆದೆಗೆದು ಪಂಟಿಸದೆ ಸೇರ್ವೆಯಿಂದಾ ಪಶುವನಾಕ್ರಮಿಸಿ ಬಂದು (ಪರಶು. ೨೩–೧೭). ೬. ನೋವಿನೊಳ್ ಪವಡಿಸಿದ ಭೂರಮಣನಂ ಕಂಡರು ಅಕ್ಕಳಿಸುತಿರೆ ಫಲುಗುಣಂ (ತುರಂಗ. ೬೪–೩೭). **ಅಕ್ಕುಲಿಸು**: ೨. ಗೋಪರಮಕ್ಕಳೀ ಕೊಂದವರು ಕಾಲಂಗಕ್ಕುಲಿಸದರಿಬಲಪರಾಕ್ರಮನನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೪೭–೩).

ಅಕ್ಕುಳಿಸಿಕೊ = ತಗ್ಗಿಸಿಕೊ; ಉಪಸಂಹರಿಸು: ಪಾಪಿ ಕೊಲ್ಲದಿರಕ್ಕುಳಿಸಿಕೋ ಕೋಪವನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೩೧–೧೫). 'ಅಕ್ಕುಡಿಸು' ಪರಾ.

[ಅಕ್ಕುಳಿ$_0$? + –ಇಸು$_3$. ‖ **ತಮಿ. ಮಲ.** ಎಕ್ಕು = ಹೊಟ್ಟೆಯ ಸ್ನಾಯುಗಳನ್ನು ಸಂಕೋಚಿಸು; **ತೆಲು.** ಅಕ್ಕಳಿಂಚು = ತಗ್ಗಿಸು]

ಅಕ್ಕೆ$_1$ 'ಅಟಕ್ಕೆ$_1$' ನೋ.

ಅಕ್ಕೆ$_2$ 'ಅಣ್ಕೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಕೆ$_3$ 'ಆಗು$_1$' ನೋ.

ಅಕ್ಕೆಬೊಟ್ಟು (ನಾ). ಹಣೆಗೆ ಇಡುವ ಅಕ್ಷತೆಯ ಬಟ್ಟು: ಸೋಮಾರ್ಜಿಡಿಯ ಮಲ್ಲಿಗೆಯೆ ನೊಸಲಕ್ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಲಣ್ಕೆ]ಬೊಟ್ಟೆ ಬೈತಲೆಯೆಳೆ ಮುತ್ತೆ ಬಾ (ಧರ್ಮನಾ. ೧–೭೫). [ಅಕ್ಕೆ$_2$ (< ಅಣ್ಕೆ) + ಬೊಟ್ಟು$_2$]

ಅಕ್ಕೊ 'ಅದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಅಕ್ಕೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಹಟಮಾಡು; ಪಟ್ಟುಹಿಡಿ (?): ಸಾಕಲಾಗದೆಂದು ಅಕ್ಕೊತ್ತಿ ನುಡಿದರೆ ಏಕೆ ನಾ ನಿಮ್ಮ ಬಿಡುವೆ ಶಂಭು ಜಕ್ಕೇಶ್ವರಾ (ಗಣಭಾ. ೫೫–೫). [ಅಕ್ಕು$_1$? + ಒತ್ತು$_1$]

ಅಕ್ಕೊತ್ತೆ (ನಾ). ಒತ್ತಿ ಹಿಡಿದು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಪಣ. 'ಅಕ್ಕೊತ್ತೆಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಅಕ್ಕು$_1$? + ಒತ್ತೆ]

ಅಕ್ಕೊತ್ತೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಿ ಹಿಡಿದು ಪಣವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊ; ವಶಪಡಿಸಿಕೊ; ಅಧೀನಮಾಡಿಕೊ: ಕಕ್ಕಸವೆತ್ತ ಕಾಮಿನಿಯರ ಕಂಡು ಕಣ್ಣಿಕ್ಕದಂತೆನ್ನ ಚಿತ್ತವನು ಅಕ್ಕೊತ್ತೆಗೊಂಡ ಭಾಮಿನಿ ರನ್ನೆ ಲಾಲಿಸು (ಮೋಹತ. ೩೮–೨). [ಅಕ್ಕೊತ್ತೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಕ್ಖಡ, ಅಕ್ಕಡ, ಅಖಾಡ (ನಾ). ಕುಸ್ತಿ ಮಾಡುವ ಪ್ರದೇಶ; ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದ ರಂಗ: ಸುಮಿತ್ರನೆಂಬರಸಂ ಮಾನಕಷಾಯ ಮಹಾಗರ್ವಿತಂ ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದೊಳ್ ಕುಶಲನಕ್ಖ[ಡ]ದೊಳ್ ಪಲರುಮನಿಕ್ಕಿ ಗೆಲ್ದು (ಚಾವುಂಉ. ೪೬–೨); ಮತ್ತಂ ಮಲೆತು ನಿಂದು ಅಕ್ಖಡದೊಳ್ ಪೊಕ್ಕು ಬಾಹಪ್ಪಳಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ); ಇಕ್ಕುಬಿದಂತಖ್ಖ[ಕ್ಖ]ಡದೊಳ್ ಕಡಂಗಿ ಪಿಡಿದೌಂಕಲ್ ಬಲ್ಲ ಮಲ್ಲರ್ (ಧರ್ಮನಾ. ೨–೪೮); ಕೆಂಬಟ್ಟೆಯ ಮಿಸುಗುವ ಪಾಸೆಂಬಕ್ಖಡದೊಳು ನವ ಘುಸೃಣವಿಮಿಶ್ರಿತ ಗಂಧರಜಮನಂಗದೊಳಿಟ್ಟು (ಜಯುಕಾ. ೮–೫೦). **ಅಕ್ಕಡ**: ಜಗಜಟ್ಟಿಗಳಕ್ಕಡಂಗಳೊಳ್ ಮರಳದೆ ಪೋರ್ವ(ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪–೮೫); ಕರತಳವ ಮಾಱುದ್ದಿ ಭುಜದಲಿ ಶಿರದಲಂದಕ್ಕಡದ ಮಣ್ಣನು ಬೆರಳಲುದುರಿಚಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೯–೪೧); ಜಟ್ಟಿಗಳಾ ಪಿರಿಯಕ್ಕಡಮಾ ಪೊಳಲ ಬಾಹೆಯೊಳು ಬಂಧುರಮಾಗಿಯೆ ಶೀವಿಹುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೬೮). **ಅಖಾಡ**: ಮೂರನೆಯ ಜಾವದಹೊತ್ತಿಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಅಖಾಡದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದರು (ಝಾರಾಣಿ. ೨೮).

[**ಪ್ರಾ.** ಅಕ್ಖಾಡಗ, ಅಕ್ಖಾಡಯ (< **ಸಂ.** ಅಕ್ಷವಾಟಕ, ಅಕ್ಷವಾಟ); **ಪಾಲಿ.** ಅಕ್ಖವಾಟ. / **ಮರಾ.** ಅಖಾಡಾ, ಅಕ್ಖಾಡ; **ಹಿಂ.** ಅಖಾಡಾ]

ಅಕ್ಖೋಳ 'ಅಕ್ಷೋಟ' ನೋ.

ಅಕ್ತ (ಗು). ಬಳಿದ; ಲೇಪಿಸಿದ: ಉದಾ— ವಿಷಾಕ್ತ [= ವಿಷ + ಅಕ್ತ]; ರಕ್ತಾಕ್ತ [= ರಕ್ತ + ಅಕ್ತ]. [**ಸಂ.**]

ಅಕ್ರಮ (ಗು). ೧. ಕ್ರಮವಿಲ್ಲದ. ೨. ಕ್ರಮವಲ್ಲದ; ನಿಯಮಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ. (ನಾ). ೩. ಒಂದು ಕಾವ್ಯದೋಷ: ಮೊದಲೊಳ್ ಮುಂ ಪೇೞ್ದುದ್ದೇಶದಂದಮನುದೇಶಮಾಗದಂದಕ್ರಮಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೬೮). ೪. ಗಂಗಡಿಕಾರ: "ಅಜಿಯೆ ಗಂಗಡಿಕಾರನಕ್ರಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦–೬). [**ಸಂ.**]

ಅಕ್ರಮನಿರೋಧ (ನಾ). ಅಕ್ರಮವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದು; ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ತಡೆಯುವುದು. [ಅಕ್ರಮ + ನಿರೋಧ]

ಅಕ್ರಮಪ್ರವೇಶ (ನಾ). ಎಲ್ಲೆಮೀರಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದು; ನ್ಯಾಯವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದು. [ಅಕ್ರಮ + ಪ್ರವೇಶ]

ಅಕ್ರವ್ಯಾದ (ನಾ). ಮಾಂಸಾಹಾರಿಯಲ್ಲದ ಪ್ರಾಣಿ; ಸಸ್ಯಾಹಾರಿ: ಹಕ್ಕಿಗಳು ಕ್ರವ್ಯಾದಗಳು, ಅಕ್ರವ್ಯಾದಗಳು ಎಂದೆರಡು ಪ್ರಕಾರದವು. ಕಾಗೆ, ಹದ್ದು, ರಣಹದ್ದು ಮುಂತಾದವು ಕ್ರವ್ಯಾದಗಳು. ಗಿಣಿ, ಹಂಸ ಮುಂತಾದವು ಅಕ್ರವ್ಯಾದಗಳು (ಆರ್ಯಧ. ೧೦೫). [**ಸಂ.**]

ಅಕ್ರಿಯ$_1$ (ಗು). ೧. ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದ; ನಿಷ್ಕ್ರಿಯ: ಏಕನಾತ್ಮನನಂ ತನಚಲನಶೋಕನದ್ವಯನಮಲನಭವನಲೋಕ ನಿಸ್ಪೃಹನಮಿತನಕ್ರಿಯನ ಹತನಭ್ರಮನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೫೯). [ಸಂ.]

ಅಕ್ರಿಯ$_2$ (ನಾ). ಸಲ್ಲದ ನಡೆವಳಿಕೆ; ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ: ಅಕ್ರಿಯದಿ ನಡೆದು ಕೆಟ್ಟರು (ತುರಂಗ. ೮೫–೭). [ಸಂ. ಅಕ್ರಿಯಾ]

ಅಕ್ರೂರ (ಗು). ೧. ಕ್ರೂರವಲ್ಲದ; ಮೃದು. (ನಾ). ೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ರೋಟ 'ಅಕ್ರೋಡ' ನೋ.

ಅಕ್ರೋಟು 'ಅಕ್ರೋಡ' ನೋ.

ಅಕ್ರೋಡ, ಅಕ್ರೋಟ, ಅಕ್ರೋಟು, ಅಖೋಟ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಜಯಂತಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಆಲದ ಮರಗಳಂತೆ ಭವ್ಯವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿರುವ 'ಅಕ್ರೋಡ'ದ ಮರಗಳ ಸಾಲುಗಳ ನಡುವೆ ಒಂದು ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಕಳೆಯಬೇಕಾಯಿತು (ಅಹಲ್ಯೋ. ೫೩). **ಅಕ್ರೋಟ** (೬). **ಅಕ್ರೋಟು**: ಮನೆಗೆ ಹಿಂತಿರುಗುವಾಗ ನನ್ನ ಜೇಬಿನಲ್ಲಿ ಅಕ್ರೋಟು, ಆಪಿಲ್ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನೂ . . . ಕೊಟ್ಟು ಕಳಿಸಿದರು (ವಿವಧು. ೬). **ಅಖೋಟ** (ಪಂಡಿತ. ೬).

[**ಪ್ರಾ.** ಅಕ್ಖೋಡ (< **ಸಂ.** ಅಕ್ಷೋಟ). / **ಪಾರ.** ಅಖರೂತ್; **ಹಿಂ.** ಅಖ್‌ರೋಟ್]

ಅಕ್ರೋಧ (ನಾ). ಕ್ರೋಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಲಿಷ್ಟ (ಗು). ಕ್ಲಿಷ್ಟವಲ್ಲದ; ನಿರಾಯಾಸವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಲೀಬ (ನಾ). ೧. ಕ್ಲೀಬನಲ್ಲದವನು; ಷಂಡನಲ್ಲದವನು. ೨. ಸಮರ್ಥ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಲೇಶ (ನಾ). ಕ್ಲೇಶವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ: ಮತ್ತನಯರ್ಕಳನೋದಿಸೆ ಮತ್ತಿವನಕ್ಲೇಶದಿಂ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಶಾಸ್ತ್ರೋಪಾತ್ತಮುಖನಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೬೩). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಪಗಡೆಯ ಆಟದ ದಾಳ. ೨. ಪಗಡೆಯ ಕಾಯಿ: "ದ್ಯೂತದಚ್ಚುಗಳಕ್ಷಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೨–೨೪). ೩. ಪಗಡೆಯ ಆಟ, —ಜೂಜು: "ತಾಜಕಿಯಲಿ ಭಂಡಿಯಲಿ ಜೂಜಿನಲಿ ಬಲ್ಪಿನಾಧಾರದಲಿ ಅಕ್ಷಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೫–೩೦). ೪. ರಥದ ಅಚ್ಚು; ಅಚ್ಚುಮರ; ಅಚ್ಚಿಗೆ ಹಾಕುವ ಬಳೆ; ಕಡೆಗೀಲು: "ಅಕ್ಷಮೆನಲಚ್ಚು" (ಮಂಗರಾ. ೮೪–೨೫). ೫. ರಥ; ಬಂಡಿ. ೬. (ಬಂಡಿಯ) ಚಕ್ರ. ೭. ತಾರೆಯ ಕಾಯಿ, —ಮರ: "ವಿಭೀತಕಮಕ್ಷಮೆನೆ ತಾಜಕಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೭–೨೦). ೮. ನೆಲ್ಲಿಯ ಮರ. ೯. ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಮರ. ೧೦. ಗೇರುಮರ. ೧೧. ಕಣ್ಣು. ೧೨. ಇಂದ್ರಿಯ. ೧೩. ಕವಡೆ; ತಾಡಿಕವಡೆ. ೧೪. ಎಂಬತ್ತು ಗುಂಜಿಯ ತೂಕ; 'ಕರ್ಷ'. ೧೫. [ಭೂಗೋಳ] ಉತ್ತರ ದಕ್ಷಿಣ ಧ್ರುವಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವ ಕಲ್ಪಿತ ರೇಖೆ; ಅಕ್ಷರೇಖೆ; ಭೂಮಿಯ ಅಚ್ಚು. ೧೬. "ತ್ರಾಸಿನ ಅಡ್ಡ" (ನಾನಾಶ); ತಕ್ಕಡಿಯ ದಂಡಿಗೆ; ದಂಡಿಗೆಯನ್ನು ತೂಗು ಹಿಡಿಯುವ ದಾರ; "ದಂಡಿಗೆಯ ಮುಳ್ಳು" (ಕಸ್ತೂರಿ). ೧೭. ಮೈಲುತುತ್ತ; ತುತ್ತೆ. ೧೮. ಸಂವರ್ಚಲವಣ. ೧೯. ಆತ್ಮ. ೨೦. ಪೋಷಕ. ೨೧. ಜ್ಞಾನ. ೨೨. ನ್ಯಾಯ. ೨೩. (ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹೂಡುವ) ವ್ಯವಹಾರ; ಮೊಕದ್ದಮೆ. ೨೪. ಆಚಾರ. ೨೫. ತ್ಯಾಗ. ೨೬. ವೈರಾಗ್ಯ. ೨೭. ಶಕ್ತಿ. ೨೮. ಶಕ್ತಿಯ ಆಧಾರ. ೨೯. ನೀಲಿ. ೩೦. ಹಾವು. ೩೧. ಗರುಡ. ೩೨. ಹುಟ್ಟುಕುರುಡ. ೩೩. ಅವಲೋಹ. ೩೪. ಗಣಿ. ೩೫. ರಾವಣನ ಒಬ್ಬ ಮಗನಾದ ಅಕ್ಷಕುಮಾರ. ೩೬. ಚೆಂಡುಗ (ಓಷಧಿ. ೧). ೩೭. ದೇವಸಾಸಿವೆ. (ಓಷಧಿ. ೧). ೩೮. ದವಡೆಯ ಕೆಳಭಾಗ. ೩೯. ಔದಾರ್ಯ. ೪೦. ತೊಟ್ಟಿನ ತುದಿಯಲ್ಲಿಯ ಹೂವಿನ ಎಸಳುಗಳು ಜೋಡಿಸಿದಂತಿರುವ ಆಕಾರ; ಪುಷ್ಪಪಾತ್ರ: "ಅಖಿಲೇಂದ್ರಿಯಾಂಬಕಂ ತ್ಯಾಗ ವಿರಾಗ ತಾರೆ ಶಕಟಂ ರಥದಚ್ಚಿನ ಲೋಹ ಬಲ್ಪು ಜೂಜಾಗರ ನೆಲ್ಲಿ ಪೋಷಕಮಿಂತು ಧರಿತ್ರಿಯೊಳಕ್ಷವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೩೮). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷಂತಿ 'ಅಕ್ಷತೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಷಕ (ನಾ). ಬೆಂಡುಗದ ಮುಳ್ಳು (ಓಷಧಿ. ೪). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷಕ್ರೀಡೆ (ನಾ). ಪಗಡೆಯ ಆಟ. [ಅಕ್ಷ + ಕ್ರೀಡೆ]

ಅಕ್ಷಜ (ನಾ). ೧. ವಜ್ರ. ೨. ಸಿಡಿಲು. ೩. ವಿಷ್ಣು. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷತ (ಗು). ೧. ಮುರಿಯದ; ಮುಕ್ಕಾಗದ; ಗಾಯಗೊಳ್ಳದ. (ನಾ). ೨. (ಮೊನೆ ಮುರಿಯದ) ಅಕ್ಕಿ: "ಸದಕಂ ತಂಡುಲಮಕ್ಷತಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೫–೨೧). ೩. (ಪೂಜೆ, ಶುಭಕಾರ್ಯ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ) ಅರಿಸಿನವನ್ನಾಗಲಿ ಕುಂಕುಮವನ್ನಾಗಲಿ ಹಚ್ಚಿದ ಅಕ್ಕಿ. ೪. ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟು. ▷ ಅರಿಸಿನವನ್ನು ತೇದು ಅದರೊಡನೆ ಬಾಳೆಯ ಸಿಪ್ಪೆಯ ಕರಿಕನ್ನು ಕಲಸಿ ಇದನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ೫. (ಹಣೆಯ ಬಟ್ಟಿಗಾಗಿ) ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಗಂಧ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷತದಿಗೆ (ನಾ). ವೈಶಾಖಮಾಸದ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದ ತದಿಗೆ; ಆ ದಿನ ಮಾಡುವ ಹಬ್ಬ.

[ಸಂ. ಅಕ್ಷಯ ತೃತೀಯಾ (ಅಕ್ಷಯ + ತೃತೀಯಾ)]

ಅಕ್ಷತಧೈರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕುಂದದಿರುವ ಧೈರ್ಯ. ೨. ಧೈರ್ಯಗುಂದದ ವ್ಯಕ್ತಿ. [ಅಕ್ಷತ + ಧೈರ್ಯ]

ಅಕ್ಷತಯೋನಿ (ನಾ). ಪುರುಷಸಂಪರ್ಕ ಹೊಂದಿಲ್ಲದ ಹೆಂಗಸು.

[ಅಕ್ಷತ + ಯೋನಿ]

ಅಕ್ಷತರು (ನಾ). ತಾರೆಯ ಮರ. 'ಅಕ್ಷತರೂಪಸಂಪನ್ನೆ' ಪರಾ.

[ಅಕ್ಷ + ತರು]

ಅಕ್ಷತರೂಪಸಂಪನ್ನೆ (ನಾ). ೧. ಕುಂದಿಲ್ಲದ ರೂಪವುಳ್ಳವಳು. ೨. ತಾರೆಯಮರದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು. ೧,೨: ನಿದ್ರೆಯಂತೆ ಲೋಚನಗ್ರಾಹಿಣಿಯುಂ ಮೂರ್ಛೆಯಂತೆ ಮನೋಹರೆಯುಂ ಅರಣ್ಯಭೂಮಿಯಂತೆ ಅಕ್ಷತರೂಪಸಂಪನ್ನೆಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೯).

[ಸಂ. ಅಕ್ಷತರೂಪಸಂಪನ್ನಾ (ಅಕ್ಷತ + ರೂಪ + ಸಂಪನ್ನಾ; ಅಕ್ಷ + ತರು + ಉಪಸಂಪನ್ನಾ)]

ಅಕ್ಷತಶರೀರ (ನಾ). ಗಾಯಗೊಳ್ಳದ ಮೈ; ಪೆಟ್ಟುಬೀಳದ ಮೈ.

[ಅಕ್ಷತ + ಶರೀರ]

ಅಕ್ಷತಾರೋಪಣೆ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರು ಒಬ್ಬರಮೇಲೊಬ್ಬರು ಅಕ್ಷತೆಯನ್ನು ಹಾಕುವುದು (ದಕ). ೨. ಹಿರಿಯರು ವಧೂವರರ ಮೇಲೆ ಶುಭವನ್ನು ಕೋರಿ ಅಕ್ಷತೆ ಹಾಕುವುದು. (ಉಕ). [ಸಂ. ಅಕ್ಷತಾರೋಪಣ (ಅಕ್ಷತ + ಆರೋಪಣ)]

ಅಕ್ಷತೆ, ಅಕ್ಷಂತಿ (ನಾ). ೧. = ಅಕ್ಷತ ೨: [ಭ]ತಾಯಮುನೀಯ ವೇಟ್ಟುಮೆನ್ದು ಕಿಡಿಸಿದಾಗಳ[ಳ್] ಪಂಪಯ್ಯಂ ನಾನೊನ್ದಕ್ಷತೆಯನಪ್ಪಂದ[ಪ್ಪೊಡ ?]ಮಿಾಯೆನೆನ್ದು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೬–೮; 942). ೨. = ಅಕ್ಷತ ೩: ಚಂದನದ ಮುತ್ತಿನಕ್ಷತೆಯ ಕುಂಕುಮಮಿಶ್ರದಿಂದೆ ನವ ದಧಿ ಲಾಜ ದೂರ್ವಾಕ್ಷತೆಯೊಳೆಸೆವ ಪೊಂದಳಿಗೆವಿಡಿದಾರತಿಯನೆತ್ತಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೩–೨೩); ಅಕ್ಷತೆಗೆ ಬೇಕು ಎಂದರೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅಕ್ಕಿಯ ಕಾಳಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೩. = ಅಕ್ಷತ ೪: ಅವನು ಊಟಮಾಡಿದ್ದರೂ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷತೆ ಇರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಆರತಕ್ಷತೆ, ಕೆಂಪಕ್ಷತೆ,

ಗಂಧಾಕ್ಷತೆ, ಬಿಳಿಯಕ್ಷತೆ, ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆ, ಹಳದಿಯಕ್ಷತೆ ಹೋ.
ಅಕ್ಷಂತಿ : (ಉಕ) = ಅಕ್ಷತೆ ಳ : ಏನು ಅಂಗಾರಾ ! ಏನು ಅಕ್ಷಂತೀ ! (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೮೯–೨೬). [ಸಂ. ಅಕ್ಷತ]

ಅಕ್ಷತೆ$_2$ (ನಾ). = ಅಕ್ಷತಯೋನಿ. [ಸಂ. ಅಕ್ಷತಾ]

ಅಕ್ಷತೆ$_3$ (ನಾ). ೧. 'ಕರ್ಕಾಟಕ ಶೃಂಗಿ' ಎಂಬ ಮೂಲಿಕೆ. ೨. ಗೋಣಿ (ಒಷಧಿ. ೪). [ಸಂ. ಅಕ್ಷತಾ]

ಅಕ್ಷದರ್ಶಕ (ನಾ). ೧. ನ್ಯಾಯಾಧಿಪತಿ. ೨. ಜೂಜಾಟಗಳ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ. [ಅಕ್ಷ + ದರ್ಶಕ]

ಅಕ್ಷದಾಮ (ನಾ). ಜಪಸರ; ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಸರ. [ಸಂ. ಅಕ್ಷದಾಮನ್ (ಅಕ್ಷ + ದಾಮನ್)]

ಅಕ್ಷದೀಕ್ಷಿತ (ನಾ). ದ್ಯೂತದ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ತೊಟ್ಟವನು; ಜೂಜಾಟದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದವನು : ಕೃತಕಮಾರ್ಗದ ಮೋಡಿಯಲಿ ಪರಿಚಿತನು ನೀನಲ್ಲಕ್ಷವಿಮಲಕ್ರತುವಿಧಾನವನಕ್ಷದೀಕ್ಷಿತರಜಿವರಿದನೆಂದ (ಕು ವ್ಯಾ ಸ. ೧೩–೪೪). [ಅಕ್ಷ + ದೀಕ್ಷಿತ]

ಅಕ್ಷದೇವಿ (ನಾ). ಜೂಜುಗಾರ. [ಸಂ. ಅಕ್ಷದೇವಿನ್ (ಅಕ್ಷ + ದೇವಿನ್)]

ಅಕ್ಷಧೂರ್ತ (ನಾ). ೧. ದ್ಯೂತದಲ್ಲಿ ಮೋಸ ಮಾಡುವವನು. ೨. ದ್ಯೂತದಲ್ಲಿ ಮೋಸಗಾರನಾದ ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ವರಸೇನನೆಂಬೊಂ ಜೂದಾಡಿಯಕ್ಷಧೂರ್ತನೆಂಬೊಂಗೆ ಸಾಸಿರ ದೀನಾರಮಂ ಸೋಲ್ತು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪–೩). [ಅಕ್ಷ + ಧೂರ್ತ]

ಅಕ್ಷಪಟಲ (ನಾ). ೧. ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನ. ೨. ನ್ಯಾಯಸಂಬಂಧದ ಕಾಗದಪತ್ರಗಳ ಭಂಡಾರ. [ಅಕ್ಷ + ಪಟಲ]

ಅಕ್ಷಪಾದ (ನಾ). ೧. (ನ್ಯಾಯದರ್ಶನದ ಪ್ರವರ್ತಕನಾದ) ಗೌತಮ ಋಷಿ. ೨. ನ್ಯಾಯದರ್ಶನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನು. [ಅಕ್ಷ + ಪಾದ]

ಅಕ್ಷಫಲ (ನಾ). ತಾರೆಯ ಕಾಯಿ : ಅಂದಿನ ಮನುಜರಕ್ಷಫಲದನಿತೆನಿಪ ರಸಾಯನಮನೆರಡು ದಿವಸಕ್ಕುಣ್ಬರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೬೨). [ಅಕ್ಷ + ಫಲ]

ಅಕ್ಷಮ (ಗು). ೧. ಕ್ಷಮೆಯಿಲ್ಲದ; ತಾಳ್ಮೆಯಿಲ್ಲದ; ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದ. ೨. ಅಸಮರ್ಥ : ಸಕಲಕಾರ್ಯಾಕ್ಷಮಮಪ್ಪ ತಿರ್ಯಗ್ಜಾತಿಯೊಳ್ ಬಿಬ್ದು ಚಿಂತಾಪೀಡಿತನಾಗಿ (ಕಾದಂಲು. ೭೧೯); ಚರಣ ವದನವ ತೊಳೆದು ಥಗೆ ಡಾವರಿಸಲಕ್ಷಮನಾಗಿ ... ಮೊಗೆದನು ಗರಳಮಯ ಜಲವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩–೨೪). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷಮಣಿ (ನಾ). ಜಪಸರದ ಮಣಿ. [ಅಕ್ಷ + ಮಣ್ಣಿ]

ಅಕ್ಷಮಾಲೆ (ನಾ). ಜಪಸರ; ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಸರ. [ಅಕ್ಷ + ಮಾಲೆ]

ಅಕ್ಷಮೆ (ನಾ). ಕ್ಷಮಿಸದಿರುವಿಕೆ; ಸೈರಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ. ಅಕ್ಷಮಾ]

ಅಕ್ಷಮ್ಯ (ಗು). ಕ್ಷಮಿಸಲಾಗದ : ಅವನು ಮಾಡಿದ್ದು ಅಕ್ಷಮ್ಯವಾದ ಅಪರಾಧ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷಯ (ಗು). ೧. ಕ್ಷಯವಿಲ್ಲದ; ನಾಶವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಪ್ರಭವ ಮೊದಲಾದ ೬೦ ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯದು. ℙ ಇದಕ್ಕೆ 'ಕ್ಷಯ'ವೆಂದೂ ಹೆಸರುಂಟು. ೩. ಯವೆ (ಒಷಧಿ. ೪). ೪. ಕಣ್ಣು. ೫. ಕಾರ್ಯ. ೬. ಕತ್ತಲೆ. ೭. ವನ. ೮. ತೆಂಗು. ೯. ಹಲಸು. ೧೦. ಮಾವು. ೧೧. ಬಾಳೆ. ೧೨. ಗುಣ. ೧೩. ಗುಹೆ. ೧೪. ನಾರಿ ಇತ್ಯಾದಿ. "ಅಕ್ಷಯಮೆನೆ ಕಣ್ಣಕ್ಕುಂ ಅಕ್ಷಯಮೆನೆ ಕಾರ್ಯಮಕ್ಕು ಕತ್ತಲೆಯಕ್ಕುಂ ಅಕ್ಷಯಮೆನೆ ಮಾವಕ್ಕುಂ ಅಕ್ಷಯಮೆನೆ ನಾರಿಯಕ್ಕು... ಅಕ್ಷಯಮೆನೆ ವನವಕ್ಕುಂ ಅಕ್ಷಯಮೆನೆ ತೆಂಗು ಹಲಸು ಬಾಳೆಗಳಕ್ಕುಂ ಅಕ್ಷಯಮೆನೆ ಗುಣಮಕ್ಕುಂ ಅಕ್ಷಯಮೆನೆ ಗುಹೆಗಳಕ್ಕು" (ಶಬ್ದರ. ೨೫, ೨೬); "ಮಧು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶಂಬರಮಮೃತಾಕ್ಷರಂ ವಿಷಯ ಮುಕ್ತಿಗಳೆಂಬಿವಕಕ್ಷಯಾಂಕಿತಂ" (ನಾನಾರ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷಯತೂಣೀರ (ನಾ). ಎಷ್ಟು ಬಾಣಗಳನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆದರೂ ಬರಿದಾಗದ ಬತ್ತಳಿಕೆ; ತವದೊಣೆ. [ಅಕ್ಷಯ + ತೂಣೀರ]

ಅಕ್ಷಯತೃತೀಯೆ (ನಾ). ೧. = ಅಕ್ಷತದಿಗೆ. ೨. [ಜೈನ] ಶ್ರೇಯಾಂಸನು ಆದಿತೀರ್ಥಂಕರನಿಗೆ ಆಹಾರದಾನಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯದಿನ : ಅಕ್ಷಯದಾನಂ ನಿಮಗಕ್ಕೆಕ್ಷುಣ್ಣಮಿದೆಂದು ಪರಮ ಮುನಿ ಪರಸೆ ಬೞಿಕ್ಕಕ್ಷಯತೃತೀಯೆಯೆಂದಖಿಲಕ್ಷಿತಿಗಂ ನೆಗೞ್ದುದಲ್ತೆ ತತ್ಪುಣ್ಯದಿನಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೬). [ಅಕ್ಷಯ + ತೃತೀಯೆ]

ಅಕ್ಷಯದಾನ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ದಾನ. ℙ 'ಅಕ್ಷಯತೃತೀಯೆ' ಪ್ರಯೋಗ ಪರಾ. [ಅಕ್ಷಯ + ದಾನ]

ಅಕ್ಷಯಪದ (ನಾ). ನಾಶವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಾನ; ಮೋಕ್ಷ. [ಅಕ್ಷಯ + ಪದ$_1$]

ಅಕ್ಷಯಪಾತ್ರೆ (ನಾ). ೧. ಬರಿದಾಗದ ಪಾತ್ರೆ : ಯಾರಿಗೆ ಯಾವ ರುಚಿ ಬೇಕೋ ಅದನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತಿತ್ತು ಆಕೆಯ ಅಂಗೈಯ ಅಕ್ಷಯಪಾತ್ರೆ (ವೈನಿ. ೧೬೬). ೨. (ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ) ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆ. [ಅಕ್ಷಯ + ಪಾತ್ರೆ]

ಅಕ್ಷಯಬೋಧ (ನಾ). ೧. ನಾಶವಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನ; ಅನಂತಜ್ಞಾನ. ೨. ಅನಂತಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು; ತೀರ್ಥಂಕರ : ತಜ್ಜನಕೆ ನಿನ್ನ ನುಡಿ ಸೋಪಾನಂ ತಾನಾದುದು ಕೈವಲ್ಯಸುಧಾನಿಳಯಾಗ್ರಾರುರುಕ್ಷುಗಕ್ಷಯಬೋಧಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೩೧). [ಅಕ್ಷಯ + ಬೋಧ]

ಅಕ್ಷಯವಟ (ನಾ). ಗಯಾಕ್ಷೇತ್ರದ ಒಂದು ಪುರಾತನವಾದ ಆಲದ ಮರ. [ಅಕ್ಷಯ + ವಟ]

ಅಕ್ಷಯಸಮಯ (ನಾ). ಕ್ಷಯವಿಲ್ಲದ ಕಾಲ; ನಿರಂತರವಾದ ಕಾಲ (?) : ನಯವಿನಿಮಯ ನಾನಾಮಂತ್ರದೂತಪ್ರಯಾಣಾಕ್ಷಯ ಸಮಯವಿಳಾಸೋಲ್ಲಾಸಿ ಸಂಗ್ರಾಮಿತಾಂಗಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೧೩). [ಅಕ್ಷಯ + ಸಮಯ]

ಅಕ್ಷಯಸೌಖ್ಯ (ನಾ). ನಾಶವಿಲ್ಲದ ಸೌಖ್ಯ; ಅನಂತಸುಖ : ಮಾಡುವುದೆಮಗಕ್ಷಯಸೌಖ್ಯಾನಂತಮೋಕ್ಷ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತಾ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೫೩). [ಅಕ್ಷಯ + ಸೌಖ್ಯ]

ಅಕ್ಷಯಾಧಾನ (ನಾ). = ಅಕ್ಷಯಪಾತ್ರೆ : ಚಿರಚೈತ್ರಮಿಂದೆಲ್ಲಿ ಅಸುಗೆಯಾ ಕಾನಂ? ಎಲ್ಲಿ ಬಲ್ಲರೆ ಕೃಷ್ಣೆಯಕ್ಷಯಾಧಾನಂ? (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೧೭–೪). [ಅಕ್ಷಯ + ಆಧಾನ]

ಅಕ್ಷರ (ಗು). ೧. ನಾಶವಿಲ್ಲದ; ಮರಣವಿಲ್ಲದ; ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದ; ಸ್ಥಿರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಅಕಾರ ಮೊದಲಾದ ವರ್ಣ. ೩. "ಒಂದು ಸಲದ ಉಚ್ಚಾರಣೆಗೆ ಶಕ್ಯವಾಗುವಷ್ಟರ ಪದಭಾಗ" (= syllable. ಇಂಕನಿ). ℙ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇದು ಒಂದು ಅಥವಾ ಹಲವು ವ್ಯಂಜನಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಅಥವಾ ತನಿಯಾಗಿರುವ ಒಂದು ಸ್ವರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಉದಾ— "ಅಕ್ಷರ" ಎಂಬ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಅ, ಕ್ಷ, ರ ಎಂಬ ಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳಿವೆ. ೪. ಉಚ್ಚಾರಣೆಯನ್ನು ಬರಹದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವ ಚಿಹ್ನೆ; ಲಿಪಿ : ಇಲ್ಲಿರುವ ಅ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಹೊಡೆದು ಹ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಬರೆ (ರೂಢಿ). ೫. ಬರವಣಿಗೆ; ಬರಹ : ಅವನ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಓದುವುದಕ್ಕೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೬. ಪತ್ರ. ೭. ಮಾತು. ೮. ಬ್ರಹ್ಮ. ೯. ವಿಷ್ಣು. ೧೦. ಶಿವ. ೧೧. ಪರಬ್ರಹ್ಮ. ೧೨. ಕೀರ್ತಿ.

೧೩. ಮೋಕ್ಷ. ೧೪. ನೀರು. ೧೫. ಆಕಾಶ. ೧೬. ತಪಸ್ಸು. ೧೭. ಧರ್ಮ. ೧೮. "ಮೂಲಕಾರಣ" (ಗಂಗಾಪ). ೧೯. ಪ್ರಣವ. ೨೦. ಕತ್ತಿ. ೨೧. ಅಪಾಮಾರ್ಗ (= ಉತ್ತರಣೆ). ೨೨. ಹೆಗ್ಗುಳ್ಳ (ಓಷಧಿ. ೪). "ಅಂಬರಮಪುನರ್ಭವಂ ವಿವಿಧವರ್ಣಮಸಂಗತಕೀರ್ತಿ ಶುಭ್ರಮಕ್ಷರಮೆನಿಸಿರ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೬೬). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷರಕಲ್ (ನಾ). ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಬರೆದ ಕಲ್ಲು; ಶಿಲಾಶಾಸನ: ತಟ್ಟಗ್ಗೆಜೆಯ ಕಿಱ್ಕೆಜೆ ಪೋಗಿ ಅಕ್ಷರಕಲ್ಲ ಮೇಗೆ ಅಲ್ಲಿನ್ದಾ ವಸೆಲ್ (ಎಕ. II, ೩೫–೫; 800). [ಅಕ್ಷರ + ಕಲ್$_3$]

ಅಕ್ಷರಕಾರ್ಖಾನೆ (ನಾ). ಅಚ್ಚಿನ ಮೊಳೆಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಕಾರ್ಖಾನೆ: ಅಮೆರಿಕಾದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರ–ಕಾರ್ಖಾನೆ ಇರಲಿಲ್ಲ(ಬೆಂಜಮ್.೮೯). [ಅಕ್ಷರ + ಕಾರ್ಖಾನೆ]

ಅಕ್ಷರಕೇವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ವಿದ್ಯೆ: ವಿಹಗದಂತೆ ಖೇಚಕ್ರಮುಂ ವರ್ತಿಸಿ ಮತ್ತಮಕ್ಷರಕೇವಳಿ ದೂತಚೇಷ್ಟೆ ಮೊದಲಾಗಿರಲಾ ಬಿಚ್ಚುವಂ ವಿದ್ಯೆಗಳೊಳೆಲ್ಲಮೊಚ್ಚತಂ ನೋಡಿದೊಡೆ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೬ ವ).
[ಅಕ್ಷರ + ಕೇವಳಿ (= ಕೇವಲಿ)]

ಅಕ್ಷರಖಂಡಿಕೆ (ನಾ). ಅಕ್ಷರಾಭ್ಯಾಸದ ಪಾಠಶಾಲೆ: ವೇದಖಂಡಿಕ ಶಾಸ್ತ್ರಖಂಡಿಕ ತರ್ಕ್ಕವಕ್ಷರಖಂಡಿಕೆ × × × ಗಳುಗಗ್ರಾಸನವಿನಿತುವಂ ನಡಸುವಂತಾಗಿ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೫೧–೬೪; 1169).
[ಅಕ್ಷರ + ಖಂಡಿಕೆ]

ಅಕ್ಷರಗಣ (ನಾ). ಸಂಸ್ಕೃತ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಯಗಣ (U – –), ಮಗಣ (– – –), ತಗಣ (– – U), ರಗಣ (– U –), ಜಗಣ (U – U), ಭಗಣ (– U U), ನಗಣ (U U U), ಸಗಣ (U U –) ಎಂಬ ಎಂಟು ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಅಕ್ಷರ + ಗಣ]

ಅಕ್ಷರಚಣ (ನಾ). ಓದುಬರಹದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥ. [ಅಕ್ಷರ + ಚಣ$_1$]

ಅಕ್ಷರಚುಂಚು (ನಾ). = ಅಕ್ಷರಚಣ. [ಅಕ್ಷರ + ಚುಂಚು$_4$]

ಅಕ್ಷರಚ್ಯುತ (ನಾ). = ಅಕ್ಷರಚ್ಯುತಕ. [ಅಕ್ಷರ + ಚ್ಯುತ]

ಅಕ್ಷರಚ್ಯುತಕ (ನಾ). ಒಂದು ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ; ಒಂದು ವಾಕ್ಯದ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಅರ್ಥವತ್ತಾದ ಮತ್ತೊಂದು ವಾಕ್ಯವುಂಟಾಗುವುದು: ಉದಾ— "ಉಮಾಧವಂಗೆ ವಂದನಂ": ಶಿವನಿಗೆ ವಂದನೆಯೆಂದು ಅರ್ಥ ಕೊಡುವ ಈ ವಾಕ್ಯದ ಮೊದಲನೆಯ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಅಕ್ಷರವಾದ ಉಕಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಮಾಧವಂಗೆ [= ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ] ವಂದನೆಯೆಂಬ ಅರ್ಥವತ್ತಾದ ವಾಕ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.
[ಸಂ. (ಅಕ್ಷರ + ಚ್ಯುತಕ)]

ಅಕ್ಷರಛಂದಸ್ಸು (ನಾ). ಯಗಣ, ಮಗಣ ಮುಂತಾದ ಅಕ್ಷರಗಣಗಳನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಛಂದಸ್ಸು. [ಅಕ್ಷರ + ಛಂದಸ್ಸು]

ಅಕ್ಷರಜೀವಕ (ನಾ). ಬರವಣಿಗೆಯಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು; ಶಾನುಭೋಗ; ಕುಲಕರಣಿ: "ಕಾಯಸ್ಥಃ, ಅಕ್ಷರಜೀವಕಃ – ಈ ೨ ಸೇನಬೋವಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೬–೪೩೨). [ಅಕ್ಷರ + ಜೀವಕ]

ಅಕ್ಷರಜೀವಿ (ನಾ). = ಅಕ್ಷರಜೀವಕ: "ಅಕ್ಷರಜೀವಿ ಚಿತ್ರಕಾಯಸ್ಥನೆನೆ ಸೇನಭಾಗಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೫–೧೪). [ಅಕ್ಷರ + ಜೀವಿ]

ಅಕ್ಷರಜ್ಞ (ನಾ). ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ವಿದ್ಯಾವಂತ: ಓದಿನಲ್ಲಿ ಕಾಬರೆ ಅಕ್ಷರಜ್ಞನಲ್ಲ ವಾದಿನಲ್ಲಿ ಕಾಬರೆ ಗಂಧರ್ವನಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨–೨). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷರದಾರಿದ್ರ್ಯ (ನಾ). ಅಕ್ಷರಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ವಿದ್ಯೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕರ ಅಕ್ಷರದಾರಿದ್ರ್ಯವು ಬಲುದೊಡ್ಡದು (ಸಾಹಿವಿ. ೭೦). [ಅಕ್ಷರ + ದಾರಿದ್ರ್ಯ]

ಅಕ್ಷರಪುರುಷ (ನಾ). ನಾಶವಿಲ್ಲದ ಪುರುಷ; ಪರಮಾತ್ಮ
[ಅಕ್ಷರ + ಪುರುಷ]

ಅಕ್ಷರಮಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲಾ ವರ್ಣಗಳ ಅನುಕ್ರಮದ ಪಾಠ; ವರ್ಣಮಾಲೆ. 'ಜಿನಾಕ್ಷರಮಾಲೆ' ಪರಾ.
[ಅಕ್ಷರ + ಮಾಲೆ]

ಅಕ್ಷರರೇಖೆ (ನಾ). ಬರಹ: ಅವಳೊಳ್ವಸಿಜ ವಳಿ ರೇಖೆಗೆಟ್ಟುವು ನೊಸಲಕ್ಷ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕ]ರರೇಖೆಯೊಡನೆ ಮಧುರಾಧಿಪನಾ (ಅರ್ಧನೇ. ೭–೩೮).
[ಅಕ್ಷರ + ರೇಖೆ]

ಅಕ್ಷರವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಷರಗಳ ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಓದುಬರಹ: ಅಕ್ಷರವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾರಿ ಮೂರುದಿನದ ಈ ಮಣ್ಣಿನ ಗಡಿಗೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆ? (ತುಂಗಭ. ೮). 'ಅಕ್ಕರವಿದ್ಯೆ' ಪರಾ. ೨. ಶಾಶ್ವತವಾದ ವಿದ್ಯೆ; ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ. [ಅಕ್ಷರ + ವಿದ್ಯೆ]

ಅಕ್ಷರವಿನ್ಯಾಸ (ನಾ). ಅಕ್ಷರಗಳ ಜೋಡಣೆ. [ಅಕ್ಷರ + ವಿನ್ಯಾಸ]

ಅಕ್ಷರವೃತ್ತ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಗಣಗಳಿಂದ ರಚಿಸಿದ ವೃತ್ತ; ವಸಂತತಿಲಕ, ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೀಡಿತ ಮೊದಲಾದ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಅಕ್ಷರ + ವೃತ್ತ]

ಅಕ್ಷರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಪದದಲ್ಲಿರುವ ಅಕ್ಷರಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ: ದಿಟದ ನಾಮಂಗಳ ಅಕ್ಷರವೃತ್ತಿಗೆ–ಪೂ, ಮರಂ, ಹೊತ್ತಗೆ, ಕವಳಿಗೆ, ಕಟ್ಟವತ್ತಿಗೆ (ಶಮದ. ೭೬ ಪ್ರಯೋ). [ಅಕ್ಷರ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಕ್ಷರಶಃ (ಅ). ೧. ಒಂದೊಂದು ಅಕ್ಷರವನ್ನೂ ಹಿಡಿದು; ಅಕ್ಷರ ಅಕ್ಷರವಾಗಿ. ೨. ಅಕ್ಷರಾರ್ಥದಲ್ಲಿ; ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಿವರದಲ್ಲೂ: ಅವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನೀನು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಕ್ಷರಶಃ ನಿಜವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷರಶತ್ರು (ನಾ). ೧. ಓದುಬರಹವನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವವನು. ೨. ಓದು ಬರಹ ಬಾರದವನು: ಆ ಅಡಿಗೆಯ ಮಾಣಿಯು ಅಷ್ಟೊಂದು ಅಕ್ಷರಶತ್ರುವಿರಲಿಲ್ಲ (ಅಂಬಿಕೆ. ೮೨). [ಅಕ್ಷರ + ಶತ್ರು]

ಅಕ್ಷರಸಂಕೇತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೂಢಲಿಪಿ (*).
[ಅಕ್ಷರ + ಸಂಕೇತ]

ಅಕ್ಷರಸಂಜ್ಞೆ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದಕ್ಕೂ ವಿಂಗಡಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಂಕೇತ(ಗಳು). ಉದಾ—ಸ್ವರ, ವ್ಯಂಜನ ಇತ್ಯಾದಿ. ☞ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದ ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವ "ಅಕ್ಷರಸಂಜ್ಞಾ ಪ್ರಕರಣಂ" ಎಂಬುದನ್ನು ನೋಡಿ. ೨. ವ್ಯಂಜನಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ: "ನಿರುತದಿಂ ಕಟಪ[ಯ]ಮೆನಲ್ಕೊಂದು ಖಠಫರಮುದೆರಡಕ್ಕು ಗಡಬಲಂ ಮೂಱಕ್ಕು ಘಢಭವಂ ನೆರೆ ನಾಲ್ಕು ಙಣಮುಶಮಯ್ದೆದು ಚತಷವಾಱು ಛಥಸಮುದೇಳು ಜದಹಮೆಂಟು ಅಱಿ ಝಧಳಮೊಂಬತ್ತು ನಂ ಸೊನ್ನೆಯಿಂತಿವಕ್ಷರಸಂಜ್ಞೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೪–೧೦).
[ಅಕ್ಷರ + ಸಂಜ್ಞೆ]

ಅಕ್ಷರಸಂಸ್ಥಾನ (ನಾ). = ಅಕ್ಷರವಿನ್ಯಾಸ. [ಅಕ್ಷರ + ಸಂಸ್ಥಾನ]

ಅಕ್ಷರಸ್ಥ (ನಾ) ಅಕ್ಷರ ತಿಳಿದವನು; ಓದು ಬರಹ ಬಲ್ಲವನು: ನಾವು ಮಾತಾಡಿಸಿದ ಮನುಷ್ಯ ಅಕ್ಷರಸ್ಥನಂತೆ ತೋರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
[ಅಕ್ಷರ + –ಸ್ಥ]

ಅಕ್ಷರಾಂಕಗಣಿತ (ನಾ). ಅಕ್ಷರಗಳ ಮೂಲಕ ಅಂಕಿಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಗಣಿತ: ಅದು ಅಕ್ಷರಾಂಕ ಗಣಿತ, ಅಕ್ಷರಗಳೇ ಅಂಕಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಲ್ಲುವು (ತುಂಗಭ. ೨೧). [ಅಕ್ಷರ + ಅಂಕ$_2$ + ಗಣಿತ]

ಅಕ್ಷರಾತ್ಮಕ (ಗು). ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಅಕ್ಷರರೂಪಂ = ಅಕ್ಷರಾತ್ಮಕಮಾದ (ಶಮುದ. ೩೫ ಟೀಕೆ). [ಸಂ. (ಅಕ್ಷರ + ಆತ್ಮನ್ + –)]

ಅಕ್ಷರಾಭ್ಯಾಸ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಕಲಿಯುವುದು. ೨. ಮಗುವಿಗೆ ಅಕ್ಷರ ಕಲಿಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡುವ ಶುಭಕಾರ್ಯ; ಓನಾಮ ಪೂಜೆ. [ಅಕ್ಷರ + ಅಭ್ಯಾಸ]

ಅಕ್ಷರಾರ್ಥ (ನಾ). ಶಬ್ದದ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ನೇರವಾಗಿ ಹೊರಡುವ ಅರ್ಥ: "ಪ್ರತಿಭೆ" ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅಕ್ಷರಾರ್ಥ "ಹೊಳಹು" (ಭಾರವಿಮಾ. ೧೬೨). [ಅಕ್ಷರ + ಅರ್ಥ]

ಅಕ್ಷರುಚಕ (ನಾ). "ಸೋರುಪ್ಪು" (ಗಂಗಾಮ). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷರೇಖೆ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಅಚ್ಚು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿರುವ, ಉತ್ತರ ದಕ್ಷಿಣ ಧ್ರುವಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸುವ, ನೇರಗೆರೆ. [ಅಕ್ಷ + ರೇಖೆ]

ಅಕ್ಷವತಿ (ನಾ). ಪಗಡೆಯ ಆಟ; ಜೂಜು. [ಸಂ. ಅಕ್ಷವತೀ]

ಅಕ್ಷವಲಯ, ಅಕ್ಷವಳಯ (ನಾ). ಜಪಸರ: ವನಿತೆಯ ವರೌಕ್ತಿಕಾಕ್ಷವಲಯಂ ಕೊರಲೊಳ್ ಕರಮೊಪ್ಪಿ ತೋಱುಗುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೬೪).

ಅಕ್ಷವಳಯ: ಬಕುಳದ ಪೂವಿನಕ್ಷವಳಯಕ್ಕೆ ದುಕೂಲದ ಚೆಲ್ವನಪ್ಪಸಾಳಿಗೆಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೯೦). [ಅಕ್ಷ + ವಲಯ]

ಅಕ್ಷವಳೆಯ 'ಅಕ್ಷವಲಯ' ನೋ.

ಅಕ್ಷವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಪಗಡೆಯ ಆಟದ ವಿದ್ಯೆ. [ಅಕ್ಷ + ವಿದ್ಯೆ]

ಅಕ್ಷಸೂತ್ರ (ನಾ). ಜಪಸರ: ಪರಶುಫಳಾಕ್ಷಸೂತ್ರ ವರದೋಚಿತ ಚಿಹ್ನ ಚತುರ್ಭುಜಂ (ಆದಿಪು. ೧–೮). [ಅಕ್ಷ + ಸೂತ್ರ]

ಅಕ್ಷಹೃದಯ (ನಾ). ಪಗಡೆಯಾಟದ ಮರ್ಮ, —ಒಳಗುಟ್ಟು. [ಅಕ್ಷ + ಹೃದಯ]

ಅಕ್ಷಾಂತಕ (ನಾ). ಅಕ್ಷನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಕೊಂದವನು; ಹನುಮಂತ. [ಅಕ್ಷ + ಅಂತಕ]

ಅಕ್ಷಾಂತಿ (ನಾ). ಸೈರಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಸೂಯೆ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷಾಂಶ (ನಾ). ಅಕ್ಷರೇಖೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ; ಭೂಗೋಳದ ಅಕ್ಷರೇಖೆಯನ್ನು ೧೮೦ ಅಂಶಗಳಾಗಿ ಭಾಗಿಸಿ ಈ ಭಾಗಬಿಂದುಗಳನ್ನು ಕೇಂದ್ರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಗೋಳದ ಮೇಲ್ಮೈಯ ಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಎಳೆದಂತೆ ಭಾವಿಸಿರುವ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ರೇಖೆ. [ಅಕ್ಷ + ಅಂಶ]

ಅಕ್ಷಾಂಶರೇಖೆ (ನಾ). ಕೃತಕ ಭೂಗೋಳದ ಅಥವಾ ಭೂಪಟದ ಮೇಲೆ ಸಮಭಾಜಕ ವೃತ್ತಕ್ಕೆ ಸಮಾನಾಂತರವಾಗಿ ಎಳೆದಿರುವ ರೇಖೆ: ಹೀಗೆ ಸಮಭಾಜಕವೃತ್ತಕ್ಕೆ ಸಮಾನಾಂತರವುಳ್ಳ ರೇಖೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಭಾಗದಿಂದಲೂ ಎಳೆಯಬಹುದು. ಈ ರೇಖೆಗಳನ್ನು ಅಕ್ಷಾಂಶರೇಖೆಗಳೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ (ಭೂವಿವ. ೧೬). [ಅಕ್ಷಾಂಶ + ರೇಖೆ]

ಅಕ್ಷಾಂಶವೃತ್ತ (ನಾ). ಅಕ್ಷಾಂಶರೇಖೆಯಿಂದ ಆಗಿರುವ ವೃತ್ತ: ಈ ಅಕ್ಷಾಂಶ ವೃತ್ತಗಳನ್ನು ಸಮಭಾಜಕವೃತ್ತದಿಂದ ಎಣಿಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತೇವೆ (ಭೂವಿವ. ೧೬). [ಅಕ್ಷಾಂಶ + ವೃತ್ತ]

ಅಕ್ಷಾಗ್ರ (ನಾ). (ಬಂಡಿಯ) ಅಚ್ಚಿನ ಮರದ ತುದಿ. [ಅಕ್ಷ + ಅಗ್ರ]

ಅಕ್ಷಾರ$_1$ (ಗು). ಉಪ್ಪಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷಾರ$_2$ (ನಾ). ಅಕ್ಷರ; ಲಿಪಿ: ಅಕ್ಷಾರದಲ್ಲೂ ಮೂವತ್ತಐದು ವರಹನ ಗ್ರಾಮ[ವ]ನೂ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೩೨–೧೨; 1540); "ಅಕ್ಷಾರ ವಿಶೇಷರೇಖೆ ಗೃಹಮುಟ್ಟುಗಳುಂ ಪೊರೆ ಮಾತ್ರೆಯಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೫೪). [ಸಂ. ಅಕ್ಷರ]

ಅಕ್ಷಾವಳಿ (ನಾ). ಜಪಸರ: ತೊಳಗುವ ಹಾರಮನಾಗಳ್ ತಳೆವಂತಿರೆ ನೆಲಕೆ ಬೀಳ್ವಿನಂ ಪಿಡಿದಕ್ಷಾವಳಿಯಂ ಕೊರಲೊಳ್ ತಳೆದು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೭೧). [ಅಕ್ಷ + ಅವಳಿ (= ಆವಲಿ)]

ಅಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು. ೨. ರಂಧ್ರ: ದೂರದರ್ಶಕ ಯಂತ್ರದಕ್ಷಿಯೊಳ್ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧–೨೬೩). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷಿಕರ್ಣ (ನಾ). ಕಣ್ಣೇ ಕಿವಿಯಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಹಾವು: "ಅಕ್ಷಿಕರ್ಣಂ . . . ಎನಲು ಸರ್ಪಂಗೆ ನಾಮಂ" (ಛಂಗರಾ. ೧೧೮–೧). [ಅಕ್ಷಿ + ಕರ್ಣ]

ಅಕ್ಷಿಕೂಟಿಕ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಗುಡ್ಡೆ. [ಅಕ್ಷಿ + ಕೂಟಕ]

ಅಕ್ಷಿಗತ (ಗು). ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದಿರುವ; ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿರುವ; ಕಣ್ಣೆದುರಿಗೆ ಇರುವ. ೨. ಕಣ್ಣು ಕುಕ್ಕುವ; ಕಣ್ಣುಬೇನೆಯಂತಿರುವ; ಅನಿಷ್ಟ: "ಅಕ್ಷಿಗತಃ ದ್ವೇಷ್ಯಃ, ಪ್ರತ್ಯಾಯಃ, ಅಸಮ್ಮತಃ – ಈ ೪ ಅನಿಷ್ಟಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೦–೨೧೧). "ಅಕ್ಷಿಗತನಸಮ್ಮತನೆನಲನಿಷ್ಟನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೧–೧೬). [ಅಕ್ಷಿ + ಗತ]

ಅಕ್ಷಿಗಾವುದ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಹಾಯುವಷ್ಟು ದೂರ (?): ಪಕ್ಷಿಗಾವುದಕೊಂದು ಪಟ್ಟಣ ನಿಂತೀತು ಕೇಳಿರಣ್ಣಾ ಅಕ್ಷಿಗಾವುದಕೊಂದು ಜ್ಯೋತಿಗಳಾದ[ದಾ]ವು ಕೇಳಿರಣ್ಣಾ (ಕಾಲಸಂ. ೧೧೧–೨). [ಅಕ್ಷಿ + ಗಾವುದ]

ಅಕ್ಷಿತಾರಕ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಪಾಪೆ, —ಗೊಂಬೆ: "ಕನೀನಿಕಾನಾಮಕ್ಷಿತಾರಕಮಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೦–೧೬). [ಸಂ. ಅಕ್ಷಿತಾರಕಾ (ಅಕ್ಷಿ + ತಾರಕಾ)]

ಅಕ್ಷಿಪಕ್ಷ (ನಾ). ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆ. [ಅಕ್ಷಿ + ಪಕ್ಷ]

ಅಕ್ಷಿಪಕ್ಷ್ಮ (ನಾ). = ಅಕ್ಷಿಪಕ್ಷ. [ಅಕ್ಷಿ + ಪಕ್ಷ್ಮ]

ಅಕ್ಷಿಭ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಚಲನೆ. ೨. ಕಣ್ಣಿನ ಭ್ರಾಂತಿ. [ಅಕ್ಷಿ + ಭ್ರಮ]

ಅಕ್ಷಿಮಣ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು (?): ಈ ಮಹಾಪರೂತದುಳ್ ಅಕ್ಷಯಕೀರ್ತಿ ತುನ್ತಕದ ವಾರ್ಧ್ಧಿಯ ಮೇಲದು ನೋನ್ತು ಭಕ್ತಿಯಿವರ್ ಅಕ್ಷಿಮಣಕ್ಕೆ ರಮ್ಯ ಸುರಲೋಕಸುಕಕ್ಕೆ ಭಾಗಿ (ಎಕ. II, ೨೧–೪; 700). [ಅಕ್ಷಿ + ಮನ ?]

ಅಕ್ಷಿಮಧ್ಯ (ನಾ). = ಅಕ್ಷಿತಾರಕ: "ಕನೀನಿಕೆಯದಕ್ಷಿಮಧ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೩–೨). [ಅಕ್ಷಿ + ಮಧ್ಯ]

ಅಕ್ಷಿಮೂಲ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಮೊದಲು; ಕಣ್ಣಿನ ಕುಣಿಕೆ; ಮೊದಲುಗಣ್ಣು: "ಅಕ್ಷಿಮೂಲಂ ಪೂರ್ವನೇತ್ರಮೆನೆ ಮೊದಲಗಣ್" (ಮಂಗರಾ. ೯೪–೩). [ಅಕ್ಷಿ + ಮೂಲ]

ಅಕ್ಷಿರೋಗ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೋಗ; ಕಣ್ಣುಬೇನೆ. [ಅಕ್ಷಿ + ರೋಗ]

ಅಕ್ಷಿರೋಮ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆಯ ಕೂದಲು; ಎವೆ: "ಅಕ್ಷಿರೋಮಂ ಪಕ್ಷ್ಮಮೆಂದೊಡೆವೆಗಳ್" (ಮಂಗರಾ. ೯೪–೩). [ಅಕ್ಷಿ + ರೋಮ]

ಅಕ್ಷಿವಿಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ನೋಟವನ್ನು ಬೀರುವುದು. [ಅಕ್ಷಿ + ವಿಕ್ಷೇಪ]

ಅಕ್ಷಿಶೂಲೆ (ನಾ). = ಅಕ್ಷಿರೋಗ. [ಅಕ್ಷಿ + ಶೂಲೆ]

ಅಕ್ಷಿಶ್ರವಣ (ನಾ). = ಅಕ್ಷಿಕರ್ಣ. [ಅಕ್ಷಿ + ಶ್ರವಣ]

ಅಕ್ಷಿಶ್ರುತಿ (ನಾ). = ಅಕ್ಷಿಕರ್ಣ. [ಅಕ್ಷಿ + ಶ್ರುತಿ]

ಅಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೋಡು; ವಿಚಾರಿಸು: ಈ ತೆಜದಿಂ ಅಕ್ಷಿಸಿ ಸುಖಿಸುತ್ತಿಹುದೆಂದನು ದೇಶಿಕನು (ಕಲ್ಯಾಣೇ. ೨೨). ℙ ಈ ಶಬ್ದವು "ಲಕ್ಷಿಸು" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಪಲಿಖಿತವಾಗಿರಬಹುದು. [ಅಕ್ಷಿ + –ಇಸು]

ಅಕ್ಷಿಸ್ಪಂದ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಅದುರುವುದು; ಕಣ್ಣಿನ ಮಿಟುಕು. [ಅಕ್ಷಿ + ಸ್ಪಂದ]

ಅಕ್ಷಿಸ್ಪಂದನ (ನಾ). = ಅಕ್ಷಿಸ್ಪಂದ. [ಅಕ್ಷಿ + ಸ್ಪಂದನ]

ಅಕ್ಷಿಹೀನ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದವನು; ಕುರುಡ: "ಅಂಧಂ ಸಮಂತಕ್ಷಿಹೀನಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೪–೪೦). [ಅಕ್ಷಿ + ಹೀನ]

ಅಕ್ಷೀಣ (ಗು). ೧. ಕ್ಷೀಣವಾಗದ; ಬಡವಾಗದ. ೨. ನಾಶವಿಲ್ಲದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ: ಮುನಿಪಶ್ರೇಣಿಗಳವಾಙ್ಮನಸುಗಳಿಗಕ್ಷೀಣಪದದಲಿ ಮಿಾಱಿ ತೋಱುವ ನಿರುಪಮಿತಮೂರ್ತಿ (ಬಸಪು. ೫೦–೭೦). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೀಣಮಹಾಲಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಎಷ್ಟು ಜನ ಬಂದರೂ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳವಿರಬಹುದಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನು: ಕ್ಷೇತ್ರದ್ಧಿ ಪ್ರಾಪ್ತಾರ್ಯರ್ ಅಕ್ಷೀಣಮಹಾಶನರುಂ ಅಕ್ಷೀಣಮಹಾಲಯರುಂ ಎಂದಿತ್ತೆಱಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭೪). [ಸಂ. (ಅಕ್ಷೀಣ + ಮಹತ್ + ಆಲಯ)]

ಅಕ್ಷೀಣಮಹಾಶನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಎಷ್ಟು ಜನ ಊಟಮಾಡಿದರೂ (ಮನೆಯಲ್ಲಿ) ಆಹಾರ ಮುಗಿಯದಂತಿರುವ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನು: ಕ್ಷೇತ್ರದ್ಧಿ ಪ್ರಾಪ್ತಾರ್ಯರ್ ಅಕ್ಷೀಣಮಹಾಶನರುಂ ಅಕ್ಷೀಣಮಹಾಲಯರುಂ ಎಂದಿತ್ತೆಱಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭೪).
[ಸಂ. (ಅಕ್ಷೀಣ + ಮಹತ್ + ಅಶನ)]

ಅಕ್ಷೀಬ (ಗು). = ಅಕ್ಷೀವ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೀವ (ಗು). ೧. ಕುಡಿದು ಮತ್ತೇರದ. (ನಾ). ೨. ನುಗ್ಗೆಯ ಗಿಡ. ೩. ಸಮುದ್ರದ ಉಪ್ಪು. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷುಣ್ಣ (ಗು). ೧. ತುಳಿಯದ. ೨. ಮುರಿಯದ. ೩. ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲದ: ಅಕ್ಷಯದಾನಂ ನಿಮಗಕ್ಕಕ್ಷುಣ್ಣಮಿದೆಂದು ಪರಮಮುನಿ ಪರಸೆ (ಆದಿಪು. ೧೦–೬). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷುಭಿತ (ಗು). ಕ್ಷೋಭೆಯಿಲ್ಲದ; ಪ್ರಶಾಂತವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷುಬ್ಧ (ಗು). = ಅಕ್ಷುಭಿತ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೂಣ (ಗು). ಕಡಮೆಯಾಗದ; ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲದ: ಇಳಾಭಾರಕ್ಷಮಾಕ್ಷೂಣಸಂ ಅಂತು ಸರ್ವಲಕ್ಷಣಸಂಪೂರ್ಣನಪ್ಪ ಮಗನನಮೋಘಂ ಪಡೆವೆನೆಂಬುದ್ಯೋಗಮನೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೩೪, ವ).
[ಸಂ. ಅಕ್ಷುಣ್ಣ]

ಅಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕೃಷಿಮಾಡದ ಭೂಮಿ. ೨. ತಕ್ಕುದ್ದಲ್ಲದ, ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ಕ್ಷೇತ್ರ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೋಟ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದ ಗೋಣಿಮರ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೋಡ (ನಾ). = ಅಕ್ಷೋಟ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೋಣಿ (ನಾ). = ಅಕ್ಷೌಹಿಣಿ ೧: ಇವರ ಬಳಿಯಲಿ ಬಿಂಕದೆರಡಕ್ಷೋಣಿ ಬಲವದೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨–೧೦). [ಸಂ. ಅಕ್ಷೌಹಿಣೀ]

ಅಕ್ಷೋದ (ಗು). = ಅಕ್ಷೋಭ ೧. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೋಭ (ಗು). ೧. ಕ್ಷೋಭೆಯಿಲ್ಲದ; ತಳಮಳವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಸ್ಥೈರ್ಯ. ೩. ಆನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕಂಬ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೋಭ್ಯ (ಗು). ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳದ; ತಳಮಳಿಸದ; ಕದಡದ; ಸ್ಥಿರವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೋಹಿಣಿ (ನಾ). = ಅಕ್ಷೌಹಿಣಿ ೨: ಕರಿಗಳ್ ಭೃಂಗಕುಳಾಕುಳೀಕೃತಕಟೋಪೇತಂಗಳೊಂಬತ್ತುಸಾಸಿರಮಂತೊಂದು ಗಜಕ್ಕೆ ನೂಱು ರಥಮಂತಾ ಸ್ಯಂದನಕ್ಕೊಂದಱೊಳ್ ತುರಗಂ ನೂಱನಿತುಂ ತುರಂಗದಳಮೊಂದೊಂದರ್ಕೆ ನೂಱಾಳ್ ತಗುಳ್ದಿರೆ ಬಲ್ಲರ್ ನಡೆ ನೋಡಿ ಕೂಡೆ ಪಡೆದತ್ತಕ್ಷೋಹಿಣೀ ಸಂಖ್ಯೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೯೫).
[ಸಂ. ಅಕ್ಷೌಹಿಣೀ]

ಅಕ್ಷೋಳ (ನಾ). = ಅಕ್ಷೋಟ: ಗಿರಿಪ್ರಭವಮುದಕ್ಷೋಳಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೪–೮). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೌಹಿಣಿ (ನಾ). ೧. ೨೧,೮೭೦ ಆನೆ, ೨೧,೮೭೦ ರಥ, ೬೫,೬೧೦ ಕುದುರೆ, ೧,೦೯,೩೫೦ ಕಾಲಾಳು– ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಒಳಕೊಂಡ ಸೈನ್ಯ: ಒಂದು ಸಾಮಜಮೊಂದು ತೇರ್ ಮೂಱಶ್ವಮೆಯ್ದು ಕಾಲಾಳ್ಗಳ್ ಪತ್ತಿಯಕ್ಕುಂ ಸಂದ ಪತ್ತಿ ಮೂಱಾಗೆ ಸೇನಾಮುಖಮಾಮೂಱು ಗುಲ್ಮಂ ಮೂಱುಗುಲ್ಮಕ್ಕೊಂದು ಗಣಮವು ಮೂಱುವಾಹಿನಿ ತತ್ತ್ರಯಂ ಪೃತನಾಖ್ಯೆ ಪೃತನೆಗಳ್ ಮೂಱೊಂದಿ ತೋಱೆ ಚಮೂ(ವದು) ಮೂಱನೀಕಿನಿ ಪತ್ತನೀಕಿನಿಯಕ್ಷೌಹಿಣಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೩–೮). ೨. ಪಂಪಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮೇರೆಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ವಿವರಣೆ: ೯,೦೦೦ ಆನೆ; ೯,೦೦೦ × ೧೦೦ ರಥ; ೯,೦೦೦ × ೧೦೦ × ೧೦೦ ಕುದುರೆ; ೯,೦೦೦ × ೧೦೦ × ೧೦೦ × ೧೦೦ ಕಾಲಾಳು – ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಒಳಕೊಂಡ ಸೈನ್ಯ. 'ಅಕ್ಷೋಹಿಣಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಕ್ಷೌಹಿಣೀ]

ಅಖಂಡ (ಗು). ನಡುವೆ ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗದ; ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ; ಪೂರ್ಣವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಖಂಡಣ (ಗು). = ಅಖಂಡನ. [ಸಂ. ಅಖಂಡನ]

ಅಖಂಡದೀಪ (ನಾ). ಸದಾ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ದೀಪ; ನಂದಾದೀಪ: ಆ ಊರಿನ ಈಶ್ವರಾಲಯಕ್ಕೂ ದತ್ತಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು ಅಖಂಡದೀಪಕ್ಕೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಮಾಡಿ ಬಂದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೧೪).
[ಅಖಂಡ + ದೀಪ$_1$]

ಅಖಂಡನ (ಗು). ೧. ಖಂಡಿಸದ; ಭಂಗವಾಗದ; ಮುರಿಯದ. ೨. ಪೂರ್ಣವಾದ; ಸಮಗ್ರ. (ನಾ). ೩. ಖಂಡಿಸದಿರುವಿಕೆ. ೪. ಕಾಲ. [ಸಂ.]

ಅಖಂಡಪತ್ರ (ನಾ). (ಪರಂಗಿ, ಮರಗೆಣಸು ಮುಂತಾದ ಎಲೆಗಳಂತೆ) ವಿಭಾಗ ಹೊಂದದ ಎಲೆ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೪೪).
[ಅಖಂಡ + ಪತ್ರ]

ಅಖಂಡಸುಖ (ನಾ). ವಿಚ್ಛೇದವಿಲ್ಲದ ಸುಖ; ಪೂರ್ಣಸುಖ: ನೃಪತಿ ಕಂಡನಖಂಡಸುಖೈಕಭಾಗಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೬೯).
[ಅಖಂಡ + ಸುಖ]

ಅಖಂಡಸೌಭಾಗ್ಯ (ನಾ). ೧. ಸ್ಥಿರವಾದ ಮುತ್ತೈದೆತನ. ೨. (ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ) ಸೂಳೆತನ; ನಿತ್ಯಸುಮಂಗಲಿತನ (ಉಕ).
[ಅಖಂಡ + ಸೌಭಾಗ್ಯ]

ಅಖಂಡಿತ (ಗು). ೧. ಖಂಡಿಸಿಲ್ಲದ; ಕತ್ತರಿಸದ; ಭಂಗವಾಗದ: ಏನಖಂಡಿತಮೊ ಶೌರ್ಯಗುಣೋನ್ನತಿ ರಾಜರಾಜನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೬೫); ಅಖಂಡಿತಮಭಿಮಾನಮವನೆ ಬಲ್ವಿಡಿವಿಡಿವೆಂ (ಗದಾಯು. ೫–೫೩). ೨. ಎಡೆಬಿಡದ; ನಿರಂತರ. ೩. ವಾದದಲ್ಲಿ ಸೋಲದ; ಖಂಡನೆ ಹೊಂದದ. [ಸಂ.]

ಅಖಂಡಿತಕಾಯಕ (ನಾ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗದ ಕಾಯಕ; ಸಂತತವಾದ ಕಾಯಕ: ಅಖಂಡಿತಕಾಯಕದ ಅಖಂಡಿತರ ಕಂಡೇವು (ಕಾಲಸಂ. ೧೨–೭). [ಅಖಂಡಿತ + ಕಾಯಕ]

ಅಖಂಡಿತಪ್ರಸಾದಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಪ್ರಸಾದಸ್ಥಲದಲ್ಲಿ ಚ್ಯುತಿಯಾಗದಂತೆ ನಡೆಯುವವನು: ಖಂಡಿತವಿಲ್ಲದ ಅಖಂಡಿತಪ್ರಸಾದಿ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವರಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಪ್ರಸಾದಿ (ಬಸವ. ೯೪೨).
[ಅಖಂಡಿತ + ಪ್ರಸಾದಿ]

ಅಖರ್ವ (ಗು). ೧. ಕುಳ್ಳಲ್ಲದ. ೨. ಅಲ್ಪವಲ್ಲದ; ಮಹತ್ತಾದ: ಪಗಲ್ ಕಡುಕೊರ್ವಂ ಪಡೆದಿರ್ಪಿನಂ ರಘುತನೂಜಾಖರ್ವ ಚಾತುರ್ಬಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨–೩೨); ಅತಿಬಳ ಮೂಕದಾನವನೆನಿಪ್ಪವನೊರ್ವನಖರ್ವಗರ್ವಸಂಯುತಂ (ಶಬಶಂ. ೪–೨). [ಸಂ.]

ಅಖರ್ವಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಅಲ್ಪವಲ್ಲದ ಭಕ್ತಿ; ಮಹತ್ತಾದ ಭಕ್ತಿ: ನೋಡ ಲೇಕೋರಾಮಿತಂದೆಗಳಖರ್ವಭಕ್ತಿಯೊಳು ಶಿವ ಶಿವ ಎಂದು (ಗುರುಚಾ. ೨-೬೮). [ಅಖರ್ವ + ಭಕ್ತಿ]

ಅಖಲು 'ಅಕ್ಕಲ್ಲು₂' ನೋ.

ಅಖಲ್ಯ (ಗು). ೧. ಹೇಡಿ: "ಅಖಲ್ಯ-ಹೇಡಿ" (ಜಾತತಿ. ಪರಿ. ೩೯೫); ಶಲ್ಯಂ ಸತ್ತಿಂಬಟಿಯಮಖಲ್ಯಂ ಕೊಳದೊಳಗೆ ಪೊಕ್ಕು ಮೆಯ್ಗರೆದೈ ಚಿಃ ಖಲ್ಯನೆನೆ ಬಾರ್ತೆಗೆಟ್ಟದಮೂಲ್ಯಯಶೋರತ್ನಮೆಂಬುದಂ ಮಾಸುವೆನೇ (ಗದಾಯು. ೭-೨೪); ರವಿ ಲಗ್ನಾವಸಥಕ್ಕೆ ಷಷ್ಠಗೃಹದೊಳ್ ನಿಂದಂ ದಖಲ್ಯಂ ಪರಾಭವಭಾಜಂ (ಜಾತತಿ. ೧೪-೩). ೨. ಅಪ್ರಯೋಜಕ; ನಿಸ್ಸಾರ: ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ನಿಕೃಷ್ಟ ದುಷ್ಟಗಣರಂ ಗತಪ್ರಜ್ಞ[ರಂ] ನಿರಂತರ ದಿಗಂತರೋಪಗತ ದುರ್ಯಶಃಪ್ರಾಪ್ತರಂ ದುರಾತ್ಮರನಖಲ್ಯರಂ ಬಟಿಕ ಸೋಮಶರ್ಮಾತ್ಮಜಾತರಂ ಖಳವಿನೀತರಂ ವಿಕೃತ ಮಾರ್ಗವಿಖ್ಯಾತರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೧೮); ನೆರೆದೀ ಸಭೆಯೊಳ್ ಲಜ್ಜಾಭರದಿಂ ತಲೆಯೆಱಕ ಮಾದುದಿಂದೆನಗೀ ದುಶ್ಚರಿತರನಿವಂದಿರಂ ಪರಿಹರಿಸಿಮಯೋಗ್ಯರನಖಲ್ಯರಂ ನಿರ್ಗುಣರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೨೪). 'ಅಶಲ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ. ?]

ಅಖಾಡ 'ಅಕ್ಕಡ' ನೋ.

ಅಖಾತ (ಗು). ೧. ಅಗೆಯಲ್ಪಡದ; ಅಗೆದು ಮಾಡಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ನೈಸರ್ಗಿಕವಾದ ಕೊಳ ಅಥವಾ ಸರೋವರ. ೩. ಕೊಲ್ಲಿ. ಉದಾ— ಬಂಗಾಳ ಅಖಾತ. [ಸಂ.]

ಅಖಾದ್ಯ (ಗು). ೧. ತಿನ್ನಲಾಗದ. ೨. ತಿನ್ನಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಖಾರಿ (ಗು). ದೋಷವಿಲ್ಲದ; ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಖಿನ್ನ (ಗು). ಖಿನ್ನನಾಗದ; ವಿಷಾದವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಖಿಲ, ಅಖಿಳ (ಗು). ಕೊರೆಯಿಲ್ಲದ; ಇಡಿಯಾದ; ಸಮಗ್ರ; ಪೂರ್ಣ. **ಅಖಿಳ**: 'ಅಖಿಳವೇದಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಖಿಲಾಂಡ (ನಾ). ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಪಂಚ. [ಅಖಿಲ + ಅಂಡ₂]

ಅಖಿಳ 'ಅಖಿಲ' ನೋ.

ಅಖಿಳವೇದಿ (ನಾ). ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದವನು; ಸರ್ವಜ್ಞ: ರಸಭಾವ ಸಮನ್ವಿತನೆಂದು ಸುಭಗನೆಂದಖಿಳವೇದಿಯೆಂದನ್ವಿತನೆಂದು ಸಮಗ್ರನೆಂದು ಸಲೆ ಬಣ್ಣಿಸುವುದು ಧರೆ (ಜಾತತಿ. ೨೪-೪೩).
[ಅಖಿಳ (= ಅಖಿಲ) + ವೇದಿ]

ಅಖಿಳಾದ್ವೈತ (ನಾ). ಪೂರ್ಣವಾದ ಅದ್ವೈತ: ನಿರ್ವಿಭವವಂತಲ್ಲ ಕೇಳಿರೆ ಪಾರ್ವತೀಶದ್ವೈತವೆಂಬುದದೊರ್ವನಖಿಳಾದ್ವೈತವದು ತಾನಂತುಮಲ್ಲದೆಯು (ಬಸವು. ೫೧-೧೮). [ಅಖಿಳ (= ಅಖಿಲ) + ಅದ್ವೈತ]

ಅಖಿಳಾಹುತಿ (ನಾ). ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯ ಆಹುತಿ: ಬೆರಳ ಸಮಿಧೆಯ ಲಡಗಿನಖಿಳಾಹುತಿಯ ರಚನೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦-೧೯).
[ಅಖಿಳ (= ಅಖಿಲ) + ಆಹುತಿ]

ಅಖೇರ 'ಆಖ್ಯೆರು' ನೋ.

ಅಖೋಟ 'ಅಕ್ರೋಡ' ನೋ.

ಅಖ್ಖ[ಕ್ಖ]ಂಡ (ಗು). ಮುಕ್ಕಾಗದ; ಇಡಿಯಾದ; ಪೂರ್ಣ: ಒಪ್ಪುವ ಕನ್ನಡದೊಳ್ ಸ್ವಭಾವದಿಂ ಕೆಲವು ಮಹಾಪ್ರಾಣಂಗಳೊಳವು; ಅವಾವುವೆಂದೊಡೆ – ವರ್ಗದ್ವಿತೀಯಾಕ್ಷರಂಗಳ್ಗೆ ವಖ್ಖಾಣಂ ... ಅಖ್ಖ[ಕ್ಖ]ಂಡಂ ... ಖೊಪ್ಪರಂ (ಶಮದ. ೧೫ ವೃತ್ತಿ).
[ಪ್ರಾ. ಅಕ್ಖಂಡ (< ಸಂ. ಅಖಂಡ); ಪಾಲಿ. ಅಕ್ಖಂಡ]

ಅಖ್ಯಾತಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು; ಅಪಖ್ಯಾತಿ; ಅಪಕೀರ್ತಿ. ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ವಸ್ತುವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುವ ಭ್ರಾಂತಿ. 'ಅಖ್ಯಾತಿವಾದ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಖ್ಯಾತಿವಾದ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ]: "ಅಖ್ಯಾತಿ ಎಂದರೆ ವಸ್ತುವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುವ ಭ್ರಾಂತಿ ಎಂದರ್ಥ ... ಇತರರು ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದು ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೋ ಅಲ್ಲಿ ಇವರು [= ಸಾಂಖ್ಯರು] ಆ ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಇರುವುದೇ ಭ್ರಮೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ಅಖ್ಯಾತಿವಾದ" (ಹಿಂದಸಾ. ೫೧).
[ಅಖ್ಯಾತಿ + ವಾದ]

ಅಗ-₁ (ನಾ). ಒಳಗು, ಒಳಗಡೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಶಬ್ದ. ℙ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲ. ಇದು 'ಅಗಂಗೊಳ್' 'ಅಗಪಡು' ಮೊದಲಾದ ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ "ಅಗ-", "ಅಗಂ-" ಈ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಗ]

ಅಗ₂ (ಗು). ೧. ನಡೆಯಲಾರದ. (ನಾ). ೨. ಮರ. ೩. ಬೆಟ್ಟ. ೪. ಹಾವು. ೫. ಸೂರ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಗಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಳಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊ: ಬೆದರು ಗಣ್ಣಾಗುತ್ತೆ ನಿಟ್ಟಿಸಿದಳೀ ನಸೊ ಸುದೂರವನಗಂಗೊಳ್ವವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೫೭-೨೨೨). [ಅಗ-₁ + ಕೊಳ್₁]

ಅಗಚಾಟಲು, ಅಗಚಾಟಲೆ, ಅಗಚಾಟು, ಅಗಚಾಟ್ಲು (ನಾ). ಆಯಾಸ; ಶ್ರಮ. **ಅಗಚಾಟಲೆ** (೬). **ಅಗಚಾಟು**: "ಈ ಸೌಂದರ್ಯ ನಾಟಕದ ಕಂಪನಿ ಅಗಚಾಟನಲ್ಲಿ ಹಾಳುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದಿದ್ದೆಯಲ್ಲಾ" (ನಟಸಾ. ೭೨೮). **ಅಗಚಾಟ್ಲು**: ಅಡವಿಯೊಳಗೆ ಶೇರಿ ಅಗಚಾಟ್ಲು ಬೀಳುವಂತಾ ಕನಸು ಕಂಡೆ ನಾನು (ಯನಳ. ೭೫).

ಅಗಚಾಟಲು ಪಡು, ಅಗಚಾಟಲು ಬೀಳು = ತೊಂದರೆ ಪಟ್ಟುಕೊ; ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊ.

[ದೇ. ?. ‖ ತೆಲು. ಅಗಚಾಟುಲು, ಅಗಚಾಟ್ಲು = ಕಷ್ಟ, ಆಪತ್ತು]

ಅಗಚಾಟಲೆ 'ಅಗಚಾಟಲು' ನೋ.

ಅಗಚಾಟು 'ಅಗಚಾಟಲು' ನೋ.

ಅಗಚಾಟ್ಲು 'ಅಗಚಾಟಲು' ನೋ.

ಅಗಚಾಟ್ಲುಮಾರಿ (ನಾ). ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡವನು; ತೊಂದರೆಗೆ ಒಳಗಾದವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಗಚಾಟ್ಲು (< ಅಗಚಾಟಲು) + ?. ‖ ತೆಲು. ಅಗಚಾಟ್ಲಮಾರಿ = ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವದವನು, ದುಷ್ಟ]

ಅಗಚಿಗದ್ದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗದ್ದೆ: ಯೀ ಉಭಯ ಗ್ರಾಮುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಿರುವ ಅಗಚಿಗದ್ದೆ ಮಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಮಠಾ ಕಟ್ಟಿಶಿ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೭-೧೩; 1774). [ಅಗಚ್ಚಿ + ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ಟಿ)]

ಅಗಚಿತಡ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ತಂನ ನಡಪಿದ ಎಳೆಯರು ಅಗಚಿತಡ ಕೆ[ಱ]ತನು ಪಟ್ಟವಳಿಯೆ ಮಸಣನ ಕೂಡೆ ಕಾದು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೩-೯; 1115). [?]

ಅಗಚು 'ಅಗಲ್ಚು' ನೋ.

ಅಗಜಾತೆ (ನಾ). ಹಿಮವಂತನ ಮಗಳು; ಪಾರ್ವತಿ.
[ಸಂ. ಅಗಜಾತಾ (ಅಗ + ಜಾತಾ)]

ಅಗಜಾರಮಣ (ನಾ). ಪಾರ್ವತಿಯ ಪತಿ; ಶಿವ.
[ಸಂ. (ಅಗಜಾ + ರಮಣ)]

ಅಗಜೆ (ನಾ). = ಅಗಜಾತೆ. [ಸಂ. ಅಗಜಾ]

ಅಗಜೇಂದ್ರ (ನಾ). = ಅಗಜಾರಮಣ. [ಸಂ. (ಅಗಜಾ + ಇಂದ್ರ)]

ಅಗಜೇಶ (ನಾ). = ಅಗಜಾರಮಣ. [ಸಂ. (ಅಗಜಾ + ಈಶ)]

ಅಗಟವಿಗಟ 'ಅಕಟವಿಕಟ' ನೋ.

ಅಗಟು (ನಾ). ಕಮಟು ವಾಸನೆ ; ಮಣಕು ವಾಸನೆ : ಮೃದುವಾದ ಉರಗತಲ್ಪನು ತಾನು ಹಸಿಬಾಣತಿಯ ಅಗಟ[= ಅಗಟನ] ಮಂಚದೊಳಿಪ್ಪನೇ (ವಾದಿಕೀ. ೧–೧೩೦–೫). [?]

ಅಗಡ (ನಾ). ೧. ತುಂಟ ; ದುಷ್ಟ. ೨. ತುಂಟತನ ; ದುಷ್ಟತನ : ಏಳುನೂಱೆಪ್ಪತ್ತು ಅಮರಗಣಂಗಳ ಭಾವವಿದ್ದಂತೆ ನಿಮ್ಮ ಅಗಡವೇ ಕಯ್ಯಾ ? (ಮದೇವ್ಮ. ೨೩). [**ಸಂ.** *ಅಘಟ ?]

ಅಗಡತನ (ನಾ). ತುಂಟತನ : ಅವನು ಅಗಡತನದಿಂದ ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಹೆದೆಯೇರಿಸಿ ತೀಡಿ ಜೇಗೈದು ನಿಂತುಕೊಂಡ (ಬಿದುರೆ. ೨೦೯).
[ಅಗಡ + –ತನ]

ಅಗಡದತ್ತ (ಗು). ಧಾಂಡಿಗ : ಅಗಡದತ್ತ ಕುದುರೆ (ಉಕ. ೬).
[ಅಗಡ + ?]

ಅಗಡದಿಗಡ (ನಾ). ಒರಟ ; ತುಂಟ : "ಅಗಡದಿಗಡ –ಎಟ್ಟತನ" (ಜಾನಕೋ). [ಅಗಡ + ದಿಗಡ]

ಅಗಡವಿಗಡ 'ಅಕಟವಿಕಟ' ನೋ.

ಅಗಡಾನೆ (ನಾ). ತುಂಟ ಆನೆ : ಅಗಡಾನೆ ಬಿಗಿದು ಬಲ್ವಿಡಿಯಿತ್ತಲ್ಲಾ ಜಗವೆಲ್ಲವ (ಆದವ. ೩೧). [ಅಗಡ + ಆನೆ]

ಅಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಿಸು ; ಹಾಳುಮಾಡು : ಅಗಡಿಸಿದರಡವಿಯನು ಬಱಿಕೈದರು ಮಹಾವನವ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೬೧–೧೭) ; ನಿಗಮಮಾರ್ಗಂಗಳನು . . . ಅಗಡಿಸುವ ಪಾಷಂಡಪಥದೊಳಿಗವ ಮಾಣಿಸಲೆಂದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೪೫–೨೭). [ಅಗಡು + –ಇಸು$_3$]

ಅಗಡೀದಿಗಡೀ (ಗು). (ಉಕ) ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ : ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರು ಅಗಡೀದಿಗಡೀ ಬೆಲೆಗೆ ಸಾಮಾನು ಕೇಳಿ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳ ಕೈಯಿಂದ ಹುಚ್ಚಾಪಟ್ಟೆ ಬೈಸಿಕೊಂಡು ಜಗಳಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗುತ್ತಿದ್ದರು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೦೭).
[← **ಮರಾ.** ಅಗಡೀದಗಡೀ = ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ ಸ್ಥಿತಿ]

ಅಗಡು (ನಾ). ೧. ಅವಿಧೇಯತೆ ; ತುಂಟತನ ; ದುಷ್ಟತನ : ಅಗಡಿನ ಪೆಂಡಿರೊಳ್ ವ್ಯವಹಾರಮಲ್ಲದೆ ಬೇಟಮಿಲ್ಲ (ಲೀಲಾವ. ೨–೯೩ ವ). (ಗು). ೨. ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದ ; ತುಂಟ ; ದುಷ್ಟ ; ಒರಟ : ನೆರೆಮನೆಯವರು ಮಿಥ್ಯವಾದಿಗಳು ಪಶುಗಳಗಡು (ಹಚಶಾ . ೧೨–೩) ; ಅಗಡು ಪುಷ್ಕರನಿತ್ತ ಕೋಪಾಗ್ನಿಯಲಿ ಖತಿ ಮಸಗೆ (ನಳಚ. ೯–೩೭) ; ಮಹಿಷಖಳನೆಂಬಗಡು ರಕ್ಕಸನಹಿಮಿಷಾರಣ್ಯದಲಿ ತಪದೊಳು (ಅಂಬಿಕಾ.೮–೧೯).

ಅಗಡಾಗು = ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು ; ಹಾಳಾಗು : ಮಗನನೀವೆನೆ ಪಾರಲೌಕಿಕವಗಡಹುದು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೦–೧೩).
[< ಅಗಡ. ‖ **ತಮಿ. ತೆಲು.** ಅಗಡು]

ಅಗಡುಕುದುರೆ (ನಾ). ೧. ತುಂಟ ಕುದುರೆ ; ಪಳಗಿಸದಿರುವ ಕುದುರೆ : ಅಸಗೊಳ್ಳದ ಅಗಡು ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಸಾಗುಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಇವನು ಜಾಣನಿದ್ದನು (ಪ್ರಾಚೀಹಿಂ. ೫೨). ೨. ಬಿಳಿಯ ಕುದುರೆ (?) : "ಬಿಳಿಯ ಕುದುರೆ ಸಿತ ಕರ್ಕ ಎನಿಸುಗು ; ಅಗಡುಕುದುರೆಯೆಂದೂ ಎಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಅಗಡು + ಕುದುರೆ]

ಅಗಡುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು (?) : ವಿಗಡಿಸಿದರೊಳಪೊಕ್ಕು ಸದ್ಯಃಸ್ಥಗಿತದುಃಖಸುಖಮಿತ್ತೊಡಮಗಡುಗೊಂಡಾಯೂ ಪದಾರ್ಥವನಾಳ್ದರಿಂದಹುದು (ವಿವೇಭ. ೪–೪೭). [ಅಗಡು + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಗಡುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಿಸು ; ಹಾಳುಮಾಡು : ಸುರಪನೆಯ್ದುವನಗಡುಗೊಳಿಸಲು ಕವಚವನು ನೀ ತೆಗೆದು ಕೊಡದಿರು (ಕುವ್ಯಾಆ. ಓರಿಇ. ೨೩–೭); ದೇವ ಎನ್ನನು ಅಗಡುಗೊಳಿಸದಿರು ಅನಿಮಿತ್ತ ಬಾಂಧವ(ವಿಪ್ರಸು. ೧೮–೪). [ಅಗಡುಗೊಳ್ + –ಇಸು$_3$]

ಅಗಡುತನ (ನಾ). ತುಂಟತನ ; ದುಷ್ಟತನ : ಬೆಣ್ಣೆಯ ಮಡಕೆಯ ನೊಣ ನುಂಗಿತ್ತು ನುಂಗಿದ ನೊಣವ ಹಿಂದೆ ಹಿಡಿಯಲಾಗಿ ಉಗ[ಗು]ಳದು ಬೆಣ್ಣೆಯ ಕೊಡದು ಮಡಕೆಯ ಇದಱಗಡುತನವ ನೋಡಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೧೬–೭೮೦) ; ಯಾದವನಗಡುತನಕೌಷಧಿಯ ಬಲ್ಲೆನು ಬಿಗಿದು ಕೆಡಹುವೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭–೧೮) ; ಅಗಡುತನದಲಿ ಕೆಟ್ಟೆ ನಿನಗಿನ್ನಾರು ಗತಿಯೆಂದ (ಕೋಗಯ. ೨೫–೩೭) ; ಅಗಡುತನ ಮಾಡಬೇಡ (ಅಗ್ರಹ. ೩೫–೯).
[ಅಗಡು + –ತನ]

ಅಗಡುದನ (ನಾ). ತುಂಟ ದನ : ಹಳ್ಳಿ ತೋಟಗಳ ಸುತ್ತಲೂ ಬೇಲಿ ಆಗತ್ಯ; ಅಗಡು ದನಗಳ ಕಾಟದಿಂದ ಬೆಳೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಲು (ತರಬೆ. ೬೭).
[ಅಗಡು + ದನ]

ಅಗಡುದಾನವ (ನಾ). ದುಷ್ಟರಾಕ್ಷಸ : ಅಗಡುದಾನವನಿವನು ಕಡ್ಡಿಗೆ ಬಗೆವನೇ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೫). [ಅಗಡು + ದಾನವ]

ಅಗಡುಬೊಮ್ಮ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾದವನು ; ಧಾಂಡಿಗ : ಆ ಹೆಂಣಿಗೂ ಆ ಗಂಡಿಗೂ ಈಡೇ ಇಲ್ಲ . . . ಆ ಹೆಂಣಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಅವರಂಥ ಇವರಂಥ ನಿನ್ನಂಥ ಅಗಡುಬೊಮ್ಮನ ಹಾಗೆ ಇರತಕ್ಕವರು ಇದ್ದರೆ ಸಗ್ಗಿಯಾಳು (ಮಾಮರಾ. ೧೩೬). [← **ಮರಾ.** ಅಗಡಬಂಬ]

ಅಗಡುಮಗ (ನಾ). ದುಷ್ಟನಾದ ಮಗ : ನಿನ್ನಗಡುಮಗನುತ್ಸಾಹವದ್ದುದು ಖೇದಪಂಕದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯–೫೧) ; ನಿನ್ನಗಡುಮಗನಾವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಣಂಗೆ ಸೇನಾಪಟ್ಟಗಟ್ಟಲೆಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರ್ದನು (ತುರಂಗ. ೫೮–೭೧, ೭೨). [ಅಗಡು + ಮಗ]

ಅಗಡುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಡು ; ಹಿಂಸೆಪಡಿಸು : ಅಗಡು ಮಾಡಿದ ನಿಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ ವಿಗಡತನಕಂಜಿದರೊ ದುರಿತದ ಸೊಗಡಿಗಂಜಿದರೋ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬–೫೬) ; ಆ ಬಡಜನರನ್ನು ಹೀಗೆ ಅಗಡುಮಾಡುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ (ಸುಮಚ. ೨೧೪). ೨. ಕೀಳುಮಾಡು ; ತೆಗಳು: ಹಗೆಯನೇ ಕೊಂಡಾಡಿ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಬೆಗಡ ಬೆಳಸಿ ರಣಾಗ್ರಸುಭಟರನಗಡುಮಾಡಿ ವೃಥಾತ್ಮಕುಕ್ಷಿಂಭರಿಕರೆಂದೆನಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೧೬). [ಅಗಡು + ಮಾಡು$_1$]

ಅಗಡುಮೋಱೆ (ನಾ). ವಿಕಾರವಾದ, ಘೋರವಾದ ಮುಖ : ಹೊಗರೊಗುವ ದಾಡೆಗಳ ದಳ್ಳಿಸುವಗಡುಮೋಱೆಯ . . . ರಕ್ಕಸರನೀಕ್ಷಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೬–೧೩–೬). [ಅಗಡು + ಮೋಱೆ]

ಅಗಡುವಾಕ್ಯ (ನಾ). = ಅಗಡುವಾತು : ಪಗೆಯ ಕೈವಿಡಿದೆಮ್ಮ ಶಿಷ್ಟರನಗಡುವಾಕ್ಯದಿ ಪರಿಹರಿಸಿ ಸರಿಮಿಗಿಲ ಮಾನಸನೆಂದಹಂಕಾರದಲಿ (ಕೋಗಯ. ೧೭–೭೧). [ಅಗಡು + ವಾಕ್ಯ]

ಅಗಡುವಾತು (ನಾ). ಅಪವಾದ ; ನಿಂದೆ : ಮಗಗಾದ ಲೀಲೆ ತಂದೆಗೆ ಬಂದ ಶೂಲೆಯೆಂಬಗಡುವಾತಿಗೆ ಬಂಚೆನಲ್ತೆ (ಭರಚ. ೫೮–೮೪).
[ಅಗಡು + ಮಾತು$_1$]

ಅಗಡುಹೇಳು (ಕ್ರಿ). ನಿಂದೆ ಮಾಡು : ಅಗಡುಹೇಳುವ ಅಣ್ಣಗಳೆಲ್ಲರೂ ಕೊಡುವರಿಲ್ಲದಿರೆ ಹಾವ ಹಿಡಿದ ಕೋಡಗದಂತಾದರು (ಕವಿಚ. I, ೨೦೮, ಸಗಬೊ). [ಅಗಡು + ಹೇಳು (< ಪೇೞ್)]

ಅಗಣಿ$_1$ 'ಅಗ್ಗಲಿ$_1$' ನೋ.

ಅಗಣಿ$_2$ 'ಅರ್ಘವಾಣಿ' ನೋ.

ಅಗಣಿತ (ಗು). ೧. ಎಣಿಸಿಲ್ಲದ ; ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ; ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಮೀರಿದ. (ನಾ). ೨. (ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಲ್ಲಿ) ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದವನು : ಭೀಷ್ಮನ ಬೆಗಡುಗೊಳಿಸಲು ಹರನ ಹವಣಲ್ಲಗಣಿತನ ಸಾಮದಲಿ ಮುಱಿಯಲು ಬೇಕು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೭–೧೨). ೩. ಗಣನೆಗೆ ಅರ್ಹತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಅಗಣಿತದ ಶಿಶುವಿವನು ಕೋಟಿಯ ವಿಗಡರಿದಿರಿಗೆ ನೂಕಲಾಱೆನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ಪು. ೨೭೭). ೪. ಸಮೂಹ : "ಸಂದೋಹವಗಣಿತಂ ಸಕಲಂ ತತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೬–೧). [**ಸಂ.**]

ಅಗಣ್ಯ (ಗು). ೧. ಎಣಿಸಲಾಗದ; ಲೆಕ್ಕ ಮಾಡಲಾಗದ; ಅಸಂಖ್ಯ. ೨. ಲೆಕ್ಕಕ್ಕಿಲ್ಲದ; ಗಣನೆಗೆ ಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಗತಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಗತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ದುರ್ಗತಿ. ೨. ಚಲನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿಲುಗಡೆ: ಹುಟ್ಟಿಂದರೆ ಗತಿ, ಸಾವೆಂದರೆ ಅಗತಿ (ವಿಚಾಮಂ. ೩೧). [ಸಂ.]

ಅಗತಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (?): ಕಾಕತ್ತಿಯ ಅಗತಿ ಭೈರೋಜನ ಮಗ ನಾಡೋಜನು ಮರ ಕಬುನ ಕೆಲಸಕೆ ವಿತ್ತಿಕಾಜರು ಯಿವರು ತುಬ ಮಾಡಿದರು (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೬೮–೧೪; 1378). [?]

ಅಗತಿಕ (ನಾ). ಗತಿಯಿಲ್ಲದವನು; ನಿರ್ಗತಿಕ; ದರಿದ್ರ: ಹಿರಿಯರ ಸೊತ್ತಿಲ್ಲದ ಅಗತಿಕರಂತೆ ಕನ್ನಡಿಗರಲೆದಾಡುವುದು ಕನ್ನಡದ ನೆಲೆಯನ್ನು ಬಿಡುವುದರಿಂದಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಯಾತರಿಂದಲೂ ಅಲ್ಲ (ವಿಚಾಮಂ. ೩). [ಸಂ.]

ಅಗತುಕೊ 'ಅಗುರ್' ನೋ.

ಅಗತೆ 'ಅಗಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಅಗತೆಹೊಲ (ನಾ). ಅಗೆದು ಹಸನುಮಾಡಿದ ಹೊಲ (?): ಕೋಳಿಕೆರಿ ಹೊಲಕ್ಕೆ ತೆಂ ಅಗತೆಹೊಲದ ಬ ಬೇಲಿ ಹೊರಗೆ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೩–೪೨೭; 1748). [ಅಗತೆ (< ಅಗಟ್ಟಿ) + ಹೊಲ (< ಪೊಲ)]

ಅಗತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ಬೇರೆ ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೨. ತುಂಬಾ ಬೇಕಾಗಿರುವುದು; ಆವಶ್ಯಕತೆ: ಆತನ ದಿನಚರಿಯ ವಿವರಗಳನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದುದು ಅಗತ್ಯ (ಕೃದೇವ. ೧೦); ಈಗ ನನಗೆ ಹತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ); ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಸಹಾಯದ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೩. ಉತ್ಕಟವಾದ ಇಚ್ಛೆ: ಒತ್ತಿ ಮುಂದಕೆ ತೂಳಿ ದೇವಿಗಗತ್ಯದಿಂದಂಘವಿಸಿ ಹೂಂಕೃತಿವೆತ್ತು ಘರ್ಜಿಸಲುದಿಸಿತುರು ಚಾಮುಂಡತರಶಕ್ತಿ (ಅಂಬಿಕಾ. ೧೮–೫೯).

ಅಗತ್ಯಬೀಳು = **ಆವಶ್ಯಕತೆಯುಂಟಾಗು**: ಆವರಿಗಾದರೂ ಬಡಿಗ ಸಿಂಪಿಗ, ಕಮ್ಮಾರ ಮುಂತಾದವರ ಅಗತ್ಯ ಬೀಳುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೮೪. ೬).

[ಸಂ. ಅಗತಿಕ ?. / **ತಮಿ.** ಅಗತ್ತಿಯವಮ್; **ತುಳು.** ಅಗತ್ಯ; **ತೆಲು.** ಅಗತ್ಯಮು; **ಮರಾ.** ಅಗತ್ಯ]

ಅಗದ (ಗು). ೧. ರೋಗವಿಲ್ಲದ; ಆರೋಗ್ಯವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ರೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಆರೋಗ್ಯ. ೩. ಔಷಧ; ಮದ್ದು. ೪. ವಿಷಕ್ಕೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಾಸ್ತ್ರಭಾಗ. [ಸಂ.]

ಅಗದಂಕಾರ (ನಾ). ರೋಗವನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವವನು; ವೈದ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಗದತಂತ್ರ (ನಾ). "ವಿಷಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗತಕ್ಕ ಪ್ರಾಣೋಪದ್ರವಗಳನ್ನು ಪರಿಹಾರಮಾಡತಕ್ಕ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸತಕ್ಕ ಭಾಗ ಅಗದತಂತ್ರ" (ಸುಜ್ಞಾಚಂ. ೬೭). [ಅಗದ + ತಂತ್ರ]

ಅಗದೀ (ಅ). (ಉಕ) ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಪೂರ; ಪೂರ್ತಿ: ಆಕೆಯ ನಡತೆಯು ಅಗದೀ ಸರಿಬರದ್ದರಿಂದ (ಉತ್ತಗ್ಯ. ೭೯); ನೀನಾಡುವ ಮಾತು ಅಗದೀ ಸತ್ಯ (ಮೋಹಿನೀ. ೭೯); ಅವನು ಅಗದೀ ಕೆಟ್ಟ ಹುಡುಗ (ಜಾನಕೋ). [← **ಮರಾ.** ಅಗದೀ]

ಅಗಧರ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿದವನು; ಕೃಷ್ಣ; ವಿಷ್ಣು: ಜಗದಾಧಾರಕನೈ ನೀನಗಧರ ನಿನ್ನಂಘ್ರಿಭಾರಮಂ ಕ್ಷೀಣಬಲೋರಗನೆಂತು ಸೈರಿಪಂ (ಜಗವಿ. ೩–೧೧೦). [ಸಂ.]

ಅಗನಿವಾಸಿ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವವನು; ಶಿವ: ಅಗನಿವಾಸಿಯ ನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿಂತೆಂದನಾ ದಕ್ಷ (ನಿಭಾಗ. ೪–೪–೪). [ಅಗ$_2$ + ನಿವಾಸಿ]

ಅಗಪಡು, ಅಗವಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಪಡು; ಸೆರೆಯಾಗು; ಸಿಕ್ಕಿಕೊ; ವಶವಾಗು: ನರನೊಳ್ ಮುನ್ನಗಪಟ್ಟುದೊಂದಟಿಲೊಳಾಂ ಕೈಲಾಸ ಶೈಲೇಶನಂ ಪಿರಿದುಂ ಭಕ್ತಿಯೊಳರ್ಚಿಸುತ್ತುಮಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೯೮); ಜಗದೊಳಗೆ ನೆಗಟ್ದ ಪೂಲಿಯೊಳಗ(ಫ)ಪಟ್ಟರ್ ದೇವನಿವಹವೆಲ್ಲಂ (ಎಇ. XVIII, ೧೯೨–೯೯; 1184). **ಅಗವಡು**: ಮೆಟ್ಟಿಪಟ್ಟಗ[ಪಾಠಾಂ. ಫ] ಪಟ್ಟು ಕೂಡೆ ಮತಿಗೆಟ್ಟೆರ್ದೆಗೆಟ್ಟು ಬಟಲ್ದಟಲ್ದು ಬಾಯ್ವಿಟ್ಟು ಕುಯೋನಿಯೊಳ್ಕಿರಿದು ಪೋದುವು ಪಲವುಕಾಲಮನಂತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೮೨); ಪುಣ್ಯಪಾಪ ಖಳರಿರ್ದಪರಂತವರ್ಗೀಕೆ ಪಕ್ಕುಗೊಟ್ಟಗವ[ಪಾಠಾಂ. ಫಪ] ಡುತಿರ್ಪ (ಸಮಪ. ೧೫–೧೦೩). ೨. ನೋವು ಹೊಂದು; ಕ್ಲೇಶಪಡು; ದುಃಖಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು: "ಅಗವಟ್ಟಂ ಮಿಗೆ ನೋವುವಟ್ಟನೊಳೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೯೮); ಬಾಗುಳ ಪೆಟಿಸಿನಗವಟ್ಟಾಗಳುಮಾ ಕತದೊಳೆ ಬಗೆಗೆಟ್ಟಿರ್ಪ ರಾಯನೋಲಗಕೊರ್ಮೆ ಜಾಬಾಲಿ ಮುನಿಪಂ ಬಿಜಯಂಗೈದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೪–೨೦). 'ಅಘಪಡು' ಪರಾ.

[ಅಗ–$_1$ + ಪಡು$_1$. ‖ **ತಮಿ.** ಅಗಪ್ಪಡು = ಒಳಪಡು, ವಶವಾಗು, ಸಿಕ್ಕಿಕೊ; **ಮಲ.** ಅಗಪ್ಪೆಡುಕ; **ತೆಲು.** ಅಗಪಡು, ಅಗ್ಗಪಡು = ವಶವಾಗು, ಸಿಕ್ಕಿಕೊ]

ಅಗಪೆ (ನಾ). ಚಿಪ್ಪಿನ ಸೌಟು; ಸಟ್ಟುಗ: "ತರ್ದು ದಾರುಹಸ್ತಕ = ಅಗಪೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೬).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅಗಪ್ಪೈ, ಅಪ್ಪೈ; **ಮಲ.** ಅಗಪ್ಪಾನ್, ಅಪ್ಪ; **ತೆಲು.** ಅಗಪ, ಅಬಕ]

ಅಗಭೇದಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ಸೀಳುವವನು; ಇಂದ್ರ. ೨. ಮರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ಸಾಧನ; ಕೊಡಲಿ. ೩. ಸಿಡಿಲು.

[ಸಂ. ಅಗಭೇದಿನ್ (ಅಗ$_2$ + ಭೇದಿನ್)]

ಅಗಮ (ಗು). ೧. ಚಲಿಸದ; ತಿರುಗಾಡದ. (ನಾ). ೨. ಮರ. ೩. ಬೆಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಗಮುಡಿ (ನಾ). ತಿಗುಳಜಾತಿಯ ಗಂಡಸು, ಬೇರೆ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು ಇವರಿಗೆ ಜನಿಸಿದವನು (ಎಸಮ್ಮ. IX, ೧). [?]

ಅಗಮ್ಯ (ಗು). ೧. ಹೋಗಿ ಸೇರಲಾಗದ. ೨. ಮುಟ್ಟಲಸಾಧ್ಯವಾದ; ಬುದ್ಧಿಗೆ ಎಟುಕದ. ೩. ಕೂಡಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಗಮ್ಯಗಮನ (ನಾ). ೧. ಹೋಗಬಾರದ ಕಡೆ ಹೋಗುವುದು. ೨. ಕೂಡಬಾರದವರನ್ನು ಕೂಡುವುದು. [ಅಗಮ್ಯ + ಗಮನ]

ಅಗಮ್ಯಾಗಮನ (ನಾ). ಕೂಡಬಾರದ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಕೂಡುವುದು.

[ಸಂ. (ಅಗಮ್ಯಾ + ಗಮನ)]

ಅಗರ$_1$ 'ಅಗ್ರಹಾರ' ನೋ.

ಅಗರ$_2$ (ನಾ). "ಹಡಗದ ಹಿಂಭಾಗ, ಹಿಂಗೋಟು" (ರಮಾಕಾಂ). [?]

ಅಗರಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸು: ಅ ವಸ್ತುವಾಹನಂಗಳಂ ದೇಗುಲಂಗಳಂ ಪಾರ್ವರ್ಗಮಿತ್ತುಮೆನ್ನ ನಾಡೊಳ್ ತಲೆವಳ್ಳಿಗಳ ನಗರಂಗೆಯ್ದಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೨–೧೩). [ಅಗರ$_1$ + ಗೆಯ್]

ಅಗರಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಅಗರಯ್ಯಂ ನೀತಿಮಾರ್ಗ್ಗ ಪೆಮ್ಮನಡಿಗೆ ಕಿಬ್ಬುಗ್ಗೆಮೆಯಾದಂ (ಎಕ. III, ತಿರುನ. ೯೧–೫; 921).

[ಅಗರ$_1$? + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಅಗರಿ$_1$ 'ಅಗ್ಗಟ್ಟಿ$_1$' ನೋ.

ಅಗರಿ$_2$ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ಮಗ್ಗದವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮ್ಮ. VIII, ೮). [?]

ಅಗರಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು ಅಥವಾ ಗಿಡ. ℙ ಇದು ಇಲಿಗಳ ವಿಷಕ್ಕೆ ಔಷಧವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ೨. ವಿಷಾಪಹಾರಿ ವಸ್ತು. [ಸಂ. ಅಗರೀ]

ಅಗರು (ನಾ). ೧. = ಅಗಿಲ್ ೧ : ಅಗರುವ ಮೆಚ್ಚು ಪಚ್ಚ ಸಿರಿಕಂಡದೊಳಗ್ಗಲಿಸಿತ್ತು . . . ಬಸಂತಮಾಸದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೩೦) ; ಗೋಣಿ ಬಿಲ್ವ ಬೇವು ಆಗರು ಮೊದಲಾದ ಮರಗಳು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೩೩–೮). 'ಕಿರಿಯಗರು', 'ಕೃಷ್ಣಾಗರು', 'ಶ್ವೇತಾಗರು' ಪರಾ. ೨. = ಅಗಿಲ್ ೨ : ಮೃಗನಾಭಿಯಂ ಕುಂಕಮುವನಿಂಪುಗರ್ಪೂರವನಗರುಮುಂ ಸಾದಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೭೯) ; ನಿರ್ಜರರ ನಾಕಲೋಕಕೆ ದಾಳಿಯ ಇಟ್ಟುದಿರದಗರು ಧೂಪದ ಧೂಮುಮೆಣ್ದೆಸೆಯ ಮೆಟ್ಟಿದುದು ಸಕಲ ವಾದ್ಯಂಗಳ ನಿನದಂ (ಚೆಬಪು. ೬–೫೨).

[**ಸಂ.** ℙ 'ಅಗುರು$_2$' ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಭಾಗವನ್ನು ನೋಡಿ]

ಅಗರುಗಂಧ (ನಾ). = ಅಗಿಲುಗಂಧ. [ಅಗರು + ಗಂಧ]

ಅಗರುಧೂಪ (ನಾ). = ಅಗುರುಧೂಪ. [ಅಗರು + ಧೂಪ]

ಅಗರುಬತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಊದುಬತ್ತಿ. [ಅಗರು + ಬತ್ತಿ]

ಅಗರ್ತೆ 'ಅಗಟ್ತಿ' ನೋ.

ಅಗರ್ಹಿತ (ಗು). ನಿಂದ್ಯವಲ್ಲದ : ಮಿಗೆ ದುಷ್ಕರಕಾವ್ಯಂಗಳೊಳಗರ್ಹಿತ ಪ್ರಾಯಮುಕ್ಕುಮಾ ಶ್ರುತಿಕಷ್ಟಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೬೭). [**ಸಂ.**]

ಅಗಲ್$_1$, ಅಗಲು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು ; ತೊರೆ : ಮೋಹಮುಗಲ್ದಿವಲ್ವಿಷಯಂಗಳನಾತ್ಮವಶಕ್ರಮುವಿದು (ಎಕ. II, ೯೫–೩ ; 700) ; ಸಂಪ್ರೀತಿಯಿನಾವನನಗಲಳ್ ನೀತಿನಿರಂತರನುದಾರನಾ ನೃಪತುಂಗಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧) ; ತಪಂಬಟ್ಟು ಪನ್ನೆರಡು ವರುಷಂಬರೆಗಂ ಗುರುಗಳನಗಲದಿರ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೯–೧೦) ; ನೀನುಮುಗಲ್ದೆಯಿನ್ನೆನಗೆ ಪೇೞ್ ಪೆಱರಾರೆನಗಾಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೩) ; ಅಗಲರ್ ಸೂಳೆಯನಾಳರಾ ಕುಲಜೆಯಂ (ಸೋಮೇಶ. ೪೬) ; ಅಗಲ್ದಿನಿಯನ ತೋಱಿಸು ಬಾ ಬಾಯೆಂದು ಮುಗುದೆ ಬಿದ್ದಳು ಚರಣದಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೮–೫೫). ೨. ವಿಶಾಲವಾಗು. 'ಅಗಲುರ' ಪರಾ. **ಅಗಲು**$_1$: ೧. ತೋಱಿ ಮಱುದಿನವಗಲಿಹೋದನು (ಕುವ್ಯಾಆ. ಪರಿ. ೧–೧೮) ; ಹಿಂಡನಗಲಿದ ಹುಲ್ಲೆಯ ನಸೆಯೊಳಗಿಪ್ಪ ಗಂಡೇಣ ತನ್ನ ವಲ್ಲಭನ (ಮೋಹತ. ೯–೩೪).

ಅಗಲ್ದುರದ = ಅಗಲವಾದ ಎದೆಯುಳ್ಳವನು : ಬಲ್ದಲೆಯಂ ತೋಳ್ನೀಳ್ಪನಗಲ್ದುರದಂ ಬಟ್ಟಿದೊಡೆಯವಂ ಕೆಂಗಣ್ಣಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೫೬).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅಗಲ್ = ಬೇರೆಯಾಗಿಸು ; **ಮಲ.** ಅಗಲ್ ; **ತುಳು.** ಅಗಪುನಿ, ಆಗಪಾವುನಿ; **ತೆಲು.** ಅಗಲು = ಒಡೆದುಹೋಗು, ಸೀಳಿಹೋಗು]

ಅಗಲ್$_2$, ಅಂಗಲ, ಅಗಲ$_2$, ಅಗಲು$_2$ (ನಾ). ಊಟದ ತಟ್ಟೆ ; ಕಂಚು ; ತಳಿಗೆ : ಆಗಲಂ ತಂದು ಮುಂದಿರಿಸಲುಂ (ಆದಿಪು. ೭–೭೧ ವ); ಆಗಲೊಳಗಿಕ್ಕಿದೊಳ್ಪುಣಿಸಮೇಧ್ಯಮುಮೆಂಜಲುಮಪ್ಪುದು (ಅಜಿಪು. ೨–೫೧) ; ಸಾರವಸ್ತುಗಳ ತಂದಗಲೆಲ್ಲ ತುಂಬುವಂತಾರಯ್ದು ಬಡಿಸಿದ ಮೇಲೆ (ಭರಚ. ೪–೮೧) ; **ಅಂಗಲ** : ಅಸವನೆಗಂಗಲಕ್ಕೆ ತಲೆವಾಗಿಲಿ ಗಚ್ಚನೆ ನೋಡಲೀಱಿಲಿಂಗೊಸಗೆಗೆ ನೋಂಪಿಗಂಗಡಿಗೆ ಬಾಡಿನ ಸನ್ತಿಗೆ ಬಾಯಿನಕ್ಕೆ ಪೋಪೆಸಕದೆ ಪಾಂಬರೊಳ್ ನೆರೆವರಂ ಕುಲನಾರಿಯರೆಂಬುದೇ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೬೫–೪೩ ; 1229) [ಅಂಗಲಕ್ಕೆ = (ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಎರವಲಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ) ಊಟದ ತಳಿಗೆಯನ್ನು ತರುವುದಕ್ಕೆ]. **ಅಗಲ**$_2$: "ಆಗಲ – ಗಂಗಾಳ ಪತ್ರಾವಳಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೪). **ಅಗಲು**$_2$: ಕುಡುಕೆಯ ಘೃತ ಆಗಲಿಗೆ ಬಂದಂತೆ (ಶಿವಮಂ. ೪೭).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅಗಲ್ = ಮಣ್ಣಿನ ದೊಡ್ಡ ಮಡಕೆ ; **ಮಲ.** ಅಗಲ್; **ತುಳು.** ಆಗಳಿ, ಅಗೊಳಿ]

ಅಗಲ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಅಡ್ಡಳತೆ : ಅದರಗಲಮೊಂದು ಯೋಜನಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೨೭) ; ನಿವೇಶನದ ಆಗಲಂ ಆ ಗಳೆಯೊಳ್ ಗಳೆ ೪ ಗೇಣು ೧೭ (ಇಆ. XXX, ೨೭೩–೩೮ ; 1054) ; ಮೇದಿನಿಯಳತೆಗೆಕಿ[ಱಿ]ದೆಂಬಾ ದೆಸೆಯಗಲಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೩). ೨. ವಿಸ್ತಾರ ; ಹರವು : ಧರೆಗೆ ಬಸವನ ಭಕ್ತಿರಸಘನಶರಧಿಯದುವಗಲಕ್ಕೆ ನೆಱೆದುಪ್ಪರಿಸೆ (ಬಸಪು. ೮–೮) ; ನೆರೆದ ಸೇನೆಗೆ ನೆಲನಗಲ ನೆಱೆಯದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೪೫). ಅವರೊಳಗಲಕೆ ನಿಂದ ರಿಪುಗಳ ಜವನ ಬೋನವ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೩೯). ೩. ನಡುವೆ ಅಂತರವಿರುವಿಕೆ : "ಅಗಲದ ಮೊಳಕಾಲುಳ್ಳವನು : ಪ್ರಜ್ಞು, ಪ್ರಗತಜಾನುಕ" (ನಾಚಿರಾ).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅಗಲಮ್ ; **ಮಲ.** ಅಗಲಮ್, ಆಗಲ, ಅಗಲೇ ; **ತುಳು.** ಅಗೆಲೊ ; **ತೆಲು.** ಅಗಲಮು]

ಅಗಲ$_2$ 'ಅಗಲ್$_2$' ನೋ.

ಅಗಲಂ (ಅ). ಅಗಲವಾಗಿ ; ಹರವಿನಲ್ಲೆಲ್ಲ : ಕೂಟಂ ಕೊಂಡು ಬಂದು ಕೆಯ್ಯೊಳಗಲಮ[ಪಾಠಾಂ. ಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲ]ಱಿಸಿ ಕಾಣದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೨–೨೧).

[< ಅಗಲ$_1$]

ಅಗಲಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಅಗಲವಾಗಿರು ; ವಿಶಾಲತೆಯನ್ನು ಪಡೆ : ಇಂತಗಲಂಬೆತ್ತು ಮಹತ್ವಮಂ ತಳೆದು ಬಂದೆಟ್ಟಿಂದನಬ್ಜೇಕ್ಷಣಂ (ಜಗವಿ. ೧೫–೮೦) ; ಆಗಲಂಬೆತ್ತುರುವಕ್ಷದಿಂದುರುಲಸದ್ರಕ್ತಾಂಬುಜಾತಾಕ್ಷಿಯಿಂ (ದಶಕು. ೬–೧೪೭). [ಆಗಲ$_1$ + ಪೆಱು]

ಅಗಲಾಡು 'ಅಲುಗಾಡು' ನೋ.

ಅಗಲಿಕೆ 'ಅಗಲ್ಕೆ' ನೋ.

ಅಗಲಿಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಊಟಕ್ಕೆ ತಟ್ಟೆ ಹಾಕಿಸು ; ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸು : ಭೂತಗಣಕಗಲದಗಲಿಕ್ಕಿಸುವೆನೆಂದಸುರಸೇನೆ ಸುಗಿಸುಗಿದೋಡುವೋಲ್ ಕಡಿದನು (ಚೆಬಪು. ೪೩–೪೦). [ಅಗಲ್$_2$ + ಇಕ್ಕು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಗಲಿಚು 'ಅಗಲ್ಚು$_1$' ನೋ.

ಅಗಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಊಟಕ್ಕೆ ತಟ್ಟೆ ಹಾಕು : ಮಿಗೆ ತಿಳಿದುಪ್ಪವಂ ಪನಿಯ ಪಾನವನಿರ್ಕೆಲವಟ್ಟಲಲ್ಲಿ ತಂದಗಲಿಡಲಲ್ಲಿ (ನಳಚಂ. ೪೫೦).

[ಆಗಲ್$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಅಗಲಿತು, ಅಗಲಿತ್ತು (ಗು). ಅಗಲವಾದ ; ವಿಸ್ತಾರವಾದ : ಪೆಱಗಸಿದಾಗಿ ಮುಂತಗಲಿತಪ್ಪುದಱಿಂದೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ಶೂದ್ರಕ. ೭೪೭) ; ಆಲದ ಮರದಂತೆ ಕೆಳಗಸಿದಾಗಿ ಮೇಲಗಲಿತಪ್ಪ ವೃತ್ತನ್ಯಗ್ರೋಧ ಪರಿಮಂಡಲ ಸಂಸ್ಥಾನಮುಮಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೯೬). **ಅಗಲಿತ್ತು** : ಹುತ್ತಿನಂತೆ ಕೆಳಗಗಲಿತ್ತಾಗಿ ಮೇಗಸಿದಪ್ಪುದು ಸ್ವಾತಿ (ತಸೂವ್ಯ. ೨೫೬) ; ಬಿಣ್ಣಿತ್ತು, ಗುಂಡಿತ್ತು, ಅಗಲಿತ್ತು (ಶಮದ. ೭೭ ಪ್ರಯೋ.); "ವಿಶಂಕಟಂ ವಿಶಾಳಂ– ಈ ೨ ಅಗಲಿತ್ತು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪–೬೮). [~ ಆಗಲ್$_1$]

ಅಗಲಿತ್ತು 'ಅಗಲಿತು' ನೋ.

ಅಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಅಗಲ್ಚು$_1$ ೧ : ಪ್ರಪ್ರದೇಶಾನುಭಾಗಬಂಧಸ್ಥಾನಂಗಳೊಳಗಲಿಸಿ . . . ಸಮುಯೋತ್ತರಾನುಕ್ರಮದಿನುತ್ಕೃಷ್ಟ ಸ್ಥಿತಿವರಂ ಪರಿವಡಿದಪ್ಪದೆ ಕಿಟ್ಟುವುದಂ ಭಾವಪರಿವರ್ತನಮೆಂಬುದು (ಸುಕುಮಾ. ೬–೬ ವ) ; ಉಗಿದು ಕಿವಿವರೆಗಾಗಿ ಬಾಣವನಗಲಿಸುತ ಬೊಬ್ಬಿಱಿಯೆ (ತೊರರಾ. ೩–೩–೨೧). ೨. = ಅಗಲ್ಚು$_1$ ೨ : ಚೀಲದ ಬಾಯನ್ನು ಆಗಲಿಸಿ ಹಿಡಿದುಕೊ, ಅಕ್ಕಿ ಸುರಿಯುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). [ಆಗಲ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಗಲು$_1$ 'ಅಗಲ್$_1$' ನೋ.

ಅಗಲು$_2$ 'ಅಗಲ್$_2$' ನೋ.

ಅಗಲುಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಡೆಮಾಡಿಸು ; ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸು : ಅಮೃತಾನ್ನವ ಮುದದಿಂದಗಲುಗಾಣಿಸಲಾ ಶಿವಪ್ರಸಾದದಲಿ ತೃಪ್ತಿಯನೆಯ್ದಿ (ಸೌಂದಪು. ೮–೮೯). [ಅಗಲು$_2$ (< ಆಗಲ್$_2$) + ಕಾಣ್ + –ಇಸು$_3$]

ಅಗಲುರ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಎದೆ ; ವಿಶಾಲವಾದ ಎದೆ : ಶ್ರೀಗಗಲು[ಪಾಠಾಂ. ಲ್ದು]ರಮುಂ ಕೀರ್ತಿಶ್ರೀಗೆ ದಿಗಂತಮುಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೧);

ಮೃಗಮದದ ಪುಳಿಂಚುಗಳ್ ಪನಿತ್ತಿರಲೆಡೆಯಾದಗಲುರಮನೆನಗೆ ಪಡೆದಜ ನೊಗಸುಗಮಲ್ತೆಲಗೆ ನಿನ್ನನೆನಗೆಯೆ ಪಡೆದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೭).
[ಅಗಲ್₁ + ಉರ]

ಅಗಲುಹ₁ (ನಾ). ಅಗಲುವುದು ; ವಿಯೋಗ.
[ಅಗಲು₁ + -ಹ (< -ಪ)]

ಅಗಲುಹ₂ (ಅ) ಬಿಟ್ಟು ; ಹೊರತು : ಪುಂದನಾಡ ಬಂಗೆಡಗ್ರಾಮ ವೊಂದಕೆ ಪಾಳೆಯಗಲುಹ ಐನೂಱು ವರಹ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೮-೬೫ ; 1510). [< ಅಗಲುಹ₁]

ಅಗಲೆ (ಅ). ಅಗಲವಾಗುವಂತೆ; ಬಿರಿಯುವಂತೆ; ದೂರವಾಗುವಂತೆ. **ಅಗಲೆ ಕುಳ್ಳಿರ್** = ದೂರದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರು : ತಲೆಯಂ ಬಾಗಿ ದೂರ ದೊಳ್ ಪೊಡವಟ್ಟು ಕೆಲಕ್ಕೆ ಪೋಗಲಮ್ಮದಗಲೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಚಂದ್ರಾ ಪೀಡನಂ ನೋಡಿ (ಕಾದಂಉ. ೪೭೪). **ಅಗಲೆ ನೂಂಕು** = ದೂರಕ್ಕೆ ತಳ್ಳು (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಅಗಲೆ ಪೋೞ್** = ಅಗಲವಾಗಿ ಬಗಿ ; ಸೀಳು : ಕುಡಿವೆಂ ದುಶ್ಶಾಸನೋರಃಸ್ಥಳಮನಗಲೆ ಪೋೞ್ದಾರ್ದು ಕೆನ್ನೆತ್ತರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೩). **ಅಗಲೆವೋಗು** = ದೂರಹೋಗು : ಅಗಲೆವೋದ ಹಂಸನನಱ ಸಲ್ ಪದೆದೆಳಸುವ ಪೆಣ್ಣಂಚೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೫೬). [< ಅಗಲ್₁]

ಅಗಲೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಊಟದ ತಟ್ಟೆಯನ್ನು ಎತ್ತು : ನೆರೆದತ್ತು ಮಜ್ಜನಂ ಬುಗಿಸುವ. . .ಬೋನಮೆತ್ತುವಗಲೆತ್ತುವ ದೇವವಿಳಾಸಿನೀಜನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧-೮೪). [ಅಗಲ್₂ + ಎತ್ತು₁]

ಅಗಲೊಗೆ (ಕ್ರಿ). ಬಿಚ್ಚಿ ಹರಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಎಸೆ : ಒಗೆದೊಗೆದು ಮುರಿದು ಜಗುನೆಯೊಳಗಲೊಗೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಲೆದೊಲೆ]ದುಂ ಪಿಂಡುಕಿರ್ಪ ರಜಕನಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೭೫). [ಅಗಲ್₁ + ಒಗೆ₁]

ಅಗಲೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಅಗಲವಾಗುವಂತೆ ಒತ್ತು : ಸುರಿಗೆಯೊಳುರಮಂ ಬಿಕ್ಕನೆ ಬಿರಿಯಿಱಿದು ಬರಿಯನಗಲೊತ್ತಿ ಮನಂ ಕೊಕ್ಕರಿಸದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೫೩). [ಅಗಲ್₁ + ಒತ್ತು₁]

ಅಗಲೌತಣ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಔತಣ ; ಭೂರಿಭೋಜನ : ರಣಪಿಶಾ ಚದ ಬಡಿಸಿದಗಲೌತಣದ ಮನೆಯಿದು (ಉತ್ತರಾ. ೨೨-೧೮).
[ಅಗಲ₁ ? + ಔತಣ. ℙ ತುಳು. ಅಗೆಲ್‌ಪಾಡು = ಭೂತಗಳಿಗೆ ಬಡಿಸುವುದು]

ಅಗಲ್ಕೆ, ಅಗಲಿಕೆ (ನಾ). ಅಗಲುವಿಕೆ; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವಿಕೆ; ವಿಯೋಗ : ಉಮ್ಮಳಿಸುವಳಟ್ಟಿ ಪತ್ತುವಳಗಲ್ಕೆಗೆ ಕಾಯ್ವಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ಶೂದ್ರಕ. ೯೯೩) ; ನಿನ್ನನಗಲ್ವಗಲ್ಕೆಯುಂ ಪ್ರಾಣದಗಲ್ಕೆಯುಂ ಸಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೩೬). **ಅಗಲಿಕೆ** : "ವಿಪ್ರಲಂಭ, ವಿಪ್ರಯೋಗ = ಅಗಲಿಕೆ" (ನಾಚಿರಾ) ; "ಅಪಜಯದೊಳತ್ಯಗಲಿಕೆಯೊಳಂ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಮೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೨-೧೯) ; ಇಂತೆಮಗೆ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಹೃದಯದೊಳಗಗಲಿಕೆಯ ದುಂಟೇ (ಬಸವು. ೨೬-೬೩). [ಅಗಲ್₁ + -ಕೆ]

ಅಗಲ್ಕೆಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಅಗಲಿಕೆಯಿಂದ ಆಗುವ ತಾಪ; ವಿರಹಜ್ವಾಲೆ : ಬಳಸಿದುದು . . . ಚಕ್ರಯುಗಂಗಳಗಲ್ಕೆಗಿಚ್ಚು . . . ಸಂಜೆಯ ಕೆಂಪು ಲೋಕಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೪). [ಅಗಲ್ಕೆ + ಕಿಚ್ಚು (< ಕಿರ್ಚು)]

ಅಗಲ್ಕೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಅಗಲಿಕೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ವಿಯೋಗವನ್ನು ಹೊಂದು : ಬಲ್ಮೆಳಿಸಿಂದಮಗಲ್ಕೆವೆತ್ತ ನಲ್ಲರ ಬಗೆ ಬಳ್ಕೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦೦).
[ಅಗಲ್ಕೆ + ಪೆಱು]

ಅಗಲ್ಚು₁, ಅಗಚು, ಅಗಲಿಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೇರ್ಪಡಿಸು ; ದೂರ ಮಾಡು ; ನಿವಾರಿಸು : ಕುರುಪತಿಯಿಂದಂ ಮುನ್ನಂ ತ್ವತ್ಪತಿಯಿಂದಂ ನಿನ್ನನಗಲ್ಚಲ್ಕೆ ಕಪಟಗೋಪಂ ಪ್ರಭುವೇ (ಗದಾಯು. ೯-೧೪) ; ಮನಃ ಕ್ಷತಮಂ ಮನದಿಂದಗಲ್ಚಿದಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೯) ; ವಳಿತ್ರಯ ಮಧ್ಯ ದೊಳ್ ನಡುವ ದಿಟ್ಟಿಯನಾಗದಾರ್ಗಮಗಲ್ಚಲ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೦) ; ಅಗ ಳೀಗಳೆಂಬೆಡೆಗಗಲ್ಚರುಚಿದೆಡೆಗಿನಾಗಮಂ ದೋಷಕರಂ (ಶಮದ. ೧೧೯) ; ತನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಕರ್ಮವನಗಲ್ಚಿ ಮರಳಿ ತೊಡೆಯಲುಂ ಕಾಯಲುಂ ಪಂಕ ರುಹಗರ್ಭಂಗಾಗದು (ಬಸವು. ೪೬-೧೩). ೨. ಅಗಲವಾಗಿ ಮಾಡು ; ಹಿಗ್ಗಲಿಸು ; ಹರಡು : ಕರಗಸಂಗಳಿಂದಂ ಮರನಂ ಪೋೞ್ವಂತೆ ಕೆಯ್ಯಂ ಕಾಲನಗಲ್ಚಿ ಪಿಡಿದಡಸಿ ಕಟ್ಟಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೭-೧೫) ; ಸಿರಿಮೊಗಕ್ಕೆ ಬಿಸಿಲಾಗದಂತಾಗಸದೊಳೋಸರಿಸದಂಚೆಗಳೆಱಂಕೆಯನಗಲ್ಚಿ ನೆಳಲಾಸೆ ಗೆಯ್ದವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೩೪). **ಅಗಚು** : ೨. ಶರಣರ್ಗರ್ಥವನ್ನ ವೀಯದವರ ಕಾಲುಕಯ್ಯನಗಚಿ ತೋರಣದೊಳು ಕಟ್ಟಿ (ಸಾನಂಚ. ೬-೧೪೮ ರ). **ಅಗಲಿಚು** ೧. (ಅನಂನಾ).
[ಅಗಲ್₁ + -ಚು. ‖ ತೆಲು. ಅಗಲ್ಚು, ಅಗಲುಚು, ಅಗಲಿಂಚು = ಭೇದಿಸು]

ಅಗಲ್ಚು₂ (ನಾ). ಅಗಲಿಕೆ ; ವಿಯೋಗ : ನೀರಜದ ಮುಚ್ಚು ರಥಾಂಗ ದಗಲ್ಚು ಜಾರೆಯರ್ಗೊದವಿದ ಬೆಚ್ಚು . . . ಬಂದುದುದಯಗಿರೀಂದ್ರ ಮಸ್ತಕದೊಳಿರ್ದುದು ಪೂರ್ಣಶಶಾಂಕಮಂಡಲಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೨೨೪).
[< ಅಗಲ್ಚು₁]

ಅಗಲ್ತರ್ (ಕ್ರಿ). ಒಂದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ದೂರ ಹೋಗು ; ಅಂತರ ವುಳ್ಳದ್ದಾಗು ; ಅಗಲು : ಬರಿಗಂಡಂ ಪಿಡಿಲೇಱಿ ರೋಮಮುಡಿದಿರ್ಬೆ ನ್ನಾಗೆ ಮುಂಗಾಲಗಲ್ತರೆ. . . ಭೀಕರಂ ಸೊಗಯಿಸಿತ್ತುತ್ತೇಕರಂ ಸೂಕರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೬೦). [ಅಗಲ್₁ + ತರ್₁]

ಅಗಲ್ತೆ (ನಾ). ಅಗಲಿಕೆ : ಅಂಶಗಲನಾತ್ – ಕೆಲಕೆಲವು ಭಾಗಂಗಳ್ ಪೋಪುದಱತ್ತಣಿಂದಮುಂ, ನಿಶ್ಶೇಷ ವಿಶ್ಲೇಷತಶ್ಚ–ನೆಱೆಯಗಲ್ತೆಯತ್ತಣಿಂ ದಮುಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೦-೨ ಟೀಕೆ). ℙ ಈ ಶಬ್ದವು 'ಅಗಲ್ಕೆ' ಎಂಬು ದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [ಅಗಲ್₁ + -ತೆ]

ಅಗಲ್ದರದ 'ಅಗಲ್₁' ನೋ.

ಅಗವಡು 'ಅಗಪಡು' ನೋ.

ಅಗವೆ (ನಾ). ಬಿದಿರು (?) : "ಕರೀರ ಗ್ರಂಥಿಲಂ = ಅಗವೆ" (ಒಷಧಿ. ೨೭). [?]

ಅಗವೈರಿ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟಗಳ ಶತ್ರು ; ಇಂದ್ರ. [ಅಗ₂ + ವೈರಿ]

ಅಗಸ₁ 'ಅಸಗ' ನೋ.

ಅಗಸ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ : ಅಗಸದ ಬೇರಂ ಮೊಸರೊಳು ತಿನ್ನೆ ಕಾಮಾಲೆ ತೀರ್ಗುಂ (ವಿದ್ಯೈವಿ. ೯೨). [?]

ಅಗಸಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಅಸಗಿತಿ : "ರಜಕಿ, ಅಗಸಗಿತ್ತಿ" (ಗಂಗಾಮ).
[ಅಗಸ₁ (< ಅಸಗ) + -ಗಿತ್ತಿ]

ಅಗಸತಿ 'ಅಸಗಿತಿ' ನೋ.

ಅಗಸವೆಟು[ಟ್ಟು] (ನಾ). (ಅಗಸನ ಬಡಿತದಂತೆ ಬೀಳುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿಯ ಪೆಟ್ಟು : ತನ್ನ ಬಂಡಿಕೋಲಿನ ತುದಿಯನ್ನು ಇದಿರಾಗಿ ಇದ್ದವನ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿ ಹೊರಗೆ ತಿರುಹುತ ಭುಜದಲ್ಲಿ ಪೆಟ್ಟು ಅವದು ಅದು ಅಗಸವೆಟು[ಟ್ಟು] ಎಂದು ಸಮ್ಮತವು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೫-೬೭).
[ಅಗಸ₁ (< ಅಸಗ) + ಪೆಟ್ಟು]

ಅಗಸವ್ವೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಕೇಸವರಾಜ ಅಗಸವ್ವೆ ದಾಸರ ಗಂಗಮಳಿದ ಕೆಲಸದ ಶಸ್ತ್ರವನೊತ್ತಿಯಿಟ್ಟು (ಎಕ. VIII, ಚೆನ್ನಗಿ. ೩೨-೨೩೯ ; ಸು. 1050). [ಅಗಸ₀ + ಅವ್ವೆ]

ಅಗಸಾಲ 'ಅಕ್ಕಸಾಲೆ' ನೋ.

ಅಗಸಾಲೆ 'ಅಕ್ಕಸಾಲೆ' ನೋ.

ಅಗಸಿಗ (ನಾ). ಅಗಸ (೩). [ಅಗಸ₁ (< ಅಸಗ) + -ಇಗ]

ಅಗಸುತೆ (ನಾ). ಪರ್ವತರಾಜನ ಮಗಳು ; ಪಾರ್ವತಿ.
[ಅಗ$_2$ + ಸುತೆ]

ಅಗಸುದ್ದಿ, ಅಗಸುದ್ದೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಔಷಧಿ ; ಮದ್ದು : ಅಗಸುದ್ದಿ ಇಲ್ಲದ ಖೆಮ್ಮು ಹೋಗತಿದ್ದರ ಯಾಕ ಹೇಳಬಾರದು (ನಡೆದಾ. I, ೨೬೦). **ಅಗಸುದ್ದೆ** : ಗೌಡರಿಗೆ ಅಗಸುದ್ದೆ ತರಸೂ ಹಾದೀ ಹೇಳಬಾರದ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೯೬). [ಸಂ. ಔಷಧಿ ?]

ಅಗಸುದ್ದೆ 'ಅಗಸುದ್ದಿ' ನೋ.

ಅಗಸೆ$_1$ 'ಅಗುಸೆ' ನೋ.

ಅಗಸೆ$_2$ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ, ಕೆಂಪು ಅಥವಾ ಬಿಳಿಯ ಹೂವು ಬಿಡುವ, ಎತ್ತರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಮರ : "ಅಗಸೆ ಮತ್ತಗಸ್ತ್ಯ ಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೨–೩೮) ; "ಅಗಸ್ತ್ಯ, ಅಗಸೆ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ) ; ಅಗಸೆಯ ಮರಕ್ಕೆ ತೊನಸೆ ಮಱಿದುಂಬಿಯೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೨೨೯ ವ); ದಿಟ್ಟಿಪರಿಗರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯೊಳಿರ್ಪಿನ್ನ ದಿಟ್ಟಿ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರಮಂ ಮದನ ಶಿವನೆದೆಗೆಸೆಯೆ . . . ಶಿವ ಸಾಂಬನಾದ ಗಡ ದಿಟ್ಟಿಯಿಂ ನೋೞ್ಪೆವೆಂದಗಸೆಗಳ್ ಗಗನಕಡಹಾಯ್ವಂತೆ ನಲಿವುದಿಲ್ಲಿ (ಅರ್ಚಾವಿ. ೨೩–೩).
[ಸಂ. ಅಗಸ್ತಿ, ಅಗಸ್ತ್ಯ. / ತಮಿ. ಅತ್ತಿ ; ತುಳು. ಅಗಸೆ]

ಅಗಸೆ$_3$ (ನಾ). ನೀಲಿ ಹೂವು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚಿಕ್ಕ ಗಿಡ ; ಇದರ ಬೀಜ : ಅತಸೀ–ಅಗಸೆ (ಶಮದ. ೨೬೬ ಪ್ರಯೋ) ; ಅಗಸೆಯ ಪೂವಂ ದೊರೆಗಿಡಿಪ ಬಣ್ಣದಿಂ ಭಾಸ್ಕರತನಯಂ ಭುವನಕೆಲ್ಲಮೊಳ್ಪಂ ಮಾಳ್ಪಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೬–೮೬) ; ಎಳ್ಳು ಅಗಸೆ ಕುಸುಬೆ ಹೆಸಱು ಉದ್ದು ತೊಗರಿ ಹುರುವಲ್ಲಿ ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯಕ್ಕೆ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೬೫–೯೪ ; 1387). [ಸಂ. ಅತಸೀ. / ತೆಲು. ಅಗಿಸಿಯ, ಅವಿಸಿಯ, ಅವಿಸೆ, ಆಗಿಸೆ]

ಅಗಸೆಗಿವಿ (ನಾ). ಅಗಸೆಯ ಹೂವಿನಂತೆ ಅಗಲವಾಗಿರುವ ಕಿವಿ : ಬಟ್ಟಮೊಗದ ಅಗಸೆಗಿವಿಯ ಸೊಗಸುನುಡಿಯಂಗನೆಯರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೨–೨೫). [ಅಗಸೆ$_2$ + ಕಿವಿ]

ಅಗಸೆಗೆಯ್ (ನಾ). ಅಗಸೆ ಬೆಳೆಯುವ ತೋಟ, —ಹೊಲ : "ಅಗಸೆಗೆಯ್ ಔಮಿಾನವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೮–೩).
[ಅಗಸೆ$_2$ + ಕೆಯ್$_3$]

ಅಗಸೆಬಾಗಿಲ್, ಅಗಸೆಬಾಗಿಲು (ನಾ). ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು : "ಗೋಪುರ, ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ್" (ಗಂಗಾಮು). **ಅಗಸೆಬಾಗಿಲು** (ಕ).
[ಅಗಸೆ$_1$ (< ಅಗುಸೆ) + ಬಾಗಿಲ್]

ಅಗಸೆಬಾಗಿಲು 'ಅಗಸೆಬಾಗಿಲ್' ನೋ.

ಅಗಸೆಯೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಅಗಸೆ ಬೀಜದಿಂದ ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ : ಆ ಎರಕಗಳು ಮಣ್ಣು ಮತ್ತು ಅಗಸೆಎ[ಯೆ]ಣ್ಣೆ ಕೂಡಿಸಿ ಇಲ್ಲಿಯೇ ತಯಾರಾಗುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು (ಪ್ರವಾಸಿ. ೮೮). [ಅಗಸೆ$_3$ + ಎಣ್ಣೆ]

ಅಗಸೆವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿನ ದಾರಿ : ನಡೆವವರಿಗೆ ಕಾಲೇಳವಗಸೆವಟ್ಟೆಗಡರ್ವವರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಚಿತ್ತ ಒಡಬಡದಾ ತಾಣವ ಬಿಟ್ಟು ಪೋಪರು ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಳುತ್ತೈದುವರು (ರಾಮವಿ. ೨೦–೧೮೬).
[ಅಗಸೆ$_1$ (< ಅಗುಸೆ) + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಅಗಸೆವೂ (ನಾ). ಅಗಸೆಮರದ ಹೂವು. 'ಅಗಸೆವೂಗೊಂಬು' ಪರಾ.
[ಅಗಸೆ$_2$ + ಪೂ]

ಅಗಸೆವೂಗೊಂಬು (ನಾ). ಅಗಸೆಯ ಹೂವಿನಂತಿರುವ ಕೋರೆದಾಡೆ : ಪೊದಟ್ದಗಸೆವೂಗೊಂಬೊಪ್ಪೆ ಕೋೞ್ಕುಟ್ಟೆ ಪೆರ್ನೊರೆ ಸೂಸುತ್ತಿರೆ ಭೀಕರಂ ಸೊಗಯಿಸಿತ್ತುತ್ಕೇಕರಂ ಸೂಕರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೬೦).
[ಅಗಸೆ$_2$ + ಪೂ + ಕೊಂಬು$_2$]

ಅಗಸೆಳ್ಳು (ನಾ). ಅಗಸೆಯ ಬೀಜ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಗಸೆ$_2$ + ಎಳ್ಳು]

ಅಗಸ್ತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಋಷಿ. ೨. ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ನಕ್ಷತ್ರ. ೩. ಅಗಸೆ ಮರ : "ಅಗಸೆ ಮತ್ತಗಸ್ತ್ಯ ಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೨–೩೮). ೪. ಸಾಲೆ ಜನಾಂಗದ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮೈ. IX, ೯). [ಸಂ.]

ಅಗಹರ (ನಾ). ಪಾಪನಿವಾರಕ ; ಶಿವ : ಚಿತ್ತಭವಹರನಹಿತಹರನುನ್ಮತ್ತಗಜಹರನಗಹರಂ ಪುರಹರನು ಭವಹರನು (ಬಸವು. ೫೪–೪೫).
[ಸಂ. ಅಘಹರ]

ಅಗಹರಣ, ಅಗಹಾರಣ (ನಾ). ರಂಪ ; ರಗಳೆ : ಮಗುವಿನ ಕೈಯೊಳಗಿರುತಿಹ ಬಗೆಬಗೆ ಫಲಕಂದಗಳನು ಕಿತ್ತುಕೊಳುತ್ತಂ ಅಗಹರಣ ಮಾಡಿ ಕಾಡೊಳು ನೆಗೆದೊದೆಯುತೆ ಬೇಗ ನಡಿಯೊ ಯೆನ್ನುತೆ ತಗುಳಲ್ (ಹನುಚ. ೫೪). **ಅಗಹಾರಣ** : ಮೃಗದ ಸಂಕುಲ ಪೆಚ್ಚಿ ಅಗಹಾರಣವ ಮಾಡಿ ಬಗೆವವು ಜನಗಳ ನೆಗರದೊಳೀಗ (ಹನುಚ. ೧೪).
[< ? ಹಗರಣ (< ಪಗರಣ)]

ಅಗಹಾರಣ 'ಅಗಹರಣ' ನೋ.

ಅಗಹು (ನಾ). ಅಗೆಯುವಿಕೆ ; ತೋಡುವಿಕೆ : ಲೋಹವನು ಬಳಿಕ ಕೆಂಗಱಿಯ ಕೋಲಿಂಗೆ ಬೇಗದಿ ಸಂಗಿಸಿದ ಮೊನೆಯಾಗಿ ಮುರಹರನಂಗದಗಹಿಗೆ ನೇಮನ[ವ]ಲೆ (ನಭಾಗ. ೧೧–೧–೪೫).
[ಅಗೆ$_1$ + –ಹು (< –ಪು)]

ಅಗಳ್$_1$ 'ಅಗುೞ್$_1$' ನೋ.

ಅಗಳ್$_2$ 'ಅಗುೞ್$_2$' ನೋ.

ಅಗಳಂತಿ 'ಅಗೞ್ತಿ' ನೋ.

ಅಗಳತೆ 'ಅಗೞ್ತಿ' ನೋ.

ಅಗಳತೆಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಕಂದಕವನ್ನು ತೋಡಿ ಎತ್ತಿಹಾಕಿದ ಮಣ್ಣಿನ ದಿಬ್ಬ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಗಳತೆ (< ಅಗೞ್ತೆ) + ಗಡ್ಡೆ]

ಅಗಳಸುಂಟಿ 'ಅಗಳುಶುಂಠಿ' ನೋ.

ಅಗಳಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ಅಲುಗಾಡಿಸು ; ಅಳ್ಳಾಡಿಸು : ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಕಸುವಿನಿಂದ ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಅಗಳಾಡಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲಿಸುವದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೫೬) ; ಅವರನ್ನಿಷ್ಟು ಅಗಳಾಡಿಸಿ ನೋಡ್ರಿ (ಹೊಸಂಸಾ. ೩೪). [ಅಗಳಾಡು (< ಅಲುಗಾಡು) + –ಇಸು$_3$]

ಅಗಳಾಡು 'ಅಲುಗಾಡು' ನೋ.

ಅಗಳಿ 'ಅಗ್ಗಱಿ$_1$' ನೋ.

ಅಗಳಿಚಣ್ಣ (ನಾ). ಮೊಳಕಾಲ ವರೆಗೆ ಬರುವ, ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಗಲವಾದ ಚಲ್ಲಣ (ಕ). [ಅಗಳಿ$_0$ + ಚಣ್ಣ (< ಚಲ್ಲಣ)]

ಅಗಳಿತ$_1$ (ಗು). ಗಳಿತವಲ್ಲದ ; ಬಿದ್ದುಹೋಗದ ; ಶಿಥಿಲವಾಗದ.
[ಸಂ. ಅಗಲಿತ]

ಅಗಳಿತ$_2$ (ಗು). ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ; ಅತಿಶಯವಾದ : ಆಚಾರ್ಯರಾಯನಗಳಿತಮಹಿಮಂ (ಮುಂಬರಾ. ೩೩೮–೩; 12 ಶತ). [ಸಂ. ಅಗಣಿತ]

ಅಗಳಿಸು 'ಅಗುೞಿಸು' ನೋ.

ಅಗಳು$_1$ 'ಅಗುೞ್$_1$' ನೋ.

ಅಗಳು$_2$ 'ಅಗುೞ್$_2$' ನೋ.

ಅಗಳು$_3$ 'ಅಗುೞ್$_3$' ನೋ.

ಅಗಳು$_4$ (ನಾ). ದಂಡೆ ; ದರೆ (ಕರಾ) : ನೋಡಿ, ನಮ್ಮ ಈ ಆಸ್ತಿ ತೆಂಕು ಬಡಗಾಗಿದೆ. ಅಗಲ ಅರ್ಧ ಫರ್ಲಾಂಗು. ತೆಂಕು ಬಡಗು ಪೂರ್ವ ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಗಳು ಹಾಕಿಸಿದ್ದೇನೆ (ಬಾಳಿಗ. ೪೫). [~ ಅಗುೞ್$_3$?]

ಅಗಳು$_5$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವ

ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಚೂರನ್ನು ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಚ್ಚಿ ಕೀಳು (ಉಕ). ೨. ನುಂಗು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [~ ಅಗಿ$_1$]

ಅಗಲುಗಡ್ಡೆ (ನಾ). = ಅಗಳತೆಗಡ್ಡೆ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ). [ಅಗಳ್$_3$ (< ಅಗುಟ್ಚ್$_3$) + ಗಡ್ಡೆ]

ಅಗಲುಬಾಗಿಲು (ನಾ). ಕಂದಕದ ಸೆಳೆಸೇತುವೆ; ಎತ್ತುಸೇತುವೆ: (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ). [ಅಗಳ್$_3$ (< ಅಗುಟ್ಚ್$_3$) + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್)]

ಅಗಲುಶುಂಠಿ, ಅಗಳಸುಂಟಿ, ಅಗುರುಶುಂಠಿ, ಅಗುಳುಶುಂಠಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ. **ಅಗಳಸುಂಟಿ** (ಕಿ). **ಅಗುರುಶುಂಠಿ** (ಪಂಡಿತ). **ಅಗುಳುಶುಂಠಿ**: "ಪಾಠೆಯೆಂದೆನಲಗುಳುಶುಂಠಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೩–೪೦); ಅಮರದವಳ್ಳಿ ಅಗುಳುಶುಂಠಿ ಇವಿಷ್ಟನು ಕಷಾಯವ ಹಾಕಿ ಅಷ್ಟಾವಶೇಷವಾಗಿ ಕಾಸಿ ಕೊಡಿಸಲು ಶ್ಲೇಷ್ಮ ಪಿತ್ತಜ್ವರ... ಪರಿಹರವಹವು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೬೨–೧೧೭ ಟೀಕು). [< ಅಗಿಲು? + ಶುಂಠಿ]

ಅಗಳ್ತಿ 'ಅಗಟ್ತಿ' ನೋ.

ಅಗಳ್ತಿಬಾಗಿಲು (ನಾ). = ಅಗಳುಬಾಗಿಲು. [ಅಗಳ್ತಿ (< ಅಗಟ್ತಿ) + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್)]

ಅಗಟ್ಚ್$_1$ 'ಅಗುಟ್ಚ್$_1$' ನೋ.

ಅಗಟ್ಚ್$_2$ 'ಅಗುಟ್ಚ್$_3$' ನೋ.

ಅಗಟಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಗಟಿಯ ಮೋಣಿಗುರವರ ಶಿಷ್ಯ ಕೊಟ್ಟರದ ಗುಣಸೇನ ಗುರವನ್ನೋರ್ನು ಮುಡಿಪ್ಪಿದಾರ್ (ಎಕ. II, ೮–೧; 700). ℙ 'ಅಗಟಿ', 'ಅಗಿಟಿ', 'ಅಗುಲಿ' ಈ ಮೂರೂ ಒಂದೇ ಶಬ್ದದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೂಪಗಳಾಗಿರಬಹುದೆ? [?]

ಅಗಟಿ$_2$ 'ಅಗ್ಗಟಿ$_1$' ನೋ.

ಅಗಟಿಸು 'ಅಗುಟಿಸು' ನೋ.

ಅಗಟ್ತಿ, ಅಗತೆ, ಅಗರ್ತೆ, ಅಗಳಂತಿ, ಅಗಳತೆ, ಅಗಳ್ತಿ, ಅಗುಳಂತಿ (ನಾ). ೧. ತೋಡುವುದು; ಅಗೆಯುವುದು; ಮಣ್ಣನ್ನು ಮಗುಚಿ ಹಾಕುವುದು; ಅಗೆತ: "ಅಗಟ್ತಿ = ಖನನಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧–೧). ೨. ಕಂದಕ; ಅಗಳು: ಪವಳದ ಬೀಡು ಕಂಬುಗಳ ನಾಡು... ಪದ್ಮಸಂಭವನ ನೆಗಟ್ತಿ ಪೂರ್ವದ ಪೊಗಟ್ತಿ ಕುದುರ್ಗದಗಟ್ತಿ ಮಿಕ್ಕ ಬಾಡವಶಿಖಿಗೋಗರಂ ಮಣಿಗಳಾಗರಮಂದೆಸೆದತ್ತು ಸಾಗರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೨–೩೭). ೩. (ನೀರು ಮೊದಲಾದವನ್ನು) ಮೊಗೆಯುವುದು (?): "ದ್ರಾಗ್ಬಿಂತಕಮೆಂಬುದು ಅಗಟ್ತಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ಅಗರ್ತೆಯ] ನೀರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೦೭–೨೭). **ಅಗತೆ**: ೧. ನೆತ್ತಿಯಗತೆಗಳಂಕುಶದ ಬೆರಳೊತ್ತುಗಿವಿಗಳ ಕರದ ಪರಿಘದ ಮತ್ತಗಜಘಟೆಗಳನು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨–೨೬); ಅವರು ಉದ್ದಕ್ಕೆಮಣ್ಣನ್ನಗೆದು ಕೊಚ್ಚಿ ಅಗತೆಮಾಡಿದರೆ ಕೊಡಿಸಿಟ್ಟ ಬೂದಿಯನ್ನು ಸೀತಮ್ಮ ತಂದು ಸುರಿಯುವರು (ಬಾಳಿಗಿ. ೭೯). ೩. "ಅವ್ಯತ್ತಮೆನಲಗತೆಯಿಂದಾದ ನೀರ್ಗಕ್ಕು ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೦–೨). **ಅಗರ್ತೆ**: ೩. "ಅಗರ್ತೆಯ ನೀರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೦೭–೨೭). **ಅಗಳಂತಿ** ೨. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಗಳತೆ**: ೨. ಉತ್ತರದ ಮೇರೆಯಲ್ಲಿ ನರ್ಮದೆಯೂ ದಕ್ಷಿಣದ ಮೇರೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಗಭದ್ರೆಯೂ ಚಾಳುಕ್ಯ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಅಗಳತೆಯಾಗಿದ್ದವು (ಕವೀರ. ೭೧). **ಅಗಳ್ತಿ**: ೩. ಅಗಳ್ತಿಗಳನೆಲ್ಲಮಂ ಕ್ರೂರಮಾದ ದನಿಗಳಿಂದೆಯುಂ ಮಿಾನ್ಮೊಸಳೆಗಳಿಂದೆಯುಂ ಪರಿಪೂ[ರಿ]ತಂಗಳಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು (ಭಾರಶಾಂ. ೭೦–೪೪೨). **ಅಗುಳಂತಿ**: ೨. (ಗ್ಯಾರೆಟ್). [ಅಗಟ್ಚ್ + -ತೆ. ‖ **ತೆಲು.** ಅಗಡತ, ಅಗಡಿತ, ಅಗಡ್ತ; **ತುಳು.** ಅಗತ್ತೆ]

ಅಗಾಗ್ರ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದ ತುದಿ; ಶಿಖರ. [ಅಗ$_2$ + ಅಗ್ರ$_1$]

ಅಗಾಡಿ (ನಾ). ೧. ಮುಂಭಾಗ; ಮುಂದುಗಡೆ: ಪಾಜಲಖಾನನು ತಂನ ದಂಡು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅಗಾಡಿಗೆ ಆಗಿಕೊಂಡು. ಪಿಚಾಡಿಗೆ ಜಾನ್ ಕಸ್ತೂರಿ ಆಗಿಕೊಂಡು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೨). ೨. ಕುದುರೆಯ ಮುಂಗಾಲುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ: ಸಾಲೋ ನರಸಿಂಗರಾಯನ ಖಾಸಾ ಕುದುರೆಯ ಅಗಾಡಿಯನ್ನೂ ಪಿಚಾಡಿಯನ್ನೂ ಬಿಚ್ಚುತ್ತಾ ಇದ್ದನು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೧೧). ೩. ಕುದುರೆಯ ಲಗಾಮಿನ ಹಗ್ಗ (?). [← **ಹಿಂದಿ.** ಅಗಾಡೀ; **ಮರಾ.** ಅಘಾಡೀ. / **ತೆಲು.** ಅಗ್ಗಡಿ]

ಅಗಾಧ (ಗು). ೧. ಆಳವಾದ; ಆಳವನ್ನು ಅಳೆಯಲಾಗದ. ೨. ಅಶಕ್ಯ; ಅಸಾಧ್ಯ. ೩. ಗುಳಿ; ಗುಂಡಿ: "ನಿಮ್ನಂ, ಅಗಾಧಂ, ಗರ್ತಃ... ಈ ೧೫ ಕುಟಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೩–೨). [ಸಂ.]

ಅಗಾರ (ನಾ). ಮನೆ; ಬೀಡು; ವಸತಿ. [ಸಂ.]

ಅಗಾರಿ$_1$ (ನಾ). ಮನೆಯುಳ್ಳವನು; ಗೃಹಸ್ಥ. [ಸಂ. ಅಗಾರಿನ್]

ಅಗಾರಿ$_2$ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟಗಳ ಶತ್ರು; ಇಂದ್ರ. [ಅಗ$_2$ + ಅರಿ$_6$]

ಅಗಾವು$_1$ (ಗು). (ಉಕ) ಮುಂಗಡವಾಗಿ ಕೊಡುವ: ರೈತರಿಂದ ಅಗಾವು ಲಾವಣಿ ವಸೂಲ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನಿನ್ನ ತಾಯ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣನ್ನೇ ಎರಚಿದ್ದಾನೆ (ಬೆವರ. ೧೪೭); ವಿಶ್ವಾಸನಿಗೆ ಪುಣೆಯ ತ್ಯಾಗದ ಅಗಾವು ನೋಟೀಸು ಬಜಾಯಿಸಿದ (ದೀಪಹ. ೩೩). [← **ಹಿಂ. ಮರಾ.** ಅಗಾಊ = ಮೊದಲೇ, ಮುಂಚಿತವಾಗಿ]

ಅಗಾಹಿತರತ್ನ (ನಾ). ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿ: ಮೃಗಮದದಂಗರಾಗ ಮಸಿತೋತ್ಪಲಮಾಲೆಯ ಚೊಲ್ಲೆಯಂ ಮನಂಬುಗುವ ತಮಾಲಪಲ್ಲವದ ಮೆಲ್ಲುಡೆ ಕಟ್ಟಿದ ಪೀಲಿದಂಡೆ ಚೆಲ್ವಗಲದ ಸಾಂದ್ರಕಜ್ಜಲಲಲಾಮಮಗಾಹಿತರತ್ನಭೂಷಣಂ ಸೊಗಯಿಸೆ ದೇವಿಯರ್ ಬಳಸಿನಿಂದೆಸೆದಿರ್ದರಗೇಂದ್ರಪುತ್ರಿಯ (ಶಬಶಂ. ೩–೧೧). [ಸಂ. (ಅಗಾಹಿತ + ರತ್ನ). ℙ ಅಗಾಹಿತ=ಪರ್ವತಗಳ ಶತ್ರು; ಇಂದ್ರ]

ಅಗಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆದರು; ಅಂಜು; ಕುಗ್ಗು; ಹಿಂದೆಗೆ: "ಅಗಿ–ಸಂತ್ರಾಸ ಹರ್ಷ ಚರ್ವಣೇಷು" (ಶಮಧಾ); "ಅಗಿದನಳ್ಕಿದಂ... ಎನಲ್ಕೆ ಭಯಭರಿತನಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೯); ಕಿಡುವೊಡಲ ಕಿಡುವ ರಾಜ್ಯದ ಪಡೆಮಾತುಗೊಳಲ್ಕಮೆನ್ನ ಮೆಯ್ಯಗಿದಪುದು (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೨೭); ಉರಗರಗಿದರ್ ದೈತ್ಯರ್ ಬೆಳ್ಕುತ್ತರಳ್ಕಿದನಿಂದ್ರನೀಶ್ವರನ ಮನಮುಣ್ಮಾಡಿತ್ತೋಡಿತ್ತು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೯೭); ವೈರಿಗಳೆಲ್ಲರುಂ ದಶರಥಕ್ಷಿತಿಪಂಗಗಿದೋಡಿ ಪೋಗುತಂ (ಬಾಧಪು. ೪–೪೨); ಬಿಸಿಲ ತಾಪಕ್ಕಗಿದು ಶಿಖಿಯಲಿ ನುಸುಳುವಪೊಲಾಪತ್ತಿಗುಜಿಕಿ ಚಿಂತಿಸಲು ಘನವಹುದು (ಜೀವಂಚ. ೪–೩೩). ೨. ಸಂತೋಷಪಡು; ಹಿಗ್ಗು; ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು: ಮೆಲ್ಲನೆ ಮಲಗಿರೆ ಕದಪಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಜಕ್ಕುಲಿಸೆ ನಕ್ಕು ಮಗನಗಿದೊದೆಯಲ್ ಮೆಲ್ಲಡಿಗೆ ಸಿಲ್ಕಿ ಹಾರಂ ಝಲ್ಲನೆ ಪಜಿದೊಕ್ಕ ಮುತ್ತನೆಂದಾಯ್ದಪನೋ (ಧರ್ಮನಾ. ೩–೧೨೩); ಮುಂಗಾಣಿಕೆಯ ಹರುಷದೊಳಗಿದು ವಿರಹವ ಬೀಳುಕೊಟ್ಟುವು ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೨೮). ೩. ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಅರೆದು ಸಣ್ಣಿಸು; ಜಗಿ: ಕೆಲಕೆಲವು ನಾಯ್ಗಳುರ್ಕಿಂ ತೊಲಗದೆ ಪಾಯ್ದಗಿದು ತೆಗೆದು ತಿನೆಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೭೮); ದೇವದಾನವರ ಮಾಯೆ ಅಗಿದಗಿದು ತಿಂಬಂದು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೫–೧೫); ಊಟಮಾಡುವಾಗ ಅಹಾರವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಗಿದು ತಿನ್ನಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೪. ಕಚ್ಚು: ಫಣಿಯಗಿಯೆ ಮಡಿದಂ (ಹಚಕಾ. ೧೨–೧೮); ಅಗಿವ ಹಲ್ಲಾಡಿನಲಿ ಹೊಜವಂಟನು ನಿಜಾಲಯವ (ತೊರರಾ. ೨–೩–೯). ೫. ಅಲುಗಾಡು; ತೊನೆದಾಡು; ಸ್ಪಂದಿಸು: ಇವನನಾನಿಸುವೆಂ ಮೆಯ್ಯಗಿವಂತೆನುತುಂ ನನೆಯಂಬುಗಳಿಂ ಮದನಂ ಮಹೀಶಮದನನನೆಚ್ಚಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧–೧೧೧); ಅಗಿದು ಮೆಟ್ಟದಡವನಿ ಪಡುವಲು ನೆಗೆದುದಡರಿದು ಮುಂದೆ ಮೆಟ್ಟಲು ಚಿಗಿದುದಿಳೆ ಮೂಡಲು ಮಹಾಗಜವೈದಿತಾಹವನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೯); ಅಬಲಾ

ಜನದ ಕೈಗಳಲಗಿವ ಚಾಮರವೆಸೆದವಿದ್ದೆಸೆಯಲಿ ದಶಾನನನ (ತೊ ರ ರಾ. ೬–೧೦–೧೨); ನಿಗನಿಗನೆ ಹೊಳೆಹೊಳೆವ ಕಲಶದೊಳಗಿವ ಪಳಹದ ಘಂಟೆ ಮೊಳಗಲು (ಕೋಗಯ. ೧೮–೭೪). **೬. ವ್ಯಾಪಿಸು; ಆವರಿಸು:** ಹೊಗೆಯ ಹೊದಱಿನ ನಿಱಿಗೆಯಿದು ವಹ್ನಿಗೆ ಸುನಿಶ್ಚಯವೆಂಬವೊಲು ಮೇಲಗಿವ ಶೋಕಕೃಶಾನುವಿನ್ನೀ ಮನದ ಹೊಗೆಯೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೧೦, ಅಡಿಟ); ದಂದಶೂಕಮಹೋಗ್ರ ಖಗಮೃಗದಿಂದ ಮಿಗೆ ಕಪ್ಪಗಿವ ಕತ್ತಲೆಯಿಂದ ಬೀಱಿತು ಭಯವನಾ ರಘುರಾಜಪುತ್ರರಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೧–೧೦–೧). **೭. ಗರ್ಜಿಸು; ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಕೂಗು:** ದುರ್ವ್ವಿನೀತೆಱಿ ಅಪ್ಪೊರ್ ಕೊಸರು ಪುಟ್ಟುಱಿದಿದಿರುಪ[ಪಾ]ಯ್ದುಗಿದಿಡಿದಿರುದಱಿ ನಾಮನ್ನಾದಿಗಳು ಪಗೊಳತ್ತೆಪ್ಪದಿನ್ವರು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೦, ೩೭–೫; 800); ಅಗಿವ ಪಟಹ ಮೃದಂಗ ಕಹಳಾದಿಗಳ ಕಳಕಳರಭಸ ದಶದಿಕ್ಕುಗಳ ಮಾತಾಡಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೪೭); ಅಗಿವ ಕಂಕ ಲವಾಕ ಗೃಧ್ರಾದಿಗಳ ಬಹಳಸ್ಫೀತಗೋಮಾಯುಗಳ ರಣವೇತಾಳಭೂತಪ್ರಕರ ಸಂಕುಲದ . . . ಕಾಳಗದ ಕಳನತಿರೌದ್ರರಸವನು ಮೊಗೆದುದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೫೭–೨೬).

ಅಗಿದು ಮಾಡು = ಭಯಪಡುವಂತೆ ಮಾಡು (?): ಲೋಕವ ತನಗೆ ನಿತ್ಯವನಗಿದು ಮಾಡುವೆನೆನುತ (ಸಂಭಪ. ೮–೩).

[**ದೇ. ॥ ತುಳು.** ಅಗಿಪುನಿ]

ಅಗಿ₂ (ನಾ). ನಡುಕ (?): ಗಟಗಟ ಸುರಿವಶ್ರುವ ಕೊರಲಿಱಿವಿಗಮುಗಿಮಟ್ಟಗದಟ್ಟ ಮೊಟಗಿಂಗಂ ಪೊಂಪುಱಿಯೆನಿಸಿದಾತ್ಮನಿಂದೆಗಮುಟಲ್ಲಮಿಂದ್ರನುಮುಪೇಂದ್ರನುಂ ಪದನಾದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೯). [< ಅಗಿ₁]

ಅಗಿಣಿ₁ ‘ಅರ್ಘವಾಣಿ’ ನೋ.

ಅಗಿಣಿ₂ ‘ಅಗ್ಗಳ₁’ ನೋ.

ಅಗಿತಿನ್ನು (ಕ್ರಿ). ಅಗಿದು ತಿನ್ನು: ಬಲುಶುಂಡಾಲಗಳನಗಿತಿಂಬ ಮೃಗಪತಿಗಿದಿರೆ ನರಿ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೭–೮೯). [ಅಗಿ₁ + ತಿನ್ನು (< ತಿನ್)]

ಅಗಿದು (ಗು). ಆಳವಾದ: ಉದಕದಾನ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಅಗಿದಪ್ಪ ಬಾವಿಯನಗಳಿಸಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೬೮–೪೩; 1112). [?]

ಅಗಿನಿ (ನಾ). **೧. ಬೆಂಕಿ; ಕಿಚ್ಚು:** “ಅಗಿನಿಯೆನೆ ಕಿಚ್ಚು” (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೨೦); ಗಗನಮನಿಪ್ಪ ಪಾಳ್ವೊಲದೊಳರ್ಕನಸಮುದ್ಧೃತಿಗೆಯ್ದು ಸಂಜೆಯೆಂಬಗಿನಿಯನಿಟ್ಟು ಮರ್ಬನಿಪ ಗೊಬ್ಬರವಂ ತಳಿದು (ರಾಜಶೇ.೧೧–೬೮). **೨. ಅಗ್ನಿದೇವತೆ:** “ಅಗಿನಿಯಮಲ್ಲದೆಯನಗ್ಗಿಯು” (ಕವಿಕಂ. ೩೪); ಅಭಿನವದ ಸದ್ವರವನಗಿನಿಗೆ ವಿಭವದಿಂದಲೆ ಕೊಟ್ಟು (ಕೋಗಯ. ೧೧–೩೧).

[**ಸಂ.** ಅಗ್ನಿ. / **ತುಳು.** ಅಗಿನಿ; **ತೆಲು.** ಅಗಿನಿ, ಅಗ್ಗಿ; **ಮರಾ.** ಅಗಿನ್, ಅಗೀನ್; **ಹಿಂ.** ಅಗಿನ್]

ಅಗಿಬಿಗಿ (ನಾ). ಸಡಗರ; ಸಂತೋಷದ ಸಂಭ್ರಮ: ಆ ಗಂಧೋದಕಕತಿಪಯ ಭಾಗಮನೆಲೆಮುಟ್ಟೆ ಮೇಗಣಿಂ ಮೇಗೆಯೆ ಕೊಳ್ವಾಗಡಿನ ಮುಕುಟದೊಳ್ ತಳೆವಾಗಡಿನಗಿಬಿಗಿ ತಗುಳ್ದುದಮರೇಶ್ವರರೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೫೪). [< ಅಗಿ₁ + ಬಿಗಿ₂]

ಅಗಿಯಹುಣ್ಣಿಮೆ (ನಾ). = ಅಗಿಹುಣ್ಣಿಮೆ: ಅಗಿಯ ಹುಣ್ಣಿಮೆ ಹೋದ ಮಿಗೆ ಮೂಱು ದಿವಸಕ್ಕೆ ಮೃಗಧರನ ಕೂಡೆ ಮೃಗವಿರಲು ಮಳೆಗಾಲ ಜಗ ದಣಿಯಲಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೭೩).

[ಅಗ್ಗಿ₀ (< ಅಗ್ಗೆ₂) + ಹುಣ್ಣಿಮೆ]

ಅಗಿಲ್, ಅಗಿಲು (ನಾ). **೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸುಗಂಧದ ಮರ:** ಚಿಲ್ಲವಗಿಲಂಬಟೆ ಕರಂಜ ಪಿಚುಮಂದ (ಉದ್ಭಟ. ೨–೪೨); ಮಾದಲ ಕಿತ್ತೀಳೆಯಗಿಲ್ ನಾರಗ . . . ದಾಳಿಂಬದ ಸಾಲ್ಗಳ್ ಸಲೆ ಸೊಗಸಿದುವಲ್ಲಿ (ಜಯಕಾ. ೧೫–೪೩). **೨. ಈ ಮರದಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಪರಿಮಳ ವಸ್ತು; ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ:** ‘ಕಾರಗಿಲ್’ ಪರಾ. **೩. ಪರಿಮಳ; ಸುಗಂಧ.** ‘ಅಗಿಲಿಲಿ’ ಪರಾ. **ಅಗಿಲು: ೨.** ಅಗಿಲು ಸಾದು ಜವಾದಿ ಚಂದನ ಮೃಗಮದಂ (ಬಸವು. ೪–೩೫); ಕುಂಕುಮ ನನ್ನು ಒಂದಕ್ಕೆ ಹಾಗ, ಅಗಿಲು ತೊಲೆ ಒಂದಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡ (ಎಕ. V. ಬೇಲೂರು. ೭೫–೮೨; 1387); ಅಗಿಲು ಸಾಂಬ್ರಾಣಿಯ ಧೂಪವಾಸನೆ ನೆಱೆ ನಿಗುರಿತು ಗಗನ ಮಂಡಲಕೆ (ಕಂನವಿ. ೨೦–೧೮).

[**ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ.** ಅಗರು, ಅಗಿಲ್; **ತುಳು.** ಅಗಿಲ್; **ತೆಲು.** ಅಗರು, ಅಗುರು, ಅಗಲು, ಅಗುಲು. / **ಸಂ.** ಅಗರು, ಅಗುರು; **ಪ್ರಾ.** ಅಗರ, ಅಗಲಯ]

ಅಗಿಲ (ನಾ). ಉಪ್ಪಾರರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ (ಎಸಮೈ. XXI, ೧೪). [?]

ಅಗಿಲಿಲಿ (ಗು). ಅಗಿಲು ಇಲ್ಲದ; ಪರಿಮಳವಿಲ್ಲದ: ಸೊಗಯಿಸುಗುಮೆ ಪಲ್ಲಿಲಿವಾಯಗಿಲಿಲಿ ಗಂಧಂ [ಪಾಠಾಂ. ಪಗಿಲಿಲಿವಣ್ಣಂ] ಸಮಂತು ಕೂರಿಲಿ ಕುಡುಗೋಲ್ ಮಿಗೆ ನಾಣಿಲಿಯೆನಿಸುವ ವಧು ನಗೆಗೆಡೆಯಕ್ಕುಂ ಸಮಸ್ತ ಜಗತೀತಳದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೫೭). [ಅಗಿಲ್ + –ಇಲ್ಲಿ₂]

ಅಗಿಲು ‘ಅಗಿಲ್’ ನೋ.

ಅಗಿಲುಕುಂಕುಮ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: “ಪೀತಕಂ – ಮರದರಿಸಿನ, ಅಗಿಲುಕುಂಕುಮ” (ಓಷಧಿ. ೯೯).

[ಅಗಿಲು (< ಅಗಿಲ್) + ಕುಂಕುಮ]

ಅಗಿಲುಗಂಧ (ನಾ). ಹಳದಿಯ ಬಣ್ಣದ ಪರಿಮಳವನ್ನು ಕೊಡುವ ಒಂದು ವೃಕ್ಷ: ಅಗಿಲುಗಂಧ (ಮೈಔಗಿ. ೮–೧೩೭).

[ಅಗಿಲು (< ಅಗಿಲ್) + ಗಂಧ]

ಅಗಿಲುಚಕ್ಕೆ (ನಾ). ಅಗಿಲು ಮರದ ಚಕ್ಕೆ (ಕ).

[ಅಗಿಲು (< ಅಗಿಲ್) + ಚಕ್ಕೆ]

ಅಗಿಸು ‘ಅಗೆಯಿಸು’ ನೋ.

ಅಗಿಱಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಅದಱ ತದನಾನ್ತರ ಅಗಿಱಿಯ ಪಾಱಿಗೊಳಗೋ × ಅದಱ ತದನಾನ್ತರ ಅಗುಲಿಯ ಕಣುವೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೧–೨೮; 1100). ‘ಅಗೞಿ’ ಪರಾ. [?]

ಅಗಿಹುಣ್ಣಿಮೆ (ನಾ). ವೈಶಾಖಮಾಸದ ಹುಣ್ಣಿಮೆ. ℙ ಬತ್ತ, ತಂಬಾಕು, ಮೆಣಸು ಮುಂತಾದವುಗಳ ಅಗೆಗಳನ್ನು (= ಸಸಿಗಳನ್ನು) ನಾಟಿ ಹಾಕುವ ಕಾಲ: ಅಗಿಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ಹಗಲು, ಗೌರಿ ಹುಣ್ಣಿಮೆ ಇರುಳು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೭೦–೯). [ಅಗ್ಗಿ₀ (< ಅಗ್ಗೆ₂) + ಹುಣ್ಣಿಮೆ]

ಅಗು ‘ಅಗ್ಗು₁’ ನೋ.

ಅಗುಂತಿ (ನಾ). **೧. ಹೆಚ್ಚಳ; ಅತಿಶಯ:** ಆದಿತ್ಯನ ತೇಜದಗುಂತಿಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೩೯ ವ); ಕಾಂತಿಯಗುಂತಿ ಶಾಂತಿ ವಿಭವಂ ಭದ್ರಂ ಶುಭಂ ಮಂಗಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೬೫). **೨. ರಾಶಿ; ಒಟ್ಟಿಲು:** ನೆಣದ ಬಳಂಬೆ ಕೋಳ್ಮಿದುಳ ತಿನ್ತಿಣಿ ಮೂಳೆಯ ತೋರವೆಟ್ಟು ಬಲ್ವೆಣಗಳಗುನ್ತಿ ನೆತ್ತರ ಕಡಲ್ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೦೨–೪೬; 1100). ‘ಅದಗುಂತಿ’ ಪರಾ. [?]

ಅಗುಂತಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚು; ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗು: ಕಳ್ದಪಹರಿಸಿದ ಕೆಸವರಮಗುಂತಿವಡೆದಗ್ಗಲಿಪಂತಿರೆ ತೋಱಿ ಬೇಗದಿಂ ಮೆಯ್ಗರೆಗುಂ (ನೀತಿಮಂ. II. ೨೩೩). [ಅಗುಂತಿ + ಪಡೆ₁]

ಅಗುಂದಲೆ (ನಾ). ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚಳ: “ಅಗುಂದಲೆ = ಪಿರಿದು” (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨–೧); “ಅಗುಂದಲೆಂದು ಬಹುಳಂ” (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೧), “ಮೊಕ್ಕಳಮಗುಂದಲೆ ಕರಂ ನೆಱೆ” (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪೮); ಅಗುಂದಲೆ ಪೊಗಟಿಲ್ಕೆ ಚಕ್ರಿನಂದನರಳವಂ (ಆದಿಪು. ೪–೮೮); ಲೋಕಕ್ಕೆಲ್ಲಮಗುಂದಲೆಯಾದ ಬೀರಮೆಸೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೧೩ ವ); ಅಖಿಲೇಂದ್ರಿಯದೊಳ್ ಸಂದಿರ್ದ ನರರ ದುಃಖದಗುಂದಲೆಯುಂ ಪವಣಿಸಲ್ಕೆ ಬಲ್ಲವನಾವಂ

(ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧-೧೧೩) ; ಸಂತಸಮುಗುಂದಲೆಯಾಗೆ ಪಡೆವೆರಸು ನಡೆತರ್ಪ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೬-೨೩). [ಅಗು (< ಅಗು$_1$) + -ತಲೆ$_2$]

ಅಗುಂದಲೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಿಸು ; ಅತಿಶಯಗೊಳಿಸು : ಲಾವಣ್ಯ ರಸದ ತಂದಲನಗುಂದಲೆಮಾಡೆಯುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೭೭ ವ). [ಅಗುಂದಲೆ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಗುಂದಲೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಆಧಿಕ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಪಡೆ : ಪಾಕಂ ಲೋಕೋತ್ತರಮೆನಿಸೆ ಶಯ್ಯೆ ರಯ್ಯಮಾಗೆ ಬಂಧಮುಗುಂದಲೆವಡೆಯೆ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೯ ವ). [ಅಗುಂದಲೆ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಗುಂದಲೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೋಗು: ಕೊಳದೊಂದು ಭಾಗಕ್ಕೆ ನೀರೆಲ್ಲಮುಗುಂದಲೆವೋಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೩೮ ವ). [ಅಗುಂದಲೆ + ಪೋಗು]

ಅಗುಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ರಾಶಿಮಾಡು ; ಒಟ್ಟು : "ಅಗುಂಬಿಸಿದನೆನಲ್ಕೆ ರಾಶಿ ಮಾಡಿದನಕ್ಕುಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೩೦). [ಅಗುಂಬು$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಅಗುಚು 'ಅಗುರ್ಚು' ನೋ.

ಅಗುಣ (ಗು). ಗುಣವಿಲ್ಲದ ; ನಿರ್ಗುಣ. [ಸಂ.]

ಅಗುಣಿ 'ಅಗ್ಗಣಿ$_1$' ನೋ.

ಅಗುಪ್ತ (ಗು). ೧. ಗುಪ್ತವಲ್ಲದ ; ರಹಸ್ಯವಲ್ಲದ. ೨. ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಕೋರದ: ಸರ್ವ್ವಮಹೀಗುಪ್ತಮಗುಪ್ತಂ ಸಮುಸ್ತ ವಂಶಾವತಂಸಮಂತಾ ವಂಶಂ (ಕಇಅ. ೨, ೨-೧೫ ; 1058). [ಸಂ.]

ಅಗುರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಾಹಸವನ್ನು ತೋರು ; ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡು : ಧರೆಯೆಲ್ಲಂ ಪೊಗಟ್ಬನ್ನಿರೆ [ಪುರಿ]ಗೆಱೆಯೊಳಗುರ್ತು ರೋಣಮಂ ಕಾದ ಮರೇಶ್ವರಪುರಮನೆಯ್ದಿದೋಂ . . . ಪಂಪಯ್ಯಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೩೬-೨೩ ; 942). ೨. ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ಅತಿಶಯವಾಗು : ಒಡ್ಡಿದ ಮೇಘ ಸಮೂಹದಂತೆ ನಂಟರ ಕಡುಗೂರ್ಮೆ ಪಣ್ತ ಮರನಂತೆ ವಿಳಾಸದಗುರ್ತ ಮ್ಮೆಮೆಯುಬ್ಬರಮದು ನೀರಬೊಬ್ಬುಳಿಕೆಯಂತೆ ನಿರಂತರಮಲ್ಲದೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೯).

ಅಗತುಕೊ = ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊ ; ಅಮುಕಿಕೊ : ನಾನು ಅವನ ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿ ಅವನನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿಹಾಕಿ ಮೇಲೆ ಅಗತುಕೊಂಡೆ (ಸುಮಚ. ೬೦); ತನ್ನ ಮೇಲೆಯೇ ಎಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸಾರವೂ ಅಗತುಕೊಳ್ಳುವುದೋ ಎಂದು ಹೆದರಿ ಅವನು ಮೌನವ್ರತವನ್ನಾಚರಿಸಿದ (ಶನಿಸಂ. ೨೨). P ಅಗತುಕೊ < ಅಗತ್ತುಕೊಳ್ [ದೇ.]

ಅಗುರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಗುರ್ಚು ೧ : ಕಾರ್ಮುಗಿಲೊಳಗೆ ತೊಳಗುವೆಳಿ ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಕುಂದದಗುರಿಸೆಯುಗುರ್ವೆಳಗು ಸೊಗಸಿಂದೆಣ್ಣೆಯಂ ದೇವಿ ಗೊತ್ತಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೪೩). [ಅಗುರ್ + -ಇಸು$_3$]

ಅಗುರು$_1$ (ನಾ). "ದೋಣಿ" (ನಾನಾಶ. ೫). [?]

ಅಗುರು$_2$ (ನಾ). ೧. = ಅಗಿಲ್ ೧ : ತೆಗಪಿ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಮತ್ಸ್ಯಾಂಬುಗವಾಮಿಷಮುಗುರುಪಿಂಡಿಯೆಂಬಿನಿತುವನಿಕ್ಕುಗೆ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೩೪). ೨.= ಅಗಿಲ್ ೨: ಅಗುರು ಧೂಪದ ಹೊಗೆಗೆ ಮಾಸಿದೆ ಅಚ್ಚ ಬಿಳಿ ಮುತ್ತಿನ ಸರ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೧೪-೭). [ಸಂ. P ← ಮೂಲದ್ರಾ. ಅಗಿಲ್]

ಅಗುರು$_3$ (ಗು). ೧. ಭಾರವಲ್ಲದ ; ಹಗುರವಾದ. ೨. [ಛಂದ] ಗುರುವಲ್ಲದ; ಲಘು (ಅಕ್ಷರ) : ಒಗೆಗುಂ ಶಿಥಿಲದ್ವಿತ್ವಮಗುರುಪೂರ್ವಸ್ಥಿತಿಯಿಂ (ಶಮದ. ೪೪); ಅಗುರುಪದಾದಿಗೆ ದೀರ್ಘಂ ನೆಗಟ್ಟುಂ (ಶಮದ. ೧೪೦). [ಸಂ.]

ಅಗುರುಚಕ್ಕೆ 'ಅಗಿಲುಚಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಅಗುರುಧೂಪ (ನಾ). ಅಗುರುಚಕ್ಕೆಯ ಧೂಪ; ಅಗುರಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಧೂಪ. [ಅಗುರು$_2$ + ಧೂಪ]

ಅಗುರುಲಘುತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಿದ್ಧರ ಎಂಟು ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಆ ಎಂಟು ಗುಣಗಳು—೧. ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ. ೨. ದರ್ಶನ. ೩. ಜ್ಞಾನ. ೪. ಅಗುರುಲಘುತ್ವ. ೫. ಅವಗಾಹನತ್ವ. ೬. ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವ. ೭. ಅನಂತವೀರ್ಯತ್ವ. ೮. ಅವ್ಯಾಬಾಧತ್ವ" (ಜೈನಪ. ೫೦೬). [ಸಂ. (ಅ- + ಗುರು + ಲಘು + -)]

ಅಗುರುಶುಂಠಿ 'ಅಗಳುಶುಂಠಿ' ನೋ.

ಅಗುರ್ಚು, ಅಗುಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೇರಿಸು ; ಕೀಲಿಸು ; ಒತ್ತು ; ಅಮುಕು : ಆಭರಣದೊಳಗುರ್ಚಿದ ಪಚ್ಚೆಯ ಪಸರಿಸಿದ ಪಸುರಂ ಪಸುರೆಲೆಗೆತ್ತು (ಕಾದಂಉ. ೨೫). **ಅಗುಚು** : ೧. ನೆಲಕ್ಕೆ ಅಗುಚಿಬಿಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. (ಕಂಕುಳಲ್ಲಿ) ಇರುಕು (ಕಿ). [ಅಗುರ್ + -ಚು]

ಅಗುರ್ಬಿಸು 'ಅಗುರ್ವಿಸು' ನೋ.

ಅಗುರ್ಬು 'ಅಗುರ್ವು' ನೋ.

ಅಗುರ್ಬುವಡೆ 'ಅಗುರ್ವುವಡೆ' ನೋ.

ಅಗುರ್ವಿಸು, ಅಗುರ್ಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಭಯಪಡಿಸು; ದಿಗಿಲುಗೊಳಿಸು: ನೆತ್ತಿಗಳಿಂ ನಿಮಿರ್ದಿರ್ದ ಬಳ್ಳಿಗಳ್ವಿಡಿದು ವಿಷೋರಗಪ್ರತತಿ ನೋಟಿಪ್ಪೊಡ ಗುರ್ವಿಸೆ ಸುಯ್ಯು ಸುಯ್ಗಳಿಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೪೦); ಪುಲಿ ಕರಡಿವಿಂಡೊಳಿಯಿಂ ಪಾಳಿಯಿಂ . . . ಪೊಡೆವ ಸಿಡಿಲ್ಮಿಂಚುಗಳ ಹೊಯ್ಗಳಿಂ ಬಯ್ಗಳಿಂ ತತ್ಪಥಮಗುರ್ವಿಸಿದುದು (ಚಬಪು. ೫೬-೨೨). ೨. ಭಯಪಡು; ಹೆದರು; ನಡುಗು : ನೆಱೆದೆಚ್ಚೆಚ್ಚೋರಣದೊಳ್ ಚೇಕಿತ್ಸನನಾರುಮುಗುರ್ವಿಸೆ ಘಟೋದ್ಭವಂ ತಱಿದಾರ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೬೦). ೩. ಹೆಚ್ಚಿಸು ; ಅತಿಶಯಗೊಳಿಸು : ಜಲನಿಧಿಯಂ ಮುಗಿಲ್ಪನಿಗಳಿಂದಮುಗುರ್ವಿಸುವಂತೆ ನಿಮ್ಮನಾಂ ತಿಳಿಪಿದಪೆಂ ಗಡ (ಕಾದಂಉ. ೪೮೬). ೪. ಅತಿಶಯವಾಗು; ವಿಜೃಂಭಿಸು: ಶಕ್ತಿಯಂ ಕೊಂಡಗುರ್ವಿಸಿ ಗಾಂಗೇಯನನಿಟ್ಟಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೨೩) ; ದೆಸೆಯಂ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿ ಪರ್ಬಿ ಗಗನಂ ಕೂಡಿಟ್ಟವೋಲ್ ನೀಳ್ದಗುರ್ವಿಸೆ ಬಾಹುಭ್ರಮಿತಾಭ್ರವಿಭ್ರಮುಗದಂ (ಗದಾಯು. ೬-೩೩) ; ಮೆಱೆಯಿತುತ್ರಿಣಯನಾವಾಸಪರ್ವತವಗುರ್ವಿಸುತಲಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೧೫) ; ಆ ರಸೆಯಾಣ್ಮನೋಲಗಕೆ ಬಂದನಗುರ್ವಿಸುತಾಂಧ್ರದೇಶದಿಂ ಶೌರಿಯ ಭೃತ್ಯನೋರ್ವೊ ಭುವನತ್ರಯತಾತನೆನಿಪ್ಪನೊರ್ವನಂ (ಸಾನಂಚ. ೧-೧). **ಅಗುರ್ಬಿಸು** : ೧. ನಿಸಾಂತಹೇತುಗಳಿನಾದಮುಗುರ್ಬ್ಬಿಸಿ[ಬ]ಟ್ಟಬೀಱುವೊಲ್ತೊಟ್ಟನೆ ನೊನ್ದು ಬೀಱಿದೆ (ಎಕ. II, ೧೩೪-೧೬ ; 940). ೨. ಎನ್ನ ಮೆಯ್ಯೆ ಮತ್ತಹಸ್ತಿಗೆ ಪಕ್ಕಾದ ಗುಬ್ಬಿಯ ಮೆಯ್ಯಂತಗುರ್ಬಿಸಿದಪ್ಪುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೬೦ ವ). ೫. ಸ್ಪಂದಿಸು ; ಹಾರು : ಕಣ್ಣೆಲ್ಲಮುಚ್ಚರಿಯೆಂಬಂತಿರೆ ಪುರ್ಬುಗುರ್ಬಿಸೆ...ನೃತ್ಯಾಭಿನಯಕ್ಕದೇಂ ಮೆಱೆದಳೋ (ದಶಕು. ೮-೧೬೨). [ಅಗುರ್ವು + -ಇಸು$_3$]

ಅಗುರ್ವು, ಅಗುರ್ಬು, ಗುರ್ವು, ಗುರ್ಬು (ನಾ). ೧. ಭಯಂಕರತೆ; ಉಗ್ರತೆ; ಭಯ : "ಅಗುರ್ವು, ಬಿಗುರ್ . . . ಈ ೧೦ ಭಯಂ" (ಶಬ್ದಸಾ. ೨೨೩) ; "ಗುರ್ವುಮಗುರ್ವೆನೆ ಭಯಾನಕಂ ತಾನಕ್ಕುಂ" (ಚತುನಿ. ೪೯) ; ಮುಗಿಲಂ ಮುಟ್ಟಿದ ಪೆಂಪು ಪೆಂಪನೊಳಕೊಂಡುದ್ಯೋಗಮುದ್ಯೋಗದೊಳ್ ನೆಗಟ್ದಾಜ್ಞಾಫಲಮಾಜ್ಞೆಯೊಳ್ ತೊಡರ್ದಗುರ್ವೊಂದೊಂದಗುರ್ವಿಂದಗುರ್ವು[ಪಾಠಾಂ. ತೊಡರ್ದ ದೋರ್ಗರ್ವಕ್ಕಗುರ್ವಾಗೆ ಮುರ್ವು]ಗೊಳುತ್ತಿರ್ಪರಿಮಂಡಳಂ ಜಸಕಡರ್ಪಪ್ಪನ್ನೆಗಂ ಸಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨೭); ಕಟ್ಟಲಿಸಿ ಕರಂಗಿದ ಬಲ್ಲಡವಿ ಕಣ್ಗೆ ಪಡೆದುದ ಗುರ್ವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೧೪) ; ಅಗುರ್ವಿನ ದಂತಿ ದಳವುಳಿಸಿದವು ರಣದೊಳಗೆ (ತೊರರಾ. ೬-೨೯-೨೬). ೨. ಸಾಹಸ ; ಪರಾಕ್ರಮ : ನಡುವ ಸರಲ್ ಸರಲ್ಕೊಳೆ ಸುರುಳ್ವ ಹಯಂ . . . ಅಂತಗುರ್ವಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಂತಗುರ್ಬಿ]ನಚ್ಚುಡಿದಿರೆ ಕಾದಿ ಬಿಚ್ಚಟಿಸಿದರ್ ಬಿಸುನೆತ್ತರ ಸುಟ್ಟುರೆ ಸೂಸು

ವನ್ನೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೧೪) ; ಈಶಂಗೆ ಬೂತಟ್ಟುವಗುರ್ವಂ ತೋಱಿ ದಪ್ಪೆಂ (ಜಗವಿ. ೧೩–೩೮) ; ಕದನಕ್ರೀಡೆಯೊಳಾತ್ಮಕಾಂತೆಯನಗುರ್ವಿಂ ತಂದ ವೃತ್ತಾಂತಮಂ . . . ಸೂಚಿಸಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬–೩೧). **೩.** ಅತಿಶಯ ; ಮಹಿಮೆ ; ಹೆಚ್ಚಳ : ಪಡೆ ಪಡೆಮೆಚ್ಚೆಗಂಡನೆನೆ ಸಂದರಿಕೇಸರಿಯೆಂಬ ಗುರ್ವು ನೇರ್ಪಡೆ ನೆಗೞ್ದಾನಣಂ ಸೆಡೆದು ಮಾಣ್ಬನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೨೨) ; ಕಣ್ಣೀರಪೂರದಗುರ್ವಿಂ ದೆಸೆಗಾಣದಂದೆಡೆವುತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೦೪) ; ತದುರ್ವೀತಳಮನಗುರ್ವಿನರ್ಚನೆಗಳಿನರ್ಚಿಸಿ (ವರ್ಧಪು. ೧೬–೮೨ ವ). **೪.** ವಿಸ್ಮಯ ; ಅದ್ಭುತ ; ಬೆರಗು : "ಬಿಗುರ್ವಗುರ್ವು . . . ಎನಲ್ಕೆ ಬೆರಗಪ್ಪ ಭಾವಂ" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೪೧) ; ದಹನನಂ [ವ]ಲಗೊಣ್ಡೋಡಿಸದೆ ಚಿನ್ತಿಸಿ ಮನದೊಳ್ ಮೃಡನನಗುವಾ[ರ್]ಗೆ ಪಾಯ್ದು ಸಂಬುವೆ ಬೀರಂ (ಇಅ. XX, ೬೯–೪; 880) ; ವಾರಿಧಿಯೆ ಗಗನಮಂ ಮುಟ್ಟೆ ನಿಂದಂತಗುರ್ವಿಂದಾದಂ ಚೆಲ್ವಾಯ್ತು ಚಕ್ರದ್ವಿಪಘಟೆ (ಆದಿಪು. ೧೪–೯೨).

ಅಗುರ್ಬು : ೧. ಧುರದೊಳು ಬಂದೊಡ್ಡಿವೈರಿಪ್ರಕರವಿರಲವಷ್ಟಮ್ಭದಿಂ ಬಿಟ್ಟದೇವಂ ಕರವಾಳಂ ತೋಡಿಕೊಂಡಿಂಬಳಿಕವೆಲೆ ಮಹಾದೇವ ಕಾಲಾಗ್ನಿ ರುದ್ರಂಗುರಿಗಣ್ಣಾದಂತೆ . . . ಅಗುರ್ಬುರ್ಬಿರ್ದುದೆನೆ ಭರದಿಂ ಮಾಱಿ ಮಾಱಾಂಪನಾವಂ (ಎಕ. V. ಬೇಲೂರು. ೧೭೧–೨೭ ; 1160). **೨.** ಮದಧಾರಾಜಳಾಸಾರದಿಂದುರ್ಬಿದಗುರ್ಬಂ ತಾಳ್ದಿನಿಂದೂರ್ಜಿತ ಜಯಗಜಮಂ ರಾಗದಿಂದೇಱಿದಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೬೧) ; ನಡೆವೆಡೆಯೊಳಗುರ್ಬಿಂ ಬೊಬ್ಬಿಡುವಂದುಗೆಗೆಜ್ಜೆ (ಗಿರಿಕ. ೩–೮೯). **೩.** ಅಂತು ನೂರ್ವರೊಳೊರ್ವನಗುರ್ಬು ಪರ್ಬಿ ಪರಕಲಿಸೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಯಸ್ಕನಾಗಿ ಧೃತಘಟವಿಘಟನುಮಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೩೧ ವ) ; ಚಿತ್ರಾನೀಕನೆಂಬಗುರ್ಬಿನ ಸೇನಾಪತಿಯೊಸೆದು ತಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೨೨). **ಗುರ್ವು** : ೧. ಬೋಟಿಯರ್ಗೆ ಗುರ್ವನಗುರ್ವಿಸುವ ಸೆರಗಂಬೆರಗಂ ಪಾರದ(ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೦–೨೬). **೨.** "ಗುರ್ವೆನೆ ಗೌರವಂ" (ಕರ್ಣಾಸಿ. ೫೭). **ಗುರ್ಬು** : **೪.** ಒಡಗೊಂಡು ಬಸವರಾಜನ ಮಹಮನೆಗೆ ಬರುತೆ . . . ಆಡುವ ಗಣಂಗಳಂ ಗುರ್ಬಿನಿಂ ನೋಡುತಂ (ಬಸರ. ೧೧–೧೭೮) ; ಹಾಸ್ಯದೊಳು ಶಿರದೂಗು ತೊಡನಾಡಿಗಳು ಕೈಹೊಯ್ದು ಗುರ್ಬಿನಿಂ ನಗುತ ಮಗುಳ್ದಿರೆ ತೆಂದರು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೭–೧೪). [ಅಗುರ್ + –ವು]

ಅಗುರ್ವುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಹೀನವಾಗು ; ಸತ್ತ್ವಗುಂದು : ಆನೆಯುಮಗುರ್ವುಗಿಡುಗುಮದಾನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೩೩).
[ಅಗುರ್ವು + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅಗುರ್ವುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹೆದರು ; ಭಯಪಡು : ಷಟ್ಖಂಡಭೂಮಂಡಳಂ ನಿಮಿರ್ದಾಜ್ಞಾಪ್ರಸರಕ್ಕಗುರ್ವುಗೊಳೆಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೪).
[ಅಗುರ್ವು + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಗುರ್ವುವಡೆ, ಅಗುರ್ಬುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅತಿಶಯವಾಗು: ಅತಿಪ್ರಬಳ ಬಲಮನಾತನ ಮೇಲಟ್ಟಲದನೆಚ್ಚಟ್ಟಿ ಕಳೆದಗುರ್ವುವಡೆದ ಮಹಾಬಳದಿನುರ್ವಿ (ನೇಮಿಪು. ೫–೭೮ ವ) ; ಇಂತಗುರ್ವುವಡೆದ ಚಿತ್ರಕ್ರಿಯಾ [ಪಾಠಾಂ. ವಿಕ್ರಿಯಾ]ವಿಡಂಬನದಿಂ ವಿಚಿತ್ರಗಾತ್ರಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದೊಪ್ಪಂಬೆತ್ತ ನಿಜಗಜೇಂದ್ರಬಂಧುರಸ್ಕಂಧಪ್ರದೇಶಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೩–೮೮ ವ). **ಅಗುರ್ಬುವಡೆ** : ೨. ಭಯಂಕರವಾಗು : ಕಡುಮುಳಿಸೆಂಬ ಕಿಚ್ಚಿನ ಕರ್ಬೊಗೆಯಂತಗುರ್ಬುವಡೆದು ನೊಸಲೊಳ್ ಗಂಟಿಕ್ಕಿದ ಪುರ್ಬುಗಳುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೦). [ಅಗುರ್ವು + ಪಡೆ$_1$]

ಅಗುರ್ವುವೆಱು (ಕ್ರಿ). = ಅಗುರ್ವುವಡೆ೧. : ಅಗುರ್ವುವೆತ್ತ ಮುಳಿಸಿಂ ಕೊಲೆಯಿಂದಘಮೋಹಬಂಧಮಾದುದು (ಸಮುಪ. ೧೫–೧೦೨) ; ನೇತ್ರದ ಮಧುತ್ಸವಿಯಿಂದಮುಗುರ್ವುವೆತ್ತು ಪೋಲ್ತುದು ದಿಗುದಂತಿಯಂ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೩೯–೩೨ ; 1149). [ಅಗುರ್ವು + ಪೆಱು]

ಅಗುರ್ವೇಱು (ಕ್ರಿ). ಬೆರಗಾಗು ; ವಿಸ್ಮಯಹೊಂದು : ಮಹಾದರ್ಶನಾರ್ಥಂಗಳಂ ಕೇಳ್ದಗುರ್ವೆತ್ತಂತಿರ್ದರಾ ಸದ್ಗುರು ಪದಯುಗದೊಳ್ ಪೊಣ್ಮೆ ಸದ್ಭಕ್ತಿಯಾಗಳ್ (ದಿವ್ಯಚ. ೧೩–೨೮). [< ಅಗುರ್ವು + ಪೆಱು]

ಅಗುಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಅದಱ ತದನಾನ್ತರ ಅಗಿಲಿಯ ಪಾಟಿಕೊಳಗೋ × ಅದಱ ತದನಾನ್ತರ ಅ ಗುಲಿಯ ಕಣುವೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೧–೨೯ ; 1100). 'ಅಗಲಿ' ಪಠಾ. [?]

ಅಗುಸೆ, ಅಗಸೆ$_1$ (ನಾ). ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು ; ಮಹಾದ್ವಾರ : ಸ್ವರ್ಗದಗುಸೆಯಂ ರುದ್ರಲೋಕದ ಕೇರಿಗಳನು . . . ಕಾಣುತ್ತ ನಡೆತಂದನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩–೫) ; ಕಡು ಮುಳಿಸಿಂದ ಹಟ್ಟಿಯೊಳಗುಸೆಯುಂ ಹುಗಲೀಯದಿಕ್ಕಿದನು (ಬಸಪು. ೬೦–೨೬) ; ಕಂಡೆ ಮಾತುಳಬಲ್ಲಹನರಮನೆಯಗುಸೆಯಾ (ಸೊಬಸೋ. ೧೮–೨೨). **ಅಗಸೆ$_1$** : ಹೊತ್ತಾಱಿ ಎದ್ದ ಕುರುಡಂಗೆ ಅಗಸೆಯಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಮಾನವಾದಂತೆ (ಬಸವ. ೨೯೨) ; ಅಗಸೆ ಊರಿಗೆ ಲೇಸು ಸೊಗಸು ಬಾಳುವೆ ಲೇಸು ಬೊಗಸೆಯುಳ್ಳವರ ಕೆಳೆ ಲೇಸು ಊರಿಂಗೆ ಅಗಸ ಲೇಸೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೪೨) ; ಈ ಕೋಟೆಗೆ ಮೂರು ಅಗಸೆಗಳಿವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೨೫). [?]

ಅಗುಳ್$_1$ 'ಅಗುೞ್$_1$' ನೋ.

ಅಗುಳ್$_2$ 'ಅಗುೞ್$_2$' ನೋ.

ಅಗುಳ್$_3$ 'ಅಗುೞ್$_4$' ನೋ.

ಅಗುಳಂತಿ 'ಅಗಟ್ತಿ' ನೋ.

ಅಗುಳಿ 'ಅಗ್ಗಳಿ$_1$' ನೋ.

ಅಗುಳಿಗನ್ನ (ನಾ). (ಮನೆಯ ಒಳಗಿನ) ಅಗುಳಿಯನ್ನು ತೆಗೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊರೆದ ಕಂಡಿ : ಅಗುಳಿಗನ್ನವನಿಕ್ಕಲೊಡನಾ ಬಗಿದ ಮಣ್ಣೆಲ್ಲಂ ಮಿಸುಪ ಹೊನ್ನಗುತಿರಲು (ಬಸಪು. ೩೧–೧೨).
[ಅಗುಳಿ (< ಅಗ್ಗಳಿ$_1$) + ಕನ್ನ]

ಅಗುಳಿಸು$_1$ 'ಅಗುೞಿಸು' ನೋ.

ಅಗುಳಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). = ಅಗುೞ್ಚು : ಮರಾಳಗಮನೆಯರ್ ಮೊಗೆಯಲೆನುತ್ತೆ ಕೊಡನನುದಕದೊಳಗುಳಿಸೆ (ಜಯಕಾ. ೯–೧೪) ; ರೂಪುಗಳ ಹಲವು ತಾಳ್ದು ಸ್ಮರನ ಅಗುಳಿಪ ಶಕ್ತಿಯುಂಟು (ಭರಚ. ೫೧–೯೧) ; ಕೊತ್ತುಂಬಲಿಯನರೆದು ಕಲುಕದೊಳಗಾ ಕಾಯಸು ಅಗುಳಿಸಿದ ಬಳಿಕ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೮೪). [ಅಗುಳ್$_3$ (< ಅಗುೞ್$_2$) + –ಇಸು$_3$]

ಅಗುಳು$_1$ 'ಅಗುೞ್$_1$' ನೋ.

ಅಗುಳು$_2$ 'ಅಗುೞ್$_3$' ನೋ.

ಅಗುಳು$_3$ 'ಅಗುೞ್$_4$' ನೋ.

ಅಗುಳುಶುಂಠಿ 'ಅಗಳುಶುಂಠಿ' ನೋ.

ಅಗುೞ್$_1$, ಅಗಲ್$_1$, ಅಗಳು$_1$, ಅಗೞ್$_1$, ಅಗುಳ್$_1$, ಅಗುಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಗೆ ; ತೋಡು ; ಬಗಿ : "ಅಗುೞ್ (ಅಗೞ್) – ಖನನೇ, ಜಲನಿಮಜ್ಜನೇ" (ಶಮಧಾ) ; ತನ್ನ ಕಾಲಂ ದರ್ಭಾಂಕುರಂ ನೆತ್ತರ್ವರೆ ಕೊಂಡೊಡೆ ಮುಳಿದದನಗುೞ್ದು ಸುಡುವೊನಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೪–೧) ; ಪುತ್ತನಗುೞ್ದು ಪಾವಂ ಕೊಲ್ವರೆನೆ (ಪಂಚತಂ. ೮೬–೮) ; ಶೈಲಮಂ ಗುದ್ದಲಿಯುಂದಗುೞ್ದು [ಕೆಡೆಯ]ನೂಂಕುವೆನೆಂಬೆಗ್ಗನಂ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೧೮೫) ; ಮಹೀವಳಯದ ಸೆರೆಯುಱಿದಗುೞ್ದಂತೆ ನೀರಧಾರೆಗಳಕ್ಕುಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೧೧–೨). **ಅಗಲ್$_1$** : ೧. ಇಟ್ಟಿಗೆಗೆಂದಗಲ್ದ ಕುಳಿಗಳ್ ಕೆಱೆಯಾದವು (ಎಕ. II, ೧೪೩–೧೦ ; 1131) ; ಕಂದಮೂಲಫಲಂಗಳನಗಳುತ್ತಂ ಬಂದು (ಮಹಾನೇ. ೩–೧೪೫ ವ). **ಅಗಳು$_1$** : ೧. ಅಗಳಿದನು ಬಿಲಮಾಡಿ ಫಣಿಪನ ಬೆಗಡುಗೊಳಿಸಿ (ದೇವೀಮ. ೪–೫) ; ಉಸುಕು ಅಥವಾ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಗಳಿದರೆ ಈ ಪಟ್ಟಣಗಳ ಹಳೆಯ ಗುರುತುಗಳು ಈಗಲೂ

ದೊರೆಯುತ್ತವೆ (ಮತಂಪ.೬೧). **ಅಗೞ್$_1$**: ೧. ಬಾವಿಯಂ ಪೂೞ್ದುಬಿಟ್ಟ ಮನಗೞ್ವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ.೧೩-೧೪೦). ೨. (ಶಾಸನವನ್ನು ಕಲ್ಲಿನಮೇಲಾಗಲಿ ತಾಮ್ರಪಟದ ಮೇಲಾಗಲಿ) ಕೊರೆ, —ಕೆತ್ತು : ಮಧುರೊವರ್ಮನಗೞ್ದ ಶಾಸನಂ, ಅಗೞ್ದುದು ನಿಮಿತ್ತಮಾಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ (ಎಕ. IX, (S), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೫೧-೬೧ ; 828). **ಅಗುಳ್$_1$** : ೧. ಮೃಡಪೂಜೆಯ ವೇದಿಕೆಯಂ ಬಿಡದಗುಳ್ದಪಳ್ (ವೃಷವಿ.೩೨-೨೪). **ಅಗುಳು$_1$**: ೧. ಎರಡುಶರದಲಿ ಮತ್ತೆ ಭೂಪತಿಯುರವನಗುಳಿದನು (ಕುವ್ಯಾಶ.೩-೪೪); ಅಗುಳುತಿರೆ ಕಾಮಾಟದವರುಮವರೊತ್ತಿನೊಳು ಪುಗಿಲುವೆತ್ತ ತಿಮಂತ್ರವಾದಿಗಳು (ಪ್ರಭುಪು. ೭-೨೫). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಗೞ್]

ಅಗುೞ್$_2$, ಅಗುಳ್$_2$, ಅಗುಳು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಮುಳುಗು : “ಅಗುೞ್ (ಅಗೞ್) – ಖನನೇ, ಜಲನಿಮಜ್ಜನೇ” (ಶಮಧಾ). **ಅಗುಳ್$_2$** : ಪದ್ಮಿನಿಯನು ಅಗಲ್ದೆನು ಪದಹೀನನಾದೆನೆಂದಿನನೊಂದಗುಳ್ದನಾ ಪಡುಗಡಲೆಡೆಯೊಳು (ಸೊಬಸೋ. ೨೩-೪) ; ಕರಗುವ ಕರಿಯ ಮುಗಿಲಕೊನೆಯೇಱಿದ ತರಣಿ ಸಮುದ್ರದೊಳಗುಳ್ವಂದದಿ (ಜಯಕಾ. ೯-೨೩). **ಅಗುಳು$_2$** : ನೀರಿನಲ್ಲಿಯದನು ಅಗುಳುವಂದದೊಳು ಒಂದೆರಡು ಗಳಿಗೆಯಿರಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨-೪೩); ಪಿನ್ನೇಸಱು ಪಿಂಗಡಲೊಳಗಗುಳದ ಮುನ್ನಂ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೮-೧೮೮). [ದೇ.]

ಅಗುೞ್$_3$, ಅಗಳ್$_2$, ಅಗಳು$_2$, ಅಗೞ್$_2$ (ನಾ). ತೋಡಿದ್ದು ; ಅಗೆದದ್ದು ; ಕಂದಕ : ಕೈಲಾಸಮಂ ಬಳಸೆಯುಮಗುೞ್ಗಳುಮಂ ಮಾಡುತ್ತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಅಜಿಪು. ೧೦-೧೦ ವ) ; ಆಳ್ವೇಱಿ ನೆಲಗಟ್ಟಗುೞ್ಗಳ್ . . . ಸ್ವರ್ಗಮರ್ತ್ಯಪಾತಾಳಂಗಳಳತೆಗೇಱಿಗಳಂತಿರ್ಪುವು (ಚಿಕವಂ. ೪-೧೫). **ಅಗಳ್$_2$** : ಪೊಂಗೋಂಟೆಯಂ ತೋರಿತ್ತಾದಗಳೆಯ್ದೆ ಸುತ್ತಿಮೆಱೆಗುಂ (ಬಾಧಪು. ೪-೨೭) ; ಜಲಪಕ್ಷಿಗಳ ಕಳಧ್ವಾನದಿಂದಾ ಪುರದಗಳ್ ಮೆ[ಱೆ]ದುದು (ಚೆಬಪು. ೧೧-೩೧). **ಅಗಳು$_2$** : ಹಳ್ಳವಂ ಮುಟ್ಟದಗಳು ಮೇರೆಯಾಗಿ (ಕಇ. II, ೧೪-೬೨ ; 1123) ; ಅಗಳು ತಾನೈವತ್ತುಯೋಜನದಗಲ (ತೊರರಾ. ೫-೯-೩೪) ; ಒಂದು ಕರಿಯೆಲೆಯ ಪ್ರಪಂಚಿಗಾಗಿ ಎನ್ನ ಭಕ್ತಿ ಬೆರಳು ಕಡಿಮೆ ಅಗಳ ದಾಂಟಿದಂತಾಯಿತು (ಶರಲೀ. ೫೯೧-೨ ವ) ; ಅಗಳಿನಲಿ ನೀರಿಲ್ಲ ಆದರ ತಳದಲ್ಲಿ ಮಿಗೆ ಬಳೆದ ಮುಳ್ಳುಗಿಡ ಪೊದೆಯಾಗಿದೆ (ಅರುಣ. ೧೫) ; ಗೇಣು ಬಿಟ್ಟು ಅಗಳು ದಾಟಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **ಅಗೞ್$_2$** : ಲವಣಜಳಧಿ ಬಳಸಿದಂತೆ ಬಳಸಿದಗೞ ನೀಳದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೮); ಬೆಗೞ್ವನೀಯುತಗೞಿಸೆದಿರ್ಕುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧-೪೩); ಧೂಳೊಳಗೞಿಂ ಪೊೞ್ದ್ವಿಂ (ಚಿಕವಿ. ೨-೧೦೨).

[< ಅಗುೞ್$_1$. ‖ ತಮಿ. ಅಗೞ್ ; ಅಗೞಿ ; **ಮಲ.** ಅಕಿೞ್ ; **ತುಳು.** ಅಗರ್, ಅಗಳ್ ; **ತೆಲು.** ಅಗಡತ, ಅಗಡಿತ, ಅಗಡ್ತ]

ಅಗುೞ್$_4$, ಅಗುಳು$_3$ (ನಾ). ೧. ಬೆಂದ ಅಕ್ಕಿಯ ಕಾಳು: ಲವಣಾಂಬುರಾಶಿ ಕುಕ್ಕುೞಗುದಿವಲ್ಲಿ ಕೂೞ್ಗುದಿಯೆ ಮೇಗೆ ಸಿಡಿಲ್ದಗುೞಿಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೫೩) ; ಒಂದು ವರ್ಷದಾರಂಬಕ್ಕಾಱದೆ ಸಾವನ್ನೆವರಮೆಂ ಜಲಗುೞನಾಯ್ದುಂಬೊಕ್ಕಲ ಮಗನುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೫೩ ವ); ಮಗುೞ್ದಗುೞ್ಗಳ ಹದನಂ ತೆಗೆದೊತ್ತಿ ನೋಡಿ ಬಾಗಿದಳ್ (ದಶಕು. ೧೨-೧೨೨). ೨. ಅನ್ನ : ಉಣ್ಬಗುಳಂ ಬೆಸಕೈವ ತಮ್ಮ ಮುಟ್ಟುಗಳನೆ ದೈವಮೆಂದೆಱಗುವಾತನೆ ದೈವದ ಮೂಢನಲ್ಲವೆ (ಪದ್ಯಸಾ. II, 820. ಶಾಸ್ತ್ರಸಾ). **ಅಗುಳು$_3$**: ೧. ಕಾಗೆಯೊಂದಗುಳ ಕಂಡರೆ ಕರೆಯದೇ ತನ್ನ ಬಳಗವನು (ಬಸವ. ೪೩೭) ; ಸತ್ಯಶರಣರ ಅಂಗಳದೊಳಗೆ ಬಿದ್ದ ಅಗುಳನೆತ್ತಿಕೊಂಡಿಪ್ಪೆ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೧೨೩-೫) ; ನೀರುಳ್ಳಿ ಹಸಿಯಲ್ಲಮಂ ತೊಕ್ಕ ತೆಗೆದಗುಳ ತೆಱದೊಳು ಕತ್ತರಿಸಿಹಾಕೆಯಾ ಕೂಳು ಕಲಸೋಗರಂ ತಾನಾಯಿತು (ಸೂಪಶಾ. ೩-೨೫); ಹರವಿಯನ್ನದಲ್ಲಿ ಒಂದಗುಳು ನೋಡಿದರೆ ಸರಿ (ಗಾದೆ); ಅಗುಳು ಹಿಸುಕಿ ಅನ್ನ ನೋಡು (ಗಾದೆ). ೨. ಉಂಡಗುಳು ನೀರ್ ಸುರಿಯೆ ನಡನಡುಗಿ ಕೋಡುತಂ (ಪಿಂಡೋರ. ೧-೭). ‘ಅವುೞ್’ ಪರಾ.

ಅಗುಳು ಗಂಜಿ ಬೇರೆಯಾಗು = ಗರ್ಭಿಣಿಯ ದೇಹದಿಂದ ಮಗು ಹೊರಬರು. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅವಿೞ್ = ಅಗುಳು, ಅನ್ನ]

ಅಗುೞಿ ‘ಅಗ್ಗೞಿ$_1$’ ನೋ.

ಅಗುೞಿಸು, ಅಗಳಿಸು, ಅಗೞಿಸು, ಅಗುಳಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಗೆಯಿಸು; ತೋಡಿಸು : “ಅಗುೞಿಸು – ಖನನೇ” (ಶಮಧಾ) ; ಪಿರಿದಪ್ಪದೊಂದು ಕೊಂಡಮನಗುೞಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ.೧೬-೨೫ ವ); ನೀರೆಸೆವಂತಗುೞಿಸುವುದು ಕೂಪ ಸರೋವರ ದೀರ್ಘಿಕಾ ತಟಾಕಂಗಳುಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೫-೩) ; ಕೊಳಂಗಳನಗುೞಿಸಿ (ಚಿಕವಿ.೨-೮೩). **ಅಗಳಿಸು** : ೧. ಮಹಾಜನಂ ರಟ್ಟಸಮುದ್ರವನಗಳಿಸಲೆಂದು ಪಡೆದ ದಾನಾರ್ತ[ರ್ಥ]ಮಾವುದೆಂದೊಡೆ (ಇಆ. XIX, ೧೬೪-೧೭ ; 1040) ; ಬೃಹಸ್ಪತಿವಾರದಲು ಕೆಱೆಯನಗಳಿಸಿ ನೀರಂ ಪಡೆದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೨-೨೨ ; 1107). **ಅಗೞಿಸು** : ೧. ಬಾವಿಯುಮನಗೞಿಸಿದಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೦೯, ೭೮-೧೪ ; 964). ೨. (ಶಾಸನವನ್ನು) ಕೆತ್ತಿಸು : ಮೂನೂರ್ವ್ವರುಂ ವಹುದಿದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಅಗರ್ವೆ[ೞಿ]ಸಲ್ಪಟ್ಟುದು ನೆತ್ತಪ್ರ್ಪಡಿ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೬-೭ ; 700). ‘ಅಗುೞ್$_2$’ ಪರಾ. **ಅಗುಳಿಸು** : ೧. ಕೆಱೆಯನಗುಳಿಸುತ ಶಿವನಿಳಯಮಂ ಮಾಡಿಸುತ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೪೧) ; ಧರೆಯನಗುಳಿಸಿ ಮಹೋನ್ನತ ಹೇಮರಾಸಿಗಳ ಸಲೆ ಹೊರಿಸಿಕೊಂಡು (ತಿಮ್ಮಅ. ೧-೮೦).

[ಅಗುೞ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಗುೞೂಟ (ನಾ). (ಮಗುವಿಗೆ ಮೊದಲ ಸಲ) ಅನ್ನ ತಿನ್ನಿಸುವುದು; ಅನ್ನಪ್ರಾಶನ : ಅವಯೋಗಮಾಗದಿರೆ ಮಾೞ್ಕಗುೞೂಟಮನಂತದುತ್ತಮಂ (ಲೋಕೋಪ.೨-೨೯). P ಚೌತಿ ನವಮಿ ಚತುರ್ದಶಿ – ಈ ಮೂಱು ತಿಥಿಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು ಅವಯೋಗಮಿಲ್ಲದಿರ್ದೊಡೆ ಅನ್ನಪ್ರಾಶನಮಂ ಮಾೞ್ಪುದು (ಲೋಕೋಪ. ೨-೨೯ ಟೀಕು). [< ಅಗುೞೂಡು]

ಅಗುೞೂಡು (ಕ್ರಿ). (ಮಗುವಿಗೆ ಮೊದಲ ಸಲ) ಅನ್ನವನ್ನು ತಿನ್ನಿಸು: ಮಾಸಷಟ್ಕಂ ಪೋಗೆ ಪೂಜಾವಿಧಿಪೂರ್ವಕಂ ಯಥಾಕ್ರಮದಿನಗುೞೂಡುವುದು ಅನ್ನಪ್ರಾಶನಕ್ರಿಯೆ (ಚಾವುಂಉ. ೬೧). [ಅಗುೞ್$_4$ + ಊಡು$_1$]

ಅಗುೞ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಮುಳುಗಿಸು ; ಅದ್ದು : “ಅಗುೞ್ಚು ಜಲಾಶಯಮಗ್ನೇ” (ಶಮಧಾ). [< ಅಗುೞ್$_2$ + –ಚು]

ಅಗೂಢ (ಗು). ಗೂಢವಲ್ಲದ ; ವ್ಯಕ್ತವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಗೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ತೋಡು ; ಬಗಿ : ಗುದ್ದಲಿಯನೆತ್ತಿಯಗೆಯತೊಡಗಿದರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೧೯) ; ಅಂಕುಶವಾಳೆ ನೆತ್ತಿಯನಗೆದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೧೭); ಬೆಟ್ಟ ಅಗೆದು ಇಲಿ ಹಿಡಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). [ದೇ.]

ಅಗೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಮೊಳಕೆ; ಅಂಕುರ : “ಅಗೆ ಮೊಳೆಯಂಕುರಮಕ್ಕುಂ” (ಕವಿಕಂ. ೭೮) ; “ಖನನಾಂಕುರಂಗಳೊಳಗೆಯು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೧); ತಾರಗೆಗಳಗೆಗಳಂತಿರೆ ತಾರಾಪಥದೊಳ್ ನಿರಂತರಂ ತುಱುಗಿರೆ (ಆದಿಪು. ೬-೫೪). ೨. (ಕಿತ್ತು ಬೇರೆ ಕಡೆ ನೆಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬೆಳಸಿದ) ಸಸಿ : ನಾಂಟಿದ ಬೇಂಟಮೆಂಬಗೆಗೆ ನೀರ್ವೊಯ್ವಂತೆ (ಲೀಲಾವ. ೬-೧೫೪) ; ಬಿತ್ತಿದ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಅಗೆಯು ಅಂದವಾಗಬೇಕಾದರೆ (ಕೋಟಚೆ. ೨). ೩. ರೆಂಬೆ ; ಕೊಂಬೆ (ಕರಾ).

ಅಗೆ ನೆಗೆ = ಮೊಳಕೆಯೇಳು : ಆ ಭರತಕ್ಷೇತ್ರದೊಳು ಚಾಳುಕ್ಯ ಚಕ್ರೇಶ್ವರರ ವಂಶಾವತಾರದೊಳ್ ಅಗೆ ನೆಗೆವಂದದಿಂದೊಗೆದ ರಾಷ್ಟ್ರಕುಮಾರಕರಂ ಪೊರಳ್ಚಿ (ಕಇಅ. ೯೫, ೪-೭ ; ೧೨ನೆಯ ಶತ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಗೈ ; **ಮಲ.** ಅಗ ; **ತುಳು.** ಅಗ್ಗೆ]

–**ಅಗೆ$_3$** (ಪ್ರ). ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವಾಗ ಗುಣವಾಚಕ

ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಹತ್ತುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಉದಾ— ಕಮ್ಮಗೆ, ನೆಟ್ಟಗೆ, ಸುಮ್ಮಗೆ ಇತ್ಯಾದಿ. '-ಅನೆ' ಪರಾ.

ಅಗೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಮಡಕೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಜಹಾಕಿ ಮೊಳಕೆ ಬರಿಸು, —ಸಸಿ ಬೆಳೆಯಿಸು. [ಅಗ್ಗೆ2 + ಕಟ್ಟು1]

ಅಗೆತ (ನಾ). ೧. (ಗುದ್ದಲಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಮಣ್ಣನ್ನು) ಅಗೆಯುವುದು, —ತೋಡುವುದು. ೨. ಭೂಶೋಧನೆ; ಉತ್ಖನನ. [ಅಗೆ1 + -ತ]

ಅಗೆದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಮೊಳಕೆಯನ್ನು ಕಾಣಿಸು; ಮೊಳೆ; ಅಂಕುರಿಸು: ನೃಪನ ಹೃದಯದೊಳುಗ್ರದ ಬೀಜವಗೆದೋಱುತಿರಲ್ . . . ಘುಡಿಘುಡಿಸಿ ಬಳಿಕಿಂತೆಂದನು (ಭಾವಜಂ. ೯–೨). [ಅಗ್ಗೆ2 + ತೋಱು]

ಅಗೆಬಿಡು (ಕ್ರಿ). (ದಕ. ೬). ಸಸಿಯೆಬ್ಬಿಸಲು ಬೀಜ ಹಾಕು; ಬಿತ್ತು. [ಅಗ್ಗೆ2 + ಬಿಡು]

ಅಗೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). (ದಕ. ೬). ಸಸಿಯೆಬ್ಬಿಸು, —ಬೆಳಸು. [ಅಗ್ಗೆ2 + ಮಾಡು1]

ಅಗೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಸಸಿಯನ್ನು ಬೆಳಸಲು ಬೀಜ ನೆಡು; ಒಟ್ಟಲು ಹಾಕು: ಅಗೆಯಿಕ್ಕುಗೆ ಪುಣಸೆಯ ಬೀಜಗಳನವಂ ಕಿಱುತ್ತ ನಾಂಟ (ಲೋಕೋಪ. ६–೩೬). [ಅಗ್ಗೆ2 + ಇಕ್ಕು1]

ಅಗೆಯಿಸು, ಅಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಗೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ತೋಡಿಸು: ಅಗೆಯಗೆಯೆನುತ್ತವುದಾರಿಶಂಕರದಾಸಿ ದಾಸಿಯ ಕೈಯಲಗ[ಗೆ]ಯಿಸಲು (ಬಸವು. ೨೩–೩೪); ನನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಾವಿಯನ್ನು ಅಗೆಯಿಸುವ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ (ರೂಢಿ). **ಅಗಿಸು:** ಧನ ನಿನ್ನ ಸಿಂಹಾಸನದ ಕೆಳಗಿದೆ ಯಿನ್ನು ಸಂಶಯವೇಕಗಿಸು . . . ಕೋಱಿದಪೆ ನೆನಲು . . . ಜನಪಕ್ಷನಾಣವಗಿಸೆ ಮುಚ್ಚುಳವನಿತಱೊಳು ತೆಗೆಯಿಸಲ್ (ಬಸವು. ೫–೫೭, ೫೮). [ಅಗೆ1 + -ಇಸು3]

ಅಗೆಯೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೊಳಕೆಯನ್ನು ಕೀಳು; ನಿರ್ಮೂಲಮಾಡು; ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ ಮಾಡು: ಅಂತು ಪಗೆಯನಗೆಯೆತ್ತಿ ಕಳಿಪು (ಪಂಪರಾಮಾ. ೧೧೦–೧೩೨ ವ); ಮುರಹರನಂದು ಕಿತ್ತನಗೆಯೆತ್ತಿದ[ನಾ] ಕನಕಾದ್ರಿಯಂ (ಕಇ. IV, ೧೧೦–೨೬; 1121); ಅಗಣಿತ ಮೃಗಗಣಮನಗೆಯೆತ್ತಿ ತಗುಳೆ ಬೆರ್ಚುವಿಟ್ಟುಂ (ನೇಮಿಪು. ೧–೭೪ ವ). ೨. (?): ಅಗೆಯೆತ್ತುತ್ತಬ್ಬಿನೀನಾರಿಗೆ ಮಣಿಗಣಮಂ ಸೂಸುತಂ . . . ಸುೞಿವುದು ವನಸಂಚಾರಸಾರಂ ಸಮೀರಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧–೧೧೪). [ಅಗ್ಗೆ2 + ಎತ್ತು1]

ಅಗೆಯೇೞ್ (ಕ್ರಿ). ಮೊಳಕೆಯಾಗು; ಅಂಕುರಿಸು.

ಅಗೆಯೆಬ್ಬುಪೋಗು = ನಿರ್ಮೂಲವಾಗು; ಪೂರ್ತಿ ನಾಶವಾಗು: ಚಕೋರಕೋಟಿಗಳ ಮನೋಮುದಂ ಕರಗುವಂದಮನೊಂದಿದುತ್ಪಲಂಗಳಾನಗೆಯಗೆಯೆಬ್ಬುಪೋಗಲನುಗೆಯ್ದುದು . . . ಗತಪ್ರಭನಾಗುತಿರಲ್ ಸಿತಪ್ರಭಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪–೩೬). [ಅಗ್ಗೆ2 + ಏೞ್1]

ಅಗೆಯೊಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಅಗೆವಡೆ ೨: ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿ ಅಗೆಯೊಡೆದು ಹಬ್ಬಿದುದಿನ್ನೊಂದು (ನಾಡೋಜ. ೫೭). [ಅಗ್ಗೆ2 + ಒಡೆ1]

ಅಗೆವಗೆ (ನಾ). ಮೊಳಕೆಯ ರೀತಿ; ಮೊಳಕೆಗಳು; ಅಂಕುರಗಳು: ಸರ್ವಾಂಗದೊಳ್ ಪುಳಕದಗೆವಗೆಯೊಗೆಯೆ (ಮದೀಪು. ೧–೬). [ಅಗ್ಗೆ2 + ಬಗ್ಗೆ2]

ಅಗೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೊಳಕೆಯನ್ನು ಪಡೆ. ೨. ರೆಂಬೆ ಬಿಡು: ಮಂಗಳೂರು ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಅಗೆವಡೆದು ಪಸರಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದೆ (ನಾಡೋಜ. ೨೫೨). [ಅಗ್ಗೆ2 + ಪಡೆ1]

ಅಗೆವೊಯ್ (ಕ್ರಿ). (ನಾಟಿಗಾಗಿ ಸಸಿ ಬೆಳಸಲು) ಬೀಜವನ್ನು ಬಿತ್ತು; ಒಟ್ಟಲುಹಾಕು: ಆ ನೃಪಂ ನೋಡಿ ವಸುದೇವನ ದೇಹಮುನಗೆವೊಯ್ದು೦ತೆಯುಂ ಪಱಿದು ಪತ್ತಿಸಿದಂತೆಯುಂ ನೊಕ್ಕಳಮಿಾ ಮಕ್ಕಳೇಕಾದುವೆಂದು ಬೆಕ್ಕಸಂಬಟ್ಟು (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೨ ವ); ಅತಿಸೇವ್ಯದಿವ್ಯ ಭಾಷಾಲತೆಗಗೆವೊಯ್ದರ್ಥಬೀಜದೆಳಮೊಳೆಯಂತೇಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨–೬೩); ಅಗೆವೊಯ್ವ ಕಳೆಗೀಳ್ವ ಬೆದೆಯ ಬಿಚ್ಚುವ ನೀರ ಬಗೆಯಱಿದೂಡುವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨–೩೫). [ಅಗ್ಗೆ2 + ಪೊಯ್1]

ಅಗೇಂದ್ರ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟಗಳ ರಾಜ; ಹಿಮವತ್ಪರ್ವತ. ೨. ಏಳು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಒಂದು ಸಂಕೇತ: ಶೀತಕರದ್ವಿತಯಂ ಕೃಶಾನುಮುರುಲ್ಲಗೋಪೇತಮಗೇಂದ್ರದೊಳಾಗೆ ವಿಶ್ರಮಣಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೦೦). [ಸಂ.]

ಅಗೇಂದ್ರಜೆ (ನಾ). ಪರ್ವತರಾಜನ ಮಗಳು; ಪಾರ್ವತಿ. [ಸಂ. ಅಗೇಂದ್ರಜಾ]

ಅಗೇಡಿ, ಅಗೋಡಿ (ನಾ). ಕಿತ್ತು ಬೇರೆ ಕಡೆ ನೆಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬೀಜ ಬಿತ್ತಿ ಸಸಿಯನ್ನು ಬೆಳಸುವ ಮಡಿ; ಒಟ್ಟಲು; ಪಾತಿ: ಕೋಳಿಗಳು ಬಂದು ಅಗೇಡಿ (ಬತ್ತದ ಸಸಿ ನೆಟ್ಟ ಹೊಲ) ಬತ್ತ ಕದಿಯದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದವು (ಹುಮುಖ. ೨೪); ಸುಬ್ಬನ ಮಾಸೆ ನೀರಿಲ್ಲದ ಅಗೇಡಿ ಹಾಗಾಗುತ್ತದೆ (ಹಹಸ. ೨೮). **ಅಗೋಡಿ:** "ನೋಡು, ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಹೊತ್ತು, ಒಂದೆಮ್ಮೆ ನಮ್ಮ ಅಗೋಡಿಗೆ ಬಂದಿತ್ತಂತೆ. ನಮ್ಮ ರಾಮು ಅಟ್ಟದ ಅಂತಾ ಕಾಣ್ತದೆ" (ಸನ್ಯಾಕ. ೧೦೪). [ಅಗ್ಗೆ2 + ಅಡ್ಡಿ]

ಅಗೇಲು (ನಾ). ಭೂತಬಲಿ. 'ಅಗೇಲುಹಾಕು' ಪರಾ. [← ತುಳು. ಅಗೆಲ್]

ಅಗೇಲುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಭೂತಕ್ಕೆ ಬಲಿಯನ್ನು ಹಾಕು: 'ದೆಯ್ಯೊಂದಿ' ಭೂತಕ್ಕೆ ಅಗೇಲು ಹಾಕುವುದನ್ನು ದಂಬನ ಹೊರತು ಬೇರೆಯವರು ಮಾಡುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ (ದಂಬನಾ. ೧೧). [ಅಗೇಲು + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು1). / ತುಳು. ಅಗೆಲ್‌ಪಾಡು]

ಅಗೇವು (ನಾ). ಸಸಿ; ಪೈರು: ತೊಪ್ಪಲಗೇವು, ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪಿನಗೇವು, ಬದನೇ ಅಗೇವು, ಮೆಣಸಿನಗೇವು, ನೀರುಳ್ಳಿ ಅಗೇವು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಗ್ಗೆ2]

ಅಗೊ 'ಅದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಅಗೋ 'ಅದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಅಗೋಚರ (ಗು). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದ; ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ನಿಲುಕದ; ಗೋಚರಿಸದ. [ಸಂ.]

ಅಗೋಡಿ 'ಅಗೇಡಿ' ನೋ.

ಅಗೌಕಸ (ನಾ). ಮರವೇ ಮನೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳದ್ದು; ಮರಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಕಪಿ: ಶರಭನಿಭಾರಿ ಸೈರಿಭಮಿಭಂ ಬನವಂದಿ ತರಕ್ಷು ಖಡ್ಗಿ ಶಂಬರ ಮೃಗ ಮೇಷಮೇಣಮಜಭೇದನಮೃಕ್ಷಮಗೌಕಸಂ ಮೊಲಂ (ಶಬಶಂ. ೩–೩೪). [ಸಂ.]

ಅಗೌರವ (ನಾ). ಗೌರವವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅವಮಾನ: ಅಂದಿನ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಅಗೌರವ ಒದಗಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಗ್ಗ1 (ನಾ). ೧. ಕಡಮೆ ಬೆಲೆ; ಇಳಿತಾಯದ ಬೆಲೆ: ಯೇಳು ಸಾವಿರ ಭಟ್ಟಿ ಅಕ್ಕಿಯಂನು ಜಮಾ ಮಾಡಿ ಅಗ್ಗದಿಂದ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟೇವು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬೮); ಸಕಲವಾದ ಪೈರುಗಳು ಬೆಳೆದು ಅಗ್ಗವಾಗಲು (ಕೃವಾಅ. ೧೫೦); ಅಗ್ಗದ ಆಸೆಗೆ ಗೊಬ್ಬರ ಕೊಂಡರು (ಗಾದೆ); ಅಗ್ಗದ ಸೆಟ್ಟಿ ಮುಗ್ಗಿದ ಜೋಳ (ಗಾದೆ); ಸಂತೆಗೆ ಸಾಮಾನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಂದು ಅಗ್ಗವಾಯಿತು (ರೂಢಿ); ಆ ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ಗದ ಬೆಲೆಗೆ ಮಾರುತ್ತಾರೆ. (ರೂಢಿ). ೨. ಅಲ್ಪ; ಹಗುರ: ನನ್ನ ಮಾತು ಅಷ್ಟು ಅಗ್ಗವಾಗಿ ಹೋಯಿತೆ? (ರೂಢಿ). [~ ಅಗ್ಗ2?. / ತುಳು. ಅಗ್ಗ; ತೆಲು. ಅಗ್ಗುವ]

ಅಗ್ಗ₂ (ನಾ). ೧. ಬೆಲೆ: ಹರದರ್ ಗಳಿಸಿರ್ಪ ಮುತ್ತುಗಳ್ಗೆ ಗಜ್ಜುಗದತ್ತಣಿಂ ಕಡೆಯೆಂದು ಅಸಂಭಾವಿತಮಾದ ಅಗ್ಗಮಂ ಪೇಳಿರ್ಪುದರಿಂ (ನರಚ. ೬೩–೧೫೫ ವ). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ; ಅತಿಶಯ; ಆಧಿಕ್ಯ: ನಿಮ್ಮೊಳಗ್ಗದ ಪರಶುಧರಂ ಪೊಣರ್ದು ತಾನದಂದೇನಾದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೭); ಅಗ್ಗದ ಕೀರ್ತಿ ಮಾಸುಗುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೫–೬); ಪುದಿದೈಶ್ವರ್ಯದಿನಗ್ಗದಗ್ಗಳಿಕೆಯಿಂ ಚಾತುರ್ಯದಿಂ ಶೌರ್ಯದಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೧೦); ನೃಪರೊಳೆಂ ತಾನಗ್ಗದಿಂ ಕಾದೊಡಂ . . . ಪಡೆದಷ್ಟಲ್ಲದೆ ಬರ್ಪುದೇ (ಸೋಮೇಶ. ೨೮); ಕುಮಾರಿಕೆಯನಪ್ಪಿದ ದರ್ಪಕನಹ್ನಿಯಗ್ಗದೀ ಬೇಗೆ (ಉದ್ಭಟ. ೭–೬೪); ಅಗ್ಗದ ಬಸವರಾಜಂಗೆ ತಿಳುಹುವೆನು ಶಿವತತ್ವಭಕ್ತಿಯ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೮–೨). ೩. ಅಧಿಕವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಕಸುವು: ಮದನಂಗೆ ಚೈತ್ರ ನಲರಗ್ಗದ ಕೂರಲಗಾಗೆ (ಕುಸುಮಾ. ೯–೫೮); ಆದಟನ್ನೆತರೆ ಹೋಗಲೀಯದೆ ಮೊದಲ ಬಾಗಿಲ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಗ್ಗದ ಜಯದ್ರಥ ಭೀಮನೊಳು ಬಲುಗಾಳಿಗವ ಹಿಡಿದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೬೩); ಪಿಂಗಾಲ್ಗೆ ತೊಡರ್ಚಿದಗ್ಗದಗ್ಗರಣೆಯಂ ಛಟಛಟನೆ ಕಿಳ್ತು ಕಿಳಿದರ್ಪು (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ); ಕೆಂಡನಗ್ಗದ ಯಕ್ಷ ರಾಕ್ಷಸ ಗಂಡುಗಲಿಗಳನತುಳಬಲ ಕೋದಂಡಖಡ್ಗಕರಾಳ ರುದ್ರ ಸುವೀರಭದ್ರರನು (ಅಂಬಿಕಾ. ೨–೧೨). [ಸಂ. ಅರ್ಘ]

ಅಗ್ಗ₃ (ನಾ). ೧. ತುದಿ: ದೇವಕುಲೇಂದ್ರನುಪ್ಪರಿಗೆಯಗ್ಗದ ಕಾಂಚನ ಕುಂಭದಂತೆ ಚೆಲ್ವಾವರಿಸಿರ್ಪಿನಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೮). ೨. ಮುಂದು; ಮೊದಲು: ನಸಿಗನೊಳಗ್ಗದ ನಸಿಗಂ (ಸಮಪ. ೭–೩೦); ಸುದ್ದಗೆಯೊಳಗ್ಗದ ಬಿಣ್ಪಿನೋಂಕಾರಮಂ ಬರೆಯಲ್ (ಭಾವಚಿಂ. ೧–೩೮). [ಸಂ. ಅಗ್ರ]

ಅಗ್ಗಂಟು (ನಾ). ಸುಲಭವಾಗಿ ಬಿಡಿಸಲಾಗದ ಗಂಟು; ಬಲವಾದ ಗಂಟು: ಮದಿವೆಯೆಂದರೆ ಏನೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವಿ? ಧರ್ಮದ ಗಂಟು, ಆಯುಷ್ಯದ ಅಗ್ಗಂಟು, ಅದದ್ದನ್ನುಸಹನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೇಬೇಕು (ಕಾದನ. ೫೮); ಹುಡುಗ–ಹುಡುಗರು ಅಗ್ಗಂಟಾಗಿ ತೊಡಕುಬಿದ್ದಂತಿದ್ದುದು ಈಗ ತಟ್ಟನೆ ಸಡಿಲಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತು (ಕುಮಾರಾ. ೨೦೬). 'ಕಗ್ಗಂಟು' ಪರಾ.
[ಅಟ್ಟ್₀ (< ಅಟ್ ?) + ಗಂಟು. ‖ ತುಳು. ಅಗ್ಗಂಟು = ನಿರ್ಧಾರ, ಹಟ]

ಅಗ್ಗಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗು; ಅತಿಶಯವಾಗು: ಇವಳ ಮುಖಮೆಂಬಗ್ಗಂಬೆತ್ತಿರ್ದ ಪಂಪಿನ ಚಕ್ರದಿಂದಿವಳ ನಳಿತೋಳೆಂಬೀ ತೀವ್ರಾಸಿಯಿಂ ಸ್ಮರನಂಜಿಪಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೩೪). [ಅಗ್ಗ₂ + ಪೆಱು]

ಅಗ್ಗಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚು ಮಾಡು; ದೊಡ್ಡದು ಮಾಡು: ಎಲ್ಲ ತೇಜದಿಂ ತಮ್ಮಗ್ಗನಗ್ಗಂ ಮಾಡಿ ಬಂದ ಬರವುಮಂ ನೋಡಿ (ವರ್ಧಪು. ೯–೪೩ ವ). [ಅಗ್ಗ₂ + ಮಾಡು₁]

ಅಗ್ಗಡ₁ (ನಾ). ಭೆಂಗಾಡು (?): ಕೆಱೆಬಾವಿಗಳೆಲ್ಲದಗ್ಗಡದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ತೊಱೆನೀರ ಕಂಬಿಯೊಳ್ ತರಿಸಿ ನೆಱೆ ಧರ್ಮಿಷ್ಠರು ನಿರ್ಮಿತವನು ಮಾಡಿದಜವಟ್ಟಿಗೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨–೨೬). [?]

ಅಗ್ಗಡ₂ 'ಅಗ್ಗಲ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಡಲ್₁ (ನಾ). ೧. ಆಳವಾದ ಸಮುದ್ರ. ೨. ರಕ್ತದ ಕಡಲು (?): "ಅಗ್ಗಡಲೆನೆ ರಕ್ತಜಲಧಿ" (ಭಾರನಿ. ೧೭); ಸೇನೆಯನಗ್ಗಡಲೊಳಿಕ್ಕಿದನು ಫಲುಗುಣನಗಣಿತಾಸ್ತ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮–೭೯); ಒಗ್ಗಿ ಕವಿತಹ ತುರಗ ಸೇನೆಯನಗ್ಗಡಲೊಳಿಕ್ಕಿದನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮–೪೬).
[< ಅಟ್ಟ್₀ (< ಅಟ್ ?) + ಕಡಲ್]

ಅಗ್ಗಡಲ್₂ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಗ್ಗಡಲ ಬಾಸಗವುಂಡನ ಮಗ (ಎಕ. V. ಬೇಲೂರು. ೨೦೪–೭; 1135). ℙ ಇದು ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬೇಲೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ, ಈಗಿನ "ಅಗ್ಗಡಲು" ಎಂಬ ಊರು. [?]

ಅಗ್ಗಡೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿ; ಗಂಡುಬೀರಿ (?): ಬೆಂಡಕ್ಕುಂ ಬೇಳಕ್ಕುಂ ಭಂಡಕ್ಕುಂ ಬಲುಮೆ ಕೆಡುಗುಮಾಯತಿಯಳಿಗುಂ ಹೆಂಡತಿಯಗ್ಗಡೆಯಾದೊಡೆ ಗಂಡಂ ನಾಯಿಂದ ಕಷ್ಟ ಸುಗುಣಕರಂಡಾ (ನೀತಿಸಾ. ೭೩೬). 'ಅಗ್ಗಳ್ತಿ₂' ಪರಾ. [< ಅಗ್ಗಳ್ತಿ₂ ?]

ಅಗ್ಗಡೆಯ 'ಅಗ್ಗಳೆಯ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಣಗಿ (ನಾ). = ಅರ್ಘವಾಣಿ: ರಂಜಣಗಿ ಅಗ್ಗಣಗಿ ಮಂಜು ಹರಿಯಲು ಕಾಸಿ ನಂಜುಂಡ ನಿನ್ನ ಎರೆಯುವೆನು (ನಾಡಪ. ೫).
[ಅಗ್ಗಣಿ (< ಅರ್ಘವಾಣಿ) + ?]

ಅಗ್ಗಣಿ 'ಅರ್ಘವಾಣಿ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಪವೆಗ್ಗಡೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮದಗ್ಗಪವೆಗ್ಗಡೆಯುರುಂ . . . ಆಳುತ್ತಮಿರ್ದ್ದು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೩–೨೦; 1205). 'ಅಗ್ಗಪ್ಪ' ಪರಾ. [< ಅಗ್ಗಪ್ಪ + ಪೆರ್ಗಡೆ]

ಅಗ್ಗಪಾಡು (ನಾ). ಗೌರವಹೀನವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಮಾನಹೀನತೆ; ಹಗುರವಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ (?). [ಅಗ್ಗ₁ + ಪಾಡು₃]

ಅಗ್ಗಪ್ಪ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಭಾರತಿಯಕ್ಕನನೆಮ್ಮವೆಯಕ್ಕಪ ೧ ಅಗ್ಗಪ್ಪಗೆ (ಎಕ. II, ೩೪೭–೨೪; 1296). [ಅಗ್ಗ₃ ? + ಅಪ್ಪ₁]

ಅಗ್ಗಪ್ಪಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅಗ್ಗಪ್ಪಸೆಟ್ಟಿಯರ ಮಕ್ಕಳು ದೋರಯ ಚವುಡಯ್ಯನವರು (ಎಕ. II, ೨೪೭–೨೭; 1273). 'ಅಗ್ಗಪವೆಗ್ಗಡೆ' ಪರಾ. [ಅಗ್ಗಪ್ಪ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಅಗ್ಗಯಿಲೆ 'ಅಗ್ಗಾಯಿಲೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗರ (ನಾ). (ಉಕ) ಬಲು ತಣ್ಣಗಾದ ವಸ್ತು: "ಅವ್ವಾ, ಅನ್ನ ಅಗ್ಗರವಾಯಿತು. ಲಗೂನೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಬಾ" (ಎರಸೆ. ೨೧). [ಸಂ. ಅಂಗಾರ?]

ಅಗ್ಗರಜ (ನಾ). ಅಣ್ಣ: ನೊರೆಹಾಲ್ಗಡಿಗೆಯ ತ್ವರಿತದಿ ಒಯ್ದಗ್ಗರಜಗೆ ಕೊಡುವ (ಪ್ರಸಭಾ. ೧೭–೧೩). [ಸಂ. ಅಗ್ರಜ]

ಅಗ್ಗರಣೆ₁ (ನಾ). = ಒಗ್ಗರಣೆ: ಹದನಾದ ಬದನೆಯ ಹೊದಟೆಯಗ್ಗರಣೆಯಂ ಮಾಡಿ ಪರಿಮಳವಿಕ್ಕಲದು ತುಳುವಬದನೆಯಕಾಯವೆಸರಾದುದು (ಸೂಪಶಾ. ೪–೭); ಹಸಿಯ ಕೊಣಬಿಯೊಳು ಹಾಕಿಸಿಯಗ್ಗರಣೆಯಂ ಮಾಳ್ಪುದು (ಸೂಪಶಾ. ೪–೨೯).
[ಅಗ್ಗರಿಸು + -ಅಣೆ. / ಮರಾ. ಆಗಾರಣೇಂ, ಓಗ(ಘ)ರಣೇಂ]

ಅಗ್ಗರಣೆ₂ (ನಾ). ಹಗ್ಗ: "ಅಗ್ಗರಣೆ ದಾವೆಂದು ದಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೧); ಆ ಮಹಾಮದೇಭಂ. . . ನೆಲದ ನಾಲಗೆಯಂ ಕೀಱ್ವಂತೆ ಬಾಳ್ಗಂಬಮಂ ಕಿಱ್ತು ಅಗ್ಗರಣೆಯಂ ನುರ್ಗುಮಾಡಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೧೦೧ ವ); ಪಿಂಗಾಲ್ಗೆ ತೊಡರ್ಚಿದಗ್ಗದಗ್ಗರಣೆಯಂ ಛಟಛಟನೆ ಕಿಳ್ತು ಕಿಳಿದರ್ಪು (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ); ಶ್ರೀರಂಗರಾಯನ ಕಯ್ಗಟ್ಟನಗ್ಗರಣೆಯ ಎಳಲುಂಗೊನೆಯನ್ನು ತುಡುಂಕಿಕೊಂಡು ಆತನನ್ನು ದರದರನೆ ಈಳ್ದುಯ್ದು (ಮಂತ್ರಿಶ. ೧೧೨–೨೧). [ಸಂ. *ಅಗ್ರಹಣ ?]

ಅಗ್ಗರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಗ್ಗರಣೆ ಹಾಕು; ಒಗ್ಗರಿಸು: ಜೀರಿಗೆ ಮೆಂತೆಯಂ ಶುಂಠಿ ನೀರುಳ್ಳಿಯಿಕ್ಕಿಯಿನಿಸು ಎಣ್ಣೆಯಿಂಗಿಕ್ಕಿಯಗ್ಗರಿಸಿಯಾಱಿಸಿಕೊಂಡ ಎಣ್ಣೆಯೊಳು (ಸೂಪಶಾ. ೩–೨೦). [~ ಒಗ್ಗರಿಸು]

ಅಗ್ಗಲ, ಅಗ್ಗಡ₂, ಅಗ್ಗಳ₁ (ಗು). ೧. ಅಧಿಕ; ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಅತಿಶಯವಾದ: ಅಲರುವಿಲ್ಲನ ಬಿಜ್ಜೆಯೆಂಬಗ್ಗಲದ ಬಿನ್ನಣಿ ಸವೆದ ನರಪುತ್ರಿಗಳ್ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮–೬೩). **ಅಗ್ಗಡ₂**: ೧. (ಅನಂನಾ. ೧೨). **ಅಗ್ಗಳ₁**: ೧. "ಅಧಿಕಂ ತಾನಗ್ಗಳಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೩೨); "ಅಗ್ಗಳಂ ಎಂಬುದೆ ಅಧಿಕಂ" (ಚತುನಿ. ೧೯); ಏನುಮಂ ಬಗೆಯದಂತಿರೆ ಪೇೞ್ದ ಸಮುಚ್ಚಯೋದ್ಭಾವಕ ಕ್ರಮವಿಚಾರದೆ ದೋಷಮಿದಗ್ಗಳಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೩೧); ಆದಿತ್ಯನ ತೇಜದಿಂದಗ್ಗಳಮಪ್ಪ ತೇಜದೊರಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮–೧೩);

ಕವಿತಾಗುಣಾರ್ಣವಂ ಕವಿತೆಯೊಳಗ್ಗಳಂ ಗುಣದೊಳಗ್ಗಳಮೆಲ್ಲಿಯುಮಿಾ ಗುಣಾರ್ಣವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦) ; ಏನಳವಗ್ಗಳಮೋ ಕವೀಂದ್ರರಾ (ಲೀಲಾವ. ೧–೧೧) ; ಇಂದು ಗೆಲಿದರೆ ಧರ್ಮಸುತನವರಿಂದುಕುಲದಗ್ಗಳರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯–೨೮) ; ನಳಿನನಾಭನ ಭಜಕರೇನಗ್ಗಳರೊ ಜಗದೊಳು (ತೊರರಾ. ೬–೩೬–೭೩). (ನಾ). ೨. ಅಗ್ಗಳಿಕೆ ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ; ಹಿರಿಮೆ : ರತ್ನಗಳ ಬೆಳೆವೊಲದಂತೆ ಸಿಂಗರಿಸಿರ್ದ ಕಟಕದಗ್ಗಳವ ಕಂಡತ್ತೆ ಬೀಗಿದಳು (ಭರಚ. ೩೯–೮೫). ೩. ಕನ್ನಡ 'ಚಂದ್ರಪ್ರಭಪುರಾಣ' ವನ್ನು ಬರೆದ ಕವಿಯ ಹೆಸರು.
[?. / ತೆಲು. ಅಗ್ಗಲಮು ; ಪ್ರಾ. ಅಗ್ಗಲ = ಅಧಿಕ]

ಅಗ್ಗಲಂ, ಅಗ್ಗಳಂ (ಅ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ; ಅಧಿಕವಾಗಿ : ಅಗ್ಗಲಮೆಸೆದತ್ತು ದಿಗ್ವಲಯದಂತೆ ನಿಶಾಂತದೊಳಂಗನಾಜನಂ (ಅಜಿಪು. ೬–೬೪). **ಅಗ್ಗಳಂ:** ಅಗ್ಗಳಂ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯುಂ ಗೌರವಮುಮಂ ಮಾಡಿದೊಡರಸಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೧–೧೩) ; ಹನ್ನೊಂದಬ್ಧದಿನತ್ತಲಗ್ಗಳಂ ಬಾಬನವಂ (ಜಾತತಿ. ೬–೩೩) ; ಜಿನಮಾರ್ಗಂ . . . ಪರಮಾಪವರ್ಗಸುಖಮಂ ಭವ್ಯರ್ಗೆ ಮಾಟ್ಕಗ್ಗಳಂ (ಬಾಧಪು. ೧–೭). [< ಅಗ್ಗಲ]

ಅಗ್ಗಲಿಸು, ಅಗ್ಗಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಚ್ಚಿಸು ; ದೊಡ್ಡದು ಮಾಡು ; ಅತಿಶಯಪಡಿಸು : ನಿಲಿಸಿ ಲಘುಪದಮನದನಗ್ಗಲಿಸಿರೆ ಮತ್ತೊತ್ತಿ ಬರ್ಪ ಪದಮಂ ತುದಿಯೊಳ್ ನಿಲೆ ಪೇೞ್ದಾಗಳ್ ಕೂಸಿನ ತಲೆಯೊಳ್ ಬಿಣ್ಪೊಱೆಯನಿಟ್ಟವೋಲಸುಖಕರಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೬) [ಅಗ್ಗಲಿಸಿರೆ = (ಹ್ರಸ್ವಸ್ವರಕ್ಕೆ) ಗುರುತ್ವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿ] ; ತಳರ್ದಂ ಪುರಾಂಗನಾನೇತ್ರ ಚಕೋರಮಗ್ಗಲಿಸೆ ಸಂಮದಮಂ ಮನುಜೇಂದ್ರಚಂದ್ರಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯–೮) ; ಅಲರ ಪೊಸಗಂಪಿನಿಂದೆಮಗಲಂಪನಗ್ಗಲಿಸಿ ನೀನೆ ರಕ್ಷಿಪುದು (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೫೫). ೨. ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ದೊಡ್ಡದಾಗು ; ಅತಿಶಯವಾಗು : ಅಗ್ಗಲಿಸಿದ ಮದದಿಂ ನಾಲಗೆ ಕುಲಮಂ ತುಬ್ಬುವವೊಲುಱದೆ ನೀಂ ಕೆಡೆನುಡಿವೈ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೨೦) ; ವಿಯೋಗದೊಳಾದ ಖೇದಮಗ್ಗಲಿಸಿರುತಿರ್ದಳಲ್ತೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೫–೮) ; ಮೇರುವ ತೆಂಕದೆಸೆಯಗ್ಗಲಿಪ ಭರತಕ್ಷೇತ್ರದಾರ್ಯಾಖಂಡದೊಳಗೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೧). ೩. ದೃಢವಾಗು ; ಪ್ರಬಲವಾಗು ; ಜೋರಾಗು : ಅಗ್ಗಲಿಸಿಯೆ ನಿಂದುದೆಂತುಮಸು ಪೋಗದೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೨೧) ; ಕುಲಟೆಯರೊಳ್ ನೆರೆದು ಪೞಿಗೆ ನಾಣ್ಚದೆ ಕರಮಗ್ಗಲಿಪವರ್ಗದೆಂದುವೆಂದುಂ ನಿಲಲಱಿಯವು ಮೋಕ್ಷದಾಯಕಂ ಸಚ್ಚರಿತಂ (ಸಮಪ. ೫–೭೪). ೪. ಹಿಗ್ಗಿಸು ; ನಲಿಸು : ನೋಯಿಕ್ಕು ಮಾಱಿಕ್ಕುಮಗ್ಗಲಿಕುಂ ಕಬ್ಬದ ಗೇಯದೊಂದು ಸುಸಿಲೊಂದಿಂಪೆಂಬುದೇಗೆಯ್ಯದೊ (ಆದಿಪು. ೧೨–೨೪). ೫. ಹಿಗ್ಗು ; ನಲಿ ; ಆನಂದಪಡು : ಕಾಂತೆಯರೊಳ್ ರಾಜ್ಯಶ್ರೀಕಾಂತೆಯೊಳಾದಮೆ ಜಿತಾತ್ಮನಗ್ಗಲಿಸುವನಲ್ತೆಂದೊಡೆ ಮುಕ್ತಿಶ್ರೀಕಾಂತೆಯೊಳಗ್ಗಲಿಪನೆಡೆಯೊಳಗ್ಗಲಿಸುಗುಮೇ (ಅಜಿಪು. ೬–೩೬) ; ದಾಳಿಕ್ಕುವ ಬಲವಂತರ ಸೇನಾಸಂಭ್ರಮವುಂ ಕಂಡಗ್ಗಲಿಸುತ್ತಾರುತ್ತನುಮಾನಿಸಿದನು (ವೀರೇಚ. ೨–೨೩) ; ತಾಂ ತಾಂ ಬೇಱನುಭವಿಸಿದ ಸಂತಸಮಂ ಸಮರಸಂಗೊಳಲ್ಕಿರ್ವರುಮೇಕಾಂತದೊಳಿನಿವಾತುಗಳಿಂದಾಂತಾನೆಂದೊರೆವರಾಲಿಸುವರಗ್ಗಲಿಪರ್ (ಚಿಕವಿ. ೬–೨೭೫). ೬. ಹರಡು ; ವ್ಯಾಪಿಸು : ಅಗ್ಗಳದ ವೈಷ್ಣವಮೋಹಮೆ ನಿನ್ನ ಮೆಯ್ಯೊಳಗ್ಗಲಿಸಿದುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೪೪) ; ಅಭಿಮನ್ಯುವಿನ ಸಾಹಸಂ ತಂತಮ್ಮ ಮನಂಗಳೊಳಗ್ಗಲಿಸೆ ವಿಗತನಿದ್ರೆಯಿನಿರೆ (ನೇಮಿಪು. ೧೨–೬೩ ವ) ; ಕಡಸಿಗೆಯ ಬೇರ್ ಮರಂಗುಳಿಯೊಳಗಗ್ಗಲಿಸಿರೆ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೪–೨೨). ೭. ಒದಗು ; ಉಂಟಾಗು : ತತ್ಪುರುಷಕ್ಕಗ್ಗಲಿಪುದುಚಿತಾಕ್ಷರಾಗಮಂ (ಶಮುದ. ೧೭೬). **ಅಗ್ಗಳಿಸು :** ೧. ಮಗನನೆತ್ತಿ ಪುಳಕಾಂಕುರಮಂ ಮೈಗಗ್ಗಳಿಸದ ಕಾಂತೆಯ ಕೈಗಮದೇಂ ಭೇದಮುಂಟೆ ಸೀರೆಯ ಕೈಗಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೧೧೫) ; ಪೂಗಂಪು ರಾಗಧಲಂಪನಗ್ಗಳಿಸೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೪೩). ೨. ಆ ಮಾತಿನೊಳ್ ಬೇಟಮಗ್ಗಳಿಸೆ ನಿಜನಿವಾಸಕ್ಕೆ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೬೩ ವ) ; ತಂಬೆಲರ ಕಾಲಾಟವಗ್ಗಳಿಸೆ ನಸುಮೊರೆಯುತುಂ ತುಂಬಿ ಸುೞಿದಾಡೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೨) ; ಇಳೆಯೊಳೀ ಸುತನಿಂದೆ ಬಡತನ ತೊಲಗಿದಪುದೆಂದಱುಹುವಂತಗ್ಗಳಿಸಿದುಬು ನಡುವು (ಜೀವಂಚ. ೪–೩೬). ೮. ಮಿಾರು ; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು : ಕಳವೀಣಾಕ್ವಣಿತಮನಗ್ಗಳಿಸುವ ಕಳಕಂಠರವಮನೇಳಿಪ ನಿನ್ನೀಕಳಭಾಷಿತಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೧೮) ; ಉಲುಕಿದರೆ ನಿನ್ನಾಣೆಯೆನುತಗ್ಗಳಿಸಿ ನೃಪತಿಯ ಕೆಡೆನುಡಿದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೬೧).
[ಅಗ್ಗಲ + –ಇಸು$_3$. ‖ ತೆಲು. ಅಗ್ಗಲಿಂಚು]

ಅಗ್ಗವಣಿ 'ಅರ್ಘವಾಣಿ' ನೋ.

ಅಗ್ಗವಳ (ನಾ). ರಾಜಪರಿವಾರದ ಒಬ್ಬ ಅಧಿಕಾರಿ : ರಾಜಾಂಗಣದೊಳ್ ಸಂದಿಸಿ ನಡೆವ ಪಡಿಯಱರ ಪಡೆವಳರಡಪವಳರಗ್ಗವಳರ ಕಬ್ಬಿಗರ . . . ಅಂದಣದ ಗೊಂದಣಂ ರಣಮಂಡಲದ ಬಾಗಿಲ್ವಾಡದೊಳ್ ತಿಂತಿಣಿಗೊಂಡು (ಅನಂಪು. ೬–೯೪ ವ). [ಸಂ. *ಅರ್ಘಪಾಲ ?]

ಅಗ್ಗವಳಿ (ನಾ). ಬೆಲೆ ಕಡಮೆಯಾಗಿರುವುದು ; ಅಗ್ಗ : ನೀ ಕೊಂಡ ಬಟ್ಟೆ ಬಹು ಅಗ್ಗವಳಿಯಾಗಿದೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಗ್ಗ$_1$ + –ವಳಿ]

ಅಗ್ಗಸುಗ್ಗಿ (ನಾ). ಪದಾರ್ಥಗಳು ಸುಲಭವಾಗಿ, ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗಿ ಸಿಕ್ಕತಕ್ಕ ಸ್ಥಿತಿ : ದಾಯಿಗನಾದನಗ್ಗಳದ ಸಗ್ಗಿಗರೊಳ್ ಸೊದೆಯಗ್ಗಸುಗ್ಗಿಯೊಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೨–೨೧). [ಅಗ್ಗ$_1$ + ಸುಗ್ಗಿ]

ಅಗ್ಗಸೆರ್ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು ಅಥವಾ ಬಿರುದು (?) : ಪುನುವೆಲವಳ್ಳಿಯ ಗಾವುಣ್ಡನಗ್ಗಸೆ(ಸ)ರೆಳವರಿ ತಮ್ಮ ಬಾವಂಗೆ ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಂಗೆಯ್ದು ಕಲ್ಲಂನಿಱಿಸಿದಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೩೦–೯ ; 979). [?]

ಅಗ್ಗಳ್$_1$ 'ಅಗ್ಗಲ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಳ್$_2$ (ನಾ). ಅಗಳು ; ಕಂದಕ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೨೮).
ಅಗ್ಗಳ ಕಟ್ಟು = ಕಂದಕದ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೨೮). **ಅಗ್ಗಳ ಹಾಕು** = ಕಂದಕವನ್ನು ತೆಗೆ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೨೮).
[< ಅಗುೞ್$_3$]

ಅಗ್ಗಳ್$_3$ (ನಾ). (?) : ಪೆರ್ಬಟ್ಟಕ್ಕಂ ಬಿದಿರೂರ ಅಗ್ಗಳಮಿಳಿವಲ್ಲಿ ಅಜ್ಜಕೆ ಕಾದಿದ ಬಿದೆಯಿತ್ತ ಸತ್ತನಾತಙ್ಗೆ ಬಟೂರರು ಕೊಟ್ಟುದು (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೨೭–೨೩ ; 870). [?]

ಅಗ್ಗಳಂ 'ಅಗ್ಗಲಂ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಳಗಣ್ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾದ (ಎಂದರೆ, ಮೂರನೆಯ) ಕಣ್ಣು : ತೋಱಿದನೆಱಕದೆ ಹರಿಗಂಗೆ ರುದ್ರನಗ್ಗಳಗಣ್ಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೨೩). ೨. ವಿಶೇಷ ದೃಷ್ಟಿ : ಕಳೆಗಳೆನಿತನಿತಱಿಕೊಳಮಗ್ಗಳಗಣ್ಣಂ ತೋರ್ಪನಗ್ಗಳಂ ನೃಪಸಭೆಯೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೫೭).
[ಅಗ್ಗಳ್$_1$ (< ಅಗ್ಗಲ) + ಕಣ್]

ಅಗ್ಗಳಗಣ್ಣ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ (ಎಂದರೆ, ಮೂರನೆಯ) ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು ; ಶಿವ : ಅರ್ಧನಾರೀತ್ವಮಂ ಪಡೆದಿಪ್ಪಗ್ಗಳಗಣ್ಣ ರಕ್ಷಿಸೂಲವಿಂ (ಪಾವಶ. ೪). [ಅಗ್ಗಳಗಣ್ + –ಅ$_7$]

ಅಗ್ಗಳಜೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೋಳೂರಗ್ಗಳಜೂರ ಕರಗೆಯ ತಳಭಂಡಮುಂ (ಎಇ. XIX, ೧೮೯–೨೨ ; 1079). [?]

ಅಗ್ಗಳಪದಾತಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕಾಲಾಳು ಪಡೆ : ಅಳಿದುದಕೆ ಕೊಲೆಕೊತ್ತುವಡೆದಗ್ಗಳಪದಾತಿಗೆ ಗಣನೆಯಿಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೨೧).
[ಅಗ್ಗಳ್$_1$ (< ಅಗ್ಗಲ) + ಪದಾತಿ]

ಅಗ್ಗಳಬಲಾಢ್ಯ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚು ಬಲವುಳ್ಳವನು ; ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಿ : ಭರದಿಂದ ಯೋಚಿಸಿಯೆ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದೆಡೆಗೆ ಪರಿಯೆ ನೀನಗ್ಗಳ

ಬಲಾಢ್ಯ ನಿನ್ನಯ ನೇಹವೆರದಿರ್ದು ಮನ್ಮನೋರಥ ಬೆಳೆವುದತಿಶಯಮೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧-೩೧). [ಅಗ್ಗಳ್$_1$ (< ಅಗ್ಗಲ) + ಬಲಾಢ್ಯ]

ಅಗ್ಗಳವಸ್ತು (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಸ್ತು; ಬಹು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಪದಾರ್ಥ: ಒಳ್ಪಿತಪ್ಪಗ್ಗಳವಸ್ತುವೆಲ್ಲಂ ಪೃಥ್ವಿಯನಾಳ್ವಂಗಕ್ಕುಂ(ವಡ್ಡಾರಾ.೧೧೫-೨೬). [ಅಗ್ಗಳ್$_1$ (< ಅಗ್ಗಲ) + ವಸ್ತು]

ಅಗ್ಗಳಾ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?) : ಅಗ್ಗಳಾ ಅರಸರಾ ಬೆಸಸಿದೊಡೆ ಬೆಸನ ಪೆತ್ತುರ್ಬಿ ಬಲಮಾನ್ತಾಳ್ದಿ ಎಱಿದು ಬಿದ್ದರ್ (ಎಕ. X (S), ಬಾಗೇಪ. ೮೬-೬; 820). [~ ಅಗ್ಗಳ್$_1$ (< ಅಗ್ಗಲ)]

ಅಗ್ಗಳಿಕೆ, ಅಗ್ಗಳಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ; ಅತಿಶಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ: ಪಚ್ಚಪಸಿಯ ತುಱುಕಾಱಂಗಗ್ಗಳಿಕೆಯನೆ ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೮೬); ಅಣುವಂ ಪಾಂಡವಕೇತುದಂಡದೊಳ್ ನೆಲಸುವುದಾವಗ್ಗಳಿಕೆ (ಗದಾಯು. ೩-೪೧); ನೆಗಟ್ದ ಧರ್ಮಮುಂ ಪಾಪಮುಂ ಸಮನಪ್ಪುದಱಿನಾವುದಗ್ಗಳಿಕೆ (ಜೀವಸಂ. ೨೨೪-೨೮ವ); ಹಲಗೆ ಬಳಪವ ಹಿಡಿಯದೊಂದಗ್ಗಳಿಕೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧-೧೫). ೨. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಕಸುವು: ವಿರಾಟನು . . . ವೃದ್ಧನಾದರೂ ಪ್ರಾಯದವನ ಹಾಗೆ ಅಗ್ಗಳಿಕೆಯಿಂದ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ನಿಂತನು (ಕೃವಾವಿ. ೬೦). **ಅಗ್ಗಳಿಕ್ಕೆ** : ೧. ರಾಜಸೂಯಮನಿಂದಗ್ಗಳದಗ್ಗಳಿಕ್ಕೆಯ ಮುಖಂ ತಾನೆಂಬಿನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೬); ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲೆಂಬಿನಿತಗ್ಗಳಿಕ್ಕೆಯ ಮಹಾರತ್ನಂಗಳ್ (ಜೀವಸಂ. ೧೯೭-೩೦).
[ಅಗ್ಗಳ್$_1$ (< ಅಗ್ಗಲ) + -ಇಕೆ. ‖ **ತೆಲು.** ಅಗ್ಗಲಿಕ]

ಅಗ್ಗಳಿಕೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗು; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಆರ್ ಪಡೆವನ್ನರ್ ತನ್ನನೆಂಬಗ್ಗಳಿಕೆವಡೆದು (ಪಂರಾಮಾ.೧-೪೨); ಉಳುಹಿಬಿಡುವನೆ ಸಮರಮುಖದಲಿ ಮಲೆತನಾದರೆ ಕರ್ಣನೇನಗ್ಗಳಿಕೆವಡೆದನೊ ಶಿವಶಿವಾ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬-೧೪); ಇಳೆಗಗ್ಗಳಿಕೆವಡೆದ ಪಟ್ಟಣದ ಲಗ್ಗೆಯೊಳಗೇಱಿದರು ತುರುಕರು (ಕಂಸವಿ. ೧೪-೨೪). [ಅಗ್ಗಳಿಕೆ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಗ್ಗಳಿಕ್ಕೆ 'ಅಗ್ಗಳಿಕೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಳಿಸು 'ಅಗ್ಗಲಿಸು' ನೋ.

ಅಗ್ಗಳ್$_1$ (ನಾ). ೧. ಆಧಿಕ್ಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ: "ಉಬ್ಬರಂ ಅಗ್ಗಳಂ ಅಗ್ಗಳಿನೆಱಿ . . . ಪೆರ್ಚುಗೆ ಈ ೧೯ ಅತಿಶಯಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೨-೨೩೪); ಪೊಡವಿಯೊಳೆನ್ನನಗ್ಗಳೆಯ ಕವಿಮಂಗನೆನಿಸುವುದು (ಮಂಗರಾ. ೧೫೮-೭೫). (ಗು). ೨. ಆಧಿಕ್ಯವುಳ್ಳ; ಅಧಿಕ; ಶ್ರೇಷ್ಠ: ವಿಜಯ ವಿಠಲರೇಯನ ಶರಣರೊಳಗಗ್ಗಳೆಯಾದ ಭೀಮಸೇನನ ಚರಣ (ವಿದಾಕೃ. ೨೭-೩). 'ಅಗ್ಗಳೆಯ' ಪರಾ. [ಅಗ್ಗಳ್$_1$ (< ಅಗ್ಗಲ) + -ಎ$_4$?]

ಅಗ್ಗಳ್$_2$ (ನಾ). ಅಧಿಕಳು; ಶ್ರೇಷ್ಠಳು: ಪರಮಪಾವನಚರಿತೆ ಪಾರ್ವತಿ . . . ಸುರರೊಳಗಗ್ಗಳೆ ನೀನೆಯಾದರಾಲಿಪುದು ಶ್ರೀಕರಶುಭೋದಯಂಗಳಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧-೪). 'ಅಗ್ಗಡೆ' ಪರಾ.
[ಅಗ್ಗಳ್$_1$ (< ಅಗ್ಗಲ) + -ಎ$_4$]

ಅಗ್ಗಳ್$_3$ 'ಅಗ್ಗಾಯಿಲೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಳೆಯ, ಅಗ್ಗಡೆಯ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠ: ಲಿಂಗವನಱಿದನಾಗಿ ಗುರುವೆಂಬುದ ಬಲ್ಲ ಪ್ರಸಾದವನಱಿದನಾಗಿ ಜಂಗಮವೆಂಬುದ ಬಲ್ಲ . . . ಇಂತೀ ಅಗ್ಗಳೆಯಂಗೆ ಜಗದ ನುಗ್ಗುಗಳು ಸರಿಯೆಂದರೆ ಸಿಗ್ಗಾಗದಿಪ್ಪರೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೬೫-೭೦೭); ಅಲಘುಮುನಿ ಮಾತಂಗನೆಂಬಗ್ಗಳೆಯ ನುದ್ಭವಿಸಿದನು (ಬಸವು. ೫೭-೭೨); ರಾಯರೊಳಗಗ್ಗಳೆಯನಹ ಕೌಂತೇಯನಿಗೆ (ನಳಚ. ೧-೬). ೨. ಶೂರ: "ಅಗ್ಗಳೆಯನೆನಲ್ ಬಲ್ಲಿದಂ" (ಭಾರನಿ. ೧೭); ನಿಲಿಸಿದಂ ನಾಡೆ ಪದ್ಮಾಯತವ್ಯೂಹಮಂ ದಳದೊಳಗ್ಗಳೆಯರೆಸಳೆಸಳಾಗೆ ದನುಜಕುಲತಿಲಕನನುಜರ್ ಕೇಸರಂಗಳಾಗಲ್ (ಚಬಪು. ೩೮-೩೨). **ಅಗ್ಗಡೆಯ** : ೨. ಕ್ರೋಧದಲಿ ಪೊಡೆದರಾ ರಾಮಾಚ್ಯುತರ ನಗ್ಗಡೆಯ ಸಾತ್ಯಕಿ ಗಾಂಧಿನೀಸುತ ಕಡು ದುರುಳನನಿರುದ್ಧ ಮೊದಲಾದವರು ಬೊಬ್ಬಿಡುತೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೩೬-೨೫). [ಅಗ್ಗಳ್$_1$ + -ಅ$_7$]

ಅಗ್ಗಳೆಯತನ (ನಾ). ಅಗ್ಗಳಿಕೆ; ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ; ಮಹಿಮೆ: ಭಕ್ತರ ಪಾವನವ ಮಾಡಲಿಕೆ ತಾನೇ ಕುಱುಹುವಿಡಿದಗ್ಗಳೆಯತನದಲಿ ನಡೆದಂ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೧-೩೭); ಇದಱಗ್ಗಳೆಯತನವನಾರ್ ಪೇಳ್ದಪರ್ (ಚಬಪು. ೨೮-೧೦). [ಅಗ್ಗಳೆಯ + -ತನ]

ಅಗ್ಗಱಿ$_1$, ಅಗಣಿ$_1$, ಅಗರಿ$_1$, ಅಗಳಿ, ಅಗಱ್ಬಿ$_2$, ಅಗಿಣ್ಬಿ$_2$, ಅಗುಣಿ, ಅಗುಳಿ, ಅಗುಱಿ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚಿದ ಕದವನ್ನು ತೆರೆಯಲಾಗದಂತೆ ತಡೆಯುವ ಅಡ್ಡಮರ; ತಾಳು; ತಡೆಗೂಟ; ಲಾಳವಿಂಡಿಗೆ: ಕಾಯ್ವರ ಜವಂ ಪ್ರತಿಬಲದಗ್ಗಱಿ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೬-೨; 946) [ಪ್ರತಿಬಲದ ಅಗ್ಗಱಿ = ಶತ್ರುಸೈನ್ಯವನ್ನು ತಡೆಯುವವನು]. **ಅಗಣಿ$_1$** : ೧. (ಶಿ). **ಅಗರಿ$_1$** : ೧. ಅಗರೀಗೂಟ ಹಾಕು (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೪). **ಅಗಳಿ** : ೧. ಅಟ್ಟವೆಂದ್ಹತ್ತಿ ಅಗಳಿಯ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟಳು ಸಾದೆಂದು ಸಗಣಿಯನು (ಪುರಂದ. ೧-೧೧೧-೮). **ಅಗಱ್ಬಿ$_2$** : ೨. ತನುಟೆಯನ್ನು ಬಡಿಯುವ ಕೋಲು: ೧, ೨. "ಅವುಜದ ಮುಟ್ಟನೊಳ್ ಲಾಳವಿಂಡಿಗೆಯೊಳಂ ಬಲ್ಲಿರಿಂದಗಱಿಯಕ್ಕುಂ" (ಸಂಜೀವ. ೧೩). **ಅಗಿಣ್ಬಿ$_2$** : ೧. ಅರ್ಗಲೇವ-ಅಗಿ [ಗು ?] ಣಿಯೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ (ಬಾಹಟೀ. ೨-೩). **ಅಗುಣಿ**: ೧. ನಿತ್ಯ ನಡುಮನೆಯ ಒಳಅಗುಣಿಯನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಕಾವೇರಿ. ೧೭೦). **ಅಗುಳಿ** : ೧. ಅವರು ತಿಮಿರಾಸ್ತ್ರದಲಿ ಕೆತ್ತರು ಭುವನನಯನದ ಕದವ ನಾಗಳೆ ರವಿಯ ಶರದಲಿ ಮುಱಿದನಗುಳಿಯನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨-೪೩); ಅಬ್ಬರವೇನೆನುತ ನಭದಗುಳೆ[ಳಿ]ಯು ತೆಗೆಯೆ (ವಿದಾಕೃ. ೭೫-೫); ಬಾಗಿಲನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ ಅಗುಳಿಯನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸಿದನು (ಘೂರಾಣಿ. ೪೭). **ಅಗುಱಿ**: ೧. "ಅರ್ಗಳಃ, ಪರಿಘಃ- ಈ ೨ ಅಗುಱಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೦-೧೪೫); "ಕ್ಷಳಂಗಳ್ಗೆ ಱಕಾರಾದೇಶಂ-ಅರ್ಗಳಂ = ಅಗುಱಿ" (ಶಮದ. ೨೧ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ); "ತಾಳಗುಱಿಯೆನ್ನಲರ್ಗಳಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೮). ೩. (ಬಾಗಿಲನ್ನು ಮುಚ್ಚುವ) ಕದ; ಕವಾಟ: "ದ್ವಾರಾರ್ಗಳಮದು ಪರಿಘಂ ದ್ವಾರಪಿಧಾನಂ ಕವಾಟಮಗುಱಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೭-೧೨). [**ಸಂ.** ಅರ್ಗಲ]

ಅಗ್ಗಱಿ$_2$ (ನಾ). ಆಧಿಕ್ಯ; ಅತಿಶಯ: ಸುಱಿವ ತುರಂಗವಾಹಳಿಯ ಪೂವಲಿಯೊಳ್ ಪೊರೆದಂಕದಾನೆಯಗ್ಗಱಿಯ ಮದಾಂಬುಕರ್ದಮದೊಳರ್ದು (ಅನಂಪು. ೩-೧೬). ℙ ಇದು 'ಅಗ್ಗಳ್$_1$' ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅಪಲಿಖಿತವಾಗಿರಬಹುದು. [~ ಅಗ್ಗಳ್$_1$]

ಅಗ್ಗಱಿಕೆ (ನಾ). = ಅಗ್ಗಱಿ$_1$: ೧. "ಅಗ್ಗಱಿಕೆಯೆಂದು ಲಾಳವಿಂಡಿಗೆಯುಂ ಅವುಜದ ಮುಟ್ಟುಮಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). [**ಸಂ.** ಅರ್ಗಲಿಕಾ]

ಅಗ್ಗಾಡಿ$_1$, ಅಗ್ಗಾಳಿ (ನಾ). ಲಜ್ಜೆಗೆಟ್ಟ ಕೀಳು ಹೆಂಗಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಗ್ಗಾಳಿ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಗ್ಗಾಯಿಲೆ]

ಅಗ್ಗಾಡಿ$_2$ (ನಾ). (ಉಕ) ಹೊಗೆಬಂಡಿ: ಸ್ಟೇಷನ್ನಿನಲ್ಲಿ ನಾವು ಅತ್ತಿತ್ತ ಅಲೆಯುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಅಗ್ಗಾಡಿ ಬಂತು (ರೂಢಿ).
[← **ಮರಾ.** ಅಗ್ಗಾಡೀ]

ಅಗ್ಗಾಡಿಕಾರ (ನಾ). ೧. ಗಾರುಡಿಗ; ಯಕ್ಷಿಣಿ ಮಾಡುವವನು. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ವಂಚಕ; ಮೋಸಗಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[? + -ಕಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಅಗ್ಗಾಯಿತಿ (ನಾ). =ಅಗ್ಗಾಯಿಲೆ ೧. ಅಗ್ಗಾಯಿ[ಪಾಠಾಂ. ಯ]ತಿಯಪ್ಪ ಸೂಳೆಗಂ ಕುಡಲಿಲ್ಲದೆ ಬಡಬೊಜಂಗಂ ಪಱಿದು ಸಾಮಾನ್ಯದ ಭೇದವಾರಿಗಳಂ ಪೊಗೞ್ವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೭೬). ℙ ಇದು 'ಅಗ್ಗಾಯಿಲೆ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅಪಲಿಖಿತವಾಗಿರಬಹುದು. [< ಅಗ್ಗಾಯಿಲೆ ?]

ಅಗ್ಗಾಯಿಲೆ, ಅಗ್ಗಯಿಲೆ, ಅಗ್ಗಳೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚು ಹಣವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ವೇಶ್ಯೆ. ೨. ಬೆಲೆವೆಣ್ಣು; ಸೂಳೆ: ತನ್ನಾಣ್ಮಂ ಕರಮುರಿಯಳಪ್ಪಗ್ಗಾಯಿಲೆಯಂ ನೋಡುತ್ತಮಿರ್ದನೆಂಬನಿತರ್ಕೆ ಮುನಿದಾಕೆಯ ಮನೆಗೆ ಕಾದಲ್ ಬಂದಾಗಳ್ (ಬಂಹರಿ. ೩–೫೦ ವ); ಸಗ್ಗದಗ್ಗಾಯಿಲೆಯರರಸನಂ ಮೆಚ್ಚಿಸಲ್ಕಾರ್ತುರ್ ಕೊಂಡೊಯ್ದರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೯೨); ಅರ್ಘವತೀಂ = ಆಗ್ಗಾಯಿಲೆಯಂ; ಅರ್ಘವತೀಷು = ಅಗ್ಗಾಯಿಲೆಯರೊಳ್ (ನೀತಿವಾ. ೨೩–೪೯). **ಅಗ್ಗಯಿಲೆ:** ೧. ಬಚ್ಚರ ದೂಸಿಗರ ನಿಯೋಗಿಗಳ ಅಗ್ಗಯಿಲೆಯರಪ್ಪ [ಪಾಠಾಂ. ಅಗ್ಗಳಮಪ್ಪ, ಅಗ್ಗಯಿಮಯರಪ್ಪ] ಸೂಳೆಯರ ಸಾಮಂತರ ಕಸವರಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಕಳ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೩–೫). **ಅಗ್ಗಳೆ$_3$:** ೧. ಒಂದು ದಿನಂ ನೀಂ ತಳ್ವಿದೊಡಂದಸುವಿಂಗುಪಟಳಂ ಮನಃಪ್ರಿಯ ಕೇಳೇನೆಂದಱಿಯೆನೆನಗೆ ನಿಕ್ಕುವಮೆಂದಣಕಿಸಿ ಧನಮನುಗಿವಳಗ್ಗಳೆ ಧರೆಯೊಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೬೫).

[ಅಗ್ಗ$_2$ + –ಆಯಿಲ + –ಎ$_4$]

ಅಗ್ಗಾರ (ನಾ). ದುರ್ಗಮವಾದ ಪ್ರದೇಶ (?): "ಈ ಅಗ್ಗಾರದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡವರೂ ಕೂಡ ಒಬ್ಬರೇ ಹೋಗಲಾರರು, ನೀನು ಸಣ್ಣವನು. ಇಂಥಾ ಸಾಹಸವನ್ನು ಏಕೆ ಮಾಡುವೆ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದನು (ಶೀರಶ. ೮). 'ಅಗ್ಗಡ' ಹೋ. [?]

ಅಗ್ಗಾಳಿ 'ಅಗ್ಗಾಡಿ$_1$' ನೋ.

ಅಗ್ಗಾಳು (ನಾ). ಕೀಳು ಮನುಷ್ಯ; ತುಚ್ಛನಾದವನು (ಕ).

[ಅಗ್ಗ$_1$ + ಆಳು$_2$ (< ಆಳ್$_2$)]

ಅಗ್ಗಿ$_1$, ಹಗ್ಗಿ (ನಾ). ಅಗ್ನಿ; ಬೆಂಕಿ; ಉರಿ; ಕಿಚ್ಚು: "ನತ್ವಕ್ಕೆ ಗತ್ವಂ– ಅಗ್ನಿ – ಅಗ್ಗಿ" (ಶಮದ. ೨೬೬ ಪ್ರಯೋ); "ಅಗ್ಗಿಯುಗ್ನಿಯೊಳ್ ತಳಿದಿರ್ಕುಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೬); "ಆಗ್ಗಿಯು ಪೊಗೆವಬಿಯಿಗೆಯುವನು ಹಗ್ಗಿ ಕಿರ್ಚು" (ಕವಿಕಂ. ೩೪); ನಿರ್ಮಿಸಿದಳದ್ಭುತಮಾಗಿರಲಗ್ಗಿಕೊಂಡಮಂ (ನೇಮಿಪು. ೭–೧೯); ವಿರಹವೇದನೆಯಾಜ್ಯಂಬೊಯ್ದಗ್ಗಿಯ ತೆಜನಾಯ್ತು (ಜಯಕಾ. ೪–೪೦). **ಹಗ್ಗಿ:** "ಅತ್ವಕ್ಕೆ ಹತ್ವಂ: ಅಗ್ನಿ–ಹಗ್ಗಿ" (ಶಮದ. ೨೬೯ ಪ್ರಯೋ); "ಹಗ್ಗಿಯೆಂದಗ್ನಿನಾಮಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೭); ಇರುಳಾಗೆ ಹುಳ್ಳಿಹೊಱೆಯಂ ತಂದು ಮುಂದೆ ಹಗ್ಗಿಯನೊಟ್ಟಿ ಬೆಳಗನೆತ್ತುತ್ತಂದು (ಕಣ್ಣರ. ೪೬–೬); ಹರನ ಹಣೆಗಣ್ಣ ಹಗ್ಗಿಯನು ಹಗೆಗೊಂಬಂದದಿಂ ಇಂದೆನ್ನ ಹಗೆಗೊಂಡೆ (ಹಚಕಾ. ೮–೯); ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿನಲಿಕ್ಕಿದ ಕಿಚ್ಚುವೆಗ್ಗಳಗಣ್ಣನ ಹಗ್ಗಿಯೊಲು ಬಗೆಯಂ ಮಾಡೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೪–೩೫ ವ); ಕದಿರೇಱಿದ ಕಂಜಾತಪ್ರಿಯನಂ ಪದೆದೀಕ್ಷಿಸುವಿನಕಾಂತದ ಕಲ್ಲೊಳಗುದಯಿಪ ಹಗ್ಗಿಯವೊಲ್ (ಜಯಕಾ. ೨–೬೭). [ಸಂ. ಅಗ್ನಿ]

ಅಗ್ಗಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಅಡ್ಡ ಹೆಸರು; ಉಪನಾಮ; 'ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿ' ಶಬ್ದದ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ರೂಪ (?): ತೆಂಕಲು ವಿಷ್ಣು ಅಗ್ಗಿ ಹರಿಹರ ಪಂಡೆಯ ಬಾಳಿಂದ ಬಡಗಲು ಪಡುವಲು ಗಂಗಾಧರಅಗ್ಗಿಯ ಬೆಟ್ಟಿನ ಪಡುವಣ ಬಾಗಿಲ ಗದ್ದೆಯಿಂದ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೨೬–೧೬; 1402).

[ಸಂ. ಅಗ್ನಿ – ?]

ಅಗ್ಗಿಕೊಂಡ, ಅಗ್ಗಿಗೊಂಡ (ನಾ). ಕೆಂಡದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗುಂಡಿ; ಅಗ್ನಿಕುಂಡ: ವಿರೋಧಿಯ ಬರ್ಪ ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ಮೋಹದನೆಯ್ದೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದಳದ್ಭುತಮಾಗಿರಲಗ್ಗಿಕೊಂಡಮಂ (ನೇಮಿಪು. ೭–೧೯). **ಅಗ್ಗಿಗೊಂಡ:** ಅಗ್ಗಿಗೊಂಡದೊಳ್ ಪೊತ್ತುವ ನಱುನೆಯ್ಯ ನೆಲ್ಲರಳ ಬಲಿಗೂಬ, ಸಿರಿಕಂಡ ಸೆಕ್ಕೆಯ ಸವುದೆಯ ಕಮರಿಂ ಪೊರೆದೆಲ್ಲೆಡೆಯೊಳೆತ್ತಂ ಪಳಂಚಲೆವೆಲರಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೪–೩). [ಸಂ. ಅಗ್ನಿಕುಂಡ]

ಅಗ್ಗಿಗ (ನಾ). ೧. ಮುಂದಾಳು; ಅಗ್ರಗಣ್ಯ: ಅಗ್ಗಳೆಯನಾ ಮಗಧ ಮಾತಿನಲಗ್ಗಿಗನು ಶಿಶುಪಾಲ (ಸಂಭಪ. ೩೦–೨೧). ☞ ಈ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ "ಮಾತಿನ ಲಗ್ಗಿಗನು ..." ಎಂದು ಬಿಡಿಸುವುದೂ ಸಾಧ್ಯ. ೨. ದೊರೆ: "ಅರಸು" (ಚತುನಿ. ಕ. ೧–೫). [ಸಂ. ಅಗ್ರಗ]

ಅಗ್ಗಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಉರಿಗಣ್ಣು; ಕೆಂಡಗಣ್ಣು: ಹರನ ಹಣೆಯ ಅಗ್ಗಿಗಣ್ಣು ಭೇದಿಸಬಾರದಿರವಿನಂತೆಸೆವ ವಾಹಿನಿಯ (ಸೇವಿಸಂ. ೨೮–೧೨೪).

[ಅಗ್ಗಿ$_1$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಅಗ್ಗಿಗೊಂಡ 'ಅಗ್ಗಿಕೊಂಡ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಟ 'ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಟಿಕೆ 'ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಟಿಗೆ 'ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಟ್ಟಿಕೆ 'ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಣಿ 'ಅರ್ಘವಾಣಿ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಣಿಮಂಕಿ[ಕೆ]ಣಿ (ನಾ). "ನೀರನ್ನು ತರಲು ಎತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಇಡುವ ನಾಲ್ಕು ಪಾತ್ರೆಗಳು" (ಅನಂನಾ. ೧೨).

[ಅಗ್ಗಿಣಿ (< ಅರ್ಘವಾಣಿ) + ಮಂಕಣಿ]

ಅಗ್ಗಿಮುಸುಡ (ನಾ). = ಅಗ್ಗಿಮೊಗ: ಸುಮನಂಗಳತಿವೃಷ್ಟಿಯ ಅಗ್ಗಿಮುಸುಡರ್ ಮೇಲೆ ಸಿಂಪಿಸಲ್ (ಪರಶು. ೧೯–೬).

[ಅಗ್ಗಿ$_1$ + ಮುಸುಡು + –ಅ$_7$]

ಅಗ್ಗಿಮೊಗ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯೇ ಮುಖವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಅಗ್ನಿಯ ಮೂಲಕ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವವನು; ದೇವತೆ: "ಅಗ್ಗಿಮೊಗದವರಮರ್ದುಣಿಗಳ್" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯); ಪಯೋಷ್ಣೀನದಿಯ ಕೂಲದೊಳಗ್ಗಿಮೊಗರ್ಗೆ ಬಾಣಸುಗೈದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೪–೨). [ಸಂ. ಅಗ್ನಿಮುಖ]

ಅಗ್ಗಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಪಡುವಲ್ಲಗ್ಗಿಲ ಮೆಳೆ ಅಲ್ಲಿ ತ್ರಿಕೂಟದ ಮೂಱುಕಲ್ಲು ಅಲ್ಲಿಂ ಬಡಗ ಬೆಲಪುತ್ತಿನ ಸುಣ್ಣದ ಕಲ್ಲಕುಪ್ಪೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೬–೨೭; 1075). [?]

ಅಗ್ಗಿವಳೆದೆಣ್ಣೆ (ನಾ). (= ಅಗ್ಗಿ ಬಳೆದ ಎಣ್ಣೆ). ಉರಿ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವ ಎಣ್ಣೆ; ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಎಣ್ಣೆ: "ಉರಿಯೆಣ್ಣೆಯಗ್ಗಿವಳೆದೆಣ್ಣೆಯೆಂದಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೭೬); ಬಳೆದು ವಿಷಾಗ್ನಿಯಗ್ಗಿವಳೆದೆಣ್ಣೆಯೊಳೆಱ್ದುರಿವಗ್ನಿಯಂತೆ ನೀರೊಳಗುರಿದೇಱೆ ... ಕೆಳದಾಸುರಕ್ಕೆಗುಱಿವ ವಾರ್ಧಿವೊಲಿರ್ದುದು ಕಾಳಿಯ ಹ್ರದಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೮–೪೦). ☞ ಇದು 'ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ'ದ ಪ್ರಯೋಗಸಾರದಲ್ಲಿ ಉಗ್ಗಿವಳದೆಣ್ಣೆ, ಉಗ್ಗಿವಳದೆಣ್ಣೆ, ಉಗ್ಗಿವಳಿದೆಣ್ಣೆ ಎಂಬ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

[ಅಗ್ಗಿ$_1$ + ಬಳೆ$_2$ + ಎಣ್ಣೆ. ☞ ಬಳೆ$_2$ = ಸುತ್ತು. 'ಬಳಸು' ಹೋ. ತಮಿ. ವಳೈ = ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು]

ಅಗ್ಗಿವೆಗಡು (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಭಯ: ತದುಕಿನ ಮರದ ಮುಱಿಗಣ್ಗೊಳೊಗೆದ ಪಗಿನೊಳಗ್ಗಿವೆಗಡಿಂ ಕಾಲ್ದೊಡರ್ದು ಮಿಡುಕಿ ಕಳವಳಿಪ ಕಳವಿಂಕ ಸಂಕುಳಂಗಳುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೬೫ ವ). [ಅಗ್ಗಿ$_1$ + ಬೆಗಡು$_2$]

ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಕೆ 'ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆ, ಅಗ್ಗಿಟ, ಅಗ್ಗಿಟಿಕೆ, ಅಗ್ಗಿಟಿಗೆ, ಅಗ್ಗಿಟ್ಟಿಕೆ, ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಕೆ, ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿ, ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಕೆ, ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಗೆ, ಅಗ್ನಿಷ್ಟಗೆ, ಅಗ್ನಿಷ್ಠಗೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಡವನ್ನು ಇಟ್ಟು ಕಾಯಿಸುವ, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಸಾಗಿಸಬಹುದಾದ ಒಲೆ; ಕುಂಪಟೆ; ಕುಮಟೆ: ಇದಕೆ ಪಡೆಯಂ ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆಯುಂ ಆಱವ × × × ಯುಂ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೮೦–೮; 767). **ಅಗ್ಗಿಟ:** ಅರಲಸರಲ ಸೊನ್ನಾರಂ ಪಲಪೂ ಪರಕಲಿಸಿದ ಪಾಸೆಂಬಗ್ಗಿಟದೊಳಗಿರಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೮–೪೭). **ಅಗ್ಗಿಟಿಕೆ:** ಮಿಸುಗುವೀಯಗ್ಗಿಟಿಕೆಯೊಳು ಎನ್ನ ನಿನ್ನ ಓಲೆಯ ಬರೆದು ಹಾಕಲಾಗಿ (ಪ್ರಭುಪು. ೭–೬೦); ಅಗುರು ದಶಾಂಗ ಗುಗ್ಗುಳಾದಿಗಳ ಬೆಳ್ಳಿಯಗ್ಗಿಟಿಕೆಗಳನ್ನು

ಪೋಷಿಸುವ ಊದುವ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೮೨-೧೯). **ಅಗ್ಗಿಟಿಗೆ** (ನಾಚಿರಾ. ೬). **ಅಗ್ಗಿಟ್ಟಿಕೆ** : ೨. ಹೋಮಕುಂಡ : ನಾಲ್ಮೊಗನಗ್ಗಿಟ್ಟಿಕೆಯೊಳೊಗೆದ ಒಳ್ಳಗೆಯ ಮುದ್ದುಗುವರಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೮-೫). **ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಕೆ** : ೧. (೬). **ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿ** : ೧. (೬). **ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಕೆ** : ೧. (ಗುವಿಮೋ). **ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಗೆ** : ೧. ಆಕ್ಕ ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಗೆ ಕಾಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಮಲಗಿದ್ದಳು (ವೈನಿ. ೨೨೩). **ಅಗ್ನಿಷ್ಟಗೆ**: ೧: ಅಗ್ನಿಷ್ಟಗೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂಗೆ ಗದ್ಯಾಣವೆರಡು ಅನ್ತು ಗದ್ಯಾಣಂ ಮೂವತ್ತು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೭೫-೨೪; 1107). **ಆಗ್ನಿಷ್ಠಗೆ**: ಅಗ್ನಿಷ್ಠಗೆಯುಂ ಮಠಮುಮಂ ರಕ್ಷಿ[ಸಿ]ದರ್ಗ್ಗೆ ಅನ್ತಪುಣ್ಯ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೭೪-೨೬ ; 1010) ; ಹೊಥ್ಥರೆ ಅಗ್ನಿಷ್ಠಗೆಯ ಮಠದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಘಳಿಗೆ ಸ್ತುತಿಯ ಹೇಳುವರು (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೨-೭೨ ; 1261). [ಸಂ. ಅಗ್ನಿಷ್ಠಕ]

ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿ 'ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಕೆ 'ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಗೆ 'ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಸು₁ 'ಅಬ್ಬಿಗಿಸು' ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಸು₂ (ಕ್ರಿ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು ; ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ ಕೊಡು ; ಗೌರವಿಸು ; ಹೆಚ್ಚುಮಾಡು ; ಹೊಗಳು : ಮನುಚರಿತಕ್ಕಳಂಕರಣವಾಯ್ತು ಚರಿತ್ರದ ಪೆಂಪು . . . ಅಂಬರೇಚರೇಶನ ವಿಳಸತ್ಪರಾರ್ಥಗುಣಕಂ ಮಿಗಿಲಾಯ್ತು ಪರಾರ್ಥವೃತ್ತಿಯೆಂದನುಪಮರಗ್ಗಿಪರ್ ನೆಗಳ್ದ ಸಾಯಣನಾಯಕನಂ ಗುಣಾತ್ಮನಂ (ಶಾಸಪ. ೪೯-೨೦ ; 1164) ; ಶಿಶುವ ನಿಂತಗ್ಗಿಸುವರೇ ಎಂದು ಕರಗುತಂ ಇರ್ಪಾಗಳಲ್ಲಿ (ಬಸರ. ೯-೪) ; ಜಾತಿ ನಾನೆಂದೆನ್ನನಗ್ಗಿಸಿ ಭೂತಳಾಧಿಪ ಸಾಕಿದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೨೦). ೨. ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ಹಿಗ್ಗು : ವಿದ್ಯಾಗಣಯೂಥನಂ ನೋಡಿ ಪುಳಕಿಸಿ ಮಜ್ಜನಕ್ಕೆಚಿದು ಮನಂಗೊಂಡು ನಾಡೆ ಅಗ್ಗಿಸುತ ವೀರಾಳಾಪಮಂ ಕೈಕೊಂಡು (ನಾಚಿರ. ೧೬೭-೧೩). ೩. ಮೀರು ; ಅತಿಶಯವಾಗು : ಭೇರುಂಡನಿನಗ್ಗಿಕುಂ ಬಲದಿನಾ ಭೇರುಂಡನೆಂಬರ್ (ಕೊಲ್ಲಾಶಾ. ೧೫-೪೩ ; 1186).

ಅಗ್ಗಿಸಿಕೊ = ದೊಡ್ಡವನೆಂದು ಭಾವಿಸಿಕೊ ; ಹೊಗಳಿಕೊ : ಏಸನಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಬೆ ನಿನಗಿನ್ನೈಸು ಕೈದುಗಳಲ್ಲಿ ಕೃತವಭ್ಯಾಸವಾ ಕೈದುಗಳ ಬಾಯಿಗೆ ನಿನ್ನ ಬೀಜುವೆನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೯-೪೦) ; ತನ್ನನಗ್ಗಿಸಿಕೊಳುತ ಮಾಡನು ವರ್ಣಿಗಳಿಗಾಶ್ರಮಿಗಳಿಗೆ ಬಹುಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಮನ್ನಣೆಯನು (ನಿಭಾಗ. ೫-೧೧-೩೬). [ಅಗ್ಗ₂ + -ಇಸು₃]

ಅಗ್ಗು 'ಅಬ್ಬು' ನೋ.

ಅಗ್ಘಟಿತ (ಗು). ಜಯಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯನಾದ: 'ಅಗ್ಘಟಿತವೀರ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಘಟಿತ]

ಅಗ್ಘಟಿತವೀರ (ನಾ). ಜಯಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯನಾದ ವೀರ : ಅಚ್ಯುತನು ತಾ ನಿಮಿಷದಲಿ ಖಗರಾಜವಾಹನನಾಗಿ ನಡೆತಂದು ಅಮರಪತಿಗಗ್ಘಟಿತ ವೀರರ ಯಮುನ ವಶವನು ಮಾಡಿ ತ್ರೈಜಗಕಮಿತನಾದನು ವಿಷ್ಣು ಪೊರೆದನು ದಿವಿಜಸಂತತಿಯ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೮-೪೦). [ಅಗ್ಘಟಿತ + ವೀರ]

ಅಗ್ಘಣಿ 'ಅರ್ಘವಾಣಿ' ನೋ.

ಅಗ್ಘವಣಿ 'ಅರ್ಘವಾಣಿ' ನೋ.

ಅಗ್ನಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿಯ ಹೆಂಡತಿ. ೨. ತ್ರೇತಾಯುಗ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ನಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿ ; ಕಿಚ್ಚು. ೨. ಬೆಂಕಿಯ ಅಧಿದೇವತೆ ; ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ; ಆಗ್ನೇಯ ದಿಕ್ಕಿನ ಅಧಿಪತಿ. ೩. ಆಹಾರವನ್ನು ಜೀರ್ಣಿಸುವ ಅಂತಶ್ಶಕ್ತಿ ; ಜಠರಾಗ್ನಿ. ೪. ಪಿತ್ತರಸ. ೫. ಮೂರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಒಂದು ಸಂಕೇತ. ೬. ಚಿನ್ನ. ೭. ಚಿತ್ರಮೂಲ ಎಂಬ ಗಿಡ : "ಚಿತ್ರಮೂಲಂ ವ್ಯಾಳವಗ್ನಿ ಚಿತ್ರಕವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೯-೨೬). ೮. ತುಗ್ಗಿಲು ಎಂಬ ಮರ : "ಅಗ್ನಿಯೆನೆ ತುಗ್ಗಿಲಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೬-೧೮). ೯. ನಿಂಬೆ. ೧೦. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ರಗಣ (– ∪ –) : "ಆದ್ಯಂತ ಗುರುವಿರಲಗ್ನಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೭-೨೦). ೧೧. "ಕೇಸರ" (ಗುವಿಮೋ). [ಸಂ.]

ಅಗ್ನಿಕಂಟಕ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯ ಮೂಲಕ ಉಂಟಾಗುವ ಅಪಾಯ, —ಸಾವು. [ಅಗ್ನಿ + ಕಂಟಕ]

ಅಗ್ನಿಕಣ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಡಿ. [ಅಗ್ನಿ + ಕಣ₄]

ಅಗ್ನಿಕಾರ್ಯ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹವಿಸ್ಸು ಮುಂತಾದವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವುದು ; ಅಗ್ನಿಯ ಪೂಜೆ. [ಅಗ್ನಿ + ಕಾರ್ಯ]

ಅಗ್ನಿಕಾಷ್ಠ (ನಾ). ಸೌದೆ ; ಕಟ್ಟಿಗೆ ; ಉರುವಲು. [ಅಗ್ನಿ + ಕಾಷ್ಠ]

ಅಗ್ನಿಕುಂಡ (ನಾ). ೧. ಹೋಮ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಇಡುವ ಮಡಕೆ ಅಥವಾ ಗುಂಡಿ. ೨. ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಉರಿಸುವ ಗುಂಡಿ, —ಕೊಂಡ. [ಅಗ್ನಿ + ಕುಂಡ]

ಅಗ್ನಿಕುಕ್ಕುಟ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಡಿ. ೨. ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ನುಂಗುವ ಕೋಳಿ. [ಅಗ್ನಿ + ಕುಕ್ಕುಟ]

ಅಗ್ನಿಕೋಣ (ನಾ). ಪೂರ್ವಕ್ಕೂ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೂ ನಡುವಣ ಮೂಲೆ ; ಆಗ್ನೇಯ ದಿಕ್ಕು. [ಅಗ್ನಿ + ಕೋಣ₂]

ಅಗ್ನಿಗಣ್ಣ (ನಾ). ಉರಿಗಣ್ಣುಳ್ಳವನು ; ಶಿವ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಗ್ನಿ + ಕಣ್ + -ಅ₇]

ಅಗ್ನಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಉರಿಗಣ್ಣು : ಅಗ್ನಿಗಣ್ಣಿನ ಹರನೊಡನೆ ಬಲು ವಿಗ್ರಹವನಾಚರಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೪-೨-೧೪). [ಅಗ್ನಿ + ಕಣ್ಣು(< ಕಣ್)]

ಅಗ್ನಿಗರ್ಭ (ಗು). ೧. ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಒಳಕೊಂಡಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಸೂರ್ಯಕಾಂತಮಣಿ. ೩. ಯಜ್ಞದ ಅರಣಿ. ೪. ಶಮಿ. ೫. ಮಹಾಜ್ಯೋತಿಷ್ಮತೀ ಲತೆ. ೬. ಭೂಮಿ. [ಅಗ್ನಿ + ಗರ್ಭ]

ಅಗ್ನಿಗೆಯ್ಯ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯುಳ್ಳವನು ; ಭಸ್ಮಾಸುರ. [ಅಗ್ನಿ + ಕೆಯ್₂ + -ಅ₇]

ಅಗ್ನಿಚಿತ್ತು (ನಾ). ನಿತ್ಯವೂ ತಪ್ಪದೆ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ ನಡಸುತ್ತಿರುವವನು ; ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿ ; ಆಹಿತಾಗ್ನಿ. [ಸಂ. ಅಗ್ನಿಚಿತ್]

ಅಗ್ನಿಜ (ನಾ). ೧. ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ. ೨. ಚಿನ್ನ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯ ಉರಿ ಅಥವಾ ನಾಲಗೆ. ೨. ಬಣ್ಣಗಾರರು ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಕೆಂಪು ಹೂವು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಗಿಡ : ೩. ಕೆಂಪು ಹೂವು ಬಿಡುವ ಮತ್ತೊಂದು ಗಿಡ ; ಜಲಪಿಪ್ಪಲಿ. [ಅಗ್ನಿ + ಜ್ವಾಲೆ]

ಅಗ್ನಿತಾರೆ (ನಾ). ಕೃತ್ತಿಕಾ ನಕ್ಷತ್ರ. [ಅಗ್ನಿ + ತಾರೆ₂]

ಅಗ್ನಿತುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ : ಆಯುರ್ವೇದದ ಅಗ್ನಿರಸ–ಅಗ್ನಿತುಂಡಿಗಳನ್ನೂ ಮುಕ್ಕಿದನು (ತುಂಬಿಕೊ. ೬೬). [ಸಂ. *ಅಗ್ನಿತುಂಡಿನ್ (ಅಗ್ನಿ + ತುಂಡ + -)]

ಅಗ್ನಿತ್ರಯ (ನಾ). ಆಹವನೀಯ, ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ, ದಕ್ಷಿಣ ಎಂಬ ಮೂರು ಅಗ್ನಿಗಳು. [ಅಗ್ನಿ + ತ್ರಯ]

ಅಗ್ನಿದಳ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯ ಸೈನ್ಯ : ಇಂದ್ರದಳ, ಅಗ್ನಿದಳ, ಯಮದಳ, ನೈಋತ್ಯದಳ . . . ಅಗ್ನಿದಳವೇಜಲು ಹಸಿವ (ಪದಗೋ. ೨-೨೮೬). [ಅಗ್ನಿ + ದಳ₂]

ಅಗ್ನಿದಿಕ್ಕು (ನಾ). = ಅಗ್ನಿಕೋಣ. [ಅಗ್ನಿ + ದಿಕ್ಕು]

ಅಗ್ನಿದಿವ್ಯ (ನಾ). = ಅಗ್ನಿಪರೀಕ್ಷೆ ೨ : ಎರಡನೆಯ ಮಹಾಯುದ್ಧದ ಬರಗಾಲ . . . ಪ್ರವಾಸದ ಅಗ್ನಿದಿವ್ಯ–ಇವನ್ನೆಲ್ಲ ಆಗ ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೪೪೫) ; ಚಿಮಣಾಳ ಅಗ್ನಿದಿವ್ಯದ ಮರಣದ ಸುದ್ದಿ ಮನೆ ಮನೆಗೂ ಮುಟ್ಟಿ ಭೀತಿಯನ್ನು ಹರಡಿತ್ತು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೫೮೮). [ಅಗ್ನಿ + ದಿವ್ಯ]

ಅಗ್ನಿದೀಪನ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಉಜ್ಜ್ವಲಗೊಳಿಸುವುದು. ೨. ಜಠರಾಗ್ನಿಯನ್ನು, ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪುಟಗೊಳಿಸುವುದು. ೩. "ಕಡವ" ಎಂಬ ಗಿಡ (ಓಷಧಿ. ೬). [ಅಗ್ನಿ + ದೀಪನ]

ಅಗ್ನಿದೇವೆ (ನಾ). = ಅಗ್ನಿತಾರೆ. [ಸಂ. ಅಗ್ನಿದೇವಾ (ಅಗ್ನಿ + ದೇವ + –)]

ಅಗ್ನಿಧಾರಣೆ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಪಂಚಧಾರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪಂಚ ಧಾರಣೆಗಳು – ಇವು ಅಗ್ನಿಧಾರಣೆ, ನಾಡಿಧಾರಣೆ, ವಾಯುಧಾರಣೆ, ಅಮೃತ ಧಾರಣೆ, ಆಧಾರಧಾರಣೆ – ಎಂದು ಐದು ಇವೆ (ಶಿವಾಕೋ. ೩೭೯). [ಅಗ್ನಿ + ಧಾರಣೆ]

ಅಗ್ನಿನಯನ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯನ್ನು (ಮೂರನೆಯ) ಕಣ್ಣಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವವನು; ಶಿವ. [ಅಗ್ನಿ + ನಯನ]

ಅಗ್ನಿನೃತ್ಯ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಕುಣಿಯುವ ಒಂದು ಕುಣಿತ: ಮಾರ್ಚ್–ಏಪ್ರಿಲ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಮೇಳ ಅಥವಾ ಉತ್ಸವದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಅಗ್ನಿನೃತ್ಯ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಭಾರಜಾ. ೯೬). [ಅಗ್ನಿ + ನೃತ್ಯ]

ಅಗ್ನಿಪರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ, ಕೆಂಡದ ಮೇಲೆ ನಡೆದು ಅಥವಾ ಉರಿಯುವ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ತನ್ನ ನಿರ್ದೋಷಿತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಪರೀಕ್ಷೆ. ೨. ಕಠಿನ ಪರೀಕ್ಷೆ. 'ಅಗ್ನಿದಿವ್ಯ' ಪರಾ. [ಅಗ್ನಿ + ಪರೀಕ್ಷೆ]

ಅಗ್ನಿಪರ್ಣಿ (ನಾ). ಗೇರುಬೀಜ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಸಂ. ಅಗ್ನಿಪರ್ಣಿನ್ (ಅಗ್ನಿ + ಪರ್ಣ + –)]

ಅಗ್ನಿಪರ್ವತ (ನಾ). ಉರಿ, ಕೆಂಡ, ಕರಗಿದ ಲೋಹ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಉಗುಳುವ ಬೆಟ್ಟ; ಜ್ವಾಲಾಮುಖಿ. [ಅಗ್ನಿ + ಪರ್ವತ]

ಅಗ್ನಿಪಳ (ನಾ). = ಅಗ್ನಿಫಲ : "ಅಗ್ನಿಪಳಮೆನಲು ವಜ್ರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೧–೬). [ಅಗ್ನಿ + ಪಳ]

ಅಗ್ನಿಪುಟ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಪಕ್ವಮಾಡುವುದು; ಪುಟ ಹಾಕುವುದು. [ಅಗ್ನಿ + ಪುಟ]

ಅಗ್ನಿಪುತ್ರಿ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಮಗಳು; ದ್ರೌಪದಿ : ನೀನಗ್ನಿಪುತ್ರಿಯ್ಯೆ ಪವಮಾನತನೂಭವನೆನಾನಣಂ ಕೂಡೆ ಸುಸಂಧಾನಮರಿನೃಪರೊಳೆಂತು (ಗದಾಯು. ೧–೬೬). [ಅಗ್ನಿ + ಪುತ್ರಿ]

ಅಗ್ನಿಪುರುಷ (ನಾ). ಅಗ್ನಿದೇವತೆ. [ಅಗ್ನಿ + ಪುರುಷ]

ಅಗ್ನಿಪೂಜೆ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುವುದು. [ಅಗ್ನಿ + ಪೂಜೆ]

ಅಗ್ನಿಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (ನಾ). ಹೋಮಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು. [ಅಗ್ನಿ + ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ]

ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುವುದು. ೨. ವಿಧವೆ ಗಂಡನ ಚಿತೆಯಲ್ಲಿ ಸಹಗಮನ ಮಾಡುವುದು. [ಅಗ್ನಿ + ಪ್ರವೇಶ]

ಅಗ್ನಿಪ್ರಳಯ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ವಿನಾಶ. [ಅಗ್ನಿ + ಪ್ರಳಯ]

ಅಗ್ನಿಫಲ (ನಾ). ವಜ್ರ. [ಅಗ್ನಿ + ಫಲ]

ಅಗ್ನಿಬಲ (ನಾ). ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೧೧). [ಅಗ್ನಿ + ಬಲ]

ಅಗ್ನಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮತಿ ಎಂಬ ಬಳ್ಳಿ; ಕಂಗುಂಗೆ ಗಿಡ. [ಅಗ್ನಿ + ಬಳ್ಳಿ]

ಅಗ್ನಿಬಾಣ (ನಾ). ೧. ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ ಬಿರುಸು. [ಅಗ್ನಿ + ಬಾಣ]

ಅಗ್ನಿಭಕ್ಷಕ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ನುಂಗುವ ಯಕ್ಷಿಣಿಗಾರ. ೨. ಅತ್ಯುಗ್ರವಾದಿ; ತೀವ್ರಗಾಮಿ. [ಅಗ್ನಿ + ಭಕ್ಷಕ]

ಅಗ್ನಿಭವ (ಗು). ೧. ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ; ಷಣ್ಮುಖ. [ಅಗ್ನಿ + ಭವ]

ಅಗ್ನಿಭೂ (ಗು). = ಅಗ್ನಿಭವ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ನಿಮಂಡಲ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಆವರಣ. [ಅಗ್ನಿ + ಮಂಡಲ]

ಅಗ್ನಿಮಂಥ (ನಾ). ೧. ಅರಣಿಯನ್ನು ಉಜ್ಜುವುದರಿಂದ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೆಲ್ಲಿ; ನರುವಲ್ ಎಂಬ ಗಿಡ : "ಅಗ್ನಿಮಂಥಮೆನೆ ನರುವಲೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೬–೧೬). [ಸಂ.]

ಅಗ್ನಿಮಂಥನ (ನಾ). = ಅಗ್ನಿಮಂಥ ೨ : "ಅಗ್ನಿಮಂಥನ ನರುವಲ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೭–೨೭). [ಅಗ್ನಿ + ಮಂಥನ]

ಅಗ್ನಿಮಥನ (ನಾ). = ಅಗ್ನಿಮಂಥ ೧. [ಅಗ್ನಿ + ಮಥನ]

ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ಯ (ನಾ). ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿ ಕುಗ್ಗಿರುವುದು; ಆಹಾರ ಸರಿಯಾಗಿ ಅರಗದಿರುವುದು. [ಅಗ್ನಿ + ಮಾಂದ್ಯ]

ಅಗ್ನಿಮಾಪಕ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಅಧಿಕ ಪ್ರಮಾಣದ ತಾಪವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಉಪಕರಣ (= Pyrometer) : ಕನ್ನಡ ಭೌತವಿಜ್ಞಾನ ಗ್ರಂಥವೊಂದರ . . . ಪುಟದಲ್ಲಿ – ಅಕ್ಷ, ಅಗ್ನಿಮಾಪಕ . . . ಅನುಪಾತ ಸೂಚಕಸಂಖ್ಯೆ – ಇಷ್ಟು ಶಬ್ದಗಳಿವೆ (ಸಮಾಲೋ. ೧೩೦). [ಅಗ್ನಿ + ಮಾಪಕ]

ಅಗ್ನಿಮಿತ್ರ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯ ಸ್ನೇಹಿತ; ವಾಯು : ಕಲಿ ಮೂಕವರಾಹನಗ್ನಿಮಿತ್ರನ ಹರಿಣಂ ವಿನಾಯಕನ ಮೂಷಕ ಕಾಲನ ಕೋಣ ವಿಂಧ್ಯವಾಸಿನಿಯ ಮೃಗಾರಿ ನಾಯಿಗರಿದಲ್ಲವು ಸಾಹಸಮಲ್ಲದೇವನ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೧೨೩). [ಅಗ್ನಿ + ಮಿತ್ರ]

ಅಗ್ನಿಮುಖ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆ. ೨. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. [ಅಗ್ನಿ + ಮುಖ]

ಅಗ್ನಿಮುಖಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರುವ ಬಾಣ; ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರ. [ಅಗ್ನಿಮುಖ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಅಗ್ನಿಮುಖಿ (ಗು). ೧. ಮುಖದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ (ನಾ). ೨. ಗೇರುಮರ. [ಸಂ. ಅಗ್ನಿಮುಖೀ (ಅಗ್ನಿ + ಮುಖ + –)]

ಅಗ್ನಿಮೂಲೆ (ನಾ). = ಅಗ್ನಿಕೋಣ. [ಅಗ್ನಿ + ಮೂಲೆ]

ಅಗ್ನಿಯಂತ್ರ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಉಗುಳುವ ಯಂತ್ರ. [ಅಗ್ನಿ + ಯಂತ್ರ]

ಅಗ್ನಿರಕ್ಷೆ (ನಾ). "ಬರೆ, ಚಿಟಿಕೆ" (ಅನಂನಾ. ೧೪). 'ಅಗ್ನಿವೈದ್ಯ' ಪರಾ. [ಅಗ್ನಿ + ರಕ್ಷೆ]

ಅಗ್ನಿರಸ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ : ಆಯುರ್ವೇದದ ಅಗ್ನಿರಸ–ಅಗ್ನಿತುಂಡಿಗಳನ್ನೂ ಮುಕ್ಕಿದನು (ತುಂಬಿಕೊ. ೬೬). [ಅಗ್ನಿ + ರಸ]

ಅಗ್ನಿಲಿಪಿ (ನಾ). "ಬೆಂಕಿಯ ಶಾಖಕ್ಕೆ ಕಾಣುವ ಬರವಣಿಗೆ" (ಅನಂನಾ. ೧೪). [ಅಗ್ನಿ + ಲಿಪಿ]

ಅಗ್ನಿವರ್ಧಕ (ಗು). ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ. [ಅಗ್ನಿ + ವರ್ಧಕ]

ಅಗ್ನಿವೀರ್ಯ (ನಾ). ಶಿವ; ಈಶ್ವರ : "ಅಗ್ನಿವೀರ್ಯನಭವಂ . . . ಎನಲು ರುದ್ರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪–೧೧). [ಅಗ್ನಿ + ವೀರ್ಯ]

ಅಗ್ನಿವೈದ್ಯ (ನಾ). (ಕೆಲವು ರೋಗಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಲ್ಲಿ) ಬರೆಹಾಕುವುದು; ಚಿಟಿಕೆ ಹಾಕುವುದು. [ಅಗ್ನಿ + ವೈದ್ಯ]

ಅಗ್ನಿಶಾಮಕ (ಗು). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಆರಿಸುವ: 'ಅಗ್ನಿಶಾಮಕ ದಳ', 'ಅಗ್ನಿಶಾಮಕ ಯಂತ್ರ' ಪರಾ. [ಅಗ್ನಿ + ಶಾಮಕ]

ಅಗ್ನಿಶಾಮಕದಳ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಆರಿಸುವ ಸಿಬ್ಬಂದಿ. [ಅಗ್ನಿಶಾಮಕ + ದಳ]

ಅಗ್ನಿಶಾಮಕಯಂತ್ರ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಆರಿಸುವ ಯಂತ್ರ. [ಅಗ್ನಿಶಾಮಕ + ಯಂತ್ರ]

ಅಗ್ನಿಶಾಲೆ (ನಾ). ಪವಿತ್ರವಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಇಡುವ ಸ್ಥಳ; ಯಜ್ಞಶಾಲೆ. [ಅಗ್ನಿ + ಶಾಲೆ]

ಅಗ್ನಿಶಿಖ (ಗು). ೧. ಉರಿಯ ಶಿಖರವುಳ್ಳ; ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ತುದಿಯುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಕುಂಕುಮಕೇಸರಿ. ೩. ಕುಸುಬೆ ಗಿಡ. ೪. ದೀಪ. ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಕಾಶಬಾಣ. ೬. ಬಾಣ. ೭. ಚಿನ್ನ. [ಸಂ. ಅಗ್ನಿಶಿಖ (ಅಗ್ನಿ + ಶಿಖಾ + –)]

ಅಗ್ನಿಶಿಖೆ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯ ಉರಿ, —ಜ್ವಾಲೆ. ೨. ಕೋಲುಕುಟುಕನ ಗಿಡ; "ವತ್ಸನಾಭಿ" (ನಾನಾಶ). ೩. "ಬೆಣ್ಣೆಬಿದಿರು ಸೊಪ್ಪು" (ಪಂಡಿತ. ೧೮೩). [ಅಗ್ನಿ + ಶಿಖೆ]

ಅಗ್ನಿಶಿಲೆ (ನಾ). ೧. "ಅಗ್ನಿಯ ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಶಿಲೆಗಳು ಅಗ್ನಿಶಿಲೆಗಳು. ಇವು ಮುದ್ದೆಗಲ್ಲುಗಳು ಪದರಗಳಿಲ್ಲ. . ." (ಕಭಾಗೆ. ೨ ಅಡಿಟ); ಮುಂಬಯಿಯಾ ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಗದೊಳಗಿನ ಭೂಮಿಯ ರಚನೆಯು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಶಿಲೆಗಳಿಂದಲೂ ವಿಕೃತಶಿಲೆಗಳಿಂದಲೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ(ಕಭಾಗೆ.೨). ೨. ಚಕಮಕಿಕಲ್ಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಗ್ನಿ + ಶಿಲೆ]

ಅಗ್ನಿಶೌಚ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವುದು. ೨. ಉಬ್ಬೆಗೆ ಹಾಕಿ ಶುಚಿ ಮಾಡುವುದು. 'ಅಗ್ನಿಶೌಚವಸ್ತ್ರ' ಪರಾ. [ಅಗ್ನಿ + ಶೌಚ]

ಅಗ್ನಿಶೌಚವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಉಬ್ಬೆಗೆ ಹಾಕಿ ಶುಚಿಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟೆ: ಅಳುರುತ್ತಮಿರ್ಪ ಮದನಾನಳನಿಂದೆಂತೆಂತು ಬೇವುದನಿತಂತತಿನಿರ್ಮಳಮಪ್ಪುದು ಲಾವಣ್ಯಂ ನಳಿನಾನನೆಗಗ್ನಿಶೌಚವಸ್ತ್ರದ ತೆಱದಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೨೭). [ಅಗ್ನಿಶೌಚ + ವಸ್ತ್ರ]

ಅಗ್ನಿಷ್ಟಗೆ 'ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿಸ್ತುತಿ. ೨. ಒಂದು ಯಾಗ. ೩. ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಂತ್ರ ಅಥವಾ ಅದನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಕಲ್ಪ. [ಸಂ. (ಅಗ್ನಿ + ಸ್ತೋಮ)]

ಅಗ್ನಿಷ್ಠಗೆ 'ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಅಗ್ನಿಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿಗೆ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವುದು; ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾಗುವಂತೆ ವಿಧಿವತ್ತಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದು. ೨. ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವುದು (ಮುಖ್ಯವಾಗಿ—ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವುದು; ಶವದಹನ ಮಾಡುವುದು). [ಅಗ್ನಿ + ಸಂಸ್ಕಾರ]

ಅಗ್ನಿಸಖ (ನಾ). = ಅಗ್ನಿಮಿತ್ರ. [ಅಗ್ನಿ + ಸಖ]

ಅಗ್ನಿಸರ್ಪ(ನಾ). ಚರ್ಮದ ಮೇಲೆ ಕಡುಗೆಂಪು ಬಣ್ಣವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಒಂದು ಉಷ್ಣವ್ಯಾಧಿ (= erysipelas. ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೦೧). [ಅಗ್ನಿ + ಸರ್ಪ]

ಅಗ್ನಿಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಕುಮಾರನಂ ಮುನ್ನಂ ಹುತಾಗ್ನಿಯಾಗಿರ್ದ ಪುರೋಹಿತನನಿದಿರ್ಗೊಂಡಗ್ನಿಸಾಕ್ಷಿಯೊಳ್ ಜ್ಯೋತಿಃಪ್ರಭೆಯುಂ ಯಥೋಕ್ತವಿಧಿಪೂರ್ವಕಂ ಕುಡುವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೨ ವ). 'ಅಗ್ನಿಸಾಕ್ಷಿಕ' ಪರಾ. [ಅಗ್ನಿ+ ಸಾಕ್ಷಿ]

ಅಗ್ನಿಸಾಕ್ಷಿಕ (ಗು). (ಮದುವೆ ಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ) ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ; ಅಗ್ನಿಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವ.
ಅಗ್ನಿಸಾಕ್ಷಿಕವಾಗಿ=ಅಗ್ನಿಯ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ; ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ: ಕೃಷ್ಣೆಯು ಅಗ್ನಿಸಾಕ್ಷಿಕವಾಗಿ ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಧರ್ಮಪತ್ನಿಯಾಗಿರಲಿ (ವಚಭಾ. ೫೯). [ಸಂ. (ಅಗ್ನಿ + ಸಾಕ್ಷಿನ್ + –)]

ಅಗ್ನಿಸೂತ್ರ (ನಾ). ಉಪನಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಟುವಿನ ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸುತ್ತುವ ನೊದೆಹುಲ್ಲಿನ ಹುರಿ; ಮೌಂಜಿ. [ಅಗ್ನಿ + ಸೂತ್ರ]

ಅಗ್ನಿಸ್ತಂಭ (ನಾ). (ಮಂತ್ರವಿದ್ಯಾಬಲದಿಂದ) ಬೆಂಕಿಯಕಾವು ತಟ್ಟದಂತೆ ತಡೆಯುವುದು, —ಉರಿಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು: ಅದೆಂತು ಹರಿಯಿರ್ದಪನೀ ಹೃದಯಾಗ್ನಿಯೊಳಗ್ನಿಸ್ತಂಭದ ವಿದ್ಯೆಯನೀಗಳೆಂತು ಕಲ್ತನೊ ಸಖಿಯೇ (ಜಗವಿ. ೧೧–೪೮). [ಅಗ್ನಿ + ಸ್ತಂಭ]

ಅಗ್ನಿಸ್ತಂಭನ (ನಾ). = ಅಗ್ನಿಸ್ತಂಭ. [ಅಗ್ನಿ + ಸ್ತಂಭನ]

ಅಗ್ನಿಸ್ತಂಭಿನಿ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನಾಗಲಿ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಸುಡದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ವಿದ್ಯೆ: ಮತ್ತೊಂದು ದಿವಸಂ ಪ್ರಜ್ಞಪ್ತಿ ಕಾಮರೂಪಿಣಿ ಅಗ್ನಿಸ್ತಂಭಿನಿ ಉದಕಸ್ತಂಭಿನಿ ವಿಶ್ವಪ್ರವೇಶಿನಿ . . . ಯೆಂಬಿವು ಮೊದಲಾಗಿ ಕುಲವಿದ್ಯೆ ಜಾತಿವಿದ್ಯೆ ಸಾಧಿತವಿದ್ಯೆಗಳೊಳ್ (ಚಾವುಂಉ. ೨೧೧). [ಸಂ. ಅಗ್ನಿಸ್ತಂಭಿನೀ (ಅಗ್ನಿ + ಸ್ತಂಭಿನೀ)]

ಅಗ್ನಿಸ್ಫೋಟ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರಿ ಶತ್ರುವನ್ನು ಸುಡುವ ಒಂದು ಸಾಮಗ್ರಿ; ಸಿಡಿಮದ್ದು: ಅಗ್ನಿಸ್ಫೋಟ ಮಹೋಲ್ಕ ಅಂಗಾರಸ್ಫೋಟ . . . ಖೇಟಕ ಮುಂತಾದ ಶತ್ರುಜಯಾತ್ಮರಕ್ಷಾಧಿಸಾಧನವಿಶೇಷಂಗಳಿಂದಲುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೬೩). [ಅಗ್ನಿ + ಸ್ಫೋಟ]

ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಮಾಡುವ ಹೋಮ. ೨. ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಅನುದಿನವೂ ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡು ಹೋಮ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಕರ್ಮ. ೩. ಹೋಮಾಗ್ನಿ. [ಸಂ. (ಅಗ್ನಿ + ಹೋತ್ರ)]

ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಅನುದಿನವೂ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ ನಡಸುತ್ತಿರುವವನು. ೨. ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಕ್ಕಾಗಿ ಗೃಹವನ್ನು ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸಿರುವವನು; ಅಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವವನು. [ಸಂ. ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿನ್ (ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ + –)]

ಅಗ್ನೀಧ್ರ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪಟುಮಾಡುವವನು; ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಋತ್ವಿಕ್ಕು. ೨. ಯಜ್ಞಕರ್ಮ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ನ್ಯಾಧಾನ (ನಾ). ಹೋಮಕ್ಕಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು. [ಅಗ್ನಿ + ಆಧಾನ]

ಅಗ್ರ₁ (ಗು). ೧. ಪ್ರಧಾನವಾದ; ಮುಖ್ಯವಾದ; ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ. ೨. ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿನ; ಪ್ರಥಮ. ೩. ಅತಿಶಯವಾದ; ಅಧಿಕವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ. (ನಾ). ೪. ತುದಿ; ಮೇಲ್ಭಾಗ; ಶಿಖರ. ೫. ಮುಂದುಗಡೆ; ಮುಂಭಾಗ. ೬. ಮೊದಲು; ಆದಿ; ಆರಂಭ. ೭. ನಗರದ ಸಮೀಪ ಪ್ರದೇಶ. ೮. ಸ್ತುತಿ; ಸ್ತೋತ್ರ. ೯. ದಾನ ಕೊಡುವ ಆಹಾರದ ಒಂದು ಅಳತೆ. ೧೦. ಸಮೂಹ. ೧೧. ಒಂದು ಪಲದ ತೂಕ. ೧೨. ಗುರಿ; ಕೊನೆ. ೧೩. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ: ಅಗ್ರಖೇಟ ಎಂಬಲ್ಲಿಯ 'ಅಗ್ರ'ಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ (= ಬ್ರಾಹ್ಮಣ) ಎಂಬರ್ಥವೆಂದು ಅವರು ಊಹಿಸಿರುವುದು ಸರಿಯಾಗಿದೆ (ಶಬ್ದವಿ. ೬೧). 'ಅಗ್ರಹಾರ', 'ಅಗ್ರೇಶ್ವರ' ಪರಾ. ೧೪. ದೇವರಿಗೆ ಅರ್ಪಣೆಯಾಗುವ ಪ್ರಥಮ ನೈವೇದ್ಯ: ಸಿಂಗಬೋಯಂ ಮಾಡಿದ ಅಗ್ರಂ ಒನ್ದು ಈ ಅಗ್ರಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಗದ್ಯಾನಂ ಇಪ್ಪತ್ತು (ಕಇ. III–i, ೧–೭ ; 1200). ೧೫. ತುದಿಯ ಭಾಗವನ್ನುಳ್ಳ ಬಾಳೆಯೆಲೆ: ಶುಭಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಅಗ್ರಗಳನ್ನು ಹಾಕುವುದು ಪದ್ಧತಿ (ರೂಢಿ). "ಇದಿರೊಳತಿ ಮುಖ್ಯದೊಳು ತುದಿ ಮೊದಲೊಳಗ್ರಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೦–೫೨); "ಇದಿರೊಳ್ ಪ್ರಧಾನದೊಳ್ ಸ್ತುತಿ ನಗರೋಪಭೇದ ಮೊದಲಗ್ರವಿಧಾನದೊಳಗ್ರವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೮೩).
ಅಗ್ರದೆಲೆ (= ಅಗ್ರದ ಎಲೆ) = ಅಗ್ರ ೧೫. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರ₂ (ನಾ). ನಾಲಗೆ, ತುಟಿ, ಗಂಟಲು ಇವುಗಳ ಒಂದು ರೋಗ ; ಬಾಯಿಹುಣ್ಣು.
[**ಸಂ.** ಅಗ್ರ ? . / **ತಮಿ.** ಅಕ್ಕರವಮ್ = ಬಾಯಿರೋಗ; **ಮಲ.** ಅಕ್ಕಾರವಮ್ = ರೋಗ ; **ತುಳು.** ಅಗ್ರ = ಬಾಯಿಹುಣ್ಣು]

ಅಗ್ರಕ (ನಾ). (ಸೈನ್ಯದ) ಮುಂಚೂಣಿ : ಎಳೆದು ಕುಂಡಿಲದಿಂದ ಹಯಗಳ ತುಳಿವ ಆನೆಗಳಗ್ರಕವು (ಪಶುಭಾ. ೨೨–೫೯). [**ಸಂ.**]

ಅಗ್ರಕಾರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ; ಮುಖ್ಯ ಕಾರ್ಯ. ೨. ಮುಂದೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ : ೧, ೨. ಕೇಳದತಿಹಿತರ ವಚನಮನಾಳೋಚಿಸದಗ್ರಕಾರ್ಯಮಂ ವ್ಯಗ್ರತೆಯಂ ತಾಳಿ ಕಡುಗಜ್ಜಮೆಸಪುದನೇಳಿಪುದುರ್ವೀಜನಂ ಜಗನ್ನುತಚರಿತ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೯). [ಅಗ್ರ₁ + ಕಾರ್ಯ]

ಅಗ್ರಗ (ನಾ). ಮುಂದಾಳು ; ನಾಯಕ. [**ಸಂ.**]

ಅಗ್ರಗಣ್ಯ (ನಾ). ಪ್ರಮುಖ ; ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ. [ಅಗ್ರ₁ + ಗಣ್ಯ]

ಅಗ್ರಗಮನ (ನಾ). ಮುಂದೆ ಹೋಗುವುದು ; ಮುಂಚುವುದು. [ಅಗ್ರ₁ + ಗಮನ]

ಅಗ್ರಗಾಮಿ (ನಾ). ಮುಂದುಗಡೆ ಹೋಗುವವನು ; ಮುಂದಾಳು ; ನಾಯಕ. [**ಸಂ.** ಅಗ್ರಗಾಮಿನ್]

ಅಗ್ರಗೃಹ (ನಾ). ಹಿರಿಯ ಮನೆತನ : ಕರಿಯ ಕುಲ ಅಗ್ರಗೃಹವೆಂದೆನಿಪ ಹರಭಕ್ತ ಶಂಕರನ ಸದ್ವರಪುತ್ರಂ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧–೨೫). [ಅಗ್ರ₁ + ಗೃಹ]

ಅಗ್ರಘುರಟ್ಟ (ನಾ). ೧. ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ಹೋಳು. ೨. (ವಿರೋಧಿಗಳನ್ನು) ಅರೆದು ಹುಡಿಮಾಡುವವನು : ಕಲ್ಲಿನಾಥನ ಭೃತ್ಯ ರಿಪುಕವಿದಲ್ಲಣಾಗ್ರಘುರಟ್ಟ ಪಂಡಿತ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಕವಿಕಮಲರವಿ ಪೇಳ್ವಂ (ಶಂಕದಾ. ೧–೧೪). [ಅಗ್ರ₁ + ಘುರಟ್ಟ]

ಅಗ್ರಜ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಹಿರಿಯ ಸೋದರ ; ಅಣ್ಣ. ೨. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. [**ಸಂ.**]

ಅಗ್ರಜನ್ಮ (ನಾ). = ಅಗ್ರಜ. [ಅಗ್ರ₁ + ಜನ್ಮ]

ಅಗ್ರಜಾತೆ (ನಾ). ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟಿದವಳು ; ಹಿರಿಯ ಸೋದರಿ ; ಅಕ್ಕ. [ಅಗ್ರ₁ + ಜಾತೆ]

ಅಗ್ರಜೆ (ನಾ). = ಅಗ್ರಜಾತೆ. [**ಸಂ.** ಅಗ್ರಜಾ]

ಅಗ್ರಜೇಶ (ನಾ). ವಿಷ್ಣು : ಧರಿಸಿದನು ಖಟ್ವಾಂಗಮೆನಲೀಶ್ವರನ ಹೆಗಲಲಿ ಅಗ್ರಜೇಶನ ಹರಿಯೆನಿಸಿದನ ಘನಕಳೇವರವೊಪ್ಪುತಿರ್ದುದಲ (ಬಸವು. ೫೪–೪೩). [ಅಗ್ರಜ + ಈಶ]

ಅಗ್ರಣಿ (ನಾ). ಮುಂದಾಳು ; ಪ್ರಮುಖ ; ಶ್ರೇಷ್ಠ : ಅಧಿಕ ಸತ್ವಗುಣೈಕಾಗ್ರಣಿಗಾ ನೃಪಂಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೯). [**ಸಂ.** ಅಗ್ರಣೀ]

ಅಗ್ರತನೂಜ (ನಾ). ಹಿರಿಯ ಮಗ ; ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಪುತ್ರ. [ಅಗ್ರ₁ + ತನೂಜ]

ಅಗ್ರತಾಂಬೂಲ (ನಾ). ಸಭೆಯಲ್ಲಿ (ಗೌರವ ಸೂಚಕವಾಗಿ) ಕೊಡುವ ಮೊದಲ ವೀಳೆಯ ; ಪ್ರಥಮ ತಾಂಬೂಲ : ಮದುವೆ ಮುಂಜಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ರತಾಂಬೂಲ ಯಾರಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಅಗ್ರ₁ + ತಾಂಬೂಲ]

ಅಗ್ರದೆಲೆ 'ಅಗ್ರ₁' ನೋ.

ಅಗ್ರದೇಶ (ನಾ). ದಡ ; ಅಂಚು ; ತುದಿ : ಕೋಪಮನಾಱಿಪ್ಪುದೆ ಪಂಥಮೆಂದು ಬಂದಂ ತದಗ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಕೋಣಪಂ ವಿಗತಕೃಪಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೪೨). [ಅಗ್ರ₁ + ದೇಶ]

ಅಗ್ರಪಂಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲನೆಯ ಪಂಕ್ತಿ ; ಊಟಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಆಮಂತ್ರಿತರ ಪಂಕ್ತಿ. ೨. ನಿಮಂತ್ರಣ ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾರ್ಥ : ನಾಳೆ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರ ಶ್ರಾದ್ಧ ; ತಾವು ಅಗ್ರಪಂಕ್ತಿಗೆ ಬರಲು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗಿ ಕೋರುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). [ಅಗ್ರ₁ + ಪಂಕ್ತಿ]

ಅಗ್ರಪಟಲ (ನಾ). ತುದಿಯ ಪದರ : ಸೂರ್ಯಕೋಟಿ ಪ್ರಭೆಯ ಬೆಳಗಿನ ಸಹಸ್ರಕಿರಣದ ಅಗ್ರಪಟಲದ ಬೆಳಗು ಕೂಡಲ ಸಂಗಯ್ಯನು (ಬಸವ. ೯೫೪). [ಅಗ್ರ₁ + ಪಟಲ]

ಅಗ್ರಪಟ್ಟ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸ್ಥಾನ ; ಮೊದಲನೆಯ ಸ್ಥಾನ : ವಿದ್ಯಾಗುರುಗಳಿಗೆ ಸಮಾಜದ ಪೀಠದಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಪಟ್ಟ ಸಿಗುವವರೆಗೆ ಯಾವ ನಾಡಿಗೂ ಉದ್ಧಾರವಿಲ್ಲ (ರಂಗರೋ. ೮೨). [ಅಗ್ರ₁ + ಪಟ್ಟ]

ಅಗ್ರಪದವಿ (ನಾ). = ಅಗ್ರಪಟ್ಟ : ರಾಜನ ಸಭಾಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಪದವಿಯನ್ನು ಪಡೆದನು (ಮಣಿಸ. ೪೯). [ಅಗ್ರ₁ + ಪದವಿ]

ಅಗ್ರಪದಾತಿ (ನಾ). ಮುಂದುಗಡೆಯ ಕಾಲಾಳು ಪಡೆ: ಈತನ ಯಾನದೊಳಗ್ರಪದಾತಿಪದೋದ್ಧೂತಧೂಳಿ ಸಾಮಂತಶಿಖಾನೂತಮಣಿ ತರಣಿಕಿರಣವ್ರಾತಕ್ಕಸ್ತಮಯಸಮಯಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೧೮). [ಅಗ್ರ₁ + ಪದಾತಿ]

ಅಗ್ರಪುತ್ರ (ನಾ). ಹಿರಿಯ ಮಗ : ತಪಕ್ಕೆ ಪೋಪ ಪದದೊಳ್ ತನ್ನಗ್ರಪುತ್ರಂ ಕ್ರಮಂಬಿಡಿದಿರ್ದಂ (ಆದಿಪು. ೨–೩೭ ವ). [ಅಗ್ರ₁ + ಪುತ್ರ]

ಅಗ್ರಪೂಜೆ (ನಾ). ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನಿಗೆ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಮಾಡುವ ಸತ್ಕಾರ ; ಪ್ರಥಮ ಸನ್ಮಾನ : ಧರ್ಮಪುತ್ರಂ ಪೇೞಿಮಾ ಸಭೆಯೊಳಗ್ರಪೂಜೆಗಾರ್ ತಕ್ಕರೆನೆ ಗಾಂಗೇಯನಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೪೦ ವ). [ಅಗ್ರ₁ + ಪೂಜೆ]

ಅಗ್ರಫಲ (ನಾ). ಮೊದಲನೆಯ ಸಲ ಬಿಟ್ಟ ಫಲ ; ಚೊಚ್ಚಲ ಫಲ. [ಅಗ್ರ₁ + ಫಲ]

ಅಗ್ರಬಲ (ನಾ). ಸೇನೆಯ ಮುಂಭಾಗ ; ಮುಂಚೂಣಿ : "ಮುಂಗುಡಿಯೆನೆ ಮುಂದುಚೂಣಿಯೆನಲಗ್ರಬಲಂ" (ಭಾರನಿ. ೪೭). [ಅಗ್ರ₁ + ಬಲ₂]

ಅಗ್ರಭವ (ನಾ). ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಅಣ್ಣ : ಒಲ್ದೀಕ್ಷಿಸಿದಂ ನಿಜಾಗ್ರಭವನಂ ದೈತ್ಯಾರಿ (ಜಗವಿ. ೪–೫೮). [ಅಗ್ರ₁ + ಭವ]

ಅಗ್ರಮಹಿಷಿ (ನಾ). ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿ ; ಹಿರಿಯ ಹೆಂಡತಿ : ತನ್ನಗ್ರಮಹಿಷಿಯ ಮನಮನಾಱಿ ನುಡಿದು ಪಂಡಿತೆಯಂ ನೀನೀಕೆಯುಮಂ ನಿನ್ನ ಬಲ್ಲಮಾೞ್ಕೆಯೊಳೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲಂದದೊಳಮೊಡಂಬಡಿಸಿ ಮನಂಗೆಲ್ವುದೆಂದು ನಿಯೋಜಿಸೆ ಪೋದಂ (ಆದಿಪು. ೩–೨೬ ವ). [ಅಗ್ರ₁ + ಮಹಿಷಿ]

ಅಗ್ರಮಾಂಸ (ನಾ). ೧. ಹೃದಯದ ಮಾಂಸ ; ಹೃದಯ : "ಅಗ್ರಮಾಂಸಮೆಂದೆನಲು ಬಹ[ಪಾಠಾಂ. ಬಹು]ಬಿಕ್ಕಳಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೭–೭). ೨. ಯಕೃತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆದ ದುರ್ಮಾಂಸ. [ಅಗ್ರ₁ + ಮಾಂಸ]

ಅಗ್ರರ 'ಅಗ್ರಾರ' ನೋ.

ಅಗ್ರವರ್ತಿ (ಗು). ೧. ಮುಂದಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಮುಂದಾಳು. [**ಸಂ.** ಅಗ್ರವರ್ತಿನ್]

ಅಗ್ರಶಾಖೆ (ನಾ). ತುದಿಗೊಂಬೆ : ಭೂರುಹದಗ್ರಶಾಖೆಯೊಳು ಸೇರಿದ ಬಿಳುವಕ್ಕಿ ಚೀರುವ ದನಿ (ಹರಿಬ. ೨–೩೩). [ಅಗ್ರ₁ + ಶಾಖೆ]

ಅಗ್ರಶಿಷ್ಯ (ನಾ). ಶಿಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯವನು : ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನಸ್ವಾಮಿಯ ಮುಖೋದ್ಗತಾರ್ಥಮುಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತದಗ್ರಶಿಷ್ಯ ಚತುರ್ಜ್ಞಾನಸಪ್ತರ್ಧಿಸಂಪನ್ನ ಗೌತಮಗಣಧರದೇವ ರಚಿತಾಂಗಾಂಗ ಬಾಹ್ಯಲಕ್ಷಣಗ್ರಂಥಮುಂ ಅಪ್ಪುದಱಿಂ ಪ್ರಮಾಣಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬೩). [ಅಗ್ರ₁ + ಶಿಷ್ಯ]

ಅಗ್ರಸಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಡಗಿನಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಹಡಗಿಗೆ ಸಾಮಾನು ಸಾಗಿಸುವುದು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೩೩). [?]

ಅಗ್ರಸರ (ನಾ). = ಅಗ್ರೇಸರ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಸಾಲೆ (ನಾ). ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪಾಕಶಾಲೆ; ಭೋಜನ ಶಾಲೆ : ಅಗ್ರಸಾಲೇ ಊಟ, ಚಂದ್ರಶಾಲೇ ನಿದ್ದೆ (ಗಾದೆ. ೩). [ಸಂ. ಅಗ್ರಶಾಲಾ. / ತುಳು. ಅಗ್ರಸಾಲೆ = ಊಟದ ಮನೆ, ದೇವಾಲಯದ ಪಾಕಶಾಲೆ]

ಅಗ್ರಸುತ (ನಾ). ಹಿರಿಯ ಮಗ : ಅವರೊಳಗ್ರಸುತಂ ವಿದ್ಯಾನಿಧಿ ಮಲ್ಲಪಂ (ಅಜಿಪು. ೧–೨೬). [ಅಗ್ರ$_1$ + ಸುತ]

ಅಗ್ರಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಮೊದಲ ಸ್ಥಾನ; ಗೌರವದ ಸ್ಥಾನ. [ಅಗ್ರ$_1$ + ಸ್ಥಾನ]

ಅಗ್ರಹಸ್ತ (ನಾ). ಕೈಯ ತುದಿ ; ತುದಿಗೈ : ಘನಸಾರ ಸರಳಚಂದನ ವನಮೃದುಪಲ್ಲವಮನಗ್ರಹಸ್ತದೆ ಕೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೬–೬೧). [ಅಗ್ರ$_1$ + ಹಸ್ತ]

ಅಗ್ರಹಾರ (ನಾ). ೧. (ರಾಜರೇ ಮೊದಲಾದವರು) ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಪೋಷಣೆಗಾಗಿ ದಾನಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ, —ಗ್ರಾಮ: ಶ್ರೀ ಅನಾದಿತೋ ××× ಅಗ್ರಹಾರ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೧೦–೧ ; 640) ; ಅಗ್ರಹಾರ ಮೆಳಮ್ಬುಣಸೆ ವ್ರಹ್ಮಾದೇಯ ಮಾಸಾಮಿಗ ಪ್ರೀ(ವ್ರಿ?)ತಿ ಅಟಿದುಕೊಳೆ ಕೊಡಲಾರದೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೪, ೬–೧ ; 808) ; ಆದನೂರು ಅವರಿಗೆ ದತ್ತಿಯಾಗಿದ್ದ ಅಗ್ರಹಾರ (ಬೆಂದಯ. ೬೫) ; ಅಗ್ರಹಾರಕ್ಕೆ ಹೋದರೂ ದುರಾಗ್ರಹ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ವಾಸಮಾಡುವ ಕೇರಿ, —ಬೀದಿ. ೩. ಕೆಲವು ಊರುಗಳ ಹೆಸರು : 'ಅಗ್ರಾಹಾರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಹಾರಿಕ (ನಾ). ಅಗ್ರಹಾರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು ; ಅಗ್ರಹಾರದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವನು ; ಅಗ್ರಹಾರ ನಿವಾಸಿ. (ದಕ. ೩). [ಸಂ. *ಅಗ್ರಹಾರಿಕ ?]

ಅಗ್ರಾಮ್ಯ (ಗು). ಗ್ರಾಮ್ಯವಲ್ಲದ ; ಸುಸಂಸ್ಕೃತ ; ಶಿಷ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಾಮ್ಯತೆ (ನಾ). ೧. ಅಸಭ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೨. ಕಾವ್ಯಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಇದು ಸೌಂದರ್ಯಗುಣಪ್ರಕಾಶಮಿದು ತಾನಗ್ರಾಮ್ಯತಾಧಾನಮಿಂತಿದು . . . ಸಯ್ತಪ್ಪಿನಂ ತಿರ್ದಿ ಪೇೞ್ವುದು ಪೂಮಾಲೆಯ ನಿಂಬಿನಿಂ ಸಮೆವವೊಲ್ ಸತ್ಕಾವ್ಯಮಂ ಕಬ್ಬಿಗಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೯೮). [ಸಂ. ಅಗ್ರಾಮ್ಯತಾ]

ಅಗ್ರಾಮ್ಯತ್ವ (ನಾ). = ಅಗ್ರಾಮ್ಯತೆ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಾಮ್ಯವಚನವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಕಾವ್ಯಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಗ್ರಾಮ್ಯವಚನವೃತ್ತಿ ಸಮುಗ್ರರಸಾಪೂರ್ಣಮಪ್ಪುದದು ಮಧುರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೧೯). [ಅಗ್ರಾಮ್ಯ + ವಚನ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಗ್ರಾರ, ಅಗರ, ಅಗ್ರರ, ಅಘ್ರಾರ (ನಾ). = ಅಗ್ರಹಾರ ೧: ಅಗ್ರಾರಕ್ಕೆ ಬಲ್ಸಿದ ಬ್ರಾಂಹ್ಮರು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೦೮–೧೯ ; 1364) ; ಆರಾಮವಗ್ರಾರ ಧರ್ಮತಟಾಕಗಳ್ ಚಾರುತರದ ದೇವಾಲ್ಯ (ಕಂನವಿ. ೨೬–೩೭). **ಅಗರ** : ೧. ಅಗರದ ಪಾರ್ವರೊೞ್ಗಿನಂತೆಯುಂ ಪರ್ದರ ಪಾಳೆಯದಂತೆಯುಂ (ಚಿಕವಂ. ೨೩–೧೦) ; ಚಿಗುರಿಡೆ ದೇಗುಲಂಗಳಗರಂ ಪೂಗರೇಜಿಕೆ ಪೊಲಿಲ್ಗಳೇೞ್ಗೆಯಿಂ ಸೊಗಯಿಸೆ (ಚಿಕವಿ. ೨–೬೦). ೩. ಅಗರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಊರುಗಳು ಹಲವು ಇವೆ (ರೂಢಿ). **ಅಗ್ರರ** : ೧. ಅಗ್ರರ ಬಚಳಿ ವೀರಪನ ಮಗ ಹೊಂನಂಗಲ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೦. ೧೧–೧ ; 1700). **ಅಘ್ರಾರ** : ೧. ಸಾತಳಿಗೆಯ ಸಾವಿರ ಐದು ಭೂಮಿ ಒಂಭತ್ತು ಅಘ್ರಾರದವರ ಮುಂದಿಟ್ಟು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೪೨–೨೬ ; 1418) ; ಈ ಗ್ರಾಮು ಶೂದ್ರವಾಡವಾಗಿದ್ದುದನೂ ಅಘ್ರಾರವ ಮಾಡಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೦, ೩೫–೭ ; ಸು. 1500). [ಸಂ. ಅಗ್ರಹಾರ]

ಅಗ್ರಾರವಾಸಿ (ನಾ). = ಅಗ್ರಹಾರಿಕ : ಕುಂತಿಯ ಚರಣಸರಸಿಜಕಳಿಯ ನೇತ್ರಗಳೆರಗಿಸಿದರಗ್ರಾರವಾಸಿಗಳರಸ ಕೇಳೆಂದ (ಜಿನಭಾ. ೧೬–೨). [ಅಗ್ರಾರ + ವಾಸಿ$_2$]

ಅಗ್ರಾಸನ$_1$ (ನಾ). ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಜೀವನ ನಿರ್ವಾಹಕ್ಕಾಗಿ ದಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ, —ಗ್ರಾಮ; ಅಗ್ರಹಾರ : ನಿಮಗೆ ದಾರಿದ್ರ್ಯಮೋಕ್ಷಮಕ್ಕುಂ ಷಷ್ಟಿಗ್ರಾಮಸಮನ್ವಿತಮಪ್ಪ ಅಗ್ರಾಸನ [ಪಾಠಾಂ. ಗ್ರಾಮು] ಮನರಸನಂ ಬೇಡಿಕೊಂಡೊಡೆ ಸುಖದಿಂ ಬಾೞ್ವಿರೆನೆ . . . ಇಂತು ಅಗ್ರಾಸನಮನುಣುತ್ತಮಱುವತ್ತು ಬಾಡಮನಾಳುತ್ತಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೫–೭). ೨. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗಾಗಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ಭೋಜನ ಶಾಲೆ,—ಭೋಜನ: ಅಗ್ರಾಸನದೊಳುಣಲೆಂದು ಬಂದು ಮಣೆಯನೇಱಿರ್ದೊನನಿಂತೆಂದಂ. . . ಎನ್ನಗ್ರಾಸನಮನುಣಲ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಲ್ಲನದಱಿಂದಾತನನಟ್ಟಿ ಕಳೆಯಿಮೆಂದಟ್ಟಿದನೆಂದು ಪೇೞ್ದು ಪಡಿಯಱನಿಂದಮೆೞ್ಚಿಯಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೫–೨೪); ತದನನ್ತರಂ ದೇವರಗ್ರಾಸನದಲು ಅಪೂರ್ವಿಗ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಪನ್ನಿರ್ವ್ವರ್ಗ್ಗೆ ಸತ್ತ್ರಂ ನಡೆವುದು (ಹೈಆಸೀ. ೫–೮–೪೨ ; 1088) ; ಶ್ರೀ ಮಹಾದೇವೇಶ್ವರ ದೇವರ ಅಗ್ರಾಸನಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕೆಯಿಾ (ಎಇ. XIII, ೬೦–೯೩ ; 1178) ; ತಾಂ ಪ್ರತಿಷ್ಟೆ ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನದೇವರಂಗಭೋಗ ರಂಗಭೋಗಕ್ಕೆಂದಯ್ವದಿಂಬರಿಗೆ . . . ಕಮ್ಮ ೬೦ ಮನಲ್ಲಿಯ ಗ್ರಾಸನಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೧೨–೯ ; 1209). 'ಅಗ್ರಸಾಲೆ' ಪರಾ. [< ಅಗ್ರ$_1$ + ಅಶನ]

ಅಗ್ರಾಸನ$_2$ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲನೆಯ ಪೀಠ; ಪ್ರಥಮ ಪೀಠ. ೨. ಅಧ್ಯಕ್ಷ ಪೀಠ : ಗಂಗಾಧರರಾಯನು ಅಗ್ರಾಸನವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿದ್ದನು (ಝಾರಾಣಿ. ೮). [ಅಗ್ರ$_1$ + ಆಸನ]

ಅಗ್ರಾಸೀನ (ನಾ). ಮುಂದೆ ಕುಳಿತವನು. [ಅಗ್ರ$_1$ + ಆಸೀನ]

ಅಗ್ರಾಹವ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಾಳಗ. [ಅಗ್ರ$_1$ + ಆಹವ]

ಅಗ್ರಾಹಾರ (ನಾ). = ಅಗ್ರಹಾರ ೧. ಅಗ್ರಾಹಾರಂ ಸೊಱಡಿಯ ಹೊನ್ನಯ ಮಗ ಬೀರಯ್ಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೬೭–೪ ; 1133) ; ಅಗ್ರಾಹಾರದ ಮಹಾಜನಂಗಳೂ ವಿಶೇಷ ಪೂಜೆಗಾಗಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಉತ್ಪತ್ತಿ ೧ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೧೪–೧೭ ; 1521). [ಅಗ್ರ$_1$ + ಆಹಾರ]

ಅಗ್ರಾಹ್ಯ (ಗು). ೧. ಗ್ರಾಹ್ಯವಲ್ಲದ; ಅಂಗೀಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಲ್ಲದ; ಒಪ್ಪಬಾರದ. ೨. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದ; ಗ್ರಹಿಸಲಾಗದ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಿಮ (ಗು). ೧. ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿನ; ಪ್ರಥಮ. ೨. ಪ್ರಧಾನ; ಶ್ರೇಷ್ಠ ; ಉತ್ತಮ. ೩. ಹಿರಿಯ ; ಜ್ಯೇಷ್ಠ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಿಯ (ಗು). ೧. ಪ್ರಥಮ ; ಪ್ರಮುಖ ; ಶ್ರೇಷ್ಠ : ಸಂಗರದಗ್ರಿಯರು ಕೈವೀಸಿದರು ತೇರುಗಳ ತಿಂತಿಣಿಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೯೦). ೨. ಅಗ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ; ತುದಿಯ. (ನಾ). ೩. ಅಣ್ಣ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರೇದಿಧಿಷು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಸಾರಿ ಯಾರಿಗೋ ಮದುವೆಯಾಗಿದ್ದವಳನ್ನು ಪುನಃ ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಂಡವನು. ೨. ಅಕ್ಕನು ಅವಿವಾಹಿತಳಾಗಿರುವಾಗಲೇ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ತಂಗಿ. ೩. ತಂಗಿಯ ಮದುವೆಯಾದಾಗ ಇನ್ನೂ ಅವಿವಾಹಿತಳಾಗಿದ್ದ ಅಕ್ಕನನ್ನು ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಂಡವನು : ಕಿರಿಯಳ್ಗೆ ಮುನ್ನಮೇ ಮದುವೆಯಾದ ಬಳಿಕಂ ಪಿರಿಯಳಂ ಮದುವೆಯಾದ ಅಗ್ರೇದಿಧಿಷುಗಳುಂ (ಭಾರಶಾಂ. ೩೪–೨೪೫). [ಸಂ. ಅಗ್ರೇದಿಧಿಷೂ (ಅಗ್ರೇ + ದಿಧಿಷೂ)]

ಅಗ್ರೇಶ್ವರ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು : ನಂದಿನಾಥಾಗ್ರೇಶ್ವರಂಗೆಮುಗೊಂದಿನಿತು ಸಂದಿಲ್ಲ (ಬಸವು. ೧-೬೧). ೨. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಶ್ರೇಷ್ಠ : ಅಗ್ರೇಶ್ವರಂ ಕಮ್ಮೆಕುಲದಿಂದೆ ಮೆಱೆದಿರ್ಪ ವಿಪ್ರನಿರ್ಪ೦ ಮಾದಿರಾಜಂ (ಬಸರ. ೧-೯೪). [ಅಗ್ರ$_1$ + ಈಶ್ವರ]

ಅಗ್ರೇಸರ (ಗು). ೧. ಮುಂದೆ ಹೋಗುವ. ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠ ; ಅತ್ಯುತ್ತಮ. (ನಾ). ೩. ಮುಂದಾಳು ; ನಾಯಕ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರೋದಕ (ನಾ). ದೇವರ ಪೂಜೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಿಾಸಲು ನೀರು : ನೈಜದಿಂದಜನ ಕರಪಾತ್ರದಗ್ರೋದಕಂ ವೈಜಯಂತೀಧರನ ಪಾದಾಂಬು (ಜೈಮಿಭಾ. ೯-೨೬). [ಅಗ್ರ$_1$ + ಉದಕ]

ಅಗ್ರ್ಯ (ನಾ). = ಅಗ್ರಿಯ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ಲಪಿತ (ಗು). ಕುಂದಿಹೋಗದ. [ಸಂ.]

ಅಘ (ನಾ). ೧. ಪಾಪ. ೨. ದುಃಖ ; ನೋವು ; ಸಂಕಟ ; ವ್ಯಸನ. ೩. ಕಷ್ಟ; ತೊಂದರೆ; ಅಪಾಯ. ೪. ಆಶೌಚ ; ಸೂತಕ ; ಮುಟ್ಟು. ೫. ಜನ್ಮಾವಳಿ ; ಭವಾವಳಿ. ೬. ಅಘಾಸುರನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸ : "ಅಘಮೆನಲ್ . . . ಪಾಪಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೬-೨) ; "ವ್ಯಸನಕಾರ್ಯದೊಳು ದುರಿತದೊಳು ದುಃಖದೊಳು ಮತ್ತೆ ಭವಮಾಲೆಯೊಳಘಾಖ್ಯಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೦-೫೧). [ಸಂ.]

ಅಘಚ್ಛಿದ (ಗು). ಪಾಪವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ : ತ್ರಿಜಗದಘಚ್ಛಿದಂ ತ್ರಿಜಗದೀಶನುತಂ ಕಥೆ ಶಾಂತಿನಾಥನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೫೫). [ಸಂ.]

ಅಘಟನ (ನಾ). ೧. ಘಟಿಸದಿರುವುದು ; ನಡೆಯದಿರುವುದು ; ಅಸಂಭವತೆ. ೨. ಮಾಡಲು ಕಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು, —ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಘಟಮಾನ (ಗು). ನಡೆಯದ ; ಸಂಭವಿಸದ : ನಿನ್ನೆಂದಂತುಟಿ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆನ್ನಿರ್ಪಿರವಘಟಮಾನಮೈಹಿಕದ ತೊಡರ್ಪಿನ್ನಿರವಿನೊಳುಂಟಱಿಪದೆ ನಿನ್ನಂ ಪುಸಿಯಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೪). [ಸಂ.]

ಅಘಟವ್ಯಾಪಾರ (ನಾ). ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಸಂಭವಿಸದ ಸಂಗತಿ. [ಅಘಟ$_0$ (< ಸಂ. ಅಘಟನ) + ವ್ಯಾಪಾರ]

ಅಘಟಿತ (ಗು). ೧. ಘಟಿಸದ ; ನಡೆಯದ. ೨. ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದ ; ಅಸಾಧ್ಯ. ೩. ಸಂಭವಿಸಲಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಘಟಿತಘಟನೆ (ನಾ). ೧. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಂಭವಿಸಲಾರದ ಕಾರ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದು. ೨. ಅಸಾಧಾರಣ ಸಂಗತಿ ; ಅದ್ಭುತ. [ಅಘಟಿತ + ಘಟನೆ]

ಅಘಟಿತಘಟಿತ (ನಾ). ನಡೆಯಲಾಗದ್ದನ್ನು ನಡಸುವವನು : ಅಘಟಿತಘಟಿತರು ವಿಪರೀತಚರಿತರು ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರು ನಡೆದ ದಾರಿ ಭಯ ಕಾಣಿರಣ್ಣಾ (ಬಸವ. ೧೪೬). [ಅಘಟಿತ + ಘಟಿತ]

ಅಘಣಿ 'ಅರ್ಘವಾಣಿ' ನೋ.

ಅಘನ (ಗು). ೧. ಭಾರವಿಲ್ಲದ. ೨. ಘನರೂಪವಲ್ಲದ ; ದ್ರವ ಅಥವಾ ಅನಿಲ ರೂಪದ. ೩. ಟೊಳ್ಳಾಗಿರುವ. [ಸಂ.]

ಅಘಪಡು, ಅಘವಡು (ಕ್ರಿ). = ಅಗಪಡು ೨ : ರಟ್ಟನೃಪದಿತಿಜಕುಲಸಂಘಟ್ಟದಿನಘಪಟ್ಟ ಚಳ್ಕಿಕುಲಕಭ್ಯುದಯಂ ಪುಟ್ಟಿ (ಎಇ. V, ೧೬-೮ ; 1142). **ಅಘವಡು** ೧. = ಅಗಪಡು ೧ : ಮುನಿ ನೇತ್ರೇಂದ್ರಿಯಲೋಭದಿಂದಮುಂದಘವಟ್ಟಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೮೫). ೨. = ಅಗಪಡು ೨ : ಅವರಘವಟ್ಟಿರವಂ ತಿಳಿದು ವಿಭೀಷಣನಱಿಪಿ ರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರರ್ಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೪೮). ℙ 'ಅಘಪಡು', 'ಅಘವಡು' ಎಂಬವು 'ಅಗಪಡು,' 'ಅಗವಡು' ಎಂಬವುಗಳ ಈಚಿನ ರೂಪಾಂತರಗಳೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. [ಅಘ$_0$ (< ಅಗ-$_1$?) + ಪಡು$_1$]

ಅಘಮರುಷಣ (ನಾ). = ಅಘಮರ್ಷಣ. 'ಅಘಮರುಷಣಂಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಘಮರ್ಷಣ]

ಅಘಮರುಷಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪಾಪನಿವಾರಕವಾದ ಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣೆಯೊಡನೆ ಸ್ನಾನಮಾಡು : ಸರಸಿಗಳ ಪುಣ್ಯೋದಕದಲಘಮರುಷಣಂಗೆಯ್ದು (ತೊರರಾ. ೧-೯-೧೫). [ಅಘಮರುಷಣ + ಗೆಯ್]

ಅಘಮರ್ಷ (ನಾ). ಜಪ : "ಜಪಮಘಮರ್ಷಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೭-೩೫). [ಸಂ.]

ಅಘಮರ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಪಾಪವನ್ನು ಕಳೆಯುವುದು ; ಪಾಪನಿವಾರಣೆ. ೨. ಅಘಮರ್ಷಣ ಮಂತ್ರ. ೩. ಆ ಮಂತ್ರದ ದ್ರಷ್ಟಾರನಾದ ಋಷಿ. [ಸಂ. (ಅಘ + ಮರ್ಷಣ)]

ಅಘರಿಪು (ನಾ). ೧. ಪಾಪಕ್ಕೆ ಶತ್ರು. ೨. ಅಘಾಸುರನ ಶತ್ರು ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ. [ಅಘ + ರಿಪು]

ಅಘವಡು 'ಅಘಪಡು' ನೋ.

ಅಘವಿಘಟನ (ನಾ). ಪಾಪವು ನಾಶವಾಗುವುದು ; ಪಾಪಕ್ಷಯ : ಅಮರಪಟಹಧ್ವನಿಗಳ್ ಮೊಱಗಿದುವಾ ಚಾರಿಕತನು ನೆಱಲಂತಿರೆ ನೆಲಕೆ ವಂದುದಘವಿಘಟನದಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೩೩). [ಅಘ + ವಿಘಟನ]

ಅಘಹರ (ಗು). ೧. ಪಾಪವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ. (ನಾ). ೨. ಪಾಪವು ನಾಶವಾಗುವುದು : ಬಿಡೆ ಕೇಳ್ದಡಘಹರಂ ನೆನೆಯೆ ಪುಣ್ಯಾಘ ನುಡಿದಡೆ ಸರ್ವಸಿದ್ಧಿ (ಹಚಕಾ. ೧೦-೩೦). [ಅಘ + ಹರ$_2$]

ಅಘಹಾರಿ (ನಾ). = ಪಾಪವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು : ಭಾಗವತಜನಲೋಲುಪನು ಬಂದ ಭಾವಿಸುವಡಘಹಾರಿ ಬಂದನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೫೨). [ಸಂ. ಅಘಹಾರಿನ್]

ಅಘಾಟ (ನಾ). ಅದ್ಭುತ ; ಅತಿಶಯ ; ಲೋಕೋತ್ತರತೆ : ಉಳಿದರಿಬ್ಬರು ನಿಲುವರೇ ಕುರುಪತಿಯಘಾಟದ ಗದೆಯ ಗಾಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೫-೫೦) ; ಅತಿಬಲರನನುಪಮ ರಣದಘಾಟಕಿರೀಟವರ್ಧನರ (ತೊರರಾ. ೬-೨೦-೩). [← ?. ಮರಾ. ಅಘಾಡ್]

ಅಘಾತಿ (ಗು). ೧. ಕೊಲ್ಲದ ; ತೊಂದರೆ ಮಾಡದ ; ಅಪಾಯಕರವಲ್ಲದ. ೨. [ಜೈನ] ಜೀವದ ಅನಂತಜ್ಞಾನಾದಿ ಗುಣಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡದ (ಕರ್ಮಗಳು) : 'ಅಘಾತಿ ಕರ್ಮ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಘಾತಿನ್]

ಅಘಾತಿಕರ್ಮ (ನಾ). [ಜೈನ] "ಅಘಾತಿಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ವೇದನೀಯ, ಆಯು, ನಾಮಗೋತ್ರ—ಎಂದು ನಾಲ್ಕುಬಗೆಯಾಗಿವೆ" (ಜೈನಪ. ೩೬೬). 'ಅಘಾತಿ' ಪರಾ. [ಅಘಾತಿ + ಕರ್ಮ]

ಅಘಾರಿ (ನಾ). ಪಾಪಕ್ಕೆ ಶತ್ರು : ಅಮಿತಕೀರ್ತಿ ಕೇವಳಿಯಂ ಬಂಧಿಸಿ ಮುಧ್ಯಪಪದ್ಧತಿಯಂ ಬೆಸಗೊಳೆ ಬೆಸಸಿದನಘಾರಿ ದಿವ್ಯಧ್ವನಿಯಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೫). [ಅಘ + ಅರಿ$_6$]

ಅಘೋರ (ಗು). ೧. ಘೋರವಲ್ಲದ ; ಭಯಂಕರವಲ್ಲದ. ೨. ಅತಿಭಯಂಕರ ; ಘೋರ : ಮಱೆಯದಘೋರ ದುಶ್ಚರ ತಪಶ್ಚರಿತಂ ಮಳಧಾರಿದೇವರ (ಎಕ. II, ೧೧೬-೯೨ ; 1123). 'ಅಘೋರತಪ' ಪರಾ. ೩. ತತ್ಪುರುಷ, ಅಘೋರ, ವಾಮದೇವ, ಸದ್ಯೋಜಾತ, ಈಶಾನ ಎಂಬ ಶಿವನ ಪಂಚಮುಖಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ.]

ಅಘೋರತಪ (ನಾ). ಘೋರವಾದ ತಪಸ್ಸು : ಹುತ್ತವ ಬಡಿದೊಡೆ ಹಾವು ಸಾಯಬಲ್ಲುದೆ ಅಯ್ಯಾ ? ಅಘೋರತಪವ ಮಾಡಿದೊಡೇನು ? ಅಂತರಂಗ—ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವರನೆಂತು ನಂಬುವನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೧೧೭). [ಸಂ. ಅಘೋರತಪಸ್ (ಅಘೋರ + ತಪಸ್)]

ಅಘೋರನರಕ (ನಾ). ಅಘೋರವೆಂಬ ನರಕ : ಭೋಗಾದಿ ಭೋಗವ

ಸಮವಾಗಿ ಭೋಗಿಸಲು ಅಘೋರನರಕದಲ್ಲಿಕ್ಕುವ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೭೮೨). [ಅಘೋರ + ನರಕ]

ಅಘೋರಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಶಿವಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣೆ ಮಾಡಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಅಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶಿವಾಸ್ತ್ರ ಕ್ಷುರಿಕಾಸ್ತ್ರ ಪಾಶುಪತಾಸ್ತ್ರ ವ್ಯೋಮಾಸ್ತ್ರ ಅಘೋರಾಸ್ತ್ರಮೆಂಬ ಪಂಚಾಸ್ತ್ರ ಮಹಾಮಂತ್ರಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೮೧). [ಅಘೋರ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಅಘೋಷ (ಗು). ೧. ಧ್ವನಿಯಿಲ್ಲದ; ಸದ್ದಿಲ್ಲದ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಘೋಷ ತಂತುಗಳ ಸ್ಪಂದನವಿಲ್ಲದೆ ಉಚ್ಚರಿಸುವ (ವರ್ಣ). ಉದಾ— ವರ್ಗೀಯ ವ್ಯಂಜನಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಗದ ಪ್ರಥಮ ದ್ವಿತೀಯ ವರ್ಣಗಳು, ಅವರ್ಗೀಯಗಳಲ್ಲಿ ಶ್, ಷ್, ಸ್ ಎಂಬವು. [ಸಂ.]

ಅಘ್ರಾರ 'ಅಗ್ರಾರ' ನೋ.

ಅಚಂಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೬೮–೧೩೮೭). [?]

ಅಚಂಡ (ಗು). ಚಂಡವಲ್ಲದ; ಬಿರುಸಲ್ಲದ; ಕೋಪವಿಲ್ಲದ; ಸಾಧುವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಚಂಡಿ (ನಾ). ಸಾಧುವಾದ ಹಸು. [ಸಂ. ಅಚಂಡೀ]

ಅಚಕ್ಷು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದವನು; ಕುರುಡ. ೨. ಕೆಟ್ಟುಹೋದ ಕಣ್ಣು; ಅಳಿಗಣ್ಣು: "ಅಚಕ್ಷುವೆಂಬುದು ಅಱಿಗಣ್ಣು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೭–೮೭); "ಅಚಕ್ಷುವೆನಲಳಿಗಣ್ಣೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫–೩೭). [ಸಂ. ಅಚಕ್ಷುಸ್]

ಅಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕಣ್ಣನ್ನು ಉಳಿದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು ಇವುಗಳಿಂದ ಒದಗುವ ದೃಷ್ಟಿ: ಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಾವರಣೀಯಮಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಾವರಣೀಯಂ... ಭೇದದಿಂ ನವವಿಧ ಭೇದಮಪ್ಪ ದರ್ಶನಾವರಣೀಯಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೩೯ ವ); ಚಕ್ಷುಃ–ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದ ಕಾಣ್ಕೆ ಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಂ ಅದಂ ಮಱೆಯಿಸುವುದು ಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಾವರಣೀಯಂ, ಅಚಕ್ಷುಃ– ಉಳಿದಿಂದ್ರಿಯಂಗಳ ಮನದ ಕಾಣ್ಕೆ ಅಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಂ ಅದಂ ಮಱೆಯಿಸುವುದು ಅಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಾವರಣೀಯಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೯೨). [ಸಂ. (ಅಚಕ್ಷುಸ್ + ದರ್ಶನ)]

ಅಚತುರ (ಗು). ಚತುರನಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಚತುರೆ (ನಾ). ಚತುರೆಯಲ್ಲದವಳು. [ಸಂ. ಅಚತುರಾ]

ಅಚಪಲ (ಗು). ೧. ಚಪಲವಿಲ್ಲದ. ೨. ಸ್ಥಿರವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಚಬಾಬು, ಅಚ್ಚವಾವು (ನಾ). ಅವಶ್ಯವಾದ ಸಾಮಗ್ರಿ, —ಉಪಕರಣ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಚ್ಚವಾವು** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅಸ್‌ಬಾಬ್]

ಅಚಮತ್ಕಾರ (ನಾ). ಚಮತ್ಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ವೈರಿಪದವಪಶಬ್ದವಚಮತ್ಕಾರವಥಮೋಪಮೆ... ಎನಿಪ್ಪ ಪೊಳ್ಳಂ ತೂಱಿ ಕಳೆದು (ಬಸವು. ೧–೧೮). [ಸಂ.]

ಅಚರ (ಗು). ೧. ಚಲನವಿಲ್ಲದ; ಇದ್ದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ. (ನಾ). ೨. ಸ್ಥಾವರ; ಜಡ: ಚರಮಚರಮೆಂಬ ಜಗದಂತರದೊಳ್ ಖಳನೆಲ್ಲಿ ಪೊಕ್ಕೊಡಂ... ಕೊಲ್ಲದಿರೆಂ (ಗದಾಯ. ೬–೨೨). [ಸಂ.]

ಅಚರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಮಹಾಪ್ರದಾನ ಅಚರಸವೊಡೆಯರೂ ಬಾರಕೂರ ರಾಜದಾನಿಯಲ್ಲಿದ್ದು (ಕಇ. I, ೫೮–೪; 1446). [ಅಚ್$_0$ (< ಅಚ < ಅಯ್ಯ)+ ಅರಸ. P 'ಅಚೆಯನಾಯಕ' ಪರಾ.]

ಅಚಲ, ಅಚಳ (ಗು). ೧. ಚಲಿಸದ; ಅಲ್ಲಾಡದ; ಸ್ಥಿರ. ೨. ಶಾಶ್ವತ; ನಿತ್ಯ. (ನಾ). ೩. ಬೆಟ್ಟ. ೪. ಮೋಕ್ಷ. ೫. ಯೋಗಿ. ೬. ಕಿರಣ. ೭. ಪಾಮರ. ೮. ಅಗಣಿ. ೯. ಏಳು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಒಂದು ಸಂಕೇತ: "ಅದ್ರಿ ಮರೀಚಿ ನಿತ್ಯ ಪಾಮರಮಪವರ್ಗಮುಂ ಪರಮಯೋಗಿಗಳಿಂತಚಲಾಖ್ಯ ಸಂತತಂ" (ನಾನಾರ. ೪೨). **ಅಚಳ**: ೧೦. ಪರಮಾತ್ಮ: ೫,೧೦. ಅಚಳನ ದೆಸೆಯಿಂದುದಯಿಸುವ ಚರಾಚರಮ ಚಳ[ಳ]ನಿಂದೆ ಪೊಜಗಣವಲ್ತೆಂದಚಳಿತಚಿತ್ತದಿನಿಪ್ಪರ್ಗಂ ಪ್ರಚಣ್ಡನದ್ವೈತಿ ನಿರುಪಮಂ ಗುಣಗಳ್ಳ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೭–೨೧; 1071). [ಸಂ.]

ಅಚಲತಾರೆ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾದ ನಕ್ಷತ್ರ. [ಅಚಲ + ತಾರ್ಕೆ]

ಅಚಲಪದ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತ ಪದವಿ; ಮೋಕ್ಷ: ಹುಟ್ಟ ಸಾವ ಭವಾಟವಿಯ ಕೆಡುವಟ್ಟೆಯನು ಕಳೆದಚಲಪದದಲಿ ನೆಟ್ಟನಚಲಿತನಾಗಿ ನಿಜಿಕೆ ಸುಖಿಯಾಗು (ನಿಭಾಗ. ೫–೮–೩೮). [ಅಚಲ + ಪದ]

ಅಚಲರಿಪು (ನಾ). ಪರ್ವತಗಳ ಶತ್ರು; ಇಂದ್ರ. [ಅಚಲ + ರಿಪು]

ಅಚಲಸುತೆ (ನಾ). ಪರ್ವತಪುತ್ರಿ; ಪಾರ್ವತಿ: ಮುಡಿಯೊಳಗಮರಾಪಗೆಯ ತಳೆದು ತೊಡೆಯೆಡೆಯೊಳಗಚಲಸುತೆಯನಾಂತು ಪೊಡೆಯೊಳಗಖಿಲ ಜಗಂಗಳ ನಿಲಿಸಿದ ಮೃಡ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೧–೩). [ಅಚಲ + ಸುತೆ]

ಅಚಲಿತ, ಅಚಳಿತ (ಗು). ಅಲುಗಾಡದ; ಸ್ಥಿರ: ಘೋರತಪದಚಲಿತರನೀಕ್ಷಿಸಿದನವನೀಶನು (ಹಚಕಾ. ೬–೩೫). **ಅಚಳಿತ**: 'ಅಚಳಿತಚಿತ್ತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಚಲೆ (ನಾ). ಭೂಮಿ. [ಸಂ.]

ಅಚಲೇಂದ್ರ (ನಾ). ಪರ್ವತರಾಜ: 'ಅಚಲೇಂದ್ರತನುಜೆ' ಪರಾ. [ಅಚಲ + ಇಂದ್ರ]

ಅಚಲೇಂದ್ರತನುಜೆ (ನಾ). ಪರ್ವತರಾಜನ ಪುತ್ರಿ; ಪಾರ್ವತಿ: ಬೀಸದು ಬಿಜುಸುಗಾಳಿ... ತರುಗಳಲ್ಲಿ ಪರ್ಣ್‌ಕಾಯ್ಗಳಂ ಬೀಯಲೀಸದು ಸಮಸ್ತ ಋತುಸಮಯಂಗಳಚಲೇಂದ್ರತನುಜೆ ತಪಮಿರೆ ಬನದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫–೧೭). [ಅಚಲೇಂದ್ರ + ತನುಜೆ]

ಅಚಳ 'ಅಚಲ' ನೋ.

ಅಚಳಿತ 'ಅಚಲಿತ' ನೋ.

ಅಚಳಿತಚಿತ್ತ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾದ ಮನಸ್ಸು: ಅಚಳಿತಚಿತ್ತದಿನಿಪ್ಪರ್ಗಂ ಪ್ರಚಣ್ಡನದ್ವೈತಿ ನಿರುಪಮಂ ಗುಣಗಳ್ಳ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೭–೨೧; 1071). [ಅಚಳಿತ + ಚಿತ್ತ]

ಅಚಳಿಯಂ (ಅ). (ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಮುಂತಾದ ನಿಷ್ಠೆಗಳಲ್ಲಿ) ಅಚಲಿತವಾಗಿ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿ: ಅಯ್ದು ಗದ್ಯಾಣಂ ಅಚಳಿಯಮಿಪ್ಪವಗ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟುದು (ಇಅ. VIII, ೨೮೭–೨; 900). [ಪ್ರಾ. ಅಚಲಿಅಂ (< ಸಂ. ಅಚಲಿತಂ)]

ಅಚಾತುರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಚಾತುರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಜಾಣತನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೨. ಪ್ರಮಾದ: ಅವನು ಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ಅಚಾತುರ್ಯ ನಡೆದುಹೋಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಚಾನಕ (ಗು). ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ: ಮಾವನಿಗೆ ನನ್ನ ಆಗಮನ ಅಚಾನಕವೆನಿಸಿದ್ದರೆ ಹೆಚ್ಚು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಬಹುದಿತ್ತು (ದೀಪಸಿ. ೧೫೭); ತುಳಸಿಯ ಹರಿಣಾಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿಯ ಚಂಚಲತೆ ದೀಪ್ತಿ ಅಚಾನಕ ಮುಗುಳುನಗೆಯ ಮಿಸುನಿ 'ನಮಸ್ತೆ' ಹೇಳಿದ ಶಿವಿ ಅವನಿಗೆ ತೀರ ಅಪರಿಚಿತ (ದೀಪಕ. ೧೦೭). [← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಅಚಾನಕ್]

ಅಚಾಲ್ಯ (ಗು). ಅಲ್ಲಾಡಿಸಲಾಗದ; ದೃಢ; ಶಾಶ್ವತ. [ಸಂ.]

ಅಚಿಂತ (ನಾ). ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದವನು: ಅಭವರವ್ಯಯರಮಿತಮಹಿಮರಚಿಂತರಕ್ಷಯರಾದ್ಯರನುಪಮರು (ಬಸವು. ೮–೪೭). [ಸಂ.]

ಅಚಿಂತ್ಯ (ಗು). ೧. ಚಿಂತಿಸಲಾಗದ; ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಮೀರಿದ. (ನಾ). ೨. ಪಾದರಸ. ೩. ಒಂದು ಅಂಕಿಯ ಮುಂದೆ ಮೂವತ್ತೊಂದು ಸೊನ್ನೆಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಅಂಕಿಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟರೆ ಆಗುವ ಸಂಖ್ಯೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಸಂ.]

ಅಚಿಕ್ಕಣ (ಗು). ಮೃದುವಲ್ಲದ ; ಒರಟಾದ. [ಸಂ.]

ಅಚಿತ (ಗು). ೧. ರಾಶಿಮಾಡದ. (ನಾ). ೨. ಹತ್ತು ಖಂಡುಗದ ತೂಕ; ಒಂದು ಗಾಡಿಗೆ ತುಂಬುವಷ್ಟು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೬೧) : ಹತ್ತ [ತ್ತುಹ]ಣ ತೂಕಮೊಂದು ಗದ್ಯಾಣ ಅದು ನಾಲ್ಕಾಗಲೊಂದು ಕರ್ಷ ಅದು ನಾಲ್ಕಾಗಲೊಂದು ಹಲ ಅದು ಇಪ್ಪತ್ತಾಗಲು ವಂದು ಬಿಸಿಗೆ ಇದು ಆಯಿದಾಗಲು ಒಂದು ತೊಲೆ ಆ ತೊಲೆ ಇಪ್ಪತ್ತಾಗಲು ವಂದು ಭಾರ ಆ ಭಾರ ಹತ್ತಾಗಲೊಂದು ಅಚಿತವಹುದು (ವಿವೇಕ. ೬). [ಸಂ.]

ಅಚಿತ್ತು (ನಾ). "ಚಿತ್" ಅಲ್ಲದ್ದು ; ಅಚೇತನ; ಜಡ. [ಸಂ. ಅಚಿತ್]

ಅಚಿನ್ನಿದ್ರೆ (ನಾ). ಜಡತೆ ತುಂಬಿದ ನಿದ್ದೆ ; ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸಲಾಗದ ನಿದ್ದೆ : ಜ್ಯೋತಿಯಾದರೂ ತಮೋಲೀಲೆಯಲಿ ಜಡದ ಮುದ್ರೆಯಾದೆ. ಎನಿತು ಕರೆದರೂ ಓಕೊಳ್ಳದಿರುವ ಅಚಿನ್ನಿದ್ರೆಯಾದೆ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೯೪). [ಸಂ. ಅಚಿನ್ನಿದ್ರಾ (ಅಚಿತ್ + ನಿದ್ರಾ)]

ಅಚಿರ (ಗು). ೧. ಬಹುಕಾಲ ನಿಲ್ಲದ; ಕ್ಷಣಿಕ; ಶಾಶ್ವತವಲ್ಲದ. ೨. ಇತ್ತೀಚಿನ; ಹೊಸದಾದ. ೩. ಶೀಘ್ರ. [ಸಂ.]

ಅಚಿರದ್ಯುತಿ (ನಾ). ಕ್ಷಣಿಕವಾದ ಬೆಳಕು ; ಮಿಂಚು. [ಅಚಿರ + ದ್ಯುತಿ]

ಅಚಿರಪ್ರಭೆ (ನಾ). = ಅಚಿರದ್ಯುತಿ : ಅಚಿರಪ್ರಭೆಯುಂ ಪೆಂಡಿರ ಶುಚಿತ್ವಮುಂ ಕ್ಷಣದಿನಗ್ಗಳಂ ನಿಲ್ಕುಮೆ ಪೇಱಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೬೧). [ಅಚಿರ + ಪ್ರಭೆ]

ಅಚಿರಾಂಶು (ನಾ). = ಅಚಿರದ್ಯುತಿ : "ಅಚಿರಾಂಶುವೆನಲು . . . ಮಿಂಚಿ ನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩–೪) ; ಪೆರೆಯಿಕ್ಕಿ ಪೋದುವಚಿರಾಂಶುರಸನ ಘನಕಾಲವಿಷಧರಂಗಳ್ ಗಗನೋದರಗಹ್ವರದೊಳೆನಲ್ ತರತರದಿಂ ಪಸರಿಸಿದುವಂದು ಬಿಳಿಯ ಮುಗಿಲ್ಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೧೬೪). [ಅಚಿರ + ಅಂಶು]

ಅಚುಂಬಿತ (ಗು). ೧. ಚುಂಬಿಸಿಲ್ಲದ. ೨. ಯಾರೂ ಮುಟ್ಟದಿರುವ. ೩. ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಸಂಬದ್ಧ (ದಕ. ೩). ೪. ಅಸಾಧಾರಣ; ಆಶ್ಚರ್ಯಕರ (ಗ್ಯಾರಟ್). [ಸಂ.]

ಅಚುಮೋದ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ (ವೈಔಗಿ. ೩೧–೧೨೨೦). [?]

ಅಚೆಯನಾಯಕ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಅಚೆಯನಾಯಕ ಮಾಡಿಸಿದ ದೀಪಮಾಲೆಯ ಕಂಬ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೭೧–೪ ; ?). [< ಅಚ$_0$ (< ಅಚ < ಆಯ್ಚ) + ಅಯ್ಯ$_1$ + ನಾಯಕ. ☞ 'ಆಚರಸ' ಪರಾ.]

ಅಚೇತ (ಗು). = ಅಚೇತನ ೨. [ಸಂ. ಅಚೇತಸ್]

ಅಚೇತನ (ಗು). ೧. ಚೇತನವಿಲ್ಲದ; ಜಡ. ೨. ಅರಿವಿಲ್ಲದ; ಎಚ್ಚರವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಚೇತನವಸ್ತು (ನಾ). ಚೈತನ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವ ವಸ್ತು : ದ್ರವ್ಯಗಳು ಅಚೇತನವಸ್ತುಗಳು, ಅನಾತ್ಮವಸ್ತುಗಳು, ಜೀವೇಶ್ವರವಸ್ತುಗಳು, ಚೇತನವಸ್ತುಗಳೆಂದು ವಿಭಾಗ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೩೯). [ಅಚೇತನ + ವಸ್ತು]

ಅಚೇತನವಾಚಕ (ನಾ). ಅಚೇತನವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಬ್ದ : [ಸಂಬೋಧನೆಯಲ್ಲಿ] ಸ್ವರಾಂತವಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪ್ರತ್ಯಯವೂ ಸೇರದೆ ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುವುದುಂಟು. ಆಗ ಅಂತ್ಯಸ್ವರವು ದೀರ್ಘವಾಗುವುದೂ ಉಂಟು. ಆದರೆ ಆಕಾರಾಂತವಾದ ಅಚೇತನವಾಚಕಗಳಿಗೆ ಈ ರೀತಿಯ ಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲ (ಕೈಪಿಡಿ. ೪೧). [ಅಚೇತನ + ವಾಚಕ]

ಅಚೇಲಕ (ಗು). ವಸ್ತ್ರವಿಲ್ಲದ; ದಿಗಂಬರ. [ಸಂ.]

ಅಚೈತನ್ಯ (ನಾ). ೧. ಚೈತನ್ಯವಲ್ಲದ್ದು. ೨. ಅರಿವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಜ್ಞಾನ. ೩. ಜಡವಸ್ತು ; ಪ್ರಪಂಚ. ೪. ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ೫. ಅತಿಯಾದ ಬಡತನ (ದಕ. ೩). [ಸಂ.]

ಅಚೋದ್ಯ (ಗು). ಚೋದ್ಯವಲ್ಲದ; ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಚೌರ್ಯ (ನಾ). ಕದಿಯದಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅಚ್ಚ$_1$ (ಗು). ನಿರ್ಮಲ; ಶುದ್ಧ; ಬೆರಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಪ್ಪಟ ; ಒಳ್ಳೆಯ: "ನಿರ್ಮಲದೊಳಗಚ್ಚಮೆನಲ್" (ಕರ್ಣಾನಿ ೫೬) ; ಮಹೀಶಂ ತೆಗೆದೆಚ್ಚನಚ್ಚ ಬಿಸುನೆತ್ತರ ಸುಟ್ಟುರೆ ಸೂಸುವನ್ನೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೯೮) ; ಅಚ್ಚ ಹೆಣ್ಣಿನ ಸಂಗ ಷಂಡೇನು ಬಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೨–೫೮–೮). 'ಅಚ್ಚಕೆಂಪು', 'ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ', 'ಅಚ್ಚಬಂಗಾರ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಚ್ಛ]

ಅಚ್ಚ$_2$ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರಿಯ: ಅಂಡಲೆಗೆಯ್ಯೆಂಬುದು ಜೋಗಿಗಳಚ್ಚಂಗಳ ಮುಗ್ಗಿಸುವೆಡೆಯೊಳ್ (ಉದ್ಭದೇ. ೨–೧೩). ೨. ಜಪಮಣಿ : 'ಅಚ್ಚಸರ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಕ್ಷ]

ಅಚ್ಚಂಗಜುಂಕೆ 'ಅಚ್ಚಗಜುಂಕೆ' ನೋ.

ಅಚ್ಚಂಬಲಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಅಂಬಲಿ ; ಗಂಜಿ : ಓಗರ, ತುಯ್ಯಲು, ಅಚ್ಚಂಬಲಿ, ಹುಗ್ಗಿ, ತುಪ್ಪ, ಕಬ್ಬಿನ ರಸ . . . ಬಲಿಯಂ ಕೊಡುವುದು (ಬಾಲಚಿ. ೧೨೬–೧೫). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಅಂಬಲಿ]

ಅಚ್ಚಂಬೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪುಟವಿಡು : ತಚ್ಛೋಳಾವನಿಪಪ್ರಭೂತದೆಸಕಂ ತನ್ನುರ್ವರಾಮಂಡಲಕ್ಕಚ್ಚಂಬೊಯ್ದು ಪರಂಜಿಯಾದುದಹಿತವ್ರಾತಕ್ಕೆ ಕಿರ್ಚಾದುದು (ಉದ್ಭಟ. ೧೨–೬೩). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಪೊಯ್$_1$]

ಅಚ್ಚಕ (ನಾ). ಕಂದಾಯ ; ತೆರಿಗೆ ; ಸುಂಕ : ಅವನಚ್ಚಕವ್ನೆಘೊಂನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಚ್ಚಕನ್ನಡ 'ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ' ನೋ.

ಅಚ್ಚಕಪ್ಪು (ನಾ). ಯಾವ ಬೆರಕೆಯೂ ಇಲ್ಲದ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ : ಅಚ್ಚ ಕಪ್ಪು ಕುದುರೆಯು ದುಷ್ಟಾಶ್ವವೆನಿಸುವುದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೧೨–೧೬). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಕಪ್ಪು$_3$ (< ಕರ್ಪು)]

ಅಚ್ಚಕಮ್ಮತ್ತಿಯಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು(?): ಪೊಲಿಪುಕೊಳ್ಳಿಯುಂ ಅರಮನೆತಾಣದ ಭಾಗಮುವರ್ ಅಚ್ಚಕಮ್ಮತ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅರ್ಚಕೆಂಮೆಂತಿ] ಯಕಿ ಕೊಟ್ಟಾರ್ಸೇನನರಸರುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೬–೧೦ ; 675). [?]

ಅಚ್ಚಕಾಡಿಗೆಗಣ್ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಕಾಡಿಗೆಯನ್ನು ಹಚ್ಚಿದ ಕಣ್ಣು : ಅಚ್ಚಕಾಡಿಗೆಗಣ್ಣ ಮಿಗೆ ಮಿಂಚುಗಣ್ಣ ಕಡುಪೊಚ್ಚಲರ್ಗಣ್ಣ ಬಲ್ಪೊಗಸೆಗಣ್ಣಬಲೆಯರ್ . . . ಬರುತಿರ್ದರುತ್ಸವದೊಳು (ಚಿಬಪು. ೩೬–೪೪). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಕಾಡಿಗೆ + ಕಣ್]

ಅಚ್ಚಕೆಂಪು, ಅಚ್ಚಗೆಂಪು (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ; ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಂಪು : ಅತ್ತಿಯ ಹಣ್ಣು ಅಚ್ಚಕೆಂಪಾದರೂ ಒಳಗೆ ನೋಡಿದರೆ ಹುರುಳಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಅಚ್ಚಗೆಂಪು** : (ಮಲಿನರಕ್ತವು) ಆಮ್ಲಜನಕದ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಮತ್ತೆ ಅಚ[ಚ್ಚ]ಗೆಂಪಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೩೨೬). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಕೆಂಪು]

ಅಚ್ಚಕೆಚ್ಚು (ನಾ). ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ತಿರುಳು; ಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವ : ಒಸಗೆ ಬೀರಲಿ ಅಚ್ಚಕೆಚ್ಚು ಕನ್ನಡ ಹುರುಳು (ಗಂಗಾಪ. ೩೯–೧೨). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಕೆಚ್ಚು$_2$]

ಅಚ್ಚಕ್ಕಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಹೊಟ್ಟು, ಕಲ್ಲು, ಧೂಳು ಇಲ್ಲದ ಹಸನಾದ ಅಕ್ಕಿ. [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಅಚ್ಚಕ್ಷರ (ನಾ). ಅಚ್ಚಿನ ಅಕ್ಷರ ; ಮುದ್ರಣದ ಅಕ್ಷರ. [ಅಚ್ಚು$_2$ + ಅಕ್ಷರ]

ಅಚ್ಚಗಂಪು (ನಾ). ಹೊಸ ಕಂಪು; ಬೆರಕೆಯಿಲ್ಲದ ವಾಸನೆ; ಪರಿಮಳ: ಗೊಂಚಲೊಳೋಳಿಯೆ ಪಾಯ್ದುವಚ್ಚಗಂಪಿನೊಳವಿನಾಣಮಾಗೆ. . . ಮತ್ತ

ಮಧುವ್ರತಾಳಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೨೫); ಅಚ್ಚಗಂಪಿನ ಸಿರಿಕೆಂಡದಣ್ಬು (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೧೪); ಬಿಡದೆಸಪೆಲರಿಂದಂ ಪೊಣ್ಮುತಿರ್ಪಚ್ಚಗಂಪಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೫); ಚೂತವಲ್ಲರಿಯಲರಚ್ಚಗಂಪು ಬಗೆಗೊಂಡುದು(ರಾಜಶೇ. ೧೦–೧೯). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಕಂಪು]

ಅಚ್ಚಗಂಬಿ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ಗೀರಿನ ಅಂಚು : ಅಚ್ಚಗಂಬಿಯುಳ್ಳ ಹಚ್ಚಡವ ಹೊದ್ದವ್ನೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೩೦). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಕಂಬಿ$_2$]

ಅಚ್ಚಗಗೊಳ್ 'ಅಚ್ಚಿಗಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಅಚ್ಚಗಡೆ (ನಾ). ನಿರ್ಮಲವಾದ ಅಥವಾ ಸೊಗಸಾದ ರಂಗೋಲಿ : ಕರ್ಪೂರಪಾಳಿಪ್ರದೀಪದಿನೆತ್ತಂ ಬಿಡುಮುತ್ತಿನಚ್ಚಗಡೆಯಿಂ ಮಂದಾರ ಪುಷ್ಪೋಪಹಾರದಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೬೭). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಕಡೆ$_2$]

ಅಚ್ಚಗದಿರು (ನಾ). ಶುಭ್ರವಾದ ಕಿರಣ; ಹೊಳೆಯುವ ಕಾಂತಿ : ಮೃಗಶಾಬಾಂಕಮುಖದ ಮುಗ್ಧೆಯೊರ್ವಳ ನಗೆಗಣ್ಣೊನೆಯಚ್ಚಗದಿರಾ ಸೊಗಸುಗೊನರ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೯–೨೫). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಕದಿರು$_1$ (< ಕದಿರ್)]

ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ, ಅಚ್ಚಕನ್ನಡ (ನಾ). ೧. ಶುದ್ಧವಾದ ಕನ್ನಡ : ಇಂಬು ವಡೆದಿರಲಚ್ಚಗನ್ನಡದ ನುಡಿ (ಸೌಂದಪು. ೧–೧೯). ೨. ದೇಶ್ಯ ಮತ್ತು ತದ್ಭವ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ಕೂಡಿದ ಕನ್ನಡ : ಅಚ್ಚಗನ್ನಡಂ ಬಿಗಿವೊಂದಿರೆ ಕಬ್ಬಿಗರಕಾವನೊಲವಿಂದೊರೆದೆಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೬); ಸಾಲ್ವತ್ರೀ ಟೀಕಾಯ್ತಳೆ ಶುದ್ಧಗೆಯಚ್ಚಗನ್ನಡಕ್ಕೀ ಕ್ರಮದಿಂ (ಶಮದ. ೩೩). **ಅಚ್ಚಕನ್ನಡ** (೬). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಕನ್ನಡ]

ಅಚ್ಚಗನ್ನಡಿಗ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನಡವೇ ತಾಯ್ನುಡಿಯಾಗಿರುವ ಕನ್ನಡಿಗ. ೨. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯವಾದ ಅಭಿಮಾನವಿರುವ ಕನ್ನಡಿಗ : ಅಚ್ಚಗನ್ನಡಿಗರು ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಸಮಾಧಾನಪಡಬಾರದೆಂದು ನನ್ನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ (ಇಂಗೀತಿ. ಅರಿಕೆ. ೪). [ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ + –ಇಗ]

ಅಚ್ಚಗಜುಂಕೆ, ಅಚ್ಚಂಗಜುಕೆ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ, ಕೋಮಲವಾದ ಗರಿಕೆ; ದೂರ್ವೆ : ನಸುಮೆಲ್ಲಚ್ಚಗಜುಂಕೆ ಸೂಸುತಿದೆ ಪೋದತ್ತಲ್ಲಿ ನಾನಾಮೃಗಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೫೭); ಕೊಡೆ ಗುಡಿ ತೋರಣಂ ದಧಿ ಮಧು ದ್ರವಮಚ್ಚಗಜುಂಕೆ ಲಾಜೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೩೨); ಅಚ್ಚಗಜುಂಕೆಯಸಾಯ್ದು ಮೆಯ್ದು ತಳ್ತೊಲವಿನೊಳಿರ್ಪ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೬–೧೪೯). **ಅಚ್ಚಂಗಜುಕೆ**: ಫಲಮಕ್ಷತ ಕಮಲಾಕ್ಷತಮಲರಚ್ಚಂಗಜುಕೆ ಮಂಗಳದ್ರವ್ಯಂಗಳ್ (ಅಜಿಪು. ೪–೪೦). ℙ 'ಅಚ್ಚಂಗಜುಕೆ' ಎಂಬುದು 'ಅಚ್ಚಗಜುಂಕೆ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಾಗಿರಬಹುದು. [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಗಜುಂಕೆ]

ಅಚ್ಚಗೆಂಡ (ನಾ). ನಿಗಿನಿಗಿ ಕೆಂಡ; ತನಿಗೆಂಡ; ಥಳಥಳಿಸುವ ಕೆಂಡ : ಮೇಳಿಸಿ ಜೀವಾವಳಿಗಳ ತಾಳಿಸುವರನಚ್ಚಗೆಂಡದೊಳ್ ಕಾವಲಿಯೊಳ್ ತಾಳಿಸುವರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೪೬). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಕೆಂಡ]

ಅಚ್ಚಗೆಂಪು 'ಅಚ್ಚಕೆಂಪು' ನೋ.

ಅಚ್ಚಗೊಂಡ (ನಾ). ತನಿಗೆಂಡವುಳ್ಳ ಕೊಂಡ : ಕರ್ವಿನ ಗಾಣದೊಳ್ ಮಜುಗುವಾಣದೊಳೆಣ್ಣೆಯ ಕುಂಡದೊಳ್ ಕನಲ್ದುರ್ವಿಸುವಚ್ಚಗೊಂಡದೊಳಗುರ್ವಿಸೆ ಸೀಳಿಸಿ ಮಾಣದಿಕ್ಕೆ ಪೋಟ್ಟಿರ್ವಗಿಮಾಡಿ ತಾಳಿಸೆ(ಶಾಂತಿಪು. ೭–೯೫). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಕೊಂಡ$_2$]

ಅಚ್ಚಚರ್ಮ (ನಾ). "ಮೇಲ್ಚರ್ಮದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿಯ ಅಚ್ಚಚರ್ಮ" (= Corium. ಇಂಕನಿ). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಚರ್ಮ]

ಅಚ್ಚಜೌವನೆ (ನಾ). ಹೊಸ ಪ್ರಾಯದವಳು; ನವಯುವತಿ : ನೀರೆಜೆ ವಚ್ಚಜೌವನೆಯ ಮೇಲುದು ಮೆಲ್ಲನೆ ಜಾಱೆ (ರಾಜಶೇ. ೨–೨೬). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಜೌವನೆ]

ಅಚ್ಚಟ (ಅ). ಸ್ಥಿರವಾಗಿ; ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ : ನೆಚ್ಚದಿರು ಈ ಕಾಯನಿಚ್ಚಳ ನಿನ್ನಾಧೀನ ಅಚ್ಚಟ ಇಪ್ಪನೆಂದು (ವಿಸಾಸು. ೧–೨೧–೧). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ?]

ಅಚ್ಚಣಿಸು (ಕ್ರಿ). "ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಕಟವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೋರಿಸು" (ಶಾಮಣ್ಣ). [? + –ಇಸು$_3$]

ಅಚ್ಚತಾಮ್ರ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ತಾಮ್ರ. [ಅಚ್ಚ$_1$ + ತಾಮ್ರ]

ಅಚ್ಚತೆ (ನಾ). ಪರಿಶುದ್ಧತೆ; ಸ್ವಚ್ಛತೆ. [ಸಂ. ಅಚ್ಛತಾ]

ಅಚ್ಚದಾವರೆ (ನಾ). ನಿರ್ಮಲವಾದ ತಾವರೆ; ಸೊಗಸಾದ ತಾವರೆ : ಸುಹ್ಮೊಗಮಿರದಚ್ಚದಾವರೆಯ ಮೆಯ್ಸಿರಿಯಂ ಪಿಡಿದೆತ್ತಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೦). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ತಾವರೆ (< ತಾಮರೆ)]

ಅಚ್ಚದಿಂಗಳ್ (ನಾ). ನಿರ್ಮಲನಾದ ಚಂದ್ರ: ಸುಹ್ಮೊಗವಚ್ಚದಿಂಗಳಂ ಸಂದಿಸೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೩೦). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ತಿಂಗಳ್]

ಅಚ್ಚದುಗುಲ (ನಾ). ಶುಭ್ರವಾದ ರೇಷ್ಮೆಯ ಬಟ್ಟೆ : ಕಂಗೊಳಿಪಚ್ಚದುಗುಲದಿಂದೆರೆ[ತೆಱೆ] ವಿಡಿದರ್ (ಉದ್ಭಟ. ೮–೫೬). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ದುಗುಲ]

ಅಚ್ಚದೊಗರಿ 'ಅಚ್ಚದೊವರಿ' ನೋ.

ಅಚ್ಚದೊವರಿ, ಅಚ್ಚದೊಗರಿ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ, ಅಪ್ಪಟ ತೊಗರಿ : **ಅಚ್ಚದೊಗರಿ** : "ತಕಾರ ತೃತೀಯತೆಗೆ – ಅಚ್ಚತುವರಿ – ಅಚ್ಚದೊವರಿ, ಅಚ್ಚದೊಗರಿ" (ಶಮದ. ೨೯೩ ಪ್ರಯೋ). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ತೊವರಿ]

ಅಚ್ಚನ 'ಅರ್ಚನ' ನೋ.

ಅಚ್ಚನಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಚನೆಮಾಡು ; ಪೂಜಿಸು : ರಘುನಂದನಂ ತತ್ತಟದೊಳಿಂದುಮೌಳಿಯನಚ್ಚನಂಗೈದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೬೫–೯). [ಅಚ್ಚನ + ಗೆಯ್]

ಅಚ್ಚನನೆ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಹೂವು : ಕೊಳದಿಂ ಮಜ್ಜನಕಾರ್ಯ ಮಚ್ಚನನೆಯಿಂ ಭೂಷಾವಿರೋಹಂ ಫಲಾವಳಿಯಿಂ ಭೋಜನಕೃತ್ಯಂ (ಅಜಿಪು. ೨–೧೫). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ನನೆ$_2$]

ಅಚ್ಚನಿಂಬೆ (ನಾ). ಹೊಸ ನಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣು : ಅಚ್ಚನಿಂಬೆಯ ಹುಳಿಯ ನಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨–೨೯). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ನಿಂಬೆ]

ಅಚ್ಚನೆ$_1$ 'ಅರ್ಚನ' ನೋ.

ಅಚ್ಚನೆ$_2$ (ಅ). ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿ; ಸೊಗಸಾಗಿ; ಚೆನ್ನಾಗಿ : ಅಚ್ಚನೆ ಬರ್ಚಲರ್ ಕುರುಳ ಕುಂಕುಮ ಧೂಳಿಯನೆತ್ತಿ ಸುತ್ತಲುಂ ಕೆಚ್ಚನೆಯಾದ ಕೌಮುದಿಯದೇನೆಸೆದಿರ್ದುದೊ (ಲೀಲಾವ. ೧೦–೬೭). [ಅಚ್ಚ$_1$+ –ಅನೆ]

ಅಚ್ಚಪಳುಕು (ನಾ). ನಿರ್ಮಲವಾದ ಸ್ಫಟಿಕ ; ಶುಭ್ರವಾದ ಸ್ಫಟಿಕ : ಬೆಳುದಿಂಗಳೊಳಗಣ ಅಚ್ಚಪಳುಕಿನ ಪರ್ವತವ ಬೆಳುದಿಂಗಳೆಂದಿಪ್ಪಂತೆ (ಅದವ. ೧೧೬). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಪಳುಕು]

ಅಚ್ಚಪುಳು (ನಾ). ಕ್ರಿಮಿ ; ಕೀಟ : "ಕ್ರಿಮಿಕೀಟವಚ್ಚಪುಳುವಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೭–೫). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಪುಳು (< ಪುೞು)]

ಅಚ್ಚಪೂ (ನಾ). ಹೊಸದಾಗಿ ಅರಳಿರುವ ಹೂವು : ಅಚ್ಚಪೂಗಳನಜಿಸಿ ಕೊಯ್ದು ತಂದವಜಿಂದೆ ಪಚ್ಚವಂ ಮಾಡಿ (ಚಿಬಪು. ೩೪–೩೧). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಪೂ$_2$]

ಅಚ್ಚಪ್ರಸಾದಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಪರಿಶುದ್ಧನಾದ ಪ್ರಸಾದಿ : ವಾಯು ಪ್ರಾಣವ ಚರಿಸದೆ ಆಕಾಶಭ್ರಮೆ ಬಲಿಯದೆ ಸರ್ವಾಂಗವನರ್ಪಿಸಿ ಪ್ರಸಾದ ಕಾಯವಳವಟ್ಟಡೆ ಆತ ಅಚ್ಚಪ್ರಸಾದಿ (ಪ್ರಭುವ. ೮೮–೧೩ ಟೀಕೆ); ಸಕಲ ಭ್ರಮೆಯನೆ ಜಜಿದು ಗುಹೇಶ್ವರಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣನೊಬ್ಬನೆ ಅಚ್ಚ ಪ್ರಸಾದಿ (ಪ್ರಭುವ. ೭೭–೮); ಬಂದ ಬಂದ ಪದಾರ್ಥವ ಆಯಾಯ ಮುಖವನಜಿದು ನಮ್ಮ ಕೂಡಲ ಚನ್ನಸಂಗಯ್ಯನೆಂಬ ಮಹಾಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಿಸಬಲ್ಲಡೆ ಆತನೆ ಅಚ್ಚುವುಆಚಾರಸಂಪನ್ನನಾದ ಅಚ್ಚಪ್ರಸಾದಿ ಎಂಬೆನಯ್ಯ (ಚನ್ನವ. ೫೮–೫). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಪ್ರಸಾದಿ]

ಅಚ್ಚಬಂಗಾರ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಬಂಗಾರ; ಅಪ್ಪಟ ಚಿನ್ನ. (ದಕ. ೬). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಬಂಗಾರ]

ಅಚ್ಚಬಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ಬಣ್ಣ; ಬೆರಕೆಯಿಲ್ಲದ ಬಣ್ಣ. ೨. ಒಳ್ಳೆಯ ಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ: ಅಚ್ಚಬಣ್ಣವನುಟ್ಟು ಉಚ್ಚಬೈತಲೆ ಬಿಟ್ಟು ನಿಚ್ಚಲು ಸೆಜಗ ಹಾರುವಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೨೯). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಬಣ್ಣ]

ಅಚ್ಚಬಲ (ನಾ). ಶೂರಸೈನ್ಯ; ದಿಟ್ಟಸೇನೆ; ಮೂಲ ಸೈನ್ಯ (?): ಅಚ್ಚಬಲ ಬಳಿಕೊದಗಿ ಭೂತಳ ಬಿಚ್ಚೆ ಬಿಲುಜೇವಡೆಗಳಲಿ ಕವಿದೆಚ್ಚರೈ (ತೊರರಾ. ೬–೧೯–೩೫). 'ಅಚ್ಚಾಳು' ಪರಾ. [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಬಲ$_2$]

ಅಚ್ಚಬಾಸಿಗ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಹೂವಿನ ಮಾಲೆ; ಒಳ್ಳೆಯ ಹೂವುಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಹಾರ: ಕಡೆಗಣ್ಗಳುಗುಟ್ಟ ಕುಡಿವೆಳಗಿಂ ಮುಡಿದ ಮಲ್ಲಿಗೆಯಚ್ಚಬಾಸಿಗಂ ದ್ವಿಗುಣಿಸೆಯುಂ (ಬಾಧಪು. ೬–೧೦೯ ವ). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಬಾಸಿಗ]

ಅಚ್ಚಬಿಳಿದು (ಗು). ಅಪ್ಪಟ ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣವುಳ್ಳ; ಪೂರ್ತಿ ಬೆಳ್ಳಗಿರುವ: ಅಚ್ಚಬಿಳಿದೆಂಬಿನಮುಟ್ಟ ದುಕೂಲಮಚ್ಚಗಂಪಿನ ಸಿರಿಕಂಡದಣ್ಪು (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೧೪). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಬಿಳಿದು]

ಅಚ್ಚಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಸಹಜವಾದ, ನಿಷ್ಕಲ್ಮಷವಾದ ಬುದ್ಧಿ: ರಾಮಪ್ಪ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಹುಚ್ಚಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಹಳ್ಳಿಗನ ಅಚ್ಚಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕಳಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಸಣ್ಣಕ. ೧೦–೪೪). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಬುದ್ಧಿ]

ಅಚ್ಚಬೆಳಂತಿಗೆ (ನಾ). ಪೂರ್ತಿ ಬಿಳುಪು; ಅಚ್ಚಬಿಳುಪು: ತೊಳಪಚ್ಚಬೆಳಂತಿಗೆಯೋಲೆಯಚ್ಚಮುತ್ತಿನ ತೊಡವಚ್ಚಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಸೋರ್ಮುಡಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೧೪). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಬೆಳಂತಿಗೆ]

ಅಚ್ಚಬೆಳ್ದಿಂಗಳ್ (ನಾ). ನಿರ್ಮಲವಾದ ಬೆಳುದಿಂಗಳು: ಅಂತು ಸೊಗಯಿಸುವಚ್ಚಬೆಳ್ದಿಂಗಳೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೫೨ ವ); ಜಲಕ್ಕನಾದಚ್ಚಬೆಳ್ದಿಂಗಳೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೭೨ ವ); ಉನ್ಮತ್ತನಂತಚ್ಚಬೆಳ್ದಿಂಗಳೊಳೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನೆ ಬರುತ್ತಿರ್ದನನಾಂ ದೂರದೊಳ್ ಕಂಡು ಭಯಂಗೊಂಡು (ಕಾದಂಉ. ೫೬೭). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಬೆಳ್ದಿಂಗಳ್]

ಅಚ್ಚಮಣೆ (ನಾ). (ದಕ–ಪ್ರಾದೇ) ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ವಧೂವರರು ಮೆಟ್ಟಕ್ಕಿಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮೆಟ್ಟುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೊಸದಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿದ ಮಣೆ: ಮದುವೆಗಾಗಿ ಅಚ್ಚಮಣೆ ಬಾಸಿಂಗ ತರಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಮಣೆ]

ಅಚ್ಚಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂವು; ಬೇರೆ ಹೂವಿನ ಬೆರಕೆಯಿಲ್ಲದ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂವು: ಅಚ್ಚಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಸೋರ್ಮುಡಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೧೪). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಅಚ್ಚಮಿಂಚು (ನಾ). ಶುಭ್ರವಾದ ಹೊಳಪು; ಬೆಳ್ಳನೆ ಬೆಳಗುವ ಕಾಂತಿ: ಅಚ್ಚಮಿಂಚಿನ ಸುಲಿಪಲ್ಗಳಚ್ಚಬಿಳಿದೆಂಬಿನಮುಟ್ಟ ದುಕೂಲಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೧೪). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಮಿಂಚು$_2$]

ಅಚ್ಚಮುತ್ತು (ನಾ). ಶುಭ್ರಕಾಂತಿಯಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ ಮುತ್ತು; ಶುದ್ಧವಾದ (ಕೃತಕವಲ್ಲದ) ಮುತ್ತು: ಅಚ್ಚಮುತ್ತಿನ ತೊಡವು (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೧೪); ಅಚ್ಚಮುತ್ತಿನ ಗುದಿಗಳಿಂ ಝಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಿಗಳ ಸಂದಣಿಗಳಿಂ (ಚಬಪು. ೫–೩). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಮುತ್ತು$_3$]

ಅಚ್ಚಯ (ನಾ). = ಅಕ್ಷಯ: 'ಅಚ್ಚಯಗೋಲ್' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಕ್ಷಯ]

ಅಚ್ಚಯಗೋಲ್ (ನಾ). ಪ್ರಯೋಗಿಸುವಾಗ ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ತಾಗುವ ವೇಳೆಗೆ ಅನೇಕವಾಗುವ ಬಾಣ; ಅಕ್ಷಯ ಬಾಣ: ಮಂತ್ರಿಸಿದ ಕೋಲ್ಗಳುಂ ಅಚ್ಚಯಗೋಲ್ಗಳುಂ ಲೆಕ್ಕಕೆ ಬಾರದಾದುವು (ಅದ್ಭುತ. ೪೯–೨೧). [ಅಚ್ಚಯ + ಕೋಲ್$_1$]

ಅಚ್ಚರ$_1$ (ನಾ). ದೇವತೆ; ಸುರ: "ಗಾಳಿವಟ್ಟೆಗರುಮಚ್ಚರರೆಂದೆನುತುಂ ... ಎನೆ ದೇವವ್ರಾತಕಮರ್ದ ನಾಮಮಿವಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೩೨); "ದೇವಕುಲಕೆ ಬಿಜ್ಜೋದರರುಮಚ್ಚರರುಮಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೧೦); ಅಚ್ಚರರ ಗೊಂದಣಂ ನೆರೆದುದಂಬರತಳದೊಳು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೫–೫೬); ಅಲರಿಚನಾರಿಂದ ಪೆಱಿದಲೆಯನಾವನಿಂ ಮರಗೂಳಮೆಯ್ಗಣ್ಣಚ್ಚರರು ಮುಱುಮುಱು ಪುಟ್ಟಾಂತು ಮೆಯ್ವೆತ್ತರು (ಶತಸಾಂ. ೧೩–೭೪); ಬಿಜ್ಜೋದರರ ಗಂಧರ್ವರಚ್ಚರರ ಗಜಬಜಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೬–೨೯). [ಸಂ. ಅಪ್ಸರಸ್ ?]

ಅಚ್ಚರ$_2$ (ಗು). ನಾಶವಿಲ್ಲದ; ಶಾಶ್ವತ: ಅಚ್ಚರದ ಶಿವನ ಸಾರೂಪ್ಯದಿಂ ಥಳಥಳಿಸುವಚ್ಚಮುತ್ತಿನ ಬೊಂಬೆಯಂತಿರ್ಪ ಶಿಶುಗಳ್ (ಚಬಪು. ೨೦–೨೨). [ಸಂ. ಅಕ್ಷರ]

ಅಚ್ಚರಗಣಿಕೆ (ನಾ). = ಅಚ್ಚರಸಿ: ಕೇತ ಪೆಣೆದಿಱಿದು ಸತ್ತೊಡಚ್ಚರಗಣಿಕೆಯರೊಡಗೊಣ್ಡು ದೇವಲೋಕಕುಯ್ದರ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೧–೬; 1006). [ಅಚ್ಚರ$_1$ + ಗಣಿಕೆ$_3$]

ಅಚ್ಚರವೆಣ್, ಅಚ್ಚರವೆಣ್ಣು (ನಾ). = ಅಚ್ಚರಸಿ: ನೇಹದಿಂ ನೆರೆವ ಅಚ್ಚರವೆಣ್ಗಳಿಂದಾ ಗಿರಿ ನೋಳ್ಪರಿಗಚ್ಚರಿಯನು ಮಾಡುತಿಹುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨–೧೧). **ಅಚ್ಚರವೆಣ್ಣು**: ಗಗನಮಾರ್ಗದೆ ನೆಱೆ ಚರಿಸುವಚ್ಚರವೆಣ್ಣುಗಳಿಗೆ (ಕಂನವಿ. ೫–೭೭). [ಅಚ್ಚರ$_1$ + ಪೆಣ್]

ಅಚ್ಚರವೆಣ್ಣು 'ಅಚ್ಚರವೆಣ್' ನೋ.

ಅಚ್ಚರಸಿ, ಅಚ್ಚರಸೆ, ಅಚ್ಚರಿ$_2$, ಅಚ್ಚರಿಸಿ, ಅಚ್ಚರೆ (ನಾ). ಅಪ್ಸರೆ; ದೇವಲೋಕದ ಗಣಿಕೆ: "ಅಪ್ಸರಸಿ – ಅಚ್ಚರಸಿ" (ಶಮದ. ೨೬೩ ಪ್ರಯೋ); ಪೂತ ಜಂಗಮಲತೆಗಳಂತೆಱಗಿ ತನ್ನ ಮುಂದೆ ಬಂದಾಡುವಚ್ಚರಸಿಯರುಮಂ (ಆದಿಪು. ೨–೬೫ ವ); ತ್ರಿದಿವದೊಳಚ್ಚರಸಿಯರಿರ್ಪುದು ವಿದಿತಂ ನಿಮಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೦೬); ಕೊಂಡು ಪೋದರಚ್ಚರಸಿಯರಣ್ಮಿ ಸತ್ತ ಭಟರಂ (ಗದಾಯು. ೪–೨೨); ಅಚ್ಚರಸಿಯರೇಱಿ ಬಂದ ಪಾಱಿನ ತೆಱದಿಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೬೨); ಅರಗೆಱೆಯೊಳೀಸಾಡುತಿರ್ದಚ್ಚರಸಿಯರೋಯೆನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪–೩೮). **ಅಚ್ಚರಸೆ**: "ಅಪ್ಸರಸ್–ಅಚ್ಚರಸೆ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦); ಉಗ್ರಗ್ರಾಹಸ್ವರೂಪದೊಳಿರ್ದಚ್ಚರಸೆಯರಂ ವಿಶಾಪೆಯರ್ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೨೦ ವ); ನೀಳಾಂಜನೆಯೆಂಬೊಳಚ್ಚರಸೆ ನರ್ತಿಸುತ್ತಿರ್ದು (ಚಾವುಂಪು. ೫೩); ಸುರಧನುವೆನೆ ನಭದೊಳು ನೆರೆದುವಚ್ಚರಸೆಯರಾಗ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬–೮೬); ಅಚ್ಚರಿಯ ಸೊಬಗಿನಚ್ಚರಸೆಯಿವಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೬–೧೮೨). **ಅಚ್ಚರಿ**: ಅಚ್ಚರಿಯರ್ ಮೆಲ್ಲನಮೃತರಸಮಂ ಪೊಯ್ವಂತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೮–೨೨); ಅಚ್ಚರಿಯರೊಡನಾಡಿಸಿದನುರವಣೆಪ ಕಾಲಾಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೨೧); ಅಂಬುದಕ್ಕೆ ನೆಗೆವಚ್ಚರಿ ಅಚ್ಚರಿಯಂ ನಿಮಿರ್ಚಿದಳ್ (ಶಬಶಂ. ೧–೪೫); ನರ್ತಕಿ ... ಸುನೃತ್ತದಿಂ ಮೆಚ್ಚಿಸಿದಳಚ್ಯುತನ ನಚ್ಚರಿಯರಚ್ಚರಿಯೆನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭–೧೫). **ಅಚ್ಚರಿಸಿ**: ಪದ್ಮಾವತಿ ಮೊದಲ ನಾಕದೊಳಚ್ಚರಿಸಿಯಾದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೬ ವ). ℙ 'ಅಚ್ಚರಿಸಿ' ಎಂಬುದು 'ಅಚ್ಚರಸಿ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಾಗಿರಬಹುದು. **ಅಚ್ಚರೆ**: ನಚ್ಚಣಿ ನರ್ತಿಸಿದಳಿಚ್ಚೆಯಱಿದಚ್ಚರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಯಱಿಯದಚ್ಚರಿ] ಪೋಲ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೨೨). [ಸಂ. ಅಪ್ಸರಸ್]

ಅಚ್ಚರಸೆ: 'ಅಚ್ಚರಸಿ' ನೋ.

ಅಚ್ಚರಲ್ (ನಾ). ಹೊಸ ಹೂವು: ಎಳಸುವಚ್ಚರಲ್ಗಳಂ ಸಿರಿಮುಡಿಗೆ ಕೈಕೊಳಿಸಿ (ಬೊಮ್ಮರ. ೧೧೦–೨೩). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಅರಲ್$_2$ (< ಅರಲ್$_2$)]

ಅಚ್ಚರಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯವುಂಟುಮಾಡು; ವಿಸ್ಮಯಗೊಳಿಸು: ಅಚ್ಚಬೆಳ್ದಿಂಗಳ ಬೊಂಬೆಯೊ ಎನೆ ಮನಕಚ್ಚರಿದಾವಾಗ ತೋರ್ಪ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಸನ್ಮತಿದೋಱು (ಭರಚ. ೬೧–೧). [< ಅಚ್ಚರಿ$_3$]

ಅಚ್ಚರಿ$_2$ 'ಅಚ್ಚರಸಿ' ನೋ.

ಅಚ್ಚರಿ$_3$, ಅಚ್ಚರಿಯು$_1$ (ನಾ). ಆಶ್ಚರ್ಯ; ಸೋಜಿಗ; ಚೋದ್ಯ: "ಅಚ್ಚರಿ ಚೋದ್ಯಮೆಂದು" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೫); "ಅಚ್ಚರಿಯೆನಲಕ್ಕು

ಬುಧರಿನಾಶ್ಚರ್ಯಾರ್ಥಂ" (ಕವಿಕಂ. ೩೭); ಅಸುರನದಟದೇನಚ್ಚರಿಯೋ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೪); ಸಚ್ಚರಿತ್ರದೆ ನಡೆದಂದುರಿಗೊಡ್ಡಿದರಗಿನಂತಿರೆ ಕರಗುವುದಚ್ಚರಿಯೆ ನರರ ನೆರಪಿದ ದುರಿತಂ (ಸಮುಪ. ೬-೨೫); ನಿಚ್ಚ ಶಿವರಾತ್ರಿಯನಚ್ಚರಿಯಿಂ ಮಾಳ್ಪ (ಬಸರ.೮-೪೩) [ಅಚ್ಚರಿಯಿಂ = ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ]; ಏನಿದಚ್ಚರಿ ಕೌರವೇಂದ್ರನ ಸೇನೆ ತಲೆಕೆಳಗಾಗುತಿದೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೬); ಅಚ್ಚರಿಯ ತಂತ್ರವಿದು ಬ್ರಹ್ಮಸೃಷ್ಟಿಗಳೇಕೊ ಮುಚ್ಚಿಹವು ಸಾಜತೆಯ (ಮಂಕುಕ. ೩೧). **ಅಚ್ಚರಿಯ$_1$**: ಪಚ್ಚೆಯಲೋವೆ ಪಲವು ರತ್ನಖಚಿತದಿಂದಚ್ಚರಿಯವನಖಿಲರ್ಗೆ ಚೆಚ್ಚರದಿಂದೀವ ಮದನಕ್ಕೆಯಿಕ್ಷಿಪರಕ್ಷಿಯ ಸೆಜೆಗೆಯ್ಯುತಿಹವು (ಅಂಜಚ. ೫-೨೪); ಕಂಡುದೊಂದಚ್ಚರಿಯಮುಳ್ಳಡೆ ಪೇಳ್ವುದು (ತಿನ್ನುಶಾಂ. ೧೧-೩೦).

[ಸಂ. ಆಶ್ಚರ್ಯ]

ಅಚ್ಚರಿಗವಿ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯ ಕವಿದುಕೊ: ಕಣ್ಣಪ್ಪನಚ್ಚರಿಗವಿದಪಾಂಗಾಶ್ರುಗಳಧಿಕವಾಯ್ತು (ಬಸಪು. ೧೮-೫೦). [ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + ಕವಿ$_1$]

ಅಚ್ಚರಿಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ಕಾಣು: ನಾಲ್ದೆಸೆಯ ನೋಡುವನಿತಳಜಕೊಳಚ್ಚರಿಗಂಡ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೬೭). [ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + ಕಾಣ್]

ಅಚ್ಚರಿಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯ ಹೊಂದು: ನಾವು ನೋಡಿ ಅಚ್ಚರಿಗೊಂಡು ತಲೆದೂಗಬೇಕು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೬೧).

[ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + ಕೊಳ್ಳು$_1$ (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಅಚ್ಚರಿಮೂಡು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯ ಹುಟ್ಟು: ಸಕಲ ನಿಯೋಗ ಸಹಿತಂ ನಾಡೊಡೆಯನುಂ ಮನದೊಳಚ್ಚರಿಮೂಡಿ ಬಸವನ ಭಕ್ತಿವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ತಲೆದೂಗಿ (ಬಸಪು. ೫೭-೫೩). [ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + ಮೂಡು$_1$]

ಅಚ್ಚರಿಮೊಳೆ (ಕ್ರಿ). = ಅಚ್ಚರಿಮೂಡು: ವಿಪ್ರನಚ್ಚರಿಮೊಳೆಯೆ ಮನದೊಳು ಹರುಷನಾಗುತ್ತಾಗ ಪರಿತಂದು (ಬಸಪು. ೫೭-೫೩).

[ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + ಮೊಳೆ$_1$]

ಅಚ್ಚರಿಯ$_1$ 'ಅಚ್ಚರಿ$_3$' ನೋ.

ಅಚ್ಚರಿಯ$_2$ (ನಾ). ಆಶ್ಚರ್ಯ ಹೊಂದಿದವನು: ಭೂಜನರೆಲ್ಲರುಗಳಚ್ಚರಿಯರಾಗಿರಲು ಸತ್ತ ಮದವಾರಣದ ಹರಣವನಿತ್ತು ಬೊಮ್ಮಯ್ಯಂ ಮೆಜೆದಂ (ಬಸಪು. ೨೨-೩೫); ನೋಡಲಿಕಾಗದವನನೆನುತ್ತಿರಲು ಜನರಚ್ಚರಿಯರಾಗೆ (ಬಸಪು. ೨೬-೧೭). [ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + -ಅ$_7$]

ಅಚ್ಚರಿಯೊಂದು (ಕ್ರಿ). = ಅಚ್ಚರಿವಡು: ಭಕ್ತಾನೀಕವಚ್ಚರಿಯೊಂದಿಯಾನಂದಿಸುತ (ಬಸಪು. ೩೯-೬೦). [ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + ಒಂದು$_1$]

ಅಚ್ಚರಿವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೆರಗಾಗಿಸು; ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಹೆಜ್ಜೆಹೆಜ್ಜೆಯಲಿ ಸಾಸಿರ ಪೊನ್ನ ಚಾಗವಿತ್ತು ಪರುಸೆಯನಿತಂ ತೃಪ್ತಿವಡಿಸಿ ಧಾರುಣಿಯೊಳಚ್ಚರಿವಡಿಸಿದಂ (ಸೌಂದಪು. ೧೧-೩೮).

[ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + ಪಡು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಅಚ್ಚರಿವಡು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡು; ವಿಸ್ಮಯ ಹೊಂದು; ಬೆರಗಾಗು: ಕಿಚ್ಚಂ ಪೊಕ್ಕುದನೀ ಜಗಮಚ್ಚರಿವಟ್ಟದನೆ ನುಡಿಯುತಿರ್ಪ್ಪುದು ನಿಚ್ಚ[ಂ] (ಇಆ. XX, ೧೯೪-೧೪; 900); ಆ ರೂಪಿಂಗಚ್ಚರಿವಡುತಿರ್ದ ನೃಪರೂಪಚಂದ್ರನಂ [ನೋಡಿ] (ಕಾದಂಪೂ. ೫೧); ನೋಡನೋಡಲ ದೃಶ್ಯನಾಗಲಚ್ಚರಿವಡುತ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೧೮೨); ಬಂಧುವಿತಾನವಚ್ಚರಿವಟ್ಟು ಕೇಳಲ್ (ಬಸಪು. ೩-೨೨). ಅಚ್ಚರಿವಟ್ಟು ಮೈಸೂರ ಭೂಗಧಿಪತಿಯ ಪೊಗಳಿದ (ಕಂಠನವಿ. ೧೩-೭೧). [ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + ಪಡು$_1$]

ಅಚ್ಚರಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡು. ೨. ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡಿಸು: ಪಾವಿನ ಪಚ್ಚದಿನಚ್ಚರಿವಡೆದ ಜೋಗಿಣಿಯಂತಿರ್ಪಳ್ (ಕಬ್ಬಿಗಕಾ. ೩೧೫); ಅಚ್ಚರಿವಡೆದ ಭ್ರೂಲತೆ ಸಿಂಗಾಡಿಗಳೊಚ್ಚೇರಗಣ್ಣ ಪೊಸರದಿ (ಮೋಹತ. ೯-೮೨). [ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಚ್ಚರಿವೀಱು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯವುಂಟುಮಾಡು: ಗೌರೀಶನೊಪ್ಪಿರ್ದನಚ್ಚರಿವೀಱುತ್ತ ಖಿಳರ್ಗೆ ಸಂತತ ಕೃಪಾರತ್ನಾಕರಂ ಶಂಕರಂ (ಶಬಶಂ. ೫-೫೮). [ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + ಬೀಱು]

ಅಚ್ಚರಿವೆಣ್ (ನಾ). = ಅಚ್ಚರಸಿ: ಕನಕಪರ್ವತದ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಗೊಳಿಸುವಚ್ಚರಿವೆಣ್ಗಳಂತಚ್ಚರಿಯ ಬೀಱಿ (ಸೌಂದಪು.೫-೯೭). [ಅಚ್ಚರಿ$_2$ + ಪೆಣ್]

ಅಚ್ಚರಿವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯಹೊಂದು: ಆಗಳಚ್ಚರಿವೆರಸುತಂ ಸಾಷ್ಟಾಂಗವೆಱಗಿ ನಮಿಸಿ (ಬಸಪು. ೫೨-೩). [ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + ಬೆರಸು$_1$]

ಅಚ್ಚರಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯವುಂಟುಮಾಡು; ಬೆರಗುಗೊಳಿಸು: ಆ ಲಲಿತಾಂಗಿ ಬೆಚ್ಚನುಸಿರ್ದಚ್ಚರಿವೆತ್ತಿರೆ[ಪಾಠಾಂ. ಬೆಚ್ಚಿರೆ] ಮೂರ್ಛೆವೋಪುದುಂ (ಆದಿಪು. ೩-೨೩); ನೋಟಕಚ್ಚರಿವೆತ್ತ ಸೊಡರ್ಗಂಬದಲ್ಲಿ ವಿರಾಟದೀಪ್ತಿಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨೧-೪). [ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + ಪೆಱು]

ಅಚ್ಚರಿಸಿ 'ಅಚ್ಚರಸಿ' ನೋ.

ಅಚ್ಚರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡು: ಸೋದರರು ಪೊಂದೇ ಬಾರುನ್ನತಿವೆತ್ತುದಕೆದೆಯೊಳಾನಂದಿಸುತಿರ್ದರಚ್ಚರಿಸಿ (ಭರಚ. ೭೮-೯೬); ಅಚ್ಚರಿಸಿ ಚಿತ್ರೈಸೆನುತಲಾ ಅಚ್ಚರಸಿಯರ ಮೇಳದಲಿ ಸುರನಚ್ಚಣಿಯು ಭೂಮಿಯನು ಮುಟ್ಟದೆ ಮೆಟ್ಟುತಿರೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦-೩೦). [ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + -ಇಸು$_3$]

ಅಚ್ಚರಿಹದ (ನಾ). ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ಸ್ಥಿತಿ: ಮೂಡುವಚ್ಚರಿಹದವ ಹಾರುತ್ತ ಸಭೆಯೆಲ್ಲ ಎವೆಹೊಯ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಂದಿಹುದು (ಹೊಂಗಳು. ೧೨-೧೭). [ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + ಹದ (< ಪದ$_1$)]

ಅಚ್ಚರೆ 'ಅಚ್ಚರಸಿ' ನೋ.

ಅಚ್ಚಲರ್ (ನಾ). ಹೊಸಹೂವು: ಅಚ್ಚಲರ ತುಱುಗಲಂ ಪೇಱಿಕೊಂಡಿರ್ದುದೆತ್ತಂ ತಿಳಕಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೮೦). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಅಲರ್$_3$]

ಅಚ್ಚಲಿಂಗ (ನಾ). ನಿರ್ಮಲವಾದ ಲಿಂಗ: ಪೂಗಲ್ಲನುಱಿ ಕಡೆನೂಂಕಿ ಪೂಜಿಮುಡುವ ಅಚ್ಚಲಿಂಗವು ಜಲಹರಿಯ ಕಡೆಗುಚ್ಚಿ ಹೆಚ್ಚುತ ಪೋಪ ಲಿಂಗವು (ಬಸಪು. ೫೭-೪೩). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಲಿಂಗ]

ಅಚ್ಚಲಿಕೆ (ನಾ). ಏಕಾಂತ; ಶಾಂತಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್): ಅಚ್ಚಲಿಕೆಯಾಗಿ (ಗ್ಯಾರೆಟ್). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ?]

ಅಚ್ಚಲಿಚ್ಚಿ (ನಾ). ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ, ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಒದಗುವ ರೀತಿ (?): ಹೆಚ್ಚಿದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮೆಚ್ಚುಗಳ ಮಾಡ್ಯಾರು ಕೇಳಿರಣ್ಣಾ ಅಚ್ಚಲಿಚ್ಚಿಗಳಲ್ಲಿ ಬೈಗಳ ಬೈವರು ಕೇಳಿರಣ್ಣಾ (ಕಾಲಸಂ. ೮೮-೨).

[?. / ತಮಿ. ಅಚ್ಚಲಚ್ಚಲಾಯ್ = ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ]

ಅಚ್ಚಲಿಪಿ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಬರಹ; ಉತ್ತಮವಾದ ಬರವಣಿಗೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಲಿಪಿ]

ಅಚ್ಚವಡಿ, ಅಚ್ಚವಳ್ಳಿ$_2$ (ನಾ). ತೆರಿಗೆ; ಕಂದಾಯ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೩೯).

ಅಚ್ಚವಳ್ಳಿ$_2$ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಚ್ಚವಣ್ (ನಾ). ಹದವಾದ ಹಣ್ಣು; ತನಿವಣ್ಣು: ಪೆಣ್ಣಂಡುಗಳು ಮನಕರಗಿ ಕೂಡಿದೊಡಚ್ಚವಣ್ಗಳ ಸವಿದಂದವಲ್ತೆ (ಭರಚ. ೬-೩೪); ದೋರೆವಣ್ ಕಳಿತೆಸೆವಚ್ಚವಣ್ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ. ಪಣ್] (ಶಬಶಂ. ೧-೫೧).

[ಅಚ್ಚ$_1$ + ಪಣ್$_2$]

ಅಚ್ಚವಣ್ಣ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಬಣ್ಣ; ಬೆರಕೆಯಿಲ್ಲದ ಬಣ್ಣ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಬಣ್ಣ]

ಅಚ್ಚವಳ್ಳಿ$_1$ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮನೆತನ; ಸತ್ಕುಲ: ಅವರ ಅವಳಿ ಅಚ್ಚವಳಿಯಾದುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಹೆಣ್ಣು ಯಾರಾದರೂ ಕೊಡುವರು (ಸ್ಯಾಂಡರ್); ಅಚ್ಚವಳಿಯವರು ತವರವರು (ಜಾನಕೋ. ೮).

[ಅಚ್ಚ$_1$ + ಬಳ್ಳಿ$_2$ (< ಬಟ್ಟಿ$_3$)]

ಅಚ್ಚವಳ್ಳಿ$_2$ 'ಅಚ್ಚವಡಿ' ನೋ.

ಅಚ್ಛವಳಿಕು (ನಾ). ಶುಭ್ರವಾದ ಸ್ಫಟಿಕ: "ಎರಡು ಪದಗಳಪಭ್ರಂಶಕ್ಕೆ– ಅಚ್ಛಸ್ಫಟಿಕ–ಅಚ್ಛವಳಿಕು" (ಶಮದ. ೨೪೯); ಬೆಟ್ಟುವನಗೆಯಂ ಪಗೆಯಿ ನಿಟ್ಟ ಕುಳಿಸದ ಕಡಿಕಂಡದಂತೊಪ್ಪುವಚ್ಛವಳಿಕಿನ ಗಂಡಶೈಲದಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೨–೨೪). [ಅಚ್ಛ₁ + ಪಳಿಕು]

ಅಚ್ಛವಾವು 'ಅಚಬಾಬು' ನೋ.

ಅಚ್ಛವಿಷ (ನಾ). ಅಪ್ಪಟ ವಿಷ: "ಸಿಂಹನಾದಂ ಕ್ಷ್ವೇಡೆಯುಂ ಅಚ್ಛವಿಷ ಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೬–೪೧). [ಅಚ್ಛ₁ + ವಿಷ]

ಅಚ್ಛವೂ (ನಾ). ಹೊಸ ಹೂವು: ತುಂಬಿಗಳಚ್ಛವೂಗಳಿಂ ದೂಸರಮಾದ ಚೊಲ್ಲೆಯದ ಕಂಪಿನೊಳೋಳ್ಕುಳಿಯಾಡೆ (ಕಬ್ಬಿಗಕಾ. ೯೧).
[ಅಚ್ಛ₁ + ಪೂ₂]

ಅಚ್ಛವೆಳ್ದಿಂಗಳ್ (ನಾ). ಶುಭ್ರವಾದ, ಹೊಳೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಬೆಳುದಿಂಗಳು: ತನ್ನ ಜಸದಂತೆ ಪಸರಿಸಿದಚ್ಛವೆಳ್ದಿಂಗಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೬೯ ವ); ತೃಷ್ಣೆಗೊರ್ಕುಡಿತೆಯಿಂ ಕೊಂಡಚ್ಛವೆಳ್ದಿಂಗಳಂ ಕುಡಿಯ ಲ್ಬರ್ಕುಮೆ (ಅರ್ಹನೀ. ೧–೩೧); ಅಚ್ಛವೆಳ್ದಿಂಗಳ ಸಿರಿಯಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೬–೫೮). [ಅಚ್ಛ₁ + ಬೆಳ್ದಿಂಗಳ್]

ಅಚ್ಛಶಿವ (ನಾ). ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶಿವ: ಭಕ್ತರನಚ್ಛಶಿವನೆಂದಿಪ್ಪ ಭಾಷೆ (ಬಸವು. ೬–೧); ಅಚ್ಛಶಿವನೊಂದಚ್ಚು ಭಕ್ತಿಯ ನಚ್ಚು (ಬಸವು. ೨೮–೪೬).
[ಅಚ್ಛ₁ + ಶಿವ]

ಅಚ್ಛಸರ (ನಾ). ಅಕ್ಷಮಾಲೆ; ಜಪಸರ: ಕೊರಲೊಳೊಪ್ಪುವಚ್ಛ ಪೊಚ್ಛಚ್ಛಸರಂ ಮುಕುತಿವೆಣ್ಣ ಸಿರಿಗೊರಲ ಕರ್ಮಣಿಸರಮುನಡಿಗೊತ್ತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೯–೧೪). [ಅಚ್ಛ₂ + ಸರ₂]

ಅಚ್ಛಸವಿ (ನಾ). ಬೆರಕೆಯಿಲ್ಲದ ಮಧುರ ರುಚಿ; ಕೇವಲ ಸವಿ: ಪರಮ ಪಶುಪತಿಯೆ ಅಚ್ಛಸವಿಯೇ ಸುಖವೆ ಸಖನೆ ನಂಬಿಯ ಪತಿಯೆ (ನಂಬಿರ. ೬–೧೪೮). [ಅಚ್ಛ₁ + ಸವಿ₂]

ಅಚ್ಛಸೊಗ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಸುಖ: ಹೆಜಿಸೂಡಿದನಚ್ಛಸೊಗದ ಮೊಳೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೩–೩೬). [ಅಚ್ಛ₁ + ಸೊಗ]

ಅಚ್ಛಹಾದಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ದಾರಿ; ಸರಿಯಾದ ಮಾರ್ಗ: ನೆಚ್ಚಿದ ವನು ಅಚ್ಛಹಾದಿ ಹಿಡಿಯುವನು (ವಿಚಾಮಂ. ೬೪).
[ಅಚ್ಛ₁ + ಹಾದಿ (< ಪಾದಿ)]

ಅಚ್ಛಹಾಲು (ನಾ). ಅಪ್ಪಟವಾದ ಹಾಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಚ್ಛ₁ + ಹಾಲು (< ಪಾಲ್₁)]

ಅಚ್ಛಳ (ಗು). ಸ್ವಚ್ಛ; ಶುದ್ಧ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಚ್ಛಳ ಮಾತು' ಪರಾ. ೨. ಪ್ರಶಾಂತ: ತೋಟವೂ ಮನೆಯೂ ಏನಚ್ಛಳ ವಾಗಿದೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಛ₁ + ?]

ಅಚ್ಛಳಮಾತು (ನಾ). ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಮಾತು. [ಅಚ್ಛಳ+ಮಾತು]

ಅಚ್ಛಳಿ 'ಅಚ್ಛಳಿ' ನೋ.

ಅಚ್ಛಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಸೊಗಸು; ಅಂದ: ನೋಡಲು ಹಸ್ತವಿಲ್ಲದೆ ಸೊಲ್ಪ ಗೀಜಿಗ ಗೂಡ ಕಟ್ಟಿದೊಡಚ್ಛಳಿಕೆಯ ಕೋಡಗ ಕಂಡು ಸೈರಿಸದೆ ವಿನಾಶವ ಮಾಡಲದೇನು ಕೇಡಹುದು (ಮೋಹತ. ೧–೨೩). ೨. ಪ್ರಶಾಂತತೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಚ್ಛಳ' ಪರಾ. [ಅಚ್ಛಳ + –ಇಕೆ]

ಅಚ್ಛಳಿ, ಅಚ್ಛಳಿ (ಕ್ರಿ). ಅಂದಗೆಡು; ಸೊಗಸುಗುಂದು; ರೂಪುಗೆಡು: ಬೀರಮುಚ್ಛಳಿವಿನಮಾಮೆ ತಳ್ತಿಱಿದು ಗೆಲ್ದವರಾತಿಯನೆನ್ನು ಪೊಚ್ಛಱಿ ನುಡಿವಳಿಗಣ್ಣರಂ (ಎಕ. II, ೧೩೪–೫೧; 987); ಭರದಿಂ ಬಂದಚ್ಛಳಿ ಯದೆ ಸಿರಿಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಲೀಲೆ ಮಿಕ್ಕಾದರದಿಂ . . . ಇರ್ದರ್ (ಗಿರಿಕ. ೪–೧೩೪); ನಿಟ್ಟಾಲಿಗಳಾಟವಚ್ಛಳಿದು . . . ಇರ್ದಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨–೧೩೧). **ಅಚ್ಛಳಿ**: ಪುಳಕದ ಹಾದಿಗೆಂದು ಪಥಮುಪ್ಪುದು . . . ಎನ್ನ ಚರಣಂಗಳ ಲೀಲೆಗದೆಂದು ಕೀಲ್ಗಳಚ್ಛಳಿವುದು (ಪಂಪಾಶ. ೨); ಬೆಚ್ಚಂತೆ ಬೆರಸಿ ಬಿರ್ಚದಚ್ಛಳಿಯದ ಪರಮಾನಂದಮಯ ಶಿವಯೋಗ ನಿದ್ರಾ ಮುದ್ರಿತನಾಗಿ (ವೃಷವಿ. ೨೩–೧೧ ವ); ಮಹಾವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ನೆನವು ಮಾತ್ರ ಮಾನವಕೋಟಿಯ ಹೃದಯಾಂತರಾಳದಲ್ಲಿ ಅಚ್ಛಳಿಯದೆ ಉಳಿದಿದೆ (ರಾಜವ. ೫) [ಅಚ್ಛಳಿಯದೆ = ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಕುಂದದೆ, ಸ್ಥಿರವಾಗಿ].
[ಅಚ್ಚು₃ + ಅಳಿ₁]

ಅಚ್ಚಾ (ನಾ). (ಉಕ) ಅಯೋಗ್ಯ: ಶಿವಪ್ಪನಾಯಕನು ತನ್ನ ಮನೆ ಹಾಳು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಈ ವರೆಗೆ ಮುಂದಿಯ ಕಡೆಯಿಂದ ಅಚ್ಚಾ ಅನ್ನಿಸಿ ಕೊಂಡವನಲ್ಲ (ಗುರುಪ್ರ. ೪೯). [ಅನ್ಯ. ?]

ಅಚ್ಚಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ಥಿರವಾಗು; ಶಾಶ್ವತವಾಗು: ಬೆಚ್ಚುಬೇರಿಲ್ಲದ ಸುಖವೆನಗಚ್ಚಾದ ಪರಿಯ ನೋಡಯ್ಯಾ (ಆದವ. ೮೮). ೨. ಮುದ್ರಣ ಹೊಂದು: ಈ ಪುಸ್ತಕ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ ಅಚ್ಚುಕೂಟದಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಅಚ್ಚು₃ + ಅಗು₁]

ಅಚ್ಚಾಟ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಆಟ; ಶುದ್ಧಲೀಲೆ: ಅಚ್ಚಾಟವಾಡುವ ದೈವ ಶ್ರೀವಾಸುದೇವಾ (ವಿಸ್ತೋ.ಸು. ೪೨–೧). [ಅಚ್ಛ₁ + ಆಟ]

ಅಚ್ಚಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಚ್ಚಿನಂತೆ ತಿರುಗಿಸು, —ಸುತ್ತಾಡಿಸು: ತನಿ ವಣ್ಣಳನಾಂತೆಸೆವೀಳೆಯೋಳಿಯಚ್ಚಾಡಿಪುದಾ ಪುರೋಪವನದೊಳ್ ನಡೆ ನೋಟ್ಪರ ಕಣ್ಗಳಂ (ಕುಸುಮಾ. ೨–೬೫). [ಅಚ್ಚು₈+ ಆಡು₁+ –ಇಸು₃]

ಅಚ್ಚಾನೆ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಆನೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆನೆ: "ಕರ್ಣಾಟಕ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಲೋಪಕ್ಕೆ – ಆಕಾರಕ್ಕೆ– ಅರಸ + ಆನೆ = ಅರಸಾನೆ; ಅಚ್ಛ+ ಆನೆ = ಅಚ್ಚಾನೆ" (ಶಮದ. ೫೨ ಪ್ರಯೋ). [ಅಚ್ಛ₁ + ಆನೆ]

ಅಚ್ಚಾಯಿಗ (ನಾ). = ಅಚ್ಚುಗಾಱ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚು₃ + ?]

ಅಚ್ಚಾರಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ (ಮೈಪಠಿಗಿ. ೮–೧೪೨).
[ಅಚ್ಚಾರಿ₀ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಅಚ್ಚಾವಿಚ್ಚಿ, ಅಚ್ಚಾವುಚ್ಚಿ (ಅ). (ಉಕ) ೧. (ಮಾತಿನಲ್ಲಿ) ಅಸಂಬದ್ಧ ವಾಗಿ; ಯದ್ವಾತದ್ವಾ. ೨. (ಊಟ ತಿಂಡಿಯಲ್ಲಿ) ಕೊಳಕಾಗಿ; ಅನಾಗರಿಕವಾಗಿ; ಅಯೋಗ್ಯವಾಗಿ.
[← ಮರಾ. ಅಚ್ಚಾವಚ್ಚಾ; ಅಚ್ಯಾವಚ್ಯಾ]

ಅಚ್ಚಾವುಚ್ಚಿ 'ಅಚ್ಚಾವಿಚ್ಚಿ' ನೋ.

ಅಚ್ಚಾಳ್, ಅಚ್ಚಾಳು₁ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಆಳು; ದಿಟ್ಟನಾದ ಸೈನಿಕ; ಮೂಲಬಲದ ಸೈನಿಕ (?): ಓಡಿದವರಲ್ಲಲ್ಲಿ ಧೈರ್ಯವ ಮಾಡಿತಚ್ಚಾಳೊಗ್ಗಿನಲಿ ಹುರಿಗೂಡಿತು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮–೫೦); ವೀಳೆಯವ ನೊಲಿದಿತ್ತು ಸುರನಚ್ಚಾಳನಟ್ಟಿದನು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೧೫–೩೨). **ಅಚ್ಚಾಳು₁**: ೧. ಓಳಿಯಿಂದವೆ ಹಳಚುವಚ್ಚಾಳುಗಳುಮಂ ಕೆಳೆದು (ಬಸವು. ೬೧–೨೬); ಅಚ್ಚಾಳು ಪವನಜನಾ ಗದೆಯಿಂ ಪೊಯ್ದು ನುಚ್ಚುನುಱಿಯ ಮಾಡಿದನು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೯–೪೦); ಅಚ್ಚಾಳುಗಳು ಗೊತ್ತು ನಾಮಂಗಳಂ ಕೇಳಿ ಯಿರಿ ದಾಡಿದುದು (ತುರಂಗ. ೫೬–೧). ೨. ಒಂಟಿಯಾಗಿರುವವನು; ಒಂಟಿ ಯಾಗಿ ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಿಂದಿರುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಚ್ಛ₁ + ಆಳ್₂. ‖ ತೆಲು. ಅಚ್ಚಾಳಿ, ಅಚ್ಚಾಳು = ಒಂಟಿ ಮನುಷ್ಯ, ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದವನು]

ಅಚ್ಚಾಳಿಕೆ, ಅಚ್ಚಾಳಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಆಳ್ತನ; ಮೈಕಟ್ಟು; ದಿಟ್ಟತನ. ೨. ಸ್ಥಿರತೆ; ನಿಶ್ಚಿಂತೆ. **ಅಚ್ಚಾಳಿಗೆ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಚ್ಚಾಳ್ + –ಇಕೆ₂]

ಅಚ್ಚಾಳಿಗೆ 'ಅಚ್ಚಾಳಿಕೆ' ನೋ.

ಅಚ್ಚಾಳು₁ 'ಅಚ್ಚಾಳ್' ನೋ.

ಅಚ್ಚಾಳು₂ (ನಾ). ಅಚ್ಚೊತ್ತುವವನು; ಎರಕ ಹೊಯ್ಯುವವನು:

ಕಲುಕುಟಿಗರಂ ಬಡಗಿಯರನಾ ಬಳಿಗೆಲಸಮಂ ಮಾಳ್ಪರಂ ತರವಳರ ನಚ್ಚಾಳುಗಳನೆಕ್ಕಟಿಗರನು (ಬಸವು. ೧೭–೧೩).
[ಅಚ್ಚು3 + ಆಳ್ಳು2 (< ಆಳ್2)]

ಅಚ್ಚಿ1 (ನಾ). (ಮಕ್ಕಳ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ) ರೊಟ್ಟಿ; ಬಕ್ಕರಿ (ಉಕ). 'ಅಪ್ಪಚ್ಚಿ' ಪರಾ. [ದೇ. ?]

ಅಚ್ಚಿ2 (ನಾ). ೧. ತಾಯಿ (ಕಿ). ೨. ಮಲಯಾಳಿ ಹೆಂಗಸು (ಕಿ).
[← ಮಲ. / ತಮಿ.]

ಅಚ್ಚಿ3 (ನಾ). ಮೊಲೆ; ಮೊಲೆಯ ತೊಟ್ಟು: ಅಚ್ಚಿಯೂ ಬೇಕು, ಅಪ್ಪಚ್ಚಿಯೂ ಬೇಕು (ಗಾದೆ. ಕಿ). 'ಅಚ್ಚಿಕೊಡು' ಪರಾ.
[ದೇ. ?. / ತಮಿ. ಒಚ್ಚಿ, ಒಞ್ಞಿ]

ಅಚ್ಚಿ4 (ನಾ). (ಅಂಕಿತ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ) ಲಕ್ಷ್ಮಿ: ಉದಾ— ಅಚ್ಚಕ್ಕ (= ಅಚ್ಚಿ + ಅಕ್ಕ); ಅಚ್ಚಪ್ಪ (= ಅಚ್ಚಿ + ಅಪ್ಪ); ಅಚ್ಚಮ್ಮ (= ಅಚ್ಚಿ + ಅಮ್ಮ). [ಸಂ. ಲಕ್ಷ್ಮೀ]

ಅಚ್ಚಿ5 (ನಾ). ಕಣ್ಣು: "ಕಣ್ಣಳಿನಲ್ ದಿಟ್ಟಿಯಚ್ಚಿಗಳ್ ನೇತ್ರಂಗಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೯); ಅಚ್ಚಿನ[ಯ]ಲ್ಲಿ ಬೇಟದ ಜೀವು ದೃಷ್ಟವಾಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೫೩–೫೭೪); ಉಚ್ಚವದಿಂ ದಸಿಯಂ ತೆಗೆದಚ್ಚಿಗೆ ಗೋಚರಿಸದೈದಲಾ ಲುಬ್ಧಕನಂದುಚ್ಚಮಹಿಮೆಯನೆ ಕಂಡು (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೧೧೧); ಮದನಕೈಯಾಕ್ಷಿಪರಚ್ಚಿಯ ಸೆಜಿಗೆಯ್ಯುತಿಹವು (ಅಂಜಚ. ೫–೫೯); ಅಚ್ಚಿ ಮೂಱುಳ್ಳ ಶಿವನಂ ಭಜಿಸುತಗಜಾತೆ ಸುಖಮಿರಲ್ (ಚಬಪು. ೩೪–೩೧).
[ಸಂ. ಅಕ್ಷಿ]

ಅಚ್ಚಿಕೆ (ನಾ). ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ ತೆರುವುದು (ದಕ. ಕಿ).
[ಅಚ್ಚು3 + -ಇಕೆ]

ಅಚ್ಚಿಕೆಮುಚ್ಚಿಕೆ (ನಾ). = ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚು ೧. (ಕಿ).
[← ತೆಲು. ಅಚ್ಚಿಕಬುಚ್ಚಿಕ = ಜೊತೆಗೂಡುವುದು, ಮೈತ್ರಿ]

ಅಚ್ಚಿಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಮಗುವಿಗೆ ಮೊಲೆಯುಣ್ಣಿಸು; "ಅಮ್ಮಿ"ಕೊಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚಿ3 + ಕೊಡು]

ಅಚ್ಚಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). (ಹಕ್ಕಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ಮಲವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡು: ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದೆರಡು ಕಾಗೆಗಳು ಮೇಲಿನಿಂದ ಬೇಡನ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಅಚ್ಚಿಕ್ಕಿ ಹಾರಿಹೋದವು (ನೀತಿಚಿಂ. ೧೧೫). [ಅಚ್ಚು6 + ಇಕ್ಕು1]

ಅಚ್ಚಿಗ1, ಅಚ್ಚುಕ, ಅಚ್ಚುಗ (ನಾ). ೧. ತೀವ್ರವಾದ ವ್ಯಥೆ; ಕಳವಳ: ನಲ್ಲಳಗಲ್ಕೆಯಿಂದಮಾದದವಟಲಚ್ಚಿಗಂ ಮಜುಕಮೆಂಬಿವಜಿಂದೆ ಕನಲ್ದು (ಆದಿಪು. ೧೨–೨೩); ಅಚ್ಚಿ[ಪಾಠಾಂ. ಚ್ಚು]ಗವೇಕಯ್ಯ ಸಂಸಾರದೊಳಗೆ? ನಿಚ್ಚ ನಿಚ್ಚ ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ಮಾಡುವುದು; ಬೇಗ ಬೇಗ ಅರ್ಚನೆ–ಪೂಜನೆಯ ಮಾಡುವುದು, ಕೂಡಲಸಂಗನ ಕೂಡುವುದು (ಬಸವ. ೧೭೩); ನಂದಸುತನ ಮೂಗಿಂ ಬಾಯಿಂದುಚ್ಚಳಿಸೆ ರುಧಿರಮೆನಗಾದಚ್ಚಿಗಮಂ ಮುಜಿವೊಡೊತ್ತಿ ಮುಜಿ ಚಾಣೂರಾ (ಅರ್ಥನೇ. ೮–೫೮); ಹೆಚ್ಚಿದಡವಿಯೊಳೊಬ್ಬನೇ ಶಿವನಚ್ಚಿಗದೊಳಿರ್ದಹನಕಟಕಟ (ಬಸವು. ೧೭–೨); (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೯, ಚಕವಿ. ೬–೧೮೨ ನೋ). ೨. ಕ್ಲೇಶ; ಶ್ರಮ: ನೆಗೞ್ದೀಪಟ್ಟಂಡಮಂ ಸಾಧಿಸಿದೊಡೆ ಫಲಮೇಂ ಭೋಗದಿಂ ಸಾಧ್ಯಮೇಂ ಬಂಧುಗಳಿಂದಂ ಬರ್ಪುದೇಂಸುತ್ತಿದ ಪರಿಜನದಿಂದಪ್ಪುದೇನೊಂದುಮಿಲ್ಲಚ್ಚಿಗಮೊಂದುಂಟು (ಆದಿಪು. ೬–೨೬); ಕಿಚ್ಚೆಟ್ಟಿ ಬಟಿಕೆ ನಂದಿಸಲಚ್ಚಿಗದಿಂ ಬಾವಿದೋಡುವಂತಿರೆ ಕಣ್ಣಂ ಮುಚ್ಚಿ ಜಪಿಯಿಸುವೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೦೦); ಎಲ್ಲ ಕಳೆಯಂ ಕಾವ್ಯಜ್ಞರಿಂ ಕಲ್ಲದಚ್ಚಿಗದಿಂ ಕಟ್ಟಿದ ಕೆಟ್ಟ ಕನ್ನಡದ ಕಾಣ್ಗಿಬ್ಬಂಗಳಂ ಬಟ್ಟಸಾಮಿಗಳಂ ಕೇಳಿಸಿ (ಅರ್ಥನೇ. ೧–೩೫); ನಿಚ್ಚವಯಣ ದಿಂದಚ್ಚಿಗಂ ಸಮುನಿಸಿ[ಸ]ದಂತೆ ಸಕಳಸೇನೆಯಂ ಸೇನಾನಾಯಕಂ ತಡೆಯದೆ ನಡೆಯಿಸಿಕೊಂಡು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨–೧೨ ವ); ಒಚ್ಚೀರೆಗಣ್ಣ ಕೋಮಲೆಯರೊಪ್ಪಿಡಿನಡುವಿನಚ್ಚಿಗದ ಬಾಲಕಿಯರೋರೆಣದ ಪೋಳೆವಲ್ಲ ನಿಚ್ಚಳದ ಕದಪಿನ ನಿತಂಬಿನಿಯರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦–೨); (ಅರ್ಥನೇ. ೮–೮೪ ವ, ಅನಂಪು. ೪–೪ ನೋ). ೩. ಕೇಡು; ಅಪಾಯ: ಕೆತ್ತಿದಪು ದೆನ್ನೆಡಗಣ್ ತಡವಿಲ್ಲದಚ್ಚಿಗಂ ತೋಱದೆ ಮಾಣದು (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೧೫); ಬಂದುದೆತ್ತಣಚ್ಚಿಗಮೆಮಗೆಂದು ಬಾಯಟಿವ ಭೀರುಗಳಬ್ಬರ ಮಾದುದುಬ್ಬರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೮೫); ಅಚ್ಚರಿಯ ಮುಳ್ಳಪಂದಿವೊಲಚ್ಚಿಗಮಂ ಮಾಡಿ ಮಡಿಪಿದತ್ತದು ಸುರರಂ (ಶಬಶಂ. ೪–೧೭); (ವರ್ಧಪು. ೧೧–೧೫ ನೋ). ೪. ಉತ್ಸಾಹ; ಸಂಭ್ರಮ: ಬಲವರಲಾಟಸುತ್ತಿರೆ ಪದಂ ಪದಪಿಂ ನಡೆ ನೋಡಲೆಂದು ಕಣ್ಮಲರೆಳಸುತ್ತಿರೆ . . . ರಸಜ್ಞಕೀರ್ತಿಸಲೊಡರ್ಚಿರೆ ಚಚ್ಚರಮಚ್ಚಿಗಂ ಪೊದಳ್ದಲರೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೯೪). ೫. ರೀತಿ; ಪ್ರಕಾರ: ಎನ್ನಂದ ಮಾತನಂತಿಂತೆನ್ನದೆ ತಡೆದಿರದೆ ಕೂಡುವಚ್ಚಿಗಮಂ ಕೇಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೨೩). ೬. ನೆವ: ಮೊಗಮಿಾಸೆ ಬಾರದೋಪರ್ ಸೊಗಯಿಸಿ ಪೆಣ್ಬರಿಜನನಿಟ್ಟು ಬರೆ ಪೂದಿಜಿಪಚ್ಚಿಗದಿಂದಮೆಯ್ದಿ ಮೆಚ್ಚಿದ ಬಗೆಯಿಂ ಸ್ಮರಕೇಳಿಗೆಳಸಿದರ್ ಪುಂಶ್ಚಲಿಯರ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೩–೧೦೭). **ಅಚ್ಚುಕ**: ೧. ನೀನಿಚ್ಚೈಸಿದವ ನಿನ್ನೆಡೆಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಬಂದಪನೆನ್ನ ಮಾಕಾಳಿಯಾಣೆ ನೀನಚ್ಚುಕವನು ಮಾಡಬೇಡ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೧–೬೩). ೪. ಮೆಚ್ಚಿದಂ ಕೊಡುವೆಂ ವರಂಗಳನಿಚ್ಚೆಯಾವುದು ಬೇಡು ನೀನೆನಲಚ್ಚುಕದ ದರಹಾಸಲಕ್ಷ್ಮಿ ಮುಖಾಬ್ಜದೊಳ್ ಮೊಳೆಯೆ (ಬಸವು. ೨–೨೩); ನಿಶ್ಚಯಕೆ ನಿಶ್ಚಯಂ ಬೇಱೊಂದದೇಕೆ ನಿಜದಚ್ಚುಕಕೆ ಮಚ್ಚರವೆ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೧೨–೨೪). **ಅಚ್ಚುಗ**: ೧. ಬಚ್ಚಬಱಿಯ ಜ್ಞಾನದರ್ಶನಮೈಯಾಗಿ ಅಚ್ಚುಗವೆಂಬುದ ನೀಗಿ ನಿಚ್ಚಲು ಸುಖದೊಳೋಲಾಡುವ ಸಿದ್ಧರ ಮೆಚ್ಚಿ (ಭರಚ. ೧೮–೨೩). ೧,೨. ನಿಚ್ಚಕ್ಕೆ ನಿಚ್ಚ ಒತ್ತೆಯ ಬೇಡಿದಡೆ ಅಚ್ಚು[ಪಾಠಾಂ. ಚ್ಚಿ]ಗವಾಯಿತ್ತವ್ವಾ ನಮ್ಮ ನಲ್ಲಂಗೆ ಕಿಚ್ಚನೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಅಚ್ಚನೆಯನಾಡಲು ಅಚ್ಚುಗವಾಯಿತ್ತವ್ವಾ ನಮ್ಮ ನಲ್ಲಂಗೆ (ಅವಚಂ.೨೫–೧೦೬); ಮಚ್ಚು ಅಚ್ಚುಗವಾಗಿಪ್ಪ ಪರಿಯ ನೋಡಾ (ಮುಹದೇ. ೩೩–೨); (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೮–೧೧೫, ನಿಭಾಗ. ೬–೧೬–೭ ನೋ). ೩. ಕಿಚ್ಚು ನೀರಲಗಿನ ಬಾಧೆ ತನುವಿಗಾತ್ಮನಚ್ಚುಗವಳಿದ ಸುವಸ್ತು (ಭರಚ. ೬೭–೧೩೨). ೪. ಮೆಚ್ಚಿದೆಸು ಬೇಡೀಗ ನಿನ್ನಯ ಅಚ್ಚುಗದ ಮಾತಿಂಗೆ ನೀಂ ಮನ ಮೆಚ್ಚುವಂದದಿ ಕೊಡುವೆ (ಶರಲೀ. ೭೫–೭). ೫. ಕತ್ತಲೆಗವಿಯಿತ್ತು ಮೂಱುಲೋಕದೊಳಗೆ ಇದಱಚ್ಚುಗವೇಸು ಹೇಳಾ ಗುಹೇಶ್ವರಾ (ಅವಚಂ. ೧೦–೪೧); ಮಣ್ಣ ಪುತ್ತಳಿಯ ಮಾಣದೆ ಜಲದಲ್ಲಿ ತೊಳೆದರೆ ನಿಚ್ಚನಿಚ್ಚಕ್ಕೆ ಕೆಸಱಹುದಲ್ಲದೆ ಅದಱಚ್ಚುಗ ಬಿಡದಣ್ಣ (ಬಸವ. ೯೩). ೭. ಆಶ್ಚರ್ಯ; ಸೋಜಿಗ: ಮೆತ್ತಾನ ಅಶನವನುಂಡು ಕೆಚ್ಚಾನ ಚರ್ಮವ ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಬೆಚ್ಚಾನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿಪ್ಪವರಿಗೆ ಅಚ್ಚುಗವೇ ಅನಂತಭವದುಃಖ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೪೧); ಪಚ್ಚೆಗಿರಿಯು ತಾನೆ ಜಿನರೂಪವಾಂತು ಪಳಚ್ಚನೆ ನಿಂದುದೆಂದೆನಿಸಿ ಅಚ್ಚುಗ ನೋಡುವರಿಗೆ ಭುಜಬಲಿ ಜಿನಗಚ್ಚರಿವಟ್ಟೆಱಗಿದರು (ಭರಚ. ೭೦–೪೫).

[ದೇ. ?. / ತಮಿ. ಅಚ್ಚಮ್ = ಭಯ; **ಮಲ.** ಅಚ್ಚವ್, ಅಞ್ಚಲ್ = ಭಯ; **ತೆಲು.** ಅಚ್ಚಿಕ = ಕ್ಷೋಭೆ; **ಕೋಲಾ.** ಅಂಜಲ್ಕ್ = ಭಯ]

ಅಚ್ಚಿಗ2 (ನಾ). ಅರ್ಚಕ; ಪೂಜಾರಿ (ಕಿ). [ಸಂ. ಅರ್ಚಕ]

ಅಚ್ಚಿಗಂಗೊಳ್, ಅಚ್ಚುಗಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ತೀವ್ರವಾಗಿ ವ್ಯಥೆಪಡು: ಅಚಳಿತಧೈರ್ಯನ ಮನಮುಂ ಚಳಿಯಿಸಲಾಱದಚ್ಚರಸೆಯರಚ್ಚಿಗಂಗೊಂಡಂತಾಗೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೯೪ ವ); ಏನುಮಿಲ್ಲದಿರೆ ಬೆಱಗಾಗಿ ಅಚ್ಚಿಗಂಗೊಳುತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅಚ್ಚುಗಂಬಡುತೆ] ಹಮ್ಮದಂಬೋಗಿ (ತಿರುರ. ೨೭–೨೧). **ಅಚ್ಚುಗಗೊಳ್**: ೧. ಅಲ್ಲಿರ್ದ ಪಾತ್ರೆಯಿಲ್ಲದಿರೆ ಅಚ್ಚ

[ಚ್ಚು]ಗಗೊಂಡು ತಲ್ಲಣಿಸಿ ಜೋಲ್ವು ನಡುಗುತೆ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೧೪–೩೪). ೨. ಅಪಾಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು : ಅಚ್ಚನಾಭಿಯ ಮೆದ್ದು ನಿರ್ವಿಷಸಿದ್ಧ ತಾನಚ್ಚುಗಗೊಳ್ಳದಿರ್ಪಂತೆ (ಭರಚ. ೨–೩೬). [ಅಚ್ಚಿಗ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಚ್ಚಿಗಂಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಪಡಿಸು ; ಕ್ಲೇಶಪಡಿಸು: ತುಚ್ಛಪರಿಚ್ಛದ ರುಚ್ಚವಿಗ್ರಹಮನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ನಿಚ್ಚಗಾಳೆಗದೊಳಚ್ಚಿಗಂಗೊಳಿಸಿ (ಅಜಿಪು. ೯–೩೪ ವ). [ಅಚ್ಚಿಗ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಚ್ಚಿಗಂಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಚ್ಚಿಗಂಗೊಳಿಸು : ಎನ್ನ ಪಗೆಯೆನಿಸಿರ್ದ -ನನಜನಾಭಂ ಮತ್ತೊಂದು ತಾಣದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಕೆಮ್ಮನೆ ನಿಮ್ಮನಚ್ಚಿಗಂಬಡಿಸಿದೆನೆಂದು ಚಾಟುವಚನಂಗಳಂ ಮೆಱೆದು (ಜಗನಿ. ೩–೨೨ ವ).
[ಅಚ್ಚಿಗ$_1$ + ಪಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಚ್ಚಿಗಂಬಡು, ಅಚ್ಚುಗಬಡು, ಅಚ್ಚುಗವಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೀವ್ರವಾಗಿ ವ್ಯಥೆಪಡು : ಅಚ್ಚರಿವಡುತೆ ಪಗಲೊಳೀ ಶಿವಾಲಯದ ಪಡಿ ಮುಚ್ಚಿರ್ಪ ಕತನಮೇನೆಂದೊಡಾಸ್ಥಾನದವರಚ್ಚಿಗಂಬಡುತೆಂದರ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೫–೨೨). **ಅಚ್ಚುಗಬಡು** : ೧. ಸರ್ವಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿ ಅಚ್ಚುಗಬಡುವಡೆ ಹಬ್ಬಿದ ಪಾಪದ ಫಲವನುಂಬಡೆ ಒಬ್ಬಳವನೆ ಬಿತ್ತಿ ಒಬ್ಬಳವನೆ ಬೆಳೆವಡೆ ಕಬ್ಬುನ ಹುಳಿವಡೆ ಇನ್ನೇವೆ ರಾಮನಾಥ (ದೇದಾಪ್ರ. ೧೧೪–೬೬). ೨. ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡು : ಕೊಟ್ಟನೊರವನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವ ಮಾಡಿದ ಮುತ್ತೆ ಸಾವರ ಕಂಡು ಅಚ್ಚುಗಬಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೧–೮೩). **ಅಚ್ಚುಗವಡು** : ೨. ನಿಶ್ಚಯವೆಂದು ವಿಯಚ್ಚರಗೆನಲಾಗಚ್ಚುಗವಡುತಾ ಖಳನು ಬೆಚ್ಚಿ ಪಿಂದಣಿಗೋಸರಿಸಿಯಾ ವನಿತೆಯ ಸಚ್ಚರಿತವ ನೋಡಿ ನುಡಿದು (ಅಂಜಚ. ೧೩–೨೨೨). [ಅಚ್ಚಿಗ$_1$ + ಪಡು$_1$]

ಅಚ್ಚಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಸೆಳೆ; ಕಂಗೊಳಿಸು: ಪೊಚ್ಚಪೊಸಗಂಪಮರ್ದ ಚಂದನಕುಜಂಗಳಿಂ ಅಚ್ಚಿಗೊಳಿಸುವನಂತತಿಲಕದ ಕುಜಂಗಳಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩–೯೩) ; ಪೊಚ್ಚಪೊಸಗಂಪನೀಯುತುಮಚ್ಚಿಗೊಳಿಪ್ಪಮಲ ಧೂಪಮಂ ಶಾಂತಂಗಂ ಚೆಚ್ಚರಿತನರ್ಪಿಸುತ್ತುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೬೮) ; ಪೊಚ್ಚಪೊಸ ಪೊನ್ನ ಕುಂಭದೊಳಚ್ಚಿಗೊಳಿಪ್ಪುದುಮನಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೭೬). [ಅಚ್ಚಿ$_5$ + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಚ್ಚಿಡು (ಕ್ರಿ). ಮುದ್ರಿಸು ; ಅಚ್ಚುಮಾಡು : ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಇಷ್ಟು ಸುಂದರವಾಗಿ ಅಚ್ಚಿಟ್ಟಿರುವ ಮುದ್ರಣಾಲಯದವರಿಗೆ ನನ್ನ ವಂದನೆಗಳು (ರೂಢಿ). [ಅಚ್ಚು$_3$ + ಇಡು]

ಅಚ್ಚಿಮುಗುಳ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚು : ಅಚ್ಚರಿಯರೊಳರಗಿಣಿಯರೊಳಚ್ಚಿಮುಗುಳ್ಚುವ ವಿಳಾಸಮುಂ ವಿಭ್ರಮಮುಂ ನಚ್ಚಿರದು (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೯೭). [ಅಚ್ಚಿ$_5$ + ಮುಗುಳ್ಚು]

ಅಚ್ಚಿರಿ 'ಅಚ್ಚಿಱಿ' ನೋ.

ಅಚ್ಚಿವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು : ಉತ್ತರಾಯಣ ಸಂಕ್ರಾನ್ತಿಯಂದು ಅಚ್ಚಿವಳ್ಳಿಯರ ಗಣಮಯ್ಯನ ತಮ್ಮ ನಾಯ್ಚಯ್ಯನ ಕಯ್ಯಲು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೮೯–೧೬ ; 1035). [ಅಚ್ಚಿ$_4$? + ಪಳ್ಳಿ$_1$]

ಅಚ್ಚಿಸು$_1$ 'ಅರ್ಚಿಸು' ನೋ.

ಅಚ್ಚಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಅಚ್ಚುಮಾಡಿಸು ; ಮುದ್ರಣಮಾಡಿಸು.
[ಅಚ್ಚು$_3$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಚ್ಚಿಱಿ, ಅಚ್ಚಿರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎರಕಹೊಯ್ಯಿ : ಉಲಿವ ವಿಮಾನ ಕಿಂಕಿಣಿಯ ಮೆಲ್ಲುಲಿಗಳ್ ಕಿವಿಗೆಯ್ದಿ ಮಱಿಂದಗ್ಗಲಿಸೆ ತಗುಳ್ವ ಗೇಯರಸ ವಚ್ಚಿಱಿದಂತಿರೆ ಬೆಚ್ಚು ಚಿತ್ತದೊಳ್ ನಿಲೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೬೮). ೨. ಮುದ್ರೆಯೊತ್ತು ; ಮುದ್ರಿಸು : ಮಾಣದೆ ಮೋದೆ ಶೋಕದಚ್ಚಿಱಿದವೊಲಿರ್ದ ಬಾಸುಟಿನೊಳಬ್ಬು ಕನಲ್ದು ಬಟಿಲ್ದು ಜೋಲ್ದ ಮೆಯ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೫) ; ಎಳವೆಂಡಿರ ತಂಡದಲತಗೆಯೂಡಿದಡಿವಜ್ಜೆಗಳಿಂದಚ್ಚಿಱಿದ ಪಚ್ಚೆಯ ಪಾಸಱೆಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೨೬). ೩. ನೆಲೆಗೊಳ್ಳು : ಅಗುಂದಲೆಯಾಯ್ತು ತೇಜಮಚ್ಚಿಱಿದುದು ಮಿಕ್ಕ ಬಿಚ್ಚತಿಕೆ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೪೭–೩೬ ; 1099). ೪. ಒಂದುಗೂಡು; ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊ : ಪೊದಳ್ದು ನೀಳ್ದುದಿರ್ವರ ಸಮುಶೀಲಮಚ್ಚಿಱಿದುದಿರ್ವರ ನಚ್ಚಿನೊಡಂಬಡೇಂ ಭವಾಂತರಗತಮೋಹಬಂಧಬಲಮೋ ಬಲದೇವನ ವಾಸುದೇವನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೭೯). **ಅಚ್ಚಿರಿ** : ೪. ವಾಣಿಗೆ ವೀಣೆಯು ಅಚ್ಚಿರಿದಂತೆ ಇರದಿರೆ ಏನದು ಆ ಹಾಡು (ಗಂಗಾತ. ೬೫–೭).
[ಅಚ್ಚು$_3$ + –ಇಱಿ$_3$]

ಅಚ್ಚು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಡಿ ; ಹಿಡಿದುಕೊ (?) : ಒಚ್ಚತಯಿಲ್ಲೆನಲಾಗದು ಕಾಲವೊಂದಚ್ಚಿ ಕರ್ಮಗಳತ್ತ ತಹುದು ಚುಚ್ಚಿಕೊಡುವರಂತೆ ಪುದ್ಗಲ ಪರಿಣತಿಗಚ್ಚಾದ ಕಾರಣದಿಂದ (ಭರಚ. ೬೮–೪೨). ೨. ಅಚ್ಚೊತ್ತಿದಂತೆ ಇರು : ತರಿಸಂದು ನಿಂದಿರಲ್, ಬೆಳ್ದಿಂಗಳೊಳ್ ನೆಲದೊಳಚ್ಚಿರ್ದ ಕಪಿಕುಲೇಂದ್ರನ ಮಹಾವಾನರನ ಮೆಯ್ನೆಳಲ್ ಕೇಳ್ ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರಂ ಕರ್ಪುಗೆಟ್ಟು ನಸು ಬಿಳ್ಚಿದುದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೩೨–೩೨೫).

ಅಚ್ಚಿಬರು=೧. ಒಗ್ಗು : ಆ ಸ್ಥಳ ನನಗೆ ಅಚ್ಚಿಬರುವದಿಲ್ಲ (ಸ್ಯಾಂಡರ್); ಆ ಊರು ನನಗೆ ಅಚ್ಚಿಬಂತು (ಸ್ಯಾಂಡರ್) ; ಯಾರಿಗೂ ಅಚ್ಚಿಬಾರದ ಸ್ಥಳ ಅವನಿಗೆ ಅಚ್ಚಿಬಂತು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಕೂಡಿಬರು ; ದಕ್ಕು : ಆ ದ್ರವ್ಯ ಅವನಿಗೆ ಅಚ್ಚಿಬರಲಿಲ್ಲ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ದೇ. ?]

ಅಚ್ಚು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ (ಹಣವನ್ನು) ತೆರು : ಅವನು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ವರಹಾಗಳು ಅಚ್ಚುತ್ತಾನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್) ; ನಿನಗೆ ನಾನು ಅಚ್ಚಬೇಕೆ ? (ಸ್ಯಾಂಡರ್) ; ಆ ತೋಟಕ್ಕಾಗಿ ಇಪ್ಪತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಅಚ್ಚಿದ್ದೇನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [← **ತೆಲು.** ಅಚ್ಚು = ದಂಡವನ್ನು ತೆರು]

ಅಚ್ಚು$_3$ (ನಾ). ೧. ಮರದಲ್ಲಿಯೋ ಲೋಹದಲ್ಲಿಯೋ ಬೇಕಾದ ಆಕಾರವನ್ನು ಕೊರೆದು, ಅದರಲ್ಲಿ ಎರಕದ ಅಥವಾ ಕರಗಿಸಿದ ದ್ರವವನ್ನುಹೊಯ್ದು, ಆ ಆಕಾರದ ಬಿಂಬವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಧನ; ಪಡಿಯುಚ್ಚು : ಶೋಭಿಸಿದಂ ಕುಮಾರನಾನಂದಿತರೂಪನಂದೆಸೆಯೆ ತಂದೆಯೊಳಚ್ಚಿನೊಳೊತ್ತಿದಂತೆವೋಲ್ (ಆದಿಪು. ೮–೪೩) ; ಸಿರಿಗಿರಿಜಾತೆ ಶಾರದೆ ಶಚಿ ಮುಖ್ಯರು ಸರಿಯಲ್ಲವಿವಳಚ್ಚು ಬೇಱೆ (ಮೋಹತ. ೧೦–೫) ; ತಂದೆಯುಚ್ಚಿನೊಳೊತ್ತಿದಂತಿರ್ದನಾ ರಾಜನಂದನ ತಂದೆಯಂಕದೊಳು (ಭರಚ. ೨೫–೨೪). ೨. 'ಅಚ್ಚು ೧'ರ ಮೂಲಕ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಪದಾರ್ಥ. ಉದಾ— ಬೆಲ್ಲದ ಅಚ್ಚು, ಸಕ್ಕರೆಯ ಅಚ್ಚು ಇತ್ಯಾದಿ : ಹೊಱಗಣಿಂ ಬಂದ ಬೆಲ್ಲದ ಭಂಡಿಗೆ ಬೆಲ್ಲದಚ್ಚು ಹದಿನಯ್ದು (ಎಇ. XIII, ೨೨–೫೭ ; 1204) ; ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯ ಹಬ್ಬದ ದಿನ ಎಳ್ಳಿನ ಜೊತೆಗೆ ಸಕ್ಕರೆಯ ಅಚ್ಚುಗಳನ್ನೂ ಬೀರುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ೩. 'ಅಚ್ಚು ೧'ರಲ್ಲಿ ಎರಕಹೊಯ್ದ ರೂಪ; ಪ್ರತಿರೂಪ; ವಿಗ್ರಹ: ಕಾಮನಚ್ಚೊತ್ತಿದ ಬೇಟದಚ್ಚುಗಳ ಮಾೞ್ಕೆಯೊಳಿರ್ದುದು ಮೆಯ್ ಸುಭದ್ರೆಯಾ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೭) ; ದೈವದ ಬಣ್ಣಮುಮನಚ್ಚುಮಂ ಕಳ್ಳರ್ ಕೊಂಡೊಯ್ವಲ್ಲಿ ಕಾಯಲಾಱದ ದೈವಂಗಳ್ (ಸಮುಪ. ೯–೧೦೪) ; ರಾಯನೃಸಿಂಹನ ನಚ್ಚಿನಚ್ಚು ಪೇಸಣಹನುಮಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೪೩–೧೧ ; 1226) ; ಅಕ್ಕರಿಗರಾಭರಣಂ ಬುಧರಿಚ್ಚೆಯಚ್ಚು ವೀರರ ಕಣಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧–೨೫). ೪. ಒತ್ತಿದ ಮುದ್ರೆ : ನಾನಾವಿಷಯತತಿಗೆ ತನ್ನಾಣೆ ತನ್ನಚ್ಚು ತನ್ನಿಟ್ಟರಸರ್ ತನ್ನೋಲೆ ತನ್ನುಂಡಿಗೆಯೆನೆ ವಿದಿತಾಜ್ಞಾನ್ವಿತಂ ಮಾಡಿದಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೬–೭ ; 1075). ೫. ನೇಯುವಾಗ ಉದ್ದೆಳೆಗಳು ಒಂದರೊಡನೆ ಮತ್ತೊಂದು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳದಂತೆಯೂ, ಅಡ್ಡೆಳೆಗಳಿಗೆ ಅಣಿ ಬರುವಂತೆಯೂ ಮೇಲೊಂದು ಕೆಳಗೊಂದು ಕೋಲಿನ ಮೇಲೆ ಘುರಿದಾರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಉಪಕರಣ ; ಬೆದ:

ಸಾವಿರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರಜ್ಜು ಹಱಿದಡೆ ಅದ ಸಾಗಿಸಿ ಕಡೆಹಾಸಬೇಕಲ್ಲದೆ ಗೈದುಬಿಟ್ಟಡೆ ಒಂದಱ ಹಿಂದೊಂದಳಿಯಿತ್ತು ಆ ಅಚ್ಚು (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೫–೨೨೮). ೬. ಅಕ್ಷರದ ಮೊಳೆಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಮುದ್ರಣ ಮಾಡುವುದು; ಮುದ್ರಣ. 'ಅಚ್ಚುಮಾಡು' ಪರಾ.

ಅಚ್ಚಿನ ಮನೆ = ಅಚ್ಚುಕೂಟ: ೧೮೦೦ ರ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲಿ ಕೇರಿ ಥಾಂರ್ಸ ಮುಂತಾದ ಪಾದ್ರಿಗಳ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಬಂಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವ್ಯಾಕರಣವೂ ನಿಘಂಟೂ ಹುಟ್ಟಿದುವು. ಅಚ್ಚಿನ ಮನೆಯಾಯಿತು. ಬೈಬಲ್ ಭಾಷಾಂತರವಾಯಿತು (ಬಂಕಿಮ. ೮). 'ಅಚ್ಚುಮನೆ' ಪರಾ.
[ದೇ. ? ಅಥವಾ ~ **ಸಂ.** ಅಕ್ಷ ?. / **ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಡ.** ಅಚ್ಚಿ; **ತೆಲು.** ಅಚ್ಚು]

ಅಚ್ಚು$_{4}$ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ; ಪ್ರೀತಿಯ ವಸ್ತು: ಅಕುಟಿಲರ ಮನಮಚ್ಚು ಸಿರಿಹರಿಭಕುತರುಮ್ಮಹದಚ್ಚು ಶಿವಸೇವಕರ ಮೆಚ್ಚು ಕುಮಾರ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಪ್ರಬಂಧಕೃತಿ (ತೊರರಾ. ೧–೧–೧೧); ಅಚ್ಚಿನೊಳಗೆ ಮೆಚ್ಚು ಮೆಚ್ಚಿನೊಳಗೆ ಅಚ್ಚು ಕಿಚ್ಚಿದ್ದು ಹೋಯಿತಲ್ಲಾ (ಪುರಂದ. ೧–೫೪–೧); ಹರಿಶರಣರಚ್ಚು ಬುಧಜನರಿಗೆ ಪೆಚ್ಚು (ಮೋಹಕ. ೧–೩೮); ಅಚ್ಚಿನ ಮನುಷ್ಯಗೆ ನುಚ್ಚಿನ ಅನ್ನ (ಗಾದೆ. ೬೫) [?]

ಅಚ್ಚು$_{5}$ (ನಾ). ಅಂಚು: ಸೆಱಗುಸೇರುವೆಗಿಳಿದೆಡದ ಕಂಕುಳೊಳೊಲಿದಿಱು ಕಿದ ಪಚ್ಚಡದಚ್ಚು ನಿಱಿಸಿ ಬೀಸುವ ಬಲದೋಳಿಂದ ಗಮಕದಿ ಮೞೆಯಾನೆ ನಡೆವಂತೆ ನಡೆದ (ಭರಚ. ೪–೩). [~ ಅಂಚು$_{2}$?]

ಅಚ್ಚು$_{6}$ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಯ ಮಲ; ಹಕ್ಕಿಯ ಹಿಚಿಕೆ: ಅದು ಕಾಗೆಯ ಅಚ್ಚು; ತುಳಿಯಬೇಡ (ರೂಢಿ). 'ಅಚ್ಚಿಕ್ಕು' ಪರಾ. [?]

ಅಚ್ಚು$_{7}$ (ನಾ). ೧. ಬಂಡಿಯ ಅಥವಾ ರಥದ ಇರಚಿ: ಉಡಿದಿರ್ದಚ್ಚುಱಿದೀಸು ತಱಿಗ್ದ ನೊಗಂ ಜೀಱಿಟ್ಟ ಚಕ್ರಂ(ಪಂಪಭಾ.೧೦–೯೧); ಅಚ್ಚು ಮುಱಿದ ಭಂಡಿಯಂತೆ ನುಚ್ಚುನುಱಿಯಾಗೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೮–೩); ತೊಲಗದ ಪದ್ಮಾಸನವೆನಿಪಚ್ಚಿನೊಳೊಲಿದಾರಾಧನೆಯೆಂಬ ಬಲುಗಾಲಿಯ ನಳವಡಿಸಿ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೦೭); ಕೀಲ ತೆಗೆಯಚ್ಚುಗಳ ಹೆರೆ ಬಲು ಗಾಲಿಗಳ ಜೋಡಿಸು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮–೧೨); ಭಗ್ನವಾದ ಚಕ್ರಗಳೂ ಅಚ್ಚುಗಳೂ ಧ್ವಜಗಳೂ ಉಂಟಾಗಿ ರಥಗಳು . . . ಬಿದ್ದವು (ಕೃವಾಭೀ. ೧೧೨). 'ಮೇಲಚ್ಚು' ಪರಾ. ೨. ನಡುಗೂಟ; ಕೀಲು: ಆಡಿದುವಿಂದ ರಾತಿಭಟರಟ್ಟಿಗಳಾಜಿಯೊಳೆನ್ನ ಕಾರ್ಯದಚ್ಚಾಡಿದುದಿಂದು ಕೂಡಿದುದು ವೈರಿಬಲಾರುಣಸಿಂಧುವಾರ್ಧಿಯಂ (ಜಗವಿ. ೮–೬೫). ೩. ಪಗಡೆಯ ದಾಳ. ೪. ಜೂಜಾಟ: "ಅಕ್ಷಃ ದುರೋದರಃ–ಈ ೨ ಅಚ್ಚು" (ಹಲಾಯು. ೬೪–೨೩೩). ೫. ಎಂಬತ್ತು ಗುಂಜಿಯ ತೂಕ; 'ಕರ್ಷ'. ೬. ಒಂದು ನಾಣ್ಯ: ತುಂಬಳಬೀಡಿನ ಶ್ರೀ ಪಂಚಲಿಂಗ ದೇವರಂಗಭೋಗಕ್ಕಂ . . . ಗಾಣ ೨ ಅಚ್ಚಿನ ಟಂಕಸಾಲೆಯಲು ದಳಕ್ಕೆ ವೀಸ ೨ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೨೮–೧೧; 1133); ಎನುತಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಸಾವಿರಚ್ಚಂ ಕೊಟ್ಟು ಮನವಾರೆ ಪಡಿಯ ಸಾವಿರ ಪೊನ್ಗಳಂ ಕೊಟ್ಟು (ನಂಬಿರ. ೧೧–೮೩).

ಅಚ್ಚು ಬರು = ಸರಿಯಾದ ಗರ ಬೀಳು: ಒಳಪೊಕ್ಕು ಕಟ್ಟುವರಚ್ಚು ಬಂದರೆ ಜೂಜುಗಾಜರ ಪರಿಯೊಳಬಳೆಯರು (ಬಸಪು. ೪೦–೭೭). ☞ ಇಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷೆಯಿಂದ 'ಹಣ ಲಭಿಸು' ಎಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.
[**ಸಂ.** ಅಕ್ಷ]

ಅಚ್ಚು$_{8}$ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸ್ವರ: ವಾರಿರುಹಸಂಭವನೆ ಕೇಳಕಾರದಲಿ ಹದಿನಾರು ಅಚ್ಚುಗಳು ಜನಿಸಿದವು ಕ್ರಮದಿ (ಕಭವಿ. ೨೨೯); ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಅಚ್ಚೆಂತಲೂ, ವ್ಯಂಜನಕ್ಕೆ ಹಲ್ಲೆಂತಲೂ, ಕಡಮೆ ನಾಲ್ಕಕ್ಕೂ ಆಯೋಗವಾಹವೆಂತಲೂ ಹೆಸರುಂಟು (ಹೊಸುಗ. ೨).
[**ಸಂ.** ಅಚ್. / **ತೆಲು.** ಅಚ್ಚು]

ಅಚ್ಚು$_{9}$ (ನಾ). ಪೆಗುದೇಶದ ಕುದುರೆ (ಕಿ).
[**ಅನ್ಯ. / ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು.** ಅಚ್ಚಿ]

ಅಚ್ಚುಕ 'ಅಚ್ಚಿಗ$_{1}$' ನೋ.

ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ಬಟ್ಟೆ ನೇಯುವಲ್ಲಿ ಅಣಿಬರುವಂತೆ ಕೋಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಹುರಿದಾರದಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚನ್ನು ತಯಾರುಮಾಡು (ಕಿ).
[ಅಚ್ಚು$_{3}$ + ಕಟ್ಟು$_{1}$]

ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು$_{2}$ 'ಅಚ್ಚುಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟುತನ (ನಾ). ಅಣಿಯಾಗಿರುವುದು; ಒಪ್ಪ; ಓರಣ: ಎಷ್ಟೇ ಬಡವರ ಮನೆಯಾಗಿರಲಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಶುಚಿತ್ವ ಮತ್ತು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟುತನ ಬೇಕು (ಅಡುಸಾ. ೩೭); ಸ್ವಲ್ಪೇ ಸಂಬಳದಲ್ಲಿ ತಾನು ಅದೆಷ್ಟು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟುತನದಿಂದ ಸಂಸಾರ ಸಾಗಿಸಿದರೂ ಮನೆಯ ಖರ್ಚಿಗೆ ಹಣ ಕೊಡುವಾಗ ಜಗಳ ತೆಗೆಯುವರು (ಕುಂಕುಮ. ೯೩). [ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು$_{2}$+ –ತನ]

ಅಚ್ಚುಕತನ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹ; ಸಂಭ್ರಮ: ನಿಜಸ್ವಾಮಿಯಂ ಮೆಚ್ಚಿಪಚ್ಚುಕತನದಿನಳವಿಯಲ್ಲದ ದುಸ್ಸಹ ಮಹಾಬ್ರತಾಯುಧಮಂ ತಳೆದು ನಿಲ್ವುದುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೦–೪೦ ವ). [ಅಚ್ಚುಕ + –ತನ]

ಅಚ್ಚುಕಾಱ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದವನು: ನಿಕುಂಭನಿನಕುಲನ ಮನ್ನಣೆಯ ಮನದಚ್ಚುಕಾಱನ [ಪಾಠಾಂ. ಮನಮಚ್ಚುಗಾಱನ] ಬೆನ್ನಲಪ್ಪಳಿಸಿದನು (ತೊರರಾ. ೬–೩೯–೮). [ಅಚ್ಚು$_{4}$ + –ಕಾಱ]

ಅಚ್ಚುಕೂಟ (ನಾ). ಮುದ್ರಣಶಾಲೆ; ಛಾಪಖಾನೆ: ಅಚ್ಚುಕೂಟಗಳನ್ನು ಇಡಿಸಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೯೬ ಕಿ.); ಆ ಅಚ್ಚುಕೂಟದಲ್ಲಿ ಐದಾರು ಭಾಷೆಗಳನ್ನು ಅಚ್ಚುಮಾಡುವ ಸೌಕರ್ಯವಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ಅಚ್ಚು$_{3}$ + ಕೂಟ$_{1}$. / **ತಮಿ. ಮಲ.** ಅಚ್ಚುಕ್ಕೂಟವ್; **ತೆಲು.** ಅಚ್ಚುಕೂಟಮು]

ಅಚ್ಚುಗ 'ಅಚ್ಚಿಗ$_{1}$' ನೋ.

ಅಚ್ಚುಗಂಬ (ನಾ). ಇರಚಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚು$_{7}$ + ಕಂಬ]

ಅಚ್ಚುಗಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಅಚ್ಚಿಗಂಬಡು ೧: ಒಚ್ಚತಂ ತನಗುಳ್ಳ ರಾಜ್ಯದೊಳಗರ್ಧಮಂ ಪಚ್ಚುಗೊಡುವೆಂ ತತ್ತುರಂಗಮಂ ತಂದರ್ಗೆ ಮುಚ್ಚುಮಱೆಯೇಕೆಂಬ ನುಡಿಗೆ ಕುಂಡಲನೆಂಬ ಭಟನೆಳ್ದು ಕಯ್ಯ ಮುಗಿದು ಅಚ್ಚುಗಂ[ಪಾಠಾಂ. ತಂ]ಬಡೆವುದಕ್ಕೇನು ಕಾರಣಮಿದೇನಚ್ಚರಿಯೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೧–೪೪). [ಅಚ್ಚುಗ + ಪಡೆ$_{1}$]

ಅಚ್ಚುಗಗೊಳ್ 'ಅಚ್ಚಿಗಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಅಚ್ಚುಗಟ್ಟು, ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು$_{2}$ (ನಾ). ೧. ಕೆರೆ, ಕಾಲುವೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಆಸರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಭೂಮಿಯ ಪರಿಮಿತಿ: ನೇಱಿಲಕೆಱೆಯ ಮೂಡಣ ಕೋಡಿಯಿಂ ತೆಂಕಣ ಹೊಸಗೆಱೆಯಚ್ಚುಗಟ್ಟಾದುದೆಲ್ಲಂ (ಎಕ. II, ೭೩–೪೫; 1118); ಬಱಹಾಳ ಕೆಱೆಯಚ್ಚುಗಟ್ಟು ಮೇರೆಯಾಗಿ (ಎಕ. II, ೩೪೫–೬೧; 1159); ಈ ಗ್ರಾಮಗಳ ಚತುಃಸೀಮೆ ಒಳಗುಳ್ಳ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಅಡು ಮನೆ ಅಣೆ ಅಚ್ಚುಗಟ್ಟು ಕಾಡಾರಂಭ . . . ಸುಂಕ ಸುವರ್ಣಾದಾಯ ಇವು ಮೊದಲಾದ ಸಕಲಸ್ವಾಮ್ಯವು (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೫೫–೪೫; 1622). ೨. ಒಪ್ಪ; ಓರಣ; ಅಣಿ: ನಡೀರಿ ನಾನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ ಇಂದಿನ ಕೆಲಸ ಅಚ್ಚುಗಟ್ಟುಮಾಡೋದಕ್ಕೆ (ಬದುಬೈ. ೧೨). **ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು$_{2}$**: ೧. ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಅಣೆ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ನಿದಿ ನಿಕ್ಷೇಪ (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆನ. ೧೨೨–೨೬; 1473); ಆ ಹರಿಯ ಸಮುದ್ರದ ಹೊಲದಲಿ ಹುಟ್ಟದ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ನಿಂಮ ನಾಘುಂಡುಗ ಗದ್ದೆಯ ಕೆಳಗೆ ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟಿದಂಥ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು . . . ಅನುಭವಿಸಲುಳವರು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೨–೪; 1485); ಚತುಃಸ್ಸೀಮೆಯೊಳಗಾದ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ಕಟ್ಟೆ ಕಾಲುವೆ ಅಣೆ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಹೊಲ ಮೇರೆ ನೀರುವಳಿ

ಇವೆಲ್ಲಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೨–೧೬ ; 1563). ೨. ಮಳೆ ಗಾಳಿ ಬಿಸಿಲುಗಳಿಂದ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿರಲು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾದ ಮನೆಗಳು ಬೇಕು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೭೦) ; ಆತನ ಸಂಸಾರ ಬಹು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ) ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾದ ಕೆಲಸ ಚಂದ ಬಂದುಕಟ್ಟಾದ ಊಟ ಚಂದ (ಗಾದೆ. ಕ).
[ಅಚ್ಚು$_3$? + ಕಟ್ಟು$_2$. / **ತಮಿ.** ಅಚ್ಚುಕ್ಕಟ್ಟು; **ತುಳು.** ಅಚ್ಚಿಕಟ್ಟು ; **ತೆಲು.** ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು]

ಅಚ್ಚುಗಬಡು 'ಅಚ್ಚಿಗಂಬಡು' ನೋ.

ಅಚ್ಚುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಗಳ ಮೇಲೆ ಚಿತ್ರ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಮುದ್ರಿಸುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಲ್ಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಚ್ಚು$_3$ + ಕಲ್ಲು$_2$]

ಅಚ್ಚುಗವಡು 'ಅಚ್ಚಿಗಂಬಡು' ನೋ.

ಅಚ್ಚುಗಾರ 'ಅಚ್ಚುಗಾಱ' ನೋ.

ಅಚ್ಚುಗಾಱ, ಅಚ್ಚುಗಾರ (ನಾ). ೧. ಅಚ್ಚಿನ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಬಟ್ಟೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಮೇಲೆ ಆಕೃತಿಗಳನ್ನು ಅಚ್ಚೊತ್ತುವವನು. ೨. ಪಾಕ, ಲೋಹರಸ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಎರಕ ಹೊಯ್ಯುವವನು. ೧,೨ : ಅಚ್ಚುಗಾಱರ ಬಣ್ಣಗಾಱರ ಕೇರಿಗಳಚ್ಚರಿಮಿಗೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪–೧೧೩). **ಅಚ್ಚುಗಾರ** : ೩. ಮುದ್ರಣಕಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚು$_3$ + –ಕಾಱ]

ಅಚ್ಚುಗೂಟ (ನಾ). ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿನ ಕೆಳಭಾಗದ ಹೋಳಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ರಂಧ್ರಮಾಡಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸಿರುವ ಗೂಟ (ಕ).
[ಅಚ್ಚು$_7$ + ಗೂಟ]

ಅಚ್ಚುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). = ಅಚ್ಚುಡಿ$_1$: ತನು ಮಾಸಲಾಗೆ ಮನ ಮಾಸಲಾಗೆ ಭಾವವಚ್ಚುಗೊಂಡಿಪ್ಪುದವ್ವಾ (ಮಹಾಸಾ. ೩–೭). [ಅಚ್ಚು$_3$+ ಕೊಳ್$_1$]

ಅಚ್ಚುಗೋಲು (ನಾ). ೧. = ಅಚ್ಚುಗೂಟ (ಕ). ೨. (ಧಾನ್ಯದ) ರಾಶಿಯನ್ನು ಯಾರೂ ಕದಲಿಸದಂತೆ ಅದಕ್ಕೆ ಮುದ್ರೆಹಾಕಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕೋಲು ; ಮುದ್ರೆಕೋಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಚ್ಚು$_3$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಅಚ್ಚುಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಎರಕಹೊಯ್ದಂತೆ ಒಂದಾಗು ; ಬಿಡಿಸಲಾಗದಂತೆ ಸೇರು : ದೊರೆವಡೆದಿರ್ದುರ್ದಿರ್ವರ ಮನೋರಥಂ . . . ಅಚ್ಚುಡಿದಿರ್ದುರ್ದಿರ್ವರ ಮಚ್ಚು (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೭೯) ; ಪಡೆವರಲಾವುದೊ ರನ್ನದ ಸೊಡರಾವುದೊ ಪೇಱಿಮೆಂಬಿನಂ ಸಂದೆಗದಚ್ಚುಡಿದಿರೆ ನಾಗಾಂಗನೆಯರ್ಗಡಣದೆ ಸಮ್ಮೇದಸಾನುವಂ ಸಾರ್ತಂದರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪–೨೭೬) ; (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೦೩, ೬–೧೦೭, ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦–೭೯ ನೋ).
[ಅಚ್ಚು$_3$ + ಉಡಿ$_1$?]

ಅಚ್ಚುಡಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). (ರಥ ಮೊದಲಾದವುಗಳ) ಅಚ್ಚು ಮುರಿದು ಹೋಗು. [ಅಚ್ಚು$_7$ + ಉಡಿ$_1$?]

ಅಚ್ಚುತ (ನಾ). ಚ್ಯುತಿಯಿಲ್ಲದವನು ; ವಿಷ್ಣು : ನಿಚ್ಚ ಕೈಯೆತ್ತಿ ಕೊಡುವ ದಾನಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಚ್ಚರಿತಾನುರಂಜನೆಗೆ ಅಚ್ಚುತನೊಲಿದಿತ್ತ ಬಿರುದ ಕೊಳ್ಳೆಂದೊರ್ವ ಪಚ್ಚೆಯ ಕಡಗವಿಕ್ಕಿದಳು (ಕಂನವಿ. ೨೪–೬೫).
[**ಸಂ.** ಅಚ್ಯುತ]

ಅಚ್ಚುತೇರು (ನಾ). (ಮರ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿರುವ) ತೇರಿನ ಸ್ಥಿರವಾದ ತಳಕಟ್ಟು, —ತೇರಿನ ವೇದಿಕೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಚ್ಚು$_7$ + ತೇರು$_2$ (< ತೇರ್$_2$)]

ಅಚ್ಚುತೊಲೆ (ನಾ). ಇರಚಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚು$_7$ + ತೊಲೆ]

ಅಚ್ಚುಪಡಿ, ಅಚ್ಚುವಡಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಪಡಿಯಚ್ಚು ; ಪ್ರತಿರೂಪ ; ಪ್ರತಿಬಿಂಬ : ಈ ವಕೀಲ್ರಿಗೆ ಕನುಲನೂ ಸೇರಿ ಆರುಜನ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು, ಇಬ್ಬರು ಗಂಡುಮಕ್ಕಳು ಇದ್ದರು. ಎಲ್ಲಾ ಒಂದೇ ಅಚ್ಚುಪಡಿ. ಕೋಪದ ಮುದ್ದೆಗಳು (ಬಾಗಿನ. ೪೦). **ಅಚ್ಚುವಡಿ$_1$** : ೨. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ; ಓರಣ (ದಕ. ಕ). [ಅಚ್ಚು$_3$ + ಪಡಿ$_5$]

ಅಚ್ಚುಪನ್ನಾಯ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹಣದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವಸೂಲು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಸುಂಕ (?) : ಶ್ರೀಮದಚ್ಚುಪನ್ನಾಯದಧಿಷ್ಠಾಯಕಂ ಶ್ರೀಮದ್ದಣ್ಡನಾಯಕಂ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವರಸರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೬೪–೪೦ ; 1098) ; ಅಚ್ಚುಪನ್ನಾಯದಧಿಷ್ಠಾಯಕಂ ದಣ್ಡನಾಯಕ ಮಾಧವಭಟ್ಟರ್ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೫೦–೨೯ ; 1102) ; ಮಾಧವಭಟ್ಟರಚ್ಚುಪನ್ನಾಯಮು[ಂ] ಸುಖಸಂಕಥಾವಿನೋದದಿನಾಳುತ್ತಮಿಱ್ದು (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೯೦–೫ ; 1106).
[ಅಚ್ಚು$_7$? + ಪನ್ನಾಯ. ℙ ಪನ್ನಾಯ < ಪರ್ಣಾಯ (ಪರ್ಣ + ಆಯ)]

ಅಚ್ಚುಬೀಗ (ನಾ). ಎರಡು ಕೀಲಿನ ಬೀಗ; ಜೋಡುಕೀಲಿನ ಬೀಗ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚು$_3$? + ಬೀಗ$_1$ (< ಬಿಯ್ಯಗ$_1$)]

ಅಚ್ಚುಬೆಲ್ಲ (ನಾ). ಅಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ದ ಬೆಲ್ಲ : ಅಚ್ಚುಬೆಲ್ಲ ಅಚ್ಚಪ್ಪಗೆ, ನುಚ್ಚುಗಂಜಿ ವೆಂಕಪ್ಪಗೆ (ಗಾದೆ). ಉಂಡೆಬೆಲ್ಲ ಹೋ.
[ಅಚ್ಚು$_3$ + ಬೆಲ್ಲ. / **ತೆಲು.** ಅಚ್ಚುಬೆಲ್ಲಮು]

ಅಚ್ಚುಮಟ್ಟಿ (ನಾ). ಪೆಗುದೇಶದ ಕುದುರೆ. (ಕ).
[ಅಚ್ಚು$_9$ + ಮಟ್ಟ$_3$. / **ತಮಿ.** ಅಚ್ಚಿಮಟ್ಟವ್; **ತೆಲು.** ಅಚ್ಚಿಮಟ್ಟಮು]

ಅಚ್ಚುಮನೆ (ನಾ). = ಅಚ್ಚುಕೂಟ. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚು$_3$ + ಮನೆ]

ಅಚ್ಚುಮರ (ನಾ). ಎರಕ ಹೊಯ್ಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಅಚ್ಚು (ದಕ. ಕ). [ಅಚ್ಚು$_3$ + ಮರ]

ಅಚ್ಚುಮಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುದ್ರಣ ಮಾಡಿಸು : ಈ ಪ್ರಕಟಣೆಯನ್ನು ಇಂದಿನ ಸಂಜೆಯೊಳಗಾಗಿ ಅಚ್ಚುಮಾಡಿಸಿ ಹಂಚಲೇಬೇಕು (ರೂಢಿ).
[ಅಚ್ಚುಮಾಡು + –ಇಸು$_3$]

ಅಚ್ಚುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಮುದ್ರಿಸು : ನಮ್ಮ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಬೇಗ ಅಚ್ಚುಮಾಡಿಕೊಡಿ ಎಂದು ಮುದ್ರಣಾಲಯದವರನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆವು (ರೂಢಿ). [ಅಚ್ಚು$_3$ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚು (ನಾ). ೧. ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರೀತಿ ಮತ್ತು ಮೆಚ್ಚಿಕೆ : ಕೇಳಿದೈ ಕುಶ ನಿಮ್ಮ ರಘುಭೂಪಾಲಕನ ಮನದಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನ ಪಾಲನೆಯ ನಿಜಭೃತ್ಯನನು ವಂಚಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೬–೨೪–೧) ; ಕೋಮಲೆಯರಚ್ಯುತನಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನ ರಾಜವನಿತೆಯರು (ನಳಚ. ೯–೬೭) ; ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನೊಳು ಕೂಡಿದರೆನೆ ಸಾಕು (ಭರಚ. ೧೦–೧೯೧) ; ರಘುನಾಥ ಮಾಸ್ತರರು ಬಂದ ಕೆಲವು ದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೇ ರಂಗಣ್ಣನು ಅವರ ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗಿಬಿಟ್ಟನು (ರಂಗರೋ. ೪೪). ೨. ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರೀತಿ ಮೆಚ್ಚಿಕೆಗಳಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ವಸ್ತು : ತನ್ನ ನೀಯತ್ತಿನಿಂದ ಧಣಿಯ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನಲ್ಲದೆ ಮನೆಯವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದ (ಅನಾಮಿ. ೪೪). [ಅಚ್ಚು$_4$ + ಮೆಚ್ಚು$_2$]

ಅಚ್ಚುಮೊಳೆ (ನಾ). ಮುದ್ರಣದ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಕೆತ್ತಿರುವ ಮೊಳೆ.
[ಅಚ್ಚು$_3$ + ಮೊಳೆ$_2$]

ಅಚ್ಚುವಡಿ$_1$ 'ಅಚ್ಚುಪಡಿ' ನೋ.

ಅಚ್ಚುವಡಿ$_2$ (ನಾ). ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿರುವ ಕಂದಾಯ : ಈ ಭೂಮಿಯ ಅಚ್ಚುವಡಿ ವರುಷಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ವರಹ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಚ್ಚವಡಿ' ಪರಾ.
[~ ಅಚ್ಚು$_2$]

ಅಚ್ಚುವಣಿಗ 'ಅಚ್ಚುವಳಿಗ' ನೋ.

ಅಚ್ಚುವಳಿಗ, ಅಚ್ಚುವಣಿಗ (ನಾ). ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಕಂದಾಯವನ್ನು ಕೊಡುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಚ್ಚುವಣಿಗ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[< ಅಚ್ಚುವಡಿ$_2$ + –ಇಗ]

ಅಚ್ಚುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಎರಕಹೊಯ್ದ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳು : ತೊಡುವಲ್ಲಿ ಪೊದೆವಲ್ಲಿ ಸಂಗ ಶರಣೆಂದೆನುತೆ ಸಂಗನಾಮದೊಳಚ್ಚುವಿಡಿದು ಬೆಳೆವಂತಿರ್ದು (ಬಸರ. ೩–೧೩೭). [ಅಚ್ಚು$_3$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಅಚ್ಚುಹಲಗೆ (ನಾ). ತೇರಿನ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಸುವ ಹಲಗೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚು$_7$ + ಹಲಗೆ (< ಪಲಗೆ)]

ಅಚ್ಚುಹಾಕಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಚ್ಚುಮಾಡಿಸು. [ಅಚ್ಚುಹಾಕು + –ಇಸು$_3$]

ಅಚ್ಚುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಚ್ಚೊತ್ತು ; ಮುದ್ರೆಯೊತ್ತು (ದಕ. ಕ). ೨. ಅಚ್ಚುಮಾಡು ; ಮುದ್ರಣ ಮಾಡು.
[ಅಚ್ಚು$_3$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಚ್ಚುಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಅಚ್ಚುಹಾಕು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಚ್ಚು$_3$ + ಹೊಡೆ$_1$ (< ಪೊಡೆ$_1$)]

ಅಚ್ಚುಳ (ನಾ). ೧. ಚರ್ಮದ ಕೆಲಸ. ೨. ಕುದುರೆಗೆ ಜೀನುಹಾಕುವುದು ಮುಂತಾದ ಕೆಲಸ: "ಅಚ್ಚುಳಂ ಚರ್ಮಕ್ರಿಯಾ ತುರಂಗಾದಿ ಸಜ್ಜೀಕರಣಂ ವಾ" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೫ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [?]

ಅಚ್ಚುಳಕೋಲ್ (ನಾ). ಚರ್ಮದ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನುಳ್ಳ ಕೋಲು ; ಬಾರುಕೋಲು ; ಚಾವಟಿ : ಸಿಂಹರಥಮಹಾರಾಜಂ ಮುನಿದು ಅಚ್ಚುಳಾಯಿಲರಂ ಬರವೇಟ್ಟೀ ಚಪಳೆಯಂ ಸಾಯೆ ಮೋದಿಯೆಂಬುದುಂ, ಕಱ್ಱನೆ ಕರಿಯುವರಾಗಳೆ ಗಱ್ಱನೆ ಪರಿತಂದು ಮಾಣದಚ್ಚುಳಕೋಲಿಂ ತಿಱ್ಱನೆ ತಿರಿಪಿ ದುರಾತ್ಮರ್ ಚುಱ್ಱನೆ ಕೆನ್ನೆತ್ತರೊಗೆಯೆ ತೊಲಗದೆ ಬಡಿದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೯೦, ೧೯೧). [ಅಚ್ಚುಳ + ಕೋಲ್$_1$]

ಅಚ್ಚುಳಾಯ[ಯಿ]ತ 'ಅಚ್ಚುಳಾಯ್ತ' ನೋ.

ಅಚ್ಚುಳಾಯಿಲ 'ಅಚ್ಚುಳಾಯ್ಲ' ನೋ.

ಅಚ್ಚುಳಾಯ್ತ, ಅಚ್ಚುಳಾಯ[ಯಿ]ತ (ನಾ). ೧. ಪರಿಚಾರಕ; ಸೇವಕ; ಊಳಿಗದವನು : "ಅಚ್ಚುಳಾಯ್ತನುಮೆನುತ್ತಂದುಚ್ಚರಿಸಲ್ ಬುಧರಿನಿರದೆ ಪರಿಚಾರಕ ತಾಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫೮) ; "ಪರಿಚಾರಕರ್ಗಚ್ಚುಳಾಯ್ತರೆಂದೆಂಬ ಪೆಸರೊಪ್ಪಿ ತೋರ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೩೫) ; ಪರಿವ ಕರೆವೆಱೆವ ಸೂಱಾಯ್ತರ ಸೂಳುಗಳ್ ತುಱುಂಗಿದಚ್ಚುಳಾಯ್ತರ ಕಳಕಳರವದಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೨೫) ; ಇರದೊಗೆದುದಲ್ಲಿ ಸೂಱಾಯ್ತರ ಕಳಕಳವಚ್ಚುಳಾಯ್ತರುಲಿಪುಂ (ಜಗವಿ. ೧೧–೬೩) ; ಬಿಜ್ಜಲಂಗೇನದಟೆಸೆದುದೊ ಪೇಳ್ ಸಿಂಹಳಾಧೀಶ್ವರಂ ಬೆತ್ತಳಿಗಂ . . . ತುರುಷ್ಕಂ ಕುದುರೆವೆಸದವಂ ಲಾಳನಾದಚ್ಚುಳಾಯ್ತಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೭–೨೦ ; 1181) ; ಅರಮನೆಯೊಳಗೆ ಪುಗುವ ಪೊಱಮಡುವ ಝುಳಂಬಾಯ್ತರ ಸೂಱಾಯ್ತರ ಕಲ್ಲಾಯ್ತರ ಡಂಗಾಯ್ತರಚ್ಚುಳಾಯ್ತರ ರಭಸಂ (ಶಮದ. ೧೯೮ ಪ್ರಯೋ); ಆತನಡಿಯುಚ್ಚುಳಾಯ್ತನಂಗದನೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೨–೧೨). ೨. ಕುದುರೆಯ ಜೀನು ಮುಂತಾದವನ್ನು ಸಜ್ಜುಮಾಡುವವನು : ಸೂಱೆೞೊಳಧಿಕೃತಂ ಸೂಱಾಯ್ತಂ, ಏವಂ ಬಾಗಿಲಾಯ್ತಂ, ಅಚ್ಚುಳಾಯ್ತಂ, ಕಲ್ಲಾಯ್ತಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೫ ಪ್ರಯೋ). **ಅಚ್ಚುಳಾಯ[ಯಿ]ತ** : ೧. ಅಡಪವಳಚ್ಚುಳಾಯ[ಯಿ]ತರಕೇರಿಗಳೆಡೆವಿಡದೊಪ್ಪಿದುವಲ್ಲಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೭೫). [ಅಚ್ಚುಳ + –ಆಯ್ತ]

ಅಚ್ಚುಳಾಯ್ಲ, ಅಚ್ಚುಳಾಯಿಲ (ನಾ). ಪರಿಚಾರಕ (ಕ). 'ಅಚ್ಚುಳಾಯ್ತ' ಪರಾ. **ಅಚ್ಚುಳಾಯಿಲ** : ಸಿಂಹರಥಮಹಾರಾಜಂ ಮುನಿದು ಅಚ್ಚುಳಾಯಿಲರಂ ಬರವೇಟ್ಟೀ ಚಪಳೆಯಂ ಸಾಯೆ ಮೋದಿಯೆಂಬುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೯೦) ; ಮೈಲಾರದ ಗೊರವನಂತೆ ತಂತಮ್ಮನೆ ಬಡಿದುಕೊಳ್ವಚ್ಚುಳಾಯಿಲರುಮಂ ಕೊರಲ್ಬಿಗಿದ ಕಱುವಿನಂತೆ ಗೋಳಿಡುವ ವಿಳಾಸಿನಿಯರುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೨೦೬).
[ಅಚ್ಚುಳ + –ಆಯ್ಲ]

ಅಚ್ಚುಳಿ (ನಾ). ಅಚ್ಚಿನ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು ; ಹತ್ತಿಯ ಬಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಅಚ್ಚುಮಾಡುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚು$_3$ + –ಉಳಿ$_6$]

ಅಚ್ಚುಳಿಗ (ನಾ). = ಅಚ್ಚುಳಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚು$_3$ + –ಉಳಿಗ$_3$]

ಅಚ್ಚುಳುಗ (ನಾ). = ಅಚ್ಚುಳಾಯ್ತ ೧ : "ಬಹುಲ ಗ್ರಹಣಾತ್ ಉಗ ಪ್ರತ್ಯಯೋಪಿ : ಸೂಳುಗಂ, ಅಚ್ಚುಳುಗಂ, ಕಲ್ಲುಗಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೫, ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಅಚ್ಚುಳ + –ಉಗ]

ಅಚ್ಚೂರಮುಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ (ವೈಔ೧. ೭೭–೧೫೭೪). [ಅಚ್ಚೂರ$_0$ + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್)]

ಅಚ್ಚೆ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು : ಕಿಱುಮೀನ್ ಕೆಂಗಱಿಯಚ್ಚೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮಚ್ಚೆ, ಯಚ್ಚೆ] ಕುಚ್ಚುಲತಿಗಂ . . . ಬಣ್ಣಮೀನೆನಿಪಿವೆಲ್ಲಂ ಬಿಳ್ದುವಾ ತಾಣದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೧೫). [?]

ಅಚ್ಚೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಪೂಜೆ. ೨. ಪೂಜಾವಿಗ್ರಹ : ಅಚ್ಚೆಯ ಪೂಜೆ ಕರ್ಕಶದನುಭಾವ ಡೊಂಬರ ದೋಳ ಕೇಳಿ ಬಂದವರೆಲ್ಲರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮಂದಿರಕ್ಕೆ ಹೋಹಂತಾಯಿತ್ತು (ಗುಪ್ತಮಂ. ೩೫).
[**ಸಂ.** ಅರ್ಚಾ (= ಪೂಜಾರ್ಹವಾದ ವಿಗ್ರಹ)]

ಅಚ್ಚೆ$_3$ 'ಅಚ್ಚಾ' ನೋ.

ಅಚ್ಚೆಪಂಗ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ದೀಪದ ಸುತ್ತ ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ ತಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಣಿತ (ದಕ).
[← **ತಮಿ.** ಅಚ್ಚಾಪ್ಪೊಙ್ಗ]

ಅಚ್ಚೆರೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಕ್ಷರದ ಮೊಳೆಗಳನ್ನು ಎರಕಹೊಯ್ಯಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. = ಅಚ್ಚೊತ್ತು$_1$ ೧ : ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅಚ್ಚೆರೆದು ರಾಜಧರ್ಮದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಮೂರ್ತಿಯೊಂದನ್ನು ನನ್ನ ಕಣ್ಣೆದಿರಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರಿ (ಗುರುಣಿ. ೨೧). [ಅಚ್ಚು$_3$ + ಎರೆ$_1$ (< ಎಱೆ$_1$)]

ಅಚ್ಚೇರು (ನಾ). ಅರ್ಧಸೇರು : ನನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತ ಪ್ರತಿದಿನ ಅಚ್ಚೇರು ಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿಯುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಅರೆ$_3$ + ಸೇರು$_2$]

ಅಚ್ಚೊತ್ತು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಒತ್ತು ; ಪ್ರತಿಕೃತಿಮಾಡು ; ಎರಕಹೊಯ್ಯಿ: ನಿನ್ನಚ್ಚೊತ್ತಿದನ್ನರುಂ ಪಱಿದು ಪತ್ತಿಸಿದನ್ನರುಮಪ್ಪೊರಯ್ಯೊರ್ವರ್ ಮಕ್ಕಳ್ವಿರಸು (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೦೩ ವ) ; ತಂದೆಯೊಳಚ್ಚೊತ್ತಿದವೊಲ್ ಸೌಂದರತೆಯನಾಂತ ರೂಪು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭–೮೩) ; ಪೊಂಗಿ ಪೊರೆಯೇಱಿ ಮಾನಸಸಮರ್ಚನೆಯೊಳಚ್ಚೊತ್ತಿರ್ದನು (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೮–೧೦). ೨. ಮುದ್ರೆಯೊತ್ತು ; ಅಂಕಿಸು : ಬಂದು ತನ್ನ ಮಱೆವೊಕ್ಕೊಡೆ ಕಾಯದೆ ಚಾಗದೊಳ್ಪಿನಚ್ಚೊತ್ತದೆ ಮಾಣ್ದು ಬಾೞ್ವ ಪುೞುಮಾನಸನೆಂಬನಜಾಂಡಮೆಂಬುದೊಂದತ್ತಿಯ ಪಣ್ಣೊಳಿರ್ಪ ಪುೞುವಲ್ಲದೆ ಮಾನಸನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೭೫) ; ಪತ್ತುವಿಡೆ ಮೂರ್ಛೆ ಮುನಿಸಚ್ಚೊತ್ತಿದವೋಲ್ ಮನದಿನಗಲದಿರೆ . . . ಜನಾರ್ದನಂ ಕುಳ್ಳಿರ್ದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೭೦) ; ಮುಂಡಾಡಿ ಮುಂಡಾಡಿ ನೊಸಲೊಳಚ್ಚೊತ್ತುತಂ ಚಂದ್ರಚೂಡಂಗೆ ಸಿರಿಗಂಧಮನಲಂಕರಿಸಿ (ಬಸರ. ೩–೫೨) ; (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೭, ೬–೪೧ ವ, ಭಾವಚಿಂ. ೨–೩, ಚೆಬಪು. ೩೨–೪೪ **ನೋ**). 'ಅಚ್ಚೆಱಿ' ಪರಾ. [ಅಚ್ಚು$_3$ + ಒತ್ತು$_1$. / **ತೆಲು.** ಅಚ್ಚೊತ್ತು]

ಅಚ್ಚೊತ್ತು$_2$ (ನಾ). ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆ ಬಡಿಯುವಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ; ಕ್ಷಣಮಾತ್ರ : ಸಖಿ ನಿನ್ನ ನೆರೆದು ಮಚ್ಚಿಸಿ ಪೋದಾತನಾರೆಂದು ಪೇಳ್ದೊಡಚ್ಚೊತ್ತಲಿ ನಾ ತಂದು ಕೊಡುವೆ (ಮೋಹತ. ೨೮–೨೪).
[ಅಚ್ಚಿ$_5$ + ಒತ್ತು$_6$]

ಅಚ್ಛ₁ (ಗು). ೧. ನಿರ್ಮಲವಾದ; ಶುಭ್ರವಾದ; ಸ್ವಚ್ಛವಾದ. (ನಾ). ೨. ಸ್ಫಟಿಕ. [ಸಂ.]

ಅಚ್ಛ₂ (ನಾ). ಕರಡಿ. [ಪ್ರಾ. ಸಂ. ℙ ಅಚ್ಛ (< ಸಂ. ಋಕ್ಷ)]

ಅಚ್ಛಂದ (ಗು). ಛಂದಸ್ಸಿಲ್ಲದ; ಛಂದಸ್ಸು ಕೆಟ್ಟಿರುವ: ಚ್ಯುತಯಾಥಾಸಂಖ್ಯಂ ವ್ಯವಹಿತಮಚ್ಛಂದಂ ವಿಸಂಧಿಕಂ ನೇಯಾರ್ಥಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೮). [ಸಂ.]

ಅಚ್ಛತ್ರಿ (ನಾ). ಛತ್ರಿಯಿಲ್ಲದವನು: ಛತ್ರಿಗಳ್ ನಡೆದಪರೆಂದಿಂತು ಅಚ್ಛತ್ರಿಗಳೊಳ್ ಛತ್ರಿವ್ಯವಹಾರಂ ವರ್ತಿಸುವಂತೆ (ತತ್ವಪ್ರ. ೨೨೧). [ಸಂ.]

ಅಚ್ಛಭಲ್ಲ (ನಾ). ಕರಡಿ. [ಅಚ್ಛ₂ + ಭಲ್ಲ]

ಅಚ್ಛಮಲ್ಲಿಕೆ (ನಾ). = ಅಚ್ಚಮಲ್ಲಿಗೆ.
[ಸಂ. ಅಚ್ಛಮಲ್ಲಿಕಾ (ಅಚ್ಛ + ಮಲ್ಲಿಕಾ)]

ಅಚ್ಛವೋ[ವ?]ತ್ತಳಿಕೆ (ನಾ). ಶುಭ್ರವಾದ ವಸ್ತ್ರ (?): ಪರಮಪ್ರೀತಿಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು ನಳಧಾತ್ರೀವಲ್ಲಭಂ ಸಿಂಹವಿಷ್ಟರದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರಲಚ್ಛವೋ[ವ?]ತ್ತಳಿಕೆಯಿಂ ಮಂತ್ರಿವ್ರಜಂ ರಾಜಪುತ್ರರನೇಕರ್ ನಿಜಪೌರರಾಪ್ತರೊಸೆದೆಟ್ಟಂದೆಲ್ಲರುಂ ಕಾಣ್ಕೆಯಂ ಚರಣಕ್ಕಿತ್ತು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತೆ ಮುಖವಂ ಕೈಯೆತ್ತಿ ಮೆಯ್ಯಿಕ್ಕಿದರ್ (ನಳಚಂ. ೭೬೯).
[ಅಚ್ಛ₁ + ಪತ್ತಳಿಕೆ ?]

ಅಚ್ಛಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೆದರು (?): ತೊರೆದೊಗುವ ಪಾಲಿಂದ ಬಾಲಂಗಳ ನ್ನೆತ್ತಿ ಹೊಸಬರ ಸೊಗಡಿನಿಂದಲಛ್ಛ[ಚ್ಛ]ಳಿಸುತ್ತ ಪಥದೊಳಗೆ ಗೋಕುಲದ ಹಿಂಡುಗಳ್ ಬರುತಿರ್ದವು (ತುರಂಗ. ೩೭-೩೨). [?]

ಅಚ್ಛಾ, ಅಚ್ಚಿ₃, ಅಚ್ಚೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ, ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಅತಿಯಾಗಿ ಮುದ್ದುಮಾಡುವುದು; ಅತಿಯಾದ ಪ್ರೀತಿ, —ಉಪಚಾರ: ಈ ಮನಿಯೊಳಗ ಹುಡುಗಿ ಅಚ್ಛಾದಲೇನೂ ಬೆಳೆದಳು (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೨೯). **ಅಚ್ಚಿ₃**: ಅಜ್ಜಿ ಅಜ್ಜಂದಿರ ಅಚ್ಚಿಯ ಮೊಮ್ಮಗನಾಗಿದ್ದ ಗೋಪಾಲ ಮಾವನ ಬುದ್ಧಿಯ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಕಿವಿಕೊಡಲೇ ಇಲ್ಲ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೧೦೧); ವಿಮಲೆಯು ಒಂದು ಅಚ್ಚೆಯ ಪೆಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಳು (ದಾಸಹು. ೪೦). **ಅಚ್ಚೆ**: ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸೋದರತ್ತೆ ಮಾವಂದಿರ ಅಚ್ಚೆಯಿಂದ ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಕೊರತೆಯಾಗದೆ ಸುಖವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದಳು (ಹೂಬಿಸಿ. ೯); ಹೀಗೆ ಲೀಲಾ ಅಚ್ಚೆಯ ಮಗಳಾಗಿ, ಮುದ್ದಿನ ಕಣಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆದದ್ದರಿಂದ ಅವಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ 'ತನ್ನತನ' ಬೆಳೆಯತೊಡಗಿತು (ರಂಗರೋ. ೧೮೬).

ಅಚ್ಚಚ್ಚೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಅವರು ಶ್ರೀಕಂಠಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ವಿರುದ್ಧ ನುಡಿದಾಗ ಹೊಡೆತ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಸಹಿಸಿಕೊಂಡು ಮತ್ತೆ ಮರುಕ್ಷಣ ಶ್ರೀಕಂಠಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳೊಡನೆ ಅಚ್ಚಚ್ಚೆಯೂ ನಡೆದುದೇ (ಗಂಗಾಸಾ. ೪೪). **ಅಚ್ಛಾಮಾಡು** = ಅತಿಯಾಗಿ ಮುದ್ದುಮಾಡು: ನಮ್ಮ ಕಾಕಾ ಏನು ಹೀಂಗ ಬೈತಾನ ಹೀಂಗ ಅಚ್ಛಾಮಾಡತಾನ! (ವೈನಿ. ೩೫). [?]

ಅಚ್ಛಾಂಬು (ನಾ). ನಿರ್ಮಲವಾದ ನೀರು: ವನಕುಸುಮಸ್ತಬಕದ ನೆಲಿಲಿನಿಸಚ್ಛಾಂಬುವಿನೊಳೆಸೆಯೆ (ಆದಿಪು. ೧೧-೬೨). [ಅಚ್ಛ₁ + ಅಂಬು₃]

ಅಚ್ಛಾಯ (ಗು). ನೆರಳಿಲ್ಲದ: ಆ ಜಿನೇಶ್ವರನನಂತಚತುಷ್ಟಯೈಶ್ವರ್ಯಸಮೇತನುಂ ಸಮುಪ್ರಸಿದ್ಧನಖಕೇಶತ್ವವಿರಾಜಮಾನನುಂ ಚತುರಾಸ್ಯನುಮಚ್ಛಾಯನುಮಕ್ಷಿಸ್ಪಂದವ್ಯಪೇತನುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೬೯ ವ). [ಸಂ.]

ಅಚ್ಛಾಯತ್ವ (ನಾ). ಛಾಯೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನೆರಳಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅಚ್ಛಾಯತ್ವಮುಂ ಅಪಕ್ಷ್ಮಸ್ಪಂದತ್ವಮುಂ.... ಎಂಬ ಘಾತಿಕ್ಷಯಜಮುಮಪ್ಪ ದಶಗುಣಂಗಳುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೧೫). [ಸಂ.]

ಅಚ್ಛಿದ್ರ (ಗು). ೧. ರಂಧ್ರವಿಲ್ಲದ; ಬಿರುಕಿಲ್ಲದ. ೨. ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಚ್ಛಿನ್ನ (ಗು). ೧. ಕತ್ತರಿಸದ; ಮೊಟಕುಮಾಡದ. ೨. ಬೇರ್ಪಡದ; ಅಗಲದ. 'ಅಚ್ಛಿನ್ನಭಕ್ತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಚ್ಛಿನ್ನಭಕ್ತ (ನಾ). ೧. ದೃಢಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಅಚ್ಛಿನ್ನಭಕ್ತರು ನಾಲ್ವರೆನಿಪರು ಭಾರತೀಪ್ರಾಣ ಪೊನ್ನೊಡಲ ವಾಗ್ದೇವಿಯರು (ಹಸಾರ. ೨೩-೧೪). ೨. ಒಡೆಯನ ಅಥವಾ ಮುಖಂಡನ ಮಾತನ್ನು ವಿವೇಚನೆ ಮಾಡದೆಯೇ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ಅನುಯಾಯಿ.
[ಅಚ್ಛಿನ್ನ + ಭಕ್ತ]

ಅಚ್ಛಿನ್ನಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾದ, ಶಾಶ್ವತವಾದ ಭಕ್ತಿ; ದೃಢಭಕ್ತಿ.
[ಅಚ್ಛಿನ್ನ + ಭಕ್ತಿ]

ಅಚ್ಛಿನ್ನವಾಹಿನಿ (ನಾ). ನಿರಂತರವಾದ ಪ್ರವಾಹ: ಮಾನುಷ್ಯ ಚರಿತೆಯಚ್ಛಿನ್ನವಾಹಿನಿ ಸಾಗಲಾನುಪೂರ್ವ್ಯದ ಕರ್ಮಋಣಶೇಷವಿನಿತು ತಾನಿರಲೆಬೇಕಲ್ತೆ (ಮಂಕುಕ. ೧೬೩). [ಅಚ್ಛಿನ್ನ + ವಾಹಿನಿ]

ಅಚ್ಛೆ 'ಅಚ್ಛಾ' ನೋ.

ಅಚ್ಛೋಟನ (ನಾ). ಬೇಟೆ. [ಸಂ.]

ಅಚ್ಛೋದ (ನಾ). ೧. ನಿರ್ಮಲವಾದ ನೀರು. ೨. (ಬಾಣಕವಿಯ 'ಕಾದಂಬರಿ'ಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವ) ಒಂದು ಸರೋವರದ ಹೆಸರು: ಕಂಗೊಳಿಪಚ್ಛೋದಸರಸಿಗೆ ಜನನಿವೆರಸು ಮಜ್ಜನಕ್ಕೆಂದು ನಡೆತಂದು ನೋಟ್ಪಲ್ಲಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೨೧). [ಅಚ್ಛ₁ + ಉದ]

ಅಚ್ಛೋದಕ (ನಾ). = ಅಚ್ಛೋದ ೧: ಕರಿಯೂಥಪತಿಗಳೆರಡುಂ ಸರಸೀಜಳಮಂ ವಿಳಾಸದಿಂ ಪುಗುವವೊಲಾದರದಿಂದೆ ಪೊಕ್ಕು ತುಳುಕಿದರರವಿಂದರಜಃಪಿಶಂಗಿತಾಚ್ಛೋದಕಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೦೬).
[ಅಚ್ಛ₁ + ಉದಕ]

ಅಚ್ಯುತ (ಗು). ೧. ಬಿದ್ದುಹೋಗದ. ೨. ನಾಶವಿಲ್ಲದ; ಸ್ಥಿರವಾದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ. (ನಾ). ೩. ವಿಷ್ಣು; ಕೃಷ್ಣ. ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅರಿಸಿನದ ಗಿಡ. ೫. ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ೧೩ ಅಕ್ಷರವುಳ್ಳ ಸಮಪಾದ ಅಕ್ಷರವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ನಗಹರೇಂದುಗಣತ್ರಿತಯಾಗ್ರಹರಂ ಸೊಗಸಿ ಕೂಡಿರೆ ನಿಂದೊಡೆ ವಿಶ್ರಮಣಂ ನೆಗಟಿದಂಬುಧಿಯಲ್ಲಿದು ಪಿಂಗಳನಿಂ ಮೃಗನಿಭೇಕ್ಷಣೆ ನಾಮದೊಳಚ್ಯುತಮುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಳಭ್ಯುದಯಂ, ಳಭ್ಯುದಿತಂ] (ಛಂದೋಂಬು. ೩. ೧೬೪). ℙ ಇದಕ್ಕೆ 'ಅಭ್ಯುದಯ' ಅಥವಾ 'ಅಭ್ಯುದಿತ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಚುರವಾಗಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. 'ಅಭ್ಯುದಯ' ಪರಾ. ೬. [ಜೈನ] = ಅಚ್ಯುತಕಲ್ಪ. ೭. ಮೊರಸು ಒಕ್ಕಲಿಗರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸವ್ಯೆ. XV, ೪೩). [ಸಂ.]

ಅಚ್ಯುತಕ (ನಾ). ಒಂದು ಅರ್ಧಸಮವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ಶತಮುಖಭಾನುಯುಗಾಗ್ರಲಗಂ ಶೀತಕರತ್ರಿತಯಾಗ್ರಹರಂ ಮತಿಯುತೆ ಬಂದೊಡಿದಚ್ಯುತಕಂ [ಪಾಠಾಂ. ದಭ್ಯುದಕಂ] (ಛಂದೋಂಬು. ೩. ೨೩೬). [ಸಂ.]

ಅಚ್ಯುತಕಲ್ಪ (ನಾ). [ಜೈನ] 'ಅಚ್ಯುತ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಹದಿನಾರನೆಯ ಸ್ವರ್ಗ: ಸಂನ್ಯಸನವಿಧಿಯಿಂದಂ ಮುಡಿಪಿ ಅಚ್ಯುತಕಲ್ಪದೊಳಿರ್ಪತ್ತೆರಡು ಸಾಗರೋಪಮಾಯುಷ್ಯಮನೊಡೆಯೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೪-೧೮). [ಅಚ್ಯುತ + ಕಲ್ಪ]

ಅಚ್ಯುತಪದವಿ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸ್ಥಾನ; ಮೋಕ್ಷ: ದಾನವೇ ಸಂಸಾರಸಾಧನ ದಾನದಿಂ ಪಾಲನೆಯ ಫಲಕಿನ್ನೇನನೆಂಬೆನು ಕಡೆಯೊಳಚ್ಯುತಪದವಿ ಫಲವೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೩೫). [ಅಚ್ಯುತ + ಪದವಿ]

ಅಚ್ಯುತರಾಯಿ (ನಾ). (ವಿಜಯನಗರದ ಅಚ್ಯುತರಾಯನು ಚಲಾವಣೆಗೆ ತಂದ) ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ: ಇನ್ನೂ ಇತರ ಬಂಗಾರದ ನಾಣ್ಯಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿದ್ದವು, ಯಾವವೆಂದರೆ:- ೧ ಗಬರು

೧ ಮೊಹರು . . . ೧ ಅಚ್ಯುತರಾಯಿ ೧ ದೇವರಾಯಿ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೧೦೪).
[ಅಚ್ಯುತರಾಯ$_1$ + -ಇ$_3$]

ಅಚ್ಯುತಸೌಖ್ಯ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸುಖ: ಅಶೇಷದೈತ್ಯವಿದ್ರಾವಣನೀಗೆ ದುರ್ಗವಿಭುಗಚ್ಯುತನಚ್ಯುತಸೌಖ್ಯಕೋಟಿಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೧-೪). [ಅಚ್ಯುತ + ಸೌಖ್ಯ]

ಅಚ್ಯುತೇಂದ್ರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಚ್ಯುತಕಲ್ಪದ ಇಂದ್ರ: ಅಚ್ಯುತೇಂದ್ರನೊಡನೆ ನಿಜಪೂಜಾವಿಳಾಸಮಂ ಮೆಱೆಯಲೆಂದು ಪೋಗಿ (ಆದಿಪು. ೨-೭೭ ವ). [ಅಚ್ಯುತ + ಇಂದ್ರ]

ಅಛ್ಯ (ಗು). = ಅಚ್ಚ$_1$: "ಯತ್ವಂ ಬೆರಸಿದ ಛತ್ವಕ್ಕೆ ದ್ವಿತ್ವದ ಚಕಾರಂ – ಅಛ್ಯ – ಅಚ್ಛ" (ಶಮದ. ೨೫೬ ಪ್ರಯೋ).
[ಸಂ. ಅಚ್ಛ. P 'ಅಛ್ಯ' ಎಂಬ ರೂಪ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ.]

ಅಜ (ಗು). ೧. ಹುಟ್ಟು ಇಲ್ಲದ; ಜನ್ಮರಹಿತ. ೨. ಹುಟ್ಟದಿರುವ. (ನಾ). ೩. ಪರಮಾತ್ಮ. ೪. ಜೀವ. ೫. ಬ್ರಹ್ಮ. ೬. ವಿಷ್ಣು. ೭. ಶಿವ. ೮. ಸೂರ್ಯ. ೯. ಚಂದ್ರ. ೧೦. ಮನ್ಮಥ. ೧೧. ಜಿನ. ೧೨. ಹಿಂಡಿನ ಮುಂದಾಳು. ೧೩. ಹೋತ; ಮೇಕೆ. ೧೪. ಟಗರು; ಕುರಿ. ೧೫. ಮೇಷರಾಶಿ. ೧೬. (ದಶರಥನ ತಂದೆಯಾದ) ಅಜಮಹಾರಾಜ. ೧೭. ಒಬ್ಬ ಋಷಿ. ೧೮. ಹಳೆಯ ಬತ್ತ. ೧೯. ಮಳೆ. ೨೦. ಸಮುದ್ರ. ೨೧. ಆನೆ. ೨೨. ಹೆಂಗಸು. ೨೩. ಭೂಮಿ. ೨೪. ಮುಕ್ತಿ: "ಹರಿಯೊಳು ಮನೋಜನೊಳು ಜಿನಪನೊಳು ಶಾಲಿಯೊಳು ಧರಣಿ[ಪಾಠಾಂ. ವರುಣಿ]ಯೊಳು ಬೊಮ್ಮನೊಳು ವೃಷ್ಟಿಯೊಳು ಭರ್ಗನೊಳು ತರುಣಿಯೊಳು ಸತ್ಯಮುನಿಯೊಳು ಹೋತಿನೊಳು ನಿಯತದಿಂದಲಜನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೨-೬೦); "ಜಿನ ವನಜಾಕ್ಷ ಮನ್ಮಥ ಶಿವಂ ಪಳನೆಲ್ಲು ಪತಂಗ ಪಂಕಜಾಸನ ಮುನಿ ವೃಷ್ಣಿ ಕಾಮಿನಿಯಜಾದಿಗಳಿಂತಜಶಬ್ದಮಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೪೮); "ಮದನಂ ಜಿನ ವನಜಾಕ್ಷಂ ಪದುಮೋದ್ಭವ ಪಳೆಯಭತ್ತ ಮುನಿ ಕಾಮಿನಿಯರ್ ನದಿಶೇಖರನಿನನಾಡಿಂಗಿದು ಪತ್ತುಂ ಭಾವಿಸಲ್ಕೆಯಿದೆ ಯಜ ಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೩೦); "ಅಜನೆನೆ ವಾರುಧಿಯಕ್ಕುಂ ಅಜನೆಂದೆನಲಾನೆಯಕ್ಕುಮಂಬರಮಕ್ಕುಂ ಅಜನೆನೆ ಶಶಿರವಿಯಕ್ಕು[ಂ] ಅಜನೆಂದೆನೆ ಮುಕ್ತಿಯಕ್ಕು ಶಬ್ದಾಗಮದೊಳ್ (ಶಬ್ದರ. ೩೦). [ಸಂ.]

ಅಜಂಡ (ಗು). ೧. ಹೊಲಿದು ಸೇರಿಸಿಲ್ಲದ; ಅಖಂಡವಾದ; ಇಡಿಯಾಗಿರುವ (ದಕ. ೩). ೨. ಉದ್ದವೂ ಅಗಲವೂ ಬೇಕಾದಷ್ಟಿರುವ; ಹರವಾದ. [ಸಂ. ಅಜಾಂಡ = ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ]

ಅಜಕವ (ನಾ). ಶಿವನ ಧನುಸ್ಸು; ಪಿನಾಕ. [ಸಂ.]

ಅಜಕಾವ (ನಾ). = ಅಜಕವ. [ಸಂ.]

ಅಜಕು (ಕ್ರಿ). "ಹೆದರು, ಭಯಪಡು" (ಸಿರಿಕೋ).
[?. / ತಮಿ. ಅಶಂಗು = ಚಲಿಸು; ನಡುಗು]

ಅಜಕುಕ್ಷಿ (ಗು). ಆಡಿನ ಹೊಟ್ಟೆಯಂತೆ ತೆಳ್ಳಗಿರುವ ಹೊಟ್ಟೆಯುಳ್ಳ: ಮಹಾವ್ಯೂಢೋರಸ್ಕನುಂ ವಿಪುಳೋಪಚಿತಾಂಸನುಂ ಸಮಪಾರ್ಶ್ವನುಂ ಅಜಕುಕ್ಷಿಯುಂ ಗೋಧೋತ್ರಿಷ್ಟನುಂ . . . ಅಪ್ಪ ವಿಜಯಪರ್ವತ ಗಜೇಂದ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೫೬ ವ). [ಅಜ + ಕುಕ್ಷಿ]

ಅಜಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮ ರೋಗ: ಶ್ಲೇಷ್ಮದಿಂದುಂಟಾದ ಮಸೂರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮೈಮೇಲೆ ಅಕ್ಕಿಯ ಹಾಗೇ ಸ್ಫೋಟಕಂಗಳು ಏಳುವವು. (ಇವನು ಆಜಕೆ ಎಂಬರು) (ವೈದ್ಯಸಾ. ೩೭೨). [?]

ಅಜಗ (ನಾ). ೧. = ಅಜಕವ. ೨. ವಿಷ್ಣು. ೩. ಅಗ್ನಿ. ೪. ಒಂದು ಹಾವಿನ ಹೆಸರು: ಅಜಗನುಂ ದುರ್ಮುಖಂ . . . ಆದ್ಯುರುತರದ ಕಿಲ್ಬಿಷದ ಫಣಿಗಳು (ಬಸವು. ೪೬-೨೮). [ಸಂ.]

ಅಜಗಂಧಿ (ನಾ). ೧. ಆಡಿನ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳದ್ದು. ೨. ತೌಡಂಗಿ ಗಿಡ: "ತೌಡಂಗಿಯಜಗಂಧಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೨). ೩. "ನಾರುಬೇಳೆ" (ಒಷಧಿ. ೬). 'ಅಜಗಂಧಿಕೆ' ಪರಾ.
[ಸಂ. ಅಜಗಂಧಿನ್ (ಅಜ + ಗಂಧ + -)]

ಅಜಗಂಧಿಕೆ (ನಾ). ನಾರುಂಬೇಳೆ; ನಾರುಬೇಳೆ; "ನ್ಯಾಬಳ್ಳಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೫). [ಸಂ. ಅಜಗಂಧಿಕಾ]

ಅಜಗಜನ್ಯಾಯ (ನಾ). ಆಡಿಗೂ ಆನೆಗೂ ಇರುವ ಅಧಿಕವಾದ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ನ್ಯಾಯ. 'ಅಜಗಜಾಂತರ' ಪರಾ. [ಅಜ + ಗಜ + ನ್ಯಾಯ]

ಅಜಗಜಾಂತರ (ನಾ). ಆಡಿಗೂ ಆನೆಗೂ ಇರುವಂಥ ವ್ಯತ್ಯಾಸ; ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಬಹಳವಾಗಿರುವುದು; ಒಂದಕ್ಕೊಂದಕ್ಕೆ ಸಾಮಂಜಸ್ಯವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು: ನಂಮ ಸಂಕಟಗಳ ತಮಗೆ ಬರಸಿ ಕಳುಹಿದ್ದು ತಾವು ನಮಗೆ ಬರಸಿ ಕಳುಹಿದ್ದು ವಂದಕ್ಕೆ ವಂದು ಶೇರದೆ ಅಜಗಜಾಂತರವಾಗಿ ಇದೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೮೬); ಇಂದಿನ ಶಾಲೆಗಳ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೂ, ಅನಾದಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾನವನಿಗೆ ದೊರಕುತ್ತಿದ್ದ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಅಜಗಜಾಂತರ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೪). [ಅಜ + ಗಜ + ಅಂತರ]

ಅಜಗರ (ನಾ). ೧. ಹೋತವನ್ನು ನುಂಗುವಂಥದು; ಹೆಬ್ಬಾವು: ಪೊಲ್ಲದುಗೆಯ್ದೆನೆಂದು ನಹುಷಾಜಗರಂ ಪಿರಿದಪ್ಪ ದೈನ್ಯದಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧೩); ನುಂಗೆ ಜರದಜಗರಂ ತನ್ನಂಗಿ ತಪಸ್ವಿನಿ ಸಮಾಧಿ ಸಮನಿಸೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೫೭). ೨. (ಹೆಬ್ಬಾವಿನಂತೆ) ಜಡವಾದವನು. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ (ವೈಔಗಿ. ೩೨-೬೨೫). [ಸಂ.]

ಅಜಗರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಹೆಬ್ಬಾವಿನಂತೆ ತಾನಾಗಿ ಬಂದದ್ದರಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತಿಪಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಾಳುವುದು. 'ಅಜಗರವ್ರತ' ಪರಾ.
[ಅಜಗರ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಜಗರವ್ರತ (ನಾ). ಅಜಗರ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ವ್ರತ: ಧರ್ಮವಾಗಿ, ತಾನಾಗಿ ದೊರೆತ ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುವನ್ನು ಬೇಡವೆನ್ನುವುದಿಲ್ಲ. ದೊರೆಯದಿರುವುದನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ನಾನು 'ಆಜಗರ'ವ್ರತವನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ವಚಭಾ. ೩೪೮). 'ಅಜಗರವೃತ್ತಿ' ಪರಾ. [ಅಜಗರ + ವ್ರತ]

ಅಜಗವ (ನಾ). = ಅಜಕವ. [ಸಂ.]

ಅಜಗವಪಾಣಿ (ನಾ). ಶಿವ: ಕಾಣಿಕೆಯ ಬಳಿಕಿತ್ತರಜಗವಪಾಣಿ ವಾಣೀನಾಥರಾ ಗೀರ್ವಾಣಪತಿ ಧನಪತಿ ಹುತಾಶನ ಮುಖ್ಯ ದಿಗಧಿಪರು (ತೊರರಾ. ೬-೫೫-೧೯). [ಅಜಗವ + ಪಾಣಿ]

ಅಜಗಳಸ್ತನ (ನಾ). = ಅಜಾಗಲಸ್ತನ: ಅಜಗಳಸ್ತನದಂತೆಸೆವ ನಿನ್ನ ಪೌರುಷಂ ನಿಜವಾದೊಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೫೭). [ಅಜ + ಗಳ$_3$ + ಸ್ತನ]

ಅಜಗಾವ (ನಾ). = ಅಜಕವ. [ಸಂ.]

ಅಜಗುಜಿ 'ಅಜಿಗುಜಿ' ನೋ.

ಅಜಜಟೆ (ನಾ). ೧. ಬ್ರಹ್ಮನ ಜಡೆ. ೨. ದವನ: "ಅಜಜಟಾ ತಪಸಿ ಋಷಿಪುಷ್ಪಮೆನೆ ದವನ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೩೪). [ಅಜ + ಜಟೆ]

ಅಜಡ (ಗು). ಜಡವಲ್ಲದ; ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ. 'ಅಜಡದ್ರವ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಜಡದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಚೈತನ್ಯವುಳ್ಳ ವಸ್ತು: ಯಾವ ದ್ರವ್ಯವು ತಾನಾಗಿಯೇ ಸ್ಫುರಿಸುವುದೋ ಯಾವುದರ ಪ್ರಕಾಶವು ಅನ್ಯಾಧೀನವಾಗಿಲ್ಲವೋ ಅಂಥ ದ್ರವ್ಯವು ಅಜಡದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಉದಾ— ಜೀವ; ಈಶ್ವರ; ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ (ತತ್ವಶು. ೪). [ಅಜಡ + ದ್ರವ್ಯ]

ಅಜದಂಡೆ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮದಂಡಿ ಎಂಬ ಗಿಡ: ಅನುದಿನಮುಜದಂಡೆಯು

ಚೇರನಕ್ಕಿಗರ್ಚಿಂದೆ ಪೂಸೆ ಮೇಣ್ ಗರ್ದುಗಿನ ಬೇರನೆ ಪೂಸೆ ಕಿಡಿಸುಗುಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಪುಟ್ಟಿದ ಪೊಲ್ಲಬಾಹುಮಂ ಗ್ರಂಥಿಯುಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೨೮). [ಅಜ + ದಂಡೆ$_2$]

ಅಜದೊಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಯ ಗಿಡ: ಕಿ(ತಿ)ರುಳಿಗೆ ಕಾಗೆದೊಂಡೆಯಜದೊಂಡೆ ಪುನರ್ನವಿ ಪತ್ತವಂದವೀಶ್ವರಿ ಮುಜುದೊಂಡೆ ನುಗ್ಗಿ ಸುರುವಾರುಣಿ ಚಿತ್ರಕಮೆಕ್ಕೆ ಗೋನು ಕಾತರಿಕೆಯೆನಿಪ್ಪಿವಂ ಮಧುಯುತಂ ಘೃತಕರ್ಪಟಿ ಶುಲ್ಬ ನಾಗಲೋಹರಜಮನಟ್ಟು ಕಟ್ಟೆ ಕಳೆದಿಕ್ಕುಗು ಮಾವಗಮುಷ್ಕಿವೃದ್ಧಿಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೨೯). [ಅಜ + ತೊಂಡೆ$_2$]

ಅಜನ$_1$ (ಗು). ೧. ಜನರಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ಜನವಾದ. (ನಾ). ೨. ಮರುಭೂಮಿ. ೩. ಗಣನೆಗೆ ಬಾರದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಅಲ್ಪಮನುಷ್ಯ.
[ಸಂ. (ಅ– + ಜನ)]

ಅಜನ$_2$ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮ. [ಸಂ.]

ಅಜನಿ$_1$ (ನಾ). "ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ" (ಒಷಧಿ. ೨); ಬೇವಿನಂತಿರುವ ಒಂದು ಗಿಡ (ಉಕ). [?]

ಅಜನಿ$_2$ (ನಾ). ದಾರಿ. [ಸಂ.]

ಅಜನಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟುಮಾಡು; ಹುಟ್ಟಿಸು (?): ಎನ್ನಿಂ[ದ] [ಪಾಠಾಂ. ದೆ]ಜನಿಸಿ ನುಡಿಯಿಸಿದುವಹಿಧ್ವಜನೋವದೆ ಮುನ್ನೆ ನೆಗಟ್ದ ದುಶ್ಚರಿತಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೨೧); ಪಿಂಗಲವರ್ಣದಿಂ ಸೌಂದರಮಾಗಿ ಭಂಗಾರದ ಘಟ್ಟಿ ಕರಗಿ ಪರಿವ ಹೇಮರಸಪ್ರವಾಹರೂಪಮೆಂಬಂತೆ ಸೊಗಸನಜನಿಸುತ್ತುಮಿರೆ (ಬಾಧಪು. ಪು. ೩೧೪); ಸಮುಸ್ತವಸ್ತುಗಳುಂ ನಿರಂತರಂ ನೆಲೆಗೊಂಡು ನಯನಾನಂದಮನಜನಿಸುತ್ತಿರೆ (ಬಾಧಪು. ಪು. ೬೩೮). ೨. ನೆನಪಿಗೆ ತರು (?); "ತಿರಸ್ಕರಿಸು" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ): ತರಳಮುಕ್ತಾವತಂಸಪ್ರಭಾಪಲ್ಲವಮಾಕಾರಂ ಸ್ಮರಾಕಾರಮನಜನಿಸೆ ಪೊಕ್ಕಂ ನೃಪಾವಾಸಮಂ . . . ಕುಮಾರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೩); ಅಂಬುಜದ ಬಂಡನುಣ್ಬೆಳದುಂಬಿಯನಜನಿಸೆ ಮನೋಜಗಜಗಮನೆಯ ವಕ್ತ್ರಾಂಬುಜದೊಳ್ ಮತ್ತೊರ್ವಳ್ ಬಿಂಬಾಧರೆ ಮೃಗಮದಾಂಬು ತಿಲಕಮನಿಟ್ಟಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೮೬); ಸಮುದ್ರಘೋಷಮನಜನಿಸುವ ಪಟು ಪಟಹ ಶಂಖ ಕಹಳಾರವಂ ಘೋರನೆ ಕೇಳ್ದು (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೫೩ ವ). ೩. "ಅಡಗು, ಹೆದರು, ಭಯಪಡು" (ಅಯ್ಯಾಶಾ); ನಿಜಮುಖವಿಷಾಗ್ನಿದಗ್ಧತ್ರಿಜಗಂ ಶರಮಿಂತಿದೆಂದು ಸಕಲಗ್ರಹಮಂದ[ಪಾಠಾಂ. ದು]ಜನಿಸೆ ಶಚೀಭುಜಂಗಂ ಭುಜಂಗಬಾಣದೆ ಭುಜಂಗತಲ್ಪನನೆಚ್ಚಂ (ಜಗವಿ. ೧೩–೧೦೨); ಆರಲಂಬಿಂಗಾ ಮಹಾದೇವನುಮಜನಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮಹೇಶಂ ಮನದೊಳಳುಕಿ] ಸಮ್ಯಕ್ತಪೋನಿಷ್ಠೆಯಂ ಬಿಟ್ಟರೆವೆಣ್ಣಾಗಿರ್ದುದಂ ನೀಂ ನೆನೆ (ಜಗವಿ. ೧೮–೩೬). [ಅಜನೆ ? + –ಇಸು$_3$]

ಅಜನೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಭಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಸದ್ದು, —ಧ್ವನಿ: ಏನೋ ಒಂದು ಅಜನೆ ಆಯಿತು (ರೂಢಿ).
[← ? **ತುಳು.** ಅಜನೆ = ಭಯಹುಟ್ಟಿಸುವ ಅವ್ಯಕ್ತ ಶಬ್ದ]

ಅಜನ್ಮೆ (ನಾ). ೧. ಜನ್ಮವಿಲ್ಲದವಳು. ೨. ಹೀನಕುಲದವಳು; ಕುಲಗೋತ್ರಿಲ್ಲದವಳು: ಭಾವೆ . . . ಕುಮುದದಳದೀರ್ಘಲೋಚನೆಯಾಗಿಯುಂ ಅಂಧೆಯಂತೆಯುಂ ಪವಿತ್ರ ಪಾರ್ಥಿವಕುಲಪ್ರಸೂತೆಯಾಗಿಯುಂ ಅಜನ್ಮೆಯಂತೆಯುಂ ತನ್ನಂ ಬಗೆದು (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೫೦ ವ).
[ಸಂ. *ಅಜನ್ಮಾ]

ಅಜನ್ಯ$_1$ (ಗು). ಜನ್ಯವಲ್ಲದ; ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಜನ್ಯ$_2$ (ಗು). ೧. ಜನಕ್ಕೆ ಹಿತಕರವಲ್ಲದ; ಲೋಕಕಂಟಕವಾದ. (ನಾ). ೨. ವಿಪತ್ತನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪ್ರಕೃತಿವ್ಯಾಪಾರ; ಉತ್ಪಾತ: "ಉಪಶಮಿಸುಗೆ ಸಕಲೋರ್ವಿಯೊಳುಪದ್ರವಂ ಡಿಂಬಮನಯಮುಪಲಿಂಗಂ ಮಿಕ್ಕುಪಸರ್ಗಮರಿಷ್ಟಂ ದುಷ್ಟಪೀಡೆ ಡಾವರಮಜನ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಕರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೬–೧). [ಸಂ.]

ಅಜಪ್ಆಗು (ಕ್ರಿ). ಬೆರಗಾಗು; ಸ್ತಬ್ಧವಾಗು: ಚಹ ಕುಡಿಯುತ್ತಿರುವ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಅವನ ಎದೆ 'ಅಜಪ್'ಆಯಿತು (ರಾಚಂದ್ರ. ೮); ಮುಡೂರನ ಸವಾರಿ ಅದೇ ದಾರಿಯಾಗಿ ಹಾದುದು ಕಂಡಿತು. ಮಯ್ಯರ ಎದೆ 'ಅಜಪ್'ಆಯಿತು (ಹಹಸ. ೯೬).
[ಅಜಪ್$_0$ + ಆಗು$_1$. ℙ ಅಜಪ್ ← **ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ.** ಅಜಬ್ = ಆಶ್ಚರ್ಯಕರ, ವಿಚಿತ್ರ]

ಅಜಪಾಗಾಯತ್ರಿ (ನಾ). = ಅಜಪಾಮಂತ್ರ: 'ಸೋಹಂ' – ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಅಜಪಾಮಂತ್ರವೆಂತಲೂ, ಅಜಪಾಗಾಯತ್ರಿಯೆಂತಲೂ ಪೇಳುವರು (ಮುಮುಕ್ಷು. ೨).
[ಸಂ. ಅಜಪಾಗಾಯತ್ರೀ (ಅಜಪಾ + ಗಾಯತ್ರೀ)]

ಅಜಪಾಮಂತ್ರ (ನಾ). ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವರ್ಣೋಚ್ಚಾರಣೆ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ ಉಚ್ಛ್ವಾಸ ನಿಃಶ್ವಾಸಗಳಿಂದಲೇ ಅಕ್ಷರರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವ "ಹಂಸ"ಮಂತ್ರ. 'ಅಜಪಾಯೋಗ' ಪರಾ.
[ಸಂ. (ಅಜಪಾ + ಮಂತ್ರ)]

ಅಜಪಾಯೋಗ (ನಾ). ಅಜಪಾಮಂತ್ರವನ್ನು ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುವ ಯೋಗ: ಹರಿಹರ ಬ್ರಹ್ಮರುಗಳಿಂತೀ ಪರಿಯೊಳಿಹ ಮಾಯೆಯನು ಗೆಲುವಡೆ ಹಿರಿದು ಯತ್ನವ ಮಾಡುತಜಪಾಯೋಗ ಮೊದಲಾದ ಪರಿಪರಿಯ ಸಾಧನಗಳಿಂದದ ಪರಿಹರಿಸಲಜಿಯದೆ (ಅಮೃತ. ೪–೩೮); "೨೧,೬೦೦ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಹಂಸಮಂತ್ರವನ್ನುಚ್ಚರಿಸುತ್ತಿರುವವೆಂದು ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು" (ಅಮೃತ. ೮೭೬). [ಸಂ. (ಅಜಪಾ + ಯೋಗ)]

ಅಜಪಾಳಿ (ನಾ). ಆಡುಗಳನ್ನು ಸಾಕಿ ಜೀವಿಸುವವನು: "ಅಜಾಜೀವ[ನ]ನಜಪಾಳಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೫–೮೩). [ಸಂ. *ಅಜಪಾಲಿನ್]

ಅಜಪೆ (ನಾ). = ಅಜಪಾಮಂತ್ರ: ಆ ಪ್ರಣವದ ಜ್ಯೋತಿಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಅಜಪೆಯಡಗಿತ್ತು ನೋಡಾ (ವಚಶಾ. II, ೩೩೨). [ಸಂ. ಅಜಪಾ]

ಅಜಪೋತ (ನಾ). ಆಡಿನ ಮರಿ: ಆ ವಿಪ್ರಘೋಷಣಂ ಸ್ಮೃತಿಗಾವಹಸವಿಧಾನಮಾದವೋಲಜಪೋತಂ ಭಾವಿಸಿದುದು (ಯಶೋಚ. ೩–೬೧).
[ಅಜ + ಪೋತ]

ಅಜಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಛಂದ] ಆರು ಬಗೆಯ ಪ್ರಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಇದರಲ್ಲಿ ವಿಸರ್ಗವು ಪ್ರಾಸಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಉದಾ—
ಅಃ ಪೊರೆವನಿವನೆ ಪರಮಯ । ಶಃಪಾತ್ರನೆನಲ್ಕೆ ಜನಮನಿನಿಸಲಸದೆಯುಂ ।
ಅಃ ಪೇಳಲದೇನಿವನಿಂ । ಸ್ವಃಪದವಾಚ್ಯಂ ಸಮಂತು ಮೆಜೆವೀ ದೇಶಂ
(ಕೈಪಿಡಿ. ೬೨). ℙ ಪ್ರಾಸಸ್ಥಾನದ ವ್ಯಂಜನವಾದ ಬಳಿಕ ವಿಸರ್ಗ ಬಂದರೆ ಅಜಪ್ರಾಸವೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಉದಾ—
ಪಾಶಃಶ್ಛಿದುರಂ ತತ್ಪಾ।ವಾಸಃ ಪರಿಪೂರ್ಣತೇಜ ಮದಮತ್ಸರ ನಿ।ರ್ನಾಶಃ
ಪಂಚಾನನ ಸುವಿ।ಲಾಸಃ ಶಿವನೆಂದೊಡಂದಜಪ್ರಾಸಕ್ಕುಂ (ಕವಿಜಿ. ೨–೯);
(ಛಂದೋಂಬು. ೪. ೧–೪೮ ನೋ). [ಅಜ + ಪ್ರಾಸ]

ಅಜಬೀಜ (ನಾ). ಹೋತದ ವೃಷಣ: ಹುತ್ತಕ್ಕೆ ಸರ್ಪನಾಗಿ ಉದಕಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆಯಾಗಿ ಕೊಂಬಿಂಗೆ ಕೋಡಗವಾಗಿ ಅವರವರ ಬೆಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಅಜಬೀಜವ ಕಾವ ಜಂಬುಕನಂತೆ ತಿರುಗಲೇತಕ್ಕೆ (ದಾಸೋಸಂ. ೩೩).
[ಅಜ + ಬೀಜ]

ಅಜಮಾಯಿಶಿ 'ಅಜಮಾಯಿಷಿ' ನೋ.

ಅಜಮಾಯಿಷಿ, ಅಜಮಾಯಿಶಿ, ಅಜಮಾಷಿ, ಅಜಮಾಸು (ನಾ). ೧. ಪರೀಕ್ಷೆ; ತನಿಖೆ: ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಹೆಣವನ್ನು ಅಜಮಾಯಿಷಿ

ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ರವಾನಿಸಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೫೯). **ಅಜಮಾಯಿಶಿ :** ೧. ರಾಜಮದದಿಂದ ನಾನೂ ಅಜಮಾಯಿಶಿಯನ್ನು ಮಾಡದೆ ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದ್ದು (ಶನಿಮಾ. ೨೭). **ಅಜಮಾಷಿ :** ೨. ಅಂದಾಜು ; ಸರಿಸುಮಾರು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೩೯). **ಅಜಮಾಸು :** ೨. ಒಂದು ಎಕರೆ ಭೂಮಿಯ ಗದ್ದೆಗೆ ಅಜಮಾಸು ಮೂವತ್ತೆರಡು ಸೇರು ಬೀಜದ ನೆಲ್ಲು ಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೫) ; ಉಪಸಂಪಾದಕರ ಕಿಸೆಗೆ ಪ್ರತಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಹಣ ಸೇರುತ್ತದೆ ? ಅಜಮಾಸು ತಿಳಿಸಿದರೆ ಸಾಕು (ಕಿರಿಸಾ. ೨). ೩. ಊಹೆ; ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಲ್ಪನೆ : ಈಯಜ್ಞಾನದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಫ್ರೆಂಚರು ತನಗೆ ಎಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಬಹುದೆಂಬ ಅಜಮಾಸು ಸುಲ್ತಾನನಿಗೆ ಆಗಲಿಲ್ಲ (ಚರಿಸಂ. ೧೭೮).

[← **ಪಾರ.** ಅಜ್‌ಮಾಯಿಷ್ ; **ಹಿಂ.** ಅಜ್‌ಮಾಈಸ್ ; **ಮರಾ.** ಅಜಮಾಸ್. / **ತುಳು.** ಅಜಮಾಸ್]

ಅಜಮಾಷಿ 'ಅಜಮಾಯಿಷಿ' ನೋ.

ಅಜಮಾಸು 'ಅಜಮಾಯಿಷಿ' ನೋ.

ಅಜಮೋದ (ನಾ). ಜೀರಿಗೆಯ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಬೀಜ ; ಓಮು ; ವಾದಕ್ಕಿ ; ಅಜವಾನ : "ಅಜಮೋದಮ ದೋವಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೮–೩೩) ; "ಅಜಮೋದಮೆನಲೋವು" (ಮಂಗರಾ. ೪೧–೩೪). [**ಸಂ.**]

ಅಜಯ (ಗು). ೧. ಜಯವಿಲ್ಲದ; ಸೋತುಹೋದ. (ನಾ). ೨. ಸೋಲು. ೩. ಸೋಲಿಸಲಾಗದವನು. ೪. ವಿಷ್ಣು. [**ಸಂ.**]

ಅಜರ$_1$ 'ಅಜುರ' ನೋ.

ಅಜರ$_2$ (ಗು). ೧. ಮುಪ್ಪಿಲ್ಲದ. ೨. ಕೆಟ್ಟುಹೋಗದ. (ನಾ). ೩. ಮುಪ್ಪಿಲ್ಲದವನು; ದೇವತೆ. ೪. ಕೃಷ್ಣ : ಅದು ವಿಲಯಾಗ್ನಿಯ ಕಿಡಿಗಳನುಗುಳುತ್ತುಮೆಯ್ದೆವರ್ಪುದುಮಿದಿರಂ ನಡೆದಜರನುರ[ದಿ]ನಾಂತೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೭೭). ೫. ಜಿನ : ಶಾಂತಿನಾಥಂ ಮಿಥ್ಯಾಡಂಬರ ವಿಘಾತಿ ಘಾತಿಕದಂಬಕ ತರುಗಹನದಹನನೆನೆ ನೆಗಟ್ದಜರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೨೬). [**ಸಂ.**]

ಅಜರಂಧ್ರ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರ : ದ್ವಿಸಹಸ್ರ ವರುಷ ತಪವನು ಮಾಡೆ ಹರನೊಲಿಯದಿರಲು ಅದುವಂ ಬಿಟ್ಟು ಘನಕಷ್ಟದಿಂದವಂ ನಾಲಗೆಯನಜರಂಧ್ರಕಿಟ್ಟು ಶ್ಲೇಷ್ಮವನೆ ಸವಿದು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧–೮). [ಅಜ + ರಂಧ್ರ]

ಅಜರನುಲಿ 'ಅಜುರನೀಲಿ' ನೋ.

ಅಜರಾಮರ (ಗು). ೧. ಮುಪ್ಪೂ ಸಾವೂ ಇಲ್ಲದ ; ಶಾಶ್ವತವಾದ. (ನಾ). ೨. ಮುಪ್ಪೂ ಸಾವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ನಿನಗಭಿವೃದ್ಧಿಯಕ್ಕೆ ಶುಭಮಕ್ಕೆ . . . ಶುಭೋದಯಮಕ್ಕೆ ಪುಣ್ಯಮಕ್ಕನುಪಮಲಕ್ಷ್ಮಿಯಕ್ಕೆ ಜಯಮಕ್ಕಜರಾಮರಮಕ್ಕೆ (ಕಇಅ. ೯೬, ೪–೪೨ ; 12ನೆಯ ಶತ).

[ಅಜರ$_2$ + ಅಮರ]

ಅಜರಾಮರತ್ವ (ನಾ). = ಅಜರಾಮರ ೨ : ನುಡಿದನೆ ಮೇರುಮಂದರ ಶಿಳಾಕ್ಷರಮಿತ್ತನೆ. ಬೇಡಿ ಬಂದವಂಗೆಡಱಿನ ಕೇಡು ಕಾದನೆ ಶರಂಬುಗುತಂದ ನೃಪಾನ್ವಯಕ್ಕೆ ಬೆಂಬಿಡಿದಜರಾಮರತ್ವವೆನಲಿಂನನಂನ್ಯನರೇಂದ್ರರೊಳು ಸಮಂ ನುಡಿಯದಿರಂಣ್ಣ ಬಿಜ್ಜಲಮಹೀಪನನಾಹವರೌದ್ರರೂಪನ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦೨–೧೩ ; 1162). [**ಸಂ.**]

ಅಜರ್ಯ (ಗು). ೧. ಜೀರ್ಣವಾಗದ; ಅರಗದ. ೨. ಕೆಟ್ಟುಹೋಗದ. (ನಾ). ೩. ಸ್ನೇಹ : "ಸ್ನೇಹಮಜರ್ಯಂ ಸಖ್ಯಂ ಸೌಹಾರ್ದಂ ಪ್ರೀತಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೧–೪). [**ಸಂ.**]

ಅಜಲ್‌ಮುಡಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ೫೬ ಸೇರಿನ ಪ್ರಮಾಣದ ಒಂದು ಅಳತೆ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೭೦). [< ಅಜಿಲ ? + ಮುಡಿ]

ಅಜವಾನ, ಅಜಿವಾನ, ಅಜ್ಜವಾನ, ಆಜವಾನ (ನಾ). (ಉಕ). ಓಮು ; ವಾದಕ್ಕಿ : ಮೊರಡಿ ಮಸಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಹವೀಜ ಅಜವಾನ ಕಾರೆಳ್ಳು ಅಂದರೆ ಗೂರೆಳ್ಳು ಬಿತ್ತಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೬೬). **ಅಜಿವಾನ** (ಕಿ). **ಅಜ್ಜವಾನ** : ಯಾರ ಹೊಟ್ಟೆ ನೊಂದರೆ ಯಾರು ಅಜ್ಜವಾನ ತಿನ್ನುವರು ? ನಮಗಾದ ದುಃಖವನ್ನು ನಾವೇ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಛತ್ರಪ. ೯೧). **ಆಜವಾನ** : ಜೀರಗೆ ಆಜವಾನ ತೂಕದ ಚಣ್ಣಕೆ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೮, ಇಂಡಿ. ೧೪–೨೧ ; ?). [← **ಹಿಂ.** ಅಜ್‌ವಾನ್]

ಅಜವಿಂಡು (ನಾ). ಆಡಿನ ಹಿಂಡು : ಅಜವಿಂಡ ಹೊಕ್ಕ ಹೆಬ್ಬುಲಿಯಂತೆ (ಮೋಹತ. ೩೫–೨೧). [ಅಜ + ಪಿಂಡು$_2$]

ಅಜಶೃಂಗಿ (ನಾ). ಹೋತನ ಕೊಂಬಿನಂತೆ ಕಾಣುವ ಕಾಯಿಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಗಿಡ; ಕೊರಟಿಗೆ ಗಿಡ; "ಕುರುಟಿಗೆ" (ಒಷಧಿ. ೬).

[**ಸಂ.** ಅಜಶೃಂಗೀ (ಅಜ + ಶೃಂಗೀ)]

ಅಜಸ್ರ (ಅ). = ಅಜಸ್ರಂ : ಅವರ ಚಾಕರಿಗೇ ಒಬ್ಬನು ಅಜಸ್ರ ಬೇಕು (ವಿನೋದ. ೪೮). [**ಸಂ.** ಅಜಸ್ರಂ]

ಅಜಸ್ರಂ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ; ಎಡೆಬಿಡದೆ; ಸಂತತವಾಗಿ : "ಅಜಸ್ರಂ ಶಾಶ್ವತಮೆನೆ ಸದಾನಾಮುಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೭–೭) ; ಭೂಮಿಾಜದಿಂ ತಣ್ಣೆರಲಿಂ ಮಾರ್ಗಂ ಮರಾಳೋತ್ಕರದೆ ನೆರೆದಚಕ್ರೌಘದಿಂ ಸಿಂಧು ಸಿಂಹೋತ್ಕರದಿಂ ಪೇರಾನೆಯಿಂ ಕಾನನಮಿಡಿದೆಸೆಗುಂ ದೇಶದೊಳ್ ನಿಂದಜಸ್ರಂ (ರಾಜಶೇ. ೨–೨೭). [**ಸಂ.**]

ಅಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣೆ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ; "ಅಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣೆಯೆಂದರೆ ಸಹಜವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಹೆಚ್ಚು ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು" (ಹಿಂದಸಾ. ೨೦೬) ; "ಭರ್ಜಿಗಳು ನುಗ್ಗಿದುವು" ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥವು ಹೀಗೆ ತಿರಸ್ಕೃತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಜನರು ನುಗ್ಗಿದಾಗ ಅವರ ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಭರ್ಜಿಗಳೂ ನುಗ್ಗಿಯೇ ನುಗ್ಗಿದುವು.) ಇಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥದ ಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ, ಎಂದರೆ ಅದು ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಭರ್ಜಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದವರು ಲಕ್ಷಿತರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಈ ಬಗೆಗೆ "ಅಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣಾ" ಎಂದು ಹೆಸರು (ಭಾರಮಿಾ. ೨೫೨). 'ಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣೆ' ಪರಾ.

[**ಸಂ.** ಅಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣಾ (ಅ– + ಜಹತ್ + ಲಕ್ಷಣಾ)]

ಅಜಹೆ (ನಾ). ನಸುಗುನ್ನಿಯ ಗಿಡ; ಕಪಿತುರಚಿಯ ಗಿಡ.

[**ಸಂ.** ಅಜಹಾ]

ಅಜಾಂಡ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ; ವಿಶ್ವ : ತನ್ನ ಮಱಿವೊಕ್ಕೊಡೆ ಕಾಯದೆ ಚಾಗದೊಳ್ಪಿನಚ್ಚೊತ್ತದೆ ಮಾಣ್ದು ಬಾಳ್ವ ಪುಱುವಾನಸನೆಂಬನಜಾಂಡಮೆಂಬುದೊಂದತ್ತಿಯ ಪಣ್ಣೊಳಿರ್ಪ ಪುಱುವಲ್ಲದೆ ಮಾನಸನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೭೫). [ಅಜ + ಅಂಡ$_2$]

ಅಜಾಕೃಪಾಣೀಯ (ನಾ). ಮೇಕೆ ಬರುವುದೂ ಕತ್ತಿ ಬೀಳುವುದೂ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸಿ ಮೇಕೆಗೆ ಸಾವುಂಟಾಗುವುದು : ವೇಧಸ್ಸಂಕಲ್ಪಂ ದುರ್ಬೋಧಮಿವಂ ನಿಟ್ಟೆಯಿಂ ನಿರೋಧಿಸಿ ತನುವಂ ಸಾಧಿಸಿದೊಡೀ ಕೃಪಾಣಮೆ ಬಾಧಾಕರಮಾಯ್ತುಜಾಕೃಪಾಣೀಯದವೋಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೨೫). [**ಸಂ.** (ಅಜಾ + ಕೃಪಾಣ + –)]

ಅಜಾಗರ (ಗು). ೧. ಎಚ್ಚರವಿಲ್ಲದ; ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಗರುಗದ ಗಿಡ; ಭೃಂಗರಾಜ. [**ಸಂ.**]

ಅಜಾಗರೂಕ (ಗು). (ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ಲಕ್ಷ್ಯ ಕಡಮೆಯಾದ; ಎಚ್ಚರ ವಹಿಸಿಲ್ಲದ; ನೈಮರೆತ : ಆ ಒಂದು ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನಾನು ಅಜಾಗರೂಕನಾಗಿದ್ದ ಕಾರಣ ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಅನರ್ಥ ಸಂಭವಿಸಿತು (ರೂಢಿ). [**ಸಂ.** (ಅ– + ಜಾಗರೂಕ)]

ಅಜಾಗರೂಕತೆ (ನಾ). ಮೈಮರೆತಿರುವಿಕೆ; ಎಚ್ಚರಗೇಡಿತನ. [ಸಂ. ಅಜಾಗರೂಕತಾ]

ಅಜಾಗಲಸ್ತನ (ನಾ). ೧. ಆಡಿನ ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿರುವ ಮೊಲೆ. ೨. [ಆಲಂ] ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ, ನಿರರ್ಥಕವಾದ ವಸ್ತು. [ಸಂ. (ಅಜಾ + ಗಲ + ಸ್ತನ)]

ಅಜಾಗ್ರತೆ (ನಾ). = ಅಜಾಗರೂಕತೆ: ನೀನು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಅಜಾಗ್ರತೆಗೆ ನಾನು ಹೊಣೆಯಲ್ಲ (ಕಾವೇರಿ. ೧೭೮); ಇಲಿಗಳಿಗಿಟ್ಟ ವಿಷ ಬೆರಸಿದ ಆಹಾರವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಕಿದ ಇತರ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಅಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ತಿಂದುಬಿಡಬಹುದು (ಆಡುಸಾ. ೪೯). [ಸಂ. ಅಜಾಗೃತತಾ]

ಅಜಾಜಿ (ನಾ). ಜೀರಿಗೆ: "ಜೀರಿಗೆಯಜಾಜಿ ಪೃಥ್ವಿಕೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೧–೩೫). [ಸಂ. ಅಜಾಜೀ]

ಅಜಾಜೀವ (ನಾ). ಆಡುಗಳನ್ನು ಸಾಕಿಕೊಂಡು ಜೀವಿಸುವವನು: "ಜಾಬಾಳಃ ಅಜಾಜೀವಃ — ಈ ೨ ಆಡಿನಿಂ ಬದುರ್ಕುವವಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೩–೨೨೬). [ಸಂ.]

ಅಜಾಜೀವನ (ನಾ). = ಅಜಾಜೀವ: "ಅಜಾಜೀವ[ನ]ನಜಪಾಳಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೫–೮೩). [ಸಂ. (ಅಜಾ + ಜೀವನ)]

ಅಜಾಜೀವಿ (ನಾ). ೧.= ಅಜಾಜೀವ. ೨. ಸುಖಿ: "ಅಜಾಜೀವಿ ಜಾಬಾಳನೆನೆ ಸುಖಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೧–೧೮). [ಸಂ. ಅಜಾಜೀವಿನ್]

ಅಜಾತ (ಗು). ೧. ಇನ್ನೂ ಹುಟ್ಟದಿರುವ. ೨. ಹುಟ್ಟು ಇಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ವಿಷ್ಣು; ಕೃಷ್ಣ: ನಿಜಮತಮನೆನಗೆ ಮಿಾಜಲ್ಕಜಾತ ದೊರೆಯಲ್ಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೨೧). ೪. ಶಿವ: ಈ ಲೋಕದ ಭೀತರು ಆ ಲೋಕದ ಕಲಿಗಳು ಸಾಲೋಕ್ಯ ಸಾಮಿಾಪ್ಯ ಸಾರೂಪ್ಯ ಸಾಯುಜ್ಯರೆಲ್ಲರೂ ಅಜಾತಂಗೆ ಸರಿಯೆ (ಬಸವ. ೯೦೧); ಕೂಟಗೆಯ ಕೂಳನುಣಬಂದವರೆಲ್ಲರು ಅಜಾತನ ನಿಲವ ಬಲ್ಲರೇ? ಬೇಟದ ಕಣ್ಣಿನವರೆಲ್ಲರು ಸತ್ಸಂಗವ ಬಲ್ಲರೇ? ಈಷಣತ್ರಯವ ಕೂಡುವರೆಲ್ಲರು ಪರದೇಶಿಕನ ಕೂಡಬಲ್ಲರೇ? (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೬–೧೦೫). ೫. ಜಿನ: ಪಾಪೇಭಕಂಠೀರವನುಂ ಶ್ರೀವಿಜಯನುಮಜಾತನ ಪಾದಪಯೋಜಯುಗಳಕ್ಕೆಱಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೪೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅಜಾತಪೂರ್ವ (ಗು). ಹಿಂದೆಂದೂ ಹುಟ್ಟದ; ಅಪೂರ್ವವಾದ: ಒರ್ಮೊದಲೊಳೆ ಬಿಲ್ಲುಂಬೆಱಗುಮಾಗಿ ಸತಿ ಚೋದ್ಯಂಬಟ್ಟಳಜಾತಪೂರ್ವವಿಸ್ಮಯದಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೭). [ಅಜಾತ + ಪೂರ್ವ]

ಅಜಾತಶತ್ರು (ನಾ). ೧. ಶತ್ರುವೇ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದವನು; ಹಗೆಯಿಲ್ಲದವನು. ೨. ಶಿವ. ೩. ಧರ್ಮರಾಯ ೧, ೩: ದಮಘೋಷಪುತ್ರಂ ವಸುದೇವಪುತ್ರನಂ ನಿರಾಕರಿಸಿ ನುಡಿಯಲಾ ಮಾತಿಂಗಜಾತಶತ್ರುವೆನಿಸಿದ ಧರ್ಮಪುತ್ರಂ ಕನಲ್ದು (ಜಗವಿ. ೧೭–೨೪ ವ); ವೀತರಾಗದ್ವೇಷಭಯನನಜಾತಶತ್ರುವನಕಟ ಕಪಟದ್ಯೂತದಲಿ ಕುರುರಾಯ ಗೆಲಿದನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨ ಸೂ). [ಅಜಾತ + ಶತ್ರು]

ಅಜಾನೇಯ (ನಾ). ಉತ್ತಮ ಜಾತಿಯ ಕುದುರೆ: ಶುಭಲಕ್ಷಣಲಕ್ಷಿತಂಗಳಪ್ಪಜಾನೇಯ ಕಾಂಭೋಜ ವಾಜಿರಾಜಿಗಳೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೯೩ ವ). 'ಆಜಾನೇಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಜಾಮಲ (ನಾ). ಆಡಿನ ಹಿಕ್ಕೆ: ಅಜಾಮಲ ಲಿಂಗವಾದಲ್ಲಿ ಲೆಕ್ಕದ ಬುಡ ನಿಶ್ಚಯವಾದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಕಾಷ್ಮದ ವೇಷ ಗುರುಚರಲಿಂಗವಾದಲ್ಲಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೫೩–೫೭೫). [ಸಂ. (ಅಜಾ + ಮಲ)]

ಅಜಾಮುಲ (ನಾ). = ಅಜಮೋದ (೬). [?]

ಅಜಾರಿ (ನಾ). (ಉಕ) ರೋಗ; ಕಾಯಿಲೆ; ಜಡ್ಡು; ಅಸ್ವಸ್ಥತೆ: ಇಂಥ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಚ್ಯಾಥ್ಯಾಮನು ಕಾಯಲೆ (ಅಜಾರಿ) ಇದ್ದರೂ ಸ್ವತಃ ಪಾರ್ಲಮೆಂಟಕ್ಕೆ ಬಂದು ಭಾಷಣ ಮಾಡಿದನು (ಇಂಗ್ಲಇ. ೨–೩೮); ಹಾಗಾದರೆ ಅವ್ವನಿಗೆ ಅಜಾರಿ ಆಗಿದೆಯೇನು? (ಭಾಮಿನಿ. ೬೪).

ಅಜಾರಿಬೀಳು = ಕಾಯಿಲೆ ಬೀಳು: ಈ ಮಾರಾಯ ಅಬಾ ಅಜಾರಿ ಬಿದ್ದು ನಮ್ಮ ಕಳ್ಳತನ ಮತ್ತಷ್ಟು ಹೊರಬಿದ್ದಂತಾಯಿತು (ವೈನಿ. ೧೨೪). [← **ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ.** ಅಜಾರ್, ಆಜಾರ್]

ಅಜಿಂಕ್ಯ (ಗು). ಗೆಲ್ಲಲಾಗದ; ಸೋಲಿಸಲಸಾಧ್ಯವಾದ: ತಾವು ಜಿಂಕ್ಯರೆ ದಿಟಂ! ಪೆಣ್ ಪೆಳರೆ ಗಂಡು ನಗುವುದೆ ಸಾಜಮಾದೊಡಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೧೫–೧೨೩); ಯಾವ ಭಗವಂತನ ಅಜಿಂಕ್ಯವಾದ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಮೋಹಿತರಾಗಿ ನಿನ್ನಂಥವರು ನನ್ನನ್ನೇ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನೆಂದು ತಿಳಿಯುವರೋ ಆ ಭಗವಾನ್ ವಾಸುದೇವನಿಗೆ ನನ್ನ ನಮಸ್ಕಾರವು (ಭಾಮೃತ. ೫೬); ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಅಜಿಂಕ್ಯನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದ ಮಾತೇ ಸರಿ (ಹೊಸಬಿ. ೬೪). [← **ಮರಾ.**]

ಅಜಿಗಿಜಿ, ಅಜುಗಿಜಿ (ನಾ). ಅರೆದು ಪುಡಿಪುಡಿಮಾಡಿದ್ದು; ಜಜ್ಜಿಹೋದದ್ದು; ಚೂರ್ಣ: "ಅಜಿಗಿಜಿಯೆನಲರೆದು ಚೂರ್ಣಮೆನಿಸಿದುದಕ್ಕುಂ" (ಭಾರನಿ. ೫೦); ಅದ್ರಿಗಳಜಿಗಿಜಿಗಳಾದವು ನಿತಾಂತಪದಪ್ರಹಾರದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩–೮–೪೯); ಕರಿ ರಥ ತುರಗ ಪತ್ತಿಗಳು ಥಟ್ಟುಗೆಡೆದಜಿಗಿಜಿಯೆನಿಸಿ ಕಡಲಿಟ್ಟು ಹರಿವರುಣಾಂಬುಗಳ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೫೩–೬); ರಕ್ತಂ ಪೊನಲ್ವರಿಯಲಜಿಗಿಜಿಯಿಂ ರಣಾಂಕಣಂ ಕೆಸಱಾಗಿ (ಚೆಬಪು. ೩೧–೩೨). **ಅಜುಗಿಜಿ**: ಗಜ ತುರಂಗ ಪದಾತಿಗಳನಜುಗಿಜಿಯ ಗೈದಾ ಪೌರುಷಾದ್ರಿವ್ರಜವ ಭೇದಿಪ ವಜ್ರವಿದೆಕೊಳ್ಳೆನ್ನುತಾರ್ಭಟಿಸಿ (ರಾಮಾಸಂ. ೬–೪–೬). 'ಅಜ್ಜಿಬಜ್ಜಿ' ಪರಾ.

ಅಜಿಗಿಜಿಮಾಡು = ಜಜ್ಜಿಹಾಕು; ಧ್ವಂಸಮಾಡು: ಅದೇನು? ಬೇಗನೆ ಹೇಳು. ಅವನ ಕುಹಕವನ್ನು ಹಾದಿಗೆಳೆದು ಅಜಿಗಿಜಿಮಾಡಿಬಿಡುತ್ತೇನೆ (ಹಗಲಿ. ೬೦). **ಅಜಿಗಿಜಿಯಾಗು** = ಪುಡಿಪುಡಿಯಾಗು; ಜಜ್ಜಿಹೋಗು: ಚರಣಾಂಗುಷ್ಠದಿಂ ನಿಷ್ಠುರದಿನೂಱೆ ನಟಿಸಿದಡಜಿಗಿಜಿಯಾಯ್ತು ತತ್ಕಮಠ (ಬಸಪು. ೧೭–೧೭); ಪಿರಿದು ಮೊನೆಗುತ್ತಿನಲಿ ನೆತ್ತರು ಸುರಿದುದಡಹೊಯ್ಲಿನಲಿ ಖಂಡದ ಹೊರಳಿ ತಳಿತುದು ಕಾಯವಜಿಗಿಜಿಯಾಯ್ತು ಲೌಡಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮–೧೭); ಅಡಿಯಿಡಲು ಮದವಾರಣದ ಕಾಲಡಿಯ ಕುಂಬಳದಂತೆ ರಕ್ಕಸಗಡಣವಜಿಗಿಜಿಯಾಗದಿರದು (ತೊರರಾ. ೪–೧೨–೩೧). [~ ಅಜಿಗುಜಿ?]

ಅಜಿಗುಜಿ, ಅಜಗುಜಿ (ನಾ). ನರಕ (?): ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನಳಿದನಜಿಗುಜಿಗಿಳಿದ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೮, ಇಂಡಿ. ೫೯–೫೭; 936). **ಅಜಗುಜಿ**: ವಾರಣಾಸಿಯಲ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರುಂ ಪಸುಗಳ್ಮನಳಿದನಜಗುಜಿಗಿಳಿದಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೩–೩೬; 1039); ಅಳಿದವನಿದನೆಕ್ಕೋಟಿಯನಳಿದಂ ತೀರ್ಥಂಗಳನಿತುವನೋರಂತಳಿದಂ ಪಸುವಂ ಪಾರ್ವರನಳಿದಂ ಮೆಯ್ಯಳಿದನಾತನಜಗುಜಿಗಿಳಿದ[ಂ] (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೩೪–೬೦; 1108 ?). [?]

ಅಜಿತ (ಗು). ೧. ಸೋತುಹೋಗದ. ೨. ಗೆಲ್ಲಲಾಗದ. (ನಾ). ೩. ವಿಷ್ಣು; ಕೃಷ್ಣ: ಧರ್ಮರಾಜಂ ರಾಜರಾಜನಲ್ಲಿಗೆ ನಿವ್ಯಾರ್ಜದಿಂ ದಿತಿಜಕುಳ ವಿಜಯಿಯಪ್ಪಜಿತನನೆ ದೂತಕಾರ್ಯಕ್ಕಟ್ಟಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೨೬ ವ). ೪. ಶಿವ. ೫. [ಜೈನ] ಎರಡನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರ; ಅಜಿತನಾಥ: ಆ ದಿವಿಜೇಂದ್ರಂಗಾದುದು ಗೀತವಾದ್ಯ ನೃತ್ಯಪ್ರಸಂಗಮಜಿತನ ಕೆಲದೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೫–೮೩). [ಸಂ.]

ಅಜಿನ (ನಾ). ೧. ಚರ್ಮ. ೨. ಜಿಂಕೆಯ (ಚಿಗರೆಯ) ಚರ್ಮ. ೩. "ಮತ್ತಿಯ ಮರ" (ಒಷಧಿ. ೨). 'ಕೃಷ್ಣಾಜಿನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಜಿನಧಾರಿ (ನಾ). (ಜಿಂಕೆಯ) ಚರ್ಮವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು: ಶಕುನಿಯು "ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ಮಹಾರಾಜ! . . . ನಾವು ನಿಮ್ಮನ್ನು

ಸೋಲಿಸಿದರೆ ನೀವೂ ಹೀಗೆ ದ್ರೌಪದಿಯೊಡನೆ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅಜಿನಧಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದು ಹದಿಮೂರನೆಯ ವರ್ಷ ಅಜ್ಞಾತವಾಸ ಮಾಡಬೇಕು . . . " ಎಂದನು (ವಚಭಾ. ೧೦೭). [ಸಂ. ಅಜಿನಧಾರಿನ್]

ಅಜಿನಪತ್ರೆ (ನಾ). ಚರ್ಮದ ರೆಕ್ಕೆಯುಳ್ಳದ್ದು; ಬಾವಲಿ. [ಸಂ. ಅಜಿನಪತ್ರಾ (ಅಜಿನ + ಪತ್ರ+ –)]

ಅಜಿನಯೋನಿ (ನಾ). ಜಿಂಕೆ; ಚಿಗರೆ. [ಅಜಿನ + ಯೋನಿ]

ಅಜಿನಾಂಬರ (ನಾ). ಚರ್ಮವೇ ಬಟ್ಟೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ : ಪಿಂಗಳಜಟಾಭಾರನಹಿರಾಜನಘದೂರ ಸಮುದೇಭಾಸುರಾಜಿನಾಂಬರ ದಿಗಂಬರ ಶಂಬರಾರಿ ಮದವೈರಿ ಶೂರಿ (ಉದ್ಭದೇ. ೭–೧೩). [ಅಜಿನ + ಅಂಬರ]

ಅಜಿರ (ಗು). ೧. ಚಟುವಟಿಕೆಯುಳ್ಳ; ಚುರುಕಾದ. (ನಾ). ೨. ಅಂಗಳ; ಕಳ : ಸಂಗರಾಜಿರದೊಳ್ ಕೌರವರೆಂಬ ಕಾಕಕುಳಕೆನ್ನೀಯೊಂದೆ ಬಿಲ್ ಸಾಲದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೩೫). ೩. ಇಂದ್ರಿಯ ಗೋಚರವಾದ ವಿಷಯ. ೪. ಗಾಳಿ. ೫. ಶರೀರ. ೬. ಕಪ್ಪೆ. ೭. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಇಲಿ. [ಸಂ.]

ಅಜಿಲ (ನಾ). ೧. ತುಳುನಾಡಿನ ಒಂದು ಅರಸು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ವೀರತಿಂಮರಾಜವೊಡೆಯರಾದ ಅಜಿಲರು ಯೇನೂರ [ಬೆ]ಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಗುಂಮಟಸ್ವಾಮಿಯ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ (ಸೌಇಇ. VII, ೨೫೨–೬; 1604); ಭೈರವ ಬಂಗರ ಚೌಟರಜಿಲ ಸಾವಂತರ ಮನೆಮನೆಯಿಂಬೇ, ತುಳುವರ ತಾಯ್ಮನೆಯುಳಿದರ ಕಾಯ್ಮನೆ — ಸೀನೆಮ್ಮಯ ಮನೆಯಿಂಬೇ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೩೯). ೨. ಹೊಲೆಯರ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಒಳಪಂಗಡ: ಎಲ್ಲ ಹೊಲೆಯರೂ ದಂಬನಜಾತಿಯವರಲ್ಲ. ಅವರಲ್ಲೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಒಳಭೇದಗಳುಂಟು. ಮಾರಿ, ಮುಂಡಾಲ, ಅಜಿಲ, ಕೊರಗ . . . ಎಂದು ಹಲವಾರು ಒಳಪಂಗಡಗಳ ಹೊಲೆಯರು ಬೆಂಗೂರಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾರೆ (ದಂಬನಾ. ೧೯). [?]

ಅಜಿವಾನ 'ಅಜವಾನ' ನೋ.

ಅಜಿಹ್ಮ (ಗು). ೧. ವಕ್ರವಲ್ಲದ; ನೇರವಾದ. ೨. ಋಜುಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ : ಭೂಜಾಂಗವೃತ್ತಿಯಂ ಬಿಸುಟಾ ಜಗದಧಿಪಂಗೆ ವೈತಸಾವಳಿ ಪರಿವಂದಾ ಜಳಕೆಱಗುವವೋಲ್ ನಯಭಾಜನರೆಱಗಿದರ ಜಿಂಹ[ಹ್ಮ]ರೆನಿಸಿದ ಸುಹ್ಮರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೫೫). (ನಾ). ೩. ಮೀನು. ೪. ಕಪ್ಪೆ. [ಸಂ.]

ಅಜಿಹ್ಮಗ (ಗು). ೧. ವಕ್ರವಾಗಿ ಹೋಗದ; ನೇರವಾಗಿ ಹೋಗುವ. (ನಾ). ೨. ಬಾಣ. [ಸಂ.]

ಅಜೀಗರ್ತ (ನಾ). ೧. ಹಾವು. ೨. ಒಬ್ಬ ಋಷಿ; ಶುನಶ್ಶೇಪನ ತಂದೆ. [ಸಂ.]

ಅಜೀಬಾತು (ಅ). (ಉಕ) ಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಅನಾಮತ್ತಾಗಿ: ಅರ್ಜಿಯೊಳಗಿನ ಸಂಗತಿ ಮಾತ್ರ ಅಜೀಬಾತು ಸುಳ್ಳು ಅದ (ಗಂಗಾಸಾ. ೧೩೨). [← ಮರಾ. ಅಜೀಬಾತ್, ಅಜೀಬಾದ್]

ಅಜೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ಜೀರ್ಣವಾಗದ; ಅರಗದ. (ನಾ). ೨. ತಿಂದ ಆಹಾರ ಅರಗದಿರುವುದು; ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ಯ; ಮಂದ : ಮಕ್ಕಳು ಇತಿಮಿತಿಯಿಲ್ಲದೆ ತಿಂದು ಅಜೀರ್ಣಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಜೀರ್ಣಾಂಶ (ನಾ). ಜೀರ್ಣವಾಗದ ಭಾಗ. [ಅಜೀರ್ಣ + ಅಂಶ]

ಅಜೀರ್ತಿ (ನಾ). = ಅಜೀರ್ಣ ೨ : ಲೋಕದಖಿಳಪ್ರಾಣಿಗಳನುಂಡ ಜೀರ್ತಿಯಿಂದೋಕರಿಸಿದನೊ ಕಾಲನೆಂಬಿನಂ ಕಣ್ಗೆಸೆದುದಾ ಕಳಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨–೪೫). [ಸಂ.]

ಅಜೀವ (ನಾ). ೧. ಜೀವವಿಲ್ಲದ್ದು; ನಿರ್ಜೀವ ವಸ್ತು. ೨. ಜೀವವಲ್ಲದ್ದು; ಜಡ. ೩. [ಜೈನ] ಏಳು ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು : ಆ ತತ್ತ್ವಮುಂ ಜೀವಾಜೀವಾಸ್ರವಬಂಧಸಂವರ ನಿರ್ಜರಾ ಮೋಕ್ಷ ಭೇದದಿಂ ಸಪ್ತವಿಧಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೬೧ ವ); ತೋರ್ಪಿನಂ ಜೀವಮಜೀವಮೆಂಬಖಿಲವಸ್ತುಗಳುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬–೬೪). [ಸಂ.]

ಅಜೀವತತ್ತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ] = ಅಜೀವ ೩ : ಚೇತನಾರಹಿತಮಜೀವತತ್ತ್ವಂ ಅದು ಗತಿಸ್ಥಿತ್ಯವಗಾಹ ಶರೀರಾದಿ ವರ್ತನಾಹೇತು ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾಕಾಶ ಪುದ್ಗಲಕಾಲಭೇದದಿಂ ಪಂಚವಿಧಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೬೧ ವ). [ಅಜೀವ + ತತ್ತ್ವ]

ಅಜೀವರತ್ನ (ನಾ). ೧. ನಿರ್ಜೀವ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು. ೨. [ಜೈನ] ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಒದಗುವ ೧೪ ಶ್ರೇಷ್ಠ ವಸ್ತುಗಳೊಳಗೆ ಚಕ್ರರತ್ನ, ದಂಡರತ್ನ ಮೊದಲಾದ ನಿರ್ಜೀವ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಇಂತು ಜೀವಾಜೀವರತ್ನಂ ಬೇಱೆವೇಱೆ ಸಹಸ್ರಯಕ್ಷರಕ್ಷಿತಂಗಳಪ್ಪುವು (ಆದಿಪು. ೧೧–೩ ವ). 'ಜೀವರತ್ನ' ಪರಾ. [ಅಜೀವ + ರತ್ನ]

ಅಜುಗಿಜಿ 'ಅಜಿಗಿಜಿ' ನೋ.

ಅಜುರ, ಅಜರ₁ (ನಾ). ನೀಲಿಗಿಡ. **ಅಜರ₁** (ಕಿ). [?. / ತಮಿ. ಅವಿರಿ, ಅವುರಿ; ಮಲ. ಅಮರಿ, ಅವರಿ; ತೆಲು. ಅವಿರಿ]

ಅಜುರನೀಲಿ, ಅಜರನುಲಿ (ನಾ). ಕುರುಚಲು ಪೊದೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೀಲಿಗಿಡ. **ಅಜರನುಲಿ** (ಕಿ). [ಅಜುರ + ನೀಲಿ]

ಅಜೆ (ನಾ). ೧. ಆಡು; ಹೆಣ್ಣುಮೇಕೆ : ಸತ್ತು ಪೊಕ್ಕುದಜೆಯೊಳ್ ಜೀವಂ (ಯಶೋಚ. ೩–೫೪). ೨. ಮಾಯೆ : ಮಾನವನಜೆಯ ವಶನಹ ಯುವತಿಯರ ಮುಱೆದಱೆದು ಮುಟ್ಟದರೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೧೪–೧೯); ನಿಜದೊಳು ಸದಸತ್ತಾಗಿಹ ಶಕ್ತಿ ಅಜೆಯೆನಿಸುವುದದು ಮಾಯಾಶಕ್ತಿ (ಪರಗೀ. ೧–೩). ೩. ಭೂಮಿ (?) : ಧೂಮಕೇತುವುದಯಿಸೆ ಬೆಳಸಿಲ್ಲಜೆಯುಂ ರುಜೆಯಿಂ ನವೆಗುಂ ಪ್ರಜೆಯೆಂದಱೆ (ಜಟ್ಟಮ. ಪರಿ. ೩–೯). [ಸಂ. ಅಜಾ]

ಅಜೇಯ (ಗು). ಗೆಲ್ಲಲಾಗದ; ಸೋಲಿಸಲಾಗದ : ಅಜೇಯಂ ಪೋಲ್ಕುಮಾ ಮತ್ತಗಜಂ ವಾರಿಜನಾಭನಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೩೨). [ಸಂ.]

ಅಜ್ಜ₁ (ನಾ). ೧. ಎಕ್ಕದ ಅಥವಾ ಹಾಲೆಯ ಕಾಯಿಯ ಒಳಗಣ ಹಗುರವಾದ ಎಳೆ (ಕಿ). ೨. ಜೇಡರ ಹುಳುವಿನ ಬಲೆಯ ನಡುವಣ ಭಾಗ (ಉಕ). [?. / ತಮಿ. ಅಚ್ಚನ್ = ತೆಳುವು, ಅಚ್ಚೈ = ಅಲ್ಪ]

ಅಜ್ಜ₂, ಅಜ್ಜು₂ (ನಾ). ೧. ತಂದೆಯ ಅಥವಾ ತಾಯಿಯ ತಂದೆ; ತಾತ : ತಾಯ್ ತಂದೆಯಜ್ಜರ್ಕಳ ಮನೆಯಿಂದಂ ಪೂಸಲುಮುಡಲುಂ ತುಡಲುಂ ಪೂವುಂ ತಂಬುಲಮುಂ ತಿಂಬಡಂಗಳುಂ ಬಂದುವು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೬–೧೯); ತನಯಂ ತಾಯ್ ತಂದೆ ತಮ್ಮಂ ಕೆಳೆಯನಳಿಯನಾಳ್ವಜ್ಜನೆಮ್ಮಜ್ಜನಿಪ್ಪಾಂಗನೆಯೆಂದು (ಆದಿಪು. ೩–೫೫); ಪಡುವಂ ಶಕ್ತಿವಿಹೀನನಂಧ ಬಧಿರಂ ಕೇಳಜ್ಜನೀ ಬಾಗಿಲೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೧೬); ಪಜ್ಜಳಿಸಿತು ಪಾತಾಳಲೋಕದೆ ನಿಮ್ಮಜ್ಜನೈಸಿರಿಯು ಕೇವಲವೆ (ಮೋಹತ. ೩೦–೧೫); ಅಜ್ಜಗೆ ಮೊಮ್ಮಗ ಅಕಳಿಕೆ ಕಲಿಸಿದನಂತೆ (ಗಾದೆ); ಅಜ್ಜಾ ಮದುವೆ ಎಂದರೆ, ಎನಗೋ ಎಂದ (ಗಾದೆ). ೨. ಹಿರಿಯವನು; ವೃದ್ಧ : "ಅಜ್ಜಂ ಪಿರಿಯನೊಳೆಸೆಗುಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೪); ತನಗೆ ಸವನಪ್ಪವಂ ಪೊಣರ್ದನೆ ಕಾದುವುದಜ್ಜನಪ್ಪವಂಗೆಱಗುವುದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೨೯). ೩. ಅಂತಃಪುರದವರ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ನಿಯುಕ್ತನಾಗಿರುವ ವೃದ್ಧ; "ಸಾವಾಸಿ": "ಅಜ್ಜಂ = ಸಾವಾಸಿ (ಪೊಸವಾಸಿ)" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ಕ್ಷಮಿಯಿಪುದೆಂದೆರೆದರಜ್ಜರಂ ಗುಜ್ಜರುಮಂ (ಅಜಿಪು. ೬–೧೯); ಸೆಜ್ಜೆವಳ್ಳನಜ್ಜಂ ಬೆಜ್ಜಂ ಅಡವಳನೆಂದಿಂತಿವರಂ ಕಡಂಗಿ ಬಿಡೆ ಜಡಿಯದಿರ್ಕೆ

ನಯಮಜಿ಼ವರಸಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೨೬) ; ಮಜ್ಜನವಾಳರ ಮಣಿಹಗಾಜರ ಚಿಲುಬೆಜ್ಜರ ಬೆಸದಾಳುಗಳ ಅಜ್ಜರ ಕೇರಿಕೇರಿಗಳಿಂದಾ ಪುರಿ ಪಜ್ಜಳಿಸುತ ಮೆಜಿ಼ದಿಹುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೧೧೫). ೪. ಬ್ರಹ್ಮ: ಏನ ಹೇಳಲಿ, ಮದನ, ಅಜ್ಜನ ಮಾಟಗಾರಿಕೆ ಎಂಥದೊ ! ಚೆಲುವರೂಪಿನ ತಿರುಳಬಲ್ಲೀ ಕಣ್ಣಿಗೂ ಬೆರಗಾದುದೊ ! (ಅಹಲ್ಯೆ. ೨೨). ℙ ಪಿತಾಮಹ ನೋ. ೫. ಹಿರಿಯರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಗೆ ಗೌರವಾರ್ಥವಾಗಿ ಸೇರುವ ಮಾತು. ಉದಾ— ಚೆನ್ನಜ್ಜ, ರಾಮಜ್ಜ ಇತ್ಯಾದಿ. **ಅಜ್ಜು$_2$ ೩ :** "ಅಜ್ಜೆಂದು ಸಾವಾಸಿ (ಸವಾಸಿ)" (ಶಮುದ. ಕಿ. ೩೨೩-೮೦) ; "ಅಜ್ಜೆಂದು ಪೊಸವಾಸಿ (ಸಾವಾಸಿ)" (ಶಮುದ. ನ. ೨೪೩-೨). 'ಪಜ್ಜ', 'ಮುತ್ತಜ್ಜ' ಪರಾ. ೪. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅವಂಗೆ ಮಗನಜ್ಜನಜ್ಜಿಗನೃಪಂಗೆ ನಾಗಾರ್ಜುನಂ (ಎಇ. XXVII, ೬೧-೧೨ ; 1114).

[**ಪ್ರಾ.** ಅಜ್ಜ (< ಸಂ. ಆರ್ಯ). / **ತಮಿ. ಮಲ.** ಅಚ್ಚನ್ = ತಂದೆ ; **ತುಳು. ಕೊಡ.** ಅಜ್ಜೆ = ತಾತ ; **ಕೋಲಾ.** ಅಜಯನ್ = ವೃದ್ಧ ; **ಕುರುಖ್.** ಅಜ್ಜೊ, ಅಜ್ಜೊಸ್ = ಮುತ್ತಜ್ಜ]

ಅಜ್ಜಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು. 'ಅಜ್ಜಗಗವುಂಡ' ಪರಾ.
[~ ಅಜ್ಜ$_2$]

ಅಜ್ಜಗಗವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅಜ್ಜಗಗವುಣ್ಡ × × × ಅಕ್ಕಜುಪಲ್ಲಿಯ ರಾಜ್ಜಯ[ಜ್ಯವ]ನೂರೆಂಟೈದುಮ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೧೫-೧ ; ?). [ಅಜ್ಜಗ + ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಅಜ್ಜಗಳ್ಳ (ನಾ). ತಂತ್ರಗಾರನಾದ ಕಳ್ಳ (ಉಕ. ಕಿ).
[ಅಜ್ಜ$_0$ (< ಸಂ. ಆದ್ಯ ?) + ಕಳ್ಳ]

ಅಜ್ಜಗಾಪು (ನಾ). ನಂಬಿಕೆಗೆ ಪಾತ್ರರಾದ ವೃದ್ಧರ ಕಾವಲು: ಚತುರುದಧಿಮೇಖಲಾಲಂಕೃತ ವಸುಧಾದೇವಿಗಜ್ಜಗಾಪಿನವರ್ ದಿಕ್ಪತಿಗಳೆನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೩೯) ; ಮುನಿವನಿತೆಯರ್ಗಜ್ಜಗಾಪೆನಿಪ್ಪುವು . . . ಜಂಬುಕಂಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೫೭). 'ಅಜ್ಜ$_2$ ೩.' ಪರಾ.
[ಅಜ್ಜ$_2$ + ಕಾಪು]

ಅಜ್ಜಗಾವಲು (ನಾ). ವಿಶೇಷವಾದ ಕಾವಲು: ಶಿವಾಜಿಯು ಎಲ್ಲಿಗಾದರೂ ಹೋಗುವದಾದರೆ ಆತನ ಬೆನ್ನಮೇಲೆ ಅಜ್ಜಗಾವಲಿಡಬೇಕು ಎಂದು ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದನು (ಛತ್ರಪ. ೧೪೪) ; ಮೆರವಣಿಗೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಗಂಡನ ಆಚರಣೆಯನ್ನು ವಸುಮತಿ ಲಘುವಾಗಿ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಅವನನ್ನು ಅಜ್ಜಗಾವಲು ಕಾಯುವ ನಿರ್ಧಾರ ಅಂದೇ ಅವಳಿಗೆ ಮೂಡಿಬಿಟ್ಟಿತ್ತು (ಮಣ್ಣಿಮ. ೧೫). 'ಅಜ್ಜಗಾಪು' ಪರಾ. [ಅಜ್ಜ$_2$ + ಕಾವಲು]

ಅಜ್ಜಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಹಿರಿಯ ಹೆಂಗಸು ; ವಯಸ್ಸಾದವಳು : ಸಜ್ಜೆವನೆಯೊಳಗೆ ಮಣಿಮಯಮಾದ ಪರಿಯಂಕಕಜ್ಜಗಿತ್ತಿಯರು ಪಾಳಿಕೆಗೈದು ಮಾಣಿಕ್ಯಂಗಳ ಜ್ಯೋತಿಗಳನಿಟ್ಟು (ಚೋರಬ. ೨-೧೮). [ಅಜ್ಜ$_2$ + -ಗಿತ್ತಿ]

ಅಜ್ಜಗೆ 'ಅಜ್ಜುಗೆ' ನೋ.

ಅಜ್ಜಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಆ ಪರಮೇಶ್ವರಿಯಜ್ಜಡಿಯನಾಳುತ್ತಮಿರೆ . . . ಸಹದೇವನಜ್ಜಡಿಯ ಗಾಮುಂಡಿಂಗೆ ತಾನೇಕಮುಖ್ಯಕನಾದಂದು (ಸೌಇಇ. XVIII, ೧೨೪-೯ ; 1019). [?]

ಅಜ್ಜನಪಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಅಜ್ಜನ ಪಟ್ಟೆ(ಖರ್ವತ) ಗಡುತರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವುದು. ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮಿದು. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದು (ಕಭಾಗೆ. ೩೫). [ಅಜ್ಜ$_1$? + ಪಟ್ಟೆ$_1$]

ಅಜ್ಜಪಜ್ಜ, ಅಜ್ಜಪಿಜ್ಜ, ಅಜ್ಜಹಜ್ಜ (ನಾ). ಅಜ್ಜ ಮತ್ತು ಮುತ್ತಜ್ಜ; ತಾತ ಮತ್ತು ಮುತ್ತಾತ; ಪೂರ್ವಿಕ(ರು) : ಜಿತಾತ್ಮರ್ ಪ್ರಭುಗಳಧಿಕಪುಣ್ಯರ್ ಮುನ್ನೆ ನಿಮ್ಮಜ್ಜಪಜ್ಜರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೭೬) ; ಕಾಳಾಭೀಳವಕ್ತ್ರಾಂತಮಂ ದಲ್ ಪುಗದರೊಳರೆ ಪೇಟಿ಼ ನಿಮ್ಮಜ್ಜಪಜ್ಜರ್ಕಳಾರುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೦-೨೦) ; ತನಗಜ್ಜಪಜ್ಜರಿಂ ಪಡೆದ ನೆಲಂ ದಲ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೭-೩೩ ; 1192). **ಅಜ್ಜಪಿಜ್ಜ :** (ಕರಾ). ಅರಸನ ಅಜ್ಜಪಿಜ್ಜಂದಿರ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಬಂದ ಕತ್ತಿ (ಈಕಥೆ.೫-೪). **ಅಜ್ಜಹಜ್ಜ:** ಎಮ್ಮಜ್ಜಹಜ್ಜರು ಮಾಡಿಸಿದ ಧರ್ಮಂಗಳಿವಂ ಸಮುದ್ಧರಿಸಿದೊಡೆ ಯಾವುದು ದೋಷಂ (ಪಸಾರ. ೯೫೫-೧೫). 'ಪಜ್ಜ' ಪರಾ.
[ಅಜ್ಜ$_2$ + ಪಜ್ಜ$_1$]

ಅಜ್ಜಪಾಲು (ನಾ). (ದಕ) ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಮಕ್ಕಳು ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ತಂದೆತಾಯಿಗಳಿಗೆ ಬಿಡುವ ಪಾಲು.
[ಅಜ್ಜ$_2$ + ಪಾಲು$_2$]

ಅಜ್ಜಪಿಜ್ಜ 'ಅಜ್ಜಪಜ್ಜ' ನೋ.

ಅಜ್ಜಮಂತು (ನಾ). ವೃದ್ಧಮಂತ್ರಿ : ಸುಮಿತ್ರಾತ್ಮಜಂ ಸುಮತಿಯಂ - "ಎಲೆ ಅಜ್ಜಮಂತು ಮುಂತಿದೆ . . . ತೋರ್ಪ ಕಾರೊಡಲ ಬಲ್ವೆಟ್ಟಂ ಏನೆಂದು ಪೇಟಿ಼ಯರ್" ಎಂಬುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೩-೨೪).
[ಅಜ್ಜ$_2$ + ಮಂತು$_2$]

ಅಜ್ಜವ[ವೊ]ಡೆಯ (ನಾ). ಹಿರಿಯ ಒಡೆಯ,— ಮುಖಂಡ (?): ಲಜ್ಜೆಹೋಯಿತು ನಿನ್ನ ದೇಶಾಂತರ ನಮಗಾಯ್ತೆಂದು ಅಜ್ಜವ[ವೊ]ಡೆಯರು ನೊಂದು ನುಡಿದು (ಬಿಜ್ಜರಾ. ೧೧-೩೨). [ಅಜ್ಜ$_2$ + ಒಡೆಯ]

ಅಜ್ಜವಾನ 'ಅಜವಾನ' ನೋ.

ಅಜ್ಜಹಜ್ಜ 'ಅಜ್ಜಪಜ್ಜ' ನೋ.

ಅಜ್ಜಿ (ನಾ). ೧. ತಂದೆಯ ಅಥವಾ ತಾಯಿಯ ತಾಯಿ : ತಮ್ಮಜ್ಜಿಯಪ್ಪ ವೀರಮತಿ ಮಹಾದೇವಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೭-೩೦); ಮಗಳಕ್ಕಂ ತಂಗೆ ತಾಯ್ ನಾದಿನಿ ಸೊಸೆ ಮದವಳ್ಳಜ್ಜಿ ಮುತ್ತಬ್ಬೆ ಮತ್ತತ್ತಿಗೆ ಕೂಸಿತ್ತತ್ತೆಯೆಂಬೀ ಮೊಜಿ಼ಯ ವನಿತೆಯರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೭) ; ಬೂತಯ್ಯಂಗಳಬ್ಬೆ ಮಾರಸಿಂಘದೇವಂಗಳಜ್ಜಿ (ಎಇ. IV, ೩೫೩-೧೮; 975); ಅಜ್ಜಿ ನೂತದ್ದೆಲ್ಲಾ ಅಜ್ಜನ ಉಡಿದಾರಕ್ಕೆ ಸರಿ (ಗಾದೆ). ೨. ಹಿರಿಯ ಹೆಂಗಸು ; ಮುದುಕಿ : ಅಜ್ಜಿ ನಿಮ್ಮ ಊರು ಯಾವುದು ? ನಿಮ್ಮ ಜೊತೆಗೆ ಯಾರೂ ಬಂದಿಲ್ಲವೆ ? (ರೂಢಿ). ೩. (ಕಾವಲಿನ) ಮುದುಕಿ : ನಿರ್ಜರಹಿತ ಕಂತುಸುತ ಕೊಂಡು ಬಂದನು ಕಜ್ಜಾಯ ತುಪ್ಪ ಸಕ್ಕರೆಯ ಕೊಜ್ಜೆಯರಿಗೆ ಮೆಲ್ಲಿಸುತೆ ಮಿಕ್ಕುದ ಬಾಗಿಲಜ್ಜಿಯರಿಗೆ ತುತ್ತಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೧೮-೧೯). ೪. ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ ; ಕಂತಿ : ಚೈತ್ಯಾಲಯದಲಿರ್ಪ ರಿಶಿಯರಜ್ಜಿಯ ರಾಹಾರದಾನಕ್ಕೆ (ಇಆ. XIX, ೨೭೩-೩೬ ; 1054) ; ವಿಕ್ರಮಪುರದ ಶ್ರೀ ಗೊಣದಬೆಡಂಗಿ ಜಿನಾಲಯದ ರಿಷಿಯರಜ್ಜಿಯರಾಹಾರದಾನಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೭೯-೬ : 1085) ; ಯೋಗಿಗಳಜ್ಜಿಗಳರಸಿಯರಾ ನಾಲ್ಕು ಬಾಗಿಲೊಳ್ ನಿಂದು ಕೈಮುಗಿದು (ಭರಚ. ೧೬-೬೭). 'ಅಜ್ಜಿಕೆ' ಪರಾ. ೫. ಹಿರಿಯ ಹೆಂಗಸಿನ ಹೆಸರಿನ ಮುಂದೆ ಗೌರವಕ್ಕಾಗಿ ಸೇರಿಸುವ ಮಾತು : ಉದಾ— ಗೌರಜ್ಜಿ, ರಂಗಜ್ಜಿ ಇತ್ಯಾದಿ.
[ಅಜ್ಜ$_2$ + -ಇ$_2$]

ಅಜ್ಜಿಕಥೆ (ನಾ). ೧. ಅಜ್ಜಿ ಹೇಳುವ ಕಥೆ. ೨. ಈಗಿನ ಕಾಲದವರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗದ, ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಕಥೆ. [ಅಜ್ಜಿ + ಕಥೆ]

ಅಜ್ಜಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ : ಮೂಜುಲಕ್ಕೆಯುಮಿರ್ಪತ್ತು ಸಾಸಿರ್ವರಜ್ಜಿಕೆಯರುಂ (ಅಜಿಪು. ೮-೨೫ ವ) ; ಆ ಮಹಿಪನರಸಿ ಸುಪ್ರಭೆ . . . ಅಭಯಮತಿಗಳೆಂಬಜ್ಜಿಕೆಯರಿಂದ ದೀಕ್ಷೆಗೊಳಲು (ಸಮ್ಯಕ್ಕಾ. ೭-೬೪). ೨. ಪೂಜ್ಯೆ ; ಗೌರವಾರ್ಹಳು : ಅಜ್ಜಿಕೆಗಳಿಗಾಕೆ ನಮಿಸಿದಳವರು ನೀನಜ್ಜಿಕೆಯಲ್ತೆ ಬಾರೆನುತ . . . ಮೈದಡವಿ ಮನ್ನಿಸಲು (ಭರಚ. ೫೯-೨೭). [ಸಂ. ಆರ್ಯಿಕಾ]

ಅಜ್ಜಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅವಂಗೆ ಮಗನಜ್ಜನಜ್ಜಿಗನೃಪಂಗೆ

ನಾಗಾರ್ಜುನಂ ರವಿಪ್ರತಿಮುನಾತಂಗೆ ನೆಗಳ್ದಿನ್ನನಿನ್ನಂಗೆ (ಎಇ. XXVII, ೭೧–೧೨ ; 1114). [ಅಜ್ಜ₃ + –ಇಗ]

ಅಜ್ಜಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) (ಮೈಯ ಚರ್ಮ) ಸುಕ್ಕುಗಟ್ಟು. [ಅಜ್ಜಿ₃ + ಕಟ್ಟು₁]

ಅಜ್ಜಿಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಮಜ್ಜಿಗೆ ಗೆಡ್ಡೆ (ಕಿ). [ಅಜ್ಜಿ₃ + ಗಡ್ಡೆ₁]

ಅಜ್ಜಿಗಿಜ್ಜಿ (ನಾ). = ಅಜ್ಜಿಬಜ್ಜಿ. [~ ಅಜಿಗಿಜಿ ?]

ಅಜ್ಜಿಗೆ 'ಅಜ್ಜುಗೆ' ನೋ.

ಅಜ್ಜಿಪುರಾಣ (ನಾ). = ಅಜ್ಜಿಕಥೆ: "ನಿನ್ನ ಕಂತೆ ಅಜ್ಜಿಪುರಾಣ ನನಗೆ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಅದೆಲ್ಲಾ ಕನಸು" (ಸಾವಿಸ. ೭೬). [ಅಜ್ಜಿ + ಪುರಾಣ]

ಅಜ್ಜಿಬಜ್ಜಿ (ನಾ). ಮೆತ್ತಗಾಗಿರುವುದು ; ಜಜ್ಜಿ ಹೋಗಿರುವುದು : ಮಣಿಗೆ ರೇಗಿ ಹೋಗಿ, 'ಈವತ್ತು ಶನಿವಾರ ಅಂತ ತಿರುಗಿ ಹೇಳಿದ್ರೆ, ನಿನ್ನನ್ನ ತುಳಿದು ಅಜ್ಜಿಬಜ್ಜಿ ಮಾಡಿ ಕರುಳು ಕಿತ್ತುಹಾಕಿಬಿಡ್ತೀನಿ ನೋಡು' ಎಂದು ಬೆದರಿಸಿದ (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೨೦೯). [~ ಅಜಿಗಿಜಿ ?]

ಅಜ್ಜು₁ 'ಅಬ್ದು' ನೋ.

ಅಜ್ಜು₂ 'ಅಜ್ಜ₂' ನೋ.

ಅಜ್ಜು₃ (ನಾ). ರಹಸ್ಯ ; ಗುಟ್ಟು (?) : ಕಜ್ಜಳಕಂಗಳ ಕಾಮಿನಿಗೆ ವಂದಜ್ಜು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವೆ ನೀ ಮುಖಅಬ್ಜಕೆ ಬಂದೊದಗು ಉಜ್ಜನೀ ಮಹಕಾಳೀ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೭೦೫). [?]

ಅಜ್ಜುಕೆ (ನಾ). ಗಣಿಕೆ. ☞ ಈ ಶಬ್ದ ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ. [ಸಂ. ಅಜ್ಜುಕಾ]

ಅಜ್ಜುಗ 'ಅಜ್ಜುಗೆ' ನೋ.

ಅಜ್ಜುಗುಜ್ಜು (ನಾ). ಬಹಳ ಮೆತ್ತಗಿರುವುದು ; ಶಿಥಿಲವಾಗಿರುವಿಕೆ. **ಅಜ್ಜುಗುಜ್ಜು ಮುದುಕ** = ತುಂಬ ಶಿಥಿಲವಾಗಿರುವ ಮುದುಕ ; ಹಣ್ಣು ಹಣ್ಣು ಮುದುಕ (ಕಿ). **ಅಜ್ಜುಗುಜ್ಜು ಪ್ರಾಯ** = ಶರೀರವು ಗಳಿತವಾಗಿರುವ ವಯಸ್ಸು ; ಮೈ ಬಿಗಿತಪ್ಪಿ ಶಕ್ತಿ ಕುಗ್ಗುವ ವಯಸ್ಸು (ಕಿ). [~ ಅಜಿಗಿಜಿ ?]

ಅಜ್ಜುಗೆ, ಅಜ್ಜಗೆ, ಅಜ್ಜಿಗೆ, ಅಜ್ಜುಗ (ನಾ). ೧. ಇರವಂತಿ : ಗುಂಜೆ ನುಗ್ಗೆಯಜ್ಜುಗೆಯೆಂಬಿಂತಿವಱಿಂದವರ್ಕೆ ಬೇವಿನ ತೊವರಂ ತೆಗಪಿದೊಡೆ ಕೈಪೆಗೆಟ್ಟನಿದಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮–೨೫). **ಅಜ್ಜಗೆ:** ೧. "ಅಜ್ಜಗೆಯೆಂದಿರವಂತಿಗೆ" (ಕಶಸಾ. ೯–೧೮೩) ; ಸೂರಣಂ ಶುಂಠಿ ಯಜ್ಜಗೆ . . . ಈ ಪೇೞ್ದ ಮರ್ದುಗಳಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೪೦) ; ಸಜ್ಜು ಕದ ಚಳಿಕಿಗೆಯನಜ್ಜಗೆಯ ಪಜ್ಜಳಿಪ ಬಜ್ಜರದ ಬಾಪುರಿಯ (ರಾಜಶೇ. ೧೦–೫೭ ರ). ೨. ಮರುಗ : "ಸಮೀರಣಃ ಮರುವಕಃ . . . ಜಂಬೀರಃ ಈ ೫ ಅಜ್ಜಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ. ಅಜ್ಜಿಗೆ] ಕೆಲಂಬರು ಮರುಗವೆಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೮೯); ಪಾತ್ರದಜ್ಜಗೆ ಗಜುಕೆ ತೊಳಸಿಯಂಕೋಲೆ (ವೀಶೈಪು. ೭–೧೦–೩೫). **ಅಜ್ಜಿಗೆ:** ೧. "ಅಜ್ಜಿಗೆಯುನಿ[ಮಿ]ರವಂತಿಯೊಳು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೨೮). **ಅಜ್ಜುಗ:** ೧. "ಅಜ್ಜುಗವೆಂದಿರವಂತಿಗೆ" (ಕವಿಕಂ. ೭೪) [?]

ಅಜ್ಜುನರಾಹ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಅಜ್ಜುನರಾಹನಾಳಕೆಯೊಳೆ ವೆಳಂಗಕೊವರ ಚಬ್ಬಿಸೆಟ್ಟಿಯ ತಮ್ಮ ಮಣಿಯಮಸೆಟ್ಟಿ ತುಱುಗೊಳೆ ತುಱುವನಿಕ್ಕಿಸಿ ಸತ್ತು ಸಗ್ಗಕ್ಕೆ ಸನ್ದಂ (ಎಕ. IX, ದೊಡ್ಡಬ. ೧೦–೧ ; 920). [ಅಜ್ಜುನ₀ (< ಅರ್ಜುನ) + ರಾಹ ?]

ಅಜ್ಜೆಱೆ (ನಾ). ಬಂಧನ (?) : ಕೆಱೆಯಂ ಕಟ್ಟಿಸು ಬಾವಿಯಂ ಸವಸು ದೇವಾಗಾರಮಂ ಮಾಡಿಸಜ್ಜೆಱೆಯೊಳ್ ಸಿಲ್ಕಿದನಾಥರಂ ಬಿಡಿಸು (ಸೌಇಇ. IV, ೨೭೭–೪೪ ; 1380). [< ಅಱ್ ? + ಸೆಱೆ₂]

ಅಜ್ಝಟೆ, ಅಂಝುಟೆ (ನಾ). ಕಿರುನೆಲ್ಲಿ ; "ನೆಲನೆಲ್ಲಿಯ ಗಿಡ" (ಗಂಗಾಮು. ೫). **ಅಂಝುಟೆ** (ಕಿ). [ಸಂ. ಅಜ್ಝಟಾ]

ಅಜ್ಞಾಣಗವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ತೊಲಗದ ಗಣ್ಣರ ಅಜ್ಞಾಣಗವುಣ್ಣನ ಮಕ್ಕಳ್ತಮ್ಮುತ್ತ ಐಯ್ವರು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೪–೭ ; 1037). [ಅಜ್ಞಾಣ₀ + ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಅಜ್ಞ (ಗು). ೧. ಏನೂ ತಿಳಿಯದ ; ಅರಿಯದ ; ಅರಿವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಇಲ್ಲದವನು ; ದಡ್ಡ : ಕವಿತಾಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಸೋಲ್ವವೋಲ್ ಕೃತಿಯೊಳಜ್ಞಂ ಸೋಲ್ವನೇ (ಜಗವಿ. ೧–೧೩) ; ಹುಲುಸರವಿ ಹಾವಹುದು ಹುತ್ತಿನ ತಲೆಯಲಿರಲಜ್ಞರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦–೨೪) ; ಅಜ್ಞನ ಬುದ್ಧಿ ಮೊಗ್ಗಿನ ಹಾಗೆ, ಪ್ರಾಜ್ಞನ ಬುದ್ಧಿ ಫಲದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ. ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅಜ್ಞತನ (ನಾ). = ಅಜ್ಞತ್ವ : ನಮ್ಮ ಕಟಕದಲಾಕೆವಾಳನು ನೀನು ನಮಗಿಂದಜ್ಞತನ ನಿನಗೆ ಸೋಕಿತೇ ಸುಪ್ರಾರ್ಥ (ತೊರರಾ. ೪–೧೧–೧೨). [ಅಜ್ಞ + –ತನ]

ಅಜ್ಞತ್ವ (ನಾ). ಏನನ್ನೂ ಅರಿಯದಿರುವಿಕೆ ; ದಡ್ಡತನ : ಅನಂತ ನಿನಗಿಂತಜ್ಞತ್ವಮೇನಕ್ಕುಮೇ (ಜಗವಿ. ೪–೫೬). [ಸಂ.]

ಅಜ್ಞಾತ (ಗು). ತಿಳಿದಿಲ್ಲದ ; ತಿಳಿಯದ : ಭುವನಖ್ಯಾತಮೆನಿಪ್ಪ ನಿನ್ನ ಚರಿತಂ ಪೇೞಾರ್ಗಮಜ್ಞಾತಮೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬–೨೫). [ಸಂ.]

ಅಜ್ಞಾತವಾಸ (ನಾ). ೧. ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ವಾಸಮಾಡುವ ಸ್ಥಿತಿ : ಸಪ್ತಶರಧಿ ಪರಿವೃತಧರೆಯ ಸಿರಿಯ ಸೊಬಗಜ್ಞಾತವಾಸಕ್ಕೆ ಪೋಗುತಿದೆ (ಹಚಕಾ. ೯–೧೦) ; ಅಜ್ಞಾತವಾಸದಲ್ಲಿಯೂ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳ ಕಾಟ ತಪ್ಪಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ. ಕಿ). ೨. ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದ ವಾಸಸ್ಥಾನ. [ಅಜ್ಞಾತ + ವಾಸ]

ಅಜ್ಞಾನ (ನಾ). ೧. ಅರಿವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಜ್ಞಾನದ ಅಭಾವ : ಅಜ್ಞಾನೋತ್ಕಟಮದನರಮನೆಯ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಬಂದಿರ್ದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೨೬). ೨. ಅಜಾಗರೂಕತೆ. ೩. ಅವಿದ್ಯೆ. [ಸಂ.]

ಅಜ್ಞಾನತನ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ (ಕಿ). [ಅಜ್ಞಾನ + –ತನ]

ಅಜ್ಞಾನತ್ರಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕುಮತಿ, ಕುಶ್ರುತ, ವಿಭಂಗ ಎಂಬ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಅಜ್ಞಾನಗಳು : ಅಜ್ಞಾನತ್ರಯರಹಿತರ್ ತ್ರಿಜ್ಞಾನ ಧರರ್ ವಿದೇಹದಿಂ ಬಂದಧಿಕಪ್ರಜ್ಞರ್ ಪುಟ್ಟುವರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೬೯). [ಅಜ್ಞಾನ + ತ್ರಯ]

ಅಜ್ಞಾನಾಂಧ (ನಾ). ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕುರುಡಾದವನು : ಮಂತ್ರ ವಿಳೆಯೊಳಜ್ಞಾನಾಂಧರಿಗೆ ನಯನದಿವ್ಯೌಷಧಂ (ವೀಶೈಪು. ೨–೬–೩೩). [ಅಜ್ಞಾನ + ಅಂಧ]

ಅಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ದಡ್ಡ : ಶ್ವಾನನ ನಿದ್ರೆ ಅಜ್ಞಾನಿಯ ತಪದಂತೆ (ಬಸವ. ೨೪೦). [ಸಂ. ಅಜ್ಞಾನಿನ್]

ಅಜ್ಞೇಯ (ಗು). ೧. ತಿಳಿಯಲಾಗದ ; ಅರಿಯಲಸಾಧ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ತಿಳಿವಳಿಕೆಗೆ ಮೀರಿದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅಜ್ಞೇಯತಾವಾದ (ನಾ). "ಜಡಪ್ರಪಂಚವನ್ನುಳಿದು ಮತ್ತೆ ಯಾವುದಾಗಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಾಗಲಿ ಉಂಟೆಂಬುದೂ, ಇಂದ್ರಿಯ ಗೋಚರವಾದದ್ದರ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಯಾವ ತತ್ತ್ವವಾದರೂ ಇರುವುದೆಂಬುದೂ, ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲವೆಂಬ ವಾದ" (Agnosticism. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ. (ಅಜ್ಞೇಯತಾ + ವಾದ)]

ಅಜ್ಞೇಯವಾದ (ನಾ). = ಅಜ್ಞೇಯತಾವಾದ. [ಅಜ್ಞೇಯ+ವಾದ]

ಅಜ್ಞೇಯವಾದಿ (ನಾ). ಅಜ್ಞೇಯವಾದವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುವವನು : ಅಜ್ಞೆಯರ ಕನಸಿನ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಅಜ್ಞೇಯವಾದಿಗಳ ಕನಸಿನ ನಿರಸನಕ್ಕೇ ಹಾರುವ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ (ವಿಚಾಮಂ. ೭೯). [ಸಂ. ಅಜ್ಞೇಯವಾದಿನ್ (ಅಜ್ಞೇಯ + ವಾದ + –)]

ಅಟಕಟ (ನಾ). ಬಳಲಿಕೆ; ಆಯಾಸ: "ಅಟಕಟಮೆಂದೊಡೆ ಬಳಲಿಕೆ" (ಭಾರಪಿ. ೩೦). [?. / **ಮರಾ.** ಅಟ್‌ಅಟ್, ಅಟಾಅಟ್=ಶ್ರಮ; ತ್ರಾಸ]

ಅಟಕಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಯಾಸಪಡು; ಬಳಲು: ಭಟರು ಬಳಲಿದ ರಿಂದು ರಣವೃತ್ತಕಟವು ಧೀವಶಿಗಳು ಮಹಾರಥರಟಕಟಿಸುತಿದೆ... ನಿಶಾ ಪರಿಯಟನಪಟುಗಳು ಬರಲಿ ಕಾಳಗಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೪೨); ಕೆಂಡದೆಡೆ ಮಿಡಿತೆಯಂತಟಕಟಿಸುತಾ ಶ್ರೀಧರ (ಜಿನಮು. ೧೧-೧೭). ೨. ರೌದ್ರಾವೇಶವನ್ನು ತೋರು: ಧರಣಿ ಕಂಪಿಸಲಟಕಟಿಸಿ ಕಲ್ಪಾಂತ ಪಾವಕ ಮೂರ್ತಿಯಂದದಲಿ (ಅನಂರಾ. ೧-೫-೭೪); ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯ ಭಗಿನಿಯೊ ತಾನೆನೆ ಅಟಕಟಿಸಿ ಕಲ್ಮುಳ್ಗಳಂ ಕೆಡಪಿ (ಪುಕಾಪ್ರ. ೨೧-೧).
[ಅಟಕಟ + -ಇಸು$_3$]

ಅಟಕಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಡೆ; ಅಡ್ಡಿಮಾಡು; ಪ್ರತಿಬಂಧಿಸು: ಯರಡು ಜನ ದುಷ್ಮಾನರು ಬಂದಲ್ಲಿ ಪಹರೆದವರು ಅಟಕಾಯಿಸುವಾಗ್ಯೆ, ದುಷ್ಮಾನರು ಪಹರೆದವರ ಮೇಲೆ ಗುಂಡು ಹಾರಿಸಿದಲ್ಲಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೪೧); ಸದರಿ ಸ್ವಾಮಿಗಳವರು ನಿಮ್ಮ ನಿಮ್ಮ ಗಡಿಗಳ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಬಂದಲ್ಲಿ ಉಕ್ಕಡ ಕಣಿವೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಟಕಾಯಿಸದೆ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವುದು (ಗುರುದ. ೧೦).
[ಅಟಕ್ಕಾ + -ಇಸು$_3$. ℙ ಅಟಕಾ ← **ಹಿಂ.** ಅಟಕಾನಾ]

ಅಟಕಾವು (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ; ಅಡಚಣೆ: ಯಿಾ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಯಾರು ಅಡಿ ಅಟಕಾವು ಮಾಡಿ ನಡಸದೆ... ಮಠಕ್ಕೆ ಶಾಸನವನ್ನು ಕೊಡದೆ ಯಿರುತ್ತಾರೊ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೯೦-೨೬; 1802); ಅವರ ಫೌಜು ಸಮುದ್ರದ ದಾರಿಗಾಗಿಯೂ ಘಾಟಿದಾರಿಗಾಗಿಯೂ ನಡೆಯುವಂಥಾದ್ದಕ್ಕೆ ಅಟಕಾವು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾದರೂ ಸನ್ಮತಿಸುವುದು ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೮೩).
[← **ಹಿಂ. ಮರಾ.** ಅಟಕಾವ್]

ಅಟಕಾಳಿ 'ಅಟ್ಟಕಟಾ' ನೋ.

ಅಟಕಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಟಕಾಯಿಸು (೬). [ಅಟಕು + -ಇಸು$_3$]

ಅಟಕು (ನಾ). = ಅಟಕಾವು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[← **ಹಿಂ. ಮರಾ.** ಅಟಕ್]

ಅಟಕೊಬ್ಬರಿ, ಅಟಖೊಬ್ಬರಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಒಂದು ಆಟ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಟಖೊಬ್ಬರಿ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[< ಅಟ್ಟ$_3$ + ಕೊಬ್ಬರಿ. ℙ 'ಅಟ್ಟಕೊಬ್ಬರಿ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಒಣಗಿದ ಕೊಬ್ಬರಿ ಎಂದು ಮೂಲಾರ್ಥವಿರಬಹುದು]

ಅಟಖೊಬ್ಬರಿ 'ಅಟಕೊಬ್ಬರಿ' ನೋ.

ಅಟಗೋಲು 'ಅಟ್ಟಗೋಲು' ನೋ.

ಅಟಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಲಿಸು: ವಟದ ಬೀಜಂದದಲಿ ಸುಪ್ತಿಲಿ ಅಟಣಿಸದಲಿದ್ದವನು ವ್ಯಾನವು ಪಟುತರವಾಗಲು ನಿದ್ರೆ ತಿಳಿವುದು ಜಾಗ್ರಸ್ವಪ್ನಹವು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೩೨-೪೨). [ಅಟಣೆ (< ಅಟನೆ) + -ಇಸು$_3$]

ಅಟಣೆ 'ಅಟನೆ' ನೋ.

ಅಟತಾಳ 'ಅಟ್ಟತಾಳ' ನೋ.

ಅಟನ (ನಾ). ತಿರುಗಾಟ; ಸಂಚಾರ; ಪ್ರಯಾಣ: ಅಟನಕ್ರಮದಿಂದೆ ಕಾಂಚಿಗೆಯ್ತರ್ಪಾಗಳ್ (ದಿವ್ಯಚ. ೧೦-೫೪); ಎಲೆ ಸೌಮಿತ್ರಿ ಕಾನನ ನಿುದು ಅಟನಕಸದಳಮಪ್ಪುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೧೦). 'ದೇಶಾಟನ', 'ಪರ್ಯಟನ' ಪರಾ. [**ಸಂ.**]

ಅಟನಿ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲಿನ ತುದಿ; ಕೊಪ್ಪು: "ಬಿಲ್ಲಕೊಪ್ಪಟನಿ ಧನುಕೋಟಿಯೆಂದೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೭-೩೩). [**ಸಂ.**]

ಅಟನೆ, ಅಟಣೆ (ನಾ). ಚಲನೆ; ಸಂಚಾರ. 'ಅಟನೆಗೈ' ಪರಾ. **ಅಟಣೆ**: ಕರಣಂಗಳಟಣೆಯಿಲ್ಲದೆ ಬೆಳಗಖಂಡದಿಂದಿರೆ ತೋರ್ದುದಾ ಮಹಾಮುನಿಗಳಿಂಗೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೨೧-೨೩). [**ಸಂ.** ಅಟನ]

ಅಟನೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಸಂಚಾರಮಾಡು: ಭಟರಾರ್ಭಟಿಸುತಲ್ಲಿ ತೃಣಚಲನೆಯಾಗದಂತಟನೆಗೈವುತ ಸರ್ವಜೀವರಿಗಗಮ್ಯಮೆನೆ ತೋರುವತಿಘೋರ ನಗರದಟವಿಗೈತರೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೧೯-೨೨).
[ಅಟನೆ + ಗೈ (< ಗೆಯ್$_1$)]

ಅಟಪಟ (ನಾ). ತಲೆಕೆಳಗು; ತಿರುಗುಮುರುಗು (?): ಅಟಪಟದಿಂದವಧೂತನೆ ಮುಖ್ಯ ಅಟಪಟವೆನೆ ಸಾಕ್ಷಾಗ್ನಿ[ನ್ನಿ]ಜದಾಖ್ಯ (ಅವಧೂ. ೭೧). [?]

ಅಟಮುಟ, ಅಟವಟ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳು; ಅಸತ್ಯ: ದಿಟಭಕ್ತರಂತೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದಪರು ಅಟಮುಟವನೆನ್ನಮೇಲಿಟ್ಟುಸುರದಿರ್ದಪರು (ತಿರುರ. ೧೮); ಹುಸಿಯಟಮುಟಂಗಳಂ ಗುರುವಿನೊಳುಸುರ್ದವಂ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೯೫-೩). ೨. ಮಿಥ್ಯೆ; ಮಾಯೆ: ಈ ಯಟಮುಟದ ಜಗಕೊಡಲು ತಾನೆಲೆ ಮಗನೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೩೦-೧೩); ಅಟಮುಟದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡತತಿಗಳು ಸಟೆಯ ಪಿಂಡಾಂಡಗಳಡಗಲಾ ದಿಟವನಂತಿಂತೆನಲಶಕ್ಯವದೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮ (ಅಮೃತ. ೪-೪೮). ೩. ಕಪಟ; ವಂಚನೆ; ಮೋಸ: "ಅಟಮುಟಮೆನೆ ಕಪಟಂ" (ಭಾರಪಿ. ೪೪); ಅಟಮುಟವೇ ಆಧಾರ, ಕಪಟವೇ ಸದಾಚಾರ, ಕುಟಿಲವೇ ಘನವಾಯಿತ್ತು ಕೆಲಬರಿಗೆ (ಸಮಾವ. ೧); ಮಾಡುವಟಮುಟದರ್ಚನೆಗಳಂ ಮಾಡಿ ಹೋದನು (ಬಸವು. ೪೩-೫೨); ಅಟಮುಟವು ಫಲಿಸುವುದೆ ದೈವದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೬-೪೫). ೪. ವಂಚಕ; ಮೋಸಗಾರ; ಕಪಟಿ: ಅಟಮುಟರಿಗೆಯು ಅನಂದಮಾರ್ಗವ ಸಟೆಯೆನಿಪರವರಿಂಗೆ... ಇದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲೆಂದ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ.೧೪-೧೪೭). **ಅಟವಟ**: ೩. ನುಡಿಗೆ ಪುಸಿದಟವಟದಿಂದನ್ಯರ್ಗೆ ಕನ್ಯೆಯನಿತ್ತು (ಅದ್ಭುತ. ೧೪-೧೪). ೪. ಅಟಸೆಲ್ಲ ದೇಶದೊಳಗಾರು ನೆಲೆಯಿಾಯದೆಲೆ ಚಟಕಟಿಸುವವರ ಗುಣವೀಕ್ಷಿಸದವನಿಯಿತ್ತಟವಟರು (ಜಿನಮು. ೨೩-೨೫).
[?. / **ತುಳು.** ಅಟಮುಟ; **ತೆಲು.** ಅಟಮಟ, ಅಟಮುಟಮು. ℙ **ಪ್ರಾ.** ("ದೇಶೀ") ಮಂಠ= ಮೋಸಗಾರ, ನೀಚ]

ಅಟಮುಟಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ವಂಚಿಸು: ಇಲ್ಲಿಯ ತಾಯ್ಮಕ್ಕಳ್ ತಮ್ಮೊಳ್ ತಾಮೊರ್ವರನಾಳಿಗೊಂಬುದರ್ಕೆನಿತಾನುಮುಟಮುಟಂಗೆಯ್ದಪರ್ (ಚಿಕಪಿ. ೬-೯೫ ವ). [ಅಟಮುಟ + ಗೈ (< ಗೆಯ್$_1$)]

ಅಟಮುಟಕಾರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವವಳು. ೨. ಮೋಸಗಾತಿ; ವಂಚಕಿ: ದುಷ್ಟೆ ಕಷ್ಟೆಯೆಂಬಟಮುಟಕಾರ್ತಿಯರ್ ಸತಿಯರೇ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೬೫-೪೨; 1229).
[ಅಟಮುಟಕಾಱ + -ತಿ. / **ತೆಲು.** ಅಟಮುಟಕತ್ತೆ]

ಅಟಮುಟಕಾಱ, ಅಟಮುಟಗಾಱ (ನಾ). ೧. = ಅಟಮುಟಿಗ ೧. ೨. = ಅಟಮುಟಿಗ ೨: ಲಂಬಿಕಾಯೋಗಿಗಳ ಡೊಂಬರಿಗೆ ಸರಿ ಎಂಬೆ ಹಟಯೋಗಿಗಳ ಅಟಮುಟಕಾಱರೆಂಬೆ ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗಿಗಳ ಕಷ್ಟಕರ್ಮಿಗಳೆಂದೆಂಬೆ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೩೫೮). **ಅಟಮುಟಗಾಱ** (೬).
[ಅಟಮುಟ + -ಕಾಱ]

ಅಟಮುಟಗಾಱ 'ಅಟಮುಟಕಾಱ' ನೋ.

ಅಟಮುಟಲಿಪಿ (ನಾ). ಸುಳ್ಳುಬರಹ; ಮೋಸದ ಬರಹ: ಅಟಮುಟಲಿಪಿಗಾಗಿ ಕಟಕಟಱಿಯೆ ಬಾಯ ತಟಪೊಟನುಱೆ ಹೊಯ್ಸಿಕೊಂಡು ತುಟಿಯ ಚುಂಬಿಸುವ ಹಲ್ಲುಗಳ ನೀಗಿದರೆಂದು ವಿಟ ನಕ್ಕು ನುಡಿದನೆಲ್ಲರೊಳು (ಭರಚ. ೩೬-೯೨). [ಅಟಮುಟ + ಲಿಪಿ]

ಅಟಮುಟಿಗ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವವನು: "ಮಾಡುವನೊಳಂ... ಅನೃತದಲ್ಲಿಯುಂ... ಇಗಪ್ರತ್ಯಯಮುಕ್ಕುಂ... ಅನೃತಕ್ಕೆ – ಅಟಮುಟಗಂ, ಮಾಳಿಗಂ, ಪುಸಿಗಂ (ಶಮದ. ೯೭, ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ).

೨. ಮೋಸಗಾರ; ಮಾಯಾವಿ: ಆಟಮಟಿಗಂ ಗಾಳುವಿವಂ ಕುಟಿಲಂ ಲಂಪಟನೆನಿಪ್ಪವಂ ಮಾನಸನೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೬); ಅಟಮುಟಿಗಂ ದಿಟಕ್ಕೆನೆ ಕರಂ ಬಳಿದಂ ಮನದಂತೆ ವಾಮನಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೬-೨೪); ಬಂದೀ ವಟು ಸಲೆಯುಟಮುಟಿಗಂ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೧-೬೭). [ಅಟಮುಟ + -ಇಗ]

ಅಟಮುಟಿಗತನ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವುದು. ೨. ಮೋಸಗಾರಿಕೆ; ವಂಚಕತನ: ಕುಟಿಲ ಕುಚ್ಚಿತ ಧೂರ್ತ ದುರ್ಜನವಟಮುಟಿಗತನ ಕಪಟ ಕಳವಳ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೫೪). [ಅಟಮುಟಿಗ + -ತನ]

ಅಟಮುಟಿಸು, ಅಟವಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇದ್ದುದನ್ನು ಇಲ್ಲವೆನ್ನು; ಸುಳ್ಳುಮಾಡು; ಅಪಲಾಪಿಸು: ಆಕಾಶಗಂಗೆ ಮುನ್ನುಳ್ಳುದುಮನಟಮುಟಿಸಿ ಲೋಕಾಯತಂ ಪುಸಿಯನುಚ್ಚರಿಸಲಳವಡಿಸಿ ವಿಷ್ಣುಪದವೆಂದು ಗಗನದ ನಾಮವಲ್ಲಿರ್ದು (ಜೊಮ್ಮರ. ೧೧೧-೩). ೨. ಮೋಸಮಾಡು; ವಂಚಿಸು; ಮರುಳುಮಾಡು: ಪಣಮಿಲ್ಲದೆಯಟಮುಟಿಸುವ ಬಣಗುಗಳಂ ನೆವವನಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೬೬); ಆಟಮುಟಿಸಿ ಪರವಧುವ ತಂದುತ್ಕಟದ ಪಾಪಿಗೆ ಹೇಸಿ ವನವಧು ಚಿಟುಕ ಮುಱಿದಪಳೆನಲು (ತೊರರಾ. ೫-೪-೧೧). ೩. ತಪ್ಪಿಸು; ಹೋಗಲಾಡಿಸು: ಇಷ್ಟಲಿಂಗದ ಘಟಣೆಯೆಂಬುದು ಸರ್ವಸಂಗವನಟಮುಟಿಸಬೇಕಾಗಿಯಂತರ್ಮಾರ್ಗದೋವರಿಗೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೬-೩೨); ನಿಟಿಲದಲಿ ವಿಧಿ ಬರೆದ ಬರಹವನಟಮುಟಿಸಲಿದಜಳವೆ (ತೊರರಾ. ೩-೮-೪೨). ೪. ಆತುರಪಡು; ತವಕಿಸು: ಸುಧೆಯನಿಂತೀಗಳೆನಗೆ ಕರುಣಿಸೆಂದಾಡಲಟಮುಟಿಸ ನಾಲಗೆವೆರಸು ಹರಿತಂದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೩೯). **ಅಟವಟಿಸು**: ೨. ಚತುರೋಕ್ತಿಗಳಲಟವಟಿಸಿದರೆ ನಾ ಮರಳುವೆನೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦-೩೪); ಕುಟಿಲದೊಳು ನೆಲದೊಳುಂ ಬೀಳುತಂ ಏಳುತಂ ಅಟವಟಿಸಿ ನೋಡುವರ ಪಿಂದಟ್ಟಿ ಸೀಯ್ಯಲವರುಂ ನಗಲು ಎಡಿಸುತ್ತಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೯-೩೩). ೪. ಎಂದಿನಂದದಿ ನಿದ್ರೆಗಟವಟಿಸುತಿರ್ಪಾಗಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೫೫); ಸುಟ್ಟುರುಹುವೆನೀಯಾಗವನೆಂದುಜಡಟವಟಿಸಿದನು (ವೀರೇಚ. ೧-೪೫).
[ಅಟಮುಟ + -ಇಸು$_1$. / **ತೆಲು.** ಅಟಮುಟಿಂಚು]

ಅಟಮಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). "ವಂಚಿಸು" (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೫).
[ಅಟಮಾರು$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಅಟರುಷ (ನಾ). = ಅಟರೂಷ. [**ಸಂ.**]

ಅಟರೂಷ (ನಾ). ಆಡುಸೋಗೆ ಗಿಡ. 'ಆಟರೂಷ' ಪಠಾ. [**ಸಂ.**]

ಅಟರೂಷಕ (ನಾ). = ಅಟರೂಷ. [**ಸಂ.**]

ಅಟವಟ 'ಅಟಮುಟ' ನೋ.

ಅಟವಟಿಸು 'ಅಟಮುಟಿಸು' ನೋ.

ಅಟವಣೆ$_1$ 'ಅಟ್ಟವಣೆ' ನೋ.

ಅಟವಣೆ$_2$ 'ಅರವಣೆ$_2$' ನೋ.

ಅಟವಾಳಿಗೆ (ನಾ). ಮೇಲುಮಹಡಿ; ಅಟ್ಟ (?): ಶ್ರೀಮಂತರಾದ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮನೆ[ಳ]ಗೆ ಅಟವಾಳಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ರೇಶಿಮೆಯ ವಸ್ತ್ರ, ಶಾಲು, ಜಮಖಾನಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮಾರುತ್ತಲಿದ್ದರು (ಸತ್ಯಸಾ. ೪೧). [< ಅಟ್ಟ$_1$ + ಮಾಳಿಗೆ]

ಅಟವಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ: ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಾಯಿಗೆ ಎರಡು ಅಟವಿ ಜೋಳ (ರಾಜಾದೇ. ೬೬). [?]

ಅಟವಿ$_2$ (ನಾ). ಕಾಡು; ಅಡವಿ; ಅರಣ್ಯ: ಆ ವಧುವಂ ಮೆಲ್ಲನಿೞಿಪಿ ರೌದ್ರಮೃಗಂಗಳ್ಗಾವಾಸಮೆನಿಪದೊಂದು ಮಹಾವಿಷಮಾಟವಿಯೊಳಿರಿಸಿ ಪೋದತ್ತಾಗಳ್ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೪-೫೪). [**ಸಂ.**]

ಅಟವಿಚರ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು; ಬೇಡ.
[ಅಟವಿ$_2$ + ಚರ]

ಅಟವೀಚರ (ನಾ). = ಅಟವಿಚರ: ಇರುಳುಬೇಗೆಯ ಚಕ್ರವಾಕಕೆ ತರಣಿ ತಲೆದೋಱಿದವೊಲಟ[ಪಾಠಾಂ. ಡ]ವೀಚರರಿಗರಸಗೆ ಭಾವಭಾವ ವ್ಯಕ್ತವಾಯ್ತೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪-೪೮). [**ಸಂ.** (ಅಟವೀ + ಚರ)]

ಅಟವೀತಟ (ನಾ). ಅರಣ್ಯಪ್ರದೇಶ; ಕಾಡು: ಹಿಂಗಿದವು ಹನ್ನೊಂದು ವರೆ ವರುಷಂಗಳಟವೀತಟದೊಳಿರಲಜುದಿಂಗಳೊಳಗೊಂದಾದುದಾಪತ್ತಾಮಹೀಶರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩-೪). [**ಸಂ.** (ಅಟವೀ + ತಟ)]

ಅಟವೀಪಾಳಿ (ನಾ). ಅರಣ್ಯಗಳ ಪಂಕ್ತಿ; ಕಾಡುಗಳ ಸಾಲು: ಲೆಕ್ಕಕೆ ಸಂದುದಟವೀಪಾಳಿಪರಿಯಟಣ ಪ್ರಬಂಧಕೆ ವರುಷ ಹನ್ನೊಂದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨೨-೧). [**ಸಂ.** ಅಟವೀಪಾಲಿ (ಅಟವೀ + ಪಾಲಿ)]

ಅಟವೀಸಂಭವ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು. ೨. ಕಾಡುಬತ್ತ; ನೀವಾರ: "ದೂಸಂ ತೃಣಧಾನ್ಯ(ಮು)ಮಟವೀಸಂಭವಮುದೆ ಗವೇಧುಕಂ ನೀವಾರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೫-೧೯). [**ಸಂ.** (ಅಟವೀ + ಸಂಭವ)]

ಅಟವ್ಯ (ನಾ). ಅರಣ್ಯಪ್ರದೇಶ: ವಿಕಸಿತಪುಷ್ಪದಂತರಳಿ ಕನ್ನಡಿಗರ್ ಕರೆವಂತೆ ಬನ್ನಿ ಬಂಧಕಿಯರ ನಾಮದಂತೊಗೆದ ಪಾದರಿ ರೋಗಿಗಳಂತೆ ತಾೞ್ ಪಾವಕನ ಶರೀರದಂತಿರುಡಿ ಸುಂಕಿಗಳಂತಿರೆ ಚೆಲ್ವು ಸಂದ ಲಾವಕನ ನಿಯೋಗದಂತೊಗೆದ ಬೊಬ್ಬುಲಿ ಪರ್ವಿದಟವ್ಯಮುದ್ಭುತಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧-೯೪). [**ಸಂ.**]

ಅಟವ್ಯವಿ (ನಾ). ಕಾಡುಕುರಿ: "ಕೊಂಡಗುಜ್ಞಿ ವನೋರಣಮಟವ್ಯವಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮-೮). [**ಸಂ.** (ಅಟವೀ + ಅವಿ)]

ಅಟಳಪಟಳ (ನಾ). ಅತಳವೆಂಬ ಅಧೋಲೋಕದ ಛಾವಣಿ(?): ಪೊಟ್ಟಗೊಡೆದತ್ತು ರಟತ್ಪಟುಪಟಹ ಶಂಖಭೇರಿಯ ಚಟುಳಿತದಿಂದಟಳಪಟಳಮುಂಬರಪಟಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬೭).
[ಅಟಳ$_0$ (< **ಸಂ.** ಅತಲ ?) + ಪಟಳ (= ಪಟಲ)]

ಅಟಾಟೋಪ (ನಾ). (ಉಕ) ಆಡಂಬರ; ಕೋಲಾಹಲ: ಇವರು ಬಂದು ನಾಚಿಕೆಯಿಲ್ಲದೆ ಆಟಾಟೋಪ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಅವನು ಬೇಸತ್ತ (ಮುಳ್ಳಿಹಾ. ೩೮); "ಏನೂ ನನಗೆ ಸುಖವಿಲ್ಲ ಅಣ್ಣಾ ಎಷ್ಟು ಸಂಪಾದಿಸಿದರೇನು? ಇವಳ ಅಟಾಟೋಪ ಮಿತಿಮೀರಿದೆ (ಕೊನೆಭೇ. ೧೩೨). ಅತ್ಯಾಟೋಪ ಹೋ. [< ಅಟ್ಟ$_2$ + ಆಟೋಪ$_1$]

ಅಟಾಪ 'ಅಟೋಪ' ನೋ.

ಅಟಾಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು; ಹತೋಟಿಗೆ ಬರು (?): ಒದು ಬರಹದಲ್ಲಿ ಕಂಯಿಕುಂಯಿಯಾದರೆ, ಹೈಗೈಯಾದರೆ, ಯಾರಿಗೂ ಅಟಾಪಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ದೀಪಹ. ೫೦). [ಅಟಾಪ (< ಅಟೋಪ) + -ಇಸು$_1$]

ಅಟಿ (ಕ್ರಿ). ಬಡಿ; ಅಪ್ಪಳಿಸು: ಗೋದಾಪ್ರವಾಹಂಗಳು ಮಿಗಿಲಾವೇಗದಿ ನೊಂದನೊಂದಟಿಯೆ ನೀರ್ಕಲ್ಲೋಲ ಕೋಲಾಹಲಂ ನೆಗಳಲ್ (ಉರಾಚ. ೪೦-೩೧). [?. / **ತಮಿ.** ಅಡಿ = ಹೊಡೆ]

-ಅಟಿಗ (ಪ್ರ). ಆಡುವವನು, ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು, ಉದ್ಯುಕ್ತನಾದವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಒಂದು ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಒಂದುವುದಟಿಗ ಪ್ರತ್ಯಯ ಮಾಡುವ ದೀವಿಗೆವಿಡಿವ ಹರದುಗೆಯ್ವನಿಬರೊಳಂ. ಅಟಿಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ - ಕೊಲ್ಲಟಿಗಂ, ದೀವಟಿಗಂ, ಪಾವಟಿಗಂ (ಶಮದ. ೨೦೪, ಪ್ರಯೋ). -ಅಡಿಗ ಹೋ. [~ ಆಡು$_1$]

ಅಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಚಾರಮಾಡು; ತಿರುಗಾಡು: ಆಟಿಸಲ್ಲ ದೇಶದೊಳಗಾರು ನೆಲೆಯಿಯಾಯದಲೆ ಚಟಕಟಿಸುವವರ ಗುಣವೀಕ್ಷಿಸದಲವನಿಯಿತ್ತಟವಟೆರು (ಜಿನಮು. ೨೩-೨೫). [ಅಟನ + -ಇಸು$_3$]

ಅಟುಕು (ಗು). (ಉಕ) ಚಿಕ್ಕ; ಸಣ್ಣ: ಕೋಣೆಯು ತೀರ ಚಿಕ್ಕದಿತ್ತು. ಅದನ್ನು 'ಬರೀ ರಾತ್ರಿವಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದಂತೆ ಅಟುಕಾಗಿತ್ತು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೩೧೧). [~ ಅಡಕ$_1$?]

-ಅಟೆ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಉದಾ— ಉಬ್ಬಟೆ, ಹೋರಟೆ.

ಅಟೋಕಾಟ (ಗು). (ಉಕ) ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಾದ ; ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ : ಈ ಯಟೋಕಾಟ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ನಾನಾಫಡನವೀಸನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತಾನೂ ಆ ದಂಡಿನೊಡನೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯು ಹುಟ್ಟಿತು (ಚರಿಸಂ. ೮೧). [← ಮರಾ. ಅಟೋಕಾಟ್]

ಅಟೋಪ, ಅಟಾಪ, ಅಟೋಪು, ಅಟೋಪ್ಪು, ಆಟೋಪು (ನಾ). ೧. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ಶಕ್ತಿ : ದೈತ್ಯನಟೋಪವನು ಕಡಿಖಂಡಮಾಡಿಯೆ ತಹೆನು ಮೇದಿನಿಯ (ಸಂಭಪ. ೭–೩೫). **ಅಟಾಪ** : “. . . ನಿಮಗ ಈ ನೌಕರಿಮಾಡುವ ಅಟಾಪ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ” (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೫೪). **ಅಟೋಪು**: ೨. ಅಂಕೆ ; ಅಧೀನ : ಇವನು ನನ್ನ ಆಟೋಪಿನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ (ಸ್ಯಾಂಡರ್) ; ಆ ಕುದುರೆ ನನ್ನ ಅಟೋಪಿಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಟೋಪ್ಪು**: ೨. ಸೆಳವಿಗೆ ಸಿಕ್ಕ ನಾವೆ ಅಂಬಿಗರ ಅಟೋಪ ತಪ್ಪಿ ಸಾಗುತ್ತದೋ ಎಂದು ವಿವಂಚನೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿದ್ದರು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೪೯೯). **ಆಟೋಪು** : ೨. ಇತ್ತ ರೇಗಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಮೊಗಲರು ಪ್ರತಾಪನು ಆಟೋಪಿನಲ್ಲಿ ಬಂದನೆಂದು ಮನ್ನಾಜಿಯನ್ನೇ ಪ್ರತಾಪನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ನಾಲ್ಕುದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಬಾಣಗಳ ಮಳೆ ಸುರಿಸತೊಡಗಿದರು (ಮಾತೃಭೂ. ೧೬). [?]

[← ಮರಾ. ಅಟಪ್, ಅಟೋಪ್ (< ಸಂ. ಆಟೋಪ ?)]

ಅಟೋಪು ‘ಅಟೋಪ’ ನೋ.

ಅಟ್ಟ$_1$ (ನಾ). ೧. ಮನೆಯ ಒಳಗಡೆ, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಇಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಛಾವಣಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹಲಗೆ, ಗಳು ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಹರಡಿ ಮಾಡಿರುವ ಅಂತಸ್ತು : “ಅಟ್ಟಃ ಅಟ್ಟಾಳಕಃ — ಈ ೨ ಅಟ್ಟಳೆ” (ಹಲಾಯು. ೪೫–೧೯೯) ; ಅಟ್ಟಕ್ಕೆ ನಿಚ್ಚಣಿಗೆಯನಿಕ್ಕಲಾಗಿ ನುಂಗಿತ್ತು ಅಟ್ಟವ ನಿಚ್ಚಣಿಗೆ (ಗುಪ್ತಮಂ. ೨) ; ಕೋಡಗವೇಜದೇ ಮರನನಟ್ಟವನೇಜದೆ ಬೆಕ್ಕು (ಸೂಕ್ತಿ ಸು. ೧೭–೨೩) ; ಅಟ್ಟಕ್ಕೆ ಏಣ್ಯಾಸೆ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಿದಿರಾಸೆ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳಿಗೆ ತವುರಾಸೆ (ನಾಪದ. ೬೮–೪) ; ಅಟ್ಟ ಸ್ವರ್ಗವಲ್ಲ, ಗಟ್ಟ ಮೇರುವಲ್ಲ (ಗಾದೆ) ; ಅಟ್ಟದಿಂದ ಬಿದ್ದವನನ್ನು ದಡಿಯಿಂದ ಚಚ್ಚಿದರು (ಗಾದೆ). ೨. ಮಹಡಿ : ಮಹಾರಾಜರು ಅಟ್ಟದ ಮೇಲಿರುವ ಸಾಧನಕಕ್ಷದಿಂದ ಇನ್ನೂ ಇಳಿದು ಬಂದಿಲ್ಲ (ಕುರಿಹಿಂ. ೧೭) ; ಹಿತ್ತಲಿನಿಂದ ಅಂಗಳವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ಸದ್ದಿಲ್ಲದೆ ಅಟ್ಟದ ಮೇಲಿನ ತನ್ನ ಕೋಣೆಯನ್ನು ಸೇರುವದು (ಗಂಮಾಯಿ. ೬೯). ೩. ಕಂಬ ನಟ್ಟು ಅದರ ಮೇಲೆ ಗಳು, ಹಲಗೆ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಹರಡಿ ಕಟ್ಟಿರುವ ವೇದಿಕೆ; ಅಟ್ಟಳೆ; ಅಟ್ಟು : ಸುಖಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಕನಸಿಗ ನೀನು ಅಟ್ಟ ಮುರಿಯುವೀ ಕುಣಿತವಿದೇನು ? (ಗರಿ. ೧೧೦–೧೭). ೪. ಅಂಗುಳು : ಮೂರ್ಧವೆಂದರೆ ಬಾಯೊಳಗಣಟ್ಟವು (ಹೊಸುಗ. ೭) ; ಹಪ್ಪಳದ ಹಿಟ್ಟು ಅಟ್ಟಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡು ಕಿತ್ತರೂ ಬರದು (ರೂಢಿ). (ಗು). ೫. ಎತ್ತರವಾದ; ಉನ್ನತವಾದ: “ಅಟ್ಟಕ್ಕೆ –ಅಟ್ಟಗವಲ್, ಅಟ್ಟವಡಿ, ಅಟ್ಟಹಾಸ” (ಶಮುದ. ೨೯೭, ೨೯೮, ಪ್ರಯೋ). ‘ಅಟ್ಟಾಸುರ’ ಪರಾ.

ಅಟ್ಟಕ್ಕೇರು = ಮೇಲೇರು ; ಹೆಚ್ಚಿಕೊ : ಅವನು ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯತೆಯಾಗಲೇ ಅಟ್ಟಕ್ಕೇರಿರುವುದೆಂದು ಉಬ್ಬಿದನು (ನೀಗಟ್ಟು. ೩೦).

[ದೇ. ?. / ತುಳು. ಅಟ್ಟ ; ತೆಲು. ಅಟ್ಟಮು ; ಸಂ. ಅಟ್ಟ. ☞ ಇದು ಕೇಶಿರಾಜನು ಹೇಳುವ “ತತ್ಸಮ” ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (ಶಮುದ. ೨೯೭ ನೋ)]

ಅಟ್ಟ$_2$ (ಗು). ದಟ್ಟವಾದ ; ಒತ್ತಾದ (?). ‘ಅಟ್ಟಡವಿ’, ‘ಅಟ್ಟಾಗು’ ಪರಾ. [?]

ಅಟ್ಟ$_3$ ‘ಅಡು$_1$’ ನೋ.

ಅಟ್ಟ$_4$ (ನಾ). ಅನ್ನ ; ಆಹಾರ. [ಸಂ.]

ಅಟ್ಟಂಬಟ್ಟಂ (ಗು). ಒತ್ತಾಗಿ ಹರಡಿರುವ (?).

ಅಟ್ಟಂಬಟ್ಟಂ ಅರಣ್ಯ, ಅಟ್ಟಂಬಟ್ಟಾರಣ್ಯ=ಒತ್ತಾಗಿಯೂ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಕಾಡು : ಅಗೋ ಆ ಅಟ್ಟಂಬಟ್ಟಂ ಅರಣ್ಯದ ನಟ್ಟನಡುವೆ ಬೆಟ್ಟಗೋಟೆಯೊಂದನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದು, ನಿಟ್ಟುರುಳಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಕಟ್ಟಾಯದ ಕಾವಲುಗಾರರು ಅದನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಿರುವರು (ವಿಚಾಮಂ. ೬೮) ; ಅಟ್ಟಂಬಟ್ಟಾರಣ್ಯದೊಳು ರಾಕ್ಷಸನು ಬಂದು (ಸಬೀಗೀ. ೭–೧೬೧) ; ತಾನು ಹಿಂದೆ ಉಡುಪಿಯ ಯಾತ್ರೆಗೆಂದು ಹೊರಟಾಗ ರಾತ್ರಿ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಭಯಾನಕ ಅಟ್ಟಂಬಟ್ಟಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತ ಘಟ್ಟ ಇಳಿದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದ ನನ್ನ ಮೈಮೇಲೆ ಮುಳ್ಳುಬಂದುವು (ವೈನಿ. ೨೪೯). ಅಟ್ಟಬೆಟ್ಟ ಹೋ. [ಅಟ್ಟ$_2$ + ಬಟ್ಟ$_0$]

ಅಟ್ಟಕಳಿ ‘ಅಟ್ಟಕಟಿ’ ನೋ.

ಅಟ್ಟಕಟಿ, ಅಟಕಾಳಿ, ಅಟ್ಟಕಳಿ (ನಾ). ಸ್ನಾನ ಮಾಡುವಾಗ ಜಿಡ್ಡನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಲು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ತಲೆಗೆ ಉಜ್ಜಿಕೊಳ್ಳುವ ಗಂಜಿ ಅಥವಾ ಸರಿ. ☞ ಇದಕ್ಕೆ ‘ತೈಲನಾಶಿನಿ’ ಎಂಬ ಹೆಸರಿದೆ: ಅವರ್ಗೆಲ್ಲಂ ನೀರನಿಡಿಸಿ ತಲೆಯಂ ಪೂಸಿಸಿಯೊಲ್ಲಣಿಗೆಯನುಡಿಸಿ ತಲೆಯೊಳಟ್ಟ[ಪಾಠಾಂ. ತಲೆಯೊಳ್]ಕಟಿಯಂ ಪೊಯ್ದಾಗಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮–೨೪). **ಅಟಕಾಳಿ** (ಉಕ). **ಅಟ್ಟಕಳಿ** : ಕಾದಗ್ಘವಣಿಯಟ್ಟಕಳಿ ಕರುಟು ಚಂದನಂಗಳನೊರಸಿ ಮಜ್ಜನವನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮–೭೩) ; ಬಳಿಕ ಕುಂಕುಮವೆರಸಿದ ಮೃಗಮುದದಟ್ಟಕಳಿಯ ನಾರಿಯರಳಕಕ್ಕೆ ತಳಿದು ಮಜ್ಜನವ ಮಾಡಿಸಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೯–೮೪) ; ಎಣ್ಣೆ ಬೆನ್ನೀರಟ್ಟಕಳಿಯಿಂದವಳ ಮೆಯ್ಯ ಬಣ್ಣವೇಳಿಸಿದರು (ರಾಮವಿ. ೭–೬೪).

[ಅಟ್ಟ$_3$ + ಕಟಿ$_3$]

ಅಟ್ಟಕುಂಬಳ (ನಾ). ಬೀಜಕ್ಕಾಗಿ ಒಣಗಿಸಿ ಇಟ್ಟ ಕುಂಬಳಕಾಯಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಟ್ಟ$_3$ + ಕುಂಬಳ]

ಅಟ್ಟಗವಲ್ (ನಾ). ಮರದ ಎತ್ತರವಾದ ಕವಲುಕೊಂಬೆ: “ಅಟ್ಟಕ್ಕೆ –ಅಟ್ಟಗವಲ್, ಅಟ್ಟವಡಿ, ಅಟ್ಟಹಾಸ” (ಶಮುದ. ೨೯೮, ಪ್ರಯೋ).

[ಅಟ್ಟ$_1$ + ಕವಲ್$_2$]

ಅಟ್ಟಗುಣ (ನಾ). ಎಂಟರಷ್ಟು; ಎಂಟುಮಡಿ: ಇದ ಕಾದೊ ಅಟ್ಟಗುಣ ಅಸ್ವಮೇದದ ಪಲಮಕ್ಕೆ (ಎಇ. IX, ೨೨–೧೫ ; 800).

[ಸಂ. ಅಷ್ಟಗುಣ (ಅಷ್ಟ + ಗುಣ)]

ಅಟ್ಟಗೆ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಕಟ್ಟಿಗೆ(?) : ನಿಘಾತದಂತದಂಡಂಗಳ ಕಿಡಿಯ ಕೆಂಡಂಗಳೊಳ್ ಪಕ್ಷಕಕ್ಷಂಗಳನುಚ್ಚಳಿಸಿ ನೆಗೆವ ನೆತ್ತರ ಸುಟ್ಟುರೆಗಳೊಳಂ ಕೋಡನೂಱಿ ಕೆಡೆವ ಮದಗಜಂಗಳುರಿಪತ್ತಿದಟ್ಟಗೆಯೊಟ್ಟಲಂತಿರ್ದುವು (ಅನಂಪು. ೧೪–೭ ವ). [~ ಅಡು ?]

ಅಟ್ಟಗೊಂಬು (ನಾ). ಮರದಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೊಂಬೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ‘ಅಟ್ಟಗವಲ್’ ಪರಾ. [ಅಟ್ಟ$_1$ + ಕೊಂಬು$_1$]

ಅಟ್ಟಗೋಲು, ಅಟಗೋಲು (ನಾ). ೧. ಎತ್ತರವಾದ ಗಳೆ : ಆಕಾಶವನಡರುವಂಗೆ ಅಟ್ಟಗೋಲ [ಪಾಠಾಂ. ಅಟ್ಟುಗೋಲ, ಅಟ್ಟಕೋಲ] ಹಂಗೇಕೋ (ಅವಚಂ. ೮೩೯) ; ಅಂಬರವನಡರ್ವಂಗಟ್ಟಗೋಲೇಕೆ ಬಿಡದಂಬುಧಿಯ ದಾಂಟುವಂಗೇಕೆ ಹಱುಗೋಲ್ (ಚೆಬಪು. ೫೭–೯೧). **ಅಟಗೋಲು** : ೨. ಎತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಹೊರೆಯನ್ನು ಹೇರಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಗಳೆ (ಉಕ. ?).

[ಅಟ್ಟ$_1$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಅಟ್ಟಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ದೂತನನ್ನು ಕಳಿಸುವುದು ; ದೌತ್ಯ ; ನಿಯೋಗ ;

ಇನ್ನಳಿಪಿಂದವಟ್ಟುವಟ್ಟಟ್ಟಗಳಂ ಬಿಸುಟ್ಟುದೆಮಗಂ ತಮಗಂ ಮುಳಿಸಿಂದ ಮಾಗಳಟ್ಟಟ್ಟಗಳಪ್ಪುವು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೮೯) ; ಮೈತ್ರಕ್ಕಂ ಮೇರೆಗಂ ಅಟ್ಟಿಟ್ಟಿಗಂ ಸ್ವಾಮಿಭೃತ್ಯಸಂಬಂಧಕ್ಕಂ . . . ಬಲಂ ಕೂಡಿ ನಡೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೯೫ ವ) ; ಅಟ್ಟಲವೇಟ್ಟುದೊರ್ಮೆಗೆ ವಿಭೀಷಣನಲ್ಲಿಗೆ ನಮ್ಮ ನಣ್ಪನಟ್ಟಿಟ್ಟಿಯ ಮಾತನಟ್ಟಿದೊಡೆ ದೇವಿಯನಾತನ ಮಾತುಗೇಳ್ದು ಬಿಟ್ಟಿಟ್ಟುಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೨೩) ; (ಪಂಪಭಾ. ೭-೨೭ ವ. ನೋ).

ಅಟ್ಟಟ್ಟಿಯಟ್ಟು=ದೂತರನ್ನು ಕಳಿಸು ; ಸಂದೇಶವನ್ನು ಕಳಿಸು: ಪ್ರಮದವನದೊಳಗೆ ಸೆಜೆಯಿಟ್ಟು ಮತ್ತಮಟ್ಟಟ್ಟಿಯಟ್ಟುತಿರ್ದಪನುಚಿತ ಕ್ರಮಮಂ ಕಾಮುಕರಜೀವರೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೮೨).

[ಅಟ್ಟು$_4$+ ಅಟ್ಟು$_2$ + -ಇ$_3$. / **ಪ್ರಾ.** ("ದೇಶೀ") ಅಟ್ಟಟ್ಟ=ಹೊರಟು ಹೋದ]

ಅಟ್ಟಿಟ್ಟಿಕೆ, ಅಟ್ಟಾಟಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಮೂಲಕ ಸಂದೇಶ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಹೇಳಿಕಳಿಸುವುದು ; ದೂತರನ್ನು ಅಟ್ಟುವುದು ; ದೌತ್ಯ: ಆ ಪ್ರಭುದೇವರು ಅಟ್ಟಿಟ್ಟಿಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಅಟ್ಟಾಟಿಕೆ]ಯಲ್ಲಿ ಕರೆಯಲಟ್ಟಿದರೆಂದು ಮುನಿಸನೊಳಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ನುಡಿವ ಪ್ರಸ್ತಾವದ ವಚನ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೯೨-೧೨). **ಅಟ್ಟಾಟಿಕೆ**$_1$: ಅಟ್ಟಾಟಿಕೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಅಟ್ಟಟ್ಟಿಕೆಯ]ಮಾತನಾಡಲದೇಕೋ? ಮುಟ್ಟಿಬಂದುದಕ್ಕಂಜಲದೇಕೊ? (ಬಸವ. ೭೨೬) ; ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭುದೇವರು ಸಿದ್ಧರಾಮಯ್ಯ ದೇವರು ಬಂದು ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿರಲು ಅಟ್ಟಾಟಿಕೆಯಲಿಂತು ತೆಜಹು ಮಜಹಾಗಿಪ್ಪುದು ನಿಮಗುಚಿತವಲ್ಲೆಂದು ಚಿಕ್ಕದಣ್ಣಾಯಕರು ಬಿನ್ನೈಸಲು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೯೬-೨೨) ; ಭೃತ್ಯನಿದ್ದೆಡೆಗೆ ಕರ್ತನೆಯಿತಂದರೆ ಅಟ್ಟಾಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಇಂತು ಕರೆವರುಂಟೆ ? (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೯೯-೨೨). [ಅಟ್ಟು$_4$ + ಅಟ್ಟು$_2$ + -ಇಕ್ಕೆ$_2$]

ಅಟ್ಟಡವಿ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಕಾಡು ; ಕಗ್ಗಾಡು : ನಡೆದುದು ಬೇಡವಡೆಗಳಟ್ಟಡವಿಯೊಳಗೆ (ಹಚಕಾ. ಪರಿ. ೨೧೩-೫೪) ; ಅಟ್ಟಡವಿಯೆನ್ನ ದೂರೆನ್ನದೆಡೆಯೊಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೫೪) ; ಎತ್ತ ಚೆಲ್ಲಿದ ಮುಳಲು ಬೀಳದ ಮೊತ್ತವೆತ್ತಟ್ಟಡವಿಯಲಿ ನಲವೆತ್ತು ಬೆಳೆದಿಟ್ಟಿಯ ಮರಂಗಳು (ಬಸಪು. ೩೨-೬) ; ಪುಟ್ಟಬಾಲಕ ನಾರಾಯಣ ಹರಿಯೆನುತ ಅಟ್ಟಡವಿಯೊಳಗಿರಲು (ಚಂದ್ರಹಾ. ೨-೩೫). 'ಅಟ್ಟಾಗು' ಪರಾ. [ಅಟ್ಟು$_2$ + ಅಡವಿ]

ಅಟ್ಟಡಿ$_1$ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಭಾಗ ; ತಟ್ಟತಳ : ಅಟ್ಟಡಿಯಲೆಲ್ಲಾ ನಿರಯದಿಂ ತಟ್ಟತಳದೊಳು ಕಟ್ಟಕಡೆಯಲ್ಲಿ ದುಟ್ಟನೀ ತೆಜದಿಂದೆ ಎಕ್ಕಲನಾಗಿರಲು ಕಂಡು (ಸಾನಂಚ. ೮-೨೧) ; ಅವಳ ನಿನ್ನ ಕಾಲ ಅಟ್ಟಡಿಗೆ ಸಾರ್ಚದೊಡೆ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೊಜಗಾನು (ವೀಶೈಪು. ೫-೨೦-೧).

[ಅಡಿ$_1$ + ಅಡಿ$_1$]

ಅಟ್ಟಡಿ$_2$ (ನಾ). ಜನ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸೇರುವ ಸ್ಥಳ ; ಜನಸಂದಣಿಯ ದಾರಿ ಅಥವಾ ಮನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಟ್ಟಣ 'ಅಟ್ಟಳೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಣಿಕೆ 'ಅಡ್ಡಣಿಗೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಣಿಗೆ 'ಅಟ್ಟಳಿಗೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಣೆ$_1$ 'ಅಟ್ಟಳೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಣೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಲುಕೋಳ (?) : ಧನವೆಲ್ಲ ಸವೆಯೆ ವೇಶ್ಯಾಮಾತೆ ಬಿಡದೆಯೊತನ ಕಾಲಿಗಟ್ಟಣೆಯ ಹೊಲಿದು ಬಾಗಿಲ ಕಾಯ್ಸುತನುವಿನಿಂದಿರೆ (ಪಾಸೋಪು. ೪-೬೧). [?]

ಅಟ್ಟಣೆ$_3$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಸಿದ್ಧತೆ ; ಏರ್ಪಾಡು : ನಿನ್ನ ತಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದು ಕೇಳಿತೋ ನಿನಗೆ ? ಹೇಳು, ಹಾಗಾದರೆ ನಾವು ಮದುವೆಯ ಅಟ್ಟಣೆ ಮಾಡಬಹುದೋ (ಸೋಲು. ೩೫). [?]

ಅಟ್ಟತಾಳ, ಅಟತಾಳ, ಅಡತಾಳ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳ : ಧ್ರುವತಾಳಮಟ್ಟತಾಳಂ ತ್ರಿಪುಡಂ ರೂಪಕ (ಛಂದಸ್ಸಾ. ೫-೧). **ಅಟತಾಳ** : ವಿದೂಷಕನು . . . ಅಟತಾಳಗತಿಯಿಂದ ಅಂಡುಗಳ ಮೇಲೆ ಯೇಟುಗಳಂ ಬಡಿಯುತ್ತ (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೦೩-೧೬). **ಅಡತಾಳ** : ಬೇಗದಿ ಧೃವಮಠೆಯವು ಪಡಿಮಠೆಯವು ಯೇಗೈಯ್ಯಲಡತಾಳಗಳು (ತರ್ಕಕಾ. ೭-೫೬). [**ಸಂ.** ಅಷ್ಟತಾಲ (ಅಷ್ಟ + ತಾಲ)]

ಅಟ್ಟತೆಂಗು (ನಾ). ಬೀಜಕ್ಕಾಗಿ ಒಣಗಿಸಿ ಇಟ್ಟ ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಟ್ಟ$_3$ + ತೆಂಗು$_2$]

ಅಟ್ಟದೆಜೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ತೆರಿಗೆ ; ಹಿರಿಯ ಸುಂಕ (?) : ಕನಕಸೇನ ಭಟ್ಟಾರಗ್ಗ್ರಿ ತಿಪ್ಪೆಯೂರೊಳಾದ ಅಟ್ಟದೆಜೆಯುಂ ಕುಜುದೆಜೆಯುಮುಟ್ಟ ಸಾಮನ್ತದೆಜೆಯೆಲ್ಲನಪ್ಪಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೩೦-೧೦ ; 909). ಪೆರ್ಜುಂಕ ಹೋ. ℙ "Tax on upper rooms" [= ಅಟ್ಟಗಳ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ] ಎಂದು ಶಾಸನದ ಸಂಪಾದಕರು ಭಾಷಾಂತರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. [ಅಟ್ಟ$_1$ + ತೆಜೆ$_3$]

ಅಟ್ಟಬೆಟ್ಟ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾಗಿ ಹಬ್ಬಿರುವ ಬೆಟ್ಟ (?) : ಅಟ್ಟಬೆಟ್ಟದ ಕಿಬ್ಬಿಯೊಳಗೆ . . . ಮುಟ್ಟ ಮೇದವು ಹುಲ್ಲನು (ಗೋಹಾಡು. ೪೪-೯) ; ಅಟ್ಟಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸೆಟ್ಟ್ಯೋಳೆ ನಿನ್ನ ಹರಸಿದೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೪೬). ಅಟ್ಟಡವಿ ಹೋ. [ಅಟ್ಟ$_2$ + ಬೆಟ್ಟ (< ವೆಟ್ಟ)]

ಅಟ್ಟಮುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಂಟುಮುಡಿ ಮಾಡು ; ಎಂಟರಷ್ಟು ಮಾಡು : ಡಂಬಕಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕೊಡನು ಕೃಷ್ಣ . . . ಕೆಟ್ಟನೆಂದರು ಇಲ್ಲ, ಕ್ಲೇಶಬಟ್ಟರು ಇಲ್ಲ, ಅಟ್ಟಮುಡಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಟ್ಟಡಸಿ] ನಿಷ್ಠೂರ ಆಡಿದಡಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೫-೧೩೮-೨).

[ಅಟ್ಟ$_0$ (< **ಸಂ.** ಅಷ್ಟ) + -ಮುಡಿ$_3$ + -ಇಸು$_3$]

ಅಟ್ಟಲಾಟ (ನಾ). ಬಯಲಾಟ : ರಾಮಾಯಣ ಭಾರತ ಕಥೆಗಳು ಜನತೆಗೆ ಕಥಕರು ಭಟ್ಟರು ಅಟ್ಟಲಾಟದವರು ಇವರಿಂದ ಕೇಳಿ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಪರಿಚಿತವಾಗಿದ್ದುವು (ಬಂಕಿಮ. ೭). [ಅಟ್ಟಲು + ಆಟ]

ಅಟ್ಟಲು (ನಾ). ಬಯಲಾಟವನ್ನು ಆಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಲಗೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ವೇದಿಕೆ : ಮನೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಚಾಪೆ, ತಟ್ಟು . . . ಗೋಣಿಯ ಚೀಲಗಳು ಆಟದ ಅಟ್ಟಲಿನ ಮುಂದುಗಡೆ ಹರಡಿಕೊಂಡವು (ಬೆಳುಮ. ೨೧೯). [~ ಅಟ್ಟ$_1$]

ಅಟ್ಟಲೆ 'ಅಟ್ಟಳೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಟವಡಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ದೊಣ್ಣೆ (?) : "ಅಟ್ಟಕ್ಕೆ- ಅಟ್ಟಗವಲ್, ಅಟ್ಟವಡಿ, ಅಟ್ಟಹಾಸ" (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಅಟ್ಟ$_1$ + ಬಡಿ$_2$]

ಅಟ್ಟವಣೆ, ಅಟವಣೆ$_1$, ಅಟ್ಟಾವಣೆ, ಅಟ್ಠವಣೆ, ಅಠವಣೆ$_1$, ಅಠಾವಣೆ, ಆಠವಣೆ, ಟವಣೆ, ಠವಣೆ (ನಾ). ೧. ಕೂಡುವ (ಮತ್ತು ಕಳೆಯುವ) ಲೆಕ್ಕ (ದಕ. ಕಿ). ೨. ಭೂಕಂದಾಯ. ೩. ಭೂಕಂದಾಯದ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಆ ಕಾರ್ಯಭಾರವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಸರಕಾರದ ಶಾಖೆ ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರವರ್ಗ ; "ರೆವೆನ್ಯೂ" ಇಲಾಖೆ : ಶತ್ರುಗಳ ಸೈನ್ಯದ ಜನಕ್ಕೆ ಬಂಧುಮಿತ್ರರಾಗಿ ನಮ್ಮ ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಬಳಕ್ಕಿರುವ ಜನಗಳಂ ವಿಚಾರಿಸಿ, ನಮ್ಮ ದಂಡಿನಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿದ್ದರೆ . . . ಅದನ್ನು ತೆಗೆದು ಅಟ್ಟವಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಮಂ ನೇಮಿಸಬೇಕೇ ಹೊರತು ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ನೇಮಿಸಕೂಡದು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೮೮). **ಅಟವಣೆ**$_1$: ೧,೨ (ಕಿ). **ಅಟ್ಟಾವಣೆ** : ೩. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪೋಲೀಸು, ಅಟ್ಟಾವಣೆ, ಕಂದಾಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಪಂಗಡದವರು ಅನೇಕರು ಚಾಕರಿಗೆ ಸೇರುತ್ತಿದ್ದರು (ಕೆಲಸೆ. ೨೦೩). **ಅಟ್ಠವಣೆ** : ೧. ಕಟ್ಟಳೆ, ಅಟ್ಠವಣೆ, ಅಡ್ಡಿಕೆ . . . ಇತ್ಯಾದೌ ಸ್ಪತೋ ದ್ವಿತ್ವಮಾಪನ್ನಾನಾಂ ಕಕಾರಾದೀನಾಂ ಪುನಶ್ಚ ದ್ವಿತ್ವಂ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ೨. ವೀರಭದ್ರ

ದುರ್ಗದ ಅಠ್ಠ[ಟ್ಟ]ವಣೆಗೆ ತೆಱುವ ಬೀಡು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಅರೆವಾಸಿ ಊಳಿಗ ಮಾನ್ಯ . . . ಇದಱಲ್ಲಿಯುಂ ಅಠ್ಠ[ಟ್ಟ]ವಣೆಗೆ ಸಲುವ ವೈರು ಸುಂಕ ಪೊಂಮು (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೦೦–೧೬೩, ೧೭೨; 1724); ಅಠ್ಠ[ಟ್ಟ]ವಣೆ ವಗೈರೆ ಸ್ಥಳ ಖರ್ಚು ಹೋಗಲಾಗಿ (ಮುಹಾವಂ. II. ೬೭). **ಅಠವಣೆ₁**: ೨. ಕರಣೀಕರ ಅಠವಣೆಯ ಮಾಗಣೆ ಶಾನುಭೋಗರ ವರ್ತನೆಯಿಂದ ಗ ೨ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೨೭–೨೦; 1430). ೩. ಚಿಕಅಠವಣೆಯಾ ಮಾದರರ್ಸನ ಬರಹ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೮೦–೭೮; 1460); ಆಠವಣೆ ವೆಂಕಟರಮಣಪ ಕಂದಾಚಾರದ ನಾರಾಸಿ (ಎಕ. XII. ಪಾವುಗ. ೬೦–೨೭; 1705); ನೀನು ಮಾಡಿಯಿರುವ ಮಸೀದಿ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಠವಣೆಯಿಂದ ವರುಷ ೧ಕ್ಕೆ . . . ವರಹದ ಮೇರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಬರುವದು ಸರಿಯಷ್ಟೆ (ಎಕ. IX, ನೆಲಮಂ. ೮–೭; 1763). **ಅಠಾವಣೆ**: ೩. ಆಗಿನ ಕಾಲದ ಸುಬೇದಾರ್ರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತು ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಜನ ಊಳಿಗದವರು ಅಠಾವಣೆ ಕಂದಾಚಾರ ಎಂಬ ವರ್ಗದವರೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ (ಸಕತೆ. ೭೯). **ಆಠವಣೆ**: ೨. (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೩೯). **ಟವಣೆ**: ೧. ಸಿಕ್ಕಿದ ನಲ್ಲಳು ಮುನಿದ ನಲ್ಲನ ಮುಂಧೆ ಬಿಕ್ಕಳಿಸುತ ನುಡಿವಂತೆ ಲೆಕ್ಕ ಟವಣೆಯಾಗಿ ಕೊರಳು ಕುಣಿದು ದನಿಯಿಕ್ಕುವ ರಾಗ ರಂಜಿಸಿತು (ಭರಚ. ೫–೬೩) [ಲೆಕ್ಕ ಟವಣೆಯಾಗಿ = ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ, ತಾಳಬದ್ಧವಾಗಿ]; ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಧನಿಕರಾದವರ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬಾಲಕರಿಗೆ ಓನಾಮದಿಂದ ಮೊದಲುಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟಕಾಗದ ಓದುವುದು, ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಬರೆಯುವುದು, ಟವಣೆ ಹಾಕುವುದು, ಕಳೆಯುವುದು, ಇಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಡುವ ಮಠಗಳನ್ನು ಇರಿಸಿದ್ದರು (ಕುರಾಚ. ೨೭); ಕತ್ತೆ ಚಿತ್ರಗಾರನ ಮಿಂಡ, ಹಣ ನೋಟಗಾರನ ಮಿಂಡ, ಟವಣೆ ಶಾನಭೋಗನ ಮಿಂಡ (ಗಾದೆ. ೩). ೪. "ಸುಳ್ಳು, ಮೋಸ, ಕಪಟ" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ಕೋಶ); ನವಣೆಯನು ಉಂಬುವನು ಹವಣಾಗಿ ಇರುತಿಹನು ಭವಣೆಗಳಿಗವನು ಒಳಬೀಳನೀ ಮಾತು ಟವಣೆಯಲ್ಲೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೨೧). **ಠವಣೆ**: ೧. ಅಂತು ಸುಘೋಷೆಯೆಂಬ ವೀಣೆಯಂ ಕೊಂಡು ಕಳೆಯನಳವಡಿಸಿ ತಂತ್ರಿಯಂ ಸುತಂತ್ರಂಮಾಡಿ ಠವಣೆಯೆಂಬ ಪವಣಱಿದು ಪೊಯ್ದು (ಮುಹಾನೇ. ೫–೧೪೮); ಇಮ್ಮಡಿಸಿ ಠವಣೆಯಿಕ್ಕಲು ಘಂಮನೆ ತಾಂ . . . ಇಮ್ಮಡಿಸಿ ಠವಣೆಯಿಕ್ಕಿದ ವಿವರ (ವ್ಯವಹಾ. ಹೇಱಿನ ಲೆಕ್ಕ); ಹೊನ್ನ ಠವಣೆಯ ಕೂಡಲಘುವದು ಬೆನ್ನ ಬಿಡುವುದೆ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೭–೧೦); ಉಭಯರುನ್ನತ ಗೆಲುವಿನಲಿ ಧೂಳಕ್ಕರಿಚ್ಚೆಯ ಠವಣೆ ಮುಗ್ಗಿಗಳ (ಜಿನಭಾ. ೭–೩೨). ೫. ಮೊತ್ತ; ರಾಶಿ: ತವಕವೆಂದೇ ಕಾಗೆ ಬಳಗದ ಠವಣೆಯೆನಿಸುವ ಕಂಡ ನರರಿಗೆ ಕವರಿಕೊಡುವಾ ದಾನವದು ತಾಮಸದಾನವದುಯೆಂದ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೩೦–೨೪).

[**ಸಂ.** ಆಸ್ಥಾಪನ. / **ಮರಾ.** ಅಠವಣ್ = ಲೆಕ್ಕದ ಪುಸ್ತಕ. P ಅಟ್ಟವಣೆ, ಅಟ್ಠವಣೆ – ಇವುಗಳ ಆದಿಸ್ವರ ಲೋಪದಿಂದ ಟವಣೆ, ಠವಣೆ ಎಂಬ ರೂಪಗಳು ಉಂಟಾಗಿವೆಯೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಭಾವಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ, **ಸಂ.** ಸ್ಥಾಪನ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಾಕೃತದ ಮೂಲಕ ಠವಣೆ ಮತ್ತು ಟವಣೆ ಬಂದಿವೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದೂ ಸಾಧ್ಯ]

ಅಟ್ಟವಣೆ ಇಲಾಖೆ, ಅಠವಣೆ ಇಲಾಖೆ, ಆಠವಣೆ ಇಲಾಖೆ (ನಾ). ಭೂಕಂದಾಯದ ಇಲಾಖೆ (ಗ್ಯಾರಿಟ್). **ಅಠವಣೆ ಇಲಾಖೆ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಆಠವಣೆ ಇಲಾಖೆ** (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೩೯).

[ಅಟ್ಟವಣೆ + ಇಲಾಖೆ]

ಅಟ್ಟವಣೆ ಕಚೇರಿ, ಅಠವಣೆ ಕಚೇರಿ (ನಾ). ಭೂಕಂದಾಯದ ಕಚೇರಿ (ಗ್ಯಾರಿಟ್). **ಅಠವಣೆ ಕಚೇರಿ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಟ್ಟವಣೆ + ಕಚೇರಿ]

ಅಟ್ಟವಣೆಕೋಲ್, ಟವಣೆಕೋಲ್, ಠವಣೆಕೋಲ್ (ನಾ). (ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ) ಓದುವಾಗ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಪೀಠ; ಅಂಥ ಪೀಠದ ಪಾದ. P (ಶಬ್ದವಿ. ೪೫, ೪೬ ನೋ): ಇರ್ದನಟ್ಟವಣೆಕೋಲ್ಗಳ ಮೇಲೆಸೆದಿರ್ದ ವೀರ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಶಾಸನಂಬರೆದ ಪೊತ್ತಗೆಯಂತಮರಾಪಗಾತ್ಮಜಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೪೬). **ಟವಣೆಕೋಲ್**: ಹೊತ್ತಗೆಯ ಟವಣೆಕೋಲ್ಗಳ ಲೆತ್ತಿದ ತೆಱದನ್ತೆ ಸರದ ತನ್ದಲು ತನುವಂ ತೆತ್ತಿಸಲ್ಕಮರಕಾಂತಾ ಜತ್ತಕಿಯರುಯ್ಯೆ ದೇಕಂ ನಾಕಕ್ಕೋದ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೧೮–೩೦; 1149). **ಠವಣೆಕೋಲ್**: ಶ್ರಿತರತ್ನಪೀಠವಾಲಂಬಿತ ಲಂಬನ ಸಮಿತಿ ನಾಲ್ಕುಮನುಯೋಗದ ಸಂಗತಿಯೆನೆ ಮಣಿಖಚಿತಮದೇನತಿಶಯಮಾದತ್ತೊ ಠವಣೆಕೋಲ್ ಯತಿಪತಿಯಾ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦–೧೩೪); ಸೆಳೆಮಂಚದ ಕಾಲೆಂಬ ಠವಣೆಕೋಲೊಳಗೊಪ್ಪುವ ಪಾಸೆಂಬ ಕವಳಿಗೆಯೊಳೆಳಜೌವನೆಯವಯವಮೆಂದೆಂಬ ಲಸತ್ಪುಸ್ತಕದೊಳಗೆ (ಜಯಕಾ. ೮–೫೮).

[ಅಟ್ಟವಣೆ + ಕೋಲ್]

ಅಟ್ಟವಿಧ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆ: ಅಟ್ಟವಿಧಕರ್ಮ್ಮಮೆಲ್ಲಮನಟ್ಟು[ಂ]ಬರಿಗೊಂಡು (ಎಇ. X, ೧೫೨–೪೫; 915). [**ಸಂ.** ಅಷ್ಟವಿಧ (ಅಷ್ಟ + ವಿಧ)]

ಅಟ್ಟವೆ₁ (ನಾ). ಹುಲ್ಲು ಮುಂತಾದವನ್ನು ಮೆದೆಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಗಳುಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವ ವೇದಿಕೆ, —ಅಟ್ಟ (ದಕ. ೩).

[~ ಅಟ್ಟ₁. / **ತಮಿ.** ಅಟ್ಟಮಿ; **ತುಳು.** ಅಟ್ಟಮಿ]

ಅಟ್ಟವೆ₂ (ನಾ). ಅಷ್ಟಮಿ: "ಇತ್ವಕ್ಕೆತ್ವಂ: ಅಷ್ಟಮಿ–ಅಟ್ಟವೆ" (ಶಮದ. ೨೭೯ ಪ್ರಯೋ). [**ಸಂ.** ಅಷ್ಟಮಿ]

ಅಟ್ಟಸ, ಅಟ್ಟಾಸ (ನಾ). ಆಡಂಬರ; ಠೀವಿ: ಮತ್ತಮೊರ್ವಳ್ ಅಟ್ಟಸದ ಜಗದಿಟ್ಟೆ ಸೋಮರ್ಱಡಿಯಂ ತುಱುಬಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೩–೧೫); ಒರ್ವಳಟ್ಟಸದಿ ಕೊಟ್ಟ ಪೊಱಮುಟ್ಟಳಾಗ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೪–೯); ಅಂದಿನನನ್ನಟ್ಟಸವನ್ನು ಬಗೆಯಲಳವೆ ಅವ್ವಾ (೧೪ವಿಂ. ೧೩–೨೧). **ಅಟ್ಟಾಸ**: ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡಿಹರೊಳಾಗದಟ್ಟಾಸವಾಮೋದ ಸತ್ಪಾಲನೆಲೆ ಸಾರ್ವಹಿತವ (ಜಿನಮು. ೨೩–೧೭). [**ಸಂ.** ಅಟ್ಟಹಾಸ. / **ಮರಾ.** ಅಟಾಸ್]

ಅಟ್ಟಹನಸು (ನಾ). (ವೇದದಲ್ಲಿ) ಗೊತ್ತಾದ ಸಂಖ್ಯೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಶಬ್ದಗಳು ಅಥವಾ ಮಂತ್ರಗಳಿರುವ ಹನಸು; ಅನುವಾಕದ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಅನಿಯತ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪದವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹನಸು: ವೇದಮುಮನುದಾತ್ತಾನುದಾತ್ತ ರಸಮಯ ಸ್ವರಿತ ಪ್ರಚಯ ಸುಸ್ವರಂಗಳಿಂ . . . ಪದಪಾಳಿ ಸುಜಟಾಕ್ರಮಂ ಬಳಿಕಟ್ಟಹನಸೆಂಬಿನಂ ಲೋಕದಾ ಜನಂಗಳು ನೋಡೆ (ವೀಶೈಪು. ೪–೭–೨೧, ೨೨). 'ಹನಸು' ಪರಾ. [ಅಟ್ಟ₁ + ಹನಸು]

ಅಟ್ಟಹಾಸ (ನಾ). ೧. ತುಂಬ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ನಗು: ಭುಜಂಗೇಂದ್ರನಂಕುರಮುನ್ಮೀಲಿತಮಟ್ಟಹಾಸಮೆ ದಳಾನೀಕಂ ವೃಷಂ ಪುಷ್ಪಂ (ಗದಾಯು. ೧–೨); ಆಡತೊಡಗಿದನಟ್ಟಹಾಸದಿಂದಂ ಮಸಗಿ (ತಿರುರ. ೨೮–೬); ಆ ಸಿಂಗಂ . . . ಗಾಸಿಮಾಡದೆ ಪುತ್ರನಂ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡಟ್ಟಹಾಸದಿಂ ಮಾನವರ ತೆಱದಿಂದೆ ನುಡಿದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬–೩೪). ೨. ಆಡಂಬರ; ಠೀವಿ: ಈತನು ನ್ಯಾಯಾಧೀಶನ ಗೌರವದ ಉಡುಪುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಅಟ್ಟಹಾಸದಿಂದ ತನ್ನ ಉನ್ನತಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಅಪರಾಧಿಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಣೆಗಾಗಿ ಬರಮಾಡಿದನು (ಕಲಾಧ. ೯೨); ಅವನು ತುಂಬ ಅಟ್ಟಹಾಸದಿಂದ ಮೆರೆಯುತ್ತಾ ಇದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). 'ಅಟ್ಟಸ' ಪರಾ.

[**ಸಂ.** (ಅಟ್ಟ₁ + ಹಾಸ)]

ಅಟ್ಟಹಾಸಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹಾಸ್ಯಮಾಡಿ ನಗು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು: ತೊಟ್ಟನೆ ತೊಳಲ್ವಂತೆ ಮಾಡೆ ಪೊರ್ಕುಳ್ ಸುಳಿಯನಟ್ಟಹಾಸಂಗೆಯ್ಯೆ ಕಿಱುದೆರೆಯ ಮುಱುಕಮಂ ತ್ರಿವಳಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೨೮).
[ಅಟ್ಟಹಾಸ + ಗೆಯ್]

ಅಟ್ಟಹಾಸಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). = ಅಟ್ಟಹಾಸಂಗೆಯ್: ಅತುಳಲಕ್ಷ್ಮೀನಿಲಯಮಾದೊಡಂ ಭಂಗಸಹಿತಮಾಗಿರ್ಪುದೆಂದು ಅವಿರಳ ಪಯೋನಿಧಿಯನಟ್ಟಹಾಸಂಮಾಡುವವೊಲಿರ್ದುದಾ ಪುರಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೩೫).
[ಅಟ್ಟಹಾಸ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಟ್ಟಹಾಸಕ (ನಾ). ಮೊಲ್ಲೆ; ಕುಂದಪುಷ್ಪ. [ಸಂ.]

ಅಟ್ಟಹಾಸಗಾಱ (ನಾ). ಆಡಂಬರದ ಮನುಷ್ಯ; ಠೀವಿಯಿಂದ ಮೆರೆಯುವವನು (ಕಿ). [ಅಟ್ಟಹಾಸ + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಅಟ್ಟಹೆರಳೆ (ನಾ). ಹೆರಳೆಹಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಡಿಗೆ. [ಅಟ್ಟ$_3$ + ಹೆರಳೆ (< ಪೇರೀಳೆ)]

ಅಟ್ಟಳ$_1$ 'ಅಟ್ಟಳೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಳ$_2$ (ನಾ). ಮೆರೆತ; ಔದ್ಧತ್ಯ: ಅವನ ಅಟ್ಟಳವೆಲ್ಲವೂ ಹತ್ತೆಂಟು ವರ್ಷಗಳೇವೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [~ ಅಟ್ಟ$_1$]

ಅಟ್ಟಳವಾಱು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರು: ಇಱಿದ ಘಾಯದಲುಗಿದ ಕರುಳಿನಲಱಿಚುತಿರ್ದವು ಕರಡಿಗಳು ಹೊಂಗಱಿಯ ಕಟ್ಟದ ಕೋಲಿಗಟ್ಟಳವಾಱಿ ಹಲುಗಿರಿದು ಒಱಲುತಿರ್ದವು ಕೋಡಗಗಳು (ತೊರರಾ. ೬-೧೯-೩೦). [ಅಟ್ಟಳ$_2$ + ಪಾಱು$_1$]

ಅಟ್ಟಳಿಗೆ, ಅಟ್ಟಣಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ ಮುಂತಾದ ಕಡೆ ಕಂಬಗಳನ್ನು ನಟ್ಟು ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕಾವಲಿನ ಗುಡಿಸಲು; ಮಂಚಿಕೆ: ನವಗಂಧಶಾಲಿವನಕ್ಕೆ ತಳಿಗಳಂ ಹೆಣೆವ ಕಪ್ಪಂ ತೋಡುವೆ ಸಳಿಕದಟ್ಟಳಿಗೆಯಿಕ್ಕುವ ಬೆಚ್ಚುಗಳನಿರದೆ ನೆಡುವ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧-೨೪). ೨. ಸೋಪಾನಪಂಕ್ತಿ; "ಗ್ಯಾಲರಿ": ಅಟ್ಟಳಿಗೆಯನು ಮಾಡಿಸಿದನು ಮುಗಿಲನು ಮುಟ್ಟುವಂದದೊಳಾ ಜಿನಗೆ (ಗೋಮಟೇ. ೧೬-೮೩); ಗಟ್ಟಗಳ ಮೆಟ್ಟಲಿನ ಅಟ್ಟಳಿಗೆ ಏರಿ, ಸಾಟಿ ಇರದೊಡ್ಡೋಲಗದ ಸೊಬಗು ಮೀರಿ (ಕವಿಪು. ೨೧). **ಅಟ್ಟಣಿಗೆ:** ೩. (ಹಲಗೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ) ಎತ್ತರವಾದ ವೇದಿಕೆ: ಚಿತ್ರ ಬಿಡಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಇವನಿಗೆ ಅಟ್ಟಣಿಗೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟರು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೩೯೭).
[ಸಂ. ಅಟ್ಟಾಲಿಕಾ. / ತುಳು. ಅಟ್ಟೊಳಿಗೆ]

ಅಟ್ಟಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಬ್ಬು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ಭೂರ್ಭುರ್ಭುಗಿಲೆಂಬಬ್ಬರವಿರದ[ದಿ?]ಟ್ಟಳಿಸಲ್ಕಂಡೆಲೆಲೆಲೆ ಜಯಜಯತುಬುಬುಬೆಂದು ಗಣೇಶ್ವರರುಲಿಯೆ (ವೀರೇಚ. ೨-೩). [ಅಟ್ಟಳ$_1$? + -ಇಸು$_3$]

ಅಟ್ಟಳೆ, ಅಟ್ಟಣ, ಅಟ್ಟಣೆ$_1$, ಅಟ್ಟಲೆ, ಅಟ್ಟಳ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೋಟೆಯ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಕಾವಲುಗಾರರು ಇರುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಕಟ್ಟಿರುವ ಕೊಠಡಿ; ಕೊತ್ತಳ; ಬುರುಜು: "ಅಟ್ಟಃ ಅಟ್ಟಾಳಕಃ -ಈ ೨ ಅಟ್ಟಳೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೯-೧೩೯); "ಅಟ್ಟಾಳಮಟ್ಟಳೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೭-೫); ಪಾತಾಳತಳಮನೆಯ್ದಿದ ಖಾತಂ ಸುರಪುರಮನೆಯ್ದಿದಟ್ಟಳೆ ಪೆಂಪುದ್ಯೋತಿಸೆ ಪುರವಿಳಿಪುದು ಭೋಗಾತಿಶಯದ ಭೋಗವತಿಯನಮರಾವತಿಯಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೧೬); ಅಟ್ಟಳೆಯೊ[ಪಾಠಾಂ. ಅಟ್ಟಣೆಯೊ]ಸುರರ ನಗರಕ್ಕೆ ದಾಳಿಡಲು ತಂದಿಟ್ಟ ನಿಚ್ಚಣಿಗೆಯೋ (ಹಚಕಾ. ೧-೩೭); ಅಗಳುಗಳಾಳುವೇರಿಗಳು ಡೆಂಕಣಿ ಅಟ್ಟಳೆ ಕೊತ್ತಣಂಗಳೊಡ್ಡುಗಳೊಳು ಕೋಂಟೆಯೆಂದೆನಿಸಿ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨-೧೫; 1355); ಅಟ್ಟಳೆಯಲಿಟ್ಟಳಿಸಿದರು ಘನಶಾಲಾಸುವೀಥಿಯಲಿ (ತೊರರಾ, ೬-೧೧-೨); ಕೋಟೆಯ ನಾಲ್ಕೂ ಅಟ್ಟಳೆಗಳ ಮೇಲೆ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೬೪-೮). **ಅಟ್ಟಣ:** ೧. ನಿಱಿಯುಡಿಗೆ ಸುತ್ತುಸುತ್ತಿನ ಕೋಟೆಗಳು ತೋರ ಪೊಱವಾಱಿ ಕೊತ್ತಳಂ ಪಱುಮೆಗಳೆಱಪ ಸೋಗೆದುಱುಬು ಮುಗಿಲಟ್ಟಣಂ ಮುಡಿದ ಹೊಂಗೇದಗೆಯ ಗಱಿಯೆಸಳೆ ಕೂರ್ದಸಿಗಳು (ಭಕ್ತಾಚ. ೨-೮); ಅಡಿಗಟ್ಟಣವೇಕೆ ಬೋಡಂಗೆ ಕಟ್ಟೇಕೆ ಕೋಡಗನ ಕೈಗೆ ಬಳೆಯೇಕೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೭೪). **ಅಟ್ಟಣೆ$_1$:** ೧. ಶಿವನಾಗಮುವೆ ನೆಗೆದ ಬಿರುದಿನಟ್ಟಣೆಯದಕೆ ಶಿವಪುರಾಣಂ ಸವೆದ ಬಾಗಿಲುಗಳಾ ಪುರಕೆ (ತಿರುರ. ೨); ಎಣೆಸಬಾರದ ವೃಷಭಕೇತನಂಗಳ ಅಟ್ಟಣೆ[ಪಾಠಾಂ. ವಟ್ಟಳೆ, ನಟ್ಟಲಿ]ಗಳ ಕೊತ್ತಳದೊತ್ತಿನ ಮಣಿಗಳಸ ಕೋಂಟೆಗಳ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೧೫); ಮುಗಿಲೆನಿಪಟ್ಟಣೆಯಿಂದಂ ಮುಗಿಲಂ ಮುಟ್ಟುವ ಪತಾಕೆಯಿಂ (ಜಗವಿ. ೨-೨೦); ಗೋಮೇಧಿಕದ ಮುಗಿಲಟ್ಟಣೆಯ ಸಾಲುಗಳ (ಕೋಗಯ. ೩-೭). ೨. (ಹಲಗೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ) ಎತ್ತರವಾದ ವೇದಿಕೆ: ಆನೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿದ ಅಟ್ಟಣೆಗಳ ಮೇಲೆ ಅಪ್ಸರೆಯರು ನರ್ತನ ಮಾಡಿದರು (ನಡೆದಾ. II, ೧೫೪೯). **ಅಟ್ಟಲೆ:** ೧. ಬಲವದ್ವಜ್ರಕವಾಟಮೆರ್ದೆಗಳ್ಕಾಟಂ ರಿಪುಶ್ರೇಣಿಗಟ್ಟಲೆ[ಗಳ್ ಸಾಲ್ವುದು] ವೈರಿವೀರರಸಮಂ ತೂಗಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೨೬); ಅಟ್ಟಲೆಯೇಱಿ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಲೆಯೊಳು ತಮ್ಮ ಮುಟ್ಟುವರೆಂದು ಮುಮ್ಮುಗಿಲ ನಟ್ಟನಡುವೆಯೊಲೆದಾಡುತಿಪ್ಪಾಗಸವಟ್ಟೆವೆಂಗಳ ತಂಡಮಿಹುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೭೧). **ಅಟ್ಟಳ$_1$:** ೧. ದುರ್ಗದ ಅಟ್ಟಳಕೊತ್ತಲುಗಳಿಂದಲೂ (ಸುಗುಗಂ. ೧೧೬-೨೦).
[~ ಅಟ್ಟ$_1$. / ಸಂ. ಅಟ್ಟಾಲ]

ಅಟ್ಟಾಗು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಾಗಿರು; ದಟ್ಟವಾಗಿರು: ಬಟ್ಟಲು ಪಿಡಿದು ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟು ಕೇಳಿದರಿಲ್ಲ ಅಟ್ಟಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕಟ್ಟಾ]ದಡವಿಯೊಳು ಕುಳಿತರು ಇಲ್ಲ, ಸೃಷ್ಟಿಯೊಳಗೆ ನಮ್ಮ ಪುರಂದರ ವಿಟ್ಠಲ ಕೊಟ್ಟವರಿಗುಂಟು ಕೊಡದವರಿಗಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೩-೧೬-೩). 'ಅಟ್ಟಡವಿ' ಪರಾ. [ಅಟ್ಟ$_2$ + ಆಗು$_1$]

ಅಟ್ಟಾಟಿಕೆ$_1$ 'ಅಟ್ಟಟ್ಟಿಕೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಾಟಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು; ಬೆನ್ನಟ್ಟುವುದು: ಅಟ್ಟಿತ್ತೊಂದು, ಓಡಿತ್ತೊಂದು, ಮುಟ್ಟಿ ಹಿಡಿಯಿತ್ತೊಂದು. ಅಟ್ಟಾಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅರಿದಾವುದು? (ಅವಚಂ. ೧೩-೫೪). [ಅಟ್ಟು$_2$+ ಆಟ + -ಇಕೆ$_2$]

ಅಟ್ಟಾಡಿ (ನಾ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವವಳು (?): ಅಟ್ಟಾಡಿ ಮುಂಡೆಯರ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಾಳುವರು ಕೇಡ ನೋಡಿ (ಕಾಲಸಂ. ೮೫-೪).
[ಅಟ್ಟು ('ಅಡು$_1$' ಇದರ ಭೂತನ್ಯೂನ ರೂಪ) + ಅಡು$_1$ + -ಇ$_2$]

ಅಟ್ಟಾಯ (ನಾ). ದುಡಿತದಿಂದ ಬಂದ ಆದಾಯ; ದುಡಿಮೆಯ ಪ್ರತಿಫಲ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಟ್ಟ$_3$? + ಆಯ$_4$]

ಅಟ್ಟಾಲ, ಅಟ್ಟಾಳ (ನಾ). ೧. ಕೊತ್ತಳ; ಬುರುಜು: ಆಕಾಶಾಂತಮನೆಯ್ದೆ ನೀಳ್ದ ವಿಕಟಾಟ್ಟಾಲಂಗಳೊಳ್ ಕೇತನಾನೀಕಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೬-೧೦೪); ಎತ್ತುಗಲ್ ಪಿರಿಯ ಡೆಂಕಣಿ ಸೂಸುಡೆಂಕಣಿ ಸಮುತ್ತುಂಗಲಸಿತ ವಿಕಟಾಟ್ಟಾಲವಮರ್ದ ಕೈಗತ್ತರಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೨೧). **ಅಟ್ಟಾಳ:** ೧. "ಪುರಗೋಪುರಮುಕ್ಕು[ಮುಟ್ಟು]ಮಟ್ಟಾಳಾಖ್ಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೬-೬); "ಅಟ್ಟಾಳಮಟ್ಟಳೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೭-೫); ಕಡೆಯಲೆಂದು ಪಾಲ್ಗಡಲೊಳ್ ತಂದಿರಿಸಿದ ಮಂದರಗಿರಿಗೇಂ ದೊರೆಯಾದುದೊ ಪೊನ್ನಕೋಂಟೆ ವಿಕಟಾಟ್ಟಾಳಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೫೧); ಅಟ್ಟಾಳಮಂ ಮೆಟ್ಟಿ ನೋೞ್ಪ ಲತಾತನ್ವಿಯರಂಬರೇಚರಿಯರೆಂಬಾಶಂಕೆಯಂ ಮಾಡಿದರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೪೭). ೨. ಮಾಳಿಗೆಯ ಮೇಲಿನ ಮನೆ; ಮಹಡಿ; ಉಪ್ಪರಿಗೆ: ನೆರೆದಟ್ಟಾಳಂಗಳೊಳ್ ನೋಡುವ ನಗರಜನಕ್ಕಾವಗಂ ಕೋಲನಾಂತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೧೯). 'ಅಟ್ಟಳೆ' ಪರಾ.
[ಸಂ, / ತಮಿ. ಅಟ್ಟಾಣಿ, ಅಟ್ಟಾಲಂ, ಅಟ್ಟಾಲೈ; ತೆಲು,

ಅಟ್ಟಾಲಮು, ಅಟ್ಟಾಲಕಮು. ℙ ಇದು ಮೂಲತಃ ದ್ರಾವಿಡ ಶಬ್ದವಾಗಿರಬಹುದು. ~ 'ಅಟ್ಟ$_1$']

ಅಟ್ಟಾಲಕ, ಅಟ್ಟಾಳಕ (ನಾ). = ಅಟ್ಟಾಲ ೧ : ಅಲಂಘ್ಯಮುಮಭ್ರಂಕಷ ವಿವಿಧಾಟ್ಟಾಲಕಮುಮೆನಿಪ ಕನಕಪ್ರಾಕಾರದಿಂದೊಳಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೧೧೬ ವ). **ಅಟ್ಟಾಳಕ** : ತಜ್ಜನಪದಮಧ್ಯಂಗಳೊಳ್ ಪರಿಖಾವಪ್ರಪ್ರಾಕಾರಗೋಪುರಾಟ್ಟಾಳಕಾಳಂಕೃತಂಗಳಪ್ಪ ರಾಜಧಾನಿಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮–೬೩ ವ) ; ಸುಕುಮಾರ ಗೃಹದ್ವಾರ ಗೋಪುರಾಟ್ಟಾಳಕಪ್ರಾಸಾದ ಕೂಟ ಕೋಟಿಗಳನೇಱಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೭ ವ). [ಸಂ.]

ಅಟ್ಟಾಲಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ಅಟ್ಟಾಲ ೧ : ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ . . . ನಾಲ್ಕು ಅಟ್ಟಾಲಿಕೆಗಳಿಂದ ಆ ಮಂಟಪವು ಬಹು ರಮ್ಯವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಅಹಲ್ಯೋ. ೮೨). ೨. = ಅಟ್ಟಾಲ ೨ : ನಗರದ ಶ್ರೀಮಂತರು, ವಣಿಕ್‌ಶ್ರೇಷ್ಠರು, ಸರದಾರರು ಬಲಬೀದಿಯ ಅಟ್ಟಾಲಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸ ಮಾಡುವರು (ರೂಲೇಖಾ. ೩೧). [ಸಂ. ಅಟ್ಟಾಲಿಕಾ]

ಅಟ್ಟಾವಣೆ 'ಅಟ್ಟವಣೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಾಸ 'ಅಟ್ಟಸ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಾಸುರ (ನಾ). ೧. ಅತಿಭಯಂಕರ ಸ್ಥಿತಿ : ಕಂದರ್ಪನೆಚ್ಚೆಚ್ಚೆಂತುಂ ಕೈವಾರದಟ್ಟಾಸುರವೆನೆ ಮುನಿದೆಚ್ಚುಟ್ಟ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೮೪) ; ಈ ಸಮರ ಸನ್ನದ್ಧತೆಯ ಅಟ್ಟಾಸುರದ ಗಡಾವಣೆಗೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೬೯–೮). ೨. ಅತಿಭಯಂಕರ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಸ್ಥಿರಬದ್ಧಮತ್ಸರರ್ ಭೀಕರ ಬದ್ಧಭ್ರುಕುಟಿಘಟಿತರದ್ಭುತರಟ್ಟಾಸುರರ್ . . . ದೃಷ್ಟಿಯುದ್ಧಂಗೆಯ್ದರ್ (ಗದಾಯು. ೮–೨).

ಅಟ್ಟಾಸುರಂ ಮಸಗು, ಅಟ್ಟಾಸುರಂ ಮಾಡು = ಅತಿ ಭಯಂಕರವಾಗಿ ವಿಜೃಂಭಿಸು; ರೌದ್ರಾವೇಶವನ್ನು ತೋರು : ದೋಷಿಗಳ ಕಣ್ಗೆಯಟ್ಟಾಸುರಂ ಮಸಗಿದಂತಾಶಾಸಮೂಹವಂ ನುಂಗುವಂತೆ . . . ಮಿಾಸೆ ತಲೆನವಿರ್ಗಳತಿಭಯಮನುಗುಳೆ (ಸಾನಂಚ. ೫–೬) ; ಜೀವಿಸೆನಾನೆಂದು ನುಡಿಯಲಟ್ಟಾಸುರಂ ಮಾಡಿ ನಗುತಂ ಭಕ್ತನೊಡನೊಡನೆ ಕಟಕಿಗಳನಾಡುತಿರ್ದಂ (ರುದ್ರರ. ೫೮–೧೮). [ಅಟ್ಟ$_1$ + ಅಸುರ$_1$]

ಅಟ್ಟಾಳ 'ಅಟ್ಟಾಲ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಾಳಕ 'ಅಟ್ಟಾಲಕ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಾಳು (ನಾ). ೧. ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಆಳು : ಐವರಟ್ಟಾಳುಗಳ ಯೌವನದ ಹಿಂಡುಗಳ ತವಕದಿ ಹೊಯ್ದು ನಿಂದಾತ ಜಗದೊಳಗೆ ದೈವ ತಾನಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೦೬). ೨. ಆಳಿನ ಹಿಂದೆ ಕಳಿಸಿದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಆಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಟ್ಟು$_2$ + ಆಳು$_2$ (< ಆಳ್$_2$)]

ಅಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಬತ್ತುವವನು; ಹಿಂಬಾಲಿಸುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ದನಗಳನ್ನು ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೩. ಕಳಿಸಿಕೊಡುವವನು. (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಟ್ಟು$_1$ + –ಇಗ]

ಅಟ್ಟಿಗಾಲಿಗ (ನಾ). ಅಗಸರವನು (ಕಿ). 'ಅಲ್ಲಿಗಾರಿಗ' ಪರಾ. [?]

ಅಟ್ಟಿಗೆಮುಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ : ಮಳಲುಕುಪ್ಪೆ ಗುಬ್ಬಿಮನೆ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಣಿಕೆ ಬೆಳದಿಂಗಳ ಕುಪ್ಪೆ ಉಯ್ಯಾಲೆ ಜೋ ಜೋ ಆಳವಾಳಗೊಟ್ಟಿಗೆ ಅಟ್ಟಿಗೆಮುಟ್ಟಿಗೆ ಚಕ್ಕಳಗುಕ್ಕಳು ಗೋಲಿತೇವು(ವಿಸ್ತೋಸು. ೧೯–೩). 'ಅಂಟಿಗೆಪಂಟಿಗೆ', 'ತಟ್ಟಿಗೆಮುಟ್ಟಿಗೆ' ಪರಾ. [?]

ಅಟ್ಟಿದಿರು (ನಾ). ನೇರ ಎದುರು : ಬಂದು ಬಲಾಢ್ಯಕುಮಾರನಟ್ಟಿದಿರೊಳು ನಿಂದ ನಿಶಾಚರ ನಗುತೆ (ಮೋಹತ. ೩೪–೩೦).
[ಅಟ್ಟ$_2$? + ಇದಿರು (< ಇದಿರ್)]

ಅಟ್ಟಿಮಿಟ್ಟಿ (ನಾ). (ಉಕ) ತಬ್ಬುವುದು; ಬಿಗಿಯಪ್ಪುವುದು ; ತೆಕ್ಕೆ.

ಅಟ್ಟಿಮಿಟ್ಟಿಹಾಕು = ತೆಕ್ಕೆ ಬೀಳು ; ಕೊರಳಿಗೆ ಅಟ್ಟಿಮಿಟ್ಟಿಹಾಕಿ ಪಾದಗಳ ಮೇಲೆ ಬೀಳುತ್ತಾನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೨೧೮) ; ಮೋನಳು ತನ್ನ ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ಆವನ ಕೊರಳಿಗೆ ಅಟ್ಟಿಮಿಟ್ಟಿ ಹಾಕಿದವಳೆ, ಅವನಿಗೊಂದು ಮುದ್ದುಕೊಟ್ಟಳು (ಮುಳ್ಳುಬೇ. ೭). [?]

ಅಟ್ಟಿಯ (ನಾ). (?) : ಲೋಕಾದಿತ್ಯ ಅರಸರ್ಕ್ಕಳದಮ್ಬು × × ಎತ್ತಿಸಿದಟ್ಟಿಯಮಿದರ್ಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟವಿರ್ಕ್ಕಟಿನಿ ಕಣ್ಡುಗಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೮–೬ ; ಸು. 753). [?]

ಅಟ್ಟಿಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಅಡಿಗೆ ; ಪಾಕ.
[← ತುಳು. / ತಮಿ. ಅಟ್ಟಿಲ್ = ಅಡಿಗೆ ಮನೆ]

ಅಟ್ಟಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹಿಡಿ (?) : ಪಂದಿವೇಂಟೆಯ ನಾಯೆಂತಪ್ಪುವೆಂದೊಡೆ . . . ಮನ್ನೆಯರಾಳಂತೆ ಕಾದಿಯಲಸದೆ ಸೂಳೆಯಂತೆ ಕೋಳಂಪಟ್ಟಟ್ಟ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋಳಂಪತ್ತಿ, ಕೋಡಂಪಟ್ಟ, ಕೋಳಂಪಟ್ಟಲೀ]ಸದೆ ತಕ್ಕನಂತೆ ನಂಬಿಸಿಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೬ ವ).

ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊ = ೧. ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊ ; ವಶಪಡಿಸಿಕೊ : ಪುಂಡು ಸಾವಂತನನ್ನು ಗೋವೆ ಸರಕಾರದವರು ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡರು (ಕಿ). ೨. ಪಡೆ ; ಸಂಪಾದಿಸು : ದೊಡ್ಡ ವ್ಯವಹಾರ ದೊಡ್ಡ ಮೊಬಲಗನ್ನು ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಜಯಂತ. ೩೯). **ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು** = ಬೆನ್ನಟ್ಟಿಹೋಗು : ಕಾವಲುಗಾರನು ಕಳ್ಳನನ್ನು ಬಹುದೂರದ ವರೆಗೂ ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದನು (ರೂಢಿ). [ಅಟ್ಟು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಟ್ಟಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕಳಿಸಿಕೊಡು : ಲೇಸಾಗಿ ಬೆಂದ ಬಾಡಂ ಬಾಸಣಿಸಿಟ್ಟುದನೆಯಮೃತಮತಿಗಟ್ಟಿಸಿದಂ (ಯಶೋಚ. ೩–೭೦). [ಅಟ್ಟು$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಟ್ಟಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬತ್ತು ; ಒಣಗು ; (ನೀರು) ಇಂಗು : ಹಾಲಗೆರೆ ಅಟ್ಟಿಸಿತೆಂದರೆ ಊರೊಳಗಿನ ಬಾವಿಗಳೆಲ್ಲ ಬಹುತರವೊಣಗುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗೆ. ೪೫೫) ; ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿನ ನೀರು ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತ ಹೋಗುವದು ; ಸಮುದ್ರಗಳು ಅಟ್ಟಿಸುತ್ತ ಹೋಗುವವು ; ಸರೋವರಗಳೂ ಹೊಳೆಗಳೂ ಒಣಗಿಹೋಗುವವು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೧೬೬). ೨. ಕಾಯಿಸು ; ಕುದಿಸು ; ಕುದಿಸಿ ಇಂಗಿಸು : ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕನು ಹಸಿದಿದ್ದಾನೆ, ಆತನಿಗೆ ಅಟ್ಟಿಸಿದ ಹಾಲುಕೊಡು (ಪದ್ಮನ. ೧೦೯) ; ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉತ್ತಪ್ತಜ್ವಾಲೆಯು ಎದ್ದು ನಾಲ್ಕೂ ಮೂಲೆಗಳನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಸೀಕರಿಯುವಂತೆ ವ್ಯಥೆಯಾಯಿತು. ಶರೀರದ ಮಾಂಸವೆಲ್ಲ ಅಟ್ಟಿಸಿದಂತೆ ಭಾಸವಾಯಿತು (ಜಯಂತ. ೩೨೨).

ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊ = ಒಣಗಿಸಿಕೊ ; ಸೊರಗಿಸಿಕೊ : ಅರಬನು ಕುದುರೆಯ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿ –ನಿನ್ನನ್ನು ನಾನು ಇಂದಿನ ತನಕ ಜೀವಾ ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಜೋಪಾನ ಮಾಡಿ, ಈಗ ಎರಡನೆಯವರ ಕೈಯೊಳಗೆ ಹ್ಯಾಗೆ ಕೊಡಲಿ ! (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೪೨). [ಅಟ್ಟು$_3$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಂಟು ; ಅಂಟಿಕೊ : ನೂಂಕೆ ಬೇಟಕಾಱನ ಮನವಟ್ಟಿಪತ್ತುವುದು ಬೇಟವಿದೇಂ ವಿಪರೀತವೃತ್ತಿಯೋ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦೩) ; ಕಾಡ ಪಂದಿಗಳ ಬಲ್ಮೆಣದಿಂ ಪೊಲಸಟ್ಟಿನಾರ್ವ ಜೀವಡೆಗಳ ಪುಣ್ಗಳಿಂ ತೊರೆವ ನೆತ್ತರ ಕಯ್ ನಡುಗಲ್ಕೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೪) ; ಲಲನೆಯರೊಲ್ಲದೊಡಂ ಸಿರಿ ತೊಲಗಿದೊಡಂ ಪೋಗದಟ್ಟಿ ಕುತ್ತಂ ತನ್ನೊಳ್ ನೆಲಸಿದೊಡಮಂತು ಮುನ್ನಿನ ಕೊಲೆಯಲೆದಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೩೭) ; ನರಗೆ ಬಂದಟ್ಟಿದ ವ್ಯಾಧಿಯು ನಿಲಲುಂಟೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೨).

ಅಟ್ಟಿ ಕೊಱೆ ನಾಱು = (ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ) ಸಹಿಸದಷ್ಟು ದುರ್ವಾಸನೆ ಬೀರು : ಜಲಧಿಯೊಳು ಕಪ್ಪೆ ಸತ್ತೊಡೆ ಜಲಧಿಯ ನೀರೆಲ್ಲ ಮಟ್ಟಿ ಕೊಱೆ ನಾಱ್ದುದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೨೪೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಟ್ಟು ; **ಕೋಲಾ.** ಅಟ್ ; **ನಾಯ್ಕಿ.** ಅಟ್. ℙ ಅಟ್ಟು$_1$ > ಅಂಟು$_1$?]

ಅಟ್ಟು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆನ್ನುಹತ್ತಿ ಹೋಗು ; ಬೆಂಬತ್ತು : "ಅಟ್ಟು –ಅನುಧಾವನೇ" (ಶಮುಧಾ) ; ದೊನ್ನಮಾರನ್ ಚೋಱಿದ ನಚ್ಚಿಯ ನ್ನೊಳ್ತೊಟ್ಟು ಪನ್ನಿರ್ವ್ವರ ದಣ್ಡು × × × × ವೋದಟ್ಟ ರಟ್ಟವಾಡಿಯ ಬೆಸವೆತ್ತು (ಎಕ. X, ಗೋರಿಬಿ. ೭೬–೩ ; ಸು. 750) ; ಕದಿ[ಡಿ]ತಲೆಯಿಂ ದಟ್ಟ ನಾಲ್ವರಾನಿಱಿದೊನ್ (ಸೌಇಇ. IX–i ; ೫–೧೨ ; 900) ; ಎಚ್ಚ ರಂಬನಂಬಟ್ಟುವಿನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೭೪) ; ಬೇಡನೊಂದು ಪುಲಿ ತನ್ನ ನಟ್ಟೆ ವರೆ ಪ್ರಾಣಭಯದಿಂ ದೆಸೆಗಾಣದೆ ಪುರಾಣಕೂಪದೊಳ್ ಬಿರ್ದಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೮–೧೫) ; ಎಡಱಿದರನಟ್ಟ ಮೋದುವ ಪಡಿಯಱಗಟ್ಟಿಗೆ ಗಳ್ (ಶಮುದ. ೮ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಓಡಿಸು ; ಹೊರಕ್ಕೆ ನೂಕು ; ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಕಳಿಸು : ಮನೆಯಿಂ ಪೆಂಡಿತಿಯನಟ್ಟಿ ಕಳೆದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೭–೧೬); ಕೂಗಿಡುವ ಮರುಳ್ ಮರುಳ್ಪಡೆಯನಟ್ಟುವ ಸಿದ್ಧಗಣಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೮೪–೧೦ ; 1033 ?) ; ಕಟ್ಟಲೆಯನಟ್ಟುವುದಯಾದಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶದಂದದಿನಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿ (ವರ್ಧಪು. ೨–೪೮ ವ) ; ಮುಂದೆ ಕಟ್ಟುವ ರಟ್ಟಿದರೆ ಮುರಿವಿಂದ ಜಾಱುವರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೩೦) ; ಸಂದೇಹವ ನಟ್ಟಿದಳಿನಿತಿಲ್ಲದಂತೆ (ಮೋಹತ. ೨೯–೬) ; ವೇಣಕ್ಕನ ಬಿನ್ನಹವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಅವನನ್ನು ದೇಸಗತಿಯ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಅಟ್ಟಿದರು (ಗಂಮಾಯಿ. ೭೩). ೩. ಕಳಿಸು ; (ದೂತನನ್ನು) ಕಳಿಸಿಕೊಡು : ನೆಕ್ಕುನ್ದಿನಾಡನಿಱಿಯಿಮೆನ್ದು ಅಟ್ಟಿ ಬಾಣರಸರಾ ದಣ್ಡು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೦೦–೭; 890) ; ಪರಚಕ್ರಭೂಪರಟ್ಟಿದ ಕರಿಗಳ್ ಬಿಡುತರ್ಪ ಮದದ ಪೊನಲಿಂದೆತ್ತಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೮೧) ; ಅಟ್ಟಲೆವೇಟ್ಟನವರ್ಗೆ ಶಾಸನಹರರಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೩೦) ; ಅನ್ಯನಾರಿಗೆರೆದಟ್ಟಿದಡಂ . . . ಕಿಡುಗುಂ ಕುಲಕ್ರಮಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೩೨ ; 1122) ; ಸಸಿಯಟ್ಟಿದ ಪೂವಂ ಮುಡಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೩) ; ಬೊಪ್ಪನವರಟ್ಟಿದರೆ ಶಿವ ಶಿವ ತಪ್ಪ ನೆನೆವರೆ ಭೀಮ ಸೈರಿಸು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬–೩೨); ದೂತನನಟ್ಟಿದ ವಿಜಯಾಪುರವರ ಭೂತಳೇಶನ ಬಳಿಗಾಗ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೨); ರಾಜಕುಮಾರನನ್ನು ಹಿಡಿದು ತರಲು ಸೈನಿಕರನ್ನು ಗೋಪುರಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟಿದನು (ಮಣಿಸ. ೪೬). ೪. ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚು, —ನೀಡು : ಕಿವಿಗಳನೊತ್ತಲ್ ರಕ್ತಂ ಬರುಹ, ಕಣ್ಗಳ್ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೋಱುಹ, ನೀರಂ ಕುಡಿವಾಗಳ್ ಮುಸುಡ ಅಟ್ಟಿ ನೀರ್ಕುಡಿಹ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧–೭೫ ಟೀಕು). ೫. ಎಱೆ ; ಹೊಯ್ಯು ; ಬಡಿಸು : ಹಾಲನಟ್ಟಿ ಹಾವ ಸಲಹಿದಲ್ಲಿ ಅದು ತನ್ನಯ ಉಚಿತಕೆ ಹಾಳಾಹಳವ ಬಿಟ್ಟಿತ್ತೆ (ಬಾಬೊಮ್ಮ. ೨೭) ; ಆರೋಗಿಸುವ ಬುದ್ಧಿ ಹುಟ್ಟಿದೋ ಸೀಯಿತ್ತೊ ತುಪ್ಪವನಟ್ಟೆನೆಂದೋ ಕುಡಿಯಲಱಿಯೋ (ಬಸಪು. ೧೪–೯). 'ಅಟ್ಟುಂಬರಿ$_1$', 'ಅಱಿಯುಟ್ಟು', 'ಎಟ್ಟಿಟ್ಟು', 'ಬೆನ್ನಟ್ಟು' ನರಾ.

ಅಟ್ಟಿಡರ್ = "ಸಾಹಸದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹತ್ತು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) : ನೆಟ್ಟನಿನಿಸಂ ಪಿಂಮೆಟ್ಟಿ ದಟಿವಟ್ಟಿಡರೆಯಟ್ಟಳಿವರಂ ಕೈಗೊಟ್ಟು ಪುಯಿಲಿಟ್ಟರೆನೆ (ಚಿಕವಿ. ೨–೪೩). **ಅಟ್ಟಾಡು** = ಗದರಿಸಿ ಮಾತಾಡು : ಸಿಟ್ಟಿನಿಂ ತನ್ನ ಮೊಲೆಪಾಲ ತಾಂ ಪೀರ್ದಪುದು ಕೆಟ್ಟಗುಣಮಿದರಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿತೆಂದಟ್ಟಾಡುತಂ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೬–೧೧). **ಅಟ್ಟಿಕೊ, ಅಟ್ಟಿಕೊಳ್** = ೧. ನಡಸು ; ಹೊಡೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು : ಪೊಟಿಲಿಂ ಬಂಡಿಯನಟ್ಟಿಕೊಂಡು ರಕ್ಕಸನಿರ್ದೆಡೆಗೆಯ್ತಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೩–೨೭ ವ) ; ಆಳು ದನಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸಲು ಬೆಳಗ್ಗೆ ಕಾಡಿಗೆ ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಸಂಜೆ ಮನೆಗೆ ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಗದರಿಸಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಮಾತಾಡು : ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು ಕರ್ಣನನ್ನು ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಭೀಷ್ಮನನ್ನು . . . ಸಂತವಿಟ್ಟು (ಕೃವಾಉ. ೨೬) ; ಮಗುವನ್ನು ಹಾಗೆ ಅಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಬೇಡ, ನಿದ್ದೆ ಮಾಡುವಾಗ ಬೆಚ್ಚುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). **ಅಟ್ಟಿ ತಿನ್** = ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಹಿಂಸಿಸು, —ಪೀಡಿಸು : ಮಗಳೇ ನೀನಿಲ್ಲದೆ ಮನೆ ಬಗೆವಂದೆನಗಟ್ಟಿ ತಿಂಬ ಪಱುವಾದುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೨೪೩) ; ಚೇರರನಟ್ಟಿ ತಿಂಬ ಮಾಕಾಳಿ . . . ವೀರ ವಿಷ್ಣುಭೂಪಾಳಕಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫–೭ ; 1218). **ಅಟ್ಟಿದ ಕಾರ್ಯ** = ಹೇಳಿಕಳಿಸಿದ ಕೆಲಸ : ಸಾಳುವನರಸಿಂಗಯ್ಯದೇವ ಮಹಾ ಅರಸುಗಳು ತಿರುಪತಿಯ ಸ್ಥಾನಿಕರಿಗೆ ಅಟ್ಟಿದ ಕಾರ್ಯ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೨–೧ ; 1467). **ಅಟ್ಟಿಯಾಡು** = ವಿಶ್ರಾಂತಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಂತೆ ಬೆನ್ನುಹತ್ತು : ಚಲದಂಕಮಲ್ಲನ ರಣರಂಗದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲಲೀಯದಟ್ಟಿಯಾಡಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೨–೬೫). **ಅಟ್ಟಿಹರಿ** = ಮೇಲೆಬಿದ್ದು ಗದರಿಸು : ಮಾತು ಮನೆ ಕೆಡಿಸಿತು ತೂತು ಒಲೆ ಕೆಡಿಸಿತು ಎಂತ ಗಾದೆ ಹೇಳುತಾರೆ, ಹೀಗೆಲ್ಲಾ ಎನ್ನುತಾ ಬಂದ ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಅಟ್ಟಿಹರಿಯುತಾ ಇದ್ದಳು (ಅದೂಟ. ೯೬). **ಅಟ್ಟಿಹಾಕು** = ಕಳಿಸಿಕೊಡು : ಮೇಲಧಿಕಾರಿಗಳು ಸ್ಥಳನಿವಾಸಿಗಳ ಮನೆಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಜನಗಳನ್ನು ಊಟಕ್ಕಾಗಿ ಹಂಚಿ ಹಂಚಿ ಅಟ್ಟಿಹಾಕಿದರು (ಮೊಪಾಸಾ. ೧೬). **ಅಟ್ಟಿಱು** = ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಬಂದು ಇರಿ, —ಹೊಡೆ : ನೀನಿರಾನೆ ರಿಪುಸೇನೆಗೆ ಸಾಲ್ವೆನವುಂಕಿ ಪೇಡಿ ಪಾಡಿಗಟ್ಟಿಱಿ[ಪಾಠಾಂ. ಪೇಡೆನನಿಟ್ಟೊಱಿ]ವೆಡೆಗೈಯ ಕೈಯುಗುರೆ ಸಾಲದೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೧; ಶೂದ್ರಕ) ; ಮೆಟ್ಟಿದ ಕಾಲ್ದೊಡಕಿನ ಕರುಳ್ಗಳ ಕಿಗ್ಗಟ್ಟಿನ ಸುರಗಿಯೊಳ್ ಕೊಱೆದು ಅಟ್ಟಿಱಿಯಲ್ಕೆ ಬಪ್ಪುದ ಕಂಡು ತಲೆಗಳ ಕುಟ್ಟಿ ಕಳುಹಿದನು ಕುಮರ (ಮೋಹತ. ೩೫–೧೫). [ದೇ. ~ ? ಅಟ್ಟು$_1$]

ಅಟ್ಟು$_3$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡಿಗೆ ಮಾಡು : ಅಟ್ಟುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ೧ ಉಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮರ ಜನ ೧೦ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೫೧–೯ ; 1447). ೨. (ಉಕ) ಇಂಗು ; ಕುದಿದು ಗಟ್ಟಿಯಾಗು. ೩. ಕೃಶವಾಗು ; ನವೆದು ಹೋಗು (ಕಿ). [< ಅಡು$_1$]

ಅಟ್ಟು$_4$ (ನಾ). ೧. ಅಟ್ಟುವಿಕೆ ; ಕಳಿಸುವಿಕೆ ; ದೌತ್ಯ : ದೊಡ್ಡೊಡೆಯ ತನ್ನಯ ಮಂತ್ರಿ ಸಖರ ಬಡತಾವಿಗಟ್ಟನಟ್ಟಿದರೇನು ನಮ್ಮ ಚಿಕ್ಕೊಡೆಯನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದೆವೆಂದ (ಭರಚ. ೪೮–೪೭). 'ಅಟ್ಟಿಟ್ಟು' ನರಾ. ೨. ಬೆನ್ನಟ್ಟುವಿಕೆ ; ಬಾಧೆ ; ಕೋಟಲೆ : 'ಅಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು', 'ಅಟ್ಟುಪಡು', 'ಅಟ್ಟುಪೆಱು' ನರಾ. [< ಅಟ್ಟು$_2$]

ಅಟ್ಟು$_5$ (ನಾ). ೧. ಮೇಲುಭಾಗದ ಬಡು, —ನೆಲೆ : ಅವಱ ಮೇಗಣಟ್ಟುಗಳೊಳಿಟ್ಟ ಜೇನಪುಟ್ಟಿಗಳನನುಕರಿಸುವತಿರೌದ್ರಬೀಭತ್ಸಕುತ್ಸಿತೋತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನಂಗಳೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೫–೮೩ ವ) ; ನರಕಬಿಲಂಗಳಂ ಮೇಗಳಟ್ಟು[ಪಾಠಾಂ. ಳೊಟ್ಟು]ಗಳೊಳಿಟ್ಟ ಜೇನ ಪುಟ್ಟಿಗಳುಮಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೭ ವ) ; ಅಟ್ಟ ನಾಱುತಿರ್ಪಟ್ಟುಗಳಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟಿ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೬–೮೨). ೨. ಅಟ್ಟಣೆ ; ಅಟ್ಟಲು : ಬಯಲಾಟಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [< ಅಟ್ಟ$_1$]

ಅಟ್ಟು$_6$ (ನಾ). ಧಾನ್ಯದ ಹೊಟ್ಟನ್ನು ಬಿಡಿಸುವ, ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಸಾಗಿಸಬಹುದಾದ, ಸಲಕರಣೆ (ಗ್ಯಾರಿಟ್). [?]

ಅಟ್ಟುಂಗರೆ (ನಾ). ಅಡಗಿಕೊಂಡು ಕೂಗುವವರನ್ನು ಅಟ್ಟಿ ಹಿಡಿಯುವ ಒಂದು ಆಟ (?) : ಪರಿವರಿ ಪಾಱುಂಬಳೆ ಮರಗೆರಸಿ ಕುಳಿಲ್ಸೆಂಡು ಬಟ್ಟು ತಿಱಿಕಲ್ಲಟ್ಟುಂಗರೆ ಹೊಣೆಗುಂಡೆಂಬಿವನಾ ಮುರಹರನಲ್ಲಲ್ಲಿಗಾಡುತುಂ ಬರಲಿದಿರೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೪–೪೪). [ಅಟ್ಟು$_2$ + ಕರೆ$_1$]

ಅಟ್ಟುಂಗಾಳೆ (ನಾ). ಮುನ್ನುಗ್ಗುವ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ ಕಹಳೆ: ಬೊಂಬುಳಿಯಟ್ಟುಂಗಾಳೆಯ ತಿತ್ತಿರಿಗಾಳೆಗಳ ಕೋಳಾಹಳಮೆತ್ತಂ ತೀವುತ್ತಿರೆ (ಕುಮುರಾ. ೮–೩೭). [ಅಟ್ಟು$_2$ + ಕಾಳೆ (< ಕಹಳೆ)]

ಅಟ್ಟುಂಜಗಳ (ನಾ). ಬೆನ್ನಟ್ಟಿಹೋಗಿ ಮಾಡುವ ಜಗಳ (?) : ಜಕಾರಕ್ಕೆ– ತೂಗುಂಜೊಡರ್, ಅಟ್ಟುಂಜಗಳಂ (ಶಮುದ. ೧೭೦ ಪ್ರಯೋ). [ಅಟ್ಟು$_2$ + ಜಗಳ]

ಅಟ್ಟುಂಬರಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು ; ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಹೋಗು :

ಹಂಸೆ ಹಂಸೆಗಟ್ಟುಂಬರಿವವೊಲು ಪದಪದಂ ಮೆಱೆಯೆ ಚಿಟ್ಟುಮುರಿಯಾಡುತಿರ್ದರು ಸತಿಯರು (ಹಚಕಾ. ೪–೧೦) ; ಅವಿಶ್ರಾಂತವಾಗಿ ನಡೆದು – ಪ್ಲುತಗತಿಯಿಂದಲೇ ಅಟ್ಟುಂಬರಿದು ಅತನನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ಸಜೀವವಾಗಿಯೇ ಕೈಸೆರೆಗೊಂಡು ತಂದು (ಚಿಟ್ಟಅ. ೨೧೯–೧೬).
[ಅಟ್ಟು$_2$ + ಪರಿ$_1$]

ಅಟ್ಟುಂಬರ್ಿ$_2$ (ನಾ). ಬೆನ್ನಟ್ಟಿಹೋಗುವುದು : “ ಅಟ್ಟುಂಬಱಿ[ರಿ] ಯೆನೆ ಬಱಿವಱಿಪೋಪುದು ” (ಕವಿಕಂ. ೨೨೬) ; ಚುಂಬನಮುಪ್ಪು ಚಪ್ಪರಣೆ ಬೇಡುವ ಬಕ್ಕುಡಿ ಕಾಯ್ದು ಕೂಡುವಟ್ಟುಂಬರಿಯೆಂಬಿವಾಗೆ . . . ಕೊಂಡಳನಂಗಸೌಖ್ಯಮಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೭೧) ; ತಡೆಯದಿದಿರಿದಿರೊಡ್ಡಿ ಬಲವೆರಸೊಡನೆ ಕಾದಿದುದು ಮಿಗೆ ಸಿಡಿಸಿಡಿದು ತಲೆಗಳು ನಭದೊಳಟ್ಟುಂಬರಿಯನಾಡುತಿರೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೩–೨). [< ಅಟ್ಟುಂಬರಿ$_1$]

ಅಟ್ಟುಂಬರಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಓಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು ; ತೊಲಗಿಸು : ಅಷ್ಟವಿಧ ಕರ್ಮಮೆಲ್ಲಮನಟ್ಟು[೦]ಬರಿಗೊಂಡು ಕೊಡಿಪೆ [ನೆಂ]ಬುದೆ ಬಗೆಯಿಂ (ಎಇ. X, ೧೫೨–೪೫ ; 915) ; ಕಾಮುನಂಬಂಬನಟ್ಟುಂಬರಿಗೊಂಡೆಟ್ಟಿಟ್ಟಿತೋ (ಜಗವಿ. ೧೦–೭೮). ೨. ಮೀರಿಸು : ಬಟ್ಟೆಗೊಡೆ ಚಂದ್ರಕಾಂತಿಯನಟ್ಟುಂಬರಿಗೊಳೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೯).
[ಅಟ್ಟುಂಬರ್ಿ$_2$ + ಕೊಳ್]

ಅಟ್ಟುಂಬರಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ರಭಸದಿಂದ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗು ; ನಿಲ್ಲದಂತೆ ಓಡು : ಸದ್ಧರ್ಮಪೀಯೂಷ ಮಹಾಪ್ರವಾಹಂ . . . ಕಳಿಂಗಮಂಡಲದೊಳ್ ಮಡುಗಟ್ಟಿ ನಿಂದು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರಮಂಡಳದೊಳಟ್ಟುಂಬರಿವರಿದು ಮಳಯಮಂಡಲದೊಳ್ ವೇಳೆಗೊಂಡು ನೆಲಸಿ (ಅನಂಪು. ೧೪–೪೭ ವ).
[ಅಟ್ಟುಂಬರ್ಿ$_2$ + ಪರಿ$_1$]

ಅಟ್ಟುಂಬಱಿ (ನಾ). ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಹೋಗುವುದು : “ಅಟ್ಟುಂಬಱಿ ಯೆಂದು ಬಱಿವಱಿ[ಯೊಳ್ ಪೋಪುದು] ” (ಕಶಸಾ. ೨೭–೫೬೩). ℙ “ಅಟ್ಟುಂಬಲಿಯೆನಲ್ಕೆ ಬಳಿವಲಿಯ ಪೆಸರು”(ಶಬ್ದಮಂ. ೬೨); “ಅಟ್ಟುಂಬಲಿಯೆನಲ್ಕೆ ಬಳಿವಳಿಯೊಳೆಯ್ದಿ ಪೋಪುದು ” (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೫೭) – ಈ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದದ ಅಪಲಿಖಿತ ರೂಪಗಳು ಬಂದಿವೆ. ಅಟ್ಟುಂಬಱಿ ಎಂಬುದೂ ಅಟ್ಟುಂಬರಿ ಎಂಬುದರ ತಪ್ಪುರೂಪವಾಗಿರಬಹುದು. ‘ಅಟ್ಟುಂಬರ್ಿ$_2$’ ಪರಾ. [ಅಟ್ಟು$_2$ + ಬಱಿ$_2$?]

ಅಟ್ಟುಂಬೆಸ (ನಾ). ಹೇಳಿಕಳಿಸಿ ಮಾಡಿಸುವ ಕೆಲಸ, —ಸೇವೆ : ದೇವವಾರವಧೂವರ್ಗದ ಮೆಚ್ಚಿ ಮೆಚ್ಚಿ ಬೆಸಕೆಯ್ವಟ್ಟುಂಬೆಸಂ . . . ಮುದಮಂ ತಂದೀಯೆ (ಅನಂಪು. ೪–೧೩೪). [ಅಟ್ಟು$_2$ + ಬೆಸ$_1$]

ಅಟ್ಟುಕಲ್ಲು (ನಾ). ಅರೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಲ್ಲು : ಅರೆಯುವ ಕಲ್ಲು : ಮಸಾಲೆ ಅರೆಯಲು. ಅಟ್ಟುಕಲ್ಲು : ಅಕ್ಕಿ, ಬೇಳೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಅರೆಯಲು. ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲು : ಧಾನ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಬೀಸಲು (ಅಡುಸೌ. ೩೫). [← ? ತಮಿ. ಅಟ್ಟುಕ್ಕಲ್]

ಅಟ್ಟುಕಾಱಿ ‘ಅಟ್ಟುಗಾಱಿ’ ನೋ.

ಅಟ್ಟುಕುಳಿ ‘ಅಟ್ಟುಗುಳಿ’ ನೋ.

ಅಟ್ಟುಗ (ನಾ). ಚೀನ ಮೊದಲಾದ ದೇಶದವರು ಊಟದ ಪಾತ್ರೆಯಿಂದ ಆಹಾರವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಡ್ಡಿ ; ಊಟದ ಕಡ್ಡಿ : ಬೇಯಿಸಿದ ಮಾಂಸವನ್ನು ತಾಟನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಜಗುಲಿಯ ಮೇಲಿಟ್ಟು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಟ್ಟುಗಗಳನ್ನು (= Chopstick) ಚುಚ್ಚುವರು (ಚೀನಬಾ. ೩೫). [?]

ಅಟ್ಟುಗಲ (ನಾ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವ ಪಾತ್ರೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಟ್ಟು$_3$ + ಕಲ$_1$]

ಅಟ್ಟುಗಾಱಿ, ಅಟ್ಟುಕಾಱಿ (ನಾ). ಅಟ್ಟುವವನು ; ಹೊಡೆದೋಡಿಸುವವನು (?). **ಅಟ್ಟುಕಾಱಿ** : ಅಟ್ಟುಗಾಜ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾಜ]ನಲಾ ಜಗಂಗಳ ಪಟ್ಟಣದಲಂಜನೆಯ ಸುತನು (ತೊರರಾ. ೬–೪೮–೨೨).
[ಅಟ್ಟು$_2$ + –ಗಾಜ (< –ಕಾಜ)]

ಅಟ್ಟುಗುಣಿ ‘ಅಟ್ಟುಗುಳಿ’ ನೋ.

ಅಟ್ಟುಗುಬ್ಬಚ್ಚಿಯಾಟ (ನಾ). = ಅಟ್ಟುಗೂಳಾಟ : ಮಕ್ಕಳು ಅಟ್ಟುಗುಬ್ಬಚ್ಚಿಯಾಟ ಅಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಅಟ್ಟು$_3$ + ಗುಬ್ಬಚ್ಚಿ + ಆಟ]

ಅಟ್ಟುಗುಳಿ, ಅಟ್ಟುಕುಳಿ, ಅಟ್ಟುಗುಣಿ (ನಾ). ಹದಿನಾಲ್ಕು ಗುಳಿಗಳುಳ್ಳ ಮಣೆಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಆ ಗುಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಹುಣಿಸೆ ಬೀಜ, ಕವಡೆ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ತುಂಬಿ ಆ ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಗುಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಕುತ್ತ ಆಡುವ ಒಂದು ಆಟ : ಕೈನೇಣ ಕಿಱುದೊಟ್ಟಿಲಿನ ಬೊಂಬೆಗಳ ಎಳಮಿದುಳ ಕಜ್ಜಾಯ ಮೂಳೆಯ ಹಳಕು ಕಾಳಿಜದಟ್ಟುಗುಳಿಗಳ ಕೆಳೆಗಳೊಳು ಕೊಡಗೂಸು ಪೂತನಿನಿಕರವೊಪ್ಪಿದವು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫–೩೪). ℙ ಈ ಆಟವನ್ನು “ಹರಳುಗುಣಿಮಣೆ ಆಟ ”, “ಅಟ್ಟುಗುಣಿಮಣೆ ಆಟ ” ಎಂದು (ದಕ) ದಲ್ಲೂ, “ಚೆನ್ನಾಮಣೆ ಆಟ ”, “ಚೆನ್ನೆಮಣೆ ” ಎಂದು (ಕರಾ) ದಲ್ಲೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. **ಅಟ್ಟುಕುಳಿ** (ಕಿ). **ಅಟ್ಟುಗುಣಿ** (ಕಿ). [ಅಟ್ಟು$_2$? + ಕುಳಿ$_2$ (< ಕುಱಿ$_2$)]

ಅಟ್ಟುಗುಳಿಮಣೆ (ನಾ). ಅಟ್ಟುಗುಳಿಯಾಟಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಗುಳಿಗಳುಳ್ಳ ಮಣೆ. [ಅಟ್ಟುಗುಳಿ + ಮಣೆ]

ಅಟ್ಟುಗೂಳಾಟ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಅಕ್ಕಿ, ಬೇಳೆ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಊಟ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಆಟ : ಕಾಲಭೈರವನ ಮಡದಿಯರಟ್ಟುಗೂಳಾಟದ [ಪಾಠಾಂ. ಳಾಡಿದ] ತಾಣವೊ ಆಡವಿಯೊ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭–೯೩).
[ಅಟ್ಟುಗೂಳು + ಆಟ]

ಅಟ್ಟುಗೂಳಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅಟ್ಟುಗೂಳಾಟವನ್ನು ಆಡು. ‘ಅಟ್ಟುಗೂಳಾಟ’ದ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಅಟ್ಟುಗೂಳು + ಆಡು$_1$]

ಅಟ್ಟುಗೂಳು (ನಾ). ೧. ಬೇಯಿಸಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಅನ್ನ ; ಪಕ್ವಾನ್ನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. = ಅಟ್ಟುಗೂಳಾಟ : ಅಟ್ಟುಗೂಳು ಗೊಟ್ಟುಗುಳಿ ಮೊದಲಾಗೆಸೆವೊಟ್ಟುಗುಳಿಯನೊಡಗೂಡಿ ಪುಟ್ಟದಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಮಾಡುವ ಸಖಿ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನುಡಿದಳಿಂತೆಂದು (ಅಂಜಚ. ೫–೧೪೬).
[ಅಟ್ಟು$_3$ + ಕೂಳು (< ಕೂಱ್)]

ಅಟ್ಟುಗೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಹಿಂಬಾಲಿಸುವುದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಟ್ಟು$_2$+ –ಗೆ]

ಅಟ್ಟುಗೆ$_2$ (ನಾ). ಸಂಸ್ಕರಿಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಆಹಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಟ್ಟು$_3$ + –ಗೆ]

ಅಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಚಿಂತಿಸು ; ವ್ಯಥೆಪಡು : ಬಲದೇವ ಮಂತ್ರೀಶ ಚಿಂತೆಯೊಳ್ ಕಟ್ಟುವಡೆವುತೆ ಬಸವರಾಜಂಗೆ ಯೀ ವಾರ್ತೆಯಂ ಪೇಳೆ ನಗುತೆಂದನು ಅಟ್ಟುಗೊಳ್ಳದಿರು ಆ ಲಿಪಿಯ ನಾನೋದುವೆಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೬–೧೯). [ಅಟ್ಟು$_4$ + ಕೊಳ್ಳು$_1$ (< ಕೊಳ್)]

ಅಟ್ಟುಗೋಲು (ನಾ).(ಅಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ) ತೊಳಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮರದ ಕೋಲು ; ಹಿಟ್ಟು ತೊಳಸುವ ದೊಣ್ಣೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಟ್ಟು$_3$ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅಟ್ಟುದೆರೆ (ನಾ). ಒಂದನ್ನೊಂದು ನೂಕಿಕೊಂಡು ಮುನ್ನುಗ್ಗುವ ಅಲೆ : ಇಡುಕುದೆರೆಯಟ್ಟುದೆರೆಯಟ್ಟುದೆರೆ ಕಟ್ಟುದೆರೆಯಡಕಿಲ್ದೆರೆಗಳು ಲಿದು ಹಳಚಲು (ಸೋಮಚ. ೧–೬೫). [ಅಟ್ಟು$_2$ + ತೆರೆ$_3$]

ಅಟ್ಟುಪಡು (ಕ್ರಿ). ಅಟ್ಟಲ್ಪಡು; ಬೆನ್ನಟ್ಟುವಿಕೆಗೆ ಒಳಗಾಗು: ನಾಯ್ಗಳಿಂದಂ ಅಟ್ಟುಪಟ್ಟ ಪೆಣ್ಮೊಲನಂತೆ ಭಯಮನೆಡಗಲಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೯೧ ವ); ದೂವೆಯೊಳ್ ಪೊಕ್ಕ ಪಾವಿನಂತೆ ಬೆದಬೆದ ಬೆಂದಟ್ಟುಪಟ್ಟ ಪುಲ್ಲೆಯಂತಿರೆರ್ದೆ ಪಡಪಡ ಪಾಯೆ (ಲೀಲಾವ. ೧೦–೭೦ ವ).
[ಅಟ್ಟು$_4$ + ಪಡು$_1$]

ಅಟ್ಟುಪೆಱು, ಅಟ್ಟುವೆಱು (ಕ್ರಿ). = ಅಟ್ಟುಪಡು: ಅಟ್ಟುಪೆತ್ತ[ಪಾಠಾಂ. ವೆತ್ತ]ಪೊಲೆವುಲ್ಲೆಯಳ್ಳೈವಿಳ್ಳೈಯಾದ ಮಾತಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೨೯ ವ); ದಾನದುದ್ದಿರ್ನಮತ್ತೇಭದಿನಟ್ಟುಪೆತ್ತು ರಣದೊಳ್ ಬೆನ್ನಿತ್ತು (ಎಇ. XV, ೩೩೧–೮; 1028). **ಅಟ್ಟುವೆಱು**: ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ (ಆದಿಪು. ೧೨–೨೯ ವ) ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಅಟ್ಟು$_4$ + ಪೆಱು]

ಅಟ್ಟುಪ್ಪು (ನಾ). ಉಪ್ಪುನೀರನ್ನು ಕಾಯಿಸಿ ಇಂಗಿಸಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಉಪ್ಪು: "ವಸುಕಮಟ್ಟುಪ್ಪು" (ಮಂಗರಾ. ೪೩–೪೧); ಸಮುದ್ರದ ನೀರು ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಗಳೊಳಗೆ ಹಾಕಿ, ಒಲೆಯ ಮೇಲೆ ಏರಿಸಿ, ಬುಡಕ್ಕೆ ಉರೀಹಚ್ಚಿ, ಅಟ್ಟಿಸಿ ಉಪ್ಪು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಉಪ್ಪಿಗೆ ಅಟ್ಟುಪ್ಪು ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೦೦). ಕಲ್ಲುಪ್ಪು ಹೋ.
[ಅಟ್ಟು$_3$ + ಉಪ್ಪು. / **ತಮಿ. ತೆಲು.** ಅಟ್ಟುಪ್ಪು]

ಅಟ್ಟುಮಣಿಹ (ನಾ). ಸಂದೇಶ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಒಯ್ಯುವ ಕೆಲಸ; ದೂತನ ಕೆಲಸ: ತನುವೆಂಬ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಮನವೆಂಬ ಅರಸು. ಅರಸಿಂಗೆ ನೋಟಬೇಟದವರಿಬ್ಬರು ಅಟ್ಟುಮಣಿಹ ಹರಿಮಣಿಹದವರು (ಲಿಂಗವ. ೧೨–೪೪). 'ಹರಿಮಣಿಹ' ಪರಾ. [ಅಟ್ಟು$_2$ + ಮಣಿಹ]

ಅಟ್ಟುಮಾಣಿ (ನಾ). ದೌತ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕಳಿಸುವ ಹುಡುಗ; ದೂತ: ಪಾಂಡುತನಯನಂತೆ ನಿನ್ನ ಅಟ್ಟುಮಾಣಿಗೆ ಮಣೆಯ ಹಾಕಿಕ್ಕಬೇಕು ಅರ್ಜುನನಂತೆ ನಿನ್ನ ಬಂಡಿಯ ಬೋವನ ಮಾಡಿ ಲಗಾಮು ಹಿಡಿಸಲಿಬೇಕು (ಶ್ರೀಪುದಾ. ೫–೫೭). [ಅಟ್ಟು$_2$ + ಮಾಣಿ]

ಅಟ್ಟುರಿ (ನಾ). ಪಾತ್ರೆಯ ತಳದ ಸೀಕಲು ಅನ್ನ; ತಳಹತ್ತಿದ ಅನ್ನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಟ್ಟೊತ್ತು' ಪರಾ. [ಅಟ್ಟು$_3$ + ಉರಿ$_2$?]

ಅಟ್ಟುವಳಿ (ನಾ). = ಅಟ್ಟುಳಿ$_1$. 'ಅಟ್ಟುವಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ.
[ಅಟ್ಟು$_2$ + –ವಳಿ$_2$]

ಅಟ್ಟುವಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅಟ್ಟುವಿಕೆಗೆ ಒಳಗಾಗು: ಇಟ್ಟಳಿಸಿರೆ ಕೋಟಿಯ ಮುಗಿಲಟ್ಟಳೆಗಳ್ ತೆನೆಯ ಸಂದಿಸಂದಿಯೊಳೊಂದೊಂದಟ್ಟುವಳಿಗೊಂಡು ಪಾಯ್ದುವು ಕಟ್ಟದೆ ಮುಟ್ಟದೆ ವಿಮಾನಮಂಬರಚರರಾ (ಧರ್ಮನಾ. ೨–೬೭). [ಅಟ್ಟುವಳಿ + ಕೊಳ್]

ಅಟ್ಟುವೆಱು 'ಅಟ್ಟುಪೆಱು' ನೋ.

ಅಟ್ಟುಳಿ (ನಾ). ೧. ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವಿಕೆ; ಒತ್ತಡ: ಬೇಡರಟ್ಟುಳಿಗಳೊಳು ಕುತ್ತುಱೊಳಗಡಗಿರ್ದು ಬಳಿಕೆದ್ದು ತಮತಮ್ಮ ಹೆತ್ತ ತಾಯ್ಗಳನಱಸುತತ್ತಲಿತ್ತಲು ಪರಿದು (ಹಚಕಾ. ೫–೪೮); ಸುಳಿ ತೆರೆ ನೊರೆ ಬುದ್ಬುದ ಜಲಚರಗಳಟ್ಟುಳಿಗೆ ತುಳುಕಿ ಮೇಲಕೇಳ್ವ ಬಲುಸೀರ್ಪನಿಗಳ ಮೊತ್ತದಿಂದಂಬುಧಿಯಳವಟ್ಟು ಮೆಱೆದುದು (ಕಂನವಿ. ೪–೨೩). ೨. ಹಿಂಸೆ; ಬಾಧೆ: ಇಕ್ಕಿಕ್ಕುವ ಶಾವಿನಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಂತೆ ತಳಿಗೆಯ ತೆಗೆಯದೆ ಕೊಟ್ಟಹ ಕೊಟ್ಟಹರೆಂದು ಭಟ್ಟರಂತೆ ಅಟ್ಟುಳಿಗೊಳಗಾಗದೆ ಕೊಂಬ ತೆಱದಲ್ಲಿ (ಡಬೊಮ್ಮ. ೮೬); ಕೊಲುವ ರಕ್ಕಸನಟ್ಟುಳಿಗೆ ಪುರಜನ ಮೆಲ್ಲ ನೆರೆದೈತಂದು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೩–೧೨೫); ಸುರನದಿಯಲಿ ಮಿಂದು ಶುಚಿಯಾದ ಮೇಲಿನ್ನು ದುರಿತಗಳಟ್ಟುಳಿಯೆ (ಪುರಂದ. ೧–೫೫–೩); ಮನುಜಂಗಟ್ಟುಳಿಯಂ ಪಡೆದು ಕೊಲ್ವ ಪಸಿವೆಂಬ ಗದಂ (ನೀತಿಮಂ. II, ೧೮೬). ೩. ತನ್ನ ಜಾತಿಯ ಮೃಗಗಳನ್ನು ವಂಚಿಸಿ ಬೇಟೆಗಾರರ ವಶಪಡಿಸುವ ಮೃಗ; ದೀಹದ ಮೃಗ: "ಅಟ್ಟುಳಿಯೆನಲು ಸೋಹುಮೃಗ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೨–೫). [ಅಟ್ಟು$_2$ + –ಉಳಿ$_3$?]

ಅಟ್ಟುಳಿಗ$_1$ (ನಾ). "ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವವನು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).
[ಅಟ್ಟು$_3$ + –ಉಳಿಗ]

ಅಟ್ಟುಳಿಗ$_2$ (ನಾ). ಕೋಟಲೆ ಕೊಡುವವನು; ಹಿಂಸೆಮಾಡುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಟ್ಟುಳಿ + –ಇಗ]

ಅಟ್ಟುಳಿಗಾರ (ನಾ). = ಅಟ್ಟುಳಿಗ$_2$: ಸುಟ್ಟತು ಬಿಸಿಲಂಗೋಪಾಂಗವನುರಿಯುಟ್ಟುಳಿಗಾರನೆಂಬಂತೆ (ತರ್ಕಕಾ. ೫–೧೩).
[ಅಟ್ಟುಳಿ+ –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಅಟ್ಟುಳಿದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಕೋಟಲೆ ಉಂಟಾಗು: ಪರಮಋಷಿ ದೂರ್ವಾಸನತಿಶಾಪದಿಂಪಲಾ ಸುರಪಗಟ್ಟುಳಿದೋಱೆ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೫–ಸೂ).
[ಅಟ್ಟುಳಿ + ತೋಱು]

ಅಟ್ಟುಳಿಯಾಳು (ನಾ). ಬೇಟೆಯ ಮೃಗವನ್ನು ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಹೊಡೆಯುವ ಆಳು: ಬಲೆಯ ಗೋಡೆಯು ನಿಂತಿತು. ಒಡನೆ ಹನ್ನೆರಡುಜನ ಧೈರ್ಯಶಾಲಿಗಳು ಬಲೆಯನ್ನು ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟು ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಬಲೆಗೆದುರಾಗಿ ಹತ್ತುಮಾರು ದೂರದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತರು. ಇವರಿಗೆ ಉಳಿಯಾಳೆಂದು ಹೆಸರು. ಅವರಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಹತ್ತುಮಾರು ದೂರದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೇ ಜನ ಅಟ್ಟುಳಿಯಾಳುಗಳು ಕೂತರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೨೫); "ಬುದ್ಧಿ, ಬೇಟೆಗೆ ಹೋಗೋ ಆಳುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಉಳಿಯಾಳು, ಅಟ್ಟುಳಿಯಾಳು, ಅಂಚೆಆಳು ಅಂತ ವಿಭಾಗ ಮಾಡ್ತೀವಿ..." (ಬೈಸರ್ವೆ. ೧೦೨).
[ಅಟ್ಟುಳಿ + ಆಳು$_2$ (< ಆಳ್$_2$)]

ಅಟ್ಟೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ತಲೆಯಿಲ್ಲದ ದೇಹ; ಮುಂಡ: "ಅಟ್ಟೆಯೆಂದುಂ, ಕಡುಕೆಂದುಂ ಕಬಂಧಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೪–೨೬೩); ಇನ್ನುಂ ತಲೆ ಮುತ್ತಮಟ್ಟೆಗಳ ಮೇಲಿರ್ದಪ್ಪುವು (ಪಂಪಭಾ. ೭–೧೪); ತಲೆಯಿಲ್ಲದಟ್ಟೆಗೆ ಪಟ್ಟವ ಕಟ್ಟುವ ಉಭಯಭ್ರಷ್ಟರ ಮೆಚ್ಚುವನೆ (ಬಸವ. ೭೨); ತಣಿದ ನಂತಕನಟ್ಟೆಗಳ ಱಿಂಗಣದ ನಾಟಕದೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೫); ಸೋತವರನ್ನು ಕೊಂದುಬಿಟ್ಟು, ಅವರ ಅಟ್ಟೆಗಳಿಂದ ಅರಮನೆಯ ಮುಂದುಗಡೆ ತೋರಣ ಕಟ್ಟಿಸುವನು (ಅಜಿತ. ೧೬). ೨. ಎಲುಬಿನ ಗೂಡು; ಅಸ್ಥಿಪಂಜರ: ಎಂತೆಂತೊ ಬೊಮ್ಮನಂದಂದುಡಿದ ಕಡಿಯೆಲ್ಗಳಿನಟ್ಟೆಯೊಂದಂ ಬಿಗಿದು ತೊವಲಂ ಪೊದೆಯಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೧–೨೮).
ಅಟ್ಟೆಯಾಟ = ಯುದ್ಧರಂಗದಲ್ಲಿ ತಲೆ ಕತ್ತರಿಸಿಹೋದ ಮೇಲೂ ಉಳಿದಿರುವ ಮುಂಡದ ಕುಣಿದಾಟ: ನಾಳೆಯ ರಣಾಂಗಣದೊಳ್ ನಡೆನೋಡುವಿರ್ ಮರುಳ್ವಡೆಯೊಡಗೂಡೆ ತಾಂಡವಮನಾಡುವ ರಾವಣನಟ್ಟೆಯಾಟಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೨೩೩); (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೪೧ ವ. ನೋ).
[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅಟ್ಟೈ (ಅಟ್ಟೈಯಾಡಲ್ = ಅಟ್ಟೆಯಾಟ); **ತೆಲು.** ಅಟ್ಟ]

ಅಟ್ಟೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಪಾದರಕ್ಷೆಯ ತಳಭಾಗದ ಹಲ್ಲೆ: "ಮುಂಡದೊಳ್ ಕೆರ್ಪಿನೊಳಗಟ್ಟೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೦); ಸೆಳೆಗೋಲು ಪೊಂದಟ್ಟೆಯ ಕೆರಹು ನಾಯಿಗಳ ಬಾಯ್ಕಟ್ಟು (ಬಸಪು. ೩೧–೪); ಒಂದಟ್ಟೆಯ ಕೆರ್ಪ ನಲವಿಂದಂ ಮೆಟ್ಟುತ್ತೆ (ವೃಷವಿ. ೨೦–೬); ಮೆಟ್ಟಕೊಂಡಿದ್ದ ಜೋಡುಗಳು ದಪ್ಪವಾಗಿದ್ದರೂ ... 'ಅಟ್ಟೆ'ಗಳು ಹರಿದು ನಾಲಿಗೆಗಳು ಹೊರಚಾಚಿದ್ದವು (ಹೊಸಮೇ. ೪೬). ೨. ಚರ್ಮ; ತೊಗಟೆ (ಕಿ). ೩. ರಸತೆಗೆದ ಕಬ್ಬಿನ ಹಿಪ್ಪೆ (ಕಿ). ೪. ಹುಣಿಸೆಹಣ್ಣಿನ ಬಿಲ್ಲೆ, —ಮುದ್ದೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೫. ಮಾಯುತ್ತಿರುವ ಗಾಯದ ಹೊರ ಪದರ; ಹಕ್ಕಳೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅಟ್ಟೈ; **ತುಳು.** ಅಟ್ಟೆ; **ಕೊಡ.** ಅಟ್ಟೆ = ಮರದ ತೊಗಟೆ; **ತೆಲು.** ಅಟ್ಟ]

ಅಟ್ಟೆ$_3$ (ನಾ). ಜಿಗಣೆ (ಕ). 'ಅಟ್ಟೆವತ್ತುಗೆ' ಪರಾ.
[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅಟ್ಟೈ ; **ಮಲ.** ಅಟ್ಟ ; **ಕೊಡ.** ಅಟ್ಟೆ]

ಅಟ್ಟೆ$_4$ (ನಾ). ನೆಯ್ಗೆಯವರು ನೂಲು ಸುತ್ತುವ ಅರಟೆ; ಲಾಳಿ : "ಹಟ್ಟಿಗಾಜಿರ ಅಟ್ಟೆ – ತ್ರಸರ ಸೂತ್ರಪ್ರವೇಷ್ಟನ" (ನಾಚಿರಾ. ೭).
[~ ಅರಟೆ ?]

ಅಟ್ಟೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಪಾದರಕ್ಷೆಯ ತಳಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹೊಲಿ : ಕೆರವಿಗೆ ಅಟ್ಟೆಕಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಜೊತೆ ಕಾಲ್ಮರೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು (ಪವನ. ೨). [ಅಟ್ಟೆ$_2$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅಟ್ಟೆಗಾಲು (ನಾ). ಬಗ್ಗಿದ ಕಾಲು ; ಡೊಂಕುಕಾಲು ; ಬಂಕಗಾಲು: ರೋಗದ ಲಕ್ಷಣ – ತೋರಿಕೆಗೆ ಲಿವರ್ ರೋಗದ ಹಾಗೆ ಹೊಟ್ಟೆ ದೊಡ್ಡದಾಗುತ್ತ ಬರುವುದು ; ಕೈಕಾಲು ಅಂಡುಗಳು ಬತ್ತಿ ಕ್ಷೀಣವಾಗುವವು. ಅಟ್ಟೆಗಾಲು ಆಗುವದು (ಮನೆಮ. ೨೯).
[ಅಟ್ಟೆ ? + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಅಟ್ಟೆಗೋಲು (ನಾ). ಬಗ್ಗಿದ ಕೋಲು ; ಕವೆಗೋಲು (?) : ಕಱಿದುಟಿ ದಾರಿವೆಂಚೆ . . . ಮೊಗವೋಜನ ಕನ್ನಡಿ ಪಾದವಟ್ಟೆಗೋಲ್ ಸಱಿದನು ಮಲ್ಲಗಂಬ ನಿರಿ ಮುಂದಲೆ ಪಾಟ್ಮನೆ ಸೂರಪಿಂಡಿಯೆಂಬಱಿಕೆಯ ಸೂಳೆಯೊಳ್ ನೆರೆವವಂ ಧರೆಯೊಳ್ ಕಡುಗಾಂಪನಲ್ಲವೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೦೩). [ಅಟ್ಟೆ ? + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅಟ್ಟೆಯಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಯುದ್ಧರಂಗದಲ್ಲಿ ತಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಹಾಕಿ ಮುಂಡ ಕುಣಿದಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ದುಟ್ಟನಾಯಕರನಿಟ್ಟೆ[ಟ್ಟೆ]ಲ್ವಂ ಮುಱಿದೊಟ್ಟಜಿ[ಜೆ]ಯಿಂದಟ್ಟೆಯಾಡಿಸುವ ಬಿರುದನಾಯಕರ (ಕಇ. I, ೨೫–೬೩ ; 1186). [ಅಟ್ಟೆ$_1$ + ಆಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಟ್ಟೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಶರೀರವನ್ನು ಚಾಚು : ತೆಜಪಂ ನಿಟ್ಟಸಿ ಪೊಕ್ಕು ಪಾಯ್ದುಲಿವ ಘೋಟಿಜಾಯ್ಲರ್ಕಳಿಂ ವಾಜಿ ಕುಕ್ಕುಱಿಸುತ್ತಿರ್ಪಿನಮಟ್ಟೆಯಿಟ್ಟಳತೆವಾಜುತ್ತಿರ್ಪಿನಂ (ಅನಂಪು. ೧೪–೪). [ಅಟ್ಟೆ$_1$ + ಇಡು]

ಅಟ್ಟೆವತ್ತುಗೆ (ನಾ). ಜಿಗಣೆಯಂತೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವುದು : ಮಂತ್ರಿಗಾರೊಳಮಟ್ಟೆವತ್ತುಗೆ[ಪಾಠಾಂ. ಮೆರ್ದೆವತ್ತುಗೆ]ಯಾಗಲಾಗದೆಂಬುದುತ್ತರವಾಕ್ಯಂ (ನೀತಿವಾ. ೯–೫೫). [ಅಟ್ಟೆ$_3$ + ಪತ್ತುಗೆ]

ಅಟ್ಟೈಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಓಡು (?) : ವಿರಥನಾದನು ಧರ್ಮಜನು ಸಂಗರಕೆ ಮೊಖದಿರುಹಿದನು ನಕುಲನು ತಿರುಗಿದನು ಸಹದೇವನಟ್ಟೈಸಿದನು ದ್ರುಪದಾಂಕ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ಪು. ೨೯೧). [ಅಟ್ಟೆ$_2$? + –ಇಸು$_3$]

ಅಟ್ಟೊತ್ತು (ನಾ). ತಳಹತ್ತಿದ ಅನ್ನ; ತಳ ಸೀದ ಅನ್ನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಟ್ಟುರಿ' ಪರಾ. [< ಅಟ್ಟ$_3$ + ಹೊತ್ತು$_1$ (< ಪೊತ್ತು$_1$)]

ಅಟ್ಟೋಗರ (ನಾ). ಅನ್ನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಟ್ಟ$_3$ + ಓಗರ]

ಅಟ್ಟೋಲೆ (ನಾ). ಅಟ್ಟಿದ ಓಲೆ; ಸಂದೇಶದ ಪತ್ರ; ದೂತನ ಮೂಲಕ ಕಳಿಸುವ ಪತ್ರ : ಅಟ್ಟೋಲೆಗಳನಟ್ಟ ಚಿಕ್ಕಚಿಕ್ಕನುಜರದಟ್ಟಸಿ ತಪಸಿಗೋಡಿಸಿದ ದಿಟ್ಟನೆಂಬುದನಱಿದೆನಗೀಗ ಕೆಳೆಯನನಟ್ಟದನ್ನೆಬಲ್ಲೆವೆಂದ (ಭರಚ. ೪೮–೪೯). [ಅಟ್ಟು$_2$ + ಓಲೆ]

ಅಟ್ಟೋಳಿ (ನಾ). = ಅಟ್ಟಳಿ (ಚತುನಿ. ೧–೯ ೭).
[← ? **ತುಳು.** ಅಟ್ಟೊಳಿಗೆ]

ಅಟ್ಟೆವಣೆ 'ಅಟ್ಟವಣೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಠಾಣ (ನಾ). ಸೈನ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಠಾಣ್ಯ, —ಕಟಕ (?). 'ಅಟ್ಠಾಣಾಂತರ' ಪರಾ. [**ಪ್ರಾ.** ಅಟ್ಠಾಣ (< **ಸಂ.** ಆಸ್ಥಾನ)]

ಅಟ್ಠಾಣಾಂತರ (ನಾ). ಬೇರೊಂದು ಠಾಣ್ಯ, —ಕಟಕ; ಠಾಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ, ಕಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (?) : ಸೋವನಾಥಯ್ಯಂಗಳ ಬೆಸದಿಂ × ಪ್ಪಟೂರಟ್ಠಾಣಾನ್ತರದ ಪಾನುಂಗಲ್ಲಯ್ಯೂಜಟ್ಠಾಣಾನ್ತರದ ಕೇಣಿಕಾಜ[ರ]ಧಿಷ್ಠಾಯ[ಕ]ನಾಗವರ್ಮ್ಮಯ್ಯನುಂ (ಎಇ. XVI, ೩೩೯–೧೨ ; 1053). [ಅಟ್ಠಾಣ + ಅಂತರ]

ಅಟ್ರಾಕಣಿ (ನಾ). (ತಿರಸ್ಕಾರ ಸೂಚಕವಾಗಿ) ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮನುಷ್ಯ; ಅಪ್ರಯೋಜಕ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅದೊಂದು ಹುಡುಗ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದಾನಲ್ಲ – ಚನ್ನಪ್ಪಯ್ಯ. ಅವನಿಗೆ ಈ 'ಅಟ್ರಾಕಣಿ'ಗಳೆಲ್ಲಾ ಸಾಟಿ (ಹಹಸ. ೬೪). [?]

ಅಟ್ಲು, ಅಡಲು$_3$, ಅಡ್ಲು (ನಾ). ಕೆಸರು; ಪಂಕ. 'ಅಟ್ಲುಗದ್ದೆ' ಪರಾ. **ಅಡಲು$_3$**: ನುಡಿದ ನುಡಿಗಳ ಸ್ಮರಣೆ ಮೋಡದ ಗುಡುಗು ಚಿತ್ತಕ್ಕಿತ್ತು ದುಃಖದ ಅಡಲಿನೊಳಗೆನ್ನೊಗೆದು ವಿರಹಾಗ್ನಿಯನು ಪೆರ್ಚಿಸಿತು (ರಘುವಂ. ೧೪೨–೨೮). **ಅಡ್ಲು** (೭). 'ಅಱಿಲ್' ಪರಾ.
[< *ಅಟ್ಟಲ್ ?]

ಅಟ್ಲುಗದ್ದೆ (ನಾ). ಕೆಸರುಗದ್ದೆ : ನೀರಾವರಿಯ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಅಟ್ಲುಗದ್ದೆಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿರುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). [ಅಟ್ಲು + ಗದ್ದೆ (< ಗಱ್ದೆ)]

ಅಠರಾ 'ಅಠಾರಾ' ನೋ.

ಅಠರಾಖಾನೆ 'ಅಠಾರಖಾನೆ' ನೋ.

ಅಠವಣೆ$_1$ 'ಅಟ್ಟವಣೆ' ನೋ.

ಅಠವಣೆ$_2$, ಅಟವಣೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಜ್ಞಾಪಿಸುವುದು. ೨. ಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಜ್ಞಾಪಕ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಟವಣೆ$_2$** : ೨ (೭).
[← **ಮರಾ.** ಆಠವಣ್ = ಧ್ಯಾನ, ಸ್ಮರಣೆ]

ಅಠವಣೆ ಇಲಾಖೆ 'ಅಟ್ಟವಣೆ ಇಲಾಖೆ' ನೋ.

ಅಠವಣೆ ಕಚೇರಿ 'ಅಟ್ಟವಣೆ ಕಚೇರಿ' ನೋ.

ಅಠವಣೆ ಭೂಮಿ (ನಾ). ಭೂಕಂದಾಯದ ಇಲಾಖೆಗೆ ಸೇರಿದ ಭೂಮಿ ; ಸರ್ಕಾರದ ಭೂಮಿ : ದೇವಸ್ಥಾನದ ಹೋಬಳಿಗೆ ಬದಲು ಭೂಮಿಯಂನೂ ಅಠವಣೆಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಟ್ಟು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೮, ೭೯–೧೪ ; 1849). [ಅಠವಣೆ$_1$ (< ಅಟ್ಟವಣೆ) + ಭೂಮಿ]

ಅಠವಣೆ ಹೋಬಳಿ (ನಾ). ಭೂಕಂದಾಯದ ಇಲಾಖೆಯ ಒಂದು ವಿಭಾಗ : ಜಾನಸಾಲೆ ಶ್ಯಾನಭಾಗರ ಜ೨ ಕೆ೨ ಉಂ ಹಳಗ ೨‖೩‖೦ ಅಠವಣೆ ಹೋಬಳಿಗೆ ಪಾರುಪತ್ಯಗಾರ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೩, ೩೧–೩೪, 1737).

ಅಠವಣೆ ಹೋಬಳಿ ಭೂಮಿ = ಅಠವಣೆ ಹೋಬಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಭೂಮಿ : ಆ ಬಳಿಯಣ ಅಠವಣೆ ಹೋಬಳಿ ಭೂಮಿಯಂನೂ ದೇವಸ್ಥಾನದ ವಳಿತದ ಭೂಮಿಯಂನ್ನೂ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಕೊಡಿಸಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೮, ೭೯–೧೦ ; 1849). [ಅಠವಣೆ$_1$ (< ಅಟ್ಟವಣೆ) + ಹೋಬಳಿ]

ಅಠಾಣ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗ : ಬಳಿಕ ಸಮಸ್ತ ರಾಗಂಗಳೊಳಗೆ ರಾಮಕ್ರಿಯೆ . . . ಅಠಾಣ, ಆರಭಿ, ತೋಡಿ, ಮಧ್ಯಮಾವತಿಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತಾಱು ರಾಗಂಗಳೇ ಮುಖ್ಯಮಾಗಿ ಬಳಿಕೆಯಿಂದಧುನಾತನರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಗೊಂಡಿರ್ಪವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೪).
[? **ಪ್ರಾ.** ಅಟ್ಠಾಣ (< **ಸಂ.** ಆಸ್ಥಾನ)]

ಅಠಾರ 'ಅಠಾರಾ' ನೋ.

ಅಠಾರಖಾನೆ, ಅಠರಾಖಾನೆ (ನಾ). ಸರಕಾರದ ಹದಿನೆಂಟು ಕಚೇರಿಗಳು. ಅವು ಯಾವುವೆಂದರೆ:—"೧. ತೋಷೀಖಾನೆ. ೨. ದಫ್ತರಖಾನೆ. ೩. ಷಿಕಾರಖಾನೆ. ೪. ಕಲ್‌ಬತ್‌ಖಾನೆ. ೫. ಶೆತಾಖಾನೆ. ೬. ಸರಾಫಖಾನೆ. ೭. ಬಬರ್ಚಿಖಾನೆ. ೮. ತಾಲೀಂಖಾನೆ. ೯. ಚಿರಾಬಖಾನೆ. ೧೦. ಷೆಮುರ್‌ಖಾನೆ. ೧೧. ನಗಾರಖಾನೆ. ೧೨. ಪೇಷ್‌ಖಾನೆ. ೧೩. ಫರಾಸ್‌ಖಾನೆ. ೧೪. ಜಖೀರ್‌ಖಾನೆ. ೧೫. ದಿವಾನಖಾನೆ. ೧೬. ಅದಷ್‌ಖಾನೆ. ೧೭. ನಜರ್‌ಖಾನೆ. ೧೮. ಮುಜರಾಖಾನೆ" (ಬಖೈರು. ೪. ಅಡಿಟ) : ಹಸವಾಯಿ ಜಗಜಂಪ

ಸುಗುಣ ಕನ್ನಡಜಾಣ ಪಾದಷಹನು ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ವಸಂತಮಹಲಿನಲ್ಲಿ ಸಭೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡು ನಿಯೋಗ, ಅಠಾರಖಾನೆ, ಹನ್ನೆರಡು ಮಹಲು ವಿದ್ವಜ್ಜನ ಸಮೇತವಾಗಿ ಸದರು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದನು (ಬಖೈರು. ೪). **ಅಠರಾಖಾನೆ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ℙ ಸ್ಯಾಂಡರ್‌ಸನ್ ಅವರು ಕೊಡುವ ಸರಕಾರದ ಹದಿನೆಂಟು ಕಚೇರಿಗಳು: ೧. ತೋಷೆಖಾನೆ (= ಖಜಾನೆ). ೨. ಜವಾಹೀರಖಾನೆ (= ಅರಮನೆಯ ಒಡವೆ ವಸ್ತುಗಳ ಶಾಲೆ). ೩. ಮೋದೀಖಾನೆ (= ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಉಗ್ರಾಣ). ೪. ದಿವಾನ್‌ಖಾನೆ (= ಸಭಾಭವನ). ೫. ಫೀಲ್ಖಾನೆ (= ಗಜಶಾಲೆ). ೬. ಷುತರಖಾನೆ (= ಒಂಟೆಗಳ ಶಾಲೆ). ೭. ಗಾವುಖಾನೆ (= ಗೋಶಾಲೆ). ೮. ಗಾಡೀಖಾನೆ (= ವಾಹನ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಶಾಲೆ). ೯. ಕಬೂತರಖಾನೆ (= ಪಕ್ಷಿಗಳ ಶಾಲೆ). ೧೦. ನವುಬತಖಾನೆ (= ಸಂಗೀತಗಾರರ ಮತ್ತು ವಾದ್ಯಗಳ ಶಾಲೆ). ೧೧. ಘಡಿಯಾರಖಾನೆ (= ಘಂಟೆ ಹೊಡೆಯುವ ಕಚೇರಿ). ೧೨. ಕಾರಖಾನೆ (= ಸಾಮಾನು ಸರಂಜಾಮುಗಳ ಉಗ್ರಾಣ). ೧೩. ತೋಫುಖಾನೆ (= ಮದ್ದು ಗುಂಡುಗಳ ಉಗ್ರಾಣ). ೧೪. ಅಂಬಾರಖಾನೆ (= ಧಾನ್ಯ ಮತ್ತು ಹುಲ್ಲಿನ ಉಗ್ರಾಣ). ೧೫. ಬಬರ್ಚಿಖಾನೆ (= ಪಾಕಶಾಲೆ). ೧೬. ಜಾಮುದಾರಖಾನೆ (= ರಾಜನ ಉಡಿಗೆತೊಡಿಗೆಗಳ ಉಗ್ರಾಣ). ೧೭. ಮಷಾಲಖಾನೆ. (= ದೀಪ, ಪಂಜು ಮುಂತಾದವುಗಳ ಉಗ್ರಾಣ). ೧೮. ಪಾಯಖಾನೆ (= ಶೌಚಸ್ಥಾನ). [ಅಠಾರ (< ಅಠಾರಾ) + ಖಾನೆ]

ಅಠಾರಾ, ಅಠರಾ, ಅಠಾರ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು. 'ಅಠಾರಾ ಕಚೇರಿ' ಪರಾ. **ಅಠರಾ** (ಕಿ). **ಅಠಾರ** : 'ಅಠಾರಖಾನೆ' ಪರಾ.
[← **ಹಿಂ.** ಅಠಾರಹ್ ; **ಮರಾ.** ಅಠರಾ. / **ಪ್ರಾ.** ಅಟ್ಠಾರ, ಅಟ್ಠಾರಸ, ಅಟ್ಠಾರಹ, ಅಟ್ಠಾರಾಹ (< **ಸಂ.** ಅಷ್ಟಾದಶ)]

ಅಠಾರಾಕಚೇರಿ, ಅಠಾರಾಕಛೇರಿ (ನಾ). ೧. ಸರಕಾರದ ಹದಿನೆಂಟು ಇಲಾಖೆಗಳುಳ್ಳ ಕಚೇರಿ. ℙ ಡಿಲ್ಲಿಯ ಆಡಳಿತ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ ಒಡೆಯರು ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಆಡಳಿತದ ಕಚೇರಿಗಳು :— ೧. ನಿರೂಪದ ಚಾವಡಿ. ೨. ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಚಾವಡಿ. ೩. ಮೈಸೂರ ಹೋಬಳಿಯ ವಿಚಾರದ ಚಾವಡಿ. ೪. ಪಟ್ಟಣದ ಹೋಬಳಿಯ ವಿಚಾರದ ಚಾವಡಿ. ೫. ಸೀಮೆಯ ಕಂದಾಚಾರದ ಚಾವಡಿ. ೬. ಬಾಗಿಲ ಕಂದಾಚಾರದ ಚಾವಡಿ. ೭. ಸುಂಕದ ಚಾವಡಿ. ೮. ಪೊಮ್ಮಿನ ಚಾವಡಿ. ೯. ತೊಡಾಯದ ಚಾವಡಿ. ೧೦. ಪಟ್ಟಣದ ಹೋಬಳಿ ಅಷ್ಟಗ್ರಾಮದ ಚಾವಡಿ. ೧೧. ಮೈಸೂರ ಹೋಬಳಿ ಅಷ್ಟಗ್ರಾಮದ ಚಾವಡಿ. ೧೨. ಬೆಣ್ಣೆಯ ಚಾವಡಿ. ೧೩. ಪಟ್ಟಣದ ಚಾವಡಿ. ೧೪. ಬೇಹಿನ ಚಾವಡಿ. ೧೫. ಸಮುಖದ ಚಾವಡಿ. ೧೬. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಚಾವಡಿ. ೧೭. ಕಬ್ಬಿಣದ ಚಾವಡಿ. ೧೮. ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪಿನ ಚಾವಡಿ (ಮಹಾವಂ. I, ೧೪೬, ೧೫೦ ನೋ). ೨. ರಾಜ್ಯದ ಸಮಸ್ತ ಆಡಳಿತ ಶಾಖೆಗಳನ್ನೂ ಒಳಕೊಂಡ ಮುಖ್ಯ ಕಚೇರಿ. **ಅಠಾರಾಕಛೇರಿ** : ೨. ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಸರ್ಕಾರದ ಮುಖ್ಯ ಕಾರ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಅಠಾರಾಕಛೇರಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ತುಂಬ ಪ್ರಚುರವಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ). 'ಅಠಾರಖಾನೆ' ಪರಾ. [ಅಠಾರಾ + ಕಚೇರಿ]

ಅಠಾರಾಕಛೇರಿ 'ಅಠಾರಾಕಚೇರಿ' ನೋ.

ಅಠಾವಣೆ 'ಅಟ್ಟವಣೆ' ನೋ.

ಅಡ₁ 'ಅಡ್ಡ₃' ನೋ.

ಅಡ₂ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?) : ಯಿಾ ಭೂಮಿಗೆ ಸಲುವ ಚತುಸ್ಸೀಮೆಯೊಳಗೆ ಅಡ ಆಗಾಮಿ ವತ್ತಿ ನೆಟ ಅಡಕೆಯ ಮರ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೬೬–೩೭ ; 1610) ; ನೂರು ವರಹಂನು ಅಡದ ಭೂಮಿಯನು ಶಿವಾರ್ಪಿತವಾಗಿ ಬಿಟಿವಾಗಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೯೨–೫೪ ; 1664). [?]

ಅಡಂಕೆ 'ಅಡ್ಡಂಕೆ' ನೋ.

ಅಡಂಗಕಾಱ (ನಾ). = ಅಡಂಗಾಯ್ತು : "ರಂಗವಳಿಗಳೆನೆ ಪಿರಿದುಮಡಂಗಾಯ್ತರೆನಲ್ಕಡಂಗಕಾಱರೊಳಪ್ಪರ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೪).
[< ? ಡಂಗ + -ಕಾಱ]

ಅಡಂಗಲ್ (ನಾ). (ಕರಾ) ಗ್ರಾಮದ ಭೂಮಿಯ ಬಗೆ, ವಿಸ್ತೀರ್ಣ, ಸ್ವಾಮಿತ್ವ ಮುಂತಾದ ವಿವರಗಳನ್ನೊಳಕೊಂಡ ದಾಖಲೆಯ ಪುಸ್ತಕ ; ವಾರ್ಷಿಕ ಆದಾಯವನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಗ್ರಾಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಮಾಡುವ ಸಾಗುವಳಿಯಾದ ಜಮಿಾನಿನ ಪರೀಕ್ಷೆ; ಗ್ರಾಮುಸಾಗುವಳಿ ಪರೀಕ್ಷೆ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೩೯). 'ಪಹಣಿ' ಪರಾ. [← **ತಮಿ.** ಅಡಙ್ಗಲ್]

ಅಡಂಗಾಯಿತ₁ 'ಅಡಂಗಾಯ್ತು' ನೋ.

ಅಡಂಗಾಯಿತ₂ (ನಾ). ತೆಂಗಿನ ಮತ್ತು ಅಡಕೆಯ ಕಾಯನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವುದೇ ಉದ್ಯೋಗವಾಗುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಡಂಗಾಯ್ತು, ಅಡಂಗಾಯಿತ₁ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವವನು : "ಕುಱುಂಬರೆಂದುಂ ಅಡಂಗಾಯ್ತರೆಂದುಂ ಕೊಟ್ಟನಳರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೮–೩೫೧) ; ಕಲ್ಲಾಯ್ತರಡಂಗಾಯ್ತರಚ್ಚುಳಾಯ್ತರ ರಭಸಂ (ಶಮದ. ೧೯೮ ಪ್ರಯೋ) ; ನಾಯಕರ ಅಡಪವಳ್ಳರ ಪಡಿಯಱರಡಂಗಾಯ್ತರ ಸಿಡುಗೇರಿಗಳೊಪ್ಪಿದವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪–೧೧೧) ; ತಮ್ಮಡಂಗಾಯ್ತುಗೀರ್ಪರಿಯಂ ಕೇಳಿಪುದುಂ ಪಡೆವಳರೆಲ್ಲರ್ ದಿಮ್ಮನೆಬ್ಬಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೫–೩೦) ; (ಕಶಮಂ. ೪೬ ; ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೩೬ ; ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೪ ನೋ). **ಅಡಂಗಾಯಿತ**₁ : ಸುಱಿವ ಸೂಱಾಯಿತರುಂ ಸುತ್ತಿದಡಂಗಾಯಿತರುಂ (ಲೀಲಾವ. ೭–೬೮ ವ). ℙ ಮೇಲಿನ ಅನೇಕ ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು "ಡಂಗಾಯ್ತು" ಎಂದು ಬಿಡಿಸುವುದೂ ಸಾಧ್ಯ. ಇದರ ಮೂಲಪಾಠ "ಡಂಗಾಯ್ತು" ಎಂದೇ ಇದ್ದಿರಬಹುದು. 'ಡಂಗ', 'ಡಂಗಾಯ್ತು' ಪರಾ. [< ? ಡಂಗ + -ಆಯ್ತು]

ಅಡಂಗಿ (ನಾ). ದೊಣ್ಣೆ ; ಕೋಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [~ ಡಂಗೆ]

ಅಡಂಗಿಸು, ಅಡಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರೆಮಾಡು; ಮುಚ್ಚು; ಬಚ್ಚಿಡು: ಅವರೊಳೊರ್ವನಾ ಮೂವರುಮಂ ಬಂಚಿಸಿ ಬಿಟ್ಟು ನೋಡಿಯೊಂದು ಪೊಟ್ಟಣಮನಡಂಗಿಸಿರ್ಪುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೮ ವ) ; ಪೆರ್ಬಲವೆಲ್ಲವಂ ಮರ್ಬಿನೊಳಡಂಗಿಸೆ (ನಂಬಿರ. ೧೮–೩೯). ೨. ದಮನಮಾಡು ; ಧ್ವಂಸಮಾಡು : ಬಿರುದರನೊತ್ತಿ ಬೀರರನಡಂಗಿಸಿ ಕೊಂಕಿಗರಂ ಕಟಿಲ್ಚಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೧೮) ; ನಿನ್ನನೆ ನೋಡಿ ಶೋಕಮನಡಂಗಿಸಿ ಬಾಱಿಕ್ಕೆಯೆ ಲೇಸೆನುತ್ತಮಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೨) ; ಜಿನಪದಸ್ನೇಹಮೆಂಬ ದಂಡಿಂ ವೇದನೀಯಮೆಂಬ ಗಡಿಯ ನಾಯಕರನಡಂಗಿಸದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೯೭ ವ). **ಅಡಗಿಸು** : ೧. ಒಡಲೊಳಬುಜಭವಾಂಡಕೋಟಿಯನಡಗಿಸಿಪ್ಪ ಮಹಾಮಹಿಮಗಾಯ್ತಡಕೆ ತೊಟ್ಟಿಲಲಮಳ ನಿಗಮಾಳಿಗಳು ಬೆಱಗಾಗೆ (ತೊರರಾ. ೧–೮–೭೩); ಲಿಂಗದೊಳು ತಮ್ಮಯ ತನುವನಡಗಿಸಿದರೆಲೆ ಶಂಭುವೆ (ಪಾಸೋಪು. ೧೫–೧೩) ; ಆ ರತ್ನವನ್ನು ಅಡಗಿಸಿಟ್ಟಿರುವ ಸ್ಥಳವನ್ನು ತೋರಿಸು (ಮಣಿಸ. ೧೦). ೨. ಕಾಮನ ಹೆಸರನಡಗಿಸಲು ಧಾಳಿಡುವ ಪಡೆಯೋ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೪೦) ; ಅರಿ ಹಿಮಕೂಟನನಡಗಿಸಿ ಜಾಜಿಯ ಬಿರುದನೀಡಾಡಿಸಿ ನಗುತ (ಕಂನವಿ. ೯–೭) ; ಕೃಷ್ಣನು ಪಾಂಡವರನ್ನು ನೆವಮಾಡಿಕೊಂಡು . . . ಮೂಢರಾದ ಸುಯೋಧನಾದಿಗಳನ್ನು

ಆಡಗಿಸುವನು (ಕೃವಾಉ. ೧೧೮). ೩. ಒಳಪಡಿಸು ; ಅಡಕವಮಾಡು : ವಿಷಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಂದು ಸೂತ್ರದಲ್ಲೋ ನಿಯಮದಲ್ಲೋ ಅಡಗಿಸಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವ ಮಾನಸಿಕ ಸಂಸ್ಕರಣವಾಗುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೩೪).

ಅಡಗಿಸಿಕೊ= ೧. ಪ್ರಕಟವಾಗದಂತೆ ತಡೆದುಕೊ; ಅದುಮಿಕೊ: ಕೋಪವನ್ನು ಆಡಗಿಸಿಕೊ ; ದುಃಖವನ್ನು ಅಡಗಿಸಿಕೊ (ರೂಢಿ). ೨. ಒಳ ಕೊಳ್ಳು; ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿರು : ಪಿಂಡದಲ್ಲಿ ಶಿವತತ್ತ್ವವನಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿರ್ದ ಆತ್ಮನ ಅಂತರಂಗದೊಳಗಣ ಶಿವತತ್ತ್ವವೇ ಜ್ಞಾನಾಂಕುರಸ್ವರೂಪ ಮಾಗಿ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೪-೧೬). [ಆಡಂಗು₁ + -ಇಸು₃]

ಅಡಂಗು₁, ಅಡಗು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರೆಯಾಗು ; ಮುಚ್ಚಿಹೋಗು ; ಅದೃಶ್ಯವಾಗು ; ಅವಿತುಕೊ ; ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊ : "ಆಡಂಗು- ಗೋಪನೇ" (ಶಮಧಾ) ; ಬೆಟ್ಟುಗಳ್ ನೆಲದೊಳಡಂಗುವಂತೆ ನೆಲದೊಳ್ ಸಮನಾದುವು ಸೈನ್ಯಘಾತದಿಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೬೪ ; ಶೂದ್ರಕ) ; ನಾರದನಿರದೆ ಗಗನತಳಕ್ಕೊಗೆದು ಮುಗಿಲ ಪೊರೆಯೊಳಡಂಗಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೦ ವ); ಘನಲಿಂಗಮಂ ಕೊಂಡಡಂಗಿದನಿಮಿಷನಂದಮೆನಗಿಲ್ಲ (ಚೆಬಪು. ೬-೭). ೨. ತಗ್ಗು ; ಕುಗ್ಗು ; ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿ : ಎವೆಯಿಲ್ಲದ ಕೊಱೆಗಣ್ . . . ಸೋಲಮನೀಯದಿರವು ಕರ್ಪಿಂ ಸಮಸಂದೊಡಲಲರ್ದ ಮೂಗಡಂಗಿದ ಗಲ್ಲಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೨೨೩); ಅಂಕದ ಮುಖದೊಳಡಂಗದೆ ಕರ್ಮಕಲಂ ಕರೆನಿಪ ಬೌದ್ಧರನು . . . ಗೆಲಿದಕಲಂಕರಿಗೊಲಿದೆಱಗುವೆನು (ನೇಮಿಸಂ. ೧-೧೭). ೩. ಶಮನವಾಗು : ಈಗಳಡಂಗಿತೆಮ್ಮ ಹೃದ್ರೋಗಮನೇಕ ಮಂಗಳಪರಂಪರೆಗಳ್ ದೊರೆಕೊಂಡುವೀಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೬೦) ; ಅಂತಾ ಕಳಕಳರವಮಡಂಗಲೊಡನೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೩) ; ಆಡಂಗೆ ರೇಣು ಪಟಲಂ (ಉದ್ಭಟ. ೯-೧೩೯). ೪. ಸೇರಿಹೋಗು ; ಲೀನವಾಗು : ಮನ ದೊಳಡಂಗೆ ಸಿದ್ಧಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳಷ್ಟಗುಣಂ (ಸುಕುಮಾ. ಓರಿಇ. ೮-೫೯) ; ತಲ್ಲಕ್ಷ್ಯದೊಳ್ ಮನವಡಂಗಿ ಪರವಶೀಭೂತನಾಗುತ್ತ (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೪೯). ೫. ಮುಗಿದು ಹೋಗು ; ಕೊನೆಗೊಳ್ಳು ; ನಷ್ಟವಾಗು : ಕಡವಿನ ಕಂಪಡಂಗಿದುದು ಜಾದಿಯ ಕಂಪೊದವಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೬೯) ; ನಟ್ಟ ಕಿವಿಯಡಂಗುವ ಸುಯ್ಲಿಂ ಸರಳಂ ಮಿಱುತೆ ಹರಿಣಂ ಸರಳಿಸಿತು (ಗಿರಿಕ. ೧-೯೧) ; ದುರ್ದಿನಮಡಂಗೆ ಸುದಿನಂ ಪೊರ್ದಲ್ . . . ಎಱ್ದುದು ಬೆಳ್ಳಿ ಳಗು (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೪) ; ಹೊಳೆಗಳುಱೆ ಬತ್ತಿದುವು ನಿರ್ಝರ ಜಲವಡಂ ಗಿದವಱತವಗ್ಗದ ಕೊಳನು (ತೊರರಾ. ೧-೫-೧೬). ೬. ವಶವಾಗಿರು ; ವಿಧೇಯತೆಯಿಂದಿರು ; ಪರಿಮಿತಿಗೆ ಒಳಪಡು : ಕಪ್ಪಮೀಯದೆ ಚಪ್ಪರಿಸುವ ಮಂಡಳಿಕರುಮಂ ಅಡಂಗದಾಟವಿಕರುಮಂ . . . ಅಱಿದು (ಆದಿಪು. ೪-೮೨ ವ) ; ಈ ಪುತ್ರಂ ಕಾರಣಿಕನಾಗಿರ್ದಪಂ ನಮ್ಮ ಕಯ್ಯೊಳ ಡಂಗುವನಲ್ಲ (ನಂಬಿರ. ೨-೭೯). **ಅಡಗು₁** : ೧. "ಆಡಗಿದನೆಂಬುದಕೆ ಕರೆದನೆಂಬರ್ ಕವಿಗಳ್" (ಕವಿಕಂ. ೧೮೮) ; ಎನ್ನೊಡವುಟ್ಟಿದರುಂ ತಂದೆಯುಮಡಗಿರ್ದರ್ ಖಳಕೃತಾಂತದಂತಾಂತರದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೩-೩೪) ; ಮರುಳೆಂದು ಬಗೆದರೆಂದಡಗಿಧೆಯೊ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೪೯) ; ವಡ ಬಾನಲಗಂಜಿ ಕಡಲ ಜೀವನ ಬಂದಡಗಿದಂತಾ ಪುರವರದ ಕಡೆಯುಗಳಿನೊ ಳೆಡೆವಿಡದಿಹ ಜಲವನು ಮೃಡರಿಪು ಪೊಡೆಯನೆ ಬಲ್ಲ (ಅಂಜಚ. ೩-೭) ; ಆಡಗಿತಾ ವರಮೂರ್ತಿ ಕುಂಡದ ನಡುವೆ (ತೊರರಾ. ೧-೭-೫೭). ೨. ಸಿಡಿಲು ಮೊಱೆದರೆ ಸರ್ಪನಂಜುವುದಡಗುವನೆ ಗರುಡನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೬೬); ಕಡುಹು ನಿಮ್ಮವಗಿನಿತಿರಲು ನಾವಡಗಬಹುದೇ ಬಹೆ ನಡೆಯಿ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೬). ೩. ಕಿಡಿ ಕಿಡಿ ಕೆದಱಿಧೊಡೆ ಹಸಿವು ತೃಷೆ ಆಡಗಿತೆಂಬೆನು (ಮಹದೇ. ೨೪-೫) ; ಶಿವನಿಲ್ಲದಧ್ವರವ ಮಾಡಿದ ದೋಷವಡಗಬೇಕೆಂದು (ಹಚಕಾ. ೧೦-೪೪); ನರನ ಚಿತ್ತದ ತಾಪವಡಗಲು ತಂಪನೆಱೆದನು ತರುಣ ಶಶಿವರಾಳಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೬-೩೭) ; ಮನದ ಡಗೆಯುಡಗಿತು (ನಳಚ. ೫-೬೧); ನಿನ್ನ ನಗುಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿ ನನ್ನ ಬಳಲಿಕೆಯೆಲ್ಲ ಅಡಗಿತು (ರೂಢಿ). ೪. ನೀನೆನ್ನ ಕಾಯದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿ ನೀನೆನ್ನ ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೧೩-೫) ; ಆ ವೃಕ್ಷವು ಮರಳಿ ಬೀಜದೊಳಡಗಿತ್ತು (ಮಹದೇ. ೩೯-೧) ; ಮಳೆಗಾಲದ ನೀರು ಶರಧಿಯೊಳಡಗುವಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೭-೧) ; ಕಡಲು ಸಾಸಿವೆಯೊಳಡಗಿದಂತೀ ಮೂಱು ಪೊಡವಿಯಷ್ಟಗಲದ ಹಂಸ ಬಡವ್ಯೆ ಯೊಳಿರ್ದುದ ನೆನೆದು (ಭರಚ. ೩-೨೨). ೫. ಭೂತಳನಾಥಂ ಕೊಟ್ಟನವನ ಬಡತನಮಡಗಲ್ (ದಶಕು. ೬-೧೧೬) ; ನರನೊಳಿನ್ನಱುಹುವೆನು ಘನ ಸಂಗರದೊಳಡಗಿದ ರಾಜಕುವರನ ಮರಣವಾರ್ತೆಯನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೩) ; ಸೀತಾಲಲನೆಯನು ನಾವಗಲಿ ತಿಂಗಳು ತಿಳಿಯಲ್ಕೆದಡಗಿದವು (ತೊರರಾ. ೪-೮-೯) ; ಮಾರ್ತಂಡನ ಕಡು ಝಳದುಬ್ಬರಕಾಗ ಅಡಗುವ ಹಿಮದೊಲಿಪ್ಪತ್ತು ಸಾವಿರ ಬಲ ಮಡಿದುದು (ಕಂನವಿ. ೧೫-೮೯). ೬. ಹುಳುಕು ಹೊದ್ದದ ವಿದುರನೀತಿಯಲಿಹರು ಪಾಂಡವರು . . . ತಾವಡಗಿ ಗುಣದಲಿ (ಸಂಭಪ. ೧೭-೬೪) ; ಪತಿಯಾಣತಿಯ ಬಂದಿಯೊಳಡಗಿರ್ಪುದು ಸತಿಯ ಧರ್ಮದ ಸರ್ವಸ್ವ (ಹದಿಬ. ೩-೫).

ಅಡಂಗಿಕೊಳ್, ಅಡಗಿಕೊ = ಮರೆಯಾಗಿರು; ಅವಿತುಕೊ: ಜಯ ಪರಮೇಶ್ವರ ಪರಮಾತ್ಮ ಯೀಶ್ವರನುರ್ವ್ವೀ ಪರ್ವ್ವಯಡಂಗಿಕೊಂಡಿಪ್ಪನು (ಎಇ. XXIII, ೧೯೪-೫ ; 1265) ; ನೀನು ಈ ಪೊದೆಯ ಹಿಂದುಗಡೆ ಆಡಗಿಕೊ (ರೂಢಿ).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಆಡಜ್ಗು ; **ತುಳು.** ಆಡೆಂಗು, ಡೆಂಗುನಿ ; **ತೆಲು.** ಆಡಗು ; **ಕೋಲಾ.** ಡಾಂಗ್]

ಅಡಂಗು₂, ಅಡಗು₂ (ನಾ). ೧. ಅಡಗಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಮರೆಯಾಗು ವುದು (ಕ). ೨. ಅಡಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳ (ಕ). **ಅಡಗು₂**: ೩. ರಹಸ್ಯ: "ಗೋಪ್ಯವು ಮಾಂಸವಡಗರ್ಕು[ಕ್ಕು]" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೫).

[< ಆಡಂಗು₁]

ಅಡಂಗು₃ 'ಅಡಗು₃' ನೋ.

ಅಡಂಗುಱುಚಾಟೆ, ಡಂಗುಱುಚಾಟ (ನಾ). ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಟ; ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಲೆಯ ಆಟ : "ಚಿಟ್ಟುಮುಱೆ ಪುಮ್ಮೆಯೊಳಕ್ಕುಮಡಂ ಗುಱುಚಾಟಂ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚುವಾಟಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೭) ; "ಆಡಂಗುಱು ಚಾಟಮೆಂದು ಕಣ್ಣಮುಚ್ಚಾಟಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೭-೫೬೪); ನಗಿಸುವ ಕೋಡಗಂ . . . ಆಡುವ ಕುರಂಗವಡಂಗುಱುಚಾಟಮಂ ಪ್ರಿಯಗೊರ್ಗೆ ಯಿಪವಂಗಜನ್ಮನ ಬೆಸಂಬಡೆದಂತೆ ಲತಾಗೃಹಂಗಳೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೧-೭೪). **ಡಂಗುಱುಚಾಟೆ** : "ಪುಚ್ಚಳಿಯೆ ಕೇಡು ಡಂಗುಱುಚಾಟ ವೆನೆ ಕಣ್ಣಮುಚ್ಚಾಟ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೬). [< ಆಡಂಗುಱುಚಾಡು]

ಅಡಂಗುಱುಚಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಲೆಯ ಆಟವನ್ನು ಆಡು : ಸಂಕಲ್ಪಜನ್ಮಜಂಗಮಲತಾಂಗಿ ಸಂಭೋಗಲೋಭದಿನಡಂಗುಱು ಚಾಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ನಡಂಗಿ ಕೊಱಚಾಡಿ] ಕಾಡಿದ ಚಂದನಲತಾಮಂದಿರಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೨೦ ವ). [ಆಡಂಗು + ಉಱು + -ಚು + ಆಡು₁]

ಅಡಂಗೆಡೆ 'ಅಡ್ಡಂಗೆಡೆ' ನೋ.

ಅಡಂಗೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಅಡಗಿಹೋಗುವಂತೆ ಅದುಮು ; ಪರಿಹಾರ ಮಾಡು : ಆಱೆವುಳ್ಳಂ ರುಜೆ ಪೆರ್ಚೆ ತೀರ್ಚುವೊಡದಂ ಮರ್ದಿಂದಡಂ ಗೊತ್ತದಂದುಱೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮರ್ದಿಂಗಡಂಗೊತ್ತಿದಂದು] ಬೇಗಂ ತೊಱೆ ಯೆಂಬುದಿಂತು ಮನೆಯೊಳ್ ಕಿರ್ಚೆಱೆದ್ದೊಡಾ ಕಿರ್ಚನೇತೆಱದಿಂ ಬೇಗ ಮಡಂಗಿಸಿರ್ಪೊಡೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೧-೧೪). [ಆಡಂಗು₁ + ಒತ್ತು₁]

ಅಡಂಬರ್ 'ಅಡ್ಡಂಬರ್' ನೋ.

ಅಡಂಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ ಮೂಲಿಕೆ (ವೈಔಗಿ. ೪೬-೯೧೩).

[ಅಡ ? + ಬಳ್ಳಿ]

ಅಡಂಬೆ (ನಾ). (ಕರಾ). ದನದ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ, ಆಚೆಯಿಾಚೆಯ ತೂತುಗಳ ಮೂಲಕ ಸರಿಸಲು ಬರುವಂತಿರುವ ಗೂಟಗಳುಳ್ಳ ಕದ: ಕೊಟ್ಟಗೆಗೆ ದನ ಬಂತು ; ಅಡಂಬೆಗುಟ್ಟ ತೆಗೆ (ರೂಢಿ). [← **ತುಳು.** ಅಡಮ್ಮೆ, ತಡಮ್ಮೆ, ಹಡಮ್ಮೆ]

ಅಡಕ$_1$ (ನಾ). ೧. ವಶದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಸಂಯಮ; ಹಿಡಿತ; ವಿಧೇಯತೆ: ಓವಿ ಜೀವಮನಡಕಂಬೆರಸಯ್ದು ಸಮಿತಿಯೊಳ್ ಮುನಿ ನೆಗಟ್ದಂ (ಆದಿಪು. ೬–೨೮); ಒರ್ವನೆ ಬಾಲನೆಂದಡಕದೊಳ್ ನಿಲಿಸಿ ಕೊಳ್ಳದೆ ಪಿರಿದು ಲಾಲನದಿನಾ ತಂದೆತಾಯಿಗಳ್ ಸಲಹಿದುದಱಿಂ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦–೧೦); ಮಿಡುಕುಳ್ಳ ತೇಜಿಯ ತೆಱಪಿನೊಳೇಱಿ ಮತ್ತಡಕಕೆ ತಹ ಜಾಣನಂತೆ (ಭರಚ. ೪೧–೧೫೪) ; ಮನದನ್ನರೊಡನೆ ಬಾಳುವರಡಕ ದೊಳು (ಹದಿಬ. ೧–೫೬) ; ಕೇಳದಿರು, ಕೆಣಕದಿರು, ನಿನಗಡಕಂ ಒಳ್ಳಿತ್ತು (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೪–೧೬). ೨. ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಷ್ಟಿರುವುದು ; ಮಿತಿ ; ಹಾಳತ: ಅಡಕದೊಳೊಮ್ಮೆ ಹೆಚ್ಚಿನೊಳೊಮ್ಮೆ ಕಾಮುವ ನಡಿಸುತಿಹನು ಸತಿಯರೊಳು (ಭರಚ. ೧೦–೧೨೨) ; ಅಡಕವಾಗಿದೆ ಬಸುಱದಱ ಮೇಲಿಧೆ ಬಲಗಡೆಯಣ ಕುಡಿಯುಳ್ಳ ಪೊಣ್ಮೆ (ನಾಗಕು. ೫–೪೫) ; ಈ ಪುಸ್ತಕ ನನ್ನ ಕೈಗೆ ಅಡಕವಾಗಿದೆ (ದಕ. ಕ) ; ಭರತವರ್ಷದ ಬಹುರೀತಿಯ ಸೌಭಾಗ್ಯದ ಒಂದು ಮುಖ್ಯಾಂಶ ಒಂದು ದೇಶದ ಅಡಕದ ಜೊತೆಗೆ ಒಂದು ಖಂಡದ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನೂ ವೈವಿಧ್ಯವನ್ನೂ ಪಡೆದಿದೆ ಎನ್ನುವುದು (ಚಿಕರಾ. ೧) ; ಅಡಕವಾದ ಮನೆ ವಾಸಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲ (ರೂಢಿ). ೩. ನಿಯಮ ; ಕಟ್ಟುಪಾಡು : ಯಿಾ ಶಾಸನದ ಅ[ಅ]ಡಕಕ್ಕೆ ತಪ್ಪಿದವರುಳ್ಳರೆ ಪೊಳಲ ದೇವಿಯ ಪ್ರತಿಮೆಯ್ಯನು ಭಿ(ಂ)ನ್ನವ ಮಾಡಿದ ದೋಷ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೦–೨೬ ; 1465) ; ಬಾಳಿಸಿ ಕೊಡುವೆವು ಯಿಾ ಅಡಕಕ್ಕೆ ನಾಲು ತಪ್ಪಿಉ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೧, ಮಂಗಳೂ. ೩೩೯–೧೯ ; ?) ; ಅಜತನುಜ ನುಡಿ ದಡಕವೇ ನಿಜರಾಜಕಾರ್ಯಕೆ ರಾಜಪಥವೆಂದ (ತೊರರಾ. ೪–೧೨–೩೧). ೪. ಒಳಸೇರಿರುವುದು ; ಲೀನತೆ : ಒಡಲೊಳಬುಜಭವಾಂಡ ಕೋಟಿಯ ನಡಗಿಸಿಪ್ಪ ಮಹಾಮಹಿಮಗಾಯ್ತಡಕ ತೊಟ್ಟಿಲಲಮಳನಿಗಮಾಳಿಗಳು ಬೆಱಗಾಗೆ (ತೊರರಾ. ೧–೮–೭೩) ; ತೃಪ್ತರಾದರೆಂದೊರೆವೆನಷ್ಟಱೊಳೆಲ್ಲ ವಡಕ (ಭರಚ. ೪೬–೧೫೨). ೫. ಅಡಗಿಕೊಂಡಿರುವುದು ; ಅಗೋಚರ ವಾಗಿರುವುದು : ನಿರುತಮಿದಿರ್ಗಂ ನಿಲ್ಲದೀ ತಮುವಿದಂ ಮುಱಿಯೊಳಡ ಕದಿಂ ಪಿಡಿಯಲೆಂದು ಸರಸಿಜಸಖಂ ತನ್ನ ಬಲವನಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮೈಗರೆದುಮಿರ ಲೆಂದು ನೇಮಿಸಿದನೋ (ಚಿಬಪು. ೯–೮). ೬. "ಪತ್ರದ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಲಕೋಟೆಯಲ್ಲಿಡುವ ಇತರ ಕಾಗದ ಮೊದಲಾದವು" (Enclosure. ಇಂಕನಿ).

ಅಡಕವಾಗಿರು = ೧. ಒಳಪಟ್ಟಿರು ; ಅಧೀನವಾಗಿರು : ಶಿಷ್ಯನು ಗುರುವಿನ ಅಪ್ಪಣೆಗೆ ಅಡಕವಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಕ). ೨. ಸೇರಿಹೋಗಿರು ; ಲೀನವಾಗಿರು (ಕ). **ಅಡಕಮಾಗು, ಅಡಕವಾಗು** = ೧. ಅಡಗಿರು ; ಮರೆಯಾಗಿರು : ಒಡೆಯನಾಜ್ಞಾಪಿಸಿದ ಕುಱುಹಿನ ಕಡುಹು ಕೆಲವಿವೆ ಕಾಣಿಸದೆ ಕೆಲವಡಕವಾಗಿವೆ ಯೇನಮಾಡುವೆನೆನುತ ಮನದೊಳಗೆ ಮಿಡು ಕುವನು ಸಂತೈಸುವನು (ತೊರರಾ. ೫–೨–೭೮) ; ನರಹರಿಭಟ್ಟರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾದ ದಾರಿದ್ರ್ಯದ ಕಲ್ಪನೆಯು ಸ್ಪಷ್ಟವಾದಾಗ ಅವರು ವಿಹ್ವಲ ರಾದರು (ಹಬ್ಬಿಬ. ೧೦೮). ೨. ವಶವಾಗು ; ಅಧೀನವಾಗು : ಅರಾರ್ಗ ಮಡಕಮಾಗದ ವಾರುವರನ್ನಂಗಳಳ್ಕಿ ಬಸಮುಪ್ಪುದಱಿಂ (ಚಿಕವಿ. ೪–೧೬೨). ೩. ಸೇರಿಹೋಗು ; ಲೀನವಾಗು : ಒಂದಕ್ಷೋಹಿಣೀ ಸಂಖ್ಯೆಯುಳ್ಳ ಚತುರಂಗಬಲವು . . . ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಸೇರುವ ನದಿಯಂತೆ, ಪಾಂಡವರ ಬಲವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅಡಕವಾಯಿತು (ಕೃವಾಉ. ೨೩). ೪. (ಸಾಲ ಮೊದಲಾದವಕ್ಕೆ ಆಧಾರಪಡಿಸಿದ್ದರಲ್ಲಿ) ಒಳಪಟ್ಟಿರು : ವೆಂಕಪ್ಪಯ್ಯನ ಮೊದಲನೆಯ ಮಗಳು ಸರೋಜಳ ಮದುವೆಗೆ ಮಾಡಿದ್ದ ಸಾಲಕ್ಕೆ ಆ ತರೀಜಮಿಾನೂ ಅಡಕವಾಗಿತ್ತು (ವಿದ್ಯಾರಿ. ೬).

[< ಅಡಗು$_1$. ‖ **ತಮಿ. ಮಲ.** ಅಡಕ್ಕಮ್ ; **ತುಳು.** ಅಡೆಕ ; **ತೆಲು.** ಅಡಕಮು, ಅಡಕುವ, ಅಣಕುವ]

ಅಡಕ$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದನ್ನು ಪೇರಿಸಿರುವುದು ; ಒಟ್ಟಿಲು ; ರಾಶಿ. 'ಹುಲ್ಲಡಕ' ಪರಾ. ೨. ಕೂಡಿಡುವುದು ; ದಾಸ್ತಾನು (ಕ).

ಅಡಕದ ಕೋಣೆ = ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಡುವ ಕೋಣೆ ; ಉಗ್ರಾಣ : ಸಾಣೆಕಲ್ಲನುಲೇಪನದ ಪಾಷಾಣವಡಕೆಲೆಯಡಕೆಗತ್ತಿಯು ಹಡಪ ಸಂಬಳಿಗೆ ವೀಣೆ ವಸ್ತ್ರಾಭರಣದಡಕದ ಕೋಣೆ ಬೀಯಗವುಚಿತವಸ್ತು ಶ್ರೇಣಿಯಿಂದೊಪ್ಪಿದುದು ವಾರನಿತಂಬಿನೀಸದನ (ಬಸವು. ೧೨–೧೦).

[< ಅಡಕು$_2$]

ಅಡಕಂಗೆಯ್, ಅಡಕಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಒಳಕೊಳ್ಳು ; ಲೀನಗೊಳಿಸು : ಕಾರ ಮೇಘದೊಳು ಮಿಂಚಡಗಿ ತೋಱದ ತೆಱದಿ, ನೀರೊಳಡಕಂಗೆಯ್ದ ಕಿಚ್ಚಿನಂತೆ, ಬೀಱುತಿಹ ಫಲರಸದೊಳಿಪ್ಪ ನವರುಚಿಯಂತೆ (ಶಿವಗೀ. ೧–೨). **ಅಡಕಗೆಯ್** : ಅವನಿಧರಸುತೆಯರಸನೊಲಿದು ಕರವೀರ ಭೂಧವನ ತನ್ನೊಳಡಕಗೆಯ್ಯಲಾಕ್ಷಣ ಸಗ್ಗದವರು ಪೂಮಳೆಗಱೆಯೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೩–೩೪). [ಅಡಕ$_1$ + ಗೆಯ್]

ಅಡಕಗೆಯ್ 'ಅಡಕಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಅಡಕಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಿ ಗಾತ್ರವನ್ನು ಚಿಕ್ಕದು ಮಾಡು ; (ಹತ್ತಿಯನ್ನು ಚೀಲದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ) ಅಮುಕಿ ಒಳಸೇರಿಸು (ಕ). [ಅಡಕ$_1$ + ಕೊಳ್ + –ಇಸು$_3$]

ಅಡಕತ್ತರಿ 'ಅಡಕೆಕತ್ತರಿ' ನೋ.

ಅಡಕತ್ತಿ 'ಅಡಕೆಗತ್ತಿ' ನೋ.

ಅಡಕನಗೆ (ನಾ). ಅದುಮಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ನಗೆ ; ಪರಿಮಿತವಾದ ನಗೆ : ಅಡಕನಗೆ ಕುಲುಕುಲಿಸಿ ಕಣ್ಣಮುಚ್ಚಣಿಕೆಯಲಿ ಮುಟ್ಟಾಟ ಹುಡುಕಾಟ ವಾಡುತಿಹುದು (ಗಂಗಾತ. ೬೧–೧೧). [ಅಡಕ$_1$ + ನಗೆ]

ಅಡಕಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಗ್ಗಿಸು ; ಸಂಕ್ಷೇಪಿಸು ; ಸಂಗ್ರಹಮಾಡು. ೨. ಒಳಗೆ ಸೇರಿಸು ; ಒಳಪಡಿಸು : ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಧ್ವನಿಯ ಬಗೆಯೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಲಕ್ಷ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲೇ ಅಡಕಮಾಡಲು ನೋಡಿದರು (ಭಾರವಿಾ. ೭೮).

[ಅಡಕ$_1$ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಡಕಲಿಡು 'ಅಡಕಿಲಿಡು' ನೋ.

ಅಡಕಲು 'ಅಡಕಿಲ್' ನೋ.

ಅಡಕಲುಕೋಣೆ (ನಾ). ಸಾಮಾನನ್ನು ಅಡಕಲಾಗಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ಕೋಣೆ ; ಉಗ್ರಾಣ : ಅಡಿಗೆಮನೆಯಲ್ಲಿಯೋ ಅಡಕಲುಕೋಣೆಯಲ್ಲಿಯೋ ಕುಳಿತು ಹೊನ್ನಮ್ಮ ಏನೇನೋ ಮನೆಗೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಳು (ಜನಜೀ. ೪೦). [ಅಡಕಲು (< ಅಡಕಿಲ್) + ಕೋಣೆ]

ಅಡಕಲುಗಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಪೇರಿಸಿಟ್ಟ ಗಡಿಗೆಯ ಸಾಲು : ಧಡಧಡನೆ ಮತ್ತೂ ನಾಲ್ಕು ಹೆಜ್ಜೆ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ ಆ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅಡಕಲುಗಡಿಗೆಗಳನ್ನೂ ನುಗಿಸಿದಳು (ಬರಹಾ. ೩೪).

[ಅಡಕಲು (< ಅಡಕಿಲ್) + ಗಡಿಗೆ]

ಅಡಕಲೇರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದನ್ನು ಇಡು ; ಪೇರಿಸು : ನೀನು ಅಡಕಲೇರಿಸಿದ ಗಡಿಗೆಗಳನ್ನು ಯಾರು ಮಾಡಿದರು ? (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೭೩) ; ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದು ಅಡಕಲೇರಿಸಿದ ಟ್ರಂಕುಗಳ ಹಿಂದೆ ಬಾಳೆಯ ಎಲೆಗಳು ಸೂರೆಯಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದುವು (ವೈನಿ. ೧೧).

[ಅಡಕಲು (< ಅಡಕಿಲ್) + ಏರಿಸು (< ಏಱಿಸು)]

ಅಡಕವಂತ (ನಾ). ಸಂಯಮದಿಂದ ವರ್ತಿಸುವವನು ; ವಿಧೇಯ : ಪಱುಗೋಲನೇಱಿದನಂತಡಕಮುಳ್ಳನುಂ ರಾಜಸೇವಕನಂತಡಕವಂತನುಮಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೯೯) ; ಸಕಲಪರೀಷಹಂಗಳಂ ಗೆಲಲಾರ್ಪರುಂ ಅಡಕವಂತರುಂ ಪರಮತಪೋಧನರುಮಪ್ಪ ಮಹಾನುಭಾವರುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೯೫–೯). [ಅಡಕ$_1$ + –ವಂತ]

ಅಡಕಿಲ್, ಅಡಕಲು, ಅಡಕಿಲು, ಅಡಿಕಿಲ್, ಅಡಿಕಿಲ, ಅಡಿಕಿಲಿ, ಅಡಿಕಿಲು$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಒಂದನ್ನು ಪೇರಿಸಿ ಇಡುವುದು; ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಒಂದನ್ನು ವರಸೆಯಾಗಿ ಇಡುವುದು; ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಒಂದನ್ನು ಪೇರಿಸಿ ಇಟ್ಟದ್ದು : ಅಡಕಿಲ ಮಡಕೆಗಳೆಂಟುಂ ಬೆಡಂಗು ನಿಲೆ ನೆಲವುವಿಡಿದು ನಿಲ್ವಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೫೧) ; ಅರಸಿನ ಮೇಲರಸಾದೊಡೆ ಮೊದಲಾಗೆ ನಾಡೆಲ್ಲಂ ಕೆಟ್ಟು ಪಾೞಪ್ಪುದೆಂದೊಡೆ ಜಗದೊಳಡಕಿಲ ದೈವಮಾದೊಡೆ ಕಿಡದಿರ್ಕುಮೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೪೧) ; ಏೞ್ಲೋಕಮುಮನಡಕಿಲ್ಗಳಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸುತಲಿ (ಚೆಬಪು. ೧೫–೫). ೨. ರಾಶಿ ; ಒಟ್ಟಿಲು : ಎಲ್ವಿನ ಪರ್ವತಂ ಕರುಳ್ಪಿಣಿಲ ಪೊದಟ್ಕಿರುಂಡದಡಕಿಲ್ ನರದುರ್ಬು (ಜಗವಿ. ೭–೮೪). **ಅಡಕಲು** : ೧. ಅಲ್ಲಿ ಗಡುಗಂಬಿಗಳ ಮೇಲೆ ಕಾಳಿನ ಚೀಲಗಳ ಸಾಲುಗಳು ಅಡಕಲಾಗಿ ನಿಂತಿವೆ (ಹಬ್ಬಬ.೧೯). ೨. ಗಾಳಿಗೂ ಸ್ಥಳವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಜನರು ಮೂರನೆಯ ವರ್ಗದ ಒಂದು ಡಬ್ಬಿಯಲ್ಲಿ ಕಿಕ್ಕಿರಿದು, ಅಡಕಲಾಗಿ ತುಂಬಿರುವಾಗ, ನಿಲ್ಲುವುದಕ್ಕೂ ಸಹ ಜಾಗೆಯಿಲ್ಲದಂತಹ ವಾಹನದಲ್ಲಿಯೂ ಸೊಗವನ್ನು ಕಾಣುವುದೀಗ ನಿಜವಾದ ರಸಿಕತೆಯೆನ್ನಬಹುದು (ಮುಂಗಾಪು. ೨೬). **ಅಡಕಿಲು** : ೧. ತುಡುಕಿದವು ತಂಬಟದ ದನಿ ಜಗದಡಕಿಲನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೪೭) ; ಪಿಡಿದು ಚಾಪವನೇಱಿಸಿಯೆ ಜೇವಡೆಯೆ ಜಗದಡಕಿಲು ಜರಿದು ಗಿರಿ ಕೆಡೆದುರುಳಿದವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೬೯) ; ಅಡಕಿಲನಡಸಬಲ್ಲುದೆಯಾ ಶ್ವಾನನು ಕೆಡಹಬಲ್ಲಂತೆ ಸುಕೃತಿಯ (ಗೋಮಟೇ. ೧–೩೭) ; ಅದರಲ್ಲಿ ಗಿರ್ದ ಭಾಗ ಜಗುಲಿ. ಇನ್ನೊಂದು ಗಿರ್ದ ಭಾಗ ಗಡಿಗೆಗಳ ಅಡಕಿಲು (ಕಾಳರಾ. ೨೫). ೨. ಹೂರಿಗೆಗಳಿಡುಗುಡ್ಡೆ ಸಣ್ಣ ಸೇವಗೆಯ ಮೆದೆಯೆಱಿಯಪ್ಪಡಡಕಿಲಿಡ್ಡಲಿಗೆಗಳ ಬೋನ ದೋಸೆಯ ಲಗ್ಗೆ (ಸಮ್ಯಕ್. ೭–೨೫). **ಅಡಿಕಿಲ್** : ೧. ಕೆಂಡದೊಂದಡಿಕಿಲ್ ಮಾಣಿಕದಿಂಡೆ ಕಾಯ್ವು ತಪನಂ ಚಂದ್ರಂ . . . ಎನಿಪ್ಪುದೊಂದು ಪೆಸರಂ ತಾಂ ಮಾಡಿದಂತಿರ್ದುದಾ ಕಡುಪಿಂ ತನ್ನಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಿಮರಾಜಂ (ಗಿರಿಕ. ೯–೭೦). **ಅಡಿಕಿಲ** : ೧. ಜಗದಡಿಕಿಲದ ಜೋಡಿಯ ಜರುಹಿದುವು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫–೨೦) ; ತಿಳಿನೀಲಿಯ ಬಾನಂಚಿನ ಕರೆಗೆ ಪ್ರಭಂಜನವೇ ಅಡಿಕಿಲವಾಗೆ (ಚೈತ್ಯಾಲ. ೩೭). **ಅಡಿಕಿಲಿ** : ೧. 'ಅಡಿಕಿಲಿಕಲ್ಲು' ಪರಾ. **ಅಡಿಕಿಲು**$_1$: ೧. ಸತ್ಯದಡಿಕಿಲು ನಿತ್ಯದುಂಡೆಗಳು ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ (ರುದ್ರಾರ. ೫–೫) ; ಸಕಲ ಜಲಧಿಗಳೇಕರೂಪದಲಿ ಧರೆಯ ಮುಳುಗಿಸಿ ಮೇಲೆ ಮೇಲುಬ್ಬರಿಸಿ ಜಗದಡಿಕಿಲಿನ [ಪಾಠಾಂ. ಲದ] ಜೋಡಿಯ ಜರುಹಿದುವು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪–೧೯) ; ಶಾರ್ಙ್ಗವ ಪಿಡಿದೆತ್ತಿ ಶಿಂಜಿನಿಗೊಳಿಸಿ ನುಡಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಭಾಂಡಗಳಡಿಕಿಲುಹೊಱಿಮುಗಿವಂತೆ (ಮೋಹತ. ೩೯–೨೩).

ಅಡಕಲ ಕೋಣೆ, ಅಡಕಿಲ ಕೋಣೆ = ಅಡಕಲು ಕೋಣೆ : ನಮ್ಮ ಅಡಕಿಲ ಕೋಣೆಗೆ ನಾನು ಓಡುತ್ತಾ ಹೋದೆನು (ಚೀನಬಾ. ೬೪) ; ಅವರ ಹಿರಿಯ ಮಗನು ವ್ಯಾಧಿಯಿಂದಲೋ ಬಾಧೆಯಿಂದಲೋ ಮನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು (ಇದ್ದ ಒಂದು ಅಡಕಲ ಕೋಣೆ) ಹಿಡಿದು ನರಳುತ್ತಿದ್ದ (ನಿರಾಭ. ೪೩). **ಅಡಕಲ ಗಡಿಗೆ** = ಅಡಕಲುಗಡಿಗೆ : ಒಲೆಯಲ್ಲಿ, ಕುಳ್ಳಿನಲ್ಲಿ, ಇದ್ದಲಿಯಲ್ಲಿ, ಕಟ್ಟಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ, ಹಾಲುಮೊಸರಿನ ಕಪಾಟಿನಲ್ಲಿ, ಅಡಕಲ ಗಡಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ನಾಯಿಗಳೇ ನಾಯಿಗಳು ಅವಳ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದವು (ಮೊಪಾಸ. ೨೫). **ಅಡಕಿಲಾಗು, ಅಡಿಕಿಲಾಗು** = ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದು ಕೂಡು ; ರಾಶಿಯಾಗು : ಕುಲಶೈಲವೇೞುಮೊಂದಡಕಿಲಾದುವೆನಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೨೦) ; ಪೊಡವಿ ಬಾಯ್ವಿಟ್ಟು ನರರಂ ತಿಂಬೊಡಂ ಮೇಗಣಡಿಕಿಲಾಗಿರ್ದಜಾಂಡಂಗಳೊಂದೊಂದಾಗಿ ನಡುನೆತ್ತಿಯೊಳ್ ಬೀಳ್ವೊಡಂ . . . ಶಿವಭಕ್ತರಿತರಧನಕೆಳಸುವರೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೬–೧೭).
[ಅಡಕ್ಕು$_3$ (< ಅಡುಕು) + –ಇಲ್]

ಅಡಕಿಲಿಡು, ಅಡಕಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದನ್ನು ಪೇರಿಸು : ಇಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಪಾಷಾಣಮೆಂಬುವೊಳವು, ಅವನೊಂದಱ ಮೇಲೊಂದನಡಕಿಲಿಟ್ಟು ನಿಱಿಸಿದಾತಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಪ್ಪನೆನೆ (ಚಾವುಂಪು. ೧೦೪–೨೪) ; ಸೊಡರ್ಗುಡಿಯಗೆಯಂ ಪಚ್ಚೆಯ ಪಡಲಗೆಗಳೊಳಡಕಿಲಿಟ್ಟು ರತಿ ಪೊಯ್ದ ಪೊಲೇಂ ಜಡಿದುದೊ ಸಂಪಗೆನನೆಯಿಂ (ಅನಂಪು. ೬–೭೯) ; ತಪ್ಪದೆ ಮೂಱುವಾಯುವಿನಾಧಾರದಿಂದಿಪ್ಪುದು ಲೋಕ ಮತ್ತೊಳಗೆ ಇಪ್ಪುದು ತ್ರಸನಾಳ ಲೋಕ ಮೂಱದಱೊಳಗೊಪ್ಪಿಹುದಡಕಿಲಿಟ್ಟಂತೆ (ನಾಗಕು. ೨–೧). **ಅಡಕಲಿಡು** : ಇಡುತಲಾನೆಯ ಕೊಂಡು ಕಡುಕೆಯ್ವ ಗಜಘಟಿಯನಡಕಲಿಟ್ಟಂ ಹೆಣನ ಮೇಲೆ ಹೆಣನಂ (ಕುಮುರಾ. ೬–೩೬).
[ಅಡಕಿಲ್ + ಇಡು]

ಅಡಕಿಲು 'ಅಡಕಿಲ್' ನೋ.

ಅಡಕಿಲುಗೊಳ್ 'ಅಡಕಿಲ್ಗೊಳ್' ನೋ.

ಅಡಕಿಲುಜಗ (ನಾ). ಒಂದರಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಜೋಡಣೆಯಾಗಿರುವ ಲೋಕಸಮೂಹ : ಗಾಂಡೀವಿ ಚಾಪವ ಮಿಡಿದ ನಿಷ್ಠುರರಾವತಿವಿದುದು ಜರಿದವಡಕಿಲುಜಗದ ಜೋಡಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯–೩೭) ; ಬಿರಿಯೆ ನೆಲನಳ್ಳಿಱಿವ ವಾದ್ಯದ ಹರುಷತರ ನಿರ್ಘೋಷದಬ್ಬರ ಜರಿಹಿತಡಕಿಲುಜಗದ ಜೋಡಿಯನರಸ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨–೫).
[ಅಡಕಿಲು (< ಅಡಕಿಲ್) + ಜಗ]

ಅಡಕಿಲುವಾಸು 'ಅಡಕಿಲ್ವಾಸು' ನೋ.

ಅಡಕಿಲ್ಕೂಟ (ನಾ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದನ್ನು ಪೇರಿಸಿದಂತೆ ಕಾಣುವ ಶಿಖರಗಳ ಸಾಲು : ಗಂಡಶೈಲಮಡಕಿಲ್ಕೂಟಂ . . . ರಯ್ಯಮಾ ಬೆಟ್ಟದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨). [ಅಡಕಿಲ್ + ಕೂಟ$_2$]

ಅಡಕಿಲ್ಗಿರಿ (ನಾ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಜೋಡಿಸಿದ ಬೆಟ್ಟಗಳ ರಾಶಿ : ಕಪಿವ್ರಜಂ ಪರಿದು ಬೆಟ್ಟಗಳಂ ನೆಱೆ ಕಿಳ್ತು ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ ಸಂದಿಸಿ ಮೂಱುನಾಲ್ಕನಡಕಿಲ್ಗಿರಿಯಾಗಿರೆ ಪೊತ್ತು ಬೇಗದಿಂ ತಂದು ಸಮುದ್ರಮಂ ಕ್ಷಣದೆ ಕಟ್ಟಿದರ್ (ಧರ್ಮಪ. ೮–೨೧). [ಅಡಕಿಲ್ + ಗಿರಿ$_1$]

ಅಡಕಿಲ್ಗೊಡೆ (ನಾ). ಕೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಏರಿಸಿದ ಕೊಡೆ : ಕಡುಚೆಲ್ವತನಕ್ಕಡಕಿಲ್ಗೊಡೆವಿಡಿದಂತಳಿಗಳೋಳಿ ಮುಡಿಯಲರ್ಗಂಪಿಂಗೆಡೆವಿಡದೆ ಮೇಲೆ ತುಱುಗಿರೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦–೬೮). ℙ ಇದು ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವದ ಒಂದು ಚಿಹ್ನೆ. 'ಮುಕ್ಕೊಡೆ' ಪರಾ. [ಅಡಕಿಲ್ + ಕೊಡೆ$_2$]

ಅಡಕಿಲ್ಗೊಳ್, ಅಡಕಿಲುಗೊಳ್, ಅಡಿಕಿಲ್ಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದಾಗಿ ಪೇರಿಸಿರು : ಅಡಕಿಲ್ಗೊಂಡೊಪ್ಪುವ ಕೌಳುಡೆಯಿಂ ಸೊಗಯಿಸುವ ಪಾಸಿನೊಳ್ ಪಟ್ಟಿರ್ದಂ (ಕಾದಂಉ. ೮೮) ; ಪೃಡನಡಕಿಲ್ಗೊಂಡ ದೋರ್ಮ್ಮಂಡಲಂ ತಾನೆನಿಕುಂ ಪ್ರಾಕಾರಮಾಶಾಮದಕರಿಕಟ ಕಂಡೂವಿನೋದಪ್ರದೇಶಂ (ಎಇ. XIII, ೪೭–೬೬ ; 1112). ೨. ಒತ್ತೊತ್ತಾಗು ; ದಟ್ಟವಾಗು : ಕಡೆಗಡೆಯೊಳಡಕಿಲ್ಗೊಂಡು ನೋಡುವ ಜನಂಗಳಧರಬಂಧೂಕದ ನಾಸಿಕಾಚಂಪಕದ ನಯನಕುವಳಯದ (ವರ್ಧಪು. ೯–೪೩ ವ) ; ಬಡವರ್ಗೊಲವಿಂ ಸಾಹ್ಯಮನೊಡರಿಸದವರೆಡೆಯೊಳಿರ್ಪ ವಿತ್ತಸಮೂಹಂ ನಡುವೂರೊಳಗಿರ್ಪಿಟ್ಟಿಯೊಳಡಕಿಲ್ಗೊಂಡೆಸೆವ ಪಣ್ಗೆ ಪಾಸಟಿಯಕ್ಕುಂ (ನೀತಿಮಂ. II, ೩೪೮). **ಅಡಕಿಲುಗೊಳ್** : ೨. ಬಂದು ಪುಳಕಂಗಳಡಕಿಲುಗೊಳುತ್ತಂ ಪೊಣ್ಮೆ (ಮೆಱಿರ. ೩೬–೧).

ಅಡಿಕಿಲ್ಗೊಳ್ : ೧. ಗೋತ್ರಾಚಳಂಗಳ್ ಬಿಡದೊಡನಡಿಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಡಕೀ]ಲ್ಗೊಂಡೊಡಂ (ಸಮುಪ. ೧೫–೮೭) ; ಚಾಂದ್ರನಿರ್ಮಳಬಿಂಬತ್ರಯ ಮೊಳ್ಪಿನಿಂದಮಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಡ]ಕಿಲ್ಗೊಂಡಂತೆ ಚೆಲ್ವಾದುದಂ ನಲವಿಂದೆತ್ತಿದರಿಕ್ಕಿದರ್ ಚಮರಮಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೬–೧೫೮) ; ಅಡಿಕಿಲ್ಗೊಂಡೊಪ್ಪುವೇೞುಂ ನೆಲೆಗಳ ಮಣಿಮಾಡಂಗಳಿಂದಂ (ಬಾಧಪು. ೧–೧೫೫).
[ಅಡಕಿಲ್ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಡಕಿಲ್ಜವ್ವನ (ನಾ). ಏರಿಸಿದ ಯೌವನ : ಪಡೆದಂ ಪದ್ಮಜನೆಂತೊ ಭೂಷಣಕೆ ಭೂಷಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂ ಜವ್ವನಕ್ಕಡಕಿಲ್ಜವ್ವನಮಂ ವಿರಾಜಿಸುವ ಲಾವಣ್ಯಕ್ಕೆ ಲಾವಣ್ಯಮಂ (ಜಗವಿ. ೧೦–೭೧). [ಅಡಕಿಲ್ + ಜವ್ವನ]

ಅಡಕಿಲ್ದಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದಾಗಿ ಪೇರಿಸಿದ ತಟ್ಟೆ : ಕಂಪುಗುವ ಪಾರಿಜಾತದ ಮಂದಾರದ ದುಂಡುಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಸೆಂಡುಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಬಿರಿಮುಗುಳಂ ತಿಱಿದೊಟ್ಟ ಮಾಣಿಕದಡಕಿಲ್ದಟ್ಟೆಯೊಳ್ ತುಂಬಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೩–೧೭). ℙ ಈ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ 'ಅಡಕಿಲ್ವಟ್ಟೆ' ಎಂದು ಕೆಲವು ಮುದ್ರಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವುದು ಅಪಪಾಠ.
[ಅಡಕಿಲ್ + ತಟ್ಟೆ]

ಅಡಕಿಲ್ದೆರೆ (ನಾ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದು ನುಗ್ಗಿಬರುವ ತೆರೆ; ಸಾಲುಸಾಲಾಗಿ ಬರುವ ಅಲೆ : ಇಡುಕುದೆರೆಯಟ್ಟುವೆಡೆ ಕಟ್ಟುದೆರೆಯಡಕಿಲ್ದೆರೆಗಳುಲಿದು ಹಳಚಲು ಘುಜಹು ಮಱುಗಿ ಕಡೆದು ಮಲ್ಲಣಿಗಡಲನೊಡೆಗಲಿಸಿ ಕುಡಿದು (ಸೋಮಚ. ೧–೬೫). [ಅಡಕಿಲ್ + ತೆರೆ$_3$]

ಅಡಕಿಲ್ಬೊಟ್ಟು (ನಾ). (ಹಣೆಯಲ್ಲಿ) ಒಂದರಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಬೊಟ್ಟು ; ಬೊಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಬೊಟ್ಟು : ಮಳಯಜ ಮೃಗಮದಪಂಕಂಗಳಿನಡಕಿಲ್ಬೊ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಲ್ವೊ]ಟ್ಟನೊರ್ವಳಾಕೆಯ ಭಾಳಸ್ಥಳಿಯೊಳಳವಡಿಸಿದಳ್ ಸ್ಮರಕುಳದೇವತೆ ಮಿಸುಪ ನೊಸಲ ಕಣ್ದೋಱಿದವೋಲ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೬೫). [ಅಡಕಿಲ್ + ಬೊಟ್ಟು$_2$]

ಅಡಕಿಲ್ವಾಸು, ಅಡಕಿಲುವಾಸು, ಅಡಿಕಿಲುವಾಸು, ಅಡಿಕಿಲ್ವಾಸು (ನಾ). ಒಂದರಮೇಲೊಂದಾಗಿ ಪೇರಿಸಿದ ಹಾಸಿಗೆ : ಸಜ್ಜೆವನೆಯ ಸಿರಿಮಂಚದ ಹಂಸತೂಳದಡಕಿಲ್ವಾಸಿನೊಳ್ ಭರದಿಂ ನೆರೆವಾಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೪–೧೪೮ ವ) ; ನಾರಿ ಶಯ್ಯಾಗೃಹದ ಹಂಸತೂಳದ ತಲ್ಪದೋರಣದ ಚೆಲ್ವಿನಡಕಿಲ್ವಾಸಿನೊಳ್ ಪತಿಯ ಸಾರಿ(ಭಾವಚಿಂ. ೩–೪೯). **ಅಡಕಿಲುವಾಸು**: ಬಾಳೆಗಳ ಮೃದುದಳದ ನಳಿನಮೃಣಾಳದಡಕಿಲುವಾಸಿನಲಿ ಭೂಪಾಲಕನ ನೂಕಿದಸು (ತೊರರಾ. ೩–೧೧–೪೬). **ಅಡಿಕಿಲುವಾಸು** : ತರಿಸಿದನು ನವಹೇಮಮಣಿಭಾಸುರದ ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಲಲಿತಾಸ್ತರಣದಡಿಕಿಲುವಾಸ[ಸು]ಗಳ ನಿರ್ಮಳವಿಹಾರಗಳ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೮–೫). **ಅಡಿಕಿಲ್ವಾಸು** : ಕಾಂತನಿರ್ದ ಸಿರಿಮಂಚದಂಚೆದುಪ್ಪಳಡಿಕಿಲ್ವಾಸಿನೊಳ್ ಮೆಲ್ಲನೆ ಚೆಲ್ಲದಿಂ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ರಾಜಶೇ. ೪–೧೪ ವ). [ಅಡಕಿಲ್ + ಪಾಸು$_2$]

ಅಡಕಿಲ್ಪುಣ್ (ನಾ). ಹುಣ್ಣಿನ ಮೇಲೆ ಹುಣ್ಣು : ಉರದಡಕಿಲ್ಪುಣ್ಣಂ ಕರ್ದುಕಿರದಧರದ ಪುಣ್ಗೆ ವಾಯ್ದು ಮಿಾಂಗಗಿದು ತಳೋದರಿ ದರಿಯುನೆಯ್ದುವಿನಮಾ ಸರೋವರಂ ಕದಡೆ ಬೆರ್ಚಿ ದೆಸೆದೆಸೆವರಿದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೪೪).
[ಅಡಕಿಲ್ + ಪುಣ್]

ಅಡಕಿಲ್ಪೆಸರ್ (ನಾ). ಇದ್ದ ಹೆಸರಿನ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡ ಹೆಸರು ; ಪೇರಿಸಿಕೊಂಡ ಹೆಸರು : ಧರೆಯುಂ ಕುಡುವಂದೆನಗಂ ಗುರುತನಗಂ ರಾಜನಾಮಮಂ ಕೊಟ್ಟೊಡೆ ನೋಡಿರೆ ತನಗೀಗಳ್ ರಾಜಾಧಿರಾಜನೆಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡನಡಕಿಲ್ಪೆಸರಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೭೮).
[ಅಡಕಿಲ್ + ಪೆಸರ್]

ಅಡಕಿಲ್ಬೆಳ್ಪು (ನಾ). ಬಿಳುಪಿನ ಮೇಲೆ ಬಿಳುಪು; ರಾಶಿ ಹಾಕಿದ ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣ : ಗಂಗೆಗಡಲ್ಗಳ ನೊರೆಗಂ ತಿಂಗಳ ಬೆಳ್ಪಿಂಗಮೊದವಲಡಕಿಲ್ಬೆಳ್ಪಿಂ ಸಂಗಳಿಸಿ ತೀವಿದತ್ತೆಱೆಯಂಗನ ಜಸಮಖಿಳಭುವನಾಂತರದೊಳು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೩೭–೩೧ ; 1096). [ಅಡಕಿಲ್ + ಬೆಳ್ಪು]

ಅಡಕಿಲ್ಪೊಂದು (ಕ್ರಿ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದಾಗಿ ಇರುವಂತೆ ಸೇರು : ಬಿಂದುವನುಸ್ವಾರಂ ತಾನೆಂದಕ್ಕುಂ ಸೊನ್ನೆ ಮುತ್ತುವೋಲ್ ವೃತ್ತತೆಯಿಂ ಸಂದಿರ್ಪುದಂತದಡಕಿಲ್ಪೊಂದಿರೆ ಮಣಿಗೊಪ್ಪುವೋಲ್ ವಿಸರ್ಗಮೆನಿಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೧). [ಅಡಕಿಲ್ + ಪೊಂದು$_1$]

ಅಡಕು$_1$ 'ಅಡುಕು' ನೋ.

ಅಡಕು$_2$ (ನಾ). ೧. ನಿರ್ಬಂಧ ; ನಿಯಮ ; ಕಟ್ಟಳೆ : ಮಠ ಪರಿಹಾರವ ತೆರುವ ಆಡಕು ಮುಂದಕೆ ಅಯಿನವಳಿ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೧, ಮಂಗಳೂ. ೩೩೫–೯ ; 1335). ೨. ಹಿಡಿತ ; ಸಂಯಮ : '. . . ಒಂದಿಷ್ಟು ಅಡಕಿನಿಂದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ವಕ್ರೋಕ್ತಿಗಿಳಿಸಿದರೂ ಭಾವಕ್ಕೆ ಬಾಧೆಯಿದೆಯೇ?' (ನಿರಾಭ. ೩೪). ೩. ನೆಯ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ಒತ್ತಿ ಸೇರಿಸಿದ ನಾಲ್ಕು ದಾರದ ಎಳೆ : ಉದಾ— ನಲವತ್ತಡಕಿನ ಸೀರೆ, ಅರುವತ್ತಡಕಿನ ಸೀರೆ.
[< ಅಡಕು$_1$ (< ಅಡುಕು). ‖ ತಮಿ. ಅಡುಕ್ಕು]

ಅಡಕುಪಾತ್ರೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದರಮೇಲೊಂದನ್ನಿಟ್ಟು ಪೇರಿಸಿದ ಪಾತ್ರೆ (ದಕ. ಕ). ೨. ಒಂದರೊಳಗೊಂದು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹಿಡಿಸುವ ಪಾತ್ರೆಗಳ ಸಮೂಹ : ಮನೆ ಚಿಕ್ಕದಾಗಿದ್ದರೆ ಅಡಕುಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುವುದು ಉತ್ತಮ (ರೂಢಿ).
[ಅಡಕು$_1$ (< ಅಡುಕು) + ಪಾತ್ರೆ. / ತಮಿ. ಅಡುಕ್ಕುಪ್ಪಾತ್ತಿರಮ್]

ಅಡಕುಮಡಕೆ (ನಾ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದಾಗಿ ಪೇರಿಸಿದ ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ : ನಾನು ಅಡಕುಮಡಕೆ ಸಾಲಲ್ಲಿ ಅಡೀಮಡ್ಕೇಲಿ ಮೂರು ರಾಜರ ಗೋಳ ಮೂರುತಲೆ ರೂಪಾಯ ಬಟ್ಟೇಲಿ ಕಟ್ಟಿಟ್ಟಿದ್ದೆ (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೪೦).
[ಅಡಕು$_1$ (< ಅಡುಕು) + ಮಡಕೆ]

ಅಡಕೆ$_1$, ಅಡಕ್ಕೆ, ಅಡಿಕೆ, ಅಡ್ಕೆ, ಅಳಕೆ (ನಾ). ೧. ತಾಳೆಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಮರ; ಕ್ರಮುಕ; ಕೌಂಗು; ಅದರ ಹೂವು, ಹಣ್ಣು, ಕಾಯಿ, ಎಲೆ ಇತ್ಯಾದಿ : "ಗುವಾಕಃ ಪೂಗಃ – ಈ ೨ ಅಡಕೆಯ ಮರಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೩–೪೭) ; "ಕ್ರಮುಕಂ ಪೂಗವೆನಲಡಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೩೪–೧೦) ; ಅಡಕೆಯ ಪೇಱಿಂಗೆ ಮೂನೂಱು (ಎಇ. IX, ೨೨–೮ ; 800) ; ಅವಱ ಮೇಲಿರ್ದಲೆಯಡಕೆಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೭ ವ) ; ಪಲ್ಲ ಸಂದಿಯಡಕೆಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೨೩) ; ಸಲೆ ತೂಗಿ ತೊನೆವಡಕೆಗಳ (ತೊರರಾ. ೧–೯–೧೩) ; ಇರ್ತಡಿಗಾಲುವೆಯಿಂದವೆ ನೆಱೆ ಮುಸುಕಿ ಬೆಳೆದ ಚೆಂದೆಂಗೊಳ್ವಾಳೆಯಡಕೆ ಪಸುರೆಲೆವಳ್ಳಿ (ಜಯಕಾ. ೧–೩೮) ; ಐದೂವರೆ ಸಾವಿರ ಅಡಕೇ ಮರನ ಕ್ಷೇತ್ರ (ಎಕ. VI, ಶೃಂಗೇರಿ. ೧೨–೨೮ ; 1629) ; ಅಡಕೆಗೆ ಹೋದ ಮಾನ ಆನೆ ಕೊಟ್ಟರೂ ಬಾರದು (ಗಾದೆ). ℙ ಕಾಯಡಕೆ, ಗೋಟಡಕೆ, ಚಿಕ್ಕಡಕೆ, ಚೂರಡಕೆ, ನೆಲವತ್ತಿಯಡಕೆ, ಬೆಟ್ಟಡಕೆ, ಹಣ್ಣಡಕೆ ನೋ. ೨. ಅತ್ಯಂತ ಕಡಮೆ ಬೆಲೆಯ ವಸ್ತು ; ಅಲ್ಪ ಪದಾರ್ಥ : ಒಡಮೆಯನರ್ಥಿಗಿತ್ತೆ ನವನೀತಳಮಂ ಗುರುಗಿತ್ತೆನೀಗಳೊಂದಡಕೆಯುಮಿಲ್ಲ ಕಯ್ಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೪೬). **ಅಡಕ್ಕೆ** : ೧. 'ಅಡಕ್ಕೆದೋಟ' ಪರಾ. **ಅಡಿಕೆ** : ೧. ಸ್ಥೂಲವಡಿ[ಡ?]ಕೆಯಾದಂತೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪರ್ಣವಾದಂತೆ (ಮೋಳಮಾ. ೧೦೮–೪೩೦) ; ನಿತ್ಯತಾಂಬೂಲ ಯಲೆ ೧೫ಕ್ಕೆ ಅಡಿಕೆ ೩ಕ್ಕೆ (ಎಕ. VI, ಶೃಂಗೇರಿ. ೧೧, ಪು. ೩೭೨–೧೧ ; 1652). **ಅಡ್ಕೆ** : 'ಅಡ್ಕೆತೋಟ' ಪರಾ. **ಅಳಕೆ** : ೧. ತೋಟದಿಂದ ಆಳಕೇ ಮರ ೧೨೦೦ ಕೆ ಗ ೬೦ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೬೫–೧೪ ; 1667).

ಅಡಕೆಗೆ ಎಣಿಸು, ಅಡಕೆಗೆ ಕೊಳ್ಳು, ಅಡಕೆಗೆ ಬಗೆ=ಒಂದು ಅಡಕೆಯಷ್ಟು ಅಲ್ಪಬೆಲೆಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಭಾವಿಸು ; ಅಲ್ಪವಾಗಿ ಕಾಣು :

ಆ ಭಾರತಿಯಂ ವಿದ್ಯಾಗುಣಕ್ಕೊಂದಡಕೆಗಮೆಣಿಸಳ್ (ಅರ್ಥನೇ. ೩–೪) ; ಎನ್ನ ಮಾತನೊಂದಡಕೆಗೆಣಿಸದೆ ಬಂದು ಕೈಪಿಡಿದನೆಮ್ಮಯ್ಯಂ (ಸೋಮಚ. ೨–೧೩೫); ಆತನ ಮಾತನೊಂದಡ[ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ಕೆಗೆ ಕೊಳ್ಳಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೪–೮೨) ; ನೀನಾತನನೊಂದಡಕೆಗೆ ಬಗೆದೈ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧೮–೧೪).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅಡೈಕ್ಕಾಯ್ ; **ಮಲ.** ಅಟಕ್ಕ, ಅಟೆಕ್ಕ ; **ಕೊಡ.** ಅಡಕೆ ; **ತೆಲು.** ಅಡ]

ಅಡಕೆ$_2$ (ನಾ). ಅಡಕ ; ನಿಯಮ ; ಕಟ್ಟುಪಾಡು : ದೇವರಿಗೆ ನಡಸಿಬಹ ಭತ್ತಂ ಮೂಡೆ ೧೦೦ ಈ ಭ[ತ್ತ] ನಡೆಯದೆ ವುಳಿದಡೆ ಆ ಮೂಲವನೂ ಒಪ್ಪಿಸುವ ಅಡಕೆ ಯೀ ಧರ್ಮವನು ಪಾಲಿಸಿದವರಿಗೆ (ಸೌ ಇ ಇ. IX–ii, ೪೧೬–೧೨ ; 1377). [~ ಅಡಕ$_2$]

ಅಡಕೆಕತ್ತರಿ, ಅಡಕತ್ತರಿ (ನಾ). ೧. ಅಡಕೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಚೂರುಮಾಡುವ ಒಂದು ಸಾಧನ. ೨. ಕಷ್ಟದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ; ಉಭಯ ಸಂಕಟ : ಹೀಗೆಲ್ಲ ಮಾಡಿ ನನ್ನನ್ನು ಅಡಕೆಕತ್ತರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಬೇಡ (ರೂಢಿ). **ಅಡಕತ್ತರಿ** : ೨. ಎಂತಹ ಸಂದಿಗ್ಧ ಅಡಕತ್ತರಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುಬಿದ್ದ ದಾಮು (ವೈದ್ಯವಿ. ೧೮). [ಅಡಕೆ$_1$ + ಕತ್ತರಿ]

ಅಡಕೆಕುಳಿ (ನಾ). ೧. ಅಡಕೆಯ ಸಸಿಯನ್ನು ನೆಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಗುಂಡಿ. ೨. ಹೈವೆರಾಜ್ಯದ ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅಡಕೆಕುಳಿಯ ಪುರವರಾಧೀಸ್ವರ ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ ಸ್ರಿಷ್ಟ ಪ್ರತಿಪಾಲಕ ರಣಗಬ್ಬಿನಾಯಕರ ತಂ[ಮ] ದೇಉ ನಾಯಕರು (ಕಇ. I, ೬೩–೧೦; 1481). [ಅಡಕೆ$_1$ + ಕುಳಿ$_2$ (< ಕುೞಿ$_2$)]

ಅಡಕೆಗತ್ತಿ, ಅಡಕತ್ತಿ, ಅಡಗತ್ತಿ (ನಾ). ೧. = ಅಡಕೆ ಕತ್ತರಿ ೧ : ರಾಣದೀವಿಗೆ ಮಂಗಳಾರತಿ ಸಾಣೆಕಲ್ಲನುಲೇಪನದ ಪಾಷಾಣವಡಕೆಲೆಯಡಕೆಗತ್ತಿಯು ಹಡಪ ಸಂಬಳಿಗೆ (ಬಸಪು. ೧೨–೧೦). ೨. ಅಡಕೆಕಾಯ ಸಿಪ್ಪೆಯನ್ನು ಸುಲಿದು ಹೋಳುಮಾಡಲು ಬಳಸುವ ಕತ್ತಿ. **ಅಡಕತ್ತಿ** : ೧. ಗೇರ ಹರಳ ನೂರಂ ಅಡಕತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಭಾಗವ ಮಾಡಿ ಒಮ್ಮಾನ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಚಿತ್ರಮೂಲದ ಬೇರಿನ ಚೂರ್ಣವ ಹಾಕಿ (ವಿವೈವಿ. ೮೧). **ಅಡಗತ್ತಿ** : ೧ (ಕಿ). [ಅಡಕೆ$_1$ + ಕತ್ತಿ]

ಅಡಕೆಚೆಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ : ಅಡಕೆಚೆಟ್ಟನ ಬೇರಂ ಬೆಂಬೂದಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಜೀರಿಗೆ ಶುಂಠಿ ಸಹ ಆರೆದು ಬಿಸಿನೀರಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯಲು ಶೀತಜ್ವರ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೧೩). [ಅಡಕೆ$_1$ + ಚೆಟ್ಟು]

ಅಡಕೆತಾಳಿಲ, ಅಡಕೆದಾಳಿಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಲ್ಯ, — ತಾಳಿದ ; ಪರಿಮಳಂ ಪೋಗದಂದದಿ ನೀರು ಮಣ್ಣುಗೊಡಲುರಿಗೆಂಡದಾ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತದಂಡದೊಳವಂ ತಿರುಹಿ ದೋರೆಯ ಮಾಡಿ ಹದನಱಿದು ಹಸನಾಗಿ ಯಿರಿಸಿ ಪಾಕಂ ಮಾಡಿದ ಸರಸ ಕೂಷ್ಮಾಂಡಫಲವಡಕೆತಾಳಿಲವೆಸರ ಧರಿಯಿಸಿತು (ಸೂಪಶಾ. ೫–೨೨). **ಅಡಕೆದಾಳಿಲ** : ಮತ್ತಮಿಾ ತೆಱದಿ ಬಾಳೆಯ ಹೊಡೆಯ ಹಿರಿದು ಹಸನಾಗಿ ಪಾಕಂ ಮಾಡಿಯದಱಡಕೆದಾಳಿಲವೆಸರ ಕರೆವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೫–೨೨) ; ಪುಳಿಚಾರು ಪೊನ್ನವಟ್ಟೆ ಭುಂಜಿತಶಾಕ ತುಳಿವುದಾಳಿಲ ಶಾಖವಂಗಿ ಶೂಲ್ಯಕ ಮನಂಗೊಳಿಪ ಚಳಿಸಾಕೆ ವಿಚಿತ್ರ ಪಾಕಂ ಕಹರಿಯಡಕೆದಾಳಿಲವೆಸರನು (ಸೂಪಶಾ. ೬–೧೩). [ಅಡಕೆ$_1$? + ತಾಳಿಲ]

ಅಡಕೆದಾಳಿಲ 'ಅಡಕೆತಾಳಿಲ' ನೋ.

ಅಡಕೆದೋಂಟ, ಅಡಕೆದೋಟ, ಅಡಕ್ಕೆದೋಟ, ಅಡ್ಕೆತೋಟ (ನಾ). ಅಡಕೆಯ ಮರಗಳನ್ನು ಬೆಳಸುವ ತೋಟ : ಮತ್ತವಾಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗಣಡಕೆದೋಂಟ ಮತ್ತರೆರಡು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೫–೩೪ ; 1019) ; ಮತ್ತವರ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗಣಡಕೆದೋಂಟ ಮತ್ತರೊಂದು (ಇಆ. V, ೧೬–೩೪ ; 1161). **ಅಡಕೆದೋಟ** : ಹಿರಿಯ ಕೆಱೆಯ ಹಿಂದಣ ಮೊದಲೇರಿ ಅಡಕೆದೋಟ ಅಡಕೆಯ ಮರ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೨೪–೪೬ ; 1272 ?). **ಅಡಕ್ಕೆದೋಟ** : ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ನಿತ್ಯಪೂಜೆಗೆ ಹೂವಿನ ತೋಟಮುನಡಕ್ಕೆದೋಟಗಳು (ಸೌ ಇ ಇ. IX–i, ೧೪೧–೪೨; 1174). ℙ ಇದೇ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ 'ಅಡಕೆ' ಎಂಬ ರೂಪವೂ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. **ಅಡ್ಕೆತೋಟ** : ಕಲ್ಲಿದೇವ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಮಕಳು ವಿದ್ಯಾನಾಥ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಅಡ್ಕೆತೋಟದ ಒತ್ತಿನ ಕಲಾನ್ವಿತಯನ ಕಯ್ಯ ಮೂಲ ಗುತ್ತಿಗೆಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಕ್ರಮ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೨೬–೧೨ 1403). [ಅಡಕೆ$_1$ + ತೋಂಟ]

ಅಡಕೆದೋಟ 'ಅಡಕೆದೋಂಟ' ನೋ.

ಅಡಕೆಪುಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ : ಬೆಲ್ಲವತ್ತದ ಬೇರು, ಉಳ್ಳಿ, ನುಗ್ಗೆತೊಕ್ಕು, ಹುರುಳಿ, ಚಿತ್ರಮೂಲ, ಚವ್ಯ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಹಿಪ್ಪಲೀಮೂಲ, ಶುಂಠಿ, ಅಡಕೆಪುಟ್ಟನ ಬೇರು, ಹೊಂಗೆನಾರು, ಅಳಲೆಕಾಯಿ, ಗಂಟುಭಾರಂಗಿ ಇಷ್ಟನು ಸಮಾಂಶವಾಗಿ ಹಾಕಿ ಕಷಾಯವ ಮಾಡಿ ಸೇವಿಸಲು ಸಕಲ ಮೂಲವ್ಯಾಧಿಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. ೨೦೩–೧೭ ಟೀಕೆ) ; (ವೈದ್ಯಸಾ. ೨೯೪–೨೨೬ ಟೀಕೆ ನೋ). [ಅಡಕೆ$_1$? + ಪುಟ್ಟ ?]

ಅಡಕೆಲೆ (ನಾ). ಅಡಕೆ ಮತ್ತು ವೀಳೆಯದೆಲೆ; ತಾಂಬೂಲ : ಅಡಕೆಲೆಯಡಕೆಗತ್ತಿಯು ಹಡಪ ಸಂಬಳಿಗೆ . . . ಉಚಿತವಸ್ತುಶ್ರೇಣಿಯಿಂದೊಪ್ಪಿದುದು ವಾರನಿತಂಬಿನೀಸದನ (ಬಸಪು. ೧೨–೧೦) ; ಬಾಳೆಯ ಹಣ್ಣು ಅಡಕೆಲೆ ಸಹ (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೭೦–೪೪ ; 1484) ; ಅಡಕೆಲೆ ಅಂಗಡಿ ಸಿದ್ಧಯ್ಯನಿಗೂ ತಲೆಗೂ ರೇಷ್ಮೆಹುರಿ ಚೌಕ, ಮೈಗೆ ಬಿಳಿಯ ಮಲ್ಲಿನ ಜುಬ್ಬ, ಕಾಲಿಗೆ ಗಿರಕಿ ಚಡಾವು ಬಂದಿತ್ತು (ಘಾಟೀಮು. ೬೮).

ಅಡಕೆಲೆಕೊಡು = ೧. ತಾಂಬೂಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕಳಿಸು ; ಬೀಳ್ಕೊಡು : ಅವರಿಗೆ ಅಡಕೆಲೆಕೊಟ್ಟು ಕಳಿಸು (ರೂಢಿ). ೨. ಕೆಲಸದಿಂದ ನಿವೃತ್ತಿ ಮಾಡು : ಗಿರಣಿಯವರು ಈ ದಿನ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೆ ನನಗೆ ಅಡಕೆಲೆ ಕೊಟ್ಟು ಕಳಿಸಿಬಿಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). [ಅಡಕೆ$_1$ + ಎಲೆ$_1$]

ಅಡಕೆಹಂಗು (ನಾ). ಅತ್ಯಲ್ಪ ವಸ್ತುವಿನ ಹಂಗು : ಹಿಂದೆ ನಿನ್ನೊಳು ಪುಟ್ಟಿದದುಮೊದಲಿಂದುತನಕೊಂದಡಕೆಹಂಗಿನೊಳೊಂದೆನುಸಿಕನೆ ನಿನ್ನನಾನೋಲೈಸಿದೆನು ಹೊಂದಿ (ಬಸಪು. ೬೧–೫೭). [ಅಡಕೆ$_1$ + ಹಂಗು]

ಅಡಕೊತ್ತು, ಅಡಕೋತು (ನಾ). (ಉಕ) ೧. = ಅಡಕೆಕತ್ತರಿ ೧ : ಮಡದಿಯೂ ಪುರುಷನೂ ನಡೆದೊಡನೆ ಬರುವಾಗ ಅಡಕೊತ್ತು ಮಱಸಿ ತರಹೋಗಿ ಪಾಪವನು ನಡೆಸಿದುದ ಕಂಡೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೭೦) ; ಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ಎಲೆಯಡಕೆಯ ಡಬ್ಬಿ. ಅದರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಡಕೊತ್ತು (ಶಿಡುಗು. ೩೧) ; ಮಧುರೆ ಅತಂತ್ರವಾಗಿ ನಿನ್ನ ಸೈನ್ಯದ ಅಡಕೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆ ಸಿಕ್ಕು ಹೋಳಾದೀತು (ವಿಜಸಾ. ೭೪). ೨. = ಅಡಕೆಕತ್ತರಿ ೨ : ಆಚಾರ್ಯರನ್ನು ಅಡಕೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಸಾಹಸವು ಅವನದಿತ್ತು (ಸಮುಜೀ. ೩೯೭). **ಅಡಕೋತು** : ೧. ಅಡಕೋತಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ಅಡಕೆಯಂತಾಯಿತು ಅವಳ ಸ್ಥಿತಿ (ಅಸ್ಥಿಪಂ. ೧೩೮).

[ಅಡಕೆ$_1$ + ಒತ್ತು$_2$. / **ತೆಲು.** ಅಡಕತ್ತು, ಅಡಕತ್ತೆರ, ಅಡಕೊತ್ತು ; **ಮರಾ.** ಅಡಕಿತ್ತಾ]

ಅಡಕೋತು 'ಅಡಕೊತ್ತು' ನೋ.

ಅಡಕ್ಕೆ 'ಅಡಕೆ$_1$' ನೋ.

ಅಡಕ್ಕೆದೋಟ 'ಅಡಕೆದೋಂಟ' ನೋ.

ಅಡಗಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಇದೆ ಪೊಱಮಟ್ಟು ದಾನೆಯಡಗಟ್ಟಿಸು ಪೊಕ್ಕಿಱಿ ಮುಂದೆ ವಹ್ನಿಯಂ ಪಡೆದಿಡು (ಉದ್ಭಟ. ೨–೫೩). [ಅಡಗಟ್ಟು (< ಅಡ್ಡಂಗಟ್ಟು) + –ಇಸು$_3$]

ಅಡಗಟ್ಟು 'ಅಡ್ಡಂಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಅಡಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಕಡಿ : ಪೊಡೆ ಶಿರಗಳನಡಗಡಿವುದೆಂದುದ್ಧಟ ಸುತ್ತ ಬಿಡದೆ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಕೆಡಪುವುದವರನು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೨೧೫).
[< ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಡಿ$_1$]

ಅಡಗಡು (ಕ್ರಿ). ಮಾಂಸವನ್ನು ಬೇಯಿಸು : ಅಡಗಟ್ಟ ಮಡಕೆಯಂ ಪೊಜಗಿಡುವಂತೆ ಕೂಟನಟ್ಟ ಮಡಕೆಯನೇಕೆ ಪೊಜಗಿಡರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೪೩) ; ಅಡಗಟ್ಟ ಮಡಕೆಗಳನೊಳಗಿಡಲಾರ್ಪರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೫೫).
[ಅಡಗು$_3$ + ಅಡು$_1$]

ಅಡಗತ್ತಿ 'ಅಡಕೆಗತ್ತಿ' ನೋ.

ಅಡಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಕಂಡುಬರು ; ಅಡಚಣೆಯಾಗು ; ತಡೆ ; ಅಡ್ಡಿಮಾಡು : ಪೊಡವಿಯೊಳಗಿದ್ದ ಪ್ರತಿಕೂಲಗಳು ಎಲ್ಲ ಕಡಲ ಶಯನ ಹರಿಯ ಗುಣಕರ್ಮನಾಮಂಗಳ ನುಡಿ ನುಡಿ ನುಡಿದವಗೆ ಅಡಗಾಣಿಪವೇನೋ (ವಿಸಾಸು. ೨–೨೦೭) ; ಅಡಗಾಣಿಪ ಭವಗಡಲಾಯಾಸವನು ಬಿಡದೆ ದಾಟಲಿವುಂಟು . . . ವಿಜಯವಿಠ್ಠಲನ ಪಾದವ ಬಿಡದೆ ನೆರೆ ನಂಬೆ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೧೦) ; ಆದರೆ ನನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಮಿಸುಕಾಡುವ ಈ ಜೀವದಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಅಡಗಾಣಿಸಿ ನಿಂತಿದೆ (ಚೀನಬಾ. ೨೯೬). ೨. (ತಿರಸ್ಕಾರಸೂಚಕವಾಗಿ) ಅಗತ್ಯಬೀಳು : ನನಗೇನ ಅಡಗಾಣಿಸ್ಯತೇನು ? (ಮಣ್ಣುಹೆ. ೧೦೨). [< ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಾಣ್ + –ಇಸು$_3$]

ಅಡಗಾಳು (ನಾ). ದ್ವಿದಳ ಧಾನ್ಯ ; ಅಕ್ಕಡಿಕಾಳು (?) : ಮುಂಬಯಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಮಲೆನಾಡು, ಗಡಿನಾಡು, ಎರೆನಾಡು ಈ ಮೂರು ನೈಸರ್ಗಿಕ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ತೃಣಧಾನ್ಯಗಳು, ಅಡಗಾಳುಗಳು, ಎಣ್ಣೆಯ ಕಾಳುಗಳು, ನಾರು ಮತ್ತು ಹಣ್ಣಿನ ಬೆಳೆಗಳು ಇವುಗಳಿಗೆ ತಗಲಿದ ಕೀಟಕಪಿಡುಗುಗಳ ಬಗೆಗೆ ೧೯೪೭ ರಿಂದ ೧೯೫೧ಕ್ಕೆ ಕೊನೆಗೊಂಡ ಐದು ವರ್ಷಗಳ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಸಮೀಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ (ಕೀಟವಿ. ೧೫).
[< ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಾಳು]

ಅಡಗಿಂಡೆ (ನಾ). ಮಾಂಸದ ಮುದ್ದೆ ; ಮಾಂಸ ಪಿಂಡ : ನಟ್ಟರ್ದ ಮೂವತ್ತೆರಡಾಯುಧಂಗಳ ಮೇಲೆ ಬಿಬ್ಬು ಸಿಡಿಲ್ದುಚ್ಚಳಿಸಿ ನೆಲದೊಳ್ ಬಿದ್ದಡಗಿಂಡೆಯಾಗೆ ನೆಜನಂ ನಟ್ಟುರ್ಚಿದುಗ್ರಾಯುಧಾವಲಿಯಿಂದುರ್ವಿಸುವಿಂದ್ರಜಾಲಿಗನವೋಲ್ ಜೋಲ್ದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೮೮ ವ, ೮೯). 'ಅಡಗಿಂಡೆಯಾಡು' ಪರಾ. [ಅಡಗು$_3$ + ಇಂಡೆ$_1$]

ಅಡಗಿಂಡೆಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಮಾಂಸದ ಮುದ್ದೆಗಳನ್ನು ಚೆಲ್ಲಾಡು : ಬಳಿಗೆ ಕೊಂಡು ಪೋಗಿ ಕುಜಿಯಂ ತಜಿದ್ದಲ್ಲಿಯೆ ತಿಂದು ಪೀರ್ದು ಕಳ್ಗಳನಡಗಿಂಡೆಯಾಡುವರೆ ಮೆಚ್ಚುವರ್ (ಸಮಪು. ೧೩–೪೬) ; ಅಡಗಿಂಡೆಯಾಡಿ ಕಳ್ಳಂ ಕುಡಿದುಂ ಪೊಲೆಯರೊಡಗೂಡಿಯಾಡುವರಂ ಕಂಡೊಡೆ ನಲಿವರಾಗಳುಂ . . . ದುಶ್ಚರಿತರ್ (ಸಮಪು. ೧೩–೪೭) ; ಬಿಡದಡರೆ ಪೊಣರುವ ವೈರಿಯ ಕಡುಗಾಯಿಪಿಂದಟ್ಟ ಮುಟ್ಟ ರಣರಂಗದಲ್ಕಾದಿಯಡಗಿಂಡೆ[ದೆ]ಯಾಡಿ ಗೆಲುವನು ಪೊಡವಿಯಲತಿಸುಭಟ ವಿಕ್ರಮಾಂಕಚಮೂಪಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೭೬–೩೧ ; 1183). [ಅಡಗಿಂಡೆ + ಆಡು$_1$]

ಅಡಗಿಸು 'ಅಡಂಗಿಸು' ನೋ.

ಅಡಗಿಸುಹ (ನಾ). ಮರೆಮಾಡುವಿಕೆ ; ಬಚ್ಚಿಡುವಿಕೆ : "ಅವಹಿತ್ಥ ಆಕಾರಗುಪ್ತಿ ಶರೀರವನಡಗಿಸುಹ" (ನಾಚಿರಾ. ೩).
[ಅಡಗಿಸು + –ಹ (< –ಪ)]

ಅಡಗು$_1$ 'ಅಡಂಗು$_1$' ನೋ.

ಅಡಗು$_2$ 'ಅಡಂಗು$_2$' ನೋ.

ಅಡಗು$_3$, ಅಡಂಗು$_3$ (ನಾ). ಮಾಂಸ ; ಬಾಡು : "ಅಡಗು, ಬಿಕ್ಕು, ಬಾಡು – ೩ ಮಾಂಸಂ" (ಕಶಸಾ. ೭–೧೨೩) ; "ಸುಟ್ಟಡಗು ಭೂತಿಯೆಂಬುದು, ತಾಳಿಸಿದಡಗು ಭರೂಟಕಮೆಂಬುದು, ಅಟ್ಟಡಗು ಉಖ್ಯಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೫೪–೧೬೮) ; ಬಿಸುನೆತ್ತರ್ ನೆಣನಡಗೆಲ್ವು ಸಮಸ್ತಂ ಸುರಿಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೭೭); ಕಾಗೆಯಡಗು ಬೋನಂಬುಗದು ಎಂಬುದು ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೫–೯) ; ಅಡಗಿನ ಬಸನಿಗರ್ಗ್ಗಂ ಕಳ್ಳುಡಿವವರ್ಗ್ಗಂ ವೃತ್ತಿಲೋಪಮೆಂಬೀ ನುಡಿಯಂ ಕಡೆಗಣ್ಣಿಸದೆ ಮೊದಲಿಂದಂ ಕಿಡಿಪುದದಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೭–೩೭ ; 1055) ; ಉಂಬುದೆಲ್ಲ ಕಿಲ್ಬಿಷ, ತಿಂಬುದೆಲ್ಲ ಅಡಗು, ಕುಡಿವುದೆಲ್ಲ ಸುರೆ, ಹುಸಿಯೆಂಬುದೇ ಹೊಲೆ (ಮಹಾಸಾ. ೪೫–೧೩೧). ℙ ಕಾರಡಗು, ಬಿಕ್ಕಡಗು, ಬೆನ್ನಡಗು, ಮಿಾಸಲಡಗು ಹೋ. **ಅಡಂಗು$_3$** : ನೀ ಪೊಡೆದಿರ್ದಾ ನವಕಂಬಳವ ನಡಂಗೆನುತವೆ ಕರ್ಚಿ ತವಕದಿನಡರ್ದುದಾಗಸಕೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭–೭೦) ; ಮಿಗಗಳನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕುವಂದದಿ ಕೊಂದು ಮುಗುಳ್ದವಜಡಂಗುಗಳ ತುಕ್ಕಡಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಡಂಗ ಕಡಿದಿಕ್ಕಿ] (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦–೨೬).

ಅಡಗಡಗಾಗು = ಮಾಂಸದ ಮುದ್ದೆಯಾಗು ; ಕೇವಲ ಮಾಂಸವಾಗು : ನಡುವುಡಿವನ್ನ ಮೇಜು ಬರಿಯೆಲ್ವುಡಿವನ್ನೆಗನೊತ್ತಿ ಮೆಟ್ಟಿ ಮೆಯ್ಯಡಗಡಗಾಗೆ ಮುನ್ನುರಮನಿರ್ಬಗಿಯಾಗಿರೆ ಪೋಲ್ದು (ಗದಾಯು. ೫–೪). [ದೇ.]

ಅಡಗು$_4$ (ನಾ). ೧. ಸೇರಿಕೆ ; ಜೋಡಣೆ ; ಹೊಂದಾವಣೆ. (೩). ೨. ಸೊಗಸು ; ಅಂದ (೩). [~ ? ಅಡಂಗು$_2$]

ಅಡಗು$_5$ (ನಾ). ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಅಡವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಾಲಕೊಡುವ ವೃತ್ತಿ (?) : ಭೂಮಿಯನು ಹಿರಣ್ಯೋದಕ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಯೆಜದುಕೊಟ್ಟ ಕಲ್ಲುಗನಾದವ ಆತನ ಅಳಿಯಂದಿರು ಬಟ್ಟಕಳದ ಅಡಗಿನ ಅಂಣಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಕ್ಕಳು ಶಾಂತಂಣಸೆಟ್ಟಿ (ಕಇ. I, ೪೧–೩೭ ; 1417 ?).
[~ ? ಅಡವು (< ಅಡರ್ಪು)]

ಅಡಗುಗಳ್ಳ (ನಾ). ಅಡವಿಟ್ಟ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೊಡದೆ ದಕ್ಕುಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವವನು ; ನ್ಯಾಸಾಪಹಾರಿ (?) : ಶ್ರೀ ಗುರು ಕುಜುಹಕೊಟ್ಟು ಕುಜುಹಿನ ಬೆಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಅಜು ಎಂದು ಹೇಳಲಿಕಾಗಿ ಆ ಉಭಯವ ಮಜದು ಬೇಜೊಂದಜುವಿನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಒಡಗೂಡಿಹೆನೆಂಬ ಅಡಗುಗಳ್ಳರ ನೋಡಾ (ದಾಸೋಸಂ. ೧೪). [ಅಡಗು$_5$ + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಅಡಗುಚುಚ್ಚುಗ (ನಾ). "ಮಾಂಸವನ್ನು ಸುಡುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಿಡಿಕೆಯ ಮೊನಚಾದ ಸೆಳೆ, —ಚುಚ್ಚುಗ" (ಕಸ್ತೂರಿ).
[ಅಡಗು$_3$ + ಚುಚ್ಚುಗ]

ಅಡಗುಣ್ (ಕ್ರಿ). ಮಾಂಸವನ್ನು ತಿನ್ನು : ಪಿಶಾಚಾನಿವಹಮುನಡಗುಣಮೆಂದು ನವವೇದಮಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಡಗುಣಿಸುತೆ] ಪೇಟ್ವರಲ್ಲಿ ರಕ್ಕಸಪಾರ್ವರ್ (ಗದಾಯು. ೪–೩೯). [ಅಡಗು$_3$ + ಉಣ್]

ಅಡಗುಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮಾಂಸವನ್ನು ತಿನ್ನಿಸು. 'ಅಡಗುಣ್' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಅಡಗು$_3$ + ಉಣ್ + –ಇಸು$_3$]

ಅಡಗುತಿನ್, ಅಡಗುದಿನ್, ಅಡದಿನ್ (ಕ್ರಿ). ಮಾಂಸವನ್ನು ತಿನ್ನು : ಅಸುರರನಾಸುರಂ ಮುಸಗಿ ಕೊಂದಡಗುತಿಂಬ ಬಳಾರಿ (ಸಮಪು. ೯–೧೧೨) ; ಬಿಲ್ಲರ ನೆರವಿಯೊಕ್ಕಡಗುತಿಂದುದು ರಕುತಗುಡಿದುದು ಕೆಡೆದುದಾ ವಾಗುರೆಯೆಜಿಯನೊಂದಂಬಿನೇಜಿಂದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೩೪).
ಅಡಗುದಿನ್ : "ಅಡಗುದಿಂಬವನಂ ಪೌಷ್ಕಳನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೫೮–೯೬). **ಅಡದಿನ್**: ಪಿಡಿ ಪಿಡಿ ಕಟ್ಟು ಕಟ್ಟು . . . ಪೆಜವೆಣ್ಗೆ ಸೋಲ್ವ ಕಳ್ಳುಡಿವಡದಿಂಬ ನಂಬಿದರನೋವದೆ ಛಿದ್ರಿಪ ಕಳ್ವ ಕಳ್ಳರೊಳ್ ನುಡಿವಳಿಯಾದನೆಂದು ನವನಾರಕರಂ ಪರಿದೆಯ್ದೆ ನಾರಕರ್ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೧೦) ; ಮರುಳ್ಗಳಡದಿಂಬುತ್ಸಾಹದೆ ಪಲ್ಲಂ ಮಸೆದುವು (ಜಗವಿ. ೭–೪೮) ; ಅಡದಿಂದರುಣಜಲಂಗುಡಿದೆಲುವಂ ಕಡಿದು ಮಿದುಳನುಂಡೊಣನರಮಂ

ಕಾರ್ದಡಿಸಿ ನೊಣೆದು ನೆಣನಂ . . . ಮುಕ್ಕುವ ಮರುಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಜಯಕಾ. ೬–೨೫) ; ಅಡದಿನ್ನದಱಿನ ದೂಸಱಿನೊಡಲೊಳ್ ನೆಲಸುವುವು ಜೀವಿಗಳ್ಗಸುಗಳವಂ ಕಿಡಿಸಿಯಡದಿನ್ಬ ನರನಂ ಪಡಿದೆಱಿದೇಂ ಪೊಱಗೆ ಪೋಗಲೀಗುಮೆ ನರಕಂ (ನೀತಿವಂ. II, ೨೧೫). [ಅಡಗು$_3$ + ತಿನ್]

ಅಡಗುದಱಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಮಾಂಸವನ್ನು ಚೂರು ಚೂರಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು : ಎಮ್ಮಯ ಮಡದಿಗನ್ಯರು ಮನವಿಡಲು ಬಳಿಕಡಗುದಱಿವೆನೆನುತ್ತ ಹೊಕ್ಕನು ಭೀಮನವಗಡಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫–೧೩) ; ಅಡಗುದಱಿದ [ಪಾಠಾಂ. ದುಳಿದ]ನನೇಕ ಭೂಪರ ಗಡಣವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೧–೧೨).
[ಅಡುಗು$_3$ + ತಱಿ$_1$]

ಅಡಗುದಱಿ$_2$ (ನಾ). ಮಾಂಸದ ಚೂರುಚೂರಾದ ಸ್ಥಿತಿ.
ಅಡಗುದಱಿಯಾಗು = ಚೂರು ಚೂರಾಗು ; ತುಂಡುತುಂಡಾಗಿ ಬೀಳು: ಅಡಗುದಱಿಯಾಯ್ತು ಖಿಳಬಲದುಗ್ಗಡದ ವೀರರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೨೨) ; ಅಡಗುದಱಿಯಾಯ್ತು ಶ್ವಚಯ ಸಾವಿರದ ಮೂನೂಱು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩–೧೬). [< ಅಡಗುದಱಿ$_1$]

ಅಡಗುದಾಣ (ನಾ). ಅವಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳ ; ಮರೆಯಾಗಿರುವ ಜಾಗ : ನಿನ್ನಡಗುದಾಣದಿಂ ನೀಂ ಪೊರಮಡುವವೊಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೯೩–೪೨೬). [ಅಡಗು$_1$ (< ಅಡಂಗು$_1$) + ತಾಣ$_1$]

ಅಡಗುದಿನ್ 'ಅಡಗುತಿನ್' ನೋ.

ಅಡಗುದುಳಿ (ಕ್ರಿ). ಮಾಂಸವಾಗುವಂತೆ ತುಳಿ ; ಧ್ವಂಸಮಾಡು : ಅಡಗುದುಳಿದರು ಮೋಹರವನೊಗ್ಗೊಡೆದು ಚೂಣಿಯ ಗೋಣ ಬನದಲಿ ಖಡುಗ ನರ್ತಿಸಲು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೬೧).
[ಅಡಗು$_3$ + ತುಳಿ (< ತುೞಿ$_1$)]

ಅಡಗುಮೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಅಡಗುವಂತೆ ತುಳಿ; ದಮನಮಾಡು; ಅಡಗಿಸಿ ವಶಮಾಡಿಕೊ : ದುಷ್ಟರಾದವರನ್ನು ಅಡಗುಮೆಟ್ಟುತಾ ರಾಜ್ಯದ ಆಡಳಿತ ವನ್ನು ಬಿಗಿಯಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತಾ (ಪಾಳಿಗಾ. ೧೧) ; 'ಆ ಸಾವ್ಕಾರ ಸಂಕನ್ನ ಹೇಗೆ ಅಡಗುಮೆಟ್ಟಬೇಕು . . .' (ಬೆಳುವ. ೧೦೩) ; ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಾವು ಅಡಗುಮೆಟ್ಟುತಾ ಮೆಟ್ಟುತಾ ಅಭ್ಯಾಸವಾದರೆ, ಹಾಗೆಯೇ ಆ ಕರ್ಮ ಫಲವು ಹೋಗಿಬಿಡುತ್ತೆ (ಮಾಮರಾ. ೧೦೯).
[ಅಡಗು$_1$ (< ಅಡಂಗು$_1$) + ಮೆಟ್ಟು$_1$]

ಅಡಗುಶೇ[ಸೇ]ಕೆ (ನಾ). (ಶರೀರಕ್ಕೆ) ಮಾಂಸವನ್ನು ಒತ್ತಿ ಕೊಡುವ ಕಾವು; ಮಾಂಸದ ಶಾಖ: ದಾನಿಯಾದೊಡೆ ಪೇಳ್ವೆನೊಂದನೆ ಮಾನವನ ಬರಿಯಡಗುಶೇ[ಸೇ]ಕದಿ ಬೇನೆ ಮಾಣುವುದಲ್ಲದಿರೆ ತಾಂ ಸಾವೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೫೪). [ಅಡಗು$_3$ + ಸೇಕ]

ಅಡಗೂಟ (ನಾ). ಮಾಂಸದ ಊಟ : ಅರಸುತ್ತಂಚೆಯ ಬೇಟೆಯಾಡಿ ಪೊಲನಂ ತಂದಂದದಿಂ ಗಿಣ್ಣನೊಳ್ ಬೆರಸುತ್ತಟ್ಟಡಗೂಟವಂ ಬೆಳಗಿದರ್ ತಮ್ಮೊಂದಿದಭ್ಯಾಸದಿಂ (ಮೈಸೂಮೆ. ೬–೬೬). [ಅಡಗು$_3$ + ಊಟ]

ಅಡಗೆಡಹು 'ಅಡ್ಡಂಗೆಡಪು' ನೋ.

ಅಡಗೆಡೆ 'ಅಡ್ಡಂಗೆಡೆ' ನೋ.

ಅಡಗೈ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಾಗಲಿ, ಗರ್ಭದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಗಾಳಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ (ಕಿ). [?]

ಅಡಗೊಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು : ಎಚ್ಚ ಶರವನು ಗದೆಯ ಲಣೆದಡಗೊಚ್ಚಿ ಪೊಕ್ಕನು [ಪಾಠಾಂ. ದಿಡುಗಿಚ್ಚು ಹೊಕ್ಕಂದದಲಿ] ರಥ ವನು ಬಿಚ್ಚಿ ಬಿಸುಟನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೬೬). [< ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕೊಚ್ಚು$_1$]

ಅಡಗೋಂಟೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿರುವ ಕೋಟೆ : ಚಿತ್ತಜ ನಡಗೋಂಟೆಯಂತೆ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಸುತ್ತಲೆಯ್ದಿತು ಕೆಳದಿಯರು (ಮೋಹತ. ೨೪–೨೬). [< ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕೋಂಟೆ]

ಅಡಗೋಡೆ 'ಅಡ್ಡಗೋಡೆ' ನೋ.

ಅಡಗೌತಣ (ನಾ). ಮಾಂಸದ ಔತಣ : ಊಳ್ವ ನರಿನಾಯ್ಗಳ್ಗೆ ನಿಮ್ಮಾ ಶರೀರದಡಗೌತಣಮನುಸುರಬಂದವನಲ್ಲದಾನೂಳ್ವನಲ್ಲ (ಚೆಬಪು. ೩೧–೨೨). [ಅಡಗು$_3$ + ಔತಣ (< ಅವುತಣ)]

ಅಡಚಣೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ ; ತೊಂದರೆ; ಹರಕತ್ತು : ಪುನರ್ಜನ್ಮವನ್ನು ಒಪ್ಪದಿರಲು ಇರುವ ದೊಡ್ಡ ಅಡಚಣೆಯೆಂದರೆ ಸ್ಮೃತಿ (ಜ್ಞಾಪಕ) ಇಲ್ಲ ದಿರುವಿಕೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೮೬) ; ಹಣದ ಅಡಚಣೆಬಂದಾಗ ಮಾಸ್ತರು ಸಂಪೂರ್ಣ ಪಶುವಿನಂತೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾರೆ (ಕಾವೇರಿ. ೧೬೯) ; ತಕ್ಕಷ್ಟು ಜನವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತುಂಬ ಅಡಚಣೆಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).
[← ? **ಮರಾ.** ಅಡಚಣ್ ; **ಹಿಂ.** ಅಡ್‌ಚನ್]

ಅಡಚು$_1$ 'ಅಡಚರ್ು' ನೋ.

ಅಡಚು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಹೊಡೆ ; ಬಡಿ ; ಚಚ್ಚು ; ಜಜ್ಜು (ಕಿ).
[← ? **ತೆಲು.** ಅಡಚು, ಅಡುಚು]

ಅಡಜಂಬರ (ನಾ). ಅಡ್ಡಕೆಲಸ; ಬೇರೊಂದು ಕೆಲಸ : ಇವು ಯಾವತ್ತು ಇಂಗೇ ಕಾನತ್ತೆ . . . ಎಲ್ಲಿಗಾರ ನಾವು ಹೊಂಟುನಿಂತಾಗ ಅಡ ಜಂಬರ ಎಂದು ಸಿಡುಕಿದಳು (ಸರ್ವಮಂ. ೪೨). [< ಅಡ್ಡ$_1$ + ಜಂಬರ]

ಅಡಜಾತಿ 'ಅಡ್ಡಜಾತಿ' ನೋ.

ಅಡಣಿಗೆ 'ಅಡ್ಡಣಿಗೆ' ನೋ.

ಅಡತಟ್ಟೆ (ನಾ). ತಾಂಬೂಲ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ತಟ್ಟೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಡ್ಡ$_1$ + ತಟ್ಟೆ]

ಅಡತಡೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ; ಪ್ರತಿಬಂಧಕ : ಪ್ರಗತಿಶೀಲ ಶಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಈ ಬಂಡ ವಲುವಾದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾದ ತತ್ತ್ವಗಳೇ ಪ್ರಬಲ ಅಡತಡೆ (ಎಅಗ್ನೇ. ೧೦).
[< ಅಡ್ಡ$_1$ + ತಡೆ$_2$]

ಅಡತರ 'ಅಡ್ಡತರ' ನೋ.

ಅಡತಾಳ 'ಅಟ್ಟತಾಳ' ನೋ.

ಅಡತಾಳೆ (ನಾ). ನಂಬಿಕೆಗೆ ಅನರ್ಹವಾಗಿರುವಿಕೆ (ಕಿ).
[← ? **ಮರಾ.** ಅಡತಾಳಾ]

ಅಡತಿ (ನಾ). ೧. ದಳ್ಳಾಳಿ ; "ತರಗು" ವ್ಯಾಪಾರಿ : ಕೋಟಿಗಟ್ಟಲೆ ರೂಪಾಯಿಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಸಾಗಿಸುವ ಗುಜರಾತಿ ಅಡತಿಯು ಕೂಡ್ರುವ ಬಂಕವು ಸಹ ಒಂದು ಅಂಗಡಿಯೇ ! (ತಕ್ಕಡಿ. ೧೫). **೨.** = ಅಡತಿ ಅಂಗಡಿ : ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಧಡೆ, ಒಂದೂವರೀ ಧಡೆ ಬಂಗಾರ ಇದೆ. ಅಡತಿ ಯಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತು ಮೂವತ್ತು ಸಾವಿರ ಶಿಲ್ಕು ಇದೆ (ದೀಪಹ. ೬).
[← ? **ಮರಾ.** ಅಡತ್ಯಾ, ಅಡತ್. / **ತಮಿ.** ಅಡತ್ತಿ; **ತೆಲು.** ಅಡಿತಿ]

ಅಡತಿಅಂಗಡಿ (ನಾ). ದಳ್ಳಾಳಿಯ ಅಂಗಡಿ ; ವಟ್ಟ ವ್ಯವಹಾರದ ಅಂಗಡಿ : ಈ ಅಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಭಯದ ಮೂಲಕ ಪೇಟೆಯ ವ್ಯವಹಾ ರವು ಅಡತಿಅಂಗಡಿ ಇಲ್ಲವೆ 'ಪೇಡಿ'ಗಳ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ ಇದೂವರೆಗೆ ನಡೆದಿರುವದು (ಬ್ಯಾಂಕಕ್ಕೈ. ೧). [ಅಡತಿ + ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ)]

ಅಡಥಳಾ (ನಾ). (ಉಕ) ಅಡ್ಡಿ ; ತಡೆ ; ಪ್ರತಿಬಂಧಕ; ಅಡಚಣೆ : ಸರಕಾರೀ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ನೀವು ಅಡಥಳಾ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತೀರಿ ನೋಡಿ ಮಾಸ್ತರೇ (ಮುರಾಬ. ೧೪೯). [← **ಮರಾ.**]

ಅಡದಲಿಕಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಆಳು ; ಜವಾನ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೮೪, ಕಿ).
[← **ಮರಾ.** ಅಡದಲ್, ಅಡದಲೀ ; **ಇಂ.** Orderly]

ಅಡದಿಗೆ 'ಅಣದಿಗೆ' ನೋ.

ಅಡದಿನ್ 'ಅಡಗುತಿನ್' ನೋ.

ಅಡದೋಱು 'ಅಡ್ಡದೋಱು' ನೋ.

ಅಡನಾಡಿ, ಅಡ್ನಾಡಿ (ನಾ). ವಕ್ರಸ್ವಭಾವದವನು ; ಒರಟ ;

ಅಯೋಗ್ಯ: ಅತ್ತೆಯೆಂಬೋಳು ಬಲು ಖೋಡಿ ಎನ್ನೊತ್ತಿ ಆಳುವ ಪುರುಷ ಹೇಡಿ ಮತ್ತೆ ಮಾವ ಅಡನಾಡಿ (ಪುರಂದ. ೪–೧೬–೩); ಇಂಥ ವರ್ತನೆಯಿಂದ ಹುಡುಗರು ಅಡನಾಡಿಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ (ಪವನ. ೯೨). **ಅಡ್ನಾಡಿ**: 'ಯಾಕೋ ಅಡ್ನಾಡಿ ನಾ ಯಾರಂತ ತಿಳಿದೀ? ಹೋಗಿಲ್ಲಿಂದ ಎದ್ದು!' (ಅನ್ನ.೨೦೨); ಎಲೆಲೆ! ಅಡ್ನಾಡಿಯೆ! ನಿನಗೇನು ಧಾಡಿಯೆ (ಚೆಲುನಿ.೫೩).
[< ? ಅಡ್ಡಂ + ಅಡು₁ + –ಇ₃. / **ತುಳು.** ಅಡ್ನಾಡಿ]

ಅಡನಿಕೊಡ್ನು (ನಾ). ಗುರಾಣಿಯ ಹಾಗೆ ಏಟು ತಡೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕೊರಡು (?): ಹತ್ತಿದೊಡಲು ಹಂಕಣಿದಲೆ ಕೈಯಲಿ ಎತ್ತಿದ ಅಡನಿಕೊಡ್ನುಗಳು . . . ಸಾರುವ ಮುರುಳುಗಳು (ಹರಿಸಾಂ. ೩–೪೭). [ಅಡನಿ₀ (< ಅಡ್ಡಣ) + ಕೊಡ್ನು (< ಕೊರಡು ?)]

ಅಡನಿಬ್ಬಣಿಗ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಮದುವೆಯ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ (ಮದುವಣಿಗನ ತಂಡದವರ ಪ್ರಯಾಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ) ನಡುವೆ ಬಂದು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವವನು. ೨. ಹತ್ತಿರದ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದವನು: ಭಿಕ್ಷೆಯೇ ನಮ್ಮ ವಂಶಪರಂಪರೆಯ ರೂಢಿಯೆಂದು ಹೇಳುವ ಅಡನಿಬ್ಬಣಿಗರು ಕೆಲವರು ಹೀಗೆ ಒಂದು ಮೊಲಕ್ಕೆ ಒಂಬತ್ತು ನಾಯಿಗಳು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿದಂತೆ ನಮ್ಮ ಕುತ್ತಿಗೆ ಹಿಚುಕುತ್ತಿರುವರು (ಕಾಳರಾ. ೮೪).
[ಅಡ₀ (< ಅಡ್ಡ₁) + ನಿಬ್ಬಣಿಗ]

ಅಡನುಡಿ 'ಅಡ್ಡನುಡಿ' ನೋ.

ಅಡಪ 'ಅಡೆಪ' ನೋ.

ಅಡಪಂಬಿಡಿ, ಹಡಪಂಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಅಡಪವನ್ನು (= ಎಲೆಯಡಕೆಯ ಸಂಚಿಯನ್ನು) ಹಿಡಿದುಕೊ: ಅಜಿತತೀರ್ಥಕರ್ತುಗೆ ಕುಂಚಂಬಿಡಿದಿರ್ಪ ಕೆಲದೊಳಡಪಂಬಿಡಿದಿರ್ಪ ಸುರೇಂದ್ರನಾಯಕರ್ ಸೊಗಯಿಸಿದರ್ (ಅಜಿಪು. ೫–೭೪). **ಹಡಪಂಬಿಡಿ**: ಆ ನಂಬಿಯಣ್ಣಂಗೆ ಗಮಳಾಕ್ರಿಯಾ ವಿಶೇಷಮದಾವುದೆಂದು ಹಡಪಂಬಿಡಿದನಾ ವಿಶ್ವಪತಿ (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೩–೭೭).
[ಅಡಪ (< ಅಡೆಪ) + ಪಿಡಿ₁]

ಅಡಪಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಅಡಪವಳಿತಿ: ಮೃಗಶಾಬನೇತ್ರೆಗಾನಡಪಗಿತ್ತಿಯೆಂಬಂತಿರೆಲೆಯ ಮಡಿಸಿ ಕುಡುತ್ತಂ ಮೊಗದೊಳ್ ಮುಳಿಸೊಗೆಯಲ್ (ದಶಕು. ೪–೧೧೦). [ಅಡಪ (< ಅಡೆಪ) + –ಗಿತ್ತಿ]

ಅಡಪಟಲೆಹಾಕು (ಕ್ರಿ). (?): ಉಭಯ ಮಾರ್ಗದ ಮೂಡಲು ಬಡಗಲು ಸ್ಥಳ ವಳನಾಡು ಮುಂತಾದ ಅಡಪಟಲೆಹಾಕಿ ಹೇರುವ ಮಹಾನಾಡ ಸೆಟಿ ಸಮಸ್ತರು (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೨೩–೧೫; 1607).
[ಅಡಪಟಲೆ₀ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು₁)]

ಅಡಪವಳ, ಅಡಪವಳ್ಳ, ಹಡಪವಳ (ನಾ). ೧. (ತನ್ನ ಒಡೆಯನ) ಎಲೆಯಡಕೆಯ ಸಂಚಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವವನು: "ಅಡಪವಳಂ ಹಡಪವಿಡಿವನಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫೯); "ಹಡಪವಳನೆಂದು ಹಡಪಿಗಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೮–೩೫೭); ಅಡಪವಳಂ ಪಡೆವಳ್ಳಂ ಮಡಿವಳ್ಳಂ ಸೆಜ್ಜೆವಳ್ಳ ನಜ್ಜಂ ಬೆಜ್ಜಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೨೬); ಸಚಿವನೆಯ್ದಿದನಶ್ರುಲೇಖನೆಂಬಡಪವಳಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨–೯೯); ಅಡಪವಳಚ್ಚುಳಾಯುತರ ಕೇರಿಗಳೆಡೆವಿಡದೊಪ್ಪಿದುವಲ್ಲಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೭೫); ನಡೆವಣಿಗ ಘೋಳಾಯ್ಲ ಸೂಳಾಯ್ತಡಪವಳ ಬಳೆಗಾಱ ಕಮ್ಮಱ ನುಡಿಗ ಕುಂಬಱ ಕಂಚುಗಾಱರ ಕೇರಿ ಮೆಱೆದಿಹವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨–೮). ೨. ಕ್ಷೌರಿಕ; ನಾಪಿತ (ಚತುನಿ. ೨–೧೧೭. ಕಿ). **ಅಡಪವಳ್ಳ**: ೧. "ಅಡಪವಳಂ, ಅಡಪವಳ್ಳಂ; ಮಡಿವಳಂ, ಮಡಿವಳ್ಳಂ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೭೦ ಉದಾ); ಅಡಪವಳ್ಳಂ ನೀಡಿದಾದ್ರ್ರಪೂಗೀಫಲಂಗಳುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೩೨ ವ); ಗಡಿಯ ಮನ್ನೆಯರ ನಾಯಕರ ಅಡಪವಳ್ಳರ ಪಡಿಯಱಡಂಗಾಯ್ತರ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪–೧೧೧). **ಹಡಪವಳ**: ೧, ಪಸಾಯಿತಂ ಸೇನಾಧಿಪತಿ ಮನೆವೆಗ್ಗಡೆ ಹಡಪವಳ ದಣ್ಣನಾಯಕಂ ಬಮ್ಮದೇವಯ್ಯಂಗಳ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೩೨–೧೦; 1135); ಸಾಮನ್ತ ಕಾಮದೇವಸ್ಯ ಹಡಪವಳೇನ (ಎಇ. III, ೨೧೦–೧೮; 1143); ಹಡಪವಳನ ಹಡಪದೊಳಿರ್ದಡಕೆಗಳಂ ಮಾಡಿಯಾಡ ಪಿಕ್ಕೆಗಳಂ ಮತ್ತೆಡೆಯುಡುಗದೆಲೆಗಳಂ ಮೆಳ್ಪಡಲೆಕ್ಕೆಯ ನೀಳ್ಪಿನೆಲೆಗಳಾಗಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೮–೩೬). [ಅಡಪ (< ಅಡೆಪ) + –ವಳ]

ಅಡಪವಳಿತಿ, ಅಡಪವಳ್ತಿ (ನಾ). (ತನ್ನ ಒಡತಿಯ ಅಥವಾ ಒಡೆಯನ) ಎಲೆಯಡಕೆಯ ಸಂಚಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವವಳು: ವಸುಧಾಧೀಶನ ಪರಮಪ್ರಸಾದಭಾಗಿನಿಯನಡಪವಳಿತಿಯನವಧಾರಿಸು (ಕಾದಂಬ. ೨೩೮). **ಅಡಪವಳ್ತಿ**: ಚಾಪಳೆಯಪ್ಪಡಪವಳ್ತಿ ನುಡಿದ ನುಡಿಗೆ ಪೊಡವೀಶಂ ಮೆಚ್ಚುತ್ತುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦–೯೫ ವ); ಕೆಲದಡಪವಳ್ತಿಯುಂ ನೋಡಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೧೦೫). [ಅಡಪವಳ + –ಇತಿ₁]

ಅಡಪವಳ್ತಿ 'ಅಡಪವಳಿತಿ' ನೋ.

ಅಡಪವಳ್ಳ 'ಅಡಪವಳ' ನೋ.

ಅಡಪಾಳಿ (ನಾ). = ಅಡಪಿಗ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಡಪ (< ಅಡೆಪ) + –ಆಳಿ₁]

ಅಡಪಿಗ, ಹಡಪಿಗ (ನಾ). = ಅಡಪವಳ ೧. ನಿಯೋಗಕ್ಕೆ – ಅಡಪಿಗಂ, ಚಾಮರಿಗಂ (ಶಮುದ.೧೯೭ ಪ್ರಯೋ). **ಹಡಪಿಗ**: ಮಾಱುವೊಡೆ ಕೊಂಡು ಹೊಂಗುಡುವೆನಾನೆಂದು ತನ್ನ ಹಡಪಿಗನಿಂದ ಕೇಳಿಸಿದನು (ಹಚಕಾ. ೧೧–೧೭); ಒಱಲಿ ಕೆಡೆದರು ಹಡಪಿಗರು ಸೀಗುರಿಯವರು ಸತ್ತಿಗೆಯವರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ.೧೦–೧೨); ನಾರದಂ ತನ್ನ ಹಡಪಿಗನಾಗಿ ನಂದೀಶನೊಡವರಲು (ರಾಘಚ. ೭–೧೨). [ಅಡಪ (< ಅಡೆಪ) + –ಇಗ]

ಅಡಪಿಡು (ಕ್ರಿ). ಆಧಾರವಾಗಿ ಕೊಡು; ಅಡವಿಡು; ಒತ್ತೆಯಿಡು: ಅಡಪಿಟ್ಟ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ ಬರಲು (ಚೆಬವು. ೬೨–೬೫); ಹಣವಿದ್ದವನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಪಿಟ್ಟು ಅಕ್ಕರೆಯಂ ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡಪು₁ (< ಅಡರ್ಪು₂) + ಇಡು]

ಅಡಪು₁ 'ಅಡರ್ಪು₂' ನೋ.

ಅಡಪು₂ (ನಾ). ೧. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಒಂದು ಊಳಿಗ: ಗೋವಿಂದರಾಜದೇವರ ನೈವೇದ್ಯ ಪ್ರಸಾದವನೂ ತಿರುಪತಿಯವರಿಗೆ ಕಾಣಿಪರಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಹರಿವಾಣಊ . . . ಮಿಕ್ಕ ಹರಿವಾಣಗಳನೂ ತಿರುಮಲೆಯ ಸಂಧಿಯ ಅಡಪಿನ ವಿಳುಕಾಡಿನಲೂ ಹಂಚಿಕೊಂಬುದು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೨–೨; 1467); ಡೋಲು ನಾಗಸರ ಕೊಂಬಿನವ ಜನ ೬ಕ್ಕೆ ಗ ೩೬ ಅಡಪಿನ ಮುಲತ್ತಿಯ ಜನ ೨ಕ್ಕೆ ಅಕ್ಕಿ ಮುಡಿ ೧೬ (ಇಆ. V, ೪೨–೨೨; 1587). ೨. ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಒಂದು ಊಳಿಗದವನು: ಉತ್ತನೂರ ಮಡವಳದ ಗಉರಿದೇವಿಯ ಸ್ಥಾನಿಕ ಕೂರಇಕೊಳ ಅಡಪುಗಳೂ ನಗರತ್ತರೂ ಮಂಗರಸಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೆಱೆಯ ಕಟ್ಟುಗೊಡಗಿಯ ಮಾನ್ಯದ ಗದ್ದೆಯ ಶಾಸನ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೩೧–೩; 1407).
[← **ತೆಲು.** ಅಡಪು = ತೋರಿಸುವುದು. P ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದರ ಪ್ರಯೋಗವು ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ]

ಅಡಪು₃, ಅಡವು₃, ಅಡಹು₃ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಭಂಗಿ, —ನಿಲವು: ಬಾಯೊಳ್ ಗಾನಮಂ ಕೈಯೊಳಭಿನಯಮಂ ದೃಷ್ಟಿಯೊಳ್ ರಸಮಂ ಪದತಳದೊಳ್ ತಾಳಮಂ ಬೀಸರಂಬೋಗಲೀಯದೆ ಸೆಱೆವಿಡಿದು ರೂಪು ನೇರು ಲಾಗು ಲವಣಿಯಡಪು ತಿರುಪು ಕೈಮಱೆ ಕಳಾಸ ಕೂಟಮಾನಂಗಳಂ ಸಂಗಳಿಸಿ . . . ಚತುರ್ವಿಧ ನರ್ತನಮಂ ಚತುರಜನ ಮೆಚ್ಚುನಂತೆ ತೋರ್ಪ ನರ್ತಕಿಯರಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೯ ವ). **ಅಡವು₃**: ಮತ್ತಮೊರ್ವ ನರ್ತಕಿ ನೃತ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ನೇಪಥ್ಯಮಂ ಧರಿಸಿ ಲವಣಿ ಲಾಗು ಮುಳುಹು ಗುಂಡಲ ಲಾಗನುಳಾಗು ಬೀಸುಗಾಲು ದೂಷಿ . . . ಮೊದ

ಲಾದವಗಡದಡವುಗಳನಳವಡಿಸಿ . . . ತರಹರ ನಿಸ್ಸರಣೆ . . . ಮೊದಲಾದ ಅಂದವುಳ್ಳಡವುಗಳಂ [ಪಾಠಾಂ. ವುಳ್ಳ ಡಾವುಗಳಿಂ] (ವಿರೂಪಾ. ೮೭ ವ) ; ಮುಡಿಯ ಮುಂಗಾರ ಮೇಘದೆ ಸೋಗೆನವಿಲಾಟದಡವ ತೋಱಿದರಂಗ ನೆಯರು (ಕಂಸವಿ. ೮–೬೫). **ಅಡಹು$_3$** : ನೇರು ಬಿತ್ತರ . . . ಎನಿಪ್ಪಡಹು ಗಳನು . . . ಅಡಿದಳ್ (ರೇವಣ. ೩೨–೪೮). [< ? ಅಡರ್ + –ಪು]

ಅಡಪು$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಜ್ಜಿ ; ತೆವಳೆ ; ನಾಯಿಕಜ್ಜಿ : ಮುಪ್ಪಾದರೆ ನಾಯಿಗಳಿಗೆ ಅಡಪು ಹತ್ತುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೯ ಕಿ) ; ಪಾವಟಿಗೆಗಳ ಮೇಲೆ ಅಡಪುಹತ್ತಿದ ನಾಯಿಯೊಂದು ತೂಕಡಿಸುತ್ತ ಮಲ ಗಿತ್ತು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೫೯೪). [?]

ಅಡಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) ಗಿಡಿ ; ತುರುಕು. [← **ತುಳು.** ಅಡೆಪ್ಪು]

ಅಡಬಡಿಸು 'ಅಡವಡಿಸು' ನೋ.

ಅಡಬಡೆ (ನಾ). ಸಂಭ್ರಮ. 'ಅಡಬಡೆಬಡಿಸು' ಪರಾ. [?]

ಅಡಬಡೆಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಭ್ರಮಗೊಳಿಸು : ಬೆಡಗಿಯ ಕಂಡಾಗ ಕಡುಹು ಮರೆತು ಖಳರು ಸೋಲುತ ಮಿಡುಮಿಡುಕುತಲವರು ಸ್ಮರಶರ ತಡೆಯದೆ ಅಡಬಡೆಬಡಿಸುತ್ತ ಪಡಿನುಡಿದುದು ಬಿಡೆಬಿಡೆವಿವಳನೆನುತ (ಸಮುಮ. ೩೦). [ಅಡಬಡೆ + ಪಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಡಬರಿಸು 'ಅಡವಡಿಸು' ನೋ.

ಅಡಬಹಳ (ನಾ). "ದಾಯಾದ್ಯ" (ಷಟ್ಪನಿ) : ಪೊಡವಿಪತಿ ಕೇಳಿಂತು ತಮ್ಮೊಳಗಡಬಹಳರೊಂದಾಗಿ ಕಡಲನು ಕಡೆದರಾ ಕಡೆಗೋಲು ಮಂದರ ಶೈಲವಾಗಿರಲು (ನಿಭಾಗ. ೮–೭–೮). [?]

ಅಡಬಳ$_1$ 'ಅಡುವಳ' ನೋ.

ಅಡಬಳ$_2$ (ನಾ). ೧. ಮಾಂಸ ; ಬಾಡು : "ಅಡಬಳಮೆಂದೆನೆ ಮಾಂಸಂ" (ಭಾರನಿ. ೪) ; ಹರನೇತ್ರವಹ್ನಿಯೊಳಡಬಳವ ಸುಡಬಗೆದೆಲಾ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪–೩೭) ; ಸಿಡಿಲುವಕ್ಕಿಯ ಪಕ್ಕವನು ಕಿತ್ತಡಬಳದ ಬಾಣಸವ ಮಾಡುವ ಕಡುಗಲಿಗಳಾರುಂಟು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೮–೧೩) ; ತಲೆಯ ಬೋಳಿಸಿಕೊಂಡು ಮತ್ತಡಬಳವ ತಿಂದೀ ಹೆಂಡವನು ಕುಡಿಯಲಿವ ಪರಿಯಂತರವು(ಅರ್ಜುವಿ. ೧೩–೫೩). ೨. = ಅಡಬಳಿಗ : ಎಡಬಲದಡಬಳರ ಸದೆದೀತ [ಪಾಠಾಂ. ಎಡಬಲದಡಬಳಿಗರನು ಸದೆದು] ತಪ್ಪಿಸಿ ಹಾಯ್ದನೂರೊಳಗೆ (ತೊರರಾ. ೫–೨–೧೧). [< ಅಡಗು$_1$ + ಪಲ]

ಅಡಬಳಿಗ (ನಾ). ಮಾಂಸವನ್ನು ತಿನ್ನುವವನು ; ರಾಕ್ಷಸ : ತೊಡಚಿ ದೆನು ಬೊಮ್ಮಾಸ್ತ್ರವನು . . . ನಿವಾತಕವಚರಿಗೆ ಕಡುಹಿನಿಂದಾಗ್ನೇಯ ವಾರುಣದಡಬಳಿಗರನು ಬಾಚಿದವು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨–೪೬) ; ಹೇಳಿದಳಡ ಬಳಿಗ ರಕ್ಕಸಗೆ ಖಳೆ ವೃತ್ತಾಂತಸಂಗತಿಯ (ನಿಭಾಗ. ೯–೧೧–೬).

[ಅಡಬಳ$_2$ + –ಇಗ]

ಅಡಬೀಳು 'ಅಡ್ಡಂಬೀೞ್' ನೋ.

ಅಡಬು (ನಾ). ಡಬ್ಬು ; ಆಡಂಬರ (?) : ಅಸಮುಖಿತ ಗೋವಿಪ್ರವಧೆ ತಾಮಸದ ಕರ್ಮವಧರ್ಮವಡಬಿನ ದೆಸೆಯ ದಾತತ್ವತೆಯ (ನಿಭಾಗ. ೧೨–೧–೨೭). 'ಡಬ್ಬು' ಪರಾ. [?. / **ಹಿಂ.** ಢಬ್ = ಶೈಲಿ, ರೀತಿ]

ಅಡಬೆ, ಹಡಬೆ (ನಾ). ೧. ತುಂಟತನ ; ತೊಂಡು (ಕಿ). **ಹಡಬೆ** : ೧. ಆ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಹಡಬೆಯ ದನಗಳ ಸುಳಿವಿಲ್ಲ (ಬೆಳುಮ. ೧೬೪). ೨. ಕೆಟ್ಟಚಾಳಿ (ಹೆಂಗಸಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ). 'ಹಡಬೆಬೀಳು' ಪರಾ.

[**ದೇ.** ?. / **ತುಳು.** ಅಡಬೆ, ಹಡಬೆ = ಜಾರಸ್ತ್ರೀ ; **ಕೋಲಾ.** ಅಡವು = ತುಂಟ]

ಅಡಮಾನ (ನಾ). ಅಡವು ; ಆಧಾರ ; ಒತ್ತೆ : ಜಪ್ತಿಯು ಆಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಜಪ್ತಿಯಾದ ಸ್ವತ್ತನ್ನು ಸದರಿ ಜಪ್ತಿಯು ಜಾರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕಾಲ ದಲ್ಲಿ ವಿಕ್ರಯ, ದಾನ, ಅಡಮಾನ, ಈ ಮೂಲಕ ಯಾ ಇತರ ವಿಧದಲ್ಲಿ ಖಾಸಗಿಯಾಗಿ ಪರಭಾರೆಮಾಡುವುದೂ . . . ಅಸಿದ್ಧವಾಗಿರತಕ್ಕದ್ದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೩೭) ; ಅಲ್ಪಕಾಲಾವಧಿಯ ಅಡಮಾನಗಳ ಮೇಲೆ ಸಾಲ ಕೊಡುವುದಕ್ಕುಪಕ್ರಮಿಸಿದರು (ಭಾಗ್ಯಶಿ. ೨೮).

ಅಡಮಾನದ ಬ್ಯಾಂಕು = ಜಮೀನು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಸಾಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ಬ್ಯಾಂಕು.

[← ? **ತಮಿ.** ಅಡ್ಯೆಮಾನಮ್ ; **ಮಲ.** ಅಡಮಾನಮ್ ; **ತೆಲು.** ಅಡಮಾನಮು]

ಅಡಮಾನದಳ್ಳಾಳಿ (ನಾ). ಒತ್ತೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಾಲ ಕೊಡುವವನು. [ಅಡಮಾನ + ದಳ್ಳಾಳಿ]

ಅಡಮಾನಪತ್ರ (ನಾ). ಅಡವು ಇಟ್ಟದ್ದಕ್ಕೆ ದಾಖಲೆಯಾಗಿ ಬರೆದು ಕೊಡುವ ಪತ್ರ : ಸ್ಟಾಕುಗಳು, ಬಾಂಡುಗಳು, ಸಾಲ, ಅಡಮಾನಪತ್ರ ಗಳು, ಜಾಮೀನುಪತ್ರಗಳು – ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹಣದ ಜಗತ್ತೇ ಇತ್ತು (ಎಳಕ. ೬೬). [ಅಡಮಾನ + ಪತ್ರ]

ಅಡಮು (ನಾ). ವಿರೋಧ ; ತಕರಾರು : ಯೀ ಹೆಂಣಾಳು ಹುಡುಗಿ ಯಂನ್ನು ನಿಮಗೆ ಕ್ರಯಮೂಲಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟೆನಾಗಿ ಯೀ ಹೆಂಣಿಗೆ ಅದಿ ಅಡಮು ಅಡ್ಡಿ ಸಡ್ಡಿಯೇನು ಉಂಟಾದ್ದಂನ್ನು ನಾನೇ ನೋಡಿಕೊಂಡೇನು ಯೆನ್ದು ಬರಸಿಕೊಟ್ಟ ಕ್ರಯಚೀಟು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೬೭–೧೧ ; 1808).

[← ? **ತೆಲು.** ಅಡಮು = ಪ್ರತಿಕೂಲ]

ಅಡಮುಟ್ಟ (ನಾ). (ಉಕ) ಒರಟ ; ಮೊಂಡ ; ಹಟಮಾರಿ : ಆಗ ಪಂಡಿತರು 'ಅಡಮುಟ್ಟ ದೇವದಾಸ ನಿನ್ನನ್ನು ತಳ್ಳಿ ಓಡಿಹೋದನೆ? ಬರಲಿ ಅವನು ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ' ಎಂದರು (ದೇವದಾ. ೪).

[← ? **ಮರಾ.** ಅಡಮುಠ್ಯಾ, ಅಡಮುಟ್ಯಾ = ಹೆಡ್ಡ, ವಕ್ರ]

ಅಡಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ತಿರುಗು ; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಹೊರಳಿ ತಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಂಡು ಹೋಗು ; ವಿಮುಖವಾಗು : ಕಂಡವರಡಮುರಿದು ಮೋಱೆ ಯನು ನೋಡದೆ ಹೋಹ ಪಾಪಿಯನು ಪೊಡವಿ ಹೊಱುವುದೆ (ನಿಭಾಗ. ೬–೨–೩೦) ; ನಿನ್ನ ತಲೆಗೆ ಹೊಣೆಕಾರ ನಾನಾಗಿಹೆನುಯಡಮುರಿಯದೆ ನಿಲ್ಲೆಲವೊ . . . ಕೆಲತೊಲಗದಿರಲ್ಲಿ ಕೊಡು ಕಾಳಗವನು (ತುರಂಗ. ೫೭–೫೩). [< ಅಡ್ಡ$_1$ + ಮುರಿ$_1$]

ಅಡಮುಸುಕು 'ಅಡ್ಡಮುಸುಕು' ನೋ.

ಅಡರ್, ಅಡರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹತ್ತು ; ಏರು ; ಆರೋಹಿಸು : "ಅಡರ್ –ಆರೋಹಣೇ" (ಶಮಧಾ) ; ಕಟವಪ್ರಶೈಲಮಡಱ್ದೆ[ರ್ದೆ] ನಮ್ಮಾ ಕಳನ್ತೂರನಂ ಬಾಲೇ ಪೆರ್ಗ್ಗೊರವಂ ಸಮಾಧಿ ನೆಱೆದೊನ್ (ಎಕ. II, ೨೨–೩ ; 700) ; ಮುಕ್ತಿಪ್ರಾಸಾದಮನಡರಲಿವುವೆ ಸೋಪಾನಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೫–೬೦); ಪ್ರತಿಮಾಯೋಗದೊಳ್ ನಿಂದ ಬಾಹುಬಲಿಯ ಮೆಯ್ಯ ನಡರ್ದ ಬಳ್ಳಿಗಳಂ . . . ಬಿಡಿಸಿ ಕಳೆದರ್ (ಚಾವುಂಪು. ೭೦) ; ಮುನ್ನ ಮಮುರರುಂಡಮೃತಮನೇಂ ಕಾಱಿಸುವೆನೊ ಖಚರರನಡರ್ದೇಱಿಸು ವೆನೊ ಮೇರುಗಿರಿಯ ತೂಱಲ ತುದಿಯಂ (ಗದಾಯು. ೬–೧೭) ; ಗರುಡಂಗಂ ಅಡರಲ್ಬಾರದ ಸಮುತ್ತುಂಗಶಿಖರಂಗಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೧೫–೧೨); ಕೌರವೇಶ್ವರನೆಗ್ಗ ನೋಡುವೆನೆಂಬವೊಲು ರವಿಯಡರ್ದನಂಬರವ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨–೨); ತಡಿತಡಿಗಡರ್ವ ಜಲಡೊತ್ತುಗಳ ಮುತ್ತುಗಳ ಪಡೆಪಿನಿಂ ಕಡಲೆಸೆದುದು (ಚಿಬಪು. ೨–೪). ೨. ಹಬ್ಬು ; ವ್ಯಾಪಿಸು ; ಆವರಿಸು : ಮುನಿಯ ಕರನಖರುಚಿಗಳ್ ಪುದಿದಡರ್ದು ಬೆಳಗಿದುವು ಪೂಸಿದ ಚಂದನ ರಸಲಲಾಮದಂತಿರೆ ನೊಸಲೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೩೨) ; ಗುರುವಂ ಕಂಡು ನವಸಾತ್ವಿಕಂ ಸಮಂತಡರೆ ದಂಡಪ್ರಣಾಮುವನೆಸಗಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೨–೪) ; ಕಾರ್ಮುಗಿಲ ಸೊಂಪಡರ್ದ ಸೋರ್ಮುಡಿ (ಸೌಂದಪು. ೬–೧೦) ; ಆ

ಮಹಾಪತ್ತಡರೆ ಭವ್ಯಸ್ತೋಮಮುಮನುದ್ಧರಿಸಿದರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧–೧೬). ೩. ಸೇರು ; ಕೂಡು : ಸಮಾಸದೊಳಮಸಮಾಸದೊಳಂ ರೇಫೆಯಡರ್ದ ಕ್ಕರಕ್ಕೆ ದ್ವಿತ್ವಮುಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೮೪ ವೃತ್ತಿ). ೪. ಮೇಲೆ ಬೀಳು ; ಆಕ್ರಮಿಸು : ಅವರೊಡನಡರ್ದು ಸ್ವಸ್ತ್ರೋನ್ ಅಜ್ಜರನೂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧–೭ ; 797) ; ಬಿಡದಡರೆ ಪೊಣರುವ ವೈರಿಯ ಕಡುಗಾಯಿಪಿಂ ದಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿ ರಣರಂಗದಲ್ಲಾಡಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೭೬–೩೦ ; 1183) ; ಖಂಡೆಯವ ಜಡಿವುತ್ತ ತುರಗವನು ನಂಬಿಯು ದಳದ ಮೇಲಡರಲು (ಸೌಂದಪು. ೧೬–೨೨). ೫. ಉನ್ನತವಾಗು : ಬಿಡುಜಡೆ ಕರ್ಣಕುಂಡಲ ಮಡರ್ದ ಘಟಸ್ತನಂ . . . ತನ್ನೊಳೊಪ್ಪುತಿರಲೊರ್ಬ ತಪಸ್ವಿನಿ ಬಂದು (ದಶಕು. ೧೧–೩೨). ೬. ಚುಚ್ಚು ; ನಾಟು : ದರ್ಭೆಯ ಮೊನೆ ಕಾಲ ತಳಮನಡರಲದರ ಸಮೂಲಮನಗಳ್ದು ಕಿತ್ತು (ಕಗವಿ. ೯೨, ರಾಜಾವ).

ಅಡರು$_1$: ೧. ಆಕಾಶವನಡರುವಂಗೆ ಅಟ್ಟಗೋಲ ಹಂಗೇಕೋ (ಅವಚಂ. ೧೮೬–೪೩೯) ; ಮಂದರವನಡರಿ ಭೂವರನ ಮುಂದಾಡುತಿಹ . . . ವಾಜಿಗಳ್ (ಹಚಕಾ. ೩–೨೧) ; ನಾನಕಟ ಗರ್ವದ ಗಿರಿಯನೇನಡರಿರ್ದೆನೋ ಮೇಣ್ ದುರುಳತನದಲಿಯೆನ್ನ ನಡೆನುಡಿ ತಪ್ಪನಪ್ಪಿದುವೋ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೪–೧೮) ; ಪ್ರಾಣನಾಥನ ಕಾಣಲುಪ್ಪರಿಗೆಯನು ಬಿನ್ನಾಣದಿಂದಡರಿದಳಾಗ (ಭರಚ. ೫–೧೦). ೨. ಆಡರಿ ಕಟಾಕ್ಷಚಂದ್ರಿಕೆ ಪಳಂಚೆಗವಾಕ್ಷದ ಚಂದ್ರಕಾಂತದಿಂದುದುಗದೆ ಸೋರ್ವ ನೀರ್ವನಿಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೭೦) ; ಬೆಜಗಡರಿ ಮುಖದಿರುಹಿ ಹಿಂದಣೆನಿಜೀದ ಕರ್ಣನ ನೋಡಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೩೩) ; ಆ ದೇಹಕ್ಕೆ, ಆ ಹೆಸರಿಗೆ, ಆ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಕೊನೆಗೆ ಆ ದೇಶಕ್ಕೇ ಅಡರುವುದು (ಬಾಬಲ. ೮೨). ೪. ನೀನು ಮಾಡಿದ ಒಂದೊಂದು ಪಾಪಕ್ಕೂ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಂತೆ ಬಂದು ನಾವು ನಿನ್ನನ್ನಡರಿದೆವು (ಮುಂಗಾಮು. ೩).

ಅಡರೆಗೊಳ್ = ಹತ್ತಿಕೊಂಡಿರು ; ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರು : ತನುಲತೆಯಂ ಪುತ್ತಡರ್ದತ್ತೆನೆ ಮಳವಿಡಿದಡರೆಗೊಂಡು ತೀವಿರ್ದುದಜಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೭). **ಅಡರೆಗೊಂಡು ತಿನ್ನು** = ಗಬಗಬನೆ ತಿನ್ನು ; ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗಿ ತಿನ್ನು (ಉಕ). **ಅಡರೆ ತೊಡರೆ** = ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿ ; ಸಮಗ್ರವಾಗಿ : ಸೂಸಿದ ಪುಷ್ಪಾಂಜಳಿಯನೆ ಬಾಸಣಿಸಿದ ಮದವದಳಿಕುಳಂಗಳ ಚೆಲ್ವಂ ಮಾಸಿಸಿದುವು ವಾಸವನ ವಿಳಾಸಂಬೆರಸಡರೆ ತೊಡರೆ ಬಳಸುವ ಕಣ್ಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೭–೧೧೬) ; ಬುಧಸಾಮಾಜಿಕಮತಮನೆ ಪೇಟ್ದು ವಿರಾಜಿತಮನನಡರೆ ತೊಡರೆ ನುಡಿಗುಂ ನಯಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೪೯). **ಅಡರೆ ನುಡಿ** = ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಮಾತಾಡು; ದುಡುಕಿ ಮಾತಾಡು : ಎಂದತಿಕ್ರಮಿಸಿ ವಿಕ್ರಮದಿನಡರೆ ನುಡಿದ ದೂತನ ದುರುಕ್ತಿಗೆ ಮಹೀಶನೀಷದುದ್ಗತಭ್ರುಕುಟಿಯುಂ . . . ಆಗಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭–೬೧ ವ). **ಅಡರೆ ತೊಳಗು** = ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಹೊಳೆ ; ಬಹಳವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸು : ಅಮರೇಂದ್ರಾಶಾವಧು ಚಂದ್ರಮುಖಿ ಸುಧಾರಶ್ಮಿ ಸೀಧುರಸ ಧಾರೆಯನಂದುಮುಚಿಟಿ ನಭಃಕೇಸರಮೆಯ್ದೆ ಮುಗುಳ್ತಂದಡರೆ ತೊಳಗಿದುವು ತಾರಗೆಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೨–೧೭). **ಅಡರೆ ನೋಡು** = ಆಪಾದಮಸ್ತಕವಾಗಿ ನೋಡು ; ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ನೋಡು : ಲೋಕೈಕಚಕ್ಷು . . . ಎರಡುಮನೀಕಂಗಳನಡರೆ ನೋಡುವಂತುದಯಿಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೫೧) ; ಮನದೊಂದಳ್ಕಜಿಸೊಳೆನ್ನನೊಲ್ದಡರೆ ನೋಡುತ್ತಿರ್ಪುದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೫೮). **ಅಡರೆ ಬೆಮರ್** = ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆವರುಂಟಾಗು : ಉದಯಿಸೆ ಕಾಂತನ ಮುಖೇಂದು ಕರಕಮಳಂ ಮಾಣದೆ ನಡುಗಿದುದಡರೆ [ಪಾಠಾಂ. ನಡನಡುಗಿ ಪೊಡೆ] ಬೆಮರ್ತುದು ತನುಶಶಿಮಣಿಶಲಾಕೆ ದಳಿತೀಕ್ಷ್ಣಣೆಯಾ (ಲೀಲಾವ. ೭–೯೦).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅಡರ್ = ಒತ್ತಾಗು, ದಟ್ಟವಾಗು, ಮುತ್ತು, ಕೊಲ್ಲು ; **ತೆಲು.** ಅಡರು]

ಅಡರಾಟ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಏರಿಹೋಗುವುದು ; ಹೋರಾಟ ; ಜಗಳ : ಈತನೆನ್ನಣ್ಣನಮಗಂ, ಸನಿಹದಾರ್ಯರೊಡನಡರಾಟದಲಿ ಮಡಿಯಲಾತನಾತನ ಪಾಳ್ಯದೊಡೆತನಂ ಬಾಲನೀತನ ಸಾಕಣೆಯುಮೆನಗೆ ಬಂತು (ಹಬ್ಬಿರ. ೬–೨೫). ೨. ಸ್ಪರ್ಧೆ ; ಪೈಪೋಟಿ (ಕ).
[ಅಡರ್ + ಆಟ]

ಅಡರಾಸು, ಅಡ್ಡರಸು, ಅಡ್ಡರಾಸು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ೧. ತವಕಪಡು ; ಅವಸರಪಡು : ಅಡರಾಸಿ ಏಳೂತ ನೋಡ್ಯಾಳ ಚೆನ್ನವ್ವ ಕೆಂಪ ಕೆರಿಮ್ಯಾಗ ಹೊರಪಂಜು ಕಿತ್ತೂರ ಸುದ್ದಿ ಹೋದಾವು ಮನಿಮನಿಗೆ (ಲೋಕಗೀ. ೨೨೧–೧೩) ; ನನಗೆ ಅವನ ಗೊಡವೆ ಬೇಡ. ನಾನು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿಕಳುಹಿದನು. ಉಳಿದವರಿಬ್ಬರೂ ಅಡರಾಸಿ ಬೀರಬಲ್ಲನನ್ನು ಕಾಣಲಿಕ್ಕೆ ಅವನ ಮನೆಗೆ ಬಂದರು (ಬೀರಬ. ೪೦) ; ತಾವ ನಿಮಗ ಫಲ ಕೊಡಬೇಕು ಅಂತ ಮಹಾರಾಜರು ಅಡರಾಸಿ ಬಂದರು (ನಾಥಾರಿ. ೮೧). **ಅಡ್ಡರಸು** : ೧. ಮನೆಯ ಯಜಮಾನತಿ ಅಡ್ಡರಸಿ ಓಡಿಬಂದು (ನಿರಾಭ. ೫೩). **ಅಡ್ಡರಾಸು** : ೨. ಕೂಗು ; ಕಿರಿಚು : ನಡುರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನಿದ್ರೆಯಿಂದೆಚ್ಚತ್ತು 'ಅವ್ವ' ಎಂದು ತಾಸು ಹೊತ್ತಿನ ತನಕ ಅಡ್ಡರಾಸುವನು (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೧೦). [< ? ಅಡರ್ + ಪಾಯ್ + –ಇಸು$_3$]

ಅಡರಾಳಿ (ನಾ). ರೇಗಿ ಮೇಲೆ ಬೀಳುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಡರ್ + –ಆಳಿ$_2$]

ಅಡರಿ, ಅಡಲಿ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯ ಬೀಜವನ್ನು ಅರೆದು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕದಡಿಟ್ಟ ಮಿಶ್ರಣ ; ಈ ಮಿಶ್ರಣದಿಂದ (ಕಾಯಿಸಿ) ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ. 'ಅಡರಿಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಅಡಲಿ** : 'ಅಡಲಿಯೆಣ್ಣೆ' ಪರಾ.
[< ? ಅಡರ್]

ಅಡರಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅಡರಿಯನ್ನು (ಎಂದರೆ, ಕದಡಿದ ಮಿಶ್ರಣದಲ್ಲಿ ಮೇಲಕ್ಕೇರಿ ಬಂದು ತೇಲಿದ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು) ತೆಗೆದುಕೊ : ಪರಿಪಕ್ವ ಬಿಲ್ವಬೀಜಮನರೆದೆಣ್ಣೆಯೊಳಿಕ್ಕಿ ನೆಟಿಲೊಳೊಣಗಿಸಿ ಜಲದಿಂದಿರದಡರಿಗೊಂಡು ತಳಿ ಹಿಮಕರನಂ ಕರ್ಪೂರತೈಲಮುತ್ತಮಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೨೫) ; ಅವನುದಕದಲ್ಲಿ ಅಡರಿಗೊಂಡು –ಆ ತೈಲಮಂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಲೋಕೋಪ. ೭–೨೫ ಟೀಕೆ). [ಅಡರಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಡರಿಚು 'ಅಡರ್ಚು' ನೋ.

ಅಡರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹತ್ತಿಸು ; ಏರಿಸು : ವಿಕಟಕೂಟ ಶಾಲ್ಮಲಿಗಳನಡಿಗಡಿಗಡರಿಸುತ್ತುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೧೦ ವ) ; ನೀರೊಳು ಹೊಗಿಸಿದನು ಹರಿಹಯ ಚತುಷ್ಟಯವ . . . ಮುರಾಂತಕ ತಡಿಯನಡರಿಸಿದ [ಪಾಠಾಂ. ಚಿದ] (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೩೪) ; ಭದ್ರಾಸನಕ್ಕೆ ಬಲದ ಮೊದಲ ಗದ್ದುಗೆಗೆ ಎಚ್ಚರಿಂದಡರಿಸಿ ನಿವಿಷ್ಟಮಾಡಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೩೯–೧). ೨. ಹಬ್ಬಿಸು : ತವರಾಜದ ಸಸಿಯ ಮೇಲೆ ಸವಿಯ ಬಳ್ಳಿಯನಡರಿಸು [ಪಾಠಾಂ. ಯಂ ನಡಯಿಸು] ವಂತೆ (ನಂಬಿರ. ೧೪–೩೪) ; ಇದೇತಜ ಹುಳುವೊ ಲಿಂಗದ ಮೇಲೆ ನಿಚ್ಚಂ ಬಳಸಿ ಹೊಲ್ಲಹ ನೂಲನಡರಿಸಿ ಹೋಗುತಿದೆ (ಬಸವು. ೧೮–೪೦). 'ಅಡರ್ಚು' ಪರಾ. [ಅಡರ್ + –ಇಸು$_3$]

ಅಡರು$_1$ 'ಅಡರ್' ನೋ.

ಅಡರು$_2$ (ನಾ). ಊರೆ ; ಆಸರೆ ; ಆಧಾರ ; ಅವಲಂಬನ : ನಂಬಿಸುವ ಸೋಲಿಸುವಡರುಗಳು ಕಡುಯಂತ್ರತಂತ್ರಂಗಳಿಗೆ ಬಿತ್ತುಗಳು . . . ಗಣಿಕೆಯರ ಮಾತುಗಳು (ಬಸವು. ೪೦–೬೨, ೬೩). [< ಅಡರ್]

ಅಡರು$_3$ (ನಾ). (ಕರಾ) ೧. ಚಿಕ್ಕ ರೆಂಬೆ : ಅತ ಸ್ವಲ್ಪ ಕುಂಯ್ ಕುಂಯ್ ಎಂದರೆ ಬೆನ್ನಿಗೆ ಹುಣಿಸೆ ಅಡರಿನ ಪೂಜೆಯೇ ಆಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕೈಮಾಂಸ. ೫) ; ಬಿದಿರಿನ ಸಲಿಕೆ ಕಟ್ಟಿ ಗಿಡಗಳ ಅಡರು ಚುಚ್ಚಿದರೂ ಸಾಕು (ಬಾಳಿಗಿ. ೯೧). ೨. ಕಡ್ಡಿ ; ಪುಳ್ಳೆ ; ಉರುವಲು : ಹಸಿ ಅಡರು,

ಒದ್ದೆಯಾದ ತರಗೆಲೆಗಳನ್ನು ಉರಿಸಿ ಮನೆತುಂಬ ಹೊಗೆ (ಮರಮ. ೭) ; ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ಅಡರು ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಜಮಾಯಿಸಿದರು (ಕುಡಿಕೂ. ೭೪) ; ಶಾಲೆಯ ಬಾವಿಯನ್ನು ನೀನು ಕಂಡಿಲ್ಲ. ನಾಲ್ಕು ಹೊರೆ ಅಡರು, ಎರಡು ರಾಶಿ ಹಂಚಿನ ಒಡಕು, ಒಂದು ತಿಪ್ಪೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದೆ (ಕಾವೇರಿ. ೪೫). [← ? **ತುಳು.** ಅಡರು]

ಅಡರುಗಚ್ಚೆ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕಚ್ಚೆ : ಭಟ್ಟರು ತಲೆಗೆ ಮುಂಡಾಸು ಸುತ್ತಿ ಅಡರುಗಚ್ಚೆ ಹಾಕಿ ಹೊರಟರು (ರೂಢಿ). [ಅಡರು₁ (< ಅಡರ್) + ಕಚ್ಚೆ₁]

ಅಡರುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಧೋತ್ರ, ಸೀರೆಯ ನಿರಿ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟು (ಕ). [ಅಡರು₁ (< ಅಡರ್) + ಕಟ್ಟು₁]

ಅಡರುಗಾಲು (ನಾ). ನಡೆಯುವಾಗ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ ಕಾಲು. (ಕ). [ಅಡರು₁ (< ಅಡರ್) + ಕಾಲು₁ (< ಕಾಲ್₁)]

ಅಡರುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯವಾಗಿ ಮಾಡು : ವಿಕ್ರಮದೊಳು ಅವನಿಯೆಲ್ಲವನಾಳಿ ಕೀರ್ತಿವಲ್ಲರಿಗಾ ಭುವನವನಡರುಮಾಡಿದನು (ಸೋಮಿಸಂ. ೪-೬೮). [ಅಡರು₂ + ಮಾಡು₁]

ಅಡರುಹತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಹಣತೆಯಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆ ಮುಗಿದಾಗ (ಉರಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ) ಬತ್ತಿ ಹೊತ್ತಿಕೊ (ದಕ. ಕ). [ಅಡರು₂ + ಹತ್ತು₂ (< ಪೊತ್ತು₁)]

ಅಡರ್ಚು, ಅಡಚು₁, ಅಡರಿಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹತ್ತಿಸು ; ಏರಿಸು : ಮಡಿವಸನವನುಟ್ಟು ಪೂರ್ವದಿಗ್ವನಿತೆಯ ಮುಡಿಯೊಳು ಹೊತ್ತ ಹೊಂಗಳಸನಿಡಿನಿಂದ ರಥದ ಮೇಲಡರ್ಚಿದ ರನ್ನಗನ್ನಡಿಯಂತೆ ಸೂರ್ಯ ಮೂಡಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೮-೧೯) ; ವರವಧೂಟಿಯ ಕೆಯ್ಯ ಪಿಡಿದು ಮನ್ಮಥ ತೊಡೆಯೆಡೆಗಡರ್ಚಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೬-೩೬). ೨. ಸೇರಿಸು ; ಕೂಡಿಸು : ಕಡುಗಲಿ ಕಾಮ ತನ್ನುಭಯಹಸ್ತದ ಗದೆಗಡರ್ಚಿದ ಮಣಿಗಟ್ಟಿನಂತೆ ಬಿಡಯವಿಲ್ಲದೆ ಕುಮರಿಯ ತೋಳ ಭಾಪುರಿ ಕಡಗಕಂಕಣವನಿಕ್ಕಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೩-೪೧). ೩. ನೂಕು ; ತಳ್ಳು : ಬಲದೊಳು ಹೊಕ್ಕು ಬಲ್ಲಿದರ ನೆಗ್ಗೊತ್ತಿ ಹಿನ್ನೆಲಕಡರ್ಚಿದರು ಸೂಠಿಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೩೯-೧೮). **ಅಡಚು₁** : ೪. ತುಂಬಿಕೊ ; ಒತ್ತಾಗಿ ಸೇರು : ಒಡಲು ಶಾಶ್ವಿತವಲ್ಲ ಮಡದಿ ಮಕ್ಕಳು ಯೆಂಬ ತೊಡಕು ವೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ಅಡಚಿದ ನೆರೆಯಂತೆ (ಚಂದ್ರಾವ. ೪೧). **ಅಡರಿಚು** : ೧. ಪೊನ್ನಂದಳವನಡರಿಚಿಯನೇಕ ಮಂಗಳವಾದ್ಯವೆರಸಿ (ಸೌಂದಪು. ೧೩-೪೨). [ಅಡರ್ + -ಚು]

ಅಡರ್ತೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಗೋಡೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವಾಗ ಒಂದು ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಲ್ಲು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗದಂತೆ ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಗಾರೆ. [< ? ಅಡರ್ + -ತೆ₂]

ಅಡರ್ಪು₁ (ಕ್ರಿ). ಒದಗಿಸು ; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು : ಅಲ್ಪಾಹಾರಮಂ ಅನೇಕ ಮಂದಿಗಡರ್ಪಲಾವನಿಂದಲಾಗದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್) ; ಸಕಲಸನ್ನಾಹಮಡರ್ಪಲ್ ಸರದಾರನಾಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಡರ್ಚು' ಪರಾ. [ಅಡರ್ + -ಪು₂]

ಅಡರ್ಪು₂, ಅಡಪು₁, ಅಡವು₂, ಅಡಹ, ಅಡಹು₂ (ನಾ). ೧. ಊರೆ ; ಆಸರೆ; ಆಧಾರ; ಅವಲಂಬನ : "ಅಂಕೆಯುಮಡರ್ಪೆಂದು ನೆಮ್ಮುಗೆಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೭೩) ; ಇನ್ನಾರ್ ಪೊಗರ್ತ್ತೆಗಡರ್ಪ್ಪಾದ ಮಹಾಮಹರ್ (ಎಇ. XIII, ೩೨೯-೨ ; 929) ; ಕೆಳೆಗೆ ಕುಲಭವನಮುಂ ಪ್ರತಾಪಕ್ಕಡರ್ಪುಮಾಗಿ ಬಳೆವನ್ನೆಗಂ (ಆದಿಪು. ೬-೨೨ ವ) ; ಮೃಗಧರ ಕುಲಲಕ್ಷ್ಮೀವಲ್ಲಿಗೆ ಪೆಱರಾರ್ ನೀನೆ ಮುನ್ನಡರ್ಪೆನಲಿರ್ದೈ (ಗದಾಯು. ೩-೭೮) ; ಶಿವನ ಕೀರ್ತಿಗೆ ಮೂರ್ತಿಯಾದೆ ಎಲೆ ರಾಮಯ್ಯ ಭವನ ಕೀರ್ತಿಯ ಲತೆಗಡರ್ಪಾದೆ ರಾಮಯ್ಯ (ಏಕಾಂರ. ೧೪೫-೨೩) ; ಉಡಿವಂತೆ ವಿಜಯವಲ್ಲರಿಯಡರ್ಪು ತದ್ಧ್ವನಿ ಪಳಂಚೆ ಕೇಕಿಧ್ವಜವಂದುಡಿದುದು (ಜಗವಿ. ೧೮-೮) ; ಮುಂದೆ ಸೃಜಿಯಿಸುವ ಲೋಕಂಗಳು ಜರಿದಪವಕ್ಕಡರ್ಪಾಗಿರಲ್ವೇಳ್ಕೆಂದು ಗುರುತರಸುವರ್ಣದ ಸಲಾಕೆಯುಂ ಬಲಿದರೋ (ಚೆಬಪು. ೧೬-೪೩). ೨. ಸಾಲವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಹಣದ ಭರವಸೆಗಾಗಿ ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ, ಪಾತ್ರೆ, ಪದಾರ್ಥ, ಭೂಮಿ ಮುಂತಾದವನ್ನು (ಹಣ ಕೊಟ್ಟವನ) ವಶದಲ್ಲಿಡುವುದು ; ಹಾಗೆ ಇಟ್ಟದ್ದು : "ಅಡರ್ಪೊತ್ತೆಯಭಿಧಾನಂ" (ಕಶರ. ೯). ೩. ಔನ್ನತ್ಯ ; ಉತ್ಸಾಹ : ಬಿಡದೆಚ್ಚು ಸರಲ್ ತವೆ ಮನದಡರ್ಪು ತವದುರ್ವಿ ಮೆಯ್ಯೊಳಿರ್ದಂಬಂ ಕೈಯುಡುಗದೆ ಕಿಱಿತ್ತಿಚ್ಚರ್ . . . ವೀರಭಟರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೭೭). ೪. "ಸನ್ನೆ ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕುವ ಮರ" (ಕರ್ಣಾಭಾ. ೫). **ಅಡಪು₁** : ೧. ಕೈಕೊಂಡ ತೆಱದವಂ ಕಟ್ಟುಗ್ರನಭ್ಯಾಸದವರಿಲ್ಲ ಚಾಚಲಡಪಿಲ್ಲ ತಾನಭಿಮಾನವ ಬಿಟ್ಟು ತಿರಿವವನಲ್ಲ (ಹಚಕಾ. ೧೧-೧). ೨. ಒರ್ವ ಜಂಗಮನಾತನ ಅರಸಿಯಡಪಿಟ್ಟ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ ಬರಲದಱ ಸೆಱಗಬೇಡಿದೊಡಿತ್ತು ಬಳಿಕದಕೆ ಪರಮಪಾದೋದಕವ ತಳಿಯಲಾ ಸೆಱಗು ಬರಲಡಪಿನವಗಿತ್ತು ಮೆಱೆವಂ (ಚೆಬಪು. ೬೨-೬೫) ; ಅಡಪು ಕೊಟ್ಟು ಹೋಗು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಡವು₂** : ೧. ನಡುವಣಂತ್ಯದ ಭವಕೆ ನಮಗಾರಡವು ದೇವ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೨-೧೯). ೨. ನಿನ್ನ ಕೊರಳಿನೊಳಿರ್ದ ಕಡು ಚೆಲುವ ತಾಳಿಯನದನ್ನಡವನಿರಿಸಿ ನೀ [ಪಾಠಾಂ. ಐದೆದಾಳಿಯ ಕಂಡು ನೀನಿದನಡವಿರಿಸಿ] ಬಿಡಿಸಿಕೋ ಬಳಿಕವೆನಲು (ಹಚಕಾ. ೧೨-೩೮) ; ಸಿಂಗಾಪುರದ ಗಿರಿಭಟ್ಟರು ಯಂಬವರು ಈ ದೊಡ್ಡಣಭಟ್ಟಗೆ ಹತ್ತು ಇಪ್ಪತ್ತು ಹಣಕೊಟ್ಟು ಈ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಡವ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅನುಭವಿಸಿದ್ದದನ್ನು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೧೮-೧೦೪ ; 1402) ; ಈ ಕ್ಷೇತ್ರವ ಅಡವ ಹಿಡಿದಂತಾವರು ಹೊಸವೊಳಲ ಕೆಂಪಪ್ಪನ ಮಗ ಚೆನ್ನಣ್ಣ . . . ಕರೆಸಿ ನಿಮ್ಮ ಅಡವಿನ ಸಾಲವನು ತೀರಿಸೇನು ಯೆಂನಲಾಗಿ (ಎಕ. II, ೨೫೦-೧೦ ; 1634); ಮರುಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿಯೇ 'ಛೆ ಛೆ ! ಆಸ್ತಿಯೆ ? ಅಡವೇ ? ಹೊಲವೆ ? ಮನೆಯೆ ? ಏನು ನೋಡಿಕೊಟ್ಟಾರು ? ಈ ಬಡಪಾಪಿಗೆ ಯಾರು ಹೆಣ್ಣು ಕೊಟ್ಟಾರು ? . . . ' (ಬೆಳುವ. ೬). ೪. (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೮೫). ೫. ತಡೆ ; ತಡೆಯಾಗಿಡುವ ವಸ್ತು. (ಉದಾಹರಣೆಗೆ) ಕದ ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದಂತೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಡುವ ಕಲ್ಲು : ಅಡವು ಆನಿಸು, ಅಡವು ಇಡು (ಕ). **ಅಡಹ** : ೨. ಅಡಹದ ವೃತ್ತಿ ಶ್ರೀಅರಮನೆಯ ಅಧೀನವಾಗಿರಲು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೧೧೨-೮ ; 1598). **ಅಡಹು₂** : ೧. ಜೀವಿತಕ್ಕೆ ಅಡಹಿಲ್ಲ (ಕೋಲಶಾಂ. ೯೨) ; ಸಿರಿ ದರಿದ್ರತೆಗಡಹು ಜನನವೆ ಮರಣಫಲವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೩೦) ; ಕುಡುವಿಲ್ಲ ರಕ್ಷೆಗಟ್ಟಿದ ಮಂತ್ರಲೇಖನದಡಹೆನೆ ಪುಷ್ಟಿಯೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೨೪-೩೨). ೨. ತನ್ನ ಲಿಂಗವನಡಹನ್ನಿಟ್ಟು (ಮೋಳಿಮಾ. ೫-೧೦೫) ; ದಾರದತ್ತವಾಗಿ ಯಿ ಅಡಹಿನ ಪತ್ರ ಸಾಲವನು . . . ಧಾರಾಪೂರ್ವ್ವಕವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟೆಉ (ಎಕ. II, ೨೫೦-೨೩ ; 1634) ; ಕೊಡಗೆ ಉಂಬಳಿ ದಾನ ಪಾರಿತೋಷಕ ಅಡಹು ಈ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೯-೧೦). ೫. ಕಲಿತನ ಕೈಮಿಱಲೇಱಿದೊಡವನನು ನಿಲಿಸಿಕೊಂಬುದಕಡಹಾಗಿ ಬಲಿಪಳು ಸೆಲದ ರಾವುತರನವಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೩-೩೯) ; ಮಾಡದಾದೆನು ಅನ್ನದಾನವ ಪೀಡಿಸುವ ಕ್ಷುಧೆಗಡಹ ಮಾಡಿದುದಿಲ್ಲ ದ್ವಿಜಗಣಕೆ (ಉತ್ತರಾ. ೩೬-೧೭).

ಅಡಪಂ ಹಾಕು, ಅಡಪ ಹಾಕು = ಒತ್ತೆಯಿಡು ; ಅಡವಿಡು : ಹರುಷದಿಂ ಮಜ್ಜನೋದಕದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದಂ ಪರುಷವಂ ಹಾವಲೇವಳವನಡಪಂ ಹಾಯ್ಕಿ ತರಿಸಿದಂ ದ್ರವ್ಯಮಂ (ಚೆಬಪು. ೫೭-೮೩) ; ಮುಂನೂರು ವರಹನ ಸಾಲವ ತೆಗದುಕೊಂಡು ಅಡಪ ಹಾಕಿ ಶಾಸನವನೂ ಕೊಟೆದಲಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೫೬-೧೫ ; 1690). 'ಅಡವುಹಾಕು' ಪರಾ.

ಅಡವಾಗು = ಆಧಾರವಾಗು; ಒತ್ತೆಯಾಗು : ಹಿರಿಯರ ಮನೆ ಸಾಲಕ್ಕೆ ಅಡವಾಗಿತ್ತು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೧೦).
[ಅಡರ್ + –ಪು. / ತಮಿ. ಅಡರ್‌ಪ್ಪವ್ = ಒತ್ತಾಗಿರುವಿಕೆ; ತುಳು. ಅಡೆಪ್ಪು]

ಅಡರ್ಪುಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಊರೆಕೊಡು ; ಆಶ್ರಯಕೊಡು : ಕೋಮಳಾಂಗುಳಿಜಾಳಕಂ ಮೆಱೆಯೆ ಕೇದಗೆಯ ಗಱಿಯಂ ತೀಡುವ ನೆವದಿಂ ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ಗಳ ಬಳ್ಳಿವೆಳಗಿಂಗೆ ಚಂದ್ರಕಳೆಯ ಕವಳಿಗೆಯನಡರ್ಪುಗುಡುವಂತೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೮–೭ ವ). [ಅಡರ್ಪು$_2$+ ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಅಡರ್ಪುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯವಾಗಿ ಮಾಡು ; ಆಧಾರವಾಗಿ ಮಾಡು : ಅಯನಯಪರಾಕ್ರಮೋಪಾಶ್ರಯಂಗಳಂ ಶ್ರೀ ಗ ಡ ರ್ಪು ಮಾಡಿದ ನಿನ್ನಿಂದ್ರಿಯಜಯಮೆ ಕೂ ಡೆ ಲೋಕತ್ರಯದಿಂ ಪೊಗೞಿಸಿದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೯–೩೫) ; ಪಾಡುವೆಕ್ಕಲಗಾಣರ ಸಂಮಾವಣೆಯ ಗೀತಲತಿಕೆಗೆ ಸಮುಚಿತೋತ್ತರಂಗಳನಡರ್ಪುಮಾಡಿ ಬಳಯಿಸುತ್ತುಂ (ವರ್ಧಪು. ೯–೪೩ ವ). [ಅಡರ್ಪು$_2$ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಡಲ್, ಅಡಲು$_4$ (ನಾ). ಹೊದರು ; ಮೆಳೆ. 'ಅಡಲ್ಸೀಗೆ' ಪರಾ

ಅಡಲು$_4$: ಅಡಲ ಹೊಕ್ಕಡಗಿಯಾಳ್ಗಳ ಕೊಂದು ತಾನೇಱುವಡೆದ ಹೆಬ್ಬುಲಿಗಿದಿರಾಗಿ ನಡೆದು ಲೀಲಾಮಾತ್ರದಿ ಕೊಂದು ಕೆಡಹಿದ ಕಡುಗಲಿ ತನದಿ ವಿಂಧ್ಯಕನು (ನೇಮಿಸಂ. ೨–೫೭) ; ಬಹುಮೃಗಂಗಳಂ ಕೆಡಹಿಕೊಂದು ಕೊಬ್ಬಿಱಿದು ಕಡುಲಹರಿಯಿಂದಡಲನೆಯ್ದುವ ಹುಲಿಗಳ್ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦–೨೫). [~ ಅಡರ್]

ಅಡಲಿ 'ಅಡರಿ' ನೋ.

ಅಡಲಿಯೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಅಡಲಿ ಹಾಕಿ ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ.
[ಅಡಲಿ (< ಅಡರಿ) + ಎಣ್ಣೆ]

ಅಡಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಕಟಪಡಿಸು ; ವ್ಯಥೆಪಡಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಡಲು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಡಲಿಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಎಣ್ಣೆಯ ಬೀಜವನ್ನು ಅರೆದು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕದಡಿ ಕುದಿಸಿ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ತೆಗೆ.
[ಅಡಲಿ (< ಅಡರಿ) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಡಲು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ನರಳು ; ವ್ಯಥೆಪಡು ; ಸಂಕಟಪಡು : ಹಂದೆವಟ್ಟತ್ತಿತ್ತಲಲ್ಲಡಡಲುತ್ತಡಿಗೆ ಬಂದೆಜಗಿದರ ಕಾಯಲೆಂದರುಹಂ (ಮದೇಪು. ೨೫–೨೮) ; ಬೇನೆಯಿಂದ ಲಂಪಟನಾಗಿ ರಾತ್ರಿ ಹಗಲು ಅಡಲುತ್ತಾನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಟಿಲ್$_1$' ಪರಾ. ೨. ಹೆದರು ; ಗಾಬರಿಪಡು : ಅಡಲ ಕಾರಣವೇನು ? (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [← ? ತೆಲು. ಅಡಲು]

ಅಡಲು$_2$ (ನಾ). ೧. ನಡುಕ ; ಭಯ (ಕ). ೨. ದುಃಖ (ಕ). ೩. ಭ್ರಮೆ (ಕ).
ಅಡಲ ಭ್ರಮಣೆ = ಹುಚ್ಚು ; ಸನ್ನಿ : ಹಣವನ್ನು ಕಳಕೊಂಡು ಪೈತ್ಯವು ಹೆಚ್ಚಿ ಅಡಲ ಭ್ರಮಣೆಯಾಗಿ ತಿರುಗುವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಡಲ ಪಡು** = ನಡುಗು ; ಅದುರು : ಗುಂಡಿಗೆಗಳು ಅಡಲಪಡುವ ಗುಡುಗು ಗುಡಿಗಿತು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಡಲ ಮಾಡು** = ಸಂಕಟಪಡಿಸು ; ವ್ಯಥೆಪಡಿಸು : ದುಷ್ಪುತ್ರ ಪಿತೃಮಾತೃಗಳಂ ಚಿಂತೆಯಿಂದಡಲಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [← ತೆಲು. ಅಡಲು = ಶೋಕ, ಬಾಧೆ, ಭಯ]

ಅಡಲು$_3$ 'ಅಟ್ಲು' ನೋ.

ಅಡಲು$_4$ 'ಅಡಲ್' ನೋ.

ಅಡಲು$_5$ (ನಾ). "ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲೂ ಚಕ್ರಾಕಾರವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಮಧ್ಯೆ ಆಳವಿಲ್ಲದ ನೀರನ್ನೊಳಕೊಂಡ ಹವಳದ ದಿಬ್ಬ ; ಅಡಲು" (Atoll. ಇಂಕನಿ). [?]

ಅಡಲುಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಸೌದೆಯ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ (?): ವಿಷ್ಣುಗ್ರುಹದ ಅಳಗಪೆರುಮಾಳು ದೇವರ . . . ಅಡಲುಕಾಣಿಕೆ ನಿಬಂದಿ ಅನ್ಯಾಯ ಮುಂನ್ಯಯ × ವನೂ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೬೩–೧೩ ; 1279). [ಅಡಲು$_0$ (< ಅಡು$_1$) + ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ)]

ಅಡಲುಹುಳು (ನಾ). ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಗಿರಗಿರನೆ ಸುತ್ತುವ ಒಂದು ರೆಕ್ಕೆ ಹುಳು ; ಕುಂಬಾರಹುಳು (ದಕ. ಕ).
[ಅಡಲು$_3$ (< ಅಟ್ಲು) + ಹುಳು (< ಪುೞು)]

ಅಡಲ್ಸೀಗೆ (ನಾ). ಮೆಳೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಗಿಡ ; ಸೀಗೆಯ ಮೆಳೆ (?): ಬಿದಿರ್ವಿಂಡಿಲು ಮುಳ್ಳುಗುಜಿಱಿ ಬಲ್ಮೆಳೆ ಬೆತ್ತ ಪುದಿದಡಲ್ಸೀಗೆ ಬಲ್ವೊದಱು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭–೧೨). [ಅಡಲ್ + ಸೀಗೆ]

ಅಡವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ : ಕುಡುಗುಂ ಚಿತ್ರಾವಳಿ ಪಳಿಯಡವಟ್ಟೆ ಸುವರ್ಣಚೇಲಮುಂ . . . ವಸನಾಂಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೧೧).
[ಅಡ ? + ಪಟ್ಟೆ$_1$]

ಅಡವಡಿಕೆ (ನಾ). ಆತಂಕ ; ತೊಡಕು (?) : ತಡೆತಡೆದು ಕಾಂತನಲ್ಲಿಗೆ ನಡೆಯಲ್ ಬಗೆದೆನಗೆ ಕಾರ ಕಾರಿರುಳೊಳ್ ಸಯ್ತುಡವಡಿಕೆಗಳಂ [ಪಾಠಾಂ. ಸಯ್ತುಡಿವಡಿಕೆಗಳಿಂ] ತೊಡೆದತ್ತೆಡೆವಱಿಯದೆ ಪೊಳೆವ ಮಿಂಚು ಮುಗಿಲೆಡೆಯೆಡೆಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೨೫). 'ಅಡಿವಡಿಕೆ' ಪರಾ.
[ಅಡವಡಿಸು + –ಇಕೆ]

ಅಡವಡಿಸು, ಅಡಬಡಿಸು, ಅಡಬರಿಸು, ಅಡವರಿಸು, ಅಡಹಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತವಕಪಡು ; ಆತುರಪಡು ; ಚಡಪಡಿಸು : ನುಡಿಯಲ್ ನೋಡಲ್ಲೊಲ್ಲೊಂ[ನೋಡಲ್ಲೊಲ್ಲೆಂ]ಕಲ್ಕಡನಡಿಪೊಡಮೋತು ಸತಿ ಯೊಳೋಪನ ಮಾತಿಂಗೆಡೆಗೊಂಡು ಪೊಗಟ್ಟು ಮುಗುಟ್ಟುಂ ನುಡಿಯಿಸುವಡ ಮಱಿಗೆ ಕೊರ್ತಳೆಂದಾ ವಧುವಂ (ಮದತಿ. ೧೧–೯೯) ; ಬೆಂಬತ್ತಿ ಪಿಡಿಯಲಡವಡಿಪಾ ಬೊಜಗನ ತವಕಮಂ ಕಾರುಣ್ಯನಿಧಿ ಕಿನ್ನರಯ್ಯಂ ಕಂಡು (ವೃಷವಿ. ೧೭–೮ ವ). ೨. ತವಕಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಆತುರಗೊಳಿಸು (?) : ರಚ್ಚೆಗಂ ಬೀದಿಗಂ ಬರಿಸಿತೆನ್ನಯ ಭಕ್ತಿ ಅಚ್ಚಿಗಂಗೊಳಿಸಿತಡವಡಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಳವಳಿಸಿ]ತೆನ್ನಯ ಭಕ್ತಿ (ತಿರುರ. ೨೮–೪). **ಅಡಬಡಿಸು** : ೧. ಜಾಱುವ ಹೊಳೆವ ಹೆಣಗುವ ಬೆಸುಗೆಬಿಡಿಸುವ ದಿಟ್ಟವಾಳರು ತಿವಿದರಡಬಡಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಹೊಕ್ಕು ಹೆಣಗಿದರು] (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨–೧೦೫) ; ಎದೆಯ ನೊರಲಿ ಹೊಡಕೊಳ್ಳುವಂ ಕೆಡೆದೇಳ್ವನಡಬಡಿಪನು (ಮಹಾಂತೇ. ೯–೩೪). ೩. ಗಾಬರಿಪಡು : ಆ ಸಪ್ಪಳಕ್ಕೆ ಕೂಸು ಅಡಬಡಿಸಿ ಎಚ್ಚತ್ತಿತು (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೫೧) ; ದೇವರಾಯನು ಅಡಬಡಿಸಿ ಎದ್ದು ಒಂದು ಕಬ್ಬಿನ ತೋಟವನ್ನು ಸೇರಿದನು (ಕವೀರ. ೧೧೨). **ಅಡಬರಿಸು** : ೧. ಬಿಂದಣ್ಣ ಗಾಬರಿಗೊಂಡು ಪುಟದು ಬಿದ್ದ. ಎಲ್ಲಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೀಳುವನೋ ಎಂದು ಅಡಬರಿಸಿ ಅವನ ಕೈಹಿಡಿದೆ (ವೈನಿ. ೫೭). **ಅಡವರಿಸು** : ೧. ಸಡು ಗುಡುನಾಡುವ ಬಾಲಕನಂತೆ ನಾನಡವರಿಸಿ ಹೋಗಿ ಕೆಡಹಿದೆನೆಂಬಂತೆ ಅಱಿವಿಗೇಕೆ ಗೆಲ್ಲಸೋಲು (ಮೋಳಿಮಾ. ೯೯–೩೯೭) ; ಕೊತವಾಲನು ಅಡವರಿಸಿ ಹತ್ತಿರ ಹೋದ (ಕೊತಕಾ. ೧೯). **ಅಡಹಡಿಸು** : ೧. ನಿಲಲೆಡೆಯಿಲ್ಲದಡಹಡಿಸಿ ಸುಡುಮಿಡುವಂದು ನಡನಡ ನಡುಗಿ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೧೦ ವ) ; ಅಯೆಡೆಯಿಂದೆ ತಳರ್ದು ಕಿಱಿದೆಡೆ ನಡೆವುದುಮಡಹಡಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಡದಡಿಸಿ] ಮಸಗಿಬಿಡೆ ಜಡಿಯುತ್ತುಂ ಬೀದಿಬೀದಿಗಳೊಳ್ ಸೋದಿಸಿ ಕಾವ ತಳಾಱಂ ಕಂಡು (ಸುಕುಮಾ. ೭–೧೯, ವ) ; ತಾಪಸಂ ಮದನ ಸಂತಾಪನ ಶರಪಾತಕ್ಕೆ ಸುಗಿದು ಕೈವಿಡಿಯಲಡಹಡಿಸುವುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮–೬೧ ವ) ; ನಡುಗಿ ತಡವರಿಸಿ ಬೆಂಕೆಯ ಕಡುಗಾಯ್ಪಿಂಗಗಿದು ಜಡೆಗಳಿಡುವಿನೊಳಪಿಗಳ್ ತೊಡರ್ದು ನುಸುಳ್ದೋಡಿ ಗಂಗೆಯ ಮಡುಗಳ ನಡಹಡಿಸಿ ಪುಗುವಿನಂ ಭಯವಶದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೧೧) ; ಪಿಡಿದಡಸಿ

ಸುಂಗಿ ಪಸಿದಡಹ[ಪಾಠಾಂ. ವ]ಡಿಸುವ ಭೇತಾಳಸುರಿವ ಪೆರ್ವೆಣನಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೨೮); ಆ ತಿರಿಕೊಳ ತೆಲುಂಗರೊಡೆಯನಿಗೆ ಉತ್ತರವೇನೆಂಬು ದನ್ನರಿತುಕೊಳ್ಳಲು ನಾವೆಲ್ಲ ಅಡಹಡಿಸುತ್ತಿರುವೆವು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೯–೧೬). 'ಅಡಾವುಡಿ' ಪರಾ.

[< ? *ಅಡಪಡ + –ಇಸು₃. / ಮರಾ. ಹಡ್‍ಬಡ್ ; ಹಿಂ. ಹಡ್ ಬಡೀ ; ನೇಪಾ. ಹಡ್‍ಬಡ್ ; ಪಂಜಾ. ಹಡ್‍ಬಡೀ ; ಗುಜ. ಹಡ್ ಬಡ್ ; ಒರಿ. ಹಡಬಡಿ ; ಸಿಂಧಿ. ಹಡಬಡಾನು]

ಅಡ[ಡು ?]ವನೆ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಮನೆ ; ಪಾಕಶಾಲೆ (?) : ಮಾಣಿ ಕ್ಯೇಶ್ವರ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಅಡ[ಡು ?]ವನೆಯೆಂಟು ಕಯ್ಯ ನೀಳ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೪೮–೬೬ ; 1219). 'ಅಡುಮನೆ' ಪರಾ.

[ಅಡು₁ ? + ಮನೆ]

ಅಡವರಿಸು 'ಅಡವಡಿಸು' ನೋ.

ಅಡವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅನ್ತೆಬಳಿ ಪುಣುಶೆಯೆ ಅಳರಿಯ ಕಿಱುಕೆಱೆಯೆ ಅನ್ತೆ ಪೋಗಿ ಕಲ್ಕುಪ್ಪೆಯೆ ಅನ್ತೆ ಪೋಗಿ ಮುಕ್ಕಲ್ಲೆ ಪೋಗಿ ಅಡವಳಿಕೆಱೆಯ ಪಡುವಣ ಖಡೆ ಗೋಡೆ (ಎಕ. XVI, ತಿಪಟೂ. ೧೪೦–೬೯ ; 900). [< ? ಅಡ್ಡ₁ + ಪಳ್ಳಿ]

ಅಡವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). "ಅಳವಡಿಸು, ಹೊಂದಿಸು, ಜೋಕೆಮಾಡು, ಕೂಡಿಸು, ಸೇರಿಸು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ ೩೩). [< ಅಳವಡಿಸು]

ಅಡವಾಯ್ 'ಅಡ್ಡವಾಯ್' ನೋ.

ಅಡವಾರ (ನಾ). (ಉಕ) ವಾರದಲ್ಲಿ ಸಂತೆ ನಡೆಯದ ದಿನ.

[< ಅಡ್ಡ + ವಾರ₂]

ಅಡವಿ (ನಾ). ಕಾಡು ; ಅರಣ್ಯ : "ಟಕಾರಕ್ಕೆ ಡಕಾರಂ : ಅಟವಿ–ಅಡವಿ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ) ; ಎಡೆಯೊಳಡವಿಯೊಳ್ ಕಳ್ಳರ್ ಬಟ್ಟೆಗಟ್ಟ ಮೇಲ್ವಾಯ್ದಿಱಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೬–೧೨) ; ಆವಡವಿಗಳೊಳ್ ಪಣ್ಪಲ ಮಾವಗಮೊಳವು (ಪಂಪಭಾ. ೭–೪೬) ; ಒಂದಡವಿಯೊಳ್ ಬೀಡಂ ಬಿಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೪೨ ವ) ; ಅಡವಿಯಲೊಂದು ಮನೆಯ ಮಾಡಿ ಆಶ್ರಯ ವಿಲ್ಲದಂತಾಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೫೧–೨೨೦) ; ಅಡವಿಯೇ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ನಿಮ್ಮಡಿಯೊಡನಿರಲು ನೀವಿಲ್ಲದಾ ಪುರವಡವಿ ನಮಗಹುದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧–೯) ; ಅಬ್ಬರಕಂಜಿ ಅಡವಿಯ ಹೊಕ್ಕರೇನೆಂಬೆ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೫೩).

ಅಡವಿಯ ಕಾಗೆ = ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಕಾಗೆ: "ಕಾಕೋಲಃ . . . ವನಾಶ್ರಯಃ –ಈ ೫ ಅಡವಿಯ ಕಾಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೧–೯೩). **ಅಡವಿ ಅಂಟರಿಕೆ** = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಂಟುಪುರಲೆ ಹುಲ್ಲು (ಕಿ).

[ಸಂ. ಅಟವಿ. ℙ 'ಅಡವಿ' ಎಂಬುದು ಮೂಲತಃ ದ್ರಾವಿಡಶಬ್ದ ವೆಂದು ಆಧುನಿಕ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.]

ಅಡವಿಕಡಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಯ ಗಿಡ; ಕಾಡುಕಡಲೆ (ಪಂಡಿತ. ೮). [ಅಡವಿ + ಕಡಲೆ]

ಅಡವಿಕೋಣ (ನಾ). "ಗವಯ – ಅಡವೀ ಕೋಣ" (ಗಂಗಾಮು. ೧೧೩). [ಅಡವಿ + ಕೋಣ₁]

ಅಡವಿಕೋಳಿ (ನಾ). "ಕುಕ್ಕುಭ– ಅಡವೀಕೋಳಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೮೨).

[ಅಡವಿ + ಕೋಳಿ (< ಕೋೞಿ)]

ಅಡವಿಕ್ಕು, ಅಡಹಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತೆಯಿಡು (ಕಿ). **ಅಡಹಿಕ್ಕು**: ತನ್ನಾತ್ಮಜೆಯನಡಹಿಕ್ಕಿ ಶಿವಪೂಜೆಯವಸರಕ್ಕೆ ತರಲು ಪನ್ನೆರಡು ಪೊನ್ನಂ (ಪಾಸೋವು. ೪–೪೫). [ಅಡವು₂ (< ಅಡರ್ಪು₂) + ಇಕ್ಕು]

ಅಡವಿಖಾರಗೆಣಸು (ನಾ). ಕಾಡುಶುಂಠಿ (ಪಂಡಿತ. ೮).

[ಅಡವಿ + ಖಾರಗೆಣಸು]

ಅಡವಿಗಡಿತ (ನಾ). ಕಾಡನ್ನು ಕಡಿಯುವುದು : ಪರೆದುದೋಲಗವಿತ್ತ ಭುವನದೊಳಿರುಳಡವಿಗಡಿತಕ್ಕೆ ಹರಿದವು ಕಿರಣ ತೆತ್ತಿದವಭ್ರದಲಿ ತಾರಕೆಯ ತೇರುಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೧೨). [ಅಡವಿ + ಕಡಿತ₁]

ಅಡವಿಗಾವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮಹಾಪ್ರಭು ಅಡವಿ ಗಾವೆಯ ಸಿಂದಗಾಮುಣ್ಡನ × ಒಕ್ಕಲು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೩೭–೪ ; 1140) ; ಜನ್ಮಭೂಮಿಯುರ್ಗ್ಗಳು ಬಿದಿರೆಯಡವಿಗಾವೆಯ × × × × × ಹಿರಿಯೂರು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೫–೭೯ ; 1167).

[ಅಡವಿ + ಗಾವೆ₀ (< ಸಂ. ಗ್ರಾಮ)]

ಅಡವಿಗಿಚ್ಚು 'ಅಡವಿಗಿರ್ಚು' ನೋ.

ಅಡವಿಗಿರ್ಚು, ಅಡವಿಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬುವ ಬೆಂಕಿ ; ಕಾಡುಕಿಚ್ಚು. 'ಅಡವಿಗಿರ್ಚುಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಅಡವಿಗಿಚ್ಚು** : ಪರವಾದಿಗಳ ಸಂಭ್ರಮಾಟವಿಗುಜ್ಜ್ವಡವಿಗಿಚ್ಚಿನ ಬೀಜದಂತೆ. . . ಷಣ್ಮುಖನಖಿಳಶಕ್ತಿ ಬಂದೊಳಪೊಕ್ಕು ಶೋಭಿಸುತಿರೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೪–೨೮); ಅಡವಿಗಿಚ್ಚಟ್ಟಿದೆಳವುಲ್ಲೆಯಂತೆರ್ದೆ ದಡಂದಡಿಸಿ (ಚಬಪು. ೧೯–೪೩).

[ಅಡವಿ + ಕಿರ್ಚು]

ಅಡವಿಗಿರ್ಚುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಡುಕಿಚ್ಚಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಬೀಳು : ತೋಱ ಲೊಡನಾ ರುಂಡಮುಂ ಮುಂಡಮುಂ ಕಂಡಡವಿಗಿರ್ಚು[ಪಾಠಾಂ. ಗಿಚ್ಚು] ಗೊಂಡ ಪುಲ್ಲೆಯಂತೆ ಹರಣಂ ಹಮ್ಮೈಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೧೦೪ ವ).

[ಅಡವಿಗಿರ್ಚು + ಕೊಳ್₁]

ಅಡವಿಗುಂಬಳ (ನಾ). ಕಾಡುಕುಂಬಳ (ಕಿ). [ಅಡವಿ + ಕುಂಬಳ]

ಅಡವಿಗುಱಿ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅಲೆದಾಡುವ ಕುರಿ ; ಕಾಡುಕುರಿ : ಆತ ದಾಯಾದ್ಯರಿಗೆ ಕಪಟದ್ಯೂತದಲಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸೋತು ಸತಿಸಹಿತಡವಿಗುಱಿಯಾದನು ಕಣಾ (ತೊರರಾ. ೩–೨–೧೩). ℙ ಅಡವಿ ಗುಱಿಯಾಗು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಡವಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗು, ಕಾಡು ಪಾಲಾಗು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡುವುದೂ ಸಾಧ್ಯ. [ಅಡವಿ+ಕುಱಿ₂]

ಅಡವಿಗೆಣಸು (ನಾ). ಕಾಡುಗೆಣಸು : ಕೂಲಿಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿ ದವನು ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಅಡವಿಗೆಣಸು ಮುಂತಾದ ಆಹಾರವ ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕೆ ತಿರುಗಬೇಕಾದೀತು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೯೯ ; ಕಿ). [ಅಡವಿ + ಗೆಣಸು]

ಅಡವಿಗೋಟಲೆ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸುವ ಸಂಕಟ : ದನು ಜಾದಿ ಖಳರೊಡನಡವಿಗೋಟಲೆಯೆಂದು ಬಿಸುಸುಯ್ದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೭–೯).

[ಅಡವಿ + ಕೋಟಲೆ]

ಅಡವಿಗೋರಂಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಕಾಡುಗೋರಂಟೆ.

[ಅಡವಿ + ಗೋರಂಟೆ]

ಅಡವಿಜಟ್ಟಣ್ಣ (ನಾ). ಒಂದು ದೇವತೆಯ ಹೆಸರು.

ಅಡವಿಜಟ್ಟಣ್ಣನ ಮಾಡು = ಜಟ್ಟಣ್ಣ ಎಂಬ ದೇವತೆಯ ಆರಾ ಧನೆ ಮಾಡು : ಅಡವಿಜಟ್ಟಣ್ಣನ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಡಗರ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಹೆಡಿಗೆತುಂಬ ಹೋಳಿಗೆ ತುಂಬಿ ಕೊಡ ನೀರಿಗೆ ಹೋದೇವೆ (ಕನಕ. ೧೨೦–೨). [ಅಡವಿ + ಜಟ್ಟಣ್ಣ]

ಅಡವಿಡು, ಅಡಹಿಡು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತೆಯಿಡು : ಅವನು ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯ ಮೈಮೇಲಿನ ಒಡವೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅಡವಿಟ್ಟು ಹಣವನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟನು (ರೂಢಿ). **ಅಡಹಿಡು** : ನಿರುಪಮನೆ ಸಲಹೆಂದು ಪಾಡಿ ಒಲಿಸಿ ಮುಂತ ಡಹಿಟ್ಟ ಅಕ್ಷಯನಿಧಾನಮುಂ ಪಳೆಯಂತೆ ಪಡೆದು ತುಂಬುರ ಮಂತ್ರಿಯೊಳು ಮುನಂಗೊಳಿಪಂತೆ ಪೊಂದೇರನಿನ್ನಲಂಕರಿಪುದೆಂದೊರೆದನಾ ನಂಬ್ಯಣ್ಣನು (ಸೌಂದಪು. ೧೧–೩೫). [ಅಡವು₂ (< ಅಡರ್ಪು) + ಇಡು]

ಅಡವಿತಗಚೆ (ನಾ). ಕಾಡುತಗಚೆ ಗಿಡ (ಕಿ). [ಅಡವಿ + ತಗಚೆ]

ಅಡವಿತಿರುಕ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅಲೆಯುವವನು : ರಾಮ ಅಡವಿ ತಿರುಕ, ಬುದ್ಧ ಬತ್ತಲೆತಿರುಕ (ನಿರಾಭ. ೧೩೧). [ಅಡವಿ + ತಿರುಕ]

ಅಡವಿದಾಣ (ನಾ). ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶ: ಕ್ಷೋಣಿಪ ಸುಧನ್ವನಕ್ಷೀಣ ವಿಕ್ರಮು ಶಿಖಿಯ ಚೂಣಿಯ ಮಹಾಜ್ವಾಲೆ ಕೇಣಿಗೊಂಡರಿಬಲಶ್ರೇಣಿಯೆಂಬೊಂ ದಡವಿದಾಣಮಂ ಹೊಕ್ಕಂತಿರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨–೪೨). [ಅಡವಿ + ತಾಣ$_2$]

ಅಡವಿನೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ ; ಕಾಡುನೆಲ್ಲಿ (ಕಿ).
[ಅಡವಿ + ನೆಲ್ಲಿ]

ಅಡವಿಪಾರಿವಾಳ (ನಾ). ಕಾಡುಪಾರಿವಾಳ: ಅಡವೀಪಾರಿವಾಳಗಳು ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ನಂಬುವದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೧೧೦).
[ಅಡವಿ + ಪಾರಿವಾಳ]

ಅಡವಿಪಾಲು (ನಾ). ಕಾಡುಪಾಲು; ದಿಕ್ಕುಕೆಟ್ಟುಹೋಗುವುದು ; ಹಾಳಾಗುವುದು.
ಅಡವಿಪಾಲಾಗು=ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು ; ಹಾಳಾಗು. [ಅಡವಿ + ಪಾಲು$_2$]

ಅಡವಿಬಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ; "ಮಧುರ" (ಗುವಿನೊ).
[ಅಡವಿ + ಬಾರಿ$_4$]

ಅಡವಿಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಡಿಗೆ ಓಡಿಹೋಗು ; ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊ : ನಿಜಗುಣಿಯು ದಾರಿತಪ್ಪಿ ಅಡವಿಬಿದ್ದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೧೨೧). ೨. ಅಡ್ಡದಾರಿ ಹಿಡಿ (ಉಕ). ೩. (ಹೊಲಗದ್ದೆ) ಹಾಳುಬೀಳು ; ಬಂಜರುಬೀಳು. [ಅಡವಿ + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಅಡವಿಬೆಕ್ಕು (ನಾ). ಕಾಡುಬೆಕ್ಕು. [ಅಡವಿ + ಬೆಕ್ಕು (< ಬೆರ್ಕು)]

ಅಡವಿಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಡುಮಲ್ಲಿಗೆ (ಪಂಡಿತ. ೮).
[ಅಡವಿ + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಅಡವಿಮೃಗ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಕಾಡು ಮೃಗ : ಕಪ್ಪೆಯುಂ ಮುಂಗುರಿಯುಂ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಅಡವಿಮೃಗಂ ಗಳುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಸ್ಥಲಚರಂಗಳುಂ] (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೭–೭). ೨. ಏನೂ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಮನುಷ್ಯ. [ಅಡವಿ + ಮೃಗ]

ಅಡವಿಯಾಡು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಆಡು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೪. ಕಿ).
[ಅಡವಿ + ಆಡು$_2$]

ಅಡವಿಯೊಗು (ಕ್ರಿ). ಕಾಡನ್ನು ಪ್ರವೇಶಮಾಡು : ತಂದೆ ನಿಖಿಳಾವ ನಿಯ ರಾಜ್ಯವನಂದು ತನಗಿತ್ತಡವಿಯೊಗಲರವಿಂದಸಾಭನ ಭಕ್ತನಾ ಧ್ರುವ ನೊಲಿದು ರಾಜ್ಯದಲಿ ನಿಂದಂ (ನಿಭಾಗ. ೪–೯–೬). [ಅಡವಿ + ಪೊಗು]

ಅಡವಿರಾಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು (ಕಿ). [ಅಡವಿ + ರಾಗಿ$_1$]

ಅಡವಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಡವಿಡು ; ಒತ್ತೆಯಿಡು: ಅಡವಿರಿಸಿ ಮಕ್ಕಳಂ ಸಿರಿಯಡಿಯೂಳಿಗವೆಸಗಿ ದೊರೆಗಳಪ್ಪನಿತಱೊಳೆ ಅಡವಿನೆಳೆಯೂಳಿಗದ ವರ್ ಪಡೆದರ್ ಚಿಕದೇವರಾಯನಿಂ ದೊರೆತನಮಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೧೧–೭).
[ಅಡವು$_2$ (< ಅಡರ್ಪು) + ಇರ್ + –ಇಸು$_3$]

ಅಡವಿರುದ್ರಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ ; ಕಾಡುರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಗಿಡ : (ಕಿ). [ಅಡವಿ + ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ]

ಅಡವಿವೂ (ನಾ). ಕಾಡುಹೂವು : ಅಲರ್ದಡವಿವೂಗಳನು ಬನದುಳ್ಳಲರ ನೆಲ್ಲವನಾಯ್ದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭–೨೨). [ಅಡವಿ + ಪೂ$_2$]

ಅಡವಿವೆಣ್ಣು (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಹೆಂಗಸು; ಬೇಡಿತಿ : ತಮ್ಮ ಕಣ್ಮನವ ಕೈಸೆಱೆಗೊಟ್ಟರಡವಿವೆಣ್ಣುಗಳು (ಮೋಹತ. ೧೯–೭೮).
[ಅಡವಿ + ಪೆಣ್ಣು (< ಪೆಣ್)]

ಅಡವಿಸಣಬು (ನಾ). ಕಾಡುಸೆಣಬಿನ ಗಿಡ (ಕಿ).
[ಅಡವಿ + ಸಣಬು (< ಸಣಂಬು)]

ಅಡವಿಸೀಗೆ (ನಾ). ಕಾಡುಸೀಗೆ (ಕಿ). [ಅಡವಿ + ಸೀಗೆ]

ಅಡವಿಹತ್ತಿ (ನಾ). ಕಾಡುಹತ್ತಿಯ ಗಿಡ (ಕಿ).
[ಅಡವಿ + ಹತ್ತಿ (< ಪಱ್ಱಿ)]

ಅಡವಿಹಾಗಲ (ನಾ). ಕಾಡುಹಾಗಲ ಗಿಡ (ಪಂಡಿತ. ೮).
[ಅಡವಿ + ಹಾಗಲ (< ಪಾಗಲ)]

ಅಡವಿಹೆಸರು (ನಾ). ಕಾಡುಹೆಸರು ಗಿಡ (ಗಂಗಾಮು. ೩೨೫).
[ಅಡವಿ + ಹೆಸರು$_1$ (< ಪೆಸಱು$_1$)]

ಅಡವೀಸಿಂಗ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಸಿಂಹ : ಮಳಲೊಳ್ ತೈಲಂಗಳಂ ಹಿಂಡಲಕ್ಕಡವೀಸಿಂಗವ ತಿದ್ದಲಕ್ಕು (ಸೋಮೇಶ. ೪೯).
[ಅಡವಿ + ಸಿಂಗ$_2$]

ಅಡವು$_1$, ಅಡಹು$_1$ (ನಾ). ೧. ರೀತಿ ; ಹದ : ಲಿಂಗವೊಡಲುಸುರನೊಳ ಕೊಂಡವರ್ ಸುಲಿಂಗಪ್ರಾಣಿಗಳ್ ದಲೆನಿಪರವರ್ಕಳಾ ಅಡವೆಲ್ಲ ಲಿಂಗ ದಡವು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೨–೪೧) ; ಬೆರಲ ಸೇವಗೆಯಾವಿ[ಪಾಠಾಂ. ದಿ]ಯಡ ವಾದ ಕಜ್ಜಾಯಗಳಂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಸೂ. ಪ ಶಾ. ೩–೭) ; ಆ ಪಡೆಯ ಪರಾಕ್ರಮದಡವ ನಾನೇನ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಕಂನವಿ. ೧೧–೨೦). 'ಅಡವು ಗಾಣ್' ಪರಾ. ೨. ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಉಚಿತವಾದ ಗಾತ್ರ; ಯೋಗ್ಯ ವಾದ ಪ್ರಮಾಣ : ಈ ಬಡಶೌರಿ ತನಗೊಂದಡವೆ ಹೇಳೆಂದ (ಪ್ರಹ್ಲಾ.ಚ. ೧೩–೬೦) ; ಸಮುದ್ರಗಳ ಲಂಘಿಸುವಂಗೊಂದಡವೋ ಕೊಳಚೆಯುದಕ (ಪ್ರಹ್ಲಾ.ಚ. ೧೩–೧೦೦) ; ೩. ಸಮೃದ್ಧಿ : ಜನಕ್ಕಾಗುವ ಹಾಗೆ ಆಹಾರ ವೆಲ್ಲವನ್ನು ಅಡವಾಗಿ ಕೊಂಡು ಬಾ (ಸ್ಯಾಂಡರ್) ; ಮಳೆ ಅಡವಾಗಿ ಬಂತು, ಪಯ್ರು ಅಡವಾಗಿ ಬೆಳೆದವು (ಕಿ). ೪. ಒತ್ತೊತ್ತಾಗಿರುವಿಕೆ; ದಟ್ಟ ವಾಗಿರುವಿಕೆ (ಉಕ) : ಹೊಲವೆಲ್ಲವು ಗುಂಪುಗುಂಪಾಗಿ ಎದ್ದದೆ, ಬಿತ್ತಿದ ಬೀಜವು ಬಹು ಅಡವು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಡಹು**$_1$: ೨. ಫಳ ವೊಳಗುಕೊಳೆತು ಹೂಜಗೆ ಈಡಾದರೆ ಮೆಲುವರಿಗೆ ಅಡಹೆ (ಸುಂಕಬಂ. ೫೯) ; ಅಡಹುಳ್ಳ ಕಾಂತೆಯನವಚಿಕೊಂಡು (ಸೋಮಚ. ೪–೪೫). ಹೊಯಿವುದಕ್ಕೆ ಕೈಗೆ ಅಡಹಿಲ್ಲ (ಏಲೀಶ್ವ. ೬೨) ; ನನ್ನಸಿಗೆ ನೀನಡಹಲ್ಲ ಬಲ್ಲುದಮಾಡು ಹೋಗೆಂದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭–೫೯).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಡೈವು ; ಮಲ. ಅಡವು]

ಅಡವು$_2$ 'ಅಡರ್ಪು$_2$' ನೋ.

ಅಡವು$_3$ 'ಅಡಪು$_3$' ನೋ.

ಅಡವುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ರೀತಿಯನ್ನು ಕಾಣು : ಮುಡಿ ಸಡಿಲ್ದಾವರಿಸೆ ರಾತ್ರಿಯಾಯ್ತೆಂದು ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಳ್ವ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳನಾ ಚೆಲ್ವ ಮೊಗದಡವು ಗಂಡಿಂದುಮಂಡಲಮುದಯವಾಯ್ತೆಂದು ನಸುಮುಗಿವ ಬಿಸಜಂಗಳಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೪೫). [ಅಡವು$_1$ + ಕಾಣ್]

ಅಡವುಚೀಟು (ನಾ). ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಅಡವಾಗಿ ಇಟ್ಟದ್ದಕ್ಕೆ ಬರೆದುಕೊಡುವ ಪತ್ರ. (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೪೭).
[ಅಡವು$_2$ (< ಅಡರ್ಪು$_2$) + ಚೀಟು$_2$]

ಅಡವುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಅಡವಿಡು ; ಒತ್ತೆಯಾಗಿ ಕೊಡು ; ಆಧಾರ ಮಾಡು : ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಆಸ್ತಿ ಅಡವುಹಾಕಿದನೆಂದು ಯಾರಲ್ಲೂ ಬಾಯಿ ಬಿಡಬೇಡ, ಜೋಕೆ. ನಾಳೆ ತೊಂದರೆಯಾದೀತು. (ತ್ಯಾಗಮು. ೬೧).
[ಅಡವು$_2$ (< ಅಡರ್ಪು$_2$) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಡವುಳಿ (ನಾ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಜೀವಿಸುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಡು + –ಉಳಿ$_6$]

ಅಡವೆಟ್ಟೆ 'ಅಡ್ಡವೆಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಅಡವೊಡ್ಡು 'ಅಡ್ಡವೊಡ್ಡು' ನೋ.

ಅಡವೊಯ್ಯು 'ಅಡ್ಡವೊಯ್ಯು' ನೋ.

ಅಡಸಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಅಂದಾಜು ; ಅಂದಾಜು ಮಾಡುವುದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). (ಗು). ೨. ಹೆಚ್ಚುಕಡಮೆ ಇರುವ ; ನಂಬಲರ್ಹ ವಲ್ಲದ ; ಕರಾರುವಾಕಲ್ಲದ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಸಟ್ಟಾ' ಪರಾ.

ಅಡಸಟ್ಟಿ ನೋಡು = ಅಂದಾಜುಮಾಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಡಸಟ್ಟಿ ಲೆಕ್ಕ** = ಅಂದಾಜಿನ ಮೇಲೆ ಮಾಡಿದ ಲೆಕ್ಕ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[← **ಮರಾ.** ಅಡಸಟಣೇ = ಅಂದಾಜುಮಾಡು. / **ಗುಜ.** ಅಡಸಟ್ಟೋ = ಅಂದಾಜು]

ಅಡಸರಣೆ (ನಾ). "ಅಡ್ಡಬರುವ ತೊಡಕು" (ಸಿರಿಕೋ).

[← **ಮರಾ.** ಅಡಸರ್]

ಅಡಸರಿ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಮಳೆ : ಅಡಸರಿ ಬಲ್ಸರಿ ವರವಳೆಯಿಡುಕುಂಬನಿ ನಟ್ಟವನಿ ತುಷಾರಂ ಬಿಡಹಂ ಜಡಿ ಜಿನುಗು ಜುಂಜುರ್ ತುಂತುರ್ ಬಿಡದಡಿಯಿಡಗೊಡದೆ ಕರೆದವಿರುಳುಂ ಪಗಲುಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೮–೩೯).

[< ಅಡ್ಡ$_1$ + ಸರಿ$_2$]

ಅಡಸಲ$_1$ 'ಅಡ್ಡಸರ' ನೋ.

ಅಡಸಲ$_2$ (ನಾ). (ಉಕ) ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಂದುಹೋದದ್ದು : ಅನ್ನ ಅಡಸಲವಾಗಿ ಹೋಯಿತು (ಕಸ್ತೂರಿ. ೧೯೬೫, ಮಾರ್ಚ್, ೧೦೪).

[~ ಅಡು$_1$. / **ತಮಿ.** ಅಡಿಚಿಲ್ = ಅನ್ನ]

ಅಡಸಲ$_3$ (ನಾ). (ಉಕ) ನೇಗಿಲು ಹೂಡುವವನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ, ನೇಗಿಲಿಗೆ ಜೋಡಿಸಿದ ಒಂದು ಉಪಕರಣ ; ಮೇಟಿ : ಅಡಸಲ ಹಿಡಿಯಲು ಬಾರದ ರೈತ ಆಳಿದರೇನು ಉಳಿದರೇನು ? (ರೂಢಿ). [?]

ಅಡಸಲು (ನಾ). ಹೆಗ್ಗಣವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೊಲ್ಲಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಸಾಧನ (?) : ಅಡಸಲಿನ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಮೂಷಕಗಳಂತೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೪೯–೯). [?]

ಅಡಸಲುಬಡಸಲು (ಅ). (ಉಕ) ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ : ಏನೋ ಮಹಾ ಘಟನೆ ನಡೆದಿರಬೇಕು ಎಂದು ತೋಚಿ ಅಡಸಲು–ಬಡಸಲು ಸಾಮಾನು ತುಂಬಿದ ನಮ್ಮ ಅಡಕಿಲ ಕೋಣೆಗೆ ಓಡುತ್ತ ನಾನು ಹೋದೆನು (ಚೀನಬಾ. ೬೪). [?]

ಅಡಸಾರ 'ಅಡ್ಡಸರ' ನೋ.

ಅಡಸಾಲ 'ಅಡ್ಡಸರ' ನೋ.

ಅಡಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಒತ್ತು ; ಅಮುಕು ; ಅದುಮು : ಬೆಳರೆ ಮುಖಾಬ್ಜಮಾಯ್ತಡಸಿದೊಳ್ಳೆಲೆಯಂತೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೬೦ ; ಶೂದ್ರಕ) ; ತೊಡೆದು ತಿಲತೈಲಮಂ ಕರಪು(ವು)ಡಿ ಸಾಸಿವೆ ಲೋಯಿಸರದ ತಿರುಳೆಂಬಿವನಿಟ್ಟಡಸಿ ಬಿಗಿತಾಗಿ ಕಟ್ಟಲ್ ನಿಡುಪೊಂಗುಡಿದಿರ್ದ ಕೆಯ್ಗೆ ಭಂಗಂಬಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೩೨) ; ಕಲಹಂಸೆಗಳ್ ಬಲ್ಲಿತಪ್ಪುದೊಂದು ದಕ್ಕಂ ತಂದದಱಿರಡು ಕಡೆಯುಮಂ ತಾವಡಸಿ ಕರ್ಚಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೭–೧೪) ; ತೆಂಗಿನ ಪೊಸನೇಣಿಂದಜುದಿಂಗಳ್ವರಮಡಸಿ ಕಂಬಿಯಿಂ ಕಟ್ಟಿದೊಡಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೯೨) ; ಮಡದಿಯೆಡೆಗೊರಳ ನಡುವಡಸಿ ಮೂಡಿದನು . . . ವಿಶ್ವನಾಥಂ (ಹಚಕಾ. ೧೩–೧೯) ; ಅಡಸಿ ಪೊಡೆವ ಝುಗಡೆ (ಶಮುದ. ೨೦) ; ನಿಂಬ ಸುಪತ್ರದೊಳಂ ಬಜೆಯಂ ಬೆರಸದನಡಸಿ ಮೆಲಿದು ತೇಟ್ಗಿಡಿದನ ಕರ್ಣಂಬುಗಲೂದಲ್ ವಿಷಮಿೞಿಗುಂ (ಖಮುದ. ೧೧–೨೩). ೨. ಒತ್ತಿ ಒಳಸೇರಿಸು ; ತುರುಕು ; ಗಿಡಿ : "ಅಡಸು – ಗಾಢಪ್ರವೇಶೇ" (ಶಮುಧಾ); ತನ್ನ ಪಿರಿಯ ಮಗನಪ್ಪ ವೃಷಸೇನನನಂತಕನ ಣಲೊಳಡಸಿ ತನ್ನುಮನಣಲೊಳಡಸಲೆಂದಿರ್ದ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನನಂ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೯೬ ವ) ; ಎರಡು ಕರದ ಬೆರಳಂ ಕಿವಿಯೊಳಿಡಿದಡಸಿ ಸರ್ವಮುನಿವರರಿಂದ ಕೈಮುಗಿಸಿಕೊಂಬ (ಹಚಕಾ. ೮–೩೧) ; ಒಳಗಡಸಿ ಕರುಳನು ಮುಚ್ಚಿ ಮಂತ್ರಿಸಿ ತೊಡೆದರಖಿಳೌಷಧಿಗಳನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫–೪೨) ; ಏಱ ಬಾಯ್ಗೆ ಬಾಯೊಡ್ಡಿ ರಕ್ತವನೀಂಟಿ ತನಿಯಡಗನಡಸಿ ತಿಂದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫–೨೩). ೩. ಹದಿ ; ಮೆಟ್ಟು ; ಕೆತ್ತು : ಗಾಂಡೀವಜ್ಯಾಘಾತದೊಳಿಂದ್ರನೀಲಂಗಳನಡಸಿದಂತಿರ್ದರಡುಂ ಮುಂಗೆಯ್ಗಳ ಕರ್ಪಂ ತೀವೆ ತೊಟ್ಟ ಬಳೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೫೫ ವ) ; ನವರತ್ನಗಳಡಸಿದ ವಿಷ್ಟರದೆ ವಿಗಡರಕ್ಕಸರಾಯು ಕುಳಿತಿರ್ದ (ಮೋಹತ. ೧೧–೩೨) ; ೪. ಒತ್ತಿ ಹಿಡಿದುಕೊ : ಅಂಗುಳೊಳಡಸಿದ ವಿಷಮುಂ ಭಂಗುರತರ ವಿಷಮದೃಷ್ಟಿಯುಂ . . . ಅಮರ್ದಿರೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೬೩) ; ಸಂಜನಿಸಿದುದು ವಿಷವದು ಕಂಧರದೊಳಡಸಿ ಪಶುಪತಿ ನೀಲಕಂಠನಾದ (ಸೌಂದಪು. ೪–೫೩) ; ಕಸ ಕಡ್ಡಿ ಅಡಸಿಕೊಂಡು ಬಚ್ಚಲದ ನೀರು ಹೊರಗೆ ಹೋಗವಲ್ಲದು (ದಕ. ೬). ೫. ಮೇಲೆ ಬೀಳು ; ಮುತ್ತು ; ಆಕ್ರಮಿಸು : ನಡನಡ ನಡುಗುವಿನವುಡಸಿ ತಡೆಯದೆ ಖಳನಂ ಪಿಡಿದುಡಿಯೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೭–೬) ; ಇಡಿದಡರೆ ಕಾಯ್ತ ಚೂತಮನಡಸಿ ಸಿಡಿಲ್ ಪೊಯ್ವುದೆನಿಸೆ (ಆದಿಪು. ೩–೩೪) ; ಗಿರಿದುರ್ಗಂಗಳಂ ವಜ್ರಧರನಂತಡಸಿ ಘುಡುಘುಡಿಸಿ ಪುಡಿಗುಟ್ಟುವ (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ). ೬. ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು ; ಸಂಭವಿಸು : ಕೇಡಡಸಿದೊಡಂ ಬಗೆಯಂ ಕೂಡದು (ಕವಿರಾ. ೧–೭೩) ; ದಿಕ್ಕರಿಗಳಂ ಬುಜಪತ್ರಪುಟಾಂಬುವಿಂ ಬೆಡಂಗಡಸಿರೆ ಮಜ್ಜನಂಬುಗಿಪುದಂ ಸತಿ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೪೦) ; ಅಕ್ಕಟನಗೀ ಪೊಲೆವಟ್ಟನ ಮೇಲೆ ಬೀೞ್ವುದೊಂದಡಸಿದುದಾವ ಪಾಪಮನೆ ಮಾಡಿದೆಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೪೨) ; ತೀವ್ರ ಕರ್ಮೋದಯದಿಂದಡಸುವ ಸಾವುಂ ನೋವುಂ ಏಗೆಯ್ದುಂ ತಪ್ಪಲಱಿಯದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೦೦) ; ಉತ್ತರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಾಮ ಅಡಸಿದಾಗ ಶ್ರಮಣರ ತಂಡವೊಂದು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು . . . ಉಸಿರುಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬೆಳೆಯಿತು (ಸಣ್ಣಕ. ೬–೨೩). ೭. ಒತ್ತಿ ಮುಂದುವರಿ ; ನುಗ್ಗು : ಜಂಬೂವೃಕ್ಷದ ಕೆಲದೊಳಡಸಿ ರಸದ ತೊಱೆ ಪರಿವಂತೆ ಕನಕಗಿರಿಯನಲೆದು ಪರಿವ ಜಂಬೂನದಮೆಂಬ ತೊಱೆಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೩೦ ವ); ಒಂದಱ ಪಿಂದೊಂದಡಸಿ . . . ಸುರಿವಾನಂಬಜಲಬಿಂದುಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೬೫) ; ಅಡಸಿ ಬಂದುದು ಚಾಪವಾ ರಘುಭೂಪನಿದ್ದೆಡೆಗೆ (ತೊರರಾ. ೩–೬–೫೦). ೮. ನಾಟು ; ಚುಚ್ಚು : ಒಡಲ ಜಡಿದವು ರೋಮರೋಮದೊಳಡಸಿ ದಂಬುಗಳ್ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦–೨೪). ೯. ಬೆರಸು ; ಸೇರಿಸು ; ಕೂಡಿಸು : ಕುಡಿಬಿದಿರ ಕುಡಿಯ ಮಾವಿನ ಮಿಡಿಯ ಮಾರುದಿನ ಮೆಣಸುಗಡಲೆಯ ಪುಡಿಯೊಳಡಸಿದಲ್ಲವಲ್ಲಣಿಗೆಯ ಚಿಕ್ಕಣಂಗಳಂ ಸವಿಸವಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೭ ವ) ; ಮುಡಿಸಿದೆಲೆಯ ಗಳಿಗೆಯ ಕೆಂಬಲ್ದುದಿಗಡಸಿ ಬಾಯೊಳು ಬಾಯಿಗೂಡಿ (ಕಂನವಿ. ೯–೧೨೫). ೧೦. ಸೇರು ; ಕೂಡು : ಅಡಸುವುದು ಬಹುವ್ರೀಹಿಯ ಕಡೆಗತ್ವಂ (ಶಮದ. ೧೮೬). ೧೧. ತೀವ್ರವಾಗಿ ಉಂಟುಮಾಡು : ಕಡುಮದದ ಕಾಡಾನೆ ಹೊಕ್ಕೊಡನೊಡನೆ ಕಲಕಿದ ಕೊಳನವೊಲು ಭಯುವಡಸುತಿದೆ ಪವನಜನ ರಣಪಥವೆನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೪) ; ಆಕಾಶವೆಂಬ ಮೃಡನರೆಗಣ್ಣ ತೆಱೆದವೊಲು ನಡುನೇಸಱಡಸಿದುದಂದು ಬಲ್ವಿಸುಪ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪–೫೩). ೧೨. ಕೈಹಾಕು : ಪಾಪಕ್ಕಡಸಿ ತರುವಲಿ ಮೂಢನಕಟಾ ಮೃಡನ ಬೋನವನಿಂತು ತುಡುಗಿಂ ತಿಂದ (ಬಸಪು. ೨೪–೫೬). ೧೩. ಒತ್ತಾಗಿ ಸೇರು ; ತುಂಬಿಕೊ ; ಗುಂಪುಸೇರು : ಹೊಸ ಹಾಲ ಹನಿಗಳಡಸಿದ ತೆಱದ ತೆನೆಗಳಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೨೯) ; ನಡುಹಗಲು ಕತ್ತಲೆಯಡಸಿತಾಕಾಶದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫–೪೩) ; ಗಂಧವ ಮುಗುಳ್ಚುವ ಹೆಂಗಳಡಸಿದಂಗಡಿಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೩–೧೪). ೧೪. ಅಡಗಿಕೊ ; ತಲೆ ಮರಸಿಕೊ (?) : ಬಿಡದಲ್ಪುಗೆ ಲೋಕಾಯತನೆಯ್ದೆ ಶಾಂಖ್ಯನಡಸಲ್ಕಮ್ಮಮ್ಮ ಷಟ್ತರ್ಕವೀಥಿಗಳೊಳ್ ತೂಳ್ದಿತು ಗೋಪಣನ್ದಿದಿಗಿಭಪ್ರೋದ್ಭಾಸಿ ಗಂಧದ್ವಿಪಂ (ಎಕ. II, ೬೯–೪೫ ; 1100).

ಒಂದಡಸಲೇೞ(ಳ)ಡಸು = ಒಂದು ಕಷ್ಟಬಂದರೆ ಅದರ ಜೊತೆಗೆ ಮತ್ತೆ ಏಳು ಕಷ್ಟ ಬರು ; ಕಷ್ಟಾನಿಷ್ಟಗಳು ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಬರು : ಅಡಸಿದ ನಲ್ಲಳ ತಪ್ಪಂ ತಡವಿಕ್ಕಿದೊಡೇೞು ಭವದ ಕೇಡಡಸುವ ಕಿಱುನುಡಿಯಂ ನುಡಿದಳ್ ತಾಯ್ ಒಂದಡಸಿದೊಡೇೞಡಸಿತೆಂಬ ನುಡಿ

ತಪ್ಪುಗುಮೇ (ಯಶೋಚ. ೩–೧೨) ; ತಂದೆ ತಾಯಂ ಬಿಟ್ಟುದೊಂದು . . . ಇಂದುಜೂಟಂ ಪೋಗಲೇಳಾದುದೀಗಲೆನಗೊಂದಡಸಲೇಳಡಸಿತೆಂಬ ನುಡಿ ನಿಜವಾದುದೆಂದಗಜೆ ಚಿಂತಿಸಿದಳು (ಚಿಬಪು. ೩೫–೩೪). **ಅಡಸಿಕೊ** = ತುಂಬಿಕೊ ; ತುರುಕಿಕೊ : ಮತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದರೆ ಈ ಭೀಮರಕ್ಕಸನ ಬಲಿಗೆ ಒದವಿಸಿದ ಕೂಳನ್ನು ತನ್ನ ಹೇರೊಡಲಿಗೆ ಅಡಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನೆ? (ಬಿದುರೆ. ೧೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಡ್ಚೈಚು = ಗುಂಪುಕೂಡು, ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರು]

ಅಡಹ 'ಅಡರ್ಪು' ನೋ.

ಅಡಹಡಿಸು 'ಅಡವಡಿಸು' ನೋ.

ಅಡಹಾಯ್ 'ಅಡ್ಡವಾಯ್' ನೋ.

ಅಡಹಾಯಿ 'ಅಡ್ಡವಾಯ್' ನೋ.

ಅಡಹಾಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ನುಗ್ಗು : ಅಸಮಬಲನಡಹಾಯ್ಸಿಕೊಂಡನು ನೆಲನನಳವಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨–೫೩) ; ಬಿಸುನೆತ್ತರ ಕಡಲೊಳಡಹಾಯ್ಸಿ ವಸುದೇವನ ರಥವು ಪರಿಯೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೭೦).

[ಅಡಹಾಯ್ (< ಅಡ್ಡವಾಯ್) + –ಸು]

ಅಡಹಿಕೆ (ನಾ). ಆದಾಯ ; ಗಳಿಕೆ ; ಸಂಪಾದನೆ : ನ್ಯಾಯವಾದ ಅಡಹಿಕೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅನ್ಯಾಯವಾದ ಅಡಹಿಕೆಯನ್ನು ಅಡೆಯಲತಿ ನಷ್ಟವಾಗುವದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್) ; ಅಡಹಿಕೆಯ ಪಾಲು ; ಅಡಹಿಕೆಗೆ ಹಾನಿ (ಕಲ್ಪದ್ರು). [ಅಡಹು ? + –ಇಕೆ]

ಅಡಹಿಕ್ಕು 'ಅಡವಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಅಡಹಿಡು 'ಅಡವಿಡು' ನೋ.

ಅಡಹು$_1$ 'ಅಡವು$_1$' ನೋ.

ಅಡಹು$_2$ 'ಅಡರ್ಪು$_2$' ನೋ.

ಅಡಹು$_3$ 'ಅಡಪು$_3$' ನೋ.

ಅಡಹುಗಾರ (ನಾ). ಅಡವಿಟ್ಟುಕೊಂಡವನು ; ಆಧಾರ ಹಾಕಿಕೊಂಡವನು : ಅಡಹುಗಾರರೂ ಭೋಗ್ಯದಾರರೂ . . . ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿರುವರೆಂದೂ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೪೦–೫).

[ಅಡಹು$_2$ (< ಅಡರ್ಪು$_2$) + –ಗಾರ (< –ಗಾಱ)]

ಅಡಹೊಗು 'ಅಡ್ಡಹೊಗು' ನೋ.

ಅಡಹೊಯ್ಲು 'ಅಡ್ಡವೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಅಡಾಣಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಕೂಲಿ ಕೊಡದೆ ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಮಾಡಿಸುವ ಕೆಲಸ ; ಬಿಟ್ಟಿ ಕೆಲಸ (೬).

ಅಡಾಣಿ ಎತ್ತು = ಬಾಡಿಗೆ ಕೊಡದೆ ದುಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಬೇರೊಬ್ಬರ ಎತ್ತು ; ಬಿಟ್ಟಿಯೆತ್ತು : ಅಷ್ಟೇಕೆ ಭಾರವಂ ಹೊರಿಸುತ್ತೀ ? ಅದೇನು ಅಡಾಣಿ ಎತ್ತೋ ? (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[?. / ತುಳು. ಅಡಾಣಿ ; ಮರಾ. ಅಡಾಣ = ವ್ಯವಸಾಯದ ಕಸಬಿನಲ್ಲಿಲ್ಲದವನು ; ಅಡಾಣೀ = ಅನಿಪುಣ, ಗ್ರಾಮ್ಯ]

ಅಡಾಯ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಸಲಿಗೆ ; ಸದರ : ಈ ಬಡ್ಡೀಮಕ್ಕಳಿಗೆಲ್ಲ ಅಡಾಯ ಆಗ್ಯೆತೆ. ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಸಂದುಕೊಟ್ಟರೆ ಊರೆಲ್ಲಾ ಇವನಂಗೇ ತಿರುಗಿಬಿದ್ದಾರು (ದಿವಾಬ. ೨೬). [?]

ಅಡಾಯಿಲ (ನಾ). "ಅಡಿಗೆಯವನು" (ಕರ್ಣಾಭಾ).

[ಅಡು$_1$ + –ಆಯಿಲ]

ಅಡಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು ; ತಡೆ ; ನಿಲ್ಲಿಸು ; ಅಡ್ಡ ಹಾಕು (೬). ೨. (ಕುದುರೆಯಂತೆ) ಚಡಪಡಿಸು (೬). ೩. (ಒಬ್ಬನ) ಮುಂದಿಡು ; ಗಮನಕ್ಕೆ ತರು (೬).

[ಅಡ್ಡಾ$_0$ + –ಇಸ್ಕು. P ಅಡಾ ← ಹಿಂ. ಅಡಾನಾ]

ಅಡಾಯುಧ 'ಅಡ್ಡಾಯುಧ' ನೋ.

ಅಡಾಯ್ದ 'ಅಡ್ಡಾಯುಧ' ನೋ.

ಅಡಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ ; ಹಿರಿಮದ್ದಿನ ಗಿಡ : "ಅಡಾರಂ –ಅಂಗುರು" (ಒಷಧಿ. ೨). 'ಅಂಗುರು' ಪರಾ. [?]

ಅಡಾವಣಿ (ನಾ.) ಅಡ್ಡಿ ; ಅಡಚಣೆ ; ತೊಂದರೆ (ಉಕ. ೬).

[← ಮರಾ. ಅಡವಿಣೇ]

ಅಡಾವುಜ 'ಅಡ್ಡಾವುಜ' ನೋ.

ಅಡಾವುಡಿ (ನಾ). ೧. ಗದ್ದಲ ; ಕ್ಷೋಭೆ ; ಕಾಟ ; ಉಪದ್ರವ (ದಕ) : ನಾನು ಚಿಕ್ಕವನಾಗಿದ್ದಾಗ ನಮ್ಮ ಅಜ್ಜಿ ತನ್ನ ಬಾಲ್ಯಕಾಲದ ಹಲವು ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. 'ರಂಗಪ್ಪನಾಯಕನ ಅಡಾವುಡಿ' ಅವುಗಳಲ್ಲೊಂದು (ನಾಪದ. ೧೪೭). ೨. ಆತುರ ; ಅವಸರ ; ದುಡುಕು ; ಗಡಿಬಿಡಿ (ಉಕ. ೬). ೩. ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ : ಅಜೀರ್ಣವಾಗುವಷ್ಟು ಹಲವು ಉಂಡಿವೆ, ಉಪವಾಸ ಕೆಲವು ಮಲಗಿವೆ. ಹೋಮ್ ಗವರ್ನ್ಮೆಂಟು ಅಡಾವುಡಿಯಾದರೆ ಇದೇ ಗತಿ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೭೬). ೪. ಹದ್ದುಮೀರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಇವಳೆಂಥ ಅಡಾವುಡಿ ? ನೆಲೆಯಾಗಿ ಒಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್) ; ಪುರುಷ ಆಳದ ಹೆಣ್ಣು ಅಡಾವುಡಿಯಾಗಿ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗುವದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೫. ಆಡಂಬರ : ಗಂಡನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗರತಿಯಾಗಿ ಬಾಳೋಳಿಗೆ ಈ ಸೀರೆ ಅಡಾವುಡಿ ಯಾಕೋ ನಾ ಕಾಣೆ (ಅಷಾಭೂ. ೪). 'ಅಡವಡಿಸು' ಪರಾ.

[~ ? ಅಡವಡಿಸು. / ತಮಿ. ಅಡಾವಡಿ = ಕೇಡು ಮಾಡುವುದು, ಕಾಟ ; ತೆಲು. ಅಡಾವಡಿ, ಅಡಾವುಡಿ = ಸಂಭ್ರಮ, ಗಡಿಬಿಡಿ, ತೊಂದರೆ]

ಅಡಾವುಡಿಗಾರ (ನಾ). ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡಾವುಡಿ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಅಡಾವುಡಿಗಿರಾಕಿ (ನಾ). ಭಯ ಹುಟ್ಟಿಸುವವನು ; ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ ಮಾಡುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡಾವುಡಿ + ಗಿರಾಕಿ]

ಅಡಾವುಡಿಪಾರುಪತ್ಯ (ನಾ). ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ಆಡಳಿತ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಡಾವುಡಿ + ಪಾರುಪತ್ಯ]

ಅಡಾವುಡಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಗದ್ದಲಮಾಡು ; ಗಡಿಬಿಡಿ ಮಾಡು : ಅವನಾವನೋ ಏನಡಾವುಡಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಡಾವುಡಿ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಡಾವುಡಿಮಾತು (ನಾ). ೧. ಭಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಮಾತು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಅಸಂಬದ್ಧ ಪ್ರಲಾಪ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಡಾವುಡಿ + ಮಾತು]

ಅಡಾವೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಆಯವ್ಯಯಗಳ ಪಟ್ಟಿ.

[← ಮರಾ. ಅಡಾವ್, ಅಡಾವಾ, ಅಥಾವ್, ಅಥಾವಾ]

ಅಡಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹರಡಿನಿಂದ ಕೆಳಗಿರುವ ಕಾಲಿನ ಭಾಗ ; ಪಾದ ; ಹೆಜ್ಜೆ : "ಪಾದತಳಮದಡಿಯೆನೆ ಪಡೆಗುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೭–೨) ; "ಅಡಿಯೆಂದು ಕಾಲೆಂದು ಪಾದಕ್ಕೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೭೧) ; ಈ ಧರ್ಮಮಾನ್ನಿರಕ್ಷಿಚ್ಚಿದೋನ್ನಡಿಯೆನ್ತಲೆಮೇಲೊ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬–೧೦ ; 753) ; ತಿಳಿಪಲಡಿಗೆಱಗಿದೋಪನ ತಳಂಗಳಾ ತೀಟದಿಂ ಪದಂಗಳೊಳೊಗೆದಾ ಪುಳಕಚಯಂಗಳ್ ಕಳೆದುವು ಮುಳಿಸಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೧೮) ; ಸುದರ್ಶನಮೆಂಬ ಶಿಬಿಕೆಯನೇಱಿದಾಗಳ್ . . . ಏಟಡಿವರಂ ಭೂಪಾಲರುಯ್ದರ್ ವಿಯಚ್ಚರರತ್ತೇಟಡಿಯಂ ವಿಯದ್ಗಮನದಿಂ ದಾಂತುಯ್ದರ್ (ಆದಿಪು. ೯–೭೨ ವ, ೭೩) ; ಕಾಲಿಂಗಡಿಯೆಂತುಟಂತುಟಿಚಿರಾವಾಸಕ್ಕಧಿಷ್ಠಾನಮೆಂತುಟು ತಾನೆಂತುಟಿ ದರ್ಶನಂ ಸಕಲಧರ್ಮಕ್ಕಂ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೧–೭೩) ; ಲುಬ್ಧಕನತ್ತಿತ್ತಂ ಶಬರಿಯಿಲ್ಲದೊಂದಡಿಯನಿಡಂ

(ಗಿರಿಕ. ೧–೧೧೬); ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಲ್ಕಿದ ಮುಳ್ಗಳಂ ನಿಲ್ಲದೊತ್ತಿ ಪುಳುಂ ಬಿನಿಂ ಕಳೆಯುತ್ತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೪–೧೨೦); ಅಡಿಯನೂಱುತ್ತಿನಿತು ದೂರಂ ನಡೆದು (ಬಸವು. ೪೩–೮೫); ಅಡಿಯೆಂಬ ರಂಘ್ರಿಗಳನಲ್ಲದೀ ನುಡಿಗಳಂ ನುಡಿಯರಾ ಜನಪದದೊಳು (ಚಬಪು. ೬–೪೪); ಬಸಿವ ನೆತ್ತರ ಗಾಯದೆಡ ದಡಿಯ ವೇದನೆಗೆ ಪಸುಳೆ ಹರಿಹರಿಯೆಂದೊಱಲ್ದಳುತಿರಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೩೫); ಅಡಿಯ ಮುಂದಿಡೆ ಸ್ವರ್ಗ ಅಡಿಯ ಹಿಂದಿಡೆ ನರಕ ಅಡಿಗಶ್ವ ಮೇಧಫಲ ಸ್ವಾಮಿಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಮಡಿಯಲೇಬೇಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೯೧). ೨. ಕಾಲು: ನಡೆವುದಾದಿಯುಗಂಗಳೊಳ್ ನಾಲ್ಕಡಿಯೊಳುನ್ನತ ಧರ್ಮವಾ ಮೂಱಡಿಯ ನಡೆವುದು ಧರ್ಮವಾ ತ್ರೇತಾಯುಗಂಗಳಲಿ ನಡೆವುದೀರಡಿಯಿಂದೆ ಧರ್ಮಂ ಬಿಡದೆ ತದ್ದ್ವಾಪರ ನಿಕರದೊಳ್ ನಡೆವು ದೊಂದಡಿಯಿಂದೆ ಧರ್ಮಂ ಕಲಿಯುಗಂಗಳೊಳು (ಬಸಪು. ೨–೫). 'ಆಱಡಿ', 'ಎಂಟಡಿ' ಪರಾ. ೩. ಒಂದು ಉದ್ದಳತೆ; ಮನುಷ್ಯನ ಹೆಜ್ಜೆಯಷ್ಟು ಉದ್ದ; ೧೨ ಅಂಗುಲದ ಅಳತೆ: ಚೊತ್ತಮ್ಮನ್ ... ವಿಟ್ಟುದು ಒನ್ದಡಿ ಪಾನಿಯೆಮೇಱುಂ ಒನ್ಪತ್ತೆ ದಿವಸಂ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೫೫–೭; 740); ಧರೆಗೊಡೆಯಂ ಚಕ್ರೇಶಂ ತಿರಿವನೆ ಬಲಿಯಲ್ಲಿ ಬೇಡಿ ಮೂಱಡಿ ನೆಲನಂ (ಸಮುಪ. ೮–೧೪೪); ಅಡಿಮೂಱೀಯೆನಲೀಯನೇ ಬಲಿನೃಪಂ (ಸೋಮೇಶ. ೮೪); ೬೦ ಅಡಿ ಉದ್ದ ೪೦ ಅಡಿ ಅಗಲವುಳ್ಳ ನಿವೇಶನಕ್ಕೆ ಹತ್ತುಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ನನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತ ಕೊಂಡುಕೊಂಡನು (ರೂಢಿ). ೪. ಗುರುಹಿರಿಯರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಗೌರವ ಸೂಚಕವಾಗಿ (ದೇವರು, ಸ್ವಾಮಿ ಎಂಬಂತೆ) ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಶಬ್ದ: ಚಿತ್ತೂರ ಮೋನಿಗುರವಡಿಗಳ ಶಿಷಿತ್ತಿಯರ್ (ಎಕ. II, ೨೦–೧; 700); 'ಕಿತ್ತಡಿ', 'ತಮ್ಮಡಿ', 'ನಿಮ್ಮಡಿ', 'ಪೇರಡಿ' ಪರಾ. ಸಂಸ್ಕೃತದ ತಾತಪಾದ, ಭಗವತ್ಪಾದ ಹೋ. ℙ ಇದು (ಅಪ್ಪ, ಅಯ್ಯ ಎಂಬಂತೆ) ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲೂ ಸೇರುವುದುಂಟು: ವಳ್ಳಿಗ್ರಾಮೆಯರ ದಾಸಡಿಯುಂ ಅಮಲಿಯರ ದೇವಡಿಯುಂ ವೆದೆವಳ್ಳಿ ಯರಾ ದೇವಡಿಯುಂ ... ಮುಖಮಾಗೆ ... ಪ್ರಸಾದಂ ಕೆಯ್ವಾರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪–೭; ಸು. 685). ೫. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡದವನು: ಮೇಲುಶಾಂತಿ ಕೀಳುಶಾಂತಿ ಬಲಿ ದೇವರ ಹೊಱುವ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಸಹ ಅಂತು ಮುವರು ಅಡಿಗಳು ಅವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಳು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೦–೪೬; 1428); ಹವಿಕರು: ಸಭಾಹಿತ, ಮಧ್ಯಸ್ಥ, ದೀಕ್ಷಿತ (ಯಾಜೀ) ಭಟ್ಟ ... ಅಡಿ, ಕಡ್ಗಿ, ಗೋಪಿ, ಕಾರಂತ (ತುಳುನಾ. ೧೮೦). ೬. ಕೆಳಭಾಗ; ತಳ; ಬುಡ: ಅಡಿಯಿಂ ಮೇಗಣ್ಗೆತ್ತುವ ಕಡುಗಾಳಿಯ ಪೊಯ್ಲೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೩–೫೨); ಕೊಡನೊಳುದಕವ ತುಂಬಿಯಡಿಯ ಲಗ್ನಿಯನಿರಿಸಿ ಬಿಡದುರುಹಲುಷ್ಣವಾಗದೆ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೩೭–೪); ಮೃಡನಱಿದು ನಗುತೊತ್ತಲಾ ಗಿರಿಯಡಿಯಲೇ ಕೈಸಿಕ್ಕಿಯಜ ನಡನಡುಗ ಲೊದಱಿದನವನು ವರುಷ ಸಹಸ್ರ ಪರಿಯಂತ (ತೊರರಾ. ೧–೮–೩೨); ದೃಢವಿಲ್ಲದ ಭಕ್ತಿ ಅಡಿ ಒಡೆದ ಕುಂಭದಲ್ಲಿ ಸುಖಜಲವ ತುಂಬಿದಂತೆ (ಜಗದಾ. ೧೩); ಕುಡಿ ಕಿತ್ತರೂ ಅಡಿ ಸಾಯುವುದೇ? (ಗಾದೆ); ಅಡಿ ಹತ್ತಬೇಕೆ, ಮೇಲೆ ಸೀಯಬೇಕೆ, ನಿನಗೇನು? (ಗಾದೆ). ೭. ಮರ್ಮ; ರಹಸ್ಯ: ತುಡುಗುಣಿಯಲಿ ಮಾಸಲುಂಟೇ? ಅಡೆ[ಡಿ]ಯನಱಿಯದೆ ಅಱಿದವಂಗೆ ಮೃಡಭಕ್ತಿಯುಂಟೇ? (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೫೩–೫೭೬); ಅವನ ಅಡಿ ಆಳ ಯಾರಿಗೂ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೮. ಆಧಾರ; ಆಶ್ರಯ: ಪಡೆಯ ಪೊಱಗಗಿದು ಶೇಷಂ ಪೆಡೆಗಳನುಡುಗುವುದುಮೆಳೆ ಬೊದಿಲ್ಲೆನೆ ಬಿಟ್ಟತ್ತಡಿಗಿಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೭೦); ಅವನಿಗೆ ಅಡಿಯಿಲ್ಲ ಆಕಾಶವಿಲ್ಲ ಯಾವ ಧೈರ್ಯದ ಮೇಲೆ ಹೆಣ್ಣು ಕೊಡುವುದು? (ರೂಢಿ). ೯. ಆದಿ; ಮೂಲಕಾರಣ: ದುರ್ನಿಮಿತ್ತಂಗಳ್ಗೆ ರಾಜಂ ಪಿರಿದುಂ ಕೊರಗಿ ಏನಾನು ಮೊಂದಡಿಯಿರ್ಕುಮೆಂದು ತಱಿಸಂದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೬–೧೨); ಔತ್ಪಾತಿಕ ಮಿಂತಾಗಲಿದಱಡಿಯಱಿಯದೆ ನಾಡೊಡೆಯನಪ್ಪ ಸಹಸ್ರಕಂಠರಾವಣಂ ಕಣ್ಗೆಟ್ಟು (ಅದ್ಭುತ. ೪೨–೧೯); ಏತಕೆ ಕಾದಾಡಿದರೊ ಅದ ನಾ ಬೇರೆ ಕಾಣೆನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಡಿಯ (ಇಂಗೀತ. ೩೩–೧೦). ೧೦. ಅಳತೆ; ಲೆಕ್ಕ: ಸತ್ತವರ್ಗಡಿಯಿಲ್ಲ ಸಾವವರ್ಗಡಿಯಿಲ್ಲ ಹೊತ್ತ ಘಾಯದೊಳುರುಳ್ವ ಬೀಳು ವರ್ಗಡಿಯಿಲ್ಲ ತತ್ತಱಂದಱಿಯಿಸಿಕೊಳುತ್ತ ಹೊಯ್ದಾಡುವರ್ಗಡಿಯಿಲ್ಲ ತೆನೆಯ ಹಿಡಿದು ಹತ್ತುವರ್ಗಡಿಯಿಲ್ಲ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೮–೪೧). ೧೧. ಪದ್ಯದ ಒಂದು ಪಂಕ್ತಿ, —ಪಾದ, —ಚರಣ: ತೋಱುವ ಮಾತ್ರೆಯ ಷಟ್ಪದಿಗಾಱಾಱಡಿಯೆರಡಱಲ್ಲಿಯೊಂದೇ ನಿಯಮಂ (ಛಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೩೧೫). ೧೨. ಕಟ್ಟಡದ ನಿವೇಶನ; "ಸೈಟು": ಅಕ್ಕಸಾಲಿಯ ಮನೆಗೆ ಸಮೀಪವಾಗಿ ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರು ಬುದ್ಧಿಕೆಟ್ಟೋ, ಗ್ರಹಚಾರ ಹಿಡಿದೋ, ಮನೆ ಅಡಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನರಳುತ್ತಿರುವವರಿದ್ದಾರೆ (ಹಹಸ. ೩೮). 'ಅಡಿಸ್ಥಳ' ಪರಾ. ೧೩. = ಅಡಿಗಲ್ಲು: ಮದಗಜಮಸ್ತಕವಡಿಯಾಗಲಾ ಮೇಗಣಭಟರುಗಳ ಸದೆಬಡಿವ ಗಱೆಯೆ ಕೊಡತಿಯಾಗಲು ಭೀಮಸೇನ ನೊಪ್ಪಿದನಾ ಕಮ್ಮಾಱನಂತೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೩೦–೨೦).

ಅಡಿಗಿಕ್ಕು = ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹಾಕು; ತುಳಿ; ನಾಶಮಾಡು: ಮೊದ ಲೊಳ್ ನೀನೆಮಗೆ ನುಡಿದ ತೆಱದಿಂದಡಿಗಿಕ್ಕಿದೆ ಕಂಸನನೆಮ್ಮಂ ನೆಗಪಿದೆ ಚಿಂತಾವಾರ್ಧಿಯೊಳಗೆ ಮುೞುಗಿರ್ದವರಂ (ಜಗವಿ. ೬–೮೬); ತಿಳಿವನುಗಿ ದಡಿಗಿಕ್ಕಿ ಮಱವೆಯ ಕಳಕಳವ ಮೇಲಾಯ್ತು ತಾಮಸಜಲನಿಧಿಯ ತಾಯ್ಮಳಲ ಮುಟ್ಟಿತು ಮನ ಧನಂಜಯನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬–೨೦). **ಅಡಿ ಯಾಱಱ ವ[ಪ]ಕ್ಕಿ**= ಆರು ಪಾದಗಳುಳ್ಳ ಹಕ್ಕಿ; ಆರಡಿ; ಷಟ್ಪದ; ತುಂಬಿ: ನುಡಿವ ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿ ಜಿನುಗುವ ಅಡಿಯಾಱಱವಕ್ಕಿ[ಪಕ್ಕಿ]ಯಾ ವನದೊಳು ಪಗಲೊಡೆಯನುದಯಕಾಲದೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೨–೫೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಅಡಿ; ಕೊಡ. ಅಡಿ = ತಳಭಾಗ, ತಳ; ತೆಲು. ಅಡುಗು; ಕೊಲಾ. ಅಱ]

ಅಡಿ$_2$ (ನಾ). ವಿರೋಧ: "ಅಡಿಯೆಂದು ವಿರೋಧಭಾವಂ" (ಶಬ್ದಸಾ. ೧೩–೨೫೯). [~ ? ಅಡಿ$_1$]

ಅಡಿಕಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). (ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ತಳವನ್ನು ಹಿಡಿ. [ಅಡಿ$_1$ + ಕಚ್ಚು$_2$ (< ಕಚ್ಚು$_1$)]

ಅಡಿಕಾಸು (ನಾ). ಸಂತೆಯಲ್ಲಿ ಅಂಗಡಿಯ ನಿವೇಶನದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಶ್ರೀ ಭೈರವದೇವರ ಸಂನಧಿಯ ಸಂತೆ ಕಿಲವಾಗಿರಲಾಗಿ ಪ್ರತಿಹುಟ್ಟಿಸಿ ಅಳ್ಳು ಅಡಿಕಾಸು ಸಹ ದ್ರವ್ಯ ಮುಖದಿಂ ದೇವರ ದೀಪಾರಾಧನೆಗೆ ... ಕಟ್ಟಳೆಯನಿಕ್ಕಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೩೨–೯; 1530). [ಅಡಿ$_1$ + ಕಾಸು$_2$]

ಅಡಿಕಿಲ್ 'ಅಡಕಿಲ್' ನೋ.

ಅಡಿಕಿಲ 'ಅಡಕಿಲ್' ನೋ.

ಅಡಿಕಿಲಿ 'ಅಡಕಿಲ್' ನೋ.

ಅಡಿಕಿಲಿಕಲ್ಲು (ನಾ). ರಾಶಿಹಾಕಿದ ಕಲ್ಲು; ಕಲ್ಲೊಟ್ಟಿಲು: ಅಲ್ಲಿಂದ ಬಡಗಲು ದಾರಿ ಮೇರೆ ಅಡಿಕಿಲಿಕಲ್ಲ ಬಳಿಯ ನೆಟ್ಟ ಕಲು (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೭೫–೧೨೧; 1533).

[ಅಡಿಕಿಲಿ (< ಅಡಕಿಲ್) + ಕಲ್ಲು$_1$ (< ಕಲ್$_2$)]

ಅಡಿಕಿಲು$_1$ 'ಅಡಕಿಲ್' ನೋ.

ಅಡಿಕಿಲು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: "ಕಟಲ್ಲಕಾ– ಬೆಳ್ಳ, ಅಡಿ ಕಿಲು" (ಓಷಧಿ. ೨೩). [?]

ಅಡಿಕಿಲುವಾಸು 'ಅಡಕಿಲ್ವಾಸು' ನೋ.

ಅಡಿಕಿಲ್ಗೂಡೆ (ನಾ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಪೇರಿಸಿದ ಗೋಡೆ:

ಆಗಳ್ ದಿಕ್ಕರಿಗಳ್ಗೆ ಗಿರಿಗಳ್ಗೆ ದೊರೆವರ್ಪ ಕರ್ವೇಡರ್ . . . ಕವಲ್ಗೋಲ ಅಡಿಕಿಲ್ಗೂಡೆಯ ನೇಣ ಕಡಿಗತ್ತಿಯ ಬಿಲ್ಲಂಬುಗಳ ಬಲ್ಪೊಱೆವೊತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೩–೨೪). [ಅಡಿಕಿಲ್ (< ಅಡಕಿಲ್) + ಗೂಡೆ$_{1}$]

ಅಡಿಕಿಲ್ಪೆಱು (ಕ್ರಿ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದು ಪೇರಿಸಿರು : ಮುತ್ತಿನ ಕೈಯಿಂದಡಿಕಿಲ್ಪೆತ್ತುಱುಶೃ[ಭೃ]ಂಗಾರ ಘಟನಿತತಿಯಿಂ . . . ಕಣ್ಗೆಸೆದತ್ತು . . . ಆ ಪಂದಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೮–೬).
[ಅಡಿಕಿಲ್ (< ಅಡಕಿಲ್) + ಪೆಱು]

ಅಡಿಕಿಲ್ಗೊಳ್ 'ಅಡಕಿಲ್ಗೊಳ್' ನೋ.

ಅಡಿಕಿಲ್ವಾಸು 'ಅಡಕಿಲ್ವಾಸು' ನೋ.

ಅಡಿಕು 'ಅಡುಕು' ನೋ.

ಅಡಿಕೆ 'ಅಡಕೆ$_{1}$' ನೋ.

ಅಡಿಕೆಕಸ (ನಾ). ಬತ್ತದ ಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ್ಡನೆಯ ಕಳೆ (ಕ). "ಮೂಡುಗಟ್ಟನ ಗಿಡ, ಬೋಡು ಕಡಲೆ ಸೊಪ್ಪು, ಕರಂಡೆ, ಮೂಡಿಗಿಡ" (ಮೈಔಗ. ೭೧–೧೪೭೦).
[ಅಡಿಕೆ ? + ಕಸ$_{1}$]

ಅಡಿಗ$_{1}$ (ನಾ). ೧. ಆಳು; ಸೇವಕ; ದಾಸ: ನಾನೊಡೆಯ ಇವನಡಿಗನೆಂದು ಪಡಿಪುಚ್ಚವ ಮಾಡುವನ್ನಕ್ಕ ಅದು ತುಡುಗುಣಿಯ ಸವಿತ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೮–೬೮) ; ಒಸೆದು ನಿಮ್ಮಯ ಕರುಣದೆಸಕದಿಂದೊಲಿದು ರಕ್ಷಿಸಬೇಹುದೆನ್ನ ನಿಮ್ಮಡಿಗನೆಂದು (ಮನೋವಿ. ೧–೨) ; "ನಿಮ್ಮ ಕೃಪೆಯ ಪೆರ್ಮೆಯಿಂ ನಿಮ್ಮ ಮರೆವೊಕ್ಕೆನೆಂದು ಎನ್ನಂ ರಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂಬುದರ್ಥಂ" (ಮನೋವಿ. ೧–೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ೩. ಪೂಜಾರಿ (ಕರಾ). ೪. ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (ಕರಾ). [ಅಡಿ$_{1}$ + –ಗ]

–ಅಡಿಗ$_{2}$ (ಪ್ರ). "ಇದರಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುವವನು" ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಒಂದು ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ : "ಅಡಿಗ ಪ್ರಕಟ ಪ್ರತ್ಯಯಮಕ್ಕುಂ ಸುಕವಿಗಳಿಂ ತದನುಕೂಲವರ್ತನ ವಿಧಿಯೊಳ್ . . . ಅಡಿಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ದೇವಡಿಗಂ, ಪಾವಡಿಗಂ, ಪೂವಡಿಗಂ" (ಶಮದ. ೨೦೩, ಪ್ರಯೋ) ; "ದೇವಾದಡಿಗೋಽರ್ಹತಿ" ; "ದೇವರಂ ಪೂಜಿಸುವಂ ದೇವಡಿಗಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೩, ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). '–ವಡಿಗ' ಪರಾ.

ಅಡಿಗಂಟಲ್ (ನಾ). ಗಂಟಲಿನ ತಳ, —ಬುಡ : ಪೊಟ್ಟೆ ಪೊಟ್ಟಣೆ(ಳೆ)ಸೆ ಕ[ತ]ನ್ನಡಿಗಂಟಲೆ ಕೆತ್ತುಪೋಗೆ ಗೋಣೊಜಗಿರೆ ಮೂಗಿನೊಳ್ ನುಡಿಯೆ ಬಾಯ್ ಪೆಡೆ ದಷ್ಟನ ಸಾವು ನಿಶ್ಚಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦–೯) ; ಅವನು ಯಾಕೋ ಅಡಿಗಂಟಲಲ್ಲಿ[= ಕ್ಷೀಣಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ] ಮಾತಾಡುತ್ತಾನೆ; ತುಂಬ ಆಯಾಸವಾಗಿರಬಹುದು (ರೂಢಿ). [ಅಡಿ$_{1}$ + ಗಂಟಲ್]

ಅಡಿಗಂಟು (ನಾ). ೧. "ತಳದ ಕೆಸರು, ಮಡ್ಡಿ" (ಕಸ್ತೂಕೋ); "ಗಸಿ" (ನಾನಾಶ). ೨. "ಮುಗ್ಗಿದ ಧಾನ್ಯ" (ನಾನಾಶ). [? ಅಡಿ$_{1}$ + ಗಂಟು]

ಅಡಿಗಂಟುಮಾತು (ನಾ). ಕೀಳುಮಾತು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಡಿಗಂಟು + ಮಾತು]

ಅಡಿಗಂಡಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಣ ರಂಧ್ರ. ೨. ಯೋನಿ (ದಕ. ಕ).
[ಅಡಿ$_{1}$ + ಕಂಡಿ$_{1}$]

ಅಡಿಗಚ್ಚು 'ಅಡಿಗರ್ಚು' ನೋ.

ಅಡಿಗಚ್ಚುಕಾಣಿಕೆ 'ಅಡಿಗರ್ಚುಕಾಣಿಕೆ' ನೋ.

ಅಡಿಗಟ್ಟು$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ತಳಪಾಯ ಹಾಕು ; ಆಧಾರವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು ; ಒಡನೆ ಭಾರತಿಕನು ರಂಗಂಬೊಕ್ಕು ನಾಟ್ಯಘಟನ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಗೆ ಅಡಿಗಟ್ಟಿದನು (ಕಗದ್ಯ. ೧೬೦). [ಅಡಿ$_{1}$ + ಕಟ್ಟು$_{1}$]

ಅಡಿಗಟ್ಟು$_{2}$ (ನಾ). ೧. ತಳಹದಿ ; ಅಸ್ತಿವಾರ ; ಆಧಾರ : ತರ್ಕಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅಡಿಗಟ್ಟೇನೋ ಇದೆ (ನಾಡೋಜ. ೧೫) ; ಭದ್ರವಾದ ಅಡಿಗಟ್ಟನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲ (ನಾಡೋಜ. ೩೫೧). ೨. ಮೂಲಧನ; ಬಂಡವಾಳ : ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡಲು ತುಂಬಾ ಅಡಿಗಟ್ಟು ಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಅವರು ಸಾಲ ಎತ್ತಿ ಹಣ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸುವ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಂಡರು (ಕುರುಕಾ. ೩೯). [ಅಡಿ$_{1}$ + ಕಟ್ಟು$_{2}$]

ಅಡಿಗಟ್ಟು$_{3}$ (ನಾ). "ಉರುವಲ ; ಕಟ್ಟಿಗೆ" (ಕಸ್ತೂಕೋ) ; "ಸೌದೆ" (ಶಾಮಣ್ಣ). [< ? ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + ಕಟ್ಟು$_{2}$]

ಅಡಿಗಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಿನ ಕಟ್ಟೆ. ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅರಸಿಮಯ್ಯಂ ನಾಱ್ಗಾವುಣ್ಡುಗೆಯ್ಯೆ ಅಡಿಗಟ್ಟೆಯ ಗೊಗ್ಗಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಗಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೮೩–೧೩ ; 1058). [ಅಡಿ$_{1}$ + ಕಟ್ಟೆ$_{1}$]

ಅಡಿಗಡಿ 'ಅಡಿಗಡಿಗೆ' ನೋ.

ಅಡಿಗಡಿಗೆ, ಅಡಿಗಡಿ (ಅ). ೧. ಒಂದೊಂದು ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುವಾಗಲೂ ; ಹೆಜ್ಜೆಹೆಜ್ಜೆಗೂ : ಉಡಿದಿರ್ದ ಕಯ್ದು ನೆತ್ತರ ಕಡಲೊಳಗಡಿಗಡಿಗೆ ತಳಮನುರ್ಚುತ್ತಿರೆ ಕಾಲಿಡಲೆಡೆವಡೆಯದೆ ಕುರುಪತಿ ದಡಿಗವೆಣಂಗಳನೆ ಮೆಟ್ಟಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರ್ದಂ (ಗದಾಯು. ೪–೧೪) ; ಜೀವನಿಕರಮಂ ರಕ್ಷಿಸದಿರ್ದಡೆ ಪಾಪಮಕ್ಕುಮೆಂದೆಂದಡಿಗಡಿಗಾರೈದು ನೋಡಿ ನಡೆವಂ ಜೈನಂ (ಸಮಪ. ೫–೭). ೨. ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ; ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ; ಆಗಾಗ್ಗೆ : ವನಜಮುಖಿ ಪಿರಿದುಮನುರಾಗದಿಂದಡಿಗಡಿಗೆ ಸೊಗಯಿಸಿದಳಾಗ ಮೊಗರಾಗದಿಂ (ಆದಿಪು. ೭–೨೭ ರ) ; ಅಡಿಗಡಿಗೆ ಬೆಚ್ಚುಗುಂ ಹಾಲಂ ಕಾಱುಗುಂ (ಬಾಲಚ. ೧೨೬–೧೯) ; ಅಡಿಗಡಿಗಾತ್ಮತತ್ವದೊಳಿರ್ದು ಕರ್ಮವ ಕೆಡಿಸುತಿಹನು ಕಿಱಿದಾಗಿ (ಭರಚ. ೨–೩೦). **ಅಡಿಗಡಿ :** ೨. ಪೊಡವೀಶನಾ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕೊಳನಂ ಹೊಕ್ಕು ಅಡಿಗಡಿ ಸಚೇಲದ ಸ್ನಾನಮಂ ಮಾಡಿ ಹೊಱವಟ್ಟಾಗ (ಹಚಕಾ. ಪರಿ. ೨೧೫–೨೭).
[< ಅಡಿ$_{1}$ + ಅಡಿ$_{1}$. / **ತಮಿ. ಮಲ.** ಅಡಿಕ್ಕಡಿ]

ಅಡಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನ ಹರಡು (ದಕ. ಕ). ೨. ಕೆಳಮುಖವಾದ ಕಣ್ಣು ; ಕೆಳನೋಟ : ಆಚಾರ್ಯ ಮಹಾಶಯರು ಅಡಿಗಣ್ಣಲ್ಲೇ ಒಮ್ಮೆ ರತ್ನಳನ್ನು ನೋಡಿ ನಗುತ್ತಾ ಹೇಳಿದರು (ಕೆಲಕ. ೧೫).
[ಅಡಿ$_{1}$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಅಡಿಗನ ಕೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು : ಅಲ್ಲಿಂ ಮೂಡಲಾಲದ ಮರಂಗಳಲ್ಲಿಂ ಮೂಡಲು ಕಡಲ ಸರಿವಲ್ಲಿಂ ಮೂಡಲು ಬಿಳಿಯ ಕಲ್ಗಳಲ್ಲಿಂ ಮೂಡಲು ಅಡಿಗನ ಕೆಱೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಸುರಿಯ ಮರ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೫೪–೪೩ ; 1148). [ಅಡಿಗ$_{1}$ + ಕೆಱೆ]

ಅಡಿಗಬು 'ಅಡುಗಬುರ್' ನೋ.

ಅಡಿಗಬ್ಬು 'ಅಡುಗಬುರ್' ನೋ.

ಅಡಿಗರಟೆ (ನಾ). ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯ ಕೆಳಭಾಗದ (ಎಂದರೆ, ಕಣ್ಣುಗಳಿಲ್ಲದ ಭಾಗದ) ಚಿಪ್ಪು : ನಾನೊಂದು ಗಿಣಿಯ ತಂದೆ . . . ಪಂಜರಕ್ಕೆ ಸಂದ ಕೂಡುವ ಸಂಗದವನಿಲ್ಲ, ಕೊರೆಕೂಳನಿಕ್ಕುವುದಕ್ಕೆ ಅಡಿಗರಟವಿಲ್ಲ ಗಿಣಿಯ ಹಿಡಿದು ನಾ ಕೆಟ್ಟೆ (ಮನುಗುಂ. ೧೭–೯೨).
[ಅಡಿ$_{1}$ + ಕರಟ$_{2}$]

ಅಡಿಗರ್ಚು, ಅಡಿಗಚ್ಚು (ನಾ). ಕಾಲನ್ನು ತೊಳೆಯುವುದು. **ಅಡಿಗಚ್ಚು :** 'ಅಡಿಗರ್ಚುಕಾಣಿಕೆ' ಪರಾ.
[ಅಡಿ$_{1}$ + ಕರ್ಚು$_{2}$ (< ಕಚ್ಚು$_{1}$)]

ಅಡಿಗರ್ಚುಕಾಣಿಕೆ, ಅಡಿಗಚ್ಚುಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). (ಗುರುಗಳು ಮೊದಲಾದವರ) ಕಾಲು ತೊಳೆಯುವಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಕಾಣಿಕೆ ; ಪಾದಪ್ರಕ್ಷಾಳನೆಯ ಕಾಣಿಕೆ : ಅಡೆ[ಡಿ]ಗಚ್ಚುಕಾಣಿಕೆ ಸೇಸೆ ಬಿದ್ದುರ್ಬೀಯ ಮೊದಲಾಗೆ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೩೬–೧೫೫ ; 1077) ; ಆ ಪೂರೊಳಾದ ಸೇಸೆ ಬಿದ್ದುರ್ ಬೀಯಂ ದೇವಿದೆಱೆ ಅಡಿಗಚ್ಚುಕಾಣಿಕೆ . . .

ಸರ್ವ್ವ ಬಾಧಾ ಪರಿಹಾರಂ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟರ್ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯೨–೪೬ ; 1103). **ಅಡಿಗಚ್ಚು ಕಾಣಿಕೆ :** ಪಾಯದ್ರಮ್ಮಂ ಅಡಿಗಚ್ಚು ಕಾಣಿಕೆ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೪, ಬಂಕಾಪು. ೩–೧೯ ; 1062).
[ಅಡಿಗರ್ಚು + ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ)]

ಅಡಿಗಲ್$_1$, ಅಡಿಗಲ್ಲು$_1$ (ನಾ). ೧. ಅಡಿಪಾಯದ ಕಲ್ಲು ; ತಳಹದಿ ; ಆಧಾರ : ಜಿನಚೈತ್ಯಕೋಟಿಗಡಿಗಲ್ ತಾನೆಂದು ರೂಪ್ಯಾಶ್ಮ ರಶ್ಮಿಗಳಿಂದಂ ನಗುವಂತುಟಾಯ್ತು ವಿಜಯಾರ್ಧಾದ್ರೀಂದ್ರನದ್ರೀಂದ್ರನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೮೮). ೨. ನೆಲಕ್ಕೆ ಹಾಸುವ ಕಲ್ಲು (?) : ಮನೆಮನೆದಪ್ಪದೆಯುಂ ಪಳುಕಿನ ಕೇರ್ಗಳ್ ಪವಳದೆಸೆವ ಕಂಬಂ ಕರ್ಕೇತನದ ತೊಲೆ ಪೊನ್ನ ಪೊಸಜಂತೆ ನೀಲದಡಿಗಲ್ಗಳೆಂ[ಪಾಠಾಂ. ನಿಂದಡಕಿಲ್ಗಳಂ]ದೊಡೇ ವಣ್ಣಿಪುದೋ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೧೮). ೩. ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿನ ಕೆಳಗಡೆಯ ಹೋಳು (ದಕ. ಕ) : ಅಂದೊಳ್ಳೆ ಅಡಿಗಲ್ಲೆ ಚೆಂದೊಳ್ಳೆ ಮೇಗಲ್ಲೆ ಚಂದ್ರಮತಿಯೆಂಬೊ ಗೆರಸಿ(ಯ) ರಾಗಿಕಲ್ಲೆ (ನಾಪದ. ೬೪–೧೧). **ಅಡಿಗಲ್ಲು$_1$:** ೧. ಕಷ್ಟವೇ ನಿಜವಾದ ಜೀವನದ ಅಡಿಗಲ್ಲು (ತ್ಯಾಗಮು. ೧೦೩); ಈ ಬಗೆಯ ಶರಣಾಗತಿಯೇ ಸಾಧನೆಗೆ ಅಡಿಗಲ್ಲು (ಹಂಗೀತೆ. ೮೫). [ಅಡಿ$_1$ + ಕಲ್$_2$]

ಅಡಿಗಲ್$_2$ 'ಅಡೆಗಲ್' ನೋ.

ಅಡಿಗಲ್ಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ತಳಪಾಯದ ಕಲ್ಲನ್ನು ಇಡು ; ತಳಹದಿ ಹಾಕು : ಕುಳಿಶಾವಳಿಗಳನಮರ್ದಿಂ ತೊಳೆದಡಿಗಲ್ಲಿಕ್ಕಿ ಬೆಳ್ಳಿಯಿಟ್ಟಿಗೆಯಿಂ ಚೌಪಳಿಯಿಕ್ಕಿದಂತೆ ತೊಳತೊಳ ತೊಳಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೨೯).
[ಅಡಿಗಲ್$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಅಡಿಗಲ್ಲು$_1$ 'ಅಡಿಗಲ್$_1$' ನೋ.

ಅಡಿಗಲ್ಲು$_2$ 'ಅಡೆಗಲ್' ನೋ.

ಅಡಿಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ತಳವನ್ನು ಕಾಣು ; ಮರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿ : ಆಯುಃಪ್ರಮಾಣದಡಿಗಾಣಲೊಡಂ ಮಱುಗುವುದಂಗಜಶರದಿಂ ತುಱುಗುವುದೆನೆ ದೇವಗತಿಯೊಳೇಂ ಸುಖಮುಂಟೆ (ಅಜಿಪು. ೨–೭೨). ೨. ಪಾದವನ್ನು ಕಾಣು ; ದರ್ಶನ ಮಾಡು : ದೇವರಡಿಗಂಡು ಕಪ್ಪಮನೀವರ್ ಚಪ್ಪನ್ನ ದೇಶದರಸರ್ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೨೬). [ಅಡಿ$_1$ + ಕಾಣ್]

ಅಡಿಗಾರ (ನಾ). ಗ್ರಾಮದ ಪಟೇಲ : ಪಟೇಲನಿಗೆ— ಪಟೇಲ, ಗೌಡ, ನಾಡುಗೌಡ, ಎಜಮಾನ, ರಡ್ಡಿ, ಪೆದ್ದಕಾಪು, ಮಾನ್ಯಕರಣಂ, ಮಣೆಗಾರ ಅಥವಾ ಅಡಿಗಾರ, ನಾಯಿಡು ವಗೈರೆ ಹೆಸರುಗಳುಂಟು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧).
[ಅಡಿ$_1$ + –ಕಾರ$_1$ (< –ಕಾಱ)]

ಅಡಿಗಾಲು (ನಾ). ಮೊಳಕಾಲಿನಿಂದ ಕೆಳಗಿನ ಪಾದದ ಭಾಗ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡಿ$_1$ + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಅಡಿಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೆಜ್ಜೆ ತಪ್ಪುವಂತೆ ಮಾಡು ; ನೆಲೆದಪ್ಪಿಸು ; ಉರುಳಿಸು : ಆತನ ಮಗಂ ಬಿರುದರಂ ತಡಂಗಾಲುವೊಯ್ದಡಿಗಿಡಿಸುವ ತಡಂಗಾಲ ಮಾಧವಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೪೦ ; 1122).
[ಅಡಿ$_1$ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು) + –ಇಸು$_3$]

ಅಡಿಗಿಡು 'ಅಡಿಗೆಡು' ನೋ.

ಅಡಿಗೀಟು (ನಾ). (ಬರೆವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ) ಶಬ್ದದ ಅಥವಾ ವಾಕ್ಯಭಾಗದ ಕೆಳಗಡೆ ಎಳೆದ ಗೆರೆ : ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಿಗೀಟು ಹಾಕಿ ತೋರಿಸಿರುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ದಪ್ಪಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚುಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).
[ಅಡಿ$_1$ + ಗೀಟು]

ಅಡಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲನ್ನು ಒತ್ತು, —ಹಿಸುಕು : ಸೊಗಯಿಸುವ ಮೃದುತಲ್ಪದೊಳ್ ಲಲಿತಗಂಗಾನದೀಲಹರಿಕಾತಲ್ಪದೊಳ್ ದೇವವನಿತೆಯರೆ ಪರಿವಿಡಿಯೊಳಡಿಗುಟ್ಟೆಯುಂ (ಆದಿಪು. ೭–೨೭ ರ) ; ಮುಡಿಯಿಕ್ಕುವಡಿಯೂಡುವಡಿಗುಟ್ಟುವಾರತಿಯೆತ್ತುವ . . . ಪಲವುಂ ನಿಯೋಗದನ್ನಯಾಗತೆಯರುಮಪ್ಪ ಆಕಾರವತಿಯರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೮೫ ವ) ; ಕಮಳವದನೆಗೆ ನೀಡಿ ಡವಕೆಯಂ ಕೆಲ ಕೆಲರ್ ಕುಮುದದಳನಯನಯುಗೆಗಡಿಗುಟ್ಟೆ ಕೆಲಕೆಲರ್ (ವರ್ಧಪು. ೧೩–೫೨). [ಅಡಿ$_1$ + ಕುಟ್ಟು$_2$]

ಅಡಿಗುಪ್ಪೆ (ನಾ). ಧಾನ್ಯದ ತೆನೆಗಳ ಕುಪ್ಪೆಯ ಕೆಳಭಾಗ (ದಕ. ಕ).
[ಅಡಿ$_1$ + ಕುಪ್ಪೆ$_1$]

ಅಡಿಗೂಂಟ, ಅಡಿಗೂಟ (ನಾ). ೧. ಚರ್ಮವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವಾಗ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಆಧಾರವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಗೂಟ : ಬ್ರಹ್ಮವನಱದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸರ್ವಜೀವಹತಕರ್ಮಕ್ಕೊಳಗಾದಲ್ಲಿ ಸಮ್ಮಗಾಱ ಈ ಉಭಯವನಱದು ಮಱೆಯಲಿಲ್ಲ ಕೈಯುಳಿಗತ್ತಿ ಅಡಿಗೂಂಟ[ಟ]ಕೆಡೆಯಾಗಬೇಡ ಅಱ ನಿಜಾತ್ಮರಾಮರಾಮನಾ (ವಚಶಾ. I, ೩೬೩–೪) ; [ಅಡಿಗೂಂಟಕೆಡೆಯಾಗು = ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು ; ನರಕಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗು]. **ಅಡಿಗೂಟ :** ೨. ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲು ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಡೆಯ ಹೋಳಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹದಿದಿರುವ ಗೂಟ ; ತಳಗೂಟ.
[ಅಡಿ$_1$ + ಗೂಂಟ]

ಅಡಿಗೂಟ 'ಅಡಿಗೂಂಟ' ನೋ.

ಅಡಿಗೆ 'ಅಡುಗೆ' ನೋ.

ಅಡಿಗೆಕಲ್ಲು (ನಾ). ಕೃತಕವಾಗಿ ತಯಾರಿಸಿದ ವಜ್ರ, —ರತ್ನ (ದಕ. ಕ). [ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + ಕಲ್ಲು$_1$ (< ಕಲ್$_2$)]

ಅಡಿಗೆಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಮಾಡುವವಳು; ಅಡಿಗೆಯ ಪರಿಚಾರಿಕೆ: ಪಳಿದ್ಯವನೆಸರುಗಳ ಮಿತಿಯಿಲ್ಲದಡಿಗೆಗಾರ್ತಿಯರು ನೀಡಲ್ಕೆಯುಚ್ಯುತ ಹೆಂಗಳೊಡನೆ ಭುಂಜಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೧೪–೧೧).
[ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + –ಗಾಱ (< –ಕಾಱ) + –ತಿ]

ಅಡಿಗೆಜನ (ನಾ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವ ಜನ ; ಅಡಿಗೆಯ ಪರಿಚಾರಕ : ಅಡಿಗೆಜನ ೧ ಕ್ಕೆ ಸಂಬಳ ಗ ೫ ॥ ೦ (ಎಕ. VI, ಶೃಂಗೇರಿ. ೧೧. ಪು. ೩೭೨–೩೧ ; 1652). [ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + ಜನ]

ಅಡಿಗೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಗೆಜ್ಜೆ : ಮಗು ಓಡಾಡುವಾಗ ಅದರ ಅಡಿಗೆಜ್ಜೆಯ ಶಬ್ದ ಮನೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ತುಂಬುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಅಡಿ$_1$+ಗೆಜ್ಜೆ]

ಅಡಿಗೆಡಪು (ಕ್ರಿ). ಬುಡಸಹಿತವಾಗಿ ಉರುಳಿಸು ; ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ ಮಾಡು : ಮರಂಗಳನಡಿಗೆಡಪಿದುವಿರದೆ ಪರಿವ ಪೂರದೆ ನದಿಗಳ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೮–೧೮). [ಅಡಿ$_1$ + ಕೆಡಪು]

ಅಡಿಗೆಡು, ಅಡಿಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡಗೆ ತಪ್ಪಿಹೋಗು ; ನಡಗೆ ನಿಂತುಹೋಗು. ೨. ಶಕ್ತಿಗುಂದು : ಕಿಱೆ ತನ್ನ ಬಲಂ ಪೆಱಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಂದಡಿಗೆಡದಂದೆ ವ[ಾ]ಜಿಯೊಳೆ ಪಾಯಿಸಿ ಮೂಲವೆಲ್ಲಮಂ ಪಡಲ್ವಡಿಸಿ (ಎಕ. II, ೧೩೮–೮; 940). **ಅಡಿಗಿಡು :** ೧. ಬಿಡೆ ಬೀಸಿದೊಡೊಡನೆ ಬೀಸಿ ನಿಮಿರ್ದಡಿ ಕಾಲಿಟ್ಟಡಿಗಿಡೆ ನಿಘಾತದಿಂ ಪೊಯ್ದೊಡಾಂಕೆಗೊಂಡಣ್ಮಿ ಕಾದಿದರ್ ಕಡುಗಲಿಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೮–೯) ; ಮನಂ ವಿಕಳಮಾಗೆ ನುಡಿಗಳ್ ಮೊದಲಿಂದಡಿಗಿಡೆ ಕಾಲ್ ತಡತಡವರೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೨). ೨. ಆ ಶಿಖಂಡಿ ಪೊಕ್ಕಡಿಗಿಡೆ ಬಂದು ಮುಂದೆ ನಿಲೆಯುಂ ಮೊಗಮಂ ನಡೆನೋಡಿಯಾತನಾರ್ದೊಡನೊಡನೆಚ್ಚೊಡೆಚ್ಚ ಮೊನೆಯಂಬುಗಳಿಱ್ಗಿಡಿವೋಗೆಯುಂ ಮನಂಗಿಡಂ . . . ಸುರಸಿಂಧುನಂದನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೪೪) ; ೩. ನೆಲೆ ತಪ್ಪು ; ಆಧಾರ ಇಲ್ಲವಾಗು ; ನಾಶವಾಗು : ಪಡೆಯ ಪೊಱೆಗಗಿದು ಶೇಷಂ ಪೆಡೆಗಳನುಡುಗುವುದುಮೆಳೆ ಬೊದಿಲ್ಲೆನೆ ಬಿದ್ದತ್ತಡಿಗಿಡೆ ಕೂರ್ಮನ ಬೆನ್ನಂದೊಡೆದು ಸಿಡಿಲ್ವೊಡನೆ ನುಚ್ಚುನೂಱಪ್ಪಿನೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೭೦); ಜಾತಿಯ ನೀತಿಯ ಸೈಪಿನ ಮಾತಡಿಗಿಡೆ ಪತಿಯುಮಂ ಪುರೋಹಿತನುಮನಾ ಪಾತಕಿ ವಿಷದಿಂ ಕೊಂದಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫–೩೬).
[ಅಡಿ$_1$ + ಕೆಡು]

ಅಡಿಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲಿಗೆ ಬೀಳು; ನಮಸ್ಕರಿಸು: ಹಸ್ತಿಚರ್ಮಾವರಣ ಶರಣೆನುತ್ತಡಿಗೆಡೆದನು (ಚಬಪು. ೨೦–೬); ಜಯ ಜಯ ಜನಾರ್ದನ ಕೃಷ್ಣ ರಕ್ಷಿಸೆಂದಡಿಗೆಡೆದನು (ತುರಂಗ. ೪೬–೩). ೨. ಬುಡಕಳಚಿ ಕೆಳಗೆ ಬೀಳು: ಅರಮನೆಯೊಳಗೆ ನೆಲ ಬಾಯ್ದೆಗೆದುದಡಿಗೆಡೆದುದು ಪಿರಿಯ ಮಾಡ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧–೩೪). [ಅಡಿ$_1$ + ಕೆಡೆ]

ಅಡಿಗೆನೀರು (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯ ಕೆಲಸ ಮತ್ತು ನೀರು ತರುವ ಕೆಲಸ: ಅಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವರಾರು? ಅಡಿಗೆನೀರು ಮಾಡುವವರಾರು? (ಮಹಾಪೂ. ೫). [ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + ನೀರು (< ನೀರ್)]

ಅಡಿಗೆಪ್ಪು (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಎಕ್ಕಡ; ಪಾದರಕ್ಷೆ: ಮೃಡಶರಣರಾರವರ ಮನೆಯ ದಾಸಿಯು ಮೆಟ್ಟುವಡಿಗೆಪ್ಪನಾಂತವಳ್ಗೊರೆಯಲ್ಲವಾನು (ಮದೇಪು. ೨೮–೪೪). [ಅಡಿ$_1$ + ಕೆಪ್ಪು$_2$ (< ಕೆರ್ಪು)$_2$]

ಅಡಿಗೆಭಟ್ಟ (ನಾ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ; ಅಡಿಗೆಯ ಪರಿಚಾರಕ; ಬಾಣಸಿಗ: "... ಬಂಡತನ ನಿನ್ನ ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ಭೂಷಣವೇ. ಅಡಿಗೆಭಟ್ಟ! ದೂಷಣಕ್ಕೆ ಹೆದರುವ ಮನುಷ್ಯ ನೀನಲ್ಲ" (ಬಿದುರೆ. ೧೧); ಪುಣ್ಯಾತ್ಮ ಅಡಿಗೆಭಟ್ಟನಿನ್ನೂ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ (ದೀಪದ. ೭೬). [ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + ಭಟ್ಟ]

ಅಡಿಗೆಮನೆ (ನಾ). ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇರುವ ಕೋಣೆ; ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವ ಮನೆ: ತಡೆದಿರಾದೊಡೆ ನಿಮ್ಮನಿವಳೊಡನಡಿಗೆಮನೆಯೊಳಗೈದೆ ಬೇಯಿಸಿಯಡಗನಾರೋಗಿಸುವೆನೆಂದರಮನೆಗೆ ತೆರಳಿದನು (ರಾಮಾಸಂ. ೫–೨–೨೨). [ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + ಮನೆ]

ಅಡಿಗೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಆಹಾರವನ್ನು ಬೇಯಿಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು: ತನಗೆ ಅಡಿಗೆಮಾಡೆಂದವಂ ಶುನಕನಡಗಂ ತಿಂದ ಪಾತಕನುಮಂತವಂ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೯೩–೨೦); ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವವನ ಮಕ್ಕಳು ಉಪವಾಸ ಬಿದ್ದಾರೋ? (ಗಾದೆ. ೩). [ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + ಮಾಡು$_1$]

ಅಡಿಗೆಯಿಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ದ್ರಾವಣವನ್ನು ಕಾಸಿ ಕುದಿಸಿ ಅದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸು: ತೊಳದು ಕಾಯಿಸಿ ತೆಗೆದ ಉಪ್ಪು, ಡೊಣೆ ಉಪ್ಪು ಮತ್ತು ಪೆಟ್ಲುಪ್ಪು ಮುಂತಾದ ಅಡಿಗೆಯಿಳಿಸಿದ ಕೃತ್ರಿಮ ಲವಣಕ್ಕೂ ಬಿಡಾಲವಣಕ್ಕೂ ಹೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೫). [ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + ಇಳಿಸು]

ಅಡಿಗೆಯುಪ್ಪು (ನಾ). ಅಡಿಗೆಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಉಪ್ಪು; ಸಮುದ್ರಲವಣ. [ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + ಉಪ್ಪು]

ಅಡಿಗೆರೆ (ನಾ). = ಅಡಿಗೀಟು. [ಅಡಿ$_1$ + ಗೆರೆ]

ಅಡಿಗೆವಜ್ರ (ನಾ). ಕೃತಕವಾಗಿ ತಯಾರಿಸಿದ ವಜ್ರ (ಗ್ಯಾರೆಟ್). 'ಅಡಿಗೆಕಲ್ಲು' ಪರಾ. [ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + ವಜ್ರ]

ಅಡಿಗೆಸಾಲೆ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯ ಮನೆ; ಪಾಕಶಾಲೆ. [ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + ಸಾಲೆ$_2$]

ಅಡಿಗೇಡು (ನಾ). ಬುಡ ಸಹಿತವಾಗಿ ಹಾಳಾಗುವುದು; ಸಮೂಲನಾಶ. 'ಅಡಿಗೇಡುಮಾಡು' ಪರಾ. [ಅಡಿ$_1$ + ಕೇಡು]

ಅಡಿಗೇಡುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಬುಡಸಹಿತ ಹಾಳುಮಾಡು; ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ ಮಾಡು; ಧ್ವಂಸಮಾಡು: ಸಿಂಹನಾದಮಾಡಿ, ನಿನ್ನ ಪಾಡುಪಂತದ ಕಾರವನ್ನೂ ಸಂಶಯಭಯಗಳನ್ನೂ ಅಡಿಗೇಡುಮಾಡಿ ತೀರಿಸಿಬಿಡು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೧೫–೬). [ಅಡಿಗೇಡು + ಮಾಡು$_1$]

ಅಡಿಗೈ$_1$ (ಕ್ರಿ). "ಕೀಳುಮಾಡು, ಸೋಲಿಸು, ಕೆಳಗೆಹಾಕು" (ಕಸ್ತೂಕೋ). [ಅಡಿ$_1$ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಡಿಗೈ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗೆ ಒಡ್ಡಿದ ಕೈ: ದಾನವಂ ಕೊಡುವನ ಕೈ ಮೇಲ್ಗೈಯಾಗಿಯೂ, ದಾನವಂ ಹಿಡಿವನ ಕೈ ಅಡಿಗೈಯಾಗಿಯೂ ಇರುವದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. (ಏನನ್ನಾದರೂ ಬೇಡಿ) ಕೈಯೊಡ್ಡಿದವನು; ಕೆಳಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ, ಹೀನಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವವನು: ಮೇಲ್ಗೈಯಾದವ ನಡಿಗೈಯಾಗಲತಿಹೀನವಾಗಿರುವದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡಿ$_1$ + ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$)]

ಅಡಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹೆಜ್ಜೆಹಾಕು; ಓಡು: ಅಡಿಗೊಳ್ವ ಪೆರ್ಮರೆ ... ಎತ್ತಲುಂ ನೆಱೆದಿರೆ ಕಾಡೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫–೮೩). [ಅಡಿ$_1$ + ಕೊಳ್]

ಅಡಿಗೊಳಂಗು (ನಾ). ಗೊರಸಿನ ಕೆಳಭಾಗ: ಸಮಸ್ತ ಸಮುದ್ರಮುದ್ರಿತ ಮೇದಿನಿಯನಡಿಗೊಳಂಗಿನೊಳ್ ಮಡಂಗಿರಿಸಲ್ ಬಗೆದು ಗರ್ವಪರ್ವತಾರೂಢನಾಗಿ ಪರ್ವತಮಂ ತಾಗೆ (ಪಂಚತಂ. ೪೬–೮). [ಅಡಿ$_1$ + ಕೊಳಂಗು]

ಅಡಿಗೋಂಟೆ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೋಟೆ; ವಶದಲ್ಲಿರುವ ಕೋಟೆ (?): ರಾಣಾ ಜಗದೇವರಾಯರಸನಗ್ಗಳನೆಂಬುದು ಚಿತ್ತಕ್ಕೆ ವೇದ್ಯಮೈಸೆ, ಅವನಡಿಗೋಂಟೆಗಳೆಮ್ಮ ನೆರೆಯೊಳಿರ್ಪುವು (ಚಿಕವಂ. ೧೬–೯). [ಅಡಿ$_1$ + ಕೋಂಟೆ]

ಅಡಿಗೋಲು (ನಾ). ೧. ಮರದ ಅಗಣಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಮರದ ಸೌಟು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡಿ$_1$ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ (ನಾ). ಪುಟದ ಕೆಳಗಡೆ(ಅಡ್ಡಗೀಟು ಹಾಕಿ) ಬರೆದಿರುವ ಟಿಪ್ಪಣಿ: ಗೋವಿಂದ ಪೈಗಳು ... ಕವಿತೆ ಬರೆದರೂ ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ ಇದ್ದದ್ದೇ (ಹಕ್ಕಿನೋ. ೪೮). [ಅಡಿ$_1$ + ಟಿಪ್ಪಣಿ]

ಅಡಿತಟ್ಟೆ (ನಾ). "ಹಡಗಿನ ಅಥವಾ ದೋಣಿಯ ಕಟ್ಟಡಕ್ಕೆಲ್ಲ ಆಧಾರವಾಗಿ, ಅತ್ಯಂತ ತಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಹಾಸಿರುವ ಮರದ ದಿಮ್ಮಿ" (Keel. ಇಂಕನಿ): ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗೆ, ಇಳಿಜಾರಾದ ಮೆಟ್ಟಲುಗಳಂತೆ ಇರಿಸಿ ಮರದ ತುಂಡುಗಳನ್ನು, ರಚಿಸಬೇಕಾದ ಹಡಗಿನಷ್ಟೇ ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಹಾಸಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ಹಡಗಿನ ಅಡಿತಟ್ಟೆ(Keel)ಯನ್ನು ಜೋಡಿಸಿರುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೮೧೫). [ಅಡಿ$_1$ + ತಟ್ಟೆ]

ಅಡಿತಲೆಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ತಲೆಯನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಹಾಕು; ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸು: ಜೀವನನು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಅಡಿತಲೆ ಹಾಕಿ ನೆಲವನ್ನೇ ಎವೆಯಿಕ್ಕದೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಹರಿಕೋ. ೬). [ಅಡಿ$_1$ + ತಲೆ$_1$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಡಿತಳ 'ಅಡಿದಳ$_1$' ನೋ.

ಅಡಿತುಂಡು (ನಾ). ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಕೆಳಗೆ ಅದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ಇಟ್ಟ ತುಂಡು: ಬಡಗಿಯವನು ಮರಕೆಲಸ ಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಮುಂದೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಮರ ಪಟ್ಟಡಿಯೆಂಬ ಅಡಿತುಂಡು—ಉದ್ಘನ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩–೧೪೮). [ಅಡಿ$_1$ + ತುಂಡು]

ಅಡಿದ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಕತ್ತಿ: ಗದಾಘಾತಗಳಿಂದ ನುಗ್ಗುನುಗ್ಗುಮಾಡಿ ಅಡಿದ(?)ವೆಂಬ ಆಯುಧದಲ್ಲಿ ತಲೆಗಳಂ ಕಡಿದು (ಮಡಿಕ್ಯಾ. I, ೨೫೭; ರಾಮಾಯ). 'ಅಡಾಯುಧ' ಪರಾ. [?. / ತೆಲು. ಅಡಿದಮು = ಕತ್ತಿ]

ಅಡಿದಳ$_1$, ಅಡಿತಳ (ನಾ). ಪಾದತಲ; ಅಂಗಾಲು: ತಲೆವಾಗಿ ತಳಿರಡಿದಳಕೆ (ಪ್ರಭಂಜ. ೧–೪೧). **ಅಡಿತಳ**: ನುಡಿಯು ದಾಂಗುಡಿಪಾಡು ಅಡಿತಳದ ಅರಿಮೆಟ್ಟು, ಗಂಡುಮೆಟ್ಟು – ವೀರಸಿರಿ ಕಲೆಬೀಡು ಎನ್ನ ತಾಯ್ನಾಡು (ದ್ರಾಕ್ಷಿದಾ. ೪). [ಅಡಿ$_1$ + ತಳ$_1$]

ಅಡಿದಳ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ). ತಳಹದಿ. 'ಅಡಿಸ್ಥಳ' ಪರಾ. [ಅಡಿ$_1$ + ತಳ$_2$]

ಅಡಿದಳಿರ್, ಅಡಿದಳಿರು (ನಾ). ಚಿಗುರಿನಂತಿರುವ ಪಾದ; ಕೋಮಲವಾದ ಪಾದ; ಜಳಗಂಧಾಕ್ಷತೆ ... ಧೂಪಫಲಂಗಳ್ ಕುಳಿಶಾಯುಧ

ನರ್ತಿಸೆ ತೊಳತೊಳ ತೊಳಗಿದುವೆಳಸಿ ಬಳಸಿ ಜಿನನಡಿದಳಿರೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೭–೧೦೪); ಅಡಿದಳಿರ್ಗೆ ಧರಾವಲಯಂ ಕಡುವೆಟ್ಟತ್ತಾಗೆ ನಡೆಯಲಱಿಯದೆ ಮನುಜರ್ ಸೆಡೆಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೭೬); ಎಲೆ ಮುನಿಪ ನಿಮ್ಮಡಿದಳಿರ ಕರುಣದಿನೆನಗೆ ಫಲಿಸಿತು ಪುಣ್ಯವೆಂದೆಱಗಿದನು (ನಳಚ. ೯–೬೫).

ಅಡಿದಳಿರು : ನನ್ನಯ್ಯನಡಿದಳಿರುಗಳಾಣೆ ದೋಷವಿಲ್ಲಿನ್ನೆಲ್ಲ ಬನ್ನಿ ನೀವೆಂದ (ಭರಚ. ೪–೪೩). [ಅಡಿ$_1$ + ತಳಿರ್$_2$]

ಅಡಿದಳಿರು 'ಅಡಿದಳಿರ್' ನೋ.

ಅಡಿದಾವರೆ (ನಾ). ತಾವರೆಯಂತಿರುವ ಹೆಜ್ಜೆ; ಪಾದಕಮಲ: ಅನಘ ಸಕಲೇಶಮಾದರಸರಡಿದಾವರೆಯೊಳನುದಿನಂ ನಿಜಮನೋಮಧುಕರನನಾಡಿಸುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೨–೨೭); ವಲ್ಲಭನ ಅಡಿದಾವರೆಗಳ ಕಾಣದೆ ನಯನದಿಂ ಮಿಡಿದಳು ಬಾಷ್ಪಾಂಬುವನು (ಮೋಹತ. ೨೮–೮); ಅಹಿಪತಿ ಪೀತವಾಸನಂ ಪೊಡಮಟ್ಟನಡಿದಾವರೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪–೬೧); ತಮ್ಮ ಅಡಿದಾವರೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಬಾಣಅ. ೫೬). [ಅಡಿ$_1$ + ತಾವರೆ (< ತಾಮರೆ)]

ಅಡಿದೀಪ (ನಾ). (ನಾಟಕರಂಗದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೆಳಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಮರಸಿಟ್ಟಿರುವ) ದೀಪ (Footlights. ಇಂಕನಿ). [ಅಡಿ$_1$ + ದೀಪ]

ಅಡಿದೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ನಿವೇಶನದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ (?): ಮೊಟ್ಟಸುಂಕ ಕಾವಲಿದೆಱೆ ಅಡಿದೆಱೆ ಯಿಷ್ಟೂ ಪುರದ ವೀರಭದ್ರದೇವರು ಅಂಗರಂಗಭೋಗಕ್ಕೆ ಸಲುಉ[ದು] ಎಂದು (ಎಕ. XIV, ಕೃಷ್ಣರಾ. ೮೧–೧೧; 1402). 'ಅಡಿಕಾಸು' ಪರಾ.
[ಅಡಿ$_1$ + ತೆಱೆ$_3$]

ಅಡಿದೊಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುತೊಳೆ; ಪಾದವನ್ನು ತೊಳೆ: ಅಚ್ಯುತನಿಗರ್ಚನೆಗೈವಂತಡಿದೊಳೆದು ತೊಡೆದು ದುಗುಲದೊಳು (ಹದಿಬ. ೩–೧೫).
[ಅಡಿ$_1$? + ತೊಳೆ$_1$]

ಅಡಿದೋಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು; ಓಡು; ಪಲಾಯನ ಮಾಡು: ಎಡವಂಕ ಮುಱಿದುದು ಬಲವಂಕ ಬೆನ್ನಿತ್ತುದಡಿದೋಱಿದುದು ದಳ[ಪಾಠಾಂ. ಸಿಡಿದೋಡಿದುದು ಜನ]ಪತಿಯ ಪಡೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩–೧೪೧). ೨. ಮರ್ಮವನ್ನು ಕಾಣಿಸು. [ಅಡಿ$_1$ + ತೋಱು]

ಅಡಿನೀರು (ನಾ). ಎರಡುಮೂರನೆಯ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಮುಂದೆ ಮಳೆ ಬರುವವರೆಗೂ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ನೀರು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ). [ಅಡಿ$_1$ + ನೀರು (< ನೀರ್)]

ಅಡಿನೆರಳು 'ಅಡಿನೆಳಲು' ನೋ.

ಅಡಿನೆಲ (ನಾ). ಅಧೋಲೋಕ; ಪಾತಾಳ: ಎಲ್ಲರನ್ ನಿದ್ರೆಯಿನ್ ಕೆಡುಪುವಾದೇವನ್, ಅಡಿನೆಲದ ದೇವನ್, ಎನ್ನನ್ ಕೊಂಡು ಸಾಗಿಪನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೩೭–೭೫೧). [ಅಡಿ$_1$ + ನೆಲ]

ಅಡಿನೆಳಲು, ಅಡಿನೆರಳು (ನಾ). ಪಾದದ ನೆರಳು: ಆಶ್ರಯ; ರಕ್ಷಣೆ: ಹಳುವವೇ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ನಿನ್ನಡಿನೆಳಲಿನಲ್ಲಿರೆ ನೀನುಯಿಲ್ಲದ ನಿಳಯವೇ ನನಗಡವಿಯೆಂದೆಱಗಿದಳು (ನಳಚ. ೫–೧೦). **ಅಡಿನೆರಳು** : ಆತನೊಬ್ಬನ ಅಡಿನೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸಂಸಾರಗಳು ಬಾಳುತ್ತಿವೆ (ರೂಢಿ).
[ಅಡಿ$_1$ + ನೆಳಲು (< ನೞಲ್)]

ಅಡಿಪಟ್ಟೆ (ನಾ). ಬಾಗಿಲುವಾಡದ ಕೆಳಹಲಗೆ; ಹೊಸಿಲು; ಹೊಸ್ತಿಲು (ದಕ. ಕಿ). [ಅಡಿ$_1$ + ಪಟ್ಟೆ]

ಅಡಿಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಬರೆಯುವಾಗ ಆಧಾರವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಕಾಗದದ ಹಾಳೆ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೯೮). [ಅಡಿ$_1$ + ಪತ್ರಿಕೆ]

ಅಡಿಪಾಯ (ನಾ). ನೆಲಗಟ್ಟು; ತಳಹದಿ; ತಳಪಾಯ; ಆಧಾರ: ಉದ್ದನೆ ದಂತಗಳಿರುವ ಆನೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಬಾಗಿಲುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಿಲ್ಲಿಸಿರುವ ಅಡಿಪಾಯವನ್ನೇ ಅಗೆಯಿಸಿರಿ (ಶಾಂತಲಾ. ೪೦೧).
[ಅಡಿ$_1$ + ಪಾಯ್$_1$]

ಅಡಿಪಾಯಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ತಳಹದಿ ಹಾಕು; ಪೀಠಿಕೆ ಹಾಕು: "ಈಗ ಮುಂದಿನ ಕತೆಗೆ ಅಡಿಪಾಯ ಹಾಕಬೇಕಾಗಿದೆ . . ." (ಹಾಹುತ್ತ. ४೦).
[ಅಡಿಪಾಯ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಡಿಪು (ನಾ). (ನೆಲವನ್ನು, ಕಸವನ್ನು) ಗುಡಿಸುವುದು: ಡೋಳು ನಾಗಸರ ಕೊಂಬಿನವರ ಜನ ೬ಕ್ಕೆ ಗ ೩೬ ಅಡಿಪಿನ ಮೂಲಿಕಿಯರ ಜನ ೭ಕ್ಕೆ ಅಕ್ಕಿ ಮೂಡೆ ೧೬ (ಎಇ. VIII, ಪು. ೧೩೩–೪೦; 1586).
[← ತುಳು. ಅಡಿಪು = ಗುಡಿಸು]

ಅಡಿಪೌಂಡು (ನಾ). "ಒಂದು ಪೌಂಡು ದ್ರವ್ಯ ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಒಂದು ಅಡಿ ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಎತ್ತಲು ಬೇಕಾಗುವ ಶಕ್ತಿಯ ಮೊತ್ತ" (Foot-pound. ಇಂಕನಿ). [ಅಡಿ$_1$ + ಪೌಂಡು]

ಅಡಿಬಂಡ (ನಾ). ಕುರಿಯ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಕೆಳಭಾಗದ ಉಣ್ಣೆ (ದಕ. ಕಿ).
[ಅಡಿ$_1$ + ಬಂಡ$_1$]

ಅಡಿಬೀಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡಿಗಳ ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಕಾಲಿಗೆ ಬೀಳು: ಅವನ ಅಡಿಬಿದ್ದನು (ದಕ. ಕಿ). ೨. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು; ಸೋಲು (ಕರಾ). [ಅಡಿ$_1$ + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಅಡಿಬೀಳು$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಗಂಟೆಯಾಕಾರದ ಕೆಂಪು ಹೂವು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ. [ಅಡಿ$_1$ + ಬೀಳು$_3$ (= ಬಳ್ಳಿ)]

ಅಡಿಬೆಸನ (ನಾ). ಪಾದಸೇವೆಯ ಕಾರ್ಯ: ನಿನ್ನ ಅಡಿಬೆಸನಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟ ಮಣಿಪೀಠಕ್ಕೆ ತಲೆಗೊಟ್ಟು ಕೈಯ ಮುಗಿದು (ಮುಕ್ತಕಂ. ೨೧–೧೦).
[ಅಡಿ$_1$ + ಬೆಸನ]

ಅಡಿಮುಂಚಿಕೆ 'ಅಡೆಮುಂಚಿಕೆ' ನೋ.

ಅಡಿಮುಂಡೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ತಳದಲ್ಲಿ ಬಳೆಯಾಕಾರದ ಆಧಾರವಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗುಂಡುಪಾತ್ರೆ. [ಅಡಿ$_1$ + ಮುಂಡೆ ?]

ಅಡಿಮುಗುಚು (ಕ್ರಿ). ಬುಡಮೇಲಾಗು; ತಳಮೇಲಾಗು: ನಡುಗಿತವನೀತಳ ಮಹೋದಧಿಯಡಿಮುಗುಚಿದುದು [ಪಾಠಾಂ. ಗಡಿಯ ಮಾಱಿತು] (ತೊರರಾ. ೩–೧೧–೫೫); ನಡೆಯುವಾಗ ಕಾಲು ಅಡಿಮುಗುಚಿ ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಅಡಿ$_1$ + ಮಗುಚು (< ಮಗುಱ್ಚು)]

ಅಡಿಮುಣೆ 'ಅಡಿವಣೆ' ನೋ.

ಅಡಿಮುಲರ್ (ನಾ). "ಪಾದಕಮಲ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ. ३೭).
[ಅಡಿ$_1$ + ಮುಲರ್$_2$]

ಅಡಿಮುಲೆ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟದ ಕೆಳಭಾಗ. ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಡಿಮುಲೆ ಸೀಮೆ ವಿಂಗಡದಿಂದತ್ತಂ ಬಟ್ಟನ ವಿನಾಯಕ ದೇವರ ಸ್ವಾಸ್ಥೆಯಿಂದ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೭೯–೪೭; 1702). [ಅಡಿ$_1$ + ಮುಲೆ]

ಅಡಿಮುಳಲು (ನಾ). ತಳದ ಮರಳು; ತಾಯ್ಮರಳು: ನಿಡುಗೊಂಬುಗಳ ಚಂಬಕನ ನಿರ್ಘೋಷ ಡೋಱುಂಗಳಿದುವು ನೆಲನನುದಧಿಯ ಕಾಱಿಸಿದವಡಿಮುಳಲನೆನೆ ಹುರಿಯೇಱಿತಬ್ಬರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೧–೭); ಒತ್ತಿ ಕಾಲಿಡಲೊಡನೆ ಗಿರಿ ತಲೆಗುತ್ತುತ್ತಿರ್ದುದು . . . ಜಲಧಿಯಡಿಮುಳಲೆತ್ತುತ್ತಿರ್ದುದು (ತೊರರಾ. ४–೧೨–೨೪); ಹುಡಿಯಾಗಲುರ್ವಿ ಪರ್ವತ ಸಪ್ತಶರಧಿಗಳಡಿಮುಳಲಾಗೆ . . . ಮಹೇಶ್ವರ ಹಿಡಿದನು ವರತ್ರಿಶೂಲವನು (ಮೋಹತ. ३೯–३೮). [ಅಡಿ$_2$ + ಮುಳಲು (< ಮುೞಲ್)]

ಅಡಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳಾಗಿ ಮಾಡು: ತೊಡೆ ರಂಭಾಮದಮಂ ಮಿಗೆ ತೊಡೆದುದು ನುಣ್ಪಿಂದಮೆಂಬ ಪುರುಡಿಂದಡಿ ತಾನಡಿಮಾಡಿದುದುರು ರಂಭಾವಿಡಂಬಮುಮಂ ವಿತತನೃತ್ಯದೊಳ್ ನರ್ತಕಿಯಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೮೫).
[ಅಡಿ$_1$ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಡಿಮಿಡುಕು (ಕ್ರಿ). ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಅಲುಗಿಸು, —ಚಲಿಸು : ಮೋಹದಿಂದಾ ಪೊನ್ನಂ ತಡೆಯದೆ ನೋಡುತ್ತಿರ್ಪವೊಲಡಿಮಿಡುಕದೆ ನಿಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ.೭–೨೪); ಗುರುಸುತನನಡಿಮಿಡುಕಲೀಯದೆ ಬಿಗಿದು ಕರ್ಣನ ಧನುವ ಖಂಡಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೧೭). [ಅಡಿ$_1$ + ಮಿಡುಕು$_1$]

ಅಡಿಮುಖ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಭಾಗ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಕೆಳಮುಖ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡಿ$_1$ + ಮುಖ]

ಅಡಿಮುಟ್ಟ (ಅ). ತಳ ಮುಟ್ಟುವವರೆಗೆ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ : ಬಾವಿಯನ್ನು ಅಡಿಮುಟ್ಟ ಹುಡುಕಿದರೆ ಶವ ಸಿಕ್ಕಬಹುದು (ರೂಢಿ). ಈ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಅಡಿಮುಟ್ಟ ಶೋಧಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ).
[< ಅಡಿಮುಟ್ಟು]

ಅಡಿಮುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ತಳವನ್ನು ಮುಟ್ಟು ; ಬುಡವನ್ನು ಸೇರು.
[ಅಡಿ$_1$ + ಮುಟ್ಟು$_1$]

ಅಡಿಮುಡಿ (ನಾ). ಮೊದಲು ಮತ್ತು ಕೊನೆ; ತುದಿ – ಮೊದಲು; ಆದಿ–ಅಂತ್ಯ : ಮನೋರಮೆ—(ಪುಸಿಯ ನಸುಮುನಿಸಿಂ) . . . ಎನಗೆ ತಲೆನೋವುದು. ಮುದ್ದ—ಅಂತದೇತಜೀನರಸಿ ? ಮನೋ—ಅಡಿಮುಡಿಯಿಲ್ಲದ ನಿನ್ನ ಕತೆಗೆ. ಮುದ್ದ—ಆಃ ಎನ್ನ ಬಿತ್ತರದ ಬಣ್ಣನೆಯ ನಲ್ಗತೆಯೊಳೇನಡಿಮುಡಿಯ ಕೊಱತೆ ? (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೯–೧೪).
[ಅಡಿ$_1$ + ಮುಡಿ$_2$]

ಅಡಿಮುಡಿದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಅಡಿಯನ್ನೂ ಮುಡಿಯನ್ನೂ ತೋರಿಸು; ಪಾದವನ್ನೂ ತಲೆಯನ್ನೂ ಕಾಣಿಸು ; ಆದ್ಯಂತಗಳನ್ನು ಕಾಣಿಸು: ಹರಿವಿರಿಂಚಿಗಳೆಣಿಕೆಗಡಿಮುಡಿದೋಱದಾ ಮಹಿಮಾವಲಂಬಂಗೆ ಉಣಿಸುಗಳ ತಂದೊಟ್ಟ ಮುಟ್ಟಿಸಿ ತಣಿಸುವೆನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩–೩೬).
[ಅಡಿಮುಡಿ + ತೋಱು]

ಅಡಿಮುಡಿಯಳಿ (ಕ್ರಿ). ಬುಡದಿಂದ ತುದಿಯವರೆಗೆ ಹಾಳಾಗು ; ಆಮೂಲಾಗ್ರವಾಗಿ ನಾಶವಾಗು : ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಅಡಿಮುಡಿಯಳಿದು ಸರ್ವನಾಶವಾಗಿ ಹೋಗುವಿರಿ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೪೪–೧೪).
[ಅಡಿಮುಡಿ + ಅಳಿ$_1$ (< ಅೞಿ$_1$)]

ಅಡಿಮುರುಂಟು (ಕ್ರಿ). ಹೆಜ್ಜೆ ಸುರುಟಿಹೋಗು ; ಕಾಲು ಮಡಿಸಿ ಹೋಗು : ಅಡಿಮುರುಂಟಿ ಕೊರಗಿ ಸಾಗೆಮ ! ನರನ ತೊಡರ ಕಲೆಗಳಿಲ್ಲಂ (ಸಂಸಪ. ೫–೮). [ಅಡಿ$_1$ + ಮುರುಂಟು]

ಅಡಿಮೆ, ಅಡುಮೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಿರುವಿಕೆ ; ಅಧೀನತೆ ; ದಾಸ್ಯ ; ಗುಲಾಮಗಿರಿ (ಕಿ). ೨. ದಾಸ (?) : ಮೂಲಿಭಕ್ತನು ಮಾಡ್ಸಿದ ಕಂಭ ಸ್ತ[ಸ್ಥಾ ?]ನಕ್ಕೆ ಅಡಿಮೆಯಾಗಿಹನು (ಎಕ. XIV, ಚಾಮರಾ. ೨೬೩–೫ ; ?). **ಅಡುಮೆ** : ೨. ಮಾಱಿ ಮಲಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದೆ ಆಱಡಿಗೆ ಅಡುಮೆಯಾಗದೆ (ಅಂಬಿವ. ೪೦).
[ಅಡಿ$_1$ + –ಮೆ. / **ತಮಿ.** ಅಡಿಮೈ = ದಾಸ್ಯ, ದಾಸ, ಭಕ್ತ ; **ಮಲ.** ಅಡಿಮ ; **ತೆಲು.** ಅಡಿಮೆ]

ಅಡಿಮೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲಿನಿಂದ ತುಳಿ; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಂತೆ ಅದುಮು ; ಅಡಗಿಸು : ಪರರನಡಿಮೆಟ್ಟ ದೂರೀಕರಿಸುವುದೆ ದುರಾತ್ಮರ ಕರ್ಮ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೪೨–೪). [ಅಡಿ$_1$ + ಮೆಟ್ಟು$_1$]

ಅಡಿಮೇಲಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬುಡ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ತಳ ಮೇಲಾಗು ; ತಲೆಕೆಳಗಾಗು : ನಾ ತಿವಿದ ಖಡ್ಗಕೆ ನರನ ಮೈ ಲವಲವಿಸಲಡಿಮೇಲಾಗಿ ಹೊರಳ್ದರೆ ಧನ್ಯ ತಾನೆಂಬ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮–೪೦) ; ತಿರುಗುತ್ತೈತಹ ಪರಿಘ ಕಾಂತರೆ ಗಿರಿಗಳಡಿಮೇಲಹವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೪೨). ೨. ಸಮತೆ ತಪ್ಪು ; ಹದಗೆಡು ; ಹಾಳಾಗು : ಇಂಥಹ ಜಗಳದಿಂದಾಗಿ ಇಸ್ಟೇಟಿನ ಮೂಲ್ಯ ಮತ್ತು ಆದಾಯ ಅಡಿಮೇಲಾಗಬಹುದು (ಪ್ರಕಾಶ. ೧೪೬) ; ಇಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಯುಂಟಾದರೆ ಸಾಕು ; ಈ ಕೇಂದ್ರದ ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಅಡಿಮೇಲಾದಂತೆಯೇ ಸರಿ (ಕಾಲಯಾ. ೮೯).
[ಅಡಿ$_1$ + ಮೇಲು (< ಮೇಲ್) + ಆಗು$_1$]

ಅಡಿಮೈ (ನಾ). (ಮೈಯ) ಅಥವಾ ವಸ್ತುವಿನ ತಳಭಾಗ : ಆ ಮೇಲೆ ಹಡಗಿನ ಅಡಿಮೈ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ (ಭೂವಿವ. ೩೮).
[ಅಡಿ$_1$ + ಮೈ (< ಮೆಯ್)]

ಅಡಿಮೊದಲ್ (ನಾ). ಅಡಿಯ ತಳಭಾಗ ; ಹೆಜ್ಜೆಯ ಬುಡ ; ಪಾದಮೂಲ : ಪಾಮಪದನಖರುಚಿ ಕಾಂಚನಹರಿಪೀಠಮುಮಂ ಮುತ್ತಿನ ಪೀಠಮಿದೆನಿಸಿತವನಿಪತಿಯಡಿಮೊದಲೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೪೭) ; ಕೆಡೆದಿರ್ದುದು ಷಣ್ಣವತಿಸಹಸ್ರಾಂಗನಾಳಿ ನೃಪನಡಿಮೊದಲೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೧೦–೩೪) ; ಕಾಲ್ಗೆಱಗಿದವೋಲಡಿಮೊದಲಂ ಸಾರ್ದ ನೆಟಲ್ ನಡುವಗಲಂ ನಿಗದಿಸಿತ್ತು (ವರ್ಧಪು. ೩–೨). [ಅಡಿ$_1$ + ಮೊದಲ್]

ಅಡಿಯ (ನಾ). ೧. ದಾಸ ; ಸೇವಕ ; ಶರಣ : ಎಲೆ ದೇವ ನಾ ನಿಮಗೆ ಕೊಡಲು ತಕ್ಕವನೆ ನಿಮ್ಮಡಿಯರಡಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ನಿಮ್ಮವರಡಿಯವನಾ]ನೆಂದು ನುಡಿದು ಭೈರವದೇವನಿರಲು (ಭೈರವೇ. ೪–೪೫) ; ದೇವರು ಕೃಪೆಯಿಂದ ಅಡಿಯನಿಗೆ ಅರುಳ್ಗೈಯ್ಯಬೇಕು (ಮಡಿಕ್ಯಾ. VI, ೧೫೮೪ ; ರಾಮಾವಿ). ೨. (ಕರಾ) ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ನೆಲವನ್ನು ಕೃಷಿಮಾಡುವ ಮತ್ತು ಕೂಲಿ ಮಾಡುವ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜನ (ಗ್ಯಾರಿಟ್). **ಅಡಿಯಳ್** (ಸ್ತ್ರೀ). ದಾಸಿ ; ಸೇವಕಿ : ಜೋಡಿಕರಮಡಿಯಳಾರೊಡಗೂಡಿಯುಮವರ್ಗಲ್ಲಳೆನಿಪ ವಸುಧಾಂಗನೆಯಂ ಕೋಡೊಳೆ ತಳೆದುಂ ಸೊಬಗಿನ ಗಾಡಿಗೆ ಮುಯ್ವಾಂತ ಸೊಬಗಿದಾವುದು ಗಜೆಗಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೫೮).
[ಅಡಿ$_1$ + –ಅ$_7$. / **ತಮಿ.** ಅಡಿಯವನ್, ಅಡಿಯಾನ್, ಅಡಿಯೋನ್ ; ಅಡಿತ್ತಿ, ಅಡಿಚ್ಚಿ (ಸ್ತ್ರೀ) ; **ಮಲ.** ಅಡಿಯಾನ್ ; ಅಡಿಯಾತ್ತಿ (ಸ್ತ್ರೀ) ; **ತೆಲು.** ಅಡಿಯ, ಅಡಿಯಡು]

ಅಡಿಯಳ್ ‘ಅಡಿಯ’ ನೋ.

ಅಡಿಯೞಿ (ಕ್ರಿ). ಬುಡಸಹಿತ ಹಾಳಾಗು ; ಸಮೂಲವಾಗಿ ನಾಶವಾಗು : ದಾನವರ ಬಳಗಮೆಲ್ಲಮಡಿಯೞಿದು ಪೋಗಲ್ ಸೀತೆಯಂ ಪ್ರಸನ್ನಳಾಗಿಸೆ ಬೊಮ್ಮಂ ಮುನಿಗಣಂಬೆರಸು ಬಗೆಬಗೆಯೊಳ್ ತುತಿಸಿದಂ (ಅದ್ಭುತ. ೫೨–೧೫). [ಅಡಿ$_1$ + ಅೞಿ$_1$]

ಅಡಿಯಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಮೊಸರು, ಎಸರು ಮೊದಲಾದವನ್ನು) ತಳದಿಂದ ಅಲ್ಲಾಡುವಂತೆ ಕಲಕು ; ತಳಮೇಲು ಮಾಡು (ದಕ. ಕಿ).
[ಅಡಿ$_1$ + ಆಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಡಿಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಾಡು ; ಸುತ್ತಾಡು : ನಾನೆದ್ದು ನೈಲ ನದಿಯ ದಂಡೆಗುಂಟೆಲ್ಲ ಅಡಿಯಾಡಿದೆ (ಪ್ರವಾತೋ. ೫೭). [ಅಡಿ$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಅಡಿಯಾಳು (ನಾ). ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ (ಒಬ್ಬನ) ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವವನು ; ಊಳಿಗದಾಳು ; ದಾಸ ; ಗುಲಾಮ : ಹಸಿದು ದಾಸ್ಯದ ಅಡಿಯಾಳಾಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ಅನ್ನ ತಿನ್ನದಿರುವುದು ಪರಮ ಸುಖ (ಕಾವೇರಿ. ೨೭) ; “ತಡೆಯದಿರು ತಡೆಯದಿರು ನೆರೆ ನಂಬಿದಡಿಯಾಳೆ ಗುರಿವಿಡಿದು ಹೋಗು . . .” (ನಡೆದಾ. I, ೪೩೬). [ಅಡಿ$_1$ + ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_2$)]

ಅಡಿಯಾಳುತನ (ನಾ). ದಾಸತ್ವ ; ದಾಸ್ಯ ; ವಿಧೇಯತೆ : ಒಂದು ಕೊನೆ ಕ್ರೌರ್ಯ ಅಥವಾ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ, ಮತ್ತೊಂದು ಕೊನೆ ಪೌರುಷವಿಲ್ಲದ ಅಡಿಯಾಳುತನ (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೨೩೬) ; ಮೂಲ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಅಡಿಯಾಳುತನ ಅವರಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಬೇಕು (ಯಕ್ಷಬ. ೧೨೩).
[ಅಡಿಯಾಳು + –ತನ]

ಅಡಿಯಿಟ್ಟೆ (ನಾ). ಈಟಿಯ ತಳಭಾಗ: "ಇಟ್ಟೆಯ ಅಡಿ, ಅಡಿಯಿಟ್ಟೆ" (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೮ ಪ್ರಯೋ). [ಅಡಿ$_1$ + ಇಟ್ಟೆ$_2$]

ಅಡಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆಹಾಕು; ನಡೆ; ಮುಂದುವರಿ: ಅಪವರ್ಗಕ್ಕಡಿಯಿಟ್ಟೊನಜಿದೊನನುಪಮ ಕವಿಯಂ (ಎಇ. X, ೧೫೨-೫೬; 915); ನಿಜಸಕಲಚಕ್ರವರ್ತಿತ್ವಕ್ಕಂಡಡಿಯಿಡುವಂತೆ ನಿರಂತರಮುಡಿಯಿಟ್ಟಂ ಪದ್ಮರಾಗಕುಟ್ಟಿಮತಳದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೮-೪೧); ಅತ್ತಿತ್ತಡಿಯಿಡದೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀತಳವೆಳಗಾದಳ್ (ಗದಾಯು. ೯-೧೬); ಅಡಿಯಿಟ್ಟ ಧರೆ ಮಹಾ ಕ್ಷೇತ್ರ ವಜಿಯದೆ ಹೊಕ್ಕ ಮಡು ದಿವ್ಯತೀರ್ಥ ತುಡುಕಿದ ಜಲಂ ಸಿದ್ಧಾಂಬು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೨೧); ದೈತ್ಯ ಬಲವುಲಿದಡಿಯಿಡಲು ಮೇಲುಸುರು ಮುಸಗಿತು ಫಣಿಪ ಕಮಠರಿಗೆ (ಕುಮ್ಮಾದ್ರೋ. ೧೫-೪೬); ತಡೆಯದಡಿಯಿಡೆ ಹಾದಿಗೊಡು ಪೋಪೆನೆನೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೩-೧೨). ೨. ಮೊದಲು ಮಾಡು; ತೊಡಗು; ಪ್ರಾರಂಭಿಸು: ಲಲಿತಲತಾಂಗಿ ನೂತವಿಪರೀತರತಕ್ಕಡಿಯಿಟ್ಟಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೨-೩೦); ಗರುಡಂ ತಾನಡಿಯಿಟ್ಟನಿಂತಮೃತಮಂ ಕೊಂಡುಯ್ವುದರ್ಕೆಂತುಮಿಲ್ಲಿ ರಿಸಲ್ಬಾರದು (ಕುಸುಮಾ. ೯-೩೬). [ಅಡಿ$_1$ + ಇಡು]

ಅಡಿಯೂಟ (ನಾ). (ಅರಗಿನ ರಸ ಮೊದಲಾದವನ್ನು) ಹೆಜ್ಜೆಗೆ ಬಳಿಯುವುದು; ಪಾದಲೇಪನ: ಸುಪ್ರಣೀತೆಯುಂ ಯಶೋಧರೆಯುಂ . . . ಎಂಬೀ ದೇವರ ನಂಬಿಕೆಯ ಸೀಗುರಿಯ ಸಿರಿಮುಡಿಯ ಕನ್ನಡಿಯ ಪಡಿಯಜಿಕೆಯ ಕೊಡೆಯ ಡವಕೆಯಡಪಡಡಿಯೂಟದ ಪಡಿವೆಸಕ್ಕೆ ಬೆಸಸಿದಂ (ಅನಂಪು. ೪-೭೬ ವ). [ಅಡಿಯೂಡು + -ಅ$_6$]

ಅಡಿಯೂಡು (ಕ್ರಿ). (ಅರಗಿನ ರಸ ಮೊದಲಾದವನ್ನು) ಹೆಜ್ಜೆಗೆ ಬಳಿ; ಪಾದಕ್ಕೆ ಲೇಪಿಸು: ಅಡಿಯೂಡಲ್ಕಲತಗೆಯಂ . . . ಕುಡುವಮುರಿ ಕಲ್ಪಲತೆಯನೆ ಪೋಲ್ತಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೧೧); ಇಂಬಿನೊಳಡಿಯೂಡುವ ಸಖಿಯಂ ಬಾರಿಸಿ ತೆಗೆದು (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೭); ನಯಂಬೆರಸೆಡೆಯಾಡುವಾಗಳಡಿಯೂಡಿದ ಮೆಲ್ಲಡಿವಜ್ಜೆಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೦೬); ಮುಡಿಯಿಸುವಣ್ಣನಿಕ್ಕುವಡಿಯೂಡುವ ಕನ್ನಡಿದೋರ್ಪ ತಿರ್ದಿ ಬೊಟ್ಟಿಡುವಬಳಾಕದಂಬದಿನದೇನೆಸೆದಿರ್ದಳೊ ರತ್ನಪೀಠದೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೫-೪೪). [ಅಡಿ$_1$ + ಊಡು]

ಅಡಿಯೂಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಊರು; ಭದ್ರವಾಗಿ ಕಾಲಿಡು. ೨. ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ನೆಲಸು: ಪುಸಿಯನವನೀತಳದೊಳಡಿಯೂಱದಂತೆ ತೊಲಗಿಸಿ (ಚಬಪು. ೮-೧೬). [ಅಡಿ$_1$ + ಊಱು]

ಅಡಿಯೂಳಿಗ (ನಾ). ಪಾದಸೇವೆ; ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಸೇವೆಮಾಡುವುದು: ಅರಸಕೇಳಿನಗೆ ನಿನ್ನಡಿಯೂಳಿಗಮೊಂದರಸಿಯರಡಿಯೊಲ್ಮೆಯೊಂದು ಪರಿಕಿಪೊಡಖಿಳಾರ್ಥಸಾಧನಂಗಳಿಗಿವು ನೆರವಾಗಿಹವು (ಜದಿಬ. ೧-೩೧); ತಮ್ಮ ಅಡಿಯೂಳಿಗದೊಳಿಡೆ ಇತ್ತರದೆ ಸಾಕು (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧೨-೧೦). [ಅಡಿ$_1$ + ಊಳಿಗ]

ಅಡಿಯೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಎತ್ತು. ೨. ಹೊರಡು: ಪೆರ್ಜಸಮನೆ ಪಿಡಿದೆನ್ನನೆ ರಣದೊಳಜಿವೆನಿರದಡಿಯೆತ್ತಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೮೭). [ಅಡಿ$_1$ + ಎತ್ತು$_1$]

ಅಡಿಯೇಱ್ (ಕ್ರಿ). ಹೆಜ್ಜೆಯೆತ್ತಿ ಏಳು; ನಡೆ: ಇಂತಿರಲಿವರ್ ಮೆಲ್ಲನೆ ಅಡಿಯೆಟ್ದು ಮೆಯ್ಗೊಡದ ರಾವಣಸೇನೆಯಂ ತಡೆದರ್ (ಅದ್ಭುತ. ೪೭-೧). [ಅಡಿ$_1$ + ಏಱ್$_1$]

ಅಡಿರಜ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ರಜಸ್ಸು; ಪಾದದ ಧೂಳಿ: ಅಡಿನ ಅಡಿರಜವು ತೀಡಲಾಗದು ಎಂದು ಅಡನೇ ತಿಂದರಿಹುದಿಂದ್ರಪದವೆಂಬ ನಾಡಿದುವೆ ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೪೧). [ಅಡಿ$_1$ + ರಜ$_1$]

ಅಡಿರಾಶಿ, ಅಡಿರಾಸಿ, ಅಡೆರಾಶಿ (ನಾ). ಧಾನ್ಯದ ರಾಶಿಯ ಕೆಳಭಾಗ (ದಕ. ೬). **ಅಡಿರಾಸಿ** (೬). **ಅಡೆರಾಶಿ**: ಅವನಿಗೆ ಸಂಬಳ, ಮಾನ್ಯ, ಮ್ಯಾರೆ . . . ಅಡೆರಾಶಿ ಮುಂತಾದ ಜೀವನಗಳು ನಡೆಯುವುವು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೨೩). 'ಅಡಿಗುಪ್ಪೆ' ಪರಾ. [ಅಡಿ$_1$ + ರಾಶಿ]

ಅಡಿರಾಸಿ 'ಅಡಿರಾಶಿ' ನೋ.

ಅಡಿರುಚಿ (ನಾ). ಹೆಜ್ಜೆಯ ಕಾಂತಿ; ಅಂಗಾಲಿನ ಹೊಳಪು: ಎಡೆಯಾಡುವಬಲೆಯರಡಿರುಚಿತಳಿರನು ಪಡೆದು ನೀಲದ ನೆಲನುಗುರ ಬಿಡುವೆಳಗಂಗಳರಾಗಿ ನೋಡುವರಕ್ಷಿಗೊಡರಿಪುದದುವೆ ಸತ್ಫಲವ (ವರ್ಧಚ. ೫-೪೪). [ಅಡಿ$_1$ + ರುಚಿ]

ಅಡಿವ (ನಾ). "ಹುಟ್ಟು; ಜನ್ಮ" (ಸಿರಿಕೋ. ರಮಾಕಾಂ). [?]

ಅಡಿವಜ್ಜೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆಯ ತಳದ ಗುರುತು: ಅನ್ನೆಗಮರಸನಡಿವಜ್ಜೆಯಂ ನೋಡುತ್ತಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೧-೧೦); ಕೊಳನಂ ಮುಟ್ಟಿವಂದದಱ ತಡಿಯೊಳ್ ಶಂಖಚಕ್ರಹಳಕುಳಿಶಲಾಂಛಿತಮಾಗಿರ್ದಡಿವಜ್ಜೆಯಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೭೬ ವ); ಬೇಂಟೆಕಾಱನಂತೆ ಅಡಿವಜ್ಜೆಯನಱಸಿಯುಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೮ ವ). ೨. ಪದ್ಧತಿ; ಸಂಪ್ರದಾಯ: ಕೆಱೆ ದೇಗುಲಂಗಳೆಲ್ಲವು ಹಿಂದಣ ಅಡಿವಜ್ಜೆಗೊಳಗು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೫೭-೨೫). [ಅಡಿ$_1$ + ಪಜ್ಜೆ]

ಅಡಿವಡಿಕೆ (ನಾ). ಹೆಜ್ಜೆಯೂರುವುದು; ಪಾದವಿನ್ಯಾಸ (?). 'ಅಡವಡಿಕೆ' ಎಂಬುದರ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿಯ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಅಡಿ$_1$ + ಮಡಿಕೆ]

ಅಡಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಪಡೆ: ಕಡುನಿಡಿಯವಹ ಬಾಜುವಟ್ಟಗಳಡಿವಡೆದು ನಡೆತಂದವೋ ಎನೆ . . . ಅಡಿಯಿಡುವ ಚಾಣೂರ ಮುಖ್ಯರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೫೬). [ಅಡಿ$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಡಿವಣಲ್ (ನಾ). = ಅಡಿಮುಳಲ್: ಹ್ರದಿನೀ ಸರ್ವಾಂಬುವಂ ಪೀರ್ದನಿತನಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ನದಿ]ವಣಲ್ಗಾಣಿಸುತ್ತುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨-೧೯). 'ತಾಯ್ಮಳಲ್' ಪರಾ. [ಅಡಿ$_1$ + ಮಣಲ್ (< ಮಱಲ್)]

ಅಡಿವಣಿ (ನಾ). ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಆಗಿರುವ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಗುರುತು: "ಅಡಿವಣಿಯೆಂದು ಕೆಸಱೊಳಾದ ಪಜ್ಜೆ" (ಶಬ್ದಸಾ. ೧೬೪); "ಅಡಿವಣಿಯೆಂದೆನಲಕ್ಕುಂ ಸಡಗರದಿಂ ಕೆಸಱೊಳಾದ ಪಜ್ಜೆಯದೆಂದುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೯೭). ☞ ಇದು 'ಅಡಿವಣಿಗೆ' ಎಂಬುದರ ಅಪಪಾಠವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. [ಅಡಿ$_1$ + ?]

ಅಡಿವಣಿಗೆ (ನಾ). = ಅಡಿವಣಿ: ಅಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಡೆ]ವಣಿಗೆಯೆಂದು ಕೆಸಱೊಳಾದ ಪಜ್ಜೆ (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨); "ಅಡಿವಣಿಗೆಯೆನೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅಡಿವಣಿಯೆನಲ್] ಕೆಸಱೊಳಿರದಾದ ಪಜ್ಜೆ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕೈ. ೭೫). [ಅಡಿ$_1$ + ಪಣಿಗೆ ?]

ಅಡಿವಣೆ, ಅಡಿಮಣೆ (ನಾ). ೧. "ಕೂತುಕೊಳ್ಳುವ ಪೀಠ" (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೨). **ಅಡಿಮಣೆ**: ೨. (ಕರಾ) ಕೆಳಗಡೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ಇಡುವ ಮಣೆ: ಅಕ್ಕಿಯ ಚೀಲವನ್ನು ಅಡಿಮಣೆಯ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಅಡಿ$_1$ + ಮಣೆ]

ಅಡಿವತ್ತಳಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಬರೆಯುವಾಗ ಒತ್ತಿಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಧನ; ಅಡಿವೊತ್ತು. [ಅಡಿ$_1$ + ಪತ್ತಳಿ]

ಅಡಿವಳಿ 'ಅಡುವಲಿ' ನೋ.

ಅಡಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊ: ಜಡಿದು ಝುಂಕಿಸಿ ಪೊಡೆಯ ಬಂದಡೆ ಕಾಲುವಿಡಿವಂತೆ ಅಡಿವಿಡಿದು ಪೊಡವಿಗೆ ಕೆಡಹಿ ತಾ ಹಿಡಿದೆಳೆವ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೫೪). ೨. ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡು; ವಂದಿಸು: "ಅಡಿವಿಡಿ ಬಾಗೆಱಗು ಮೊಗ್ಗು ತುಱಿಲ್ಗೆಯ್ಯೆನ್ನಲ್ ಬಿಡದದುವೆ ವಂದನಾರ್ಥದಿ ತೊಡರ್ಗುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೮೯); ಅಡಿವಿಡಿದೆರಡು ದಂಪತಿಗಳನುಱಿ

ಸಿರಿಮುಡಿವಿಡಿದೆತ್ತಿದ ಬಳಿಕ (ಮೋಹತ. ೪೧–೪೩). **೩.** ಬುಡದಿಂದ ಮೊದಲಾಗು : ಅಡಿವಿಡಿದಿಟ್ಟ ಪುತ್ತುಗಳ ನೆತ್ತಿಗಳಿಂ ನಿಮಿರ್ದಿರ್ದ ಬಳ್ಳಿಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೪೦). **೪.** ಮೂಲವನ್ನು ಹಿಡಿ ; ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿ : ಬಿಡೆ ತಿರ್ದಿದ ಶಕುನದ ನಯದಡಿವಿಡಿದು ಪುರೋಹಿತಂ ನೃಪಂಗೀ ನುಡಿಯಂ ನುಡಿದಂ (ಆದಿಪು. ೫–೬). [ಅಡಿ$_1$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಅಡಿವೊಣರ್ (ನಾ). ಪಾದಗಳ ಜೋಡಿ ; ಪಾದಯುಗ್ಮ : ಚಾರಣ ರಿಷಿಯರಡಿವೊಣರನರ್ಚಿಸಿದ ಪುಣ್ಯದಿಂದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೮–೧೩). [ಅಡಿ$_1$ + ಪೊಣರ್$_2$]

ಅಡಿವೊತ್ತು (ನಾ). **೧.** ಬರೆವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರದ ಕೆಳಭಾಗದ ಒತ್ತು. ಉದಾ— "ಅಕ್ಕ" ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ 'ಕ'; "ಅಸ್ತ್ರ" ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ '್ತ', '್ರ'. **೨.** ತಳದಲ್ಲಿ ಇರಿಸುವ ಆಧಾರ : ಬಿಸಿಯಾಗಿರುವ ಇನೆಮಲ್ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನಿರಿಸಲು ಮರದ ಅಡಿಒತ್ತು [ವೊತ್ತು]ಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು (ಅಡುಸಾ. ೪೬). **೩.** ಬರೆಯುವಾಗ ಆಧಾರವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ರಟ್ಟು, ಹಲಗೆ ಇತ್ಯಾದಿ (ಕರಾ). **೪.** ಪಾದರಕ್ಷೆ; ಮೆಟ್ಟು. [ಅಡಿ$_1$ + ಒತ್ತು$_3$]

ಅಡಿವೋಜೆ (ನಾ). ಪಾದಪೂಜೆಯ ಮರ್ಯಾದೆಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಕಾಣಿಕೆ (?) : ಬೂತಗಾವುಂಡ್ಡಂ ಸಾಸಿರ್ವರ್ಗ್ಗೆ ಎಂಟು ಗದ್ಯಾಣ ಹೊನ್ನನಡಿ[ವೋ]ಜೆಯ ಕೊಟ್ಟ ಗೋಡುವಳ್ಳಿಯ ಬಯಲ ಹ[ಳ]ಗಿನ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ (ಕಇ. IV, ೩೨–೩೩ ; 1088). [ಅಡಿ$_1$ + ಓಜೆ$_1$]

ಅಡಿಸಡಿ 'ಅಡ್ಡಿಸಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಅಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಡಿಗೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸು : ಕೊಲಿಸಿದನರ್ಜ್ಜುನನಿಂ ಕರ್ಣನಂ ಕೃಷ್ಣಂ, ಅಡಿಸಿದಂ ಬಾಣಸಿಗನಿನನ್ನಮುನರಸಂ ಇತ್ಯಾದೌ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೪೯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಅಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಡಿಸ್ಥಳ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕಟ್ಟಡದ ನಿವೇಶನ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೮೦).

ಅಡಿಸ್ಥಳದ ಬಾಡಿಗೆ = ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ನಿವೇಶನವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಬಾಡಿಗೆ. [ಅಡಿ$_1$ + ಸ್ಥಳ]

ಅಡಿಹತ್ತು$_1$ (ಕ್ರಿ). (ಬೇಯಿಸುವಾಗ ಅನ್ನ ಮೊದಲಾದದ್ದು) ತಳ ಹತ್ತು, —ತಳವನ್ನು ಸುಡು (ದಕ. ಕಿ).
[ಅಡಿ$_1$ + ಹತ್ತು$_2$ (< ಪೊತ್ತು$_1$)]

ಅಡಿಹತ್ತು$_2$ (ಕ್ರಿ). ತಳಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊ (ದಕ. ಕಿ).
[ಅಡಿ$_1$ + ಹತ್ತು$_1$ (< ಪತ್ತು$_1$)]

ಅಡಿಹುಡಿ (ನಾ). ಪಾದಧೂಳಿ : ಶುಭಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಆಚಲೆ ಅಟ್ಟ ಇಳಿದಳು ; ರಾಮುಬಾಬುಗಳ ಅಡಿಹುಡಿ ಮುಡಿದಳು (ಅರಗಿ. ೨೩೩). 'ಅಡಿರಜ' ಪರಾ. [ಅಡಿ$_1$ + ಹುಡಿ (< ಪುಡಿ)]

ಅಡಿಹೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ನಾಭಿಯಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕಿರುವ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಭಾಗ ; ಕೆಳಹೊಟ್ಟೆ ; ಕಿಬ್ಬೊಟ್ಟೆ (ದಕ. ಕಿ). [ಅಡಿ$_1$+ ಹೊಟ್ಟೆ (< ಪೊಟ್ಟೆ)]

ಅಡೀಚು (ನಾ). (ಉಕ) "ಎರಡೂವರೆ" (ಜಾನಕೋ. ೧೦; ರಮಾಕಾಂ).
[← **ಮರಾ.** ಅಡೀಚ್]

ಅಡೀಸೇರು (ನಾ). ಎರಡೂವರೆ ಸೇರು ; ೬೦ ತೊಲದ ತೂಕ : ಅಡೀಸೇರು ಬೆಣ್ಣೆಗೆ ಐದುರೂಪಾಯಿ ಕೊಟ್ಟು ತರಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಿದೆಯಲ್ಲ! (ರೂಢಿ). [← ? **ಮರಾ.** ಅಡೀಚ್ + ಶೇರ್]

ಅಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). **೧.** ಬೇಯಿಸು ; ಅಡಿಗೆ ಮಾಡು ; ಪಾಕಮಾಡು :"ಅಡು–ಪಚನೇ" (ಶಮುಧಾ) ; ನೆಟ್ಟನೆ ತಾಂ ಸವಿಯೊಳೊಂದಿರೆ ಭೋಜನಮಾನಟ್ಟು ಬಡ್ಡಿಸು (ಕವಿರಾ. ೨–೧೪೫) ; ನಮ್ಮಯ ಭಕ್ಷದೊಳಡು ಪಣ್ಣೊಡು ಪೋಗು ನೀನುಮಾನುಂ ತಿಂಬಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೧೨) ; ಸುರಿಗಿಯಿಲ್ಲದೆ ಕಳನೇಱುವೆನೆಂಬಂತೆ ಮಡಕೆಯಿಲ್ಲದಡುವೆನೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೫೦); ಅಕ್ಕಿಯಂ ಕರಂ ಭಾವಿಸೆ ಸೇರೆಗೊಂಡಡುವ ದೋಲಿಗರಿಂದೆಸೆದಂ ವಣಿಗ್ವರಂ (ದಶಕು. ೪–೭೮) ; ದಿಟ್ಟನಹೆ ಬಾಣಸಿಗ ಸವಿಯೊಳಗಟ್ಟ ಕೂಳನು ತಿಂದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೪–೬೪) ; "ಒಳ್ಳೆಯದು ನೀನೇ ಅಡು. ನಡೆ, ಎಲ್ಲಿ ಏನಿದೆ ತೋರಿಸುತ್ತೇನೆ" (ಅರಗಿ. ೮೯) ; ಅಟ್ಟ ಮೇಲೆ ಒಲೆ ಉರಿಯಿತು, ಕೆಟ್ಟಮೇಲೆ ಬುದ್ಧಿ ಬಂತು (ಗಾದೆ) ; ಅಟ್ಟರೂ ಶಿವ ಕೊಟ್ಟಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲ (ಗಾದೆ). **೨.** ಬೇಯಿ ; ಕುದಿ : ಅಡುವಂತಾದವು[ದೀಗಳ್]ನ್ನವಯವಂಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೩). **ಅಟ್ಟ$_3$** (**ಭೂತಕೃ**) ; **ಅಟ್ಟು** (**ಭೂತನ್ಯೂ**).

ಅಟ್ಟಕ್ಕು = ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿ ಇಡು, —ಬಡಿಸು : ಸಿರಿಯಾಳನೀಶಂಗೆ ಮಗನನಟ್ಟಕ್ಕೆಯಾ ಪರಿಯೊಳೀ ಮನುಜೋಳನುಂ ಮಗನನಟ್ಟಕ್ಕಿ ಹರುಷದೆ (ಚೆಬಪು. ೫೫–೪೧) ; ಅಟ್ಟಕ್ಕುವವನಿಗೆ ಹೆಂಡತಿ ಆಗಬೇಡ, ಮೊಟ್ಟೆ ಹೊರುವವನಿಗೆ ಆಳಾಗಬೇಡ (ಗಾದೆ). **ಅಟ್ಟೇಱಿಸು** = ಪಾಕಮಾಡಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು ; ಬೇಯಿಸಿ ಇಡು : ಕಟ್ಟಿದ ಕುಱಿಗಳ್ ಬೋನದೊಳಟ್ಟೇಱಿಸಿ ಬಯ್ತ ಬಾಡುಗಳ್ . . . ಅಂತಕಂಗೆ ಜನಂಗಳ್ (ಅಜಿಪು. ೧೦–೨೭).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅಡು ; **ಮಲ.** ಅಟುಕ ; **ತುಳು.** ಅಡುಪಿನಿ ; **ಗೊಂಡಿ.** ಅಟ್ಟಾನಾ, ಅಟನ, ಅಟಾನಾ ; **ಕುಇ.** ಅಡ]

ಅಡು$_2$ 'ಅಡುವು$_1$' ನೋ.

ಅಡುಂಕು 'ಅಡುಕು' ನೋ.

ಅಡುಂಕುವೆಣ (ನಾ). ಒಂದರಮೇಲೊಂದು ಪೇರಿಸಿದ ಹೆಣ ; ರಾಶಿ ಹಾಕಿದ ಹೆಣ: ತವಿಸುವುದಾಯಿಸಮುದಜುಳ್ಕುವದಾಡೆಯಡುಂಕುವೆಣನ ನೀಕ್ಷಿಸಿದರ ಕಣ್ಣೆವೆಯಿಕ್ಕದ ಮುನ್ನೆನಲ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೪೩ ಪ್ರಯೋ).
[ಅಡುಂಕು (< ಅಡುಕು) + ಪೆಣ]

ಅಡುಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ ಅಥವಾ ಬಳ್ಳಿ: ಮೇಲಯೇರಿ ತಟುಂದಾಟಿ [ತ]ಟುದಾಟಿ ಅಡುಮ್ಬು ಅಡು[ಂ]ಬಿನಿನ್ದಂ ವಾಯವ್ಯ[ದ] ಕೋಣ (ಎಇ. X, ೬೭–೭೮ ; 897).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅಡಮ್ಬು, ಅಡುಮ್ಬು ; **ಮಲ.** ಅಟಮ್ಬು ; **ತುಳು.** ಅಡುಂಬು]

ಅಡುಕಲ್ 'ಅಡಕಿಲ್' ನೋ.

ಅಡುಕಳ (ನಾ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ ; ಅಡಿಗೆಯ ಮನೆ : ನೀಂ ದರ್ವೀಕರನಪ್ಪೊಡೀ ಕಳನೊಳೀನಡುಕಳದೊಳಡುವಳನಕ್ಕುಂ(ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೪–೨೯). [ಅಡು$_1$ + ಕಳ$_3$. / **ತಮಿ.** ಅಡುಕ್ಕಳೈ]

ಅಡುಕು, ಅಡಕು$_1$, ಅಡಿಕು, ಅಡುಂಕು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಒಯ್ಯಿ ; ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆಗೆ ತಂದಿಡು ; ಸಾಗಿಸು : "ಅಡುಕು–ಸ್ಥಾನಾಂತರ ಪ್ರಣೀತೇ" (ಶಮುಧಾ) ; ನಾನಾವಿಧಧಾನ್ಯಂಗಳಂ ಪದನಱಿದುಡುಗುವ ಕಣಂಮಾಡುವೊಕ್ಕುವಡುಕುವ ಬಯ್ತಿಡುವಕ್ಕಿಮಾಡುವ (ಆದಿಪು. ೬–೭೭ ವ) ; ಆನೆಯುಮುಗುರ್ವುಗಿಡುಗುಮುದಾನಂ ಸಾಹಣಕೆ ಪುಲ್ಲನಡುಕುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು.೨–೩೩); ಉಲಾಯಮಾಗಿ ಜನಿಸಿದರ್ೋರಂದದಿಂದುರ್ವುವೇಱನೆ ಪೊತ್ತಿಂತಡುಕುತ್ತುಮಿರ್ದುದೆನೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೫–೬೫) ; ಒಳಗಣಿಂ ತಂದುತಂದಿಡುತಿರ್ದರರಸಗೆ ಬೆಳಗ ಹೊತ್ತಡುಕುವಂದದೊಳು (ಭರಚ. ೪–೬೦). **ಅಡಕು$_1$** : **೧.** ಕೋಣನಾಗಿ ಪುಟ್ಟೆ ತತ್ಪುರದ ಪರದರ ಮನೆಯೊಳುಪ್ಪನಡಕಿ ಬಡವಾಗಿ ತನ್ನಾಳ್ದನೊಳಪ್ಪ ವೈರಂ ಕಾರಣಮಾಗಿ ಸತ್ತು (ಚಾವುಂಪು. ೫೪–೨೩) ; ನಿನ್ನ ಮಡದಿಗಿರಲೆಂದರೆ ಮಡದಿಯ ಕೃತಕ ಬೇಱೆ ; ನಿನ್ನೊಡಲು ಕೆಡೆಯಲು ಮತ್ತೊಬ್ಬನಲ್ಲಿಗಡಕದೆ ಮಾಣ್ಬಳೆ ? (ಬಸವ. ೨೦೧) ; ಮೇದಿನೀಪ್ರಭುಗಳ ಸಭೆಗೆ ಲೀಲೆಯಿನೋಲೆಗಳನಡಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲೆಯನಡಕಿ] ಸಂಬಳಂ ಬಡೆದು (ವರ್ಧಪು. ೩–೧೨ ವ) ; ಸರ್ವವಿತ್ತವನಡಕಿತನಿಲಜನಾಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೪–೨). **೨.** ಒಂದರಮೇಲೊಂದನ್ನು ಪೇರಿಸು ; ರಾಶಿ

ಹಾಕು; ತುಂಬು: ಆ ಸಭೆಯೊಳ್ ಹರಿ ಕರವಿನ್ಯಾಸಂಗಳ್ ನುಡಿಯ ನಡಕುವಂತಿರೆ ನುಡಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೩೪); ಹೊನ್ನನಡಕಲು ಹೋದ ನತ್ತಲು (ಹ ಚ ಕಾ. ೧೧-೨೯); ಸಾಗುದುರೆಗೆ ಫುಲ್ಲನಡಕಿ ಕೆಡುವನೆ ಚದುರಂ (ಯಶೋಚ. ३-೧೫); ತಂದಡಕುತಿರ್ದರು ಸಕಲಸಾಧನವ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨३-३೧). **ಅಡಿಕು: ೧.** ಮಱೆಗಾಲಮುಂಚೆಂದು ತಪ್ಪಿದ ಜೋಯಿಸಂ ಬಾವಿಯ ನೀರನಡಿ[ಡು?]ಕಿ ನೀರ್ವೊಯ್ದನೆಂಬ ಕಥೆಯಂತೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೭-३). **ಅಡುಂಕು: ೨.** 'ಅಡುಂಕುವೆಣ' ಪರಾ.

ಅಡಕಿಕೊ = ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ತುಂಬಿಕೊ, —ಒಟ್ಟಿಕೊ: ಮೂವ ತ್ತಿರ್ಕೋಟಿಯನಂತಾವಗಮನುದಿನದಿನಡಕಿಕೊಂಡುಂ ಮತ್ತಾ ಕಾವಲೆ ಯದು ನೆಱೆಯದೆ ದುರ್ಭಾವೆ ಕರಂ ಬೇಡಿಯುಟ್ಟಿದಳ್ ಮಱುದೆವಸಂ (ನೇಮಿಪು. ೪-೫೮); ಮಾಯಾಮೋಹನಂಗಳಲಿ ತೊಡಚಿಕೊಂಬ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುವನಡಕಿಕೊಂಬ ವಿದಗ್ಧಮುಗ್ಧೆಯರುಡಿಗೆಗಳ ತೊಡಿಗೆಗಳಲೆಸೆದರು (ತೊರರಾ. ೧-೫-३೧).

[**ದೇ.** ॥ **ತಮಿ.** ಅಡುಕ್ಕು; **ಮಲ.** ಅಟಕ್ಕುಕ; **ತುಳು.** ಅಡಕ್ಕ್ಯ; **ಕೊಡ.** ಅಡಂಗ್; **ತೆಲು.** ಅಡುಕು]

ಅಡುಕುಂಗಲ್ (ನಾ). ಒಂದರಮೇಲೊಂದನ್ನು ಪೇರಿಸಿರುವ ಕಲ್ಲಿನ ರಾಶಿ: ದಕ್ಷಿಣಂ ನೋಡಿ . . . ಕಗ್ಗಲ್ಲ ಮೊಜಡಿಎ(ಯೆ) ಅಡುಕುಂಗಲ್ಲೆ ಒಱೆಕೋಡಿನ ಕೊಮರನುಂಗಲದ ಉಗುರೆವಾಡಿಯ ತ್ರಿಸನ್ಧಿ (ಇಆ. VIII, ೨೧३-೨३; 950 ?). [ಅಡುಕು + ಕಲ್$_2$]

ಅಡುಕುಂಗಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದರಮೇಲೊಂದು ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇರಿಸಿದ ಕಾಲು: ಮುರಿದ ಮುಖದ ಮೆಯ್ಯುಮ್ಮಟ್ಟದ ಚುಬುಕದ ತಿರಿದ ತಳೋ ದರದಡುಕುಂಗಾಲ್ಗಳ . . . ಕನ್ಯಾಜನಮೊಪ್ಪಿದುದರಲಸರಂ ಚಿತ್ರಿಸಿದ ತ್ರಿಭಂಗಿಯ ತೆಱನಾಗಿ (ಜಯಕಾ. ೧೧-೫೫). [ಅಡುಕು + ಕಾಲ್$_1$]

ಅಡುಕುಳಿ (ನಾ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವುದೇ ಶೀಲವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಅಡಿಗೆಯ ಕೆಲಸದವನು: "ಅಡುಕುಳಿ, ಪಚನಶೀಲಃ" (ಶಬ್ದಾನು. ೫೪೫ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಅಡು$_1$ + -ಕುಳಿ$_3$]

ಅಡುಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸೌದೆ; ಉರುವಲು: ಹಿಡಿದುಗ್ಗದ ನೀರ ಮಡಕೆ ಮಯ್ಯಡಕೆ ಮಂಡೆಯ ಮೇಗಣಡು ಗಟ್ಟಿಗೆ ಚಿರದಕ್ಷಿ ಹೆಡತಲೆಯೊಳು ಜೋಲುತಿರಲುಸ್ಸೆನುತ ನಡೆತಂದರಲ್ಲಿ ಕೆಲಬರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧३-೧೦३). [ಅಡು$_1$ + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಅಡುಗಬು 'ಅಡುಗರ್ಬು' ನೋ.

ಅಡುಗಬ್ಬು 'ಅಡುಗರ್ಬು' ನೋ.

ಅಡುಗರಿ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಗಾಗಿ ಉರಿಸುವ ಕರಿ, —ಇದ್ದಲು: ಅಡು ಗಬು ಅಡುಗರಿ ಅಡುಗರಿಸುವ ಕೂಲಿ ಸಹ ಗ ೧೨ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೬೫३-೫; 1554). [ಅಡು$_1$ + ಕರಿ$_2$]

ಅಡುಗರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇದ್ದಲನ್ನು ಮಾಡು. 'ಅಡುಗರಿ' ಎಂಬುದರ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಅಡುಗರಿ + -ಇಸು$_3$]

ಅಡುಗರ್ಬು, ಅಡುಗಬು, ಅಡುಗಬ್ಬು (ನಾ). ಸೌದೆ; ಕಟ್ಟಿಗೆ; ಉರುವಲು: ಸೂರ್ಯನೆಂಬಗ್ನಿಯಿಂ ಪಗಲಿರುಳೆಂಬ ಅಡುಗರ್ಬು ಗಳಿಂ ಮಾಸ ಋತುಗಳೆಂಬ ಸಟ್ಟುಗದಿಂ (ಪಂಚತಂ. ೬೫-೫); ಅಡಕೆ ೨೫ ಎಲೆ ೫೦ ಅಡುಗರ್ಬು ತಿಂಗಳಿಂಗೆ ಬಣ್ಣಿ ೧ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೫೮-೨೭; 1153); ಕತಿಪಯದಿನಂಗಳಂ ಕಳಿಯೆ ಕಾವುತ್ತಿರಲೊಡನಡುಗರ್ಬು ಗಳಂ ಸಮೆಯೆ (ವೃಷವಿ. ೧೦-೧३ ವ). **ಅಡುಗಬು:** ಕಾ ಗ ೯೨ ಅಡು ಗಬಿಗೆ ಕಾಟ ೯೨ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೪೦, ಕುಮುಟ. ೧೧३-३೪; 1475); 'ಅಡುಗರಿ' ಎಂಬುದರ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಅಡುಗಬ್ಬು:** "ಇಂಧನಂ ಹುತವಹಾಹಾರ ಮೇಧಸ್ಸಮಿಧೆ ಕಾಷ್ಠವಡುಗಬ್ಬಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫-೯); "ಇಂಧನೇನ – ಅಡುಗಬ್ಬುಗಳಿಂದಂ" (ಪ್ರಕಟೀ. ೨೭-೬); ನಡೆದಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಹಲವಂದದಡುಗಬ್ಬನಾಯ್ದೊಟ್ಟಿ ಹೊಱೆ ಗಟ್ಟಿ (ಹಚಕಾ. ೧೨-೭); ಆ ಸಮಯದೊಳೊರ್ವ ನಾಲ್ಕೆರ್ತಿನೊಳು ಪೂಡಿದಡುಗಬ್ಬಿನ ಭಂಡಿಯಂ ಕಂಡು ಮನಂಗೊಂಡು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೨-೧೪ ವ); ತಬ್ಬಿ ತಂದಡುಗಬ್ಬುಗಳಿಗುರಿಹಬ್ಬಿಸುತ (ಬಸವು. ೧೬-೨೦); ಪಾತಾಳವೊಲೆ ಶೇಷನಡುಗಬ್ಬು ತಲೆರನ್ನವೇ ತುದಿಯ ಕೆಂಡವವನಿಯೆ ಮಡಕೆ (ಚೇರಮ. ೭-३೨). [ಅಡು$_1$ + ಕರ್ಬು (< ಕರ್ವು)]

ಅಡುಗಲ (ನಾ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವ ಪಾತ್ರೆ; ಅಡಿಗೆಯ ಪಾತ್ರೆ. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡು$_1$ + ಕಲ. / **ತಮಿ.** ಅಡುಗಲನ್]

ಅಡುಗಾಯಿ (ನಾ). "ಬಿಸಿಮಾಡಿದ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ" (ಕಸ್ತೂಕೋ). [ಅಡು$_1$ + ಕಾಯಿ (< ಕಾಯ್$_3$)]

ಅಡುಗಿಗ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯ ಕೆಲಸದವನು; ಬಾಣಸಿಗ: ಅಡು ಗುಳಿಗಂ, ಅಡುಗಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೦ ಪ್ರಯೋ). [ಅಡುಗೆ + -ಇಗ]

ಅಡುಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸೇರು; ಒಂದಾಗು; ಕೂಡು: ಜೀವಂ ಮಲ್ಲಿನಾಥ ನೆಡೆಗೆ ಹಿಂಡುಗೊಂಡಡು[ಪಾಠಾಂ. ಡೊದ]ಗುತಿರೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-२೮). [~ ಅಡುಕು]

ಅಡುಗು$_2$ (ನಾ). (?): ನಯಿವೇದ್ಯಕೆ ಪೂಜೆ ಗ ೧ ಕಂ ಅಕ್ಕಿ ಹೆಸರು ಚ ಗ ३ ಮೇಲೋಗರ ಉಪು ಮೆಣಸು ತುಪ ಮೊಸರು ಬೆಲ್ಲ ಬಾಳೆಹಂನು ಸಹ ಚ ಗ ೧ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಚ ಗ ೧ ಅಡುಗು ಚ ಗ ॥३॥ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೬೫३-೬; 1554). [?]

ಅಡುಗುಲಜ್ಜಿ 'ಅಡುಗೂಲಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಅಡುಗುಳಿಗ, ಅಡಿಗುಳಿಗ (ನಾ). = ಅಡುಗಿಗ: ಅಡುಗುಳಿಗಂ, ಅಡುಗಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೦ ಪ್ರಯೋ). **ಅಡಿಗುಳಿಗ:** ಅಡಿಗುಳಿಗನು, ಅಡಿಗೆಯವನು (ಹೊನುಗ. ೯೦). [ಅಡುಗೆ + -ಉಳಿಗ$_3$]

ಅಡುಗೂರ್ (ನಾ). "ಬೇಯಿಸುವ ಅನ್ನ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಅಡು$_1$ + ಕೂರ್$_3$ (< ಕೂೞ್)]

ಅಡುಗೂಲಜ್ಜಿ, ಅಡುಗುಲಜ್ಜಿ, ಅಡುಗೂಳಜ್ಜಿ, ಅಡುಗೋಲಜ್ಜಿ, (ನಾ). (ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಣ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಆಗಂತುಕ ರಿಗೂ ಪ್ರವಾಸಿಗಳಿಗೂ) ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ ಮುದುಕಿ: ಇದರ ಮಾತನಡುಗೂಲಜ್ಜಿಗಳು ಹರಡಿದರೆಲ್ಲೆಡೆ ಜಾತ್ರೆ ನೆರೆಯಿತು(ಗಣೇಶ. ೬೦-೨೨). **ಅಡುಗುಲಜ್ಜಿ:** ಮಾರು ಮಾರಿಗೆ ನಿಂತು ಮಾರುತ ಲಜ್ಜೆ ಯಂ ಪೆಸರಿಲ್ಲದ ಅಡುಗುಲಜ್ಜಿಯರು ಕೆಲಂಬರು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧३೭-೮). **ಅಡುಗೂಳಜ್ಜಿ:** ಕಂಡವರ್ಗೆಲ್ಲ ಬರ್ಪ ಬೇಡರ್ಗೆಲ್ಲಮುಣಿಸಿತ್ತು ಬೀಡಿತ್ತು ಮೆಲ್ಪಾಸನೀಯೆ ನಾನೇನು ಅಡುಗೂಳಜ್ಜಿ ಅಲ್ಲ ಕಾಣಯ್ಯ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬೯-೧೭೯). **ಅಡುಗೋಲಜ್ಜಿ** (ಉಕ. ಕಿ).

ಅಡುಗೂಲಜ್ಜಿಯ ಕಥೆ = ಹಿಂದಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕಥೆ; ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವಿಷಯ: ಇವೆಲ್ಲ ಅಡುಗೂಲಜ್ಜಿಯ ಕಥೆಗ ಳೆಂದಮೇಲೆ ಯಾರು ನಂಬುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಅಡು$_1$ + ಕೂಲಿ + ಅಜ್ಜಿ]

ಅಡುಗೂಲಿ$_1$ (ನಾ). = ಅಡುಗೂಲಜ್ಜಿ: ಪುಣ್ಯ ಸಂಗಡಿಸೆ ಜಾತ್ರೆಯ ನೋಡುವಂತೆ ಅಡುಗೂಲಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಿಂದುಂಬನಂತೆ ಬೇರ್ಪಡೆ ನೋಡಿ ಭೋಗಿಸುತಿರ್ದ (ಭರಚ. ೭೫-೫४). [ಅಡು$_1$ + ಕೂಲಿ]

ಅಡುಗೂಲಿ$_2$ (ನಾ). (ದಕ – ಪ್ರಾದೇ) ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಊಟ ವನ್ನು, ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ದವಸಧಾನ್ಯವನ್ನು, ಕೂಲಿಗೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಪಡೆಯುವ ಆಳು. [ಅಡು$_1$? + ಕೂಲಿ]

ಅಡುಗೂಲಿಕಾಱ (ನಾ). = ಅಡುಗೂಲಿ$_2$ (?): ಒಡೆಯರು ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಕೃಷಿಯಿಲ್ಲದೆ ಬೇಡಿ ತಂದು ತನ್ನ ಮಡದಿ ಮಕ್ಕಳ ಹೊರೆದು ಮಿಕ್ಕಿದುದ

ಒಡೆಯರಿಗಿಕ್ಕಿಹೆನೆಂಬ ಅಡುಗೂಲಿಕಾಜನ ಗಂಜಿಗುಡಿಹಿಯ ಭಕ್ತಿ ತನ್ನ ಸಂಸಾರದ ಅಡಿಯೊಳಗೆ ಅಡಗಿತ್ತು (ಏಲೇಶ್ವ. ೧೫೬).

[ಅಡುಗೂಲ್ಲಿ? + -ಕಾಜ]

ಅಡುಗೂಳ್ 'ಅಡುಗೂೞ್' ನೋ.

ಅಡುಗೂಳಜ್ಜಿ 'ಅಡುಗೂಲಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಅಡುಗೂೞ್, ಅಡುಗೂಳ್ (ನಾ). ಅನ್ನ; ಬೇಯಿಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಆಹಾರ: ಸುಡುಗಾಡಿಡುಗಿಜ್ಜಡುಗೂೞುಡುಗೊಜಿಯುಂ (ಶಮುದ. ೧೭೧). **ಅಡುಗೂಳ್**: ಅಡುಗೂಳವರ್ ದೋಸೆ ಕಜ್ಜಾಯ ರೊಟ್ಟಿ ಹೊಯಿಗಡುಬತಿರಸಂಗಳುಪ್ಪಿನಕಾಯಿ . . . ಮಾಜುವರ್ ಬರುತಿರ್ದರು (ಚಿಬಪು. ೪೭-೪೨). [ಅಡು₁ + ಕೂೞ್]

ಅಡುಗೆ, ಅಡಿಗೆ, ಅಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಬೇಯಿಸುವುದು; ಪಾಕಕ್ರಿಯೆ: ಕಿಚ್ಚಿಲ್ಲದಡುಗೆಯುಂ ನಚ್ಚಿಲ್ಲದ ಪೆಂಡತಿಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೭೫); ನಾ ನಿಮ್ಮನಜೀಯದೆ ಮೂಢಮತಿಯವಿವೇಕಿ ತುರಗವ ಹೂಡಿದಾಗಲೆ ರಥಕೆಯಡಿಗೆಯೊಳಜೀದೆನೇ ತಾನು (ನಳಚ. ೯-೫). ೨. ಬೇಯಿಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಊಟದ ಪದಾರ್ಥ; ಬಗೆಬಗೆಯ ಆಹಾರ; ಪಾಕ: "ಅಡುಗೆಯೊಳಗೆಯುಂ ಪೈಷ್ಟಿಕ ಭಕ್ಷಂ" (ವಸ್ತು ಕೋ. ೯೪-೧೨); ಎನ್ನಟ್ಟಡುಗೆಯನುಂಡೊಡೆ ಬಿನ್ನಣಮೇನರಸ ನರೆಗಳಾಗವು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೪); ಸತ್ರದಡುಗೆಯ ಸವಿಧಿಗೆ ಮೊದಲ್ಗೊಟ್ಟ ಗದಾಣ್ಯಮೆರಡು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೯೨-೩೫; 1054); ತುೞಿಕಲಡುಗೆಗಳೊಳೇಂ ಪಟಗಟವೆಯ ಕೊೞ್ ತಿವುಡುಗಳೆದ ತೊವರಿಯ ತೊವೆ ಕಾಯ್ದಿೞಿಪಿದ ತುಪ್ಪಂ ಕೋಡುವ ಕಟಲಲ್ಲದೆ ದಿವ್ಯಭೋಜನಂ ಪೆಜತುಂಟೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪೧); ಅವರ ಕಾಲದೊಂದು ಮೆಟ್ಟಂ ಶತಚೂರ್ಣಂ ಮಾಡಿ ಬಾಯ್ಗೆ ರುಚಿಯಪ್ಪಡುಗೆಗಳೊಳ್ ಕಲಸಿ ಉಣಲಿಕ್ಕಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭-೪೨ ವ). **ಅಡಿಗೆ**: ೧. ಎಳೆವದದ ಹಲಸಿನಕಾಯನೊಡವೆರಸಿ . . . ಕಡುಗಂಪಿತಾದ ತುಪ್ಪದೊಳು ಕೆಂಪಾಗುವಂತಡಿಗೆಯುಂ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫-೫೨); ಇನ್ನೂ ಅಡಿಗೆ ಆಗಿಲ್ಲ; ಅಗಲೆ ಊಟಕ್ಕೆ ತಟ್ಟೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಪಸಿದೆನೆಂದಾಗಳಡಿಗೆಯುಂ ಮಾಡಿ ಉಣಲಿಕ್ಕೆಂದು ಎನ್ನ ಪೆಂಡತಿಗೆ ಪೇಳ್ವು (ಧರ್ಮಪ. ೯-೩೬ ವ); ತನಗೆ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡೆಂದವಂ ಶುನಕನಡಗಂ ತಿಂದ ಪಾತಕನುಮಂತವಂ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೯೩-೨೦); ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಅಡಿಗೆಗಳನಳವಡಿಸಿ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೩೮ ವ); ಅಟ್ಟ ಅಡಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅಡುಗೆ] ಉಣಲು ಬಿಡನು ಕೊಟ್ಟ ಸಾಲ ಕೇಳ ಬಿಡನು (ಪುರಂದ. ೨-೫೧-೨); ಈ ಹೊತ್ತು ನಿಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಏನು ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿದ್ದರು? (ರೂಢಿ). ೩. (ಆಲೆಯ ಮನೆಯ ಬೆಲ್ಲದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ಒಂದು ಸಲ ಕಾಯಿಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದಷ್ಟು ಪರಿಮಾಣ: ಆರು ಹೇರು ಅಡಕೆ ಒಂದಡಿಗೆ ಬೆಲ್ಲ . . . ನೂರು ಕಾಯಿತ್ತರು (ನಾಪದ. ೧೯೪-೧೦); ಇವತ್ತು ನಾಲ್ಕಡಿಗೆ ಬೆಲ್ಲ ಆಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಅಟ್ಟಿಗೆ**: ೧. ಅಟ್ಟಿಗೆದ ಬಿಲ್ವಡೆ ಮಾಣದೆ ತಟ್ಟಿಗೆದ ರಥಮೆಯ್ದೆ ಬಗಿದ ಪುಣ್ಗಳ ಪೊಜಿಯಿಂ ಮೊಟ್ಟಿಗೆದ ಕರಿಘಟೆ ಜವನಡುವಟ್ಟಿಗೆಯನನುಕರಿಸೆ ವೀರಭಟ ರಣರಂಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೬೪).

ಅಡಿಗೆಯ ಬಾಳು = ದೇವರ ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ: ಆ ಚಕ್ಕರೆಯ ಊರ × ಮೂ × × × ವೊಕ್ಕಲು ತಾಉ ಬಿಟ್ಟ ಅಡಿಗೆಯ ಬಾಳಿನ × × × ಶಿವರಾತ್ರಿಗೆ ದೇವರಿಗೆ ರಂಗಪೂ × × × (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೦೭-೧೪; 1364). **ಅಡಿಗೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಅಡಿಗೆಯ ಭಟ್ಟ** = ಅಡಿಗೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ: ಹೊಜಗೂಲಿಗೆ ಅಡಿಗೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗೆ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೨, ಉಡುಪಿ. ೨೬೩-೧೭; 1437). **ಅಡಿಗೆಯಿಳಿ** = ಹದವಾಗಿ ಪಾಕವಾಗು; ಪಾಕ ಚೆನ್ನಾಗು. **ಅಡಿಗೆಯಿಳಿಸು** = ಸರಿಯಾಗಿ ಕುದಿದ ಪಾಕದಿಂದ ಘನರೂಪದಲ್ಲಿ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಇಳಿಸು. **ಅಡಿಗೆಯ ಸಾಮಾನು, ಅಡಿಗೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯ** = ೧. ಅಡಿಗೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಅಕ್ಕಿ ಬೇಳೆ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು (ದಕ). ೨. ಅಡಿಗೆಯ ಪಾತ್ರೆಗಳು (ಕಿ). [ಅಡು₁ + -ಗೆ]

ಅಡುಗೋಲಜ್ಜಿ 'ಅಡುಗೂಲಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಅಡುಪಾಡು (ಕ್ರಿ). ಹೊಡೆದಾಡು; ತಿವಿದಾಡು: "ಅಡುಪಾಡೆನೆ ತಿವಿದಾಟದ ನುಡಿ" (ಭಾರನಿ. ೬೪).

[*ಅಡುಪು (= ಹೊಡೆತ)? + ಅಡು₁. / ತಮಿ. ಅಡಿ = ಹೊಡೆ]

ಅಡುಪಾತ್ರೆ (ನಾ). "ಅಡಿಗೆಯ ಪಾತ್ರೆ ಸಲಕರಣೆಗಳು; ಅಡುಪಾತ್ರೆ; ಪಾಕಿ" (Cooker. ಇಂಕಶ). [ಅಡು₁ + ಪಾತ್ರೆ]

ಅಡುಪಾಯ, ಅಡುಪಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಆಕ್ರಮಣದ ಒಂದು ಕ್ರಮ; ಪಟ್ಟು: ಕೈಜೋಡಿಸಿದ ಮಲ್ಲನನುರ್ಬುತ್ತೊಯ್ಯನೊಳಪೊಕ್ಕು ಮಿಕ್ಕು ಪರಿದಿಕ್ಕಿ ಮುರಿವ ಅಡುಪಾಯದಳವಿಂಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಪಾಯ್ದಳವಿಗೆ] ಕಡಂಗುವ ಮಲ್ಲನಂ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ); ಭುಜಯುದ್ಧದಲಿ ಬಲುಗೈದುವಿದೆಲಾ ಮುಷ್ಟಿ ನಿನಗಡುಪಾಯ ಚೊಕ್ಕೆಯವ ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳನುವಾಗು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೨೬). **ಅಡುಪಾಯಿ**: ೧. ಗಾಯದಲಿ ಮೇಣ್ ಡೊಕ್ಕೆಯದಲಡುಪಾಯಿಗಳಲುಪ [ಪಾಠಾಂ. ಡೊಕ್ಕೆಯದೊಳಡಿಪಾಯದಂಡೆಯೊಳಡೆಯೊಳಗುಪ] ಕಾಯದೊಳಗೆ ನವಾಯಿಗಳ ಬಿನ್ನಾಣದಲಿ ಬಳಿಸಂದು . . . ದಾಯುವಜೀವನನನೆ ಮಲ್ಲನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೯೭); ರಾಯನೊಡನೆ ಸಮಸ್ತ ಬಲವಡುಪಾಯ ಲೌಕಿತು ಪಾರ್ಥ ಸಾತ್ಯಕಿ ವಾಯುಸುತರಾಜೆಯಲಿ ಮೇಳೈಸಿತ್ತು ನೃಪಸೇನೆ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩-೭೪). ೨. ಒಂದು ಆಯುಧ (?): ಸಿಂಗಶರಭವ ನಳವಿಗೊಡಲವರಂಗುಲಿಯಲಡುಪಾಯ ಲೌಡಿಯ ಜಂಗುಳಿಯ ಜೋಡಿಸಿದನಂದು ಜವಾಯ್ಲ ಜಾಯಿಲನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩-೧೯).

[*ಅಡುಪು (= ಹೊಡೆತ) + ?]

ಅಡುಪಾಯಿ 'ಅಡುಪಾಯ' ನೋ.

ಅಡುಪಾಯ್ಬೇಗೆ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಮಾತ್ಸರ್ಯ (?): ಇತ್ತಲಡುಪಾಯ್ಬೇಗೆ ಬಿಸುಗುದಿ ಕಿತ್ತಡವು ಕಾರ್ಪಣ್ಯ ಕಪಟಖಳೋತ್ತಮರ ಹೃದಯದಲಿ ಮೂಡಿತು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೨).

[? ಅಡು₁ + ಪಾಯ್ + ಬೇಗೆ]

ಅಡುಬಾಣಲೆ (ನಾ). ಹುರಿಯುವ ಬಾಣಲೆ. [ಅಡು₁ + ಬಾಣಲೆ]

ಅಡುಮದ್ದು (ನಾ). ಬೇಯಿಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಮದ್ದು; "ಪೋಲ್ಟೀಸು" (?): ಖಡುಗದಡವೊಯ್ಲುಗಳಲಡುಮದ್ದಡಸಿದರು ಸೂಕರನ ತುಪ್ಪವ ತೊಡೆದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೪೨).

[ಅಡು₁ + ಮದ್ದು (< ಮರ್ದು)]

ಅಡುಮನೆ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯ ಮನೆ; ಪಾಕಶಾಲೆ. [ಅಡು₁ + ಮನೆ]

ಅಡುಮೆ 'ಅಡಿಮೆ' ನೋ.

ಅಡುರ್ಕೆ (ನಾ). ವ್ಯಾಪಿಸುವುದು; ಹಬ್ಬುವುದು: ಅನೆ ಭಾಜನವೆನಿಸಿರ್ದನಂತಕನಡುರ್ಕೆಗೆ ಪೋ ಪೆಜತಾವುದೆಂಬ ದುರ್ಮನದೊಳೆ ದಕ್ಷಿಣಾಶೆ ನಿಡುಸುಯ್ವುದೊಲಾದುದು ದಕ್ಷಿಣಾನಿಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೩೯).

[ಅಡುರ್ + -ಕೆ]

ಅಡುವಲ (ನಾ). ಹುಲ್ಲುಗಾವಲು; ಗೋಮಾಳ (?): ಅಗ್ರಹಾರದ ಕೊಟ್ಟ ಆ ಅಡುವಲದ ಭೂಮಿಯ ಚತುಸ್ಸೀಮೆಯ ವಳಿಯಕ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೫೪-೫೯; 1413). [ಅಡು₃ + ವಲ್₀ (< ಪೊಲ)]

ಅಡುವಲಿ, ಅಡಿವಳಿ (ನಾ). ವಧುವಿನ ಊಟ ಉಪಚಾರದ ಸಲುವಾಗಿ ತೌರುಮನೆಯವರು ಕೊಡುವ ಉಪಹಾರ (?);

“ಬಳುವಳಿ” (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಾ. ಕೋಶ) ; ಚಿಂತಾರತ್ನಂ ಚೈತನ್ಯಂಬಡೆದಂತಡುವಲಿಯಂ ದಣಿವಂತಿತ್ತಾ ಕಂತುಸದೃಶಜಯನೃಪನಂ ರವಿಕೀರ್ತಿಯುಮಂ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟಂ (ಜಯಕಾ. ೯–೨) ; ನಾಡೊಡೆಯನು ತನ್ನ ಮಗಳಿಗೆ ಅಡುವಲಿಯನು ಕೊಟ್ಟನಿನ್ನು ಚಿಂತಾಮಣಿ ಪಡೆದಂತೆ ಚೈತನ್ಯವನು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೩–೨೦). **ಅಡಿವಳಿ**: ಇಂತುಣ್ಬಳಿಯಡಿವಳಿಬಳಿವಲಿಯ ಭೂಕಾಂತ ಮಗಳಿಗಿತ್ತು ಕಳುಹಿ ಅಂತರಿಸದೆಯಲ್ಲಿಂ ಪೊಜಮಟ್ಟಳಾ ಕಾಂತೆ ಬಂದಳು ತಾಯ ಬಳಿಗೆ (ರಾಮವಿ. ೮–೬೧). [ಅಡು$_1$ + ಬಲಿ$_2$]

ಅಡುವಲಿಗೊಡು (ಕ್ರಿ). “ಅಡುವಲಿ”ಯನ್ನು ಕೊಡು : ಮದುವೆಯಂ ಮಾಡಿ ಪಲವಂದದಡುವಲಿಗೊಟ್ಟು ನಿಜಸುತೆಯನಾ ಅಳಿಯನೊಂದಾಗಿ ಕಳುಹಿ (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಾ. ೯–೨೪). [ಅಡುವಲಿ + ಕೊಡು]

ಅಡುವಳ, ಅಡಬಳ$_1$, ಅಡುವಳ್ಳ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವನು ; ಬಾಣಸಿಗ : ಮಡಿವಳ್ಳಂ ಸೆಜ್ಜೆವಳ್ಳನಜ್ಜಂ ಬೆಜ್ಜಂ ಅಡುವಳ [ಪಾಠಾಂ. ಅಡಬಳ, ಅಡೆಬಳ]ನೆಂದಿಂತಿವರಂ ಕಡಂಗಿ ಬಿಡೆ ಜಡಿಯದಿರ್ಕೆ ನಯಮಜಿವರಸಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೨೬) ; ನಳಚಕ್ರವರ್ತಿಯನಡುವಳನೆನಿಸಿದೆ ಪಾಪಿ ವಿಧಿಯೇ (ಕೈಕವ. ೬೮–೪) ; ನೀಂ ದರ್ವೀಕರನಪ್ಪೊಡೀ ಕಳನೊಳೇನಡುಕಳದೊಳಡುವಳನಕ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೪–೨೯). **ಅಡಬಳ$_1$**: “ಅಡಬಳಂ = ಬಾಣಸಿಗಂ” (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨) ; ಶೂಲಧರ ನಿಮ್ಮಡಬಳಂ ಸಿರಿಯಾಳ ಬಾಣಸಗಿತ್ತಿ ಚಂಗಳೆ (ಬಸವು. ೯–೪೦) ; ಕಡುಸುಗಿದು ಘೋರ ರಾಕ್ಷಸನಾರ್ಭಟಕ್ಕಮರರಡಬಳಂ ತೋರೆ ಗರ್ಭಿಣಿಯಾದ ತನ್ನುನಿಯ ಮಡದಿಯಂ ಕಂಡೆತ್ತಿಕೊಂಡೊಯ್ದಂ (ಶೀಶರಾ. ೮–೯). **ಅಡುವಳ್ಳ**: ವಳ್ಳಕ್ಕೆ – ಅಡಪವಳ್ಳಂ . . . ಸೆಜ್ಜೆವಳ್ಳಂ ಅಡುವಳ್ಳಂ (ಶಮದ. ೧೯೪, ಪ್ರಯೋ). [ಅಡು$_1$ + –ವಳ. / **ತೆಲು.** ಅಡಬಾಲ = ಅಡಿಗೆಯವನು]

ಅಡುವಳ್ಳ ‘ಅಡುವಳ’ ನೋ.

ಅಡುವು$_1$, ಅಡ್ಡು$_2$ (ನಾ). ಹುಲ್ಲುಗಾವಲು ; ದನಗಳು ಮೇಯುವ ಬಯಲು ; ಗೋಮಾಳ (?) : ನನ್ದಿಗುನ್ದರ್ಗೆ ದಾನಂಗೊಟ್ಟದು ಕೆಸುಗೊಳದ ಮಾಜನಂ ಒನ್ದಡುವು ಮದೂರ್ರೊಳ್ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೪–೩೭; 750) ; ಅಯ್ನೊಳ ಕಟನಿ ಪದಿಕೊಳಂ ಅಡುವು ರೊತಣ್ಣ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧೧–೭ ; 900) ; ಬೊಂಮ್ಮನಹಳ್ಳಿ ಸ್ಥಳದ ಯಲ್ಲಿ ಸರಹದ್ದಿನ ಕಂಮ್ಮರವಳ್ಳಿಯ ವಳಗೆರೆ ತೋಟ ಬೆದ್ದಲು ಅಡುವು ಸಹಾ ಕಂಗು (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೭–೨೨ ; 1685) ; ಆಲಗೂಡ ಕಾರೆಮೂಳದ ಅಡುವಿಗೆ ಮು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೩–೨೬೮ ; 1748). **ಅಡ್ಡು$_2$**: ಹಿರಿ ಊರು ಕೆರೆಕಟ್ಟ ಕಾಲ್ವೆ ಹೊಳೆ ಬೆಟ್ಟ ಅಡು ಹುಲು ಹೊರೆ ಒಕಲ ಸುಂಕ ಸುವರ್ಣಾದಾಯ . . . ತೇಜಸ್ವಾಮ್ಯಂಗಳು ಏನುಂಟಾದವೂ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೪೨–೧೭ ; 1523). [?]

ಅಡುವು$_2$ (ನಾ). ಒತ್ತಾಗಿರುವಿಕೆ ; ದಟ್ಟವಾಗಿರುವಿಕೆ : ಬೀಜಗಳನ್ನು ಚೆಲ್ಲುವ ವೇಳೆಯಲ್ಲಾದರೂ ಸಸಿಗಳು ಬಹಳ ಅಡುವಾಗಿದ್ದರೆ ಕಿತ್ತಿ ಅಂಗಲಾದಲ್ಲಿ ಹಚ್ಚಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೫).
[← ? ತಮಿ. ಅಡುಪ್ಪು = ಸೇರಿರುವುದು ; ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವುದು]

ಅಡುವುಟ್ಗಿ (ನಾ). ಹದವಾಗಿ ಬೇಯಿಸಿದ ಹುಗ್ಗಿ : ದೆಸೆವಲಿಗುಡಲೆಂದಂತಕನಡುವುಟ್ಗಿಯನಟ್ಟಂತಿರೆ ಕಡಿಖಂಡಮಾಯ್ತು ರಣಮಂಡಲದೊಳ್ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೧೩–೯೬). [ಅಡು$_1$ + ಪುಟ್ಗಿ]

ಅಡುಸು (ನಾ). ಜೇಡಿ ; ಕೆಸರು (ಕಿ). [← ? **ತೆಲು.** ಅಡುಸು = ಕೆಸರು]

ಅಡುಸೋಗೆ ‘ಅಡುಸೋಗೆ’ ನೋ.

ಅಡುಱ್ (ಕ್ರಿ). ಮೇಲೆಬೀಳು ; ಕವಿ ; ಆಕ್ರಮಿಸು : ಅಸುರರ ಮೆಯ್ಯೊಳಾದ ವಿರಹಾಗ್ನಿಯನಾಱಿಸುತಿಂತೆ ತನ್ನ ಕೂರಸಿಯೊಳಡುರ್ತು ಕೊಂದಸಿಯಳಿ[ರ್ಕ]ಸಿಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೬) ; ಕಡೆಗಾಲದ ಜವನೆಟ್ಟರವೊಡರಿಸೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಡುರ್ತು ಕಾದುತ್ತಿರ್ದಂ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೯–೭೦) ; ರಸಾತಳಕ್ಕಸುರನಡುರ್ತ್ತು ನೂಂಕಿದ ಪರಾಭವಂ (ಎಇ. XIII, ೪೩–೨೪ ; 1112) ; ಯೆತ್ತದ ಮುನ್ನವೆತ್ತಿನಡೆಗೊಳ್ಳದ ಮುನ್ನವಡುರ್ತು ಕೋಪದಿಂ ಮುತ್ತದ ಮುನ್ನಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦ ; ೧–೨೨ ; 1173–1220) ; ಹರಿ[ಯ] × ರನಡುತ್ತಾಟನ್ದು ಬೆಂನಟ್ಟಿ ಗೋಳ್ಮುರಿಗೊಂಡರ್ತರ್ಥಮುಮಂ ಗಜೋತ್ಕರಮುಮಂ ತಾಂ ಕೊಳ್ವುದಂ ಕೇಳ್ದು (ಸೌಇಇ. XV, ೧೩೪–೮ ; 1178) ; ಹೃದಯದೊಳೆನ್ನವರ್ ಪೆಜವರ್ ಧನಿಕರ್ ಬಡವರ್ ಸಮಂತು ಬೇಡದವರಡುರ್ತು ಬೇಡಿದವರೆನ್ನದೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೮೧) ; ಸುಂಡಿಲಿನೆತ್ತಿ ಸುತ್ತ ನಾಲ್ಗೆಲದೊಳಡುರ್ತು ಪಾಯ್ದು ಪರಿದಾಡುವ (ಧರ್ಮನಾ. ೩–೧೧೪) ; ಕಡಿಕಡಿಯೆನುತುಂ ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟಡುರ್ತಿರ್ವರ್ಲಮುಱಿ ಪಣಂಚಿ ಸೆಣಸಿತ್ತಾಗಳ್ (ವೀರವಿ. ೫–೩೧) ; ಕರವಾಳಂ ಜಡಿಯುತೆ ತನ್ನೆರಡುಂ ಕಾಲ್ಗಳನಡುರ್ತು ತುಂಡಿಸಿ (ವೃಷವಿ. ೨೭–೩೬). **ಅಡುತ್ತು, ಅಡುರ್ತು** (ಭೂತನ್ಯೂ). [ದೇ.]

ಅಡೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬೆರಳಿನಿಂದ ಹೊಡೆ ; ಪ್ರಹಾರಮಾಡು : “ಅಡೆ–ಅಂಗುಲಿಪ್ರಹರಣೇ, ಪಂಚಕಾರುಕಕರ್ಮದಾರೌ ಚ” (ಶಮಧಾ) ; ತಲೆಯಂ ತೂಂತಾಗಡೆಯಡೆ ಕೊಯಿಱ್ ಕೊಯಿಱ್ ಮಗುಟಿಱ್ ಮಗುಟಿಱ್ ಸೀಳಿರ್ದೆಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೯೨) ; ಅಡೆವಂ ಗೋಣ್ಮುರಿಗೊಂಡು ಬೋಟದಲೆಯಂ ಮುಂಗೆಯ್ಗಳಿಂ ಮೂರಿಗೊಂಡಿಡುವಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೭–೮೪) ; ಒಡೆದ ಮೂಗುಮುಂ ಅಡೆದ ನೆತ್ತಿಯಂ ಬುಗುಟುಮುಂಡೆಯುಮಂ ಯಶೋದೆಗೆ ತೋಱಿ ದೂಱಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೭–೮೫ ವ).
[**ದೇ. ‖ ತಮಿ.** ಅಡಿ = ಹೊಡೆ ; **ಮಲ.** ಅಡಿ, ಅಡಿಕ್ಕ ; **ಕೊಡ.** ಅದಿ = ಸಿಡಿಲು ಹೊಡೆತ ; **ತೆಲು.** ಅಡುಚು ; **ಪರ್ಜಿ.** ಅಟ್ಟ್]

ಅಡೆ$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಿಡಿದು ತುಂಬು ; ಭರ್ತಿಮಾಡು : “ಕಿಕ್ಕಿಱಿದಂದದಿಂ ಪೂರಣಂಗೈವಲ್ಲಿ . . . ಅಡೆ ಶಬ್ದವು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೨). ೨. ಮುಚ್ಚಿ ಹೋಗಿರು ; ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರು: ಬಚ್ಚಲು ಅಡೆದುಕೊಂಡಿದೆ (ರೂಢಿ). ‘ಅಡೆಯೊತ್ತು$_1$’ ಪರಾ. [**ದೇ. ‖ ತಮಿ.** ಅಡೈ = ದಾರಿಕಟ್ಟಿಕೊ]

ಅಡೆ$_3$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪಡೆ ; ಹೊಂದು : ಅರಿಯೊಣಗಿದಿಂಥನದಿ ಇಂತೆ ಹೊಗೆವುದು ಬೆಂಕಿ ತನ್ನ ನಿಜ ತಾನಡೆವ ಮುನ್ನ (ಅಹಲ್ಯೆ. ೩೪). ೨. ಕೈಗೆ ಬರು ; ಒದಗು : ಬೇಡದೆ ಬೇಕಾದುದಡೆಯೆ, ಬೇಡದುದಂ ಬೇಡಿ ಪಡೆಯೆ ಏಕೆ ವೃಥಾ ಶ್ರಮಮಂ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೮೬–೮೭)
[← ತಮಿ. ಅಡೈ = ಪಡೆ, ಹೊಂದು]

ಅಡೆ$_4$ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟದ್ದು ; ಮಾಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹುಲ್ಲು ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟ ಮಾವಿನಕಾಯಿ, ಬಾಳೆಯಕಾಯಿ ಇತ್ಯಾದಿ : “ಪ್ರಚ್ಛನ್ನ ನೆಮ್ಮುಗೆಗಳಡೆ ಶಬ್ದವು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೨) ; ಅಡೆಯ ಮಾವಿನಹಣ್ಣ ಕಡಿದ ಕಬ್ಬಿನ ಗಣಿಕೆ ಪಡೆದ ಒಡವೆಯನು ಮಡದಿಯನು ಪರರಲ್ಲಿ ಬಿಡುವವನೆ ಹೆಡ್ಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೩೫). ‘ಅಡೆಹಾಕು’ ಪರಾ. [**ದೇ. ‖ ತಮಿ.** ಅಡೈ]

ಅಡೆ$_5$ (ನಾ). ೧. ಊರೆ ; ಆಶ್ರಯ ; ಆಧಾರ : “ಪ್ರಚ್ಛನ್ನ ನೆಮ್ಮುಗೆಗಳಡೆ ಶಬ್ದವು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೨) ; ಶ್ರೀಗಂಧದ ಮರನ ಕಡಿದು ಬೇವಿಂಗೆ ಅಡೆಯನಿಕ್ಕುವರೆ ? (ಬಸವ. ೫೯೫). ೨. ಬಡಗಿ, ಕಮ್ಮಾರ, ಮುಂತಾದವರು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಬಡಿಯಲು ಆಧಾರವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮರದ ದಿಮ್ಮಿ ; ಅಡಿಗೊರಡು ; ಅಡಿಗಲ್ಲು : “ಅಡೆ–ಅಂಗುಲಿಪ್ರಹರಣೇ, ಪಂಚಕಾರುಕ ಕರ್ಮದಾರೌ ಚ” (ಶಮಧಾ) ; ತ್ರಿವಿಧದ ಹುಱಿಯಲ್ಲಿ ಅಡೆಯನಿಕ್ಕಿ ಅಡೆಗೊಡ್ಡಿದಂತೆ ಬಿದ್ದಿರುತ್ತ ಮತ್ತ ಱಿಕೆಯ ಮಾತ ನುಡಿದಡೆ ಅದು ಬಱುಕಟೆಯೆಂಬರು (ಬಾಬೊಮ್ಮ. ೧೮) ; ಚತುರ್ದಶ ಷೋಡಶವೆಂಬ ಗಳಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿದನು ಸಮಾಧಾನವೆಂಬ

ಅಡೆಯ ಮೇಲಿರಿಸಿ ಸಮಗುಣವೆಂಬ ಕೊಡತಿಯಲ್ಲಿ ಘಟ್ಟಿಸಿದನು (ಬಸಹೆ. ೩೪೩); ಮಾಯೆಗಲುಗದ ಧೈರ್ಯವೆಂಬಡೆಯ ಮೇಲಿರಿಸಿ ನಿತ್ಯವೆಂದೆಂಬ ಚಮ್ಮಟಿಕೆಯಿಂ ಪೊಡೆವುತಂ (ಇಱಿರ. ४೨–೩); ಅದು ಕಮ್ಮಱರ ಡೆಯಂ ಕೊಱೆದಂತಿರ್ಪ ಪೆರ್ಬಾಯುಂ (ಲೀಲಾವ. ೬–೧೭). ೩. ಅಡವು; ಒತ್ತೆ : ಚಿಂತಾಮಣಿಯನಡೆಗಿತ್ತು ಗಾಜಿನ ಮಣಿಗೊಂಡ ಮರುಳ್ಗೆ ಮುನಿವರಂ ದೊರೆಯಾದಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೭–೯೦).

ಅಡೆಗಿಕ್ಕು= ಅಡಿಗೊರಡಿನ ಮೇಲಿಡು : ಪೆರ್ಗುಡುಗೋಲುಗಳಿಂದ ಲಡೆಗಿಕ್ಕಿ ಖಂಡಿಸುವರು ಕಬ್ಬುಗಳನು (ಮೋಹತ.೨–४೯). **ಅಡೆಯ ಹಣ**= ಅಡಿಗಲ್ಲನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಸುಂಕ : ಬಡಗಿ ಕಂಮಾರ . . . ಉಪೋಜುಗಳು ತೆಱುವ ಅಡೆಯ ಹಣ ಅರ್ಥಿಪ್ರಹಾರ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೫४–४೭ ; 1533).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅಡೈ ; **ತುಳು.** ಅಟ್ಟೆ]

ಅಡೆ$_6$ (ನಾ). ೧. ಸಗಣಿ; ಬೆರಣಿ: "ಅಡೆಯೆಂದು ಗೋಮಯಂ" (ಕಶಸಾ. ೬–೧೩೧) ; "ಅಡೆಯೆನೆ ಗೋಮಯಯುಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ८८) ; ಒಂದು ಹರಿಣನೆಯ್ತಂದೆಡೆಯ ಸಗಣಿಯೊಳಗೆಡಹಿ . . . ಬಿದ್ದುದಾ ಸಿದ್ಧರಾಮಂ ಕರುಣದಿಂ . . . ನೆಗಪೆ ನೆಗಪಿಸಿಕೊಂಬ ಕೋಡು ಕೈಯಾಗೆ ತನು ಪುಣ್ಯತನುವಾಗೆ ಶಿರ ಶಿರವಾಗಲಡೆ[ಪಾಠಾಂ. ಲಿದೆ]ಯನೊಡೆದು . . . ಕೀರ್ತಿಸುವ ಗಂಧರ್ವನಂ ಕಂಡು (ಸಿದ್ಧರಾ. ४–४೨, ४೩) ; ಅಡೆಯಂ ಕೋದೆತ್ತುತುಂ ಮಾರ್ದನಿಗೆ ಮುಸಗುತುಂ ದರ್ಪದಿಂ ಛಾಯೆಯೊಳ್ ಕೋಡಿಡುತುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ८–೧८). '**ಅಡೆಕುಣಿ**', '**ಅಡೆತಿಪ್ಪೆ**' ಪರಾ.

[**ದೇ.** ?]

ಅಡೆ$_7$ (ನಾ). ೧. (ಹುಣಿಸೆಹಣ್ಣು, ಖರ್ಜೂರ, ಸಕ್ಕರೆ, ಕೂದಲು ಮೊದಲಾದವು ರೊಟ್ಟೆಯಹಾಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಅಂಟಂಟಾದ) ಮುದ್ದೆ; ಬಿಲ್ಲೆ ; ಹಲ್ಲೆ ; ಹೆಪ್ಪು (ಕ) : ದೊಡ್ಡಿತಂ ಕೆಲಕಿರಿಸಿಯಡೆ ನಿಡುಗಡ್ಡ ಧೂಳಪ್ಪಂತೆ ಧರಣಿಯೊಳಡ್ಡಬೀಳುತೆ ಪೋದರ್ (ಶಂಕದಾ. ८–४). ೨. ಬೆಲ್ಲದ ಹೂರಣವನ್ನು ಒಳಕೊಂಡ ಅಕ್ಕಿಯ ದೋಸೆ. '**ಅಡೆಹಬ್ಬ**' ಪರಾ. ೩. ಗುಂಪು ; ರಾಶಿ ; ಸಮ್ಮರ್ದ : ಅಡೆಯುಡುಗದುಱುಬಿದುದು ದಾನವೇಶ್ವರನ ವಂಗಡ ಮಹಾಪದ್ಮಂ (ಚಿಬಪು. ೩८–೩೦).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅಡೈ = ತೆಳ್ಳನೆಯ ರೊಟ್ಟಿ ; **ಮಲ.** ಅಡ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೊಟ್ಟಿ ; **ತುಳು.** ಅಡ್ಯೆ = ರೊಟ್ಟಿ]

ಅಡೆ$_8$ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆ (ಕರಾ). '**ನೀರಡೆ**' ಪರಾ. ೨. ಬಟ್ಟೆ (ಅಥವಾ ಕಂಬಳಿ)ಯ ತುದಿಗಳಲ್ಲಿ ನೇಯದೆ ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಬಿಡಿ ನೂಲೆಳೆಗಳು ; ಕರೆ (ಕ). '**ಅಡೆಕಟ್ಟು**' ಪರಾ. ೩. ಅಂಚು ; ತುದಿ ; ಪಕ್ಕ; ಸಮೀಪ : ಆ ಬೇಲಿಯ ಅಡೆಯಲ್ಲೇ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ಹೋದರೆ ದಾರಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [?. / **ತಮಿ.** ಅಡೈ = ಬಟ್ಟೆ]

ಅಡೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಬಟ್ಟೆಯ ಕರೆಯ ಬಿಡಿನೂಲುಗಳನ್ನು ಬಣ್ಣದ ಅಥವಾ ಸಾಧಾರಣ ದಾರದಿಂದ ಹೆಣೆದು ಕಟ್ಟು ; ಕರೆಕಟ್ಟು (ಕ).

[ಅಡೆ$_8$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅಡೆಕಲು '**ಅಡೆಗಲ್**' ನೋ.

ಅಡೆಕಲುವಣ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಕಮ್ಮಾರರು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಅಡಿಗಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ : ಬೀರವಣ ಕೊಡತಿವಣ ಕತ್ತರಿವಣ ಅಡೆಕಲುವಣ ಹಡವಳಿಯ ಹದಿಯರಾಯ ಕುಂಬಱಬಿಟ್ಟ ಕಂಮರ ವಿಟ್ಟ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೧೬–೩೧ ; 1069). '**ಅಡೆದೆಱೆ**' ಪರಾ.

[ಅಡೆಕಲು + ಪಣ$_1$]

ಅಡೆಕುಣಿ (ನಾ). ಸಗಣಿಯನ್ನು ತುಂಬುವ ಗುಣಿ ; ತಿಪ್ಪೆ.

[ಅಡೆ$_6$ + ಕುಣಿ$_2$ (< ಕುೞಿ$_2$)]

ಅಡೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ತಲೆಗೂದಲಂತೆ) ಜಡೆಗಟ್ಟು ; ಮುದ್ದೆಯಾಗು ; ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟು (ದಕ. ಕ). [ಅಡೆ$_7$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅಡೆಗಲ್, ಅಡಿಗಲ್$_1$, ಅಡಿಗಲ್ಲು$_2$, ಅಡೆಕಲು (ನಾ). (ಕಮ್ಮಾರ, ಅಕ್ಕಸಾಲಿ ಮೊದಲಾದವರು) ಲೋಹದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟು ಬಡಿಯಲು ಆಸರೆಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಗಟ್ಟಿ : ಭರದಿನುದಯಗಿರಿಯೆಂಬಡೆಗಲ್ಲೊಳಗಿರಿಸಿ ಪೊಳೆವ ಪೊಸಲೋಹದುರುಳಿಯಂ ಪಿರಿದುಂ ಪೋಲ್ತುದು ಮುಂದೆಸೆಯೊಳ್ ಮೂಡುವ ಹಿಮಕರಬಿಂಬಂ (ಜಯಕಾ. ೧४–४). **ಅಡಿಗಲ್$_2$** : ಹದನೆಱೆ ಕಾಯ್ದುರಿವಾ ಲೋಹದ ಬಟ್ಟಂ ನಿಱಿಸಿ ಹೇಮಣಿಗನಡಿಗಲ್ಲಾಗ್ರದೊಳಿಕ್ಕುಳಿಂದೆ ಪಿಡಿದೊಡ್ಡಿದನೆನೆ ರವಿಯೆಸೆದನಸ್ತಗಿರಿ ಮಸ್ತಕದೊಳ್ (ಧರ್ಮಪ. ೭–४೩) ; ಮತ್ತು ಮಿರ್ಕುಱಿಯ ತಂಡಸದ ಕರ್ತರಿಯ ಸುತ್ತಿಗೆಯ ಕೈವಾರದ ಕಂಬಚ್ಚಿನ ಕೊಟಿವೆಯಡ[ಡಿ]ಗಲ್ಲ ಆರನ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೩–೨೦). **ಅಡಿಗಲ್ಲು$_2$**: ಕಮ್ಮಾರನು ಕಬ್ಬಿಣದ ತುಂಡನ್ನು ಕೆಂಪಗೆ ಕಾಸಿ ಅಡಿಗಲ್ಲಿನ ಮೇಲಿಟ್ಟು ಸುತ್ತಿಗೆಯಿಂದ ಬಡಿದು ಬೇಕಾದ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ತರುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಅಡೆಕಲು** : '**ಅಡೆಕಲುವಣ**' ಪರಾ. [ಅಡೆ$_5$ + ಕಲ್$_2$]

ಅಡೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಜಡೆಗಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿರುವುದು: ಅವಳ ಕೂದಲು ಅಡೆಗಲ್ಲಾಗಿದೆ (ಕ).

[ಅಡೆ$_7$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_2$)]

ಅಡೆಗೆಡಹು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಬೀಳಿಸು : ಹೊಡೆದುರುಳಿಸು (?) : ದುರುಳರಿಂದಡೆಗೆಡಹೆ ಭಕ್ಷಕನು ಧರಣಿಯೊಳು ಬಸವಳಿದು ತನು ಜರ್ಜರಿತವಾಗಿಯೆ . . . ಹರಣವನು ಬಿಡುತಿರಲು (ಜೀವಂಚ. ೧೦–೫).

[ಅಡೆ$_0$ (< ಅಡ್ಡ$_1$) + ಕೆಡಹು (< ಕೆಡಪು)]

ಅಡೆಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಬೀಳು, —ಬಿದ್ದುಹೋಗು : ಕಾಡಾನೆಗಳೊತ್ತಿ ಕಿಬ್ಬಡೆಗೆಡೆದ ಮರಂಗಳಿಂ ಕೊಂಕುವೆತ್ತ ಬಟ್ಟೆಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಊ. ೨೬೬) ; ಉಭಯಬಲದಲಿ ಲೂನನಿವಹದ ಹಯವನಡೆಗೆಡೆವಾನೆಗಳ ಹೊದಱಿದ್ದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೩) ; ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರದಿಂದೆಸೆಯೆ ಗಜಮಸ್ತಕಂ ಕೂಡೆ ಪಱಿದುದು ಮುಂಡಮಿಳೆಯೊಳಡೆಗೆಡೆದುದು (ಚಿಬಪು. ೨८–೩೩) ; ಅಡೆಗೆಡೆದ ರುಂಡದಿಂ ಮುಂಡದಿಂ (ಚಿಬಪು. ४೩–४४) ; (ಚಿಬಪು. ೩೨–೧೭, ४೦–೧८, ४४–४೦ ನೋ).

[ಅಡೆ$_0$ (< ಅಡ್ಡ$_1$) + ಕೆಡೆ]

ಅಡೆತಡೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ ; ಪ್ರತಿಬಂಧ : ". . . ಜನಗಳ ಬಾಯಿಗೆ ಅಡೆತಡೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವಾಗ ವಿಷಯ ಯಾವ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಹೊಂದಬಹುದು ಊಹಿಸು" (ಮರಳಿ. ८೭) ; ಶ್ರಮಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಇಷ್ಟವಿದ್ದ ಬೆಲೆಗೆ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಲು ಯಾವ ಅಡೆತಡೆಯೂ ಇರಕೂಡದು (ಮಾವಾದ. ೧೨४) ; ಪ್ರಾಸಗಳ ತ್ರಾಸ, ಭಾವನೆಗಳ ಬಂಧನ, ವಿಚಾರಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಇವು ಯಾವುದರ ಅಡೆತಡೆ– ವಿಘ್ನವಿಡ್ಡೂರಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವಾಗ ತಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಪಸಂ. ४೩). [ಅಡೆ$_0$ + ತಡೆ$_2$]

ಅಡೆತಿಪ್ಪೆ (ನಾ). ಸಗಣಿಯ ತಿಪ್ಪೆ ; ಗೊಬ್ಬರದ ರಾಶಿ : ಅಡೆತಿಪ್ಪೆಯ ತೆಱನಂತೆ ವಿಚಾರಿಸಿ[ಸೆ] ಷಡುರಸಬಲದಿಂದಿಹ (ಕಲ್ಯಾಣೀ. ೫೩).

[ಅಡೆ$_6$ + ತಿಪ್ಪೆ]

ಅಡೆತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಹಣ್ಣನ್ನು ಅಡೆ ಹಾಕಿ ಅದು ಮಾಗಿದ ಮೇಲೆ ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆ (ಕ). [ಅಡೆ$_4$ + ತೆಗೆ]

ಅಡೆದೆಱೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲೆ, ಕಮ್ಮಾರ, ಬಡಗಿ ಮುಂತಾದವರು ಕೊಡುವ ಸುಂಕ; ಪಟ್ಟಡೆ ಸುಂಕ : ಮಗ್ಗಮನೆ ಬೆಲ್ಲಸುಂಕ ಅಡೆದೆಱೆ ಮಾದಾಱಿಕೆ ಪೋಜನ ವರಿ (ಎಕ. XIV. ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೯–೯೯; 1521). '**ಅಡೆಕಲುವಣ**' ಪರಾ. [ಅಡೆ$_5$ + ತೆಱೆ$_2$]

ಅಡೆಪ, ಅಡಪ, ಹಡಪ (ನಾ). ೧. ಅಡಕೆಲೆಯ ಚೀಲ: ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿ ಏಜಲ್ ಕುದುರೆ ಕೊಡೆ ಆಡೆಪದ [ವಂಕೆ] ಕುಂಚಂ ತಳಿಗೆ ಕೀಟ್ಟಿವಟ್ಟಿ ಲಡ್ಡಣಿಗೆ ಗದ್ದಿಗೆ ರಾಜಚಿನ್ನಮುಮ್ ಕೊಟ್ಟು (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೨, ೪೮–೧೪ ; 960) ; ಅಡೆಪದ ಆದಯ್ಯಂ ಮಾಡಿಸಿದ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೫೧–೨೬ ; 972). **ಅಡಪ :** ೧. ಚಾಮರದಡಪದ ಡವಕೆಯ ಕನ್ನಡಿಯ ಪರಿಚಾರಿಕೆಯರುಂ (ಆದಿಪು. ೩–೨೩ ವ) ; ಅಡಪದ ದಾಸಿರಾಜನೆಸೆವಂ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೩, ಹಾವೇರಿ. ೫೫–೪೭ ; 1104) ; ಕೊಡೆಯಿಲ್ಲದಡಪಮಿಲ್ಲದೆ ಮಡದಿಯರೊಡವಪ್ಪರಿಲ್ಲದಾಳಿಲ್ಲದೆ ನೀನ್ ನಡೆದೊರ್ವನೆ ಬಂದೆ (ಬಂಹರಿ. ೧೪–೨) ; ಅಡಪ ಡವಕೆ ಕೈಪಿಡಿ ಕಾಳುಡೆ . . . ಕರಗಂಬೊತ್ತು ಮಡದಿಯರ್ಗಂ (ಜಯಕಾ. ೨–೪೧). ೨. ಕೈಚೀಲ ; ಸಂಚಿ : ಏಕಾಂತದೊಳೀ ಲೇಖಮನಾ ಕನ್ನೆಗೆ ಪೋಗಿ ಕುಡುವುದೆಂದಟ್ಟಿದನೆಂದಾಕೆ ನುಡಿವುತ್ತ ಮಂದಹಾಸ್ರಕಟವದನಡಪದೊಳಗಣಿಂ ತೆಗೆದಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೯೮) ; ಅಡಪದೊಳಿರ್ದಾ ಕಮನ ಕುಸುಮಾವಳೀ ಚಿತ್ರಮನಾಗಳ್ ತೋಱಿದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩–೮). **ಹಡಪ:** ೧. "ಹಡಪವೆಂದಡಪಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೭); ಚಾಮರ ಸೀಗುರಿಯ ದರ್ಪಣದ ಹಡಪದ ಶಂಖದ ಬಿಂಕದ ಬಾಹತ್ತರ ನಿಯೋಗಂ (ನಂಬಿರ. ೮–೧೭) ; ಆ ಸೋಮೆಯ ದಣ್ಣಾಯಕಂ ಹಡಪದ ಸಾಯಣ್ಣನು (ಎಕ. XIV, ಕೃಷ್ಣರಾ. ೮೪–೪ ; 1303) ; ತನ್ನಯ ಬಳಿಯ ಹಡಪದ ಬಾಲಕನ ಹಿಂದಿಕ್ಕಿ ನಡೆತಂದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨–೧೬) ; ಹಡಪ ಕಾಳಂಜಿ ಬಹುವಿಧಾಭರಣವಿತತಿಗಳನಾಂತ ಕನ್ನೆಯರು . . . ನೆರೆದಿರ್ದರು (ರಾಘಚ. ೭–೮೪). ೨. ತೊಟ್ಟ ಕುಪ್ಪಸ ಬಟ್ಟಹ ಸುತ್ತು ನೊಸಲೊಳಗಿಟ್ಟ ಗಂಧವು ಮುಡಿಲೊಳಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಮುಡಿಚೀಲವು ಹಡಪಗಳಿಂದ ಸೆಟ್ಟಿಗಳಿರುತಿಹರಲ್ಲಿ (ಅಂಜಚ. ೩–೮೦) ; ನಿನ್ನ ತಮ್ಮನ ಹೆಗಲಲಾತನ ಹಡಪ ಹಾಯ್ಕಿರಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫–೨೭). ೩. ಕ್ಷೌರಕನ ಸಲಕರಣೆಯ ಚೀಲ : ಕ್ಷೌರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಹಡಪವಿಲ್ಲದೆ ಬಂದರೆ ಹೇಗೆ? (ರೂಢಿ).

ಅಡಪದವ, ಹಡಪದವ = ಎಲೆಯಡಕೆಯ ಸಂಚಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವವನು : ಕುಳ್ಳಿರ್ದರಂದೋಳಿಗಳಿಂ . . . ಘಾತಕರಡಪದವರ್ ನೆತ್ತಕರ್ (ಅನಂಪು. ೨–೨೬) ; ಅರಸನನು ಕಂಡಳಲಿದರು ಚಾಮರದ ಛತ್ರದ ಹಡಪದವರಾಪ್ತರು ವಿಘಾತಿಯಲಂಬಕಿತ್ತರು ಬಹಳ ಶೋಕದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೫೫) ; ಹಡಪದವರಂ ಬಿಜ್ಜಣಿಗರನಾ ಕಾಳಾಂಜಿವಿಡಿವರಂ (ಚೆಬಪು. ೫–೪೫).

[ದೇ. ‖ **ತಮಿ.** ಅಡ್ಡೈಪ್ಪೈ ; **ಮಲ.** ಅಡಪ್ಪವ್ ; **ತುಳು.** ಅಡಪ, ಹಡಪ ; **ತೆಲು.** ಅಡಪಮು, ಹಡಪಮು]

ಅಡೆಪಟ್ಟೆ (ನಾ). ಬಂಡಿಯ ಒಂದು ಭಾಗ (ಕ) ; ಬಂಡಿಯ ಅಡ್ಡ ಪಟ್ಟೆ. [ಅಡೆ$_8$ + ಪಟ್ಟೆ$_2$]

ಅಡೆಪ್ಪೈಸರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾಟ್ಯ (?) : ಕಡಲ ಮೊಮ್ಮಗನ ಕರಸಿ ಶರ್ವಾಣಿಯರೆಲ್ಲ ಅಡೆಪ್ಪೈಸರಪ[ದ] ನಾಟ್ಯವೆರಸಿ (ದೇವಾಂಪು. ೧–೭೬). [ಅಡೆ$_0$ + ಪೈಸರ]

ಅಡೆಬರು (ಕ್ರಿ). (ಕಾಯಿ) ಮಾಗುವ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರು (ಕ).
[ಅಡೆ$_4$ + ಬರು (< ಬರ್)]

ಅಡೆಮುಂಚಿಕೆ, ಅಡಿಮುಂಚಿಕೆ (ನಾ). ಮೃದುಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಕಾಲ್ಮಣೆ : ಕೈರಂದಱಿಯಲ್ಕೆ ಮಾಡಿದಡೆಮುಂಚಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಡಡಮುಂಚಿಗೆ] ಮಿಂಚಿದುದಾ ಶ್ಮಶಾನದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೬). **ಅಡಿಮುಂಚಿಕೆ :** ಸಿಸಿರಮನೆ ಪಿಡಿದು ಪರಕೆಗೆ ಬಸಂತನಲರ್ವೋದ ಮಾವಿನಡಿಮುಂಚಿಕೆಯೊಳ್ ಕುಸುರಿದಱಿದಡಗಿನಂತೆವೊಲೆಸೆದುವು ತದ್ವನದೊಳುದಿರ್ದ ಮುತ್ತದ ಮುಗುಳ್ಗಳ್ (ಯಶೋಚ. ೧–೩೭). [ಅಡೆ$_6$ + ಮುಂಚಿಕೆ]

ಅಡೆಮನೆ (ನಾ). ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನಿಡುವ ಮನೆ ; ಉಗ್ರಾಣ (ದಕಪ್ರಾದೇ). [ಅಡೆ$_5$? + ಮನೆ]

ಅಡೆಯಾಳ (ನಾ). ಗುರುತು ; ಚಿಹ್ನೆ : ತಂಮ ಸ್ನೇಹ ಇರುವದಕ್ಕೆ ಅಡೆಯಾಳವಾಗಿ ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ತೆಗದುಕೊಳ್ಳುವದು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೯).

[← ? **ತಮಿ.** ಅಡ್ಡೈಯಾಳಮ್ ; **ಮಲ.** ಅಡಯಾಳಮ್ ; **ತೆಲು.** ಅಡಿಯಾಲಮು]

ಅಡೆಯೊಡ್ಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಡಿಗೊರಡಿಗೆ ಒಡ್ಡುವಂತೆ ಮಾಡು : ವಲ್ಲಭನಸಿಯ ಧಾರೆಗೆ ಕೊರಳನಡೆಯೊ[ಪಾಠಾಂ. ಗೊಡ್ಡಿ, ಗೆಡಹಿ]ಡ್ಡಿಸಿದನಾ ಮುನಿಪ (ತೊರರಾ. ೩–೨–೨೯). [ಅಡೆ$_5$ + ಒಡ್ಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಡೆಯೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಅಡಿಯ ಕೊರಡಿಗೆ ಚಾಚು ; ಪಟ್ಟಡಿಯ ಮೇಲಿಡು : ಒಡನೆ ಪಾಪಕರ್ಮನಡೆಯೊಡ್ಡಿದ ಮಾಟಕ್ಕಿಯೊಳಿರ್ದ ನಳ್ಳಿಯಂ ಕೋಡುಱಿ ನಟ್ಟುವೆಯ್ದೆ ಕರುಳೊಕ್ಕುವು (ವರ್ಧಪು. ೩–೧೧).
[ಅಡೆ$_5$ + ಒಡ್ಡು$_1$]

ಅಡೆಯೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವಹಾಗೆ ಅಮುಕು, —ಒತ್ತು : ತೂಗಿಸಿ ತೊಲೆಯೊಳ್ ಬಾಯಂ ಮೂಗುಮನ[ಪಾಠಾಂ. ನೊ]ಡೆಯೊತ್ತಿಕೊಂಡ ಕಳ್ಳನ ದೇಹಂ ತೂಗಿದೊಡೆ ಕುಂದದು (ಯಶೋಚ. ೪–೨೧).
[ಅಡೆ$_1$ + ಒತ್ತು$_1$]

ಅಡೆರಾಶಿ 'ಅಡಿರಾಶಿ' ನೋ.

ಅಡೆವಣ (ನಾ). = ಅಡೆದೆಱಿ : ಬೂದಿಹಾಳ ಸೀಮೆಯೊಳಗೆ ನೀಲು ತೆಱುವಂತು ಅಡೆವಣವನೂ ನಂಮ ತಂದೆಗಳು ರಂಗರಾಜಯ್ಯನವರಿಗೆ ಪುಂಣ್ಯವಾಗಬೇಕೆಂದು ಬಿಟ್ಟೆಉ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೮–೧೭ ; 1573).
[ಅಡೆ$_5$ + ಪಣ$_1$]

ಅಡೆವೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಸುತ್ತಲೂ ಹೊತ್ತಿಕೊ ; ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಹೊತ್ತಿಕೊ : ಅಡೆವೊ[ಪಾಠಾಂ. ಎಡೆವೊ, ಅದೆವೊ, ಅಡಿಗೆ, ಅಡೆಯೊ]ತ್ತದೆ ಕಿಱಿಕಿಱಿದನೆ ಸುಡದಿನಿಸರೆ ಪೊರಿಕನಾಗದೆ[ಯೆ] ಸಸಿದಂದೊಡೆಯೊಳಗೊಟ್ಟಿರ್ದರಳೆಯನೊಡನಳುರ್ವಂತಳುರ್ದನನಲನರಗಿನ ಮನೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೫). ☞ "ಅರೆವಾಸಿ ಹೊತ್ತಿಕೊಳ್ಳು" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ); ಮೃಣಾಳನಾಳವೊಂದೊಂದ[ಡೆ] [ಪಾಠಾಂ. ದೊಡ, ದಡ] ವೊತ್ತಿಪತ್ತಿದವು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೭) ; ಅಡೆವೊತ್ತಿದ[ಪಾಠಾಂ. ನ] ತಳಿರ್ವಾಸಿನ ಪಿಡಿದಿರ್ದಂ ಬುಜದ ನಡುವೆ ಮದನನಿನೊಡನೆದೊರ್ಡಲುರಿಪದೆ ಪುಟಪಾಕಂಗುಡೆ ಸುಡುವಂತಿರ್ಪುವಲ್ಲಿ ವಿರಹಿಜನಂಗಳ್ (ಅಜಿಪು. ೨–೧೦) ; ಕಡೆಗಾಲದೊಳಡೆವೊತ್ತಿ ಸುತ್ತಲುಂ ನೆಗೆವನಲನ ಪೊಗೆಯಂತೆಯುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪–೫೪ ವ) ; ಅಡೆ[ಪಾಠಾಂ. ಅಡಿ]ವೊತ್ತೆ ಕೋಪಶಿಖಿ ಕಣ್ ಕಿಡಿಯಂ ಕೆಂಡಮುಮನುಗುಳೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೩೮) ; ಅಡೆವೊ[ಪಾಠಾಂ. ಡಿಯೊ]ತ್ತುವ ಬೇಸಗೆಯೊಳ್ ಪೆಡೆವಣಿ ಬಿಡೆಕಾಯ್ದು ನೆತ್ತಿ ಛಿಟಛಿಟಲೆನುತುಂ ನಡೆಗೊಳ್ಳಿಯಂತೆ ನಡೆದುದು . . . ಅಹಿಪಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦–೧೧೦).
[ಅಡೆ ? + ಪೊತ್ತು]

ಅಡೆಹಬ್ಬ (ನಾ). ಮೀನಸಂಕ್ರಮಣದಲ್ಲಿ ಬೆಲ್ಲದ ಹೂರಣವನ್ನೊಳಕೊಂಡ ಅಕ್ಕಿಯದೋಸೆಯನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ ಹೆಂಗಸರ ಒಂದು ಹಬ್ಬ ; ಮೂರುದೋಸೆಯ ಹಬ್ಬ. ☞ ಇದು ತಮಿಳರಲ್ಲಿ ಪ್ರಚುರವಾಗಿರುವ ಒಂದು ಹಬ್ಬ. [ಅಡೆ$_7$ + ಹಬ್ಬ]

ಅಡೆಹಾಕು (ಕ್ರಿ). (ಮಾವಿನಕಾಯಿ, ಬಾಳೆಯಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದವನ್ನು) ಹಣ್ಣುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶಾಖ ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಹುಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚಿಡು ; ಮಾಗುಹಾಕು : ಗಿಡದ ಮೇಲೆ ಹಣ್ಣಾಗುತ್ತಿದ್ದದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ತಂದು ಅಡೆಹಾಕಿಕೊಂಡು ಹೋದದು (ಶ್ರೀಕಥೆ. ೧೬೫) ; "ನಿನ್ನ

ಸಂಗೀತವನ್ನು ಉಗ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಅಡೆ ಹಾಕಬೇಕೆಂದು ಮಾಡಿರುವೆಯೇನು ?" (ನಟಸಾ. ೧೭೮). [ಅಡೆ$_4$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಡ್ಕ (ನಾ). (ಕರಾ) ವಿಶಾಲವಾದ ಸಮತಲ ಪ್ರದೇಶ: ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಟ ಕೋಟಿ ಚೆನ್ನಯರು ಬಲ್ಲಾಳನ ಆಳುಗಳೊಂದಿಗೆ ಪಾಲೆ ದಾಟಿ, ಬೈಲು ಕಳೆದು, ಬೆಟ್ಟ ಹತ್ತಿ, ಹಿತ್ತಲಿಗೆ ಇಳಿದು, ಅಡ್ಕವನ್ನು ಅಡರಿ, ಹೊಡೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ (ಕೋಟಿಚೆ. ೧೪). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಕಲ್ಲಡ್ಕ', 'ಹಿರಿಯಡ್ಕ' ಮೊದಲಾದ ಊರುಗಳ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲೂ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. [← ತುಳು. ಅಡ್ಕ]

ಅಡ್ಕೆ 'ಅಡಕೆ$_1$' ನೋ.

ಅಡ್ಕೆತೋಟ 'ಅಡಕೆದೋಂಟ' ನೋ.

ಅಡ್ಡ$_1$ (ನಾ). ೧. ಪಕ್ಕದಿಂದ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸಾಗಿರುವುದು; "ತಿರ್ಯಕ್" ಆಗಿರುವುದು. ℙ 'ಉದ್ದ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದು ಎದುರುಮಾತು. ೨. ಎದುರುಗಡೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿರುವುದು; ತಡೆ; ಪ್ರತಿಬಂಧಕ: ಮಿಱುಗುವ ತೋರಹಾರಮುಮನಪ್ಪಿನ ಕಾಳಸೆಗಡ್ಡಮೆಂಬ ಬೇಸಱೊಳೆ ಕಟ್ಟಲೊಲ್ಲದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೫); ತದ್ವಿಯಚ್ಚರ ವಿಮಾನಕ್ಕಡ್ಡಮಾಗಿ ನಿಂದಾಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೩೨ ವ); ಇವಳ ಲಲಾಟಮೆಂಬ ಸಸಿಯಂ ನೆಱೆ ನೋಡುವೆವೆಂದೊಡೀ ಮನೋಭವನೆಮಗಡ್ಡಮಾಗಿ ನಿಡುವುರ್ವುಗಳೆಂಬ ಪೊದಳ್ದ ಚಾಪಮಂ . . . ಇಕ್ಕಿದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೦೦). ೩. (ಕರಾ) ತೊಲೆ: ಬಡವರು ಮನೆ ಕಟ್ಟುವಾಗ ತಾಳೆಯ ಮರದ ತುಂಡನ್ನು ಅಡ್ಡಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).

ಅಡ್ಡಉದ್ದದ **ನ್ಯಾಯ** = ಬಗೆಹರಿಯದ ನ್ಯಾಯ; ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗದ ವಾದ: ನಮ್ಮ ನಿಮ್ಮ ಅಡ್ಡಉದ್ದದ ನ್ಯಾಯ ಬದಿಗಿಟ್ಟು, ಉದ್ದಕ ಹಾಂಗs ಒಳಗ ಹೋಗಬೇಕಂಬೊ ಪಂಚಮರಿಗೆ ಅಡ್ಡಾಗಿ ನಿಲ್ಲೋಣ (ಹೊಸಂಸಾ. ೩೭). **ಅಡ್ಡಂ ಮಾಡು** = ಅಡ್ಡಿಮಾಡು; ಪ್ರತಿಬಂಧಿಸು: ಮೃಗಮನವುಂಕಿಸಲುಮೊಲ್ಲುಮೊಲ್ಲದನಲ್ಲರಂತೆ ಮಿಡುಕಿಸಲುಂ ಪಣಮುಡಿದರಂತಡ್ಡಂ ಮಾಡಲುಮೆಸೆದ ದೆಸೆಗಳ್ಗೋಡಿಸಲುಂ . . . ಆನೆ ಬಲ್ಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩ ವ). **ಅಡ್ಡಡ್ಡ** = ವಿರುದ್ಧ; ವ್ಯತಿರಿಕ್ತ: ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ಅಡ್ಡಡ್ಡ ಸಂಗತಿಗಳು ನಡೆದರೆ ಅಡ್ಡಹೊತ್ತಿಗೂ ಬರಬೇಕು (ಹೊಸಂಸಾ. ೯). **ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ** = ಪಕ್ಕದಿಂದ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ. **ಅಡ್ಡಲಾಗು, ಅಡ್ಡವಾಗು** = ಎದುರುಗಡೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗು: ಈ ಮಿತ್ರನ ತೇಜಕ್ಕಡ್ಡಲಾದೆಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಟ್ಟಂ; ತುಳು. ತೆಲು. ಅಡ್ಡ]

ಅಡ್ಡ$_2$, ಅಡ$_1$ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಧ: ಒಡನೆಯೆ ಜನಕಂ ತನ್ನ ಪುಣ್ಯದೊಳಡ್ಡಮಂ ಧಾರೆಯನೆಱೆವುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೭-೫). ೨. ಹಿಂದೆ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದ "ಹಣ"ದ ಅರ್ಧ ಬೆಲೆಯ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ. ℙ ಇದು ಹಿಂದಿನ ಏಳು ದುಡ್ಡು ಎಂದರೆ ೨೮ ಕಾಸುಗಳಿಗೆ ಸಮನಾಗಿತ್ತು: ಪಡುವಣ ಪೊಲದಲು ಶಿವೆಯಗೆರಿಯಾಱು ಮತ್ತರ್ವ್ವಸುಗೆಯಂ [ಮತ್ತ]ರಿಂಗಡ್ಡ ಚಿನ್ನ ಲೆಕ್ಕದಿಂದಱುವಣ[ಮು]ಂ ಮೂಱು ಪಣಮಂ ತೆತ್ತುಂಬಂತಾಗಿ (ಸೌಇಇ. V, ೮೪೯-೩೫; 1044); ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಅಡ್ಡವೊಂದು ಹಾಗವೊಂದು (ಎಇ. XIX, ೩೮-೩೭; 1144); ಹಸುವಿಗೆ ಹಾಗ ಎತ್ತಿಗೆ ಹಣವಡ್ಡ ಕೆಱುವಿಗೆ ಮೂಱು ಹಣ (ತುಱುಗಾ. ೧); ಸೂಜಿಯ ಕಾಯಕದಿ ಬಂದಡ್ಡದರೆಯನು ಬೀಯದರ್ಥಕೆ ಮೇಲುವೆಚ್ಚಕೆ (ಶಂಕದಾ. ೬-೨೦); ತನ್ನ ಕಾಯಕದಿಂದ ಬಂದಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಸತಿಸುತರು ಸಮಯಾಚಾರದಯ್ಯ ಬಂದೆಲ್ಲ ಮಾಹೇಶ್ವರರ ಸಂತುಷ್ಟಿವಡಿಸುವುದು ನಿತ್ಯನೇಮವದಾಗಿರೆ (ಗುರುಚಾ. ೧೫-೪೮); ಆಗ ಜೈಮಿನಿಭಾರತ, ಅಮರ, ರಾಮಾಯಣ, ಅಡ್ಡ ಹಾಗ ಮುಪ್ಪಾಗದ ಲೆಕ್ಕಗಳು ಇವೆಲ್ಲಾ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದವು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೮); ಎರಡಡ್ಡ ಒಂದು ಹಣ (ಗಾದೆ); (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೭, ३४-६; 11ನೆಯ ಶತ. ನೋ). ೩. ಒಂದು "ವರಹ"ದ ತೂಕದಲ್ಲಿ ೧⁄೩೪ ಭಾಗ (ಕಿ): ಅಡ್ಡಾದುಡ್ಡಿಗೆ ಮೂರಾದರೆ ದುಡ್ಡು ಅಡ್ಡಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು (ಗಾದೆ. ಕಿ). ℙ ಇದು "ಹಣತೂಕ"ದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ. **ಅಡ್ಡ$_1$**: ೨. ಹೊಂನೆಯ ಕೆಱೆಯ ಮಾರಗವುಡಂಗೆ ನಾಡ ಹೆಗ್ಗಡೆತನವಂ ಕೊಟ್ಟವು ೪೦ ವೂರಿಂಗೆ ವೊಂದೊಂಪಣ ೩೦ ವೂರಿಂಗೆ ಅಡ ಅಡ ಸಂತೆಯಾಯ ಮುಂತಾಗಿ ಕೊಟ್ಟೆವು (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೩೭-೪೬; 1307); ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರಹನು ಅರು ಹಣಅಡವನು ಯಿಾ ಬಸವಗೆ... ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಉತ್ತಾರವ ಕೊಟ್ಟೆಧೇವೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೦-೧೬; 1758).

[ಪ್ರಾ. ಅಡ್ಢ (< ಸಂ. ಅರ್ಧ)]

ಅಡ್ಡಓಣಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ರಸ್ತೆಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇರುವ ಓಣಿ; "ಅಡ್ಡ ಓಣಿ" (By-lane. ಇಂಕನಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಓಣಿ]

ಅಡ್ಡಂ (ಅ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ: ಅಡ್ಡಂ ನಿಮಿರ್ದ ಲತೆಯ ಮೇಲೆ ವಿಳಾಸಂ ನಿಲೆ ನೀಡಿ ಕಾಲಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೭೮); ಸಿದ್ಧಪದಮಂ ಕೆಯ್ಕೊಳ್ವುದರ್ಕಡ್ಡಮೊಡ್ಡಣಮೊಡ್ಡಿರ್ದಘಸೈನ್ಯಮಂ ತುಱುಯಿಸಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭); ಕಾಲಂ ಪಿಡಿದು ಬೀಸಿಯುಮಡ್ಡಂ ಪಿಡಿದು ಕಾಸಿಯುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೦ ವ); ಪಲರಂ ಸೋಲಿಸುತೆ ಬಱಕ್ಕೆ ತೊಡೆಗಳ ಮೇಲಡ್ಡಂ ಕೊರಡನಿಟ್ಟುರಾಗದಿ ಬಡಿಗುಂ (ಬಂಹರಿ. ೩-೨೩); ಕಲಮಕ್ಷೇತ್ರಂಗಳೊಳ್ ಪಾಮರಿಯರ ನವಲಾವಣ್ಯವಾರಾಶಿಯಡ್ಡಂ ನಿಲೆ ನಿಲ್ಕುಂ ಸಿಲ್ಕಿ ಕಾಲ್ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ನಡೆಯದಲ್ಲಿಂದೆ ಪಾಂಥಪ್ರತಾನಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೩).

ಅಡ್ಡಮುಂ ತಿಗಟಮುಂ = ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಮತ್ತು ತ್ರಿಕೋಣಾಕಾರವಾಗಿ: ಪಾಸುಂ ಪೊಕ್ಕುಂ ದುಗುಣಮುಂ ತಿಗುಣಮುಂ ಅಡ್ಡಮುಂ ತಿಗಟಮುಂ ಪರಿದು (ಗದಾಯು. ೬-೨೮ ವ); ನಲವೇಱಿ ಪುಟವೇಳು ತಡ್ಡಮುಂ ತಿಗಟಮುಂ [ಪಾಠಾಂ. ತ್ರಿಗುಟಮಂ] ಪರಿದಾಡಿ (ಪುಷ್ಪರ. ೯-೫); (ಅನಾರ. ೫೪-೭ ನೋ). [< ಅಡ್ಡ$_1$]

ಅಡ್ಡಂಕೆ (ನಾ). ೧. ಎಡದಿಂದ ಬಲಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಬರೆದಿರುವ ಅಂಕೆಗಳು (ಕಿ). ೨. (ಮೇಲಿನಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬರೆದಿರುವ ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಸಾಲುಗಳ ಕೆಳಗೆ ಅಡ್ಡಗೀಟು ಹಾಕಿ ಬರೆದ ಆ ಸಂಖ್ಯೆಗಳ) ಮೊತ್ತ (ದಕ. ಕಿ). 'ಉದ್ದಂಕೆ' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ$_1$+ ಅಂಕೆ$_2$]

ಅಡ್ಡಂಗಟ್ಟು, ಅಡಗಟ್ಟು, ಅಡ್ಡಕಟ್ಟು$_1$, ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ದಾರಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲು; ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸು: ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಯತೀಂದ್ರನನಱಿ ಪೋಪ ಪಥದಲ್ಲಿಯಡ್ಡಂಗಟ್ಟಿ ಭಸ್ಮಾದ್ರಿವೊಲ್ ಕುಱುಪನೆಲ್ಲಿಯುಂ ಕಾಣಿಸದೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೨೧). **ಅಡಗಟ್ಟು**: ೧. "ಅಡಗಟ್ಟದನೆನಲಡ್ಡಲಾದಂ" (ಭಾರನಿ. ೪೫); ಕರ್ಣನ ಘಟ್ಟಣೆಯ ಕೆಂಡನಿಲಸುತನಡಗಟ್ಟಿದನು (ಕು ವ್ಯಾ ಕ. ೧೦-೧೩); (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೩-೪೫; ३-४८; ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೩೪; ೧೪-೧೪ ನೋ); ಮುಟ್ಟವಿಸಿ ಬಹ ರಕ್ಕಸಿಯನಡಗಟ್ಟಿ ನಿಂದನು (ತೊರರಾ. ೧-೧೦-೧೨); ಪೋಪ ಕುವರಿಯ ಮುಂತಡಗಟ್ಟಿ ನೋಳ್ಪವರು ಭ್ರಾಂತರಾದರು (ಮೋಹತ. ೨೫-೪೦). **ಅಡ್ಡಕಟ್ಟು$_1$**: ೧. ಘೋರಾರಣ್ಯದಿ ತಿರುಗುವ ಮೃಗಗಳು ಅಡ್ಡಕಟ್ಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಗಟ್ಟ]ದರೇನು (ಪು ರಂ ದ. ೧-೧೩೮-೧). ೨. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಜೋಡಿಸು, —ರಚಿಸು. ℙ ಉದ್ದವಾಗಿ ಅಥವಾ ಮೇಲ್ಮುಖವಾಗಿ ಅಲ್ಲ: ಒಂದು ಕ್ಷಣದೊಳಗೆ ಆ ಕಲ್ಲು ಅಡ್ಡಕಟ್ಟಿದ ತೊಲೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವ ಒಬ್ಬ ಉಪ್ಪಾರನಿಗೆ ಹೋಗಿ ಮುಟ್ಟಿತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೪೬). **ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು$_1$**: ೧. ಕಾವೇರಿಯಿತ್ತಡಿಯನಡ್ಡಗಟ್ಟುವೆನೆನುತ ಭಾವದಿಂ ಶಿವನುಮಂ ನೆನೆದು ಕಟ್ಟುವೆನೆಂದು (ಸೋಮಾರ. ೭೯-೨); ಲಿಂಗವಂತನ ಬರವಿಗವರುಗಳಡ್ಡಗಟ್ಟಿರಲು (ಬಸವು. ೨೧-೬೯); ಮುಚ್ಚಿದಬಲೆಯರಡ್ಡ

ಗಟ್ಟಿ ಬರ್ಪಲ್ಲಿ ಬಲ್ಪಿಂದಲೆಳೆದೊಯ್ದರೋ (ಚೆಬಪು. ೧೦–೩೩) ; ಅಂಗನೆ ಪುಸಿಗೆ ದುಃಖಿಸುತ್ತೈದಿಯಾತನ ಮುಂಗಡೆಯಡ್ಡಗಟ್ಟಿದಳು (ಕಂಸವಿ. ೬–೧೬೬). [ಅಡ್ಡಂ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅಡ್ಡಂಗೆಡಪು, ಅಡಗೆಡಹು, ಅಡ್ಡಗೆಡಹು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಬೀಳಿಸು. ೨. ನಮಸ್ಕರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಅಡ್ಡಬೀಳಿಸು ; ಶರಣಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ಆ ಗದಾಧರನ ಕರೆದು ತಂದಾಗಳೂರ್ಧ್ವರೇತಂಗೆಯಡ್ಡಂಗೆಡಪಿದನಾ . . . ಶಂಕರ ದಾಸಿಮಯ್ಯಗಳು (ಪಾಸೋಪು. ೪–೧೨೬). **ಅಡಗೆಡಹು** : ೧. ಅಡಗೆಡಹಿದರು ಗಜಗಿರಿಗಳನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫–೯) ; ಕಡುಮನದ ಕೈಸೂಜಿಗಾಜಿರನಡಗೆಡಹಿದನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫–೨೩) ; ತಡೆತಡೆದು ಕಡುಗಲಿಗಳಡಗೆಡಹುತಿರ್ಪುದಂ . . . ಫಲುಗುಣಂ ನೋಡಿ ಖತಿಯಿಂದೆ ಘುಡುಘುಡಿಸಿ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨–೪೪). **ಅಡ್ಡಗೆಡಹು** : ೧. ಬಿಲ್ಲಿನಲಿ ಬಡಿದಡ್ಡಗೆಡಹುವೆನೆಂದನಾ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೩೬) ; ರಣದೊಳಗಡ್ಡಗೆಡಹಿದನಾ ರಾಮು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩–೧೯೧). ೨. ಒಡ್ಡಿದ ಶೂಲವ ಹಾಯ್ದು ಮೈಲಾರದ ದೊಡ್ಡಯ ದೇವರಿಂದವನ ಅಡ್ಡಾಕಿಲ್ಲದೆ ತರಿಸಿ ನಿನ್ನಯ ಕಾಲಿಗಡ್ಡಗೆಡಹುವೆನಂಜದಿರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೪–೩೭). [ಅಡ್ಡಂ + ಕೆಡಪು]

ಅಡ್ಡಂಗೆಡೆ, ಅಡಂಗೆಡೆ, ಅಡಗೆಡೆ, ಅಡ್ಡಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಬೀಳು. ೨. ಅಡ್ಡಬೀಳು; ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡು : ತೊಲಗದಡ್ಡಂಗೆಡೆದು ಪೊನ್ನಂಬಲದ ಪರಿಸೂತ್ರದೊಳು ಪೆರ್ಚಿದ ಜಲರುಹೋದರನೆಂಬ ಕಸವಂ ಕಳೆದು (ಸಾನಂಚ. ೯–೨೯). **ಅಡಂಗೆಡೆ** : ೧. ಭೂಧರೋತ್ಕರಮಿರದೆಯ್ದೆ ಬೇರ್ಕೊಜಿದಡಂಗೆಡೆಯುತ್ತಿರೆ (ಕುಸುಮಾ. ೬–೩೧) ; (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨–೫೩ ನೋ). **ಅಡಗೆಡೆ** : ೧. ನೂಱು ಮಕ್ಕಳು ಬೀಯವಾದರೆ ಮಾವ ಎಂದರು ಸೊಸೆಯರಡಗೆಡೆದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧–೫) ; ಹಾಹಾಯೆಂದು ದನುಜರಡಗೆಡೆದವನಿಗೊಡನೆದ್ದು ಬಾಯನಂಗೈಗಳಿಂ ಬಡಿದು (ಚೆಬಪು. ೨೧–೨೮) ; ಪತಿಯ ಮೇಲಡಗೆಡೆದು ದುಃಖದಿಂದ (ತುರಂಗ. ೭೮–೮). ೨. ಕಾಯಬೇಕೆಲೆ ದೇವ . . . ಎಂದಡಗೆಡೆದನವನಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೩–೨೨) ; ನಡುಗಿ ಭಯದಲಿ ಕಾಲಮೇಲಡಗೆಡೆದು ಬಿನ್ನಹ ಮಾಡಿದನು (ನಿಭಾಗ. ೧–೧೨–೨೩) ; ಹರಿಯ ಮುಂಪಥದೊಳಡಗೆಡೆಯುತೆಲೆ ದೇವ ಬಿಜಯಂಗೈದೆ ಕಥನವನೆನಗೆ ನಿರೂಪಿಸಬೇಹುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪–೨೮). ೩. ಉರುಳಿಬೀಳು ; ಸಾಯಿ : ರಣದೊಳಿವನಡಗೆಡೆದನಾದರೆ ಮಣಿಯದಿಜಿದಪೆನೆನ್ನೆಬರ ಮಾರ್ಗಣೆಯನಾಹವದೊಳಗೆ ಸಂಧಿಸೆನೆಂದನಾ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೩೮). **ಅಡ್ಡಗೆಡೆ** : ೨. ತಪ್ಪು ತಪ್ಪೆನ್ನ ರಕ್ಷಿಸೆನ್ನೊಡೆಯಯೆಂದೆನುತಡ್ಡಗೆಡೆದ (ಭರಚ. ೨೫–೬೫). [ಅಡ್ಡಂ + ಕೆಡೆ$_1$]

ಅಡ್ಡಂಚು (ನಾ). ಪಂಚೆ, ಸೀರೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸೆರಗಿನಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಬಣ್ಣದ ಪಟ್ಟಿ, —ಗೆರೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಅಂಚು$_2$]

ಅಡ್ಡಂಪಾಱು 'ಅಡ್ಡಂಬಾಱು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಂಬರ್, ಅಡಂಬರ್, ಅಡ್ಡಬರ್, ಅಡ್ಡಬರು, ಅಡ್ಡವರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಬರು : ಒಂದೊಂದಱ ಸೌಂದರ್ಯಮನೊಂದೊಂದೀಕ್ಷಿಸಲೊಡರ್ಚೆ ನಾಸಿಕಮಡ್ಡಂ [ಪಾಠಾಂ. ನಾಸಿಕೆಯಡ್ಡಂ ; ನಾಸಿಕವಡ್ಡಂ] ಬಂದಂದಮನೀಕ್ಷಿಸಿ ಪೆಱನಿಂ[ದಂ]ದೀಕ್ಷಿಸು[ವು]ವವಳ ನಿಡಿಯ ಸಳ್ಗಣ್ಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೩೩) ; ಪರಮಾಯುವ ಬರೆಗಡ್ಡಂಬರೆ ರೇಖೆಗಳೊಳಗೆ ಕುತ್ತದಿಂ ಪೊಱಗಸ್ರೋತ್ಕರದಿನಪಮೃತ್ಯುವಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧–೧೭) ; (ಲೀಲಾವ. ೩–೪೨ ; ಶಮದ. ೧೦೪, ಪ್ರಯೋ. ನೋ) ; ೨. ಅಡ್ಡಿಯಾಗು ; ಅಡ್ಡಿಮಾಡು ; ತಡೆಗಟ್ಟು : ಆನವರ್ಗೆ ಪಟ್ಟಮಂ ಕಟ್ಟಿ ನೆಲನಂ ಪಚ್ಚುಕೊಡುವಾಗಳಡ್ಡಂಬರ್ಪ ಗಂಡರಂ ನೋಱ್ಪೆನೆಂದು ಭೀಷ್ಮರ್ ಬಗ್ಗಿಸಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೭ ವ) ; ಆಂ ಬರ್ಪಾಗಳೊಂದು ಸಿಂಹಂ ಬರಲೀಯದೆ ತಡೆದಡ್ಡಂ ಬಂದೆನ್ನ ಬರವಿನ ವೃತ್ತಾಂತಮಂ ಬೆಸಗೊಂಡಿಂತೆಂದುದು (ಪಂಚತಂ. ೯೦–೩); (ಸುಕುಮಾ. ೭–೫೫; ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೨೩ ನೋ). **ಅಡಂಬರ್** : ೧. ಮೊಲನಂ ಬಡಿಕೋಲಿನಿಂದಡಂ ಬಂದಿಡು ಡಂಗೆಯಿಂದೆ ಪೊಡೆ ಪೇರುಡುವಂ (ಮಹಾನೀ. ೨–೧೪). **ಅಡ್ಡಬರ್** : ೨. ಅಂತಕಂ ಗೋಣ್ಮುರಿಗೊಂಡೆಟೆದುಯ್ವೊಡಡ್ಡಬರ್ಪರುಮೊಳರೇ (ಅಜಿಪು. ೨–೮೫). **ಅಡ್ಡಬರು** : ೨. ನಮ್ಮ ದೇಶದೊಳಗಿನ ಜಾತೀಯತೆಯು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸೈನ್ಯನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಅಡ್ಡಬರುತ್ತಿದೆ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೬೨). **ಅಡ್ಡವರ್** : ೧. ಮಿನುಗುವ ಕೊಂಬಿನಚ್ಚುಕಿಱುಗೊಂಬಿನ ತಳ್ತರಗೀಲ್ ಕವಲ್ತ ಕೊಂಬಿನ ಮುಡವಡ್ಡವಂದ ನಳಿಗೊಂಬಿನ ಪತ್ತುಗೆ . . . ಚೆಲ್ವೆನೆ ನಡೆತಂದುವಂದಸುಗೆಯೆಂಬ ನೆಗಟ್ತೆಯ ತೇರ್ಗಳೆತ್ತಲುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೧೩). [ಅಡ್ಡಂ + ಬರ್]

ಅಡ್ಡಂಬರಿ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹರಿ; ನುಗ್ಗು : ಇದಪೂರ್ವಂ ವಾರ್ಧಿಯಡ್ಡಂಬ[ಪಾಠಾಂ. ಪ]ರಿದುದಿಳೆಯೊಳೆಂಬಂತೆ ತಾಂ ಗುಣ್ಪುಪೆಂಪಂ ಪುದಿದತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯಮೆಂಬಂತೆ . . . ನದಿ ಚೆಲ್ವಾದತ್ತು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧–೮೩). [ಅಡ್ಡಂ + ಪರಿ$_1$]

ಅಡ್ಡಂಬರಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು, —ನುಗ್ಗಿಸು : ಪೊಱಮಡಿಪಿದಿರೇಱಿಪಡ್ಡಂಬರಿಯಿಪ . . . ಘೋಳಾಯಿಲರ್ ನೆರೆದು (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ). [ಅಡ್ಡಂಬರಿ + –ಇಸು$_3$]

ಅಡ್ಡಂಬಾಱು, ಅಡ್ಡಂಪಾಱು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾರು ; ನೆಗೆ : ಮುಕ್ತಾಹಾರಮುಂ ನೀಲಕುಂತಳಮುಂ ನರ್ತಿಸೆ ಮೇಲುದುಂ ನಿಱಿಯುಮಡ್ಡಂಬಾಱೆ (ಜಗವಿ. ೧೬–೮೪). **ಅಡ್ಡಂಪಾಱು** : ತೊಡರಿಯಡ್ಡಂಪಾರ್ವ ಜೀವಿಗಳೆಡೆಗುಪದ್ರವವಾದುದೋ ಪೋಪೆಡೆಯೊಳೆನುತಂ ಕೈಗಳಂ ತವೆ ಬೀಸದಿಹನಂತೆ (ಬಸಪು. ೩೮–೯). [ಅಡ್ಡಂ + ಪಾಱು$_1$]

ಅಡ್ಡಂಬೀೞ್, ಅಡಬೀಳು, ಅಡ್ಡಬೀೞ್, ಅಡ್ಡಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಬೀಳು : ಬೇಂಟೆಯ ನೆವದಿಂದ[ಲ್ಲಿಂ ತಳರ್ದು] ಬಟ್ಟೆಯ ಕಣ್ಣೊಳಡ್ಡಂಬಿಟ್ಟಿರ್ದ ವೃದ್ಧವಾನರನಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೩೧ ವ). ೨. ಅಡ್ಡಿಮಾಡು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು : ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿಯಾರಡ್ಡಬಿದ್ದಡವರ್ಗ್ಗೆ ಪಾಪ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೩೩–೪೦ ; 1068). **ಅಡಬೀಳು** : ೧. ಕರೆಕರೆದು ಕಡುಚಪಳೆಯರು . . . ಆರೆನಗೆಯ ಬಿಱುನಗೆಯ ನಗೆಗಳ ಹೊರಳಿಗಳಲಡಬಿದ್ದು ಕೈದಾವರೆಯ ಕಮಲಂಗಳಲಿ ತೆವರಿದರಿಟ್ಟು ಭೂಭುಜರ (ತೊರರಾ. ೧–೧೫–೮). ೩. ನಮಸ್ಕರಿಸು : ನಿರ್ದೈವದೈತ್ಯ . . . ತನ್ನಂತರಂಗದೊಳಿಡಿದಿರ್ದ ವಿದ್ಯವ ರತೀಶ್ವರಗೆ ನಿರ್ಧರವಾಗಿ ಸಮರ್ಪಿಪ ತೆಱದಡಬಿದ್ದ ಭೇತಾಳ ದೇವರಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೧–೬೪) ; ನಾಡಿಗ ಯಂಕಪನು ಅಡಬಿದ್ದು ವೇಡಿಕೊಂಡಾಗ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦೭–೨೭ ; 1576). **ಅಡ್ಡಬೀೞ್** : ೧. ಮುಳುಗುವೆನಡ್ಡಬೀಳ್ವೆನು ತೆರೆಯ ಹೊಯ್ಲಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪–೨೫). ೨. ಹಗೆ ಹೊಕ್ಕಿಱಿವರಿನ್ನಾರಡ್ಡಬೀಳ್ವರು ನಿನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೭). **ಅಡ್ಡಬೀಳು** : ೧. ದೊಡ್ಡತನವನು ನೀಗಿ ಗಡ್ಡದ ತಾಪಸನಡ್ಡಬಿದ್ದಿರೆ ಗೋಪಿಯರು ಗಡ್ಡವ ಪಿಡಿದು ತೂಗುತ ಗೋಪರೊಳು ಪೇಳ್ವರಡ್ಡಬಿದ್ದಿದ್ದು ನಗುವರು (ಅಂಜಚ. ೨–೭೭) ; ನಗೆಯೊಳಗಡ್ಡಬಿದ್ದಳು ಪಾಂಡುಪುತ್ರರ ಬೊಡ್ಡಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨–೪೩) ; ಅವದಿರ ಬೀಸರಕೆ ಬಂದಡ್ಡಬೀಳುವ ಭಟರ ಕೆಡೆಯೆಚ್ಚ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೭೫). ೩. ಸಿದ್ಧರಾಮ ತಂದೆಗಳು ಅಡ್ಡಬಿದ್ದು ಬಿನ್ನೈಸುವ ಪ್ರಸ್ತಾವದ ವಚನ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೪೭–೪) ; ಮುಂದಿಯೊಳಗಡ ಹಾಯ್ದನೆತ್ತಿಪದನಡ್ಡಬಿದ್ದವರ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫–೪೦) ; ಹೆದ್ದೊರೆಗಳು ಕೈಗಾಣಿಕೆಯಿತ್ತಡ್ಡಬಿದ್ದರು ಬಿಂಕವ ಬಿಸುಟು (ಮೋಹತ. ೨೨–೫೪) ; ಆಗಲೈ

ನೀವಿದಕಡ್ಡಬೀಳಲದೇಕೆ ಮಾಗಧ ನೀನೆಂದ ನುಡಿಯ ಹೋಗಲಾಡುವೆನೆ (ಭರಚ. ೩೫–೩೮). [ಅಡ್ಡಂ + ಬೀೞ್$_1$]

ಅಡ್ಡಂಬು (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಬಿಡುವ ಬಾಣ; ಅಡ್ಡಬಾಣ: ರಥಮಂ ಮೂವಳಸಾಗೆ ಮುತ್ತಿಕೊಂಡು ಪೋಗೆಪಡ್ಡಂಬಿನ [ಕೂರಂಬಿನ ಕವಲಂಬಿನ] . . . ಬಲ್ಸರಿಯಂ ಸುರಿಯೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೨೪). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಅಂಬು$_1$]

ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕೆ, ಅಡ್ಡಾಬುಡುಕ, ಅಡ್ಡೆಬಡಕ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲೂ ಸಮಸಂಖ್ಯೆಯ ಆಟಗಾರರು ಇರಬೇಕಾದ ಆಟದಲ್ಲಿ ಒಂದುಕಡೆ ಒಬ್ಬ ಆಟಗಾರ ಕಡಮೆಯಾಗಿದ್ದರೆ, ಎರಡುಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ತಾನು ಸೇರಿಕೊಂಡು ಆಟವಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಆ ಸಂಜೆಯ ಚೆಂಡಾಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಡೆ ಐದು ಜನ, ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ನಾಲ್ಕು ಜನ ಇದ್ದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಗುಂಡಣ್ಣ ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕನಾಗಬೇಕಾಯಿತು(ರೂಢಿ). ೨. ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಿಗಳಾದ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳ ಜೊತೆಗೂ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವವನು: ಆ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಮಂದಿ ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕರು ಇದ್ದರು (ರೂಢಿ). **ಅಡ್ಡಾಬುಡುಕ** (ದಕ). **ಅಡ್ಡೆಬಡಕ** (ಉಕ). ೨. ಅವನು ಅಡ್ಡೆಬಡುಕನಿದ್ದಾನೆ; ಅವನನ್ನು ನಂಬಬೇಡಿರಿ (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ?]

ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕನ ಸ್ಥಿತಿ, —ವರ್ತನೆ: ನಿನ್ನ ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕೆ ನನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಸಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [< ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕ]

ಅಡ್ಡಕಂಡು (ನಾ). ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸುವುದು; ಅಡ್ಡಕೊಯ್ತ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಂಡು (< ಖಂಡ)]

ಅಡ್ಡಕಂಬಿ, ಅಡ್ಡಗಂಬಿ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳ ಹಿಂಭಾಗದ ಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೊರುವ ಕಂಬಿ; ಅಡ್ಡೆ (ಕ). ೨. ಪಂಚೆ, ಸೀರೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸೆರಗಿನ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಬಣ್ಣದ ಪಟ್ಟಿ; ಅಡ್ಡಂಚು. ೩. ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸುತ್ತ ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿದ ಲೋಹದ ಪಟ್ಟಿ; ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿ (ಕ). **ಅಡ್ಡಗಂಬಿ**: ೨. ಅಗಸರವನಿಗೆ ಪಂಚೆ ಹಾಕಿದ ಮೇಲೆ ಅದರ ಅಡ್ಡಗಂಬಿಯೆಲ್ಲಾ ಕದಡಿಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಂಬಿ$_1$]

ಅಡ್ಡಕಟ್ಟಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ: ಉಪ್ಪಂಗ, ಏಕನಾದ, ಕಯ್ತುಮ್ಮಟಿ, ಅಡ್ಡಕಟ್ಟಗೆ . . . ಒಂದೂ ಇಲ್ಲ ಕಣಾ (ಸುಗುಗಂ. ೯೬–೧೩). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಟ್ಟಗೆ]

ಅಡ್ಡಕಟ್ಟು$_1$ 'ಅಡ್ಡಂಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಕಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ಕಟ್ಟು, —ತಡೆ. 'ಅಡ್ಡಕಟ್ಟುವಡೆ' ಪರಾ. ೨. ಕೆಲಸಗಾರರು ಕೆಲಸಮಾಡುವಾಗ ತಮ್ಮ ಧೋತ್ರದ ಕೊನೆಯನ್ನು ಹೆಗಲಮೇಲಿನಿಂದ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಟ್ಟು (ಉಕ. ಕ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಅಡ್ಡಕಟ್ಟುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಕಟ್ಟನ್ನು ಪಡೆ; ತಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರು: ಸಂಧ್ಯಾನಯುಕ್ತಾತ್ಮಪತಿಗಳ ಜನ್ಮಜಾಡ್ಯದೊಳ್ ತಾನಡ್ಡಕಟ್ಟುವಡೆದಾ ಕಾವಗಟ್ಟೆ ಸ್ಮರವೈರಿಯಾಕ್ಷಣಘಾತಕೆ ಅನದೊಡೆ (ಚಬಪು. ೨೦–೨೦). [ಅಡ್ಡಕಟ್ಟು$_2$ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಡ್ಡಕಟ್ಟೆ, ಅಡ್ಡಗಟ್ಟೆ (ನಾ). (ನದಿ ಮೊದಲಾದವಕ್ಕೆ) ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ಕಟ್ಟೆ. **ಅಡ್ಡಗಟ್ಟೆ** (ಕ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಟ್ಟೆ$_1$]

ಅಡ್ಡಕತ್ತರಿ (ನಾ). "ಕತ್ತರಿತೀರು"ಗಳನ್ನು ಬಂಧಿಸುವ ಅಡ್ಡತೀರು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೨೬). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕತ್ತರಿ]

ಅಡ್ಡಕಥೆ (ನಾ). ಮುಖ್ಯಕಥೆಯಲ್ಲಿ ನಡುವೆ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಬರುವ ಬೇರೆಯ ಕಥೆ; ಉಪಕಥೆ: ಹರಿಕಥೆಯವರ ಅಡ್ಡಕಥೆ, ಅಡ್ಡಮಾತು, ಅಡ್ಡನಗೆ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಇಂದಿನ ಹರಟೆಗೆ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಕೊಡುವುವು (ಸಾಹಿವಿ. ೧೧೫). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಥೆ]

ಅಡ್ಡಕಪ್ಪಟತೀರ್ಥಕ (ನಾ). ಅರ್ಧಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ ಸಂಪ್ರದಾಯ: ನೀವಿಲ್ಲಿಂದಿತ್ತ ರಾತ್ರಿಯೊಳನ್ನಮಂ ಬೇಡಿಬಪ್ಪಾಗಳ್ ಬಿಳಿಯ ಕಂಬಳಿಯಂ ಪೊದೆದು . . . ಬಪ್ಪುದಲ್ಲದೆ ಬಂದಂದನರ್ಥಮುಕ್ಕುಮೆಂಧೊಡಾ ಪ್ರಕಾರದೊಳೆ ಕೆಲವು ದಿವಸಂ ನಡೆಯಲವರ್ಗಡ್ಡಕಪ್ಪಟತೀರ್ಥಕರೆಂಬ ಪೆಸರಾಗಲ್ (ಕಗವಿ. ೧೧೧–೨೦ ರಾಜಾವ). [ಅಡ್ಡ$_2$ + ಕಪ್ಪಟ + ತೀರ್ಥಕ]

ಅಡ್ಡಕರಡಿಗೆ (ನಾ). (ಉದ್ದಕ್ಕಿಂತ) ಅಗಲ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಕರಡಿಗೆ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕರಡಿಗೆ]

ಅಡ್ಡಕಲ್ಲು (ನಾ). "ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲು" (ಕಸ್ತೂಕೋ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಲ್ಲು]

ಅಡ್ಡಕಸಬಿ (ನಾ). ೧. ತನಗೆ ಸಹಜವಲ್ಲದ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದವನು: ಒಂದು ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕೂಡ ಬರೆಯಲು ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದ ಅಡ್ಡಕಸಬಿಯ . . . ಜಡಬುದ್ಧಿಯ ಕೆಲಸ ಗ್ರಂಥಸಂಪಾದನೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ (ಕನ್ನಸಂ. ೨೪೯). ೨. ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ನುರಿಯದವನು; ಕೆಲಸವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಮಾಡಲಾರದವನು: ಸರಿಯಾದ ದೃಷ್ಟಿಯಿದ್ದಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ವಯಸ್ಸಿನ ಅಡ್ಡಕಸಬಿಗಳೂ ಕೂಡ ಬೇಗನೆ ತಮ್ಮ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಜಾಣ್ಮೆಯನ್ನೂ ಕುಶಲತೆಯನ್ನೂ ಹೊಂದುವರು (ನಿಮ್ಮದೃ. ೩೭). ೩. [ಅಶಿಷ್ಟ] ವೇಶ್ಯೆ (ಉಕ). [ಅಡ್ಡಕಸಬು + -ಇ$_3$]

ಅಡ್ಡಕಸಬು, ಅಡ್ಡಕಸುಬು (ನಾ). ೧. ಸ್ವಂತ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿರದ ಕಸಬು; ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಕಸಬು: (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಡ್ಡಕಸುಬು**: ೧. ವರ್ತಕನು ವೈದಿಕತನವಂ ಮಾಡುವದು ಅಡ್ಡಕಸುಬು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. (ಮುಖ್ಯ ವೃತ್ತಿಯ) ಜೊತೆಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಬೇರೆಯ ಕಸಬು; ಉಪವೃತ್ತಿ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಸಬು]

ಅಡ್ಡಕಸುಬು 'ಅಡ್ಡಕಸಬು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಕಾಲು 'ಅಡ್ಡಗಾಲು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಕಾಲುಹಾಕು 'ಅಡ್ಡಗಾಲುಹಾಕು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಕಾಲುವೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕಾಲುವೆಯಿಂದ ಹೊರಡುವ ಸಣ್ಣ ಕಾಲುವೆ; ಕವಲುಗಾಲುವೆ (ಕ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಾಲುವೆ]

ಅಡ್ಡಕಾವಡಿ (ನಾ). ಕೊರಳ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೊರುವ ಕಾವಡಿ (ಕ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಾವಡಿ]

ಅಡ್ಡಕಾವಲಿ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಕಾಲುವೆ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಾವಲಿ$_3$ (< ಕಾಲುವೆ)]

ಅಡ್ಡಕೀಲಿ (ನಾ). (ಬಾಗಿಲಿಗೆ) ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕುವ ಅಗಳಿ (ಉಕ. ಕ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕೀಲಿ]

ಅಡ್ಡಕುಂಟೆ (ನಾ). (ಹೊಲದಲ್ಲಿ) ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೊಡೆಯುವ ಕುಂಟೆ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕುಂಟೆ$_1$]

ಅಡ್ಡಕೂಸು, ಅಡ್ಡಗೂಸು (ನಾ). ೧. ಕೈಗಳ ಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಮಲಗಿಸಿ ಎತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವ ಮಗು; ಕೈಯಲ್ಲಿ (ಸೊಂಟದ ಮೇಲಲ್ಲ) ಎತ್ತಿಕೊಂಡ ಮಗು (ಕ). ೨. ಜನನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಕೋಶದಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಮಗು (ಕ). **ಅಡ್ಡಗೂಸು** (ಕ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕೂಸು]

ಅಡ್ಡಕೆಯ್, ಅಡ್ಡಗೆಯ್, ಅಡ್ಡಗೈ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಟ್ಟ

ರುವ ಕೈ (ಕಿ). ೨. ಯಕೃತ್ತಿನ ಒಂದು ರೋಗ. **ಅಡ್ಡಗೆಯ್**: ೧. (ಕಿ). **ಅಡ್ಡಗೈ** : ೨. ಅಡ್ಡಗೈಗೆ:— ಹಾಗಲ ಬೇರಂ ಪೊಸರಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಅವುಡಲದ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ತೊಡೆಯುವುದು (ಪಿಪ್ರೈವಿ. ೧೯೭). [ಅಡ್ಡ$_{1}$ + ಕೆಯ್$_{3}$]

ಅಡ್ಡಕೆಲಸ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಕೃತವಲ್ಲದ ಬೇರೆ ಕೆಲಸ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೆಲಸ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೮೫ ಕಿ). ೨. ಮಾಡಬಾರದ ಕೆಲಸ (ಉಕ). [ಅಡ್ಡ$_{1}$ + ಕೆಲಸ]

ಅಡ್ಡಕೊಯ್ತ (ನಾ). (ಕರಾ) ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಕೊಯ್ಯುವುದು, — ಸೀಳುವುದು. 'ಅಡ್ಡಕಂಡು' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ$_{1}$ + ಕೊಯ್ತ]

ಅಡ್ಡಕೋಲು (ನಾ). ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಕೋಲು ಅಥವಾ ಮರದ ಪಟ್ಟಿ (ಕಿ). [ಅಡ್ಡ$_{1}$ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅಡ್ಡಗಂಬಿ 'ಅಡ್ಡಕಂಬಿ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಿಲ್ (ನಾ). ಅಡ್ಡಗಟ್ಟೆ; ಏರಿ: ಅಲ್ಲಿಂ ಬರ ತೋಟವೊಳಗಾಗಿ ಪಡುವಣ ಮೇರೆ ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಲಿಂ ಬರ ತೆಂಕಣ ಮೇರೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೭೩–೯೬ ; 1179). [ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು$_{2}$ + –ಅಲ್]

ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಮರದ ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿ. [ಅಡ್ಡ$_{1}$ + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು$_{1}$ 'ಅಡ್ಡಂಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು$_{2}$ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಕಟ್ಟೆ. [ಅಡ್ಡ$_{1}$ + ಕಟ್ಟು$_{3}$]

ಅಡ್ಡಗಟ್ಟೆ 'ಅಡ್ಡಕಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗಣೆ (ನಾ). ಹಡಗಿನ ಕೂವೆಮರ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೩೩). [ಅಡ್ಡ$_{1}$ + ಗಣೆ]

ಅಡ್ಡಗಯ್ದು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿ; ಅಡಾಯುಧ (?). 'ಅಡ್ಡಗಯ್ದುವಿಡಿ' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ$_{1}$ + ಕಯ್ದು]

ಅಡ್ಡಗಯ್ದುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಗಯ್ದುವನ್ನು ಹಿಡಿ: ಅನುವರದೊಳ್ ಕುದುರೆಯೇಱಿದಾತನಾನೆಯೇಱಲಕ್ಕುಮಾನೆಯೇಱಿದಾತಂ ಕುದುರೆ ಯೇಱಲಾಗ ಬಿಲ್ವಿಡಿದಾತನಡ್ಡಗಯ್ದುವಿಡಿಯಲಕ್ಕುಮಡ ಗಯ್ದುವಿಡಿದಾ ತಂ ಬಿಲ್ವಿಡಿಯಲಾಗ (ಬಂಹರಿ. ೧೧–೧೦೨ ವ). [ಅಡ್ಡಗಯ್ದು + ಪಿಡಿ$_{1}$]

ಅಡ್ಡಗರಗಸ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಗರಗಸ; ಕೈಗರಗಸ: ಒಡ್ಡಿದ ಸಿಡಿ ಡೆಂಕಣಿ ಶೂಲ ಸೂನಂಗಿಯಡ್ಡಗರಗಸ ಕತ್ತರಿಗಿಚ್ಚು ಅಡ್ಡಾಯುಧ ತೀವಿದ ಬಾವಿನೆಲಹು ಕಂಗೆಡ್ಡಮಾಗಿರ್ದವಾ ಹುರದೊಳು (ಸೊಬಸೋ. ೯–೨೮). [ಅಡ್ಡ$_{1}$ + ಗರಗಸ (< ಕರಗಸ)]

ಅಡ್ಡಗಲ (ನಾ). ಅಡ್ಡಳತೆ; ಅಗಲದ ಅಳತೆ: "ಅಂಗುಲಿಗಳೊಂದೊಂ ದಱಡ್ಡಗಲದ ಪ್ರಮಾಣೆಂಟು ಜವೆಯುಳತೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೬–೧೦); ನಾವು ಮೊನ್ನೆ ಕೊಂಡುಕೊಂಡ ದುಪ್ಪಟಿಯ ಅಡ್ಡಗಲ ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚು (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡ$_{1}$ + ಅಗಲ$_{1}$. / ತುಳು. ಅಡ್ಡಗೆಲ]

ಅಡ್ಡಗಲು (ನಾ). ಅಡ್ಡಳತೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ, ಬಾದಾಮಿಯಾಕಾರದ ಊಟದ ತಟ್ಟೆ: "ಸೊನ್ನಲಿಗೆ – ಅಡ್ಡಗಲು" (ಗಂಗಾವು. ೩೩೬). [ಅಡ್ಡ$_{1}$ + ಅಗಲು$_{2}$ (< ಅಗಲ್$_{2}$)]

ಅಡ್ಡಗಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ, ತಡೆಯಾಗಿ ಇರುವ ಕಲ್ಲು: ಕೋಡಗದ ಅಣಲಿನಲ್ಲಿ ಮೂಱುಗುಳ ಕಂಡೆ ಒಂದು ಚಪ್ಪೆಗಲ್ಲಿನಂದ ಒಂದು ಅಡ್ಡಗಲ್ಲಿನಂದ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೨೫–೭೭೮); "ಪ್ರಾರಬ್ಧಯೋಗವು ಸಾತ್ವಿಕಗುಣಸಂಬಂಧವಾದ ತನುಸ್ವರೂಪವಾಗಿಹುದೆಂಬುದೀಗ ಒಂದ ಗುಳು ಅಡ್ಡಗಲ್ಲಿನಂದವೆಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕರ್ಥ" (ಮೋಳಿಮಾ. ಟೀಕು); ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೂ ಹಾಗೂ ವಿಶ್ವಸೃಷ್ಟಿವಾದದ ಅನೇಕ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಗಳಿಗೂ ಯಾವುದು ಒಂದು ಅಡ್ಡಗಲ್ಲಿನಂತಿದ್ದಿತೋ ಅದೇ ಲೆಪ್ಲಾಸನ ವಾದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು (ಭೂಹುಟ್ಟು. ೧೬). ೨. ತಡೆ; ಅಡ್ಡಿ: ಈ ಬಯಕೆಗೆ ರಂಗನು ಅಡ್ಡಗಲ್ಲಾದನು (ರಂಗರೋ. ೨೮) [ಅಡ್ಡ$_{1}$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_{2}$)]

ಅಡ್ಡಗವಿತೆ (ನಾ). ೧. ವಕ್ರವಾದ ಕವಿತ್ವ. ೨. ಅರ್ಧಾಂತಕವಾಗಿ ರುವ, ಪೂರ್ಣವಲ್ಲದ ಕವಿತೆ. ೧,೨ : ತಾವುಡ್ಡಗವಿತೆಯಂ ಮಾಡಿ ಮಹಾವ್ಯವಸಾಯಂಗೆಯ್ವ ಮರುಳ್ಗವಿಗಳ್ ತಾವೇಂ ಗುಣಾಢ್ಯರಂ ಮಸು ಳಿಸರೇ (ಗದಾಯು. ೪–೪೧). [ಅಡ್ಡ$_{1,2}$ + ಕವಿತೆ]

ಅಡ್ಡಗಾಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ತಡೆಮಾಡು ; ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು ; ವಿಘ್ನಮಾಡು : ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಗಾಲಿಕ್ಕುವವರೇ ಬಹಳ ಜನ (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡಗಾಲು + ಇಕ್ಕು]

ಅಡ್ಡಗಾಲು, ಅಡ್ಡಕಾಲು (ನಾ). ೧. ನಡೆಯುವಾಗ ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಡುವ ಕಾಲು. ೨. ಬೇರೊಬ್ಬರ ನಡಗೆಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಒಡ್ಡುವ ಕಾಲು ; ತೊಡರುಗಾಲು. 'ಅಡ್ಡಗಾಲು ಹಾಕು' ಪರಾ. **ಅಡ್ಡ ಕಾಲು** : 'ಅಡ್ಡಕಾಲು ಹಾಕು' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ$_{1}$ + ಕಾಲು$_{1}$ (< ಕಾಲ್$_{1}$)]

ಅಡ್ಡಗಾಲು ಹಾಕು, ಅಡ್ಡಕಾಲು ಹಾಕು (ಕ್ರಿ). = ಅಡ್ಡಗಾಲಿಕ್ಕು : ಗಂಗನಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಕರಡೀ ಮಜಲನ್ನು ಎರಡು ಮನೆತನದವರು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು . . . ಒಂದು ಮನೆತನದವರು ಇದನ್ನು ಬಾರಿಸತೊಡಗಿ ದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಮನೆತನದವರು ಅತ್ತ ಸುಳಿಯುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ, ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅಡ್ಡಗಾಲು ಹಾಕಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಹಬ್ಬಬ. ೩೬) ; ತನ್ನ ಚಿನ್ನದ ಹುಚ್ಚಿಗಾಗಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಗಾಲು ಹಾಕತಾ ನಿಂತಾನ (ಜನಜೀ. ೬). **ಅಡ್ಡಕಾಲು ಹಾಕು** : ಯಾವ ಕೆಲಸಕ್ಕೂ ಅಡ್ಡಕಾಲು ಹಾಕುತ್ತಾನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡಗಾಲು + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_{1}$)

ಅಡ್ಡಗಾಳಿ (ನಾ). ಪಕ್ಕದಿಂದ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೩೪). [ಅಡ್ಡ$_{1}$ + ಗಾಳಿ]

ಅಡ್ಡಗಿಸು 'ಅಡ್ಡಯಿಸು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗೀಚು$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಗೆರೆ ಎಳೆ (ಕಿ). ೨. ಒಂದು ಬರೆ ವಣಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಗೆರೆಯೆಳೆದು ಹೊಡೆದುಹಾಕು (ಕಿ). [ಅಡ್ಡ$_{1}$ + ಗೀಚು$_{1}$]

ಅಡ್ಡಗೀಚು$_{2}$ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಎಳೆದ ಗೆರೆ (ಕಿ). [ಅಡ್ಡ$_{1}$ + ಗೀಚು$_{2}$]

ಅಡ್ಡಗೀಟು (ನಾ). ೧. = ಅಡ್ಡಗೀಚು$_{2}$. ೨. ಕೆಳಮಟ್ಟದ ಸ್ಥಾನ: 'ಬಹ ಜನ್ಮ ಮದುವೆಯೇ ಆಗುವ. ಇದು ಬೇಡ, ಕೂಡಿಕೊಂಡವರೆಂಬ ಅಡ್ಡಗೀಟು ; ಒಲಿದವರು ಎಂಬುದನು ಕಂಡನೇ ದೇವರಿಗೆ ಇದ ನೀಡು ವುದು ಏನು ದೊಡ್ಡಮಾತು ?' (ಗೌಮಲ್ಲಿ. ೨೯). 'ಅಡ್ಡಪಂಕ್ತಿ' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ$_{1}$ + ಗೀಟು]

ಅಡ್ಡಗೀರು (ನಾ). = ಅಡ್ಡಗೀಚು$_{2}$. [ಅಡ್ಡ$_{1}$ + ಗೀರು$_{2}$ (< ಗೀಱು$_{2}$)]

ಅಡ್ಡಗುಡ್ಡೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ರಾಶಿ; ಅಡ್ಡದಿಣ್ಣೆ : ಸೊಣ್ಣನ ಕಟ್ಟೆಯಿಂದಂ ಹಾಳಬಸ್ತೀಕಟ್ಟೆಯಿಂದಂ ಅಡ್ಡಗುಡ್ಡೆಯಿಂದಂ ಪಡುವಲು (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೫೫–೩೩ ; 1622). [ಅಡ್ಡ$_{1}$ + ಗುಡ್ಡೆ$_{1}$]

ಅಡ್ಡಗೂಸು 'ಅಡ್ಡಕೂಸು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗೆಡಹು 'ಅಡ್ಡಂಗೆಡಪು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗೆಡೆ 'ಅಡ್ಡಂಗೆಡೆ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗೆಯ್ 'ಅಡ್ಡಕೆಯ್' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗೆರೆ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಗೀಚು$_{2}$: "ಸುಟ್ಟುಂಬೆಯಡ್ಡಗೆರೆ ಹತ್ತುನೂಱಿಂ ಖರಂ ತುಟ್ಟತುದಿ ಲಕ್ಕ ಬೆರಳಂ ಮಡಿಯೆ ಸೊನ್ನಕ್ಕು ನೆಟ್ಟನಂಗೈಯ ನೌಂಕಲು ಹಾಗಮಿಂತ್ರೈದೆ ಕೈಮಾಟ ಸಂಜ್ಞೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೩–೭). [ಅಡ್ಡ$_{1}$ + ಗೆರೆ]

ಅಡ್ಡಗೆರೆಮುಕ್ಕಾಲು (ನಾ). (ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದ) ತಕ್ಕಡಿಯ ಗುರುತಿನ ಕಾಲಾಣೆ ನಾಣ್ಯ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೬೨). [ಅಡ್ಡಗೆರೆ + ಮುಕ್ಕಾಲು]

ಅಡ್ಡಗೆಲ್ಲು (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಒಡೆದ ಕೊಂಬೆ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೪೪). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಗೆಲ್ಲು$_2$]

ಅಡ್ಡಗೈ 'ಅಡ್ಡಕೆಯ್' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗೊಂಬು (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಚಾಚಿರುವ ಕೊಂಬೆ: ಬಡವಂಗೊಪ್ಪುವ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕುರುಡಂಗಕ್ಷಿದ್ವಯಂ ಕೂಪದೊಳ್ ಕೆಡೆವಂಗಡ್ಡಯಿಪಡ್ಡಗೊಂಬು ರುಜೆಯೊಳ್ ಬೇವಂಗೆ ದಿವ್ಯೌಷಧಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೭). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕೊಂಬು$_2$]

ಅಡ್ಡಗೋಡೆ, ಅಡಗೋಡೆ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಗೋಡೆ: ಆ ಗಿರಿಗುತ್ತರದಿಕ್ಕಿನೊಳದಕೆ ಮಿಾಟಾಗಿ ಪೂರ್ವಾಪರಾಬ್ಧಿಗಳ ತಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದಡ್ಡಗೋಡೆಯೆಂಬಂತೆ ಪೆಂಪಾಗಿರುತಿಹುದು ಹೇಮಾದ್ರಿ (ಭರಜ. ೨೮-೭೦); ಅಡ್ಡಗೋಡೆ ಹಾಕಿ ಮನೆಯನ್ನು ಎರಡು ಪಾಲು ಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ). ೨. ಮನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ಮೋಟುಗೋಡೆ: ಅಡ್ಡಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ದೀಪ ಇಟ್ಟಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **ಅಡಗೋಡೆ** (ಕ).

ಅಡ್ಡಗೋಡೆಯ ಮಾತು = ಖಚಿತವಲ್ಲದ, ಸಂದಿಗ್ಧವಾದ ಹೇಳಿಕೆ: ಹೀಗೆ ಅಡ್ಡಗೋಡೆಯ ಮಾತನ್ನು ಆಡಬೇಡ. ನಿಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇರುವುದನ್ನು ಖಚಿತವಾಗಿ ಹೇಳಿ (ರೂಢಿ). **ಅಡ್ಡಗೋಡೆಯ ಮೇಲಿನ ದೀಪ** = [ಆಲಂ] ಎರಡು ಕಡೆಗೂ ಅನುಕೂಲವಾಗುವ ಮಾತು; ಖಚಿತವಲ್ಲದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ಅಡ್ಡಗೋಡೆ ಮೇಲಿನ ದೀಪದಂತಹ ಮಾತು ನಿಮ್ಮದು (ನಿಂದೆಸೆ. ೫). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಗೋಡೆ]

ಅಡ್ಡಗೋಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಗೋಲನ್ನು ಇಡು: ಕಾಯ ಕಟ್ಟದ ನೆಲಹನೊಲೆಯಮೇಲೆಯಿಳುಹಿಯದು ಬೀಳದಂದದೊಳಡ್ಡಗೋಲಿಕ್ಕಿ ತೊಳೆದ ಗೋಣಿಯ ಪಟ್ಟೆಯಂ ಮುಚ್ಚಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫-೨೭). [ಅಡ್ಡಗೋಲು + -ಇಕ್ಕು]

ಅಡ್ಡಗೋಲು (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇರಿಸಿದ ಕೋಲು. 'ಅಡ್ಡಗೋಲಿಕ್ಕು' ಪರಾ. ೨. ಅಡ್ಡಿ; ತಡೆ: ನಮಗ ಇಡಬೇಕಂಬೋ ಅಡ್ಡಗೋಲs ನಿಮಗೆ ಒಡ್ಯಾರ (ನಿರಾಭ. ೧೧೦). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅಡ್ಡಚಾಟು (ನಾ). (ಮಳೆ ಬಿಸಿಲುಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಚಾಟು, —ಮರೆ.

ಅಡ್ಡಚಾಟು ಹಿಡುಕೊಳ್ಳು = ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆ (ಕ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಚಾಟು$_2$]

ಅಡ್ಡಚಾಳಿ (ನಾ). ನೆಟ್ಟಗಿಲ್ಲದ ನಡತೆ; ಕೆಟ್ಟ ಚಾಳಿ: ಊರ ಒಕ್ಕಲು ಮನೆಗಳ ಮತ್ತು ಇತರ ಕೆಲವು ಅಡ್ಡಚಾಳಿಯ ಹೆಣ್ಣುಗಳ ಕುರಿತು ಅವನ ಬೇಟೆಯ ಹೊಂಚು ನಡೆಯುತಿತ್ತು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೫೯). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಚಾಳಿ]

ಅಡ್ಡಚಿನ್ನ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯದ ಅರ್ಧಭಾಗ; ಅರ್ಧ ಹೊನ್ನಿನ ಬೆಲೆಯ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ (?): ಮತ್ತರಿಂಗಡ್ಡಚಿನ್ನ ಲೆಕ್ಕದಿಂದಜುವಣಮಂ ಮೂಱು ಪಣಮುಂ ತೆತ್ತುಂಬಂತಾಗಿ ಶ್ರೀ ಯಾಪನೀಯ ಸಂಘದ ಪುನ್ನಾಗವೃಕ್ಷ ಮೂಲಗಣದ ಶ್ರೀ ಬಾಳಚಂದ್ರಭಟ್ಟಾರಕದೇವರ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚ್ಚಿ (ಎಇ. XVIII, ೧೭೫-೩೫; 1044). [ಅಡ್ಡ$_2$ + ಚಿನ್ನ]

ಅಡ್ಡಚೌಕ (ನಾ). ೧. "ಆಯ"ದ ಆಕಾರದ ವಸ್ತ್ರ (ಕ). ೨. = ಅಡ್ಡಕರಡಿಗೆ. [ಅಡ್ಡ$_{ಚ1}$ + ಚೌಕ]

ಅಡ್ಡಚ್ಚು (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಅಚ್ಚಿನ ಮರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಅಚ್ಚು$_7$]

ಅಡ್ಡಜಡ್ಡು (ನಾ). (ಉಕ) ಒಂದು ರೋಗದ ಜೊತೆಗೆ ಬರುವ ಬೇರೊಂದು ರೋಗ; ಉಪರೋಗ: ಈಗ ಅಡ್ಡಜಡ್ಡು ಸಂಪೂರ್ಣ ಗುಣವಾಗಿದೆ (ಬೆಳಗು. ೨೦); ಈಗ ಕೊನೆಗೆ ಸದ್ಯದ ಮಟ್ಟಿಗಿನ ಅಡ್ಡಜಡ್ಡು ಸಂಪೂರ್ಣ ಮಾಯವಾಗುವವರೆಗಾದರೂ ನಿಲ್ಲಿಸೋಣವೆಂದು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ್ದನು (ಕಾಳರಾ. ೫೮). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಜಡ್ಡು$_2$]

ಅಡ್ಡಜಾಡಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೊದೆದಿರುವ ಕಂಬಳಿ: ಬೋಳುಮಂಡೆಯು ಬೊಡದಡೆ ಪುಸ್ತಕ ತೋಳಿನಲ್ಲಾಧಾರ ಕಾವಿಯ ಹೋಳು ಪಾವಡವಡ್ಡಜಾಡಿಯ ಅಧಿಕ ಷಟ್ಸ್ಥಲದ (ಶರಲೀ. ೫೩-೩). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಜಾಡಿ$_1$]

ಅಡ್ಡಜಾತಿ, ಅಡಜಾತಿ (ನಾ). ಮಿಶ್ರಜಾತಿ: ಶಹಾಮೃಗವು ಕೆಲವು ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಪಶುಗಳನ್ನೂ ಕೆಲವು ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನೂ ಹೋಲುವದರಿಂದ, ಅದು ಪಶುಜಾತಿಗೂ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಗೂ ನಡುವೆ ಅಡ್ಡಜಾತಿಯದಾಗಿ ಇರಬಹುದೆಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ತರ್ಕಿಸುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೮೪). **ಅಡಜಾತಿ** (ಕ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಜಾತಿ. / **ತುಳು.** ಅಡಜಾತಿ; **ತೆಲು.** ಅಟುಜಾತಿ]

ಅಡ್ಡಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿದ ಮನಸ್ಸು: ಅಡ್ಡಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಕೇಳಬೇಕಾದುದನ್ನೆ ಕೇಳದೆ ಮರೆತಿದ್ದೆ (ಕೃಷ್ಣಭೂ. ೩೫); ಪುಸ್ತಕದ ಹಾಳೆಗಳನ್ನು ಅಡ್ಡಜ್ಞಾನದಿಂದ ತಿರುವಿಹಾಕುತ್ತಾ ಏನೋ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ರಾಮಾಸೆ. ೮೫). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಜ್ಞಾನ]

ಅಡ್ಡಡಿ (ನಾ). ೧. ಪಾದದ ಅಗಲ: ಅಡ್ಡಡಿ ಎರಡಜುಂಗೇಣು (ಪಸಾರ. ೧೨೩-೮). ೨. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಅಥವಾ ಒಳಮುಖವಾಗಿ ತಿರುಚಿಕೊಂಡ ಪಾದ (ಸ್ಯಾಂಡರ್); ಅಂಗವಕ್ರನು ಅಡ್ಡಡಿಯಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಾನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಅಡಿ$_1$]

ಅಡ್ಡಣ, ಅಡ್ಡಣಿ$_1$, ಅಡ್ಡಣೆ$_1$ (ನಾ). ಗುರಾಣಿ; ಹರಿಗೆ; ಢಾಲು: "ಅಡ್ಡಣಮೆಂದೆನಲ್ ಪರಿಗೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೧೮); "ಅಡ್ಡಣಮೆಂದು ಖೇಟಕಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೪-೨೬೮); ಕಾಮು[ನ][ಪಾಠಾಂ. ನೊ]ಡ್ಡಣದಂತೆ ದೊಡ್ಡಿತ್ತಾಗಿ ಮಿಾಱುವುದ್ವೃತ್ತನೃತ್ತತೆಯನೀಱ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೫೯ವ); ಮಾಯೆಯೆಂಬಡ್ಡಣಮಂ ಪಿಡಿದು ಮೋಹಮೆಂಬ ಸುರಗಿಯಂ ಕಟ್ಟಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೮೭ ವ); ಹರನ ಹಗೆಯಡ್ಡಣ ವಿಳಾಸಿನಿಯರ ಮನೋರಥಫಲವೆನಲು ಮಿಗೆ ಮೆಱೆದನುದಯಾಚಲದ ಚಾವಡಿಯಲಿ ಸುಧಾಸೂತಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೧೭); (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೩೮; ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೭೨ ನೋ). **ಅಡ್ಡಣಿ$_1$**: ತಳಿರ್ಗಾವಿಯುಡೆಯನಡ್ಡಣಿಗೆಯ್ದಿಂ (ಚಕವಿ. ೬-೧೨೨). **ಅಡ್ಡಣೆ$_1$**: ಥಳಥಳಿಸುವ ಖಡ್ಗವಿಡಿದೆಡಗೈಯೊಳು ತಳೆದಡ್ಡಣೆಗಳ ಭಟರು ಕುಳಿತು ಮುಂಡಿಯ ಹೂಡಿ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೮-೩೫). [**ಪ್ರಾ.** ಅಡ್ಡಣ (< **ಸಂ.** ಅಡ್ಡನ). / **ತುಳು.** ಅಡ್ಡಣ, ಅಡ್ಡಣೆ; **ತೆಲು.** ಅಡ್ಡನ]

ಅಡ್ಡಣದೊಲೆ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಬೀಳುವ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ತಡೆಯಲು ಗುರಾಣಿಯಂತೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ತೊಲೆ (?): ಎಸೆವ ಕೀಲಾಯುಧ ಬಲಿದಡ್ಡಣದೊಲೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದುವು ತೆನೆಯ ಸಂದಿನಲಿ (ಕಂನವಿ. ೬-೨೨). [ಅಡ್ಡಣ + ತೊಲೆ]

ಅಡ್ಡಣಾಯತ 'ಅಡ್ಡಣಾಯ್ತು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಣಾಯತವಡೆ (ನಾ). ಗುರಾಣಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದವರ ಸೈನ್ಯ: ತಲೆಮುಟ್ಟುಲಿದೊರ್ಮೆಯೆ ನೂಂಕುವಡ್ಡಣಾಯತವಡೆಯಂ ಕುಮಾರನಿಸೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೩-೫೯). [ಅಡ್ಡಣಾಯತ (< ಅಡ್ಡಣಾಯ್ತು) + ಪಡೆ$_2$]

ಅಡ್ಡಣಾಯಿತ 'ಅಡ್ಡಣಾಯ್ತು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಣಾಯ್ತು, ಅಡ್ಡಣಾಯತ, ಅಡ್ಡಣಾಯಿತ (ನಾ). ಅಡ್ಡಣ

ವನ್ನು, ಗುರಾಣಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವವನು ; ಹರಿಗೆಕಾರ : ನಿಲ್ಲದಾಗಳು ಸಿಂಹರಥನಾ ಬಿಲ್ಲ ಪಡೆ ತಾಗಿದುದು ಬೇಗದಿ ಚೆಲ್ಲಿದೊಡೆ ತನ್ನಡ್ಡಣಾಯ್ತರು ಕಾಳಗವ ತೊಡಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೯–೧೩). **ಅಡ್ಡಣಾಯತ** : 'ಅಡ್ಡಣಾಯತನಡೆ' ಪರಾ. **ಅಡ್ಡಣಾಯಿತ** : ಬಿಲ್ವಡೆಯೊಳಡ್ಡಣಾಯ್ತರಬ್ಬರದಡ್ಡಣಾಯಿತರೊಡನೆ ತುರಗದಳವಶ್ವಸಂಕುಲದೊಡನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫–೧೦). [ಅಡ್ಡಣ + –ಆಯ್ತ]

ಅಡ್ಡಣಿ$_1$ 'ಅಡ್ಡಣ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಣಿ$_2$ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಣಿಗೆ : ಚಿನ್ನದ ಕಾಲ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕಾಲ ಮಂಚ ಸುವರ್ಣದಡ್ಡಣಿ ಸುಪ್ಪತಿಗೆ ರನ್ನವಿಟ್ಟರ ರತ್ನಗಂಬಳಿ(ಮೋಹತ. ೧೫–೧೭). [< *ಸಂ. ಆಸ್ಥಾಪನ. / ಮರಾ. ಅಡಣೀ]

ಅಡ್ಡಣಿ$_3$ (ನಾ). ಮಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಹಾಸಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ನೂಲಿನೆಳೆ; ಅಡ್ಡೆಳೆ (೩) : ಅಡ್ಡಣಿಹಾಕು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಅಣಿ]

ಅಡ್ಡಣಿಗೆ, ಅಟ್ಟಣಿಕೆ, ಅಡಣಿಗೆ (ನಾ). ಊಟದ ತಟ್ಟೆ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಇಡುವ ಪೀಠ; ಮಣೆ; ಮುಕ್ಕಾಲುಮಣೆ: "ಪಾತ್ರಧರಮಡ್ಡಣಿಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೬೩–೨೫); ಪಿರಿಯ ಪೊನ್ನ ತಳಿಗೆಯುಮುಚ್ಚಮುಪ್ಪಡ್ಡಣಿಗೆಯುಮನಿಟ್ಟು (ಪಡ್ಡಾರಾ. ೭೮–೧೨) ; ಆರವೆಯೊಳ್ ×× ಲ್ ಅಡ್ಡಣಿಗೆಯುಂ ತಳಿಗೆಯುಂ ಆತನಾ ×××× ಣ್ಣನು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೫–೧೪ ; 941) ; ಶಾಸ್ತ್ರವೆ ಅಡ್ಡಣಿಗೆಯಾಗಿ ಆಗಮವೆ ಹರಿವಾಣವಾಗಿ (ಕೋಲಶಾಂ. ೧೨) ; ಸುಣ್ಣದ ಕುಡಿಕೆ ಮಣಿವುಪಕರಣತತಿ ಬಟ್ಟಲು ಪಡಿಗವಡ್ಡಣಿಗೆ ಪರಿಯಾಣ (ಬಸವು. ೧೨–೧೨) ; ನವರತ್ನ ಕೆತ್ತಿದಡ್ಡಣಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ತೆತ್ತಿಸಿ ಹೊಂಬರಿಯಣವಿಟ್ಟು (ಮೋಹತ. ೧೪–೭) ; ಅಚಲೆ ಉತ್ತರಕೊಡದೆ ಅಡ್ಡಣಿಗೆಯೊಂದನ್ನು ಹತ್ತಿರ ಎಳೆದು, ಚಾದಬಟ್ಟಲನ್ನು ಅದರ ಮೇಲಿಟ್ಟಳು (ಅರಗಿ. ೧೫೪). **ಅಟ್ಟಣಿಕೆ** : ಯುವತಿಯೋರ್ವಳು ನೀಲದಟ್ಟಣಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ನವಸ್ವರ್ಣಪಾತ್ರವನಿರಿಸೆ(ಜ್ಞಾನಚ. ೨–೧೨೪). **ಅಡಣಿಗೆ** : ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮ ಯಿ ನೆಯಿವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ಪೊ× ಅಡಣಿಗೆ ೧ ಮಾರಿ ×× ಕ್ಕಂ ಮಂಗಳ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೫೫–೮ ; 1405). [< *ಸಂ. ಆಸ್ಥಾಪನಿಕಾ]

ಅಡ್ಡಣಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಗುರಾಣಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ : ಪೊಸಮೆಯ್ವೆತ್ತಸಮಶರಂ ಸಸಿಯ ನೆರಂಗೊಂಡು ಗಂಡು ಮಿಾಜುತ್ತಾರ್ಪಿಂದಿ ಸುತಿಸುತಿದೆ ಮುಸಗಿದಪಂ ಪಸಮುಡಿತಳಿರ್ಗಾವಿಯುಡೆಯನಡ್ಡಣಿಗೆಯ್ದಂ (ಚಿಕವಿ. ೬–೧೨೨). [ಅಡ್ಡಣಿ (< ಅಡ್ಡಣ)+ ಗೆಯ್]

ಅಡ್ಡಣೆ$_1$ 'ಅಡ್ಡಣ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಣೆ$_2$ (ನಾ). ಅಡ್ಡಕಟ್ಟೆ ; ಏರಿ. 'ಅಡ್ಡಣೆಕಂಡಿ' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಅಣೆ$_3$]

ಅಡ್ಡಣೆ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ (ವೈಔಗಿ. ೧೧೭೬). [?]

ಅಡ್ಡಣೆಕಂಡಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಕಟ್ಟೆಗೆ ಮಾಡಿರುವ ಕಂಡಿ; ತೂಬು (?): ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಆಗ್ನೇಯದಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಣೆಕಂಡಿ ಬಳಿಯ ಪಡುವ ಮುಖವಾಗಿ ನೆಟ್ಟಕಲ್ಲು (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೯೫, ಪು. ೧೫೦ ; 1716). [ಅಡ್ಡಣೆ$_2$+ಕಂಡಿ$_1$]

ಅಡ್ಡತರ, ಅಡತರ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ಅಥವಾ ಚಲಿಸುವ ರೀತಿ: ಕದಂಪಿನೊಳ್ ಕನಕ ಕುಂಡಲವಡ್ಡತರಕ್ಕೆನಂದು ನಿಶ್ಚಲಮೆನಿಪಂಕ್ತಿಯೊಂದೆಸೆಯೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೫೧) ; ಶಂಕೆಯಿಲ್ಲದೆ ಬಂದು ಪಿಂಡಾನೆಗಳೊಂದುಗೂಡಿ... ವಿಸಟಂಬರಿಯಿಪಡ್ಡತರದೊಳಿಕ್ಕುವ ಥಟ್ಟು ವರಿಯಿಪ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ). ೨. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಮಲಗಿ ವಿಶ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ದೇವರಡ್ಡತರಮುಱಿಯದೆಯುಂ ಕರುಮಾಡಮನಿಱಿಯದೆಯುಂ ಸುಖಮಿರ್ಪುದಾಮೆ ಸಾಲ್ವೆನೆಮಗೆ ಬೆಸಸುವುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೭೨ ವ). **ಅಡತರ** : ೧. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕುರುಸೇನೆ ಓಸರಿಸಿತಡತರದ ಮುಖದಲಿ ಸೂಸಿದರು ಸಮರಥರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೯–೪೨) ; ಕೃಪಾಣದಲಿ ಕಡಿ ನಾಲ್ಕ ತೋಱಿಸುವ ಅಡತರದಲವನಿಪರ ಹಯ ಮುಂಗುಡಿಯ ಮುಱಿದು ವಿಘಾತಿಯಲಿ ಥಟ್ಟೊಡೆದು ಹಾಯ್ವುತಿ ಭಾಷೆಗಳ ಬಿರುದಂಕರೇಱಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೫೭). ೩. ವಕ್ರತೆ (ಉಕ) : ಅತ ಬಹಳ ಅಡತರದ ಮನುಷ್ಯ (ರೂಢಿ). ೪. ಇಕ್ಕಟ್ಟು ; ದುರ್ಗಮ : ಆ ದಾರಿ ಬಹಳ ಅಡತರವಾಗಿ ಇತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ತರ$_1$]

ಅಡ್ಡತಲೆ, ಅಡ್ಡದಲೆ (ನಾ). ಮಾಟವಿಲ್ಲದ ತಲೆ ; ವಿಕಾರವಾದ ತಲೆ (೩). **ಅಡ್ಡದಲೆ** (೩). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ತಲೆ$_1$]

ಅಡ್ಡತಳಿ (ನಾ). "ಭಿನ್ನವಂಶಗಳಿಗೆ ಅಥವಾ ಭಿನ್ನಪ್ರಭೇದಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ (ಅಥವಾ ಸಸ್ಯಗಳ) ಕೂಡಿಕೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಬೆರಕೆಯ ಪ್ರಾಣಿ, ಸಸ್ಯ" (Hybrid. ಇಂಕನಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ತಳಿ$_2$]

ಅಡ್ಡತಾಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ತಾಗು, —ಹೊಡೆ. ೨. ಅಡ್ಡಿಮಾಡು ; ತಡೆ (೩). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ತಾಕು$_1$]

ಅಡ್ಡತಾಕು$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೊಡ್ಡಜಮಾನಿನ ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ ಅಥವಾ ಅದರಲ್ಲಿ ಹಾದು ಹೋಗುವ ಸಣ್ಣ ಜಮಾನು (೩). ೨. ಒಂದು ಜಮಾನಿನ ಎಲ್ಲೆಯಿಂದ ಹೊರಚಾಚಿಕೊಂಡು, ಅದಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿದಂತೆ ಕಾಣುವ ಒಂದು ಭಾಗ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$+ ತಾಕು$_2$]

ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡ$_1$ 'ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ$_1$' ನೋ.

ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡ$_2$ 'ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ$_2$' ನೋ.

ಅಡ್ಡತಿನಿಸು (ನಾ). (ಉಕ) ಊಟದ ಕಡೆ ಗಮನ ಕೊಡದೆ ನಡುನಡುವೆ ತಿನ್ನುವ ತಿಂಡಿತಿನಿಸು : ಅವನಿಗೆ ಅಡ್ಡತಿನಿಸೇ ಹೆಚ್ಚು ಸೇರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ತಿನಿಸು$_2$]

ಅಡ್ಡತಿರುಗು (ಕ್ರಿ). ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗು : ತಿಂಮನ ತಲೆ ಮುಂದೊಮ್ಮೆ ಅಡ್ಡತಿರುಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಹಾದಿ ಹಿಡಿಯಿತು (ಹುಚ್ಚುಹು. ೧೭). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ತಿರುಗು$_2$]

ಅಡ್ಡತಿರುವು$_1$ (ಕ್ರಿ). ನೇರವಾಗಿ ಹೋಗದಂತೆ ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ತಿರುಗಿಸು; ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ತಿರುಗಿಸು (೩). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ತಿರುವು$_1$]

ಅಡ್ಡತಿರುವು$_2$ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ತಿರುಗುವ ಮೂಲೆ. ೨. = ಅಡ್ಡರಸ್ತೆ (ಉಕ) : ನಮ್ಮ ಮಿತ್ರನ ಮನೆ ಮುಖ್ಯ ಬೀದಿಯ ಹತ್ತನೆಯ ಅಡ್ಡತಿರುವಿನಲ್ಲಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ತಿರುವು$_2$]

ಅಡ್ಡತೊಡರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು ; ತಡೆ : ನನಗೆ (ಅಥವಾ ನನ್ನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ) ಅಡ್ಡತೊಡರಿದನು (ದಕ. ೩). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ತೊಡರು$_1$]

ಅಡ್ಡತೊಡರು$_2$ (ನಾ). ನಡುವೆ ಬಂದ ಅಡ್ಡಿ ; ವಿಘ್ನ (೩). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ತೊಡರು$_2$]

ಅಡ್ಡತೊಲಗು (ಕ್ರಿ). ದಾರಿಯಿಂದ ಆಚೆಹೋಗು, —ಹೊರಟುಹೋಗು (೩). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ತೊಲಗು]

ಅಡ್ಡತೊಲೆ, ಅಡ್ಡದೊಲೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ತೊಲೆ. **ಅಡ್ಡದೊಲೆ** (೩). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ತೊಲೆ]

ಅಡ್ಡತೋಳು 'ಅಡ್ಡದೋಳು' ನೋ.

ಅಡ್ಡದಂಡಿ (ನಾ). ತಕ್ಕಡಿಯ ಅಡ್ಡಕೋಲು (೩). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ದಂಡಿ]

ಅಡ್ಡದಂಡಿಗೆ (ನಾ). ೧. ನೆಯ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕಿನ ನೂಲಿನ ಎಳೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾದು ಹೋಗುವ ಮರದ ದಂಡ (೩). ೨. ತಕ್ಕಡಿಯ ಅಡ್ಡಕೋಲು (೩). ೩. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಹೊರಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬಿದಿರಿನ ಬೊಂಬು (೩). ೪. ಅಡ್ಡಪಲ್ಲಕ್ಕಿ (೩). ೫. ಎದುರು

ಬದುರಾಗಿರುವ ಎರಡು ಗೋಡೆಗಳಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಬಡುವಿನಂತೆ ಹಾಕಿರುವ ಗಳು (ಕ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ದಂಡಿಗೆ]

ಅಡ್ಡದಂಡೆ (ನಾ). ಹಗೇವಿನ ಬಾಯಿಯ ಒಳಅಗಲ (ಕ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ದಂಡೆ$_1$?]

ಅಡ್ಡದಬ್ಬೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇರಿಸಿದ ದಬ್ಬೆ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ದಬ್ಬೆ$_1$]

ಅಡ್ಡದಲೆ 'ಅಡ್ಡತಲೆ' ನೋ.

ಅಡ್ಡದಾರಿ (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯವಾದ ದಾರಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ದಾರಿ; ಅಡ್ಡರಸ್ತೆ: ಪೂರಿಂ ಮೂಡಯಾ(ಯ)ಡ್ಡದಾರಿಯಿಂ ಪಡುವ (ಎಇ. XIX, ೧೯೬–೩೪; 1220); ಹಂದಿಯು ಅಡ್ಡದಾರಿ ಹಿಡಿದು ಬಲಗಡೆಗೆ ತಿರುಗಿತು (ಹುಟ್ಟಹ. ೨೬); ಅವರಿಗೆ ಕಾಣಿಸದಂತೆ ಯಾವುದೋ ಅಡ್ಡದಾರಿಗೆ ನುಗ್ಗಿ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡ (ಶಾಲೆಮು. ೧೪೯). ೨. ತಪ್ಪುದಾರಿ: ಪಿತೃಕುಲವನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸಿದ, ಅಡ್ಡದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದ, ಧರ್ಮಚ್ಯುತಳಾದ ಮಗಳಿಗೆ ಉಡುಗೊರೆಯಾಗಿ ಕಳಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಎರಸಿ. ೮೧); ನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳ ನ್ನೊಪ್ಪಿಸಿ ಅವರೊಡನೆ ರಾಜೀ ಮಾಡಿಕೊಂಡೆ. ಅಂದಿನಿಂದ ನಾನು ಅಡ್ಡ ದಾರಿ ಹಿಡಿದೆ (ಪಂಜಪಂ. ೧೬೪). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ದಾರಿ]

ಅಡ್ಡದುಡ್ಡು$_1$ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಧದುಡ್ಡು; ಎರಡು ಕಾಸು: ಸತ್ಕೀರ್ತಿಯಂ ಧರೆಯೊಳ್ ಬಿತ್ತುವಗಡ್ಡದುಡ್ಡು ಜಜೀವರ್ಗಿಷ್ಟಾರ್ಥದಾನಂಗಳುಂ (ಸೋಮೇಶ. ೬೦). ೨. ಬಹಳ ಕಡಮೆ ಬೆಲೆಯ ನಾಣ್ಯ. [ಅಡ್ಡ$_2$ + ದುಡ್ಡು]

ಅಡ್ಡದುಡ್ಡು$_2$ (ನಾ). (ನ್ಯಾಯವಲ್ಲದೆ) ಬೇರೆ ರೀತಿಯಿಂದ ಬರುವ ಹಣ; ಲಂಚ: ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಗಳಿಸುವ ದುಡ್ಡಿಗಿಂತ ಅಡ್ಡದುಡ್ಡಿನ ಆಸೆಯಿದ್ದವರೆ ಬಹಳ ಜನ (ನಿರಾಧ. ೧೭೦). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ದುಡ್ಡು]

ಅಡ್ಡದುರುಬು (ನಾ). ತಲೆಯ ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ಓರೆಯಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಕೂದಲಿನ ಗಂಟು. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ತುರುಬು (< ತುಱುಂಬು)]

ಅಡ್ಡದೆಱೆ (ನಾ). "ಅಡ್ಡ" ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಸುಂಕ (?): ಕುಪ್ಪುದಲೂರ ಭೊದರಿಯೂರು ಮನ್ನುನ್ದಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಸ್ಥಿತಿಕ್ರಮಮಾವುವೆನ್ದಡೆ ಅಡ್ಡದೆಱೆ ಕಾಱುದೆಱೆ ನಾಟ್ಗ × × × ಣನಲ್ಪ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೧೬೧–೭; 913). [ಅಡ್ಡ$_2$ + ತೆಱೆ$_3$]

ಅಡ್ಡದೊಡ್ಡ (ನಾ). ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಪರಿಮಿತಿ ಮೀರಿ ಬೆಳೆದಿರುವವನು: ಅಡ್ಡದೊಡ್ಡ ನಾನಲ್ಲಯ್ಯಾ; ದೊಡ್ಡ ಬಸುಱು ಎನಗಿಲ್ಲಯ್ಯಾ; ದೊಡ್ಡವರಲ್ಲದೆ ನಿಮ್ಮ ಶರಣರು ಮನ್ನಿಸರಯ್ಯಾ! (ಬಸವ. ೪೧೨). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ದೊಡ್ಡ]

ಅಡ್ಡದೊಲೆ 'ಅಡ್ಡತೊಲೆ' ನೋ.

ಅಡ್ಡದೋಳು, ಅಡ್ಡತೋಳು (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಚಾಚಿರುವ ತೋಳು (ಕ). **ಅಡ್ಡತೋಳು**: ೨. = ಅಡ್ಡತೊಲೆ: (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೨೬). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ತೋಳು (< ತೋಳ್)]

ಅಡ್ಡದೋಱು, ಅಡದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಕಾಣಿಸು: "ರೇಖೆಯೆರಡಡ್ಡದೋಱೆ [ಪಾಠಾಂ. ಯಡದೋಱಿರಲು, ಯೆರಡಡದೋಱೆ] ಬೇಳೆ" (ಮಂಗರಾ. ಕಿ. ೧೦೫–೧೨). **ಅಡದೋಱು**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿಯ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ತೋಱು]

ಅಡ್ಡನಗೆ (ನಾ). ತಿರಸ್ಕಾರ ಸೂಚಕವಾದ ಅರೆನಗು; ವ್ಯಂಗ್ಯವಾದ ನಗು; ಅಪಹಾಸ್ಯ: ಸಲೆದೊಡ್ಡಿದರು ರಘುಸಗರರವರೊಳಗಡ್ಡನಗೆ ಹೊಗದಂತೆ ಮಾಡುವುದುಚಿತ (ತೊರರಾ. ೨–೨–೪೩); ದೊಡ್ಡಮ್ಮ:– . . . (ಭುಜಾಸ್ಫಾಲನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮುಷ್ಟಾಮುಷ್ಟಿಯನ್ನಭಿನಯಿಸಿ ಅಡ್ಡನಗೆಯಿಂದ) ಬಾರಯ್ ಮಿಹಿಕಾಕ್ಷಮಲ್ಲ (ಮಂತ್ರಶ. ೬೩–೧೦). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ನಗೆ]

ಅಡ್ಡನಾಮ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಹೆಸರು ಅಥವಾ ಕುಲದ ಹೆಸರು. (ಕ). ೨. ಸ್ಮಾರ್ತರು ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಗಂಧದ ಗೆರೆ (ಕ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ನಾಮ. / ಮರಾ. ಅಡನಾಂವ್]

ಅಡ್ಡನಾಲಗೆ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವ ನಾಲಗೆ. ೨. ಬಾವಿಯ ಬಾಯಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಸಿರುವ ಕಲ್ಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

ಅಡ್ಡನಾಲಗೆ ಹಾಕು = ೧. ಮಾತಿನ ನಡುವೆ ಬಾಯಿ ಹಾಕು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು (ದಕ. ಕ). ೨. ಸಾಯಿ (ಕರಾ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ನಾಲಗೆ]

ಅಡ್ಡನಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ತೂಗಹಾಕುವ ಚೌಕಟ್ಟು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಮೇಜಿನ ಅರೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ? ಅಡ್ಡಣಿಗೆ]

ಅಡ್ಡನಿಲುವು (ನಾ). ೧. ಉದ್ದಗಲ; ಹಾಸುಹೊಕ್ಕು: ಹಚ್ಚಡವೆಲ್ಲವು ಅಡ್ಡನಿಲುವು ಒಂದೇ ನೇಯಿಗೆಯಾಗಿದೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. "ಆಯ"ದ ಆಕಾರದ ವಸ್ತ್ರ; ಅಡ್ಡ (ಕ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ನಿಲುವು$_1$]

ಅಡ್ಡನುಡಿ, ಅಡನುಡಿ (ನಾ). ವಿರುದ್ಧವಾದ ಮಾತು; ಅಡ್ಡಮಾತು (ಕ). **ಅಡನುಡಿ**: ನುಡಿಯಲೊಡಂ ಮಿಂ ಪೇಟ್ಪುಡನುಡಿಯಂ ತನ್ನಿದಿರೊಳಾ ಖಳಂ ಕಡೆಗಣ್ಣಿಂ ಕಿಡಿಸೂಸೆ ಘೃತಾಹುತಿಯಂ ಪೊಡೆವ ಶಿಖಿಜ್ವಾಲೆಯಂತೆ ಬಾಲೆ ಕನಲ್ದಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೧–೪೯). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ನುಡಿ$_2$]

ಅಡ್ಡನೆ (ಅ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ; ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗಿ (ಕ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + -ಅನೆ. / ತಮಿ. ಅಟ್ಟನ್ನೈ]

ಅಡ್ಡಪಂಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಸಾಲಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವವರ ಮತ್ತೊಂದು ಸಾಲು (ಕ): ಅಡ್ಡಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದರೆ ಅಂತಸ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕೀಳೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). ೨. ಜೊತೆಗೂಡಿ ಒಂದೇ ಸಾಲಿನಲ್ಲಾಗಲಿ, ಆ ಸಾಲಿಗೆ ಸಮಾನಾಂತರವಾಗಿರುವ ಬೇರೆ ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಾಗಲಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಅರ್ಹತೆಯಿಲ್ಲದೆ, ಆ ಸಾಲುಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬೇರೊಂದು ಅಡ್ಡಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೩. ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾದ ಒಂದು ಸಾಲಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳದೆ ಬೇರೆ ನಿಲ್ಲುವ ಸಾಲು: ಸಾಕ್ರಟೀಸನು ಅಥೆನ್ಸಿನ ತಾತ್ವಿಕ ತಾರ್ಕಿಕ ಗೋಷ್ಠಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಪಂಕ್ತಿಯ ಮನುಷ್ಯನೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಸೋಕ್ರಮ. ೧೬). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪಂಕ್ತಿ]

ಅಡ್ಡಪಂತಿ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಪಂಕ್ತಿ: ಜಾತಿಯವರಾರೂ ಇವನ ಮನೆಗೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಇನ್ನಾರ ಮನೆಯಲ್ಲಾದರೂ ಊಟ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಅಡ್ಡಪಂತಿ. ತನ್ನ ಎಂಜಲೆಲೆ ತಾನೆ ಎತ್ತಿ ಸಾರಿಸಬೇಕು – ತಾನು ಭ್ರಷ್ಟ ಎಂಬುದನ್ನು ಲೋಕಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಸಾರಬೇಕು (ಅನಾಥೆ. ೧೨೮). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪಂತಿ]

ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ಪಟ್ಟಿ: ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯನು ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿಯ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಕೈಯನ್ನು ಜಾರಿಸುತ್ತ ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಮುಂದೆ ಸರಿಯುತ್ತಿದ್ದ. ಅನಂತರ ಹುಟ್ಟು ಹಾಕುವ ಜಾಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯ ತನ್ನ ಕೈಯನ್ನು ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿಯ ಮೂಲಕ ಸರಿಸುತ್ತ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೧೨೧). ೨. ಬಾಗಿಲಿನ ಅಥವಾ ಕಿಟಕಿಯ ಚೌಕಟ್ಟಿನ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಥವಾ ಕೆಳಭಾಗದ ಪಟ್ಟಿ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪಟ್ಟಿ$_4$]

ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿ ೨. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪಟ್ಟಿಗೆ]

ಅಡ್ಡಪರ (ನಾ). (?): ಅಂತು ಒಡ್ಡೋಲಗವಡ್ಡಪರವೆಡ್ಡಮಾಗಿರ್ದುದು

(ಅನಂಪು. ೨–೩೨ ವ) ; ಸಕಳ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಲೀಲಾವಿಭವಕ್ಕಿದುವೆ ಪರಮ ಸೀಮೆಯೆಂಬಂತಿರೊಡ್ಡೋಲಗವಡ್ಡಪರವೆಡ್ಡಮಾಗಿರ್ದುದು (ಬಾಧಪು. ೧೬). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ?]

ಅಡ್ಡಪಲ್ಲಕ್ಕಿ, ಅಡ್ಡಪಾಲಕಿ (ನಾ). (ಗೌರವ ಸೂಚಕವಾಗಿ ದೇವರನ್ನೂ ಗುರುಗಳನ್ನೂ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸಿ ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು) ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೊರುವ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ. **ಅಡ್ಡಪಾಲಕಿ** : ಕೆಳಗೆ ಕಾಣಿಸಿದ ಗ್ರಾಮ, ನಗರ, ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಪಾಲಕಿ ಸಕಲ ಬಿರುದಾವಳಿಗಳೊಡನೆ ಮಹೋತ್ಸವಗಳುಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ನೆರವೇರಿ (ಗುರುದ. ೧೧). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ]

ಅಡ್ಡಪಳಿ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಪಟ್ಟೆ (ಉಕ) : ಹುಡುಗರು ಅಂಗಳಕ್ಕೆ ಬೀಳಬಾರದೆಂದೋ ಏನೋ ಜಗಲಿಯ ಕಂಬಗಳಿಗೆ ಸೊಂಟದಷ್ಟು ಎತ್ತರದವರೆಗೆ ಅಡ್ಡಪಳಿ ಹೊಡೆದಿರುವರು (ಕೈಹಿಕಾ. ೧೯).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪಳಿ (< ಫಳಿ$_2$)]

ಅಡ್ಡಪಾಲಕಿ 'ಅಡ್ಡಪಲ್ಲಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಪಿಡ್ಡಗೆ (ಅ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಮತ್ತು ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ : ಒಡ್ಡಿತಾಗಳೆ ಮುಗಿಲಾಕಾಶ ತುಂಬಿ ಮಾಱೊಡ್ಡಿದಾನೆಯ ಹಿಂಡಿನಂತೆ ಅಡ್ಡಪಿಡ್ಡಗೆ ಸುೞಿದುವು ಕಾಲರಾಹುವಿನೊಡ್ಡು ಸಂಚಲಿಸುವಂದದೊಳು (ಭರಚ. ೩೪–೪೫). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪಿಡ್ಡ + –ಅಗೆ]

ಅಡ್ಡಪುರಿ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಕಾಲನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾಲಿನಿಂದ ತಾಳಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ನೆಲವನ್ನು ಕುಟ್ಟುವ ಒಂದು ನೃತ್ಯ ವಿಶೇಷ : ಉಗುರ್ವೆಳಗು ಬಿಣ್ಣಿತೆಂದದನುಗುಬ್ಬಿಂತಿರೆ ತೋಱುವಂತೆ ತಳೆದೆಳೆಗೆಂಪಂ ಬಗೆಗೊಳಿಸುವಡ್ಡಪುರಿಯಂ ಪುಗುತುಂ ಪುರಿಯಂ ವಿಳಾಸವತಿ ಪೊಱಮಟ್ಟಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೪–೧೩೯).
[? ಸಂ. ಅರ್ಧಪುರಾಟಿಕಾ]

ಅಡ್ಡಪೆಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ನಗನಾಣ್ಯಗಳ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ (?) : ಅಷ್ಟರಲ್ಲೆ ವಸ್ತಗಾರ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಬೂವ್ವದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಅಡ್ಡಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಇವುಗಳನ್ನೂ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡಿಸಿ ಹೆಣ್ಣಿನ ಮನೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೩).
[ಅಡ್ಡ$_0$ + ಪೆಟ್ಟಿಗೆ]

ಅಡ್ಡಪ್ರಶ್ನೆ (ನಾ). ಮುಖ್ಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸದಂತೆ ಕೇಳುವ ಪ್ರಶ್ನೆ ; ಅಸಂಬದ್ಧ ಪ್ರಶ್ನೆ : ಅಡ್ಡಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಂದ ಸಾಕ್ಷಿಗಳ ವಿಚಾರಣೆಯಿಂದ ಗದರಿಸುವಿಕೆಯಿಂದ ನಾನಾ ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೨೧). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪ್ರಶ್ನೆ]

ಅಡ್ಡಬಟ್ಟೆ 'ಅಡ್ಡವಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಬಡ್ಡಿ (ನಾ). ರೂಢಿಯ ಬಡ್ಡಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾದ ಬಡ್ಡಿ ; ಅಧಿಕ ಬಡ್ಡಿ (?) : ಅಡ್ಡಬಡ್ಡಿಯು ಹೊಲ್ಲ ಗಿಡ್ಡಬಾಗಿಲು ಹೊಲ್ಲ ಹೆಡ್ಡರೊಡನಾಟ ತರವಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೧೮) ; ಅಡ್ಡಬಡ್ಡೀ ತೆಗೆದು ಒಡ್ಯಾಣ ಮಾಡ್ಸಿಟ್ಟು ದೊಡ್ಡೋರ ಮಗಳೆಂದು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೫೪). [ಅಡ್ಡ$_1$+ಬಡ್ಡಿ$_2$]

ಅಡ್ಡಬರ್ 'ಅಡ್ಡಂಬರ್' ನೋ.

ಅಡ್ಡಬರು 'ಅಡ್ಡಂಬರ್' ನೋ.

ಅಡ್ಡಬಲಿಪ 'ಅಡ್ಡಬಲಿಪ್ಪ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಬಲಿಪ್ಪ, ಅಡ್ಡಬಲಿಪ (ನಾ). ಅಡ್ಡಬರೆಗಳುಳ್ಳ ಹುಲಿ ; ಪಟ್ಟೆಯ ಹುಲಿ : ಕಳೆದ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು 'ಅಡ್ಡಬಲಿಪ್ಪನೋ, ಬೇಂಗಪಿಲ್ಲಿ'ಯೋ ಒಬ್ಬ ಗೌಡನ ತೋಳನ್ನು ಕಚ್ಚಿ ಹರಿದುಬಿಟ್ಟಿತಲ್ಲ (ಜೆಟ್ಟಜೀ. ೨೨). **ಅಡ್ಡಬಲಿಪ** : ಆ ಕಣಿವೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹುಲಿ 'ಅಡ್ಡಬಲಿಪ' ಬಿದ್ದು ಸಾಯದೇ ಉಳಿದರೂ ನಿಮ್ಮ ಊರಿಗೆಷ್ಟು ಪ್ರಯೋಜನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ? (ಗಂಗಾವ. ೧೮೧). [ಅಡ್ಡ$_1$+ ಬಲಿಪ್ಪ. **P ತುಳು. ಬಲಿಪೆ**=ಅರಸು ಹುಲಿ]

ಅಡ್ಡಬಾಯಿಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಬೇರೆಯವರ ಮಾತಿನ ನಡುವೆ ಮಾತಾಡು ; ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗತನದ ಮಾತಾಡು : ನೀ ಅಡ್ಡಬಾಯಿ ಹಾಕಬ್ಯಾಡೋ ಭಗತಾ ! ಗುಡಿ ಬಂದಮ್ಯಾಗ ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದದ್ದು ಹಾಡು ಅಲ್ಲಿ (ಹೊಸಂಸಾ. ೨೬) ; 'ಅವ್ವಾ, ನಾ ಹೋಗಿ ವೈನಿನ್ನ ಕರಕೊಂಡು ಬರ್ಲೇನು ?' ಎಂದು ನಾನು ಅಡ್ಡಬಾಯಿ ಹಾಕಿದೆ (ವೈನಿ. ೬೧).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಬಾಯಿ$_1$ (< ಬಾಯ್) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಡ್ಡಬಾರು (ನಾ). ಪಾದರಕ್ಷೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ಚರ್ಮದ ಪಟ್ಟಿ : ಅವರ ಖಾಕೀಕೋಟು, ಎತ್ತರವಾದ ಟೊಪ್ಪಿಗೆ, ಎರಡು ಅಡ್ಡಬಾರಿನ ಚಪ್ಪಲಿಗಳು ಅವರಲ್ಲಿರುವ ದರ್ಪಬುದ್ಧಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿನುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದವು (ರಂಗರೋ. ೧).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಬಾರು$_1$ (< ಬಾರ್$_3$)]

ಅಡ್ಡಬೀಳ್ 'ಅಡ್ಡಂಬೀೞ್' ನೋ.

ಅಡ್ಡಬೀಳಿಕು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಬೀಳುವಂತೆ ಹೊಡೆ : ಕೊಡಹಿ ಕುಸುಕಿಱಿದಡ್ಡಬೀಳಿಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ದಡ್ಡಬಳಿಕೀ, ದಡ್ಡಬೀಳಿಸಿ, ದಡಱಿಕೋಪದಿ] ಮಡದಲುಱಿಘಟ್ಟಿಸಿ ಕೃಪಾಣವ ಜಡಿದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪–೧೧).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಬೀಳ್$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$) + ಇಕ್ಕು$_0$ (< ಇಕ್ಕು)]

ಅಡ್ಡಬೀಳು 'ಅಡ್ಡಂಬೀೞ್' ನೋ.

ಅಡ್ಡಬೂದಿ (ನಾ). ೧. ಶೈವರು ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಬೂದಿ ; ವಿಭೂತಿ. ೨. (ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ) ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡವನು : ದೊಡ್ಡಮುದ್ರೆ ಅಡ್ಡಬೂದಿ ನಡೆದುವೆಷ್ಟೊ ಗೊಡ್ಡುತತ್ವ ಹೇಳಿಕೊಂಡು (ಕವಿಸೋ. ೪೦). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಬೂದಿ]

ಅಡ್ಡಬೆಲಗು (ನಾ). ಎದುರು ಬದುರಾಗಿರುವ ಎರಡು ಗೋಡೆಗಳ ಇಳಿಜಾರಿನಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ತೊಲೆ : ಮುಂದೆ ತಲೆಬೆಲಗಿನಿಂದ ಎರಡು ಪಕ್ಕಗಳಿಗೂ ಅಡ್ಡಬೆಲಗುಗಳ ಮೇಲೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೧೮). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಬೆಲಗು]

ಅಡ್ಡಬೊಟ್ಟು (ನಾ). ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಬೊಟ್ಟು : ಕೆಲಕ್ಕೆ ನಸುಗೊಂಕಿದ ಕತ್ತುರಿಯಡ್ಡಬೊಟ್ಟು ತಳ್ತಿಕ್ಕಿದ ಚಂದನಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩–೯೯) ; ಕತ್ತುರಿಯಡ್ಡಬೊಟ್ಟೆಸೆಯೆ ಮುತ್ತಿನ ಮೂಗುತಿಯೊಪ್ಪೆ (ಲೀಲಾವ. ೨–೩೬) ; ಚಂದನದ ಅಡ್ಡಬೊಟ್ಟಪರಂಜಿ ಸೆಳವೆವಿಡಿದು ಬಂದು ಅಡ್ಡಬಿದ್ದನು ರಾಯನಡಿಗೆ (ಭರಚ. ೧೩–೧೯).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಬೊಟ್ಟು$_2$]

ಅಡ್ಡಮರ (ನಾ). ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ತಡೆಯಿಡುವ ಮರ (*).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಮರ]

ಅಡ್ಡಮಳೆ (ನಾ). ಅಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಳೆ ; ಅಕಾಲವರ್ಷ : ಒಮ್ಮೆ ಬೇಸಗೆಯಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಮಳೆ ಬಿದ್ದುದರಿಂದ ಹುತ್ತಗಳೊಳಗಿಂದ ಇರುವೆಗಳು ಮೇಲೆ ಬಂದುವು (ಬುದ್ಧಜಾ. ೧೪೧). 'ಅಡಸರಿ' ಪರಾ.
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಮಳೆ (< ಮೞೆ). / **ತಮಿ**. ಅಡೈಮೞೈ ; **ಮಲ**. ಅಡೆಮೞೆ, ಅಡಲ್ಮೞೆ = ನಿರಂತರವಾದ ಮಳೆ, ಎಡೆಬಿಡದ ಮಳೆ]

ಅಡ್ಡಮಾತು (ನಾ). ೧. ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಡದ ಮಾತು. ೨. ಅಡ್ಡಿಯನ್ನು ತರುವ ಮಾತು : ನಿಮ್ಮ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಮಾತು ಹೇಳಬೇಡಿ (ಚಿದೇವ. ೨೪). ೩. ಅಪಶಕುನದ ಮಾತು. 'ಅಡ್ಡನುಡಿ' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಮಾತು$_1$]

ಅಡ್ಡಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡದಾರಿ ; ಕಾಲುಹಾದಿ. ೨. ತಪ್ಪುದಾರಿ : ಅವನ ಸಹವಾಸ ಈ ಹುಡುಗನನ್ನು ಅಡ್ಡಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಎಳೆಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಮಾರ್ಗ]

ಅಡ್ಡಮಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿರು ; ತಡೆಯಾಗಿರು : ಪಡೆಗಡ್ಡಮಿರ್ದ

ಬೆಟ್ಟಟ್ಟಿಡೆ ಮಟ್ಟನಿಜುಂಬಮೆಂಬಿವಂ ಸಣ್ಣಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೧–೪೭) ; ಪರಿಮಳದ ನಾವೆಯಂತಡ್ಡಮಿರ್ದ ನಾಸಿಕಮಂ ದಾಂಟಲಾಱದುಭಯಪಕ್ಷದಿಂ ಸುತ್ತಿಬಪ್ಪಾಸೆಯೊಳು ಬಟ್ಟೆಗೊಡುವುದೆಂದು . . . ಗಂಡಮಂಡಲದೊಳು ಮಾರ್ಪೊಳೆವ ಕರ್ಣಪಾಲಿಕೆಗಳ (ಬಸರ. ೧೨–೮೨) ; ಮೊಗಕಡ್ಡಮಿರ್ಪ ಕಡುನಾಣ್ಚಿಕೆಯಂ ತೊಳೆವಂತೆ ತೋರ ಬಾಷ್ಪದ ಪನಿದಂದಲಂ ಸುರಿಯುತುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨–೧೪೪). [ಅಡ್ಡಂ + ಇರ್]

ಅಡ್ಡಮುಖ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಮುಸುಡು: ಮುಖಕ್ಕೆ ಮುಖಕೊಟ್ಟು ಮಾತನಾಡದೆ ಅಡ್ಡಮುಖವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವ ಈ ಡೊಂಕು ನಮ್ಮ ಆಟವಲ್ಲ (ಮಾಮುಲ್ಲಿ. ೧೦೮). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಮುಖ]

ಅಡ್ಡಮುಡಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ತುರುಬು; ತಲೆಯ ಒಂದು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದ ತುರುಬು ; ಓರೆಮುಡಿ : ಅಡ್ಡಮುಡಿಯ ಸೋರುಮುಡಿಯ ಸೊನ್ನಾರದ ದೊಡ್ಡಮುಡಿಯ ತಿಕ್ಕಿದುಱುಬ ಒಡ್ಡು ದೋಱದೆ ಬಿಟ್ಟು ಬೇಸಱುಮುಡಿಗಟ್ಟ ಖಡ್ಡಳಿದೆಯ್ತಂದರೊಸೆದು (ಭರಚ. ೧೬–೨೪). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಮುಡಿ$_2$]

ಅಡ್ಡಮುಸುಕು, ಅಡಮುಸುಕು (ನಾ). (ಮುಖದ ಮೇಲೆ) ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಮುಸುಕು : ನಾನು ನೋಡಿದಾಗ ಆಕೆ ಅಡ್ಡಮುಸುಕನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ರೂಢಿ). **ಅಡಮುಸುಕು** : ಅನಿಲಜನು ಇಳಿಯಲಡಮುಸುಕಿನಲಿ ಜೀವರ ಹೊಳಹಿನಂತಿರೆ ಬಳಲಿ ಬೆವರುತ ಬಳಿಕ ಬಂದಾ ಮರದ ಬುಡವನು ಹಿಡಿದು ಕುಳ್ಳಿದನು (ಸಂಭಪ. ೧೭–೧೩). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಮುಸುಕು$_2$]

ಅಡ್ಡಮುಸುಡು (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ, ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ, ತಿರುಗಿಸಿದ ಮುಖ : ಮಾಱಂಕ ಜಂಗಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದಡೆ, ಕಾಣದಂತಡ್ಡಮುಸುಡಿಟ್ಟಡೆ, ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ, ಜಾಣ,ಮೂಗ ಹಲುದೋಱಿ ಕೊಯ್ವ ! (ಬಸವ. ೩೦೦). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಮುಸುಡು]

ಅಡ್ಡಮೊಗ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಮುಸುಡು. 'ಅಡ್ಡಮೊಗವಿಕ್ಕು' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಮೊಗ]

ಅಡ್ಡಮೊಗವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಮುಖವನ್ನು ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸು : ಸನ್ನೆಯ ಹೊಯ್ಪಾಗಳರಸನ ಮೊಗನೋಳ್ಪೆನನ್ನೆಗವೊಲೆದಿರ್ಪನೆಂದು ಸನ್ನಿಧಿಯವರಿಗೆ ಪೇಳ್ವಡ್ಡಮೊಗವಿಕ್ಕಿ ಗನ್ನದೊಳಿರ್ದನಾ ಮದನ (ಭರಚ. ೫೧–೫೫). [ಅಡ್ಡಮೊಗ + ಇಕ್ಕು]

ಅಡ್ಡಮೊಗವಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಅಡ್ಡಮೊಗವಿಕ್ಕು : ನೋಡಲಾಗದಲ ಪಾತಕರನೆನುತಡ್ಡಮೊಗವಿಟ್ಟಾ ತೇಜದೊಳೇಕಾಂತರಾಮನು ಭೂತಳೇಶನ ಕೈಯಲಾ ಜಯಪತ್ರವಂ ಕೊಡಲು (ಬಸವು. ೫೨–೪೭).
[ಅಡ್ಡಮೊಗ + ಇಡು]

ಅಡ್ಡಮೊಗವೀ (ಕ್ರಿ). = ಅಡ್ಡಮೊಗವಿಕ್ಕು : ನೋಡದವನನಡ್ಡಮೊಗವಿತ್ತು ಕದಪಲಿ ನೀಡುತ ಹಸ್ತಾಂಬುಜವ ಕೂಡೆ ಪಾತ್ಸಾಹು ತನ್ನಾಪ್ತಮಂತ್ರಿಯ ಕರೆದಾಡಿದನೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂನವಿ. ೧೬–೩).
[ಅಡ್ಡಮೊಗ + ಈ$_1$]

ಅಡ್ಡಮೋರೆ 'ಅಡ್ಡಮೋಱೆ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಮೋರೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಮುಖವನ್ನು ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಿ ಅಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸು.
[ಅಡ್ಡಮೋರೆ (< ಅಡ್ಡಮೋಱೆ) + ಮಾಡು$_1$]

ಅಡ್ಡಮೋರೆಹಾಕು (ಕ್ರಿ). = ಅಡ್ಡಮೋರೆಮಾಡು : ದುಗ್ಗಮ್ಮನು ಮುಂದೆ ಬಂದ ತಕ್ಷಣ ಕಳಸಯ್ಯ ಅಡ್ಡಮೋರೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಹೊರಡಲು ಸಿದ್ಧನಾದ (ಹಂಗಾಳ. ೫೨).
[ಅಡ್ಡಮೋರೆ (< ಅಡ್ಡಮೋಱೆ) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಡ್ಡಮೋಱೆ, ಅಡ್ಡಮೋರೆ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಿದ ಮುಖ : ದೃಷ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿ ಮಾತಾಡು ಭ್ರಷ್ಟರಂತಡ್ಡಮೋಱೆಯೊಳೇಕೆ ನುಡಿವೆವೃತ್ಕೃಷ್ಟಧೀರೆಯೆಂದನೊಡನೆ (ಭರಚ. ೧೪–೯೮). 'ಅಡ್ಡಮುಸುಡು' ಪರಾ. ೨. (ಉದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಅಗಲವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ) ವಿಕಾರವಾಗಿರುವ ಮುಖ : ಅಡ್ಡಮೋಱೆಯ ಗಂಟು ಮೂಗಿನ . . . ಹೆಡ್ಡನಾದ ಕುರೂಪಿತನದಲಿ ನೃಪತಿ ವಿಷದಿಂದ (ನಳಚ. ೬–೧೪). **ಅಡ್ಡಮೋರೆ** : ೧. ಗಿಡ್ಡುರೂಪಿನ ಭ್ರಷ್ಟರಂತೆ ಅಡ್ಡಮೋರೆಯಲ್ಲಿ ಏಕೆ ನುಡಿದೇವು ? (ಮಾಮುಲ್ಲಿ. ೧೦೭). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಮೋಱೆ]

ಅಡ್ಡಮೋಱೆದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಮುಖವನ್ನು ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಿಕೊ: ನೋಡುವಳೊಡನೋರೆಗಣ್ಣಿಂದ ಭಾವನ ಕೂಡಡ್ಡಮೋಱೆದೆಗೆವಳು ನೋಡುವಾಗಿಪ್ಪು ಚಿಂತೆಯು ತೋಱೆ ಮೊಗವಡ್ಡಮಾಡಿಕೊಂಡುಱೆ ನಗುತಿಹಳು (ಭರಚ. ೯–೬೮). [ಅಡ್ಡಮೋಱೆ + ತೆಗೆ$_1$]

ಅಡ್ಡಯಿಸು, ಅಡ್ಡಗಿಸು, ಅಡ್ಡಯ್ಸು, ಅಡ್ಡವಿಸು, ಅಡ್ಡೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಡೆ; ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು; ಅಡ್ಡಿಮಾಡು : ಬಡವಂಗೊಪ್ಪುವ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕುರುಡಂಗಕ್ಷಿದ್ವಯಂ ಕೂಪದೊಳ್ ಕೆಡೆವಂಗಡ್ಡಯಿಪಡ್ಡಗೊಂಬು . . . ಕೈಸಾರ್ದೊಡೆ ಭಾವಿಪಂದವನೆ ಧನ್ಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೭) ; ಕಣ್ಬೊಣರನಡ್ಡಯಿಪ ತೆಱದೆ ಪೊಱಮಡುವ ಕಣ್ಬನಿಯುಂ (ವರ್ಧಪು. ೬–೧೨ ವ) ; ಕುಂಭಾಂಡನ ಕೊಂಡು ದಂತಿಗರಡ್ಡಯಿಸಿದರು (ಮೋಹತ. ೩೪–೩೭). **ಅಡ್ಡಗಿಸು** : ೧. ಕಾವೇರಿ, ಪತಿ ಇಂತು ಅಡ್ಡಗಿಸಿ ದಾರಿಯಲಿ ಕೆಡೆದಿರಲು, ಅವನ ತಪ್ಪಿಸಲೆಂದು ಒಡನೆ ತಾ ಎರಡಾಗಿ ಎರೆಯನನು ಬಳಸಿ ಮುಂಬರಿಯುವಳು (ನವರಾ. ೪–೭೭). **ಅಡ್ಡಯ್ಸು** : ೧. ನಿಜಮನೋರಥವಿವಕ್ಷೆಯಿನೀಕ್ಷಿಸುವ ಗಾಂಭೀರ್ಯವಾರಿಧಿಯ ಜಿಹ್ವಾ ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲತೆಯನಡ್ಡಯ್ಸುತಿರ್ಪಲಂಘ್ಯ ಲಜ್ಜಾಮರ್ಯಾದೆಗೆ ನೆರಂ ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದು (ವರ್ಧಪು. ೪–೮೭ ವ). **ಅಡ್ಡವಿಸು**: ೧. ಆ ಮುನಿವರರಾಜ್ಞೆಗಡ್ಡವಿ[ಪಾಠಾಂ. ಯಿ]ಸರಲ್ಲಿಯ ಕಾಪಿನ ಯಕ್ಷರಾಕ್ಷಸರ್ (ಪಂಚಾಮಾ. ೭–೧೩೭); ಕರಿರಾವುತ ಪಾಯಕರುರ್ಬಿ ಕೊರ್ಬಿ ಬಂದಡ್ಡವಿಸುತ್ತೆ ನಿಲ್ತುಸುರನೊಳ್ ಮಿಗೆ ಪೋರ್ದರಖರ್ವಗರ್ವದಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೪–೭೭) ; ಧುರದೊಳುಳಿದಂತಿಂದ್ರ ಯಮ ಭಾಸ್ಕರ ವಿರಿಂಚಿಗಳಡ್ಡವಿಸಿದರೆ ಶಿರವನರಿವೆನು ನಾಳೆ ಬೈಗಿಂದೊಳಗೆ ಸೈಂಧವನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೩೬). **ಅಡ್ಡೈಸು** : ೧. ಪುದಿದ ಪುಳಕಂಗಳಡ್ಡೈಸದಿರವೆನುತ್ತಂಜಿದಂತೆ ನಳಿತೋಳ್ಗಳಿನಪ್ಪದೆ ಕಾಂತೆ ಹೃದಯದಿಂದಪ್ಪಿದಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೮೬) ; ರಣದಲಿ ಶೂಲಿಯಡ್ಡೈಸಿದರೆ ಹಿಡಿವೆನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ४–९); ಸಾರಥರ್ಮದ ಮುಂದಧರ್ಮವಡ್ಡೈಸುವದೆ (ಚಿಬಪು. ೪೪–೩೮) ; (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೬೦ ; ತೊರರಾ. ೬–೧೩–೪೮ ನೋ). ೨. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಿಡಿ ; ಮರೆಮಾಡು : ಚೀನಾಂಶುಕದ ಸೆಱಗನಡ್ಡೈಸುತುಂ ನಾಡೆಯುಂ ಮೆಲ್ಲಡಿಗೆಂಪಿಂ ಧಾತ್ರಿಯಂ ಚಿತ್ರಿಸುತುಮುಸತಿಯರ್ ಪೋದರ್ (ಕುಸುಮಾ.೪–೩೪). [ಅಡ್ಡ$_1$+ –ಇಸು$_3$. / **ತೆಲು.** ಅಡ್ಡಗಿಂಚು]

ಅಡ್ಡಯ್ಸು 'ಅಡ್ಡಯಿಸು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಯ್ಸುಹ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೋಗುವುದು ; ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸುವುದು : "ತಿರ್ಯಗರ್ಥ = ಅಡ್ಡಯ್ಸುಹ" (ನಾಚಿರಾ. ೬).
[ಅಡ್ಡಯ್ಸು + –ಹ (< –ಪ)]

ಅಡ್ಡರಸು 'ಅಡರಾಸು' ನೋ.

ಅಡ್ಡರಸ್ತೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ರಸ್ತೆಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಬೇರೊಂದು ರಸ್ತೆ : ಈ ಅಡ್ಡರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದುಕಡೆ ಹೋದರೆ ಬೇಲೂರು ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ಹೋದರೆ ಹಾಸನ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ಚಾಮರಾಜಪೇಟೆಯ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಡ್ಡರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಬಸ್ಸುಗಳು ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). ೨. ರಸ್ತೆಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಸಂಧಿಸುವ ಸ್ಥಳ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ರಸ್ತೆ]

ಅಡ್ಡರಾಸು 'ಅಡರಾಸು' ನೋ.

ಅಡ್ಡರುಚಿ (ನಾ). ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲದ ರುಚಿ; ಸಲ್ಲದ ಅಭಿಲಾಷೆ: "ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವೆನೋ ಕೆಡಹುವೆನೋ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಗಂಡಸರ ಈ ಅಡ್ಡರುಚಿಯ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೇ ನನಗೆ ನಿದ್ದೆಯಿಲ್ಲ" (ನಿರಾಭ. ೩೭). [ಅಡ್ಡ₁ + ರುಚಿ]

ಅಡ್ಡಲ್, ಅಡ್ಡಲು (ನಾ). = ಅಡ್ಡ₁. **ಅಡ್ಡಲು** (ಕ್ರಿ).

ಅಡ್ಡಲಾಗಿ = ೧. ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ: ಈ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಯೇ ನೆಟ್ಟಗೆ ಹೋಗಿ ಆಮೇಲೆ ದೀಪದ ಕಂಬದ ಬಳಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ತಿರುಗಿಕೊ. ಸ್ವಲ್ಪದರಲ್ಲೇ ನಿನಗೆ ಆ ಮನೆ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಎದುರಾಗಿ: ಅವನು ಓಡಿಬರುತ್ತಿದ್ದ ಗೂಳಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ನಿಂತನು (ರೂಢಿ). **ಅಡ್ಡಲಾಗು**=ಅಡ್ಡಿಯಾಗು; ಪ್ರತಿಬಂಧಿಸು; ತಡೆಗಟ್ಟು: ಸಂಗ್ರಾಮಕೆಂದು ನಿನ್ನೊಡೆಯನು ನಡೆದುಬಂದೊಡೆ ತನ್ನ ಪೆಸರಂ ಮೃಡನಡ್ಡಲಾಗಿ ಬರಲು ಬಿಡೆ ತೊಡೆವೆನು (ಅಂಜಚ. ೬–೪೫); ಅರಸು ರಾಮರ ಪಂಥಕಡ್ಡಲಾದೆನು ಎಂದು ಮಜುಗಿದ ಮಹಾತ್ಮನುದ್ದುರುಟು ಹನುಮಂತ (ಪುರಂದ. ೨–೬೫–೪); ಗಂಡ ಮಾಡುವ ದಾನಕಡ್ಡಲಾಗುವಳಿವಳ್ (ಚಿಬಪು. ೫೭–೩೯). **ಅಡ್ಡಲಾನ್** = ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲು: ಕಡ್ಡಿಗೆಣಿಸದೆ ತಳಿಗಳಂ ಮುಱಿದು ಕೊಂಡಗಳೊಳಡ್ಡಲಾತ[ಪಾಠಾಂ. ದ]ಮರರಂ ತಱಿವುತುಂ ಪುರವನೊಳ ಪೊಗುತಿರ್ದರ್ (ಚಿಬಪು. ೪೨–೨೮). [ಅಡ್ಡ₁+ –ಅಲ್]

ಅಡ್ಡಲಾಕು (ನಾ). ೧. ಗಿಡದ ಬುಡದ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಾಗಲಿ, ಬೇರಿನಿಂದಾಗಲಿ ಒಡೆದು ಚಿಗುರಿದ ಮೊಳಕೆ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೪೩). ೨. ಕೂಳೆಬೆಳೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

ಅಡ್ಡಲಾಕಿಡು, ಅಡ್ಡಲಾಕೊಡೆ = ಕವಲೊಡೆಯುವಂತೆ ಚಿಗುರು; ರೆಂಬೆ ಹುಟ್ಟಿಕೊ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ₁ + ಲಾಕು]

ಅಡ್ಡಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಡು; ಮರೆಮಾಡು: ನೋಡಲ್ಕಂಜಿ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ನೆರೆ ಕರಾಗ್ರಮನಡ್ಡಲಿಡುತಂ ಮಂಟಪದೊಳಿರ್ದು (ಬಸಪು. ೨೬–೨೯). [ಅಡ್ಡಲ್ + ಇಡು]

ಅಡ್ಡಲು 'ಅಡ್ಡಲ್' ನೋ.

ಅಡ್ಡಲುವೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇರಿಸು; ತಡೆಯೊಡ್ಡು: ಕಾಲ ನಡ್ಡಲುವೊಡ್ಡಿನಿಲ್ಲುತ ಜೋಲಿ ನಡೆವುತ (ಬಸಪು. ೨೦–೧೩). [ಅಡ್ಡಲು + ಒಡ್ಡು₁]

ಅಡ್ಡಲೋವೆ (ನಾ). ಗೋಡೆಯಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚಿದ ಚಾವಣಿಯ ಮುಂಭಾಗ, —ತಲೆಕಟ್ಟು; ಪರಟೆ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೮೧). [ಅಡ್ಡ₁ + ಲೋವೆ]

ಅಡ್ಡವಂತಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರದ ಸುಂಕ; ಅಡ್ಡಸುಂಕ: ಕಳೆದುಳಿದ ಲೆಕ್ಕಗುತ್ತಿಗೆಗಳ ನಿಲಹದ ನಾಮಿಯಡ್ಡವಂತಿಕೆ ನಾನಾ ಸುಲಿಗೆ ಲಾವಣಿಗೆಯೆಂಬೀ ಗಳಬಳಮಂ ನಿಲಿಸಿ ಸುಂಕಮಂ ಬಾಳಿಸಿದಂ (ಕೆಳನೃ. ೬–೩೦). 'ಅಡ್ಡಬಡ್ಡಿ' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ₁ + ವಂತಿಕೆ₁]

ಅಡ್ಡವಟ್ಟೆ, ಅಡ್ಡಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯವಾದ ದಾರಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೋಗುವ ದಾರಿ; ಅಡ್ಡ ರಸ್ತೆ: ಮಾಗುಣ್ಣಿಗೆ ಪೋದ ಅಡ್ಡವಟ್ಟೆ ಪಡುವಣ ಮೇರೆ ಬಡಗಸೆಟ್ಟಿವೊಲಂ ಮೇರೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೯೭–೩೧; 1062); ಆಯೆರಡುಂ ಪೊಳೆಗೆ ಬರ್ಪಡ್ಡವಟ್ಟೆಯ ಖಾಸಟದ ಮಳವೆ (ಎಇ. XIX, ೧೮೯–೨೩; 1079). **ಅಡ್ಡಬಟ್ಟೆ**: ಅಡ್ಡಬಟ್ಟೆ ಕೂಡಿದಲ್ಲಿ ಬಲಿಯಂ ಕೊಡುವುದು (ಬಾಲಚಿ. ೧೩೩–೩). ೨. ಒಂದು ಸುಂಕ; ಅಡ್ಡರಸ್ತೆಗೆ ಬರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಮೇಲೆ ವಸೂಲು ಮಾಡುವ ಸುಂಕ: ಸುಂಕದವರು ಗಣಪತಿ ದೇವಂಗೆ ಪುಣ್ಯವಾಗಲು ಹೆಜ್ಜುಂಕ ಅಡ್ಡವಟ್ಟೆ[ಟ್ಟಿ]ಯಂ ಮಾನ್ಯಂಮ್ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟ ಗಾಣ ೧ ಸುಂಕಾಧಿಕಾರಿ ಮಂಚ್ಯರಸಂಗೆ ಪುಣ್ಯವಾಗಲು ಅಡ್ಡವಟ್ಟೆಯ ಸುಂಕವನು ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರೀಗವಜೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ವಿಶ್ವನಾಥದೇವನು ಬಿಟ್ಟ ಕೋಣ ೧೦ (ಕಇಅ. ೪೪, ೬೩–೨೫; 1229). ℙ ತೆಲುಗಿನ "ಅಡ್ಡವಟ್ಟ" (ಸೌಇಇ. X, ೩೧೪–೧೪; 1247); "ಅಡ್ಡವಟ್ಟ ಸುಂಕಮು" (ಸೌಇಇ. X; ೪೨೭–೨೫; 1270) ಇದನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ. [ಅಡ್ಡ₁ + ಬಟ್ಟೆ₁]

ಅಡ್ಡವಡೆ (ನಾ). ಸೈನ್ಯದ ಅರ್ಧಭಾಗ: ನಾಲ್ಗಳಿಗೆಯೊಳೆ ರಕ್ಕಸ ಬಲದೊಳಡ್ಡವಡೆ ನಿದ್ದೆಗೊಂಡುದು (ಅದ್ಭುತ. ೪೭–೧೨). [ಅಡ್ಡ₂ + ಪಡೆ₂]

ಅಡ್ಡವಣೆ (ನಾ). ಕಂಬಗಳಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿರುವ ಮಣೆ: ಕೇಳೀನಿಳಯದ ಕೆಲದೊಳ್ ನಟ್ಟ ಕನಕಯಷ್ಟಿಗಳ ಮೇಗಣಡ್ಡವಣೆಗಳೊಳ್ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ ಬೆಚ್ಚಿದಂತಿರ್ದು (ಲೀಲಾವ. ३–२೦ ವ). [ಅಡ್ಡ₁ + ಮಣೆ]

ಅಡ್ಡವರ್ 'ಅಡ್ಡಂಬರ್' ನೋ.

ಅಡ್ಡವರಿ₁ 'ಅಡ್ಡಂಬರಿ' ನೋ.

ಅಡ್ಡವರಿ₂ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾದ ಓಟ: ತೋರಣದೊಳ್ ನುಸುಳ್ವಂತೆ ತಲೆದರ್ಗಿ ಪರಿವ ಕಳಕಳಮನಾಲಿಸುತಡ್ಡವರಿಯೊಳಾಂತು ನಿಂದಿದಿರ್ಚಿ ಪರಿವೊಟ್ಟಜೆಯಿಂ ಸಿಲ್ಕಿದರಂ ಪಿಡಿವ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ). ೨. ಸಣ್ಣ ಹಾದಿ; ಕಾಲುದಾರಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ₁ + ಪರಿ₁]

ಅಡ್ಡವರಿ₃ (ನಾ). ಮನೋರಂಜನೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾದ ವೆಚ್ಚಗಳಿಗಾಗಿ ಎತ್ತುವ ತೆರಿಗೆ ಅಥವಾ ವಂತಿಗೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ₁ + ವರಿ]

ಅಡ್ಡವರಿಗೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಗುರಾಣಿ, —ಢಾಲು: ಹೆಗಲಡ್ಡವರಿಗೆಯ ನೀಡಿ ಮೈಮಣಿದೌಕಿ ತಿವಿದಾಡಿದರು ಸಬಳಿಗರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮–೧೬); ಮೇಲೆ ಬೀಳ್ವ ಕಠೋರಶಸ್ತ್ರವ್ರಜವ ನೂಕಿದ ನಡ್ಡವರಿಗೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦–೫). 'ಅಡ್ಡವಲಗೆ' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ₁ + ಪರಿಗೆ]

ಅಡ್ಡವಲಗೆ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ಅಥವಾ ಹಿಡಿದಿರುವ ಹಲಗೆ: ನಾದಬಿಂದುಗಳಡ್ಡವಲಗೆಗಳಾದಿ ಶಕ್ತಿಯೆ ತಿಗುರಿ ಮೂಜಕ್ಕಾದಿಯಾದವು (ಬಸವಪು. ೨೧–೨೭). ೨. = ಅಡ್ಡವರಿಗೆ: ಒಡ್ಡಿದ ಶೂಲ ವರಾಹನ ತಲೆ ನೂಕುವಡ್ಡವಲಗೆ ಕವಣೆಗಳು ಅಡ್ಡಾಯುಧ ಗರಗಸ ಮೊನೆಗಲ್ಲು ಕಣ್ಣೆಡ್ಡವಾಗಿಯೆ ರಾಜಿಸಿಹುವು (ಕಂನವಿ. ೬–೨೦). [ಅಡ್ಡ₁ + ಪಲಗೆ]

ಅಡ್ಡವಳಿ (ನಾ). ಬೆರಕೆಯ ತಳಿ; ಮಿಶ್ರರಕ್ತದಿಂದಾದ ತಳಿ, —ವಂಶ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ₁ + ಬಳ್ಳಿ₂ (< ಬಳ್ಳಿ₃)]

ಅಡ್ಡವಾತಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಯುವುದು, —ಹೋಗುವುದು (?): ಸಡ್ಡೆಮಾಡದೆ ರಕ್ಕಸನ ಕೊರ್ಗಣೆಗಳ ವಿಡ್ಡೂರವನು ಹಾಚಿ ಹೊಯ್ದು ಅಡ್ಡವಾತಿಯಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ವಾರಿಯಲಿ, ವಾರಿನಲಿ] ಸ್ಯಂದನ ಸೂತ ವಾಜಿಯ ಒಡ್ಡವಣೆಯ ಖಂಡಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ४೦–೫೪); ಖಾತಿಗೆಟ್ಟುದು ಬಲಾಢ್ಯರು ಕಾಮಸುತನಡ್ಡವಾತಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ಗಡವಾಕಿನ] ಕೋಲ್ಗಳುಬ್ಬಟೆಗೆ ಭೀತಿಸಿ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿ ಸಾರ್ದರು ರಣರಂಗ ನೀತಿಬಾಹಿರ ರಾದೆವೆನುತೆ (ಮೋಹತ. ೩೫–೨೪).

[← ತೆಲು. ಅಡ್ಡವಾತಿಯಮ್ಮು = ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಬಾಣ]

ಅಡ್ಡವಾಯ್, ಅಡವಾಯ್, ಅಡಹಾಯ್, ಅಡಹಾಯಿ, ಅಡ್ಡಹಾಯ್, ಅಡ್ಡಹಾಯು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ನುಗ್ಗು; ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು; ತಡೆ: ಆದಾವವನಡ್ಡವಾಯ್ದನೆಲೆಲೇ ಎನುತೆ ಮುನಿದು ಸಿತಗರಗಂಡನುರವಣಿಸುತೆಯ್ತರುತೆ (ಇಹರ. ೪೩); ಎಱಗುವ ತುಂಬಿವಿಂಡಗಿಯೆ ಬಗ್ಗಿಪ ಕೋಗಿಲೆ ಕೊಂಬುಗೊಂಡು ಬಳ್ಕುಱೆ ಮುಳಿದಡ್ಡವಾಯ್ದು ಗಿಳಿ ಮಲ್ಲಳಿ

ಗೊಂಡೊಳಸಾರೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೧). **ಅಡವಾಯ್:** ಭೀತಿಯೊಳೋಡುವ ದೀರ್ಘಬಾಹು ಸೈನ್ಯವನಡವಾಯ್ದು ಸಂಹರಿಸಿದೆಂ (ದಶಕು. ೫-೪೫); ಪೊಸಕೋಂಟೆಯಂ ಕೊಂಬೆಡೆಯೊಳಡವಾಯ್ದುದಂ ನೆನೆದು (ಚಿಕವಂ. ೫೫-೭). **ಅಡಹಾಯ್:** ಪಿನಾಕಧರನಡಹಾಯ್ದರೆಯು ಬಿಡೆವೆಮ್ಮ ವಾಸಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾ ಅ. ೬-೬); ಬಹ ದಿವ್ಯಾಯುಧಕೆ ಚಾಚಿದನು ವಕ್ಷಃಸ್ಥಳವನಸುರಾರಾತಿಯಡಹಾಯ್ದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೬೦); ಜನನಿಯ ಮೇಲೆ ಮುಳಿದಳಿವಿಂಗೆ ಜಡಿದನು ಬಾಳ ಬಳಿಕ ವಸಿಷ್ಠ ಕಂಡಡಹಾಯ್ದನಾಯುಧಕೆ (ತೊರರಾ. ೨-೬-೫); ಅಗಸೆಗಳ್ ಗಗನಕಡಹಾಯ್ವಂತೆ ನಲಿವುದಿಲ್ಲಿ (ಅರ್ಜಾವಿ. ೨೩-೩); ಕೌಂತೇಯನಂ ತಱುಬಲಡಹಾಯ್ದು ವೃಷಕೇತು ಬರಲಾತನೊಳ್ ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾದುತಿರಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೩೬). **ಅಡಹಾಯಿ:** ಏತಕ್ಕೆ ನೀನಡಹಾಯಿದೆಯೆನುತೆ ಶ್ರೀನಾಥಗೆ ಕೈದುಡುಕಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೮-೨೧). **ಅಡ್ಡಹಾಯ್:** ೧. ತನ್ನನು ನಿಟಿಲಲೋಚನನಡ್ಡಹಾಯ್ದರೆ ಹಿಡಿವೆನೆನುತೆಚ್ಚ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೩೬); ರಿಪುಜಾಲವನು ಜಱಿದಡ್ಡಹಾಯ್ದನು ಗಾಳಿಗುದಿಸಿದ ವೀರನದ್ಭುತ ಸಿಂಹನಾದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೨೩). ೨. ಬೇರೊಬ್ಬರ ಮುಂದೆ ನಡೆದಾಡು, —ಸುಳಿ (ಕಿ). **ಅಡ್ಡಹಾಯು** (ಉಕ).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪಾಯ್$_1$]

ಅಡ್ಡವಾಸನೆ (ನಾ). ಒಂದು ವಸ್ತುವಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲದ, ಕೆಟ್ಟ ಬಗೆಯ ವಾಸನೆ: "ಏನೋ ಅಡ್ಡವಾಸನೆ ಬರುತಾ ಇದೆ" (ಮಹಾಲ. ೨೯). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ವಾಸನೆ]

ಅಡ್ಡವಿಚಾರಣೆ (ನಾ). ಸಾಕ್ಷಿಗೆ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದ ವಕೀಲರು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಮಾಡುವ ವಿಚಾರಣೆ; ಪಾಟೀಸವಾಲು: ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಅಪ್ರಮೇಯ ಅಡ್ಡವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡಿದನು (ಮುಸುಗ. ೧೬೧). 'ಅಡ್ಡಸವಾಲು' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ವಿಚಾರಣೆ]

ಅಡ್ಡವಿಱಿ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇರಿ; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಿವಿ: "ಅಡ್ಡವಿಱಿವಾನೆ ಪರಿಣತಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೩೭-೬೬). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಇಱಿ$_1$]

ಅಡ್ಡವೆಟ್ಟು, ಅಡವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಬೆಟ್ಟ: ಆಯೂರಿಂಗೆ ಸೀಮೆಊರಿಂ ಮೂಡಲಡ್ಡವೆಟ್ಟದ ಮೂಡಣ ಮೊನೆಯ ಪುಣುಸೆಯ ಕುಪ್ಪೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೬-೨೫; 1075). **ಅಡವೆಟ್ಟು:** ಪೊಲದ ಸೀಮೆ ಮೂಡಲಡವೆಟ್ಟ (ಎಇ. XIII, ೧೬೨-೪೨; 1055).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಬೆಟ್ಟ (< ವೆಟ್ಟ)]

ಅಡ್ಡವೇಷ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಸೋಗು. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ವೇಷ]

ಅಡ್ಡವೇಳೆ (ನಾ). ಸಮಯವಲ್ಲದ ಸಮಯ; ಅವೇಳೆ: 'ಡಾಕ್ಟರ್ನ ಕರಕೊಂಡು ಬರ್ಲೇನು' ಎಂದು ಕೇಳಿ ಅಂಥ ಅಡ್ಡವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೇ ಹೋದ (ವೈನಿ. ೧೯೮). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ವೇಳೆ]

ಅಡ್ಡವೊಡ್ಡು, ಅಡವೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಒಡ್ಡು; ತಡೆಯಾಗಿ ಹಿಡಿ: ಗವಾಕ್ಷರಂಧ್ರದೊಳ್ಪೆಳಗನಿನಾಂಶುವೆಂದು ಬಗೆದೇಕೆ ಕರಾಬ್ಜಮನಡ್ಡವೊಡ್ಡುವಯ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೦೮). **ಅಡವೊಡ್ಡು:** ಬಿಸಿಲ್ಗೆ ಮೆಯ್ಯನಡವೊಡ್ಡಿ ತದೀಯ ತಟಂಗಳಲ್ಲಿಯಿಂಬಿಲ ಕಡುಗೊಂಬುಗಳ್ ತುಱುಗಿ ಬಿರ್ದಪೊಲಿರ್ದುವು . . . ಮೊಸಳೆಗಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨-೮೪).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಒಡ್ಡು$_1$]

ಅಡ್ಡವೊಯ್ಲು, ಅಡವೊಯ್ಲು, ಅಡಹೊಯ್ಲು (ನಾ). ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಬೀಸಿ ಹೊಡೆಯುವುದು; ಅಡ್ಡಹೊಡೆತ: ಕೊರಲಗಿನಾಱಿರಡು ಮೊನೆಯನಿರದಱುಪುತ್ತೆ ನಾಲ್ಕು ತೆಱನಾದ ಧಾರೆಯನಲ್ಲಿ ಬೀಱುತ್ತೆ ನಾಲ್ಕುತೆಱದಡ್ಡವೊಯ್ಲಂ ಜನಕೆ ತೋಱುತ್ತೆ (ಮೊಸೆರ.೧೪೧-೩). **ಅಡವೊಯ್ಲು:** ಖಡುಗದಡವೊಯ್ಲುಗಳಲಡುಮುದ್ದಡಸಿದರು ಸೂಕರನ ತುಪ್ಪವ ತೊಡೆದರಿಱಿದೇಱಿನೊಳು ಬಿಟ್ಟರು ತೈಲಧಾರೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೪೨); ನಾಲ್ಕು ತೆಱದ ಧಾರೆಯಂ ಮೂಱು ತೆಱದ ನಿವಾರಣೆಯಂ ನಾಲ್ಕು ತೆಱದಡವೊಯ್ಲಂ ಕಾಯ್ದು ಹೆಣಗಿದರು ಬಿತ್ತರಿಸಿ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೩-೧೪ ವ). **ಅಡಹೊಯ್ಲು:** ಉಪ್ಪರಕೆ ಜಾಱಿದರು ಪಡಿತಳಕೆ ಮೆಯ್ದೆಗೆದರಡಹೊಯ್ಲಿನಲಿ ಬಲುಗಯ್ದುಕಾಱರು . . . ಹೊಯ್ದಾಡಿದರು (ಸಂಭಪ. ೧೮-೫೬). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪೊಯ್ಲು]

ಅಡ್ಡವೊರಗು (ನಾ). ಒರಗಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಡುವ ದಿಂಬು: ಹಂಸತೂಲಿಕಾತಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಆನಂದಾನುಭವವಾದ ಅಡ್ಡವ[ವೊ]ರಗು ಯಿರುವುದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೧೪-೩).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಒರಗು$_2$ (< ಒಱಗು$_2$)]

ಅಡ್ಡವೋಱಿ, ಅಡ್ಡಹೋಱಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡೆ; ಕಾವಡಿ: "ಕಾಸು ವಿಹಂಗಿಕೆಯದಡ್ಡವೋಱಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೨೬). **ಅಡ್ಡಹೋಱಿ:** "ವಿಹಂಗಿಕೆ ಅಡ್ಡಹೋಱಿ ಕಂಬಿ" (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪೋಱಿ]

ಅಡ್ಡಸರ, ಅಡಸಲ$_1$, ಅಡಸಾರ, ಅಡಸಾಲ (ನಾ). ಆಡುಸೋಗೆಯ ಗಿಡ. **ಅಡಸಲ$_1$:** ಅಡಸಲವು ವಾಂತಿ, ಕೆಮ್ಮು ಮತ್ತು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ರಕ್ತ ಪಿತ್ತವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೩೫-೭೮). **ಅಡಸಾರ:** ಕಾಶೀದಾಶಿವಾಳ ಅಡಸಾರ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೦೧). **ಅಡಸಾಲ** (ಉಕ).
[?. / ತೆಲು. ಅಡ್ಡಸರಮು]

ಅಡ್ಡಸರ್ಪ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ. (ವೈಶಿಗಿ. ೫-೮೪).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಸರ್ಪ ?]

ಅಡ್ಡಸವಾಲು (ನಾ). ಪಾಟೀಸವಾಲು. 'ಅಡ್ಡವಿಚಾರಣೆ' ಪರಾ. (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೭೮). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಸವಾಲು]

ಅಡ್ಡಸಾರಿಗೆ (ನಾ). = ಅಡ್ಡತಾಕು$_2$: ೨. ಆ ನಾಗಂಣ್ಣನ ಮಗ ನಾರಸಿಂಹದೇವ ಕೊಟ್ಟ ಅಡ್ಡಸಾರಿಗೆಯೊಂದು (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆನ. ೯೩-೨೨; 1237). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಸಾರಿಗೆ]

ಅಡ್ಡಸಾರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸು: ಮೊಗಂ ಮುರಿದು ಮೊಲೆಯೂಡಲಡ್ಡಸಾರ್ಚಿದ ಪುಲ್ಲೆಯಿರ್ದಂತೆ ಪರಿಚಯಕ್ಕೆ ಪರಿತಂದು ಕಡೆವಾಯ ಪಾಲಂ ತೊಡೆಯೊಳ್ ತಡಗಾಲ್ವೊಡೆದು (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೯೨ ವ).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಸಾರ್ಚು]

ಅಡ್ಡಸಾಲು (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇರುವ ಸಾಲು. ೨. ಅಡ್ಡಪಂಕ್ತಿ (ಕಿ). ೩. ನೇರವಾಗಿ ಹೊಡೆದ ಉಕ್ಕೆಯ ಸಾಲಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೊಡೆದ ಸಾಲು (ಕಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಸಾಲು$_2$ (< ಸಾಲ್$_2$)]

ಅಡ್ಡಸುತ್ತು (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಸುತ್ತಿದ ಬಟ್ಟೆ: ಕಾಳಿಂದಿಯ ನೊರೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಆ ಕೂದಲಿನ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಬಿಳಿಯ ತೆಳ್ಳನೆಯ ಚೀನಾಂಬರದ ಅಡ್ಡಸುತ್ತು (ಮಾಮುಲ್ಲಿ. ೧೨೪). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಸುತ್ತು$_2$]

ಅಡ್ಡಸುಳಿ$_1$ 'ಅಡ್ಡಸುೞಿ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಸುಳಿ$_2$ (ನಾ). ೧. (ಮರದ ದಿಮ್ಮಿಯಲ್ಲಿ) ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸುಳಿ. ೨. (ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ) ಹೀನಸುಳಿ.
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಸುಳಿ$_2$ (< ಸುೞಿ$_2$)]

ಅಡ್ಡಸುೞಿ, ಅಡ್ಡಸುಳಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದುರಿಗೆ ಸುಳಿದಾಡು, —ಸಂಚರಿಸು: ಅರಲಂಬಿಂ ಗಱಿಸನ್ನೆದೋಱುವನನಂಗಂ ಚಂದವಂ ಕೂಂಕುವಂ ಕರದಿಂ ತೆಂಬೆಲರೆಂಬನಡ್ಡಸುೞಿವಂ ಚೈತ್ರಂ ಪಿಕಾರಾವದಿಂ ಕರೆವಂ ನಲ್ಲನಗಲ್ದೊಡೆ (ಅನಂಪು. ೮-೨೧). **ಅಡ್ಡಸುಳಿ$_1$:** ೧. ನಿಮ್ಮ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ ಅಡ್ಡಸುಳಿಯುವ ಆ ಹುಡುಗ ಯಾರು? (ರೂಢಿ). ೨. ಅಪ್ಪಿತಪ್ಪಿ, ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಆದರೂ, ಬರು: ಕಳೆದ ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳಿಂದ ಅವನು ಈ ಕಡೆ ಅಡ್ಡಸುಳಿದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$+ ಸುೞಿ$_1$]

ಅಡ್ಡಸೆರಗು (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಎದೆ ಮುಚ್ಚುವಂತೆ ಕಂಕುಳಿನ ಕೆಳಗಿನಿಂದ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೊದೆಯುವ ಸೀರೆಯ ತುದಿ, —ಕೊನೆ. ಅಡ್ಡಸೆಱಗು ಕಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲು (ಉಕ) = ಕೆಲಸ ಮಾಡಲು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಸೆರಗು$_2$ (< ಸೆಱಂಗು)]

ಅಡ್ಡಸೋಗು (ನಾ). (ಉಕ) ನಾಟಕ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ನಡುವೆ ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಬರುವ ಪಾತ್ರ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಸೋಗು]

ಅಡ್ಡಹಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಮತಸೂಚಕವಾದ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು) ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಧರಿಸು. ೨. ಅಸಂಬದ್ಧ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿರೋಧಿಸು (ಉಕ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಹಚ್ಚು$_1$ (< ಪತ್ತಿಸು)]

ಅಡ್ಡಹರವು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಹರಡು : ತಲೆಬೆಲಗಿನಿಂದ ಎರಡೂ ಪಕ್ಕಗಳಿಗೂ ಅಡ್ಡಬೆಲಗುಗಳ ಮೇಲೆ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ, ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಸೀಬು ಅಡ್ಡಹರವಿ, ಹುರಿಗಾತಿಯಿಂದ ಹೆಗ್ಗಟ್ಟು ಬಿಗಿದು, ತಾಟು ಸಿದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೧೮). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಹರವು$_1$]

ಅಡ್ಡಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕು ; ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇರಿಸು (ಕ). ೨. (ಗುರುವಿನ ಪಾದದ ಮುಂದೆ ಆಶೀರ್ವಾದಕ್ಕಾಗಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು) ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಮಲಗಿಸು ; (ರಾಜನ ಮುಂದೆ ಕ್ಷಮೆಗಾಗಿ ಅಪರಾಧಿಯನ್ನು) ಅಡ್ಡಬೀಳಿಸು (ಕ). ೩. ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸು ; ತಡೆಗಟ್ಟು : ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ರೀಮಂತನನ್ನು ಒಬ್ಬ ಕಳ್ಳ ಅಡ್ಡಹಾಕಿದನು (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಡ್ಡಹಾದಿ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡರಸ್ತೆ : ಸಂಜೆಯ ಬಸ್ಸು ಮಂಗಳೆಯನ್ನೂ ದುರ್ಗಿಯನ್ನೂ ಮೈಸೂರು–ಮಂಗಳೂರು ಹೆದ್ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊತ್ತೇಗಾಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಅಡ್ಡಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಇಳಿಸಿ ಹೋಯಿತು (ಸರ್ವಮಂ. ೩೩೧). ೨. ತಪ್ಪುದಾರಿ : ನಮ್ಮಣ್ಣ ಅಡ್ಡಹಾದಿಗೇ ಹಚ್ಚಬೇಕೂಂತ, ಟೊಂಕಾ ಕಟ್ಟೇ ನಿಂತಾರೇನೋ ಎಲ್ಲ ಅಪ್ಪಗೋಳು ? (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೩). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಹಾದಿ (< ಪಾದಿ). / **ತುಳು.** ಅಡ್ಡಸಾದಿ]

ಅಡ್ಡಹಾಯ್ ‘ಅಡ್ಡವಾಯ್’ ನೋ.

ಅಡ್ಡಹೆಸರು (ನಾ). ೧. ಹುಟ್ಟಿದಾಗ ಇಟ್ಟ ಹೆಸರಲ್ಲದೆ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬೇರೊಂದು ಹೆಸರು ; ನಿಜವಾದ ಹೆಸರಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಅಥವಾ ಆ ಹೆಸರಿನ ಜೊತೆಗೆ ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹೆಸರು (ದಕ). ೨. ಇಟ್ಟ ಹೆಸರಿನ ಜೊತೆಗೆ ಸೇರಿಸುವ, ಕೆಲವು ವೇಳೆ ವಂಶಪಾರಂಪರ್ಯವಾಗಿ ಬರುವ, ಹುಟ್ಟಿದ ಊರು, ಕಸಬು, ಸಾಧಿಸಿದ ಕಾರ್ಯ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ, ಹೆಚ್ಚಿನ ಹೆಸರು ; ಒಂದು ಮನೆತನದವರಿಗೆಲ್ಲ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಹೆಸರು ; ಮನೆತನದ ಹೆಸರು ; ಉಪನಾಮ (ಉಕ) : ತಿರಿದಿಹರೆ ಕೊಳಕ್ಕು ಕೆರೆದಿಹರೆ ಬೋಳಕ್ಕು ಕರೆದಿಹರೆ ಅಡ್ಡಹೆಸರಕ್ಕು ನಿಜವಿರಲು ಸ್ಥಿರಗೊಳ್ಳಲಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೦೩) ; ಮಿಕ್ಕವರೆಲ್ಲ ಅಡ್ಡಹೆಸರನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇವರೂ ಫ್ರ್ಯಾಂಕ್ಲಿನ್ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರಷ್ಟೆ (ಬೆಂಜರ್ನ್. ೯) ; ಲೀಲೆಯು . . . ಅವೆಲ್ಲವಕ್ಕೂ ಹೆಸರು ಹಾಕಬೇಕಾದರೆ ತನ್ನ ಹೆಸರು, ಶಂಕರನ ಹೆಸರು, ಅವನ ಅಡ್ಡಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಅಗಲೇ ಹಾಕಿಟ್ಟದ್ದಳು (ಹೂಬಿಸಿ. ೧೩). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಹೆಸರು$_1$ (< ಪೆಸರ್)]

ಅಡ್ಡಹೇರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೊರೆಯನ್ನು ಹೊರಿಸು : ತಾಟು ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ, ಮೊದಲು ಚಂದೀಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಬೆಲಗುಗಳನ್ನು ಅಡ್ಡಹೇರುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೧೮). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಹೇರು$_1$ (< ಪೇಱು$_1$)]

ಅಡ್ಡಹೇರು$_2$ (ನಾ). ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೊರಿಸಿದ ಹೊರೆ (ಕ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಹೇರು$_2$ (< ಪೇಱು$_2$)]

ಅಡ್ಡಹೊಗು, ಅಡಹೊಗು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸು ; ನಡುವೆ ನುಗ್ಗು : ಮುಕ್ಕಣ್ಣನೈತರುತುಭಯವೀರರಿಗಡ್ಡಹೊಕ್ಕನು ಮಧ್ಯಸ್ಥನಾಗಿ (ಮೋಹತ. ೪೦–೮೨). **ಅಡಹೊಗು :** ಕೆಡಬಡಿವೆವೆನುತಡಹೊಕ್ಕು ಮೈದುಡುಕಿದರೆ ನಗುತಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದವದಿರಿಗಲ್ಲಮಪ್ರಭುರಾಯನಿಂತೆಂದ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩–೧೧೦). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಹೊಗು (< ಪೊಗು)]

ಅಡ್ಡಹೊಡೆತ (ನಾ). ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೊಡೆದ ಪೆಟ್ಟು ; ಪಕ್ಕದಿಂದ ಹೊಡೆದ ಏಟು : ಅಡ್ಡಹೊಡೆತದ ನೋವು ಹೆಚ್ಚು (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಹೊಡೆತ]

ಅಡ್ಡಹೊತ್ತು (ನಾ). ಹೊತ್ತಲ್ಲದ ಹೊತ್ತು ; ಅಕಾಲ ; ಅವೇಳೆ : ಏನು, ಸ್ವಾಮಿಜಿಯವರು ಈ ಅಡ್ಡಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮನೆತನಕ ಬರೋಣಾಯಿತು ? (ಹೊಸಂಸಾ. ೯) ; “ನಮ್ಮವನು ಎದ್ದಿದ್ದಾನು, ಇಂದು ಅಡ್ಡಹೊತ್ತಿಗೆ ಮಲಗಿದ್ದ” (ನಿರಾಭ. ೫೦). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಹೊತ್ತು$_2$ (< ಪೊೞ್ತು)]

ಅಡ್ಡಹೊಯ್ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಹೊಡೆತ : ತಿವುಳ ತೆಲುಗ ರಾವುತರಡ್ಡಹೊಯ್ಗಳ ವಿವರವ ಬಲ್ಲರೆ ನನ್ನ ಬವರದೊಳಗೆ ರಾಮನ ಹೊಯ್ಯದೊಡೆ ನನಗವನಿಪ ಮಾಡಿಸಾಜ್ಞೆಯನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೬–೭). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಹೊಯ್$_2$ (< ಪೊಯ್$_2$)]

ಅಡ್ಡಹೊಱೆ ‘ಅಡ್ಡವೊಱೆ’ ನೋ.

ಅಡ್ಡಳತೆ (ನಾ). ೧. (ವಸ್ತುವಿನ) ಅಗಲದ ಅಳತೆ, —ಪ್ರಮಾಣ. ೨. ಮೋಸದ ಅಳತೆ (ದಕ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಅಳತೆ]

ಅಡ್ಡಳಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಸುಳಿಯುವ ತುಂಬಿ, —ಭ್ರಮರ : ಪಡ್ಡಳಿಯ ಪೊಗಸಿ ಬರುತಿರ್ಪಡ್ಡಳಿಯಂ ಸೋವಿ ತಿಱಿದಳಾ ಪಡ್ಡಳಿಯೊಳ್ ದೊಡ್ಡಲರಂ ಕಾಂತೆ (ದಶಕು. ೬–೭೦). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಅಳಿ$_4$ (= ಅಲಿ)]

ಅಡ್ಡಾಕೆ (ನಾ). ಪ್ರತಿಭಟನೆ : ಒಡ್ಡಿದ ಶೂಲವ ಹಾಯ್ದು ಮೈಲಾರದ ದೊಡ್ಡಯ ದೇವರಿಂದವನ ಅಡ್ಡಾಕಿಲ್ಲದೆ ತರಿಸಿ ನಿನ್ನಯ ಕಾಲಿಗಡ್ಡಗೆಡಹುವೆನಂಜದಿರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೪–೩೭) [ಅಡ್ಡಾಕಿಲ್ಲದೆ = ಅಡ್ಡಾಕೆ + ಇಲ್ಲದೆ] ; ಮಾಱಕೊಡ್ಡಿನ ವೈರಿಭಟರನು ಕಡ್ಡಿಗೆಣಿಸದೆ ಕದನದೊಳು ತೆರಳಿದನಡ್ಡಾಕೆಯಿಲ್ಲದಾ ರಾಮು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೫–೩೧) ; ದೊಡ್ಡವರೆಂತಾಡಿದಂತೆ ಸಲುವುದದಕಡ್ಡಾಕೆಯಿಲ್ಲದಱಿಂದ ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲಿರ್ದ ಬರ ಹೇಳಲೊಡನೆ ನಾನೊಡ್ಡಿ ನಿಂದೆನೆ ಬಂದೆನೆಂದ (ಭರಚ. ೩೯–೧೦೬) ; ಹೆಡ್ಡರಿಗಿರಲೀ ಖಡ್ಗ ಸಾಕೆನುತಡ್ಡಾಕೆಯಿಲ್ಲದೆಯ್ದಿದನು (ಭರಚ. ೪೬–೩೬) ; ಬಡ್ಡಿಸಿದಿದ್ದಲಿಗೆಯ ಮುಂದೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು ಗಡ್ಡಮಿಸೆಯ ನೀವಿಕೊಳುತ ಅಡ್ಡಾಕಿಲ್ಲದುಂಬುವ ಕಾರ್ಯವ ಬಿಟ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಕಾರ್ಯವನೆಣಿಸಿದಿರಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೩–೨೭೫). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಆಕೆ$_1$ (< ಅಂಕೆ)]

ಅಡ್ಡಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗು ; ಅಡ್ಡಿಯಾಗು : ಕೈಕೆಯದಕಡ್ಡಾಗಿ ಭರತನಿಗೆ ರಾಜ್ಯಮಿರಲೀ ಕುಮಾರಂ ವನಕೆ ಗಮಿಸಲಿ (ಪರಶು. ೨–೬). ೨. ಅಲ್ಪವಿಶ್ರಾಂತಿಗಾಗಿ ಮಲಗು ; ಮಗ್ಗುಲಾಗು (ಉಕ) : ದಣುವು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರ ಸಲುವಾಗಿ ಅಡ್ಡಾದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೫೧) ; ಧೊರೆಗಳು ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಹೊಸಂಸಾ. ೯೫). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಆಗು$_1$]

ಅಡ್ಡಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಿರುಗಾಡಿಸು ; ಅತ್ತಿತ್ತ ಸುತ್ತಾಡಿಸು : ಆ ಕೋಣೆಯ ಸುತ್ತೆಲ್ಲ ನನ್ನನ್ನು ಅಡ್ಡಾಡಿಸಿದಳು (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೬೪). [ಅಡ್ಡಾಡು + -ಇಸು$_3$]

ಅಡ್ಡಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅತ್ತಿತ್ತ ಸುಳಿದಾಡು : ಉಭಯ ಸುಭಟರ್ಗ ಳಾರ್ಭಟಿಸಿ ತೋಳ್ತೊಯ್ದು ಪಟುಭಟವಾಜಿವರ್ಗಮಂ ರಾವ್ತರಡ್ಡಾಡಿದರ್ ತೀಡಿದರ್ ಬಿಲ್ಲವರ್ ಸಿಂಜಿನಿಯನು (ಜಬಪು. ೨೪–೩). ೨. (ವಾಯು

ಸೇವನೆಗಾಗಿ) ಸಂಚರಿಸು : ಹೊರಗೆ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಅಡ್ಡಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹೋಗಿರುತ್ತಾನೆ (ಮೋಹಿನೀ. ೫); ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನಮೇಲೆ ನೀಲಾ, ಗುಣೇಂದ್ರ ಇಬ್ಬರೇ ಅಡ್ಡಾಡಲು ಹೋದರು (ಪ್ರಣಸ. ೨೮).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಆಡು$_1$. / **ತುಳು.** ಅಡ್ಡಾಡು]

ಅಡ್ಡಾತಿಡ್ಡಿ 'ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ$_1$' ನೋ.

ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ$_1$, ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡ$_1$, ಅಡ್ಡಾತಿಡ್ಡಿ (ನಾ). ಕ್ರಮಬದ್ಧವಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಸಂಬದ್ಧತೆ: ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿಯಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿಹೋದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತವೆ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೧೩೩). **ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡ$_1$** : ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡಾದ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಒಂದು ಹೊಲಸು ಕಾಗದದ ಮೇಲೆ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಪತ್ರವೊಂದನ್ನು (ಕಳ್ಳಕಾ. ೪). **ಅಡ್ಡಾತಿಡ್ಡಿ** : ಹೀಗೆ ಅಡ್ಡಾತಿಡ್ಡಿಯಾಗಿ ವಿಷಯಾಂತರವಾದಾಗ ನಾನು ವೃದ್ಧನಾಗಿರುವೆನೆಂಬುದು ನನ್ನ ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೇ ಬರುತ್ತದೆ (ಬೆಂಜನ್. ೧೯).
ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ ಬೆಲೆ = ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ ಬೆಲೆ; ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಮೀರಿದ ಬೆಲೆ: ಸಮಯ ನೋಡಿ ಪಟೇಲ, ಗೌಡರೂ ಒಂದಾಗಿ ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ ಬೆಲೆಗೆ ಮಾರುತ್ತಾ ಬಂದರು (ಸಂಧ್ಯಾರಾ. ೩).
[?. / **ತಮಿ.** ಅಟ್ಟಾದುಟ್ಟ, ಅಷ್ಟಾದುಷ್ಟಿ, ಅಷ್ಟಾದುಷ್ಟಂ; **ತುಳು. ತೆಲು.** ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ]

ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ$_2$, ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡ$_2$, ಅಡ್ಡಾದುಡ್ಡಿ (ಅ). ಕ್ರಮಬದ್ಧವಲ್ಲದೆ; ಅಸಂಬದ್ಧವಾಗಿ; ಯದ್ವಾತದ್ವಾ; ಸಿಕ್ಕಾಬಟ್ಟೆ: ಶಸ್ತ್ರಾಗಾರದಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಬಿಸುಟಂತೆ, ನಮ್ಮ ಜ್ಞಾನವೆಲ್ಲಾ ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರುವುದು (ಗುರುಚೆ. ೧೫). **ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡ$_2$** : ಇವು ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡ ನಡೆದಾಗ್ಯೂ ತೀವ್ರ ಓಡುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೨೪); ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದರೆ ನನ್ನಿಂದ ತಡೆಯುವದಾಗುವದಿಲ್ಲ (ಮಣ್ಣಿಮು. ೯); ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತೆಂಟು ಕಡೆಗೆ ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡ ಪಿನ್ನು ಚುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ಗಂಮಾಯಿ. ೮೩).
ಅಡ್ಡಾದುಡ್ಡಿ (ಕಿ). [< ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ$_1$]

ಅಡ್ಡಾದುಡ್ಡಿ 'ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ$_2$' ನೋ.

ಅಡ್ಡಾನು (ಕ್ರಿ). ಎದುರಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಅವರಿರ್ವರೆಡೆಯೊಳಡ್ಡಾಂತು ನಿಂದುದು ಬೆಳೆದು ಚಿನಕಡಿದ ಶರಗಿರಿಯದೇನೆಂಬೆನದ್ಭುತವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೩೮). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಆನು$_1$ (< ಆನ್$_1$)]

ಅಡ್ಡಾಬುಡುಕ 'ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಾಯದ, ಅಡ್ಡಾಯಿದ (ನಾ).=ಅಡ್ಡಾಯುಧ(?) : ನರಸಿಂಹೋರ್ವೀಶನಡ್ಡಾಯದದ [ಪಾಠಾಂ. ನಡ್ಡಾಯ್ದದ] ಹರಿಹರಂ ದಂಡನಾಥಾಗ್ರಗಣ್ಯಂ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೨೧–೩೨; 1235); ಅಡ್ಡಾಯದದ ಹರಿಯಂಣ್ಣನ ಮಕ್ಕಳು (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೨೩–೭೬; 1269). **ಅಡ್ಡಾಯಿದ** : ಪರಬಲಸಾಧಕನೆನಿಸಿದಡ್ಡಾಯಿದದ ಹರಿಹರ ದಣ್ಣಾಯಕನನ್ನ ಯಾವತಾರವೆಂತೆಂದೊಡೆ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೨೧–೨೫; 1235). [?]

ಅಡ್ಡಾಯಿದ 'ಅಡ್ಡಾಯದ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಾಯಿಲ (ನಾ). ಎದುರಾಳಿ (ಕಿ); "ಎದುರಾಳಿ, ವಿರೋಧಿ, ಶತ್ರು" (ಪ್ರಧಣ್ಣ) : ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಓಜಾಯಿಲಂ, ಅಡ್ಡಾಯಿಲಂ, ಗೋಟಾಯಿಲಂ (ಶಮುದ. ೨೧೫ ಪ್ರಯೋ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + –ಅಯಿಲ]

ಅಡ್ಡಾಯು (ನಾ). ಕತ್ತಿವರಸೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ, —ರೀತಿ: ಗತಿಪಸರವಡ್ಡಾಯುವಂಕತಿಕೆ ಭಾವನೆ ಚಕಿತವಪರಭಾಗ ಸಿಂಹಾನೀಕ ಚಟಿಯೆಂಬ ಚತುರ ಠಾಣದ ತರಹರದೊಳು ಹಲಗೆಯ ಮುಗ್ಗುಲೊಳು ಖಡ್ಗವಂ ಜಡಿದರು (ಸೋಮಚ. ೫–೧೪). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಆಯು ?]

ಅಡ್ಡಾಯುಧ, ಅಡಾಯುಧ, ಅಡಾಯ್ದ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿ: ವಣಿಕ್ಖಡ್ಗಯಷ್ಟಿರಿವ = ಪರದನ ಕಯ್ಯಡ್ಡಾಯುಧದಂತೆ (ನೀತಿವಾ. ೯–೬೦); ನಾರಾಯಣನ ಚಕ್ರಮಂ ಸುದರ್ಶನಮೆಂಬುದು . . . ಆತನ ಅಡ್ಡಾಯುಧಮಂ ನಂದಕಮೆಂಬುದು (ಹಲಾಯು. ೬–೨೭ ಟೀಕು); ಆತ್ಮಾಂಗುಳಿಗಳಡ್ಡೈಸಿದೆಡೆಯೊಳಡ್ಡಾಯುಧದಿಂ ಪಱಿಯೆಯುಂ (ನೇಮಿಪು. ೬–೩೨ ವ); ಒಡ್ಡಿದ ಸಿಡಿ ಡೆಂಕಣಿ ಶೂಲ ಸೂನಂಗಿಯಡ್ಡಗರಗಸ ಕತ್ತರಿಗಿಚ್ಚು ಅಡ್ಡಾಯುಧ ತೀವಿದ ಬಾವಿನೆಲಹು ಕಂಗೆಡ್ಡಮಾಗಿರ್ದವಾಹುರದೊಳು (ಸೊಬಸೋ. ೯–೨೮); ಅಡ್ಡಾಯುಧ ಗರಗಸ ಮೊನೆಗಲ್ಲು ಕಣ್ಗೆಡ್ಡವಾಗಿಯೆ ರಾಜಿಸಿಹುವು (ಕಂಸವಿ. ೬–೨೦). **ಅಡಾಯುಧ** : "ನಿಸ್ತ್ರಿಂಶಃ ಕರವಾಳಃ, ಖಡ್ಗಃ . . . ಈ ೧೦ ಅಡಾಯುಧಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೮–೩೧೮); "ಅಕ್ಕಜದಡಾಯುಧಂ ನಂದಕಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬–೨೦); ಪಾಪಿ ಹೂವನೇಱಿಸಲು ಮಸೆದಡಾಯುಧದ ಗಾಯ (ಬಸವ. ೬೫೧); ವಧಾರ್ಥಂ ಮುನಿಯ ಕೆಯ್ಯಡಾಯುಧಮಿತ್ತಳ್ (ದಶಕು. ೮–೨೭); ಪಾರ್ಥನ ತಱುಬಿ ನಿಂದನು ಸೆಳೆದಡಾಯುಧದಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪–೨೧); ದೀಹದೇಣ ನುಡಿಯಲ್ಲಿಯಡಾಯುಧಮುಡ್ಡಣಂ ಸೊಡರ್ಗಿಡ ಗಮೆನಿಪ್ಪವಂ ಪಿಡಿದು (ರಾಜಶೇ. ೫–೫೨). **ಅಡಾಯ್ದ** : ತಲೆದೆಸೆಯೊಳಿರ್ದಡಾಯ್ದಮನೊಲವಿಂದಾನುರ್ಚಿ (ದಶಕು. ೯–೬೮); ಉಗಿದಡಾಯ್ದದ ಮೊನೆಯ ತುದಿನಾಲಗೆಗಳಲಿ ಮಾತಾಡಬಲ್ಲರೆ ಸೊಗಸುವೆವು ನಾವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦–೪೫). 'ಅರ್ಧಾಯುಧ' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ$_2$? + ಆಯುಧ]

ಅಡ್ಡಾವುಜ, ಅಡಾವುಜ (ನಾ). ಆವುಜ ಎಂಬ ವಾದ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಮತ್ತಮಾ ಶಬ್ದರೂಪನೆನಿಪ ಶ್ರೀವಿರೂಪಾಕ್ಷನೋಲಗದಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಾವುಜ ಪಟ್ಟಾವುಜ ಕಂಡಾವುಜಕಾಱರಿಂ ಮುನ್ನವೆ (ವಿರೂಪಾ. ೮೧ ವ). **ಅಡಾವುಜ** : ಕಂದಾವುಜಂ ಪಂಚಾವುಜವಡಾವುಜ ತುಂಬಿವೊಂದೆಸೆಯೊಳುಲಿಯೆ (ರೇವಣ. ೩–೪೫). [ಅಡ್ಡ$_1$? + ಆವುಜ]

ಅಡ್ಡಾಳಿ (ನಾ). ದಾಸಿ; ಸೇವಕಿ(?): ಸಾಲಿಗದೆರೆಯೊಳಗೆ ದೇವರಡ್ಡಾಳಿಗೆಂದುಯರಸುಗಳು ಬಿಟ್ಟ ವೊಕ್ಕಲು (ಸೌಇಇ. XV, ೧೪೯–೫೪; 1176; ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೪–೫೪). ℙ "ಕೊಲ್ಹಾಶಾ" ಸಂಪಾದಕರು ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು maid servant ಎಂದು ಭಾಷಾಂತರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. [?]

ಅಡ್ಡಿ$_1$ (ನಾ). ತಡೆ; ವಿಘ್ನ; ತೊಂದರೆ : ಲಲನೆಯರ್ಗಂಗರಾಗಮುದುರ್ವಹಮುಂಶುಕಭಾರವಂಗಸಂಚಲತೆಗೆ ಕಾರಣಂ ಕುಸುಮಮಾಲಿಕೆಯುಂ ಪೊಱೆ ಪುಷ್ಪದಾಮ ಮೇಖಲೆ ನಡೆಗಡ್ಡಿ ಕಣ್ಮಲರ್ಗೆ ಕಾಡಿಗೆ ಬಿಣ್ಪೆತ್ತು (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೦೩); ಮುಂತಣಾಟಕಡ್ಡಿಯಕ್ಕುಮೆನುತೆ ಮನಂದಂದು (ಅದ್ಭುತ. ೧೫–೧); ಪ್ರಾಣಪ್ರಿಯನನ್ನು ಕೂಡುವುದಕ್ಕೆ ಅವಳ ಸಂಕೋಚದ ಸ್ವಭಾವವೇ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಡ್ಡಿ (ಕಾವ್ಯಸ. ೪೫).
ಅಡ್ಡಿ ತಕ್ಕೊಳ್ಳು= ಆಕ್ಷೇಪಣೆಮಾಡು: ಮೊದಲು ನಮ್ಮ ಜನರು ಪರನಾಡುಗಳಿಗೆ ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಅಡ್ಡೀ ತಕ್ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೮೪). **ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ** = ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ; ತೊಡಕಿಲ್ಲ. ℙ ಇದು ಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು. **ಅಡ್ಡಿ ಹರಕತ್ತು** = ವಿಘ್ನ; ತೊಂದರೆ: ಫೌಜಿಗೆ ರಸದು ಬರುವಂಥ ಮಾರ್ಗಗಳ ಕಟ್ಟಿ ಇಂಥಾ ಯೋಗ್ಯ ಅಲ್ಲದ ಅಡ್ಡಿ ಹರಕತ್ತು ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೮). [**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅಟ್ಟಿ; **ತುಳು. ತೆಲು.** ಅಡ್ಡಿ]

ಅಡ್ಡಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಗೌರವ; ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ: ನಡತೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಹೋದರೆ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಅಡ್ಡಿ ಬರುತ್ತದೆಯೇ ? (ರೂಢಿ). ಸಿಕ್ಕಾಬಟ್ಟೆ ನಡೆದರೆ ಮನುಷ್ಯನ ಅಡ್ಡಿ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). (ದಕ–ಪ್ರಾದೇ). ೨. ಆಡಂಬರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[?. / **ಮರಾ.** ಅಡ್ಡಾ = ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ, ಆಢ್ಯತೆ]

ಅಡ್ಡಿಕೆ, ಅಡ್ಡಿಗೆ$_1$, ಅಡ್ಡುಗೆ (ನಾ). ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರದ ಒಂದು ಆಭರಣ; ಟೆಕ್ಕೆ : ಅಡ್ಡಿಕೆ, ಒಡ್ಡಾಣಂ

(ಶಬ್ದಾನು. ೬೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ) ; ಜಡೆಯಡ್ಡಿಕೆಯ ಜಾಣೆಯ ರಂಗಾಯೆಂಬ ಮಡದಿ ಮೈದೋರ್ವಳಿನ್ನೆಂದೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೬–೩೫) ; ಸರಪದಕಗಳು ಸರಿಗೆಯಡ್ಡಿಕೆ ಥರಥರದ ಕಟ್ಟಾಣಿಗಳೆಸೆಯೆ (ಕುಚೇಲೋ.೧೨೭) ; ದೇವರು ಕೊಟ್ಟ ಬುಗಡಿ, ಚಳತುಂಬು, ಅಡ್ಡಿಕೆ, ನಾಗರಮುರಿ, ತೋಳಬಂದಿ, ಡಾಬು ಹಾಕಿಕೊಂಡು (ಚಂದತೊ. ೧೧೧) ; ನಿನ್ನ ಆ ಹಳೇ ತರಹದ ಅಡ್ಡಿಕೆ ಗಿಡ್ಡಿಕೆ ಹೊರಗೆ ತೆಗೀಬೇಡ ಮಹಾರಾಯತಿ. ಆಮೇಲೆ ಬೀಗರು ನಕ್ಕಾರು (ಹಸ್ನೊಂದ. ೮೭). **ಅಡ್ಡಿಗೆ$_1$** : ಅಡ್ಡಿಗೆಯಂ ಕೊರಳೊಳ್ ಕಟ್ಟಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೭೦–೧೭). **ಅಡ್ಡುಗೆ** : ಪೊಳಪೊಗೆವ ಮಣಿಯಡ್ಡುಗೆಯ ಡಾಬಿನ ಮೇಖಲಾಂಚಿತದ (ಅನಂರಾ. ೧–೩–೩೫).

[? **ಸಂ.** ಅರ್ಧಿಕಾ. / **ತಮಿ.** ಅಟ್ಟಿಗೈ ; **ಕೊಡ.** ಅಡ್ಡಿಗೆ ; **ತೆಲು.** ಅಡ್ಡಿಗ]

ಅಡ್ಡಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಡು, —ಹಿಡಿ : ಬಿಸಲು ಹೊಡೆ ತಗಲದ ಹಾಗೆ ಕೊಡೆ ಅಡ್ಡಿಕ್ಕು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಲಂಚಕೊಡು : ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೇನಾದರೂ ಅಡ್ಡಿಕ್ಕಿ ಅವರಿಂದಲಾ ಕೆಲಸವಂ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಅಡ್ಡಿಗ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡುವವನು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡಿ$_1$ + –ಗ$_2$]

ಅಡ್ಡಿಗೆ$_1$ 'ಅಡ್ಡಿಕೆ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಿಗೆ$_2$ (ನಾ). (?) ; "ಅಡಗಲ್ಲು" (ಮೋಳಿಮಾ. ಕೋಶ) : ಆ ಕಲ್ಲಿನ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂದು ಕೋಡಗವ ಕೊಂದೆ ಚಪ್ಪಗಲ್ಲನಪ್ಪಳಿಸಿದೆ ಅಡ್ಡಗಲ್ಲ ನಡ್ಡಿಗೆಯನಿಕ್ಕಿ ಒಡೆದೆ ನಿಂದ ಕಲ್ಲ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲದೆ ತಳ್ಳಿದೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೨೫–೭೭೮). [?]

ಅಡ್ಡಿತರು (ಕ್ರಿ). = ಅಡ್ಡಿಮಾಡು ೧ : ಯಾರೂ ಅಡ್ಡಿತರದೆ ಇದ್ದರೆ ಕೆಲಸ ಬೇಗ ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡಿ$_1$ + ತರು$_1$ (< ತರ್)]

ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಡ್ಡಿಮಾಡು ೧ : ಗಲ್ಲಿಗೆ ಏರಿಸಿದ್ದರೂ ಯಾರೂ ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ (ಪೈಮುಹ. ೯೪). [ಅಡ್ಡಿ$_1$ + ಪಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಡ್ಡಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಡೆಯನ್ನು ಒಡ್ಡು; ವಿಘ್ನವನ್ನು ತರು: ನಮ್ಮ ನಮ್ಮ ಸಂಧಿಗೆ ನೀನು ಅಡ್ಡಿಮಾಡಿದರೆ ನಿನ್ನ ಗಂಡನ ಕಾರ್ಯವು ಸರಿಯೆಂದು ನೀನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಂತಾಗುವುದು (ಆರ್ಯಕ. ೧೭). ೨. ತಡಮಾಡು: ಅಡ್ಡೀ ಮಾಡಿದಷ್ಟೂ ಬಡ್ಡಿ ಹೆಚ್ಚುವದು ಅಡಿಗೇ ಮಾಡಿದಷ್ಟೂ ಉಂಡು ತೀರುವದು (ಗಾದೆ. ೬). [ಅಡ್ಡಿ$_1$ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಡ್ಡಿಸಡಿ 'ಅಡ್ಡಿಸಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಿಸಡ್ಡಿ, ಅಡಿಸಡಿ, ಅಡ್ಡಿಸಡಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ ಅಡಚಣೆ; ತಂಟೆ ತಕರಾರು : ಯಿೂ ಹೆಂಣಿಗೆ ಅದಿ ಅಡಮು ಅಡ್ಡಿಸಡ್ಡಿಯೇನು ಉಂಟಾದಂನ್ನು ನಾನೇ ನೋಡಿಕೊಂಡೇನು ಯೆಂದು ಬರಸಿಕೊಟ್ಟ ಕ್ರಯ ಚೀಟು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೬೬–೧೨ ; 1808). **ಅಡಿಸಡಿ** : ಯಿವರ್ರು ವಡವೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದವರ ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡಿ ಬರಮಾಡಿಕೊಳುವಲ್ಲು ನೀಉ ಅಡಿಸಡಿಗಳ ಮಾಡದಂತೆ ಸಾಬಕ್ಕೂ ದಸ್ತೂರು ಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ಸರರಾಸು ನಡ್ಸಿಕೊಂಡು ಬರ್‍ರುವದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦ ; ೪೩–೨೭ ; 1812). **ಅಡ್ಡಿಸಡಿ** : ಅಡ್ಡಿಸಡಿ ಮಾಡದಂತೆ ಪ್ರಾಕ್ಕು ಕಚೇರಿ ತಾಕಿತಿಯು ಬರದ ಬಂದ್ದ ಮೆರ್‍ರೆಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦ ; ೪೩–೧೮ ; 1812). [ಅಡ್ಡಿ$_1$ + ಸಡ್ಡಿ]

ಅಡ್ಡುಕ (ನಾ). ಒಂದು ಅಧಿಕಾರ (?) : ವೀರಪ್ರತಾಪದೇವರಾಯ ಮಹಾರಾಯರ ಅರಮನೆಯ ಚಿಂನಭಂಡಾರದ ಅಡ್ಡುಕಧ ಸಮಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ನಖರಾಚಾರಿಯರ ಮಕ್ಕಳು ಮಲಪಾಚಾರಿಯರು (ಎಕ. IX (S), ಕಾನಕಾ. ೬೫–೬ ; ಸು. 1380). 'ಅದ್ದಿಕ' ಪರಾ. [?]

ಅಡ್ಡುಗೆ 'ಅಡ್ಡಿಕೆ' ನೋ.

ಅಡ್ಡೆ$_1$ (ನಾ). ಬಿದಿರುದಬ್ಬೆಯ ಎರಡು ತುದಿಗಳಿಗೆ, ನೆಲುವುಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಸ್ತುಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಹೆಗಲ ಮೇಲೆಯೋ ಕೊರಳಮೇಲೆಯೋ ಹೊರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಸಾಧನ; ಕಂಬಿ; ಕಾವಡಿ : ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡವರೆಯ್ದುಲುಂಗುರುಡಿಗೆ ಮಾಡಿ ದೊಡ್ಡಿತಾಗಿರೆ ಹೆಣ್ಣ ಕೊಡದೆ ಅಡ್ಡೆಯ ಹೊಱೆಯಂತೆ ಕೊಂಡೆಯ್ದಿ ಕೊಡುವಾಗ ಕಡ್ಡಾಯದೊಡವೆಯೆಯೆಂದ (ಭರಚ. ೩೮–೧೨೭) ; ಶಿವಾಜಿಯು . . . ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಕುಕ್ಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಣ್ಣುಹಂಪಲುಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಅಡ್ಡೆಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ಹೊರಿಸಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಕಳುಹಿಸುವದನ್ನು ಮೊದಲುಮಾಡಿದನು (ಭಜ್ಯೋತಿ. ೧೭೫) ; ಅವನು ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಹೊಳೆಯಿಂದ ಅಡ್ಡೆಯಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ತರುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ).

[~ ಅಡ್ಡ$_1$. / **ಮರಾ.** ಅಢೇ, ಅಡೇ = ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಇಡುವ ಗಳು]

ಅಡ್ಡೆ$_2$ (ನಾ). ಬೀಜವನ್ನು ಬಿತ್ತುವ ಒಂದು ಉಪಕರಣ : "ಸಡ್ಡೆಯಡ್ಡೆಯುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೯–೧). [?]

ಅಡ್ಡೆ$_3$ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಜನ ಸೇರುವ ಸ್ಥಳ; ಕಟ್ಟೆ; ಚಾವಡಿ: ಅಂಗಡಿಯೆಂದರೆ ನಾಲ್ಕೈದು ನಿರುದ್ಯೋಗಿಗಳೊಡನೆ ಹರಟೆಹೊಡೆಯುವ ಅಡ್ಡೆಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು (ಗೃಹದಾ. ೮೮) ; ಪೋಸ್ಟ ಆಫೀಸು ಹರಟೆಯ ಅಡ್ಡೆಯಾಗಿತ್ತು (ದರ್ಶನ. ೯೪) ; "ಇನ್ನೇನು ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ? ನಿಮಗೆ ವರ್ಗವಾಗಿದೆ. ನಿಮ್ಮ ಮನೆ ಅಡ್ಡೆಯಾಯಿತು – ನಾನು ಬಲ್ಲೆ. . ." (ಪಹಾರ. ೯). ೨. ಅಂಗಡಿ; ಮಳಿಗೆ : ಈಗ ಸೌದೆ ಅಡ್ಡೆ ಇರುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಬಸ್‌ನಿಲ್ದಾಣವಿತ್ತು (ಮುಳ್ಳಿಹಾ.೭೩) ; ಕೊತವಾಲನು ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಲೇ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕುತ್ತ ನಡೆದ. ಆ "ಅಡ್ಡೆದಲ್ಲಿ ಹೆಡ್ಡದಾಟ ನಡೆದಿರಬಹುದೆ" ಕಾಜಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದ (ಕೊತಕಾ. ೫). [← **ಮರಾ. ಹಿಂ.** ಅಡ್ಡಾ]

ಅಡ್ಡೆ$_4$ (ನಾ). (ಉಕ) ಸಾಧಾರಣ ಎತ್ತರದ ಅಡ್ಡಗೋಡೆ : ಪಾಗಾರ ಹಾರುವ ಎತ್ತು ಅಡ್ಡೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟೀತೆ (ಗಾದೆ). [~ ? ಅಡ್ಡ$_1$]

ಅಡ್ಡೆದಬ್ಬೆ (ನಾ). = ಅಡ್ಡೆ$_1$ (೬). [ಅಡ್ಡೆ$_1$ + ದಬ್ಬೆ]

ಅಡ್ಡೆಬಡಕ 'ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕ' ನೋ.

ಅಡ್ಡೆವೊಱೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡೆಯ ಮೂಲಕ ಹೊರುವ ಹೊರೆ. 'ಅಡ್ಡೆವೊಱೆಯಾಳ್' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡೆ$_1$ + ಪೊಱೆ$_2$]

ಅಡ್ಡೆವೊಱೆಯಾಳ್ (ನಾ). ಅಡ್ಡೆಯ ಮೂಲಕ ಹೊರೆಯನ್ನು ಹೊರುವ ಆಳು : ಮಣಿಮಂಚ ಸುಪ್ಪತಿಗೆ ಮಂಡೆ ಮಲಗುಗಳಡ್ಡೆವೊಱೆಯಾಳ್ಗಳಿಟ್ಟಣಿಸಿ ನಡೆತಂದುದೇವೇಳ್ವೆನು (ಚೆಬಪು. ೪೭–೪೦).

[ಅಡ್ಡೆವೊಱೆ + ಆಳ್$_2$]

ಅಡ್ಡೆಸಗು (ಕ್ರಿ). ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡು (೬).

[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಎಸಗು]

ಅಡ್ಡೆಸುಗೆ (ನಾ). ೧. ಗುರಿಯಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಬಾಣದ ಹೊಡೆತ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಪಕ್ಕದಿಂದ ಬಂದ ಬಾಣದ ಹೊಡೆತ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಡ್ಡೇಟು' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಎಸುಗೆ]

ಅಡ್ಡೆಹೊರು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡೆಯನ್ನು ಹೊರು (೬).

[ಅಡ್ಡೆ$_1$ + ಹೊರು (< ಪೊಱು)]

ಅಡ್ಡೆಳೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಎಳೆ; ನೆಯ್ಗೆಯ ಹಾಸು ಹೊಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಅಗಲದ ಕಡೆಯ ಎಳೆ; "ನೇಯಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡೆಳೆ : ಹೊಕ್ಕು" (Abb. ಇಂಕನಿ). 'ಉದ್ದೆಳೆ' ಪರಾ.

ಅಡ್ಡೆಳೆಯ ಸರ = ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಸರ, —ಹಾರ : ಭುಜಲತೆಯೆ ಚಂಪಕಾಕುಸುಮದಡ್ಡೆಳೆಯ ಸರದಂತೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೬೩–೨೦). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಎಳೆ$_4$ (< ಎೞೆ$_2$)]

ಅಡ್ಡೇಟು (ನಾ). ಗುರಿಯಿಲ್ಲದೆ ಹೊಡೆದ ಪೆಟ್ಟು: ಎಲ್ಲಿಯೋ ಒಂದೊಂದು ವೇಳೆ ಅಡ್ಡೇಟಿಗೊಂದು ಗುಡ್ಡೇಟು ಎಂದು ಸರಿಹೋದರೂ ಸರಿಹೋಗಬಹುದು (ಘಾಟೀಮು. ೧೩೦); ಅಡ್ಡೇಟಿಗೆ ಒಂದು ಗೊಡ್ಡೇಟು (ಕನ್ನಗಾ. ೪). 'ಅಡ್ಡೆಸುಗೆ' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಏಟು]

ಅಡ್ಡೇಟುಗಾರ (ನಾ). ಗುರಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಹೊಡೆಯದವನು (ಕಿ). [ಅಡ್ಡೇಟು + – ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಅಡ್ಡೇರಿ (ನಾ). (ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ) ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಏರಿ. [ಅಡ್ಡ$_1$+ ಏರಿ]

ಅಡ್ಡೈಸು 'ಅಡ್ಡಯಿಸು' ನೋ.

ಅಡ್ಡೊಕ್ಕಲು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿಗೆ, ಬೀದಿಗೆ ಅಥವಾ ಮನೆಗೆ ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದು ಸೇರಿದ ಕುಟುಂಬ; "ಹೊಸ ಒಕ್ಕಲು" (ಜಾನಕೋ. ೧೧); ಅಡ್ಡೊಕ್ಕಲು ಬಂದರೆ ಹಳ್ಳಿಯ ಗೌಡ ಶಾನಭಾಗರಿಗೆ ಅತಿ ಸಂತೋಷವಾಗುವದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$+ ಒಕ್ಕಲು (< ಒಕ್ಕಲ್$_2$)]

ಅಡ್ಡೊರಗು (ಕ್ರಿ). = ಅಡ್ಡಾಗು (ಸ್ಯಾಂಡರ್): ತೂಕಡಿಸಲ್ಯಾಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಡ್ಡೊರಗು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಒರಗು$_1$ (< ಒಱಗು$_1$)]

ಅಡ್ಡೋಟ (ನಾ). ನೇರವಲ್ಲದ, ಓರೆಕೋರೆಯಾದ ಓಟ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಓಟ]

ಅಡ್ಡೋಡು (ಕ್ರಿ). ಓರೆಕೋರೆಯಾಗಿ, ಸಿಕ್ಕಾಬಟ್ಟೆಯಾಗಿ ಓಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಓಡು$_1$]

ಅಡ್ನಾಡಿ 'ಅಡನಾಡಿ' ನೋ.

ಅಡ್ನಾಡಿವೇಳೆ (ನಾ). ಹೊತ್ತಲ್ಲದ ಹೊತ್ತು; ಅವೇಳೆ: ಇವರ ಈ 'ಅಡ್ನಾಡಿ' ವೇಳೆಯನ್ನು ನಾವು ಹೇಗೆ ನೆನಪಿಡಬೇಕೋ! (ಮುಂಗಾಪು. ೬೨). [ಅಡ್ನಾಡಿ (< ಅಡನಾಡಿ) + ವೇಳೆ]

ಅಡ್ನಾಡಿಹೊತ್ತು (ನಾ). = ಅಡ್ನಾಡಿವೇಳೆ: "ಇಂದುಮತೀ, ಅಡ್ನಾಡಿ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನೀನು ಕಾಲೇಜನ್ನ ಬಿಟ್ಟು ಹೇಗೆ ಬಂದಿ?" (ತೊಳಿಮು. ೨೩). [ಅಡ್ನಾಡಿ (< ಅಡನಾಡಿ) + ಹೊತ್ತು$_2$ (< ಪೊೞ್ತು)]

ಅಡ್ವೊಕೇಟ್ (ನಾ). ನ್ಯಾಯವಾದಿ; ವಕೀಲ: ನಮ್ಮ ಅಡ್ವೊಕೇಟರು ಬೆಳಗ್ಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. Advocate]

ಅಡ್ವೊಬ್ಬೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾದ ಬೇಲಿ; ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿಯ ಬೇಲಿ: ಹಳೆ ಮುಳ್ಳೂರ ಅಡ್ವೊಬ್ಬೆಯಿಂ ಕಾಲ್ವೆಯಿಂ ತೆಂಕಣ ವಳಗೆರೆಯ ಹೊಡಕೆ ಹಳ್ಳಕ್ಕಂ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೪೨–೧೨; 1521). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಒಬ್ಬೆ$_1$ (< ಒಱ್ಪೆ)]

ಅಢಾಳ (ನಾ). "ಎತ್ತರವಾದ ಧ್ವಜ" (ನಿಘಂನಿ): ವರ್ಗಚತುರ್ಥಾಕ್ಷರಂಗಳ್ಗೆ – ಘಟಿಯಂ . . . ಢೊಂಕಣಿ, ಢೆಂಕಣ, ಅಢಾಳಂ [ಪಾಠಾಂ. ಢಾಳಂ, ಅಢಾಣಂ] (ಶಮದ. ೧೫ ಪ್ರಯೋ). [? ಪ್ರಾ. / ಮರಾ. ಅಢಾಲ್ = ನಿಶಾನೆ]

ಅಣ್$_1$, ಅಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ಅಂಟು; ಸೋಕು; ಮುಟ್ಟು: ಈಳಿಯ ಸಾಂದುಮಂ ಪಸಿಯ ಕತ್ತುರಿ ತೀವಿದ ಪೊನ್ನ ಸಿರ್ಪುಮಂ ಗಾಳಿಯುಮಣ್ಣದಂತದರೆ ಕೆಂದಳದಿಂದಮೆ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು (ಅರ್ಜನೇ. ೫–೭). **ಅಣ್ಣು**: ಅಣ್ಣೆನೆಂಬಣ್ಣಗಳ ಅಣ್ಣಿಸುವುದು ಹೊನ್ನು ಅಣ್ಣೆನೆಂಬಣ್ಣಗಳ ಅಣ್ಣಿಸುವುದು ಹೆಣ್ಣು ಅಣ್ಣೆನೆಂಬಣ್ಣಗಳ ಅಣ್ಣಿಸುವುದು ಮಣ್ಣು ಹೊನ್ನ ಕಂಡಬಳಿಕ ಅಣ್ಣದಣ್ಣಗಳಾರು ಹೆಣ್ಣ ಕಂಡ ಬಳಿಕ ಅಣ್ಣದಣ್ಣಗಳಾರು ಮಣ್ಣ ಕಂಡ ಬಳಿಕ ಅಣ್ಣದಣ್ಣಗಳಾರು (ಗಣಭಾ. ೪೨–೫; ವಚಶಾ. I, ೨೪೬–೧೧). [ದೇ.]

ಅಣ್$_2$ (ನಾ). ನಾಯಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕುವ ಹಗ್ಗ: ಅಣ್ಣ ಮೊಱೆಗೊಳಿಸಿ ಚೋಳಿಕರಣ್ಣಲೆಯಂ ತಳಿರನುಡಿಸಿ ನನ್ನುಗೆಯಂ ಮೂವಣ್ಣಂ ಬರಿಸಿದನುರ್ವರೆ ಬಣ್ಣಿಸಲೆಱೆಯಂಗ ನೃಪತಿ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೦೨–೧೩; 1100). [ಅಣ್ಣ ಮೊಱೆಗೊಳಿಸು = ನಾಯಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸು]. [?. / ತಮಿ. ಅಣ್]

–ಅಣ (ಪ್ರ). ಕೃದಂತ ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಯುಕ್ತವಾದಂಥಾದ್ದು ಅಯುಕ್ತವಾಗಿಯೂ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವಣ ಯಿವುಗಳಿಂದ ಮಹದ್ಭಯ ತೋರುವಣ, ವಾದ್ಯಂಗಳಂ ನುಡಿಸದೆ ಬಡಿಯದೆ ಧ್ವನಿಯಾಗುವಣ ನುಡಿಸಿದರೂ ಬಡಿದರೂ ಧ್ವನಿಯಾಗದೆ ಇಹಣ (ಶುಕಸ. ೩೧೨). ಹೊಟ್ಟೆ ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಮಿದುವಾಗಿ ಇರುವಣ . . . ನರಗಳು ಹೊಟ್ಟೆಯಮೇಲೆ ಬಹಳವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ಇಹಣ (ವೈದ್ಯಸಾ. ೨೭೬–೩೮೧ ಟೀಕೆ). '–ಓಣ' ಪರಾ.

ಅಣಂ, ಅಣಂ (ಅ). ೧. ಸ್ವಲ್ಪವೂ; ಕೊಂಚವೂ; ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ: "ಏನು ಮೆನಿಪ್ಪರ್ಥಮನಿರದಾನಿಪರಣಮಾಣಮೆಂದು ನುಡಿವವ್ಯಯದೊಳ್" (ಶಮದ. ೩೦೩); ಅಗಳುಮಿಂದುಸೂರ್ಯರಣಮಿಲ್ಲದೆ ಕೆಟ್ಟಿಲೆಯೆಂಬುದಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೬); ಅತಂ ಮನಮೊಸೆದು ನೋಡುತಿರ್ಪುದಱೆ ನಾಗಳಣಮಱೆದಿಲ್ಲ ಪೊಚ್ಚಿನ ಪವಣಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೦೦); ಪೆಂಡಿರ ಮಾತಂ ಸಲೆ ಕೈಕೊಂಡವರಭಿಮತದೆ ನಡೆವನಪ್ಪೊಡೆ ಗಂಡಂ ಗಂಡನಣ ಮಾಗಲಱೆಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೪–೨೨); ಕಾಲಪುರುಷಂಗೆ ಗುಣಮಣಮಿಲ್ಲಂ ಗಡ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧–೧). ೨. ಬಹಳವಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ: "ಅಣಂಪಿರಿದೆಂಬ ಮಾತು" (ಕರ್ಣಾನಿ.೨೯); ನೀನಗ್ನಿಪುತ್ರಿಯ್ಯೆ ಪವಮಾನತನೂಭವನೆನಾನಣಂ ಕೂಡೆ ಸುಸಂಧಾನಮರಿನ್ನೃಪರೊಳೆಂತು (ಗದಾಯು. ೧–೬೬); ರಥಾಂಗಚಯಂ ವಿಯೋಗ ಭೇ[ಖೇ]ದಮನಣಮೆಯ್ದೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧–೩೯); ಪುರಾಣಕವೀಂದ್ರರಖಿಳಕಾವ್ಯಂಗಳ ಗೂಢಪದಪ್ರಯೋಗಮಂ ನೆರಪಿ ಪದಾರ್ಥಂಗಳನಣಂ ಮನಂಬುಗೆ ಪೇೞ್ವೆಂ (ಶಮದ. ೩೨೩). **ಅಣಂ**: ೧. ಮೇಲೆ 'ಅಣಂ ೧'ಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ (ಶಮದ. ೩೦೩) ಸೂತ್ರಭಾಗವನ್ನು ನೋಡಿ: ಅಣಂ, ಆಣಂ, ಆವಗಂ, ನೀಡುಂ, ಕರಂ, ಅದಂ, ಕೆನ್ನಂ, ಪೀನಂ, ಎಲ್ಲಂ, ಅಲ್ಲಂ, ಇಲ್ಲಂ . . . ಇತಿ ಅಣಮಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ಪ್ರಯೋ).

ಅಣಂಚು, ಅಣಚು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಡಗಿಸು; ತಗ್ಗಿಸು; ಹೀನಾಯಗೊಳಿಸು (ಕಿ). **ಅಣಚು**$_1$ (ಕಿ). [← ? ತೆಲು. ಅಣಚು]

ಅಣಂಬಿ 'ಅಳಂಬೆ' ನೋ.

ಅಣಂಬೆ 'ಅಳಂಬೆ' ನೋ.

ಅಣಕ$_1$ (ನಾ). ಅತಿಶಯ; ಅದ್ಭುತ; ಆಶ್ಚರ್ಯ: ಎಣಿಕೆಗಳುಂಬಮುಂ ಪಿರಿದುಮಾದ ಪದಾತಿ ವರೂಥ ವಾಜಿ ವಾರಣಬಲದಿಂದಮಿರ್ಮಡಿಸೆ ಧಾತ್ರಿಯ ಬಿಣ್ಪೆನಗೆಂದಿನಂದವಲ್ಲಣಕಮಿದೆಂದು ತಿಣಿಕಿದನಾನಲುಮ್ಮಳಿಸಿ ಶೇಷನಶೇಷಮಹೀವಿಭಾಗಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೯೯); ಖ್ಯಾತಿವಡೆದಿರ್ದ ನಾಲ್ಕುಂ ಜಾತಿಗಳೊಳ್ ಮದುವೆಯಾಗಲಕ್ಕುಂ ಪಾರ್ವಂಗೀ ತೆಱದಿ ನೆಂಬರೇನಾ ಜಾತಿಗಳಿಕ್ಕಿದುದನುಣ್ಣೆವೆಂಬುದಿದಣಕಂ (ಸಮಪ. ೬–೯೨); ಪನ್ನಗಭೂಷಣ ತಲೆದೂಗುತ್ತಿರೆ ಇರಲೊಂದಣಕದ ಜವನಿಕೆ ಮೂಡಲು ಸುರಸಭೆ ಕೌತುಕದಿಂದಂ ನೋಡಲು (ಭೃಂಗೀರ. ೧೩–೨೩); ಓರೊರ್ವರಂ ಚಾಳಿಸುವ ಪದದೊಳಾ ವೇಗವಾ ಕೋಪವಾ ಮಚ್ಚರವಾ ಬಲ್ಪಾಪೊಡರ್ಪುರ್ವಿಗೆಯಣಕಮುರ್ವದ್ಭುತಂ ದುರ್ನಿವಾರಂ (ಜಗವಿ.೬–೬೪); ಬಲವದ್ಬಲ್ಲಾಳನುಗ್ರಾಹವ ಪಟಹರವಂ ಕರ್ಣಮಂ ತಾಗೆ ವಿದ್ವಿಟ್ಕುಲ ಕಾಂತಾಕರ್ಣಪತ್ರಂ ಕೆಡುವುದಣಕಮಲ್ತೊಂದೆ ಕೇಳ್ ವಿಸ್ಮಯಂ ಕಣ್ಮಲರಿಂ ಬಾಷ್ಪಾಂಬು ಕೆಯ್ಯಿಂ ಕಡಗಮಡಿಗಳಿಂ ನೂಪುರಂ ವಕ್ತ್ರದಿಂ ಸುಯ್ ತಲೆಕಟ್ಟಿಂ ಮಾಲೆವೂವಾಕೆಗಳ ಗಳಕದಿಂ ಬೀಳ್ವುದುತ್ತಾರಹಾರಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦–೬; 1198); ತೋರ್ಪೆಂ ನಿನಗೆನ್ನಣಕದ ವಿದ್ಯಾವಿನೋದದೊಳ್ ಕಾಮಿನಿಯಂ (ದಶಕು. ೬–೧೨೬). [?]

ಅಣಕ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕುಚೋದ್ಯ ; ಅಪಹಾಸ್ಯ : ಲೋಗರೇನಾನುಮೊಂದಣಕದಿನೆಂದೊಡೆ ಮನದೊಳ್ ಸೆಣೆಯುದಿರ್ರೊಳ್ತಪದೊಳರ್ತಿಗುಂದದಿರಿನಿಸುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೫೪) ; ಎನಗೆ ಸುಂಕಮನಿಕ್ಕಿ ಪೋಗಿಂ ನಿಲ್ಲಿಮೂಂ ಪಂಕಜೋದರನೀಯೆ ಪಡೆದೆನೀ ವನದೊಡೆಯನೆನಲಾ ಪಡೆಯ ಕಡುಗಲಿಗಳೆಲ್ಲಂ ನಕ್ಕಣಕಕ್ಕೆ ನಿಲ್ವುದುಂ (ನೇಮಿಪು. ೭–೧೭೬ ವ) ; ಸಭೆಯೊಳಭಯಂ ನಿರರ್ಗಳಂ ಗಳಪುವಣಕಕ್ಕೆ ಕೆಳದರ್ (ವರ್ಧಪು. ೭–೪೧ ವ) ; ನೀನಾಡುವಂದವನುವಾಗಿರದೆನುತ್ತ ಕೌಶಿಕನಣಕದಿಂದಾಡಲೆಮ್ಮ ಕೂಡಿನಿತಣಕವೇಕೆಂದು ವಾಸಿಷ್ಠಮುನಿ ನುಡಿದನು (ಹ ಚ ಕಾ. ೨–೨೮) ; ಹುಲುಪರದನ ಸುತೆ ನಿನಗೆ ಮೋಹಿಸಿ ಬರೆ ಬಲುಹೇಕೆ ಸುರಮಂಜರಿಯು ವೊಲಿಸೆ ನಿನಗೆ ಪಂಥ ಸಲುವುದೆಂದಣಕದಿ ಕೆಳೆಯನೊರ್ವನು ವಚನಿಸಿದ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೬–೨೭) ; ಈ ಅಣಕ ಅವನನ್ನು ಅಸಹ್ಯವಾದ ಸಂಕಟಕ್ಕೆ ಈಡು ಮಾಡಿತ್ತು (ರೂಪಸ. ೭) ; ತಂಗಿಯ ಮಾತಿನ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಅಣಕವಿತ್ತು (ತೇಮೋಡ. ೯೬). ೨. ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವುದು ; ಹೀಯಾಳಿಸುವುದು ; ಮೂದಲಿಕೆ : "ತೆಗಟ್, ಪಟಿ, ಚುನ್ನಂ, ಕೊಱಚಾಟಂ, ಏಳಿದಂ, ಅಣಕಂ – ಈ ೬ ನಿಂದೆ" (ಕಶಸಾ. ೧೩–೨೫೬) ; "ತೊಱಬೆಂ[ಕೊಱಚೆಂ]ದಣಕಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮) ; "ಕೊಱಚಾಡಿದುದೆನಲಣಕಮುಪ್ಪುದು" (ಚತುನಿ. ೨೨) ; "ಅಣಕಮೇಳಿಸುಂ ಕೊಱಚಾಟಂ ಬಲಿದು ತೆಗಟಿನ್ನಲದು . . . ನಿಂದಾಖ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೨) ; ಅರಸನನರಸಿಯನೂರಂ ಪರಿಜನಮಂ ನಾಡನಡವಿಯಂ ಬಿಟ್ಟೊಳಗಾಗಿರೆ ಮುನಿ ತೇಜೋವೃದ್ಧಿಯಿನುರಿಪಿದನಣಕಕ್ಕೆ ಸವಣನುಂ ಸ್ವೈರಿಪನೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೩) ; "ಎತ್ತಿ ಹಾಕಿ ಮಾತನಾಡುವಿಕೆ" (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೩ ; ಕೋಶ) ; ತ್ರಿಣಯನನಂ ಹರನಂ ನಿರ್ಗುಣನಂ ಸಥಿಪಥ ರತೀಶನಿಸುವನೆ ಹೋ ಬೇಡಣಕದ ಮಾತು (ಗಿರಿಕ. ೮–೪೦) ; ಪರಶೌರ್ಯೋತ್ಕರ್ಷಮಂ ಮಾಟ್ಪಣಕದ ನುಡಿಗಳ್ ಕರ್ಣಮಂ ತಾಗೆ . . . ದೈತೇಯಾಂತಕಂ . . . ಮಹೋಗ್ರಾಂತಕಾಕಾರನಾದಂ (ಜಗವಿ. ೧೩–೨೮) ; ದೋಷಮಂ ಗುಣಹೀನಂ ಕೃತಿಬಂಧದೊಳ್ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಿರ್ಪಂ ಗುಣಗ್ರಾಹಿಯಲ್ಲಣಕಕ್ಕಗ್ರಣಿಯಾದಂ (ಖಮದ. ೧–೬೧). ೩. ಹುಡುಗಾಟಿಕೆ ; ವಿನೋದ : ಭೋರನೊರ್ವಂ ಬಿಸಿಲಡಸಿ ಬಂದು ತಾರೆಲೆಲೆ ನಾರಿ ವಾರಿಯನೆನೆಯವಳ್ ಬಱಿಯ ಸಸಿಗಲ್ಲ ತೋರಕರಗವನಣಕದಿಂದೆ ತಂದಿತ್ತು ನೋಡುತಿರೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೧೦) ; ಈ ಬಣಗುಗಳ ಕೊಂಬನೆ ಕುಮಾರಕನಣಕವಲ್ಲೆಂದಸುರರಿಪು ತಿರುಹಿದನು ನಿಜರಥವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೨೮) ; ತ್ರಿಣಯನಶರಣನಾದಿಮಯ್ಯನಣಕದ ಮಾತಿಗಣೆಯರಧೊಳ್ಳೆದಿ ಕರೆಯಲ್ಕೆ ಸೌರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯೆಣಿಸಲೇಂ ಬಂದು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೭–೭೨). ೪. ನಟನೆ ; ಸೋಗು ; ಬೂಟಾಟಿಕೆ : ಅಕಟಕಟ ನೊಂದಳೆತ್ತಿರೆ ಸುಕುಮಾರಿಯನೆನುತುಮಿನಿತು ಕೊಂಕಿಂ ನುಡಿದಂ ಪ್ರಕಟಿತಚಿತ್ತಂ ಭೂನಾಯಕನವಳಣಕಕ್ಕೆ ಸವಣನುಂ ಸ್ವೈರಿಪನೇ (ಯಶೋಚ. ೨–೬೮) ; ಅಣಕವಿದಲ್ತಱಿವೆನವನ ಬಲ್ಪಿನ ಹವಣಂ (ದಶಕು. ೮–೨೮೬) ; ಇನಿತೆಲ್ಲ ತಥ್ಯವೋ ಅಣಕವೋ ಲೇಸಾಗಿ ನೋಡು (ಕೋಗಯು. ೧೭–೮೨). ೫. ಅನುಕರಣ : ಅತಿಲಲಿತನದೀವಾರಿಯಂ ತನ್ನದೀಜೀವನದೊಳ್ ಕೂರ್ತಘ್ರ್ಯವೀವೊಂದಣಕಮುವನಿಯೊಳ್ ಮಾಟ್ಪವೋಲ್ ತೋರ್ಪುದೆನ್ನೊಳ್ (ದಶಕು. ೮–೧೨೨). ೬. ಕುಚೋದ್ಯದ ಉದ್ದೇಶವುಳ್ಳ ಅನುಕರಣ (Parody). 'ಅಣಕವಾಡು$_2$' ಪರಾ. ೭. ಕಟಕಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಚುಚ್ಚುಮಾತು (Satire) : ಮಾರ್ಮಿಕವಾದ ನಗೆಯ ಚಿತ್ರ(Cartoon)ದಂತೆ, ಇಲ್ಲವೇ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಅಣಕ (Satire) ದಂತೆ, ಇಲ್ಲವೆ ಜಾಣತನದ ಟೀಕೆ(Criticism)ಯಂತೆ ಅವುಗಳ ಕೆಲಸ (ತಿಡುಗು. ಪೀ. ೪). ೮. ಅನುಚಿತ (?) : ಅಟಲಿಸಿ ಕುಮುದಿನಿಯುನಿಳಾವಳಯಕ್ಕತಿತಾಪಮಿತ್ತನಿದು ತಕ್ಕದೆ ಸಂಗಳಿಗಣಕಮೆಂದು ಕಡಲೊಳ್ ಬಿಱಿಲೆಂದನುಗೆಯ್ದನರ್ಕನಸ್ತಾಚಲದಿಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೭೮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [?]

ಅಣಕ$_3$ (ನಾ). ೧. ಒತ್ತಾಗಿರುವುದು ; ಅಡಕವಾಗಿರುವುದು : ಎಣಿಕೆಯ ಪದಿನಱುಸಾಸಿರ ಗಣಿಕೆಯರೊಳ್ ನೆರೆವ ಮೂರ್ತಿಯಂ ಧ್ಯಾನಿಪುದೋ ತ್ರಿಣಯನನೆರ್ದೆಯೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ಪಣಕದ ಮೂರ್ತಿಯನೆ ವೈಷ್ಣವಂ ಧ್ಯಾನಿಪುದೋ (ಸಮಪ. ೮–೧೪೬) ; ಅಣಕವಾದ ಹತ್ತಿ ಪಿಂಡಿ (ಕಿ) ; ಅಣಕವಾದ ಕೆರೆ ಅನೇಕ ನೀರು ಕೊಳ್ಳುವುದು (ಗಾದೆ. ಕಿ). ೨. ವಿಧೇಯತೆ ; ನಮ್ರತೆ : ಹುಡುಗ ಬಹು ಅಣಕವಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [< ಅಣಕು]

ಅಣಕ$_4$ (ನಾ). ನೀಚವಾದ ವಸ್ತು : ಅರ್ವಾಣಂ, ಅಣಕಂ, ಅಪಶದಂ . . . ಪಾಪಂ, ರೇಪಸಂ — ಈ ೧೩ ಹೊಲ್ಲಹ ವಸ್ತು (ಹಲಾಯು. ೫೬–೧೮೨) ; "ಪಾಪಿ ಖೇಟಂ ಕಾಂಡನಪಕೃಷ್ಟನಪಶದಂ ರೇಫಸಂಚಳ(ನ)ನರ್ವಾಣನಣಕಮುವದ್ಯನಾಪೀಡಯುವಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೭–೪). [ಸಂ.]

ಅಣಕಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ : ಬತ್ತಲೆ ಪೂಜ್ಯಮಲ್ಲದೊಡೆ ಬತ್ತಲೆಯಪ್ಪ ದಿನೇಶಬಿಂಬಮುಂ ಬತ್ತಲೆಯಿರ್ಪ ಮಕ್ಕಳುಗಳಂ ರತಿಯಿಂ ನೆರೆವಲ್ಲಿ ರಾಗದಿಂ ಬತ್ತಲೆಯಿರ್ಪ ಪೆಂಡತಿಯನೋವಣಕಂ ನೆಱೆ ಕಂಡು ಮಾನಿಸರ್ ಸತ್ತವರಾರೊ ಭಾವಿಪೊಡೆ ಬತ್ತಲೆಯಿಲ್ಲದ ವಸ್ತುವಾವುದೋ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೭೬) ; ನೆಱೆಯಲ್ ಮಹಾಪುರಾಣಮನಱಿವಳವಡೆ ಪೇಟ್ದ ವದನಮಿರೆ ತಮಗೊಲ್ದಾನೆಱಗೆ ಗುಣಭದ್ರದೇವರ ಮಿಱುಪಂಘ್ರಿಗಳಿತ್ತುವೆನಗೆ ಕವಿತೆಯನಣಕಂ (ಅರ್ಥಸೇ. ೧–೧೮). [< ಅಣಕ$_1$]

ಅಣಕಚಣಕ 'ಅಣಕಸಣಕ' ನೋ.

ಅಣಕಚಣಕಂಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕುಚೋದ್ಯಮಾಡು ; ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡು : ಚಪಳರ್ ಜಿನತಪಸ್ವಿಗಳಂ ಜಿನತತ್ತ್ವಮನಿಂತುಟಂತುಟೆಂದು ಬಾಯ್ಗೆವಂದಂತಣಕಚಣಕಂಗೆಡೆದು ನಗೆನಗೆಯೊಳೆ ಪಾಪಮಂ ಪೊರ್ದಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೩೮). [ಅಣಕಚಣಕ (< ಅಣಕಸಣಕ) + ಕೆಡೆ]

ಅಣಕಚಿತ್ರ (ನಾ). ವಿಡಂಬನಚಿತ್ರ ; ವ್ಯಂಗ್ಯಚಿತ್ರ : ಅವನ ಅಣಕಚಿತ್ರ ಏಕೆ ಬರೆಯಲಿಲ್ಲ (ಶಾಲೆಮ. ೫೨). [ಅಣಕ$_2$ + ಚಿತ್ರ]

ಅಣಕದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಅಣಕಿಸು : ಕಣುಗಿಡಿಯ ಭೇತಾಳಜಟ್ಟಿಗರಣಕ[ಪಾಠಾಂ. ಣುಕು]ದೋಱುವ ಬೊಮ್ಮರಕ್ಕಸ ರಣಪಿಶಾಚಿಗಳಱಿವ ಹೊಗಗುಡದಂಜನಾಸುತನ (ತೊರರಾ. ೫–೨–೫). [ಅಣಕ$_1$ + ತೋಱು]

ಅಣಕನುಡಿ (ನಾ). ಅಣಕಿಸುವ ನುಡಿ ; ಅಪಹಾಸ್ಯದ ಮಾತು : ಧನಿಕರ ಮನೆಗೆ ಕ್ಷಣಕ್ಷಣಕೆ ಹೋಗಿ ತನು ಬಾಡಿ ತುಟಿಯೊಣಗಿ ಅಣಕನುಡಿ ಕೇಳುವ ಕೃಪಣಮನಕ್ಕೆಂತಹುದು ನಿನ್ನಯ ಭಕುತಿ (ಪುರಂದ. ೧–೬೪–೧). [ಅಣಕ$_2$ + ನುಡಿ$_2$]

ಅಣಕವಾಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡು ; ಕುಚೋದ್ಯಮಾಡು : ಮದಮತಿಗೋತು ವೃಷಭನನಣಕವಾಡುತ ಮಾತನಾಡಿದರಲ್ಲಿ ಕೆಲಬರು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೮–೨೭) ; ರಣದೊಳು ಜಯವಧೂಟಿಯ ಮುಂದೆ ನಿನ್ನಯ ಜೊಣಗನ ಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರಲು ಅಣಕವಾಡುವರಪ್ಸರಗಣಿಕೆಯರು (ಮೋಹತ. ೩೯–೪) ; ಸಿದ್ಧಿಗಳ್ ಶುದ್ಧಿಗಳ್ಗೆ ಅಣಕವಾಡುವ ಮಹಾಸುಪ್ರಸಿದ್ಧರ್ (ನಂದಿಮಾ. ೫–೩೭) ; ಚಿದಂಬರರು – ನಿನಗೆ ಯಾರಿಲ್ಲವೇ ? ಎಂದು ನೂರು ಸಾರೆ ಅಣಕವಾಡಿದ್ದುಂಟು (ಚಿದಂಬ. ೧೩). [ಅಣಕ$_2$ + ಆಡು$_1$]

ಅಣಕವಾಡು$_2$ (ನಾ). ಗ್ರಂಥಕರ್ತನ ಭಾವನೆ, ನುಡಿಗಟ್ಟು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ವಿಶಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣ ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ಅನುಕರಿಸಿ ಹಾಸ್ಯಾಸ್ಪದವೆಂಬಂತೆ ತೋರ್ಪಡಿಸುವ ಪದ್ಯಕೃತಿ : ಬೇಂದ್ರೆಯವರ ನಗೆ–ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಅಣಕವಾಡು (Parody) ಇವೆ. ಅಣಕವಾಡು ಆಂಗ್ಲ

ಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಬಂದುದು (ನಿರಾಭ. ೧೧) ; 'ಅಣಕವಾಡು'ಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಾತು ಹೇಳಬಯಸುತ್ತೇನೆ (ತುಟವಿಮಿ. ೧೩೯).
[ಅಣಕ್ಕ₂ + ಪಾಡು₂]

ಅಣಕವಾತು (ನಾ). ಕುಚೋದ್ಯದ ಮಾತು ; ಕಟಕಿಯ ಮಾತು : ಅಕ್ಕಕ್ಕುಮಿಂತಪ್ಪ ಪಾಪಭೀತರ್ ಸಮರ್ಥರ್ ಸತ್ಯರೀ ಧರೆಯೊಳೊಳರೆ ನೀವಳಿವುವವರೇ . . . ಎಂದಣಕವಾತಿನಿಂ ಬೆಸಗೊಳ್ವನಿತಜಲ್ಲಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೬–೨೦). [ಅಣಕ್ಕ₂ + ಮಾತು₁]

ಅಣಕಸಣಕ, ಅಣಕಚಣಕ (ನಾ). ಕುಚೋದ್ಯ ; ಅಪಹಾಸ್ಯ : ಎಲವೊ ನೀನಾ ಸತಿಯ ಕಂಡಾ ಕಲಹ ಮುಂಚಿತ ಕಂಡೆನಲ್ಲದೆ ಗಲಭೆ ಕಾಜರು ಘಾಸಿಮಾಡಿದರಣಕಸಣಕದಲಿ (ತೊರರಾ. ೫–೭–೨೯) ; ಅಣಕ ಸಣಕದ ಬಳಿಕೆ ಗಡ ತನ್ನೊಡನೆನುತ ಹಲುಗಡಿಪನಸುರೇಂದ್ರ (ಉತ್ತರಾ. ೫–೧೩) ; ಪರಿಹಾಸಮುಜ್ಞಾನ ಕೃತ್ರಿಮಾಡಂಬರಂ ಪರಿಪರಿಯಲಣಕ ಸಣಕಂಗಳಿಂದಾದಡಂ ಸ್ಮರಣೆಗೈದಡೆ ಮುಕ್ತಿ ದೊರೆದಪುದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೪–೧೨–೧೯). **ಅಣಕಚಣಕ** : 'ಅಣಕಚಣಕಂಗೆಡೆ' ಪರಾ.
[ಅಣಕ್ಕ₂ + ಸಣಕ್ಕ₀. / **ತುಳು.** ಅಣಕಸಣಕ]

ಅಣಕಸೂತ (ನಾ). ತೋರಿಕೆಯ ಸೂತ ; ಸೂತನಂತೆ ನಟಿಸುವವನು : ಸುರರ ಕಾಹಿಂಗರಸನಾಗಿಹ ದುರುಳರಾಕ್ಷಸ ಶಿಕ್ಷೆಗತಿಭೀಕರ ತರದ ಯಮರಾಜನಾಗಿಹನಣಕಸೂತರ್ಗೆ ಅರಿಯದಾಗಿಹ (ಕೋಗಯ. ೯–೧೦೪). [ಅಣಕ್ಕ₂ + ಸೂತ]

ಅಣಕಾಟ (ನಾ). ೧. ಹಾಸ್ಯ ; ವಿನೋದ : "ಏ ಸುಮ್ಮನಿರಿ ಅಂದ್ರೆ ! . . . ನಿಮಗೆ ಅಣಕಾಟ" (ಬೆಳುಮ. ೯೧). ೨. ಉಪಹಾಸ ವ್ಯಂಗ್ಯ (Irony): ಕಾಮು ! ಇದು ನಿನ್ನ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯಂತೆ ! ಬೀದಿ ಬೀದಿಗೆ ನಿನ್ನ ಬೆಂಕಿ–ಭಾಯಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ನಿನ್ನ ಸಾವಿನ ಹರುಷ ಹುಚ್ಚಿನಲಿ ಬೊಬ್ಬಿರಿವ ದಿನವಂತೆ ! ಅಯ್ಯೋ ಅಣಕಾಟವೇ ! (ಬಾಸಿಗ. ೨೬). [ಅಣಕ್ಕ₂ + ಆಟ]

ಅಣಕಿ (ನಾ). ಕುಚೋದ್ಯಗಾತಿ (?) : ಠಕ್ಕಿತೆಯರಥಮೆಯರು ಕತ್ತಿಗೆ ಮಿಕ್ಕ ಗೋಟಗಳಣಕಿಗಳು ಶಠದಿಕ್ಕೆಯರು ಬಂಡಿತೆಯರಾಗಳು ಕೊಂಡೆಗಿತ್ತಿಯರು (ಬಸಪು. ४೦–೫೨). [ಅಣಕ್ಕ₂ + –ಇ₂]

ಅಣಕಿಗ₁ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಿ ; ಶೂರ (?) : ರಣವನೀಗಳೆ ಕಾಣಬಹುದೆಂಬಣಕಿಗರನೆಬ್ಬಿಸುವವೊಲು ಸುಳಿದಣೆದು ಹೊದಜಿದ್ದುದು ಸುಧಾದೀಧಿತಿಯ ಕರನಿಕರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭–೧೩); ಕೆಣಕಿದರು ಪಾಂಚಾಲನಾಯಕ ರಣಕಿಗನ ಕೈಕೊಳ್ಳದುಜಿ ಸಂದಣಿಸಿದರು ಸಮರಥರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭–೩೪). [ಅಣಕ್ಕ₁ ? + –ಇಗ]

ಅಣಕಿಗ₂ (ನಾ). ಕುಚೋದ್ಯಗಾರ ; ಅಪಹಾಸ್ಯ ಮಾಡುವವನು : ಪುರದೊಳಗಣಾರುಹತರೆಲ್ಲರಯ್ತಂದು ಕಂಡಣಕಿಗರಿದಾರಾದಿಮಯ್ಯನೇ ಹದುಳವೇ ನೀನೆಮ್ಮ ಬಸದಿಯೊಳಗಿರಲು ತಂದ ಸೌರಾಷ್ಟ್ರದೊಡೆಯನೀ ಸುತ್ತಿಗೆಯ ಹಿಡಿದವನೊ . . . ಎಂದರು (ಸೋಮಚ. ४–೨೧) ; ಅಣಕಿಗ ರಾಯರ ಗಂಡನಾಜಿಯ ಕಂಡೆಣಿಪ ರಾಯರ ಗಂಡನೆನಿಪ ಮಣಿದೊಡರೆಸೆದುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯–೩४) ; ಇಣಿಕಿ ನೋಡೆರದಾರುಮೆನ್ನುವೆಡೆ ಕಾದಿಹನು ಅಣಕಿಗ ಮನಸ್ಸಾಕ್ಷಿ (ಮಂಕುಕ. ೬೯೦). [ಅಣಕ್ಕ₂ + –ಇಗ]

ಅಣಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡು : ಅಣಕಿಸುಗುಮೆ ತನ್ನನಿತುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅಣಮೇನೊ ತನ್ನನಿತ್ತುಂ, ಅಣಕಿಸುಮೆ ತನ್ನನಿತ್ತುಂ] ತಣಿಯದೆ ಕಡುನಲ್ಲನೆಜಿದೊಡಂ ಕುಡನೇ (ಲೀಲಾವ. ೧४–೨೬) ; ಮಾಡುವುದಂ ಮಾಡೆನುತಂ ಧೀರಂ ಇರೆ ಮಾನಿನಿಯಣಕಕ್ಕಣಕಿಸುತಂ ಹರಭಕ್ತಂ ಕೊಂಡೊಯ್ದುಪೆನೆನುತಂ (ಉದ್ಭರ. ೧೫೬–೨೩) ; ಅಣಕಿಸುವರೆನ್ನೊಡನೆ ಹಿರಿಯುಬ್ಬಣವ ತೆಗೆಯಿರಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦–೫४) ; ಸುರಪನ ಪುರವನಣಕಿಸುತಿರ್ದುದಾ ಸತ್ಯಾವತೀ ನಗರ (ತೊರರಾ. ೧–೯–೧೦) ; "ಅಯ್ಯೋ ಬೆಸ್ತರ ಹೆಣ್ಣಾದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೇ ನೀನು ತೆರೆಹಾಯಬಲ್ಲೆಯಾ ಪೆದ್ದೆ ?" ಅಣಕಿಸಿ ನುಡಿದ ಈರ (ಮುಂಗಾಮು. ೭४). ೨. ಕುಚೋದ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಅನುಕರಣ ಮಾಡು : ಆ ವಿಚಿತ್ರಮುಂ ನಿಮ್ಮೊಳು ಕಾಣಲ್ಬಂದುದೆಂದಣಕಿಸುವ ಮಕ್ಕಳ ಮಾತಂ ಪ್ರಭಾವತಿ ಕೇಳ್ದು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೨–೧೫ ವ); ಆ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಹುಡುಗರನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆ ; ಹುಡುಗರು ಉಪಾಧ್ಯಾಯರನ್ನು ಅಣಕಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).
[ಅಣಕ್ಕ₂ + –ಇಸು₃]

ಅಣಕು (ಕ್ರಿ). ತುರುಕು ; ಗಿಡಿ (?). [~ ಅಡಕು ?]

ಅಣಕುವೆ (ನಾ). ದೈನ್ಯ ; ನಮ್ರತೆ ; ವಿನಯ (?). 'ಅಣಕ್ಕ₃', 'ಅಣಗು' ಪರಾ. [← **ತೆಲು.** ಅಣಕುವ]

ಅಣಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡಗಿಸು ; ದಮನಮಾಡು ; ಧ್ವಂಸಮಾಡು : ಗುಣದಿ ಲೋಕಾದಿಲೋಕಂಗಳಂ ಬೀಜಿ ನಿರ್ಗುಣನಿಲಹು ಸುಪ್ರಭೆಯ ತಾಂ ಮಿಾಜಿ ಮಾಯೆಯೆಂದಣೆ[ಣ]ಗಿಸುತನಖಿಲ ಪ್ರಪಂಚನೆಲ್ಲವನು ವಶವರ್ತಿಗೊಳಿಸಿ ಸುತಲೀಲೆಯಿಂ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೧–೨೨–೧) ; ಪರರಾಯ ದರ್ಪವನ್ನು ಅಣಗಿಸುವನಿಗೆ ದರ್ಪಣವಂ ಕೊಡಿಸಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ४४–೧೬) ; ರಾಜಒಡೆಯನನ್ನು ಅಣಗಿಸುವುದು ಹೇಗೆಂಬ ಚಿಂತೆಯು ನನ್ನನ್ನು ಬಾಧಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೫೦). ೨. ಮರೆಮಾಡು ; ಮುಚ್ಚಿಡು : ಈ ಗ್ರಂಥಕರ್ತರು ತಾವು ವರ್ಣಿಸುವ ವೀರರ ಕುಂದುಗಳನ್ನು ಬಚ್ಚಿಟ್ಟಿರಬಹುದು ; ಅವರ ಕೊರತೆಗಳನ್ನು ಅಣಗಿಸಿ(ಮರೆಮಾಚಿ)ರಬಹುದು (ಅಕ್ಷರ. ೧೫೯). [ಅಣಗು + –ಇಸು₃. / **ತೆಲು.** ಅಣಗಿಂಚು]

ಅಣಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡಗು ; ಉಪಶಮನ ಹೊಂದು : ದಿಗ್ದಂತಿ ತಲೆಗೊಡಹೆಯುರಗೇಂದ್ರನ ನಾಲಗೆಗೆ ದ್ರವಮುಣಗೆಯುತ್ತರದ ದಿಶೆಗೈದಿ ಕೋಲಾಹಳಂಗಳಿಂ ಗೋವ್ರುಗಳ ಪಿಡಿಯೆ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ४–४–೩); ಸಂಸಾರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೆ ಅಣಗಿಹೋಗುವದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೯೨೭–೬೨) ; ಆ ಬಳಿಕ ಧರ್ಮರಾಯನ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ರಕ್ತವು ಅಣಗಿದ ಮೇಲೆ (ಕೃವಾವಿ. ೧೨೦) ; ಮನುಜರಳಿವರು ಮನುಜಸಂತಾನ ನಿಂತಿಹುದು ಅಣಗದಾತ್ಮದ ಸತ್ತ್ವ (ಮಂಕುಕ. ೧೨೨). ೨. ಅಡಗಿಕೊ ; ಅವಿತುಕೊ : ಸ್ತ್ರೀಯ ಪ್ರೇಮದ ಸ್ಪರ್ಶವು ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಅಣಗಿದ್ದ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಉರಿಯ ಉಲ್ಬಣದಂತೆ ಪ್ರೋಜ್ವಲಗೊಳಿಸುವುದು (ಎಳಿಕ. ೧೦೬).
[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅಣಜ್ಜು ; **ತೆಲು.** ಅಣಗು]

ಅಣಗೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಅಣಗುವಂತೆ ಒತ್ತು ; ತಗ್ಗುವಂತೆ ಅದುಮು : ರಣದೊಳಗೆ ವೇಗ ಫಲ್ಗುಣನ ವರೂಥವ ಅಣಗೊತ್ತಿ ಫಣಿವಾಣ ಕಣಿಯ ಮುರಿದ ಪಾದ (ತೀರ್ಥಮ. ೧४४–೩) ; ಮನಯೆರಗಿದ ವಂಚನೆ ಪ್ರಯೋಜನಂಗಳು ಅಣಗೊತ್ತಿ ಕಾವುತಿಪ್ಪ ಅಣೋರಣಿ ಅಹಾ ವಿಭುವೆ (ವಿಸಾಸು. ೭೨–೧). [ಅಣಗು + ಒತ್ತು₁]

ಅಣಚಿ (ನಾ). ೧. ಸುಮಂಗಲಿ ; ಮುತ್ತೈದೆ. 'ಅಣಚಿತನ' ಪರಾ. ೨. (ಮುತ್ತೈದೆಯ ಕೊರಳಿನ) ಮಾಂಗಲ್ಯ ; "ತಾಳಿ (?)" (ಬಸವ. ಕೋಶ): ಲಿಂಗವಂತರಸಿದವಂಗೆ ಒಳುನುಡಿಯೇಕೆ ? ಅಯಿದೆ–ಅಣಚಿ [ಪಾಠಾಂ. ಐದೇರವೋಚಿ, ಐರೆಯಣಚಿ] ಯಿಲ್ಲದವಳಿಗೆ ಸೌಭಾಗ್ಯದ ಹೂವಿನ ಬೊಟ್ಟೇಕೆ ? (ಬಸವ. ೬೩೨). [?]

ಅಣಚಿತನ (ನಾ). ಸೌಮಂಗಲ್ಯ ; ಮುತ್ತೈದೆತನ : ಅಣಚಿತನವಂ ಕೈಕೊಳ್ ನಿನ್ನೋಲೆಭಾಗ್ಯದ ಭದ್ರಲಕ್ಷಣದ ಪದದೊಳ್ ಸಂದೀ ಸೌಭಾಗ್ಯದಿಂ ಸ್ವಜನಂಗಳಂ ತಣಿಸಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೬–೮೧). [ಅಣಚಿ + –ತನ]

ಅಣಚು₁ 'ಅಣಂಚು' ನೋ.

ಅಣಚು₂ 'ಅಣಸು₁' ನೋ.

ಅಣಚು₃ 'ಅಣಸು₂' ನೋ.

ಅಣದಿಗೆ, ಅಡದಿಗೆ (ನಾ). ನೀರಿನ ಗಡಿಗೆ; ಹೂಜಿ: "ಗಳಂತಿಕೆಯೆಂದು ಅಣದಿಗೆ" (ಶಮುದ. ನ. ೨೬೯ ಅಡಿಟಿ); "ಅಣ [ಪಾಠಾಂ. ಅಣಿ] ದಿಗೆಯ ಪೆಸರು ವರ್ಧನಿ ಗಳಂತಿಗೆ ಗಣಿತಿಯೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೩); "ಕರ್ಕರಿ, ಆಲು, ಗಲನ್ತಿಕೆ = ಅಣದಿಗೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೬).
ಅಡದಿಗೆ (ಕಸ್ತೂಕೋ). [?]

ಅಣರು (ಕ್ರಿ). ತಿವಿ; ಚುಚ್ಚು: ನೆರೆದ ವಿಟಸಂತತಿಯ ನಖಭೀಕರದ ಸುರಗಿಯಲಣರುತತಿವಿಸ್ತರದಿ ಕಾಮನ ಸೇನೆ ನಡೆದುದು ಸತಿಯ ಬಳಿಸಿನಲಿ (ಜೀವಂಚ. ೮-೪೨). 'ಅಣೆ' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಣರ್ = ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗು]

ಅಣಲ್, ಅಣಲು (ನಾ). ಬಾಯಿಯ ಒಳಭಾಗ; ಅಂಗುಳು; ದವಡೆ: ತನ್ನ ಪಿರಿಯ ಮಗನಪ್ಪ ವೃಷಸೇನನನಂತಕನಣಲೊಳಡಸಿ ತನ್ನುಮನಣಲೊಳಡಸಲೆಂದಿರ್ದ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನನಂ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೯೯ ವ); ಖಚರನನುರಗಾಕೃತಿಯಿಂದಮಣಲೊಳಡಸುವ ಪದದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೧); ಪೊಳೆವ ಕುಡುದಾಡೆಗಳ್ ಪೊಳೆವೆಳವೆಜೆಗಳನಣಲೊಳಡಸಿದಂತಿರೆ (ಲೀಲಾವ. ೪-೧೦೩); ಅಜೀವನಣಲೊಳಗಿಕ್ಕಿ ಅಗಿವುತಿದೆ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕವೆಲ್ಲವು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೨-೨೭). **ಅಣಲು₁:** ಪ್ರಳಯಫಣಿಯಣಲ ಹೊಳಲೊಳಗೆ ಕೈಯ್ಯ ನೀಡಿ ದಾಡೆಯಂ ಮುಜೀಯಬಡಿವಂತೆ (ಹಚಕಾ. ೮-೧೧); ಭೈರವನ ಅಣಲೊಳು ಪೊಕ್ಕು ಸುಳಿದಾಡಬಹುದು (ಅಂಜಚ. ೧೪-೬); ಅಣಲೊಳಷ್ಟಾದಶ ಮಹಾಕ್ಷೋಹಿಣಿಗಳಡಗಿದವೆಂಬುದಿದು ಭೂಷಣವೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೭೫); ಎಲವೊ ರಕ್ಕಸವಾರಿಯಣಲಿಗೆ ಸಿಲುಕಿ ಶಿಶು ಜೀವಿಸುವುದೇ (ತೊರರಾ. ೬-೧೯-೬೫); ಲಲಿತಕರ್ಪೂರತಾಂಬೂಲಮಂ ತಮ್ಮಣಲೊಳಳವಡಿಸಿ (ಚಿಬಪು. ೧೬-೩೬).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಣಲ್, ಅಣರಿ = ಬಾಯ ಅಟ್ಟ]

ಅಣಲು 'ಅಣಲ್' ನೋ.

ಅಣಸು₁, ಅಣಚು₂ (ಕ್ರಿ). ಆಕ್ರಮಿಸು; ಮುತ್ತು: ಹುಲಿಯೆಂದನಣಸುವಂ ಫಣಿಕುಳಮ × × × ವನೊಪ್ಪೆ ಮಾರಿಡುವಂ ಜಕ್ಕುಲಿಪಂ ಜವನಂ ನಿಚ್ಚಟಗಲಿ ಉಟಿಸಿ ಪೋವೊ ವಿಕ್ರಮಭೂಪಂ (ಎಇ. XX, ೧೨-೬; 1187); ಕೆಣಕಿದೊಡೆ ಕಲ್ಪಾಂತಕನ ಹಿಡಿದಣಸಿ ಕೀಳುವೆ ಹಲ್ಲ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೧೩-೬೧). **ಅಣಚು₂:** ಕ್ಷಣದೊಳು ಗಗನಾಂಗಣಕ್ಕೆ ಬೆಳೆದು ಅಣಚಿ [ಅಣಚಿ] ಬಲಿಯ ತುಳಿದು ಘನ ಉಂಗುಟದಿಂದ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೪೦-೫).
[~ ಅಡಸು]

ಅಣಸು₂, ಅಣಚು₃ (ನಾ). ೧. ಆಯುಧದ ಹಿಡಿ; ಬಾಣದ ಹಿಳುಕು: ಖಟ್ವಾಂಗಮೆ ಕೋಲಾಗೆ ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯರ್ಕ್ಕಳಣಸಾಗೆಯುಂ (ಕಇ. IV, ೫೫-೧೩; 1000 ?); ಅಲಗಂ ಚೋಳಾವನೀಶಂಗಣಸನಣಿಯರಂ ಲಾಳಭೂಪಂಗೆ ಬಾಹಾಬಳದಿಂದಂ ತೋಜೀ ಮಾಜುತ್ತೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯; ೬೫-೧೬; 1025); ಅಲರಂಬಿಂಗಣಸಂ ಮಣಿಕುಲದಿಂ ಸಮೆದಂಗಜಂ ಪದಂಗೊಳಿಸಿದವೋಲ್ ತಳತಳಿಸಿ ಪೊಳೆಯುತಿರ್ಕುಂ ಲಲನೆಯ ಪೆಂಪೆಸೆವ ಬೆರಳ ಫಣಿಮುದ್ರಿಕೆಗಳ್ (ದಶಕು. ೬-೬೦); ಬಿಳಿಯ ಚೌರಿಗಳೆಸೆವ ಘಂಟಾವಳಿಗಳಣಸಿನ ಹೊಗರನುಗುಳುವ ಹೊಳೆವ ಧಾರೆಯ ಭಾರಿ ಶಕ್ತಿಯ ತೂಗಿಧನು ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೫೧). ೨. ಒನಕೆಯ ತುದಿ, ದನಕರುಗಳ ಕೋಡು, ಆನೆಯ ದಂತ ಮುಂತಾದವಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸುವ ಲೋಹದ ಕಟ್ಟು ಅಥವಾ ಕೊಳವೆ, —ಗೊಣಸು: ಈ ಲಾಕುಳದ ಮಧ್ಯಮನಾಂ ಪಿಡಿದಪೆಂ ನೀವಿಬ್ಬರಿರ್ದೆಸೆಯಣಸುಗಳಂ ಬೇಜೀವೇಜೀ ಪಿಡಿವುದು (ತ್ರಿಪುವಿ. ೭-೧೦೮ ವ); ನೆಗಳ ಸೊಂಡಿಲ ಚಿನ್ನದಣಸಿನ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಸೊಗಯಿಪ ರತ್ನವಿಮಾನ . . . ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳನಿತ್ತನು (ಮೋಹತ. ೧೫-೨೦); ಸಾಮಾನ್ಯ ಸೇವಕಿಯರು ಬೆಳ್ಳಿಯಣಸಿನ ನಾಮದಂಡಿಗೆಯೊಳೆಯ್ದಿದರು (ಭರಚ. ೨೧-೩೬); ಮೂಗುಧಾರ ತುಂಡು ೨ ಕಾನಶಿಲ್ ಕುಚ್ಚು ೨ ಕೊಂಬಿನ ಅಣಸು ಕೊಂಬಿಗೆ ಬೆಲುಪಟ್ಟಿ (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೮೯-೭; 1847). ೩. ಜೋಡಣೆಯ ಸ್ಥಾನ; ಕೀಲು: ಮಿನುಕಣಸುಂ ಪೊದಟ್ಟಮಳನೀಳಶಿಳಾಮಯಬದ್ಧ ಭೂಮಿ ಕಂಪಿಸ ಕರಮುಪ್ಪಕತ್ತುರಿಯ ನೀರ್ದಳಿಪುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೧೧೬); ಕುಣಿದವಿಬ್ಬರ ಮುಷ್ಟಿಯಿಬ್ಬರ ಹಣೆಯಲೆದೆಯಲಿ ಮೋಜೀಯಲಿ ಭುಜದಣಸಿನಲಿ ಕಂದದಲಿ ಶಿರದಲಿ ಬದಿಯಲುದರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೧೦೭). ೪. ಆಯುಧದ ಮೊನೆ, —ತುದಿ: ಯೋಗಿಗೆತ್ತಿದ ಖಡುಗಧಾರೆ ವಿಯೋಗಿಗೆತ್ತಿದ ಸಬಳವಖಿಳ ವಿರಾಗಿಗಳ ಹೆಡತಲೆಯ ದಡಿ ನೈಷ್ಠಿಕರಿಗಲಗಣಸು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫-೬); ಅಣೆವ ಹರಿಗೆಯನೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರನಣಸಿನಲಿ ತಿವಿದಗಿವ ಭಟರೊಡ್ಡಣೆ ಸಘಾಡಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨-೫). **ಅಣಚು₃:** ೪. ಉಕ್ಕಿನಣಚಿಂದಸುವ ತಿವಿಯಿರೊ ಬೀಸಿ ಪಾಶವನೆಸೆದು ಸದೆಯಿರೊ (ಅಂಬಿಕಾ. ೪-೩೬). ೫. ಸೌಟು, ಚಮಚ ಮುಂತಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ತೂಗು ಹಾಕಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಮರದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ರಂಧ್ರಗಳುಳ್ಳ ಚೌಕಟ್ಟು (ಕರಾ-ಪ್ರಾದೇ).
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಅಣಸು]

ಅಣಸುಗಲ್ಲ (ನಾ). ಆಯುಧದ ಹಿಡಿಯ ಮೇಲೆ ಊರಿಕೊಂಡ ಗಲ್ಲ: ಕೌರವನ ಹೊರೆಗೈತಂದು ನಿಂದನು ಸವಡಿಗೈ ಗದೆಯಣಸುಗಲ್ಲದ ಗಾಢಗರ್ವದಲಿ ಪವನಸುತ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮-೭). [ಅಣಸು₂ + ಗಲ್ಲ]

ಅಣಿ₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಿದ್ಧವಾಗು: ಪಣಿದಂಬೊಯ್ದಂ ತೊಟಲ್ದಂ ಪಿರಿಯ ಕಳವುಮಂ ಕಳ್ದೆನಿಂದಣ್ಮಿ ಸಾಯಲ್ಕಣಿದೆಂ ಪೊತ್ತತ್ತು ಸೂಲಂ ಬಲದ ಪೆಗಲೊಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೩೬). ೨. ಕಟ್ಟು; ರಚಿಸು: ಪೊಚಿಲನಣಿವ ಭಾವಮುನ್, ಕಲ್ತುಕೊಂಡನಾಳವನ್ (ಅಂತಿಗೂ. ೩೩೫). [ದೇ.]

ಅಣಿ₂ (ನಾ). ೧. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಸೊಗಸು; ಮನೋಹರತೆ; ಅಲಂಕಾರ: "ಇರದಣಿಯನುವೆಡ್ಡಮೆನೆ ಮನೋಹರಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೯೯); ಕಾವ್ಯನಾಟಕವ ಅಣಿಯಜೀತುಸಿರುವ ಕವಿಗಳ ವೀಧಿ ಸಂದಣಿಸಿಹುವಾ ಪುರದೊಳಗೆ (ಕಂನವಿ. ೬-೪೨); ರಣಕಿದಿರಾದ ತುರುಕರ ಕ್ಷಣದೊಳಗಿಜೀದಾಗ ಬೀಳಗೆಡಹಿ ಶೌರ್ಯದಣಿಯ ಮೆಜೀದರೇವೇಳ್ವೆ (ಕಂನವಿ. ೧೪-೯೫). ೨. ಸಿದ್ಧತೆ; ಸಜ್ಜು: ರಣದೊಳಾದುದು ಬೋನವಾರೋಗಣೆಗೆ ಬಿಜಯಂಗೈವುದನುಚರಗಣಸಹಿತವೆಂದತಿಬಲರು ಕಾಲಂಗೆ ದೂತರನು ಅಣಿಯೊಳಟ್ಟಿದರೆನಲು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೫); ತನಗೆ ಶತ್ರುವಾಗಿರುವವನನ್ನು ತನಗೆ ಅಣಿಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸುಮ್ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು (ಕೃವಾಅ. ೨೬೭); ಲಾಜಾಹೋಮಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲವೂ ಅಣಿಯಾಯ್ತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೧೦). ೩. ಅವಕಾಶ; ಅನುಕೂಲತೆ: ದರ್ಶನವಿಂದಿಗಣಿಯಿಲ್ಲೆನಲು ಕಿಡಿಕಿಡಿವೋದರಾ ದ್ವಿಜರು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೨-೧೦). ೪. ನೆಯ್ಗೆಯ ಮಗ್ಗದ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕುಗಳ ಜೋಡಣೆ; "ಕೆಚ್ಚುವ ಹಾಲಿನ ಕೋಲು, ಬಿಜಗರೆ" (ಮೋಳಮಾ. ಕೋಶ): ಕಟ್ಟಣೆಯೊಳಗಣ ಕಾಂಸ್ಯದಂತೆ ಅಣಿಯೊಳಗಣ ಕೇಣದಂತೆ ಚಿನ್ನದೊಳಗಣ ಬಣ್ಣದಂತೆ (ಅದವ. ೮); ಪರಬ್ರಹ್ಮದ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ಅದ್ವೈತದ ಅಣಿಯನಿಟ್ಟು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ ನಿಜ ಬಣ್ಣವ (ಅದವ. ೧೫೫); ಉಂಕಿಯ ನಿಗುಚಿ ಸರಿಗೆಯ ಸಮಗೊಳಿಸಿ ಸಮಗಾಲ ನಿಕ್ಕಿ ಅಣಿಯೊಳು ಏಳ ಮೆಟ್ಟದೆ ಹಿಡಿದ ಲಾಳಿಯ ಮುಳ್ಳು ಕಂಡಿಕೆಯ ನುಂಗಿತ್ತು ಈ ಸೀರೆಯ ನೆಯ್ದುವ ನಾನೋ ನೀನೋ (ದೇದಾಪ್ರ. ೧೩೨-೧೪೮); ಅಯಸ್ಕಾಂತದ ಶಿಲೆಯ ಲೋಹದಂತಿರಬೇಕು ಅಣಿಯೊಳಗಣ ನೇಣೆನಂತಿರಬೇಕು (ಮೋಳಮಾ. ೧೪-೭೨).

ಅಣಿಯಾಗು = ಸಿದ್ಧವಾಗು: ಮೃದಂಗ ಡಿಂಡಿಮು ಡಕ್ಕೆಯ ಬಾರಿಸೆ ಮುರುಳ್ಗಳಣಿಯಾಗಿರೆ (ಗಣೇಶ. ೧೫-೪೯೩); ಅಲ್ಲಿ ಪೂಜಾ ಸಾಮಗ್ರಿ

ಗಳೆಲ್ಲ ಅಣಿಯಾಗಿರುವದನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಇನ್ನೇನು ಆಚಮನ ಮಾಡುವ ದರಲ್ಲಿದ್ದರು (ರಂಗರೋ. ೭೦). [< ಅಣಿ₁. / ತಮಿ. ಅಣಿ]

ಅಣಿ₃ (ನಾ). ೧. ಸೈನ್ಯದ ಒಂದು ಅಂಗ; ಪದಾತಿ ಸೈನ್ಯ: ಭೂಮಣ್ಡಲದೊಳಾಗೆ ವಿಲ್ಲಣ್ಣಮನಣಿಯ ತುರಗನುನಾಜ್ಜರ ಭಣ್ಣಣಜ್ಜಣ ದೊಳಗಿತ್ತಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨-೬; 800); ಇಱಿದಡೆ ಗಣ್ಡರ್ ಮಱುಮಕ್ಕಳಣಿಯನಾ ಆನೆಯುಮ್ ಕುದುರೆಯಂ (ಎಕ. X, ಬಾಗೇಪ. ೬೨-೭; 900); ಕುದುರೆ ಕುದುರೆಯೊಳ್ ರಥಂ ರಥದೊಳಣಿಯಣಿಯೊಳ್ ಘಟೆಯಾನೆ ಘಟೆಯಾನೆಯೊಳ್ ತಳ್ತು ತಾಗಿ (ವಡ್ಡಾ ರಾ. ೧೪೮-೬); ಕರಿಘಟೆ ನೀಳಮೇಘಘಟೆಯಂತೆ... ರಥಂ ಮಕರಂಗಳಂತಗುರ್ವುರಿ ವರಿಯುತ್ತುಮಿರ್ಪಣಿ ಬೃಹದ್ಬಡಬಾನಳನಂತೆ ತೋಱೆ(ಪಂಪಭಾ.೮-೯೯); ಎರಡುಂ ಪಡೆಗಳೊಡ್ಡಿ ಕೈಯಂ ಬೀಸಿದಾಗಳ್ ಬಿಲ್ಲು ಬಿಲ್ಲೊಳ್ ದೞಿಂ ದೞದೊಳ್ ತೇರ್ ತೇರೊಳಾನೆಯಾನೆಯೊಳಣಿಯಣಿಯೊಳ್ ತಾಗಿ ಕಾದಿದಾಗಳ್ (ಬಂಹರಿ. ೮-೬೨ ವ). ೨. ಸೈನ್ಯ; ಸೈನ್ಯದ ವ್ಯೂಹ: "ದೞಿ ಮಣಿ ಪಡೆಯೊಡ್ಡು ಪೌಜು ಬಲ ಸೈನ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೭); ಊಣುಕಲ್ಲ ಕೋಟೆಯೊಳಗಿಟ್ಟಣಿ ಸನ್ನದ್ಧಣಿಯಾಗೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೧-೫; 1006); ಪಡಲಿಡೆ ಕಾದಿದುವೆರಡಣಿ (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೧೫೯); ಮುಱಿದುದು ಮುಂಗುಡಿಯೊಳಗಡ್ಡಣದಣಿ ಬಿಱಿತೋಡಿತು (ಜಯಕಾ. ೭-೩); ಗಣನೆಯಿಲ್ಲದ ಗಜ ತುರಗ ಸುಭಟರ ಸಂದಣಿವೆರಸತಿಲೀಲೆಯಿಂದ ಅಣಿಯೊಳೆಸೆದನಂದು ದಳಪತಿ ನರಸಿಂಗು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨-೩೫); ಕಾಪಿಡುತ ಮುಗಿಲಣಿಯ ತಾರೆಯಕ್ಷೋಹಿಣಿಯ ಶಾಂತಮಾನಸಳಾಗಿ ನಿಂತೆ ಮುಗುಮುಗುದೆ (ಪಯಣ. ೯೯).

ಅಣಿ ಮುಟ್ಟೆ ಗಂಡ, ಅಣಿ ಮುಟ್ಟೆ ಧುರಂಧರ = ಶತ್ರು ಸೈನ್ಯ ಎದುರಾಗಿ ನಿಂತಾಗ ತನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ವೀರ. ℙ ಇವು ಬಿರುದುಗಳು: ಅಣಿಮುಳ್ದೆ(ಳ್ದಿ)[ಟ್ಟೆ]ಗಂಡಂ... ಪೆರ್ಜುಂಕದ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಚಟ್ಟಮಯ್ಯಂ (ಎಇ. XVI, ೩೩೯-೧೫; 1053); ನಾಗದೇವನಣಿಮುಟ್ಟೆ ಧುರಂಧರನಾಗದೇವನೆಂಬಿನಮಿಱಿದಿಕ್ಕಿದಂ ಸೆಣಸಿ ಪೊಕ್ಕರನಾಜಿಯೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೧-೪೩). 'ಧಳ ಮುಟ್ಟೆ ಗಂಡ' ಪರಾ. ('ದೞಿ' ದ ಕೆಳಗೆ). **ಅಣಿಯೊ[ೞ]ಡೆ ಗಂಡ** = ತನ್ನನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆಯೇ ಶತ್ರುಸೈನ್ಯವು ಓಡಿಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಶೂರ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಗಂಗಕುಳಕಮಳಮಾರ್ತಂಡನುಂ ಅಣಿಯೊ[ೞ]ಡೆ ಗಂಡನುಂ ರಣರಙ್ಗನೀಱನುಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೧-೩೪; 1154); ಅಣಿಯೊ[ೞ]ಡೆ ಗಂಡನುಂ ರಣರಂಗನೀಱನುಂ ಬಿಲ್ಲಂಕಕಾಱನುಂ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೬೪-೩೭; 1214); (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೫೬-೪೪; 1190 ನೋ). ಪಡೆಯೋಡೆ ಗಂಡ ಹೋ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಣಿ]

ಅಣಿ₄ (ನಾ). (ಕರಾ) ಭೂತದ ಕುಣಿತದವನು ಬೆನ್ನ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ, ಕೆದರಿದ ನವಿಲುಗರಿಯಂತಿರುವ ಅಲಂಕಾರ ವಿಶೇಷ. [← ತುಳು. ಅಣಿ]

ಅಣಿ₅ (ನಾ). ೧. ರಥ ಮುಂತಾದ ವಾಹನಗಳ ಚಕ್ರದ ಕಡಾಣಿ: "ಅಣಿಃ, ಅಕ್ಷಃ, ಅಗ್ರಕೀಲಿಕಾ – ಈ ೩ ಕಡೆಗೀಲ್" (ಹಲಾಯು. ೭೪-೨೯೪); "ಅಚ್ಚಿನ ಕಡೆಕೀಲಲ್ಲಿ ಅಣಿ ಎನಿಸುಗು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೩೪). ೨. ಸೂಜಿಯ ಮೊನೆ. ೩. ಮೂಲೆ; ಕೋಣ. ೪. (ಪ್ರಾಣಿಗಳ ವಧೆಗಾಗಿ ಮೀಸಲಾಗಿಟ್ಟಿರುವ) ಮನೆಯ ಒಂದು ಮೂಲೆ. ೫. ಎಲ್ಲೆಕಟ್ಟು; ಮೇರೆ. [ಸಂ.]

ಅಣಿಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ನೆಯ್ಗೆಯ ಮಗ್ಗದ ಹಾಸಿನ ಮೇಲುಭಾಗದ ಮತ್ತು ಕೆಳಭಾಗದ ದಾರಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಕಟ್ಟು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣಿ₅ + ಕಟ್ಟು₁]

ಅಣಿಕಟ್ಟುಮಾತು (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಮಾತು; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾದ ಮಾತು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣಿ₂ + ಕಟ್ಟು₂ + ಮಾತು₁]

ಅಣಿಕಲ್ಲು 'ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲು' ನೋ.

ಅಣಿಕಾರ (ಅ). ಅಣುಮಾತ್ರ; ಸ್ವಲ್ಪ: ನಾವು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕೆಟ್ಟ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ತರಲಿಲ್ಲ. ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ತಂದೆವು. ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಮಾನಮರ್ಯಾದೆಗಳು ಅಣಿಕಾರವೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸಹೊಂದದು (ಚಿತ್ರಾಜೋ. ೪೪). [< ಅಣಿ₅ ?]

ಅಣಿಕಿ (ನಾ). ಬರೆಯುವ ಕಡ್ಡಿ; ಲೇಖನಿ: ಪಾಣಿ ಭೂಪತ್ರಮಾಡಿ ಮೇರುಶೈಲ ತಾನಣಿಕಿಯ ಪಿಡಿದು ಸಪ್ತಸಾಗರವೆಂಬೊ ನಾನಾ ಬಣ್ಣದ ಕಪ್ಪಿನಿಂದ ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನವಧಿಕಳಾಗಿ ಬಲುಪರಿಯಿಂದಲ್ಲಿ ಧೇನಿಸಿ ನಿನ್ನ ಮಹಿಮೆ ಬರಹ ಬರೆದೆ (ವಿಪ್ರಸು. ೧೪-೧). [?]

ಅಣಿಕೀಲು (ನಾ). ಗುಪ್ತವಾದ ಬೀಗದ ಒಳಕೀಲು, —ಸ್ಪ್ರಿಂಗು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣಿ₁ ? + ಕೀಲು₂ (< ಕೀಲ್)]

ಅಣಿಕೂಸು (ನಾ). ಚೊಚ್ಚಲ ಮಗು; ಮೊದಲನೆಯ ಸಂತಾನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣಿ₀ + ಕೂಸು]

ಅಣಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ: "ಜೀವಂತೀ – ಸಿಹಿ ಪಾಲೆ, ಮೆದೆ, ಹೊಂಬಾಳೆ, ಅಣಿಕೆ, ಶ್ರೇಷ್ಠಶಾಕ" (ಒಷಧಿ. ೬೩). [?]

ಅಣಿಕೋಲು (ನಾ). ಮಗ್ಗದ ಹೊಕ್ಕಿನ ಕುಣಿಕೆಯನ್ನು ಹಾಸಿನಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಿರಿಸುವ ಕೋಲು ಅಥವಾ ದಬ್ಬೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣಿ₅ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅಣಿಗ (ನಾ). ೧. ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡುವವನು (?): ಸಜ್ಜಿವಳರ್ಬಾಣಸಿಗರ್ ಮಜ್ಜನವಳರಣಿಗರಂಗರಕ್ಷಕರಾಗಿರ್ಪುಜ್ಜುಗಕಮರರ ಗಣಮನೆ ಪಜ್ಜತಿಯಿಂದಿರಿಸಿ ಶತಮುಖಂ ಕೃತಕೃತ್ಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೫೬). ೨. ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಅಣಿಗನ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೧೦೧; 940). [ಅಣಿ₃ + –ಗ]

ಅಣಿಗಂಟು (ನಾ). ಅತ್ತಿತ್ತ ಜಾರಿಸಬಹುದಾದ ನೂಲಿನ ಕುಣಿಕೆಯ ಗಂಟು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣಿ₅ + ಗಂಟು]

ಅಣಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) ೧. ಅಂದವಾಗಿ ವಿನ್ಯಾಸಗೊಳಿಸು: ಬೈಗಿನ ಕೆಱುಮುಗಿಲೊಡ್ಡಂ ಕಂಡುಲ್ಲಸದಿಂ ಪೊಂಗಿ ಇಡಿಕಿಱಿದ ಪೀಲಿಗಳಂ ಬಿದಿರ್ಚಿಯುಮಣಿಗಟ್ಟಿ ಕೇಗಿ ತನ್ನೊಂದಾಡಂಬರದಿಂ ಮಯೂರಂ ತಾಂಡವಕ್ಕಾರಂಭಿಸಲೊಡಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೨-೧೪). ೨. (ಭೂತದ ಕುಣಿತದವನು) ಬೆನ್ನ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೆದರಿದ ನವಿಲುಗರಿಯಂತಿರುವ ಅಲಂಕಾರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊ: ಭೂತವೆಂದರದು ಅಣಿಗಟ್ಟಿ ಬಾರಣೆ ಮುಕ್ಕುವ ಈ ಹೊರಗಿನ ಭೂತವಲ್ಲ (ನಡೆದಾ. I, ೪೬). [← ತುಳು. ಅಣಿಗಟ್ಟು]

ಅಣಿಗಾರ (ನಾ). ೧. ಅಣಿಮಾಡುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಜಾಣ; ವಿವೇಕಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೩. ಯಜಮಾನ; ಹಿರಿಯ; ಮುಖಂಡ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೪. ನೆಯ್ಗೆಯ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣಿ₃ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಅಣಿಗಿಡು, ಅಣಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲು ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು; ವ್ಯೂಹ ಭಂಗವಾಗು; ಕ್ರಮತಪ್ಪು: ಸೆಣಸಿ ಚಿಕದೇವರಾಯನೊಳಣಿಗೆಟ್ಟರ್ ಭಾಗ ವಿಜಯನಗರದ ಶಾಹರ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೬೦-೨೦). **ಅಣಿಗೆಡು**: ರಣವ ಸಾರಿಸಿ ಹೆಣಗಳನೆತ್ತುವೊಡೊಂದು ಕ್ಷಣ ನಿಲಲಂಜಿ ಚೌಧೆಸೆಗೆ ಕುಣಪಗಳೀಡಾಡಿ ಬಿರುದ ಬಿಸುಟು ಹಿಂದಕಣಿಗೆಟ್ಟು ಸರಿದರೇನೆಂಬೆ (ಕಂನವಿ. ೧೪-೧೧೪). [ಅಣಿ₃ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅಣಿಗೆ (ನಾ). ನೆಯ್ಗೆಯವರ ಮಗ್ಗದ ಅಚ್ಚು (ಕಿ).

ಅಣಿಗೆಕಟ್ಟು = ನೆಯ್ಗೆಯ ಹಾಸಿನ ಎಳೆಗಳ ನಡುವೆ ಅಣಿಯನ್ನು ಜೋಡಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಣ್ಬಿ]

ಅಣಿಗೆಡು 'ಅಣಿಗಿಡು' ನೋ.

ಅಣಿಗೆಯ್, ಅಣಿಗೈ (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧಮಾಡು : ಕಲಿಯಾಗಿ ಪೆಟ್ಟುವೆರ್ಚೆ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದು ದೋಣೆಯಂ ಕಣೆಯಿನಣಿಗೆಯ್ದುಂ ಕೈಯ ತೆಳ್ವಾಳಂ ಮಸೆದುಂ (ರಾಮಾ. ಶ್ವ. ೯೫-೨); ಕೆಲರ್ ಗರವಟದ ಸನ್ನೆಯಮನಣಿಗೆಯ್ಯುತಿರ್ಪರ್ (ಅದ್ಭುತ. ೧-೧೧). **ಅಣಿಗೈ** : ಮೋದಕನೈವೇದ್ಯವನಣಿಗೈಯೆ (ಗಣೇಶ. ೩-೫೫). [ಅಣ್ಬಿ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಅಣಿಗೆಲಸ (ನಾ). ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅಣಿಗೊಳಿಸುವ ಕೆಲಸ(ದಕ). [ಅಣ್ಬಿ + ಕೆಲಸ]

ಅಣಿಗೈ 'ಅಣಿಗೆಯ್' ನೋ.

ಅಣಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು ; ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸು : ಒಂದು ದಿನ ದೂತಿಯಿನ ಬಹನೆಂದು ಹೇಳಿರಲು ಗಂಧಹೂವುಪಹಾರವಣಿಗೊಳಿಸುತ (ವಿಸೀಗೀ. ೨೭); ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ರಾಜಕಾರಣಿಯೂ ಕೂಡ ಈ ಪತ್ರಿಕೆಗಳನ್ನು ಓದಿ, ತನ್ನ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಅಣಿಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಪತ್ರಿಕಾ. ೨); ಚಾರುಸ್ಮಿತೆ ನನ್ನ ಅನುರೋಧದಿಂದ ರತ್ನಾವಳಿಯಾಗಲು ಒಪ್ಪಿದಳು... ಅವಳನ್ನು ಅಣಿಗೊಳಿಸಲು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಪರಿಶ್ರಮವಾಗಲಿಲ್ಲ (ಬಾಣಜ. ೩೯೭). [ಅಣ್ಬಿ + ಕೊಳ್ + -ಇಸು₃]

ಅಣಿಚಿಲ್ (ನಾ). ಅಳಿಲು : ಬ್ರಹ್ಮಂ ಲಿಂಗಪ್ರದೇಶದಿಂದಣಿಚಿಲಾ [ಪಾಠಾಂ. ಚಿನಾ]ಕೃತಿಯಿಂದೆ ತಳೆದುಮನೇಕ ಕ್ಲೇಶಾಯಾಸದಿಂದೆ ತಾನುಂ ನಾಭೀಪ್ರದೇಶಮನೆಯ್ದಿ (ಧರ್ಮಪ. ೬-೨೭ ವ). [~ ಅಣಿಲ್]

ಅಣಿಚೆಲ್ವ (ನಾ). ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ (ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ) ಶೋಭಿಸುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು (?) : ಶ್ರೀಮಹಾವಲಿ ಬಾಣರಸರ್ ಪ್ರಿಥುವೀ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ ಅಣಿಚೆಲ್ವನಣುಮಪರಾಕ್ರಮನ್ವೀರ ಮಹಾಮೇರು ಪೊಕ್ಕಿಱಿವೊರ ದೊಗರಾಜನ್ನನ್ನನಾಳ್ವ ಪ್ರಭುಮೇರು ಬೆಸಸೆ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೬-೪; 780). 'ಇಱಿವ ಬೆಡಂಗ' ಪರಾ. [ಅಣ್ಬಿ + ಚೆಲ್ವ]

ಅಣಿಜಾಣ (ನಾ). ಅಣಿಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಚದುರ; ತುಂಬ ಜಾಣ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣ್ಬಿ + ಜಾಣ]

ಅಣಿಜಾಣೆ (ನಾ). ಅಣಿಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಚದುರೆ; ತುಂಬ ಜಾಣೆ : ಸರೋಜ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಅಣಿಜಾಣೆ (ರೂಢಿ). [ಅಣ್ಬಿ + ಜಾಣೆ]

ಅಣಿತುಳಿ (ಕ್ರಿ). ನೆಯ್ಗೆಯ ಹಾಸಿನ ಜೋಡಣೆಯ ಯಂತ್ರವನ್ನು ಕಾಲಿನಿಂದ ಮೆಟ್ಟು (ಕಿ). [ಅಣ್ಬಿ + ತುಳಿ (< ತುೞಿ)]

ಅಣಿದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮ ತಪ್ಪಿಹೋಗು ; ಸಿದ್ಧತೆ ಕೆಡು ; ಹದಗೆಡು : ಚಪ್ಪರಿಸಲರಿದೀ ನಿಶಾಟನ ನಿಪ್ಪಸರದಿಂ ಪಾಂಡವರಿಗಣಿದಪ್ಪಿತೆಂದರೆ ಸಾಮುವೇ ಹಿತವೆಂದು ನಡೆತಂದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮-೨೭). [ಅಣ್ಬಿ + ತಪ್ಪು₁]

ಅಣಿದಬ್ಬೆ (ನಾ). = ಅಣಿಕೋಲು. [ಅಣ್ಬಿ + ದಬ್ಬೆ₁]

ಅಣಿದಾರ (ನಾ). ನೆಯ್ಗೆಗೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಹಾಸಿನ ಎಳೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣ್ಬಿ + ದಾರ₁]

ಅಣಿದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಸೈನ್ಯವನ್ನು, ಯುದ್ಧಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸು : ಗುಣಕೆಱುಗುವೆನಹುದಣ್ಣನೆಂದೊಮ್ಮೆ ಝುಂಕಣೆಗೆಱುಗುವೆನೆ ತಾನೀಗ ಅಣಿದೋಱಿ ನಿಂದು ಬಣ್ಣಕೆ ನಿನ್ನ ಕಳುಹಿ ಪ್ರೇರಣೆಸುತಿದ್ದನು ಭಾಪು ನೋಡ (ಭರಚ. ೪೯-೪೧). [ಅಣ್ಬಿ + ತೋಱು]

ಅಣಿನೆರೆ (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಸೇರು : ಈ ಜನರೆಲ್ಲ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಮಹಾಯಜ್ಞಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದಾದರೂ ಅಣಿನೆರೆಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವೆ? ಎನಿಸಿತು ಅಪ್ಪುವಿಗೆ (ಚಿರಸ್ಮ. ೨೩೫). [ಅಣ್ಬಿ + ನೆರೆ₁]

ಅಣಿಪಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ವ್ಯಾಪಾರದ ಅಥವಾ ವೃತ್ತಿಯ ಗುಟ್ಟು, —ರೀತಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣ್ಬಿ + ಪಾಡು₂]

ಅಣಿಪು 'ಅಳಿಪು' ನೋ.

ಅಣಿಮಣಿ 'ಅಣಿವಿಣಿ' ನೋ.

ಅಣಿಮಣಿಕೆ 'ಅಣುಮಣಿಕೆ' ನೋ.

ಅಣಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸು ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟುಮಾಡು ; ಓರಣಗೊಳಿಸು: ಸುತ್ತಣ ಮನಿ ಅಣಿಮಾಡಿಕೊಂಡು ಯಿಹದಕ್ಕೆ ಬಾವಿ ಹೂಳಿದರೆ ತೋಡುವುದಕ್ಕೆ ... ಮಿಕ್ಕ ಎರಡು ಭಾಗೆ ಸಲುವುದು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೩೬-೨೫; 1412); ಜವದಿಂದ ಮೃಗನಾಭಿ ಮೈಗೆ ಪೂಸುವೆನೆಂದು ಯುವತಿಯಣಿಮಾಡಿ ಮುಂದಿರಿಸಲ್ಕೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೨-೩೩); ದೇಶಬಾಂಧವರನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಅಣಿಮಾಡುವುದೇ ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಹೊಣೆಯಾಗಿತ್ತು (ಪತ್ರಿಕಾ. ೨೩). [ಅಣ್ಬಿ + ಮಾಡು₁]

ಅಣಿಮಿಣಿ 'ಅಣಿವಿಣಿ' ನೋ.

ಅಣಿಮುಱಿ (ಕ್ರಿ). ತುಂಬ ಕೆಡು : ಅಱಿಪಿದಡಿದನಾಳಿಯರಿಗೆ ನಾಣಣಿಮುಱಿವುದು ಚೀ ಬೇಡ ಸುಡಲೆಂದು ಸಱಿವಿಡಿದೆರ್ದೆಯ ಬಳಿಕಲವಳಿದ್ದಳು (ಸೊಬಸೋ. ೨೪-೫೧). [ಅಣ್ಬಿ + ಮುಱಿ₁]

ಅಣಿಮೆ (ನಾ). ೧. ಅಣುತ್ವ; ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವ. ೨. ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಬಲ್ಲ ಶಕ್ತಿ; ಅಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಕಿಱಿಯ ಶರೀರಮಂ ಕಯ್ಕೊಳ್ವುದು ಅಣಿಮೆಯೆಂಬುದು" (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೯೦-೩); ಅಣಿಮೆ ಮೊದಲಾದಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳನೆಲ್ಲಮಂ ತೃಣವೆಂದು ಕಂಡು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೨೨-೧೫೫). [ಸಂ. ಅಣಿಮಾ]

ಅಣಿಮೆಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಪಾದದಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ : ಪದಕ ಮೆಂಟಿಗೆ ಸಿಲ್ಲಿ ಅಣಿಮೆಟ್ಟೊದವಿದುಂಗುರ ಗೆಜ್ಜೆ ಸರಪಣಿಯಿಂದ ಸಿಂಗರಿಸಿ (ಜಿನಭಾ. ೧೭-೨೭). ೨. ಅಂದವಾದ ಪಾದರಕ್ಷೆ. [ಅಣ್ಬಿ ? + ಮೆಟ್ಟು₂]

ಅಣಿಯಂಕಕಾಱ (ನಾ). ಇಡೀ ಸೇನೆಯನ್ನೇ ಎದುರಿಸಿ ಯುದ್ಧಮಾಡುವ ಏಕಾಂಗವೀರ ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅಣಿಯಂಕಕಾಱ(೦) ನಾಹ[ವಾದಿ]ತ್ಯಂ ಸಾಹಸಭೀಮಂ ಶೌಚವೆಡಂಗ... ಸುನ್ದವತ್ತಿ ಪನ್ನೆರಡುವನ್ನಾಳುತ್ತಮಿರೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೭೭-೯; 992). [ಅಣ್ಬಿ + ಅಂಕ₂ + -ಕಾಱ]

ಅಣಿಯಂಕಧರ (ನಾ). (?) : ತ್ರಿಣಯನ ರೂಪು ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವಲ್ಲಿ ಅಣಿಯಂಕಧರನೊಳಗೆ ಅಣಿಯನೆತ್ತುತಿಹನು (ಮಿಶ್ರಸ್ತೋ. ೮೦). [ಅಣ್ಬಿ + ಅಂಕ₂ + ಧರ]

ಅಣಿಯರ (ನಾ). ೧. ಅತಿಶಯ ; ಆಧಿಕ್ಯ ; ಹಿರಿಮೆ : "ಅಣಿಯರಮೆಂದು ಪಿರಿದು" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ಅಱಿಕೆಯ ಕೂರ್ಗಣೆಗಳೊಳಿಪೂಣ್ದು ತನ್ನಳವಣಿಯರಮೆನೆ ನಾಲ್ಕು ಶರದೆ ಪಾರ್ಥನನೆಚ್ಚಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೭೪); ಅಣಿಯರದೊಳೆನ್ನ ಭಕ್ತಿಯನಿಳೆಗೆ ಕೂಡುತ್ತೆ (ಬಸರ. ೧-೮೨); ಕಣ್ಣಣಿಯರಮಾದಲಂಪುವಡೆದೀಶಸಭಾಂತಮನ್ನೆದಿತಳ್ಕಱಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೨-೧೨೩); ಅಣಿಯರದಿನತನುತನುಲತೆಗೆಣಿಸದೆ ಲಾವಣ್ಯರಸಮನೆತ್ತುವ ಪೊಸಜಾಲಟಣಮಾಲೆಯಂತಿರೆಸೆದುದು ಮಣಿಹಾರಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೩-೭೫); ಅಣಿಯರದೆ ದಾನಧರ್ಮಂಗಳಂ ಸಕಲಜನ ತಣಿವಂತೆ ಮಾಡಿ (ಭಾವಚಿಂ. ೪-೬). ೨. ಶೀಘ್ರತೆ; ಸಡಗರ; ರಭಸ : ತ್ರಿಣಯನನವಿರಹಿತಯಾಗಕ್ಕಣಿಯರದಿಂ ಪೋಗಿ ಮುಂದೆ ನಿಲೆ ದಕ್ಷಂ ನಿರ್ಗುಣನಂ ನಿಂದಿಸೆ ದಾಕ್ಷಾಯಣಿ ಕೇಳದೆ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೩); ಆದಿಮಯ್ಯನಣಕದ ಮಾತಿಗಣಿಯರದೊಳೆಯ್ದಿ ಕೆರೆಯಲ್ಕೆ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೭-೭೨). [ದೇ. ?]

ಅಣಿಯರಂ (ಅ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ವಿಶೇಷವಾಗಿ :

ಅಣಿಯರನೊದವಿದ ಮುಳಿಸಿನೊಳಣಮುಱಿದವರೆಂದು ರಣದ ಜಯಿಸಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೧); ಅಣಿವಿಣಿಗೆಯ್ದೀ ಧರ್ಮಮನಣಿಯರಮಳಿದಂಗೆ ಪೆಱತು ಗತಿಯಿಲ್ಲ (ಎಕ. VII(S), ಶಿಕಾರಿ. ೩೪೨–೫೪; 1050); ತನ್ನೊಳೋರೊರ್ವರ ಮೇಲಣಿಯರಮೆತ್ತುವ ಮುತ್ತುವ ಪೊಣರ್ವ ಕಱುತ್ತಿಱಿವನೇಕ ನೃಪರಂ ಕಂಡಂ (ಜಗವಿ. ೫–೧೧೨); ತಣಿವಂತಿರೆ ರಸದಿಂ ಬುಧರಣಿಯರಮೆಸಗುವುದು (ಪುಷ್ಪವು. ೧–೬೦); ಮಾಸದ ದುಷ್ಪಟಿಯಂ ತಾನಣಿಯರನೊಲ್ದಿತ್ತಾ ದೇವಂ ತದ್ಭೂಪತಿಗಿಂತೆಂದಂ (ಜಯಕಾ. ೩–೬೧). ೨. ಬೇಗನೆ; ಶೀಘ್ರವಾಗಿ: ದ್ರುಪದನಂ ಗಡ ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಗಟ್ಟಿ ತಂದಣಿಯರನೊಪ್ಪಿಸಿಂತಿದನೆ ಬೇಡಿದೆನಾಂ ಪರಸೈನ್ಯಭೈರವಾ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೬೧); ಸಾಮಂತ ಚೂಡಾಮಣಿಯನಣಿಯರಂ ಬಂದು ಕಂಡಂ ಸುರೇಂದ್ರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೯೫). [< ಅಣಿಯರ]

ಅಣಿಯರಬಿರುದ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಬಿರುದುಳ್ಳವನು: ಅಣಿಯರಬಿರುದಂ ಚೋಳಂ ಗಣಿಕಾಸನ್ದೋಹದನ್ತೆ ಮುಡಿಯಂ ಪೊತ್ತಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯; ೬೫–೨೭; 1081). [ಅಣಿಯರ + ಬಿರುದು + –ಅ$_7$]

ಅಣಿಯರನೆಱು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವನ್ನು ಪಡೆ; ಮೇಲ್ಮೆಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಕಣಕಾಲ ಚೆಲುವೆಯ ಕಂತುಕಗುಲ್ಫೆಯ ಅಣಿಯರವೆತ್ತ ಹಿಮ್ಮಡದ ಎಣಿತೊಣೆಯಿಲ್ಲದಡಿಯ ರಂಗಾಯೆಂಬ [ರ]ಮಣಿ ಮೈದೋರ್ವಳಿನ್ನೆಂದೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೨–೧೧). [ಅಣಿಯರ + ಪೆಱು]

ಅಣಿಲ್, ಅಣಿಲು$_1$, ಅಳಿಲು (ನಾ). ವೊಲ ಮುಂಗುಸಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ, ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಮರಗಳ ಮೇಲೆ ಓಡಾಡುವ, ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಸಾಧುಪ್ರಾಣಿ; ಅಳ್ಳಿಕುಂಚ; ಇಣಚಿ: ಅಣಿಲ ಪಡವು ಬಸುರಿಯ ಪಣ್ಣೆಂಬಂತೆ(ಧರ್ಮಾಮೃ.೭–೨೨೯); ಪೇರಣಿಲ್ ಮರದಣಿಲೆಂಬಿವಂ ಕೆಡಪಿಯೇಂ ತಿರುಗಿತ್ತೊ ಕಿರಾತಸಂಕುಳಂ (ದಶಕು. ೨–೧೨೦). **ಅಣಿಲು$_1$**: ಉದಧಿಯನಣಿಲು ತುಡುಕಿತೆಂಬ ನಾಣ್ನುಡಿಗಧಿರಾಜನಾದೆ ನಾನಿಂದು (ಅಂಜಚ. ೧–೧೦೦). **ಅಳಿಲು**: ಮರೆ ಮೂಗುರಿ ಕೊರಂಗಿಯಳಿಲು ಬೆಕ್ಕೆರಲೆ ಕೊಱವ ಮುಸು ಸಾರಗ ಸೀರುಡವೆಕ್ಕಲ ಕಪಿ ಪಂದಿ (ಜಯಕಾ. ೧೫–೨೯); ಆಕಾಶವ ನುಂಗಿತು ಅಳಿಲು (ಪುರಂದ. ೨–೧೯–೩); ಬಡವನಳಿಲುಸೇವೆಯೆಂದು ಧನ್ಯನಾದೆನು (ಹೊಂಗಳು. ೮–೧೩); ಅಳಿಲು ಏರಿದರೆ ಅರಳಿಮರ ಅಳ್ಳಾಡೀತೇ (ಗಾದೆ); ಅಳಿಲ ಭಕ್ತಿ ಮಳಲ ಸೇವೆ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಣಿಲ್, ಅಣಿಲವುನ್; ತುಳು. ಅಣಿಲ್]

ಅಣಿಲು$_1$ 'ಅಣಿಲ್' ನೋ.

ಅಣಿಲು$_2$ 'ಅಣಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಅಣಿಲೆ$_1$, ಅಣಿಲು$_2$, ಅಳಲೆ, ಅಳಿಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮರ; ತ್ರಿಫಲ ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಹರೀತಕೀವೃಕ್ಷ; ಕರಕ್ಕಾಯಿಮರ: "ಅಭಯಾ – ಅಣಿಲೆ" (ಓಷಧಿ. ೪); ತೆಙ್ಙಣ ತಲೆಯ ಪುಣುಸೆ ಅಣಿಲೆಯ ಮರಂ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೩೮–೪೩; 878); ಬೇವಿಂಗೆ ಕೈಪೆಯೆಂತು ಸಹಜಂ ಅಣಿಲೆಗೆ ತೊಗರೆಂತು ಸಹಜಂ ಸುಂಟಿಗೆ ಕಾರಮೆಂತು ಸಹಜಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೪೦); ಇದೆಯಣಿಲೆಯೊತ್ತಿನೊಳೆ ಸಿಂಗದುಗುರ್ಗೊನೆ ವಜ್ಜೆಯಿದೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೫–೧೦) **ಅಣಿಲು$_2$**: ಕಣಗಿಲು ಕಕ್ಕೆ ಬಿಕ್ಕೆಯಣಿಲು ಕದಳಿ ಹಾದರಿಯ ಮರ ಮೊದಲಾದುವುರ್ವಿಹವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೩). **ಅಳಲೆ**: ಕರಂಜಿಗೆಯರನೇಱಿಲಳಲೆ ಮುಳ್ತುಗ ಮಳ್ತಿ ಕಜ್ಜುರ (ಜಯಕಾ. ೧೫–೨೪). **ಅಳಿಲೆ**: ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ಅಳಿಲೆಕಾಯಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವೆಂಬ ನೀರು ಹೊಯ್ದು (ಅಂಬಿಚ. ೨೧); ಬೇರುಡಿಯೆ ಬೆಳಲತ್ತಿ ಕಮ್ಮರ ಗೇರಳಿಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗೇರಣಿಲೆ, ಬೇರಣಿಲೆ] ಹಿಂತಾಳ ತಾಳ ತಮಾಲ ತಡಸುಗಳ '... ಭೂರಿ ಭೂಜಗಳೆಂದ ಹೊಯ್ದಾಡಿದರು (ತೊರರಾ. ೪–೪–೨೩). **ಅಳಲೆಕಾಯಿಪಂಡಿತ** = ಎಲ್ಲ ಕಾಯಿಲೆಗಳಿಗೂ ಅಳಲೆಯ ಕಾಯನ್ನೇ ಕೊಡುವ ವೈದ್ಯ; ವೈದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅನುಭವವಿಲ್ಲದವನು. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಜ್ಞಾನ; ತುಳು. ಅಣಿಲೆ]

ಅಣಿಲೆ$_2$ (ನಾ). ಕಾಯಕ್ಲೇಶ (?): ಹಾಸುಗಳಿಲ್ಲದೊಡೆಂತು ಗೆ ಪಾಸಱೆಯೊಳ್ ಪಡುವೆ ದಂ[ದಿಂ]ಬುದೊಱೆವೆಯದೆಂತಭ್ಯಾಸಿಸುವೆಯಣಿಲೆಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಯಣಿಲೆಯಂ] ಮು[ಮು]ತ್ತೋಸರಿಸಲ್ಕೆಂತು ತಾಳ್ವೆ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಗಳಂ (ದಶಕು. ೮–೩೦). [?]

ಅಣಿಲೆಗಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಲುವೆಯ ಹೆಸರು: ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ಅಣಿಲೆಗಾಲ ಪಡುವಣ ಪೇರೊಟ್ಟೆಯಿಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೫–೨೫; 915). [ಅಣಿಲೆ$_1$ + ಕಾಲ್$_2$]

ಅಣಿಲೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಅಣಿಲೆಯರಮಗನೆಲ್ಮಲ್ಲ ಅಣ್ಣರ್ಮ್ಮನಱಿಯ[ಪಾಠಾಂ. ನಳಿಯೆ] ತೊಱುವನಿಕ್ಕಿಸಿ ಸಗ್ಗಿಯಾದಂ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧೦–೬; 900). [ಅಣಿಲೆ$_1$ + ಅಯ$_0$ (< ಅಯ್ಯ$_1$)]

ಅಣಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಡೆ; ಸಾಲಾಗಿ ಹೋಗು: ಐದಿದರು ಮಿಗೆ ಮುಂಗುಡಿಯಲಣಿವರಿದೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕುತ ಮಡದಿಯರು ಮಾಯಾಂಗನೆಯ ದಂಡಿಗೆಯ ಬಳಸಿನಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೪–೨೭); (ಪ್ರಭುಲೀ. ೪–೪೯; ೨೨–೧೦; ೨೩–೩೭ ನೋ). [ಅಣ್$_5$ + ಪರಿ$_1$]

ಅಣವಿಣ 'ಅಣಿವಿಣಿ' ನೋ.

ಅಣಿವಿಣಿ, ಅಣಿಮಣಿ, ಅಣಿಮಿಣಿ, ಅಣಿವಿಣ (ನಾ). ೧. ಬಿಕ್ಕಟ್ಟು; ಅಡ್ಡಿ; ತಡೆ; ನಿರೋಧ(?): ಪಾಱುವ ವಿಮಾನದಣಿವಿಣಿಗಾಱದೆ ಮೇಘಾಳಿದೇವರದನಂಬರದೊಳ್ ಕೀಱಿ ನಿಱಿಸಿದವೊಲತಿಜವಮಾಱದೆ ನಿಂದ ವೊಲದೂರ್ಜಘನಘನಕತಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೬೧). **ಅಣಿಮಣಿ**: ೨. ಹಿಂದುಮುಂದು ನೋಡುವುದು (?): ರಣಮುಖೋದ್ಗತ ವೀರ ಕಲಿಗುಣಮಣಿಯು ಮೃತವಿಡಿದಿನ್ನು ನಾಳ್ಪಟ್ಟಣವ ದೂಳಿಸದಿರನು ರಾಮನು ಯೆಂದು ಯೋಚಿಸುತಾ ಅಣಿಮಣಿಯ ಮಾಡದಲೆ ಮತ್ತಾಕ್ಷಣದೊಳು (ಪಶುಭಾ. ೧೦–೪); ಗುಣಕೆ ಗುಣಮಣಿಯಾದ ಕಲಿ ಫಲ್ಗುಣಗೆಯಣೆಯಾರಂಬುಜಾಕ್ಷಿಯೆ ... ಎಣಿಸಬೇಡವನಲ್ಲಿಯದರೊಳು ಅಣು [ಣಿ]ಮಣಿಯನರಿ ತಾನು ಸೂಚಿಪ ಗುಣಿಯು ಕಡು ಕಾತರಿಸೆನೆಂದಳು (ಜಿನಭಾ. ೨೯–೧೧). **ಅಣಿಮಿಣಿ**: ೨. 'ಅಣಿಮಿಣಿ ಹತ್ತು' ಪರಾ. **ಅಣಿವಿಣ**: ೧. ಮುಸುಱುವ ಪಱಮೆಗಳಣಿವಿಣಮುಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ನುಸಿ, ಗುಸಿ]ರ್ಪೋಗದೆ ಮಾಣದೆಂದದೇಂ ಬಗೆದಳೊ ತನ್ನೆಸವೀಕ್ಷಣಚಂದ್ರಿಕೆಯಿಂದೊಸರ್ವಿಂದೂಪಳದ ಪೊಳೆವ ಕಲಶಮನಾಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೧–೫೮). [?. / ಮರಾ. ಅಣೀಬಾಣೀ]

ಅಣಿವಿಣಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಿಮಾಡು (?): ಅಣಿವಿಣಿಗೆಯ್ದಾ ಧರ್ಮಮನಣಿಯರಮಳಿದಂಗೆ ಪೆಱತು ಗತಿಯಿಲ್ಲಾ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೩–೩೫; 1039). [ಅಣಿವಿಣಿ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಣಿವಿಣಿಹತ್ತು, ಅಣಿಮಿಣಿಹತ್ತು (ಕ್ರಿ). (ದಕ–ಪ್ರಾದೇ) ಹಿಂದುಮುಂದು ನೋಡು; ಮೇಲೆ ಕೆಳಗೆ ನೋಡು; ದೀರ್ಘ ವಿಚಾರ ಮಾಡು: ಯಾಕೆ ಅಣಿವಿಣಿ ಹತ್ತುತೀ, ಇಷ್ಟವಿದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ (ರೂಢಿ). **ಅಣಿಮಿಣಿಹತ್ತು**: ೨. ಯಾಕೆ ಮೇಲೂ ಕೆಳಗೂ ನೋಡುತಾ ಸುಮ್ಮನೆ ಅಣಿಮಿಣಿ ಹತ್ತುತೀಯೆ? (ರೂಢಿ).

[ಅಣಿವಿಣಿ + ಹತ್ತು$_1$ (< ಪತ್ತು$_1$). / ತುಳು. ಅಣಾವುನಿ = ಮೇಲೆ ನೋಡು]

ಅಣಿವಿತ್ತಿ (ನಾ). ಅನುಕ್ರಮ; ವಂಶಪಾರಂಪರ್ಯ (?): ಮೂಲದ ಬಾಳು ಅಣಿವಿತ್ತಿಯ ಗದೆ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೨; ಉಡುಪಿ. ೩೧೮–೧೧; 1293).

[ಪ್ರಾ. ಅಣುವತ್ತಿ (< ಸಂ. ಅನುವೃತ್ತಿ)]

ಪ್ರಗತಗುಣಗಣನನರಿಬಲವಿಘಟನನಂ ಕಂಡನಣುವನಾ ರಾಘವನಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೩೬); ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ ಪೆರ್ಮ್ಮಾಡಿಯ ಕಲಿಯುಗದಣುವ ನಾಗತರನೊಳ್ ಇರ್ಪ್ಪಾಲಿಯೂರೊಡೆಯ ಇರುಗಮಯ್ಯನ ಮಗಂ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೭೯–೩; 870); ನಿಮ್ಮಣ್ಣನಪ್ಪಣುವನೆನಾನಪ್ಪೆನೆಂದು ಪೇೞ್ದುದು ಮಾಗಳ್ ಸಾಷ್ಟಾಂಗಮೆಱಗಿ ಪೊಡೆವಟ್ಟ ಭೀಮಸೇನನಂ ಪರಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೩೩ ವ); ನುಂಗಿದನಣುವಂ ಭಾಸ್ಕರನಂ ಗಡ ಕಂಡಿಂದ್ರನಣುವನಂ ವಜ್ರದಿನಿಟ್ಟಂ ಗಡ (ಸಮಪ. ೧೦–೧೪೬); ಮಣಿಮುದ್ರಿಕೆಯನಿತ್ತಣುವನ ಬೀಳ್ಕೊಡೆ ಮಣಿದು ಮಹೀಶರೆಲ್ಲರಿಗೆ (ಅಂಜಚ. ೧೪–೧೩); ಆ ವೇಳೆಯೊಳ್ ಶತ್ರುಹಂಗೆ ಬೆನ್ನೊಳೆ ಹೊಂಚುವ ಸಂಚುವೆತ್ತಣುವಂ ತನ್ನೊಡೆಯನಂ ಪಿಂದುೞಿಪಿ ತಾಂ ಮುಂಜರಿದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೭–೨೫). **ಅಣುಮ:** ರಾಮಂಗಣುಮನ ತೆಱದಿಂ ರಾಮಮಹೀವಲ್ಲಭಂಗೆ ತಿಪ್ಪಾಮಾತ್ಯಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೭೦–೨೧; 1275). **ಅಣುವಂತ:** ರಾಮಮುನಿಯುಮಣುವಂತರು[ಂ] ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಂದರ್ (ಚಾವುಂಉ. ೩೩೪).

[ಸಂ. ಹನುಮಾನ್]

ಅಣುವಂತ 'ಅಣುವ' ನೋ.

ಅಣುವ್ರತ, ಅಣುಬ್ರತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಗೃಹಸ್ಥರು ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ಅಹಿಂಸೆ, ಸತ್ಯ, ಅಸ್ತೇಯ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ಅಪರಿಗ್ರಹ ಎಂಬ ಐದು ವ್ರತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ತನ್ನಂ ತಾನೆ ಪೞಿದು ನಿಂದಿಸಿ ಪಾಪಕ್ಕಂಜಿ ಅಣುವ್ರತಂ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಶ್ರಾವಕಬ್ರತಂಗಳಂ ಕೈಕೊಂಡಾಗಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧–೩೦). **ಅಣುಬ್ರತ:** ಕೊಲ್ಲದುದು ಪುಸಿಯದುದು ಕಳವಿಲ್ಲದುದುಂ ತ್ರಿಕರಣತ್ವದಿಂ ಪಾದರದೊಳ್ ಸಲ್ಲದುದು ಕಾಂಕ್ಷೆಯೊಳ್ ತಱಿಸಲ್ಲದುದೆಂದಯ್ದಣುಬ್ರತಂ ಜಿನಮತದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೪೦). ℙ ಜೈನ ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಪರಿಮಿತರೂಪದಲ್ಲಿ ಈ ವ್ರತಗಳಿಗೆ ಅಣುವ್ರತಗಳೆಂದೂ, ಜೈನಯತಿಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಸಮಗ್ರರೂಪದಲ್ಲಿ ಇವಕ್ಕೆ ಮಹಾವ್ರತಗಳೆಂದೂ ಹೆಸರು. 'ಮಹಾವ್ರತ' ಪರಾ. [ಅಣು + ವ್ರತ]

ಅಣುವ್ರತಧಾರಿ (ನಾ). ಅಣುವ್ರತಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಂಡು ನಡಸುವವನು: ಶ್ರೀಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನವಿಶುದ್ಧನುಮಣುವ್ರತಧಾರಿಯುಮಪ್ಪ ಶ್ರಾವಕಂ ಮಧ್ಯಮಪಾತ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೯ ವ).

[ಸಂ. ಅಣುವ್ರತಧಾರಿನ್]

ಅಣುಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಪರಮಾಣುವನ್ನು ಭೇದಿಸುವುದರಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಶಕ್ತಿ: ಇಂದು ಜೀವನಕ್ಕೇ ಮುಳುವಾದ ಅಣುಶಕ್ತಿ ನಾಳೆ ಭೂಮಿಯನ್ನೇ ನಂದನವನವಾಗಿಸಬಹುದು (ನವ್ಯಕಾ. ೨೨). 'ಪರಮಾಣು ಶಕ್ತಿ' ಪರಾ. [ಅಣು + ಶಕ್ತಿ]

ಅಣೂತ್ತರೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಲೋಕಾಕಾಶದ ತುದಿಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಐದು "ವಿಮಾನ"ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಯ್ದಣೂತ್ತರೆಗಳೊಳ್ ಮಧ್ಯಮವರ್ತಿಯಪ್ಪ ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯಹಮಿಂದ್ರರುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೪೩ ವ); ಅಲ್ಲಿಂ ಮೇಗೆ ವಿಜಯ ವೈಜಯಂತ ಜಯಂತಾಪರಾಜಿತ ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಗಳೆಂಬ ಪಂಚಾಣೂತ್ತರೆಗಳಕ್ಕುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೨೯ ವ). ℙ "ತತ್ತ್ವಪ್ರ" ಮೊದಲಾದ ಜೈನಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಇದು 'ಅನುತ್ತರೆ' ಎಂಬ ರೂಪದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. 'ಅನುತ್ತರೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅನುತ್ತರಾ]

ಅಣೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತಿವಿ; ಇರಿ; ಚುಚ್ಚು: ಮತ್ತಹಸ್ತಿಯನಣೆದು ತೋಱಿ ಕೊಟ್ಟಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೮೩ ವ); ಕೊಟ್ಟಣೆ[ಕೋಟ್ಟಳಿ ?]ನಣೆದು ನೆಲಂ ಬಿರಿಯೆ ಕೆಲೆದು ಮಲೆದೊಲೆದಿದಿರೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೪–೧೧೧); ಅಗಸಮನಣೆವ ಕೋಡುಂಗಲ್ಲಿಂ ನೀೞ್ಪಂ ತಳೆದಾ ಬೆಟ್ಟದ ತಾೞ್ಪುದಿದ ಬನಂಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಡಂ ಬಿಟ್ಟಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೭); ಏಱಿದ ಗಜಮನಂಕುಶದಿಂದಣೆ[ಣೆ]ಯಲಂತದಣೆಯರಮೆದ್ದು ಜಾತಿಸ್ಮರನಾಗಿ ಗಾಳಿಗೆ ಗಱಿ ಮೂಡಿದಂತೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨–೩೭ ವ); ಮಿಱುಗುವ ದಾಡೆಯಿಂದಣೆದು ಪೆರ್ದರಿಯುಂ ಕರದಿಂದಮೆತ್ತುತುಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೧೨). ೨. ಹೊಡೆ; ಅಪ್ಪಳಿಸು: ಭುಜದೊಳಣೆದುರದೊಳ್ ತೇದು (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ); ಪಣೆಯಂ ಪಣೆಯಿಂದೊಯ್ಯನಣೆದಣೆದು ತಣಿಯದೆ ಚಯ್ಯಾಡುವ ತನಯನೆನಗದೆಂದಾದಪನೊ (ಧರ್ಮನಾ. ೩–೧೨೦); ಎಚ್ಚ ಶರವನು ಗದೆಯಲಣೆದಿಡುಗಿಚ್ಚು ಹೊಕ್ಕಂದದಲಿ ರಥವನು ಬಿಚ್ಚಿ ಬಿಸುಟನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೭೬); ಸುರಕರಿಯ ಶಿರವಣೆದು ಬಿರಿಸಾದ ಬೆರಲಾಂತು ಮೆರೆವಮರಪತಿಯ ಭುಜವ (ದಿಲೀಚ. ೩–೫೮). ೩. ಮುಟ್ಟು; ಸೋಕು; ಸೇರು: "ಅಣೆ – ಅಂಗುಲಿಪ್ರಹರಣೇ ಜಲಪ್ರತಿಬಂಧನೇ (ಅಣೆಕಟ್ಟು) ಸ್ಪರ್ಶನೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಮಣಿಪೀಠಮನಿಳಿದಾ ರಾವಣನಾಕ್ಷಣದೊಳು ತನ್ನ ಪುಷ್ಪಕಮಂ ಅಣೆದಡರ್ದೆಸೆದನಾದಿತ್ಯಬಿಂಬದೊಳು ಕಂಡಣೆಸಿದ ರಾಹುವಂದದಲಿ (ಅಂಜಚ. ೧೩–೧೧೦). ೪. ಆವರಿಸು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ಮುತ್ತು: ಮಣಿದನಣುವ ಮಣಿಮಕುಟದ ರುಚಿಮಣಿಯಣೆಯಲೀರೆಂಟು ದಿಕ್ತಟಿಕೆ (ಅಂಜಚ. ೧೪–೧೦೭); ರಣವನೀಗಳೆ ಕಾಣಬಹುದೆಂಬಣಕಿಗರನೆಬ್ಬಿಸುವವೊಲು ಸುಳಿದಣೆದು ಹೊದಱಿದ್ದುದು ಸುಧಾದೀಧಿತಿಯ ಕರನಿಕರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭–೧೩); ಅಱಿವೆಂಬ ಬೆಳಗನಣೆದುದು ಮೋಹವೆಂಬ ಕಾರಿರುಳು (ಸೌಂದಪು. ೧೩–೨೫); ಘೋರೆಂದಣೆದು ದಂಬರದುದಿಯ ನಾನಾ ವಾದ್ಯನಿರ್ಘೋಷ (ತೊರರಾ. ೬–೨೯–೩೦); ಬೃಂಹಿತಂಗೆಯ್ದಂಗಡಿಗಳನಣೆದು ಪೊಯ್ದು ಮಾಮಸಕಂಮಸಗಿ ಕೋಲಾಹಲಮನೆಸಗಿ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ). ೫. ಮಸೆ; ತಿಕ್ಕು: ಬಿದಿರಣೆವ ಚೀತ್ಕಾರದಿಂ ಪ್ರಳಯದ ಸಿಡಿಲುಗಳ ಬಳಗದಾಗರವೆನಿಸಿತಾ ವಿಪಿನ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೬). ೬. ಗುಣಾಕಾರ ಮಾಡು; ಗುಣಿಸು: ಇಱಿ, ಅಣೆ, ಬಡಿ, ಮೋದು . . . ಇಂತಿನಿತುಂ ಗುಣಿಸೋದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧); ಎಣಿಸಿದನು ಹಲವಂಗದಲಿ ಖಳನಣೆದಣೆದು ರಣಮುಖದ ಮಾರ್ಗದ ಗುಣಿತದಲಿ ರಿಪುಜಯವ ಕಾಣದೆ (ತೊರರಾ. ೬–೨೬–೧೦). ೭. ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸು: ಕುರುರಾಜೋತ್ತಮನ ಹಿಂದೆ ಅಣೆವ ಭೇರಿಯ ರವಕೆ ಜಗ ತಲ್ಲಣಿಸಿ ದಿಕ್ತಟ ಬಿರಿಯೆ (ಕೋಗಯ. ೧೭–೪೩). ೮. ಸರಿಹೋಗು; ಉಚಿತವಾಗು (?): ಅಣೆಯದು ಚಕ್ರಿಯಾಪ್ತಗರೆಯ್ದಲೆಮ್ಮ ಪಟ್ಟಣದೊಳಹೊಗಿಸಬೇಡೆಂದು ಗುಣವಸಂತಕ ಮೊದಲಾದರ ಕಳುಹಿ ಪೂಗಣೆಯ ಹೊಕ್ಕನು ನಿಜಾಲಯವ (ಭರಚ. ೪೮–೧೧೨).

ಅಣೆದಾಡು = ತಿವಿದಾಡು: ಗೊಂದಣದಾನೆಯನಂದಣೆದಾಡುವ ಕುಂದಣಮಿಲ್ಲದ ವಾಜಿಯ ರಾಜಿಯ ಸಂದಣಿಯಿಂದಿಳಿದ (ಉದ್ಭದೇ. ೫–೧೪); ಸಲೆ ಮದಂ ಪೆರ್ಚ್ಚಿ ತರುಲತೆಯನಣೆದಾಡಿ . . . ನಿಚ್ಚಮೆಳವೆಲರೆಂಬ ಸೊಕ್ಕಾನೆ ತಾನೆ ತನ್ನಿಚ್ಚೆಯಿಂ ತಿರುಗುತಿದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೨೪). **ಅಣೆದು ನೂಂಕು, ಅಣೆದು ಬಿಟ್ಟಿಕ್ಕು** = ಗುರಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ ತಟ್ಟಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಬಿಡು, — ನುಗ್ಗಿಸು: ಕಂಡಣೆದು ನೂಂಕಿ ಮದವೇತಂಡಮನಿದಿರಾದ ವಿಪುಳಕಂಠನನಿನಿಸಂ ಕೊಂಡಿರದೆ ಕೊಂದು ಗೆಲ್ಲಂಗೊಂಡಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೫೫); ಕುದುರೆಯ ತಟ್ಟಂ ಕಂಡಣೆದು ನೂಂಕಿ ಬಲ್ಮಾವಂತರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೮೧); ಪೂರ್ವಾಪರ ಪಾರಾವಾರಪತಿಗಳಿರ್ವರುಮೊರೊರ್ವರೊಳ್ ಗರ್ವದಿಂ ಹಸ್ತಿನಿಯುದ್ಧಕ್ಕೆಂದಣೆದು ಬಿಟ್ಟಿಕ್ಕೆ ಮೊಗಂ ಬೊಕ್ಕು (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೧೯ ವ); ಶಚೀಸಂಯುಕ್ತನಾಗಿರ್ಪಿಭಮನಣೆದು ಬಿಟ್ಟಿಕ್ಕಲೆಂದಿರ್ದ (ಜಗವಿ. ೧೩–೬೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಣ್ಣೈ, ಅಣವು, ಅಣಿ = ಮುಟ್ಟು, ಸೋಕು, ಸಮೀಪಿಸು; **ಮಲ.** ಅಣಯುಕ, ಅಣುಕುಕ = ಮುಟ್ಟು, ಸೋಕು, ಸಮೀಪಿಸು]

ಅಣುಕು$_3$ (ನಾ). ತುಣುಕು ; ಚೂರು (?) : ಪೊಡೆವ ಸಿಡಿಲ್ಗಳನೆಳೆಯೊಳ್ ಕೆಡೆದೇೞೆಂಟಣುಕು ನೆಗೆದು ನುರ್ಗಪ್ಪಿನೆಗಂ ಪೊಡೆದಂ ಗೋವಳಿಗೋಲಿಂ ಪೊಡೆಸೆಂಡಾಡುವವೊಲೇಂ ಬಲಸ್ಥನೊ ಕೃಷ್ಣಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೮–೯). [? ಸಂ. ಅಣುಕ]

ಅಣುಕು$_4$ (ನಾ). ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದ : ಕಾಳಸಿ ಬೈಸಿಕೆ ಪಟ್ಟಕಾಂತಿ ಕೊಂಕಣುಕಸುಜಾಯಿ . . . ಪೆಲ್ಲಣೆ ಕಳೆಯೆಂಬಿವಂ ಮೆಱೆದು ಬಾಜಿಸಿದಂ ಮುರವೈರಿ ವಾಸಮಂ (ಜಗವಿ. ೫–೩); ಭಣಿತೆ ಗಮುಕವನುಗುಳೆ ಗಮುಕವರಿದಂ ತೊಡರೆ ಅಣುಕು ನಯದೊಳು ಮೊಳೆಯೆ ನಯವಿಂಪಿನೊಳಗಡರೆ (ಅನಾರ. ೧೮೨). [?]

ಅಣುಕೇಳು (ಕ್ರಿ). ಸಿಡಿದು ಏಳು; ಥಟ್ಟನೆ ಏಳು (?) : ಪಿಡಿದ ತುಂಬಿಯ ನಾರಿಯಚ್ಚ ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲ ಬೆಡಗನಣುಕೆದ್ದಾರ್ದು (ಸೋಮಚ. ೨–೫೧) ; ಎಸೆವ ಜವ್ವನದ ಶಬರಿಯರು ಪದೆದುಲಿದು ಕುಸಿದು ತೆಗೆದಣುಕೆದ್ದು ಹರಿವ ಹುಲ್ಲೆಗಳನೆಸೆವುದ ಕಂಡನು (ಸೋಮಚ. ೩–೧೪) ; ಕಂಡು ನಂಟರು ನಲ್ಲರೈತಂದು ಕೇಳ್ ನಿನ್ನ ಗಂಡನಾ ಬಂದನೆನಲಣುಕೆದ್ದು [ಪಾಠಾಂ. ಬಂದೈದನೆನಲೆದ್ದು] ಸಂತಸದಿ (ಸೋಮಚ. ೪–೧೮) ; ಉಣಲುಣ ಹೆಣನಾಗುತ್ತಿಹ ಬದುಕಿಂಗಣುಕೆದ್ದತಿಮುದದಿಂ ಮುಂದಱಿಯದೆ (ಯೋಗಾಂವಿ. ೨–೯). [ಅಣುಕು$_3$ + ಏಳು$_1$ (< ಏೞ್$_1$)]

ಅಣುಗ 'ಅಣುಂಗ' ನೋ.

ಅಣುಗಗಲಹ (ನಾ). ಪ್ರಣಯಕಲಹ; ಪ್ರೀತಿಯ ಜಗಳ : ಪಕ್ಷಪಾತಂ ಹಂಸೆಗಳೊಳು ಕುಲದ ಬೇರ್ಗೆ ಕುಡುಗೋಲ್ಗೊಂಬುದುರದೆ ಮುಡಿವಾಳದೊಳ್ ಕೂರ್ಗೆಯ್ವುದಣುಗಗಲಹದೊಳಲ್ಲದಿಲ್ಲ (ಉದ್ಭದೇ. ೨–೧೬). [ಅಣುಗ + ಕಲಹ]

ಅಣುಗಜೀವಿತ 'ಅಣುಂಗಜೀವಿತ' ನೋ.

ಅಣುಗದಮ್ಮ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ತಮ್ಮ; ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನ ತಮ್ಮ : ಎನ್ನಣುಗದಮ್ಮನಿಲ್ಲದೆ ಬಿನ್ನನೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಿನಿತುಮಾದೆಜಕಮುಮತ್ಯನ್ನತಿಯಲ್ತು (ಆದಿಪು. ೧೪–೭೨) ; ಎನ್ನಱಲೆಂತು ಪೋಕುಮೆಂದಡಿಗಡಿಗಟ್ಟಿ ತನ್ನಣುಗದಮ್ಮನನೀಕ್ಷಿಸಿದಂ ಸುಯೋಧನಂ (ಗದಾಯು. ೫–೪) ; ವಸುಧೇಶನಣುಗದಮ್ಮಂ ವಸುದೇವಂ ಧರೆಗೆ ಕಣ್ಣುಮುಳ್ಳಾಗಿರ್ದಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೧೩೧) ; ಸಾವಂತಮನ್ನೆಯರಂ ಬೞಿಯಟ್ಟಿ ಅಣುಗದಮ್ಮನಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಂ ತಕ್ಕಂತಿರೆ ಕರೆದು ತರ್ಪುದೆಂದು ಕಳಿಪಿದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧–೪). [ಅಣುಗ + ತಮ್ಮ]

ಅಣುಗನಿಭ (ನಾ). ಮಗನಿಗೆ ಸಮಾನನಾದವನು; ಮಗನಂಥವನು : ಜಿನಮತವೇದವನಧಿಪಾರಗನು ಮಾದೇವಿಯಣುಗನಿಭನು ಪಂಡಿತಾಖ್ಯನ ಪಾದಯುಗಕೆ ನಮಿಸುವೆನು (ಅಂಜಚ. ೧–೭೩). [ಅಣುಗ + ನಿಭ]

ಅಣುಗಮಗ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ಮಗ; ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನ ಮಗ: ಎನಗೀ ಮಿಂಗುಲಿಗನ ಮೇಗನಿಮಿತ್ತಂ ಪ್ರೇಮಮಣುಗಮಗನೊಳಮೊಲ್ವಂಗನೆಯೊಳಮಾಗದುದಾಯ್ತು (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೪). ⓟ ಅಣುಗಮಕ್ಕಳ್ (ಬಹುವ). "ಪ್ರೀತಿಯ ಪ್ರಜೆಗಳು" (ಪಾರಸಿ. ಕೋಶ) : ಯುದ್ಧಂ ಮುರಿದುದನ್ ಶ್ರೀ ಕ್ಷಯಾರ್ಷನ್ ಕಂಡು, ತನ್ನಣುಗ ಮಕ್ಕಳ್ಗೆನೊಂದು (ಪಾರಸಿ. ೧೮–೧೨). [ಅಣುಗ + ಮಗ]

ಅಣುಗಮಯ್ದುನ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ಮೈದುನ: ಒಂದಕ್ಷೋಹಿಣೀಬಲಂಬೆರಸುಮುಯ್ವತ್ತುಸಾಸಿರ ಮದದಾನೆವೆರಸು ನಿಂದಂ ಸುಯೋಧನನಣುಗಮಯ್ದುನಂ ಸಿಂಧುದೇಶಾಧೀಶ್ವರಂ ಜಯದ್ರಥಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೫೭ ವ). [ಅಣುಗ + ಮಯ್ದುನ]

ಅಣುಗಾಳ್ (ನಾ). ಮೆಚ್ಚಿನ ಸೇವಕ; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ಬಂಟ : ಸೂಳೆಯಂತೆ ಕೞಿವುೞಿವನಱಿದುಂ ರಸವಾದಿಯಂತೆ ಕಟ್ಟಿಯುಂ ಪೆರ್ಜೋಡೆಯಂತೆ ಸುಣ್ಣಿತಂವೇೞ್ದುಮಣುಗಾಳಂತೆ ದಾಯಂಬಡೆದು[ಂ] (ಪಂಪಭಾ. ೬–೭೨ ವ) ; ಮಹಾಭಾರತ ಸಮರಸಾಗರ ಸಮುತ್ತರಣಪರಿಣತಾಂತಃಕರಣ ಪರಿಣತಕರ್ಣಧಾರನುಮೆನಿಸಿದ ತನ್ನಣುಗಾಳಪ್ಪ ಕರ್ಣನ ಸಾವಿನೊಳಂ (ಗದಾಯು. ೨–೧೦ ವ) ; ಅಣುಗಾಳ್ಕಾರ್ಯ್ಯದ ಶೌರ್ಯ್ಯದಾಳ್ವಿಜಯದಾಳ್ಚಾಳುಕ್ಯರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬–೧೯; 1068). [ಅಣುಗ + ಆಳ್$_2$]

ಅಣುಗಿ 'ಅಣುಂಗಿ' ನೋ.

ಅಣುಗಿಱ (ಕ್ರಿ). ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬರು. 'ಅಣುಗಿಱವೊಯ್' ಪರಾ. [ಅಣುಗು (< ಅಣುಂಗು) ? + –ಇಱ್$_3$]

ಅಣುಗಿಱವೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದು ಹೊಡೆ; "ಹತ್ತಿರ ತಿವಿದು ಹೊಡೆ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ) ; ಮುಳಿದು ತಳಮಳಿಸಿ ತಳರದೆ ತೊಳಗುವ ಕರವಾಳನುರ್ಚಿ ಮೆಯ್ವೆರ್ಚಿ ಪೊದಟ್ಟಳವಮರೆ ಪಿಡಿದು ರಥದಿಂದಿಳಿಗಿೞಿದವನವನಿಪತಿಯನಣುಗಿಱವೊಯ್ದಂ [ಪಾಠಾಂ. ನಣೆದುಱ ಪೊಯ್ದಂ] (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೪೭). [ಅಣುಗಿಱ + ಪೊಯ್$_1$]

ಅಣುಗು 'ಅಣುಂಗು' ನೋ.

ಅಣುಗುಂಡು (ನಾ). = ಅಣುಬಾಂಬು : ಅಣುಗುಂಡಿನಂತೆ ಪರಿಣಮಿಸಿತು ಈ ಮಾತು ನನ್ನ ಹೃದಯಕ್ಕೆ (ಪತಿ. ೯೪). [ಅಣು + ಗುಂಡು$_1$]

ಅಣುಗುಜೀವಿತ 'ಅಣುಂಗಜೀವಿತ' ನೋ.

ಅಣುಗೂಸು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮಗು; ತುಂಬ ಚಿಕ್ಕ ಮಗು: ಭಿಲ್ಲನಕ್ಕೆ ಅಣುಗೂಸ್ಸೈಸೆ? ಹಾಲುಹಲ್ಲುದುರಿಲ್ಲ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೩೩–೧೫). [ಅಣು + ಕೂಸು]

ಅಣುಗೆ 'ಅಣುಂಗಿ' ನೋ.

ಅಣುಚಟನ (ನಾ). ಕೆಂಪಗೆ ಕಾಯ್ದ ಕಬ್ಬಿಣ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಚಮ್ಮಟಿಗೆಯಿಂದ ಬಡಿಯುವಾಗ ಕಿಡಿಗಳು ಚಟಚಟನೆ ಹೊರಸೂಸುವುದು : ಅಣುಚಟನಮೆಂಬುದು ತಪ್ತಾಯಃಪಿಂಡಾದಿಗಳ ನಯೋಘನಾದಿಗಳಿಂ ಪೊಯ್ವಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟಿದ ವಿಸ್ಫುಲಿಂಗನಿರ್ಗಮಂ (ತಸೂವ್ಯ. ೧೯೯). [ಸಂ. (ಅಣು + ಚಟನ)]

ಅಣುಜೀವಿ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಜೀವಿ : ಕೆಲವು ಅಣುಜೀವಿಗಳು ಬಹಳ ಅಪಾಯಕರವಾಗಿವೆ (ಮಾನಸಾ. ೭) ; ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದೆ ನಮ್ಮ ಸುತ್ತಲೂ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಅಣುಜೀವಿಗಳು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೩೮). [ಅಣು + ಜೀವಿ]

ಅಣುಪು 'ಅಣ್ಪು' ನೋ.

ಅಣುಪ್ರಾಣಿ (ನಾ). ಅಣುಜೀವಿ ; "ಸೂಕ್ಷ್ಮತಮ ಪ್ರಾಣಿ; ಅಣುಪ್ರಾಣಿ" (Animalcule. ಇಂಕನಿ). [ಅಣು + ಪ್ರಾಣಿ]

ಅಣುಬಾಂಬು (ನಾ). ಪರಮಾಣುಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಿಡಿಸುವ ಬಾಂಬು : ಅಣುಬಾಂಬಿನ ತಯಾರಿಕೆಗೆ ಐನ್‌ಸ್ಟೈನನ ಸಂಶೋಧನೆಗಳೇ ಮೂಲಕಾರಣವೆನ್ನಬಹುದು (ರೂಢಿ). [ಅಣು + ಬಾಂಬು]

ಅಣುಬ್ರತ 'ಅಣುವ್ರತ' ನೋ.

ಅಣುಮ 'ಅಣುವ' ನೋ.

ಅಣುಮಣಿ 'ಅಣಿವಣಿ' ನೋ.

ಅಣುಮಪರಾಕ್ರಮ (ನಾ). ಆಂಜನೇಯನಷ್ಟು ಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅಣೆಚೆಲ್ವನಣುಮಪರಾಕ್ರಮನ್ವೀರ ಮಹಾಮೇರುಪೊಕ್ಕಿಱವೊರದೊಗರಾಜನ್ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೬–೪ ; 780). [ಅಣುಮ (< ಅಣುವ) + ಪರಾಕ್ರಮ]

ಅಣುವ, ಅಣುಮ, ಅಣುವಂತ (ನಾ). ಹನುಮಂತ; ಆಂಜನೇಯ:

ಅಣಿಹಗ್ಗ (ನಾ). ನೆಯ್ಗೆಯ ಮಗ್ಗದ ಹಾಸನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ತೂಗುಕಟ್ಟಿರುವ ಹಗ್ಗ (ಸ್ಕ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣಿ₂ + ಹಗ್ಗ]

ಅಣಿಹಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). "ಆರಂಭಮಾಡು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಅಣಿ₂ + ಹಚ್ಚು₁ (< ಪತ್ತಿಸು₁)]

ಅಣೀಯ (ನಾ). ತುಂಬ ಸಣ್ಣದು. [ಸಂ. ಅಣೀಯಸ್]

ಅಣು (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಸಣ್ಣದಾದ, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ವಸ್ತು. ೨. ವಸ್ತುವಿನ ಅಥವಾ ಕಾಲದ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂಶ. ೩. ಶಿವ. ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ; ಬತ್ತದಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣನಾದ ಒಂದು ಜಾತಿ: "ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ಬಹುಧಾನ್ಯಮೆಂಬಿವಣುವಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೩೩); "ನೆಲ್ಲಲ್ಲಿಯುಂ ಅಣುವೆಂಬುದುಂ"(ಹಲಾಯು. ೧೩೬-೨೮). ೫. [ವಿಜ್ಞಾ] ವಿಭಜಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪರಿಮಾಣದ ಕಣ. ℙ Atom ಎಂಬ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೆಲವರು "ಅಣು" ಎಂದೂ, ಕೆಲವರು "ಪರಮಾಣು" ಎಂದೂ ಭಾಷಾಂತರಿಸುತ್ತಾರೆ. 'ಪರಮಾಣು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಣುಂಕು (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗಿಸು; ದೈನ್ಯಪಡಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು (ಕಿ). [~ ತೆಲು. ಅಣಚು]

ಅಣುಂಗ, ಅಣುಗ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದವನು; ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನವನು.'ಅಣುಂಗಜೀವಿತ' ಪರಾ. **ಅಣುಗ₁**: ೧. ಅವರೊಳ್ ಕಿಱಿಯಾತನೆ ನೃಪತಿಗಂ ಪರಿವಾರಕ್ಕಮಣುಗನಾಗಿ ಬಳೆಯೆ (ಆದಿಪು. ೨-೩೭ ವ); ಅಣುಗ ಕೇಳ್ವೆ ನಿಮ್ಮವರ ಮಾರ್ಗಣಗಳುಬ್ಬರಿಸಿದುವು (ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೧೦); ಅಣುಗ ಕೇಳ್ ಮುನ್ನೀಶನನು ಭಜಿಸಿರ್ದ ಹರಿಯಿರದೆ ರಣಕೆ ನಿಂದತಿಘೋರತರದಿಂ ಸೆಣಸಿ (ಕೋಗಯ. ೧೦-೮೮). ೨. ಮಗ; ಪುತ್ರ: "ತನೂಜಾಹ್ವಯದೊಳೆಯಣುಗಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೮); ಅರಸಿಯರ್ಕಳುಮಣುಗರ್ಕಳುಂ [ಪಾತಾಂ. ಮುನಿಬರ್ ಮಕ್ಕಳುಂ] ಬೆರಸು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೩೬-೨೦); ಅರಸಿಯರನಣುಗರಂ ಬೇಟ್ಪುರುಮಂ ಮೊನೆಗಾಱರಂ ಪ್ರಗೀತರನಿಂಬಾಗಿರೆ ಚೌಪಳಿಗೆಗಳೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೭); ಇಭಕುಂಭದ ಮೇಲೆ ಬರ್ಪನಂ ಪರಿದಿದಿರ್ಗೊಂಡಣುಗನನದೆಂತು ನಿವಳಿಸಿದಪನೋ (ಅನಂಪು. ೧೨-೫೩); ಹರನಣುಗ ಸೌಂದರನ ಮೇಲೆ ಧವಳಾಕ್ಷತೆಯ ಸುರಿವಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೮-೩); ದಪ್ಪಗನಣುಗನ ಬಲದ ಮಸ್ತಕದ ಮೇಲಪ್ಪಳಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೧೯-೪೪); (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೪೫; ಸಾನಂಚ. ೪-೧ ರ; ಪದ್ಮರಾ. ೩-೩೪; ಸೌಂದಪು. ೨-೧೯; ಭಾವಚಿಂ. ೪-೮; ಕಂನವಿ. ೪-೧೦೨; ಅಪ್ರತಿ. ೫೩-೫ ನೋ). ೩. ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನ ಭಕ್ತ: ಅಕ್ಷರಜ್ಞಾನಮುಂಟದನ್ನೆದೆ ಮಾಱುವೆಂ ತ್ರಕ್ಷ್ಯನಣುಗರ್ಗಾದ ಹೊಂಗಳಂ ಬೀಱುವೆಂ (ಬಸರ. ೫-೧೨); ಕೈಲಾಸವೇ ತವರ್ಮನೆಯೆಂದು ನಂಬುವಳು ಶೂಲಿಯಣುಗರ್ ಸೋದರರಂಗಳೆಂದುಬ್ಬುವಳು (ಕಾರಿರ. ೨೮೨). ೪. ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ರಾಚನ ಮಗನಣುಗನ್ ಚಿಳಿಬರಸು ಮಾಡಿಸಿದೊನ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೨-೧೪; 923). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಣುಕ್ಕನ್ = ಹತ್ತಿರದವನು, ಶಿಷ್ಯ; ತೆಲು. ಅನುಂಗು, ಅನುಗು = ಪ್ರಿಯ, ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರ]

ಅಣುಂಗಜೀವಿತ, ಅಣುಗಜ್ಜೀವಿತ, ಅಣುಗುಜೀವಿತ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರಿಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಕೊಡಿಗೆ; ಒಲುಮೆಯ ಕೊಡಿಗೆ: [ಶ್ರೀ]ಮತ್ ತೈಲಪರಸ[ರ್] ××× [ತರ್ದ್ದ]ವಾಡಿ [ಸಾ]ಸಿರಮುಮನಣುಂಗಜೀವಿತ ಮಾಳುತ್ತ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೦-೬; 965). **ಅಣುಗಜೀವಿತ**: ಶ್ರೀಮತ್ ಮಾರಸಿಂಘ ಪೆರ್ಮ್ಮಾಡಿ ಪುರಿಗೆಱೆ ಮೂನೂಱು ಬೆಳ್ವಲ ಮೂನೂಱುಮುಮನಣುಗಜೀವಿತಮಾಗಾ[ಳು]ತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೩-೧೦; 970); ಎಱಡಱುನೂಱಱ ಸುಂಕಮುಮನಣುಗಜೀವಿತವಾಳುತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೦-೧೪; 1005); ಮೋಱಂಗೆಱೆ ಮೊದಲಾಗಾಱುಂ ಬಾಡಮುಮನಣುಗಜೀವಿತವಾಗಿ ತ್ರಿಭೋಗಾಭ್ಯಂತರಸಿದ್ಧಿಯಿನಾಳುತ್ತಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೦೪-೧೫; 1045). **ಅಣುಗುಜೀವಿತ**: ಪಲವುಂ ಬಾಡಂಗಳಂ ಕುತ್ತುಂ ಬಿತ್ತಿಯಣುಗುಜೀವಿತದಿನಾಳುತ್ತವಿರೆ (ಎಇ. XVI, ೮೩-೬; 1067). [ಅಣುಂಗ + ಜೀವಿತ]

ಅಣುಂಗಿ, ಅಣುಗಿ, ಅಣುಗೆ (ನಾ). ೧. ಮಗಳು: ಸತ್ತಿಗನಣುಂಗಿ ರೂಪ ವಿ[ಳಾಸೆ]ಯತ್ಯುದಾರ ಸಾ[ಳ]ಣಿ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೬೧-೩೪; 1024); ಅಭಿನವಸರಸ್ವ[ತಿ] ಶ್ರೀಮದಾಹವಮಲ್ಲದೇವರು[ರ]ಣುಂಗಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭುವನೈಕಮಲ್ಲದೇವರ ತಂಗೆ ಶ್ರೀಮತ್ ಸುಗ್ಗಲ ದೇವಿಯರು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧೭-೧೨; 1076). **ಅಣುಗಿ**: ೧. ಬಾಚಿಯಣುಗಿ ಕುನ್ದಲದೇವೀ (ಎಇ. XV, ೩೩೧-೧೨; 1028); ಲಕ್ಷ್ಮೀನೊಳಂಬನಣುಗಿ ಉಚಿತ [ವೆಡಂ]ಗಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೯೧-೧೭; 1036); ಆ ಧನಿಕನಣುಗಿಯಿಾ ಪುಣ್ಯಾಧಿಕೆ ಪೆಂಪೆಸೆವ ಪೆಸರ ಹೇಮಪ್ರಭೆ (ದಶಕು. ೪-೫೬); ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟನಣುಗಿಯಾಣ್ಮನು ಕುಂಟಣಿಗನಾಗಿ ತನಗಿಂತು ನಡಸುವನುವ ತಿಳಿಹುವಂದದೊಳಿಡುವ ದಟ್ಟಡಿಗಳೊಪ್ಪಿ (ಸೌಂದಪು. ೩-೭); ಇಂಗೋಲನ ತಾಯಿಗಿಂಗದಿರನ ತಂಗಿಗಿಂಗಡಲಣುಗಿಗಿಂದಿರೆಗೆ (ಹದಿಬ. ೨-೨). **ಅಣುಗೆ**: ೧. ಶ್ರೀಪಾಲ ನರನಾಥನನು ತನ್ನಣುಗೆ ಜಯಾವತಿ ಸಹಿತ ತತ್ಪುರವೊಕ್ಕು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೧); ವರ ಜಂಗಮಕೆ ಮಾನಕಂಜನಣುಗೆಯ ಮುಡಿಯನರಿದಿತ್ತು (ಚೆಬಪು. ೫೫-೪೧); ಅನಿಲಕೇತು ನೃಪನವಳನುಡಿಗೇಳ್ದಣುಗೆ ನೀನಘಟಿತದ ವರನನುನ್ನಿಸಿದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೯-೬). ೨. ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರಳಾದವಳು; ಸಖಿ; ಕೆಳದಿ: ವಿರಾಟನ ಮಹಾದೇವಿಗಾವಗಮಣುಗೆಯಾಗಿ ಪಾಂಚಾಳಿಯಿರ್ದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೭ ವ). [ಅಣುಂಗ + -ಇ₂. / ತಮಿ. ಅಣುಕ್ಕಿ]

ಅಣುಂಗು, ಅಣುಗು (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ; ಒಲುಮೆ: ಶ್ರೀಮತ್ ಕನ್ನಯ್ಯ ಆಡನೂರನಭ್ಯನ್ತರಸಿದ್ಧಿಯಾಗೆ ಏಳುಂ ಗೌಡಳುಂ ಸಾಯಿರದ ಕೊಮರ ಗದ್ಯಾನಮುಮನಣುಂಗಿನೊಳಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೩೦-೬; 964). **ಅಣುಗು**: ಎಂದಿಂತು ತಮ್ಮತಮ್ಮಣುಗಿಂದಂ ಪೆಸರಿಟ್ಟು ಬುಧಸಮೂಹಮಿದಂ ಪೇೞೆಂದೊಡೆ (ಆದಿಪು. ೧-೩೪); ಅಣುಗಿನೊಳೆ ರಾಜಚೂಡಾಮಣಿ ಮಾರ್ಗ್ಗಡೆ ಮಲ್ಲನೀಯೆ (ಎಕ. II, ೧೩೪-೫೬; 982); ಅಣುಗಿನ ಕೆಳದಿಯೆನಾಂ ಸದ್ಗುಣಿಯೆನಿಸಿದ ನಿಮ್ಮ ರಾಜಪತ್ನಿಯ ನಾರಾಯಣದತ್ತೆಯೆಂಬೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೯೬); ನಿನ್ನಣುಗಿನ ಮಗನಂ ನೀನೆಂತು ಕಡಿಕಡಿದು ತಿಂದೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೬-೬೩ ವ); ಹುಟ್ಟಿದಣುಗು ಹುಟ್ಟುವ ಬಗೆವಡೆದಿಹ ದಿಟ್ಟಗಳೊಳಗೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೪-೧೭).

ಅಣುಗಿನವರ್ (ಬಹುವ) = ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರು; ಮೆಚ್ಚಿನವರು: ಜಗಧೀಶಂ ನೋಟ್ಪ ಕಣ್ಣಂ ನುಡಿವ ದನಿಗಮಿಂಬಾಗಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ದರಂದೋಳಿಗಳಿಂ... ನಗೆಕಾಱರ್ ವಾದ್ಯಕರ್ ಚಿತ್ರಕನಣುಗಿನವರ್ ಸೂಳೆವಾಳರ್ ಪಯಾಳರ್ (ಅನಂಪು. ೨-೨೬). [< ಅಣುಂಗ + -ಉ₂]

ಅಣುಕು₁ (ಕ್ರಿ). ಸಮಾಪಿಸು; ಆಕ್ರಮಿಸು: ಕೆಣಕಿದವು ಕರಿಘಟೆಗಳೊಂದೆಸೆಯಣುಕಿದವು ಹಯರಥವದೊಂದೆಸೆ ಕಣೆಗೆದಱೆ ಕಾಲಾಳದೊಂದೆಸೆ ಮುಸುಕಿತರ್ಜುನನ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೪೯). [ದೇ. ‖ ಮಲ. ಅಣ್ಯಕು = ಸಮಾಪಿಸು; ತುಳು. ಅಣೆಪುನಿ]

ಅಣುಕು₂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಛತ್ರಿ: ಕೊಡೆ ಹೀಲಿದಳೆಯಣುಕುಗಳ ನಡುವೆ ಮೆಱೆವುತುಂ ನುಡಿವ ಕವಿ ಗಮಕಿ ವಾಗ್ಮಿಗಳನುಪಚರಿಸುತುಂ (ನಂಬರ. ೩-೬೩); ತಳಿತ ಬೆಳುಗೊಡೆಯ ತುಱುಗಿದ ಹೀಲಿದಳೆಯ ಮುಂಡಳಿಸಿದಣುಕುಗಳ ನೆಳಲೊಳು ನಡೆವ ಶತರಥಂಗಳ ಮುಂದೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೨೦). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಣುಕ್ಕನ್ = ಕೊಡೆ]

ಅಣೆ₂ (ಕ್ರಿ). ಆರಿಹೋಗು; ನಂದಿಹೋಗು (ಕ). [← ತಮಿ. ಅಣೈ]

ಅಣೆ₃ (ನಾ). ೧. ನದಿ, ಹಳ್ಳ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ತಡೆದು ಜಲಾಶಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು ಹಾಕಿರುವ ಅಡ್ಡಗಟ್ಟೆ; ಅಣೆಕಟ್ಟು: "ಅಣೆ–ಅಂಗುಲಿ ಪ್ರಹರಣೇ ಜಲಪ್ರತಿ ಬಂಧನೇ (ಅಣೆಕಟ್ಟು) ಸ್ಪರ್ಶನೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಬ್ರಹ್ಮಪುರಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಗದ್ದೆ ಚನ್ನಗವುಡಿಯ ಕಲೆಯನ ಕೆಱೆಯ ಹಿಂದೆ ಆಣೆಯೊಳಗೆ ಕೊಳಗ ಹತ್ತು (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭೦–೨೨; 1235); ಪಾಲಾಜ ಹಳದಲಿ ಆರಳಿಯ ಆಣೆ ಯೆಂಬುದು ಅನಾದಿಕಾಲ ತೊಡಗಿ ಒಡದು ನೆಲ ಸರಿತವಾಗಿ ಹಾಳಾಗಿ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೭–೫; 1416); ಚತುಸ್ಸೀಮೆಯೊಳಗಾದ ಕೆಱೆ ಕುಂಟೆ ಏತ ಗುಯ್ಯಲು ಗದೆ ಬೆದ್ದಲು ಆಣಿ[ಣೆ] ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಸಹವಾಗಿ . . . ಧಾರೆಯನೆಱೆದು ಸಮರ್ಪಿಸಿದೆವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೪–೧೭; 1497); ಚತುಃಸೀಮೆ ಒಳಗುಳ್ಳ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಅಡು ಮನೆ ಅಣೆ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಕಾಡಾರಂಭ ನೀರಾರಂಭ (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೫೫–೪೫; 1622); ಯಿ ಗ್ರಾಮುಕ್ಕೆ ಸಲುವಂಥ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಅಣೆ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ (ಮೈಆರಿ.೧೯೩೦, ೮೭–೧೩; 1736); ತಾರಾದ್ರಿ ತತ್ಶಿಖರವು ಅಣೆಯಾಗಿ ತಡೆಯಲ್ಕೆ ಕೋಪದಿಂ ರಾವಣಂ ಮಣಿ ದೆತ್ತಲಾ (ಪರಶು. ೧೪–೨೬); ಪರಿವ ಪೊನಲಂ ತಡೆವುದು ಪಿರಿದು ಅಣೆ ಯನಟ್ಟಿದು ಪರಿಯಿಪುದರಿದೇ (ನೀತಿಮಂ. ೧–೮). ೨. ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು; ಸಾನುಪ್ರದೇಶ: ಅವು ಪಿರಿಯವು ಭಾವಿಪೊಡಿಂತಿವು ಕಿಱಿಯವೆನಿಪ್ಪುದಿದುವೆ ಭೇದಂ ಪೆಱತಿಲ್ಲಿವಱವಜಂತರಮೆನಿಸಿದುವವನೀಧರ ದಣೆಯ ಪುಲಿಗಳುಂ ಬೆಕ್ಕುಗಳುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೦); ಬೆಳ್ಳೆಳಗಿನ ಸಂತಾನ ಮನುಗುಱುತ್ತಮರವಿಮಾನಾವಳಿ ಸಾರ್ದುದಿಂತು ಮಂದರದಣೆಯಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೪–೯೩). ೪. ಊರೆ; ಆಧಾರಸ್ತಂಭ: 'ಅಣೆಯಿಡು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಣೈ; ಮಲ. ಅಣ; ತೆಲು. ಅನೆ]

–**ಅಣೆ**₄ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಕಳಕಂಠಿಯ ಬಗ್ಗಣೆಯೇವುವೆಂಬ (ಅಜಿಪು. ೬–೨೬); ಆಗಳಾ ಬಲಿ ಕೀಲಣೆವೆತ್ತು ಪುಯ್ಯಲ್ಚೆ (ನೇಮಿಪು. ೫–೯ ವ). 'ಜೋಡಣೆ' (= ಜೋಡಿಸು + –ಅಣೆ₄), 'ಸಾಕಣೆ' (= ಸಾಕು + –ಅಣೆ₄), 'ಹಂಗಣೆ' (= ಹಂಗಿಸು + –ಅಣೆ₄) ಇತ್ಯಾದಿ ಪರಾ.

ಅಣೆಕಟ್ಟು, ಅಣೆಗಟ್ಟು (ನಾ). ನೀರಿನ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿದ ಕಟ್ಟೆ; ಅಡ್ಡಗಟ್ಟೆ: ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಪ್ರತಾಪರು ಅವಳ ಜೀವನ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಎರಡು ದಡಗಳು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಿದ್ದುಹೋಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಅಣೆಕಟ್ಟಾಯಿತು (ಬಂಕಿಮ. ೨೦೦); ನಂಬಿಕೆಯ ಆಣೆಕಟ್ಟೆ ನಲ್ಲಿ ಅತಿಕಿರಿದಾದ ಅನುಮಾನದ ಬಿರುಕು ಕಾಣಿಸಿದರೂ ಸಾಕು (ಸರ್ವಮಂ. ೧೩೮). **ಅಣೆಗಟ್ಟು**: 'ಅಣೆಗಟ್ಟುವಡೆ' ಪರಾ. [ಅಣೆ₃ + ಕಟ್ಟು₂]

ಅಣೆಕಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಅಣೆಕಟ್ಟು. [ಅಣೆ₃ + ಕಟ್ಟೆ₁]

ಅಣೆಕಲ್ಲಾಟ 'ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಟ' ನೋ.

ಅಣೆಕಲ್ಲು 'ಅಣ್ಣೆಕಲ್₁' ನೋ.

ಅಣೆಗಟ್ಟು 'ಅಣೆಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಅಣೆಗಡಿ (ನಾ). ಅಣೆಕಟ್ಟಿನ ಪ್ರದೇಶ; ಕೆರೆಯ ಏರಿಯ ಎಲ್ಲೆ: ಅಳಿದ ಅಣಿ[ಣೆ]ಗಡಿ ಕಡಿದ[ಕುಳ]ಗಡಿ ಬಡಗಲು ಉಳ್ಳೆಱಗಿದ ಅಣೆ ××× ಮೂಡಲುಯಿ××× ದ ಆಣೆಗಡಿಯಿಂಬೊಳಗುಳ್ಳ ಪ್ರಿತ್ತಿಯನೇ (ಕಇ. I, ೩೭–೧೧; 1408). [ಅಣೆ₃ + ಗಡಿ₁]

ಆಣೆಪ (ನಾ). ತಿವಿತ; ಇರಿತ; ಹೊಡೆತ: ಅಣೆಪಂ ನೊಣೆಪಂ ಪೊರೆಪಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೭೧ ಪ್ರಯೋ). [ಅಣೆ₁ + –ಪ್ಪ₂]

ಅಣೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಊರೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸು; ಆಧಾರ ಕೊಡು: ಮೇರು ವಿಂಗಣೆಯಿಟ್ಟ [ಪಾಠಾಂ. ಅನಿಸಿದ] ರಜತಸ್ತಂಭವೋ . . . ಎಂಬಂದದಲಿ ಗಂಗೆಯ ಧಾರೆ ಮೆಱೆದಿಹುದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮–೩೫). [ಅಣೆ₃ + ಇಡು]

ಅಣೆಯಿಸು, ಅಣೆಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಡೆಯಿಸು: ಬೂತುಗಳಿನಾತನ ಮಂಡೆಯನಣೆಯಿಸುತ್ತುಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪–೨೪ ವ). **ಅಣೆಸು**: ಗಂಡರಂ ಕೊಂಡಾಡುವರ ಮಂಡೆಯನಣೆ[ಪಾಠಾಂ. ನಣ]ಸುವಂ ಬಲ್ಲರಂ ಕೊಲ್ಲದ ಕೋಲೆಯಿಂ ಬಾಧಿಪಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೬೭ ವ). 'ಅಣಸು₁' ಪರಾ. [ಅಣೆ₂ + –ಇಸು₃]

ಅಣೆಸು 'ಅಣೆಯಿಸು' ನೋ.

ಅಣೋರಣೀಯ (ಗು). ಅಣುವಿಗೂ ಅಣುವಾದ; ಸೂಕ್ಷ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ; ಅತ್ಯಂತ ಕಿರಿದಾದ: ಅವನೊಬ್ಬನಣೋರಣೀಯ ನದಾವನುರುಮಹತೋಮಹೀಯನದಾವ ನಿರುತಂ ದೃಷ್ಟಿಸಂಗತ ವಿಶ್ವ ಸಮುಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬–೬೩). [ಸಂ. ಅಣೋಃ ಅಣೀಯಸ್]

ಅಣ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಮುಳುಗು: ನೆಗಱ್ದ ಮನೋಜರಾಜನ ವರಕೀರ್ತಿ ವಾರಿಧಿ ಯೊಳಣ್ಕದ ಕಾಮಿನಿಯರ್ಕಳಂತೆ ಕಾಮಿನಿಯರದೇಂ ಮನಂಗೊಳಿಸು ತಿರ್ದರೊ ದೇಹದ ಶುಭ್ರಶೋಭೆಯಿಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦–೧೭೧). [< ಅಟ್]

ಅಣ್ಕೆ, ಅಂಕೆ₂ (ನಾ). ಲೇಪನ; ಬಳಿಯುವುದು; ಬಣ್ಣ ಹಾಕುವುದು: ಮೃಣಾಳನಾಳಿಕೆಗೆ ಚಂದನದಣ್ಕೆಗೆ . . . ಒಡಲಂ ಗುಱಿಯಾಗೆ ಮಾಡುವರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ३–೨೮); ಚಿತ್ರಪ್ರವರ್ತನಮೆಂಬಾಱುಂ ತೆಱದಣ್ಕೆ ಯುಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫–೪೨); ರಸಚಿತ್ರಂ ಧೂಳೀಚಿತ್ರಮೆಂಬೆರಡೋಜೆ ಯೊಳಂ ಪುಲಕಂ ಪತ್ರಕಂ ಬಿಂದುಕಂ ಧೂಮ್ರಾವರ್ತಂ ಉದ್ವರ್ತನಂ ಚಿತ್ರವರ್ತಮೆಂಬಾಱುಮಣ್ಕೆಗಳೊಳಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೫–೭೦ ವ); ಕತ್ತುರಿ ಗಂಧದಣ್ಕೆ ಚೆಲ್ವಪ್ಪಮುಳಾಂಬರಂ . . . ಪದೆಪಿನಿಂ ಸತಿಗಿತ್ತೊಡಗೊಂಡು ಬೇಗದಿಂ ಬಪ್ಪುದು (ದಶಕು. ೪–೧೦೮); ಸಂದಣಿಸಿದ ನವಚಿತ್ರ ಸುವರ್ತಕ ವೆಂದೆಂಬಱುತೆಱದಣ್ಕೆ ಕರಂ ಮನಸಂದುದು (ಜಯಕಾ. ೩–೫); (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೧೩೭; ಸಾಹಿಸಂ. ೨೩೭ ನೋ). **ಅಂಕೆ₂**: ಕುಂಕುಮ ಸಾರದಿಂ ಮಳಯಜದ್ರವದಿಂ ಘನಸಾರಚೂರ್ಣದಿಂ ಪಂಕಿಲವಾದ ತಮ್ಮ ತನುಗಳ್ ಪೊಸಲೆಪ್ಪದಿನೀಗಳೀಗಳಿಟ್ಟಂಕೆಯಿದೆಂಬಿನಂ (ನಳಚಂ. ೪೭೮). [ಅಣ್₂ + –ಕೆ]

ಅಣ್ಕೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಲೇಪಿಸು; ಬಳಿ; ಬಣ್ಣ ಹಾಕು: ಪೂಸಿದ ಚಂದನದ ಭೂರಿ ಭುಜಶಿಖರದೊಳಣ್ಕೆಗೆಯ್ದು ಕುಂಕುಮದ ಬಿಂಕಂ (ಅನಂಪು. ೨–೨೬ ವ); ತನ್ನಾಕೃತಿ ಬರೆದಣ್ಕೆಗೆಯ್ದ ರಸಚಿತ್ರಗತ ಸ್ತ್ರೀಕುಂಜರಮಂ ಪೋಲ್ತತ್ತು (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦–೪೯); ಗಂಧರಸವನ್ನೆತ್ತಿಯೆತ್ತಿ ತನ್ನ ಮುದ್ರಿಕೆಗೆ ಅಣ್ಕೆಗೆಯ್ಯುತ್ತ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೨೦–೮). ೨. ನೇವರಿಸು; ಸವರು: ಮಱಿಯ ಕೊರಲ ಕಿಱುದುಪ್ಪುಳಂ ಚಂಚುಮುಖದಿನಣ್ಕೆಗೆಯ್ದುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ३–೧೦೫). [ಅಣ್ಕೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಅಣ್ಣ₁ (ನಾ). ೧. ಒಡಹುಟ್ಟಿದವರಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯ; ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ: "ಪೂರ್ವಜಃ ಅಗ್ರಿಯಃ ಅಗ್ರಜಃ – ಈ ೩ ಒಡಹುಟ್ಟಿದ ಅಣ್ಣನು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೯); ಒಡಿವೆಚ್ಚೆರಾಯಿಳನ್ ನಿಗ್ಗೊಳನ್ಮನುಜಾಗರನ್ ಅಣ್ಣನವತಿಗನ್ ಅನ್ತಕಜ್ಜಱಿಱ್ದೊನ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೨೨–೧೭; 8 ನೆಯ ಶತ); ಮಂತ್ರಿಯೆಮ್ಮಣ್ಣಂ ಸೂರ್ಯಮಿತ್ರನೆಂಬೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ३–೪); ಎನಗಂ ಸಮ್ಮೋಹನಮಾದುದಕ್ಕುಮುಂದಣ್ಣನ ಸೂನೃತವಚನ ಮೆಂಬ ಮಂತ್ರಾಕ್ಷರದಿಂ (ಗದಾಯು. ೧–೬೨); ದೇವದ್ವಿಜಗುರು ಸಾಕ್ಷಿಯಂ ಅಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ಂ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯದೇವನ ಪ್ರಧಾನ ಪದ್ಮನಾಭಯ್ಯನ ಗುಣವರ್ಮಯ್ಯನ ನಾರಿಯರ ದೇಗುಲದ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ (ಎಕ. VII,

ಶಿಕಾರಿ. ೨೦–೧೪ ; 1032) ; ನಿಮ್ಮಣ್ಣನಾಡಿ ದುಹಾರದಲಿ ಸೆಱೆಯೋದ ನಾತನ ಹರಿಬವೇ ನಿಮಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦–೧೩) ; ಸಣ್ಣವನೆನಬೇಡ ಹರಿ ತನ್ನ ಪೆತ್ತವಳಣ್ಣನ ಮಡುಹಿ ಮೇದಿನಿಯ ತಿಣ್ಣವನಿಳುಹಿದ (ಮೋಹತ. ೧೨–೧೭) ; ಅಣ್ಣಗೆ ಸುಣ್ಣವಿಲ್ಲ ಎತ್ತಿಗೆ ಹುಲ್ಲು ಇಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ℙ ತಂದೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತಾಡುವಾಗ 'ಅಣ್ಣ' ಎಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುವುದು ಕೆಲವು ಕಡೆ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. ೨. ಗಂಡಸರನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅಥವಾ ಗೌರವದಿಂದ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು : ತೊನ್ನಂ ರೂಪಪರಾವರ್ತನಂಗೆಯ್ದು . . . ಅರಸನ ಕಾಪಿನವರನೆಂದನೆಲೆಯಣ್ಣಗಳಿರಾ ನೀಮಿತನಂ ಕೊಂದಿರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೫–೨) ; ಮಡದಿಯ ಹಚ್ಚಡಮುಱಿಸುಲಿವೆಡೆಯೊಳ್ ಕೇಳಣ್ಣ ಕಿವಿಯ ಕೊಪ್ಪಂ ನೀಂ ಕೊಳ್ವೊಡೆ ನೋಯದಂತೆ ತೆಗೆಯೆಂದೊಡೆ ಮೋನಂಗೆಟ್ಟಳಿವಳೆ ಸೋತವಳೆಂದೆಂ (ಧರ್ಮಪ. ೯–೨೧) ; ಏನಣ್ಣ ಭರತೇಶಗನುಜೆಯ ಕುಡೆನೆಂದು ನೀನತಿರಭಸದೋರ್ಪೆಗಡ (ಭರಚ. ೩೭–೪೩). ೩. ತಿರಸ್ಕಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ ಬಳಸುವ ಮಾತು : ಕುಡವೇಱ್ವನ ಕುಡುವನ ಕುಡೆಪಡೆವನ ಪೆಂಪೇಂ ನೆಗೞ್ತೆವಡೆಗುಮೊ ಕುಡವೇಱ್ಗೆಮ ಪೇೞ್ವಂ ಕುಡುವಣ್ಣಂ ಕುಡುಗೆಮ ಕುಡೆ ಕೊಳ್ವ ಕಲಿಯನಱಿಯಲ್ಕಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೪೯) ; ಮೊಲೆವೊತ್ತ ತೈಲಜನನಿಯ ಕೆಲದೊಳ್ ರಂಜಿಪರೆ ಮಿಾಸೆವೊತ್ತಣ್ಣಂಗಳ್ (ಅಜಿಪು. ೧–೬೫) ; ಬಿದಿಯೆಂಬಣ್ಣಂ ಬನ್ನಂಬಟ್ಟುದನಱಿಯನೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೮೬) ; ಹೆಣ್ಣು ಹೊನ್ನುಗಳನ್ನು ಹಣ್ಣಾದ ಫಲಗಳನು ಕಣ್ಣಿಂದ ಕಂಡು ಮನದಲ್ಲಿ ಬಯಸದಾ ಅಣ್ಣಗಳು ಯಾರೊ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೬೦) ; ಹರೆಯದೋಳ್ ಸೊಕ್ಕಿದಣ್ಣರು ಮರುತನಂದನನ ಮುಸುಕೆ . . . ಸೀಳಿದ ಮಲತು ನಿಂದವರ ಭೀಮ (ತುರಂಗ. ೫೫–೩೨) ; ೪. "ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿರುವ ನಪುಂಸಕರು" (ಮೋಹತ. ೮೩೮) : ಎಂದೊಡಾ ಮಾತಿಂಗೊಡನೆದ್ದು ದೈತ್ಯ ಹೊನ್ನಂದಣದಣ್ಣರ ಕಳುಹೆ ಸಂದಣಿಸಿದರಣ್ಣಗಳು ನಿಯೋಗಿಗಳ್ ಬಂದರು ರತಿಯಿದ್ದ ಬಳಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೦–೮) ; ಸಂದಣಿಸಿದರಣ್ಣಗಳು ದಾದಿಯರು ಹೊನ್ನಂದಣದೆಡದ ಭಾಗದಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೪–೨೩). ℙ ಈ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ 'ಅಣ್ಣ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸಂಸ್ಕೃತದ 'ಷಂಡ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಬಂದಿರಬಹುದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ ಉಂಟು. ತಮಿ. ಅಣ್ಣಗನ್ ಹೋಲಿಸಿ. ೫. ಗಂಡಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಗೌರವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪ, ಅಯ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಂತೆ ಸೇರುವ ಮಾತು. ಉದಾ— ಕಲ್ಲಣ್ಣ, ಬಸವಣ್ಣ, ಬೋರಣ್ಣ, ಮಲ್ಲಣ್ಣ, ರಾಮಣ್ಣ, ಶಾಮಣ್ಣ. ℙ ಅಣ್ಣಂಗಳ್, ಅಣ್ಣಂದಿರ್, ಅಣ್ಣಗಳು, ಅಣ್ಣರ್ (ಬಹುವ). ಎಮ್ಮಣ್ಣಂಗಳಪ್ಪ ಭಟಾರರ್ ಚರಿಗೆವಂದಪ್ಪೊರೆಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೭–೧೧) ; ತಮ್ಮಯ ಬಲ್ಲತನವನೇ ಮೆಱೆವಣ್ಣಂಗಳ ಬಲ್ಲತನದ ಬಾಯೊಳು ಬಳಹರಿ ಬಲ್ಮನಿಸುದಳೆದು ಹೊಗಲಿ (ಜಯಕಾ. ೧–೧೭) ; ಬಣ್ಣಿಸಲಱಿಯೆ ಮೂವಣ್ಣದಣ್ಣಗಳನು ಹೆಣ್ಣ ಮಾಡಿಯೆ ಹಿಡಿತಹೆನು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೨–೧೩೧) ; ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಕೈಹಿಡಿದು ನಡೆಸಿದಿರಿ ಜೊತೆಯ ಅಣ್ಣಗಳನು ತಮ್ಮಗಳಿಗೆ ಕಂಡದ್ದ ತೋರಿ ತೆರೆಸಿದಿರಿ ಕಣ್ಣುಗಳನು (ಹೃದಸ. ೭೪–೧೬) ; ಜನಮೆಲ್ಲಂ ನೆರೆದಕ್ಕಟಣ್ಣರಿವರಿಂದೇವಂದರೇವೋದರೆಂಬಿನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೬೫).

ಅಣ್ಣನಂಕಕಾಱ = ಅಣ್ಣನ ವಶವರ್ತಿಯಾಗಿ ಯುದ್ಧಮಾಡುವ ವೀರ : ಪರಬಳಭೀಮ ಸಾಹಸೋತ್ತುಂಗ ಅಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ನಂಕಕಾಱ ಸತ್ಯ ರಾಧೇಯ ಪುಸಿದು ನುಡಿವರ ಗಂಡ (ಕಇ. IV, ೪೮–೨೩ ; 1247). **ಅಣ್ಣನ ಗಂಧವಾರ[ಣ]** = ಅಣ್ಣನ ವಶವರ್ತಿಯಾಗಿ ಮದ್ದಾನೆಯಂತೆ ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಹೋರಾಡುವವನು : ಏಕಾಂಗವೀರನಸಹಾಯ ಸೂರ ಮಂನೆಯ ಬೇಂಟೆಕಾಱ ಅಂಣನ[ಅಣ್ಣನ]ಗಂಧವಾರ[ಣ]ನು (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೬೨–೨೮ ; 1242). **ಅಣ್ಣನ ಬಂಟ** = ಅಣ್ಣನ ಸೇವಕ; ಭ್ರಾತೃಭಕ್ತ : ಪ್ರಚಣ್ಡಂ ಅಣ್ಣನ ಬಣ್ಟ ಬಟಧರನನ್ದಂ (ಇಆ. XIV, ೭೬–೭ ; 977) ; ಮಾರ್ಪ್ಪಡೆಗೊಱಂಟನಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ನ ಬಂಟ (ಎಕ. II, ೧೩೮–೩ ; 940). **ಅಣ್ಣನ ವತಿಗ** = ಅಣ್ಣನಿಗೆ ವಿಧೇಯ (?) : ಒಡಿವೆಚ್ಚೆ ರಾಯಿಳನ್ನಿಗ್ಗೊಳನ್ಮನುಜಾಗರನ್ ಅಣ್ಣನ ವತಿಗನ್ ಅನ್ತಕಜ್ಗಿಜ್ಜದೊನ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೨೨–೧೬ ; 750). **ಅಣ್ಣನ ಸಿಂಗ** = ಅಣ್ಣನ ವಶವರ್ತಿಯಾಗಿ ಸಿಂಹದಂತೆ ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಹೊರಾಡುವವನು : ರಾಜವಿದ್ಯಾಭುಜಂಗಂ ಅಣ್ಣನ ಸಿಂಗಂ (ಎಇ. IV, ೨೧೫–೫ ; 1072). **ಪರವೆಂಡಿರಣ್ಣ** = ಪರಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಅಣ್ಣನಂತಿರುವವನು, ಪರನಾರೀ ಸಹೋದರ : ಶ್ರೀ ಪರವೆಣ್ಡಿರಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ನೀಸರಯ್ಯ (ಎಕ. II, ೪೪೮ ; 900). ℙ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಬಿರುದುಗಳು.

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅಣ್ಣನ್ = ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ ; ಅಣ್ಣಾರ್ = ಗೌರವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರನನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಬಹುವಚನ ರೂಪ; ಅಣ್ಣಾ = ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ, ತಂದೆ ; **ಮಲ.** ಅಣ್ಣನ್ = ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ ; **ಕೊಡ.** ಅಣ್ಣ = ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ ಅಥವಾ ಸೋದರ ಬಾಂಧವ್ಯದ ನಂಟ ; **ತುಳು.** ಅಣ್ಣೆ = ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ ; ಸೋದರ ಮಾವ, ಹಿರಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿ ; **ತೆಲು.** ಅನ್ನ = ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ; **ಕೋಲಾ.** ಅನ್ನಾಕ್ = ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ ; **ಗೊಂಡಿ.** ತನ್ನಾಲ್ = ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ]

ಅಣ್ಣ2 (ನಾ). ತೊರೆ ; ಹಳ್ಳ (?) : ಪಿರಿಯ ಪ[ರಿ]ವು [ಪಾಠಾಂ. ಪರವು] ಗಳ ಸುತ್ತಿದ ಪರಿಕಾಲ್ಗಳ ತುಱುಗಿದಣ್ಣಗಳ ತೀವಿದ ಪೊಕ್ಕರಣೆಗಳ ನೆಱೆದ ಕೆಱೆಗಳ ಸರೋವರಂಗಳ ಬೆಡಂಗಗುಂದಲೆ ಪುರದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೫೧). [**ಪ್ರಾ.** ಅಣ್ಣ (= ನೀರು) (< ಸಂ. ಅರ್ಣ)]

ಅಣ್ಣ3 (ನಾ). ಮುಟ್ಟು ; ವೈಲಿಗೆ (?) : "ಅಣ್ಣವೆನಲ್ಮುಟ್ಟದು ಸಲೆ ಬಣ್ಣಂ ವರ್ಣದೊಳೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೪). [?]

ಅಣ್ಣಗಾರ (ನಾ). (ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ) ಅಣ್ಣ : ಬನ್ನಿ ಬನ್ನೀಗ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಬಯಸಿ ಬಂದ ಅಣ್ಣಗಾರರು ಐವತ್ತುಆರು ದೇಶದರಸರೊಳಗಾವರಾಗಲಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೭೯–೨). [ಅಣ್ಣ1 + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಅಣ್ಣನೆ (ಅ). ೧. ಹಿತವಾಗಿ ; ಸುಖಕರವಾಗಿ : ವ್ಯಸ್ತರಜಸ್ತತಿಯಾಯ್ತು ಳಾವಳಯಮುತ್ತಮಸೌರಭಮೂದಿತ್ತಣ್ಣನೆ ಪಣ್ಣನೆ ತಣ್ಣೆಲರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೯೪). ೨. ತುಂಬ ; ಬಹಳವಾಗಿ ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ : ಅಣ್ಣನೆ ದಣಿದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣ್ ? + -ಅನೆ]

ಅಣ್ಣಪ್ಪ (ನಾ). ಅತಿಸಾಮಾನ್ಯನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅಣ್ಣನೆಂಬಾಗ ನಿನ್ನಣ್ಣನೆಲ್ಲರ ಪಾಟಿಯಣ್ಣನೆ ತಮ್ಮನೆಂಬಾಗ ಅಣ್ಣಪ್ಪಂದಿರ ಪಾಟಿಯನುಜನೆ ನೀನಿಂತು ಬಿಣ್ಣಿತು ತೋರ್ಪರೆ ಸ್ವಾಮಿ (ಭರಚ. ೪೮–೬೬) ; ಅಣ್ಣಪ್ಪ ಊರಿನಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಒಂದೇ ದಂಡಿನಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಒಂದೇ (ಗಾದೆ) ; ಉಂಬೋಕೆ ಉಡೋಕೆ ಅಣ್ಣಪ್ಪ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ದೊಣ್ಣಪ್ಪ (ಗಾದೆ). ℙ ಅಣ್ಣಪ್ಪಂದಿರು (ಬಹುವ). [ಅಣ್ಣ1 + ಅಪ್ಪ1]

ಅಣ್ಣಮ್ಮ, ಅಣ್ಣಮ್ರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತ್ ಪೆರ್ಮ್ಮನಡಿಗಳ್ ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿದ ಆಯ್ದನೆಯ ವರಿಷ ಗೆಟ್ಟವಡಿಯ ಅಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ಮ್ಮ ನಾಳುತುಮಿರೆ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೯೭–೪ ; 893). **ಅಣ್ಣಮ್ರ್ಮ** : ತದರ ಬಣ್ಡಿ ಆಣೆಲೆಯರ ಮಗನೆಲ್ಮಲ್ಲ ಅಣ್ಣಮ್ರ್ಮನಱಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ನಳಿಯೆ] ತೊಱುವನಿಕ್ಕಿಸಿ ಸಗ್ಗಿಯಾದಂ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧೦–೬; 900).

[ಅಣ್ಣ1+ಅಮ್ಮ2]

ಅಣ್ಣಯ್ಯ, ಅಣ್ಣೆಯ (ನಾ). ೧. ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರನನ್ನು ಗೌರವ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಮಾತು. ೨. ಕಿರಿಯರನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು. ೩. ಒಂದು ಅಂಕಿತನಾಮ : ಅವರ ಪುತ್ರರಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ಯ್ಯನುಂ ಚಟಿಯ್ಯನುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೮೭–೧೧ ; 900) ; ಶ್ರೀವರಮತಿಶಾಗರಪಣ್ಡಿತಭಟಾರರ ಬೆಸದೊಳಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ಯ್ಯನುಂ ದೇವಕುಮಾರನುಂ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪೮–೧೦ ; 904). **ಅಣ್ಣೆಯ** : ೩. ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಅಣ್ಣೆ[ಣ್ಣೆ]ಯ ಪ್ರಿತಿವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿವಿರೆ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೫೬–೩ ; 925).

[ಅಣ್ಣ$_1$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಅಣ್ಣಕರ್ಗಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?) : ಪಾಜ್ವರ ಅಣ್ಣಕ್ಕರ್ಗಱೆ ಪುನ್ನಣಿ ಮಾಣಿಯಿಱಿದು ಬೀೞ್ದನ್ (ಎಇ. XXIV, ೨೬–೧೧; 885). [?]

ಅಣ್ಣರ್ಮ 'ಅಣ್ಣಮ್ಮ' ನೋ.

ಅಣ್ಣಲದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮದಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ಲದೇವ ಸುಖಸಂಕಥಾವಿನೋದದಿಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೫೩–೧೭ ; 1027). [ಅಣ್ಣಲ್$_0$ + ದೇವ]

ಅಣ್ಣಲೆ (ನಾ). "ದೊರೆ, ರಾಜ" (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ) : ತೊಡರ್ವವಿರೋಧಿಗೆಂಟೆರ್ದೆಯೆ ಮಿಾಱುವ ವೈರಿಗೆ ಮೂಱು ಕಣ್ಣೆ ಮಾರ್ನುಡಿವವನೇಂ ಚತುರ್ಭುಜನೆ ಮಚ್ಚರಿಪಣ್ಣಲೆ ಬರ್ಮನೊಳ್ ಬರಂ ಪಿಡಿದನೆ ಮಿಾಱಿ ಬಾಳ್ವೊಡವನೇಂ ಜವನೇ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೧೯–೩೬ ; 1042) ; ಪಲರುಂ ಚಕ್ರಿಯೊಳಿಂತೆ ನಿಮ್ಮ ತೇಜದಿಂ ಮುಂ ಕಾದುವುದ್ಯೋಗದಣ್ಣಲೆಗಳ್ ಮೆಚ್ಚಿಸಿ ಕಾದಲೆಂದು ಕಳದೊಳ್ ಮಾಱಂಕಮಂ ಬೇಡಿ ಬಂದುಲಿವರ್ (ವರ್ಧಪು. ೭–೫೪) ; ಅಣ್ಣ[ಣ್ಣ] ಮೋಱಿಗೊಳಿಸಿ ಚೋಳಿಕರಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ಲೆಯಂ ತಳಿರನುಡಿಸಿ ನನ್ನುಗೆಯಂ ಮೂವಣ್ಣಂ ಬರಿಸಿದ ಸುರ್ವ್ವರೆ ಬಣ್ಣಿಸಲೆಱೆಯಿಂಗನ್ನಪತಿ ಚಕ್ರಿಯ ಬೆಸದಿ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೦೨–೧೩ ; 1100) ; ಉರವಣಿಯಿಂದೆ ಬಂದ ಮುಗಧಾಂಧ್ರ ಕಳಿಂಗ ಚಳುಕ್ಯ ಪಾಂಡ್ಯ ಗೂರ್ಜರರೆನಿಪಗ್ಗದಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ಲೆಗಳೆನ್ನೊಳೆ ಭಂಗಮನಾಂತು ಪೋದರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯೭–೧೯ ; 1177).

[← ? **ತಮಿ. ಮಲ.** ಅಣ್ಣಲ್=ಹಿರಿಮೆ, ಔನ್ನತ್ಯ, ಅತ್ಯುನ್ನತ ವ್ಯಕ್ತಿ, ದೊರೆ, ದೈವ]

ಅಣ್ಣವಸಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ನೊೞಂಬರಂ ಕಾದಿ ಗೆಲ್ದು ಕಾಳೆಗದೊಳಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ವಸಯ್ಯ ಬಿಸುಗೆ ಕಳನಾಗಿ ಸುರಿಗಿಱಿದು ಕಾದಿ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೩೭–೭ ; 971). [? + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಅಣ್ಣವಳಿ (ಕ್ರಿ). ಅಂದಗೆಡು (?) : ತಳಿರ ತೊಟ್ಟಲೊಳಿಟ್ಟು ಸಣ್ಣ ನನೆಗಳ ನನೆಯಕ್ಕಿಯನಿಕ್ಕಿ ಪಣ್ಣಬಾಯಿನಮನಣ್ಣ[ಪಾಠಾಂ. ಮಂ ಬಣ್ಣ]ವಳಿಯದೆ ಕೊಟ್ಟು ಚೂತವಲ್ಲಭನೆಂದು ಪೆಸರಿಟ್ಟು (ಗಿರಿಕ. ೨–೭೧ ವ). **ಅಣ್ಣವಳಿ** : ಅಣ್ಣವಳಿಯದೆ ಬಣ್ಣಗುಂದದೆ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ಸಸಿಯಂತೆ ಚೆಲುಚೆಲುವೆಣ್ಣುಗಳು ಸಹ ಬಂದನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೯೬). [ಅಣ್ಣ$_0$ + ಅೞಿ$_1$]

ಅಣ್ಣಾಜಿ (ನಾ). ಅಣ್ಣನನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕರೆಯುವಾಗ ಅಥವಾ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು : ಎಲೆ ಅಣ್ಣಾಜಿ ನೀಂ ಪಿರಿಯನೆಂದು ಭಾವಿಸದೆ ಅವಿವೇಕದಿಂ ವಿನಯಂ ಮಾಡದಾದೆ (ಪೂರ್ವಪು. ೫೨) ; ನಾನಿತ್ತ ತೇಜದೊಳೆನ್ನಣ್ಣಾಜಿ ಕೊಂಡ (ಭರಚ. ೩೫–೭೯) ; ಪೋದವ ಶ್ರೀಧರನಿದ್ದವ ಫಣಿಸುತ ಭೇದ ಬೇಡಣ್ಣಾಜಿಯೊಳು (ನಾಗಕು. ೧೧–೩೬).

[ಅಣ್ಣ$_1$ + –ಜಿ (< ಜೀಯ). / **ತಮಿ.** ಅಣ್ಣಾಚ್ಚಿ = ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ]

ಅಣ್ಣಾವಂಟಗಾರ 'ಅಣ್ಣಾವಟ್ಟಗಾರ' ನೋ.

ಅಣ್ಣಾವಟ್ಟಗಾರ, ಅಣ್ಣಾವಂಟಗಾರ (ನಾ). (ದಕ) ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು ; ಸೋಮಾರಿ ; ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಅಲೆಯುವವನು : ಅಣ್ಣಾವಟ್ಟಗಾರನಾದರೆ ಸುಣ್ಣವೂ ದೊರಕದು (ಗಾದೆ). **ಅಣ್ಣಾವಂಟಗಾರ** : ಆ ಅಣ್ಣಾವಂಟಗಾರರೆಲ್ಲ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಕೆಲಸವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿಬಿಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). [?]

ಅಣ್ಣಾವಾರ (ನಾ). ಅಡಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ : ಕೊರಪ ಲವಂಗ ಚೂರು ಮೋಡಿ ಅಣ್ಣಾವಾರ ದೇಶಾವಾರ ಎಂದು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರಾಶಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೫೨).

[?. P ಇದು ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ]

ಅಣ್ಣಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತ್ ಪಿಟ್ಟುವಿಪತಿಯ ಮಗ ನನ್ನಿಯ ಗಂಗನಣ್ಣಿಯೆಂಬ ಗಂಡಬೀರನೊಱುಮ್ಪಂ ತಾಗಿ ಶಾನ್ತರನೆಱೆಯ ರಟ್ಟದೊಡೆ (ಎಕ. X, ಗೋರೀಬಿ. ೪–೧೦ ; 920). ೨. ಹೆಂಗಸರನ್ನು (ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಗಂಡಸರನ್ನೂ) ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕರೆಯುವಾಗ ಅಥವಾ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು. 'ಅಕ್ಕಣ್ಣಿ', 'ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ', 'ಅಪ್ಪಣ್ಣಿ' ಪರಾ.

[< ಅಣ್ಣ$_1$. / **ತಮಿ.** ಅಣ್ಣಿ = ಅತ್ತಿಗೆ; **ಪ್ರಾ.** ಅಣ್ಣೀ = ಭಾವನ ಹೆಂಡತಿ, ಗಂಡನ ಸಹೋದರಿ, ತಂದೆಯ ಸಹೋದರಿ]

ಅಣ್ಣಿ$_2$ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ (?): ಅಣ್ಣನಂತೆ ಸಂಬೋಧಿಸುವ ಶರೀಫ ಸಾಹೇಬರ ಅಣ್ಣಿಯ ಹಾಡು (ಸಾಹಿವಿ. ೨೨) ; ಅಣ್ಣಿಯಗಡಲಿನ ತಣ್ಣನ್ನ ತಿಳಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಣ್ಣೆಯಾಗುತ ತೇಲು ರಾಮ ರಾಮಾ (ಅರಳು. ೪೬೧). [~ ? ಅಣ್$_1$]

ಅಣ್ಣಿ$_3$ (ನಾ). (ದಕ – ಪ್ರಾದೇ) ಎಣ್ಣೆಗೆಸರು ; ಕಳ್ಳಕೆಸರು : ಜೋಕೆ, ಅತ್ತ ಕಡೆ ಕಾಲಿಡಬೇಡ ; ಅಣ್ಣಿ ಇದೆ, ಆನೆಯಾದರೂ ಹೂತುಹೋಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [~ ಅಣ್$_1$]

ಅಣ್ಣಿಕೆ (ನಾ). ಪರಿಹಾರ ; ನಿವಾರಣೋಪಾಯ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಣ್ಣಿಗ$_1$ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಮಹಬಲಿ ವಂಸ ನಿಜಪನ ಮಗ ಅಣ್ಣಿಗ ಇರ್ಬರರಸುಗಳಲ್ಲಿ ಪಡೆದು ದೇವಭೋಗ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೦–೬ ; 830) ; ಶ್ರೀಮನ್ನೊೞಂಬಾಧಿರಾಜ ಅಯ್ಯಪದೇವನ ಮಗ ಅಣ್ಣಿಗ ಬೀರನೊಱುಮ್ಪು (ಎಕ. X, ಗೋರೀಬಿ. ೪–೩ ; 920) ; ಸಿರಿವುರದೊ ಅಣ್ಣಿ[ಣ್ಣಿ]ಗನೊಳ್ ಕಾದಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೩೭–೩ ; 950). [ಅಣ್ಣ$_1$+ –ಇಗ]

ಅಣ್ಣಿಗ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣಿಗ ; ಹೇಡಿ (ಕಿ). ೨. ತಂತ್ರಿ ; ಮೋಸಗಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೩. ಕಾಮುಕ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[← ? **ತಮಿ.** ಅಣ್ಣಗನ್ = ನಪುಂಸಕ]

ಅಣ್ಣಿಗಧನಂಜಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ [ಪ್ರವರ] ಮೇರು ಅಣ್ಣಿಗಧನಞ್ಜಯನ್ನವನ × × × ಆ ಮಹೇಶ್ವರ ಸಾಹಣಿಯ ಮಗ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೭೦೭–೧ ; 800 ?). [ಅಣ್ಣಿಗ$_1$ + ಧನಂಜಯ]

ಅಣ್ಣಿಗೆಱೆ, ಅನ್ನಿಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಬೆನೆಯಿತವುರಂ ಅಣ್ಣೀ[ಣ್ಣಿ]ಗೆಱೆ ಇಟ್ಟಗೆ . . . ಏತೇಷಾಂ (ಇಆ. VII, ೨೨೦–೨೮ ; 658) ; ಸ್ವಸ್ತ್ಯಕಾಲವರ್ಷ ಶ್ರೀ ಪ್ರಿಥ್ವೀವಲ್ಲಭ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರ ಭಟಾರರ ರಾಜ್ಯಮುತ್ತರಾಭಿವೃದ್ಧಿ × × × ಅ[ಣ್ಣಿ][ಣ್ಣಿ]ಗೆಱೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೩–೧ ; 875) ; ಚಂಧಾವುರ ಅರಗ ಚಂದ್ರಗುತ್ತಿ ಅಣ್ಣಿಗೆಱೆ ಹುಲಿಗೆಱೆ ನಿಡುಗಲ್ಲು (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫–೬೧ ; 1382). **ಅನ್ನಿಗೆಱೆ** : ಬೆಳ್ವೊಲ ಮೂನೂಱುಮನಾಳುತ್ತುಮನ್ನಿ(ಣ್ಣಿ ?)ಗೆಱೆಯೊಳಿರೆ (ಇಆ. XII, ೨೧೯–೧೯ ; 814).

ಅಣ್ಣಿ[ಣ್ಣಿ]ಗೆಱೆಯುಗೋಲು = ಅಣ್ಣಿಗೆಱೆ ಎಂಬ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಅಳತೆಯ ಕೋಲು : ಪುರಿಗೆಱೆ ನಾಡೊಳಗಣ ಮುೞ್ತ್ತಯವಾಡದ ತೆಂಕ್ಕಣ ಪೊಲದೊಳಗೆಯಣ್ಣಿ[ಣ್ಣಿ]ಗೆಱೆಯು

ಗೋಲೊಳ್ಸರ್ವ್ವಬಾಧಾಪರಿಯುರಂ ಸರ್ವ್ವನಮಶ್ಯಂ ಕೊಟ್ಟ ಮತ್ತರ್ ನೂಱು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೮–೧೧ ; 1002). [ಅಣ್ಣೆ$_1$ + ಕೆಱೆ]

ಅಣ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಆಸೆಪಡಿಸು ; ಆಕರ್ಷಿಸು : ಅಣ್ಣೆನೆಂಬಣ್ಣಗಳ ಅಣ್ಣಿಸುವುದು ಹೊನ್ನು. ಅಣ್ಣೆನೆಂಬಣ್ಣಗಳ ಅಣ್ಣಿಸುವುದು ಹೆಣ್ಣು. ಅಣ್ಣೆನೆಂಬಣ್ಣಗಳ ಅಣ್ಣಿಸುವುದು ಮಣ್ಣು (ಗಣಭಾ. ೪೨–೫ ; ವಚಶಾ. I, ೨೪೬–೧೧). [ಅಣ್$_1$ + – ಇಸು$_3$]

ಅಣ್ಣು$_1$ 'ಅಣ್$_1$' ನೋ.

ಅಣ್ಣು$_2$ (ನಾ). ಹೆಂಗಸು (?). [← ? **ತೆಲು.** ಅನ್ನು = ಹೆಂಗಸು]

ಅಣ್ಣು$_3$ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಣ್ಣ$_1$]

ಅಣ್ಣೆ$_1$ (ನಾ). ಬಯಕೆ (?) : ಸುರಕುಜದಾ[ನಿ]ವೆಗಳುಮಂ ಸೊಗಯಿಪ ಸುರಭಿಯ ಹಿಂಡುಗಳಂ ಚಿಂತಾಮಣಿಯುರುತರಕರಿಗಳನವರಿವರೆನ್ನದೆ ಮೊಗನೋಡದೆ ಕೊಟ್ಟು ಎರೆವಣ್ಣೆಯ ತೀರ್ಪಱಿದುಂ ವಿತರಣ ಸುರಗಿರಿ ಮನೆಮನೆದಪ್ಪದೆ ಬಂದಿರೆ [ವರತರ]ಚಾಗದ ಮಹಿಮೆಯ ಮೆಱೆದಂ ಜನಕಂ ವಸುಧಾಜನಕಂ (ಕುಮುರಾ. ೪–೫೭). [< ಅಣ್$_1$]

ಅಣ್ಣೆ$_2$ (ನಾ). ಅಣ್ಣೆಸೊಪ್ಪು (?) : ಅವನುಪಕಾರಮನಾಂ ಪೇ[ಳ]ವೇಳ್ಪುದೆ ನಮ್ಮ ತಿರಿದು ತಂದುಣ್ಬಶನಕ್ಕವ[ರ]ಣ್ಣೆ ಸೂಜಿಮೊನೆಯೆನಿಸು ವೆಣ್ಣೆಯುಂ ಬಂಗುಮಾದ ಕಟಿಯುಂ ಪೇೞ್ಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೬೮). [**ದೇ.?**]

ಅಣ್ಣೆ$_3$ (ನಾ). ಏಟು ; ಹೊಡೆತ ; ಬೆರಳಿನ ಗೆಣ್ಣುಗಳ ಮೇಲೆ ಹೊಡೆಯುವುದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

ಅಣ್ಣೆಹಾಕು = ಬೆರಳ ಗೆಣ್ಣುಗಳ ಮೇಲೆ ಹೊಡೆ : ಅಂಕೆಗಳು ತಪ್ಪಿದರೆ ಅಯ್ಯನವರು ಹತ್ತಣ್ಣೆಗಳ ಹಾಕುವರು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಣ್ಣೆ$_4$ (ಗು). ಉತ್ತಮವಾದ ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. 'ಅಣ್ಣೆನೂಲು' 'ಅಣ್ಣೆವಾಲ್' ಪರಾ. [?]

ಅಣ್ಣೆಕಲ್$_1$, ಅಣೆಕಲ್ಲು, ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲು (ನಾ). ಆಟವಾಡುವಾಗ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರಿಸಿ ಕೈಯೊಡ್ಡಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಣ್ಣ ಕಲ್ಲು ; "ತಿಱಿಕಲ್ಲು" : "ತಿಱಿಕಲ್ಲೆನುತುಂ ಕವಿಗಳ್ ನೆಱೆ ಪೇೞಲ್ಕಣ್ಣೆಕಲ್ಲದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೭) ; ಬೆಸಸಬಹುದೇ ರಾಯ ನನಗೀ ಬೆಸನನಕಟಾ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರ ಹೊಸೆದು ಮುಕ್ಕದ್ರಿಗಳ ಕಿತ್ತಾಡಣ್ಣೆಕಲ್ಲುಗಳ ವಿಸದಿಯನು ಕುಡಿಯೆನಲು ಮಾಡೆನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೪೮) ; ಉಣ್ಣದುರಿವತಿ ಬಲರ ಶಿರಗಳನಣ್ಣೆಕಲ್ಗಳನಾಡಿ (ಕೋಗಯ. ೨೫–೮೭). **ಅಣೆಕಲ್ಲು** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲು** : ದಣ್ಣನೆ ದಣಿದಾಡುವಣ್ಣೆಕಲ್ಲವರುಱೆ ಹಣ್ಣಿಕೊಂಡಿಟ್ಟಾಡುವವರು (ಭೈರವೇ. ೪–೧೬೪). 'ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಟ', 'ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಡು' ಪರಾ. [ಅಣ್ಣೆ$_0$ + ಕಲ್$_2$]

ಅಣ್ಣೆಕಲ್$_2$ (ನಾ). ಆಲಿಕಲ್ಲು: "ಆಲಿಕಲ್ಲು ; ಆಲಿವರಲು–ಆನೆಕಲ್ಲು, ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲು, ಕರಕವು" (ಗಂಗಾಮ. ೨೮). [ಅಣ್ಣೆ$_0$? + ಕಲ್$_2$]

ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಟ, ಅಣೆಕಲ್ಲಾಟ (ನಾ). ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಆಡುವ ಆಟ : ನೆಗಹಿ ಗಗನಕೆ ಬೀಳ್ವ ಗಿರಿಗಳ ತೆಗೆದು ಹಸ್ತದೊಳಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಟಗಳ ನಾಡುತ ತಂದು ಕೊಟ್ಟರು ವಾಯುವೇಗದಲಿ (ಅನಂರಾ. ೫–೪–೪೦). **ಅಣೆಕಲ್ಲಾಟ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣ್ಣೆಕಲ್$_1$ + ಆಟ]

ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲಿನ ಹಾಗೆ ಎಸೆದಾಟಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ತಿರಿಕಲ್ಲಾಡಿಸು ; ಎಸೆದಾಡು : ದಿಕ್ಪಾಲರ ಬೆರ್ಚಿಸುತುಮುಗಮನೋರಂದದಿಂದಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಡಿಸುತುಂ ಪರ್ವಿತ್ತಗುರ್ವಿಂ ತಳೆದೊಗೆದ ಗಂಭೀರಭೇರೀನಿನಾದಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೫–೩೪). [ಅಣ್ಣೆಕಲ್$_1$ + ಆಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಟವನ್ನು ಆಡು. ೨. ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಟದ ಕಲ್ಲುಗಳ ಹಾಗೆ ಎಸೆದಾಡು ; ತಿರಿಕಲ್ಲಾಡು : ಬೆಟ್ಟನಶ್ರಮದಿನಾಟಂದಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಡಿದಂ ತಿಱಿಕಲ್ಲಾಡಿದನೇನತಿಪ್ರಬಳನೋ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೨೧–೧೭ ; 1178) ; ಆಲಿವರಲಂ ಪೊಯ್ದಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಡಲುಂ ತಿಱಿಕಲ್ಲಾಡಲದೇಂ ತಗುಳ್ದವೊ ಮನಸ್ಸಂಪ್ರೀತಿಯಿಂ ಚಾತಕಂ (ಅನಂಪು. ೯–೯) ; ಬೆಟ್ಟನಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಡುವ ಚಂದ್ರನಂ ಪಿಡಿದು ಸೂಡುವ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೩೭೬) ; ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರಿರ್ವರುಂ . . . ಬಿಲ್ಗೊಂಡೆದ್ದು ಕೋಪದಿಂದಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಡಿದರ್ ಪಟುಭಟರ ತಲೆಗಳಂ ಬಾಣಪ್ರಯೋಗದಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧–೧೨) ; (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೫ ; ಭರತ. ೪೯–೧೨೬ ; ಚೆಬಪು. ೨೫–೨೭ **ನೋ**). [ಅಣ್ಣೆಕಲ್$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲು 'ಅಣ್ಣೆಕಲ್$_1$' ನೋ.

ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲೊಡ್ಡು (ನಾ). ಆಟವಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕುಪ್ಪೆಹಾಕಿ ಜೋಡಿಸಿದ ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲುಗಳ ರಾಶಿ : ತೊಳಪ ಸಾಲಗ್ರಾಮಫಲದಿಂದೆ ಬಾಲಕಂ ಕೆಳೆವಕ್ಕಳೊಡನಾಟದಶ್ಮಗೋಳಕಮೆಂದು ತಿಳಿದಣ್ಣೆಕಲ್ಲೊಡ್ಡುಗಳನಾಡುತದಱಿಂದೆ ಗೆಲ್ದೆಲ್ಲರಂ ಜಱೆಯುತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೨೪). [ಅಣ್ಣೆಕಲ್$_1$ + ಒಡ್ಡು$_2$]

ಅಣ್ಣೆನೂಲು (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ದಾರ; ಹಸನಾದ ನೂಲು: ಹತ್ತು ಬೆರಳಿಗೆ ವಜ್ರಕೆತ್ತಿಸಿದುಂಗುರ ಗುತ್ತಾಪಟ್ಟಿಗೆ ಹಚ್ಚಿಮಣಿಯಣ್ಣೆನೂಲೂದುತ್ತಾ ಮಾಯಾರಾಣಿ ಸುರಹೊನ್ನ ಪಾದಾ ಸರಶಕ್ತೀ ಬಿರುದುಗಳಾ ಧರಿಸಿದಳು ಕೊರಳಿಗೆ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೫೪). [ಅಣ್ಣೆ$_4$ + ನೂಲು$_2$ (< ನೂಲ್$_2$)]

ಅಣ್ಣೆಪಲ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿಪಲ್ಯ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣ್ಣೆ$_2$ + ಪಲ್ಯ]

ಅಣ್ಣೆಯ 'ಅಣ್ಣಯ್ಯ' ನೋ.

ಅಣ್ಣೆವಾಲ್, ಅಣ್ಣೆವಾಲು (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಹಾಲು ; ಶುದ್ಧವಾದ ಹಾಲು : ಸವಿಗೆ ಸವಿಯೆನಿಪ ಮೇಲೋಗರಂಗಳನಿಕ್ಕಿ ರಾಗದಿಂದಣ್ಣೆವಾಲ್ ಸಕ್ಕರೆಗಳಂ ಬಡಿಸಿ (ಬಸರ. ೭–೧೧೩) ; ಪರದನಣ್ಣೆವಾಲಂ ಕೆನೆ ಮೊಸರಂ ಸದ್ಯಘೃತಮುಮಂ ಮನಮೊಸೆದುಣಲಿಕ್ಕಲ್ (ಧರ್ಮಪ. ೮–೭) ; ಅಣ್ಣೆವಾಲಿಂ ಬೆರಸಿದ ಸಕ್ಕರೆಯ ತುಯ್ಯಲಿಕ್ಕಿದರರೆಬರ್ (ನಳಚಂ. ೪೪೧) ; ಕನ್ನೆ ತಂದಿಟ್ಟಣ್ಣೆವಾಲಂ ಮುನ್ನವೀಂಟುತ ಕಲ್ಲಿನಾಥಂ ತನ್ನುದರದೊಳಗಿರಿಸಿದಂ ಕೋಳೂರ ಕೊಡಗೂಸ (ಬಸವು. ೧೪ ಸೂ). **ಅಣ್ಣೆವಾಲು** : ಅಣ್ಣೆವಾಲಿನಿದ ರಾಯಂಚೆಯುಂಬಂತೆ ಬಕನುಣ್ಣಬಲ್ಲದೆ (ಮದೇಪು. ೧–೧೬). [ಅಣ್ಣೆ$_4$ + ಪಾಲ್]

ಅಣ್ಣೆವಾಲು 'ಅಣ್ಣೆವಾಲ್' ನೋ.

ಅಣ್ಣೆವಾಲೆರೆ (ಕ್ರಿ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಹಾಲನ್ನು ಹೊಯ್ಯಿ ; ಸೊಗಸಾದ ಹಾಲನ್ನು ಸುರಿ : ರಾಜಾನ್ನದಕ್ಕಿಯನ್ನ ಶಾಕವು ಅಣ್ಣೆವಾಲೆರೆದ ಪಾಯಸವು (ಚಂದ್ರಹಾ. ೨–೩೧). [ಅಣ್ಣೆವಾಲ್ + ಎರೆ$_1$ (< ಎಱೆ$_1$)]

ಅಣ್ಣೆವಾಲೌತಣ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಹಾಲಿನಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥವುಳ್ಳ ಔತಣ ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಭೋಜನ ಸಮಾರಂಭ: ಅಣ್ಣೆವಾಲೌತಣ ಮಾಡಿ ವ್ಯಂತರಿಗರನುಣ್ಣದೂಟದಿ ತಣಿಪಿದನು (ಭರತ. ೫೩–೭೨). [ಅಣ್ಣೆವಾಲ್ + ಔತಣ]

ಅಣ್ಣೆಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಹೊಲಗಳಲ್ಲಿ ಕಳೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡದ ಸೊಪ್ಪು : "ಅಣ್ಣೆಸೊಪ್ಪು" (ಮೈಔಗಿ. ೧೯–೩೫೧) : ಕುಯ್ದು ತಂದ ಅಣ್ಣೇಸೊಪ್ಪು ಕೊಂಡುಕೊಂಡ ರಾಗಿ (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೧೯). [ಅಣ್ಣೆ$_2$ + ಸೊಪ್ಪು]

ಅಣ್ಪೆಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). (ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯವನ್ನು) ಲೇಪಿಸು ; ಬಳಿ ; ಸವರು :

ಆಣ್ಪಿಕ್ಕಿದ ಮಲಯಜಮುಂ ಕೂಡೆ ಲಾವಣ್ಯಶೋಭಾಸ್ಪದಮಪ್ಪಂಗಂಗಳೊಳ್ ನಾಣ್ ಪೊಡರೆ ತೊಡೆಯುತಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೧೭) ; ಬಿಸಿಲೊಳ್ ಬೆಮರ್ತ ವಿದ್ಯಾಧರಪ್ರಮದೆಯರ ಕದಪುಗಳ ಕುಂಕುಮದ್ರವಮನಾತ್ಮಪ್ರಸಾರಿತಕರಂಗಳಿಂ ತೆಗೆದಣ್ಪಿಕ್ಕಿಕೊಂಡನೆಂಬಂತೆಯುಂ (ವರ್ಧಪು. ೬–೨೩ ವ) ; ವೀಳೆಯಂಗುಡುವ ಮೋಲುದಂ ಪಿಡಿವಣ್ಪಿಕ್ಕುವ ತಲೆಯಂ ಪಿರ್ಕುವ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೨–೬ ವ) ; ಮಿದುಳಿಂದಣ್ಪಿಕ್ಕಿ ಬಂಬಲ್ಗುರುಳ ಪಿಣಿಲ ಪೂಮಾಲೆಯಂ ಸೂಡಿ (ರಸರ. ೨–೧೨೪). [ಅಣ್ಪು$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಅಣ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಣ್ಪಿಕ್ಕು : ಜವಾದಿಯನಣ್ಪಿಸುತೆಳದುಪ್ಪುಳಮಂ ಸೋದಿಸಲೆನುತೊರ್ವಳ್ ಕಿಱುವೆರಲುಗುರ್ಗೊನೆಯಿಂ ಕರ್ದುಕುತಿರೆ (ಜಯಕಾ. ೧–೬೧). [ಅಣ್ಪು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಣ್ಪು$_1$, ಅಂಪು (ನಾ). ೧. ಬಳಿಯುವುದು ; ಸವರುವುದು ; ಲೇಪಿಸುವುದು ; ಲೇಪನ : "ಅಣ್ಪೆಂದು ಲೇಪನಕ್ರಿಯೆ" (ಕಶಸಾ. ೨೪–೪೯೬) ; "ಅಣ್ಪೆಂದು ಲೇಪನಕುಸಿರ್ವರ್" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೦) ; ಮೃಗಮದದಣ್ಪು ಜಾಜಿಯ ಬಟಿಲ್ಮುಡಿ . . . ಎಂಬಿವು ಮನಂಗೊಳೆ (ಆದಿಪು. ೧೨–೧೨) ; ಎಳವಸುಱಾಗೆ ಬಾಳಕಿಗೆ ಬೆಳ್ಪಡರ್ದಂಗದೊಳಣ್ಪನಿಕ್ಕಿದರ್ ಮಳಯಜಪಂಕದಿಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೯೪) ; ಹರಿಚಂದನದಣ್ಪಂ ಹಂದೆ ಸುಧಾಕರಕಿರಣಾಮೃತಮಂ ಕಾಗೆ ಸರೋವರ ಸರಸಿಜಮಂ ಕಪ್ಪೆ ಒಲ್ಲದೊಡೇಂ ಗಳಕೆಟ್ಟುವೆ (ಕುಮುರಾ. ಪೀ. ೩೪) ; ಕಪ್ಪುರವಳುಕಂ ಘುಸೃಣಮನೊಳ್ಗತ್ತುರಿಯಂ ಚಂದನರಸಮಂ ಪನಿನೀರೊಳ್ ಮೇಳಿಸಿ ಸಂತಸದಣ್ಪಂಗೈದುಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೩–೪೬) ; ಪರಿಪರಿಯುಡೆತೊಡವುಗಳ ಪೂಸರಗಳ ಪರಿಮಳದಣ್ಪ ಬಯಸದೆ ಗರತಿಯರಿದನುಳಿದಿರಲಾಗದೆಂಬಲಂಕರಣ ಮಾತ್ರವ ಧರಿಸಿಹಳು (ಹದಿಬ. ೭–೯). ೨. ಮೈಗೆ ಲೇಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ ; ಲೇಪನವಸ್ತು : ಬೆಳ್ನೂರೆ ಸಿರಿಕಂಡದಣ್ಪಿನೆ ವಿರಾಜಿಸೆ (ರಾಜಶೇ. ೨–೬). **ಅಂಪು** : ೧. "ಅಂಪೆಂದನುಲೇಪನದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೮) ; ಮುಡಿಯಿಸುವಂಪ[ಪಾಠಾಂ. ವಣ್ಪು]ನಿಕ್ಕುವಡಿಯೂಡುವ ಕನ್ನಡಿದೋರ್ಪ (ವರ್ಧಪು. ೫–೪೪). [ಅಣ್$_1$ + –ಪು]

ಅಣ್ಪು$_2$ (ನಾ). ನಂಟತನ ; ಬಾಂಧವ್ಯ ; ಸ್ನೇಹ (*).
[← ? ತಮಿ. ಮಲ. ಅನ್ಪು = ಪ್ರೀತಿ, ಪ್ರೇಮ, ಭಕ್ತಿ]

ಅಣ್ಪುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಬಳಿ ; ಲೇಪಿಸು : ಮಿಱುಗುವ ವಜ್ರದೋಲೆಗಳಪಾಲೆಗಳೊಳ್ ತಳೆದಣ್ಪುಗೆಯ್ದು ಬಾಂದೊಱೆನೊರೆಯಂತೆ ತೋರ್ಪ ಸಿರಿಖಂಡಮನೊರ್ವ ಬೆಡಂಗಿ (ರಾಜಶೇ. ೭–೮).
[ಅಣ್ಪು$_1$ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಣ್ಪುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಲೇಪನವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಬಳಿದುಕೊ : ಶ್ರೀಪಾಲ್ಗುರ್ಜರ ಭಕ್ತಿಯಣ್ಪುವಿಡಿದಾ ಶ್ರೀಶೈಲಮಂ ಮಾಣ್ದು (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ, ೬೨–೪ ; 1896). [ಅಣ್ಪು$_1$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಅಣ್ಮ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರ (?) : ಶ್ರೀಮತು ವೀರಬಲ್ಲಾಳದೇವ ಮಚ್ಚಿಸೂಳಾಯ್ತ ಕನ್ನಯನಣ್ಮ ಮುದ್ದುಗಲುಡಂಗವೆತ್ತಿ × × × ಗವುಡಕಯ (ಎಕ. XVI, ತಿಪಟೂ. ೩೯–೧೩ ; 1300). [< ? ಅಣ್$_1$]

ಅಣ್ಮು$_1$, ಅಮ್ಮು$_1$, ಅಟ್ಮು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪೌರುಷವನ್ನು, ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರಿಸು : "ಅಣ್ಮು – ಪೌರುಷೇ" (ಶಮುಧಾ) ; ಒಡನೆ ದರಿದ್ರರೆಲ್ಲಮಭಿಮಾನಿಗಳಪ್ಪೊಡಂ . . . ಆಜಿಯೊಳುರ್ಚಿ ಕೈದುವಂ ಪಿಡಿವವರೆಲ್ಲಮಣ್ಮುವೊಡಮಾ ಯುಗಮೇಕೆ ಕನಿಷ್ಠಮಪ್ಪುದೋ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೨೩; ಶೂದ್ರಕ) ; ಸಂಗ್ರಾಮದೊಳಂಜಿದ ವಿದ್ಯಾಧರರ್ಗಭಯಂಗೊಟ್ಟಣ್ಮಿಕಂಡರ ತಲೆಯೊಳ್ ಕೆಯ್ಯಿಟ್ಟು ಅಂಜದಿರಿಮಂಜದಿರಿಮೆಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೫೭ ವ) ; ಗೆಲಲಾರ್ಪೊಡಿಱಿದು ಗೆಲ್ವುದು ಗೆಲಲಾಱದೊಡಣ್ಮಿ ಸಾವುದಾಳ್ಗಿನಿತೆ ಗುಣಂ (ಗದಾಯು. ೨–೨೧) ; ಕಿಚ್ಚನಿಕ್ಕಿ ಜಲಮಂ ಮೇಣಕ್ಕೆಪಾಯ್ದಣ್ಮಿ ಸತ್ತೀ ದುಃಖಾಗ್ನಿಯನೋವೊ ನೀಗದಿರಲಿಂದೀ ಬಾಟಿಕ್ಕೆ ಮೇಣ್ ಪಟ್ಟಮೋ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೮೨). ೨. ಸಮರ್ಥವಾಗು ; ಶಕ್ತವಾಗು : ಅಣ್ಣನ ಕಣ್ಸನ್ನೆಗೆ ಮಿಾಱಲ[ಣ್ಮ]ದೆ ಸಮಂತಿರ್ದರ್ ಪೃಥಾಪುತ್ರರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೯) ; ಭಯಂಕರಧ್ವಾನಮಂ ಕೇಳ್ದಿಲ್ಲಿಯುಂ ನಿಲಲಣ್ಮದೆ ಓಡಿ ಬರ್ಪುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೪೧–೭) ; ಶಿವನ ವಿವಾಹೋನ್ನತಿಯಾಕೃತಿಯೆಂದೆನೆ ಭಾರತಿಯೆನಗನುಕೂಲೆಯಾಗದಿರಲಣ್ಮುವಳೇ (ಗಿರಿಕ. ೧–೯) ; ಮಂಡಳಿಕ ಮಾರ್ತಂಡಂಗೆ ಮೆಯ್ದೋಱಲಣ್ಮದೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೫). **ಅಮ್ಮು$_1$** : ೧. ಆಹುದೆನಲಮ್ಮೆನು ಅಲ್ಲೆನಲಮ್ಮೆನು (ಪ್ರಭುಪ. ೪೨–೩೨); ಬವರದೊಳಮ್ಮಿ ಕಾದುವರಿಭೂಭುಜರಂ ಭುಜರಮ್ಯಖಡ್ಗದಿಂದಮಿಱಿದಗಲ್ಚುವಂ ಹರಣದಿಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೯–೩೫ ; 1170) ; ಉಮ್ಮಳಿಯಪ್ಪಿನವರಿಬಲವಮ್ಮಿ ಕಱುತ್ತಿಱಿದನುಱದೆ ನಾಯಕ ಮೈಲಂ (ಎಕ. VII, ಹೊನ್ನಾಳಿ. ೩೮–೫; 1196). ೨. ತಲೆಯಂ ಬಾಗಿ ದೂರದೊಳ್ ಪೊಡವಟ್ಟು ಕೆಲಕ್ಕೆ ಪೋಗಲಮ್ಮ[ಣ್ಮ ?]ದಗಲೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನಂ ನೋಡಿ (ಕಾದಂಬ. ೪೭೪) ; ದೃಷ್ಟಿವಾರೆ ನಿಮ್ಮ ನೋಡಲೊಡನೆ ಬೆಟ್ಟದಷ್ಟು ತಪ್ಪುಳ್ಳೊಡೆ ಮುಟ್ಟಲಮ್ಮವು ನೋಡಾ (ಮಹದೇ. ೯–೧) ; ಆಮಱಿವೊಡಮುಸಿರಲಮ್ಮೆವಾಳ್ದನ ಗತಿಯಂ (ಶಮದ. ೨೨೪ ಪ್ರಯೋ) ; ತಂದೆತಾಯ್ಗಳ ಮಾತುಗಳ ನಾನೆಂದುವುಂ ಧಿಕ್ಕರಿಸಲಮ್ಮೆನು (ಬಸವು. ೨೪–೧೫); ರಿಪುಬಲದೇಱ ನಾಲಗೆ ಹೊಗಳಲಮ್ಮದು (ಕುವ್ಯಾಕ.೧೧–೧೫); ಅಮ್ಮೆನಯ್ಯೋ ಸ್ತ್ರೀಯರೊಳು ಮನ ನೆಮ್ಮಿಹುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೦–೫೨). **ಅಟ್ಮು** : ೧. ತುಬಬಱವಹನಿಣಂಗರಾಯಂಗಟ್ಮಿ ಸತ್ತ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೬–೧೦; 890); ತಳ್ತಿಱಿದು ಅಟ್ಮಿ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. IX, ಕಾನಕಾ. ೪೮–೧೮ ; 899). [ದೇ.]

ಅಣ್ಮು$_2$, ಅಮ್ಮು$_2$ (ನಾ). ಪೌರುಷ ; ಪರಾಕ್ರಮ ; ಸಾಹಸ : "ಅಣ್ಮೆಂದೆನೆ ಪೌರುಷದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೧೩) ; "ಸಾಸ ದಪ್ಪಮದ ಟಾರ್ಪಣ್ಮೆಂದೆನ್ನಲ್ ಪರಾಕ್ರಮಾಖ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೫) ; ಭುವನಭವನಕ್ಕೆಲ್ಲಮಾಯುಮುಮುಳವುಮಱಿವುಮಣ್ಮುಂ ಪುಟ್ಟುವಂತೆ ಪುಟ್ಟಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೬೭ ವ) ; ರವಿನಂದನ ನನ್ನಿ ಚಾಗಮಣ್ಮೆಂಬಿನಿತರ್ಕಂ ನೀನೆ ಮೊತ್ತಮೊದಲಿಗನಾದೈ (ಗದಾಯು. ೫–೧೭) ; ಏತಱ ಮಾತೊ ಭೂತಳದೊಳರ್ಥವಿಹೀನನ ಶೌಚಮಣ್ಮು ಪೆರ್ಮಾತು ಕುಲಂ ನೆಗಟ್ತೆಯಿನಿತುಂ ವಿಫಲಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೩) ; ನಿನ್ನಂ ಗೆಲ್ದಲ್ಲದೆ ಕಾಟಿಗೆಡೆದೆನಾದೊಡೀ ಬಿಲ್ ಊಱುಂಗೋಲಕ್ಕೆ ಅಣ್ಮು ಕಣ್ಮಾಯಮಕ್ಕೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨–೨೦). **ಅಮ್ಮು$_2$** : ಭರಂಗೆಯ್ದು ನಿಂದಲ್ಲಿಯಮ್ಮುಂ ಚಲಮುಂ ಪೆರ್ಚುತ್ತಿರಲು ಪೊಯ್ಸಿಡಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೫–೩೩ ; 1557). [< ಅಣ್ಮು$_1$]

ಅಣ್ಮುಕಾಱ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಿ ; ಸಮರ್ಥ ; ಸಾಹಸಿ : ಧರೆ ಲೇಸೆಂಬಾಸೆಗಾಱಂ . . . ಸಿರಿಯೊಳ್ ಕಟ್ಟಣ್ಮುಕಾಱಂ ವಿತತವಿತರಣೋತ್ಸಾಹದೊಳ್ ಗೆಲ್ಲಕಾಱಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೩೭). [ಅಣ್ಮು$_2$ + –ಕಾಱ]

ಅಣ್ಮುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮ, ಪೌರುಷ ನಾಶವಾಗು ; ಶಕ್ತಿಹೀನವಾಗು : ಅನ್ವಯಾಗತ ನಭೋಗತಿಗಳ್ ಬಿಲ್ಗಂ ಸರಳ್ಗಮಣ್ಮುಗೆಟ್ಟು ಮಿಟ್ಟೆಡೆಯುಮಾಗಿ ತೊಟ್ಟನೆ ನೆರೆದುರುಳೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೩೩ ವ) ; ತೃಷೆಯೊದವಿಂಗಳ್ಕಿ ಬಾಯ್ವಿಟ್ಟು ಬೇಗಂ ಕುಸಿದೋರಂತಣ್ಮುಗೆಟ್ಟೋಡದೆ . . . ನಿಂದಂ ಯೋಗಿವಂದ್ಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೨೦೧).
[ಅಣ್ಮು$_2$ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅಣ್ಮುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮಗುಂದು ; ಪೌರುಷ ಕಡಮೆಯಾಗು : ಪೂಣ್ದು ಪೂಣ್ಕೆ ನೇರ್ಪಡೆ ನಡೆವನ್ನೆಗಂ ನಡೆದನಳ್ಕದೆ ಬಳ್ಕದೆ ತನ್ನೊಡಲ್ ಪಡಲ್ವಡುವಿನಮಣ್ಮುಗುಂದನೆ ದಲೇನಭಿಮಾನಧನಂ ಸುಯೋಧನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೯೭). [ಅಣ್ಮು$_2$ + ಕುಂದು$_1$]

ಅಣ್ಮುಗೆ, ಅಮ್ಮುಗೆ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮ ; ಪೌರುಷ ; ಸಾಹಸ : ನಗೆಯಲ್ತೇ . . . ಬಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣಿಗಿದಂತಾ ಭಯದಿಂದೆ ಬೆಂದ ಮದನಸಂಗಂದಾ ಮಹಾಭಾಗರಣ್ಮುಗೆಯೆಂದೀ ವಿಭು ಬೊಪ್ಪದೇವನಲೆವಂ ಸತ್ವಾಧಿಕಾನ್ವೌಘಮಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೭–೫೩ ; 1181). **ಅಮ್ಮುಗೆ :** ಕಾಳಗದಮ್ಮುಗೆಯ ವಿಕ್ರಮದ ವಿವರಣವಿದ್ಯೆ ಫಲಿಸುವುದೇ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮–೫೩); ಎಡೆಗೊಂಡುದೇತಕೆ ದೌರ್ಮನಸ್ಯದ ದಾ ವ ಶಿ ಖಿ ಮನದಮ್ಮುಗೆಯ ಸುರಕುಜವನು (ನಿಭಾಗ. ೩–೧–೬). [ಅಣ್ಮು₁ + –ಗೆ₂]

ಅಣ್ಮುಟ್ಟು (ನಾ). ಸೋಕುವಷ್ಟು ಹತ್ತಿರ ; ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಪ : ಆ ಸ ದ ಳ ಮಿ ಾ ಕಾರ್ಯವೆಂಬಲ್ಲಿಗಂ ಸಂಗರಮಣ್ಮುಟ್ಟೆಂದುದೆಂಬಲ್ಲಿಗ ಮೆರ್ದೆಗದರುಂ ಬೀಡಿಗೆಂಬಲ್ಲಿಗಂ . . . ಬಾಪ್ಪುರೆ ಪಾರ್ಥೇನ್ದ್ರೇಜ್ಯ ಭೀಮಾನ್ತಕ ಬಲಿ ಮನು ತಾನೆಂದೊಡಿಂ ಧನ್ಯನಾವಂ (ಎಕ. VII. ಶಿಕಾರಿ. ೨೯೭–೨೫ ; 1180) [ಅಣ್ಮುಟ್ಟಿನ್ = ತೀರ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು ಎನ್ನುವ ಹಾಗೆ ಆಗು]; ನರಸಿಂಹಂ ನರಸಿಂಹನಂತೆ ಮುನಿಸಿಂ ಮಾಜಾಂತ ವೀರಾರಿ ಭೂಪರನಣ್ಮುಟ್ಟಿನೊಳಿಂತು ಕಂಡೊಡೆ ಬಳಿಕ್ಕಮ್ಮಮ್ಮ ಪೋಜ್ದಿಕ್ಕಿ . . . ಬೀರಸಿರಿಗೆತ್ತಂ ತೋರಣಂಗಟ್ಟನೇ (ಎಕ. VI. ತರೀಕೆ. ೪೨–೧೮ ; 1205).

ಅಣ್ಮುಟ್ಟಾಗು = ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಪವಾಗು : ಮೊದಲೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದ ಭವಬದ್ಧ ವೈರದಿಂ ದಿತಿಸುತನಣ್ಮುಟ್ಟಾಗೆ ಬಂದು ಕಡನಂ ಕೊಟ್ಟರ್ ಕೊಳ್ವಂತೆ ನಾಗಪಾಶದಿನಾಗಳ್ . . . ಕಟ್ಟಿ (ಶಾ ಂ ತಿ ಪು. ೮–೪೯ ವ) ; ತತ್ಕಟಕದೊಳ್ ಬೀಡಿಂಗೆ ಪಾಂಗಾಗೆ ತದ್ವಿಜಯಶ್ರೀಕಟಕೋಪಮಂ ಕಟಕಮಣ್ಮುಟ್ಟಾಗೆ ಬಿಟ್ಟಿರ್ಪಿನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೨೯).

[ಅಣ್₁ + ಮುಟ್ಟು₁]

ಅತ್ (ನಾ). ಸಂಸ್ಕೃತ ವ್ಯಾಕರಣ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಅಕಾರವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಒಂದು ರೀತಿ; ಹ್ರಸ್ವ ಅಕಾರ : ಮಮಿಂಕೆಯದದೊಳ್ ಎಂದಿಂತೀ ತೆಱದಿಂದೇಟಕ್ಕುಂ ಖ್ಯಾತವಿಭಕ್ತಿಗಳ್ (ಕಾ ವ್ಯಾ ವ. ೮೪) ; ಪಿಂತೆ ಪೇೞ್ದ ನಾನಾ ತೆಱದ ಲಿಂಗಂಗಳ್ಗೆ ಪರವಾಗಿ ನಾವು ವಿಭಕ್ತಿಗಳ್ ಮ್, ಅಮ್, ಇಮ್, ಕೆ, ಅತ್, ಅತ್, ಒಳ್ ಎ ಂ ದು . . . ಏೞಾಗಿ ಕಾರಕ ವಶದಿಂ ಪತ್ತುಗುಂ (ಶ ಮ ದ. ೯೩ ವೃತ್ತಿ). ‘ಅದಂತ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅತ ಏವ (ಅ). ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ; ಆದಕಾರಣವೇ : ಅತ ಏವ ಗದಾಯುದ್ಧವು ಸತ್ಯಾಶ್ರಯನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತಾನೆ ರಚಿತವಾಯಿತೆಂದು ಕಂಡಿತವೇ ಸರಿ (ಮೂರುಉ. ೫೪). [ಸಂ. (ಅತಃ + ಏವ)]

ಅತಂತ್ರ (ಗು). ೧. ತಂತಿಯಿಲ್ಲದ ; ಹಗ್ಗವಿಲ್ಲದ. ೨. ಕೇಳುವವರೂ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕರೂ ಇಲ್ಲದ; ಅನಾಯಕವಾದ; ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾದ: ಅಲ್ಲಿ ಕೇಳುವವರೇ ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲ, ಎಲ್ಲಾ ಅತಂತ್ರವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಅಸ್ಥಿರವಾದ ; ಬಿಗಿಯಿಲ್ಲದ ; ಭದ್ರವಿಲ್ಲದ : ಅತಂತ್ರವಾದ ಕೆಲಸ ಬಾಳಿಕೆ ಬರಲಾರದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಸಂ.]

ಅತಂದ್ರ (ಗು). ತೂಕಡಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಆಲಸ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಜಾಗರೂಕನಾದ : ನಿರ್ವಾಣಸಾಮ್ರಾಜ್ಯನಿವಾಸಕ್ಕೊರ್ವನಂತರ್ಮುಖನಭಿಮುಖನಾದಿತ್ಯಬಿಂಬಕ್ಕೆ ಯೋಗೀಂದ್ರನತಂದ್ರಂ ನಿರ್ನಿಮೇಷಂ ನ ಗ ನಿ ಕ ಟ ಹಟದ್ರತ್ನಕೂಟಂಬೊಲಿರ್ದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೧೪) ; ಯಾಮಿನಿಮಾತೆಯ ವಂಚಿಸಿ ಚಂದ್ರ ಹಣಿಕಿದನಿದೆಕೋ ಮುಗಿಲೊಳತಂದ್ರ (ಗೋ ಕು ನಿ. ೨–೮). [ಸಂ.]

ಅತಃ ಪರ₁ (ಗು). ೧. ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಿನ. (ನಾ). ೨. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯ ವಸ್ತು : ಮಾಡಿಕೋ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಸತಿಯಂ ಕೂಡದೆನ್ನಂ ಬಿಟ್ಟು ಕಳೆ ಶಶಿಚೂಡನಲ್ಲದತಃಪರವನಾನಱಿಯೆನಲ್ಲದೊಡೆ ನಾಡ ಮಾತುಗಳೇಕೆ (ಬಸವು. ೫೧–೯). [ಸಂ. (ಅತಃ + ಪರ)]

ಅತಃ ಪರ₂ (ಅ). ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ; ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ.

[ಸಂ. ಅತಃಪರಂ (ಅತಃ + ಪರಂ)]

ಅತಟ (ಗು). ೧. ತೀರವಿಲ್ಲದ ; ದಡವಿಲ್ಲದ. ೨. ಕಡಿದಾದ. (ನಾ). ೩. ಕಮರಿ ; ಪ್ರಪಾತ. [ಸಂ.]

ಅತನು (ಗು). ೧. ಸಣ್ಣಗಿಲ್ಲದ ; ಕೃಶವಲ್ಲದ. ‘ಅತನೂದರ’ ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ದೇಹವಿಲ್ಲದವನು ; ಮನ್ಮಥ: ಅತನುವಿರೋಧಮುಂ ತನುವಿರೋಧಮುಮೊಪ್ಪುಗುಮತ್ತಿಮಬ್ಬೆಯೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೧–೪೯). [ಸಂ.]

ಅತನುವೈರಿ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಶತ್ರು ; ಶಿವ: ಕುಳಿರ್ಮಲೆಮಗಳ ಮೆಯ್ಗೆ ಮೆಯ್ಗೊಟ್ಟು ಮೆಯ್ಗೆಟ್ಟತನುವೈರಿಗಡ ನೋಡೆ ನಿನ್ನ ಹೊಲಬಾರ್ಗೆ ಹೊಗಲರಿದರಿದು (ಉದ್ಭದೇ. ೩–೨೫). [ಅತನು + ವೈರಿ]

ಅತನುಹರ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನನ್ನು ಧ್ವಂಸಮಾಡಿದವನು ; ಶಿವ : ತಾರಾಚಳಮನಸದಳಂ ನುಣ್ಣಿಪಂತೊರ್ವಳತ್ಯುತ್ತಮ ದಿವ್ಯಾಕಾರೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದತನುಹರನನಾರಾಧಿಸುತ್ತಿರ್ದಳಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೫).

[ಅತನು + ಹರ]

ಅತನೂದರ (ನಾ). ೧. ಕೃಶವಲ್ಲದ ಹೊಟ್ಟೆ. ೨. ಕೃಶವಲ್ಲದ ಹೊಟ್ಟೆಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ನಡು ತೆಳ್ಳಗಿಲ್ಲದೆ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವ ಪ್ರಾಣಿ: ಸುನಿವೃತ್ತಾಯಾಮುಕಾಂಡನನತನೂದರನಂ... ಜಯಮಂ ಜಯಪರ್ವತಯಾನನಾಗಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೪೨ ವ, ೧೪೪). [ಅತನು + ಉದರ]

ಅತರ್ಕಿತ (ಗು). ೧. ಊ ಹಿ ಸ ದಿ ರು ವ; ಯೋಚಿಸದೆ ಇರುವ. ೨. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ. [ಸಂ.]

ಅತರ್ಕ್ಯ (ಗು). ಊಹಿಸಲು ಆಗದ, —ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ ; ಆಲೋಚನೆಗೆ ಮೀರಿದ ; ಭವ್ಯವಾದ. [ಸಂ.]

ಅತರ್ಕ್ಯಗೋಚರ (ಗು). ೧. ಊಹೆಗೆ ಮೀರಿದಷ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆಯ ಗೋವುಗಳ ಸಂಚಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ. ೨. ಊಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ: ೧,೨. ಮತ್ತಮಾ ಮಹಾವನಂ . . . ನಾಕಿನಿಳಯದಂತೆ ಅನೂನಾಪ್ಸರೋಗಣಪ್ರಣೂತಮುಮತರ್ಕ್ಯಗೋಚರಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೫೨ ವ).

[ಅತರ್ಕ್ಯ + ಗೋಚರ]

ಅತಲ, ಅತಳ (ನಾ). ೧. ತಳವಿಲ್ಲದ್ದು. ೨. ಏಳು ಅಧೋಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೩. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು (ಕಿ). ೪. ಶಿವ. **ಅತಳ :** ೨. ಆದ್ದುದತಳಕೆ ಅವಸಿಯೆನೆ ಹೊದಱೆದ್ದು ನಡೆದುದು ದಂತಿಘಟೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯–೧೩). [ಸಂ.]

ಅತಲಕುತಲ (ನಾ). ಗದ್ದಲ ; ಅಕ್ರಮ ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ ; ಗೊಂದಲ : (ಕಿ) ; “ಕೋಲಾಹಲ, ಜಗಳ, ದೊಡ್ಡ ಸದ್ದು” (ಜಾನಕೋ).

[←? ತೆಲು. ಅತಲಕುತಲಮು = ವ್ಯತ್ಯಸ್ತ]

ಅತಲಜಲ (ನಾ). ಅಧೋಲೋಕದ ನೀರು ; ಪಾತಾಳಜಲ : ಇದುವರೆಗೂ ಕೂಡಿಟ್ಟ ಸುಕೃತವನ್ನೆಲ್ಲ ಅತಲಜಲದಲ್ಲಿ ಈಡಾಡಬೇಡ (ಅಗ್ರಹ. ೩–೩೬). [ಅತಲ + ಜಲ]

ಅತಲಸ್ಪರ್ಶ, ಅತಳಸ್ಪರ್ಶ (ನಾ). ತಳವನ್ನು ಮುಟ್ಟಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ್ದು ; ಅಗಾಧವಾದದ್ದು. **ಅತಳಸ್ಪರ್ಶ :** “ಅತಳಸ್ಪರ್ಶಮಗಾಧಂ” (ಹಲಾಯು. ೧೧೭–೨೭). [ಅತಲ + ಸ್ಪರ್ಶ]

ಅತಸಿ (ನಾ). ಅಗಸೆ : “ಅತಸೀ, ಉಮಾ, ಕ್ಷುಮಾ – ಈ ೩ ಎಳ್ಳಗಸೆ” (ಹಲಾಯು. ೯೫–೪೨೮). [ಸಂ. ಅತಸೀ]

ಅತಸೀಕುಸುಮ (ನಾ). ಅಗಸೆಯ ಹೂವು : ಅತಸೀಕುಸುಮಗಾತ್ರನಂ ಕಮಲನೇತ್ರನಂ ಸ್ಮಿತರುಚಿರಶುಭರದನನಂ . . . ಕಲಿ ಸುಧನ್ವಂ ಕಂಡನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೨೬). [ಸಂ. (ಅತಸೀ + ಕುಸುಮ)]

ಅತಸೀಪುಷ್ಪ (ನಾ). = ಅತಸೀಕುಸುಮ : ಅತಸೀಪುಷ್ಪಾವಭಾಸಂ ತನುವೆಸೆವಿನೆಗಂ ಕಿಂಕಿರಾತಪ್ರಸೂನಪ್ರತಿಮಂ ಪೀತಾಂಬರಂ ರಂಜಿಸುವಿನಂ (ಜಗವಿ. ೨-೯೯). [ಸಂ. (ಅತಸೀ + ಪುಷ್ಪ)]

ಅತಳ 'ಅತಲ' ನೋ.

ಅತಳಸ್ಪರ್ಶ 'ಅತಲಸ್ಪರ್ಶ' ನೋ.

ಅತಾಂತ (ಗು). ಬಳಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಆಯಾಸವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅತಾಂತಂ (ಅ). ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ; ಆಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ: ಅತಿದಿವಿಜೇಂದ್ರವಿಳಾಸನೊಳತಾಂತಮಿಾತನೊಳಡಂಗಿ . . . ದಕ್ಷಿಣದಿಶಾಸತಿಗೆ ವಿಳಾಸವತಿಸವತಿಯಾಗಿರು ಸುಖದಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೪೪). [< ಅತಾಂತ]

ಅತಾಪಿಸು 'ಅಥಾಪಿಸು' ನೋ.

ಅತಾಲವ್ಯ (ಗು). ೧. ತಾಲವ್ಯವಿಲ್ಲದ. ೨. ತಾಲವ್ಯವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ಇಕಾರ ಚವರ್ಗ ಯಕಾರ ಶಕಾರಗಳಿಲ್ಲದ ವಾಕ್ಯ ಅಥವಾ ಪದ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅತಿ$_1$ (ಗು). ೧. ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ: ಅತಿನಿರ್ಭರಭಕ್ತಿಭರದಿನತ್ಯಾದರದಿಂ ಪರಿಣಾಮಶುದ್ಧಿಯಿಂ ವಂದಿಸಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೨೦); ಪತಿಸೇವೆಯೊಳಂತು ಪಸಿದ ಪಾರ್ವನ ಮರೆದತಿವಿಳಂಬವನಾಚರಿಸೆ (ಹದಿಬ. ೨-೩೯). ೨. ಮಿೀರಿದ; ಮಿತಿಮಿೀರಿದ: ಅತಿಯಾಸೆಗತಿ ಕೆಡಿಸಿತು (ಗಾದೆ). (ನಾ). ೩. ಹೆಚ್ಚು; ಅತಿಶಯ: ಮಣ್ಣಿನ ಮೇಲಿನ ಮೋಹ ಅತಿಗಳ ಮುಟ್ಟಿದು ಹರಿವರಿಯಾದಾಗಲೆ ದಣಿಯಿತ್ತು (ನಗೆಮಾ. ೪೯); ಇರುಳಿನತಿಗೆ ಬಳಲಿ ಬೆಳಗ ಮಲಗಿ ಕಳೆವನೊ (ಮಾಂದಳ. ೧೧). [ಸಂ.]

ಅತಿ$_2$ (ಅ). ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಅಧಿಕವಾಗಿ; ಮಿತಿಮಿೀರಿ : ಆ ಹುಡುಗನನ್ನು ಅತಿ ಹೊಗಳಬೇಡ; ಅವನ ಜಂಬ ಮತ್ತಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚೀತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅತಿಕರ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಸ್ತೋಮ : "ನಿಕುರುಂಬಮುತ್ಕರಂ . . . ತತಿ ವ್ರಾತಮತಿಕರಂ [ಪಾಠಾಂ. ತರಂ] . . . ಸ್ತೋಮಕ್ಕೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೬-೧). ೨. ಅತಿಕ್ರಮ; ಮಿೀರಿದ್ದು : ಈ ಜನರನತಿಶಯದಿ ಸಂತಸಂಗೊಳಿಪುದಿದು ಸದ್ಧರ್ಮಕತಿಕರಮಿದಲ್ಲೆನುತ ಗುರು ಬೆಸಸೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೩೪-೧೮). [ಸಂ.]

ಅತಿಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅತಿಕ್ರಮಿಸು; ಮಿೀರು; ದಾಟು : ಹುರಿವುದಾಮಿಷವನತಿಕರಿಪುದಾಸೆಗಳನಿಟ್ಟುರುಹುವುದು ಮಾಯಾವಿಡಂಬತತಿಯಂ (ಸಾನಂಚ. ೧-೩೯); ವಿಶ್ವವಿನೋದಿಯಂಘ್ರಿಸರೋಜವೆಸೆದುದು ಜಗವನತಿಕರಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೮-೧೮-೨೬). ೨. ಹೆಚ್ಚಿಸು; ಅಧಿಕವಾಗಿ ಮಾಡು : ಮಲಿನವಸ್ತ್ರಕೆ ಕಾರ ಸೇರಿಸಿ ಮಲಿನತೆಯನತಿಕರಿಸಿ ಮತ್ತಂ ಮಲಿನತೆಯನೆಲ್ಲವನಲುಂಬುತೆ ಕಳೆವನತಿಕರಿಸಂ (ಸೌನಂದ. ೧೧-೪೨). [ಅತಿಕರ + -ಇಸು$_3$]

ಅತಿಕರ್ಮ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ; ಪಾಪ : ಕರ್ಮಪಾಶವನುಚ್ಚಿ ಪಚ್ಚಿದು ದುಷ್ಕರ್ಮರಜ್ಜುಗಳಂ ತೊಡುವುದತಿಕರ್ಮವಲ್ಲೆ (ಬಸವು. ೩-೪೮). [ಅತಿ$_1$ + ಕರ್ಮ]

ಅತಿಕರ್ಮಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದವನು; ಪಾಪಿ: ದೊರಕುವುದೆ ನಿಃಸ್ಪೃಹತೆಯೆನಗತಿಕರ್ಮಿಗಕಟಕಟ (ಬಸವು. ೨೦-೨೭). [ಸಂ. ಅತಿಕರ್ಮಿನ್]

ಅತಿಕಾಯ (ನಾ). ೧. ಅಳತೆಗೆ ಮಿೀರಿದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು. ೨. ರಾವಣನ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಲಕ್ಷ್ಮಣನಾಹವದೊಳತಿಕಾಯನನು ಗೆಲಿದೊಲಿಸಿದನು ಭುಜವಿಜಯಭಾಮಿನಿಯ (ತೊರರಾ. ೬-೩೪ ಸೂ). [ಸಂ.]

ಅತಿಕಾರ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರ: ಭಂಡಾರಕ್ಕೆ ಹಿರಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯನವರು ಅತಿಕಾರಾವಿರಲು (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೭೪-೩೦; 1535). [ಸಂ. ಅಧಿಕಾರ]

ಅತಿಕಾರಿ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರಿ: ಇಂತಪ್ಪುದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಗಳು ಅತಿಕಾರಿ ಕಾಂತಸೆಟ್ಟಿ ಚಟ ಬಿಕ್ರಸೆಟ್ಟಿ (ಎಇ. XX, ೮-೫೮; 1556). [ಸಂ. ಅಧಿಕಾರಿನ್]

ಅತಿಕಾರ್ಶ್ಯ (ನಾ). ತುಂಬ ಕೃಶವಾಗಿರುವುದು. 'ಅತಿಕಾರ್ಶ್ಯಂದಳೆ' ಪರಾ. [ಅತಿ$_1$ + ಕಾರ್ಶ್ಯ]

ಅತಿಕಾರ್ಶ್ಯಂದಳೆ (ಕ್ರಿ). ತುಂಬ ಕೃಶವಾಗು; ಬಹಳ ಬಡವಾಗು : ಆ ರಾಜಶಿಖಾಮಣಿಯಗಲಲ್ ನವನೀರಜನಳಲೋಚನೆಯಭಿನವ ಭಾಗೀರಥಿಯೆನೆ ಸೊಗಯಿಪ ಸತಿಯತಿಕಾರ್ಶ್ಯಂದಳೆದೊಪ್ಪಿದಳು (ಜಯಕಾ. ೪-೫೫). [ಅತಿಕಾರ್ಶ್ಯ + ತಳೆ$_1$]

ಅತಿಕೃತಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೈದನೆಯ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಸಮವೃತ್ತಗಳ ಸಮುದಾಯ: ೧ ಉಕ್ತೆ, ೨ ಅತ್ಯುಕ್ತೆ . . . ೨೪ ಸಂಕೃತಿ, ೨೫ ಅತಿಕೃತಿ, ೨೬ ಉತ್ಕೃತಿ ಎಂದಿಪ್ಪತ್ತಾಱುಂ ಛಂದಂಗಳಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೫೫ ವ). [ಅತಿ$_1$ + ಕೃತಿ]

ಅತಿಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಕ್ರಮವನ್ನು ಮಿೀರುವುದು, —ಉಲ್ಲಂಘಿಸುವುದು. ೨. ನಿಯಮ ವಿರುದ್ಧವಾದದ್ದು : ಇವಯ್ದನ್ನಂಗಳತಿಕ್ರಮಂಗಳ್ ಭೋಗೋಪಭೋಗಪರಿಮಿತಗತಿಯೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೨೪). ೩. ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಮಿೀರಿದ ನಡೆವಳಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅತಿಕ್ರಮಣ (ನಾ). ೧. ಹದ್ದು ಮಿೀರುವುದು; ಕ್ರಮವನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸುವುದು. ೨. ಹಕ್ಕು ಇಲ್ಲದ ಕಡೆ ಹೋಗುವುದು. ೩. ಎಲ್ಲೆ ಮಿೀರುವುದು; ಅವಿಧೇಯತೆ. [ಸಂ.]

ಅತಿಕ್ರಮಪ್ರವೇಶ (ನಾ). ನಿಷೇಧಿಸಿರುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಮಾಡುವುದು : ಇಲ್ಲಿ ಅತಿಕ್ರಮಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದವರು ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಅತಿಕ್ರಮ + ಪ್ರವೇಶ]

ಅತಿಕ್ರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಿೀರು; ಉಲ್ಲಂಘಿಸು : ತಾಯ ವಚನಮನತಿಕ್ರಮಿಸಲಾಱದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೬-೧೬); ಕಿರಾತದೂತಂ ತನ್ನನತಿಕ್ರಮಿಸಿ ನುಡಿದುದರ್ಕೆ ಮುಳಿದು ಪರಾಕ್ರಮಧವಳನಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೮ ವ); ಅವನೊರ್ವಂ ಸಜ್ಜನರ ಬುದ್ಧಿಯನತಿಕ್ರಮಿಸಿ ದುರ್ಜನರ ವಶದೊಳಿರ್ದಪಂ ಆತಂ ತಾನಿರ್ದ ಠಾವಿನಲ್ಲೆ ಹಗೆವರ್ಗೆ ಸಾಧ್ಯಮಹಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೨-೩). ೨. ಕಡೆಗಣಿಸು : ತಾಯಿದೆಸೆಯಿಂ ಬಂದನ್ವಯಶುದ್ಧಿಯದನಱಿದು ಕಂಡಾನೆ ಶುದ್ಧಜಾತಿಯನೆಂಬ ಗರ್ವದಿಂ ಧಾರ್ಮಿಕರನತಿಕ್ರಮಿಸುವುದು ಜಾತಿಮದಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೧೦-೧೬). ೩. ದಾಟು : ಈ ಕ್ರಮದೊಳೆಚ್ಚಾಡುತಿರಲೊಂದು ಬಾಣದಿನತಿಕ್ರಮಿಸಿ ಹರಿಯಿಸಲ್ ದನುಜನಂದಾಕಾಶಚಕ್ರದೊಳ್ ರಥವೆರಸಿ ಪಾಱಿದಂ ಕೀಱಿದಂ ಕೋಪದಿಂ ಬೊಬ್ಬಿಱಿವುತೆ (ಚೆಬಪು. ೨೫-೨೦); ಈ ಯುದ್ಧಸಮುದ್ರವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿ ಧರ್ಮರಾಯನು ಇರುವ ತಾವಿಗೆ ರಥಾಶ್ವಗಳನ್ನು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ನಡೆಸು ಎನಲು (ಕೃವಾಕ. ೧೨೩). ೪. ಹೊರಹೊಮ್ಮು : ಚಮರೀಜಕಾಂತೆಯರ್ ಸಿತಚಮರದ ವಿಕ್ಷೇಪದಿಂದಮೆಸೆದರ್ ಭೂಪೋತ್ತಮನ ವರತನುವಿಂದಮತಿಕ್ರಮಿಸುವ ಲಾವಣ್ಯರಸದೊಳೋಲಾಡುವವೊಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೭೩). [ಅತಿಕ್ರಮ + -ಇಸು$_3$]

ಅತಿಕ್ರಾಂತ (ಗು). ೧. ಮಿೀರಿದ; ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದ. ೨. ಮುಗಿದು ಹೋದ; ತೀರಿಹೋದ : ಆ ಸೋಮವಂಶದೊಳನೇಕರರಸುಮಕ್ಕಳು ಮತಿಕ್ರಾಂತರಾದರ್ (ಗದಾಯು. ೫-೪೪ ವ). (ನಾ). ೩. ಆನೆಯ ಏಳು ಮದಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೪. (ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ) ಕೈಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ಚಾಚುವ ಒಂದು ಭಂಗಿ, —ನಿಲುವು (ಭನಾಟ್ಯ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಅತಿಕ್ಲೇಶ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕವಾದ ಕ್ಲೇಶ, —ವ್ಯಥೆ. [ಅತಿ$_1$+ ಕ್ಲೇಶ]

ಅತಿಗಂಡ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ವಿಷ್ಕಂಭ ಮೊದಲಾದ ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು "ಯೋಗ" ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಅತಿ$_1$ + ಗಂಡ$_2$]

ಅತಿಗಂಧ (ನಾ). ೧. ಕಟುವಾದ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳದ್ದು. ೨. ಗಂಧಕ. ೩. ಭೂತೃಣವೆಂಬ ಕಟುವಾದ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹುಲ್ಲು; ಮಜ್ಜಿಗೆ ಹುಲ್ಲು (?). [ಅತಿ$_1$ + ಗಂಧ]

ಅತಿಗಮನ (ನಾ). ಮೀರುವುದು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅತಿಗಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೀರು; ಉಲ್ಲಂಘಿಸು: ಅತಿವಿಭೇದವನುಳಿದು ತತ್ವಜ್ಞಾನನಿಷ್ಠೆಯಲಿ ಕ್ಷಿತಿಪನೋಲಾಡುತ್ತವಸ್ಥಾ ತ್ರಿತಯ ಸಾಕ್ಷಿಯೆನಿಪ್ಪ ತುರ್ಯವನತಿಗಮಿಸಿ ನಿತ್ಯಾತ್ಮಸುಖಮಯನಾದನವನೀಶ (ನಿಭಾಗ. ೫-೧-೩೬). [ಅತಿಗಮನ + -ಇಸು$_3$]

ಅತಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೀರು; ಉಲ್ಲಂಘಿಸು: ದಿಟಪುಟವನತಿಗಳೆದು ಸಟೆಯ ಬಯಸುವರೆ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೩-೧೦); ಅನೃತಕೆ ಸೋಲಲಹುದೇ ತಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಮಾತನತಿಗಳೆದು (ತೊರರಾ. ೨-೩-೧೬); ತನ್ನ ವಚನವ ನತಿಗಳೆಯಬೇಡೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೧-೩೬). ೨. ಕಡೆಗಣಿಸು; ಅಲ್ಲಗಳೆ; ಜರೆ: ಪಾಂಡ್ಯನಂ ಪರಿಹರಿಸಿ ಪಾಂಡವರನರವರಿಸಿ ಕುರುಕುಳರ ನತಿಗಳೆದು ಮರುಪತಿಯನಸಕಳೆದು (ಜಗವಿ. ೧೭-೧೧೮); ಪರರನು ಹೊರೆದು ತನ್ನಾಶ್ರಿತರನತಿಗಳೆದಾಪ್ತಬಾಂಧವರ ಸರಕುಮಾಡದೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೧೧೦); ರತಿಯ ಸೊಬಗತಿಗಳೆದು ಸುರಪನ ಸತಿಯ ರೂಪನು ಪಳಿದು (ಕೋಗಯ. ೧೧-೧೧); ಕ್ಷೋಣಿಯಮರರ ಪೊಗಳ ಕುಕವಿಗಳನತಿಗಳೆದು ಸತ್ಕವಿಗಳಂ ಧ್ಯಾನಿಸಿ (ಪರಶು. ೧-೧೭). ೩. ದೂರ ಮಾಡು; ಪರಿಹರಿಸು: ದೇಹದಿಚ್ಛೆಯನತಿಗಳೆದು ನಮ್ಮ ಸಕಳೇಶ್ವರ ದೇವಂಗೋತು ನಾನೆಂಬ ಭ್ರಮೆಯಳಿಯಾ ಮರುಳೆ (ಸಮಾವ. ೪-೧೩); ಸಂಸಾರದ ಘಾತಕತನ ಅಜ್ಞಿವಿನ ಮಾತಿನ ಮಾಲೆ ಉಭಯವನತಿಗಳೆಯದೆ ಅಜ್ಞಿಯಬಾರದು (ಮಧುವ. ೯೪); ಎನ್ನ ಜನ್ಮವ ತೊಡೆದ ನೀ ಧರ್ಮಿ ಎನ್ನ ಜನ್ಮವನತಿಗಳೆದ ನೀ ಧರ್ಮಿ ಎನ್ನ ಭವಬಂಧನವ ನೀಕರಿಸಿದೆಯಾಗಿ ಶಿವನೇ ಗತಿಮತಿಯೆಂದು ನಂಬಿದೆನಯ್ಯ (ಬಸವ. ೪೮೧). ೪. (ಕಾಲವನ್ನು) ಕಳೆ, —ತಳ್ಳು: ವಿರಹಾಕುಳಿತಹೃದಯನು ದಿನ ಹಲವನತಿಗಳೆವುತಿದ್ದನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮೦-೪೬). ೫. (ಕಾಲ) ಮುಗಿದು ಹೋಗು, —ಕಳೆದು ಹೋಗು: ಶತಕವಿಪ್ಪತ್ತೈದು ವರುಷಗಳತಿಗಳೆದ ವಿಂದಿನಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೧-೩೬). [ಅತಿ$_1$ + ಕಳೆ$_1$]

ಅತಿಗಳೆಯ (ನಾ). ಕೈ ಮೀರಿದ್ದು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದ್ದು; ಕಳೆದು ಹೋದದ್ದು: ಅತಿಗಳೆಯಮಾದ ಕಾರ್ಯಂ ಹದಕೆ ಬರ್ಪುದೇ ಗತ ಜೀವನೇನ ಖಲು ಸೇತುಬಂಧವೆಂಬ ನೀತಿಯಿಂ ಬಾಲಕರಿರಾ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೨-೩೪). [ಅತಿಗಳೆ + -ಅ$_7$]

ಅತಿಗಳೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಡೆಗಣಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ತಿರಸ್ಕರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಸುರಭಿವಿಲೇಪನ ಸುರುಚಿರ ರತ್ನಾಭರಣಮನತಿಗಳೆಯಿಸಿ ತಲೆಯೋಡೆಲುಗುರುಳ ತೊವಲ್ದೂವೆಗಳೀಶನ ಸಾಮೀಪ್ಯಂಬಡೆವಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೧೯). [ಅತಿಗಳೆ + -ಇಸು$_3$]

ಅತಿಗೞಿ (ಕ್ರಿ). ಮೀರು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು: ಘನಜಘನವಿಭಕುಂಭ ವಿಭ್ರಮ ಮನತಿಗೞಿಯೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೭೦). [ಅತಿ$_1$ + ಕೞಿ$_1$]

ಅತಿಚದುರ (ನಾ). ತುಂಬ ಚದುರ; ಬಹಳ ಜಾಣ: ಅತಿಚದುರನೆಂ [ವ್ಯಾಕ್ಯಾಂ. ಅತಿಚತುರನೆನ್] (ಶಮದ. ೨೨೦ ಪ್ರಯೋ). [ಅತಿ$_1$+ ಚದುರ]

ಅತಿಚದುರೆ (ನಾ). ತುಂಬ ಚದುರೆ; ಬಹಳ ಜಾಣೆ: ರತಿಕಲೆಯೊಳತಿ ಚದುರೆ ಅತಿಮಿತಿಯು ಮಾತಿನೊಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೫೩). [ಅತಿ$_1$ + ಚದುರೆ]

ಅತಿಚರೆ (ನಾ). ೧. ಮೀರಿ ನಡೆಯುತಕ್ಕವಳು; ಚಪಲಸ್ವಭಾವದ ಹೆಂಗಸು. ೨. ಕಾಶ್ಮೀರದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಬೆಟ್ಟದಾವರೆ. [ಸಂ. ಅತಿಚರಾ]

ಅತಿಚಾರ (ನಾ). ಮೀರಿ ನಡೆಯುವುದು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದ ನಡೆ; ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ ಪದ್ಧತಿಗೂ ವಿರುದ್ಧವಾದ ನಡೆವಳಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅತಿಚ್ಛತ್ರ (ನಾ). ೧. ಅಣಬೆ; ನಾಯಿಕೊಡೆ (ಕ). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ. [ಅತಿ$_1$ + ಛತ್ರ]

ಅತಿಚ್ಛತ್ರೆ (ನಾ). ಕಾಡು ಸಬ್ಬಸಿಗೆ ಗಿಡ: "ಕಾಡು ಸಬ್ಬಸೀಗೆ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೯). [ಸಂ. ಅತಿಚ್ಛತ್ರಾ (ಅತಿ$_1$ + ಛತ್ರ + -)]

ಅತಿಜಗತಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹದಿಮೂರನೆಯ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹದಿಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಸಮವೃತ್ತಗಳ ಸಮುದಾಯ: ೧ ಉಕ್ತೆ, ೨ ಅತ್ಯುಕ್ತೆ . . . ೧೩ ಅತಿಜಗತಿ, ೧೪ ಶಕ್ವರಿ . . . ಎಂದಿಪ್ಪತ್ತಾಱು ಛಂದಂಗಳಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೫೫ ವ). [ಸಂ. ಅತಿಜಗತೀ (ಅತಿ$_1$ + ಜಗತೀ)]

ಅತಿಜಾಗರ (ಗು). ೧. ತುಂಬ ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಕೂಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಬಹಳವಾದ ಎಚ್ಚರಿಕೆ. ೩. ಕರಿಯ ಕೊಕ್ಕರೆ. [ಸಂ.]

ಅತಿಜಾಣ (ನಾ). ತುಂಬ ಜಾಣ; ಬಹಳ ಬುದ್ಧಿವಂತ: ಜಾಣರಿಗಿನ್ನತಿಜಾಣ ಜಾಣ ಕಾಣೆ ಚಂದ್ರಯ್ಯ (ಗೌರಪ. ೧೬-೫). [ಅತಿ$_1$ + ಜಾಣ]

ಅತಿಜೋಲಿ (ನಾ). ತುಂಬ ತಡ; ಸಾವಕಾಶ: ಆಡಬಾರದು ದೊಡ್ಡ ಕಾರ್ಯವುಂಟತಿಜೋಲಿಮಾಡದಿಂದೆ ನೀನು ಬಹುದು ನಾಡಿದು ನಾಳೆಯೆಂದರೆ ನನ್ನ ಕಾಣ್ಬುದು ಕೂಡದು (ಭರಚ. ೫೯-೮೫). [ಅತಿ$_1$ + ಜೋಲಿ]

ಅತಿತಾಳು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ (?): ಮಚನಹಳ್ಳಿಪೊತ್ತಿನ ಅತಿತಾಳ ಕೆಳಗೆ ನೆಟ್ಟ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. XVI, ಮೈಸೂರು. ೧೧೫-೩೬೫; 1674). [?]

ಅತಿತೃಷ್ಣೆ (ನಾ). ಬಹಳವಾದ ಬಾಯಾರಿಕೆ: ಕಡುವಿಸಿಲಕಾಯ್ಪಿನಿಂ ಬಿದುಪೊಡೆದುಗೆ ಬಿಸುಮುತ್ತು ಸೋರ್ವ ಸಿರ್ಪನಿಗೆತ್ತೊಂದೆದೆಮಡಗದೆ ನೊಣೆದು ನವಿಲ್ ಮಿಡುಕಿದುದತಿತೃಷ್ಣೆಯಾಗುಮೆರ್ದೆಗದವಟಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೭೩). [ಅತಿ$_1$ + ತೃಷ್ಣೆ]

ಅತಿಥಿ (ನಾ). ೧. (ಮಾರ್ಗ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ) ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಸಭ್ಯಗೃಹಸ್ಥ: ಅತಿಥಿಗಳಭ್ಯಾಗತರೊಡನಥವರ ಯತಿ ಯಾಚಕರೆಲ್ಲರನು ಪತಿಕರಿಸುವುದು (ಹದಿಬ. ೮-೩೨). ೨. ಆಮಂತ್ರಣವನ್ನು ಪಡೆದು ಅಥವಾ ಪಡೆಯದೆಯೆ ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಗೌರವಸ್ಥ: ಅಂದಿನ ಭೋಜನ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಮಂದಿ ಅತಿಥಿಗಳು ಬಂದಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). ೩. ಸಿಟ್ಟು (ಗುವಿಮೋ. ಕ). ೪. ಶ್ರೀರಾಮನ ಮೊಮ್ಮಗನಾದ ಸುಹೋತ್ರ. [ಸಂ.]

ಅತಿಥಿಪೂಜೆ (ನಾ). = ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರ: ಶ್ರುತಿಪಠಣವೋ ತರ್ಪಣವೊ ಮೇಣತಿಥಿಪೂಜೆಯೊ ಭೂತಯಜ್ಞವೊ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೫೭). [ಅತಿಥಿ + ಪೂಜೆ]

ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರ (ನಾ). ಅತಿಥಿಗೆ ಮಾಡುವ ಸತ್ಕಾರ. [ಅತಿಥಿ+ಸತ್ಕಾರ]

ಅತಿದವಡ (ನಾ). ತುಂಬ ದುಷ್ಟ, —ನೀಚ (ಕ): ಹಿಡಿದ ನೆವದಿ ಕೊಂದನು ಭಕ್ತರೊಳಗತಿದವಡ ಬೊಮ್ಮಯನುಮೆಂಬವಗಡೆಯನೆಂದೆನಲು ಬಿಜ್ಜಳನತಿಕುಪಿತನಾಗಿ (ಬಸಪು. ೨೮-೨೮). [ಅತಿ$_1$ + ದವಡ ?]

ಅತಿದವಡಿತಿ (ನಾ). ತುಂಬ ದುಷ್ಟೆಯಾದ, ನೀಚಳಾದ ಹೆಂಗಸು (ಕ): ಜಗಳಗಂಟಿಯರು ಕಾಮಾತುರಿಯರತಿದವಡಿತಿಯರಂತಃಕರಣ ಮಲಿನೆಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೩). [ಅತಿದವಡ + -ತಿ (< -ಇತಿ)]

ಅತಿದುಷ್ಷಮ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜ್ಞಾನ, ಆಯುಷ್ಯ ಮೊದಲಾದವು ಹ್ರಾಸಹೊಂದುತ್ತಾ ಹೋಗುವ ಅವಸರ್ಪಿಣಿ ಎಂಬ ಕಾಲದಲ್ಲಿ

ಕಡೆಯ ವಿಭಾಗ. ℙ ಇದಕ್ಕೆ "ದುಷ್ಷಮದುಷ್ಷಮ" ಎಂದೂ ಹೆಸರುಂಟು: ಅಯ್ದನೆಯದು ದುಷ್ಷಮಮೆನಿಪ್ಪ ಕಾಲಂ ಬೞಿಕಾಱನೆಯದತಿದುಷ್ಷಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೫೭). [ಅತಿ$_1$ + ದುಷ್ಷಮ]

ಅತಿಧವಳ (ಗು). ಬಹಳ ಬೆಳ್ಳಗಿರುವ; ತುಂಬ ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿರುವ: ಅತಿಧವಳಜಳದ ಜಳಧರಪಥಮುಂ ತೊಳಪೆಳವೆಱೆಯುಂ ಕಳೆದುವು ಮುಳಿಸಂ ಕಾಮಿಗಳ ಚಿತ್ತದೊಳ್ ನೆಲಸಿದುದಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೭೭).
[ಅತಿ$_1$ + ಧವಳ]

ಅತಿಧೃತಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಸಮವೃತ್ತಗಳ ಸಮುದಾಯ: ೧ ಉಕ್ತೆ, ೨ ಅತ್ಯುಕ್ತೆ... ೧೮ ಧೃತಿ, ೧೯ ಅತಿಧೃತಿ... ಎಂದಿಪ್ಪತ್ತಾಱುಂ ಛಂದಂಗಳಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೫೫ ವ). [ಅತಿ$_1$ + ಧೃತಿ]

ಅತಿನೀಲ (ನಾ). ಗಾಢವಾದ ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣ; ಕಾಗು: "ಕಾಗೆನಲತಿನೀಲಂ" (ಭಾರನಿ. ೫೫). [ಅತಿ$_1$ + ನೀಲ]

ಅತಿನೇತ್ರೆ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು; ವಿಶಾಲನೇತ್ರೆ: ಸತಿಯರಾಲಿಸಲಿತ್ತಲತಿವೇಗದಿಂದಪ್ರತಿಮನೊಡನೆ ಪರಿತಂದು ಸತಿಕುಳವೆತ್ತಿ ಮನ್ಮಥರೂಪ ನಿಲ್ಲೆಂದು ಅತಿನೇತ್ರೆಯರು ತುಡುಕಿದರು (ನಿಜಸಾಂ. ೪೮-೮೧). [ಸಂ. ಅತಿನೇತ್ರಾ (ಅತಿ$_1$ + ನೇತ್ರ + -)]

ಅತಿನೇರಿಳೆ (ನಾ). ವರ್ಣಪಟಲದಲ್ಲಿ (Spectrum) ನೇರಿಳೆಬಣ್ಣದ ಆಚೆಗೆ ಇರುವ, ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದ, ಬಣ್ಣ: ಸೂರ್ಯನ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವ ಏಳು ಬಣ್ಣಗಳಿಗಿಂತ ಇನ್ನೆರಡು ಹೆಚ್ಚಿನ ಬಣ್ಣಗಳಿವೆ. ಅವಕ್ಕೆ ಅತಿನೇರಿಳೆ (Ultra-violet), ಅಲ್ಪಾರುಣ (Infra-red) ಎಂಬ ಹೆಸರಿವೆ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೮೧೧). [ಅತಿ$_1$ + ನೇರಿಳೆ (< ನೇಱಿಲ್)]

ಅತಿಪಾತ (ನಾ). ೧. ತೀರಿಹೋಗುವುದು; ಕಳೆದುಹೋಗುವುದು. ೨. ಕ್ರಮವನ್ನು ಮೀರುವುದು. ೩. ತೂರಾಡಿ ಬೀಳುವುದು. ೪. ಮಹಾಪಾಪ: ೩, ೪. ಅತಿಪಾತಂ ಮಧುಪಾನವ್ಯಸನದೊಳ್ ಮಧುಪಾನವ್ಯಸನಂ ಆಱಡಿಯೊಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮-೧). [ಸಂ.]

ಅತಿಪಾರ್ಥಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪಾರ್ಥನನ್ನು, ಅರ್ಜುನನನ್ನು (ಶೌರ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ) ಮೀರು: ಏಂ ಜಗದಿ ಪಾರ್ಥನನ್ನತಿಪಾರ್ಥಿಸುವನೊಳನೆ (ಹೆಬ್ಬರ. ೨೬-೧೨). [ಅತಿ$_1$ + ಪಾರ್ಥ + -ಇಸು$_3$]

ಅತಿಪೀಡನ (ನಾ). ೧. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒತ್ತುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಒತ್ತುವುದು: ಅತಿಪೀಡನದಿಂ ರೇಫಾಶ್ರಿತಮಾದ ಱಕಾರಮುಂ ಸಮಂತು ಡಕಾರಾಶ್ರಿತಮಾದ ೞಟನುಮಂಗೀಕೃತಪದಲತ್ವಕ್ಕೆ ಬೆಟ್ಟಿತೆನಿಸಿದ ೞುಳನುಂ (ಶಮದ. ೧೮). ೨. ತುಂಬ ಹಿಂಸಿಸುವುದು.
[ಅತಿ$_1$ + ಪೀಡನ]

ಅತಿಪ್ರಸರಣ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕವಾಗಿ ಹರಡುವುದು. ೨. (ಹಣದ) ಮಿತಿಮೀರಿದ ಚಲಾವಣೆ, —ಉಬ್ಬರ: ಇತ್ತೀಚಿಗಿನ ಮಹಾಯುದ್ಧದ ಕಾಲದ ಅತಿಪ್ರಸರಣದ ದೆಸೆಯಿಂದಾಗಿ ರೈತರ ಸಾಲ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಂದಾಯವಾಗಿರಬೇಕು (ಏಶಿಸಂ. ೫೦). [ಅತಿ$_1$ + ಪ್ರಸರಣ]

ಅತಿಪ್ಲುತತೆ (ನಾ). ಪ್ಲುತಸ್ವರಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದು: ಛಂದಸ್ಸಿನ ನಾವೀನ್ಯದೊಡನೆ ವೃತ್ತದ ವಿಕ್ಷಿಪ್ತತೆ, ಅತಿಪ್ಲುತತೆಯೂ ಸರಳರಗಳೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದು (ಸಾಹಿವಿ. ೬೮). ೨. ಬಹಳವಾಗಿ ನೆನೆದಿರುವುದು; ದ್ರವದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಮುಳುಗಿರುವುದು.
[ಸಂ. ಅತಿಪ್ಲುತತಾ (ಅತಿ$_1$ + ಪ್ಲುತ + -)]

ಅತಿಬಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧ ದ್ರವ್ಯ: ಬಜೆ ಸಂವರ್ಚಲ ಹಿಂಗತಿಬಜೆ ಕೊಡಸಿಕೆಯೆಂಬಿವಿನಿತುಮಂ ಕುಡಿಯಿಸಲುಷ್ಣಜಲಾನ್ವಿತಮದು ಕಿಡಿಸುಗುಮಜಸ್ರಮೆನೆ ನಡೆವ ಸುಣ್ಬುಮಂ ನೆತ್ತರುಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೨೦).
[ಅತಿ$_1$ + ಬಜೆ ?. / ತೆಲು. ಅತಿವಸ]

ಅತಿಬಯಸು (ಕ್ರಿ). ತುಂಬ ಆಸೆಪಡು: "ರತಿಕಲೆಯೊಳತಿಚದುರೆ ಅತಿಮಿತಿಯು ಮಾತಿನೊಳು ಖತಿಗಳೆದ ಮೊಗವು ಸೊಬಗಿನ ಸುದತಿ ಕಂಡತಿ ಬಯಸದಿಹರೆ" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೫೩). [ಅತಿ$_1$ + ಬಯಸು]

ಅತಿಬಲ, ಅತಿಬಳ (ಗು). ೧. ಹೆಚ್ಚಾದ ದೇಹಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ; ತುಂಬ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ: ಕುಲವೃದ್ಧರಿರ್ ಅಪ್ತರಿರ್ ಅತಿಬಲರಿರ್ (ಶಮದ. ೨೨೦ ಪ್ರಯೋ); ಅತಿಬಲ ನೇಮಿಖಾನಗೆ ಸರಿಯಪ್ಪ ಸೇನಾನಿಗಳುಂಟೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೭-೩೦). (ನಾ). ೨. ಗಾಳಿ. 'ಅತಿಬಲಾಯನ' ಪರಾ.

ಅತಿಬಳ: ೧. ಅತಿಬಳ ಪಾಯ್ದಳವನಿರಿಸಿದನು ವಳಯದಲಿ(ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೧೫). [ಅತಿ$_1$ + ಬಲ$_1$]

ಅತಿಬಲಾಯನ (ನಾ). ಕಿಟಕಿ; ಜಾಲರಿ; ವಾತಾಯನ: ರಾಘವನ ನೋಳ್ಪೆವೆಂದು ತಾಮತಿಬಲಾಯನದೊಳೀಕ್ಷಿಸುತ ಸೌಧಾಗ್ರದೊಳ್ ಬಾಲೆಯರ್ ನೆಲಸಿರ್ದರು (ಶ್ರೀರಾಮ. ೨೨-೧೨). [ಅತಿಬಲ + ಅಯನ]

ಅತಿಬಳ 'ಅತಿಬಲ' ನೋ.

ಅತಿಭವ (ನಾ). ಕಳೆದ ಜನ್ಮ; ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮ: ಅತಿಭವ ಸೌಧರ್ಮಿಕೆಯ ಕೂರ್ಮೆಯ ಭರದಿಂದೆಱಗುವಂತೆಱಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೬ ವ).
[ಅತಿ$_1$ + ಭವ]

ಅತಿಮಧುರ (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ಸಿಹಿಯಾದ. ೨. ಮಾಧುರ್ಯವೆಂಬ ಕಾವ್ಯಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಕರಮುಸ್ತಾಕ್ಷರಮುಚಿತಾಕ್ಷರಮುವಲಂಬಪ್ರಸನ್ನಮತಿಮಧುರಮಲಂಕರಣಯುತಮೆನಿಸಿ ಪೇೞಲ್ ಧರೆಯೊಳ್ ಕವಿರಾಜಹಂಸನೊರ್ವಂ ಬಲ್ಲಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೯). (ನಾ). ೩. ಇಷ್ಟುಮೋದಕ, ಮಧುಕ ಎಂಬ ಮೂಲಿಕೆ; "ಜ್ಯೇಷ್ಠಮಧು" (ವೈಔನಿ. ೩೯-೭೭೯). [ಅತಿ$_1$ + ಮಧುರ]

ಅತಿಮನೋಽಖುತ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನ ಎಲ್ಲೆಗೆ ಮೀರಿದ ಸತ್ಯ; ಅತಿಮಾನಸ ಸತ್ಯ: ರಾಮಾಯಣದೊಳತಿಮನೋಽಖುತದ ಸಂಘಟನೆ ಸಂಭವಿಸಲಿರ್ಪ ತಾಣಂ ತಾನದೆಂದರಿವರೇಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೬-೨೨೩).
[ಸಂ. (ಅತಿಮನಸ್ + ಖುತ)]

ಅತಿಮರ್ಯಾದ (ಗು). ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಮೀರಿದ; ಅಳತೆಗೆಟ್ಟ.
[ಸಂ. (ಅತಿ$_1$ + ಮರ್ಯಾದಾ + -)]

ಅತಿಮಾತ್ರ (ಗು). ೧. ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದ; ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಾದ. (ನಾ). ೨. ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯಾದ ಯೋಗಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮೃದು ಮಧ್ಯ ಅತಿಮಾತ್ರ ಅತಿಮಾತ್ರತರವೆಂದು ಚತುರ್ವಿಧಯೋಗಕ್ರಮದಿಂದಂ (ವಿವೇಕ. ೧೪೮). [ಅತಿ$_1$ + ಮಾತ್ರ]

ಅತಿಮಾನಸ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನ ಎಲ್ಲೆಗೆ ಮೀರಿದ ಸತ್ಯ: ಮಾನಸ ಅಧಿಮಾನಸಕೇರೆ ಅತಿಮಾನಸ ಮೈದೋರೆ ಅನಂದಾಮೃತ ಸೋರೆ (ಅನಿಕೇ. ೧). [ಅತಿ$_1$ + ಮಾನಸ$_1$]

ಅತಿಮಾನುಷ (ಗು). ಮನುಷ್ಯನ ಶಕ್ತಿಗೆ ಮೀರಿದ; ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ದೊರೆಯದ: ಕೃಷ್ಣನತಿಮಾನುಷಪುಷ್ಪಮನೊಲ್ದು ನೋಡಿ (ಜಗವಿ. ೧೨-೬೫). [ಅತಿ$_1$ + ಮಾನುಷ]

ಅತಿಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದವನು; ದಾರಿಬಿಟ್ಟವನು. [ಅತಿ$_1$ + ಮಾರ್ಗ]

ಅತಿಮಿತಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಕಡಮೆ; ತುಂಬ ಹಿಡಿತ: "ರತಿಕಲೆಯೊಳತಿಚದುರೆ ಅತಿಮಿತಿಯು ಮಾತಿನೊಳು... ಸೊಬಗಿನ ಸುದತಿ" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೫೩). [ಅತಿ$_1$ + ಮಿತಿ]

ಅತಿಮುಕ್ತ (ಗು). ೧. ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದ. ೨. ಕಾಮು

ಕ್ರೋಧಗಳಿಂದ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ. ೩. ಬೀಜರಹಿತವಾದ. ೪. (ಬಿಳುಪಿನಲ್ಲಿ) ಮುತ್ತುಗಳನ್ನು ಮೀರಿದ. (ನಾ). ೫. ಬಂಜೆಯಾದ ತಳಿ. ೬. ಇರವಂತಿಗೆ: ಅತಿಮುಕ್ತದಲರುಮಂ ತಮಾಳದ ತಳಿರುಮಂ . . . ತಂದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫–೪೯). ೭. ಹುಗಿಲುಮರ. [ಅತಿ$_1$ + ಮುಕ್ತ]

ಅತಿಮುಕ್ತಕ (ನಾ). ಹೊಂಗೆಯ ಮರ; "ಪುಲಿಗಲಿ, ನಮ್ಮಿ, ಹೊಂಗೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ). [ಸಂ. (ಅತಿಮುಕ್ತ + -)]

ಅತಿಮೂತ್ರ (ನಾ). ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮತ್ತು ಹಲವುಬಾರಿ ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಬಹುಮೂತ್ರ ರೋಗ; ಮಧುಮೇಹ ರೋಗ. [ಅತಿ$_1$ + ಮೂತ್ರ]

ಅತಿಮೋಹ (ನಾ). ಬಹಳವಾದ ಮೋಹ; ಅತ್ಯಾಸಕ್ತಿ: ಅತಿಮೋಹಂ ಗತಿಯಂ ಕರಂ ಕಿಡಿಕುಮೆಂಬೀ ಮಾತು ಕೈಗೂಡೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪–೪೮). [ಅತಿ$_1$ + ಮೋಹ]

ಅತಿರ (ನಾ). ಅಸ್ಥಿರ; ನಿಲುಗಡೆಯಿಲ್ಲದ್ದು (ಕ). [ಸಂ. ಅಸ್ಥಿರ]

ಅತಿರಂಜಿತ (ಗು). ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಗೆ ತುಂಬ ದೂರವಾದ: ಆ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಅತಿರಂಜಿತವಾದ ವರ್ಣನೆಗಳೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಅತಿ$_1$ + ರಂಜಿತ]

ಅತಿರಂಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ತುಂಬ ಮನೋಹರವಾಗು: ಸಿರಿಯಣುಗಂ ಸಮ್ಮೋಹನಶರದಿಂ ವಿರಹಿವಿತಾನಮನೆಚ್ಚು ಕೆಡಹಿ ಕಡುಭರದಿಂ ಬಾಜಿಪ ಶಂಖಮೆನಲ್ ನುಣ್ಗೊರಲತಿರಂಜಿಸಿತು (ಜಯಕಾ. ೩–೩೯). [ಅತಿ$_1$ + ರಂಜಿಸು]

ಅತಿರಕ್ತ (ಗು). ೧. ತುಂಬ ಕೆಂಪಾದ; ಕಡುಗೆಂಪಾದ. (ನಾ). ೨. ಅತಿಶಯವಾದ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು, —ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು. [ಅತಿ$_1$ + ರಕ್ತ]

ಅತಿರಕ್ತೆ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವಳು: ರಕ್ತೆಯನುರಕ್ತೆಯತಿರಕ್ತೆಯೆಂದಿಂತು ಮೂಜು ತೆಜದಿಂ ಬೇಟಮುಕ್ಕುಂ (ಮದತಿ. (೧೧–೨೬). [ಸಂ. ಅತಿರಕ್ತಾ (ಅತಿ$_1$ + ರಕ್ತ + -)]

ಅತಿರಥ (ನಾ). ಅತಿರಥ, ಮಹಾರಥ, ಸಮರಥ, ಅರ್ಧರಥ—ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ರಥಿಕರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಅಪರಿಮಿತ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಶತ್ರುಗಳೊಡನೆ ಯುದ್ಧಮಾಡುವ ರಥಿಕ: ರಥಿಗಳನಗ್ರಸ್ಥಿತ ಸಾರಥಿಗಳನಿಸೆ ಸೀರಪಾಣಿ ಸಲೆ ರಥದ ಮನೋರಥದೊಡನೆ ಮಡಿದರಂದತಿರಥ ಸಮರಥರಾ ಮಹಾರಥಾರ್ಧರಥರ್ಕಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೧೨); ಅತಿರಥನಾದರೂ ಗತಿಗೆಡಬಾರದು (ಗಾದೆ); (ಗದಾಯು. ೩–೫೦; ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೭೨; ಕುವ್ಯಾವಿ. ೭–೩೩ ನೋ). [ಅತಿ$_1$ + ರಥ]

ಅತಿರಮ್ಯ (ಗು). ತುಂಬ ಮನೋಹರವಾದ. 'ಅತಿರಮ್ಯಂಬಡೆ' ಪರಾ. [ಅತಿ$_1$ + ರಮ್ಯ]

ಅತಿರಮ್ಯಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ತುಂಬ ಮನೋಹರವಾಗಿರು, —ಸುಂದರವಾಗಿರು: ಕುವರನ ಚೆಲ್ವಂ ಚಿತ್ರದ ನಳಿನವಿಲೋಚನೆ ನೋಡುವೆನೆನುತುಂ ಗಳಿಲನೆ ಮುಸುಕಂ ತೆಗೆದಂದದಿನತಿರಮ್ಯಂಬಡೆಯಿತ್ತು (ಜಯಕಾ. ೩–೭). [ಅತಿರಮ್ಯ + ಪಡೆ$_1$]

ಅತಿರಸ (ಗು). ೧. ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚು ರಸವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಅಕ್ಕಿ, ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ, ಬೆಲ್ಲ ಇವುಗಳನ್ನು ರುಬ್ಬಿ ಅಥವಾ ಅರೆದು ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕರಿದು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ: ಧೂಪದೀಪ ನೈವೇದ್ಯಕೆ ಅಹುತಿಗೆ ಮಾನ ೧ . . . ಕರುಚಿಯ ಅಪ್ಪ ೫, ಅತಿರಸ ೫, ಸುಖಿನಪ ೫, ಯೆಂಣೆ ಹೂರಿಗೆ ೫ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೦–೮; 1521); ತಿರುನಂದಾದೀಪಕೆ ಚಿಲುವಾನ್ನದೀವಿಗೆ ೪೦ ಆರೋಗಣೆಗೆ ನೈವೇದ್ಯದ ಹರಿವಾಣ ೩ ಅಪ್ಪ ಪಡಿ ೧ ಕಂ ಅಪ್ಪ ೫೧ ಅತಿರಸ ಪಡಿ ೧ ಕಂ ಅತಿರಸ ೫೧ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೮೯–೪೦; 1513). [ಅತಿ$_1$ + ರಸ]

ಅತಿರಾಗಿ (ನಾ). ತುಂಬ ಅನುರಾಗವುಳ್ಳವನು: ಅದಜಿಕೊಳಿದ್ದುದು ಯಕ್ಷ ಕಿನ್ನರ ಸುದತಿಯರು ಕಿಂಪುರುಷರತಿರಾಗಿಗಳು ಸುಖಮಯರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩–೩೨). [ಸಂ. ಅತಿರಾಗಿನ್ (ಅತಿ$_1$ + ರಾಗ + -)]

ಅತಿರಾಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸು, —ಹೊಳೆ: ಆ ಹೆಣ್ಗಳ ರನ್ನೆಗೆ ಪಲ್ಲವಕವ್ಯೂಹದೆರ್ದೆಯನಿಳ್ಕುಳಿಗೊಂಡತಿರಾಜಿಸಿದುವು ತಿವಳಿಗಳು (ಜಯಕಾ. ೩–೩೫). [ಅತಿ$_1$ + ರಾಜಿಸು]

ಅತಿರಾತ್ರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಯಜ್ಞದ ಹೆಸರು: ದೇವಯಜ್ಞ . . . ಅತಿರಾತ್ರ ಉಕ್ಥ್ಯ ಷೋಡಶ ವಾಜಪೇಯ ಪೌಂಡರೀಕಾದಿ ಮಹಾಕ್ರತುಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೩೪). ೨. ನಡುರಾತ್ರಿ. [(ಅತಿ$_1$ + ರಾತ್ರಿ + -)]

ಅತಿರಾವ (ನಾ). ತುಂಬ ಬಿರುಸಾದ ಸದ್ದು: ಹೇವದಲಿ ಕೆಡಹಲ್ಕೆ ಬೀಳ್ವರು ಸಾವಿರದಸಂಖ್ಯಾತಬಲವತಿರಾವದಲಿ ಬಳಿಕೆರಡು ತಟ್ಟಿನ ಬಿಲ್ಲಿನತಿಬಲರು (ಕೋಗಯು. ೨೧–೬). [ಅತಿ$_1$ + ರಾವ]

ಅತಿರಿಕ್ತ (ಗು). ೧. ಬಿಟ್ಟುಹೋದ; ಕಳೆದುಹೋದ. ೨. ಮೀರಿದ; ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಾದ. ೩. ಆಚೆಯ: ದೇಹಕ್ಕೆ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮವೆಂಬುದೊಂದಿದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ಮು. ೨). (ನಾ). ೪. ತುಂಬ ಬಡವ. [ಸಂ.]

ಅತಿರಿಕ್ತಹಣ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಹಣ; ಹೆಚ್ಚುವರಿ ಮೊಬಲಗು: ವೆಚ್ಚದ ಅಂದಾಜು ಮೊಬಲಗನ್ನು ತೋರಿಸತಕ್ಕ ಇನ್ನೊಂದು ವಿತ್ತವಿವರಣೆಯನ್ನು . . . ಅತಿರಿಕ್ತಹಣಕ್ಕೆ ಒಂದು ಅಭಿಯಾಚನೆಯನ್ನು ಲೋಕಸಭೆಯ ಮುಂದೆ ಇರಿಸುವಂತೆ ಏರ್ಪಡಿಸತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾಸ. ೬೦). [ಅತಿರಿಕ್ತ + ಹಣ]

ಅತಿರುಜೆ (ನಾ). ಪ್ರಬಲವಾದ ರೋಗ: ಮೃತಮೆನಿಪ ಸೂತಕಕೆ ಮನೆಯಾಗತಿರುಜೆಯ ಶರಧಿಯೊಳು ಮುಳುಗುವನ್ವತನಿಜಸ್ಥಿತಿಯಾಂತುದೀ ದೇಹಂ ತ್ರಿಕಾಲದಲಿ (ವಿವೇಭ. ೪–೮). [ಅತಿ$_1$ + ರುಜೆ]

ಅತಿರೂಢ (ಗು). ಬಹಳವಾಗಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ: ಅತಿರೂಢಾರ್ಥಮಗೂಢಂ ಪ್ರತೀತಿ ಸುಭಗಂ ಪ್ರಸನ್ನಮೆನೆ ಪಡೆಗುಮಪಾಕೃತನಿಷ್ಠುರಾಕ್ಷರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೧೨). [ಅತಿ$_1$ + ರೂಢ]

ಅತಿರೇಕ (ನಾ). ೧. ರೂಢಿಗೆ ವಿರೋಧವಾದ ನಡೆ. ೨. ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದ ಸ್ಥಿತಿ; ಅತಿಶಯ: ಎಲೆ ಕೃಷ್ಣ ನಿನ್ನ ರೂಪಮುಂ ಸೌಷ್ಠವ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯುಂ . . . ವಿವೇಕಾತಿರೇಕಮುಂ ನೋಡಲ್ ನೀಂ ಪರದೈವತಕಳಾಸ್ವರೂಪನಾಗಿ ತೋರ್ಪೆ (ಜಗವಿ. ೪–೭೯ ವ). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ವ್ಯತಿರೇಕಾಲಂಕಾರ: ವರಜಾತಿ ರೂಪಕಾರ್ಥಾಂತರವಿನ್ಯಾಸಾತಿರೇಕಯಾಥಾಸಂಖ್ಯಾಸ್ಥಿರದೀಪ ಕೋಪಮಾಬಂಧುರಾತಿಶಯ ಸದೃಶಯೋಗಿತಾಕ್ಷೇಪಂಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೨). [ಸಂ.]

ಅತಿವರ್ತಿ (ಗು). ೧. ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಿನ. ೨. ಮೊಟ್ಟಮೊದಲನೆಯ. ೩. ಕ್ರಮವನ್ನು ಮೀರಿ ನಡೆಯುವ; ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿ ನಡೆಯುವ: ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾಗಿಯುಮತಿವರ್ತಿಯೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೬೬); ಅತಿವರ್ತಿಗಳ್ಗೆ ದಾನವಪತಿಗಳ್ಪುವರಿಲ್ಲ ತಕ್ಕುದಂ ಪರಿಜನದೊಳ್ ಹಿತನಂಜದೆ ಪೇಟ್ದು ಸುಭಾಷಿತಮಂ ಕೈಕೊಳಿಸುಗುಂ ವಿಭೀಷಣನೆ ವಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೨೧). [ಸಂ. ಅತಿವರ್ತಿನ್]

ಅತಿವರ್ತಿತ (ಗು). ೧. ಮೀರಿಹೋದ. (ನಾ). ೨. ಆನೆಗಳಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಏಳು ಮದಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಆ ಪಟ್ಟಣದ ನರಸಿಂಗ ಮೊನೆಯರ ಪಟ್ಟದಾನೆ ಸಂಚಿತ ತಿಲಕಿತ ಅರ್ಧಕಪೋಳಿತ ಅತಿವರ್ತಿತ ಅಧೋನಿಬಂಧಿನಿ ಕ್ರೋಧಿನಿ ಗಂಧಚಾರಿಣಿಯೆಂಬ ಸಪ್ತಾವಸ್ಥೆಯ ಮದದಿಂ ಮುಂದುಗಾಣದೆ (ನಂಬಿರ. ೨–೨೧). [ಸಂ.]

ಅತಿವಸ್ತು (ನಾ). ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಥಿತಿಗೆ ಮೀರಿದ ವಸ್ತು; ಅಪೂರ್ವವಾದ ವಸ್ತು: ನೀನು ಬಹಳ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಂಡವನು, ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಅತಿವಸ್ತು (ಆಗ್ರಹ. ೩೭). [ಅತಿ$_1$ + ವಸ್ತು]

ಅತಿವಳಿಗೆ 'ಅತ್ತಿವಳಿಗೆ' ನೋ.

ಅತಿವಳೆ (ನಾ). ಮಿತಿಮೀರಿದ ಮಳೆ: ಸುರಿದುದತಿವಳೆಯೆಂದು ಕುಲಗಿರಿ ಕರಗುವುದೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೨೨). [ಅತಿ$_1$ + ಮಳೆ (< ಮೞೆ)]

ಅತಿವಾಕ್ಯ (ನಾ). ಎಲ್ಲೆ ಮೀರಿದ ಮಾತು; ಚುಚ್ಚುಮಾತು (ಕ). [ಅತಿ$_1$ + ವಾಕ್ಯ]

ಅತಿವಾದ (ನಾ). ೧. ಮಿತಿಮೀರಿ ಮಾತಾಡುವುದು. ೨. ಮಿತಿಮೀರಿದ ಚರ್ಚೆ: ಈ ಅತಿವಾದದಿಂದ ನಮ್ಮ ಸಮಾಜಕ್ಕೇ ಅಪವಾದವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ (ಆರ್ಯಧ. ೧೬೪). ೩. ನಿಂದೆಯ ಮಾತು. [ಅತಿ$_1$+ ವಾದ]

ಅತಿವಾದಿ (ನಾ). ೧. ತುಂಬಮಾತಾಡುವವನು. ೨. ಅತಿಯಾಗಿವಾದ ಮಾಡುವವನು: ಅತಿವಾದಿಗೆ ಉತ್ತರವಿಲ್ಲ(ಗಾದೆ). [ಸಂ. ಅತಿವಾದಿನ್]

ಅತಿವಾಹಕ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಶ್ರಮಪಡುವ ಸ್ವಭಾವದವನು; ಕಷ್ಟಶೀಲ. ೨. ನರಕದಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಪ್ರೇತ: "ಪ್ರೇತೆಯತಿವಾಹಕಂ ಜಂತುವೆನೆ ನಾರಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೬-೧). ೩. ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರದಿಂದ ಜೀವನನ್ನು ಬೇರೆ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವ ದೇವತೆ. [ಅತಿ$_1$ + ವಾಹಕ]

ಅತಿವಿಷೆ (ನಾ). 'ಅತಿಬಜೆ' ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಔಷಧಿಯ ಮೂಲಿಕೆ. [ಸಂ. ಅತಿವಿಷಾ (ಅತಿ$_1$ + ವಿಷ + –)]

ಅತಿವೃತ್ತ (ನಾ). ೧. ತುಂಬ ಗುಂಡಾಗಿರುವುದು: ಅತಿವೃತ್ತದೆ ರವಿಬಿಂಬಾಕೃತಿ ಯೋಜನಶತಸಹಸ್ರವಿಷ್ಕಂಭಂ ವಿಶ್ರುತಜಂಬೂವೃಕ್ಷ ಮಹಾಪ್ರತೀತಿಯಿಂ ನೆಗೞ್ದುದಿಳೆಗೆ ಜಂಬೂದ್ವೀಪಂ (ಆದಿಪು. ೧-೪೯). ೨. ನಡತೆಗೆಟ್ಟವನು; ಅನಾಚಾರಿ. [ಅತಿ$_1$ + ವೃತ್ತ]

ಅತಿವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಎಷ್ಟು ಬೇಕೋ ಅಷ್ಟಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾದ ಮಳೆ; ಮಿತಿ ಮೀರಿದ ಮಳೆ: ಕಳೆದ ವರ್ಷ ಅತಿವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬಹಳ ಅನಾಹುತಗಳಾದುವು (ರೂಢಿ). [ಅತಿ$_1$ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಅತಿವೇಲ (ಗು). ೧. ಸಮುದ್ರದ ದಡವನ್ನು ಮೀರಿದ. ೨. ಕಾಲವನ್ನು ಮೀರಿದ. ೩. ಮೇರೆಮೀರಿದ; ಅತ್ಯಧಿಕ. (ನಾ). ೪. ಅತಿಮೂತ್ರವೆಂಬ ರೋಗ: "ಅತಿಮೂತ್ರಾತಿಶಯಂ ಸಮುದ್ರತಟ ಕಾಲಾತಿಕ್ರಮಂ ತಾವಿವಿಂತತಿವೇಲಾಖ್ಯ" (ನಾನಾರ. ೧೩೩). [ಸಂ. (ಅತಿ$_1$ + ವೇಲಾ + –)]

ಅತಿವ್ಯಕ್ತ (ಗು). ತುಂಬ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ; ತುಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ: ಏಕವಚನ ಬಹುವಚನಂಗಳ್ ಕನ್ನಡದೊಳತಿವ್ಯಕ್ತಂಗಳ್; ದ್ವಿವಚನ ಮನೌಚಿತ್ಯದಿನಱಿವುದು (ಶಮದ. ೪೪ ವೃತ್ತಿ). [ಅತಿ$_1$ + ವ್ಯಕ್ತ]

ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ (ನಾ). [ನ್ಯಾಯ] ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊರತಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣವು ಅನ್ವಯಿಸುವಂತೆ ನಿರೂಪಿಸುವ ಒಂದು ದೋಷ: ಲಕ್ಷಣವು ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲ. ಇದರಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ, ಅವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳಿರಕೂಡದು (ಭಾರಮೀ. ೧೪೬). 'ಅವ್ಯಾಪ್ತಿ' ಪರಾ. [ಅತಿ$_1$ + ವ್ಯಾಪ್ತಿ]

ಅತಿಶಕ್ವರಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹದಿನೈದನೆಯ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹದಿನೈದು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಸಮವೃತ್ತಗಳ ಸಮುದಾಯ: ೧೨ ಜಗತಿ, ೧೩ ಅತಿಜಗತಿ, ೧೪ ಶಕ್ವರಿ, ೧೫ ಅತಿಶಕ್ವರಿ . . . ಎಂದಿಪ್ಪತ್ತಾಱುಂ ಛಂದಂಗಳಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೫೫ ವ). [ಸಂ. ಅತಿಶಕ್ವರೀ (ಅತಿ$_1$ + ಶಕ್ವರೀ)]

ಅತಿಶಯ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಳ; ಮೇಲ್ಮೆ; ವಿಶೇಷ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅಲಂಕಾರ; ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ: ಮೇರೆಗಳೆದಿರೆ ವಿಶೇಷವಿಚಾರ ಮನಧಿಕೋಕ್ತಿಯೊಳ್ ತಗುಳ್ಚುವುದಕ್ಕುಂ ಸಾರತರಮತಿಶಯಾಲಂಕಾರಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೯೧); ಸವಿಶೇಷವಚನಮತಿಶಯಂ (ಉದಯಾ. ೯). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] 'ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ'ದ ಮೇರೆಗೆ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ವಿರೋಧ, ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆ ಮೊದಲಾದವು ಇದರ ಪ್ರಭೇದಗಳು: ನಾಡಾಡಿಗಱಿವಿನಂ ಕೆಯ್ಗೂಡಿದ ವಸ್ತೂತ್ಪವರ್ಣನಂ ವಿಸ್ಮಯಮಂ ಮಾಡುವೊಡತಿಶಯಮಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೨೫). ೪. ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಮಹಿಮೆ: ಅತಿತುಂಗಾಕೃತಿಯಾದೊಡಾಗದದಱಕೊಳ್ ಸೌಂದರ್ಯಮೌನ್ನತ್ಯಮುಂ ನುತಸೌಂದರ್ಯಮುಮಾಗೆ ಮತ್ತತಿಶಯಂ ತಾನಾಗದು (ಎಕ. II, ೨೩೪-೧೬; 1180). [ಸಂ.]

ಅತಿಶಯಧವಳ (ಗು). ೧. ತುಂಬ ಬಿಳುಪಾದ; ಅತಿನಿರ್ಮಲವಾದ. (ನಾ). ೨. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ನೃಪತುಂಗನ ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕೃತಕೃತ್ಯಮಲ್ಲನಪ್ರತಿಹತವಿಕ್ರಮನೊಸೆದು ವೀರನಾರಾಯಣನಪ್ಪತಿಶಯಧವಳಂ ನಮಗೀಗತರ್ಕಿತೋಪಸ್ಥಿತಪ್ರತಾಪೋದಯಮುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೨). [ಅತಿಶಯ + ಧವಳ]

ಅತಿಶಯವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಳವನ್ನು ಹೊಂದು; ಮೇಲ್ಮೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ವ್ರತಹೋಮನಿಯಮೋಪವಾಸದಾನಗಳಿಂದತಿಶಯವಡೆದ ಧರ್ಮಗಳು (ಹದಿಬ. ೩-೬). [ಅತಿಶಯ + ಪಡೆ$_1$]

ಅತಿಶಯಿತ (ಗು). ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟ: ಅತಿಶಯಿತ ವಸ್ತುವಿಷಯ ಪ್ರತೀತಿಯಂ ಮೞಿಸಿ ನಿಱಿಸಿ ಪೇೞ್ವುದು (ಕವಿರಾ. ೩-೧೮೨). [ಸಂ.]

ಅತಿಶಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೀರು; ಮೇಲಾಗು. [ಅತಿಶಯ + –ಇಸು$_1$]

ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಲ್ಪವನ್ನು ಮಹತ್ತರವಾಗಿ ಮಾಡಿ ಹೇಳುವುದು: "ತಾಲ್ಲೂಕ ರಾಜಾಸ್ತೋತ್ರ" ದಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಿದೆಯೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುವದು? (ಸಮುಜೀ. ೭). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ. ℙ ಇದರಲ್ಲಿ ರೂಪಕಾತಿಶಯೋಕ್ತಿ, ಭೇದಕಾತಿಶಯೋಕ್ತಿ, ಅತ್ಯಂತಾತಿಶಯೋಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಹಲವು ಪ್ರಭೇದಗಳುಂಟು (ಕೈಪಿಡಿ. ೩೩೨-೩೩೪ ನೋ): ಕಾವ್ಯನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ, ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆ ಮೊದಲಾದ ಅಲಂಕಾರಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವುಂಟು. ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಂತೂ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಅಲಂಕಾರಗಳ ತಳಹದಿ (ಭಾರಮೀ. ೪೧೪). [ಅತಿಶಯ + ಉಕ್ತಿ]

ಅತಿಶಯೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ದ ಮೇರೆಗೆ, ಉಪಮಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಉಪಮಾನದಲ್ಲಿರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಉಪಮೇಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶೇಷವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವುದು: ವದನಂ ಮದಿರೆಯಲೋಚನಮುದಾವಹಂ ಕಮಳಮಳಿಕುಳೋತ್ಸವಜನಕಂ ವಿಜಿತ ವಿಭೇದ ಕ್ರಮಮಿಂತಿದಲ್ಲದಿಲ್ಲೆಂಬುದತಿಶಯೋಪಮೆ ಸತತಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೬). [ಅತಿಶಯ + ಉಪಮೆ]

ಅತಿಸಂಧಾನ (ನಾ). ಮೋಸ; ವಂಚನೆ; ಕೃತ್ರಿಮ: "ವಂಚನಂ, ಅತಿಸಂಧಾನಂ, ವ್ಯಳೀಕಂ, ಪ್ರತಾರಣಂ – ಈ ೪ ಅೞಿಗೊಳ್ವುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೩-೬೩). [ಸಂ.]

ಅತಿಸಂಧಿತೆ (ನಾ). ವಂಚಿತಳಾದವಳು; ಮೋಸಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವಳು: ಅತಿಸಂಧಿತೆಯಂತೆ ವಿರಳೋತ್ಕಳಿಕಾತರಳೆಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೫-೩೦ ವ). [ಸಂ. ಅತಿಸಂಧಿತಾ]

ಅತಿಸರ್ಜನ (ನಾ). ೧. ಬಹಳವಾಗಿ ದಾನಮಾಡುವುದು; ಕೊಡುಗೈತನ. ೨. ಕೊಲೆ; ಸಂಹಾರ. [ಸಂ.]

ಅತಿಸಾಂಗ (ಗು). ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ; ಸಮಗ್ರವಾದ : ನಿನ್ನತಿಸಾಂಗ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದೆವು ನಾವಬ್ಜದಳನೇತ್ರ (ಬಸವು.೫೭–೬೧). [ಅತಿ$_1$+ಸಾಂಗ]

ಅತಿಸಾರ (ಗು). ೧. ಅತಿಶಯವಾದ ಸತ್ತ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿದ ; ರಸಮಯವಾದ : ನುತಿಸಿ ನುತಿಸಿಯವರನತಿಸಾರಮೃದುಗಾಂಧರ್ವದಿಂ ಪಾಡುತ್ತ ಹಾಡುತ್ತೆ (ಬಸವು. ೬–೨೬). (ನಾ). ೨. ಬಹಳವಾಗಿ ಭೇದಿಯಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ: "ಬಸಿಕುರ್ತ್ತಮತಿಸಾರವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪–೩) ; ಕುಸುಬೆಎಣ್ಣೆ, ತುಪ್ಪ ಇವಂ ಕುಡಿಸೆ ಅತಿಸಾರ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೯೯). [ಅತಿ$_1$ + ಸಾರ$_1$]

ಅತಿಸಾರಕಿ (ನಾ). ಅತಿಸಾರ ರೋಗದಿಂದ ನರಳುವವನು. [ಸಂ. ಅತಿಸಾರಕಿನ್]

ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮ (ಗು). ಬಹಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ : ಅವಳ ಮನಸ್ಸು ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ; ಒಂದು ಗೆರೆಯಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚುಕಡಮೆಯಾದರೂ ನೊಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ (ರೂಢಿ). [ಅತಿ$_1$ + ಸೂಕ್ಷ್ಮ]

ಅತಿಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಮೂಲಭೂತವಾದ ದೇವಸ್ಥಾನ : ಶ್ರೀ ಅನಂತಾಪುರದ ಊರಮುಂದೆ ಅತಿಸ್ಥಾನದ [ಗುಡಿ] ಖಿಲವಾಗಿರಲಾಗಿ . . . ಪ್ರಜೆಗಳ ಸನ್ಮತದಲಿ ಆ ಖಿಲವಾದ ಅತಿಸ್ಥಾನವನು ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರವ ಮಾಡಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೨೩–೧೧; 1507). [ಸಂ. ಅಧಿಷ್ಠಾನ]

ಅತಿಸ್ನೇಹ (ನಾ). ಮಿತಿಮೀರಿದ ಗೆಳೆತನ : ಅತಿಸ್ನೇಹ ಗತಿಗೆಡಿಸಿತು (ಗಾದೆ). [ಅತಿ$_1$ + ಸ್ನೇಹ]

ಅತೀಂದ್ರಿಯ (ಗು). ೧. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದ ; ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸದೆ ಇರುವ ; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ; ಪರೋಕ್ಷವಾದ. (ನಾ). ೨. ಆತ್ಮ. ೩. ಪ್ರಕೃತಿ. ೪. ಮನಸ್ಸು. [ಅತಿ$_1$ + ಇಂದ್ರಿಯ]

ಅತೀಂದ್ರಿಯದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). "ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಂಡಂತೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸುವುದು; ಅತೀಂದ್ರಿಯ ದೃಷ್ಟಿ (ಶಕ್ತಿ) ; ಕೇವಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮದೃಷ್ಟಿ; ಅಸಾಧಾರಣ ಪ್ರಜ್ಞೆ" (Clairvoyance. ಇಂಕನಿ). [ಅತೀಂದ್ರಿಯ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಅತೀಂದ್ರಿಯಸೌಖ್ಯ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ, ಕೇವಲ ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸುಖ: ಅನಶ್ವರಶ್ರೀವನಿತೇಶರೀಗೆಮಗೆ ಸಿದ್ಧರತೀಂದ್ರಿಯಸೌಖ್ಯಸಿದ್ಧಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೨). [ಅತೀಂದ್ರಿಯ + ಸೌಖ್ಯ]

ಅತೀತ (ಗು). ೧. ಮೀರಿದ : ನೆನಪುಗಳಿಗೆಯತೀತನಪ್ಪ ಮಹಾನುಭಾವ ಪ್ರಜ್ಞಮಾನಸನು (ಬಸವು. ೮–೧೨). ೨. ದಾಟಿದ; ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಮೀರಿದ. ೩. ಸತ್ತುಹೋದ ; ಗತಿಸಿದ. ೪. ಕಳೆದುಹೋದ ; ಮುಗಿದುಹೋದ : ಭಾವಿಯೆನಿಸಿರ್ದ ಭೋಗದೊಳಾವುದು ನಿಶ್ಚಯಮತೀತಮುದತೀತಮೆ ದಲ್ ಜೀವಂ ತದಾತ್ವಸುಖಲವಸೇವೆಗೆ ಕಳವಳಿಪುದು (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೩೬). (ನಾ). ೫. ಅತಿಕ್ರಮ ; ಕ್ರಮತಪ್ಪಿದ ನಡತೆ : ಜಾತಂ ವಿನೀತನಾಗಲಿ ಧೂರ್ತನಾಗಿರಲಿ ತಾತಂಗೆ ವಿರಹಿತವೆ ನೋಡದಿರ್ ಬಾಲಕರತೀತಮಂ ಕ್ಷಮಿಸೆಂದು ವಾಲ್ಮೀಕಿ ನುಡಿಯೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧–೫೪). ೬. ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಮೀರಿದವನು ; ಸಂಸಾರದ ಆಚೆಗಿರುವವನು ; ಯತಿ. 'ಅತೀತಮಠ' ಪರಾ. ೭. (?) : ಅನಾದಿಯ ಮಗನು ಆದಿ ಆದಿಯ ಮಗನತೀತ ಅತೀತನ ಮಗನು ಆಕಾಶ (ಅವಚಂ. ೧೬೪–೬೪೩). [ಸಂ.]

ಅತೀತಕಾಲ (ನಾ). ೧. ಕಳೆದುಹೋದ ಕಾಲ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಭೂತಕಾಲ: ಅಖ್ಯಾತವಿಭಕ್ತಿಗಳಕ್ಕುಮತೀತಭವದ್ಭಾವಿಕಾಲ ವಿಧ್ಯಾದಿಗಳೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೭೪). [ಅತೀತ + ಕಾಲ$_1$]

ಅತೀತಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ೧. ಆಗಿಹೋದ ಕೆಲಸ. ೨. ಕೈಮೀರಿ ಹೋದ ಕೆಲಸ. [ಸಂ. ಅತೀತಕ್ರಿಯಾ (ಅತೀತ + ಕ್ರಿಯಾ)]

ಅತೀತಜನ್ಮ (ನಾ). ಕಳೆದ ಜನ್ಮ ; ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮ. [ಅತೀತ + ಜನ್ಮ]

ಅತೀತಭವ (ನಾ). = ಅತೀತಜನ್ಮ : ನೀನತೀತಭವದೊಳ್ ಉಪಾರ್ಜಿತೋದಾತ್ತಪುಣ್ಯನೆಯಾಗಿ ಸೌಧರ್ಮಕಲ್ಪದೊಳ್ ದೇವನಾದೈ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೫). [ಅತೀತ + ಭವ]

ಅತೀತಮಠ (ನಾ). ಯತಿಗಳ, ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ, ಮಠ : ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ರಾಜಿಸುತಿಪ್ಪ ಯತಿವ್ರತಿಗಳಿಗೆ ಗೊತ್ತಿದೆಂಬಂತತೀತಮಠವಿರಲೊಂದು ದಿನಸದಲ್ಲಿ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೮–೫೪). [ಅತೀತ + ಮಠ]

ಅತೀತಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಆತ್ಮನು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಮೂಲಾಧಾರ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಯೋಗಸಾಧನೆ: ಮೂಲಾಧಾರದಲ್ಲಿ ಬೀಳಲ್ಕತೀತಾವಸ್ಥೆಯೈ (ವೀಶೈಪು. ೬–೬–೩೨). [ಅತೀತ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಅತೀತೆ (ನಾ). ಜೈನಾಗಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ದೀಕ್ಷೆಪಡೆದ ಹೆಂಗಸು ; ಜೈನಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ ; ಕಂತಿ : "ಜೈನಾಗಮಮಂಗೊಂಡವಳತೀತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಕಂತಿ]ಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೦–೩ ಕಿ). [ಸಂ. ಅತೀತಾ]

ಅತೀವ (ಗು). ತುಂಬ ; ಅತ್ಯಧಿಕ : ಸಂಯಮಿಗಳ ಮುಂದೆ ನಿಂದೆಜಗಿಕಾಣ್ಕೆಯನಿತ್ತುದತೀವ ಭಕ್ತಿಯಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೧–೧೨೭) ; ಪ್ರಮೀಳೆಯು ಉಸುರಿದ ದಾರುಣಸತ್ಯದಿಂದ ವಿಷ್ಣೂನಿಗಾದ ಅತೀವ ವ್ಯಥೆ (ಸಮಜೀ. ಪೀ. ೩೯). [ಸಂ. (ಅತಿ$_1$ + ಇವ)]

ಅತುಕು, ಅದುಕು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿಸು ; ಬೆಸಗೆ ಹಾಕು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅದುಕು** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [← ತೆಲು. ಅತುಕು]

ಅತುಚ್ಛ (ಗು). ತುಚ್ಛವಲ್ಲದ ; ಪ್ರಬಲವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ: 'ಅತುಚ್ಛಬಾಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅತುಚ್ಛಬಾಣ (ನಾ). ಪ್ರಬಲವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಬಾಣ: ಸಿಂಹಳಭೂಪತಿ ಮುಚ್ಚಿ ಚಂಡಕೋದಂಡಮನಾರ್ಪಿನಿಂ ಸೆಳೆದು ಬೊಬ್ಬಿಱಿದೆಚ್ಚನತುಚ್ಛಬಾಣಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೬–೮೮). [ಅತುಚ್ಛ + ಬಾಣ]

ಅತುಲ, ಅತುಳ (ಗು). ೧. ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ; ಅಸಮಾನವಾದ ; ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ. ೨. ತೂಕವಿಲ್ಲದ ; ಹಗುರ. (ನಾ). ೩. ಎಳ್ಳು. ೪. ಕಫ ; ಕೆಮ್ಮಲು. **ಅತುಳೆ** : ೧. ಅಂಗರುಚಿ ಶರಭಬಲಮಂ ಬಲದ ವಾಜಿ ಕರಣಂಗಳಂ ಲೋಹಿತಾಕ್ಷಿಗಳತುಳ ಭೂಧರಶೃಂಗಮಂ (ಹಚಕಾ. ೫–೩೮) ; ಅತುಳಹರುಷದ ಹೊನಲಿನಲಿ ಹೊದಱಿದ್ದು ವಿಕಸಿತ ವನರುಹಾಸನನಾಗಿ ನುಡಿದನು (ತೊರರಾ. ೧–೫–೧೦). [ಸಂ.]

ಅತುಲಿತ, ಅತುಳಿತ (ಗು). ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಸಮಾನವಾದ : ನಿಷ್ಕಾಮಿಶೇಷಾತುಲಿತ ಭಕ್ತಿಯನಿತ್ತೆನಾತಂಗೆ (ಬಸವು. ೨–೮). **ಅತುಳಿತ** : ಆ ವಿಕ್ರಮಾಂಕ ಸಕಳ ಮಹೀವಲ್ಲಭನಾತ್ಮಜಾತನತುಳಿತ ಭುಜಶೌರ್ಯಾವಷ್ಟಂಭೋದ್ಧರಣದ (ಕಇಅ. ೧೭, ೧–೨೯ ; 1127). [ಸಂ.]

ಅತುಳ 'ಅತುಲ' ನೋ.

ಅತುಳಭಾಷೆ (ನಾ). ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ : ಅಟ್ಟಿ ಹಿಡಿವೆನಮರರ . . . ಮಿಕ್ಕಿನ ನರರನು ಕಟ್ಟಿತಹೆನೆಂದು ತೊಟ್ಟನತುಳ [ಪಾಠಾಂ. ನಖಿಲ] ಭಾಷೆಯನು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೩–೧೪೨). [ಅತುಳ (= ಅತುಲ) + ಭಾಷೆ]

ಅತುಳಿತ 'ಅತುಲಿತ' ನೋ.

ಅತೃಪ್ತಿ (ನಾ). ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಮನಸ್ಸು ತಣಿಯದಿರುವುದು; ಅಸಮಾಧಾನ: ಆಹಾರದ ಕೊರತೆ ಜನರಲ್ಲಿ ಅತೃಪ್ತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

-**ಅತೆ** (ಪ್ರ). ಒಂದು ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ; ಉದಾ—ಅಳತೆ; ಕೊಱತೆ: ಅಳತೆಗೆ ತೂಕಕ್ಕೆಣಿಕೆಗೆಯೊಳಗಾದುವು ಸಕಳವಸ್ತುಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೦–೫೩); ಕೆಸಱ ಕೊಱತೆಗೆ ಕತ್ತುರಿಯಂ ಕೊಳುವಂತೆ (ಅದರ. ೧೪೮–೨); ಕೊಂಕು ಕೊರತೆಗಳಿಲ್ಲ (ಅಮೃತ. ೫–೧೬).

ಅತೋನಾತ (ನಾ). (ಉಕ) ಅತಿಶಯ; ಪರಮಾವಧಿ; "ಅತಿಶಯ, ಅತಿಬಹಳ, ಹೆಚ್ಚೆಚ್ಚು" (ಜಾನಕೋ. ೧೨).

[← ಮರಾ. ಅತೋನಾತ್ (< ಸಂ. ಅತೋನಾತಃ=ಅತಃ ನ ಅತಃ)]

ಅತ್ತ (ನಾ). ೧. (ಮಾತಾಡುವವನು ದೂರಪ್ರದೇಶವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಲ್ಲಿ) ಆ ಕಡೆ; ಆ ಪಕ್ಕ; ಆ ದಿಕ್ಕು; ಆ ಸ್ಥಳ: ಕುದಿಕುದಿದತ್ತಣಿಂ ಕುದುರೆ ನೂಱಱೊಳಾ ಬಲದಾನೆ ಪತ್ತು ತಾಗಿದುವು (ಕವಿರಾ. ೧–೧೯೯); ಅತ್ತ ಸುರೇಶ್ವರಾವಸಥಮಿತ್ತ ಪನ್ನಗೋದಾತ್ತ ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಮುಱಿದಂತಿರೆ ಪೂಣ್ದನಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭೫); ಎನ್ನ ಮನದ ದುರಾಶೆಯ ಮಾಣಿಸಿ ನಿಮ್ಮತ್ತ ತೋಱಾ ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಾ (ಮಹದೇ. ೨–೧); ದೈವವದೆತ್ತಲೊಲೆದಿಹುದತ್ತ ವಿಜಯಶ್ರೀಯ ಕುಡಿನೋಟ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೨); ಕಡೆಮೊದಲಿಲ್ಲದೆ ಖಳರಾಯರಾವುತಪಡೆ ಬಿದ್ದು ದಿತ್ತ ಮೇಣತ್ತ ತಡೆಯದೆ ಬಾಣಕುಂಭಾಂಡರ್ ಖೇಚರದಿಂದೆ ಕೆಡೆಹಿದರ್ (ಮೋಹತ. ೪೦–೭೨). ೨. ಹೊರಗೆ; ಬೇರೊಂದು ಕಡೆ: ಆನ್ನೆಗಮತ್ತ ಯಮುನಂದನಂ ಮೂವರ್ ತಮ್ಮಂದಿರ ಬರವಂ ಕಾಣದೆ ಭಗ್ನಮನನಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೪೧ ವ); ಸುಯೋಧನಂಗೆ ರಣಭೂಮಿಯೊಳೆಂತುಟವಸ್ಥೆಯೋ ಕನಲ್ದುರಿದಪುದೆನ್ನ ಮೆಯ್ಯೆನುತುಮುತ್ತಣ ಪಂಬಲ ಬಂಬಲೊಳ್ ತೆಱಂದಿರಿದುದು ಚಿತ್ತಮಾ ದೊರೆಯ ಯೋಗಿಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೬೩). ೩. ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ಥಳ, ಕಾಲ, ವಸ್ತು ಮೊದಲಾದದ್ದರಿಂದ ಆಚೆ, —ಆ ಮುಂದೆ, —ಆ ಮೇಲೆ: ಜಸಕ್ಕಾಗರಮಾದ ಬದ್ದೆಗನಿನಾ ನರಸಿಂಹನಿನತ್ತ ನಾಲ್ವೆರಲ್ ಮೇಗು ಪೊದಬ್ದ ಚಾಗದೊಳ ಮೊಂದಿದ ಬೀರದೊಳಂ ಗುಣಾರ್ಣವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೦); ದುರ್ಮಾರ್ಗಮಂ ಪೊರ್ದಿದೆನಗೆ ಶರಣ್ ಧರ್ಮದಿಂದತ್ತ ಮತ್ತಿಲ್ಲ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೪೫); ತಪಸಿಗಳಿಂದತ್ತ ಮತ್ತೆ ಪಿರಿಯರುಮೊಳರೇ (ಸಮುಪ. ೬–೯೭); ವಾಚ್ಯ–ಲಕ್ಷ್ಯಗಳಿಂದತ್ತಣ ಈ ಧ್ವನಿಯೇ ಕಾವ್ಯಾತ್ಮವಾಗಿರುವುದು ಉತ್ತಮ ಕಾವ್ಯವು (ನಾಡೋಜ. ೩೫೬). ℙ ಇದರ ತೃತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿ ರೂಪಗಳಾದ **ಅತ್ತಣಿಂ, ಅತ್ತಣಿಂದಂ, ಅತ್ತಣಿಂದೆ** ಎಂಬುವು ಪಂಚಮೀವಿಭಕ್ತಿಯ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳೆಂದು ಹಳಗನ್ನಡದ ವ್ಯಾಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. (ಷಷ್ಠೀ) **ಅತ್ತಣ, ಅತ್ತಳ**: ರಿಸಿಗಳತ್ತಣೊಂದು ಮೈಮೆಯಿಂ ಗೆಯ್ಮೆಯಿನಿಂತಾದುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೭–೧೭); ಕತ್ತಲೆಯ ಪುರವ ಕಳ್ಳರು ಮುತ್ತಲು, ಪುರಪತಿ ಮುತ್ತಿಗೆಗೊಳಗಾದನು ನೋಡಾ ಅಯ್ಯಾ, ಅತ್ತಳ (ಅತ್ತಣ) ಊರಿಂದ ಬೆಳಗು ಪಸರಿಸಲು ಮುತ್ತಿಗೆ ತೆಗೆದೋಡಿತ್ತು ಕಾಣಾ ಮಹಾಲಿಂಗ ಗುರುಶಿವಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಪ್ರಭುವೇ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೪೩); "ಅತ್ತಳ ಊರೇ ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರ" (ಸಿದ್ಧೇವ. ಟೀಕ). (ಸಪ್ತಮೀ) **ಅತ್ತಲ್, ಅತ್ತಲು**: ೧. ಅತ್ತಲಸುರಾರಿ ಬೆಸಸಿದನಿತ್ತಲ್ ರುದ್ರಾವತಾರನೆಱೆದೊಯ್ದಪಂ (ಗದಾಯು. ೯–೧೬); ಎತ್ತಲೊಲೆವುದು ಧರ್ಮಬಲ ತಾನತ್ತಲೊಲೆವುದು ದೈವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೨); ಅತ್ತಲು ವೃಷಭನ ಪ್ರಾಣಂ ಮತ್ತೆ ನಿಸದೆ ಪೋದುದಮರವಾಸಮನಯ್ದಲು (ಮೈಆರಿ. ೯೨೭, ೩೪–೪; 11ನೆಯ ಶತ); ಆದೆ ವಿಜಯನಸ್ತ್ರೌಘವತ್ತಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೯). ೨. ಕತ್ತಲೆಯೆಂಬುದು ಇತ್ತಲೆಯಯ್ಯ, ಗುಹೇಶ್ವರನೆಂಬುದು ಅತ್ತಲೆಯಯ್ಯ (ಅವಚಂ. ೫೧–೨೯); ಅಲ್ಲಿಂದತ್ತಲ್ ಮೂವರ್ ಮಧ್ಯಮರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೩೭); ಪ್ರಾಕ್ತೈಜಸಾತ್–ತೈಜಸದಿಂದತ್ತಲೆ (ತಸೂವೃ. ೫೩). ℙ ಶಮುದ. ೧೯೯ ಪ್ರಯೋ. ಮೇರೆಗೆ ಅತ್ತಲ್ ಎಂಬುದು ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಿಯ ರೂಪವೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅತ್ತಲ್, ಅತ್ತಲು ಎಂಬುವನ್ನು ಅವ್ಯಯಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸುವವರೂ ಉಂಟು.

ಅತ್ತತ್ತ, ಅತ್ತತ್ತಲ್ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) ೧. ತುಂಬ ಆಚೆಗೆ; ತುಂಬ ದೂರ: ಉಬ್ಬಸಮುಪ್ಪುದತ್ತೆಯತ್ತತ್ತ ಸಾರಿಮೆಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೨೦೬); ಅಯ್ಯಾ ಪಾತಾಳವಿತ್ತಿತ್ತ, ಶ್ರೀಪಾದವತ್ತತ್ತ (ಮಹದೇ. ೬–೪); ಹೊದ್ದುವರೆ ಸಮೀಪ, ಹತ್ತೆ ಸಾರುವರೆ ಅತ್ತತ್ತ ತೋಱುತ್ತದೆ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೧೨–೬); ಘನಪಟಲದಿನತ್ತತ್ತ ಮಿಕ್ಕಂ ಹಿಮೋರ್ವೀಧರದಿಂದತ್ತತ್ತ ಪೋದಂ ರವಿಯ ರಥದಿನತ್ತತ್ತ ಮೈವೆರ್ಚಿದಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೬–೨೮). ೨. ತುಂಬ ಕೀಳು, —ಹೀನ: ಒತ್ತಿಸಿದ ಕಸಕಿಂತ ಅತ್ತತ್ತ ಈ ದೇಹ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡೊಯ್ದು ಅಗ್ನಿಯಲಿ ಬಿಸುಡುವರು (ಪುರಂದ. ೧–೧೫೨–೧೧); ಬರೆವಣಿಗೆಯೋ ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ವೈದ್ಯರು 'ಪ್ರಿಸ್ಕ್ರಿಪ್ಷನ್' ಚೀಟಿ ಬರೆಯುತ್ತಾರಲ್ಲ ಆ ಬರೆವಣಿಗೆಗಿಂತ ಅತ್ತತ್ತ (ಸುವಸಂ. ೯). ೩. ತುಂಬ ಮೇಲು: ಮೂದೇವರುಗಳಿಂದಲತ್ತತ್ತ ಮಹಲಿಂಗ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೪೦–೭); ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ ಸೋಮೇಶ್ವರನೆಂಬ ಲಿಂಗಕಲ್ಪಿತಕ್ಕತ್ತತ್ತಲೆ (ಅದವ. ೫); ಅಜಂಗತ್ತತ್ತಲಚ್ಯುತಗ[ನ]ಚ್ಯುತಂಗತ್ತತ್ತಲತ್ತಲು ರುದ್ರ (ಬಸವಪು. ೬೧–೫೩). **ಅತ್ತ ಕೆರೆ ಇತ್ತ ಬಾವಿ, ಅತ್ತ ಪುಲಿ ಇತ್ತ ದರಿ** = ಯಾವ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿದರೂ ಅಪಾಯಕ್ಕೊಳಗಾಗಬಹುದಾದ ಸಂದರ್ಭ; ಇಕ್ಕಟ್ಟು; ವಿಷಮ ಸ್ಥಿತಿ: ಅತ್ತ ಕೆರೆ ಇತ್ತ ಬಾವಿ ಎಂಬಂತೆ ಆವನ ಸ್ಥಿತಿಯಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ); ಅತ್ತಲಸುರಾರಿ ಬೆಸಸಿದನಿತ್ತಲ್ ರುದ್ರಾವತಾರನೆಱೆದೊಯ್ದಪನೆಂದತ್ತ ಪುಲಿಯಿತ್ತ ದರಿಯೆಂದತ್ತಿತ್ತಡಿಯಿಡದೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ತಳವೆಳಗಾದಳ್ (ಗದಾಯು. ೯–೧೬). **ಅತ್ತಲ ಬಾಯಿ** = ಎಲ್ಲಿಂದಲೋ ಬಂದವನು; ತೀರ ಅಪರಿಚಿತ; 'ಯಃಕಶ್ಚಿತ' (ಉಕ. ೩). **ಅತ್ತಲಾಗಿ ಇಡು, ಅತ್ತಿಡು** (ಉಕ) = ದೂರಕ್ಕೆ ಸರಿಸು; ಗಮನಿಸದೆ ಇರು: ನಿನ್ನ ಟೀಕೆಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅತ್ತಲಾಗಿ ಇಟ್ಟು, ಮುಂದೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದರ ಕಡೆಗೆ ಗಮನಕೊಡು (ರೂಢಿ); "ನೀನು ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದಾದರೆ ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಅತ್ತಿಡುವೆನು . . ." (ನಡೆದಾ. II, ೧೪೩೫); ತಾನು ವಿಶ್ವಸೃಕ್ಕೇ ಆದರೂ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವವನಾದರೂ, ತನ್ನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಅತ್ತಿಟ್ಟು, ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು (ನಡೆದಾ. II, ೧೫೫೪). **ಅತ್ತಲಿಂ ಮುನ್ನ, ಅತ್ತ ಮುನ್ನಲ್** = ಅದಕ್ಕಿಂತ ತುಂಬ ಮುಂಚೆಯೇ; ಬಹಳ ಮೊದಲೇ: ಅಜಹರಿಗಳು ಜನಿಸದತ್ತತ್ತಲಿಂ ಮುನ್ನ (ಬಸವಪು. ೯–೫೦); ಆಱುವತ್ತು ಮೂವರಿಗೆ ಅತ್ತ ಮುನ್ನಲುದಾತ್ತ ಬುದ್ಧಿ . . . ಲಿಂಗೈಕ್ಯಭಾವಂಬೆತ್ತು ನಡವುತ (ಬಸವಪು. ೫೩–೩೮). [ದೇ.]

ಅತ್ತಂ (ಅ). ೧. ಆ ಕಡೆಗೆ; ಅತ್ತಲಾಗಿ: ಎಲೆ ಸ್ವಾಮೀ, ನೀವತ್ತಂ ಪೋಗೆನಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೯೯–೧೯). ೨. ಆ ಬಳಿಕ: ಇರನವಂ ಬಾಲನೇಱುವರ್ಷದಿನತ್ತಂ (ಜಾತತಿ. ೬–೨೬).

ಅತ್ತಂ ಇತ್ತಂ = ಆ ಕಡೆ ಮತ್ತು ಈ ಕಡೆ: ಗುಂಡಿಗೆಯಂ ಕಾಣದತ್ತಮಿತ್ತಂ ನೋಱ್ಪನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೧–೧೧); ಉದರಶಿಖಿಜ್ವಾಲೆಯಿಂದತ್ತಮಿತ್ತಂ ಕುಸಿಯುತ್ತಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೩). [< ಅತ್ತ]

ಅತ್ತಪರ (ನಾ). ಢಾಲು; ಗುರಾಣಿ: "ಅತ್ತಪರಂ = ಕಾಳಿಗವಲಗೆ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨); ಕಿಟ್ಟು ಬಾಳುಮತ್ತಪರಮುಮಭೇದ್ಯಕವಚಮುಂ ಬೆರಸೊಗೆದ ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನನೆಂಬ ಮಗನುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೩೨ ವ); ಪಕ್ಕದ ಬಾಳುಮತ್ತಪರಮುಂ ಪೊಳೆಯುತ್ತಿರೆ ಪಾಱಿದಳ್ ನಭೋಗ್ರಕ್ಕತಿವೇಗದಿಂ ಖಚರಕಾಮಿನಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೬–೧೦). [?]

ಅತ್ತರ್ 'ಅತ್ತರು' ನೋ.

ಅತ್ತರ (ನಾ). ಹಬೆಯಲ್ಲಿ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬೇಯಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪಾತ್ರೆಯ ಮೇಲಿಡುವ ಅಥವಾ ಅದರ ಬಾಯಿಗೆ ಮುಚ್ಚುವ ಅಥವಾ ಕಟ್ಟುವ ವಸ್ತ್ರಾದಿ ಸಾಧನ (?): ಅತ್ತರದ ಮೇಲುಂಡೆ ಬದನೆಗಾಯಿಗಳನಿಟ್ಟು ಮೆತ್ತನಪ್ಪಂತು ಬೇಯಿಸಿ ತುಪ್ಪ ಹುಳಿಯಲ್ಲ ಕೊತ್ತುಂಬರಿಯ ರಸಮಂ ತುಪ್ಪದೊಳಗಿಕ್ಕಿ ಮತ್ತಾ ಕಾಯನಟ್ಟು (ಸೂಪಶಾ. ೪–೧೪); ಅತ್ತರದಿ ಬೆಂದ ಬಾಳೆಯ ಮುಗುಳ ಕಿಱಿದಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿಯದಕೆ ಬಸಿಕೊಂಡಾ ಹಾಲ ಹುಡಿ ಚಿತ್ತಳಿಸಿದಲ್ಲ ನೀರುಳ್ಳಿ ಮೆಣಸಿನ ಚೂರ್ಣ ಹುರಿದ ತೆಂಗಾಯ ಕುಸುರೆ ಇತ್ತು (ಸೂಪಶಾ. ೪–೩೭); ಅದಱಂತೆ ಬಾಳೆ ಸೋರೆ ಹೀರೆ . . . ಮೊದಲಾದ ಕಾಯ್ಗಳ ರಸಂಗಳ ತೆಗೆದು ಹದವಡಿಸಿಯತ್ತರದೊಳಿರಿಸಿ ಪರಿಮಳಗೊಳಿಸಲು (ಸೂಪಶಾ. ೫–೪೩). [? ಸಂ. ಅಸ್ತರ]

ಅತ್ತರಣ (ನಾ). ೧. ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಅಥವಾ ಮಲಗಿಕೊಳ್ಳಲು ಹಾಸುವ ಮೆತ್ತೆ, —ಪೀಠ. ೨. ಆನೆಯ ಬೆನ್ನಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಗವಸಣಿಗೆ: "ಅತ್ತರಣ[ಪಾಠಾಂ. ಅಸ್ತರಣ, ಆತರಣ]ಮಾ ಪ್ರವೇಣಿಯೆನೆ ಗವಸಣಿಗೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೦–೧೭ ಕ). [ಸಂ. ಅಸ್ತರಣ]

ಅತ್ತರದಾಣಿ 'ಅತ್ತರುದಾನಿ' ನೋ.

ಅತ್ತರದಾನು 'ಅತ್ತರುದಾನಿ' ನೋ.

ಅತ್ತರು, ಅತ್ತರ್ (ನಾ). ಹೂವುಗಳಿಂದ ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸಿ ತೆಗೆದ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ; ಪುಷ್ಪಸಾರ: ಕಸ್ತೂರಿ ಗಂಧ ಅತ್ತರು ಹೊಸ ಚಿನ್ನಮಯ ತಬಕಿನಲಿ ಪಿಡಿದವರು ಕೆಲರು (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೩೭); ಅತ್ತರಿನ ಸೀಸೆಗಳನ್ನು ನಂದೂಲಾಲನ ಕೈಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು (ವಿಧಿವೈ. ೬೯); "ಅವನ ಸಾಲೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಅತ್ತರು ಮಾರಲು ಹಚ್ಚಬೇಕೆನ್ನುತ್ತೀಯೇನು"? (ರಂಗಪೋ. ೨೧); ದರಿಯಾಬೀಬಿಯು ಔರಂಗಜೇಬನ ಅಂತಃಪುರಕ್ಕೆ ಅತ್ತರು ಸುರ್ಮಾ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾರುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತ, ಹೊರಗಣ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತ ಇದ್ದಳು (ಬಂಕಿಮ. ೨೧೭); ಅತ್ತರು ಮಾಸಬಾರದು, ಬಿತ್ತಿದ ಹೊಲ ತುಳಿಯಬಾರದು (ಗಾದೆ). **ಅತ್ತರ್**: ಅತ್ತರತ್ತರತ್ತರೆಂದು ಹೊತ್ತು ಮೂರು ನುಡಿವೆ ನೀನ್, ಬಲ್ಲೆ ನೀನತ್ತರನ್! ಬಲ್ಲಯತ್ತರಿತ್ತಳನ್? (ಶಾಂತಿ. ೪೯).

[← ಹಿಂ. ಅತರ್. / **ತಮಿ.** ಅತ್ತರ್; **ತುಳು.** ಅತ್ತರು; **ತೆಲು.** ಅತ್ತರು, ಅತ್ತರುವು]

ಅತ್ತರುತಟ್ಟೆ (ನಾ). ಬಿದಿರು ಚಾಪೆ; ತಡಿಕೆ: ಗೌರವಕ್ಕಷ್ಟೇ ಅವುಗಳನ್ನು ಮನೆಗಳೆನ್ನಬೇಕು. ಗಾಡಿಯ ಮಾಡಿನಷ್ಟು ಕಿರಿದಾದುವು. ಅವಕ್ಕಿಂತ ತುಸು ಅಗಲವಾದ ಅತ್ತರುತಟ್ಟೆಯ ಗೂಡುಗಳು (ಜಾರುದಾ.೧೮೮).

[ಅತ್ತರು₀ + ತಟ್ಟೆ. / **ತುಳು.** ಅತ್ತರ್, ಅತ್ತರ=ಬಿದಿರುದಬ್ಬೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಚಾಪೆ, —ತಡಿಕೆ]

ಅತ್ತರುದಾನಿ, ಅತ್ತರದಾಣಿ, ಅತ್ತರದಾನು (ನಾ). ಅತ್ತರನ್ನು ಹಾಕಿಡುವ ವಿಶೇಷಾಕೃತಿಯ ಪಾತ್ರೆ; "ರಂಧ್ರಗಳಿರುವ ಮುಚ್ಚಳವುಳ್ಳ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಸಂಪುಟ, ಪನ್ನೀರುದಾನಿ, ಅತ್ತರುದಾನಿ" (Cassolette. ಇಂಕನಿ). **ಅತ್ತರದಾಣಿ**: ಎಲೆ ಅಡಿಕೀ ತಾಟು, ಶಹಾಪುರದ ಡಬ್ಬಿ—ಅತ್ತರದಾಣಿ ಗುಲಾಬದಾಣೀ—ಬೇಕು ಬೇಕಾದ್ದು ತರೋಣು! (ತಿದುಗು. ೬೨). **ಅತ್ತರದಾನು**: ಅತ್ತರದಾನು, ಊದುದಾನು, ಬಂಗಾರದ ಪುಷ್ಪಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಹೂವು (ದೇವಿಚೌ. ೧೪೫). 'ಪನ್ನೀರುದಾನಿ' ಪರಾ.

[← ಹಿಂ. ಅತರ್‌ದಾನ್; **ಮರಾ.** ಅತ್ತರ್‌ದಾಣೀ, ಅತ್ತರ್‌ದಾನೀ]

ಅತ್ತಲ್ 'ಅತ್ತ' ನೋ.

ಅತ್ತಲಗ್ಗ 'ಅತ್ತಳಗ' ನೋ.

ಅತ್ತಲು 'ಅತ್ತ' ನೋ.

ಅತ್ತಳ (ಗು). ಅತಿಶಯ (?): ಮದನವಿಜಯಮೆಂದೊಲವೆರ್ದೆಯಂ ಪತ್ತಿರೆ ಪೆಸರಿಟ್ಟರಿದಕ್ಕತ್ತಳ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕಗ್ಗಳ]ವೆನಿಪುದೆನೆ ಮಿಸುಪ ಪೆಸರೆಸವಿನೆಗಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೪೭). 'ಅತ್ತಳಗ' ಪರಾ. [ದೇ. ?]

ಅತ್ತಳಕೊತ್ತಳ (ನಾ). ಕಳವಳದ ಸ್ಥಿತಿ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತತೆ: ಉತ್ತರಿಯು ಸುರಿಯದಿರೆ ಹೆತ್ತವ್ವೆ ಪೊರೆಯದಿರೆ ಸತ್ಯವಂತರು ಹುಸಿದರೆ ಮರ್ತ್ಯಕ್ಕೆ ಅತ್ತಳಕೊತ್ತ[ಳ]ವು ಸರ್ವಜ್ಞ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೩೧೨); ಉತ್ತರಿ ಕಾರ್ತಿ ಅತ್ತಳಕೊತ್ತಳ, ಹಸ್ತಕಾರ್ತಿ ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ ಎಂದು ಗಾದೆಯುಂಟು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೭೦). [? ಸಂ. ಅಸ್ಥಲಕುಸ್ಥಲ]

ಅತ್ತಳಗ, ಅತ್ತಲಗ್ಗ (ನಾ). ೧. ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚಿಗೆ: ಒದವಿದ ಬೇಟವಪ್ಪೊಡೆನಗತ್ತಳಗಂ ಬಗೆವೇಟಿಪ್ಪೊಡೆನ್ನ ಮೇಳದ ಕೆಳೆಯರ್ಕಳಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೭೯); ಬೇಟದಿಂದತ್ತಳಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ದತ್ಕಾಲಗಳಂ, ದತ್ತಲಗಳಂ] ಪೆಱತುಂಟೆ (ಮದತಿ. ೧೧–೨೪); ತನ್ನ ಪೆಂಪತ್ತಳಗಮೆನಿಸಿದಂ ಹೆಮ್ಮರ್ಗಮಾಂಧಾತ ಭೂಪಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೩೪–೪; 1112); ಸಂಯಮಮಂ ಚರಿತ್ರಂ ತಪಮೆಂಬಿವತ್ತಳಗಮಿಂತು ದಿವಾಕರನಂದಿ ದೇವಸಿದ್ಧಾಂತಿಗರ್ಗೆಂದೊಡೊಂದು ರಸನೋಕ್ತಿಯೊಳಾನದನೆಂತು ಬಣ್ಣಿಪೆಂ (ಎಕ. II, ೩೫೧–೧೫; 1119); ಜಳದಂಗಳ ಮಳಿನತೆಯಂ ಕಳೆದುದು ನಿಜದಿಂದಮೆನೆ ಜಳಾಶಯಜಳದಾ ಮಳಿನತೆಯಂ ಕಳೆದುದಿದತ್ತಳಗಮೆ ಪೇೞ್ಟೆನಿಸಿ ವಿಮಳಮಾದುದು ಶರದಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪–೬೭). ೨. ಅಸಾಧ್ಯ; ಅಶಕ್ಯ: ತವೆ ನೋಡಲ್ ನೋಡಿ ಮೆಚ್ಚಲ್ ಮನದೊಳಸದಳಂ ಮೆಚ್ಚಿ ನಾನಾ ವಿಶೇಷಸ್ತವದಿಂದಂ ಕೀರ್ತಿಸಲ್ಕತ್ತಳಗಮಮರನಾಥಂಗಮೆಂಬನ್ನೆಗಂ ರೂಪವಿಳಾಸಶ್ರೀಯೊಳಾ ಶ್ರೀಧರನಧಿಕ ಯಶಃಶ್ರೀಧರಂ ಪುತ್ರನಾದಂ (ಆದಿಪು. ೫–೧೦೦); ಧರಾತಳದೊಳ್ ಪುರಮಿನ್ನದಿನ್ನಮಿಲ್ಲೆಂಬ ಪೊಗೞ್ತೆಗತ್ತಳಗಮೆಂಬ ನೆಗೞ್ತೆಗೆ ಜನ್ಮಭೂಮಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೭೯); ನೆತ್ತಮನಾಡಲೀ ಘನ ಸುವೃತ್ತಪಯೋಧರೆಯೊಳ್ ಪೊಣರ್ಕೆ ಕೇಳತ್ತಳಗಂ ದಿಟಂ ನಿಮಗದೆಮ್ಮೊಡನಾಡುವುದೆಂದೊಡೆಂದಂ (ನೇಮಿಪು. ೪–೫೩); ನೋಡಲ್ಕತ್ತಳಗಂ ಸಹಸ್ರನಯನಂಗಂ ರೂಪು ಮಾರ್ಕೊಂಡು ಮಾತಾಡಲ್ಕದ್ಭುತ ಮಂತಕಂಗವೆನಸುಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೬೨–೪೮; 1177); ಸತ್ತ್ವ ಚತುರಂಗಮಿನಿತೆನಲತ್ತಳಗಂ ಬಗೆದು ನೋೞ್ಪೊಡಾ ಬ್ರಹ್ಮಂಗಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೨–೧೩೯). ೩. ವ್ಯಥೆ; ಕಳವಳ; ಚಿಂತೆ: ಪಗೆಯೊಡ್ಡು ಗೆಲಲ್ಕಳುಂಬಮೆಂಬನಿತುವರಂ ಮನಕ್ಕೆ ನಿಮಗತ್ತಳಗಂ ಬರೆ ಮತ್ತೆ ಮಾಣ್ಪೆನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೮೮); ಕೆಮ್ಮಿ ಕುಮ್ಮಿದೊಡೆ ತೋಳೊಳೆ ಜೀವವಿಯೋಗಮಪ್ಪುದೆಂದಿರದೆರ್ದೆಗಪ್ಪುದತ್ತಳಗಮಾ ನರೆಪಂ ನರೆ ಬಂದ ಪೊಂಗಳಂ ಸುರಿಪೊಡಮಾರೊ ಸೈರಿಸುವರಾತನ ಪಲ್ಲಿಲಿವಾಯ ನಾತಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦೦). **ಅತ್ತಲಗ್ಗ**: ೨. ಈ ಬೆಸಕಣ್ಣ ನೀನೆಯಾಂ ತಮ್ಮನೆನಾಳಿನಾಳ್ವೆಯೆನಗಪ್ಪೊಡೆ ನೀನೆನಗತ್ತಲಗ್ಗಮೆಂದಾಂ ಮಗುೞ್ದಂದು ನಿಮ್ಮಡಿಗೆ ಸೂೞಿಪದಱಿಂ ಬೆಸಸೆನ್ನನನ್ನೆಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೨).

[ದೇ. ? / **ತಮಿ. ಮಲ.** ಅತ್ತಳಿ = ಗಲಾಟೆ, ತಳಮಳ, ಕಳವಳ]

ಅತ್ತಳಗಂ (ಅ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗಿ: ಇರ್ಪ್ಪತ್ಮುರ್ಪದದಿಂ ದಿತ್ತರ್ದ್ದವಸದ ಸುಂಕಮನತ್ತಳಗಂ ಸೋಂವಿಮಯ್ಯನುಂ ಬೀರಣನು (ಸೌ ಇ ಇ. IX–i, ೧೬೫–೬೩; 1099); ಅತ್ತಳಗಮುರಿದು ಬಟಿಕೆವಿಯತ್ತಳಚರನಂದು ಚಿತ್ತಭವನಂ ಕೊಲಲೆಂದುತ್ತರಳನಾದನುಗ್ರತೆವೆತ್ತ ನೊಳಕ್ಕುಮೆ ಸುಸಾರಮಪ್ಪ ವಿಚಾರಂ (ನೇಮಿಪು. ೭–೧೫೨).

[< ಅತ್ತಳಗ]

ಅತ್ತಾಣಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು (?); ಒಂದು ಅಧಿಕಾರದ ಹೆಸರು (?): ಎಲ್ಲಾ ಸಾಮನ್ತರುಮತ್ತಾಣಿಉಂ ಸಾಕ್ಷಿ ಚಾಟ್ಟೋರುಂ

ಪೆರ್ಮ್ಮಾಣುರುಂ ಸಮೀಪಮುಮ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೧–೩೫ ; 643 ಅಥವಾ 788 ?); ಪುತ್ತೂರತ್ತಾಣಿಗೆ ಅಯ್ದೂಂಬು ಕಟಣಿಯುಂ ಅಯ್ದೂಂಬು ತೊಟ್ಟಪ್ಪಟ್ಟುಂ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ, ೨೨೯–೯೯ ; 750). [?]

ಅತ್ತಾರುಗ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಅತ್ತಾರುಗ ನಾಗಯ್ಯನ ಮಗನ್ ಕನ್ದೆಱೆಯನ್ ಕೊಟ್ಟುದು ಸೊಡರು ಪನ್ನೆರಡು ಗದ್ಧಣ ಆಚನ್ದ್ರತಾರಕಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫–೬೫ ; 890). [?]

ಅತ್ತಿ₁ (ನಾ). ೧. ಆಲ, ಅರಳಿ ಮುಂತಾದ ಹಾಲುಮರಗಳ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ, ಕೆಂಪಾದ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ ; ಉದುಂಬರ ವೃಕ್ಷ: ಮೂಡ್ಸೆ ನೋಕ್ಕಿ ದಿಣ್ಣೆ ಬಡಗ್ಗೆ ಪೆವ್ವುತ್ತು ಅತ್ತಿಯಿನ್ತೆಂಕ್ಕೆ ದಿಣ್ಣೆಯಿನ್ ಪಡುವಯ್ಯೋಡಿಪೋದ ಒಟ್ಟೆಯೊಳಲೆ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬–೧೯; 850) ; ಚಾಗದೊಳ್ಪಿನಚ್ಚೊತ್ತದೆ ಮಾಣ್ದು ಬಾಟ್ಟಿ ಪುೞುವಾನಸನೆಂಬನಜಾಂಡಮೆಂಬುದೊಂದತ್ತಿಯ ಪಣ್ಣೊಳಿರ್ಪ ಪುೞುವಲ್ಲದೆ ಮಾನಸನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೭೫); ಪಿಕ್ಕುವೊಡತ್ತಿಯ ಪಣ್ಣತ್ತಿ ಮುಬ್ಬೆಯಲ್ಲದರ ಗುಣಂ (ಅಜಿಪು. ೧–೭೧) [ಅತ್ತಿಯ ಪಣ್ = ಏನೊಂದೂ ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ವಸ್ತು] ; ಎನ್ನ ಚಿತ್ತವು ಅತ್ತಿಯ ಹಣ್ಣು ನೋಡಯ್ಯಾ ವಿಚಾರಿಸಿದೊಡೇನೂ ಹುರುಳಿಲ್ಲವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೯) ; ಅತ್ತಿ ಆಲ ಗೋಳಿ ಬಸುರಿಯರಳಿಯಿವಂ ನೀರಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕಾಸಿ ಶಿಸುವಿಗೆ ಮಿಾಯಲೆಱೆವುದು (ಬಾಲಚಿ. ೧೨೪) ; ಬೇರುಡಿಯೆ ಬೆಳಲತ್ತಿ ಕಮ್ಮರ ಗೇರಳಿಲೆ ಹಿಂತಾಳ . . . ಭೂಜಗಳಿಂದ ಹೊಯ್ದಾಡಿದರು (ತೊರರಾ. ೪–೪–೨೩). 'ಕಲ್ಲತ್ತಿ', 'ಕಾಡತ್ತಿ', 'ನಾಯತ್ತಿ' ಪರಾ. ೨. ಕುರುಬರ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕುಲ (ಎಸಮೈ. I, ೨೮). ೩. ಗಂಗಡಿಕಾರರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕುಲ (ಎಸಮೈ. XXVII, ೯).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ. ಮಲ.** ಅತ್ತಿ ; **ತುಳು.** ಅರ್ತಿ ; ಅತ್ತಸ ; **ಕೊಡ. ತೆಲು.** ಅತ್ತಿ]

ಅತ್ತಿ₂ 'ಅಟ್ಟು' ನೋ.

ಅತ್ತಿಕಾಯ್ (ನಾ). ೧. ಅತ್ತಿಮರದ ಕಾಯಿ. ೨. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಅತ್ತಿಕಾಯಿಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿ ಹಾಕುವ ಒಂದು ಒಡವೆ: ಆಳಲೆರೆಯತ್ತಿ[ಪಾಠಾಂ. ಅರಳೆಲೆ ಮತ್ತಿ]ಕಾಯ್ ಪುಲಿಯುಗುರ್ ನಿಗಳಂ ಕಿಱು ಗೆಜ್ಜೆ ಬಂದಿ (ಸೂಕ್ತಿ ಸು. ೭–೭೫). [ಅತ್ತಿ₁ + ಕಾಯ್₂]

ಅತ್ತಿಗೆ₁ (ನಾ). ೧. ಅಣ್ಣನ ಹೆಂಡತಿ : ಮುನ್ನಿನ ಜನ್ಮಾಂತರದತ್ತಿಗೆಯಪ್ಪ ಪೆಣ್ಣರಿಯಿಂದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨–೧) ; ಸೊಸೆಯತ್ತೆಯತ್ತಿಗೆ ಮಗಂ ಮೊಮ್ಮಂ ಕರಂ ಕೂರ್ಮೆಯಂಗನೆಯೆಂದಿಂತಿವರಾರುಮಾರ್ಗ ಬಗೆವರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೫೮) ; ಅತ್ತಿಗೆಯರ ಮಿಾಜಲಾಜೆನು (ಮಹದೇ. ೮–೧೦) ; ಅತ್ತಿಗೆಯಾವೆಡೆ ಏನು ಕಾರಣ ಭೂಪೋತ್ತಮ ಬರಲಿಲ್ಲಿಗೆನಲು ಚಿತ್ತವಲ್ಲಾಡೆ ನುಡಿದ ಸಿಂಗನಾದ ಬೆಂಬತ್ತಲೊಡನೆ ಬಂದೆನೆಂದು (ಅಂಜಚ. ೧೩–೧೬೧) ; ರಾಮನ ಶಶಿಮುಖಿಯನಪ್ರತಿಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣದೇವನತ್ತಿಗೆಯ ಅಸುರವಂಶಾಧಮನು . . . ಕೊಂಡೊಯ್ದನೆಂದುಸುರುವುದು ರಾಮಂಗೆ (ತೊರರಾ. ೩–೧೦–೮) ; ಅತ್ತಿಗೆ ಕೇಳು ನನ್ನಣ್ಣಾಜಿಯೊಳು ನೀನು ಚಿತ್ತವಿತ್ತುದ ಕಂಡು ನನ್ನ ಚಿತ್ತ ಮೆಚ್ಚಿತು (ಭರಚ. ೭–೬೦) ; ಅಣ್ಣ ತನ್ನವನಾದರೆ ಅತ್ತಿಗೆ ತನ್ನವಳೆ ? (ಗಾದೆ); ಬಡವನ ಹೆಂಡತಿ ಊರಿಗೆಲ್ಲಾ ಅತ್ತಿಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಗಂಡನ ಸಹೋದರಿ : ಅತ್ತೆಯ ಕಾಟಕ್ಕಿಂತ ಅತ್ತಿಗೆಯ ನೋಟ ಕಷ್ಟ (ಗಾದೆ). ೩. ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು(ಅಕ್ಕ, ಅಮ್ಮ ಎಂಬಂತೆ) : ಅತ್ತೆಯ ಮಾತ ದೊಕ್ಕನೆ ಮಿಾಱಿ ನೆರೆಮನೆಯತ್ತಿಗೆಯನು ಹತ್ತಲೊತ್ತಿ ಚಿತ್ತೇಶ್ವರನಿದಿರಾಗೆ ಕೈಗಳ ಮುಗಿದುತ್ತಮೆ ಬಂದು ನೋಡಿದಳು (ಅನಂಚ. ೨೫–೧೦೪).

[**ಸಂ.** ಅತ್ತಿಕಾ. (= ಜ್ಯೇಷ್ಠಭಗಿನಿ ; ಅಕ್ಕ) / **ತಮಿ.** ಅತ್ತಾಚ್ಚಿ = ಅಣ್ಣನ ಹೆಂಡತಿ, ಗಂಡನ ಸಹೋದರಿ ; **ತುಳು.** ಅತ್ತಿಗೆ = ಅಣ್ಣನ ಹೆಂಡತಿ]

ಅತ್ತಿಗೆ₂ 'ಅಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಅತ್ತಿಗೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ನಾಗಣನ್ದ್ಯಾಚಾರ್ಯ್ಯರ್ಪಡೆದೋರತ್ತಿಗೇರಿಯ ಬಟಿ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ (ಕಇ. II, ೫–೧೧ ; 859). [ಅತ್ತಿ₁ + ಕೇರಿ]

ಅತ್ತಿನೆಲ್ವಾಗಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ದೋಣೆಯ ಆಟಿ ಆಲುಕುರ ಕೆಱೆ ಕುಸುಗ ಕೆಱೆಯ ಪುಳುಮ್ಸೆ ಆಳರಿ ಅತ್ತಿನೆಲ್ವಾಗಿಲ್ಕೆಱೆಯು ಕವ್ಯ (?)ಱೆಪುಳಿಯು (ಇಆ. XIV, ೨೩೩–೬೦ ; 9 ನೆಯ ಶತ). [ಅತ್ತಿ₁ + ನೆಲ್ + ಬಾಗಿಲ್]

ಅತ್ತಿಮಬ್ಬೆ, ಅತ್ತಿಯಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು. ☞ ಈಕೆ ರನ್ನ ಕವಿಗೆ ಆಶ್ರಯದಾತೆಯಾಗಿದ್ದಳು : ಬಿಳಿಯರಳೆಯಂತೆ ಗಂಗಾಜಳದಂತೆಸೆವಜಿತಸೇನ ಮುನಿಪತಿಯ ಗುಣಾವಳಿಯಂತೆ ನೆಗಟ್ದ ಕೊಪಣಾಚಳದಂತೆ ಪವಿತ್ರಮತ್ತಿಮಬ್ಬೆಯ ಚರಿತಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೬) ; ತೈಲನ ತಾಯ್ಗುಸಕ್ಕೆ ಭಾಜನಮೆನಿಪತ್ತಿಮಬ್ಬೆ ಜಿನಶಾಸನಮಂ ಬೆಳಗುತ್ತಮಿರ್ದ್ದಪಳ್ (ಸೌಇ. XI–i, ೫೨–೨೮ ; 1007). **ಅತ್ತಿಯಬ್ಬೆ** : ದಿಶಾದನ್ತಿಯದನ್ತಕಾನ್ತಿ ನಿಜಸೌಧವಿಶಾಳವಿಲೋಳಭಿತ್ತಿಯೊಳ್ಸಂತತಮೊಪ್ಪುತಿರ್ಪ್ಪಿನೆಗಮೂರ್ಜ್ಜಿತಮಪ್ಪಿನಮತ್ತಿಯಬ್ಬೆ ಚೈರನ್ತನ ಚೇಳಿನೀಚರಿತೆ ಮಾಡಿಸಿದಳ್ಜಿನರಾಜಗೇಹಮಂ (ಸೌಇ. XI–i, ೫೨–೪೨ ; 1007).

[ಅತ್ತಿ₀ + –ಮ್ಮ₀ (< ಅಮ್ಮ₁) + ಅಬ್ಬೆ₁]

ಅತ್ತಿಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಪ್ರಧಾನಂ ಗೋತ್ರಪವಿತ್ರ ಹೆಗ್ಗಡೆ ಅತ್ತಿಮಯ್ಯಂಗಳು (ಸೌಇ. IX–i, ೨೮೩–೬ ; 1190). 'ಅತ್ತಿಮಬ್ಬೆ' ಪರಾ. [ಅತ್ತಿ₀ + –ಮ್ಮ₀ (<ಅಮ್ಮ₁) + ಅಯ್ಯ₁]

ಅತಿಯಬ್ಬೆ 'ಅತ್ತಿಮಬ್ಬೆ' ನೋ.

ಅತ್ತಿರಸ (ನಾ). = ಅತಿರಸ ೨ : ಅಚ್ಚ ತುಪ್ಪ ಪಕ್ವವಾಗಿ ಅತ್ತಿರಸ ಹುಗ್ಗಿಯನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿ ಉಂಡೆ (ವಾದಿಕೀ. ೪೦). [**ಸಂ.** ಅತಿರಸ]

ಅತ್ತಿವಣ್ (ನಾ). ಅತ್ತಿಯ ಹಣ್ಣು : ಅಂಡಜಾಂಡಕೋಟಿಗಳೆಲ್ಲವವು ಹರಿಬ್ರಹ್ಮರೆಂಬಾ ಗುಂಗುರುಗಳನೊಳಕೊಂಡತ್ತಿವಣ್ಣಿನಂತೆ (ವೀಶೈಪು. ೮–೧೭–೧೦). [ಅತ್ತಿ₁ + ಪಣ್₂]

ಅತ್ತಿವಳಿಗೆ, ಅತಿವಳಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೆಱಗಲೂರು ಅತ್ತಿವಳಿಗೆಯ ಮಣಲಿ ನಾಡ ಮೊರಸು ಹಂನೆರಡು ನೆಕ್ಕುನಾಡ ಕೆಸಕೋಡು ಹಳ್ಳಿಗಳು ಸಹಿತ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೧–೨೩೭ ; 1117). **ಅತಿವಳಿಗೆ** : ಬಳ್ಳವಿನಾಡ ಹಡಿಯವೊಳಲು ಅತಿವಳಿಗೆಯ ಮಣಲಿನಾಡ ಮರಸು ಹಂನೆರಡು ನೆಕ್ಕುನಾಡ ಕೆಸುಕೋಡು ಹಳ್ಳಿಗಳು (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೫೮–೮೩ ; 1117). [ಅತ್ತಿ₁ + ?]

ಅತ್ತಿಶಯ (ನಾ). ಅತಿಶಯ : ಉತ್ತಮ ಗುಣದಲ್ಲಿ ಇರಲಾಗಿ ಎನ್ನ ಮನಸು ಈತ್ತೆರದಲಿ ಪೋಗಿ ಹೊರಗೆ ಚರಿಸುತಿದೆ ಹೊತ್ತು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಇಂತು ಆಗುವದನುಚಿತವೊ ಅತ್ತಿಶಯವೇನೊ ನಿನ್ನ ಚರಣಸೇವೆ ಸತ್ಯ ಸಂಕಲ್ಪ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೨೮). [**ಸಂ.** ಅತಿಶಯ]

ಅತ್ತೆ₁ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಡತಿಯ ಅಥವಾ ಗಂಡನ ತಾಯಿ : ಮುತ್ತಬ್ಬೆ ಮುತ್ತತ್ತಿಗೆ ಕೂಸಿತ್ತತ್ತೆಯೆಂಬೀ ಮೊಱೆಯ ವನಿತೆಯರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೭) [ಕೂಸಿತ್ತ ಅತ್ತೆ = ಹೆಣ್ಣು ಕೊಟ್ಟ ಅತ್ತೆ] ; ಅತ್ತೆ ಮಾವ ಮೈದುನ ಭಾವ ಗಂಡರಿಗೆ ಮನೆಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು (ಚೆಬಪು. ೨೦–೧೮) ; ಅತ್ತೆಗೊಂದು ಕಾಲ ಸೊಸೆಗೊಂದು ಕಾಲ (ಗಾದೆ); ಅತ್ತೆಯ ಮೇಲಿನ ಕೋಪ ಕೊತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿಟ್ಟಳು (ಗಾದೆ) ; ಅತ್ತೆ ಒಡೆದ ಪಾತ್ರೆಗೆ ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ).

೨. ತಂದೆಯ ಒಡಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಸೋದರ ಮಾವನ ಹೆಂಡತಿ; ಸೋದರತ್ತೆ: ತಮ್ಮತ್ತೆವಿರಪ್ಪ ವಿಜಯಮತಿ ಕಂತಿಯರ್ ಕಂತಿಯರಾಗೆ ತಪಂಬಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೩೪-೧); ಇತ್ತ ಕುಂತೀಭೋಜನೆಂಬ ನೃಪೋತ್ತಮನ ಭವನದಲಿ ಮುರಹರನತ್ತೆ ಬೆಳೆವುತ್ತಿರ್ದಳಾ ವಸುದೇವ ನೃಪನನುಜೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೩-೧೩). ‖P ಅತ್ತೆಗಳ್, ಅತ್ತೆಯರು, ಅತ್ತೆವಿರ್ (ಬಹುವ): ಮಾವನುಮೆಮ್ಮತ್ತೆವಿರುಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೧೨೨); ಅತ್ತೆವಿರ್, ಅತ್ತೆಗಳ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೪೨).

ಅತ್ತಮ್ಮ = ಅತ್ತೆಯನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಕಂಡಿರಾ ಅತ್ತಮ್ಮ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ವ್ರತವ ಕೈಕೊಂಡು ನಾವೆಯ್ದಿದ ಫಲದಿ (ಭರಚ. ೪೬-೮೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅತ್ತೈ; ತುಳು. ಅತ್ತೆ; ತೆಲು. ಅತ್ತ; ಗೊಂಡಿ. ಅತೀ; ಕುವಿ. ಅತ್ತ. / ಪ್ರಾ. ಅತ್ತಾ; ಸಂ. ಅತ್ತಾ]

ಅತ್ತೆ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೆತ್ತದ ಕಾವಡಿ; ಕಂಬಿ; ಅಡ್ಡೆ. 'ಅತ್ತೆವೊಕ್ಕಲಿಗ' ಪರಾ. [?]

ಅತ್ತೆತನ (ನಾ). ಅತ್ತೆಯಾಗಿರುವುದು; ಅತ್ತೆಯ ಪದವಿ; ಅತ್ತೆ ನಡಸುವ ಅಧಿಕಾರ: ಅತ್ತೆತನಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದೇನೇ ಎಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅವತಾರವೇ ಮುಗಿದು ಹೋಗುತ್ತದೆಯೋ ಎಂದು ಒಂದೇ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಅತ್ತಳು ನರಸಿಂಹನ ಜನನಿ (ಮಾಮನೆ. ೩೩); ಅತ್ತೆತನದ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾಯಿತು. ಅತ್ತೆತನದ ಅಧಿಕಾರವೆಂದರೆ ಸೊಸೆಯಂದಿರನ್ನು ಗೋಳು ಹೊಯ್ಯುವುದೊಂದೆ – ಎಂದು ಯಾರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೧೦೨). [ಅತ್ತೆ₁ + –ತನ]

ಅತ್ತೆಮನೆ (ನಾ). ೧. ಅತ್ತೆಯ ಮನೆ. ೨. [ಆಲಂ] ಊಟ ಉಪಾಹಾರಗಳ ಗೃಹ; ಹೋಟಲು: ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ತೌರುಮನೆಗೆ ಕಳಿಸಿದ ಬಳಿಕ ರಾಮಣ್ಣನಿಗೆ ಅತ್ತೆಮನೆಯ ಭೋಜನಸೌಖ್ಯ ಒದಗಿತು (ರೂಢಿ). 'ಮಾವನ ಮನೆ' ಪರಾ. ೩. [ಆಲಂ] (ಉಕ) ಜೈಲು; ಸೆರೆಮನೆ: ತಲೆತಿರುಕ ತಂದೆ ರಾಗಿಅಂಬಲಿ ಮುದ್ದೆ ತಿನ್ನಲಿಕ್ಕೆ ತಾನಾಗಿ ಅತ್ತೆಮನೆಗೆ ಹೋದ (ಕುರುಕಾ. ೧೧೯). [ಅತ್ತೆ₁ + ಮನೆ]

ಅತ್ತೆವೊಕ್ಕಲಿಗ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲಿಗರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: ಅತ್ತೇವೊಕ್ಕಲಿಗರು – ಇವರು ಅಂಕೋಲಾ, ಯಲ್ಲಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳ ನಟ್ಟಡವಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವರು. 'ಅತ್ತೆ'ಯೆಂಬೊಂದು ಬಗೆಯ ಬೆತ್ತದ ಕಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ಭಾರ ಹೊತ್ತಿರುವ ಕಾರಣ ಇವರಿಗೆ ಅತ್ತೇವೊಕ್ಕಲಿಗರೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದದೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧೪೨). [ಅತ್ತೆ₂ + ಒಕ್ಕಲಿಗ]

ಅತ್ಯಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ: ಪಸೆಯೊಳ್ ಪಾಸಿದ ಬೊಂಗಮುಲ್ಲವದ ದೇವಾಂಗಂ ಮಣಿಸ್ತಂಭದೊಳ್ ಪೊಸೆವತ್ಯಂಗಮಪೂರ್ವಮಾಗೆ ಹರಿ ಪೌರೋಹಿತ್ಯಮಂ ತಾಳ್ದೆ . . . ಜಿನಂಗೆಸೆದುದಂತಾ ನಾಮಕರ್ಮೋತ್ಸವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೭೮). [?]

ಅತ್ಯಂತ (ಗು). ೧. ಎಲ್ಲೆ ಮೀರಿದ; ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ. ೨. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ; ಮೇಲಾದ: ಅರಿಕೇಸರಿಯೆಂಬಂ ಸುಂದರಾಂಗನತ್ಯಂತ ವಸ್ತುವಂ ಮದಕರಿಯಂ ಹರಿಯಂ ಪಡಿವಡೆಗುರ್ಚಿದ ಕರವಾಳನೆ ತೋಜಿ ನೃಪತಿ ಗೆಲ್ಲಂಗೊಂಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೯); ಸಮಚತುರಶ್ರಮಪ್ಪ ಸಂಸ್ಥಾನ ಸಂಹನನಮುಂ ಅತಿಶಯರೂಪತೆಯುಂ ಅತ್ಯಂತ ಸುರಭಿನಿಃಶ್ವಾಸತೆಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೯೪ ವ). [ಅತಿ₁ + ಅಂತ₂]

ಅತ್ಯಂತಗಾಮಿ (ನಾ). ಎಲ್ಲೆ ಮೀರಿ ನಡೆಯುವವನು; ಉಗ್ರಗಾಮಿ; ತೀವ್ರಗಾಮಿ. (ದಕ. ೩). [ಸಂ. ಅತ್ಯಂತಗಾಮಿನ್]

ಅತ್ಯಂತಾತಿಶಯೋಕ್ತಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅತಿಶಯೋಕ್ತ್ಯಲಂಕಾರದ ಒಂದು ಭೇದ; "ಕಾರಣಕ್ಕೂ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೂ ಇರಬೇಕಾದ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯವು ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ವರ್ಣಿತವಾದರೆ ಅದು ಅತ್ಯಂತಾತಿಶಯೋಕ್ತಿ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೭೬). [ಅತ್ಯಂತ+ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ]

ಅತ್ಯಂತಾಭಾವ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು; ಇರುವಿಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು: ಗಗನಕುಸುಮಮನತ್ಯಂತಾಭಾವಮಂ ನಿಷೇಧಮಾತ್ರದಿಂದಮುಂಟುಮಾಡಲಕ್ಕುಮೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೩೮ ವ); ವಂಧ್ಯಾಪುತ್ರ ಶಶವಿಷಾಣ ಗಗನಾರವಿಂದಾದಿಗಳೆಂದಿಗೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬುವದೇ ಅತ್ಯಂತಾಭಾವಮಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩). [ಅತ್ಯಂತ + ಅಭಾವ]

ಅತ್ಯಂತೀನ (ಗು). ಅತಿದೂರಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಅತಿವೇಗವಾಗಿ ಹೋಗುವ. 'ಅತ್ಯಂತೀನವಾದ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅತ್ಯಂತೀನವಾದ (ನಾ). ಮಿತಪಕ್ಷದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ, ಅತ್ಯಂತ ತೀವ್ರವಾಗಿರುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನೇ ಪಟ್ಟು ಹಿಡಿಯುವುದು: ಎರಡು ಮೂರು ದಾರಿಗಳು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಆ ಎಲ್ಲ ದಾರಿಗಳೂ ಅನುಕೂಲ ಪ್ರತಿಕೂಲಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಸಮವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು ಶಕ್ಯವೇ. ಅದ್ದರಿಂದ ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತೀನವಾದ (ಎಕ್ಸ್‌ಟ್ರೀಮಿಸಮ್) ಸಲ್ಲದು (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೨೫೫). [ಅತ್ಯಂತೀನ + ವಾದ]

ಅತ್ಯಗತ್ಯ (ಗು). ತುಂಬ ಆವಶ್ಯಕವಾದ; ಬಹಳವಾಗಿ ಬೇಕಾದ: ಕಲಿತರೆ ಬರುವ ಭಕ್ತಿ ಇದಲ್ಲ. ಅನುಗ್ರಹ, ಸಂಸ್ಕಾರ ಇದಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಗತ್ಯ (ಜಗದಾ. ೧೧೪). [ಅತಿ₁ + ಅಗತ್ಯ]

ಅತ್ಯಗಲಿಕೆ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ, ವಿಶೇಷವಾದ ಅಗಲಿಕೆ: "ಅಪಜಯದೊಳತ್ಯಗಲಿಕೆಯೊಳುಂ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಮೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೨-೫೫). [ಅತಿ₁ + ಅಗಲಿಕೆ (< ಅಗಲ್ಕೆ)]

ಅತ್ಯಧಮ (ನಾ). ಬಹಳ ಅಧಮ; ತುಂಬ ನೀಚ: ಕ್ರೂರರತ್ಯಧಮರುದ್ರೇಕಿಗಳು ದುರ್ಜನಾಕಾರಿಗಳು ಧೂರ್ತರೊಳಗಾಗಿ ಶರಣೆನಲು ನಿಜವೈರಮಂ ಬಿಡುವರ್ (ಹಚಕಾ. ೮-೨೧). [ಅತಿ₁ + ಅಧಮ]

ಅತ್ಯಧಿಕ (ಗು). ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಾದ: ಅಂತಃಪುರದೊಳರಸಿರಲತ್ಯಧಿಕದೆಚ್ಚರಿಕೆಯಿರಬೇಕೆಂದನಾ ಶಕುನಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮-೩೪). [ಅತಿ₁ + ಅಧಿಕ]

ಅತ್ಯಪೂರ್ವ (ಗು). ಬಹಳ ಅಪೂರ್ವ: ಅಂಬುಜ ಸೌರಭಂ ತನಗೆ ಗಾವಣಜೀವಣಮತ್ಯಪೂರ್ವಮಾಸ್ಯಾಂಬುಜಗಂಧಮೆಂದೆಜಗಿ ಬಗ್ಗಿಸೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೮೭). [ಅತಿ₁ + ಅಪೂರ್ವ]

ಅತ್ಯಯ (ನಾ). ೧. ಅತಿಕ್ರಮ; ಹದ್ದು ಮೀರುವುದು; ಎಲ್ಲೆ ಮೀರುವುದು: ಮತಿಗೆಟ್ಟಂಗೀಗುಮತ್ಯಯಂ ವ್ಯತ್ಯಯಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೫೫). ೨. ಕಡೆ; ಮುಕ್ತಾಯ. ೩. ಅಭಾವ; ಮರೆಯಾಗುವುದು. ೪. ಕೇಡು; ಅಪಾಯ: ರತಿಲಂಪಟಂ ಮದಯುತಂ ಮಾನಾತ್ಯಯಾಭೀತನುದ್ಧತವೃತ್ತಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೨೪). ೫. ಸಾವು; ನಾಶ. ೬. ಕಷ್ಟ; ದುರ್ದಶೆ. ೭. ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು; ಆಕ್ರಮಣ. ೮. ಅಪರಾಧ; ದೋಷ. ೯. ಶಿಕ್ಷೆ. [ಸಂ.]

ಅತ್ಯರ್ಘ (ಗು). ೧. ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದ; ಬಹಳ; ತುಂಬ: "ನಿತಾಂತಮತ್ಯರ್ಘಮತಿವೇಳಂ ಪ್ರಕಾಮಮತಿಮರ್ಯಾದಮೆನಲು ಪಿರಿದೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೫-೧೪). ೨. ಒಳ್ಳೆಯ: "ಅತ್ಯರ್ಘಂ = ಒಳ್ಳಿಯದು" (ಧನಂ೧). [ಅತಿ₁ + ಅರ್ಘ]

ಅತ್ಯಲಘು (ಗು). ೧. ತುಂಬ ಭಾರವಾದ. ೨. ಬಹಳ ದೊಡ್ಡದಾದ: ಮಲೆವುತಾತನ ಕಟ್ಟಿದಿರೊಳತ್ಯಲಘುಗಜವುನ್ಮದವೊದಗಿ ಭುಜನಿಭಾಸುರನೀಶ್ವರನ ಮೇಲೆ ಬಪ್ಪಂತೆ (ಬಸವು. ೨೨-೧೩). [ಅತಿ₁ + ಅಲಘು]

ಅತ್ಯಲ್ಪ (ಗು). ೧. ತುಂಬ ಕಡಮೆ; ಬಹಳ ಸ್ವಲ್ಪ. ೨. ಬಹಳ ಹೀನ; ಅತಿ ತುಚ್ಛ. [ಅತಿ₁ + ಅಲ್ಪ]

ಅತ್ಯವೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ನಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಅಂಶವನ್ನು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಅದು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾಣುವ ದೋಷ: ಈ ದೃಷ್ಟಿ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದನ್ನು ಅನವೇಕ್ಷಣವೆಂದೂ ಎರಡನೆಯದನ್ನು ಅತ್ಯವೇಕ್ಷಣವೆಂದೂ ಕರೆಯಬಹುದು . . . ನಮಗೆ ಬೇಡವಾದುದನ್ನು ಬಿಡುವಂತೆಯೇ ಬೇಕಾದುದನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೂ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹತ್ತಿಬಂದ ಇನ್ನೊಂದು ದೋಷ (ಕಗದ್ಯ. ೧೪೮, ೧೪೯). [ಅತಿ$_1$ + ಅವೇಕ್ಷಣ]

ಅತ್ಯಷ್ಟಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹದಿನೇಳನೆಯ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹದಿನೇಳು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಸಮವೃತ್ತಗಳ ಸಮುದಾಯ: ೧೪ ಶಕ್ವರಿ, ೧೫ ಅತಿಶಕ್ವರಿ, ೧೬ ಅಷ್ಟಿ, ೧೭ ಅತ್ಯಷ್ಟಿ . . . ಎಂದು ಇಪ್ಪತ್ತಾಱುಂ ಛಂದಂಗಳಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೫೫ ವ). [ಅತಿ$_1$ + ಅಷ್ಟಿ]

ಅತ್ಯಾಕಾರ (ನಾ). ತಿರಸ್ಕಾರ; ನಿಂದೆ [ಸಂ.]

ಅತ್ಯಾಚಾರ (ನಾ). ೧. ಆಚಾರವನ್ನು ಮೀರಿದ ನಡೆವಳಿಕೆ; ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆ: ಅನ್ಯವಿತ್ತಾಹೃತಿ ಪರಪ್ರಾಪಾದವಾತ್ಮಸ್ತುತಿ ಪರಸ್ತ್ರೀವ್ಯಸನವತ್ಯಾಚಾರ ಬಕವೃತ್ತಿ . . . ಇವು ದೋಷಾಂಕುರಂಗಳು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫–೧೪). ೨. ದೌರ್ಜನ್ಯದಿಂದ, ದುರಾಚಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹಿಂಸೆ: ಈ ಅತ್ಯಾಚಾರವನ್ನೆಲ್ಲ ಸಹಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾಪಾಲಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದುಬಿಟ್ಟದ್ದ (ಆಶ್ರಮ. ೪೮); ಅವಳು ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾಗ ಅತ್ಯಾಚಾರಕ್ಕೊಳಗಾಗಬೇಕಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಅತಿ$_1$ + ಆಚಾರ]

ಅತ್ಯಾಜಿ (ನಾ). ಅತ್ತೆಯನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು: ಏನು ಕಾರ್ಯವೊ ದೇವರತ್ಯಾಜಿಯರು ತಮ್ಮ ಮಾನಿನಿಯರ ಕೇಳುಹಿದರು (ಭರಚ. ೩೭–೬೩). [< ಅತ್ತೆ$_1$ + -ಜಿ (< ಜೀಯ)]

ಅತ್ಯಾದರ (ನಾ). ತುಂಬ ಉಪಚಾರ; ಬಹಳವಾದ ಅಕ್ಕರೆ: ಅತ್ಯಾದರದ ಆಹ್ವಾನವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಅತಿ$_1$ + ಆದರ]

ಅತ್ಯಾದರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ಉಪಚರಿಸು; ತುಂಬ ಸತ್ಕಾರ ಮಾಡು: ಎಲೆ ಬಸವ . . . ನಿನ್ನ ನೇಮವಿದಾರ್ಗುಂಟು ಗುರುಲಿಂಗದೊಳೆರಡಿಲ್ಲದಿರ್ಪ ಶರಣರಂ ಸಂಗನೆಂದೆ ಕಾಣ್ಬೆ ಬಂದ ಭಕ್ತರನತ್ಯಾದರಿಪೆ ಬಪ್ಪ ಭಕ್ತರಂ ಹರುಷದೊಳಿದಿರ್ಗೊಂಬೆ (ಬಸರ. ೮–೩೯). [ಅತಿ$_1$ + ಆದರಿಸು]

ಅತ್ಯಾಧಾನ (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇಡುವುದು; ಬೇಕಾದಷ್ಟಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇರಿಸುವುದು. ೨. ಮೀರುವುದು; ಅತಿಕ್ರಮ; ಕಟ್ಟಳೆ ಮೀರಿದ ನಡೆವಳಿಕೆ: "ಅತ್ಯಾಧಾನಂ, ಅತಿಕ್ರಮಃ – ಈ ೨ ಮಾಜುಹ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪–೬೯). [ಅತಿ$_1$ + ಆಧಾನ]

ಅತ್ಯಾಧುನಿಕ (ಗು). ತುಂಬ ಹೊಸದಾದ; ಇತ್ತೀಚಿನ; ನವನವೀನ: ಅತ್ಯಾಧುನಿಕ ರೀತಿಯ ಅಡುಗೆಮನೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಒಲೆಯನ್ನುಪಯೋಗಿಸಬಹುದು (ಅಡುಸೌ. ೨೬). [ಅತಿ$_1$ + ಆಧುನಿಕ]

ಅತ್ಯಾಯತ (ಗು). ಬಹಳ ವಿಸ್ತಾರವಾದ: ಸಕಲಜೀವೋತ್ಪತ್ತಿಸಂಸ್ಥಾನ ಮೂರ್ಜಿತಮತ್ಯಾಯತಮಪ್ರಮೇಯಕಮಧೋಮಧ್ಯೋರ್ಧ್ವಭೇದಂ ಜಗತ್ತ್ರಿತಯಂ ನಿಂದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೪೧). [ಅತಿ$_1$ + ಆಯತ]

ಅತ್ಯಾಯಾಮ (ಗು). ಬಹಳ ವಿಸ್ತಾರವಾದ; ತುಂಬ ಉದ್ದವಾದ: ಜೀವಿತಾಶಯದಂತೆ ಅತ್ಯಾಯಾಮಮುಂ ಮುಕ್ತಜ್ವರದಂತೆ ನಿರ್ಮುಕ್ತೋಷ್ಮಮುಂ ಮೂರ್ಛಾಪ್ರಾಪ್ತನಂತೆ ತಮೋಮಯಮುಮಪ್ಪ ತಮಿಸ್ರಗುಹೆಯನೆಯ್ದಿದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೩–೪೬ ವ). [ಅತಿ$_1$ + ಆಯಾಮ]

ಅತ್ಯಾರ್ಪು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಕ್ತಿ, —ಪೌರುಷ: ಒತ್ತೆಗೆಂದು ವಿಪಣಿಯೊಳು ರೂಪಜೀವೆಯರಿರುತಿರಲು ಆ ಪುರವರದೊಳಗುಳ್ಳ ವಿಟರುಗಳ ತ್ಯಾರ್ಪಿನಿಂದೊಡಗೂಡುತಿಹರು (ಅಂಜಚ. ೩–೧೩೦). [ಅತಿ$_1$+ ಆರ್ಪು$_1$]

ಅತ್ಯಾಲೀಢ (ಗು). ಪರಮಾವಧಿಯ; ಬಲವತ್ತರವಾದ; ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಿನ: ಗುರುವಿರೋಧ ಮಹೀಬುಧರ ಮತ್ಸರವು ದೈವದ್ರೋಹ ಗುಣಸಾಗರನ ಬಂಧುದ್ವೇಷವತ್ಯಾಲೀಢ ದೀನತನ . . . ಅಂಗೈಸೆ ಭೂಪನ ಸಿರಿಗೆ ಮೊಳೆಯದೆ ಕೇಡು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೬೯). [ಅತಿ$_1$ + ಆಲೀಢ]

ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕ (ಗು). ಬಹಳ ಆವಶ್ಯಕವಾದ. [ಅತಿ$_1$ + ಆವಶ್ಯಕ]

ಅತ್ಯಾಶೆ (ನಾ). ಮಿತಿಮೀರಿದ ಆಸೆ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಸೆ; ಅತಿಯಾಸೆ. [ಸಂ. ಅತ್ಯಾಶಾ (ಅತಿ$_1$ + ಆಶಾ)]

ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯ (ನಾ). ತುಂಬ ಸೋಜಿಗ; ಬಹಳ ಆಶ್ಚರ್ಯ: ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯವತ್ಯದ್ಭುತವತಿಕೌತುಕ (ವಿವೇಕ. ೨೯೨). [ಅತಿ$_1$ + ಆಶ್ಚರ್ಯ]

ಅತ್ಯಾಸನ್ನ (ಗು). ಬಹುಸಮೀಪವಾದ; ಬಹಳ ಹತ್ತಿರದ: ಆದಿದೇವನ ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಮಣಕಲ್ಯಾಣಮತ್ಯಾಸನ್ನಮೆಂಬುದಂ (ಆದಿಪು. ೯–೮ ವ). [ಅತಿ$_1$ + ಆಸನ್ನ]

ಅತ್ಯಾಸುರ (ಗು). ೧. ಬಹಳ ಭಯಂಕರವಾದ; ತುಂಬ ರೌದ್ರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಹೆಚ್ಚಿನ ಆವೇಶ, —ರಭಸ: ಕರಿಣಿಯ ಕಾರಣದಿಂ ಮದಕರಿಗಳ್ ವೈಭಾವದಿಂದೆ ತಮ್ಮೊಳಗತ್ಯಾಸುರಮಾಗೆ ಪೋರ್ದು ಸತ್ತು (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೪೭); ವಾಸುದೇವನೆ ದೇವನೆಂದತ್ಯಾಸುರದಿ ನುಡಿದು ವ್ಯಾಸದೇವಂ ಕೈಯನೆತ್ತಿದಡೆ (ಬಸವು. ೫೪–೪೯). [ಅತಿ$_1$ + ಆಸುರ]

ಅತ್ಯಾಸ್ವಾದಿ (ಗು). ೧. ಅತಿಯಾದ ಆಸ್ವಾದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ. ೨. ಅತಿಯಾದ ಆಸ್ವಾದವನ್ನು ಪಡೆಯುವ: ಕಡವೆಗತ್ಯಾಸ್ವಾದಿಯೆಂಬ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಡಾನೆಗಲಿಯೆಂದೆಂಬ] ನರಿ ಮೊಲಗಳಿಗೆ ದಡಿವೊಯಿಲನೆಂಬ . . . ಬೇಡವಡೆಯೊಡೆಯರೆಲ್ಲರು ನೆರೆದು (ಹಚಕಾ. ೫–೭). [ಅತಿ$_1$ + ಆಸ್ವಾದಿ]

ಅತ್ಯಾಹಿತ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಅನಿಷ್ಟ; ಪ್ರಬಲವಾದ ಅಪಾಯ; ವಿಶೇಷವಾದ ಕೇಡು. ೨. ಜೀವದ ಹಂಗನ್ನು ತೊರೆದು ಮಾಡುವ ಸಾಹಸ; ದುಡುಕಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ರಾಕ್ಷಸೀ ಕೃತ್ಯ. ೩. ಮಹತ್ತರವಾದ ಭಯ (ಕಿ). [ಅತಿ$_1$ + ಆಹಿತ]

ಅತ್ಯುಕ್ತ (ನಾ). = ಅತ್ಯುಕ್ತೆ: "ವಿತತೋಕ್ತಮತ್ಯುಕ್ತ ಮಧ್ಯಮ . . . ಇಪ್ಪತ್ತಾಱು ಛಂದಂಗಳಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೭–೧೪). [ಅತಿ$_1$ + ಉಕ್ತ]

ಅತ್ಯುಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಇರುವುದನ್ನು ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚುಮಾಡಿ ಹೇಳುವುದು: ಪಿಡಿಯಿರೇ ಕಯ್ಯನಕ್ಕಕ್ಕುಬ್ಬಟೆಯ ಭಕ್ತಿ ಪಿಡಿಯಿರೇ ಎನಿತು ಕಾಲದೊಳಿಂತಿದತ್ಯುಕ್ತಿ (ತಿರುರ. ೨೨); ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಕಾದಷ್ಟು ಅಂಶಗಳನ್ನು ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ. ಕೆಲವೆಡೆ ಅತ್ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿಬಿಡುವ ಸಂಭವವೂ ಉಂಟು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೫೦); ಅಯಾ ಮತೀಯರಿಗೆ ರುಚಿಸುವಂಥಾ ಅತ್ಯುಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಆತ್ಮನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನೂ ಉಚ್ಚರಿಸಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಜಸಾ. ಪೀ. ೧೦). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅಲಂಕಾರ; "ಅದ್ಭುತವಾಗಿಯೂ ಅಸಂಭಾವಿತವಾಗಿಯೂ ಇರುವಂತೆ ಹೇಳಿದ ಶೌರ್ಯೌದಾರ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯಾದಿಗಳ ವರ್ಣನೆ ಅತ್ಯುಕ್ತ್ಯಲಂಕಾರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೭೬). [ಅತಿ$_1$ + ಉಕ್ತಿ]

ಅತ್ಯುಕ್ತೆ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಸಮವೃತ್ತಗಳ ಸಮುದಾಯ: ೧ ಉಕ್ತೆ, ೨ ಅತ್ಯುಕ್ತೆ, ೩ ಮಧ್ಯೆ,

೪ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ, ೫ ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠೆ, ೬ ಗಾಯತ್ರಿ . . . ಎಂದಿಪ್ಪತ್ತಾಱುಂ ಛಂದಂಗಳಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೫೫ ವ). [ಸಂ. ಅತ್ಯುಕ್ತಾ]

ಅತ್ಯುಗ್ರ (ಗು). ಬಹಳ ಭಯಂಕರವಾದ; ತುಂಬ ಘೋರವಾದ: ಪತ್ತಿಪ್ರಮಾದಫಲಕಮನತ್ಯುಗ್ರಗ್ರಾಹನಿವಹಸಂಕ್ಷೋಭಿತದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೨-೩೪); ಗಂಡಹೆಂಡಿರನತ್ಯುಗ್ರದಿ ಶಿಕ್ಷಿಸಲ್ . . . ಮಾತೆ ವಿಷಮಂ ಪೆತ್ತರ್ಭಕಂಗೂಡಿಸಲ್ ಹರ ಕೊಲ್ಲಲ್ ಪರಕಾಯ್ವನೇ (ಸೋ ೯ ಮೇ ೯ ಶ. ೨೯). [ಅತಿ₁ + ಉಗ್ರ]

ಅತ್ಯುಜ್ಜ್ವಲ, ಅತ್ಯುಜ್ವಲ (ಗು). ತುಂಬ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ; ಬಹಳ ಹೊಳೆಯುವ. **ಅತ್ಯುಜ್ವಲ**: ಧರಿತ್ರೀಸ್ತುತ್ಯನತ್ಯುಜ್ವಲ ನಿರುಪಮದೇಹ ಪ್ರಭಾದಿವ್ಯಸರ್ವಾವಧಿ ಬೋಧಂ ತುಷ್ಟನಾದಂ(ಸುಕುಮಾ. ೩-೪೮). [ಅತಿ₁ + ಉಜ್ಜ್ವಲ]

ಅತ್ಯುಜ್ವಲ 'ಅತ್ಯುಜ್ಜ್ವಲ' ನೋ.

ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟ (ಗು). ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ತುಂಬ ಉತ್ತಮವಾದ. [ಅತಿ₁ + ಉತ್ಕೃಷ್ಟ]

ಅತ್ಯುತ್ತಮ (ಗು) = ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟ. [ಅತಿ₁ + ಉತ್ತಮ]

ಅತ್ಯುತ್ಸಾಹ (ನಾ). ತುಂಬ ಉತ್ಸಾಹ: ಮೊನ್ನೆ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಈ ಹುಡುಗರು ಅತ್ಯುತ್ಸಾಹದಿಂದ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ). [ಅತಿ₁ + ಉತ್ಸಾಹ]

ಅತ್ಯುದ್ಗಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಲವಾಗಿ ಕಾರು; ಬಹಳವಾಗಿ ಹೊರಚೆಲ್ಲು, —ಕಕ್ಕು: ಪೂರಿಸುವ ನೆವದೆ ಮುಂ ಪೀರ್ದಾ ರುಚಿ ಮುತ್ತಾಂಚಜನ್ಯ ರಶ್ಮಿಯನತ್ಯುದ್ಗಾರಿಪವೊಲ್ ದಂತದ್ಯುತಿ ರಾರಾಜಿಸಿ ಮುಖದಿನುಣ್ಮೆ ನುಡಿದಂ ಕೃಷ್ಣಂ (ಜಗವಿ. ೧೦-೧೪). [ಅತಿ₁ + ಉದ್ಗಾರ + -ಇಸು₃]

ಅತ್ಯುದ್ದಾಮ (ನಾ). ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ತುಂಬ ಮೇಲಾದ: ದಶಮ ದಿನದೊಳ್ ಅತ್ಯುದ್ದಾಮಮುಮಂ ಶ್ರೀವರ್ಮನಾಮಮನಿಟ್ಟು (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೧೦೨ ವ). [ಅತಿ₁ + ಉದ್ದಾಮ]

ಅತ್ಯುನ್ನತ (ಗು). ತುಂಬ ಎತ್ತರವಾದ; ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಾನಾನಂತರಮತ್ಯುನ್ನತ ಕನಕಪೀಠಮಂ ಮುನಿಗಿತ್ತು (ಜಗವಿ. ೨-೪೨). [ಅತಿ₁ + ಉನ್ನತ]

ಅತ್ಯುಪಚಾರ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾದ ಸತ್ಕಾರ; ಆದರ; ಮಿತಿ ಮೀರಿದ ಉಪಚಾರ. ೨. [ಆಲಂ] ಲಂಚ; ಹೆದರಿಕೊಂಡು ಕೊಡುವ ಹಣ: "ಅತ್ಯು[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕು]ಪಚಾರಮೆನಲಂಜಿಕೊಡುವ ಧನಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೦-೯). [ಅತಿ₁ + ಉಪಚಾರ]

ಅತ್ಯುಪಧ (ಗು). ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಮೀರಿದ; ವಿಶ್ವಾಸ ಯೋಗ್ಯವಾದ; ನಂಬಲರ್ಹವಾದ (ಕ). [ಸಂ. (ಅತಿ + ಉಪಧಾ + -)]

ಅತ್ಯುಷ್ಣ (ಗು). ತುಂಬ ಬಿಸಿಯಾದ; ಬಹಳ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ (ಕ). [ಅತಿ₁ + ಉಷ್ಣ]

ಅತ್ಯುತ್ಸುಕ (ಗು). ತುಂಬ ತವಕವುಳ್ಳ; ಅತ್ಯಂತ ಸಂಭ್ರಮದ: ವಿಶ್ವಸೇನ ಪ್ರಮುಖ ಸೇನಾಭಿಜ್ಞಾನತೆಯಿಂ ರಾಜಲೋಕಮಱಿದತ್ಯುತ್ಸುಕರಾಗಿ ಶಶಿವಂಶಕೇತುಗೆ ರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕಂಗೆಯ್ಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೦೨ ವ). [ಅತಿ₁ + ಉತ್ಸುಕ]

ಅತ್ಯೂರ್ಜಿತ (ಗು). ಬಹಳ ಏಳಿಗೆ ಹೊಂದಿದ; ತುಂಬ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾದ: ನೀಲಾಂಬುಜಲೀಲಾಕಾರದಿಂ ಕಾಂತಿಯುತನಿನನಿನತ್ಯೂರ್ಜಿತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೧೦). [ಅತಿ + ಊರ್ಜಿತ]

ಅತ್ರಪಾತ್ಮಿಕೆ (ನಾ). ನಾಚಿಕೆಯಿಲ್ಲದವಳು; ಲಜ್ಜೆಗೆಟ್ಟಾಕೆ; ಸಕಲ ದುಃಖಾವಾಸೆಯೆಂ ಜೀವಿತಕ್ಕೆ ನಿಬದ್ಧಾಶೆಯೆನತ್ರಪಾತ್ಮಿಕೆಯೆಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೪೫). [ಸಂ. ಅತ್ರಪಾತ್ಮಿಕಾ(ಅತ್ರಪಾ + ಆತ್ಮನ್ + -)]

ಅತ್ರಿಗೋತ್ರಜ (ನಾ). = ಅತ್ರಿಪುತ್ರ ೧: "ಇಂದು ಜೈವಾತೃಕಂ . . . ಚಂದ್ರಮಂ ವಿಧು ಸೋಮನತ್ರಿಗೋತ್ರಜನಬ್ಧಿನಂದನಂ ದ್ವಿಜರಾಜನೆನೆ ಸುಧಾಂಶುಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧-೪). [ಅತ್ರಿ₀ + ಗೋತ್ರಜ]

ಅತ್ರಿಜ (ನಾ). = ಅತ್ರಿಪುತ್ರ ೧: ಕ್ಷಾರಕ್ಷೀರಾಂಬುಧಿಗಂ ಕ್ಷೀರೋದಭವಾತ್ರಿಜೇಂದುಗಳ್ಗಂ ಮುರಜಿನ್ನಾರಾಯಣರ್ಗಂ ಸಿರಿಗಂ ಶ್ರೀರಾಮೆಗ ಮತನುಗಂ ಭವಾರಿಗಮೈಕ್ಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೦೬). [ಸಂ.]

ಅತ್ರಿನೇತ್ರಪ್ರಸೂತ (ನಾ). ಅತ್ರಿಋಷಿಯ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಚಂದ್ರ. [ಅತ್ರಿ₀ + ನೇತ್ರ + ಪ್ರಸೂತ]

ಅತ್ರಿಪುತ್ರ (ನಾ). ೧. ಅತ್ರಿಯ ಮಗ; ಚಂದ್ರ: ಆ ಕ್ಷತ್ರಪುತ್ರಂ ಸಿತಪಕ್ಷದತ್ರಿಪುತ್ರನಂತೆ ಕಳಾಕಳಾಪೋಪಚಯಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದಿರೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೪ ವ). ೨. ದುರ್ವಾಸಋಷಿ: ಅತ್ರಿಪುತ್ರನ ಕೈಗುಂಡಿಗೆಯಂ ಕೀಱ್ಮಾಡುವೊಂದು ಪಳಿಕಿನ ಕರವತಿಗೆಯಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೫). [ಅತ್ರಿ₀ + ಪುತ್ರ]

ಅತ್ವ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಅಕಾರ. 'ಅತ್ವವಿಧಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅತ್ವವಿಧಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಅಕಾರವನ್ನು ಸೇರಿಸಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮ: ದೊರೆಕೊಳ್ವುದತ್ವವಿಧಿಯಂತರಾಳದೊಳ್ ಬಹುಳಮಾಗಿ ಮಧ್ಯಪದಕ್ಕಂ ದೊರೆಕೊಳ್ವುದದರ್ಶನವಿಧಿ ವಿರಳತೆಯಿಂ ಕರ್ಮಧಾರಯಕ್ಕಱಿವವರಿಂ (ಶಮದ. ೧೭೮). [ಅತ್ವ + ವಿಧಿ]

ಅತ್ವಾಂತ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅಕಾರವುಳ್ಳದ್ದು; ಅಕಾರಾಂತ (ಶಬ್ದ): ಅತ್ವಾಂತಮುಮಿತ್ವಾಂತಮುಮುತ್ವಾಂತಮುಮಾ ಋದಂತಮುಂ ನಿಜಲಿಂಗಂ ಋತ್ವಕ್ಕಾರಾದೇಶಂ ತತ್ವಂ ಪೀನಂ ವಿಧಾತೃಶಬ್ದಂ ರಾಂತಂ (ಶಮದ. ೬೪). [ಅತ್ವ + ಅಂತ₃]

ಅಥ (ನಾ). ಪ್ರಾರಂಭ: ಒಂದು ದಿನ ಆತನ ಮಗನು ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಬೀರುವಿನಿಂದ ಕನ್ನಡಕದ ಎರಡು ಗಾಜುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಒಂದರ ಮುಂದೊಂದಿಟ್ಟು ನೋಡುವಾಗ ದೂರದ ಚರ್ಚಿನ ಶಿಖರ ಬುಡಮೇಲಾಗಿ ಕಂಡಿತು. ಅದುವೇ ದೂರದರ್ಶಕದ 'ಅಥ' (ವೈಜ್ಞಾಪ್ರ. ೪೮).

ಅಥದಿಂದ ಇತಿಯವರೆಗೆ = ಮೊದಲಿನಿಂದ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ, ಆಮೂಲಾಗ್ರವಾಗಿ.

[ಸಂ. P 'ಅಥ' ಎಂಬುದು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಯ; ಇದು ಗ್ರಂಥ, ಪ್ರಕರಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ.]

ಅಥರ್ವ (ನಾ). ೧. ಪುರೋಹಿತ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ೨. ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಒಬ್ಬ ಋಷಿ. ೩. ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯದು; ಅಥರ್ವಣ ವೇದ. [ಸಂ. ಅಥರ್ವನ್]

ಅಥರ್ವಕುಶಲ (ನಾ). ೧. ಅಥರ್ವಣ ವೇದದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ. ೨. ಮಂತ್ರ, ಮಾಟ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ: ವೇದವಿದಂ ಕಾಲತ್ರಯವೇದಿ ಬಹುಶ್ರುತನಥರ್ವಕುಶಲಂ ಶುಭವಂಶೋದಯನುತ್ತಮನಾಶೀರ್ವಾದಪರಂ ಪರಹಿತಂ ಪುರೋಹಿತನಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೦೫). [ಸಂ. (ಅಥರ್ವನ್ + ಕುಶಲ)]

ಅಥರ್ವಣ (ನಾ). ನಾಲ್ಕನೆಯ ವೇದ. [ಸಂ.]

ಅಥರ್ವಣಕೆಲಸ (ನಾ). ಮಾಯೆ; ಮಾಟ; ತಂತ್ರ; ಮೋಸಗಾರಿಕೆ: ಸಂಜೀವರಾಯರು ಕಾಣುವವರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಉದಾರಿಯಾಗಿ ಬೆಣ್ಣೆಯಂತಹ ನುಣ್ಣಗಿನ ಮನುಷ್ಯರು. ಆದರೆ ಮಾಡುವುದು ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಥ[ಥ]ರ್ವಣ ಕೆಲಸ. ಗೋಳಿಗುಡ್ಡೆ ಶ್ಯಾಮಣ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ನಡುಬೈಲು ಮಾಪಣ್ಣಭಟ್ಟರು ಮೊದಲಾದವರ ಜಮೀನುಗಳು ಸಂಜೀವರಾಯರ ಬಗಲೊಳಗೆ ಬಿದ್ದುದು ಹೀಗೆಯೇ ಅಲ್ಲವೆ? (ಕುರುಕಾ. ೫೩). [ಅಥರ್ವಣ + ಕೆಲಸ]

ಅಥವಾ (ಅ). ಪರ್ಯಾಯ, ಪಕ್ಷಾಂತರ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ, ಇಲ್ಲವೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಅವ್ಯಯ : ಅವನು ಮೋಸಗಾರನಾಗಿರಬೇಕು, ಅಥವಾ ನೀನು ಹುಚ್ಚನಾಗಿರಬೇಕು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೬೧) ; ಈಗ ನನಗೆ ಬೇಕಾಗಿರುವುದು ಕಾಫಿ ಅಥವಾ ಟೀ, ಗಂಜಿಯಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
[**ಸಂ.** (ಅಥ + ವಾ)]

ಅಥಾಂಗ (ಅ). ಆಳವಾಗಿ ; ತಳದವರೆಗೆ : ಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ಅಥಾಂಗವಾಗಿ ಮುಳುಗುಹಾಕದೆ, ಬರಿ ಬಾಹ್ಯಪ್ರಕ್ಷಾಳನೆಯಿಂದ ಅಂತರಂಗವು ಆರ್ದ್ರವಾದೀತೆ ? (ಮಸಾಹಿ. ೧೨). [← **ಮರಾ.** ಅಥಾಂಗ್]

ಅಥಾಪಿಸು, ಅತಾಪಿಸು (ಕ್ರಿ). (?) : ಅವರು ಹಮೇಷಾ ಶಿಕಾರಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾ ಇದ್ಧಾರೆ. ಆವಾಗ್ಯೆ ಸಂದರ್ಭವಾದಲ್ಲಿ ಹೊಡಿಸುತ್ತೇನೆ. ಅಥಾಪಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಥಾಪಿ] ಈ ಯೆರಡು ಬಗೆಯಲ್ಲು ಸಂದರ್ಭ ಶಿಕ್ಕದೆ ಹೋದರೆ ಶಿವರಾತ್ರೆ ಹಬ್ಬದ ದಿವಸ ಮಹದೇವ ಪುರದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಫಿಕೀರಿನಲ್ಲಿ ಖುಷಿಯಿಂದ ಹಬ್ಬಾಮಾಡುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾರೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೫). **ಅತಾಪಿಸು** : ಅತಾಪಿಸಿ ತಾವು ಅವರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಮಾಡದೆ ಇದ್ದರೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨). [?]

ಅದಂಡ್ಯ (ಗು). ದಂಡಿಸಬಾರದ ; ದಂಡನೆಗೆ ಅರ್ಹವಲ್ಲದ : ಧರ್ಮದೊಳು ಸ್ಥಿರನಪ್ಪ ದ್ವಿಜನದಂಡ್ಯಂ ದಂಡ್ಯಾದಂಡ್ಯ ವಿಚಾರದೊಳು ಧಾರ್ಮಿಕನೆ ಸಮರ್ಥಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೫೯). [**ಸಂ.** (ಅ– + ದಂಡ್ಯ)]

ಅದಂತ$_1$ (ನಾ). ಅಕಾರಾಂತ : ಅಕ್ಕುಮನುಸ್ವಾರಮದಂತಕ್ಕೆ ಸಮಂತೆಲ್ಲಿಯಾದೊಡಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೬). [ಅತ್ + ಅಂತ$_2$]

ಅದಂತ$_2$ (ಗು). ಹಲ್ಲಿಲ್ಲದ. [**ಸಂ.** (ಅ– + ದಂತ)]

ಅದಂತ್ಯ (ಗು). ೧. ಹಲ್ಲಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ದಂತ್ಯಾಕ್ಷರವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ಹಲ್ಲಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [**ಸಂ.**]

ಅದಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅದುಮಿಸು ; ಅಮುಕುವಂತೆ ಮಾಡು (ದಕ. ೬).
[ಅದಕು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅದಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಸುಕು; ಅದುಮು; ಒತ್ತು (ದಕ. ೬). ೨. (ಪಾತ್ರೆ) ತಗ್ಗು ; ನೆಗ್ಗು ; ಜಜ್ಜಿಹೋಗು (ದಕ. ೬).
[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅದಕ್ಕು, ಅದುಕ್ಕು, ಅದುಜ್ಜು ; **ಮಲ.** ಅತಕ್ಕುಕ, ಅತುಕ್ಕುಕ]

ಅದಕು$_2$ (ನಾ). ಲೋಹದ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ತಗ್ಗು, — ನೆಗ್ಗು (ದಕ. ೬). [< ಅದಕು$_1$. / **ತಮಿ.** ಅದುಕ್ಕು]

ಅದಕ್ಷ (ಗು). ದಕ್ಷನಲ್ಲದ; ಅಸಮರ್ಥ : ಅಂದು ದಕ್ಷನದಕ್ಷನೆನಿಸಿಯಮುಂದಗರ್ವಿತನಾಗಿ ಹರನಂ ನಿಂದಿಸಲು (ಬಸಪು. ೬೧–೧೭).
[**ಸಂ.** (ಅ– + ದಕ್ಷ)]

ಅದಗುಂತಿ 'ದಗುಂತಿ' ನೋ.

ಅದಟ, ಅದಟ್ಟ, ಅಧಟ (ನಾ). ಶೂರ; ಪರಾಕ್ರಮಿ : "ಅದಟನೆನೆ ಕಡುದಿಟ್ಟಂ" (ಭಾರನಿ. ೫೪) ; ಅದಟಂ ಪುಟ್ಟಿದನಭಿಮನ್ಯು ಕಲಿತನಂ ಪುಟ್ಟುವವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೨೯) ; ದಿನಕೃತ್ತನೂಭವಂಗತಿಘನವಾನಿಗೆ ನಿಖಿಳಭುವನಸಂಕೀರ್ಣಯಶೋಧನಿಗೆ ನುತಶೌರ್ಯಶಾಳಿಗೆ ವನಧಿವೃತಾವನಿಯೊಳದಟರಾರ್ ದೊರೆ ಪೇಟಿಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೦–೧೩೦) ; ಜೋಡೊಡೆದು ಥಟ್ಟುಗಿದು ಬೆನ್ನಲಿ ಮೂಡಲದಟರ ಸೀಳಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೫) ; ಇದು ನೆಜಿಗುಡಿಯು ಕೋಟಿಯ ಸೇನೆಯುಜ್ಜನಿಯದಟರುಗಳ ಪೌಜ ನೋಡು (ಕಂನಪಿ. ೧೧–೧೦೦) ; ಅತನು ಅದಟನಾದರೂ ಅತ್ಯಂತ ದುರ್ದೈವಿಯು (ಕವೀರ. ೨೯). **ಅದಟ್ಟ** : ಸಾನ್ತಯ್ಯ ಕೊಟಗಮ್ಬುನ್ದು ತುಱುವ ಕೊಣ್ಡು ಪೋಪಾಗದಟ್ಟ ಬಿನ್ನಾಂಡಿ ತುಱುವ ಮಗುೞ್ಚಿ ಸುರರ ಗತಿಗೆ ಸನ್ದ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೨೫–೧೪ ; 1030).
ಅಧಟ : ಇವರೊಳ್ ಪೇೞ್ ಬವರಕ್ಕೆ ನಿಲ್ವಧಟರಾರ್ (ನೇಮಿಪು. ೬–೨೦೦) ; ಆ ಲಾಳದೇಶ ಮಧ್ಯಸ್ಥಳದೊಳಧಟ ಭೂಪಾಲವೆಸರಂ ತಳೆದ ಪಂಕೇಜಸಖಕುಲದ ಪೀಳಿಗೆಯ ರಾಯರ್ಗೆ (ಹಚಕಾ. ೧–೩೫) ; ಶಕ್ರ ಶಿಖಿ ಯಮ ಪವನ ಧನದೀಶಾನರೊಳಗೀ ಹವಣಿನಧಟರ ಕಾಣೆನಾಹವದಂಗ ಲೇಸೆಂದ (ತೊರರಾ. ೧–೧೧–೧೫) ; ಹೊಣಕೆಯುಳ್ಳಧಟರೊತ್ತರಿಸಿದರ್ (ನಂದಿಮಾ. ೧೩–೪೮).
ಅದಟರ ದೇವ = ಶೂರರ ಒಡೆಯ ; ವೀರಶ್ರೇಷ್ಠ ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀಧಾಮಂ ಜಯಸಿಂಘದೇವನದಟರ ದೇವ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧–೪೨ ; 1019) ; ನಾಗದೇವನದಟರ ದೇವಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೬೮–೬೪; 1045); ಬರ್ಮದೇವನದಟರ ದೇವಂ(ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೭–೩೯; 1115). **ಅದಟರ ಭೀಮ** = ಶೂರರಿಗೆ ಭಯಂಕರನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಧರೆಯೊಳ್ ಬೀರದ ಪೆಂಪಿಂ ನರನಿಂದಿರ್ಮಡಿ ಬಕಾರಿಯಿಂ ಮೂವಡಿ ಭಾಸ್ಕರಸುತನಿಂ ನಾಲ್ವಡಿ ಶಂಕರನಿಂದೈವಡಿ ನೆಗೞ್ತೆಯದಟರ ಭೀಮಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೦).
[< **ಸಂ.** ಅಧೃಷ್ಟ / **ಮರಾ.** ಅದಟ = ಅತಿಪರಾಕ್ರಮಿ]

ಅದಟಂಕಗಳ್ಳ (ನಾ). (ಶತ್ರುವಿನ) 'ಅದಟ' ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಅಪಹರಿಸತಕ್ಕವನು ; ಶೂರನಾದ ಶತ್ರುವನ್ನು ಸೋಲಿಸತಕ್ಕವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ವೈರಿಬಳಜಳಧಿಜಳದ ಪ್ರಭಂಜನ ದವಾನಲಂ ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀವಲ್ಲಭನದಟಂಕಗಳ್ಳನಯ್ಯನ ಚಕ್ರ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೩೬–೮ ; 990). [ಅದಟ + ಅಂಕ$_2$ + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಅದಟಕಾಳಾನಳ (ನಾ). ಶೂರರಿಗೆ ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿಯಂಥವನು ; ಶೂರರಾದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಧ್ವಂಸಮಾಡುವವನು : ಬಿಜೆಯಕೀರ್ತ್ತಿಧ್ವಜಂ ಚಕ್ರಗೊಟ್ಟದಾವನಳಂ[ನದ]ಟ ಕಾಳಾನಳಂ ಚೋಳಕುಳಕಾಳದಣ್ಡಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೯೭–೮ ; 1062).
[ಅದಟ + ಕಾಳ (= ಕಾಲ$_2$) + ಅನಳ (= ಅನಲ)]

ಅದಟತನ (ನಾ). = ಅದಟತೆ : ಸದಮಲ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗೋಚರನದಟು[ಟ]ತನವನು ಗಣಿಸಬಹುದೇ (ಸಂಭಪ. ೪–೩೭) ; ಕಂಡರಮರರು ಚಾಪವಿದ್ಯಾಖಂಡಪರಶುವಿನದಟು[ಟ]ತನವನು (ಸಂಭಪ. ೨೦–೮೮).
[ಅದಟ + –ತನ]

ಅದಟತೆ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮ ; ಶೌರ್ಯ : ಬೆದಱಲಿದಿರ್ಚಿದುದ್ಭಟಭಟರ್ಕಳನಿರ್ವರುಮರ್ವಿಸಲ್ಕೆ ಕೊಂದದಟತೆಯಿಂದಮಾಗಳೆ ಧನಂಜಯನಂಜದೆ ಕಂಜವಕ್ತ್ರೆಯಂ ಪದೆದತಿವೇಗದಿಂ ಪೆಗಲನೇಱಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತುಂ (ನೇಮಿಪು. ೬–೪೪). [ಅದಟ + –ತೆ$_1$]

ಅದಟರಕ್ಕಸ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ರಾಕ್ಷಸ : ಪದಿನಾಲ್ಕು ಭುವನವೆಲ್ಲವು ಪುರುಷೋತ್ತಮನುದರದೊಳಿರುತಿರ್ದು ತಾನು ಅದಟರಕ್ಕಸನ ಮೇಲಿರದೆ ಸಂಗ್ರಾಮವನೊದವಿಸಿದುದು ಚಿತ್ರವಲ್ತೆ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೩೪).
[ಅದಟ + ರಕ್ಕಸ]

ಅದಟರಸ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ರಾಜ : ಹಣಿದನಲ್ಲಿಂದಿತ್ತ ಮಿಗೆ ಪಡುವಣ ದಿಗಂತದಲದಟರಸ [ಪಾಠಾಂ. ಲದಟಿಗರ] ಪಟ್ಟಣದವರ ಪಂಚನದ ಭೂಮಿಯ ಭೂಮಿಪರ ಗೆಲಿದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೭–೪).
[ಅದಟ + ಅರಸ]

ಅದಟರಾಯಝುಳಪ್ಪ (ನಾ). ಶೂರರಾದ ರಾಜರನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಹೊಡೆಯುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಶ್ರೀಮತ್ ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲಂ ಸಾಮಜರಿಪುವಿಕ್ರಮಂ ಪರಾಕ್ರಮತುಂಗಂ ಸಾಮಾನ್ಯಮಲ್ಲನೆಳೆಯೊಳ್ ಸೋಮೇಶ್ವರನನುಜನದಟರಾಯಝುಳಪ್ಪಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೫–೭ ; 1082). [ಅದಟ + ರಾಯ + ಝುಳಪ್ಪ (< **ಪ್ರಾ.** ಝುಡಪ್ಪ)]

ಅದಟಲೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಶೌರ್ಯದಿಂದ ಕಾಡು, —ಪೀಡಿಸು: ಮಾಜಾನ್ತ ವಿದ್ವಿಷ್ಟರನದಟಲೆಯಲ್ಬಣ್ಣಿಸಲ್ಬಣ್ಣಿಸಲ್ಲ[ಕ್ಕ]ನ ಚಕ್ರಂ ಸೊಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೧–೨೬ ; 1044) ; ಬಲಿವಲೆವ ಮಲೆವ ಕೆಲೆವದಟಲೆವ ಪಳಂಚಲೆವ ಮಲೆಪರೆಲ್ಲಂ ಮುಱಿದಂ. . .ಲಕ್ಷ್ಮನೃಪಂ (ಎಕ.VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬–೨೪; 1068) ; ಅವಂ ಮುರನಂ ಕೊಂದನದಾವಂ ಬಕಕಂಸಕೇಶಿಗಳನದಟಲೆದಂ (ಶಮುದ. ೧೫೧ ಪ್ರಯೋ); ಮೂಲೋಕಮನೆಲ್ಲಮನದಟಲೆವ ಮತ್ತ ಹಿರಣ್ಯ ಕಶಿಪುವಂ ಕೊಲ್ವೆನೆನುತ್ತಾ ಸ್ತಂಭೋದರದೊಳ್ ಜನಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೮–೫). ೨. ನಿಗ್ರಹಿಸು ; ಉಡುಗಿಸು ; ಸೋಲಿಸು : ಅಂದಮುದಟಲೆಯೆ ಮನಸಿಜನಂದಮನಳವಳವಿಗಳೆದು ಕೇಸರಿಯಳವಂ ಬೆಂದಗುಳೆ ವಜ್ರ ಬಾಹು ಪುರಂದರರೆಂಬಿರ್ವರವರ್ಗೆ ನಂದನರಾದರ್ (ಪಂರಾಮಾ.೧–೧೩೭); ಕರ್ಮಾರಿಯನದಟಲೆವಾನಂದವೀರರ್ ತಪಃಶ್ರೀವನಿತಾಳಂಕಾರರೆಮ್ಮಿಂ ದಪಹರಿಸುಗೆ ದುರ್ಮೋಹಮಂ ಸಾಧುವರ್ಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೫); ವೇದ ವೇದಾಂಗ ರಹಸ್ಯಮನದಟಲೆದುದೆನಲ್ ಕಂಸಮಥನ ಬಣ್ಣಿಸುವರಳವೆ ನಿನ್ನ ಮಹತ್ವಂ (ಜಗವಿ. ೬–೮೩). [ಅದಟು$_2$ + ಅಲೆ$_1$]

ಅದಟಸಾಮಂತ (ನಾ). ಶೂರನಾದ ಸಾಮಂತ ರಾಜ: ಅದಟ ಸಾಮಂತ ಸಂದೋಹಮಂ ವಿಗುರ್ವಿಸಿ ಭೇರಿಯಂ ಸೂಳೈಸಿ ನಿಂದರೊಡ್ಡಿ (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೧–೮೧). [ಅದಟ + ಸಾಮಂತ]

ಅದಟೂನು (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತಾಳು, —ಹೊಂದು : ನುಡಿ ದುವು ದೇವದುಂದುಭಿ ದೈತ್ಯನ ಸಿರಿಮುಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೂಮಳೆಗಱಿಯೆ ಕುಡಿವರಿದದಟೂಂತು ಸಾಸಿರತೋಳಿಂದ ಹಿಡಿದನು ರಣಭೈರವನ (ಮೋಹತ. ೩೫–೪೮). [ಅದಟು$_2$ + ಅನು$_1$ (< ಅನ್$_1$)]

ಅದಟಿಗ (ನಾ). ಶೂರ ; ಪರಾಕ್ರಮಿ : 'ಅದಟರಸ' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಅದಟು$_2$ + –ಇಗ]

ಅದಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. "ನಿಂದಿಸು, ಜರೆ" (ಗುವಿಮೋ) ; "ಗದರಿಸು" (ಮಂಕುಕ. ಕೋಶ); ಹದವರಿತು ವಿಧಿ ತಾನೆ ಕುದುರಿಸುವನೆಲ್ಲವನು ಅದಟ ದಿರು ನೀನವನ (ಮಂಕುಕ. ೫೪೯). ೨. ಅದುಮು ; ಅಡಗಿಸು (ಕ). [← ? ತಮಿ. ಅದಟ್ಟು = ಗದರಿಸು ; ಬಯ್ಯಿ]

ಅದಟು$_2$, ಅಥಟು (ನಾ). ೧. ಪರಾಕ್ರಮ ; ಶೌರ್ಯ ; ಸತ್ತ್ವ : ಅದಟನಳುರ್ಕೆಯಂ ಮೆಱೆದು ಸಾವುದು ಬೋಯಿಗನನ್ತಿಳಾಗ್ರದೊಳ್ (ಎಕ. II, ೧೩೪–೧೪ ; 940) ; ಎಮ್ಮಂ ಪಿಡಿದೆಟಿಱಿವಂದಿನ ನಿಮ್ಮದಟುಗ ಳೀಗಳೆತ್ತವೋದುವೊ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೩೯) ; ಭಟಸಂಘಕ್ಕದಟಿಂತುಟಿಂತುಟಿ ಮುಖಾಂಭೋಜಕ್ಕೆ ಮೂಗೆಂತುಟಿಂತುಟಿ . . . ದರ್ಶನಂ ಸಕಲ ಧರ್ಮ ಕ್ಕಂ ಧರಾಚಕ್ರದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ.೧–೭೨) ; ಹಸುಳೆಯದಟನ ನುಡಿಯ ಕೇಳಿದು ನಸುನಗುತ ಧರ್ಮಜನು ಘನ ಪೌರುಷವು ನಿನಗುಂಟೆಂದು ಕಂದನ ತೆಗೆದು ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿ (ಕುಮ್ಮಾದ್ರೋ. ೪–೩೬). ೨. ದರ್ಪ ; ಗರ್ವ : "ಹಮ್ಮದಟು ಮತ್ತೆ ಗಬ್ಬಂ ದಿಮ್ಮಿದರಿಂ ಬಿಂಕ ಪುಗ್ಗುಮುಕ್ಕೆವಮೆನ್ನಲ್ ಗಮ್ಮನೆ ಗರ್ವಮದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೩) ; ಮುಕುಂದಂ ಸಭಾಂ ತರಮಂ ಪೊಕ್ಕನಳುರ್ಕೆವೆತ್ತದಟನಾ ಪೀತಾಂಬರಾಡಂಬರಂ (ನೇಮಿಪು. ೬–೧೧೭) ; ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳದಟಂ ವಂಚಿಸುವಾಯಾಸವೇಕೆ ಕೂರ್ತೀ ಸ್ಥಲದೊಳ್ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯಂ ಸಲೆ ಸಂದಂಚಿತ ಗೃಹಿಯಾಗೆ ಸಾಕು ಕೇಳ್ ಜನನಾಥಾ (ಉದ್ಭಟ. ೩–೭೨) ; ಮಾಣು ಬಜಮಾತುಗಳೆನುತಾ ಪ್ರಾಣವಲ್ಲಭಗೆಂದಳಾ ಶರ್ವಾಣಿಯೆನ್ನಯ ಪೈಜೆಯಿದೆಯಹುದೆಂದಳದ [ಪಾಠಾಂ. ಥ]ಟನಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨–೪೦) ; ಧರೆಯೊಳ್ ಮಲೆಪರದಾ ರೆಂದು ನಿಂದನಂದದಟೆಂದಂ (ಚಿಕವಿ. ೨–೪೦). ೩. ಅಬ್ಬರ : "ಅದ ಟಬ್ಬರ ಪರಾಕ್ರಮಕ್ಕೆ" (ಕಶಿರ. ೮). **ಅಥಟು** : ೧. ಕಯ್ಯಂಬೇಱಿ ನಥಟುಮಸ್ತ್ರಕದಂಬಕಮುಂ ಸೋರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೮) ; ಶಿವಪದ ದ್ರೋಹಿಗಳ ಸಜ್ಜನೆ ಸವರಿ ಸೀಳ್ದಪ್ಪಳಿಸುವಥಟನ ತವಕ ತಕ್ಕೆಯ ವೀರ ಭದ್ರನು ಮುಂದೆ ಮೋಹಿಸಿದ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨–೨೨) ; ತನ್ನಥಟಿಂಗಗಿ ದಾಶಾಧಿಪರುಳಿದುನ್ನತಿಕೆಯೊಳಿತ್ತಾ ಕಪ್ಪದ ದೆಸೆಗನ್ನೆಯರೆನಲ್ (ಜಯಕಾ. ೩–೨) ; ಅವಳು ಕದನದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ ಅಥಟೂ ಕಿಸುಕಾಡು ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅರಸುಗೈದ ಚಾಣಾಕ್ಷತೆಯೂ ವರ್ಣನಾತೀತವಾಗಿವೆ (ಕರತ್ನ. ೫೨). ೨. ಪರವೆನಾಚಿಯ ಲೋಚನಂಗಳಿಂದೀವರದಳಂಗಳಂತೊಪ್ಪಿದುವು ಮನ್ಮಥಮಹಾವೀರನೊರೆಯಿಂದಲುಗಿದಥಟನಿಂ ಪಿಡಿದು ಜಡಿವ ಕರವಾಳಿ ನಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೬–೫). [< ಅದಟ. / **ತೆಲು.** ಅದಟು]

ಅದಟ್ಟೆ 'ಅದಟ' ನೋ.

ಅದದು (ನಾ). ಒಂದು ಆಭರಣ : ಕಾಲಂದುಗೆ ಕಾಂಚಿಯದ [ಪಾಠಾಂ. ದು]ದು ನಿಚ್ಚಳದೋಲೆ ಪುಸ್ತಿಯು ಚಿಂತಾಕು ಬಾಳದೊಳೆಸೆವ ಮುತ್ತಿನ ಬೊಟ್ಟ ತಳೆದಿಹ ನೀಲಾಳಕಿಯರೊಪ್ಪಿದರು (ಕಂನವಿ. ೬–೧೦೩). ℙ ಕಾಂಚಿಯದದು ಎಂಬುದು ಕಾಂಚಿಯ ದಾಮ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [?]

ಅದನಾ (ಗು). ತುಚ್ಛವಾದ ; ನೀಚವಾದ. [← **ಅರ. ಹಿಂ.** ಅದನಾ]

ಅದಪು$_1$ 'ಅದರ್ಪು' ನೋ.

ಅದಪು$_2$, ಅದುಹ್ಮು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಆವೇಶದಿಂದ ಮಾತಾಡು ; ನಿಂದಿಸು ; ಜರೆ. **ಅದುಹ್ಮು$_2$** : ಈ ವಿಪ್ರನಂ ಪೊಗಲೀಯದಿರೀ ವೃದ್ಧನಂ ಪೊಗಿಸ ದಿರೆಂದು ಬಾಗಿಲವನನದುಹುತ್ತೆ ಕದವನಿಕ್ಕಿ ಒಳಗಂ ಪೊಗುವೈಸಕ್ಕೆ (ನಂಬಿರ. ೬–೫೭) ; ಕೊಟ್ಟ ಗಿರಿಗಳ ಕೊಡುವ ಗಿರಿಗಳ ಕಟ್ಟೆಯಲಿ ಕೌಚಿಕ್ಕಿ ಕೋಪದ ದಿಟ್ಟಿಯಲಿ ಗಿರಿ ಬರಲಿ ಬೇಗೆಂದದುಹಿ[ಪಾಠಾಂ. ಬೇಗೆನುತ ದೂಡಿ, ಬೇಗೆನುತದುರಿಂ, ಬೇಗಳುತುರುಬಿ, ಬೇಗೆಂದುರುಬಿ]ದನು ಭಟರ (ತೊರರಾ. ೬–೫–೨೨). [**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅದಮ್ಬು ; **ತೆಲು.** ಅದಲ್ಪು]

ಅದಬ್, ಅದಬ್ಬು (ನಾ). ೧. ವಿನಯ ; ನಮ್ರತೆ : 'ಅದಬ್‌ಸಲಾಂ' ಪರಾ. ೨. ಹತೋಟಿ ; ಹದ್ದುಬಸ್ತು : ಮುಖ್ಯ ಹರೆಯದ ಪ್ರಾಯ ದಲ್ಲಿ ಅದಬ್‌ನಲ್ಲಿರಬೇಕು, ಮನುಷ್ಯ (ಚೆಂಗೂಲಿ. ೧೭೪). **ಅದಬ್ಬು** : ೧. ಸಲಾಂ ಮಾಡಿ ಅದಬ್ಬಿನಿಂದ ನಿಂತುಕೊಂಡನು (ದೌಲತ್. ೩೦). ೨. ಅವರು ತಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಬಹಳ 'ಅದಬ್ಬಿ'ನಲ್ಲಿಟ್ಟದ್ದರು (ಅವತಂ. ೧೪೪). [← **ಅರ. ಹಿಂ.** ಅದಬ್ / **ತಮಿ.** ಅದಪ್ಪು = ಮರ್ಯಾದೆ]

ಅದಬ್‌ಸಲಾಂ (ನಾ). ವಿನಯಪೂರ್ವಕವಾದ ನಮಸ್ಕಾರ : ಆ ಸಾಹೇಬರು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಸರದಾರರ ಮಾಮೂಲಿನಂತೆ ಅದಬ್‌ಸಲಾಂ ಮಾಡಿ . . . ಕುಳಿತುಕೊಂಡು . . . ತಮ್ಮ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಶ್ರುತಪಡಿಸಿ ದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೩೬). [ಅದಬ್ + ಸಲಾಂ]

ಅದಬಳಿ (ನಾ). ಅದರ ಬಳಿ, —ಸಮೀಪ (?) : ಕೆಯಿ ಕಂಬ ೪೦೦ ಅದಬಳಿಯ ಹಕ್ಕಸಹಿತ ಅಂಗಡಿ ಬೀದಿಯಲಿ ರಾಜಬೀದಿಯಿಂ ಪಡು ವಲು (ಸೌಇಇ. XV, ೨೩೨–೮ ; 1206). [ಅದು + ಬಳಿ$_2$ (< ಬಟ್ಟಿ$_3$)]

ಅದಬ್ಬು 'ಅದಬ್' ನೋ.

ಅದಭ್ರ (ಗು). ಸಮೃದ್ಧಿಯಾದ : ಮುಂದೊಂದೆಡೆಯೊಳ[ದ]ಭ್ರಾಭ್ರ ವಿಭ್ರಮಭ್ರಾಜಿತೋತ್ತುಂಗಶೈಲಮುಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೨೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅದಯ (ಗು). ೧. ದಯೆಯಿಲ್ಲದ ; ನಿರ್ದಯವಾದ. 'ಅದಯಾ ಲಿಂಗನ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ದಯೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ಕ್ರೂರ : ಅದಯನೆನಿಪ್ಪ ಮನ್ಮಥನ ದುರ್ಜಯವೃತ್ತಿಯದೊಂದು ಪಾಪದ ಫಲದಿಂ ವಿಧಾತೃವಶದಿಂ ಭವಿತವ್ಯತೆಯಿಂದಮಿಂತು ಮಾಣದೆ (ಕಾದಂಉ. ೫೬೦). [**ಸಂ.** (ಅ– + ದಯ)]

ಅದಯಾಲಿಂಗನ (ನಾ). ಅತಿಗಾಢಾಲಿಂಗನ : ಅದಯಾಲಿಂಗನ ದಂತಚ್ಛದ ಕೇಶಗ್ರಹಣಮತನುಕೇಳೀವಿಭವಂ ಮೃದು ಕಠಿನಾತ್ಮಕಮಂ ತದು ಸುದತಿಗೆ ಕುಟ್ಟಮಿತಮೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೨–೬೨).
[ಅದಯ + ಆಲಿಂಗನ]

ಅದರಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗದರಿಸಿ ಓಡಿಸು; "ನಡುಗಿಸು" (ಸಿದ್ಧರಾ. ಕೋಶ) : ಮುಟ್ಟಿ ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆಯೊಳಗ್ನಿಕುಂಡವನು ಮುಳಿದಿಟ್ಟಡೆ ನಿದಾಘವನ ಮೋಘಕಾರ್ಗಾಲವದರಟ್ಟ [ಪಾಠಾಂ. ವದನಟ್ಟಿ] ತಾಗುವ ತೆಜದಿ ತಾಗಲ್ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬–೨೯) ; ಸಿಂಗಮುನದಱ[ರ]ಟ್ಟುವ [ಪಾಠಾಂ. ನದಿಜಟ್ಟುವ] ಮುನಿಸಿಂಗಮುವನ ಸಾಹಸಕ್ಕಮುಮಿದು ಮೃಗಂಗಳ್ ಸಂಗಡದೆ ಸಾಯ ವೆಂದೆನೆ ಸಂಗಡದೇಂ ಮಿಾಱುವನ್ನಮಿನ್ನೇನೊಳವೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೨–೮೨) ; ಮಹೀಭುಜರ್ ಕಡುಮುಳಿದಾರ್ದು ಕೋಲ್ಪಳೆಯನಿರ್ದೆಸೆಯೊಳ್ ಸುರಿಯಲ್ ಕೆರಳ್ದು ಬೊಬ್ಬಿಡುತದರಟ್ಟಿದಂ ನಳನೃಪಾಲಕನುಗ್ರಲಯಾಗ್ನಿಯಂದದಿಂ (ನಳಚಂ. ೪೧೫). [ಅದರು ($<$ ಅದಿರ್$_1$) + ಅಟ್ಟು$_2$]

ಅದರಿಂದ 'ಅದಱಿಂ' ನೋ.

ಅದರಿಸು 'ಅದ್ದಲಿಸು' ನೋ.

ಅದರು 'ಅದಿರ್$_1$' ನೋ.

ಅದರು ಬೆದರು (ನಾ). ನಡುಕ; ಭಯ (ಕ).
[ಅದರು ($<$ ಅದಿರ್$_1$) + ಬೆದರು$_2$ ($<$ ಬೆದಱ್$_2$)]

ಅದರ್ಪು, ಅದಪು$_1$, ಅದಹು$_1$ (ಕ್ರಿ). (?) : ಮಹಾದೇವನನ್ನುನಿಪುಣ್ಣವನ್ನ ದರ್ಪ್ಪಿ ಕಳುಪೆರ್ದ್ದಪಂ ಮಹಾತವನ್ನರಣಮುಪ್ಪೆ ತನಗಾ (ಎಕ. II, ೮೦–೧; 700). **ಅದಪು$_1$** : ಪೆರ್ಗಲ್ಲಿಂದದಪುತ್ತುಂ ಕರ್ಗಲ್ಲಂ ನೆರಪಿ ತಂದು ಬರಿಯೆಲ್ಲೆಲ್ಲಂ ಸುರ್ಗಾಗಿ ಚಿಟಿಲ್ ಚಿಟಿಲೆನೆ ಕುರ್ಗುತ್ತುಂ ನೆಲದೊಳೊರಸಿ ಮೇಲ್ಮುಕ್ಕುತ್ತುತ್ತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೯೦). **ಅದಹು$_1$** : ಪಗೆಯಾದ ರಟ್ಟಹಳ್ಳಿಯನಗರ್ದ್ದದಹಿಯೆ ಕೊನ್ದು ಪಲರವ[ಲೆ]ಯಂ ಕೊಣ್ದಾ ಹಗೆಯನೆ ಕೆಳೆಮಾಡಿದಂ (ಕಇ. IV, ೩೪–೨೭ ; 1106). [?]

ಅದರ್ಶನ (ನಾ). ೧. ನೋಡದಿರುವುದು. ೨. ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು; ಮರೆಯಾಗುವುದು. ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಲೋಪ: ಪಡೆಗುಂ ವಿಭಾಷೆಯಿಂದಂ ಕಡೆಯೊಳದಂತತೆಯನಸ್ವರಂ ವೃದ್ಧನವೋಲ್ ಪಡೆಗುಮದರ್ಶನಮಂ ಮೇಣ್ ಪಡೆಗುಂ ದ್ವಿರ್ಭಾವವೃತ್ತಿಯಂ ಮೇಣ್ ಶ್ರುತಿವೋಲ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೯೦) ; ಚರಮುಕ್ಕದರ್ಶನಂ ಮೂಱಱಿರೆ ಬರೆ ಕಪವರ್ಗಮುಗ್ರದೊಳ್ ದ್ವಿರ್ಭಾವಂ (ಶಮದ. ೧೮೮).
[ಸಂ. (ಅ – + ದರ್ಶನ)]

ಅದರ್ಶನವಿಧಿ (ನಾ). ಲೋಪವಾಗುವ ನಿಯಮ; ಲೋಪವಿಧಿ : ಮಧ್ಯಪದಕ್ಕಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಳುದದರ್ಶನವಿಧಿ ವಿರಳತೆಯಿಂ ಕರ್ಮಧಾರಯಕ್ಕಱಿವವರಿಂ (ಶಮದ. ೧೭೮). [ಅದರ್ಶನ + ವಿಧಿ]

ಅದಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಿಾನು : ಸೀಗಡಿ ಕೊರವಂ ಬಂಪು ಬಸೇಗಂ ಗೊರವಂ ಗೆಂಡೆ ಬಾಳೆ ಸಕ್ಕರೆಗಂಟೆಂದಿಗನಾನೆಮೂಗಮದಲೆಂಬ ಗಣಿತ ಶಫರಾಳಿಗಳನೆ ತೆಗೆದರ್ ಬೇಡರ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೭–೯೧).
[ದೇ ‖ ತಮಿ. ಅಯಿಲೈ ; ಮಲ. ಅಯಲ, ಅಯಿಲ, ಐಲ]

ಅದಲಾಬದಲು 'ಅದಲು ಬದಲು' ನೋ.

ಅದಲಿಸು 'ಅದ್ದಲಿಸು' ನೋ.

ಅದಲುಬದಲಾವಣೆ (ನಾ). = ಅದಲು ಬದಲು : ಈ ಹೆಸರಿನ ಅದಲು ಬದಲಾವಣೆ ನೆಕ್ಲುದೋವನಿಗೆ ತಿಳಿದಿತ್ತು (ಪುನರು. ೫೧೮).
[ಅದಲು$_0$ + ಬದಲಾವಣೆ]

ಅದಲುಬದಲು, ಅದಲಾಬದಲು (ನಾ). ಒಂದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು; ವಿನಿಮಯ : ಅವರ ಅವಕಾಶಗಳು ಕೆಲವು ದಿವಸದಿಂದಾ ಅದಲುಬದಲಾಗಿ ಇರುವದು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೮೪) ; ಆ ಮದುವೆಯ ಮನೆಯ ಗದ್ದಲದಲ್ಲಿ ಕೆಲವರ ಛತ್ರಿಗಳು ಅದಲುಬದಲಾದವು (ರೂಢಿ). **ಅದಲಾಬದಲು** : ಗಾಡಿಯ ಅದಲಾಬದಲಿನಿಂದ ಪಾಪಿಯಾದ ನಾನು ವಸಂತಸೇನೆಯನ್ನು ಪುಷ್ಪಕರಂಡಕವೆಂಬ ಜೀರ್ಣೋದ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಕರೆಕೊಂಡು ಹೋದೆನು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೨೧೩).
[← ಅರ. ಹಿಂ. ಅದಲ್ ಬದಲ್ ; ಮರಾ. ಅದಲಾಬದಲ್]

ಅದನ, ಅದುವ (ನಾ). ಅಂಗಹೀನ; ಊನ: "ವಿಕಲಾಂಗ – ಅ[ಅ]ದವ" (ಗಂಗಾಮು. ೨೮೮). **ಅದುವ** : ಮರದಿಂದ ಬಿದ್ದು ಕಾಲು ಮುರಿದುಕೊಂಡ ಅದುವನನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೆಣಗುತಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ).
[?. / ಮರಾ. ಅಧು, ಅಧೂ = ವಿಕಳಾಂಗ]

ಅದವಟಿಲ್ (ನಾ). ಸಂತಾಪ; ಬೇಗುದಿ; ವ್ಯಥೆ; ಕ್ಷೋಭೆ; ತಳಮಳ: "ಬೇಗುದಿಯದವಟಿಲೆಂದುಬ್ಬೆಗಮೆನಲ್ಕದನುತಾಪಕಕ್ಕುಂ ಪೆಸರ್ಗಳ್" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೦) ; "ಅದ[ಪಾಠಾಂ. ಅರ್ದ]ವಟಿಲೆಂದು ಮಱುಕಂ" (ಶಮದ. ಸ. ೩೩ ವೃತ್ತಿ) ; ನಲ್ಲಳಗಲ್ಕೆಯಿಂದಮಾದದವಟಿಲಚ್ಚಿಗಂ ಮಱುಕಮೆಂಬಿವಱಿಂದೆ ಕನಲ್ದು (ಆದಿಪು. ೧೨–೨೩) ; ನಿಂದ ಬಿರಯಿಗದವಳ[ಟ]ಲ್ ಕುಂದದೆನಿಪ ಪೊಱವೊಟಿಲ್ (ಅಜಿಪು. ೨–೮) ; ಅಱಿಪಿನೊಳೀ ಧಮ್ಮಕ್ಕದವಟಿಲುಮಂ ಗಂಗೆಯುಮುನಾ ××× ಮಱಿದಂ ಸಪ್ತಮ ನರಕಕ್ಕಿಱಿದನಿದಂ ಕಾದ ನೃಪತಿ ತನ್ನಂ ಕಾದಂ (ಎಕ. VII (S), ಶಿಕಾರಿ. ೩೪೨–೫೪ ; 1050) ; ಅತಿತೃಷ್ಣೆಯೀಗುಮೆರ್ದೆಗದವಟಿಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೬೩). 'ಎರ್ದೆವಟಿಲ್' ಪರಾ.
[ಅದ್ದ$_0$ + ಬಟಿಲ್. ‖ ತೆಲು. ಅದವದ]

ಅದವು, ಅದುವು (ನಾ). ೧. ಊನವಾಗಿರುವುದು; ನ್ಯೂನತೆ. ೨. "ಅಧಮ–ಅದವು"(ಗಂಗಾಮು. ೭); "ಕ್ಷುದ್ರೆ–ಅದವಾದ ಸ್ತ್ರೀಯಳು" (ಗಂಗಾಮು. ೩೫೬). **ಅದುವು** : ಮೊನ್ನೆ ಜರುಗಿದ ಕುಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆತನ ಹೆಬ್ಬೆರಳು ಅದುವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [$<$ ಅದವ]

ಅದಹು 'ಅದರ್ಪು' ನೋ.

ಅದಱಿಂ, ಅದರಿಂದ, ಅದಱಿಂದ (ಅ). ಆದಕಾರಣ; ಅದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ : ಪದ್ಯರಚನೆಯೊಳ್ ಕಾಳಿದಾಸನುಂ ಗದ್ಯರಚನೆಯೊಳ್ ಬಾಣನುಂ ಮುಂ ಕವಿಗಳಿರ್ವರುಂ ನೆಗೞ್ದರದಱಿಂ ಸತ್ಕವಿಗಳಿರ್ವರು ಮೆಮಗಭಿವಂದ್ಯರ್ (ಗದಾಯು. ೧–೯) ; ಇನ್ನುಮಿವಂದಿರನೀಯಂದದೊಳಿರಿಸಿದೆನಪ್ಪೊಡೆ ಅವಿನೀತರಾಗಿ ಪಗೆವರ್ಗೆ ವಶಗತರಪ್ಪರದಱಿಂ ಶ್ರುತ ವಿನಯಸಂಪನ್ನರಂ ಮಾಡಲ್ವೇೞ್ಪುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೬–೧೨) ; ಅದಱಿನಾ ಪಾಂಡವರೊಳ್ಳೆವರ ಮೊದಲಿಗನು ನೀನಿರಲು ಧರಣಿಯ ಕದನವಿತ್ತಂಡಕ್ಕೆ ಕಾಮಿತವಲ್ಲ ಭಾವಿಸಲು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦–೭). **ಅದರಿಂದ** : ಇಂದು ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಸ್ನೇಹಿತರು ಬಂದರು. ಅದರಿಂದ ಕಚೇರಿಗೆ ಸಕಾಲಕ್ಕೆ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಅದಱಿಂದ** : ಅದಱಿಂದ ನಾರಿ ಕೇಳ್ ನಿನ್ನಯ ಧೈರ್ಯವ ಕದಲಿಸದಿರು ಕಾಮಶರಕೆ ಎದೆಗೊಡದಿರು (ಕಂನವಿ. ೯–೧೫೭). ☞ "ಅದು" ಎಂಬ ಸರ್ವನಾಮದ ತೃತೀಯಾ ಏಕವಚನದ ರೂಪ.

ಅದಱಿಂದ 'ಅದಱಿಂ' ನೋ.

ಅದಾಗಿ 'ಅದು$_1$' ನೋ.

ಅದಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿಯ ವರಸೆ: ಎಡದ ಪಾದ ಮುಂದಾಗಿ, ಎಡದ ಕೈಯನ್ನು ಇಳಿಬಿಟ್ಟು ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ಭ್ರಮಣವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಅದು ಅದಾಡ ಎಂದು ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿತು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೪–೨೧). [?]

ಅದಾತಾರ (ನಾ). = ಅದಾತೃ. [ಸಂ. ಅದಾತೃ]

ಅದಾತೃ (ನಾ). ಕೊಡದವನು; ದಾನಿಯಲ್ಲದವನು; ಲೋಭಿ. [ಸಂ. (ಅ– + ದಾತೃ)]

ಅದಾಲತ 'ಅದಾಲತು' ನೋ.

ಅದಾಲತು, ಅದಾಲತ, ಅದಾಲತ್ತು (ನಾ). ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನ; ಕೋರ್ಟು: 'ಅದಾಲತು ಕಚೇರಿ' ಪರಾ. **ಅದಾಲತ**: ಕಡೆಗೆ ಅ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ದಾವೆಯು ಅದಾಲತ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಕಚೇರಿ ಯಲ್ಲಿ ವಿಮರ್ಶೆಗೆ ಬಂತು (ವಾಗ್ದೇವಿ. ೨೦೨). **ಅದಾಲತ್ತು**: ನಮ್ಮ ತಂದೆ ಉಕ್ತ ಅದಾಲತ್ತಿನ ಜೀವಿಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಅತ್ಯಂತ ಸನ್ಮಾನ ಮಾಡುತ್ತಿ ದ್ದರು (ಇಪ್ಪಕ. ೮). 'ಅದಾಲತ್ತು ಕೋರ್ಟು' ಪರಾ. [← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅದಾಲತ್ / ತಮಿ. ಅದಾಲತ್ತು]

ಅದಾಲತು ಕಚೇರಿ (ನಾ). ನ್ಯಾಯಾಧಿಪತಿಯ ಕಚೇರಿ (ಕ). [ಅದಾಲತು + ಕಚೇರಿ]

ಅದಾಲತ್ತು 'ಅದಾಲತು' ನೋ.

ಅದಾಲತ್ತುಕೋರ್ಟು (ನಾ). ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನ; ಕೋರ್ಟು: ಗುಲಾಂ ಮೊಹಿಯುದ್ದೀನ್ ಮೇಕ್ರಿಯವರೇ ಖಾವಂದರವರ ಅಜ್ಞಾನುಸಾರ . . . ಅದಾಲತ್ತುಕೋರ್ಟಿನ ಜಡ್ಜಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಬ್ಬರಾಗಿ ಅಧಿಕಾರ ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೪೬). [ಅದಾಲತ್ತು (< ಅದಾಲತು) + ಕೋರ್ಟು]

ಅದಾವತಿ 'ಅದಾವತ್ತು' ನೋ.

ಅದಾವತ್ತು, ಅದಾವತಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಶತ್ರುತ್ವ; ವೈರ; ಮಾತ್ಸರ್ಯ: "ವೈರಂ ವಿರೋಧಃ ವಿದ್ವೇಷಃ – ೩ ವೈರದ ಹೆಸರುಗಳು ಅಂದರೆ ಅದಾವತ್ತು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೫೯). **ಅದಾವತಿ**: ಅವಳಿಗೆ ಕೇಡು ಬಗೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಅವಳ ಮೇಲೆ ನನಗೇನು ಅದಾವತಿಯೆ? (ರೂಢಿ). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅದಾವತ್]

ಅದಾಹ್ಯ (ಗು). ಸುಡಲಾಗದ. [ಸಂ. (ಅ– + ದಾಹ್ಯ)]

ಅದಿಕೆ (ನಾ). ವಿಶೇಷೋತ್ಸವ; ಅಧಿಕೋತ್ಸವ: ಹಿರಿಯ ಹಂದಿಗುಳದ ಚಂದ್ರನಾಥ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಚೈತ್ಯಾಲಯದೊಳು ಪೂಜೆ ಅದಿಕೆ ಶ್ರೀಕಾರ್ಯ್ಯ ನಡೆವಂತಾಗಿ ವ್ರಿತ್ತಿಯನೂ ಬಿಟ್ಟು ಶಾಸನವ ಹಾಕಿಸಿದರು (ಮೈಆರಿ.೧೯೨೮, ೧೯–೩೦; 1392). [< ಸಂ. ಅಧಿಕ ?]

ಅದಿಗು 'ಅದುಗು' ನೋ.

ಅದಿಗುದಿ (ನಾ). ಸಂತಾಪ; ತಳಮಳ: ಕುದುರುವುದದೆಂತು ಈಯವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಪಾಡು ಅದಿಗುದಿಯೆ ಗತಿಯೇನೊ? (ಮಂಕುಕ. ೭). 'ಎದೆಗುದಿ' ಪರಾ. [ಅದಿ$_0$ + ಕುದಿ$_2$]

ಅದಿಗೊ 'ಅದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಅದಿತಿ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿ. ೨. ಹಸು. ೩. ಮಾತು. ೪. ಕಶ್ಯಪರ ಪತ್ನಿಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು; ದೇವತೆಗಳ ಜನನಿ. [ಸಂ.]

ಅದಿತಿಜ (ನಾ). ಅದಿತಿಯ ಮಗ; ದೇವತೆ. [ಸಂ.]

ಅದಿತಿಜಪುರ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳ ನಗರ; ಅಮರಾವತಿ. ೨. ಸ್ವರ್ಗ. ೩. [ಛಂದ] ಮೂರು ಲಘುಗಳುಳ್ಳ ಅಕ್ಷರಗಣ; ನಗಣ (UUU). **೨, ೩**: ಅದಿತಿಜಪುರಮಿರೆ [ಪಾಠಾಂ. ನಿವಹಮೆ] ಮದಗಜದೆಡೆಗಳೊಳೊದವಿರೆ ನಯದೊಳೆ ಬಂದು (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೪೯). [ಅದಿತಿಜ + ಪುರ$_2$]

ಅದಿತಿನಂದನ (ನಾ). = ಅದಿತಿಜ. [ಅದಿತಿ + ನಂದನ]

ಅದಿಬದಿ (ನಾ). ಎರಡು ಪಕ್ಕ; ಮೇಲುಭಾಗ ಮತ್ತು ಕೆಳಭಾಗ: ಈ ರೀತಿ ಬಾಹ್ಯ ಹಾಗೂ ಅಂತಃಪ್ರಗತಿಯ ಸಂಬಂಧವು ನಿಕಟವೂ, ಅಪರಿಹಾರ್ಯವೂ ಹಾಗೂ ಒಂದೇ ನಾಣ್ಯದ ಅದಿಬದಿಯಿದ್ದಂತೆ ಇರು ವದು (ಯಾತ್ರಿಕ. ೩೦). [ಅದಿ$_1$ + ಬದಿ$_1$]

ಅದಿಯಮ 'ಅದಿಯಮ್ಮ' ನೋ.

ಅದಿಯಮರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮುದದಿಯಮರಸರು [ಪಾಠಾಂ. ಸಿರು] ಚಾಳುಕ್ಯ ವಿಕ್ರಮಕಾಲದ ೪೯ತೆನೆಯ ಕ್ರೋಧಿ ಸಂವತ್ಸರದ . . . ಶ್ರೀಮುದದಿಯಮರಸರುಂ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಪಾಂಸಾಂಡರು ಊರಡೆಯ ಚಂಡಿಮಯ್ಯ ನಾಯಕರು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೨೨–೧೯, ೨೬; 1124). [ಅದಿಯಮ (< ಅದಿಯಮ್ಮ) + ಅರಸ]

ಅದಿಯಮ್ಮ, ಅದಿಯಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೊತ್ತಮಜ್ಜ ಲದ ದುಗ್ಗಯ್ಯ ಬರೆದ ಎಚಿಗಾರಿಯ ನಟವಿದ ಮಗ ಅದಿಯಮ್ಮ ಕಲ್ಲ ನಿಱಿಸಿದ (ಎಕ. V, ಚೆನ್ನರಾ. ೨೬೨–೩೦; 971). **ಅದಿಯಮ**: ಶ್ರೀ ಮತ್ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ಪೊಯ್ಸಳ ಬಿಟ್ಟಿದೇವ ತಳಕಾಡ ಹರಿಯಿಟ್ಟಡೆ ಅದಿಯಮನಿದಿರಾನ್ತು ಕಾದಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೧೨–೪; 1117); ಅದಿಯಮ ಚೇರ ಪಾಂಡ್ಯ ಮಕರೋದ್ಧತ ಕಾಡವರಂ ಕವತ್ತೆ೯ಗೊಂಡು ದನದನೇಕೆ ಬಂಣಿಸುವೆ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೦೩–೧೦; 1223).

ಅದಿಯಮ ಘರಟ್ಟ = 'ಅದಿಯಮ' ನಿಗೆ ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿನಂತಿರು ವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಮಲೆಪರೊಳ್ ಗಂಡ ಕದನಪ್ರಚಂಡ ಗಂಡಭೇರುಂಡ ಅಸಹಾಯಶೂರ ಸನಿವಾರಸಿದ್ಧಿ ಗಿರಿದುರ್ಗ್ಗಮಲ್ಲ ಮಗರರಾಜ್ಯದಿಶಾಪಟ್ಟ ಅದಿಯಮ[ಪಾಠಾಂ. ಅದಿಯಮ]ಘರಟ್ಟ ಚೋಳ ರಾಜ್ಯ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಚಾರ್ಯ್ಯಂ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೨೯–೧೯; 1218). **ಅದಿಯಮನ ಯಮ** = 'ಅದಿಯಮ' ನಿಗೆ ಯಮನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಚಲದಂಕರಾಮ ವೈರೀಭ ಕಂಠೀರವ ಅದಿಯಮನ ಯಮ ಪು × × × ಕಾ × × × ಚಿ ಕಾಂಚನ ಚೋಳರಾಯ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೩೭–೨೩; 1307). **ಅದಿಯಮ ನಿವಾರಣ** = 'ಅದಿಯಮ' ನನ್ನು ಅಡಗಿಸುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀಭವನ ಮಂಗಳ ಮಣಿತೋರಣಂ ಅದಿಯಮ ನಿವಾರಣ ಮಣ್ಡಳಿಕಘಟಸರ್ಪ್ಪ ರೂಪಕಂದರ್ಪ್ಪ (ಎಕ. V, ಅರಸಿ. ೩೪–೧೨; ಸು.1101). **ಅದಿಯಮ ಮದ ನಿವಾರಣ** = 'ಅದಿಯಮ'ನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಅಡಗಿಸಿದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀಭವನ ಮಂಗಳ ಮಣಿತೋರಣಂ ಅದಿಯಮ [ಪಾಠಾಂ. ಅದಿಯರುಂ] ಮದನಿವಾರಣಂ ಮಂಡಳಿಕ ಪುಂಜ ಸರ್ಪ್ಪಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೯–೧೬; 1174 ?) [? / ತಮಿ. ಅದಿಯಮಾನ್]

ಅದಿಯರ (ನಾ). ಅಧಿರಾಜ; ಚಕ್ರವರ್ತಿ: ಶ್ರೀ ಪ್ರಿಥಿವೀವಲ್ಲಭ ಪರಮೇಸ್ವರ ಪಲ್ಲವದಿಯರನ್ಹೊಟಿಂಬಳ್ಗೆ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೩೩–೩೭; 815). 'ಅಧಿರಾಜ' ಪರಾ. [ಅದಿ$_0$ (< ಸಂ. ಅಧಿ) + ಅರ$_4$]

ಅದಿರ್$_1$, ಅದರು, ಅದಿರು$_1$, ಅದುರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡುಗು; ಕಂಪಿಸು; ಅಲುಗು; ಅಲ್ಲಾಡು: "ಅದಿರ್–ಕಂಪನೇ" (ಶಮುಧಾ); ಪುದಿದು ಕವಿದಿಡಿದ ತೆಮದೊಡ್ಡದಿರ್ಪಿನಮೊಮ್ರ್ಪೊದಲೊಳೆರ್ದ ಕಟಿವೆಯ ಸಸಿಪೋಲ್ ಕದಿರ್ಗಳೊಳೆ ತುಱುಗಿ ಮೂಡಿದನುದಯಾದ್ರಿಯೊಳರುಣ ತರುಣ ಕಿರಣಪ್ರಸವಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೭೦ ಶೂದ್ರಕ); ಅದಿರ್ದತ್ತು ದಲೇಱಿದ ಸಿಂಹಪೀಠಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೧೦೫); ಅದಿರ್ದುದು ಧರೆ ಖುರ ಘಾತದಿಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೬–೨೭; 1125); ಅದಿರ್ವ ಖಡುಗದ ಕಾಂತಿ ಸೂರ್ಯನ ಹೊದಿಸಿದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೭); ನಿನ್ನೀ ತೊಡೆಗಳೊಮ್ಮೆಯುಮದಿರ್ವುದಿಲ್ಲ (ಚಿಬಪು. ೧೦–೫೩). ೨. ಹೆದರು; ಭಯಪಡು: ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಗಾಂಗೇಯಂಗದಿರದಿದಿರ್ನಿಲ್ವನ್ನರೊಳರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೮೦); ಕದನದೊಳದಿರದೆ ಪಗೆವಡೆಗಿದಿರ್ಚಿ ನಡೆವಾತನಭ್ಯ ಮಿತ್ರೀಣನವಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೩–೧೦); ಮುಪ್ಪಿನಾ ಹೇಯುಮಂ ಸಾವ ನಿರೋಧಸ್ತೋಮಮುಮಂ ಕಂಡಲಸಿದೆನದಿರ್ದೆಂ ಪೇಸಿದೆಂ ನೊಂದೆನೋರಂ

ತನುಗೆಟ್ಟಿಂ ದೇವ (ರಕ್ಷಾಶ. ೪೨). ೩. ನಡುಗಿಸು ; ಕೊಡಹು : ಪಸಿದ ಲಂಪಿನಿಂದಂ ಬಿಸಿಯಂಬಲಿಯುಂ ಬಾಯೊಳಿಟ್ಟಾಗಳ್ ಕಯ್ಯುಂ ಬಾಯುಂ ಬೆಂದೊಡೆ ಮೆಯ್ಯನದಿರ್ದು ಕಯ್ಯಂ ಬಿದಿರ್ದವನಂ ಬಿರ್ದಿ ಕಂಡು ನಕ್ಕು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೮–೨೦). **ಅದರು** : 'ಅದರಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಅದಿರು$_1$** : ೧. ಕಟಕವದಿರಿತು ಲೋಕವಳುಕಿದುವು (ಬಸವು. ೨೮–೫೪) ; ಬೆದಱಿ ಭೂಕಂಪದಲಿ ಕುಲಗಿರಿಯದಿರುವಂತಿರೆ ಚರಿಸಿ ಕಾಯುವ ಬಿದಿರಿ ಮರಳುವ ಕಂಗಳಲಿ ಕಲಿಕರ್ಣ ಮೈಮಱಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೨೯) ; ಅರ್ಭಟಿಸಿ ಶಕ್ತಿಯನವಂ ಪಿಡಿಯೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗರ್ಭಮದಿರಿದುದು (ಚಬಪು. ೪೩–೪೯). **ಅದುರು$_1$** : ೧. ಪದದ ಬಲುಘಟ್ಟಣೆಗೆ ಭೂತಳವದುರಿ ಹಸ್ತಾಂಗುಲಿಯ ತಾಕಿದೊಡದುರಿ ಬಿದ್ದುವೊ ಭುಜಗರಾಜಿಗಳಂಘ್ರಿ ಮೇಲಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ಓರಿಇ. ೭–೧೦) ; ಆಗ ನಳಭೂವರನ ದಕ್ಷಿಣಭಾಗ ಭುಜನಯನಂಗಳದುರಿದುವು (ನಳಚ. ೨–೪೩) ; ಸುರನರೋರಗರದುರಲಾ ದಿಕ್ಕರಿ ಕಮಠರೆದೆ ಬಿದುರೆ (ಕೋಗಯು. ೨೧ ಸೂ) ; ಅವನ ಅಬ್ಬರವನ್ನು ಕೇಳಿ ನನ್ನ ಎದೆ ಅದುರಿತು (ರೂಢಿ).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅದಿರ್ ; **ಮಲ.** ಅದಿರುಕ ; **ತುಳು.** ಅದ್ರುನಿ, ಅದುರುನಿ ; **ತೆಲು.** ಅದರು]

ಅದಿರ್$_2$ ಅದಿರು$_2$ (ನಾ). ಕಂಪನ; ನಡುಕ. **ಅದಿರು$_2$** : ಅದಿರಲುಗು ಮಿಸುಕೆನಲ್ ಚದುರ ಲೀಲಾವಿನೋದದ ರೂಪವೆಂದೊಡಾಸ್ಪಂದೆಯೆನಲು ವಿಧಮೊಂದೆ ತಿಳಿಯಲಿಂತಿದಱ ಪರಿಯಾಯವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧ (ಮನೋವಿ. ೨–೧೭) ; ನಾದ ಮೊದಲೆಂದು ನಿನ್ನೊಳಾಡಿದೆವೈಸೆ ತಿಳಿದಿರೀ ವಿಧವನೆನಲು ಸದುಗುರುವೆ ಪೇಳ್ವುದೆನಗದಿರುನಾದಂಗಳೊಳ್ ಮೊದಲಾವುದಱಿಪೆ ನಲ್ಕಿಂತೆಂದನು (ಮನೋವಿ. ೨–೧೯). [< ಅದಿರ್$_1$]

ಅದಿರಾಟ (ನಾ). ಅದುರುವಿಕೆ ; ಅಳ್ಳಾಟ. [ಅದಿರ್$_1$ + ಆಟ]

ಅದಿರಾಸು (ನಾ). ತೆನೆಯಿಂದ ಉದುರಿದ ಕಾಳು ; ಹಕ್ಕಲು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೭). [ಅದಿರ್$_1$ + ?]

ಅದಿರಾಜು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪೆರ್ಮ್ಮಾಡಿಯುಂ ಮಹಾದೇವಿಯುಂ ಎಱಯಪನು ಅಯ್ಸಾಮನ್ತರುಮಿಬ್ಬು ಅದಿರಾಜು ಪನ್ನೆರಡುಮ ಕಲ್ನಾಡಿತ್ತರ್ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೦–೯ ; 900). [?]

ಅದಿರಿಲ್ಲಂದಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಪುರುಷ ಪೃಥಿವೀ ರಾಜ್ಯಂಕೆಯೆ ಅದಿರಿಲ್ಲಂದಿಗಳ್ಗೆ ಕೆಯ್ದು ಕಪೊ × × × ಮಾ ಪೊಜಕಲ್ಲ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೨೩–೨ ; 750). [ಅದಿರ್$_2$ + –ಇಲ್$_4$ + ಅಂದಿ$_0$]

ಅದಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡುಗಿಸು ; ಅಲ್ಲಾಡಿಸು. ೨. ಪರಿಹರಿಸು ; ನಿವಾರಿಸು : ಖದಿರಪ್ರಸೂನಮಾ ಖದಿರದ ರಸಮುಂಬಿಲಮುಮಾವ್ರ ಗೋಕ್ಷೀರಮುಮೊಳ್ಪಿದುವಪ್ಪ ಬೆಣ್ಣೆಯುಂಗುರು ಮದಿರಿಪುದೊಂದೊಂದೆ ಕಣೆಗಿಲುಗ್ರಮನನಿತಂ (ಖಮುದ. ೨–೩೮). [ಅದಿರ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅದಿರು$_1$ 'ಅದಿರ್$_1$' ನೋ.

ಅದಿರು$_2$ 'ಅದಿರ್$_2$' ನೋ.

ಅದಿರು$_3$, ಅದುರು$_3$ (ನಾ). ಲೋಹಾಂಶವುಳ್ಳ ಖನಿಜದ್ರವ್ಯ : ಚಿನ್ನದ ಅದಿರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಗಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುವುದು (ಭೂವಿವ. I, ೫೦). **ಅದುರು$_3$** : ಅಕೃತವೆಂದರೆ ಗಣಿಯಿಂದ ತೆಗೆದು ಕರಗದೆ ಇರುವ ಅದುರು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೬೦) ; ಕೆಮ್ಮಣ್ಣುಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣದ ಒಳ್ಳೆಯ ಅದುರು ಹೇರಳವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅಯಿಲ್ = ಕಬ್ಬಿಣ ; **ಮಲ.** ಅಯಿರ್, ಅಯಿರಮ್ = ಕಬ್ಬಿಣದ ಹುಡಿ ; ಯಾವುದಾದರೂ ಲೋಹದ ಅದುರು ; **ತುಳು.** ಅದ್ರ್]

ಅದಿರುಗಂತಿ 'ಅದಿರ್ಗಂತಿ' ನೋ.

ಅದಿರುಘಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿಯ ವರಸೆ : ಶರೀರವ ಚಲಿಸುವದನ್ನು ಮಾಡಿ ವೈರಿಗೆ ಭಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ ವೈರಿಯ ಪರಜಿನಲ್ಲಿ ಬಂಡಿಕೋಲಿನ ಪೆಟ್ಟು ಆವದು ಅದು ಅದಿರುಘಾಯ ಎಂದು ಸಮ್ಮತವು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೫–೭೦). [ಅದಿರು$_1$ (< ಅದಿರ್$_1$) + ಘಾಯ]

ಅದಿರುದುಟಿ (ನಾ). ನಡುಗುತ್ತಿರುವ ತುಟಿ ; ಕಂಪಿಸುವ ತುಟಿ : ತಿರುಗೆ ತಿರುಗುತ್ತಿರುವ ಕಣ್ಣು ಮಿಣುಕುತ್ತಿಹವು ಅದಿರುದುಟಿ ಕೆಚ್ಚನೆಯೆ ಅರಳುತಿಹವು (ಹಾಡುಪಾ. ೧೬). [ಅದಿರು$_1$ (< ಅದಿರ್$_1$) + ತುಟಿ]

ಅದಿರೆ (ನಾ). (ದಕ – ಪ್ರಾದೇ) (ದನಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ಬೆದೆ. 'ಅದಿರೆಗಟ್ಟು', 'ಅದಿರೆದನ' ಪರಾ. [< ಅದಿರ್$_1$]

ಅದಿರೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ದಕ – ಪ್ರಾದೇ) ಬೆದೆಹತ್ತಿ ಮೇಲೇರು : ಬೀದಿ ದನಗಳು ಅದಿರೆಗಟ್ಟಿ ಗುಂಪಾಗಿ ನಿಂತಿರುವುದರಿಂದ ಓಡಾಟಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅದಿರೆ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅದಿರೆದನ (ನಾ). (ದಕ – ಪ್ರಾದೇ) ಬೆದೆಹತ್ತಿದ ದನ : ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಅದಿರೆದನಗಳ ಹಾವಳಿ ಹೆಚ್ಚು (ರೂಢಿ). [ಅದಿರೆ + ದನ]

ಅದಿರ್ಕೆ (ನಾ). ನಡುಕ ; ಕಂಪನ : ಮಡಲ್ಕೆ, ಅದಿರ್ಕೆ, ಬಿದಿರ್ಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೫೭ ಪ್ರಯೋ). [ಅದಿರ್$_1$ + –ಕೆ]

ಅದಿರ್ಗಂಚಿ 'ಅದಿರ್ಗಂತಿ' ನೋ.

ಅದಿರ್ಗಂತಿ, ಅದಿರುಗಂತಿ, ಅದಿರ್ಗಂಚಿ, ಅದಿರ್ಗುಂತೆ, ಅದುರುಗಂಚಿ, ಅದುರ್ಗಂತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು ; ಮಾಧವಿ : "ಅದಿರ್ಮುತ್ತೆಯದೆಂದೆಸ್ನುತ್ತದಿರ್ಗಂತಿಯುಮೆಂದೆನಲ್ಕೆ ಮಾಧವಿಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೭೫); ಪೊಳೆವದಿರ್ಗಂತಿಯುಣ್ಮೆ ಮಧುಮಾಸ ಮೊಡರ್ಚಿದುದನ್ಯಪುಷ್ಪನಿಂ ಕಳರುತಿ ಹತ್ತೆಸಾರ್ದುದು (ಗಿರಿಕ. ೭–೩೬) ; ಕರಮೊಪ್ಪಿದುವಲ್ಲಿ ಕರವೀರಮದಿರ್ಗಂತಿ ಮರುಗ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಇರವಂತಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೧–೬೯) ; ಅದಿರ್ಗಂತಿಯುಂ ತಾಟ ಮಾಲತಿಯುಂ ಮುಟ್ಟಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೪–೧). **ಅದಿರುಗಂತಿ** : "ಅತಿಮುಕ್ತಕಃ ಪುಂಡ್ರಕಃ — ಈ ೨ ಅದಿರುಗಂತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅದಿರುಗಂಟಿ]" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೮ ಕಿ). **ಅದಿರ್ಗಂಚಿ** : ಚೆಂಗಣಿಗಿಲೆ ನಂದ್ಯಾವರ್ತ ದವನ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳ ಸಖಿಯಿರವಂತಿ ಹೊಂಗೇದಗೆಯದಿರ್ಗಂಚಿ ಕಮ್ಮಲರ್ಗಳ ತೊಂಗಲು ಮೆಱೆದುವಭ್ರದಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೬–೧೯). **ಅದಿರ್ಗುಂತೆ** : ಕೇದಗೆ ಸಂಪಗೆ ನಾಗಂ ಹಾದರಿಯದಿರ್ಗುಂತೆ ಸುರಯಿ ವಕುಳ ಲವಂಗಂ ಜಾದಿ ಮೊದಲಾದನೇಕಂ ಪೂದೋಂಟಂ ಸುರಭಿ ಪರಿಮಳಾಮೋದಂಗಳ್ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯–೫೦ ; 1042) ; ಅಜಾತಷಂಡದಿಂ ಮಾಳತಿ ಮೊಲ್ಲೆ ಮಲ್ಲಿಯದಿರ್ಗುನ್ತೆಯ ಪೆ(ಂ)ಮ್ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತ ಭೃಂಗಾಳಿಯ ತಾರ ಮಂದ್ರ ಮಧುರಸ್ವನದಿಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೭೯–೪೬ ; ?). **ಅದುರುಗಂಚಿ** : ಅದುರುಗಂಚಿ[ಪಾಠಾಂ. ಅದ್ರ್ರಗಂಚಿ]ಯ ಸೊಪ್ಪು, ಶ್ರೀಗಂಧ, ಸೊಗದೆ . . . ಸಕಲ ಪಿತ್ತರೋಗ . . . ಪರಿಹರಿಸುವುದು (ವೈದ್ಯ ಸಾ. ೧೦೨). **ಅದುರ್ಗಂತಿ** : ಮಲ್ಲಿಗೆ ಶಾವಂತಿಗೆ ಇರುವಂತಿಗೆ ಅದುರ್ಗಂತಿ . . . ಮೊದಲಾದ ಲತಾಗೃಹಗಳಿಂದಲೂ (ಕೃವಾಅ. ೯೬). [?]

ಅದಿರ್ಗುಂತೆ 'ಅದಿರ್ಗಂತಿ' ನೋ.

ಅದಿರ್ಗೋಲ್ (ನಾ). ಕಳ್ಳರನ್ನು ಹೆದರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಜನರಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ತಳವಾರರು ಸದ್ದುಮಾಡುವ ಕೋಲು : ಅಂಗಜವೀರನಬಿಲ್ದು ಸಂಗರಂಗೊಳಲಿದೆ ಬರ್ಪನೆಂದೊದಱಿ ತುಂಬಿಗಳೆಂಬದಿರ್ಗೋಲನಾಂತೆಲರ್ ತಳವಱನಂತೆ ಸಾಱುತನುಗೆಯ್ದುದು ದರ್ಪಕವೀರಸೇನೆಯಂ (ಚಿಕವಿ. ೬–೩೬) ; ಸಿಂಗದ ರವಂಗೇಳ್ದಾನೆವಿಂಡಿನಂತೆಯುಂ ತಳವಱರದಿರ್ಗೋಲುಲಿಗೇಳ್ದ ಮಱಿಗಳ್ಳರಂತೆಯುಂ . . . ಬೆರ್ಚಿ (ಚಿಕವಂ. ೪೧–೭). [ಅದಿರ್$_1$ + ಕೋಲ್]

ಅದಿರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ನಡುಗಿಸು : ಅಘೌಘಮೆನಿಪ ಕೋಟಿಗ್ಗಿಸಜಂ ಕರ್ಚಿ ಪಗೆಗಳನದಿರ್ಚಿ ಹರಿಸಮನೊಡರ್ಚಿ (ಉದ್ಭದೇ. ೩-೬೪).
[ಅದಿರ್$_1$ + -ಚು]

ಅದಿರ್ಪು$_1$, ಅದುಹ್ಪು$_1$ (ಕ್ರಿ). **೧.** ನಡುಗಿಸು ; ಬೆದರಿಸು : ನಕುಳನಂ ಯಮುನನದಿರ್ಪಲ್ವೇಟ್ಟಿಂತೆ ದಕ್ಷಿಣದಿಶಾಭಾಗಕ್ಕೆ ಬೆಸಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೮ ವ); ಶತ್ರುಗಳುಮನಾಭ್ಯಂತರ ಶತ್ರುಗಳಾಱುಮನದಿರ್ಪಿ [ಪಾಠಾಂ. ನಿದಿರ್ಚಿ]ಗೆಲ್ದುದಱಿಂದಂ . . . ಜಿತಶತ್ರುನಾಮಮಾಯ್ತನ್ವರ್ಥಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೯೯) ; ತುರುಷ್ಕ ಮಾಗಧೋತ್ತುಂಗ ನೃಪಾಳಜಾಳಮನದಿರ್ಪಿದ ಮೆಯ್ಗಲಿ ಪಾಂಡ್ಯಭೂಭುಜಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೫೪-೧೩ ; 1169) ; ಆವಳನದಿರ್ಪದು ಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವಿಭ್ರಮಂ (ಜಗವಿ. ೧೧-೪). **೨.** ಅಡಗಿಸು ; ದಮನಮಾಡು : ಮದಯುತರಪ್ಪ ವಾದಿಗಳ ದರ್ಪಮನೋವದದಿರ್ಪಿ ತತ್ಸಭಾಸದರಭಿವರ್ಣಿಪಂತು (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೨೨) ; ಮದನಮದಾಂಧಕಾರಮನದಿರ್ಪ್ಪಿ ಮಹೋದ್ಧತಮೋಹನುಲ್ಲನಂ ವಿದಳಿಸಿ (ವರ್ಧಪು. ೧೫-೮೩) ; ಪೊಸದೇಸೆಯೆನಲ್ಕೆ ಕೋಕಿಲಧ್ವನಿಯನದಿರ್ಪಿ ಯೆನ್ನ ಮನಮುಕ್ಕಿರೆ ಪಾಡಿದೆನಾ ವನಾಂತದೊಳ್ (ದಶಕು. ೫-೭೯). **೩.** ಧಿಕ್ಕರಿಸು ; ಮೀರು : ವನಮಾಲಾಸ್ಪದನೆಂದು ಯಾದಃಪತಿಯ ನದಿರ್ಪಿಯುಂ (ಜಗವಿ. ೯-೫೩ ವ) ; ಹುಸಿವನ ಮಾತುಗುಟ್ಟದಿರು ಲೋಬನಮಾತನಡಂಗಿಸಾಜಿಯೊಳ್ ಕುಸಿವನ ಮಾತುಗೇಳದಿರು ಹಂದೆಯ ಮಾತನದಿರ್ಪ್ಪು ಕೂಡೆ ಭಿದ್ರಿಸ್ವ[ಸುವ]ನ ಮಾತುಗೊಳ್ಳದಿರು . . . ಹಬ್ಬೆಯ ನಾಯಕನಿರ್ದ್ದ ತಾಣದೊಳೂ (ಕಇ. I, ೨೫-೪೭ ; 1186) ; ಬಲ್ಸಿಡಿಲಂ ದಾಡೆಯ ಕೂರ್ಪ್ಪುದಿರ್ಪ್ಪೆ ಹುಲಿಯೊಂದಾಕಸ್ಮಿಕಂ . . . ಪಾಯ್ದುದುಜ್ಜೃಂಭಿಳಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫-೧೯ ; 1224). **ಅದುಹ್ಪು$_1$** : **೪.** ಚುಚ್ಚು ; ತಿವಿ ; ಚೋದಿಸು : ರಾವು ಘಲುಗುಣ ಯೆನುತ ಪಾರ್ಥನ ಭಾವ ಕುಡಿಚಮ್ಮಟಿಗೆಯಲಿ ತುರಗಾವಳಿಯನದುಹಿ ದನು ಸುಳಿಸಿದನಾಹವಕೆ ರಥವ (ಕುಮ್ಯಾವ್ಯೋ. ೯-೩೭). **೫.** ಭ್ರಮಿಸು ; ಸಂದೇಹಪಡು (?) : ವಿದಿತ ಲೌಕಿಕ ವೈದಿಕಕೆ ಜಗವದುಹದಂತಿರೆ ಚಿತ್ತಗೊಡಬೇಕೆಂದು ಕೈಮುಗಿದ (ತೊರರಾ. ೭-೫೩-೨೭). [ಅದಿರ್$_1$ + -ಪು]

ಅದಿರ್ಪು$_2$ (ನಾ). **೧.** ಅದುರುವಿಕೆ ; ಕಂಪನ ; ಅಳ್ಳಾಟ : ಉಟ್ಟುದಂ ಕಳೆಯದೆ ಕೂಡು ಬೇನೆ ತಳೆದಪ್ಪುದು ಪೊಯ್ಯದಿರೊತ್ತಿಯಾಱುತಿಂಗಳ ಬಸಿಱೀಕೆ ಪಾಯ್ತೆಯದಿರ್ಪಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ದಿರ್ಪಿಂ]ಬಣವೋಡಿದುದಿಂದು ನೋಡೆ ಕೂಸಿಟಿವುದು ಕಾವುದೀ ಮೊಗಮನಿತ್ತೆನುತುಂ ಪೆಱಗಾಗಿ ಕೂಡಿದಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪-೬೪). **೨.** ಹೆದರಿಕೆ ; ಭಯ : "ಅಗುರ್ವು . . . ಅದಿರ್ಪು – ಈ ೧೦ ಭಯಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧-೨೨೩) ; "ಅಳರು ಪೆಳರೆಂದದಿರ್ಪೆಂದು ಭಯಮಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪೧) ; "ಅದಿರ್ಪು ಬೆಗಳ್ ಪೆಳರಟಲೆಂದೆಲ್ಲಿಯು . . . ಭಯನಾಮು" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೮).
[ಅದಿರ್$_1$ + -ಪು]

ಅದಿರ್ಪುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅದುರಿಸು ; ನಡುಗಿಸು ; ಅಳ್ಳಾಡಿಸು : ಮದಗಂಧಮೆಂದೆ ಸಪ್ತಚ್ಛದಗಂಧಮನೀ ವನೇಭಮಾಘ್ರಾಣಿಸಿ ಪೆರ್ಚಿದ ಮುಸಕದಿಂದೆ ಪಾಯಲ್ಕದಿರ್ಪುಗೆಯ್ದಪುದು ನೋಡ ವನವೇದಿಕೆಯಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೬೪). [ಅದಿರ್ಪು$_2$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಅದಿಮುರ್ತ್ತೆ (ನಾ). = ಅದಿರ್ಗಂತಿ : "ಅದಿಮುರ್ತ್ತೆಯೆಂದೆನ್ನುತ್ತ ದಿರ್ಗಂತಿಯುಮೆಂದೆನಲ್ಕೆ ಮಾಧವಿಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೭೫) ; ಎರ್ದೆ ವಾಯದಿಮುರ್ತ್ತೆ ಪೊದಟ್ದಿರ್ದೆಯೆಂಬಿವು ಸಹಜ ಶಿಥಿಲವೃತ್ತಿಯನಾಳ್ಗುಂ (ಶಮುದ. ೪೫). ℙ ಇದಕ್ಕೆ ವಸಂತದೂತಿಯೆಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಸರೂ ಉಂಟು : ಮುಗುಳ್ಪದನಾದ ಸಂಪಗೆ ಮಡಲ್ತದಿಮುರ್ತ್ತೆ ಮರಲ್ದರಲ್ದ ಮಲ್ಲಿಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೫) ; ಮಲ್ಲಿಗೆಯಿಂ ಕೇದಗೆಯಿಂ ಮೊಲ್ಲೆಯಿನದಿಮುರ್ತ್ತೆ ಸುರಗಿಯಾ ಪಾದರಿಯಿಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ತೀಡುವ ಗಾಳಿಯೊಳೆಲ್ಲೆಡೆಯುಂ ಕುಸುಮ ರಜದೆ ರಂಜಿಸುತಿರ್ಕುಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೪೯-೨೪ ; 1147) ; ನಿನಗೆ ವಸಂತದೂತಿವೆಸರೊಪ್ಪುವುದೆಂತೆನೆ ಮುಂತೆ ಬಂದು ನೀನೆನಗೆ ವಸಂತನಾಗಮನಮಂ ನೆಱೆ ಸೂಚಿಸಿಕೊಟ್ಟೆಯೆಂದು ನಂದನವನಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕೀರರವದಿಂ ಪೊಗೞ್ದಿತ್ತ ಪಸಾಯದಚ್ಚಮುತ್ತಿನ ಪೊಸಪಚ್ಚಮಂ ತಳೆದವೋಲದಿಮುರ್ತ್ತೆ ಮುಗುಳ್ತುದೆತ್ತಲುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೪೧). [< ಸಂ. ಅತಿಮುಕ್ತ, ಅತಿಮುಕ್ತಕ]

ಅದಿವರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸುಂಕ (?) : ಬಾವಿಸೆಟ್ಟಿಯರು ಕೊಟ್ಟರ್ ಗೌರಬ್ಬೆಗೆ ಆದಿವರಿ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೫೫-೯ ; 1054). [ಅದಿ$_0$ (< ಸಂ. ಅಧಿ) + ವರಿ$_2$]

ಅದೀಪನ (ಗು). **೧.** ಜೀರ್ಣಕಾರಿಯಲ್ಲದ. (ನಾ). **೨.** ಅಜೀರ್ಣ.
[ಸಂ. (ಅ- + ದೀಪನ)]

ಅದೀರ್ಘ (ಗು). ದೀರ್ಘವಲ್ಲದ ; ಉದ್ದವಲ್ಲದ.
[ಸಂ. (ಅ- + ದೀರ್ಘ)]

ಅದು$_1$ (ಸ). ರೂಪಗಳು (ಪುಂ. ಏಕ). **ಅವ, ಅವಂ, ಅವನ್, ಅವನು, ಆತ** (ಸ್ತ್ರೀ. ಏಕ). **ಅವಳ್, ಅವಳು, ಆಕೆ** (ನಪುಂ. ಏಕ). **ಅದು** (ಪುಂ. ಬಹುವ). **ಅವಂದಿರ್, ಅವಂದಿರು, ಅವದಿರು, ಆತಂಗಳ್, ಆತಗಳು** (ಸ್ತ್ರೀ. ಬಹುವ). **ಅವರ್ದಿರ್** (ಪುಂ. ಸ್ತ್ರೀ. ಬಹುವ). **ಅವರ್, ಅವರು, ಅವರ್ಗಳ್** (ನಪುಂ. ಬಹುವ). **ಅವು, ಅವುಗಳು** (ವಿಶೇ). **ಅ. ೧.** ದೂರದ ವಸ್ತುವನ್ನಾಗಲಿ ವಿಷಯವನ್ನಾಗಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲು ಬಳಸುವ ಸರ್ವನಾಮ : ಪಲ್ಮಿಡಿಗೆ ಕುಱುಮ್ಬಿಡಿ ವಿಟ್ಟಾರ್ ಅದಾನಳಿ[ಟಿ]ವೊನ್ಗೆ ಮಹಾಪಾತಕಮ್ ಸ್ವಸ್ತಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೧೬-೧೫ ; 450) ; ಅದಾನಱಿವೋರುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೮-೮ ; 675); ಅದೆಂತೆಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೩-೯) ; ಕಾವೇರಿಯಿಂದಮಾ ಗೋದಾವರಿವರಮಿರ್ದ ನಾಡದಾ ಕನ್ನಡದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೬) ; ಅದು ಪಿರಿದುಂ ಪ್ರಮಾದಮದುವುಂ ಕುರುರಾಜನಿನಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪) ; ಅದಂ ಕೇಳ್ವಾ ಕುಮಾರರಿಂತಪ್ಪ ಕಥೆಯನಿನ್ನೊಂದಂ ಪೇೞಿಮೆಂಬುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೦-೧೦) ; ಕನ್ನಡದೊಳಗೊಂದು ಕಥೆಯ ಪೇಳುವೆನದು ನಿನ್ನಾಜ್ಞೆ ಕಂಡಾ ನನ್ನೊಡೆಯಾ (ಭರಚ. ೧-೫) ; ನಾನು ಬಡವಿ ಆತ ಬಡವ ಒಲವೆ ನಮ್ಮ ಬದುಕು ಬಳಸಿಕೊಂಡೆವದನೆ ನಾವು ಅದಕು ಇದಕು ಎದಕು (ನಾದಲೀ. ೫೯). **೨.** ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ಸರ್ವನಾಮದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ 'ಅದು' ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಕವಾಗಿ ಸೇರಿಸುವುದೂ ಉಂಟು : ಅದಾವನಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಂ (ಬಸವು. ೧೮-೩೩) ; ನಿನ್ನ ಕೋಮಲತನುವನು ಪೊಯ್ದವರದಾರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೧೦) ; ಯಾರದು ಕೂಗುವವರು (ರೂಢಿ). 'ದಾರು', 'ದಾವುದು' ಪರಾ. **ಅವ :** ಇಂಥವರ ದೆಸೆಯಿಂದ ಇಂತುಟಾದುದೆಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿಪ್ಪ ಭಾಷೆಗೆಟ್ಟ ಮನದವ ನಾನಲ್ಲವಯ್ಯ (ಸಮಾವ. ೧೨) ; ಬಿಡಿಸಿದನು ಬಂದಜನು ಮೊಮ್ಮನು ಪಡೆದ ಮಗನಿವನೆಂದು ವಂದಿಸಿ ಮೃಡಗೆ ಬಳಿಕವ ಭಜಿಸಿದನು ಬಾಲೇಂದುಶೇಖರನ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೩೩) : ಮತ್ತೊರ್ವಳು ವಿಟನಿಗೆ ಸನ್ನೆಯ ಮಾಡುವರ್ತಿಯೊಳ್ ಮಲ್ಲಿಗೆಯರಳ ಕತ್ತುರಿಯೊಳಗದ್ದಿ ಕೈತುಂಬಿ ಕೊಡಲದ ಮತ್ತವ ನಗುತ್ತಿದಿದನು (ಕಂನವಿ. ೨-೮೪). **ಅವಂ :** ಅವಂ, ಇವಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೮೨-೧೯). **ಅವನ್ :** ಅಸಿತೋತ್ಪಲ ವರ್ಣನವನ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೩-೩. ಸು. 500) ; ಶ್ರೀ ಚಿಕುರಾಪರವಿಯ ಗುರವರ ಸಿಷ್ಯರ್ ಸರ್ಬಣನ್ದಿ ಅವನ್ ಶ್ರೀ ಬಸುದೇವನ್ (ಎಕ. II, ೩೬ ; 750). **ಅವನು :** ನೆಲೆಯನಱಿಯದವ ಕೊಲಿಸು ರಾಮನನೆಂದು ಬಲಿದು ಮಂತ್ರಿಗೆ ಪೇಳಲವನು ನೆಲಮಾಳಿಗೆಯೊಳಿಟ್ಟವನ ಕೊಲಿಸಿದೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೮೮) ;

ಗಣಿತದಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಗನಾದ ಅವನು ಲೆಕ್ಕಹಾಕಿದ (ನಾಡಿಗೇ. ೪೭). **ಆತ :** ಇದಂ ಕೆಡಿಸಿದರೊಳ(ಳಾ)ರಪ್ಪೊಡೆ ಇಂತಪ್ಪಾತ (ಇಆ. XI, ೧೨೭–೧೩ ; 804); ಉೞಿದವರಾರಾತನ ಮಸಪ ಮಸಕದೆಸಕಮನಿೞಿಪರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೩೯ ಶೂದ್ರಕ) ; ತೊಡರ್ದಲಜ಼ಿವಾತನಾತನಿಂದಂ ಜಾಣಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೬) ; ಆತಂ ನಿಜಭುಜವಿಜಯಖ್ಯಾತಿಯನಾಳ್ವಾಳ್ದನ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೬) ; ಆತನನು ಕಂಡುದು ತಪಸ್ವಿವ್ರಾತ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨–೧); ಕೃತಿಯ ಪೇಳ್ವಾತ ಸಾಮಾನ್ಯನಹುದು (ಭರಚ. ೧–೧೬) ; ಆತಂ ಈತಂ ಊತಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೮೧–೨೧) ; ಈತನ ಮಾತಿಗೆ ಆತ ಸೋತ (ಗಾದೆ. ೩೦೨). **ಅವಳ್ :** ತೊಟ್ಟಗೆ ಕೊಳೆ ಮೇಲೆ ಪಾಯ್ದುವಳನಪ್ಪಿದನಾ ವಿಭು ತನ್ನ ಶಾಪಮಂ ಬಗೆಯದೆ ಮಿಟ್ಟುದೇವತೆಯನಟ್ಟು ಜಳುರ್ಕೆಯಿನಪ್ಪುವಂತೆವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೧೮) ; ಮುಳಿದೆನ್ನನಪರಾಧೆಯನಟಿಲ್ದುವಳನಿಂತನಾಥೆಯಂ ಮೋದಿದ ಕಾಲ್ಗಳನಾವ ಜನ್ಮಜನ್ಮಂಗಳೊಳಗಾಗಿಯುಮಕ್ಕೆಮುಂದೆಕೇಳ್ ತಿನ್ನದಿರೆಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೮) ; ಸತಿಯುವಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೬ ಪ್ರಯೋ). **ಅವಳು :** ಹಿಂದಣ ಬಲಿಯ ತಂಗಿ ಬಳಿಕ್ಕ ದೂರಾಯ್ತುವಳ ದೆಸೆಯಿಂದ ಬಲವಿರೋಧಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೧–೧೦–೧೦) ; ಸಲ್ಲಲಿತ ರಾಜಕೀರನ ನುಡಿಗೇಳಿ ವಲ್ಲಭ ಬಾರೆಂದಳವಳು (ಕಂನವಿ. ೯–೨೦೦) ; ಎಲ್ಲ ಜನರನ್ನೂ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೂ ವಿಷಯುಗಳನ್ನೂ ಅವನು, ಅವಳು, ಅವರು, ಅದು ಮೊದಲಾದುವು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೨೯); ಅವಳಿಗೂ ಸಹ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅನಾದರಣೆ (ಮಹಾಗ. ೧೨). **ಆಕೆ :** ಶರೀರದೊಳೆತ್ತಂ ರೋಮಾಂಚ ಕಂಚುಕಂ ಮದಿರಾಮದವಾಗಿಸೆ ತೆಗಟ್ಟುನಾಕೆಯ ನುಡಿಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೯) ; ಆಕೆಯುಮಾ ಪಾಂಗಿನೊಳ್ ದಿವಸಕ್ಕಂ ಬಡ್ಡಿಸೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೧–೫) ; ಪೊಸತಲರ್ದ ಬಿಳಿಯ ತಾವರೆಯೆಸಟ್ಟಳ ನಡುವಿರ್ಪ ಸಿರಿಯುಮಾಕೆಯ ಕೆಲದೊಳ್ ನಸುಮುಸುಳ್ದು ತೋರ್ಪಳೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೪೦) ; ಇರಸಲ್ಲದೆಂದು ಮುತ್ತಿನ ಸರಮನದಂ ಕೊರಲೊಳಾಕೆ ಕಟ್ಟಿದಳಾಗಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೧೨೨) ; ಆಕೆಗೆ ಋತುಕಾಲ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಂ ಗರ್ಭಮಾಗೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೮೪–೧೦); ಭೂಮಿ ತಾ ಬೇಡಿದಳು ಪುತ್ರನನಾಕೆಯಲಿ ಜನಿಸಿದನು ನರಕಾಸುರನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩–೭೧) ; ನನ್ನಾಕೆ ಒಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಲಿಟ್ಟು ಬಂದು "ಕಾಫಿ ಪುಡಿ ಇಲ್ಲ" ಎಂದಳು ಕುಂದಿದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ (ಮುಗಮಾಂ. ೪೯). **ಅವಂದಿರ್ :** ಪಲರುಮನೋಡಿಸಿ ಇಪ್ಪತ್ತಲ ಆರ್ಕೊನ್ದು ತಾಕ ಅವನ್ಬಿರುಳ್ಳಟ್ಟುದೀ ಶೂರಗತಿ ಪೆತ್ತು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩೨–೪ ; 750) ; ಅವಂದಿರಾಗಳೆ ಬೀಡಿಂಗೆವರಿದು ರಜಸ್ವಲೆಯಾಗಿರ್ದೆಂ ಮುಟ್ಟಲಾಗದೆನೆಯುಮೊತ್ತಂಬದಿಂದೊಳಗಂ ಪೊಕ್ಕು (ಪಂಪಭಾ. ೭–೪ ವ) ; ಅವರ ಪೋದೊಡವಂದಿರ ಕಬ್ಬಮಿನ್ನುಮಿರ್ಪುವು (ಗದಾಯು. ೧–೪೭) ; ಅವಂದಿರ್ ಅತಿವರ್ತಿಯಪ್ಪ ಮತ್ತಗಜಂ ಕಂಭಕ್ಕೆ ತರ್ಪಂತೊತ್ತಂಬದಿಂ ಬಂದು ಪಿಡಿವೆತ್ತ ಕಳ್ಳನಂತೆ ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಳುತ್ತಿರ್ದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೮–೧೯). **ಅವಂದಿರು :** ತನ್ನ ಮಱೆದು ಲಿಂಗವ ಮಱೆವುದು ತನ್ನ ಮಱೆಯದೆ ಲಿಂಗವ ಮಱೆವ ಯೋಗವಿನ್ನೆಂಥಾದೋ? ಸುಡು ಸುಡು ಅವಂದಿರು ಗುರುದ್ರೋಹಿಗಳು, ಆಚಾರಭ್ರಷ್ಟರು (ಅವಚಂ.೧೫೩–೭೦೩). **ಅವದಿರು :** ಎನಲಿಕವದಿರಲೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ತಿನಲಿಕೆದ್ದರು (ಸಂಭಪ. ೫–೨೨); ಭೂಪತಿತಿಲಕ ಸಿಕ್ಕಿದನವದಿರೊಡ್ಡಿದ ಬಲೆಗೆ ಬಂದನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪–೪೬) ; ತುಡುಗುಣಿಗಳ[ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ವದಿರು ನಭೋಗ್ರಕೆ ಸಿಡಿದು ಹವಿಗೊಂಬಮರನಿಕರದ ಹೆಡಕ ಬಾರಿಸಿ ಬಾಚುತಿರ್ದರು ಬಾಯ ತುತ್ತುಗಳ (ತೊರರಾ. ೧–೧೧–೮). **ಆತಂಗಳ್ :** ಆತಂಗಳ್, ಈತಂಗಳ್, ಊತಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೧೫೦ ಪ್ರಯೋ). **ಆತಗಳು :** ಸೋತುದರಿಬಲ ಹೋಗೆನುತ ಮುಯ್ಯಾಂತು ಮನ್ನಿಸಿ ಹೊನ್ನಬಟ್ಟಲೊಳಾತಗಳಿಗೊಲಿದಿತ್ತನೈ ಕರ್ಪುರದ ವೀಳೆಯವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೧೧) ; ಕರೆ ನಿಮ್ಮಾತಗಳನೀ ಭ್ರೂಣಹತ್ಯಾಪಾತಕಕ್ಕಂಜುವೆನೆನುತ ಕೈಕೊಂಡನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೨೩). **ಅವಳ್ದಿರ್ :** ತಳಂಗಳ್ ನೋಯವೇ ಮೆಟ್ಟಿದಂದೆಂದವಱೆಸಳನವಳ್ದಿರ್ ಮೆಟ್ಟಿದರ್ ಮೆಟ್ಟರೆಂಬಂತೆ (ಆದಿಪು. ೭–೫೬) ; ಗಾಣತಿಯರಿರ್ವರುಂ ಮತ್ತಾಣದಿನಗ್ಗಳಮವಳ್ದಿರಂ ಭಯವಶದಿಂ ಕ್ಷೋಣೀಶಂ ಕುಡೆ ಕೊಳ್ಳದೆ ಮಾಣೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೬೨) ; ಗೋಳಿಟ್ಟು ಸತಿಯರಂ ವೈಹಾಳಿಯನೇಱಿದನವಳ್ದಿರ ಡಾವಣಿಯಂ ಲೀಲೆಯೊಳೆ ಕಟ್ಟಿದಂ (ಸೌಇಇ. IX–i,೧೧೮–೪೩; 1057). **ಅವರ್:** ಅವರ್ ಸ್ವರ್ಗ್ಗಾಗ್ರಮಾನೇಱಿದಾರ್ (ಎಕ. II, ೨೭–೨ ; 700) ; ಇವರವರ್ಗೆ ಕಪಟದಿಂದಂ ಸವಿನಯದಿಂದೆಱೆಯೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೨೦೪) ; ಅವರಿಂ ಕಿಱಿಯಂ ಪಿರಿಯಂ ಭುವನ ಜನಕ್ಕೆ (ನೇಮಿಪು. ೧–೩೪); ಅವರ್ಪೊಱದರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೭ ಪ್ರಯೋ) ; (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೪೬ ; ಎಕ. II, ೧೩೩–೫೦ ; 982 ; ಅಜಿಪು. ೧–೯ ; ಸುಕುಮಾ. ೪–೨ ವ ; ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೨೦೪ ನೋ). **ಅವರು :** ಅವರೊಳಗಲಕೆ ನಿಂದ ರಿಪುಗಳ ಜವನ ಬೋನವ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೩೯) ; ಆ ಜನೇಶ್ವರನಿರಿಸಿ ಮುದದಲಿ ಪೂಜಿಸಿದನವರುಗಳ (ತೊರರಾ. ೧–೭–೩೯) ; ಅವರೆಡೆಯೊಳಗಾ ಪುರಕಧಿಪತಿಯಾವ ಭುವನೇಶನ ದಿವ್ಯ ಭವನ . . . ರಾಜಿಸಿತು (ಕಂನವಿ. ೨–೭೮). **ಅವರ್ಗಳ್ :** ಪದ್ಮರಥನೆಂಬೊನರಸನಾತನ ಮಹಾದೇವಿ ಪದ್ಮಶ್ರೀಯೆಂಬೊಳಂತವರ್ಗಳಿಷ್ಟವಿಷಯ ಕಾಮಭೋಗಂಗಳನನುಭವಿಸುತ್ತಿರೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೭–೧೪). **ಅವು :** ನವನಳಿನೀವನಂಗಳ ಪರಾಗರಜಂಗಳನುಂಡು ಮುನ್ನಮಂತವನೆ ವಿಯತ್ತಳ ಭ್ರಮಣವಿಹ್ವಲನಾಗಿ ಬೞಲ್ದು ಕಾಱುವಂತೆವೊಲಿರೆ ಕೆಂಪು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೪೬) ; ಪೂಣ್ದೆರಡಂ ತೀರ್ಚಿದೆನಿರ್ದಪುವೆರಡುಮವಂ ತೀರ್ಚಿ ತೀರ್ಚದಿರ್ಪೆನೆ ಪಗೆಯಂ (ಗದಾಯು. ೧–೬೯) ; ಹರಂ ಗಿರಿಸುತೆಗೆ ಪೇೞ್ದಾ ಕಥೆಗಳಂ ಪೈಶಾಚಕ ಭಾಷೆಯೊಳ್ ಬೃಹತ್ಕಥೆಗಳಂ ಮಾಡಿ ಪೇೞ್ದೊಡವಂ ವಸುಭಾಗಭಟ್ಟಂ ಕೇಳ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೧೩–೨) ; ಇವು ಲೇಸವು ಲೇಸೆಂಬೀ ವಿವರದೊಳೇಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೫೩). **ಅವುಗಳು :** ಅವರ ರಾಜಕೀಯ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳು ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಾವ್ಯೋನ್ನತಿಗೆ ಸಹಾಯಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಿಂದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಹುನಷ್ಟ ಸಂಭವಿಸಿದೆಯೆಂದು ಊಹಿಸಿದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದು (ಸಾಹಿಸಂ. ೯೫). **ಆ :** ಆ ಪ್ರಸ್ತಾವದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೨–೪೦ ವ) ; ಆ ಕೃತಿ ಮುನ್ನಂ ಚೆಲ್ವಿಂಗಾಕರಮೆನಿಸಿರ್ದುಮತ್ತೆ ಕನ್ನಡಿಸಿತ್ತಿನ್ನೀ ಕವಿತೆಯಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬) ; ಇತ್ತಲರ್ಜುನನಾ ತ್ರಿಗರ್ತಂಗಿತ್ತನವಸರವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೨೮) ; ಆ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಈ ಹುಡುಗನನ್ನು ತನ್ನ ವಶಕ್ಕೆ ಕೊಡಬೇಕೆನ್ನುತ್ತಾನೆ (ಚಿತ್ರಕೂ. ೩೩).

ಅದಲ್ಲದೆ, ಅದಲ್ಲದೆಯುಂ, ಅದುಮಲ್ಲದೆ, ಅದುಮಲ್ಲದೆಯುಂ, ಆದೆಂತೆಂದೊಡೆ = ವಿಷಯವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿ ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಉಕ್ತಿ : ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಮುಂಟದಲ್ಲದೆಯುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬–೧೯) ; ಅದೆಂತೆಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨–೬) ; ಜಗನ್ಮಯನಾದ ಆಗಿಯೂ ಜಗದ ಸ್ಥಿತಿಗತಿ ಇಲ್ಲ ಆದೆಂತೆಂದೊಡೆ (ಆದವ. ೯). **ಅದಾಗಿ** = ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತುತವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಗೊಳಿಸುವ ಮಾತು : ಅದಾಗಿ ಉಭಯ ಕುಶಲೋಪರಿ ಸಾಂಪ್ರತ (ರೂಢಿ) ; ರಾಮಪ್ಪನು ತಿಮ್ಮಪ್ಪನಿಗೆ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟ ಕ್ರಯಪತ್ರ ಅದಾಗಿ (ರೂಢಿ). **ಅದು ಇದು ಎನ್ನು, ಅದಿದೆನ್ನು** = ಹಿಂದು ಮುಂದು ನೋಡು ; ಸಂಶಯಪಡು: ಅದಿದೆನ್ನದೆ ಜಾತಕತಿಲಕದೊಳಱಿವುದು ಗಣಿತಧರ್ಮಮಂ ಸಕಳಜಗದ್ವಿದಿತಂ ಚಂದ್ರಪ್ರಭಚರಿತದೊಳಱಿವುದು ಕಾವ್ಯಧರ್ಮಮಂ ಬುಧನಿವಹಂ (ಜಾತತಿ. ೨೪–೪೦) ; ಅದು ಇದು ಎನ್ನದೆ ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಕೊ (ರೂಢಿ) ; ಅದು ಇದು ಎಂದುಕೊಂಡು ಕೆಲಸ ಕೆಟ್ಟುಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಅದೆತಾನೆ, ಅದೇತಾನೆ** = ಆಗತಾನೆ : ಅವನೊಬ್ಬ ವರ್ತಕ. ಅವನು ಅದೆತಾನೆ

ಉಪಾಹಾರ ಪಾನೀಯಾದಿಗಳನ್ನೂ ಮುಗಿಸಿ ತುಂಬ ಹುರುಪಿನಿಂದಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೨೩); ಅದೇತಾನೆ ಪೊಟ್ಟಣದಿಂದ ತೆಗೆದ ಗಮಗಮಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಾಬೂನನ್ನು ಅವಳು . . . ಈಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೬೫).
ಅದೇ ಹತ್ತಿಗದೇ ನೂಲು = ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ಹೇಳುವುದು; ಚರ್ವಿತ ಚರ್ವಣ: ಎಲ್ಲವೂ ಅದೇ ಹತ್ತಿಗದೇ ನೂಲು (ನಾಡೋಜ. ೩೬೦). 'ಅದಱಿಂ' ಪರಾ.

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ. ಮಲ.** ಅದು; **ತುಳು.** ಅವು; **ಕೊಡ.** ಅದಿ; **ತೆಲು.** ಅದಿ; **ಕೊಲಾ. ಗೊಂಡಿ.** ಅದ್; **ಕುಇ.** ಅರಿ]

–ಅದು₂ (ಪ್ರ). ಕೆಲವು ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಅನುಕೃತಿ ಪದಮೊದವೆಯುಮುದುವನೆಯೆಂಬೆರಡುಂ ಪದಾಂತ್ಯದೊಳ್ ಬರೆಯುಂ ನೆಟ್ಟನೆ ತಾವವ್ಯಯಮಪ್ಪುವು . . . ಅದುಗೆ ನೂಂಕದು (ನೂಕದು), ನೂಳದು, ತೆತ್ತದು (ತೆಕ್ಕದು) (ಶಮದ. ೩೦೦, ಪ್ರಯೋ).

ಅದುಕಾರಣ (ಅ). ಆ ಕಾರಣದಿಂದ; ಅದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ: ಆತನುಂ ನೀಮುಮೊಂದೆಡೆಯೊಳಿರೆ ಕಿಸುಱುಂ ಕಲಹಮುಮೆಂದುಂ ಕುಂದದದುಕಾರಣಂ ಗಂಗಾನದಿಯ ದಕ್ಷಿಣ ತಟದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೨ ವ); ತೊಲಗದಗ್ಗದ ಭಾಷೆಯದುಕಾರಣವತುಳಬಲನು (ಬಸವು. ೨೧-೪೪); ಅದುಕಾರಣದಿಂ ನಿಜಧೈರ್ಯದೆ ಗಣಿಸದೆ ಮುಂದೆ ಬರ್ಪುದಂ ಬುಧರಲ್ತೆಂಬುದನೆಸಗದೆ ಬೆಳ್ಳಸವಾಳ್ವುದು ಕಜ್ಜಂ ಸಜ್ಜನಾಬ್ಜವನದಿನ ನಾಥಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೮). ☞ 'ಅದುಕಾರಣದಿಂ' ಎಂಬ ತೃತೀಯಾಂತರೂಪವೂ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. [ಅದು₁ + ಕಾರಣ]

ಅದುಕು 'ಅತುಕು' ನೋ.

ಅದುಕುಳಿ (ನಾ). "ಹರ್ಷ" (ಚತುನಿ. ೬. I, ೬೩). [?]

ಅದುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಅದನ್ನು ನೋಡು: ಒಗೆದ ಸಮಗ್ರಚಂದ್ರನ ವಿಹಾರಮೆನಲ್ಕೆ ಕುಮಾರಕಂ ಬರಲ್ ಸೊಗಯಿಸೆ ಭಾಮಿನೀಕುವಳಯೋತ್ಸವಮಂತದುಗಂಡು ಮಾಣ್ಬುಮೆ (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೩೦).
[ಅದು₁ + ಕಾಣ್]

ಅದುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅದು (= ಹಿಂದೆ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿರುವುದು) ತಪ್ಪಿಹೋಗು; ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು: ಜನಕಂಗೆ ಜಲಾಂಜಲಿಯಂ ತನೂಭವಂ ಕುಡುವುದುಚಿತಮದುಗೆಟ್ಟೆಗಳ್ ನಿನಗಾಂ ಕುಡುವಂತಾದುದೆ ತನೂಜ ನೀಂ ಕ್ರಮವಿಪರ್ಯಯಂ ಮಾಡುವುದೇ (ಗದಾಯು. ೪-೬೧); ನೀನಿನಿತು ಕಾಲಂ ನಾಂ ಬರ್ಪಾಗಳಿದಿರ್ವಂದು ಸೇವೆಯಂ ಮಾಡುತ್ತಿರ್ದ ಈಗಳದು ಗೆಟ್ಟು ಕರೆದೊಡಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಸರಂದೋಱಿದಪೆಯಿಲ್ಲ (ಪಂಚತಂ. ೩೮-೧೦). [ಅದು₁ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅದುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒತ್ತಿ ಮೆತ್ತಗೆ ಮಾಡು (೬). ೨. ಕುಗ್ಗಿಸು; ಉಡುಗಿಸು: ಇದುವರೆಗೆ ತಾ ಕೊಡುವ ಧನವನು ವದಗಿಸದೆ ಇವನಿರ್ದ ಕಾರಣ ಅದುಗಿಸುತ ಬಂಧದೊಳು ಮಾರುವೆ ಕೊಡುವ ಧನಕೀಗ (ಹಮಚ. ೧೧೬). [ಅದುಗು + –ಇಸು₃]

ಅದುಗು, ಅದಿಗು (ಕ್ರಿ). ತಗ್ಗು; ಕುಗ್ಗು; ಅಮುಕಿಹೋಗು; ಉಡುಗು: ಉದುರಿ ಹಲು ಬೆನ್ನುಱುಗಿ ಕೈಕಾಲದುಗಿ ಮಸ್ತಕ ನಡುಗಿ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೮-೫೫); ಚದರಿದಳಿಕುಂತಳವು ಅಲಿಗಳದುಗಿದಂಬಕ ಹಸ್ತಗಳ ಮುಗಿದೆದೆಯ ಭಾವದೊಳಿರ್ದ ಸತಿಯನು ಕಂಡ ಮಾರುತಿಯು (ಜಿನಭಾ. ೫೨-೪೪); ಬೆದರುವುದು ತರವಲ್ಲ ಅದುಗಿ ವ್ಯಾಕುಲದಿ (ಹಮಚ. ೨೩).
ಅದಿಗು: ಫಣಿಪತಿಯುಗಿಯೆ ಕೂರ್ಮಪತಿಯದಿಗಿಯೆ ತಾರಾಗಣಂ ವುದಿರೆ ನೆಲನದಿರೆ ಕುಲಗಿರಿಗಳಳ್ಳಾಡೆಯಣುವನದಟಂ ಸಿಂಹಲಂಘನದೆ ಲಂಘಿಸಿದ ನಂಬುಧಿಯ ದಾಂಟ ಲಂಕಾದ್ವೀಪಕೆ (ಕುಮುಠಾ. ೧೩-೧೨).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅದುಙ್ಕು. **ತೆಲು.** ಅದುಕು = ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು; ಕೂಡು; ಸೇರು]

ಅದುಗೊ 'ಅದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಅದುಬುತ 'ಅದುಭುತ' ನೋ.

ಅದುಭುತ, ಅದುಬುತ, ಅದ್ಭೂತ, ಅರ್ಬುತ, ಅರ್ಬುದ (ನಾ). ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯ; ಸೋಜಿಗ; ಅದ್ಭುತ: ಗೌರೀರಮಣನದುಭುತವ ನೊಂದಿದನು (ಬಸವು. ೫೭-೬೩); ಪದಹತಿಯೊಳದುಭುತವ ತೋಱಿ ದುದಾ ಮಹಾಸಭೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ಒರಿಇ. ೪-೬೬); ಕೆದಱಿತಧ್ವರ್ಯಾದಿ ಋತ್ವಿಜರದುಭುತದ ಭೀತಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೧೨). 'ಅದುಭುತ ಕಣೆ', 'ಅದುಭುತಬೊಬ್ಬೆ' ಪರಾ. **ಅದುಬುತ**: ಅತಿಚಿತ್ರವಿಧಗಳಿಂ ಸಿಂಗರವಗೊಂಡಿರುವ ಅದುಬುತದ ಸೌಂದರ್ಯದಾಳಿಕೆಯನು (ವಿಸೀಗೀ. ೨೪). **ಅದ್ಭೂತ**: ಆ ಪುರದ ಲಿಂಗಸಂದೋಹವೊಡನೆ ಉರುಳುತೆಯ್ದಿದವು ಪುರಕದ್ಭೂತವಾಯ್ತೆಂದು (ಗುರುಚಾ. ೧೧-೨೨). **ಅರ್ಬುತ**: ಹಬ್ಬಿದಾ ಮಳೆ ಮಧ್ಯದೊಳಗೆ ಅರ್ಬುತಾನೆಂತೆಂಬ ವ್ಯಾಘ್ರನು ಗಬ್ಬಿತನದೊಳು ಬೆಟ್ಟದಾ ಅಡಿಕಿಬ್ಬಿಯೊಳು ತಾನಿರುವನು (ಗೋಹಾಡು. ೪೭).
ಅರ್ಬುದ: ಅರ್ಬುದದ ಕಾನನದ ಮಧ್ಯದಿ ನಿರ್ಝರದಿ ಮಾತೆಯನು ನಾಲ್ವರನೊಬ್ಬುಳಿಯೊಳೊರಗಿಸಿದ (ಜಿನಭಾ. ೧೪-೪). [**ಸಂ.** ಅದ್ಭುತ]

ಅದುಭುತಕಣೆ (ನಾ). ಅದ್ಭುತವಾದ ಬಾಣ: ಕಱಿದರದುಭುತ ಕಣೆಯ ಸಱಿವಳೆಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೨೬). [ಅದುಭುತ + ಕಣೆ]

ಅದುಭುತಬಲ (ನಾ). ಅದ್ಭುತವಾದ ಸೈನ್ಯ: ಕವಿದುದದುಭುತಬಲ ಮುರಾರಿಯ ತಿವಿದರಡಗಟ್ಟಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೧೪).
[ಅದುಭುತ + ಬಲ₂]

ಅದುಭುತಬೊಬ್ಬೆ (ನಾ). ಅದ್ಭುತವಾದ ಗದ್ದಲ; ಅತಿ ಪ್ರಬಲವಾದ ಸದ್ದು: ವಾದ್ಯದ ರಣಿತವದ್ರಿಯನೊದೆದುದದುಭುತಬೊಬ್ಬೆಗಳ ಲಳಿಯ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೭). [ಅದುಭುತ + ಬೊಬ್ಬೆ₁]

ಅದುಭುತರಣ (ನಾ). ಅದ್ಭುತವಾದ ಯುದ್ಧ: ಅಲ್ಲಿಯದುಭುತ ರಣವನಪ್ರತಿಮಲ್ಲ ಮಾರುತಿ ಕೇಳಿದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೩೦).
[ಅದುಭುತ + ರಣ]

ಅದುಭುತಾಕಾರ (ನಾ). ಅದ್ಭುತವಾದ ಆಕಾರ; ಅತಿ ದೊಡ್ಡ ಆಕಾರ: ಬೆದಱಿ ಹಾಯ್ದುದು ಘೋರರಕ್ಕಸನದುಭುತಾಕಾರದ ಮಹಾ ಭಯಕಥಟಭಟರೆಸು (ತೊರರಾ. ೬-೨೮-೧೦).
[ಅದುಭುತ + ಆಕಾರ]

ಅದುಮು (ಕ್ರಿ). ಅಮುಕು; ಒತ್ತು: ಇಷ್ಟುಹೊತ್ತಿನವರೆಗೆ ಅದುಮಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ನೋವಿನ ಬಾಧೆ ಈಗ ಕಾಣಿಸಿತು (ರಂಗರೋ. ೧೮); ಗಂಟಲಿಗೆ ಬಂದ ದುಃಖ ಅದುಮಿ ಹಿಡಿದು ಬಂದ ಮಾತು (ನಡೆದಾ. II, 1229); ಈ ದೈಹಿಕಾಕರ್ಷಣೆಯನ್ನೇಕೆ ಅದುಮಿಡಬೇಕು? (ಸೋತುಗೆ. ೧೦೦).
[**ದೇ.** ‖ **ತೆಲು.** ಅದುಮು; **ಕೊಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ.** ಅದುಮ್; **ಗೊಂಡಿ.** ಅದ್‌ಮನ]

ಅದುರು₁ 'ಅದಿರ್₁' ನೋ.

ಅದುರು₂ (ಕ್ರಿ). "ಒಣಗು" (ಜಾನಕೋ. ೧೨); ಬೆಳೆ ಅದುರಿದವು (ಜಾನಕೋ. ೧೨); ಉದುರಲಿಹ ತರಗೆಲೆಯು ಅದುರಿ ಬೆಳ್ಳಿರುವಂತೆ ಅದುರಿ ಬಸವಳಿದೆಂದಿಗೂ ದಣಿವೆವೇಕೊ (ವಿಸೀಗೀ. ೭). [**ದೇ.** ?]

ಅದುರು₃ 'ಅದಿರು₃' ನೋ.

ಅದುರು₄ (ನಾ). ತಲೆಯ ಕೂದಲ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಹೊಟ್ಟಿನಂಥ ಬಿಳಿಯ ಪುಡಿ; ಹಗರು (೬). [**ದೇ.** ?]

ಅದುರುಗಂಟಿ 'ಅದಿರ್ಗಂತಿ' ನೋ.

ಅದುರುಗುಂಡಿಗೆ (ನಾ). ೧. (ಹಲವು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ) ಹೃದಯ ಕಂಪನವೆಂಬ ವ್ಯಾಧಿ; ಹೃದಯವ್ಯಾಧಿ. ೨. ಪುಕ್ಕಲುತನ; ಅಂಜುಬುರುಕತನ: ತಾತಾ ಅವರು ಅದುರುಗುಂಡಿಗೆಯವರಲ್ಲ (ಭಾಗ್ಯಶಿ. ೧೧). ೩. "ಮೂರ್ಛೆ ಹೊಂದುವುದು" (ಜಾನಕೋ. ೧೨). [ಅದುರು$_1$ (< ಅದಿರ್$_1$) + ಗುಂಡಿಗೆ$_1$]

ಅದುರುರೋಗ (ನಾ). ವೈಕೈಯ ನಡುಕ ಬರುವ ಒಂದು ರೋಗ; ನಡುಗುವ ರೋಗ: ನನ್ನ ಕುರಿಗಳ ಹಿಂಡಿಗೆ ಇಂಥಾ ಅದುರುರೋಗ ಬಂದು ಎಲ್ಲಾ ಉದುರಿ ಹೋಯಿತು (ಕಥಾಮಂ. ೯–೧೦).
[ಅದುರು$_1$ (< ಅದಿರ್$_1$) + ರೋಗ]

ಅದುರುವಾಯು (ನಾ). ಶರೀರದ ಎಲ್ಲ ಅವಯವಗಳಾಗಲಿ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಭಾಗವಾಗಲಿ ಅದುರುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಒಂದು ವಾತರೋಗ: ಚಿಕ್ಕವೀರಪ್ಪ ವೊಡೆಯರವರು ಚಿಕ್ಕಂದಿನಾರಭ್ಯ ಶಿರೆಮನೆವಳಗೆ ಇದ್ದದ್ದರಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅದ[ದು]ರುವಾಯು ಸಂಭವಿಸಿ ಕೊಂಡು ಇತ್ತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೮). [ಅದುರು$_1$ (<ಅದಿರ್$_1$) + ವಾಯು]

ಅದುರ್ಗಂತಿ 'ಅದಿರ್ಗಂತಿ' ನೋ.

ಅದುವ 'ಅದವ' ನೋ.

ಅದುವದು (ನಾ). ೧. ವಿಚಾರಮಾಡುವುದು; ವಿಮರ್ಶಿಸುವುದು: "ಅದುವದು = ವಿಚಾರಿಸುಹಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨). ೨. ಸಂಶಯ; ಸಂದೇಹ; ದಿಗ್ಭ್ರಮೆ (ಕಿ). [?]

ಅದುವು 'ಅದವು' ನೋ.

ಅದುಷ್ಟ (ಗು). ದುಷ್ಟವಲ್ಲದ; ದೋಷವಿಲ್ಲದ; ಸಭ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅದುಷ್ಟಕಾರಕ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗದ ವಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ಹತ್ತಿಸದೆ ಸರಿಯಾದುವನ್ನು ಬಳಸಿ ನಾಮ ವಾಚಕಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು: ವರವೆಮುಗೀಗೆ ದೇವತೆಗಳಾದರದಿಂ ಕರುಣಿಪ್ಪುದಕ್ಕೆ ಬಂಧುರಗುಣಬಂಧುಸಂತತಿಯನೆಂಬುದು ಕಾರಕ ದೋಷಮಾಗಳುಂ ಬರವನಮೋಘಮಿಾಗೆಮುಗೆ ದೇವತೆಗಳ್ ಕರುಣಿಪ್ಪುದಕ್ಕೆ ಬಂಧುರಗುಣಬಂಧುಸಂತತಿಗೆ ನಿಕ್ಕುವಮೆಂಬುದದುಷ್ಟಕಾರಣ(ಕ)ಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೧೫). [ಅದುಷ್ಟ + ಕಾರಕ]

ಅದುಹು$_1$ 'ಅದಿರ್ಪು$_1$' ನೋ.

ಅದುಹು$_2$ 'ಅದಪು$_2$' ನೋ,

ಅದೂರದರ್ಶಿ (ನಾ). ದೂರದರ್ಶಿಯಲ್ಲದವನು; ಮುಂದಾಲೋಚನೆಯಿಲ್ಲದವನು. [ಸಂ. ಅದೂರದರ್ಶಿನ್]

ಅದೂಷ್ಯ (ಗು). ದೂಷ್ಯವಲ್ಲದ; ನಿಂದೆಗೆ ಆಸ್ಪದವಲ್ಲದ: ರತ್ನಸಂಚಯಪುರಮಂ ಪೊಜಮಟ್ಟು ನಡೆದು ಬಟಿಯಂ ಕ್ರೋಶದ್ವಿತಯ ಮಾತ್ರದೊಳ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧದೂಷ್ಯಮಾಗಿಯುಮದೂಷ್ಯಮುಂ . . . ಪ್ರಸ್ಥಾನ ಶಿಬಿರಮಂ ಪೊಕ್ಕು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦–೧೭ ವ). [ಸಂ. (ಅ– + ದೂಷ್ಯ)]

ಅದೃಢ (ಗು). ೧. ದೃಢವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಚಂಚಲನಾದವನು: ಕಡುಗೋಪದವನ ಬಹುಭಕ್ಷಕನ ಖೂಳನನದೃಢನ ಕುತ್ಸಿತನ . . . ಲಕ್ಷ್ಮಿ ತೊಲಗದೆ ಮಾಣ್ಬಳೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೬೯). [ಸಂ. (ಅ– + ದೃಢ)]

ಅದೃಶ್ಯ (ಗು). ೧. ಕಾಣಿಸದ; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳದ: ಭರದಲೆದ್ದನು ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಸುರಮುನೀಂದ್ರನದೃಶ್ಯನಾದನು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೪–೧೩). ೨. ನೋಡಲಾಗದ; ಕಾಣಬಾರದ.

ಅದೃಶ್ಯವಾಗು = ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಂತಾಗು: ಇನ್ನೇವೆನಿನ್ನೇವೆನಯ್ಯೋ ಮಹಾದೇವ ಇನ್ನೇನನೆಂದಪೆಂ ಕರುಣಿಸು ಮಹಾದೇವ ಇದ್ದಿದ್ದದೃಶ್ಯವಾಗೆನೆ ಭಸ್ಮವಾಗೆನೇ ಇದ್ದ ನೆಲನೊಳಕೊಳ್ಳದೇ ಜೀರ್ಣವಾಗೆನೇ (ಶಿರುರ. ೨೧). [ಸಂ. (ಅ– + ದೃಶ್ಯ)]

ಅದೃಶ್ಯಂದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಅದೃಶ್ಯತ್ವವನ್ನು ಪಡೆ; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಂತಾಗು: ಬಳಿಕತ್ಯಾತುರದಿಂದೊಳಪೊಕ್ಕಂ ಲಲಿತಾಂಗಂ ನಿಜಸತಿ ರತಿಯಲ್ಲದೆ ಯಿಳೆಯ ಜನದ ಕಣ್ಗೆಯದೃಶ್ಯಂದಳೆದಲರ್ವಿಲ್ಲನ ತೇಜದಿಂ (ಜಯಕಾ. ೪–೮). [ಅದೃಶ್ಯ + ತಳೆ$_1$]

ಅದೃಶ್ಯಕಿರಣ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಗೋಚರವಾದ ಕಿರಣ.
[ಅದೃಶ್ಯ + ಕಿರಣ]

ಅದೃಶ್ಯಮಸಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದ ಮಸಿ, —ಶಾಯಿ: "(ಶಾಖಕ್ಕೆ ಹಿಡಿಯುವುದು, ವೊ.ಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ರೂಪುಗೊಂಡು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುವ) ಅದೃಶ್ಯಮಸಿ" (Invisible Ink. ಇಂಕನಿ).
[ಅದೃಶ್ಯ + ಮಸಿ$_2$]

ಅದೃಶ್ಯರೂಪ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದ ರೂಪ: ಈಶಾನೇಂದ್ರಂ ಬಣ್ಣಿಸೆ ತಮ್ಮ ಬಂದುದನದೃಶ್ಯರೂಪದಿನಭ್ಯಂಗನ ಕಾಲದೊಳ್ ಕಂಡುದುಮಂ ಸಪ್ರಪಂಚಮಜಿಪಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೦೧ ವ). ೨. ರೂಪ ಮರೆಯಾದವನು; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದೆ ಹೋದವನು: ಅಂತು ನೋಡೆ ನೋಡೆ ಶರತ್ಸಮಯಸಮುದಿತ ಜಳಧರ ರೂಪದಿಂದಮದೃಶ್ಯರೂಪನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೩–೮ ವ). [ಅದೃಶ್ಯ + ರೂಪ]

ಅದೃಶ್ಯೆ (ನಾ). ಅದೃಶ್ಯಳಾದವಳು; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದವಳು: ನಿಕುಂಭಿನಿ . . . ಬಂದ ಪಥದಲದೃಶ್ಯೆಯಾದಳು ಇಂದ್ರಜಿತು ಹೋಮದಲಿ ಪೂರ್ಣಾಹುತಿಯ ಬೇಳಿದನು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೯–೩೯). [ಸಂ. ಅದೃಶ್ಯಾ]

ಅದೃಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಕಾಣದ; ಗೋಚರಿಸದ. (ನಾ). ೨. ಜನ್ಮಾಂತರ ಕರ್ಮಫಲ (ಒಳ್ಳೆಯದು ಅಥವಾ ಕೆಟ್ಟದ್ದು); ವಿಧಿ; ಹಣೆಯ ಬರಹ: ಅವಳ ಅದೃಷ್ಟ ಹಾಗಿದ್ದರೆ ನಾವೇನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಭಾಗ್ಯವಿಶೇಷ; ಸುದೈವ: ನೀನು ನನಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದು ನನ್ನ ಅದೃಷ್ಟ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಅ– + ದೃಷ್ಟ)]

ಅದೃಷ್ಟಪರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಭಾಗ್ಯವಿಶೇಷದ ಪರೀಕ್ಷೆ; ವಿಧಿ ಪರೀಕ್ಷೆ: ಅದು ಕೇವಲ ಅದೃಷ್ಟಪರೀಕ್ಷೆಯಂತಿದೆಯೇ ಹೊರತು ನಿಜವಾದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಅಳೆಯುತ್ತಿಲ್ಲ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೫೦); ಹೈದರನ ಅದೃಷ್ಟಪರೀಕ್ಷೆಯಾದಂತಾಯಿತು (ಒಡೆಕ. ೮೯). [ಅದೃಷ್ಟ + ಪರೀಕ್ಷೆ]

ಅದೃಷ್ಟಪುರುಷಸಂಧಿ (ನಾ). [ರಾಜ್ಯಶಾ] ಹದಿನಾರುಬಗೆಯ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಎನ್ನ ಕಾರ್ಯಮಂ ನಿನ್ನ ಬಲ್ಲಮಾಟ್ಕೆಯಿಂ ತೀರ್ಚಿದೊಡೆ ನೀನೆಂದುದಂ ಮಾಟ್ಪೆನೆಂಬುದು ಅದೃಷ್ಟಪುರುಷಸಂಧಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೦–೧೭). [ಅದೃಷ್ಟ + ಪುರುಷ + ಸಂಧಿ]

ಅದೃಷ್ಟಪೂರ್ವ (ಗು). ಹಿಂದೆ ಕಂಡಿರದ; ಆ ಮೊದಲು ಕಂಡುಬಾರದ: ಅದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಕೃತಕಮಂ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೭೫ ವ); ತನಗದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಮಪ್ಪ ಜಿನಾರ್ಭಕನ ಸರ್ವಾಂಗ ಸೌಂದರ್ಯಮುಂ ಸರ್ವಲಕ್ಷಣ ಸಂಪತ್ತಿಯುಂ ಚಿತ್ತಮಂ ಕೌತುಕಂಗೊಳಿಸೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦–೧೬ ವ). [ಅದೃಷ್ಟ + ಪೂರ್ವ]

ಅದೃಷ್ಟವಂತ (ನಾ). ಭಾಗ್ಯಶಾಲಿ; ಪುಣ್ಯವಂತ: ಅವನು ಒಳ್ಳೆಯ ಅದೃಷ್ಟವಂತ, ಅವನಿಗೆ ಲಾಟರಿಯಲ್ಲಿ ಬಹುಮಾನ ದೊರೆಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಅದೃಷ್ಟ + –ವಂತ]

ಅದೃಷ್ಟವಶ (ಗು). ೧. ಅದೃಷ್ಟಕ್ಕೆ ವಶವಾದ; ಭಾಗ್ಯಾಧೀನವಾದ. (ನಾ). ೨. ಭಾಗ್ಯವಿಶೇಷ; ಸುದೈವ: ನನ್ನ ಅದೃಷ್ಟವಶದಿಂದ ನನಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಂಡತಿ ಸಿಕ್ಕಿದಳು (ರೂಢಿ). [ಅದೃಷ್ಟ + ವಶ]

ಅದೃಷ್ಟವಶಾತ್ (ಅ). ಭಾಗ್ಯವಿಶೇಷದಿಂದ; ಸುದೈವದಿಂದ: ಮೊನ್ನೆ ನಡೆದ ಅಪಘಾತದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತ ಅದೃಷ್ಟವಶಾತ್ ಉಳಿದುಕೊಂಡನು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಅದೃಷ್ಟ + ವಶಾತ್)]

ಅದೃಷ್ಟವಾದಿ (ನಾ). ಅದೃಷ್ಟದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯುಳ್ಳವನು; ದೈವವಾದಿ. [ಸಂ. ಅದೃಷ್ಟವಾದಿನ್]

ಅದೃಷ್ಟಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಅಗೋಚರವಾದ ಶಕ್ತಿ; ವಿಧಿಶಕ್ತಿ: ಯಾವ ಜನ್ಮದ ಋಣಾನುಬಂಧವೋ ನಾಲ್ಕುದಿನದ ಒಡನಾಟದಲ್ಲಿ ಅದೃಷ್ಟಶಕ್ತಿಯೊಂದು ಇಬ್ಬರ ಹೃದಯವನ್ನು ಹಾಗೆ ಬೆಸೆದಿತ್ತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೩೬). [ಅದೃಷ್ಟ + ಶಕ್ತಿ]

ಅದೃಷ್ಟಶಾಲಿ (ನಾ). = ಅದೃಷ್ಟವಂತ: ಅವನು ಅದೃಷ್ಟಶಾಲಿ; ಅವನಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸವೂ ಸಿಕ್ಕಿತು, ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಂಡತಿಯೂ ದೊರೆತಳು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅದೃಷ್ಟಶಾಲಿನ್]

ಅದೃಷ್ಟಸಂಧಿ (ನಾ). = ಅದೃಷ್ಟಪುರುಷಸಂಧಿ: ಅರಿವಿಜಿಗೀಷುಗೆ ಭೂಮ್ಯೇಕಪ್ರದೇಶಮಂ ಕೊಟ್ಟುಮಾಳ್ಪುದು ಅದೃಷ್ಟ[ಪಾಠಾಂ. ಅದುಷ್ಟ] ಸಂಧಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೦–೧೮). [ಅದೃಷ್ಟ + ಸಂಧಿ]

ಅದೃಷ್ಟಹೀನ (ನಾ). ಅದೃಷ್ಟವಿಲ್ಲದವನು; ಭಾಗ್ಯಹೀನ: ಈ ಅದೃಷ್ಟಹೀನನ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ವಯಸ್ಸಾದ ಕುಳ್ಳುಶರೀರದವನೊಬ್ಬನು ಎತ್ತರವಾದ ಟೋಪಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿ ಕುಳಿತಿದ್ದನು (ಯೋಧಪು. ೫೩). [ಅದೃಷ್ಟ + ಹೀನ]

ಅದೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ದೊರಕು; ಸಿಕ್ಕು: ನಿನ್ನಡಿದಾವರೆಯೆದೆಯಲಿ ಮನ್ಮನೋಭೃಮರಕದೆಯಲಿ ತೃಷಾಂತಮಚ್ಚರಂ (ಗಿರಿವಿಂ. ೯೧–೧೫); "ಅದೆಯಲಿ = ದೊರಕಲಿ" (ಗಿರಿವಿಂ. ೧೩೬ ಟಿ). [?]

ಅದೆ$_2$ (ಅ). ಉಂಟು, ಇದೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಏಕವಚನದ ರೂಪ: ನನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಒಂದು ಆಣೆ ರೊಕ್ಕ ಅದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೪೪). [ಅದು + –ಎ$_3$]

ಅದೆ$_3$, ಅದೇ (ಅ). ೧. ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಅಗೋ ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಮಾತು: ಅದೆ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳ ಹೃದಯದ ರಾಗಂ ಪುದಿದುದೆನಿಸಿ ಕೆಂಪಂ ಕಯ್ಕೊಂಡುದಯಾದ್ರಿಯಿಂದಮುದಯಿಸಿದುದು ಬಿಂಬಂ ಚಕ್ರವಾಕ ಚಕ್ರೇಶ್ವರನಾ (ಕಾದಂಊ. ೧೬೭); ಆ ಹೊಗುವಳು ಹೊಗುವಳದೆಯಿದೆ ಹೋ ಹಳ್ (ಬಸವು. ೧೪–೩೩); ಕಲಿಭೀಮ ಸಾತ್ಯಕಿ ರೂಹುದೋಱದರದೆ ಘಟೋತ್ಕಚ ಪಾರ್ಥಸುತರೊಡನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೬೫). **ಅದೇ**: ೨. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಅಥವಾ ನಡೆದದ್ದನ್ನು ಸ್ಥಿರೀಕರಿಸುವಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು: ಅದೇ ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಸುಖಪಡಿಸುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸುಖವುಂಟಾಗುವದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೫೩ ಕಿ). [ಅದು + –ಎ$_3$]

***ಅದೆಕೊಳ್**, ಅಕೊ, ಅಕ್ಕೊ, ಅಗೊ, ಅಗೋ, ಅದಿಗೊ, ಅದುಗೊ (ಅ). ದೂರದ ವಸ್ತುವಿನ ಅಥವಾ ವಿಷಯದ ಕಡೆಗೆ ಗಮನ ಸೆಳೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು. **ಅಕೊ**: ಕಡೆಗಾಲವಿದು ನೀನು ಕೆಡುವೆ ಅಕೊ ಹುಲ್ಲ ಹಿಡಿದು ಸಾರಿದೆನೆಂದಲೊಡನೆ (ಭರಜ. ೫೧–೫೭). **ಅಕ್ಕೊ**: ಅಕ್ಕೊ ಶ್ಯಾಮ ಅವಳೆ ರಾಧೆ ನಲಿಯುತಿಹರು ಕಾಣಿರೆ (ಗೋಕುನಿ. ೨೮). **ಅಗೊ**: ಅಗೊ ಅಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಮುದುಕನೇ ನಿನ್ನೆ ನಮ್ಮಮನೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದವನು (ರೂಢಿ). **ಅಗೋ**: (ಬೆಟ್ಟದ ಕಡೆ ಕೈತೋರಿ) ಅಗೋ (ಆರ್ಯಕ. ೧೪). **ಅದಿಗೊ**: ನೋಡದಿಗೊ ತೋರುತಿದೆ ಬಿರಿದಿನ ಪತಾಕೆ (ಜಿನಮು. ೪೭–೪೧). **ಅದುಗೊ**: (ಕಿ). [ಅದೆ$_3$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅದೆಬದೆ 'ಹದಿಬದೆ' ನೋ.

ಅದೆಯಱಿನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಅದೆಯಱಿನಾಡ ಚಿತ್ತೂರ ಮೋಣಿಗುರವಡಿಗಳ ಶಿಷಿತ್ತಿಯರ್ ನಾಗಮತಿಗನ್ತಿಯರ್ ಮೂಱುತಿಙ್ಗಳ್ ನೋನ್ತು ಮುಡಿಪ್ಪಿದರ್ (ಎಕ. II, ೨೦–೧; ಸು. 700). [ಅದೆಯಱಿ + ನಾಡು]

ಅದೇ 'ಅದೆ$_3$' ನೋ.

ಅದೇಯ (ಗು). ಕೊಡಬಾರದ: ಎಮ್ಮರಸನನ್ವಯಾಗತಂ ಕುಲಧನಮಾರ್ಗಮದೇಯಮುಮದ್ವಿತೀಯಮುಮಿದು ನಿನ್ನ ಬರವಿಂಗಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯನುರಾಗಕ್ಕಂ ತಕ್ಕುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೭೧ ವ). [ಸಂ. (ಅ– + ದೇಯ)]

ಅದೈವೆ (ನಾ). ದೈವಬಲವಿಲ್ಲದವಳು; ಭಾಗ್ಯಹೀನೆ: ಭಾವೆ ಭಾವಿತನೂಭವಾನುಕ್ರಮುಪ್ರಭವಭಾವಂಗಳಂ ಭಾವಿಸಿ ಪಲುಂಬಿ ಪಂಬಲಿಸಿಯುಂ . . . ಸನ್ನಿಹಿತದೈವೆಯಾಗಿಯುಮದೈವೆಯಂತೆಯುಂ . . . ಇರ್ಪಿನೆಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೫೦ ವ). [ಸಂ. ಅದೈವಾ]

ಅದೊ, ಅದೋ (ಅ). ಅಗೊ: ಅದೊ ರಜನಿಯನನುರಾಗದೆ ಹೃದಯಮನೇಱಿಸಿದನೆಂಬಿನಂ ಮಂಡಲಮಧ್ಯದೊಳೆಸೆಯಲಾತ್ಮಲಾಂಛನಮುದಯಿಸಿದಂ ರಜನಿನಾಥನುದಯಾಚಲದಿಂ (ಕಾದಂಊ. ೧೪೪). **ಅದೋ**: "ಸ್ಮರಣೆ ಸಂಬೋಧೆಯಲಿ ಹೋ ಅದೋಯೆಂದೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೬–೭೩). [ಅದು + –ಒ$_3$]

ಅದೋ 'ಅದೊ' ನೋ.

ಅದ್ಗಡಿ (ನಾ). ಕೂಗಾಟ; ಕಿರಿಚಾಟ (?): ಎಲ್ಲಿಯುಂ ಗೋವುಗಳ ಸರಗಳುಂ ಮೊರಗಳುಂ ಯೆಲ್ಲಿಯುಂ ವತ್ಸಗಳ ಸೀತ್ಕರದ ಪೂತ್ಕರದಲೆಲ್ಲಿಯುಂ ಗೋಪಾಲರದ್ಗಡಿಯ ಹೊದ್ಗಡಿಯ ಹಾಯೆಂದು ನಿಲ್ಲಿಸುತಲಿ (ಜಿನಮು. ೨೧–೪). [?]

ಅದ್ಗಣಿ 'ಅದ್ದಗಣಿ' ನೋ.

ಅದ್ದ (ನಾ). ೧. ಎರಡರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾಲು; ಅರ್ಧ: "ಅದ್ದವೆನಲರ್ಧಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೦); ದ್ವಿತ್ವಾಗ್ರರೇಫಲೋಪಕ್ಕೆ ಅರ್ಧ – ಅದ್ದ ಕರ್ಕಶ – ಕಕ್ಕಸ (ಶಮದ. ೨೬೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. (ಒಂದು ಅಳತೆ) ಬಹುಶಃ ಒಂದು 'ಮಾನ'ದ ಅರ್ಧ: ಅಕ್ಕಿವಸರಕ್ಕೆ ಅಕ್ಕಿಯದ್ದಂ . . . ಗಾಣಕ್ಕೆ ನಿಚ್ಚ(ವೆ)ಣ್ಣೆಯದ್ದಂ (ಎಇ. XIII, ೨೨–೫೫; 1204). 'ಅದ್ದನ' ಪರಾ. [ಪ್ರಾ. ಅದ್ಧ (< ಸಂ. ಅರ್ಧ)]

ಅದ್ದಕ (ನಾ). = ಅದ್ದುಗೆ ೨ (ಕಿ). [ಅದ್ದು (< ಅಟ್ಟು) + –ಕ$_2$]

ಅದ್ದಕಾಣಿ 'ಅದ್ದಗಾಣಿ' ನೋ.

ಅದ್ದಗಣಿ, ಅದ್ಗಣಿ, ಅದ್ದುಗಾಣಿ (ನಾ). (ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಅಡಿಗಲ್ಲು (ಉಕ. ಕಿ). **ಅದ್ಗಣಿ**: ನೀನು ಅದ್ಗಣಿ ಮುಂದೆ ಕುಳಿತರೂ ಆಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಹಹಸ. ೩೬). **ಅದ್ದುಗಾಣಿ**: ಕಮ್ಮಾರನ ಅದ್ದುಗಾಣಿಯ ಮೇಲೆ ಸಂತತವಾಗಿ ಸುತ್ತಿಗೆಗಳ ಹೊಡೆತಗಳು ಸಪ್ಪಗಾಗಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತವೆ... ಕೇಂಡವು (ಪ್ರೇಮುವಿ. ೨೨೧). [?]

ಅದ್ದಗಾಣಿ, ಅದ್ದಕಾಣಿ (ನಾ). ಕಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಧದಷ್ಟು ಬೆಲೆಯ ನಾಣ್ಯ: ಧರಣಿಯ ಮೇಲೊಂದು ಹಿರಿದಪ್ಪ ಅಂಗಡಿಯನಿಕ್ಕಿ ಹರದ ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ನಮ್ಮ ಮಹದೇವಸೆಟ್ಟಿ ಒಮ್ಮನವಾದರೆ ಒಡನೆ ನುಡಿವನು; ಇಮ್ಮನವಾದರೆ ನುಡಿಯನು. ಕಾಣಿಯ ಸೋಲ ಅದ್ದ[ಪಾಠಾಂ. ಅರ್ಧ] ಗಾಣಿಯ ಗೆಲ್ಲ (ಬಸವ. ೧೧೫); ಸೀರೆಂಗೆ ಅದ್ದಗಾಣಿಯೆರಡೆಂಬುದು ವಂದು ಕಾಣಿ (ವ್ಯವಹಾ. ೪೦). **ಅದ್ದಕಾಣಿ**: ಕಾಣಿಯನು ಗಳಿಸದ್ದ ಕಾಣಿಯನು ಈಯುವುದು ಕೇಣದಿಂ ಗಳಿಸಿ ಕಡೆಯಲಿ ಕೊಡುವೆನೆನೆ ಪ್ರಾಣ ಶಾಶ್ವತವೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೯೪). [ಅದ್ದ + ಕಾಣಿ$_1$]

ಅದ್ದಣ 'ಅದ್ದನ$_1$' ನೋ.

ಅದ್ದನ$_1$, ಅದ್ದಣ (ನಾ). ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಅಳತೆ: ಅದ್ದನ ಜೋಳ ಅರೆ ಮಾನ ಎಣ್ಣೆಯ ಕೊಂಡು (ಮಡಿಮಾ. ೩೪); ಉಪ್ಪಿನ ಹೇಱಿಗೆ ಸೊಲಗೆ ೨

ಹೆಡಗೆಗೆ ಸೊಲಗೆ ೧ ತುಪ್ಪದ ಹೇಱಿಗೆ ಅದ್ದನ ೧ (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೫೦–೬೩ ; 1246) ; ನಂದಾದೀವಿಗೆಯ ಯಂಣೆ ಮೂರುಸೊಲ್ಲಗೆ ಸಖರೆ ಅದ್ದನದಲು ವರುಷ ವೊಂದಕ್ಕಂ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೩೧–೯ ; 1386) ; ಪಾಲ್ಗಡಲೊಳದ್ದನ ಸುಧೆಯ ಬೆರಸುವೆನೆಂಬ ಗಾಂಪನೊಲು (ಶಂಕದಾ. ೬–೧೮). **ಅದ್ದಣ** (ಕ). [< ಸಂ. ಅರ್ಧಮಾನ ?]

ಅದ್ದನ್ನ₂ (ನಾ). "ಅಡಗಲ್ಲು" (ಗುರುಚಾ. ಕೋಶ) : ಪಂಚಾಳ ಸಮಯ ಗುರುಭ್ರಾಂತಿನಿಂ ಲಿಂಗಂಗಳೆಲ್ಲ ತಮ್ಮಿಂದೆನಲು ಕಾಂತೆಯಳ ಕುಚಮಳಲು ಹಿಕ್ಕೆಯದ್ದನ [ಪಾಠಾಂ. ಬಳ್ಳವು] ಗುಂಡುಕೊರೆದುವುರಿ ಲಿಂಗೋದ್ಭವಂ ಮುಂತಾದುವೆಲ್ಲ ನಿಮ್ಮಿಂದವೇ ಶಿವಭಕ್ತನಂತರಂಗವೆ ಲಿಂಗವೆಂದು ಗೀತವ ಹಾಡಿ (ಗುರುಚಾ. ೧೫–೫೬). 'ಅದ್ದಗಣಿ' ಪರಾ. [?]

ಅದ್ದಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಿ ಒಳಹೊಗಿಸು ; ಅದುಮಿಬಿಡು : ಗೋಣನು ತಿರುಹಿ ಬಸುಱೊಳಗದ್ದಯಿಸಿಯರೆದರೆದು ಕಾಲಲಿ ತಿಕ್ಕಿದನು ಭೀಮ (ಕುಮ್ಮಾವಿ. ಓರಿಇ. ೪–೬೦). [ಅದ್ದ₀ + –ಇಸು₃]

ಅದ್ದರ₁ 'ಅದ್ದಲ' ನೋ.

ಅದ್ದರ₂, ಅದ್ರ (ಗು). (ಉಕ). ಶಿಥಿಲ ; ಅಸ್ಥಿರ ; ಗಟ್ಟಿಯಲ್ಲದ : ದರಿನಿಲ್ಲದಂಥ ಭಾವಿಗಳಿಗೆ ವಿಚಾರವರಿಯದೆ ಕೆಲವರು ಅದ್ದರವಾಗಿ ಹಂದರ ಭಾವಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ಮೊಟ್ಟೆಯ ಸಾಗಿಸುವಲ್ಲಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೦೬). **ಅದ್ರ** : ಈ ಮನುಷ್ಯ ಅದ್ರ ಇದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). 'ಅದಿರಾಟ' ಪರಾ. [< ಅದಿರ್₁ ?]

ಅದ್ದರಕ್ಷೆ (ನಾ). (?) : ಎದ್ದು ಪರಿತಹ ದೇವವೃಂದವನದ್ದಿಸುವೆನೆನೆ ಶಂಭುದಾನವನುದ್ದುರುಟನೆಂದಱಿದು ನಿಂದಾ ದೈತ್ಯಗಿದಿರಾಗಿ ಅದ್ದರಕ್ಷೆಯೊಳವನನಾಕ್ಷಣಕದ್ದಿದನು ಭಯರಸದಿ (ಸಂಭಪ. ೬–೩೨). ☞ ಈ ಶಬ್ದ ಅರ್ಧ < ಅದ್ದು + ಅರಕ್ಷೆ ಎಂದು ಸೇರಿ ಆಗಿರುವ ಅಪಶಬ್ದವಿರಬಹುದು. [?]

ಅದ್ದರಚಿದ್ದರ (ನಾ). ಪಡಿಯಚ್ಚು ; ತದ್ರೂಪ ; ಪ್ರತಿಬಿಂಬ : ನಮ್ಮ ಜಾನಕಮ್ಮ ಕೃತಯುಗದ ಹುಡುಗಿ, ಐಶ್ವರ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ರೂಪು, ರೂಪಿಗೆ ತಕ್ಕ ಗುಣ, ಗುಣಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಗಾಂಭೀರ್ಯ, ಎಲ್ಲಾ ತಾಯಿಯ ಅದ್ದರಚಿದ್ದರ (ಅದೂಟ. ೩೪). [?]

ಅದ್ದರಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ : "ಬಹುಪುತ್ರೀ – ಅದ್ದರಣಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೦೬). [?]

ಅದ್ದರಿಸು 'ಅದ್ದಲಿಸು' ನೋ.

ಅದ್ದಲ, ಅದ್ದರ₁, ಅದ್ದಳ (ನಾ). ೧. ಅಬ್ಬರ ; ಬೊಬ್ಬೆ ; ಘೋಷ : ಪದ್ದುಪಾಡಿಂಗಿಲ್ಲದಾಪ್ತನು ಇದ್ದು ಫಲಮೇನೆನ್ನ ಸಾಹಸದದ್ದಲವ ನೋಡೆಂದು ಬೆಂಬತ್ತಿದನು ಧೂಮ್ರಾಕ್ಷ (ಅಂಬಿಕಾ. ೨೧–೫೬). **ಅದ್ದರ₁** : 'ಅದ್ದರಿಸು' ಪರಾ. **ಅದ್ದಳ** : ೧. ನೀರೊಟ್ಟಲುಗಳೇಳೊಳದ್ದಳಂ ಮಸಗಿತಾಗ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೨೮–೫). ೨. ನಡುಕ ; ಭಯ : ಬದ್ದವಣೆಗಳು ಸೂಳೈಸಿದವರಿಗಳಿಗದ್ದಳವನು ಪುಟ್ಟಿಪಂತೆ (ಗೋಮಟೀ. ೩–೫೪).
[ಅರ್₁ + –ದಲ್ + –ಅ]

ಅದ್ದಲಿಸು, ಅದರಿಸು, ಅದಲಿಸು, ಅದ್ದರಿಸು, ಅದ್ದಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಸದ್ದುಮಾಡು ; ಅರ್ಭಟಿಸು ; ಬೆದರಿಸು : ತಿದ್ದಿ ಮೀಸೆಯ ಮುರುಹಿ ರಕ್ಕಸನೆದ್ದು ನಿಂದಿದ್ದನುಚರರ ಬಿಡದದ್ದಲಿಸೆ ತಂದೊಟ್ಟಿದರು ಗತಜೀರ್ಣವಸ್ತ್ರಗಳ (ತೊರರಾ. ೫–೮–೩) ; ಮಹಾಕಾಯಬಲ ನೀನೆಯೆಂದು ಆ ಕದವೆನ್ನನದ್ದಲಿಸುತ ಪೋಪಂತೆ ಗೀಕು ಗಿರ್ರೆನುತ ತೆಱೆದುದು (ಭರಚ. ೩೪–೮) ; ಬರೆದೋದಿ ಮಿಗೆ ನಲಿದಾಡು ತಿರ್ದವನಿಪನ ಕಡೆಯಿಂ ಕೇಡು ಬಹುದೆಂದದ್ದಲಿಸಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬರೆಯೆಂದ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೬–೩) ; ಹೊದ್ದಿ ರವಿ ಪಡುಗಡಲೊಳಡಗಿದರದ್ದಲಿಸಿ ಖಳನಲ್ಲಿ ಕಹಳೆಗಳೆದ್ದು ಭೋರ್ಗರದುಲುಹು ಕೇಳಿಸಿತಾಗ (ಅಂಬಿಕಾ. ೧೧–೪೧) ; **ಅದರಿಸು** : ೨. ಅದುರು ; ನಡುಗು ; ಅಲ್ಲಾಡು (ಕ). **ಅದಲಿಸು** : ೨. (ಕ). **ಅದ್ದರಿಸು** : ೧. ಕಳ್ಳಂ ಎಲೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ನಿನ್ನಂ ಬ್ರಹ್ಮರಾಕ್ಷಸಂ ಪಿಡಿಯಲ್ ಬಂದಿರ್ದಪಂ ಬೇಗಮೇಱೆಂಬುದುಮದಂ ಕೇಳ್ದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೆಚ್ಚತ್ತದಾರೆಲವೋ ಎಂದದ್ದರಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ದಬ್ಬರಿಸಿ] ಬರಲೊಡಂ ತಸ್ಕರನುಂ ಬ್ರಹ್ಮರಾಕ್ಷಸನುಮೋಡಿ ಪೋದರ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೮೮–೧) ; ಮುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನವೆ ಅಟ್ಟಿ ಅದ್ದರಿಸಿ ಕುಟ್ಟಿ ಓಡಿಸುವವು (ಏಲೇಶ್ವ. ೧೬೮) ; ಅದ್ದರಿಸಿ ಕೋಡಗವ ಕಡಿ ಕವಿಯೆನುತಲುರವಣಿಸೆ (ಮೈರಾಕಾ. ೪–೧೭) ; ಮುಳಿದು ಕಣ್ಣಿಡಿಗೆದಱುತ ಖಾನ ಹಿನ್ನೆಲೆಗೆಳಸಿ ದೊಜ್ಜೀರ ಮುಲುಕರ ಸಲೆ ಜಱೆದದ್ದರಿಸುತ ಪೌಜನಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಲಿದನು ಬಹುಳ ಸನ್ನಹದೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೫–೨೭) ; ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ಅದ್ದರಿಸಿ ಬಂಡಿಯನ್ನು ಬೇಗ ಬೇಗ ನಡಸು (ರೂಢಿ). ೨. ಧ್ವನಿಯು ಬಹು ದೊಡ್ಡದಾದರೆ . . . ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಕಿಡಿಕೆಗಳು ಅದ್ದರಿಸಿ ಅವುಗಳ ಕನ್ನಡಿಗಳು ಒಡೆಯುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೦೬). **ಅದ್ದಳಿಸು** : ೧. ರುದ್ರಭೀತಾಳಿಯಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡೊಂಕಾಳಿಯಾ ದುರ್ಗಿಬೊಬ್ಬಿಡುತಾಯುಮೆ ವಾಲಗಕೆ ಬರುತಹಳೆ ಅದ್ದಳಿಪಳದಕೆ ನೀ ನಡುಗದಿರುವುದುಗದಿರು ಗಾಢದಿಂ ನೋಡೆಂದನೂ (ಗುಭಚ. ೪೨–೮೬).
[ಅದ್ದಲ + –ಇಸು₁. / **ತುಳು.** ಅದ್ದಲಿಪುನಿ ; **ತೆಲು.** ಅದಲಿಂಚು]

ಅದ್ದಳ 'ಅದ್ದಲ' ನೋ.

ಅದ್ದಳಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ಗರ್ಜಿಸು ; ಸಿಂಹನಾದಮಾಡು : ಅದ್ದಳಂಗೈವ ದಶಶಿರನ ವಧಿಸಲ್ ಸಮಯುಬದ್ಧಮೆಸಗಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೫೩–೧).
[ಅದ್ದಳ (= ಅದ್ದಲ) + ಗೈ (< ಕೆಯ್₁)]

ಅದ್ದಳವೇಳು (ಕ್ರಿ). ಮೊರೆಯೇಳು ; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳು : ಅದ್ದಳವೆದ್ದ ದಂಬುಧಿ ಗಗನದೊಳಿದ್ದು ಬಿದ್ದುವು ನಕ್ಷತ್ರ ನಿಚಯ ಎದ್ದುವು ಧೂಮಕೇತುಗಳು ಬಾಣಾಸುರನದ್ದರಿಸಲು ಕುಮಾರಕನ (ಮೋಹತ. ೩೫–೨೭) ; ಶರಧಿಯ ಮಥಿಸಲದ್ದಳವೆದ್ದು ಮೇರುವ ತೆರೆಗಳಪ್ಪಳಿಸಿ ಪೊಯ್ವಂತೆ (ನಾಗಕು. ೩೦–೧೪೬). [ಅದ್ದಳ (< ಅದ್ದಲ) + ಏಳು₁ (< ಏೞ್₁)]

ಅದ್ದಳಿಸು 'ಅದ್ದಲಿಸು' ನೋ.

ಅದ್ದಾನ (ನಾ). ಕಷ್ಟ ; ಸಂಕಟ : ವಿದ್ಯವೆ ಮಾತಾಪಿತರುಂ ಬುದ್ಧಿಯೆ ಸೋದರರು ವಿನಯವಚನಮೆ ನಂಟಂ ಅದ್ದಾನ ಹಿಂಗಿ ಸುಖದಿಂದಿದ್ದುದೆ ತನ್ನೂರು ಕೇಳು ಚೂಡಾರತ್ನಾ (ನೀತಿಸಾ. ೨೨). [ಸಂ. ಅಧ್ವಾನ]

ಅದ್ದಿಕೆ, ಅದ್ದಿಗ₁ (ನಾ). ೧. ಅಧ್ಯಕ್ಷ ; ಮೇಲುವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರಿ ; ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ : "ಯತ್ವಮಿಶ್ರ ಧಕಾರಕ್ಕಿತ್ವಂ ಬೆರಸಿದ ದಕಾರಂ – ಅಧ್ಯಕ್ಷ – ಅದ್ದಿಕ" (ಶಮದ. ೨೭೬ ಪ್ರಯೋ) ; ಯಾ ಸ್ಥಳಂಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕಾರ ಅದ್ದಿಕ ಕೋಲುಕಾಱರು ಮುಂತಾಗಿ ಆರೂ ಹೊಗಸಲ್ಲ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧೦೦–೩೩ ; 1281) ; " . . . ಭಾರತದ ಅದ್ದಿಕನಾದ ಜಸೋಯೆಯ ಮಗನ ಹಾಗೆ ತಾನೂ ತಿಕ್ಕಬಿಜ್ಜೆಯವನಾದನು" (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೯೨). ೨. ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ; ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರ : ಸೋಮೈಯ ದಣ್ಣಾಯಕರ ಅದ್ದಿಕದ ನರಸಿಂಹದೇವ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೮೯–೨೮ ; 1265) ; ಆ ಅದ್ದಿಕದ ಗೋವಿಂದದೇವ (ಎಕ. XIV, ಬೇಲೂರು. ೨೫೦–೪ ; 1298) ; ಕೊಂಡರಾಜಗಳ ಅದ್ದಿಕ (ಇಆ. X, ೬೪–೫ ; 1543). ೩. ಸಮಕ್ಷ ; ಸಮ್ಮುಖ : ವೂರು ಜಗತ್ತು ಅದ್ದಿಕದಲೂ ಕುಡಾಕೂರ ದೇವಂಣಸೇನಬೋವ ಮಾಡಿಸಿದ ಧಂರ್ಮವೂ ನಡೆಯದೆ ಯಿರಲಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೧–೧೩ ; 1425) ; ಆ ಖೂಣಿ ದ ಯಾ ರ್ ಫ್ತ ನ್ನು ಮಾಡಿಯಾ ಜನರೆಲ್ಲರಂ ಅದ್ದ[ದ್ದಿ]ಕದಿ ಕರದುಕೊಂಡೈದುವಂತೆಯು

. . . ಉಸುರು ನೀನು (ಅಚಾರ್ಯವಿ. ೩೧–೩೮). **ಅದ್ದಿಗ$_1$: ೨.** ಉತ್ಪತ್ತಿ ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮನ ಬಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿ ಮುಳುಗಿದರು ಬಲ್ಲೆನೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಿಗಳು ಇಂತೀ ಅಳಿಉಳಿವ ಕಳೆದು ತನ್ನ ತಾನಱಿದು ಅಱಿವಿನ ಘನದಱಿವಿನಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದವಂಗೆ ಮಾಯೆಯ ಅದ್ದಿಗನ[ವಿ]ಲ್ಲ (ಪೋಳಿಮಾ. ೧೮೮–೨೦೮).

ಅದ್ದಿಕದವನು = ಅಧ್ಯಕ್ಷಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವನು; ಗೊತ್ತುಗಾರ; ಮುಖಂಡ: "ತುಱುಹಟ್ಟಿಯ ಅದ್ದಿಕದವನು = ಗೋಷ್ಠಾಧ್ಯಕ್ಷ" (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ); ಅದ್ದಿಕದವರಾಜ್ಞೆಯಲಿ ಸಂಕಲ್ಪವ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡೊಳ ಪುಗುವುದಕೆ ಗುದ್ದಾಡಿದರು ಬಾಗಿಲು ಹಿಡಿಯದೆ ಪೊಕ್ಕು ಗದ್ದುಗೆವಿಡಿದ ರಿಕ್ಕೆಲದಿ (ಮೋಹತ. ೩–೪೮). 'ಅಡ್ಡುಕ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಧ್ಯಕ್ಷ]

ಅದ್ದಿಕೆ 'ಅದ್ದುಗೆ' ನೋ.

ಅದ್ದಿಗ$_1$ 'ಅದ್ದಿಕ' ನೋ.

ಅದ್ದಿಗ$_2$ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣ(?): ಅದ್ದಿಗನರೆವಾಲ ಬಿದ್ದ ಕಿವಿಯ ತೇಜಿ ಹೊದ್ದಲೀಯದ ಹೊಱಕಾಲಂ ಇದ್ದೆಡೆ ಯಿರದ ಹಯವ ಹಲ್ಲಣಿಸಿಯೆ ಹೊದ್ದ ಹಿಡಿದು ತೋಱಿದರು (ಅಂಜಚ. ೬–೮೭). [?]

ಅದ್ದಿಟ್ಟು (ನಾ). **೧.** ಹಪ್ಪಳ, ಪೂರಿ, ಚಿರೋಟಿ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಒತ್ತುವಾಗ ಮಣೆಗೂ ಲಟ್ಟಣಿಗೆಗೂ ಹಸಿಯ ಹಿಟ್ಟು ಅಂಟದಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದ್ದಿಕೊಳ್ಳಲು ಇಡುವ ಹಿಟ್ಟು ಅಥವಾ ಪುಡಿ; ಅದ್ದುವ ಹಿಟ್ಟು : ಈಗ ತಾನೆ ಪಾರ್ವತಮ್ಮ ಅದ್ದಿಟ್ಟನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಕೈಹಚ್ಚಿದ್ದಾಳೆ (ಹಂಕತೆ. ೨೫). **೨.** ಬೋಂಡ ಮೊದಲಾದ ಕರಿಯುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅದ್ದಿಹಾಕುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಲಸಿದ ಹಿಟ್ಟು: ಕಡಲೆಬೇಳೆಯ ಹಿಟ್ಟನ್ನು ಬಜಿ ಮತ್ತು ಬೋಂಡಕ್ಕೆ ಅದ್ದಿಟ್ಟಾಗಿಯೂ, ಸಿಹಿತಿಂಡಿಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ಅಡುಸಾ. ೭೬). 'ಒತ್ತಿಟ್ಟು' ಪರಾ. [ಅದ್ದು (< ಅಬ್ದು) + ಹಿಟ್ಟು (< ಪಿಟ್ಟು)]

ಅದ್ದಿಯಾಪಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಇಡುಗುರ ಗವುಣ್ಡ ತನದಕಯ್ಯ ಅದ್ದಿಯಾಪಳ್ಳಿಯೊಳ್ ತುಱುಗೊಳೊಳ್ಸತ್ತ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೧೧–೩ ; 961). [?]

ಅದ್ದಿಸು$_1$ 'ಅರ್ದಿಸು$_1$' ನೋ.

ಅದ್ದಿಸು$_2$ 'ಅರ್ದಿಸು$_2$' ನೋ.

ಅದ್ದು 'ಅಬ್ದು' ನೋ.

ಅದ್ದುಗಾಣಿ 'ಅದ್ದಗಣಿ' ನೋ.

ಅದ್ದುಗೆ, ಅದ್ದಿಕೆ (ನಾ). **೧.** ಮುಳುಗುವುದು : ಭಯರಸದದ್ದುಗೆಯ ಮಂಜಿಡಿಕೆ ಮನದವರಿದ್ದು ಫಲವೇನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಒರಿಇ. ೨೦–೨೬). **೨.** ಅದ್ದುವುದು; ಮುಳುಗಿಸುವುದು: ಬಿದ್ದುದರಸನ ದೃಷ್ಟಿ ಮೋಹನದದ್ದುಗೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಗದ್ದುಗೆಯ] ಮೋಹಿನಿಯ ಮೇಲೊಡನಿದ್ದುದೈ ನೃಪಗೇಕಪತ್ನೀವ್ರತಪರಿಜ್ಞಾನ (ತೊರರಾ. ೩–೪–೮). **ಅದ್ದಿಕೆ : ೨.** (ಕಿ). **೩.** ಬಣ್ಣಹಾಕುವುದು (ದಕ. ಕಿ). [ಅದ್ದು (< ಅಬ್ದು) + –ಗೆ]

ಅದ್ದುತ[ಕ]ಮುದ್ರೆ (ನಾ). ಅಧ್ಯಕ್ಷನು ಅಧಿಕಾರ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಮುದ್ರೆ (?): ದಾಸವೂಳಿಗಕ್ಕೆ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅರ್ಚಕರು ರಂಗಪತಿ ಆಚಾರ್ಯರೂ ಹೇಳಲಾಗಿ . . . ಲೋವಿದಾಸಗೆ ಶ್ರೀ ಸ್ವಾಮಿಯವರ ಪಾರಿವೂಳಿಗ ಶಂಖು ಜಾಗಟೆ ಗುಡಿಕಾವಲು ಅದ್ದುತ[ಕ]ಮುದ್ರೆ ಸಹ ಅಪ್ಪಣೆ ಪಾಲಿಸಿ (ಮೈಆರ್. ೧೯೨೯, ೭–೧೬ ; 1673). ಮಠಮುದ್ರೆ ಹೋ. ☞ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅದ್ದುಕ ಮತ್ತು ಮುದ್ರೆ ಎಂದೂ ಬಿಡಿಸಬಹುದು. [ಅದ್ದುಕ$_0$ (ಅದ್ದು + –ಕ) + ಮುದ್ರೆ]

ಅದ್ದೂರಿ 'ಅದ್ದೂರಿ' ನೋ.

ಅದ್ದೆ (ಗು). ಬೇರೊಬ್ಬನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯ; ಬದಲಿ. 'ಅದ್ದೇಕೆಲಸ', 'ಅದ್ದೇಚಾಕರಿ' ಪರಾ. [← ತೆಲು. ಅದ್ದೆ = ಬಾಡಿಗೆ]

ಅದ್ದೆಪರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಪುರುಷ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ ಅದ್ದೆಪರ ಕೆಱೆಯ ಕಟ್ಟೆ (ಮೈಆರ್. ೧೯೧೮ ; ೧೮–೭ ; 788). [?]

ಅದ್ದೇಕೆಲಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬನು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಮಾಡುವುದು (ದಕ. ಕಿ). [ಅದ್ದೆ + ಕೆಲಸ]

ಅದ್ದೇಚಾಕರಿ (ನಾ). = ಅದ್ದೇಕೆಲಸ (ದಕ. ಕಿ). [ಅದ್ದೆ + ಚಾಕರಿ]

ಅದ್ದೇಲಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಒಂದು ಬಿಡಿಕಾಸು : ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ದುಡ್ಡು ಅದ್ದೇಲಿಯ ಸಾಮಾನೂ ಉದ್ದರಿಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ.೬). [← **ಮರಾ.** ಅಧೇಲಿ = ಅರ್ಧರೂಪಾಯಿ, ಅರ್ಧಪೈಸ. / **ತುಳು.** ಅದೇಲಿ, ಅದೋಲಿ = ಅರ್ಧಾಣೆ]

ಅದ್ದೊರೆಯ (ನಾ). ದೇವರ ಅಭಿಷೇಕಕ್ಕಾಗಿ ನೀರು ತರುವವನು (?) : ಅಘಣಿಯ ತಹ ಅದ್ದೊರೆಯರ ಜನ ಎರಡಕಂ ಪ್ರತಾಪ ಮೂವತ್ತಾರು ಭೋಗಮದ್ದಲೆ ಸಹ ಜನ ಏಳಕಂ ಪ್ರತಾಪಯೆಪ್ಪತ್ತೆಂಟು (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೩೧–೧೭ ; 1386). [?]

ಅದ್ಧುರಿ 'ಅದ್ದೂರಿ' ನೋ.

ಅದ್ಧೂರಿ, ಅದ್ದೂರಿ, ಅದ್ಧುರಿ (ನಾ). **೧.** ವೈಭವ; ವಿಜೃಂಭಣೆ: ದುರ್ಯೋಧನನು ತುಂಬ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಯಜ್ಞ ನಡಸಿದನು . . . ಎಲ್ಲವೂ ಅದ್ಧೂರಿಯಿಂದ ನಡೆಯಿತು (ವಚಭಾ. ೧೬೪); ಕಮಲ ಬದುಕಿದ್ದಾಗ ತನ್ನ ಮನೆ ಅದ್ಧೂರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ದಿನಗಳನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಳು (ಶನಿಸಂ. ೩). **ಅದ್ದೂರಿ : ೧.** ಮದುವೆಯ ಸಂಜೆ ಆರತಕ್ಷತೆ ತುಂಬಾ ಅದ್ದೂರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯಿತು (ಮುಚ್ಚಬಾ. ೩೦); ನಂಜುಂಡಪ್ಪ ಹೆಸರಾಂತ ಹಾಸ್ಯನಟ. ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೂರಾರು ರೂಪಾಯಿ ಸಂಬಳ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ. ಎಷ್ಟೋ ಅದ್ದೂರಿಯಾಗಿದ್ದ (ಮಧುಸಂ. ೩೫); ಆರಿದ್ರೆ ಮಳೆ ಆದ್ದೂರಿ ಬೆಳೆ (ಗಾದೆ). **ಅದ್ಧುರಿ : ೨.** ಉತ್ಕೃಷ್ಟ: ಅದ್ಧುರಿಯ ಜಂಬೀರ ಲವಣ ಶಾಕಂಗಳ ಪ್ರಬುದ್ಧೆ ಕಾಂತೆಗಂದಿಕ್ಕಿ (ಪರಶು. ೧೫–೩೩). [ಸಂ.]

ಅದ್ಭುತ (ಗು). **೧.** ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ; ವಿಸ್ಮಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ. (ನಾ). **೨.** ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ಸಂಗತಿ: ಹೆಜ್ಜೆಯ ಹಿಡಿದು ಬಳಿಸಲಿಸಿದನು ಬರೆಬರೆ ಕಂಡನದ್ಭುತವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩–೨೬); ಅಲ್ಲಿ ನಾವು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಒಂದು ಅದ್ಭುತ ನಡೆದುಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). **೩.** [ಕಾವ್ಯಮೀ] ನವರಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ವಿಸ್ಮಯ ಭಾವಾಶ್ರಯಮದ್ಭುತರಸಮೆನಿಪ್ಪ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೨೧). [ಸಂ.]

ಅದ್ಭುತಚಿತ್ತ (ಗು). ವಿಸ್ಮಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ; ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯ ಹೊಂದಿದ : ಅತ್ತಲೆಲ್ಲಾ ಪುರಜನಂಗಳ ಮೊತ್ತವದ್ಭುತಚಿತ್ತರಾಗುತ್ತತ್ತ ಬಿಜ್ಜಳನೊಡನೆ ತಾವೈತಂದು ನೋಡುತಿರೆ (ಬಸಪು. ೨೨–೫೭). [ಅದ್ಭುತ + ಚಿತ್ತ]

ಅದ್ಭುತರಸ (ನಾ). = ಅದ್ಭುತ ೩ : ಹೆಬ್ಬಿದಿರಿನ ಅತ್ಯೌನ್ನತ್ಯವನ್ನು ಮನಗಾಣಿಸುವ ಕೆಳಗಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆ ಅದ್ಭುತರಸಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾಗಿ ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು (ಭಾರವಿಾ. ೪೧೪). [ಅದ್ಭುತ + ರಸ]

ಅದ್ಭುತಾಕೃತಿ (ನಾ). ಬೃಹತ್ಪ್ರಮಾಣದ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ಆಕಾರ, —ರೂಪ: ಅದ್ಭುತಾಕೃತಿಯನಾಂತಾ ರಾಮನಂ ಪೊತ್ತುಕೊಂಡು . . . ನಾಕಂಬರಂ ಪಾಱುತುಂ (ಜಗವಿ. ೪–೫೩). [ಅದ್ಭುತ + ಆಕೃತಿ]

ಅದ್ಭುತೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಪಮಾಲಂಕಾರ: ಕಮಳಂ ಲಲಿತಭ್ರೂವಿಭ್ರಮಮಂ ವಿಸ್ಮಿತವಿಲೋಲಲೋಚನಯುಗಮಂ ಸಮವಾಯುಮುಳ್ಳೊಡದು ನಿನ್ನ ಮೊಗಕ್ಕೆಣೆಯೆಂಬುದದ್ಭುತೋಪಮೆ ನಿಯತಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೮). [ಅದ್ಭುತ + ಉಪಮೆ]

ಅದ್ಭೂತ 'ಅದುಭುತ' ನೋ.

ಅದ್ಮರ (ನಾ). ಅತಿಯಾಗಿ ತಿನ್ನುವವನು; ಹೊಟ್ಟೆಬಾಕ: "ಭಕ್ಷಕಃ, ಘಸ್ಮರಃ, ಅದ್ಮರಃ – ಈ ೩ ತಿನ್ನಾಳಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೮-೧೯೫). [ಸಂ.]

ಅದ್ಯತನ (ಗು). ೧. ಈಚಿನ; ಈಗಿನ; ಆಧುನಿಕ. (ನಾ). ೨. ಈಚಿನವನು; ಈಗಿನ ಕಾಲದವನು: ಈ ರಘುವಂಶ ರಾಮಕೃತಿಯೊಳ್ ಪತ್ತೆಂಟುಪದ್ಯಂಗಳಂ ಪೊಸೆವೆಂ ಯತ್ನದಿನಾದ್ಯರದ್ಯತನರೇಕಾರಾದೊಡಂ ಪೇಟಿರೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೩೩); ಅದ್ಯತನನಾಗಿಯುಂ ನೆಗಟ್ದಾದ್ಯರ ದೊರೆಯೆನಿಸಿ ನೆಱೆದು ಸಾಹಿತ್ಯಕಳಾಹೃದ್ಯತೆಯಿನೆಸೆದನಾ ನಿರವದ್ಯಗುಣಂ ಸಂದ ನಾಗಚಂದ್ರ ಕವೀಂದ್ರಂ (ನೇಮಿಪು. ೧-೨೨). [ಸಂ.]

ಅದ್ಯಾಪಿ (ಅ). ಇನ್ನೂ; ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕವೂ: ಕೊಲ್ಲಾಪುರದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸೇನ ಮಠಾಧಿಪತಿಗಳು . . . ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯವರ್ಗಕ್ಕೆ ಅದ್ಯಾಪಿ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡುತ್ತಿರುವ ಕನ್ನಡ ಶ್ರೀಮುಖಗಳೂ ಸಾಕಾದ ನಿದರ್ಶನಗಳಾಗಿವೆ (ಕವಿಚ. III, XX ಮು); ವರಾನ್ವೇಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ವರುಷ ಕಳೆಯಿತು. ಅದ್ಯಾಪಿ ನನ್ನ ಮಗಳ ಮದುವೆ ಆಗಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
[ಸಂ. (ಅದ್ಯ + –ಅಪಿ)]

ಅದ್ರ 'ಅದ್ದರ್ಯ' ನೋ.

ಅದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ದ್ರವ್ಯವಲ್ಲದ್ದು. [ಸಂ. (ಅ– + ದ್ರವ್ಯ)]

ಅದ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತ: ತುಱುಗಿದ ತಾರಾಪುಂಜದೆ ಮಿಱುಗುತ್ತಿರ್ದಪುದೊ ಪಶ್ಚಿಮಾದ್ರೀಂದ್ರಮೆನಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೨). ೨. ಕಲ್ಲು. ೩. ಮರ: "ವೃಕ್ಷಃ, ಅಂಘ್ರಿಪಃ . . . ಅದ್ರಿಃ . . . ಪಾದಪಃ – ಈ ೧೯ ಮರಂ" (ಹಲಾಯು. ೨೯-೨೩). ೪. ಸೂರ್ಯ: "ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿಯುಂ ಅದ್ರಿಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೬-೩೪). ೫. ಏಳು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ಸಪ್ತ, ಭಯ, ಅದ್ರಿ, ಗಿರಿ . . . ಅಶ್ವ ಇಂತಿನಿತುಂ ಏಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೦). ೬. ಒಂದು ಅಳತೆ. [ಸಂ.]

ಅದ್ರಿಕನ್ಯೆ (ನಾ). (ಹಿಮಾಲಯ) ಪರ್ವತದ ಮಗಳು; ಪಾರ್ವತಿ; ಗಿರಿಜೆ: ನೆತ್ತರ್[ಪೊರೆದದ್ರಿ]ಕನ್ಯೆಯಡಿಯಂತಿರಲೇನೆಸೆದಿರ್ದುವಡಿಗಳಾಕನ್ನಿಕೆಯ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೪). [ಅದ್ರಿ + ಕನ್ಯೆ]

ಅದ್ರಿಕೀಲೆ (ನಾ). ಭೂಮಿ. [ಸಂ. ಅದ್ರಿಕೀಲಾ (ಅದ್ರಿ + ಕೀಲಾ)]

ಅದ್ರಿಜ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು. ೨. ಶಿಲಾಜಿತು. [ಸಂ.]

ಅದ್ರಿಜಾತ (ನಾ). ೧. = ಅದ್ರಿಜ ೧. ೨. ಕಾಡುಕಿಚ್ಚು.
[ಅದ್ರಿ + ಜಾತ]

ಅದ್ರಿಜೆ (ನಾ). = ಅದ್ರಿಕನ್ಯೆ: ಅವರದ್ಭುತಾಕಾರದಿಂದಿರ್ದರದ್ರಿಜೆ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ಮಹಾಹರುಷಮಂ ತಳೆವುತಿರೆ ತೆರಳಲನುವಾದರು (ವೀಶೈಪು. ೩-೩-೩೨). [ಸಂ. ಅದ್ರಿಜಾ]

ಅದ್ರಿತನಯೆ (ನಾ). = ಅದ್ರಿಕನ್ಯೆ: ಭವನ್ನೇಮಂಗಳಂ ಪೊಗಳಲೆನ್ನಳವೆಯೆನ್ನುತಂ ನುತಿಗೈದಳದ್ರಿತನಯೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧೨-೧).
[ಸಂ. ಅದ್ರಿತನಯಾ (ಅದ್ರಿ + ತನಯಾ)]

ಅದ್ರಿದಳನ (ನಾ). ೧. ಪರ್ವತಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸುವುದು. ೨. ಪರ್ವತಗಳನ್ನು ಸೀಳುವವನು; ಇಂದ್ರ. ೩. ವಜ್ರಾಯುಧ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅದ್ರಿ + ದಳನ (= ದಲನ)]

ಅದ್ರಿಧರ (ನಾ). ಪರ್ವತವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ವಿಷ್ಣು: ತನ್ನೊಳಗಿರ್ದ ಮೌಕ್ತಿಕವಿಳಾಧರಮದ್ರಿಧರಾಂಗರೋಚಿಗಳ್ ತನ್ನೊಳಗೊಳ್ಪವೆತ್ತು ಪೊಜಪೊಣ್ಮುವವೊಲ್ ಜಳಶೀಕರಂಗಳಿಂದುನ್ನತಮಾದ ಬಲ್ದೆರೆಗಳಿಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೬೧-೧೦; 1408). [ಸಂ.]

ಅದ್ರಿಭೇದನ (ನಾ). = ಅದ್ರಿದಳನ. [ಅದ್ರಿ + ಭೇದನ]

ಅದ್ರಿರಾಜ (ನಾ). ಪರ್ವತಗಳ ರಾಜ; ಹಿಮಾಲಯ: ಶ್ರೀರಮಣೀಮನೋರಮಣಂ ವಾಗ್ರಮಣೀರಮಣಾದ್ರಿರಾಜಪುತ್ರೀರಮಣೀ ಮನೋರಮಣಂ (ಕಇಅ. ೧-೨-೨; 1058). [ಅದ್ರಿ + ರಾಜ]

ಅದ್ರಿಶತ್ರು (ನಾ). ಪರ್ವತಗಳ ಶತ್ರು; ಇಂದ್ರ. [ಅದ್ರಿ + ಶತ್ರು]

ಅದ್ರಿಸಾರ (ಗು). ೧. ಪರ್ವತದಷ್ಟು ಸತ್ವವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಕಬ್ಬಿಣ.
[ಅದ್ರಿ + ಸಾರ]

ಅದ್ರೀಶ (ನಾ). = ಅದ್ರಿರಾಜ. [ಅದ್ರಿ + ಈಶ]

ಅದ್ರುತ (ಗು). ತ್ವರೆಯಿಲ್ಲದ; ಮಂದಗತಿಯುಳ್ಳ. [ಸಂ.]

ಅದ್ರೋಹ (ನಾ). ದ್ರೋಹವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿರ್ವಂಚನೆ: ಅದ್ರೋಹ, ದಾನ, ಸತ್ಯ ಇವು ಮೂರು ಉತ್ತಮ ಗತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧನಗಳೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ವಚಭಾ. ೩೫೬). [ಸಂ.]

ಅದ್ಲೆ (ನಾ). ಗಳುವನ್ನು ಸೀಳಿ ಮಾಡಿದ ದಬ್ಬೆ: ಅದ್ಲೆ ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದರೆ ಹಲಗೆಯ ಯೋಗ್ಯತೆ ಬಂದೀತೇ? (ರೂಢಿ). 'ಅದ್ಲೆಪಟ್ಟಿ' ಪರಾ. [?]

ಅದ್ಲೆಪಟ್ಟೆ (ನಾ). ಬಂಡಿ ಅಥವಾ ಗಾಡಿಯ ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಸೀಳಿದ ದಬ್ಬೆಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ತಡಿಕೆ: ಗೊಬ್ಬರದ ಬಂಡಿಯ ಹಿಂದೆ 'ಅದ್ಲೆಪಟ್ಟಿ' ಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಿಂತು ಬಂಡಿಸವಾರಿ ಮಾಡಬೇಕು (ಬೆಳುಮ. ೧೩೭). [ಅದ್ಲೆ + ಪಟ್ಟಿ]

ಅದ್ವಂತಿಕೆ (ನಾ). ನೆವ.
ಅದ್ವಂತಿಕೆ ಹೇಳು = ನೆವಹೇಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅದ್ವಂದ್ವ (ಗು). ೧. ಸುಖ – ದುಃಖ, ರಾಗ – ದ್ವೇಷ ಮೊದಲಾದ ದ್ವಂದ್ವಗಳಿಲ್ಲದ. ೨. ಎರಡಿಲ್ಲದ; ಅದ್ವಿತೀಯ: ಬಂದು ದೂರತರಾಘೌಘಪರಾರ್ಥ್ಯರತ್ನನಿಚಯಾದ್ವಂದ್ವಂ ಮಹಾಪುಣ್ಯದಿಂ ಕೃತಮಾಲಾಮರನಾಥನಂದೆಱಗಿದಂ ಶಾಂತೀಶಪಾದಾಬ್ಜದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೩೫). [ಸಂ.]

ಅದ್ವಯ (ಗು). ೧. ಎರಡಲ್ಲದ. ೨. ಎರಡಿಲ್ಲದ; ತಾನೊಂದೇ ಆದ. (ನಾ). ೩. = ಅದ್ವೈತ ೪. ೪. ಪರಮಾರ್ಥ. ೫. ಬುದ್ಧ. [ಸಂ.]

ಅದ್ವಯವಾದಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಹೊರತು ಎರಡಿಲ್ಲವೆಂದು ವಾದಿಸುವವನು; ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದದ್ದು ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವವನು; ಅದ್ವೈತಿ. ೨. ಬುದ್ಧ. ೩. ಜಿನ. ೪. ಜೈನ (ಕ).
[ಸಂ. ಅದ್ವಯವಾದಿನ್ (ಅದ್ವಯ + ವಾದಿ + –)]

ಅದ್ವಯಿತ (ನಾ). = ಅದ್ವೈತ ೧: ಅದ್ವಯಿತ ತಾನಾಗಿ ಯುದ್ಧವಿನ್ನಾರೊಡನೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೯೫). [ಸಂ. ಅದ್ವೈತ]

ಅದ್ವಾರ (ನಾ). ಪ್ರವೇಶಮಾಡಬಾರದ ಬಾಗಿಲು; ಹಿತ್ತಲುಬಾಗಿಲು: ಮೂಱುಕೋಟಿಯ ಮುಱಿದರದ್ವಾರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ಓರಿಇ. ೨-೭೧; ೨-೭೭. ನೋ). [ಸಂ.]

ಅದ್ವಾರಪ್ರವೇಶ (ನಾ). ಪ್ರವೇಶಮಾಡಬಾರದ ಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ಪ್ರವೇಶಮಾಡುವುದು; ಹಿತ್ತಲುಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ಬರುವುದು: ಸ್ನಾತಕರು ನಾವ್ ವೈರಿಕುಲದಲಭೀತರದ್ವಾರಪ್ರವೇಶವನೀತಿಯಲ್ಲ ಪುರಾಣಸಿದ್ಧವಿದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ಓರಿಇ., ೨-೭೪). [ಅದ್ವಾರ + ಪ್ರವೇಶ]

ಅದ್ವಿಜ (ಗು). ೧. ದ್ವಿಜರಿಲ್ಲದ. ೨. ಹಲ್ಲಿಲ್ಲದ: "ಕಿವಿಯಿಲ್ಲದಂ ಮೂಳನಕ್ಕದ್ವಿಜಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅದಿಜಂ] ಬೋಡ್ತನಕ್ಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೫-೬). (ನಾ). ೩. ದ್ವಿಜನಲ್ಲದವನು; ಶೂದ್ರ. ೪. ಕರ್ಮಲೋಪದಿಂದ ಪತಿತನಾದ ದ್ವಿಜ. [ಸಂ.]

ಅದ್ವಿತೀಯ (ಗು). ಎರಡನೆಯದಿಲ್ಲದ; ತನಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲದ; ಅಸಮಾನ: ಸಹಸ್ರಪುಸ್ತಕಪ್ರಸರಮನತ್ತಿಮುಟ್ಟಿ ಪರ ಮಾದರದಿಂ ಬರೆಯಲ್ಕೆವೇಟ್ಟು ಪೆಂಪಸದಳಮದ್ವಿತೀಯಮಸಮಂ ಸಲೆ ಭಾವಿಸಲೆಯ್ದೆ ಬಣ್ಣಿಸಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ಪರಿ.೧–೨); ರುದ್ರನದ್ವಿತೀಯನೆಂದು ನಂಬುವುದು (ಬಸವ. ೫೩೧). [ಸಂ.]

ಅದ್ವಿತ್ವ (ನಾ). ೧. ಎರಡಾಗಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೨. ಸಮಾನವಾದ ಒತ್ತಕ್ಷರ ಬಾರದಿರುವುದು: ಮೊದಲೊಳ್ ಹ್ರಸ್ವೈಕಸ್ವರಮೊದವೆ ಪರಂ ಸ್ವರಮದಾಗೆ ನಣಲಯಳಂಗಳ್ಗುದಯಿಸುಗುಂ ದ್ವಿತ್ವಂ ಪೂರ್ವದೀರ್ಘ ಕವ್ಯಯಕೆ ವರ್ಣತತಿಗದ್ವಿತ್ವಂ (ಶಮದ. ೯೯); ಅದ್ವಿತ್ವ ಧಕಾರಕ್ಕೆ ಜಕಾರಂ – ಧಾತು – ಜಾದು . . . ಆ ಷಕಾರಕ್ಕೆ ಅದ್ವಿತ್ವ ಟಕಾರಂ – ಜ್ಯೇಷ್ಠಾ – ಜೇಟಿ; ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ – ಹದಿಟಿ; ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ – ಸೊರಟ (ಶಮದ. ೨೮೩ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಅದ್ವೈತ (ಗು). ೧. ತನಗೆ ಎರಡನೆಯದಿಲ್ಲದ; ತಾನೇ ತಾನಾದ. ೨. ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಸಮಾನ. (ನಾ). ೩. ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸಮತ್ವ. ೪. [ಅದ್ವೈತ] ಬ್ರಹ್ಮ ಮತ್ತು ಜೀವ ಎಂಬ ಎರಡೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಲ್ಲ, ಒಂದೇ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ತತ್ತ್ವ: ಅದ್ವೈತವೆಂಬ ಪದವು ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡು ವುದು. ಒಂದನೆಯದು ಭೇದನಿಷೇಧ. ಎರಡನೆಯದು ಐಕ್ಯೋಪದೇಶ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೧೨). ೫. ಅದ್ವೈತಿ: ಬೌದ್ಧರುಗಳ ಮದೋದ್ಧತಿಯೆಂಬ ಕಾನನವ ಸವಜಿ ಅದ್ವೈತರನಪಹರಿಸಿ ತವಿಸಿ ಚಾರ್ವಾಕರನವನಿಯೊಳು ಶಿವನ ಭಕ್ತಿಯ ತಾಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿ (ಬಸಪು. ೫೩–೧೦); 'ಅದ್ವಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅದ್ವೈತಚರಿತ್ರ (ನಾ). ನಡೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಂತರಂಗ ಬಹಿರಂಗ ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದು: ಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನ ಭಾವ ನೋಟ ತಾನಲ್ಲ ಅಱಿವಿನ ಭಾವ ಸ್ವತಂತ್ರವಿಲ್ಲ ಕಾಣಾ ಅಕಾಯದಲ್ಲಿ ಅದ್ವೈತ ಚರಿತ್ರ ಅಱಿವಿನಲನುಗ್ರಹಿಸಿ ಸಕಾಯದಲ್ಲಿ ಸದ್ವೈವಚರಿತ್ರ (ಅವಚಂ. ೧೩೮–೬೨೩). [ಅದ್ವೈತ + ಚರಿತ್ರ]

ಅದ್ವೈತಭಕ್ತಿ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮರೆತು ಮಾಡುವ ಭಕ್ತಿ; ತನ್ಮಯ ಭಕ್ತಿ: ಇದರೊಳು ದ್ವೈತವದ್ವೈತಭಕ್ತಿಗಳೆಂದು ಪದುಮಾಕ್ಷಿದ್ವಯವಾಗಿ ತೋರ್ಪುದು (ವೇದಾಂಪ್ರ. ೯).
[ಅದ್ವೈತ + ಭಕ್ತಿ]

ಅದ್ವೈತಮತಿ (ನಾ). ೧. ಒಮ್ಮನಸ್ಸು; ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತ: ತೊಡಗಿ ನಾ ಮೂಜವಸರದೊಳುಂ ಮೃಡಸಮಾರ್ಚನೆಗಳನಲರ್ದಳವಡಿಸೆನೇ ಯದ್ವೈತಮತಿಯಿಂದೀ ಪರಿಯೊಳವ್ವ (ಬಸಪು. ೪೫–೧೦). ೨. ಅಭೇದ ಬುದ್ಧಿ. ೩. ಭಿನ್ನಭಾವವಿಲ್ಲದವನು. [ಅದ್ವೈತ + ಮತಿ]

ಅದ್ವೈತವಾದ (ನಾ). ಅದ್ವೈತವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವಾದ; ಏಕತತ್ತ್ವ ವಾದ. [ಅದ್ವೈತ + ವಾದ]

ಅದ್ವೈತಿ (ನಾ). ಅದ್ವೈತ ಮತವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದವನು.
[ಸಂ. ಅದ್ವೈತಿನ್]

ಅಧಃಕರಣ (ನಾ). ಕೀಳುಮಾಡುವುದು; ಧಿಕ್ಕರಿಸುವುದು. 'ಅಧಃ ಕರಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧಃಕರಿಯಿಸು 'ಅಧಃಕರಿಸು' ನೋ.

ಅಧಃಕರಿಸು, ಅಧಃಕರಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೀಳುಮಾಡು; ಧಿಕ್ಕರಿಸು: ತನ್ನ ದರ್ಶನಂ ತ್ರಿದರ್ಶನಮನಧಃಕರಿಸೆ ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠ ಪ್ರತಿಪನನುಕ್ರಮದಿ ನೇಕಾದಶಾಂಗಧರನಾಗಿ (ಅರ್ಥನೇ. ೪–೬೫ ವ); ಪ್ರವಾಳಮಂ ಜಡಾ ಶ್ರಯವೆಂದೊಲ್ಲದವನಧಃಕರಿಸಿ (ಬಸರ. ೧೨–೯೦). ೨. ದಾಟು; ಕಳೆ: ದಿವಸಕ್ರಮದಿನಧಃಕರಿಸಿದನಾ ನೃಪತನೂಭವಂ ಶೈಶವಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೧೩೩). **ಅಧಃಕರಿಯಿಸು:** ೨. ಗುರುವಿರಹಜನಿತ ಚಿಂತಾ ತರಂಗಿಣೀ ರಯಮನಾತ್ಮ ಕುಲವೃದ್ಧ ವಚಸ್ತರಣಿಯಿನೆಂತಾನುಮಧಃಕರಿ ಯಿಸಿದಂ ಪಿತೃನಿಯೋಗಮೇಂ ದುಸ್ತರಮೋ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೬೦).
[ಅಧಃಕರಣ + –ಇಸು₁]

ಅಧಃಕೃತ (ಗು). ೧. ಕೆಳಗೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಹತ್ತಿಕೊಂಡ; ಏರಿದ: ಜಿತಬಾಣಂ ಹರಿಯಂತಧಃಕೃತ [ಪಾಠಾಂ. ಹರಿಯಂತಿರಲ್ ಪ್ರಿಯ]ಮಯೂರಂ ತಾರಕಾರಾತಿಯಂತತಿಮಾಘಂ ಶಿಶಿರಾಂತ್ಯದಂತೆ. . . ವಾಗ್ಗುಂಫದೊಳ್ ನಾಕಿಗಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೬–೭). ೨. ಕೀಳು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಧಿಕ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಆ ವಿತತಹಾರಮಧಃಕೃತ ತಾರಕಾಂತಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೪೦). [ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಕೃತ)]

ಅಧಃಕ್ಷಿಪ್ತ (ಗು). ೧. ಕೆಳಗೆ ಎಸೆದ. ೨. ತಗ್ಗಿದ: "ನ್ಯಂಚಿತಂ, ಅಧಃಕ್ಷಿಪ್ತಂ –ಈ ೨ ನೆಗ್ಗಿದುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೬–೮೩).
[ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಕ್ಷಿಪ್ತ)]

ಅಧಃಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹಾಕುವುದು, —ಎಸೆಯುವುದು; ಕೆಳಗೆ ಇಡುವುದು. ೨. [ವಿಜ್ಞಾನ] ಒಂದು ದ್ರವದ ತಳದಲ್ಲಿ ತಂಗಿದ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ವಸ್ತು. [ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಕ್ಷೇಪ)]

ಅಧಃಪತನ (ನಾ). ೦. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುವುದು. ೨. ದುರ್ಗತಿಗಿಳಿಯು ವುದು: ೧, ೨: ಹಿರಣ್ಯರೋಮಂ . . . ಮುನ್ನಿನ ದುಷ್ಕೃತವನನುಭವಿಸಿ ದಲ್ಲದೆ ಪೋಗದೆಂಬುದನಱಿಪುವಂತಧಃಪತನಮಪ್ಪ ಬಿಲನಂ ಪೊಕ್ಕುದು (ಪಂಚತಂ. ೨೯೪–೧೮). ೨. ಮ್ಲೇಚ್ಛಾಚಾರಿ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಓದಿಯೇ ಆರ್ಯಸಂತಾನದ ಅಧಃಪತನವಾಗುತ್ತಿದೆ (ಎರಸೆ. ೩೦).
[ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಪತನ)]

ಅಧಃಪಾತ (ನಾ). = ಅಧಃಪತನ: ಆ ಕ್ಷಿತಿಪಂಗೆನ್ನಂದದಿಂದಂ ಸಮುನಿ ಸುಗುಮಧಃಪಾತಮುಸ್ತಾಬ್ಧಿಯೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೪೫); ಅವತಾರವೆಂದೆ ಎಂದಾರೆ ತಾಯಿ ಈ ಅಧಃಪಾತವನ್ನೇ (ಗಂಗಾತ. ೯).
[ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಪಾತ)]

ಅಧಃಪಾತಾಳ (ನಾ). ೧. ತುಂಬ ಕೆಳಗಿನ ಪಾತಾಳಲೋಕ. ೨. ಅತ್ಯಂತ ದುರ್ಗತಿ; ತುಂಬ ಹೀನಸ್ಥಿತಿ: ಅಷ್ಟು ಮೇಲ್ಮಟ್ಟ ದಲ್ಲಿದ್ದವನು ಎಂಥ ಅಧಃಪಾತಾಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದ (ರೂಢಿ).
[ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಪಾತಾಳ)]

ಅಧಃಪಾತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳಿಸು; ದುರ್ಗತಿಗೆ ಇಳಿಸು: ಮೊದಲೊಳಾಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ, ವರ್ಣಧರ್ಮವನಧಃಪಾತಿಸಲೆ? (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧೧–೧೧). [ಅಧಃಪಾತ + –ಇಸು₁]

ಅಧಃಪ್ರಭಾವ (ನಾ). ಕಡಮೆಯಾದ ಪ್ರಭಾವ; ತಗ್ಗಿಹೋದ ಪ್ರಭಾವ: ಹಯಗ್ರೀವನಧಃಪ್ರಭಾವನೆರ್ದೆಗೆಟ್ಟೆರ್ದೋಡಿದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬–೨೭). [ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಪ್ರಭಾವ)]

ಅಧಃಸ್ಥಲ 'ಅಧಸ್ಸ್ಥಲ' ನೋ.

ಅಧಃಸ್ಥಳ 'ಅಧಸ್ಸ್ಥಲ' ನೋ.

ಅಧಃಸ್ಥಳಂಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ತಳಭಾಗವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸು, —ಆಶ್ರ ಯಿಸು: ನೆಲಸಿರ್ಪಪ್ಪುದಧಃಸ್ಥಳಂಬಿಡಿದಧೋಲೋಕಂ ಸಮುಂತೆಯ್ದೆ ಸುತ್ತಲುಮಿರ್ಪಪ್ಪುದು ಮಧ್ಯಲೋಕಂ (ಆದಿಪು. ೧–೫೦).
[ಅಧಃಸ್ಥಳ (= ಅಧಸ್ಸ್ಥಲ) + ಪಿಡಿ₁]

ಅಧಃಸ್ಥಿತ (ಗು). ಕೆಳಗೆ ಇರುವ; ಕೆಳಗಿನ.
[ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಸ್ಥಿತ)]

ಅಧಃಸ್ರಂಸನ (ನಾ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಜಾರುವುದು, —ಬೀಳುವುದು:

"ಬೞಲ್ಕು – ಅಧಃಸ್ರಂಸನೇ (ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು, ಬೀಳಿಸು), ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಾಯಾಂ (ಅಲಸಿಕೆಮಾಡು)" (ಶಮುಥಾ). [ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಸ್ರಂಸನ)]

ಅಥಟ 'ಅದಟ' ನೋ.

ಅಥಟರಾಯರಾವುತ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸವಾರ: ರಾಜಪುತ್ರರನಥಟರಾಯರಾವುತರಂ ವಿರಾಜಿಸುವ ನಾಯಕರಂ ... ಇವರ್ ಮೊದಲೆನಿಪ ಜನಸಮಾಜಮಂ ಕರೆಯಲ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೯–೨೧). [ಅಥಟ (< ಅದಟ) + ರಾಯ + ರಾವುತ]

ಅಥಟು 'ಅದಟ್ಟು' ನೋ.

ಅಥಟುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರಿಸು; ಸಾಹಸವನ್ನು ಕಾಣಿಸು: ಒಂದ ಹೊಯ್ದರೆ ತಾನೊಡ್ಡಿಕೊಂಡೆರಡಹೊಯ್ದಂದಣ್ಣಗ ಥಟುದೋಱಿದನು (ಭರಚ. ೬೩–೩೪). [ಅಥಟು (< ಅದಟ್ಟು) + ತೋಱು]

ಅಧನ (ಗು). ೧. ಧನವಿಲ್ಲದ; ಆಸ್ತಿಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಕೇಡು; ಅನರ್ಥ; "ಡಮರ, ಈತಿ". (ಮಂಗರಾ. ೩೭ ೩) [ಸಂ.]

ಅಧನದ (ನಾ). ಧನವನ್ನು ಕೊಡದವನು; ಲೋಭಿ: ಧನದರಲ್ಲದ ಧನದರಿಲ್ಲ ತಕ್ಕರಲ್ಲದೆ ಟಕ್ಕರಿಲ್ಲ ಜನ್ನಮಲ್ಲದೆ ಬನ್ನಮಿಲ್ಲ (ಅಜಿಪು. ೧–೨೧ ವ). [ಸಂ. (ಅ– + ಧನದ)]

ಅಧಮ (ಗು). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಗಿನ; ಅತ್ಯಂತ ಹೀನವಾದ: ಸೋಂಕಿಂಗೆ ಹೊಲೆಯುಂಟಾಯ್ತು ಕೂಡಿರ್ದ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳೊಳು ನಾಲ್ಕಧಮವೊಂದಧಿಕವೇ ಎಂದರು (ಹಜಕಾ. ೭–೧೯). ೨. ಕೀಳಾದವನು; ನೀಚ: ನಿಂದೆಗೆಯ್ದನ್ಯಾಯ ಪಾಪಿ ಚಂಡಾಲನೆನ್ನಿಂದಧಮರಿಲ್ಲಯ್ಯ (ಹಜಕಾ. ೯–೧೨); ಈ ಕೃತಘ್ನನ ಮಾಂಸವನ್ನು ತಿನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ನಾವೇನು ಅಂಥ ಅಧಮರೆ? (ನೀತಿಚಿಂ. ೧೨–೧೫). ೩. ನಾಚಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಕಾಮುಕ. ೪. [ಜ್ಯೋತಿಷ] ದುರ್ದಶೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಗ್ರಹಸಂಯೋಗ. [ಸಂ.]

ಅಧಮಕಾವ್ಯ (ನಾ). ಕೆಳಮಟ್ಟದ ಕಾವ್ಯ: ವ್ಯಂಗ್ಯಾರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲದೆ ಇದ್ದರೆ 'ಚಿತ್ರ' ಅಥವಾ 'ಅಧಮಕಾವ್ಯ'ವಾಗುವುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೮೨). [ಅಧಮ + ಕಾವ್ಯ]

ಅಧಮಕುಲ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ಕುಲ; ಹೀನವಂಶ: ಅರೊಡನೆ ಕಾದುವೆನು ಕೆಲಬರು ಹಾರುವರು ಕೆಲರಂತಕನ ನೆರೆಯೂರವರು ಕೆಲರಧಮಕುಲದಲಿ ಸಂದು ಬಂದವರು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೫–೨೦). [ಅಧಮ + ಕುಲ]

ಅಧಮತನ (ನಾ). ನೀಚತನ: ಅನು ಮನುಜೇಂದ್ರಪದವ ನಚ್ಚಿರ್ದುದಧಮತನವೆನುತ ಕೊಕ್ಕರಿಸಿದನಾಗ (ಭರಚ. ೮೦–೮); ಅಧಮತನದಿಂ ಹತಿಸಿದುದಱಿಂದಲಿದಱ ಜನ್ಮದಿ ಜನಿಸು ಪೋಗೆನಲು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೮–೧೩). [ಅಧಮ + –ತನ]

ಅಧಮಬಿಸಿಗೆ 'ಅಧಮಬೀಸಿಗೆ' ನೋ.

ಅಧಮಬೀಸಿಗೆ, ಅಧಮಬಿಸಿಗೆ (ನಾ). ಪ್ರಭವ ಮೊದಲಾದ ಅರವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ಲವಂಗದಿಂದ ಕ್ಷಯದವರೆಗಿನ ಕೊನೆಯ ಇಪ್ಪತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳ ಗುಂಪು: (ದಕ). **ಅಧಮಬಿಸಿಗೆ:** (ದಕ). 'ಉತ್ತಮ ಬೀಸಿಗೆ,' 'ಮಧ್ಯಮ ಬೀಸಿಗೆ' ಪರಾ. ℙ ಇದನ್ನು 'ಕನಿಷ್ಠಂಬಿಸಿಗೆ' ಎಂದು ಕರೆಯುವ ರೂಢಿಯೂ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಉಂಟು. [ಅಧಮ + ಬೀಸಿಗೆ]

ಅಧಮರ್ಣ (ನಾ). ಸಾಲವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡವನು; ಸಾಲಗಾರ: ಅಧಮರ್ಣರನ್ನು ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತುಗಳಿಂದ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಈ ಪತ್ರಗಳನ್ನವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಧನಸಂಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಮೂರನೆಯದು (ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರ. ೧೬೩). 'ಉತ್ತಮರ್ಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧಮೆ (ನಾ). ೧. ನೀಚಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ದುಷ್ಟೆ: ಶಕ್ತಿತೆಯರಧಮೆಯರು ಕತ್ತಿಗೆ ಮಿಕ್ಕ ಗೋಟುಗಳಣಕಿಗಳು ಶಠದಿಕ್ಕೆಯರು (ಬಸಪು. ೪೦–೫೨). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಹಿತೈಷಿಯಾದ ಪತಿಯ ಮೇಲೆ ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವಳು; ನಾಯಿಕಾಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ. ಅಧಮಾ]

ಅಧಮೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಉತ್ತಮವಾದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಹೀನವಾದ ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಅಲಂಕಾರದೋಷ; ಹೀನೋಪಮೆ: ವೈರಿಪದವಪಶಬ್ದವಚಮತ್ಕಾರವಧಮೋಪಮೆ ನಿಯತಿ ಪದಪೂರಕಂ ದುಸ್ಸಂಧಿಯನಿಬದ್ಧಂ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥ ... ಎನಿಪ್ಪ ಪೊಳ್ಳಂ ತೂಱಿ ಕಳೆದಿಂತು (ಬಸಪು. ೧–೧೪). [ಅಧಮ + ಉಪಮೆ]

ಅಧರ (ಗು). ೧. ಕೆಳಗಡೆಯ. ೨. ಕೀಳಾದ; ಹೀನ: ವಿದ್ಯಾಧರರಧರರಾಗೆಯುಂ ಪನ್ನಗರ್ ಪನ್ನತಿಕೆಯಿಂ ಬಂದಾಂತೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೭೮ ವ). ೩. ಅಧರೋಷ್ಠ; ಕೆಳತುಟಿ; ತುಟಿ: ಆದ್ಯರ ವಚನ ಪರುಷ ಕಂಡಣ್ಣಾ... ಅಧರಕ್ಕೆ ಕಹಿ, ಉದರಕ್ಕೆ ಸಿಹಿ (ಬಸವ. ೧೭೧); ಕೆಡಿಸಿತಧರದ ರಾಗ ರಾಗವ ಬಡತನವ ಹೆಚ್ಚಿಸಿತು ನಡುವಿನ ಬಡತನವು ವಿಟಜನಕೆನಲು ನಡೆತಂದಳಿಂದುಮುಖಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೫–೩೫); ಒಂದು ಶೂನ್ಯ ಅಧರವಾಗೆ ಒಂದು ಶೂನ್ಯ ಓಷ್ಠವಾಗೆ (ಅನಿಕೇ. ೧೯). ೪. ಕೆಳಭಾಗ. ೫. ವಾದದಲ್ಲಿ ಬಾಯಿಕಟ್ಟಿಹೋದವನು; ಮಾತಾಡಲಾರದವನು; ಸೋತವನು: "ಅಧರಃ, ಹೀನವಾದೀ – ಈ ೨ ಸೋಲೆನುಡಿವವಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೦–೨೦೯). ೬. ಸಮಾನ. ೭. ಕೆಂಪು: "ಅಧೋಭಾಗ ಸಮಾನ ಹೀನ ದಶನಚ್ಛದ ಕೆಂಪಧರಾಖ್ಯೆ ಸಂತತಂ" (ನಾನಾರ. ೬೮). [ಸಂ.]

ಅಧರಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳುಮಾಡು: ಅಧರಮನಧರಂ ಮಾಡಿ ಪೊಳೆವ ಸುಳಿಪಲ್ಲ ಪೊಳೆಪುಂ (ಆದಿಪು. ೪–೪೧ ವ). [ಅಧರ + ಮಾಡು]

ಅಧರತಾವಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಕೀಳುತನವನ್ನು ಹೊಂದುವುದು: ಪಡೆವನ್ನಂ ಪಕ್ವಬಿಂಬಕ್ಕಧರಮಧರತಾವಾಪ್ತಿಯಂ ... ಯೌವನಶ್ರೀ ಪಡೆದುದು ನೃಪ ಪುತ್ರಾಂಗದೊಳ್ ನಾಡೆ ಚೆಲ್ವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೨೩). [ಸಂ. (ಅಧರತಾ + ಅವಾಪ್ತಿ)]

ಅಧರತೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಡೆ ಇರುವಿಕೆ. ೨. ಕೀಳಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕೀಳುತನ: ೧, ೨: ಅಧರತೆಯೋಷ್ಠದೊಳ್ ... ಮಹಾಮಾತ್ರವರ್ತನಂ ಸ್ತಣಿಯೊಳಲ್ಲದಿಲ್ಲಮೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೯ ವ). [ಸಂ. ಅಧರತಾ]

ಅಧರರಾಗ (ನಾ). ೧. ತುಟಿಯ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ. ೨. ತುಟಿಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಣ್ಣ: ಯಾವ ಅಧರರಾಗವನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸದ ಕೆಂದುಟಿ (ರಾಗಿಣಿ. ೭೭). [ಅಧರ + ರಾಗ]

ಅಧರಾಮೃತ (ನಾ). ತುಟಿಯ ರಸ: ಅಧರಾಮೃತಸೇವನೆಯಿಂದೆ ಪಿತ್ತಂ ... ಪೋಗುಗುಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪–೪). [ಅಧರ + ಅಮೃತ]

ಅಧರಿತ (ಗು). ಕೀಳುಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಧಿಕ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಬಧಿರಿತ ಸಮಸ್ತ ದಿಕ್ತಟಮಧರಿತ ಸರ್ವೇಭ್ಯಗರ್ವಿತಂ ಕ್ಷುಭಿತಾಂಭೋನಿಧಿ ಸಲಿಲಂ ಪರೆದುದು ಧುರವಿಧಾನ ಪಟು ಪಟಹ ಕಹಳ ಭೇರೀರಭಸಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೭೧). [ಸಂ.]

ಅಧರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳುಮಾಡು; ಧಿಕ್ಕರಿಸು: ಅವಳಧರಂ ಮಾಣದಧರಿಕುಂ ಪಲ್ಲವಮಂ (ಜಗವಿ. ೧೦–೩೬). [ಅಧರ + –ಇಸು]

ಅಧರೋಷ್ಠ (ನಾ). ಕೆಳತುಟಿ: ಉಕ್ಕಿದುವು ಕಂಬನಿಗಳಧರೋಷ್ಠಮದಿರಿತಲಗಿಕ್ಕಿ ತಿರಿಪಿದವೊಲಾಯ್ತೊಡಲೊಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯–೧೪). [ಅಧರ + ಓಷ್ಠ]

ಅಧರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಧರ್ಮವಲ್ಲದ್ದು; ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದದ್ದು: ಕಂಸಂ . . . ಧರ್ಮಜ್ಞರಧರ್ಮಮೆನೆ ಪಾಸಱೆಯೊಳ್ ಕೂಸನಪ್ಪಳಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೨–೫೩ ವ); ಅಜ್ಞರವದಿರು ನೀವು ನೆಱೆ ಸರ್ವಜ್ಞರವದಿರಧರ್ಮ ನಿಷ್ಠರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೧–೩೨). ೨. [ಜೈನ] ಷಡ್ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಜೀವ ಪುದ್ಗಲಗಳ ಅಸಂಚಾರದ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಸಹಾಯಕವಾದ ದ್ರವ್ಯ: ಅದು ಗತಿಸ್ಥಿತ್ಯವಗಾಹಶರೀರಾದಿ ವರ್ತನಾಹೇತು ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾಕಾಶ ಪುದ್ಗಲ ಕಾಲಭೇದದಿಂ ಪಂಚವಿಧಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೬೩ ವ). [ಸಂ. (ಅ– + ಧರ್ಮ)]

ಅಧರ್ಮಿ (ನಾ). ಅಧರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವನು; ಧರ್ಮನಿಷ್ಠನಲ್ಲದವನು. [ಸಂ. ಅಧರ್ಮಿನ್]

ಅಧವ (ನಾ). ಅನಾಥ; ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದವನು: ಅತಿಥಿಗಳಭ್ಯಾಗತರೊಡನಧವರ ಯತಿಯಾಚಕರೆಲ್ಲರನು ಪತಿಕರಿಸುವುದು ಬಳಿಕ ಸಂತಸದೊಳು ಸತಿಯರು ಸವಿವುದನ್ನವನು (ಹದಿಬ. ೮–೩೨). [ಸಂ.]

ಅಧವೆ (ನಾ). ಗಂಡನಿಲ್ಲದವಳು; ವಿಧವೆ. [ಸಂ. ಅಧವಾ]

ಅಧಶ್ಚರ (ಗು). ಕೆಳಗೆ ಸಂಚರಿಸುವ. [ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಚರ)]

ಅಧಸ್ತನ (ನಾ). ಕೆಳಗಡೆ ಇರುವ; ಕೆಳಗಣ. [ಸಂ. (ಅಧಸ್ + –ತನ)]

ಅಧಸ್ಸ್ಥಲ ≡ ಅಧಃಸ್ಥಲ, ಅಧಃಸ್ಥಳ ≡ ಅಧಸ್ಸ್ಥಳ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ನೆಲ, —ಪ್ರದೇಶ. **ಅಧಃಸ್ಥಲ**: ಧನದಾಚಲದಧಃಸ್ಥಲಮನೆಯ್ದಿ (ಪಂಪಾಭಾ. ೧೦–೧೬೪ ವ). **ಅಧಃಸ್ಥಳ**: ಉದ್ಯಾನಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದ ಶಾಲದ್ರುಮಾಧಃಸ್ಥಳ ನಿವಾಸಿಗಳಾಗಿರ್ದ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೨೩ ವ); ಪಂತಿ ಕಂಠನ ಶಂಕರಂ ಪಾದಾಂತದಿಂದೊತ್ತಿದೊಡಧಃಸ್ಥಳಕಿಳಿದು ಹೋದನಲ (ಬಸವು. ೫೪–೫೦). **ಅಧಸ್ಸ್ಥಳ**: ಅಧಸ್ಸ್ಥಳ ಪ್ರಸರ್ಪತ್ಸಿಂಧುವಾಹ ಪ್ರವಾಹ ವಿರಾಜಿತಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೪೬ ವ). [ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಸ್ಥಲ)]

ಅಧಿಕ (ಗು). ೧. (ಪರಿಮಾಣದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಾಗಲಿ) ಹೆಚ್ಚಾದ. ೨. ಮೇಲಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: "ಅಧಿಕಂ ತಾನಗ್ಗಳಕ್ಕೆ ನಾಮುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೩೨); ಸತ್ತ್ವನಧಿಕಂ ಪಂಪಯ್ಯಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೬–೨೧; 942); ಕವಿಯಧಿಕನಿರ್ದೊಡೇಂ ಕೇಳ್ವರಿಲ್ಲದೊಡೆ (ಹಚಕಾ. ೧–೨೫). ೩. (ಬೇಕಾದಷ್ಟಕ್ಕಿಂತಲೂ) ಹೆಚ್ಚಾದ. (ನಾ). ೪. ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ಸಮೃದ್ಧಿ. ೫. ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಂಥ ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ಆರಬ್ಧಕ್ಕಧಿಕಮಸಾಧಾರಣ ಗುಣಮಧಿಕಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ ಸದೃಶಾಕಾರ ವಿಶೇಷಣಮರ್ಥಮುದಾರಂ ಬೇಱೊಂದು ತೋರ್ಪೊಡವಿಶೇಷಾಖ್ಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೬೨); ಪಿರಿದೆನಿಸುವಾಧಾರದತ್ತಣಿಂದಾಧೇಯಂ ಮಿಕ್ಕುಂ ಪಿರಿದಾಗಿರ್ಕುಮೆಂದು ಪೇೞೆ ಯಧಿಕಾಲಂಕಾರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೩–೪೦ ವೃತ್ತಿ). ೬. (ಉಕ) ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಿ: ಇವನು ಅಧಿಕ ಇದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಧಿಕಂ (ಅ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಬಹಳ. [< ಅಧಿಕ]

ಅಧಿಕಕಟ್ಟಳೆ (ನಾ). ಶ್ರಾದ್ಧ; ಹೆಚ್ಚುಗಟ್ಟಳೆ; ವಿಶೇಷ: ನಾಳೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಕಟ್ಟಳೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಇಂದೇ ಎಲ್ಲ ಸಿದ್ಧತೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಅಧಿಕ + ಕಟ್ಟಳೆ]

ಅಧಿಕಕೋಣ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ತೊಂಬತ್ತು ಡಿಗ್ರಿಗಿಂತಲೂ ಮೀರಿದ ಕೋಣ. [ಅಧಿಕ + ಕೋಣ]

ಅಧಿಕತಾದ್ರೂಪ್ಯರೂಪಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ರೂಪಕಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಆಸ್ಯಚಂದ್ರಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಅಧಿಕತಾದ್ರೂಪ್ಯರೂಪಕ' (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೬೪). [ಸಂ. (ಅಧಿಕ + ತಾದ್ರೂಪ್ಯ + ರೂಪಕ)]

ಅಧಿಕದಿನ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಗಳಿಗೊಮ್ಮೆ ಫೆಬ್ರುವರಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ದಿನ (Leap Day. ಇಂಕನಿ). [ಅಧಿಕ + ದಿನ]

ಅಧಿಕಪದ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಅಧಿಕಪದ – ಪ್ರಕೃತಕ್ಕೆ ಬೇಡದೆ ಇರುವ ಹೆಚ್ಚು ಪದಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೮); ವಿದಿತಸ್ಫುಟಾಕ್ಷರಾಧಿಕಪದ ವಿರಚಿತಮುಪ್ಪುದಕ್ಕುಮಾ ಸ್ಫುಟಬಂಧಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೫೫). [ಅಧಿಕ + ಪದ]

ಅಧಿಕಪಾಠ (ನಾ). ಒಂದು ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕರ್ತನು ಬರೆದದ್ದೆಂದು ರೂಢಿಯಾಗಿ ಅಂಗೀಕೃತವಾಗಿರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ದೊರೆಯುವ ಭಾಗ; ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತ: ಇಡಿಪದ್ಯಗಳು, ಸಂಧಿಗಳು ಅಥವಾ ಪರಿಚ್ಛೇದಗಳು, ಇಡಿಗ್ರಂಥಗಳು –ಇವುಗಳನ್ನು ಅಧಿಕಪಾಠವಾಗಿ ಪ್ರಕ್ಷೇಪಮಾಡುವುದು (Insertion, Interpolation) (ಕನ್ನಸಂ. ೧೧೪). [ಅಧಿಕ + ಪಾಠ]

ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗ (ನಾ). ತನಗೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ನಡುವೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದು; ಔಚಿತ್ಯವನ್ನು ಮೀರಿ ವರ್ತಿಸುವುದು: ತಂದೆ–ತಾಯಿಗಳಿಗಿಂತ ಇವರು ಯಾಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಜಾಗ್ರತೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ? ದುಡ್ಡು ಕೊಟ್ಟರೆ ಊಟ ಹಾಕಿದರೆ ಸಾಕಲ್ಲವೆ? ಈ ಎಲ್ಲಾ ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಗಳೇಕೆ? ಎಂದೆನಿಸತೊಡಗಿತು (ತ್ಯಾಗಮ. ೧೮೪); "ಏ ನಿನಗೆ ಯಾಕೋ ಇಷ್ಟು ಅಧಿಕ ಪ್ರಸಂಗ? . . . " (ಮೂರುದಾ. ೨೬೦); "ಆಗಲಿ, ನೀವು ಹೇಳಿದಂತೆ ಮಾಡುವುದು ನನ್ನ ಕೆಲಸ, ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗ ನನಗೇಕೆ?" (ದೀಪದ. ೧೩೫). [ಅಧಿಕ + ಪ್ರಸಂಗ]

ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಿ (ನಾ). ತನಗೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಡುವೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವವನು: ಆಗ ಚಾರಕ, ದೂತ, ಹಾಸ್ಯಗಾರ, ಹನುಮ ನಾಯಕನೆಂಬ ಬಹುಕಾರ್ಯದ ಏಕಮುಖಿಯಾದ ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಿಯು ಬಂದು ಮಾತಿಗೆ ತೊಡಗುತ್ತಾನೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೪೪); ಮುಚ್ಚೋ ಬಾಯಿ ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಿ (ಹನ್ನೊಂದ. ೬೪). [ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗ + –ಇ]

ಅಧಿಕಮಾಸ (ನಾ). ಸೌರಮಾನವರ್ಷದ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಸರಿ ಹೊಂದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸುಮಾರು ಮೂರು ವರ್ಷಕ್ಕೊಂದು ಸಲ ಚಾಂದ್ರಮಾನ ಸಂವತ್ಸರಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸೇರಿಸಿದ ತಿಂಗಳು; ಹೆಚ್ಚಿನ ತಿಂಗಳು: ದುರ್ಭಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಮಾಸ (ಗಾದೆ). [ಅಧಿಕ + ಮಾಸ]

ಅಧಿಕರಣ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕಾರ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಕಾರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸಪ್ತಮೀ ವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥ; ಅವುದಾಧಾರಮದು ಅಧಿಕರಣಂ; ಅಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಮಿಯಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೩೩ ವೃತ್ತಿ); ವಿಭಕ್ತ್ಯರ್ಥಗಳು ಕರ್ತೃ . . . ಸಂಬಂಧ ಅಧಿಕರಣ ಎಂದು ಏಳು ವಿಧ (ಕೈಪಿಡಿ. ೫೩). ೩. ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವ ಗ್ರಂಥಭಾಗ: ಚಂದ್ರರಾಜನಾಗಮ ಲೌಕಿಕ ವಿರೋಧಮುಂ ಕಳೆದು ಸಾರಾಂಶಮಂ ಕೊಂಡು ಪಲವು ಮತಂಗಳನೊಂದುಮಾಡಿ ಪದಿನೆಂಟಧಿಕರಣಂಗಳಿಂದಳಂಕಾರಂ ಕೃತಮಾಗೆ ನಾನಾಛಂದದಿಂ . . . ಪೇೞ್ವೆಂ (ಮದತಿ. ೧–೫೮ ವ); ಕವಿಸಮಯಮೆಂಬುದು ಪಂಚಮಾಧಿಕರಣಂ ಸಮಾಪ್ತಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೬೫ ವ). ೪. ಪರಮಾಧಿಕಾರ. ೫. ಸರಕಾರ (ಕ). ೬. ಆಡಳಿತದ ಒಂದು ಶಾಖೆ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು: ತ್ವತ್ಪಾದಕಮಲದಾಶ್ರಯದಿಂದೆ ನಾನಾ ವಿಪತ್ಪರಂಪರೆಗಳಂ ದಾಂಟಿದೆವು ರಾಜಸಂಪತ್ಪದವನಧಿಕರಿಸಿದೆವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೫೬). ೨. (ಕಲೆ ಅಥವಾ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು) ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡು; ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿ:

ಅಂಗಸಹಿತಖಿಳ ವೇದಂಗಳಂ ನೀತಿಗಳನು ಸಲ್ಲಲಿತ ಶಬ್ದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರ ಸಿದ್ಧಾಂತಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಗುರುಮುಖದೊಳಧಿಕರಿಸಿ . . . ಚತುರನಾದನವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯–೭). ೩. ಅವಲಂಬಿಸು ; ಆಶ್ರಯಿಸು : ಆರಸನಭ್ಯುದಯವನು ನೀನಧಿಕರಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪತಿಕರಿಸಿ] ಗೆಲುವಡೆ ನಿನ್ನ ಹಂಗೇ ಕರಿಗಳನು ಜಯಿಸುವರು ನಮ್ಮಾ ಛತ್ರಧಾರಕರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೩೪). ೪. ಗುರಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊ : ಈ ದಿನ ನೀವು ಯಾವ ವಿಷಯವನ್ನು ಅಧಿಕರಿಸಿ ಭಾಷಣಮಾಡುತ್ತೀರಿ (ರೂಢಿ). [ಅಧಿಕರಣ + –ಇಸು$_{3}$]

ಅಧಿಕರ್ತ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರಿ ; ಯಜಮಾನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಸಂ.]

ಅಧಿಕರ್ಧಿ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಸಂಪತ್ತು ; ವಿಶೇಷವಾದ ಏಳಿಗೆ ; ಸಮೃದ್ಧಿ. [ಅಧಿಕ + ಋದ್ಧಿ]

ಅಧಿಕರ್ಮಿಕ (ನಾ). ಸಂತೆ ಅಥವಾ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕನಾಗಿರುವ ಅಧಿಕಾರಿ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಕವರ್ಷ (ನಾ). ಅಧಿಕದಿನದ ಎಂದರೆ ೩೬೬ ದಿನಗಳು ಬರುವ ವರ್ಷ. [ಅಧಿಕ + ವರ್ಷ]

ಅಧಿಕಹುಣ್ಣಿಮೆ (ನಾ). ಅಧಿಕಮಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಹುಣ್ಣಿಮೆ. [ಅಧಿಕ + ಹುಣ್ಣಿಮೆ]

ಅಧಿಕಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಇರಬೇಕಾದದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇರುವ ಅಂಗ ; ಅನಾವಶ್ಯಕವಾದ ಭಾಗ : ಉದಾ —ಕೆಲವರಿಗೆ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಆರನೆಯ ಬೆರಳು. ೨. (ಯುದ್ಧಕವಚದ ಮೇಲೆ ಧರಿಸುವ) ನಡುಕಟ್ಟು,—ಪಟ್ಟಿ. [ಅಧಿಕ+ಅಂಗ$_{2}$]

ಅಧಿಕಾಂಶ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚು ಭಾಗ ಅಥವಾ ವಿಷಯ. [ಅಧಿಕ + ಅಂಶ]

ಅಧಿಕಾಕ್ಷರ (ನಾ). [ಛಂದ] ೧. ಗೊತ್ತಾದ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಅಕ್ಷರ. ೨. ಅಧಿಕಾಕ್ಷರವಿರುವ ಪದ್ಯ ಅಥವಾ ಪದ್ಯದ ಪಾದ. ೩. ಅಧಿಕಾಕ್ಷರದಿಂದಾಗುವ ದೋಷ : ಮೊದಲ ಪದಂ ನ್ಯೂನಾಕ್ಷರಮದಱಿಂದೆ ಬೞಿಕ್ಕಮರ್ಧಮಧಿಕಾಕ್ಷರಮಿಂತಿದಱಿಂ ಛಂದೋಭಂಗಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೯೨). [ಅಧಿಕ + ಅಕ್ಷರ]

ಅಧಿಕಾರ (ನಾ). ೧. (ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಕಾರ್ಯವನ್ನು) ನಡಸುವ, ವಿಧಿಸುವ ಅಥವಾ ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ಶಕ್ತಿ. ೨. ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕಸ್ಥಾನ ; ಪದವಿ. ೩. ಆಡಳಿತ ; ಆಳಿಕೆ ; ಪ್ರಭುತ್ವ : ಇಂಗ್ಲಿಷರು ಸುಮಾರು ಎರಡು ಶತಮಾನಗಳ ಕಾಲ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರ ನಡಸಿದರು (ರೂಢಿ). ೪. ಸ್ವಾಮ್ಯ ; ಹಕ್ಕು : ಆ ಸ್ವತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ನಿನಗೇನು ಅಧಿಕಾರವಿದೆ (ರೂಢಿ). ೫. ಯೋಗ್ಯತೆ ; ಅರ್ಹತೆ : ಉಪನಯನವಾಗದೆ ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ) ; ಟಿಕೀಟಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೬. ಗ್ರಂಥದ ಒಂದು ಒಳವಿಭಾಗ : ನಾಗವರ್ಮ ವಿರಚಿತ ಛಂದೋಂಬುರಾಶಿಯೊಳ್ . . . ಸಂಜ್ಞಾಧಿಕಾರಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೬. ೧–೭೦ ವ). ೭. (ವ್ಯಾಕರಣ ಮುಂತಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ) ಮುಂದಿನ ಹಲವು ಸೂತ್ರಗಳ ಮೇಲೆ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಇರುವ ವ್ಯಾಪ್ತಿ. ೮. ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನ ; ಪ್ರವೀಣತೆ : ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತನಾಡುವ ಅಧಿಕಾರ ನನಗಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

ಅಧಿಕಾರ ನಡಸು=ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಚಲಾಯಿಸು; ಆಜ್ಞಾಪಿಸು: ಅಧಿಕಾರ ನಡಸುವ ಜನರು ಸ್ವಾರ್ಥರಹಿತರಾಗಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಧಿಕಾರಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಳ್ಳ ಪ್ರದೇಶ. [ಅಧಿಕಾರ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಅಧಿಕಾರನಿಮಿತ್ತ (ಅ). ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ. [ಅಧಿಕಾರ + ನಿಮಿತ್ತ]

ಅಧಿಕಾರಪತ್ರ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಡುವ ಪತ್ರ. [ಅಧಿಕಾರ + ಪತ್ರ]

ಅಧಿಕಾರಪ್ರಯುಕ್ತ (ಅ). ೧. = ಅಧಿಕಾರನಿಮಿತ್ತ : ಜಿಲ್ಲಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಅಧಿಕಾರಪ್ರಯುಕ್ತ ಆ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). ೨. ಸ್ಥಾನಬಲದಿಂದ : ಮುಖ್ಯ ವಿದ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಸೆನೆಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಪ್ರಯುಕ್ತ ಸದಸ್ಯರಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಅಧಿಕಾರ + ಪ್ರಯುಕ್ತ]

ಅಧಿಕಾರವಾಣಿ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಾನದಿಂದ ಅಥವಾ ಅಧಿಕಾರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಆಡುವ ಮಾತು : ನಾನು ಈ ಮಾತನ್ನು ಈ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಆಧ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ಅಧಿಕಾರವಾಣಿಯಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ರೂಢಿ). [ಅಧಿಕಾರ + ವಾಣಿ]

ಅಧಿಕಾರವ್ಯಾಪ್ತಿ (ನಾ). = ಅಧಿಕಾರಕ್ಷೇತ್ರ : ನ್ಯಾಯಾಲಯವು ತನ್ನ ಅಧಿಕಾರವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಸ್ಥಾನೀಯ ಸರಹದ್ದಿನಲ್ಲಿ . . . ಯಾವುದಾದರೂ ಶಕ್ತಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಚಲಾಯಿಸುವಂತೆ ಆ ನ್ಯಾಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಂಸತ್ತು ವಿಧಿದ್ವಾರಾ ಶಕ್ತಿಕೊಡಬಹುದು (ಭಾಧಾನ. ೩). [ಅಧಿಕಾರ + ವ್ಯಾಪ್ತಿ]

ಅಧಿಕಾರಶಾಹಿ (ನಾ). (ಆಳರಸರ ಪರವಾಗಿ) ಅಧಿಕಾರ ನಡಸುವುದು. [ಅಧಿಕಾರ + ಶಾಹಿ]

ಅಧಿಕಾರಸೂತ್ರ (ನಾ). ೧. (ವ್ಯಾಕರಣ ಮುಂತಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ) ಮುಂದಿನ ಅನೇಕ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಅನುವೃತ್ತಿ ಹೊಂದುತ್ತ ಬರುವ ಸೂತ್ರ : ಇದು ಅಧಿಕಾರಸೂತ್ರ, ಮುಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ವಿಧಾನಗಳು ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತವೆಂದು ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮ ಟಾ). ೨. ಅಧಿಕಾರದ ಹೊಣೆ ; ಆಡಳಿತದ ಹತ್ತೋಟಿ : ಹೊಸದಾಗಿ ನೇಮಕಹೊಂದಿದ ಮಂತ್ರಿಗಳು ಈ ದಿನ ಅಧಿಕಾರಸೂತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡರು (ರೂಢಿ). [ಅಧಿಕಾರ + ಸೂತ್ರ]

ಅಧಿಕಾರಸ್ಥ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿರುವವನು ; ಅಧಿಕಾರಿ : "ಅದು ಹೌದು ಬಿಡು; ನಿನಗೆ ಅಧಿಕಾರ ಎಂದರೆ ಏನು ಎಂದೇ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಅಧಿಕಾರಸ್ಥರು ಇದ್ದಿದ್ದರೆ, ಅದರ ಸುಖ ಗೊತ್ತಿದ್ದರೆ, ಇಂದು ನೀನು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ" (ತೇಮೋಡ.೩೫). ೨. ಅಧಿಕಾರ ಹೊಂದಿದವನು ; ಹಕ್ಕುಬಾಧ್ಯತೆಗಳುಳ್ಳವನು ; ಹಕ್ಕುದಾರ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಪದವಿ ; ಹುದ್ದೆ : ಅನಾರೋಗ್ಯದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ರಾಜ್ಯಪಾಲರು ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). [ಅಧಿಕಾರ + ಸ್ಥಾನ]

ಅಧಿಕಾರಿ$_{1}$ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನಡಸುವವನು ; ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವನು. ೨. ಹಕ್ಕುಳ್ಳವನು ; ಸ್ವಾಮಿ ; ಪ್ರಭು. ೩. ಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳವನು ; ಅರ್ಹ : ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಪ್ರಯೋಜನದಲ್ಲಿ ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವನಾದರೆ ಅಧಿಕಾರಿಯೆನ್ನಲ್ಪಡುವನು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೫೮). ೪. ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು : ಕಂಚಧಿಕಾರಿಯ ಪೆಂಡತಿ ಮಾಳಧಿಕಾರಿತಿಗೆ ಪುಟಿದ ಪಾರಿಸಣಧಿಕಾರಿಯ ತಂಗೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೫೪–೮೭ ; 1560). [ಸಂ. ಅಧಿಕಾರಿನ್]

ಅಧಿಕಾರಿ$_{2}$ (ನಾ). (ಶಕ್ತಿ ಸ್ಥಾನ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ) ಅಧಿಕನಾದ ವೈರಿ ; ದೊಡ್ಡ ವೈರಿ : ಅಧಿಕಾರಿಗಳೆನೆ ಸೈರಿಸೆವಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿ ಬಾೞ್ಗೆಬಡವುಗಳವರ್ಗಾಯುಧ ಭಾರಮೇಕೆ (ಗದಾಯು. ೩–೩೫) ; ಅಧಿಕಾರಿಗಳರೆಬಬ್ಬರ್ಧರ್ಗಧಿಕಾರಿಗಳೆನಿಪರಲ್ಲದಿಂತೀತನಮೋಲಧಿಕಾರಿಗಳೆನಿಪವರಾರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦೨–೨೦ ; 1162). [ಅಧಿಕ + ಅರಿ$_{6}$]

ಅಧಿಕಾರಿಣಿ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವಳು ; ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನಡಸುವವಳು. [ಸಂ. ಅಧಿಕಾರಿಣೀ]

ಅಧಿಕಾರಿತಿ 'ಅಧಿಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಅಧಿಕಾರಿವರ್ಗ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಗುಂಪು : ಅಧಿಕಾರಿವರ್ಗದವರೂ ಜನರೂ ಜೊತೆಗೂಡಿ ಮನಸ್ಸುಪೂರ್ತಿ ದುಡಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ದೇಶದ ಏಳಿಗೆ ಸಾಧ್ಯ (ರೂಢಿ). [ಅಧಿಕಾರಿ + ವರ್ಗ]

ಅಧಿಕಾರ್ತಿ, ಅಧಿಕಾರಿತಿ (ನಾ). ೧. = ಅಧಿಕಾರಿಣಿ. ೨. 'ಅಧಿಕಾರಿ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಹೆಂಗಸು : ಬೊಂಮರಸ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಮದವಳಿಗೆ ನಾಗರಸಿ ಅಧಿಕಾರ್ತಿಗಳು (ಕಇ. III, ೧೪–೩೯; 1545). **ಅಧಿಕಾರಿತಿ :** ಕಂಚಧಿಕಾರಿಯ ಪೆಂಡತಿ ಮಾಳಧಿಕಾರಿತಿಗೆ ಪುಟದ ಪಾರಿಸಣಧಿಕಾರಿ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೫೫–೮೭ ; 1560). [ಅಧಿಕಾರಿ + -ತಿ (< -ಇತಿ)]

ಅಧಿಕೃತ (ಗು). ೧. ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿ ನಿಯೋಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ : ಅನ್ನೋ ಡರ್ಜುನನೆಂಬೆನಂತಕಸುತಂ ಭರ್ತಾರನೆಂಬಾತನಕ್ಕುಂ... ಗವಾಧಿಕೃತನಾ ಸಾದೇವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೭೮). ೨. ಅಧಿಕಾರ ಹೊಂದಿದ; ಅಧಿಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ. ೩. ಕುರಿತು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ : ಅಧಿಕೃತ ಸತ್ಪುರುಷಾರ್ಥ ಪ್ರಧಾನ ಧರ್ಮಾರ್ಥ ಕಾಮಮೋಕ್ಷಂಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೨೦). ೪. ಪ್ರಮಾಣಭೂತವಾದ. 'ಅಧಿಕೃತ ಮುದ್ರಣ' ಪರಾ. (ನಾ). ೫. = ಅಧಿಕಾರಿ, ೧ : ಜನನಾಥಂ ಗೋತ್ರಮಿತ್ರಾಧಿಕೃತ ಸಚಿವ ಸಾಮಂತ ಶುದ್ಧಾಂತ ಕಾಂತಾಜನಕಾತ್ಮೋದ್ಯೋಗಮಂ ಪೇಳ್ದು (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೬೦). [ಸಂ.]

ಅಧಿಕೃತಗ್ರಂಥ (ನಾ). ಪ್ರಮಾಣಾರ್ಹವಾದ ಗ್ರಂಥ; ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾದ ಗ್ರಂಥ; ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಒಳಕೊಂಡ ಗ್ರಂಥ : ಕನ್ನಡದ ನೂತನ ಛಂದಸ್ಸನ್ನು ಕುರಿತು ಒಂದು ಅಧಿಕೃತಗ್ರಂಥ ಬೇಕಾಗಿದೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೬). [ಅಧಿಕೃತ + ಗ್ರಂಥ]

ಅಧಿಕೃತನಿವಾಸ (ನಾ). ಅಧಿಕೃತವಾಗಿ ವಾಸಿಸುವ ಸ್ಥಳ : ರಾಜ್ಯಪಾಲರು ಸಂಸತ್ತಿನ ಅಧಿವೇಶನವನ್ನು ಉದ್ಘಾಟಿಸಿ ತಮ್ಮ ಅಧಿಕೃತ ನಿವಾಸಕ್ಕೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದರು (ರೂಢಿ). [ಅಧಿಕೃತ + ನಿವಾಸ]

ಅಧಿಕೃತಭಾಷೆ (ನಾ). ಅಧಿಕೃತವಾಗಿ ಬಳಸುವ ಭಾಷೆ ; ಆಡಳಿತದ ಭಾಷೆ: ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡವೇ ಅಧಿಕೃತಭಾಷೆಯಾಗುವುದು ಅವಶ್ಯ (ರೂಢಿ). [ಅಧಿಕೃತ + ಭಾಷೆ]

ಅಧಿಕೃತಮುದ್ರಣ (ನಾ). ಸಪ್ರಮಾಣವಾದ ಮುದ್ರಣ ; ಆಧಾರಭೂತವಾದ ಮುದ್ರಣ : ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾವ್ಯಗಳ ಅಧಿಕೃತಮುದ್ರಣಗಳು ಇಂದು ಬಹಳ ಅವಶ್ಯವಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಅಧಿಕೃತ + ಮುದ್ರಣ]

ಅಧಿಕೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅಲ್ಪವಸ್ತುವಿಗೆ ಮಹತ್ತರವಾದ ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಹೇಳುವ ಒಂದು ಕಾವ್ಯದೋಷ : ಅಧಿಕೋಪಮೆಗೆ – ಮುಂಬಿಟ್ಟು ಪರೆದ ಕಟ್ಟಿಲೆಯಂ ಬೆದಱಿ ತೆರಳ್ದ ಬೆಳಪ ಬೆಳಗಿಂದೆಸೆದಿರ್ಪಂಬುಜಸಖನಂತಿರೆ ಮಿಾನಂಬುಱು ಬೆಳಗಿದಪುದಖಿಳ ಗಗನಾಂತರಮಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೮೨). 'ಹೀನೋಪಮೆ' ಪರಾ. [ಅಧಿಕ + ಉಪಮೆ]

ಅಧಿಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಮುಂದುವರಿಯುವುದು ; (ಒಂದು ಕಡೆಗೆ) ಹೋಗುವುದು. ೨. ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು ; ದಾಳಿ ; ಆಕ್ರಮಣ. ೩. ನಡಸುವುದು ; ಅನುಸರಣ. 'ಆಚಾರಾಧಿಕ್ರಮ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಕ್ಷಿಪ್ತ (ಗು). ೧. ಆಕ್ಷೇಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ನಿಂದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ತಿರಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೩. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ. ೪. ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ. ೫. ಕಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ೧. ಆಕ್ಷೇಪ ; ನಿಂದೆ. ೨. ತಿರಸ್ಕಾರ. ೩. ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಇಡುವುದು ; ಸ್ಥಾಪನೆ. ೪. ಎಸೆಯುವುದು. ೫. ಕಳಿಸಿ ಬಿಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಧಿಗತ (ಗು). ೧. ಸಂಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಪಡೆದ ; ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ : ಅದ್ವಿತೀಯ ಮಹಿಮಾತಿಶಯನುಂ ಅಧಿಗತ ಸಿದ್ಧಿತ್ರಯನುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೫–೮). ೨. ಕಲಿತ ; ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದ : ಅನುಮತನುಮಾಪ್ತನುಮಧಿಗತಶಾಸ್ತ್ರನುಂ . . . ಅಪ್ಪ ದೂತಮುಖ್ಯನನಟ್ಟೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೫೧ ವ) ; ಅಧಿಗತಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರನುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೦೭). [ಸಂ.]

ಅಧಿಗಮ (ನಾ). ೧. ಪಡೆಯುವುದು ; ಸಂಪಾದನೆ ; ಪ್ರಾಪ್ತಿ. ೨. ಕಲಿಯುವುದು ; ಅಭ್ಯಾಸ ; ಜ್ಞಾನ : "ಅಧಿಗಮಃ-ಅಜಿತಮಕ್ಕುಂ" (ತಸೂವ್ಯ. ೮) ; ಆ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಂ ನಿಸರ್ಗದಿಂದಮಧಿಗಮದಿಂದಮುಕ್ಕುಮಲ್ಲಿಯೆಂಟಂಗಮೆಂಬುವಾವುವೆಂದಡೆ (ರತ್ನಕ. ೧–೩ ವ). ೩. (ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಬರುವ) ಲಾಭ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಗಮನ (ನಾ). ಕಲಿಯುವಿಕೆ ; ಅಭ್ಯಾಸ : ನಿಜನಂದನನಂ ವೈಶಂಪಾಯನಂಬೆರಸು ವಿದ್ಯಾಧಿಗಮನದೊಳ್ ಸಮರ್ಪಿಸಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೩೩). [ಸಂ.]

ಅಧಿಗೃಹ (ನಾ). ದೊಡ್ಡಮನೆ ; ಉಪ್ಪರಿಗೆ : ವಿತತೋದ್ಯಾನ ಲತಾಳಿಯಿಂದಧಿಗೃಹಂ ಕಂಗೊಳ್ವುದಾನಂದದಂ (ವೈಸೂಮ. ೩–೭೨). [ಸಂ.]

ಅಧಿಜಿಹ್ವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ : ಪಿತ್ತ ರಕ್ತ ಶ್ಲೇಷ್ಮಂಗಳಿಂದ ಅಧಿಜಿಹ್ವೆ ಎಂಬ ಜಿಹ್ವಾರೋಗ ಉಂಟಾಗುವುದು. ನಾಲಿಗೆಯ ಮೂಲ ಬಾತುಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೦೭). [ಸಂ. ಅಧಿಜಿಹ್ವಾ]

ಅಧಿಜ್ಯ (ಗು). ಹೆದೆಯೇರಿಸಿದ. 'ಅಧಿಜ್ಯಧನು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಜ್ಯಧನು (ಗು). ಹೆದೆಯೇರಿಸಿದ ಬಿಲ್ಲುಳ್ಳ : ಬೆಂಬಳಿವಿಡಿದಟ್ಟುತ್ತುಂ ತಾಂ ಬರೆವರೆ ಬಿಡದಧಿಜ್ಯಧನು ಶಬರೇಶಂ ಮುಂಬರಿದು (ಶಬಶಂ. ೪–೨೪). [ಸಂ. ಅಧಿಜ್ಯಧನ್ವನ್]

ಅಧಿತ್ಯಕ, ಅಧಿತ್ಯಕೆ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲುಗಡೆಯ ಕಾಡುಪ್ರದೇಶ : "ವನಮದಾ ಗಿರಿಯ ಮೇಲಿರಲಧಿತ್ಯಕಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೫–೪೯) ; ಶಂಖಾಚಳಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ ಭವದೀಯಾಧಿತ್ಯಕಾವಾಸದೊಳಿರ್ದ ಸರ್ವಗುಪ್ತಮುನಿಗಳಂ ಕಂಡು ಬಂದಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೮೩ ವ). **ಅಧಿತ್ಯಕೆ** (೩). [ಸಂ. ಅಧಿತ್ಯಕಾ]

ಅಧಿತ್ಯಕೆ 'ಅಧಿತ್ಯಕ' ನೋ.

ಅಧಿದೇವತೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ವಸ್ತು ಅಥವಾ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ದೇವತೆ ; ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆ. ೨. ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಮುಖ್ಯವಾದ ದೇವತೆ : ಪೂಜಿಸಿಮೆನ್ನನಿಲ್ಲಿಗಧಿದೇವತೆಯಾನೆನುತದ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂದು (ಜಗವಿ. ೪–೮೨). [ಸಂ. ಅಧಿದೇವತಾ]

ಅಧಿದೇವಿ (ನಾ). = ಅಧಿದೇವತೆ : ಗ್ರೀಷ್ಮಋತುವಿಂ ನವೆದ ಕಾಂತಾರದಧಿದೇವಿ ತಾನೆನಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯–೩೮) ; ಕಾಂತಾರದಧಿದೇವಿಯರಿಗೆ . . . ಬಲಶಾಂತಿಕರ್ಮಂಗಳಂ ನೆಗಳ್ದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪೪–೬೬). [ಸಂ. ಅಧಿದೇವೀ]

ಅಧಿದೈವ (ನಾ). = ಅಧಿದೇವತೆ : ಆದಿಸುಭೂತಾಧ್ಯಾತ್ಮವಧಿದೈವದೊಳು ಕರೆಸುವ ಪ್ರಾಣನಾಗಾಭಿದನು (ಹಸಾರ. ೬–೯). [ಸಂ.]

ಅಧಿದೈವತ (ನಾ). = ಅಧಿದೇವತೆ : ಇನ್ನೊಂದು ಅಧಿದೈವತಕ್ಕಾಗಿ ನನ್ನ ಜೀವನವು ಮೀಸಲೆಂದು ಆಕೆಗೆ ನಾನು ಹೇಳಿದೆ (ಸಮುಜೀ. ४೦೮). [ಸಂ.]

ಅಧಿನಾಥ (ನಾ). ಸರ್ವಾಧಿಕಾರವುಳ್ಳ ಒಡೆಯ ; ಪ್ರಧಾನಾಧಿಕಾರಿ ; ಮುಖ್ಯಸ್ಥ ; ಪ್ರಭು : ಸೈನ್ಯಾಧಿನಾಥನಧಿನಾಥನ ಕೆಲದೊಳ್ ಪಕ್ಷಗಜಾಧಿರೂಢನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೩–೪೫ ವ).

ಅಧಿನಾಥಳು = ಸರ್ವಾಧಿಕಾರವುಳ್ಳವಳು ; ಒಡತಿ : ಈ ವಸುಧೆಯಧಿನಾಥಳೆನಿಸಿ ಮದ್ಭಾಗ್ಯಮುಂ ರಕ್ಷಿಸುವುಪಾಯಮೊಂದ ಸಾವಧಾನದೊಳಿರ್ಪು (ವೆಂಕರಾ. ೨–೫–೧೦). [ಸಂ.]

ಅಧಿನಾಯಕ (ನಾ). = ಅಧಿನಾಥ : ಹೊಗೆಯನಾಗಳು ಕಾಣುತಿದೆಗಳು ಧಿಗಿಲುಧಿಗಿಲೆನೆ ಬೆಗಡುಗೊಂಡತಿವಿಗತಚೇತಸರಾದರಷ್ಟದಿಶಾಧಿನಾಯಕರು (ಬಸವು. ೫೮–೬೧). [ಸಂ.]

ಅಧಿನೇತೃ (ನಾ). = ಅಧಿನಾಥ : "ಪ್ರಭು, ಒಡೆಯ" (ಗಂಗಾಮ. ೭). [ಸಂ.]

ಅಧಿಪ (ನಾ). = ಅಧಿನಾಥ : ನಿಖಿಲಾವನೀಪರಧಿಪರ್ ಮಾಣಿಕ್ಯ ಪರ್ಯಂಕ ಕೀರ್ತಿಮುಖಾಧಾರ ಕಿರೀಟದಿಂದಮನೆ ಸಂದೊಂ ವಿಶ್ವ ಸೇನಾಧಿಪಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೫೧). [ಸಂ.]

ಅಧಿಪತಿ (ನಾ). = ಅಧಿನಾಥ : ಆಸಾದಿತ ಕೇವಳಲೋಚನನಾ ದೇವಂ ಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮಿಗಧಿಪತಿಯಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೫೨). [ಸಂ.]

ಅಧಿಪತಿತನ (ನಾ). ಒಡೆಯನಾಗಿರುವುದು ; ಆಧಿಪತ್ಯ ; ಅಧಿಕಾರ : ಭೂತಳಕಧಿನಾಥನಾಗಿ ಕಂಧರದೇವಂ ಪ್ರೀತಿಯಲುದಯಿಸಲರಿನೃಪ ರಾತಂಕವನೆಯ್ದೆ ಬಿಟ್ಟರಧಿಪತಿತನಮಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೫೯–೨೦ ; 1280). [ಅಧಿಪತಿ + –ತನ]

ಅಧಿಪತ್ರ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಕೊಡುವ ಪತ್ರ ; ಆಜ್ಞಾಪತ್ರ : ಉಚ್ಚತಮ ನ್ಯಾಯಾಲಯದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರು ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರನ್ನೂ . . . ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು ಅವರ ಹಸ್ತಾಕ್ಷರ ಮತ್ತು ಮೊಹರುಸಹಿತವಾಗಿರತಕ್ಕ ಅಧಿಪತ್ರದ ಮೂಲಕ ನೇಮಕ ಮಾಡತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾನ. ೭೬). [ಸಂ.]

ಅಧಿಪಾಣ್ಣ[ಣ್ಣ] (ನಾ). ಅಧಿಪತಿಯ ಅಣ್ಣ (?) : ಸಕವರ್ಷ ಎಣ್ಟುನೂಱ ಆಯ್ದನೆಯ ವರ್ಷಂ ಪ್ರವರ್ತ್ತಿಸುತ್ತಿರೆ ಕಿಡಲೆಗಧಿಪಾಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ನ್ ಎಱೆಯಮ್ಮಂ [ನಿ]ವುದಿ ತೊಱುಗೊಳೊಳ್ಕಾದಿ ಸತ್ತೋನ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೯–೩ ; 883). [ಅಧಿಪ + ಅಣ್ಣ$_1$]

ಅಧಿಪಾಲ (ನಾ). = ಅಧಿನಾಥ : ದೇವಾನಕಂಗಳ್ ಮೊಱಗೆ ಪಲವು ಮಾ ಕಾಲದೊಳ್ ದೇವಚಾಪಂ ಜ್ಯೋತಿರ್ಲೋಕಾಧಿಪಾಲಾಭರಣಕಿರಣ ದಿಂದುರ್ವಿಯಂ ಪರ್ವೆ ಬಂದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೨೧). [ಸಂ.]

ಅಧಿಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಭಕ್ತಿ (?) : ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವಂಗೆ ನಿಷ್ಠುರದ ಮಾತೇಕೆಂಬರು ನಾಲ್ಕುಱ ಮುಕ್ತಿಯ ಭಕ್ತರ ನಿಷ್ಠೆವಂತರಿಗಧಿಭಕ್ತಿ ಅನಿತ್ಯವ ಹಱಿದ ನಿಚ್ಚಟಂಗೆ ಮಿಥ್ಯವನಾರಾಡಿದಡೇನು ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವಿದ್ದ ಮತ್ತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೨–೧೭೬). [ಸಂ.]

ಅಧಿಭೂತ (ನಾ). ೧. ಪರವಸ್ತು ಅಥವಾ ಅದರ ಅಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವ. ೨. ಪಂಚಭೂತಗಳು : "ಅಧಿಭೂತ ಎಂದರೆ ಪಂಚಭೂತಗಳು" (ಹಸಾರ. ೬–೯ ಟೀಕೆ) ; "ಅಧಿಭೂತ ಎಂದರೆ ಭೂತಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟದ್ದು" (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨೪೧ ಅಡಿಟಿ) ; ಅಧ್ಯಾತ್ಮ – ಅಧಿಭೂತಗಳ ಸಮನ್ವಯದಲ್ಲಿಯೇ ಸುಖಜೀವನವಿದೆಯೆಂದು ನಮ್ಮ ಅನುಭಾವಿಗಳು ಹೇಳಿರುವಂತೆ (ಜನಜೀ. ೨೭). [ಸಂ.]

ಅಧಿಮಾಂಸ (ನಾ). ದುರ್ಮಾಂಸ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ರೋಗ : ಅಧಿಮಾಂಸ ಎಂಬ ದಂತಮೂಲ ರೋಗದಲ್ಲಿ ದಾಡೆಗಳ ಮೂಲಗಳ ಸಂದುಗಳಲ್ಲಿ ಬಾತುಕೊಂಡು ವೆಗ್ಗಳವಾಗಿ ನೋವು ಉಂಟಾಗಿಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೨೫). [ಸಂ.]

ಅಧಿಮಾಸ (ನಾ). = ಅಧಿಕಮಾಸ : "ಅಧಿಮಾಸ (ಅಧಿಕಮಾಸ) – ಸಂಕ್ರಮಣವಿಲ್ಲದಿರುವ ಚಾಂದ್ರಮಾಸ" (ಜಾತತಿ. ಪರಿ. ೩೬೦). [ಸಂ.]

ಅಧಿಯಜ್ಞ (ಗು). ೧. ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ದೈವ : ಯಜ್ಞವಿಷ್ಟರದಲ್ಲಿ ಅಧಿಯಜ್ಞನಾದವನು ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನಾಗಿ ಪ್ರತಿಕ್ಷೇತ್ರಕಿಳಿದವನು (ಮುಕ್ತಕಂ. ೪೭–೩). [ಸಂ.]

ಅಧಿರಾಜ (ನಾ). ರಾಜರಿಗೆಲ್ಲ ಮೇಲಿನವನಾದ ರಾಜ ; ಚಕ್ರವರ್ತಿ : ಶ್ರೀ ಪೃಥಿವೀವಲ್ಲಭ ಪರಮೇಶ್ವರ ಪಲ್ಲವಾಧಿರಾಜಸ್ಸ್ವೋಱಮ್ಪಳ್ಳಿ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೩೪–೧೦ ; 815) ; ತಮ್ಮನೊಳಾದ ಸ್ನೇಹದಿಂ ವಿಶಾಖಭೂತಿಯು ಮನಧಿರಾಜಪದವಿಯೊಳ್ ವಿಶ್ವನಂದಿಯಂ ಯುವರಾಜ ಪದವಿಯೊಳ್ ನಿಯೋಜಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೫೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅಧಿರೂಢ (ಗು). ಹತ್ತಿದ ; ಮೇಲೆ ಏರಿದ : ಶ್ರೀ ವಿಜಯನತ್ತಮಗುಬ್ಬ ನಮಾವಾಸ್ಯೆಯೊಳೊಡನೆ ನಡೆದು ಕಡೆಯೊಳ್ರವಿ ರಾಜೀವರಿಪುವಿಂದಗಲ್ವ ವೊಲಾವಿರ್ಭೂತಪ್ರತಾಪನಧಿರೂಢರಥಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೨೧). [ಸಂ.]

ಅಧಿರೋಹಣ (ನಾ). ಹತ್ತುವುದು ; ಮೇಲೆ ಏರುವುದು : ಮೋಕ್ಷ ಪ್ರಾಸಾದಾಧಿರೋಹಣ . . . ಅಪೂರ್ವಕರಣ ಕ್ಷಪಕ ಪ್ರಥಮಶುಕ್ಲಧ್ಯಾನ ಪರಿಣತನಾಗಿರ್ದು (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅಧಿರೋಹಿಣಿ (ನಾ). ಏಣಿ ; ನಿಚ್ಚಣಿಗೆ : "ನಿಶ್ರೇಣೀ, ಅಧಿರೋಹಿಣಿ – ಈ ೨ ನಿಚ್ಚಣಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೦–೧೪೬). [ಸಂ. ಅಧಿರೋಹಿಣೀ]

ಅಧಿವಾಸ$_1$ (ನಾ). ೧. ವಾಸಸ್ಥಳ ; ನಿವಾಸ ; ಮನೆ. ೨. ಹುಟ್ಟಿದ ಸ್ಥಳ ; ಜನ್ಮಸ್ಥಾನ. ೩. ದೇವತಾವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸುವ ಮೊದಲು ಧಾನ್ಯ, ನೀರು ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿರುವುದು, –ವಾಸಮಾಡಿಸುವುದು. ೪. ಸಮೀಪ ಪ್ರದೇಶ ; ಸುತ್ತುಮುತ್ತು ; ಪರಿಸರ : ಬಡಗದ ಕೆರೆಯ ಅಧಿವಾಸದಲು ಕಾರಬಯಲ ಬಾಳಿನ ಚತುಸೀಮೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೧೯–೯ ; 1365) ; ಅರಮನೆಗೆ ತೆಙುವ ಬಿಂಜಾಡಿಯ ಅಧಿವಾಸದ ಒಳಗೆ ತಂನ ಹದಿಮೊದಲು ಅಪ್ಪಣೆಯ ಬಗೆಯಿಂದ ಕಾಟ ಗ ೫೫ . . . ಕೊಜವಡಿಯ ಅಧಿವಾಸದ ಒಳಗೆ ತಂನ ಹದಿ ಮೊದಲು ಅಪ್ಪಣೆಯ ಬಗೆಯಿಂ ಕಾಟ ಗ ೪೫ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೧–೧೪ ; 1467). ೫. ಸುಗಂಧವನ್ನು ಲೇಪಿಸುವುದು ; ವಾಸನೆ ಕಟ್ಟುವುದು. ೬. ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ. ೭. ಪರಿಮಳ ; ಸುವಾಸನೆ. [ಸಂ.]

ಅಧಿವಾಸ$_2$ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಹೊದಿಸುವ ಬಟ್ಟೆ ; ಹೊದಿಕೆ : ನಿಕ್ಷಿಪ್ತಾಧಿವಾಸನೀಲನಲಿನದಲ [ಪಾಠಾಂ. ನಿಕ್ಷಿಪ್ತಾನೀಳನಳಿನ] ದ್ಯುತಿಪಟಲವಿಭ್ರಾಂತಿಯಂ ಪಡೆವ ಸಲಿಲಂಗಳಿಂದಂ (ಆದಿಪು. ೮–೬೯ ವ). [ಸಂ. ಅಧಿವಾಸಸ್]

ಅಧಿವಾಸನ (ನಾ). ೧. ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ವಾಸನೆ ಕಟ್ಟುವುದು. ೨. ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವ ಮೊದಲು ಮಾಡುವ ದೇವತಾಸ್ಥಾಪನೆ, –ಪೂಜೆ. ೩. ಹೊಸದಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ವಿಗ್ರಹಗಳಿಗೆ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತೆ ನೆಲಸುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಪ್ರಾಣಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆ. [ಸಂ.]

ಅಧಿವಾಸಿತ (ಗು). ೧. ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆ ಮಾಡಿದ ; ಪೂಜಿಸಿದ : ಅಧಿವಾಸಿತ ಜೈತ್ರಾಸ್ತ್ರಂ ವಿಧುವಿಶದದುಕೂಲವಸನಶೋಭಂ ನಾನಾವಿಧಮಂತ್ರಾನುಷ್ಠಾನಂ ಪ್ರಧಾನನುಪವಾಸದಿಂ ತ್ರಿರಾತ್ರಮನಿರ್ದಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೭೪). ೨. ಸುಗಂಧಯುಕ್ತವಾದ : ಒರ್ವಂ ಸರ್ವಾಂಗೀಣ ಮಲಯರುಹ ಮೃಗಮದಕದಂಬಪರಿಮಳಾಧಿವಾಸಿತವಿಲಾಸಿನೀಸೌಧಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೮೨ ವ). [ಸಂ.]

ಅಧಿವಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಲಸು ; ವಾಸಮಾಡು : ಇವು ದಿವದೊಳಗಗ್ಗಳಮೆನಿಸುವ ರತ್ನವ್ರಾತಮೆಮ್ಮ ಮನೆಯೊಳ್ ಮಿಗಿಲಪ್ಪುವು ನಿಧಿಗಧಿವಾಸಿಸಲಪ್ಪುವೆಂದು ರತ್ನಂಗಳನಿತುಮಂ ಮುಂದಿಟ್ಟಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೧೧೬). ೨. ಪೂಜಿಸು : ಧವಳಚ್ಛತ್ರಚಾಮರ ಸಿಂಹಾಸನ ಪಟ್ಟವರ್ಧನ ಕುಲಧನಾದಿ ರಾಜ್ಯಚಿಹ್ನಂಗಳಂ ವಿವಿಧ ವಿಧಾನದಿಂದಮಧಿವಾಸಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೧೭ ವ). ೩. ಸುಗಂಧಮಯವಾಗಿ ಮಾಡು ; ಪರಿಮಳಯುಕ್ತವಾಗಿ ಮಾಡು ; ವಾಸನೆ ಕಟ್ಟು : ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ಕರ್ಪೂರ ಪಲ್ಲವರಸದಿನಧಿವಾಸಿಸಿದ ತಾವರೆಯ ನೂಲದುಗುಲಂಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೧೬). [ಅಧಿವಾಸ$_1$ + –ಇಸು]

ಅಧಿವಿನ್ನೆ (ನಾ). ಎರಡನೆಯ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನಿಗೆ ಇರುವ ಮೊದಲ ಹೆಂಡತಿ : ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಕೌಸಲ್ಯೆಯು ಅಧಿವಿನ್ನಳಾದರೂ ಅಶ್ವಮೇಧ ಪುತ್ರಕಾಮೇಷ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ದಶರಥನೊಡನೆ ಸಹಕರಿಸಿದ್ದೇ ದೃಷ್ಟಾಂತ (ಆರ್ಯಧ. ೧೪೮). [**ಸಂ.** ಅಧಿವಿನ್ನಾ]

ಅಧಿವೇತ್ತ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಹೆಂಡತಿಯು ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಇನ್ನೊಬ್ಬಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾದವನು : ಅಧಿವೇದನನೆಂದರೆ ಒಬ್ಬ ಪತ್ನಿಯಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ ಮತ್ತೊಬ್ಬಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವುದು. ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು ಅಧಿವೇತ್ತನು (ಆರ್ಯಧ. ೧೪೭). [**ಸಂ.** ಅಧಿವೇತ್ತೃ]

ಅಧಿವೇದನ (ನಾ). : "ಅಧಿವೇದನವೆಂದರೆ ಒಬ್ಬ ಪತ್ನಿಯಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ ಮತ್ತೊಬ್ಬಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವುದು" (ಆರ್ಯಧ. ೧೪೭). [**ಸಂ.**]

ಅಧಿವೇಶನ (ನಾ). ಕೂಟ; ಸಭೆಕೂಡುವುದು; ಸಮಾವೇಶ : ಲೋಕಸಭೆಯು ಐದುವರ್ಷಗಳ ಅವಧಿಗಿಂತಲೂ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ವಿಘಟನವಾಗದೆ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಅದರ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲನೆಯ ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿರತಕ್ಕ ತಾರೀಖಿನಿಂದ ಐದು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ನಡೆದುಬರತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾನ. ೪೧). [**ಸಂ.**]

ಅಧಿಶ್ರಯಣಿ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯ ಒಲೆ : "ಚುಲ್ಲೀ, ಅಶ್ಮಂತಕಂ, ಉತ್ತಾನಂ, ಅಧಿಶ್ರಯಣೀ – ಈ ೪ ಒಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೨–೧೫೮). [**ಸಂ.** ಅಧಿಶ್ರಯಣೀ]

ಅಧಿಶ್ರಾವಕ (ನಾ). ಪ್ರಧಾನ ಶ್ರಾವಕ (?) : ಮೂಜುಲಕ್ಕೆ ದೃಢಬ್ರತಾಧಿಶ್ರಾವಕರುಂ ಅಯ್ದುಲಕ್ಕೆ ಸುವ್ರತೆ ಮೊದಲಾಗೆ ಪರಮಶ್ರಾವಕಿಯರುಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೪೦ ವ). [**ಸಂ.**]

ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ರಿ (ನಾ). ಮೇಲಧಿಕಾರ ನಡಸುವವಳು; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕಳು; ಮುಖ್ಯಸ್ಥಳು : ಗಿರಿಜಾಂಬೆ ಈ ಎಲ್ಲ ಹೋರಾಟದ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ರಿಯಾದಳು (ರಾಜ್ಯೋದ. ೧೪೭). [**ಸಂ.** ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ರೀ]

ಅಧಿಷ್ಠಾನ (ನಾ). **೧.** ಒಂದು ಕಡೆ ಇರುವುದು; ನೆಲಸಿರುವುದು. **೨.** ನೆಲೆ; ಆಧಾರ; ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ : ಸತ್ಯಕಧಿಷ್ಠಾನಮೆಂದಜಿತಂ ಕೈಮಿಗೆ ಕೂರ್ತು ಕೀರ್ತಿಸುವುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೧–೭). **೩.** ತಳಹದಿ; ನೆಲೆಗಟ್ಟು : ಶಿಲ್ಪಜ್ಞರಂ ಕರಸಿ ನಾನಾ ನವೀನವೆನೆ ತನ್ನಿಚ್ಛೆಯಲಿ ಮಾಡಿಸಿದನೀಶನಿಲಯಂಗಳ ಏನೆಂಬೆನೀ ಹಸ್ತವೀಯುಳತೆಯಿಾಯಧಿಷ್ಠಾನವೀ ರೇಖೆಯಿಾ ಖಂಡೆಯಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩–೪೩). **೪.** ಪಟ್ಟಣ; ನಗರ. **೫.** ಅಧಿಕಾರ; ಪ್ರಭುತ್ವ. **೬.** (ಬಂಡಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ) ಚಕ್ರ. **೭.** ನಿಯಮ; ಕಟ್ಟು; ಕಟ್ಟಳೆ. **೮.** ಹರಕೆ; ಆಶೀರ್ವಾದ. [**ಸಂ.**]

ಅಧಿಷ್ಠಾನಂಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಅಸ್ತಿವಾರ ಹಾಕು; ತಳಹದಿ ಹಾಕು : ಗಾಂಗೇಯಂ . . . ಮುನ್ನೆ ತನ್ನ ನುಡಿದ ನುಡಿವಳಿಯೆಂಬ ಪ್ರಾಸಾದಕ್ಕಧಿಷ್ಠಾನಂಗಟ್ಟುವಂತೆ ಚಿತ್ರಾಂಗದಂಗೆ ಪಟ್ಟಮಂ ಕಟ್ಟಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭೩ ವ). [ಅಧಿಷ್ಠಾನ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅಧಿಷ್ಠಾನಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಭದ್ರವಾಗಿ ನೆಲಸು; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರು : ಅವಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪತಿಪ್ರೇಮ ಅಧಿಷ್ಠಾನಗೊಂಡಿದ್ದಂತೆಯೇ ಭ್ರಾತೃಪ್ರೇಮವೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆಗೊಂಡಿತ್ತು (ಪುನರು. ೪೬೦). [ಅಧಿಷ್ಠಾನ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಧಿಷ್ಠಾಯಕ (ನಾ). ಮೇಲಧಿಕಾರ ನಡಸುವವನು; ಮೇಲಧಿಕಾರಿ : ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಸೋಮನಾಥಯ್ಯಂಗಳ ಬೆಸದೆ ಕುಪ್ಪಟೂರಟ್ಠಾಣೆಯದ ಅಧಿಷ್ಟಾ[ಷ್ಠಾ]ಯಕಂ ನಾಗವರ್ಮಯ್ಯನುಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೪–೮ ; 1053) ; ತತ್ಪಾದಪದ್ಮೋಪಜೀವಿಯೆನಿಸಿದ ಸುಂಕದಧಿಷ್ಠಾಯಕಂ ದೇವಧರ ದಂಡನಾಯಕನ ಬೆಸದಿಂ (ಎಕ. VII (S), ಶಿಕಾರಿ. ೩೪೪–೧೮ ; 1100); ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಪಸಾಯಿತಂ ಸೂಳಾಯ್ತರಧಿಷ್ಠಾಯಕಂ ಮಣ್ಡಳಿಕಂ ಕಾಟಿಯಣಂ (ಎಇ. XXVII, ೭೩–೫೦ ; 1114) ; ಅವರ ಸೇನಬೋವ ಹೊಲ್ಲಣನೀ ಧರ್ಮ್ಮಕ್ಕಧಿಷ್ಠಾಯಕನಾಗಿ ನಡಸುತಿರ್ದ್ದ (ಕಇ. IV, ೧೦–೫೨ ; 1121). [**ಸಂ.**]

ಅಧಿಷ್ಠಿತ (ಗು). **೧.** ನೆಲೆಯನ್ನು ಪಡೆದ; ವಾಸಿಸಲ್ಪಟ್ಟ : ಸರ್ಪೋಪಜೀವಿಯಂದದಿ ಕೌಶಿಕಾಧಿಷ್ಠಿತಂ ಪಾಂಡವಾವಾಸದಂತೆ . . . ಎನಿಸಿತತಿಭೀಕರಾಕಾರದಿಂದ ಘೋರಾರಣ್ಯವು (ಹಚಕಾ. ೫–೧೯) ; ಯುಧಿಷ್ಠಿರಸದ್ಮದಂತೆ ವೃಕೋದರ ವಿಲಸದರ್ಜುನನಕುಲಾಧಿಷ್ಠಿತಮುಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೭೪ ವ). **೨.** ಅಧಿಷ್ಠಾನವನ್ನು ಪಡೆದ; ಮೇಲಧಿಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿದ; ಪ್ರಭುತ್ವ ನಡಸುವ : ಅಚ್ಯುತೇಂದ್ರಂ . . . ಲೋಕಪಾಲಚತುಷ್ಟಯಾಧಿಷ್ಠಿತನುಂ . . . ಆಗಿ (ಆದಿಪು. ೬–೧೩ ವ). [**ಸಂ.**]

ಅಧಿಷ್ಠಿಸು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಆಧಾರವಾಗಿ ಹೊಂದು; ನೆಲೆಗೊಳ್ಳು; ನೆಲಸು: ವಿಶದಯಶಸ್ಸಿದ್ಧಾಧಿಷ್ಠಾನಪೀಠಮೆನಿಪ ಮಜ್ಜನಪೀಠಮನಧಿಷ್ಠಿಸಿದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೮–೬೯ ವ). **೨.** ಅಧಿಕಾರಮಾಡು; ಪ್ರಭುತ್ವ ನಡಸು; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡು. [ಅಧಿಷ್ಠಾನ + –ಇಸು$_3$]

ಅಧಿಸೂಚನೆ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರಯುತವಾಗಿ ಕೊಡುವ ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ವಿಧಿವತ್ತಾದ ಸೂಚನೆ: "ವಿಧಿ" ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ, ಯಾವುದೊಂದು ಅಧ್ಯಾದೇಶ ಆದೇಶ ಉಪವಿಧಿ ನಿಯಮ ವಿನಿಮಯ ಅಧಿಸೂಚನೆ ಭಾರತ ರಾಜ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯಂತೆಯೇ ಪ್ರಭಾವವುಳ್ಳ ರೂಢಿ ಅಥವಾ ಪದ್ಧತಿ ಸೇರಿರುತ್ತದೆ (ಭಾಧಾನ. ೭). [**ಸಂ.** ಅಧಿಸೂಚನಾ]

ಅಧೀಕ್ಷಣ (ನಾ). ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ; ಮೇಲ್ತನಿಖೆ : ಪ್ರತಿಯೊಂದು ನ್ಯಾಯಾಲಯಕ್ಕೂ, ಅದು ಯಾವರಾಜ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಚಲಾಯಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಆ ರಾಜ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಇರತಕ್ಕ ಎಲ್ಲ ನ್ಯಾಯಾಲಯಗಳ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯಾಧಿಕರಣಗಳ ಮೇಲೂ ಅಧೀಕ್ಷಣ ನಡೆಯಿಸಲು ಶಕ್ತಿಯಿರತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾನ. ೧೨೪). [**ಸಂ.**]

ಅಧೀತ (ಗು). **೧.** ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿದ; ಕಲಿತ. (ನಾ). **೨.** ಓದಿದವನು; ವಿದ್ಯಾವಂತ; ಪಂಡಿತ (ದಕ. ೩). [**ಸಂ.**]

ಅಧೀನ (ಗು). **೧.** (ಒಬ್ಬರ) ಕೈಕೆಳಗಿರುವ; ಪರವಶನಾದ; ಆಶ್ರಿತನಾದ; ಅಸ್ವತಂತ್ರನಾದ. (ನಾ). **೨.** ಅಧೀನತೆ; ವಶ : ಈ ಮನೆ ನನ್ನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿದೆ (ರೂಢಿ). [**ಸಂ.**]

ಅಧೀನಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಮುಖ್ಯ ಕ್ರಿಯಾಪದಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದ ಕ್ರಿಯಾಪದ : ಕಾದುತ್ತುಂ ಬಂದಂ; ಕಡೆದೊಡೆ ಪಾಲ್ಗಡಲ್ ವಿವಿಧವಸ್ತುವನೀಯದೆ . . . ಮೊದಲನೆಯ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವುದೂ ಎರಡನೆಯ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಈವುದೂ ಪ್ರಧಾನಕ್ರಿಯೆಗಳು; ಕಾದುವುದು ಕಡೆವುದು ಅಧೀನಕ್ರಿಯೆಗಳು (ಕೈಪಿಡಿ. ೪೯). [ಅಧೀನ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಧೀನವಾಕ್ಯ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಪ್ರಧಾನವಾದ ಬೇರೊಂದು ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವ ವಾಕ್ಯ : "ಒಂದು ಉಪವಾಕ್ಯವು ಮತ್ತೊಂದು ಉಪವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃವೋ, ಕರ್ಮವೋ, ಅದರಲ್ಲಿರುವ ನಾಮಪದ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವೋ ಆಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ. ಇಂಥ ಉಪವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅಧೀನವಾಕ್ಯವೆಂದೂ ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಅದು ಅಧೀನವಾಗಿದೆಯೋ ಆ ಉಪವಾಕ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಕ್ಯವೆಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೯೭). [ಅಧೀನ + ವಾಕ್ಯ]

ಅಧೀರ (ಗು). **೧.** ಧೈರ್ಯವಿಲ್ಲದ. **೨.** ಮನಃಸ್ಥೈರ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಕಳವಳಗೊಂಡ : "ಲೋಲಂ, ಚಪಳಂ . . . ಅಧೀರಂ . . . ಸಂಚಳಂ – ಈ ೧೦ ಸಂಚಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೫–೧೦) ; ಕಡೆತನಕ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ವಿಷಯ ಇದು ; ಹೀಗೆ ವಚನಕೊಟ್ಟರೆ ಮುಂದೇನು ಗತಿಯೆಂದು ಅವರು ತುಸು ಅಧೀರರಾದರು (ಸಮಜೀ. ೨೪೨). [**ಸಂ.**]

ಅಧೀರತೆ (ನಾ). ಮನಃಸ್ಥೈರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಕಳವಳ: ಶೀನು ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡುತ್ತಿರುವುದು ಅವಳಲ್ಲಿ ತುಸು ಅಧೀರತೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿತ್ತು (ಸಮುಜೀ. ೧೩೩). [ಸಂ. ಅಧೀರತಾ]

ಅಧೀರೆ (ನಾ). ಮನಃಸ್ಥೈರ್ಯವಿಲ್ಲದವಳು; ಕಳವಳಗೊಂಡವಳು: ಮನೆಯಾಕೆಯಾರೋಗ್ಯವಿದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆಯೆ ಕೆಟ್ಟಿತದೇತಕೊ ಅರಿಯೆ ಅಂಜಿಕೆಯೆನಲಾರೆ ಶಂಕೆಯೆಂದೆನಲಾರೆ ತಾನಾದಳೊಮ್ಮೆಗಧೀರೆ (ಇಂಚಾಪ. ೪೩-೨). [ಸಂ. ಅಧೀರಾ]

ಅಧೀವಾಸ (ನಾ). = ಅಧಿವಾಸ್ಸ: ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಅಧೀವಾಸ ಮತ್ತು ನೀವಿಗಳೆಂಬ ಎರಡು ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೇ . . . ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾಇಪ್ರ. ೪೪). [ಸಂ. ಅಧೀವಾಸಸ್]

ಅಧೀಶ (ನಾ). ಒಡೆಯ; ಪ್ರಭು: "ಆರ್ಯಃ . . . ಅಧಿಪಃ, ಅಧೀಶಃ, ಅಧಿಪತಿಃ – ಈ ೧೦ ಒಡೆಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೭–೧೪೪); ಶ್ರೀ ಶಾಂತೀಶಂ ತ್ರಿಜಗದಧೀಶಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೧). [ಸಂ.]

ಅಧೀಶ್ವರ (ನಾ). ೧. (ಅನೇಕ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಮೇಲೆ) ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳ ಪರಮಾಧಿಕಾರಿ; ಸರ್ವಪ್ರಭು. ೨. (ಅನೇಕ ರಾಜರಮೇಲೆ) ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳ ಅಧಿರಾಜ; ಚಕ್ರವರ್ತಿ: ಅಸಿತಪಯೋಜನೇತ್ರೆಯರತಿಪ್ರಿಯಕಾಂತೆಯರಾಸೆವಟ್ಟು ವೀಕ್ಷಿಸುವರಧೀಶ್ವರಾಗಮನಕಾಲಮನಿರ್ದುದಿಗಂತದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೪೪). ೩. ಪರಮೇಶ್ವರ: ವಿಶ್ವಲೋಕಾಧೀಶ್ವರಾಯ ಧರೇಶ್ವರಾಯ ವರೇಶ್ವರಾಯ ಮದೀಶ್ವರಾಯ ನಮೋ (ಬಸವು. ೬೧–೪೬). [ಸಂ.]

ಅಧುನಾತನ (ಗು). ೧. ಈಗಿನ; ಆಧುನಿಕ. (ನಾ). ೨. ಈಗಿನವನು; ಇತ್ತೀಚಿನವನು: ರಾಮಕ್ರಿಯೆ . . . ಆರಭಿ ತೋಡಿ ಮಧ್ಯಮಾವತಿ ಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತಾಱು ರಾಗಂಗಳೇ ಮುಖ್ಯಮಾಗಿ ಬಳಿಕೆಯಿಂದಧುನಾತನರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಗೊಂಡಿರ್ಪವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೪). [ಸಂ.]

ಅಧೃತಿ (ನಾ). ೧. ಸ್ಥೈರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಧೈರ್ಯ. ೨. ಬಿಗಿಯಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಹಿಡಿತವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಶಿಥಿಲತೆ. ೩. ಸಂಯಮಹೀನತೆ; (ವಿಷಯ) ಲಂಪಟತನ. ೪. ಸುಖವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಸುಖ. [ಸಂ.]

ಅಧೃಷ್ಟ (ಗು). ೧. ದಿಟ್ಟನಲ್ಲದ; ಧೂರ್ತತನವಿಲ್ಲದ. ೨. ನಾಚುವ ಸ್ವಭಾವದ; ಸಂಕೋಚಪ್ರಕೃತಿಯ. ೩. ಸೋಲಿಸಲಾಗದ; ಅಜೇಯ; ಅಜಿತ. [ಸಂ.]

ಅಧೇಲಾ (ನಾ). ವಿಷವಿಲ್ಲದ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಾವು: ನಿರ್ವಿಷ ಸರ್ಪಗಳಲ್ಲಿ . . . ಧಿವಡ, ಧಾಮಣ, ಅಧೇಲಾ ಮುಂತಾದ ಜಾತಿಗಳು ಹಲವುಂಟು (ಕಭಾಗೆ. ೬೭). [← ಮರಾ. ಅಧೇಲಾ = ಕೀಟವಿಶೇಷ]

ಅಧೇಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬೆಳ್ಳಿಯ ನಾಣ್ಯದ ಹೆಸರು; ಅರ್ಧ ರೂಪಾಯಿ: ಪಾವಲಿ, ಅಧೇಲಿಗಳು ಕುಣಿದಾಡಬಹುದು (ಮರಮ. ೧೩೧). [← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಅಧೇಲೀ = ಅರ್ಧರೂಪಾಯಿ]

ಅಧೈರ್ಯ (ನಾ). ಧೈರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಮನಃಸ್ಥೈರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ದಿಗಿಲು; ಪುಕ್ಕಲುತನ: 'ಅಧೈರ್ಯಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧೈರ್ಯಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಭಯಪಡು; ಹೆದರು; ಅಂಜು: ಹೃದಯ ಭೇದಕವಾದ ಮಾತಿಗೆ ಕೊತವಾಲನು ಅಧೈರ್ಯಗೊಳ್ಳದೆ ಕಳ್ಳರನ್ನು ಗೊತ್ತುಹಚ್ಚುವ ಸಲುವಾಗಿ ವಿಶ್ವಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೦); ಎಂಟಾನೆಂಟು ದಿವಸಗಳಾದರೂ ಅವನ ಮನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಹಾಯಲಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಚಿನಿವಾರನು ಅಧೈರ್ಯಗೊಂಡು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೫೩). [ಅಧೈರ್ಯ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಧೋಂಶುಕ (ನಾ). ೧. ಮೈಯ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಬಟ್ಟೆ, —ಉಡುಪು; ಕೆಳಬಟ್ಟೆ, —ಉಡುಪು. ೨. ಒಳಗಡೆಯ ಬಟ್ಟೆ, —ಉಡುಪು. ೩. "ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ವಸ್ತ್ರ" (ಗಂಗಾಮು. ೭). [ಸಂ.]

ಅಧೋಕ್ಷಜ (ನಾ). ೧. ವಿಷ್ಣು. ೨. ಕೃಷ್ಣ; ವಾಸುದೇವ: ಅಧಿರಾಜಂಬರೆಗಂ ಕದನಧುರೀಣಂ ಗಂಡನಾವನೆನೆ ಮುನಿದು ಘನ ಪ್ರಧನರತಂ ಸಿಂಹೋದರನಧೋಕ್ಷಜಂಗೊರೆಯಿನುರ್ಚಿದಂ ಕೂರಸಿಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೫೬). [ಸಂ.]

ಅಧೋಗ (ಗು). ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗುವ, —ಇಳಿಯುವ: ನೆರೆದಿರ್ದುಮೆಂತು ಮೂಲಾಂಕುರಂಗಳೊಳಗೊಂದಧೋಗಮೊಂದೂರ್ಧ್ವಗಮುಂತಿರೆ ವಾಸುದೇವ ಬಲದೇವರೊಳೊರ್ವನಧೋಗನೊರ್ವನೂರ್ಧ್ವಗನಾದೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೧೧೧). [ಸಂ.]

ಅಧೋಗಂತೃ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವನು. ೨. "ಇಲಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೭). [ಸಂ.]

ಅಧೋಗತ (ನಾ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವನು; ಅವನತಿ ಹೊಂದಿದವನು: ಒದವಿದ ಮೋಹದಿಂದಳಿಪಿಕೊಳ್ಳನಧೋಗತನಕ್ಕು ಮಾಯೆಕೊಳ್ಳದ ಗುಣವಂತನೂರ್ಧ್ವಗತನೆಂಬುದಂ (ಜೀವಸಂ. ೯–೧೪). [ಸಂ.]

ಅಧೋಗತಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗುವುದು; ಕೆಳಕ್ಕಿಳಿಯುವುದು; ಅವನತಿ: ಸತಿಸುತರಿಗಿರಲೆಂದು ಸುಕೃತ ಉಳಿದಿರಲಧೋಗತಿ ನಿನಗೆ. ತದನುಭವ ಅವರ್ಗೋ? ಬಳಿಕಾರ್ಗೋ? (ಕಎವು. ೫೦); ಹಿಂದಿನವರ ಪವಿತ್ರದೃಷ್ಟಿ ಈಗ ಅಧೋಗತಿಗಿಳಿಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಅರಿಯದೆ ನಮ್ಮ ಹಲವು ಆಚಾರವ್ಯವಹಾರಗಳು ಜನಾಂಗದ ವಿನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೪). ೨. ದುರ್ಗತಿ; ನರಕ: ಧರ್ಮಗುಣಚ್ಯುತದಿನಧೋಗತಿಗೆ ಬೀಱ್ವುದೊಂದಚ್ಚರಿಯೆ (ಗದಾಯು. ೪–೩೩); ಈ ಧರ್ಮಮನೋನ್ನಿರೆ ಕಿಡಿಸಿದವರಧೋಗತಿಗಿಳಿವರು (ಸೌಇಇ. XX, ೧೭೫–೬೨; 1190); ಎಳಸುವೆನು ನಿಮಿಷದೊಳಧೋಗತಿಗೆ (ಬಸವು. ೫೪–೬೬). [ಸಂ.]

ಅಧೋಗಮನ (ನಾ). = ಅಧೋಗತಿ ೧. [ಸಂ.]

ಅಧೋಗಮನೆ (ನಾ). ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗುವವಳು; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವವಳು: ನತರಜನನಭಂಗವನಳಿವಳತ್ಯಧೋಗಮನೆಯಾಗಿಯು ಮುಟ್ಟಿದವರನೆಸೆವೂರ್ಧ್ವಗಮನರ ಮಾಳ್ಪಳಾವಗಂ . . . ವಿರುದ್ಧಸ್ವಭಾವೆ ಗಂಗಾನದಿ ಧರಾತಳದೊಳು (ಹಚಕಾ. ೧೦–೩೧). [ಸಂ. ಅಧೋಗಮನಾ]

ಅಧೋಗಾಮಿ (ನಾ). = ಅಧೋಗತಿ ೧: ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು ಇರುತ್ತ ಜಲವು ಅಧೋಗಾಮಿಯಾಗಿ ಹೋಗುವುದೇತಕೆ (ಕಪಾಕುಂ. ೮೫). [ಸಂ. ಅಧೋಗಾಮಿನ್]

ಅಧೋಗ್ರೈವೇಯಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂಬತ್ತು ಗ್ರೈವೇಯಕಗಳೆಂಬ ಕಲ್ಪಾತೀತ ಸ್ವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಿನದು: ತಪೋಭರದೊಳ್ ನಾಲ್ವರುಂ ನಿಂದು ಜೀವಿತವ್ಯಪಾಯದೊಳಧೋಗ್ರೈವೇಯಕದೊಳಹಮಿಂದ್ರಪದವಿಯಂ ತಾಳ್ದಿದರ್ (ಆದಿಪು. ೫–೨೭ ವ). 'ಗ್ರೈವೇಯಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧೋನಿಬಂಧಿನಿ (ನಾ). ಆನೆಗಳಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಏಳು ಮದಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಐದನೆಯದು: ಆ ಪಟ್ಟಣದ ನರಸಿಂಗಮೊನೆಯರ ಪಟ್ಟದಾನೆ ಸಂಚಿತ ತಿಲಕಿತ ಅರ್ಧಕಪೋಲಿತ ಅತಿವರ್ತಿತ ಅಧೋನಿಬಂಧಿನಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಧೋಬಂಧಿನಿ, ಅದೋನಿಬಂಧಿನಿ, ಅದೋನುಬಂದಿನಿ, ಅಧೋನುಬಂಧಿನಿ, ಅನುಬಂಧಿನಿ] ಕ್ರೋಧಿನಿ ಗಂಧಚಾರಿಣಿಯೆಂಬ ಸಪ್ತಾವಸ್ಥೆಯ ಮದದಿಂ ಮುಂದುಗಾಣದೆ (ನಂಬಿರ. ೨–೨೧). [ಸಂ.]

ಅಧೋಬಿಂದು (ನಾ). **೧.** ಕೆಳಗಿನ ಬಿಂದು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೩೩). **೨.** ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಗಿನ ಬಿಂದು; ಅತ್ಯಂತ ಅವನತಿಯ ಸ್ಥಾನ (ಪಾರಿಸಿ. ೭೩). [ಸಂ.]

ಅಧೋಭಾಗ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಭಾಗ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೩೩). [ಸಂ.]

ಅಧೋಭೂಮಿ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಲೋಕ: ರಮಣೀಜಾತಿಯೊಳಲ್ತೆ ನಂಬಿದವರ್ಗಳ್ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮಂ ಪುಟ್ಟಿಪರಾರುಮಧೋಭೂಮಿಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೫–೬೩). [ಸಂ.]

ಅಧೋಮಾಯೆ (ನಾ). ಪ್ರಕೃತಿ: ಶುದ್ಧಶಕ್ತಿಗೆ ಚಿತ್‌ಶಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಊರ್ಧ್ವಮಾಯೆ ಎಂದೂ, ಜಡಶಕ್ತಿಗೆ ಅಧೋಮಾಯೆ ಅಥವಾ ಪ್ರಕೃತಿ ಎಂದೂ ಹೆಸರು (ಶಕ್ತಿವಿ. ೨೭). [ಸಂ.]

ಅಧೋಮುಖ (ನಾ). **೧.** ಕೆಳಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ ಮುಖ; ಕೆಳಮುಖ: ಇಂದುಮುಖಿಯಳ ಹೃದಯಸರಸಿಯೊಳು ಸೊಕ್ಕೇಱಿ ಚಂದದಿ ಅಧೋಮುಖದಿ ಬೆಳೆದ ಕೆಂದಾವರೆಗಳೋ ಎನಲು ತೋಳ್ಗಳೊಪ್ಪೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೯–೯). **೨.** ಮುಖ ಕೆಳಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸಿದ ಸ್ಥಿತಿ; ಕೆಳಮುಖವಾದ ರೀತಿ. **೩.** ತಲೆಯನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಾಗಿಸಿ ನಡೆಯುವವನು: "ಶಿರಬಾಗಿ ನಡೆವವನಧೋಮುಖನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೨–೨೨). **೪.** ತಲೆಕೆಳಗು. **೫.** ವಿಷ್ಣು. **೬.** ನರಕದ ಒಂದು ಭಾಗ. [ಸಂ.]

ಅಧೋಮುಖಪ್ರವಾಹ (ನಾ). ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ ಹರಿಯುವ ಪ್ರವಾಹ: ಸಮುದ್ರತಳದಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಚಲನೆಯಿಂದ ತಳೋದಕ ಪ್ರವಾಹಗಳೂ ತಣ್ಣಗಿರುವ ನೀರು ಕಾದ ನೀರಿಗೆ ಅವಕಾಶಮಾಡಿ ಕೆಳಕ್ಕಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ಅಧೋಮುಖಪ್ರವಾಹಗಳೂ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ (ಭೂವಿವ. ೯೧).
[ಅಧೋಮುಖ + ಪ್ರವಾಹ]

ಅಧೋಮುಖಿ (ನಾ). **೧.** ಮುಖವನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದವಳು, —ತಗ್ಗಿಸಿದವಳು. **೨.** ಒಂದು ಗಿಡ; ಗೋಬಂಧಿನಿ (ಔಷಧಿ. ೫೧). **೩.** ದಾಗುಡಿಗಿಡ: "ದಾಗುಡಿಯಧೋಮುಖಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಧೋಮೂಲಿ]" (ಮಂಗರಾ. ೩. ೪೦–೩೩). [ಸಂ. ಅಧೋಮುಖೀ]

ಅಧೋಮೂಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ; ದಾಗುಡಿ. 'ಅಧೋಮುಖಿ'ಯ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ. ಅಧೋಮೂಲೀ]

ಅಧೋಲೋಕ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಲೋಕ: ನೆಲಸಿರ್ದಪ್ಪುದಧಃಸ್ಥಳಂ ಬಿಡಿದಧೋಲೋಕಂ ಸಮಂತೆಯ್ದೆ ಸುತ್ತಲುಮಿರ್ದಪ್ಪುದು ಮಧ್ಯಲೋಕಂ (ಆದಿಪು. ೧–೫೦). [ಸಂ.]

ಅಧೋವದನೆ (ನಾ). = ಅಧೋಮುಖಿ ೧: ಮಾಸ್ಲೋವ ಅಧೋವದನೆಯಾಗಿ . . . ಮತ್ತೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಳು (ಪುನರು. ೨೧೭).
[ಸಂ. ಅಧೋವದನಾ]

ಅಧೋವಲೋಕನ (ನಾ). **೧.** ಕೆಳಗಡೆ ನೋಡುವುದು; ಕೆಳನೋಟ. **೨.** ಕೆಳನೋಟವುಳ್ಳವನು: ವನಜಲಕೇಳಿಯರ್ಥಿಯೊಡೆಯಂ ನಯಸಾಧ್ಯನಧೋವಲೋಕನಂ . . . ಕುಳೀರಸಂಭವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭–೪); "ಕರ್ಕಾಟಕರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು . . . ಕೆಳನೋಟವುಳ್ಳವ" (ಜಾತತಿ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಅಧೋವಾಯು (ನಾ). **೧.** ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಗಾಳಿ. **೨.** ಅಪಾನವಾಯು; ಹೂಸು. [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಂಡೆ (ನಾ). **೧.** ನಸುಗುನ್ನಿ ಗಿಡ, —ಬೀಜ (ಕಿ). **೨.** ಕಿರುನೆಲ್ಲಿ; ನೆಲನೆಲ್ಲಿ. [ಸಂ. ಅಧ್ಯಂಡಾ]

ಅಧ್ಯಕ್ಷ (ಗು). **೧.** (ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ) ಗೋಚರವಾದ. **೨.** ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡುವ. (ನಾ). **೩.** ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ; ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ; ಯಜಮಾನ; ಪ್ರಭು: ಜಗದಧ್ಯಕ್ಷ ರಕ್ಷಿಸು ನಮ್ಮನನವರತ (ಹರಿಸಾ. ೫೩). **೪.** ಸಭಾನಾಯಕ; ಸಭಾಪತಿ: ನನ್ನ ಆಪ್ತ ಸ್ನೇಹಿತರೊಬ್ಬರು ನಗರಸಭೆಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿ ಚುನಾಯಿತರಾದರು (ರೂಢಿ). **೫.** ಹಾಲೆಮರ. **೬.** ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ; ಅಧ್ಯಕ್ಷಸ್ಥಾನ: [ಮ]ಹಾಜನಂಗ × × × [ನೂ]ರ್ವರಧ್ಯಕ್ಷದೊಳ್ ವೇದವಾ[ಹ]ನ ಭಟ್ಟಾರಕರ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚಿ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೨೨–೧೦; 897); ದೇವಾಲ್ಯಕ್ಕಂ ಸತ್ರಕ್ಕಂ ನಡವಧ್ಯಕ್ಷದವಂಗೆ ಗ ೩ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೨೨–೬೭; 1237); (ನಿಘಾಗ. ೧೦–೮೦–೨ ನೋ). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಕ್ಷತನ (ನಾ). ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆ; ಸಭಾನಾಯಕತ್ವ; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ.
[ಅಧ್ಯಕ್ಷ + -ತನ]

ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆ (ನಾ). = ಅಧ್ಯಕ್ಷತನ: ಶ್ರೀಗಳವರು ಸಭೆಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯನ್ನು ವಹಿಸಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಧ್ಯಕ್ಷತಾ]

ಅಧ್ಯಕ್ಷಿಣಿ (ನಾ). = ಅಧ್ಯಕ್ಷೆ: ಅವರೇ ನಮ್ಮ ಅಧ್ಯಕ್ಷಿಣಿ (ಭಾರತಿ. ೪೯).
[ಸಂ. ಅಧ್ಯಕ್ಷಿಣೀ]

ಅಧ್ಯಕ್ಷೆ (ನಾ). ಅಧ್ಯಕ್ಷಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವಳು; ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿಣಿ; ಯಜಮಾನಿ: ನನ್ನ ಗೃಹಿಣಿ ಭೋಜನದಧ್ಯಕ್ಷೆ ಮನೆವಾಳ್ತನದೊಳು ಬಲು ಬಲು ದಕ್ಷೆ ಅವಳಾಳ್ತನದೊಳೆ ನನ್ನಯ ರಕ್ಷೆ (ಗಣೇಶ. ೩–೫೧).
[ಸಂ. ಅಧ್ಯಕ್ಷಾ]

ಅಧ್ಯಯ (ನಾ). **೧.** ಕಲಿಯುವುದು; ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದು; ಪಠನಮಾಡುವುದು. **೨.** ಅಧ್ಯಾಯ; ಸಂಧಿ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಯನ (ನಾ). **೧.** (ವೇದವನ್ನು) ಓದುವುದು, —ಕಲಿಯುವುದು; ವೇದಾಭ್ಯಾಸ; ℙ ದ್ವಿಜರಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಷಟ್ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಭವಿಷ್ಯದ್ವಿಜನ್ಮವರ್ಣಕಧ್ಯಯನಾಧ್ಯಾಪನ ದಾನಪ್ರತಿಗ್ರಹ ಯಜನ ಯಾಜನ ವಿಶಿಷ್ಟವೃತ್ತಿಯುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮–೬೩ ವ); ಬಂದ ಪುಣ್ಯದಿನದೊಳು ಯಜ[ನ ಯಾ]ಜನಾಧ್ಯಯನಾಧ್ಯಾಪನ ದಾನ ಪ್ರತಿಗ್ರಹ ಷಟ್ಕರ್ಮ್ಮ ನಿರತರುಂ (ಸೌಇಇ. V, ೮೪೮–೨೫; 1092); ಅಧ್ಯಯನ ಓದುವವರಿಗೆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನಕ್ಕೆ ಹಿಟ್ಟಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). **೨.** ಓದು; ವ್ಯಾಸಂಗ; ಅಭ್ಯಾಸ: ಪೊಣ್ಮಿತುಚ್ಚೃಂಖಲಂ ಗೋತ್ರಗಿರಿಚ್ಛಾತ್ರಾನುವಾದಾಧ್ಯಯನ ಗುರು ಜರಾಸಂಧಭೇರೀನಿನಾದಂ (ಜಗವಿ. ೭–೩೯); ಮನೋವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಆಧ್ಯಾತ್ಮವಾದಕ್ಕೂ ಗೂಢಸಂಬಂಧವಿದೆ. ಇವೆರಡರ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ನಾವು ಪರಸ್ಪರ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡು ಮಾಡಿದಲ್ಲದೆ ವಿಧಿಯಿಲ್ಲ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೪೩). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಯನತಂಡ (ನಾ). ಓದುವವರ ಗುಂಪು; ವ್ಯಾಸಂಗಮಾಡುವವರ ಸಮೂಹ: ಈ ಮಂಡಳಿಗಳು ಆಯಾ ಪ್ರದೇಶದ ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಸೂಕ್ತಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಶಿಫಾರಸು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅನೇಕ ಉಪಸಮಿತಿಗಳನ್ನೂ, ಕ್ರಿಯಾತಂಡಗಳನ್ನೂ (Working Groups) ಅಧ್ಯಯನ ತಂಡಗಳನ್ನೂ (Study Groups) ರಚಿಸಿವೆ (ಅಂತಸಂ. ೧೯). [ಅಧ್ಯಯನ + ತಂಡ]

ಅಧ್ಯಯನನಿಯಮ (ನಾ). (ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪಂಗಡದವರು ಮಾತ್ರ) ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮ: ವೇದವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು, ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುವು. ಆದರೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಧ್ಯಯನ ನಿಯಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಜನಸಾಮಾನ್ಯ ಓದಬಹುದು (ಹಿಂಚಸಾ. ೧೪೯). [ಅಧ್ಯಯನ + ನಿಯಮ]

ಅಧ್ಯಯನಮಂದಿರ (ನಾ). = ಅಧ್ಯಯನ ಶಾಲೆ: ಸಕಲ ಸೌಭಾಗ್ಯಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡು . . . ವೈಭವೋಪೇತವಾಗಿದ್ದ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂದಿರವನ್ನು ಅವನು ಅಸಂತುಷ್ಟಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೨೦). [ಅಧ್ಯಯನ + ಮಂದಿರ]

ಅಧ್ಯಯನಮಾಡು (ಕ್ರಿ) ವ್ಯಾಸಂಗಮಾಡು: ಇತರ ಶೈವಧರ್ಮಗಳಿಂದ ವೀರಶೈವಧರ್ಮ ಎಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು . . . ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ (ಶೂನ್ಯಕು. ೧೪೬).
[ಅಧ್ಯಯನ + ಮಾಡು₁]

ಅಧ್ಯಯನಯೋಗ್ಯ (ನಾ). ಕಲಿಯುವುದಕ್ಕೆ, ವೇದಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹತೆಯುಳ್ಳವನು : ಎಲವೋ ಪಾರ್ಥ ನಿಮ್ಮಯ್ಯರಿಗೆ ಜನಕನು ಪಾಂಡು ನೀವಧ್ಯಯನಯೋಗ್ಯರಲಾ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೨-೨೩).
[ಅಧ್ಯಯನ + ಯೋಗ್ಯ]

ಅಧ್ಯಯನಶಾಲೆ (ನಾ). ವ್ಯಾಸಂಗಮಾಡುವ ಶಾಲೆ ; ಪಾಠಶಾಲೆ: ಒಪ್ಪತ್ತಾದರೂ ಅಧ್ಯಯನಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗಿ ಏನಾದರೂ ಮಂತ್ರವನ್ನಾದರೂ ಕಲಿಯುತ್ತೇನೆ (ಹೊಸಕ್ಷ್ಟಿ. ೩೧). [ಅಧ್ಯಯನ + ಶಾಲೆ₁]

ಅಧ್ಯಯನಾಂತರಾಯ (ನಾ). ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ, ಪಾಠಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗುವ ಅಡ್ಡಿ, —ತಡೆ; ಪಾಠವಿಘ್ನ: ಅಧ್ಯಯನಂ ನಿನಗನಿಷ್ಟಮಪ್ಪುದಱಿನಧ್ಯಯನಾಂತರಾಯಮಂ ಮಾಡಲೆಂದು (ಆದಿಪು. ೩-೩೮ ವ).
[ಅಧ್ಯಯನ + ಅಂತರಾಯ]

ಅಧ್ಯವಸಾನ (ನಾ). ಪ್ರಯತ್ನ; ಎಡೆಬಿಡದೆ ಮಾಡುವ ಅಭ್ಯಾಸ: ಮನೋಜ್ಞಸಂಪ್ರಯೋಗಾನುತ್ಪತ್ತಿಸಂಕಲ್ಪಾಧ್ಯವಸಾನಮೆಂದುಂ(ಅಜಿಪು. ೮-೨೮ ವ). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯವಸಾಯ (ನಾ). ೧. ಮನೋನಿಶ್ಚಯ ; ನಿಶ್ಚಿತಜ್ಞಾನ: ಮರನಿದುವೆ ನರನಲ್ಲ ಕರಿಯಿದಲ್ಲಶ್ವಮೆಂದರಿವುದಧ್ಯವಸಾಯಮದೆ ಬುದ್ಧಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೩-೬-೨೨) ; ಹುಚ್ಚನು ಕೌಶಲದಿಂದ ಪಲಾಯನನಾಗುತ್ತಿರುವನು . . . ಅಧ್ಯವಸಾಯವೂ, ದೃಢಸಂಕಲ್ಪವೂ ಇಂತಹ ಪ್ರತ್ಯುತ್ಪನ್ನಮತಿಯೂ ಹುಚ್ಚರಿಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ? (ಚಿನ್ನಬೇ. ೧೩೪). ೨. ಪ್ರಯತ್ನ; ಅಭ್ಯಾಸ; ನಿರಂತರ ಪರಿಶ್ರಮ ; ವ್ಯವಸಾಯ : ನಮ್ಮ ಅಜ್ಞಾನದ ಪರಿಮಿತಿ ಎಷ್ಟೆಂಬ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಸಾವು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಅಧ್ಯವಸಾಯವಿನ್ನೂ ಉಳಿದಿದೆ (ಜಗತ್ತು. ೧೫೭). ೩. ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವವರೆಗೂ ಬಿಡದೆ ಮಾಡುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಸ್ತ (ನಾ). ೧. ಒಳಗೆ ಇರಿಸಿದ, —ಇಟ್ಟ: ನಿನ್ನೊಳಗೀ ಸಮಸ್ತಮಧ್ಯಸ್ತಮಾಗಿದೆ ನೀನೇ ಸತ್ಯರೂಪ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೨೮). ೨. ಒಂದನ್ನು ಮತ್ತೊಂದನ್ನಾಗಿ ಭಾವಿಸಿದಾಗ ಹಾಗೆ ಭಾವಿಸಲಾದ ಆ ಮತ್ತೊಂದು ; ಆರೋಪಿತ: "ಕಪ್ಪೆಯ ಚಿಪ್ಪನ್ನು ಬೆಳ್ಳಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಯಾವುದನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುವೆವೋ ಅದು ಅಧಿಷ್ಠಾನವೆನಿಸುವುದು. ಯಾವುದೆಂದು ಗ್ರಹಿಸುವೆವೋ ಅದು ಆರೋಪಿತ ಅಥವಾ ಅಧ್ಯಸ್ತ" (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨-೧೪) ; ಹಗ್ಗ ಹಾವಾಗಿ ತೋರುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಸತ್ಯ –ಜಗತ್ತಾಗಿ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅಧ್ಯಸ್ತ ವಿವರ್ತವಾದಿಗಳು; ಜಗತ್ತಿನ ಹುಟ್ಟು – ಗುಟ್ಟಿನ ಈ ವಿರೋಧಾಭಾಸವನ್ನು ಬಗೆಹರಿಸಲು ಹೋಗಿ ಮೂರುಮತಗಳಿಂದ ನೂರುಮತಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲಿಲ್ಲವೆ ? (ಮಾವಾದ. ೪೮). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮ (ಗು). ೧. ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಜೀವವನ್ನಾಗಲಿ, ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನಾಗಲಿ ಕುರಿತ. (ನಾ). ೨. ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು; ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಕುರಿತದ್ದು; ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ; ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ: ಮತ್ತಮಾ ಮಹಾತ್ಮನಧ್ಯಾತ್ಮಮಂ ಮನದೊಳವಲಂಬಿಸುತ್ತುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೨೬ ವ). ೩. ಆತ್ಮತತ್ತ್ವ ; ಪರಬ್ರಹ್ಮ. ೪. ಇಂದ್ರಿಯ: ಪದುಮನಾಭನು ಅಚ್ಯುತಾದಿ ಅನಂತರೂಪದಲಿ ಅಧಿಸುಭೂತಾಧ್ಯಾತ್ಮವಧಿದೈವದೊಳು ಕರೆಸುವ ಪ್ರಾಣನಾಗಾಭಿದನು (ಹಸಾರ. ೬-೯) ; ಅಧ್ಯಾತ್ಮವೆಂದರೆ —ದೇಹೇಂದ್ರಿಯ ವಿಜ್ಞಾನ ಸಂಘಾತವು (ಹಿಂದಸಾ. ೩೦). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಕ (ನಾ). ವೇದಾಂತ; ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ: "ಜ್ಞಾನಂ ಚಾರಿತ್ರ ಮೋಕ್ಷಾಗಮತತಿ . . . ಯಜನಾಧ್ಯಾತ್ಮಕಂ ವೇದವಿಪ್ರಂ . . . ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾರ. ೮೦). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಗುಣ (ನಾ). ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಗುಣ ; ಆತ್ಮತತ್ತ್ವದ ಗುಣ : ರಣಕಥೆ ಜಾರಚೋರರ ಕಥೆ ಸ್ಮರಕಥೆ ಗಣಿಕಾಕಥೆಗೆದೆಸೋತು ಗಣನೆಯಿಲ್ಲದ ಭವಕೊಳಗಹರಧ್ಯಾತ್ಮಗುಣಕೆ ಮೆಚ್ಚುವರಾರು ನೃಪತಿ (ಭರಚ. ೨-೫). [ಅಧ್ಯಾತ್ಮ + ಗುಣ]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮದರ್ಶನ (ನಾ). "ವೇದಾಂತದರ್ಶನ ಅಧ್ಯಾತ್ಮದರ್ಶನ ಎಂದರೆ, ಆತ್ಮನನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ದರ್ಶನವೆಂದರ್ಥ" (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೨).
[ಅಧ್ಯಾತ್ಮ + ದರ್ಶನ]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಧ್ಯಾನ (ನಾ). ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ನೆನೆಯುತ್ತಿರುವುದು; ಆತ್ಮಧ್ಯಾನ : ಸುಧರ್ಮಾಚಾರ್ಯರುಜ್ಜಯಂತ ಪರ್ವತದೊಳಧ್ಯಾತ್ಮಧ್ಯಾನಾಧೀನಮಾನಸರಾಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೨ ವ).
[ಅಧ್ಯಾತ್ಮ + ಧ್ಯಾನ]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮರಸ (ನಾ). ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಆನಂದ ; ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದ: ದೇವ ನೀನಧ್ಯಾತ್ಮಸೂರ್ಯ ನಿನ್ನಿದಿರಲ್ಲಿ ನಾವೆಲ್ಲರಧ್ಯಾತ್ಮರಸವಾ ಈ ವಿಧವೆಂಬುದು ರವಿಗೆ ಪ್ರಕಾಶವ ದೀವಿಗೆಗಳು ತೋರ್ಪ ರೀತಿ (ಭರಚ. ೨-೮೩). [ಅಧ್ಯಾತ್ಮ + ರಸ]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಾಸನೆ (ನಾ). ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದ ಸಂಸ್ಕಾರ : ತನಯ ಕೇಳಧ್ಯಾತ್ಮವಾಸನೆಯನವರತ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಚಿಂತನೆ ಘನವಿವೇಕ . . . ಮೊದಲಾದಿನಿತು ಸದ್ವರ್ತನೆಯೊಳೊಂದಿಹ ಮನುಜನೇ ತತ್ತ್ವಾಧಿಕಾರಿ ಮುಮುಕ್ಷುವೆನಿಸುವನು (ಅಮೃತ. ೧-೩೦). [ಅಧ್ಯಾತ್ಮ + ವಾಸನೆ]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಆತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಗುರಿಯನ್ನೂ ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ ; ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ. [ಅಧ್ಯಾತ್ಮ + ವಿದ್ಯೆ]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿಶಾರದ (ನಾ). ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದವನು; ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದವನು : ಅಂತು ಭಾವಿತಾತ್ಮನಧ್ಯಾತ್ಮ [ಪಾಠಾಂ. ವಿದ್ಯಾ] ವಿಶಾರದನಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನೊಳ್ ಕೂಡಿದನಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೩೯ ವ). [ಅಧ್ಯಾತ್ಮ + ವಿಶಾರದ]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿದ್ಯೆ: ಉತ್ತರಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಶಾರೀರಕಮೀಮಾಂಸೆಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಶಾರೀರಕ ಪದಕ್ಕೆ ಶರೀರದೊಳಗಿರುವ ಆತ್ಮನೆಂದರ್ಥ. ಆತ್ಮವಿಚಾರಶಾಸ್ತ್ರವಾದುದರಿಂದ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೮೬).
[ಅಧ್ಯಾತ್ಮ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಂಗಿ (ನಾ). ಅಧ್ಯಾತ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನು (?) : ಜನನ ಮರಣಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಹ ಆತ್ಮನು ಪರಿಭವಕ್ಕೆ ಬಪ್ಪುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನುಡಿವರು ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಂಗಿಗಳು ಶರೀರದಲ್ಲಿಸೋಂಕಿದ ವ್ಯಾಧಿಗಳು ಆತ್ಮಂಗಲ್ಲದೆ ಶರೀರಕ್ಕುಂಟೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೯-೧೨೧). [ಸಂ. ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಂಗಿನ್]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ (ಗು). ೧. ಅಧ್ಯಾತ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. ೨. ತನ್ನಿಂದ ಉಂಟಾದ; ತನ್ನ ಆತ್ಮದಿಂದ ಉಂಟಾದ. 'ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ' ಪರಾ.
[ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಪಕ (ನಾ). ೧. ಪಾಠ ಹೇಳಿಕೊಡುವವನು; ಉಪಾಧ್ಯಾಯ; ಶಿಕ್ಷಕ: "ಅಧ್ಯಾಪಕ, ಉಪಾಧ್ಯಾಯ – ಈ ೨ ಓದಿಸುವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೬-೨೪೬). ೨. ವೇದವನ್ನು ಕಲಿಸುವ ಗುರು. ೩. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವವನು; ವಿವರಣೆ ಹೇಳುವವನು : "ಓದೊಂದು ಪೇಳುವನುಪಾಧ್ಯಾಯನಧ್ಯಾಪಕಂ ವಿವರಣಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವ್ಯಾಖ್ಯಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೪-೪). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಪಕವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯಾಯನ ಕೆಲಸ; ಶಿಕ್ಷಕನ ಕಾರ್ಯ: ಶಾಸನ ಸಭೆಯ ಸದಸ್ಯರಾಗಿ ಚುನಾಯಿತರಾದಮೇಲೆ ಗೋಖಲೆಯವರ ಕೆಲಸ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿತು. ಆದರೂ ಕಾಲೇಜಿನ ಅಧ್ಯಾಪಕವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಶ್ರಮವಹಿಸಿಯೇ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಸ್ವಾವೀರ. ೩೬). [ಅಧ್ಯಾಪಕ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಧ್ಯಾಪನ (ನಾ). ೧. ವೇದವನ್ನು ಕಲಿಸುವುದು. ೨. ಪಾಠವನ್ನು ಕಲಿಸುವುದು; ಓದಿಸುವುದು: ಉಪಾಸಕಾಧ್ಯಯನಾಧ್ಯಾಪನಾನಂತರಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೩೨); ಅಧ್ಯಾಪನವನ್ನೆ ಅವಲಂಬಿಸಿರಬೇಕಾದಂಥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗಂತು ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಕರಣ ಅಭ್ಯಾಸವು ತೀರ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿತ್ತಂತೆ (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೯). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಪಿಕೆ (ನಾ). ಪಾಠವನ್ನು ಕಲಿಸುವವಳು; ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿನಿ; ಶಿಕ್ಷಕಿ: ರಮಾಬಾಯಿ ಬಿ. ಎ., ಬಿ. ಟಿ. ಆಗಿದ್ದರು. ನಮ್ಮೂರ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಹೈಸ್ಕೂಲಿನಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಪಿಕೆಯರಾಗಿದ್ದರು. ಅಧ್ಯಾಪಿಕೆಯರ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರು ಅವಿವಾಹಿತೆಯರಾಗಿರುವದೇ ಹೆಚ್ಚು (ಕುಂಕುಮ. ೨೮). [ಸಂ. ಅಧ್ಯಾಪಿಕಾ ?]

ಅಧ್ಯಾಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವೇದವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡು; ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿಸು. ೨. ಓದಿಸು; ಕಲಿಸು: ದ್ವಿಜರು ತಮ್ಮಯ ವಿದ್ಯೆಯಂ ದ್ವಿಜೇತರರಿಗಧ್ಯಾಪಿಸರು ! (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೨೩-೧೦). [ಅಧ್ಯಾಪನ + -ಇಸು$_3$]

ಅಧ್ಯಾಯ (ನಾ). ೧. ಗ್ರಂಥದ ಒಂದು ಭಾಗ; ಪಾಠ; ಪ್ರಕರಣ: ಒಂದೊಂದು ಅಧ್ಯಾಯದ ಆದಿಯಲ್ಲೂ ಅದರಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯದ ಸ್ಥೂಲ ಪರಿಚಯವಿದ್ದರೆ ಅನುಕೂಲ (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೬೯). ೨. ಓದುವುದು; ವ್ಯಾಸಂಗ; ವೇದಾಭ್ಯಾಸ. ೩. ವ್ಯಾಸಂಗಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಕಾಲ. 'ಅನಧ್ಯಾಯ' ಪರಾ. ೪. (ಸಮಾಸದ ಉತ್ತರಪದವಾಗಿ) ಓದುವವನು; ಅಭ್ಯಾಸಿ. 'ವೇದಾಧ್ಯಾಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾರೋಪ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಿಡುವುದು; ಏರಿಸುವುದು; ಪೇರಿಸುವುದು. ೨. ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಗುಣವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವುದು, —ಆರೋಪಿಸುವುದು; ತಪ್ಪುಗ್ರಹಿಕೆಯಿಂದ ಒಂದನ್ನು ಮತ್ತೊಂದಾಗಿ ಭಾವಿಸುವುದು; ಭ್ರಾಂತಿ: "ಸದ್ರೂಪಮಾದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಮಾಯಾಪ್ರಪಂಚದ ಕಲ್ಪನೆಯೇ ಅಧ್ಯಾರೋಪವೆನಿಸುವದು" (ವಿವೇಕ. ೨೧). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರುವ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಊಹಿಸಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಅಧ್ಯಾಹಾರ: ಕಾರಕಮುಂ ಕ್ರಿಯೆಯುಂ ಕ್ರಿಯೆ ಕಾರಕದಿಂದನ್ವಿತಾರ್ಥಮಾಗಿರ್ಪಿನಮಧ್ಯಾರೋಪಮೆಯ್ದುಗುಂತತ್ಕಾರಕಗತಿಯೊಳ್ ವಿಭಕ್ತಿ ಪರಿಣತಮಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೪೩); ಕಾರಕಕ್ಕಂ ಕ್ರಿಯೆಗಂ ನೇಯದ ದೋಷಮಿಲ್ಲದಂತಧ್ಯಾರೋಪಮಂ ಮಾಳ್ಪುದು (ಶಮದ. ೧೪೫ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾರೋಪಣ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಿಡುವುದು. ೨. (ಬೇರೊಂದರ ಗುಣವನ್ನು) ಆರೋಪಿಸುವುದು. 'ಅಧ್ಯಾರೋಪಣಂಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾರೋಪಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಇಲ್ಲದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಆರೋಪಿಸು; ಅಧ್ಯಾರೋಪಣವಮಾಡು: ಎನಸುಂ ಕೈವಾರದಿಂದಿಲ್ಲದ ಗುಣಗಣಮುಂರಾಗದಿಂ ಕೆಮ್ಮನೀ ಪಾಂಥನೊಳಧ್ಯಾರೋಪಣಂಗೆಯ್ದಿನಗನವರತಂ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಿರ್ದಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೨೬೨).
[ಅಧ್ಯಾರೋಪಣ + ಗೆಯ್ < ಕೆಯ್$_1$]

ಅಧ್ಯಾರೋಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೇರೆ ಗುಣಗಳನ್ನು ಮೇಲಿಡು; (ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು ಮುಂತಾದವುಗಳು) ಮೇಲೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹೊರಿಸು; ಆರೋಪಣೆಮಾಡು: ಆರಾನುಂ ದೋಷಮನಧ್ಯಾರೋಪಿಸೆ ಗುಣಿಗಳರಮೆ ನೋವರೆನಲ್ ತಮ್ಮಾರಾಧ್ಯರೆ ದೋಷಮನಧ್ಯಾರೋಪಿಸೆ ನೋವುದರ್ಕೆ ಪೇಟ್ ಕಡೆಯುಂಟೆ (ಕಾದಂಉ. ೪೮೦). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರುವುದನ್ನು ತಂದು ಸೇರಿಸಿಕೊ; ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊ: ಕಡುಗಲಿಯೆಂಬಲ್ಲಿ ಆತನೆಂಬ ಪ್ರಥಮೆಯಂ . . . ಜಯಮೆ ಮೆಱೆವುದೆಂಬಲ್ಲಿ ಆತನೊಳೆಂಬ ಸಪ್ತಮಿಯಂ ಈ ತೆಱದಿನಧ್ಯಾರೋಪಿಸಿಕೊಳ್ವುದು (ಶಮದ. ೧೪೫ ಪ್ರಯೋ). [ಅಧ್ಯಾರೋಪಣ + -ಇಸು$_3$]

ಅಧ್ಯಾಸ (ನಾ). ಒಂದನ್ನು ಮತ್ತೊಂದಾಗಿ ಭಾವಿಸುವುದು; ಅದಲ್ಲದ್ದರಲ್ಲಿ ಅದು ಎಂಬ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಇಡುವುದು; ಭ್ರಮಿಸುವುದು: ಮುತ್ತಮಲ್ಲದದಱಲ್ಲಿ ಅಹುದೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯೇ ಶುಕ್ತಿಕಾರಜತದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದಧ್ಯಾಸಲಕ್ಷಣವಹುದು (ವಿವೇಕ. ೩೬); ಹಿಂದೆ ಕಂಡಿದ್ದ ಒಂದು ವಸ್ತುವು (ಪೂರ್ವದೃಷ್ಟ) ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತಿರೂಪವಾಗಿ ತೋರುವುದೇ ಅಧ್ಯಾಸವು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨); ಒಂದು ವಸ್ತು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವಾಗಿ ಆಗುವುದು, ಹಾಗೆ ಕಾಣುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಅಧ್ಯಾಸವೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೦೭). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಸನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆ ವಹಿಸುವುದು. ೩. ಉತ್ತಮವಾದ ಆಸನ; ಪೀಠ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಸಿತ (ಗು). ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ; ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದ; ನೆಲಸಿದ: ಪ್ರಧಾನಪುರುಷಾಧ್ಯಾಸಿತಂಗಳಪ್ಪ ಪುರಂಗಳುಮಂ . . . ಮಾಡಿದಂ (ಆದಿಪು. ೮-೬೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಹರಣ (ನಾ). = ಅಧ್ಯಾಹಾರ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಹಾರ (ನಾ). ೧. ತರ್ಕ; ಊಹೆ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರುವುದನ್ನು ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು, —ತಿಳಿಯುವುದು: ಆ ಸಮುಚ್ಚಯದ = ಆ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥದ, ಉಮುಗಂ = ಉಂಕಾರಕ್ಕೆಯುಂ ಪೇೞ್ವುದು = ಅಧ್ಯಾಹಾರಮಂ ಪೇೞ್ವುದು (ಶಮದ. ೧೪೫ ಟೀಕೆ); ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಪದಗಳನ್ನು ಅರ್ಥಪೂರ್ತಿಗಾಗಿ ಊಹಿಸಿಕೊಂಡು ಸೇರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅಧ್ಯಾಹಾರವೆಂದು ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೮೮). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಹಾರ್ಯ (ಗು). ೧. [ವ್ಯಾಕ] ಅರ್ಥಪೂರ್ತಿಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರುವ ಪದ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಊಹಿಸಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕ. (ನಾ). ೨. ಹಾಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಶಬ್ದ ಮೊದಲಾದದ್ದು: ಸಮುಚ್ಚಯದುಮುವಿಂಗೆ – ಆಯುಂ ಸಿರಿ ತಾಯುಂ ತಂದೆ ಕಣ್ಣುಂ ಗತಿಯೆನಿಸಿದಪಂ ಸಿಂಹಸೇನಕ್ಷಿತೀಶನೆಂಬಲ್ಲಿ ಸಮುಚ್ಚಯದುಮುವ್ ಅಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಂ (ಶಮದ. ೧೪೫ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಹೃತ (ಗು). ಅಧ್ಯಾಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡ; ಇರಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯುಷಿತ (ಗು). ಮೇಲೆ ನಿಂತ; ನೆಲಸಿದ; ವಾಸಮಾಡಿದ: ತೃಣಶಿಖರಾಧ್ಯುಷಿತಾಂಭಃಕಣಸಂಚಳಂ . . . ತನುಭೃದ್ಗಣಯೌವನರೂಪ ವಿಭವ ಭೋಗಾಭೋಗಂ (ಆದಿಪು. ೪-೭೫). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯೂಢೆ (ನಾ). ಹಿರಿಯ ಹೆಂಡತಿ; ದೊಡ್ಡ ಹೆಂಡತಿ.
[ಸಂ. ಅಧ್ಯೂಢಾ]

ಅಧ್ಯೇಷಣೆ (ನಾ). ಪ್ರಾರ್ಥನೆ; ಕೋರಿಕೆ. [ಸಂ. ಅಧ್ಯೇಷಣಾ]

ಅಧ್ರುವ (ಗು). ೧. ಸ್ಥಿರವಲ್ಲದ; ಅಸ್ಥಿರ; ಅಶಾಶ್ವತ; ಚಂಚಲ: ಭೋಗೀಂದ್ರಭೋಗಂ ಮಹೇಂದ್ರಮಹೈಶ್ವರ್ಯಮಿವೆಲ್ಲಮಧ್ರುವಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೫೯); ಇಲ್ಲಿಯಧ್ರುವವಿಭವವಮರತೆಯಲ್ಲಿ ಕಿಲ್ಬಿಷವಿಲ್ಲಿ ಶಿವಮಯವಲ್ಲಿ ನೀವಿಂದೇನ ನೆನೆದಿರಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೨೧). ೨. ನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ಧಾರವಿಲ್ಲದ. ೩. (ದೇಹದ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳಂತೆ

ಹೆಚ್ಚು ಅಪಾಯವಿಲ್ಲದೆ) ಬೇರ್ಪಡಿಸಬಹುದಾದ; ತೆಗೆದುಹಾಕಬಹುದಾದ. (ನಾ). ೪. [ಜೈನ] ದ್ವಾದಶ ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸುಖ, ಆಯುಸ್ಸು, ಬಲ, ಸಂಪತ್ತುಗಳೆಲ್ಲ ಅನಿತ್ಯವಾದುವೆಂದು ಚಿಂತಿಸುವುದು. ℙ ಇದನ್ನು 'ಅನಿತ್ಯತ್ವ ಭಾವನೆ' ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ: ಅಧ್ರುವಾದಿ ದ್ವಾದಶಾನುಪ್ರೇಕ್ಷಾಭಾವನಾಭಾವಿತಾಂತಃಕರಣನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೦–೧೪). [ಸಂ.]

ಅಧ್ರುವತ್ವ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಸ್ಥಿರತೆ; ಅಶಾಶ್ವತತೆ: ಜೀವನದ ಅಧ್ರುವತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದವರು ಅನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಕೈಹಾಕಲಾರರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಧ್ವ (ನಾ). ೧. ದಾರಿ; ಹಾದಿ; ಮಾರ್ಗ; ರೀತಿ; ಕ್ರಮ: ಚತುರಕವಿ ಪ್ರತಾನರಚಿತಾಧ್ವಕೃತಿ ಪ್ರಕರೈಕ ಪಾತ್ರಸಂಸ್ಥಿತ ಗುಣದೋಷ ದುಗ್ಧಜಳಭೇದನಮಂ ಕವಿನಾಮಧಾರಕಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧–೩೮); ಅಟವಿಯ ಕುಟಿಲ ಪಥದಲಿ ಹಠಾತ್ತೆನಲ್ ಭ್ರಷ್ಟಮಾದುದು ಪರಿಚಿತಾಧ್ವಮಾ ಕುಶಿಕಸೂನುವಿಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೫–೨೦೮). ೨. ಕಾಲ; ವೇಳೆ. ೩. ಆಕಾಶ; ವಾಯುಮಂಡಲ. ೪. ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಾಖೆ. ೫. ಸ್ಥಳ. ೬. ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಬೇಕಾದ ದೂರ. [ಸಂ. ಅಧ್ವನ್]

ಅಧ್ವಗ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವವನು; ದಾರಿಹೋಕ: "ಪಾಂಥಃ, ಅಧ್ವಗಃ, ಅಧ್ವನೀನಃ, ಅಧ್ವನ್ಯಃ, ಪಥಿಕಃ –ಈ ೫ ಬಟ್ಟೆನಡೆವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯–೨೦೨); ಮಱಿದು ನೀರ್ಗುಡಿವಂದಮನಂದು ನಿಂದು ನಿಸ್ಸಾರಮುಖಂ ಮನೋಭವನ ಬಾಣದ ಬಾರಿಗೆ ಬಂದನಧ್ವಗಂ (ರಾಜಶೇ. ೨–೨೬). [ಸಂ.]

ಅಧ್ವಗಜನ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವ ಜನ; ದಾರಿಹೋಕರು; ಪ್ರಯಾಣಿಕರು: ಬುದ್ಧಿವೇೞ್ವಂತೆವೊಲಾದುದಧ್ವಗಜನಕ್ಕೆ ಕನತ್ಕಳ ಕೋಕಿಳಸ್ವನಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭–೪೬). [ಅಧ್ವಗ + ಜನ]

ಅಧ್ವಗಮನ (ನಾ). ದಾರಿ ನಡೆಯುವುದು; ಪ್ರಯಾಣ; ಪ್ರವಾಸ: ಕನಕತ್ವಕ್‌ನಖದಂತದಿನನುವರದಿಂ ನೃಪರಿನಧ್ವಗಮನದಿನಕ್ಕುಂ ಧನಂ (ಜಾತತಿ. ೯–೧೭). [ಅಧ್ವ + ಗಮನ]

ಅಧ್ವಜ$_1$ (ಗು). ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ; ಪ್ರಯಾಣದಿಂದ ಉಂಟಾದ; ಪ್ರವಾಸದಿಂದಾದ. 'ಅಧ್ವಜ ಕ್ಲೇಶ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ವಜ$_2$ (ಗು). ಧ್ವಜವಿಲ್ಲದ; ಬಾವುಟವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ವಜಕ್ಲೇಶ (ನಾ). ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುವ ತೊಂದರೆ; ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಅಡ್ಡಿ: ಪೂರ್ವಸ್ಥಾನಸ್ಥಿತನಂ ಕಂಡಂ ಮೃಗಗಣಪತಿಯಂ ಮೃಗಧೂರ್ತನಧ್ವಜಕ್ಲೇಶಾರ್ತಂ (ಪಂಚತಂ. ೪೫–೧೧). [ಅಧ್ವಜ$_1$ + ಕ್ಲೇಶ]

ಅಧ್ವನೀನ (ಗು). ೧. ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥವಾದ; ವೇಗದಿಂದ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವ. (ನಾ). ೨. = ಅಧ್ವಗ: "ಪಾಂಥಃ, ಅಧ್ವಗಃ, ಅಧ್ವನೀನಃ, ಅಧ್ವನ್ಯಃ, ಪಥಿಕಃ —ಈ ೫ ಬಟ್ಟೆನಡೆವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯–೨೦೨); ನಿಜೇಶಕಾರ್ಯಧುರೀಣಂ ಮನುವಿಹಿತ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗಾಧ್ವನೀನನಿವನೆಂದು [ದುರ್ಗನೆನಿಸಿ] ದನಲ್ತೇ (ಪಂಚತಂ. ೧೧–೩). [ಸಂ.]

ಅಧ್ವನ್ಯ (ಗು). ೧. = ಅಧ್ವನೀನ ೧. (ನಾ). ೨. = ಅಧ್ವಗ ೨. ಜಳಪಾನಚ್ಛಳದಿಂ . . . ಪೀಯೂಷ ಸಂಕುಳಮಂ ಚಿತ್ತದಿನೀಂಟಿ ತದ್ವಿಷಯದಧ್ವನ್ಯರ್ ಮನಂಬೆರ್ಚುವರ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧–೯೯). ೩. ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾದ ರಥ, —ವಾಹನ; ಹೂಡಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ರಥ: "ಅಧ್ವನ್ಯಃ, ಪಾರಿಯಾತ್ರಿಕಃ, ಕರ್ಣೀರಥಃ —ಈ ೩ ಪಯಣದ ರಥಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೩–೪೯೧). [ಸಂ.]

ಅಧ್ವಯೋಗ (ನಾ). [ಛಂದ] ಷಟ್ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ದ್ವಿಗುಣಿಸಿ ವೃತ್ತಮನದಱೊಳ್ ತೆಗೆದೊಂದಂ ಕಳೆದಡಕ್ಕುಮಂಗುಲಿಗಳವಂ ಮಿಗಿಲಾಗಲಧ್ವಯೋಗಂ ನೆಗೞ್ದು ಪದೇಶದೊಳಪರಿಮಿತಂ ಪ್ರಸ್ತಾರಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೬–೬). ℙ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು 'ಅಧ್ವನ್' ಎಂದೂ ಕೆಲವು ಛಂದೋಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. [ಅಧ್ವ + ಯೋಗ]

ಅಧ್ವರ (ನಾ). (ಸೋಮಪಾನವೇ ಪ್ರಧಾನವಾದ) ಯಜ್ಞ; ಯಾಗ: "ಯಾಗಃ, ಯಜ್ಞಃ . . . ಮಖಃ, ಅಧ್ವರಃ . . . ಸತ್ರಂ —ಈ ೧೨ ಯಾಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೮–೨೬೦); ಭರತನನೇಕಾಧ್ವರಭರನಿರತಂ ಜಸಮುಱಿಯೆ ಕೞಿಯೆ ಭೂಪರ್ ಪಲರಾದರಿಸಿದ ಧರಣೀಭರಮಂ ಧರಿಯಿಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೬೪). [ಸಂ.]

ಅಧ್ವರತುರಂಗ (ನಾ). ಯಜ್ಞದ ಕುದುರೆ: ಬೞಿವೋಪ ರಾಮನಧ್ವರತುರಂಗಮಂ ತಡೆದು ನಡೆಗಿಡಿಪಯ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೮–೨).
[ಅಧ್ವರ + ತುರಂಗ]

ಅಧ್ವರರಕ್ಷೆ (ನಾ). ಯಜ್ಞವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು; ಯಾಗರಕ್ಷಣೆ. 'ಅಧ್ವರರಕ್ಷೆಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಅಧ್ವರ + ರಕ್ಷೆ]

ಅಧ್ವರರಕ್ಷೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಯಜ್ಞರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಮಾಡು; ಯಾಗವನ್ನು ಕಾಪಾಡು: ದೇಶಮಂ ನೋಡಿ ಪಾಲಿಸಧ್ವರರಕ್ಷೆಗೆಯ್ಯಗ್ರಹಾರಂಗಳಂ ಬಿಡು . . . ಉತ್ತಮಕುಲಾಚಾರವೆರಸಿ ನಡೆಯೆಂದೆನ್ನದೀ ಹೊಲತಿಯರ ಕೂಡಿ ನಡೆಯೆಂಬರೇ ಮುನಿಗಳು (ಹಚಕಾ. ೮–೨೮).
[ಅಧ್ವರರಕ್ಷೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಧ್ವರಶಾಲೆ (ನಾ). ಯಜ್ಞಶಾಲೆ; ಯಾಗಶಾಲೆ: ಅವನಿಪ ಮೆಱೆದನಧ್ವರಶಾಲೆಯಲಿ ಮಾಡಿದ ಮಹಾಕ್ರತುವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೧–೭೦).
[ಅಧ್ವರ + ಶಾಲೆ$_2$]

ಅಧ್ವರಿ (ನಾ). ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಯಾಗದೀಕ್ಷಿತ: ಹೋತೃವೆ ನಾನಧ್ವರಿಯಯ್ ಭ್ರಾತೃವೆ ನೀನುೞಿದ ಋತ್ವಿಜರ್ ಯಾದವರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೭೭). [ಸಂ. ಅಧ್ವರಿನ್]

ಅಧ್ವರಿಯ (ನಾ). = ಅಧ್ವರ್ಯು: ಕರೆಸಿದರು ಋತ್ವಿಕ್ಕುಗಳನಧ್ವರಿಯನಾದನು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೭–೨೩).
[< ಸಂ. ಅಧ್ವರ್ಯು]

ಅಧ್ವರೋಚಿತ (ಗು). ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ, —ಯೋಗ್ಯವಾದ: ಆ ಮಹಾಧ್ವರೋಚಿತ ರಚನಾ ವಿಶೇಷಮಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವುದೆಂದು ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನನೊಡಂಗೊಂಡುಯ್ದು (ಜಗಪಿ. ೧೭–೬ ವ). [ಅಧ್ವರ + ಉಚಿತ]

ಅಧ್ವರ್ಯ (ನಾ). ವೈಭವ; ವಿಜೃಂಭಣೆ; ಅದ್ದೂರಿ: ನಮ್ಮಾ ಬಾರಕೂರಿಂದು ಅಧ್ವರ್ಯದಲಿ ಬಾಳುತಿರುವಂದು ಒಂದು ಸಲ ಯಾವನೋ ಸನ್ಯಾಸಿ ಅರಮನೆಯ ಮುಂಗಡೆಗೆ ಬಂದು ಭಿಕ್ಷಾಂದೇಹಿ ಎಂದು ಕೂಗಿದನಂತೆ (ನವರಾ. ೨–೪೫). [ಸಂ. ಅಧ್ವರೀಯ ?]

ಅಧ್ವರ್ಯು (ನಾ). ೧. ಯಜುರ್ವೇದವನ್ನು ಬಲ್ಲವನಾಗಿ ವೇದಿಕೆಯನ್ನು ರಚಿಸುವುದು ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ವಿಶೇಷ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಪುರೋಹಿತ: ಋಷಿಗಳ್ ಅಧ್ವರ್ಯೂದ್ಗಾತೃಹೋತಾರರುಂ ಋತ್ವಿಜರುಂ ಸಾಮಾಜಿಕರುಮಾಗೆಸೆದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೬–೨೬); ಅಧ್ವರ್ಯು ಎಂಬುವನು ಯಜುರ್ವೇದ ಮೂಲಕ ಹೋಮ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೫೭); ನಾನು . . . ಮಾತರಸ ಗೋತ್ರದ ಕಲ್ಪಶಾಖೆಯ ಅಧ್ವರ್ಯುವಾದ ಕೇಶವದಾಸನೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು (ಭಾಸನಾ. ೧೬–೪). ೨. ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವ ಪುರೋಹಿತ. ೩. ಯಜ್ಞವನ್ನು ನಡಸುವವನು. ೪. ಮುಂದಾಳು; ನಾಯಕ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ವಶ್ರಮ (ನಾ). ದಾರಿನಡೆದು ಆದ ಆಯಾಸ; ಪ್ರಯಾಣದ ಬಳಲಿಕೆ: ಅವನಿಪಂಗಧ್ವಶ್ರಮಂ ಪಿಂಗುವಂತು ನಿಶಾನಿರ್ಗಮ ಸೂಚಕಂ ತಳರ್ದು ತೀಡಿತ್ತೊಂದು ಮಂದಾನಿಲಂ (ಕಾದಂಉ. ೪೨೮) ; ಮುರುಹಿ ನಿಂದವು ಕೊಡಹಿದವು ಕೇಸರವನಧ್ವಶ್ರಮದ ಥಗೆ ಪರಿಹರಿಸೆ ನೀರೊಳು ಹೊಗಿಸಿದನು ಹರಿ ಹಯಚತುಷ್ಟಯವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೩೪). [ಅಧ್ವ + ಶ್ರಮ]

ಅಧ್ವಸಹ (ನಾ). ಮಾರ್ಗಾಯಾಸವನ್ನು ಸಹಿಸಬಲ್ಲವನು: ನಿಡಿಯಂ ಕರ್ಕಶಲೋಮನಧ್ವಸಹನನ್ಯಸ್ತ್ರೀಧನಾಂಹೋರತಂ ನಿಡುಗೋಣಂ ಶಠನಂಗನಿರ್ಗತ ಶಿರಾಜಾಲಂ ಘಟಪ್ರೋದ್ಭವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭–೧೧). [ಅಧ್ವ + ಸಹ]

ಅಧ್ವಾನ$_1$ (ನಾ). = ಅಧ್ವ **೧**: ಸಂದ ಗತಪ್ರತ್ಯಾಗತಮೆಂದೀ ಕೃತಿಯೊಂದಿವಕ್ಕೆ ಗೆಲ್ದುಂ ನೀಂ ಪೇಟಿಲ್ಕೊಂದೆರಡು ಮುಕ್ತಕಂ ಪೆಜರೊಂದೊಂದಧ್ವಾನಮೇಂ ಕುರುಳ್ಗಳ ಸವಣಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೭೪) ; ಪ್ರಣುತಗುಣರೆನಿಪ ವಿಬುಧಾಗ್ರಣಿಗಳ್ ಕೆಯ್ಕೊಂಡು ಪೊಗಟಿ ಸಲೆ ನೆಗಟ್ದುವು ಧಾರಿಣಿಯೊಳಗೆ ನಾಗವರ್ಮನ ಗುಣವರ್ಮನ ಶಂಖವರ್ಮನಧ್ವಾನಂಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೮೫). [ಸಂ. ಅಧ್ವನ್]

ಅಧ್ವಾನ$_2$ (ಗು). **೧.** ದನಿಯಿಲ್ಲದ; ಹೀನಸ್ವರವುಳ್ಳ. (ನಾ). **೨.** ಕಾಡು; ವನ: "ಇರದಾಪತ್ತುಮರಣ್ಯ ಹೀನಸರಮಿಂತಧ್ವಾನಮಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೬೫) ; ಅಧ್ವಾನಪದಪರಿಶ್ರಮಶ್ರಾಂತರ್ ನಿದ್ರಾಭ[ರ]ಪರವಶರಾಗಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೧೦ ವ). **೩.** ಕಷ್ಟ; ತೊಂದರೆ; ಆಪತ್ತು: ನಿಮ್ಮಡಿನೀಮೆನಗೆ ಪ್ರಾಣೋಪಕಾರಂಗೆಯ್ದಿರ್ ನಿಮಗೇನಾನುಮಧ್ವಾನಮಾದಾಗಳೆನ್ನಂ ನೆನೆದೊಡಾಂ ಬಂದು ದೇವರಸೇವೆಯಂ ಮಾಡಿಪೋಪೆನ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೦–೬) ; ವಿದ್ಯವೇ ತಾಯ್ತಂದೆ ಬುದ್ಧಿಯೇ ಸೋದರನು ಅಧ್ವಾನಕಾದರವ ನೆಂಟ ಸುಖದಿ ತಾನಿದ್ದುದೇ ರಾಜ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ.೧೩೨೨) ; ಅಧ್ವಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಊಟವೋ (ಗಾದೆ). **೪.** ತುಂಬ ಹದಗೆಟ್ಟ ಸ್ಥಿತಿ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತತೆ: "... ನಮ್ಮ ಸ್ಕೂಲು ಟೈಂಟೇಬಲ್ಲು ತುಂಬಾ ಅಧ್ವಾನ ..." (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೧೫೬). [ಸಂ.]

ಅಧ್ವಾನಸಂಗೀತ (ನಾ). ತೀರ ಹದಗೆಟ್ಟ ಸಂಗೀತ: ಇವಳು ಷೂಟಿಂಗ್ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿ ಅಧ್ವಾನಸಂಗೀತದ ಸವಿತೋರಿದಳು ! (ನಾಡಿಗೇ. ೫೯). [ಅಧ್ವಾನ$_2$ + ಸಂಗೀತ]

-ಅನ್ (ಪ್ರ). ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಸಾಧಕ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಶ್ರೀಮತ್ಕದಂಬಪನ್ ತ್ಯಾಗ ಸಂಪನ್ನನ್ ಕಲಭೋರ [ನಾ] ಅರಿಕಕುಸ್ಥ ಭಟ್ಟೋರನಾಳೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬–೩; 450) ; ತಾಂ ತೊನ್ನನಾಗಿ ಮುರುಂಟಿದ ಕೈಯುಂ ಕಾಲುಂ ಬೆರಸು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೨–೨೨) ; ಮೆಲ್ಲೆರ್ದೆಯನ್ ನಿಡುವಣೆಯನ್ (ಕೈಪಿಡಿ. ೩೫).

-ಅನ 'ಅನೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಅನಂಗ (ಗು). **೧.** ಶರೀರವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). **೨.** ಮನ್ಮಥ : ಬಿರಯಿಗಳ ನಿಸಲನಂಗಂಗರಲಂಬಿನ ಪೊದೆಯನಖಿಳ ವನದೇವತೆಯರ್ ವಿರಚಿಸಿ ನೀಡಲ್ ಬಂದಂತಿರಲೆಸೆವರ್ ಪುಷ್ಪಮಾಲಿಕಾಧಾರಿಣಿಯರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೭೯) ; ಬೇಡವೆಣ್ಬಂದು ನಿಂದೆಡೆಯೊಳ್ನಿಲ್ವನನಂಗನಾಂತು ಮುಗುಳಂಬಂ ಪುಷ್ಪಕೋದಂಡಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೧೨) ; ಅನಂಗನ ಶಕ್ತಿಯ ಮುಂದೆ ಯಾವುದು ತಾನೆ ನಿಲ್ಲುವುದು ? (ಆರ್ಯಕ. ೯೬). **೩.** ಆಕಾಶ. **೪.** ಗಾಳಿ. **೫.** ಮನಸ್ಸು. [ಸಂ.]

ಅನಂಗಪರವಶೆ (ನಾ). ಕಾಮಕ್ಕೆ ಅಧೀನಳಾದವಳು : ರತ್ನಮುದ್ರಿಕೆಯೊಳ್ ಬರೆದ ಶ್ರೀಪಾಲನಾಮಾಕ್ಷರಂಗಳಂ ಕಂಡಾಕೆಯುಮನಂಗಪರವಶೆಯಾದಳ್ (ಚಾವುಂಪು. ೧೦೫–೧೮). [ಅನಂಗ + ಪರವಶೆ]

ಅನಂಗಪಾಶ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಹಗ್ಗ : ಕಣ್ಗೆಸೆದಳ್ ನವರತ್ನಮಾಲೆ ಕೆಂದಳದೊಳನಂಗಪಾಶಮೆನೆ ಕೈಕೆ ಮನೋಜನ ಬಯ್ತ ಬಯ್ಕೆವೋಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೪೨). [ಅನಂಗ + ಪಾಶ]

ಅನಂಗಮುದ್ರೆ (ನಾ). **೧.** ಮನ್ಮಥನ ಮುದ್ರಿಕೆ. **೨.** ಮನ್ಮಥ ಪರವಶತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಭಂಗಿ, —ಆಕಾರ : ಕಲಶಕುಚಂ ಕದಕ್ಕದಿಸೆ ಸುರ್ಕುಸಿರಿಂ ನಡುಗಿತ್ತು ಚಿತ್ತಂ . . . ಜಾನಕಿಗೆ ಮುದ್ರಿಕೆ ಕೊಟ್ಟುದನಂಗಮುದ್ರೆಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೮೮). [ಅನಂಗ + ಮುದ್ರೆ]

ಅನಂಗರಾಗ (ನಾ). ಕಾಮಾಸಕ್ತಿ ; ಮೋಹ : ಪುಳಿಯೊಳಲೆದ ಪವಳದ ಬಟ್ಟನಂತೆ ಸೊಗಯಿಸುವ ಸಂಸಾರಸಾರೋದಯನ ಬಿಂಬಾಧರಮನಂಗ ರಾಗರಸದುರುಳಿಯಂತಾದುದು (ಪಂಪಭಾ.೨–೩೯ ವ). [ಅನಂಗ+ ರಾಗ]

ಅನಂಗರಾಜ (ನಾ). ಕಾಮ ; ಮನ್ಮಥ : ರಾಜಿಸುತಿರ್ದುವು . . . ಮತ್ತಷಟ್ಪದೀರಾಜಿಯ ವರ್ಣಸಂಕರತೆಯಿಂದೆ ಕೊಳಂಗಳನಂಗರಾಜ ನೀರಾಜನಲೀಲೆಗೆಂದು ರತಿ ತೀವಿದ ಬಣ್ಣವುರಂಗಳಂದದಿಂ (ಜಗವಿ. ೪–೬೫). [ಅನಂಗ + ರಾಜ]

ಅನಂಗರಾಜ್ಯ (ನಾ). ಕಾಮನ ರಾಜ್ಯ : ಒರ್ವಳನಂಗರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮೀ ವಿಭವಂ ಗೃಹಾಂಗಣದ ಮುಂದೆಸೆದಿರ್ದವೊಲೊಪ್ಪಿ ತೋಱಿದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೮೩). [ಅನಂಗ + ರಾಜ್ಯ]

ಅನಂಗರಿಪು (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಶತ್ರು ; ಶಿವ : ಲಿಂಗನಿಷ್ಠೈಕಪ್ರಲೀನನು ಭೃಂಗಿನಾಥನನಂಗರಿಪುವರ್ಧಾಂಗಿಯಹ ಪಾರ್ವತಿಗೆ ನಮಿಸದೆ (ಬಸಪು. ೫೩–೩೬). [ಅನಂಗ + ರಿಪು]

ಅನಂಗಲೋಕ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಲೋಕ : ಫಣಿಲೋಕಮನುಗ್ರ ನಾಗಸಾಧನದಿನನಂಗಲೋಕಮನನೂನರತಿ ಪ್ರಮದಾಂಗದಿಂದದೇನನು ಕರಿಸಿತ್ತೊ ರಾಜಭವನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೧೨). [ಅನಂಗ + ಲೋಕ]

ಅನಂಗವೈರಿ (ನಾ). = ಅನಂಗರಿಪು : ಲಿಂಗಮೂರ್ತಿಗೆ ಕೂರ್ಪ ಬಸವಂ ಜಂಗಮಾರ್ಚಕನಾದಿಬಸವನನಂಗವೈರಿಯ ಶರಣರೊಳು ಸಲೆ ಸಂದ ದಾಸೋಹಿ (ಬಸಪು. ೧–೩೨). [ಅನಂಗ + ವೈರಿ]

ಅನಂಗಸಂಗಿ (ನಾ). ಕಾಮಾಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು : ಕೂಡಲ ಸಂಗನ ಶರಣರ ಬಂದ ಬರವ ನಿಂದ ನಿಲವ ಅನಂಗಸಂಗಿಗಳೆತ್ತ ಬಲ್ಲರು (ಬಸವ. ೧೨೫). [ಸಂ. ಅನಂಗಸಂಗಿನ್]

ಅನಂಗಸುಭಗ (ನಾ). **೧.** ಮನ್ಮಥನಂತೆ ಸೌಂದರ್ಯವುಳ್ಳವನು. **೨.** ನ್ಯೂನಾಂಗನಾಗಿರುವ ಸುಂದರ; ಅಂಗರಹಿತನಾದ ಸುಂದರ **(?) ೧, ೨** : ಮತ್ತಮಾ ನೃಪಂ . . . ಅನಂಗಸುಭಗನಾಗಿಯುಂ ಅನಂಗ ಸುಭಗನಲ್ತು (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೩೯ ವ). [ಅನಂಗ + ಸುಭಗ]

ಅನಂಗಾಗ್ನಿ (ನಾ). ಕಾಮತಾಪ : ಅರಸಿಯುರತನುಶ್ಯಾಮಕಾಗ್ರಂಗಳೊಳ್ ಸ್ನೇಹವಶಾನಂಗಾಗ್ನಿಯಂ ನೀರ್ದಳಿದು ನದಿಪುವಂತಾದನಂ ಭೋದಲೀಲಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೩೧). [ಅನಂಗ + ಅಗ್ನಿ]

ಅನಂಗಾಲೇಖನ (ನಾ). ಪ್ರೇಮಪತ್ರ : ಕಂದಿರ್ಪ ಕಂಜಾತಪತ್ರದೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಗ್ರನಖಂಗಳಿಂ ಬರೆದನಂಗಾಲೇಖನಂ ತಾನಿದಂತಿದು (ಶಾಕುಂತ. ೪೩–೭೭) [ಅನಂಗ + ಆಲೇಖನ]

ಅನಂಗಿತಿಗಡು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : ಅಜಮೋದ . . . ಅನಂಗಿತಿಗಡು, ಲವಂಗಲೋಧ್ರ, ಕಾಚು . . . ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ಚೂರ್ಣವ ಮಾಡಿ ಬೇಲದ ಹಣ್ಣಿನ ರಸವಾಗಲೀ . . . ದೇಹದ ಬಲವರಿತು ಕೊಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೩೩). [ಅನಂಗಿ + ತಿಗಡು ?]

ಅನಂಗೇಭ (ನಾ). **೧.** ಮನ್ಮಥನ ಆನೆ. **೨.** ಮನ್ಮಥನೆಂಬ ಆನೆ: ತಳಿರ ತಟ್ಟಿಂದೆನಿಸಿದ ಪ್ರಧಾನಾನಂಗೇಭಂ ಬೆದಱಿ ನೆರೆದಿರ್ದುಂ ಮದುವೆಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೩). [ಅನಂಗ + ಇಭ]

ಅನಂಗೋತ್ಸವ (ನಾ). ಕಾಮಕ್ರೀಡೆ : ದಿವ್ಯಾಂಗನಾಭಾವಾಪಾಂಗ ನಿರೀಕ್ಷಣಾಮೃತಕೃತಾನಂಗೋತ್ಸವಂ (ಆದಿಪು. ೨-೬).
[ಅನಂಗ + ಉತ್ಸವ]

ಅನಂತ (ಗು). **೧.** ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ; ಮೇರೆ ಮೀರಿದ; ಗಣನಾತೀತವಾದ; ಅಸಂಖ್ಯವಾದ : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀಪ್ರಿಯನರ್ಜುನೋರ್ಜಿತಯಶಂ ವಾಜೀಶ ಯಾನೋತ್ಸವಂ ನ್ಯಸ್ತಾನಂತಸುಭೋಗ ಭೋಗಿವಿನುತಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೧೪-೩ ; 1173); ಜೀವವು ಮಾಯೆಯಲ್ಲ ಅದು ಅನಾದಿ, ಅನಂತ (ರಾಮಾನಿ. ೧೧೬). (ನಾ). **೨.** ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: "ನಿಕರಂ ನಿಕಾಯಂ . . . ಪೇಟಕಮನಂತಂ ರಾಶಿ ಚಯ ಕುಳಮೆನಲ್ ಮತ್ತೆ ಸ್ತೋಮಕ್ಕೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೬-೧). **೩.** ವಿಷ್ಣು. **೪.** ಕೃಷ್ಣ : ಸರೋಜೆಯಂ ಮೆಚ್ಚಿ ಪೊಗಬ್ದು ಜಲಕ್ರೀಡೆಯಾಡಲ್ ಬಗೆದು ತಾನುಮನಂತನುಮಂತಃಪುರ ಪರಿವಾರಂಬೆರಸು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೫೮ ವ). **೫.** ಶಿವ; ಈಶ್ವರ. **೬.** ಬಲರಾಮ : "ಬಲದೇವಃ, ಬಲಭದ್ರಃ . . . ಅನಂತಃ . . . ಹಲಾಯುಧಃ – ಈ ೧೮ ಬಲದೇವನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೬-೨೯) ; ರೋಹಿಣಿಗನಂತನಂದುದಯಿಸಿದಂ (ಜಗವಿ. ೨-೮೮) ; ತೋಯಜನಾಭನನಂತಸಹಾಯಂ ನಲಿದಿಂತು ವತ್ಸ ಕುಲಮಂ ಕಾದಂ (ಜಗವಿ. ೩-೬೬). **೭.** ಸರ್ಪರಾಜ; ಆದಿಶೇಷ : "ಫನದನಂತಂ ವಾಸುಕಿಪ್ರಬಲ ತಕ್ಷಕಾಖ್ಯನು ಸುಕಾರ್ಕೋಟಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೯-೪). **೮.** ಆದಿಶೇಷನ ತಮ್ಮ ವಾಸುಕಿ. **೯.** ಆಕಾಶ; ವಾಯುಮಂಡಲ : ಕಾಂತಾರದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಗಾಣದಳಲುತ್ತಿರಲನಂತ ನುಡಿಯಿತ್ತಹೋ ಸಾರಂಗಧರಕುವರ ದುಃಖವೇತಕೆ ಸೈರಿಸು . . . ಎನಲ್ (ಗುರುಚಾ. ೧೩-೫೩). **೧೦.** ಭೂಮಿ. **೧೧.** [ಜೈನ] ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರ : ಅನಂತ . . . ಎಂಬಿಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ತೀರ್ಥಕರರ್ (ಚಾವುಂಉ. ೪೨೦-೧೪) ; ಅನಂತಜಿನ್ನಾಮನೆನಿಪ್ಪನೀಗೆಮಗನಂತ ಜಿನೇಂದ್ರನನಂತಸೌಖ್ಯಮಂ (ಅನಂಪು. ೧-೧). **೧೨.** [ಜೈನ] ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಲೋಕಮಸಂಖ್ಯಾತ ಪ್ರದೇಶಿಯಾಗಿಯುಂ ಅನಂತ ಪ್ರದೇಶಕಲಿತಸ್ಕಂಧಕ್ಕಂ ಅನಂತಾನಂತಪ್ರದೇಶೋಪೇತಸ್ಕಂಧಕ್ಕಂ ಆಧಾರಮಪ್ಪುದು ವಿರೋಧಮಲ್ತು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೩೪) ; ಪುದ್ಗಲದಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯಾತ, ಅಸಂಖ್ಯಾತ, ಅನಂತಗಳೆಂಬ ಮೂರುವಿಧ ಪ್ರದೇಶಗಳಿರುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೮೧).

ಅನಂತಚತುರ್ದಶಿ, ಅನಂತನ ವ್ರತ, ಅನಂತಪದ್ಮನಾಭ ವ್ರತ = ಭಾದ್ರಪದ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದ ಚತುರ್ದಶಿ ದಿನದಂದು ಕಲಶಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಆಚರಿಸುವ ಒಂದು ವ್ರತ. [ಸಂ.]

ಅನಂತಕಾಂತಿ (ನಾ). ಮೇರೆ ಮೀರಿದ ಪ್ರಕಾಶ; ಅತಿಶಯವಾದ ಕಾಂತಿ : ಹರಿಪೀಠದೊಳ್ ದಾಂಗುಡಿವಿಟ್ಟುದನಂತಕಾಂತಿ ಶಾಂತೀಶ್ವರನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೮೩). [ಅನಂತ + ಕಾಂತಿ]

ಅನಂತಕಾಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅನಂತ ಜೀವಗಳಿರುವ ವನಸ್ಪತಿ : ಜೈನಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಕಾರ ಹಸಿರು ತೊಪ್ಪಲುಗಳಿಗೆ ಎರಡು ಅವಸ್ಥೆಗಳಿವೆ. ಒಂದು ಸಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ. ಇನ್ನೊಂದು ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ. ಸಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ವನಸ್ಪತಿಯೊಳಗೆ ಅಗಣಿತ ಜೀವಗಳು ವಾಸಿಸುತ್ತವೆ. ಎಂತಲೇ ಆ ವನಸ್ಪತಿಗೆ ಅನಂತಕಾಯವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ (ಜೈನಪ. ೪೬೧).
[ಅನಂತ + ಕಾಯ]

ಅನಂತಗಣನೆ (ನಾ). ಮೇರೆ ಮೀರಿದ ಲೆಕ್ಕ; ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾದ ಲೆಕ್ಕ : ಕವಿಗಳುಮನಾದಿ ಲೋಕೋದ್ಭವರಪ್ಪುದಱಿಂದನಂತಗಣನಾನುಗತಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೪೬). [ಅನಂತ + ಗಣನೆ]

ಅನಂತಗುಣ (ನಾ). ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾದ ಗುಣ : ಕನಸುಗಳಿವು ಪೆಱತೇನನಂತಗುಣನಿಳಯನಾದಿದೇವಂ ಪಲಬರ್ ಮುನಿಪತಿಗಳ್ವೆರಸಿ ಡರ್ಪನನಶ್ವರಾಸ್ಪದಮನೆಂಬುದಂ ಸೂಚಿಸುಗುಂ (ಆದಿಪು. ೧೬-೪೯).
[ಅನಂತ + ಗುಣ]

ಅನಂತಗೊಂಡೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು (ವೈಶಿಗಿ. ೪೯-೯೬೯). [ಅನಂತ + ಗೊಂಡೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅನಂತಚತುಷ್ಟಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರರಾಗುವವರಿಗೆ ಕರ್ಮಪರಿಣಾಮಗಳು ನಷ್ಟವಾದ ಮೇಲೆ ಉಂಟಾಗುವ ನಾಲ್ಕು ಗುಣಗಳು. ಅವು ಅನಂತಜ್ಞಾನ, ಅನಂತದರ್ಶನ, ಅನಂತಸುಖ, ಅನಂತವೀರ್ಯ : ಅಗ್ಗಳಿಸಿದನಂತಚತುಷ್ಟಯ ವಿಳಾಸಿ ಕೈವಲ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂ ಯತಿ ಪಡೆದಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೪). [ಅನಂತ + ಚತುಷ್ಟಯ]

ಅನಂತಜ್ಞಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅನಂತಚತುಷ್ಟಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪನುಮನಂತಜ್ಞಾನಾದಿ ಗುಣರೂಪನುಂ (ಆದಿಪು. ೨-೧೦ ವ); ದುರಿತಾರಾತಿಯನಿಕ್ಕಿ ಗೆಲ್ದುದುಮನಂತಜ್ಞಾನಮುಂ ತಾನಿದಚ್ಚರಿಯೆಂಬಂತೆ . . . ನಿನ್ನೊಳ್ ಕರಂ ದೊರೆವೆತ್ತಿರ್ದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೪-೫೨).
[ಅನಂತ + ಜ್ಞಾನ]

ಅನಂತತೆ (ನಾ). ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಪರಿಮಿತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅವರು ವಿಶ್ವದ ಅನಂತತೆ ಮತ್ತು ಅಪರಿಮಿತ ವ್ಯಾಪಕತೆಗಳನ್ನರಿಯಲಿಲ್ಲ (ಋಕ್ಸಾರ. ಪೀ ೫). [ಸಂ. ಅನಂತತಾ]

ಅನಂತದರ್ಶನ (ನಾ). **೧.** ಪರಿಮಿತಿಯಿಲ್ಲದ ನೋಟ. **೨.** [ಜೈನ] ಅನಂತಚತುಷ್ಟಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮುಮನಂತಜ್ಞಾನಮುಮನಂತದರ್ಶನಮುಂ . . . ಎಂಟುಂ ಗುಣಂಗಳಾತ್ಮಾಯತ್ತಮಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೫೧ ವ). **೩.** ಅನಂತದರ್ಶನವುಳ್ಳವನು : ಇತ್ತ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೃಹೀತಸದ್ದರ್ಶನನನಂತದರ್ಶನನಂ ತ್ರಿಶುದ್ಧಿಯಿಂ ತ್ರಿಃಪ್ರದಕ್ಷಿಣಂಗೆಯ್ದು (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೨೬ ವ). [ಅನಂತ + ದರ್ಶನ]

ಅನಂತ(ನ)ಗೊಂಡೇಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸೊಪ್ಪಿನ ಗಿಡ; ಬೋಳದರಗ. [ಅನಂತನಗೊಂಡೆ$_0$ + ಸೊಪ್ಪು$_2$]

ಅನಂತಪೀಠ (ನಾ). ಆದಿಶೇಷನ ಆಕಾರವುಳ್ಳ ಪೀಠ: ಬಳಿಕಾ ಶಿವಾರ್ಚನೆಗುಪಯುಕ್ತಮಾಗಿ ಅನಂತಪೀಠ, ಕಮಠಪೀಠ, ಶೇಷಪೀಠ, ಸಿಂಹಪೀಠ, ಪದ್ಮಪೀಠ . . . ಎಂದುಪಕಲ್ಪಿತಮಾದ ದಿವ್ಯಮಂಟಪ ಮಧ್ಯಗತ ಸಿಂಹಾಸನಕ್ಕೆ (ವಿವೇಕ. ೧೦೪). [ಅನಂತ + ಪೀಠ]

ಅನಂತಪ್ರಬೋಧ (ನಾ). **೧.** = ಅನಂತಜ್ಞಾನ. **೨.** [ಜೈನ] ಅನಂತಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು; ಸರ್ವಜ್ಞ : ಪರಮಾತ್ಮನೆನ್ನನೆಂದೊಡೆ ಚರಮಾಂಗ ಪ್ರಮಿತನಖಿಳಲೋಕಸಮಾನಂ ನಿರವಯವ ನಿರಂಜನ ನಿರ್ಧರಿತನನಂತ ಪ್ರಬೋಧದರ್ಶನಸೌಖ್ಯಂ (ಯಶೋಚ. ೪-೨೬).
[ಅನಂತ + ಪ್ರಬೋಧ]

ಅನಂತಭೋಗ (ನಾ). **೧.** ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಸುಖ. **೨.** ಆದಿಶೇಷನ ಶರೀರ. **೧, ೨** : ಕಮಳಾಕ್ಷಂ ಪುರುಷೋತ್ತಮಂ ವಿಬುಧಲೋಕಾಹ್ಲಾದನಂ ದ್ವಿಷ್ಟದೈತ್ಯಮದಧ್ವಂಸನನಂತಭೋಗಯುತನುರ್ವೀದಾರ ಧೌರೇಯಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೬೨-೧೬ ; 1177) ; ಅನಂತಭೋಗಲಸದಂಗಂ . . . ಅಪ್ರತಿಮನೆಮ್ಮಂ ಪಾಲಿಕೆ (ದಿವ್ಯಚ. ೧-೧). 'ಅನಂತಭೋಗನಿಲಯ' ಪರಾ. [ಅನಂತ + ಭೋಗ]

ಅನಂತಭೋಗನಿಲಯ (ನಾ). **೧.** ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಸೌಖ್ಯಕ್ಕೆ ಆವಾಸವಾಗಿರುವವನು. **೨.** ಆದಿಶೇಷನ ಶರೀರವೇ ನೆಲೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು. **೧, ೨** : ಶ್ರೀಯುವತೀಪ್ರಿಯಂ ಬಲಯುತಂ ಬಲಿದರ್ಪಹರಂ ಜಿತಾರಿದೈತೇಯನನಂತಭೋಗನಿಲಯಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧) ; ಅನಂತಭೋಗನಿಲಯಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸಮೇತಂ . . . ತೋಡಾಯ್ತುಪೇಂದ್ರಂಗೆ

ಮಜ್ಜನಕಂಗೀ ಮರನೆಂದು ಮಾಮರಕ್ಕೆ ಕಾಮಂ ಕೊಟ್ಟನಾತಿಥ್ಯಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೭೦). [ಅನಂತ + ಭೋಗ + ನಿಲಯ]

ಅನಂತಭೋಗೀಶ್ವರ (ನಾ). ಸರ್ಪರಾಜ; ಆದಿಶೇಷ: ಅನಂತ ಭೋಗೀಶ್ವರನಾ ದೇವಕಿಯ ಗರ್ಭದೊಳ್ ಜನಿಯಿಸಿದಂ (ಜಗವಿ.೨–೬೦). [ಅನಂತ + ಭೋಗ + ಈಶ್ವರ]

ಅನಂತಮಡಿ (ಗು). ೧. ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಸಲದ; ಹಲವು ಬಾರಿಯ: ನಮಗಿಂತ ಅನಂತಮಡಿ ಶಕ್ತಿವಂತನೂ ಗುಣವಂತನೂ ಆದ ಪರವಸ್ತುವೊಂದಿರುವುದು (ಜಗದಾ. ೨೦೭). (ನಾ). ೨. ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಸಲ, —ಬಾರಿ: ಮರಳಿ ತನಗರ್ಪಿಸಲು ಕೊಟ್ಟುದನನಂತಮಡಿ ಮಾಡಿ ಪರಿಪರಿಯಲಿಂದುಣಿಸಿ ಸುಖಸಾಗರದಿ ಲೋಲಾಡಿಸುವ (ಹಸಾರ. ೨–೧೫). [ಅನಂತ + ಮಡ್ಗಿ]

ಅನಂತಮಣಿ (ನಾ). ೧. ಅಪರಿಮಿತವಾದ ರತ್ನ; ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ರತ್ನ. ೨. ಸೂರ್ಯ: ಆ ಮಂಟಪಂ... ದಿವದಂತನಂತಮಣಿಕಿರಣಾಲಂಕೃತಮುಂ (ರಾಜಶೇ. ೮–೮ ವ). [ಅನಂತ + ಮಣ್ಣಿ]

ಅನಂತಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ (ಮೈಶಿಗಿ. ೬೬–೧೩೩೭). [ಅನಂತ + ಮರ]

ಅನಂತರ$_1$ (ಗು). ೧. ಅಂತರವಿಲ್ಲದ; ಒಳಭಾಗವಿಲ್ಲದ. ೨. ವಿರಾಮವಿಲ್ಲದ; ಎಡೆಬಿಡದ. ೩. ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅನಂತರ$_2$, ಅನಂತರಂ (ಅ). ಅದು ಆದಬಳಿಕ; ಆಮೇಲೆ; ಆ ತರುವಾಯ: ಕೊಡಗೂಸು... ಕಾಂತೆ ಮಡಗಿದ ಜನ್ನಿಗೆಯ ಪಾಲಂ ತೆಗೆದು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಸಿದನಂತರದೊಳಾ ತರುಣಿವೊಬ್ಬಳವಳಿದು (ಬಸಪು. ೧೪–೫); ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಆ ರೇಪೆಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯೊಳಗೆ ಹಾಕಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೫೫). **ಅನಂತರಂ**: ಮತ್ತಮಾಗಾಮಿ ಕಾರ್ಯಮನಱಿಪಿ ಪರಿಸಿ ಪೋಪುದುಮನಂತರಂ (ಜಗವಿ. ೩–೨೬ ವ). [< ಅನಂತರ$_1$]

ಅನಂತರಂ 'ಅನಂತರ$_2$' ನೋ.

ಅನಂತರೂಪ (ನಾ). ೧. ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಆಕಾರ; ಅಸಂಖ್ಯವಾದ ಆಕಾರ: ಮುರಾಂತಕನಗಣಿತೋಪಮ ಮಹಿಮನಲ್ಲಾ ಸಗುಣ ನಿರ್ಗುಣನಾ ಮಹಾತ್ಮನನಂತರೂಪವನು ವಿಗಡಿಸಲು ಜಯವಹುದೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೨೧). ೨. ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾದ ಆಕಾರವುಳ್ಳವನು: ಅಂತ್ಯರಹಿತನನಪ್ರಮೇಯನನಂತರೂಪನನಂಘ್ರಿಭಜಕಭವಾಂತಕನನುದ್ದಂಡ ದೈವವ ಕಂಡನಬುಜಭವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೧೮). [ಅನಂತ + ರೂಪ]

ಅನಂತವಸ್ತುಪ್ರಕಾಶಿ (ಗು). ಎಲ್ಲ ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಗೋಚರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ: ಮಾನಕಷಾಯಂ ಮುನಿಪತಿಗೆ ಪೋಗೆ ಪುಟ್ಟಿದುದನಂತವಸ್ತುಪ್ರಕಾಶಿ ಕೇವಳಬೋಧಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೪೫). [ಸಂ. (ಅನಂತ + ವಸ್ತು + ಪ್ರಕಾಶ + –)]

ಅನಂತವಿಧ (ನಾ). ಹಲವು ಬಗೆ; ಅನೇಕ ರೀತಿ: ಸವಿಶೇಷೋಕ್ತಿಗಳುಮನಂತವಿಧಂಗಳನಂತಭೇದವದಱಿಂ ಮಾರ್ಗಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೪೭). [ಅನಂತ + ವಿಧ]

ಅನಂತವೀರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಶಕ್ತಿ; ವಿಶೇಷವಾದ ಪರಾಕ್ರಮ: ನಿನ್ನೊಳ್ ಕರಂ ದೊರೆವೆತ್ತಿರ್ದುದನಂತವೀರ್ಯಮುಮನನಂತಾನಂತ ಸೌಖ್ಯಾಸ್ಪದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೫೨). ೨. ಅತ್ಯಧಿಕ ಪರಾಕ್ರಮುವನ್ನುಳ್ಳವನು. ೩. ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಆ ರಾತ್ರಿಯೊಳಿಂತನಂತವೀರ್ಯಂ ಕಂಡಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೪೬). ೪. [ಜೈನ] ಅನಂತ ಚತುಷ್ಟಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಅನಂತ + ವೀರ್ಯ]

ಅನಂತಶಯನ (ನಾ). ೧. ಆದಿಶೇಷನ ಮೇಲೆ ಮಲಗುವವನು; ವಿಷ್ಣು: ಅಂತನಂತಂ ಅನಂತಶಯನನಾಜ್ಞೆಯಿಂ ಬಂದು ದೇವಕೀ ಗರ್ಭದೊಳ್ ನೆಲಸೆ (ಜಗವಿ. ೨–೬೦ ವ). ೨. ಒಂದು ನಗರದ ಹೆಸರು. [ಅನಂತ + ಶಯನ]

ಅನಂತಸಂಜ್ಞ (ನಾ). 'ಅನಂತ' ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನು: ತಮಾಲ ಧಾತ್ರೀರುಹಮೂಲ ಭೂತಲಕೆವರ್ಪನನಾಗಳನಂತಸಂಜ್ಞನಂ ಚಾರಣ ಯೋಗಿಯಂ ನೃಪತಿ ಕಂಡಂ (ಚಂದ್ರಪು.೩–೬೯). [ಸಂ. ಅನಂತಸಂಜ್ಞಾ]

ಅನಂತಸುಖ (ನಾ). ೧. ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಸೌಖ್ಯ; ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ ಆನಂದ: ಸಮಂತಿರಿಸುವೆನನಂತಸುಖಸಂಗತ ಮಂಗಳ ಕಾರಣಂಗಳಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೦೨); ನಿಮ್ಮ ನೋಟವನಂತಸುಖ ಕೂಟ ಪರಮಸುಖ . . . ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೪೯೧). ೨. [ಜೈನ] ಅನಂತ ಚತುಷ್ಟಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಅನಂತ + ಸುಖ]

ಅನಂತಸೌಖ್ಯ (ನಾ). = ಅನಂತಸುಖ ೧: ಭವಸಂಭವದೋಷದೂಷಣೋದಂತಮನಂತಸೌಖ್ಯನಿರತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೨೯). [ಅನಂತ + ಸೌಖ್ಯ]

ಅನಂತಾಂಶ (ನಾ). ಅನಂತನ ಒಂದು ಅಂಶ: ಎಲೆ ಮಾಯಾದೇವಿ . . . ನೀಂ ದೇವಕೀಗರ್ಭದ ಶಿಶುವನನಂತಾಂಶಮುಂ ಕರ್ಷಣಂಗೆಯ್ದು (ಜಗವಿ. ೨–೫೮, ೫೯). [ಅನಂತ + ಅಂಶ]

ಅನಂತಾಖ್ಯ (ನಾ). ೧. ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಹೆಸರು. ೨. ಅನಂತ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅನಂತಾಖ್ಯಮೆಂದು ಭೂಮಿಯಂ ತಿಗುರಿದಿರುಪಿಯುಂ (ಜಗವಿ. ೯–೫೩ ವ). [ಅನಂತ + ಆಖ್ಯ]

ಅನಂತಾತ್ಮಕ (ನಾ). ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಬಗೆಯುಳ್ಳದ್ದು: ಇಂತಿಂತೆ ಪೇೞ್ಗೊಡೆಲ್ಲಮನಂತಾತ್ಮಕಮಕ್ಕುಮಾ ವಿರುದ್ಧದ ಭೇದಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೧೧). [ಸಂ. (ಅನಂತ + ಆತ್ಮಕ)]

ಅನಂತಾಧಾರ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ ಆಶ್ರಯ. ೨. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ. ೩. ಆದಿಶೇಷನ ಆಸರೆ: ಆ ಮಹಾರ್ಣವಂ . . . ಮುಕ್ತಾಧಾರಮಾಗಿಯುಮನಂತಾಧಾರಮುಂ . . . ಎನಿಸಿದುದು (ಜಗವಿ. ೧–೪೪ ವ). [ಅನಂತ + ಆಧಾರ]

ಅನಂತಾನಂತ (ನಾ). ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದಷ್ಟು; ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚು: ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಬಹು ಸುಂದರವಾಗಿ ಸೌಮ್ಯ ಕೋಮಲವಾಗಿ ಅನಂತಾನಂತವಾಗಿ ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟದ್ದುವು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೪೦). [ಅನಂತ + ಅನಂತ]

ಅನಂತಾನುಬಂಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅನಂತಕಾಲದವರೆಗೆ ಜೀವನನ್ನು ಹುಟ್ಟುಸಾವುಗಳ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಡಿಸುವ ಕ್ರೋಧ ಮಾಯ ಮಾನ ಲೋಭಗಳೆಂಬ ಕಷಾಯಗಳು: ಮಿಥ್ಯಾದರ್ಶನಾನಂತಾನುಬಂಧಿ ಕ್ರೋಧ ಮಾನ ಮಾಯಾಲೋಭಾಭಿಭೂತರುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೭ ವ); ಅನಂತಾನುಬಂಧಿ ಕ್ರೋಧಮಾನ ಮಾಯಾ ಲೋಭಂಗಳ್ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮನಾಗಲೀಯವು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೧೪); ಅನಂತಾನುಬಂಧಿ ಕ್ರೋಧ ಮಾನಾದಿ ಚತುಃಕಷಾಯವ್ಯಪಾಯಮುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪–೧೬ ವ). [ಅನಂತ + ಅನುಬಂಧಿ]

ಅನಂತೆ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿ: ಅಂತಕಾಂತಕನೊಡನೆ ಕಡುಮಾಱಾಂತು ಕಾಮನು ವರುಷ ವರುಷಕನಂತೆಯೊಳು ಜನವಱಿಯಲೆಲ್ಲಾ ಬೇವುತಿದ್ದಹನು (ಬಸಪು. ೫೪–೫೦); ನೀರ್ ನಭದಿಂದನಂತೆಯಲಿ ಬಿದ್ದೊಡನೆಯಾಂತಪುದೊ ಬಗೆಬಗೆಯುಪ್ಪ ರುಚಿಯ (ಶ್ರೀರಾಜ. ೧–೧೭). ೨. ಪಾರ್ವತಿ. ೩. ತುರುಚಿಯ ಗಿಡ. ೪. ಅಳಲೆಯ ಕಾಯಿ. ೫. ಹಿಪ್ಪಲಿ. ೬. ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯಿ. ೭. ಗರಿಕೆ. ೮. ಅಮೃತವಳ್ಳಿ. ೯. ಸೊಗದೆ ಬೇರು; ನೆಲಮಾಗಳಿ. [ಸಂ. ಅನಂತಾ]

ಅನಂತೇಶ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ; ರಾಜ: ಅನಂತೇಶನಸ್ತ್ರಗಳನುಳಿದು ತನ್ನ (ದಿಲೀಚ. ೨–೫೮). [ಅನಂತ + ಈಶ]

ಅನಕ[1] 'ಅನ್ನಕ್ಕಂ' ನೋ.

ಅನಕ[2] (ನಾ). ಕೀಳು; ಅಧಮ (?): ಅನಕಂ ಕುಂಡಲಿ ಭಾಭ್ರುವೀರ್ಯನತಿಲೌಲ್ಯಂ ... ನಿರ್ದಯನಲ್ಪವೀರ್ಯನೆನಿಪಂ ಚಾರಾಯಣಂ ಜತ್ತಡಂ ತನುಹೀನಂ ದೊರೆಯಲ್ಲರಿಂತಿನಿಬರುಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕಂದರ್ಪನೊಳ್ (ಮದತಿ. ೧–೫೨). [< ಅಣಕ[4] ?]

ಅನಕಟ್ಟುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು (ವೈಔಗಿ. ೧೩–೨೩೯). [ಅನಕಟ್ಟು[0] + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅನಕರ 'ಅನ್ನಕರ' ನೋ.

ಅನಕಾ 'ಅನ್ನಕ್ಕಂ' ನೋ.

ಅನಕು (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಲ್ಲದುದು; ನೀರಾದುದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಳಕ ?]

ಅನಕೋಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪಟಣದ ಕಂಚಗಾಜಿಮಾರಾಳನಿಂದೋಜನ ಮಕಳು ಕಾಳೋಜ ಅನಕೋಜಗಳು ಮಾಡಿದು (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೬೧–೪; 1395). [ಅನಕ ? + ಓಜ[1]]

ಅನಕ್ಷರ (ನಾ). ೧. ಉಚ್ಚರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ್ದು; ಅವಾಚ್ಯ; ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ ನುಡಿ. ೨. ಉಚ್ಚರಿಸಲಾಗದ್ದು. ೩. ವಿದ್ಯೆಯಿಲ್ಲದವನು. 'ಅನಕ್ಷರ ಜಠರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಕ್ಷರಜಠರ (ನಾ). ಓದುಬರಹ ಇಲ್ಲದವನು; ನಿರಕ್ಷರಕುಕ್ಷಿ: ಸಕಳಕಳಾಕುಶಲಂಗೆ ಪುಟ್ಟಿಯುಮನಕ್ಷರಜಠರರೇವಂದೆವೆಂಬ ಕಷ್ಟತೆಯೊಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೩೨ ವ). [ಅನಕ್ಷರ + ಜಠರ]

ಅನಕ್ಷರತೆ (ನಾ). ಓದುಬರಹ ಬಾರದಿರುವುದು: ಅನಕ್ಷರತೆ ಹೋದಹೊರತು ದೇಶದ ಏಳಿಗೆಯಾಗಲಾರದು (ರೂಢಿ). 'ಸಾಕ್ಷರತೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅನಕ್ಷರತಾ]

ಅನಕ್ಷರಧ್ವನಿ (ನಾ). ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಶಬ್ದ; ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲದ ಧ್ವನಿ: "ಮತ್ತೀಳುನಾದದೊಳನಕ್ಷರಧ್ವನಿಯೊಳಮುದಾತ್ತವನುದಾತ್ತ ಸ್ವರಿತಮೆಂಬ ರವದೊಳ್ಪೈವತ್ತೆರಡು ಸಂಖ್ಯೆಯಕ್ಷರದೊಳಾ ಪ್ರತ್ಯಾಭಿಹಾರದೊಳ್ ಸ್ವರಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೬–೩೬). [ಅನಕ್ಷರ + ಧ್ವನಿ]

ಅನಕ್ಷರಸ್ಥ (ನಾ). ಓದುಬರಹ ಬಾರದವನು; ಅವಿದ್ಯಾವಂತ: ಒಂದು ವರ್ಷದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅನಕ್ಷರಸ್ಥರನ್ನು ಅಕ್ಷರಸ್ಥರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ (ಕನ್ನನು. ೧–೬). [ಸಂ.]

ಅನಕ್ಷರಾಳಾಪ (ನಾ). ಅಕ್ಷರಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕೇಳದ ಮಾತು; ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾತು; ತೊದಲು ನುಡಿ: ಅನಿಮಿತ್ತ ದರಸ್ಮಿತದಿಂದನಕ್ಷರಾಳಾಪದಿಂದೆ ... ಹರಿಯೆಸೆದಂ (ಜಗವಿ. ೩–೨೮). [ಅನಕ್ಷರ + ಆಳಾಪ (= ಆಲಾಪ)]

ಅನಗತ್ಯ (ನಾ). = ಅನಾವಶ್ಯಕ: ವಿಜ್ಞಾನಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ವಿವಿಧಶಾಖೆಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿರುವರು ... ಪ್ರೌಢಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ, ಹಾಗೂ ಮೊದಲ ತರಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅದು ಅನಗತ್ಯ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೬೦). [ಸಂ.]

ಅನಗಾರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮನೆಯಿಲ್ಲದವನು: ಸಾಗಾರಮನಗಾರಮೆಂದು ಧರ್ಮಮೆರಡು ತೆಱನಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಉ. ೪೬೦–೧೮); ಅಗಾರೀಪ್ರತಿಕಂ ಮನೆಯುಳ್ಳನುಂ, ಅನಗಾರಶ್ಚ – ಮನೆಯಿಲ್ಲದನುಮೆಂದಿತ್ತೆಱಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೫). 'ಅಗಾರ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅನಗಾರಿನ್]

ಅನಗಾರಕೇವಳಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡದ, ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದ ಮುನಿ: ತೀರ್ಥಕರ ಗಣಧರಾನಗಾರಕೇವಳಿಗಳ ಪರಿನಿರ್ವಾಣಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೬ ವ). [ಅನಗಾರ + ಕೇವಳಿ (= ಕೇವಲಿ)]

ಅನಗಾರವೇಳೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನವ್ರತಿಗಳು ಚರಿಗೆಗಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಸಮಯ, —ಕಾಲ: ಆ ಮುನೀಂದ್ರೋತ್ತಮಂ ... ಅನಗಾರ ವೇಳೆಯೊಳ್ ಮಾದಿರಾಭಿಧಾನಪುರಕ್ಕೆ ಚರಿಗೆಗೆವರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೧೦೬ ವ). [ಅನಗಾರ + ವೇಳೆ]

ಅನಗಾರಸಮಯ (ನಾ). [ಜೈನ] = ಅನಗಾರವೇಳೆ: ಅನಗಾರ ಸಮಯದೊಳ್ ದ್ವಾರಾಪೇಕ್ಷೆಯೊಳಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೬೯ ವ). [ಅನಗಾರ + ಸಮಯ]

ಅನಘ (ನಾ). ೧. ಪಾಪರಹಿತ: ಸನ್ಯಾಸನವಿಧಿ ಇನ್ತು ಮುಡಿಪ್ಪಿದಾರ್ ನಾಗಸೇನಮುನಘಂ ಗುಣಾಧಿಕಂ (ಎಕ. II, ೩೪–೨; 700); ಜನವಿನುತನನಘನನುಪಮನನುನಯಪರನರಸನಿನಿಸು ನೆನೆನೆನೆದು (ಕವಿರಾ. ೨–೪೦); ಅನಘ ನಿನ್ನಗಲಿ ಅರಗಳಿಗೆ ಜೀವಿಸಲಾಱೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೭–೨೮). ೨. ದೋಷರಹಿತ. ೩. ನಿರಪರಾಧಿ. ೪. ಶುಚಿ. [ಸಂ.]

ಅನಘಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಪಾಪವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಳ; ದೋಷರಹಿತ ಪ್ರದೇಶ: ಮುಕ್ತಿಯ ಸುಖದೊಂದಾದಾನಮನುಪಮಾನಮನಾದಿನಿರಸ್ತಾವಸಾನಮನಘಸ್ಥಾನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೨೧). [ಅನಘ + ಸ್ಥಾನ]

ಅನಘೆ (ನಾ). ಪಾಪರಹಿತಳು; ನಿರ್ದೋಷೆ: ಅನಘೆ ನಿನ್ನ ಕೋಪಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಕೌರವರು ಬೆಂದುಹೋಗದಿರುವುದು ಅವರ ಭಾಗ್ಯವೇ ಸರಿ (ಭೀಷ್ಮಚ. ೧೧೬). [ಸಂ. ಅನಘಾ]

ಅನಚ್ಛ (ಗು). ತಿಳಿಯಾಗಿರದ; ಕೊಳಕಾದ; ನಿರ್ಮಲವಲ್ಲದ; ಕದಡಿದ. [ಸಂ.]

ಅನಡುಹ (ನಾ). ೧. = ಅನಡ್ವ. ೨. ಒಬ್ಬ ಋಷಿ. [ಸಂ. ಅನಡುಹ್]

ಅನಡುಹಿ (ನಾ). ಹಸು: "ಉಸ್ರಾ, ಅರ್ಜುನೀ, ರೋಹಿಣೀ, ಅನಡುಹೀ, ಅನಡ್ವಾಹೀ –ಈ ೫ ಹಸು" (ಹಲಾಯು. ೪೫–೧೧೪). [ಸಂ. ಅನಡುಹೀ]

ಅನಡ್ವ (ನಾ). ಎತ್ತು; ಗೂಳಿ: "ಉಕ್ಷಂ ವೃಷಂ ... ಅನಡ್ವಂ ಬಲಾಧ್ಯಕ್ಷವೂ ವೃಷಭಂ ... ಎತ್ತೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೩–೧). [ಸಂ. ಅನಡ್ವಾ]

ಅನಡ್ವಜಿಹ್ವೆ (ನಾ). ಎತ್ತಿನ ನಾಲಗೆ ಗಿಡ; ಸೀಮೆ ಓಮು: "ಎತ್ತು ನಾಲಗೆಯನಡ್ವಜಿಹ್ವೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೪–೪೬). [ಅನಡ್ವ + ಜಿಹ್ವೆ]

ಅನಡ್ವವಾಹ (ನಾ). ಎತ್ತನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ: "ಪ್ರಚಂಡದೆತ್ತೇಱುವನನಡ್ವವಾಹಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೩–೨೬). [ಅನಡ್ವ + ವಾಹ]

ಅನಡ್ವಾಹ (ನಾ). = ಅನಡ್ವ: ಬಿಡದಿರೆಡಬಲಕೆನುತೆ ಸುತ್ತಲುಂ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಡಿಗಡಿಗೆ ಬೀಸಿದರ್ ಸಿಕ್ಕಿದುದನಡ್ವಾಹಮುಡಿ ಕೊಚ್ಚು ತಱಿಯಿಱಿಯೆನುತ್ತೆ ಕೋಳಾಹಳದೊಳುಱುಬಿದರ್ ವೃಷಪತಿಯನು (ಚೆಬಪು. ೪೪–೧೫). [ಸಂ.]

ಅನಡ್ವಾಹಿ (ನಾ). = ಅನಡುಹಿ: "ಉಸ್ರಾ ... ಅನಡ್ವಾಹೀ – ಈ ೫ ಹಸು" (ಹಲಾಯು. ೪೫–೧೧೪). [ಸಂ. ಅನಡ್ವಾಹೀ]

ಅನಡ್ವಿ (ನಾ). = ಅನಡುಹಿ: "ರೋಹಿಣಿಯನಡ್ವಿಯರ್ಜುನಿ ವೃಷೆ ಗೋವೃಷಭವಾಹಿಯೆನೆ ಹಸು" (ಮಂಗರಾ. ೫೩–೩). [ಸಂ. ಅನಡ್ವೀ]

ಅನತ (ಗು). ೧. ಬಗ್ಗಿಲ್ಲದ; ನೆಟ್ಟಗಿರುವ. ೨. ನಮಸ್ಕರಿಸದ; ವಿನಯವಿಲ್ಲದ; ಗರ್ವಿಷ್ಠನಾದ: ಅನತೋದ್ವೃಪ್ತಾರಿ × × × ಪಾಳರನದಟಲೆದಾಟಂದು ಜೀಯಯ್ಯ ಬಾಪ್ಪೆಂಬಿನೆಗಂ ಪಾದಾನತಕ್ಷತ್ರಿಯ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೬೯–೫; 1062); ಘನಮಹತ್ತ್ವವೆನಿಪ್ಪ ಗದೆಯಿಂದನತ

ಪರವಾದಿಗಳೆನಿಪ ಗರ್ಜನೆಯ ಮೃಗಸಂದೋಹಮಂ ಬೆಂಬತ್ತಿ ನುಗ್ಗೊತ್ತಿ (ಬಸವು. ೩೪-೩೫). [ಸಂ.]

ಅನತಾರಾತಿಬಳೆ (ನಾ). ತಗ್ಗಿ ನಡೆಯದ ವೈರಿಗಳ ಗುಂಪು; ಗರ್ವಿಷ್ಠರಾದ ಶತ್ರುಗಳ ಸೈನ್ಯ: ಅನತಾರಾತಿಬಳಕ್ಕೆ ದಣ್ಡಧರನಿಪ್ಪ ನ್ತಿರ್ದ್ದಪಂ ಕಾಮಿನೀಜನ ಕೇಳೀವಿಭವಕ್ಕೆ ಚಿತ್ತಭವನಿಪ್ಪನ್ತಿರ್ದ್ದಪಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೪-೨೬; 1112). [ಅನತ + ಅರಾತಿ + ಬಳ್ಳ (= ಬಲ್ಲ)]

ಅನತಿಕಾಲ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು, —ಕಾಲ: ಈಗಿನ ಬೊಂಬಾಯಿ ನಗರ ಇರುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅನತಿಕಾಲದ ಹಿಂದೆ ಏಳು ಪಾಳುದ್ವೀಪ ಗಳಿದ್ದವು (ದಾವಾನ. ೧). [ಸಂ. (ಅನತಿ + ಕಾಲ)]

ಅನತಿಜರಠ (ಗು). ಹೆಚ್ಚು ಮುಪ್ಪಾಗದ; ಮಧ್ಯಪ್ರಾಯದ; ಹೆಚ್ಚು ಜೀರ್ಣಿಸಿ ಹೋಗದ: ಅನತಿಜರಠಕರ್ಣಿಕಾಮುಕುಳಸ್ಫೂಳತ್ರಿಚತುರ ಸುವರ್ಣಕಂದೋದರ ಕಂಧರಂ . . . ಇದು ಮಹಾನಾಟಕಬಲಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೪೫ ವ). [ಸಂ. (ಅನತಿ + ಜರಠ)]

ಅನತಿದೂರ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ; ಸಮೀಪ: ತನಗನತಿದೂರದೊಳ್ ನಂದನವನದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೮); ನರಾಶ್ವಗಳಿಗೆ ಅನತಿದೂರ ದಲ್ಲಿದ್ದು ಸ್ವಸ್ತಿಕದ ಆಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುವ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೪೬). [ಸಂ. (ಅನತಿ + ದೂರ)]

ಅನತಿಶಯ (ಗು). ಅತಿಶಯವಲ್ಲದ; ಸಾಧಾರಣವಾದ; ಅಲ್ಪ ವಾದ. [ಸಂ.]

ಅನದ್ಯತನ (ನಾ). ಇಂದಿನದಲ್ಲದ್ದು; ಈಗಿನದಲ್ಲದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅನಧಿಕಾರಿ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕಾರಿಯಲ್ಲದವನು: '. . . ಅನಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ (ಸರ್ಕಾರಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲದ ಸ್ವತಂತ್ರ ಜೀವಿಗಳು) ನೀವೇ ನಮ್ಮೂರಿಗೆ ಹಿರಿಯರು' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರಾಯಕ. ೮೦). ೨. ಅರ್ಹತೆ ಯಿಲ್ಲದವನು; ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದವನು. [ಸಂ. ಅನಧಿಕಾರಿನ್]

ಅನಧಿಕೃತ (ಗು). ಅಧಿಕೃತವಲ್ಲದ: ಅನಧಿಕೃತವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಮನೆಗಳಿಗೆ ಮಾನ್ಯತೆಯಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನಧೀನತೆ (ನಾ). ಇತರರ ಅಧೀನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡದಿರುವುದು; ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ. [ಸಂ. ಅನಧೀನತಾ]

ಅನಧ್ಯಕ್ಷ (ಗು). ೧. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಲ್ಲದ; ಇಂದ್ರಿಯಾತೀತ. ೨. ಅಧ್ಯಕ್ಷ ರಿಲ್ಲದ; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕರಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅನಧ್ಯಯನ (ನಾ). ೧. ಅಧ್ಯಯನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಅಧ್ಯ ಯನ ಮಾಡಬಾರದ ದಿನಗಳು; ವೇದಾಭ್ಯಾಸಮಾಡಬಾರದ ದಿನಗಳು: ಅನಧ್ಯಯನ ಕಳೆಯಿತು (ಮಾಮರಾ. ೩೭); ಅನಧ್ಯಯನದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕದಿರನ್ನು ತೋಟಕ್ಕೋ . . . ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವು ದೆಂದರೆ ಕುವರವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಬಹು ಆಸೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೨). [ಸಂ.]

ಅನಧ್ಯಾಯ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಾಸಂಗಕ್ಕೆ ಬಿಡುವು; ರಜ. ೨. ವೇದಾ ಭ್ಯಾಸ ಮಾಡದವನು, —ಓದದವನು: "ಓದಿಲ್ಲದಂ ನಿರಾಕೃತಿಯ ನಧ್ಯಾಯನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೫-೬). [ಸಂ.]

ಅನನನಾಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅನನನಾಟ ನಾಜ್ಞಾವುಣ್ಣ ಕಾಳುಗಯನ ಮಗ ಕಾಟಗಾವುಣ್ಣ (ಮೈಅರಿ. ೯೭೨೫, ೧೧೩-೧; ?). [?]

ಅನನಸ 'ಅನಾನಸ್' ನೋ.

ಅನನಾಸು 'ಅನಾನಸ್' ನೋ.

ಅನನೀಕ (ಗು). ಸೈನ್ಯವಿಲ್ಲದ: ಕಿಂಪುರುಷರಂ ಕಾಪುರುಷರ್ಮಾಡಿ ಬಾಹ್ಲಿ ಕರನ[ನನೀ]ಕರೆನಿಸಿ ಮಾಳವಿಗರಂ ಕೆಟಗಿವಿಗೆಯ್ಯಲೀಯದಾಟಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೯ ವ). [ಸಂ.]

ಅನನುಕರಣ (ಗು). ಅನುಕರಣವಲ್ಲದ: ಇದೇ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಇಂದಿನ "ಅನನುಕರಣ" (Non representational) ಕಲೆಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸ ಬಹುದು (ಅರಿಕಾ. ೧೯೯ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಅನನುಕೂಲ (ಗು). ಅನುಕೂಲವಲ್ಲದ; ವಿರುದ್ಧವಾದ; ಪ್ರತಿ ಕೂಲವಾದ. [ಸಂ.]

ಅನನುಗಾಮಿ (ಗು). ಅನುಸರಿಸಿ ಬಾರದ; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯದ: ಆ ಷಡ್ವಿಕಲ್ಪದೊಳ್ ಅನುಗಾಮಿಯೆಂಬುದು ಭಾಸ್ಕರಪ್ರಕಾಶದವೊಲ್ ಎತ್ತವೋಪಡಂ ಒಡವರ್ಪುದು ಅನನುಗಾಮಿಯೆಂಬುದು ಗೃಹಪುರುಷಾ ಕರ್ಣಿತವಚನದವೊಲ್ ಪುಟ್ಟಿದಲ್ಲಿಯೆ ಕಿಡುಗುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬೮). [ಸಂ. ಅನನುಗಾಮಿನ್]

ಅನನುನಾಸಿಕ (ನಾ). ಅನುನಾಸಿಕವಲ್ಲದ್ದು; ಮೂಗಿನ ಸಹಾಯ ವಿಲ್ಲದೆ ಉಚ್ಚರಿಸಬಹುದಾದ ವರ್ಣ: ಅನುನಾಸಿಕಮುಂ ಯವಲ ಮನನನುನಾಸಿಕಮುಂ ದಲೆಂಬರ್ (ಶಮದ. ೧೬). [ಸಂ.]

ಅನನುಭೂತ (ಗು). ಅನುಭವಿಸಿಲ್ಲದ; ಕಂಡು ಕೇಳದ: ಶ್ರೀಮೂರ್ತಿ ಪದಕೆರಗುತೀ ಸನಾತನ ಜೀವಮಿಾ ಸನಾತನಚಿತ್ತನೀತಂ ಪಡೆಯುತಿಹ ದಿವ್ಯಾನುಭೂತಿಯಿದು ಅನುಭೂತಮನನುಭೂತಂ (ಮಲೆದೇ. ೨೧-೧೦). [ಸಂ.]

ಅನನುರೂಪತೆ (ನಾ). ಅನುರೂಪವಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸಂಪ್ರದಾಯ ವಿರುದ್ಧತೆ. (Inconformity. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ. ಅನನುರೂಪತಾ]

ಅನನೃತವಚನ (ನಾ). ಸುಳ್ಳಿಲ್ಲದ ಮಾತು; ನಿಜವಾದ ಮಾತು; ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ: ಮನೋಜನಿತಮುದನನಿಲತನಯನನನೃತವಚನ ಪ್ರಪಂಚ ನಿಂತಿರೆ ನುಡಿದಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೪೦). [ಸಂ. (ಅನನೃತ + ವಚನ)]

ಅನನ್ಯ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯಲ್ಲದ; ತಾನೇ ಆದ. ೨. ತನಗಿಂತ ಬೇರಿಲ್ಲದ; ಅದ್ವಿತೀಯ: ನಿತ್ಯನನನ್ಯನಮಳಜ್ಞಾನರೂಪನೆ ತನ್ನ ನಿಜ ವೆಂದಱಿದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧೮-೭೦). (ನಾ). ೩. ಒಂದನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿದವನು; ಏಕನಿಷ್ಠ. ೪. ಬೇರೆಯಲ್ಲದವನು; ಭಿನ್ನವಲ್ಲ ದವನು: ಮತಿಶೂನ್ಯಂ ಡಂಭಮಾನ್ಯಂ ವಿಷಯವಿಸರದನ್ಯಂ ವಿಮೂ ಢರ್ಗನನ್ಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಥಾಗ್ರಗಣ್ಯಂ] (ರಕ್ಷಾಶ. ೪೦). [ಸಂ.]

ಅನನ್ಯಜ (ನಾ). ಮನ್ಮಥ. [ಸಂ.]

ಅನನ್ಯತ್ವ (ನಾ). ಬೇರೆಯಲ್ಲದಿರುವುದು; ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದು: ಆಗ ಬಾಲಕನಾಗಿದ್ದವನೇ ಈಗ ಯುವಕನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಅನನ್ಯತ್ವ (Identity) ದ ಭಾವನೆಯಿದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೮೩). [ಸಂ.]

ಅನನ್ಯಮನಸ್ಕ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹರಿಸದವನು; ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತ: ಅನನ್ಯಮನಸ್ಕನೆಂಬೊಂ ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯದೊಳ್ ನಿವರ್ತಿತಮನಸ್ಕಂ (ಚಾವುಂಪು. ೬). [ಸಂ. (ಅನನ್ಯ + ಮನಸ್ಕ)]

ಅನನ್ಯವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಬೇರೊಂದರ ಮೇಲೆ ಗಮನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತ. [ಅನನ್ಯ + ವೃತ್ತಿ]

ಅನನ್ಯಸಾಧಾರಣ (ನಾ). = ಅನನ್ಯಸಾಮಾನ್ಯ. [ಅನನ್ಯ + ಸಾಧಾರಣ]

ಅನನ್ಯಸಾಧ್ಯ (ಗು). ಬೇರೆಯವರಿಂದಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಬೇರೆ ರೀತಿ ಯಿಂದಾಗಲಿ ಸಾಧ್ಯವಾಗದ: ಇದು ಅನನ್ಯಸಾಧ್ಯ = ಶಬ್ದ ವ್ಯಾಪಾರೈಕಜನ್ಯ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೯೧). [ಅನನ್ಯ + ಸಾಧ್ಯ]

ಅನನ್ಯಸಾಮಾನ್ಯ (ಗು). ಇತರರಲ್ಲಿಲ್ಲದೆ ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರುವ; ಅಸಾಧಾರಣವಾದ: ಮೂವತ್ತುಮೂಱು ಸಾಗರೋಪಮಾಯುಷ್ಯಂ ಬರಮನನ್ಯಸಾಮಾನ್ಯದಿವ್ಯಸುಖಮನನುಭವಿಸುತ್ತುಮಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು ೯-೧೬೧ ವ). [ಅನನ್ಯ + ಸಾಮಾನ್ಯ]

ಅನನ್ಯಾಸಕ್ತಿ (ನಾ). ಬೇರೊಂದು ಕಡೆ ಗಮನವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಆಸಕ್ತಿ; ವಿಶೇಷವಾದ ಶ್ರದ್ಧೆ: ಮೇರಿಯಾ ಪಾವ್‌ಲೋವ್ನಾನ... ಮಧುರವಾಗಿ ಬಾಲಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ ಚೆಂಗೂದಲ ಚೆಲುಕೂಸಿನ ಬಳಿ ಅನನ್ಯಾಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೫೨೧). [ಅನನ್ಯ + ಆಸಕ್ತಿ]

ಅನನ್ವಯ (ನಾ). ೧. ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಹೊಂದದಿರುವುದು; ವಿಪರೀತವಾಗಿರುವುದು: ಹುಡುಕುತ್ತಾ ಹೋದರೆ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗೆ ಕೊನೆಯೆ ಇಲ್ಲ... ಆದರಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನಿಡಲೇಬೇಕಾಗುವುದು. ಇಡದಿದ್ದರೆ ಅನನ್ವಯಕ್ಕೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ (ಅರ್ಯಾಥ. ೩೩). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] = ಅನನ್ವಯಾಲಂಕಾರ: ಸಮಾಸೋಕ್ತಿ...ಅನನ್ವಯ... ಉದಾತ್ತಾದ್ಯಲಂಕಾರಗಳೊಡಗೂಡಿ (ವಿವೇಕ. ೨೨೫). [ಸಂ.]

ಅನನ್ವಯಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ: "ಉಪಮಾನೋಪಮೇಯಭಾವಗಳೆರಡೂ ಒಂದರಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಅನನ್ವಯಾಲಂಕಾರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೫೮). [ಅನನ್ವಯ + ಅಲಂಕಾರ]

ಅನನ್ವಿತ (ಗು). ೧. ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ; ಅಸಂಬದ್ಧ: ವೀರಸಿಂಹನು ಅದುವರೆಗೆ ತನಗುಂಟಾಗಿದ್ದ ಅನಂದವನ್ನು ಅನನ್ವಿತವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದಲೂ ಮುಖಭಾವಗಳಿಂದಲೂ ತೋರುತ್ತಲಿದ್ದು (ರಾಜಾಮು. ೨೨೫). ೨. (ಉಕ). ಅತ್ಯಂತ: ಅನನ್ವಿತ ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳನ್ನು ನಡೆಸಬಹುದು (ಆಗಸ್ಟ್. ೧೦೮). [ಸಂ.]

ಅನಪಕಾರಿ (ಗು). ಅಪಕಾರಮಾಡದ; ಕೇಡನ್ನು ಬಗೆಯದ. [ಸಂ. ಅನಪಕಾರಿನ್]

ಅನಪತ್ಯ[1] 'ಅನುಪತ್ಯ' ನೋ.

ಅನಪತ್ಯ[2] (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವನು: ಶನಿ... ಸಿಂಹದೊಳ್ ಕೂಡಿದಂದನಪತ್ಯಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೩೪); ನೀನು ಅನಪತ್ಯನು: ಮಿಥ್ಯಾ ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವನು (ಭೀಷ್ಮಜ. ೯೯). [ಸಂ.]

ಅನಪತ್ಯೆ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವಳು; ಬಂಜೆ: ಅನಪತ್ಯೆ ಪತಿವ್ರತೆ ಕೈಯನೆತ್ತಿದಳ್ ತೊಡುಗೆಗಳ್ಗೆ ಕರಮರ್ಥಿನಿ ರೂಪಿನ ಕಣಿ ಸೂಚೀಕರ್ಮಾಯ್ತೆ ನಿಪುಣೆ ಮಿಥುನಾಲಯಾದಿಮದ್ರೇಕ್ಕಾಣಂ (ಜಾತತಿ. ೧೯-೭). [ಸಂ. ಅನಪತ್ಯಾ]

ಅನಪರಾಧಿ (ನಾ). ಅಪರಾಧಿಯಲ್ಲದವನು; ತಪ್ಪುಮಾಡದವನು; ನಿರಪರಾಧಿ (ದಕ. ೩). [ಸಂ. ಅನಪರಾಧಿನ್]

ಅನಪರಾಧೆ (ನಾ). ಅಪರಾಧಮಾಡದವಳು; ತಪ್ಪುಮಾಡದವಳು; ನಿರಪರಾಧೆ: ಮುಳಿದೆನ್ನನನಪರಾಧೆಯನಟಿಲ್ದವಳನಿಂತನಾಥೆಯಂ ಮೋದಿದ ಕಾಲ್ಗಳನಾವ ಜನ್ಮಜನ್ಮಂಗಳೊಳಗಾಗಿಯುಮಕ್ಕೆ ಮುಂದೆ ಕೇಳ್ ತಿನ್ನದಿರೆಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೮). [ಸಂ. ಅನಪರಾಧಾ]

ಅನಪವರ್ತಿ (ಗು). ಕಡಮೆಯಾಗದ; ಕುಂದದ; ಕುಗ್ಗದ: ಚತುರಶೀತಿಲಕ್ಷಣ ಪೂರ್ವಾನಪವರ್ತ್ಯಾಯುಷ್ಯನುಂ ಅಪ್ರತಿಹತಶಾಸನನುಮಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೫-೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅನಪವರ್ತಿತ (ಗು). = ಅನಪವರ್ತಿ: ಲಕ್ಷಸಮಾಸಮ್ಮಿತಾನಪವರ್ತಿತ ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯಮುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೯೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅನಪಾಯ (ಗು). ೧. ಅಪಾಯವಿಲ್ಲದ; ಹಾಳಾಗದ. ೨. ಭದ್ರವಾದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ: ಕುಂಡಳೇಶ್ವರ... ದಂಡಿತ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಸಮಯ ನಿಕಾಯನನಪಾಯ (ಬಸಪು. ೩೨-೧). (ನಾ). ೩. ಅಪಾಯವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ: ಇಹಪರವೆರಡುಮನನಪಾಯದೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಚತುರನ ಜಸದೆಸಕ ಮನೀ ಮಹಿಯೊಳ್ದೆಸೆದೆಸೆಯೊಳ್ಪೂರಿಸಿ (ಉದ್ಭದೇ. ೨-೭). [ಸಂ.]

ಅನಪಾಯಕ (ನಾ). ಅಪಾಯದಿಂದ ದೂರಮಾಡುವವನು: ಕಾಯಜಾಂತಕನಣುಗಿನಣುಗನತಿಥೀಯುತ ವಿನಾಯಕಂ ವಿದ್ಯಾಧಿನಾಯಕಂ ತತಮತಿಸಹಾಯಕಂ ಸತತಾನಪಾಯಕನಮಾಯಕಂ ಸಲಹುಗೆಮ್ಮಂ ಸಂತತಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೧-೯). [ಸಂ.]

ಅನಪಾಯಿ (ಗು). ಅಪಾಯವಿಲ್ಲದ; ನಿರಪಾಯವಾದ: ಚಂಡಪ್ರಭೆಯೊಳಜೀಯಿಸುತ್ತಾಯವಸ್ಥೆಗಳ ಮುಟ್ಟದನಪಾಯಿಯಪ್ಪಾ (ವೀಕ್ರಪು. ೫-೭-೧೯). [ಸಂ. ಅನಪಾಯಿನ್]

ಅನಪಾಯಿನಿ (ನಾ). ೧. ನಾಶರಹಿತಳು; ಶಾಶ್ವತೆ. ೨. ಲಕ್ಷ್ಮಿ: ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣಂಗನಪಾಯಿನಿ ಪತ್ನಿಯಾದಳ್ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೨-೯೩). [ಸಂ. ಅನಪಾಯಿನೀ]

ಅನಪೇಕ್ಷಕ (ನಾ). ೧. ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದವನು. ೨. ಬೇರೊಂದರ ನೆರವನ್ನು ಕೋರದವನು: ಅಕಾರಣಮಿವಜೀಳಗನಪೇಕ್ಷಕನೆನಿಸಿ ನೆಗಟ್ದನಿಜೀವಬೆಡಂಗಂ (ಗದಾಯು. ೨-೮). [ಸಂ.]

ಅನಪೇಕ್ಷಿತ (ಗು). ಬಯಸದ; ಬೇಡದ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸದ: ಯಾವುದು ನಡೆಯಬಾರದು ಎಂದು ಅವರು ಶತಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿದ್ದರೋ ಅದೇ ಅತ್ಯಂತ ಅನಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದುಹೋಗಿತ್ತು (ಮೂರುವಾ. ೨೫೨). [ಸಂ.]

ಅನಪೇಕ್ಷೆ (ನಾ). ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಬಯಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿಃಸ್ಪೃಹತೆ: ಜನ ಬದುಕಬೇಕೆಂದು ಕಾವ್ಯಮುಖದಿಂ ಪೇಳ್ದನನಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಕವಿ ರಾಘವಾಂಕಂ (ಹಚಕಾ. ೧೪-೩೩). [ಸಂ. ಅನಪೇಕ್ಷಾ]

ಅನಪೇತ (ಗು). ೧. ಹೊರಟುಹೋಗದ. ೨. ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲದ; ಅಗಲದ. ೩. ಮೀರದಿರುವ; ತಪ್ಪದೆ ಅನುಸರಿಸುವ. [ಸಂ.]

ಅನಪೇಯ (ಗು). ಅಪೇಯವಲ್ಲದ; ಕುಡಿಯಲರ್ಹವಾದ: ಅನುದಿನಂ ಭುಂಜಿಸಿದ ಶವದ ಶಿರದಕ್ಕಿಯಲ್ಲನಪೇಯ ಚಾಂದ್ರಾಯಣಂ ಪುತ್ರನಳಿವು ಜನ್ಮನಿಕಾಯದಳಿವಂಗನಾಹನನ ಮಾಯಾಹನನವಂಜಬೇಡೆಂದನು (ಹಚಕಾ. ೧೪-೭). [ಸಂ.]

ಅನಫಾಯೋಗ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕುಜಾದಿ ಐದು ತಾರಾಗ್ರಹಗಳಲ್ಲೊಂದು ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಅನಫಾಯೋಗ" (ಜಾತತಿ. ಟೀಕೆ); ಇನವರ್ಜ್ಯಂ ಕ್ಷಿತಿಜಾದಿಗಳ್ ಹಿಮಮಯೂಖಂಗಂತ್ಯದೊಳ್ ಕೂಡಿದಂದನಫಾಯೋಗಮುದಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೪-೧). [ಸಂ. (ಅನಫಾ + ಯೋಗ)]

ಅನಫಾಸಂಭವ (ನಾ). ಅನಫಾಯೋಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಅನಫಾಸಂಭವನಿಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಸುಖಿ ವಿಖ್ಯಾತಂ ಪ್ರಧಾನಂ ಸುಶೀಲನೆನಿಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೪-೩). [ಸಂ. (ಅನಫಾ + ಸಂಭವ)]

ಅನಫೆ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] = ಅನಫಾಯೋಗ. 'ಅನಫಾಸಂಭವ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅನಫಾ < ಗ್ರೀಕ್. ಅನಫೇ = ಸೋಕದ; ಮುಟ್ಟದ]

ಅನಭಿಜ್ಞತೆ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಸಾಲದಿರುವಿಕೆ: ವಾಕ್ಯದೋಷವೆಂಬ ದೋಷ ಬರುವುದಲ್ಲವೆ? ಎಂದು ಕೇಳುವುದು ಅವರ ಅನಭಿಜ್ಞತೆಯನ್ನೇ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೫೦). [ಸಂ. ಅನಭಿಜ್ಞತಾ]

ಅನಭಿಜ್ಞಾತ (ಗು). ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯದ; ಪರಿಚಯವಿಲ್ಲದ; ಅಪ್ರಸಿದ್ಧ: ಅನಭಿಜ್ಞಾತ ಕುಲಕ್ರಮಂಗೆ ಪಥಿಕಂಗೇಕಾಕಿಗೊಲ್ದೀವ ಠಕ್ಕಿನೋಳಿರ್ದಪ್ಪೆ... ಅರಯ್ಯೆ ಸದ್ವಸ್ತು ಭಾಜನನಪ್ಪೆನ್ನೊಳೆ ಮಾಳ್ಪುದಾಕೆಗೆ ವಿವಾಹೋದ್ಯೋಗಮುಂ ರಾಗದಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೨೧). [ಸಂ.]

ಅನಭಿಮಾನ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮಗೌರವವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಆತ್ಮಗೌರವವಿಲ್ಲದಿರುವವನು. ೩. ಪ್ರೀತಿ ಅಥವಾ ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೪. ಅಹಂಕಾರ ಅಥವಾ ಮಮಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಚರಿಸುತಿರ್ದನು ಸಕಲಜೀವರ ಭರಿತಪುಣ್ಯದ ಪುಂಜದಂತಿರಲನಭಿಮಾನದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೫–೮–೪೪). [ಸಂ.]

ಅನಭಿಲಪ್ಯ (ನಾ). [ಬೌದ್ಧ] ಪರಮಾರ್ಥವಾದ ಶೂನ್ಯತತ್ತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪರಮಾರ್ಥ ಶೂನ್ಯತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅನಭಿಲಪ್ಯ, ಅನಾಜ್ಞೇಯ . . . ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶಿಸುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೪೧). [ಸಂ. ?]

ಅನಭಿಷಿಕ್ತ (ಗು). ಅಭಿಷೇಕ ಹೊಂದದ ; ಪಟ್ಟಕಟ್ಟಿಲ್ಲದ : ಹೈದರ್ ಅಲ್ಲೀಖಾನ್ ಅನಭಿಷಿಕ್ತ ದೊರೆಯಾಗಿ ರಾಜ್ಯವಾಳಿದನು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನಭಿಷ್ವಂಗ (ನಾ). ಅನಾಸಕ್ತಿ ; ಸೋಂಕಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ದೇಹದುಃಖಿತಿತಿಕ್ಷಾ ವಿಷಯ ಸುಖಾನಭಿಷ್ವಂಗ ಶುಭಶುದ್ಧಧ್ಯಾನಾಭ್ಯಾಸ ಪ್ರವಚನ ಪ್ರಭವನಾದ್ಯರ್ಥಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೪೧). [ಸಂ.]

ಅನಭ್ಯುದಯ (ನಾ). ಅಭ್ಯುದಯವಿಲ್ಲದಿರುಕೆ ; ಅಶ್ರೇಯಸ್ಸು : ಅದಱಿಂದಂ ಜೀವಕ್ಕಭ್ಯುದಯಮನಭ್ಯುದಯಮೆಂಬಿದಂ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಮತಿಯೆ ಮಾಳ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೨೭). [ಸಂ.]

ಅನಮಿತಂಪಚ (ಗು). "ಕೃಪಣ, ಜೀನ" (ಗಂಗಾಮ. ೮). [ಸಂ.]

ಅನಮ್ಯ (ಗು). ಬಗ್ಗಿಸಲಾಗದ; ಬಾಗದ. [ಸಂ.]

ಅನಯ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ರಮ ; ತಪ್ಪುದಾರಿ : ಮನೆ ನಿನಗೆ ನಂದಗೋಪಾಲನ ಮನೆ ತುಱುಗಾರ್ತಿ ನಿನಗೆ ಮನೆವೆಂಡಿತಿ ಪಚ್ಚನೆ ಪಸಿಯ ಗೋವನ್ನೆ ಕರಮ[ನ] [ಪಾಠಾಂ. ನೆ]ಯದೆ ನಿನ್ನಳವಿಗಳವನಱಿಯದೆ ನೆಗೞ್ದೈ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೨). ೨. ಅನಿಷ್ಟವುಂಟುಮಾಡುವ ವಿಧಿ ; ದುರ್ದೈವ : "ಅನಿಷ್ಟಮಂ ಮಾಳ್ಪ ದೈವವದನಯಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮–೨೭). ೩. ಅನೀತಿ ; ಕೆಟ್ಟ ನಡವಳಿಕೆ. ೪. ನೀತಿರಹಿತ ; ನಯವಿಲ್ಲದವನು : ಮುನಿಶಾಪದಿಂ ಪಾಂಡುವಳಿಯೆ ಹಸ್ತಿನಪುರದೊಳನಯ ಕೌರವ ಪಾಂಡವರ್ಗೆ ಮತ್ಸರಮಾಗಿ ಮನಮೊಲ್ದು ವಾರಣಾವತದೊಳಿರುತರಗುವನೆಯುಂ ಕಳೆದು ಪೊಱಮಟ್ಟರು (ಚೆಬಪು. ೫೪–೧೦). [ಸಂ.]

ಅನರ (ನಾ). ನರನಲ್ಲದವನು ; ಅಮರ್ತ್ಯ; ದೇವತೆ. 'ಅನರೇಂದ್ರೇಜ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನರೇಂದ್ರ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯ ; ಇಂದ್ರ. 'ಅನರೇಂದ್ರೇಜ್ಯ' ಪರಾ. [ಅನರ + ಇಂದ್ರ]

ಅನರೇಂದ್ರೇಜ್ಯ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಗುರು; ಬೃಹಸ್ಪತಿ: ಅನ[ಪಾಠಾಂ. ಸು]ರೇಂದ್ರೇಜ್ಯನಿವಾಸದಲ್ಲಿ ಕನಕತ್ರಿಂಶಾಂಶಕಂ ಲಗ್ನಮಾಗೆ ನಿಶಾವಲ್ಲಭನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿರೆ ಗುಣೌಘಾನ್ವಿತೆ . . . ಅಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೨೨–೮). [ಅನರೇಂದ್ರ + ಇಜ್ಯ]

ಅನರ್ಗಲ, ಅನರ್ಗಳ (ಗು). ತಡೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದ; ಸ್ವಚ್ಛಂದವೃತ್ತಿಯ. **ಅನರ್ಗಳೆ** : "ಉತ್ತುಂಗಮುಚ್ಛೃಂಖಳಮನರ್ಗಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨–೨೩). ನಿರರ್ಗಳ ಹೋ.

ಅನರ್ಗಳವಾಗಿ=ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ; ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ : ಅನೇಕಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಅನರ್ಗಳವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ (ಕೃವಾಭೀ. ೧೧೩). [ಸಂ.]

ಅನರ್ಗಳ 'ಅನರ್ಗಲ' ನೋ.

ಅನರ್ಗಳತೆ (ನಾ). ತಡೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಅವರ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿ ಅನರ್ಗಳತೆಯ ಬದಲು ಗಂಭೀರತೆಯ ಸಮಾವೇಶವಾಗಿತ್ತು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೬೭). [ಅನರ್ಗಳ (= ಅನರ್ಗಲ) + –ತೆ]

ಅನರ್ಘ (ಗು). ೧. ಬೆಲೆ ಕಟ್ಟಲಾಗದ; ಬಹಳ ಬೆಲೆಯ ; ಅಮೂಲ್ಯ. ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. 'ಅನರ್ಘರತ್ನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನರ್ಘರತ್ನ (ನಾ). ಬೆಲೆಕಟ್ಟಲಾಗದಂಥ ರತ್ನ ; ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ರತ್ನ : ದೊರೆಯಱಿವ ವಸ್ತುಪುರುಷಪರ್ರಿಕಿಸಿ ಬೆಲೆಮಾಡೆ ಗಂಗಮಂಡಲಚಕ್ರೇಶ್ವರ ಕಟಕೋತ್ತಮನಾಯಕ ವಿರಚನೆಯಿನನರ್ಘರತ್ನಮಾದಂ ರತ್ನಂ (ಗದಾಯು. ೧–೪೦) ; ನಾನಾಗುಣಾನರ್ಘರತ್ನೋತ್ಕರಮಂ ರತ್ನಾಕರಂ ತಾನೆನೆ . . . ಚಿಣ್ಣದಂಡಾಧಿನಾಥಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭–೫೭ ; 1136). [ಅನರ್ಘ + ರತ್ನ]

ಅನರ್ಘಾಕಾರ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ರೂಪ. ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳ ವಸ್ತು : ಆನೀತಾಖಿಳ ರಾಜಲೋಕಮನನರ್ಘಾಕಾರಮಂ ಮಿಕ್ಕ ಕನ್ಯಾನೂನೋಚಿತರತ್ನಮಂ ತನಗೆ ಮಾಡಲ್ಕೆಂದು ಬಂದಿರ್ದನೀ ಶ್ರೀನಾಥಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೮೧). [ಅನರ್ಘ + ಆಕಾರ]

ಅನರ್ಘ್ಯ (ಗು). = ಅನರ್ಘ. 'ಅನರ್ಘ್ಯಮಣಿ', 'ಅನರ್ಘ್ಯರತ್ನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನರ್ಘ್ಯಮಣಿ (ನಾ). = ಅನರ್ಘ್ಯರತ್ನ : ಶಿವಚಿದಂಚಿತನೇತ್ರ ದುಃಖಾರ್ಣವ ವಹಿತ್ರ ಮಹೇಶಪುತ್ರ ತ್ರಿವಿಧ ಭಕ್ತಿಕಳತ್ರ ಶರಣಾನರ್ಘ್ಯ ಮಣಿಸೂತ್ರ (ಬಸಪು. ೫೯–೪೪) ; ಮುಕ್ತಾಳಿ ವಿದ್ರುಮರತ್ನವರ್ಗಂಗಳಿಲ್ಲಿ ಸೇರಿದುವೆಂಬೊಲೊಪ್ಪಿದವನರ್ಘ್ಯಮಣಿವಸರಂಗಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೧೩). [ಅನರ್ಘ್ಯ + ಮಣಿ$_3$]

ಅನರ್ಘ್ಯರತ್ನ (ನಾ). = ಅನರ್ಘರತ್ನ : ತಮ್ಮ ಮನೆಯೊಳುಳ್ಳನರ್ಘ್ಯ ರತ್ನಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಬಱಿವಱಿಗೊಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೧೩–೮೦ ವ) ; ಕೆಲಬರ್ ಬಾಲೆಯರೊಡನುಪ್ಪರಿಗೆಯೊಳಿರ್ದನರ್ಘ್ಯರತ್ನಮಂ ಕಂಡು (ನಂಬಿರ. ೪–೫೯) ; ಮೆಲ್ಲಡಿಗನರ್ಘ್ಯರತ್ನಂಗಳಂ ಸುರಿದು ಕರಪಲ್ಲವದ್ವಿತಯಮಂ ಮುಗಿದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭–೪೬). [ಅನರ್ಘ್ಯ + ರತ್ನ]

ಅನರ್ಥ (ಗು). ೧. ಅರ್ಥವಲ್ಲದ. ೨. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ; ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ. ೩. ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೪. ವೈಪರೀತ್ಯ ; ಕೇಡು ; ಅನಿಷ್ಟ ; ಅಪಾಯ : ಬಲ್ಲವರು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳಬೇಕಲ್ಲದೆ, ಸುಮ್ಮಸುಮ್ಮನೆ ತಮ್ಮ ಜಾಣತನ ಮೆರಿಸಹೋದರೆ ಬಹಳ ಅನರ್ಥವಾಗುವದು (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೨೯) ; ಯಾವುದೊಂದು ಅತಿಯಾದರೂ ಅದರಿಂದ ಅನರ್ಥವಾದೀತು (ಶಿಕ್ಷದ. ೮೨) ; ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆಯಾದರೂ ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆ ಇಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೫. ದ್ರವ್ಯವಿಲ್ಲದವನು ; ಬಡವ.

ಅನರ್ಥಮಾಡು = ಕೇಡನ್ನು ತರು ; ಅಪಾಯಮಾಡು : ತಾಂಬೂಲದ ಸುಣ್ಣ ಉದುರಿಬಿದ್ದರೂ ದಾಸದಾಸಿಯರಿಗೆ ಅವಳು ಸಿಕ್ಕಾಪಟ್ಟೆ ಬೈದು ಅನರ್ಥಮಾಡಿಬಿಡುತ್ತಾಳೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೬೦). [ಸಂ.]

ಅನರ್ಥಕ (ಗು). ೧. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ : ತದುಪನ್ಯಸ್ತ ಕುಹೇತು ಕುದೃಷ್ಟಾಂತಾನರ್ಥಕವಚನರಚನಾಪ್ರಳಾಪಮನವ್ಯಗ್ರಕುಶಾಗ್ರೀಯ ಬುದ್ಧಿಸಮೃದ್ಧಂ ಸ್ವಯಂಬುದ್ಧನವಧಾರಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೨–೯ವ). ೨. ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ: ಎರಡಱೊಳೊಂದಱ ಫಲಮುಂ ಪರಿಣತಿಗಾಯ್ತಿಲ್ಲನರ್ಥಕಂ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಂ (ಗದಾಯು. ೨–೧೪) ; ಗರ್ಭಂ ಬಳೆಯದ ಬಾಳಕಿಯ ಬಸಿಱನರ್ಥಕಮಲ್ತೇ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೧೧೦). (ನಾ). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ವಾಕ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅನರ್ಥಕ ಶ್ರುತಿಕಠೋರ ವ್ಯಾಹತಾರ್ಥ ಅಲಕ್ಷಣ . . . ಯೆಂಬ ಯೆಂಟು ವಾಕ್ಯದೋಷಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೬). [ಸಂ.]

ಅನರ್ಥಕಪದ (ನಾ). ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಅಥವಾ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಮಾತು : ಮಿಗೆ ದಲ್ ವಲಂ ವೆಱಂ ಮತ್ತೆ ಗಡಂ ಗಳ ಕೆನ್ನಮೆಂಬನರ್ಥಕಪದಮಂ ಸೊಗಯಿಸೆ ವಾಕ್ಯಾಲಂಕೃತಿ ನೆಗೞ್ವೆಡೆಯೊಳ್ ಪೇೞೆ ಪೇೞದಿರ್ಕುೞಿದೆಡೆಯೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೮೫). [ಅನರ್ಥಕ + ಪದ್ಮ]

ಅನರ್ಥಕರ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದುದು. ೨. ಕೇಡನ್ನು ತರತಕ್ಕುದು; ಅಪಾಯಕರವಾದುದು : ಭೂತವಾದಿಗಳು ಪರಮಾಣು ವನ್ನು ಮಾತ್ರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸೃಷ್ಟಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಲು ಉಪಕ್ರಮಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಬಹಳ ಅನರ್ಥಕರ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೦೭). [ಸಂ.]

ಅನರ್ಥಕ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ಕೆಲಸ. ೨. ಕೇಡನ್ನು ತರುವ ಕೆಲಸ. ೩. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ ದಿರುವುದು : ಪೆರ್ಚಿದ ವಹೌಖರ್ಯಮನರ್ಥಕ್ಯದೊಳ್ ವ್ಯತಿಕ್ರಮ ಮತಿಪ್ರಸಾ[ಧ]ನ ಸಹಿತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೨೦). [ಸಂ.]

ಅನರ್ಥಕ್ರಾಂತಿ (ನಾ). ಕೇಡನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ವಿಪ್ಲವ : ಅನರ್ಥಕ್ರಾಂತಿ, ವಿಪ್ಲವ, ಪ್ರಳಯಗಳುಂಟಾಗಿ (ಸುಗುಗಂ. ೧೩–೧೬). [ಅನರ್ಥ + ಕ್ರಾಂತಿ]

ಅನರ್ಥದಂಡ (ನಾ). [ಜೈನ] ನಿರರ್ಥಕವಾದ ಹಿಂಸೆ; ಪ್ರಯೋಜನ ವಿಲ್ಲದೆ ಇತರರಿಗೆ ಮಾಡುವ ಹಾನಿ. ℙ ಇದು ಐದು ವಿಧವಾಗಿದೆ: ಅಪಧ್ಯಾನ, ಪಾಪೋಪದೇಶ, ಪ್ರಮಾದಚರಿತ, ಹಿಂಸಾಪ್ರದಾನ, ಅಶುಭಶ್ರುತಿ : ಅಪಧ್ಯಾನಂ ಪಾಪೋಪದೇಶಂ ಪ್ರಮಾದಚರಿತಂ ಹಿಂಸಾ ಪ್ರದಾನಮಶುಭಶ್ರುತಿಯೆಂದು ನಿರರ್ಥಕಪಾಪಹೇತು ಭೂತಾನರ್ಥದಂಡಂ ಐದುತೆಱಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೭೬). 'ಅನರ್ಥದಂಡವಿರತಿ' ಪರಾ. [ಅನರ್ಥ + ದಂಡ]

ಅನರ್ಥದಂಡವಿರತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅನರ್ಥದಂಡಗಳನ್ನು ಮಾಡ ದಿರುವುದು. ℙ ಇದು ಮೂರು ಗುಣವ್ರತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ದಿಗ್ದೇಶಾ ನರ್ಥದಂಡವಿರತಿಯೆಂಬ ಮೂಱು ಗುಣವ್ರತಂಗಳುಮಂ (ಚಾವುಂಉ. ೨೦೬); ಹಿಂಸಾರಾಗಾದಿವರ್ಧನ ದುಷ್ಟಕಥಾಶ್ರವಣ ವ್ಯಾಪಾರಮಶುಭಶ್ರುತಿ ಇಂತೀ ಐದುಮಂ ತೊಱೆವುದು ಅನರ್ಥದಂಡವಿರತಿವ್ರತಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೭೭). [ಅನರ್ಥದಂಡ + ವಿರತಿ]

ಅನರ್ಥವಚನ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಮಾತು. ೨. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡತಕ್ಕವನು ; ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ಮಾತು ಗಳನ್ನು ಆಡುವವನು : ನೆನೆನೆನೆದು ಪೆಱರ ಮಾತುಗಳನೆ ನೆಗಱ್ದಿರೆ ಕೃತಿಯೊಳಿಡುವನ(ವ)ಂ ನಗದ ಗುಹಾಧ್ವನಿಯವೊಲನರ್ಥವಚನಂ ತನ ಗಾಗಿಸಲಱಿಯನುಚಿತವಾಕ್ಚತುರತೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೪). [ಅನರ್ಥ + ವಚನ]

ಅನರ್ಥಸಾಧನ (ನಾ). ಕೇಡಿಗೆ ಕಾರಣ, —ಮೂಲ: ಕೋಪವೆಂಬುದ ನರ್ಥಸಾಧನ ಕೋಪವೇ ಸಂಸಾರಬಂಧನ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೧೧೩). [ಅನರ್ಥ + ಸಾಧನ]

ಅನರ್ಥಾಯಾಸ (ನಾ). ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಆಯಾಸ; ಪ್ರಯೋಜನ ವಿಲ್ಲದ ಶ್ರಮ : ಪ್ರತಿಕೂಲನಾಗಿ ನಿಲೆ ವಿಧಿಮತನಯಮನುಕೂಲಮಾಗಿ ನಿಲೆಯುಂ ಕಾರ್ಯಸ್ಥಿತಿಯಂ ಸಾಧಿಸಲಾಗದು ಮೃತಕಕೃತೋಪಕೃತಿಯ ವೊಲನರ್ಥಾಯಾಸಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೪೫). [ಅನರ್ಥ + ಆಯಾಸ]

ಅನರ್ಪಿತ (ಗು). ಅರ್ಪಿತವಲ್ಲದ ; ದೇವರು, ಗುರು ಮುಂತಾದವ ರಿಗೆ ನಿವೇದಿಸದೆ ಇರುವಂಥ : ಲಿಂಗ ಜಂಗಮದ ಪ್ರಸಾದಕ್ಕಲ್ಲದೆ ಬಾಯ್ದೆಱೆಯೆನೆಂಬುದೆನ್ನ ಭಾಷೆ ಅನರ್ಪಿತವಾದರೆ ತಪ್ಪೆನ್ನದು ಮೂಗ ಕೊಯಿ, ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೭೨೭). [ಸಂ.]

ಅನರ್ಪಿತಮುಖ (ನಾ). (ದೇವರಿಗೆ) ಅರ್ಪಿಸದೆ ಬಳಸಿದ್ದು, — ತಂದುದು (?) : ಗುರುವಿಂಗೆ ಪ್ರಸಾದವಾದುದು, ಶಿಷ್ಯಂಗೆ ಓಗರ ಲೌಕಿಕ ನಾಯಕನರಕ ; ಅರ್ಪಿತಮುಖವನಱಿಯದೆ ಅನರ್ಪಿತಮುಖ ವಾಯಿತ್ತು ಗುಹೇಶ್ವರಾ (ಅವಚಂ. ೪೦–೧೭೧). [ಅನರ್ಪಿತ + ಮುಖ]

ಅನರ್ಹತೆ (ನಾ). ಅರ್ಹತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ. ಅನರ್ಹತಾ]

ಅನಲ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿ ; ಬೆಂಕಿ : "ಅಗಿನಿ ಮರಗೂಳನಿಂಗಳನಗ್ಗಿ ಹಗ್ಗಿ ಸಗ್ಗಿಗರಡಬಳಂ ಕಿಚ್ಚು ಕೆಂಗಿಡಿಯೆಲರ್ಗೆಳೆಯ ತಗರ್ದೇರ ಪೊಗೆ ವಳಯಿಗೆಯ ಕಾರ್ವಟ್ಟೆಗನಿವೈದೆಯನಲನ ನಾಮವು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೨) ; ಗಾಂಗೇಯನುಂ ಸತ್ಯವತಿಯುಮತ್ಯಂತ ಶೋಕಾನಲದಹ್ಯಮಾನ ಮಾನ ಸರ್ಕಳಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೮೦ ವ). ೨. ಅಗ್ನಿದೇವ. ೩. ಜಠರಾಗ್ನಿ ; ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿ. ೪. [ಛಂದ] ರಗಣ (–∪–) ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಣ : ಶೀತಕರಾನಲೇಂದ್ರಪುರ ಚಂದ್ರಶಶಾಂಕ ಹುತಾಶನರ್ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೨೭). ೫. ಚಿತ್ರಮೂಲ ಎಂಬ ಗಿಡ : ಅನಲಂ ಗುಳೂಚಿ ನೊಸ ರೆಳ್ಳಿನಿತುಮನೊಳಗೂಡಿ ಕೊಡುವುದಿರ್ಪತ್ತೊಂದುಂ ದಿನವರೆಗಂ ಕುದಿರೆಗೆ ಬಲಮನುಲೋಮಂ ಪೆರ್ಚೆ ಪೆರ್ಚುಗುಂ ಕ್ಷೀಣಂಗಳ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭–೫೨). ೬. 'ಮೂರು' ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : ಹರನಯನವಹ್ನಿ ಪುರಶಿಖಿ ವರರತ್ನಂಮೂರ್ತಿ ಲೋಕವಿಮಲತ್ರಿತಯಂ ಪರಮಗುಣತ್ರಯ ಮನಲಂ ಸುರನದಿಮಾರ್ಗತ್ರಯಮದು ಮೂಱಱ ನಾಮಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೯–೩). ೭. ಕೃತ್ತಿಕಾನಕ್ಷತ್ರ. ೮. 'ರ' ಎಂಬ ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಒಂದು ಸಂಕೇತ. [ಸಂ.]

ಅನಲಂಕೃತ (ಗು). ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅನಲಗಣ್ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರುವ ಕಣ್ಣು : ಅನಲಗಣ್ಣಿನ ತೆಱೆದ ರೌದ್ರಾನನದ ದಾಡೆಯ ದಳ್ಳುರಿಯ ಸುಯ್ಲಿನ ಭಯಂಕರ ರೂಪ ನೆಸೆದನು ರುದ್ರನಂದದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೬–೯–೯). [ಅನಲ + ಕಣ್]

ಅನಲಗರ್ಭ (ಗು). ೧. ಬೆಂಕಿಯನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರುವ ; ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರುವ : ಎನುತ ಸುರಿದನು ಸರಳಸಾರವನನಲಗರ್ಭದ ಬಾಯ ಧಾರೆ ಗಳನಿಲಗರ್ಭದ ಗಱಿಗಳಶನಿಯ ಗರ್ಭಮಿಂಟಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮–೩೫). (ನಾ). ೨. ಅರಣಿ (ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯುಳ್ಳದ್ದು). [ಅನಲ + ಗರ್ಭ]

ಅನಲಜೆ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು ; ದ್ರೌಪದಿ: ಮುಂದಲೆಯಂ ಪಿಡಿದೆನ್ನಯ ಮುಂದೆಱೆದನಲಜೆಯನುಯ್ದು ಪರಿಭವಿಸಿಯೆ ದಳ್ಳಿಂದುರಿದು ಸೊರ್ಕಿದವನಂ ಕೊಂದೆಂ (ಗದಾಯು. ೬–೨೬). [ಸಂ. ಅನಲಜಾ]

ಅನಲನಯನ (ನಾ). = ಅನಲಾಕ್ಷ. [ಅನಲ + ನಯನ]

ಅನಲನೇತ್ರ (ನಾ). = ಅನಲಾಕ್ಷ : ಅನಲನೇತ್ರಂ ಕೋಪಿಸಿದಡಿಂತನಘ ಭಕ್ತರು ಕಾಯಲಾರ್ಪರದಲ್ಲದುಳಿದಂತೆ ಘನತರೋದ್ಧತ ಭಕ್ತನಿಕರಂ ಮುನಿದೊಡೇಂ ಕಾಯಲ್ಕೆ ಶಕ್ಯಮೆ (ಬಸಪು. ೨೬–೧೬). [ಅನಲ + ನೇತ್ರ]

ಅನಲಮರೀಚಿ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿಯ ಕಿರಣ. ೨. ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆಯಂತೆ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು ; ಸೂರ್ಯ : ಅಮೃತಮಯ ಕಿರಣನೆಂಬುದುಮುಮರದು ಶಿಶಿರಾಂಶುವೆಂಬುದುಂ ಶಶಿಗೆಂದುಂ ಸಮನಿಸಿ ವಿಷಕಿರಣನುಮನಲಮರೀಚಿಯುಮೆಂದೆನಲ್ಕೆ ಮೋಹಾಪೋಹಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೮೩). [ಅನಲ + ಮರೀಚಿ]

ಅನಲಮುಖ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿಮುಖ ; ಬೆಂಕಿಯ ಬಾಯಿ : ಈಕೆಯುಪದೆಸೆಯುದಯದಲಿ ಕುಂತೀಕುಮಾರಕರನಲಮುಖದಲಿ ನಾಕ ದಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡರೆಂದುಮ್ಮಳಿಸುವನು ದ್ರುಪದ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೧–೧೦). ೨. ಅಗ್ನಿಯೇ ಬಾಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ದೇವತೆ. [ಅನಲ + ಮುಖ]

ಅನಲಾಕ್ಷ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರುವ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು ; ಈಶಾನ ; ಈಶ್ವರ : ಕುಬೇರನನಲಾಕ್ಷಂ . . . ಸೇರಿ ನೆರೆದೊಪ್ಪಿರೆ ಕೃಪಾರಸಸಮುದ್ರ ನಗಜಾರಮಣನುಜ್ವಳಪುರಾರಿ ಮೆಱೆದಿರ್ದಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೮೮). [ಅನಲ + ಅಕ್ಷ]

ಅನಲಾರ್ಚಿ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಜ್ವಾಲೆ : ಮಲಯರುಹದೊಳನಲಾರ್ಚಿ ನಿನ್ನ ವದನೋದರದೊಳ್ ಪರುಷತರವಚನಮುಪ್ಪುದು ದುರವಾಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೭೯). [ಅನಲ + ಅರ್ಚಿ]

ಅನಲಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರುವ ಅಸ್ತ್ರ; ಅಗ್ನಿಬಾಣ; ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರ: ಅನಲಾಸ್ತ್ರದಿನಿಸೆ ದಿವಿಜಂ ದನುಜೇಂದ್ರಂ ವಾರುಣಾಸ್ತ್ರದಿಂ ಖಂಡಿಸಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೨೦೭). [ಅನಲ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಅನಲು₁ (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ). ಉರಿ; ಜ್ವಲಿಸು : ಬೆಂಕಿ ಸುಮ್ಮನೆ ಅನಲುತ್ತಿದೆ. ಒಲೆಯ ಮೇಲೆ ಪಾತ್ರೆ ಇರಿಸು (ರೂಢಿ).
[ದೇ. ? ‖ ತಮಿ. ಅನಲ್ = ಬೇಯಿಸು, ಸುಡು]

ಅನಲು₂ (ನಾ). ೧. ಸೆಕೆ; ಸಂತಾಪ. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಬೆಂಕಿ. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೩. ಕೋಪ. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೪. ದುಃಖ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[< ಅನಲು₁. / ತಮಿ. ಮಲ. ಅನಲ್ (< ಸಂ. ಅನಲ)]

ಅನಲೋಷ್ಮ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ತಾಪ : ಅನಲೋಷ್ಮಾವಳಿಯಿಂ ಮಹೋಗ್ರಮೆನೆ ಕಾಯ್ದುಷ್ಮಾತಪಜ್ವಾಲೆಗಳ್ಕಿ (ಕುಸುಮಾ. ೮–೧೪೪).
[ಅನಲ + ಊಷ್ಮ]

ಅನಲ್ಪ (ಗು). ೧. ಅಲ್ಪವಲ್ಲದ; ಬಹಳ; ದೊಡ್ಡದಾದ : ನಗರ ಮನೋಹರವ್ಯಾಪಾರಮನಲ್ಪಮೆನೆಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೨೩ ವ); ಶರೀರ ಭೋಗಮುಂ ತೊಱೆದನದರ್ಕವಂಗೆ ಕುಡಲಾಗದನಲ್ಪನಿತಂಬ ಬಿಂಬೆಯಂ (ಶಮುದ. ಸ. ೧೨೪ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಹೆಚ್ಚಿನ; ಮೇಲಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠ : ಈಡಿತಜಿನವರಶಾಸನ ಚೂಡಾಮಣಿ ಬುಧರ್ಗನಲ್ಪಕಲ್ಪಕುಜಂ ಕೆಯ್ನೀಡಿದ ಬೇಟ್ಪರ ನೆರವಿಗೆ ನೀಡಿಲ್ಲದೆ ಕುಡುವುದಾತ್ತನಾ ಜಿನಚಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೩೨); ಧವಳತಲ್ಪಮೆಸೆದುದನಲ್ಪಂ (ಜಗವಿ. ೨–೭೪). [ಸಂ.]

ಅನಲ್ಪವಿಕಲ್ಪ (ನಾ). ಬಹಳವಾದ ವಿಕಲ್ಪಗಳುಳ್ಳದ್ದು ; ಹಲವು ಬಗೆಯ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯ ರೂಪರೇಖೆಗಳುಳ್ಳದ್ದು : ವಿದಿತೋತ್ತರ ಮಾರ್ಗಗತಂ ಪ್ರತೀತ ವಕ್ರೋಕ್ತಿಕೃತಮನಲ್ಪವಿಕಲ್ಪಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೫೧).
[ಅನಲ್ಪ + ವಿಕಲ್ಪ]

ಅನವಕಾರ್ಯ (ಗು). ಕಡೆಗಣಿಸಲಾಗದ; ತಿರಸ್ಕರಿಸಬಾರದ : ಅನುಕೂಲಕನುಮನಾಲಸ್ಯನುಮನವಕಾರ್ಯನುಂ ಲಬ್ಧಿಬುದ್ಧಸದೃಶನುಂ. . . ಶ್ರೋತೃವೆಂಬೊನಕ್ಕುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೨ ವ). ☞ ಇದು ಶ್ರೋತೃವಿನ ದಶಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ.]

ಅನವಗಮ (ನಾ). ತಿಳಿಯದಿರುವುದು; ಅರಿವಾಗದಿರುವುದು : ಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಗೆ ದೇವತಾಮುಖವಸ್ತ್ರದವೋಲ್ ಅರ್ಥಾನವಗಮುಂ ಸ್ವಭಾವಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೧). [ಸಂ.]

ಅನವಚ್ಛಿನ್ನ (ಗು). ೧. ನಡುವೆ ಭಂಗವಿಲ್ಲದಿರುವ. ೨. ವಿಭಾಗವಾಗದ. ೩. ಹೀಗೆಂದು ನಿರೂಪಿಸದ; ನಿಶ್ಚಯವಾಗದ ; ಸ್ವರೂಪ ತಿಳಿಯದ. [ಸಂ.]

ಅನವದ್ಯ (ಗು). ೧. ನಿರ್ದೋಷವಾದ ; ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ; ನಿಷ್ಕಳಂಕವಾದ : ಇಂತನವದ್ಯಮುಪ್ಪ ಪದದೊಳ್ ಪತಿಯಂ ನಡೆಯಲ್ಕೆ ಪೇಟ್ದು (ಆದಿಪು. ೨–೬೧). (ನಾ). ೨. [ಛಂದ] ಒಂದು ಸಮವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ಕನಕಕುಂಡಲಮಂಡಿತ ಗಂಡೇ ನೀನಿದನೋದನವದ್ಯಮುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೨೬) ; ನಭಭಮಂಸಸಲಂಗಮುಮೊಪ್ಪಲ್ ಪೇಟ್ದಪರಾ ಅನವದ್ಯಮುಂ (ಕೈಪಿಡಿ. ೮೭). [ಸಂ.]

ಅನವದ್ಯಚರಿತ (ನಾ). ೧. ಶುದ್ಧವಾದ ನಡವಳಿಕೆ. ೨. ಶುದ್ಧವಾದ ಚರಿತ್ರವುಳ್ಳವನು : ಅನವದ್ಯಚರಿತನೆಂದಱೆದನಿಬರ ಕಡೆವುಟ್ಟಿದಾಕೆ ಹನುಮಂಗಸ್ಮಜ್ಜನಕಂ ದಧಿಮುಖನಗರೀಜನಪತಿ ಗಂಧರ್ವನೆಂಬನಂಬರಗಮನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೬೨). [ಅನವದ್ಯ + ಚರಿತ]

ಅನವದ್ಯತ್ವ (ಗು). [ಜೈನ] ಹತ್ತು ಅಧಿಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅನವದ್ಯತ್ವಮುಗಣ್ಯತ್ವಮನಾರ್ಹತ್ವಂ . . . ಎಂಬ ಪತ್ತು ಅಧಿಕಾರಂಗಳ್ಗ ಮುಱೆಪಿ (ಚಾವುಂಉ. ೨೩೦). [ಸಂ.]

ಅನವದ್ಯಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬರೆದನನವದ್ಯಯ್ಯನಳಿಯ ದುಗ್ಗಮಾಯ್ಯನ ಮಗ ಪೋಚಯ್ಯ ಬೆಸೆಗೆಯ್ದುಗಲ್ಲ ನಿಱಿಸಿ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೬೪–೧೦ ; 976). [ಅನವದ್ಯ + ಅಯ್ಯ₁]

ಅನವದ್ಯಸುಖ (ನಾ). ೧. ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ಸುಖ ; ಅಕಳಂಕವಾದ ಸೌಖ್ಯ ; ಮೋಕ್ಷ; ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದ : ಆರ್ಯಶೀಲಸ್ಕಂದದಿಂದ ಕೂಡಿ, ಅನವದ್ಯಸುಖವನ್ನು ಆಧ್ಯಾತ್ಮದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸುವವನು (ಬುದ್ಧಪ. ೧೯೯). ೨. ದೋಷರಹಿತವಾದ ಸುಖವುಳ್ಳವನು.
[ಅನವದ್ಯ + ಸುಖ]

ಅನವದ್ಯಾಚರಣ (ನಾ). = ಅನವದ್ಯಾಚಾರ : ಅನವದ್ಯಾಚರಣಕ್ಕುದಾಹರಣಮುದ್ಯತ್ಕೀರ್ತಿಗಾಧಾರಮಾಳ್ದನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ . . . ಪೊಗಟ್ಗುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨–೧೭). [ಅನವದ್ಯ + ಆಚರಣ]

ಅನವದ್ಯಾಚಾರ (ನಾ). ೧. ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ಆಚಾರ. ೨. ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು : ಅನುರೂಪಂಗೆ ಕುಲೀನಂಗೆ ನಿಖಿಲವಿದ್ಯಾವಿದಂಗೆ ತೇಜೋನಿಳಯಂಗನವದ್ಯಾಚಾರಂಗೀ ವನಜಾಕ್ಷಿಯನೀವೆನೆಂದು (ಪಂಚತಂ. ೨೫೭–೧೦). [ಅನವದ್ಯ + ಆಚಾರ]

ಅನವದ್ಯೆ (ನಾ). ದೋಷರಹಿತೆ; ನಿರ್ಮಲೆ : ಅನವದ್ಯೆಯರಾಗಳ್ ಮುತ್ತಿನ ಸೇಸೆಯನಿಕ್ಕಿ ಪರಸಿದರ್ ಮನದೊಲವಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೮–೭೬).
[ಸಂ. ಅನವದ್ಯಾ]

ಅನವಧಾನ (ನಾ). ೧. ಅವಧಾನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಗಮನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಮೈಮರವು ; ಪ್ರಮಾದ : "ಅನವಧಾನಮಾ ಪ್ರಮಾದಮೆನಲ್ಕೆ ಮೈಮಱೆಹು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩–೨೯). ೨. [ಸಂಗೀತ] "ಅನವಧಾನ–ಗಮಕಸ್ವರೂಪ ತಿಳಿಯದೆ ಹಾಡುವವನು" (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೦೩).
[ಸಂ.]

ಅನವಧಾರಣ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು ; ಗಮನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಈ ಪ್ರಕಾರವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವಾಗುವದು, ಅದು ಸಂಶಯ ಭ್ರಾಂತಿ ಸಂಭಾವನೆ ಅನವಧಾರಣ ಮೊದಲಾದ ಬಹು ಪ್ರಭೇದವುಳ್ಳದ್ದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೭೪). [ಸಂ.]

ಅನವಧಿ (ಗು). ಮೇರೆಯಿಲ್ಲದ; ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಪಾರವಾದ. 'ಅನವಧಿತ್ಯಾಗ,' 'ಅನವಧಿಬೋಧ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನವಧಿತ್ಯಾಗ (ನಾ). ಅಪಾರವಾದ ತ್ಯಾಗ ; ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ ಔದಾರ್ಯ : ಕಲ್ಪಮಹೀಜದಿಂದನವಧಿತ್ಯಾಗಪ್ರಭಾವಂ . . . ಶ್ರೀನಿಳಯಂ ಸುಪುತ್ರನೊಗೆತರ್ಕುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೧೨೨).
[ಅನವಧಿ + ತ್ಯಾಗ]

ಅನವಧಿಬೋಧ (ನಾ). ಅಪಾರವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು; ಸರ್ವಜ್ಞ : ಭವ್ಯತೆ ಮುಟ್ಟುಂ ನಿಜಸೇವಾವ್ಯಸನಮನದಱೆನಱೆವು ಸಮನಿಕುಮಱೆವಿಂದವ್ಯಾಮೋಹತೆ ಸಾರ್ಗುಮದವ್ಯಾಹತಸುಖಮನೀಗುಮನವಧಿಬೋಧಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೧೪). [ಅನವಧಿ + ಬೋಧ]

ಅನವರತ₁ (ಗು). ಎಡೆಬಿಡದ; ನಿರಂತರವಾದ : ದೇವಾಸುರ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕರಗಂಬೊತ್ತಳೆಂಬಂತನವರತ ಬಾಷ್ಪವಾರಿಧಾರಾಪೂರ ಪರಿವಾರಿತ ಪಲ್ಲವನೇತ್ರೆಯುಂ (ಗದಾಯು. ೧–೫೫ ವ); ಅನವರತಪರಮಸುಖಸಾಧನಚರಿತಂ ಜಿನಕುಮಾರ ಸದೃಶಂ [ಭವ್ಯಂ] ನಿನಗೆ ಮಗಂ ಪುಟ್ಟುಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೨). [ಸಂ.]

ಅನವರತ₂ 'ಅನವರತಂ' ನೋ.

ಅನವರತಂ, ಅನವರತ${}_2$ (ಅ). ಎಡೆಬಿಡದೆ; ನಿರಂತರವಾಗಿ; ಬಿಡುವಿಲ್ಲದಂತೆ; ಯಾವಾಗಲೂ: ಅವಗುಣಮಿನಿತಾದೊಡಮಾ ಕವಿತಾಬಂಧನಮಶೇಷಮುಂ ದೂಷಿಸುಗುಂ ಸವಿಳಾಸಲೋಲಲೋಚನ ವಿವರಮನೆಡೆವೆತ್ತ ಕಸದವೋಲನವರತಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೩). **ಅನವರತ${}_2$:** ಅನವರತ ಮಾಡಿಹೆನೆಂದು ಉಪ್ಪರಗುಡಿಯ ಕಟ್ಟಿ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತನ ಮನೆಯದು ಅಂದಣಗಿತ್ತಿಯ ಮನೆ (ಬಸವ. ೨೨೬); ಸುರಪುರನಿಲಯ ಚೆನ್ನಿಗರಾಯ ಚತುರೋಪಾಯ ರಕ್ಷಿಸು ನಮ್ಮನನವರತ (ಹರಿಸಾ. ೧-೧).
[< ಸಂ. ಅನವರತ${}_1$]

ಅನವಲ್ಯ (ನಾ). (ಉಕ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಕಷ್ಟ; ಕ್ಲೇಶ; ತೊಂದರೆ: ಸೂನಬಾಯೀ ಅನ್ನುತ್ತಾಳೆ – ನಿನ್ನ ಊಟ ಉಪಚಾರದ ಅನವಲ್ಯವಾಗುತ್ತಿರಬೇಕೆಂದು; ಅದೂ ಖರೆ (ದೀಪಹ. ೨೦); 'ಛಲೋ ಮಾಡಿದಿ ಮಾರಾಯಾ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರ ಮಕ್ಕಳ ಅನವಲ್ಯಾ ನೀನ ಕಣ್ಣಿಲೆ ನೋಡಬೇಕಾಗತಿತ್ತು' (ವೈನಿ. ೧೬೯); ಅನವಲ್ಯಕ್ಕೆ ಆಯುಷ್ಯ ಬಹಳ (ಗಾದೆ). 'ಅನವಲ್ಯಬಡಿಸು', 'ಅನವಲ್ಯಬಡು' ಪರಾ. [?]

ಅನವಲ್ಯಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ). ತೊಂದರೆಪಡಿಸು; ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು: ಹಿಂದೆ ಇದ್ದಷ್ಟು ದಿನ ಇನ್ನೇನು ಬದುಕುವುದಿಲ್ಲ. ಇರೋ ನಾಲ್ಕುದಿನ ಅನವಲ್ಯಬಡಿಸಬಾರದು (ಪೂಜಾಫ. ૩).
[ಅನವಲ್ಯಬಡು + -ಇಸು${}_3$]

ಅನವಲ್ಯಬಡು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ). ತೊಂದರೆಪಡು; ಹೆಚ್ಚಿನ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗು: ನಮ್ಮ ರಾಘವೇಂದ್ರರಾಯರು ಸರಕಾರೀ ಖಾತೇದಾಗ ನವಕರಿಮಾಡಿ ಅನವಲ್ಯಬಡುತ್ತಿದ್ದನ್ನ ಕಮಲಕ್ಕ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡಿದ್ರು (ವೈನಿ. ೧೩); ಅಂಥಾಂಗ ಥಣ್ಣಗ ತೌರುಮನ್ಯಾಗ ಇರಬಾರದ ನಮ್ಮವ್ವಾ ಇಲ್ಲಿಷ್ಟು ಅಲ್ಲಿಷ್ಟು ಅನವಲ್ಯಬಡೂದರಕಿಂತಾ (ನಡುಮು. ೮೧).
[ಅನವಲ್ಯ + ಪಡು${}_1$]

ಅನವಶ್ಯ (ಗು). ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅನವಶ್ಯಕ (ನಾ). = ಅನಾವಶ್ಯಕ: ಶ್ರೀಯುತರು ಸಂಭಾಷಣೆಗೆ ತೊಡಗಿದಾಗ ಅನವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಕಾಲಹರಣಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನವಸರ (ಗು). ೧. ವಿರಾಮವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಉಚಿತವಲ್ಲದ ಸಮಯ. ೩. ಕಾಲೋಚಿತವಲ್ಲದುದು: ಖುಲ್ಲನಾಗಿಂತ ನವಸರವಾದಲ್ಲಿ ಗುಡಿಯೊಳು ಹೊಗುವ ಸಲಿಗೆಯದೆಲ್ಲಿಯದು ತನಗಾರು ಕೊಟ್ಟರು ಮಾಣದಶ್ರಾಂತ (ಬಸಪು. ೪೩-೪೦). [ಸಂ.]

ಅನವಸಾದ (ನಾ). ಕುಗ್ಗದಿರುವುದು; ಕುಂದದಿರುವುದು: ದೇಶಕಾಲ ವೈಗುಣ್ಯದಿಂದಲೂ, ಶೋಕನಿಮಿತ್ತವಾದ ವಸ್ತು ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವುದರಿಂದಲೂ, ಅವುಗಳಿಂದುಂಟಾಗುವ ದೈನ್ಯತೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಕಾಂತಿಹೀನತೆಯೇ ಅವಸಾದವು ಎಂದೂ – ಅದಕ್ಕೆ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದುದೇ ಅನವಸಾದವು – ಅಂದರೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದೈನ್ಯಭಾವವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ – ಎಂದು ... ಅರ್ಥಮಾಡಿದ್ದಾರೆ (ಶಾಂಪಜೀ. ೮೯). [ಸಂ.]

ಅನವಸ್ಕರ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಮಷವಿಲ್ಲದ ಹಾಗೆ ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು; ಪರಿಶುದ್ಧವಾದುದು; ನಿರ್ಮಲವಾದುದು. ೨. ವಂಚನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನವಸ್ಥಾದೋಷ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ: ಅದು ಅನಾದಿಜನ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೊಂದು ಕಾರಣವೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನವಿಲ್ಲ. ಅನವಸ್ಥಾದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೫೭). [ಸಂ. (ಅನವಸ್ಥಾ + ದೋಷ)]

ಅನವಸ್ಥಾಪ್ರಸಂಗ (ನಾ). ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರಸಂಗ, — ಸಂದರ್ಭ [ಸಂ. (ಅನವಸ್ಥಾ + ಪ್ರಸಂಗ)]

ಅನವಸ್ಥಿತ (ಗು). ೧. ಚಂಚಲವಾದ; ಅಸ್ಥಿರವಾದ; ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದ; ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾದ. (ನಾ). ೨. ಅನಿಶ್ಚಿತ ಸ್ಥಿತಿ: ಅನವಸ್ಥಿತಮೆಂಬುದು ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಾದಿ ಗುಣವೃದ್ಧಿಹಾನಿ ಯೋಗದಿಂ ಎನಿವಿರಿದು ಪುಟ್ಟಿತ್ತು ಅಲ್ಲಿಂ ತೊಟ್ಟು ವಾಯುವೇಗ ಪ್ರಚಲಿತ ಜಲೋರ್ಮಿಯವೊಲ್ ಸ್ವೋಚಿತ ಸ್ಥಾನಂಬರಂ ಕುಂದುತ್ತಂ ಪೆರ್ಚುತ್ತಂ ಇರ್ಪುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬೮). [ಸಂ.]

ಅನವಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ. [ಸಂ.]

ಅನವಸ್ಥಿತಿಕ (ನಾ). ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದುದು; ಅಸ್ಥಿರ; ಚಂಚಲ; ಹೆಚ್ಚುಕಾಲ ನಿಲ್ಲದುದು; ಕ್ಷಣಿಕ: ಭಾವಂ ಬಹಿರರ್ಥಸಮುದ್ಭಾವಿತಮನುಭವಭವಂ ವಿಭಾವಂ ರಸಸದ್ಭಾವವಿಹಿತಾಭಿನಯಮನುಭಾವಂ ಸಂಚಾರಿಭಾವಮನವಸ್ಥಿತಿಕಂ [ಪಾಠಾಂ. ಸ್ಥಿತಕಂ] (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೯೭). [ಸಂ.]

ಅನವಸ್ಥೆ (ನಾ). ೧. ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಕ್ರಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ತಂದೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಜಯಪಾಲನಿಗೆ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅನವಸ್ಥೆಯೆನಿಸಿತು (ಜಯಂತ. ೧೫೩). ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] "ಒಂದು ಜ್ಞಾನವು ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿತೆಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಞಾನದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಾಗಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಕೊನೆಯಾಗದೆ ಇರುವಂಥ ದೋಷಕ್ಕೆ ಅನವಸ್ಥೆ ಎಂದು ಹೆಸರು" (ಅಮೃತ. ೩-೧೩೦ ಟೀಕು).
[ಸಂ. ಅನವಸ್ಥಾ]

ಅನವೀಕೃತತ್ವ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ನವ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅರ್ಥದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅನವೀಕೃತತ್ವ—ಅನೇಕ ಸಂಗತಿಗಳಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಹೊಸ ಹೊಸ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳದೆ ಒಂದೇ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೯). [ಸಂ.]

ಅನವೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ನೋಡದಿರುವುದು; ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡದಿರುವುದು: ದೃಷ್ಟಿದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದನ್ನು ಅನವೇಕ್ಷಣವೆಂದೂ ಎರಡನೆಯದನ್ನು ಅತ್ಯವೇಕ್ಷಣವೆಂದೂ ಕರೆಯಬಹುದು (ಕಗದ್ಯ. ೧೪೮). [ಸಂ.]

ಅನವ್ಯ (ಗು). ೧. ಹೊಸದಲ್ಲದ; ಹಳೆಯದಾದ. (ನಾ). ೨. ಹಳೆಯದು: "ಅನವ್ಯಂ ಪುರಾಣಂ ಪುರಾತನಮೆನಲು ಹಳತಿಂಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೯-೧೩). [ಸಂ.]

ಅನವ್ಯಯ (ನಾ). (ಕರಾ). ಅನಾವಶ್ಯಕವಾದ ವೆಚ್ಚ; ದುಂದು: ಮದುವೆ, ಮುಂಜಿ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಜನ ಅನವ್ಯಯವಾಗಿ ಹಣ ಖರ್ಚು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ?]

ಅನಶನ (ಗು). ೧. ಅಶನವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಊಟ ಮಾಡದಿರುವುದು; ಉಪವಾಸ: "ಪ್ರಾಯಸ್ಸನಶನಮೆನಲುಣ್ಣದಿರುಹಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫-೩೮); ಕೃತಾನುಶಯನನಶನವಿಧಾನದಿನಸುವಂ ವಿಸರ್ಜಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೨-೧೭ ವ); ಅನಶನಮುಂ ಕೈಕೊಂಡಳ್ ಮನದೊಳ್ ಸತಿ ಪತಿಯ ಕುಶಲವಾರ್ತೆಯ ನಾಂ ಕೇಳ್ವಿನಮುಣ್ಣೆನೆಂದು (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೫೦). [ಸಂ.]

ಅನಶನತಪ, ಅನಶನತಪಸ್ಸು (ನಾ). ಅನಶನವ್ರತದಿಂದ ಕೂಡಿದ ತಪಸ್ಸು; ಉಪವಾಸವ್ರತವೆಂಬ ತಪಸ್ಸು: ಏಕವಿಹಾರದೊಳ್ ಮಹಾರಣ್ಯನಿವಿಷ್ಟಂ ಮೊದಲ ಸಾಕಾರ ನಿರಾಕಾರ ಭೇದಭಿನ್ನಮುಪ್ಪನಶನತಪದೊಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೧೫ ವ); ಮುನೀಂದ್ರನನಶನತಪದೊಳ್ ತಜಿಸಿಂದ ಸಲವದೊಂದಾಶ್ಚರ್ಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೪). **ಅನಶನತಪಸ್ಸು:** ಶ್ರಮಣ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಅನಶನತಪಸ್ಸನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತಂದರೆ ಕದಾಚಿತ್, ವೈದಿಕಮತದವರೇ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಉಪವಾಸವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು (ಜೈನಪ. ೫೩೫). [ಅನಶನ + ತಪ]

ಅನಶನತಪಸ್ಸು 'ಅನಶನತಪ' ನೋ.

ಅನಶನದೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ನಿಯಮ, —ವ್ರತ : ಕುರುನರೇಂದ್ರನರಸಿಯರ್ ಮೊದಲಾಗೆಲ್ಲರು ಮನಶನದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡುತ್ತಮ ಮೋಕ್ಷಮಂ ತಾಳ್ದಿದರ್ (ಗದಾಯು. ೧೦–೨೦ ವ). [ಅನಶನ + ದೀಕ್ಷೆ]

ಅನಶನವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಉಪವಾಸದಿಂದಿರುವುದು ; ಆಹಾರವನ್ನು ತೊರೆಯುವುದು : ಅನಶನವೃತ್ತ್ಯಾದಿ ತಪೋನುಷ್ಠಾನಮುಂ . . . ಪೇೞ್ದು ಕೈಕೊಳಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೩ ವ). [ಅನಶನ + ವೃತ್ತಿ]

ಅನಶನವ್ರತ (ನಾ). = ಅನಶನದೀಕ್ಷೆ : ಜಿನಮುನಿಗಳ ಸಮಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅವನಜಮುಖಿಯರು ದಿನವ್ರತ, ದಿಗ್ವ್ರತ, ಮಿತಪರಿಗ್ರಹವ್ರತ, ಅನಶನ ವ್ರತ ಇವುಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಂಡರು (ಮಾಮಲ್ಲಿ. ೧೨೭). [ಅನಶನ + ವ್ರತ]

ಅನಶ್ವರ (ಗು). ನಶ್ವರವಲ್ಲದ ; ನಾಶ ಹೊಂದದಿರುವ ; ಸ್ಥಿರವಾದ ; ಶಾಶ್ವತವಾದ : ಉಪಶಿಷ್ಟಗುಣಾಷ್ಟಕರಾದನಶ್ವರ ಶ್ರೀವನಿತೇಶರೀಗೆಮಗೆ ಸಿದ್ಧರತೀಂದ್ರಿಯ ಸೌಖ್ಯಸಿದ್ಧಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೨). [ಸಂ.]

ಅನಸು (ನಾ). (ಉಕ). ಜೋಳ ಮುಂತಾದ ಗಿಡಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಬುಡದ ಗಂಟಿನಲ್ಲಿ ಒಡೆಯುವ ಚಿಗುರು ; ಟಿಸಲು : ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಜೋಳ ಅನಸು ಒಡೆದಿದೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಅನಸೂಯ (ಗು). ಅಸೂಯೆಯಿಲ್ಲದ ; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅನಸೂಯಕ (ಗು). = ಅನಸೂಯ : ಬರ್ಹಿಧ್ವಜನ ತನುಜನನಸೂಯಕಂ ಧೀರನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫–೧೫). [ಸಂ.]

ಅನಸೂಯೆ (ನಾ). ೧. ಅಸೂಯೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿಲ್ಲದ ಹೆಂಗಸು. ೩. ಅತ್ರಿಮಹರ್ಷಿಯ ಹೆಂಡತಿ : ವರಪುಷ್ಪಪಲ್ಲವದ ಪೊಂಗಳಸಮಂ ತುಂಬಿ ಕರದೊಳನಸೂಯೆ ಗೀಯಲ್ಕವಳರುಂಧತಿಯ ಶಿರಕೆ ಪೊಱಿಸಿದೊಡಾಕೆ ರುಕ್ಮಿಣಿಯ ಸಿರಿಮುಡಿಯೊಳಿರಿಸಿ ನಗುತ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೪–೧). [ಸಂ. ಅನಸೂಯಾ]

ಅನಸ್ತಿತ್ವ (ನಾ). ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ವಿಶ್ವವೆಲ್ಲ ಈ ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಪರ ಸೌಂದರ್ಯವಾದ ದೇವರ ಕಡೆಗೆ ಎಳೆಯುತ್ತದೆ, ಅನಸ್ತಿತ್ವ ಒಬ್ಬರಿಗೂ ಬೇಡ (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೨೨೪). [ಸಂ.]

ಅನಹಂಕೃತಿ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಹೆಮ್ಮೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು (ದಕ. ೬). [ಸಂ.]

ಅನಹಂವಾದಿ (ನಾ). ನಾನು ಎಂದು ನುಡಿಯದವನು ; ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದವನು : ಸುಹೃದನನಹಂವಾದಿ ಅಪ್ರಮತ್ತಂ ಸಾಧು ಪಾಪಿ ತಾನೆಂದೆಯೇ ಹಲುಬುತಿಹ ಪದವೇ (ಮಲೆದೇ. ೧೭–೭).
[ಸಂ. ಅನಹಂವಾದಿನ್]

ಅನಹತ (ನಾ). [ತಂತ್ರಶಾ] = ಅನಾಹತಚಕ್ರ : ಮೀರಿ ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನವನು ಅದ ಹಾರಿ ಮಣಿಪೂರಕವ ಅನಹತಕೈದಬೇಕೆಂದ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೧೫–೨೩). [< ಸಂ. ಅನಾಹತ]

ಅನಹಿತ (ಗು). ೧. ಅಹಿತವಲ್ಲದ ; ಹಿತವಾದ. (ನಾ). ೨. ಶತ್ರುವಲ್ಲದವನು ; ಮಿತ್ರ. ೩. ಅಡ್ಡಿ ; ಆತಂಕ ; ನಷ್ಟ. (೬). [ಸಂ.]

ಅನಾಕರ್ಷಕ (ಗು). ಆಕರ್ಷಕವಲ್ಲದ : ಉಳಿದ ವಿಚಾರಗಳೆಲ್ಲ ಅವನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕನಿಷ್ಠವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಅನಾಕರ್ಷಕವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದುವು (ಪುನರು. ೩೩೩). [ಸಂ.]

ಅನಾಕಾರ (ಗು). ಆಕಾರವಿಲ್ಲದ ; ರೂಪರಹಿತವಾದ : ಮುಕ್ತಜೀವನಪ್ಪೊಡೇಕಪ್ರಕಾರನುಮನಾಕಾರನು[ಮ]ಶರೀರಾಕಾರದಿಂ ಕಿಂಚಿದೂನನುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೧೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅನಾಕುಲ, ಅನಾಕುಳ (ಗು). ೧. ವ್ಯಾಕುಲವಿಲ್ಲದ ; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳದ ; ಕದಡದ ; ಶಾಂತವಾದ. (ನಾ). ೨. ವ್ಯಾಕುಲವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ : ಸಗರರ ಮೇಲೆ ಗಂಗೆಯನನಾಕುಲದಿಂ ತರಲಾ ಭಗೀರಥಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೩). **ಅನಾಕುಳ** : ೧. ಅಕುಳನೆನಾಗಿ ಸುೞಿದೆನನಾಕುಳಮಪ್ಪೆಡೆಯನಱಸಿ ಕಾಣೆಂ ಮೂಱುಂ ಲೋಕದೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೫೫). [ಸಂ.]

ಅನಾಕುಲಂ, ಅನಾಕುಳಂ (ಅ). ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳದೆ ; ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಿಂದ ; ನಿರಾಯಾಸವಾಗಿ : ತತ್ಪರಿವಾರ ದೇವತಾಕುಲಮುಮನಂಗನಾಜ್ಞೆಯೆನೆ ಬಂದುದು ರಾಜಕುಲಕ್ಕನಾಕುಲಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧–೭೭). **ಅನಾಕುಳಂ** : ಅನಾಕುಳಂ ಮನದಲಂಪಿನೊಳಾ ಮದನೋಪಮಾನನೊಳ್ ನೆರೆವೆಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೦೩) ; ಏಕೆ ನಿನ್ನನಾಳ್ದಂ ನಿನ್ನಂ ಮನವೊಲ್ದು ನಚ್ಚಿಯಟ್ಟಿದನನಾಕುಳಂ ದೂತನಿಂತು ನುಡಿಯಲ್ವೇೞ್ಕುಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೬೫). [ಸಂ.]

ಅನಾಕುಳ ‘ಅನಾಕುಲ’ ನೋ.

ಅನಾಕುಳಂ ‘ಅನಾಕುಲಂ’ ನೋ.

ಅನಾಖ್ಯೇಯ (ನಾ). ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗದುದು : ವಿಶೇಷ ಲಕ್ಷಣಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪರಿಶೀಲಿಸಿದ ಮೇಲೆಯೂ ಅದು ‘ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯ’ ಅಥವಾ ‘ಅನಾಖ್ಯೇಯವೇ’ ಆಗುವುದಾದರೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೫೨). [ಸಂ.]

ಅನಾಗತ (ಗು). ೧. ಇನ್ನೂ ಬಾರದ ; ಮುಂದಿನ. ೨. ದೊರೆತಿಲ್ಲದ ; ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕದ. ೩. ತಿಳಿಯದ ; ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೪. ಭವಿಷ್ಯ : ಕೆಲರನಾಗತಮನಱಿವ ಬುದ್ಧಿಯೊಡೆಯರಿಂತೆಂಬರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೮೭ ವ) ; ನಾರದಾದ್ಯರನಾಗತವನಱುಹಿದರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪–೫೩). [ಸಂ.]

ಅನಾಗತಂ (ಅ). ಭವಿಷ್ಯಜ್ಞಾನದ ಮೂಲಕ : ವ್ಯಾಸಭಟ್ಟಂ ಮಹಾಭಾರತಕಥಾಪ್ರಪಂಚಮನನಾಗತಂ ಕಂಡದಂ ಗ್ರಂಥವಿಸ್ತರಂ ಮಾಡಲ್ಬಗೆದು (ಪಂಚತಂ. ೬೫–೧೯). [< ಅನಾಗತ]

ಅನಾಗತಕರ್ತೃ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಅರಿತು ಬರೆಯುವವನು ; ಪರೋಕ್ಷವನ್ನು ಕಂಡು ಬರೆಯುವವನು : ಮುನ್ನಂ ವಾಲ್ಮೀಕಿಮುನಿ ರಾಮಾಯಣಮನನಾಗತಂ ಕಂಡದಂ ಗ್ರಂಥವಿಸ್ತರಂಗೆಯ್ದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೆಮ್ಮಂ ತಪ್ಪನಾಗತಕರ್ತೃಗಳುಮಾಗದಿರ್ಕೆಂದಾಜ್ಞೆಯಂ ಮಾಡಿದ ಕಾರಣಂ (ಪಂಚತಂ. ೬೫–೨೧). [ಅನಾಗತ + ಕರ್ತೃ]

ಅನಾಗತಗ್ರಹ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] “ಗೀತ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ, ತಾಳಘಾತದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಕೆಲವು ಅಕ್ಷರಕಾಲ ನಡೆದಮೇಲೆ ಗೀತ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವುದು ಅನಾಗತಗ್ರಹ. ಈ ಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಎಡುಪು ಎಂದೂ ಹೆಸರು” (ಸಂಗೀಚಂ. ೫೫).
[ಅನಾಗತ + ಗ್ರಹ]

ಅನಾಗತಜ್ಞ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು ; ಮುಂದಾಗುವುದನ್ನು ತಿಳಿದವನು: ಅಸುರಾರಿವೊಲಾವನನಾಗತಜ್ಞಂ(ಜಗವಿ.೧೭–೭೪). [ಸಂ.]

ಅನಾಗತಪೂಜೆ (ನಾ). ತಿಳಿಯದ ಪೂಜೆ ; ಮೌಢ್ಯದಿಂದ ಮಾಡುವ ಆರಾಧನೆ(?) : ಪೂಜಿಸಿ ಕೆಳಯಿಂಕೆ ಇಳುಹಲದೇನೋ ? ಅನಾಗತ ಪೂಜೆಯ ಮಾಡಲದೇನೋ ? ದೇಹವೇ ಪಿಂಡಿಗೆ ಜೀವವೇ ಲಿಂಗ ಗುಹೇಶ್ವರ (ಅವಚಂ. ೪೩–೧೮೪). [ಅನಾಗತ + ಪೂಜೆ]

ಅನಾಗತಮತಿ (ನಾ). = ಅನಾಗತಜ್ಞ : ಮುನಿವರರೆಂತೀಗಿರಿಗೆ ಚರಿಗೆ ವರ್ಪರನಾಗತಮತಿ ಬಗೆಯ ನೀನುಪಾಯಾಂತರಮಂ (ಆದಿಪು. ೫–೭).
[ಅನಾಗತ + ಮತಿ]

ಅನಾಗತಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯದ ಸಿದ್ಧಿ ; ಮುಂದೆ ಒದಗಲಿರುವ ಸಿದ್ಧಿ : ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಬೋಧೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿರೆ ಅನಾಗತಸಿದ್ಧಿಯ ಹೋದ ಹೊಲಬನಱಿಯದೆ ಕೆಟ್ಟರಯ್ಯಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೯೧–೩೬೨). [ಅನಾಗತ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಅನಾಗತಾರ್ತವೆ (ನಾ). ಮೈನೆರೆಯದ ಹುಡುಗಿ : “ಮೈನೆರೆಯದ ಹೆಂಗಸು” (ಗಂಗಾಮ. ೮). [ಸಂ. ಅನಾಗತಾರ್ತವಾ]

ಅನಾಗರಿಕ (ಗು). ೧. ನಾಗರಿಕನಲ್ಲದ; ನಾಗರಿಕವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ನಾಗರಿಕತೆಯಿಲ್ಲದವನು : ನೆನ್ನೆ ನಾವು ಮಾತಾಡಿಸಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ ತೀರ ಅನಾಗರಿಕನಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನಾಚಾರ (ನಾ). ಆಚಾರವಲ್ಲದುದು ; ಸದಾಚಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವಿಕೆ ; ತಪ್ಪುನಡೆ : ಆಚಾರವೇ ಸ್ವರ್ಗ ಅನಾಚಾರವೇ ನರಕ (ಬಸವ. ೨೩೯) ; ನ್ಯಾಯ, ಧರ್ಮದ ಅರಿವಿಲ್ಲದೆ ಅನಾಚಾರಗಳೆನ್ನೆಸಗುವುದು ಈ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಹೋಗಿದೆ (ಕಾವೇರಿ. ೮೮) ; ಮಾಡೋದು ಅನಾಚಾರ ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಬೃಂದಾವನ (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಅನಾಚಾರವಂತ (ನಾ). ಆಚಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು ; ಪೂರ್ವಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಮೀರಿ ನಡೆಯುವವನು. 'ಅನಾಚಾರವಂತಕ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅನಾಚಾರವಾನ್]

ಅನಾಚಾರವಂತಕ (ನಾ). = ಅನಾಚಾರವಂತ: ಅಳುಪಿದನ ಪರಸತಿಗೆ ದ್ವಿಜಸಂಕುಳವ ದೂಷಿಸಿದವನ ಕೋದೊಡಗಲಿಸಿದನು ಗುರುನಿಂದಕನನಾಚಾರವಂತಕನ . . . ಕೊಲ್ಲದಿರ್ದಡೆ ನಾಳೆ ಸೈಂಧವನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬೦೫. ಪರಿ. ೨೮೪). [ಅನಾಚಾರವಂತ + -ಕ$_2$]

ಅನಾಚಾರಿ (ನಾ). ಆಚಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವವನು; ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು : "ಅನಾಚಾರಿ ದುರ್ವ್ಯರ್ತ್ತನುದಾಸೀನನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೫-೬) ; ಹೆತ್ತ ತಾಯ ಕೊಂದ ಅನಾಚಾರಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೮೨-೬೮೫). [ಸಂ. ಅನಾಚಾರಿನ್]

ಅನಾಜು (ನಾ). ಧಾನ್ಯ; ಕಾಳು; ದವಸ: ರಾತ್ರಿ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಮೈಸೂರು ಸೀಮೆಗೆ ಹೋಗಿ ಅನಾಜು ವಗೈರೆ ಲೂಟ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದು ತಂಮ ಕಡೆಯ ಮಂದಿಗೆ ಊಟದ ಬಗ್ಯೆ ಕೊಡಿಸುತ್ತಾ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೧) ; ರಾಗಿ ಮುಂತಾದ ಅನಾಜು ತಂದು ನಮಗೂ ನಂಮ ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಅಂನಾ ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೦). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅನಾಜ್]

ಅನಾಡಂಬರ (ನಾ). ಆಡಂಬರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಸರಳತೆ. [ಸಂ.]

ಅನಾತಪ (ನಾ). ಬಿಸಿಲಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ನೆರಳು. [ಸಂ.]

ಅನಾತುಮ (ನಾ). = ಅನಾತ್ಮ: ಆತುಮನು ತಾನಾಗಲಜಃವಡನಾತುಮಾಖಿಳ ಜೀವಕರಣವ್ರಾತನಾತ್ಮನೆ ನೋಡೆ ಮಿಥ್ಯಜ್ಞಾನಕೃತವೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೩-೧೨-೩೫). [< ಸಂ. ಅನಾತ್ಮ]

ಅನಾತ್ಮ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮವಿಲ್ಲದುದು. ೨. ಆತ್ಮವಲ್ಲದುದು ; ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದುದು ; ಜಡವಸ್ತು : ಅನಾತ್ಮನೆಂಬುದಾರೆಂದರೆ ಸಮಷ್ಟಿವ್ಯಷ್ಟ್ಯಾತ್ಮಕವಾದಂಥ ಶರೀರತ್ರಯವು ಅನಾತ್ಮನೆಂದು ಹೇಳಪಡುವುದು (ವೇಸಾರ. ೭).

ಅನಾತ್ಮರು = ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವರು : ಭೀಮಕರ್ಮಿಗಳಾರ್ಯವೈರಿಗಳ್ ಅನಾತ್ಮರಂ ಋಷಿಕಂಟಕರನಿರಿವುದೆನ್ನಯ ಮನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೮೩-೨೦೧). [ಸಂ.]

ಅನಾತ್ಮಜ್ಞ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪನ್ನು ತಿಳಿಯದವನು. ೨. ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತಾನು ಅರಿಯದವನು. 'ಅನಾತ್ಮಜ್ಞತ್ವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಾತ್ಮಜ್ಞತ್ವ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯದಿರುವುದು. ೨. ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತಾನೇ ಅರಿಯದಿರುವುದು: ಮೊದಲೊಳ್ ಸಂಭಾಷಣಂಗೆಯ್ಯದೆ ವಲಮಿಟಿಕೆಯ್ವಂದಂ . . . ಪ್ರೀತಿಯಂ ಮಾಳ್ಪುದನಾತ್ಮಜ್ಞತ್ವಮಾವುದೆ ವಿಭವದ ಗರ್ವಂಬೊಲಾದಪ್ಪುದೀಗಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೧೧೨). [ಸಂ.]

ಅನಾತ್ಮವಸ್ತು (ನಾ). ಆತ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ವಸ್ತು ; ಆತ್ಮವಲ್ಲದ ವಸ್ತು : ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ, ಲೀಲಾವಿಭೂತಿ . . . ಈ ನಾಲ್ಕು ದ್ರವ್ಯಗಳು ಅಚೇತನವಸ್ತುಗಳು, ಅನಾತ್ಮವಸ್ತುಗಳು, ಜೀವೇಶ್ವರ ವಸ್ತುಗಳು, ಚೇತನವಸ್ತುಗಳೆಂದು ವಿಭಾಗ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೩೯). [ಅನಾತ್ಮ + ವಸ್ತು]

ಅನಾತ್ಮವಾದ (ನಾ). ಆತ್ಮನೆಂಬ ವಸ್ತುವಿಲ್ಲವೆಂದು ಮಾಡುವ ವಾದ : ವಿವಿಧ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ವಿವಿಧ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವಂತೆ ಏರ್ಪಟ್ಟಿರುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ಆತ್ಮನನ್ನೂ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಅನಾತ್ಮವಾದಕ್ಕೆ ಇರುವ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಆತ್ಮವಾದಕ್ಕೂ ಪ್ರಮಾಣ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೬೫). [ಅನಾತ್ಮ + ವಾದ]

ಅನಾತ್ಮವಾದಿ (ನಾ). ಆತ್ಮವಿಲ್ಲವೆಂದು ವಾದಿಸುವವನು ; ನಾಸ್ತಿಕ. [ಸಂ. ಅನಾತ್ಮವಾದಿನ್ (ಅನಾತ್ಮ + ವಾದ + -)]

ಅನಾಥ (ಗು). ೧. ನಾಥರಿಲ್ಲದ ; ಕಾಪಾಡುವವರಿಲ್ಲದ ; ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದವನು ; ತಬ್ಬಲಿ : ಧರೆಯೊಳಗನಾಥರಂ ಸಲಹು ದುಷ್ಟರನು ಪರಿಹರಿಸು (ಹಚಕಾ. ೮-೨೮) ; ಕಡೆಗೆ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಾವನೀಶನು ಮಡದಿಸಹಿತಲನಾಥನಾಗಿಯೆ ಕೆಡುವನೆಂಬುದ ಬಲ್ಲೆನಾ ಪಾಂಡವರ ರಾಜ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯-೩೭). [ಸಂ.]

ಅನಾಥತಂತ್ರ (ನಾ). ಒಡೆಯನಿಲ್ಲದ ಸೈನ್ಯ : ವನದುರ್ಗಸ್ಥಿತಕಾಮನಾಮುನಿಗೆ ಬೆಂಗೊಟ್ಟೋಡೆ . . . ಕೀರಪಿಕ ವೃಂದಂ ಗೂಡುಗೊಂಡಿರ್ದುವೆಂಬಿನವಂತಿರ್ದುವನಾಥತಂತ್ರಮಧಿಕರ್ ಬಂದೆಯ್ದೆ ಬಲ್ಗೆಯ್ದುಮೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪-೨೨). [ಅನಾಥ + ತಂತ್ರ]

ಅನಾಥತ್ವ (ನಾ). ನಾಥನಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ರಕ್ಷಕನಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ : ಇತ್ತಲು ನಂಬಿಯಣ್ಣಂ ಶರ್ವಕಾರುಣ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸದ್ಭಕ್ತಿ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಿ ಅನಾಥತ್ವಂ ಪಿಂಗಿ ಸನಾಥನಾಗಿ (ನಂಬಿರ. ೮-೬). [ಸಂ.]

ಅನಾಥಬಂಧು (ನಾ). ಗತಿಯಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ನಂಟ ; ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದವರನ್ನು ಕಾಪಾಡುವವನು : ನೀನೇ ಅನಾಥಬಂಧು ಕಾರುಣ್ಯಸಿಂಧು (ಪುರಂದ. ೨-೧೧೬-೧). [ಅನಾಥ + ಬಂಧು]

ಅನಾಥಾಲಯ (ನಾ). ಅನಾಥರಿಗೆ ಆಶ್ರಯಕೊಡುವ ಸಂಸ್ಥೆ, — ವಸತಿಸ್ಥಾನ: ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿರುವ ಅನಾಥಾಲಯವು ಶ್ರೀ ವೆಂಕಟಕೃಷ್ಣಯ್ಯನವರಿಂದ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ). [ಅನಾಥ + ಆಲಯ]

ಅನಾಥಾಶ್ರಮ (ನಾ). = ಅನಾಥಾಲಯ : ಆ ಮಗುವಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ಜಾತಕರ್ಮ ಮಾಡಿಸಿದೆ. ಆಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ಅನಾಥಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿದೆವು (ಪುನರು. ೨೮೪). [ಅನಾಥ + ಆಶ್ರಮ]

ಅನಾಥೆ (ನಾ). ರಕ್ಷಕರಿಲ್ಲದವಳು ; ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದ ಹೆಂಗಸು : ಮುಳಿದೆನ್ನನನಪರಾಧೆಯನಬಲ್ಲವಳನಿಂತನಾಥೆಯಂ ಮೋದಿದ ಕಾಲ್ಗಳನಾವ ಜನ್ಮಜನ್ಮಂಗಳೊಳಗಾಗಿಯುಮಕ್ಕೆ ಮುಂದೆ ಕೇಳ್ತಿನ್ನದಿರೆಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೮); ಅನಾಥೆ ಇವಳಿನ್ನೊಬ್ಬಳೀ ಜನ್ಮ ರೋಸಿ, ವೇಧೆಯನು ತಾಳದೆಯೆ ಮುಳುಗಿದಳು ಹೊಳೆಗೆ (ಇಂಗೀತ. ೬೧). [ಸಂ. ಅನಾಥಾ]

ಅನಾದರ (ಗು). ೧. ಆದರವಿಲ್ಲದ ; ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿದ; ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡಿದ: ತಪ್ಪನದೆಂತು ಹೊಱುವೆನನಾದರೋದ್ಧತ ದಂಡಪಾಣಿಯ ದಂಡಹತಿಗಾಱೆ (ಬಸವು. ೩೯-೩೨). (ನಾ). ೨. ಆದರವಿಲ್ಲದವನು : ಪರಮಶ್ರೀಪತಿದೇವವಂದ್ಯಂ . . . ಮೋಹಾಧಿರಾಜಂಗನಾದರನಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೧೭). [ಸಂ.]

ಅನಾದರಣ, ಅನಾದರಣೆ (ನಾ). = ಅನಾದರ. **ಅನಾದರಣೆ**: ಊರ್ಮಿಳೆಯ ಲಂಗವು ಅನಾದರಣೆಯಾಗಿ ಮೇಜಿನ ಮೇಲೆ ಕಾಗದದ ಪೊಟ್ಟಣದೊಡನೆ ಪೊಟ್ಟಣವಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದಿತು (ಮೊಗ್ಗು. ೪೩). [ಸಂ. ಅನಾದರಣ]

ಅನಾದರಣೀಯ (ಗು). ಆದರಿಸಬಾರದ ; ಆದರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಲ್ಲದ : ಕೋವಿದರ ಮತ್ತು ಉದ್ದಾಮ ಮೇಧಾವಿಗಳ "ಇನ್‌ವಿಸಿಬಲ್ ಕಾಲೇಜು" ಒಂದು ಅನಾದರಣೀಯ ವಿಜ್ಞಾನ ಸಂಘವಾಗಿತ್ತು (ವಿಕಾಸ. ೫). [ಸಂ.]

ಅನಾದರಣೆ 'ಅನಾದರಣ' ನೋ.

ಅನಾದರಣೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಉದಾಸೀನವಮಾಡು ; ಅಲಕ್ಷಿಸು: ಅರಸೀ ಮರವೆಯೊಳಾನಂದೊರಸಲನಾದರಣೆಗೈದ ನಿನ್ನಯ ಪಕ್ಷಾಂತರ ಲಗ್ನಬಾಷ್ಪ ಬಿಂದುವನೊರಸುತಮಿಂದೆನ್ನ ದುಗುಡವಂ ಪರಿಹರಿಪೆಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧೧೦–೧೮೮). [ಅನಾದರಣೆ + ಗೈ (< ಗೆಯ್)]

ಅನಾದರತ್ವ (ನಾ). ಆದರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಉದಾಸೀನತೆ : ಪರಾರ್ಥಾಪಹಾರಪ್ರಾರಂಭಾನಾದರತ್ವಂ ಪರಯುವತಿರತಾನಾಭಿಲಾಷೋದ್ಯಮಂ... ಇಂತಿವು ಜಿನಗದಿತಾಣುಬ್ರತಂಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೯). [ಸಂ.]

ಅನಾದವಿಧ (ನಾ). ವೀಣೆಯಂತಹ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಂತೀವಾದ್ಯ: ವಲ್ಲಕಿ, ಅಳಾವಿನಿ, ಅನಾದವಿಧ, ಕಚ್ಛಪವೀಣೆ . . . ಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತು ಮೂಱು ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೬). [ಸಂ. ?]

ಅನಾದಿ (ಗು). ೧. ಆದಿಯಿಲ್ಲದ ; ಮೊದಲಿಲ್ಲದ : ಆಸೆಯಿಲ್ಲದ ಭಕ್ತಚಿತ್ತಾವಾಸವಾಗಿದ್ದವನ ಭಕ್ತರಿಗೋಸರಿಸುವವನಾದಿಗಾದಿಗನಾದಿಯಾದವನು (ಬಸವು. ೫೧–೫೦). ೨. ಮೊದಲನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾಗದ ; ಪುರಾತನಕಾಲದಿಂದಿರುವ : ಕಾದಲಾಪರೆ ಮಗನೆ ಪರರಿಗೆ ಭೇದಿಸುವರಳವಲ್ಲ ಕವಚವನಾದಿಯದು ಕೊಳ್ಳೆಂದು ಕೊಟ್ಟನು ಗವಸಣಿಗೆದೆಗೆದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೪೬). (ನಾ). ೩. ಸ್ವರ್ಗ : "ಸ್ಥಿತಿಯುಂ ಸೃಷ್ಟಿಯನಾದಿ ನಾಕಸುಖಮುಂ ಸ್ವರ್ಗಾಪ್ಸಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೫೫). ೪. ತೊಣಸೆಗಿಡ. 'ಅನಾದಿಕಸ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಾದಿಕರ್ಮ (ನಾ). ಎಂದು ಮೊದಲಾಯಿತೆಂದು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದ ಕರ್ಮ ; ಪುರಾತನವಾದ ಕರ್ಮ : ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಅನಾದಿಕರ್ಮದೊಳಗೆ ವಂದೆ ಕರ್ಮ ವೆಚ್ಚವಾಗಿಯಿರಲು ವುಳಿದ ಅನಾದಿಕರ್ಮ ಶೇಷ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮ ಯಿರುತಹೆ (ಅಧ್ಯಾಮ. ೯೨). [ಅನಾದಿ + ಕರ್ಮ]

ಅನಾದಿಕವಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಮೊದಲಿನ ಕವಿ : ಅನಾದಿಕವಿ ಪರಮಪುರುಷೋತ್ತಮಂ, ಸರ್ವೇಶ್ವರಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩–೫೬). [ಅನಾದಿ + ಕವಿ]

ಅನಾದಿಕಸ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ತೊಪ್ಪಲು, —ಸೊಪ್ಪು : "ತೊಣಸೆ ತೊಪ್ಪಲು" (ಕಿ). [ಅನಾದಿ + ಕಸ]

ಅನಾದಿಕಾಲ (ನಾ). ಆದಿ ಯಾವುದೆಂದು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದ ಕಾಲ ; ಬಹು ಪುರಾತನ ಕಾಲ : ಮದುವೆ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ನಡೆದು ಬಂದಿರುವ ಪದ್ಧತಿ (ರೂಢಿ). [ಅನಾದಿ + ಕಾಲ]

ಅನಾದಿಗಾನ (ನಾ). ಆದಿಯಿಲ್ಲದ ಗಾನ ; ಮೊದಲಿಲ್ಲದ ಗಾನ : ಅನಾದಿಗಾನವು ನಾನು – ಹೇ ಅನಂತಗಾಯಕನೇ – ನಿನ್ನ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೩೦–೧). [ಅನಾದಿ + ಗಾನ]

ಅನಾದಿನಿಧನ (ಗು) ಮೊದಲು ಕೊನೆಗಳಿಲ್ಲದ ; ಹುಟ್ಟು ಸಾವುಗಳಿಲ್ಲದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ: ಅಕೃತ್ರಿಮಮುಮಂಅನಾದಿನಿಧನಮುಂ ಉತ್ಪಾದವ್ಯಯ ಧ್ರೌವ್ಯನಿರ್ವರ್ತ್ಯಮುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೧೬). [ಅನಾದಿ + ನಿಧನ]

ಅನಾದಿಪರ್ಯವಸಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮೊದಲಿಲ್ಲದುದು ; ಆದರೆ ಕಡೆಯುಳ್ಳದ್ದು ; ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಕಾಲದ ಒಂದು ವಿಭಾಗ (?): ಕಾಲಂ ನಿರೂಪಿಸೆಪಡುಗುಂ ಅದು . . . ಏಕಜೀವಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂ ಅನಾದ್ಯಪರ್ಯವಸಾನಮುಂ ಅನಾದಿಪರ್ಯವಸಾನಮುಂ ಸಾದಿಪರ್ಯವಸಾನಮುಮೆಂದು ಭಂಗತ್ರಯಮುಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೧). 'ಅನಾದಿಸಾಂತ' ಪರಾ. [ಅನಾದಿ + ಪರ್ಯವಸಾನ]

ಅನಾದಿಪುರುಷ (ನಾ). ಆದಿಯಿಲ್ಲದ ಪುರುಷ ; ಪುರಾತನ ಪುರುಷ ; ಭಗವಂತ : ಕಮಲೋದರನು ಕೈಕೊಂಡನಗ್ಗದನಾದಿಪುರುಷಶ್ರೀನಿಜವಿಶ್ವಾತ್ಮಕಾಕೃತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೬೪). [ಅನಾದಿ + ಪುರುಷ]

ಅನಾದಿಪ್ರಭವ (ನಾ). ಅನಾದಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದದ್ದು : ಇದನಾದಿ ಪ್ರಭವಂ ಭವಭ್ರಮಣ ದುಃಖೋಗ್ರಾಗ್ನಿಯೊಳ್ ಮಗ್ಗಿದಪ್ಪುದು ಜೀವಂಗಳನೆಂಬಿನಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೯). [ಅನಾದಿ + ಪ್ರಭವ]

ಅನಾದಿಬಂಜರು (ನಾ). ಬಹಳ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಬೀಳು ಬಿದ್ದ ಭೂಮಿ (ದಕ. ಕಿ). [ಅನಾದಿ + ಬಂಜರು]

ಅನಾದಿಬೋಧ (ನಾ). ಆದಿಯಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು : ಅಂತಪ್ಪ ಸರ್ವಜ್ಞತಾ ತೃಪ್ತಿ ಎನುತಂತನಾದಿಬೋಧಾಯೆಂದಾ ಸ್ವತಂತ್ರನಿತ್ಯಮಲುಪ್ತಶಕ್ತಿಯನು (ವೀಶೈಪು. ೫–೮–೧೮). [ಅನಾದಿ + ಬೋಧ]

ಅನಾದಿಮಿಥುನ (ನಾ). ಆದಿಯಿಲ್ಲದ ಜೋಡಿ ; ಅತಿ ಪುರಾತನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಇರುವ ದಂಪತಿಗಳು : ಒಲವಿಗೆ ನಲಿಯುವ ಅನಾದಿ ಮಿಥುನ ಒಂದನೆ ನೂರೊಂದೆನಿಸುವ ರತುನ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೩೨–೭). [ಅನಾದಿ + ಮಿಥುನ]

ಅನಾದಿಮಿಥ್ಯಾತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಬಂದಿರುವ ತಪ್ಪುನಂಬಿಕೆ : ಕದಡಿದ ನೀರ್ ಕತಕದಿನಲ್ಲದೆ ತಿಳಿಗುಮೆ ಪುದಿದನಾದಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವದೆ ಮುಚ್ಚಿದ ಮತಿಯದು ನಿನ್ನಿಂದಲ್ಲದೆ ಪಜ್ಜಳಿಸುಗುಮೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೮). [ಅನಾದಿ + ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ]

ಅನಾದಿಮುಕ್ತ (ನಾ). ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಮುಕ್ತನಾದವನು ; ಈಶ್ವರ : ಇವರು ಆದಿಮುಕ್ತರು, ಪರಮಶಿವನು ಅನಾದಿಮುಕ್ತನು (ಹಿಂದಸಾ. ೩೦೧). [ಅನಾದಿ + ಮುಕ್ತ]

ಅನಾದಿಮೂರುತಿ (ನಾ). = ಅನಾದಿಪುರುಷ : ಅನಾದಿಮೂರುತಿ ಸಲಹೊ ಗದುಗಿನ ವೀರನಾರಯಣ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧–೨೩). [ಅನಾದಿ + ಮೂರುತಿ]

ಅನಾದಿವಾರ್ತೆ (ನಾ). ಬಹಳ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಬಂದ ಸಮಾಚಾರ ; ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾಗಿ ಬಂದ ವೃತ್ತಾಂತ [ಅನಾದಿ + ವಾರ್ತೆ]

ಅನಾದಿಶೈವ (ನಾ). ೧. ಏಳು ಬಗೆಯ ಶೈವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೨. ಶಿವ : ಅನಾದಿಶೈವ, ಆದಿಶೈವ, ಮಹಾಶೈವ, ಅನುಶೈವ, ಅವಾಂತರಶೈವ, ಪ್ರವರಶೈವ, ಅಂತರಶೈವವೆಂಬವೇ ಸಪ್ತಶೈವಂಗಳವುಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವನೇ ಅನಾದಿಶೈವನು (ವಿವೇಕ. ೭೨). [ಅನಾದಿ + ಶೈವ]

ಅನಾದಿಷ್ಟ (ಗು). ಆದೇಶವಾಗಿ ಬಾರದ ; ಸಹಜವಾದ : ಸ್ವರದಿಂಯಲದಿನನಾದಿಷ್ಟರೇಫದಿಂ ಪರದೊಳಮದು್ಱ ತೋಱಿ ಪವರ್ಗಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಂ ವಾದೇಶಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೩). 'ಆದಿಷ್ಟ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಾದಿಷ್ಟರೇಫ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಶಕಟರೇಫ (= ಱ) ಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ 'ರ' ಕಾರವಲ್ಲದ ಸಹಜವಾದ ರೇಫ (= ರ್): ಅನಾದಿಷ್ಟರೇಫಕ್ಕೆ ‖ ಬೇರ್ವೆರಸು ಕಿೞ್ತು ಪಲವುಂ ನೀರ್ವೂಗಳನೊಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬರ್ಪ ಗಜೇಂದ್ರಂ ಸೋರ್ವ ಮದಧಾರೆ ಕಟದೊಳ್ ನೇರ್ವಟ್ಟಿರೆ ಸುರಕರೀಂದ್ರಮೆನಿಸಿದುದಾಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೧). ☞ ಇಲ್ಲಿಯ ಬೇರ್, ನೀರ್, ಬರ್, ಸೋರ್, ನೇರ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿನ 'ರ' ಕಾರ ಅನಾದಿಷ್ಟರೇಫ. 'ಆದಿಷ್ಟರೇಫ' ಪರಾ. [ಅನಾದಿಷ್ಟ + ರೇಫ]

ಅನಾದಿಸಂಸಿದ್ಧ (ಗು). ಬಹಳ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದ : ಅನಾದಿ ಸಂಸಿದ್ಧಗ್ಗರುದ್ಧ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತರಮೋಘವರ್ಷಪ್ರತಿಪಾಳಕದ್ವಿಜಕುಳತಿಳಕರ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೬–೮ ; 1084). [ಅನಾದಿ + ಸಂಸಿದ್ಧ]

ಅನಾದಿಸಾಂತ (ನಾ). = ಅನಾದಿಪರ್ಯವಸಾನ : ಯಾವುದು ಅನಾದಿ ಮಿಥ್ಯಾದೃಷ್ಟಿ ಭವ್ಯಜೀವವಿದೆಯೋ ಅದರ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಕಾಲವು ಅನಾದಿ ಸಾಂತ ಇದೆ. ಎಂದರೆ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಆ ಜೀವಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂವರೆಗೆ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಿಲ್ಲ (ಜೈನಪ. ೩೧೪). [ಅನಾದಿ + ಸಾಂತ]

ಅನಾದಿಸಿದ್ಧ (ಗು). ೧. ಅನಾದಿ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧವಾದ. (ನಾ). ೨. ದೈವ; ಭಗವಂತ: ಅನಾದಿಸಿದ್ಧನ ಬರವ ಕಂಡನು ಬಾಗಿಲಲಿ ವಿದುರ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೯). [ಅನಾದಿ + ಸಿದ್ಧ]

ಅನಾದೃತ (ಗು). ಆದರಿಸಲ್ಪಡದ; ಕಡೆಗಣಿಸಿದ; ಉಪೇಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾದ. [ಸಂ.]

ಅನಾದೇಯ (ಗು). ೧. ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದ; ಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ; ಒಪ್ಪಲಾಗದ: ದೇವತೆಯ ನುಡಿದ ನುಡಿ ಸಾರಮಸಾರಂ ಉಪಾದೇಯಮನಾದೇಯಮೆಂಬಿನಿತಂ ನಿಮಗಱಿಯಲಕ್ಕುಮೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೦೨ ವ). (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ನಾಮಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ. ☞ ಈ ಕರ್ಮದ ಸಂಬಂಧವುಂಟಾದರೆ ಜೀವನಿಗೆ ಕಾಂತಿರಹಿತವಾದ ದೇಹವುಂಟಾಗುವುದು: ಸ್ಥಿರಾಸ್ಥಿರ ಸುಭಗ ದುರ್ಭಗ ಸುಸ್ವರ ದುಸ್ವರಾದೇಯಾನಾದೇಯ ಯಶಸ್ಕೀರ್ತ್ಯಯಶಸ್ಕೀರ್ತಿ . . . ಪ್ರಕೃತಿಗಳಂ ದೂರೀಕೃತಂ ಮಾಡಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೮೦ ವ). [ಸಂ.]

ಅನಾದೇಶ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಬೇರೊಂದು ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗದೆ ಸಹಜವಾಗಿರುವ ವರ್ಣ: ವಿದಿತಸ್ವರದಿನನಾದೇಶದ ಸಹಜ ವ್ಯಂಜನಂಗಳಿಂ ಪರದ ಪವರ್ಗದ ನೆಲೆಗಕ್ಕುಂ ವತ್ವಂ ಪದವಿಧಿಯೊಳ್ ಬಹುಳ ವೃತ್ತಿಯಿಂ ವಾಕ್ಯದೊಳಂ (ಶಮದ. ೬೭). [ಸಂ.]

ಅನಾದ್ಯ (ಗು). ಆದ್ಯವಲ್ಲದ: ಅಪ್ರಚಿಂತ್ಯಮನಾದ್ಯಮಕ್ಷರಮಪ್ರಪಂಚವಸಾಧ್ಯಮಚಳಿತಮಪ್ರನಾಶಮನಂತಮೆನಲೊಪ್ಪುವುದು ಶಿವತತ್ವ (ಬಸವು. ೩೯-೯) [ಸಂ.]

ಅನಾದ್ಯನಂತ (ಗು). ಆದಿ ಅಂತ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಮೊದಲು ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ: ಪದ್ಮಾಸೀನನಾದ ಬುದ್ಧನನ್ನು ಕುರಿತು ಹಾಡಿದ ಕವನದಲ್ಲಿ ಜೀವನದ ಅನಾದ್ಯನಂತವಾದ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪಗಳ ಚಿರಂತನತೆಯನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುತ್ತಿರುವ . . . ರಮಣೀಯವಾದ ದರ್ಶನವು ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿರುವುದು (ಪ್ರಬಂಧ. ೮೦). [ಅನಾದಿ + ಅನಂತ]

ಅನಾದ್ಯನಿಧನ (ನಾ). ಹುಟ್ಟುಸಾವಿಲ್ಲದುದು; ಮೊದಲಾಗಲಿ ಕೊನೆಯಾಗಲಿ ಇಲ್ಲದುದು: ತತ್ರತ್ಯಯಾಭಿಧಾನಂಗಳುಳ್ಳೊಡೆ ಅವೆಂತೊಳವಂತೆ ವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲಮೊಳವಪ್ಪುದಱಿನನಾದ್ಯನಿಧನ ಸ್ವಭಾವನುಂ. . . ಅಪ್ಪ (ಆದಿಪು. ೨-೧೦ ವ). [ಅನಾದಿ + ಅನಿಧನ]

ಅನಾದ್ಯಪರ್ಯವಸಾನ (ಗು). ೧. ಮೊದಲೂ ಕೊನೆಯೂ ಇಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಕಾಲದ ಒಂದು ವಿಭಾಗ: ☞ ಯಾವುದಾದರೂ ಜೀವನಿಗೆ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವು ಕೊನೆಗಾಣದಂತಿರುವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಆ ಕಾಲ ಅನಾದ್ಯಪರ್ಯವಸಾನ: ಏಕಜೀವಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂ ಅನಾದ್ಯಪರ್ಯವಸಾನಮುಂ ಅನಾದಿಪರ್ಯವಸಾನಮುಂ ಸಾದಿಪರ್ಯವಸಾನಮುಮೆಂದು ಭಂಗತ್ರಯಮಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೧). [ಅನಾದಿ + ಅಪರ್ಯವಸಾನ]

ಅನಾಧಾರ (ಗು). ೧. ಆಧಾರವಿಲ್ಲದ; ಆಸರೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ನಿಸ್ಸಹಾಯ. ೩. ಆಧಾರವಿಲ್ಲದ ವಸ್ತು; ಬ್ರಹ್ಮ. [ಸಂ.]

ಅನಾಧಾರತೆ (ನಾ). ಆಧಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಆಶ್ರಯ ತಪ್ಪಿದ ಸ್ಥಿತಿ: ಮೇರುವನೊತ್ತಿ ಕಿಱಿತ್ತೊಡೆ ಪಯೋಮಯವಾಯ್ತೊ ನಭಂ ನೆಲಕ್ಕನಾಧಾರತೆಯಿಂದೆ ಬಿಟ್ಟುದೊ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೩೮). [ಸಂ.]

ಅನಾಧೇಯ (ಗು). ೧. ಯಾವ ಆಧಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಇರಿಸಲಾಗದ. (ನಾ). ೨. ಆಧಾರವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದವನು: ಧರೆಯಂ ಸದ್ಧರ್ಮಾಶ್ರಯಧರೆಯನನಾಧೇಯನಱಿಯದಾಕಲ್ಪಂ ನೀಂ ಧರಿಯಿಸೆ ತಪಮದೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೪೧). [ಸಂ.]

ಅನಾನಂದ (ನಾ). ೧. ಆನಂದವಲ್ಲದುದು. ೨. ಆನಂದವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ದುಃಖ: ಅಸತ್ತು, ಅಚಿತ್ತು, ಅನಾನಂದಾದಿಗಳಿಲ್ಲದಂದು ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ನೀನೇ ಆಗಿ, ಎಲ್ಲಾ ತತ್ವಂಗಳಿಗೆ ನೀನಾಶ್ರಯವಾಗಿ . . . ನಿನಗೊಂದಾದಿ ಇಲ್ಲದೆ ನಿರಾದಿಯಾದ ಕಾರಣ ನಿಷ್ಕಲ ಶಿವತತ್ವವೆಂದಱಿದೆನು ನೋಡಾ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೩೧). [ಸಂ.]

ಅನಾನಸ 'ಅನಾನಸು' ನೋ.

ಅನಾನಸು, ಅನನಸ, ಅನನಾಸು, ಅನಾನಸ, ಅನಾನಾಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ; ಪೈನಾಪಲ್ ಗಿಡ; ಪರಂಗಿ ಗಿಡ (ಕರಾ): ಅನಾನಸು ಮಲೆನಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). **ಅನನಸ**: ಯಕ್ಷಿಣಿಯು ತನ್ನ ಕೋಲು ತಿರುವಿದಾಕ್ಷಣವೇ . . . ತೋಟದೊಳಗಿರುವ ದವನ, ಮರುಗ, ಪಚ್ಚೆಗಳೆಲ್ಲ ಬದನೀ ಗಿಡಗಳಾದುವು. ಅನನಸಗಳು ಆಲೂಗಡ್ಡೆಗಳಾದುವು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೬೮). **ಅನನಾಸು**: ಅನನಾಸು ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಡಬ್ಬಿಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಹೊರಗಿನ ದೇಶಗಳಿಗೆ ಕಳುಹಿಸುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. ೧-೨೦೪). **ಅನಾನಸ**: ಸಿಲೋನಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಅನಾನಸನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೩೨). **ಅನಾನಾಸು**: ಅನಾನಾಸು ಹಣ್ಣು (ವೈಔಗಿ. ೬-೧೦೮).
[**ಅನ್ಯದೇ. ← ಮರಾ.** ಅನನಸ್, ಅನನಾಸ್; **ಹಿಂ.** ಅನನಾಸ್; **ಗುಜ.** ಅನೆನಾಸ್; **ಒರಿ.** ಅನಾರಸ್; **ಸಿಂಧಿ.** ಅನಾನಾಸು. / **ತಮಿ.** ಅನ್ನಾಸಿ, ಅನ್ನಾಸಿ, ಅನ್ನಾಸಿಯಾ; **ಮಲ.** ಅನನಾಸ್; **ತೆಲು.** ಅನಾನಸು, ಅನಾಸು; < **ಪೋರ್ಚು.** ಅನಾನಾಸ್]

ಅನಾನಾಸು 'ಅನಾನಸು' ನೋ.

ಅನಾನುಕೂಲ್ಯ (ನಾ). ಅನುಕೂಲವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನಾಪತ್ತಿ (ನಾ). ಆಪತ್ತು ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: "ಅಗ್ನಿಹೀನನ ಅನ್ನವನ್ನು ಊಟ ಮಾಡಬಾರದು. ಮಾಡುವುದು ಧರ್ಮವಲ್ಲ" ಎಂಬುದು ಅನಾಪತ್ತಿಯ ವಿಷಯವು (ಆರ್ಯಧ. ೧೩). [ಸಂ.]

ಅನಾಪ್ತ (ಗು). ೧. ಹೊಂದದಿರುವ; ಇನ್ನೂ ಪಡೆಯದ; ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಆಪ್ತನಲ್ಲದವನು; ನಂಟನಲ್ಲದವನು: ಆಪ್ತನ ಮಾರ್ಗದೆ ನಡೆಯರನಾಪ್ತಾರಾಧಕ ಸಮಾಜಮಾರ್ಹತರಂತಲ್ಲಾಪ್ತನ ಪೇೞ್ದೊಂದೋಜೆಯೊಳಾಪ್ತಂ ನೆಗೞ್ವಂತೆ ನೆಗೞ್ವರೊಲ್ದಂತೆಸಗರ್ (ಸಮಪ. ೧೪-೭೪). ೩. ಅಯೋಗ್ಯ; ಜಾಣತನವಿಲ್ಲದವನು; ಹೊಂದಾವಣೆಯಿಲ್ಲದವನು. ೪. ಅಪರಿಚಿತ. [ಸಂ.]

ಅನಾಪ್ತಾಗಮ (ನಾ). ಆಪ್ತರಲ್ಲದವರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರ: ಅಪ್ತಾಗಮಧರ್ಮಮುಮನನಾಪ್ತಾಗಮಮಾ ಕುಧರ್ಮಮೆಂಬೆರಡುಮನೊಲ್ದಾಪ್ತೋದಿತಮೆನಿಪ ಸುಖಾವಾಪ್ತಿಯನೊಲ್ವರ್ಗೆ ತಿಳಿಯೆ ಪೇೞ್ವೆಂ ಕ್ರಮದಿಂ (ಸಮಪ. ೧-೬೨). [ಅನಾಪ್ತ + ಆಗಮ]

ಅನಾಭಿಲಾಷೆ (ನಾ). ಅಭಿಲಾಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸದಿರುವುದು: ಅರಯ್ಯಲ್ ಜೀವಹಿಂಸಾವಿರತಿ ವಿತಥವಾಕ್ಯಂ ಪರಾರ್ಥಾಪಹಾರ ಪ್ರಾರಂಭಾನಾದರತ್ವಂ ಪರಯುವತಿರತಾನಾಭಿಲಾಷೋದ್ಯಮಂ ಬಹ್ವಾರಂಭಾಕಾಂಕ್ಷೆಯೆಂದಿಂತಿವು ಜಿನಗದಿತಾಣುಬ್ರತಂಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೯). [ಸಂ. ಅನಾಭಿಲಾಷಾ]

ಅನಾಮಕ (ಗು). ೧. ಹೆಸರಿಲ್ಲದ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆಯದ. (ನಾ). ೨. ಕಿರುಬೆರಳ ಪಕ್ಕದ ಕೈಬೆರಳು; ಪವಿತ್ರದ ಬೆರಳು. ೩. ಮೊಳೆರೋಗ; ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ. [ಸಂ.]

ಅನಾಮತ 'ಅನಾಮತ್ತು$_2$' ನೋ.

ಅನಾಮತು$_1$ 'ಅನಾಮತ್ತು$_1$' ನೋ.

ಅನಾಮತು$_2$ ಅನಾಮತ್ತು$_2$ ನೋ.

ಅನಾಮತ್ತು₁, ಅನಾಮತು₁ (ನಾ). = ಅಮಾನತ್ತು : ಮೊದಲು ಅನಾಮತ್ತಾಗಿ ದೊರೆಗಳ ವಶದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಇದ್ದಂಥಾ ಜಂಗೀ ಸಾಮಾನು ಫಿರಂಗಿ ಮುಂತಾದ್ದನ್ನು ಪುನಃ ಅವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಲ್ಲಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭೪). **ಅನಾಮತು₁** : ದುರ್ದೈವದಿಂದ ನಾನು ಸತ್ತೆನೆಂದು ತಿಳಿ. ಆ ಹಣವು ಅನಾಮತ ಖಾತೆಗೆ ಜಮೆಯಾಗಿ ಹೋಗಬಾರದು (ಜಯಂತಿ. ೩೯೯).

ಅನಾಮತು ಇಡು = ಠೇವಣಿ ಇಡು.

[← **ಮರಾ.** ಅನಾಮತ್=ಠೇವಣಿ ; **ಅರ.** ಅಮಾನತ್, ಅನಾಮತ್]

ಅನಾಮತ್ತು₂, ಅನಾಮತ, ಅನಾಮತು₂ (ಅ). **೧.** ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ; ಎಲ್ಲಾ : ಅವರನ್ನು ಕಾಳೀದೇವಿಯು ಅನಾಮತ್ತಾಗಿ ನುಂಗಿಬಿಡುವಳು (ಝಾರಾಣಿ. ೧೪೦); ನನ್ನ ಹತ್ರ ಐದು ಹಣವಿದೆ. ನಿನ್ನ ಹತ್ರ ಅನಾಮತ್ತು ಸರಾಫ ಚೀಲವೇ ಇದೆ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೧೮); ದೋಣಿಯೂ ಅದರಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರಯಾಣಿಕನೂ ಅನಾಮತ್ತು ನಾಶವಾಗಿದ್ದರು (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೪೦). **೨.** ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ; ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆಗೆ: ಅನಾಮತ್ತಾಗಿ ಗುಮಾನಿಸಬಾರದಾಗಿತ್ತು (ಚೆಂಗೂಲಿ. ೫೦). **೩.** = ಅಮಾನತು (ಕಿ). **ಅನಾಮತ** : **೧.** ಒಬ್ಬನು ಸೆಟ್ಟರನ್ನು ಅನಾಮತ ಎತ್ತಿ ಕುಣಿದು ಕೆಳಗಿರಿಸುತ್ತಾನೆ (ಜನನಾ. ೯೩). **ಅನಾಮತು₂**: **೧.** (ಕಿ). **೪.** ಅಧಿಕಾರದಿಂದ ಬರ್ತರ್ಫ (ಕಿ).

ಅನಾಮತು ಕೊಡು = ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕೊಡು ; ಇಡಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟುಬಿಡು. **ಅನಾಮತ್ತು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗು** = ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು. **ಅನಾಮತು ಹೋಯಿತು** = ಎಲ್ಲವೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೋಯಿತು.

ಅನಾಮಧೇಯ (ನಾ). ಹೆಸರಿಲ್ಲದವನು ; ಅಪ್ರಸಿದ್ಧ ; ಅಲ್ಪ : ಮಾಸ್ತರನೆಂದರೆ ಕಂಡವರ ಮನೆಗೆ ಎಡತಾಕುವ ಅನಾಮಧೇಯನೆಂದು ನಿಮ್ಮ ಕಲ್ಪನೆಯೇ ? (ರಂಗರೋ. ೭೮); ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅನಾಮಧೇಯನೂ ಬಲಹೀನನೂ ಆದವನನ್ನು ಮಹಾಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯೆಂದು ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಾಗಲೀ ಅದರ ಮೇಲೆಯೇ ಕಥೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದಾಗಲೀ ಅಷ್ಟು ಉಚಿತವಲ್ಲ (ಶ್ರೀರಾಯ. ೨ ಮು).

ಅನಾಮಧೇಯ ಪತ್ರ = ಹೆಸರು ಕೊಡದೆ ಬರೆದ ಪತ್ರ ; ಮೂಗರ್ಜಿ : ಸರಕಾರದವರು ಅನಾಮಧೇಯ ಪತ್ರಗಳಿಗೆ ಬೆಲೆಕೊಡಬಾರದೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [**ಸಂ.**]

ಅನಾಮಯ (ಗು). **೧.** ರೋಗವಿಲ್ಲದ ; ನೀರೋಗವಾದ. (ನಾ). **೨.** ಕ್ಷೇಮ ; ಆರೋಗ್ಯ : ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಕುಶಲವನ್ನೂ ಅನಾಮಯವನ್ನೂ ಕೇಳಿ (ಭಾಸನಾ. ೪೧-೧೭). [**ಸಂ.**]

ಅನಾಮಯ ಶರೀರ (ನಾ). **೧.** ರೋಗವಿಲ್ಲದ ಶರೀರ. **೨.** ರೋಗರಹಿತವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು: ಪರಿಣತವಯಸ್ಕನುಂ ವಪುಷ್ಕಾಂತನುಂ ಅನಾಮಯಶರೀರನುಂ . . . ಪವಿತ್ರಚಾರಿತ್ರನುಮೆಂಬ ಅಷ್ಟವಿಧೋತ್ಕೃಷ್ಟ ಗುಣಂಗಳಿಂ ನೆಱೆದನಾಚಾರ್ಯನಕ್ಕುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೨ ವ).

[ಅನಾಮಯ + ಶರೀರ]

ಅನಾಮಿಕ (ಗು). **೧.** ಹೆಸರಿಲ್ಲದ ; ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ : ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ ನಿಮ್ಮ ನಾಮವಿಡಿದ ಅನಾಮಿಕ ನಾನು (ಬಸವ. ೯೩೩). **೨.** ಹೆಸರನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧಪಡಿಸದ ; ಹೆಸರು ಕೊಡದ : ಹೆಸರಿಗೆ ಬಿಪಿನಚಂದ್ರಪಾಲರು ಸಂಪಾದಕರಾದರೂ, ಅನಾಮಿಕ ಸಂಪಾದಕರು ಅರವಿಂದಘೋಷ್ (ವಿಚಾಮಂ. ೯೩). (ನಾ). **೩.** ಚಂಡಾಲ ; ಹೊಲೆಯ : ಹೋಮದ ನೆವದಲ್ಲಿ ಹೋತನ ತಿಂಬ ಅನಾಮಿಕರೊಡನಾಡಿ ಗೆಲುವುದೇನು (ಬಸವ. ೫೭೮) ; ಕಡೆಗನಾಮಿಕನ ಕಿಂಕರನಾಗಿ ಸುಡುಗಾಡ ಕಾವಂತೆ ಮಾಳ್ಪೆನೆಂದು (ಹಚಕಾ. ೧೧-೧೬). [**ಸಂ.** ಅನಾಮಿಕಾ ?]

ಅನಾಮಿಕೆ (ನಾ). **೧.** ಕಿರುಬೆರಳ ಪಕ್ಕದ ಕೈಬೆರಳು ; ಉಂಗುರದ ಬೆರಳು ; ಪವಿತ್ರದ ಬೆರಳು : ಕನಿಷ್ಠಿಕೆ ಸಮಂತು ಮುಟ್ಟದಿರೆ ಪೃಥ್ವಿಯಂ ಱಂಡೆ ಮತ್ತನಾಮಿಕೆಯದುದ್ದಮಾಗೆ ಮಱುವಾಱೆ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೫೧); "ಅನಾಮಿಕೆ– ಕಿಱುಕುಣಿಕೆಯ ಒತ್ತಿನ ಬೆರಲ್" (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕೆ). **೨.** ಹೊಲತಿ : ಅವಗುಣಂಗಳ ಸಂಗದಿಂ ಕುಲಂ ಹಸಗೆಟ್ಟನಾಮಿಕೆಯರಾದರಲ್ಲದೆ ಸಂಗವಾರಕುಲಮಂ ಕೆಡಿಸದು (ಹಚಕಾ. ೭-೩). [**ಸಂ.** ಅನಾಮಿಕಾ ?]

ಅನಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?) : ಯೀ ಧರ್ಮಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಬಳ್ಳಾಳರಿಗೆ ಅನಾಯ ಸನಾಯ ಸಲ್ಲದು ಇಲ್ಲ ಆ ಸ್ಥಳ(ಗ)ದಲು ಇದ್ದ ವೊಕ್ಕಲಿಗೆ ಬಿಟ್ಟಿ ಬಿಡಾರ ಸಲ್ಲದು (ಎಇ.XX, ೯-೫೩; 1556). [< **ಸಂ.** ಅನ್ಯಾಯ ?]

ಅನಾಯಕ (ಗು). ನಾಯಕನಿಲ್ಲದ ; ಒಡೆಯನಿಲ್ಲದ : ತನ್ನ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಅನಾಯಕವಾಗಿದ್ದ ಆ ಸೈನ್ಯದ ಮೇಲೆ ಬೀಳುವಂತೆ ಅಜ್ಞೆಕೊಟ್ಟನು. (ಒಡೆಕ. ೯೩) ; ದೇಶ ಅನಾಯಕವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [**ಸಂ.**]

ಅನಾಯಕತ್ವ (ನಾ). ನಾಯಕನಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಒಡೆಯನಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ : ಪ್ರೀಯವಾಯ್ತು ಪರಾಧವೆಲ್ಲಕನಾಯಕತ್ವವ ನೆನೆಯದಲೆ ಯುವರಾಯ ಪದವಿಯನಿತ್ತು ನೃಪತಿಗೆ ಸರಿಯ ನೃಪರುಂಟೆ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೭೬-೧) ; ಪಂಜಾಬ್ ಇತ್ಯಾದಿ ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅನಾಯಕತ್ವ ಬೆಳೆಯಿತು (ಖುಕ್ನಾರ. ಪೀ. ೧೧೩). [**ಸಂ.**]

ಅನಾಯತ (ಗು). **೧.** ಅಲ್ಪವಾದ ; ಸಣ್ಣದಾದ : ತಾಯೆ ತಾ ಬಿನ್ನೈಸಲಮ್ಮೆನನಾಯತದ ವರವೆಂದು ಮನದಲಿ ನೋಯಲಾಗದು ಸಲಿಸಲಾಗದು ಭಕ್ತರಭಿಮತವ (ನಿಭಾಗ. ೯-೮-೧೪). **೨.** ನಿರಾಧಾರವಾದ ; ಆಸರೆಯಿಲ್ಲದ. **೩.** ಕ್ಷಣಿಕವಾದ ; ಅಸ್ಥಿರವಾದ. **೪.** ನಿಬಿಡವಾದ ; ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ. (ನಾ). **೫.** "ಅಕ್ರಮಕೃತ್ಯ ; ತಪ್ಪು ಕೆಲಸ" (ಬಸವ. ಕೋಶ) ; ಹಲವು ಕಾಲ ಧಾವತಿಗೊಂಡು ಒಟ್ಟದ ಹಿದಿರೆಯು ಒಂದು ಮಿಡುಕುಱಲ್ಲಿ ಬೇವಂತೆ ಸಲೆ ನೆಲೆ ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿರ್ಪ ಶರಣನ ಭಕ್ತಿ ಒಂದನಾಯತದಿಂದೆ ಕೆಡುವುದು (ಬಸವ. ೨೧೩). [**ಸಂ.**]

ಅನಾಯತನಸೇವೆ (ನಾ). = ಅನಾಯತಸೇವೆ : ಮೂಱು ಮೂಢಮುಮಾಱನಾಯತನಸೇವೆಗಳುಮೆಂದಿಂತು ಇಪ್ಪತ್ತೈದುಂ ದೋಷಂಗಳಿಂದಗಲ್ದ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬-೨೨) ; ಎಮ್ಮಜ್ಜಪಜ್ಜರು ಮಾಡಿಸಿದ ಧರ್ಮಂಗಳಿವಂ ಸಮುದ್ಧರಿಸಿದೊಡೆ ಯಾವುದು ದೋಷಮೆಂದು ಸ್ನೇಹದಿಂದಮಾನುಮಿದಂ ನೆಗಳದಂದು ಲೌಕಿಕದಿಂ ನಿರ್ಮ್ಮಲಮಾನುಮಿಾ ಪೇಳ್ದನಾಯತನಂಗಳ ಸೇವಿಸುವುದನಾಯತನ ಸೇವೆಯೆಂಬುದು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೧೧-೧೫). [**ಸಂ.** (ಅನಾಯತನ + ಸೇವೆ)]

ಅನಾಯತಸೇವೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಆರು ಬಗೆಯ ಮಿಥ್ಯೆಗಳ ಸೇವೆ : ಮಿಥ್ಯಾದೇವರುಂ ಮಿಥ್ಯಾಲಯಮುಂ . . . ಎಂಬ ಷಡನಾಯತ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಸೇವಾವಿರಹಿತಮುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೧ ವ) ; ಅನಾಯತಸೇವೆಗಳೆಂಬ ಪಟುಭಟರೇಱಿಸಿ ತಮ್ಮ ಪುರ್ವುಗಳ ಕಾಱುತ ಕಣ್ಣೊಳುರಿಯನಂದು ನುಡಿದರು ಧೀರರು ತಮ್ಮೊಳಿಂತೆಂದು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೪-೧೫೮).

[ಅನಾಯತ + ಸೇವೆ]

ಅನಾಯಾಸ₁ (ನಾ). ಬಳಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಕಷ್ಟವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಸುಲಭತೆ : ಕೆಲವು ಪಯಣಂಗಳಿಂದುತ್ತರಗುಹಾದ್ವಾರಮನನಾಯಾಸದೊಳ್ ತೆಱೆದು ಪೊಱಮಟ್ಟಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೩-೫೩ ವ) ; ತನ್ನ ಬೇಟೆ ಅನಾಯಾಸದಿಂದ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಬೇಕೆಂಬುದಾಗಿ, ಅದನ್ನು ತಂತುಗಳಿಂದ ಬಿಗಿಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೦೯).

ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ = ಕಷ್ಟವಿಲ್ಲದೆ; ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದೆ: ಮನುಷ್ಯನು ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಬಾಳಬೇಕೆಂದು ಬಯಸುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). [**ಸಂ.**]

ಅನಾಯಾಸ₂ (ಅ). ೧. ಸುಖವಾಗಿ; ಕಷ್ಟವಿಲ್ಲದೆ; ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದೆ: ಅನಾಯಾಸ ಇಲ್ಲಿಯೆ ಇದ್ದೀವಿ (ನಡೆದಾ. I, ೩೩೩). ೨. ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ; ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅನಾಯಾಸ₁]

ಅನಾಯಾಸಕೃತ (ಗು). ಸುಲಭವಾಗಿ ಮಾಡಿದ; ಕಷ್ಟವಿಲ್ಲದೆ ನಡಸಿದ. [ಅನಾಯಾಸ₁ + ಕೃತ]

ಅನಾಯುಧ (ನಾ). ಆಯುಧವಿಲ್ಲದವನು; ಆಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿಯದವನು; ನಿರಾಯುಧ: ಕೈದುವಿಡಿಯೆನಾಂ ನಿನಗನಾಯುಧಂಗೆಂದು ಕೈಯ ಪಾವಂ ವಿನತಾತನಯಂ ಬಿಸುಡುವವೋಲ್ ತೊಟ್ಟನೆ ಬಿಸುಟಂ ಪಿಡಿದ ಬಡಿಯನಂತಾ ದಡಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೭೬). [ಸಂ.]

ಅನಾರಂಭ (ಗು). ೧. ಆರಂಭವಿಲ್ಲದ; ಕೆಲಸವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸದಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದಿರುವುದು (?): ವ್ರತಶುದ್ಧಿಯೊಳು ದೇವದ್ವಿಜಂಗೆ ನಿರಾಮಿಷಭೋಜನಮುಂ ಕುಲಸ್ತ್ರೀಸೇವನಮುಂ ಅನಾರಂಭಮುಂ . . . ಆಗವೇೞ್ಪುದು (ಚಾವುಂಉ. ೨೫೮). [ಸಂ.]

ಅನಾರತ (ಗು). ಬಿಡುವಿಲ್ಲದ; ಸಂತತವಾದ; ನಿರಂತರವಾದ: ನೀರಸಂಗಳು ಕಲ್ಮಷಂಗಳಪಾರಮಾಲಿನ್ಯಪ್ರದಂಗಳನಾರತಾಶಾಪಾಶಬಂಧಂಗಳು ವಿಕಳತೆಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦–೬೪). [ಸಂ.]

ಅನಾರತಂ (ಅ). ಬಿಡುವಿಲ್ಲದೆ; ಯಾವಾಗಲೂ; ನಿರಂತರವಾಗಿ: ದೇವರುಂ ಗೊರವರುಂ ಗುಣವೃದ್ಧರನಾರತಂ ಕಾವರಕ್ಕರಸನಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೩೧). [< ಅನಾರತ]

ಅನಾರಸ (ನಾ). ಅತಿರಸ; ಕಜ್ಜಾಯ: ಗಂಗವ್ವ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಅನಾರಸ ಗುಳ್ಳೋರಿಗೆಗಳನ್ನು ಕರಿದು ಮಾಮಲೇದಾರರ ಮನೆಗೆ ಕಳಿಸಬಹುದಿತ್ತಲ್ಲ (ಗಂಮಾಯಿ. ೩೩). [← **ಮರಾ.** ಅನರಸಾ ?]

ಅನಾರೋಗ್ಯ (ನಾ). ಆರೋಗ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಮೈಯಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಸ್ವಸ್ಥತೆ: ಸೇವಿಸುವ ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಬಹುಕಾಲ ಜೀವಾತುಗಳ ಅಭಾವವಿದ್ದರೆ ಅನಾರೋಗ್ಯ ತಲೆದೋರುವುದು . . . ಸರಿಯಾದ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಜೀವಾತುಗಳಿರುವಂತೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದ ಅನಾರೋಗ್ಯವನ್ನು ತಡೆಯಬಹುದು (ಅಡುಸಾ. ೬೦). [ಸಂ.]

ಅನಾರ್ತ (ಗು). ಆರ್ತನಲ್ಲದ; ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದ; ಹಿಂಸೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗದ. [ಸಂ.]

ಅನಾರ್ದ್ರ (ಗು). ಆರ್ದ್ರವಲ್ಲದ; ಒದ್ದೆಯಲ್ಲದ; ಒಣಗಿದ: ಅನಾರ್ದ್ರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಆರ್ದ್ರವಸ್ತ್ರವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಒದ್ದೆಯನ್ನುಟ್ಟು ಚಳಿಯಿಂದ ಪೀಡಿತರಾಗಿ (ಆರ್ಯಧ. ೩). [ಸಂ.]

ಅನಾರ್ಯ (ಗು). ೧. ಆರ್ಯನಲ್ಲದ. ೨. ಆರ್ಯನೆಂದು ಕರೆಯಲು ಅರ್ಹನಲ್ಲದ; ಗೌರವಿಸಲು ಯೋಗ್ಯನಲ್ಲದ: ಆತ್ಮಮನ್! ಅನಾರ್ಯ! ಅನಾರ್ಯನಾರ್, ಆರ್ಯನಾರ್? ನೋೞ್ಪಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೫೦–೮೫೦); ಅನಾರ್ಯರಿವರಂ ನಂಬಿ ಆರ್ಯಕುಲದೇವಿಯಂ ನಾವೆಂದು ತಂದಪೆವೊ ನಾನರಿಯೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೦೧–೧೫). (ನಾ). ೩. ಆರ್ಯರಿಲ್ಲದ ಸಭೆ, ಪ್ರದೇಶ ಮುಂತಾದದ್ದು. ೪. ಆರ್ಯರು ಆಚರಿಸಬಾರದ್ದು; ಆರ್ಯರು ಆಚರಿಸದಂಥದು: ರಣದಿಂದ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದು ಅನಾರ್ಯವಾದದ್ದು (ವಚಭಾ. ೩೦೪). [ಸಂ.]

ಅನಾರ್ಯತಿಕ್ತ (ನಾ). ನೆಲಬೇವಿನ ಗಿಡ; ಚಿರಾಯಿತವೆಂಬ ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅನಾರ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಆರ್ಯಕುಲಕ್ಕೆ ಸೇರದವಳು. ೨. ಅಯೋಗ್ಯಳು; ಹೀನೆ; ದುಷ್ಟೆ: ಕಂಡ ಕಂಡವರೆಲ್ಲರುಂ ಕುಬ್ಜೆಯನನಾರ್ಯೆಯಂ . . . ನಾಯ್ಮರಿಗೆ ಕಡೆಯಾಗಿ ಭಾವಿಸಿದರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೨–೫೯೧). [ಸಂ. ಅನಾರ್ಯಾ]

ಅನಾರ್ಷ (ಗು). ಆರ್ಷವಲ್ಲದ; ಪ್ರಾಚೀನವಲ್ಲದ: ಆರ್ಷಾನಾರ್ಷಭೇದದಿಂ ದ್ವಿವಿಧಮಕ್ಕುಂ ಅವರೊಳಾರ್ಷಮೆಂಬುದಾದಿ ಬ್ರಹ್ಮೋಪದಿಷ್ಟಂ (ಚಾವುಂಉ. ೨೯೬). [ಸಂ.]

ಅನಾಲಸ್ಯ (ಗು). ೧. ಆಲಸ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಆಲಸ್ಯವಿಲ್ಲದವನು: ಅನಾಲಸ್ಯನೆಂಬೊಂ ನಾಸ್ತಿಕ್ಯದೈನ್ಯನಿದ್ರಾದಿ ನಿರೀಕ್ಷಣಜೃಂಭಣವಿವರ್ಜಿತಂ (ಚಾವುಂಪು. ೬). [ಸಂ.]

ಅನಾವರ (ಗು). ಬಹಳವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ: ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಗಕ್ಕ ಹೇಳಿದ ಮಾತುಗಳು ನೆನಪಿಗೆ ಬಂದು ತನ್ನ ತಾಯ ಮೇಲೆ ಅನಾವರ ಸಿಟ್ಟು ಬಂತು (ಮೂರುದಾ. ೬೨); ಆವನಿಗೆ ನಗು ಅನಾವರವಾಯಿತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೬೯). [← **ಮರಾ.** ಅನಾವರ (< ಸಂ. ಅನಿವಾರ್ಯ)]

ಅನಾವರಣ (ನಾ). ೧. ಆವರಣವನ್ನು ತೆಗೆಯುವುದು; ಮರೆಯನ್ನು ಸರಿಸುವುದು. ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವುದು; ಪ್ರಕಟಿಸುವುದು. ೩. ಮುಸುಕಾಗಲಿ, ಮುಚ್ಚಳವಾಗಲಿ ಇಲ್ಲದ ವಸ್ತು. ೪. ಪ್ರಾಕಾರ, ಗೋಡೆ, ಬೇಲಿ ಮುಂತಾದ ಆವರಣವಿಲ್ಲದ್ದು.

ಅನಾವರಣಮಾಡು = ಮರೆಯನ್ನು ಓಸರಿಸು; ಪ್ರಕಟಿಸು: ಶ್ರೀಯುತರು ಶಾಸ್ತ್ರಿ ಅವರ ಭಾವಚಿತ್ರವನ್ನು ಅನಾವರಣಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನಾವರಣೋತ್ಸವ (ನಾ). (ಭಾವಚಿತ್ರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ) ಮರೆಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಪ್ರಕಟಿಸುವ ಸಮಾರಂಭ: ಇಂದು ಗಾಂಧೀಜೀ ಅವರ ಭಾವಚಿತ್ರದ ಅನಾವರಣೋತ್ಸವವಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅನಾವರಣ + ಉತ್ಸವ]

ಅನಾವಶ್ಯಕ (ನಾ). ಅನವಶ್ಯವಾದದು; ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಆಹಾರಾಂಶಗಳು ಅನಾವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಹಾಳಾಗದಂತೆ ಅಡುವುದರಿಂದ ಗೃಹಿಣಿಯು ಆಹಾರದ ಪೌಷ್ಟಿಕತೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಬಲ್ಲಳು (ಅಡುಸಾ. ೭೨). [ಸಂ.]

ಅನಾವಿರ್ಭಾವ (ನಾ). ಉಂಟಾಗದಿರುವುದು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು; ತೋರದಿರುವುದು: ಪ್ರತಿಬಂಧಕಹೇತುಸನ್ನಿಧಾನದೊಳ್ ಅನದ್ಭೂತವೃತ್ತಿತ್ವದ ಅನಾವಿರ್ಭಾವರೂಪಂ ಉಚ್ಛಾದನಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೭). [ಸಂ.]

ಅನಾವಿಲ, ಅನಾವಿಳ (ಗು). ೧. ಕದಡದಿರುವ; ನಿರ್ಮಲವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕದಡದಿರುವ ಅಥವಾ ನಿರ್ಮಲವಾದ ವಸ್ತು: "ವಿಮಳಂ, ವಿಶದಂ, ವೀಧ್ರಂ, ಉಜ್ಜ್ವಳಂ, ಅನಾವಿಲಂ–ಈ ೫ ನಿರ್ಮಳಮಪ್ಪ ವಸ್ತು" (ಹಲಾಯು. ೨೨–೧೩೨). **ಅನಾವಿಳ:** "ವಿಮಳಂ ವಿಶದಂ ವೀಧ್ರಮುಜ್ಜ್ವಳಂ ಸ್ಯಾದನಾವಿಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೨೨–೧೩೨). [ಸಂ.]

ಅನಾವಿಳ 'ಅನಾವಿಲ' ನೋ.

ಅನಾವೃತ (ಗು). ಮುಚ್ಚಿಲ್ಲದ; ತೆರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ: ಅನಾವೃತ ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಸಕಡ್ಡಿ ಬಿದ್ದಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನಾವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಮಳೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಬಹಳ ಕಾಲ ಮಳೆಯೇ ಆಗದಿರುವುದು: ಅಲ್ಲಿ ಅತಿವೃಷ್ಟಿ ಅನಾವೃಷ್ಟಿಗಳ ಭೀತಿಯಿಲ್ಲ (ಕಳಹು. ೯೨); ಅತಿವೃಷ್ಟಿ ಅನಾವೃಷ್ಟಿಗಳ ಖಂಡ ಏಷ್ಯಾಖಂಡ (ರೂಢಿ). 'ಅತಿವೃಷ್ಟಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಾಸ (ನಾ). (ಆರ್ಯರ ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿದ್ದ) ಮೂಗು ಚಪ್ಪಟೆಯಾಗಿದ್ದ ಒಂದು ಪಂಗಡದ ಜನ: ದಸ್ಯುಗಳನ್ನು ಆರ್ಯರು ಮೊದಲು ಶತ್ರುಗಳಂತೆ ಕಂಡು, ಅವರು ಸೋತುಹೋದ ಮೇಲೆ ಅವರನ್ನು ದಾಸ ಅನಾಸ ಮುಂತಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತ . . . ದೂರವಾಗಿಯೇ ಇಟ್ಟಿದ್ದರು (ಭಾಇಪ್ರ. ೩೬). [ಸಂ. ಅನಾಸ = ಮೂಗಿಲ್ಲದ]

ಅನಾಸಕ್ತ (ಗು). ೧. ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ; ನಿಸ್ಪೃಹವಾದ. (ನಾ). ೨. ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು: "ನೀವಂತೂ ಬಂದೇ ಬರಬೇಕು; ಆದರೆ ದಯೆಯಿಟ್ಟು ಅನಾಸಕ್ತರಾಗಿ ಬನ್ನಿ" ಎಂದವಳು ಮಂದಹಾಸದಿಂದ ನೆಕ್ಲದೋವನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿದಳು (ಪುನರು. ೩೩೪). [ಸಂ.]

ಅನಾಸಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೨. ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. 'ಅನಾಸಕ್ತಿಯೋಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಾಸಕ್ತಿಯೋಗ (ನಾ). ಫಲದ ಮೇಲೆ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಯಥಾಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ತಪ್ಪದೆ ಆಚರಿಸುವ ಕ್ರಮ,—ಉಪಾಯ: ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಅನಾಸಕ್ತಿಯೋಗವನ್ನೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಎತ್ತಿಹಿಡಿದಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಅನಾಸಕ್ತಿ + ಯೋಗ]

ಅನಾಸ್ತಿ (ನಾ). ನಾಸ್ತಿಯಲ್ಲದ್ದು; ಇರುವಿಕೆ: ಕರ್ಮ ನಾಸ್ತಿಯೆಂಬೆ ಅನಾಸ್ತಿಯೆಂಬೆ ಜ್ಞಾನಕೊಬ್ಬಿನಲ್ಲಿ ಉಲಿವೆ ಉಲಿದಂತೆ ನಡೆವೆ ಸಂಗಡ ಸಹಿತ ಕರಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಬಂದು ನೀನೂ ಬಯಲಾಗೆ ಎನ್ನನು ಬಯಲು ಮಾಡೆ ಗುಹೇಶ್ವರಾ (ಅವಚಂ. ೨೫–೧೦೫). [ಸಂ.]

ಅನಾಸ್ಥೆ (ನಾ). ಆಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಔದಾಸೀನ್ಯ: ಅವರ ಆ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಓದುಗರ ಅನಾಸ್ಥೆ. ಕವಿ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಬರೆದದ್ದನ್ನು ವಾಚಕರು ಓದುವುದಿಲ್ಲ, ಆನಂದಪಡುವುದಿಲ್ಲ (ಗಾಳಿಪ. ೧೯೪); ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಅನಾಸ್ಥೆ ಬೆಳೆಯದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಬೆಸಂಕ. ೯–೨–೧೯೬೫; ೨–೭). [ಸಂ. ಅನಾಸ್ಥಾ]

ಅನಾಹತ (ಗು). ೧. ಹೊಡೆಯಲ್ಪಡದ; ಏಟು ಬೀಳದ. (ನಾ). ೨. ಒಗೆಯದ ಅರಿವೆ; ನೂತನ ವಸ್ತ್ರ. ೩. ಅಭೇದ್ಯ: "ಆಯಾನ ಮೆನಲನಾಹತಮೆನಲಭೇದ್ಯಮದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫–೩೪). ೪. ಗುಣಿಸಲ್ಪಡದಿರುವುದು; ಗುಣಿಸದೆ ಇರುವುದು. ೫. [ಯೋಗಶಾ] = ಅನಾಹತಚಕ್ರ: ಆದಿಯನುಳ್ಳುದೆ ಆಧಾರ, ಅನಾಹತವ ಕೂಡಿಪ್ಪುದೆ ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನ (ಪದಗೋ. ೫೯–೨೨೧). ೬. [ಸಂಗೀತ] "ನಾದ ಆಹತ ಮತ್ತು ಅನಾಹತ ಎಂದು ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿದೆ... ಅನಾಹತ ನಾದ ಸಾಕಷ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಪನಾವರ್ತ ಅಥವಾ ಸ್ಪಂದನಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದಾಗ ಶ್ರವಣಯೋಗ್ಯತೆ ಪಡೆದು ಆಹತನಾದವಾಗುತ್ತದೆ" (ಸಂಗೀಚಂ. ೭). [ಸಂ.]

ಅನಾಹತಂ (ಅ). ಹೊಡೆಯಲ್ಪಡದೆ; ಏಟುಬೀಳದೆ: ಯಮಳಾರ್ಜುನಾವನೀಜಾತಮನಾಹತಂ ಕೆಡೆದುದಂ ನೆನೆದು (ಜಗವಿ. ೩–೭೪). [< ಅನಾಹತ]

ಅನಾಹತಚಕ್ರ (ನಾ). [ಯೋಗಶಾ] ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಆರು ಚಕ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯದು; ಹೃದಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸುಷುಮ್ನಾ ನಾಡಿಯ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದ್ವಾದಶದಳಪದ್ಮದಂತೆ ಆಕಾರವುಳ್ಳುದಾಗಿ ಎಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಒಂದು ಚಕ್ರ: ಕಲ್ಲುಕಾಷ್ಠ ಸಲಿಲ ನಿಷ್ಕಲದಿಂದಲಾಯಿತ್ತು ವಾಯುವಾಧಾರದ ಪವನಸಂಯೋಗದ ಅನಾಹತ ಚಕ್ರದಿಂದ ಮೇಲಣ ಆಜ್ಞಾಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಂದು (ಅವಚಂ. ೧೪೯–೮೫೪). [ಅನಾಹತ + ಚಕ್ರ]

ಅನಾಹತಮತಿ (ನಾ). ಏಟಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗದ ಬುದ್ಧಿ; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳದ ಬುದ್ಧಿ; ದೃಢವಾದ ಮನಸ್ಸು: ಅಜಿತ ಸೋಮೇಶ ನೊಲಿದಿತ್ತನಾಹತಮತಿಯ ಕುಜುಹಿನಭಿನವಮಂಗನುಸಿರ್ದ ಸತ್ಕೃತಿಯ ನಿದ ಜಜಿವರಾರ್ ಮಜಿವರಾರ್ (ಮಂಗರಾ. ೩–೭). [ಅನಾಹತ + ಮತಿ]

ಅನಾಹತಲೀಲೆ (ನಾ). ಕುಗ್ಗದ ಆಟ,—ಲೀಲೆ: ಘನಗರಳಂ ವಿಜೃಂಭಿಸೆ ಫಣಾಮಣಿ ರಂಜಿಸೆ ಘೋರ ಫೂತ್ಕೃತಧ್ವನಿ ಮಿಗೆ ಪಾವು ಸುತ್ತಿರಲನಾಹತಲೀಲೆಯೊಳಂದು ಬಾಳಚಂದನಕುಜದಂತೆ ಕೃಷ್ಣನೆಸೆದಿರ್ದೊಡಂ (ಜಗವಿ. ೩–೯೧). [ಅನಾಹತ + ಲೀಲೆ]

ಅನಾಹಾರ (ನಾ). ೧. ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿರಾಹಾರ; ಉಪವಾಸ: ಈ ಅನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ, ಈ ಅನಾಹಾರದಲ್ಲಿ ಯಾರು ನನಗೆ ಬಲ ಒದಗಿಸಿದ್ದರೋ ನಾನರಿಯೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೨೨). ೨. ಆಹಾರವಿಲ್ಲದವನು; ಆಹಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು. [ಸಂ.]

ಅನಾಹಾರಕ (ನಾ). ೧. ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವವನು. ೨. [ಜೈನ] ಆಹಾರಕವಲ್ಲದ್ದು. ೩. ಆಹಾರಕವನ್ನು ಪಡೆಯದವನು: ಜೀವಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಆಹಾರಕ, ಅನಾಹಾರಕ ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ಜೈನಸ. ೩೦೦). 'ಆಹಾರಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಾಹುತ (ನಾ). ಆಕಸ್ಮಿಕ; ಪ್ರಮಾದ; ಅನಿಷ್ಟ; ಕೇಡು: ನಿಜವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಎಷ್ಟು ಅನ್ಯಾಯಗಳಾಗಿಲ್ಲ! ನಂಬದೆ ಎಷ್ಟು ಅನಾಹುತಗಳಾಗಿಲ್ಲ (ರಾಮರಾ. ೫೯); ಹೆಂಗಸರು ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ಬೆರಳಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಯಾವುದೋ ಹೇಳಲಾಗದ ಅನಾಹುತವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಂತೆ ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಮಾತನಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಗಮಾಂ. ೭೪); ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ಬೀಗ ಏನೊಂದೂ ಅನಾಹುತಕ್ಕೆ ಎಡೆಯಾಗದೆ ಒಳಗಿದ್ದ ಸರ ಮಾತ್ರ ಮಾಯವಾಗಿದೆ (ಕಾವೇರಿ. ೧೭೯). [< ಸಂ. ಅನಾಹೂತ ?]

ಅನಾಹೂತ (ಗು). ೧. ಕರೆಯಲ್ಪಡದ; ಆಹ್ವಾನವಿಲ್ಲದ: ಔತಣಕ್ಕೆ ಅನಾಹೂತರಾಗಿದ್ದರೂ ಮರಿಗಳೂ ತಾಯಿಯ ಉಣಿಸಿನಲ್ಲಿ ಪಾಲುಕೊಂಡುವು (ಕಾನೂರು. ೪೩). ೨. ಪ್ರಮಾದ; ಕೇಡು: ಇನ್ನೇನು ಅನಾಚಾರ ಅನಾಹೂತಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುವೆ ಹೇಳು (ನಡುವು. ೧೫). [ಸಂ.]

ಅನಾಹೂತಪರಿಚಯ (ನಾ). ಕರೆಯದಿದ್ದರೂ ಹೋಗಿ ತಾನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಪರಿಚಯ: ಅವನಿಷ್ಟರೊಳಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಅನಾಹೂತಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರಬಹುದೆಂದು ಅವನಿಗೇನು ಎನಿಸಿರಲಿಲ್ಲ (ಅರಗಿ. ೨೫). [ಅನಾಹೂತ + ಪರಿಚಯ]

ಅನಿಂದ್ಯ (ಗು). ನಿಂದೆಗೆ ಆಸ್ಪದವಲ್ಲದ; ನಿರ್ದೋಷವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ ಕಾವ್ಯಬಂಧಮೆಂದುಮನಿಂದ್ಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೫೬); ಧೀರನನಿಂದ್ಯನಪ್ರತಿಮನಾನತಸರ್ವಜಗಜ್ಜನಂ... ಪೊಜಮಟ್ಟೆ ಸೌಂದರಂ (ನಂಬಿರ. ೧೪–೧). [ಸಂ.]

ಅನಿಂದ್ಯಗುಣ (ನಾ). ೧. ನಿಂದೆಗೆ ಆಸ್ಪದವಿಲ್ಲದ ಗುಣ. ೨. ನಿಂದೆಗೆ ಆಸ್ಪದವಿಲ್ಲದ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನು: ರಣಮುಖದುಳ್ಳಿ ಕೋಲನೆರಿಯಕ್ಕ್ರಮನಿನ್ದ್ಯಗುಣನ್ ಪ್ರಣಯಿಜನಕ್ಕೆ ಕಾಮನ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೩–೨; 500); ಕುಂದಕಟ್ಟೆಗಮನಿಂದ್ಯಗುಣನೆನಿಪ ದಾಮಮಯ್ಯಂಗಂ... ವೆಣ್ಣಮಯ್ಯನಗ್ರತನೂಜಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೧೯). [ಅನಿಂದ್ಯ + ಗುಣ]

ಅನಿಂದ್ರಿಯ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯವಲ್ಲದುದು; ಮನಸ್ಸು: ಅನಿಂದ್ರಿಯಂ – ಮನಂ – ಅಂತಃಕರಣಂ ಎಂದೊಡೆ ಏಕಾರ್ಥಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೫). [ಸಂ.]

ಅನಿಃಸೃತ (ನಾ). ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೊರಡದುದು: "ಅನಿಃಸೃತ–ಪೊಜಮಡದುದುಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೬). [ಸಂ.]

ಅನಿಕೆ (ನಾ). ಎಣಿಕೆ; ಉದ್ದೇಶ; ಆಲೋಚನೆ: ಸಮುದ್ರ ದಡದಿಂದ ೭–೮ ಮೈಲು ದೂರ ಹೋದರೆ ಒಳ್ಳೆಯ ನಿರೋಗಿ ಮೀನು ದೊರೆತೀತು ಎಂಬುದೇ ಅವನ ವಿಚಾರ. ಆಶಾವಾದಿಯಾದ ಮನಸ್ಸು 'ಹೂ' ಎಂದಿತು ... ಅನಿಕೆಯಂತೆ ಹುಟ್ಟುಹಾಕಿ, ದಡದಿಂದ ಹೊರಹೊರಗೆ ಬಂದ (ದಕ್ಷಿಣ. ೯೩). [ಅನ್ನು (< ಅನ್ನು) + –ಇಕೆ]

ಅನಿಕೇತ (ನಾ). ೧. ಮನೆಯಿಲ್ಲದವನು; ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದವನು. ೨. ನಿಯತವಾಗಿ ಒಂದು ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲದವನು; ಮನೆಮಠಗಳ ಮೋಹವಿಲ್ಲದವನು: 'ತಾಲೀಮಿ'ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅನಿಕೇತ ಸ್ಥಿರಮತಿಗಳು ಅನೇಕರೊಡನೆ ಪ್ರಭುವೂ ಮಲಗಿಕೊಂಡನು (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೨೮). [ಸಂ.]

ಅನಿಕೇತನ (ನಾ). = ಅನಿಕೇತ: ಓ ನನ್ನ ಚೇತನ, ಆಗು ನೀ ಅನಿಕೇತನ! (ಅನಿಕೇ. ೬೦-೨). [ಸಂ.]

ಅನಿಗಂ 'ಅನ್ನೆಗಂ' ನೋ.

ಅನಿಗಾಲ, ಅನುಕಾಲ್ಮ, ಅನುಗಾಲ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ; ಬಿಡುವಿಲ್ಲದೆ; ಸಂತತವಾಗಿ: ಇತ್ತನು ನಿಮಗಗಲಿಕೆಯ ನಿಮ್ಮಗಳ ಚಿತ್ತವೆನ್ನೊಳೆ ನಾಂಟಲೆಂದನಿಗಾಲ (ಯಾದವಾ. ೨೪); ಕಂದ! ಕೇಳದು ಸಾವಿನಿಂದತ್ತಲತ್ತ ನಿಂದು ತಾನನಿಗಾಲ ಎಸೆದೊಪ್ಪುತಿಹುದು (ಕವಿಪು.೪೮). **ಅನುಕಾಲ್ಮ**: ಅನುಕಾಲ ನಿನ್ನನೆ ಬಯಸಿ ನೀ ಬಹ ದಾರಿಯನೆ ನೋಡಿ ಸಾರ್ದಿಗ ಮಣಿದ (ಭರಚ. ೭೮-೧೩೮). **ಅನುಗಾಲ**: ಜನಮನೆ ಬಿಟ್ಟೇಕಾಂತದಲಿ ಕೂಡಲಾಯಿತೆ ಜನವ ಮನೆಯ ಬಿಟ್ಟರದೆ ಅನುಗಾಲ ಗೂಬೆಯು (ಜಗದಾ. ೧೯೦); ಇವರಿಗೆ ಹೊಡೆಯುವ ಅಧಿಕಾರವು ಅನುಗಾಲವೂ ಇದೆ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೧೩); ನನಗಂತೂ ಅನುಗಾಲ ಬಸುರು ಬಾಣಂತನ (ಹನ್ನೊಂದ. ೨೮). [ಅನಿತು + ಕಾಲ]

ಅನಿಚ್ಛೆ (ನಾ). ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಬಯಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸೇರದಿರುವುದು. [ಸಂ. ಅನಿಚ್ಛಾ]

ಅನಿತರ (ಗು). ಬೇರೆ ಕಡೆಯ. 'ಅನಿತರ ಸಾಧಾರಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಿತರಸಾಧಾರಣ (ಗು). ಬೇರೆಕಡೆ ಕಾಣಬರದ; ಬೇರೆಯದಲ್ಲದ: ಅನಿತರಸಾಧಾರಣವಾದ ವಿವೇಕವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಮಾಲತಿಯು ಸಂಗಡವಿರುವುದರಿಂದ ಅನಂಗಸೇನೆಗೆ ಯಾವ ಬಾಧೆಯೂ ಉಂಟಾಗಲಾರದು (ರಾವಿಜ. ೩೦). [ಅನಿತರ + ಸಾಧಾರಣ]

ಅನಿತು 'ಅನಿತ್ತು' ನೋ.

ಅನಿತ್ತು, ಅನಿತು (ಅ). ಪರಿಮಾಣ ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದ; ಅಷ್ಟು: ಮೇಲಾದ ವಿಳಾಸದೊಡ್ಡವಿನಿತುಂ ದಿವದಿಂದೊಡವಂದುವೆಂಬನಿತ್ತಾದುದು ರೂಪು (ಆದಿಪು. ೩-೧೦). **ಅನಿತು**: "ಅನಿತು, ಇನಿತು, ಎನಿತು– ಎಂಬಿವು ಪ್ರಮಾಣ ಸೂಚನಂಗಳ್" (ಕಶಸಾ. ೨೬-೫೪೧); "ಅನಿತಿನಿತುಯೆನಿತೆನಲ್ತಾಂ ಘನತೆಯೊಳಿಂತಿವು ಪ್ರಮಾಣಸೂಚಕಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೬); ನಿಮಗಿಂದಿನ ದಿವಸದನಿತೆಯಾಯುಷ್ಯಮೆಂದು ಪೇೞ್ದುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೬-೨೬); ಅನಿತುಸುಖದನಿತುಭೋಗದ ಮನುಜಯುಗಂ ನೋಡೆ ನೋಡೆ (ಆದಿಪು. ೫-೨೬); ಎನಿತೋದಿದನೋದಿಯುಂ ಮನದನಿತೆ ವಲಂ ಬುದ್ಧಿಯಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೭-೧೬); ಅನಿತೊಂದಣ್ಮನಿತೊಂದು ದರ್ಪಮನಿತೊಂದೌದ್ಧತ್ಯಮುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೫೫); ಅನಿತರಲ್ಲಿ ಸಾಂತಣ್ಣ ರಾಜಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಸಂಗೀತಶಾಲೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ (ಹಾಹುತ್ತ. ೧೦).

ಅನಿತ್ತನಿತ್ತು, ಅನಿತನಿತು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) = ಅಷ್ಟಷ್ಟು: ಅನಿತ್ತನಿತ್ತಂ ವನದೊಳ್ ವನೇಚರಂ ತನತ್ತು ಬಿಲ್ಲಾನದನೊತ್ತಿ ಕೀಸುಗುಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩-೬೮ ಉದಾ). **ಅನಿತನೆಯು** = ಅಷ್ಟನೆಯ: "ಅನಿತನೆಯಂ, ಇನಿತನೆಯಂ" (ಶಮದ. ೨೦೭ ಪ್ರಯೋ). **ಅನಿತಿನಿತು** = ಅಷ್ಟಿಷ್ಟು: ಅನಿತಿನಿತೆಂದು ಲೆಕ್ಕಮಿಡಲಾನಱಿಯೆಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೪೮); ಈತನನಿತಿನಿತೆಂದು ಯೋಚನೆಗೇತಱಲಿ ಠಾವಿಲ್ಲ ಸತ್ವಗುಣಾತಿಶಯವೇ ಕಾಣಬಂದಿಹುದಣುಗ ಕೇಳೆಂದ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೫). **ಅನಿತಱೊಳ್** = ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ: ಊಳಿಗವಾದೆಡೆಗಳೊಳ್ ಝೂಳೆಯಂಗೊಳುತ್ತುಮನಿತಱೊಳಂ ತಣಿಯದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೫ ವ); ಮೋನದಿಂದಿರ್ದನಿತಱೊಳೆ ಪಾತ್ರೆ ಹಿಂಗಿತೇ (ತಿರುರ. ೧೩); ಅನಿತಱೊಳ್ ವಲ್ಲಿತರುಗುಲ್ಮಕಾಸಾರದೊಳ್ (ಭಾವಚಿಂ. ೪-೨೭). **ಅನಿತುಸೂಳು** = ಅಷ್ಟು ಸಲ: ಕ್ರಮದಿನಂಗುಲಾ ಸಂಖ್ಯೇಯ ಭಾಗ ಪ್ರಮಿತಾಕಾಶ ಪ್ರದೇಶಂಗಳೆನಿತೊಳವನಿತುಸೂಳುಮಲ್ಲಿಯೆ ಪುಟ್ಟಿ (ಪಸಾರ. ೧೦೮೬-೧೭). **ಅನಿತ್ತೋರ್** = ಅಷ್ಟು ಜನರು: ಎಲ್ಲಮಾನ್ಸರ್ವ ಪರಿಹಾರಂ ಬಿಟ್ಟ ಮೊದಲಿನನಿತ್ತೋರ್ ನಿತ್ತನ್ತೆ ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೮-೭; 675). **ಅನಿಬರ್, ಅನಿಬರು** = ಅಷ್ಟು ಜನ; ಅಷ್ಟು ಮಂದಿ: ಪುಗುವಾಗಳ್ ಪುಗಲೀಯವೆಂದನಿಬರುಂ ವೀರರ್ಕಳೇಂ ಕಾವರೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ಶೂದ್ರಕ. ೪೩೬); ಸಂನ್ಯಸನಂಗೆಯ್ದು ಮುಡಿಪಿಯನಿಬರುಂ ದೇವಲೋಕಕ್ಕೆ ಪೋದರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೪-೩೧); ಅನ್ತನಿಬರ್ಮ್ಮಹಾಬ್ರಾಹ್ಮಣರುಮನಳಿದ ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನಾಗಿ ನರಕಂ ಪುಗುಗುಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೬೧; 1007); ಇಂತುಟೆ ನಿಮ್ಮನಿಬರ ವಿಕ್ರಾಂತಮಾದೊಡಂ ಸ್ವೈರಿಸಿಮಿನ್ನಿನಿಸಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೯೫); ಕಱುಗಾವ ಮಕ್ಕಳುಗಳನಿಬರ್ಗೆ ದಣಿಯುಣಲಿಕ್ಕಿ ತಣಿದಲ್ಲಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೧೭); ಪವನಜನ ಸಮ್ಮುಖದೊಳನಿಬರು ಕೆಣಕಿನರು ಕಲ್ಪಾಂತಭೈರವನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೩೩); ನಿನ್ನ ಚೆನ್ನಡಿಯೊಳಗಿದಿಂದ ಪಿನ್ನೇಳು ಮುನ್ನೇಳು ತರದವರನಿಬರುಮುನ್ನತಿವಡೆದರೆನ್ನಿಂದ (ಹದಿಬ. ೧-೩೯); ಜಾಣರನಿಬರು ಪೇಳ್ದುದೆಲ್ಲ ಪುಸಿಯೊ (ವಿಸೀಗೀ. ೧೯-೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಅನ್ನೈತ್ತು]

ಅನಿತ್ಯ (ಗು). ನಿತ್ಯವಲ್ಲದ; ಅಸ್ಥಿರ; ಕ್ಷಣಿಕ: ಪದಾಂತ ಸಂಧಿಯು ಈಗಿನ ಪದ್ಯರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಅನಿತ್ಯವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿಯ ಅನೇಕ ಪದ್ಯಗಳು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ (ಕವಿಪು. ಪೀ); ಶ್ರುತಿದುಷ್ಟವೇ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳು ಅನಿತ್ಯಗಳೆಂದು ಹಿಂದಿನವರು ತೋರಿಸಿರುವುದು ಸರಿಯಷ್ಟೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೭೩). [ಸಂ.]

ಅನಿತ್ಯತೆ (ನಾ) ಅಸ್ಥಿರತೆ; ಅಶಾಶ್ವತವಾದ ಸ್ಥಿತಿ; ಕ್ಷಣಿಕತೆ; ಚಂಚಲತೆ: ಸತಿಸುತಾದಿಗಳನಿತ್ಯತೆಯೆಂದು ಪಳಿವುದೆ ಚಂದಮುಮು (ಕೈವಲ್ಯ. ೭೬-೧). [ಸಂ. ಅನಿತ್ಯತಾ]

ಅನಿತ್ಯತ್ವ (ನಾ). = ಅನಿತ್ಯತೆ. [ಸಂ.]

ಅನಿದ್ರೆ (ನಾ). ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ಈ ಅನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಅನಾಹಾರದಲ್ಲಿ ಯಾರು ನನಗೆ ಬಲ ಒದಗಿಸಿದ್ದರೋ ನಾನರಿಯೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೨೨). [ಸಂ. ಅನಿದ್ರಾ]

ಅನಿಧನ (ಗು). ೧. ನಾಶವಿಲ್ಲದ; ಅಂತ್ಯವಿಲ್ಲದ: ಆದನಾದ್ಯನಿಧನ ಗುಣಯುತಮದಕೃತ್ರಿಮಮದು ಮರುತ್ತಿ ಕಾವೇಷ್ಟಿತಂ (ಆದಿಪು.೧-೪೪). (ನಾ). ೨. ನಿರಾಶ್ರಿತ. 'ಅನಿಧನನಿಧನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಿಧನನಿಧನ (ನಾ). ಆಶ್ರಯವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದವನು; ಶಿವ: ಅನಿಧನನಿಧನನಿಧನೋದ್ಭವ ಶಿವ ಶರ್ವಶ್ಚ ಎಂದೆನುತ ಪರಮಾತ್ಮ ಮಹೇಶ್ವರ ಮಹಾತೇಜ ಎನುತ (ವೀಶೈಪು. ೬-೪-೨೭).

[ಅನಿಧನ + ನಿಧನ]

ಅನಿಬದ್ಧ (ಗು). ೧. ಕಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಲುಕದ. ೨. ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ; ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ: ಅಥವೋಪಮೆ ವಿಯತಿ ಪದಪೂರಕಂ ದುಸ್ಸಂಧಿಯನಿಬದ್ಧಂ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥ . . . ಎನಿಪ್ಪ ಪೊಳ್ಳಂ ತೂಱಿ ಕಳೆದಿಂತು (ಬಸಪು. ೧-೧೮). (ನಾ). ೩. [ಜೈನ] ಇತರರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಮಂಗಳ; ಎರಡು ಬಗೆಯ ಮಂಗಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮೇಣ್ನಿಬದ್ಧಾನಿಬದ್ಧಭೇದದಿಂ ಮಂಗಳಂ ದ್ವಿವಿಧಮಕ್ಕುಂ ತನ್ನಿಂ ಮಾಡೆಪಟ್ಟ ನಾಂದಿ ನಿಬದ್ಧಮಂಗಳಂ ಪರಕೃತಮನಿಬದ್ಧಮಂಗಳಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೪). [ಸಂ.]

ಅನಿಬರ್ 'ಅನಿತ್ತು' ನೋ.

ಅನಿಬರು 'ಅನಿತ್ತು' ನೋ.

ಅನಿಮಿತ್ತ (ಗು). ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ; ಆಕಸ್ಮಿಕವಾದ; ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ; ನಿರ್ವ್ಯಾಜವಾದ; ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯ: "ಸ್ವಚ್ಛಂದ ನಿರ್ನಿಮಿತ್ತಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕ. ಅನಿಮಿತ್ತಂ] ಯದೃಚ್ಛೆಯದು ತನ್ನಿಚ್ಛೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩–೩೦); ಅನಿಮಿತ್ತ ಮುನಿವ ಮುನಿಪನ ಬೆಸದೊಳಗ್ನಿ ವಿಪ್ರನ ವೇಷದಿಂದ ಬಂದು (ಹಚಕಾ. ೧೧–೬). [ಸಂ.]

ಅನಿಮಿತ್ತಂ (ಅ). ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ; ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ: ಜಯ ಜಯ ಧ್ವನಿಗಳೊಡನೆ ಹಾಹಾಕ್ರಂದನಧ್ವನಿಗಳನಿಮಿತ್ತಮಾಕಾಶದೊಳ್ ನೆಗಟಿಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೨೬ ವ). [< ಅನಿಮಿತ್ತ]

ಅನಿಮಿತ್ತಕ್ರೋಧಿ (ನಾ). ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು: ಅನಿಮಿತ್ತಕ್ರೋಧಿ ಸಿಂಹೋದ್ಭವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭–೫). [ಅನಿಮಿತ್ತ + ಕ್ರೋಧಿ]

ಅನಿಮಿತ್ತವೈರ (ನಾ). ನಿಷ್ಕಾರಣವಾದ ದ್ವೇಷ: ಮುನಿಗೆ ಹೊಲೆಯಾವುದತಿಕೋಪ ಬದ್ಧದ್ವೇಷವನಿಮಿತ್ತವೈರವದಱಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದರಾಗಿ ವನಿತೆಯರು ಕಡೆಗೆ ಹೊಲತಿಯರಾಗಿ (ಹಚಕಾ. ೭–೨). [ಅನಿಮಿತ್ತ + ವೈರ]

ಅನಿಮಿತ್ತಶೋಕ (ನಾ). ನಿಷ್ಕಾರಣವಾದ ದುಃಖ, —ಸಂತಾಪ: ಮರುಗಿ ಕರಗಿದುದು ರಾಮಾತ್ಮವನಿಮಿತ್ತಶೋಕದಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೬–೨೩೨). [ಅನಿಮಿತ್ತ + ಶೋಕ]

ಅನಿಮಿತ್ತಹಾಸ್ಯ (ನಾ). ನಿಷ್ಕಾರಣವಾದ ಹಾಸ್ಯ, —ನಗು: ಇನಿಯನಿಂದನಿಮಿತ್ತಹಾಸ್ಯಂ ಜನಿಸಿದೊಡೆ ಸೂರುಳಿಸಿ ಕೇಳುವ ವನಿತೆಗೊರೆದನು ಗುರ್ಜರನು ನಗುತೋಹಿಲನ ಕತೆಯ (ಬಸವು. ೪೩ ಸೂ). [ಅನಿಮಿತ್ತ + ಹಾಸ್ಯ]

ಅನಿಮಿಷ (ಗು). ೧. ಕಣ್ಣು ಮಿಟುಕಿಸದ; ರೆಪ್ಪೆ ಹೊಡೆಯದ. (ನಾ). ೨. ಮೀನು: "ವೈಸಾರಿಣಃ ... ಅನಿಮಿಷಃ, ಮೀನಃ ... ಈ ೧೩ ಮೀನ್" (ಹಲಾಯು. ೧೦೮–೩೫); ಕೊಳದ ಜಲಮೆಯ್ದೆ ಕಾಯ್ದೆ ಸರೊಳೆ ಕೊಟ್ಟುದಿವಂತೆ ಕುದಿದುವನಿಮಿಷತತಿಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೭–೨೧). ೩. ದೇವತೆ: ಭಕ್ತನ ಮುಖದರ್ಪಣದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವ ಕಾಣಬಹುದು ಭಕ್ತದೇಹಿಕ ದೇವ ಅನಿಮಿಷನಾಗಿ (ಬಸವ. ೧೪೫); ಅನಿಮಿಷ ನರ ನಾಗ ಲೋಕಕಚ್ಚರಿಯಾಗಿ ನೆನಹಿಗೆ ನಿಲುಕದಂತಿಹುದು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೪–೩೬). ೪. ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಕೂಡಿರುವವನು; ಜಾಗರೂಕ. ೫. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ಲಘುಗಳುಳ್ಳ (∪∪∪) ನಗಣ: ಅನಿಮಿಷ ಭಾನು ದಿವಿಜ ಪವನಂ ಬರೆ ಸುರಪುರ ಪುರಗಣ ಭಾನು ಲಗಂ ... ಮುನಿಮತಮೆಂಬುದು (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೪೮). ೬. ನಿಮಿಷವಲ್ಲದ ಕಾಲ: "ಕಾಲಮುಂ ಯಾದ ಸುಪರ್ವರಿಂತನಿಮಿಷಾಹ್ವಯ" (ನಾನಾರ. ೧೪೯). [ಸಂ.]

ಅನಿಮಿಷಗತಿ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಯಾಗಿ ಜನ್ಮವೆತ್ತುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಚತುರ್ಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಅನಿಮಿಷ + ಗತಿ]

ಅನಿಮಿಷಚಾಪ (ನಾ). ಇಂದ್ರಧನುಸ್ಸು; ಕಾಮನ ಬಿಲ್ಲು: ಅನಿಮಿಷಚಾಪದಂತೆ ಸಿರಿ ಶಾರದ ನೀರದ ಕಾಂತಿಯಂತೆ ಯೌವನದೆಸಕಂ (ಪಂಚತಂ. ೫೯–೧೪). [ಅನಿಮಿಷ + ಚಾಪ$_2$]

ಅನಿಮಿಷಜಾತ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಸಮೂಹ: ಅನಂತಕೋಟಿ ದಿನೇಶದ್ಯೋತಾಭಮಿರ್ದುದನಿಮಿಷಜಾತಂ ಚಿರನಿಮಿಷಮಾಗೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳುವಿನಂ (ಜಗವಿ. ೧–೪೭). [ಅನಿಮಿಷ + ಜಾತ]

ಅನಿಮಿಷತೆ (ನಾ). ೧. ರೆಪ್ಪೆ ಮುಚ್ಚದಿರುವಿಕೆ: ನೀರೆಜೀವಬಲಾಜನದಾ ತೋರಮೊಲೆಗಳಿಗೆಱಗಿದ ಪಾಂಥರ ದಿಟ್ಟಿ ತೋಱಿದುವನಿಮಿಷತೆಯನು (ಕಂನವಿ. ೨–೫೪). ೨. ದೇವತ್ವ. [ಸಂ. ಅನಿಮಿಷತಾ]

ಅನಿಮಿಷತೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ರೆಪ್ಪೆ ಮುಚ್ಚದಿರುವಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಕಣ್ಣು ತೆರೆ: ನೀಱಿಯೊರ್ವಳನುರಾಗದಿಂ ಭಿಕ್ಷಾನ್ನಮಂ ತಂದು ನೀಡಿ ... ಪೋಗಲಾಱದೆಯನಿಮಿಷವಡೆದಿರಲ್ಕವಳ ನಾಗಭೂಷಣ ನಿಟ್ಟಿಸಲ್ (ಭಿಕ್ಷಾಚ. ೨–೩೬). [ಅನಿಮಿಷತೆ + ಪಡೆ$_1$]

ಅನಿಮಿಷತ್ವ (ನಾ). = ಅನಿಮಿಷತೆ: ಕೆಂಧೂಳಿ ಮಾಣಿಸಿತನಿಮಿಷತ್ವವನಮರಸಂತತಿಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯–೨೯). [ಸಂ.]

ಅನಿಮಿಷದ್ರೋಹ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ದ್ರೋಹ ಮಾಡುವವನು; ರಾಕ್ಷಸ: ಅನಿಮಿಷದ್ರೋಹನನಿಮಿಷಮಾರ್ಗದೊಳಿರ್ದ ದುರ್ಗಿಯಂ ... ನೋಡುತ್ತುಮಿರೆ (ಜಗವಿ. ೩–೧೫ ವ). ೨. ದೇವತೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದ್ರೋಹ. [ಅನಿಮಿಷ + ದ್ರೋಹ]

ಅನಿಮಿಷಧ್ವಜ (ನಾ). ಮೀನಿನ ಗುರುತನ್ನು ಧ್ವಜದಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: "ಅನಿಮಿಷಧ್ವಜನನಂಗಂ ಮಧುಪ್ರೇಮಿ ಹೃಜ್ಜನನಂ ರತಿಪ್ರಭು ... ಮಾರನೆನೆ ಮದನನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬–೨೨). [ಅನಿಮಿಷ + ಧ್ವಜ]

ಅನಿಮಿಷನಗ (ನಾ). ೧. ಮೇರು ಪರ್ವತ. ೨. ಮಂದರ ಪರ್ವತ: ಬೇಱೊಂದೆಳೆ ಬೇಱೊಂದಬ್ಧಿ ಬೇಱೊಂದನಿಮಿಷನಗಮೆತ್ತಾನುಮುಂಟಪ್ಪೊಡಕ್ಕುಂ (ಎಇ. XVI, ೬೧–೧೫; 1081). [ಅನಿಮಿಷ + ನಗ$_2$]

ಅನಿಮಿಷನೇತ್ರ (ನಾ). ೧. ರೆಪ್ಪೆ ಮುಚ್ಚದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು. ೨. ದೇವತೆ. [ಅನಿಮಿಷ + ನೇತ್ರ]

ಅನಿಮಿಷಪತಿ (ನಾ). = ಅನಿಮಿಷೇಂದ್ರ: ಅನಿಮಿಷಪತಿಯುಂ ತ್ರಿಜಗಜ್ಜನಪತಿಯುಂ ಪೊತ್ತು ಪಥಪರಿಶ್ರಮಮೊದವಿತ್ತೆನೆ (ಅಜಿಪು. ೪–೭೪). [ಅನಿಮಿಷ + ಪತಿ]

ಅನಿಮಿಷಪ್ರಕೀರ್ಣಕ (ನಾ). ೧. ಮೀನುಗಳ ಸಮೂಹ. ೨. ದೇವತೆಗಳ ಸಮೂಹ: ಆ ಮಹಾರ್ಣವಂ ... ನಾಕಲೋಕದಂತನಿಮಿಷಪ್ರಕೀರ್ಣಕಮುಂ ... ಎನಿಸಿದುದು (ಜಗವಿ. ೧–೪೪ ವ). [ಅನಿಮಿಷ + ಪ್ರಕೀರ್ಣಕ]

ಅನಿಮಿಷಮಂತ್ರಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಮಂತ್ರಿ; ಬೃಹಸ್ಪತಿ: ಅನಿಮಿಷಮಂತ್ರಿಯೊಳೊಂದಿದ ಶನಿಯಿಂದಂ ಮಡಕೆಮಾಟ್ಟಿನಡಲುಂ ಬಲ್ಲಂ (ಜಾತತಿ. ೧೫–೫). [ಅನಿಮಿಷ + ಮಂತ್ರಿ]

ಅನಿಮಿಷಮಾರ್ಗ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಮಾರ್ಗ; ಆಕಾಶ: ಅನಿಮಿಷದ್ರೋಹನನಿಮಿಷಮಾರ್ಗದೊಳಿರ್ದ ದುರ್ಗಿಯಂ ... ನೋಡುತ್ತುಮಿರೆ (ಜಗವಿ. ೩–೧೫ ವ). [ಅನಿಮಿಷ + ಮಾರ್ಗ]

ಅನಿಮಿಷಲೋಕ (ನಾ). ದೇವಲೋಕ; ಸ್ವರ್ಗ: ಅಸಾರವಾದುದಿಂದನಿಮಿಷಲೋಕಂ ... ಪಾರಿಜಾತಹರಣಂ ಮುರವೈರಿಯಿನಾದ ದೂಸಱಿಂ (ಜಗವಿ. ೧೩–೫೨). [ಅನಿಮಿಷ + ಲೋಕ]

ಅನಿಮಿಷಲೋಚನ (ನಾ). = ಅನಿಮಿಷ ನೇತ್ರ: ವಿನಿಹತ ಸಮಸ್ತರಿಪುಕುಳನನಿಮಿಷಲೋಚನದೆ ನೋಡಿ ನೀಡುಂ ಪ್ರಿಯೆಯಂ ... ಆಶ್ಲೇಷಿಸಿದಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೭೪). [ಅನಿಮಿಷ + ಲೋಚನ]

ಅನಿಮಿಷಸೇವ್ಯ (ಗು). ೧. ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, —ಸೇವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಮೀನುಗಳಿಂದ ಸೇವಿತವಾದ: ಚಾರುಪಯೋಧರೆ ಮಹಿಮಾಧಾರೆ ಸದಾನಿಮಿಷಸೇವ್ಯರಸಯುತೆ ವರಶೃಂಗಾರಾಜಿತೆಯೆನಿಸುವ ಕಾವೇರಿ ಧರಾಕಾಮಧೇನುವೆನಿಪುದು ಪುಸಿಯೇ (ರಾಜಶೇ. ೨–೮). [ಅನಿಮಿಷ + ಸೇವ್ಯ]

ಅನಿಮಿಷಾಪಗೆ (ನಾ). ದೇವಲೋಕದ ನದಿ; ಗಂಗೆ: ಅನಿಮಿಷಾಪಗೆಯನವರಸ್ಥಿಗಳ ಸೋಂಕಿಸಲ್ ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥರಹರೆನಲ್ಕೆ (ಪ್ರಾಭರಾ. ೮–೯೫). [ಸಂ. ಅನಿಮಿಷಾಪಗಾ]

ಅನಿಮಿಷಾರಿ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳ ಶತ್ರು; ರಾಕ್ಷಸ. ೨. ಮೀನುಗಳ ಶತ್ರು; ಬೆಸ್ತ: ದಶಗ್ರೀವನಂತಿರಲನಿಮಿಷಾರಿಗಳು . . . ಎನಿಸುವ ಕಿರಾತರು ನೆರೆದರು (ಹಚಕಾ. ೫–೪). [ಅನಿಮಿಷ + ಅರಿ₆]

ಅನಿಮಿಷಾಲಯ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಸ್ವರ್ಗ: "ನಭದಲ್ಲಿ ಅನಿಮಿಷಾಲಯದಲ್ಲಿ ಧರೆಯಲ್ಲಿ ನಾಕಮೆಂದೆನಿಸುವುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೯–೭). [ಅನಿಮಿಷ + ಆಲಯ]

ಅನಿಮಿಷಾವಳಿ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ: ಅನಿಮಿಷಾವಳಿ ನೆರೆದುದಿಭಪುರಜನವೊಡನೆ ನಡೆತರಲು ಹರಿ ಬರುತಿರ್ದ ಸೋಲಗಕೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮–೪೯). ೨. ಮೀನುಗಳ ಗುಂಪು. [ಅನಿಮಿಷ + ಆವಳಿ]

ಅನಿಮಿಷಾಶ್ರಯಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಸರೋವರ. ೨. ವಿಷ್ಣು: ಅನಿಮಿಷಾಶ್ರಯಮೂರ್ತಿಯನಿಮಿಷಾಶ್ರಯಮೂರ್ತಿಯೆನೆ... ರಂಜಿಸುವ ಕಾಸಾರಮಂ ಸರ್ವಮಂಗಳೆ ಕಂಡಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫–೧೨). [ಅನಿಮಿಷ + ಆಶ್ರಯ + ಮೂರ್ತಿ]

ಅನಿಮಿಷೇಂದ್ರ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯ; ಇಂದ್ರ: ತಾರಕಾಸುರನ ಬಾಧೆಗಳ್ಗೆ ಅನಿಮಿಷೇಂದ್ರಾದಿ ದಿಕ್ಪಾಲರೆಲ್ಲರು ಕೂಡಿ ಧನಪಸಖನೆಚ್ಚಜಿಸಿ ದೂಱ ಪೇಳುವರಾರು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೧–೧೨). [ಅನಿಮಿಷ + ಇಂದ್ರ]

ಅನಿಮೇಷ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆ: ಅನಿಮೇಷರಕ್ಷಣಾರ್ಥಂ ನಿನಗೆ ತನುಗ್ರಹಣಂ . . . ಕುಶೇಶಯನಯನಾ (ಜಗವಿ. ೩–೧೦೩). ೨. ಮೀನು: ಮಕರಾಂಕಿತಮುರ್ವರೇಶ್ವರಾಂಘ್ರಿವೊಲ್ ಅನಿಮೇಷ ಕೂರ್ಮ ಲಲಿತಂ . . . ಸರೋವರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೪೩). [ಸಂ.]

ಅನಿಮೇಷಾಧಿಪತಿ (ನಾ). = ಅನಿಮಿಷೇಂದ್ರ: ಅನಿಮೇಷಾಧಿಪತಿ ಸಹಸ್ರನೇತ್ರನಾಗಳ್ ಸಹಸ್ರಕರನಾದಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೧೯). [ಅನಿಮೇಷ + ಅಧಿಪತಿ]

ಅನಿಮೇಷಾವಳಿ (ನಾ). = ಅನಿಮಿಷಾವಳಿ: ಅನಿಮೇಷಾವಳಿ ಮಾಳೆಗಟ್ಟೆ ತರದಿಂ ದುಗ್ಧಾಬ್ಧಿಯಂ ಮುಟ್ಟೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೬೬). [ಅನಿಮೇಷ + ಆವಳಿ]

ಅನಿಮೇಷಾಹಿತ (ನಾ). = ಅನಿಮಿಷಾರಿ ೧: ಅನಿಮೇಷಾಹಿತನಾಸ್ಯಗಹ್ವರವಿನಿರ್ಯಲ್ಲೋಹಿತಂ . . . ಬಿಟ್ಟಿರ್ದಂ (ಜಗವಿ. ೪–೫೮). [ಅನಿಮೇಷ + ಅಹಿತ]

ಅನಿಮ್ನ (ಗು). ಆಳವಿಲ್ಲದ. 'ಅನಿಮ್ನನಾಭಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಿಮ್ನನಾಭಿ (ಗು). ಆಳವಿಲ್ಲದ ಹೊಕ್ಕುಳುಳ್ಳ: ಸಮಪಾರ್ಶ್ವನುಂ ಅಜಕುಕ್ಷಿಯುಂ ಗೋಥೋತ್ರಿಷ್ಟನುಂ ಮೋಹಜಘನಾಪರನುಂ ಅನಿಮ್ನನಾಭಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೫೬ ವ). [ಅನಿಮ್ನ + ನಾಭಿ]

ಅನಿಯತ (ಗು). ನಿಯಮವಿಲ್ಲದ; ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದ; ಅನಿಶ್ಚಿತ. [ಸಂ.]

ಅನಿಯತಲಿಂಗ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಲಿಂಗವು ಕ್ಲುಪ್ತವಲ್ಲದ್ದು; ನಿಯತವಾದ ಲಿಂಗವಲ್ಲದ್ದು. ವಾಚ್ಯಲಿಂಗ, ವಿಶೇಷ್ಯಾಧೀನಲಿಂಗ ಹೋ. [ಅನಿಯತ + ಲಿಂಗ]

ಅನಿಯತವೃತ್ತಕ್ರಮ (ಗು). ನಿಯಮಬದ್ಧವಾದ ನಡತೆಯಿಲ್ಲದ; ಕ್ಲುಪ್ತವಾದ ವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸದಿರುವ: ಪರಮೋದಯರಿರ್ಕಮಲಾಕರಬೋಧಕರಿರ್ದಿನೇಶನುಂ ನೀನುಂ ಭಾಸ್ಕರನನಿಯತವೃತ್ತಕ್ರಮನುನರಸಾ ನಿನ್ನಂತೆ ನಿಯತವೃತ್ತಿಸ್ಥಿತನ್ವೈ (ಕವಿರಾ. ೩–೪೧). [ಅನಿಯತ + ವೃತ್ತ + ಕ್ರಮ]

ಅನಿಯತವೃತ್ತಿ (ನಾ). ನಿಯಮವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ: ಘನಮೆರಡನೆಯದಱೊಳಮಾಱನೆಯ ವಿಭಕ್ತಿಯೊಳಮೊಳವು ಗುರುಲಘುಭೇದಂ ಅನಿಯತವೃತ್ತಿಯನಱಿದದನನುಮಾರ್ಗಕ್ರಮದೆ ಸಯ್ತುಮಾಡುಗೆ ನಿಪುಣಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೪). [ಅನಿಯತ + ವೃತ್ತಿ]

ಅನಿಯತಿಕೆ (ನಾ). ನಿಯಮವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಅನಿಯತಿಕೆಯಿಂದೆ ನಡೆಸಲ್ಕಿನಿತಾದುದು ಶಿಕ್ಷೆಗೆಟ್ಟ ಕಾರಣದಿಂದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೮೧). [< ಸಂ. ಅನಿಯತಿಕಾ ?]

ಅನಿಯಮಿತ (ಗು). ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಡದ; ಅನಿಶ್ಚಿತವಾದ: ಒಂದುದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ, ಒಂದುದಿನ ಸಂಜೆಗೆ, ಒಂದುದಿನ ಮಧ್ಯಾಹ್ನಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಅನಿಯಮಿತವಾಗಿ ಊಟಮಾಡಬಾರದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೩೩). [ಸಂ.]

ಅನಿಯಮೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ; ಒಂದು ವಸ್ತುವಿಗೆ ಒಂದೇ ಉಪಮಾನವೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲದೆ ಹಲವು ಉಪಮಾನಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು: ಕಮಳಮಿದನ್ನೆಗಮಿನಿನ್ನ ಮುಖದೊಳೋರಂತೆ ಪೆಱದುಮಿದಱೊಳ್ ಸದೃಶಂ ಸಮವಾಯಮುಳ್ಳೊಡೆಲ್ಲಂ ಸಮನಿಸುಗಂತೆಂಬುದನಿಯಮೋಪಮೆಯಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೬೫). [ಅನಿಯಮ + ಉಪಮೆ]

ಅನಿಯೋಗ (ನಾ). ೧. ನಿಯೋಗವಲ್ಲದ್ದು. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ತನ್ನ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರುವುದು: ಅವಧಾರಣೆಯ ಎಕಾರಂ ತನ್ನ ನಿಯತಾರ್ಥಮಂ ಬಿಟ್ಟು ಅನಿಯೋಗಮಾದಲ್ಲಿಯುಂ . . . ಸಂಧಿಯುಂಟು (ಶಮದ. ೬೪ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಅನಿಯೋಗಸಂಧಿ (ನಾ). ಅವಧಾರಣೆಯ ಎಕಾರ ಅನಿಯೋಗಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಆಗುವ ಸಂಧಿ: ಅನಿಯೋಗ ಸಂಧಿಗೆ – ಮಾಮರನಲ್ಲದಿಲ್ಲ ತನಿಗಂಪಿನ ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲ್ಲದಿಲ್ಲ (ಶಮದ. ೬೪ ಪ್ರಯೋ). 'ನಿಯೋಗ' ಪರಾ. [ಅನಿಯೋಗ + ಸಂಧಿ]

ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ (ಗು). ನಿರೀಕ್ಷಿಸದೆ ಉಂಟಾದ: ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ಇಲ್ಲದ ಗಡಿಬಿಡಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಆ ಭಾನುವಾರ ಮುಗಿದುಹೋಗಿತ್ತು (ಕತ್ತಬೆ.೨). [ಸಂ.]

ಅನಿರುದ್ಧ (ಗು). ೧. ತಡೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ಮಗ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೊಮ್ಮಗ: ಮತ್ತಮಾ ವನಂ . . . ಭವನದಂತನಿರುದ್ಧಬಲಕೃಷ್ಣಸಾರಸಮಂಚಿತಮುಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೬೪ ವ). ೩. [ವಿಶಿಷ್ಟಾ] ವಾಸುದೇವ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ಅನಿರುದ್ಧ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವ್ಯೂಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ.]

ಅನಿರ್ಜಿತ (ಗು). ಗೆಲ್ಲಲ್ಪಡದ. 'ಅನಿರ್ಜಿತೇಂದ್ರಿಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಿರ್ಜಿತೇಂದ್ರಿಯ (ನಾ). ಜಿತೇಂದ್ರಿಯನಲ್ಲದವನು; ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ವಶನಾದವನು: ಅನಿರ್ಜಿತೇಂದ್ರಿಯನಂ . . . ಗರ್ಜಿತನನೆನ್ನಂ ಸಲಹು ಮದಗರ್ವಮಂ ಹರಿಸಿ (ಬಸಪು. ೨೨–೫೧). [ಅನಿರ್ಜಿತ + ಇಂದ್ರಿಯ]

ಅನಿರ್ಣೀತ (ಗು). ನಿರ್ಣೀತವಾಗಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅನಿರ್ಣೇಯ (ಗು). ೧. ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಲು ಆಗದ. (ನಾ). ೨. ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಲು ಆಗದುದು: ಕಾಯ ನಿರ್ಣೇಯವದರೊಳು ಮನವನಿರ್ಣೇಯ ಸ್ನಾಯು ಸಂಖ್ಯೇಯ ಜೀವಳಮಸಂಖ್ಯೇಯಮೇಯಾಪ್ರಮೇಯ ಮಿಶ್ರಣವಿಂತು ನರಜಂತು ನೇಯುವದು ವಿಶ್ವಕಂ (ಮಂಕುಕ. ೧೦೨). [ಸಂ.]

ಅನಿರ್ದಿಷ್ಟ (ಗು). ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಲ್ಲದ; ಖಚಿತವಲ್ಲದ: ಅನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಭವಿಷ್ಯತೆ ನಮ್ಮ ಮುಂದಿರುವಾಗ . . . ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕೇವಲ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಶಿಕ್ಷಣದಿಂದ ಅಷ್ಟು ಅನುಕೂಲವಾಗಲಾರದು (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೮). [ಸಂ.]

ಅನಿರ್ಬಂಧ (ಗು). ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲದ: ಆ ಮಾತಿನ ನಡುನಡುವೆ ಆ ಅನಿರ್ಬಂಧಸ್ನೇಹವಂತಳಾದ ವೇಣೂನ ತಾಯಿಯ ಪ್ರಸ್ತಾಪವೂ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ತಲೆಯೆತ್ತತೊಡಗಿತು (ಇಪ್ಪಸ. ೩೨೦). [ಸಂ.]

ಅನಿರ್ವಚನಬೋಧ್ಯ (ನಾ). ಮಾತಿನಿಂದ ತಿಳಿಸಲಾಗದುದು : ಮರ್ತ್ಯಪೃಥಿವೀತತ್ತ್ವದೊಳ್ ಪ್ರಕಟನಾಸಾಧ್ಯಮಂ, ಅನಿರ್ವಚನಬೋಧ್ಯಮುಮಂ, ಪ್ರತಿಮಾವಿಧಾನದಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩–೬೬). [ಸಂ. (ಅನಿರ್ವಚನ + ಬೋಧ್ಯ)]

ಅನಿರ್ವಚನೀಯ (ಗು). ೧. ಹೀಗೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗದ; ವರ್ಣಿಸಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲದ: ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ನೋಡಿದಿದನದಂ, ಸಾಮಾನ್ಯಮಂ, ಆ ಅನಿರ್ವಚನೀಯ ದೃಶ್ಯಮಂ! (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೪೫–೧೩೭). (ನಾ). ೨. ದೇವರು. ೩. ಮಾಯೆ. [ಸಂ.]

ಅನಿರ್ವಚನೀಯವಾದ (ನಾ). [ಅದ್ವೈತ] ಹೇಳಲಸಾಧ್ಯವಾದುದು ಎಂದು ತರ್ಕಿಸುವ ವಾದ; ಮಾಯಾವಾದ: ಅನಿರ್ವಚನೀಯವಾದವೆಂಬ ತಮ್ಮದೇ ಒಂದು ಹೊಸ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಅದೇ ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥವೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುತ್ತಾರೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨–೧೪); ಬ್ರಹ್ಮವು ವಿಚಿತ್ರ ಪ್ರಪಂಚರೂಪವಾಗಿ ಆಗುವುದು ಮತ್ತು ಕಾಣುವುದು. ಇದೇ ಅನಿರ್ವಚನೀಯವಾದ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೦೭). [ಅನಿರ್ವಚನೀಯ + ವಾದ]

ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯ (ಗು). ೧. ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ : ಸೂರ್ಯನ ಮೇಲೆ ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯವಾದ ಜ್ವಾಲೆಯು ಸರ್ವಕಾಲವೂ ಉರಿಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೩೬). (ನಾ). ೨. ದೇವರು. ೩. ಮಾಯೆ. ೪. ಜಗತ್ತು. [ಸಂ.]

ಅನಿಲ, ಅನಿಳ (ನಾ). ೧. ಗಾಳಿ; ವಾಯು : "ಗಾಳಿಯೆರಲನಿಲನೆನಲ್ ಕಂಪುವಡೆದೆಸೆವ ವಾಯುಗೆ" (ಕವಿಕಂ. ೩೮); ಜೀವಾನಿಲವ್ಯೋಮಾಂಬುಪ್ರಕರಂಗಳಿಂ ಸಕಲಮಂ ರಕ್ಷಿಪ್ಪ ಸರ್ವೇಶ (ಪಂಪಾಶ. ೧); ಭೂಮಿಯು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಘನವಾಗಿರದೆ ಅನಿಲಗಳ (Gases) ಗೋಲವಾಗಿತ್ತು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೭). ೨. ವಾಯುದೇವ. 'ಅನಿಲತನಯ' ಪರಾ. ೩. ಮರುತ್ತುಗಳೆಂಬ ದೇವಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. ೪. ವಾತರೋಗ; ವಾಯುರೋಗ. ೫. ಸ್ವಾತಿ ನಕ್ಷತ್ರ. ೬. [ಛಂದ] ಸಗಣ (∪∪–) ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಣ : ಇನಾನಿಲ ದಿನೇಶ ಮಾರುತ ಪಯೋಲಗಂಗಳ್ ಬೆಡಂಗನಾಳ್ದು ನಿಲೆ . . . ಪೃಥ್ವಿಯೆಂಬ ನಾಮು (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೧೪). **ಅನಿಳ:** ೨. 'ಅನಿಳತನಯ', 'ಅನಿಳಾಧ್ವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಿಲಕ (ನಾ). ಚಿತ್ರಗಳಿಗೆ ಬಣ್ಣಹಾಕುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿ : ಅಱುಂ ತೆಱದ ಮೊದಲ ಬಣ್ಣಮುಮನವನೋರೊಂದಱೊಳ್ಪಿರಸುವ ಪರಿಣತಿಯುಮನನಿಲಕಂ ಪತ್ರಕಂ ಬಿಂದುಕಂ ಧೂಮ್ರಾವರ್ತಕಮುದ್ವರ್ತನಂ ಚಿತ್ರಪ್ರವರ್ತನವೆಂಬಾಱುಂ ತೆಱದಣ್ಕೆಯುಮಂ ಚಿತ್ರಚಿತ್ರಾರ್ಧ ಚಿತ್ರಾಭಾಸವೆಂಬ ಮೂಱುಂ ಪ್ರಕಾರಮುಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫–೭೨). [ಸಂ.]

ಅನಿಲಗಂಧಿ (ನಾ). ಕೆಂಪುರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಗವಾಂಗವೆಂಬುವದು ಅನಿಲಗಂಧಿಯೆಂಬುವದು ಯಿವು ಯರಡುಬಗೆಯಾದ ಕೆಂಪುರತ್ನವು ಶೂದ್ರಜಾತಿಯು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೬೬–೩೩). [ಸಂ.]

ಅನಿಲಗರ್ಭ (ಗು). ಗಾಳಿಯನ್ನು ಒಳಕೊಂಡ: ಎನುತ ಸುರಿದನು ಸರಳಸಾರವನನಲಗರ್ಭದ ಬಾಯಧಾರೆಯನನಿಲಗರ್ಭದ ಗಱೆಗಳಶನಿಯ ಗರ್ಭಮಿಂಟಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮–೩೫). [ಅನಿಲ + ಗರ್ಭ]

ಅನಿಲಜ (ಗು). ೧. ವಾಯುವಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಭೀಮಸೇನ: ಚತುರಂಗಮಂ ನಿರ್ನಾಮವೆನಿಸಿ ವಾಜಿಗ್ರಹಣಕಾರ್ಯಮಂ ನಿರ್ಣಯಿಸಿಕೊಡುವೆನಿತ್ತಪುದೆಮಗೆ ವೀಳೆಯವನೆಂದನಿಲಜಂ ನುಡಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೪೨). ೩. ಆಂಜನೇಯ : ಶರಧಿಯಂ ದಾಂಟ ಮೇದಿನಿಯ ಸುತೆಗಂಕಿತದ ಮುದ್ರಿಕೆಯನಿತ್ತು . . . ಲಂಕೆಯಂ ಸುಟ್ಟು ಬಂದೊಸಗೆವೇಳ್ದನಿಲಜನನಸುರಾರಿ ಮನ್ನಿಸಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೬). [ಸಂ.]

ಅನಿಲತನಯ, ಅನಿಳತನಯ (ನಾ). ೧. ವಾಯುಪುತ್ರ. ೨. ಭೀಮಸೇನ. ೩. ಆಂಜನೇಯ : ಮನೋಜನಿತಮುದನನಿಲತನಯನನನೃತವಚನ ಪ್ರಪಂಚನಿಂತಿರೆ ನುಡಿದಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೪೦). **ಅನಿಳತನಯ :** ೩. ಎರೆದ ಮನುಜಂಗೆ ಸುರಭೂಮಿರುಹಂ ಶರಣೆಂದವಂಗೆ ಕುಳಿಶಾಗಾರಂ ಪರವನಿತೆಗನಿಳತನೆ[ರಿನ]ಯಂ ಧುರದೊಳು ಪೊಣರ್ದಂಗೆ ಮಿತ್ತು ವಿನಯಾದಿತ್ಯಂ (ಎಕ. V, ಚೆನ್ನರಾ. ೧೪೮–೧೧ ; 1094). [ಅನಿಲ + ತನಯ]

ಅನಿಲದ್ವಾರ (ನಾ). ವಾತಾಯನ; ಕಿಟಕಿ : ದ್ವಾರಬಂಧಕವಾಟಕನಿಲದ್ವಾರ ಗರ್ಭಾಗಾರಯುತ (ಬಸವು. ೧೪–೩೯). [ಅನಿಲ + ದ್ವಾರ]

ಅನಿಲಪಥ (ನಾ). ವಾಯುಮಾರ್ಗ; ಆಕಾಶ: ರಸೆ ಪತ್ತಿತ್ತೆತ್ತಮಾಕಾಶದೊಳನಿಲಪಥಂ ಧಾರಿಣೀ ಚಕ್ರದೊಳ್ ಕಾಳಸೆಗೊಂಡತ್ತೆಂಬಿನಂ ಮಂದಯಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೪–೯೫). [ಅನಿಲ + ಪಥ]

ಅನಿಲಪ್ರಿಯ (ನಾ). ಗಾಳಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದವನು : ಅಗ್ನಿ. [ಅನಿಲ + ಪ್ರಿಯ]

ಅನಿಲಪ್ರಿಯಾತ್ಮಜ (ನಾ). ೧. ವಾಯುವಿನ ಪ್ರಿಯಪುತ್ರ. ೨. ಆಂಜನೇಯ. ೩. ಭೀಮಸೇನ: ಶುಚಿ ಸುರಸಿಂಧುಜಂ ಸುರಸರಿದ್ಭವನಿಂದನಿಲಪ್ರಿಯಾತ್ಮಜಂ ಶುಚಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೪–೩೧ ; 1077). [ಅನಿಲಪ್ರಿಯ + ಆತ್ಮಜ]

ಅನಿಲಬಾಂಧವ (ನಾ). ಗಾಳಿಯ ನಂಟ; ಅಗ್ನಿ: ಎಡೆಯೆಡೆಗೆ ಮಾಱಾಂತು ತಱುಬಿದ ದಡಿಗರಕ್ಕಸಭಟರ ಬೀದಿಯೊಳಡಸಿ ಸದೆವುತ ಸದನ ಸದನದೊಳನಿಲಬಾಂಧವನ ಬಿಡಿಸುತತಿವೇಗದಲಿ . . . ಕಲಿ ಹನುಮ (ತೊರರಾ. ೫–೮–೪೧). [ಅನಿಲ + ಬಾಂಧವ]

ಅನಿಲಮಾರ್ಗ (ನಾ). = ಅನಿಲಪಥ. [ಅನಿಲ + ಮಾರ್ಗ]

ಅನಿಲಯೋಗ (ನಾ). ಪ್ರಾಣಾಯಾಮವೇ ಮೊದಲಾದ ಅಭ್ಯಾಸ : ಮೃದುಚಿತ್ತವೆಂದು ಕಠಿಣಚಿತ್ತವೆಂದುಂಟು ಮೃದುವಿಗನಿಲಯೋಗಬೇಡ ಮೃದುಗೆಟ್ಟ ಕಠಿನಚಿತ್ತವ ವಾಯುಜಯದಿಂದ ಮೃದುಮಾಡಿ ಬಗ್ಗಿಸಬೇಕು (ಭರಚ. ೬೯–೨೦). [ಅನಿಲ + ಯೋಗ]

ಅನಿಲವೇಗ (ನಾ). ೧. ವಾಯುವೇಗ. ೨. ವಾಯುವಿನಂತೆ ವೇಗವುಳ್ಳವನು : ನೆರವಿ ನೋಡಲು ಭೂಚರತ್ವದಿ ಪೊರಳಿ ಪೊರಳ್ದುರೆ ತೆರಳ್ವಲಿಂಗೋತ್ಕರವನಿಲವೇಗದೊಳೆಡೆವಿಡದೆ ನಡೆವ ಲಿಂಗಚಯ (ಬಸವು. ೫೭–೪೫). [ಅನಿಲ + ವೇಗ]

ಅನಿಲಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ವಾಯುರೂಪ; ಅನಿಲರೂಪ; ಅನಿಲದ ಸ್ಥಿತಿ : "ಶಾಖದ ಮೂಲಕ ಘನಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಅನಿಲಸ್ಥಿತಿಗೆ ತಂದು ಮತ್ತೆ ತಂಪಿಸಿ ಘನಸ್ಥಿತಿಗೆ ತರು; ಘನ ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸು" (Sublimate. ಇಂಕನಿ). [ಅನಿಲ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಅನಿಲಾತ್ಮಜ (ನಾ). = ಅನಿಲತನಯ : ಮಾರ್ಗಮೇರ್ವಾಗಳನಿಲಾತ್ಮಜಂ, ಮಿತಭಾಷಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯೦–೧೪೧). [ಅನಿಲ + ಆತ್ಮಜ]

ಅನಿಲಾಪ್ತ (ನಾ). = ಅನಿಲಪ್ರಿಯ : ಹರಿ ರಂಭಾಪರಿರಂಭಿಯಾದವನನಿಲಾಪ್ತಂ ಪುಂಡರೀಕಾಶ್ರಯಸ್ಥಿರನಾಚ್ಛಾಯೆಯೊಳೊಂದಿದಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೩೧). [ಅನಿಲ + ಆಪ್ತ]

ಅನಿಲಾಮರ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರರ ವಿಹಾರ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಶೋಧಿಸುವ ದೇವತೆಗಳ ಗುಂಪು : ಆ ದಿವಿಜಾಧಿನಾಥ ಮತದಿಂ . . . ತಣ್ಣಗೆ ಕಮ್ಮನಾಗೆ ಮೇಲಾದನಿಲಾಮರರ್ ಸುಟಿದು ಬೀಸುವರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೨೨). [ಅನಿಲ + ಅಮರ್ರ]

ಅನಿಲಾಹತ (ಗು). ಗಾಳಿಯಿಂದ ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಗಾಳಿಯ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಗುರಿಯಾದ : ಅನಿಲಾಹತಕೇತನಾಳಿ ಸೊಗಯಿಸಿ ತೋರ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೯೫). [ಅನಿಲ + ಆಹತ]

ಅನಿಲೀಕರಣ (ನಾ). ಅನಿಲರೂಪಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸುವುದು ; ದ್ರವ ಅಥವಾ ಘನರೂಪದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಆವಿಯಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸುವುದು : ಇಮರುವುದು ಎಂದರೆ ದ್ರವರೂಪದ ನೀರನ್ನು ಆವಿಯ ರೂಪವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸುವುದು– ಇದೇ ಅನಿಲೀಕರಣ (ಭೂವಿವ. ೭೦). [ಸಂ.]

ಅನಿಲೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅನಿಲರೂಪಕ್ಕೆ ತರು ; ಅನಿಲಸ್ಥಿತಿಗೆ ತರು ; ಅನಿಲೀಕರಿಸು ; ಬಾಷ್ಪೀಕರಿಸು (Sublimate. ಇಂಕನಿ).
[ಅನಿಲೀಕರಣ + –ಇಸು$_3$]

ಅನಿವ, ಅನುವು$_2$ (ನಾ). ನಿರ್ಬಂಧ ; ಒತ್ತಾಯ : ಮತ್ತಾವಾಗಳಡಿಗಡಿಗನಿವಿಸಲೆಮ್ಮನಿವಕ್ಕೆ ಸೈರಿಸದೆ . . . ಪೋಗಿಮಾಂ ಬಪ್ಪುರ್ದಿಲ್ಲ (ಕಾದಂಉ. ೪೪೬). **ಅನುವು$_2$** : ದೂತಿಯಂ ಬೈದು ತಾಯನುವಿಂಗಂ ಮೊಗಸೋಲದಾವ ವಿಟರುಂ ಕೊಟ್ಟೊತ್ತೆಯಂ ಕೊಳ್ಳದಿರ್ಪನೆಗಂ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೨೦). 'ಅನಿವಂಗೆಯ್', 'ಅನಿವಿಸು$_1$' ಪರಾ. [?]

ಅನಿವಂಗೆಯ್, ಅನುವಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿರ್ಬಂಧಪಡಿಸು ; ಒತ್ತಾಯಮಾಡು ; ಬಲಾತ್ಕರಿಸು : ನಿನಗೀ ವೈರಾಗ್ಯಮೇಕೊರ್ಮೊದಲೊಗೆದುದು . . . ನಿನ್ನನಾವೀ ತೆಱದೆ ನಿಲಿಸಿ ಪೋದಂದು ರಾಜೇಂದ್ರ ಚಂದ್ರಾಂಕನ ತಾರಾಪೀಡ ಭೂಪಾಲಕನ ಮುಳಿಸನಾರಾಂಪರೇೞ್ಪೋಪಮೆಂದಿಂತನಿವಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರಲ್ಕಂ ನುಡಿಯನೆ ಶುಕನಾಸಾತ್ಮಜಂ(ಕಾದಂಉ. ೪೪೭); ಪತಿಚಿತ್ತಾನರ್ದ ನಿದ್ರಾವಿರಹಿತೆಯಿರುಳಿಂತಪ್ಪುದಂ . . . ಗೞಪುವ ಗಿಳಿಯಂ ತೂಂಕಡಂ ಕಾಣಲೀಯಳ್ ಕತೆಯಂ ಪೇೞೆಂದವಳ್ ಸಾರಿಕೆಯುಮನನಿವಂಗೆಯ್ದು ಕಣ್ಗೆಯ್ಯಲೀಯಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೩–೧೦೭). ೨. ಆಕ್ಷೇಪಿಸು; ವಿರೋಧವಾಗಿ ನುಡಿ: ಅತಿಸ್ನೇಹಮುಂ ಮೋಹಮುಂ ತಿಣ್ಣಮಾಗೆ ನಿತ್ಯ(ಚ್ಚ)ಮಾತನ ಬೀಯಮಂ ಸಲಿಸಿ ಕೊಂಡಾಡುವುದ ಕರ್ಣ್ಣಂಗಳ್ ಎಮ್ಮುಳ್ಳುದೆಲ್ಲಮಂ ನಿನ್ನ ಕಿಱಿಯ ಮಗನ ಬೀಯಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟೆಮ್ಮಂ ಕಿಡಿಸಿದಪ್ಪೆಯೆಂದಬ್ಬೆಯಂ ನಿಚ್ಚನಿಚ್ಚಮನಿವಂಗೆಯ್ಯೆ ಧನ್ಯಕುಮಾರನಂ ತಾಯ್ ಕರೆದಿಂತೆಂದಳ್ (ಜೀವಸಂ. ೧೯೫–೨೭ ವ). **ಅನುವಂಗೆಯ್** : ೧. ಅನುವಂಗೆಯ್ದುೞಿಯೆಂಬ ತಾಯ ನುಡಿಯಂ ಕೈಕೊಂಡೆನೇ (ಆದಿಪು. ೧೨–೩೭). 'ಅನಿವಿಸು$_1$' ಪರಾ.
[ಅನಿವ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅನಿವರ್ತಿ (ಗು). ೧. ಮತ್ತೆ ಒದಗದ. (ನಾ). ೨. ಹಿಂತಿರುಗದವನು. ೩. ರಣದಿಂದ ವಿಮುಖನಾಗದವನು ; ಧೀರ. ೪. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸಹಸ್ರನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ. ಅನಿವರ್ತಿನ್]

ಅನಿವಾರ (ಗು). ನಿವಾರಿಸಲಾಗದಂಥ; ಅತಿಶಯ; ಬಹಳ: ರಾಮನ ಮೇಲಿರುವ ಭರತನ ಅಕೃತ್ರಿಮವಾದ ಅನಿವಾರಪ್ರೇಮವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ (ತುಳಸಿ. ೨೦೦). [ಸಂ-]

ಅನಿವಾರಣ (ನಾ). ನಿವಾರಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದುದು ; ತಡೆಯಲಾಗದುದು : ತಾನೆ ಮತ್ತೆಱಕಮನಾಂತುದೀಗಳನಿವಾರಣಮೆನ್ನಯ ಚಿತ್ತವಾರಣಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೧೫). [ಸಂ.]

ಅನಿವಾರಣೀಯ (ನಾ). ನಿವಾರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದುದು ; ಗುಣಪಡಿಸಲಾಗದುದು ; ತಡೆಯಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದುದು : ಈ ಜಾಡ್ಯ ಅನಿವಾರಣೀಯ (ಗುರುಚೆ. ೮೬). [ಸಂ.]

ಅನಿವಾರಿತ (ಗು). ತಡೆಯಿಲ್ಲದ ; ಹಿಂದಿರುಗಿಸದ ; ತಪ್ಪಿಸಲಾಗದ : ನಿನಗಂ ಮೈತ್ರೇಯರ್ ಕೊಟ್ಟೂರುಭಂಗಶಾಪಮನಿವಾರಿತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೬೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅನಿವಾರಿತದಾನ (ನಾ). ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಕೊಡುವ ದಾನ : ಕುಡುವನಿ [ಪಾಠಾಂ. ನ] ವಾರಿತದಾನಕ್ಕೆ ಪೋಲ್ವರಾರ್ ಬದ್ದೆಗನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೨೮). [ಅನಿವಾರಿತ + ದಾನ]

ಅನಿವಾರ್ಯ (ಗು). ೧. ತಡೆಯಲಾಗದ; ತಪ್ಪಿಸಲಾಗದ. ೨. ಗತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲದಿರುವ (ನಾ). ೩. ಆವಶ್ಯಕ: ಸೈನ್ಯಶಿಕ್ಷಣ ನಮ್ಮ ಯುವಕರಿಗೆ ಅನಿವಾರ್ಯ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೭೨). ೪. ತೊಂದರೆ; ಅಸೌಕರ್ಯ: ನಾಳೆ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ನನಗೆ ಅನಿವಾರ್ಯವೊಂದಿದೆ (ರೂಢಿ); ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಏನೋ ಒಂದು ಅನಿವಾರ್ಯ (ರೂಢಿ).

ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ = ಗತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲದೆ; ಬೇರೆ ದಾರಿಯಿಲ್ಲದೆ : ಅವರು ಯಾವ ಶಿಕ್ಷಕನ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಲೆಕ್ಕಣಿ ಎತ್ತಿದ್ದವರಲ್ಲ. ಈಗ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಅದನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಯಿತು (ರಂಗರೋ. ೬೧). [ಸಂ.]

ಅನಿವಿರಿದು (ಗು). ಅಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದು ; ಅಷ್ಟು ಹಿರಿಯದು : ಅನಿವಿರಿದೊಂದು ಯೌವನಮದಕ್ಕೆಡೆಯಾಗಿಯುಮಂದು ರಾಗಸಂಜನನಮನೆಯ್ದೆ ತಾಳ್ದಿದವಿನಶ್ವರಕೀರ್ತಿಯೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೮–೬) ; ಅನಿವಿರಿದವಂತಿ ಮಾಳವಮನಾಳ್ವ ವೃಷಭಾಂಕನೃಪಂ ಬಾೞ್ಕೆಯ ಸಿರಿ(ಸುಕುಮಾ. ೯–೮೫); ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಾದಿ ಗುಣಸ್ಥಾನದೊಳೆನಿವಿರಿದು ಪುಟ್ಟುತ್ತಸಿವಿರಿದೆ ಅಗಿಕುಂದದಡೆ (ತಸೂವ್ಯ. ೨೩); ಏಳುಂ ಜನ್ಮದೊಳನಿವಿರಿದುಂ ಕಾಲಮುಗಲ್ವುದಾಗದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩–೮). [ಅನಿತು + ಪಿರಿದು]

ಅನಿವಿಸು$_1$, ಅನುವಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬಲಾತ್ಕರಿಸು ; ಒತ್ತಾಯಮಾಡು: ಮತ್ತಾವಾಗಳಡಿಗಡಿಗನಿವಿಸಲೆಮ್ಮನಿವಕ್ಕೆ ಸೈರಿಸದೆ ಚಂದ್ರಾಪೀಡ ಭುಜಪರಿರಕ್ಷಿತಮಪ್ಪ ತುರಂಗಬಲಂಬೆರಸು . . . ಎಮ್ಮಂ ಬೆಟ್ಟವೆಟ್ಟನಾಗಿ ಪಱಿಪಡೆ ನುಡಿದು (ಕಾದಂಉ. ೪೪೬); ರಣಪ್ರಯಾಣಲಾಲಸೆಯನನಿವಿಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ಆವಿಸು] ಶರೀರಮಾ ನೆಗಪಿದಂತಿರಸವಸದೆ ಬಱಿದೆ ಸಿಡಿದೇೞ್ವ (ವರ್ಧಪು. ೭–೪೧ ವ). **ಅನುವಿಸು$_1$** : ಘಳಿಲನೆ ಬಿಜಯಂಗೆಯ್ಯಿಮಿನ್ನೆಂದು ಮೇಧಾವಿಳನನುವಿಸೆ ತಾಂ ಕೇಳ್ದು ತದ್ವೇಗದಿಂ ಬಂದಲಸದೆಸಕದಿಂ ಮಜ್ಜನಾದಿ ಕ್ರಿಯಾಸಂಕುಳಮೆನೆ ನೆಗೞ್ದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೦–೧೦೬) ; ಪಟ್ಟವರ್ಧನ ಗಜೇಂದ್ರಮನಾಗಳೆ ತಂದು ಸಾರ್ಚಿ ತಜ್ಜನಪತಿ ಬೇಗದಿಂದೆಲೆ ಮುನೀಶ್ವರ ನೀಮಿದನೇಱಿಕೊಳ್ಳಿಮೆಂದನುವಿಸಿದಂ ಕ್ರಿಯಾತುರನದೆಂತಱಿವಂ ಸಮಯೋಚಿತಂಗಳಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪–೧೧೦); ಅನುವಿಸದಿರ್ ನರೇಂದ್ರವರ ವಾಹನಮೇಱುವುದೇ ತಪಸ್ವಿಗಳ್ಗನುಚಿತಮೊಲ್ಲೆವೆಂದು ಪದಮಾರ್ಗದೆ ಬಪ್ಪುದಕುಜ್ಜುಗಂಗೆಯಲ್ (ಕುಸುಮಾ. ೪–೧೧೧) ; ಸಂಧಾನಿತ ಗುರುಭಾಷಾಸಿಂಧು ಸುಧಾಪಾನ ಸಮ್ಮದದೆ ಮತ್ತಮನೋಬಂಧುಜನ ವ್ಯಾಮೋಹ ನಿಬಂಧನಮನುವಿಸೆ ನೃಪೇಂದ್ರ ಬಿನ್ನವಿಸಿದಪೆಂ (ಅನಂಪು. ೩–೩). [ಅನಿವ + –ಇಸು$_3$]

ಅನಿವಿಸು$_2$ 'ಅನುವಿಸು$_2$' ನೋ.

ಅನಿವೃತ್ತ (ಗು). ೧. ಹಿಂತಿರುಗದ. ೨. ನಿವೃತ್ತಿ ಹೊಂದದ. [ಸಂ.]

ಅನಿವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಹಿಂತಿರುಗದೆ ಇರುವುದು ; ಬಿಡದಿರುವುದು ; ಬಿಡುಗಡೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. 'ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಮೂರು ಬಗೆಯ ಕರಣಲಬ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೨. ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅತಿ ಪರಿಶುದ್ಧ ಭಾವಗಳು : ಪ್ರತಿಸಮಯಮನಂತಗುಣಶಕ್ತಿ ಖಚಿತೈಕ ಪರಿಣಾಮಾನಿವೃತ್ತಿಕರಣಕ್ಷಪಕನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೦–೧೪ ವ) ; ಅಧಃಪ್ರವೃತ್ತಿಕರಣ ಅಪೂರ್ವಕರಣ ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣಾಭಿಧಾನ ತ್ರಿವಿಧಕರಣಲಬ್ಧಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರಂತರಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೮೧).
[ಅನಿವೃತ್ತಿ + ಕರಣ]

ಅನಿಶ (ಗು). ೧. ರಾತ್ರಿಯಿಲ್ಲದ. ೨. ಬಿಡುವಿಲ್ಲದ ; ನಿರಂತರ. (ನಾ). ೩. ದೇವತೆ (?) : ರೋಷ ಕರಾಳ ವಹ್ನಿಯಲಿ ಮನ ಮುಳುಗಿ ಕೈಯಿಕ್ಕಿ ಹೆಡತಲೆಗನಿಶರಳುಕಲು ಕಿತ್ತು ಜಡೆಯನು ಜನಪನನು ತಿನ್ನೆನುತ ಬೀಸಾಡಿದನು ಮೇದಿನಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೯–೩–೪೧). [ಸಂ. ಅನಿಶಾ]

ಅನಿಶಂ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ ; ಎಡೆಬಿಡದೆ ; ನಿರಂತರವಾಗಿ : ಅನಿಶಂ ಪ್ರಸನ್ನತಾಯುತರನೂನ ಸದಸತ್ಪದಾರ್ಥ ದರ್ಶನ ನಿಪುಣರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೬). [< ಅನಿಶ]

ಅನಿಶ್ಚಯಿ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲದವನು ; ಸಂದೇಹಿ. [ಸಂ. ಅನಿಶ್ಚಯಿನ್]

ಅನಿಶ್ಚಿತ (ಗು). ನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲದ; ತೀರ್ಮಾನಿಸಿಲ್ಲದ; ಸಂದೇಹಾಸ್ಪದ : "ಕವಿಯ ಶಾಂತಿ ಬರಿಯ ಭ್ರಾಂತಿ. ಈ ಜಗತ್ತಿನ ಶಾಂತಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಅನಿಶ್ಚಿತವೇ . . ." (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೦೧). [ಸಂ.]

ಅನಿಶ್ಚಿತಕ್ರಮ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಲ್ಲದ ಕ್ರಮ ; ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ಹೇಳಲಾಗದ ರೀತಿ : ನೆನೆದಱಿಪಲಾರ್ಪರಾರದನನಿಶ್ಚಿತಕ್ರಮ ವಿಶೇಷ ಗುಣಯುಕ್ತಕಮಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೪೮). [ಅನಿಶ್ಚಿತ + ಕ್ರಮ]

ಅನಿಷ್ಕೃಷ್ಟ (ಗು). ನಿಷ್ಕರ್ಷೆಯಾಗದ ; ನಿರ್ಧಾರವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅನಿಷ್ಟ (ನಾ). ೧. ಇಷ್ಟವಲ್ಲದುದು ; ಅಪ್ರಿಯವಾದುದು ; ಹಾನಿ ; ಅಪಾಯ : " . . . ದೇಶದ ಹಿತದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಈ ಅನಿಷ್ಟವನ್ನೂ ಈಗ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ " (ಶಾಂತಲಾ. ೧೬೧). ೨. ಬೇಕಿಲ್ಲದವನು ; ಕೆಟ್ಟವನು : ಬೇಡ ಬೇಡವೆಂದರೂ ಈ ಅನಿಷ್ಟ ಕೇಳೋದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

ಅನಿಷ್ಟಕ್ಕೆ ಶನೀಶ್ವರ = ಕೆಟ್ಟದಕ್ಕೆ ಶನಿ : ಕೆಟ್ಟ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶನಿ ಬಂದಂತೆ ಅನಿಷ್ಟಕ್ಕೆ ಶನೀಶ್ವರ ಎಂದಂತೆ ಈ ಅಪರಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಬೋಳು ತಲೆಯೇ ಸರಿಯಪ್ಪ (ಚಿಕರಾ. ೫೦೩). [ಸಂ.]

ಅನಿಷ್ಟದಿನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ದಿನ : ರಾಯರ ಶೌರ್ಯದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ನಂಬಿಕೆ ಇದ್ದರೂ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ ಎಂಬ ಅನಿಷ್ಟ ದಿನದಿಂದ ಪುನಃ ಯೋಚನೆಗಾರಂಭವಾಯಿತು (ರಾಯುಕ. ೧೬). [ಅನಿಷ್ಟ + ದಿನ]

ಅನಿಷ್ಟನಿವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಇಷ್ಟವಲ್ಲದುದರ ನಿವಾರಣೆ; ಕೇಡಿನ ನಿವಾರಣೆ : ಕರ್ಮದಿಂದ ಅನಿಷ್ಟನಿವೃತ್ತಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೮೬). [ಅನಿಷ್ಟ + ನಿವೃತ್ತಿ]

ಅನಿಷ್ಟಪುಣ್ಯ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ತಾನು ಬಯಸದೆಯೇ ಒದಗಿದ ಪುಣ್ಯ : ಅಪರೋಕ್ಷಾನಂತರ ಮಾಡಿದ ಯಿಷ್ಟಪುಣ್ಯ ಅನಿಷ್ಟಪುಣ್ಯ ಯೆರಡರವೊಳಗೆ ಯಿಷ್ಟಪುಣ್ಯ ಆನಂದಾಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣ. ಅನಿಷ್ಟಪುಣ್ಯ ತನಗೆ ವುಪಕಾರ ಮಾಡಿದವರ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣ (ಅಧ್ಯಾಮಾ. ೯೫). [ಅನಿಷ್ಟ + ಪುಣ್ಯ]

ಅನಿಷ್ಟಪುಷ್ಟಿ (ನಾ). ಕೇಡನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಸಾಧನ ; ಕೇಡಿನ ಏಳಿಗೆ : ಮಾನವರ ಕುಲವನಱಿಯದೆ ಬೆರಸುವತಿಚಾಪಳದಿರವುಗಳೆರವುಗಳುಱೆ ಮೊರೆಗಳನಱಿಸದೆಱಗುವ ಕೆಡಿಕೆಗಳನಿಷ್ಟಪುಷ್ಟಿಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೮). [ಅನಿಷ್ಟ + ಪುಷ್ಟಿ]

ಅನಿಷ್ಟಮದುವೆ (ನಾ). ಬೇಡವಾದ ಮದುವೆ ; ಅಪ್ರಿಯ ವಿವಾಹ : ಈ ತಾಯಿಯ ಹೃದಯ ಏಕೋ ಏನೋ ಈ ಅನಿಷ್ಟಮದುವೆ ಬೇಡ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ಇದೆ (ಮಹಾಗ. ೨೦೮). [ಅನಿಷ್ಟ + ಮದುವೆ]

ಅನಿಷ್ಟವಿಯೋಗ (ನಾ). ಬೇಡವಾದುದರಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ; ಅಪ್ರಿಯದ ನಿವೃತ್ತಿ. [ಅನಿಷ್ಟ + ವಿಯೋಗ]

ಅನಿಷ್ಟಸಂಯೋಗ (ನಾ). ಬೇಡವಾದದ್ದು ಒದಗುವುದು ; ಬೇಕಿಲ್ಲದುದರ ಸಂಬಂಧ : ಸಮನಿಸಿದನಿಷ್ಟಸಂಯೋಗಮನಿಷ್ಟವಿಯೋಗಮಂ ಚತುರ್ಗತಿಗಳೊಳಂ ಭ್ರಮಿಯಿಸಿ ಕೈಕೊಳ್ಗುಂ ತಾನೆ ಮತ್ತೆ ನೆರಮಿಲ್ಲ ದೇಹಿಗಿಂತೀಕತ್ವಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪-೬೭). [ಅನಿಷ್ಟ + ಸಂಯೋಗ]

ಅನಿಷ್ಟಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಬೇಕಿಲ್ಲದ ವಸ್ತು ; ಬೇಡದ ಅರ್ಥ; ಅಪ್ರಿಯವಾದ ಅರ್ಥ. ೨. ವಿಪರೀತವಾದ, ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥ ; ಬಯಸದೆ ಇರುವ ಅರ್ಥ : ಸ್ವವಿಕಲ್ಪಿತದೊಳನಿಷ್ಟಾರ್ಥವಾಗೆ ವಿಪರೀತ ಕಲ್ಪನಂ ತಾನಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೯). [ಅನಿಷ್ಟ + ಅರ್ಥ]

ಅನಿಷ್ಟೆ (ನಾ). ಬೇಕಿಲ್ಲದವಳು ; ಕೇಡಾಳಿ : ಮಂಥರೆ ಅನಿಷ್ಟೆಯೆನುತಾ ಸವತಿ ಕೈಕೆಯಂ ಬಳಿಸೇರಿಸದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೫-೬೫೧). [ಸಂ. ಅನಿಷ್ಟಾ]

ಅನಿಷ್ಪಂದ (ಗು). ಅಲುಗದ. 'ಅನಿಷ್ಪಂದಗಾತ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಿಷ್ಪಂದಗಾತ್ರ (ನಾ). ಅಲುಗದ ಮೈಯುಳ್ಳವನು : ಎನಿತಾನುಂ ಪೊಟ್ಟನಿಷ್ಪಂದಗಾತ್ರನುಮುದ್ಬಾಷ್ಪನಿಮಗ್ನನೇತ್ರನುಮೆನಲ್ಸನ್ಮಂತ್ರಿ ಮುಖ್ಯಾತ್ಮಜಂ (ಕಾದಂಉ. ೪೪೪). [ಅನಿಷ್ಪಂದ + ಗಾತ್ರ]

ಅನಿಸಂ (ಅ). = ಅನಿಶಂ : ಅನಿಸಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅನಿಶಂ] ನಾಲ್ದೆಸೆಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕೆಸೆವುವರ್ಹನ್ಮಂದಿರಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೪-೧೧). [< ಅನಿಶಂ]

ಅನಿಸಿಕೆ (ನಾ). ಭಾವನೆ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಎಣಿಕೆ: ಇದು ಅವನ ಸ್ವಂತದ ಅನಿಸಿಕೆಯೇ ಹೊರತು ಬೇರೆಯಲ್ಲ (ಸಮುಜೀ. ೩೪೮) ; ತನ್ನ ಅನಿಸಿಕೆ ನೆನಸಿಕೆಗಳಿಗೆ, ಧಾರಣೆ ಧೋರಣೆಗಳಿಗೆ ಹೇಗಾದರೂ ಬುದ್ಧಿಯ ಮೆರುಗನ್ನು ವಿಚಾರವಂತಿಕೆಯ ಒಪ್ಪವನ್ನು ಕೊಡುವದು (ವಿಚಾವಾ. ೪೩) ; ಇಂಥ ಅನಿಸಿಕೆ ನನ್ನೊಬ್ಬಳದೆ ಆಗಿದ್ದರೆ ಅದೊಂದು ಮಾತು ಬೇರೆ (ನಿರೀಕ್ಷೆ. ೧೦೮). [ಅನಿಸು$_1$ (< ಅನ್ನಿಸು) + -ಇಕೆ]

ಅನಿಸಿಕೊ 'ಅನ್ನಿಸಿಕೊ' ನೋ.

ಅನಿಸು$_1$ 'ಅನ್ನಿಸು' ನೋ.

ಅನಿಸು$_2$ (ನಾ). = ಅನಿತ್ತು : ಮೂಱುಕೋಟಿ ಕವಿಲೆ[ಗ]ಳುಮನನಿಬರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರುಮನಳಿದನಿಸು ಪಾಪಂ ಸಾರ್ಗ್ಗುಂ (ಸೌ ಇ ಇ. XI-i, ೧೦೩-೧೦ ; 1070) ; ಬೆಳಗೆಯ ರಸಭಾವಕ್ಕನಿಸೆ ಮಾರ್ಗ ಮಾರ್ಗಂ ಮುದಮಂ ದೇಶಿ ಪಡೆಯೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೪೫). [?]

ಅನಿಳ 'ಅನಿಲ' ನೋ.

ಅನಿಳತನಯ 'ಅನಿಲತನಯ' ನೋ.

ಅನಿಳಾಧ್ವ (ನಾ).= ಅನಿಲಪಥ : ಅನಿಳಾಧ್ವದೊಳ್ ಪೊಳೆಯುತಿರ್ದುದು ಚಂಡಮರೀಚಿಮಂಡಲಂ (ಜಗನಿ. ೪-೭೧). [ಅನಿಳ (= ಅನಿಲ)+ಅಧ್ವ]

ಅನೀಕ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ : ನೀಳ್ದಿರ್ದ ಸೆಜಂಗು ಚಿತ್ರಿಸಿದ ಹಂಸಾನೀಕದಿಂ ಚೆಲ್ವನಾಳ್ದಿರೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೮) ; ದನುಜಕ್ಷತ್ರಾಧಃನೂನೀಕಮನಗಣಿತಮಂ ಕೂಡೆ ನಿರ್ಮೂಲನಂಗೈಯ್ದನಿತುಂ ಭೂಭಾರಮಂ ಪಿಂಗಿಸಲುದಯಿಸಿದಂ ಚಕ್ರಿ (ಜಗನಿ. ೩-೪) ; ಪರಸುತ್ತಕ್ಷತೆಯುನಿಟ್ಟವೋಲೊಪ್ಪಿದಂ ಶರನ್ಮೇಘದೊಳ್ ಚಂದ್ರಮಂ ತಾರಕಾನೀಕದಿಂದ (ಭಾವಚಿಂ. ೬-೧೨). ೨. ಸೈನ್ಯ. ೩. ಸಾಲು. ೪. ಯುದ್ಧ ; ಕಾಳಗ. [ಸಂ.]

ಅನೀಕಸ್ಥ (ನಾ). ೧. ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿರುವವನು ; ಸೈನಿಕ. ೨. ಸೈನ್ಯಾಧಿಪತಿ : "ರಕ್ಷಿವರ್ಗಃ, ಅನೀಕಸ್ಥಃ, ಸೇನಾನೀಃ ವಾಹಿನೀಪತಿಃ — ಈ ಆ ದಂಡನಾಯಕಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೧-೨೭೯) ; "ಚಮೂಪತಿಯನೀಕಸ್ಥನೆನೆ ದಂಡನಾಥನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೦-೮). ೩. ರಾಜಸೇವಕ ; ಕಾವಲುಗಾರ. ೪. ಗಜಶಿಕ್ಷಕ ; ಮಾವಟಿಗ. ೫. ಯುದ್ಧಭೇರಿ. [ಸಂ.]

ಅನೀಕಿನಿ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ. ೨. ಸೈನ್ಯ. ೩. ಅಕ್ಷೋಹಿಣಿಯ ಹತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ : ಆನೆ ೨೧೮೭, ರಥ ೨೧೮೭, ಕುದುರೆ ೬೫೬೧, ಕಾಲಾಳು ೧೦,೯೩೫ ಯಿದು ಒಂದು ಅನೀಕಿನಿಯೆಂಬ ಬಲವಕ್ಕುಂ (ವ್ಯವಹಾ. ಅನು. ೧-೧೦) [ಸಂ.]

ಅನೀತಿ (ನಾ). ೧. ನೀತಿಯಲ್ಲದ್ದು ; ಕೆಟ್ಟನಡೆ ; ಅನ್ಯಾಯ : ನೀತಿ-ಅನೀತಿ ತಿಳಿಯದವನೇ ಪಶುವು (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೧೬). ೨. ರೋಗ ಕ್ಷಾಮ ಮುಂತಾದ ಬಾಧೆಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದು. 'ಅನೀತಿರಹಿತ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಅ- + ನೀತಿ ; ಅ- + ಈತಿ)]

ಅನೀತಿರಹಿತ (ನಾ). ೧. ಅನೀತಿಯಿಲ್ಲದವನು ; ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆಯಿಲ್ಲದವನು. ೨. ರೋಗ, ಕ್ಷಾಮ ಮುಂತಾದ ಬಾಧೆಗಳುಳ್ಳವನು : ೧, ೨ : ನೃಪಂ . . . ಪರಾರ್ಥಪರನಾಗಿಯುಂ ಪರಾರ್ಥಪರನಲ್ತು ಅನೀತಿರಹಿತನಾಗಿಯುಂ ಅನೀತಿರಹಿತನಲ್ತು (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೩೯ ವ).
[ಸಂ. (ಅನೀತಿ + ರಹಿತ ; ಅ– + ಈತಿ + ರಹಿತ)]

ಅನೀನು (ನಾ). ಕಡಿವಾಣ ; ಲಗಾಮು : ಅಶ್ವರತ್ನದ ಆಭರಣದ ಲೆಖ್ಖಾ . . . ೨ ಲಗಾಮು ತುಂಡು ೪ ಯಿದಕ್ಕೆ ಗುಬ್ಬಿಮೊಳೆ ೪ ಅನೀನು ೨ ಹರಡೆ ೧ ತನಾಲು ೧ ಸಹಾ (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೯೩, ಪು. ೧೪೩ ; 1847).
[← ಮರಾ. ಅನೀನಾ = ಲಗಾಮ್ ; ಅರ. ಇನಾನ = ಲಗಾಮ್]

ಅನೀಪ್ಸಿತ (ಗು). ೧. ಬಯಸದ ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಇರುವ. (ನಾ). ೨. ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : "ಉದ್ಭವಿಸಿದ = ಹುಟ್ಟಿದ, ಅನೀಪ್ಸಿತದೊಳ್ = ಅನಿಚ್ಛೆಯಲ್ಲಿ" . . . ಅನಿಷ್ಟಕ್ಕೆ –ಆತಂಗೆ ವಿಷಮುನಿಕ್ಕಿದಂ, ಆತಂಗೆ ಕತ್ತಿಯಂ ಮಸೆದಂ (ಶಮದ. ೧೩೦, ಟೀ ; ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಅನೀಶ (ಗು). ೧. ಒಡೆಯನಲ್ಲದ ; ಅಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ; ಪರಾಧೀನನಾದ. (ನಾ). ೨. ಒಡೆಯನಿಲ್ಲದವನು ; ಸ್ವತಂತ್ರ : ಮಂಗಳೋದಯ ನಿತ್ಯ ಪರಮೇಶಂಗನೀಶರು ಸರಿಯೆ (ಬಸಪು. ೫೪–೨೬). ೩. ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದವನು ; ಅನಾಥ. ೪. ಅಸಮರ್ಥ. [ಸಂ.]

ಅನೀಶತೆ (ನಾ). ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಅಶಕ್ತಿ ; ಪರಾಧೀನತೆ : ನಸುಕು ಮುಸುಕೋಸರಿಸಿ ಬಯಲಿಗೆ ಬರಲಿ ನೇಸರನು ನಮ್ಮನೀಶತೆ ಹರಿದು ಓಡಲಿ ಮಾಡು ಈಶರನು (ಅರಳು. ೧೬). [ಸಂ. ಅನೀಶತಾ]

ಅನೀಶ್ವರ (ಗು). ೧. = ಅನೀಶ ೨ : ಶರ್ವನನನೀಶ್ವರನಸುಜದೆ ತೆಗಳಲ್ ಶರ್ವ ನಿರ್ವೇಗದಿಂ ತನುವನುಳಿದೆಯ್ದಲು (ಉದ್ಭದೇ. ೫–೫). ೨. ಈಶ್ವರನು ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವವನು ; ನಾಸ್ತಿಕ : ಅನೀಶ್ವರಾನ್ಯೇಶ್ವರಾನೇಕೇಶ್ವರಾಭಿಮತವಾದಿ ವಿವಾದಮಂ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತಿಗಳಿಂ ನಿರಾಕರಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೯ ವ). [ಸಂ.]

ಅನೀಶ್ವರವಾದ (ನಾ). ಈಶ್ವರನಿಲ್ಲವೆಂಬ ವಾದ : ದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿರುವ ಅನೀಶ್ವರವಾದ ಅನಾತ್ಮವಾದದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಮಾನವನ ಭೋಗಲಾಲಸೆಗಳು ಎಲ್ಲೆಮೀರಿ . . . ಪ್ರಬಲಿಸಿ (ಜೀವಾತ್ಮ. ಮು. ೩).
[ಅನೀಶ್ವರ + ವಾದ]

ಅನೀಹಿತ (ಗು). ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡದ ; ಬೇಡದ. [ಸಂ.]

ಅನೀಹಿತವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಏನನ್ನೂ ಬಯಸದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಉದಾಸೀನತೆ ; ಏನನ್ನೂ ಬೇಡದಿರುವ ವ್ರತ : ಆಸನ್ನಭವ್ಯ ಸಸ್ಯಸಮೃದ್ಧಿಯಂ ಮಾಡುತ್ತುಂ ಅನೀಹಿತವೃತ್ತಿಯಿಂ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಂಗಳಂ ವಿಹಾರಿಸಿ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೬೮). [ಅನೀಹಿತ + ವೃತ್ತಿ]

ಅನು₁ 'ಅನ್ನು' ನೋ.

ಅನು₂, ಅನುವು₁ (ನಾ). ೧. ಅಣಿ ; ಅಂದ ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ; ಸೊಗಸು ; ಹದ ; ಮನೋಹರತೆ : "ಅನು ಅಣಿ . . . ಈ ೧೪ ಮನೋಹರಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧–೨೧೧). ೨. ರೀತಿ ; ಕ್ರಮ ; ಸ್ವರೂಪ ; ಸ್ಥಿತಿ : ಗೊಹೇಶ್ವರ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಭರಿತ ಬೋನದ ಅನು ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣಂಗಾಯ್ತು (ಅವಚಂ. ೨೪೮–೧೧೩೦) ; ಛಲಗೆಟ್ಟರೆ ಕೆಡಬಹುದಲ್ಲದೆ ಭಕ್ತಿಯ ಅನು ಕೆಡಬಾರದು (ಬಸವ. ೮೯೭). **ಅನುವು₁** : ೧. "ಇರದಣಿಯನುವೆಡ್ಡವೆನೆ ಮನೋಹರಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೯೯) ; ಘನವಪ್ಪ ಬೋನವನು ಒಂದನುವಿನ ಪರಿಯಾಣದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಗುರುಲಿಂಗವಾರೋಗಣೆಯ ಮಾಡಿ ಮಿಕ್ಕುದು ಪ್ರಸಾದ (ಅವಚಂ. ೪೦–೧೭೩) ; ಪೊಸಕಮ್ಮಂಗಳವೆಯ ತೆನೆಯ ತುದಿಯ . . . ಕುಳ್ಳಿದರ್ಾಜಡಿವಸುಳಿಗಳು ಅನುವಂ ಪಡೆದುವು ತತ್ತೃಣರಾಜಿಯ ಕೊನೆಗರ್ಚಿದ ಹರಿನೀಲದ ಪರಲೆನೆ (ಜಯಕಾ. ೧–೩೯) ; ಎಡಬಲದೊಳನುವಾಗಿ ವಾಘೆಯಂ ಪಿಡಿದು ನಡೆತಪ್ಪ ನೃಪತನುಜರಿಂದಾ ಹಯಂ . . . ಐತರುತಿರ್ದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೬) ; ಅನಿಮಿಷಪತಿಸುತ ನರಲೋಕದ ಭೋಗದನುವ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಬೇಕೆನುತ ಜನಿಸಿದ ನರರೂಪಿನೊಳಗೆಂಬೊಲು ತನ್ನ ಮನಕೆ ತೋಱಿದೆ ಮೋಹನಾಂಗಿ (ಕಂನವಿ. ೯–೧೩೧). ೨. ನಾ ನಿಮ್ಮ ಮನದನುವನಱಿಯೆನೆ ಮುನಿಪ (ಹಚಕಾ. ೮–೨೪) ; ಶಿವಲಿಂಗದ ನೆಲೆಯನಾ ಬಸವನೇ ಬಲ್ಲ ಪರಮನಱಿವಂ ಬಸವನನುವಂ (ಬಸಪು. ೧–೩೦) ; ಭಕ್ತಿಯನುವನು ತೀವಿ ತಿಳಿವಂತೆನಗೆ ವರಗುರುರಾಯ ಹೇಳೆಂದ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೬–೫೧) ; ದೇಹ ಕೀರ್ತಿಗಳೊಳಗೆ ನಿಲುವುದು ದೇಹವೋ ಕೀರ್ತಿಯೊ ಮುರಾಂತಕ ಬೇಹುದನು ಬೆಸಸಿದಡೆ ಮಾಡೆನು ಬಲ್ಲಿರೆನ್ನನುವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯–೪೩) ; ಮೊನೆಗಾತಿ ಮುಗುಧೆ ಮುಸುಂಡಿಯಾಗಲಿ ನೆರೆವನೆ ಗರತಿಯ ನೀಕರಿಸದೆ ಮನೆಗೆ ಬಂದೆಡೆಯೊಳು ಮನ್ನಿಸಿ ಮನವೊಲಿದನುವಱಿತಾದರಿಸುವುದು (ಹದಿಬ. ೪–೩೭). ೩. ಕ್ಷೇಮ ; ಕುಶಲ ; ಆರೋಗ್ಯ : ಬಂದಿರೆ ಪರಿಣಾಮವೆ ಮನೆಯೊಳಗಕ್ಕಂದಿರನುವೆ ಮಕ್ಕಳು ಪದುಳವೆ (ಜಯಕಾ. ೧–೨೦) ; ಐದಾಱುದಿನ ಮೊದಲೆನ್ನಯ ಮೈಗೆ ಅನುವಲ್ಲೇಕೆಂದಱಿಯೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭–೧೫). ೪. ಸಜ್ಜು ; ಸಿದ್ಧತೆ : ತನ್ನ ಮಹಾವ್ಯತಿಕರದೊಳ್ ಮುನ್ನವೆ ಬೆಂದವರ್ಗೆ ಮತ್ತೆ ಕಾದಂಬರಿಯಿಂದಂ ನೋವು ಬಂದುದಱಿಂದಿ[ನ್ನನುವಿನೊಳಾನೆ] ಶರಣಮಾ ವ್ಯತಿಕರದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೮೦). 'ಅನುಗೆಯ್' ಪರಾ. ೫. ಲಾಭ ; ಪ್ರಯೋಜನ ; ಪ್ರಾಪ್ತಿ : ಕೂಟದನುವಿಂಗೆ ತನು ವೆಗ್ಗಳಿಸಿ ಕೆತ್ತುತಿದೆ ಇನ್ನಿರಿಸಲಾಗದೀತನನೀತೆಱದೊಳೆಂದು (ನಂಬಿರ. ೩–೮೪) ; ಮಕ್ಕಳಿರಾ ! ಒಬ್ಬರ ಸಮ್ಮತಿ ಇಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮ ಅನುವಿಗಾಗಿ ಅವರ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ತಕ್ಕೊಳ್ಳುವುದು ಅನ್ಯಾಯವೆಂದು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಡಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೯೩). ೬. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ : ಅನುಪಮಬಲಂ ಬಭ್ರುವಾಹನಂ ಕಾದಲವನನುವನೊಪ್ಪಂಗಿಡಿಸಿ ಹಂಸಧ್ವಜನ ಜಯವನನುಕರಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫–೩೦). ೭. ಅನುಕೂಲತೆ ; ಅವಕಾಶ : ಉರವಣಿಸಿ ನಡೆತರುತ್ತುಂ ಗಿರಿಶಿಖರಮನೇಱಲಾಱದೆರಡುಂ ದೆಸೆಯೊಳ್ ಬರಲನುವಂ ಕಂಡು ದಿವಾಕರನಂದಿಂ ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರಾಯಣನಾದಂ (ಗಿರಿಕ. ೧–೫೩) ; ಮಗನು ಪಂಚದ್ರೌಪದೇಯರ ಬಗೆಯನೆನ್ನವನಿರಲು ರಾಜ್ಯವ ಹೊಗಿಸಲನುವಿಲ್ಲೆಂದು ಕಂದನ ರಣಕೆ ನೂಕಿದಿರಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭–೧೫) ; ಮೆಣಸು ಹಿಪ್ಪಲಿ ಶುಂಠಿ ಜೀರಿಗೆಗಳೆಲ್ಲ ಸರಿ ಅನುವಪ್ಪದೊಂದೊಂದು ರೋಗಕೊಂದೊಂದು (ಮಂಕುಕ. ೯೩೫) ; ಹಲವರಿಗೆ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡಲು ಅನುವು ದೊರೆತರೆ ಆಯಿತು ಎಚ್ಚರವೇ ತಪ್ಪುತ್ತದೆ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೧೦೧). ೮. ಸ್ನೇಹ ; ವಿಶ್ವಾಸ : ಅನುವಿನೊಳೆಲ್ಲ ಸೋದರರನು ಗೆಲಿದು (ವಿಸೀಗೀ. ೧–೧೧). ೯. "ಜೊತೆ" (ಮಂಕುಕ. ಕೋಶ) ; ಬಿಂದು ವಿಸರಗಳನುವು, ವಂಕುಸರಲಗಳನುವು ಚೆಂದ ಕಣ್ಣಿಗೆ ವರ್ಣವಿವಿಧಂಗಳನುವು ಚೆಂದ ವೇಗಸ್ತಿಮಿತದನುವು, ಹುಳಿಯುಪ್ಪನುವು (ಮಂಕುಕ. ೪೪೮).

ಅನುತನು = "ಪ್ರೇಮ" (ಜಾನಕೋ. ೧೨). **ಅನುವು ತನುವು** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) = ಅನುಕೂಲ ; ಸೌಕರ್ಯ : ಅವನಿಗೆ ತಾವು ಎಷ್ಟು ಕೊಟ್ಟರೂ ಕೊಂಡರೂ ಆದರೋಪಚಾರ ಮಾಡಿದರೂ ಅನುವು ತನುವು ನೋಡಿದರೂ ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಕೂಡಲೆ ಮರೆತು (ಬೀರಬ. ೫೬). **ಅನುವು ತನುವು ನೋಡಿ ನಡಸು** = ಮನೋಧರ್ಮಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ನಡೆ ; ಅಸಮಾಧಾನವಾಗದಂತೆ ವರ್ತಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅನುವಾಪತ್ತು** = ಸುಖದುಃಖ ; ಅನುಕೂಲ ಪ್ರತಿಕೂಲ : ನಿನ್ನ ಅನುವಾಪತ್ತುಗಳನ್ನು ಧೊರೆಯ ಮುಂದೆ ಹೇಳಿಕೋ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅನುವು ತಪ್ಪಿದ ಸ್ಥಳ** =

೧. ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾನ, —ಜಾಗ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಅಪಾಯಕರವಾದ ಅಥವಾ ರೋಗದ ಸ್ಥಳ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅನುವಳಿ** = ಅಂದಗೆಡು : ನಿಮ್ಮ ತನುವು ಬೇಱೊಂದಂದವಾಯಿತು ಅನುವಳಿದು ವಿದ್ರೂಪಗೊಂಡುದು (ಬಸವು. ೧೭–೧೩). **ಅನುವಾಗು** = ಸಿದ್ಧವಾಗು : ಹೆಡತಲೆಗೆ ಮೋಹಿ ಕಯ್ಯೆತ್ತಿ ಕಂಧರ ಹಱಿಯೆ ಹೊಡೆಯಲನುವಾದೆನನುವಾದೆನನುವಾಗಾಗು ಮಡದಿ ನೆನೆ ನಿನ್ನ ದೈವವನು ಬಿಡದೆನ್ನೊಡೆಯನಂಹರಸು (ಹಚಕಾ. ೧೩–೧೨) ; ಆಯುಧವನೊಂದಂ ಪಿಡಿದು ತಾನಿರ್ದನನುವಾಗಿ (ಬಸವು. ೧೩–೧೪) ; ಎನ್ನು ತಾಮರಿ ನಡೆಯಲನುವಾಗೆ ತಿಳಿದು, ಮುನ್ನ ಎಣಿಸಿದ ತಂತ್ರ ಬಯಲಾಗೆ ಮುಳಿದು (ಕಎಪು. ೧೨–೫).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅ, ಅಂ = ಅಂದ, ಚೆಲುವು ; **ತುಳು.** ಅನುತನ = ಯೋಗ್ಯತೆ, ಅವಕಾಶ; **ತೆಲು.** ಅನುವು]

ಅನು$_3$- (ಪ್ರ). ಕಾಲ, ದೇಶ, ದರ್ಜೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತೆ ತರುವಾಯ ಎಂಬ ಕ್ರಮವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಉಪಸರ್ಗ. ೧. ತರುವಾಯ ; ಆ ಕೂಡಲೇ. ೨. ಯಥಾಕ್ರಮವಾಗಿ. ೩. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ; ಸಂಗಡ. ೪. ಅನುಗುಣವಾಗಿ ; ಒಪ್ಪುವಂತೆ ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡು. ೫. ಆ ದೆಸೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ; ಉದ್ದಕ್ಕೂ. ೬. ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ; ಒಬ್ಬರಾದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ; ಒಂದಾದ ಮೇಲೆ ಒಂದರಂತೆ. 'ಅನುಕರಣ', 'ಅನುಕಾಲ', 'ಅನುಕೂಲ', 'ಅನುಗತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುಂಗೊಲೆ (ನಾ). ನೋವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೊಲೆ ; ಯಾತನಾಮಯವಾದ ಕೊಲೆ : ಎಲೆ ಚೋಳಕ್ಷಿತಿಪಾಳ ಸನ್ತವೆಱ್ದಿಯಂ ನೀಂ ನೀವಿಕೊಳ್ ನಿನ್ನನುಂಗೊಲೆ ಮಾಣ್ದತ್ತಿರು ಪಾಣ್ಡ್ಯಪಲ್ಲವ ಭಯಂಗೊಣ್ಡೋಡದಿರ್ ನ್ನಿನ್ನಮಣ್ಡಲದಿಂ ಪಿಂಗದೆ ನಿಲ್ವುದೀಗ (ಎಕ. II, ೫೯–೧೧೨ ; 974).

[ಅನುಂಗು$_0$ + ಕೊಲೆ. / **ತಮಿ.** ಅನುಂಗು = ನೋವನ್ನು ಅನುಭವಿಸು, ಯಾತನೆಪಡು]

ಅನುಕ (ಗು). ೧. ಆಸೆಬುರುಕನಾದ. ೨. (ಪ್ರಣಯದಿಂದ) ಮೋಹಗೊಂಡ ; ಪರವಶನಾದ. (ನಾ). ೩. ಗಂಡ : "ಕಾಂತಃ, . . . ಪ್ರಾಣಾಧಿನಾಥಃ, ಅನುಕಃ – ಈ ೧೪ ಗಂಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೨–೩೪೩) ; "ವರಯಿತಂ ಭರ್ತೃರ್ಧವನಭಿಕನನುಕಂ ಭೋಕ್ತೃ ವರನಭೀಕಂ ರಮಣನೆನೆ ಗಂಡನೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೧–೭). ೪. ಇಳಿಜಾರು ; ಇಳಿಕಲು. [ಸಂ.]

ಅನುಕಂಪ, ಅನುಕಂಪೆ (ನಾ). ಕರುಣೆ ; ದಯೆ ; ಕನಿಕರ ; ಸಹಾನುಭೂತಿ : ಪ್ರಧಾನರಿಗೆ ರಾಜಮಾತೆಯ ಮಾತುಗಳು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅನುಕಂಪ ಉಂಟುಮಾಡಿದವು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೩). **ಅನುಕಂಪೆ :** ಕಂಡನುಕಂಪೆಯುಂ ಭಕ್ತಿಯುಂ ಕಾರಣವಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೩–೨೬) ; ಜಾನಕಿ ಮೂರ್ಛಿತೆಯಾಗೆ ದಶಾನನನನುಕಂಪೆ ಪುಟ್ಟೆ ಕರುಣಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೧) ; ನಮ್ಮನುಕಂಪೆ ನೀತಿನಿಂದೆಯೊಳಿರದು (ಮಂಕುಕ. ೨೮೧).

[ಸಂ. ಅನುಕಂಪಾ]

ಅನುಕಂಪನ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸಿದ ಸ್ಪಂದನ ; ಅನುಸರಿಸಿ ಅದುರುವಿಕೆ : ಸೀತೆ ನಿಂತು ನೋಡಿದಳಾತನಾತ್ಮದನುಕಂಪನಕೆ ಪ್ರತಿಕಂಪಿಸುವ ವೀಣೆಯುಜ್ವಲ ತಂತ್ರಿಯಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೯–೨೦೭). [ಸಂ.]

ಅನುಕಂಪೆ 'ಅನುಕಂಪ' ನೋ.

ಅನುಕರ (ಗು). ೧. ಬೇರೊಬ್ಬರು ಮಾಡಿದಂತೆ ಮಾಡುವ ; ಸಹಾಯಕವಾದ. (ನಾ). ೨. ಗುಂಡಿಬಟ್ಟಲು : "ಅನುಕರಂ ಗರ್ಶಕಂ ಗುಂಡಿವಟ್ಟಲಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೩–೨೫). [ಸಂ.]

ಅನುಕರಣ, ಅನುಕರಣೆ (ನಾ). ೧. (ಇತರರು) ನುಡಿದಂತೆ ನುಡಿಯುವುದು ; ನಡೆದಂತೆ ನಡೆಯುವುದು ; ಮಾಡಿದಂತೆ ಮಾಡುವುದು : ಕಲೆಗೆ ಅನುಕರಣವು ಸಾಧನ (ಸಾಹಿಜೀ. ೨೩) ; ಅನುಕರಣವು ಕವಿಯ ಸಾಧನ (ಅರಿಕಾ. ೧೩). ೨. ಹೋಲುವಿಕೆ ; ಸಾಮ್ಯ. ೩. ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಸದ್ದನ್ನು ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಉಚ್ಚರಿಸಿ ಸೂಚಿಸುವ ಪದ : ಅನುಕರಣಕ್ಕೆ ‖ . . . ನಿಶಾಟರನುಂಡನಗ್ನಿ ಘುಮ್ಮೆಂಬ ಛಟಚ್ಛಟೆಂಬ ಧಗಯೆಂಬ ಧಗದ್ಧಗಯೆಂಬ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೮) ; ಅನುಕರಣಕ್ಕೆ – ಖಣಿಲ್ಲನೆ, ಖಟಿಲನೆ, ಛಮ್ಮನೆ (ಶಮದ. ೧೪ ಪ್ರಯೋ) ; ಅವ್ಯಯಗಳನ್ನು . . . (iii) ಅನುಕರಣ. (iv) ತದ್ಧಿತಾಂತ. (v) ಕೃದಂತ ಎಂದು ವಿಭಾಗ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೫೨). **ಅನುಕರಣೆ :** ೧. ಪದಾರ್ಥಕ್ಕಂ ವಾಕ್ಯವೇಷ್ಟನಕ್ಕಂ ಅನುಕರಣೆಗಂ ಸ್ವರಂ ಪರಮಾದೊಡಂ ಸಂಧಿವಿಕಲ್ಪಂ (ಶಮದ. ೬೧ ವೃತ್ತಿ). ೪. ಅಭಿನಯ : "ಅನುಕರಣೆ ನಯಮೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೪–೬). [ಸಂ.]

ಅನುಕರಣಪದ (ನಾ). ಉಂಟಾದ ಸದ್ದುಗಳನ್ನು ಅವು ಆದಂತೆಯೇ ಉಚ್ಚರಿಸಿ ತಿಳಿಸುವ ಪದ, —ಮಾತು : ಧಿಗಿಲನೆ, ಭುಗಿಲನೆ, ಭೋರನೆ ಎಂಬನುಕರಣಪದಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೩೦೦ ವೃತ್ತಿ).

[ಅನುಕರಣ + ಪದ$_2$]

ಅನುಕರಣವಾರ್ತೆ (ನಾ). ಇತರರು ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದ ಸಂಗತಿಯನ್ನೇ ತಾನೂ ಹೇಳುವುದು : ಜನಮಱಿಯದನ್ನೆಗಂ ಮುನ್ನ ನಯಮನಱಿದಱಿಪಲಾರ್ಪೊಡದು ಮಂತ್ರಿಗುಣಂ ಜನವಾದಂ ನೆಗೞೆ ನಗಧ್ವನಿವೋಲನುಕರಣವಾರ್ತೆ ಮಂತ್ರಿಯ ಗುಣಮೇ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೪೩).

[ಅನುಕರಣ + ವಾರ್ತೆ]

ಅನುಕರಣಶಬ್ದ (ನಾ). = ಅನುಕರಣಪದ : ಅನುಕೃತಿಯೊಳಂ = ಅನುಕರಣಶಬ್ದಂಗಳಲ್ಲಿಯುಂ (ಶಮದ. ೧೪ ಟೀಕು). [ಅನುಕರಣ + ಶಬ್ದ]

ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ (ನಾ). ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಸದ್ದನ್ನು ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಉಚ್ಚರಿಸಿ ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯಗಳು – ಗಟಗಟ, ಕವಕವ, ಛಟಿಲ್, ಛಿಟಿಲ್, ತಟತಟ, ನಿಟಿಲ್, ಪಠಿಲ್, ಭುಗಿಲ್ . . . ಭೋರ್, ಖಟಿಲನೆ, ದುಢುಮ್ಮನೆ ಇತ್ಯಾದಿ (ಕೈಪಿಡಿ. ೫೨). [ಅನುಕರಣ + ಅವ್ಯಯ]

ಅನುಕರಣೆ 'ಅನುಕರಣ' ನೋ.

ಅನುಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಇತರರು) ನುಡಿದಂತೆ ನುಡಿ ; ನಡೆದಂತೆ ನಡೆ ; ಮಾಡಿದಂತೆ ಮಾಡು ; ಅಭಿನಯಿಸು ; ನಟಿಸಿ ತೋರು : ಗಾಂಡೀವಿ . . . ಪಗೆವರ ಗಂಟಲ ಬಳೆಯನೊಡೆದು ಕಳೆವುದನನುಕರಿಸುವಂತೆ ತೀವಿ ತೊಟ್ಟ ಮುಂಗೆಯ್ಯ ಬಳೆಗಳನೊಡೆದು ಕಳೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೦೦ ವ) ; ಅಭವನ ತೊಡೆಯೊಳ್ ಮನದೊಲವಿಂ ಕುಳ್ಳಿರ್ಪುದನನುಕರಿಸುವ ತೆಱದೊಳಗಜೆ ಕುಳ್ಳಿರೆ ಕಲ್ತಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೩–೭೧) ; ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳನ್ನು ಅನುಕರಿಸುವುದು ಮಗುವಿನ ಗುಣಧರ್ಮವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರಂಗರೋ. ೧೨೬). ೨. ಹೋಲು : ಎನಿತಾನುಂ ಪಱೆಗಳ್ ಘನನಿನದಮನನುಕರಿಸೆ (ಆದಿಪು. ೭–೧೦೩) ; ಕುರುಕುಲ ಮಹೀಶನ ಕದಳೀಸ್ತಂಭಂಗಳನನುಕರಿಸುವ ತೊಡೆಗಳಂ (ಗದಾಯು. ೮–೩೭ ವ) ; ಈ ಶಿಳಾಶಾಸನಮಂ ಸ × × × [ಮು]ತ್ತಿನ ಸರಿಗೆಯನನುಕರಿಸೆ ಕನ್ನಪಯ್ಯಂ ಬರೆದಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧೧–೪೦ ; 1071). ೩. ಧರಿಸು : ವನಮಾಲಿ ಪಾತಕನಬದ್ಧಬುದ್ಧಾಕೃತಿಯನನುಕರಿಸಿ ನಿಂದು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦–೧೫೮) ; ಆತಂ ಬಂದು . . . ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪಂ ಅನುಕರಿಸಿಯೊಳಪುಗುತುಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦–೨೧೯) ; ಅನುಕರಿಸಿದಮಲ ವಸ್ತ್ರಾಭರಣ ಗಂಧಮಾಲ್ಯಾದಿಗಳ ಪೂಜೆಯಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೬) ; ಪನ್ನೀರ ಮಿಂದು . . . ಸನ್ನುತ ಸುಯಕ್ಷಕರ್ದಮವನನುಕರಿಸಿ ಕತ್ತುರಿ ತಿಲಕವಿಟ್ಟು ಪಣೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧–೪೧).

೪. ತೆಗೆದುಕೊ ; ಸ್ವೀಕರಿಸು : ಎನುತ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಮಾಯಾಂಗನೆಗೆಯುಪದೇಶವನು ಮಾಡಿದಡನುಕರಿಸಿ ಮಾಡುತ್ತಲಿರ್ದಳು ಭಕ್ತಿಯನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩-೪೪) ; ಪರಮಹಿತಳದಖಿಳ ಜನದುಬ್ಬರದ ದರುಶನಗಾಣಿಕೆಯನನುಕರಿಸುತನುಪಮ ವಿಷಯವೀಥಿಯ ನೋಡುತೈತಂದ (ತೊರರಾ. ೧-೬-೭) ; ನಿನಗೊಂದು ಪಲವು ಚಿತ್ರಾಂಬರ ವಿದ್ಯೆಯನನು ನಯದಿಂದೀವೆನದನು ಅನುಕರಿಸೆಂದದಜೊಂದುನ್ನತಿಕೆಯ ಮನವೊಲಿದೊರೆದನಿಂತೆಂದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೪೫). ೫. ಒಪ್ಪು ; ಅಂಗೀಕರಿಸು : ಸರೇಫಮಿದಿರಾಗೆ ಶಿಥಿಲಮೆಂದನುಕರಿಪರ್ (ಶಮದ. ೫೯) ; ಮನದ ಸಂಶಯವಡಗಿತಿಬ್ಬರ ವಿನುತ ಮೂರ್ತಿಯನೇಕಭಾವದಲನುಕರಿಸಿದರು (ತೊರರಾ. ೧-೧೩-೧೫) ; ಸಾದರದೊಳೆನ್ನೊಡನೆ ರಮಿಸುವುದು ನಿನಗೆ ಸೊಗಸಾದರದನನುಕರಿಸುಮೇಣ್ಕುಲಹಕ್ಕೃತವೆ ಲೇಸಾದರದಟಂ ತೋಱಿಸು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೧೩). ೬. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ ; ಹಿಂಬಾಲಿಸು : ಶ್ರುತಿತದರ್ಥಸ್ಮೃತಿಗಳಲಿ ಪಂಡಿತರು ನಡೆವುದ ಮಾಡು ಮೂರ್ಖರ ಗತಿಯನನುಕರಿಸಿದರೆ ಬಳಿಕ ವಿಶೇಷವೇನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೫೭). ೭. ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು ; ಒದಗಿಸು : ಎನುತ ತೃಣಧಾನ್ಯದಲಿ ಪಾಕವನನುಕರಿಸಿ ಜೀವಿಸುತಲಾ ಕಾನನದಿ (ಜೀವಂಚ. ೫-೪೫) ; ಮುನಿರೂಪಿನ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ ಮಿಂತೀಗಳು ಯೆನಗಭಿಲಷಿತ ಫಲವನು ಅನುಕರಿಸಲು ಬಂದುದೆಂದಾ ನೃಪೇಂದ್ರನು (ಶಾಂತೀಚ. ೯-೨೦). ೮. ಹೊರಚೆಲ್ಲು ; ವಿಸರ್ಜಿಸು : ಎನಲು ಗರ್ಜಿಸುತೆದ್ದು ಸಗಣವನನುಕರಿಸಿ ಗಾತ್ರವನು ಹೊಯ್ಯಲು (ಕುವ್ಯಾಆ. ಓರಿಇ. ೨೪-೭೧). ೯. ನಿರ್ದೇಶಿಸು : ಇ ಈ ಎಂಬಕ್ಕರಂಗಳನುಕರಿಸಿ ತೋಱುವಲ್ಲಿಯುಂ ನಡುವೆ ವತ್ವಂ - ಈವಿವು ಗ್ರಂಥಂಗಳ್, ಈವಿದು ಗ್ರಂಥಂ (ಶಮದ. ೫೫ ಪ್ರಯೋ). ೧೦. ಆಚರಿಸು ; ನಡಸು ; ನೆರವೇರಿಸು : ವಿನುತ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನಾದಿಯನನುಕರಿಸಿ ಹರಿಪದ ಪಯೋಜವ ನೆನೆದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೧೪) ; ವಿನುತ ಸತ್ಕೃತಿ ಸಹಿತ ಗುರುಭಾವನೆಯಲೇ ಪೂಜಿಸಲು ಪೂಜೆಯನನುಕರಿಸಿ ಕೈಗೊಳಿಸಿದನು ಕಾಲೋಚಿತವ್ರತವ (ತೊರರಾ. ೨-೧-೨೦) ; ಆ ಮಹೇಶ್ವರನು . . . ನಿಕಾಮಲೋಕಪ್ರಳಯ ತಾಂಡವಾಡಂಬರಮನನುಕರಿಸಿದಂ (ಚಬಪು. ೧೨-೧೮). [ಅನುಕರಣ + -ಇಸು₃]

ಅನುಕರುಷ (ನಾ). = ಅನುಕರ್ಷ ೪ : ಆಯಿತಲ್ಲಿ ವರೂಥ ನಕ್ಷತ್ರಾಯತವು ಬಳಿಯನುಕರುಷವೊಂದಾಯಿತಾ ಗ್ರಹರಾಜಿಯಾದವು ಮಾವ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭-೪). [< ಸಂ. ಅನುಕರ್ಷ]

ಅನುಕರ್ತ (ನಾ). ಅಭಿನಯಿಸುವವನು ; ನಟ : "ಅನುಕಾರ್ಯ" ರೆಂದು ತಮ್ಮನ್ನು ಕರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ವೇಷ ಧರಿಸಿ ರಂಗಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಓಡಾಡುವ ನಟನಟಿಯರು. ಇವರು "ಅನುಕರ್ತ"ರು (ಭಾರಮಿಾ. ೩೫೮). [< ಸಂ. ಅನುಕರ್ತೃ]

ಅನುಕರ್ತೃ (ನಾ). ೧. ಅನುಕರಣ ಮಾಡುವವನು. ೨. ಪಾತ್ರಧಾರಿ : ಕವಿಯು ತಾನಾಗಿಯೇ ಮುಂದೆ ಬಂದು ಬಹಳ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೇಳಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಹಾಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಅವನು ಅನುಕರ್ತೃವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ (ಅರಿಕಾ. ೧೩೪). [ಸಂ.]

ಅನುಕರ್ಷ (ನಾ). ೧. ಆಕರ್ಷಣೆ; ಸೆಳೆತ. ೨. ವಿಗ್ರಹ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡುವ ದೇವತೆಗಳ ಆವಾಹನೆ. ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಹಿಂದಿನ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅಥವಾ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು. ೪. ರಥದ ಅಚ್ಚಿನ ಮರ : "ಅನುಕರ್ಷ - ನೊಗದ ಕೆಳಗಿರುವ ಕೋಳೀಹಲಿಗೆಗೂ, ತೋಳುಮರಕ್ಕೂ ಸಾರಥಿ ಕೂಡುವ ಹಲಿಗೆಗೂ ಕೊಳವಿ ಹೂಟದ ಮಣಿಗೂ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೮). [ಸಂ.]

ಅನುಕಲ್ಪ (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಅಥವಾ ವಿಧಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ, ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸುವ ಎರಡನೆಯ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಧಾನ; ಗೌಣಕಲ್ಪ ; ಮಧ್ಯಮಪಕ್ಷ ; ವಾಮಪಕ್ಷ. ೨. [ವೀಶೈ] = ಅನುಕಲ್ಪಭಸ್ಮ : ಸಮಸ್ತ ಭಸಿತಂಗಳಾದೊಡೆ ಕಲ್ಪ, ಅನುಕಲ್ಪ, ಉಪಕಲ್ಪ, ಅಕಲ್ಪವೆಂದು ನಾಲ್ಕು ತೆಱನಾಗಿರ್ಪುದದಱಲ್ಲಿ ವನದೊಳಗಿದ್ದ ಗೋಮಯಮಂ ಚೂರ್ಣೀಕರಿಸಿ ದಹಿಸಿ ಮಾಡಿಕೊಂಬುದೇ ಅನುಕಲ್ಪವೆನಿಸುವದು (ವಿವೇಕ. ೭೪). [ಸಂ. / ತಮಿ. ಅನುಕಱ್ಪಂ]

ಅನುಕಲ್ಪಭಸ್ಮ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದ ಭಸ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಕಾಡುಬೆರಣಿಯನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಮಾಡಿದ ಭಸ್ಮ : ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಣಗಿದ ಗೋಮಯವನ್ನು ತಂದು ಪುಡಿಮಾಡಿ ಮೊದಲಿನಂತೆ ಶಿವಾಗ್ನಿಯಿಂದ ದಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಭಸ್ಮವೇ ಅನುಕಲ್ಪಭಸ್ಮವು (ಅಷ್ಟಾವಿ. ೪). [ಅನುಕಲ್ಪ + ಭಸ್ಮ]

ಅನುಕಾಮೀನ (ನಾ). ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ನಡೆಯುವವನು ; ತನಗೆ ತೋರಿದಂತೆ ಮಾಡುವವನು. [ಸಂ.]

ಅನುಕಾರ (ನಾ). ೧. ವೇಷಧಾರಣ ; ಅಭಿನಯ ; ಅನುಕರಣ : ತಾನು ತೊಟ್ಟಿಲು ಕೃಷ್ಣನೆಂದನುಮಾನಿಸುತ ಮತ್ತೊಬ್ಬಳಾ ಶಕಟಾನುಕಾರದ ಕಾಂತೆಯನು ಕೆಡೆಯೊದೆದಳಂಬರಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೬-೨೫). ೨. ಹೋಲಿಕೆ ; ಸಾದೃಶ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅನುಕಾರಿ (ಗು). ಅನುಕರಿಸುವಂಥ ; ಹೋಲುವಂಥ : ಬನರಾಣಿಯ ಕರತಳದ ಚೆಂಬೊಗರ್ಗನುಕಾರಿಯಪ್ಪೆಳದಳಿರಿಂ ತೀವಿ ತೋರ್ಪ ಚೆನ್ನಸುಗೆಯಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೩-೫). [ಸಂ. ಅನುಕಾರಿನ್]

ಅನುಕಾರ್ಯ (ನಾ). ಅನುಕರಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ವಸ್ತು : ಅನುಕಾರ್ಯನ ಸ್ಥಾಯಿಭಾವವನ್ನು ನಟನು ಅನುಕರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ಭಾರಮಿಾ. ೩೬೪) ; ನಾಟ್ಯದಲ್ಲಿ, ಅನುಕಾರ್ಯರಾದ ದುಷ್ಯಂತಾದಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ; ನಟ, ಕವಿ, ಸಾಮಾಜಿಕರು ಇಷ್ಟು ಜನರಿರುತ್ತಾರೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೯೪). [ಸಂ.]

ಅನುಕಾಲ₁ 'ಅನಿಗಾಲ' ನೋ.

ಅನುಕಾಲ₂ (ಅ). ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ; ಸಂದರ್ಭೋಚಿತವಾಗಿ. [ಸಂ.]

ಅನುಕೀರ್ತನೆ (ನಾ). ಕೊಂಡಾಟ ; ಗುಣಗಾನ : ಎನುತ ನಾನಾವಿಧದೊಳನುಕೀರ್ತನೆಗಳಂ ಮಾಡಲ್ಕೆ ತತ್ಪುರಜನರು ಜಯ ಜಯಘೋಷಣಂಗಳುವೆರಸಿ ಪೊಡಮಡಲು (ಬಸಪು. ೩೮-೬೯). [ಸಂ. ಅನುಕೀರ್ತನ]

ಅನುಕೂಲ, ಅನುಕೂಳ (ಗು). ೧. ತೀರವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ ; ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ; ಮೇರೆ ಮಿಾರದ. ೨. ಹಿತಕರವಾದ ; ಸುಖಕರವಾದ ; ಸಹಾಯಕವಾದ : ಮನೆಯ ತೊಱೆದು ಮನವಾಳ್ತಿಯನುಳಿದು ತನ್ನನುಕೂಲದಾಸೆಯನಳಿದು ಬನದೊಳು ಗೈವಬರಿಯ ತಪಗಳು ಕುಲವನಿತೆಯರಿರವಿಗೆ ದೊರೆಯೆ (ಹದಿಬ. ೨-೨೪). (ನಾ). ೩. ಸಹಾಯಕ. ೪. ಸೌಕರ್ಯ : ಕೀಲು ಕಡೆಗೊಂದೂಡಿ ಬೀಳಲು ಕಾಲಗತಿ ತಪ್ಪುವುದು ಅದಱನುಕೂಲ ನಿನ್ನೊಳಗಿಹುದು (ಹರಿಸಾ. ೮೭); ನಿನಗೆ ಆ ದಿನ ಬರಲು ಅನುಕೂಲ ಇದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ? (ರೂಢಿ). ೫. ಬಡತನವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಹಣವಂತಿಕೆ : ಅವರು ತುಂಬ ಅನುಕೂಲವಂತರು (ರೂಢಿ). ೬. [ನಾಟ್ಯ] ಶೃಂಗಾರ ನಾಯಕನಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ ; ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸದೆ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅನುರಕ್ತನಾಗಿರುವವನು : ಅನುಕೂಲನೆಂದರೆ, ಒಬ್ಬಳೇ ನಾಯಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತನಾಗಿ ಇರುವವನು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೧೧). **ಅನುಕೂಳ** : ೨. ಪೆಂಪುವಡೆದ ಗೊಲ್ವಣ ವಿಭುಗಂಗನುಕೂಳ ಮಂತ್ರಿ ನರಸಿಂಗ ನಾಯಕಂ (ಕಇಅ. ೭೫-೧೨-೩೭ ; 1170). [ಸಂ.]

ಅನುಕೂಲತರ್ಕ (ನಾ). ೧. "ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ತರ್ಕ ಸತ್ತರ್ಕ. ಅನುಕೂಲತರ್ಕವೆಂದೂ ಹೆಸರು" (ಹಿಂದಸಾ. ೧೧೫). ೨. ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅಥವಾ ತಮ್ಮ ಅನುಕೂಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಮಾಡುವ ವಾದ. [ಅನುಕೂಲ + ತರ್ಕ]

ಅನುಕೂಲತೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ; ಹಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ. ೨. ಸೌಕರ್ಯ: ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಅವುಗಳ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗೆ ತಕ್ಕ ಅನ್ನಪಾನಾದಿಗಳ ಅನುಕೂಲತೆಯುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೫೯). ೩. ಸಂಪತ್ತು. [ಸಂ. ಅನುಕೂಲತಾ]

ಅನುಕೂಲದಾಂಪತ್ಯ (ನಾ). ಸಮರಸವಾಗಿರುವ ದಂಪತಿಗಳ ಜೀವನ: ಅನುಕೂಲದಾಂಪತ್ಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸುಖ ನೆಲಸುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಅನುಕೂಲ + ದಾಂಪತ್ಯ]

ಅನುಕೂಲನೆಲೆ (ನಾ). ಹಿತಕರವಾದ ಸ್ಥಳ: ಮತ್ತವರ್ಗಳಿಗೆ ವನವಾಸವಾಗಲ್ ತನಗೆ ಚಿತ್ತಕನುಕೂಲನೆಲೆಯಿಲ್ಲದಿರೆ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ವಿರಾಟ. ೧-೨೦). [ಅನುಕೂಲ + ನೆಲೆ]

ಅನುಕೂಲಪವನ (ನಾ). ೧. ಹಿತಕರವಾದ ಗಾಳಿ. ೨. ಉದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಚಲಿಸುವ ಪ್ರಾಣವಾಯು: ಅನುಕೂಲಪವನನಿಂ ಜೀವನಿಷ್ಟದಿಂ ನಾಭಿಮೂಲದಿಂ ಕಹಳೆಯ ಪಾಂಗಿನವೋಲ್ ಶಬ್ದದ್ರವ್ಯಂ ಜನಿಯಿಸುಗುಂ (ಶಮದ. ೨). [ಅನುಕೂಲ + ಪವನ]

ಅನುಕೂಲವರ್ತನ (ಗು). ಸನ್ನಿವೇಶಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ; ಹೊಂದಿಕೆಯಾದ: ಉಕಕುಳಿಯಾಳಿ... ಅಡಿಗ ಪ್ರಕಟ ಪ್ರತ್ಯಯಮಕ್ಕುಂ ಸುಕವಿಗಳಿಂತದನುಕೂಲವರ್ತನವಿಧಿಯೊಳ್ (ಶಮದ. ೨೦೩). [ಅನುಕೂಲ + ವರ್ತನ]

ಅನುಕೂಲವಾತಾವರಣ (ನಾ). ಹಿತಕರವಾದ ವಾತಾವರಣ: ಅಲ್ಲಿನ ಅನುಕೂಲವಾತಾವರಣ ಕೆಲಸಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಸೌಕರ್ಯವುಂಟು ಮಾಡಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅನುಕೂಲ + ವಾತಾವರಣ]

ಅನುಕೂಲವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ದಡವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಹರಿಯುವುದು; ಮೇರೆಯನ್ನು ಮೀರದಿರುವುದು. ೨. ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿ ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು. ೧, ೨: ಅನುಕೂಲವೃತ್ತಿ ನದಿಯೊಳಂ ನಲ್ಲರೊಳಂ (ಜಗವಿ. ೪-೭೫ ವ). [ಅನುಕೂಲ + ವೃತ್ತಿ]

ಅನುಕೂಲಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ತಮ್ಮ ನಡೆಗೆ ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತೆ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ಹೇಳುವ ಕ್ರಮ; ದಿಟವಾದ ಅರ್ಥ ಬೇರೆ ಇದ್ದರೂ ತಮ್ಮ ಅನುಕೂಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅರ್ಥ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಬಳಸುವ ರೀತಿ: ಈ ವಾದವನ್ನೆಲ್ಲಾ ತೆಗೆದರೆ "ಅನುಕೂಲಶಾಸ್ತ್ರ" ಎಂದು ಜನ ಕರೆದಾರು (ಸುವಸಂ. ೨೪). [ಅನುಕೂಲ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಅನುಕೂಲಸಿಂಧು (ನಾ). ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅಥವಾ ತಮ್ಮ ಅನುಕೂಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಹಿರಿಯನಾದ ಮರಿಯಾನೆ ಮತ್ತು ಅವನ ವಂಶಸ್ಥರು ಅನುಕೂಲಸಿಂಧು ಮಾರ್ಗ ಹಿಡಿದು... ತಾವೂ ವೈಷ್ಣವರಾದರು (ರೂಲೀಖಾ. ೧೭೯). ☞ ಧರ್ಮಸಿಂಧು, ನಿರ್ಣಯಸಿಂಧು ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿರುವ ಆಚರಣೆಯ ಕ್ರಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತಮ್ಮ ಅನುಕೂಲದಂತೆ ವರ್ತಿಸುವುದು. [ಅನುಕೂಲ + ಸಿಂಧು]

ಅನುಕೂಲಸ್ಥ (ನಾ). ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವವನು: ಇವು ಬೆಲೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಇವುಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳಲು ಅನುಕೂಲಸ್ಥರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ (ಗೃಹವಿ. ೬೫); ಅನುಕೂಲಸ್ಥರ ಮನೆಗೆ ಹೆಣ್ಣು ಕೊಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನುಕೂಲಸ್ತ್ರೀ (ನಾ). ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ನಡೆಯುವ ಸ್ತ್ರೀ, — ಹೆಂಡತಿ: ತನ್ನ ಮುಪ್ಪಿನ ತಂದೆಯು ಅನುಕೂಲಸ್ತ್ರೀಯ ವಿಯೋಗದಿಂದ ಬಹು ದುಃಖಿತನಾಗಿದ್ದನು (ವಚಕಾ. ೩). [ಅನುಕೂಲ + ಸ್ತ್ರೀ]

ಅನುಕೂಲಾನಿಲ (ನಾ). = ಅನುಕೂಲಪವನ: ಅನುಕೂಲಾನಿಲಾಂದೋಳಾಯಮಾನರಾಜಕುಂಜರವಿಜಯಕದಳಿಕಾತರಂಗಿತಗಗನಾಂಗಣನುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೩೧ ವ). [ಅನುಕೂಲ + ಅನಿಲ]

ಅನುಕೂಲಿಗ (ನಾ). ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಅಥವಾ ಹಿತವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು; ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವನು: ಇನಿತು ಸುಗುಣಗಳುಳ್ಳಿನಿಯನೆನ್ನೀ ಜನ್ಮಜನ್ಮಾಂತಮೆನ್ನ ತೋಳ್ವನೆಯೊಳಿರಲೆಂದೊರ್ವ ಕಾಂತೆಯನುಕೂಲಿಗನನಂದು ಸಖಿಯೊಳ್ ಪೊಗಳ್ದಳು (ಚೆಬಪು. ೧೦-೨೬). [ಅನುಕೂಲ + -ಇಗ]

ಅನುಕೂಲಿನಿ (ನಾ). = ಅನುಕೂಲೆ: ತನುವೇನು ಶಾಶ್ವತವೆ? ಮನಕೆ ನಿಶ್ಚಲವಿಹುದೆ?... ವನಿತೆ ಅನುಕೂಲಿನಿಯೆ? ಮಗನು ಅಜ್ಞಾಧರನೆ? ಜನರೊಲುಮೆ ನಿಜವೆ? (ಕಎಪು. ೪೯). [ಸಂ. ಅನುಕೂಲಿನೀ]

ಅನುಕೂಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅನುಕೂಲವಾಗು; ಹಿತವಾಗು; ಸಹಾಯವಾಗು: ಜ್ಞಾನವೈರಾಗ್ಯೋಪರತಿಗಳೆಂಬ ಸಿದ್ಧಿತ್ರಯಮನುಕೂಲಿಸೆ ಮುಕ್ತಿ ಸಿದ್ಧಿಸುವದು (ವಿವೇಕ. ೫೭); ಯೀ ವಾಹನವು ಆವಶ್ಯಕ ಕಾರ್ಯ ಉಂಟಾದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯರಿಗೂ ಅನುಕೂಲಿಸುವದೊ ಯಿಲ್ಲವೊ ಯಂದು ನೃಪತಿಯು ಕೇಳುತ್ತಿರಲು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೯೨-೮); ಗಾಳಿಯು ಅನುಕೂಲಿಸಿದಾಗ ಒಮ್ಮೆ ಪಟವನ್ನು ಇಳಿಬಿಟ್ಟರೆ ತೀರಿತು; ತೀವ್ರದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೫೭); ಪೂರ್ವಕೃತ ಪಾಪಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವೂ ಮುಂದೆ ಪುನಃ ಅಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡದ ಹಾಗೆ ವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಅನುಕೂಲಿಸುವುದು (ಆರ್ಯಧ. ೪೩). [ಅನುಕೂಲ + -ಇಸು$_3$]

ಅನುಕೂಲೆ (ನಾ). ಅನುಕೂಲವಾದವಳು; ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವಳು: ಕಾಲಕಾಲದ ಜಪಾನುಷ್ಠಾನ ಪೂಜೆಗಳಿಗಾಲಸ್ಯಮಂ ಮಾಡದೆನ್ನ ಪರಿಚರ್ಯೆಗನುಕೂಲೆಯಾಗಿರ್ದ ಮನೆವಾಳ್ತಿಯಂ ಸಾಗಿಪುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೨೩); ಕ್ರಮವನಜಿಯದಳೆ ನೀನೆನಗೆ ಸ್ವೈರಿಸಲಳವೆಗವುನಕನುಕೂಲೆಯಾಗೆನುತೆ ಗಲ್ಲಂಬಿಡಿದು ಕಮಲಾಕ್ಷಿಯಂ ಮುದ್ದುಗೈದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೧೫). [ಸಂ. ಅನುಕೂಲಾ]

ಅನುಕೂಳ 'ಅನುಕೂಲ' ನೋ.

ಅನುಕೃತ (ಗು). ಅನುಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಅನುಕರಿಸಿದ: ಎಸೆದರ್ ವತ್ಸಪಾಲಕರ್ ಬಲಕೃಷ್ಣರ್... ಅನುಕೃತ ಮಯೂರ ಕೇಕಾನಿನಾದ ಮೃದುಗಾನ ತಾನ ನಿಪುಣರ್ (ಜಗವಿ. ೩-೭೪, ೭೬). [ಸಂ.]

ಅನುಕೃತಿ (ನಾ). ೧. = ಅನುಕರಣ ೧. ೨. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು; ಒತ್ತಾಸೆಯಾಗುವುದು. ೩. ನಕಲು. ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಮಹಾಪ್ರಾಣಮುಮಂ ಮಾರ್ಗವಿದರ್ ಸಂಖ್ಯೆಯೊಳಂ ಘೋರ್ಗರೆವನುಕೃತಿಯೊಳಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸುತಿರ್ಪರ್ (ಶಮದ. ೧೪). 'ಅನುಕೃತಿಪದ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುಕೃತಿಪದ (ನಾ). = ಅನುಕರಣಪದ: ಅನುಕೃತಿಪದಂಗಳ್ಗಂ ಮೊದಲಪದದ ಕಡೆಯಕ್ಕರಕ್ಕೆ ಲೋಪಂ... ಅನುಕರಣಾಂತ ಲೋಪಕ್ಕೆ— ತಟಿತಟನೆ ನೇಸರ್ಮೂಡಿದುದು ಬಕಂಗೆ ಮಿಟ್ತು ಮೂಡುವ ತೇಜದಿಂ. ಗಟಿಗಟಿ ಕಣ್ಣನೀರ್ ಸುರಿಯೆ ಚಿಂತಿಪ ಪಾರ್ವನ (ಶಮದ. ಸ. ೧೯೩ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ). [ಅನುಕೃತಿ + ಪದ]

ಅನುಕೃತಿಸ್ವರ (ನಾ). ಶಬ್ದವನ್ನು ಅನುಕರಣವೆಂದು ಗುರುತಿಸಲು ಬಳಸುವ ಅನ್, ಅನ್ನು, ಎನ್, ಎನ್ನು ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳ ಮೊದಲನೆಯ ಸ್ವರ: ಅದಂತಮಪ್ಪನುಕೃತಿಪದಕ್ಕಮನುಕೃತಿಸ್ವರಂ

ಪರಮಾಗೆ, ಯತ್ವಂ ; ಅನುಕೃತಿಸ್ವರಕ್ಕೆ – ಪಟಪಟಯೆಂದಾಲಿಕಲ್ಗಳು ದಿರ್ದುವು ನಭದಿಂ (ಶಮುದ. ೫೪ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ). [ಅನುಕೃತಿ + ಸ್ವರ]

ಅನುಕೆಯ್ 'ಅನುಗೆಯ್' ನೋ.

ಅನುಕೊಳಿಸು 'ಅನುಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಅನುಕ್ತ (ಗು). ಉಚ್ಚರಿಸದ ; ಹೇಳಲ್ಪಡದ ; ಹೇಳದ. 'ಅನುಕ್ತ ವಾಣಿ', 'ಅನುಕ್ತಸಿದ್ಧ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುಕ್ತವಾಣಿ (ನಾ). (ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟು) ಹೇಳದ ಮಾತು : ತಾನೇ ಹೋಗಬಹುದಿದ್ದಿತು ! ಎಂದು ಮತ್ತೆ ಅನುಕ್ತವಾಣಿಯು ಮನದ ಬಿರುಕಿನಿಂದ ತಲೆ ಎತ್ತಿದಂತೆನಿಸಿತು (ಜಯಂತ. ೩೧೨). [ಅನುಕ್ತ + ವಾಣಿ]

ಅನುಕ್ತಸಿದ್ಧ (ನಾ). ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹೇಳದೆಯೇ ಸಿದ್ಧವಾದುದು ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ವಿಷಯ : ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಮಂ ಪಡೆದ ಪರಾರ್ಥಮಂ ಶಾಶ್ವತಮೆಂಬುದನುಕ್ತಸಿದ್ಧಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೩೪ ವ). [ಅನುಕ್ತ + ಸಿದ್ಧ]

ಅನುಕ್ತಸೂತ್ರ (ನಾ). ಗ್ರಂಥಕರ್ತನಿಂದ ರಚಿತವಾಗದೆ ಬೇರೆಯವರು ಸೇರಿಸಿರುವ ಸೂತ್ರ: ಅನುಕ್ತಸೂತ್ರಂ (ಶಮುದ. ಕಿ. ೧೨೨ ಬಿ, ೨೫೧ ಬಿ). [ಅನುಕ್ತ + ಸೂತ್ರ]

ಅನುಕ್ರಮ (ಗು). ೧. ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಪರಿವಿಡಿ ; ಆನುಪೂರ್ವಿ : ಪೂರ್ವಚಕ್ರಾಯುಧರನುಕ್ರಮಮನಜಿಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೧೭ ವ) ; ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಬಲ್ಲ ಯಾವ ಪಾಠ ಬೋಧನೆಯೇ ಆಗಲಿ, ಆ ಅನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನಡೆಯಲೇಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೩೦). [ಸಂ.]

ಅನುಕ್ರಮುಂದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಸರಿಯಾದ ಕ್ರಮವನ್ನು ಬಿಡು, — ಮೀರು : ನಾಲ್ವರ ಭವಾವಳಿಯಂ ಬೆಸಗೊಳೆ ದಮವರ ಮುನಿನಾಥನವಧಿಬೋಧದಿಂದನುಕ್ರಮುಂದಪ್ಪದೆ . . . ನುಡಿದಂ (ಆದಿಪು. ೫–೨ ವ) ; ಪ್ರಬದ್ಧಮಣಿವಿಷ್ಟರಂಗಳೊಳನುಕ್ರಮುಂದಪ್ಪದಂತೆ ಬಂದು ಮಘವಾಗ್ನಿಧರ್ಮದಿತಿಜ ಪ್ರಚೇತೋಮರುತ್ಕುಬೇರ ಹರರಿರ್ಪುದುಂ ಸಭೆಯೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೧–೭೨). [ಅನುಕ್ರಮ + ತಪ್ಪು₁]

ಅನುಕ್ರಮಣ (ನಾ). ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು ; ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುವುದು ; ಹಿಂಬಾಲಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆ (ನಾ). ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯ ವಿಷಯಗಳ ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪಟ್ಟಿಕೆ ; ವಿಷಯ ಸೂಚಿಕೆ ; ಪರಿವಿಡಿ : ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೫, ೬, ೭) ; ಎಲ್ಲಾ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಪ್ರಾಜೆಕ್ಟುಗಳನ್ನೂ ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ (ಅಂತಸಂ. ೯೩). 'ವಿಷಯಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕಾ]

ಅನುಕ್ರಮಾನುಗತ (ಗು). (ಸಹಜವಾದ) ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಬಂದ ; ಉಚಿತವಾದ ಕ್ರಮವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ : ಮುಂದೆ ಸಯ್ತುಕ್ಕುಮನುಕ್ರಮಾನುಗತದಿಂ ಬರಮಿಾಗೆಮಗೆಂಬ ಕಾರಕಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೧೬). [ಅನುಕ್ರಮ + ಅನುಗತ]

ಅನುಕ್ರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ ; ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಡೆ. ೨. ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸು : ಚಕ್ರಿಯ ಕಟಕವ ಕಂಡು ಮಾಗಧನ ಪರಾಕ್ರಮ ಜಜ್ಜರವಾಯ್ತು ವಕ್ರ ಸಲ್ವುದೆ ಯಿವನೊಡನೆಂದು ಮನದೊಳನುಕ್ರಮಿಸುತ ಬರುತಿರ್ದಾ (ಭರಚ. ೨೫–೫೦). [ಅನುಕ್ರಮ + –ಇಸು₃]

ಅನುಕ್ರಮೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ ಮಾತು ; ಪರಿವಿಡಿಯನ್ನು ಬಿಡದ ನುಡಿ : ತದನುಮತಲಕ್ಷ್ಯ ಲಕ್ಷಣ ನಿದರ್ಶನಂಗಳನನುಕ್ರಮೋಕ್ತಿಯೆ ಪೇೞ್ವೆಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೫). [ಅನುಕ್ರಮ + ಉಕ್ತಿ]

ಅನುಕ್ರೋಶ (ನಾ). ದಯೆ ; ಕನಿಕರ ; ಸಹಾನುಭೂತಿ : "ಅನುಕ್ರೋಶಃ, ಕೃಪಾ, ಶೂಕಂ, ದಯಾ, ಕರುಣಾ, ಘೃಣಾ – ಈ ೬ ಕರುಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೦–೩೯). [ಸಂ.]

ಅನುಕ್ಷಣ (ಅ). ಪ್ರತಿಕ್ಷಣವೂ ; ಪ್ರತಿಗಳಿಗೆಗೂ ; ಗಳಿಗೆ ಗಳಿಗೆಗೂ ; ಯಾವಾಗಲೂ : ಪುರವಾಸಿಗಳೂ ದೇಶವಾಸಿಗಳೂ ಪ್ರಬುದ್ಧನಾದ ದೇವವ್ರತನ ಗುಣಾತಿಶಯವನ್ನು ಅನುಕ್ಷಣವೂ ಹೊಗಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಭೀಷ್ಮಚ. ೧೯). [ಸಂ.]

ಅನುಗ (ಗು). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವ ; ಹಿಂಬಾಲಿಸುವ ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ನಡೆಯುವ. (ನಾ). ೨. ಸೇವಕ ; ಅನುಚರ : "ಸೇವಕನನುಗನನುಚರನಾ ಸಹಾಯನನುಜೀವಿಯೋಲೆಯಕಾರನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೯–೫). ೩. ಜೊತೆಗಾರ. [ಸಂ.]

ಅನುಗತ (ಗು). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ಬಂದ ; ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದ ; ಸಹಜವಾಗಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಬಂದ : ಗಾನರಸಾಮೃತಮೆಸೆಗುಂ ಧ್ರುವಪ್ರಯೋಗಾನುಗತಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೧೦). ೨. ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೩. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವವನು ; ಅನುಚರ : ಆಶ್ರಿತರ ಮುಂದೆಯೂ ಅನುಗತರ ಮುಂದೆಯೂ ನಿನ್ನ ಸೌಮ್ಯತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು (ಭೀಷ್ಮಚ. ೨೫) ; ನೆಂಟರಿಗೆ ಹಿತಕಾರಿ, ಸೇವಕರಲ್ಲಿ ದಯಾಳು, ಅನುಗತರ ಪಾಲಕ, ಶತ್ರುಜನಗಳಲ್ಲಿ ಜಗಳವಿಲ್ಲದವ (ಬಂಕಿಮು. ೫೭). ೪. ವಿಧೇಯತೆ ; (ಒಬ್ಬರನ್ನು) ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು : ಕಾಯಿದರೊ ಕಾದಿದರೊ ಗುರುಗಾಂಗೇಯ ಸೈಂಧವ ಮಾದ್ರಪತಿ ರಾಧೇಯರನುಗತವಾಗದಿಹುದಪರಾಧ ನಮಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪–೩೨). ೫. [ಛಂದ] = ಅನುಗತಪ್ರಾಸ : ಅಳಕಾನನ ನಯನಂಗಳಿನಳಿನಳಿನೋತ್ಪಲವಿಲಾಸಮಂ ಗೆಲ್ದುದಱಿಂ ಕಳಹಂಸಲೀಲಗಮನೇ ಕೊಳನಂ ನೀಂ ಪೋಲ್ವೆಯೆಂಬುದನುಗತಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೫೦). [ಸಂ.]

ಅನುಗತಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಛಂದ] ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವರ್ಣವು ಹಲವು ಬಾರಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಾಸ ; ಅನುಪ್ರಾಸ : ಜನವಿನುತನನಘನನುಪಮನನುನಯಪರನರಸನಿನಿಸು ನೆನೆನೆನೆದು ಮನೋಜನಿತ ಮುದನನಿಲತನಯನನನೃತ ವಚನ ರಚನನಂತಿರೆನೆ ನುಡಿದನವಂ ॥ ಇದು ಅನುಗತಪ್ರಾಸಂ (ಛಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೧–೬೦). 'ಅನುಪ್ರಾಸ' ಪರಾ. [ಅನುಗತ + ಪ್ರಾಸ]

ಅನುಗತಿ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸಿದ ನಡೆ ; ಅನುಕ್ರಮ ; ಪರಿವಿಡಿ : "ಅನುಗತಿ ವಿಶಾಯಮೆನಲು ಸುಪರಿವಿಡಿಯೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧–೧೯). 'ಅನುಗತಿವೆಱು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುಗತಿಕ (ಗು). ೧. ಬೇರೊಂದನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದ ; ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವ. (ನಾ). ೨. ಹಿಂಬಾಲಿಸುವವನು. 'ಗತಾನುಗತಿಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುಗತಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವನ್ನು ಪಡೆ ; ಕ್ರಮವಾಗಿರು ; ಅನುಸರಿಸಿರು : ಅನುಗತಿವೆತ್ತ ನಲ್ಲಳಡಿವಜ್ಜೆಗಳಲ್ಲಿಯೆ ನಿಂದುವಬ್ಜಲೋಚನ ನಡಿವಜ್ಜೆ (ಜಗವಿ. ೫–೨೯). [ಅನುಗತಿ + ಪೆಱು]

ಅನುಗಪ್ಪುರ (ನಾ). "ಹಿತಕರವಾದ ಕರ್ಪೂರ ; ಪಚ್ಚಕರ್ಪೂರ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). 'ಅನುಗಪ್ಪುರವತ್ತಿ' ಪರಾ. [ಅನ್ನು₂ + ಕಪ್ಪುರ]

ಅನುಗಪ್ಪುರವತ್ತಿ (ನಾ). ಹಿತಕರವಾದ ಕರ್ಪೂರದ ಬತ್ತಿ ; ಪಚ್ಚಕರ್ಪೂರದ ಬತ್ತಿ : ಮೃಗಮುದದಿಂಪು ನಾಸಿಕೆಗೆ ಕಣ್ಣನುಗಪ್ಪುರವತ್ತಿ ಮತ್ತೆ ನಾಲಗೆಗಮೃತದ್ರವಂ ಸರಸ ಚಂದನ ಚರ್ಚೆ ತೊವಲ್ಗೆ ಕರ್ಣಪಾಳಿಗೆ ಕಳಕೋಕಿಲಾರವಮನಾರತನಿರ್ವೃತಿ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಗೆ (ಚಕವಿ. ೬–೧೫೭). [ಅನುಗಪ್ಪುರ + ವತ್ತಿ]

ಅನುಗಮ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸುವುದು ; ಹೊಂದಿಕೆ : ಅದ್ಭುತಾರ್ಥತ್ವಂ ಸ್ವಾಧೀನರಸವೃತ್ತಿ ಸಂಬಂಧಾನುಗಮಂ ಭಾವಿಕಕ್ಕೆ ಭಾವಮಿವಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೭೭). [ಸಂ.]

ಅನುಗಮನ (ನಾ). **೧.** ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು ; ಹಿಂಬಾಲಿಸುವುದು ; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುವುದು. **೨.** ಸಹಗಮನ. [ಸಂ.]

ಅನುಗಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ ; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗು : ಅಂತೆಂತಾನುಮವರನನುಗಮಿಸಿ ಸೋಮಪ್ರಭನುಂ ಶ್ರೇಯಾಂಸನುಂ ಮಗುಬ್ದು ಬಂದು (ಆದಿಪು. ೧೦–೭ ವ) ; ಆಲಿಗಳಲನುಗಮಿಸಿದರು ಭೂಪಾಲಕರು (ನಿಭಾಗ. ೪–೧೯–೩೮). [ಅನುಗಮ + –ಇಸು$_3$]

ಅನುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). **೧.** ಹಿತವನ್ನು ಕಾಣು ; ಸುಖವನ್ನು ಪಡೆ: ನೆನೆದು ಭವದುಃಖಚಿಂತೆಯಿಂದ ಮಿಗೆ ಬೆಂದು ಅನುಗಾಬೆನಿನ್ನೆಲ್ಲಿಯೆನುತ ಮನದೊಳು ನೊಂದು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೮೩–೧೭). **೨.** ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿ ; ಸ್ಥಿತಿಗತಿಯನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸು : ಆ ಗಿರಿವರದಾ ಅನುಗಾಣಲೆಂದು ನಾಲ್ದೆಸೆಯನಾಲಿಸಿ ನೋಡುವನಿತಱೊಳಚ್ಚರಿಗಂಡಾ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪–೬೭). [ಅನು$_2$ + ಕಾಣ್]

ಅನುಗಾಮಿ (ಗು). **೧.** ಅನುಸರಿಸುವ ; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ. (ನಾ). **೨.** [ಜೈನ] ಕ್ಷಯೋಪಶಮನಿಮಿತ್ತಕವಾದ ಆರು ಅವಧಿ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ವಿಶುದ್ಧಪರಿಣಾಮದಿಂದ ಕೂಡಿದುದು : ಹೀಯಮಾನ ವರ್ಧಮಾನಾವಸ್ಥಿತಾನವಸ್ಥಿತಾನುಗಾಮ್ಯನನುಗಾಮಿ ಸ್ವರೂಪದಿಂ ಷಟ್ಪ್ರಕಾರಮಪ್ಪ ದೇಶ ಪರಮ ಸರ್ವಾವಧಿಜ್ಞಾನಮುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೪ ವ) ; ಅನುಗಾಮಿಯೆಂಬುದು ಭಾಸ್ಕರ ಪ್ರಕಾಶದ ಪೊಲ್ ಎತ್ತವೋಪೊಡಂ ಒಡವರ್ಪುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬೮).
[ಸಂ. ಅನುಗಾಮಿನ್]

ಅನುಗಾಲ 'ಅನಿಗಾಲ' ನೋ.

ಅನುಗಿಡು 'ಅನುಗೆಡು' ನೋ.

ಅನುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). = ಅನುಗೆಡು **೧** : ತರಣಿಗಳ್ ಸರಣಿಗೆಟ್ಟಾಮನುಗಳನುಗುಂದಿ ಗರಗಳ್ ಕರಂಗಿ ವಸುಗಳ್ ಮುಸುಂಕಿಟ್ಟೋಡೆ (ಚೆಬಪು. ೩೧–೪೪). [ಅನು$_2$ + ಕುಂದು$_1$]

ಅನುಗುಣ (ಗು). **೧.** ಅನುಸಾರವಾದ ಗುಣವುಳ್ಳ ; ಯೋಗ್ಯವಾದ ; ಅನುರೂಪವಾದ : ನಿನ್ನಂತೆ ಸುರೇಶ್ವರನುತ್ಪನ್ನ ಮಹೈಶ್ವರ್ಯನೆಂಬುದುಂ ಜಲನಿಧಿ ತಾಂ ಸನ್ನುತಗಭೀರನೆಂಬುದುಮಿನ್ನದು ಹೀನಾಧಿಕ ಪ್ರಶಂಸಾನುಗುಣಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೮೭). (ನಾ). **೨.** [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ. 'ಅನುಗುಣಾಲಂಕಾರ' ಪರಾ.

ಅನುಗುಣಮಾಗು, ಅನುಗುಣವಾಗು = ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು ; ಯೋಗ್ಯವಾಗು : ಪದದೊಳಿರ್ದರ್ಥಮಂ ತಂತಮ್ಮರ್ಥಾನುಗುಣಮಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿ ಕುಡುವದಱಿಂ ವಿಭಕ್ತಿಯೆನಿಸುಗುಂ (ಶಮದ. ೩೫ ವೃತ್ತಿ) ; ನಿನ್ನಯ ಸೊಗಸಿಗನುಗುಣವಾದವರ ವರಿಸೆಂದು ಪೊಱಮಡಿಸೆ (ತೊರರಾ. ೩–೪–೩೦). [ಸಂ.]

ಅನುಗುಣಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] = ಅನುಗುಣ **೨** : "ಮೊದಲೇ ಇದ್ದ ಗುಣಕ್ಕೆ ಅನ್ಯವಸ್ತುಸಂಬಂಧದಿಂದ ಉತ್ಕರ್ಷವುಂಟಾದಲ್ಲಿ ಅದು ಅನುಗುಣಾಲಂಕಾರ. ಲಕ್ಷ್ಯ – ಮೊದಲೊಳ್ ಸೊರ್ಕಿದವಂಗೆ ಕಳ್ ವಿಷದಿನಕ್ಕಿರ್ದಂಗೆ ದುರ್ನಿದ್ರೆ . . . ಅಂತಿರೆನಗಾದತ್ತು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೮೭). [ಅನುಗುಣ + ಅಲಂಕಾರ]

ಅನುಗೂಡು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಅನುಸಾರವಾಗಿರು ; ಉಚಿತವರಿತಿರು ; ಕ್ರಮವಾಗಿರು : ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಕೆ ಲಿಂಗಪ್ರಸಾದವನು ಕೂಡಿ ಪಂಚಿಕ್ಕುವ ತೇಜದೊಳನುಗೂಡಿ ಪಂಚಿಯುನಿಕ್ಕಿ (ಬಸವು. ೪೩–೬) ; ಹಾಡುವನುಮುಂಡಾಡುವನು ಕೊಂಡಾಡುವನು . . . ಹಸಿದಿರ್ದೊಡೆನಗನುಗೂಡಿ ಕರೆದಾರೋಗಣೆಗೆ ನೀಡೆಂಬನವ್ವೆಯನು (ಬಸಪು. ೪೭–೩೯) ; ನೋಡಬೇಕಾರಾರು ಭಕ್ತಿಯ ಮಾಡಿ ಮುಕ್ತಿಯ ಹಡೆವೆನೆಂದನುಗೂಡಿ ನಿಚ್ಚಟರಾಗಿ ಧೀರೋದಾರ ವೃತ್ತಿಯಲಿ ಋೋಡಿ ಹೋಗದೆ ನಿರ್ವಹಿಸಿ ಹೇಡಾಡದವರನು ಕಾಬೆವು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೮–೩೫). **೨.** ಒಡನೆ ಸೇರು ; ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಕೂಡು : ಕೇಡು ತಪ್ಪದು ವೇಶಿಯರೊಳನುಗೂಡಿದ ವರಿಗೆ (ಬಸಪು. ೪೦–೭೪) ; ಷಾಜಹಾನನಿಗೆ ಸಂಗೀತಕಲೆ ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿದ್ದ ಅಭಿರುಚಿಯ ಜತೆಗೆ ದೇಶದ ಶಾಂತಿ ಸಂಪತ್ತುಗಳೂ ಅನುಗೂಡಿದುವು (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೧೬೩).

ಅನುಗೂಡಿಬರು = ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಬರು ; ಜೊತೆಗೂಡಿ ಬರು : ೧, ೩, ೫, ೭, ೯ ಮೊದಲಾದ ಬೆಸಸಂಖ್ಯೆಗಳೂ, ೨, ೪, ೬, ೮ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸಂಖ್ಯೆಗಳೂ ಅನುಗೂಡಿ ಬರುವ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಾಗಿವೆ (ರೂಢಿ).
[ಅನು$_2$ + ಕೂಡು$_1$]

ಅನುಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಕ್ರಮಿಸು ; ಮೀರು : ಪವನನಂ ಪರಿಭವಿಸುವ ಮನಮನನುಗೆಡಿಸುವ ದಿಟ್ಟಿಗಳನಿಟ್ಟಣಿಸಿ ದಾಂಟುವ ಕಡುವೇಗದಿಂ ಮೆಱೆದು . . . ಗಗನಮನಡರ್ವ ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೬–೫೫ ವ). **೨.** ಸ್ಥಿತಿ ಕೆಡುವಂತೆ ಮಾಡು : ಅನುಪಮನೆನಿಪ್ಪ ಜಗದೀಶಂ ಮಹಾದೇವನಲ್ಲದುಳಿದವರುಗಳನು ಅನುಗೆಡಿಸುವೆಂ (ಲಶಿಚಂ. ೧೪–೨೬) ; ಜನಪರಿತಾಪಾಪಹ ಜೀವನಮೆನಿಸುತೆ ಘನನಿಕಾಯಮಂ ನೆಗಬ್ದುಂ ತಾನಿನಿಸು ನೆವಮಿಲ್ಲದದಱಿೊಂದನುಗೆಡಿಸುತ್ತುಂ ಪ್ರಭಂಜನನುಮುಱಿನೆಗಬ್ದುಂ (ಚಿಕವಿ. ೧–೪೧). [ಅನುಗೆಡು + –ಇಸು$_3$]

ಅನುಗೆಡು, ಅನುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಕ್ರಮ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು ; ದಾರಿ ತಪ್ಪು : ಅಧಮಸತಿಯರ ನೋಡಲಾಗದು . . . ಮನ್ನಿಸಲಾಗದು ಅನುಗೆಟ್ಟು ಮನ್ನಿಸಿದೊಡೆ ಮೇಗೇನುಮಂ ಕರೆದು ಕೊಡಲಾಗದು (ಹಚಕಾ. ೭–೨೧) ; ವನದೊಳು ತಪಸಿರ್ದ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನ ಘನಮೋಹ ಪಾಶಕೆ ಬಿಗಿದು ಮನಸಿಜನಲೆಗೈದಿಸಿದಳೂರ್ವಶಿ ನಮಗನುಗೆಡದಿಹರಾರು ಜಗದೆ (ಕಂನವಿ. ೯–೧೪೭). **೨.** ಅನುಕೂಲತೆ ತಪ್ಪು ; ಸೌಕರ್ಯವು ಹಾಳಾಗು ; ಗತಿಗೆಡು : ನೊಂದಿರಿ ಬಸವಳಿದಿರನುಗೆಟ್ಟಿರಖಿಳಾಯಸಕೆ ಸಂದಿರಿ (ತೊರರಾ. ೧–೮–೬೪) ; ಕುಮ್ಮಟವನು ತೆಗೆಯಿಸಿದಡೆ ಕಾರ್ಯವನುಗೆಡುವುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭–೪೮) ; ಘನವಾದೊಡವೆ ಕೈಸೇರುವ ಪರಿಯಂತ ಮನೆದೇವರೆಂದುಪಚರಿಸು ಅನುಗೆಡಲಾತನ ಹೊರಡಿಸಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಧನವುಳ್ಳ ಪುರುಷನ ಕರೆಕೊ (ಕಂನವಿ. ೬–೧೫೦). **೩.** ಕಳವಳಪಡು : ಕನಸಿನ ಕಣ್ಬೇಟಮೊ ಎನ್ನ ಮನದನ್ನ ವಿನಯದಿಂದೈತಂದು ಕೂಡಿ ಚಿನುಮಯ ರೂಪಾದನೊ ಕಾಣೆನೆಂದವಳನುಗೆಟ್ಟಳೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂನವಿ. ೯–೨೦೬); ಎಂತು ಕಾಪಿಟ್ಟೊಡಮೇನ ಬೆಸಸಿದೊಡಮಂತರಂಗದೊಳನುಗೆಡದೆ ಚಿಂತಿಸಿಯಳಲದೆ ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಳದತಿ ಸಂತೋಷದೊಳು ಸಮ್ಮತಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೪–೭). **ಅನುಗಿಡು** : **೧.** ಮುಪ್ಪಿನಾ ಹೇಯಮಂ ಸಾವ ನಿರೋಧಸ್ತೋಮಮಂ ಕಂಡಲಸಿದೆನದಿರ್ದಂ ಪೇಸಿದೆಂ ನೊಂದೆ ನೋರಂತನುಗೆಟ್ಟೆಂ ದೇವ . . . ರಕ್ಷಿಪ್ಪುದೆನ್ನಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೪೨).
[ಅನು$_2$ + ಕೆಡು]

ಅನುಗೆಯ್, ಅನುಕೆಯ್, ಅನುಗೈ (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧವಾಗು ; ಸಜ್ಜಾಗು : ಮಾಟದ ತಲೆಯಿಟ್ಟಾಡುವನನಿನಿಸು ಪೋಲ್ತನುಗೆಯ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೮೫) ; ಇಱಿಯಲನುಗೆಯ್ದ ಕೈ (ಗದಾಯು. ೪–೨೭) ; ಖಳ ರಾಹು ಬಂದು ಸಂಪೂರ್ಣ ಸುಧಾಂಶುವಂ ಪಿಡಿಯಲೆಂದನುಗೆಯ್ಯೆ (ಬಾಧಪು. ೪–೩೫) ; ಮರದುಱುಗಲ ಕಟ್ಟಲೆಯಂ ಕಾರಿರುಳ್ಗೆತ್ತು ಸುಱಿಯಲನುಗೆಯ್ವ ಗೂಗೆಗಳುಮಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೪) ; ಸತ್ಪುತ್ರನೊಬ್ಬನ ಸಾಧಿಸುವೆ

ನೆಂದೆನುತ ನಿರಹಂಕಾರನನುಗೆಯ್ದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬–೧೫). **ಅನುಕೆಯ್ :** ಪೊಳೆವ ಕಕ್ಕಡೆ ಖಡುಗಕತ್ತಿಗಳನು ಭರದಿನನುಕೆಯ್ದು ಹೊಯ್ದಾಡಿದರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫–೧೨). **ಅನುಗೈ :** ಇನಮಂಡಲಮಂ ಪಿಡಿಯಲ್ಕನುಗೈದೆಳ್ತಂದು (ಉದ್ಭಟ. ೫–೪೨) ; ಅಗ್ಗಳನು ಪದ್ಮಾವತಿಯ ಮನೆಗೆಂದೆಳಸಿ ಬರಲನುಗೈದು (ಜೀವಂಚ. ೩–೧೨) ; ಶಂಭುವ ನೋಡಿ ಪಾಡಲೆಂದನುಗೈದನು (ಸೌಂದಪು. ೫–೨೫). [ಅನು$_2$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಅನುಗೆಯ್ತ (ನಾ). ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕೆಲಸ; ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸ: ಬಿನಯದ ಬಿತ್ತು ಬಿನ್ನಣದ ಪೆರ್ಮೊಳೆ ಬಿಜ್ಜೆಯ ಬೇರ್ ವಿವೇಕದೊಳ್ಗೊನರನುಗೆಯ್ತದೊತ್ತರದ ದಾಂಗುಡಿ (ಚಿಕವಿ. ೩–೧೭). [ಅನು$_2$ + ಗೆಯ್ತ]

ಅನುಗೆಯ್ಮೆ (ನಾ). = ಅನುಗೆಯ್ತ : ಅನುಗೆಯ್ಮೆಯಿನಱಮಱದಿಂ ವಿನಯಂ ವಿನಯದಿನಶೇಷಜನರಂಜನಮಾ ಜನರಂಜನದಿಂದೊಳ್ಪಸಮನಿತುಂ ಚಿಕದೇವರಾಯನೊಲ್ಮೆಯೊಳಿರ್ಕುಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೯೫–೧೭).
[ಅನು$_2$ + ಗೆಯ್ಮೆ]

ಅನುಗೇಡು (ನಾ). ಅಸೌಕರ್ಯ ; ತೊಂದರೆ ; ತೊಡಕು : ದಕ್ಷನಿಗಾದ ಕೊಱತೆಯನು ಹವ್ಯವಾಹನನಿಗಾದನುಗೇಡಂತಕನೆನಿಸುವವನಿಗಾದುರದೇಱುವನು ನೋಡಲು (ಕೈವಲ್ಯ. ೩–೯೨). [ಅನು$_2$ + ಕೇಡು]

ಅನುಗೈ 'ಅನುಗೆಯ್' ನೋ.

ಅನುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶ ಕೊಡು; ಆಸ್ಪದವನ್ನು ಕೊಡು : ಕರುಣಿಸದಿರನುಗೊಡ[ಪಾಠಾಂ. ಅನುಗಿಡ]ದಿರಗಲದಿರು ಅನುಸರಿಸದಿರು (ಹಚಕಾ. ೯–೧೭) ; ಘನದೈನ್ಯಂಬಡುವರ್ ಗುರುತ್ವಗೆಡುವರ್ ಗ್ರಾಸಕ್ಕೆ ಕುಗ್ರಾಮವಾಗನುಗೊಟ್ಟರ್ಪರು ವೀಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಮುನಿವರ್ . . . ಮನುಜಗರ್ತ್ತಣ ನೀತಿಯ್ಯೆ (ಸೋಮೇಶ. ೪೮). [ಅನು$_2$ + ಕೊಡು]

ಅನುಗೊಳ್, ಅನುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಕೊಳ್ಳು ; ಅಂಗೀಕರಿಸು : ಸಂಗವಿಲ್ಲದ ಸಂಬಂಧಸ್ವಯಮಪ್ಪ ಅನುಗ್ರಹವ ಅನುಗೊಂಬಂತೆ ಮಾಡಾ ಗುಹೇಶ್ವರಾ (ಅವಚಂ. ೧೬೬–೭೫೧). **ಅನುಗೊಳ್ಳು :** ೨. "ಯೋಗ್ಯನಾಗು" (ಗುವಿಮೋ. ೫). [ಅನು$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅನುಗೊಳಿಸು, ಅನುಕೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಣಿಮಾಡು ; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು ; ಅನುಕೂಲಪಡಿಸು : ಬಸವರಾಜನು ಸಹಿತವೈತಂದಸನು ಜಂಗಮವೋಲಗಂಗೊಟ್ಟಿಸವುತಿರಲಾ ಸಮಯದಲಿ ಕೇಳಿಕೆಗಳನುಗೊಳಿಸಿ (ಬಸಪು. ೩೭–೨) ; ಭೋಜನಕೆ ಸಲುವುಪಕರಣವನಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆಲ್ಲಕೆ ಚಳಚಳನನುಗೊಳಿಸಿದರು (ಭರಚ. ೪–೫೮) ; ಅನುಗೊಳಿಸಿ ಚಿಂದು ಜಕ್ಕಡಿ ಕೋಲಚಾರಿಗಳ್ . . . ನರ್ತಿಸುವ ನೃತ್ಯದಬಲಾಜನಂ ಕಣ್ಗೆಸೆದುದು (ಚಿಬಪು. ೨–೨೯). ೨. ಒದಗಿಸು ; ಉಂಟುಮಾಡು : ಪದ್ಮಾವತಿಗಿಳಿಯಂದಂಬಡೆದು ನಿನಗೆ ತನೂಭವದೋಹಳಮಂ ತಾನನುಗೊಳಿಸಿದುದಿದು ನಿಕ್ಕುವಂ (ಜಯಕಾ. ೨–೪೫) ; ಜನಮನಿತುಮನರಸುಗೆಯ್ತದಿಂ ಪೊರೆದಿಹಡೊಳ್ ನೆನೆದಂ ಪರಸುಖಮನವರ್ಗನುಗೊಳಿಪಿರವಾವುದೆಂದು ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ (ಗೀತಗೋ. ೨–೮) ; ನಾರಾಯಣನಾದಿಕಾರಣನು ಆಯುರಾರೋಗ್ಯೈಶ್ವರ್ಯವ ಚಿಕದೇವರಾಯನಿಗನುಗೊಳಿಸುವನು (ಹದಿಬ. ೧–೧೨). ೩. ಹೊಂದಿಸು ; ಜೊತೆಗೊಳಿಸು ; ಜೋಡಿಸು ; ಅಳವಡಿಸು : ವಿನುತ ಗಂಧಸುಮಾಲ್ಯಮಣಿಮಂಡನ ನವಾಂಬರಗಳಲಿ ಚಿತ್ತವನನುಗೊಳಿಸಿ ಕೈವಶಕೆ ತಂದರು ದಿವಸ ದಿವಸದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧–೫–೫೧); ಕರ್ಣಾಟಕ ವ್ಯಾಕರಣ ಛಂದಸ್ಸಲಂಕಾರ ಶಬ್ದಂಗಳ ಅನುಗೊಳಿಸಿ ವರ್ಣಕಕ್ಕಿಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಮೆಂಬ ಜನರ ನಾಣ್ನುಡಿಯನಲ್ಲೆನಿಸಿ ಪೇಳ್ದೆಂ ವಿನೂತನ ಕಾವ್ಯಮಂ (ಚಿಬಪು. ೧–೨೮) ; ಕುಟುಂಬಗಳ ಆದಾಯವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಈ ಬಲೆಯನ್ನು ಅನುಗೊಳಿಸಬಹುದು (ಅಡುಸೌ. ೨೪). ೪. ನಿಶ್ಚಯಿಸು ; ನಿರ್ಣಯಿಸು : ಘನಕುಚಶ್ರೀಪರ್ವತಾಗ್ರಗಳ ಕಂಡೆರ್ದೆಯೊಳನುಗೊಳಿಸಿದಂ ಧರೆಯೊಳುಳ್ಳ ದಿವ್ಯಕ್ಷೇತ್ರವೆನಿತವಱ ಮುಕ್ತಿಗಳ್ ನಿನ್ನೊಳೊಳವೆಂದು ರಮಿಸುತ್ತಿರ್ದನಾ ಚೋಳನು (ಭಾವಚಿಂ. ೩–೫೦). ೫. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ನಡೆ : ಅನುಜೆಯರಕ್ಕಱು ಭಾವನ ಸಮ್ಮಾನ ತನುಜೆಯರೊಂದು ಸಂತೋಷ ಅನುಗೊಳಿಪಳಿಯಂದಿರುಚಿತದೊಳಿಪ್ಪತ್ತು ದಿನವಿದ್ದರಲ್ಲಿ ಮೈದುನರು (ಭರಚ. ೫೯–೩). **ಅನುಕೊಳಿಸು:** ೧. ಕಳಚಿ ನೊಗನನು ತೆಗೆದು ಕಬ್ಬಿಯನಿಳುಹಿ ಪಡಿವಾಘೆಗಳ ಸರಿದನುಕೊಳಿಸಿ ಪಿಡಿಯಲು ಪಾಡಿಗೈದವು ಮರಳಿದೆಡಬಲಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೩೩) ; ವೀರ ದೇವಾಂತಕ . . . ಮಹೋದರಾಸುರ ವೀರಯುದ್ಧೋನ್ಮತ್ತರನುಕೊಳಿಸಿದರು ಸಂಗರವ (ತೊರರಾ. ೬–೨೯ ಸೂ).
[ಅನುಗೊಳ್ + – ಇಸು$_3$]

ಅನುಗೊಳ್ಳು 'ಅನುಗೊಳ್' ನೋ.

ಅನುಗ್ರಹ (ನಾ). ೧. ಕೃಪೆ; ದಯೆ : ನಿಮ್ಮನುಗ್ರಹದಿನೀಗಳ್ ನಿಶ್ಚಯಂ . . . ಈ ನಿವೃತ್ತಿ ದೊರೆಕೊಂಡತ್ತು (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೧೫) ; ನಿಗ್ರಹಾನುಗ್ರಹಸಮಗ್ರೋದಗ್ರಬಲಶೌರ್ಯವಿಗ್ರಹಂ (ಬಸಪು. ೫೩–೨); ಶೇಷರಾಮಾಯಣವನೋದಿದರ್ಗಂತು ಕೇಳ್ದರ್ಗೆ ಕೈಗೂಡುವುದು ವೇದ ಪಾರಾಯಣ ಫಲಂ . . . ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರಮನನುಗ್ರಹದೊಳು (ಶೇಷರಾ. ೨೯೩–೨೬). ೨. ಅಂಗೀಕಾರ; ಸ್ವೀಕಾರ.

ಅನುಗ್ರಹವಾಗು = ಕೃಪೆಯಾಗು ; ದಯೆಯುಂಟಾಗು : ಮೇಲೆ ನಿರುಪಮವೇದಶಾಸ್ತ್ರವಿಶಾಲವಕ್ತ್ರೃಗಳಾದರಲ್ಲಿಂಮೇಲನುಗ್ರಹವಾಯ್ತು ಮುನಿಪ ವಸಿಷ್ಠನಿಂ ಬಳಿಕ (ತೊರರಾ. ೧–೮–೮೨). [ಸಂ.]

ಅನುಗ್ರಹಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕೃಪೆದೋರು ; ದಯೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು : ಅನುಗ್ರಹಂಗೆಯ್ಗೆ ಕರುಣದಿಂ ಮುನಿನಿವಹಂ (ಆದಿಪು. ೧–೧೪).
[ಅನುಗ್ರಹ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅನುಗ್ರಹಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಕೃಪಾಬುದ್ಧಿ ; ದಯಾಬುದ್ಧಿ : ಅವನು ತನ್ನ ಶಿಕ್ಷಣದಿಂದ ಗರ್ವಿತನಾಗಿ ವಂಗಭಾಷೆಯನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ನೋಡಲಿಲ್ಲ (ಬಂಕಿಮ. ೧೧ ಮು). [ಅನುಗ್ರಹ + ಬುದ್ಧಿ]

ಅನುಗ್ರಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೃಪೆಮಾಡು ; ದಯೆತೋರು : ಪೊಂಪುಱವೋದ ಮಹಿಮೆಯದಗುಂತಿಯುದ್ದಾನಿಯ ಮಕುಟಬದ್ಧರನತಿಶುದ್ಧ ಕಟಾಕ್ಷವಿಕ್ಷೇಪದಿನನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೫೧ ವ) ; ಎಮಗಭಯಮನನುಗ್ರಹಿಸಿ ಕಾಯಿರೇ (ಬಸಪು. ೫೬–೪೫) ; ಆತನ ಮಾಯಾಠಾಣದ ವಿದ್ಯಾವ್ರಾತವ ತನಗನುಗ್ರಹಿಸಿ ಭೇತಾಳವಿಘ್ನೇಶ್ವರರು ಕೊಟ್ಟರು (ಮೋಹತ. ೧೧–೭೫) ; ಭಗವಂತನು ನಿನ್ನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ಬಿಟ್ಟನಲ್ಲೇ (ಮೊಗ್ಗು. ೩೧). [ಅನುಗ್ರಹ + –ಇಸು$_3$]

ಅನುಗ್ರಾಮ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಸಣ್ಣ ಹಳ್ಳಿ; ಉಪಗ್ರಾಮ : ಹಾನುಂಗಲ್ಲಯ್ನೂಱಱ ಗ್ರಾಮಾನುಗ್ರಾಮದಲು (ಎಇ. XVI, ೪೦–೬೬ ; 1153) ; ಹಗರಿಟ್ಟಗೆ ೩೦೦ ಱ ಗ್ರಾಮಾನುಗ್ರಾಮದಲು ಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಕತಾರಂಬರಂ ಸಲ್ವಂತಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವೊಂದೊಂದು ಹೊಂನಂ ಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XV, ೧೪೩–೨೬ ; 1181). [ಸಂ.]

ಅನುಗ್ರಾಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಪದೇಶಿಸು : ಪಂಡಿತನೊಡನಮೃತಾಕ್ಷರ ಗಂಡೂಷಮನುಗುೞ್ವ ತೆಱದನುಗ್ರಾಹಿಸೆ ಭೂಮಂಡಳಪತಿ ತಾರ್ಕಿಕರೆರ್ದೆಗೊಂಡುದುಪನ್ಯಾಸಮಾ ಸಭಾಮಂಡಲದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೪೯).
[ಅನುಗ್ರಾಹ + –ಇಸು$_3$]

ಅನುಗ್ರಾಹ್ಯ (ಗು). ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಉಪಕಾರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾದ : ದಯಾದತ್ತಿಯೆಂಬುದುಮನುಕಂಪೆವೆರಸನುಗ್ರಾಹ್ಯಮಪ್ಪ ಪ್ರಾಣಿಗಳ್ಗೆ ತ್ರಿಶುದ್ಧಿಯಿನಭಯದಾನಮಂ ಕುಡುವುದು (ಚಾವುಂಲು. ೨೨೯). [ಸಂ.]

ಅನುಗ್ರಾಹ್ಯೆ (ನಾ). ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯಳು; ಉಪಕಾರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರಳು: ಅತ್ಯಂತ ಶುಚಿಗಳೇಕಾಂತನಿವಾಸ ನಿರತಿಶಯಚರ್ಯಾನುಪೂರ್ವಕಮನುಗ್ರಾಹ್ಯೆಯರಾರ್ಗಮೆಜಗುವರಲ್ಲರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೮೧ ವ). [ಸಂ. ಅನುಗ್ರಾಹ್ಯಾ]

ಅನುಚಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಅಧೀನ ಅಧಿಕಾರಿಗೆ ಅಧೀನನಾದವನು. 'ಅನುಚಣಗೆಯ್' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅನುಕ್ಷಣ ?]

ಅನುಚಣಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಒಬ್ಬ ಅಧೀನ ಅಧಿಕಾರಿಗೆ ಅಧೀನನಾಗಿ ಅಧಿಕಾರಮಾಡು : ತ್ಯೆಲಪದೇವರಸರು ಬನವಾಸೆ ಪಂನಿಚ್ಛಾಸಿರಮುಮಾನಾಳುತ್ತಮಿರೆ ನಾಗರಖಂಡಕೆಪ್ಪತಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಮದಜುವರವೆಗ್ಗಡೆ ತಿಕ್ಕಿಮೆಯ್ಯನುಯನುಚಣಗೆಯ್ಯುತ್ತಮಿರಲು (ಕಇ. IV, ೪೮–೧೯ ; 1247). [ಅನುಚಣ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅನುಚರ (ಗು). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವ ; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ. (ನಾ). ೨. ಸೇವಕ; ಸಹಾಯಕ; ಜೊತೆಗಾರ : "ಅನುಜೀವೀ, ಸಹಾಯಃ, ಸೇವಕಃ, ಅನುಚರಃ, ಅನುಗಃ —೫ ಓಲಗಿ[ಗ]ಕಾಜಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೦–೨೭೪) ; ಅನುಚರನವೊಲಾಲೋಕಮಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟೋಸರಿಸಿತ್ತಾವೇಗದೊಳ್ಪಾಸರಂ (ಕಾದಂಉ. ೮೧೮); ಅನುಚರನು ಬಂದುಸುರೆ ಬಸವೇಶ್ವರಂ ಬಂದು ವಿನಯದಿಂ ಪರಿದ ಲಿಂಗವ ತರಿಸಿ ಕೊಡಿಸಲ್ಕೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೨–೧೯). [ಸಂ.]

ಅನುಚರಿ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವಳು ; ಸಖಿ ; ಒಡನಾಡಿ ; ಜೊತೆಗಾತಿ : ಅನುಚರಿವೊಲ್ ಸಂಜೆ ಸಂಜಾತರಕ್ತಾಂಬರದಿಂದಂ ಬಾಸಣಿಸ್ಪಂತೆಸೆದುದಸದಳಂ ಸಾಂದ್ರ ಶೋಣಾಂಶುಜಾಲಂ (ಕಾದಂಉ. ೮೧೮). [ಸಂ. ಅನುಚರೀ]

ಅನುಚಿತ (ಗು). ೧. ಉಚಿತವಲ್ಲದ; ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ : ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಪದವಿಗಳಿಗೆ ಅನುಚಿತಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ಬಂದುಬಿಟ್ಟಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೭೪೫). ೨. ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ. 'ಅನುಚಿತದಾನಿತನ' ಪರಾ. (ನಾ). ೩. ಉಚಿತವಲ್ಲದಿರುವುದು; ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದಿರುವುದು : ಹೀನಂಗೆ ಮತಿಯಿಲ್ಲ ದೀನಗನುಚಿತವಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೪). [ಸಂ.]

ಅನುಚಿತದಾನಿ (ನಾ). ೧. ಉಚಿತವರಿಯದೆ ದಾನಮಾಡುವವನು. ೨. ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ದಾನಮಾಡುವವನು. 'ಅನುಚಿತದಾನಿತನ' ಪರಾ. [ಅನುಚಿತ + ದಾನಿ$_1$]

ಅನುಚಿತದಾನಿತನ (ನಾ). ೧. ಉಚಿತವಲ್ಲದ ಔದಾರ್ಯ. ೨. ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ದಾನಶೀಲತೆ: ಆ ವಿರಿಂಚಿ ಭವಾದಿಗಳ ಕುಲದೈವವೆತ್ತಲು ಬಲಿಯ ಬಾಗಿಲ ಕಾವಲೆಂಬರದೆತ್ತಲನುಚಿತದಾನಿತನವೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೮–೨೦–೬). [ಅನುಚಿತದಾನಿ + -ತನ]

ಅನುಚಿತವೃತ್ತ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯದೋಷ : "ಅನುಚಿತವೃತ್ತ – (i). ಛಂದಸ್ಸಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಕಿವಿಗೆ ಶ್ರಾವ್ಯವಲ್ಲದೆ ಇರುವುದು. (ii). ರಸಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಲ್ಲದ ವೃತ್ತವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೮). [ಅನುಚಿತ + ವೃತ್ತ]

ಅನುಚಿತಾರ್ಥ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಪದದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಅನುಚಿತಾರ್ಥ – ಹೇಳಬೇಕೆಂದಿರುವ ಅರ್ಥದ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಕೆಡಿಸುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೭). [ಅನುಚಿತ + ಅರ್ಥ]

ಅನುಚಿತಾನ್ವಯ (ನಾ). ೧. ಸರಿಯಲ್ಲದ ಅನ್ವಯ ; ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗದ ಜೋಡಣೆ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ವಾಕ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ವ್ಯತಿಕೀರ್ಣ ಪದಕ್ರಮುಮನುಚಿತಾನ್ವಯಂ ವ್ಯವಹಿತಾನ್ವಯಂ ತಾನದು ದಲ್ ಮತಿ ಸಮ್ಮೋಹಮನಿದಿರವರ್ಗೆ ತೊಡರ್ಚಲ್ಪೇಟ್ಪೊಡಲ್ಲಿಗಲ್ಲದು ದೋಷಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೫೬). [ಅನುಚಿತ + ಅನ್ವಯ]

ಅನುಚಿತೆ (ನಾ). ಅಯೋಗ್ಯಳು; ಅಕ್ರಮವಾದ ನಡವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವಳು : ವಿರಸೆಯರು ವಿಶ್ವಾಸಘಾತಕಿಯರು ವಿಕಾರಿಯರನುಚಿತೆಯರಸ್ಥಿರ ಚರಿತೆಯರು ವಿಗಡೆಯರು (ಬಸಪು. ೫೦–೫೩). [ಸಂ. ಅನುಚಿತಾ]

ಅನುಚ್ಛಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಎಂಜಲಲ್ಲದ; ಉಚ್ಛಿಷ್ಟವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಶುಚಿಯಾದದ್ದು : "ಪ್ರಯತಃ, ಅನುಚ್ಛಿಷ್ಟಃ – ಈ ೨ ಶುಚಿ" (ಹಲಾಯು. ೬೭–೨೪೮). [ಸಂ.]

ಅನುಚ್ಛೇದ (ನಾ). ೧. ನಾಶವಾಗದಿರುವುದು; ನಾಶವಲ್ಲದುದು; ಹಾಳಾಗದಂಥದು. ೨. ಲೇಖನ ಅಥವಾ ಪ್ರಬಂಧದ ಒಳವಿಭಾಗ; ಪ್ರಕರಣ : ಮೈಸೂರಿನ ಭಾಷೆ (ಅನುಚ್ಛೇದ. ೯೫–೧೦೬) ; ಈ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ, ಮೈಸೂರ ಹೊರಗಿನ ಕನ್ನಡಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹಕ್ಕಿಯನೋಟದಿಂದ ನೋಡಿದೆ (ಕಜಸಾ. ೧೫೪). [ಸಂ.]

ಅನುಜ (ಗು). ೧. (ತನ್ನ) ತರುವಾಯ ಹುಟ್ಟಿದ; ಅನುಸರಿಸಿ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ತಮ್ಮ : "ಕನಿಷ್ಠಃ, ಅವರಜಃ, ಅನುಜಃ – ಈ ೩ ತಮ್ಮಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೩–೩೫೨); ಅನುಜಸಮೇತನೊಳಂತಕತನಯನೊಳನುಜವ್ಯಪೇತನೀಗಳ್ ದುರ್ಯೋಧನನಳುಪಿ ಸಂಧಿಗೆಯ್ದೊಡೆ ಮುನಿವರ ಮೆಚ್ಚುವರ ಮನಕೆ ಪಕ್ಕಾಗಿರೆನೇ (ಗದಾಯು. ೫–೪೮). [ಸಂ.]

ಅನುಜನ್ಮ (ನಾ). = ಅನುಜ : ಸನ್ಮತಿಯ ನುಡಿಯಂ ಕೇಳ್ದು ಮುನಿದು ಸಂವೃತಾಕಾರನುಂ ನಿಭೃತೇಂಗಿತನುಮಾಗಿ ದಕ್ಷಜನೋಪಲಕ್ಷಿತಾಕೂತನ ಪರಾಜಿತಾನುಜನ್ಮಂ ನುಡಿವಾಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೫೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುಜಾತ (ನಾ). = ಅನುಜ : ಅನುಜಾತನಾದನಾತಂಗನಿಮಿಷಗುರುವೆನಿಪ ನಿಂಬದಣ್ಣಾಧಿಪಂ (ಕಇಆ. ೩–೨–೬೫ ; 1058). [ಸಂ.]

ಅನುಜಾತೆ (ನಾ). (ತನ್ನ) ತರುವಾಯ ಹುಟ್ಟಿದವಳು ; ಅನುಸರಿಸಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು ; ತಂಗಿ : ಆತನಂ ಮುಳಿದು ನೀಂ ಕೊಂದು ನಿನ್ನನುಜಾತೆಗೆ ವೈಧವ್ಯದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕುಡುವುದು ಚದುರಲ್ಲ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೬೮ ವ). [ಸಂ. ಅನುಜಾತಾ]

ಅನುಜಾಯ್ 'ಅನುಜಾಯಿ' ನೋ.

ಅನುಜಾಯಿ, ಅನುಜಾಯ್ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾಳಲಯ ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ತಾಳವಾದ್ಯವನ್ನು ಬಾಜಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ (?) : ಭಣಿತೆ ಬೆಡಂಗು ಕಾಕು . . . ಕೊಂಕಣುಕನುಜಾಯಿ ಗೀತಿ ಜತಿ . . . ಕಳೆಯೆಂಬಿವಂ ಮೆಚಿದು ಬಾಜಿಸಿದಂ ಮುರವೈರಿ ವಾಸಮಂ (ಜಗವಿ. ೫–೩) ; ಪೊಸದೇಸಿ ಪಜ್ಜಳಿಸೆ ಪಂಜಳಂ ಪಲ್ಲಯಿಸೆ ಮಿಸುಗುತಿರಲನುಜಾಯಿ ಹೂಂಕಾರವೊತ್ತರಿಸೆ (ಅನಾರ. ೧೮೨–೬) ; ಮದ್ದಳೆಗಂ ತನ್ನ ಮುದ್ದಳೆಯಂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು . . . ಬಾರನೋರಣದಿಂ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟಳೆಗೆ ತಂದು ಎಡಗೈ ಬಲಗೈಗಳ ಪಾಡುತಪ್ಪದೆ ಜಾಯಿ ಅನುಜಾಯಿಗಳ ಜೋಕೆ ಜಾಜದೆ ಬಂಧದ ಚಂದವಳಿಯದೆ ತಾಳದ ಕಟ್ಟಳೆ ಕೆಡದೆ . . . ಬಾಜಿಸುತಿರ್ದಂ (ವಿರೂಪಾ. ೮೦ ವ) ; ಲಳಿತ ಗಾಢ ಮಿಠಾಯಿ ಲಂಘಿತ ತಾಕು ಜಾಯನುಜಾಯಿ . . . ವಳಿ ಸುರಂಗಿತಮಾಯತಂ ವಣಿ ಕಂಪಿತಂ ಹಳುನಾಯಿ ಜೊಕ್ಕಳಮನುದ್ಗತವೃತ್ತಿಪಾಳಿವ ಮೋಕ್ಷಮಿಂಪುಳ್ಳಯಾಸ್ಪದಂ . . . ಬೆಡಂಗಮರೆ ಬಾಜಿಸುತೆ ಚಾರುವೀಣೆಯಂ (ವೃಷವಿ.೧೧–೯, ೧೦). **ಅನುಜಾಯ್** : ಗತಿ ಗಹಗಹಿಸಲ್ ಕಳಸೋನ್ನತಿಗಮಕಂ ವಹಣಿ ಕೊಂಕುಜಾಯ್ ನುಣ್ಪನುಜಾಯ್ [ಪಾಠಾಂ. ನುಣ್ಪೆನುಜಾಯ್] ಜತಿನೇವಣಿಮಿಗೆ ಸೊಂಪಾಹತ ಕಂಪಿತಮುಣ್ಮೆ ಪಾಡಿದಂ ಮುನಿವೃಷಭಂ (ವೀರವಿ. ೬–೯೦). [ಸಂ. ಅನುಜಾತಿ ?]

ಅನುಜೀವ (ನಾ). = ಅನುಜೀವಿ : ತನ್ನೊಡವಂದ ಮ್ಲೇಚ್ಛರಾಜರಂ ರಾಜರಾಜಾನುಜೀವಾನುವೃತ್ತದಿಂ ಕೃತಾರ್ಥರ್ಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿಪು ೧೧–೭೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುಜೀವಿ (ಗು). ೧. ಬೇರೊಂದು ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಬದುಕುವ. (ನಾ). ೨. ಸೇವಕ; ಆಳು: "ಅನುಜೀವೀ, ಸಹಾಯಃ, ಸೇವಕಃ, ಅನುಚರಃ, ಅನುಗಃ – ಈ ೫ ಓಲಗಿ[ಗ]ಕಾಜಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೦–೨೬೪); ಅಳ್ಪನ ಮನಮನಜುಇವನುಜೀವಿಗಳಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೨೫ ವ). [ಸಂ. ಅನುಜೀವಿನ್]

ಅನುಜೀವಿವೃತ್ತ (ನಾ). ಸೇವಕತನ; ಸೇವಾವೃತ್ತಿ: ಅನುಜೀವಿವೃತ್ತ ದಿನನುವರ್ತಿಸುವ ಸೇವಾವಿಚಕ್ಷಣಪ್ರೀಣನಕರಮಪ್ಪ ಜೀವಿಕಾಪ್ರಸ್ತಾವ ದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೨೮ ವ). [ಅನುಜೀವಿ + ವೃತ್ತ]

ಅನುಜೆ (ನಾ). = ಅನುಜಾತೆ: ಅನುಜೆಯರೊಳ್ ಕಾಶ್ಯಪಿ ಮಯ್ದು ನರ್ಕಳೊಳ್ ಸೋಮಶರ್ಮನ್ . . . ಎನಿಸಿದರಂ ಕಥೆಯೊಳಾದೊಡಂ ಕೇಳ್ವಱಿಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೫೪); ಬೞಿಕಭಯರುಚಿಯುಮನುಜೆಯು [ಪಾಠಾಂ. ವನುಜಾ] ಸಹಿತಂ ಕ್ರಮದಿಂದಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು (ಯಶೋಚ. ೪–೬೬). [ಸಂ. ಅನುಜಾ]

ಅನುಜ್ಞಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡು; ಸಮ್ಮತಿಕೊಡು: ಮುದದಿಂದೆ ರಂಭೆಯಂ ಕರೆದು ನೀಂ ಶ್ವೇತಂಗೆ ಮೊದಲನುಜ್ಞಿಸಿದೆ ನೀನೇ ಭಕ್ತೆ ಭಲ ರೆಂದು ಶ್ವೇತನಂ ಮನ್ನಿಸಿದನು (ಚೆಬವು. ೫೧–೩೨). [ಅನುಜ್ಞೆ + –ಇಸು$_3$]

ಅನುಜ್ಞೆ (ನಾ). ೧. ಅನುಮತಿ; ಒಪ್ಪಿಗೆ. ೨. ಆಜ್ಞೆ; ಅಪ್ಪಣೆ: ನೀನೆ ಗುರುವಲ್ಲದೆನಗಿನ್ನಾರುಪೇಕ್ಷಿಸದನುಜ್ಞೆಯಂ ಕೊಡುವುದು (ಚೆಬವು. ೫೧–೨೧); ಕಾಲಿನ ಮಾನಖಂಡದ ಸ್ನಾಯುವಿಗೆ ಮುದುರಲು ಅನುಜ್ಞೆ ಯಾಗಿ ಕಾಲು ಮಡಚುವುದು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೫೪೮). [ಸಂ. ಅನುಜ್ಞಾ]

ಅನುತರ್ಷ (ನಾ). ೧. ಬಾಯಾರಿಕೆ. ೨. ಬಯಕೆ; ಉತ್ಕಟವಾದ ಇಚ್ಛೆ. ೩. ಮದ್ಯವನ್ನು ಕುಡಿಯಲು ಬಳಸುವ ಪಾತ್ರೆ; ಮಧು ಪಾತ್ರೆ: "ಗರ್ಹಕಃ, ಅನುತರ್ಷಃ, ಚಷಕಃ, ಸರಕಃ – ಈ ೪ ತಿಳಿ ವಟ್ಟಲ್" (ಹಲಾಯು. ೫೪–೧೬೨). ೪. ಕುಡಿತ. ೫. ಮದ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅನುತರ್ಷಣ (ನಾ). = ಅನುತರ್ಷ ೩. [ಸಂ.]

ಅನುತಾಪ (ನಾ). ೧. ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ಪಡುವ ಸಂಕಟ; ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ. ೨. ಸಹಾನುಭೂತಿ; ಕನಿಕರ. ೩. ಬೇಗೆ; ಸಂತಾಪ: ಬೆಟ್ಟ ಬೆಗಡುಗೊಂಡು ಅನುತಾಪವೇಱ ವಿರಹಂ ಹೊಮ್ಮಿ ಕಣ್ಗೆಟ್ಟಗಲ ಲಾಱದೆ (ಬಸರ. ೪–೨೬); ಕೋಪದಲಿ ಮುನ್ನೋತುಕೊಂಡಿಹ ತಾಪಸಂ ನಡೆತಂದು ಮನದನುತಾಪವಳಿದಷ್ಟಾಂಗವೆಱಗುತ ನಮಿಸಿ ಕೈಮುಗಿದು (ಬಸವು. ೧೮–೭೯); ಕರೆದರೊಬ್ಬರನೊಬ್ಬರುಱ ಧಿಕ್ಕರಿಸಿದರು ತಮ್ಮೊಬ್ಬ ರೊಬ್ಬರ ಬಿರುದ ಹಿಡಿದರು ಬಯ್ದರಪಮಾನಾನುತಾಪದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧–೨೪). [ಸಂ.]

ಅನುತಾಪಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಸಂಕಟಪಡು; ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಗೊಳ್ಳು: ತನ್ನ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ಅವನು ಅನುತಾಪಗೊಂಡು ಕ್ಷಮೆಬೇಡಿದನು (ರೂಢಿ). [ಅನುತಾಪ + ಕೊಳ್ಳು$_1$ (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಅನುತಾಪಪಡು (ಕ್ರಿ). ಕನಿಕರಿಸು; ಸಹಾನುಭೂತಿಯನ್ನು ತೋರು: ಪರರ ಸಂಕಟವನ್ನು ಕಂಡು ಅನುತಾಪಪಟ್ಟು, ಅವರಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡಬೇಕು (ನೀತಿಚಿಂ. ೧೩–೨೧). [ಅನುತಾಪ + ಪಡು$_1$]

ಅನುತಾಪಿ (ನಾ). ೧. ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಪಡು ವವನು. ೨. ಸಹಾನುಭೂತಿಯುಳ್ಳವನು; ಕನಿಕರದಿಂದ ಕೂಡಿ ದವನು. [ಸಂ. ಅನುತಾಪಿನ್]

ಅನುತಾಳ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳ: ಭಂಗತಾಳ . . . ಅನುತಾಳವೆಂಬಾಱು ವರ್ಗಸಂಖ್ಯಾಭೇದಮಾಗಿಹವೆಂದು ಪೇಳ್ವ ಭರತಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರವೀಣರಪ್ಪ ತಾಳಧಾರಿಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೪). [ಸಂ. / ತಮಿ. ಅನುತಾಳಂ]

ಅನುತ್ಕಟ (ಗು). ೧. ಉತ್ಕಟವಲ್ಲದ; ಸಾಧಾರಣವಾದ. (ನಾ). ೨. ಸಂಕ್ಷೇಪ; ಸಂಗ್ರಹ: "ಸಂಗ್ರಹಮನುತ್ಕಟಂ ಸಂಕ್ಷೇಪಮುಂ ಸಮಾ ಹಾರಮೆನೆ ಹವಣಿಸಲ್ಕಕ್ಕು ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨–೨೪). [ಸಂ.]

ಅನುತ್ತಮ (ಗು). ತನಗಿಂತ ಬೇರೆ ಉತ್ತಮ ವಸ್ತುವಿಲ್ಲದ; ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ: ". . . ನಿನಗೆ ಬಗೆಯೊಪ್ಪೆ ರಚಿಸುವೆನನುತ್ತಮಂ ಪರ್ಣಕುಟಿಯಂ" (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯೬–೫೬); ಅವನ ಕವಿತಾಶಕ್ತಿ ಅನುತ್ತಮವಾಗಿದೆ (ಕಸ್ತೂರಿ: ೪–೬, ೭೪; 1964). [ಸಂ.]

ಅನುತ್ತರ (ಗು). ೧. ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. ೨. ಕೀಳಾದ; ಹೀನವಾದ. ೩. ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನ. ೪. ಮರುಮಾತಿಲ್ಲದ; ನೀರವವಾದ; ಮೌನವಾದ. ೫. ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ; ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೬. ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಲ್ಲದುದು; ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕು. ೭. ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ ಪ್ರತಿವಚನ; ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ; ನೇರವಲ್ಲದ ಉತ್ತರ. ೮. ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದುದನ್ನು ಗಳಹು ವವನು. ೯. ಸ್ಥಿರ; ದೃಢ. ೧೦. [ಜೈನ] = ಅಣುತ್ತರ. [ಸಂ.]

ಅನುತ್ತರೀಯ (ಗು). ಉತ್ತರೀಯವಿಲ್ಲದ; ಮೇಲುಹೊದಿಕೆ ಯಿಲ್ಲದ. 'ಅನುತ್ತರೀಯ ಕಂಟಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುತ್ತರೀಯಕಂಟಕ (ನಾ). ಮೇಲುಹೊದಿಕೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದ ರಿಂದ ಆಗುವ ತೊಂದರೆ(?): ಅನೇಕ ರುಚಿ ವಿಚಿತ್ರ ವೇತ್ರ ವಿಶಿಖಾತಿ ರುಚಿರಪ್ರಾಂತ ಕುಂತಮನುತ್ತರೀಯಕಂಟಕಮತಿಸುಭಟಮದೋತ್ಕಂಠ ಮಿದು ಕರ್ಣಾಟಬಲಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೪೫ ವ). [ಅನುತ್ತರೀಯ + ಕಂಟಕ]

ಅನುದಾತ್ತ (ಗು). ೧. ಉದಾತ್ತವಲ್ಲದ. ೨. (ವೇದಗಳನ್ನು ಹೇಳು ವಾಗ) ತಗ್ಗಿನಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸ್ವರ: ಸುರು ಚಿರೋದಾತ್ತಾನುದಾತ್ತಸ್ವರಿತ ತತಪ್ರಚಯಂಗಳಿಂ ಪುಗೆ ಬೆರಸಿ ಪದವರ್ಗ ಕ್ರಮಾದಿಗಳ್ವೆರೆ ಕೂಡಿರಲು (ಬಸವು. ೫೫–೫೧); ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಉದಾತ್ತಾನುದಾತ್ತ ಸ್ವರಿತ ಪ್ರಚಯಗಳೆಂಬ ಸ್ವರಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ವೇದಜಪಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವೇ ಹೊರತು ಅರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗ ವಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೯). [ಸಂ.]

ಅನುದಾರ (ಗು). ೧. ಉದಾರವಲ್ಲದ; ಔದಾರ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಧಾರಾಳ ವಿಲ್ಲದ; ಘನತೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಲೋಭಿ; ಜಿಪುಣ. 'ಅನು ದಾರತೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುದಾರತೆ (ನಾ). ಔದಾರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಧಾರಾಳವಿಲ್ಲದಿರು ವುದು: ಅಸಹನೆಯು ಅನುದಾರತೆಯ ಕುರುಹು (ದಾಬುತ್ತಿ. ೪); ಅನು ಯಾಯಿ, ವಿರೋಧಿ ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ದೇಶದ ಜನರನ್ನು ಇಬ್ಭಾಗಿಸುವ ಅನುದಾರತೆಯಿದೆ (ಸಾಸಮಾ. ೨೮). [ಸಂ. ಅನುದಾರತಾ]

ಅನುದಿನ 'ಅನುದಿನಂ' ನೋ.

ಅನುದಿನಂ, ಅನುದಿನ (ಅ). ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದಿವಸವೂ; ನಿತ್ಯವೂ: ಅನುದಿನಮೊರ್ವಳೆ ಗೀರ್ವಾಣನಾಥವಧು ನಾಕಲೋಕದಿಂ ಬಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೮೧); ತದ್ವಿಶ್ವಪತಿಯ ತೇಜೋಮೂರ್ತಿಯದನನುದಿನಂ ಧ್ಯಾನಿಸೆಂದು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೨–೧೮); ಕೈಯೊಳ್ಕೈಲಾಸಮೆಂಬೀ ನುಡಿಯ ನನುದಿನಂ ಪೇೞ್ವರ್ (ಮೈಸೂಮ. ೫–೧೮೭). **ಅನುದಿನ**: ಅನುದಿನ ನಿಮ್ಮ ನೆನೆಯಲು ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೮೮); ಧ್ಯಾನದೊಳನು ದಿನ ನೋಡಬೇಕಾತ್ಮನ ಧ್ಯಾನಕೂಡದ ಸಮಯದೊಳು (ಭರಚ. ೬೮–೭೮); ಅನುದಿನವೂ ಉದರಾಗ್ನಿಯ ಪ್ರಕೋಪಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುಬೀಳು ತ್ತಿದ್ದ ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಅವರಂತೆಯೇ ಸುಖಿಯಾಗಿ ನಲಿಯುವುದು ಸಾಧ್ಯ ವುಂಟೆ? (ಮುಂಗಾಮು. ೨೬). [ಸಂ.]

ಅನುದಿಶೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದಿಕ್ಕನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದುದು; ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವಂಥದು. ೨. [ಜೈನ] ನವ ಗ್ರೈವೇಯಕಗಳ ಮತ್ತು ಐದು ಅಣೂತ್ತರೆಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವ ಒಂಬತ್ತು ಅಹಮಿಂದ್ರ ಸ್ವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ನಾಕತ್ರಿಷಷ್ಟಿ ಪಟಲಾನೀಕಂ ಗ್ರೈವೇಯಕಂಗಳೊಂಭತ್ತೊಂಭತ್ತಾ ಕಡೆವರೆವನುದಿಶೆಗಳ್ ಲೋಕೋಪರಿಮಂಗಳಯ್ದಣೂತ್ತರೆಯಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೬). [ಸಂ. ಅನುದಿಶಾ]

ಅನುದೇಶ (ನಾ). ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ ಕ್ರಮಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ಮುಂದೆಯೂ ಹೇಳುವುದು: ಮೊದಲೊಳೆ ಮುಂಪೇಳ್ದುದ್ದೇಶದಂದ ಮನುದೇಶಮಾಗದಂದಕ್ರಮಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೬೮). [ಸಂ.]

ಅನುದೇಶಿ (ನಾ). ಸಂಖ್ಯಾನುಕ್ರಮಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿರುವ ವಿಷಯ ಅಥವಾ ಶಬ್ದ; ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ ವಿಷಯಗಳ ಆನುಪೂರ್ವಿಯನ್ನು ಬಿಡದೆ ಹೇಳಿದ ಅವಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಷಯ ಅಥವಾ ಶಬ್ದ: ನಿಯತೋದ್ದೇಶಿಯುಮನುದೇಶಿಯುಮನನುಮದೆಂತುಂ ಪೇೞ್ ಯಾ ಥಾಸಂಖ್ಯಾಹ್ವಯಮುಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೮೫). [ಸಂ. ಅನುದೇಶಿನ್]

ಅನುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾಣು; ನ್ಯಾಯವಾಗಿ ತೋರು; ಉಚಿತವೆನಿಸು: ಅನುದೋಱಿತದು ಸಾಕು ತಪಸಿಗೆಂದವರು ಯೋಚನೆಯ ಮಾಳ್ಪಾಗವರಲ್ಲಿ (ಭರತ. ೭೧–೬೧). [ಅನ್ನು₂ + ತೋಱು]

ಅನುದ್ಗತ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏರದ; ತಗ್ಗಿನಲ್ಲಿರುವ. ೨. ಹೊರ ಹೊರಡದ; ಹೊರಹೊಮ್ಮದ. 'ಅನುದ್ಗತವೃತ್ತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುದ್ಗತವೃತ್ತಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾಳ ಲಯವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ, —ಕ್ರಮ: ಲಳಿತ ಗಾಢ ಮಿಠಾಯಿ ಲಂಘಿತ ತಾಕು ಜಾಯನು ಜಾಯಿ . . . ಕಂಪಿತಂ ಹಳುನಾಯಿ ಜೊಕ್ಕಳಮನುದ್ಗತವೃತ್ತಿ ಪಾಳಿವ ಮೋಕ್ಷಮಿಂಪು ಲಯಾಸ್ಪದಂ (ವೃಷವಿ. ೧೧–೯). [ಅನುದ್ಗತ + ವೃತ್ತಿ]

ಅನುದ್ದಿಶೆ (ನಾ). = ಅನುದಿಶೆ ೨: ಲಕ್ಷ್ಮಿಯುಂ ಲಕ್ಷ್ಮಿಮಾಲಿನಿಯುಂ ವೈರೆಯುಂ ವೈರೋಚನನಮುಂ ಸೋಮಮುಂ ಸೋಮರೂಪಮುಂ ಅಂಕಮುಂ ಸ್ಫಟಿಕಮುಂ ಆದಿತ್ಯಮುಂ – ಎಂದು ಅನುದ್ದಿಶೆಗಳೊಂಬತ್ತು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೧೨). [< ಸಂ. ಅನುದಿಶಾ]

ಅನುದ್ಧತ (ಗು). ೧. ಉದ್ಧತನಲ್ಲದ; ತಗ್ಗಿ ನಡೆಯುವ; ಗರ್ವವಿಲ್ಲದ; ವಿನೀತನಾದ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಒಂದು ವಿಮಾನದ ಹೆಸರು: ಸುಪ್ರಭೆಯುಂ ಸುದರ್ಶನ ಕಂಠಿಕೆಯರ ಸಾರೆ ರತ್ನಾವಳಿಯುಂ ನೋಂತು ಅಚ್ಯುತಕಲ್ಪದೊಳ್ ಅನುದ್ಧತ ವಿಮಾನದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದಳ್ (ಚಾವುಂಪು. ೨೦–೩). [ಸಂ.]

ಅನುದ್ಧತವೇಷ (ನಾ). ೧. ನಮ್ರವಾದ ಉಡಿಗೆ ಮೊದಲಾದುದು. ೨. ವಿನೀತವಾದ ಉಡಿಗೆ ತೊಡಿಗೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನು; ಸೌಮ್ಯ ವೇಷವುಳ್ಳವನು: ವಕ್ರೋಕ್ತಿ ನಿಪುಣನುಂ ಆಥೇಯವಚನನುಮನುದ್ಧತ ವೇಷನುಂ . . . ಅಪ್ಪ ಮಹತ್ತರನ ಕೈಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೪–೪೩ ವ). [ಅನುದ್ಧತ + ವೇಷ]

ಅನುದ್ಭೂತ (ಗು). ೧. ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದ; ಒದಗದ; ಉಂಟಾಗದ. ೨. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳದ; ಗೋಚರವಾಗದ: ಪ್ರತಿಬಂಧಕಹೇತು ಸನ್ನಿಧಾನದೊಳ್ ಅನುದ್ಭೂತ ವೃತ್ತಿತ್ವದ ಅನಾವಿರ್ಭಾವರೂಪಂ ಉಚ್ಛಾದನಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೭). [ಸಂ.]

ಅನುದ್ಯೋಗ (ಗು). ಉದ್ಯೋಗವಿಲ್ಲದ; ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದ: ಅವಿಶಾಲಾಂಬರವಪ್ರಸನ್ನದಿವವಸ್ಪಷ್ಟಾಧ್ವವಸ್ವಚ್ಛತೋಯವನುದ್ಯೋಗಜನೌಘವಸ್ತದವಸ್ಮೇರಾಬ್ಜಂ . . . ಒಪ್ಪಿರ್ದುದಭ್ರಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೪–೨೬). [ಸಂ.]

ಅನುದ್ರುತ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಾಲಭೇದ: ಅನುದ್ರುತ, ದ್ರುತ, ಲಘು, ಗುರು, ಪ್ಲುತ ಮತ್ತು ಕಾಕಪಾದ ಇವೇ ಷಡಂಗಗಳು (ಸಂಗೀತಂ. ೫೪). [ಸಂ.]

ಅನುದ್ವಿಗ್ನ (ಗು). ಉದ್ವೇಗವಿಲ್ಲದ; ಕಳವಳಗೊಳ್ಳದ. [ಸಂ.]

ಅನುದ್ವಿಗ್ನತೆ (ನಾ). ಉದ್ವೇಗವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಪ್ರಶಾಂತವಾಗಿರುವುದು. [ಸಂ. ಅನುದ್ವಿಗ್ನತಾ]

ಅನುದ್ವ್ಯಂಜ್ಯ (ಗು). ಉದ್ವೇಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಲ್ಲದ; ಕಳವಳಗೊಳಿಸದ: ಅವಿರುದ್ಧಂ ನೃಪನೀತಿಗೆಂತುಮುಚಿತಂ ತಾನೀ ಪದಕ್ಕಾದಮುದ್ಭವಜೈತ್ರಪ್ರತಿಪಾದಕಂ ನಮಗನುದ್ವ್ಯಂಜ್ಯಂ ಜನಕ್ಕೆಂಬುದಂ . . . ಬೋಧಿಸಿದನೀಶಂ ಕಾರ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೧೧೫). [ಸಂ.]

ಅನುಧಾವನ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸಿ ಓಡುವುದು; ಹಿಂದಟ್ಟಿ ಹೋಗುವುದು; ಬೆನ್ನಟ್ಟುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನುನಯ (ನಾ). ೧. ನಯವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡುವುದು, —ಮನವೊಲಿಸುವುದು: "ಪ್ರಣೀತಿಃ, ಅನುನಯಃ, ಪ್ರಣಿಪಾತಃ, ಸಾಂತ್ವನಂ – ಈ ೪ ಸಂತೈಸುಹ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೩–೬೪); ಅನುನಯಶತಂಗಳಂ ನುಡಿದನುವಶಿಮಾಡಲ್ ವಿಯಚ್ಚರೇಂದ್ರನುಮೇನಾರ್ತನೆ ಜನಕಜೆಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೮೯). ೨. ಪ್ರೀತಿ; ಸ್ನೇಹ: "ಸ್ನೇಹವಾದದಲ್ಲಿಯುಂ ಅನುನಯಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೬–೨೯); ಅನಂಗಸುಖೋಚಿತಂಗಳಾನನುನಯದಿಂದಿರಿಪ್ಪೆನ್ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೦೪); ಈ ಕಥಾಭಿತ್ತಿಯನನುನಯದಿಂ ಪೇೞಲೆಂದೆತ್ತಿಕೊಂಡೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೧); ಅನುನಯದೊಳೆಲ್ಲಮಂ ಕೊಡಬಹುದು ಬಿಡಬಹುದು (ಹಚಕಾ. ೭–೧೭); ಮನವೆಂಬಹಸ್ತದಿಂ ತನುವ ಸೋಂಕುವ ಸೌಖ್ಯವನು ಸಂತತಂ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಕೆ ಸಮರ್ಪಣವನನುನಯದಿ ಮಾಡಿ (ಸೌಂದಪು. ೬–೫೧). ೩. ಕ್ರಮ; ರೀತಿ: ಲಕ್ಷ್ಯಭೇದವನಱಿದು ನಡೆದು ವಿಲಕ್ಷನನು ಮುಱಿದಾತ್ಮರಕ್ಷೆಯನೀಕ್ಷಿಸುವುದನುನಯವಲ್ಲೆ ಭೂಪಾಲ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೩೧). [ಸಂ.]

ಅನುನಯಪರ (ನಾ). ಮನವೊಲಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು; ಸ್ನೇಹಪರ; ವಿನಯಶಾಲಿ: ಅನುನಯಪರನರಸಂ . . . ಇಂತಿರೆ ನುಡಿದಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೪೦). [ಅನುನಯ + ಪರ₁]

ಅನುನಯವಚನ (ನಾ). ಮನವೊಲಿಸುವ ಮಾತು; ಸ್ನೇಹಪರವಾದ ಮಾತು; ಸಮಾಧಾನದ ಮಾತು: ಅನುನಯವಚನದಿಂದ ನುಗೊಳಿಸುವನಿಗೆ ಮನವೀವರೆಳವಡದಿಯರು (ಹದಿಬ. ೬–೬೪). [ಅನುನಯ + ವಚನ]

ಅನುನಯಿಸು, ಅನುನೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸು; ಕೋಪವನ್ನು ಶಮನಮಾಡು. ೨. ಅನುಸರಣೆ ಮಾಡು; ಹಿಂಬಾಲಿಸು: ಕನಕದಿವ್ಯವಿಮಾನಪಙ್ತಿಗಳನನುನಯಿಸಿ ಬಂದೀಶ್ವರೇಶ್ವರ ಘನರಜತಪರ್ವತಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ವವು ವಿಳಾಸದಲಿ (ಬಸವು. ೩೪–೧೯); ಮದುವೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅವನದೇ ಓಡಾಟವಾಗಿ, ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಅವನ ಸಲಹೆ – ಸರಸಗಳನ್ನೆ ಅನುನಯಿಸಿ ನಡೆಯುವ ಅವನ ಜನಪ್ರಿಯತೆ ನನಗೆ ಹೇಗೊ ಅನಿಸಿತು (ಕಾಗೆಕ. ೧೨೧). **ಅನುನೈಸು**: ೧. ಆಕಾಲೋಪಸರ್ಪಣ ಕೋಪ[ಮಂ ನೋಡಿ]ದೊಡನನುನೈಸಲುಂ ಗುಣಾ[ನುವಾದದಿಂ ಲಜ್ಜಿತನಂ] ಬರೆತೆಗೆಯಲುಂ (ಕಾದಂಉ. ೪೦೪). [ಅನುನಯ + –ಇಸು₃]

ಅನುನಾಯಕ (ನಾ). ೧. ನಾಯಕನನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನು: ಆಯೆತೆಲವೋ ಕರ್ಣ ನೀನನುನಾಯಕನೊ ನೃಪಹಾರದಲಿ ಮೇಣ್ ನಾಯಕನೊ ನೀನಾವನೆಂದನು ಕೃಪನು ಖಾತಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೭–೫೧).

೨. [ನಾಟ್ಯ] ನಾಯಕನಿಗೆ ಅನುಕೂಲರಾದ ನಾಗರಿಕ, ವಿಟ, ವಿದೂಷಕ, ಪೀಠಮರ್ದಕ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಜನರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ: ನಾಗರಕಂ ತರಕೋವಿದಂ ವಿಟಂ ಪ್ರಹಸನತತ್ಪರನೆನಿಸುವವಂ ವಿದೂಷಕನರಸಂಗನುಪೀಠಮರ್ದಕಂ ನಾಯಕರೊಳ್; ಅನುನಾಯಕರೀ ನಾಲ್ವರು (ಅನಂಪು. ೭–೯೨, ೯೩). [ಅನು + ನಾಯಕ]

ಅನುನಾಸಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಮೂಗಿನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಉಚ್ಚರಿಸುವ ವರ್ಣ; ವರ್ಗದ ಪಂಚಮಾಕ್ಷರಗಳಾದ ಙ, ಞ, ಣ, ನ, ಮ ಮುಂತಾದ ಅಕ್ಷರ: ವರ್ಗದಂತ್ಯಂಗಳನಜೋಯನುನಾಸಿಕಾಖ್ಯೆಯಂ ತಳೆದಿರ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೫); ಅನುನಾಸಿಕಮುಂ ಯವಲಮನನನುನಾಸಿಕಮುಂ ದಲೆಂಬರ್ (ಶಮದ. ೧೬). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಹದಿನೈದು ಬಗೆಯ ಸ್ವರದೂಷಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಂಪಿತ ಚಿಂತಿತ ಅನುನಾಸಿಕ . . . ಕಾಲಹೀನವೆಂಬ ಹದಿನೈದು ಸ್ವರದೂಷಣಂಗಳಂ ತೊಱೆದು (ವಿವೇಕ. ೨೩೬). [ಸಂ.]

ಅನುನಿತ್ಯ (ಅ). = ಅನುದಿನ: ಅಂದಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಘಟನೆಗಳು ಫ್ರಾನ್ಸ್ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅನುನಿತ್ಯ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದವು (ಯೋಧರು. ೧). [ಸಂ.]

ಅನುನೀತ (ಗು). ೧. ಸಮಿಪಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಬುಧಗೋಗೀತು ಕಾವನನನುನೀತಗೃಹೀತವಾಕ್ಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೨೭). [ಸಂ.]

ಅನುನೀತಿ (ನಾ). ಅನುಕೂಲವಾದ ಕ್ರಮ; ಉಚಿತವಾದ ಮಾರ್ಗ: ಆತ ನೋಡಿದನಾವುದಿದಕನುನೀತಿಯೆನೆ ಧೌಮ್ಯಾದಿ ಸುಜನವ್ರಾತ ನಿಶ್ಚೈಸಿದರು ಮನದಲಿ ಧರ್ಮನಿರ್ಣಯವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಒರಿಇ. ೨೫–೩೯). [ಸಂ.]

ಅನುನೈಸು 'ಅನುನಯಿಸು' ನೋ.

ಅನುಪತ್ಯ, ಅನಪತ್ಯ$_1$ (ನಾ). ೧. ಜೀವನಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆಯಾದ ಸ್ಥಿತಿ; ಕಷ್ಟದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ: ನಂಜಣನೂ ತಂನ ಅನುಪತ್ಯ ಕುರಿತು ಕೆಂಚವನ ಕಯ್ಯ ಮುಂನೂರು ವರಹನ ಸಾಲವ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅಡವ ಹಾಕಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೫೭–೧೪; 1690); ನನ್ನ ಅನುಪತ್ಯದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೀನು ನನಗೆ ತುಂಬಾ ಸಹಾಯಮಾಡಿದುದರಿಂದ (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೧೪೪). ೨. (ಹೆರಿಗೆಯ) ಬೇನೆ. ಅನಪತ್ಯ$_1$: ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಣವಿದ್ದರೆ ಖರ್ಚಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಆದಕ್ಕಾಗಿ ವೆಂಕಟಪ್ಪಯ್ಯನವರೊಡನೆ ಇಡಲಿಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟರೆ ಅನಪತ್ಯಕ್ಕೆ ಬೇಕೆಂದಾಗ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ (ಪರಾವ. ೧೬). ೩. ವಿಶೇಷಕಾರ್ಯ; ಸಮಾರಂಭ (ಕರಾ). [< ಸಂ. ಅನುಪಪತ್ತಿ]

ಅನುಪದಂ (ಅ) ೧. ಪ್ರತಿ ಪದವನ್ನೂ ಅನುಸರಿಸಿ; ಒಂದೊಂದು ಪದಕ್ಕೂ ಹೊಂದುವಂತೆ. ೨. ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ; ಹೆಜ್ಜೆಯ ಹಿಂದೆಯೇ; ಬೆಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ: "ಅನುಪದಂ, ಅನ್ವಕ್, ಅನ್ವಕ್ಷಂ – ಈ ೩ ಬೞಿಸಲುಹ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧–೪೬). [ಸಂ.]

ಅನುಪದಿ (ನಾ). ಹುಡುಕುವವನು; ಹಿಂಬಾಲಿಸುವವನು: "ಅನ್ವೇಷ್ಟು, ಅನುಪದೀ – ಈ ೨ ಅಱಕೆಕಾರಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೨–೨೨೫). [ಸಂ. ಅನುಪದಿನ್]

ಅನುಪದೀನ (ನಾ). ಹಾವುಗೆ; ಪಾದರಕ್ಷೆ; ಮೆಟ್ಟು: "ಪಾದುಕಾ, ಅನುಪದೀನಾ – ಈ ೨ ಹಾವುಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೨–೧೫೭); "ಪಾದುಕಮದನುಪದೀನಮೆನೆ ಹಾವುಗೆಯು" (ಮಂಗರಾ. ೬೧–೧೮). [ಸಂ. ಅನುಪದೀನಾ]

ಅನುಪಪತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸಿದ್ಧಿಸದಿರುವುದು: ಹಸ್ತಿದಂತವನ್ನು ಬೇಡನು ತರಲು ಆತನ ಗರ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಬೇರೆ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಪಪತ್ತಿಯಿದೆಯೆನ್ನುವಂತಿಲ್ಲ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೩ ಅಡಿಟ). ೨. ಭಂಗ; ಅಪಜಯ. ೩. ಅನುಕೂಲತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಆಧಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಸೌಕರ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅನುಪಪನ್ನ (ಗು). ೧. ನೆರವೇರದ; ಸಿದ್ಧವಾಗದ; ಸಿದ್ಧಿಸದ. ೨. ಅನುಚಿತವಾದ; ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ: ಯಾವ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥವು ಅನುಪಪನ್ನವೋ, ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅರ್ಥಾಂತರದ ಪ್ರತೀತಿಗೆ ಯಾವುದು ಕೇವಲ ಉಪಾಯಮಾತ್ರವಾಗಿದ್ದು ತಾನು ಓಡಿಹೋಗುವಂತಿರುವುದೋ ಅದು 'ತಿರಸ್ಕೃತ' ವಾಚ್ಯ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೫೪). ೩. ಅಶಕ್ಯವಾದ; ಅಸಾಧ್ಯವಾದ. ೪. ನಿರಾಧಾರವಾದ; ರುಜುವಾತಿಲ್ಲದ. ೫. ಜೀವನಕ್ಕಿಲ್ಲದ; ಉಪಾಯಗಾಣದ. [ಸಂ.]

ಅನುಪಮ (ಗು). ೧. ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಹೋಲಿಕೆಗೆ ಮಿಾರಿದ: ಶ್ರೀಭೂಮಿ ನೀಳಾನಾಥನಿಗನುಪಮ ವೈಭವ ವೈಕುಂಠಪತಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಶುಭಗುಣನಿಧಿಗಂಬುಜನಾಭನಿಗಾನೆಜಗುವೆನು (ಹದಿಬ. ೩–೧); ಅವಳು ಎಳೆಹರೆಯದಲ್ಲಿ ಅನುಪಮ ಸುಂದರಿಯಾಗಿದ್ದಿರಬಹುದೆಂದು ಅವಳ ಮುಖಲಕ್ಷಣದಿಂದ ವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೪೧). (ನಾ). ೨. ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಅಸಮಾನನಾದವನು: ಅನುಪಮನಂ ಬರಿಪ್ಪೆನುರಾಗದೆ ನಲ್ಲನನಿಂದು (ಕವಿರಾ. ೨–೧೦೪).

ಅನುಪಮವಾಗು = ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗು; ಅಸಮಾನವಾಗು: ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವನ ಅಱಿವು ಅನುಪಮವಾಗಲೊಡನೆ ಬೆವಹಾರದೊಳಗಿರಲೀಯದಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೯೯೧). [ಸಂ.]

ಅನುಪಮಗುಣ (ನಾ). ೧. ಅಸಮಾನವಾದ ಗುಣ; ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ ಸ್ವಭಾವ: ಅನುಪಮಗುಣದೊಳ್ ಶ್ರೀಶಂ ಘನಮೆನೆ ಮಾಲೋಪಮಾನ ಭೇದಮಿದಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೮೧). ೨. ಅಸಮಾನವಾದ ಗುಣವುಳ್ಳವನು; ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು: ಅನುಪಮಗುಣರನುಪಮತಪರನುಪಮಸಿದ್ಧಾಂತವಾರ್ಧಿಪಾರಗರೆಂದೀ ವನಧಿಪರೀತ ಸಕಳಾವನಿ ಪೊಗೞ್ವುದು ಸಕಳಚಂದ್ರಸೈದ್ಧಾಂತಿಗಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೨೯). [ಅನುಪಮ + ಗುಣ]

ಅನುಪಮಚರಿತ್ರ (ನಾ). ೧. ಅಸಮಾನವಾದ ನಡತೆ, —ಶೀಲ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ನಡತೆ, —ಶೀಲ. ೨. ತುಂಬ ಮೇಲಾದ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು: ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರು ಕರ್ಮವಿರಹಿತರು, ಶರಣಸನ್ನಿಹಿತರು, ಅನುಪಮ ಚರಿತ್ರರು (ಬಸವ. ೫೭೭). [ಅನುಪಮ + ಚರಿತ್ರ]

ಅನುಪಮತಪ (ನಾ). ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ ತಪಸ್ಸು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತಪಸ್ಸು: 'ಅನುಪಮಗುಣ' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಅನುಪಮ + ತಪ]

ಅನುಪಮತೇಜ (ನಾ). ೧. ಅಸಮಾನವಾದ ತೇಜಸ್ಸು, —ಕಾಂತಿ: ಅನುಪಮತೇಜಃಪ್ರಸರಂಗುಂದದೆ ಜನಸಂಸ್ತುತ ಸಜ್ಜಾತಿಯುತಂ ಸಮ್ಮನದಿ ಸದಾಲೋಕಹಿತಂಗೆಯ್ದಂ (ಜಯಕಾ. ೨–೬೩). ೨. ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನು. [ಅನುಪಮ + ತೇಜ]

ಅನುಪಮದಾನಿ (ನಾ). ಅಸಮಾನವಾದ ದಾನಗುಣವುಳ್ಳವನು: ಗೌರಿಯ ನೋನುವ ಬನ್ನಿರೇ, ಚಿಕ್ಕಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲರೂ ನೆರೆದು ಅನುಪಮದಾನಿ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವ ಗಂಡನಾಗಬೇಕೆಂದು (ಬಸವ. ೮೨); ಅನುಪಮದಾನಿಯಪ್ರತಿಮದಾನಿ ನಿರಂತರದಾನಿ . . . ಎಂದು ನಿನ್ನನೆ ಪೊಗೞುತ್ತುಮಿಂತಿರೆ (ಪಂಪಾಶ. ೧೩). [ಅನುಪಮ + ದಾನಿ$_1$]

ಅನುಪಮಮುಂಗಳ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಮಂಗಳ; ಅಸಮಾನವಾದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು. ೨. [ಜೈನ] ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದವನಿಗೆ ಒದಗುವ ಚಾಮರದ ಹೆಸರು: ಯಕ್ಷಕರವಿಧೂಯಮಾನಮಪ್ಪನುಪಮ

ಮಂಗಳಮೆಂಬ ಮೂವತ್ತೆರಡು ಚಾಮರಂಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೩ ವ).
[ಅನುಪಮ + ಮಂಗಳ]

ಅನುಪಮಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ಅಸಮಾನವಾದ ಮೂರ್ತಿಯುಳ್ಳವನು : ತನ್ನ ಶರೀರದ ಕೇಡಂ ಬಗೆಯದೆ ಮಹಾತಪದೊಳ್ನಿಗಳ್ವಡೆ ದಿವ್ಯಮೂರ್ತಿಯುಂ ಪರಮಮೂರ್ತಿಯುಂ ಅನುಪಮಮೂರ್ತಿಯುಂ ಪಡೆಯಲಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಉ. ೨೪೮). [ಅನುಪಮ + ಮೂರ್ತಿ]

ಅನುಪಮರೂಪ (ನಾ). ಅಸಮಾನವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವನು : ಭೀಮಪರಾಕ್ರಮನೆನಿಸಿದನೀ ಮಹಿಯೊಳ್ ಪೃಥ್ವೀರಾಮನನುಪಮರೂಪಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೮-೧೧; 980) ; ಅನುಪಮ ರೂಪನೇ ಸ್ಮರನು ದಗ್ರನೆನಿರ್ಜಿತಚಕ್ರಿ (ಎಕ. II, ೨೩೪-೨೬; 1180). [ಅನುಪಮ + ರೂಪ]

ಅನುಪಮಾಂಬರ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ವಸ್ತ್ರ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ವಸ್ತ್ರ : ವನಜಮುಖಿ ವೀಳೆಯವನನುಲೇಪನವ ಮಲ್ಲಿಗೆಯರಳ ತೊಡಿಗೆಯನನುಪಮಾಂಬರವಿವೆ ಮನೋಹರವಹರೆ ಚಿತ್ತೈಸು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೮೩). ೨. ಅಸಮಾನವಾದ ಆಕಾಶ, —ಗಗನ : ಕೆಡೆದ ರಥ ಸಲೆ ಕಾಂಚನಾದ್ರಿಯನಡಸಿದವು ನಾಟಿಕೆಯನಭ್ರದೊಳಿಡಿಯೆ ತಲೆ ಬೀಱಿದವು ಭಂಗವನನುಪಮಾಂಬರಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೬).
[ಅನುಪಮ + ಅಂಬರ]

ಅನುಪಮಾದ್ವಯ (ನಾ). ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಅದ್ವೈತ ಸ್ಥಿತಿ ; ಅಸಮಾನವಾದ ಐಕ್ಯಸ್ಥಿತಿ : ಅನುಪಮಾದ್ವಯದಲ್ಲಿ ಮುಳ್ಳಿನ ಮೊನೆಗೆ ಮೋಹುವರಿಲ್ಲ ತೆಱಹೆಂಬಿನಿತು ಪರಿಪೂರ್ಣದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯-೬೫).
[ಅನುಪಮ + ಅದ್ವಯ]

ಅನುಪಮಾನ (ಗು). = ಅನುಪಮ : ಮುಕ್ತಜೀವನಪ್ಪೊಡೇಕಪ್ರಕಾರನುಮನಾಕಾರನುಮಶರೀರಾಕಾರದಿಂ ಕಿಂಚಿದೂನನುಂ ಅನುಪಮಾನನುಂ . . . ಅಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೧೪ ವ) ; ನಮ್ಮ ಪುಣ್ಯದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮನೂನಮನುಪಮಾನಮದಲ್ತೇ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೧೦೭). [ಸಂ.]

ಅನುಪಮಿತ (ಗು). ೧. ಹೋಲಿಸಲ್ಪಡದ. ೨. ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ; ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದ : ದಿನಗಣನೆ ಹದಿನೆಂಟು ಕೋಟಿಯ ಕನಕವಂ ದಿನದಿನದಿ ಚೆಲ್ಲಿದನನುಪಮಿತ ಧನರತುನ ಭಂಡಾರವನು ತೆಗೆತೆಗೆಸಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೧೮). [ಸಂ.]

ಅನುಪಮೆ (ನಾ). ೧. ಎಣೆಯಿಲ್ಲದವಳು ; ಅಸಮಾನಳು. ೨. ಆಗ್ನೇಯ ದಿಕ್ಕಿನ ಹೆಣ್ಣಾನೆ : ದಿಗ್ಗಜಗಳೆಂಟು ಅಭ್ರಮು ಕಪಿಲೆ ಪಿಂಗಳೆ ಅನುಪಮೆ . . . ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ತ್ರೀಗಜಗಳೊಡಗೂಡಿ (ವಿವೇಕ. ೧೭೭). [ಸಂ. ಅನುಪಮಾ]

ಅನುಪಮ್ಮ (ಗು). = ಅನುಪಮ. 'ಅನುಪಮ್ಮ ಚರಿತ' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಅನುಪಮ]

ಅನುಪಮ್ಮಚರಿತ (ನಾ). ಅಸಮಾನವಾದ ನಡೆಯುಳ್ಳವನು; ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಶೀಲವುಳ್ಳವನು : ವಿಜಯ ವಿಠಲನ್ನ ಅನುಪಮ್ಮಚರಿತ ಪರಬೊಮ್ಮ ತಿರುಮಲೇಶ (ವಿದಾಕೃ. ೭೩-೩). [ಅನುಪಮ್ಮ + ಚರಿತ]

ಅನುಪಯುಕ್ತ (ಗು). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬಾರದ: ಈ ನೇಗಿಲು ಅನುಪಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನುಪಲಕ್ಷಿತ (ಗು). ನೋಡಲ್ಪಡದ; ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳದ: ಕೌಮುದೀಮಹೋತ್ಸವಮಂ ನೋಡುವಟ್ಟಿಯೊಳ್ ಅಕೃತಕಾರಾಮುಸಂವರಣನನುಪಲಕ್ಷಿತಭಾಷಾಸಂಕೇತಜನಂಗಳ್ವಿಡಿದು ಬರ್ಪೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೭೨ ವ).
[ಸಂ.]

ಅನುಪಲಕ್ಷಿತಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಾರದಂತೆ ಮಾಡು; ತಿಳಿಯದಂತೆ ಮಾಡು : ಅಂತಪೂರ್ವ ಮಂಗಳಾಶ್ಚರ್ಯಂಗಳಪರಾಜಿತಾನಂತವೀರ್ಯರ ಬರವನುಪಲಕ್ಷಿಸಿ ತಾಮನುಪಲಕ್ಷಿತಂ ಮಾಡಿ ಗಗನಗಮನದಿಂ ಮನಃಪವನ ಜವದಿನೆಯ್ದಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೮೭ ವ).
[ಅನುಪಲಕ್ಷಿತ + ಮಾಡು$_1$]

ಅನುಪಲಬ್ಧ (ನಾ). (ವಸ್ತು ಮುಂತಾದುದು) ದೊರೆಯದಿರುವುದು; ಲಭಿಸದಿರುವುದು : ಅನುಪಲಬ್ಧದೊಳಜಿತವಂ ಮೆಱೆದುಪಲಬ್ಧದೊಳ್ನಿಶ್ಚಯಗ್ರಾಹಿಯಾಗಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೧೧). [ಸಂ.]

ಅನುಪಲಬ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಸಿಕ್ಕದಿರುವುದು ; ದೊರೆಯದಿರುವಿಕೆ ; ಅಭಾವ ; ಅಪ್ರಾಪ್ತಿ. ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಕಾಣದಿರುವುದು ; ಗುರುತಿಸದಿರುವುದು : "ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಬೇಕಾಗಿದ್ದದ್ದು ಗೋಚರವಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಭಾವವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವದು ಅನುಪಲಬ್ಧಿ" (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨-೨೬) ; "ಅನುಪಲಬ್ಧಿಯೆಂದರೆ ವಸ್ತುವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಮೇಲ್ಕಂಡ ಐದು ಪ್ರಮಾಣಗಳಿರದಿರುವುದರಿಂದ ವಸ್ತುವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು" (ಹಿಂದಸಾ. ೧೮೦). [ಸಂ.]

ಅನುಪಲ್ಲವಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಪಲ್ಲವಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಕೂಡಲೇ ಹಾಡುವ ಕೃತಿಯ ವಿಭಾಗ.
[ಸಂ. ?. / ತಮಿ. ಅನುಪಲ್ಲವಿ. ತೆಲು. ಅನುಪಲ್ಲವ]

ಅನುಪಸಂಹೃತ (ಗು). ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡದ; ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದ; ನಿವಾರಿಸದ : ಆಕೆ ಕುಮಾರಂ ಬಿಜಯಂಗೆಯ್ದನೆಂದು ಮಹಾಶ್ವೇತೆಗಱಿಪುವುದುಮಾಕಾಂತೆಯನುಪಸಂಹೃತ ಮನ್ಯುವೇಗೆಯುಂ ಗದ್ಗದಿಕಾವಗೃಹ್ಯಮಾಣಕಂಠೆಯುಮಾಗಿ ಕುಮಾರನನಿಂತೆಂದಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೫೪೪). [ಸಂ.]

ಅನುಪಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ೧. ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ದೂರದಲ್ಲಿರುವುದು; ಗೈರುಹಾಜರಿ : ಫೆಲ್ಟನನ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ಅನುಪಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವಿಂಟರನಿಗೆ ತಿಳಿಸುವಾಗ ಕೆಲಗಂಟೆಗಳ ತಡವಾಯಿತು (ಯೋಧರು. ೧೨೫) ; ಪ್ರತಿವಾದಿಯ ಅನುಪಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಾಲಯವು . . . ನಿರ್ಣಯಿಸಿತು (ಕಸ್ತೂರಿ. ೪-೬, ೧೨೨ ; 1964). ೨. ನೆನಪಿಗೆ ಬಾರದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನುಪಾತ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಬಾಲಿಸುವುದು ; ಅನುಸರಿಸಿ ಬರುವುದು : ಪಕ್ಷಿಪಕ್ಷ ಚಂಚುಚರಣಾಭಿಘಾತದೊಳಂ ಶಿಶುಜನಸಾನುಪಾತ [ಪಾಠಾಂ. ಪಾತಾಪಾತ] ದಂಡಖಂಡಾಘಾತದೊಳುಮುದಿರ್ದು ನೆಲದೊಳ್ ಬಿರ್ದ ನೇಱಿಲಪಣ್ಗಳನಾ ಕೂಸಿನ ಪಕ್ಕಕ್ಕಾಗಿ ಸಾರ್ಚಿಕೊಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೪-೬೩ ವ) ; ಮನುಷ್ಯನು ಕರ್ಮಯೋನಿ ಭೋಗಯೋನಿ ಎರಡೂ ಆಗಿರುವುದಾದರೆ ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಭೋಗಗಳ ಅನುಪಾತವು ಒಂದೇ ಆಗಿರದೆ ಭಿನ್ನವಿಸುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೬೫). ೨. ಒಂದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಒದಗುವುದು. ೩. [ಗಣಿತ] ಒಂದರ ಕ್ರಮವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಅನುಸರಿಸುವುದು : ಮೆದಳಿನ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಭಾಗಗಳ ಉದ್ದ – ಅಗಲ ಅಳತೆಗಳು ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಉದ್ದ ಅಗಲಗಳ ಅನುಪಾತಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೮೩) ; ನೆಲದ ಮೇಲಿನ ದೂರಕ್ಕೆ ಭೂಪಟದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುವ ದೂರದ ಅನುಪಾತವೇ (Ratio) ಪರಿಮಾಣ (ಭೂವಿವ. ೩೩). [ಸಂ.]

ಅನುಪಾತನ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಅನುಪಾತಕ್ರಮದಿಂದ ಲೆಕ್ಕಮಾಡುವುದು : ಬಂದ ವಿಲಗ್ನದಲ್ಲಿ ತಾನೆನಿತೆನೆ ಸಲ್ಲು ಮುನ್ನನಿತೆ ನಾಟಿಕೆ ಜನ್ಮಘಟೀಪ್ರಮಾಣಮಾದಿನ ರಜನೀಪ್ರಮಾಣದನುಪಾತನದಿಂ ನಿಜಲಗ್ನಸಂಜ್ಞೆಯೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೩-೧೯). [ಸಂ.]

ಅನುಪಾತ್ಯಯ (ನಾ). ೧. ಅನುಕ್ರಮ; ಪರಿಪಾಡಿ; ಸರದಿಗೆ ತಪ್ಪದಿರುವುದು. ೨. ಕ್ರಮವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸದಿರುವುದು, —

ಕಡೆಗಣಿಸದಿರುವುದು; ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನಾಗಲೀ ವಿಧಿಯನ್ನಾಗಲೀ ಮೀರದಿರುವುದು : "ಪರಿಪಾಟೀ, ಅನುಪೂರ್ವೀ, ಉಪಶಾಯಃ, ಅನುಪಾತ್ಯಯಃ, ಅನುಕ್ರಮಃ, ಪರ್ಯಾಯಃ, ವಿಶಾಯಃ – ಈ ೭ ಪರಿಪಾಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೨–೫೫). [ಸಂ.]

ಅನುಪಾದಾನ (ನಾ). ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು ; ಸ್ವೀಕರಿಸದಿರುವುದು : ಜ್ಞಾನ ದರ್ಶನ ವಿಶುದ್ಧಿಯು ಅನುಪಾದಾನವಾದ ಪರಿನಿರ್ವಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ (ಬುದ್ಧಪ. ೧೩೯). [ಸಂ.]

ಅನುಪಾದೇಯ (ಗು). ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದ ; ಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅನುಪಾದೇಯತ್ವ (ನಾ). ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದುದು : ಇಲ್ಲಿ 'ಪುನರುಕ್ತಿ' ಯೆಂಬ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥ ಅಸಂಭವ; 'ಅನುಪಾದೇಯತ್ವ' ವೇ ಲಕ್ಷ್ಯಾರ್ಥ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೪೩). [ಸಂ.]

ಅನುಪಾನ (ನಾ). ೧. ಔಷಧದ ಜೊತೆಗೆ ಸೇವಿಸುವ ಪಾನೀಯ ಅಥವಾ ಕಲಸಿಕೊಳ್ಳುವ ತುಪ್ಪ, ಜೇನುತುಪ್ಪ ಮುಂತಾದುದು : ವೈದ್ಯನು ಕೆಲವು ಔಷಧದ ಚೀಟುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು . . . ಸಕ್ಕರೆ ತುಪ್ಪ ಅನುಪಾನದೊಳಗೆ ತಕ್ಕೊಂಡರೆ, ತೀವ್ರ ನೆಟ್ಟಗಾಗಿ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿ ಬರುವುದು ಅಂದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೨೮). ೨. ಔಷಧಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ಕ್ರಮ : ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳನ್ನು ಅರಿಸಿ, ಅವುಗಳ ಅನುಪಾನವನ್ನು ಸಹ ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಬರೆಸಿ, ಎಲ್ಲರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುವ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ನೆಡಿಸಿದನು (ಭಜ್ಯೋತಿ. ೧೮) ; ಪಥ್ಯಪಾನೀಯಗಳೆಲ್ಲವು ನಡೆಯಿತು ಅನುಪಾನಕನುಸಾರವಾಗಿ (ಇಂಚಾಪ. ೪೪–೧೦). ೩. ರೋಗಿಗಳಿಗೆ ನಡಸುವ ಉಪಚಾರ, — ಪಥ್ಯ : ತಕ್ಕ ಅನುಪಾನವಿಲ್ಲದೆ ಇವನನ್ನಿಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟರೆ ಸಾಯುವುದು ಖಂಡಿತ (ಜಾರುದಾ. ೯೫) ; ಇನ್ನೂ ಅನುಪಾನ ಹೇಳುವದುಳಿದಿದೆ (ಕುರಿಹಿಂ. ೫೧). [ಸಂ.]

ಅನುಪಾಲ (ನಾ). = ಅನುಪಾಲಕ : ನಿಜಸಮಯಾನುಪಾಲಾ ಬಸವ ಶರಣಾಗು (ಬಸಪು. ೨೧–೨) ; ಸದಾನುಪಾಲನು ದುಷ್ಟಸಂಸಾರ ಪ್ರಪಂಚ ವಿದೂರನೆನಲು (ಬಸಪು. ೩೩–೩). [ಸಂ.]

ಅನುಪಾಲಕ (ನಾ). ಕಾಪಾಡುವವನು ; ರಕ್ಷಿಸುವವನು : ಸುವಿಮಳ ಸದಾಚಾರಮಾರ್ಗ ಸದಾನುಪಾಲಕನು (ಬಸಪು. ೨೨–೧). [ಸಂ.]

ಅನುಪಾಲನ (ನಾ). ೧. ಕಾಪಾಡುವುದು ; ರಕ್ಷಿಸುವುದು : ಕಾಲ ಕರ್ಮ ವಿರಹಿತನುತ್ತಮಶೀಲ ನಿಜ ಭಾಷಾನುಪಾಲನಶಾಲಿ ಭವಿಸಂಸರ್ಗ ಪಥ ಸಂತತ ಪರಿತ್ಯಾಗಿ (ಬಸಪು. ೨೧–೩). ೨. ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ನಡಸುವುದು ; ವಿಧೇಯತೆ. 'ಅನುಪಾಲನಕ್ರಿಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುಪಾಲನಕ್ರಿಯ (ನಾ). ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ನಡಸುವವನು; ವಿಧೇಯ: ಧರೆಯೆ ಕೋಸಲ, ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ ರಘುವರನು ಭರತನವೊಲನುಪಾಲನ ಕ್ರಿಯರುರು ನಾವು (ಮಂಕುಕ. ೭೧೧).
[ಸಂ. (ಅನುಪಾಲನ + ಕ್ರಿಯಾ + –)]

ಅನುಪಿಗಲು (ನಾ). 'ಅನುಪು' ಎಂಬ ಸುಂಕವನ್ನು ವಸೂಲು ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಕಲ್ಲು (?) : ಪಡು ನಾಗಪುರವಾದ ಗೊಟ್ಟ ಗಡಿಯ ಅನುಪಿಗಲು ನೆಲೆಂ ಬಂಜೆಯಾಗಿ ಗ ೧ ಪ ೨ ನೂವರುಶಂ ಪ್ರತಿ ಆರು ಅನುಪಿನ × × × ಕವ ಮಾಡಿದಡವೂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೮೦–೨೦ ; 1278). [ಅನುಪು₂ + ಕಲ್ಲು₂ (< ಕಲ್₂)]

ಅನುಪು₁ (ಕ್ರಿ). ಕಳುಹಿಸು : ಇಂತಾ ಸೌಗಂಧಿಕಾ ದೇವಿಯು ಅನುಪಿದ ನವಮಲ್ಲಿಕೆಯು ಬಂದು ಆ ಮಹಾರಾಜಸಭಾಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿರುವ ಸುಗಂಧ ರಾಜೇಂದ್ರನಿಗೆ (ಸೌಪರಿ. ೧೩–೧೨೧) ; ಅರಸೆ ಈ ಕುವರಂಗೆ ಯುವರಾಜ್ಯ ಪಟ್ಟವಂ ನಿತ್ತು ಮತ್ತು ಸರ್ವ ಸೇನೆಗಳಿತ್ತು ಸಕಲ ದಿಗ್ವಿಜಯಮಂ ಮಾಡಲೋಸುಗ ಅನುಪು ನೀಂ ಮಾನವೇಂದ್ರಾ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೯–೧೦). [← ತಮಿ. ಅನುಪ್ಪು ; ತೆಲು. ಅನುಪು]

ಅನುಪು₂, ಆನುಪು (ನಾ). ಊರಿನ ಗಡಿಯೊಳಕ್ಕೆ ಬರುವ ಹೊರಗಿನವರು ಕೊಡಬೇಕಾದ ಸುಂಕ (?) : ಗಂಗಮುಂಡಲಿಯ ರಾಜ್ಯದ ಸೂಗೂರ ಅನುಪು ಸುಂಕದ ವೊಳಗೆ ದಿನಂಪ್ರತಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೮–೨೩ ; 1291) ; ಭಂಡಿಯ ಭತ್ತದ ಸುಂಕ ಉಪ್ಪರ ನೆಲವಳಿ ಅನುಪು ಆಳು ಅರ[ಕಾ]ಣಿಕೆ ಕಡಾಯಲು ದಂಣಾಯವಾರರು ಪಂನ್ ೭ ಕಬ್ಬಿನ ಮುದೆಯ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ४३८–೧೭ ; 1418) ; ನಾಡೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಹ ಉಂಬಳಿಯ ಚಿಕ್ಕ ಹೊಂಬಳಿ ಹೊಂಮಾರು . . . ತಳವಾರಿಕೆ ಅನುಪು ಕೊಡ ವೀಸ . . . ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟುವ ಪೂರ್ವಾದಾಯ ಸಹವಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೨೭–೨೨ ; 1430) ; ಸ್ಥಳದ ಸುಂಕ ಸಾಮ್ಯ ತಳವಾಜಿಕೆಯ ರೊಕ ಭತಜೋಡಿ ಬಿರಾಡ ಗ್ರಾಮುಗಳ ನೀರ ಬಿರಾಡ ಅನುಪು ಹಾರಿಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದ ಏನುಂಟಾದನು ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ४९೧–೧೭ ; 1513) ; ಊರಾದಿ ಕೊಳಗ ನಾಡಿನ ಬಳ್ಳಗಳ ಸರಿಮಾನದಳತೆಯ ಲೆಕ್ಕದ ಪೇಟೆಗೆ ಹೇಱು ಮೂಱಿಡೆ ತಾಕುವ ದಾರಿ ನೂಱೊಂದು ಮೂಱಾಱು ಸುಂಕ ಮುವ್ವತ್ತಾಱನುಪು (ಶಿವಗೀ. ೯೪೭). **ಆನುಪು** : ಅನುಪು ಎತ್ತು ೧ಂಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪಣವ ಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ३८४–२४ ; 1287) ; ಹೊಳೆಯಾಚೆ ಅನುಪು ಕಟಿಗೆ ಪಣಬಿನ ಹಱುಗೋಲವರು ಕೊಡುವ ತೆಱಿಗೆ ಸಹವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೫–೧೧ ; 1513) ; ತಿಪರಾಜನ ಹೋಬಳಿಯ ತೋಟ ೧ ಹೊ[ಳೆ]ಯ ದಂಡೆಯ ಅನುಪು ೧ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೭೭–೨ ; 1513) ; ಸುಂಕ ತಳವಾಱಿ ಅನುಪು ಮಗಮೆ ಚಲವಾದಿ ಸಂಗಡಿ ಪಂತಗಾಱರಿಗೂ ಇದೇ ಭಾಷೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೩೨–೨೦ ; 1530). 'ಅನುಪುಮಾನ್ಯ', 'ಅನುಪುಸುಂಕ' ಪರಾ.

ಅನುಪಿನ ಕಲ್ಲು = ಅನುಪಿಗಲು: ಮೂಡಲು ಸಂತೆ ಕಡವೂರ ಗಡಿಯ ಅನುಪಿನ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೭–೨೪೪ ; 1524). **ಅನುಪಿನ ಹಳ್ಳಿ** = ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು : ಚಿಕದೇವರಾಯದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಸಲುವ ಅನುಪಿನಹಳಿ[ಳ್ಳಿ]ಯಲಿ ಯೀ ಗ್ರಾಮುಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ (ಎಕ. XII, ತುಮುಕೂ. ४५–३೦ ; 1699).

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಅನುಪು = ಪಥಿಕರು ಸಲ್ಲಿಸುವ ಸುಂಕ]

ಅನುಪುಮಾನ್ಯ (ನಾ). 'ಅನುಪು' ಎಂಬ ಸುಂಕವನ್ನು ವಸೂಲು ಮಾಡುವ ಹಕ್ಕು (?) : ದಂಣಾಯಕರ ಸಾಮ್ಯ ತಳವಾಳಿಕೆ ಅನುಪು ಮಾನ್ಯವಾಗಿ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೭೭–೧೭ ; 1379). [ಅನುಪು₂ + ಮಾನ್ಯ]

ಅನುಪುಸುಂಕ (ನಾ). = ಅನುಪು₂ : ಗಂಗಮುಂಡಲಿಯ ರಾಜ್ಯದ ಸೂಗೂರು ಅನುಪುಸುಂಕದ ಒಳಗೆ ದಿನಂಪ್ರತಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೮–೨೩ ; 1291). [ಅನುಪು₂ + ಸುಂಕ]

ಅನುಪೂರಕ (ಗು). ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವ ; ತುಂಬಿಕೊಡುವ : ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಹಾಯ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಅನುಪೂರಕ (Complementary) ವಾಗಿದೆ (ಅಂತಸಂ. ೧೪೨). [ಸಂ.]

ಅನುಪೂರ್ವ (ಗು). = ಅನುಪೂರ್ವಕ. [ಸಂ.]

ಅನುಪೂರ್ವಕ (ಗು). ಒಡಗೂಡಿದ ; ಕ್ರಮವಾದ : ಅಗಳರಸನ ಪೊರೆಗೆ ಭಕ್ತನು ಪೋಗಿ ಸುಸ್ನೇಹಾನುಪೂರ್ವಕವಾಗಲಿಂತೆಂದನು (ಬಸಪು. ೨೭–೧೧). [ಸಂ.]

ಅನುಪ್ರತಿ (ನಾ). ಅಸಲು ಪ್ರತಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ನಕಲು : ಉತ್ತರಬಾಧ್ಯ ಸರಕಾರದ ಯೋಜನೆ – ನಮ್ಮ ದೇಶಕ್ಕೆ ತೀರಾ ಹೊಸದು. ಆದರ ಬಹು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ನಾವು ಇಂಗ್ಲೆಂಡು ಅಮೇರಿಕಗಳಿಂದ ಅನುಪ್ರತಿ (ಕಾಪಿ) ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೧೭). [ಸಂ.]

ಅನುಪ್ರಧಾವಿತ (ಗು). ಅನುಸರಿಸಿ ಓಡಿದ: ಇಂದ್ರಾಯುಧ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆಯೊಳಮ[ನುಪ್ರಧಾವಿ]ತ [ಪಾಠಾಂ. ತ್ರಿಪ್ರಚ್ಛಾರಿತ] ರಾಜಪುತ್ರ ಲೋಕದೊಳಂ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನೆಂದಱಿದು (ಕಾದಂಬ. ೪೩೬). [ಸಂ.]

ಅನುಪ್ರಯುಜ್ಯ (ಗು). ಜೊತೆಗೆ ಪ್ರಯೋಗವಾಗತಕ್ಕ: ಧಾತುಗೆ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ವಿಹಿತಮಾದ ಅಮಾದಿಗಳ್ಪರಮಾಗೆ -ಪಡು ಧಾತುವನು ಪ್ರಯುಜ್ಯ[ಪಾಠಾಂ. ತ್ಯ]ಮಾದಪುದು(ಶಮದ. ೨೬೩ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಅನುಪ್ರವೇಶ (ನಾ). ಒಳಗೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಒಳಹೊಕ್ಕಿರುವುದು: ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಸಂಹಾರ, ನಿಯಮ, ಅನುಪ್ರವೇಶ ಎಂಬ ಪಂಚ ಕೃತ್ಯಗಳಿಂದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಡಿದಂಥ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಪ್ರಪಂಚಮಯನಾದವನು (ಈಶ್ವರ) (ಅಮೃತ. ೩-೧೫೦ ಟೀಕೆ); ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲೂ ಅನುಪ್ರವೇಶವೆಂಬ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವು ಬೇರೆ ಇರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೫೨). [ಸಂ.]

ಅನುಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಏಕರೂಪದ ವರ್ಣ ಅಥವಾ ವರ್ಣಗಳು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಬರುವಂತೆ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ರಚಿಸಿದ ಒಂದು ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ: ಪ್ರಾಸಾನುಪ್ರಾಸಾಂತಪ್ರಾಸಂಗಳ್ ಮೂಱುಮತಿಶಯಂಗಳ್ ಪ್ರಾಸಾಭಾಸಂಗಳುೞಿದ ಮೂಱುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೪೩); ಸ್ಥಾನಂ ಕ್ರಿಯೆಯೆಂಬಿವಱೊಳನೂನ ಸಮಾನಾಕ್ಷರಾದಿಪದಸಾನ್ನಿಧ್ಯಂ ತಾನಕ್ಕುಂ ಮಾಧುರ್ಯಾಧೀನಮನುಪ್ರಾಸಮೆಂದು ಪೇೞ್ವರ್ ಕೆಲಬರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೬೬); "ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ೧. ಅನುಪ್ರಾಸ, ೨. ಯಮಕ, ೩. ಚಿತ್ರಕವಿತ್ವ ಎಂದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮೂರುವಿಧ; ಅಕ್ಷರಗಳ ಆವೃತ್ತಿಯೇ ಅನುಪ್ರಾಸ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೫೩). ಉದಾ:— ಎಳಗಿಳಿಗಳ ಬಳಗಂಗಳ| ಗಳನಿಳಿತಂದೆಳಸಿ ಬಳಸಿ ಸುಳಿದೊಳವುಗುತುಂ| ನಳನಳಿಸಿ ಬೆಳೆದು ಕಳಿಯದ| ಕಳವೆಯ ಕಣಿಶಂಗಳಂ ಕರಂ ಖಂಡಿಸುಗುಂ॥ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೫೩). [ಸಂ.]

ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಯತಿಗಳು ಧ್ಯಾನಮಾಡಬೇಕಾದ ಅನಿತ್ಯತ್ವ, ಅಶರಣತ್ವ, ಸಂಸಾರ, ಏಕತ್ವ, ಅನ್ಯತ್ವ, ಅಶುಚಿ, ಆಸ್ರವ, ಸಂವರ, ನಿರ್ಜರೆ, ಲೋಕ, ಬೋಧಿದುರ್ಲಭತ್ವ, ಧರ್ಮ ಎಂಬ ಹನ್ನೆರಡು ತತ್ತ್ವಗಳ ಅನುಚಿಂತನೆ: ಅರ್ಹತ್ಪದಮಂ ನೆನೆಯುತ್ತುಮನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಯೆ ಮನದೊಳ್ ತಣ್ಮಲೆಯೆ ಸೇಸೆಗೊಳ್ ಖಚರಪತೀ (ಆದಿಪು. ೨-೫೭); ವಾಚನೆಯುಂ ಪೃಚ್ಛನೆಯುಮನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಯುಮಾಮಯಮುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೪ ವ). [ಸಂ. ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷಾ]

ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ ಮಾಡು: ದ್ವಾದಶಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಗೆಯ್ಯುತ್ತುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ವ).
[ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ + ಗೆಯ್ (<ಕೆಯ್$_1$)]

ಅನುಬಂಧ (ನಾ). ೧. ಸಂಬಂಧ; ಸೇರುವೆ; ಜೋಡಣೆ: ಕಿಱಿದು ಪೊಟ್ತು ಶೋಕಾನುಬಂಧದೊಳ್ಕೋಪಾನುಬಂಧಮುಂ ಸಮರಾನುಬಂಧಮುಮಂತರಿಸಿರ್ದು (ಗದಾಯು. ೪-೧೩ ವ). ೨. ಜೊತೆ; ಸ್ನೇಹ: ವಿಗ್ರಹಸಮಗ್ರನಪ್ಪ ಸುಗ್ರೀವಂ ನಮ್ಮೊಳಾದನುಬಂಧದೊಳ್ ಶಿಥಿಲನಾಗಿರ್ಕುಮಾತನೊಳನುಬಂಧಮುಳ್ಳುದಱಿಂ ಹನುಮನುಮೆಮಗಲ್ಲನೆಂಬುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೯೪ ವ). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ತಾನು ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕದೆ ಕಾರ್ಯವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಬರುವ 'ಇತ್' ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಯಿಂದಕೂಡಿದ ವರ್ಣ ಅಥವಾ ವರ್ಣಸಮುದಾಯ. ೪. ಮುಖ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವ ಅಧೀನ ವ್ಯಕ್ತಿ. ೫. ಆರಂಭ. ೬. ತೊಡಗಿದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಅನುಸರಿಸುವುದು. ೭. ಗ್ರಂಥದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಒಳಗಿನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಿಶೇಷ ವಿಷಯಗಳ ನಿರೂಪಣೆ: ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ನಿಘಂಟಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅನುಬಂಧವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ (ರೂಢಿ). ೮. [ಗಣಿತ] ಕೂಡುವುದು: ಯುತಂ, ಯುಕ್ತಂ . . . ಅನುಬಂಧಂ, ಯೋಗಂ, ಬೆರಸು, ಮಡಿಸು . . . ಇಂತಿನಿತುಂ ಕೂಡೂದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧-೧೨ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುಬಂಧಂಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂಬಂಧ ತಪ್ಪು; ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಂತಾಗು: ಪಲವುಕಾಲದಿಂದನುಬಂಧಂಗಿಡದೊಡಲೆರಡಸುವೊಂದೆನೆ ಗೆಡೆವಕ್ಕಿಗಳಂತೆ ಕೂಡಿ ನಲಿಯುತ್ತಿರ್ದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೬).
[ಅನುಬಂಧ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅನುಬಂಧಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಮುಖ್ಯಕ್ರಿಯಾವಾಚಕಕ್ಕೆ ಸೇರಿ ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡಲು ಬರುವ ಸಹಾಯಕ ಕ್ರಿಯೆ. ಉದಾ:—ಕಂಡುಕೊಳ್ಳು, ಸಿಕ್ಕಿಬಿಡು, ಹಾರಿಹೋಗು ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿನ ಎರಡನೆಯ ಶಬ್ದ. [ಅನುಬಂಧ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅನುಬಂಧಚತುಷ್ಟಯ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಅನುಬಂಧಗಳು: ಬಳಿಕ ಶಾಸ್ತ್ರದೊಳ್ ವಿಷಯ, ಸಂಬಂಧ, ಪ್ರಯೋಜನ, ಅಧಿಕಾರಿಗಳೆಂಬವೇ ಅನುಬಂಧಚತುಷ್ಟಯಮಾಗಿರ್ಪುದು (ವಿವೇಕ. ೧೪); ಶಾಸ್ತ್ರದ ವಿಷಯ, ಪ್ರಯೋಜನ, ಅಧಿಕಾರಿ, ಸಂಬಂಧ ಈ ನಾಲ್ಕಕ್ಕೆ ಅನುಬಂಧಚತುಷ್ಟಯವೆಂದು ಹೆಸರು (ಶಿವಾಸೂ. ೧೦ ಅಡಿಟ).
[ಅನುಬಂಧ + ಚತುಷ್ಟಯ]

ಅನುಬಂಧಿ (ಗು). ೧. ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ; ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳ: ಅನಂತಾನುಬಂಧಿ ಕ್ರೋಧಮಾನ ಮಾಯಾಲೋಭಾಭಿಭೂತರುಮಪ್ಪ ಮಹಾಪಾಪಿ ಜೀವಂಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೧ ವ); ಪುಣ್ಯಂ ಸುಪುಣ್ಯಾನುಬಂಧಿಗೆ ಬಂದಂದದುವುಂ ಶುಭಂ ಸುಕೃತಮುಂ ಪಾಪಾನುಬಂಧಕ್ಕೆ ಮುಂ ಪುಗೆ ಪಾಪಕ್ಕನುಬಂಧಿ ಪಾಪಮಶುಭಂ (ರತ್ನಾಶ. ೩೮). (ನಾ). ೨. ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳವನು; ಬಂಧು: ನಿನ್ನನ್ನೂ ನಿನ್ನ ಅನುಬಂಧಿಗಳನ್ನೂ ಕೊಂದು ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ವಚಭಾ. ೧೦೮); ನೀವೆಲ್ಲರೂ ನನಗೆ ಅಪ್ತರಾದ ಅನುಬಂಧಿಗಳು (ಪೈಗಂಬ. ೩೬). [ಸಂ. ಅನುಬಂಧಿನ್]

ಅನುಬಂಧಿಕೆ (ನಾ). ಸಂಬಂಧ; ಸಹವಾಸ; ಸ್ನೇಹ: ಕುಲಹೀನವನಿತಾಸ್ತನ್ಯೋಪಪುಷ್ಟನೊಳನುಬಂಧಿಕೆಯತಿಕಷ್ಟಮುಂ . . . ಅಪಹಾಸ್ಯಮುಮಪ್ಪುದು (ಜಗವಿ. ೫-೬೧ ವ); ತನ್ನ ವನಿತೆಯ ಕೊಂಡೊಯ್ವ ಶಕ್ತಿಯುಂಟವ ನಿಮ್ಮನುಬಂಧಿಕೆಯನು ಬಯಸಿ (ರಾಮವಿ. ೧೫-೨೬).
[ಸಂ. ಅನುಬಂಧಿಕಾ]

ಅನುಬಂಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಟ್ಟು; ಕೂಡು; ಸೇರಿಕೊಂಡು ಬರು: ಅನುಮಸ್ಮಜ್ಜನನೀಚರನಪ್ಪ ಲಲಿತಾಂಗದೇವನೊಳನುಬಂಧಿಸಿದ ಮೋಹಸಂಬಂಧದೊಳ್ ನಿನ್ನ ದೇವನಪ್ಪ ಲಲಿತಾಂಗಂಬೆರಸಿರ್ಪತ್ತಿರ್ವರ್ಲಲಿತಾಂಗರಂ ಕೊಂಡಾಡಿದೆಂ (ಆದಿಪು. ೩-೭೨ ವ); ಪಲತೆಱದಿಂ ಲೋಗರ್ ದಾನಲಾಭಭೋಗೋಪಭೋಗ ವೀರ್ಯಾದಿಗಳಂ ಸಲಿಸುವೆಡೆಗೆಡೆಗೆ ವಾಯ್ದುಂ ಬಟಿಸಂದೊಂಗಂತರಾಯಮನುಬಂಧಿಸುಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೨೬). ೨. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ; ಮುಂದುವರಿಸು: ಅಭಿಲಷಿತ ಸಿದ್ಧಿಗೆಂದಾವುದೊಂದು ಸದ್ವ್ರತಮನಾಚರಿಸುತ್ತಿರ್ದಿರದನೇ ನೀವನುಬಂಧಿಸುವುದು (ಕಾದಂಬ. ೬೨೫). [ಅನುಬಂಧ + -ಇಸು].

ಅನುಬದ್ಧ (ಗು). ಜೊತೆಗೆ ಕಟ್ಟಿದ; ಅನಂತರ ಸೇರಿದ; ಸಂಬಂಧಿಸಿದ: ವಿಳಸಿತಾಶಾಕಾಶಕೀರ್ತಿಯಚಳಿತಕಾರಣ ಪುಣ್ಯಮೂರ್ತಿ ವಿಮಳ ಶಿವಾಚಾರ ಪ್ರಸಿದ್ಧನು ಸಚ್ಚಿದನುಬದ್ಧ (ಬಸವು. ೩೪-೧). [ಸಂ.]

ಅನುಬದ್ಧಕೇವಲ (ನಾ). [ಜೈನ] ವರ್ಧಮಾನ ಜಿನನ ಅನಂತರ ಬಂದ ಗೌತಮ, ಸುಧರ್ಮಸ್ವಾಮಿ, ಜಂಬೂಸ್ವಾಮಿ ಎಂಬ ಮೂವರು ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನಿಗಳು: ಅನುಬದ್ಧಕೇವಲರೆನಿಸಿದ

ಗೌತಮ ಸುಧರ್ಮ ಜಂಬೂಗಣಭೃದ್ವಿನುತರೆಮಗೀಗೆ ಶಾಶ್ವತಧನಮೆನಿಸಿದ ವಿಶ್ರುತ ಶ್ರುತಾರಾಧನಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೭). [ಅನುಬದ್ಧ + ಕೇವಲ]

ಅನುಬದ್ಧಕೇವಲಿ, ಅನುಬದ್ಧಕೇವಳಿ (ನಾ). [ಜೈನ] = ಅನುಬದ್ಧ ಕೇವಲ. **ಅನುಬದ್ಧಕೇವಳಿ :** ಮಳವಿಳಯನರೆನಿಸಿದ ಕೇವಳಿಗಳ ಶುದ್ಧಾನುಬದ್ಧ ಕೇವಳಿಗಳ ನಿಶ್ಚಳಿತ ಶ್ರುತಕೇವಳಿಗಳ ಚಳನಂ ನಮಗಚಳ ಸುಖಮನೀಗನವರತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೧೩). [ಅನುಬದ್ಧ + ಕೇವಲಿ]

ಅನುಬದ್ಧಕೇವಳಿ 'ಅನುಬದ್ಧಕೇವಲಿ' ನೋ.

ಅನುಬಲ (ನಾ). ೧. ಸಹಾಯಕ ಸೈನ್ಯ : ಗ್ರಹಬಲಮಿಲ್ಲದ ಜನ್ಮಿಗನಂತೆ ಪೆರ್ಚಿಲ್ಲದೆ ಅನುಬಲಮಿಲ್ಲದ ಪೊಕ್ಕಿಱಿವನಂತೆ ಮನಂಗುಂದಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೩೦ ವ). ೨. ಬೆಂಬಲ; ಒತ್ತಾಸೆ; ಸಹಾಯ : ಗೋಗ್ರಹಣಮನೆ ನೆವಂ ಮಾಡಿ ಸುಯೋಧನನೆಂಬ ಪಾಪಕರ್ಮನ ಮಾಡಿದನುವರಂ ನಿಮ್ಮನುಬಲದೊಳಮರಿಕೇಸರಿಯ ಭುಜಬಲದೊಳಮೆಮಗಿಂಬುವಂದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೯–೧೭ ವ) ; ಹರಿಯನುಬಲದಿಂ ಪಾಂಡವರರಿಯರ್ ಗೆಲಲ್ (ಗದಾಯು. ೯–೨೪). [ಸಂ.]

ಅನುಬಿಂಬ (ನಾ). ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ; ಪಡಿನೆಳಲು. [ಸಂ.]

ಅನುಬಿಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸು; ಪಡಿನೆಳಲಾಗು. [ಅನುಬಿಂಬ + –ಇಸು]

ಅನುಬೋಧ (ನಾ). ೧. ಹಿಂದಿನ ತಿಳಿವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಉಂಟಾದ ಜ್ಞಾನ; ತರುವಾಯ ಉಂಟಾದ ತಿಳಿವು. ೨. ಆಮೇಲೆ ಬಂದ ಯೋಚನೆ. ೩. "ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿರುವ ಪರಿಮಳಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವ ತೈಲಾದ್ಯುತ್ತೇಜಕ ಸಾಮಗ್ರಿಯ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೪). [ಸಂ.]

ಅನುಭ (ನಾ). (?) : ಮನೆ ಮಲಗದೆ ಅನುಭ ಸಹಿತ ಯಿಾ ಬಾಳಗೇಣಿ ಅಕ್ಕಿ ನಾಲ್ವಂಡೆಯಲು ಮು ೫ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೫೨–೨೧ ; 1450) ; ಚತುಸ್ಸೀಮೆ ಒಳಗುಳ ಸರ್ವ್ವಬಾಳು ಮನೆ ಠಾಉ ಮರ ಫಲ ಅನುಭ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೮–೧೯ ; 1472) ; ಅಲಿ ಮನೆ ಹಟಿ ಭಾವಿ ಕಣ ಅರ್ಥ ಕೆಱೆ ಅನುಭ ತೋಟ ಸಹಿತ ಬಿಡಾರುವಾರವ ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೧೨–೨೪ ; 1520) ; ಕೆಳಗಣ ಬಾವಿ ಅನುಭ ಹೊಲನು ಮೆಣಸು ಮುಂತಾದ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೦೯–೨೪ ; 1544). [?]

ಅನುಭವ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕ ಬರುವಜ್ಞಾನ; ಸ್ವಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಅಥವಾ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನ: ಅಪ್ರಮುಖವಸ್ತುಗಳ್ಗಲ್ಪತ್ವಮಳಿದುದಯ್ ಅನುಭವದ ಘನ ಮಹಿಮೆಯಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪೫–೯೦). ೨. ಸುಖ, ದುಃಖ, ದೈನ್ಯ, ಭಯ ಮುಂತಾದ ಭಾವಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿ : ಈ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತಿ ಅನುಭವ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧ . . . ಅನುಭವದಲ್ಲಿ ಎರಡುವಿಧ, ಯಥಾರ್ಥಾನುಭವ ಅಯಥಾರ್ಥಾನುಭವ ಎಂದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೩೨). ೩. ಭೋಗಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವುದು; ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿರುವುದು : ಈ ತೋಟ ಹತ್ತು ವರ್ಷದಿಂದ ನನ್ನ ಅನುಭವದಲ್ಲಿದೆ (ರೂಢಿ). ೪. ಅನುಭಾವ : ಚಿನ್ನಿಧಾನಂ ಭಾವಿಸುತ್ತಂ ಸನ್ನುತಿಗಳಂ ಮಾಡುತಂ ವಿನಯೋನ್ನತಿಯೊಳಾ ಮಾಚಿದೇವಗಳನುಭವದೊಳಿರ್ದ (ಬಸವು. ೬೧–೭೫). ೫. ಆರು ಬಗೆಯ ಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಶ್ರದ್ಧೆ, ನಿಷ್ಠೆ, ಅವಧಾನ, ಅನುಭವ, ಆನಂದ, ಸಮರಸ (ಇವು ಆರು ಷಡ್ವಿಧ ಭಕ್ತಿಗಳು) (ಶಿವಾಸೂ. ೨ ಅಡಿಟ). [ಸಂ.]

ಅನುಭವಜನ್ಯ (ಗು). ಅನುಭವದಿಂದ ಉಂಟಾದ. [ಅನುಭವ + ಜನ್ಯ]

ಅನುಭವಣಿ 'ಅನುಭವಣೆ' ನೋ.

ಅನುಭವಣೆ, ಅನುಭವಣಿ (ನಾ). ೧. ಆಡಳಿತ; ಅಧಿಕಾರ; ಸ್ವಾಮಿತ್ವ(?) : ಅಂತೆನಿಸಿದ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಪ್ರಭಾಕರಯ್ಯನನುಭವಣೆಯಲು (ಇಆ. XVIII, ೩೪–೩ ; 1076). ೨. ಅನುಭವ : ಅನುಭವಿಸದಂಗ ಜಾಗಮುಮನೆ ಮಾಡಿ ಪಲರ್ಗೆ ತಾನು ಗತಿಕಾಲೋಕಯೆನಿಪಂತೆ ಮುನ್ನ ಪೇೞ್ದುದನನುಭವಣೆಗಮಾಗಮುಕ್ಕಮಳವಡೆ ಪೇೞ್ವೆಂ (ಮದತಿ. ೧–೫೫); ಅಱಿವಾದೊಡಮೇಂ ಬಂಧಂ ಪಱಿಪಡುಗುಮೆ ಕಾಲಲಬ್ಧಿ ದೊರೆಕೊಳ್ವಿನೆಗಂ ತೋಱಿಯಲ್ಪಪದನುಭವಣೆಗೆ ನೆರೆಯಲೊಡಂಬಡಿಪುದೊಳ್ಪು ಪುನೆಯೊಳ್ಮೆಯ್ಯಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೧–೫೯) ; ಜ್ಞಾನಾವರಣಾದಿ ಕರ್ಮಂಗಳ ದ್ರವ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಕಾಲಭಾವನಿಮಿತ್ತಮಪ್ಪ ಅನುಭವಣೆಯಂ ಕುರು[ಱು]ತ್ತು ಚಿತ್ತ ಪ್ರಣಿಧಾನಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೯೦–೧೨) ; ಅನುಭವಣೆಯಳವಡುವ ಪರಿಯಂತನುಮುತವನೊಳಗೊಂಡು ನಿಶ್ಚಲದನುವನಂಗೀಕರಿಸಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೪–೩೪). ೩. ಏರ್ಪಾಡು; ಸಿದ್ಧತೆ(?) : ಈ ಯನುಭವಣೆಯ ಅರೊಬ್ಬರ್ ನಡೆವರವರದೆ ಧರ್ಮ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೪–೨೧ ; 1053). **ಅನುಭವಣಿ :** ೧. ಆ ಮಹಾಸೇನಾಧಿಪತಿ ಶಿರಶ್ಕೇಖರನೆರಡಱು ನೂಱಱನುಭವಣಿಯೊಳಂ ಬನವಾಸೆನಾಡಧಿಕಾರದೊಳಂ ಕೂಣ್ಡಿ ನಾಡಾಳ್ಕೆಯೊಳಂ . . . ಅಗ್ರಗಣ್ಯನುಮಾಗಿ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೪೭–೧೨ ; 1099). [< ಸಂ. ಅನುಭಾವನಾ]

ಅನುಭವದಾರ (ನಾ). ೧. ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವವನು; ಹಿಡುವಳಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು : ನಾನು ಈ ಜಮೀನಿನ ಅನುಭವದಾರ (ರೂಢಿ). ೨. ಅನುಭವವನ್ನುಳ್ಳವನು. [ಅನುಭವ + –ದಾರ್]

ಅನುಭವಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಅನನ್ಯವಾದ ಅನುಭವದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಭಕ್ತಿ: ಶಿವನ ಸ್ಪರ್ಶರೂಪವನ್ನೇ ಅನುಭವಿಸುತ್ತ ಅವನಿಗಾಗಿಯೇ ಬಾಳಬೇಕು. ಇದುವೇ ಅನುಭವ ಭಕ್ತಿ (ಮಹಾಸಾ. ೫೩ ಪ್ರಸ್ತಾ); ಪ್ರಸಾದಿಸ್ಥಲಗತವಾದ ಅವಧಾನಭಕ್ತಿಯೇ ಸ್ವಾನುಭವದಿಂದ (ತನ್ಮಾತ್ಮರೂಪದಿಂದ ಅನನ್ಯವಾದ ಶಿವನ ಅನುಭವದಿಂದ) ಅನುಭವಭಕ್ತಿಯೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ಶಿವಾಸೂ. ಅಡಿಟ). [ಅನುಭವ + ಭಕ್ತಿ]

ಅನುಭವಭವ (ಗು). ೧. ಅನುಭವದಿಂದ ಉಂಟಾದ, —ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಅನುಭವದಿಂದ ಉಂಟಾದುದು, —ಹುಟ್ಟಿದುದು : ಭಾವಂ ಬಹಿರರ್ಥಸಮುದ್ಭಾವಿತಮನುಭವಭವಂ ವಿಭಾವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೯೭). [ಅನುಭವ + ಭವ]

ಅನುಭವಮಂಟಪ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಕಲ್ಯಾಣ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ತತ್ತ್ವಜಿಜ್ಞಾಸೆಗಾಗಿ ಶಿವಶರಣರು ನೆರೆಯಲು ಬಸವಣ್ಣನವರು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದ ಸಭಾಸ್ಥಾನ : ಚೆನ್ನಬಸವನೆಂಬ ಪ್ರಸಾದಿಯಂ ಪಡೆದು ಅನುಭವ ಮಂಟಪವನನುಮಾಡಿ ಅನುಭವಮೂರ್ತಿಯಾದ ನಮ್ಮ ಬಸವಯ್ಯನು (ನೀಲವ. ೧) ; ಬಸವಣ್ಣನವರ ಗೃಹಾಂತಸ್ಥದನುಭವಮಂಟಪದೊಳೀಗ ಹರಭಕ್ತರುಂ ನೀಲಲೋಚನೆಯುಂ (ಚಬಪು. ೪–೧೪); ಬಸವರಾಜನನು ಭವಮಂಟಪವ ನೋಡುತಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೭–೨೭೭). 'ಅನುಭಾವಗೋಷ್ಠಿ' ಪರಾ. [ಅನುಭವ + ಮಂಟಪ]

ಅನುಭವವೇದ್ಯ (ಗು). ಅನುಭವದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುವ, —ತಿಳಿಯುವ : ಕೆತೆಯಲ್ಲಿಯ ಪ್ರತಿಮೆಗಳ ವ್ಯಂಜನಾಶಕ್ತಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥಗಳ ಕಡೆಗೆ ಓಡುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಅಪರಿಚಯ ಆತ್ಮದ ನೋವಾಗಿ ಅನುಭವವೇದ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಮೂಡುವುದಿಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೮೫). [ಅನುಭವ + ವೇದ್ಯ]

ಅನುಭವಶಾಲಿ (ನಾ). ಅನುಭವವನ್ನುಳ್ಳವನು. [ಸಂ. ಅನುಭವಶಾಲಿನ್ (ಅನುಭವ + ಶಾಲಿನ್)]

ಅನುಭವಸಾಕ್ಷಿಕ (ನಾ). ಅನುಭವವೇದ್ಯವಾದದ್ದು; ಅನುಭವದಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದಾದದ್ದು : ಕಾವ್ಯದಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಲೋಕೋತ್ತರವಾದ ಆಹ್ಲಾದವು ಅನುಭವಸಾಕ್ಷಿಕವಾದದ್ದು (ಭಾರಮೀ. ೧೫೫). [ಅನುಭವ + ಸಾಕ್ಷಿಕ]

ಅನುಭವಸಿದ್ಧ (ಗು). ಅನುಭವದಿಂದ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿರುವ,—ಗೊತ್ತಾಗಿರುವ : ನಿನಗೊಂದು ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾದ ಮಾತು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೩೮). [ಅನುಭವ + ಸಿದ್ಧ]

ಅನುಭವಸುಖಿ (ನಾ). ಅನುಭವದ ಮೂಲಕ ಸುಖಪಡೆದವನು : ಗುಹೇಶ್ವರಾ ನಿಮ್ಮ ನಿಲವನನುಭವಸುಖಿ ಬಲ್ಲ (ಅವಚಂ. ೧–೨). [ಅನುಭವ + ಸುಖಿ]

ಅನುಭವಸ್ಥ (ನಾ). ಅನುಭವವುಳ್ಳವ್ಯಕ್ತಿ; ಪಳಗಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ನುರಿತ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅವನ ಉಪಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ಅನುಭವಸ್ಥರಾದ ದಾದಿಯರನ್ನು ನೇಮಕಮಾಡಿ (ಮಣಿಸ. ೪೨). [ಸಂ.]

ಅನುಭವಿ (ನಾ). **೧.** ಅನುಭವವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ : ತಾನು ತನ್ನ ಗಂಡನಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಅನುಭವಿ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ.೬೩). **೨.** ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿ: ಶಿವರಹಸ್ಯಾಗಮ ನಿಗಮದನುಭವಿಗಳೆನಿಸಿ ವಿನೋದಿಸುವರುಂ ಶಿವಗಣಾವಳಿಯಿಂತು ಸುಖಗೋಷ್ಠಿಯೊಳಿರಲು (ಬಸಪು. ೪–೯). [ಸಂ. ಅನುಭವಿನ್]

ಅನುಭವಿಕ (ನಾ). = ಅನುಭವಸ್ಥ : ಮಂಗಳಾ ಹಿಂದಿನ ಅನುಭವಿಕ ಮನುಷ್ಯ (ಜಮೀನ್ದಾ. ೬೨); ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಕೇಳಿದ ಅನುಭವಿಕರ ಮಾತು ಆವನಿಗೆ ನೆನಪಾಯಿತು (ಅಪನಾ. ೨೨೫). [ಸಂ.]

ಅನುಭವಿಸು (ಕ್ರಿ). **೧.** (ಸುಖ, ದುಃಖ ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಪಡೆ; ಹೊಂದು; ಭೋಗಿಸು: ದೇವಲೋಕದ ಸುಖಮನನುಭವಿಸಿ ಬಂದಿಲ್ಲಿ ನೀಂ ಸಂಪ್ರತಿ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೪–೩೧); ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸುಖಮನನುಭವಿಸುತ್ತಿರೆ (ಆದಿಪು. ೩–೬೫ ವ); ಬಳಿಕಲಾ ದಮಯಂತಿ ಭಾರಿಯ ಬಳಲಿಕೆಯನನುಭವಿಸಿ ತಂದೆಯ ನಿಳಯವನು ಸಾರಿದಳು (ತೊರರಾ. ೩–೨–೧೫). **೨.** ಕಷ್ಟಪಡು (ಉಕ). [ಅನುಭವ + –ಇಸು$_3$]

ಅನುಭಾಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಪುದ್ಗಲಗಳಿಗಿರುವ ಸ್ವಗತ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಶೇಷ; “ಆತ್ಮನಿಗೆ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲಕೊಡುವ ಶಕ್ತಿ” (ಆದಿಪು. ಕೋಶ); ಬಾದರ ಸಾಂಪರಾಯ ಕೃಷ್ಣರೂಪಾನುಭಾಗಮನನಂತಗುಣ ಹಾನಿರೂಪದಿಂ ಕುಂದಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೦–೧೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುಭಾವ (ನಾ). **೧.** ಭಗವಂತನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಪರಮಾತ್ಮನೊಡನೆ ನೇರವಾದ ಸಂಪರ್ಕ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು : ಅನುಭಾವದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿತ್ತು ಲಿಂಗ, ಅನುಭಾವದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿತ್ತು ಜಂಗಮ ಅನುಭಾವದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿತ್ತು ಪ್ರಸಾದ, ಅನುಭಾವದನುವಿನಲ್ಲಿ ಗುಹೇಶ್ವರಲಿಂಗವನುಪಮಸುಖಿ (ಅವಚಂ. ೩೯–೧೬೦); ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರ ಅನುಭಾವವಿಲ್ಲದವರು ಎಲ್ಲಿದ್ದರೇನು? ಎಂತಾದರೇನು? (ಬಸವ. ೧೨೨); ನಿಮ್ಮ ಒಡತಣ ಅನುಭಾವದಿಂದ ಗುರುಮುಖ ಸಾಧ್ಯವಾದುದಯ್ಯ (ಅವಚಂ. ೨೩೫–೧೦೬೪). **೨.** [ನಾಟ್ಯ] ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ವಿಕಾರ; ಅದನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಅಂಗಚೇಷ್ಟೆ; ಅಭಿನಯ: “ರಸಸದ್ಭಾವವಿಹಿತಾಭಿನಯಮನುಭಾವಂ” (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೯೬); ಕಲಾಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ‘ಭಾವ’ದ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ‘ವಿಭಾವ’ಗಳೆಂದೂ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ‘ಅನುಭಾವ’ ಗಳೆಂದೂ ಕರೆಯುವುದೇ ಸಂಪ್ರದಾಯ (ಭಾರಮೀ. ೩೪೯); ಸ್ಥಾಯಿಭಾವಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಇತರ ಸಣ್ಣ ಭಾವಗಳಿಗೆ ಸಹಚಾರಿ ಅಥವಾ ಸಂಚಾರಿ ಭಾವಗಳೆಂದೂ ಅವುಗಳ ಫಲರೂಪವಾಗಿ ಹೊರಗೆ ತೋರತಕ್ಕ ಚಿಹ್ನೆ, ನಡೆಯತಕ್ಕ ಕಾರ್ಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಗೆ ‘ಅನುಭಾವ’ ಗಳೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೮೯). [ಸಂ.]

ಅನುಭಾವಗೋಷ್ಠಿ (ನಾ). = ಅನುಭವಮಂಟಪ : ಅನುಭಾವ, ಅನುಭಾವಿಗಳು . . . ಅನುಭಾವಗೋಷ್ಠಿ – ಈ ಬಗೆಯ ಶಬ್ದಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಪದೇ ಪದೇ ಬರುತ್ತಿವೆ (ಶಿವಾಕೋ. ೪). [ಅನುಭಾವ + ಗೋಷ್ಠಿ]

ಅನುಭಾವಭಕ್ತಿ (ನಾ). = ಅನುಭವಭಕ್ತಿ : ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿಯ ಸ್ಥಲ. ಇವನದು ಅನುಭಾವಭಕ್ತಿ. ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿಗೆ ‘ಫಲರೂಪ’ ವೆಂದು ವಚನಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೯೦). [ಅನುಭಾವ + ಭಕ್ತಿ]

ಅನುಭಾವಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಅತೀಂದ್ರಿಯ ಅನುಭವವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ : ಪರಿಪಾಕವಿಲ್ಲದೆ ಪರಿಣಾಮವಿಲ್ಲ – ಈ ಮಾತನ್ನು ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರವೇನು, ಕಾವ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವೇನು, ಅನುಭಾವಶಾಸ್ತ್ರವೇನು, ಎಲ್ಲವೂ ಸಾರಿ ಸಾರಿ ಹೇಳುವವು (ಸಾಹಿವಿ. ೮೯). [ಅನುಭಾವ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಅನುಭಾವಿ (ನಾ). **೧.** ಅನುಭವವುಳ್ಳವನು : ಎಲ್ಲಜಲಿ ಅನುಭಾವಿಯಾದೊಡೇನು ? ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವರನೊಲ್ಲ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೧೮೮); ಆ ಮಾತು ಆವರಂತಹ ವ್ಯವಹಾರಚತುರರಾದ ಅನುಭಾವಿಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿತ್ತು (ಹಳ್ಳಿಹಾ.೪೮); ಅರಿತು ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಅನೇಕ ಅನುಭಾವಿಗಳು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ (ಗಾಳಿಗು. ೬೫). **೨.** ಅಪರೋಕ್ಷಾನುಭವವುಳ್ಳವನು ; ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಹೊಂದಿದವನು : ಬೇಕಾದೊಡೀ ಹದನ ನಿಗಮದಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರದಲಿ ಅನುಭಾವಿಗಳ ನುಡಿಯಲಿ ಕೇಳುವದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬–೩೯). **೩.** [ನ್ಯಾಯಶಾ] ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಾಕ್ಷಿ. [ಸಂ. ಅನುಭಾವಿನ್]

ಅನುಭಾವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಿಂತಿಸು; ಭಾವಿಸು; ಆಲೋಚಿಸು : ಮುಂದಕೆ ತನಗೆ ಬರ್ಪ ಅಪಕೀರ್ತಿಯನೊಂದಿನಿಸನುಭಾವಿಸದೆ (ಪ್ರಭಂಜ. ೨–೪೬); ಗರ್ಭಿತಗೃಹ ದಿವ್ಯಸ್ಥಳ ಅವಧಾನದ ನಿಷ್ಠೆ ; ಅನುಭಾವಿಸಿ ಮಾಡಲ್ಲಿಯೆ ನವಲಿಂಗ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (ಜೀವಲ. ೮೬). [ಅನುಭಾವ + –ಇಸು$_3$]

ಅನುಭಾಷಣ (ನಾ). (ಪ್ರಕೃತ ವಿಷಯಕ್ಕೆ) ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಭಾಷಣ. ‘ಅನುಭಾಷಿಗ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುಭಾಷಿಗ (ನಾ). (ಪ್ರಸಕ್ತ ವಿಷಯಕ್ಕೆ) ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು: ಮಱುದೆವಸಂ ಮುನ್ನಿನ ಚಕ್ರೋತ್ಪತ್ತಿ ಪೂಜಾನುಭಾಷಿಗನಪ್ಪ ಪ್ರಧಾನಂ ನಿಂದಿರ್ದು . . . ಚಕ್ರಾಯುಧನಂ ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ಯಲ್ವೇೞ್ಪುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೨೨ ವ). [ಅನುಭಾಷಣ + –ಇಗ$_1$]

ಅನುಭುಕ್ತ (ಗು). ಅನುಭವಿಸಿದ; ಭೋಗಿಸಿದ; ಸವಿದ: ಮನದೊಳ್ ಪೂರ್ವಾನುಭುಕ್ತಪ್ರಿಯಲಲನೆಯ ಲಾವಣ್ಯಮಂ ರೂಪಮಂ ಯೌವನಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧–೫೨). [ಸಂ.]

ಅನುಭೂತ (ಗು). **೧.** ಅನುಭವಿಸಿದ; ಕಂಡು ಕೇಳಿದ : ಮತ್ತಮವರನೆ ತಿಳಿಪುವ ಬಗೆಯಿಂ ದೃಷ್ಟಶ್ರುತಾನುಭೂತ ಕಥೆಗಳಂ ತದನ್ವಯ ಸಂಬಂಧಿಗಳನಿಂತೆಂದು ಪೇೞಲ್ತಗುಳ್ದಂ (ಆದಿಪು. ೨–೧೧ ವ). **೨.** ಈ ಹಿಂದಿನ; ಹಿಂದಿನ. ‘ಅನುಭೂತಕ್ಷಣ’, ‘ಅನುಭೂತಪೂರ್ವ’ ಪರಾ.

ಅನುಭೂತಂ ಮಾಡು = ತಾಳಿಕೊಳ್ಳು; ಸೈರಿಸು; ತಡೆದುಕೊ: ಬಾಯ್ಗೆವಂದಂದದೊಳಾ ದುರಾತ್ಮನಾ ಮಹಾತ್ಮನನಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ರೋಧಕಷಾಯೋದಯಮಾನಗರ್ವದಿನವಮಾನಿಸಿ ತಿರಸ್ಕರಿಸಿಯುಮಗ್ನಿಭೂತಿಯನುಭೂತಂ ಮಾಡಿ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೨೮ ವ). **ಅನುಭೂತವಾಗು** = ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರು; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗು : ಯೋವೈ ಭೂಮಾತತ್ ಸುಖಮೆಂಬ ಋಷಿವಾಣಿ ಅನುಭೂತವಾಗುತಿರೆ (ಗಣೇಶ. ೩೫–೯). [ಸಂ.]

ಅನುಭೂತಕ್ಷಣ (ನಾ). ಹಿಂದೆ ಅನುಭವಿಸಿದ ಕ್ಷಣ; ಕಳೆದು ಹೋದ ಅಥವಾ ಹಿಂದಿನ ಕ್ಷಣ: ಅನುಭೂತಕ್ಷಣಮುತ್ತರಕ್ಷಣಮಪಾರ್ಥಂ ವರ್ತಮಾನಕ್ಷಣಂ ತನಗಕ್ಕುಂ ಸುಖಹೇತುವೆಂದೊಡೆನಿತಾನುಂ ಕಾಲಮಿರ್ದುಂ ಪ್ರಯೋಜನಮೇಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩—೧೨೫). [ಅನುಭೂತ + ಕ್ಷಣ]

ಅನುಭೂತಪೂರ್ವ (ನಾ). ಹಿಂದೆ ಅನುಭವಿಸಿದುದು; ಈ ಮೊದಲೇ ಕಂಡು ಕೇಳಿ ಅನುಭವಿಸಿದುದು: ಅದು ನಮ್ಮಿನಿಬರ ಭವಾಳಿಯಿಂದೆ ನಮಗನುಭೂತಪೂರ್ವಂ (ಆದಿಪು. ೧೬—೫೭ ವ). [ಅನುಭೂತ + ಪೂರ್ವ]

ಅನುಭೂತಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಭಾವ; ದರ್ಶನ; ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ: ತಗುಳ್ದುದಾ ಅಲೌಕಿಕಂ ನೋಳ್ಪರ್ಗಮನುಭೂತಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೭—೨೬೩); ಆತ್ಮನನ್ನು ಶರೀರವೆಂತಲೇ ಭಾವಿಸೋಣ; ಆಗಲೂ ಆಂತರಿಕ ಅನುಭೂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶರೀರವನ್ನು ಶರೀರವಿಜ್ಞಾನದ ಸಂಶೋಧನೆಗೆ ಗುರಿಪಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೬೨). **೨.** ಸ್ವಂತ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುವ ತಿಳಿವು, —ಜ್ಞಾನ. ೩. ಮನಸ್ಸಿನ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ (ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಚಿತ್ತ, ಅಹಂಕಾರ) ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯದು: ಬಾರ್ಕಲೆಯು (notion) ಅನುಭೂತಿಯೆಂದು ಕರೆಯುವ ವಸ್ತುವೇ ನಾವು ಅಹಂಕಾರವೆಂದು ಕರೆಯುವ ನಾಲ್ಕನೆಯ ವೃತ್ತಿ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೪೬). [ಸಂ.]

ಅನುಭೋಕ್ತವ್ಯ (ಗು). ಅನುಭವಿಸಲೇಬೇಕಾದ: ಏನನುಸುರುವೆನೆನ್ನ ಜನ್ಮಫಲಾನುಭೋಕ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ಮಿಗೆ ಸಂಧಾನವಾಯಿತು ಬದುಕಿದೆಂ (ಬಸಪು. ೩—೨೨); ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದರಲ್ಲಿ ಆಶೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ, ಅಪಾಯವೂ ಕಾಣುತ್ತದೆ . . . ಎರಡು ಸಂಕಟಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಈಗ ಯಾವುದು ಅನುಭೋಕ್ತವ್ಯ? (ಶಾಂತಲಾ. ೩೪೫). [ಸಂ.]

ಅನುಭೋಕ್ತೃ (ನಾ). ಅನುಭವಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಅನುಭೋಗ (ನಾ). ೧. ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳ ಅನುಭವ: ನಿಜಾಂತರ್ಮಂದಿರದೊಳಂ ತನ್ನ ಸತಿಯುಂ ತಾನು ಸುರತಸುಖಾನುಭೋಗದಲಿ (ಬಸಪು. ೪೬—೨೦). **೨.** ಸ್ವಾಮ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವುದು; ಅನುಭವದಲ್ಲಿರುವುದು: ಈ ತೋಟ ಕಳೆದ ಹತ್ತು ವರ್ಷಗಳಿಂದಲೂ ನನ್ನ ಅನುಭೋಗದಲ್ಲಿದೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಮಾಡಿದ ಸೇವೆಗಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವಂತೆ ಕೊಟ್ಟ ದತ್ತಿ. [ಸಂ.]

ಅನುಭೋಗದಾರ (ನಾ). ಅನುಭವಿಸುವವನು; ಹೊಂದಿರುವವನು; ಮಾಲಿಕ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೪೭). [ಅನುಭೋಗ + -ದಾರ್$_2$]

ಅನುಭೋಗಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಭವವುಳ್ಳವನು. **೨.** ಅನುಭವಿಸುವವನು; ಹಕ್ಕಿರುವವನು: ಉತ್ಪನ್ನ ಹಿಡಿತದ ಮೂಲಕ ಬೆಲೆ ಏರಿಸಿ ಅನುಭೋಗಿಗಳಿಗೆ ತೊಂದರೆ ಮಾಡದೆ, ಅನುಭೋಗಿಗಳನ್ನೂ ಸಮಭಾಗಿಗಳಾಗಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು (ಅಂತಸಂ. ೨೦೫). [ಸಂ. ಅನುಭೋಗಿನ್]

ಅನುಭೋಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅನುಭವಿಸು; ಭೋಗಿಸು: ಕರ್ಮಫಲಪೋಗದೆಂತುಂ ಮುನ್ನ ತಾವನುಭೋಗಿಸದೆ (ಬಸಪು. ೩೪—೧೨); ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಗಂಡುಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿದ್ಯೆ ಕಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೩೩); ಇನ್ನೆಷ್ಟು ದಿನ ಈ ಯಾತನೆಗಳನ್ನನುಭೋಗಿಸುವೆ? (ಅಂಬಿಕೆ. ೩೦). **೨.** ಕಷ್ಟಪಡು (ಉಕ). [ಅನುಭೋಗ + -ಇಸು$_3$]

ಅನುಮತ (ಗು). ೧. ಒಪ್ಪಿದ; ಸಮ್ಮತಿ ಹೊಂದಿದ; ಅಪ್ಪಣೆ ಪಡೆದ. (ನಾ). **೨.** ಒಪ್ಪಿಗೆ; ಸಮ್ಮತಿ; ಅಪ್ಪಣೆ: ಸಂದುದು ನಾಕಿಗನನುಮತದಿಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨—೧೪೧); ಸಂಚರಿಸುವುದನುಮತದೊಳ್ ಬಲ್ಲರಿನೇಕಾರಮದೆಕಾರಮವಧಾರಣೆಯೊಳ್ (ಶಮದ. ೩೧೧); ಬಸವನನುಮತದಿನ್ನಗರಿಯಂ ಶೋಭನಾರ್ಥಮಲಂಕರಿಸವೇಳ್ಕು (ಬಸಪು. ೪—೨). ೩. ಇಷ್ಟ; ಪ್ರಿಯ. ೪. ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ನಕುಲ ನೀ ಹೇಳನುಮತವನಿನ್ನುಕುತಿ ಸಮರವೊ ಸಾಮವೋ (ಕುವ್ಯಾ.ಉ. ೬—೧೩). [ಸಂ.]

ಅನುಮತಿ (ನಾ). ೧. = ಅನುಮತ **೨**: ಇಂತಾಚಾರ್ಯರ ಅನುಮತಿ ಇಲ್ಲದೆ ಸಮ್ಮತ ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನರನೊಲ್ಲದೆ (ಗಣೇಶ. ೧—೧೫); ಸರ್ಕಾರದ ಖರ್ಚಿನಲ್ಲಿಯೇ, ಒಂದು ಆರು ತಿಂಗಳು ಪ್ರವಾಸಮಾಡಿ ತಮ್ಮ ಸಂಶೋಧನೆಗಳ ಪ್ರಚಾರಮಾಡಬಹುದೆಂದು ಅನುಮತಿ ದೊರೆಯಿತು (ಸಸ್ಯಕ. ೯೯); ತಾವು ಕೃಪೆಯಿಟ್ಟು ಅಣ್ಣ ಅತ್ತಿಗೆಯರನ್ನಾದರೂ ಒಂದು ತಿಂಗಳು ಇಲ್ಲೇ ಇರಲು ಅನುಮತಿಕೊಡಿ (ಪ್ರತಾಪ. ೬೬). **೨.** ಉದಯಸಮಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಲೆಯಷ್ಟು ಕಡಮೆಯಾಗಿರುವ ಚಂದ್ರನನ್ನುಳ್ಳ ಹುಣ್ಣಿಮೆ: "ಚಂದ್ರಂ ಕುಂದಿದ ಹುಣ್ಣಿಮೆ ಅನುಮತಿಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೯—೧೧೨). [ಸಂ.]

ಅನುಮತಿವಿರತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರ ದೊಡ್ಡದಿದ್ದರೂ, ಮನೆಯ ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಮಕ್ಕಳುಮರಿಗೆ ವಹಿಸಿ, ಯಾವ ಕೆಲಸಕ್ಕೂ ತನ್ನ ಅನುಮತಿ ಅವರಿಗೆ ಅವಶ್ಯಕವಿಲ್ಲದಂತೆ ಕೇವಲ ಅತಿಥಿಯಂತೆ ವರ್ತಿಸುವ ಗೃಹಸ್ಥ: ಇಂತು ದರ್ಶನಿಕಂ ವ್ರತಿಕಂ . . . ಅನುಮತಿವಿರತಂ ಉದ್ದಿಷ್ಟವಿರತನೆಂದಿಂತು ಪನ್ನೊಂದು ವಿಕಲ್ಪಮನುಳ್ಳ ಶ್ರಾವಕರೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬—೩೬ ವ). [ಅನುಮತಿ + ವಿರತ]

ಅನುಮತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಪ್ಪು; ಸಮ್ಮತಿಸು; ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡು: ಅತಿಥಿಪೂಜಾವಸರದೊಳು ನಿಜಸುತರು ತಾವೊಡನುಂಬರ್ ತಾವೊಲಿದನುಮತಿಸಿ ಪುರುಷರು ನಿನ್ನ ಕೈಯಂತಾಡುವುದು ಸೆಟ್ಟ (ಬಸಪು. ೨೪—೩೧); ವನವಾಸಬಂಧುವೀ ತರುವೃಂದಂ ಕೇಳುತನುಮತಿಸಿ ಕಲಕಂಠಾಲಾಪದ ನೆವದೆ ನುಡಿವುದಿದೊ ಪಡಿಮಾತಂ (ಶಾಕುಂತ. ೫೩). **೨.** ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಮಾಡು: ಹಿರಿಯ ಭಂಡಾರಾಧಿಪತ್ಯದೊಳಿರಲನುಮತಿಸಿ ಸಕಲ ರಾಜ್ಯೋದ್ಧರಣಕರಣಮನಿತ್ತು (ಬಸಪು. ೫—೧೯). [ಅನುಮತ + -ಇಸು$_3$]

ಅನುಮನ (ನಾ). = ಅನುಮಾನ ೩: ತನಯ ಕೇಳ್ನಿಶ್ಚಯದ ನುಡಿಯಿದು ಅನುಮನವು ತಾನಿಲ್ಲ ಯಿಾಜಗಜನಿತಜೀವರುಯಿಲ್ಲ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕವೆನಿಸುತಿರುತಿಹರು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೩೦—೨). [< ಸಂ. ಅನುಮಾನ]

ಅನುಮನಸು (ನಾ). ನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲದೆ ಹಿಂದು ಮುಂದು ನೋಡುವುದು: ನಿನಗೆ ಅಭಯವ ಕೊಡುವೆ ಕೇಳು ಅನುಮನಸು ನೀ ಮಾಡಬ್ಯಾಡ ಯನಗೆ ತೋರಿದ ನಿಜವ ನಿನಗೆ ಘನದಿ ಭಾಷೆಯ ಕೊಡುವೆನು (ಗೋಹಾಡು. ಪು. ೨೮). [ಅನು ? + ಮನಸು]

ಅನುಮರಣ (ನಾ). ಸಹಗಮನ. [ಸಂ.]

ಅನುಮಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು: ಉರಿಯ ಬಾಣವ ತೊಡಚಿಕುಂಡದ ಉರಿಯನನುಮಾಡಿಸಿತು × × × ನಯ ಹಿರಿಯ ಧರ್ಮಜ ಭೀಮರಿಗೆ ನಮಿಸಿದನು ಮನದೊಳಗೆ . . . ಕಲಿಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿಇ. ಪರಿ ೨೯೬). [ಅನುಮಾಡು + -ಇಸು$_3$]

ಅನುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಣಿಮಾಡು; ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸು; ಹದಗೊಳಿಸು: ರಂಗಮಂಟಪದೊಳು ನಮಸ್ಕಾರಮಂ ಮಾಡಿ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಪರಿಪರಿಯ ಪೂಜೆಗೆಂದನುಮಾಡಿ (ಅನೀರ. ೮೨—೨೦); ಸಾರಥಿ ಬಿಲುರಥವನನುಮಾಡು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩—೩೭); ಮೊಸರ ನಾಲ್ಕಱೊಳೊಂದು ಭಾಗ ನೀರೆಱೆದುಕೊಂಡದನು ಕಡೆದು ಅನುಮಾಡೆ ಸಿಂಧು [ಸೀಧು ?] ಪೆಸರಾಯ್ತು (ಸೂಪಶಾ. ೨—೧೩); ಖಾನಖಾನರು ಮನ ಹರುಷದೆ ತಮ್ಮ ಬಲವ ಅನುಮಾಡಿ ಬೇರೆ ಬೇರೈತಂದು ತೋಱುವ ಘನವಿವರವನೇವೇಳ್ವೆ (ಕಂನವಿ. ೧೧—೮೧). **೨.** ಸಿದ್ಧವಾಗು; ಸಜ್ಜಾಗು:

ತನ್ನ ಹಿಂದೆಡಬಲದೊಳು ತುರಗ ಸಂದಣಿಸುತ ಬರೆ ಕಟ್ಟಿಗೆಯರು ಬೋೞೆಂದು ಬಾಗಲನುಮಾಡುವರು (ಗೋಮಟೇ. ೨–೨೫). 'ಅನುಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಅನ್ು₂ + ಮಾಡು₁]

ಅನುಮಾನ (ನಾ). ೧. ಹಿಂದಿನ ಅನುಭವದಿಂದ ತರ್ಕಿಸಿ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಕ್ರಮ; ತರ್ಕ; ಊಹೆ: ಶ್ರುತದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿ ದೃಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಅಱಿದು ಭಾವ ನಿರ್ಭಾವವಾಗಿಯಲ್ಲದೆ ನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೮೫–೩೩೮); ಅನುಮಾನದಿಂದ ಮಱಿಗುಂ ನಗರೀಜನಮುಂತದೆಲ್ಲಮುಂ (ಬಾಧಪು.-೪–೩೨); ಹೊಗೆಯಿಂದ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಊಹಿಸುವಂತೆ ಹೆಗ್ಗುರುತಿನಿಂದ ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿಯುವುದು ಅನುಮಾನ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨–೨೫); ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಅನುಮಾನ, ಅಗಮ ಎಂದು ಮೂರು ಆಧಾರಗಳ ಮೇಲೆ ಮಾಡುವರು (ಹಸಾರ. ೧೧–೧ ಟೀಕು); ಯಾವತ್ತು ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಜಾತಿಯ ವಿದ್ಯುಲ್ಲತೆಯು ಸಮಸಮಾನವಾಗಿ ವಾಸಿಸುತ್ತದೆಂದು ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಅನುಮಾನವಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೦೯). ೨. ರೀತಿ; ಹವಣು: ಮರ್ಮು [ಭಾವು] ಬಲ್ಲವರು ಬಲ್ಲೆವೆಂದೆಂಬರೆ? ಲಿಂಗವಂತರ ಮಹಿಮೆ ಈ ಹಿಂಗಿರಬೇಡಾ? ಗೊಹೇಶ್ವರನ ಆಪ್ಯಾನವನಡಗಿಸುವ ಅನುಮಾನವನು ನೀನಲ್ಲದೆ ಮಹೀತಳದೊಳು ಮತ್ತೆ ಬಲ್ಲವರಾರು ಹೇಳಾ ಸಂಗನ ಬಸವಣ್ಣ (ಅವಚಂ. ೨೫೭–೧೧೨೭). ೩. ಸಂಶಯ; ಸಂದೇಹ: ಅನುಮಾನಕ್ಕೆಡೆಯಿಲ್ಲ ಬಾಜಿಪೊಡೆ (ಎಇ. XII, ೨೫೦–೧೬೭; 1077); ಏನಸಂಭಾವಿತವನಾದೊಡಂ ವೃದ್ಧರನುಮಾನವಿಲ್ಲದೆ ನುಡಿವರ್ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೪೪); ಅನುಮಾನವನು ಬಿಡಬೇಕು ತನ್ನ ತನುಮನಧನವನೊಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಡಬೇಕು (ಪುರಂದ. ೧–೧೮೪–೩); ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಮೊದಲೇ ಆನುಮಾನವಿದ್ದಿತು (ಆರ್ಯಕ. ೬೨). ೪. ಉದ್ದೇಶ: ಏನಿದೆತ್ತಣ ರಭಸವೆಲೆ ಪವಮಾನಸುತ ಘಡ ಮರಳು ನಿನ್ನನುಮಾನವಾವುದು ಗಮನವೆಲ್ಲಿಗೆ ಮಾಡು ಬಿನ್ನಹವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೧೨). [ಸಂ.]

ಅನುಮಾನಂಬಡು, ಅನುಮಾನಪಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂಶಯಪಡು; ಸಂದೇಹವನ್ನು ಹೊಂದು: ಅನುಮಾನಂಬಡೆ ರಾಮನಗ್ನಿಯೊಳಪೊಕ್ಕಾ ಸೀತೆ ತಾನ್ಯೆತರಲ್ . . . ದೂರ್ ಪೋದುದೇ ಜನರಂ ಮೆಚ್ಚಿಸಲಾಗದ್ಯೆ (ಸೋಮೇಶ. ೮೩). **ಅನುಮಾನಪಡು:** ಅವರು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾರ ಮೇಲೆ ಬೇಕಾದರೂ ಅನುಮಾನಪಡಬಹುದು (ಶಾಲೆಮ. ೩೫).
[ಅನುಮಾನ + ಪಡು₁]

ಅನುಮಾನಪಡು 'ಅನುಮಾನಂಬಡು' ನೋ.

ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). ವಿಷಯಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಮೂರುಬಗೆಯ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣಮವಸ್ಥಾ ದೇಶಕಾಲಾದಿಗಳ್ ಭಿನ್ನವಪ್ಪುದಱಿಂ ದ್ರವ್ಯಶಕ್ತಿಯಿಂ ಭಿನ್ನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೨೮ ವ); ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣ ಅಗಮ ಪ್ರಮಾಣ ಐತಿಹ್ಯಪ್ರಮಾಣವೆಂಬವೇ ವಸ್ತುಸಿದ್ಧಿಗಪ್ಪ ಪ್ರಮಾಣಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೧೮); ಬೆಂಕಿಯನುಳಿದು ಪೊಗೆಯಿರದೆಂಬ ನೇಮಮಂ ಅಡಿಗೆವನೆಯೊಳ್ ನಿಶ್ಚಯಂಗೆಯ್ದು ಬೆಟ್ಟ ಮೊದಲಾದ ಪೆಱತೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ಪೊಗೆಯಂ ಕಂಡು ಅಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯುಂಟೆಂದು ತಿಳಿವುದು ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣವೆನಿಸುವುದು (ಚಿಕಬ. ೩ ವ). [ಅನುಮಾನ + ಪ್ರಮಾಣ]

ಅನುಮಾನಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಕಾರಣವನ್ನು ಊಹಿಸಿ ಕಂಡು ಹಿಡಿದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನಾಲಂಕಾರವಾಗುವುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೮೩).
[ಅನುಮಾನ + ಅಲಂಕಾರ]

ಅನುಮಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿ: ಇಂತಿದು ಪೂಜ್ಯಸ್ಥಾನಮುಂ ತೀರ್ಥಸ್ಥಾನಮೆಂಬುದನರಸನನುಮಾನಿಸಿದಾಯವಸರದೊಳು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೨೮–೩೮; 1065); ಮನದೊಳನುಮಾನಿಸಿದನೀ ಮಾನಿನಿ ಮಹಾಸತಿಯೆನುತ ವಿಸ್ಮಯಗೊಂಡ ಮನದೊಳಗೆ (ನಳಚ. ೭–೨೩); ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರೇ ಮಾಡಿರುವ ಪದದಿಂದಲೂ ಇದನ್ನು ಅನುಮಾನಿಸಬಹುದು (ಜಗದಾ. ೧೫೦). ೨. ನಿರ್ಧಾರವಿಲ್ಲದೆ ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ನೋಡು: ಎನಿತಂ ಬೆಸಗೊಂಡೊಡವಂತನಿತಕ್ಕಂ ತುಱಿಲ ಬಱಿಯ ಪರಕೆಯ ತೆಱದಿಂದನುಮಾನಿಸದೆ ಸದುತ್ತರಮನೆ ಕುಡುವರ್ ಬೇಗಮಂತೆ ಜೈನಬ್ರತಿಗಳ್ (ಸಮಪ. ೭–೨೭); ಆವುದಕ್ಕನುಮಾನಿಸದಿರೊಲಿದಾವ ಶಬ್ದಾರ್ಥಮುಮನಾದೊಡೆ ಭಾವಿಸಲ್ಕಿನಗಱಿಪಿ ನಿನ್ನಾತ್ಮದೊಳಗಲದಿರ್ದು (ಬಸವು. ೧–೧೫); ದಾಶರಥಿಯಿನಿಸನುಮಾನಿಸದೆ ತಾ ನ ನ್ಯೂ ನ ದಯೆಯಿಂದಪ್ಪಿ ಕೊಟ್ಟಭಯವನು ಮೈತ್ರಿಯನು (ಸಂರಾಣಂ. ೧೭೧). ೩. ಭಾವಿಸು; ಚಿಂತಿಸು: ತನಗೆ ಪರಹಿತಮೆ ಹಿತಮೆಂದನುಮಾನಿಸಿ ನೊಕ್ಕನೊಲ್ದು ಮಾಡಿಸೆ ವಿಶ್ವಾವನಿಯೊಳಗೆ ನೆಲ್ಲವತ್ತಿಯ ಜಿನಭವನಂ ರಿತುವಿಮಾನಮಂ ಪೋಲ್ತಿರ್ಕುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦–೪೮; 1085); ಇನಿಯನಾರೋಗಿಸುತ್ತೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಪಾನವನನುಮಾನಿಸುತ ಮನದಲ್ಲಿ ನೆನೆವಷ್ಟಱೊಳಗೆ ಗಿಂಡಿಯನೆತ್ತಿಕೊಡುವಳಾ ಮನವ ಪೊಕ್ಕಿದ್ದಳೆಂಬಂತೆ (ಭರಚ. ೧೦–೪೯).
[ಅನುಮಾನ + –ಇಸು₃]

ಅನುಮಾನೋಕ್ತಿ (ನಾ). ತರ್ಕ; ಊಹೆ: "ಊಹಃ, ತರ್ಕಃ, ಅನುಮಾನೋಕ್ತಿಃ –ಈ ೩ ತರ್ಕದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೩–೧೦).
[ಅನುಮಾನ + ಉಕ್ತಿ]

ಅನುಮಾಯಣ (ನಾ). ಸಮ್ಮತಿ; ಒಪ್ಪಿಗೆ (?): ಮನದ ಖೇದಮನೆಯ್ದೆ ಮಾಣಿಸುವುದಿಂದು ನಾಳಿನೊಳೆ ತಪ್ಪುದು ತಡೆಯಲಾಗದಿದನಱಿದು ಪವನತನಯಗನು[ಪಾಠಾಂ. ಹನು]ಮಾಯಣಮನೊದವಿಸದಿರು ನಿನಗೆನ್ನಾಣೆಯೆಂದು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು ಕಳುಪೆ (ಕುಮುರಾ. ೧೩–೭).
[ಪ್ರಾ. ಅಣುಮೋಯಣ (< ಸಂ. ಅನುಮೋದನ ?)]

ಅನುಮಾರ್ಗಕ್ರಮ (ನಾ). ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ ರೀತಿ: ಘನಮೆರಡನೆಯದಱೊಳಮಾಜನೆಯ ವಿಭಕ್ತಿಯೊಳಮೊಳವು ಗುರುಲಘುಭೇದಂ ಅನಿಯತವೃತ್ತಿಯನಱಿದದನನುಮಾರ್ಗಕ್ರಮದೆ ಸಯ್ತು ಮಾಡುಗೆ ನಿಪುಣಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೪).
[ಅನುಮಾರ್ಗ₀ + ಕ್ರಮ]

ಅನುಮಿತ (ಗು). ಊಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ತರ್ಕಿಸಿದ: 'ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ' ವಿಷಯಗಳೂ 'ಲಿಂಗಿ' ಯ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ (ಎಂದರೆ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಅನುಮಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ) (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೦೬). [ಸಂ.]

ಅನುಮಿತಿ (ನಾ). ಊಹೆ; ತರ್ಕಬದ್ಧವಾದ ತೀರ್ಮಾನ; ಹಿಂದಿನ ಅನುಭವದ ಆಧಾರದಿಂದ ತರ್ಕಿಸಿ ತಿಳಿಯುವುದು: ಸಾಧನಮಂ ಸಾಧ್ಯಕ್ಕವಿರೋಧಿಯನಱಿದೂಹೆಗೆಯ್ವುದನುಮಿತಿ[ಪಾಠಾಂ. ಮತಿ]ಯೆನಿಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೩೪); ಎನಗೆ ಸುಖವಿಲ್ಲವದರಿಂ ದೇವರಿರನೆನ್ನುವನುಮಿತಿಯ ನೀಂ ಗೆಯ್ಯೆ, ಸುಖಿಯದೇನೆನುವಂ? (ಮಂಕುಕ. ೫೧೪). [ಸಂ.]

ಅನುಮಿತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಊಹಿಸು; ತರ್ಕಿಸು; ಅನುಮಾನದಿಂದ ತಿಳಿ: ತನಗಿಂತ ಹಿರಿದ ಭುವನಕ್ಕಿಂತ ಹಿರಿದೊಂದನನುಭವದ ಹಿಂದೆ ಸೃಷ್ಟಿಯ ನೆರಳ ಹಿಂದೆ ಅನುಮಿತಿಸಿ ಮನುಜನಾ ಹಿರಿದನೆಳಸುವನು (ಮಂಕುಕ. ೪೮೬). [ಅನುಮಿತಿ + –ಇಸು₃]

ಅನುಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂದೇಹಪಡು; ಶಂಕಿಸು; ಹಿಂದು ಮುಂದು ನೋಡು (?): ಎನಿತೆನಿತು ಚಳಿ ಪೋಗಲನಿತನಿತು ಪಸಿವಡಸೆ ಅನುಮಿಸುತೆ ಪಸಿದೆಂ ಹಸಿದೆಯೆನುತೆ ಲಟಲಟಿಸೆ (ಇಳೆರ. ೫೩); ಮುನಿಗಳು ಬಪ್ಪ

ಬಟ್ಟೆಯ ಚರ್ಮದೃಷ್ಟಿಯೊಳನುಮಿಸಿ ನೋಡುವನೊಮ್ಮೆ (ಭರಚ. ೩-೨೭); ಇನಿಯಳ ಕೋಪಮಂ ತಿಳಿಪದಾಂ ಮಱವಟ್ಟವನಂತೆಗೆಯ್ದು ಕೆಮ್ಮನೆ ಬಗೆನೋಡಲಿರ್ದೊಡಿನಿಸಿರ್ದಿಲಾಱದೆಯೆನ್ನ ಮೇಲಿದೇನನಗಿದನೆಂದು ಮಂಚದೆಡೆಯಲ್ಲಿನಿಸತ್ತಲೆ ಸಾರೆನುತ್ತಮುರ್ದನುಮಿಸಿ ನೂಂಕಿ ನೋಡಿ ತೆಗೆದಪ್ಪುವ ನಲ್ಲಳನೆಲ್ಲಿ ಕಾಣ್ಬೆನೋ (ಶೃಂಗಾರ. ೩-೩೯). ೨. ಊಹಿಸು : ಪ್ರಕಾಶವೆಂಬ ಫಲವನ್ನು ಇದು ಉಂಟುಮಾಡಿ ಅದರಿಂದ ಅನುಮಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ಅನುಮೇಯಜ್ಞಾನವಾದ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೭೭). ೩. ತಿಳಿಸು ; ಬೋಧಿಸು : ಮೞೆಗೆಂದುಂ ಕೋಡದುಗ್ರಾತಪಕೆ ಸೆಡೆಯದುದ್ಯದ್ಧಿಮಕ್ಕಳ್ಕದೋರಂತೊಲವಿಂ ಸನ್ಮುಕ್ತಪೋಮಾರ್ಗದೊಳೊದವಿದವಂಗಕ್ಷಯಶ್ರೀ ಕರಂ ಕಯ್ಯೊಳಗಪ್ಪಳ್ ತಪ್ಪದೆಂದುರ್ವ್ವರೆಗನುಮಿ[ಪಾಠಾಂ. ವಿ]ಸುವಂತಾವಗಂ ತೋಱುವೀ ನಿಶ್ಚಲ ಮೂರ್ತ್ತಿಶ್ರೀಯ ಸಾಮರ್ತ್ಥ್ಯಮನಱಿಮರುಳರ್ ಬಲ್ಲರೇ ಗುಮ್ಮಟೇಶಾ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾ). 'ಅನುವಿಸು' ಪರಾ.

[ಅನು ? + -ಇಸು$_3$]

ಅನುಮೇಯ (ನಾ). ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿಯತಕ್ಕುದು; ತರ್ಕದಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದಾದುದು : ಎರಡುಂ ಕಾಲದೊಳಗೆ . . . ಲೋಕಾಕಾಶಪ್ರದೇಶಪ್ರಮಾಣ ಪರಿಣಾಮಮುಂ ಅಸ್ಮದಾದ್ಯನುಮೇಯಮುಂ ಸರ್ವಜ್ಞಗೋಚರಮುಮಪ್ಪುದು ಮುಖ್ಯಕಾಲಂ (ಆದಿಪು. ೬-೪೮ ವ) ; ಅರ್ಥವು ವಾಚ್ಯ, ಅನುಮೇಯ ಎಂದು ಎರಡು ಬಗೆ (ಭಾರಮಿ. ೯೧). [ಸಂ.]

ಅನುಮೇಯಿಸು, ಅನುಮೈಸು (ಕ್ರಿ). ತರ್ಕಿಸು ; ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿ : ಭಗವಂತನ ಗುಣಗಳು ಎಂತಹವೆಂಬುದನ್ನು ಅನುಮೇಯಿಸಿ ಆ ಗುಣಗಳನ್ನು ಅನುಕರಣಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದೇ ಮಹಮ್ಮದನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ (ಪೈಗಂಬ. ೧೪೧). **ಅನುಮೈಸು :** ಸನುರುಚಿಯಾದ ಜನರ ಇದರಂತೆ ಪಾಲಿಸುವ ಅನುಮೈಸುವದು ಹರಿಯ ಪದ ಭಕುತಿ ಬಲ್ಲವರಾರು (ವಿಪ್ರಸು. ೧೬-೫). [ಅನುಮೇಯ + -ಇಸು$_3$]

ಅನುಮೈಸು 'ಅನುಮೇಯಿಸು' ನೋ.

ಅನುಮೋದ (ನಾ). ಸಂತೋಷ : ಅಂತು ತನ್ನಿರ್ವರಗ್ರಮಹಿಷಿಯರುಂ ದ್ವಿಜತನೂಜೆ ಸತ್ಯಭಾಮೆಯುಂ ಪರ್ಯಾಪ್ತಿಸಕ್ತೆಯರುಮನುಮೋದಾನುರಕ್ತೆಯರುಮಾಗಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೭೨ ವ). **೨.** ಒಪ್ಪಿಗೆ ; ಸಮ್ಮತಿ : ಮತ್ತಮುತ್ತಮಪಾತ್ರದಾನಾನುಮೋದಫಲದಿಂದಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟುವ ಜೀವಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೫-೪೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುಮೋದಕ (ನಾ). ಅನುಮೋದನೆ ಮಾಡುವವನು ; ಸಮ್ಮತಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಅನುಮೋದನ, ಅನುಮೋದನೆ(ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು. ೨. ನಂಬಿಸುವುದು : "ನಂಬಿಸು - ಅನುಮೋದನೇ" (ಶಮುಧಾ). ೩. ಸಮ್ಮತಿ. ೪. ಸಹಾನುಭೂತಿಯಿಂದ ಒದಗಿದ ಸಂತೋಷ. **ಅನುಮೋದನೆ :** ೩. ಈ ಚಲ್ಲಾಟದಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯರೂ ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದರಿಂದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಅನುಮೋದನೆ ಸಿಕ್ಕಂತಾಗಿತ್ತು (ರಂಗರೋ. ೪೭) ; ಸೂಚನೆಗಳು ಇತರ ದೇಶಗಳ ಅತಿವಿಖ್ಯಾತ ಸಸ್ಯರೋಗ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರ ಅನುಮೋದನೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರೂ ದುರ್ದೈವದಿಂದ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ . . . ಟೀಕೆಗಳಿಗೆ ಗುರಿಯಾದವು (ಸಸ್ಯಕ. ೧೪೦).

ಅನುಮೋದನೆ ಕೊಡು, ಅನುಮೋದನೆ ಮಾಡು = ಒಪ್ಪಿಗೆ ಸೂಚಿಸು ; ಬೆಂಬಲ ಕೊಡು ; ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸು. [ಸಂ.]

ಅನುಮೋದನಪುಣ್ಯ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಒಳ್ಳೆಯ ಫಲ : ಎನಗನುಮೋದನಪುಣ್ಯಂ ನಿನಗಂ ನಿಸ್ಸೀಮಮಪ್ಪ ಪುಣ್ಯಂ ಸಾಗ್ರ್ಗಂ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೯೩-೧೨ ; 1174 ?) ; ನನ್ನ ಸಲ್ಲೇಖನಕ್ಕೆ ಒಡಂಬಡು ! ನೀನು ಅನುಮೋದನಪುಣ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದು ಪುನೀತನಾಗುವೆ (ದಾನಚಿಂ. ೨೨).

[ಅನುಮೋದನ + ಪುಣ್ಯ]

ಅನುಮೋದನೆ 'ಅನುಮೋದನ' ನೋ.

ಅನುಮೋದಪುಣ್ಯ (ನಾ). = ಅನುಮೋದನಪುಣ್ಯ : ಮಱಿವೊಕ್ಕ ವಧೂವರರುಮನುಮೋದಪುಣ್ಯಮಂ ಪಡೆವರ್ (ಚಾವುಂಪು. ೫೭-೨೨).

[ಅನುಮೋದ + ಪುಣ್ಯ]

ಅನುಮೋದಫಲ (ನಾ). ಅನುಮೋದನದಿಂದ ಬರುವ ಪುಣ್ಯ ಅಥವಾ ಪಾಪ. 'ಅನುಮೋದ' ೨ರ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಅನುಮೋದ + ಫಲ]

ಅನುಮೋದಮಾನ (ಗು). ಅನುಮೋದನೆ ಮಾಡುವ; ಸಹಾನುಭೂತಿಯಿಂದ ಸಂತೋಷಗೊಂಡ : ಅಂತನುಮೋದಮಾನ ಶ್ರೀಪ್ರಭಾದೇವ್ಯಾದಿಕಂ ಜಿನೇಂದ್ರಪಾದಾರವಿಂದಂಗಳನರ್ಚಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೩೬ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುಮೋದಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಮೋದಿಸುವವನು. ೨. ಸಹಾನುಭೂತಿಯಿಂದ ಸಂತೋಷಪಡುವವನು : ಎನುತ ಚಿಂತಿಸಿ ಯೇಕಾಂತಕೆ ಬಂದೊರ್ವನನುಮೋದಿಯಪ್ಪ ಚಿತ್ರಕನ ಘನವೇಗದಿಂದ ಬರಿಸಿ (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೫೯). [ಸಂ. ಅನುಮೋದಿನ್]

ಅನುಮೋದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಪ್ಪು ; ಸಮ್ಮತಿಸು : ವಿಮಲೆಯ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಸಂಯುಕ್ತೆಯು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅನುಮೋದಿಸಿದಳು (ಹಿಂಕಿರು. ೨೦) ; ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸಿ ಯಾವ ನಿಷ್ಕರ್ಷೆಗೆ ಬಂದನೋ ಅದನ್ನು ಅವನ ಮಂತ್ರಿಮಂಡಲವು ಅನುಮೋದಿಸಿತು (ಝಾರಾಣಿ. ೧೪೭). **೨.** ಬೇರೊಬ್ಬರ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸು. [ಅನುಮೋದ + -ಇಸು$_3$]

ಅನುಯಾತ (ಗು). ಅನುಸರಿಸಿಬಂದ ; ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದ : ಅನುಯಾತಮಧುವ್ರತ ಗೀತನಿಸ್ವನೋತ್ಪಾದಿತ ವಿಪ್ರಯುಕ್ತವನಿತಾಶ್ರವಣವ್ರಣನಾ ಸಮೀರಣಂ (ದಮುಸ್ವ. ೩-೫೮). [ಸಂ.]

ಅನುಯಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವನು; ಹಿಂಬಾಲಕ : ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ನೀವೂ ಶ್ರಮಿಸಬೇಕು, ಆಗ ನಾವೆಲ್ಲರೂ ನಿಮ್ಮ ಅನುಯಾಯಿಗಳಾಗುವೆವು (ಕುರುಕಾ. ೧೧೯). **೨.** ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಪಂಥವನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಡೆಯುವವನು : ಬ್ರಹ್ಮನನುಯಾಯಿಗಳು ನಾವೆಲ್ಲ ಹೇಯವದರೊಳಗೇನೊ (ಮಂಕುಕ. ೬೦೨).

[ಸಂ. ಅನುಯಾಯಿನ್]

ಅನುಯೋಗ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಶ್ನೆ ; ಬೆಸಗೊಳ್ಳುವುದು : "ಪ್ರಶ್ನಃ, ಅನುಯೋಗಃ -ಈ ೨ ಬೆಸಗೊಳುಹ" (ಹಲಾಯು. ೨೫-೧೫೩). **೨.** ದೋಷಾರೋಪಣೆ ; ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸುವುದು. **೩.** ಶಿಕ್ಷಿಸುವುದು ; ದಂಡನೆ. **೪.** ಸಲಹೆ ಕೇಳುವುದು. **೫.** ಆತ್ಮಧ್ಯಾನ; ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಂದುಗೂಡಿಸುವುದು. **೬.** [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರರು ಉಪದೇಶಿಸಿದ ಶಾಸ್ತ್ರಸಮುದಾಯ : "ಸೂತ್ರಗಳ ಮುಖಾಂತರ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ-ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೇ ಅನುಯೋಗವೆಂದು ಹೆಸರು" (ಜೈನಪ. ೧೫೮) ; ಅನುಯೋಗ ಕುಸುಮ ಪಾದಪಮನೇಕನಯಲತಿಕಮಂಗಫಲ ಮಹಿಜಂ ಸದ್ವನಜವನಮೆಮಗೆ ವಿಶ್ರಮವನಮಕ್ಕತಿ ವಿಶ್ರುತಶ್ರುತಸ್ಕಂದವನಂ (ಆದಿಪು. ೧-೧೦). ☞ ಇವು ಪ್ರಥಮಾನುಯೋಗ, ಕರಣಾನುಯೋಗ, ಚರಣಾನುಯೋಗ, ದ್ರವ್ಯಾನುಯೋಗ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಭಾಗಗಳು. [ಸಂ.]

ಅನುಯೋಜನ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಶ್ನೆ ; ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳುವುದು. **೨.** ಸೇರಿಸುವುದು ; ಜೋಡಣೆ ; ಸಂಬಂಧಕಲ್ಪನೆ. [ಸಂ.]

ಅನುಯೋಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜೋಡಿಸು ; ಸೇರಿಸು ; ಸಂಬಂಧ ಕಲ್ಪಿಸು (ದಕ. ೩). [ಅನುಯೋಜನ + –ಇಸು$_3$]

ಅನುರಕ್ತ (ನಾ). ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು ; ಒಲಿದವನು ; ಭಕ್ತ : ಗುರು ನಿರಂತರ ಪರಿಚರಣವಿಸ್ತರಣ ಸದ್ಭಾವಾನುರಕ್ತಾ ವರದ ಗುರುಲಿಂಗ ವಿಮುಖಪದಾರ್ಥಕೋವಿದ ವಿರಕ್ತ (ಬಸಪು. ೩೯–೬೮). [ಸಂ.]

ಅನುರಕ್ತಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಒಲಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು : ತನಗನುರಕ್ತಂ ಮಾಡಿದಳನೇಕ ಕಾಮುಕ ಜನಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೨೧).
[ಅನುರಕ್ತ + ಮಾಡು$_1$]

ಅನುರಕ್ತತೆ (ನಾ). = ಅನುರಕ್ತಿ : ಅಂತು ಮನದೊಳೊಗೆದ ಕಾರುಣ್ಯ ರಸಮೆ ಸೀತೆಯೊಳಾದನುರಕ್ತತೆಯಂ ಕರ್ಚಿ ಕಳೆವುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೧೩ ವ). [ಸಂ. ಅನುರಕ್ತತಾ]

ಅನುರಕ್ತಿ (ನಾ). ಒಲವು ; ಪ್ರೇಮ ; ಗಾಢವಾದ ಆಸಕ್ತಿ : ಯುಕ್ತ ಸಂಸಾರಾನುರಕ್ತಿ ವಿರಕ್ತಿಯೊಂದು ನಿರೂಪಣದೊಳುದ್ಯುಕ್ತವಹುದೆಂತೆನೆ (ಬಸಪು. ೪೪–೬೫) ; ಭಾವಾವೇಶಕ್ಕೆ, ಅನುರಕ್ತಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ (ಯಕ್ಷಬ. ೮). [ಸಂ.]

ಅನುರಕ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಾಢವಾದ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರು : ಸಕ್ತ ನಿರ್ಮಲಿತಾಂಗಲಿಂಗ ನಿಯುಕ್ತ ಸತ್ಕ್ರಿಯೆಗಳಿನಲರ್ದನುರಕ್ತಿಸಲು ಸದ್ಯ ಪ್ರಸಾದ ಶರೀರಿಯಂ ಮಾಡಿ (ಬಸಪು. ೪೯–೩೪). [ಅನುರಕ್ತ + –ಇಸು$_3$]

ಅನುರಕ್ತೆ (ನಾ). ಅನುರಕ್ತಳಾದವಳು ; ಒಲಿದವಳು : ರಕ್ತೆಯನು ರಕ್ತೆಯತಿರಕ್ತೆಯೆಂದಿಂತು ಮೂಱು ತೆಱದಿಂ ಬೇಟಮಕ್ಕುಂ (ಮದತಿ. ೧೧–೨೬) ; (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೬೨ ನೋ). [ಸಂ. ಅನುರಕ್ತಾ]

ಅನುರಣನ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ಮುಂದುವರಿದ ಧ್ವನಿ; ಘಂಟೆ, ಜಾಗಟೆ, ಗೆಜ್ಜೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ (ಒಮ್ಮೆ ಹುಟ್ಟಿದ) ಧ್ವನಿ ಮತ್ತೆ ಬಾರಿಸದಿದ್ದರೂ ಮುಂದುವರಿದು ಹೆಚ್ಚುಕಾಲ ಕೇಳಿ ಬರುವುದು ; ಧ್ವನಿಪರಂಪರೆ : ಅನುರಣನಕಟವಿ ಕಂಪಿಸುವಂತೆ ಘೀಂಕರಿಸಿ ಪಣೆ ಪೆಣೆದು ಕೋಡುಗಳುಡಿದು ಸೆಣಸಿ ಕಾಡುವ ವನೇಭಂಗ ಳೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೫೫–೪೪೬) ; ಆ ಸದ್ದು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಗಿ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ ; ಹರಡುತ್ತದೆ, ಅಲೆ ಅಲೆಯಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ ; 'ಅನುರಣನ'ವಾಗುತ್ತದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. IX ಮು). ೨. ಒಂದು ವಾದ್ಯದ ನಾದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ವಾದ್ಯ ನಾದ ಕೊಡುವುದು. ೩. ಅನುರಣನಧ್ವನಿ. [ಸಂ.]

ಅನುರಣನಧ್ವನಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಧ್ವನಿಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಸಂಲಕ್ಷ್ಯಕ್ರಮವ್ಯಂಗ್ಯಧ್ವನಿ : ಘಂಟೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸಿದಮೇಲೆ ಅಲೆ ಅಲೆಯಾಗಿ ಹೊರಡುವ ನಾದದಂತೆ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥ ಪ್ರತೀತಿಯಾದ ಬಳಿಕ ವ್ಯಂಗ್ಯವು ಇಲ್ಲಿ ಅನುರಣನವಾಗುವುದರಿಂದ "ಅನುರಣನ" ಧ್ವನಿ ಯೆಂದೂ, ವ್ಯಂಜಕ ವ್ಯಂಗ್ಯಗಳಿಗೆ ಇರುವ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯವು ಇಲ್ಲಿ ಗೋಚರವಾಗುವುದರಿಂದ ಸಂಲಕ್ಷ್ಯಕ್ರಮವೆಂದೂ ಹೆಸರು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಭಾರಮೀ. ೨೫೮). [ಅನುರಣನ + ಧ್ವನಿ]

ಅನುರಣಿತ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸಿ ಶಬ್ದಮಾಡುವುದು : ನಗಂ ಶತಗುಹಾ ಧ್ವನಿಗಳಿಂ ಪ್ರತಿಘರ್ಜಿಪೋಲಂತೆ, ನೀರವ ಮಹಾರಣ್ಯಮನುರಣಿತ ಮಪ್ಪಂತೆ . . . ಘರ್ಜಿಸಿದುದಾ ಅದ್ವೈತಿ ತಾಂ ದ್ವೈತಿಯಪ್ಪಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪೩–೪೮).

ಅನುರಣಿತವಾಗು = ಅನುಸರಿಸಿ ಶಬ್ದಮಾಡು ; ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸು : ಆದೇಭಾವ ಅವಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅನುರಣಿತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೫೭). [ಸಂ.]

ಅನುರಾಗ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿ ; ಗಾಢವಾದ ಆಸಕ್ತಿ ; ಪ್ರೇಮ : ಧರ್ಮದೊಳಪ್ಪನುರಾಗಮೊದವುಗುಂ ರತ್ನನ ಪೇೞ್ದಜಿತನ ಪುರಾಣಮಂ ಕೇಳಲೊಡಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೩೨) ; ಎಲೆ ದೇವ ಅನುರಾಗವಾದಂತೆ ಮುಖರಾಗದಿಂ ದೇವ (ನಂಬಿರ. ೯–೧೮) ; ದೇವತೆಯ ಯೋಗಿಗಳೆರ್ದೆ ಗೊಳಿಪಂತಿನಿಯನೊಳನುರಾಗವೆರಸಿ ನಿಟ್ಟಿಪಳು (ಹದಿಬ. ೬–೪೨) ; ಲಕ್ಷ್ಮಣದೇವನೆಸೆದನಯ್ ರಾಗಾನುರಾಗದಲಿ, ವೇಗದಲಿ, ರಭಸದಲಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೫–೬೮೫) ; ಆಕೆ ನನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅನುರಾಗ ವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಕಟಮಾಡಿದಳು (ಶಾಕುಂತ. ೨೫). ೨. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ ; ಕೆಂಪಾಗಿರುವಿಕೆ.

ಅನುರಾಗಪಡು = ಗಾಢವಾದ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು : ಈ ಬಾಲಕನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಅನುರಾಗಪಡುವುದು (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೪).
[ಸಂ.]

ಅನುರಾಗಂದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಸು ; ಒಲಿ : ಜನಕನಕಂಪಮಹೀನಾಥಂ ಮನಕನುರಾಗಂದಳೆದಾಕೆಗೆ ತಕ್ಕೊರ್ವನಿಯನದಾವೆಡೆಯಿರ್ದಪನೆನುತವೆ ಬಗೆಯೊಳ್ ಭಾವಿಸಿದಂ (ಜಯಕಾ. ೩–೬೪). [ಅನುರಾಗ + ತಳೆ$_1$]

ಅನುರಾಗಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಪಡೆ ; ಒಲವನ್ನು ಹೊಂದು : ಚಿತ್ತಪಲ್ಲವಿತಾನುರಾಗಂಬೆತ್ತು ಕನ್ನದ ಬೊಮ್ಮಿದೇವನುದಾತ್ತ ಭಕ್ತಿ ಸ್ಥಿತಿ ಯೊಳೆಂದಿನ ಪರಿಯೊಳಿರುತಿರ್ದ (ಬಸಪು. ೩೧–೩೧).
[ಅನುರಾಗ + ಪೆಱು]

ಅನುರಾಗಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಸು ; ಒಲಿ : ಅಲರ್ವೊಡೆಯನೊಳಂ ಬುಜಪುತ್ರನೊಳ್ಕೈದಲೆಯಂ ಪಿರಿದನುರಾಗಂ ಮಾಳ್ಪಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೨–೬೨).
[ಅನುರಾಗ + ಮಾಡು$_1$]

ಅನುರಾಗತೆ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ ; ಪ್ರೇಮ : ನಿನ್ನ ವಿವೇಕದನುರಾಗತೆಗೆ ನಮ್ಮಯ ರೂಪು ಯೌವನಕೆ ನಾಕುಮಡಿಯಹ ಪುರುಷನೈದನೆ ಸಾಕು ಹೋಗಾ ನಿಳಯದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩–೪–೧೩). [ಸಂ. ಅನುರಾಗತಾ]

ಅನುರಾಗಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಪ್ರೇಮಪತ್ರ : ಅನಸೂಯೆ, ಆತನಿಗೆ ಇವಳು ಒಂದು ಅನುರಾಗಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಬರೆಯಲಿ (ಶಾಕುಂತ. ೩೭).
[ಅನುರಾಗ + ಪತ್ರಿಕೆ]

ಅನುರಾಗರಸ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಆನಂದ : ಸೋಗೆ ಮುಗಿಲ ಕಂಡು ಸೊರ್ಕುವಂದದೊಳನುರಾಗರಸದ ಲಹರಿಯೊಳು ಬಾಗಿಲಿನೊಳವೊಕ್ಕು ಬಂದನೆಂಬುದುಮತಿವೇಗದೊಳಿದಿರುಗೊಳುವುದು (ಹದಿಬ. ೩–೧೪). [ಅನುರಾಗ + ರಸ]

ಅನುರಾಗಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು ; ಒಲಿದವನು : ಆಗಮೋಕ್ತ ತ್ಯಾಗಿ ಸುಹೃದನುರಾಗಿ . . . ವಿಮಳ ಜ್ಞಾನಯೋಗಿಜನಕ್ಕೆ ತಾ ನಾಗಿ (ಬಸಪು. ೭–೫) ; "ಒಂದು ದಾರಿಯಲೀಗ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸಾಗಿ ವಂದಿಸುವೆ ನಂದಿಸುವೆ ಮಾತಿನನುರಾಗಿ" (ಕಎಪು. ೧೨–೪).
[ಸಂ. ಅನುರಾಗಿನ್]

ಅನುರಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಸು ; ಪ್ರೇಮಿಸು : ಮಂಜುಳರಾಗರಸವೊಸೆ ದೆಸೆಯಲನುರಾಗಿಸಿ ನುತಿಸುತಿರಲು (ಬಸಪು. ೮–೫೭) ; ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗನಲ್ಲಿ ಅನುರಾಗಿಸುವಂತೆ ಈ ಬಾಲಕನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಅನುರಾಗಪಡುವುದು (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೪). [ಅನುರಾಗ + –ಇಸು$_3$]

ಅನುರಾಧೆ, ಅನೂರಾಧ, ಅನೂರಾಧೆ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿಷ] ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹದಿನೇಳನೆಯದು : ಭರಣಿಯನುರಾಧೆ ಮಾರುತನೆರಡುಂ ಭಾದ್ರಪದೆ ಶಕ್ರನೆಂಬಿವಱೊಳ್ ಭಾಸ್ಕರಸುತನಿರೆ ಶನಿ ವಾರಂ ಬರೆ ಮನೆಯಂ ಮಾಡಬೇಡ (ಲೋಕೋಪ. ೩–೬). **ಅನೂರಾಧ** (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೪೨). **ಅನೂರಾಧೆ** : ಖಗೋಳದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನಿ . . . ಅನೂರಾಧೆ . . . ಎಂಬಿಪ್ಪತ್ತೇಳು ತಾರೆಗಳ್ (ವಿವೇಕ. ೨೫೮). [ಸಂ. ಅನುರಾಧಾ]

ಅನುರೂಪ (ಗು). ಅನುಗುಣವಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಸಮಾನವಾದ; ಉಚಿತವಾದ; ತಕ್ಕ: ಅನುರೂಪಂಗೆ ಕುಲೀನಂಗೆ ನಿಖಿಲವಿದ್ಯಾವಿದಂಗೆ . . . ಈ ವನಜಾಕ್ಷಿಯನೀವೆನೆಂದು ದಿವ್ಯಮುನೀಂದ್ರಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೫೭–೭); ನೋಟ್ಪಿಂದನುರೂಪಮಾದುದಶರೀರ ಸಹೋಕ್ತಿಗೆ ನಾರ ದೇರಿತಂ (ಜಗವಿ. ೨–೫೧).

ಅನುರೂಪಮಾಗಿ, ಅನುರೂಪವಾಗಿ = ಹೊಂದುವಂತೆ; ಉಚಿತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ: ಅವುನ್, ಉವುನ್‌ಗಳ್ ಮಿಕ್ಕ ವಿಭಕ್ತಿಗಳ ಮೇಲೆಯನು ರೂಪಮಾಗಿ ಪತ್ತುಗುಂ (ಶಮುದ. ೧೨೨ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಅನುರೂಪಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಂಡ ರೀತಿ. ೨. ಯುಕ್ತವಾದ ಕ್ರಮವುಳ್ಳದ್ದು: ವಿಕ್ರಮಮೂರ್ತಿಗೆ ತಾರಾಚಕ್ರಂ ಕಟಿಸೂತ್ರಮಾಗೆ ತತ್ಕಟಿಸೂತ್ರಂ ಚಕ್ರಿಗೆ ಬಾಲ್ಯಕ್ಕನುರೂಪಕ್ರಮಮಾಯ್ತೆನಿಸಿ ಮುತ್ತಿನುಡೆವಣಿಯೆಸೆಗುಂ (ಜಗವಿ. ೩–೯೭). [ಅನುರೂಪ + ಕ್ರಮ]

ಅನುರೂಪತೆ (ನಾ). ಗುಣ, ರೂಪ, ಶೀಲ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾದೃಶ್ಯ: ಜನಕನೊಳನುರೂಪತೆಯಂ ತನೂಭವಂ ತಾಳ್ದಿದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೯). [ಸಂ. ಅನುರೂಪತಾ]

ಅನುರೋಧ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು; ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ನಡೆಯುವುದು. ೨. ಒತ್ತಾಯ; ಬಲಾತ್ಕಾರ: ಮಹಾಶ್ವೇತಾನುರೋಧದಿಂ ಕೃತಫಲ ಜಲಾಹಾರೆಯಾಗಿ (ಕಾದಂಉ. ೬೩೩); ತಾಯಿಯ ಅನುರೋಧಕ್ಕೆ ಒಂದು ದಿನ ಅವನು ಮರುನುಡಿಯಿತ್ತ (ಮಸಕೂ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಅನುರೋಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಲಾತ್ಕರಿಸು; ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸು: ಮಂಚದಿಂದ ಇಳಿಯ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಅವರ ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಅನುರೋಧಿಸಿದೆ (ಮಸಕೂ. ೪೫); ಮುಂದರಿಯು "ನಾನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮಡಿದರೆ ಮುಂದೆಂದು ನಾಟಕ ನೋಡಬಲ್ಲೆನು"? ಎಂದು ಅನುರೋಧಿಸಿದಳು (ಝಾರಾಣಿ. ೩೧೭). [ಅನುರೋಧ + –ಇಸು₃]

ಅನುಲಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಮನಿಸು; ಗಮನವಿಟ್ಟು ನೋಡು: ಮಂಗಳೆ . . . ನವಿಲುಗಳನ್ನೇ ನೆಟ್ಟ ನೋಟದಿಂದ ಅನುಲಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಸರ್ವಮಂ. ೧೨೩). [ಅನು₂ + ಲಕ್ಷಿಸು]

ಅನುಲಾಪ (ನಾ). ಒಮ್ಮೆ ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹೇಳುವುದು: "ಅನುಲಾಪಃ, ಮುಹುರ್ಭಾಷಾ– ಈ ೨ ಅಡಿಗಡಿಗೆ ನುಡಿದ ನುಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೨೪–೧೪೪). [ಸಂ.]

ಅನುಲಾಪದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹೇಳು; ಪುನಃ ಪುನಃ ನುಡಿ: ಬಹುವಾರ್ತೆ ಬಂದು ದೇವರಿಗೆ ಕಹಿದೋಱಿದುವು ನಮ್ಮ ಕಾರ್ಯ ಚೇಷ್ಟಿತವೆಂದು ಮುಹುರನುಲಾಪದೋಱಿದನು (ಭರಚ. ೫೮–೮೩). [ಅನುಲಾಪ + ತೋಱು]

ಅನುಲಾಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳಿದುದನ್ನೇ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹೇಳು (ದಕ. ೩). [ಅನುಲಾಪ + –ಇಸು₃]

ಅನುಲಾಸಿ (ಗು). ಅನುಸರಿಸಿ ಕುಣಿಯುವ. 'ಮೇಘನಾದಾನುಲಾಸಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅನುಲಾಸಿನ್]

ಅನುಲೇಪ (ನಾ). ೧. ಬಳಿಯುವುದು; ಸವರುವುದು: ಅನುಲೇಪಾತಿಶಯಪ್ರಭಾವದಿನಿತಾಂಗೋಪಾಂಗಮುತ್ಕೋಕಿಲಸ್ವನ ಲೀಲಾಲಲಿತೋರು ಚಾರುನಿನದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೩೬). ೨. ಬಳಿಯುವ ದ್ರವ್ಯ; ಮೈಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ: ಮೃಷ್ಟಾನ್ನ ಭೋಜನಕಂ ಸತ್ಫಲಕಂಜನಾದಿಯನುಲೇಪಂಗಳ್ಗೆ . . . ಆರಾಮೊಡಂ ಮನದೊಳ್ ಕಾಮಿಸದಿರ್ಪರೇ (ಸೋಮೇಶ. ೧೨). [ಸಂ.]

ಅನುಲೇಪಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಬಣ್ಣ, ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಬಳಿ, —ಸವರು: ಗಗನಮನನುಲೇಪಂಗೆಯ್ದೊಡಲ್ಲಿ ಮಸಿ ಪತ್ತುಗುಮೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೭೯). [ಅನುಲೇಪ + ಗೆಯ್(< ಕೆಯ್₁)]

ಅನುಲೇಪಕ (ನಾ). ೧. ಬಳಿಯುವವನು; ಲೇಪನಮಾಡುವವನು. ೨. ಬಳಿಯುವ ವಸ್ತು; ಲೇಪನದ್ರವ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅನುಲೇಪನ (ನಾ). = ಅನುಲೇಪ: ದಿವ್ಯಗಂಧಂಗಳಿಂದನುಲೇಪನಂಮಾಡಿ ನವ್ಯಕುಸುಮಂಗಳಂ ಸಿರಿಮುಡಿಯೊಳಗೆ ಸೂಡಿ ಕಪ್ಪುರದ ವೀಳೆಯಮನಾದರಂ ಮಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು (ತಿರುರ. ೬–೨೧). [ಸಂ.]

ಅನುಲೇಪನಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಅನುಲೇಪಂಗೆಯ್: ಗಂಧಕಸ್ತೂರಿಯನುಲೇಪನಗೆಯ್ದೊಲವಿಂದೆ ಮನ್ಮಥ ತನ್ನ ಸತಿಯ (ಮೋಹತ. ೧೬–೫೩). [ಅನುಲೇಪನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಅನುಲೇಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಳಿ; ಸವರು; ಹಚ್ಚು: ಗಂಧಾದಿಗಳನೆಲ್ಲಂ ತೆಗೆದು . . . ಮೃಗನಯನೆಗನುಲೇಪಿಸಿದರು (ಬಸವು. ೪–೩೫). [ಅನುಲೇಪ + –ಇಸು₃]

ಅನುಲೋಮ (ನಾ). ೧. ರೂಢಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಮ; ಯಥಾಕ್ರಮ: ಆ ಪತ್ತಕ್ಕರಂಗಳೊಳ್ ಎರಡೆರಡಕ್ಕರಂಗಳ್ ತಮ್ಮೊಳನುಲೋಮದೊಳಿರ್ದೊಡಂ ವಿಲೋಮದೊಳಿರ್ದೊಡಂ ಸವರ್ಣಸಂಜ್ಞೆಯಂ ಪಡೆಗುಂ (ಶಮುದ. ೬ ವೃತ್ತಿ); ಕ್ರಮದೊಳೆ ಬಂದನುಲೋಮದೊಳೊಂದಿ ಪದದ್ವಯಂ ನಿಯತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩–೮). ೨. [ಸಂಗೀತ] "ಪಲ್ಲವಿಯ ನೈಜ ಕಾಲ ಪ್ರಮಾಣದ ತಾಳ ಅನುಸರಿಸಿ, ಅದೇ ಕಾಲ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ತಾಳ ಸ್ಥಿರವಾಗಿಟ್ಟು, ಪಲ್ಲವಿಯನ್ನು ಎರಡು ಮತ್ತು ಮೂರನೇ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡುವುದು ಅನುಲೋಮ" (ಸಂಗೀಚಂ. ೯೩). [ಸಂ.]

ಅನುಲೋಮಜಾತಿ (ನಾ). ಮೇಲು ಜಾತಿಯ ಪುರುಷನಿಂದ ಕೆಳಜಾತಿಯ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜಾತಿ: ಅನುಲೋಮಜಾತಿ ೬ ಪ್ರತಿಲೋಮಜಾತಿ ೬ ಕೂರ್ಮಜಾತಿ ೧ ಗೋಳಕ ಜಾತಿ ೧ (ಅಧ್ಯಾಮಾ. ೯೫). [ಅನುಲೋಮ + ಜಾತಿ]

ಅನುಲೋಮವಿವಾಹ (ನಾ). ಮೇಲುಜಾತಿಯ ಗಂಡಿಗೆ ಕೆಳಜಾತಿಯ ಹೆಣ್ಣಿನೊಡನೆ ಆಗುವ ಮದುವೆ: ಆರ್ಯರಲ್ಲಿ–ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರರೂಪ, ಆಕಾರಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಲೋಮವಿವಾಹವೇ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಾರಣವು (ಕರ್ನಾಪೂ. ೧೦೬). [ಅನುಲೋಮ + ವಿವಾಹ]

ಅನುಲೋಮಿ (ನಾ). ಅನುಲೋಮವುಳ್ಳವನು; ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತಿರುವವನು; ಕ್ರಮವುಳ್ಳವನು (?): ಸ್ವಾಮಿ ಜಯ ನಿಃಕಾಮಿ ಜಯ ಉದ್ದಾಮಿ ಜಯ ಸುಪ್ರೇಮಿ ಜಯ ವೈಲೋಮಿ ಜಯ ಅನುಲೋಮಿ ಜಯ (ಶಂಕದಾ. ೫–೪೭). [ಸಂ. ಅನುಲೋಮಿನ್]

ಅನುಲ್ಲಂಘನೀಯ (ಗು). ಮೀರಲಾಗದ: ಕರ್ಮವು ಅನುಲ್ಲಂಘನೀಯ ನಿಯಮ (ಶಾಂಪಜೀ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಅನುವಂಗೆಯ್ 'ಅನಿವಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಅನುವಂಶ (ನಾ). ಮೂಲವಂಶ. 'ಅನುವಂಶತತ್ತ್ವ', 'ಅನುವಂಶವಾದಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುವಂಶತತ್ತ್ವ (ನಾ). "(ವಂಶಾರ್ಜಿತ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯಾಗುವ ವಿಧಾನವನ್ನು ಸಂಖ್ಯಾತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಇಳಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವ) ಮೆಂಡಲಿನ ಅನುವಂಶತತ್ತ್ವ" (Mendelism. ಇಂಕನಿ). [ಅನುವಂಶ + ತತ್ತ್ವ]

ಅನುವಂಶವಾದಿ (ನಾ). ಮೂಲಪುರುಷನ ಸ್ವಭಾವವು (ರೂಪ ಗುಣಾದಿಗಳು)ವಂಶದಲ್ಲಿ ಇಳಿದು ಬರುವುದೆಂದು ವಾದಿಸುವವನು; ಅನುವಂಶವಾದಿ (Hereditarian. ಇಂಕನಿ).
[**ಸಂ.** ಅನುವಂಶವಾದಿನ್]

ಅನುವಂಶೀಯ (ಗು). ವಂಶಪಾರಂಪರ್ಯವಾಗಿ ಬಂದ: ಶಿಕ್ಷಣ ಒಂದು ಕಲೆಯೆಂದೂ ಆದರಲ್ಲಿ ಅಭಿರುಚಿ ಆಸಕ್ತಿಗಳು ಅನುವಂಶೀಯ ವಾಗಿ ಬರಬೇಕೆಂದೂ ಅನೇಕರು ವಾದಿಸುವರು (ಶಿಕ್ಷದ. ೪೧೭). [**ಸಂ.**]

ಅನುವಂಶೀಯತೆ (ನಾ). "ತನ್ನಂತೆ ರೂಪ, ಗುಣಗಳಿರುವ ಸಂತತಿ ಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ; ಅನುವಂಶೀಯತೆ; ವಂಶಾನು ಗತತ್ವ" (Heredity. ಇಂಕನಿ). [**ಸಂ.**]

ಅನುವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮಪಡಿಸು; ಹದಗೊಳಿಸು; ಸಿದ್ಧಮಾಡು: ಪಾರಾವಾರಕ್ಕೆ ಜಡರ್ ನೀರಡುಕುವ ತೆಱದೆ ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ದೀಂ ಸಂಸಾರದ ಮೋಕ್ಷದ ಪಕ್ಷದ ಸಾರೇತರಸುಖಮನೀಶ ನಿನಗಾರ್ ಪೇೞ್ವರ್ . . . ಎಂದು ಪರಮನಂತಃಕರಣಜಾತಮನನುವಡಿಸಿ ಮಾಣ್ದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೧೪, ೧೧೯ ವ); ಅನುವಡಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅನುವರಿಸಿ] ಧರ್ಮಮಂ ಕಿವಿಗಿನಿದಾಗೆ ಪರತ್ರೆಗಿದುವೆ ಹಿತಮೆನಿಸಿದ ಮಾತನೆ ನುಡಿವರ್ (ಸಮಪ. ೫–೩೪); ಅನುವಡಿಸಿ ವಾಲಾಗ್ರದಗ್ರಮುಕ್ತಾಫಲಿತವೆನಿಸೆ ಕೈಲಾಸ ಪಾಂಡುರಗೋಪತೀರೂಪನೆನಿಪಂತೆ ಗಿರಿತಟದಿ ವೀರಮಾರುತಿ ತೋರ್ದ ನದ್ಭುತಾವೇಶದಿಂದ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೧–೧೧); ಪೊಡವಿಗತಿಗೀ ನಿನ್ನ ಅಡಿಯ ಗತಿಯನುವಡಿಸು ತಡೆಮಾಡದಿರು ಸಾಗು ಎಲ್ಲ ಸರಿಯಹುದು (ವಿಸೀಗೀ. ೫೫–೧೭). [ಅನು$_2$ + ಪಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅನುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವಾಗು; ಅನುಕೂಲ ಹೊಂದು; ಅಂದ ವಾಗು: ನನೆಗಣೆಯಿಂದೆಚ್ಚು ತಣಿಯದಂಗಜನಾವನಿತೆಯನಿಟ್ಟ ಮಲ್ಲಿ ಗೆಯ ಮಿನುಗುವ ಪೆಟ್ಟಲ ಗುಂಡೆನಲವಳ ಮುಂದನುವಡೆದಿರ್ದುದಾ ಚೆಂಡು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೧–೧೨೨). [ಅನು$_2$ + ಪಡೆ$_1$]

ಅನುವತ್ಸರ (ನಾ). ೧. ವರ್ಷದ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಒಂದು ಹೆಸರು: ವರ್ಷಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅನುವತ್ಸರ ನೆಂದು ಹೆಸರು (ಹಸಾರ. ೫–೪೦ ಅಡಿಟ). ೨. ಐದು ವರ್ಷಗಳಿಗೊಮ್ಮೆ ಬದಲಾಯಿಸಿ ಹೊಸದಾಗಿ ಮೊದಲಾಗುವ ಬಾರ್ಹಸ್ಪತ್ಯಮಾನ ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಐದನೆಯದು. [**ಸಂ.**]

ಅನುವದನ (ನಾ). ಮುಖಕ್ಕೆ ಎದುರಾದ ಮುಖ. 'ಅನುವದನ ಚುಂಬನ' ಪರಾ. [**ಸಂ.**]

ಅನುವದನಚುಂಬನ (ನಾ). ಬಾಯಿಗೆ ಬಾಯಿಟ್ಟು ನಾಲಗೆಗೆ ನಾಲಗೆ ಸೋಕುವಂತೆ ಮುತ್ತಿಡುವುದು: ಮೊಗದೊಳ್ ಮೊಗವತ್ತಿಸಿ ಸೊಗಸೊಗೆವಿನಮೋರೊರ್ವರಾಕ್ಷಣದೆ ನಲ್ಲರ್ ನಾಲಗೆಗಳನೊಂದಿಸಿ ಪೋರಿಪ ಬಗೆ ನೆಗಳ್ದನುವದನಚುಂಬನಂ ತಾನೆನಿಕುಂ (ಮನ್ಮವಿ. ೧೨–೧೩).
[ಅನುವದನ + ಚುಂಬನ]

ಅನುವದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟ ಹಾಗೆ ಹೇಳು, —ಉಚ್ಚರಿಸು: ಮುನಿಜನದೋದಿಸಿದೋಜೆಯೊಳನುವದಿಪುದಿದೊಂದೆ ಕೊಂಡಕುಂದಾ ನ್ವಯ ನಂದನವನ ಶುಕಂ (ಆದಿಪು. ೧–೧೪); ಜನಪತಿಗಳ್ ನುಡಿಯಲ್ ಮಾರ್ದನಿಯಂತನುವದಿಸಿ ಬರ್ದುಕಲೊಲ್ಲದೆ ಮಾರ್ಕೊಂಡನುಚಿತಮಿ ದೆಂದು ಮಾಣಿಪ ಮನುಜೋತ್ತಮರೆಲ್ಲಿಯಾನುಮಿರ್ಪರ್ ಜಗದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೪೨). ೨. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡು: ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಿಯ ವಿಸ್ತಾರಕ್ಕವಕಾಶಮಪ್ಪಂತು ನುಡಿದು ಮಾಣ್ದರಸನ ನುಡಿಯಂ ಸವಿಸ್ತಾರಮನುವದಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೩೫ ವ). ೩. ಕೂಡಿ ಮಾತನಾಡು; ಸಂಭಾಷಿಸು: ದುಷ್ಪರೊಳಾಡೆನವರೊಳನುವದಿಸೆನವರ ಕಂಡರಾನು ಇದಿರೆಳ್ವ ಕೈಮುಗಿದಲ್ಲಿಂದ ತೊಲಗಿ ದೂರದೊಳಿಹೆನತಿಭೀತಿಯಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧–೫೭). ೪. ಹೇಳು; ನಿರೂಪಿಸು: ಅನುವರದೊಳ ಗಳಿವೆನಗಾರಿಂದದನನುವದಿಸೆನ್ನೊಡನೆಂದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೯–೪೩); ಮುಂದೀತನೆ ನುಡಿದವೊಲು ಬೇಱೆ ಭೂಮಿಯನನುವದಿಸಿ ಕೊಡುವುದೆ ಉಪಾಯವುಯೆಂದರಾ ನೃಪರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೨–೩೧); ತಂದೆ ತಾಯಿ ಗಳೊಡವುಟ್ಟಿದರತ್ತೆ ಮಾವಂದಿರು ಸಕಲ ಬಾಂಧವರು ಕುಂದದೆ ನಲ್ವೆಂಡಿರ ಕೂರ್ತುಪಚರಿಪಂದವನನುವದಿಸುವೆನು (ಹದಿಬ. ೫–೩). ೫. ಭಾಷಾಂ ತರಮಾಡು: ಅದೇ ಮೂಲವನ್ನು ಅನುವದಿಸಿದ ಕಥಾಂಶವು ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಹಿರಿದು ಗುಣದಲ್ಲಿ ಕಿರಿದು (ತವನಿ. ೧೮೪). [ಅನುವಾದ + –ಇಸು$_3$]

ಅನುವರ$_1$ (ನಾ). ಯುದ್ಧ; ಕಾಳಗ: ಹರಿಬಲದಿಂ ಪಾಂಡವರನುವರಮಂ ಪೊತ್ತಿಸಿದರೆನ್ನೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೬); ಅನುವರದೊಳ್ ಸಿಲ್ಕಿದನಂ ಜನಪತಿಗಳ್ ಭಂಗವಡಿಸಲಾಗದು (ದಶಕು. ೨–೩೨); ಅನುವರಧೊಳಗೆ ತಲೆಗಾಯಿದನ ದುರ್ಭಿಕ್ಷದಲಿ ಸಲಹಿದನ . . . ಮಱೆದವನಿಳಿವನ್ಯೆ ಕುಲ ಕೋಟಿ ಸಹಿತ ಮಹಾಂಧ ನರಕದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೪೨); ಅನುವರ ದೊಳಿಂದು ಶೌರಿಗೆ ವಿಮುಖನಾಗಿ ನೀಂ ಬಂದೆಯಾದೊಡೆ ಮಾವನ ಮನೆ ಯೊಳಾಂ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನಡೆವೆನೆಂತು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧–೬). [**ಸಂ. ?**]

ಅನುವರ$_2$ (ನಾ). ಕಷ್ಟ; ಸಂಕಟ: ಎಲೆ ಮಗನೆ ನಿನಗೆ ಬಂದನುವರವ ನುಸುರು ಮಱೆ ಬೇಡೆಂದು ಕಟ್ಟುಮ್ಮಳಂಗೊಂಡು ಬೆಸಗೊಂಡ ತಾಯೊ ಡನೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೯–೧೫); ಒಳ್ಳೆಯ ನೆರೆಯಿದ್ದರೆ ಆಪತ್ತು ಅನುವರಕ್ಕೆ ಒದಗುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [< **ಸಂ.** ಅನಿವಾರ್ಯ]

ಅನುವರಭೂಮಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧಭೂಮಿ; ರಣರಂಗ: ಅನುವರ ಭೂಮಿ [ಪಾಠಾಂ. ಭೂವಿ]ಗೆ ಬಲವಾಹನನುಂ ರವಿಹನುಮನುಂ ಪ್ರಚಂಡಾರಿಯುಮುಗ್ರನುಮಾದಿಯಾಗೆ ಖೇಚರರನೇಕ ವಾಹನಮನೇಱಿ ನಡೆದರನೇಕರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೩೦). [ಅನುವರ$_1$ + ಭೂಮಿ]

ಅನುವರಿ 'ಅನುವಱಿ' ನೋ.

ಅನುವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಲೋಚಿಸು; ಭಾವಿಸು: ಪರಮ ಹರುಷದಲಾ ಮುನಿಪನಾದರಿಸಿ ಬಳಿಕ ವಿದೇಹಭೂಪನ ಚರರ ಕಳುಹಿದ ಮನದೊಳನು ವರಿ[ಪಾಠಾಂ. ವದಿ, ಸರಿ]ಸಿದನು ಜಾನಕಿಯ ನರಚರಿತ್ರದ ರಾಮಚಂದ್ರಗೆ ಪರಿಣಯವ ಮಾಳ್ಪುಜ್ಜುಗವ ನಿರ್ಧರಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೧–೧೨–೩). ೨. ಆದ ರಿಸು; ಗೌರವಿಸು: ಜನಕನಂ ಕೊಂದವಂ ಪಾಪಿಯಲ್ಲವೆ ತನ್ನನನುವರಿಸ ದಪ್ಪಳಿಸು ಗದೆಯೊಳೆಂದೆಱಗಿದಂ ಪಾರ್ಥಿ ಭೀಮನ ಪದದೊಳು(ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪–೫೫). ೩. ಆರೋಪಿಸು: ಬಯಸಿದು ಬೇಡಲೀ ಹೊಮ್ಮಱಿ[ರೆ]ಯ ಲವಗುಣವ ಅನುವರಿಸಿ ಮಾತಾಡುವುದು ನಿನಗನುನಯವೆ (ತೊರರಾ. ೩–೮–೪೦). ೪. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ; ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸು.
[ಅನುವರಣ$_0$ + – ಇಸು$_3$]

ಅನುವರ್ಣನ (ನಾ). ವಿವರಣೆ; ನಿರೂಪಣೆ; ಕುರಿತು ಮಾಡುವ ವರ್ಣನೆ: ಇದು . . . ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದೊಳ್ ದೋಷಾದೋಷಾನು ವರ್ಣನ ನಿರ್ಣಯಂ ಪ್ರಥಮ ಪರಿಚ್ಛೇದಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೪೯ ವ). [**ಸಂ.**]

ಅನುವರ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿವರಿಸು; ನಿರೂಪಿಸು; ಅನುಸರಿಸಿ ವರ್ಣನೆ ಮಾಡು. ೨. ಬೇರೆಯವರು ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಹೇಳು; ಅನುಕರಿಸಿ ಮಾತನಾಡು: ನೃಪನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಮಂ ನೀನಪೂರ್ವಮಂ ನುಡಿಯೆ ಮತ್ತದನನುವರ್ಣಿಪನ ನುಡಿಗಳ್ ಪ್ರತಿ ಧ್ವನಿಯ ಪೋಲ್ಪೆಗಳ್ ನಿನ್ನ ನುಡಿಗೆ ಸಮನಾದಪುದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೩೬).
[ಅನುವರ್ಣನ + – ಇಸು$_3$]

ಅನುವರ್ತ (ನಾ). ತಡೆ; ಅಡ್ಡಿ: ಧರ್ಮಾರ್ಥರಾಗಿಹ ಯಕ್ಷರಿದಕನುವರ್ತ ಬರಧೊಲ್ ಕಾಯ್ವುದು (ಬಿಜ್ಜಪು. ೪–೧೩). [< **ಸಂ.** ಅನುವಾರಿತ ?]

ಅನುವರ್ತನ, ಅನುವರ್ತನೆ (ನಾ). **೧.** ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು; ಒಬ್ಬರ ಇಷ್ಟದಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ವಿಧೇಯತೆ; ಅನುಸರಣೆ: ಮಹಾರಾಜರ ಅನುವರ್ತನಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಎಲ್ಲರ ಹಿತವೂ ಅಪ್ಪಣೆ ಪಾಲಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಎಲ್ಲರ ಆನಂದವೂ ಇರುವವೆಂದು ನಾನು ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೇಳುವೆನು (ತುಳಸಿ. ೧೯೩). **೨.** ಸಮ್ಮತಿ ಸೂಚಿಸುವುದು; ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಡುವುದು. **೩.** ಪರಿಣಾಮ; ಫಲಿತಾಂಶ. **೪.** [ವ್ಯಾಕ] ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಪ್ರಕೃತಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯವಾಗುವುದು; ಅನುವೃತ್ತಿ. **ಅನುವರ್ತನೆ:** ದದಪಂಗಳ್ಪರಮಾದ ಎಂಬುದನುವರ್ತನೆ (ಶಮುದ. ೨೩೪ ಟೀ). [ಸಂ.]

ಅನುವರ್ತನೆ 'ಅನುವರ್ತನ' ನೋ.

ಅನುವರ್ತಿ (ನಾ). **೧.** ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವನು; ವಿಧೇಯನಾದವನು; ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ನಡೆಯುವವನು: ಅನುಸಾಲ್ವ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ವೃಷಕೇತು ಯೌವನಾಶ್ವನ ತನಯ ನೀಲಧ್ವಜರ್ ನರಂಗಿವ ರೈವರನುವರ್ತಿಗಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೬). **೨.** ಹೋಲುವಂಥ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವ್ಯಕ್ತಿ. 'ಕಮಲಾನುವರ್ತಿ' ಪರಾ.
[ಸಂ. ಅನುವರ್ತಿನ್]

ಅನುವರ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ; ವಿಧೇಯವಾಗಿ ನಡೆ: ಪ್ರಬಲರಂ ದುರ್ಬಲರು ಅನುವರ್ತಿಸುವರು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೫೫-೧೬); '... ಈ ಮಂದಮತಿಯನ್ನ ಅನುವರ್ತಿಸುವ ರಾಜರಿಗೋಸ್ಕರ ನಾನು ವ್ಯಥೆಪಡುತ್ತೇನೆ' (ಭೀಷ್ಮಚ. ೧೩೯); ಸುಲ್ತಾನ ಮಹಾಶಯರೇ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಅನುವರ್ತಿಸಿರಿ (ಹಿಂಕಿರು. ೬೫). **೨.** ಮಾಡು; ನೆರವೇರಿಸು: ತರಣಿ ಸಂಧ್ಯಾಸಮಯ ಕರ್ಮಾಂತರವನನುವರ್ತಿಸಲು [ಪಾಠಾಂ. ನಿರ್ವರ್ತಿಸಲು] ಪಶ್ಚಿಮಶರಧಿಗಿಳಿದನು (ತೊರರಾ. ೬-೧೭-೪೬). **೩.** [ವ್ಯಾಕ] ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಅನ್ವಯವಾಗಿ ಬರು; ಅನುವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಬರು: ಅಲ್ಲಿ ಮೊದಲ್ ಪೇೞ್ದ ತಾನ್ ನೀನ್ ಆನೆಂಬ ಪುರುಷತ್ರಯಕ್ಕೆ ಏಕಾನೇಕವಚನದೊಳ್ ಅಮ್ ಅರ್ ಅಯ್ ಇರ್ ಎನ್ ಎವುಗಳಕ್ಕುಂ ಎಂಬುದನುವರ್ತಿಸೆ ಪದಮಕ್ಕುಂ (ಶಮುದ. ಸ. ೨೬೩ ವೃತ್ತಿ). [ಅನುವರ್ತನ + -ಇಸು₃]

ಅನುವಶ (ಗು). ಅಧೀನನಾದ; ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳುವ: ಅನುಜಂ ರಿಪುದುಸ್ಸಹತೇಜನನುವಶಂ ತಾನೆ ನಡೆವುತಿರೆ ... ಸೊಗಯಿಸಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೩). [ಸಂ.]

ಅನುವಶೆ (ನಾ). ಅಧೀನಳು; ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳುವವಳು: ಅನುನಯಶತಂಗಳಂ ನುಡಿದನುವಶೆಮಾಡಲ್ ವಿಯಚ್ಚರೇಂದ್ರನುಮೇನಾರ್ತನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೭೯). [ಸಂ. ಅನುವಶಾ]

ಅನುವಸಥ (ನಾ). ಆವಾಸಸ್ಥಳ; ಮನೆ: ಚ್ಯುತಯಾಥಾಸಂಖ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತೀತ ದೋಷಾನುವಸಥಮೆಂದಱಿಗೆ ಬುಧರ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೮೬).
[ಸಂ. ?]

ಅನುವಱಿ, ಅನುವರಿ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮ ಅಥವಾ ರೀತಿಯನ್ನು ತಿಳಿ; ಔಚಿತ್ಯವನ್ನು ಅರಿ: ಅಂತನುವಱಿದೊಸಗೆಯೊಳಮರರಾಜನುಂ ಸನಾಭಿಗಳ್ವೆರಸು ನಾಭಿರಾಜನುಂ ಬಂದು ... ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಂಗೆಯಿಸಿದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೮-೨೨ ವ); ಮೂಜಗಭರಿತನನುವಱಿಯದಲ್ಲಿರ್ದನೆಂದು ಮುದ್ರಿಸಿ ಹೂಡಿ ನಡೆಗೊಂಡರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೧೨); ಯುವತಿಯನು ನುಡಿಸಲ್ಕೆ ನೋಳ್ಪನು ತವಕದನುವಱಿದಪ್ಪಿ ಮೊಗಗೊಡೆ ಪವಣಱಿದು ಚುಂಬಿಸುತೆ ಇಂದುಟಿಸುಥೆಯನೊಸೆದೀಂಟ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪-೧೦); ಕೇತನಗಳಿಗೆ ಕುದುರೆಗಳಿಗೊಂದೇಬಾರಿ ತಾಕುವವೊಲನುವಱಿತು ತೆಗೆದೆಚ್ಚು (ಕೋಗಯ. ೨೧-೧೯); ಅನುವಱಿಯೆ ಕೆಳೆಯನೊಳ್ ವಿವರಿಸಿದಂ (ಚಿಕವಿ. ೪-೧೬೪). **ಅನುವರಿ:** ಅನುವರಿಯದಿಂತು ಕೊರಚಾಡಿದಿರಿ (ಮಹಾವಿ. ೪-೧೦೧). [ಅನು₃ + ಅಱಿ₁]

ಅನುವಾಕ (ನಾ). **೧.** ಬೇರೊಬ್ಬರು ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವುದು. **೨.** ವೇದಗಳಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಪ್ರಕರಣ,— ವಿಭಾಗ; ಅಧ್ಯಾಯ; ಋಗ್ವೇದ ಯಜುರ್ವೇದಗಳಿಂದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಆಯ್ದು ಕೂಡಿಸಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ ಒಂದು ಅಧ್ಯಾಯ,— ಪ್ರಕರಣ: ಮತ್ತಮಾ ವೇದದೊಳೆ ಯಜ್ಞಾನುವಾಕದೊಳ್ ಉತ್ತಮಾಗ್ನಿಯೆ ನಿನಗೆ ರುದ್ರನೇ ರಕ್ಷಕಂ (ಅರಾಜ. ೩-೨೪); ಅವುಗಳನ್ನು ೧೦ ಮಂಡಲಗಳಾಗಿಯೂ, ಪ್ರತಿಮಂಡಲವನ್ನು ಅನುವಾಕ, ಸೂಕ್ತ ಮುಂತಾದ ವಿಭಾಗಗಳಾಗಿಯೂ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಭಾಇಪ್ರ. ೨೯). **೩.** ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುವ ವಚನ ಸಮುದಾಯ. [< ಸಂ. ಅನುವಚ್]

ಅನುವಾಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವಾಗಿ ಓದು: ವಿನಯವತ್ತಳೆಯಂ ವಿಪ್ರೋತ್ತಮನದನಂತರ್ಗತಚಿತ್ತದೊಳಿಂತೆಂದು ತನ್ನೊಳನುವಾಚಿಸಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೪೯). [ಅನುವಾಚನ₂ + -ಇಸು₃]

ಅನುವಾತು (ನಾ). ಹಿತವಾದ ಮಾತು: ಅನಿತುಂ ತಪ್ಪಂ ಸೈರಿಪಳನು ವಾತಂ ಪೇೞ್ವಳನಿಬರ್ಗಭಯಮನೀವಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೪-೧೧).

ಅನುವಾತುವಣ್ = ಹಿತಕರವಾದ ಮಾತೆಂಬ ಹಣ್ಣು: ಬಿನಯದ ಬಿತ್ತು ಬಿನ್ನಣದ ಪೆರ್ಮೊಳೆ ಬಿಜ್ಜೆಯ ಬೇರ್ ವಿವೇಕದೊಳ್ಪೊನರ್ ... ಅನುವಾತುವಣ್ಣ ಬಿಣ್ಪೊನೆಯೆನೆ ಚಿಕ್ಕದೇವನೆಸೆದಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೬-೪೧).
[ಅನು₂ + ಮಾತು]

ಅನುವಾದ (ನಾ). **೧.** ಬೇರೊಬ್ಬರು ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಹೇಳುವುದು; ಅನುಕರಣೋಚ್ಚಾರಣೆ: ಅನುಕರಣದೊಳೊಂದಿದ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೋಷಮಾಗೆ ಸಲ್ಗುಂ ಪೇೞ್ದಂತಿನಿತುಂ ಸ್ವರೂಪಕಥನದೊಳನುವಾದಂ ಭಿನ್ನಶಬ್ದಮುಪ್ಪದಱಿಂದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೫೨). **೨.** ಮೊದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ಮತ್ತೆ ನಿರೂಪಿಸುವುದು: ಅರ್ಥವು ಬೇರೊಂದು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವುದರಿಂದ ಇದು ಅನುವಾದವು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೫೦೧ ಟ). **೩.** ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು,— ಬಳಸುವುದು: ಇಂದ್ರಿಯಾನುವಾದದಿಂದ ಸಂಜ್ಞಿ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳ್ಗೆ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವತ್ರಿತಯಮುಂಟು ಉಳಿದುವಕ್ಕಿಲ್ಲ (ತಸೂವ್ಯ. ೧೧); ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಾನುವಾದದಿಂ ಕ್ಷಾಯಿಕ ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿಗಳೊಳ್ ... ಅಂತರಮಿಲ್ಲ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೪೪). **೪.** ಅರ್ಥವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವಂತೆ ವಿವರಿಸುವುದು; ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ: ಶ್ರೀ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರು ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಭಾರತದಿಂದ ಕಾವ್ಯವಾಚನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀ ಭಟ್ಟರ ಅನುವಾದವೂ ಉಂಟು (ರೂಢಿ). **೫.** ಯಾವುದಾದರೂ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಮೂಲದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಕುಂದಿಲ್ಲದಂತೆ, ಏರುಪೇರುಗಳಿಲ್ಲದಂತೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹೇಳುವುದು. **೬.** ಹಾಗೆ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿ ಹೇಳಿದ ರೂಪ; ಭಾಷಾಂತರ: 'ರಾಮವರ್ಮ ಲೀಲಾವತಿ' ಯು ಷೇಕ್ಸ್‌ಪಿಯರ್ ಕವಿಯ 'ರೋಮಿಯೋ ಆಂಡ್ ಜೂಲಿಯಟ್' ಎಂಬ ನಾಟಕದ ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದ (ರೂಢಿ); ರವೀಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರರ 'ಗೀತಾಂಜಲಿ' ಬಂಗಾಳಿಯಿಂದ ಇಂಗ್ಲೀಷಿಗೆ ಅನುವಾದವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **೭.** ಒಪ್ಪಿಗೆ; ಸಮ್ಮತಿ: ಮಂಗಳದೇವಿಯ ಗುಡಿಗೆ ಅರ್ಚನೆಗಾಗಿ ನಿನ್ನ ತಾಯಿಯೊಡನೆ ತೆರಳಲು ಅನುವಾದವನ್ನು ಪಡೆದರೆ ಸಾಕು (ಅಮಾಸಂ. ೨೪೮).

ಅನುವಾದಮಾಡು=ಭಾಷಾಂತರ ಮಾಡು: ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂಗಾಳೀ ಮೂಲವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅನುವಾದಮಾಡಿದ್ದೇನೆ (ನಿಬಂಧ. ಮು. XIV).
[ಸಂ.]

ಅನುವಾದಕ (ನಾ). ಅನುವಾದ ಮಾಡುವವನು : ಅನುವಾದ ಹಗುರವಾದ ಕೆಲಸವಲ್ಲ, ಅನುವಾದಕನ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಹಲವಾರು ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಬಾರದು (ಸಾಹಿಪ್ರ. ಮು. XVII). [ಸಂ.]

ಅನುವಾದಕತ್ವ (ನಾ). ೧. ಅನುವಾದಕನಾಗಿರುವುದು; ಅನುವಾದಕತನ. ೨. ಮೊದಲೇ ಇದ್ದುದನ್ನು ಹೊಸದಾಗಿ ಹೇಳುವುದು; ಪುನರುಕ್ತಿ : ಸಿದ್ಧವಸ್ತುವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅನುವಾದಕತ್ವವು ಬರುವುದೆಂಬ ದೋಷವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ತೆಗೆದಿರುತ್ತಾನೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨೨ ಟೀ). [ಸಂ.]

ಅನುವಾದ ಚಿಹ್ನೆ (ನಾ). ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಒಂದು ಕಡೆ ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿಯೂ ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ನೆಟ್ಟಗೂ ಹಾಕುವ ಅಲ್ಪವಿರಾಮಗಳು; " " ಮತ್ತು ' ' ಗುರುತು (Comma. ಇಂಕನಿ). [ಅನುವಾದ + ಚಿಹ್ನೆ]

ಅನುವಾದಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸುವಂಥದು; ಹೊಂದುವಂಥದು; ಅನುಗುಣ : ನಯಮುಳವಟ್ಟ ಜೀವೆಯುಳವಟ್ಟಧರೋತ್ತರತಂತ್ರಮುಪ್ಪ ತಂತ್ರಿಯೊಳನುವಾದಿಯಾಗೆ ಪೊಸಮೂರ್ಛನೆ ರಂಜಿಸೆ ... ವೀಣೆಯಂ ಮಿಡಿದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೮೬). ೨. ಅನುವಾದ ಮಾಡುವವನು. ೩. [ಸಂಗೀತ] ವಾದಿ, ವಿವಾದಿ, ಸಂವಾದಿ, ಅನುವಾದಿ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ. ಅನುವಾದಿನ್]

ಅನುವಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿರೂಪಿಸು; ಹೇಳು : ಆದಿಕವಿ ಪಂಪನೆಂದನುವಾದಿಸಿ ವಾದಿಸಿ ವಿರೋಧಿ ವಿಪರೀತತೆಯಿಂದೋದೆ (ಧರ್ಮನಾ. ೧–೩೬). ೨. ಭಾಷಾಂತರಿಸು : ಬೃಹತ್ಕಥೆಯನ್ನು ಪೈಶಾಚಿಭಾಷೆಯಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೆ ಅನುವಾದಿಸಿದ್ದು ಬಹುದೊಡ್ಡ ಕಾರ್ಯ (ಕಸಾಚ. ೧೬). ೩. ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ವಾದಮಾಡು : ಅವಳೊಡನನುವಾದಿಸಿದನಿಂತೆಂದು (ರಾಮಚ. ೨೫–೮೬). [ಅನುವಾದ + -ಇಸು$_3$]

ಅನುವಾದಿಸ್ವರ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] "ಸಂವಾದಿತ್ವ (Consonance) ಮತ್ತು ವಿವಾದಿತ್ವ (dissonance) ಎರಡೂ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ವರಗಳೇ ಅನುವಾದಿ ಸ್ವರಗಳು" (ಸಂಗೀಚಂ. ೨೦). [ಅನುವಾದಿ + ಸ್ವರ]

ಅನುವಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಹಿತವಾಗು; ಸೊಗಸಾಗು : ಪೊಳೆವಳಿಕಂ ಪೊದಟ್ಟ ಕದಪಂದದ ಕುಂದಣದೋಲೆ ನೀಳ್ದ ಕಣ್ಣೆಳನಗೆ ಮುದ್ದುವಾಯ್ದೆಱೆ ಸುಧಾರಸಧಾರೆ ಕಡಂಗಿ ಪೊಂಗಿಪಾಯ್ದುದೀವನುವಾಂತ ಮಾತಿನೆಸಕಂ ಮನಕಂ ಮುಸಕಂಗೊಳೆ ಕಣ್ಗೆ ವರ್ಪಳೀ ಲಲಿತಲತಾಂಗಿ (ಚಿಕವಿ. ೬–೧೮೦). [ಅನು$_2$ + ಆನ್$_1$]

ಅನುವಾಸರಂ (ಅ). ಪ್ರತಿದಿನವೂ; ಅನುದಿನವೂ : ಬಯಸಿ ಕುಬೇರರಕ್ಷಿತ ದಿಗಂಗನೆಯೊಳ್ ರವಿಪೋಗಿ ಕೂಡಲಟ್ಟಿಯೊಳನುವಾಸರಂ ನೆರೆಯೆ ಸೂಱ್ ಸಮನಾಗಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೨೬). [ಸಂ.]

ಅನುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವನ್ನು ಹಿಡಿ, —ಅವಲಂಬಿಸು : ಅನುವಿಡಿದು ಗುರುಲಿಂಗ ಜಂಗಮದನುವ ನಿಶ್ಚೈಸುವರು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩–೧). [ಅನು$_2$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಅನುವಿದ್ಧ (ಗು). ೧. ಚುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ; ರಂಧ್ರಮಾಡಿದ. ೨. ಸೇರಿಕೊಂಡ; ಆವರಿಸಿದ; ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ : ಮೀಮಾಂಸೆಯಂತೆ ಭಾವನಾನುವಿದ್ಧಮುಮಪ್ಪ ನೀತಿಯಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೭೮). ೩. ಕುಂದಣದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ, —ಕೆತ್ತಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅನುವಿಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುಖ್ಯ ವಿಧಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಬೇರೊಂದು ವಿಧಿಯನ್ನು ಹೇಳು : ಮನದೊಳಗೆ ರಾಗತ್ಯಾಗವನೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಕಾಮ್ಯವನಾಗಲೆಂದನುವಿಧಿಸಿದಲ್ಲದೆ ವಿಹಿತವಲ್ಲೆಂದ (ಭಾಗ. ೪–೧೬–೯). [ಅನು$_2$ + ವಿಧಿಸು]

ಅನುವಿಸು$_1$ 'ಅನಿವಿಸು$_1$' ನೋ.

ಅನುವಿಸು$_2$, ಅನಿವಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅನುನಯದಿಂದ ಕೇಳಿಕೊ; ನಯವಾಗಿ ಕೇಳಿಕೊ : ನಿನ್ನನಾನನುವಿಪೆನೆನ್ನ ಮೆಯ್ಪುಡವೊ ನಲ್ಲನ ಮೆಯ್ಪುಡವೋ ನಿಶಾಕರಾ (ಆದಿಪು. ೧೨–೪೨); ಅನುವಿಸಿ ಕರೆದಟ್ಟಿಗೆ ಸೊರ್ಕಿನ ಸಿಂಧುರಮನಿಲಜವದ ವಾಜಿ ಪದಂಗಾಸಿನ ಪೊಂಗಳಲ್ಲದೀಯದ ನಿನಗೆಂತುಂ ಲೋಭಮುಂಟೆ ದಾನವಿನೋದಾ (ಲೀಲಾವ. ೪–೪೩). ೨. ಬಯಸು; ಆಸೆಪಡು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು : ಗಂಧರ್ವ ನಿವಾಸಕ್ಕನುವಿಸುವೀ ಮನವಪ್ಪೊಡೆ ತನಗೆ ಮಾಜುವೋ[ದತ್ತೀಗಳ್] (ಕಾದಂಬು. ೨೬೩). ೩. ತಡೆ; ನಿರೋಧಿಸು : ವಿನಯದಿನಾಮಾಭುವನೈಕನಾಥನಂ ಸಲ್ಗೆವೆರಸು ಬೇಡುತ್ತಿರೆ ಬಂದನುವಿಸುವ ನಿಮ್ಮ ಮುದುಗಣ್ಣನದೊಳಿದೇನ್ (ಆದಿಪು. ೯–೧೦೬); ಮೇಲೆವಾಯ್ದು ಬಯ್ದನುವಿಸಿ ಕಾಡಿ ನೋಡಿ ತಿಳಿದಟ್ಟುಜನಿಟ್ಟುಕ್ಕಳಿಗೊಂಡಲಂಪುಗಳ್ ಕನಸಿನೊಳಂ ಪಳಂಚಲೆವು[ವೆ]ನ್ನೆರ್ದೆಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦೬); ಮನಮುನನುವಿಸ [ಪಾಠಾಂ. ಉಪಮಿಸ] ಲಾಜದಂತೆಯುಸಿರ್ ಮಿಟ್ಟೆಗೊಳಿಸುವ ಸವಿಯುಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೦–೪೫ವ). ೪. ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹರಡು : ಪವನಸೂನುವನೀಕ್ಷಿಸಿ ಕಣ್ಣುಸೋಲ ಮಾರ್ದನುವಿಸೆ ಶೋಕಮಂ ಮುಳಿಸು ಮಂ ಮಱೆದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೭೧); ಚಕ್ರಿ ತನ್ನಂ ಮುನಿಸನುವಿಸೆ ದಿವ್ಯಚಾಪಮಂ ನೀವಿ ಯಶೋಧನಿ ಜೀವೊಡೆಯಲ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೨–೨೩೬); ಅನುವಿಪ ಸೊರ್ಕಿನಿಂ ಪಿಕನಿನಾದ ಪೆಱಳ್ ಗಬಿಪಂ ನೆಗಟ್ಟುದಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೧೬); ಉತ್ತರವದಂ ಪರಿಕಿಸುವೆನೆಂಬ ಬಗೆ ಮನಮನನುವಿಸಲ್ (ಸಾನಂಚ. ೪–೪). ೫. ಅಣಿಮಾಡು; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು : ಅನುರೂಪರನಿವರಂ ಪಡೆದನುರಾಗಮನಾಗುಮಾಡಿ ಕನಸಿಂ ಕೂಡಲ್ಕನುವಿಸುತಿರ್ದಪನ್ (ಲೀಲಾವ. ೭–೯೮); ನಿನಗೆ ತನ್ನುಂಗುರಗಳ ತಂದು ಕೊಡುವೆವೆಂದನುವಿಸಿ ನಾವು ಬಹಾಗ (ಭರಚ. ೪೧–೪೬). ೬. ಹೋಲು; ಅನುಕರಿಸು : ಅನುವಿಸಿದುದು ರಜತಾಚಲದನರ್ಘ್ಯಮಣಿ ವಿಕಟಕೂಟಮಂ ದಶರಥರಾಮನ ಮಣಿಮಯ ಮಕುಟಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೧೩೩); ಮಣಿಮಕುಟಕಾಂತಿ ಪೊದಟ್ಟು ನೀಳ್ದು ಮಿಗೆ ಪರ್ವಿ ಶಕ್ರಧನುವನನುವಿಸೆ ಕೆಳರ್ದ ಕೇಸರಿಗಳಂತೆ ನಡೆಯೆಯುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೨೮ ವ); ತನಗೆಯೆ ತಾನಿರ್ಪುದೆನಿಪ ತತ್ತ್ವ ಸುಲೋಚನದೊಳ್ ನೋಟ್ಪಂತನುವಿಸಿ ತೋರ್ಪಂ ಕವಿ ನಿಜನೇತ್ರತೆಯಂ (ಸಂಸಪ. ೪೩–೭೮). ೭. ಸೇರು; ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು; ಹೊಂದಿಕೊ : ಷಟ್ತ್ರಿಂಶ[ದುದ್ಯ]ದ್ಗುಣಂ ಬಿತ್ತರದಿಂದಂ ಸದ್ಗುಣವ್ರಾತದೊಳನುವಿಸೆ ಸಮ್ಯಕ್ತಪಃಶೀಲಜಾಲಂ ಪೊರೆದಂತೇವಾಸಿ ಭವ್ಯಾಳಿಗತುಳತಪಃಶೀಲಮಂ ಮಾಡೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧–೩); ಅವ್ರುಕೂಷ್ಮಾಂಡಿನಿಯೊಪ್ಪುವ ಮಂತ್ರ ಮಿದುವೆ ಸಕಳ ವಿಧಾನಕ್ಕನುವಿಸೆ ಪರವಿದ್ಯಾಭೇದನಮುಂ ಮಾಟ್ಕುಂ (ಖಮುದ. ೧೪–೧೫). **ಅನಿವಿಸು$_2$** : ೬. ಅಂತರಂಗಸಂಗತಾವೇಗಭಾವಮೆ ರಣಪ್ರಯಾಣಲಾಲಸೆಯನನುವಿಸೆ ಶರೀರಮಾ ನೆಗಪಿದಂತಿರಸವಸದೆ ಬಱಿದೆ ಸಿಡಿದೇಟ್ಟ್ವ ರಭಸಮೊಗೆವಿನಂ (ವರ್ಧಪು. ೭–೪೧ ವ). [ಅನುವು$_1$ (< ಅನು$_2$) + -ಇಸು$_3$]

ಅನುವೀಚಿಭಾಷಣ (ನಾ). ತಪ್ಪಿಲ್ಲದ ಮಾತು; ನಿರ್ದೋಷವಾದ ನುಡಿ : ಅನುವೀಚಿಭಾಷಣಂಚ–ನಿರವದ್ಯಮಪ್ಪ ನುಡಿಯುಮೆಂಬ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೦). [ಸಂ.]

ಅನುವೀಡು (ನಾ). ಅನುಕೂಲವಾದ ಆವಾಸಸ್ಥಾನ; ಹಿತಕರವಾದ ಮನೆ : ಆರೋಗ್ಯಕ್ಕನುವೀಡು ಕೃಷ್ಣನರಪಂಗೊಪ್ಪಿರ್ಪ ಕಣ್ಬೀಡು (ಮೈಸೂಮ. ೩–೮). [ಅನು$_2$ + ಬೀಡು$_1$]

ಅನುವು$_1$ 'ಅನು$_2$' ನೋ.

ಅನುವು$_2$ 'ಅನಿವ' ನೋ.

ಅನುವೃತ್ತ (ಗು). ೧. ಅನುಸರಿಸುವ ; ಜೊತೆಗೆ ಬರುವ ; ವಿಧೇಯ. ೨. ಹಿಂದೆ ನಿಂತಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದುವರಿದ. ೩. (ವ್ಯಾಕರಣವೇ ಮುಂತಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ) ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅನುಸರಿಸಿ ಬಂದ. ೪. ನಡತೆಗೆ ಹೊಂದುವ ; ಅನುಗುಣವಾದ. (ನಾ). ೫. ಅನುಸರಿಸಿದ ನಡೆ ; ವಿಧೇಯತೆ : ತನ್ನೊಡವಂದ ಮ್ಲೇಚ್ಛ ರಾಜರಂ ರಾಜರಾಜಾನುಜೀವಾನುವೃತ್ತದಿಂ ಕೃತಾರ್ಥರ್ಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೭೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು ; ಅನುಕರಣ. ೨. (ವ್ಯಾಕರಣವೇ ಮುಂತಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ) ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರವಾಗಲಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿನ ಮಾತುಗಳಾಗಲಿ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸುವಿಕೆ : ಸಮಮೆಂಬುದು ಬಂಧದೊಳವಿಷಮಂ ಮೃದು ಸ್ಫುಟವಿಮಿಶ್ರವಿನ್ಯಾಸಪದ ಕ್ರಮದಿಂ ಮೂಱುತೆಱಂ ಬಂಧಮುಂ ಯಥಾರ್ಥಾನುವೃತ್ತಿಯಿಂ ವರ್ತಿಸುಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೦೧). ೩. ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಡುವುದು ; ಅನುಮೋದನೆ. ೪. ಆಶ್ರಯ ; ಸೇವೆ : ಅವನ ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿ ಮಾಡಿ ಸಾಕಾಯಿತು. ಇನ್ನು ನಾನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಲಾರೆ (ರೂಢಿ). ೫. ಪುನರಾವರ್ತನೆ. [ಸಂ.]

ಅನುವೃತ್ತಿಗೈ (ಕ್ರಿ). ಅನುಸರಿಸಿ ವರ್ತಿಸು ; ಹಿತವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊ ; ವಿಧೇಯತೆಯಿಂದ ನಡೆ : ಅತ್ತೆ ಮಾವನು ಮೊದಲಾದ ಪೂಜ್ಯರೊಳನುವೃತ್ತಿಗೈದಾತ್ಮವಲ್ಲಭನ ಚಿತ್ತವಱಿತು ಸೇವೆಯೆಸಗುವ ಸತಿಯರ ವೃತ್ತವ ಬಿತ್ತರಿಸುವೆನು (ಹದಿಬ. ೪–೩). [ಅನುವೃತ್ತಿ + ಗೈ (< ಗೆಯ್)]

ಅನುವೇಱು (ಕ್ರಿ). ಸುಖವನ್ನು ಪಡೆ ; ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನು ಹೊಂದು ; ಅನುಕೂಲಹೊಂದು : ಅವನನಪ್ರತಿಮಂ ಬಳಿಯಿಕುಮನುವೆತ್ತಾ ತಿರುಮಲಾರ್ಯನಂತುಟು ನೆಗೞ್ದುಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧–೧೧) ; ಅೞ್ತಿಯೊಳನುವೆತ್ತು ನೆಗೞ್ದಾ ದೊಡದೇವಂ (ಚಿಕವಿ. ೪–೩). [ಅನು$_2$ + ಏಱು]

ಅನುವೇದನೆ (ನಾ). ಸಹಾನುಭೂತಿ. [ಸಂ. ಅನುವೇದನಾ]

ಅನುವೇರು 'ಅನುವೇಱು' ನೋ.

ಅನುವೇಷ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು ; ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಆವರಿಸು : ಇಳೆಯಂ ಸಪ್ತಶರನಿಧಿಗಳನುವೇಷ್ಟಿಸಿರಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೧). [ಅನುವೇಷ್ಟನ + -ಇಸು$_3$]

ಅನುವೇಱು, ಅನುವೇರು (ಕ್ರಿ). ಅಂದವನ್ನು ಪಡೆ ; ಚೆನ್ನಾಗು ; ಅನುಕೂಲತೆ ಹೊಂದು : ಮೂಱನೆಯಾವರಣದೊಳನುವೇಱಿರ್ಕುಂ ಪತ್ತುಮಾಳ್ದನವತಾರಂಗಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೫–೧೨೬). **ಅನುವೇರು** : ಇಂತಹ ಈ ಉರವಣೆಯ ವಾಚಾಳತೆಯಿಂದ ಅವ ಅರಮನೆಯ ಗೌರವ ಮರ್ಯಾದೆಗಳೂ ಅನುವೇರುವಂತಿಲ್ಲ (ಬಿರುಗಂ. ೩೦–೨೨).
[ಅನುವು$_1$ (< ಅನು$_2$) + ಏಱು$_1$]

ಅನುವ್ಯಾಯಮಿತ (ಗು). ಅನುಕೂಲವಾದ ಮತ್ತು ಕ್ರಮವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹರಡಿದ : ಶ್ಲಕ್ಷ್ಣಸ್ನಿಗ್ಧಮೃದು ಬಹುಳಾನುವ್ಯಾಯಮಿತ ಪ್ರತಿಯಾಂಕ ಸ್ನಿಗ್ಧಪ್ರಕಾಶ ಸೂಕ್ಷ್ಮಬಿಂದುಸಂದೋಹನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೪೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುವ್ರಜ್ಯೆ (ನಾ). ಜೊತೆಗೆ ನಡೆಯುವುದು ; ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವವರ ಜೊತೆಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ಹೋಗುವುದು.
[ಸಂ. ಅನುವ್ರಜ್ಯಾ]

ಅನುಶಕ್ತ (ಗು). ಅನುಸರಿಸಿ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದ : ಗುರುಗುಣಗಣಾರತ ವಿರಚನಾಯತಚಿದನುಶಕ್ತ (ಬಸವು. ೩೯–೬೮). [ಸಂ.]

ಅನುಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸಿ ಬಂದ ಶಕ್ತಿ ; ಅನುಗುಣವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, —ಬಲ (?) : ರಕ್ತಿಯಿಂದಯ್ಯಾಯೆನಲ್ಕನುಶಕ್ತಿಯಿಂದೋಯೆನುತಮಿಹ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ವಚನಂಗಳನುಡುಗಿ ವಾಲ್ಮೀಕವಲ್ಲಭನು (ಬಸವು. ೨೬–೨೪) ; ಸರಸಾಯತ್ತ ಲಿಂಗಾಭ್ಯರ್ಚನಕ್ರಿಯೆವೊತ್ತು ತಚ್ಛಿವಪರವಶಾಲೀಢಾನುಶಕ್ತಿಯಲಿ (ಬಸವು. ೩೫–೧). [ಸಂ.]

ಅನುಶಯ (ನಾ). ೧. ಸಮೀಪ ಸಂಬಂಧ. ೨. ಬಹಳ ಕಾಲದಿಂದ ಬಂದ ಹಗೆತನ. ೩. ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ. ೪. ಮನಸ್ಸಿನ ಉದ್ವೇಗ ; ಕಳವಳ : ಸಿಂಧುನಂದನ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರರಿರ್ದೊರೆಯೆ ನಮ್ಮರಸಂ ಮರಳ್ದಿಂಬುಕೆಯ್ಯುಮೆಂದನುಶಯಮಾದುದಿಂದೆನಗೆ ಸಂಶಯಮಂ ಕಳೆ ಕೌರವಾಂತಕಾ (ಗದಾಯು. ೧–೫೬) ; "ಅನುತಾಪಮನುದನುಶಯ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೯–೧೪). ೫. ಮುನಿಸು ; ಕೋಪ : "ಮುನಿಸುದ್ವೇಗ ಸಹಾಯಮಿಂತನುಶಯಾಖ್ಯ" (ನಾನಾರ. ೧೪೩). ೬. ಜನ್ಮಾಂತರಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಹಿಂದಿನ ದುಷ್ಕೃತದ ಪರಿಣಾಮ. ೭. ಬೇರೊಂದನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬಾಳುವ ವಸ್ತು ; ಪರಾಶ್ರಯ : ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಜೀವಿಗಳು ಇರಬಹುದಾದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಎರಡು ತೆರನಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿವೆ. ಒಂದು ಅಭಿಮಾನಿ, ಮತ್ತೊಂದು ಅನುಶಯ. ಒಂದಾನೊಂದು ಶರೀರವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬಾಳುವುದು ಅನುಶಯ ಆದರೆ ಅದು ಸ್ವಂತ ಶರೀರವಲ್ಲ. ಹೇನು ಕೂರೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೪೪). [ಸಂ.]

ಅನುಶಯಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ಅನುತಾಪ ಹೊಂದು; ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಪಡು; ಮರುಗು : "ವಿಪ್ರತಿಸಾರಃ, ಅನುಶಯಃ, ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಃ, ಅನುತಾಪಃ– ಈ ೪ ಅನುಶಯಂಬಡುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೯–೩೧).
[ಅನುಶಯ + ಪಡು$_1$]

ಅನುಶಾಸನ (ನಾ). ೧. ನಿಬಂಧನೆ; ನಿರ್ದೇಶನ; ಕಟ್ಟುಪಾಡು; ಅಪ್ಪಣೆ : ಬಪ್ಪನನುಶಾಸನದಿ ಬನಕೆ ಪೋಗಲ್ಬೇಗಲಪ್ಪಣೆಯನಿತ್ತು ಕಳುಪಿದೊಡೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೯–೩೨). ೨. ಶಿಕ್ಷಣ ; ಉಪದೇಶ : ಅನುಶಾಸನವೆಂದರೆ ವೇದಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶವೆಂದರ್ಥ (ಹಿಂದಸಾ. ೯೩). 'ದರ್ಶನಾನುಶಾಸನ', 'ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನ' ಪರಾ. ೩. ದಂಡನೆ; ನಿಗ್ರಹ ; ಶಿಕ್ಷೆ : ಅಸದನುಶಾಸನಂ ಸದವನಂ ನೃಪಲಕ್ಷಣಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೧೩). [ಸಂ.]

ಅನುಶಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳುವಹಾಗೆ ಮಾಡು ; ನಿಯಮಿಸು ; ವಿಧೇಯವಾಗಿಸು : ಆ ನಿಶಾಚರಾಧಿನಾಥಂ . . . ಶಮನನನುಶಾಸಿಸಿಯುಂ (ಜಗವಿ. ೧೧–೮೧ ವ). ೨. ದಂಡಿಸು ; ಶಿಕ್ಷಿಸು : ಮೂಢೆ ಮದನನಿಂ ಲಘುವಾದೆಯೆಂದಾಭಿಜಾತ್ಯಮೆ [ತನ್ನನನುಶಾಸಿಪಂತೆಯುಂ] . . . ಅತಿಲಜ್ಜಿತೆಯಾಗಿ ತನ್ನೊಳಿಂತೆಂದಳ್ (ಕಾದಂಬು. ೭೫).
[ಅನುಶಾಸನ + -ಇಸು$_3$]

ಅನುಶಾಸ್ಯ (ಗು). ದಂಡಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ; ಶಿಕ್ಷಾರ್ಹವಾದ : ಜಯವಧುಗಾಣ್ಮನಾಗಿಯುಮಸೌಮ್ಯನೆ ವೃದ್ಧಪರೀತ ಮೂರ್ತಿಯಾಗಿಯುಮನುಶಾಸ್ಯನೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೬೬). [ಸಂ.]

ಅನುಶೀಲನ, ಅನುಶೀಲನೆ (ನಾ). ಪರಿಶೀಲನೆ; ಅಧ್ಯಯನ: ಕನಸಿನ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅನುಶೀಲನಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದವರಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಉದಾತ್ತವಾದ ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥ ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ ಧ್ವನಿತವಾಗುತ್ತದೆ (ಭಾರಮೀ. ೨೬೪) ; 'ಧರ್ಮತತ್ತ್ವ'ದ ಪ್ರಥಮ ಭಾಗವಾದ 'ಅನುಶೀಲನವು' ಗುರು ಶಿಷ್ಯ ಸಂವಾದರೂಪದಲ್ಲಿದೆ (ಬಂಕಿಮು. ೪೧೨). **ಅನುಶೀಲನೆ** : ನಿರಂತರವಾಗಿ ಕಾವ್ಯದ ಅನುಶೀಲನೆಯಿಂದ ಮಾನಸ ದರ್ಪಣವು ನಿರ್ಮಲವಾಗಿರಬೇಕು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೦).
[ಸಂ. ಅನುಶೀಲನ]

ಅನುಶೀಲನೆ 'ಅನುಶೀಲನ' ನೋ.

ಅನುಶೈವ (ನಾ). ಶಿವದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಅಥವಾ ವೈಶ್ಯ: ದೀಕ್ಷಾಯುಕ್ತವಾದ ಅನಾದಿಶೈವ, ಆದಿಶೈವ, ಮಹಾಶೈವ, ಅನುಶೈವ . . . ಎಂಬವೇ ಸಪ್ತಶೈವಂಗಳು . . . ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವಸಂಸ್ಕಾರಿಗಳಾದ ಕ್ಷತ್ರಿಯರೇ ಅನುಶೈವರು (ವಿವೇಕ. ೭೨) ; ಆದಿಶೈವ, ಮಹಾಶೈವ, ಅನು ಶೈವ . . . ಎಂಬ ಈ ಆಱು ಶೈವದ ನೀತಿಯಲ್ಲ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೯). [ಸಂ.]

ಅನುಶೋಣಿತ (ಗು). ಬೇರೊಂದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಕೆಂಪಾದ: ಲೀಲಾ ಕಮಲಾಕರಾನೀಕ ರಕ್ತ ಕಮಳಂಗಳನಾಸ್ಯಾನುಶೋಣಿತ ಶೋಣರಿಪು ನೃಪ ಶಿರಂಗಳೆಂದೆ ತುೞಿಯಿಸಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೮–೪೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುಶ್ರುತ (ಗು). **೧.** ವೇದಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ, ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ; ಶ್ರುತಿಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿರುವ. **೨.** ಶಾಶ್ವತವಾದ; ನಿರಂತರವಾದ. (ನಾ). **೩.** ಕೇಳಿ ಕೇಳಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾದ, ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ವಸ್ತು: ಸಕಲ ಜಗದೊಳಗೆ ಅನುಶ್ರುತ ನಾಗಿಪ್ಪೆಯಯ್ಯಾ ; ನೀನೊಲಿದವನೇ ನಿಮ್ಮನಱಿವನು (ಬಸವ. ೫೦೭). **೪.** ವೃತ್ತಾಂತ ; ಸುದ್ದಿ. [ಸಂ.]

ಅನುಶ್ರೇಣಿ (ನಾ). ಪಂಕ್ತಿಕ್ರಮ ; ಸಾಲನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ ಕ್ರಮ. 'ಅನುಶ್ರೇಣಿಗತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುಶ್ರೇಣಿಗತಿ (ನಾ). ಪಂಕ್ತಿಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯು ವುದು: ಅನುಶ್ರೇಣಿಗತಿಃ ಅನುಶ್ರೇಣಿ–ಆಕಾಶಪ್ರದೇಶಪಙ್ಕ್ತಿಕ್ರಮದಿಂ, ಗತಿಃ–ಸಲವಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೦೦). [ಅನುಶ್ರೇಣಿ + ಗತಿ]

ಅನುಷಂಗ (ನಾ). **೧.** ಸಂಬಂಧ ; ಸಹವಾಸ ; ಜೊತೆ: ಪರಹಿತಕುಲ ಪ್ರಸಂಗಂ ನಿರಸ್ತದೋಷಾನುಷಂಗನಿಜಿವಬೆಡಂಗಂ (ಗದಾಯು. ೧–೨೧) ; ದೂರೀಕೃತದೋಷಾನುಷಂಗನಭಿನವಪಂಪಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬–೧). **೨.** ದಯೆ ; ಕನಿಕರ. **೩.** ಯಾವುದೋ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ತೊಡಗಿದ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಡುವೆ ಉಂಟಾಗುವ ಬೇರೆಯ ಪ್ರಯೋಜನ; ಉಪಪ್ರಯೋಜನ. **೪.** ಸಂದರ್ಭ ; ಪ್ರಕರಣ ; ಪ್ರಸಂಗ: ಇದರ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅನುಪಾನಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅನುಷಂಗದಲ್ಲಿ ಕೊಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಔಷಧೀ. ೭೨). [ಸಂ.]

ಅನುಷಂಗಿ (ಗು). ಅನುಷಂಗವುಳ್ಳ. [ಸಂ. ಅನುಷಂಗಿನ್]

ಅನುಷಕ್ತ (ಗು). ಕೂಡಿದ ; ಸೇರಿದ ; ಜೊತೆಯಾದ: ಭೋಗ್ಯಂಗಳಂ ತರದಿಂದುಂಡು ಗುಣಾನುಷಕ್ತರೊಗೆವರ್ದೇವಾದಿ ದೇಹಾತ್ಮಕರ್ (ವೈಸೂಮ. ೫–೧೬೦). [ಸಂ.]

ಅನುಷ್ಟುಪು 'ಅನುಷ್ಟುಪ್ಪು' ನೋ.

ಅನುಷ್ಟುಪ್ಪು, ಅನುಷ್ಟುಪು (ಗು). **೧.** ಸ್ತೋತ್ರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ (ನಾ). **೨.** ಭಾಷೆ ; ಸರಸ್ವತಿ. **೩.** [ಛಂದ] ಪಾದ ಒಂದಕ್ಕೆ ಎಂಟು ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಎಂಟನೆಯ ಛಂದಸ್ಸು: ಲನೆಯ ಅನು ಷ್ಟುಪ್ಪು ಎಂಬ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಜರಂ ಲಗಂ ಪ್ರಮಾಣಿಕಂ (ಕೈಪಿಡಿ. ೭೯); ಅನುಷ್ಟುಪ್ಪು ಅಥವಾ ಶ್ಲೋಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕಾವ್ಯಗಳಲೆಲ್ಲಾ ಬಹು ಪ್ರಚಾರ ವುಳ್ಳದ್ದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೦೭). **೩.** ಎಂಟು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಒಂದು ಹೆಸರು: ದುರಿತಾಷ್ಟಕ ಕರ್ಮಂ ವಸು ಕರಿ ದಿಙ್ನಾಗಂ ಮದವದನುಷ್ಟು ಪ್ಫಂದಂ ಹರನತನು ಸಿದ್ಧಿ ವಾರಣಮಾರಯೆ ಯೆಂಟಕ್ಕೆ ನಾಮಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೯–೮). **ಅನುಷ್ಟುಪು**: **೩.** "ಗಾಯತ್ರಿಯುಷ್ಣಿಕುಮನುಷ್ಟುಬ್ಬೃಹತಿ . . . ಉತ್ಕೃತಿಗಳೆಂದೆನಿಪುವಿಪ್ಪತ್ತಾಱು ಛಂದಂಗಳಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೬–೧೮). [ಸಂ. ಅನುಷ್ಟುಭ್]

ಅನುಷ್ಟುಭು (ನಾ). = ಅನುಷ್ಟುಪ್ಪು ೩: ಗಾಯತ್ರಿ ಉಷ್ಣಿಕ್ ಅನುಷ್ಟುಭ್ ಬೃಹತಿ ಪಂಕ್ತಿ. . .ಎಂದು ಇಪ್ಪತ್ತಾಱುಂ ಛಂದಂಗಳಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೫೫) ; ಅನುಷ್ಟುಭ್: – ನಾಲ್ಕು ಪಾದದ ಗಾಯತ್ರಿ: ೮ ಅಕ್ಷರವುಳ್ಳ ೪ ಪಾದಗಳು (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೦೬) ; ವೈದಿಕ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಗಾಯತ್ರಿ, ಅನುಷ್ಟುಭ್, ತ್ರಿಷ್ಟುಭ್, ಜಗತಿ, ಪ್ರಗಾಥ ಹೀಗೆ ಐದು ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ (ಛಂದೋವಿ. ೪೬). [ಸಂ. ಅನುಷ್ಟುಭ್]

ಅನುಷ್ಠಾನ (ನಾ). **೧.** ಆಚರಣೆ ಮಾಡುವುದು ; ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ನಡೆ ನುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸುವುದು. **೨.** ಜಪ, ತಪ, ಪೂಜೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಆಚರಣೆ: ಯಮನಿಯಮ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಧ್ಯಾನಧಾರಣ ಮೋನಾನುಷ್ಠಾನ ಜಪಸಮಾಧಿ ಶೀಳ ಸಂಪ್ಪನ್ನರ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೬–೧೭ ; 1072) ; ಸತ್ಯ ಶುದ್ಧ ದೇವರಿಗೆ ಧ್ಯಾನ, ಮೌನ, ಅನುಷ್ಠಾನವುಂಟು (ಬಸವ. ೯೩೪) ; ಪ್ರಭುಗಳು ಹೋಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಮಂತ್ರಾನುಷ್ಠಾನಮಾಡಿ ಅನಂತರ ಈಚೆಗೆ ಬಂದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೩೬). [ಸಂ.]

ಅನುಷ್ಠಾನಿ (ನಾ). ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುವವನು, —ಆಚರಿಸು ವವನು: ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಸಂತಸದಳೆದು ತಮಸಾನದಿಯ ತಟದಲಿ ಕುಳಿತು ಸಂಧ್ಯಾವಂದನಾನುಷ್ಠಾನಿಯಾಗಿರಲು (ಅನಂರಾ. ೧–೨–೨೮). [ಸಂ. ಅನುಷ್ಠಾನಿನ್]

ಅನುಷ್ಠಿತ (ಗು). ನೆರವೇರಿಸಿದ ; ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ; ಆಚರಿಸಿದ ; ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದ: ಅಂತು ನೇಸರ್ಮೂಡುವುದುಮನುಷ್ಠಿತ ವಿಹಿತಾ ನುಷ್ಠಾನಂ ಧರ್ಮಸಹಾಯನಪ್ಪುದಱಿಂ ವಿವಿಧಾಯುಧ ನಿವೃತ್ತಿಗೆಯ್ದುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦–೧೯). [ಸಂ.]

ಅನುಷ್ಠಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಚರಿಸು ; ನೆರವೇರಿಸು ; ನಡಸು: ಯುಧಿಷ್ಠಿರಂ ನಿಷ್ಠಿತಕಾರ್ಯಮನನುಷ್ಠಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೫೦ ವ) ; ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ನನುಷ್ಠಿಸಿದಂ ನಯದಿಂ ಯುಧಿಷ್ಠಿರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೨೮) ; ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿ ಅಲ್ಲಿನ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಿಸಿ ತನ್ನ ಬಾಳನ್ನು ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸಬೇಕೆಂಬ ಆಸೆಯು ಪ್ರಬಲವಾಯಿತು (ಶಾಂಪಜೀ. ೩). [ಅನುಷ್ಠಾನ + –ಇಸು₃]

ಅನುಷ್ಠೇಯ (ಗು). ಅನುಸರಿಸಬಹುದಾದ: ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮ ಗಳು ಆಯಾವರ್ಣದವರಿಗೂ ಆಶ್ರಮದವರಿಗೂ ಅನುಷ್ಠೇಯಗಳು (ಆರ್ಯಧ. ೩೧) [ಸಂ.]

ಅನುಷ್ಣ (ಗು). **೧.** ಬಿಸಿಯಲ್ಲದ. **೨.** ಬಿಸಿಯಿಲ್ಲದ. **೩.** ಜಡವಾದ. **೪.** ತಣ್ಣನೆಯ ; ಶೀತಲವಾದ ; ತಂಪಾದ. (ನಾ). **೫.** ನೈದಿಲೆ ; ಉತ್ಪಲ. [ಸಂ.]

ಅನುಸಂಜಾತೆ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು ; ತಂಗಿ: ಎಲೆ ಮಾಯಾದೇವಿ . . . ನೀಂ ದೇವಕೀಗರ್ಭದ ಶಿಶುವನನಂತಾಂಶಮಂ ಕರ್ಷಣಂಗೆಯ್ದು . . . ನಂದಸ್ತ್ರೀಯ ಗರ್ಭಕ್ಕವತರಿಸಿ ಮದೀಯಾನು ಸಂಜಾತೆಯಾಗು (ಜಗವಿ. ೨–೫೮, ೫೯). [ಸಂ. ಅನುಸಂಜಾತಾ]

ಅನುಸಂಧಾನ (ನಾ). **೧.** ಕ್ರಮವಾಗಿಡುವುದು ; ಓರಣವಾಗಿ ಇರಿಸುವುದು ; ಕ್ರಮ. **೨.** ಪರೀಕ್ಷಿಸುವುದು ; ಹುಡುಕುವುದು ; ಪರಿಶೀಲನೆ ; ವಿಚಾರಿಸುವುದು ; ವಿಮರ್ಶೆ: ಏನನೆಂಬೆನು ಜೀಯ ಬಹಳ ಕೃಪಾನಿಧಿಯಲಾ ಭೀಷ್ಮನನುಸಂಧಾನವಿಲ್ಲದೆ ಬೆಸಸಿ ಕಳುಹಿದ ನೆಂದನಾ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೩೩). **೩.** ಯೋಜನೆ ; ಏರ್ಪಾಡು: ಚತುರಂಗ ಸೇನೆಯಂ ಸಕಲ ಭಂಡಾರವಂ . . . ಆನಂದದಿಂದಿತ್ತೆ ನಿನ್ನ ಸರ್ವಾನುಸಂಧಾನಮಂ ಬಿಟ್ಟು ಕರುಣಿಸಿ ಹರಸುತಿಹುದೆಂದು ಭೂನಾಥ ನೆಱಗಿ ಬೀಳ್ಕೊಂಡಡೆ (ಹಚಕಾ. ೮–೪೭) ; ರಂಗಸುಖ ಕೇಳೀ ವಿಲೋಲಾ ಸಂಗ ತತ್ಪರಯುಕ್ತಿ ಸುವ್ರತ ಜಂಗಮಪ್ರಾಣಾನುಸಂಧಾನೈಕ ನಿಜಭಕ್ತಿ ಪಿಂಗದೆ (ಬಸಪು. ೮–೨೬) ; ಸಮರದನುಸಂಧಾನದಲಿ ಸಂಭ್ರಮಿಸಿ ಶೌರಿ ಸಮೀರಸುತನಲಿ ಸಮತೆಯನು ಸೇರಿಸಿದನಂದು ಸಮಗ್ರಸೂಕ್ತಿಯಲಿ

(ಕುವ್ಯಾಉ. ೬ ಸೂ). ೪. ಧ್ಯಾನ; ಮಂತ್ರಾದಿಗಳ ಜಪ: ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಒಂದು ಮಂಡಲ ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಮಹತ್ತರವಾದ ಫಲವುಂಟು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನುಸಂಧಾನಂಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗು; ಕ್ರಮತಪ್ಪು: ಅನುಸಂಧಾನಂಗಿಡದ್ಯೆದನೆಯದು ದುಷ್ಟಮಮೆನಿಪ್ಪಕಾಲಂ ಬಱಿಕಾಜನೆಯದತಿದುಷ್ಟಮುಂ ವರ್ತನಮಿಂತೀ ತೆ ಱ ನೆ ರಹಟಘಟಿಕಾನ್ಯಾಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೫೭). [ಅನುಸಂಧಾನ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅನುಸಂಧಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪರಿಭಾವಿಸು; ಧ್ಯಾನಿಸು: ಪಿಂಡಾಂಡ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳಲ್ಲಿ ಭೂಮ್ಯಾದ್ಯಾತ್ಮಾಂತಮಾದ ತತ್ತ್ವಗಳ ಕ್ರಮದಿಂ ನಕಾರಾದಿ ಪ್ರಣವಾಂತಮಾದ ಅಕ್ಷರಾತ್ಮಕನೆಂದು ಅನುಸಂಧಾನಿಸಿ ಬಳಿಕ ನ್ಯಾಸಂಗೈಯಲಕ್ಕು (ವಿವೇಕ. ೪೭). [ಅನುಸಂಧಾನ + -ಇಸು₃]

ಅನುಸಂಧಿ (ನಾ). = ಅನುಸಂಧಾನ ೫: ಘನತತ್ತ್ವವೊಂದಕ್ಕೆ ದಿನ ರಾತ್ರಿ ಮ ನ ಸೋ ೯ ತು ನೆನೆಯದಿನ್ನೊಂದನೆಲ್ಲವ ನೀಡುತದರಾ ಅನುಸಂಧಿಯಲಿ ಜೀವಭಾರವನು ಮರೆಯುವುದು ಹನುಮಂತನುಪದೇಶ (ಮಂಕುಕ.೬೬೬). [ಸಂ.]

ಅನುಸಂಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೋಡಿಸು; ಹೊಂದಿಸು: ರಸಭಂಗಭಯದಿನಿಂದ್ರಂ ಪೊಸತೊಂದಾಥೊರೆಯ ಪಾತ್ರಮಂ ತಂದನುಸಂಧಿಸುವುದು ಮದನಣಮಱಿಯಲ್ಕೆ ಸುರಾಸುರಸಮಿತಿಗಾದುದಿಲ್ಲಾ ಕ್ಷಣದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೯-೪೨). ೨. ಸೇರು; ಕೂಡು: ಕಂದದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದೊಳನುಸಂಧಿಸದಾರ್ಯಾ [ಪಾಠಾಂ. ಅನುಸಂದಿಲಾರ್ಯ, ಅನುಸಂಧಿಸದಾರ್ಯಾ, ಅನುಸಂದಿಸಲಾರ್ಯಾ] ಪರಾರ್ಧಮದನುಕ್ರಮದಿಂದೊಂದಿರ್ದೊಡೆ ಸಂಕೀರ್ಣಕಮೆಂದಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೪-೯).
[ಅನುಸಂಧಿ + -ಇಸು₃]

ಅನುಸಮ (ನಾ). ಅನುರೂಪ; ಅನುಗುಣ: ಅನುಸಮಮಾಯ್ತೆನೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅನುಮತಮಾದುದು] ದುರ್ಯೋಧನ ಶಬ್ದಂ ಭೀಮಸೇನ ಶಬ್ದಂ ದುರ್ಯೋಧನನೆ ಗಡಂ ಭೀಮಂ ಭೀಮನೆ ಗಡ ದುರ್ಯೋಧನಂ ಗಡೇಂ ಸಮಬಲರೋ (ಗದಾಯು. ೮-೨೧). [ಸಂ.]

ಅನುಸರ (ನಾ). = ಅನುಸಾರ.

ಅನುಸರಬರು = ಹೊಂದಿಕೊಂಡುಬರು; ಅನುಸಾರವಾಗಿರು: ಆತಗನುಸರಬರದ ಮಿಗಿಲಿನ ಮಾತುಯಿಲ್ಲವನಿಯಲಿ (ಜಿನಭಾ. ೪೪-೭). [ಸಂ. ಅನುಸಾರ]

ಅನುಸರಣ, ಅನುಸರಣೆ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು; ಹಿಂಬಾಲಿಸುವುದು. ೨. ವಿಧೇಯತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು. ೩. ಅಭ್ಯಾಸ; ಪದ್ಧತಿ; ಮಾಮೂಲು. ೪. ನಡವಳಿಕೆ; ವ್ಯವಹಾರ. ೫. ಸಲಿಗೆ; ಸರಾಗ. **ಅನುಸರಣೆ**: ೪. ಪರಮಹಂಸರಿಗಧಿಕ ತೇಜಿಷ್ಠರಿಗೆ ತೇಜೋಭಂಗಮುಖದನುಸರಣೆ ಕೊಂಬುದೆ ಕೋಪದಲಿ ಬಳಿಕವರ ಬಗೆಗೊಳದೆ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೧೮). ೫. ಶಿವಭಕ್ತರು ತಮ್ಮ ನಿಜ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ, ಆವರರಸಿಯ ಪಾರ್ವತಿಯ ಸರಿ ಎಂದು ಕಾಣಲಿಬೇಕು. ಅಲ್ಲಿ ಅನುಸರಣೆಯ ಕೊಟ್ಟು ಬೆರಸಿ ಮಾತನಾಡುವ ನರಕಿಗಳನೇನೆಂಬೆ (ದೇದಾವ. ೩೨-೫೭).

ಅನುಸರಣೆ ಮಾಡು = ಆಶ್ರಯಿಸು: ಅವನು ನಿನ್ನನ್ನು ತುಂಬ ಅನುಸರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ; ಉದ್ದೇಶ ಏನೋ ಕಾಣೆ (ರೂಢಿ); **ಅನುಸರಣೆಯಾಗು** = ಅನುಸರಿಸಲ್ಪಡು; ಅನುಸರಣೆಗೆ ವಿಷಯವಾಗು: ಆಚಾರ ಅನುಸರಣೆಯಾಗದಲ್ಲಿ, ಲಿಂಗಬಾಹ್ಯವಾದಲ್ಲಿ, ತನ್ನ ವ್ರತನೇಮಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗದೆ ಭಿನ್ನಭಾವಿಗಳಾದಲ್ಲಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೬-೬೨). [ಸಂ.]

ಅನುಸರಣೆ 'ಅನುಸರಣ' ನೋ.

ಅನುಸರಿ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸುವವನು: ನಂಮೊಳಗೆ ವೊಬ್ಬರಯಿದಿರಿಗೆ ವೊಬ್ಬರು ಮಥ[ಠ]ಂದ ಸಲ್ಲದು ನಿಂಮ ಯಿದಿರಿಗೆ ಬಹ ಅನುಸರಿಗಳಿಗೆ ನೆರನ ಕೊಡಸಲ್ಲದು (ಸೌಇಇ. VII, ೨೬೩-೧೨; 1509).
[< ಸಂ. ಅನುಸಾರಿ]

ಅನುಸರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ರೀತಿ, ಕ್ರಮ, ಮಾರ್ಗ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ) ಆಚರಿಸು: ಇನನ ರಥಚಕ್ರಮಾರ್ಗವನನುಸರಿಸಿ ಜಲಪ್ರವಾಹಮೇ ಪರಿದಪುದು (ಕಾದಂಪೂ. ೫೦೮). ೨. ಹೊಂದಿ ಕೊಂಡುಬರು; ಅನ್ವಯವಾಗು: "ಸಂಧಂ ಸಲೆ ವಶಗತಿಯೊಳವೊಂದಿದಭಿಪ್ರಾಯದೊಳಮನುಸರಿಸಿರ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೯-೧೦). ೩. ಇಷ್ಟದಂತೆ ನಡೆ: ದನಿಗೇಳದ ಮುನ್ನೆ ತಾನಿದಿರ್ಗೊಂಡವನನುವಱಿತನುಸರಿಸುವುದು (ಹದಿಬ. ೩-೧೩).

ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ=ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ನಡೆ. [ಅನುಸರಣ + -ಇಸು₃]

ಅನುಸರ್ಗಾವ್ಯಯ (ನಾ). "ವಿಭಕ್ತಿ ರೂಪಗಳಿಗೂ ವಿಶೇಷಣ ಕೃದಂತಗಳಿಗೂ ಮುಂದೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಅವ್ಯಯಗಳಿಗೆ ಅನುಸರ್ಗಾವ್ಯಯಗಳೆಂದು ಹೆಸರು"(ಮಧ್ಯಮ. ೧೫೪); ಉದಾ:— ಹೊಳೆಯತನಕಓಟ; ದೊರೆತನಕ ದೂರು; ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಸಲುವಾಗಿ ನಾನು ಮತ್ತೆ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಬೇಕಾಯಿತು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೫೪); ಆ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದ ಕೂಡಲೆ ಸೀತೆ ಥೊಪ್ಪನೆ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಳು . . . ಇಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯಾವ್ಯಯ ಅನುಸರ್ಗಾವ್ಯಯಗಳು ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿವೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೧೮೩). [ಅನುಸರ್ಗ + ಅವ್ಯಯ]

ಅನುಸಾರ (ನಾ). ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು; ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಬರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನುಸಾರಂ (ಅ). ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಬರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ; ಕ್ರಮವಾಗಿ: ಕ್ಷಕಾರಕ್ಕೆ ದ್ವಿತ್ವಂ ಬೆರಸಿದ ಕಕಾರಮುಂ ಚಕಾರಮುಂ ಖಕಾರಮುಂ ಪ್ರಯೋಗಾನುಸಾರಮಾಗಿ ಬಹುಳದಿನಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೨೬೨ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಅನುಸಾರಿ (ಗು). ೧. ಅನುಸರಿಸುವ; ಹಿಂಬಾಲಿಸುವ: ಬುದ್ಧಿಯು ಕರ್ಮಾನುಸಾರಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಅನುರೂಪವಾದ; ಹೋಲುವಂಥ; ಹೊಂದುವಂಥ: ಸ್ತ್ರೀರತ್ನಂ ಸ್ತ್ರೀರತ್ನದೊಳೋರಂತೊಡಗೂಡಿ ಕೂರ್ತು ಸುಖಮಿರ್ಕೆಂದಂಭೋರುಹನಯನೇ ನಿನಗನುಸಾರಿಯನಟ್ಟದನಪೂರ್ವಕನ್ಯಾದ್ವಯಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೫೫); ಈಕೆಗೀತನನುಸಾರಿಯಲ್ಲನೆಳಲತಿಕೆಯ ತಣ್ಪಿಂಗೆಳ ಮಾವೆ ದೊರೆಯೆಂಬಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೭ ವ). [ಸಂ. ಅನುಸಾರಿನ್]

ಅನುಸಾರಿಣಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವಳು (ದಕ. ೬). ೨. ತಂಬೂರಿಯ ನಾಲ್ಕು ತಂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಂದ್ರದ ತಂತಿಯಿಂದ ಎರಡನೆಯದೂ ಪಂಚಮದಿಂದ ಮೂರನೆಯದೂ ಆದ ತಂತಿ; ವೀಣೆಯ ತಾಳದ ತಂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನಿಂದ ಎರಡನೆಯ ಮತ್ತು ಕೆಳಗಿನಿಂದ ಮೂರನೆಯ ತಂತಿ. [ಸಂ. ಅನುಸಾರಿಣೀ]

ಅನುಸುತೆ (ನಾ). ತಂಗಿ; ಸಹೋದರಿ: ಕುಂದನ ಕುಲಲಲನೆ ಜಗದ್ವಂದಿತೆ ಜೋಗಬ್ಬೆ ರೂಪವತಿ ಗುಣವತಿ ಪೂರ್ಣೇಂದುಮುಖಿ ಸಂದ ಬಮ್ಮರ್ನ ನಂದನೆ ವಿಭುರಾಜಮಲ್ಲನನುಸುತೆ ನೆಗಟ್ದಳ್ (ಕಕುಲ. ೭-೯; .019). [< ಸಂ. ಅನುಸೂತಾ]

ಅನುಸೂಚಿ (ನಾ). ಪಟ್ಟಿ; ವಿವರಣ ಪಟ್ಟಿಕೆ: ಭಾರತದ ಸಂವಿಧಾನವು, ಎಂಟನೆಯ ಅನುಸೂಚಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿರುವ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಭಾಷೆಗಳಿಗೂ ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೂ ಭಾಷಾಂತರವಾಗಬೇಕೆಂದು ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದರು (ಭಾಧಾನ. ಪೀ). [ಅನು₂ + ಸೂಚಿ]

ಅನುಸೂಚಿತ (ಗು). ಪಟ್ಟಿ ಮಾಡಿದ; ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ. 'ಅನುಸೂಚಿತ ಜಾತಿ' ಪರಾ. [ಅನು + ಸೂಚಿತ]

ಅನುಸೂಚಿತಜಾತಿ (ನಾ). ಸೂಚಿತವಾದ ಜಾತಿ; ನಿಮ್ನವರ್ಗ: ಅನುಸೂಚಿತ ಜಾತಿಗಳವರ ಮತ್ತು ಅನುಸೂಚಿತ ಆದಿಮಜಾತಿಗಳವರ . . . ಹಿತಸಾಧನೆಯನ್ನು ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯ ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ನೆರವೇರಿಸತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾನ. ೨೪); ಅನುಸೂಚಿತ ಜಾತಿಗಳ ಮತ್ತು ಹಿಂದುಳಿದ ವರ್ಗಗಳ ಜನಗಳ ಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನು . . . ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳ ಬಹುದು (ಭಾಧಾನ. ೧೩೧). [ಅನುಸೂಚಿತ + ಜಾತಿ]

ಅನುಸೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಮೂಲಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಹೊಸ ಸೃಷ್ಟಿ: ಕವಿ ಪ್ರತಿಭೆಯ ದೃಷ್ಟಿಕಾರ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಕಾರ್ಯಗಳು, ಸಹೃದಯ ಪ್ರತಿಭೆಯ ಅನುಸೃಷ್ಟಿ ಕಾರ್ಯ – ಈ ಮೂರನ್ನೂ ಈ ಪದ್ಯವು ಗ್ರಹಿಸಿ ಒಟ್ಟು ಪ್ರತಿಭಾತತ್ವಕ್ಕೇ ಕೈಗನ್ನಡಿಯಂತಿದೆ (ಭಾರವಿಮಾ. ೨೨೬). [ಸಂ.]

ಅನುಸೌರ (ಗು). ೧. ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಸೌರಗತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟುದು (ಒಂದು ರೀತಿಯ ಸಂವತ್ಸರ ಗಣನೆ): ಪರಮಾತ್ಮನು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಬಾರ್ಹಸ್ಪತ್ಯ, ಸೌರ, ಅನುಸೌರ, ನಾಕ್ಷತ್ರ, ಚಾಂದ್ರಮಾನಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯಾಗಿ ಗಣಿಸುವ ಪರಿವತ್ಸರಾದಿ ೫ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವನು (ಹಸಾರ. ೩೫೬). [ಸಂ.]

ಅನುಸ್ಮರಣ (ನಾ). ೧. ಎಡೆಬಿಡದೆ ನೆನೆಯುವುದು; ಧ್ಯಾನ: ಅಂತರ್ದಿನಿತ್ಯಾದಿ ದ್ವಾದಶಾನುಪ್ರೇಕ್ಷಾನುಸ್ಮರಣ ಪರಿಣತಾಂತಃಕರಣನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೬–೩೪ ವ). ೨. ಸ್ಮರಣೆ; ನೆನಪು: ಅನುಸ್ಮರಣಮಾತ್ರ ನಿಷ್ಪಾದಿತಸಪ್ತತಳಾದಿಪ್ರಾಸಾದಪ್ರಕರನುಮಪ್ಪ (ಆದಿಪು. ೧೧–೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುಸ್ಮೃತ (ಗು). ಸ್ಮರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ನೆನೆದ: ಲೋಕಪತಿಗಿಟ್ಟನನುಸ್ಮೃತ ಮಾತ್ರ ಪಾಪವಿಚ್ಛೇದನಮಂ . . . ಶಾಂತಿನಾಮಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೭೯). [ಸಂ.]

ಅನುಸ್ಯೂತ (ಗು). ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಬಂದ; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಬೆರೆತ: ಎಲ್ಲ ನೀತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಸ್ಯೂತವಾಗಿದ್ದು ಮೆರುಗನ್ನು ಕೊಡುವಂಥ ವಿನಯವೆಂಬ ನೀತಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು (ನೀಗಟ್ಟು. ೧೮೪); ಕವಿಗೆ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ಅಖಂಡವಾಗಿ, ಅನುಸ್ಯೂತವಾಗಿ ಬಂದವು (ವಿಳಜೀ. ೩೬). [ಸಂ.]

ಅನುಸ್ವರ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ವರ (Overtone. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ.]

ಅನುಸ್ವಾರ (ನಾ). (ಯೋಗವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ) ಒಂದು ಬಿಂದುವಿನ ಚಿಹ್ನೆಯಿಂದ ಗುರುತಿಸುವ ವರ್ಣ, —ಬಿಂದು: ಬಿಂದುವನುಸ್ವಾರಂ ತಾನೆಂದಕ್ಕು ಸೊನ್ನೆ ಮುತ್ತುವೋಲ್ ವೃತ್ತತೆಯಿಂ ಸಂದಿರ್ಪುದು (ಶಮದ. ೧೧); ಅನುಸ್ವಾರಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ನಿಯತವಾದ ಉಚ್ಚಾರವಿಲ್ಲ (ಕೈಪಿಡಿ. ೫); ಹಂಸ ದುಃಖ ಎಂಬ ಎರಡು ಪದಗಳನ್ನು ಈಗ ಬಿಡಿಸಿ ನೋಡಿ . . . ಅಕಾರಕ್ಕೂ ಸಕಾರಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ಇರುವ ವರ್ಣಕ್ಕೆ (೦) 'ಅನುಸ್ವಾರ' ಎಂದೂ . . . ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೨). [ಸಂ.]

ಅನುಹಾರ (ನಾ). ೧. ಅನುಕರಣ; ಬೇರೊಬ್ಬರಂತೆ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಹೋಲುವಿಕೆ; ಹೋಲಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅನುಹಾರ್ಯ (ಗು). ೧. ಆಚರಿಸತಕ್ಕ. (ನಾ). ೨. ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯಬೇಕಾದ ತರ್ಪಣವೇ ಮುಂತಾದ ಪಿತೃಕರ್ಮ. [ಸಂ.]

ಅನೂಕ (ನಾ). ೧. ಬೆನ್ನುಮೂಳೆ. ೨. ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮ. ೩. ಶೀಲ. ೪. ವಂಶ; ಕುಲ; ಕುಟುಂಬ; ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲ: "ಶೀಲದೊಳು ಕುಲಸೀಮೆಯೊಳನೂಕವೆಂದೆನಿಸಿರ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೩–೨೧); "ಶೀಲ ಸತ್ಕುಲಮಿವನೂಕಮಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೩೦). [ಸಂ.]

ಅನೂಚಾನ (ಗು). ೧. ವ್ಯಾಸಂಗ ಶೀಲನಾದ. (ನಾ). ೨. ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದ ವಿಷಯ, —ಪದ್ಧತಿ: ಅನೂಚಾನವಾಗಿ ಬಂದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಪ್ರಜಾರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡು (ವಚಭಾ. ೩೨೯). ೩. ಗುರುಕುಲದಲ್ಲಿ ವೇದ ವೇದಾಂಗಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಓದಿ ತಿಳಿದವನು ಮತ್ತು ಅನುಸರಿಸ ತಕ್ಕವನು: "ಪೂರ್ಶೈಸಿ ವೇದಮೋದಿದನನೂಚಾನನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೪–೩). ೪. ಉತ್ತಮವಾದ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು; ಆಚಾರಶೀಲ; ವಿನಯವಂತ. [ಸಂ.]

ಅನೂತ್ನ (ಗು). ಹೊಸದಲ್ಲದ; ಹಳೆಯ; ಪ್ರಾಚೀನ: ನೀವೆನ್ನನುದ್ಧರಿಸುವುದು ವಿಶ್ವಜಗನ್ನುತೈಕಾನೂತ್ನ ಸಜ್ಜನ ಭಕ್ತಿ ಚಾರಿತ್ರ (ಬಸಪು. ೪–೨). [ಸಂ.]

ಅನೂನ (ಗು). ೧. ಕುಂದಿಲ್ಲದ; ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಧಿಕವಾದ: ದಿಕ್ಕರಿಯನನೂನದಾನಪರಿಶೋಭಿ ಮನಂಗೊಳೆ ಪೊರ್ದುವಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೯); ನಮ್ಮ ಪುಣ್ಯದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮನೂನಮನುಪಮಾನಮದಲ್ತೇ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೧೦೬); ಭೀಮನನೂನಶರಸಂಘಾತವನು ಖಂಡಿಸಿದನಾಕ್ಷಣಕೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨–೨೫). [ಸಂ.]

ಅನೂನಕ (ಗು). = ಅನೂನ. [ಸಂ.]

ಅನೂನಗುಣ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಾದ ಗುಣ. ೨. ಅಧಿಕ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನು : ರತ್ನಮೊಂದೆರಡಿಲ್ಲಾದೊಡಮೇನನೂನಗುಣನಂ ಸನ್ಮಿತ್ರನಂ ಮಾಟ್ಟುದಾದರದಿಂದಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೧೦–೨೩). [ಅನೂನ + ಗುಣ]

ಅನೂನಪುಣ್ಯ (ನಾ). ಕುಂದಿಲ್ಲದ ಪುಣ್ಯವುಳ್ಳವನು; ಅಧಿಕವಾದ ಪುಣ್ಯವುಳ್ಳವನು: ಅನೂನಪುಣ್ಯಂಗಸಾಧ್ಯಮಿಲ್ಲೆಂಬುದಂ ನನ್ನಿಮಾಡುವಂತೆ ಕೆಲವಾನುಂ ದಿವಸದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೨೬ ವ). [ಅನೂನ + ಪುಣ್ಯ]

ಅನೂನಫಲ (ನಾ). ಅಧಿಕಫಲ: ಇಹಲೋಕ ಪರಲೋಕದೊಳನೂನಫಲಭೋಗವೈರಾಗ್ಯ ಶಮೆ ದಮೆಯುಪರತಿ ತಿತಿಕ್ಷೆಯಾಶ್ರದ್ಧೆಯೂ (ವೀಶೈಪು. ೫–೧೧–೫). [ಅನೂನ + ಫಲ]

ಅನೂನಾಂಗಿ (ನಾ). ಕುಂದಿಲ್ಲದ ಶರೀರವುಳ್ಳವಳು; ಅಂಗಸೌಷ್ಠವವುಳ್ಳವಳು: ನಿರುಪಮ ಲಕ್ಷಣಯುತೆಯರ್ ಸರೂಪೆಯರ್[ರ್] ನೃತ್ಯ ಗೀತ ವಾದ್ಯಾದಿ ಕಳಾಪರಿಣತೆಯರನೂನಾಂಗಿಯರರಸಿಯರತಿಮುಗ್ಧೆಯರ್ಕಳಾಗಲೆವೇಟ್ಕುಂ (ಮದತಿ. ೮–೫೬). [ಸಂ. ಅನೂನಾಂಗೀ]

ಅನೂಪ (ಗು). ೧. ನೀರು ಸಮೃದ್ಧಿಯಾದ; ಜಲ ತುಂಬಿರುವ 'ಅನೂಪ ದೇಶ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ನೀರು ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶ: ದೇವಮ್ಮಾತೃಕ ಸಾಧಾರಣಾನೂಪ ಜಾಂಗಲ ಭೇದಂಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೮–೬೩ ವ). ೩. ಜೌಗುಪ್ರದೇಶ. ೪. ನದಿಯತೀರ, —ದಡ. ೫. ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು. ೬. ಕೆರೆ; ಕುಂಟೆ. ೭. ಎಮ್ಮೆ. ೮. ಕಪ್ಪೆ. ೯. ಆನೆ. ೧೦. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು. 'ಅನೂಪವಿಷಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನೂಪದೇಶ (ನಾ). ನೀರು ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗಿರುವ ದೇಶ: ಜಾಂಗಲ, ಅನೂಪ, ಸಾಧಾರಣವೆಂದು ದೇಶ ಮೂರು ತೆರ . . . ಬಹಳ ನೀರುಂಟಾದ ದೇಶ ಅನೂಪ ದೇಶವೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೦). [ಅನೂಪ + ದೇಶ]

ಅನೂಪವಿಷಯ (ನಾ). ಐವತ್ತಾರು ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಧಾತ್ರೀತನೂಜೆ ಪರಿವಿಡಿಯೊಳ್ ತಂದಿದಿರೊಳ್ ನಿಜಿಸಿ ತಗುಳ್ದು ನುಡಿದಳ್ ಪ್ರಪಂಚಮನನೂಪವಿಷಯಾಧಿಪನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೨೧). [ಅನೂಪ + ವಿಷಯ]

ಅನೂರಾಧ 'ಅನುರಾಧೆ' ನೋ.

ಅನೂರಾಧೆ 'ಅನುರಾಧೆ' ನೋ

ಅನೂರು (ನಾ). ೧. ತೊಡೆಯಿಲ್ಲದವನು. ೨. ಸೂರ್ಯನ ಸಾರಥಿ; ಅರುಣ: ರಥಮುಂ ನುರ್ಗೊತ್ತುತೆ ಸಾರಥಿಯುಂ ತೊಡೆವಿಡಿದಿಭಂ ನಭಕ್ಕಿಡೆ ದಿನಕೃದ್ರಥದೊಳಗೆ ಬಿಳ್ದು ತತ್ಸಾರಥಿಯೆನಿಸಿದನವನನೂರು ವರುಣತೆಯಿಂದಂ (ರಾಜಶೇ. ೬–೮೬). [ಸಂ.]

ಅನೂಷರ (ನಾ). ಚೌಳಿಲ್ಲದ ಭೂಮಿ; ಫಲವತ್ತಾದ ಕ್ಷೇತ್ರ. [ಸಂ.]

ಅನೂಹ್ಯ (ಗು). ಊಹಿಸಲಾಗದ: ನಾವುನುಂತೆಯೆ ಸೃಷ್ಟಿ ಕೃತ್ರಿಮದ ಕೈಗೊಂಬೆ ಜೀವಮಾರ್ಗವನೂಹ್ಯ (ಮಂಕುಕ. ೭೩೨). [ಸಂ.]

ಅನೃಜು (ಗು). ೧. ನೆಟ್ಟಗಿಲ್ಲದ; ವಕ್ರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕಪಟಿ; ವಂಚಕ; ಸರಳಸ್ವಭಾವವಿಲ್ಲದವನು. [ಸಂ.]

ಅನೃಣಿ (ನಾ). ಋಣವಿಲ್ಲದವನು; ಸಾಲ ತೀರಿದವನು; ಋಣ ಮುಕ್ತ: ನಿನ್ನ ಈ ವಿನಯದ ಮಾತುಗಳಿಂದಲೇ ನೀನು ಅನೃಣಿಯಾಗಿರುತ್ತೀ (ಮಭಾರ. ಸಭಾ. ೨). [ಸಂ.]

ಅನೃತ (ನಾ). ೧. ಋತವಲ್ಲದುದು; ಸತ್ಯವಲ್ಲದುದು; ಸುಳ್ಳು: "ನೆರೆ ಸುಳ್ಳುಂ ತೊದಳೆನಲ್ಕಮನೃತಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೨); ಹಿಂಸಾನೃತಸ್ತೇಯಾಬ್ರಹ್ಮಪರಿಗ್ರಹ ಪರಿತ್ಯಾಗಮೆಂಬಯ್ದು ಮಹಾವ್ರತಂಗಳೊಳ್ ನೆರೆದು (ಆದಿಪು. ೬–೨೭ ವ); ದೇವೇಂದ್ರನಿದಿರಲಿ ಮುನಿಯ ಭಂಡನಂ ಮಾಳ್ಪೆ ಭೂಪತಿಯಲನೃತವನಿಲ್ಲಿ ಕಂಡೆನಾದಡೆ ಕಾಣ್ಬ ತೆಜ ನಾವುದೆಂದು ಚಿಂತಿಸಿದ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು (ಹಚಕಾ. ೩–೮). ೨. ಕೃಷಿ; ವ್ಯವಸಾಯ. [ಸಂ.]

ಅನೃತವಚನ (ನಾ). ಸುಳ್ಳುಮಾತು; ಸುಳ್ಳುಮಾತಾಡುವವನು: ಕ್ರಮದಿಂದಾ ಜೀವಘಾತಾನೃತವಚನ ಪರಾರ್ಥಾಪಹಾರಾನ್ಯನಾರೀಗಮ (ಸುಕುಮಾ ೫–೪೩). [ಅನೃತ + ವಚನ]

ಅನೃತಸ್ಪರ್ಧಿ (ನಾ). ಸುಳ್ಳಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಧಿಸುವವನು; ಮೋಡಿ ಇಂದ್ರಜಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಧೆಮಾಡುವವನು (?): (ದೇಶ ವಿದೇಶಗಳ ಗಾಯಕರು, ನಗೆಕಾರರು, ನರ್ತಕಿಯರು, ಓಲಗದ ದೊಂಬರು ... ವಾದ್ಯಕಾರರು, ಅನೃತಸ್ಪರ್ಧಿಗಳು ... ಶಪನಪ್ರವೀಣರು – ಈ ಮೊದಲಾದವರು ತಂತಮ್ಮ ವಿದ್ಯಾಪರಿಶ್ರಮದ ಕಲಾಪರಿಣತಿಯ ಸಾಧಕಗಳಿಂದ ಆಸ್ಥಾಯಿಕೆಯ ಮನೋರಂಜನವನ್ನು ಸಿದ್ಧಿಗೊಳ್ಳತೊಡಗುವರು) (ಬೆಟ್ಟಅ. ೩೨). [ಅನೃತ + ಸ್ಪರ್ಧಿ]

–ಅನೆ$_1$ (ಪ್ರ). ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯಯ: ನೆಟ್ಟನೆ ತಾಂ ಸವಿಯೊಳೊಂದಿರೆ ಭೋಜನಮಾನಟ್ಟು ಬಡ್ಡಿಸು (ಕವಿರಾ. ೨–೧೪೫); ಇಂಚರಂಗಳೊಳೆಲ್ಲಂ ದಿಗ್ಭಿತ್ತಿಗಳ್ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೫೪ ವ); ತೊಟ್ಟನೆ ಕೊಳೆ ನಿನಗೆ ಗಂಡಗರ್ವಮುಮಾಯ್ತೇ (ಗದಾಯು. ೭–೩೬); ತನುರುಚಿಯ ಮುಂದೆ ದಿನಪನ ಕಾಂತಿ ಕಪ್ಪ ಕಪ್ಪನೆ ಕೋಪದಿದಿರೊಳೌರ್ವಾನಳಂ ತಣ್ಣ ತಣ್ಣನೆ (ಹಚಕಾ. ೧–೪೧); ಅಟಕೇಶನ ಗುಡಿಯಾಗ ನೆಟ್ಟನೆ ನೋಡಿದನು ದಿಟ ಮಲ್ಲಯ್ಯನು ಇರಲಿಲ್ಲ – ಅದ ಕಂಡು ಚಟ್ಟನೆ ಎದ್ದು ನಡೆದನು (ಸಿದ್ಧಪು. ೫–೭೨).

–ಅನೆ$_2$ '–ಅನೆಯ್ಯ' ನೋ.

–ಅನೆಯ$_1$, –ಅನೇ (ಪ್ರ). ವಸ್ತುಗಳ ಸ್ಥಾನವನ್ನೂ ಕ್ರಮವನ್ನೂ ತಿಳಿಸಲು ಸಂಖ್ಯಾ ಮತ್ತು ಪರಿಮಾಣ ವಾಚಕಗಳಿಗೆ ಸೇರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಏಬಿನೆಯಾ ನರಕದಾ ಪುಟು ಅಕುಂ (ಕ್ಕುಂ) (ಇಅ. X, ೬೦–೪; 578); ಮೂಜನೆಯ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಬಂದಿರ್ದನಂತನ ಬರವಂ ಪಡಿಯಜಂ ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೫೯ ವ); ಅನೆಯ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಅನಿತನೆಯಂ, ಇನಿತನೆಯಂ, ಎನಿತನೆಯಂ (ಶಮದ. ೨೦೬ ಪ್ರಯೋ); –ಅನೆಯ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಉಕಾರಾಂತವಾದ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕಗಳ ಮೇಲೂ ಅಷ್ಟು, ಇಷ್ಟು, ಎಷ್ಟು ಎಂಬುವುಗಳ ಮೇಲೂ ಸೇರಿ ಅನುಕ್ರಮುವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೧೩೮). **–ಅನೇ** : ಮೊದಲನೇ ಪುಸ್ತಕ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೧); ಸಾವಿರದೊಂಭೈನೂರು ಅರವತ್ತಾರನೇ ಇಸವಿ (ರೂಢಿ).

–ಅನೆಯ್ಯ$_2$, –ಅನ, –ಅನೆ$_2$, –ಅನ್ನ$_2$, –ಆನೆ$_3$ (ಪ್ರ). ಕೆಲವು ಗುಣವಾಚಕಗಳ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಉದ್ದನೆಯ ಬಿಳಿಯ ಜುಬ್ಬ (ಆರ್ಯಕ. ೧). **–ಅನ**: ಉದ್ದನ, ನೆಟ್ಟನ (ಕಿ). **–ಅನೆ**$_2$: ದಪ್ಪನೆ ಬಟ್ಟೆ (ರೂಢಿ); ಉದ್ದನೆ ಮುಖ (ರೂಢಿ). **–ಅನ್ನ**$_2$: ಇರಾಣ ದೇಶದ ಬೆಕ್ಕುಗಳ ಮೈಮೇಲೆ ಉದ್ದನ್ನ ಕೂದಲೂ ಇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೩೧). **–ಆನೆ**$_3$: ತಪ್ಪಲೆ ಚೊಂಬು ಬಿಟ್ಟು ಈ ಪರಿಯ ಕಪ್ಪಾನೆ ಕತ್ತಲೇಲಿ (ದುರ್ಗೇಶ. ೫೪).

ಅನೆಯಕ (ಗು). ಅನೇಕ; ಹಲವು: ಮಣಿಖಚಿತ ರಂಜಿತದಿಂದನೆಯಕ ಧ್ವಜನಿವಹದೊಳು (ಅನಂಚ. ೫–೧೦೬); ಅನೆಯಕ ದೇವ ಮಾನವರನೆಲ್ಲರ ಗೆಲ್ದು ಘನಮುಹಿಮೆಯನೆಲ್ಲವನು (ಅನಂಚ. ೧–೧೨೦). [ಸಂ. ಅನೇಕ]

–ಅನೇ '–ಅನೆಯ್ಯ$_1$' ನೋ

ಅನೇಕ (ಗು). ೧. ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾದ. (ನಾ). ೨. ಅನೇಕರು ಅಥವಾ ಅನೇಕ ವಸ್ತುಗಳು: ಸಗುಣನಗುಣನೇಕನನೇಕಂ ಕ್ಷರನಕ್ಷರನೆನಿಪಗಣಿತ ವಿರುದ್ಧಗುಣ ನಿನ್ನ ನಿಜವದೇಂ ಕೇವಳಮೇ (ಜಗವಿ. ೩–೯೭); ರಾಜ್ಯದ ಗಡಿಯ ಗ್ರಾಮದ ಆಡಳಿತಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕಗಳು ಆಗ ಇರಲೇ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೬–೯); ಅನೇಕ ಮಂದಿ ಬಂದಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಬಹುವಚನ: ನಿನತೆನತು ತನತೆನಿಪ್ಪವು ಜನಿಯಿಸುಗುಂ ನಿನ್ನದೆನ್ನದುಂ ತನ್ನದೆನಿಪ್ಪನಿತಜಿಳಂ ಮೇಣ್ ದ್ವಿತ್ವದಿನನೇಕದೊಳ್ ನತ್ವದೆಡೆಗೆ ಮುತ್ವಂ ಬರೆಯುಂ (ಶಮದ. ೧೪೭). [ಸಂ.]

ಅನೇಕಜಿಹ್ವ (ನಾ). ೧. ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ನಾಲಗೆಯುಳ್ಳದು; ಹಾವು. ೨. ಹಲವು ನಾಲಗೆಯಿರುವವನು; ಆದಿಶೇಷ; ಸರ್ಪರಾಜ: ಕೈಲಾಸ ಗಿರಿಯನು ವಿಸ್ತರಿಪಡನೇಕಜಿಹ್ವನಿಗಲ್ಲದುಳಿದ ಲೋಕದೊಳುಳ್ಳ ಮಹಾಕವಿರಾಜರನೀಕಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಹುದೆ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೭–೭೧). [ಅನೇಕ + ಜಿಹ್ವ]

ಅನೇಕತರ (ಗು). ಹಲವು ಬಗೆಯಾದ; ಹಲವಾರು ರೀತಿಯ: ಮನೆಗಿಂದು ಬರ್ಕುಮೆಂದಾನನೇಕತರವಸ್ತುವಾಹನಾದಿಯನೊಸೆದಿಂ ಬಿನೆ ಪಸರಿಸಿ ಕುಡಲಿರ್ದೆಂ (ಕವಿರಾ ೨–೩೧). [ಸಂ.]

ಅನೇಕಪ (ನಾ). ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿ ನೀರು ಕುಡಿಯುವುದು; ಸೊಂಡಿಲಿಂದ ಒಮ್ಮೆ ಹೀರಿ ತರುವಾಯ ಬಾಯಿಂದ ಕುಡಿಯುವುದು; ಆನೆ: ಇಂದ್ರಾನೇಕಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೭೯); ತುರಗಾನೀಕಪರವತ್ಸರಾಜನನೇಕಪಭಗದತ್ತನಲ್ತೆ ಬಲ್ಲಾಳನೃಪಂ (ಎಕ. V, ಚೆನ್ನರಾ. ೧೫೦–೧೯; 1182); ಮನ್ಮಥನ ಪಟ್ಟದನೇಕಪವು ಬಪ್ಪಂತೆ ಬರುತಿರ್ದಳು ಸರಾಗದಲಿ (ಜೀವಂಚ. ೧೫–೩೩). [ಸಂ.]

ಅನೇಕಭಂಗಿ (ಗು). ಹಲವು ಆಕಾರ ಅಥವಾ ನಿಲುವುಳ್ಳ: ಕನಕರಜತಮಯಾನೇಕಭಂಗಿ ಭೃಂಗಾರಂಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೮–೧೫ ವ). [ಅನೇಕ + ಭಂಗಿ]

ಅನೇಕಭವ (ನಾ). ಅನೇಕ ಜನ್ಮ; ಹುಟ್ಟು: ವಿಶಾಖನಂದಿಯು ಮಾಯುರವಸಾನದೊಳ್ ಸತ್ತನೇಕಭವಗಹನಪರ್ಯಟನದಿಂ ಬಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೬೨ ವ). [ಅನೇಕ + ಭವ]

ಅನೇಕಮುಖ (ಗು). ೧. ಹಲವು ಮುಖವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಹಲವು ರೀತಿ: ಅಂತು ಪಿರಿದಪ್ಪುದಱಿಂದನೇಕ ಮುಖದೊಳ್ ನಡೆವ ಸುರ ಕೋಟಿಯಂ ಕಂಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೨೩ ವ). [ಅನೇಕ + ಮುಖ]

ಅನೇಕವಚನ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಬಹುವಚನ: ಕವದಿನಮುರಯಿರೆನೆ ವೆನಿಪ್ಪುವು ವರ್ತಿಕುಮನ್ಯಯುಷ್ಮದಸ್ಮದ್ವಿಷಯ ವ್ಯವಹೃತಿಗಳ್ಗೇಕಾನೇಕ ವಚನದಿಂ ಪ್ರತಿವಿಭಕ್ತಿ ಪುರುಷಾಖ್ಯಂಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೭೯).
[ಅನೇಕ + ವಚನ]

ಅನೇಕವಾರಂ (ಅ). ಹಲವು ಬಾರಿ, —ಸಲ: ಓರೊರ್ವರ್ ಸೆಣಸಿ ತಗುಳ್ದನೇಕವಾರಂ ವಾರಸ್ತ್ರೀ ಜನಮಿದಿರೊಳ್ ತುಳುಂಕೆ ನೀರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೪೪). [ಅನೇಕ + ವಾರಂ]

ಅನೇಕವಿಧ (ನಾ). ಹಲವು ಬಗೆ, —ವಿಧ: ಜನರು ದೇಶಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ವಿಧದಲ್ಲಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಬಹುದು (ರೂಢಿ). [ಅನೇಕ + ವಿಧ]

ಅನೇಕವೇಳೆ (ಅ). ಹಲವು ಸಲ, —ಬಾರಿ: ನಾನು ಈ ಊರಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಅನೇಕ ವೇಳೆ ಬಂದಿದ್ದೆ (ರೂಢಿ). [ಅನೇಕ + ವೇಳೆ]

ಅನೇಕಾಂತ (ನಾ). ೧. ಏಕಾಂತವಲ್ಲದ್ದು; ರಹಸ್ಯವಲ್ಲದ್ದು. ೨. [ಜೈನ] ಸರ್ವದೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನುಳ್ಳ ತರ್ಕ; ಸ್ಯಾದ್ವಾದ; ಸಪ್ತ ಭಂಗಿ: ಸರ್ವಸ್ವಭಾವ ಧರ್ಮದಲ್ಲೂ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾಂತವೆಂದು ಅರ್ಥ (ಹಿಂದಸಾ. ೭೭). 'ಅನೇಕಾಂತವಾದ' ಪರಾ.
[ಅನೇಕ + ಅಂತ್ಯ]

ಅನೇಕಾಂತದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಸರ್ವದೃಷ್ಟಿಗಳುಳ್ಳ ತರ್ಕ: ಜೈನರ ಅನೇಕಾಂತದೃಷ್ಟಿಯ ಕಾರ್ಯಪ್ರದೇಶವು ಬಹು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದೆ. (ಜೈನಪ. ೫). [ಅನೇಕಾಂತ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಅನೇಕಾಂತವಾದ (ನಾ). [ಜೈನ] ವಸ್ತುವಿನ ಅನೇಕ ಧರ್ಮ ಗಳನ್ನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ತರ್ಕ; ಸ್ಯಾದ್ವಾದ: ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಕೆಲವರು ಸರ್ವವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಸರ್ವ ಸ್ವಭಾವವನ್ನೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿರುವರು. ಇದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾಂತವಾದವೆಂದು ಹೆಸರು (ಹಿಂದಸಾ. ೫).
[ಅನೇಕಾಂತ + ವಾದ]

ಅನೇಕಾಕ್ಷರ (ನಾ). ೧. ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಅಕ್ಷರವುಳ್ಳದ್ದು: ಧಾತು ಗನೇಕಾಕ್ಷರಕಾಖ್ಯಾತವಿಭಕ್ತಿಗಳ ಮೊದಲೊಳಿಸು ತಾನಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೧೭); ಗದವಜಕಾರಮುವಿದಿರಿರೆ ಪದಮಧ್ಯಂ ವಿಷಯಮಾಗನೇಕಾಕ್ಷರ ದೊಳ್ ಪುದಿಯೆ ಲಘೂಪಧೆ ಕೆಲಕೆಲವೊದವಿರ್ಕುಂ ರಾಂತಳಾಂತಮುವು ಶಿಥಿಲತೆಯಂ (ಶಮದ. ೪೩). ೨. ಬಹುವಿದ್ಯಾಪರಿಣತ: ಲೌಕಿಕ ವೈದಿಕ ಶಾಸ್ತ್ರನನೇಕಾಕ್ಷರನೆನಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ವಿವೇಕಿ ಕಲಾಭಿಜ್ಞನೆನಿಸಿ] ನೆಗೞ್ದ ಚತುರಸ್ರಗುಣಂ (ಛಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೧–೧೨).
[ಅನೇಕ + ಅಕ್ಷರ]

ಅನೇಕಾಕ್ಷರಧಾತು (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಒಂದಕ್ಷರಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚುಳ್ಳ ಕ್ರಿಯಾಪ್ರಕೃತಿ: ಪ್ರಸ್ವಾದಿಗಳಪ್ಪ ಜಟಿಕುಳರೇಫಾಂತಂಗಳಪ್ಪನೇಕಾಕ್ಷರ ಧಾತುಗಳ್ಗೆ ಭೂತ ವರ್ತಮಾನ ಭವಿಷ್ಯಂತಿಗಾದ ದ, ದಪ, ವ ಎಂಬಿವು ಪರಮಾದೊಡಂ (ಶಮದ. ೪೪ ವೃತ್ತಿ). [ಅನೇಕಾಕ್ಷರ + ಧಾತು]

ಅನೇಕಾಗ್ರತೆ (ನಾ). ೧. ಬಹುಮುಖವಾಗಿರುವುದು; ಮನಸ್ಸು ಒಮ್ಮೊಗವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಚಂಚಲತೆ. ೨. ಹಲವು ಶಾಖೆ ಅಥವಾ ಕೊಂಬೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ಭೂರುಹದೊಳನೇಕಾ ಗ್ರತೆ ನವಾರಾಮದೊಳ್ಮಹಾಶೋಕಂ ವಸಂತದೊಳ್ ಮಾರಹಿತ ಮುಂಟಲ್ಲದಿಲ್ಲನಿವು ಮತ್ತಿಲ್ಲಿಯುಂ ಧರ್ಮಜನ ನೆಲದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೮). [ಸಂ. ಅನೇಕಾಗ್ರತಾ]

ಅನೇಕಾತ್ಮಕ (ಗು). ಹಲವು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಒಳಕೊಂಡ; ಹಲವು ರೀತಿಯ; ನಾನಾ ವಿಧದ: ಜಿನೇಂದ್ರೋಕ್ತಂ ವಿಶುದ್ಧಾಂತರಂಗಮನೇ ಕಾತ್ಮಕಮುರ್ಚಿ ಸುತ್ತಱಿಯೆ ಕರ್ಮಧ್ಯಾನಬಂಧಂ ಕ್ರಮುಕ್ರಮದಿಂದಾ ದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೨೩). [ಸಂ.]

ಅನೇಕಾರ್ಥಕ (ನಾ). ಹಲವು ಅರ್ಥಗಳನ್ನುಳ್ಳದ್ದು; ಹಲವು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಾದದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅನೇಕಾವರ್ತಿ (ನಾ). ಹಲವು ಸಲ, —ಬಾರಿ: ಅನೇಕಾವರ್ತಿ ಹೇಳಿ ದರೆ ಬೇಸರಬರಬಹುದು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅನೇಕಾವೃತ್ತಿ]

ಅನೇಕಾವೃತ್ತಿ (ನಾ). = ಅನೇಕಾವರ್ತಿ: ಅನೇಕಾವೃತ್ತಿ ಹೇಳಿ ಹೇಳಿ ಸಾಕಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಅನೇಕ + ಆವೃತ್ತಿ]

ಅನೇಕೇಶ್ವರವಾದ (ನಾ). ದೇವನು ಒಬ್ಬನಲ್ಲ ಹಲವರು ಎಂಬ ವಾದ: ಅನೇಕೇಶ್ವರವಾದದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಈರ್ಷ್ಯಾಸೂಯೆಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿರಬಹುದೆಂದು ಏಕೇಶ್ವರವಾದದವರು ಹೇಳುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೪೯). [ಅನೇಕ + ಈಶ್ವರ + ವಾದ]

ಅನೇಕೇಶ್ವರವಾದಿ (ನಾ). ದೇವನು ಒಬ್ಬನಲ್ಲ ಹಲವರು ಎಂದು ವಾದಿಸುವವನು. [ಸಂ. ಅನೇಕೇಶ್ವರವಾದಿನ್]

ಅನೇಕೋಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಹಲವು ಮಾತು. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಬಹು ವಚನ. [ಅನೇಕ + ಉಕ್ತಿ]

ಅನೇಡಮೂಕ (ನಾ). ೧. ಕಿವುಡ ಮತ್ತು ಮೂಗ: ಕವಿತಾ ರಹಸ್ಯಮಂ ಸತ್ಕವಿಯಱಿಗುಮನೇಕ[ಡ]ಮೂಕನೇಡಂ ಜಡನೆಂಬ ವನಱಿಗುಮೆ (ಆದಿಪು. ೧–೨೦). ೨. ಕುರುಡ; ಅಂಧ: "ಅಂಧಃ, ಅನೇಡಮೂಕಃ – ಈ ೨ ಕುರುಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦–೪೫೫). ೩. ದುಷ್ಟ; ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ; ಮೋಸಗಾರ; "ಕೆಟ್ಟಮನಸಿನವ" (ಗಂಗಾಮ. ೯). [ಸಂ. (ಅನೇಡ + ಮೂಕ)]

ಅನೈಕಮತ್ಯ (ನಾ). ಒಗ್ಗಟ್ಟಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಭಾರತೀಯರ ಅನೈಕ ಮತ್ಯವೇ ದಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನೈಕಾಂತಿಕ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ಗುರಿಯಿಲ್ಲದ; ಚಂಚಲ ಸ್ವಭಾ ವದ; ಅನಿಶ್ಚಿತವಾದ. (ನಾ). ೨. ಏಕಾಂತಿಯಲ್ಲದವನು: ಅನೈ ಕಾಂತಿಕರ್ಕೆಲರ್ತನುತರತನುಗಳೊಳಮತಿವಿಶದ ಪ್ರಜ್ಞಾತಿಶಯಮಂ ಕಾಣಲಾದಪ್ಪುದು (ಆದಿಪು. ೨–೧೦ ವ). [ಸಂ.]

ಅನೈಚ್ಛಿಕ (ಗು). ಐಚ್ಛಿಕವಲ್ಲದ; ಕಡ್ಡಾಯವಲ್ಲದ: ತನ್ನ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನ ಸತ್ಸ್ವಭಾವದ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಾಗಿ ಅವನು ಅನೈಚ್ಛಿಕವಾಗಿಯೇ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದುದನ್ನು ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟನು (ಪುನರು. ೩೩೧) [ಸಂ.]

ಅನೈಪುಣೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಪ್ರೌಢವಲ್ಲದ ಮಾತು; ನಿಪುಣತೆಯಿಲ್ಲದ ನುಡಿ: ಬಂದುವು ಪಾವುಡಂ ನೃಪತಿಗೆಂಬುದುಮಾನೆಗಳೀ ಪ್ರದೇಶ ದೊಳ್ಬಂದುದಿದೆಂಬುದುಂ ವಚನದೋಷವಿಶೇಷಮನೈಪುಣೋಕ್ತಿಯಿಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೧೭). [ಸಂ. (ಅನೈಪುಣ + ಉಕ್ತಿ)]

ಅನೈಸರ್ಗಿಕ (ಗು). ನೈಸರ್ಗಿಕವಲ್ಲದ; ಪ್ರಕೃತಿ ವಿರುದ್ಧವಾದ: ಮನುಷ್ಯನ ಹೃದಯವು . . . ಉತ್ಕಟಚಿಂತೆಯಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದ್ದರೆ ಬಾಹ್ಯಪ್ರಪಂಚದ ಮೇಲೆ ಅವನ ದೃಷ್ಟಿಯಿರುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲದೆ ಅನೈಸರ್ಗಿಕ (Unnatural) ಪದಾರ್ಥಗಳು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರವಾದಂತೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರುವುದು (ಕಪಾಕುಂ. ೧೨೭). [ಸಂ.]

ಅನೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ (?): ಈ ಶೂರಗತಿಪೆತ್ತ ಅರಸು ಮತ್ತಾಣಿಯುಮೊಸದು ಅನೊಳ ಕಟಿನಿಯುಂ ಇಕೊಳ ಪಾಟುಮನೆ ಪರಿಹಾರಮುಂ ಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩೨–೫; 750). ಈ ಶಬ್ದ 'ಅಯ್ಗೊಳ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [?]

ಅನೋಕಹ (ನಾ). ಮರ; ಗಿಡ: "ವೃಕ್ಷಃ, ಅಂಘ್ರಿಪಃ . . . ಅನೋಕಹಃ, ದ್ರುಃ, ವಿಷ್ಟರಃ . . . ಈ – ೧೯ ಮರಂ" (ಹಲಾಯು. ೨೯–೨೩); ಅನೇಕ ಸಹಕಾರಾಶೋಕಾನೋಕಹನಂದನವನಪ್ರಸ್ಥಮನಿಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥಮನೆಯ್ದೆವಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೨೨ ವ). [ಸಂ.]

ಅನೋಜಿ (ನಾ). **೧.** ಓಜಸ್ಸಿಲ್ಲದಿರುವುದು. **೨.** [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯದೋಷ: ಅಸದರ್ಥಂ ವಿಪರೀತಕಲ್ಪನೆಯುಭವ್ಯಂ . . . ವಿಷಮಾಸೌಮ್ಯಮನೋಜಿಯೆಂಬಿವಿನಿತುಂ ದೋಷಂಗಳಷ್ಟಾದಶಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೬. ೧–೪೦ ಅಡಿಟ). [ಸಂ. ಅನೋಜಸ್]

ಅನೋಸಂಸಾರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಂಸಾರ, ಅಸಂಸಾರ, ನೋಸಂಸಾರ, ಅನೋಸಂಸಾರ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಸಂಸಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಯೋಗಕೇವಲಿಗಳಂತೆ ಜೀವಪ್ರದೇಶ ಪರಿಸ್ಪಂದಮಿಲ್ಲಪ್ಪುದಱಿಂ ಅಯೋಗಕೇವಲಿ ಜಿನಾವಸ್ಥಾನಂ ಅನೋಸಂಸಾರಮಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೨೭). [ಸಂ.]

ಅನೌಚಿತ್ಯ (ನಾ). ಔಚಿತ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನೌಪಚಾರಿಕ (ಗು). **೧.** ಔಪಚಾರಿಕವಲ್ಲದ; ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ತಕ್ಕ. **೨.** ಮೊದಲೇ ಏರ್ಪಾಡಿಲ್ಲದ; ಕ್ರಮವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಏರ್ಪಡಿಸದ; ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧತೆಯಿಲ್ಲದ: ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಗಳು ರಾಯಭಾರಿಯನ್ನು ಅನೌಪಚಾರಿಕವಾಗಿ ಭೇಟಿಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನೌಪಮ್ಯ (ನಾ). ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನ್ನ$_1$ (ಗು). ಆ ಪ್ರಕಾರವಾದ; ಅಂಥ:

ಅನ್ನನ್, ಅನ್ನಂ = ಆಪ್ರಕಾರದವನು; ಅಂಥವನು: ಅಂಜನೆಸುತನನ್ನ ಅನ್ನು ಕೇಸಿನಿಯ ಎಬಿದಾತನನ್ನನೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨–೮; 800); ನಿನ್ನನ್ನಂ ವಿತತಯಶನಿಲಯ ತಾರಾಪತಿ ದಿನಕರ ಸದೃಶತೇಜನೆಂಬುದುಮುಂಟೇ (ಕವಿರಾ. ೩–೮೪); ದನುಜಾಂತಕನೆಂಬೀ ನಿನ್ನನಚ್ಚುವೋದಂಕಮೆಲವೊ ಮುನ್ನೆನ್ನನ್ನಂ ದನುಜಂ ಪುಟ್ಟದೆ ಸಂದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೪); ಅನ್ನಮಾದಿ ವಿಕಲ್ಪಕ್ಕೆ —ಸಿಡಿಲನ್ನಂ ಸಿಂಗದನ್ನಂ ಪುರಹರನುರಿಗಣ್ಣನ್ನನೀ ನಾರಸಿಂಹಂ (ಶಮದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ).
ಅನ್ನಳ್ = ಆಪ್ರಕಾರದವಳು; ಅಂಥವಳು: ನಾಣ್ಚಿ ನೋಡಿದಳ್ ತಾಂ ಮನದನ್ನಳಪ್ಪ ಕಳಭಾಷಿಣಿಯಂ ನಯನತ್ರಿಭಾಗದಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೬೨); ಮುಳಿದೆನ್ನೊಳ್ ಮನದನ್ನಳೊಯ್ಯನೊಱಗಿರ್ದಳ್ ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ವಂದದಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧–೧೨೮). **ಅನ್ನದು** = ಅಂಥದು; **ಅನ್ನರ್** = ಅಂಥವರು: ಜಕ್ಕಯ್ಯನನ್ನರಾ ಧರ್ಮದಱಿವಿನೊಳ್ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೬೨–೪; 800); ನರರಾರ್ ನಿನ್ನನ್ನರಿನ್ನೀ ಭುವನಭವನದೊಳ್ ಗಂಗಚಕ್ರಾಯುಧಾಂಕಾ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೧೫ ಶೂದ್ರಕ); ಚೆನ್ನರಂ ತನ್ನರಂ ಜಾನಿಸಿ ಜಱೆದು ಕಾಮುನನ್ನರಂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಕೀಱಿಮಿಱುತೆ ಜತಿಗಳನ್ನರಂ ಮರುಳ್ಮಾಡಿ ಹುರುಳುಗೆಡಿಸುತ್ತೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೫–೨೫); ಕಲ್ತುಕೊಳವೇಟ್ಕುಮೋ ವೃದ್ಧರೆಮ್ಮನ್ನರ್, ಎಳೆಯುನಿವನನ್ನನಿನ್? (ಅಂತಿಗೊ. ೬೭೧). **ಅನ್ನವು**=ಅಂಥವು: ಕಡೆದನ್ನವಪ್ಪ ಮೊಲೆಗಳ ನಿಡಿಯುಲರ್ಗಣ್ಗಳ ಬೆಡಂಗಿಯರ್ಕಳನರ್ಕಂ ನಡೆ ನೋಡಿ ಪೋಗಲಾಱದೆ ತಡೆಯೆ ಪಗಲ್ ಪಿರಿಯಪ್ಪುವಾ ಪುರವರದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೭೮ ಶೂದ್ರಕ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅನ್ನ = ಅಂಥ; ಅನ್ನನ್, ಅನ್ನಾನ್ = ಅಂಥವನು; **ಕುರುಖ್.** ಅನ್ನೇ]

–ಅನ್ನ$_2$ '–ಅನೆಯ್ಯ$_2$' ನೋ.

ಅನ್ನ$_3$ (ನಾ). **೧.** ಆಹಾರ; ಊಟ: "ಅಂಧಃ, ಕೂರಂ, ಭಕ್ತಂ, ದೀದಿವಿಃ, ಅನ್ನಂ, ಓದನಂ, ಭಿಸ್ಸಾ, ಅಶನಂ, ಆಹಾರಃ— ಈ ೯ ಕೂಳ್" (ಹಲಾಯು. ೫೩–೧೬೪); ಉನ್ನತ ಕುಕ್ಕುಟೇಶ್ವರ ಜಿನೇಶ್ವರನಂ ಜಿನಭಕ್ತಿಪೋಗಿ ಕಾಣ್ಬನ್ನೆಗಮನ್ನಮುಂ ಬಿಸುಟು ಪರ್ವತಮಂ ಪರಿದೇಱೆ (ಆಜಿಪು. ೧–೬೧; ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨–೧೯; 1008 ನೋ); ವೈದಿಕರಪ್ಪ ವೇದವಿತ್ತುಗಳೊಂದು ಕೋಟಿಗೆ ಅನ್ನವನಿಕ್ಕಿದ ಫಲಕ್ಕೆ ಕೋಟಿಮಿಗಿಲು ಶಿವಶರಣಂಗೆ ಒಂದು ಭಿಕ್ಷವನಿಕ್ಕಿದ ಫಲ (ಆದವ. ೨೨); ಉರಗನಾರಿಯರೀತನ ಗಾಡಿಗೆ ನೆಱೆ ಮರುಳಾಗಿಯನ್ನವ ತೊಱೆದು (ಕಂಸವಿ. ೯–೧೩೭); ಅನ್ನಗತೋ ಪ್ರಾಣ (ಗಾದೆ). **೨.** ಬೇಯಿಸಿದ ಅಕ್ಕಿ. 'ಅನ್ನರಸ' ಪರಾ. **೩.** ವಿಷ್ಣು. **೪.** ಸೂರ್ಯ. **೫.** ನೀರು. [ಸಂ.]

ಅನ್ನಋಣ (ನಾ). **೧.** ಅನ್ನದ ಋಣ: ಭೀಷ್ಮ ದ್ರೋಣ ಕೃಪ ಇವರಿಗೆ ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಭಾವನೆ ಇದ್ದರೂ, ಅನ್ನಋಣವನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು ಯುದ್ಧರಂಗದಲ್ಲಿ ಜೀವ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ (ವಚಭಾ. ೧೨೩); ಅನ್ನದ ಋಣ ಇನ್ನೂ ತೀರಿಲ್ಲ ಬದುಕಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). **೨.** ಅನ್ನದ ಹಂಗು. [ಅನ್ನ$_3$ + ಋಣ]

ಅನ್ನಂ (ಅ). **೧.** ಅಷ್ಟರೊಳಗೆ; ಆ ಅವಧಿಯೊಳಗೆ; ಅದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ: ಎಯ್ದೆ ಜೀವಂ ಬಿಡದನ್ನಂ ಬೇಗಮಿಂತೀ ಗಿಳಿಯ ಮಱಿಯನಬ್ಜಾಕರಕ್ಕೊಯ್ಯುಮೀಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೧೦); ನೆರೆವನ್ನಂ ರವಿನಿಲ್ಲದಸ್ತಗಿರಿಯಂ ಸಾರ್ದಂ ಪ್ರಿಯಂ ಪೋಗಲಾತುರನಾಗಿರ್ದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೫೭). **೨.** ವರೆಗೆ; ತನಕ: ಒಳಗಂ ಭೇದಿಸದನ್ನಂ ಚಳಬುದ್ಧಿಗೆ ಪೊಱಗು ಬಿಟ್ಟತಾಗಿರ್ಕುಂ (ಸಮುಪ. ೩–೨೭); ಮನಂ ದಣಿವನ್ನಮೋಲಾಡಿ ಪೊಡೆ ಕೋಡುವನ್ನಂ ಬರೆಪೀರ್ದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩–೯). **೩.** ಹಾಗೆ; ಆ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ; ಅಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ: ಜಯವರ್ಮನಿರ್ದೋಡಮವಂ ಮುಟ್ಟಲ್ಲನೆಂದೊಳ್ಪೊಡಂಬಡುವನ್ನಂ ಕಿಱಿಯಾತನಂ ನಿಱಿಸಿದಂ ಶ್ರೀವರ್ಮನಂ ರಾಜ್ಯದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೨–೩೮).
[< ಅನ್ನ$_1$. / ತೆಲು. ಅನ್ನ]

ಅನ್ನಂತ (ನಾ). = ಅನಂತ: ಅಭಯಾ ಕೊಟ್ಟು ಬೆನ್ನು ಕಾಯಲಿಬೇಕು ಬೀಸಿ ಬಿಸಾಟದಲೆ ಅನ್ನಂತ ಕರ್ಮದಾಧಾರಧೀರ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೭).
[< ಸಂ. ಅನಂತ]

ಅನ್ನಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಆಹಾರವನ್ನು ಪಡೆ: ಬಡತನದೊದವಿಂದನ್ನಂಬಡೆಯದೆ ಮಱುಗಿ ಕರನ್ನೋವಿಂ ಪೆಂಪುಗೆಟ್ಟು ನಮೆಯುತ್ತಿರ್ದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೧೬೦). [ಅನ್ನ$_3$ + ಪಡೆ$_1$]

ಅನ್ನಂಬರಂ 'ಅನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಅನ್ನಕೆ 'ಅನ್ನಕಂ' ನೋ.

ಅನ್ನಕಂ, ಅನಕ$_1$, ಅನಕಾ, ಅನ್ನಕ, ಅನ್ನಕ್ಕ (ಅ). **೧.** ವರೆಗೆ; ತನಕ; ಅಷ್ಟು ದೂರ, —ಕಾಲ: ಚಿಂತೆ ಬೇಡನ್ನಕಂ ಗೊಪೆಯೊಳಿರಿಸವನನೆನೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪–೪೦); ಬೆಳಗನ್ನಕ್ಕಂ ಹೊಂದಿದೆನವೊಂದೇ ಛಂದದುರು ಸುಖವ (ಬಸಪು. ೧೨–೧೦); ಕೌರವನ ಹರಣವಿರುವನ್ನಕಂ ನಮಗೆ ಧರೆ ಬಹುದೆ (ತುರಂಗ. ೬೨–೧೩). **೨.** ಆ ವೇಳೆಗೆ; ಆ ಸಮಯಕ್ಕೆ: ಅನ್ನಕಂ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರದೂತರಿವರರಮನೆಗಳನ್ನು ಪೊಕ್ಕರು (ತುರಂಗ. ೨೪–೨); ಸರಸಿಯಂ ಬಿಡದೆಯಿರಲನ್ನಕಂ ರಾಯದಳ ಮೆರೆವುತಂ . . . ತೆರಳಿ ಬರೆ (ತುರಂಗ. ೭೪–೪೩). **ಅನಕ$_1$: ೧.** ಜಡಜಭವನಭವನ ಸಮಯವುಂ ಪಡೆವನಕ ದೇಗುಲದ ಹೊಱಗೆ ಯೆರಡು ಕರಂ ಮುಗಿದಿಹನು (ಬಸಪು. ೪೩–೪೨); ಧನಕನಕವುಳ್ಳನಕ ದಿನಕರನವೋಲಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೩೭). **೩.** ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದ ವರೆಗೆ: ಅನಕ ಅವರ ತಾಯಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲಾರಳೆ (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೫೭). **ಅನಕಾ: ೧.** ಹೊರಗೆ ಹೋದವ ಇನ್ನೂ ಅನಕಾ ಮನೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದಿಲ್ಲಪಾ (ಕಾಲಚ. ೧೧). **೩.** ನನ್ನ ಗೆಳೆಯನ ಹತ್ತರ ಇದ್ದ ಎರಡು ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಅನಕಾ ಇಸಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೯೨). **ಅನ್ನಕೆ: ೧.** ಈಶ್ವರಾರ್ಚನೆ ವೇಳೆಯೊಳು

ಬೆಳಗನ್ನಕಿರ್ದನು ಮುಗ್ಧಸಂಗಯ್ಯ (ಬಸಪು. ೧೨ ಸೂ) ; ಒಡ್ಡಿದಂಕವ ನಾನು ಗೆಲ್ವೆ ನೀನನ್ನಕ ದೊಡ್ಡಣ್ಣನೊಡನಿರು (ಭರಚ. ೫೦–೧೧೬). **ಅನ್ನಕ್ಕ** : ೧. ಸಂದೇಹವುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕ ನತಾಂಗಿಯಲ್ಲ ಅಲಗಿನ ಮೊನೆ ಗಂಜುವನ್ನಕ್ಕ ಪಟುಭಟನಲ್ಲ (ಏಲೇಶ್ವ. ೫೯); ಶಿವಕರುಣವಿಡಿಯದನ್ನಕ್ಕ ಪ್ರಸಾದಿ ಎಂತೆಂಬೆ ? (ಸಿದ್ಧವ. ೨–೯) ; ಏನಾದಡೇನಯ್ಯ ತಾನಾಗದನ್ನಕ್ಕ ತಾನಾಗಿ ತನ್ನನಱಿದವನು ಲೋಕದಲಿ ಏನಾದಡೇನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೦೮). 'ಅನ್ನಕ್ಕರ' ಪರಾ. [?]

ಅನ್ನಕಂಟಕ (ಗು). ೧. ಊಟಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆ ಮಾಡುವ. (ನಾ). ೨. ಊಟಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆ ಮಾಡುವವನು : ಯಾರಿಗೂ ಅನ್ನಕಂಟಕ ನಾಗಬೇಡ (ರೂಢಿ). [ಅನ್ನ$_3$ + ಕಂಟಕ]

ಅನ್ನಕಂಟಕತನ (ನಾ). ಆಹಾರಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸುವ ಸ್ವಭಾವ; ಜೀವನಕ್ಕೆ ಕಲ್ಲು ಹಾಕುವುದು. [ಅನ್ನ$_3$ + ಕಂಟಕ + –ತನ]

ಅನ್ನಕರ 'ಅನ್ನಕ್ಕರ' ನೋ.

ಅನ್ನಕಲ್ಪಕ (ನಾ). ಅನ್ನವನ್ನು ಒದಗಿಸುವವನು ; ಆಹಾರವನ್ನು ಕೊಡುವವನು : ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಖಿಳಚೇತನಕನ್ನಕಲ್ಪಕನಾಹನನಿರುದ್ಧಾದಿ ನಾಮುದಲಿ (ಹಸಾರ. ೧೨–೨೪). [ಅನ್ನ$_3$ + ಕಲ್ಪಕ]

ಅನ್ನಕ್ಕ 'ಅನ್ನಕಂ' ನೋ.

ಅನ್ನಕ್ಕರ, ಅನ್ನಕರ (ಅ). = ಅನ್ನಕಂ : ೧. ಮರನುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕರ ಎಲೆ ಉಲಿವುದ ಮಾಬುದೆ (ಅವಚಂ. ೧೦೭–೪೮೭) ; ಅಂಗ ಲಿಂಗವೆಂಬನ್ನಕ್ಕರ ಕಾಯದ ಸೂತಕ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗವೆಂಬನ್ನಕ್ಕರ ಮನದ ಸೂತಕ (ಮಾಧೂಳ. ೨). **ಅನ್ನಕರ** : ನೆಲನೂ ನೇಸಱುಳ್ಳನ್ನಕರ ಬದುಕೆನುತಾ ಸುಕನ್ಯೆಯ ನಪ್ಪಿ (ನಿಭಾಗ. ೯–೨–೨೬) ; ಧರಿಪುದು ಘಟಸುವನ್ನಕರ (ರಾಮವಿ. ೧೪–೧೬೬). [?]

ಅನ್ನಗತ (ಗು). ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ; ಆಹಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. 'ಅನ್ನಗತ ಪ್ರಾಣ' ಪರಾ. [ಅನ್ನ$_3$ + ಗತ]

ಅನ್ನಗತಪ್ರಾಣ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ತಡೆಯಲಾರದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಹಸಿವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದವನು : ಅನ್ನ ಗತಪ್ರಾಣ ಚರ್ಮಗತ ದೃಷ್ಟಿ (ಗಾದೆ) [ಅನ್ನಗತ + ಪ್ರಾಣ]

ಅನ್ನಗದಕ (ನಾ). ಆಹಾರದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮೋಸಗೊಳಿಸುವವನು; ಊಟಮಾಡಿದ್ದರೂ ಮಾಡಿಲ್ಲವೆಂದು ನಟಿಸುವವನು (ಉಕ. ೩). [ಅನ್ನ + ಗದಕ]

ಅನ್ನಗೆಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಅಥವಾ ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?) : ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಗುಣಿಗಗಳೆಯೊಳ್ಕಮ್ಮ ೫೦ ಸೆಜ್ಜೆ ಗದ್ದೆ ಮತ್ತ ೧ ಕಮ್ಮ ೨೫ ಪಡಿಸಲಿಸುವುದರ್ಕ್ಕಂ ಭೋಗಕ್ಕಂ ಎಡೆನಾಡ ೭೦ ಬಳಿಯನ್ನಗೆಡೆಯಂ ಸರ್ವನಮಶ್ಯಂ ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೮೪–೨೪ ; 1033 ?). [?]

ಅನ್ನಗ್ರಹಣ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು : ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಾಗಲೂ ರಂಗನು ಈ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಅಂದ ಬಳಿಕವೇ ಅನ್ನಗ್ರಹಣವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ರಂಗರೋ. ೧೬). [ಅನ್ನ$_3$+ಗ್ರಹಣ]

ಅನ್ನಚತ್ರ, ಅನ್ನಛತ್ರ (ನಾ). ಉಚಿತವಾಗಿ ಆಹಾರ ದಾನಮಾಡುವ ಧರ್ಮಶಾಲೆ: ಇದೇನು ಮನೆಯೋ ಅನ್ನಚತ್ರವೋ (ರೂಢಿ). **ಅನ್ನಛತ್ರ** (ರೈಸ್‍ಗೆ. ೫೪೨). [ಸಂ. ಅನ್ನಸತ್ರ]

ಅನ್ನಛತ್ರ 'ಅನ್ನಚತ್ರ' ನೋ.

ಅನ್ನಜ (ಗು). ಆಹಾರದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ; ಆಹಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ: ಅನ್ನಜ ಜೀವಜ ಮಾನಜ ಭೀತಿಗಳಂ ನಿರ್ಧರಿಸೆಲೆ ಬಾಲಕ (ಯೋಗಾಂವಿ. ೩–೩೧). [ಸಂ.]

ಅನ್ನದ (ನಾ). = ಅನ್ನದಾತ : ಅನ್ನದನ್ನಾದನ್ನಮಯ ಸ್ವಯಮನ್ನ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಖಿಳ ಚೇತನಕನ್ನಕಲ್ಪಕ ನಾಹನನಿರುದ್ಧಾದಿನಾಮುದಲಿ (ಹಸಾರ. ೧೨–೨೪). [ಸಂ.]

ಅನ್ನದಟ್ಟು (ನಾ). ಅನ್ನದ ಅಭಿಷೇಕ : ಯಿಂತೀ ಪಂಚಲಿಂಗದೇವರೊಳಗಾದ ದೇವರುಗಳ ಅಂನದಟ್ಟಿನ ತ್ರಿಕಾಲದ ಪೂಜಾ ಪುನಸ್ಕಾರ ಅಮ್ರುತಪಡಿ . . . ವಿಶಿಷ್ಟೋತ್ಸವಂಗಳಿಗೆ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೩೨–೫೫ ; 1286). ಅನ್ನಾಭಿಷೇಕ ಹೋ. [ಅನ್ನ + ಅಟ್ಟು$_2$]

ಅನ್ನದಾತ (ನಾ). ಅನ್ನವನ್ನು ಕೊಡುವವನು ; ಆಹಾರವನ್ನು ಒದಗಿಸುವವನು : ಧರೆಯೊಳಿಂತಪ್ಪನ್ನದಾತರ ಸರಿಯಿಡುವರಾರಯ್ಯ ನಿನಗತಿ ಸಾಂಗವಾಯಿತ್ತು (ಬಸಪು. ೨೪–೨೬). [ಅನ್ನ$_3$ + ದಾತ]

ಅನ್ನದಾನ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ಉಚಿತವಾಗಿ ಕೊಡುವುದು ; ಭೋಜನವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವುದು ; ಧರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಆಹಾರವನ್ನು ನೀಡುವುದು: ವ್ರತಹೀನರ್ ಸನ್ಮಾರ್ಗಪ್ರತಿಕೂಲರ್ ವ್ಯಸನ ವಶಗತರ್ ಪಾಪಿಗಳಿಂತತಿಕಷ್ಟರಪ್ಪರವನಿಯೊಳತಿಥಿಯೊಳಿನ್ನನ್ನದಾನಮಂ ಕುಡುವೆಡೆಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೫–೪೦) ; ತನಯುನಿಲ್ಲದ ಮನೆಯೊಳೆಮಗೆಂತನುಭವಿಸಬಹುದನ್ನದಾನವನನುಮತವೆ ಹೇಳಾ ನಪುತ್ರಸ್ಯ ಗತಿರ್ನಾಸ್ತಿ ಎನೆ (ಬಸಪು. ೨೪–೩೨) ; ಅನ್ನದಾನದ ಮಹಿಮೆ ತಾನನ್ನಮಯಕೆ (ಅನಿಕೇ. ೫೬–೮). [ಅನ್ನ$_3$ + ದಾನ]

ಅನ್ನದಾನಿ (ನಾ). ಅನ್ನವನ್ನು ದಾನ ಮಾಡುವವನು : ಅನ್ನದಾನಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅನ್ನ$_3$ + ದಾನಿ$_1$]

ಅನ್ನದಾನೀಶ (ನಾ). ೧. ಅನ್ನದಾನವನ್ನು ಮಾಡುವವರ ಒಡೆಯ, —ಪ್ರಭು. ೨. ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಘನಶಿಷ್ಯವೃಂದಮಂ ದೇಶಿಕಶೇಖರಂ ಪಡೆವುತಾತ್ಮಸಮಾನರನುರ್ವಿಗನ್ನದಾನೀಶನೆನಿಪ್ಪ ನಾಮಮುಭಿರಾಮುತೆವೆತ್ತಿರೆ ತೋರ್ದನೂರ್ಜಿತಂ (ರಾಜಶೇ. ೧–೬೦). [ಅನ್ನ$_3$+ ದಾನ + ಈಶ]

ಅನ್ನದ್ರೋಹ (ನಾ). ಉಂಡಮನೆಗೆ ಎರಡು ಬಗೆಯುವುದು. [ಅನ್ನ + ದ್ರೋಹ]

ಅನ್ನದ್ವೇಷ (ನಾ). ಅನ್ನವನ್ನು ಕಂಡರೆ ಆಗದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಆಹಾರದ ಮೇಲೆ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಜ್ವರದಿಂದ ಬಾಯಿ ಕೆಟ್ಟು ಅನ್ನದ್ವೇಷ ವುಂಟಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅನ್ನ$_3$ + ದ್ವೇಷ]

ಅನ್ನನಾಳ (ನಾ). ಗಂಟಲಿನಿಂದ ಜಠರದವರೆಗೆ ಆಹಾರವನ್ನು ಸಾಗಿಸುವ ನಾಳ. [ಅನ್ನ$_3$ + ನಾಳ]

ಅನ್ನನೀರು (ನಾ). = ಅನ್ನಪಾನ : ಹೊತ್ತುಹೊತ್ತಿಗೆ ಅನ್ನನೀರನು ಹವಣಿಸಿ ಮಕ್ಕಳ ಗಿಣಿಯಂತೆ ಸಾಕಿ (ಇಂಚಾಪ. ೧೬-೬೭). [ಅನ್ನ$_3$ + ನೀರು]

ಅನ್ನಪಕ್ಷಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಂಸಪಕ್ಷಿ : ನಾಲ್ಕನೆಯ ಕಟ್ಟನಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾದ ಹಂಸಪಕ್ಷಿ ಅನ್ನಪಕ್ಷಿಗಳೂ . . . ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದುವು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೩೯). [ಅನ್ನ$_0$ + ಪಕ್ಷಿ. / ತಮಿ. ಅನ್ನಂ = ಹಂಸ]

ಅನ್ನಪಚನ, ಅನ್ನಪಚನೆ (ನಾ). ೧. ಆಹಾರವನ್ನು ಬೇಯಿಸುವುದು; ಅನ್ನವನ್ನು ಬೇಯಿಸುವುದು. ೨. ಆಹಾರವು ಜೀರ್ಣಿಸುವುದು ; ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿ : ಆಹಾರವು ಕಡಮೆಯಾದರೆ ರಕ್ತಾಭಿಸರಣ, ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸ, ಅನ್ನಪಚನ ಇತ್ಯಾದಿ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಮಂದವಾಗಿ, ದೇಹಕ್ಕೆ ದುರ್ಬಲತ್ವ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೬೨). **ಅನ್ನಪಚನೆ** : (ದಕ. ೩). [ಅನ್ನ$_3$ + ಪಚನ]

ಅನ್ನಪಚನೆ 'ಅನ್ನಪಚನ' ನೋ.

ಅನ್ನಪದಾರ್ಥ (ನಾ). ಅನ್ನ ಮತ್ತು ಪಲ್ಯ ಅಥವಾ ತಾಳದ (೩) [ಅನ್ನ$_3$ + ಪದಾರ್ಥ]

ಅನ್ನಪಾನ (ನಾ). ಅನ್ನ ಮತ್ತು ನೀರು : ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಆವುಗಳ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗೆ ತಕ್ಕ ಅನ್ನಪಾನಾದಿಗಳ ಅನುಕೂಲತೆಯುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೫೯). [ಅನ್ನ₃ + ಪಾನ]

ಅನ್ನಪೂರ್ಣೆ (ನಾ). ಆಹಾರಕ್ಕೆ ಅಧಿದೇವತೆ; ದುರ್ಗಿಯ ಒಂದು ರೂಪ. [ಸಂ. ಅನ್ನಪೂರ್ಣಾ]

ಅನ್ನಪ್ರಾಶನ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲು ಅನ್ನವನ್ನು ಉಣಿಸುವ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕಾರ ; ಷೋಡಶ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮಾಸ ಷಟ್ಕಂ ಪೋಗೆ ಪೂಜಾವಿಧಿಪೂರ್ವಕಂ ಯಥಾಕ್ರಮದಿನಗಳೂಡುವುದು ಅನ್ನಪ್ರಾಶನಕ್ರಿಯೆ (ಚಾವುಂಉ. ೨೩೨) ; ಗರ್ಭಾಧಾನ ಪುಂಸವನ ಸೀಮಂತ ಜಾತಕರ್ಮ ನಾಮಕರಣ ಅನ್ನಪ್ರಾಶನ ಚೌಲ ಉಪನಯನ . . . ಎಂಬ ಷೋಡಶ ಕರ್ಮಗಳೊಡನೆಯು (ವಿವೇಕ. ೫) ; ಆರನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ನಪ್ರಾಶನವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ; ಮಗುವಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಆಹಾರ ಸೇವನೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವ ಕರ್ಮವು (ಆರ್ಯಧ. ೧೨೩).
[ಅನ್ನ₃ + ಪ್ರಾಶನ]

ಅನ್ನಬರ 'ಅನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಅನ್ನಬರೆ 'ಅನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಅನ್ನಭೇದಿ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣ ಮತ್ತು ಗಂಧಕಾಮ್ಲಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲವಣ; ಕಾಸೀಸ; ಹಿರಾಕಸ: ಅನ್ನಭೇದಿ ೪ ತೊಲ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೪೦) ; ಅಳಲೆಕಾಯಿ ಅನ್ನಭೇದಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಮಸಿಯನ್ನು ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಕನ್ನಸಂ. ೪೪). [ಸಂ.]

ಅನ್ನಮದ (ನಾ). ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಸಾಕಾಗುವಷ್ಟು ಆಸ್ತಿ ಇದೆ ಎಂಬ ಗರ್ವ; ಅನ್ನದ ಅಧಿಕತೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಸೊಕ್ಕು : ಅನ್ನಮದ ಅರ್ಥಮದ ಅಖಿಲ ವೈಭವದ ಮದ ಮುನ್ನ ಪ್ರಾಯದ ಮದವು ರೂಪಮದವು (ಪುರಂದ. ೨–೧೫೧–೨). [ಅನ್ನ₃ + ಮದ]

ಅನ್ನಮಯ (ನಾ). ಪಂಚಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಸ್ಥೂಲದೇಹ : ಅನ್ನಮಯ, ಪ್ರಾಣಮಯ, ಮನೋಮಯ, ವಿಜ್ಞಾನಮಯ, ಆನಂದಮಯ ಎಂಬ ಐದು ಕೋಶಸ್ವರೂಪನಾಗಿ (ಹಸಾರ. ೪–೧೬) ; ಈ ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರವೇ ಅನ್ನ ಪರಿಣಾಮವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ ಕೋಶವು ಅನ್ನಮಯ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೬). 'ಅನ್ನಮಯಕೋಶ' ಪರಾ.
[ಅನ್ನ₃ + ಮಯ್ಯ₂]

ಅನ್ನಮಯಕೋಶ (ನಾ). = ಅನ್ನಮಯ : ತಂದೆಯು ತಿಂದ ಅನ್ನದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ವೀರ್ಯದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಅದೇ ಅನ್ನದಿಂದಲೇ ವೃದ್ಧಿಗೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು ಅನ್ನಮಯಕೋಶ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೫೦).
[ಅನ್ನಮಯ + ಕೋಶ]

ಅನ್ನಮಾನಿ (ನಾ). ಅನ್ನದ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆ : ಅನ್ನಮಾನಿ ಶಶಾಂಕನೊಳು ಕಾರುಣ್ಯಸಾಗರ ಕೇಶವನು ಪರಮಾನ್ನದೊಳು ಭಾರತಿಯು ನಾರಾಯಣನು ಭಕ್ಷ್ಯದೊಳು . . . ಇರುತಿಪ್ಪನೆಂದೆಂದು (ಹಸಾರ. ೩೧–೧೪).
[ಅನ್ನ₃ + ಮಾನಿ]

ಅನ್ನಮುಹೂರ್ತ (ನಾ). = ಅನ್ನಪ್ರಾಶನ : ಇಂದು ಮಗುವಿಗೆ ಅನ್ನಮುಹೂರ್ತ ಮಾಡಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಅನ್ನ₃ + ಮುಹೂರ್ತ]

ಅನ್ನಯ 'ಅನ್ನೆಯ' ನೋ.

ಅನ್ನರಸ (ನಾ). ಅನ್ನದ ಸಾರ ; ಸಾರು ಮಜ್ಜಿಗೆ ಮುಂತಾದ ದ್ರವ ವಸ್ತುಗಳೊಡನೆ ಕಿವಿಚಿ ತೆಗೆದ ಅನ್ನದ ಸತ್ತ್ವ : ಯಮನು ಅವನಿಗೆ ಅನ್ನರಸವನ್ನೂ ಧರ್ಮಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟನು (ವಚಭಾ. ೧೩೧).
[ಅನ್ನ₃ + ರಸ]

ಅನ್ನವರ 'ಅನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಅನ್ನವರ್ಜಿತವ್ರತ (ನಾ). ಅನ್ನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವ ನಿಯಮ; ಉಪವಾಸವ್ರತ. [ಅನ್ನ₃ + ವರ್ಜಿತ + ವ್ರತ]

ಅನ್ನವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಆಹಾರ ಮತ್ತು ಬಟ್ಟೆ. [ಅನ್ನ₃ + ವಸ್ತ್ರ]

ಅನ್ನವಾಟಿಕೆ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯ ಮನೆ ; ಪಾಕಶಾಲೆ : ಅನ್ನವಾಟಿಕೆಗಳೊಳ್ ಪಾಕಮಂ ಮಾಡಿಸುವ ಮಣಿಹಮಂ ಕೃತವರ್ಮಕಂ ತಾಳ್ದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೪–೭). [ಅನ್ನ₃ + ವಾಟಿಕೆ]

ಅನ್ನವಾಸ (ನಾ). ೧. ಭೋಜನ ಶಾಲೆ ; ಊಟದ ಮನೆ : ನೆಗಟ್ದ ಮಾತಜೀವರ ಸಬ್ಬವದವರೊಡನಂತೊಸೆದನ್ನವಾಸದೋಲಗದೊಳಿರ್ದನಾಗಳ್ ಹರಿಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೮೦) ; ಅಮೃತಮತಿಯೆಂಬಳ್ ಅಮೃತಾಹಾರದ ಬೋನಮಂ . . . ವಿಳಾಸದಿಂದನ್ನವಾಸಕ್ಕೆ ನಡೆಯಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧–೧೪೫ ವ) ; ಮಡದಿಗೆ ಬೋನವೆತ್ತುವೆಡೆಯಾಡುವ ಬಡ್ಡಿಪ ಸೋದಿಪೊಳ್ಪಿತಂ ನುಡಿಸುವ ಕಂಚನುಗ್ಘಡಿಪ ಕೆಯ್ಗೆಟಿವಾರತಿದೋರ್ಪ . . . ನೆರೆದರಿಂದ್ರಲತಾಂಗಿಯರನ್ನವಾಸದೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೮೭).
[ಅನ್ನ₃ + ವಾಸ₂]

ಅನ್ನವ್ವೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ತೊರೆಯರ ಮಾರಣ್ಣಗಂ ಅನ್ನವ್ವೆಯಕ್ಕಂಗಂ ಪುಟ್ಟಿದವರ ತಾತಣ್ಣ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೪–೨ ; 1000 ?). [ಅನ್ನ₃ + ಅವ್ವೆ]

ಅನ್ನಶಾಂತಿ (ನಾ). ಅನ್ನದಿಂದ ಉಂಟುಮಾಡುವ ತೃಪ್ತಿ ; ಅನ್ನದಾನದ ಮೂಲಕ ನಡಸುವ ಶಾಂತಿ : ಗ್ರಾಮದೇವತೆಗೆ ಅನ್ನಶಾಂತಿ ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಅನ್ನ₃ + ಶಾಂತಿ]

ಅನ್ನಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಆಹಾರಶುದ್ಧಿ. ೨. ತುಪ್ಪ : ಅವರ ಹೆಂಡತಿಯವರು ಮುಂದಿನ ಆರು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾಗುವಷ್ಟು "ಅನ್ನಶುದ್ಧಿಯನ್ನು" (ತುಪ್ಪ) ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಬಿಟ್ಟರು (ಶಿವರಾ. ೧೫). [ಅನ್ನ₃ + ಶುದ್ಧಿ]

ಅನ್ನಶ್ರಾದ್ಧ (ನಾ). ಬೇಯಿಸಿದ ಆಹಾರವನ್ನು ಬಡಿಸಿ ಮಾಡುವ ಶ್ರಾದ್ಧ, —ತಿಥಿ. 'ಆಮಶ್ರಾದ್ಧ' ಪರಾ. [ಅನ್ನ₃ + ಶ್ರಾದ್ಧ]

ಅನ್ನಸಂತರ್ಪಣೆ (ನಾ). ಅನ್ನದಾನದಿಂದ ಜನರನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವುದು ; ದಾಸೋಹ : ಈ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಇಂದು ಅನ್ನಸಂತರ್ಪಣೆ (ರೂಢಿ).
[ಅನ್ನ₃ + ಸಂತರ್ಪಣೆ]

ಅನ್ನಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ೧. ಪಾಕವಿದ್ಯೆ ; ಅಡಿಗೆಮಾಡುವ ಕಲೆ : ಅವನು ಋತುಪರ್ಣನಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ, "ನಾನು ಅಶ್ವವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲೆ ; ಅನ್ನಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಬಲ್ಲೆ ; ಇತರರು ಅರಿಯದ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲೆ" ಎಂದು ಹೇಳಿದನು (ವಚಭಾ. ೧೩೬). ೨. ಬಡಿಸಿದ ಅನ್ನವನ್ನು ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವುದು. [ಅನ್ನ₃ + ಸಂಸ್ಕಾರ]

ಅನ್ನಸತ್ಯಾಗ್ರಹ (ನಾ). ಉದ್ದೇಶ ನೆರವೇರಿದ ಹೊರತು ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ, —ಹಠ: ಸಿರ್ಸಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದದ್ದು ಏನೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಹೇಳದಿದ್ದರೆ ತಾನು ಊಟವನ್ನೇ ಮಾಡಲಾರೆನೆಂದು ಹೆಂಡತಿ ಅನ್ನಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮಾಡುವಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಬಂತು (ಮೂರುದಾ. ೧೯೬). [ಅನ್ನ₃ + ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ]

ಅನ್ನಸತ್ರ (ನಾ). = ಅನ್ನಛತ್ರ (ಕೈಸ್‌ಗ. ೫೪೨). [ಸಂ.]

ಅನ್ನಳ್ 'ಅನ್ನ₂' ಪರಾ.

ಅನ್ನಾಂಗ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಆಹಾರವನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಡುವ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ; ಹತ್ತು ಬಗೆಯ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ವಸನಾಂಗಾತೋದ್ಯಾಂಗ ಪ್ರಸವಾಂಗ ಜ್ಯೋತಿರಂಗ ದೀಪಾಂಗಾನ್ನಾಂಗ ಸುರಾಂಗ ಭಾಜನಾಂಗಾವಸಥಾಂಗ ವಿಭೂಷಣಾಂಗ ದಶಕಲ್ಪಕುಜಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೩೪). ೨. ಜೀವಾಣು ; ವಿಟಮಿನ್ನು : "ಇದು ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಮಗು

. . . ಈಗ ನಾವು ಮಗುವನ್ನು ಗಡಸುಪಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಅನ್ನಾಂಗ ಮತ್ತು ಹಾಲು ಕೊಟ್ಟು ಪೋಷಿಸಬೇಕು" (ಚಿಕಿತ್ಸ. ೭೮) ; ಉತ್ತಮ ಅನ್ನಾಂಗ ಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುವುದರಿಂದ ಇವು ಪುಷ್ಟಿಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೫೨).
[ಅನ್ನ$_3$ + ಅಂಗ$_2$]

ಅನ್ನಾಥಬಂಧು (ನಾ). = ಅನಾಥಬಂಧು : ಚನ್ನಾಗಿ ನಂಬಿದವನೊ ಚನ್ನಿಗಗೋವಳೀಶ ಅನ್ನಾಥಬಂಧುವೆಂಬೊ ಘನ್ನತೆಂತೋ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೬). [ಅನ್ನಾಥ$_0$ (< **ಸಂ.** ಅನಾಥ) + ಬಂಧು]

ಅನ್ನಾದ (ನಾ). ಅನ್ನವನ್ನು ತಿನ್ನತಕ್ಕವನು : ಅನ್ನದನ್ನಾದನ್ನಮಯ ಸ್ವಯಮನ್ನ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಖಿಳ ಚೇತನಕನ್ನಕಲ್ಪಕನಾಹನನಿರುದ್ಧಾದಿ ನಾಮ ದಲಿ (ಹಸಾರ. ೧೨–೨೪). [**ಸಂ.**]

ಅನ್ನಾನ್ನಗತಿಕ (ನಾ). ಆಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸುವವನು : ಕಲಾ ವಿದನಿಗೆ ಬದುಕಿಲ್ಲ. ದಾರಿದ್ರ್ಯ ಅವನ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತುತ್ತದೆ . . . ಅನ್ನಾನ್ನ ಗತಿಕನಾಗಿ ಅವನು ಬಾಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ರಂಗರೋ. ೧೯೯).

ಅನ್ನಾನ್ನಗತಿಕವಾಗು = ಕೂಳಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗು (ಉಕ) : ಮಾನವ ಜೀವ ಹುಳುಗಳಹಾಗೆ ಸಾಯುವ ಸ್ಥಿತಿ ಬಂದಿದೆ ; ಅನ್ನಾನ್ನಗತಿಕವಾಗಿದೆ (ಬನಸಿ. ೧೧೦). [< **ಸಂ.** ಅನ್ನಾನ್ನಗತಿಕ ?]

ಅನ್ನಾಭಾವ (ನಾ). ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಊಟಕ್ಕೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲ ದಿರುವುದು : ಇಂದು ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅನ್ನಾಭಾವವಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ಅನ್ನ$_3$ + ಅಭಾವ]

ಅನ್ನಾಭಿಷೇಕ (ನಾ). ದೇವರಿಗೆ ಅನ್ನದಿಂದ ಮಾಡುವ ಅಭಿಷೇಕ.
[ಅನ್ನ$_3$ + ಅಭಿಷೇಕ. / **ತಮಿ.** ಅನ್ನಾಭಿಷೇಕಂ]

ಅನ್ನಾರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಕೊಣ್ಡಲ ಗಾಮುಣ್ಡರ ಮಗಳನ್ನಾರಿಯರ್ ಕಾಡೆಮ ಗಾಮುಣ್ಡಙ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟರ್ ಅನ್ನಾರಿಯು ಮಾಡಿಸಿದ ತೂಮ್ಬು (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೨೫–೨ ; 950). [?]

ಅನ್ನಾರ್ಥಿ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ಬೇಡುವವನು ; ಭಿಕ್ಷುಕ (ದಕ.ಕ).
[ಅನ್ನ$_3$ + ಅರ್ಥಿ]

ಅನ್ನಾಶಯ (ನಾ). ಅನ್ನಕೋಶ : ಮೊದಲು ಇವು ಅನ್ನಾಶಯದಲ್ಲಿ ರುವ ಹೈಡ್ರೋಕ್ಲೋರಿಕಾಮ್ಲ ಮತ್ತು ವಿಶಿಷ್ಟ ರಾಸಾಯನಿಕ ಕಿಣ್ವಗಳ ಮೂಲಕ ವಿಭಜನೆ ಹೊಂದಿ . . . ಮಾರ್ಪಡುತ್ತವೆ (ನಿರಶಾ. ೨೩).
[ಅನ್ನ$_3$ + ಆಶಯ]

ಅನ್ನಾಸನಪಂಕ್ತಿ (ನಾ). ಭೋಜನ ಪಂಕ್ತಿ; ಊಟದ ಸಾಲು : ತಮ್ಮ ತಮ್ಮವರ ತಾವಱಿಯದಖಂಡಿತರು ಒಡಲ ಗುಣಧರ್ಮದಿಂದ ಅನ್ನಾಸನ ಪಂಕ್ತಿಗೆ ಹೋರುವರಿಗೇಕೆ ಶಿವನ ವೇಷ (ಅವಚಂ. ೨೫೮–೧೧೭೩).
[ಅನ್ನ$_3$ + ಆಸನ + ಪಂಕ್ತಿ]

ಅನ್ನಿಗ (ನಾ). ಬೇರೆಯವನು ; ಹೊರಗಿನವನು : ನಿನ್ನ ಪೇೞ್ದು ದೊಂದಂದಮನೊಲ್ಲದನ್ನಿಗರ ಪೇೞ್ದುದು ಗೆಯ್ದೆನೊ (ಪಂಚತಂ. ೩೪–೨) ; ಎನ್ನವರನ್ನಿಗರೆನುತುಂ ಮಱುಕಂ ಮಚ್ಚರಗೊಳ್ಳದ ಸತ್ಯಕ್ಕೆಱವಟ್ಟೆನಿಸುವ ಸಾಧುಸಮಿತಿಗತಿ ಸಮತೆಯೊಳೆಱಗುವೆನು (ಜಯಕಾ. ೧–೫) ; ಇನ್ನುೞಿದ ಮಾತೇನು ಭೂತಳಕನ್ನಿಗಂ ನೀನಾದೆ (ಮದೇಪು. ೨೬–೪೨).
[< ಸಂ. ಅನ್ಯಕ]

ಅನ್ನಿಗೆ (ನಾ). ಕಂಚುಕ; ಹೊದೆಯುವ ವಸ್ತ್ರ (?) : ಕಳಚಿ ಪಳಂಚಿ ಪುಂಗುರವನುಟ್ಟಳವಟ್ಟರೆ ಮಲ್ಲಗಂಟಿನೊಳ್ಪಳವಡೆ ಕಟ್ಟಿ ಚೊಲ್ಲೆಯಮ ನನ್ನಿಗೆಯಂ ಸಮಕಟ್ಟಿ ತೊಟ್ಟು ಕೆಂದಳದೊಳಮರ್ಚಿ ಬಾರಿಸುತೆ ಬೊಂ ದುಗೆಯಂ ಕುಱುಪಿಂಗೆ ಪೋದಳವ್ವಳಿಸುತಮಾಗಳೊರ್ವಳಭಿಸಾರಿಕೆ ವೀರ ವಿಡಂಬಯಾನದಿಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೧೪೨). [< **ಸಂ.** ಅನ್ಯಕಾ ?]

ಅನ್ನಿಗೆಱೆ 'ಅಣ್ಣಿಗೆಱೆ' ನೋ.

ಅನ್ನಿಸು, ಅನಿಸು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಹೇಳಿಸು ; ಇತರರು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಬೈಯಿಸು : ಚಾಡಿ ಹೇಳಿ ಅವರಿವರ ಕೈಯ್ಯಲ್ಲಿ ಯಾಕೆ ಅನ್ನಿಸುತ್ತೀ ? (ರೂಢಿ). **೨.** ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರು ; ಭಾಸವಾಗು : ಹಾಗೆ ತಾನು ಹಿಂದಿರುಗಲು ದೈವೀಪ್ರೇರಣೆಯೇ ಕಾರಣವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಈಗ ಅವನಿಗನ್ನಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಆಶ್ರಮ. ೬) ; ದುಷ್ಪರಿಣಾಮ ಹುಟ್ಟಿಸತಕ್ಕ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳು ಏಕೆ ಹೋಗಬಾರದೆಂದು ಹಲವರಿಗಾದರೂ ಅನ್ನಿಸದಿರದು (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೪೨). **ಅನಿಸು** : **೨.** ಅವುಗಳಿಂದ ಏನಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸಹ . . . ನಮಗೆ ಅನಿಸೀತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೬೦) ; ಹೇಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಆತನ ಪೂರ್ಣಾನುಗ್ರಹ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸುವಿಗೆ ಅನಿಸುವುದು ಸಹಜ (ಜಗದಾ. ೨೭೦) ; "ಮಾನ್ಯ ಅತಿಥಿಯನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸಿ ಉಪಚರಿಸು ವುದು ಗೃಹಿಣಿಯ ಧರ್ಮವೆಂದು . . . ನನಗನಿಸುವುದು" (ಹಾಹುತ್ತ. ೩೧).

ಅನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಇತರರಿಂದ ಬೈಯಿಸಿಕೊ ; ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಗುರಿ ಯಾಗು : ಅಂಗೈ ತೋರಿಸಿ ಅವಲಕ್ಷಣ ಅನ್ನಿಸಿಕೊಂಡ (ಗಾದೆ).
[ಅನ್ನು + –ಇಸು$_3$. / **ತೆಲು.** ಅನಿಪಿಂಚು]

ಅನ್ನು, ಅನು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಂದು (ಭೂ ತ ಕೃ). **೧.** ಹೇಳು ; ನುಡಿ : ನೀನೀಗಂದ ನುಡಿಯಕಟಾ ಹೇಯವಾಗಂದುದನು ಕೇಳಲಿ (ಸೀತಾಜ. ೪–೨೦–೨೧) ; ಇಂತಹ ಉತ್ತಾರಕವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಎಣೆಯಾದದ್ದು ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಅನ್ನಬಹುದು (ಜಗದಾ. ೭೨) ; ಕೃಷ್ಣಾಕುಮಾರಿ ಯಾದಿ ಜನರು ಅಂದಿರಬಹುದು ಅಥವಾ ಅಂದಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ; ಅನ್ನಬಾರ ದಂಥ ಮಾತುಗಳನ್ನೇನು ನಾನು ಬರೆದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೪ ಮು). **೨.** ಹಾಡು : ಹೇಗೋ ಒಂದು ಪದವನ್ನು ಅನ್ನು, ನೋಡೋಣ (ಮಂದಾಕಿ. ೧೮) ; ಏನಾದರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಅನ್ನಯ್ಯಾ ಕೇಳೋಣ ? (ರೂಢಿ). **೩.** ಹೆಸರುಕೊಡು ; ಹೆಸರನ್ನಿಡು ; ಹೆಸರು ಹೇಳು : ಅರಿಶಿಣ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ಏನು ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ ? (ಮುಂಬಯಿ. ೧–೧೨) ; ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂವಿಗೆ ಮರಾಟಿಯಲ್ಲಿ ಏನನ್ನುತ್ತಾರೆ ? (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೩) ; ಇದನ್ನು ಮೊಸರು ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಕ). **೪.** ಭಾವವನ್ನು ವಿಶದಪಡಿಸು : ಹೆತ್ತ ಹೊಟ್ಟೆ ಹ್ಯಾಗೆ ಚುರಕ್ ಅನ್ನುತ್ತೆ ಅನ್ನೋದು ನಿನಗೆ ಹ್ಯಾಗೆ ಗೊತ್ತಾ ದೀತು (ನಡೆದಾ. II, ೯೨೬) ; ಹೂ ಗಮಗಮ ಅನ್ನುತ್ತದೆ, ಗಾಡಿ ಗಡಗಡ ಅನ್ನುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). **ಅನು$_1$** (ಕ).

ಅಂದಾಡು, ಅಂದು ಆಡು = ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಆಕ್ಷೇಪಿಸು ; ಪರ ಸ್ಪರವಾಗಿ ನಿಂದಿಸು : ಜನ ಅಂದಾಡೋದಕ್ಕೇನು ಬಂದದ್ದು (ಜೀವನ. ೧೧) ; ಆನಂದನನ್ನು ಸಿಕ್ಕಾಪಟ್ಟೆ ಅಂದು ಆಡಿದ್ದು ಬೇರೆ ಕಳವಳವುಂಟು ಮಾಡಿತ್ತು (ಮರಳಿ. ೧೬೪). **ಅಂಬುದು** = ಅನ್ನುವುದು ; ಹೇಳುವುದು : ತೊಱದುಱೆ ಮೋಹಪಾಶಮನಸುಂಗೊಳೆಯೊತ್ತಿದರುತ್ತಮಾದಮಿನ್ನುಱು ಗುಱೆ ಬಾಚಲೀಯದಿದು ನಿಕ್ಕುವಮುಂಬುದನೊಪ್ಪೆ ನಂಬಿ ತಾನ್ನೆಱೆದ ಕದಂಬ (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆನ. ೬೬–೭ ; 950). **ಅನ್ನುವುದು, ಅನ್ನೋದು** = ಎಂಬ ವಸ್ತು ; ಈ ಹೆಸರಿನ ಪದಾರ್ಥ : ಹಾಲು ಅನ್ನುವುದು ಅಪ ರೂಪವಾಗಿ ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ) ; ನ್ಯಾಯನೀತಿ ಅನ್ನೋದು ಬೇಡವೆ ? (ರೂಢಿ). [< ಎನ್]

ಅನ್ನುಮಾನ (ನಾ). = ಅನುಮಾನ : ಸಣ್ಣವನ ಕ್ಲೇಶ ಕಡಿಗೆ ಮಾಡು ಅನ್ನುಮಾನ ಸಲ್ಲ, ಅಸಾಧ್ಯವೆನ್ನದೆ ಪ್ರಸನ್ನವದನನಾಗು (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೮).
[< ಸಂ. ಅನುಮಾನ]

ಅನ್ನೆ (ನಾ). ಅಂಥವಳು ; ಆ ರೀತಿಯವಳು : ಪತ್ನಿಗಂತಃ ಕರಣದನ್ನೆಯಿಾಯಕನೆನಿಪ್ಪುದನುದಾಹರಿಸುವಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೩–೪೦). 'ಮನದನ್ನೆ' ಪರಾ. [ಅನ್ನ$_2$ + –ಎ$_4$]

ಅನ್ನೆಗ 'ಅನ್ನೆಗಂ' ನೋ.

ಅನ್ನೆಗಂ, ಅನಿಗಂ, ಅನ್ನೆಗ (ಅ). ೧. ಆ ವರೆಗೆ; ಆ ತನಕ; ಅಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ: “ಅನ್ನೆಗಂ . . . ಇವು ಸೀಮಾಪ್ರಮಾಣಶಬ್ದಂಗಳ್” (ಕಶಸಾ. ೨೬–೫೪೭); ತಳ್ತಿಱಿದಸುಂಗೊಳ್ವನ್ನೆಗಂ ಕಾದಿ (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೩೧–೯; 900); ಈ ಪಸವು ಕಱುವನ್ನೆಗಂ ನೀಮುಮೆಡದ ಕೈಯನೆಟಲಿಕ್ಕಿ ಪಗಲುಣ್ಣಿಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೨–೧೬); ಎನ್ನೆವರಂ ಸಚೇತನೆಯನೆನ್ನೆವರಂ ಲಘುವಾಗದಿರ್ಪನೋ ಅನ್ನೆಗಮೀಗಳೀ ಯೆಡೆಯಿನಾಂ ತೊಲಗಿರ್ಪುದು ಕಜ್ಜಮಲ್ಲದು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೫೨); ನುಡಿಯದಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ ಧೈರ್ಯಮಕ್ಕುಂ ಕೂಡದನ್ನೆಗಂ ಕೂಡದಂ[ತಿ]ರಲಕ್ಕುಂ ಬಸಮಾಗದನ್ನೆಗಂ ಬಳಸಲಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೧೩). **೨.** [ವ್ಯಾಕ] ಸತಿಸಪ್ತಮಿಯ ಪ್ರತ್ಯಯ; ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ; ಆ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ: “ಇನೆಗಮುದುಮನ್ನಮನ್ನೆಗಮಿನಮಲೊಡಂ ಸೊನ್ನೆವೆರಸು ಸತ್ಯರ್ಥದೆಕಾರ ನಿಜಸ್ಥಾನದೊಳಪ್ಪುವು” (ಶಮದ. ೨೪೬); ಭದ್ರಬಾಹುವೆಂಬ ಮಾಣಿಯೊಂದು ಬಟ್ಟಿನ ಮೇಗೆ ಪದಿನಾಲ್ಕು ಬಟ್ಟನೊಂದಱಮೇಗೋಳಿಯೊಳಿಟ್ಟಾಡುತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೯–೧೩); ಅದಂ ವಿಪಾರಿಸಿ ನೋೞ್ಪನ್ನೆಗಂ ಬಾಳೆಯ ಗರ್ಭದೊಳಿರ್ದ ಬಾಳೆಯಂ ಬಾಳನುಮಂ ಕಂಡೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೬೮ ವ); ತನ್ನನಾಶ್ರಯಿಸಿ ಬರ್ಪವರ್ ಬರ್ಪನ್ನೆವರಮಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೯೪). **೩.** ಅಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ: ರನ್ನದ ಕಳಶಕ್ಕೆಣೆಯೆಂಬನ್ನೆಗಮುದು ಸುಖಸುಧಾಕರಂ ಸ್ವಸ್ತಿಕರಂ (ಆದಿಪು. ೬–೩೫); ದೇಸೆ ಪೊಚ್ಚಪೊಸತಾಯ್ತೆಂಬನ್ನೆಗಂ ಮಾೞ್ಕೆ ನೂತನ ಕಂದರ್ಪನನೂನದಾನಗುಣದಿಂ ಚಾಳುಕ್ಯಕಂದರ್ಪನಾ (ಗದಾಯು. ೧–೬). **೪.** ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ; ಆ ವೇಳೆಗೆ; ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ: ಅನ್ನೆಗಮಿತ್ತ ಧರ್ಮಪುತ್ರಂ ಶಲ್ಯವಧೆಯಿಂ ಬೞಿಯಿಂ ರಾಜರಾಜನಂ ಕೊಳುಗುಳದೊಳಱಸಿಯುಂ . . . ಕಾಣದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೭೪ ವ); ಅನ್ನೆಗಮವರೆಲ್ಲರ್ ಪೊಡೆದೆನ್ನಂ ಕೈವಿಡಿದು ಕಟ್ಟಿ ಮನದತಿಮುಳಿಸಿಂ ಬನ್ನಕ್ಕೆ . . . ತಂದೊಡೆ (ದಶಕು. ೮–೨೨೬); ಅನ್ನೆಗಂ ಶಿವಶಿವೆಯರಿನಿತೆಸಗಿದೀ ವಿವರಮನ್ನೆಲಕೆ ಸಾರ್ವಂತೆ ಮುಂಗೋಳಿಗಳ್ ಕೂಗೆ (ಚೆಬಪು. ೫–೩೧); ಅನ್ನೆಗಮೊರ್ಮೆ ರಾಯನೊಡ್ಡೋಲಗಂಗೊಟ್ಟು (ಅದ್ಭುತ. ೮–೪). **೫.** ಅದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ; ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ: ಜರೆ ನಿಜಶಕ್ತಿಯಿಂ ಪಿಡಿದು ಪಿಂಡಿಸದನ್ನೆಗಮಾತ್ಮದೇಹದೊಳ್ ನರೆ ತಲೆದೋಱದನ್ನೆಗಮನಾಕುಳಮಿಂದ್ರಿಯದೇೞ್ಗೆಯುಳ್ಳಿನಂ . . . ಅರ್ಥಿಯಿಂ ಜಿನೇಶ್ವರನನಹರ್ನಿಶಂ ನೆನೆವುದು (ಸಮಪ. ೧–೧೦೫); ಬಗೆಗಿಡೆ ಮುಪ್ಪು ಚಪ್ಪರಿಸದನ್ನೆಗಮುನ್ನತ ಶಕ್ತಿ ಕುಂದದನ್ನೆಗವೆಳವೆಂಡಿರಿಚ್ಚೆ ಕಿಡದನ್ನೆಗಪೆತ್ತಿದ ಕುತ್ತವೊತ್ತದನ್ನೆಗಂ . . . ಉಗ್ರಮೃತ್ಯು ಬಂದ ಗುಱ್ದುಗದನ್ನೆಗಂ ಪರಮದೀಕ್ಷೆಗುಪೇಕ್ಷಿಸಿದಂ ವಿವೇಕಿಯೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೩೪). **ಅನಿಗಂ: ೧.** ಪುರಕೆ ಬೊಪ್ಪಡಂ ಮಗನೆ ನಾ ದೀಕ್ಷೆಯಂ ಧರಿಸಿದನಿಗಂ ನಗರವಾಸಂಗಳು ಸಲ್ಲದೈ (ತುರಂಗ. ೮೨–೪೪). **ಅನ್ನೆಗ: ೧.** ನೆಟ್ಟನೊರ್ವನೆ ಬೈಗಿನಿಂ ರವಿ ಪುಟ್ಟುವನ್ನೆಗ ಜಾನಜಪವಳವಟ್ಟು ನಿಲುವಾ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧–೨೨). [ಅನ್ನೆ$_0$+ -ಗಂ]

ಅನ್ನೆಬರ ‘ಅನ್ನೆವರಂ’ ನೋ.

ಅನ್ನೆಯ, ಅನ್ನಯ (ನಾ). **೧.** = ಅನ್ಯಾಯ: ಇಂತನ್ನೆಯದಿಂದೀ ಪೞುವಿನೊಳೆನ್ನರಸನನಿಂತು ಬಿದಿಯೆ ತಂದಿಕ್ಕುವುದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೨೨); ಭೂವರನಾ ದುರಾಚಾರಿಯಾ ಅನ್ನೆಯದ ಮಾತಿಂಗೆ ಮರುಳಾಗಿ ಸೂಳಾಯ್ತುರಂ ನೋಡಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೯–೧೮); ನನ್ನದು ನನ್ನಿಯೋ ಅನ್ನೆಯವೊ ಹೇಳೆಂದಳಿಂದುಮುಖಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮–೫೧); ಅನ್ನೆಯವಾಯಿತು ನನ್ನದು ಬಾಳು (ಚೆಲುವು. ೫೦). **೨.** ಒಂದು ವಿಧವಾದ ತೆರಿಗೆ: ಮನ್ನೆಗಾಣಿಕೆ ಸೇಸೆ ತಪ್ಪನ್ನೆಯವಾಯದಾಯಮಿವು ಸಲ್ಲವು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೫೧–೪೫; 1149). **ಅನ್ನಯ : ೧.** “ಅನ್ನಯಮೆಂದನ್ಯಾಯಂ” (ಕಶಸಾ. ೨೨–೪೬೮); “ಮಿಗೆಯನ್ನಯಮೆನಲನ್ಯಾಯಮೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು” (ಕವಿಕಂ. ೮೦); ಕುಲಕನ್ನೆಯರ್ಗಿದನ್ನಯಮೆಂದು ಮಹತ್ವಮೆ ಗರ್ಹಿಪಂತೆಯುಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೫); ಅನ್ನಯದೆ ಪತ್ರಮಂ ಸುಟ್ಟು ಕಂಗೆಟ್ಟರೈ (ವೀಶೈಪು. ೪–೯–೩೬); ಅನ್ನಯವಿದಲ್ತಲ್ತು (ಉದ್ಭದೇ. ೨–೨); ಜನರೊಳನ್ನಯಮುಂಟೆ (ಶ್ರೀರಾಪ. ೧೭–೫೬). [< ಸಂ. ಅನ್ಯಾಯ]

ಅನ್ನೆವರ ‘ಅನ್ನೆವರಂ’ ನೋ.

ಅನ್ನೆವರಂ, ಅನ್ನಂಬರಂ, ಅನ್ನಬರ, ಅನ್ನವರ, ಅನ್ನೆಬರ, ಅನ್ನೆವರ, ಅನ್ನೆವರೆ (ಅ). **೧.** ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ; ಆ ತನಕ: “ಅನ್ನೆವರಮನ್ನೆವರೆಗಮನ್ನೆಗಮೆಂದು . . . ಕಾಲಪ್ರಮಾಣಂ” (ಕವಿಕಂ. ೨೨೦, ೨೨೧); “ಅನ್ನೆವರಂ . . . ಇವು ಸೀಮಾಪ್ರಮಾಣ ಶಬ್ದಂಗಳ್” (ಕಶಸಾ. ೨೬–೫೪೭); ನರರರರೆಬರ್ ವೈರಾಗ್ಯಂ ದೊರೆಕೊಂಡೊಡೆ ತೊಱೆವೆವೆಂಬರನ್ನೆವರಂ ಸೈತಿರಲೀಯದಂತಕಂ ಗೋಣ್ಮುರಿಗೊಂಡೆೞೆದುಯ್ವೊಡಡ್ಡವರ್ಪರುಮೊಳರೇ (ಅಜಿಪು. ೨–೮೫); ದುರಿತಂ ಕಿಡದನ್ನೆವರಂ ಪರಮಜಿನಾಗಮಮನಱಿಯದನ್ನೆವರಂ ನಿಷ್ಠುರಮಪ್ಪ ದುಃಖಚಯಮುಂ ಮರಣಮುಮಾಪಾವ ಭವದೊಳೇಂ ಪಿಂಗುಗುಮೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೯೬); ಸುಖಮಿರಲೀಧರೆ ಶಶಿರವಿಯುಳ್ಳನ್ನೆವರಂ (ಜಯಕಾ. ೧–೨೧). **೨.** [ವ್ಯಾಕ] ಸತಿ ಸಪ್ತಮಿಯ ಅರ್ಥ; ಹಾಗಿರುವಲ್ಲಿ; ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ; ಆ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ: ಆಂ ಜನಕನೆಱಕೆಯೊಳಗಿರ್ದಂಜುತ್ತಂ ಕೇಳುತಿರ್ದೆನಿರ್ಪನ್ನೆವರಂ ಬಿಂಜದಡವಿಯೊಳಗೆಲ್ಲಂ ನಂಜಿನ ಮೞೆ ಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟತೆಱನಾಯ್ತಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೧). **೩.** ಅಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ: ಉಪವಾಸಪ್ರಚುರತೆಯಿಂ ವಪು ಗಿಡಿಗಿಡಿ ಜಂತ್ರಮಾದುದನ್ನೆವರಂ ಕ್ಷಪಿಯಿಸೆ ಮುನೀಂದ್ರನನಶನತಪದೊಳ್ ತಱಿಸಂದ ಸಲವದೊಂದಾಶ್ಚರ್ಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೪). **ಅನ್ನಂಬರಂ: ೧.** ಚನ್ದ್ರಾದಿತ್ಯರ್ಕಳ್ ಉಳ್ಳನ್ನಂಬರಂ ನಡೆವುದು (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೪೮–೧೩; 965). **ಅನ್ನಬರ: ೧.** ಸಂಗಸುಖ ಕೊಡಲಹನ್ನಬರ ಶಿವಲಿಂಗಪೂಜೆಯ ಮಾಡಬೇಕು (ಶಿವಮಂ. ೫೬); ನರನ ನುಡಿ ಪೊಳ್ಳಾಗದಾ ಮುರಹರನ ಬಲುಹುಳ್ಳನ್ನಬರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೬೩). **೨.** ವಿಶಿಷ್ಟ ಸುಖಾನುರಾಗದಿಂ ಘನಪರಿಣಾಮಿಯಾಗಿರುತಿಹನ್ನಬರೊಯ್ಯನೆ ನಿದ್ರೆ ತೀರೆ (ಶತಕ. ೨೪–೩೨). **ಅನ್ನವರ: ೧.** ಅನ್ನವರವೇ ದ್ರವಿಣದೇಹಸುಹೃನ್ನಿಮಿತ್ತಭಯಂಗಳೆನಿತನಿತನ್ನವರವೇ ಶೋಕಮೋಹ ಮದಾಂಧಕಾರವಿವು (ನಿಭಾಗ. ೩–೪–೨೩). **ಅನ್ನೆಬರ :** ಚ[ನ್ದ್ರಾ]ದಿತ್ಯರುಳ್ಳನ್ನೆಬರಂ ಪ್ರತಿಪಾ[ಳಿ]ಸುವರ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೨–೧೭; 1027); ಜನಪರನ್ನೆಬರೊಬ್ಬದೂತನ ವಿನಯುದಲಿ ಕಳುಹುವುದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧–೧೦). **ಅನ್ನೆವರ: ೧.** ತಾರಾರ್ಕರುಳ್ಳನ್ನೆವರಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನೋರಂತೆ ಪಾಲಿಪನೊಲವಿಂದೆ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೧–೫೫). **ಅನ್ನೆವರೆ: ೧.** ಹರನವಸರಮುಹನ್ನೆವರೆ ತಾವರೆಗಳಂ ಪಿಡಿದ ಹಿಮಕಿರಣಂ ತಿರುಗುತಿರ್ಪಂ (ಬಸಪು. ೪೩–೪೩). ‘ಅನ್ನೆಗಂ’, ‘ಅನ್ನೆವರೆಗಂ’ ಪರಾ. [ಅನ್ನೆ$_0$ + -ವರಂ]

ಅನ್ನೆವರೆ ‘ಅನ್ನೆವರಂ’ ನೋ.

ಅನ್ನೆವರೆಗಂ (ಅ). = ಅನ್ನೆಗಂ: “ಅನ್ನೆವರೆಗಂ . . . ಇವು ಸೀಮಾಪ್ರಮಾಣ ಶಬ್ದಂಗಳ್” (ಕಶಸಾ. ೨೬–೫೪೭); “ಅನ್ನೆವರೆಗಮನ್ನೆಗಮೆಂದು . . . ಕಾಲಪ್ರಮಾಣಂ” (ಕವಿಕಂ. ೨೨೦, ೨೨೧); ನೀನಾದ್ವಿಜನ್ಮಜಾತಿಯಂ ಒಳ್ಳಿತ್ತಂ ಮಾಡಿದೆಯದನ್ನೆವರೆಗಂ ಒಳ್ಳಿತ್ತಾಗಿ ನಡೆಗುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೭೪–೨೧). [ಅನ್ನೆ$_0$ + -ವರೆಗಂ]

ಅನ್ನೋಣ (ನಾ). ಹೇಳಿಕೆ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ಏ ಕಳ್ಳೀ, ನಿನ್ನ ಅನ್ನೋಣವಾದರೂ ಏನಿನ್ನು? (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೭೦).
[ಅನ್ನು + -ವಣ]

ಅನ್ಮಕುಂದ, ಅನ್ಮಕುಂದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ॥ ಓರಂಗಲ್ಲಿನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಈಗಿನ ಹನುಮಕೊಂಡ (?): ಅನ್ಮಕುನ್ದ ಪುರವರೇಶ್ವರಂ (ಎಇ. IX, ೨೬೩–೧೬; 1117). **ಅನ್ಮಕುಂದೆ**: ಅನ್ಮಕುನ್ದೆಯ ಭೀಮಂ ಅಯ್ಯಣಯ್ಯ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೯–೧೭; 1015). [< ಹನುಮಕೊಂಡ ?]

ಅನ್ಮಕುಂದೆ 'ಅನ್ಮಕುಂದ' ನೋ.

ಅನ್ಯ (ಸ). ೧. ಬೇರೆಯ. ೨. ಮತ್ತೊಂದು ; ಮತ್ತೊಬ್ಬ. ೩. ಸರ್ವನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ಪುರುಷ: ಕವದಿನಮುಯಿರೆನೆವೆನಿಪ್ಪುವರ್ತಿಕುಮನ್ಯಯುಷ್ಮದಸ್ಮದ್ವಿಷಯ ವ್ಯವಹೃತಿಗಳ್ಗೇಕಾನೇಕ ವಚನದಿಂ ಪ್ರತಿವಿಭಕ್ತಿ ಪುರುಷಾಖ್ಯಂಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೭೯).

ಅನ್ಯದ ದಿನ = ಬೇರೆಬಗೆಯ ದಿನ ; "ಅನ್ಯಾಯದ ದಿನ"(ಮಲ್ಲಿಗೆ. ಟೀ) ; ಗಂಡುಳ್ಳಬಾಲ್ಯಾರು ಭಿಕ್ಷಾಕ ಹೋದರು ಅನ್ಯದದಿನ ಬಂದು ಮಳಿರಾಜಾ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೨೭). [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಂಟೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಅಥವಾ ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು (?): ಹಲರು ಸೆಟ್ಟಿಕಾಜರು ಅನ್ಯಂಟರ ಬಳಿಯ ಸಂಕರಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಗ ಕುಡೆಯರ ಬಳಿಯ ನಾರಣಸೆಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮೂಲಶಾಸನದ ಕ್ರಮ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೪೯–೮; 1444); ಹೊಂನೆಯಹಡವಳರ ಮಗ ಅನ್ಯಂಟರ ಬಳಿಯ ತಿರುಮಹಡವಳನನೂ ಮಾದಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಗ ಅತಿಮುದ್ದನ ಬಳಿಯ ಬೆಂಮುಸೆಟ್ಟಿಯನೂ (ಸೌಇಇ. IX-ii ; ೪೫೦–೧೨ ; 1444). [?]

ಅನ್ಯಕ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯದು ; ಬೇರೆಯವನು. ೨. ಮತ್ತೊಂದು ; ಮತ್ತೊಬ್ಬ (ದಕ. ೬). [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಕರ್ತೃ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಕರ್ತೃ; ಪ್ರೇರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಕರ್ತೃ: ಅನ್ಯಕರ್ತೃಗೆ– ನುಡಿಯಿಸಿದಂ, ಮುಡಿಯಿಸಿದಂ, ಕಡಿಯಿಸಿದಂ (ಶಮದ. ೨೩೧ ಪ್ರಯೋ). [ಅನ್ಯ + ಕರ್ತೃ]

ಅನ್ಯಕಾರಿ (ನಾ). ಅನ್ಯಾಯಕಾರಿ ; ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವವನು : ನಿನ್ನ ಬಸುರಲಿ ಏಕೆ ಹುಟ್ಟದೆ ಅನ್ಯಕಾರಿ ಪಾಪಿ ನಾನು ಇನ್ನು ಅಮ್ಮನೆನುತ ಯಾರನು ಎನ್ನ ಪ್ರೇಮದಿ ಕರೆಯಲಿ (ಗೋಹಾಡು. ೮೮).
[< ಸಂ. ಅನ್ಯಾಯಕಾರಿನ್]

ಅನ್ಯಚಿತ್ತ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ಹರಿಯುವ ಮನಸ್ಸು : ಅನ್ಯಚಿತ್ತವಿರಿಸದಿರಯ್ಯಾ ನಿಮ್ಮ ಚಿತ್ತವಿರಿಸಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೪೮).
[ಅನ್ಯ + ಚಿತ್ತ]

ಅನ್ಯಜಾತ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು : ಅನ್ನವನು ಇಕ್ಕುವ ಅನ್ಯಜಾತನೆ ಕುಲಜ ಅನ್ನವನು ಇಕ್ಕದುಣುತಿಪ್ಪ ಕುಲಜಾತ ಅನ್ಯನೆಂದಱಿಗು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೫೪). [ಅನ್ಯ + ಜಾತ]

ಅನ್ಯಜಾತಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಜಾತಿ ಅಥವಾ ಪಂಗಡ, —ಕುಲ : ಅನ್ಯಜಾತಿಯ ಸಂಗವ ಮಾಡದಂತೆ ಎನ್ನ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸು ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೨೬೩). [ಅನ್ಯ + ಜಾತಿ]

ಅನ್ಯತರ (ಸ). ಎರಡರಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. [ಸಂ.]

ಅನ್ಯತರವೇದನೀಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಾತಾವೇದನೀಯ ಅಸಾತಾವೇದನೀಯ ಎಂಬ ಎರಡು ಕರ್ಮ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ನಿಜದ್ವಿಚರಮಸಮಯದೊಳ್ ಅನ್ಯತರವೇದನೀಯ ದೇವಗತಿತತ್ಪ್ರಯೋಗ್ಯಾನುಪೂರ್ವ ಶರೀರಬಂಧನ ಸಂಘಾತವರ್ಣರಸಪಂಚಕ ಸಂಸ್ಥಾನ ಸಂಹನನ ಪಂಚಷಟ್ಕಾಂಗೋಪಾಂಗದ್ವಿಕಂ ಗಂಧದ್ವಿಕಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೪೯ ವ).
[ಅನ್ಯತರ + ವೇದನೀಯ]

ಅನ್ಯತ್ರ (ಅ). ೧. ಬೇರೆಯ ಕಡೆ : ಹರಿಹರಾತ್ಮಕ ನಾಮಕೀರ್ತನವೆರಸಿ ಬದುಕುವನೊಬ್ಬನೀ ನಾಲ್ವರುಗಳಲ್ಲದೆ ಭುವನದೊಳಗನ್ಯತ್ರವಿಲ್ಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೧೧೭). ೨. ಬೇರೊಂದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ; ಮತ್ತೊಂದು ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ. [ಸಂ.]

ಅನ್ಯತ್ವ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದು : ಮೂಲಭೂತವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಧರ್ಮಗಳು ಹತ್ತು :– ಅಸ್ತಿತ್ವ ಏಕತ್ವ ಅರ್ಥವತ್ತ್ವ ಅನ್ಯತ್ವ ಪರಾರ್ಥತ್ವ ಭೇದ ಸಂಯೋಗವಿಯೋಗ ಶೇಷತ್ವ ಅಕರ್ತೃತ್ವ – ಇವುಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೫೭). ೨. ಆತ್ಮನು ದೇಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಸ್ತುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ದೇಹಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯೆಂಬ ಸ್ಥಿತಿ. ೩. [ಜೈನ] ಹನ್ನೆರಡು ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ.]

ಅನ್ಯತ್ವಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ದೇಹ ಬೇರೆ ಜೀವ ಬೇರೆ ಎಂಬ ಚಿಂತನೆ, —ಅಭ್ಯಾಸ : ಶರೀರಾದಿ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳು ಪರವಸ್ತುಗಳು ವ್ಯವಹಾರ ನಯದಿಂದಾತ್ಮಸಂಬಂಧಿಗಳಾಗಿಯುಂ ನಿಶ್ಚಯನಯದಿಂದವೇಬೇಱಾನವರತ್ತಣಿಂ ಬೇಱೆಂಬುದು ಅನ್ಯತ್ವಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೪೬–೧೬). [ಅನ್ಯತ್ವ + ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ]

ಅನ್ಯಥ (ನಾ). ಬೇರೊಂದು ; ಬೇರೆಯದು : ಆವೆಡೆಯೊಳನ್ಯಥವನಱಿಯೆನು (ಬಸಪು. ೧೫–೨೦); ಅನಘ ನೀನು ನಿರೋಗಿಯಾಗಿ ಸುಮನದ ಸುಖನಿಧಿಯಾಗಿ ಶಾಶ್ವತತನು ಶುಭಸ್ಥಿತನಾಗಿರನುದಿನವನ್ಯಥವನೊಲ್ಲೆ (ಬಸಪು. ೧೫–೩೪). [ಸಂ. ಅನ್ಯಥಾ]

ಅನ್ಯಥಾ (ಅ). ಬೇರೊಂದು ರೀತಿಯಾಗಿ; ಬೇರೆ ಬಗೆಯಾಗಿ; ವಿರೋಧವಾಗಿ : ಇವುಗಳಿಂದ ಇಂತಿಂತಹ ವಸ್ತುಗಳಾಗುವ ಸಂಭವವುಂಟು ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ, ಸಮ್ಮತಿಸುತ್ತಾನೆ ; ಅಥವಾ ಅನ್ಯಥಾ ಭಾವಿಸುತ್ತಾನೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೩೫) ; ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ತಾವು ಅನ್ಯಥಾ ಭಾವಿಸಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಥಾಕಲ್ಪನ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಭಾವನೆ; ಬೇರೊಂದು ಕಲ್ಪನೆ: ಸುರನೋ ಸಿದ್ಧನೊ ಯಕ್ಷನೋ ಗರುಡನೋ ನೀನಾರ್ಗೆ ಪೇೞೆಂದು ಗೋಪರೆನಲ್ ಸಪ್ರಣಯ ಪ್ರಕೋಪಿ ಹರಿ ಕೇಳ್ದಾನಾರುಮಲ್ಲೆಂ... ಭಾವಿಪುದೆನ್ನನಾತ್ಮಸಮನೆಂದೇಕನ್ಯಥಾಕಲ್ಪನಂ (ಜಗವಿ. ೪–೧೧೦).
[ಅನ್ಯಥಾ + ಕಲ್ಪನ]

ಅನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿ (ನಾ). [ತರ್ಕಶಾ] ಸತ್ಯಕ್ಕಿಂತ ತೋರಿಕೆಯು ಬೇರೆಯೆಂಬ ತರ್ಕ ; ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾದುದೆಲ್ಲಾ ಗೋಚರವಾದಂತೆಯೆ ಸತ್ಯವಾಗಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ವಾದ; ಕಂಡುಬಂದ ವಸ್ತುವೆಲ್ಲಾ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬಿದ್ದಂತೆಯೇ ಇರುವುದೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲವೆಂಬ ವಾದ: ತಾರ್ಕಿಕರು ಅನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿವಾದಿಗಳು ಎಂದರೆ ಭ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಬರುವ ವಸ್ತುಗಳು ಇಲ್ಲಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅನ್ಯತ್ರವಿರುವುದರಿಂದ ನಿರ್ವಿಷಯಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೦೯); ಬೆಳ್ಳಿಯು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ, ಕಪ್ಪೆಯ ಚಿಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಿಯೆಂದು ಭ್ರಮೆಯಾಗುವುದಕ್ಕೇ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದು ನೈಯಾಯಿಕರೇ ಮುಂತಾದವರು ಹೇಳುವ ಅನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨–೧೩). [ಅನ್ಯಥಾ + ಖ್ಯಾತಿ]

ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ಒಂದನ್ನು ಬೇರೊಂದನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯುವಂಥವನು : ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನವು ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಮಾತ್ರವೆ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಮಾರ್ಗವೆಂದು ತೋರುವುದೇ ಹೊರತು ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿಗಳು ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಇದು ಕರ್ಣಕಠೋರವಾಗಿರುವುದು (ಹಸಾರ. ೨೦–೨೩ ತಾ).
[ಸಂ. ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನಿನ್ (ಅನ್ಯಥಾ + ಜ್ಞಾನ + –)]

ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಲಾಗದಸ್ಥಿತಿ: ಅದು ಸಾಧನದೂಷಣಪ್ರಯೋಗಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂ ಬಹಿರರ್ಥ ಸಿದ್ಧಿಯಕ್ಕುಂ (ಆದಿಪು. ೨–೧೧ ವ). [ಅನ್ಯಥಾ + ಅನುಪಪತ್ತಿ]

ಅನ್ಯಥಾವಾಸ (ನಾ). (ಎಲ್ಲರಂತಲ್ಲದೆ) ಬೇರೆಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವುದು ; ಅಜ್ಞಾತವಾಸ : ಧರ್ಮಪುತ್ರಂ ಪನ್ನೆರಡು ವರುಷಂಬರಂ ನಾಡಂ ಪುಗದರಣ್ಯದೊಳಿರ್ಪಂತುಮನ್ಯಥಾವಾಸದೊಂದು ವರುಷದೊಳಾರಾನುಮುಱಿದರಪ್ಪೊಡೆ ಮತ್ತಂ ದ್ವಾದಶಾಬ್ದಂಬರಂ ನಾಡ ದೆಸೆಯಂ ನೋಡದಂತಾ[ಗೆ] (ಪಂಪಭಾ. ೭–೩ ವ). [ಅನ್ಯಥಾ + ವಾಸ]

ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾದ; ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ. (ನಾ). ೨. [ತರ್ಕಶಾ] ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನೇರವಾದ, ನೈಜವಾದ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿ ಹೇಳಬಹುದಾಗಿರುವಾಗ, ಸಹಜವಲ್ಲದ ಆಕಸ್ಮಿಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿ ವಾದಿಸುವುದು ; ಅಕ್ರಮ ತರ್ಕ : ಮಡಕೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮಣ್ಣು, ಕುಂಬಾರ, ಆವನ ಚಕ್ರ, ಅದನ್ನು ತಿರುಗಿಸುವ ಕೋಲು, ಇವೇ ಮೊದಲುಗೊಂಡು ಕಾರಣಗಳಾಗುತ್ತವೆ . . . ಮಡಕೆಮಾಡುವ ಮಣ್ಣನ್ನು ಕತ್ತೆ ಮೇಲೆ ಹೇರಿ ತರುತ್ತಾರೆ. ಇಷ್ಟುಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಕತ್ತೆಯು ಮಡಕೆಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಾರಣವಲ್ಲ ಇದೇ ಮೊದಲಾದ ಅಪ್ರಕೃತವಾದ ಸಂಗತಿಗಳಿಗೆ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಕುರಾಚ. ೧೯). [ಅನ್ಯಥಾ + ಸಿದ್ಧ]

ಅನ್ಯಥೋಪಾಸಕ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವನು : "ಅನ್ಯಥೋಪಾಸಕರೆಂದರೆ ನಾನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವರೆಂದರ್ಥ" (ಹಸಾರ. ೧೩–೧೪ ತಾ). [ಅನ್ಯಥಾ + ಉಪಾಸಕ]

ಅನ್ಯದಾರ (ನಾ). ಬೇರೆಯವನ ಹೆಂಡತಿ; ಪರಸ್ತ್ರೀ. 'ಅನ್ಯದಾರವಿದೂರ' ಪರಾ. [ಅನ್ಯ + ದಾರ$_1$]

ಅನ್ಯದಾರವಿದೂರ (ನಾ). ಪರಸ್ತ್ರೀಯರಿಂದ ದೂರವಾಗಿರುವವನು : ಭರತಕ್ಷೇತ್ರದ ಶಂಖಪುರಮನಾಳ್ವನನ್ಯದಾರವಿದೂರಂ ಉದಾರನೆಂಬೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೮೩ ವ). [ಅನ್ಯದಾರ + ವಿದೂರ]

ಅನ್ಯದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ನೋಟ ; ಬೇರೆಯವರ ದೃಷ್ಟಿ ; ಇತರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ : ಭಯಮುಖಿಲಕಾಂಕ್ಷೆ ವಿಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ಯದೃಷ್ಟಿ ಪ್ರಶಂಸೆ ಸಂಸ್ತವನಮೆಂಬೀ ಕ್ರಿಯೆ ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿಗೆ ನೋಡೆ ಯಥಾಕ್ರಮದಿಂ ವ್ಯತಿಕ್ರಮಂ ತಾನಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೪೫). [ಅನ್ಯ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಅನ್ಯದೇಶೀಯ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯ ದೇಶಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ; ಪರದೇಶದ. (ನಾ). ೨. ಬೇರೆಯ ದೇಶದವನು ; ಪರದೇಶದವನು. [ಸಂ. ಅನ್ಯದೇಶೀ]

ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯ ದೇಶಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಪರಭಾಷೆಯಿಂದ ಬಂದ ಶಬ್ದಗಳು : ಹೊರಗಿನ ಭಾಷೆಗಳಿಂದ ಬಂದು ಸೇರುವ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅನ್ಯದೇಶ್ಯಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೬೭) ; ಯಾವ ಭಾಷೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ದೇಶ್ಯಶಬ್ದಗಳೂ ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳೂ ಸೇರಿರುತ್ತವೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೪). [ಅನ್ಯ + ದೇಶ್ಯ]

ಅನ್ಯದೈವ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ದೇವರು ; ಪರದೇವತೆ : ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವರಲ್ಲದೆ ಅನ್ಯದೈವವುಂಟೆನ್ನದಿರು (ಬಸವ. ೭೫೦). [ಅನ್ಯ + ದೈವ]

ಅನ್ಯಧರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಧರ್ಮ; ಪರಧರ್ಮ. ೨. ಸ್ವಧರ್ಮವಲ್ಲದುದು. ೩. ಬೇರೆ ವಸ್ತುವಿನ ಸ್ವಭಾವ. [ಅನ್ಯ + ಧರ್ಮ]

ಅನ್ಯನರೇಂದ್ರ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ರಾಜ. ೨. ಶತ್ರುರಾಜ : ಅನ್ಯನರೇಂದ್ರ ಗಂಧವಾರಣ ಮದವಾರಣಂ (ಗದಾಯು. ೧–೧೭). [ಅನ್ಯ + ನರೇಂದ್ರ]

ಅನ್ಯನಾರಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಹೆಂಗಸು ; ಪರಸ್ತ್ರೀ : ಜೀವಘಾತಾನೃತವಚನಪರಾರ್ಥಾಪಹಾರಾನ್ಯನಾರೀಗಮ ಬಹ್ವಾರಂಭಪಾರಿಗ್ರಹಮೆನಿಸುವ ವಯ್ದುಂ ಮಹಾಪಾತಕಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೪೩). [ಅನ್ಯ + ನಾರಿ]

ಅನ್ಯಪರಿಭಂಗ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಮುರಿಯುವುದು, —ಸೋಲಿಸುವುದು, —ಅಪಮಾನ ಮಾಡುವುದು : ಮರಗೊಂಬಂಮುಱಿವಲ್ಲಿ ತಳ್ತ ಮರವಾವೊಂದಾತ್ಮಶುಂಡಾಗ್ರದೊಳ್ ಭರದಿಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ . . . ಬಾಯ್ಬಿಟ್ಟು ಶೋಕರಸಂದಾಳ್ದುದಿಭಂ ವೃಥಾನ್ಯಪರಿಭಂಗಂ ಭಂಗಮಂ ಸಾರ್ಚದೇ (ರಾಜಶೇ. ೫–೭೩). [ಅನ್ಯ + ಪರಿಭಂಗ]

ಅನ್ಯಪಾಕ (ನಾ). ಇತರರು ಮಾಡಿದ ಅಡಿಗೆ (ದಕ. ಕ). [ಅನ್ಯ + ಪಾಕ]

ಅನ್ಯಪುರುಷ (ನಾ). ೧. ಪರಪುರುಷ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಪ್ರಥಮ ಪುರುಷ ಸರ್ವನಾಮ : ಪ್ರಥಮಪುರುಷದ = ಅನ್ಯಪುರುಷದ (ಶಮದ. ಕ. ೨೨೫ ಟೀ). [ಅನ್ಯ + ಪುರುಷ]

ಅನ್ಯಪುಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯವರಿಂದ ಪೋಷಿತವಾದ, —ಸಾಕಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಕೋಗಿಲೆ : "ಪಿಕಂ ಕೋಕಿಳಂ ಕಳಕಂಠಮನ್ಯಭೃತಮನ್ಯಪುಷ್ಟಂ ಕೋಗಿಲೆಯದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೦–೩) ; ಚಂದ್ರಿಕೆಯನೆಳಸಿದತ್ತನ್ಯಪುಷ್ಟಸ್ವನಕ್ಕಾದುದು ಬಾಳಕ್ರೀಡೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫–೩). [ಅನ್ಯ + ಪುಷ್ಟ]

ಅನ್ಯಪೂರ್ವಿಕತ್ವ (ನಾ). ಅನ್ಯಪೂರ್ವಿಕಳ ಸ್ಥಿತಿ. 'ಅನ್ಯಪೂರ್ವಿಕೆ' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗ ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಪೂರ್ವಿಕೆ (ನಾ). ಮದುವೆಗೆ ಮೊದಲೇ ಬೇರೊಬ್ಬನ ಸಹವಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಹೆಂಗಸು : ತ್ಯಾಗದೋಷವು ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಕನ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಪತ್ನ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಬಹುದು. ದೋಷವನ್ನು ಹೀಗೆ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ–ಅನ್ಯಪೂರ್ವಿಕತ್ವವೇ ಆ ದೋಷವು. ಪುನರ್ಭೂ, ಸ್ವೈರಿಣಿ ಎಂದಿಬ್ಬರು ಅನ್ಯಪೂರ್ವಿಕರು (ಆರ್ಯಧ. ೧೫೦). [ಸಂ. ಅನ್ಯಪೂರ್ವಿಕಾ]

ಅನ್ಯಭವ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಜನ್ಮ : ಹಾರಮಿದನ್ಯಭವಾಲಂಕಾರಮನನು ಕರಿಸಿಮುದ್ವಿತೀಯನ ಗತಿಸಂಸ್ಕಾರಮನಱಿಪಿದೊಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೨೭). [ಅನ್ಯ + ಭವ]

ಅನ್ಯಭಾವ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ೨. ಬೇರೆಯವರ ಮನಸ್ಸು (ದಕ. ಕ). [ಅನ್ಯ + ಭಾವ]

ಅನ್ಯಭೃತ (ನಾ). = ಅನ್ಯಪುಷ್ಟ : ಅನ್ಯರಾನ್ಯಭೃತವಂದೊಪ್ಪಿರ್ದುದ ಭ್ರಾಂಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೪–೨೯) [ಅನ್ಯ + ಭೃತ]

ಅನ್ಯಮನಸ್ಕ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟವನು ; ಪ್ರಕೃತ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಗಮನವಿಲ್ಲದವನು. [ಅನ್ಯ + ಮನಸ್ಕ]

ಅನ್ಯಮನಸ್ಕತೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟಿರುವುದು ; ಪ್ರಕೃತ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ. ಅನ್ಯಮನಸ್ಕತಾ]

ಅನ್ಯಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ದಾರಿ. ೨. ಬೇರೆಯವರ ಮಾರ್ಗ, —ಕ್ರಮ : ದ್ವಿಪ್ರಾಸ ದ್ವಂದ್ವಪ್ರಾಸ ತ್ರಿಪ್ರಾಸ ಅಂತಾದಿ ಪ್ರಾಸ ಈ ನಾಲ್ಕು ಬೇಱೆ ಅನ್ಯಮಾರ್ಗ ಲಕ್ಷಣಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೩೫ ವ). [ಅನ್ಯ + ಮಾರ್ಗ]

ಅನ್ಯರಜ (ನಾ). ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀಯ ರಜಸ್ಸು (?) ; "ಅನ್ಯಪಿಂಡ" (ಪ್ರಭುವ. ಟೀ) : ಅನ್ಯರಜವ ಸೋಂಕದೆ ತನ್ನ ರಜವ ಬಾಧಿಸದೆ ರವಿಯ ಬೆಳಸ ಬಳಸದೆ ಲಿಂಗದ ಬೆಳಸ ತಂದು ಜಂಗಮದಲ್ಲಿ ಸವಸುತಿಪ್ಪ ಲಿಂಗಭಕ್ತ ಆ ಭಕ್ತನಲ್ಲಿ ಗುಹೇಶ್ವರಲಿಂಗವಿಪ್ಪನು (ಅವಚಂ. ೩೨–೧೩೭). [ಅನ್ಯ + ರಜ$_1$]

ಅನ್ಯಲಿಂಗ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಬೇರೊಂದರ ಲಿಂಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸು ವಂಥದು ; ವಿಶೇಷಣ. [ಅನ್ಯ + ಲಿಂಗ]

ಅನ್ಯಲಿಂಗಕ (ನಾ). = ಅನ್ಯಲಿಂಗ. [ಅನ್ಯ + ಲಿಂಗಕ]

ಅನ್ಯಲಿಂಗಿ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಲಾಂಛನವುಳ್ಳವನು. ೨. ಬೇರೆಯ ಮತಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು. ೧, ೨ : ಕಾಗೆಗಳ್ ಗೂಗೆಗಳಂ ಮುಸುಱಿ ಬಾಧಿಸುವುದಂ ಕಂಡುದಱಿಂದಂ ಅನ್ಯಲಿಂಗಿಗಳ್ ಲೌಕಿಕಧರ್ಮತತ್ತ್ವ ಮನಪ್ರತಿಬಂಧದಿಂ ಪ್ರಕಟಂ ಮಾೞ್ಪರ್ (ಚಾವುಂಉ. ೪೮). [ಸಂ. ಅನ್ಯಲಿಂಗಿನ್]

ಅನ್ಯವಧು (ನಾ). ಬೇರೆಯವನ ಹೆಂಡತಿ ; ಪರಸ್ತ್ರೀ : ಹೋಗಬಿಟ್ಟು, ಮರಳಿ ಹಿಂದೆ ನೋಡಿ ಮತ್ತಾಗಬೇಕೆಂಬ ಸಂದೇಹವುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕ ಅದೆ ಪಾರದ್ವಾರ ನಾಯಕ ನರಕ ತಪ್ಪದು ಅನ್ಯವಧುವೆಂಬುದು ನಿಮ್ಮ ರಾಣಿ ವಾಸ ಇದೆ ದಿವ್ಯ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೭೫೫). [ಅನ್ಯ + ವಧು]

ಅನ್ಯವರ್ಣ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಬಣ್ಣ. ೨. ಬೇರೆಯ ಜಾತಿ. [ಅನ್ಯ + ವರ್ಣ]

ಅನ್ಯವಾದಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಮತವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವವನು : ದಿಟನುಡಿವನ್ಯವಾದಿ ಮುಖಮುದ್ರಿತನುದ್ಧತವಾದಿ ವಾಗ್ಬಳೋದ್ಭಟ ಜಯ ಕಾಳದಂಡಂ (ಎಕ. II, ೬೯–೪೮ ; 1100). [ಸಂ. ಅನ್ಯವಾದಿನ್]

ಅನ್ಯವಿತ್ತ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ದ್ರವ್ಯ ; ಪರರ ಹಣ. 'ಅನ್ಯವಿತ್ತಾ ಹೃತಿ' ಪರಾ. [ಅನ್ಯ + ವಿತ್ತ]

ಅನ್ಯವಿತ್ತಾಹೃತಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಹಣವನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವುದು ; ಪರದ್ರವ್ಯಾಪಹಾರ : ವಿತಥಭಾಷಿತವನ್ಯವಿತ್ತಾಹೃತಿ ಪರವ್ಯಾಪಾದ ವಾತ್ಮಸ್ತುತಿ ಪರಸ್ತ್ರೀವ್ಯಸನವತ್ಯಾಚಾರ ಬಕವೃತ್ತಿ . . . ಇವು ದೋಷಾಂ ಕುರಂಗಳು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫–೧೪). [ಅನ್ಯವಿತ್ತ + ಆಹೃತಿ]

ಅನ್ಯವಿಷಯ (ನಾ). ೧. ಇತರ ವಿಷಯ ; ಬೇರೆಯ ವಿಚಾರ : ನಿಮ್ಮ ಶರಣರ ಪಾದವಲ್ಲದೆ ಅನ್ಯವಿಷಯಕ್ಕೆಳಸದಂತೆ ಇರಿಸಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೬೪). ೨. ಬೇರೆಯ ದೇಶ. [ಅನ್ಯ + ವಿಷಯ]

ಅನ್ಯಸಮಯ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಮತ ; ಅನ್ಯಧರ್ಮ : ಶ್ರೀ ಜೈನ ಧರ್ಮಂ ಪೊದಟ್ದೊದವುತ್ತಿರ್ಪುದು ಮತ್ತಿನನ್ಯಸಮಯಕ್ಕುತ್ಪತ್ತಿಯಿ ಲ್ಲೊಂದಱೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧–೫೧). [ಅನ್ಯ + ಸಮಯ]

ಅನ್ಯಸಮಯಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಮತಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು ; ಪರಧರ್ಮಿ : ಇಲ್ಲಿರ್ದ ಮುನಿಗಳೆಲ್ಲ ಮೃಡನ ಮಱೆದನ್ಯಸಮಯಿಗಳಾಗಲ್ಕೆ (ವೀಶೈಪು. ೩–೩–೧೩). [ಸಂ. ಅನ್ಯಸಮಯಿನ್]

ಅನ್ಯಸ್ಥ (ಗು). ಬೇರೆಯ ಕಡೆ ಇರುವ ; ಬೇರೆಯವರೊಡನೆ ಇರುವ (ದಕ. ೩). [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಶರೀರ. ೨. ಬೇರೆಯವರ ಶರೀರ. 'ಅನ್ಯಾಂಗಪ್ರವೇಶ' ಪರಾ. [ಅನ್ಯ + ಅಂಗ]

ಅನ್ಯಾಂಗನಾರತಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಹೆಂಗಸರಲ್ಲಿನ ಆಸಕ್ತಿ : ಅನ್ಯಾಂ ಗನಾರತಿಯಿಂ ಕೀಚಕನಂ ಬಕಾರಿ ಮುಱಿದಂ ಸುಗ್ರೀವನಿಂ ವಾಲಿ ತಾಂ ಹತನಾದಂ (ಸೋಮೇಶ. ೬೯). [ಸಂ. (ಅನ್ಯಾಂಗನಾ + ರತಿ)]

ಅನ್ಯಾಂಗನಾಸ್ಪೃಹೆ (ನಾ). = ಅನ್ಯಾಂಗನಾರತಿ : ಅನ್ಯಾಂಗನಾ ಸ್ಪೃಹೆಯಂ ತಾಳ್ದಿದನಲ್ತೆ ಕಾಲವಶದಿಂ ಲಂಕೇಶ್ವರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೮೬). [ಸಂ. ಅನ್ಯಾಂಗನಾಸ್ಪೃಹಾ (ಅನ್ಯಾಂಗನಾ + ಸ್ಪೃಹಾ)]

ಅನ್ಯಾಂಗನೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಹೆಂಗಸು ; ಪರಸ್ತ್ರೀ : ಕಯ್ಯಾನ್ತ ದೀನಾವಳಿಗಿಂದ್ರೋರ್ವೀಜನನ್ಯಾಂಗ[ನೆ]ಗೆ ಪವನಜ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧–೩೨ ; 1019). [ಸಂ. ಅನ್ಯಾಂಗನಾ]

ಅನ್ಯಾಂಗಪ್ರವೇಶ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರ ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸು ವುದು ; ಪರಕಾಯ ಪ್ರವೇಶ. ೨. ಪರಕಾಯ ಪ್ರವೇಶವೆಂಬ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವನು : ಸುಧಾರುಗ್ವಶೀಕಾರ ನಿರ್ಣಯಕನನ್ಯಾಂಗ ಪ್ರವೇಶಂ ಹಿಮುಸಮಯ ಮಹಾಸಿದ್ಧನೊಪ್ಪಿರ್ದನಾಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೯–೮). [ಅನ್ಯಾಂಗ + ಪ್ರವೇಶ]

ಅನ್ಯಾದೃಶ (ಗು). ೧. ಬೇರೆ ರೀತಿಯ. ೨. ಅಸಾಧಾರಣವಾದ. [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಾಪದೇಶ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವಂತೆ ನೆಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇದಿರಿಗಿರುವವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ನುಡಿಯುವ ಮಾತು ; ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ ; ಅನ್ಯೋಕ್ತಿ : ನೆವದಿಂ ದೊರೆದನಾ ಗೊಗ್ಗಯ್ಯಗಿಂತೀಪರಿಯನಲ್ಲಮಲಿಂಗನೊಲಿದನ್ಯಾಪದೇಶ ದಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೧–೧೬) ; ಅವನನ್ನು ನೋಡಿ ಶೈವರು ವೈಷ್ಣವ ಕಾಗಿ ನೆಲದಮೇಲೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಹಾರಿಹೋಗಬಾರದೋ ಎಂದು ಅನ್ಯಾಪ ದೇಶವಾಗಿ ನಿಂದಿಸುತ್ತಾ ಇರುವರು (ಕಥಾಮಂ. ೫೪). [ಅನ್ಯ + ಅಪದೇಶ]

ಅನ್ಯಾಯ (ನಾ). ನ್ಯಾಯವಲ್ಲದುದು; ಅಕ್ರಮ ; ಸರಿಯಲ್ಲದುದು; ಉಚಿತವಲ್ಲದುದು : ಅವನಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದನೆಂತಹ ಮ್ಲೇಂಛನೋ ಯೆಂದಿಂತು ಈ ಅನ್ಯಾಯಮಂ ಮಾಡಿದಪನವನೆನುತ (ಬಸಪು. ೧೮–೩೩) ; ಅನ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದು ಅಸಡ್ಡಾಳದಲ್ಲಿ ಹೋಯಿತು (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಾಯಕಾರ (ನಾ). ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವವನು ; ಇತರರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪುಮಾಡುವವನು : ನ್ಯಾಯದೂರರನಪ ಜಯರನನ್ಯಾಯಕಾರರನಧಿಕ ಕಪಟೋಪಾಯರಂ (ಬಸಪು. ೨೮–೬೨). [ಅನ್ಯಾಯ + -ಕಾರ]

ಅನ್ಯಾಯವೃತ್ತಿ (ನಾ). ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟ ನಡೆವಳಿಕೆ ; ತಪ್ಪು ನಡೆವಳಿಕೆ ; ಉಚಿತವಲ್ಲದ ಹಾದಿ : ಅಧಿರಾಜಕುಮಾರಂ ನಳಿನ ಕೇತು ಕಂಡವರಂ ತತ್ಸುಕುಮಾರಾಂಗಿಗೆ ಸೋಲ್ತೆೞೆದುಕೊಂಡನನ್ಯಾಯ ವೃತ್ತಿಯಿಂ ಕೋಮಳೆಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೦). [ಅನ್ಯಾಯ + ವೃತ್ತಿ]

ಅನ್ಯಾಯಾರ್ಜಿತ (ಗು). ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದ, — ಗಳಿಸಿದ. [ಅನ್ಯಾಯ + ಅರ್ಜಿತ]

ಅನ್ಯಾಯಿ (ನಾ). = ಅನ್ಯಾಯಕಾರ : ಆಳಿದನಾ ಕಬ್ಬಿಲರ ಹೆಂಪಂ ಕಳೆದನನ್ಯಾಯಿಗಳ ಪಲ್ಲಂ ತಳೆದನುನ್ನತಿಯ (ಬಸಪು. ೬೯–೫೪) ; ನೀ ನನ್ಯಾಯಿಯಲ್ಲವೆ ಹೇಳು (ತೊರರಾ. ೪–೪–೪೭). [ಸಂ. ಅನ್ಯಾಯಿನ್]

ಅನ್ಯಾಯೋಪಾರ್ಜಿತ (ಗು). = ಅನ್ಯಾಯಾರ್ಜಿತ : ಧರ್ಮದೊಳ್ ಬಹಿರ್ಮುಖನುಂ ಅರ್ಥದೊಳನ್ಯಾಯೋಪಾರ್ಜಿತಾರ್ಥನುಂ ಕಾಮ ದೊಳತಿಕಾಮಿಯುಂ ಮೋಕ್ಷದೊಳ್ ನಿರಪೇಕ್ಷಕನುಮಾಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೨೮–೭). [ಅನ್ಯಾಯ + ಉಪಾರ್ಜಿತ]

ಅನ್ಯಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ವಿವರಣೆ, — ಅರ್ಥ ; ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪದ ಮತ್ತು ಉತ್ತರಪದ ಇವೆರಡರ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಸರ್ವ ನಾಮ : ಅನ್ಯಾರ್ಥ ವಿವಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ . . . ಅಮಾದಿಗಳಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ಸ. ೨೬೩ ಪ್ರಯೋ). [ಅನ್ಯ + ಅರ್ಥ]

ಅನ್ಯಾವನಿಪ (ನಾ). = ಅನ್ಯನರೇಂದ್ರ ೧, ೨ : ಅನುಪಮರವನಿಪ ರನ್ಯಾವನಿಪ ಶ್ರೀ ಕುಂತ [ಳ] [ಕ್ಕೆ] ಕೈನಿದಿ[ನೀಡಿ] ನಿಜಾವನಿಗೆ ತೆಗೆ ಯಲ್ತದೀಯಾವನಿ ಕುಂತಳವಿಷಯವೆನಿಸಿ ಪೆಸರ್ವೆತ್ತೆಸೆಗುಂ (ಕಇಅ. ೨–೨–೨೧ ; 1058). [ಅನ್ಯ + ಅವನಿಪ]

ಅನ್ಯೂನ (ಗು). ಕಡಮೆಯಿಲ್ಲದ ; ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲದ ; ಕುಂದಿಲ್ಲದ. 'ಅನ್ಯೂನತೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನ್ಯೂನತೆ (ನಾ). ಕುಂದಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ ; ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ನೂತ್ನತೆಯ ಪೂರ್ಣತೆಯನನ್ಯೂನತೆಯ ಗಳಿಪ ಯತ್ನಮೇ ಪೌರುಷ ಪ್ರಗತಿ (ಮಂಕುಕ. ೨೨೭). [ಸಂ. ಅನ್ಯೂನತಾ]

ಅನ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವಳು. ೨. ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಸೇರಿದವಳು : ನಾಯಿಕೆಯರಲ್ಲಿ 'ಸ್ವೀಯೆ' (ತನ್ನವಳು) 'ಅನ್ಯೆ' (ಇತರಳು) 'ಸಾಧಾರಣೆ' (ವೇಶ್ಯೆ) ಎಂದು ಮೂರು ವಿಧ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೧೦). [ಸಂ. ಅನ್ಯಾ]

ಅನ್ಯೇಶ್ವರ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಪ್ರಭು ; ಮತ್ತೊಂದು ದೈವ : ಅನೀಶ್ವರಾನ್ಯೇಶ್ವರಾನೇಕೇಶ್ವರಾಭಿಮತವಾದಿ ವಾದಮಂ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂ ನಿರಾಕರಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೯ ವ). [ಅನ್ಯ + ಈಶ್ವರ]

ಅನ್ಯೋಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಮಾತು ; ಬೇರೆಯವರ ಮಾತು. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಸರ್ವನಾಮ : ನೀನಾಂ ತಾನೆನಿಕುಂ ಪ್ರಥಮಾ ನಿರ್ದೇಶಕ್ಕೆ ನಿನಗೆಯೆನಗೆ ತನಗೆಯೆಂಬೀ ನುಡಿ ಚತುರ್ಥಿಯೊಳ್ ಸಲೆ ತಾನಕ್ಕುಂ ಯುಷ್ಮದಸ್ಮದನ್ಯೋಕ್ತಿಗಳೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೫೨). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅನ್ಯಾಪದೇಶವೆಂಬ ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ. 'ಅನ್ಯಾಪದೇಶ' ಪರಾ. [ಅನ್ಯ + ಉಕ್ತಿ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯ (ಗು). ೧. ಪರಸ್ಪರ ; ಒಂದಕ್ಕೊಂದು : ಇಷ್ಟು ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾಗಿ, ಏಕದೇಹನ್ಯಾಯವಾಗಿ . . . ಬೆಳೆಯಿತು ಈ ಮಕ್ಕಳ ಸಖ್ಯ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೧). (ನಾ). ೨. ಪರಸ್ಪರ ಸ್ನೇಹ ; ಪ್ರೀತಿ : "ದೇವಿ, ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಅನ್ಯೋನ್ಯಗಳನ್ನು ಕಂಡಷ್ಟೂ, ಕೇಳಿದಷ್ಟೂ ನನಗೆ ಅಮೃತವನ್ನುಂಡಷ್ಟು ತೃಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ" (ಶಾಂತಲಾ. ೧೯೬). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅಲಂಕಾರ. ☞ ಇದನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತ ಆಲಂಕಾರಿಕರು ಅನ್ಯೋನ್ಯವೆಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ಕ. ಪು. ೨೯೨). [ಸಂ.]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಕಲಹ (ನಾ). ಪರಸ್ಪರವಾದ ಜಗಳ (ದಕ. ೩). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಕಲಹ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಪೆಟ್ಟು (ನಾ). ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಹೊಡೆದ ಏಟು : ಮದ್ಯಪಾನದಿಂದ ಮತ್ತರಾಗಿ . . . ಬಾಣಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಂಡು ಅನ್ಯೋನ್ಯಪೆಟ್ಟುಗಳಿಂದ ಹತರಾದದ್ದು (ಕೃವಾಳ. ೩೦). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಪೆಟ್ಟು₂]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಪ್ರೀತಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹ ; ಪರಸ್ಪರವಾದ ಪ್ರೀತಿ : ಪ್ರೇಮದಿಂ ಕಾಮಸುಖಮನನುಭವಿಸುತ್ತಿರಲನ್ಯೋನ್ಯಪ್ರೀತಿಬೀಜದಿಂ ಜನಿಸಿದ . . . ರಾಗವಿಷಯವಲ್ಲರಿ ಫಲಿತಮಾದುದು (ಜಗವಿ. ೨-೫೨ ವ). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಪ್ರೀತಿ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಭಾವ (ನಾ). ಪರಸ್ಪರವಾದ ಸ್ನೇಹ ; ಸ್ನೇಹಭಾವ : ಸೊಕ್ಕಿ ಮಱೆದರನ್ಯೋನ್ಯಭಾವವನವರ್ಗಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೨೩). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಭಾವ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಯುದ್ಧ (ನಾ). ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಹೊಡೆದಾಡುವುದು ; ಪರಸ್ಪರ ಯುದ್ಧ : ಕೆಲವು ಮಾಂಸಭಕ್ಷಕರಾದ ದುರಾತ್ಮರಿಂದ ತಿನ್ನಲ್ಪಡುವುವು. ಕೆಲವು ಅನ್ಯೋನ್ಯಯುದ್ಧಗಳಿಂದ ಮರಣವನ್ನೈದುವುವು (ಶೀಷಧ. ೧೮-೨೩). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಯುದ್ಧ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯವಿರುದ್ಧ (ಗು). ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವಾದ : ಅನ್ಯೋನ್ಯವಿರುದ್ಧ ಪದಾರ್ಥನ್ಯಾಸಮೆ ತಾಂ ವಿರೋಧಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೨೭). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ವಿರುದ್ಧ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯವಿಸಾರಿ (ಗು). ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಹರಡುವ : ಓರೋರ್ವರ ಕಣ್ಗಳ್ ಸಂಚಾರಿಕಟಾಕ್ಷೇಕ್ಷಣಂಗಳಲೆದುವೊ ಲಜ್ಜಾಪ್ರಾರಂಭಮನನ್ಯೋನ್ಯವಿಸಾರಿ ನವಪ್ರಣಯದಿಂ ಕ್ರಿಯಾವಿರಮಣದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೫). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ವಿಸಾರಿ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಸಂಘರ್ಷಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರಿಗೆ ಜಗಳ ; ಪರಸ್ಪರ ತಿಕ್ಕಾಟ : ಪಡೆಯೊಳನ್ಯೋನ್ಯಸಂಘರ್ಷಣದೊಳುಗುವ ಪೊಂದೊಡವುಗಳ ರೇಣುಗಳೊ . . . ಎಂಬಿನಂ ಕೆಂಧೂಳಿ ಮಸಗಿತಾಗ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೭). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಸಂಘರ್ಷಣ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಸಲ್ಲಾಪ (ನಾ). ಪರಸ್ಪರವಾದ ಮಾತುಕತೆ ; ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರಿಗೆ ನಡೆಯುವ ಸಂಭಾಷಣೆ : ಚೇತೋವಿಕಾಸದೊಳತಿಚತುರಮನ್ಯೋನ್ಯಸಲ್ಲಾಪಭಾವನೋಕ್ತಿಗಳಿಂಪು ಮಿಗೆ (ಬಸವು. ೫೯-೯). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಸಲ್ಲಾಪ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಸ್ಪೃಷ್ಟ (ಗು). ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಮುಟ್ಟಿದ, —ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳ : ಸೃಷ್ಟಿಚೋದನೆಗಳಿಂ ನರನೊಳಿಷ್ಟಗಳುದಯವಿಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗೆ ಯಂತ್ರತಂತ್ರಗಳ ಯುಕ್ತಿ ತ್ವಷ್ಟೃಕುಶಲದೆ ಸೃಷ್ಟಿವಿಕೃತಿ : ಇಂತನ್ಯೋನ್ಯಸ್ಪೃಷ್ಟರ್ ಪ್ರಕೃತಿ ನರರು (ಮಂಕುಕ. ೮೬೦). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಸ್ಪೃಷ್ಟ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವ (ನಾ). ೧. ಪರಸ್ಪರ ಸ್ನೇಹವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಐಕಮತ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು : "ಘಟವು ಪಟಮಲ್ಲ, ಪಟವು ಘಟಮಲ್ಲ ಘಟಪಟೋಭಯ ಘಟವೂ ಪಟವೂ ಸಹಾದೊಡಂ ಘಟವೂ ಅಲ್ಲ ಪಟವೂ ಅಲ್ಲವೆಂಬುದು ಮೊದಲಾದುದೇ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವಮೆನಿಸುವುದು" (ವಿವೇಕ. ೨೩). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಅಭಾವ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಾವಮರ್ದ (ನಾ). ಪರಸ್ಪರವಾದ ವಿವಾದ, —ಕಲಹ, —ಘರ್ಷಣೆ : ಕೋವಿದರ ಕಳಕಳಿಯನ್ಯೋನ್ಯಾವಮರ್ದದ ರಭಸವೀ ಭೂಪಾಳಿಗಳುಪಹಾಸ್ಯಘೋಷಕೆ ಕವಚವಾಯ್ತೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೭-೩೨). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಅವಮರ್ದ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯ (ನಾ). ೧. [ತರ್ಕಶಾ] ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಒಂದು ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಬೇರೊಂದು ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯದ ತಿಳಿವು ಅವಶ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿ, ಆ ಬೇರೆಯದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಪ್ರಸಕ್ತ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯದ ಜ್ಞಾನವು ಅವಶ್ಯವೆಂದು ನಿರೂಪಿಸುವ ತರ್ಕದೋಷ : ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವ್ಯಂಜಕತ್ವವು ಬರಬೇಕಾದರೆ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವ್ಯಂಜಕತ್ವ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗಬೇಕು; ವ್ಯಂಜಕತ್ವ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗಬೇಕಾದರೆ, ವ್ಯಂಗ್ಯಾರ್ಥವು ಮೊದಲಿರಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯವೆಂಬ ದೋಷವು ಬರುವುದರಿಂದ ಯಾವುದೂ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ! (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೯೩). ೨. ಪರಸ್ಪರ ಒಂದು ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದು : ಕಲೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಸಾಧನ ; ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸದ ಫಲ ಕಲೆ. ಇವೆರಡೂ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯವಾದವು (ಸಾಹಿಜೀ. ೮). ೩. ವಿಷಮಚಕ್ರ (vicious circle. ಇಂಕನಿ). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ+ಆಶ್ರಯ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯೋಪಮಾನ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] (ಉಪಮಾನೋಪಮೇಯಗಳನ್ನು) ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಹೋಲಿಸಿ ವರ್ಣಿಸುವ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ : ಕಮಳಮಿದು ನಿನ್ನ ಮುಖದಂತೆ ಮುಖಮುಮೀ ಕಮಳದಂತೆ ನಿಕ್ಕುವಮೆಂದಿಂತಮರ್ದಿರೆ ಪೇೞ್ವುದನಱಿಗುತ್ತಮರನ್ಯೋನ್ಯೋಪಮಾನ ನಾಮಾಂಕಿತಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೩). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಉಪಮಾನ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯೋಪಮೆ (ನಾ). = ಅನ್ಯೋನ್ಯೋಪಮಾನ : ಅನ್ಯೋನ್ಯೋಪಮೆಗೆ : ತಳಮುಂ ಕೆಂದಳಿರುಂ ಕುಚದ್ವಿತಯಮುಂ ಪೂಗೊಂಚಲುಂ ತೋಳ್ಗಳುಂ ಸೆಳೆಗೊಂಬುಂ . . . ಒಂದೊಂದಱೊಳ್ ಪೋಲ್ವೆಯಾಗೆ ಲತಾಕೋಮಳೆ ಸಾರ್ದಶೋಕಲತೆಯಂ ಪೂಗೊಯ್ದಳಂ ತೞ್ತಿಯಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೭೧). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಉಪಮೆ]

ಅನ್ಯೋಪಗಮ (ನಾ). ಇತರರ ಬಳಿ ಸೇರುವುದು.
ಅನ್ಯೋಪಗಮ ಪುರಸ್ಕಾರ= ಬೇರೆಯವರ ಸಹವಾಸ; ಇತರರನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುವುದು : ಸ್ವಗುಣಪ್ರಚ್ಛಾದನಮನ್ಯಗುಣಾವಿಷ್ಕರಣಮಾತ್ಮದೂಷಣಮನ್ಯೋಪಗಮಪುರಸ್ಕಾರಮಪಾರಗುಣಗಣಂ ಗುಚ್ಛ ಗೋತ್ರದಾಸ್ರವಮಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೨೫). [ಅನ್ಯ + ಉಪಗಮ]

ಅನ್ಯೋರ್ವಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ದೇಶ. 'ಅನ್ಯೋರ್ವೀಶ್ವರ' ಪರಾ. [ಅನ್ಯ + ಉರ್ವಿ]

ಅನ್ಯೋರ್ವೀಶ್ವರ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ದೇಶದ ದೊರೆ; ಬೇರೆಯ ದೊರೆ : ಅನ್ಯೋರ್ವೀಶ್ವರಪ್ರಾತದೂತಕುಳಸ್ತೂಪಿತರತ್ನರುಕ್ಪಳಿತಂ . . . ರಾಜಗೇಹಾಜಿರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೧೫೧). [ಅನ್ಯೋರ್ವಿ + ಈಶ್ವರ]

ಅನ್ವಂಗಂ (ಅ). ಬೆಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ; ಒಡನೆ; ತರುವಾಯ : "ಅನ್ವಕ್ಷಮನುಪದಮನ್ವಂಗಮೆನೆ ಬೆಂಬಟಿ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧–೨೩). 'ಅನ್ವಕ್ಷ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನ್ವಕ್ಷ (ಅ). ಇಂದ್ರಿಯದ ಬೆಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ, —ಒಡನೆ, —ತರುವಾಯ : "ಅನುಪದಂ, ಅನ್ವಕ್, ಅನ್ವಕ್ಷಂ — ಈ ೩ ಬಟಿಸಲುಹ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧–೪೬) ; "ಅನ್ವಕ್ಷಮನುಪದಮನ್ವಂಗಮೆನೆ ಬೆಂಬಟಿ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧–೨೩). [ಸಂ.]

ಅನ್ವಯ (ನಾ). **೧.** ವಂಶ ; ಕುಲ : "ಅನ್ವವಾಯಃ, ಅನ್ವಯಃ . . . ಕುಳಂ— ಈ ೬ ಕುಲಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೬–೨೪೨) ; ಕಣ್ಣೀರ್ಗಳನಿಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರಧವಳಂ ನಿನ್ನನ್ವಯಂ ಮಾಸದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೩೫). **೨.** [ವ್ಯಾಕ]. ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃ ಕರ್ಮ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಗಿರುವ ಕ್ರಮವಾದ ಸಂಬಂಧ. **೩.** ಹೊಂದಿಕೆ ; ಹೊಂದಾವಣೆ ; ಸಂಬಂಧ. **೪.** ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವನು. **೫.** ತಾತ್ಪರ್ಯ : ಓಂಕಾರಮಂ ಬರೆಯಲೆನ್ನ ಕೈವಿಡಿದರ್ಥಮಂ ಕೇಳ್ದೊಡೆ ಮೊದಲನ್ವಯಂಗೇಳ್ವ (ಭಾವಚಿಂ. ೧–೩೮). [ಸಂ.]

ಅನ್ವಯಕ್ರಮ (ನಾ). **೧.** ವಂಶಾನುಕ್ರಮ. **೨.** [ವ್ಯಾಕ] "ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃ ಕರ್ಮ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳೂ ಅವುಗಳ ವಿಶೇಷಣಗಳೂ ಬಂದಿರತಕ್ಕ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಕ್ರಮವೆಂದು ಹೆಸರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೮೭). [ಅನ್ವಯ + ಕ್ರಮ]

ಅನ್ವಯಕ್ಷಯ (ನಾ). ಕುಲದ ಹಾನಿ; ವಂಶನಾಶ : ಇನಿವಿರಿದನ್ವಯಕ್ಷಯದಪವಾದದ ಪೆರ್ಪೊಱೆಯಂ ಅನೊರ್ವಳೆನಗಂ ಪೊತ್ತು ನಿಸ್ತರಿಸಲಾರ್ಪುದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೭೯ ವ). [ಅನ್ವಯ + ಕ್ಷಯ]

ಅನ್ವಯಘಾತಕ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಕೇಡನ್ನು ತರುವವನು ; ವಂಶನಾಶಕ : ಅನ್ವಯಘಾತಕರು ತಮ್ಮಿಂದ ತಾವಳಿದರು ರಣಾಗ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೧–೭೯). [ಅನ್ವಯ + ಘಾತಕ]

ಅನ್ವಯತಿಲಕ (ನಾ). ವಂಶಕ್ಕೆ ಅಲಂಕಾರದಂತಿರುವವನು; ಕುಲಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು: ಅಗಣಿತ ಮಹಿಮನನ್ವಯತಿಲಕನನುಪಮ ಚರಿತ ದ್ವೈಪಾಪರನು ಪುಣ್ಯನಿಧಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪–೪೦). [ಅನ್ವಯ + ತಿಲಕ]

ಅನ್ವಯದತ್ತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ತನ್ನ ವಂಶವನ್ನು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಗನಿಗಾಗಲಿ ತನ್ನ ಗೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಬೇರೆಯವನಿಗಾಗಲಿ ಧರ್ಮವನ್ನೂ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಡುವುದು : ಸಕಲದತ್ತಿಯೆಂಬುದು – ತನ್ನ ಸಂತತಿಯಂ ನಿಱಿಸಲೆಂದು ಪುತ್ರಂಗಕ್ಕೆ ಗೋತ್ರಜಂಗಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಮಂ ಸರ್ವಸ್ವಮುಮನಪ್ಪಯಿಸಿ ಕೊಡುವುದು ಅನ್ವಯದತ್ತಿಯೆಂಬುದು – ಅನ್ವಯಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೧ ವ) ; ಆತ್ಮೀಯ ಸಂತತಿಸ್ಥಾಪನಾರ್ಥಂ ಪುತ್ರಂಗಂ ಗೋತ್ರಜಂಗಂ ಮೇಣ್ ಧರ್ಮಮುಮಂ ದ್ರವ್ಯಮುಮಂ ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಕುಡುವುದು ಸಕಲದತ್ತಿಯೆಂಬುದು, ಅನ್ವಯದತ್ತಿಯುಮಿದುವೆ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೮೮). [ಅನ್ವಯ + ದತ್ತಿ]

ಅನ್ವಯಪ್ರದೀಪ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ದೀಪದಂತಿರುವವನು; ವಂಶವನ್ನು ಬೆಳಗತಕ್ಕವನು : ತನೂಭವಂ ತನಗೆ ಪುಟ್ಟ ಭೂಭಾಗಮಂ ತದೀಯ ಭುಜದಂಡದೊಳ್ ತಳೆದು ನಮ್ಮದೊಂದನ್ವಯಪ್ರದೀಪನೆನಿಸಲ್ಕೆ[ಸಲ್ಲನೆ] ನುತುಂ-ಮನಕ್ಕುನ್ಮಳಂ ಪೊದಟ್ಟುದೆನಗಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೨೫). [ಅನ್ವಯ + ಪ್ರದೀಪ]

ಅನ್ವಯವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ವಂಶದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ; ಕುಲದ ಏಳಿಗೆ : ಪ್ರಿಯಕಾರಿಣಿಯೆಂಬೊಳನನ್ವಯವೃದ್ಧಿಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೯). [ಅನ್ವಯ + ವೃದ್ಧಿ]

ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕ (ನಾ). ಒಂದಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೊಂದುಂಟು ಆ ಒಂದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಈ ಮತ್ತೊಂದೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿವರ : ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕವೆಂದರೆ – ಕರ್ಮವುಂಟಾದರೆ ಶರೀರವುಂಟು, ಕರ್ಮವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಶರೀರವಿಲ್ಲವೆಂಬಂಥದು ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕವೆನಿಸುವುದು (ವೇಸಾರ. ೪). [ಅನ್ವಯ + ವ್ಯತಿರೇಕ]

ಅನ್ವಯಸ್ವತಂತ್ರ (ನಾ). ಅರ್ಥದ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಹೊಂದಿಕೆಗಾಗಿಯೂ ಬೇರೆಯ ಪದವನ್ನು ಕೋರದೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿರುವ ಶಬ್ದ : ಅವಂ ಅವಳ್ ಅದು ಎಂಬಿವನ್ವಯಸ್ವತಂತ್ರಗಳ್ ಅವಂ ಅವಳ್ ಅವುದು ತಾನೆಂಬಿವು ಅವಂ ಅವಳ್ ಅದು ಎಂಬಿವಂ ಪಾರದೆ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳಲಱಿಯವಾಗಿ ಪರತಂತ್ರಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೧೪೩ ವೃತ್ತಿ). [ಅನ್ವಯ + ಸ್ವತಂತ್ರ]

ಅನ್ವಯಾಗತ (ಗು). ವಂಶಕ್ರಮದಿಂದ ಬಂದ ; ಕುಲಕ್ರಮದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ: ರವಿವಂಶದಿಕ್ಷ್ವಾಕುಭೂವರನು ಮೊದಲನ್ವಯಾಗತವಾಗಿ ಬಂದುದೀ ಪರಿವಾರವೀ ದೇಶವೀ ನಗರವು (ಹಚಕಾ. ೯–೧೪). [ಅನ್ವಯ + ಆಗತ]

ಅನ್ವಯಿಸು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಕ್ರಮವರಿತು ಜೋಡಿಸು ; ಹೊಂದಿಸು : "ಅಹಿಂಸಾ ಪರಮೋಧರ್ಮಃ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು ರಾಜ್ಯಸ್ಥಾಪನೆಯಲ್ಲೂ ಅನ್ವಯಿಸಬಾರದೇಕೆ ? (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೧೫೦) ; ಜಯಿಸಿ ಮದನನ ಬಳಿಕ ತನ್ನೊಡಲೊಳುಮೆಯನನ್ವಯಿಸಿಕೊಂಡಿಹುದೇನು ? (ಮಂಕುಕ. ೬೧೩). **೨.** ಹೊಂದು ; ಸಂಬಂಧಿಸು : ಮೇಲಿನ ಎರಡು ಸಂಗತಿಗಳು ನಮ್ಮ ಇಂದಿನ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆ (ಅಡುಸಾ. ೧೮). **೩.** [ವ್ಯಾಕ] ಕರ್ತೃ ಕರ್ಮ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ ಹೇಳು : ವಿಶೇಷಣ ಪದಂಗಳ್ ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಿಯಂ ಪಡೆದು ವಾಕ್ಯದ ಮೊದಲೊಳಿರ್ದು ಅನ್ವಯಿಸುವಲ್ಲಿ ತುದಿಯ ಕಾರಕಪದದ ವಿಭಕ್ತಿಯನೆ ತಳೆವುವು (ಶಮದ. ೧೪೦ ವೃತ್ತಿ). [ಅನ್ವಯ + –ಇಸು$_3$]

ಅನ್ವಯೋಚಿತ (ಗು). ಅನ್ವಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ; ಕುಲಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ : ಎಂದವರನಾತ್ಮೀಯಾನ್ವಯೋಚಿತ ವ್ರತಂಗಳೊಳ್ ದೃಢವ್ರತರಂ ಮಾಡಿ (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೫ ವ). [ಅನ್ವಯ + ಉಚಿತ]

ಅನ್ವಯೋದ್ಧರಣ (ನಾ). ವಂಶವನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವುದು ; ವಂಶಕ್ಕೆ ಮೇಲ್ಮೆಯುಂಟುಮಾಡುವುದು : ಆತ್ಮೀಯಾನ್ವಯೋದ್ಧರಣಸಮರ್ಥನಪ್ಪ ನಿಜಾತ್ಮಜಂಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೨೫ ವ). [ಅನ್ವಯ + ಉದ್ಧರಣ]

ಅನ್ವರ್ಥ (ಗು). ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾದ ; ಸಾರ್ಥಕವಾದ : ಜೀವರತ್ನಂ ಸ್ಥಿರತ್ವಮನ್ವರ್ಥಮಾಗಿ ತಳರವೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೫೬) ; ಶತ್ರುಂತಪನೆನಿಸಿದ ಜಿತಶತ್ರುನಾಮಮಾಯ್ತನ್ವರ್ಥಂ (ಅಜಿಪು. ೨–೪೯) ; ದುರ್ಲಂಘ್ಯಪುರಮೆಂಬ ಪೆಸರನನ್ವರ್ಥಂ ಮಾಡಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೮೬ ವ). [ಸಂ.]

ಅನ್ವರ್ಥಕ (ನಾ). = ಅನ್ವರ್ಥ: ಚಿತ್ರ ರೇಖಾನಿರ್ಮಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಅಥವಾ ಕಲಾಮಾತ್ರವಾದ್ದರಿಂದ ಚಿತ್ರವೆಂಬ ಹೆಸರು ಅನ್ವರ್ಥಕ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೬). [ಸಂ.]

ಅನ್ವರ್ಥತೆ (ನಾ). ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿರುವುದು : ಉತ್ತಮ ತಪಂಗಳಿಂದತ್ಯುತ್ತಮದೇಹರ್ ವಿದೇಹರಪ್ಪುದಱಿಂ ಮೆಯ್ವೆತ್ತನ್ವರ್ಥತೆಯುಂ ತಾಳ್ದಿತ್ತು ವಿದೇಹಂ ವಿದೇಹಮೆಂಬೀ ಪೆಸರಂ (ಆದಿಪು. ೧–೫೩). [ಸಂ. ಅನ್ವರ್ಥತಾ]

ಅನ್ವರ್ಥನಾಮ (ನಾ). ಗುಣಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾದ ಹೆಸರು; ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾದ ಹೆಸರು : ಪುರೋಹಿತಂ . . . ತನಯರ್ಗೆ ರಾಮಕೃಷ್ಣರೆಂಬ ನಾಮಕರಣಂ ಮೊದಲಾಗೆ ಪಲವುಮನ್ವರ್ಥನಾಮಮನಿಟ್ಟು (ಜಗವಿ. ೩–೨೬ ವ) ; ರೂಢನಾಮಮೆಂದುಂ, ಅನ್ವರ್ಥನಾಮಮೆಂದುಂ, ಅಂಕಿತನಾಮಮೆಂದುಂ ನಾಮಂ ಮೂದೆಱನಾಗಿರ್ಪುದು . . . ಅನ್ವರ್ಥನಾಮಂ ಗುಣಾನುರೂಪಮೆಂದುಂ, ಅರ್ಥಾನುರೂಪಮೆಂದು ಮಿರ್ತೆಱನಾಗಿರ್ಪುದು (ಶಮುದ. ೬೬ ವೃತ್ತಿ) ; ಕುರುಡ, ಕುಂಟ, ಹೆಳವ ಮೊದಲಾದ ನಾಮವಾಚಕಗಳನ್ನು ಅನ್ವರ್ಥನಾಮಗಳೆಂದು ಕರೆಯುವುದುಂಟು (ಮಧ್ಯಮ. ೨೬). [ಅನ್ವರ್ಥ + ನಾಮ]

ಅನ್ವರ್ಥಾಭಿಧಾನ (ನಾ). = ಅನ್ವರ್ಥನಾಮ : ಜನ್ಮೋತ್ಸವಾನಂತರಮಾ ಬಾಳಕಂಗೆ ಬಾಹುಬಲಿಯೆಂಬನ್ವರ್ಥಾಭಿಧಾನಮನಿಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೮–೫೦ ವ). [ಅನ್ವರ್ಥ + ಅಭಿಧಾನ]

ಅನ್ವವಾಯ (ನಾ). ವಂಶ; ಮನೆತನ; ಪೀಳಿಗೆ : "ಅನ್ವವಾಯಃ, ಅನ್ವಯಃ . . . ಕುಳಂ – ಈ ೬ ಕುಲಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೬–೨೪೨) ; ಬಗೆದುಂ ನಿನ್ನನ್ವವಾಯೋನ್ನತಿಯುನಿವಳತಿಸ್ನೇಹಸಂಬಂಧಮುಂ . . . ಪಾಲಿಪ್ಪುದು (ಆದಿಪು. ೪–೫೫). [ಸಂ.]

ಅನ್ವಾದಿ (ನಾ). ಭೋಗ್ಯದಾರನಾದವನು ತಾನು ಭೋಗ್ಯಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಬೇರೊಬ್ಬನಿಗೆ (ಬದಲಾಯಿಸಿ) ಭೋಗ್ಯಮಾಡುವುದು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೪೭). 'ಅನ್ವಾದಿದಾರ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅನ್ವಾಧಿ]

ಅನ್ವಾದಿದಾರ (ನಾ). ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಮೊದಲು ಭೋಗ್ಯಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವವನಿಂದ ಆತನ ಹಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ತನಗಾಗಿ ಭೋಗ್ಯಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೪೭) ; (ವೈಗೆಜೆ. IV, ೬೬೩). 'ಭೋಗ್ಯದಾರ' ಪರಾ. [ಅನ್ವಾದಿ + -ದಾರ್$_2$]

ಅನ್ವಾಧಾನ (ನಾ). ಹೋಮಾಗ್ನಿಗೆ ಸಮಿತ್ತುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಉಜ್ವಲಗೊಳಿಸುವುದು ; ಅಗ್ನಿಸಂಧಾನ : ಅರಣಿಯನು ಮೃಗವೆಳೆದು ಕೊಂಡೀ ಹೊದಱ ಹೊಕ್ಕುದು ಬಹಳಕಾನನದ ಅಳಿದುದನ್ವಾಧಾನವಿತರರ ಹಳಿವಿಗಾನೊಳಗಾದೆನೆನೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩–೭). [ಸಂ.]

ಅನ್ವಾಯ (ನಾ). = ಅನ್ವಯ : ಭರತಾನ್ವಾಯಕ್ಕೆ ಕಲಂಕಮಾಗದಂತಿರೆ ನೆಗೞ್ವೆಂ (ಗದಾಯು. ೬–೪). [ಸಂ.]

ಅನ್ವಾಸನ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬರು ಕುಳಿತುಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ತಾನು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಇತರರಿಗೆ ಆಸನಕೊಟ್ಟು ಆಮೇಲೆ ತಾನು ಆಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಸೇವೆ ; ಪೂಜೆ ; ಸತ್ಕಾರ. ೩. ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ; ಪರಿತಾಪ. ೪. ಕಾರ್ಖಾನೆ ; ಉದ್ಯೋಗಶಾಲೆ ; ಕಮ್ಮಾರರೇ ಮುಂತಾದವರ ಕೆಲಸದ ಮನೆ : "ಕರ್ಮಶಾಲಾ, ಅನ್ವಾಸನಂ – ಈ ೨ ಪಂಚಕಾರುಕರುಂ ಕೆಲಸಂಗೆಯ್ವ ಮನೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೦–೧೪೨). ೫. [ವೈದ್ಯ] ಸ್ನೇಹವಸ್ತಿ ಎಂಬ ಉಪಚಾರ; ಎನಿಮಾ; ಆಸನದ್ವಾರದ ಮೂಲಕ ಮೃದುವಾದ ದ್ರವದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಕರುಳಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಿಡುವ ಚಿಕಿತ್ಸೆ. [ಸಂ.]

ಅನ್ವಾಹಾರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪುರೋಹಿತರಿಗೆ ಅಥವಾ ನಿಮಂತ್ರಿತರಿಗೆ ಶ್ರಾದ್ಧಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ದಕ್ಷಿಣೆ ಇತ್ಯಾದಿ. ೨. ಪ್ರತಿ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪಿತೃಗಳಿಗಾಗಿ ನಡಸುವ ದರ್ಶಶ್ರಾದ್ಧ ; ಮಾಸಿಕ ಶ್ರಾದ್ಧ. [ಸಂ.]

ಅನ್ವಾಹಿತ (ನಾ). ೧. ಸರಿಯಾದ ಹಕ್ಕುದಾರನಿಗೆ ತಲಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಕೋರಿ ಒಬ್ಬರಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಸವಾಗಿಟ್ಟಿರುವ ವಸ್ತು. ೨. ಸರಿಯಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳದಿರುವುದರಿಂದ ಆರಿಹೋಗಿದ್ದು ಮತ್ತೆ ಹೊತ್ತಿಸಿ ಹುತಗೊಳಿಸಿದ ಹೋಮಾಗ್ನಿ. ೩. ಮದುವೆಯ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಆಕೆಯ ತಾಯಿತಂದೆಗಳಾಗಲಿ, ಗಂಡನ ಕಡೆಯವರಾಗಲಿ ಬಹುಮಾನವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಸ್ತ್ರೀಧನ. [ಸಂ.]

ಅನ್ವಿತ (ಗು). ೧. ಅನುಸರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಒಡಗೂಡಿದ ; ಯುಕ್ತನಾದ. ೨. ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿಯಬಹುದಾದ. (ನಾ). ೩. ಸೇರಿದವನು ; ಸಂಬಂಧಿಸಿದವನು. ೪. ಹಿತ ; ಉಚಿತರೀತಿ : ಉಣ ಪ್ರತ್ಯಯ ಮೊದವುಗುಮನ್ವಿತದಿನುಣ್ಬನಿದನೆಂಬೆಡೆಯೊಳ್ . . . "ಅನ್ವಿತದಿಂ = ಹಿತದಿಂದೆ" (ಶಮುದ. ೨೦೨ ಟೀ). ೫. ತಿಳಿದವನು ; ವಿದ್ವಾಂಸ : ವ್ಯಾಪ್ತದಿಗಂತಂ ಕಾವ್ಯಮೆಂದನ್ವಿತಸುಕವಿಜನಂ ಮೆಚ್ಚೆ (ಆದಿಪು. ೧–೨೬) ; ಮುನ್ನಾರುಂ ಜಾತಕಮಂ ಕನ್ನಡದಿಂ ವ್ಯಕ್ತಮಾಗಿ ಪೇೞ್ದನ್ವಿತರಿಲ್ಲ (ಜಾತತಿ. ೧–೧೬) ; "ಅನ್ವಿತರ್ = ವಿದ್ವಾಂಸರ್" (ಶಮುದ. ೨೧೫ ಟೀ).

ಅನ್ವಿತಮಾಗು = ಕೂಡಿಬರು ; ಅಳವಡು ; ಸಮಾವಿಷ್ಟವಾಗು : ಪುರಾಣಸ್ಥಿತಿಯೊಳೆ ಕವಿರತ್ನನಿನನ್ವಿತಮಾದುದು ಸಗರಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಚರಿತಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೨೮). [ಸಂ.]

ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಪದಗಳ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗಿರುವ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವು ತಿಳಿಯುವುದು : ಸಂಬಂಧವು ಪದಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುವುದೆಂದು ಪ್ರಾಭಾಕರರು ಹೇಳುವರು. ಇದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವೆಂದು ಹೆಸರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೫). [ಅನ್ವಿತ + ಅಭಿಧಾನ]

ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವಾದ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಪದಗಳ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗಿರುವ ಸಂಬಂಧವು ತಿಳಿಯುವುದೆಂಬ ವಾದ : ಭಾಷಾಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಪದಗಳ ಶ್ರವಣವಾದರೆ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸ್ಮರಣೆ ಬರುವುದು. ಅನಂತರ ಆಕಾಂಕ್ಷಾಯೋಗ್ಯತಾ, ಸಂದರ್ಭ, ಪ್ರಕರಣ, ತಾತ್ಪರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಪರಾಮರ್ಶದಿಂದ ಪದಗಳು ಶೋಧಿತಗಳಾಗಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವೆಂಬ ಪರಸ್ಪರಾನ್ವಿತ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಜ್ಞಾನ ಉದಯಿಸುವುದು. ಇದೇ ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವಾದ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೫). [ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನ + ವಾದ]

ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವಾದಿ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಪದಗಳ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗಿರುವ ಸಂಬಂಧವು ತಿಳಿಯುವುದು ಎಂದು ವಾದಮಾಡುವವನು : ಅಭಿಹಿತಾನ್ವಯವಾದವನ್ನು ಒಪ್ಪದಿರುವ ಪಕ್ಷವೂ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಉಂಟು. ಅನ್ವಯವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ವಾಕ್ಯದ ಪದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತೇವೆ ; ಆದಕಾರಣ ಪದಗಳ ಅರ್ಥವೇ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥ ; ಇವೆರಡೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಲ್ಲ ಎಂದು ಇವರ ಮತ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವಾದಿಗಳೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ (ಭಾರವಿಾ. ೨೪೯). [ಸಂ. ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವಾದಿನ್ (ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನ + ವಾದ + -)]

ಅನ್ವಿತಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದು : ಸಾಮಾನ್ಯಮಲ್ಲಿದು ಪದಾರ್ಥದೊಳನ್ವಿತಾರ್ಥಂ ನಾಮಂ ವಸಂತತಿಲಕಂ ಕಮಲಾಯತಾಕ್ಷೀ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೯೬). ೨. ಅರ್ಥ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವ ಸ್ಥಳ : ಸ್ವರದಿನನಾದಿಷ್ಟರೇಫದಿಂ ಪರದೊಳಮರ್ದು ತೋಱೆ ಪವರ್ಗಂ

ದೊರೆಕೊಳ್ಳುಂ ವಾದೇಶಮುದರೆ ಉ ಟಿ ವಾ ಕ್ಯ ದೊ ಳ ಮ ನ್ವಿ ತಾ ರ್ಥ ದೊಳಕ್ಕುಂ [ಪಾಠಾಂ. ರ್ಥಂಗಳೊಳಕ್ಕುಂ] (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೩).
[ಅನ್ವಿತ + ಅರ್ಥ]

ಅನ್ವಿತೆ (ನಾ). ಹೊಂದಿದವಳು ; ಯುಕ್ತಳು : ಕಾಂತಿಯೆಂಬ ಗುಣ ದೊಳನ್ವಿತೆಯಪ್ಪ ವಾಕ್ಕೆಂಬ ದೇವಿಗೆ . . . ನಮಸ್ಕರಿಸುವಾತನಪ್ಪಂ (ಶಮದ. ೧ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ. ಅನ್ವಿತಾ]

ಅನ್ವಿಷ್ಟ (ಗು). ಹುಡುಕಲ್ಪಟ್ಟ ; ಹುಡುಕಿದ. [ಸಂ.]

ಅನ್ವೀಕ್ಷಣ, ಅನ್ವೀಕ್ಷಣೆ (ನಾ). ೧. ಹುಡುಕುವುದು ; ಅರಸುವುದು. ೨. ಪರಾಮರ್ಶೆ. ೩. ಧ್ಯಾನ ; ಚಿಂತನೆ. **ಅನ್ವೀಕ್ಷಣೆ** ೧.(೩). [ಸಂ.]

ಅನ್ವೀಕ್ಷಣೆ 'ಅನ್ವೀಕ್ಷಣ' ನೋ.

ಅನ್ವೀಕ್ಷೆ (ನಾ). = ಅನ್ವೀಕ್ಷಣ. [ಸಂ. ಅನ್ವೀಕ್ಷಾ]

ಅನ್ವೇಷಕ (ನಾ). ಹುಡುಕುವವನು : 'ಎಕ್ಸ್‌ಪ್ಲೋರರ್' ಎಂದರೆ 'ಅನ್ವೇಷಕ' (ಬೇರೆ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸುವವ) ಎಂದು ಅರ್ಥ (ಆಕಾಶ. ೪೭) ; ವರ್ಷಗಟ್ಟಲೆ ಆ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲೇ ಅಲೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಅವನಿಗೆ 'ಅನ್ವೇಷಕ' ನೆಂದೇ ಹೆಸರಾಗಿ ಹೋಗಿತ್ತು (ಯೋಧಪು. ೫೩). [ಸಂ.]

ಅನ್ವೇಷಣ, ಅನ್ವೇಷಣೆ (ನಾ). ಹುಡುಕುವುದು ; ಪರಿಶೋಧನೆ : ಯಮಕವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಶಬ್ದಗಳ ಅನ್ವೇಷಣ ವೆಂಬ ಪ್ರಯತ್ನಾಂತರವು ಕವಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡೇ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೭೯). **ಅನ್ವೇಷಣೆ** : ಪುಣ್ಯದನ್ವೇಷಣೆಗೆ ಪೋಪ ಪಾಪದ ತೆರದಿ ಪೊರ ಮಟ್ಟಳರಮನೆಯಿನಾ ಮುದುಕಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೧–೨೬೭) ; ಅಭಿರುಚಿ ಗಳ ಅನ್ವೇಷಣೆಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೮೮). [ಸಂ.]

ಅನ್ವೇಷಣೆ 'ಅನ್ವೇಷಣ' ನೋ.

ಅನ್ವೇಷಿತ (ಗು). = ಅನ್ವಿಷ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅನ್ವೇಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹುಡುಕು ; ಪರಿಶೋಧಿಸು : "ನನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲೆಲ್ಲ ನನ್ನ ಗೀತಗಳ ಮೂಲಕ ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಅನ್ವೇಷಿಸಿದ್ದೇನೆ" (ಧರ್ಮಸಾ. ೮೭). [ಅನ್ವೇಷಣ + –ಇಸು₃]

ಅನ್ವೇಷ್ಟೃ (ನಾ). ಹುಡುಕುವವನು ; ವಿಚಾರಶೀಲ : "ಅನ್ವೇಷ್ಟಾ, ಅನುಪದೀ – ಈ ೨ ಅಜಿಕೆಕಾಜಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೨–೨೨೫). [ಸಂ.]

ಅಪ 'ಅಪ್ಪ₁' ನೋ.

ಅಪಕರ್ಷ (ನಾ). ಕುಂದು ; ದುರ್ದೆಶೆ; ಕೀ ಳು ದೆ ಸೆ; ಕಷ್ಟದ ಸನ್ನಿವೇಶ : ಜಡರನ್ನಾಪಕರ್ಷದಿಂ ರಾಗಿಸರೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೧೮೧). ಉತ್ಕರ್ಷ ಹೋ. [ಸಂ.]

ಅಪಕರ್ಷಕ (ಗು). ೧. ದುರ್ದೆಶೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ; ಕುಂದು ಕೊರತೆಯನ್ನು ತರತಕ್ಕ. (ನಾ). ೨. ದೇಹದ ಯಾವ ಭಾಗವ ನ್ನಾದರೂ ಅದರ ನಿಯತಸ್ಥಾನದಿಂದ ಎ ಳೆ ಯು ವ ಸ್ನಾ ಯು (Abductor. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ.]

ಅಪಕರ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಇರುವ ಕಡೆಯಿಂದ ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಸೆಳೆಯು ವುದು. ೨. ಕುಗ್ಗಿಸುವುದು ; ಕಡಮೆ ಮಾಡುವುದು ; ತೆಗೆಯು ವುದು: ತೀವಿದುದ್ಧಾರಪಲ್ಯಂ ತದಂತರ್ಗತ ರೋಮಂಗಳಂ ಪ್ರತಿಸಮಯ ಮೊಂದೊಂದಂ ಅಪಕರ್ಷಣಂ ಮಾಡಿದೊಡೆಂದಾಗೆ ರಿಕ್ತಮಕ್ಕುಮಾ ಕಾಲಮಂ ಉದ್ಧಾರಪಲ್ಯೋಪಮಮೆಂಬುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭೫). [ಸಂ.]

ಅಪಕಾರ (ನಾ). ಅಹಿತವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ; ಕೆಡುಕು ಮಾಡು ವುದು; ಕೆಡುಕು; ದ್ರೋಹ: "ಕೆಟ್ಟುದು ದ್ರೋಹಮುಪಕಾರಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨–೨೬) ; ಪೃಥಿವಿ ನೆನೆದಪಕಾರ ಲೋಕಪ್ರಥಿತವಾಯಿತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೭–೪೭) ; ಅಪಕಾರ ಮಾಡುವವ ಅಪಕೀರ್ತಿಗೆ ಅಂಜಿಯಾನೆ (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಅಪಕಾರಕ (ಗು). ಕೆಡುಕನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ; ಅಪಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುವ : ರೋಗಿ ಎಷ್ಟೇ ಉತ್ತಮವಾದ ಔಷಧವನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಿ ದ್ದರೂ ಅಹಿತವಾದ ಆಹಾರ ಅಪಕಾರಕವಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪಕಾರಿ (ನಾ). ಅಹಿತವನ್ನು ಮಾಡುವವನು ; ವಿರೋಧವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವನು ; ಅಪಕಾರ ಮಾಡುವವನು : ಕೌರವನ ಮೇಲಿಲ್ಲ ದಗ್ಗದ ವೈರವೀತನಮೇಲೆ ನಮಗಪಕಾರಿಯಿತನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೭–೨೪) ; ಅಪಕಾರಿಗುಪಕಾರವೆಸಗುವುದಾದರೆ ಅ ದ ರೊ ಳು ಹಿ ರಿ ತ ನ ವುಂ ಟು (ಇಂಚಾಪ. ೨೨೨–೯೯). [ಸಂ. ಅಪಕಾರಿನ್]

ಅಪಕೀರ್ತಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು ; ದುರ್ಯಶ ; ನಿಂದೆ : ಜನಪನಪ ಕೀರ್ತ್ಯಂಗನೆಗೆ ತೊಡಿಸಿದನು ಭೂಷಣವ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೨–೨೨) ; ಅಜಿವು ಮಜಿದಪಕೀರ್ತಿನಾರಿಯು ಸೆಜಗ ಹಿಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೨೭).
[ಸಂ.]

ಅಪಕೃತ (ನಾ). ೧. ಅಪಕಾರ ಹೊಂದಿದವನು; ಕೇಡಿಗೆ ಗುರಿಯಾದ ವನು. ೨. ಕೇಡು ; ಅಪಕಾರ ; ಅಹಿತ. ೩. ಅನಿಷ್ಟ ; ದುಷ್ಕರ್ಮ ಪರಿಣಾಮ : ಏ ನೆಂ ಬೆ ನ ಪ ಕೃ ತ ದ ಸೂಚಕವನು (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೧೭–೫೦). [ಸಂ.]

ಅಪಕೃತಿ (ನಾ). ೧. = ಅಪಕಾರ : ಉಪಕೃತಿಯಂ ನೆನೆಯದೆ ನೀನಪ ಕೃತಿಯನೊಡರ್ಚಿದೈ ದುರಾತ್ಮನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೧೩೭). ೨. ತಪ್ಪು ಕೆಲಸ : ಇತ್ತಲಪಕೃತಿಯಂ ಗುರುಗಳೊಡನಾಲೋಚಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೧೭೮ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪಕೃತ್ಯ (ನಾ). = ಅಪಕಾರ. [ಸಂ.]

ಅಪಕೃಷ್ಟ (ಗು). ೧. ದೂರಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟ ; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಸಿದ ; ಅಗಲಿಸಿದ. ೨. ನೀಚ; ಹೀನ. 'ಉತ್ಕೃಷ್ಟ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ದೂರ ಹೋಗುವುದು ; ಹಿಂದೆ ಸರಿಯು ವುದು. ೨. ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಓಡಿಹೋಗುವುದು ; ಪಲಾಯನ. ೩. ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದುದು ; ಅ ಕ್ರ ಮ : ಜನಿಯಿಸುಗು ಮಧಿಕರಾಗಮನೆನಸುಮಪಕ್ರಮದೆ ವಾ ರು ಣೀ ಸಂಶ್ಲೇಷಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೩೪). [ಸಂ.]

ಅಪಕ್ರಮಣ (ನಾ). ದೂ ರ ಹೋ ಗು ವು ದು ; ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಟು ಹೋಗುವುದು ; ಹಿಂದೆ ಸರಿಯುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪಕ್ರಾಂತ (ನಾ). ೧. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸ ರಿ ಯು ವು ದು ೨. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿದವನು ; ಓಡಿಹೋದವನು. ೩. [ನಾಟ್ಯ] ನಾಟ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಸರಿಯುವ ಒಂದು ಭಂಗಿ. [ಸಂ.]

ಅಪಕ್ವ (ಗು). ೧. ಬೇಯದೆ ಇರುವ ; ಬೇಯಿಸದೆ ಇರುವ ; ಹಸಿಯ. ೨. ಮಾಗಿಲ್ಲದ ; ಹಣ್ಣಾಗದಿರುವ. ೩. ಜೀರ್ಣವಾಗದ. [ಸಂ.]

ಅಪಕ್ವತೆ (ನಾ). ಪಕ್ವವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದಿನ ಕಾಗದದಲ್ಲಿ ಅಪಕ್ವತೆಯೂ ಅತಿರೇಕವೂ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದರೂ (ಸಮಾಲೋ. ೪). [ಸಂ. ಅಪಕ್ವತಾ]

ಅಪಕ್ವಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಪರಿಪಾಕವಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ. [ಅಪಕ್ವ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಅಪಕ್ಷಪತಿತ (ನಾ). ಪಕ್ಷಪಾತವಿಲ್ಲದವನು ; ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತಿ : ಜಯ ವಾದಮುನಖಿಳ ಜಗಜ್ಜಯಪತ್ರಮನಪಕ್ಷಪತಿತರ್ ಕುಡೆ ಕೊ ೦ ಡ ಯ ನಯವಿನಯಪರಂ ಮಾಣಿಯನವಮನ್ನಿಸದೆ ವಿಭು ಕರಂ ಮನ್ನಿಸಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೫೦). [ಸಂ.]

ಅಪಕ್ಷ್ಯಾತಿ (ನಾ). ಅಪಕೀರ್ತಿ ; ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು ; ದೂರು : ಈ ಮನೇಲಿ ಏ ನಾ ದ ರೂ ಅವಳಿಗೆ ಆಯ್ತು ಅನ್ನೋ ಅ ಪ ಕ್ಷ್ಯಾ ತಿ ಒಂದು ಬೇಡ (ಚಿಕರಾ. ೧೨). [< ಸಂ. ಅಪಖ್ಯಾತಿ]

ಅಪಕ್ಷ್ಮತೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆ ಬಡಿಯದಿರುವುದು ; ರೆಪ್ಪೆ ಮಿಟುಕಿಸದಿರುವುದು : ಅನ್ವಿತ ಚತುರಾನನತ್ವಮಖಿಳಾಗಮವಿತ್ತ್ವಮಪಕ್ಷ್ಮತಾಸಮಾಯುತ ಗಗನಪ್ರಚಾರಮಪಜೀವವಧಂ . . . ಏಂ ಜಿನನೊಳ್ ಪೊದಱ್ದುವೋ (ಆದಿಪು. ೧೦-೪೨). [ಸಂ. ಅಪಕ್ಷ್ಮತಾ]

ಅಪಕ್ಷ್ಮಪಾತ (ನಾ). ರೆಪ್ಪೆ ಬಡಿತವಿಲ್ಲದವನು ; ರೆಪ್ಪೆ ಮಿಟುಕಿಸದವನು : ಬಿಲ್ಲುಂಬೆಱಗುವಾಗಿ ಚಿತ್ರನ್ಯಸ್ತರೂಪುಗಳಂತೆ ನಿಶ್ಚಳೀಭೂತರುಮಪಕ್ಷ್ಮಪಾತರುಮಾಗಿ ನೀಡುಂ ನೋಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೧ ವ). [ಸಂ. (ಅಪಕ್ಷ್ಮ + ಪಾತ)]

ಅಪಕ್ಷ್ಮಸ್ಪಂದ (ನಾ). ೧. ರೆಪ್ಪೆಗಳ ಅಲುಗಾಟವಿಲ್ಲದೆ ಇರುವುದು. ೨. ರೆಪ್ಪೆಗಳ ಬಡಿತವಿಲ್ಲದವನು. 'ಅಪಕ್ಷ್ಮಸ್ಪಂದತ್ವ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಅಪಕ್ಷ್ಮ + ಸ್ಪಂದ)]

ಅಪಕ್ಷ್ಮಸ್ಪಂದತ್ವ (ನಾ). ರೆಪ್ಪೆಗಳ ಬಡಿತವಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ : ಅಪಕ್ಷ್ಮಸ್ಪಂದತ್ವಮುಂ ಗವ್ಯೂತಿಶತಚತುಷ್ಟಯಸುಭಿಕ್ಷತ್ವಮುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೬೩). [ಅಪಕ್ಷ್ಮಸ್ಪಂದ + -ತ್ವ]

ಅಪಖ್ಯಾತಿ (ನಾ). ಅಪಕೀರ್ತಿ ; ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು : ಮಗನನೀವೆನೆ ಪಾರಲೌಕಿಕವಗಡಹುದಪಖ್ಯಾತಿ ತನ್ನನು ತಗುಹುದೈಹಿಕದಲ್ಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦-೧೩). [ಸಂ.]

ಅಪಗಂಟು (ನಾ). ಬಿಡಿಸಲಾಗದ ಗಂಟು ; ಕಗ್ಗಂಟು (?) : ಸಾವಪುಟ್ಟುವ ಕುತ್ತಮೊಪ್ಪುವ ಮುಪ್ಪು ಚಪ್ಪರಿಪೀಯವಸ್ಥಾವಿಶೇಷಮೆ ತನ್ನ ಮೆಯ್ಸಿರಿಯಾದ ಸಂಸೃತಿವಾರ್ಧಿಯೊಳ್ ಜೀವಿಪಾಸೆ ಧನಾಸೆಯೆಂಬಪಗಂಟು ಪಣ್ಣಿದ ಕಣ್ಣಿಯಿಂ ಜೀವನಂ ಗಡ ಕಟ್ಟಿ ನೆಟ್ಟನೆ ಕರ್ಮಮಱ್ದುಗುಮೊರ್ಮೆಯುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೨-೯೪). [< ಸಂ. ಅಪಗ್ರಂಥಿ ?]

ಅಪಗತ (ಗು). ೧. ದೂರ ಸರಿದ ; ಬಿಟ್ಟು ಹೋದ; ತೊಲಗಿದ : ಸ್ವಪರದ್ರವ್ಯಾದಿಗಳಿಂದಪಗತನಪ್ಪಂತೆ ಕಲ್ಲಿನಿಂಕಳಧೌತಂಸ್ವಪರದ್ರವ್ಯಾದಿಗಳಿಂದಪಗತನಕ್ಕುಂ ನಿಜಾತ್ಮನುಂ ನಿಜದಿಂದಂ (ಪರಮಾ. ೫೯-೬೪). ೨. ತೀರಿಹೋದ : ಅರಮನೆಯ ಗಜಬಜದ ಹದನಱಿದರಸನಪಗತನೆಂದು ಪಾಳಯದಿರುಳು ನಡುಗಿತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೫). [ಸಂ.]

ಅಪಗತಕಪಟ (ನಾ). ೧. ವಂಚನೆಯಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ : ಅಪಗತಕಪಟದೆ ನಟನದನುಪದೇಶಂಗೆಯ್ದು ಪರಸಿ ಪೋಗೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೩೧). ೨. ಮೋಸವನ್ನುಳಿದವನು ; ಕಪಟವಿಲ್ಲದವನು : ನಿರ್ಮಲಶುಕ್ಲಧ್ಯಾನನಿವಗಲ್ಲದೇಕಸ್ಥಾನಂ ಪೆಱರ್ಗುಂಟೆ ಬಗೆವೊಡಪಗತಕಪಟಾ (ಜಿನಾಲೆ. ೧೧). [ಅಪಗತ + ಕಪಟ]

ಅಪಗತಗ್ಲಾನಿ (ನಾ). ಶ್ರಮವು ಪರಿಹಾರವಾದ ಸ್ಥಿತಿ : ದ್ರುಪದಸುತೆಯುತ್ಸವವ ಮುನಿಜನದಪಗತಗ್ಲಾನಿಯನು ಪರಿಜನದುಪಚಿತಾನಂದವನು ಬಣ್ಣಿಸಲರಿದು ತನಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨-೬೩). [ಅಪಗತ + ಗ್ಲಾನಿ]

ಅಪಗತತಂದ್ರ (ನಾ). ತೂಕಡಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಆಲಸ್ಯವಿಲ್ಲದವನು ; ಜಾಗರೂಕ ; ಎಚ್ಚರವುಳ್ಳವನು : ಅಪರಾಜಿತಚರನಚ್ಯುತೇಂದ್ರನಪಗತತಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧) ; ಧರಣೀಧ್ವಜನೆಂಬಂ ಖೇಚರೇಂದ್ರನಪಗತತಂದ್ರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೬). [ಅಪಗತ + ತಂದ್ರ]

ಅಪಗತತ್ವ (ನಾ). ದೂರ ಸರಿಯುವುದು; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವುದು : ಭರ್ತೃಸೇವೆಯಿಂದಪಗತತ್ವವ ಪಡೆದೊಡಾಕೆ ಪಾಪಿನಿಯೆನಿಪಳಿದು ಲೋಕಸಮ್ಮತದಲಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೧೦-೧೫). [ಅಪಗತ + -ತ್ವ]

ಅಪಗತಮತಿ (ನಾ). ೧. ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಮತಿಗೆಟ್ಟ ಅವಸ್ಥೆ: ತದೀಯ ಪಾದಪದ್ಮಂಗಳಂ ಕರಪಲ್ಲವಂಗಳಿನೊತ್ತುತ್ತುಂ ಅಪಗತಮತಿಯಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೪೪ ವ). ೨. ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವನು ; ಬುದ್ಧಿಕೆಟ್ಟವನು. [ಅಪಗತ + ಮತಿ]

ಅಪಗತಮೋಹ (ನಾ). ೧. ಮೋಹವಿಲ್ಲದವನು ; ಭ್ರಾಂತಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋದವನು : ಅಂತಪಗತಮೋಹನಾದ ರಾಮಂಗೆ ದೇವರಿರ್ವರುಂ ತಮ್ಮ ದಿವ್ಯಸ್ವರೂಪಮಂ ತೋಱಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೫೬ ವ). ೨. ಮೂರ್ಛೆ ತಿಳಿದವನು. [ಅಪಗತ + ಮೋಹ]

ಅಪಗತರಜ (ನಾ). ೧. ರಜೋಗುಣವಿಲ್ಲದವನು. ೨. ಧೂಳಿಲ್ಲದ್ದು: ೧, ೨ : ಆಗಳುದಯಿಸಿದಾ ಮಹಾತ್ಮನಪಗತರಜನೆಂಬುದಂ ಪೇೞ್ವಂತಿಳಾವಳಯಮಪಗತರಜಮಾದುದು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೩೩ ವ). [ಅಪಗತ + ರಜ₂]

ಅಪಗತರಾಗ (ನಾ). ರಾಗವಿಲ್ಲದವನು ; ಮೋಹವುಳಿದವನು ; ಲೌಕಿಕವಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು : ಮಱಿಗದ ಮತಿಯದು ನಿನ್ನಿಂದಲ್ಲದೆ ಪಜ್ಜಳಿಸುಗುಮೆ ಬೇಗಮಪಗತರಾಗಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೮). [ಅಪಗತ + ರಾಗ]

ಅಪಗತವಿಗ್ರಹ (ನಾ). ೧. ಶರೀರವಿಲ್ಲದವನು. ೨. ಯುದ್ಧದ ಗೋಜಿಲ್ಲದವನು ; ವಿವಾದವಿಲ್ಲದವನು : ಸಿದ್ಧಪದವೀ ಪ್ರಾಪ್ತನಂತಪಗತವಿಗ್ರಹನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೧೧ ವ). [ಅಪಗತ + ವಿಗ್ರಹ]

ಅಪಗತಸುಖೆ (ನಾ). ಸುಖವು ತಪ್ಪಿಹೋದವಳು; ಸುಖವಿಲ್ಲದವಳು : ಪುಂಡರೀಕ ದೇವನ ವೃತ್ತಾಂತದಿನಪೇತಕೌತುಕೆಯುಮಪಗತಸುಖೆಯುಂ . . . ಆಗಿ (ಕಾದಂಉ. ೫೫೬). [ಸಂ. ಅಪಗತಸುಖೀ (ಅಪಗತ + ಸುಖ + -)]

ಅಪಗತಿ (ನಾ). ೧. ದೂರ ಹೋಗುವುದು. ೨. ಕೀಳುದೆಸೆ; ದುರ್ದೆಶೆ ; ಕಷ್ಟದ ಸ್ಥಿತಿ. [ಸಂ.]

ಅಪಗಮ (ನಾ). ೧. ಹೊರಟು ಹೋಗುವುದು ; ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವುದು. ೨. ಅಗಲಿಕೆ; ವಿರಹ. ೩. ಸಾವು. [ಸಂ.]

ಅಪಗಮನ (ನಾ). = ಅಪಗಮ. [ಸಂ]

ಅಪಗಮಿತ (ಗು). ೧. ದೂರ ಹೋದ ; ಬಿಟ್ಟು ಹೋದ. (ನಾ). ೨. ವ್ಯಯ ; ನ್ಯೂನತೆ : ಮಮತೆ ಜಾಱಿದುದೇನನೆಂಬೆನು ಕುಮತಿ ತಾನೆಂತೞಿವೆನೆಂತಪಗಮಿತವಾದುದು ಕರುಣೆಗಳ ದಾತಾರನೊಲವಿನಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೩-೨-೪೬). [ಸಂ.]

ಅಪಗಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿ; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು ; ದೂರನಡೆ: ವೀರಸಮರಕ್ಷೋಣಿಯಿಂದಪಗಮಿಸುವವನಿಂತೆಂದನುಱೆ ಮುಳಿದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮೧-೩೩). [ಅಪಗಮ + -ಇಸು₃]

ಅಪಘನ (ನಾ). ೧. ಶರೀರ ; ಮೈ : ಉಪಸರ್ಗಂ ಪೞಿಪಡುವಿನಮುಪಘನಮಾಹಾರಮೆಂಬಿವಂ ತೊಱೆದು (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೫೩). ೨. ಅವಯವ; ಅಂಗಾಂಗ ; ಕೈಕಾಲು ಮುಂತಾದ ದೇಹಭಾಗ : ರಿಪುನಿರ್ಮೂಲಸರ್ವಾಪಘನ ಭಸಿತೋದ್ಧೂಳ ಶಿವಲೀಲ (ಬಸವು. ೩೮-೬೮). ೩. ಮೋಡಗಳಿಲ್ಲದ್ದು : ಅಪಘನಮಾಗಿಱ್ದ ರೋದೋಂತರಾಳಂ ಪೊಗೆಯಿಂದಂ ಮೇಘಬೃಂದಾನ್ವಿತಮೆನಿಸುವಿನಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೫೮-೧೧ ; 1117) ; ನಭಮುಪಘನಮಾಯ್ತು ತನುವಿನಂತೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೨-೩). [ಸಂ.]

ಅಪಘನಕಿರಣ (ನಾ). ಶರೀರದ ಪ್ರಭೆ : ನಭೋಮಣಿ ಪೂರ್ವಾಚಳಚೂಡಾಮಣಿಯೆನಿಸಿದನೆನೆ ಪೊದೞ್ದುದಪಘನಕಿರಣಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪-೩). [ಅಪಘನ + ಕಿರಣ]

ಅಪಘಾತ (ನಾ). ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ತಗುಲಿದ ಪೆಟ್ಟು ; ಅಪಾಯ ; ಆಕಸ್ಮಿಕವಾದ ಕೆಡುಕು,—ಸಾವು,—ನೋವು : ಅಪಘಾತವೆಂದಿಗೆ ಬಂದೆರಗುವುದೆನುವುದನು ಬಲ್ಲವರಾರು ಮತ್ತೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೩೪-೬೦) ; ಅಲ್ಲಿ ನಾವು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಒಂದು ಅಪಘಾತ ನಡೆದುಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪಘಾತಿ (ನಾ). ಅಪಾಯ ; ಭಯಂಕರವಾದ ಸಾವು ನೋವುಗಳ ಸಂದರ್ಭ ; ಪೆಟ್ಟು : ಗೆದ್ದನೈ ನಿನ್ನಾತನೊಸಗೆಯ ಬಿದ್ದಿನರಲೈ ಸಾವು ಪರರಿಗೆ ಬಿದ್ದುದೊಂದಪ [ಪಾಠಾಂ. ದುವಿ] ಘಾತಿಯೆಂದನು ಸಂಜಯನು ನಗುತ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೪–೫೭). [ಸಂ.]

ಅಪಚನ (ನಾ). ಜೀರ್ಣಕ್ಕೆ ಬಾರದಿರುವುದು ; ಅಜೀರ್ಣ : " . . . ಅಪಚನದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ನಗೆಯನ್ನು ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಸ್ಮರಣೆಯೆಂದರೆ ! " ಎಂದು ಶೀನು ಮಾತೆತ್ತಿದ (ಸಮಜೀ. ೫೪೧). [ಸಂ.]

ಅಪಚಯ (ನಾ). ೧. ಕಡಮೆಯಾಗುವುದು ; ಕುಂದುವುದು ; ಹ್ರಾಸ : ಅದು ಶರೀರ ಬಳಾಯುರ್ದೇಹ ಪ್ರಮಾಣೋಪಚಯಾಪಚಯ ಹೇತುತ್ವದಿಂದಮುತ್ಸರ್ಪಿಣಿಯವಸರ್ಪಿಣಿ ನಾಮಮಂ ಪಡೆದುದು(ಆದಿಪು. ೬–೪೮ ವ) ; ವೃದ್ಧಿಹ್ರಾಸೌ ಉಪಚಯಾಪಚಯಂಗಳಪ್ಪುವು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೩೯). ೨. ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದು ; ಶೇಖರಣೆ. 'ಪು ಷ್ಪಾ ಪ ಚ ಯ ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪಚರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪಚಾರ ಮಾಡು ; ತಿರಸ್ಕರಿಸು : ಅಪಚರಿಸಿ ಪಾಪಣ್ಣನನ್ನೂ ವೇದಿಕೆ ಕೆಳಗೆ ಕೂಡಿಸಿದರು (ವೈದ್ಯವಿ. ೧೦೦) ; ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ, ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಕ್ರೂರರೀತಿಯಿಂದ ಅಪಚರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆ ಅಬಲೆ ಆ ರೀತಿ ಕಂಪಿಸುವುದನ್ನು ರಂಗಣ್ಣ ಸಹಿಸದಾದ (ದುಂಬಿಕ. ೧೧೬).
[ಅಪಚಾರ + –ಇಸು$_3$]

ಅಪಚಾರ (ನಾ). ೧. ವಿರುದ್ಧವಾದ ಆಚರಣೆ ; ತಪ್ಪು ನಡವಳಿಕೆ ; ಅಗೌರವ : ಕಂಸಂ ಮಾಟ್ಪೊಂದಪಚಾರದಿಂದಿಟುದುದಿಂದೀ ದೇವಕೀ ಗರ್ಭಂ (ಜಗವಿ. ೨–೬೧) ; ಉಪಚಾರವೆಸಗುವ ನೆಪದೊಳು ದಿನದಿನ ನಾ ಗೈಯುವಪಚಾರಗಳನು ಕ್ಷಮಿಸೆಂದು ಬೇಡುವೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೪೩–೧). ೨. ಅಗಲಿಕೆ ; ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವುದು ; ಸಾವು. ೩. ಅಭಾವ ; ಇಲ್ಲದಿರುವುದು. ೪. ನ್ಯೂನತೆ ; ದೋಷ. [ಸಂ.]

ಅಪಚಿ$_1$ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ನಿರೂಪದಿಂದ ನಂಬಿಗಳು ಅಪಚಿ ಅನತಪಗಳಿಗೆ (ಸೌಇಎ. 1934 ; ಪುಂಗನೂ. ೧೫೬–೪ ; 1419) ; ಶ್ರೀ ನಾರಸಿಹ್ವ ಕಾಣಿಯಾಚಿಕಾಜ ನಂಬಿಗಳ ವೊಪ್ಪಗಳು ಅ ಪ ಚಿ ಯ ಬರಹ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೭೨–೨೨ ; 1496). [?]

ಅಪಚಿ$_2$ (ನಾ). ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಗ್ರಂಥಿಗಳು ದೊಡ್ಡವಾಗಿ ಊದಿಕೊಂಡು ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ : ಬಜೆ, ಅಣಿಲೆಕಾಯಿ, ಅರಗು, ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ, ಚಂದನ ಇವಿಷ್ಟನೂ ಸಮಾಂಶವಾಗಿ ಚೂರ್ಣಿಸಿ ಹಾಕಿ ತೈಲವ ಕಾಸಿ ಆ ತೈಲವಂ ಪಾನವಮಾಡಿಸಲು ಅಪಚಿ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಿ ಪರಿಹರವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೬೯). [ಸಂ. ಅಪಚೀ]

ಅಪಚಿತ (ಗು). ೧. ಕುಗ್ಗಿದ ; ಕಡಮೆಯಾದ ; ಕ್ಷಯಿಸಿದ. ೨. ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಪಚಿತಿ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷಯ ; ಹಾನಿ ; ಕೇಡು. ೨. ವೆಚ್ಚ ; ಖರ್ಚು. ೩. ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ : ಸತತ ಶಿಷ್ಯರೊಳ್ವೆದೆ ಸಂದೇಹಗೊಳ್ಳದಪಚಿತಿಯ ಕೈಕೊಂಡಾವ ಕಾಮ್ಯಂಗಳಂ ಬೆಸಗೊಂಡರತಿಶಯದಿ (ಪರಶು. ೧೯–೫). ೪. ಶಿಕ್ಷೆ; ದಂಡನೆ. ೫. ಪೂಜೆ ; ನಮಸ್ಕಾರ ; ಮನ್ನಣೆ : ಸರ್ವರಿಂದೀಪರಿಯು ಜಗದಂಬೆಯಪಚಿತಿಯ ನಿರ್ವಿಘ್ನಸಾರದಿಂ ಕೊಳುತಿರ್ಪಳ್ (ಪರಶು. ೧೯–೧೪). [ಸಂ.]

ಅಪಚಿತಿಗೈ (ಕ್ರಿ). ನಮಸ್ಕರಿಸು ; ಪೂಜಿಸು ; ಗೌರವಿಸು : ಬರವನೀಕ್ಷಿಸುತಾಗ ನೆರೆದ ವಿದ್ವಜ್ಜನರು ಹರುಷರಸಮಂಕುರಿಸಿ ಥರಥರದೊಳಿದಿರೆದ್ದು ಭರದೊಳಪಚಿತಿಗೈದರರ್ಘ್ಯಪಾದ್ಯಾಸನಗಳಿತ್ತು (ವೆಂಕಾರಾ. ೧–೨–೨). [ಅಪಚಿತಿ$_2$ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಪಛಂದಸ್ಸು (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಛಂದಸ್ಸು ಕೆಟ್ಟಿರುವುದು ; ಛಂದೋದೋಷ : ಅನರ್ಥಕ ಶ್ರುತಿಕಠೋರ. . . ಅಪಛಂದಸ್ಸು . . . ಎಂಬ ಎಂಟು ವಾಕ್ಯದೋಷವಿಲ್ಲದೆ (ವಿವೇಕ. ೨೨೬).
[ಸಂ. ಅಪಛಂದಸ್]

ಅಪಜಯ (ನಾ). ಸೋಲು ; ಭಂಗ : ಧುರದಲಪಜಯವಾಯ್ತಲಾ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೩–೨). [ಸಂ.]

ಅಪಜಯಧಾಮ (ನಾ). ಭಂಗಕ್ಕೆ ನೆಲೆ ; ಸೋಲಿಗೆ ಆವಾಸಸ್ಥಾನ : ಈ ಮನುಷ್ಯಶರೀರವಪಜಯಧಾಮವಲ್ಲಾ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦–೨೨).
[ಅಪಜಯ + ಧಾಮ]

ಅಪಜಯಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೋಲಿಸು ; ಭಂಗಿಸು.
[ಅಪಜಯ + ಪಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಪಜಯಹೊಂದು (ಕ್ರಿ). ಸೋಲು ; ಭಂಗಪಡು.
[ಅಪಜಯ + ಹೊಂದು]

ಅಪಜಯಾವಹ (ಗು). ಸೋಲನ್ನು ತರುವ; ಭಂಗವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ : ಇದಜಿ ಫಲ ನಿ ಮ ಗ ಪ ಜ ಯಾ ವ ಹ ವೆಂ ದ ನಾ ಮುನಿಪ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೧–೨೯). [ಅಪಜಯ + ಆವಹ]

ಅಪಜಿಹ್ಮ (ನಾ) ೧. ವಕ್ರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಮೋಸವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ತ್ಯಾಗಮಕಿಂಚನತ್ವಮಪಜಿಹ್ಮಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ ದಲೆಂಬತುಳಂಗಳ್ ಕುಶಲಂಗಳಿಂತು ದಶಧರ್ಮಂಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧–೭). ೨. ಮೋಸವಿಲ್ಲದವನು ; ನೇರವಾದ ನಡೆವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನು. [ಸಂ.]

ಅಪಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಮುಚ್ಚುಮರೆ; ಅಪಲಾಪ; ಕಂಡು ಕೇಳಿದುದನ್ನು ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು; ಮುಚ್ಚಿಡುವುದು: "ಅಪಹ್ನವಃ, ಅಪಲಾಪಃ, ಅಪಜ್ಞಾನಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅಪಾತ್ಯಯ], ಅಪವ್ಯಯಃ – ಈ ೪ ಮಱಸುಹ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧–೪೫) ; "ಅಪಹ್ನವಮದಪಜ್ಞಾನಮುಪಲಾಪಮಾ ಅಪವ್ಯಯಮೆನಲು ಮಱಹಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧–೧೯). [ಸಂ.]

ಅಪಟೀ (ನಾ). ತೆರೆ ; ಮರೆ ; ಪರದೆ : "ಅಪಟೀ, ಕಾಂಡಪಟಃ, ಪ್ರತಿಸೀರಾ, ಯವನಿಕಾ, ತಿರಸ್ಕರಿಣೀ – ಈ ೫ ತೆರೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೨–೧೫೪).
[ಸಂ. ಅಪಟೀ]

ಅಪಟು (ಗು). ೧. ಅಸಮರ್ಥ ; ಚಟುವಟಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ; ಕೌಶಲವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ರೋಗಿ. [ಸಂ.]

ಅಪತಿಕ (ಗು). ಒಡೆಯನಿಲ್ಲದ ; ಅನಾಥನಾದ. [ಸಂ.]

ಅಪತೃಷ್ಣೆ (ನಾ). ದುರಾಶೆ ; ಕೆಟ್ಟ ಆಸೆ : ಕೊಲ್ಲದ ಪರನಾರಿಗಾಟಸದ ಕಳ್ಳದಸತ್ಯದೊಳೊಂದದಾಗಳುಂ ಕುದಿದಪತೃಷ್ಣೆಯಂ ಕುಸಿದು ಮಾಣಿಸುವಯ್ದುಮಣುವ್ರತಂಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೬–೭). [ಸಂ. ಅಪತೃಷ್ಣಾ]

ಅಪತ್ನೀಕ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಡತಿಯಿಲ್ಲದವನು : ಈತನು ಅಪತ್ನೀಕ (ಆರ್ಯಧ. ೫೨). ೨. ಹೆಂಡತಿ ಜೊತೆಗೆ ಇಲ್ಲದವನು. ಸಪತ್ನೀಕ ಹೋ. [ಸಂ.]

ಅಪತ್ಯ (ನಾ). ಸಂತಾನ ; ಮಗ ; ಮಗಳು : ಜಾಬಾಲಿಗಳೆಂಬತ್ಯುತ್ತಮಯತಿಪತಿಗಳಪತ್ಯಂ ಹಾರೀತನಾಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೯೯). [ಸಂ.]

ಅಪತ್ಯಪ್ರೇಮ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮ; ಪುತ್ರವಾತ್ಸಲ್ಯ : ಅದೇ ಅವನನ್ನು ಅವರು ಅಪತ್ಯಪ್ರೇಮದಿಂದ ಕಾಣಲು ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೩೭). [ಅಪತ್ಯ + ಪ್ರೇಮ]

ಅಪತ್ಯಾಂತರಭಗಿನಿ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ಸೋದರಿ : ಪರಮಧರ್ಮವನಾವ ಬಯಸುವನವನ ಭವನದಲಿ ನಿರುತ ವೃದ್ಧಜ್ಞಾನಿ ವಂಶೋತ್ತರ ದರಿದ್ರಪ್ರಿಯನಪತ್ಯಾಂತರಭಗಿನಿಯೀ ನಾಲ್ವರಿರಬೇಕೆಂದನಾ ವಿದುರ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೩೪).
[ಸಂ. ಅಪತ್ಯಾಂತರಭಗಿನೀ (ಅಪತ್ಯ + ಅಂತರ + ಭಗಿನೀ)]

ಅಪತ್ಯೋದಯ (ನಾ). ಸಂತಾನಲಾಭ ; ಪುತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿ: ಅಪತ್ಯೋದಯಮುಹೂರ್ತ ಫಲಪ್ರಭಾವಭಾವನಾಜಾತ ವಿಸ್ಮಯಾಂದೋಳಿತ ಶಿರಸ್ಸರೋರುಹಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೯೬ ವ). [ಅಪತ್ಯ + ಉದಯ]

ಅಪತ್ರಪ (ನಾ). ನಾಚಿಕೆಗೆಟ್ಟವನು ; ಲಜ್ಜೆಯಿಲ್ಲದವನು. [ಸಂ.]

ಅಪತ್ರಪಿಷ್ಣು (ನಾ). ನಾಚಿಕೆಯ ಸ್ವಭಾವದವನು ; ಲಜ್ಜಾಶೀಲ. [ಸಂ.]

ಅಪತ್ರಪೆ (ನಾ). **೧.** ನಾಚಿಕೆ; ಲಜ್ಜೆ ; ಸಂಕೋಚ. **೨.** ಲಜ್ಜೆಗೆಟ್ಟ ಹೆಂಗಸು. [ಸಂ. ಅಪತ್ರಪಾ]

ಅಪಥ (ನಾ). **೧.** ದಾರಿಯಿಲ್ಲದ್ದು. **೨.** ದಾರಿಯಲ್ಲದ್ದು; ಅಮಾರ್ಗ; ತಪ್ಪುದಾರಿ. **೩.** ದಾರಿಯಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಹಾದಿಗಾಣದ ಸನ್ನಿವೇಶ ; ದಾರಿಯೇ ಇಲ್ಲದ ಸ್ಥಳ. **೪.** ಪಾಷಂಡಿತನ. **೫.** ಯೋನಿ. [ಸಂ.]

ಅಪಥ್ಯ (ನಾ). **೧.** ಹಿತವಲ್ಲದ್ದು ; ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲದ್ದು : ಬಿಡು ಕನ್ಯಾರತ್ನಮನೀಗಡೆ ಚಕ್ರಿಪದದ್ವಯಕ್ಕೆ ತಡೆದಿರದೆಜಗೇಪಡೆಮಾತೊ ಬಂದು ಕಾಣ್ ಕಂಡೊಡೆ ಪಥ್ಯಮಪಥ್ಯಮಿಾ ಕನಿಷ್ಠಾಚರಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೮೯). **೨.** ಪಥ್ಯ ಮಾಡದಿರುವುದು ; ಅಹಿತವಾದ ಆಹಾರ ವಿಹಾರ : ಅಪಥ್ಯ ಮಾಡಿ ರೋಗ ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪದಗಾಮಿ (ಗು). **೧.** ಕಾಲಿಲ್ಲದೆ ನಡೆಯುವ. (ನಾ). **೨.** ಹಾವು. [ಸಂ. ಅಪದಗಾಮಿನ್]

ಅಪದಶೆ (ನಾ). ಕೀಳುದೆಸೆ; ದುರ್ದಶೆ. [ಸಂ. ಅಪದಶಾ]

ಅಪದಸ್ಥ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿಲ್ಲದವನು; ಅಧಿಕಾರ (ಪದವಿ) ತಪ್ಪಿದವನು ; ಸ್ಥಾನಚ್ಯುತ : ಜನನಾಥಂ ಪಿತೃ ಸಾಯೆ ನಮ್ಮನಪದಸ್ಥರ್ ಮಾಡಿ ಬೋಡಾದುದಂ ಜನನೀಯಗ್ರಜನಲ್ಲಿಗೆಯ್ದಿ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೨೫). [ಸಂ.]

ಅಪದಾಂತರ (ನಾ). ನೆರೆ ಹೊರೆ; ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆಯ ದೂರವೂ ಇಲ್ಲದಷ್ಟು ಸಮಿಾಪ : "ಆಸನ್ನಮಪದಾಂತರಂ ಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಂ ಸಮಿಾಪಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೬–೩). [ಸಂ.]

ಅಪದಾನ (ನಾ). **೧.** ಮಹಾಕಾರ್ಯ ; ಉದಾತ್ತವಾದ ಕೆಲಸ ; ಕೊಂಡಾಟಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕಾರ್ಯ : ಆ ನಾಗಪಾಶಮಂ ಜಗತೀನಾಥಂ ಪೊಸೆಯೆ ಕಟ್ಟುಗಳ್ ಬಿಚ್ಚಿರೆ ಪೋಲ್ತೇನೆಸೆದುದೊ ನೃಪಸುತನಪದಾನದ ಶಾಸನಕೆ ಲೆಕ್ಕಮಿಟ್ಟಕ್ಕರಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೫೪). **೨.** ಹಿಂದಿನ ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ಜನ್ಮಗಳ ವೃತ್ತಾಂತ ಕಥೆ. [ಸಂ.]

ಅಪದೂರು 'ಅಪದೂಱು' ನೋ.

ಅಪದೂಱು, ಅಪದೂರು (ನಾ). ಸುಳ್ಳು ದೂರು; ಅಪವಾದ : ದೂರ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಬಱಿಯಪದೂಱ ಹೊಱಿಸಿದೆ ಜೀವನಲಿಯಿದನಾರು ಮೆಚ್ಚುವರಕಟ ರಕ್ಷಿಸು ನಮ್ಮನನವರತ (ಹಭಸಾ. ೯೬). **ಅಪದೂರು** : ಎಷ್ಟು ಅಪದೂರಿಗೆ ಗುರಿಯಾದ (ದೌಲತ್. ೯೬). [ಅಪ್ಪ$_0$ + ದೂಱು$_2$]

ಅಪದೃಕ್ಸಾರ (ನಾ). **೧.** ಕಣ್ಣಿನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸತಕ್ಕುದು ; ದೃಷ್ಟಿಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವಂಥದು : ಇದು ಕಾಮನ ಕಾರಲಗೆನಿಸಿದುದಪದೃಕ್ಸಾರಮುಂಥಕಾರಮಪಾರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೨೦). **೨.** ದೃಷ್ಟಿಶಕ್ತಿ ಕಡಮೆಯಾದವನು ; ಕಣ್ಣಿನ ನೋಟ ಕೆಟ್ಟವನು. [ಸಂ.]

ಅಪದೆಸೆ, ಅವದೆಶೆ (ನಾ). = ಅಪದಶೆ : ಮೌನವೇತಕೆ ಮರುಳುತನ ಬೇಡಾನು ನಿನ್ನಪದೆಸೆಯ ಬಯಸುವನಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾ ಉ. ೧೦–೧೩) ; ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಅಪದೆಸೆಗೆ ಏನು ಕಾರಣವಿರಬಹುದೆಂಬ ಯೋಚನೆ ಆತನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು (ರಾಜಸೂ. ೭). **ಅವದೆಶೆ** : ಆ ಅವದೆಶೆಗಳೆಲ್ಲ ಯಾತಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದುವು ? ಯಾರಿಂದ ಬಂದವು ? (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೪೬). [< ಸಂ. ಅಪದಶಾ]

ಅಪದೇಶ (ನಾ). **೧.** ನಿಮಿತ್ತ ; ನೆಪ ; ವ್ಯಾಜ. **೨.** ಗುರಿ ; ಲಕ್ಷ್ಯ. **೩.** ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಸರು ; ಕೀರ್ತಿ. **೪.** ಮೋಸ. **೫.** ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲದ ಸ್ಥಳ ; ಸಲ್ಲದ ಜಾಗ. [ಸಂ.]

ಅಪದೋಷ (ನಾ). ತಪ್ಪಿಲ್ಲದವನು ; ದೋಷರಹಿತ : ಅಪದೋಷನ ನೇಳಿಸಿ ಕೊಂದ ಪಾಪಿಯಂ ಪಲವು ತೆಱದ ಕೊಲೆಗಳಿನೀ ನಿಷ್ಕೃಪನಂ ಕೊಲ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೫೩). [ಸಂ.]

ಅಪಧಮನಿ (ನಾ). ಹೃದಯದ ಕಡೆಯಿಂದ ದೇಹದ ಇತರ ಭಾಗಕ್ಕೆ ರಕ್ತವನ್ನು ಸಾಗಿಸುವ ರಕ್ತನಾಳ. 'ಅಭಿಧಮನಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪಧೈರ್ಯ (ನಾ). ಅಂಜಿಕೆ ; ಅಂಜುಬುರುಕತನ ; ಅಧೈರ್ಯ : ಪೆಣ್ಗಳೊಳ್ ಪ್ರಕಟಿಸುವಳಪಧೈರ್ಯಮಂ ! ಆ ಅಣುಗಿ ಬೆಪ್ಪಾಡಿದುದ ನೆಲ್ಲಮಂ ನೀನುಮೊಪ್ಪಿದೆಯಲಾ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೫೪–೩೩೪). [ಸಂ.]

ಅಪಧ್ಯಾನ (ನಾ). **೧.** [ಜೈನ] ದುಷ್ಟಚಿಂತನೆ; ಇತರರಿಗೆ ಹಾನಿಯನ್ನು ಬಯಸುವುದು : ಜಯ ಪರಾಜಯವಧಬಂಧಾಂಗಚ್ಛೇದ ಸರ್ವಸ್ವಹರಣಾದಿಗಳ್ ಪೆಱಂಗೆಂತಕ್ಕುಮೆಂದು ಮನದೊಳ್ ಬಗೆವುದು ಅಪಧ್ಯಾನಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೭೬) ; ಗುರುಗಳೊಳ್ ಸಮಾತ್ಸರ್ಯಮಪಧ್ಯಾನಮಹರ್ಷಮವಿನಯಂ ಜ್ಞಾನದೃಗಾವರಣದಾಸ್ರವಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೧೬). **೨.** [ಜೈನ] ಅನ್ಯಧರ್ಮದ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸುವುದು : ಪ್ರಯೋಜನಮಿಲ್ಲದೆ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣಮಪ್ಪ ಪರಸಮಯದ . . . ಕಾವ್ಯಂಗಳಂ ಮನದಿಂ ಚಿಂತಿಸುವುದುಮಪಧ್ಯಾನಮೆಂಬ ಮೂಱನೆಯನರ್ಥದಂಡಮಕ್ಕುಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೩೦–೨೩). 'ಅರ್ಥದಂಡ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪಧ್ವಂಸ (ನಾ). **೧.** ಕೀಳಾಗುವುದು ; ಪತಿತನಾಗುವುದು ; ವರ್ಣಸಂಕರ. **೨.** ಪತಿತ ; ಜಾತಿಗೆಟ್ಟವನು ; ಸಂಕರಜಾತಿಯವನು ; (ಬೈಗುಳ) ಹಾಳಾದವನು : ಇವನೆಷ್ಟು ಗರ್ವದಿಂದ ಮಾತಾಡುತ್ತಾನೆ ! ಎಲಾ ಅಪಧ್ವಂಸ ! (ಭಾಸನಾ. ೩೪–೨೬). [ಸಂ.]

ಅಪಧ್ವಂಸಿ (ನಾ). **೧.** ನಾಶಮಾಡುವವನು. **೨.** ಜಾತಿಸಂಕರವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು ; ಕುಲಗೆಡಿಸುವವನು. [ಸಂ. ಅಪಧ್ವಂಸಿನ್]

ಅಪಧ್ವಸ್ತ (ಗು). **೧.** ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೂ ನಿಂದೆಗೂ ಗುರಿಯಾದ ; ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಹೊಂದಿದ. **೨.** ಚೂರ್ಣಿಸಿದ ; ಪುಡಿಮಾಡಿದ. [ಸಂ.]

ಅಪನಂಬಿಕೆ, ಅಪನಂಬಿಗೆ, ಅಪನಂಬುಗೆ (ನಾ). ನಂಬಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಅವಿಶ್ವಾಸ : ನೀನು ನನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅಪನಂಬಿಕೆ ಪಡುವೆಯೇನು ? (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೨೨). **ಅಪನಂಬಿಗೆ** (೬). **ಅಪನಂಬುಗೆ** (೬). [ಅಪ್ಪ$_0$ + ನಂಬಿಕೆ]

ಅಪನಯನ (ನಾ). **೧.** ದೂರಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವುದು. **೨.** ಹೊರದೂಡುವುದು : ಆತನ ಕಾಲದೊಳ್ ಮಕ್ಕಳ್ ಪುಟ್ಟೆ ಗರ್ಭಮಲನಿರಾಕರಣಮುಂ ಮೂತ್ರಪುರೀಷ ದೋಷಾಪನಯನಮುಮಾದುದು (ಚಾವುಂಪು. ೧೦). [ಸಂ.]

ಅಪನಿ 'ಅಪಿನಿ' ನೋ.

ಅಪನಿಂದೆ (ನಾ). ಅನ್ಯಾಯವಾದ ಬೈಗುಳು ; ಅಪವಾದ : ಇಂತಹ ಅಪನಿಂದೆಯು ನನಗೆ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಬಹಳ ತಲ್ಲಣಿಸುತ್ತಿದೆ (ರಾವಿಜ. ೩).

ಅಪನಿಂದೆ ಹೊರಿಸು = ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ ನಿಂದೆಗೆ ಗುರಿಮಾಡು : "ನಿಕಾರ, ವಿಪ್ರಕಾರ = ಅಪನಿಂದೆಯನು ಹೊರಿಸಿ ಅಪಕಾರಮಾಡುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ). 'ಅವನಿಂದೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಪನಿಂದಾ]

ಅಪನಿರೂಪಣ (ನಾ). ತಪ್ಪು ನಿರೂಪಣೆ. [ಸಂ.]

ಅಪನೀತ (ಗು). ತೆಗೆದುಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟ; ತೆಗೆದುಹಾಕಿದ; ಹೋಗಲಾಡಿಸಿದ: ಚಂದ್ರಾಪೀಡದೇವಂ ತದಾಶ್ರಮಮನನೆಯ್ದಿವಂದು ಕಿಱಿದಾನುಂ ದೂರದೊಳ್ ಸಿವೇಶಿತ ತುರಂಗಸೈನ್ಯನಪನೀತ ಸಮಾಯೋಗನಾಗಿ (ಕಾದಂಉ. ೫೪೧). [ಸಂ.]

ಅಪನೋದ (ನಾ). ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು; ನಿವಾರಣೆ: ಪ್ರಿಯ ಮಧುರಂಗಳುಂ ಶೋಕಾಪನೋದನಿಪುಣಂಗಳುಂ . . . ಅಪ್ಪ ವಚನ ನಿಚಯಂಗಳಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೬೨). [ಸಂ.]

ಅಪನೋದನ (ನಾ). = ಅಪನೋದ: ಆ ಮಂತ್ರಿಮುಖ್ಯಂ ತದವಸ್ಥನಾಗಿಯುಂ ಸುಹೃದ್ದುಃಖಾಪನೋದನಾರ್ಥಂ ಸ್ವಸ್ಥನಂದದಿಂ ನರೇಂದ್ರನನಿಂತೆಂದಂ (ಕಾದಂಉ. ೬೮೫). [ಸಂ.]

ಅಪನೋದಿತ (ಗು). ಹೋಗಲಾಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ನಿವಾರಿಸಿದ: ಸ್ವೇದಾಪನೋದಿತ ಪಟಚ್ಚರ ಪರಿವೀಜ್ಯಮಾನೆ ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಮೆಯ್ಯನಾಗಳಾಱಿಸಲೆಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೮೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪಪ 'ಅಪ್ಪ₂' ನೋ.

ಅಪಪದ (ನಾ). **೧.** ತಪ್ಪಾದ ಸ್ಥಾನ (?). **೨.** ಅಸಾಧುವಾದ ಪದ: ತುರೀಯೋಪಾಂತ್ಯದೊಳು ವಿಹರಿಸುತಲಿರುವ ಯಾತ್ರಿಕರ ಕಾಣುತ್ತ, ಹಗುರಾದ ಜೀವವಿದರಪಪದಕೆ ಎತ್ತೆತ್ತಿ ಆತುಕೊಳುತಿರುವ (ಮಲೆದೇ. ೩೯–೮). [ಸಂ. ?]

ಅಪಪಾಠ (ನಾ). (ಗ್ರಂಥಸಂಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ) ನ್ಯಾಯವಾಗಿ ರಬೇಕಾದ ಪಾಠಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ತಪ್ಪಾದ ಪಾಠ: ಉದಾ— ಅವಿರಳಕೇತಕಪರಿಮಳನವಾಪ್ತಶೈತ್ಯಂ ಸಮಾಂದ್ಯನಳಿನೀಳಗುಣಂ [ಪಾ ಠಾಂ. ಸಮುದ್ಯನಳಿನೀಳಗಳಂ] ಪವನಪವನಾಶನೀಂಟು [ಪಾ ಠಾಂ. ನಿಂದು]ವುದು ವಿಯೋಗಿಪ್ರಾಣಪವನನಂ ಪುರವರದೊಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೩–೧೧೫). ℙ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಅಪಪಾಠಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಅರ್ಥವಾಗುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಅವಿರಳಕೇತಕ ಪರಿಮಳಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕೈತಕ ಪದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಕೇತಕವೆಂಬ ಶಬ್ದವೂ, ಸಮುದ್ಯನಳಿನೀಳಗಳಂ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಸಮಾಂದ್ಯನಳಿನೀಳಗಳಂ ಎಂಬುವೂ ಅಪಪಾಠವಾಗಿ ಸೇರಿವೆ. [ಸಂ.]

ಅಪಪ್ರಚಾರ (ನಾ). **೧.** ಸುಳ್ಳು ಸುದ್ದಿ ಹರಡುವುದು. **೨.** ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ವಿವರಿಸಿ ಹರಡುವುದು; ಇಲ್ಲ ಸಲ್ಲದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಹೇಳುವುದು. **೩.** ಒಬ್ಬರ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡುವುದು: ನನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಅಪಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿದರೂ ಅವರಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವಿಲ್ಲ (ಕಮನೆ. ೭). [ಸಂ.]

ಅಪಪ್ರಥೆ (ನಾ). ಅಪವಾದ; ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು; ಅಪಕೀರ್ತಿ: ಪರಾಶ್ರಯಿಗಳು ಎಂಬ ಅಪಪ್ರಥೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆ? (ಆಲೆಮ. ೯೪); ಎಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಆಪಪ್ರಥೆಯನ್ನು ಹರಡುತ್ತಿರುವಳೋ ದೇವರೇ ಬಲ್ಲ (ಶ್ರೀರಾಯು. ೩೫೨). [ಸಂ. ಅಪಪ್ರಥಾ]

ಅಪಪ್ರಯೋಗ (ನಾ). **೧.** [ವ್ಯಾಕ] ತಪ್ಪಾಗಿ ಬಳಸುವುದು; ಅಶುದ್ಧವಾದ ಶಬ್ದದ ಬಳಕೆ: ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದೆ ಏಕೆ ಅಪಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುತ್ತೀಯೆ (ರೂಢಿ). **೨.** ಸಲ್ಲದ ವಸ್ತುವಿನ ಪ್ರಯೋಗ. [ಸಂ.]

ಅಪಭ್ರಂಶ (ನಾ). **೧.** ಜಾರಿಬೀಳುವುದು; ಪತನ. **೨.** ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಕೃತದಿಂದ ವಿಕಾರಹೊಂದಿ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದಿರುವ ಶಬ್ದ; ತದ್ಭವ ಶಬ್ದ: ಕ್ರಮದಿಂದೆ ಸಂಧಿನಾಮಂ ಸಮಾಸಮಾ ಪೊದಟ್ಬಾಖ್ಯಾತಂ ಪ್ರಮುದಿತ ಧಾತುವಪಭ್ರಂಶಮವ್ಯಯಂ ಸಂಧಿ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದೊಳ್ (ಶಮದ. ೧). **೩.** ಅಪಭ್ರಂಶ ಭಾಷೆ; ಒಂದು ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷೆಯ ಹೆಸರು: ಸಂಸ್ಕೃತಪ್ರಾಕೃತಮಪಭ್ರಂಶಂ ಪೈಶಾಚಿಕಮೆಂಬ ಮೂಱುವರೆ ಭಾಷೆಗಳೊಳ್ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೫೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪಭ್ರಂಶತೆ (ನಾ). ರೂಪದ ಮಾರ್ಪಾಡು; (ಶಬ್ದವು) ವಿಕಾರ ಹೊಂದಿ ಬಳಕೆಗೆ ಬರುವ ರೀತಿ: ದಾಡಿಮಮಾ ಕೂಷ್ಮಾಂಡಂ . . . ಅಱಿ ರೂಢಿಯ ಕುಳನೆಂದು ಜಟಿದಪಭ್ರಂಶತೆಯೊಳ್ (ಶಮದ. ೨೦). [ಸಂ. ಅಪಭ್ರಂಶತಾ]

ಅಪಭ್ರಂಶನುಡಿ (ನಾ). ತಪ್ಪುನುಡಿ; ತೊದಲು ಮಾತು: ಶೌರ್ಯಮಂ ತೋರಿ ಜಸಮಾಂತು ಪಿಂತಿರುಗಲತಿಲೇಸಲ್ಲದೋರಂತೆ ಚಿಣ್ಣನೊಲಪಭ್ರಂಶನುಡಿಗಳಿಂದೇ ಫಲವು ದಾನವೇಶ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೩೩–೨೬). [ಅಪಭ್ರಂಶ + ನುಡಿ₂]

ಅಪಭ್ರಷ್ಟ (ಗು). **೧.** ನಡತೆಗೆಟ್ಟ. **೨.** ಅಸಾಧುವಾದ; ಅಶುದ್ಧವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಪಮತಿ (ಗು). ಬುದ್ಧಿಗೆಟ್ಟ; ತಿಳಿಗೇಡಿಯಾದ: ಮಯ್ದುನನ ಪೊಲಲ್ಗಪಮತಿ ಸಂಭಿನ್ನಂಬೆರಸುವೋದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೩೬). [ಸಂ.]

ಅಪಮರ್ಯಾದೆ (ನಾ). ಅಗೌರವ: ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಸರಕಾರದ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಜರುಗುತ್ತಿರುವುದು ತುಂಬ ಅಪಮರ್ಯಾದೆಯ ಸಂಗತಿ (ಕುರುಕಾ. ೧೧೪). [ಸಂ. ಅಪಮರ್ಯಾದಾ]

ಅಪಮಾನ (ನಾ). ಅವಮಾನ; ಅಗೌರವ. [ಸಂ.]

ಅಪಮಾನಂಬಡು, ಅಪಮಾನಪಡು (ಕ್ರಿ). ಅಗೌರವವನ್ನು ಹೊಂದು; ಅಪಮಾನಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗು; ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೋ: ನಮ್ಮರಸನೀಗಳ್ . . . ಅಪಮಾನಂಬಟ್ಟ ಉಪಧಾವಿಶುದ್ಧನಪ್ಪ ಮಂತ್ರಿಯಂತಾಕಾರಸಂವರಣೆಯನುಂಟುಮಾಡಿಕೊಂಡಿರ್ಪುದಾವಕಾರಣಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೬–೧೮). **ಅಪಮಾನಪಡು:** ಅವನು ತುಂಬಾ ಅಪಮಾನಪಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೋದ (ರೂಢಿ). [ಅಪಮಾನ + ಪಡು₁]

ಅಪಮಾನಪಡು 'ಅಪಮಾನಂಬಡು' ನೋ.

ಅಪಮಾನಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಮಾನವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು. [ಅಪಮಾನ + ಮಾಡು₁]

ಅಪಮಾನವಚನ (ನಾ). ಅವಮಾನವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಮಾತು. [ಅಪಮಾನ + ವಚನ]

ಅಪಮಾನಹತ (ಗು). ಅಪಮಾನಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ; ಗುರಿಯಾದ: ಈ ನುಡಿಯು ಸಲಿಸಿದೊಡೆ ಇವನಪಮಾನಹತನಿದು ಧರ್ಮನಿಶ್ಚಯವೇನು ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨–೪೦). [ಅಪಮಾನ + ಹತ]

ಅಪಮಾನಿತ (ಗು). = ಅಪಮಿತ. [ಸಂ.]

ಅಪಮಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಗೌರವವನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಕಳೆ; ಮಾನಕ್ಕೆ ಭಂಗತರು: ಅಪಮಾನಿಸಿ ಪೊಱಮಟ್ಟಳತ್ತೆ ಮನೆಯಿಂದಾಗಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೬–೧೧); ಅಸುರನ ಚರಣೆಂದಪಮಾನಿಸುಗುಮೊ ಮೇಣ್ ಭಕ್ತನೆಂದು ಮನ್ನಿಸುಗುಮೊ . . . ಕೃಷ್ಣರ (ಜಗವಿ. ೫–೭೫). [ಅಪಮಾನ + –ಇಸು₃]

ಅಪಮಾರ್ಜನ (ನಾ). ತೊಡೆದುಹಾಕುವುದು; ಅಳಿಸುವುದು; ಗುಡಿಸುವುದು; ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪಮಿತ (ಗು). ಅಪಮಾನಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ; ಮಾನ ಕಳೆದುಕೊಂಡ: ಅಪಮಿತಜನಕ್ಕಮಭೇದ್ಯಾವಲಿಗಂ . . . ಪರಮಸುಖಮನೊಸೆದೀಯುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೫೧). [ಸಂ.]

ಅಪಮಿತ್ಯ (ನಾ). ಸಾಲ; ಋಣ: "ಅಪಮಿತ್ಯಕಂ, ಉದ್ಧಾರಃ, ಋಣಂ, ಪರ್ಯುದಂಚನಂ – ಈ ೪ ಸಾಲಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೪–೪೧೮). [ಸಂ.]

ಅಪಮೂರ್ಧ (ನಾ). ತಲೆಯಿಲ್ಲದ ಅಟ್ಟೆ ; ಮುಂಡ.
[ಸಂ. ಅಪಮೂರ್ಧನ್]

ಅಪಮೃತಿ (ನಾ). = ಅಪಮೃತ್ಯು. [ಸಂ.]

ಅಪಮೃತ್ಯು (ನಾ). ೧. ಅಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಸಾವು ; ಚಿಕ್ಕಂದಿನ ಮರಣ : ಮಜುಕಮಾಮಯಮುಪ್ಪಪಮೃತ್ಯುವೆಂಬಿವಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಜಗು (ಆದಿಪು. ೫–೩೦). ೨. ಆಕಸ್ಮಿಕವಾದ ಮರಣ ; ದುರ್ಮರಣ ; ಅಪಘಾತ : ಸುಪ್ರಭಾತ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಆರ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವ ನೆನೆದರೆ ತಪ್ಪುವುವು ಅಪಮೃತ್ಯು ಕಾಲಕರ್ಮಂಗಳಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೧೭೭). ೩. ಗಂಡಾಂತರ : ಹೋದುದೊಂದಪಮೃತ್ಯು ಲೋಕಕೆ ತೀದುದಿಲ್ಲಾಯುಷ್ಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೪೭). [ಸಂ.]

ಅಪಮೌಲ್ಯ (ನಾ). ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ತಗ್ಗಿಸುವುದು, —ಇಳಿಸುವುದು: ಸಂಸತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಆರ್ಥಿಕ ಮಂತ್ರಿಗಳು ರೂಪಾಯಿನ ಅಪಮೌಲ್ಯವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಭರವಸೆ ನೀಡಿದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪಯಶ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು ; ಅಪಕೀರ್ತಿ : ಗುರುತರ ಕಾರ್ಯದೊಳಪಯಶ ಸಹ ಚಂದವಪ್ಪುದು ಮಹಿಮವಂತರಿಗೆ (ಇಂಚಾಪ. ೭೦–೩೭). [ಸಂ. ಅಪಯಶಸ್]

ಅಪಯಾನ (ನಾ). ಹಿಂದಿರುಗುವುದು ; ಹಿಂದಿರುಗಿ ಓಡುವುದು ; ಪಲಾಯನ ; ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಓಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪರ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯ ; ಅನ್ಯ. ೨. ಆಮೇಲಿನ ; ತರುವಾಯದ. ೩. ಕೀಳಾದ ; ಕಡಮೆ ದರ್ಜೆಯ. ೪. ಹಿಂದುಗಡೆಯ. ೫. ಎದುರುಗಡೆಯ ; ದೂರದ. ೬. ತನಗಿಂತ ಉತ್ತಮವಾದುದು ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲದ ; ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ : ಪರನಪರಂ ಭವನಭವಂ ಚರನಚರಂ ಸಗುಣನಗುಣನೇಕನನೇಕಂ ಕ್ಷರನಕ್ಷರನೆನಿಪಗಣಿತವಿರುದ್ಧಗುಣ ನಿನ್ನ ನಿಜವದೇಂ ಕೇವಳಮೇ (ಜಗವಿ. ೩–೯೭). (ನಾ). ೭. ಮನೋಹರ ; ಸುಂದರ : "ರಮಣೀಯಮುಪರಂ ಜಯಂ ಮಂಜುಳಂ ವರೇಣ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೭–೨). ೮. ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕು. ೯. ಆನೆಯ ಹಿಂಗಾಲಿನ ಹೆಜ್ಜೆ. ೧೦. ಶತ್ರು. [ಸಂ.]

ಅಪರಂಜಿ (ನಾ). ೧. ಚೊಕ್ಕ ಚಿನ್ನ ; ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಬಂಗಾರ : ತಚ್ಚೋಳಾವನೀ ಪ್ರಭೂತದೆಸಕಂ ತನ್ನುರ್ವರಾಮಂಡಳಕ್ಕಚ್ಚಂಬೊಯ್ದಪರಂಜಿಯಾದುದು (ಉದ್ಭಟ. ೧೨–೭೩); ಬಡನಡುವಿನ ಭಾಮಿನಿ ತಳಿರ್ಗೈಯೊಳ್ ಪಿಡಿದಪರಂಜಿಯ ಸೆಳೆಯಲರ್ವಿಲ್ಲನ ಪಡಿಯಜತಿಯ ಕೈಯೊಳಗೊಪ್ಪುವ ಸೆಳೆಯಂತೆ ವಿರಾಜಿಸಿತು (ಜಯಕಾ. ೨–೪೭) ; ಅಪರಂಜಿಯಂತೆ ಪಯಿನವಾಗಿದ್ದ ಸಂಸಾರ (ಮಹಾಗ. ೨). ೨. ನಿಷ್ಕಳಂಕ ಮತ್ತು ಅತ್ಯುತ್ತಮ : "ರೂಪ, ಗುಣ ಎರಡರಲ್ಲೂ ಅಪರಂಜಿ" (ಕೀಲುಗೊಂ. ೧೩).
[ದೇ ?. ‖ ತಮಿ. ಅಪರಂಚಿ ; ತೆಲು. ಅಪರಂಜಿ]

ಅಪರಂಜಿಕೊಡ (ನಾ). ಚೊಕ್ಕ ಚಿನ್ನದ ಬಿಂದಿಗೆ ; ಶುದ್ಧ ಬಂಗಾರದ ಕೊಡ : ಕಂಜಾತಾಕರದಲ್ಲಿ ವಲಂ ಜನಿಸಿದ ಸುಚೀಯ ಮಧ್ಯದೊಳ್ಸುಪರಜಃಪುಂಜಮಯ ಕಂಜಮೆನಲಪರಂಜಿಗೊಡಂ ಪೂರಿತಾಳಿಯಿಂದೊಂದೆಸೆಗುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೫–೬೧). [ಅಪರಂಜಿ + ಕೊಡ$_3$]

ಅಪರಂಜಿಗೇದಂಗೆ 'ಅಪರಂಜಿಗೇದಗೆ' ನೋ.

ಅಪರಂಜಿಗೇದಗೆ, ಅಪರಂಜಿಗೇದಂಗೆ (ನಾ). ಹೊಂಬಣ್ಣದ ಕೇದಗೆ ಹೂ ; ಹೊಂಗೇದಗೆ : ಕಂಜಾಸ್ತ್ರನಾ ವನದುರ್ಗದಂತಾಯ್ತುಪರಂಜಿಗೇದಗೆಯ ಬಾಳ್ವೇಲಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೬೪). **ಅಪರಂಜಿಗೇದಂಗೆ :** ಕಂಜಾಜಿನಾಗಸಂಪಗೆ ಬಂದುಗೆಯಪರಂಜಿಗೇದಂಗೆಯೊಳ್ಪರಲಾ ಮಂಜರಿಗಳಿನರ್ಚಿಸಿದರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೨–೩೭). [ಅಪರಂಜಿ + ಕೇದಗೆ]

ಅಪರಂಜಿದಗಡು (ನಾ). ಚೊಕ್ಕ ಚಿನ್ನದ ತಗಡು : ಅಪರಂಜಿದಗಡುಗಳ ದೊರೆಯಾದುವು ನುಣ್ಣದುಪುಗಳಾ ಶ್ಯಾಮೆಗೆ (ಜಯಕಾ. ೩–೪೩).
[ಅಪರಂಜಿ + ತಗಡು]

ಅಪರಂಜಿದೊಡವು (ನಾ). ಶುದ್ಧ ಚಿನ್ನದ ಒಡವೆ : ಅರುಣಾಂಬರವುಟ್ಟಪರಂಜಿದೊಡವಿಟ್ಟು ಸರಸಕುಂಕುಮರಮೆಯೊರೆದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨–೪೭). [ಅಪರಂಜಿ + ತೊಡವು]

ಅಪರಂಜಿಮಿಗ (ನಾ). ಚೊಕ್ಕ ಚಿನ್ನದ ಬಣ್ಣದ ಜಿಂಕೆ ; ಸುವರ್ಣ ಮೃಗ : ಅಲರಶರನ ಬೀಡಪರಂಜಿಮಿಗದಾಡುವೊಲ ಕಾಮುಪಶು ಮೇವಕಾಡು (ನೇಮಿಸಂ. ೧–೬೧). [ಅಪರಂಜಿ + ಮಿಗ]

ಅಪರಂಜಿಸರಿಗೆ (ನಾ). ಶುದ್ಧ ಚಿನ್ನದ ಸರಿಗೆ ; ಚಿನ್ನದ ಜರತಾರಿ : ಅಪರಂಜಿಸರಿಗೆದುಪ್ಪಟಿಯಂ ಹೊದ್ದು (ಯನಳ.೭೨). [ಅಪರಂಜಿ+ಸರಿಗೆ]

ಅಪರಂಪಾರ (ನಾ). ಅನಂತ ; ಎಲ್ಲೆಮೀರಿದ್ದು : ಪಾಂಡವರ ಧನರಾಶಿಯಾದರೂ ಎಷ್ಟು ಅಪರಂಪಾರವಾದುದು (ಮಭಾರ. ೨–೮೩) ; ತಲೆಗೆ ಭಾರವಾಗಿಹುದು ಅಪರಂಪಾರವಾದ ದುಃಖದ ರಾಶಿ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೭೯–೬) ; ಅಪರಂಪಾರ ! ಅಪಾರ ! ಈ ಜಗಜಗಗಳ ಹಾರ ! (ಬಾಸಿಗ. ೮೦).
[ಅಪರ + ಪಾರ]

ಅಪರಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಸತ್ತವರಿಗಾಗಿ ನಡಸುವ ಸಂಸ್ಕಾರ ; ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ ; ಅಂತ್ಯಸಂಸ್ಕಾರ : ಅವರ ಅಪರಕ್ರಿಯೆಗಳೆಲ್ಲ ಮುಗಿಯುವ ತನಕ ಪೆನುಗೊಂಡೆಯಲ್ಲಿದ್ದು . . . ಮುಂಬಯಿಗೆ ಮರಳಿದರು (ಒಂಟದ. ೨೩೨). [ಅಪರ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಪರಗಿರಿ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮ ಪರ್ವತ ; ಪಡುವಣ ಪರ್ವತ : ಅರುಣದಿನಮಣಿ ಬಯಲ್ದಾವರೆಯನೆ ಪೋಲ್ತಿರ್ಪನಪರಗಿರಿವರಶಿರದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೮೦. ಶೂದ್ರಕ). [ಅಪರ + ಗಿರಿ]

ಅಪರಗೆ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವ ನದಿ.
[ಸಂ. ಅಪರಗಾ]

ಅಪರಜ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಣ್ಯ (?) : ಆರು ತಪಿದರು ದೇವಲೋಕ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೊರಗು ಅರಮನೆ ಅಪರಜ ೧೨೦ ಕೂಲಿ ಅಪರಜ ೧೨೦ (ಎಕ. X (s), ಕೋಲಾರ. ೩೫೦–೫ ; ೧೬ನೆಯ ಶತ). [?]

ಅಪರಜ$_2$ (ಗು). ೧. ದೂಳಿಲ್ಲದ. ೨. ರಜೋಗುಣವಿಲ್ಲದ : ೧, ೨ : ತಿಳಿನೀರಂತಪರಜರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೫೫). [ಸಂ. ಅಪರಜಸ್]

ಅಪರಜಲಧಿ (ನಾ). ಪಡುವಣ ಕಡಲು ; ಪಶ್ಚಿಮ ಸಮುದ್ರ : ಹೇಮಕೂಟದ ಗಿರಿ ಹಿಮಾಲಯವಾಗಪರಜಲಧಿಯನು ಮುಟ್ಟಿಹವು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೭–೪೨). [ಅಪರ + ಜಲಧಿ]

ಅಪರಜಲನಿಧಿ (ನಾ). = ಅಪರಜಲಧಿ : ಭೀಷ್ಮನು ಫಲುಗುಣನು ಕಾದಿದರು ದಿನಕರನಪರಜಲನಿಧಿಗೆ ಇಳಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೭–೩).
[ಅಪರ + ಜಲನಿಧಿ]

ಅಪರಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಜ್ಞಾನ : ಜ್ಞಾನ, ವಿಜ್ಞಾನ, ಸುಜ್ಞಾನ, ಮಹಾಜ್ಞಾನ, ಅಪರಜ್ಞಾನ ಇಂತೀ ಪಂಚಜ್ಞಾನವ ದಹ್ಯ ಮಾಡಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೫೪–೫೮೧). [ಅಪರ + ಜ್ಞಾನ]

ಅಪರದಿಕ್ಕು (ನಾ). ಪಡುವಲು ; ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕು. [ಅಪರ + ದಿಕ್ಕು]

ಅಪರದಿಗ್ಭಾಗ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನ ಪ್ರದೇಶ ; ಪಡುವಲು : ತದಪರದಿಗ್ಭಾಗದೊಳನಗಾರಕೇವಳಿ ಹುತಾಶನ ಕುಂಡಮುಂ ಸ್ಥಾಪನಂಗೆಯ್ದು (ಆದಿಪು. ೧೬–೫೨ ವ). [ಸಂ. (ಅಪರದಿಕ್ + ಭಾಗ)]

ಅಪರನಾಮಧೇಯ (ನಾ). ೧. ಬೇರೊಂದು ಹೆಸರು. ೨. ಬೇರೊಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು : ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನಾಪರನಾಮಧೇಯನುಂ (ಗದಾಯು. ೨–೭ ವ). [ಅಪರ + ನಾಮಧೇಯ]

ಅಪರಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ: ಪರಪಕ್ಷಾಪರಪಕ್ಷಂ ದೊರೆಕೊಂಡುದು ವಿಧಿಗೆನುತ್ತೆ ಬಯ್ವುಳ್ ಸುಯ್ವುಳ್ (ಹವ್ಮಿಾರ. ೨–೮೨). ೨. ಎದುರು ಕಡೆ; ಶತ್ರುಪಕ್ಷ; ಪ್ರತಿವಾದಿ. [ಅಪರ + ಪಕ್ಷ]

ಅಪರಭಾಗ (ನಾ). ಹಿಂಭಾಗ; ಹಿಂದುಗಡೆ: ಇದಿರೊಳಾನಿಹೆ ಶಲ್ಯನೆಡವಂಕದಲಿ ಬಲದಲಿ ಕೃಪನಪರಭಾಗದಲಿ ನೀ ಬಂದೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೨೮). [ಅಪರ + ಭಾಗ]

ಅಪರರಾತ್ರಿ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಅರ್ಧಭಾಗ; ನಡುರಾತ್ರಿ ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ಬೆಳಗಿನವರೆಗಿನ ಕಾಲ. [ಅಪರ + ರಾತ್ರಿ]

ಅಪರವಯಸ್ಸು (ನಾ). ಇಳಿವಯಸ್ಸು; ಮುಪ್ಪು: ಈ ಅಪರವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ನಿಮಗೆ ಇಷ್ಟು ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಉತ್ಸಾಹಗಳಿರುವುದು ಆಶ್ಚರ್ಯ (ರೂಢಿ). [ಅಪರ + ವಯಸ್ಸು]

ಅಪರವಾರಿಧಿ (ನಾ). = ಅಪರವಾರ್ಧಿ: ಆಗಸದಿನಪರಸಂಧ್ಯಾರಾಗಾವಿಲನರ್ಕನಪರವಾರಿಧಿಗಿೞಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೮೮).
[ಅಪರ + ವಾರಿಧಿ]

ಅಪರವಾರ್ಧಿ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮಸಮುದ್ರ; ಪಡುವಣ ಕಡಲು: ಇನನಪರವಾರ್ಧಿಗಿೞಿದಂ (ಚಿಬಪು. ೪೭–೪೭). [ಅಪರ + ವಾರ್ಧಿ]

ಅಪರಶರೀರ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಶರೀರ; ಅನ್ಯದೇಹ: ನಾನು ಬೇಡಿಕೊಂಡುದನು ವ್ಯರ್ಥವ ಮಾಡದೆ ನನ್ನ ಸಂಗಡಲೆ ಹೇಮಕೂಟಕ್ಕೆ ಬಂದು ನನಗೆ ಅಪರಶರೀರವಾದ ಕಾದಂಬರಿಯ ದುರಾಲೋಚನೆಯ ಬಿಡಿಸಿ (ವಚಕಾ. ೪೮). [ಅಪರ + ಶರೀರ]

ಅಪರಸಂಧ್ಯೆ (ನಾ). (ಹಗಲಿನ ಕೊನೆಯ) ಸಂಜೆ; ಸಾಯಂಸಂಧ್ಯೆ: ಅಪರಸಂಧ್ಯಾ ಸಂಪಠನತತ್ಪರಪುಣ್ಯಪಾಠಕನಿಕರ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೨೪ ವ).
[ಅಪರ + ಸಂಧ್ಯೆ]

ಅಪರಾಂಬುಧಿ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮಸಮುದ್ರ: ಅಂಬರತಳದಿಂದಿನನಪರಾಂಬುಧಿಯೊಳ್ಪೀೞಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೭೯). [ಅಪರ + ಅಂಬುಧಿ]

ಅಪರಾಂಬುರಾಶಿ (ನಾ). = ಅಪರಾಂಬುಧಿ: ವಾರಿಜನಾಥನನಾಥನಾಗಿ ತೊಟ್ಟಗೆ ಮು[ೞುಪ]ಂತೆವೊಲ್ ಮುೞುಗಿದಂ ಕಡುಕೆಯ್ದಪರಾಂಬುರಾಶಿಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೧೦೬). [ಅಪರ + ಅಂಬುರಾಶಿ]

ಅಪರಾಂಭೋರಾಶಿ (ನಾ). = ಅಪರಾಂಬುಧಿ: ಅಪರಾಂಭೋರಾಶಿವೇಳಾವನಮಮರ ಪುರೋದ್ಯಾನಮಂ ನೋಡಲೆೞ್ತಂದಪುದೋ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೧೪೨). [ಅಪರ + ಅಂಭೋರಾಶಿ]

ಅಪರಾಗ$_1$ (ಗು). ೧. ಅನುರಾಗವಿಲ್ಲದ; ವ್ಯಾಮೋಹವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರುವುದು: ಅಪರಾಗಂ ಮುನಿಪತಿವೋಲಪಗತಗುಣನಾಗಿಯುಂ ನಿಜಾಯತದೋಷಂ ವಿಪುಳಯಶೋಧನಲೋಭಂ ನೃಪವೃಷಭನರಾತಿನಿಕರ ತರುದವದಹನಂ (ಕವಿರಾ. ३–೧೫೭). [ಸಂ. (ಅಪ$_0$ + ರಾಗ)]

ಅಪರಾಗ್ಯ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನ ಪರ್ವತ. [ಅಪರ + ಅಗ]

ಅಪರಾಜಿತ (ಗು). ೧. ಸೋಲಿಸಲ್ಪಡದ; ಸೋಲದ. (ನಾ). ೨. ವಿಷ್ಣು. ೩. ಶಿವ. ೪. ಜಿನ. [ಸಂ.]

ಅಪರಾಜಿತತ್ವ (ನಾ). ಸೋಲಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ತನಗಪರಾಜಿತತ್ವಮಳವಟ್ಟಿರೆ ತೇಜದಳುರ್ಕೆಯಿಂ . . . ನನೆಯಿ(ಸು)ವಂ ಪುರಾತನ ಮಹಾತ್ಮರ ನಿಮ್ಮಡಿದಂಡನಾಯಕಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭–೭೧; 1136). [ಸಂ.]

ಅಪರಾಜಿತೆ (ನಾ). ೧. ಸೋಲದವಳು; ಜಯಶೀಲೆ. ೨. ದುರ್ಗಾದೇವಿ. ೩. [ಜೈನ] ದಿಗ್ವನಿತೆಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳ ಹೆಸರು: ಜಯಂತೆ ಅಪರಾಜಿತೆ . . . ಎಂಬೆಣ್ಬರುಂ ದಿಗ್ವನಿತೆಯರುಂ (ಆದಿಪು. ೭–೩ ವ).
[ಸಂ. ಅಪರಾಜಿತಾ]

ಅಪರಾತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಅಪರರಾತ್ರಿ (ಕ). ೨. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಅವೇಳೆ: ಆ ಪ್ರಚಂಡವಾದ ಮಳೆಯಿಂದ ಆ ಅಪರಾತ್ರಿಯ ಭೀಷಣತೆಯು ಮತ್ತಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಲಿದೆ (ಅಂಬಿಕೆ. ३). [ಸಂ.]

ಅಪರಾದಿತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಸೂರ್ಯ. ೨. ಒಬ್ಬ ರಾಜನ ಹೆಸರು: ಜಲಧಿಯ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯಬಲ ಜಲಧಿಯ ನಡುವಳುರ್ವ ಕೋಪಶಿಖಿಗಳ ನಡುವಿರ್ತಲೆವೊತ್ತಿದ ಪುಳ್ಳಿಯ ಪುೞುವೊಲಿರ್ದನತಿಚಕಿತಚಿತ್ತನಪರಾದಿತ್ಯಂ (ಗದಾಯು. ೧–೨೩). [ಅಪರ + ಆದಿತ್ಯ]

ಅಪರಾದ್ರಿ (ನಾ). ಪಡುವಣ ಬೆಟ್ಟ; ಪಶ್ಚಿಮಗಿರಿ; ಅಸ್ತಾಚಲ: ಇನನಪರಾದ್ರಿಶಿಖರನಾದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೯೭). [ಅಪರ + ಅದ್ರಿ]

ಅಪರಾಧ (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪು; ತಪ್ಪುಕೆಲಸ: ಅಪರಾಧಂಗಳನೆಯ್ದೆ ಮಾಣಿಸಿಯಜಸ್ರಂ ನಂಬಿಯಂ ತೊತ್ತುಗೊಂಡು (ನಂಬಿರ. ೮–೨). ೨. ದಂಡ; ಜುಲ್ಮಾನೆ: ಆತನು ತನ್ನ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ಹತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಅಪರಾಧವನ್ನು ತೆತ್ತ (ರೂಢಿ).

ಅಪರಾಧ ಕೊಡು = ಜುಲ್ಮಾನೆಯನ್ನು ತೆರು; ದಂಡವನ್ನು ಕೊಡು: ಯಿದಕ್ಕೆ ತಪ್ಪಿದರೆ ಅರಮನೆ ಗುರುಮನೆಗೆ ಅಪರಾಧ ಕೊಡಬೇಕೂ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೯೮–೩೨; 1691). **ಅಪರಾಧ ತೆರು**=ಜುಲ್ಮಾನೆ ಕೊಡು: ತಪ್ಪಿದವರು ಅಪರಾಧ ತೆರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪರಾಧಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತಪ್ಪುಮಾಡು; ತಪ್ಪುಕೆಲಸವನ್ನು ನಡೆಸು: ಇಂತಪ್ಪಪರಾಧಂಗೆಯ್ದುಂ ತಾನಲ್ಲದವೊಲೆಸೆವುದೀ ಶುಕಂ (ಕಾದಂಉ. ೬೧). [ಅಪರಾಧ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಪರಾಧಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ದಂಡದ ಹಣ. [ಅಪರಾಧ + ಕಾಣಿಕೆ]

ಅಪರಾಧದ್ರವ್ಯ (ನಾ). = ಅಪರಾಧ ಕಾಣಿಕೆ: " . . . ನಾನು ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿ ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರಿದಷ್ಟು ಅಪರಾಧದ್ರವ್ಯವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು" ಎಂದು ಹೇಳಿದನು (ಕವಿಕ. ೪). [ಅಪರಾಧ + ದ್ರವ್ಯ]

ಅಪರಾಧರತಿ (ನಾ). ತಪ್ಪುಮಾಡುವುದರಲ್ಲೇ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಬೋಧವಕ್ರೋಪಕ್ರಮಿಗಳಪರಾಧರತಿಗಳು ಸುಕೃತಧರ್ಮವಿರೋಧಿಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦–೬೭). [ಅಪರಾಧ + ರತಿ]

ಅಪರಾಧಸ್ಥ (ನಾ). ಅಪರಾಧವನ್ನು ಮಾಡಿದವನು; ತಪ್ಪಿತಸ್ಥ:
[ಸಂ.]

ಅಪರಾಧಿ (ನಾ). ತಪ್ಪುಮಾಡಿದವನು: ದುರೋದರವ್ಯತಿಕರದೊಳ್ ಪರಾಭವಿಸಿ ಕೃಷ್ಣೆಯನುಯ್ದಪರಾಧಿಯೆಲ್ಲಿದಂ (ಗದಾಯು. ೬–೨೯); ಇಲ್ಲಿ ಬರುವ ಎಳೆಯ ಮಕ್ಕಳು ಅಪರಾಧಿಗಳಲ್ಲ (ರಂಗರೋ. ೫೬).
[ಸಂ. ಅಪರಾಧಿನ್]

ಅಪರಾಬ್ಧಿ (ನಾ). = ಅಪರಾಂಬುಧಿ: ಅಂದು ಮಾರ್ತಂಡನಪರಾಬ್ಧಿಗಿಳಿಯಲ್ಕಿಂತೆ ನಡೆತಂದು (ನಂಬಿರ. ೧೭–೧೪೮). [ಅಪರ + ಅಬ್ಧಿ]

ಅಪರಾರ್ಕ (ನಾ). = ಅಪರಾದಿತ್ಯ. [ಅಪರ + ಅರ್ಕ]

ಅಪರಾರ್ಧ (ನಾ). ಎರಡನೆಯ ಅರ್ಧಭಾಗ; ಉತ್ತರಾರ್ಧ: ಸನ್ನುತಮಪರಾರ್ಧಂ ಸಂಪನ್ನಶ್ಲಿಷ್ಟಾಕ್ಷರೋಪರಚಿತಮದೋಷಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೯೭). [ಅಪರ + ಅರ್ಧ]

ಅಪರಾವತಾರ (ನಾ). ಬೇರೊಂದು ಅವತಾರ; ಬೇರೆಯ ರೂಪ: ಕೇಳಿ ಕೃತಕೃತ್ಯನಾದೆಂ ಹರಿಧ್ವಂಸಮುಂ ಭಾಳಾಕ್ಷನಪರಾವತಾರ ಹಲಗೆಯ ಗುರುವೆ (ವೀಶೈಪು. ३–೧೨–३); ವರಾಹ ಮಿಹಿರಾಚಾರ್ಯರ ಅಪರಾವತಾರವೇ ಆಗಿದ್ದರೆಂದರೆ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಾಗಲಾರದು (ಕುರುಕಾ. ೧೯).
[ಅಪರ + ಅವತಾರ]

ಅಪರಾಶಾಕುಂಭಿ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನ ಆನೆ; ಅಂಜನವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ದಿಗ್ಗಜ: ಅಪರಾಶಾಕುಂಭಿ ಶುಂಭತ್ಕರಟತಟಗಳದ್ದಾನಸಂಭ್ರಾಂತ ಭೃಂಗೌಘಪಯೋದಾಲಂಬಿ . . . ರಾವಂ ಸುಳಿದುದು (ರಾಜಶೇ. ೪-೯೩). [ಸಂ. ಅಪರಾಶಾಕುಂಭಿನ್]

ಅಪರಾಶೆ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕು: ಅಪರಾಶಾಪರ್ವತದಗ್ರದೊಳ್ ಕಲಾಪತಿಕಲೆ ಸಂಜೆ ಸರಿಯೆ ತೋರ್ಪವೊಲೆಸೆಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೪೯). [ಸಂ. ಅಪರಾಶಾ]

ಅಪರಾಹ್ಣ, ಅಪರಾಹ್ನ (ನಾ). ನಡುಹಗಲಾದ ಮೇಲೆ ಸಂಜೆಯ ವರೆಗಿನ ಕಾಲ; ಹಗಲಿನ ಉತ್ತರಭಾಗ: ಜ್ಯೇಷ್ಠಮಾಸದ ಸಿತ ಚತುರ್ದಶಿಯೊಳ್ ಭರಣೀನಕ್ಷತ್ರದೊಳಪರಾಹ್ಣದೊಳ್ ಪರಮ ದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೆಯ್ಕೊಳ್ವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೦೬ ವ). **ಅಪರಾಹ್ನ**: ಇಂದು ಅಪರಾಹ್ನ ಭೇಟಿಮಾಡಿ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಭೋಜನ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು (ಬೆಸಂಕ. ೧-೧; ೧೦-೨-೬೫). [ಸಂ. ಅಪರಾಹ್ಣ]

ಅಪರಾಹ್ನ 'ಅಪರಾಹ್ಣ' ನೋ.

ಅಪರಿಗ್ರಹ (ನಾ). ೧. ಪರಿಗ್ರಹ ಮಾಡದಿರುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಯಾರಿಂದಲೂ ಏನನ್ನೂ ದಾನವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದಿರುವ ವ್ರತ; ಪಂಚಾಣು ವ್ರತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಅಪರಿಗ್ರಹವೆಂದರೆ ಜೀವ ಅಜೀವ ಬಾಹ್ಯ ಅಂತರ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗಮಾಡುವುದು" (ಹಿಂದಸಾ. ೮೮). [ಸಂ.]

ಅಪರಿಚಿತ (ಗು). ೧. ಗುರುತಿಲ್ಲದ; ಪರಿಚಯವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಗುರುತಿಲ್ಲದವನು: "ನಗರದ ಒಳಗೆ ಅಪರಿಚಿತರಿಗೆ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶವಿಲ್ಲ, ಅರುಣೋದಯದವರೆಗೆ ಕಾದಿರಬೇಕು" ಎಂದರು (ಮಣಿಸ. ೩೮). [ಸಂ.]

ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನ (ಗು). ೧. ಕತ್ತರಿಸದೆ ಇರುವ; ವಿಚ್ಛಿತ್ತಿಯಿಲ್ಲದ; ಎಡೆಬಿಡದ; ನಿರಂತರವಾದ: ಉನ್ನತಾನಂದಾಶ್ರು ಸಲಿಲೋತ್ಪನ್ನ ವದನಾಂಬುಜದಿನಪರಿಚ್ಛಿನ್ನ ಗದ್ಗದಕಂಠದಿಂ ಕೈಮುಗಿದು ಕೀರ್ತಿಸಲು (ಬಸವು. ೨-೨೨). ೨. ನಿರ್ಣಯವಾಗದ; ಅಳತೆಗೆ ಸಿಕ್ಕದ. [ಸಂ.]

ಅಪರಿಣತ (ಗು). ಪರಿಣತನಲ್ಲದ; ಎಳಸಾದ; ಬಲಿಯದ. [ಸಂ.]

ಅಪರಿಣಾಮ (ಗು). ಪರಿಣಾಮವಿಲ್ಲದ; ಕೆಟ್ಟ ಪರಿಣಾಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ. 'ಅಪರಿಣಾಮವಿಹಾರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪರಿಣಾಮವಿಹಾರ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಪರಿಣಾಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ವಿಹಾರ, —ಕ್ರೀಡೆ: ಈ ಖೇಚರನ ಹಾರಮಪಥ್ಯಾಹಾರದಂತೆಯುಮಪರಿಣಾಮವಿಹಾರದಂತೆಯುಮೆನಗಿನಿತು ಬೇಗಂ ಪ್ರಮೋದಸಂಹಾರಮಂ ಮಾಡಿದ ಕಾರಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೬ ವ). [ಅಪರಿಣಾಮ + ವಿಹಾರ]

ಅಪರಿತ್ರಾಣ (ಗು). ೧. ರಕ್ಷಣೆಯಿಲ್ಲದ: ಸರ್ವಾಶುಚಿ ನಿದಾನಮುಂ ಅನಿತ್ಯಮುಂ ಅಪರಿತ್ರಾಣಮುಂ ಅಕ್ಕುಂ ಈ ತನುವೆಂದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೩೬). (ನಾ). ೨. ರಕ್ಷಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪರಿಪಕ್ವ (ಗು). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೇಯದಿರುವ. ೨. ಪಕ್ವವಲ್ಲದ; ಹದಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ಪರಿಣತವಲ್ಲದ: ಹೀಗೆ ತನ್ನ ಅಪರಿಪಕ್ವವಾದ ಮನಸ್ಸಿನ ಉದ್ವೇಗದ ಎಳೆತ ಒಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ (ಶಾಂಪಜೀ. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ಅಪರಿಪಾತ್ರ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯಭೇದ: ತಾಂಡವ ನಾಟ್ಯ, ನೃತ್ತ, ಲಾಸ್ಯ . . . ಅಪರಿಪಾತ್ರ . . . ಎಂಬ ದಶವಿಧ ಪಾತ್ರಂಗಳಂ ಬೀಜಾ (ವಿವೇಕ. ೨೪೯). [ಸಂ.]

ಅಪರಿಭಿನ್ನ (ಗು). ಭಿನ್ನವಾಗದ; ಒಡೆಯದ: ಅಪರಿಭಿನ್ನಾಂತಶ್ಲಕ್ಷ್ಣಶ್ಲಿಷ್ಟ ಸಂನಿನಿಕಾಂತರಸುಸನ್ನಿವಿಷ್ಟಸುಸಂವೃತ್ತಾಂತರರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರವಿಂಶತಿನಖನುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೫೬ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪರಿಮಿತ (ಗು). ಮಿತಿಯಿಲ್ಲದ; ಅಳತೆ ಮೀರಿದ; ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ: ಕೈಕೊಂಡತ್ತಪರಿಮಿತರಾಗಮೆರ್ದೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೨೦). [ಸಂ.]

ಅಪರಿಮೇಯ (ಗು). ಅಳತೆಮಾಡಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದ: ಅಪರಿಮೇಯಮೆ ದೋಷಗುಣೌಘಮಿಂತುಪಚಿತಕ್ರಮದಾರಯೆ ಕಾವ್ಯದೊಳ್ ವಿಪುಳವೃತ್ತಿಯೊಳೊಂದಿರೆ ಪೇೞ್ವಿಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೪೨). [ಸಂ.]

ಅಪರಿವರ್ತ್ಯ (ಗು). ಬದಲಾಯಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಪರಿಶುದ್ಧ (ಗು). ಪರಿಶುದ್ಧವಲ್ಲದ; ಅಶುಚಿಯಾದ: ಆರ್ಯಪುತ್ರನ ಹಾಗಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ! ಇವನಾವನು, ಕಟ್ಟಿದ ರಕ್ಷೆಯಿಂದ ಮಂಗಳಾಂಗನಾದ ನನ್ನ ಮಗನನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಅಪರಿಶುದ್ಧನನ್ನು ಮಾಡುವನು (ಶಾಕುಂತ. ೧೮೯-೫). [ಸಂ.]

ಅಪರಿಹಾರ್ಯ (ಗು). ಪರಿಹರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ; ತಪ್ಪಿಸಲಾಗದ: ಯೋಚಿಸಿದಂತೆಲ್ಲ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಹಿಂಡು ಹಿಂಡಾಗಿ ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿ ಅವು ಅಪರಿಹಾರ್ಯವೆಂಬಂತೆ ಕಂಡುವು (ಪುನರು. ೨೬೭). [ಸಂ.]

ಅಪರೀಕ್ಷ್ಯ (ಗು). ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಲಾಗದ; ಪರೀಕ್ಷಿಸಬಾರದ: ಮಾಯೆಯಂತಪರೀಕ್ಷ್ಯ ಸತ್ತ್ವದೀಕ್ಷ್ಯಕೃತಿ (ಮಂಕುಕ. ೧೪೪). [ಸಂ.]

ಅಪರುದ್ಧ (ಗು). ೧. ನಿವಾರಿಸಿದ. ೨. ತಡೆಗಟ್ಟಿದ; ತಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ: ಅಘಮೂಲೋದ್ಧರಣಂಗೆಯ್ವವೊಲಪರುದ್ಧಾಸ್ರವನಾತ್ಮಕೇಶತತಿಯಂ ಪಱಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೦೪). [ಸಂ.]

ಅಪರೂಪ$_1$, ಅಪರೂಪು, ಅಪುರೂಪು (ಗು). ೧. ಅಪೂರ್ವವಾದ; ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೊರೆಯದ; ವಿರಳವಾದ: ಅಭಿಜ್ಞನಾದ ಮಹಾಮಂತ್ರಿಯು ಅಪರೂಪವೆಂತ ಅರಿಯಬೇಕು (ಕಥಾಮಂ. ೪-೭೬); "ತುಷಾರ ನಗರದಲ್ಲಿ ಕುಲೀನೆಯರಾದ ಕನ್ನೆಯರು ಅಪರೂಪವಲ್ಲ . . . ಎಂದು ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟನು (ಆರ್ಯಕ. ೮೪). (ನಾ). ೨. ಅಪೂರ್ವತೆ; ವಿರಳತೆ: ಪ್ರಾಣದಂಗಸಖನಿಂದು ತಾನು ಬಂದನಪರೂಪದಿಂದಲೆ (ಕುಚೇಲೋ. ೧೧೩). **ಅಪರೂಪು:** ೧. (೬). **ಅಪುರೂಪು:** ೧. ಇಂದು ಪರ್ವವು ಲಕ್ಷ್ಮೀವಾಸರವೆಂದು ಅಪುರೂಪಾದ ಭಕ್ಷವ ಸುಂದರದಿ ವಿರಚಿಸುವರವನೀಸುರರು (ಜಿನಭಾ. ೧೬-೪). [< ಸಂ. ಅಪೂರ್ವ]

ಅಪರೂಪ$_2$ (ಗು). ೧. ರೂಪವಿಲ್ಲದ. ೨. ರೂಪಗೆಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಪರೂಪದರ್ಶನ (ನಾ). ಎಷ್ಟೋ ಕಾಲದ ಮೇಲೆ ಆದ ಭೇಟಿ; ಅಪೂರ್ವವಾದ ಭೇಟಿ. [ಅಪರೂಪ$_1$ + ದರ್ಶನ]

ಅಪರೂಪದಿನ (ನಾ). ಎಷ್ಟೋ ಕಾಲಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಒದಗುವ ದಿವಸ; ಅಪೂರ್ವವಾದ ದಿವಸ: ಇಂತಹ ಅಪರೂಪದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಭುಗಳೂ ಇವರ ಸಂಗಡ ಸೇರಿ, ಪಾದಚಾರಿಗಳಾಗಿ ಬೆಟ್ಟಗುಡ್ಡಗಳನ್ನು ಹತ್ತಿ ಇಳಿದು, ಅರಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೨). [ಅಪರೂಪ$_1$ + ದಿನ]

ಅಪರೂಪಮನುಷ್ಯ (ನಾ). ತುಂಬ ಒಳ್ಳೆಯ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೊರೆಯದ ವ್ಯಕ್ತಿ. [ಅಪರೂಪ$_1$ + ಮನುಷ್ಯ]

ಅಪರೂಪು 'ಅಪರೂಪ$_1$' ನೋ.

ಅಪರೂಪುತನ (ನಾ). ಅಪೂರ್ವವಾಗಿರುವುದು; ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೊರೆಯದಿರುವಿಕೆ. [ಅಪರೂಪು (< ಅಪರೂಪ$_1$) + -ತನ]

ಅಪರೋಕ್ಷ (ಗು). ೧. ಪರೋಕ್ಷವಲ್ಲದ; ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರಿಸುವ; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ. (ನಾ). ೨. ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ: ಅರ್ಣವವ ಕಣ್ಣಿಂದೆ ಕಂಡ ಬೆರಗಾದೀತೆ ವರ್ಣನೆಯನೋದಿದೊಡೆ, ತೆರೆಯನೆಣಿಸಿದೊಡೆ? ಪೂರ್ಣವಸ್ತುಗ್ರಹಣವಪರೋಕ್ಷದಿಂದಹುದು ನಿರ್ಣಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ (ಮಂಕುಕ. ೬೮೮). [ಸಂ.]

ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಪಡೆದ ಜ್ಞಾನ: ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಅತಿಪರಿಪಕ್ವ ಭಕ್ತಿಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಾಧನವು (ಗೀತಾಸಂ. ೧೪೦). [ಅಪರೋಕ್ಷ + ಜ್ಞಾನ]

ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು. [ಸಂ. ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿನ್]

ಅಪರೋಕ್ಷಾನುಭೂತಿ (ನಾ). ಅಪರೋಕ್ಷವಾದ ಅನುಭವ. [ಅಪರೋಕ್ಷ + ಅನುಭೂತಿ]

ಅಪರ್ಣ (ಗು). ಎಲೆಯಿಲ್ಲದ. 'ಅಪರ್ಣಾನ್ವಿತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪರ್ಣಾನ್ವಿತ (ಗು). ೧. ಪಾರ್ವತಿಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದ. ೨. ಎಲೆಯಿಲ್ಲದ. ೧, ೨: ಆ ಮಹಾವನಂ . . . ಸ್ಥಾಣುನಿವಸನಮಾಗಿಯುಂ ಅಪರ್ಣಾನ್ವಿತಮಲ್ತು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫-೫೨ ವ). [ಸಂ. (ಅಪರ್ಣಾ + ಅನ್ವಿತ, ಅ- + ಪರ್ಣ + ಅನ್ವಿತ)]

ಅಪರ್ಣೆ (ನಾ). (ತಪಸ್ಸಿನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ) ಎಲೆಗಳ ಆಹಾರವನ್ನು ಕೂಡ ತೊರೆದವಳು; ಪಾರ್ವತಿ: ಮಹಾವಟವೃಕ್ಷದ ಕೆಳಗೆ ವಿಪುಳ ತಪದಿಂದೆ ಅಪರ್ಣೆಯೊಪ್ಪುತ್ತುಮಿರೆಯಿರೆ (ಗಿರಿಕ. ೯-೫೮ ವ). [ಸಂ. ಅಪರ್ಣಾ]

ಅಪರ್ಯಂತ (ಗು). ಮೇರೆಯಿಲ್ಲದ; ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ: ಇಂತುಪಮಾಕ್ರಮುಮನಪರ್ಯಂತ ಗುಣಗಣಮನಱಿದು ಪೇೞ್ಗೆ ಕವೀಶರ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೯೦). [ಸಂ.]

ಅಪರ್ಯಾಪ್ತ (ಗು). ೧. ಸಾಲದ; ತಕ್ಕಷ್ಟಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಸಮರ್ಥವಾದದ್ದು: ಭಾವಕ್ಕೆ ಭಾಷೆ ಅಪರ್ಯಾಪ್ತವಲ್ಲ (ಸಮಾಲೋ. ೩೮). ೩. [ಜೈನ] ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯು ಪೂರ್ಣಗೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಷ್ಟು 'ದ್ರವ್ಯ'ವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದಿರುವುದು: ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೆರಿಗೆಯಾಗದೆ ಹೊಟ್ಟೆಯಿಂದ ಹೊರಬೀಳುವ ಭ್ರೂಣವೂ ಅಪರ್ಯಾಪ್ತವೆನಿಸುತ್ತದೆ (ಜೈನಪ. ೨೯೪). ೪. ಮೇರೆಯಿಲ್ಲದ; ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಕ (ನಾ). = ಅಪರ್ಯಾಪ್ತ ೩: ಆ ನರಕಂಗಳೇೞಱಿಂ ಕೆಳಗೆ ನಿತ್ಯನಿಗೋದಮೆಂಬ ನರಕಮಿರ್ಪುದು ಅಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಬಾದರ ಪರ್ಯಾಪ್ತಕಾಪರ್ಯಾಪ್ತಕ ಭೇದದಿಂ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವನಸ್ಪತಿ ಕಾಯಂಗಳ್ . . . ಸಾಯುತ್ತುಂ ಪುಟ್ಟುತ್ತುಮಿರ್ಕುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೧೫೪). [ಸಂ.]

ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಅಸಂಪೂರ್ಣತೆ. ೨. [ಜೈನ] (ಆಹಾರಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು) ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಿನಾಮಕರ್ಮ: ಇದರಿಂದ ಪರ್ಯಾಪ್ತಿಗಳು ಪೂರ್ಣವಾಗದೆ ಇರುವುವು (ಜೈನಪ. ೩೭೬). [ಸಂ.]

ಅಪಲಗ್ನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಲಗ್ನ; ಅಶುಭವಾದ ಗಳಿಗೆ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅಪಲಪನ (ನಾ). = ಅಪಲಾಪ. 'ಅಪಲಪಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪಲಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟಾದುದನ್ನು ಇಲ್ಲವೆನ್ನು; ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಉಂಟೆನ್ನು: ಪೆಱತೊಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಧರ್ಮಮನಾರೋಪಿಸಿ ಪೇೞ್ವುದರ್ಕಾಗಿ ಮುನ್ನಿರ್ಪ ಧರ್ಮಮನಪಲಪಿಸುವುದು ಶುದ್ಧಾಪಹ್ನವಾಲಂಕಾರಮೆನಿಪುದು (ಅಪ್ರತಿ. ೪೬-೧೮); ಇರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅಪಲಪಿಸುವುದುಂಟು (ಭಾರಮಿಾ. ೩೦೩); ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಗೆ ಅಪಲಪಿಸಿ ಹೇಳೋಣವೆಂದು ದೊಂಬ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಯೋಚಿಸುತ್ತಾ ನಿಂತಿರಲು (ಅದೂಟ. ೧೭೯). ೨. ನಿರಾಕರಿಸು: ಈ ಸೇವೆಗೆ ಆರು ಅಪಲಪ್ಸಿ[ಪಿಸಿ]ದವರು ದೇವರ ಪಾದಕ್ಕೆ ತಪ್ಪಿದವರು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು.೧೪-೮; ?). [ಅಪಲಪನ + -ಇಸು₃]

ಅಪಲಾಪ (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪುಮಾತು; ಉಂಟಾದುದನ್ನು ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು; ಇಲ್ಲವಾದುದನ್ನು ಉಂಟೆನ್ನುವುದು; ಅಸತ್ಯ; ಮುಚ್ಚುಮರೆಯ ಮಾತು: ಯಾರಾದರೂ ತನ್ನ ಅಪಲಾಪವನ್ನು ಕೇಳಿದರೋ ಎಂದು ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡಿದ (ಚೀನಾಬಾ. ೧೫೨). ೨. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಮಾತು. 'ಅಪಲಾಪಿಸು' ಪರಾ.

ಅಪಲಾಪಮಾಡು = ಅಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳು; ಸುಳ್ಳಾಡು: ಮಂಡಲೇಶ್ವರನಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿದ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರದಲ್ಲಿ ಅಪಲಾಪಮಾಡಿದ ದೋಷವೊಂದು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೨೪೯). [ಸಂ.]

ಅಪಲಾಪಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲವಾಗಿಸು; ಬಚ್ಚಿಡು; ಇಲ್ಲವೆನ್ನು: ನಿಹ್ನವ = ಅ ಪ ಲಾ ಪ ಗೊ ಳಿ ಸು ವಿ ಕೆ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ಕಿ). ಅಪಲಾಪಿಸು ಹೋ. [ಅಪಲಾಪ + ಕೊಳ್₁ + -ಇಸು₃]

ಅಪಲಾಪನ (ನಾ). = ಅಪಲಾಪ ೧.: ಕಾಪುರುಷನೇ ಧೂರ್ತನೇ ಅಪಲಾಪನಾಲಾಪನೆ ದುರುಳನೇ (ಬಸವು. ೪೫-೨೨). [ಸಂ.]

ಅಪಲಾಪನೆ (ನಾ). = ಅಪಲಾಪ ೧.: ಪಾಪಕರ್ಮವೆ ಧರ್ಮವುಲಿವಪಲಾಪನೆಯೆ ಜಪವಾಡುವದುರಾಲಾಪವೇ ಮಂತ್ರವು ನಿನಗೆ (ಬಸವು. ೪೧-೯). [ಸಂ. ಅಪಲಾಪನಾ]

ಅಪಲಾಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲವೆನ್ನು; ಇಲ್ಲವಾದುದನ್ನು ಉಂಟೆನ್ನು; ಸುಳ್ಳು ಹೇಳು: ನೆತ್ತದಲಿ ಭಕ್ತಂಗೆ ಹಿರಿದಹ ವಿತ್ತಮಂ ಸೋಲ್ತೀಯಲೊಲ್ಲದೆ ಕೃತ್ತಿಧರನದೆಯಿದೆಯೆನುತ್ತಪಲಾಪಿಸುವುದರಿದು (ಬಸವು. ೪೪-೬೧); ಶಪಥವ ಗೆಯ್ದುದನಪಲಾಪಿಸುವುದಿದು ನೃಪಧರ್ಮವೇನೋ ನರೇಂದ್ರ (ಶಾಕುಂತ. ೬೮ ಅಡಿಟ). ೨. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡು; ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳು: ಪೋಪನಲ್ಲಿಯೆ ನಿಲುವನೈದಪಲಾಪಿಸುವ [ಪಾಠಾಂ. ಸುತ] ಮರುಳಾದ ತೆಱದಿಂದಾ ಪೊಳಲನಾತಂ ಪೊಱಮಡುವ ನೋಡುವನು ಮತ್ತೆ (ಬಸವು. ೪೫-೩೩). [ಅಪಲಾಪ + -ಇಸು₃]

ಅಪಲಿಖಿತ (ನಾ). ತಪ್ಪು ಬರವಣಿಗೆ: ಕಾಂಚಿಯದದು ಎಂಬುದು ಕಾಂಚಿಯ ದಾಮ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು (ಕನ್ನನಿ. ೧೯೪). [ಸಂ.]

ಅಪಲೆ (ಅ). (ಉಕ) ಅಂತೆ; ಹಾಗೆ: ನಾ ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸದಪಲೆ ಮಾಡು (ರೂಢಿ). [?]

ಅಪವರಕ (ನಾ). ೧. ಕೊಠಡಿ; ಗರ್ಭಗೃಹ; ಒಳಮನೆ: "ಅಪವರಕಂ, ಗರ್ಭಗೃಹಂ – ಈ ೨ ಓವರಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೯-೧೩೭). ೨. ವಾತಾಯನ; ಗವಾಕ್ಷದ ರಂಧ್ರ. [ಸಂ.]

ಅಪವರ್ಗ (ನಾ). ೧. ತೊರೆಯುವುದು; ಬಿಡುವುದು; ತ್ಯಾಗ: ೨. ಮೋಕ್ಷ; ಬಿಡುಗಡೆ: ಭವ್ಯಜನಕೆಲ್ಲಂ ಶಾಂತಿಮಿಚ್ಛಂತಿ ಸಾಧವ ಎಂಬುತ್ತಮಸಾಧುವರ್ಗಮೆ ನೆರಂ ಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗಂಬರಂ (ಆಜಿಪು. ೧-೫); ಎರವಹುದೆ ಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗದ ಸಿರಿಯದೆಂಬುದನಱಿದು ನಡೆವಂಗರಿದೆನಿಸುವದದಾವುದೈ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೬೭). ೩. ಕೆಲಸದ ಪೂರೈಕೆ; ಕಾರ್ಯದ ಸಮಾಪ್ತಿ. ೪. ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಹೊರತಾದುದು; ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರದುದು. ೫. ಪವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರದ ಅಕ್ಷರ; ಪವರ್ಗದ ಅಕ್ಷರವಿಲ್ಲದೆ ಇರುವ ಶಬ್ದ ಅಥವಾ ವಾಕ್ಯ. ೬. ಎಸೆಯುವುದು; ಎಸುಗೆ. ೭. ದಾನ; ಕೊಡುಗೆ.

ಅಪವರ್ಗವಾಗು = ಸಾಯು; ಕೊನೆಗಾಣು (?): ಅಲ್ಲಿ ನಾನಾ ವಿಕಾರಂಗಳಾದಾವು ಎಪ್ಪತ್ತೇಳು ದುರ್ಗದವರು ಅಪವರ್ಗವಾದಾರು (ಕಾಲಸಂ. ೮). [ಸಂ.]

ಅಪವರ್ಗಪದ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಪದವಿ: ಶತಬಳನಂ ಸಹಸ್ರಬಳ ಖೇಚರನಿಟ್ಟು ತಪೋನಿಯೋಗ ನಿಶ್ಚಿತಮನನಾಗಿ ಸಂದನಪವರ್ಗಪದಕ್ಕೆ (ಆದಿಪು. ೨-೧೯). [ಅಪವರ್ಗ + ಪದ]

ಅಪವರ್ಗಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗ : ಬೋಧಿಪದದೊಳ್ ನಿಲಲೆಂದಪವರ್ಗಮಾರ್ಗದಗ್ರೇಸರನಾಗಲೆಂದು ಬಗೆದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೬೦) ; ಮುನಿಕುಂಜರಂ ತದೇಕಾಂತದಿನಿಂತಪವರ್ಗಮಾರ್ಗದೊಳ್ ನಡೆದು (ಸುಕುಮಾ. ೪–೩). [ಅಪವರ್ಗ + ಮಾರ್ಗ]

ಅಪವರ್ಗಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಶ್ರೀ ; ಮೋಕ್ಷ ಸಂಪತ್ತು : ಸಂಸಾರಮಂ ದಾಂಟುವೂರ್ಜಿತಪುಣ್ಯಂಗಪವರ್ಗಲಕ್ಷ್ಮಿವರೆಗಂ ಸಂಸಾರಸಾರೋದಯೋದಿತ ಮಾಣಿಕ್ಯಜಿನಸ್ತವಾವಳಿ ಜಯಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೧೦). [ಅಪವರ್ಗ + ಲಕ್ಷ್ಮಿ]

ಅಪವರ್ಗಸಂಪತ್ತು (ನಾ). = ಅಪವರ್ಗಲಕ್ಷ್ಮಿ : ಅಪವರ್ಗಸಂಪದ್ವಿಳಾಸಿನೀ ಲಲಾಮನು . . . ಎನಿಸಿದೀ ತ್ರಿಭುವನೈಕಭೂಷಣವಿಳಾಸಂಗೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧–೬೨೪). [ಅಪವರ್ಗ + ಸಂಪತ್ತು]

ಅಪವರ್ಜನ (ನಾ). **೧.** ಬಿಡುವುದು ; ತೊರೆಯುವುದು ; ತ್ಯಾಗ. **೨.** ದಾನ ; ಕೊಡುಗೆ ; ದತ್ತಿ. **೩.** ಮೋಕ್ಷ. **೪.** ವಾಗ್ದಾನವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವುದು ; ಋಣ ತೀರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪವರ್ತನ (ನಾ). **೧.** ತೆಗೆಯುವುದು ; ಒಂದೆಡೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಗೆ ಒಯ್ಯುವುದು. **೨.** ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು. **೩.** ಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡುವುದು. **೪.** [ಗಣಿತ] ಭಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರಬಹುದಾದ ಗುಣ್ಯ ಗುಣಕಗಳ ವಿಂಗಡಣೆ ; ಭಾಜ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಶೇಷವಾಗಿ ಭಾಗಿಸತಕ್ಕ ಸಂಖ್ಯೆ. ಉದಾ— ಹದಿನೈದಕ್ಕೆ ಐದು ಮತ್ತು ಮೂರು ಅಪವರ್ತನಗಳು : ಎರಡು ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಮಹತ್ತಮ ಸಾಮಾನ್ಯ ಅಪವರ್ತನವನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯುವ ಕ್ರಮವು ಯೂಕ್ಲಿಡ್ನನಿಂದ ಬಂದಿತೆಂದು ನಂಬಲಾಗಿದೆ (ಗಣಿಚ. ೩೪). [ಸಂ.]

ಅಪವರ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಹೋಗಲಾಡಿಸು ; ದೂರಮಾಡು : ಗಂಡುಗೆಯ್ಯದಿಜಿವಿಟ್ಟಗೆ ಜಟ್ಟಿಗನಾಗಿ ಬಾಟ್ಟುದತ್ಯುತ್ತಮ ಪಕ್ಷಮಾಂತೊಡಪವರ್ತಿಸುಗುಂ ಕ್ಷಣದಿಂ ನಿಷೇಕಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮–೨೬). **೨** [ಗಣಿತ] ಅಪವರ್ತನಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸು. [ಅಪವರ್ತನ + -ಇಸು]

ಅಪವರ್ತ್ಯ (ನಾ). **೧.** [ಗಣಿತ] ಅಪವರ್ತನಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಸಂಖ್ಯೆ ; ಅಪವರ್ತನದಿಂದ ಭಾಗಿಸಬಹುದಾದ ಸಂಖ್ಯೆ ; ನಿಶ್ಶೇಷ ಭಾಜ್ಯ. ಉದಾ— ೧೩೩ ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ೧೯ ಮತ್ತು ೭ ಅಪವರ್ತ್ಯಗಳಾಗಿವೆ : ಹತ್ತರ ಅಪವರ್ತ್ಯಗಳಾದ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪಟ್ಟಿಯು ಈ ರೀತಿ ಇದೆ (ಗಣಿಚ. ೬೨). **೨.** [ಜೈನ] (ಬಾಹ್ಯಕಾರಣಗಳಿಂದ) ಕುಗ್ಗಿರುವುದು ; ಕ್ಷೀಣವಾಗಿರುವುದು. 'ಅಪವರ್ತ್ಯಾಯುಷ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪವರ್ತ್ಯಾಯುಷ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಪವರ್ತ್ಯದಿಂದ ಕುಗ್ಗಿದ ಆಯುಸ್ಸುಳ್ಳವನು : ಧೃತನಿರಯಜಾರ್ಯವರಚರಮತನು ದಿವೋದ್ಭೂತನನಪವರ್ತ್ಯಾಯುಷ್ಯಸ್ಥಿತರುಟೀದ ಸಕಲ ತತ್ತ್ವಪ್ರತತಿಗಳುಪಸಂಹೃತಾಪವರ್ತ್ಯಾಯುಷ್ಯರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೧೪) ; ಅಹಾರೋಛ್ವಾಸನಿರೋಧವೇದನಾಭಯ ರಕ್ತಕ್ಷಯಸಂಕ್ಲೇಶ ವಿಷಶಸ್ತ್ರಾದ್ಯುಪಘಾತಹೇತುಭೂತ ಬಾಹ್ಯ ದ್ರವ್ಯ ಸನ್ನಿಧಾನಜನಿತ ಹ್ರಸ್ವತ್ವಂ ಅಪವರ್ತ್ಯಮೆಂಬುದು ; ತದ್ವಂತರ್ ಅಪವರ್ತ್ಯಾಯುಷ್ಯರ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೯೯). [ಅಪವರ್ತ್ಯ + ಆಯುಷ್ಯ]

ಅಪವಾದ (ನಾ). **೧.** ನಿಂದೆ ; ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು ; ಅಪಕೀರ್ತಿ : ಇದೇಕೆ ಮಾಡಿದಳೊ ಮುಗ್ಧೆ ಸಹೋದರರೊಳ್ ವಿಭೇದಮಂ ತನಗಪವಾದಮಂ ದಶರಥಂಗೆ ವಿಷಾದಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೦೪). **೨.** ಅನ್ಯಾಯವಾದ ಆರೋಪಣೆ ; ದೂರು. **೩.** ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಅಲ್ಲವೆಂದು ವಾದಿಸುವುದು. **೪.** ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಹೊರತಾದುದು : ಪ್ರಪಂಚವೆಲ್ಲಂ ಮಿಥ್ಯೆ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಸತ್ಯವೆಂಬುದೇ ಅಪವಾದಮಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೧).

ಅಪವಾದವಾಗು = ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಹೊರತಾಗು, —ಬೇರೆಯಾಗು : ಮಕ್ಕಳ ಜಗತ್ತಿಗೆ ತಾಯಿಯಾಗಿ, ಕುಟುಂಬದ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿರುವ ಮಹಿಳೆಯೂ ಇವಕ್ಕೆ ಅಪವಾದವಾಗಿಲ್ಲ (ಕರ್ನಾಟ. ೧). [ಸಂ.]

ಅಪವಾರಣ (ನಾ). **೧.** ಮುಚ್ಚು ; ಮರೆ ; ಆವರಣ. **೨.** ಮುಚ್ಚಿಡುವುದು ; ಮರೆಸಿಡುವುದು. **೩.** ಅಂತರ್ಧಾನ ; ಮರೆಯಾಗುವುದು. **೪.** ನೆವ : "ವ್ಯವಧಾನಮಪವಾರಣಂ ತಿರೋಧಾನಮೆನೆ ನೆವನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೫–೧೩). [ಸಂ.]

ಅಪವಾರಿತ (ಗು). **೧.** ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ ; ಮರೆಮಾಡಿದ. (ನಾ). **೨.** ಅಂತರ್ಧಾನವಾದ ವಸ್ತು. **೩.** [ನಾಟ್ಯ] ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವುದು : "ಅಪವಾರಿತಂ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಕೊಂಡು ಗುಟ್ಟುಮಾತನಾಡುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೭). [ಸಂ.]

ಅಪವಾಹ (ನಾ). **೧.** ದೂರ ಒಯ್ಯುವುದು. **೨.** ಕಳೆಯುವುದು ; ವ್ಯವಕಲನ. **೩.** [ಛಂದ] ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಸಮವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : "ಅಪವಾಹಂ – ಮನನನ ನನನ ಸಗಗಂ" (ಛಂದೋಂಬು. ೬. ೨–೨೨೫ ಅಡಿಟ). [ಸಂ.]

ಅಪವಿತ್ರ (ಗು). ಅಶುದ್ಧವಾದ ; ಮೈಲಿಗೆಯಾದ : ಅಪವಿತ್ರನುಡಿಯ ನುಡಿವ ಸೂತಕವೇ ಪಾತಕ (ಬಸವ. ೭೬೯) ; ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಲೀ, ಮದುವೆಯ ಸಂಬಂಧವಾಗಲೀ ಒಮ್ಮೆ ಅಪವಿತ್ರವಾದರೆ ಆ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಅದು ಪವಿತ್ರವಾಗಲಾರದು (ನಿಶಿಉ. ೨೩೪). [ಸಂ.]

ಅಪವಿದ್ಧ (ಗು). **೧.** ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಕಡೆಗಣಿಸಿದ ; ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ : ". . . ಅಪವಿದ್ಧಂ, ಪರಿಹೃತಂ – ಈ ೭ ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೭–೧೮). **೨.** ಸರಿಯಾಗಿ ರಂಧ್ರವನ್ನು ಕೊರೆಯದ ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಚುಚ್ಚದ. (ನಾ). **೩.** ನಾಟ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಿಲವಿನಭಂಗಿ. [ಸಂ.]

ಅಪವೃಜಿನ (ಗು). ಪಾಪದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದಿದ ; ಪಾಪವಿಲ್ಲದ : ಶಾಂತಿಜಿನನಪವೃಜಿನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೨೩). [ಸಂ.]

ಅಪವ್ಯಯ (ನಾ). **೧.** ಅನ್ಯಾಯದ ವೆಚ್ಚ ; ಅನವಶ್ಯವಿಲ್ಲದ ಖರ್ಚು ; ದುರ್ವ್ಯಯ : ಕಾಲಕಾಂಚನ ಕೆಲಸಗಳ ವ್ಯರ್ಥ ಅಪವ್ಯಯ ತಪ್ಪಿ ಲೋಕ ಕಲ್ಯಾಣವಾದೀತು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೧೭). **೨.** ಪೋಲುಮಾಡುವುದು ; ಹಾಳುಮಾಡುವುದು : ಅಡುಗೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದುದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿಡುವುದರಿಂದ ಸಮಯ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಯ ಅಪವ್ಯಯವನ್ನು ಕಡಿಮೆಮಾಡಬಹುದು (ಅಡುಸಾ. ೧೨). [ಸಂ.]

ಅಪಶಕುನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಶಕುನ ; ಅಶುಭ ಶಕುನ : ಗೂಬೆಯುಪಶಕುನದ ವಿಕಾರದುಲಿಯನ್ನೇರ್ದು ಕವಿಯುತಿರೆ ಕಾಡುಗಳ್ತಲೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೨–೫೮೩). [ಸಂ.]

ಅಪಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಶಕ್ತಿ ; ದುಷ್ಟ ಶಕ್ತಿ (?) : ಶಾಪವಲರ ಹಾಕುಯೆಂದು ಕೇಳಿದರು ಅಪಶಕ್ತಿ ತಾನೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದರು (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೦–೧೨ ; ?). [ಸಂ.]

ಅಪಶದ, ಅಪಸದ (ಗು). **೧.** ಹೀನಕುಲದ ; ಕೀಳಾದ. (ನಾ). **೨.** ದುಷ್ಟ ; ಖೂಳ. **ಅಪಸದ** : **೨.** ಕಡು ಕುಪಿತನಾದನು ಹೆಂಗುಸಲ್ಲಿವನಪಸದನು ತೆಗೆ ಕರುಳನೆನುತೊಳಹೊಕ್ಕು ಹೆಣಗಿದನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩–೮೮). [ಸಂ.]

ಅಪಶಬ್ದ (ನಾ). **೧.** ಅಶುದ್ಧವಾದ ಪದ ; ವ್ಯಾಕರಣ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ ಮಾತು : ಎಂದೂ ಅಪಶಬ್ದ ಮಾತಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೭೪). **೨.** (ಆಲಂ) ಕೆಟ್ಟ ಮಾತು : ಸರೋಜಳ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಒಂದು ಅಪಶಬ್ದ ಯಾರ ಬಾಯಿಂದಲೂ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಮಹಾಗ. ೩೬೩). [ಸಂ.]

ಅಪಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರ. [ಸಂ.]

ಅಪಸದ 'ಅಪಶದ' ನೋ.

ಅಪಸನ್ಮುಗ್ಧ (ಗು). ಮುಗ್ಧತೆಯಿಲ್ಲದ; ಪ್ರೌಢತನದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಲಳಿತ ಮಧುರಂ ಲಜ್ಜಾಲೋಳಂ ಸ್ಮರಾಕುಳಿತಂ ಮನಂ ದಳಿತಮ ಪಸನ್ಮುಗ್ಧಂ ಸ್ನಿಗ್ಧಂ ವಿಲೋಕನಮೋಪಳಾ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೭೭). [ಸಂ.]

ಅಪಸರ₁ (ನಾ). ಅಪಸ್ವರ; ವಿಕಾರವಾದ ಧ್ವನಿ. [ಸಂ. ಅಪಸ್ವರ]

ಅಪಸರ₂ (ನಾ). ಕ್ಷಮೆಬೇಡುವುದು: ನನ್ನಿಯುಳ್ಳ ಮಹಂತನಪಸರವಂ ನುಡಿಯನೇ (ಬಸವು. ೪೯–೧೧). [ಸಂ.]

ಅಪಸರಣ, ಅಪಸರಣೆ (ನಾ). ೧. ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದು; ಪಲಾಯನ; ಹೊರಟುಹೋಗುವುದು: "ಪಿಂಗಿತು ಪೆಡಮೆಟ್ಟೆತ್ತೆನ್ನಲಪಸರಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೩); ಶತ್ರುಗಳಂ ವಶಂಮಾಡಲಾಜದೆ ಅಪಸರಣಮೇ ಶರಣ ಮಾಗಿರ್ದುದುವಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸದೆ (ಪಂಚತಂ. ೪೦–೪); ಅಳುಕಿದನೆ ರಥ ಮುಗ್ಗಿದರೆ ಕೆಳವಳಿಸಿದನೆ ಶಲ್ಯಾಪಸರಣಕೆ (ಕುವ್ಯಾ.ಕ. ೨೭–೪೮). ೨. ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸುವುದು. ೩. (ಕಾಲ) ಕಳೆಯುವುದು: ಕವಿತಾಭಿ ಮಾನದಿಂ ಮೇಣವಿರಳವೇಳಾಪ ಸರಣ ಲೀಲೆಯಿನಲ್ತೇ ಭವಹರಚರಿತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೬೩). ೪. ಹಿಂದೆ ಬೀಳುವುದು; ದುರ್ದಶೆ: ಅರಿಗಳ ಭ್ಯುದಯವನು ನಮ್ಮಪಸರಣವನು ಕಿವಿಯಾರೆ ಕೇಳುವ ಪರಮಸುಕೃತಿ ಗಳಾವು (ಕುವ್ಯಾ.ಕ.೧–೧೬). ೫. ದಾರಿ ತಪ್ಪುವುದು; ತಪ್ಪಿ ನಡೆಯು ವುದು. **ಅಪಸರಣೆ:** ೪. ತರಣಿಕುಲ ಚಿತ್ತೈಸು ನುಡಿಗಪಸರಣೆ ಯುಂಟೇ ತನಗೆನಲು (ತೊರರಾ. ३–೧೧–೫೧). [ಸಂ. ಅಪಸರಣ]

ಅಪಸರಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹಿಂದೆಗೆ; ಹೊರಟುಹೋಗು; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು: ಅಪಸರಣಂಗೆಯ್ದನತ್ತಲ್ ಷಡಾಸ್ಯಂ (ಜಗವಿ. ೧೮–೪೨). [ಅಪಸರಣ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಅಪಸರಣೆ 'ಅಪಸರಣ' ನೋ.

ಅಪಸರಿ (ನಾ). ತಪ್ಪಿ ನಡೆಯುವವಳು; ದಾರಿಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವ ಹೆಂಗಸು; ದುರ್ಮಾರ್ಗೆ: ಅಪಸರಿಯರುಱೆ ಕುಲಗೆಡಿಕೆಯರು ಕೃಪಣೆ ಯರು . . . ಖೂಳೆಯರು (ಬಸವು. ೪೦–೫೪). [ಸಂ. ಅಪಸರೀ ?]

ಅಪಸರ್ಪ (ನಾ). ಬೇಹುಗಾರ; ಗೂಢಚಾರ: "ಅಪಸರ್ಪಃ, ಚರಃ, ಚಾರಃ – ಈ ೩ ಅರಸಾಳು" (ಹಲಾಯು. ೭೦–೨೭೧). [ಸಂ.]

ಅಪಸರ್ಪಣ (ನಾ). ಹಿಂದೆ ಹೋಗುವುದು; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದು; ದೂರ ಹೋಗುವುದು. (ಕ). [ಸಂ.]

ಅಪಸವ್ಯ (ನಾ). ೧. ಎಡವಲ್ಲದ್ದು; ಬಲಗಡೆ: ಅಸುರವಡೆಯನ ನಿಲತನೂಜಂ ಸವ್ಯಾಪಸವ್ಯಮೆಚ್ಚು ರಣವ್ಯಸನಿಪಿಶಾಚವಡೆಗೆ ಬಾಣಸು ಗೆಯ್ದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೧೩೧); ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಪುಸ್ತಕ, ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಅಪಸವ್ಯವಾಗಿ ಇಳಿಬಿದ್ದಿರುವ ಕ್ಯಾಮರಾ . . . ಇವನೊಬ್ಬ ಪ್ರವಾಸಿ (ನಂಟರು. ೧೧೫). ೨. ವೈಚಿತ್ರ್ಯ: ಈ ಅಪಸವ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲ ಕಂಡು ಜುಗುಪ್ಸೆಪಟ್ಟುಕೊಂಡು (ಭಾಷಾಶಾ. ೯೪). ೩. (ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಂಚಾರಕ್ರಮ: ಗುರುಮೋಹರವನಪಸವ್ಯದಲಿ ವಂಚಿಸಿ ಮುರುಹಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೧–೧); ವಿಲಸದಪಸವ್ಯದಲಿ ರಿಪು ಮಂಡ ಳಿಸಿ ಹೊಯ್ದನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೬–೩೧). ೪. ಅಶುಭವ್ಯಕ್ತಿ (ಉಕ): ಮದುವೆ ಗೊತ್ತುಮಾಡಲು ಹೊರಟಾಗ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಅಪಸವ್ಯ ಬೇರೆ ಬಂತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪಸಹಾಯ (ನಾ). ಪ್ರತಿಕೂಲ; ಅಡ್ಡಿ: ಅವರಿಂದ ಯಾವ ಅಪ ಸಹಾಯವೂ ಆಗುತ್ತಿಲ್ಲ – ಅಷ್ಟಕ್ಕೇ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಅನಾಥೆ. ೨೧). [ಸಂ.]

ಅಪಸಹ್ಯ (ಗು). ೧. ಅಸಹ್ಯವಾದ; ಸಹಿಸಲಾಗದ. (ನಾ). ೨. ಅಸಹ್ಯವಾದುದು; ಸಹಿಸಲಾಗದುದು: ಭೀಕರಮರಣ್ಯಂ . . . ಮಳೆಗಾಲವೆಡೆಬಿಡದೆ ಹಿಡಿದು ಹೊಡೆಯುವ ಜಡಿಯ ಕರೆಕರೆಯ ಕಾಟ ದಿಂದಪಸಹ್ಯಮಲ್ತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೯–೨೯೮). [ಸಂ.]

ಅಪಸಾಕ್ಷಿ₁ (ನಾ). ಸುಳ್ಳು ಸಾಕ್ಷ್ಯ. [ಸಂ. ಅಪಸಾಕ್ಷ್ಯ]

ಅಪಸಾಕ್ಷಿ₂ (ನಾ). ಸುಳ್ಳು ಸಾಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವವನು. [ಸಂ. ಅಪಸಾಕ್ಷಿನ್]

ಅಪಸಾತು (ಅ). ತಮ್ಮತಮ್ಮೊಳಗೆ; ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ: ಈ ಖಟ್ಲೆಯನ್ನು ಅಪಸಾತಿನಲ್ಲಿ ಬಗೆಹರಿಸುವ ಬಗ್ಗೆ ತಾಲೂಕಿನ ಪ್ರಮುಖವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಗೆ ಯಶಸಿಗುವ ಆಶೆ ದೂರಾಯಿತು (ಮನೆಬೆ. ೬೩). [← ಮರಾ. ಆಪ್‌ಸಾತ್]

ಅಪಸಾಪ (ನಾ). (?): ಧೂಪದೀಪದಿಂದ ನಿನ್ನ ಬೇಡಿಕೊಂಡವನಲ್ಲ ಅಪ್ಪ ಅಪ್ಪ ಎಂದು ನಿನ್ನ ಒಲಿಸಿಕೊಂಡವನಲ್ಲ ಪಾಪವೆಂಬೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಅಪಸಾಪ ಬೀಳಥೀ ಶ್ರೀಪತಿಯೇ ನಿನ್ನ ನಾಮ ಲೇಪಿಸೆನ್ನ ನಾಲಿಗಿಯಲಿ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೬೫–೭). [?]

ಅಪಸಾರ (ನಾ). = ಅಪಸರಣ: ಹೆಚ್ಚಿನ ನ್ಯಾಯ – ಸತ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಾವು ಆದು ಐದುಪಟ್ಟು ಸತ್ಯದಿಂದ ಅಪಸಾರ ಹೊಂದಿದೆ, ದೂರೀಕೃತ ವಾಗಿದೆ ಎನ್ನಬಹುದು (ನವ್ಯಕಾ. ೧೨೫). [ಸಂ.]

ಅಪಸಾರಿತ (ಗು). ೧. ದೂರ ಸರಿಸಿದ; ಹಿಂದೆ ಸರಿಸಿದ: ಅಪಸಾರಿತ ಸಂಸಾರಿ ಜೀವಂಗಳಳ್ ಸಂಸಾರದೊಳ್ ತೊಱಲುತ್ತಿರ್ಪುದೆಂಬಪಾಯವಿಚ ಯಮುಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೧೮ ವ). ೨. ಕಳಚಿದ; ತೆಗೆದಿರಿಸಿದ: ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಶೇಖರಂ ಸಿವಿಗೆಯಿಂದಮಿೞಿದಪಸಾರಿತ ವಸ್ತ್ರಾಭರಣನಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೧೦೨ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪಸಿದ್ಧಾಂತ (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪಾದ ನಿರ್ಣಯ; ಅಸಂಗತ ವಾದ ತೀರ್ಮಾನ: ಬಗೆಗೆಟ್ಟವಂದಿರಂ ಪನ್ನಗರಾಜಂ ಕೊಂದನೆಂಬು ದಪಸಿದ್ಧಾಂತಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೨೯). ೨. ವಿರುದ್ಧವಾದ ಮತ; ದುರ್ಮತ.

ಅಪಸಿದ್ಧಾಂತ ಭಾಷಿತ = ದುರ್ಮತದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಡುವ ಉಪನ್ಯಾಸ: ಭರತಸುತಂ ಮರೀಚಿ ಪರಿಗೃಹೀತ ಪರಿವ್ರಾ ಜಕನಪಸಿದ್ಧಾಂತ ಭಾಷಿತಂಗಳಿಂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವೃದ್ಧಿಯಂ ಮಾಡಿ (ಆದಿಪು. ೯–೯೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪಸುಬಾಳು (ನಾ). ನೀರಾವರಿ ಇರುವ ಭೂಮಿ, —ಗದ್ದೆ: ಭೀಮ ರಸನ ತಂತ್ರಪಾಳ ತೊಂಡೆಯನ ಭಾವಕೇತಯನ ಕುಱಿಮುಱಿ ಅಪಸು ಬಾಳ ಹೊಲಮೇರೆಯ ಸೀಮಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೮೪–೮; 1190). [ಅಪಸು₀(< ಸಂ. ಅಪಸ್ = ನೀರಿರುವುದು) + ಬಾಳು₂ (< ಬಾೞ್₂)]

ಅಪಸೌಖ್ಯ (ನಾ). ಸುಖವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು: ಪ್ರಣಯದಿನಾದ ಹೋರಟೆಯೆ ಹೋರಟೆ ಮಾಜ್ದೊಡೆ . . . ಮತ್ತಮಿನ್ನವಪ್ಪಣಕಮೆ ಪುಟ್ಟುಗೆಂದೊಡಕಟೇನಪಸೌಖ್ಯರೊ ಕೂರ್ತ ಮಾನಸರ್ (ಚಂದ್ರಪು ೮–೫೪). [ಸಂ.]

ಅಪಸ್ನಾನ (ನಾ). ಸತ್ತವರಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ: "ಅಪಸ್ನಾನಂ, ಮೃತಸ್ನಾನಂ – ಈ ೨ ನೀರಿಳಿಹ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೫–೧೭). [ಸಂ.]

ಅಪಸ್ಮಾರ (ನಾ). ೧. ಮರೆವು: ಅಪಸ್ಮಾರ ಲಜ್ಜಾ ವಿಷಾದ ಸ್ಥಿತಿ ಚಿತ್ತಭ್ರಂಶ ಮೋಹಾಮಯ ಮೃತಿಗಳಿವಿಂತೆಯ್ದೆ ಸಂಚಾರಿಭಾವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೯೫). ℙ ಸಂಚಾರಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೨. ಮಲ ರೋಗ; ಮೂರ್ಛಾರೋಗ: ಅತ್ತಿಮುಬ್ಬೆ ಸೊರಗಿದಳು. ಅಪಸ್ಮಾರ ಬಂದವಳಂತೆ ಮಂಕಾದಳು (ದಾನಚಿಂ. ೧೫೯). [ಸಂ.]

ಅಪಸ್ಮಾರಕೆ (ನಾ). ಮಲರೋಗಕ್ಕೆ ಅಧಿದೈವ; ಮೂರ್ಛಾರೋಗಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ದೇವತೆ: ಬಲುಭುಜಗಳಾಱು ತಲೆ ಮೂಱುಕೆಂಗಣು ಗಳಲೊಲೆದಪಸ್ಮಾರಕಂ ಪುಟ್ಟೆ ಋಷಿಗಳ ಕೂಡೆ ಕಳುಹು ಬೆಸನೇನೆನುತ ಹೂಂಕರಿಸಲ್ (ಲಶಿಚಂ. ೨೦–೧೨). [ಸಂ.]

ಅಪಸ್ಮಾರಗ್ರಹ (ನಾ). ಅಪಸ್ಮಾರ ರೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಗ್ರಹ; ಮೂರ್ಛಾರೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಭೂತ: ಅಪಸ್ಮಾರಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಮಂತ್ರಿ ಮುನಿಗುಮೆ ಮುನಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೫೦); ಅವಂದಿರ್ . . . ಅಪಸ್ಮಾರಗ್ರಹಗೃಹೀತರಂತೆ ವಕ್ರಗ್ರೀವರಾಗಿಯುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೯–೧). [ಅಪಸ್ಮಾರ + ಗ್ರಹ]

ಅಪಸ್ಮಾರಮುಖ (ನಾ). ಅಪಸ್ಮಾರ ರೋಗವುಳ್ಳವನ ಮುಖ ದಂತಹ ಮುಖ; ವಿಕಾರಮುಖ: ಅವನ ಅಪಸ್ಮಾರಮುಖ ಕಂಡು ಜನ ಕಲ್ಲು ಹೊಡೆದಾರೆಂಬ ಭಯ (ನಟಸಾ. ೧೧೩). [ಅಪಸ್ಮಾರ + ಮುಖ]

ಅಪಸ್ಮಾರಿ (ನಾ). ಅಪಸ್ಮಾರ ರೋಗವುಳ್ಳವನು; ಮೂರ್ಛೆರೋಗ ವುಳ್ಳವನು. [ಸಂ. ಅಪಸ್ಮಾರಿನ್]

ಅಪಸ್ವರ (ನಾ). ೧. ಶ್ರುತಿಗೆ ಹೊಂದದ ಸ್ವರ; ವಿಕಾರವಾದ ಧ್ವನಿ: ಅಪಸ್ವರಗಳಿಲ್ಲದೆ ರಾಗಗಳ ಛಾಯೆ ಕೆಡಿಸದೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಾಗವನ್ನು ವಕ್ಷ ಮಾಡದೆ ಸಹಜರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವಳು ಹಾಡಿದಳು (ಮಹಾಗ. ೩೨೮). ೨. (ಆಲಂ) ಕೆಟ್ಟಮಾತು; ಅಮಂಗಲವಾದ ಮಾತು: ಶುಭ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಪಸ್ವರ ಆಡಬೇಡ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪಹತ (ಗು). ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ನಾಶಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ: ಕೃಪಾವ ಲೋಕನದಿಂದ ಆ ಪಾಪಗಳನೆಲ್ಲ ಅಪಹತವ ಮಾಡೊ ಅಪಾರಮಹಿಮನೆ (ಪುರಂದ. ೧–೬೩–೨). [ಸಂ.]

ಅಪಹ[ಹೃ]ತಕದನ (ನಾ). ಯುದ್ಧವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದವನು: ಸಾತ್ಯಕಿ ದ್ರುಪದ ವಿರಾಟಾದಿಗಳಪಹ[ಹೃ]ತ [ಪಾಠಾಂ. ರಿತ] ಕದನರ್ ಮುಂದಿ ಟ್ಟೊಡಗೊಂಡು ಬೀಡಿಂಗೆ ಪೋದರಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೦೬ ವ). [ಅಪಹತ + ಕದನ]

ಅಪಹತಪಾಪ್ಮ (ನಾ). ನಾಶವಾದ ಪಾಪವುಳ್ಳವನು; ಪಾಪವಿಲ್ಲ ದವನು: ಭಗವಂತನಿಗೆ ಅಪಹತಪಾಪ್ಮ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಾದ ವಿಶೇಷಣ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಪಹತಪಾಪ್ಮನ್]

ಅಪಹರ (ನಾ). = ಅಪಹರಣ: ರೂಪುಯೌವನಮೆ ಪರಾಂಗನಾಪಹ ರದಿಂ ಬೆಱಗಾದಪೆನಾತನಿಂದಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೭–೨೨). [ಸಂ.]

ಅಪಹರಣ, ಅಪಹರಣೆ (ನಾ). ೧. ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ವಸ್ತುವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಕದಿಯುವುದು: ಮುಳಿದು ಸರ್ವಸ್ವಾಪಹರ ಣಮಂ ಮಾಳ್ಪ ಕಡುಗಲಿತನವಿವಾವ ಪುಣ್ಯವ ಪಡೆದ ಶಿಷ್ಯತನದೊಳಗು (ಹಚಕಾ. ೮–೬). ೨. ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು; ನಿವಾರಿಸುವುದು. 'ಪಾಪಾಪಹರಣ', 'ಮಲಾಪಹರಣ' ಪರಾ. **ಅಪಹರಣೆ**: ೧. ಪರರುನ್ನತಿಯ ಕೃತಿಯಪಹರಣೆ ಪರರುಪಮಾನ ಪರರೊಡ್ಡವದ ಪರುಟವದ ಹರಹು ಹೊಗದಗ್ಗಳಿಕೆ (ತೊರರಾ. ೧–೧–೧೦). ೩. ದಂಡ; ಜುಲ್ಮಾನೆ: "ಗುಡದೊಳಂತಕನೊಳಂ . . . ಅಪಹರಣೆಯೊಳು . . . ದಂಡಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೩–೬೧). [ಸಂ. ಅಪಹರಣ]

ಅಪಹರಣೆ 'ಅಪಹರಣ' ನೋ.

ಅಪಹರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರೆಯಾಗಿಸು; ಹೋಗಲಾಡಿಸು: ಉಪ ಸಂಹಾರಿಸಿ ಮಾನವವಪುವಂ ರವಿಗಡ್ಡಮಿರ್ದ ಮುಗಿಲ ನೆೞಲ್ ಬಂದ ಪಹರಿಸುವಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳೆ ಪರಂಜ್ಯೋತಿ ಸ್ವರೂಪಮಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೫೧). ೨. ನೀಗು; ಪರಿಹಾರವಾಗು: ವಿಪರೀತ ಮಾದ ಮೃಗುಕುಲದುಪದ್ರವಂ ನಿಮಗೆ ದಂಡಪಾಶಾದಿಗಳಿಂದಪಹರಿಸುಗು ಮೆಂದಾರ್ಯರ್ಗುಪದೇಶಂಗೆಯ್ದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೭೨) ೩. ಹೋಗ ಲಾಡಿಸು; ನಿವಾರಿಸು: ತಪಶ್ರೀವನಿತಾಳಂಕಾರರೆಮ್ಮಿಂದಪಹರಿಸುಗೆ ದುರ್ಮೋಹಮಂ ಸಾಧುವರ್ಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೫); ಸಂದ ಋಷಿಗಳು ಭೂಮಿಭಾರವನೊಂದುಪಾಯದಲಪಹರಿಸಲ್ಕೆತಂದ ಹದನನು ತಿಳುಹಿ ಬಂದನು (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯–೫೩). ೩. ಕದಿ; ಪರರ ವಸ್ತುವನ್ನು ಅವರ ಅನುಮತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯು: ಅಪ್ಪರೊಡವೆಯನ ಪಹರಿಸಿ ಸಾಹಸವ ಮೆಱೆವರು ನಿಪುಣೆಯರು (ನಳಚ. ೩–೨೪). [ಅಪಹರಣ + –ಇಸು₃]

ಅಪಹಸನ (ನಾ). ಹಾಸ್ಯಮಾಡುವುದು; ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ನಗುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪಹಸಿತ (ಗು). ೧. ಹಾಸ್ಯಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ತಿರಸ್ಕಾರ ಹೊಂದಿದ: ಏಕಾವಳೀ ವಿಳಾಸಾಪಹಸಿತಾಮೃತ ಡಿಂಡೀರ ಪಿಂಡ ಪಾಂಡುರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೩ ವ); ಅಭಿನೂತ ಕೇತಕೀ ಕಿಸಲಯಾಪಹಸಿತ ಕರತಲ ಪಲ್ಲವೆ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೧೦೭ ವ). (ನಾ). ೨. ಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಗುರಿ ಯಾದದು; ತಿರಸ್ಕಾರ ಹೊಂದಿದದು. ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ತಿರಸ್ಕಾರ ಸೂಚಕವಾದ ನಗೆ: ಹಾಸ್ಯವು ಆರುವಿಧವೆಂದು ಈಚಿನ ಲಾಕ್ಷಣಿಕರು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಉತ್ತಮ ಪ್ರಕೃತಿ (ಎಂದರೆ ಸ್ವಭಾವ) ಉಳ್ಳವರಲ್ಲಿ ಸ್ಮಿತಹಸಿತಗಳೂ, ಮಧ್ಯಮಪ್ರಕೃತಿಯವರಲ್ಲಿ ವಿಹಸಿತ ಉಪಹಸಿತಗಳೂ ಅಧಮಪ್ರಕೃತಿಯವರಲ್ಲಿ ಅಪಹಸಿತ ಅತಿಹಸಿತಗಳೂ ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆ (ಭಾರಮೀ. ೪೦೬). [ಸಂ.]

ಅಪಹಸ್ತ (ನಾ). ೧. ತಳ್ಳುವುದು; ಬಿಸುಡುವುದು. ೨. (ಕುತ್ತಿಗೆ ಹಿಡಿದು) ತಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕೈ. ೩. ಕುತ್ತಿಗೆ ಹಿಡಿದು ತಳ್ಳಿಸಿಕೊಂಡವನು. 'ಅಪಹಸ್ತಮಿಱು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪಹಸ್ತಮಿಱು (ಕ್ರಿ). ತಳ್ಳು; ನೂಕು: ಚಪಳಕಪಿ ವನಮದಾನೇಕ ಪಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾಗೆ ಪೊಕ್ಕು ತಾಂ ಭಸ್ತ್ರಿಕಮೆಂದಪಹಸ್ತಮಿಱಿಯೆ ಕೈಪಿಡಿಗೆ ಪೊಕ್ಕ ಗುಬ್ಬಿವೊಲುರುಳ್ದು ನಗಿಪುದು ನಗದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೧೧೧). [ಅಪಹಸ್ತ + ಇಱು₁]

ಅಪಹಸ್ತಿತ (ಗು). ತಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ; ಅನಾದರಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ: "ಅನಾ ದೃತಂ, ಅವಜ್ಞಾತಂ, ಅಪಹಸ್ತಿತಂ – ಈ ೩ ಉದಾಸೀನಂ ಮಾಡಲ್ಪ ಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೮–೩೯). [ಸಂ.]

ಅಪಹಾತ (ನಾ). (ಉಕ) ಕೈಯಲ್ಲಾಗದವನು; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರ ದವನು: ಆಫೀಸಿನಲ್ಲಿ ಇವನೊಬ್ಬ ಅಪಹಾತ. ಏರಿಕೆಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ಬಾಯಾರಿಕೆ ಇಲ್ಲ. ಬಾಗಿ ನಡೆವ ಬಂಡವಾಳವಿಲ್ಲ (ದಾಕೂಟ. ೧೯).

ಅಪಹಾತಳು = ಕೈಯಲ್ಲಾಗದವಳು; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವಳು: ಭಿಕ್ಷುಕಳಂತಿರುವ ಈ ಅಪಹಾತಳಿಗೆ ಅಂದವಾದ ಮೈಕಟ್ಟಿನ ವಿಚಾರ ವೇಕೋ? ಇರಲಿ ಕೊಡೋ ತಿನ್ನಲಿ, ನಿನ್ನ ಕಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಇದ್ದರೆ (ಹಸ್ನೊಂದ. ೬೭). [< ಸಂ. ಅಪಹಸ್ತ ?]

ಅಪಹಾರ (ನಾ). ೧. ಅನುಮತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಬೇರೊಬ್ಬರ ವಸ್ತುವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು; ಕದಿಯುವುದು; ಅಪಹರಿಸು ವುದು. ೨. ಬೇರೊಬ್ಬರು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ನಷ್ಟ; ಹಾನಿ. ೩. (ಯುದ್ಧವನ್ನು) ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು; ತಡೆಗಟ್ಟುವುದು: ಗಗನಮನಾಗಳಾವರಿಸಿದತ್ತಪಹಾರಘನಾನಕಸ್ವನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪–೭೧). 'ಅಪಹಾರತೂರ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪಹಾರತೂರ್ಯ (ನಾ). ಯುದ್ಧದ ನಿಲುಗಡೆಯನ್ನು ಸೂಚಿ ಸುವ ವಾದ್ಯ; ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಕದನ ನಿಂತಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ವಾದ್ಯ: ಆಗಳೆರಡುಂಪಡೆಯ ನಾಯಕರಪಹಾರತೂರ್ಯಂಗಳಂ ಬಾಜಿಸಿ

(ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೨೪ ವ); ಅಪಹಾರತೂರ್ಯಮಂ ಪೊಯಿಸಿ ಪಡೆಗಳೆರಡುಂ ರಣೋರ್ವಿಯಿಂದಂ ತಂತಮ್ಮ ಪುರಕ್ಕೆ ಪೋದುವು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೧೧೧). [ಅಪಹಾರ + ತೂರ್ಯ]

ಅಪಹಾಸ (ನಾ). = ಅಪಹಾಸ್ಯ.

ಅಪಹಾಸಮಾಡು = ಅಪಹಾಸ್ಯವನ್ನು ಮಾಡು: ಮಾಟಕ್ಕೀಸು ಘನವಲ್ಲೆಂದು ಕೆಲರಪಹಾಸಮಾಡಲು ನಾಚಿ ಲಂಕೆಯ ಹೊಕ್ಕ ರಾವಣನು (ಕೌಶಿರಾ. ೨–೫೫). [ಸಂ.]

ಅಪಹಾಸಿ (ಗು). ೧. ಹಾಸ್ಯಮಾಡುವ; ಮೀರಿಸುವ; ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ: ಉದಾರ ಕಾಶ್ಮೀರಸಾರಾಪಹಾಸಿ ಕರ್ಪೂರಪಾಳಿ ಸಮ್ಮಿಶ್ರಿತ ತಾಂಬೂಲ ರಾಗ ಪರಿಚುಂಬಿತ ಬಿಂಬಾಧರರಾಗವದನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೧೨೩). (ನಾ). ೨. ಹಾಸ್ಯಮಾಡುವವನು. [ಸಂ. ಅಪಹಾಸಿನ್]

ಅಪಹಾಸ್ಯ (ನಾ). ಹಾಸ್ಯಮಾಡುವುದು; ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು: ನಿಮಗಿನಿಬರಿಗೆ ತಾನಪಹಾಸ್ಯವಾಗಿಹುದೆಮ್ಮಯಾಜ್ಞೆಯಿದು (ಬಸವು. ೩೯–೫೯).

ಅಪಹಾಸ್ಯವಾಗು = ಅಪಮಾನವಾಗು: ಇದು ಶಿಕ್ಷಕರ ವೃತ್ತಿಗೆ ಅಪಹಾಸ್ಯವಾಗಿದೆ. (ರಂಗರೋ. ೫೯). [ಸಂ.]

ಅಪಹಾಸ್ಯಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹಾಸ್ಯಮಾಡು; ಅವಮಾನಿಸು: ದಿವಮಂ ನಗುತ್ತುಮಪಹಾಸ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತುಂ ಸೊಗಯಿಪುವಯ್ವತ್ತಿತ್ತಜುವತ್ತತ್ತ ಖೇಚರೇಂದ್ರಪುರಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೨).
[ಅಪಹಾಸ್ಯ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಪಹಿಂಸ (ಗು). ಹಿಂಸೆಯಿಂದ ದೂರವಾದ; ಹಿಂಸೆಯಿಲ್ಲದ: ದೋಷೇತರ ನಾಷ್ಟಂ ತದ್ಭಾಷಿತಮಪಹಿಂಸಮಾಗಮಂ . . . ನಿನಗಕ್ಕೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೪). [ಸಂ.]

ಅಪಹಿಂಸೆ (ನಾ). ಹಿಂಸೆಯಿಂದ ದೂರವಾದುದು; ಹಿಂಸೆಯಿಲ್ಲದುದು: ಅಱಿಶೌಚಮುಂ ಮೆಱೆವ ಗುಂಡಿಗೆಯುಂ ವಿಕೃತಕ್ಕೆ ಸಂದ ನಾಗ್ನ್ಯಮುಮಪಹಿಂಸೆಯೆಂಬ ಜನವಾದಮುಮಲ್ಲದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೩೨). [ಸಂ. ಅಪಹಿಂಸಾ]

ಅಪಹೃತ (ಗು). ಅಪಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಕದ್ದೊಯ್ದ. [ಸಂ.]

ಅಪಹೃತಿ (ನಾ). ಕದ್ದ ಒಡವೆ; ಕದ್ದಮಾಲು: "ಅರ್ತಮಪಹೃತಿಲೋಪ್ತ್ರಮೆನೆ ಕಳವಿನೊಡವೆ" (ಮಂಗರಾ. ೭೭–೫). [ಸಂ.]

ಅಪಹ್ನವ (ನಾ). ೧. ಗೊತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಮರೆಮಾಜುವುದು; ಉಂಟಾದುದನ್ನು ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು; ಅಪಲಾಪ. ೨. ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುವುದು; ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವುದು. ೩. ಸ್ನೇಹ. ೪. ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಅಪಹ್ನುತಿ. P ವರ್ಣಿಸುವ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಬೇರೊಂದು ಧರ್ಮವನ್ನು ಆರೋಪಿಸಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲಿರುವ ಧರ್ಮವನ್ನು ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು, —ಅಪಲಪಿಸುವುದು. ಉದಾ:—ಇಂದು ಜಡನಿಧಿಯ ಬಸಿಱೊಳ್ ಬಂದುದು ಪುಸಿ ಕಾಣ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನ ಬಸಿಱೊಳ್ ಬಂದುದು ಪೇೞಿಂಗಡಲೆಂಬಂದದಿನೇಂ ಪಸರಿಸಿತ್ತೊ ಪೊಸವೆಳ್ದಿಂಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೨–೨೪). [ಸಂ.]

ಅಪಹ್ನುತಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] = ಅಪಹ್ನವ ೪: ಅತಿಶಯಿತ ವಸ್ತುವಿಷಯಪ್ರತೀತಿಯಂ ಮಱಸಿ ನಿಱಿಸಿ ಪೇೞ್ವುದು ಪೆಱತಂ ಸತತಮಪಹ್ನುತಿಸದಳಂಕೃತಿ ಮತ್ತಿಂತಕ್ಕುಮದಱ ಲಕ್ಷ್ಯವಿಕಲ್ಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೮೨); ಒಂದಂ ಪುಸಿದೊಂದಂ ಪೇೞ್ವಂದಮಪಹ್ನುತಿ (ಉದಯಾ. ೫೩). [ಸಂ.]

ಅಪಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಯಾವುದಾದರೂ ಅವಯವವು ನ್ಯೂನವಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ವಸ್ತು; ಅಂಗಹೀನ; ಹೀನಾಂಗ. ೨. ಕಡೆಗಣ್ಣು: ಕಾಮಿನೀತತಿ ವಿಲಾಸಾಪಾಂಗದಿಂದಂ ಪ್ರತಾರಿಸದಂತಾಗಿರಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೭೪). ೩. ಹಣೆಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಲಾಂಛನ. [ಸಂ.]

ಅಪಾಂಗದರ್ಶನ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟ; ಕಟಾಕ್ಷ.
[ಅಪಾಂಗ + ದರ್ಶನ]

ಅಪಾಂಗದೇಶ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ಪ್ರದೇಶ; ಕಣ್ಣುಗಳ ಕೊನೆಯ ಭಾಗ, —ಮೂಲೆ. [ಅಪಾಂಗ + ದೇಶ]

ಅಪಾಂಗದ್ಯುತಿ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ಹೊಳಪು: ಶೃಂಗಾರಸಾರರಸಮನಪಾಂಗದ್ಯುತಿ ಬೀಱೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೯೪).
[ಅಪಾಂಗ + ದ್ಯುತಿ]

ಅಪಾಂಗದ್ಯೋತಿ (ನಾ). = ಅಪಾಂಗದ್ಯುತಿ: ಪರಪುತ್ತುಂ ನವ ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿಯನಪಾಂಗದ್ಯೋತಿಯಿಂದೊರ್ವ ಸುಂದರಿ ಬಂದೀಕ್ಷಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೭–೧೦). [ಅಪಾಂಗ + ದ್ಯೋತಿ]

ಅಪಾಂಗಪ್ರಸನ್ನತೆ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಪ್ರಸನ್ನಭಾವ: ಅಂತೆಸೆವಪೂರ್ವಗಂಧರ್ವಯುಗಮಂ ಕಾಣ್ಕೆನೀಡಿದನಂತರಮರಸನಪಾಂಗಪ್ರಸನ್ನತೆಯಂ ಪಡೆದು ಮೆಯ್ಯುರ್ವಿ ಪೊಡಮಟ್ಟು ಸಿಂಧುರಾಜಂ ಸಿಂಧುರಾರೂಢನಾಗಿ ಸಿಂಧುರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ತಳರ್ದಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೧೦೩ ವ). [ಅಪಾಂಗ + ಪ್ರಸನ್ನತೆ]

ಅಪಾಂಗಪ್ರೇರಣೆ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟದಿಂದ ಕೊಡುವ ಸೂಚನೆ: ಅವನಿಪನಪಾಂಗ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂ ಬರವೇಳೆಂಬುದುಮವಂ ಪೋಗಿ ತಳ್ವದಾ ಕ್ರವ್ಯಾದನಾಮವ್ಯಾಧನಂ ಪುಗಿಸಿದಾಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫–೨೩ ವ). [ಅಪಾಂಗ + ಪ್ರೇರಣೆ]

ಅಪಾಂಗಮರೀಚಿ (ನಾ). = ಅಪಾಂಗದ್ಯುತಿ: ಆ ಜಯಂತನುದ್ಯಾನಿಯ ಚೆಲ್ವುಮೀ ಕಮಳನೇತ್ರನಪಾಂಗಮರೀಚಿಗಪ್ಪೊಡಂ ತಾನೆಣೆವಾರದು (ಜಗವಿ. ೧೧–೫); ಸುಱಿವ ಮರಾಳಯಾನೆಯರಪಾಂಗಮರೀಚಿಚಯಂ ತ್ರಿವರ್ಣಮಂ ಗಱಿಯಿಸೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೧೧೭).
[ಅಪಾಂಗ + ಮರೀಚಿ]

ಅಪಾಂಗರಂಗಿಣಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಕಡೆಗಣ್ಣ ನೋಟದಿಂದ ಸುಂದರಳಾಗಿರುವವಳು: ಕುರುಡಿಯಾದ್ದರಿಂದ ನನಗೆ ಮದುವೆಯಾಗಿಲ್ಲ; ಅದು ದೌರ್ಭಾಗ್ಯವೋ ಸೌಭಾಗ್ಯವೋ ಕಣ್ಣಿರುವವರು ಹೇಳಬೇಕು; ಅಪಾಂಗರಂಗಿಣಿಯರಾದ ಹೆಂಗಸರು ಅನೇಕರು ನಾನು ಕುಮಾರಿಯಾಗಿ ಉಳಿದಿರುವುದನ್ನು ಕೇಳಿ ನಾವೂ ಕುರುಡಿಯರಾಗಿರಬಾರದಾಗಿತ್ತೆ! ಎಂದಿದ್ದಾರೆ (ಬಂಕಿಮ. ೯೬). [ಸಂ. ಅಪಾಂಗರಂಗಿಣೀ]

ಅಪಾಂಗರೋಚಿ (ನಾ). = ಅಪಾಂಗದ್ಯುತಿ: ಅಪಾಂಗರೋಚಿಯಿಂ ಪಡೆದಳಿಕುಂತಳಕ್ಕಲರ ಬಾಸಿಗಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೭೭).
[ಅಪಾಂಗ + ರೋಚಿ]

ಅಪಾಂಗವಿಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟವನ್ನು ಬೀರುವುದು: ಅಪಾಂಗವಿಕ್ಷೇಪಂಗಳಿಂ ಕುವಲಯವನವಿಕಾಸಮಾದಂತೆಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೦೦). [ಅಪಾಂಗ + ವಿಕ್ಷೇಪ]

ಅಪಾಂಗವೀಕ್ಷಣ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟ: ಸೊಗಯಿಪ ಪೊಂಕುಲಾಲಿಸುವ ಲಲ್ಲೆ . . . ಅರಲ್ದುವಪಾಂಗವೀಕ್ಷಣಂ . . . ಈ ವಿಭಾವಚೇಷ್ಟೆಗಳಿನದೇನಲಂಪನೆರ್ದೆಗಿತ್ತರೊ ಸಗ್ಗದ ಪೆಂಡಿರಾತನಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೭೧). [ಅಪಾಂಗ + ವೀಕ್ಷಣ]

ಅಪಾಂಗಾಂಶು (ನಾ). = ಅಪಾಂಗದ್ಯುತಿ: ಚಪಳಾಪಾಂಗಾಂಶುವಿದ್ಯುಲ್ಲತೆಯುನಡರೆ . . . ಎಸೆದುದು ಜಾರನಾರೀ ಕದಂಬಂ (ಜಗವಿ. ೪–೨೯).
[ಅಪಾಂಗ + ಅಂಶು]

ಅಪಾಂಗಾಲೋಕನ (ನಾ). = ಅಪಾಂಗಾವಲೋಕನ: ಮದನೋತ್ತೇಜಿತ ಬಾಣವಿಭ್ರಮಮಪಾಂಗಾಲೋಕನಂ ನಲ್ಲಳಾ (ಅಜಿಪು. ೯–೩೯).
[ಅಪಾಂಗ + ಆಲೋಕನ]

ಅಪಾಂಗಾವಲೋಕನ, ಅಪಾಂಗಾವಳೋಕನ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟ. **ಅಪಾಂಗಾವಳೋಕನ**: ಅವನವನತಾನನನಪಾಂಗಾವಳೋಕನದೊಳಾಕೆಯಂ ತಪ್ಪು ನೋಡುತ್ತುಂ ಪೋಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೮೩ ವ). [ಅಪಾಂಗ + ಅವಲೋಕನ]

ಅಪಾಂಗಾವಳೋಕನ 'ಅಪಾಂಗಾವಲೋಕನ' ನೋ.

ಅಪಾಂಪತಿ (ನಾ). ೧. ಜಲಾಧಿಪತಿ; ಸಮುದ್ರ. ೨. ವರುಣ. [ಸಂ.]

ಅಪಾಂಸುಲೆ (ನಾ). ದೋಷವಿಲ್ಲದವಳು; ಪರಿಶುದ್ಧೆ; ಪತಿವ್ರತೆ: ಜಗದೊಳಪಾಂಸುಲೆಯ ಚರಿತಕೆ ಸರಿಮಿಗಿಲಿಲ್ಲ (ಹದಿಬ. ೨–೨೦). [ಸಂ. ಅಪಾಂಸುಲಾ]

ಅಪಾಕರಣ (ನಾ). ಹೊರಗುಮಾಡುವುದು; ದೂರ ತಳ್ಳುವುದು; ನಿರಾಕರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪಾಕೃತ (ಗು). ಹೊರದೂಡಿದ; ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಪರಮುಕಾರ(ರು)ಣಿಕನಪ್ಪನಪಾಕೃತದೋಷಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೨೧); ಅಪಾಕೃತನಿಷ್ಠುರಾಕ್ಷರಂ ಲಾಲಿತ ಲಲಿತಪದಪ್ರಕಾರಮದು ಸುಕುಮಾರಂ(ಕಾವ್ಯಾವ.೫೧೨). [ಸಂ.]

ಅಪಾಚಿ (ನಾ). ೧. ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕು; ತೆಂಕಲು. ೨. ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕು; ಪಡುವಲು. 'ಅವಾಚಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಪಾಚೀ]

ಅಪಾಚೀನ (ಗು). ೧. ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ; ದಕ್ಷಿಣದ ಕಡೆಯ; ತೆಂಕಣದ. ೨. ಪಶ್ಚಿಮದ. ೩. ಬೇರೆ ಕಡೆ ಮುಖ ತಿರುಗಿಸಿದ; ಹಿಮ್ಮೊಗವಾದ. (ನಾ). ೪. ಕೆಳಮೊಗವಾಗಿರುವುದು; ತಲೆಬಾಗಿರುವುದು: "ಅಪಾಚೀನಂ, ಅವಾಙ್ಮುಖಂ– ಈ ೨ ತಲೆವಾಗಿರ್ದುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೫–೬೨); "ಅವಾಙ್ಮುಖಮಪಾಚೀನಮೆನೆ ತಲೆವಾಗುಹಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪–೩೩). 'ಅವಾಚೀನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪಾಚ್ಯ (ಗು). ೧. ದಕ್ಷಿಣದ. ೨. ಪಶ್ಚಿಮದ. (ನಾ). ೩. ಒಂದು ಕುಲದ ಹೆಸರು: ಆರ್ಯರು ಅವರಲ್ಲಿ ನಾಗ, ಯಕ್ಷ, ನಿಷಾದ . . . ನೀಚ್ಯ, ಅಪಾಚ್ಯ ಮುಂತಾದ ಕುಲಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು (ಭಾಇಪ್ರ. ೨೨). [ಸಂ.]

ಅಪಾಟವ (ನಾ). ೧. ಚಟುವಟಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ರೋಗ; ಅಸ್ವಸ್ಥತೆ. [ಸಂ.]

ಅಪಾತ್ರ (ಗು). ೧. ದಾನ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ತಕ್ಕವನಲ್ಲದ, —ಅನರ್ಹನಾದ: ಮಿಥ್ಯಾದೃಷ್ಟಿಯಪ್ಪಂ ತನ್ನನೆಂತು ಸಮಜಿನೆಗಬ್ಬೊಡಮಾತನಪಾತ್ರಮೆ (ಆದಿಪು. ೧೧–೯ ವ); ಪಾತ್ರ ಅಪಾತ್ರವೆಂದು ಕಂಡರೆ ಶಿವನೆಂತು ಮೆಚ್ಚುವನು (ಬಸವ. ೮೦೪). ೨. (ನಾ). ಅನರ್ಹನಾದವನು: ಕರೆದಪಾತ್ರಂಗಿತ್ತು ಪಾತ್ರನ ಪರಿಹರಿಸಲೀಯೆರಡಱಿಂ ಸಂಹರಣವೈದುವುದಾರ್ಜಿಸಿದ ಧನವರಸ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೨೩). [ಸಂ.]

ಅಪಾತ್ರತೆ (ನಾ). ಅನರ್ಹತೆ: ಯಾವನೊಬ್ಬ ನೌಕರನಿಗೆ ರಾಜ್ಯಾಧೀನ ನೌಕರಿಯ ಅಥವಾ ಹುದ್ದೆಯ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಅಪಾತ್ರತೆಯುಂಟಾಗತಕ್ಕುದಲ್ಲ (ಭಾಧಾನ. ೯). [ಸಂ. ಅಪಾತ್ರತಾ]

ಅಪಾತ್ರದಾನ (ನಾ). ಅರ್ಹರಲ್ಲದವರಿಗೆ ಕೊಡುವ ದಾನ: ಅಪಾತ್ರದಾನಂ ಭೋಗಭೂಮಿಗಳೊಳಂ . . . ಕುಮಾನುಷತ್ವಮಂ ಮಾಡುಗುಂ (ಆದಿಪು.೧೧–೧೦ ವ); "ಪ್ರೀತಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಅಪಾತ್ರದಾನವಾಗಬಾರದು . . . " (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೦೨). [ಅಪಾತ್ರ + ದಾನ]

ಅಪಾತ್ರಪಾತ್ರ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಹವಲ್ಲದ ಪಾತ್ರ: ಗಾತ್ರದೊಳು ವಿಷಯಾತುರಂಗಳಪಾತ್ರಪಾತ್ರಂಗಳು ಲಘುಗಳಪವಿತ್ರಮಿತ್ರಂಗಳು ಗಣಿಕೆಯರ ಮಾತುಗಳು ಬ್ರಳಿಕ (ಬಸವು. ೪೦–೬೩). ೨. ಅಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ತಕ್ಕವನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ. [ಅಪಾತ್ರ + ಪಾತ್ರ]

ಅಪಾದಾನ (ನಾ). ದೂರಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವುದು; ಒಂದೆಡೆಯಿಂದ ತೆಗೆಯುವುದು: "ಅಪಾದಾನಮೆಂದಾವುದಾನೊಂದಱಿಂ ತೊಲಗುವುದು" (ಶಮದ. ೧೩೧ ವೃತ್ತಿ). ಅದಂ ಪಂಚಮಿಯಪ್ಪುದಪಾದಾನಸ್ಥಲದೊಳದೆದಲೊದವುಗುಮಾತಂಕಾದಾನೇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟಾಪಾದಿತ ಹೇತುವಿನುದಯದೊಳ್ ಗೌರವದೊಳ್ (ಶಮದ. ೧೩೧). [ಸಂ.]

ಅಪಾದಾನಕಾರಕ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ]. ಒಂದು ವಸ್ತು ತನ್ನ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುತ್ತಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ವಿಭಕ್ತಿ: ಅಪಾದಾನೇ=ಅಪಾದಾನಕಾರಕದಲ್ಲಿ, ಪಂಚಮೀ = ಪಂಚಮೀವಿಭಕ್ತಿಯಕ್ಕುಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೮೪ ಟೀ); ಊರತ್ತಣಿಂ ಬಂದಂ, ಬೆಟ್ಟದತ್ತಣಿಂದಿೞಿದಂ, ಕುದುರೆಯತ್ತಣಿಂದೋಡಿದಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೮೪ ಉದಾ). [ಅಪಾದಾನ + ಕಾರಕ]

ಅಪಾದಾನವಾಚಕ (ನಾ). ಅಪಾದಾನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದ. [ಅಪಾದಾನ + ವಾಚಕ]

ಅಪಾನ (ನಾ). ೧. ದೇಹಗತವಾದ ಐದು ಬಗೆಯ ವಾಯುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ದೇಹದಲ್ಲಿ ಗುದಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿ ನಡೆಯಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಹಾಯಕವಾದ ವಾಯು: "ಗುದದೊಳೆಡೆಯಾಡುವನಿಲಮಪಾನಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫–೧೨). ೨. ಗುದಪ್ರದೇಶ: "ಗುದಃ, ಪಾಯುಃ, ಅಪಾನಂ – ಈ ೩ ಗುದಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೫–೩೯). [ಸಂ.]

ಅಪಾನವಾಯು (ನಾ). ೧. = ಅಪಾನ. ೨. ಹೂಸು; ಗುದದ್ವಾರದಿಂದ ಹೊರಬೀಳುವ ಗಾಳಿ: ಗುಹ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಪಾನವಾಯು ನಾಭಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾನವಾಯು (ಚನ್ನವ. ೮೯೯). [ಅಪಾನ + ವಾಯು]

ಅಪಾನಾನಿಳ (ನಾ). = ಅಪಾನವಾಯು ೨: ಬಳಸಿನೊಳೇಂ ತಿಂಬುದು ಮಾತುಳಂಗ ಪತ್ರಪ್ರಯುಕ್ತಮಧುವಂ ಬೇಗಂ ಕಳೆಗುಂ ಮುಸಗಿದಪಾನಾನಿಳನಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೪೬). [ಅಪಾನ + ಅನಿಳ (= ಅನಿಲ)]

ಅಪಾಪೋಲಿ (ನಾ). ಪೋಕರಿ; ದಾರಿ ತಪ್ಪಿದವನು: ಅವನು ತೀರ ಅಪಾಪೋಲಿ (ಜಾರುದಾ. ೧೦೨); ಎಲ್ಲಾ ಅಂಥ ಅಪಾಪೋಲಿಗಳೇ (ಚಿಂಗೂಚಿ. ೫೪). [?]

ಅಪಾಮಾರ್ಗ[1] (ನಾ). ತಪ್ಪು ದಾರಿ: ಹುಡುಗ ಯಾಕೋ ಅಪಾಮಾರ್ಗ ಹಿಡಿಯುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಪಮಾರ್ಗ]

ಅಪಾಮಾರ್ಗ[2] (ನಾ). ಉತ್ತರಣೆ ಗಿಡ; ಉತ್ತರಾಣಿ ಗಿಡ: ನ್ಯಗ್ರೋಧಶಮ್ಯಪಾಮಾರ್ಗ ಖದಿರಾದಿ ಶುಷ್ಕ ಸಮಿತ್ತುಗಳುಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೬೧–೧). [ಸಂ.]

ಅಪಾಯ (ನಾ). ೧. ಕೆಡುಕು; ಕೇಡು; ಹಾನಿ: ಚರಣಂಗಳ್ ನಾಲ್ಕಱೊಳಂ ಪರಿಕಿಸೆ ಕರ್ತಂಗೆ ಕವಿಗೆ ಲೇಖಕನಪ್ಪಂಗಿರದಕ್ಕುಮಪಾಯಂಗಳ್ (ಛಂದೋಂಬು. ಪರಿ. ೧–೨೪); ಏಸಪಾಯವನೊದೆದು ಕಳೆಯರು ಕೃಷ್ಣಭಕ್ತರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೬೦). ೨. ಕಳೆದುಹೋಗುವುದು; ತೀರಿಹೋಗುವುದು. 'ಮೇಘಾಪಾಯ', 'ಶಿಶಿರಾಪಾಯ' ಪರಾ. ೩. ವಿನಾಶ; ಸಾವು. [ಸಂ.]

ಅಪಾಯಕರ (ಗು). = ಅಪಾಯಕಾರಕ. [ಸಂ.]

ಅಪಾಯಕಾರಕ (ಗು). ಕೇಡನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ: ನೀವು ಗುರುವನ್ನು ಓಲೇಕಾರನಂತೆ ನೋಡತೊಡಗಿದ್ದೀರಿ. ಇದು ಅಪಾಯಕಾರಕವಾಗಿದೆ (ರಂಗಕೋ. ೭೯). [ಅಪಾಯ + ಕಾರಕ]

ಅಪಾಯಕಾರಿ (ಗು). ಕೇಡನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂಥ; ಕೆಡುಕನ್ನು ತರುವ: ಇಲಿ, ಜಿರಳೆ, ನೊಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ನಮ್ಮ ಆರೋಗ್ಯಕ್ಕೆ ಅಪಾಯಕಾರಿ ಜೀವಿಗಳಾಗಿವೆ (ಅಡುಸೌ. ೪೮). [ಸಂ. ಅಪಾಯಕಾರಿನ್]

ಅಪಾಯವಿಚಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಧರ್ಮಧ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು ; ಲೋಕದ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ದುಃಖವನ್ನೂ ಹೇಗೆ ತೊಲಗಿಸಬೇಕೆಂಬುದರ ಚಿಂತನೆ: ಭಟಾರರಾಜ್ಞಾವಿಚಯಮಪಾಯವಿಚಯ ವಿಪಾಕವಿಚಯ ಸಂಸ್ಥಾನವಿಚಯಮೆಂಬೀ ನಾಲ್ಕುಂ ತೆಱದ ಧರ್ಮಧ್ಯಾನಂಗಳಂ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೪-೯) ; ಮುನ್ನಮಾಜ್ಞಾವಿಚಯಮಪಾಯ [ಪಾಠಾಂ. ೯] ವಿಚಯ ವಿ ಪಾ ಕ ವಿ ಚ ಯ ಸಂಸ್ಥಾನ ವಿಚಯಮೆಂಬ ನಾಲ್ಕುಂ ಧರ್ಮಧ್ಯಾನಮಂ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತುಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೪ ವ). [ಅಪಾಯ + ವಿಚಯ]

ಅಪಾಯಸಂಕೇತ (ನಾ). ಅಪಾಯವೊದಗಿದೆಯೆಂದು ಸೂಚಿಸುವ ಸಂಕೇತ. [ಅಪಾಯ + ಸಂಕೇತ]

ಅಪಾರ (ಗು). ೧. ಪಾರವಿಲ್ಲದ; ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ; ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ. ೨. ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ; ಮಹತ್ತರವಾದ: ಒಪ್ಪದಿಂ ಕಳಿದು ರಾಜಕುಮಾರನಪಾರ ಚಿಂತೆಯಿಂ (ನಂಬಿರ. ೬-೪) ; ನನಗೆ ಅಪಾರ ಆನಂದವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಬಾಣಆ. ೬). (ನಾ). ೩. ನದಿಯ ಆಚೆಯ ದಡ: "[ಅಪಾರಮೆಂಬುದು ಅವಾರ್ಕ್ಕೂಲಂ]" (ಹಲಾಯು. ೧೧೦-೪೫) ; "ಅಪಾರಮವಾರ್ಕ್ಕೂಲಮೆಂದಿತ್ತಡಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩-೧೨). [ಸಂ.]

ಅಪಾರದರ್ಶಕ (ಗು). ಪಾರದರ್ಶಕವಲ್ಲದ; ತನ್ನ ಮೂಲಕ ನೋಡಿದರೆ ಆಚೆಯ ವಸ್ತುಗಳು ಕಾಣಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡದಿರುವ. [ಸಂ. (ಅ- + ಪಾರದರ್ಶಕ)]

ಅಪಾರದರ್ಶಕತ್ವ (ನಾ). ಪಾರದರ್ಶಕವಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಧಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಅಪಾರದರ್ಶಕತ್ವ, ಜಡತ್ವ . . . ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವಿಶೇಷ ಗುಣಗಳುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೯೩). [ಸಂ.]

ಅಪಾರದರ್ಶಿ (ನಾ). ೧. = ಅಪಾರದರ್ಶಕ. ೨. ಪಾರವನ್ನು ಕಾಣದವನು. [ಸಂ. ಅಪಾರದರ್ಶಿನ್]

ಅಪಾರಭುಜಾಯಮಾನ (ನಾ). ಅಪಾರ ಭುಜದಂತೆಇರುವವನು ; ಅತೀವ ಪರಾಕ್ರಮಿ: ಖೇಚರರಾಜಂಗೆ ಕೃಭ್ರಾಸಾಧ್ಯಕ್ಕಮಿವರಿರ್ವರೆ ಅಪಾರ ಭುಜಾಯಮಾನರೆಂಬುದನೆ ನಂಬುವುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೬೬ ವ). [ಸಂ. (ಅಪಾರ + ಭುಜಾಯಮಾನ)]

ಅಪಾರಮಹಿಮ (ಗು). ಹೆಚ್ಚಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ: ಆ ವಾರಿಧಿಯಿಂದಪಾರಮಹಿಮಂ . . . ಪುಟ್ಟುಗುಂ ನಂದನಂ (ಜಗವಿ. ೨-೮೩). [ಅಪಾರ + ಮಹಿಮ]

ಅಪಾರವಿಸ್ತಾರಿ (ಗು). ಪಾರವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವಾದ; ಅತಿ ವಿಸ್ತಾರವಾದ: ಆ ಮಹಾರ್ಣವಂ ಸಮುದ್ರಮಾಗಿಯುಂ ಅಪಾರವಿಸ್ತಾರಿಯುಂ . . . ಎನಿಸಿದುದು (ಜಗವಿ. ೧-೪೪ ವ). [ಸಂ. ಅಪಾರವಿಸ್ತಾರಿನ್]

ಅಪಾರವೀರ್ಯ (ಗು). ಅತಿಶಯ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ: ಅಪಾರವೀರ್ಯನುಂ ಪಂಚಶತಚಾಪೋತ್ಸೇಧನುಂ . . . ಆಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೫-೩ ವ). [ಅಪಾರ + ವೀರ್ಯ]

ಅಪಾರ್ಥ (ಗು). ೧. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ. ೨. ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ. (ನಾ). ೩. ತಪ್ಪು ಅರ್ಥ: ತತ್ವಾರ್ಥಮನಱಿಯದ ಮುನ್ನಮಪಾರ್ಥಂ ರಂಜಿಸಿದ ಪಳಿಕುಮಣಿಯವೊಲಿರದೇ (ಜಗವಿ. ೧-೧೪) ; ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ರೂಢಿ ಮೂಢತೆ ಕೊಡವಿ ಮೇಲಕೆ ನೋಡಿದೆ: ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿದೆ ವ್ಯಕ್ತಿಶಕ್ತಿಯಪಾರ್ಥಗೊಂಡಿದೆ ಗಂಡೆದೆ (ನೆಲಮು. ೫೩) ; ನನ್ನ ಮಾತಿಗೆ ಅಪಾರ್ಥ ಮಾಡಬೇಡ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪಾರ್ಥಿವ (ಗು). ಪೃಥಿವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಡದ; ಅಲೌಕಿಕವಾದ: ಅವನ ಆ ಅಪಾರ್ಥಿವ ನಿಧಿಸ್ವರೂಪವಾದ ದೇವಕನ್ನಿಕೆಯನ್ನು ನಿಂದಿಸುವ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾ (ಕೋಹಿನೂ. ೨೩). [ಸಂ.]

ಅಪಾಲಾಪ (ನಾ). = ಅಪಲಾಪ: ಕರಿಯ ಅಪಾಲಾಪ ಮಾಡುವುದೂ ಉಂಟು (ಕುಡಿಕೂ. ೧೦೨). [ಸಂ. ?]

ಅಪಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ದುರವಸ್ಥೆ ; ಕೆಟ್ಟ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ: ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಅಪಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಏನೆಂದು ಹೇಳೋಣ (ಪಂಯಾತ್ರೆ. ೩೩). [ಸಂ.]

ಅಪಾವೃತ (ಗು). ೧. ಆವರಣವನ್ನು ತೆಗೆದ; ಮುಚ್ಚಳವನ್ನು ತೆರೆದ. (ನಾ). ೨. ಸಂಯಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪಾಶ್ರಯ (ಗು). ೧. ಆಸರೆ ತಪ್ಪಿದ ; ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ ; ನಿರಾಶ್ರಿತವಾದ. (ನಾ). ೨. ಆಸರೆ; ಆಶ್ರಯ; ಗತಿ. ೩. ಮನೆಯ ಮುಂದಿನ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿರುವ ಆವರಣದ ಬೇಲಿ. ೪. ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಮರೆಯಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ಮೇಲುಕಟ್ಟು ; ಚಪ್ಪರ. [ಸಂ.]

ಅಪಾಸಂಗ (ನಾ). ಬತ್ತಳಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅಪಾಸನ (ನಾ). ೧. ನೆಲೆಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದು ; ದೂರಕ್ಕೆ ಎಸೆಯುವುದು. ೨. ಕೊಲೆ ; ಸಂಹಾರಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪಾಸ್ತ (ಗು). ಹೋಗಲಾಡಿಸಿದ ; ದೂರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ: ಅಪಾಸ್ತ ಭ್ರೂಲತಾ ವಿಲಾಸ ವಿಶೇಷಂ ಕಮಲಮದು ಪೋಲದೀ ನಿನ್ನ ಮುಖಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೪೬) ; ಅಪಾಸ್ತೋಷ್ಠಸ್ಪಂದನಂ ಪ್ರಸನ್ನಂ ಮಧುರಂ ವಾಸ್ತವಯುತಮೊಗೆದುದು ಭವ್ಯಸ್ತೋಮಪ್ರಮದಕಾರಿ ದಿವ್ಯನಿನಾದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೧೮). [ಸಂ.]

ಅಪಿಂಡ (ನಾ). [ಜೈನ] ನಾಮಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ವಿಭಾಗ: ನಾಮಕರ್ಮಮುಂ ಪಿಂಡಾಪಿಂಡನಾಮದಿಂ ತೊಂಭತ್ತು ಮೂಱು ತೆಱನಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೧೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪಿಧಾನ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚುವುದು ; ಮರೆಮಾಡುವುದು. ೨. ಮುಚ್ಚಳ ; ಮರೆ. [ಸಂ.]

ಅಪಿನದ್ಧ (ಗು). ೧. ಮುಚ್ಚಿದ ; ಮರೆಮಾಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟುದು: "ಬದ್ಧಂ, ಪಿನದ್ಧಂ, ಆಮುಕ್ತಂ, ಅಪಿನದ್ಧಂ – ಈ ೪ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೩-೬೨). ೩. ಕಾಲಿಗೆ ಕೆರ, ಮೋಜಾ ಮುಂತಾದ ತೊಗಲ ರಕ್ಷೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡವನ ಪೆಸರುಗಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೨೦). [ಸಂ.]

ಅಪಿನಿ, ಅಪನಿ, ಅಫಿನಿ (ನಾ). = ಅಪೀಮು: ಭಂಗಿಯ ಬಂಡಿಯಪಿನಿಯ ಕೊಟ್ಟಗೆಯುರಿಸಿಂಗಿಯ ಹೊಱೆ . . . ನಡೆದವಾ ಭಂಗನೇಮಿಯ ದಂಡಿನೊಡನೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯-೧೦) ; ಕರಿಯ ಮದ್ದಿನ ತಿತ್ತಿ ಬಾಣದ ಹೇರುಗಳಿರದಪಿನಿಯ ಸಾಲಮೊಟ್ಟೆ ಬರುತಿರ್ದವು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೩೬). **ಅಪನಿ** (ಕ). **ಅಫಿನಿ** (ಕ). [< ಅಪೀಮು]

ಅಪಿನಿಕೂಟ (ನಾ). ಅಫೀಮಿನ ಉಂಡೆ: ಹುರಿದ ಹೊಸಭಂಗಿ ಹದಗೆಯ್ದಪಿನಿಕೂಟದೊಳ್ ಬೆರೆದಮಲ್ (ಚಬಪು. ೪೬-೪೫). [ಅಪಿನಿ + ಕೂಟ]

ಅಪಿಪಾಸ (ಗು). ಬಾಯಾರಿಕೆಯಿಲ್ಲದ: ಅಪಿಪಾಸಃ, ಸತ್ಯಕಾಮಃ, ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪಃ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಗುಣಾಷ್ಟಕಗಳು ಆವಿರ್ಭವಿಸುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೬೪). [ಸಂ.]

ಅಪೀಮು, ಅಫೀಮು (ನಾ). ಗಸಗಸೆಯ ಕಾಯಿಂದ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಂಟು ಅಥವಾ ಮೇಣ. ☞ ಇದು ಒಂದುಮಾದಕ ದ್ರವ್ಯ: ಕಸಕಸಿಯ ಕಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಡುವ ಅಂಟಿಗೆ ಕೆಲವರು ಅಪೀಮುಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೯೬). **ಅಫೀಮು**: ಇದರಿಂದ ಗುಣ ತೋರದಿದ್ದರೆ ಕಾಲುತೊಲ ಅಫೀಮನ್ನಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಅರ್ಧ ತೊಲ ಅಳಲೆಕಾಯ ಪುಡಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಔಷಧದ ಸಂಗಡ ಸೇರಿಸಿಕೊಡುವುದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೩೯).

[← ಅರ. ಪಾರ. ಅಫೀಮ್, ಅಫ್‌ಯೂನ್; ಮರಾ. ಅಫೀಣ್, ಅಫೀಮ್; ಹಿಂದಿ. ಅಫೀಮ್, ಅಫೀಮ್. / ಸಂ. ಅಹಿಫೇನ]

ಅಪೀಲ್, ಅಪೀಲು (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ನ್ಯಾಯಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಆದ ತೀರ್ಪನ್ನು ಪುನರ್ವಿಮರ್ಶಿಸಲು ಮೇಲಿನ ನ್ಯಾಯಾಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮನವಿ; ಮೇಲರಿಕೆ. **ಅಪೀಲು**: ಕೆಳಗಿನ ಕೋರ್ಟಿನವರು ಮಾಡಿದ ತೀರ್ಪಿನ ಮೇಲೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಪೀಲು ನಡಿಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೧೩೨).

ಅಪೀಲ್‌ಮಾಡು, ಅಪೀಲುಮಾಡು = ಕೆಳಗಿನ ನ್ಯಾಯಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಆದ ತೀರ್ಪನ್ನು ಪುನರ್ವಿಮರ್ಶಿಸಲು ಮೇಲಿನ ನ್ಯಾಯಾಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಮನವಿ ಮಾಡಿಕೊ: ದೊರೆಗಳವರಲ್ಲಿ ಅಪೀಲು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ನಿಯಮವಿರಲಿಲ್ಲ (ಮಹಾವಂ. II, ೪೧). [< ಇಂ. Appeal]

ಅಪೀಲು 'ಅಪೀಲ್' ನೋ.

ಅಪು, ಅಪ್ಪು₅, ಅಫು, ಅಫೂ (ನಾ). = ಅಪೀಮು: ಗಿದ್ದನ ಅಕ್ಯಾಗ ಮಳಿರಾಜ ಅವರು ಅಪುವನ್ನು ಕೂಡ್ಯಾರ ಮಳಿರಾಜಾ ಸಣ್ಣ ಕೂಸಿಗಿ ಮನ್ನಿಸಿ ಉಣಿಸ್ಯಾರ (ಮಲ್ಲಿಗ. ೨೭); ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಅಪು ತಿನಿಸೋದು ನೋಡು (ರಾಜಾದೇ. ೫). **ಅಪ್ಪು₅**: ಕೆಲಮಂದಿ ಅಪ್ಪು ತಿಂದುದರಿಂದ ಆಯ್ತೆಂದು, ಹೇಳಿದರು ಅಲ್ಲವೆ, ಎಂದು ಕೇಳಿದರು (ನವರಾ. II, ೫೯); ಅಪ್ಪುವಿನ ಎಣ್ಣೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೭೨). **ಅಫು**: ಗಾಂಜ ಅಫು ಸರಾಯ ಮುಂತಾದ ಅಮಲೇರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೫); ಭಂಗಿ ದತ್ತೂರಿ ಅಫು ಗಾಂಜಿ ಮೊದಲಾದ ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೩೧೧); ಹಣಬರು – ಇವರು ಮಾಂಸ ತಿನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಸಾರಾಯ, ಗಾಂಜಿ, ಭಂಗಿ, ಅಫು ಇವುಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ (ಕಭಾಗ. ೧೨೭). **ಅಫೂ**: ಭಾರತೀಯ ಗಾಂಜಾ ಅಫೂಗಳು ನಿಮ್ಮ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ "ಅಮಲು ಕೂಡಿಸುತ್ತವೆ" (ಕುರಿಹಿಂ. ೧೩೫); ರಾಮಕಮಲ ಭಟ್ಟಾಚಾರ್ಯರು ಅಫೂ ತಿಂದು ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಗುಡಿಗುಡಿಯನ್ನು ಕುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಶ್ರೀಕಾಂತ. ೮). [← ಮರಾ. ಅಫು, ಅಫೂ]

ಅಪುಟಗಿ (ಗು). (?): ಕಾನತ್ತೆರಿನ ಸಿಸ್ತಿನಿಂದ ಗ೧ ಪ್ರಾಕು ನಿಲಿಸಿದ ನಷ್ಟದಿಂದ ತೋಟದ ಸ್ತಳ ಅಪುಟಗಿ ಸ್ತಳವಾದ ಸಂಮಂದ ಮಹಾಜನಂಗಳು ವರಾಡಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಬಗೆಲು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩; ೪೪–೪೭; 1711). [?]

ಅಪುತ್ರ (ನಾ). ೧. ಮಗನಿಲ್ಲದವನು. ೨. ಮಗನಲ್ಲದವನು: ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷ ಸಂಗ ವಿರೋಧ ನಮಗಿನ್ನರಸನಾಪುತ್ರಸ್ಯಗತಿಯೆಂದಿರದೆ ಶ್ರುತಿವಚನ (ಉತ್ತರಾಆ. ೪–೨೭). [ಸಂ.]

ಅಪುತ್ರಕ (ನಾ). ಗಂಡುಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವನು. 'ಅಪುತ್ರಕಪೊರುಳ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪುತ್ರಕಪೊರುಳ್ (ನಾ). ಗಂಡುಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವನ ಆಸ್ತಿ: ಪೇರಿಯಾಒಸಗೆಯುಂ ಅಲವಣಮುಂ ಅಪುತ್ರಕಪೊರುಳುಮಾನ್ ವಿಟ್ಟಾರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪–೬; 685). [ಅಪುತ್ರಕ + ಪೊರುಳ್]

ಅಪುತ್ರಿಕ (ನಾ). ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದವನು; ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವನು. 'ಅಪುತ್ರಿಕದ[ಧ]ನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪುತ್ರಿಕದ[ಧ]ನ (ನಾ). ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದವನ ಧನ; ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವನ ಹಣ: ಅನ್ಯಾರು ಇಲ್ಲದಿದ್ದಡೆ ಅಪುತ್ರಿಕದ[ಧ]ನಕಜ ದೇವಾಲ್ಯಕ್ಕಿಕ್ಕುವದು ತಮ್ಮಡಿ ಎಂಬ ವಾರ್ತ್ತೆ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೭೩–೩೫; 1318). [ಅಪುತ್ರಿಕ + ಧನ]

ಅಪುತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ತನಗಾಗಲಿ ತನ್ನ ತಂದೆಗಾಗಲಿ ಗಂಡುಸಂತತಿ ಇಲ್ಲದವಳು. ೨. ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದೆ ಸತ್ತವರ ಆಸ್ತಿ ಸೇರುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಆದಾಯ: ತಳವರಿಕೆ ಕೋರಾಯ ಗುತ್ತಿಗೆ ಅಪುತ್ರಿಕೆ ದಂಡವುಂಡಿಗೆಗಳು . . . ಅರ್ಥದ ಸುವ್ಯವಸ್ಥೆ ಜತು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೨೨–೨೭); ಜನಕಲ್ಯಾಣ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ಹಣಕ್ಕಾಗಿ ಇದ್ದ ತೆರಿಗೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಪುನರ್ಘಟನೆಮಾಡಿ ಬಂಕದೆರೆ . . . ಅಪುತ್ರಿಕೆ . . . ಗುತ್ತಿಗೆಗೆಳೆಂಬ ಹದಿಮೂರು ಹೊಸಕರಗಳನ್ನು ನಿಯೋಜಿಸಿದರು ಬಸವಣ್ಣನವರು (ಶರಚ. ೧೨೯). [ಸಂ. ಅಪುತ್ರಿಕಾ]

ಅಪುದು 'ಆಗು₁' ನೋ.

ಅಪುನರಾವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಮತ್ತೆ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬಾರದಿರುವುದು; ಮೋಕ್ಷ: ಶ್ರವಣ ಮನನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧ್ಯಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಅಪುನರಾವೃತ್ತಿರೂಪ ಪರಮಾತ್ಮ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೆಂಬ ಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪವನ್ನು . . . ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೩೪). [ಸಂ.]

ಅಪುನರ್ಜಾತ (ಗು). ಮತ್ತೆ ಹುಟ್ಟದ; ಪುನರ್ಜನ್ಮವಿಲ್ಲದ: ಅಷ್ಟಾದಶದೋಷವರ್ಜಿತನುಮಪುನರ್ಜಾತನುಂ . . . ಅಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೧೪ವ). [ಸಂ.]

ಅಪುನರ್ಭವ (ನಾ). ೧. ಮತ್ತೆ ಹುಟ್ಟದಿರುವುದು; ಪುನರ್ಜನ್ಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಮೋಕ್ಷ: ಶಾನ್ತಿಸೇನ ಮುನೀಶನಾಕ್ಕಿಎ ವೆಳ್ಗೊಳ ಅದ್ರಿಮೇಲಶನಾದಿವಿಟ್ಟಪುನರ್ಭವಕ್ಕೆಜಿ ಆಗಿ (ಎಕ. II, ೩೧–೪; 6:0); ೨. ಪುನರ್ಜನ್ಮವಿಲ್ಲದವನು; ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯುವವನು: ಅಪುನರ್ಭವನಾಪ್ತಂ ತಲ್ಲಪನೋದಿತಮಾಗಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೨೬). [ಸಂ.]

ಅಪುರಂಧ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಗಂಡನೂ ಮಕ್ಕಳೂ ಜೀವಿಸಿಲ್ಲದ ಸ್ತ್ರೀ. ೨. ಮರ್ಯಾದೆಗೆಟ್ಟ ಹೆಂಗಸು: ಕೊಳಕು ನಾಜುವ ದುರ್ವ್ರಣಂಗಳು ತೊಳಲುವರಿವರ್ಗಕೆ ತವರ್ಮನೆವೊಳಗೊಳಗುಳಿದಶೌಚಭಾಂಡಂಗಳ ಪುರಂಧ್ರಿಯರು (ಬಸವು. ೪೦–೭೦). [ಸಂ.]

ಅಪುರೂಪು 'ಅಪರೂಪ₁' ನೋ.

ಅಪುಷ್ಟಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಪುಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದೆಂಬ ಒಂದು ಕಾವ್ಯದೋಷ: "ಅಪುಷ್ಟಿ – ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕೆಂದಿರುವ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಯಾವ ಅಂಶದಲ್ಲಿಯೂ ಪುಷ್ಟಿ ಅಥವಾ ಅತಿಶಯವನ್ನು ತರದೇ ಇರುವ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೮). [ಸಂ.]

ಅಪುಷ್ಪ (ಗು). ೧. ಹೂವಲ್ಲದ. ೨. ಹೂವಿಲ್ಲದ (ನಾ). ೩. ಹೂವು ಬಿಡದ ಮರ. [ಸಂ.]

ಅಪುಷ್ಪಿಕೆ (ನಾ). = ಅಪುಷ್ಪಿಣಿ (೬). [ಸಂ. ಅಪುಷ್ಪಿಕಾ]

ಅಪುಷ್ಪಿಣಿ (ನಾ). ಮೈನೆರೆಯದ ಹುಡುಗಿ; ಋತುಮತಿಯಾಗದವಳು. [ಸಂ. ಅಪುಷ್ಪಿಣೀ]

ಅಪೂಟ (ಅ). ಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಶುದ್ಧಾಂಗವಾಗಿ: "ಇಂಗ್ಲೀಷು ಕಲೀವವರು ಕನ್ನಡ ಅಪೂಟ ಮರಿತಾರ" (ರಕ್ತಧ್ವ. ೪೯).

[← ಮರಾ. ಅಪೂಟ್ = ಮುಟ್ಟದಿರುವ]

ಅಪೂಪ (ನಾ). ೧. ದೋಸೆ, ಒಬ್ಬಟ್ಟು, ಇಡ್ಡಲಿ, ಅಪ್ಪ ಮುಂತಾದ ತಿಂಡಿ: ಬಳಿಕಿತ್ತ ತನ್ನಯ ಸುತಂ ಪೊಜಗಣಿಂದೊಂದಪೂಪಮಂ ತೆಗೆದು ಮೆಲಲು (ಆರಾಚ. ೨–೨೨); ನಾನಾವಿಧವಾದ ಅಪೂಪಗಳಿಂದಲೂ, ಸೂಪ ಶಾಕಾದಿಗಳಿಂದಲೂ . . . ಭೋಜನವನ್ನು ಮಾಡಿಸಲು (ವೇಂಮಾಹಾ. ೧೮೯). ೨. ಗೋಧಿ. ೩. ಜೇನುಗೂಡು. [ಸಂ.]

ಅಪೂರಣಿ (ನಾ). ಬೂರುಗದ ಮರ; ದೂದಿಯ ಮರ.

[ಸಂ. ಅಪೂರಣೀ]

ಅಪೂರುವ (ನಾ). = ಅಪೂರ್ವ೧: ತೇರಾಯ ಕರದಾಧಿ ಯಡಸರ್ಪುದಿಟ್ಟಸಲಪೂರುವಮದೇನೆಂದೊಡದಕೆ ಠಾವೆನಿಸಿರ್ಪ ಕಾರಣಂ ನೀನಲ್ತೆ ನೃಪತಿಯ ಮನೋರಥವ ಪೂರಿಸಲ್ ನಿರುಜೆಯಹುದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೮–೯). [ಸಂ. ಅಪೂರ್ವ]

ಅಪೂರ್ಣ (ಗು). ಪೂರ್ಣವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವ; ಅರಕೆಯಾದ; ಇನ್ನೂ ಮುಗಿಯದಿರುವ. [ಸಂ.]

ಅಪೂರ್ಣಕ್ರಿಯಾಪದ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸದ ಕ್ರಿಯಾರೂಪ: ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಕೆಲವು ಆಖ್ಯಾತ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರಿ ಪೂರ್ಣ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಾಗುತ್ತವೆ . . . ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರಿ ಅಪೂರ್ಣ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೪೯). [ಅಪೂರ್ಣ + ಕ್ರಿಯಾಪದ]

ಅಪೂರ್ಣಭೂತಕಾಲ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] "ಕ್ರಿಯೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಡೆದಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ . . . ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಅಪೂರ್ಣಭೂತ ಕಾಲದ ರೂಪವಾಯಿತು" (ಮಧ್ಯಮ ೧೧೧). [ಅಪೂರ್ಣ + ಭೂತ + ಕಾಲ]

ಅಪೂರ್ಣಾಂಕ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಭಿನ್ನರಾಶಿ; ಪೂರ್ಣವಲ್ಲದ ಸಂಖ್ಯೆ. [ಅಪೂರ್ಣ + ಅಂಕ]

ಅಪೂರ್ಬ (ಗು). = ಅಪೂರ್ವ೧: ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಬಸದಿಗೆ ವನ್ದು ನೋನ್ತಳ ಮಪೂರ್ಬ್ಬತರಂ ಗಡ ಜಕ್ಕಿಯಬ್ಬೆಯಾ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೯–೨೯; 918). [ಸಂ. ಅಪೂರ್ವ]

ಅಪೂರ್ಬಾಯ (ನಾ). = ಅಪೂರ್ವಾಯ: ಪೂರ್ಬ್ಬಾಯ ಅಪೂರ್ಬ್ಬಾಯಯೆಲ್ಲವನೂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯–೪೨; 1291); ಪೂರ್ಬ್ಬಾಯ ಅಪೂರ್ಬ್ಬಾಯವೊಳಗಾದ ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜಸ್ಸ್ವಾಮ್ಯವನು ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ . . . ಎಜದು ಕೊಟ್ಟೆವು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨–೨೩; 1355). [ಸಂ. ಅಪೂರ್ವಾಯ]

ಅಪೂರ್ವ (ಗು). ೧. ಹಿಂದೆಲ್ಲಿಯೂ ಎಂದೂ ಕಾಣದ; ಹೊಸ ಬಗೆಯ; ಅಪರೂಪವಾದ. ೨. ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ. ೩. ಅಸಮಾನವಾದ. ೪. ಪೂರ್ವವಲ್ಲದ; ಮೊದಲಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೫. ಹಿಂದೆಲ್ಲಿಯೂ ಎಂದೂ ಕಾಣದುದು; ಅಪರೂಪವಾದುದು: ತನ್ನ ರತ್ನಪ್ರತತಿಗಳೊಳಪೂರ್ವಂಗಳಂ ಕೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೧೩–೯೧); ಎಜವಿಕ್ಕಿದ ಬೆಲ್ಲದವೊಲಪೂರ್ವಮಾಗೆ ಪೇಟ್ದಂ ಕೃತಿಯ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೮). ೬. ಅಶುಭ: "ಅಕ್ಷಣಮಾದ ಕಾರ್ಯಮುಶುಭಂಗಳಪೂರ್ವಮೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೧೨). ೭. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಕರ್ಮಜನ್ಯವಾದ ಅದೃಷ್ಟಫಲ: ಅಪೂರ್ವವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಯಾಗವು ಸಾಧನವಾಗಲಾರದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೮೦). ೮. [ಜೈನ] ಸಂಸಾರಿ ಜೀವನು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದಲು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಏರಬೇಕಾದ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಗುಣಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಎಂಟನೆಯದು: ದಾಂಟಿದನಪ್ರಮತ್ತತೆಯನಪೂರ್ವವೆಂಬೆಂಟನೆಯೆಡೆಯೊಳು ನಿಂದಾ ನಾಂಟಿತಾ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ಶುಕ್ಲಧ್ಯಾನ ಹೆಂಟಿಯಂತಾದುವು ಕರ್ಮಾ (ಭರತ. ೫೪–೬೩). [ಸಂ.]

ಅಪೂರ್ವಕ (ನಾ). ಅಪರೂಪ; ಅಪೂರ್ವ; ಅಸಾಧಾರಣ: ಸರ್ವರಕ್ಷಕ ಕೋವಿದತ್ವಮುದೇನಪೂರ್ವಕಮೇ (ಬಸವು. ೧೦–೫೪). [ಸಂ.]

ಅಪೂರ್ವಕರಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮೂರು ಬಗೆಯ ಕರಣಲಬ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಧಃಪ್ರವೃತ್ತಕರಣ ಅಪೂರ್ವಕರಣ, ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣಾಭಿಧಾನ ತ್ರಿವಿಧಕರಣಲಬ್ಧಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೮೧). [ಅಪೂರ್ವ + ಕರಣ]

ಅಪೂರ್ವಚಂಪಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಂಪಗೆಯ ಗಿಡ: (ವೈಔಗಿ. ೨೯೪). [ಅಪೂರ್ವ + ಚಂಪಕ]

ಅಪೂರ್ವತೆ (ನಾ). ಅಪರೂಪವಾಗಿರುವುದು; ಅಸಾಧಾರಣವಾಗಿರುವುದು; ಆಶ್ಚರ್ಯವುಂಟುಮಾಡುವಂಥದು. [ಸಂ. ಅಪೂರ್ವತಾ]

ಅಪೂರ್ವತೆರ (ನಾ). ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಕ್ರಮ; ಆಶ್ಚಯಕರವಾದ ಬಗೆ: ಇಂದಪೂರ್ವತೆರದಿ ಫಲಿತಮಾಯ್ತು (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೫–೧೮). [ಅಪೂರ್ವ + ತೆರ (< ತೆಱ)]

ಅಪೂರ್ವಭಿತ್ತಿ (ನಾ). ಅಪೂರ್ವವಾದ ಹಿನ್ನೆಲೆ, —ಗೋಡೆ, —ಪಟ (?): ರಾಣಿವಾಸದ ಬಳ್ಳಿಮಾಡದುಜ್ಜ್ವಳ ಮಣಿಭಿತ್ತಿ ಚೆಲ್ವನೊಳಕೊಂಡೊಳಕೊಂಡುದಪೂರ್ವಭಿತ್ತಿಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೧೨೮); (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೬೩ ನೋ). [ಅಪೂರ್ವ + ಭಿತ್ತಿ]

ಅಪೂರ್ವರೂಪ (ನಾ). ಅಪರಿಚಿತವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವನು: ರಿಸಿಯರ್ ಪೋಪುದಂ ಸುಕೌಶಳಸ್ವಾಮಿ ಕಂಡೀ ಪೋಪರೇನೆಂಬರಬ್ಬಾ ಅಪೂರ್ವರೂಪರಿನ್ನರನೆಂದುಂ ಕಂಡಜಿಯೆನೆಂದು ತಾಯಂ ಬೆಸಗೊಂಡೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೬–೫). [ಅಪೂರ್ವ + ರೂಪ]

ಅಪೂರ್ವರೂಪೆ (ನಾ). ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಸೌಂದರ್ಯವುಳ್ಳವಳು: ಬರೆಗುಂ ಬರೆಯಂ ದೊರೆವೆತ್ತ ಚೀರಘಟ್ಟಿಯುಮೆನೆ ಭಿತ್ತಿವೆತ್ತ ತೆಜನೊಪ್ಪಿದುದೊರ್ವಳಪೂರ್ವರೂಪೆಯಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೪೧). [ಸಂ. ಅಪೂರ್ವರೂಪಾ]

ಅಪೂರ್ವಸಾಯಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ (?): ಪಾಪೇಭ ಕಂಠೀರವನೆಚ್ಚೊಂದಪೂರ್ವಸಾಯಕಂ ಚಿತ್ರಾನೀಕನಂ ನೆಜಿಗೊಳ್ವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೨೩ ವ). [ಅಪೂರ್ವ + ಸಾಯಕ]

ಅಪೂರ್ವಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆಯಿಂದ ಬರುವ ಆದಾಯ: ರಾಮನಾಥ ದೇವರಿಗೆ ಆಗುವ ಚಿಕ್ಕಕೊಡಲಿಯ ಹನಸವಾಡಿಯ ಪೂರ್ವಾಯ ಅಪೂರ್ವಾಯ . . . ನ್ಯಾಯಯೇನೂ ಇಲ್ಲೆಂದು ಧಾರಾಪೂರ್ವಕ ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೮–೩; 1313); ರಾಮೇದೇವರಂಗಭೋಗಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಧರ್ಮವಿವಕೆ ಪೂರ್ವ್ವಾಯವಪೂರ್ವಾಯವೊಂದಿಲ್ಲ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೯–೨೬; 1320). [ಅಪೂರ್ವ + ಆಯ$_{1}$]

ಅಪೂರ್ವಾರ್ಥಲಬ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಅಪರೂಪವಾದ ಅರ್ಥದ ಲಾಭ; ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ಅರ್ಥದ ಸಂಪಾದನೆ. ೨. ಹಿಂದೆಂದೂ ಇಲ್ಲದಷ್ಟು ಅತಿಶಯವಾದ ದ್ರವ್ಯದ ಸಂಪಾದನೆ; ಬಹಳವಾದ ದ್ರವ್ಯಲಾಭ: ಒಂದು ದಿವಸಂ ಸುಕವಿಯಂತಪೂರ್ವಾರ್ಥಲಬ್ಧಿಗೆ ಚಿಂತೆಗೆಯ್ದು ತನ್ನೊಳಿಂತೆಂದು ಬಗೆದಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨–೯). [ಅಪೂರ್ವ + ಅರ್ಥ + ಲಬ್ಧಿ]

ಅಪೂರ್ವಿಗ (ಗು). ೧. ಅಪರಿಚಿತವಾದ. ೨. ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದ: ಅಪೂರ್ವಿಗ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಪನ್ನಿರ್ವ್ವರ್ಗ್ಗೆ (ಹೈಆರಿ. V, ೯–೫೨; 1088); ತರಳನಪೂರ್ವಿಗನತಿಥಿ ಸ್ವರೂಪನೀಷದ್ವಿಭೂತಿಲಸಿತಲಲಾಟಂ ವರವಿಪ್ರನೆನುತೆ ಬಂದಾದರಿಸಿದರ್ (ಗಿರಿಕ. ೯–೯೦). [ಅಪೂರ್ವ + –ಇಗ]

ಅಪೇಕ್ಷತೆ (ನಾ). = ಅಪೇಕ್ಷೆ: ತಾನಸಮಜಂಗಮುದರುಶನಾಪೇಕ್ಷತೆಯೊಳೈತಂದು (ಬಸವು. ೨೧–೬). [ಸಂ. ಅಪೇಕ್ಷತಾ]

ಅಪೇಕ್ಷಿ (ನಾ). ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವನು; ಬಯಕೆಯುಳ್ಳವನು. 'ದರ್ಶನಾಪೇಕ್ಷಿ', 'ದ್ರವ್ಯಾಪೇಕ್ಷಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಪೇಕ್ಷಿನ್]

ಅಪೇಕ್ಷಿತ (ಗು). ೧. ಬಯಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಯಸಿದ; ಕೋರಿದ: ಕಾಮಭೋಗಾಪೇಕ್ಷಿತರ್ಗಂ ಕಾಮಿನೀರತ್ನಂಗಳಂ ಸತ್ಪ್ರೇಮದಿಂ ಪೂಜಿಸುತ (ಬಸವು. ೬–೨೯). (ನಾ). ೨. ಕೋರಿಕೆ; ಬಯಕೆ. ೩. ನಿರೀಕ್ಷೆ. [ಸಂ.]

ಅಪೇಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಕೋರು: ಮುದನಸಂತಾಪಕ್ಕುಪಶಮನೋಪಾಯಮನಾಂ ಪ್ರಾಣಂಬೆರಸೆನಿತು ಬೇಗಮಿರ್ಪೆನನ್ನೆವರಮಪೇಕ್ಷಿಸಿದಪ್ಪೆನಲ್ಲದೆಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೨); ಅಗ್ನಿಪಕ್ವಮಲ್ಲದುವನಪೇಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳದನಯ್ದನೆಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೩೦); ಯಕ್ಷರಾಕ್ಷಸರೊಕ್ಷೆ ಭೀತಿಗಳು ಆಕ್ಷಣವಳಿದು ರಕ್ಷೆಯಾಗಿಯಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಪದವೀ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳಹುದು (ಬಸವು. ೬೧–೮೩); ಕೆಲಸವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವಾಗ ಮಾತ್ರ

ಅವನಿಗೆ ಬೇಸರವುಂಟಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಮಣಿಸ. ೫೨). ೨. ನಿರೀಕ್ಷಿಸು.
[ಅಪೇಕ್ಷಣ$_{3}$ + -ಇಸು$_{3}$]

ಅಪೇಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ಬಯಕೆ; ಆಕಾಂಕ್ಷೆ. ೨. ಆವಶ್ಯಕತೆ. ೩. ಮರ್ಯಾದೆ; ಗೌರವ. ೪. ನಿರೀಕ್ಷೆ. [ಸಂ. ಅಪೇಕ್ಷಾ]

ಅಪೇಕ್ಷೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; ಬಯಸು: ಪೌಲೋಮಿಯಂ ನಾಳೆ ಬಲ್ಲಿದರಾರಾನುಮಪೇಕ್ಷೆಗೆಯ್ಯಲವರ್ಗೀಯಲ್ವೇಟ್ಕುಮೆಂಬಂದಮೋ (ಜಗವಿ. ೧೩-೫೫). [ಅಪೇಕ್ಷೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_{1}$)]

ಅಪೇತ (ಗು). ಬಿಟ್ಟುಹೋದ; ಹೊರಟುಹೋದ; ಕಳೆದುಹೋದ; ಅಗಲಿದ: ಅನಲ್ಪಕಲ್ಪಾವನಿಜಂಗಳಪೇತರತವೀರ್ಯಪಾಕಂಗಳಾಗಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೮-೬೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪೇತದೋಷ (ಗು). ದೋಷವಿಲ್ಲದ; ದೋಷಗಳು ಬಿಟ್ಟುಹೋದ: ಉಪಚಿತಗುಣನಾನುಚಿತನನಪೇತದೋಷನನುದಾರ ಚರಿತೋದಯನಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೬). [ಅಪೇತ + ದೋಷ]

ಅಪೇಯ (ಗು). ೧. ಕುಡಿಯಬಾರದ. ೨. (ಅಲಂ) ಅಹಿತಕರವಾದ: ಉಚಿತಮಂ ಬಗೆಯದೆ ನುಡಿದೊಡಮೆಮಗೆ ಲಂಘನೀಯಮಪೇಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೨೦). [ಸಂ.]

ಅಪೋಗಂಡ (ನಾ). ೧. ಶರೀರದ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಅಥವಾ ಕಡಮೆ ಇರುವವನು; ವಿಕೃತಾಂಗ; ವಿಕಲಾಂಗ; ಅಧಿಕಾಂಗ. ೨. ಅಂಜುಬುರುಕ. 'ಪೋಗಂಡ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪೋಹ (ನಾ). ೧. ದೂಡುವುದು; ನೂಕಿಬಿಡುವುದು; ಕಳೆದುಬಿಡುವುದು. ೨. ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಗಳ ವಿಮರ್ಶೆಯ ಮೂಲಕ ಸಂಶಯವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವುದು; ತರ್ಕ. ೩. ವಿತರ್ಕ. ೪. ತಪ್ಪು ಊಹೆ. ೫. ನ್ಯೂನತೆ; ಕೊರತೆ: ಕೋಟಿ ಪೊನ್ನನೊಂದು ಕವಡಿಕೆಯಂ ಕುಡುವಂತೆನುಮಪೋಹಮಿಲ್ಲದೆ ಕೊಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೧೧೮ ವ); ನಂಬುಗೆಗಪೋಹಂ ಬಾರದಂತಾಳೆ ತಾಂ ಬಲು ಭಾಗ್ಯಂ ದೊರೆಗಪ್ಪುದೈ (ಸೋಮೇಶ. ೫೬); ಒಂದು ಕಾಸೂ ಅಪೋಹವಿಲ್ಲ (ದೌಲತ್. ೨೫೦). [ಸಂ.]

ಅಪೋಹನ (ನಾ). = ಅಪೋಹ: ೧, ೨. ಅತೀತದೋಷ ನಿವರ್ತನ ಪ್ರತಿಕ್ರಮಣಮುಂ, ಅನತಗತ ದೋಷಾಪೋಹನಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೬). [ಸಂ.]

ಅಪೌರುಷೇಯ (ಗು). ಪುರುಷಕೃತವಲ್ಲದ; ಮನುಷ್ಯನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡದ: ಅಪ್ತನು ಹೇಳಿದ ವಾಕ್ಯವೂ ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ ವೇದವಾಕ್ಯವೂ ಅನಾಪ್ತರಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡದಿರುವುದರಿಂದ ಶಬ್ದಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದೆಂದು ಪರಿಷ್ಕರಿಸುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೪); ವೇದಗಳು ಅಪೌರುಷೇಯವೆಂದು ಹಿಂದೂಗಳ ನಂಬಿಕೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪ$_{1}$, ಅಪ (ನಾ). ೧. ತಂದೆ: ಕೈತಪ್ಪ ಮಾಡದೆ ತಿರುಗಿದನು ನಿಮ್ಮಪ್ಪ ತೊರವೆಯ ರಾಯ ನರಹರಿಯೆಡೆಗೆ (ತೊರರಾ. ೪-೯-೩೪); ಅಪ್ಪ ನೀನೆ ನಗೆನೆಲಹುದು ನಿನ್ನನು ಬಿಗಿಯಪ್ಪಲೈತಂದವನೆಂದ (ಕಂಸವಿ. ೬-೧೭೪); ಅಪ್ಪನ್ನ ಅಪ್ಪಾ ಅನ್ನದವ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನ್ನ ಅಪ್ಪ ಅಂದಾನೇ (ಗಾದೆ); ಅಪ್ಪ ನೆಟ್ಟ ಆಲದಮರವಾದರೆ ನೇಣುಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಬಹುದೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಗಂಡಸಿನ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಅಣ್ಣ, ಅಯ್ಯ ಎಂಬಂತೆ) ಸೇರುವ ಮಾತು ಉದಾ— ಗಿರಿಯಪ್ಪ, ಭೀಮಪ್ಪ, ರಾಮಪ್ಪ, ಲಿಂಗಪ್ಪ: ಶ್ರೀ ಕನ್ನಂಬಾಡಿಯ ಪೊನ್ನಗಾವುಂಡನು ಹಾರಪ್ಪಂಗಳ ಮಗಂ ಬಾಚಿಗಂ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೫೦-೨೩ ; 1100). ೩. ಗಂಡಸರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು: ಇರೆ ಪಿಳ್ಳೆಯರ ನಾಯಿನಾರೆಂದರೊಲವಿಂದೆ ಹರಭಕ್ತ ವಾಗೀಶದೇವರ್ಗೆ ಮುದದಿಂದ ಅಪ್ಪರೇ ನಿಮಗೆನಿತು ಹರೆಯಮೆಂದೆನುತಮಿರೆ (ವಾಗೀರ. ೨೭೫-೫); ಅಪ್ಪ ದೇವರೆ ಹೇಳೆನುತ ಬಿಗಿಯಪ್ಪುವಂ (ಬಸವು. ೧೪-೫೭). ೪. ಹಿರಿಯರು ಕಿರಿಯರನ್ನು ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಬಾರಪ್ಪ ಇಲ್ಲಿ (ರೂಢಿ). ೫. ಒಂದು ವಸ್ತು ಇನ್ನೊಂದಕ್ಕಿಂತ ಅಧಿಕ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಶಬ್ದ: ಇದು ಅದರ ಅಪ್ಪ (ರೂಢಿ). **ಅಪ**: ೨. ಕಾವಳಿಯರಣುಗಯ್ಯ ತನ್ನ ತಮ್ಮ ನೊಣಬವ್ಬುರಸನ ಮಲ್ಲಪನ್ನಜ ಕಾದು ಮಣ್ಣಜ ಕೊನ್ದು (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೪೮-೩ ; 980 ?); ನೃಪಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞತೆಗಿಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಪನೊಳಶ್ವೇಭಾಗಮಕ್ಕಿಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಪನೊಳ್ ಶೂರತೆಗಿಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಪನೊಳಾರ್ತಿವೊಳ್ದುಣಕ್ಕಿಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಪನೊಳ್ ಭವ್ಯತೆಗಿಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಪನೊಳಾಚಾರಕ್ರಮಕ್ಕಿಲ್ಲಿ . . . ಕಾಣಲಾಗದು ಸಮಾನಂ (ಅಜಿಪು. ೧-೨೭).

[ದೇ. ‖ **ತಮಿ.** ಅಪ್ಪನ್, ಅಪ್ಪು, ಅಪ್ಪಚ್ಚಿ. **ಮಲ.** ಅಪ್ಪನ್. **ತುಳು.** ಅಪ್ಪ; ಅಪ್ಪೆ = ಗಂಡಸರ ಹೆಸರಿನ ಜೊತೆಗೆ ಗೌರವಸೂಚಕವಾಗಿ ಸೇರುವ ಮಾತು; ಅಪ್ಪೆ = ತಾಯಿ. **ತೆಲು.** ಅಪ್ಪ. **ಕೊಡ.** ಅಪ್ಪೆ. / **ಪ್ರಾ.** ಅಪ್ಪ]

ಅಪ್ಪ$_{2}$ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕಿ ಹಿಟ್ಟಿಗೆ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ, ಬೆಲ್ಲ, ಏಲಕ್ಕಿ ಮುಂತಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ತುಪ್ಪ ಅಥವಾ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕರಿದು ತಯಾರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಿಂಡಿ: ಆರೋಗಣೆಗೆ ನೈವೇದ್ಯದ ಹರಿವಾಣ ೨ ಅಪ್ಪ ಪಡಿ ೧ ಕಂ ಅಪ್ಪ ೫೧ ಅತಿರಸ ಪಡಿ ೧ ಕಂ ಅತಿರಸ ೫೧ (ಸೌಇ. IX-ii, ೪೮೯-೪೦ ; 1513); ಅಪ್ಪದ ಹರಿವಾಣ (ಸೌಇ. IX-ii, ೫೫೧-೫ ; 1533); ಅಪ್ಪವು ಅತಿರಸ ಮೆದ್ದಾ ಸ್ವಾಮಿ ಅಸುರರ ಕಾಲಲ್ಲಿ ಒದ್ದಾ (ಪುರಂದ. ೧-೬೭-೫); ಅಪ್ಪಗಳಾದುವು; ಒಡೆಗಳಾದುವು; ಉಂಡೆಗಳಾದುವು (ಹಿಂಕಥೆ. ೨೪) 'ಊತಪ್ಪ', 'ಎಣಿಯಪ್ಪ' ಪರಾ. ೨. (ಅಲಂ) ಊತ; ಬಾವು: ತಂದೆಯ ಈ ಎರಡನೆಯ ಪೆಟ್ಟು ಅವನ ತೊಡೆಯಲ್ಲಿ ದಪ್ಪವಾದ ಅಪ್ಪವನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿತ್ತು (ಮೊಮಗು. ೧೨೦).

[ದೇ. ‖ **ತಮಿ.** ಅಪ್ಪಂ = ಅಕ್ಕಿಹಿಟ್ಟು ಸಕ್ಕರೆ ಬೆರಸಿ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕರಿದ ಸಣ್ಣದೋಸೆ; ಕಜ್ಜಾಯ. **ಮಲ.** ಅಪ್ಪಂ = ಕರಿದ ದೋಸೆ; ಬೇಯಿಸಿದ ರೊಟ್ಟಿ. **ತುಳು.** ಅಪ್ಪ = ಕರಿದ ಅಥವಾ ಬೇಯಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೋಸೆ. **ತೆಲು.** ಅಪ್ಪಮು = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಹಿದೋಸೆ. / **ಸಂ.** ಅಪೂಪ]

ಅಪ್ಪ$_{3}$ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನೋ ಆಯಾಸವನ್ನೋ ನೋವನ್ನೋ ಸೂಚಿಸಲು ಬಳಸುವ ಅವ್ಯಯ: "ಏನು ಮಳೆಯಪ್ಪಾ ಇದು" (ಕಗದ್ಯ. ೨-೪೮); ಅಪ್ಪ ಇವನ ಸಾಹಸವೆ! (ರೂಢಿ).

ಅಪಪ, ಅಪಪಾ, ಅಪ್ಪಪ್ಪ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಚಾಳುಕ್ಯನರೇಂದ್ರನ ಮುಂದೆ ಹಟ್ಟಗಾಳೆಗದೊಳ್ [ಪಂ]ಪನಪಪ ಪರಪಿದನೆಂದನೆ ಸುಭಟದ್ದೋರೆಯೆ ಬಗೆ ವಡಾಚುಗಿನ್ನೃಪನೊಳ್ (ಸೌಇ. XI-ii, ೧೫೫-೧೦ ; 1104); ಅಪಪ! ನಾಡಕಾವರೆಲ್ಲ, ಗಂಡರೆಲ್ಲ ಹೋದರೆ? (ಪಾರಸಿ. ೬೨೩); ಅಪಪಾ ವಿಧಿಯೇ ಆಯೊ ಅಯೊ ವಿಧಿಯೇ (ಪಾರಸಿ. ೮೩೦); ಅಡಿಸುವ ಕೆಳದಿಯರ ಸಂಜ್ಞೆಯಲಾಡಿ ಪರಿದಪ್ಪಪ್ಪೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅಪಪ, ಅಬ್ಬಬ್ಬೆ] ನುತ್ತಲಿ ಕೂಡಿ ನಡೆದಂತಪ್ಪಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩-೨೯).

[ದೇ. ‖ **ತಮಿ.** ಅಪ್ಪಪ್ಪ, ಅಪ್ಪಪ್ಪಾ; **ತುಳು.** ಅಪ್ಪ]

ಅಪ್ಪ$_{4}$ 'ಅಗು$_{1}$' ನೋ.

ಅಪ್ಪಂತ (ಗು). ಯೋಗ್ಯವಾದ; ತಕ್ಕುದಾದ; ಉಚಿತವಾದ: ತಮಗೂ ಮತ್ತು ತಮ್ಮ ಸುಯೋಗ್ಯ ಶಿಷ್ಯ ರಾಘವೇಶ್ವರರಿಗೂ ಒಪ್ಪುವ ಅಪ್ಪಂತ ಉಪಮಾನ (ತುಂಗಭ. ೧೨೬). (ನಾ). ೨. ಯೋಗ್ಯನಾದ

ವ್ಯಕ್ತಿ; ಸಂಭಾವಿತ: ಆ ಏನೂ ಅರಿಯದ ಎಳೆಯ ಮಗುವಿನ ಬಗ್ಗೆ ಇಂತಹ ಹಲ್ಕಟ್ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡುವವರು ನೀವು ಎಷ್ಟು ಅಪ್ಪಂತ ರೆಂದು ಗೊತ್ತಿದೆ (ಮೂರುದಾ. ೩೫).

ಅಪ್ಪಂತವರು, ಅಪ್ಪಂತೋರು = ಹಿರಿಯರು; ಪೂಜ್ಯರು; ಯೋಗ್ಯರು: ಬೇಡಮ್ಮ ತಕ್ಕಹಾಗೆ ಅಪ್ಪಂತವರ ಮನೆಗೆ ಹೆಣ್ಣುಕೊಡಿ, ನಮ್ಮ ನೆಂಟತನ ನಿಮಗೆ ತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ (ಅದೂಟ. ೬೯); ಅಟ್ಟಡಿಗೆ ಮಿಗಲಿಲ್ಲ, ಅಪ್ಪಂತೋರು ಉಣಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ).

[ಅಪ್ಪ$_4$ + ಅಂತಹ(< ಅಂತಪ್ಪ)]

ಅಪ್ಪಂತತನ (ನಾ). ಯೋಗ್ಯತೆ; ಸಂಭಾವಿತತನ: ಅವರು ತಮ್ಮ ಅಪ್ಪಂತತನದ ಬಗ್ಗೆ ಆಡಿದ ನಂಜಿನ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಸಂತಪ್ತರಾದ ಜೋಶಿಯವರು ನಾಲ್ಕು ಕೇರಿಗಳನ್ನೂ ಒಂದುಮಾಡುವ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಒದರಾಡಿದರು (ಮೂರುದಾ. ೩೫). [ಅಪ್ಪಂತ + -ತನ]

ಅಪ್ಪಂತೆ (ನಾ). ಯೋಗ್ಯಳು: ಆ ಹುಡುಗಿ ನೀ ತಿಳಕೊಂಡಷ್ಟು ಅಪ್ಪಂತೆಯಲ್ಲ ಬಿಡು . . . ಅವಳ ವಿಷಯ ನಾನು ಬಹಳಷ್ಟು ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ (ಮೂರುದಾ. ೩೮). [ಅಪ್ಪಂತ + -ಎ$_2$]

ಅಪ್ಪಕಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ನೆಗರ್ತೆಯನಾಳ್ದ ಮಲ್ಲಪಯ್ಯನ ನೆಗಟ್ದಪ್ಪಕಬ್ಬೆಯ ಮಗಳ್ ಶಚಿವೋತ್ತಮನಪ್ಪ ಧಲ್ಲಪಯ್ಯನ ಸೊಸೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೫೬; 1007). [ಅಪ್ಪ$_1$ + ಅಕ್ಕ$_1$ + ಅಬ್ಬೆ$_1$?]

ಅಪ್ಪಚ್ಚಿ (ನಾ). ೧. (ಮಕ್ಕಳ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ) ರೊಟ್ಟಿ ಮುಂತಾದ ತಿಂಡಿ; ತಿನಿಸು: ಅಮ್ಮಾ ಅಪ್ಪಚ್ಚಿ ಕೊಡು (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ನಿಸ್ಸತ್ವನಾಗು: ಎಂತಹ ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ಮನುಷ್ಯನಾದರೂ ಅಪ್ಪಚ್ಚಿಯಾಗಿ ಹೋಗಬೇಕು (ದೇಶಾಂಕ. ೬೬).

ಅಪ್ಪಚ್ಚಿಮಾಡು = ತೆಳ್ಳಗೆ ಚಪ್ಪಟೆಯಾಗುವಂತೆ ಜಜ್ಜುಗುಟ್ಟು: "ಅವರನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾತಿನಲ್ಲೆ ಸಿಲುಕಿಸಿ ಅಪ್ಪಚ್ಚಿ ಮಾಡಬಹುದಿತ್ತು" ಎನಿಸಿತು (ಏಕಾಂಗಿ. ೨೦೧). [ಅಪ್ಪ$_2$ + ಅಚ್ಚಿ$_1$. / **ತೆಲು.** ಅಪ್ಪಚಿ, ಅಪ್ಪಚ್ಚಿ]

ಅಪ್ಪಟ, ಅಪ್ಪಟೆ (ಗು). ಮಿಶ್ರವಿಲ್ಲದ; ಶುದ್ಧವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: ಅಪ್ಪಟ ದೊಡ್ಡಮನುಷ್ಯನಾಗಿ ಉದಾತ್ತಧ್ಯೇಯದ ದೇಶಾಭಿಮಾನಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಈ ಮನುಷ್ಯನ ವಿಶಿಷ್ಟಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಅರಿಯದಿರಲಿಲ್ಲ (ದಾದಾನ. ೧೧); ಅಪ್ಪಟ ಹಸುವಿನ ಹಾಲು (ರೂಪಸಂ. ೧೧); ಅಪ್ಪಟವಾದ ಎಮ್ಮೆ ಹಾಲಿನಿಂದಲೇ ಕಾಫಿ ಮಾಡಿ ಲೋಟದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಸಿಕೊಟ್ಟ (ದೇವಹಂ. ೬೩); ಅಪ್ಪಟ ತುಪ್ಪ, ಅಪ್ಪಟ ಸೀಗೆಕಾಯಿ ಪುಡಿ (ರೂಢಿ). **ಅಪ್ಪಟೆ**: ಬಡತನದ ತತ್ತ್ವ ಅಪ್ಪಟೆಯ ಸುಳ್ಳು (ಅರಳು. ೪೬೪). 'ಅಪೂಟ' ಪರಾ

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅಪ್ಪಟ. **ತೆಲು.** ಅಪ್ಪಟ. / **ಮರಾ.** ಅಪೂಟ. **ಪ್ರಾ.** ಅಪುಟ್ಠ < **ಸಂ.** ಅಸ್ಪೃಷ್ಟ = ಅಸಂಯುಕ್ತ]

ಅಪ್ಪಟೆ 'ಅಪ್ಪಟ' ನೋ.

ಅಪ್ಪಟೆಚಪ್ಪಟೆ (ನಾ). ಪೂರ್ತಿ ಚಪ್ಪಟೆಯಾಗಿರುವುದು: ಮೋಟಾರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಅವನ ಕಾಲು ಅಪ್ಪಟೆಚಪ್ಪಟೆಯಾಯಿತು (ರೂಢಿ).

[ಅಪ್ಪಟೆ (< ಅಪ್ಪಟ) + ಚಪ್ಪಟೆ]

ಅಪ್ಪಡಿ$_1$ (ನಾ). ಆ ರೀತಿ; ಹಾಗೆ (?): ಅಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದ ತಪ್ಪುಗಳಿಗೆ ವೊಲಿದು ಕಪ್ಪು ಉಳಿಯದಂತೆ ಅಪಹರಿಸಿ ಇವನಾ ಅಪ್ಪಡಿಯಾಗಿ ಸಾಕಿ ಅಪವರ್ಗವ ಕೊಡುವ (ತೀರ್ಥಮ. ೮೬-೭). [← **ತಮಿ. ಮಲ.** ಅಪ್ಪಡಿ]

ಅಪ್ಪಡಿ$_2$ (ನಾ). ಗೌರವ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪದ: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ . . . ದರ ಅಪ್ಪಡಿಗಳ್ ಕೊಳದು ಪುವ್ವಶಾಲೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೩೪; 890).

[ಅಪ್ಪ$_1$ + ಅಡಿ ?]

ಅಪ್ಪಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಅಪ್ಪಡೆಯ ಬಸುರಿಯ ಕೊಳನ ವೊದಲೇರಿಯಲು ಬಿಟ್ಟದು (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೩೨-೬೬; 1050). [?]

ಅಪ್ಪಣೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಆಜ್ಞೆ; ಆದೇಶ: ಕಾವನೊಡನೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿದ ಗುರು ವಾಸುದೇವ ನಾಲ್ಕೊಗರಪ್ಪಣೆಯ ಕೇವಲ ಗುಪ್ತವೆಂದಜಿಡು (ಮೋಹತ. ೫-೪೫); ಪಾತ್ಸ್ಯಾವುವಿನಪ್ಪಣೆಯಿಂದ . . . ಬೆಂಗಳೂರ ಗಳಿಲನೆ ಸಹಜಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು (ಕಂಠವಿ ೧೧-೬೬); ಇತ್ತಿರೇ ಅಪ್ಪಣೆಯನೆಂದಂ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೧೪-೧೪೦); ಅಬದ್ಧಕ್ಕೆ ಅಪ್ಪಣೆಯೇ ಎಂದರೆ ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಹೇಳಿ (ಗಾದೆ). ೨. ಅನುಮತಿ; ಒಪ್ಪಿಗೆ.

ಅಪ್ಪಣೆ ಕೇಳು = ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸು: ಅಪ್ಪಣೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡು ಮಯಗೊಂಡಗಲುಡನು ಹೆಂಡೆಗೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡನು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦೬-೧೩; 1576). **ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸು** = (ಗೌರವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ) ಹೇಳು: ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳು . . . ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). **ಅಪ್ಪಣೆ ತೆಗೆದುಕೊ** = ೧. ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಮರಣಹೊಂದು; ಸಾಯು. **ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡು** = ಆಜ್ಞೆಕೊಡು; ವಿಧಿಸು: ತನ್ನ ದಂಡಿನವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮೊದಲು ದಾಟಸಬೇಕೆಂದು ಅಂಬಿಗರಿಗೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೦). **ಅಪ್ಪಣೆ ಹೊಂದು** = ೧. ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಡೆ. ೨. ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆ.

[**ಸಂ.** ಆಜ್ಞಾಪನ. / **ಪ್ರಾ.** ಆಣವಣ]

ಅಪ್ಪಣೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಕಾಣಿಕೆ ಅಥವಾ ತೆರಿಗೆ: ಯೀ ಧರ್ಮ್ಮಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಬಳ್ಳಾಳರಿಗೆ ಅನಾಯ ಸನಾಯ ಸಲ್ಲದು ಇಲ್ಲ ಆ ಸ್ಥಳ (ಗ) ದಲು ಇದ್ದ ವೊಕ್ಕಲಿಗೆ ಬಿಟ್ಟಿ ಬಿಡಾರ ಸಲ್ಲದು ಕಾಣಿಕೆ ದೆಸೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಪದದಲ್ಲಿ ಯೆತ್ತು ಸಲ್ಲದು (ಎಇ. XX, ೮-೫೪; 1456).

[< **ಸಂ.** ಅರ್ಪಣಾ ?]

ಅಪ್ಪಣೆ$_3$ (ನಾ). ಹೊಂದುವ ರೀತಿ; ಹೊಂದಿಕೆ: ಎಲೆಹುರಿಯ ತನಿ ರಸಮಂ ತಪ್ಪದೆ ಮರ್ದಿಸಿ ತನುವಿಂಗಪ್ಪಣೆಯಾದಂತೆ ಕೊಳಲಖಿಳಕೃತ್ರಿಮ ಮಟೀಗುಂ (ಖಮುದ. ೧೪-೬೧). [< **ಸಂ.** ಆಪ್ಯಾಯನ ?]

ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡು 'ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡು' ನೋ.

ಅಪ್ಪಣೆಗುಡು 'ಅಪ್ಪಣೆಗೊಡು' ನೋ.

ಅಪ್ಪಣೆಗೊಡು, ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡು, ಅಪ್ಪಣೆಗುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡು: ಜೋಪಾನ ತಪ್ಪದೆ ರಾಜಮಂದಿರವ ಸರ್ಪ ನಿಧಾನವ ಕಾಯ್ವಂತೆ ಕಾದಿರೆಂದಪ್ಪಣೆಗೊಟ್ಟ ರಕ್ಕಸಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೩-೧೧). ೨. ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಕೊಡು. **ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡು** ೧: ಸೇನಾಧಿಪತಿಯು ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಶತ್ರುವಿನ ಮೇಲೆ ಧಾಳಿ ನಡೆಸಲು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಟ್ಟನು (ರೂಢಿ). ೨. ನನಗೆ ಹೋಗಿಬರಲು ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಕೊಡುವಿರಾ ?(ರೂಢಿ). **ಅಪ್ಪಣೆಗುಡು**: ೨. ಪೋಪುದಕೆ ಅಪ್ಪಣೆಗುಡು (ಮೋಹತ. ೩೩-೮).

[ಅಪ್ಪಣೆ$_1$ + ಕೊಡು]

ಅಪ್ಪಣೆಚೀಟಿ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಚೀಟಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಕೆಲಸದಿಂದ ತೆಗೆದು ಹಾಕುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಆಜ್ಞೆ. ೩. (ಆಲಂ) ಸಾವು.

ಅಪ್ಪಣೆಚೀಟಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು = ಸಾಯು. [ಅಪ್ಪಣೆ$_1$ + ಚೀಟಿ]

ಅಪ್ಪಣೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಹೊಂದು: ಮಾಧವನ ಅಪ್ಪಣೆವಡೆದು ಬಿತ್ತರಿಸುವ ಕೃತಿ ಜೇನುತುಪ್ಪದ ತೊಱೆಯಾಗಲೆಱೆಯ (ಮೋಹತ. ೧೮-೧); ಅಪ್ಪಣೆವಡೆದು ಬಂದುಸಿರ್ದಳು ಬಾಗಿಲೊಳಿಪ್ಪ ಖೊಜ್ಜೆಯ ದೈತ್ಯಂಗೆ (ಮೋಹತ. ೨೩-೭); ತಲೆವಾಗಿ ನಿಂದಪ್ಪಣೆವಡೆದು (ಕೃಷ್ಣಗೋ. ೨೩-೭). [ಅಪ್ಪಣೆ$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಪ್ಪಣೆವೀಳೆಯ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಯ ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥವೇ ಮೊದಲಾದ ಶುಭ ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ನೆರೆದ ಹಿರಿಯರ ಅನುಮತಿ ಪಡೆಯಲು ಕೊಡುವ ತಾಂಬೂಲ. ೨. ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿ ನಿಯಮಿಸಿ ಅದರ ಗುರುತಾಗಿ ಕೊಡುವ ವೀಳೆಯ : ಈ ರಾಯಗಜ್ಜದೊಳಾಂ ಪಡೆವಳನಪ್ಪೆಂ ಎನಗಪ್ಪಣೆವೀಳೆಯಮಂ ದಯಗೆಯ್ವುದು (ಚಿಕವಂ. ೧೫–೨೦). [ಅಪ್ಪಣ್ಣೆ$_1$ + ವೀಳೆಯ]

ಅಪ್ಪತನ (ನಾ). ತಂದೆಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಪಿತೃತ್ವ : ಭಸ್ಮಾಸುರರ ಅವತಾರಗಳ ಅಪ್ಪತನ – ಅಮ್ಮತನ ವಹಿಸಿ ಮೆರೆವ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಪುರವಾಗುತಿದೆ (ನಮ್ಮಧ್ವ. ೧೨). [ಅಪ್ಪ$_1$ + –ತನ]

ಅಪ್ಪತಿ (ನಾ). ೧. ನೀರಿಗೆ ಒಡೆಯ ; ಸಾಗರ. ೨. ವರುಣ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪನ (ನಾ). ೧. ತೆರಿಗೆ; ಕಂದಾಯ. ೨. ಕಪ್ಪ ; ಕಾಣಿಕೆ (ಶಿ). [← ತೆಲು. ಅಪ್ಪನ. / ಸಂ. ಅರ್ಪಣ ?]

ಅಪ್ಪಪ್ಪ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ (ದಕ) : ನಮ್ಮ ಅಪ್ಪಪ್ಪನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಬರುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). [ಅಪ್ಪ$_1$ + ಅಪ್ಪ ?]

ಅಪ್ಪಯ (ನಾ). ಪ್ರಳಯ; ನಾಶ: ನಿನ್ನಿಂದುದ್ಭವಸ್ಥಿತಿಯು ಹರಿ ನಿನ್ನಿಂದ ಜಗಕ್ಕಪ್ಪಯವು (ಪ್ರಸಭಾ. ೨೮–೨೬). [< ಸಂ. ಅಪ್ಯಯ]

ಅಪ್ಪಯಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಬೇರು ; ಕತ್ತರಿಯ ಬೇರು : ಗಣಜಿಲದ ಬೇರು, ಮಡುವಾಗಲದ ಗೆಡ್ಡೆ, ಕತ್ತರಿಯ ಬೇರು, ಅಪ್ಪಯಗೆಡ್ಡೆ ಇವಂ ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಪೂಸೆ ಬಾವು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೭೬). [ಅಪ್ಪಯ್ಯ$_0$ + ಗೆಡ್ಡೆ]

ಅಪ್ಪಯಣ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು. 'ಅಪ್ಪಯಣವೀಡು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅಪ್ರಯಾಣ]

ಅಪ್ಪಯಣವೀಡು (ನಾ). ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ತಂಗುವ ಸ್ಥಳ: ಮಣಿಯೂರ ಅಪ್ಪಯಣವೀಡಿನೊಳ್ ಪೊನ್ನವಾಡದೊಳ್ ಚೌಂಕಿಮಯ್ಯನ ಮಾಡಿಸಿದ ಶ್ರೀಶಾನ್ತಿನಾಥದೇವರ (ಇಆ. XIX, ೨೬೩–೩೪ ; 1054) ; ಸಿನ್ದವಾಡಿನಾಮು ಬಳಿಯ ಗ್ರಾಮಮಂ ಪೂಲಿಯಪ್ಪಯಣವೀಡಿನೊಳ್ (ಎಇ. XV, ೮೮–೨೮ ; 1060). [ಅಪ್ಪಯಣ + ಬೀಡು]

ಅಪ್ಪಯಿಸು, ಅಪ್ಪಯ್ಸು, ಅಪ್ಪೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಪ್ಪಿಸು ; ಅರ್ಪಿಸು ; ವಹಿಸು : ಅಂತಾತ್ಮೀಯ ಭಾಗಿನೇಯನನಾ ರಾಜ್ಯದೊಳ್ ಪದುಳಂ ಮಾಡಿ ಮಹಾಸಾಮಂತ ಮಂತ್ರಿಮಂಡಳಕ್ಕಪ್ಪಯಿಸಿ ನಿಜವಿಜಯ ರಾಜಧಾನಿಗುತ್ಪಳಖೇಟಕ್ಕೆ ವಂದು (ಆದಿಪು. ೫–೨೧) ; ಕನ್ನೆಯನೆನ್ನ ತಮ್ಮಂ ಭದ್ರಂಗೆ ಕುಡಿಮೆಂದು ತನ್ನ ಮಾವನಪ್ಪ ಶೂರಸೇನಂಗಂ ಸುಮಿತ್ರೆಗಮಪ್ಪಯಿಸಿ ಪೋಪುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೩೦ ವ) ; ಕರುಣಿಸೆನೆಗೆಂದು ಕೈಮುಗಿದು ಮುನಿಗಪ್ಪಯಿಸಿ ಕೊಟ್ಟನು (ಹಚಕಾ. ೧–೧೪) ; ತನುಜನೊಳ್ ಧರೆಯ ಭಾರವನಪ್ಪಯಿಸಿ (ಶಾಂತೀಚ. ೨–೧೧೩). ೨. ಆಶ್ರಯಿಸು ; ಸೇರು : ಆಸೆಗಳನೆಲ್ಲಂ ತ್ಯಜಿಸಿ ಸಂನ್ಯಾಸಮಂ ಮಾಡಲ್ಕೆ ಪೋಗಿ ನಿವಾಸಮಂ ತಾನಪ್ಪಯಿಸುವವಿವೇಕಿಯಂದದಲಿ (ಬಸಪು. ೨೦–೨೦). **ಅಪ್ಪಯ್ಸು** : ೩. ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಮಾಡು ; ನೇಮಿಸು : ಅವರನಮರರಾಜಂ ಸಿರಿಗನ್ನಡಿವಿಡಿಯಲಪ್ಪಯ್ಸಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೬೬ ವ); ಬಿಡಿಮಿಂದೀವದ ರಾಜಹಂಸೆಗಳನಿನ್ನೀ ರಾಜಕೀರಂಗಳಂ . . . ಎಂದು ಪರಿಚಾರಕಗಣಕ್ಕಪ್ಪಯ್ಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯಿಸಿ] (ಅಜಿಪು. ೬–೧೦೮ ವ) ; ಆಕೆಗೆ ಸೀತೆಯ ಸ್ವರೂಪವೆಲ್ಲವಂ ಪೇಳ್ದಪ್ಪಯ್ಸಿಯಿರುತಿರೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭–೨೧ ವ). **ಅಪ್ಪೈಸು** : ೧. ಒಪ್ಪಿಸಿದೆಂ ಕೆಯ್ಯೆಡೆಯೆಂದಪ್ಪೈಸಿದ ನಿನ್ನ ಮಗನನೀಗಳೆ ನಿನಗೆಂದಪ್ಪೈಸಿ ಗಂಗೆ ಪೋಪುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೭೬) ; ಈಕೆಯ ಗರ್ಭದರ್ಭಕನೆ ನಿಮ್ಮಂ ರಕ್ಷಿಸಲ್ಸಾಲ್ಗುಮೆಂದು ಮಹಾದೇವಿಗೆ ಚಿತ್ರಮಾಲೆಗವರಂ ಭೂಪಾಲನಪ್ಪೈಸಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೪೯) ; ಕೆಲರಂ ಜಾಣ್ನುಡಿಯೊಳ್ ಮಹತ್ತರಿಯರಂ ಮಾದೇವಿಯಪ್ಪೈ [ಪ್ಪೈ] ಸಿದಳ್ (ಬಾಧಪು. ೬–೬೫) ; ಆಳಿಯರ್ಗಾತ್ಮ ಧಾತ್ರಿಯರಿಂಗೆ ಬುದ್ಧಿಯ ಹೇಳಿ ಮಂದಿರವನಪ್ಪೈಸಿ ತಾಳಿದ ವಿರಹ ಸಂತಾಪದಿ ಪೋಜಮಟ್ಟಳು (ಮೋಹತ. ೯–೨೧). [ಅರ್ಪಣ + –ಇಸು$_1$]

ಅಪ್ಪಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ತಂದೆ. ೨. ಚಿಕ್ಕಮಕ್ಕಳನ್ನೂ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕವರನ್ನೂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು : ಎತ್ತಲಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದೆ ಅಪ್ಪಯ್ಯಾ (ರೂಢಿ). [ಅಪ್ಪ$_1$ + ಅಯ್ಯ$_1$?]

ಅಪ್ಪಯ್ಸು 'ಅಪ್ಪಯಿಸು' ನೋ.

ಅಪ್ಪರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಪ್ಪಳಿಸು ; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಕುಕ್ಕು. (ಉಕ. ಶಿ). ೨. ಉಬ್ಬು (?) : ಮನೆಗಾವಾಗ ಜಂಗಮವು ಬಪ್ಪರದ ನಜಿದಾಗಳಲ್ಲದೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಯಪ್ಪೊ]ಪ್ಪರಿಸಿ ಹೋಗನು ಸಹಾಯುವ ನಪ್ಪನಿದು ಹಗಲಿರುಳೆದೆಂತೆಂದಂಜನೇನುವನು (ಬಸಪು. ೩೧–೨೫) ; ಅಪ್ಪಾಜಿ ತೆರಳಿದರೆನಾಯ್ತು ದೇವರಿನ್ನಪ್ಪಾಜಿಯರೆ ನೀವು ನಮಗೆ ಒಪ್ಪವಿಟ್ಟೊಂದು ಬಿನ್ನಹವುಂಟು ಲಾಲಿಸೆಂದಪ್ಪರಿಸಿದನೆದ್ದುನಿಂದ (ಭರಚ. ೭೯–೨೮). [< ಅಪ್ಪರ್$_0$ + –ಇಸು$_1$]

ಅಪ್ಪವಂತ (ನಾ). ಜೀವಂತವಾಗಿರುವ ತಂದೆಯುಳ್ಳವನು; ಜೀವತ್ಪಿತೃಕ : ಅಪ್ಪವಂತ ಮಗನಿಗೆ ನಾನು ಹೀಗೆ ಸಾಲಾ ಕೊಡ್ತಾ ಇದ್ರೆ, ಕೊಟ್ಟು ನಿಷ್ಠುರವಾಗೋ ಸಮಾಚಾರವಾಗುತ್ತೆ (ಅವತಂ. ೧೪೯). [ಅಪ್ಪ$_1$ + –ವಂತ]

ಅಪ್ಪಳಿ (ನಾ). ತಟ್ಟುವುದು ; ಆಸ್ಫಾಲನ ಮಾಡುವುದು. 'ಅಪ್ಪಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಆಸ್ಫಾಲ ?]

ಅಪ್ಪಳಿಕೆ (ನಾ). ತಟ್ಟುವುದು ; ಅಪ್ಪಳಿಸುವುದು : ಕಡಲನೊರ್ಕಯ್ಯ ಅಪ್ಪಳಿಕೆಯಿಂದಮಿರ್ಕಡೆಗೆ ಸರಿವಂತೆವೋಲ್ ಬಡಿವ ಬಲ್ಮೆಯ ಪಡೆವ ಗಾತ್ರಕೆ ವಿಜೃಂಭಿಸುವ ದೈತ್ಯಕಲಿಗಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೬–೧೮೬). [ಅಪ್ಪಳ್$_0$ + –ಇಕೆ ?]

ಅಪ್ಪಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಳಿಸು ; ತಟ್ಟು ; ಆಸ್ಫಾಲನ ಮಾಡು : ಇನ್ನೆನಗಸಾಧ್ಯಮಪ್ಪುದೊಂದುಮಿಲ್ಲೆಂದು ಒಡಯನಂ ನೋಡುತಂ ಬಾಹನಪ್ಪಳಿಗೊಂಡು ಕಡುಮೋಹವೆತ್ತಿಕ್ಕಿ ಅಡಲ್ಮನಂಗೊಂಡು (ಕಣ್ಣರ. ೧೩೮–೧೩). [ಅಪ್ಪಳಿ + ಕೊಳ್]

ಅಪ್ಪಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಾಗು ; ತಟ್ಟು ; ಹೊಯ್ಯು : ಕಾಳಿಂದಿಯ ಪಾವನಪ್ಪಳಿಸಿದೆಂ ಪಿಡಿದೀ ಸಿಲೆಯಲ್ಲಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೬೮) ; ಘನಮಪ್ಪಾಸಜತಿ ಮೇಲೀ ಮುನಿಯಂ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ನೆಟ್ಟನಪ್ಪಳಿಸುವೆನೋ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೧೧೭) ; ಪೊನ್ನೊೀಲೆ ಕದಂಪನಪ್ಪಳಿಸೆ ಮಧ್ಯಂ ಬಳ್ಕೆ (ಜಗವಿ. ೧೦–೧೦೦) ; ಸೋರ್ಮುಡಿ ಬೆನ್ನನಪ್ಪಳಿಸೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೩೮) ; ಕಲಿವಾಯು ಸುತನಪ್ಪಳಿಸಿ ಬಿದ್ದನು ಕಯ್ಯ ಗದೆ ಕಳಚಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೭–೧೦) ; ತುರಗವ ತುರಗದಿಂದಪ್ಪಳಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೬–೧೩–೩೭) ; ನನ್ನ ನೌಕೆ ಬಂಡೆಗಲ್ಲಿಗೆ ಅಪ್ಪಳಿಸಿತು (ತೀಮೋಡ. ೩೮). ೨. ನಿಗ್ರಹಿಸು : ಅತನುವನೋವದಪ್ಪಳಿಸಿ ಮೋಹನ ಸಾಹಸಮಂ ಕಳಲ್ಚೆ (ವರ್ಧಪು. ೧–೨) ; ಧಾಳಿ ಹರಿದುದು ಪಂಚಗೌಳವರಾಳವೊಡ್ಡಿಯರಾಂಧ್ರಜಾಳಾಂದ್ರಾಳಿಗಳನಪ್ಪಳಿಸಿ ಹೂಡಿಸಿದನು ಮಹಾಧನುವ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೪–೧೧). ೩. ಧ್ವಂಸಮಾಡು : ಅಳಿದು ಕಳೆವೆನು ಬಸದಿಗಳನಪ್ಪಳಿಸುವೆನು ಜಿನರೂಪುಗಳಂ (ಬಸಪು. ೫೨–೩೬). [ಅಪ್ಪಳ್$_0$ + –ಇಸು$_1$. / ತೆಲು. ಅಪ್ಪಳಿಂಚು]

ಅಪ್ಪಾಜಿ (ನಾ). ೧. (ಗೌರವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ) ತಂದೆ : ಅಪ್ಪಾಜಿ ತೆರಳಿದರೆನಾಯ್ತು ದೇವರಿನ್ನಪ್ಪಾಜಿಯರೆ ನೀವು ನಮಗೆ (ಭರಚ. ೭೯–೨೮); ಅಪ್ಪಾಜಿ ನೀವು ಪೃಥ್ವೀಪಾಲಗಾನೆಯನೊಪ್ಪಿಸಿದರೆ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೨೦–೧೦೫) ;

ಅಪ್ಪಾಜಿಯವರ ಶ್ರೀ ಚರಣಾರವಿಂದಂಗಳಿಗೆ ಬಾಲಕನಾದ ಸುಗಂಧರಾಯನು ಸಾಷ್ಟಾಂಗವಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೬೭–೬). ೨. ಪ್ರೀತ್ಯಾದರಗಳಿಂದ ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನ ಗಂಡಸರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು : ಸೌಮಿತ್ರಿ ರಥವಿಳಿದು ಬಹ ಮಹಿಳೇಂದ್ರಿಗೆರಗ ಲಪ್ಪಾಜಿ ಯೇಳೆಂದು ಯೇಳ್ವಹ ಮಾತೆಗಸ್ತಲಾಘವನೀಯೆ (ಜಿನಮು. ೬೯–೭೨); ಅಪ್ಪಾ ಕದಾ ತೆಗೆಯೊ, ಅಪ್ಪಾಜಿ ಕದ ತೆಗೆಯೊ, ನನ್ನಪ್ಪಾ, ನನಗೆ ಕದಾ ತೆಗೆಯೊ (ನಾಪದ. ೯೫). ೩. ಒಂದು ಹೆಸರು; ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು. [ಅಪ್ಪ$_1$ + –ಜಿ. / ತಮಿ. ಅಪ್ಪಚ್ಚಿ = ತಂದೆ]

ಅಪ್ಪಾರ (ಗು). = ಅಪಾರ : ಅಪ್ಪಾರ ಜನಕ್ಕೆ ಬೆಳಕು ಮಾಡಿದ ಚರಣ ಮುಪ್ಪು ಇಲ್ಲದ ಜೀವನ ಸಾಧನಗಳ ದರ್ಪಣದಂತೆ ತೋರಿ ಕೊಡುವುದೀ ಚರಣ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೬೯–೪); ಇಪ್ಪದು ಈ ಪರಿ ತಪ್ಪದೆ ಒಂದೊಂದು ಅಪ್ಪಾರಯೋಚನೆ ಇಪ್ಪವು ಸಾವಿರ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೩೫); ಅಪ್ಪಾರ ಕಪಿ ಸೇನೆಯಡಿಗಡಿಗೆ ಪೊಗಳುತಲಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೪–೯–೧೭); ಅಪ್ಪಾರ ಹಂದಿಗಳು ಬಂದಿವೆಯೆಂದು ಊರೊಳಗೆಲ್ಲಾ ಗುಲ್ಲೆಬ್ಬಿಸುವರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೨೪). [< ಸಂ. ಅಪಾರ]

ಅಪ್ಪಾಲೆತಿಪ್ಪಾಲೆ, ಅಪ್ಪಾಳೆತಿಪ್ಪಾಳೆ (ನಾ). (ಚಿಕ್ಕ ಮಕ್ಕಳು) ನಿಂತೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲೂ ತಿರುಗುವ ಒಂದು ಆಟ; ಸುತ್ತಲೂ ಗಿರ್ರನೆ ತಿರುಗುವುದು : ಅಪ್ಪಾಲೆ ತಿಪ್ಪಾಲೆ ತಿರುಗಿ ಬಿದ್ದವನೊಬ್ಬ ಸ್ವಪ್ನಲೋಕದಿ ತಿರೆಯ ಮರೆತಾತನೊಬ್ಬ ತಪ್ಪುಸರಿಗಳ ತೂಕವಳಿಯೆ ಕುಳಿತವನೊಬ್ಬ ಬೆಪ್ಪನಾರ್ ಮೂವರಲಿ (ಮಂಕುತ. ೩೦೩); ಅದೇನೋ ಅಪ್ಪಾಲೆ ತಿಪ್ಪಾಲೆ ಎಂದಹಾಗಿತ್ತು (ಕಲ್ಲಿಕಾ. ೧೩). **ಅಪ್ಪಾಳೆ ತಿಪ್ಪಾಳೆ** : ಈ ಪಂಗಡದ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು, ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ಅಪ್ಪಾಳೆ ತಿಪ್ಪಾಳೆ ಆಟವಾಡುವಂತೆ ತಿರುಗುತ್ತ ಇರುತ್ತವೆ (ಆಕಾಶ. ೬೧).

ಅಪ್ಪಾಲೆ ತಿಪ್ಪಾಲೆ ಆಡಿಸು = ಮಕ್ಕಳನ್ನು ತೋಳು ಹಿಡಿದು ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಸುತ್ತಲೂ ಗಿರ್ರನೆ ತಿರುಗಿಸು : ಚಕ್ರವರ್ತಿಯನ್ನೇ ಅಪ್ಪಾಲೆ ತಿಪ್ಪಾಲೆ ಆಡಿಸುವವರು ನಿಮಗೆ ಮಾತು ಆಡುವುದಕ್ಕೇನು (ಮಾಮಲ್ಲಿ. ೧೦). [ಅಪ್ಪಾಲೆ$_0$ + ತಿಪ್ಪಾಲೆ$_0$]

ಅಪ್ಪಾಳೆತಿಪ್ಪಾಳೆ 'ಅಪ್ಪಾಲೆತಿಪ್ಪಾಲೆ' ನೋ.

ಅಪ್ಪಿ, ಅಪ್ಪು$_3$ (ನಾ). ಪ್ರೀತ್ಯಾದರಗಳಿಂದ ಹುಡುಗರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು. (ಶಿ). ಉದಾ— ಬಾರಪ್ಪಿ, ಹೋಗಪ್ಪಿ. **ಅಪ್ಪು$_3$** (ಶಿ). ಉದಾ— ಬಾರಪ್ಪು, ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಪ್ಪು, ಏನು ಬಂದೆ ಅಪ್ಪು. [< ಅಪ್ಪ$_1$]

ಅಪ್ಪಿಕೊಳುಹ (ನಾ). ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಆಲಿಂಗನ : "ಆಲಿಂಗನಂ ಉಪಗೂಹನಂ . . . ಈ ೭ ಅಪ್ಪಿಕೊಳುಹ" (ಹಲಾಯು. ೯೩–೪೧೪). [ಅಪ್ಪು + ಕೊಳ್$_1$ + –ಹ (< –ಪ)]

ಅಪ್ಪಿಗೆ 'ಅಪ್ಪುಗೆ$_1$' ನೋ.

ಅಪ್ಪಿತಪ್ಪಿ (ಅ). ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ; ನೇರವಾದ ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲದೆ; ಪೂರ್ವಸೂಚನೆಯಿಲ್ಲದೆ : ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ಅಪ್ಪಿತಪ್ಪಿ ನನ್ನ ಗೋರಿಯೆಡೆಗೆ ಬಂದರೆ ಒಂದೆರಡು ಪುಷ್ಪಗಳನ್ನು ಹಾಕಲು ಮರೆಯಬೇಡಿ (ಝಾರಾಣಿ. ೧೯೮); ಅಪ್ಪಿತಪ್ಪಿ ಅನ್ನವಾಗಲಿ ನೀರಾಗಲಿ ಶ್ವಾಸರಂಧ್ರದೊಳಗೆ ಸೇರಿದರೆ ಕೆಮ್ಮು ಬಂದು ಅದನ್ನು ಹೊರಗೆ ಹಾಕುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೩೧೨); ಅವರು ಎಂದೂ ದಂಭ ಮಾನ ಅಹಂಕಾರಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾಗದೆ ಅಪ್ಪಿತಪ್ಪಿಯೂ ಕುಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಇಡರು (ತುಳಸಿ. ೨೪೪). [ಅಪ್ಪು ? + ತಪ್ಪು]

ಅಪ್ಪಿತ್ತ (ನಾ). ಬೆಂಕಿ; ಅಗ್ನಿ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪಿಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ದೇವರ ದೇಗುಲವ ಅಳಿವಂಸೋದಿಸಿ ಸೊತೆಯನಿಕ್ಕಿಸಲ್ ಅಪ್ಪಿಮಯ್ಯನಪ್ಪ ರಾಜೇನ್ದ್ರಚೋಳ ಬ್ರಹ್ಮಮಾರಾಯರ್ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೩೦–೧೧ ; 1047). [ಅಪ್ಪಿಮ$_0$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಅಪ್ಪಿಮಿಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಾವಿನ ಮಿಡಿ : ಗೌಡರೇ ನಿಮ್ಮ ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಅಪ್ಪಿಮಿಡಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮ ಊರಿನ ದರಿದ್ರ ಮಾವಿನ ಮಿಡಿಗೆ ಜನ್ಮಕ್ಕೂ ಆ ರುಚಿ ಬರಲಾರದು (ಸ್ವಪ್ನ ಹೊ. ೪೫). [ಅಪ್ಪಿ$_0$ + ಮಿಡಿ$_2$]

ಅಪ್ಪಿಯಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಅಪ್ಪಿಯಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಕ ನಗಜವಮುಮನ ಪಲೆಗಬೀರ ನೊಳಂಬನ ರಾಜ್ಯದೊಳೆ ತುಱುಗೊಳೆ ಕಾದಿಸತ್ತ (ಎಕ. X, ಗೋರಿಬಿ. ೮೫–೨; 920). [ಅಪ್ಪಿಯ$_0$ (< ಅಪ್ಪಯ್ಯ) + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಅಪ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪುವಂತೆ ಮಾಡು; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು : ಪರವಧು ದುರ್ವ್ಯಸನಂ ನಿನಗೆಂದಮರ್ದಪ್ಪಿಸುವರ್ ಕೆಂಪೆಸೆಯೆ ಕಾಯ್ದಯಃಪುತ್ರಿಕೆಯಂ (ಆದಿಪು. ೫–೮೭); ಅಪ್ಪಿಸುವರ್ ಪರಿತಪ್ತ ಲೋಹಮಯ ಸುಂದರಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೯೮); ನಲಿದು ನೆರೆಯೆಂದು ಕಡುಗಾಯ್ದ ಲೋಹ ಪುತ್ರಿಕೆಯನಾಗ್ರಹದಿನಪ್ಪಿಸುವರ್ (ವರ್ಧಪು. ೧೧–೨೨). [ಅಪ್ಪು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಪ್ಪು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಲಿಂಗಿಸು; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳು; ತಕ್ಕೈಸು : "ಅಪ್ಪು – ಆಲಿಂಗನೇ, ಉದಕೇಚ" (ಶಮಧಾ); ಕಾಯ್ದ ಕರ್ಬೊನ್ನ ಪ್ರತಿಮೆಗಳ ನಪ್ಪವೇೞ್ಕುಮೆಂದು ತಳಾಱಂಗೆ ಬೆಸವೇೞ್ದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೧–೨೨); ಮೇಲೆ ಪಾಯ್ದುವಳನಪ್ಪಿದನಾ ವಿಭು ತನ್ನ ಶಾಪಮುಂ ಬಗೆಯದೆ ಮಿೞ್ತುದೇವತೆಯನಟ್ಟಿ ಱುಳುಕೆರ್ಯಿನಪ್ಪುವಂತೆವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೧೮); ಒಡಲನಪ್ಪಿದ ಮಡದಿಯೇ ಬಿಡದಡರಿ ಹಬ್ಬಿದ ಲತೆಯೆನಲ್ಕೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨–೧೪); ಓಕುಳಿಯ ನೆವದೊಳಪ್ಪಿದರೆಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿಯನಭಿನಯಿಸಿ ತೋಱುವಂತೆ (ಚೆಬಪು. ೩೭–೭೬). ೨. ಸಂಭವಿಸು; ಒದಗು : ಮಹಾದೇವನನ್ನುನಿಪುಜ್ಜನನ್ನದರ್ಪಿಕಳು ಪೆರ್ದ್ದಪಂ ಮಹಾತವನ್ನರಣಮುಪ್ಪೆತನಗಾ (ಎಕ. II, ೮೦–೨ ; 700). ೩. ಅಂಗೀಕರಿಸು; ಧರಿಸು; ಹೊಂದು : ಮಾದಿಗವರಿಜನಪ್ಪಿದನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೯–೧೩).

ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ = ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳು : ಕಮಲಾಂತರ್ಗತ ಗಂಧಬಂಧು ನಯದಿಂ ಬಂದಪ್ಪಿಕೊಳ್ವಂತೆ ಗಾಳಿ ಮನಂಗೊಂಡಿರೆ ತೀಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೭೭); ಪುಸಿಗೂರ್ಮೆಯಿಂದೋಪಳನಪ್ಪಿಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೩೫); ಕಮಲದಳಾಯತಾಂಬಕನಪ್ಪಿಕೊಂಡನು ಧರ್ಮನಂದನನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧–೩೩); ಎಂದಪ್ಪಿಕೊಂಬೆ ರಂಗಯ್ಯನ ಎಂದಪ್ಪಿಕೊಂಬೆ (ಪುರಂದ. ೨–೬೬–೧). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಅಪ್ಪಿ]

ಅಪ್ಪು$_2$ (ನಾ). ಆಲಿಂಗನ; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಅಪ್ಪುವುದು; (ಬಹುವ). ಅಪ್ಪುಗಳ್ : ಮೆಯ್ಯ ಸುಯ್ಯ ಪದವೆಂಕೆಗಳಿಂ ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿದಪ್ಪುಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೨೭); ಕೂಟದ ಕೇಡಿಂಗೆ ನಾಡೆ ನೊಂದು ಮನದಪ್ಪು ಸಡಿಲದೆ ತನುವಿನಪ್ಪು ಸಡಿಲ್ದು (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ); ಒಪ್ಪುವ ಪರವನಿತಾಜನದಪ್ಪು ಸಡಿಲ್ದೆಂದು ನಿಲ್ಲನಿವನೆಂದಱಿದಿಂತಪ್ಪು ಸಡಿಲದವೊಲಿರ್ಕೆಂದಪ್ಪಿಸುವರ್ ಕಾಯ್ದು ಕಾಯ್ದಯಃಪುತ್ರಿಕೆಯಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೬–೬೬); ಬೆಱಗು ಚುಂಬನವಪ್ಪು ಸೀತ್ಕೃತವೆಣಕ ಜಾಣ್ಣುಡಿ ನೋಟ ಬೇಟವು (ಸಾಳ್ವಭಾ.೭–೨೭). [< ಅಪ್ಪು$_1$]

ಅಪ್ಪು$_3$ 'ಅಪ್ಪಿ' ನೋ.

ಅಪ್ಪು$_4$ (ನಾ). ನೀರು; ಜಲ; ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕಾಸಾರದೊಳ್ ಪಂಕಜಂ ಅಪ್ಪಿನಿಂ ತಣ್ಪು ಮಲಯಾದ್ರಿಯಿಂ ಮಲಯಜಂ (ಬಸರ. ೧–೨೭); ಪಾಲೊಳಪ್ಪಿನ ವಿವರವಱಿವ ಮರಾಳವಂ ಕಂಡುಬ್ಬಿ ಲೋಕಂ ಲಾಲಿಸುವವೋಲು (ಬಸವು. ೧–೨೦). [ಸಂ. ಅಪ್]

ಅಪ್ಪು$_5$ 'ಅಪು' ನೋ.

ಅಪ್ಪುಕಣ (ನಾ). ನೀರಿನ ಹನಿ; ಜಲಬಿಂದು : ಅಪ್ಪುಕಣದುಭಯಾಕ್ಷಿಗಳ ನಿಮ್ಮಪ್ಪನನುಜನು ಕರೆದು ಬಳಿಕ ಸಮರ್ಪಿಸಿದನೀ ವಾತನಾ ಲಂಕಾಧಿನಾಥಂಗೆ (ತೊರರಾ. ೬–೫೩–೮೬).
[ಅಪ್ಪು$_4$ + ಕಣ$_4$]

ಅಪ್ಪುಕಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ಸುರಿಸು : ಅಲರ್ದ ಮೊಗಂ ಕಿಱಿದಾದುದು ನೆಲಸಿದುದಬಲೆರ್ದೆಯೊಳಪ್ಪುಕಣಿಸಿರ್ದುವು ಚಾಪಲನಯನ ಕುವಲಯಂ ಸುಯ್ಯೆಲರಾದಂ ಬಿಸಿಯವಾದುವಾ ಸತಿಗಾಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೧೯); ಅಪ್ಪುಕಣಿಸಿದುವು ಕಂಪಿನ ಕುಪ್ಪಿಗೆಗಳೆನಲ್ಕೆ ಕರವೆ ಕಣ್ಣಸೆದು ಬೆಳರ್ಪುಪ್ಪಳಮನಾಯ್ದುಕೊಂಡು ಬೆಳಪ್ಪ ಸರೋವರದಿನವನಿಪತಿ ಪೊಜಮಟ್ಟಂ (ಲೀಲಾವ. ೮–೮೧). 'ಅಪ್ಪುಗಾಣಿಸು' ಪರಾ.
[ಅಪ್ಪು$_4$ + ಕಾಣ್ + –ಇಸು$_3$]

ಅಪ್ಪುಕೆಯ್$_1$, ಅಪ್ಪುಕೈ, ಅಪ್ಪುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). **೧.** ಅಂಗೀಕರಿಸು; ಒಪ್ಪು : "ಅಪ್ಪುಕೆಯ್ – ಅಂಗೀಕರಣೇ" (ಶಮಧಾ); "ಅಪ್ಪುಕೆಯ್ಯೆಂದು ಇಂಬು ಕೆಯ್ಯೆಂದುಂ ಅಂಗೀಕಾರಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೫–೫೨೬); "ಅಪ್ಪುಕೆಯ್ದನುಮೆನುತ್ತುಂ . . . ಒಪ್ಪಿದನೆಂಬರ್ಥಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೧); ಮುರಾರಿಯ ತಂಗೆಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು ಚಚ್ಚರಮೊಳಪೊಯ್ದು ನೀಂ ನಿನಗೆ ಮಾಡುವುದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೪); ಅಂತು ಬಾಳ ಕೇಳೀ ಲೀಲೆಯುಂ ಪ್ರಜಾಪಾಲನಮುನಪ್ಪುಕೆಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೨೫ ವ). **೨.** ತಾಳು; ಹೊಂದು; ಪಡೆ : ರಜತಾಚಳೇನ್ದ್ರಂ ಹರಹಾಸಾಕಾಶ ಗಂಗಾ ಸುಧಾಕರ ಸತ್ಕೀರ್ತಿಯಪ್ಪುಕೆಯ್ದನಧಿಕಂ ಶ್ರೀ ವೀರನಾರಾಯಣಂ (ಎಇ. XIII, ೩೨೯–೬; 929); ನರಕಾಂತಕನೀಕೆಗಂಡು ತೊಟ್ಟನೆ ನಿಜಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂ ಮಱೆದನೆಂಬ ನೆಗೞ್ತೆಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೫); ಮನ್ಮನವಾಶಂಕೆಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ದಪುದು (ಕಾದಂಉ. ೪೭೭); ಜಾನಕಿ ನೋಡ ನಿನ್ನ ನಗೆಗಣ್ ಪರಿತುಷ್ಟಿಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೭೪); ಅವನಿದೇವನ ವೇಷಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ನೇಮಿಪು. ೧೦–೧೨೨). **೩.** ಉಂಟುಮಾಡು; ಒದಗಿಸು : ಸುಪುಣ್ಯಕಾಮಿನಿಯ ಮಾಟ್ಕೆಯಿನ್ನೆದೆ ವಿದಗ್ಧಕೋಟಿಗಾನಂದಮಪ್ಪುಕೆಯ್ಯದೆನೆ ಪೇೞ್ ಕೃತಿ ಸತ್ಕೃತಿಯೇ (ನೇಮಿಪು. ೧–೨೪). **ಅಪ್ಪುಕೈ : ೨.** ಉಜ್ವಲತೆಯನಪ್ಪುಕೈದುದು ವಿಯೋಗಿಗಳಂಗದೊಳಂಗಜಾನಲಂ (ರಾಜಶೇ.೮–೯೪). **ಅಪ್ಪುಗೆಯ್**$_1$: **೧.** ನಾಗವರ್ಮನಿಂತಪ್ಪುಗೆಯ್ದನದಜ ವಿವರಮೆಂತೆಂದೊಡೆ (ರಸರ. ೧–೧ ವ); ತಾನೆಂದುದನಪ್ಪುಗೆಯ್ಯದೆ ನುಡಿದ ನರೇಂದ್ರನಂದನಂಗೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೨೦ ವ). [ಅಪ್ಪು ? + ಕೆಯ್$_1$]

ಅಪ್ಪುಕೆಯ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ಆಲಿಂಗಿಸು; ತಬ್ಬು : ಸೊನೆ ಸುರಿವನ್ನೆಗಂ ಪಱಿದು ನೋಯಿಸಿ ಕಾಡಿದೆವಿನ್ನದೊಂದುಮಂ ನೆನೆಯದೆ ನೀನುಮಾಮುಮೊಡನಿರ್ದಿರವಂ ನೆನೆ ಬಾಳ ಚೂತಮೇ ಎಂದು ಮಾಕಂದ ಮಹೀರುಹಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ಆದಿಪು.೧೧–೧೩೨ ವ); ಲಿಂಗಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು ಪಿಂಗದೆ ನಿಲೆ ನೀರನೊಡಿ ಪುಗೆ ಪೆಣ್ಣುಡೆಯುಟ್ಟರೆ ಪುತ್ತನೇಱೆ ಕೊಲ್ಲದ ತುಱಿಲಾಳ್ತನಕ್ಕೆ ಸಮನಾವನೊ ಸಾಹಸಭೀಮಭೂಪನೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೧–೨೨); ಇಂತು ತನುಮನಮುಪ್ಪುಕೆಯ್ವು ದಿವ್ಯಸುಂದರ ವಿಗ್ರಹಂ ಕುಮಾರನೆನೆ ಗಪ್ಪನೆಂದಿಗೋ ಸಖಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೯–೬). [ಅಪ್ಪು$_2$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಅಪ್ಪುಕೈ 'ಅಪ್ಪುಕೆಯ್$_1$' ನೋ

ಅಪ್ಪುಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಭಿಷೇಕಮಾಡು : ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಬಸದಿಯೊಳಗೈನೂಱು ಮಾಱುಪ್ಪರದರ್ಹಬಿಂಬಗಳಾ ಅಪ್ಪುಗಾಣಿಸಿ ರಜತಾದ್ರಿಯೊಳಗೆ ಪೂಜೆಯೊಪ್ಪದೋಱುವಗಿದು ಘನವೆ (ಭರಚ. ೧೬–೧೨೦).
[ಅಪ್ಪು$_4$ + ಕಾಣಿಸು]

ಅಪ್ಪುಗೆ$_1$, ಅಪ್ಪಿಗೆ (ನಾ). ಆಲಿಂಗನ; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವುದು : "ಪರಿಷ್ವಂಗಮಾಲಿಂಗನಮುದಪ್ಪುಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೯೭–೧೬); ಅಲಸದ ನೋಟದಿಂ ಸಡಿಲದಪ್ಪುಗೆಯಿಂ (ದಶಕು. ೧೧–೭೫); ಹೃದಯ ರಾಮಧ್ಯಾನ ನಾಲಗೆದುದಿ ನಿಜೇಶಸ್ಮರಣೆ ಕಂಗಳ ಹೊದಿಸಿದೆವೆಯಪ್ಪುಗೆಗಳಪ್ಪುಗೆ ರಾಘವೇಶ್ವರನ (ತೊರರಾ. ೫–೩–೪೦). **ಅಪ್ಪಿಗೆ :** ತ್ರಿಪುರ ಮುರಿದವನಪ್ಪಿಗೆಗೆ ಮುಳ್ಳಿಡುವ ಮುಮ್ಮುರಿ ಕೊರಳಿದೆ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೧೮–೫).
[ಅಪ್ಪು$_2$ + –ಗೆ]

ಅಪ್ಪುಗೆ$_2$ (ನಾ). ಒಪ್ಪಿಗೆ; ಸಮ್ಮತಿ : ಒಪ್ಪದಿಂ ನಿಂದೊಣಗಿ ತೋರುತಿರಲಂತವಂ ಬೇರ್ಪಡೆಯದೆ ಲಸದ್ರತ್ನನಿವಹಮೆಂದಪ್ಪುಗೆಯ ನುಡಿಗಳಂ ನುಡಿವುತಿಹರಕಟಕಟ ಪೇಳಲೇನದ್ಭುತವನು (ಘೋರಾಸು. ೭೫–೩೩).
[< ಒಪ್ಪಿಗೆ ?]

ಅಪ್ಪುಗೆಯ್ 'ಅಪ್ಪುಕೆಯ್$_1$' ನೋ

ಅಪ್ಪುಗೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯಿಸು (?) : ಅರ್ಪಿತಾನರ್ಪಿತಗಳಪ್ಪ ಭೇದವು ದೇಹದಪ್ಪುಗೆವಿಡಿದು ಗ್ರಹಿಸುವಿಂದ್ರಿಯ ಮುಖದರ್ಪಗಳ ಕೆಡಿಸಿ ಶಿವಗರ್ಪಿತವಧಾನವಾಗಿಪ್ಪ ಮುಖವುಳ್ಳಡದು ಸಹಭೋಜನ (ಶಿವಗೀ. ೬೨–೨೯೬). [ಅಪ್ಪುಗೆ$_1$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಅಪ್ಪುಗೈ (ನಾ). ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವ ಕೈ; ಆಲಿಂಗಿಸುವ ಕೈ : ಕೃಷ್ಣ ಕೊಳಲ ನುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿಕೆ ಅವನ ಭುಜದ ಮೇಲೆ ಅಪ್ಪುಗೈ ಹಾಕಿದ್ದಳು (ವೈನಿ. ೩೦೩),

ಅಪ್ಪುಗೈ ಹಚ್ಚಿಕೂಡು = ನಿರಾಶೆಯಿಂದ ಕೈಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತುಕೊ (ಉಕ). **ಅಪ್ಪುಗೈ ಹಚ್ಚು**=ಕೈಕಟ್ಟು : ಚಳಿಗೆ ಅಪ್ಪುಗೈ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಶಾಲೆಗೆ ಹೊರಟೆ (ವೈನಿ. ೬೭). **ಅಪ್ಪುಗೈ ಹಾಕು** = ಸ್ವಸ್ತಿಕದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಕೈಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊ, —ಕೈ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು: ದಾಸಪ್ಪನು ಅಪ್ಪುಗೈಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬೃಂದಾವನದ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತನು (ಕಭವಿ. II, ೪). 'ಅಪ್ಪುಗೈದೋಟಿ', 'ಅಪ್ಪುಗೈವೋಡಿ' ಪರಾ.
[ಅಪ್ಪು$_1$ + ಕೈ (< ಕೆಯ್$_2$]

ಅಪ್ಪುಗೈದೋಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ತೋಳುಗಳಿಂದ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ಜಗಳ; ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧ : ನೆತ್ತರದ ಓಕುಳಿಯೆ, ಅಪ್ಪುಗೈದೋಟಿಯೇ ಆಹ ಸ್ವರ್ಗವೇ ಎಂದೆ ನರಕ ತೆರೆಯೇ (ಹಾಡುಪಾ. ೨–೭). [ಅಪ್ಪುಗೈ + ತೋಟಿ$_1$]

ಅಪ್ಪುಗೈವೋಡಿ (ನಾ). ತಬ್ಬಿಕೊಂಡಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ,—ರೀತಿ; ಸ್ವಸ್ತಿಕಾಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸಿದ ಕೈಯ ಬೆಡಗು : ತೋಳಿಂದ ತೋಳ್ವಿಡಿದಪ್ಪುಗೈವೋಡಿಯೊಳಾ ಲೋಕಮುಖವಡ್ಡವಿಕ್ಕಿ ಕಾಳಗಕನುವಾಗಿ ನಿಂದದನ ಕಂಡನು (ಭರಚ. ೫೧–೫೬). [ಅಪ್ಪುಗೈ + ವೋಡಿ]

ಅಪ್ಪುದು 'ಆಗು$_1$' ನೋ.

ಅಪ್ಪುನಿಧಿ (ನಾ). ಸಮುದ್ರ; ಕಡಲು : ನಿನ್ನ ಅಮೃತ ಮಹಿಮೆಗಳ ಅಪ್ಪುನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟದವಳಱಿಯಳು (ಪುರಂದ. ೫–೫–೧೬).
[ಅಪ್ಪು$_4$ + ನಿಧಿ]

ಅಪ್ಪುಮನ (ನಾ). ಸಮ್ಮತಿಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸು; ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ ಮನಸ್ಸು : ಒಪ್ಪವಿಡುತಾನಂದಿಸುತ ನಲಿವಪ್ಪುಮನವಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದೆ ನ್ನಪ್ಪನೆನ್ನೊಡನನುದಿನಂ ಕೂಡಿಪ್ಪನಿಂದೀಗ (ಬಸಪು. ೪೭–೪೨).
[ಅಪ್ಪು ? + ಮನ]

ಅಪ್ಪುರ (ನಾ). ಆಪುರ (?) : ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಜಯುಂ ಕೂಡಿ ಸಾಗರೇಶ್ವರದೇವರ್ಗೆ ಸೋಮೇಶ್ವರದೇವರ್ಗ್ಗಂ ಅಪ್ಪುರದ ಹನ ಸ್ನದೆ ೧೦೦೦ ಯಿರ ಹೊರಗಿಗ ಹ ೮೧ ದುಗ್ಗಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವ್ವಕಂ ಮಾಡಿ (ತಲಂಶಾ. ೨–೧೯; ೧೧೪೭ ?). [ಅದು + ಪುರ]

ಅಪ್ಪುರಿತ (ಗು). ಅತ್ತಿತ್ತ ಚಲಿಸದ: ಒಳಪುಗೆ ಪಶ್ಚಿಮಾಂಗಮುಗಲ ಕ್ಕೊಳಗಾಗಿರೆ ಪೂರ್ವದಂಘ್ರಿಗಳ್ ಬಳಸಿರೆ ಹಸ್ತಮುಜ್ಜುಲರದಂಗಳೊಳೀ ಕ್ಷಣಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಲಮಿರೆ ಚಿತ್ತಮುಪ್ಪುರಿತಮಾಗಿರೆ ಕರ್ಣಯುಗಲಂ ಬೆಡಂಗಿನಿಂದಿಟಿದುದು ಕುಂಭ ಕೂಟ ನಿಹಿತಾಂಕುಶಮಾ ದಿವಿಜೇಂದ್ರ ಸಿಂಧುರಂ (ಮಹಾಸೀ. ೮–೮೯). [< ಸಂ. ಅಸ್ಫುರಿತ ?]

ಅಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ, —ತಿನಿಸು: ಗರುವಿಕೆಯ ಸೇವ ಗೆಯ ಕರಮೆಸೆವ ಸಜ್ಜಿಗೆಯ ತೆಳ್ಪಿನಪ್ಪೆಗಳ ದೊರೆವೆತ್ತ ಹೂರಣದ ಜೊಲ್ಲಿ ಕೆಯ ಕಂಪುಗಳ (ಲಿಂಗಪು. ೭–೪೬); ಹಪ್ಪಳಂ ಚಿಲಪಾಲು ಚಿಲ್ಲುಂಡೆ ಗಡುಬುಮಂ ಅಪ್ಪೆಯ ಸಣ್ಣ ಸೇವಗೆ ಸುಖಿಯನುಂಡೆಯಂ (ಲಿಂಗಪು. ೩೫–೨೭). [< ಅಪ್ಪ೨ ?]

ಅಪ್ಪೆಯಸೊಪ್ಪು, ಅಪ್ಪೆಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡದ ಸೊಪ್ಪು; ಸುಗಂಧಯುಕ್ತವಾದ ಎಲೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ದೇವಗಂಧಾ – ಅಪ್ಪೆಯಸೊಪ್ಪು (ಓಷಧಿ. ೬೯). **ಅಪ್ಪೆ ಸೊಪ್ಪು**: ಅರಾಮಃ –ಅಪ್ಪೆಸೊಪ್ಪು (ಓಷಧಿ. ೧೧). [ಅಪ್ಪೆ+ ಸೊಪ್ಪು]

ಅಪ್ಪೆಸೊಪ್ಪು 'ಅಪ್ಪೆಯಸೊಪ್ಪು' ನೋ.

ಅಪ್ಪೈಸು 'ಅಪ್ಪಯಿಸು' ನೋ.

ಅಪ್ಪೊಗಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತೊಜಿ ಬಡಗರೆನಾಡು ವಿಷಯ ಅಪ್ಪೊಗಾಲ್ನಾಮಗ್ರಾಮ ಸರ್ವ್ವಬಾದು ಪರಿಹಾರಮೊಟ್ಟಿಕ್ಕುತ್ತು ಗೊಟ್ಟಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೨೨–೧೬; 266 ?). [?]

ಅಪ್ರಕಟ (ಗು). ೧. ಪ್ರಕಟವಿಲ್ಲದ; ಇನ್ನೂ ಪ್ರಕಟವಾಗದಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಗುಟ್ಟು; ರಹಸ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಕಟಂ (ಅ). ಗುಟ್ಟಾಗಿ: ಮಹಾಸ್ವಾಪದಪ್ರಕರಾಮಾತ್ಯರೊಳಂ ಗಜಾ ಧಿಪರೊಳಂ ನಂಟರ್ತನಂಗೊಂಡನಪ್ರಕಟಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೭–೬). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಕಟಿತ (ಗು). = ಅಪ್ರಕಟ ೧: ಆತನು ಬರೆದ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳು ಇನ್ನೂ ಅಪ್ರಕಟಿತವಾಗಿಯೇ ಉಳಿದಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಕಾಂಡ (ಗು). ೧. ಬುಡವಿಲ್ಲದ; ತಾಳಿಲ್ಲದ. ೨. ಆಧಾರವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ದಪ್ಪವಾದ ಬುಡವಿಲ್ಲದ ಪೊದರು; ಗುಲ್ಮ; ಪೊದೆ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಕಾಶ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಕಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ಹೊಳಪಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ೨. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯದುದು; ಗುಟ್ಟು; ಗೂಢ; ರಹಸ್ಯ. ೩. ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ತರದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಕಾಶಿತ (ಗು). ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಬರದಿರುವ; ಪ್ರಕಟವಾಗದ; ಹೊರಬರದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಕೃತ (ಗು). ೧. ದಿಟ್ಟತನವಿಲ್ಲದ; ನಾಚಿಕೆಯುಳ್ಳ. ೨. ಪ್ರಕೃತ ವಲ್ಲದ; ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲದ: ಈ ವಿಷಯದ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಇಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಕೃತ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಗಲ್ಭ (ಗು). ಪ್ರೌಢನಲ್ಲದ; ಜಾಣತನವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಗಲ್ಭತೆ (ನಾ). ಜಾಣತನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಪ್ರೌಢಿಮೆಯಿಲ್ಲ ದಿರುವುದು: ಕುತ್ಸಿತತ್ವಮುಮುದ್ವೇಗಮುಮಪ್ರಗಲ್ಭತೆಯುಂ ... ಸವನಿಕುಂ ಸಂಸಾರಿಗವ್ಯಾಕುಲಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೩೫). [ಸಂ. ಅಪ್ರಗಲ್ಭತಾ]

ಅಪ್ರಗಲ್ಭವಚನ (ನಾ). ಜಾಣತನವಿಲ್ಲದ ಮಾತು; ಪ್ರೌಢಿಮೆ ಯಿಲ್ಲದ ನುಡಿ: ನರರೊಳಮಪ್ರಗಲ್ಭವಚನ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನೆಗಟ್ಟುಂ ಸಹಜಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೭). [ಅಪ್ರಗಲ್ಭ + ವಚನ]

ಅಪ್ರಗಲ್ಭೆ (ನಾ). ಪ್ರೌಢೆಯಲ್ಲದವಳು. [ಸಂ. ಅಪ್ರಗಲ್ಭಾ]

ಅಪ್ರಗುಣ (ಗು). ಕಳವಳಗೊಂಡ; ಭ್ರಮೆಹೊಂದಿದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಚಿಂತ್ಯ (ಗು). ಚಿಂತಿಸಲಾಗದ; ಊಹಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ: ಅಪ್ರ ಚಿಂತ್ಯಂ . . . ಅನಂತಮೆನಲೊಪ್ಪುವುದು ಶಿವತತ್ತ್ವ (ಬಸವು. ೩೯–೯). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಚುರ (ಗು). ಪ್ರಚುರವಲ್ಲದ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಲ್ಲದ; ಬಳಕೆಯಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಣಾಶ (ಗು). ನಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವ; ನಷ್ಟವಾಗದಿರುವ: ಉಪಾ ಧ್ಯಾಯರಜೀಯರೀಗೆಮಗೆ ಮುಕ್ತಿನಿವೇಶಮನಪ್ರಣಾಶಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೪). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತರ್ಕ್ಯ (ಗು). ೧. ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಚರ್ಚಿಸ ಲಾಗದ; ತರ್ಕಕ್ಕೆ ಮೀರಿದ: ವಾಗ್ವಿಭವಮುದಪ್ರತರ್ಕ್ಯಮೆನೆ ಸಂದೆಸ ಕಂ ದೆಸೆಯಂತನೆಯ್ದೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೨೩); ಪಿರಿದಪ್ರತರ್ಕ್ಯನನುಪಮನಪ್ರ ಮೇಯಂ (ಆರಾಚ. ೪–೮). ೨. ತರ್ಕ ಮಾಡಬಾರದ; ಚರ್ಚಿಸ ಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಾಪ (ಗು). ಪರಾಕ್ರಮವಿಲ್ಲದ; ಸಾಹಸವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿ (ಗು). ಪ್ರತಿಯಿಲ್ಲದ; ಇದಿರಿಲ್ಲದ; ಅಸಮಾನವಾದ: ಅಪ್ರತಿ ಸ್ಥಿರಮತಿಯೊಳಭವಗಣಪ್ರಸಾದಮನೆಯ್ದೆವೊದಗಿಸಿ (ಬಸವು. ೫೬–೧೦); ಅಪ್ರತಿ ಪರಾಕ್ರಮಿ ವೃಕೋದರಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೪೦). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಕರ (ಗು). ೧. ನಂಬಿಕೆಗೆ ಅರ್ಹವಾದ. ೨. ಗೋಪ್ಯವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಘಾತ (ನಾ). ತಡೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಪ್ರತಿಭಟನೆಯಿಲ್ಲದಿರು ವುದು: ಬೆಟ್ಟದೊಳಗೆ ಆಕಾಶದೊಳು ಪೋಪಂತೆ ಪೋಪುದು ಅಪ್ರತಿ ಘಾತಮೆಂಬುದು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೯೪–೮). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಘಾತಗಾಮಿನಿ (ನಾ). ೧. ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಬೇಕಾದರೂ ಹೋಗುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವ ಒಂದು ವಿದ್ಯೆ: (ಚಾವುಂಉ. ೨೧೦). ೨. ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಬೇಕಾದರೂ ಸಂಚರಿಸ ಬಲ್ಲವಳು. [ಅಪ್ರತಿಘಾತ + ಗಾಮಿನಿ]

ಅಪ್ರತಿಬದ್ಧ (ಗು). ತಡೆಯಿಲ್ಲದ; ವಿಘ್ನವಿಲ್ಲದ: ಧರೆ ಶಾಶ್ವತ ಮಲ್ತಷ್ಟಮ ಧರೆ ಶಾಶ್ವತಮವನಿಚಕ್ರವಿಕ್ರಮಚಕ್ರಂ ದೊರೆಯಲ್ತು ಧರ್ಮಚಕ್ರಂ ದೊರೆಯಕ್ಕುಂ ಭವ್ಯವಿನಮದಪ್ರತಿಬದ್ಧಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೮೮). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಭ (ಗು). ೧. ಸಮಯೋಚಿತವಾದ ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ; ದಿಕ್ಕು ತೋಚದ: ಮಹಮ್ಮದನ ಈ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಖದೀಜಳು ಅಪ್ರತಿಭ ಳಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಶೈತ್ಯೋಪಚಾರ ಮಾಡಲು ಮಹಮ್ಮದನು ಮೂರ್ಛೆಯಿಂ ದೆಚ್ಚತ್ತು (ಪೈಗಂಬ. ೧೬). ೨. ನಾಚಿಕೆಸ್ವಭಾವದ; ಸಂಕೋಚ ಪ್ರಕೃತಿಯ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಮ (ಗು). ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಸಮಾನವಾದ: ಅಪ್ರತಿಮಂ ನೃಪೇಂದ್ರನುಪವಾಸವಿಧಾನದಿನಿರ್ದನಲ್ತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೯೭); ಅಪ್ರತಿಮ ಮಹಿಮಂಗೆ ಪ್ರತಿಯುಂಟೆ (ಬಸವ. ೫೨೭). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಮಲ್ಲ (ಗು). ತನಗೆ ಇದಿರಾಗಿ ನಿಲ್ಲಬಲ್ಲ ಜಟ್ಟಿಯೇ ಇಲ್ಲದ; ತನಗೆ ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ: ಆತನನುಜರಘುಕುಳವನದಹನರ್ ಪಲರುಮಪ್ಪ್ರ ಪ್ರತಿಮಲ್ಲರ್ (ಆದಿಪು. ೮–೨೮). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಮವೀರ (ನಾ). ೧. ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ ಶೌರ್ಯವುಳ್ಳವನು; ಅಸಮಾನ ಪರಾಕ್ರಮಿ. ೨. ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ ಒಡೆಯರ ಒಂದು ಬಿರುದು: ಶ್ರೀ ಮನ್ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜಪರಮೇಶ್ವರ ಪ್ರೌಢಪ್ರತಾಪನ ಪ್ರತಿಮವೀರ ನರಪತಿ ಶ್ರೀಚಿಕದೇವ ಮಹಾರಾಜ (ಅಪ್ರತಿ. ೪–೨೩ ವ). [ಅಪ್ರತಿಮ + ವೀರ]

ಅಪ್ರತಿಮಾನ (ಗು). = ಅಪ್ರತಿಮ : ಬೆಡಗಿನಪ್ರತಿಮಾನರೂಪಂ ಬಿಡದೆ ನಡೆಯುಂಟಾಗಿ (ಬಸವು. ೮–೧೧). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿರಥ (ಗು). ೧. ತನಗೆ ಇದಿರಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ರಥಿಕನಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಅಸಮಾನನಾದ ರಥಿಕ: ಖಚರೇಶ್ವರನೆಯ್ದಿದಂ ನಿರಾಕುಳಗತಿ ಲೀಲನಪ್ರತಿರಥಂ ರಥನೂಪುರಚಕ್ರವಾಳಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೨೨). [ಅಪ್ರತಿ + ರಥ]

ಅಪ್ರತಿವಾದ (ಗು). ಪ್ರತಿವಾದವಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ವಿವಾದವಾದ: ಖತ ದರ್ಶಿ ತಾಂ ನುಡಿದನಪ್ರತಿವಾದ ವೇದಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೭೦–೫೦೦). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಷ್ಠ (ಗು). ೧. ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಡದ; ಭದ್ರವಿಲ್ಲದ; ಅಸ್ಥಿರವಾದ; ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದ: ಅವಿನೀತನುಂ ಅಪ್ರತಿಷ್ಠನುಂ ಸ್ವಪರಾಂತಸ್ಥವಿದನುಮಲ್ಲದರಸನನಜೀದಿಂಬಟೀಕ್ಕೆ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ ದುರಭಿಮಾನದಿಂ ನುಡಿವುದು ತಕ್ಕುದಲ್ಲ (ಪಂಚತಂ. ೩೨–೧೨). ೨. ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ; ಲಾಭವಿಲ್ಲದ. ೩. ಆಧಾರವಿಲ್ಲದ; ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ. ೪. ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಿಲ್ಲದ. ೫. ಗೌರವವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಮಹಾತಮಃಪ್ರಭೆಯೊಳ್ ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಾಭಿಧಾನ್ಯೆ ಕೇಂದ್ರಕ ತತ್ಸಂಬಂಧಿ ಶ್ರೇಢೀಬದ್ಧ ವಿಕಲ್ಪದಿಂ ಐದೇಬಿಲಂಗಳಪ್ಪುವು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೨೦). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ (ಗು). ೧. ಸ್ಥಿರವಿಲ್ಲದ; ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ. ೨. ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಮಾಡದ; ಅಪವಿತ್ರವಾದ. ೩. ಮೇರೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಪಾರವಾದ. ೪. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವ: ೧,೪: ಆ ಮಹಾರ್ಣವಂ . . . ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮಾಗಿಯುಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಜನ್ಮಭವನಮುಂ . . . ಎನಿಸಿದುದು (ಜಗವಿ. ೧–೪೪ ವ). [ಸಂ. (ಅ– + ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ, ಅಪ್ + ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ)]

ಅಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (ನಾ). ೧. ಭದ್ರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಸ್ಥಿರತೆ; ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಪಕೀರ್ತಿ; ಅಗೌರವ. [ಸಂ. ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಾ]

ಅಪ್ರತಿಹತ (ಗು). ತಡೆಯಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾದ; ಸೋಲಿಲ್ಲದ: ಸತತೋದಯನಪ್ರತಿಹತಗತಿ ತೀವ್ರಂ ತದ್ವಿನಾಥನಾಥನುಮಸ್ತಂಗತನಾದಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೩೦). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಹಸ್ತ (ಗು). ಸಮಾನವಾದ ಕೈಯಿಲ್ಲದ; ಸಾಟಿಯಿಲ್ಲದ ಕೈಯಿಲ್ಲದ: ಪಿರಿದುಂ ಚಿತ್ರಾನ್ವಿತಮಂಬರಸಂಗತಮುತ್ತರೋತ್ತರಂ ತಾನೆ ನಲುರ್ವ್ವರೆ ತಣಿಯಲ್ಪೊಂಗಜೀವುದು ಚಟ್ಟಯನ ಹಸ್ತವಪ್ರತಿಹಸ್ತಂ (ಎಕ. V ಬೇಲೂರು. ೧೯೩–೮೪ ; 1160). [ಸಂ. (ಅ– + ಪ್ರತಿಹಸ್ತ)]

ಅಪ್ರತೀತ (ಗು). ೧. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅರ್ಥ ತಿಳಿದಿಲ್ಲದ; ಅಪ್ರಚುರವಾದ; ಗೂಢವಾದ: ೨. ಸಮೀಪಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ; ತಾಗಲಾಗದ. ೩. ಅವಿರೋಧವಾದ; ತಡೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೪. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಶಬ್ದದೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪದ; ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಅಪ್ರತೀತ – ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಬರುವುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೭) ; ಅಸಮರ್ಥಮಪ್ರತೀತಂ ವಿಸಂಧಿ ವಿಪರೀತ ಕಲ್ಪನಂ ಕಷ್ಟಂ ನೀರಸನೆಂದು ದೋಷಮಿವು ಸಮನಿಸುಗುಂ ಪದದೊಳ್ ಪದಾಗಮುಜ್ಜ್ವರಮತದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೫) ; ಬಗೆಗೇತಜೀರೊಳಂ ತೋಜದುದದಪ್ರತೀತಂ ಗೂಢಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೭). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತೀತಿ (ನಾ). ೧. ತಿಳಿಯದಿರುವುದು; ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ೨. ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು; ಅಪಕೀರ್ತಿ (ದಕ. ೬). ೩. ಅಪನಂಬಿಕೆ. 'ಅಪ್ರತೀತಿವಚನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತೀತಿವಚನ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥ ತಿಳಿಯಲಾಗದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಬಳಸುವುದು; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಕಾವ್ಯದೋಷ: ಅಸದರ್ಥಂ ವಿಪರೀತಕಲ್ಪನೆಯಭವ್ಯಂ. . . ನೀರಸಮಪ್ರೌಢತೆಯಪ್ರತೀತಿವಚನಂ . . . ಎಂಬಿವಿನಿತುಂ ದೋಷಂಗಳಷ್ಟಾದಶಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೪೬ ಅಡಿಟ). [ಅಪ್ರತೀತಿ + ವಚನ]

ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ (ಗು). ೧. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಲ್ಲದ; ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದ; ಪರೋಕ್ಷವಾದ. ೨. ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಹಿಂಸೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಹನ್ನೆರಡು ವ್ರತಗಳ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕರ್ಮಾವರಣ; ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಬಗೆಯ ಮೋಹನೀಯ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಚಾರಿತ್ರಮೋಹದೊಳಂ ಯಥಾಕ್ರಮದಿಂ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮಿಥ್ಯಾತ್ವ . . . ಅಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸಂಜ್ವಲನ. . . ಕಷಾಯವೇದನೀಯ ಮೆನಿಸಿಯುಮಿರ್ಪತ್ತೆಂಟು ತೆಜನಪ್ಪ ಮೋಹನೀಯಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೩೯ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತ್ಯೂಹ (ಗು). ತಡೆಯಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾದ. 'ಅಪ್ರತ್ಯೂಹಮೈತ್ರಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತ್ಯೂಹಮೈತ್ರಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ ತಡೆಗಳಿಲ್ಲದ ಸ್ನೇಹ; ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಗೆಳೆತನ: ಆ ಪಾರ್ಥನೊಳಪ್ರತ್ಯೂಹ ಮೈತ್ರಿಯಿಂ ವರ್ತಿಸುವುದು (ಜಗವಿ. ೪–೧೦೮ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರದಕ್ಷಿಣ, ಅಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ (ನಾ). ಬಲದಿಂದ ಎಡಕ್ಕೆ ಸುತ್ತುವುದು. **ಅಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ**: ಇಲಿಯೊಂದು ಬಂದು ಅಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಸುತ್ತಿ ಅಂಗಾತ್ತನೆ ಬಿದ್ದು ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಿತವಾದ್ದನ್ನು ಕಂಡು, ಹೇಸಿ, ಬಾಲದಿಂದೆತ್ತಿ ಹದ್ದಿಗೆ ಹಾಕಿಬಂದರು (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೮೫). [ಸಂ. ಅಪ್ರದಕ್ಷಿಣ]

ಅಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ 'ಅಪ್ರದಕ್ಷಿಣ' ನೋ.

ಅಪ್ರಧಾನ (ಗು). ಪ್ರಧಾನವಲ್ಲದ; ಅಧೀನವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಪಂಚ (ಗು). ೧. ವಿಸ್ತಾರವಲ್ಲದ. ೨. ವಿಸ್ತಾರವಿಲ್ಲದ. ೩. ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಅತೀತವಾದ; ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಮೀರಿದ: ಅಪ್ರಪಂಚಮಸಾಧ್ಯ ಮಚಳಿತಮಪ್ರನಾಶಮನಂತವೆನಲೊಪ್ಪುವುದು ಶಿವತತ್ತ್ವ (ಬಸವು. ೩೯–೯). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಬುದ್ಧ (ಗು). ೧. ಎಚ್ಚತ್ತಿಲ್ಲದ. ೨. ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದ: ಇದೇ ಕೆಮ್ಮೊಡನೆ ಯುದ್ಧವನಪೇಕ್ಷಿಸುವೆ ಶಿವಶಿವಾ ನೀನಪ್ರಬುದ್ಧನಲ್ಲವೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೪). ೩. ಬಲಿಯದ; ವಯಸ್ಸಾಗದ: ಡಾರ್ವಿನ್ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಅವನಿಗೆ ಅಪ್ರಬುದ್ಧಮನಸ್ಸಿನ ಕ್ರೀಡಾವಸ್ತುವಿನಂತೆ ತೋರಿತು (ಪುನರು. ೫೨೭). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಬುದ್ಧತೆ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಮೌಢ್ಯ: ಅವಳಿಂದ ದಶರಥಂಗೆ ಸಂಧಿಸುವೊಲಪ್ರಬುದ್ಧತೆ ಪೂರ್ವವರ ಮತ್ರಬಂಧಂಗಳಂ ಒಲಿದು ಸವಿನುಡಿಯ ಮೋಹಕಾಮಾಂಧತೆಯ ಕವಿಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೩–೨೯). [ಸಂ. ಅಪ್ರಬುದ್ಧತಾ]

ಅಪ್ರಬುದ್ಧಿಕೆ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಮೌಢ್ಯ: ಜನಕಜಾಪತಿ ಜನಪನೆಂದೇ ನೋಡಿ ಮಾಡಿದೆನಪ್ರಬುದ್ಧಿಕೆಯ (ತೊರರಾ. ೬–೨೬–೯). [ಅಪ್ರಬುದ್ಧ + –ಇಕೆ]

ಅಪ್ರಮತ್ತ (ಗು). ೧. (ವಿಷಯ ಸುಖಗಳಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾಗಿ) ಮೈಮರೆಯದ; ಎಚ್ಚರತಪ್ಪದ: ಬಹುಶ್ರುತ ಪಾರಗನಪ್ರಮತ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೫೫). (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಹದಿನಾಲ್ಕು ಗುಣಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಏಳನೆಯದರಿಂದ ಮೇಲಿನವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮ: "ಮೊದಲಿನ ಕೆಳತರಗತಿಯ ಆರು ಗುಣಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಆತ್ಮನು ಪ್ರಮತ್ತನೆನಿಸಿಸುವನು

ಮುಂದಿನ ಗುಣಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಗಣನೀಯವಾದ ಆತ್ಮನು ಅಪ್ರಮತ್ತನೆನಿಸುವನು" (ಜೈನಪ. ೨೮೬). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಮತ್ತಗುಣಸ್ಥಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೀವಾತ್ಮನ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಉನ್ನತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಗುಣಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಏಳನೆಯದು; ಇದರಲ್ಲಿ ಕಷಾಯಗಳ ತೀವ್ರತೆಯು ಕಡಮೆಯಾಗಿ ಪ್ರಮಾದವು ದೂರವಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಧ್ಯಾನವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ: ಅಪ್ರಮತ್ತಗುಣಸ್ಥಾನಂಗಳೊಳಧಃಪ್ರವೃತ್ತಿಕರಣ ಪರಿಣಾಮಂಗಳಿಂದಮನಂತಾನುಬಂಧಿ ಕ್ರೋಧಮಾನಮಾಯಾಲೋಭಂಗಳಂ ವಿಸಂಯೋಜಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೦–೧೪ ವ). 'ಗುಣಸ್ಥಾನ' ಪರಾ. [ಅಪ್ರಮತ್ತ + ಗುಣಸ್ಥಾನ]

ಅಪ್ರಮತ್ತತೆ (ನಾ). ಮೈಮರೆವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಅಪ್ರಮತ್ತತೆಯೊಳನ್ನಪ್ರೀತಿ ಶೀಲಕ್ಕೆ ಕೇಡೊಗೆದತ್ತೆಂಬವಿರುದ್ಧವೃತ್ತರೆಮಗೊಳ್ಪಂ ಮಾಱ್ಕೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧–೬). [ಸಂ. ಅಪ್ರಮತ್ತತಾ]

ಅಪ್ರಮತ್ತವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಮೈಮರೆಯದ ನಡವಳಿಕೆ; ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸ್ಥಿತಿ: ಇಲ್ಲಿಗೆ ತಕ್ಕುದಂ ಪ್ರತೀಕಾರಮನಪ್ರಮತ್ತವೃತ್ತಿಯಿಂ ನೆಗಟ್ದಪ್ಪೆನೆಂದು (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೧೩ ವ). [ಅಪ್ರಮತ್ತ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಪ್ರಮಾಣ (ಗು). ೧. ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದ: ಅಪ್ರಮಾಣಮಗಮ್ಯಮನುಪಮಂ . . . ಎನಲೊಪ್ಪುವುದು ಶಿವತತ್ತ್ವ (ಬಸಪು. ೩೯–೯). ೨. ತುಂಬ ದೊಡ್ಡದಾದ: ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಬರ್ಫದ ರಾಶಿಗಳು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ ಅಪ್ರಮಾಣವಾದ ಬಂಡೆಗಳಾಗಿ ಒಂದುಇಳಿಕಲಿನಿಂದ ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಜಾರುತ್ತ ಸಾಗುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೧೯೧). (ನಾ). ೩. ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲದಿರುವುದು. ೪. ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿರಾಧಾರ; ರುಜುವಾತಿಲ್ಲದುದು. ೫. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ನಂಬದಿರುವವನು: ಜಪವೇಕೋ ಅಪ್ರಮಾಣಂಗೆ ತಪವೇಕೋ ಚತುರ್ವಿಧ ಪಥಕ್ಕೆ ಹೊಱಗಾದವಂಗೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೯೬–೩೭೮). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಮಾಣಿಕ (ನಾ). ಪ್ರಾಮಾಣಿಕನಲ್ಲದವನು: ಪ್ರಣವವನುಚ್ಚರಿಸುವ ಅಪ್ರಮಾಣಿಕರೆ[ಪಾಠಾಂ. ಗಳೆ]ಲ್ಲರೂ ಪ್ರಣವಮಂತ್ರಾರ್ಥವನೋದಿ ಮಂತ್ರಾರ್ಥವನಱಿಯರು (ಬಸವ. ೫೯೯). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಮಾಣಿಕತೆ (ನಾ). = ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ (ಈ). [ಸಂ. ಅಪ್ರಮಾಣಿಕತಾ]

ಅಪ್ರಮಿತ (ಗು). ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದ; ಅಪರಿಮಿತವಾದ; ಸಮೃದ್ಧವಾದ: ಈ ನಮ್ಮ ಗೋಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಬಹುಪ್ರಕಾರ ತೃಣಮುಂ ಸುಚ್ಛಾಯೆಯುಂ ತಮ್ಮೊಳಪ್ರಮಿತಂ (ಜಗವಿ. ೩–೬೫). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಮುಖ (ಗು). ಮುಖ್ಯವಲ್ಲದ; ಪ್ರಧಾನವಾದ: ಅಪ್ರಮುಖವಸ್ತುಗಳ್ಗಲ್ಪತ್ವಮುಳಿದುದಯ್ ಅನುಭವದ ಘನಮಹಿಮೆಯಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪೫–೪೯). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಮೇಯ (ಗು). ೧. ಅಳತೆಗೆ ಸಿಕ್ಕದ; ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದ: ಪಿರಿದಪ್ರತರ್ಕ್ಯನನುಪಮನಪ್ರಮೇಯಂ (ಆರಾಚ. ೪–೮). (ನಾ). ೨. ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ನಿಲುಕದವನು; ಭಗವಂತ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಮೇಯಕ (ಗು). = ಅಪ್ರಮೇಯ ೧: ಆತ್ಮಾಯತಮಪ್ರಮೇಯಕಮಧೋಮಧ್ಯೋರ್ಧ್ವಭೇದಂ ಜಗತ್ತ್ರಿತಯಂ ನಿಂದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೪೧). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಮೇಯಬಲ (ಗು). ೧. ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದ ಬಲವುಳ್ಳ. ೨. ಅತ್ಯಧಿಕ ಸೈನ್ಯವುಳ್ಳ. ೧, ೨: ಉಗ್ರಯುದ್ಧಕೇಳೀಪ್ರಿಯನಪ್ರಮೇಯಬಲಂ . . . ವಿಮಾನಮನಗುರ್ವಿಸಿದಂ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೧೩–೩೧); ಪಾಶಹಸ್ತನಂತೆ ಘನ ಸಿಂಧುರಾಜಿತಾಪ್ರಮೇಯಬಲನುಂ (ರಾಜಶೇ. ೩–೯ ವ). [ಅಪ್ರಮೇಯ + ಬಲ]

ಅಪ್ರಯಾಸ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಸವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ಸುಲಭವಾಗಿರುವುದು: ಇಂಥ ಕಡೆ ಆದಿಪ್ರಾಸವೂ ಮನೋಹರವಾಗಿ ಅಪ್ರಯಾಸವಾಗಿ ಬರುತ್ತವೆ (ಸಮಾಲೋ. ೨೪). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಯುಕ್ತ (ನಾ). "ಅಪ್ರಯುಕ್ತ ಕೋಶ ವ್ಯಾಕರಣಗಳಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗಿದ್ದರೂ, ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೬); ದೋಷವುಳ್ಳ ಪದಗಳನ್ನು ೧ ಶ್ರುತಿಕಟು, ೨ ಚ್ಯುತ ಸಂಸ್ಕಾರ, ೩ ಅಪ್ರಯುಕ್ತ ೪ ನಿಹತಾರ್ಥ, ೫ ಅನುಚಿತಾರ್ಥ, ೬ ನಿರರ್ಥಕ . . . ಎಂದು ವಿಭಾಗಿಸಬಹುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೬). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಯೋಜಕ (ಗು). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ: ಭೀತಕನು ದೂಷಕನು ದುರ್ಜನನಪ್ರಯೋಜಕನು ನೀತಿಹೀನನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪–೪೧); ಆ ಮನುಷ್ಯ ಬಹಳ ಅಪ್ರಯೋಜಕ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಲಂಬ (ಗು). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಜೋಲದಂತೆ ಏರಿಸಿ ಕಟ್ಟಿದ: "ಉಚ್ಚಂಡಂ ಅಪ್ರಲಂಬಂ – ಈ ೨ ಏಱಿಕಟ್ಟಿದುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೮೫–೯೮). ೨. ತಡಮಾಡದ; ವಿಳಂಬವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರವಿಲಕ್ಷ್ಯ (ಗು). ಗೋಚರಿಸದೆ ಇರುವ; ಅಗೋಚರವಾದ: ದಿವಮೆಂತಂತೆ ಶತಾರಮುಗ್ರಿಮುಸಹಸ್ರಾರಂ ಸಹಸ್ರಾರಮಪ್ರವಿಲಕ್ಷ್ಯಂ. . . ಮಹಾಚಕ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೧೫). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಶ್ರುತಾವಧಿಗಳೊಳ್ ಅಪ್ರವೃತ್ತಿಯಪ್ಪುದಱಿಂ ಮತಿಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯಕ್ಷಯೋಪಶಮಾಂತರಂಗನಿಮಿತ್ತಜನಿತೋಪಯೋಗವಿಷಯವಪ್ಪುದಱಿಂ ಇವೆಲ್ಲಂಮತಿಜ್ಞಾನ ಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದಂಗಳೆಂದಱಿವುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೪). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಶಸ್ತ (ಗು). ೧. ಪ್ರಶಸ್ತವಲ್ಲದ; ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲದ; ಅಶುಭವಾದ: ಸುಪವಿತ್ರೆಯರೇಕೆ ಮೆಟ್ಟುವರ್ ಕಮಳಮನೀ ರಜೋಧಿಕಮನಾಱಿಡಿದಾಣಮನಪ್ರಶಸ್ತಜನ್ಮಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦–೪೮). ೨. (ಉಕ) ಅನುಚಿತವಾದ: ಸತ್ವಶಾಲಿಗಳಾದ ಸಾರ್ವಭೌಮರು ರಾಜ್ಯವಿಸ್ತಾರ ಮಾಡದೆ ನೊಣ ಬಡಿಯುತ್ತ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದರೆ, ತೀರ ಅಪ್ರಶಸ್ತಾದಮಾತಾಗಿರುವುದು (ಈಶಸಂ. ೩೪). (ನಾ). ೩. ಕೆಟ್ಟವನು; ಕೀಳಾದವನು: ಇವರನೇಕಿಲ್ಲಿ ಪುಗಲಿತ್ತೆಯೆಂದು . . . ಅಪ್ರಶಸ್ತಂ ಕೆಡೆನುಡಿಯೆ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೬–೧೨೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಸನ್ನ (ಗು). ೧. ಪ್ರಸನ್ನವಲ್ಲದ; ಶುಭ್ರವಲ್ಲದ; ತಿಳಿಯಲ್ಲದ: ಅವಿಶಾಲಾಂಬರವಪ್ರಸನ್ನದಿವವಸ್ಪಷ್ಟಾಧ್ವಂ (ಜಗವಿ. ೪–೨೬). ೨. ಅಸಮಾಧಾನಗೊಂಡ: ಏಕೋ ಅವನು ನನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಸಾದಿ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಸನ್ನತೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಪ್ರೀತಿ ತೋರದವನು. ೨. [ವೀಶೈ] ಪ್ರಸಾದಿಯಲ್ಲದವನು: ಅರಸನುಮರಸಿಯುಂ ನೆತ್ತವನೊಡರ್ಚಿ ಸುರುಚಿರಾಕ್ರಾಂತಾಪ್ರಸಾದಿಗಳನುನಯೋಕ್ತಿಯಲಿ ಬೆರಸಿ (ಬಸಪು. ೪೩–೨). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಸಿದ್ಧ (ಗು). ಪ್ರಸಿದ್ಧವಲ್ಲದ; ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲದ: ಅಪ್ರತರ್ಕ್ಯನು ರಾಮನಾಥನು ಸುಪ್ರಸನ್ನನು ಸರ್ವವಾಗಿಹುದಪ್ರಸಿದ್ಧದ ನುಡಿಗಳೆಂದೆನೆ ವೇಡ (ಬಸಪು. ೫೧–೫೧). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಪ್ರಖ್ಯಾತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಪರೂಪವಾಗಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಸ್ತುತ (ಗು). ೧. ಹೊಗಳಲ್ಪಡದ. ೨. ಪ್ರಸ್ತುತವಲ್ಲದ; ಪ್ರಕೃತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಡದ; ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಸರಿಯಲ್ಲದ;

ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ: ಅಧ್ಯಕ್ಷ ನಡುವೆ ಬಾಯಿಹಾಕಿ ಅದೆಲ್ಲ ಅಪ್ರಸ್ತುತ ವೆಂದು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೨೦೩). (ನಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ; ಅಪ್ರಸ್ತುತ ಪ್ರಶಂಸೆ: ಪ್ರಸ್ತುತಮಲ್ಲ ದುದನೆಮಿಗೆ ವಿಸ್ತಾರಿಸಿ ನೆಗಟ್ ಪೇೞ್ದೊಡಕ್ಕುಂ ಮತ್ತಮಪ್ರಸ್ತುತಮೆಂ ಬುದಳಂಕೃತಿ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೩೮). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಸ್ತುತಪ್ರಶಂಸೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: "ಅಪ್ರಸ್ತುತವೃತ್ತಾಂತವರ್ಣನೆ ಪ್ರಸ್ತುತವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ತಿಳಿಯಪಡಿಸು ವುದರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತವಾದರೆ ಅಪ್ರಸ್ತುತಪ್ರಶಂಸಾಲಂಕಾರವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳು ವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೭೩). [ಅಪ್ರಸ್ತುತ + ಪ್ರಶಂಸೆ]

ಅಪ್ರಹತ (ಗು). ೧. ಏಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕದ; ಹೊಡೆಯಲ್ಪಡದ. ೨. ಕೃಷಿ ಮಾಡದ; ಬೀಳಾದ. (ನಾ). ೩. ಒಂದು ಬಾರಿಯೂ ಒಗೆಯದ ವಸ್ತ್ರ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಕಟ (ಗು). ರಹಸ್ಯವಾದ; ಗುಟ್ಟಾದ; ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಬಾರದ: ಏಕಾಂತದೊಳೀ ಲೇಖಮನಾ ಕನ್ನೆಗೆ ಪೋಗಿ ಕುಡುವುದೆಂದಟ್ಟಿದನೆಂದಾಕೆ ನುಡಿವುತ್ತಮಂದಪ್ರಾಕಟವದನದಪದೊಳಗಣಿಂ ತೆಗೆದಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೯೮). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಕೃತ (ಗು). ೧. ಪಾಮರನಲ್ಲದ; ತಿಳಿದ. ೨. ಅಸಾಧಾರಣ ವಾದ; ವಿಶೇಷವಾದ: ಆ ಕನ್ನೆಯ ಕೈವಿಡಿದಂ ಸ್ವೀಕೃತಗಂಧರ್ವ ರಾಜ್ಯ ಮಹಿಮೋದಯನಪ್ರಾಕೃತ ನಿಜವಿಭವಕೃತಾರ್ಥೀಕೃತ ಬುಧಜನ ಮನೋರಥಂ ಚಿತ್ರರಥಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೭೩). ೩. ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಮೀರಿದ. ೪. ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷೆಗೆ ಸೇರದ. (ನಾ). ೫. ಪ್ರಕೃತಿ ಯನ್ನು ಮೀರಿದವನು; ದೇವರು. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಕೃತಿಕ (ಗು). ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಡದ; ಅಸಾಧಾರಣ ವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಪ್ತ (ಗು). ೧. ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗದಿರುವ; ಇನ್ನೂ ದೊರೆಯದ. ೨. ಇನ್ನೂ ಬಾರದ. ೩. ನಿಯಮದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಪ್ತಪೂರ್ವ (ಗು). ಮುಂಚೆ ದೊರೆತಿಲ್ಲದ; ಆ ಮೊದಲು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗದ: ಆತನಪ್ರಾಪ್ತಪೂರ್ವಸುಖವಿಸ್ಮಯಸ್ಮೇರ ಮುಖ ಕಮಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಪ್ತರ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಋದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯದವನು; ಸಂಪ ತ್ತನ್ನು ಹೊಂದದವನು. ೨. [ಜೈನ] ಅನಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ: ಗುಣಗಳಿಂ ಗುಣವಂತರಿಂ ಮೇಣುಪಾರ್ಜಿಸಪಡುವರ್ ಅನಾರ್ಯ ರೆಂಬುದು. ಅವರ್ ಪ್ರಾಪ್ತರ್ಧಿಗಳುಂ ಅಪ್ರಾಪ್ತರ್ಧಿಗಳುಂ ಎಂದು ಇತ್ತೆಱಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭೨). [ಅಪ್ರಾಪ್ತ + ಋದ್ಧಿ]

ಅಪ್ರಾಪ್ತವಯಸ್ಕ (ನಾ). ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬಾರದವನು; ಹುಡುಗ. [ಅಪ್ರಾಪ್ತ + ವಯಸ್ಕ]

ಅಪ್ರಾಪ್ತವಯಸ್ಸು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸು; ಎಳೆತನ. [ಅಪ್ರಾಪ್ತ + ವಯಸ್ಸು]

ಅಪ್ರಾಪ್ತಿ (ನಾ). ದೊರೆಯದಿರುವುದು: ಅಪ್ರಾಪ್ತಿ ರಸಂಬಡೆಗುಂ ವೈಷ ಯಿಕ ಸುಖದೊಳಿದು ವಿಸ್ಮಯಮೇ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೯–೧೮೭). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಪ್ಯ (ಗು). ಹೊಂದಲಾಗದ; ಪಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ (ಗು). ೧. ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಲ್ಲದ; ನಿರಾ ಧಾರವಾದ. ೨. ನಂಬಲು ಅನರ್ಹವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತನ (ನಾ). = ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ: ಆತನನ್ನು ನೌಕರಿ ಯಿಂದ ರದ್ದುಮಾಡಿದುದರ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ಅವನ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ತನದ ವರ್ತನೆಯೆಂದೇ ಚೌಡಪ್ಪ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೯೧). [ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ + -ತನ]

ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ (ನಾ). ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ವಂಚನೆ; ಮೋಸ. [ಸಂ. ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತಾ]

ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ (ನಾ). ೧. [ತರ್ಕಶಾ] ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ ದಿರುವಿಕೆ; ಸರಿಯಾದ ಆಧಾರವಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೩೪). ೨. ನಂಬಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರು ವುದು: ಅವನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ತುಂಬಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಸಂಗಿಕ (ಗು). ಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಡದ; ಅಪ್ರಕೃತವಾದ: ವಸ್ತುಗಳ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದಲೂ ಕಾವ್ಯಾತ್ಮ ಸಿದ್ಧಿಸಬಹುದಲ್ಲವೆ? ಎಂಬುವ ಪ್ರಶ್ನೆಯೇ ಅಪ್ರಾಸಂಗಿಕ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೭). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಸುಕ (ಗು). [ಜೈನ] ಜೀವಂತ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ: ಅನ್ನೆಗಮಿರುಳ್ ನಾಲ್ಕು ಜಾವಮುಂ ಘೋರೆಂದು ಪೆರ್ಮಟ್ ಕೊಂಡು ಕೆಸಱಾದೊಡೆ ನೇಸರ್ಮೂಡಿದೊಡಪ್ರಾಸುಕಂ ಬಟ್ಟೆಯೆಂದು ಕೈಯನೆತ್ತಿ ಕೊಳ್ಳದೆ ಮತ್ತಂತೆ ಸೂರ್ಯಪ್ರತಿಮೆನಿಂದೊರನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ಡಾರಾ.೧೫೨–೧೪); ತಳಿಯಿ ಕೆಸಱಾದ ಧರೆ ಪೂಗಳ ತುಱುಗಲೊಳೆಸೆಯೆ ಪೊಬಲಿದಪ್ರಾಸುಕ ಮೆಂದೊಳಪುಗದೆ ನಿಯಮದಿಂ ನಿರ್ಮಳಚರಿತಂ ಚರಿಗೆವೊಕ್ಕನರಸನ ಬೀಡಂ (ಆದಿಪು. ೫–೧೦); ಚತುರಂಗ ಚಾರಣ ಪಿಹಿತಾಸ್ರವಮುನಿ ಮಾಸೋಪವಾಸಂಗೆಯ್ದು ಅಪ್ರಾಸುಕಮೆಂದು ಪೊಲಂ ಪುಗದೆ ಬೀಡಂ ಪುಗೆ (ಚಾವುಂಪು. ೨೩). 'ಪ್ರಾಸುಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಿಣಾಕ (ಗು). (?): ಮೃದುಸ್ನಿಗ್ಧ ಪ್ರಭೂತಸೂಕ್ಷ್ಮೈಕಜಾತರೋ ಮನುಂ ಅಪ್ರಿಣಾಕ ಭಾವಿಳಶ್ಲಿಷ್ಟತಚಳನುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೫೬ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಿಯ (ಗು). ೧. ಪ್ರಿಯವಲ್ಲದ; ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ: ತಾಯಿಗೆ ಅಪ್ರಿಯವಾದ ವಿಷಯದತ್ತವೇ ಹೊರಳುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು (ಮೂರುದಾ. ೧೨೭). (ನಾ). ೨. ಹಗೆ; ಶತ್ರು: ಅನಂತವೀರ್ಯಂ ಪ್ರಿಯನಾದೊಂ ಖೇಚರೇಂದ್ರನಪ್ರಿಯನಾದೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೪೭). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರೀಯ (ಗು). = ಅಪ್ರಿಯ ೧: ನೃಪನಶ್ವಮೇಧಮಂ ಮಾಡಿ ಬಹು ಕನಕಮಂ ಭೂಸುರರ್ಗೆ ಈಯಲವರೊಯ್ಯುತಿಡೆಯೊಳಗಲಸಿಬಿಟ್ಟ ರಪ್ರೀಯದಿಂದಾ ವಸ್ತುವದೆ ಹಿಮಾಲಯದೊಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೩೨). 'ಪ್ರೀಯ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಪ್ರಿಯ]

ಅಪ್ರೇಮ (ಗು). ೧. ಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದ. ೨. ಕನಿಕರವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ಪ್ರೇಮವಿಲ್ಲದವನು; ಅನಾಸಕ್ತ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರೌಢ (ಗು). ೧. ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ಎಳೆಯ; ಕಿರಿಯ. (ನಾ). ೨. ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಸಾಲದವನು; ಪಾಂಡಿತ್ಯವಿಲ್ಲದವನು: ಎಲೆ ಭೂಪ ನಿಗಮಾಗಮ ಪುರಾಣ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳ ವಿಚಾರಮಂ ನೀನಱಿಯದಪ್ರೌಢನೇ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೨೦). ೩. ಗರ್ವವಿಲ್ಲದವನು; ಮೃದುಸ್ವಭಾವದ ವನು; ಹೆದರುವ ಸ್ವಭಾವದವನು. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರೌಢತೆ (ನಾ). ೧. ಜಾಣತನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಸಾಲದಿರುವುದು. ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಹದಿನೆಂಟು ಬಗೆಯ ಕಾವ್ಯ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಸದರ್ಥಂ ವಿಪರೀತಕಲ್ಪನೆಯಭವ್ಯಂ ದುಷ್ಕರಂ ಗ್ರಾಮ್ಯನೀರಸಮಪ್ರೌಢತೆಯಪ್ರತೀತಿವಚನಂ... ಇವಿನಿತುಂ ದೋಷಂಗಳಷ್ಟಾದಶಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೪೭ ಅಡಿಟ). [ಸಂ. ಅಪ್ರೌಢತಾ]

ಅಪ್ಸರ (ನಾ). ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: "ಕಿನ್ನರರು ಗಂಧರ್ವರಪ್ಸರರು... ದೇವಯೋನಿಗಳು" (ಮಂಗರಾ. ೧೭–೧೭). [ಸಂ. ಅಪ್ಸರಸ್]

ಅಪ್ಸರಃಪ್ರತಾನ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಸರರ ಸಮೂಹ; ಸುರವೇಶ್ಯೆಯರ ಗುಂಪು. ೨. ಸರೋವರಗಳ ಸಮೂಹ ೧, ೨: ಬೇಱೊಂದಮರಾವತಿ ಪೋಲ್ ತೋಱುವುದತುಳಾಪ್ಸರಃಪ್ರತಾನದಿನೊಲವಂ ಬೀಱುವ ನಂದನದಿಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೩-೧೬). [ಸಂ.]

ಅಪ್ಸರಗಣಿಕೆ (ನಾ). ದೇವಲೋಕದ ವೇಶ್ಯೆ; ರಂಭೆ, ಊರ್ವಶಿ ಮುಂತಾದ ಸ್ವರ್ಗದ ಸೂಳೆಯರು: ಭೀಮನ ಕೆಣಕಿ ಬದುಕಿದೆಯೆನುತಲಪ್ಸರಗಣಿಕೆಯರು ನಗುತವನ ಕೊಂಡೊಯ್ದರು ವಿಮಾನದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೨೧). [ಅಪ್ಸರ + ಗಣಿಕೆ]

ಅಪ್ಸರಸಿ (ನಾ). = ಅಪ್ಸರ. [ಸಂ. ಅಪ್ಸರಸ್]

ಅಪ್ಸರಸೆ (ನಾ). = ಅಪ್ಸರ. [ಸಂ. ಅಪ್ಸರಸ್]

ಅಪ್ಸರೆ (ನಾ). = ಅಪ್ಸರ: ನರ್ತಿಸಿದ ರಪ್ಸರೆಯರೆರಚಿ ಪೂವಲಿಗಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬-೪೨೬). [ಸಂ. ಅಪ್ಸರಾ]

ಅಪ್ಸರೋಗಣ (ನಾ). = ಅಪ್ಸರಃಪ್ರತಾನ ೧, ೨: ಅಪ್ಸರೋಗಣಂ ದಿವದಿಂ ಬಂದಾ ಗೋಕುಲದೊಳ್ ಗೋಪಸ್ತ್ರೀಗಣವಾಗಿರ್ದುದು (ಜಗವಿ. ೧-೭೭); ನಾಕಿನಿಳಯದಂತನೂನಾಪ್ಸರೋಗಣಪ್ರಣೂತಮುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫-೫೨ ವ). [ಸಂ. (ಅಪ್ಸರಸ್ + ಗಣ, ಅಪ್ + ಸರೋಗಣ)]

ಅಪ್ಸೆಣಬು (ನಾ). (ಗೊಬ್ಬರಕ್ಕಾಗಿ ಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೆಣಬಿನ ಗಿಡ: ಅಪ್ಸೆಣಬು (ಮೈಔಗಿ. ೨೫-೪೭೪). [?]

ಅಫರಾತಫರಾ, ಅಫರಾತಫರು (ನಾ). (ಉಕ) ದುರುಪಯೋಗ: ಇದರೊಳಗ ಸಿಮೆಂಟಿನ ಅಫರಾತಫರಾ . . . ನಳದ ಪಾಯಿಪಿನ ಅಫರಾತಫರಾ ಆಗೋವೇ (ಅಪನಾ. ೨೦೭). **ಅಫರಾತಫರು**: ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಸಹಸ್ರರೂಪಾಯಿ ಅಫರಾತಫರು ಆಗಿದೆ (ಜರತಾ. ೨೭೯).
[← ಮರಾ. ಅಫರಾತಫರ; ಪಾರ. ಇಫರಾತಿಫರಾ]

ಅಫರಾತಫರು 'ಅಫರಾತಫರಾ' ನೋ.

ಅಫಲ, ಅಫಳ (ಗು). ೧. ಫಲವಿಲ್ಲದ; ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನವಾದ: ಹರಿ ನೀನಿಲ್ಲದ ಮದೀಯಗೋಕುಲಮಫಲಂ (ಜಗವಿ. ೩-೯೪). ೨. ಕಸಿ ಮಾಡಿದ. ೩. ಹಿಡಮಾಡಿದ. (ನಾ). ೪. ಹೂವು ಕಾಯಿ ಬಿಡದ ಗಿಡ; ಬಂಜೆಯಾದ ಗಿಡ. **ಅಫಳ**: 'ಅಫಳಾಧ್ಯವಸಾಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಫಳ 'ಅಫಲ' ನೋ.

ಅಫಳಾಧ್ಯವಸಾಯ (ನಾ). ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಪ್ರಯತ್ನವುಳ್ಳವನು: ಆಂತಫಳಾಧ್ಯವಸಾಯನಾದುದರ್ಕೇವಯ್ಸಿ . . . ಮುಸಕದಿಂದಸಿಥೇನುವಂ ಕಿಬ್ಬು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬-೩೯ ವ). [ಅಫಳ (= ಅಫಲ) + ಅಧ್ಯವಸಾಯ]

ಅಫಳಿಯ (ನಾ). ೧. ವೃದ್ಧಿಪ್ರಾಪ್ತವಾದುದು; ಉನ್ನತವಾದುದು. ೨. ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು; ತಾಡಿತವಾದದ್ದು: ಒಪ್ಪುವ ಕನ್ನಡದೊಳೆ ಸ್ವಭಾವದಿಂ ಕೆಲವು ಮಹಾಪ್ರಾಣಂಗಳೊಳವು; ಅವಾವುವೆಂದೊಡೆ ಫೆಳಾವುಗಂ, ಫೇಳಿ, ಅಫಳಿಯಂ (ಅಪ್ಫಳಿಯಂ) (ಶಮುದ. ೧೫ ವೃತ್ತಿ).
[← ಪ್ರಾ. ಅಪ್ಫಾಲಿಯ. / ಸಂ. ಅಸ್ಫಾಲಿತ]

ಅಫಿನಿ 'ಅಪಿನಿ' ನೋ.

ಅಫೀಮು 'ಅಪೀಮು' ನೋ.

ಅಫೀಮುಖೋರ (ನಾ). ಅಫೀಮನ್ನು ತಿನ್ನುವ ಚಟವುಳ್ಳವನು.
[ಅಫೀಮು (< ಅಪೀಮು) + ಖೋರ]

ಅಫೀಮುಬತ್ತಿ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಫೀಮನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಹೊಗೆಯಬತ್ತಿ, ಸಿಗರೇಟು, ಚುಟ್ಟಾ ಮುಂತಾದುವು. [ಅಫೀಮು (< ಅಪೀಮು) + ಬತ್ತಿ]

ಅಫು 'ಅಪು' ನೋ.

ಅಫೂ 'ಅಪು' ನೋ.

ಅಬಂಡ, ಅಬಂಡು (ನಾ). ೧. ವಿಕಾರ; ಕುರೂಪ. ೨. ವಿಶೇಷ ಭಾರ (ಕರಾ). **ಅಬಂಡು** ೧. (೩). [← ಮರಾ. ಅಭಂಡ]

ಅಬಂಡು 'ಅಬಂಡ' ನೋ.

ಅಬಂದರ, ಅಬಂದರೆ (ನಾ). ೧. ಭದ್ರವಿಲ್ಲದುದು; ಬಿಗಿಯಿಲ್ಲದುದು; ಸಡಿಲವಾದುದು; ಶಿಥಿಲವಾದುದು. ೨. ಅಕ್ರಮ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ; ಅಪ್ರಯೋಜಕ (೩). **ಅಬಂದರೆ. ೧**: ಈ ಕಟ್ಟಡವೆಲ್ಲಾ ತುಂಬ ಅಬಂದರೆಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ದೇ ‖ ತಮಿ. ಅವಂದರ್ೈ. ತೆಲು. ಅಬಂದರ. / ಸಂ. ಅಬಂಧ್ರ]

ಅಬಂದರೆ 'ಅಬಂದರ' ನೋ.

ಅಬಂಧುರ (ಗು). ೧. ಬಂಧುರವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಚೆನ್ನಲ್ಲದ್ದು; ಮನೋಹರವಲ್ಲದ್ದು; ಉಚಿತವಲ್ಲದ್ದು: ಬಂಧುಗಳ ಬಂಧುರಮೆನೆ ವಂದಿಗಳ್ ನಿಂದ್ಯಮೆನೆ (ಜಗವಿ. ೨-೫೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅಬಕಾರಿ 'ಅಬ್ಕಾರಿ' ನೋ.

ಅಬಚಿ (ನಾ). ೧. (ಉಕ) ತಾಯಿಯ ಒಡಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ ಅಥವಾ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ: ಅಬಚಿಯು ಅಡಿಗೆಯ ಮನೆಗೆ ಬಂದಳು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೭೦); ಎಲ್ಲಿಯೋ ಅಬಚಿಯ ಮನೆಗೆ ಹೋದ ಸುದ್ದಿ ಹಬ್ಬಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಕಳಿಸಿದ್ದಾಯಿತು (ದಾಸಹು. ೧೪೭). ೨. ವಿಧವೆ: ಹವಿಕರು ವಿಧವೆಗಳಿಗೆ ಅಬಚಿ ಎನ್ನುವರು (ಕಭಾಗಿ. ೮೫). [ಅಬ್ಬೆ1 + ಅಚ್ಚಿ2 ?]

ಅಬಟು (ನಾ). (?): ಅಬಟು ಹೋಗಿ ಜಿಬಟಾಗುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಿದೆ ಬೆಳಗಾಗುವದರೊಳಗಾಗಿ ನಾವು ಈ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬಿಡಲೇಬೇಕು (ಪವಶೀ. ೭೭). [?]

ಅಬಡಜಬಡ, ಅಬಳುಜಬಳು (ನಾ). ೧. ಸರಿಯಾಗಿ ನುರಿಸದೆ ತಿನ್ನುವುದು (ಉಕ). ೨. ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ; ಶಿಥಿಲ; ಗೋಜಲು. **ಅಬಳುಜಬಳು. ೨**: ಬಯಕೆಗಳ ನೆರವೇರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಳಿ, ಬಳಲಿ, ಅಬಳುಜಬಳಾಗುತ್ತಿದ್ದ ದೇಹ, ಜೀವ (ರಂಗನಾ. ೧೪೫).
[← ಮರಾ. ಅವಡಚಿವಡ, ಅವಡಾಚಿವಡಾ]

ಅಬಡತಬಡ (ನಾ). = ಅಬಡಜಬಡ. ೨: ಆ ಮಂತ್ರದ ಅಕ್ಷರಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೊರಡದಾದವು. ಅಬಡತಬಡವಾಗಿ ಮಂತ್ರವು ಭಂಗವಾಗಲಾರಂಭವಾಯಿತು (ಅಂಬಿಕೆ. ೬). [ಅಬಡ + ತಬಡ ?]

ಅಬದ್ಧ (ಗು). ೧. ಕಟ್ಟು ಇಲ್ಲದ; ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯ; ನಿಯಮವನ್ನು ಮೀರಿದ. ೨. ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ (ಉಕ). ೩. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೪. ತಪ್ಪು: ಆರೋಹಕತನವೆಂಬುದಬದ್ಧಂ (ಶಮುದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ). ೫. ಸುಳ್ಳು; ಅಸತ್ಯ: ಅವನೀಶನೆಂಬುದಬದ್ಧವೋ ನಿಜವೋ (ಬಸವು. ೫೧-೧೭); ಮಲಮಾಯಾಕರ್ಮಂಗಳು ಎಂದೂ ತೊಲಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದಾಗಲೇ ಮುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ ಎನ್ನು. ಮುಕ್ತಿ ಉಂಟಾದರೆ ಮಲಮಾಯಾಕರ್ಮಂಗಳು ನಿತ್ಯವೆಂಬುದು ಅಬದ್ಧ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೭೨); ಅಬದ್ಧಕ್ಕೆ ಅಪ್ಪಣೆಯೇ ಎಂದರೆ ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ಅಪದ್ಧ ಹೋ. [ಸಂ. / ತೆಲು. ಅಬದ್ಧ = ಸುಳ್ಳು]

ಅಬದ್ಧಖೋರ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳುಗಾರ. ೨. ಅಸಂಬದ್ಧ ಪ್ರಲಾಪಿ.
[ಅಬದ್ಧ + ಖೋರ]

ಅಬದ್ಧಗಾರ (ನಾ). ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವುದೇ ಅಭ್ಯಾಸವಾದವನು (೩).
[ಅಬದ್ಧ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಅಬದ್ಧಚರಿತ (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪು ನಡವಳಿಕೆ; ಅನಾಚಾರ: ಬೌದ್ಧರಿರ ಕೇಳ್ ನಿಮ್ಮ ಬೌದ್ಧವಬದ್ಧಚರಿತಂ ಸಕಲವೇದವಿರುದ್ಧಮಾರ್ಗಂ (ಬಸವು. ೫೧-೫೫). ೨. ತಪ್ಪು ನಡವಳಿಕೆಯವನು; ನಿಯಮವನ್ನು

ಮೀರಿ ನಡೆಯುವವನು; ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರಿ: ಶ್ರುತಿಬಾಹ್ಯರಾಗಿಯೆ ಚರಿಸುತಿಪ್ಪ ಕುಬುದ್ಧಿಗಳಿರ ಅಬದ್ಧಚರಿತರಿರ (ಬಸವು. ೫೦–೪೭).
[ಅಬದ್ಧ + ಚರಿತ]

ಅಬದ್ಧಭಾಷಣ (ನಾ). ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ ಭಾಷಣ; ತಪ್ಪು ಹೇಳಿಕೆ (*). [ಅಬದ್ಧ + ಭಾಷಣ]

ಅಬದ್ಧಮುಖ (ಗು). ೧. ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಮಾತಾಡುವ; ಹಿಡಿತವಿಲ್ಲದೆ ಮಾತಾಡುವ. (ನಾ). ೨. ಸುಳ್ಳುಗಾರ.
[ಅಬದ್ಧ + ಮುಖ]

ಅಬದ್ಧಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳು ಸಾಕ್ಷಿ. ೨. ಸುಳ್ಳುಸಾಕ್ಷಿ ಹೇಳುವವನು (*.) [ಅಬದ್ಧ + ಸಾಕ್ಷಿ]

ಅಬನಸ, ಅಬನಾಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ. ☞ ಕಪ್ಪಗೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಇರುವ ಎಬೊನಿ ಎಂಬ ಮರ: ಬಾಳಾಯಿ (ತುಮ್ರಿ)–ಹಳೆಯ ಮರದ ಕಟ್ಟಿಗೆಯೊಳಗಿನ ಗಂಡು ಕರೆದಾಗಿ ಅಬನಸದ ಹಾಗೆ ಇರುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗೆ. ೪೪). **ಅಬನಾಸಿ** (ಮೈಔಗಿ. ೩೧–೬೦೧). [< ಇಂ. Ebony]

ಅಬನಾಸಿ 'ಅಬನಸ' ನೋ.

ಅಬಬ 'ಅಬ್ಬ₃' ನೋ.

ಅಬಬಾ 'ಅಬ್ಬ₃' ನೋ.

ಅಬರಂಗ (ನಾ). ೧. (ಉಕ). ಕಾಗೆ ಬಂಗಾರ; ಅಭ್ರಕ: ಅಬರಂಗದಂಗ ಐತಿ ಅನುಭಾವ ಅದಕ ಬೇಕು ಪದರ ಎಬ್ಬಾವ (ಲಾವಣಿ). ೨. ತುಂಗೆ (ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ) ಗೆಡ್ಡೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಪುಡಿ: ಮುತ್ತೇನು ಮೆಣಸೇನು, ಲಾವಂಗವೋ ಕುದುರೇನು ಹವಳೇನು ಅಬರಂಗವೊ (ಗಂಗಾತ. ೫೫–೧೭).
[< ಸಂ. ಅಭ್ರಕ]

ಅಬರು 'ಆಬರು' ನೋ.

ಅಬರೂ 'ಆಬರು' ನೋ.

ಅಬರೂಗೇಡಿ 'ಆಬರುಗೇಡಿ' ನೋ.

ಅಬರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುರುಳಿ (?): ಅಬರೆಯಂ ಅವುಡಲದ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿನ ನೆನೆಯಿಸಿ ದೀವಿಗೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸಿ ತಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯಲು ತೈಲವು ಬರುವುದು, ಆ ತೈಲದ . . . ರಸವನ್ನಿಕ್ಕಿ ಮರ್ದಿಸುವುದು (ವಿನ್ವೈವಿ. ೧೪೪).
[?. / ತುಳು. ಅಬರೆ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುರುಳಿ]

ಅಬಲ, ಅಬಳ (ಗು). ೧. ಬಲವಿಲ್ಲದ; ದುರ್ಬಲವಾದ: ಕ್ಷೀರವಾರಿಧಿಯೆಲ್ಲಮನೊರ್ಮೊದಲೊಳೆ ಪೊಯ್ವಂತೆ ಪೊಯ್ದು ಪಯಃಪ್ರವಾಹಮಂ ಬಾಲಕನಬಲಂ ಸೈರಿಸನೆಂಬ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೪೨ ವ). (ನಾ). ೨. ಬಲಹೀನತೆ. **ಅಬಳೆ**: ೧. ನಾವು ಸಾಕ್ಷಿಗಳಬಳರೆಂದೇ ನೀವು ನೃಪತಿಯ ತೊಡೆಯನುಡಿದಿರಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮–೨೪). [ಸಂ.]

ಅಬಲು 'ಅವಲ್' ನೋ.

ಅಬಲೆ (ನಾ). ೧. ಬಲಹೀನೆ. ೨. ಹೆಂಗಸು: ಅಂಭೋಜಾಸ್ಯೆ ಕೇಳೆಂದಬಲೆಗೆ ನುಡಿದಂ (ಮುದತಿ. ೧೦–೭೮); ಅಂಜರು ಆಳುಕರು ರಮಣಾಭಿಮುಖಿಯರು ಅಬಲೆಯರಭಿಸಾರಿಕೆಯರು (ಇಂಚಾಪ. ೧೨೧–೯೩).
[ಸಂ. ಅಬಲಾ]

ಅಬಳ 'ಅಬಲ' ನೋ.

ಅಬಳುಜಬಳು 'ಅಬಡಜಬಡ' ನೋ.

ಅಬಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಬಿರುದ ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಂಬ ಅಬಜಿಯ ಭಯಿರಣನಾಯಕರು ಪರದಳಕೆ ಯೆದಿರಾಗಿ (ಕಇ. I, ೬೭–೧೩; 1494). [?]

ಅಬಾ 'ಅಬ್ಬ₃' ನೋ.

ಅಬಾಗೇಡಿ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಸಾಲದವನು; ದಡ್ಡ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಬಾಡ, ಅಬಾಡು₁ (ನಾ). = ಅಬಂಡ (*). **ಅಬಾಡು₁** (*).

ಅಬಾಡು₁ 'ಅಬಾಡ' ನೋ.

ಅಬಾಡು₂, ಅಬಾಡೆ (ಗು). ೧. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ. (ನಾ). ೨. ವರ್ತಕರು ಎಣ್ಣೆ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತೂಗಿ ಕೊಡುವಾಗ ತಂದಿರುವ ಪಾತ್ರೆಗಳ ತೂಕಕ್ಕೆ ಸಮನಾಗಿ ಹಾಕಿ ಕಟ್ಟುವ ದಡ; ಭಾರದಾಣಿ; ಕಾಣಿ (ಉಕ. *). **ಅಬಾಡೆ೧**: (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

ಅಬಾಡು ಅಂಗಿ = ಅಳತೆ ಮೀರಿದ ಅಂಗಿ; ಬೇಕಾದ ಅಳತೆಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ದೊಡ್ಡದಾದ ಅಂಗಿ; ಸಡಿಲವಾದ ಅಂಗಿ (*). **ಅಬಾಡುಕಟ್ಟು** = ತಕ್ಕಡಿಯಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ತೂಗುವಾಗ ಗಿರಾಕಿ ತಂದಿರುವ ಪಾತ್ರೆಯ ಸಮಕ್ಕೆ ದಡ ಕಟ್ಟು; ಕಾಣಿಹಾಕು. **ಅಬಾಡುತೂಕಮಾಡು** = ಅಬಾಡುಕಟ್ಟು.
[?. / ಮರಾ. ಅಭಂಡ]

ಅಬಾಡುವಜ್ಜೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಹೊರೆ, —ಮೂಟೆ (*).
[ಅಬಾಡು₁ + ವಜ್ಜೆ₀]

ಅಬಾಡೆ 'ಅಬಾಡು₂' ನೋ.

ಅಬಾಧ (ಗು). ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾದ; ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದ; ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಬಾಧಿತ (ಗು). ಬಾಧಿತವಲ್ಲದ; ಅಡೆತಡೆಯಿಲ್ಲದ: ಒಂದು ಆಕ್ರಮವಾದ ಅನುವಾದ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಒದಗಿ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ವಸ್ತುವಿನ ಅಬಾಧಿತವಾದ ವ್ಯಾಪಕತೆ ಎಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವೋ (ವೀರಯೋ. VI).
[ಸಂ.]

ಅಬಾಧಿತ್ವ (ನಾ). ಹಿಂಸೆಗೆ ಒಳಗಾಗದೆ ಇರುವುದು; ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಜರಾಮುಯವ್ಯಾಬಾಧಾಬಾಧಿತ್ವಮುಂ . . . ತನಗನುಸಂಗತಮಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೯೪). [ಸಂ.]

ಅಬಾಲ (ಗು). ೧. ಬಾಲಕನಲ್ಲದ; ವಯಸ್ಸಾದ. ೨. ಎಳೆಯದಲ್ಲದ; ಬಲಿತ: ಮೂಲಕಂ ಬಾಲಂ ದೋಷಹರಮಬಾಲಂ ದೋಷಕರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೨೯ ವ). [ಸಂ.]

ಅಬಾಲ್ಯಗ್ರಹ (ನಾ). "ದುರ್ಬಲಗ್ರಹ" (ಜಾತತಿ. ಪರಿ. ೩). [ಸಂ.]

ಅಬಾಸ (ಗು). ಕೀಳಾದ; ಹೀನವಾದ; ಅಸಹ್ಯವಾದ.

ಅಬಾಸದ ಅರ್ಥ = ವಿಪರೀತವಾದ ಅರ್ಥ (ಉಕ. *). **ಅಬಾಸದ ಮಾತು** = ಹೊಂದದಂತಹ ಮಾತು.
[← ತೆಲು. ಆಭಾಸ < ಸಂ. ಆಭಾಸ ?]

ಅಬಾಸಿಗ (ನಾ). ಕೀಳು ಸ್ವಭಾವದ ಮನುಷ್ಯ; ಒರಟ; ನಯವಿನಯಗಳಿಲ್ಲದವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಬಾಸ + –ಇಗ]

ಅಬಾಸು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟನಾತ; ದುರ್ವಾಸನೆ; ಅಸಹ್ಯವಾದ ವಾಸನೆ (ಉಕ. *). [← ತೆಲು. ಆಭಾಸು < ಸಂ. ಆಭಾಸ ?]

ಅಬಿಂದು (ನಾ). ಸೊನ್ನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಶಬ್ದರೂಪ: ಆರೆಬರ್ ತಡಗಾಡೆಂಬಂತಬಿಂದುವುಮನಾಚರಿಪರ್ (ಶಮುದ. ೧೭೩). [ಸಂ.]

ಅಬಿಂದುಕ (ನಾ). = ಅಬಿಂದು: ಕೆಲವು ಪದಂಗಳ್ ಸ್ವಭಾವದಿಂ ನಿತ್ಯಬಿಂದುಗಳ್ ಕೆಲವು ಪದಂಗಳ್ ವಿಕಲ್ಪದಿಂ ಸಬಿಂದುಕಮಬಿಂದುಕಮಾಗಿರ್ಪುವು (ಶಮುದ. ೩೭ ವೃತ್ತಿ). 'ಸಬಿಂದುಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಬಿಲಾಸೆ (ನಾ). ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಆಸೆ; ಬಯಕೆ (*).
[ಸಂ. ಅಭಿಲಾಷಾ]

ಅಬಿಳೆವಾಳೆಲು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಅಕ್ಷಿಕಾ – ಹತ್ತಿಗೆ, ಅಬಿಳೆವಾಳೆಲು, ನುಲಿಗನ ಕಾಯಿ (ಓಷಧಿ. ೪). [?]

ಅಬುಕಾರ (ನಾ). ದನಕರುಗಳ ಮೈಗೆ ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವ ಧೂಳಿನಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೀಟ (ಕ). [?]

ಅಬುಕಾರಿ 'ಅಬ್ಕಾರಿ' ನೋ.

ಅಬುಕಾರಿಗುತ್ತೆ (ನಾ). ಮಾದಕದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ಮಾರುವವರಿಂದ ತೆರಿಗೆ ವಸೂಲು ಮಾಡುವ ಏಕಾಧಿಕಾರ; ಹಕ್ಕಿನ ಗುತ್ತಿಗೆ (ಕ). [ಅಬುಕಾರಿ (< ಅಬ್ಕಾರಿ) + ಗುತ್ತೆ]

ಅಬುಗು, ಅವುಗು (ಕ್ರಿ). ಅಮುಕಿದರೆ ಒಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವಷ್ಟು ಮೆತ್ತಗಿರು; ತೆಳ್ಳಗೆ ತೋರು (ದಕ). **ಅವುಗು** (ಕ). [< ಅಮುಂಕು]

ಅಬುಜ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆ; ಕಮಲ: ಅರಳಿದಬುಜದ ಸತ್ತಿಗೆಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫–೭); ಕರಕಂಜಾತಕ್ಕೆ ಪುಟ್ಟಿರ್ದಬುಜಮೆನಿಸೆ ಲೀಲಾಂಬುಜಂ (ರಾಜಶೇ. ೮–೫೨). ೨. ಶಂಖ. ೩. ಚಂದ್ರ. [ಸಂ. ಅಬ್ಜ]

ಅಬುಜದೊಡರು (ನಾ). ತಾವರೆ ಹೂವಿನ ಅಲಂಕಾರ, —ಒಡವೆ: ಕರಶೂಲಮುಬುಜದೊಡರುಂ ನೇವುರಂ ಮೆಱೆವ ದೇವನೆಮ್ಮಂ ಸಲಹಲಿ (ಹಚಕಾ. ೧–೬). [ಅಬುಜ + ತೊಡರ್ರು]

ಅಬುಜಪಂಕ್ತಿ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಸಾಲು; ಕಮಲಗಳ ಸಾಲು: ಉಡಿದ ಬೆಳುಗೊಡೆಯಬುಜಪಂಕ್ತಿಯ ಸಿಡಿದ ಚಮರಿಯ ಹಾವಸೆಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೪). [ಅಬುಜ + ಪಂಕ್ತಿ]

ಅಬುಜಭವ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಆ ರಜೋಗುಣಕಬುಜಭವನಧಿಕಾರಿ [ಪಾಠಾಂ. ನವಿಕಾರಿ] (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪–೩೪). [ಅಬುಜ + ಭವ]

ಅಬುಜಭವಾಂಡ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ: ಸಿಡಿಲ ಕುಡುಹುಗಳಿಂದ ಕಮಲಜ ಹೊಡೆಯಲಬುಜಭವಾಂಡಭೇರಿಯ ಕಡುದನಿಗಳೆನಲೊದಱಿದವು ನಿಸ್ಸಾಳಕೋಟಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೪೭). [ಅಬುಜಭವ + ಅಂಡ್ಡ]

ಅಬುಜವ್ಯೂಹ (ನಾ). ತಾವರೆ ಹೂವಿನ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಸೈನ್ಯದ ರಚನೆ; ಪದ್ಮವ್ಯೂಹ: ಭೀಮಂಗೆ ಹರಣದ ಸಾಲಿಗರು ಸಂದಣಿಸಿತಬುಜವ್ಯೂಹದಗ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೨೭). [ಅಬುಜ + ವ್ಯೂಹ]

ಅಬುಜಸಂಭವ (ನಾ). = ಅಬುಜಭವ: ಅಬುಜಸಂಭವ ಶ್ರೀಪತಿಯ ಬೀಳ್ಕೊಂಡನುತ್ಸವದಿ (ಮೋಹತ. ೫–೧೯). [ಅಬುಜ + ಸಂಭವ]

ಅಬುಜಾಂಡ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ: ಶಾಂತನಂಜೇಶ ದಂಡಪ್ರಕಾಶನೆಂಬುತ್ತಮದ ಶಕ್ತಿಯಬುಜಾಂಡದೊಳು ಪೂರ್ಣಮಾಯ್ತು (ವೀಶೈಪು. ೨–೬–೨). [< ಸಂ. ಅಬ್ಜಜಾಂಡ]

ಅಬುಜಾನನೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು: ಅನುಗುಣಕೆ ಪಡಿಯೆನಿಸಿ ತನ್ನಂ ತನಯನಾಗಲ್ಕೊಂತಳಬುಜಾನನೆಯ ಸುಕೃತವನೇನನೆಂಬೆನು (ಬಸಪು. ೫–೫೭). [< ಸಂ. ಅಬ್ಜಾನನಾ]

ಅಬುಜಾಸನ (ನಾ). ತಾವರೆಯನ್ನು ಪೀಠವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಅಬುಜಾಸನನ ಪೂರ್ವದ ಸೃಷ್ಟಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧–೩–೧೨). [< ಸಂ. ಅಬ್ಜಾಸನ]

ಅಬುಜಿನಿ (ನಾ). = ಅಬ್ಜಿನಿ: ಸುಳಿವಯಲರೆಳೆತಳಿರನಲುಗಿಸಿ ಕೊಳದುದಕವಲುಗಬುಜಿನಿಯ ಮುಸುಕೆಳೆದು ಸುರಭಿಯ ಸೆಳೆದು ನಿರಸದ ಕೋಶಗಳನೀಗ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೯–೧೫). [< ಸಂ. ಅಬ್ಜಿನೀ]

ಅಬುಜೋದರ (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿ ತಾವರೆಯುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು. [< ಸಂ. ಅಬ್ಜೋದರ]

ಅಬುದ (ನಾ). = ಅಬ್ದ: ಇರವು ಹನ್ನೆರಡಬುದ ವನದೊಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೭–೮೩); ಅದವೆಂಟಬುದಂಗಳಿಬ್ಬರಿಗಾ ದಿನಕೆ (ತೊರರಾ. ೧–೩–೧೦); ಅದೊ ಆಬುದಶಬುದ ಬುದ್ಬುದವು ಒಡೆದು ಹುಸಿಸದ್ದು ಹೊರಡಬಹುದು (ಅರಳು. ೧೦೦). [< ಸಂ. ಅಬ್ದ]

ಅಬುದಿ 'ಅಬುಧಿ' ನೋ.

ಅಬುಧಿ, ಅಬುದಿ, ಅಬ್ಬುಧಿ (ನಾ). ಸಮುದ್ರ; ಕಡಲು: ಗಗನವಬುಧಿಗೆ ಸರಿ ಸರೋವರ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೯–೩೯); ಬಳಿಯಲಬುಧಿಯ ನೆಗಳುಗಳು ಮೀನುಗಳು ಕೆದಱಿದುದಖಿಳ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ (ತೊರರಾ. ೪–೧೨–೩೫).

ಅಬುದಿ: ಕ್ಷೋಣಿಯೊಳೀ ಬಲ್ಪಿಸಿಲೆಂದೆ ಕಡುಗಾದ ಬಾಣಲಿಯೆಣ್ಣೆಯೊಳಬುದಿ ಹೂಣಿಸಿ ಕುದಿಗೊಂಡು ಮರಳ್ದುದು ವನಚರಶ್ರೇಣಿ ಬೆಂಡೆದ್ದು ತೇಲಿದುವು (ಮೋಹತ.೧೯–೪೫). **ಅಬ್ಬುಧಿ**: ವಿಜಯವಿಠ್ಠಲರೇಯ ಅಬ್ಬುಧಿವಾಸ ವಾದಾ ಹೆಬ್ಬಾಗೆ ಮಹಿಮೆ (ತೀರ್ಥಮ. ೨೨೯). [< ಸಂ. ಅಬ್ಧಿ]

ಅಬುಬು (ನಾ). ಆಕಾರ; ರೂಪ; ಅದ್ಭುತ(?): ತ್ರಿಭುವನಕೆಹೊಸತಾದ ನರಮೃಗದಬುಬು ತೋರ್ದನ ಕುಬ್ಜಕಾಯನ (ಅರ್ಜಾವಿ. ೧೮–೨೪). [?]

ಅಬೆ 'ಅಬ್ಬೆ' ನೋ.

ಅಬೇಸ್$_1$ (ನಾ). ಕದಿಯುವುದು; ಅಪಹರಣಮಾಡುವುದು.

ಅಬೇಸುಮಾಡು = ಕದಿ; ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗು: ಅವರ ತಲೆಗೋಲನ್ ಮಾಡಿ, ಪತ್ರ ಅಬೇಸ್‌ಮಾಡಿ ಸುಳ್ಳು ರುಜು ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು (ಮಾಂಗಲ್ಯ. ೫೪). [?]

ಅಬೇಸ್$_2$ (ಅ). ಭಾರವನ್ನು ಎತ್ತುವಾಗ ಉಚ್ಚರಿಸುವ ಶಬ್ದ. [?. / ತುಳು. ಅಬೇಸ್]

ಅಬೊ 'ಅಭೋ' ನೋ.

ಅಬ್ಕಾರಿ 'ಆಬ್ಕಾರಿ' ನೋ.

ಅಬ್ಜ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು; ತಾವರೆ; ಕಮಲ: ಅಬ್ಜಮುಂ ಬಿಸುಟತ್ಕ್ಯುತ್ತಮಮಿಂತುಟೆಂದು ಪಿರಿದುಂ ಸಂತೋಷದಿಂ ವಾಣಿ ಬಂದು ಸಮಂತಿರ್ಕೆ (ಜಗವಿ. ೧–೬). ೨. ಶಂಖ. ೩. ಚಂದ್ರ: ದಿನಪಾಬ್ಜಾರ ಬುಧಾಮರೇಜ್ಯ ಸಿತಮಂದಾಹೀಂದ್ರಕೇತುವ್ರಜಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೬೪). ೪. ರತ್ನ; ಮುತ್ತು. ೫. ಐರಾವತ. ೬. ಧನ್ವಂತರಿ. ೭. ಲಕ್ಷ್ಮಿ. ೮. ನೀರಂಜಿ ಮರ; ನಿಚುಲ ವೃಕ್ಷ. ೯. ನೂರು ಕೋಟಿ (ಸಂಖ್ಯೆ): ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಈ ಹಣವು ಆರು ಅಬ್ಜದವರೆಗೆ ಏರಿರುತ್ತದೆ (ಇಂಗ್ಲಂಡ. ೧೮೫). ೧೦. ಪಚ್ಚಕರ್ಪೂರ: "ಸುಧಾಕರ ಕಂಜಂ ಮಣಿ ಪಾಂಚಜನ್ಯ ಸಿರಿ ಶಕ್ರೇಭಂಗಳಬ್ಜಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೨೫); "ಶಶಿ ಶಂಖ ರತ್ನ ಸಿರಿ ಸತಿ ಬಿಸಜಂ ಸುರದಂತಿಯಾರುಮುಬ್ಜವೆಸರ್ಗಳ್" (ನಾನಾಕಂ. ೧೪೮). [ಸಂ.]

ಅಬ್ಜಕರ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದವನು; ಸೂರ್ಯ. ೨. ಶಂಖವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು. [ಅಬ್ಜ + ಕರ್ರ]

ಅಬ್ಜಕರ್ಣಿಕೆ (ನಾ). ಕಮಲದ ಹೂವಿನ ನಡುವೆ ಇರುವ ಬೀಜಕೋಶ. [ಅಬ್ಜ + ಕರ್ಣಿಕೆ]

ಅಬ್ಜಗಂಧಿ (ನಾ). ಕಮಲದ ಹೂವಿನಂತೆ ಸುಗಂಧವುಳ್ಳವಳು; ಪದ್ಮಿನಿ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು. [ಸಂ.]

ಅಬ್ಜಗರ್ಭ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ನಿನಗಕ್ಕೆಮ ಅಬ್ಜಗರ್ಭನಾಯುಂ ಶ್ರೀಯುಂ (ಶಮುದ. ೫೭ ಪ್ರಯೋ). [ಅಬ್ಜ + ಗರ್ಭ]

ಅಬ್ಜಜ (ನಾ). = ಅಬ್ಜಭವ: ಬಣ್ಣಿಸಲರಿದಬ್ಜಜಂಗಮಾಕೆಯ ರೂಪಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೪೧; ಶೂದ್ರಕ). [ಸಂ.]

ಅಬ್ಜಜಠರ (ನಾ). = ಅಬ್ಜೋದರ : ಧರಣಿಯನವಯವದಿಂದಮೆ ಪರಿಪಾಲಿಸಲೆನ್ನ ಭುಜಮೆ ಸಾಲ್ವುದು ಹಸ್ತ್ಯಶ್ವರಥಪದಾತಿಬಲಂ ನೃಪಪರಿಕರಮೆಂಬಬ್ಜಜಠರನೇಂ ಮೆಯ್ಗಲಿಯೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೩).
[ಅಬ್ಜ + ಜಠರ]

ಅಬ್ಜದಲ, ಅಬ್ಜದಳ(ನಾ). ಕಮಲದ ಎಸಳು; ತಾವರೆಹೂವಿನದಳ. **ಅಬ್ಜದಳ** : 'ಅಬ್ಜದಳನೇತ್ರೆ' ಪರಾ. [ಅಬ್ಜ + ದಲ]

ಅಬ್ಜದಲನೇತ್ರೆ, ಅಬ್ಜದಳನೇತ್ರೆ (ನಾ). ಕಮಲದ ಎಸಳನ್ನು ಹೋಲುವ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು. **ಅಬ್ಜದಳನೇತ್ರೆ** : ನಿನ್ನತಿಸಾಂಗ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದೆವು ನಾವಬ್ಜದಳನೇತ್ರೆ (ಬಸಪು. ೫೭-೬೧).
[ಸಂ. ಅಬ್ಜದಲನೇತ್ರಾ]

ಅಬ್ಜದಳ 'ಅಬ್ಜದಲ' ನೋ.

ಅಬ್ಜದಳನೇತ್ರೆ 'ಅಬ್ಜದಲನೇತ್ರೆ' ನೋ.

ಅಬ್ಜಪತ್ರಮಣಿ (ನಾ). ಕಮಲದಬೀಜ : ಅಬ್ಜಪತ್ರಮಣಿ ಚೂಡಾರತ್ನಮೆಂಬೀ ವನಾಂತರಸಂಜಾತಮನಾತನೋಲಗಿಸಿದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೧೦೨). [ಅಬ್ಜ + ಪತ್ರ + ಮಣ್ಯಿ]

ಅಬ್ಜಪ್ರಸರ (ನಾ). ಕಮಲಗಳ ಗುಂಪು; ತಾವರೆಗಳ ಸಮೂಹ: ದಳಿತಾಬ್ಜಪ್ರಸರಂ ಸರಂ (ಜಗವಿ. ೨-೨). [ಅಬ್ಜ + ಪ್ರಸರ]

ಅಬ್ಜಬಂಧು (ನಾ).= ಅಬ್ಜಬಾಂಧವ: ತ್ರಿದಶಮಹೀಶ್ವರ ಖೇಚರ ಸದಸ್ಸರೋಜಾಕರಾಬ್ಜಬಂಧುಗೆ ಮುದದಿಂ ಪದೆದೆಜಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೯೨).
[ಅಬ್ಜ + ಬಂಧು]

ಅಬ್ಜಬಾಂಧವ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ನಂಟ; ಸೂರ್ಯ: ಜನ್ಮದಲಿ ಸಪ್ತಾಧಿಕದೊಳಿದ್ದರು ಸೌರಿಗುರು ಭೌಮಾಬ್ಜಬಾಂಧವರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೩). [ಅಬ್ಜ + ಬಾಂಧವ]

ಅಬ್ಜಭವ (ನಾ). ತಾವರೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ.
[ಅಬ್ಜ + ಭವ]

ಅಬ್ಜಭವಾಂಡ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ. [ಅಬ್ಜಭವ + ಅಂಡ್ಯ]

ಅಬ್ಜಮಿತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದ ಗೆಳೆಯ; ಸೂರ್ಯ: ಪರಮಾರ್ಥಂ ಪರಿಪಾಲನ ಕರದಿಂದಪರಾಜಿತಾಬ್ಜಮಿತ್ರಂ ಕಳೆದಂ . . . ಶೋಕ ಹಿಮಜಲಲವಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೯೫). [ಅಬ್ಜ + ಮಿತ್ರ]

ಅಬ್ಜಮುಖಿ (ನಾ). ತಾವರೆಯಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು.
[ಸಂ. ಅಬ್ಜಮುಖೀ]

ಅಬ್ಜಯೋನಿ (ನಾ). ತಾವರೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಒರ್ಬನಂ ಸುರಗುರು ಕಾಂತೆಯೊಳ್ನೆಱೆದನೆಂದೆನುತೋರ್ವನನಬ್ಜಯೋನಿ ನಿರ್ಜರ ಸಭೆಗೆ ಬಹಿಷ್ಕೃತರುಮೆಂದೆನುತಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೮-೨೩).
[ಅಬ್ಜ + ಯೋನಿ]

ಅಬ್ಜರಜ (ನಾ). ಕಮಲದ ಪರಾಗ: ಪರಿಸ್ಫುರಿತಭುಜಮಜಿತಮಿಳಿಪಿದುದರುಣಾಬ್ಜರಜಃಪಿಶಂಗಿತೋರ್ಮಿಯ ಚೆಲ್ವಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೩೦).
[ಅಬ್ಜ + ರಜ]

ಅಬ್ಜವದನೆ (ನಾ). = ಅಬ್ಜಮುಖಿ : ನವಮಾಸವಿರಾಮದೊಳಬ್ಜವದನೆ ಶುಭದಿನಮುಹೂರ್ತದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೪೪). [ಸಂ. ಅಬ್ಜವದನಾ]

ಅಬ್ಜವನ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ವನ; ಕಮಲ ಸಮೂಹ.
[ಅಬ್ಜ + ವನ]

ಅಬ್ಜವಾಸಿನಿ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ.
[ಸಂ. ಅಬ್ಜವಾಸಿನೀ]

ಅಬ್ಜವಾಹನ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನು; ಶಿವ.
[ಅಬ್ಜ + ವಾಹನ]

ಅಬ್ಜವಿರೋಧಿ (ನಾ). ಅಬ್ಜಾರಿ: ವದನಾಬ್ಜವಿರೋಧಿಯನಾ ಬಿದುವಂ ಕೆಳೆಗೊಂಡು (ರಾಜಶೇ. ೫-೮೮).
[ಅಬ್ಜ + ವಿರೋಧಿ]

ಅಬ್ಜವಿಷ್ಟರ (ನಾ). ತಾವರೆಯನ್ನು ಪೀಠವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಕಮಲಾಸನ; ಬ್ರಹ್ಮ: ಸುಕವಿಕಾವ್ಯಮನಾಲಿಸಿ ಕಾಯ್ವ ದುರ್ಜನಪ್ರಕರದ ಕರ್ಣಕೋಟರಮನೇಕೆಯೊ ಮಾಡಿದನಬ್ಜವಿಷ್ಟರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೩೧). [ಅಬ್ಜ + ವಿಷ್ಟರ]

ಅಬ್ಜವೈರಿ (ನಾ). = ಅಬ್ಜವಿರೋಧಿ. [ಅಬ್ಜ + ವೈರಿ]

ಅಬ್ಜಶರ (ನಾ). ಕಮಲದ ಹೂವನ್ನು ಬಾಣವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ. [ಅಬ್ಜ + ಶರ]

ಅಬ್ಜಷಂಡ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಗಳ ಗುಂಪು. ೨. ತಾವರೆಯ ಗುಂಪನ್ನುಳ್ಳದ್ದು; ಸರೋವರ: ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಲಕ್ಷ್ಮೀಮಣಿಮುಕುರಮೆನಲ್ ಚೆಲ್ವದಾಯ್ತಬ್ಜಷಂಡಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೩೪).
[ಅಬ್ಜ + ಷಂಡ]

ಅಬ್ಜಸಂಭವ (ನಾ). = ಅಬ್ಜಭವ : ಕವಿತಾಪ್ರೌಢಿಯೊಳಬ್ಜಸಂಭವನೆ ಕರ್ತಾರಂ ಕ್ರಿಯಾಕೌಶಲಂ (ಶಮುದ. ಪು. ೨೧೭). [ಅಬ್ಜ + ಸಂಭವ]

ಅಬ್ಜಸಖ (ನಾ). = ಅಬ್ಜಮಿತ್ರ. [ಅಬ್ಜ + ಸಖ]

ಅಬ್ಜಹಿತ (ನಾ). = ಅಬ್ಜಮಿತ್ರ. [ಅಬ್ಜ + ಹಿತ]

ಅಬ್ಜಾಕರ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ನೆಲೆ, —ಕೊಳ: ಅಳಿಸಂಕುಲನಿನದಮೊಗೆದುದಬ್ಜಾಕರದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೪೬). [ಅಬ್ಜ + ಆಕರ]

ಅಬ್ಜಾಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಕಮಲವನ್ನು ಹೋಲುವ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು. ೨. ವಿಷ್ಣು: ನೀನಳವಡಿಸಿದ ಕಾರ್ಯವಿಧಾನಂಗಳಿವೆಮಗೆ ಪೊಸತೆ ಪೇಟಬ್ಜಾಕ್ಷ(ಜಗವಿ. ೧-೬೫). [ಸಂ. (ಅಬ್ಜ + ಅಕ್ಷಿ + –)]

ಅಬ್ಜಾತ (ನಾ). = ಅಬ್ಜ : ಶಿಷ್ಯನ ಕರಾಬ್ಜಾತ ಮಧ್ಯದೊಳಿರಿಸಿ ಗುರು ತತ್ಪ್ರಾಣದೊಳಮರ್ಚಿ (ಬಸಪು. ೩೯-೧೪). [ಸಂ.]

ಅಬ್ಜಾನನೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು.
[ಸಂ. ಅಬ್ಜಾನನಾ]

ಅಬ್ಜಾಯತನೇತ್ರ (ನಾ). ತಾವರೆಯಂತೆ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು: ಪ್ರತಿಪಾಲಿತ ಧರ್ಮಚಕ್ರನಬ್ಜಾಯತ ನೇತ್ರನಾದಿಪುರುಷಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧). [ಅಬ್ಜ + ಆಯತ + ನೇತ್ರ]

ಅಬ್ಜಾರಿ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಶತ್ರು; ಚಂದ್ರ : ಹೈಮತ್ಕಾಶ್ಯಾಬ್ಜ ಪಟ್ಟರಣ ನಿರ್ಮರಣ ಧೂಮಧ್ವಜಾಬ್ಜಾರಿ ಸಪ್ತಾಶ್ವನೇತ್ರ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೦-೧).
[ಅಬ್ಜ + ಅರ್ರಿ]

ಅಬ್ಜಾಸನ (ನಾ). = ಅಬ್ಜವಿಷ್ಟರ: ಪೂಣ್ದಬ್ಜಾಸನಂ ಪ್ರೀತಿ ಕೈಮಿಗೆ ದೈತ್ಯಾಂತಕನಾಮದಿಂದೆಸೆವ ಲಕ್ಷ್ಮೀವಲ್ಲಭಂಗೆತ್ತಿದಾ ಗಗನಚ್ಛತ್ರದ ಹೇಮದಂಡಮೆನಿಸಲ್ ಸಾಲ್ದತ್ತು ಹೇಮಾಚಲಂ (ಜಗವಿ. ೧-೨೫).
[ಅಬ್ಜ + ಆಸನ]

ಅಬ್ಜಾಸನೆ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನು ಪೀಠವಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ: ಅಬ್ಜಾಸನೆಯಂ ನ್ಯಗಾಕ್ಷಿ ಬೆಳಗಪ್ಪ ಜಾವದಾಗಳ್ ಕಂಡಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೦೨). [ಸಂ. ಅಬ್ಜಾಸನಾ]

ಅಬ್ಜಾಹಿತ (ನಾ). = ಅಬ್ಜಾರಿ: ಅಬ್ಜಾಹಿತನಿಂ ಕಳಾನಿಧಿಕುಮಾರಂ ಪುಟ್ಟುವಂ ನಿಶ್ಚಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೪-೨೯). [ಅಬ್ಜ + ಅಹಿತ]

ಅಬ್ಜಿನಿ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಯ ಬಳ್ಳಿ: ನಂಜುರುಳಿಯಂ ಪೋ ನುಂಗಿದಳ್ ಪೇಟಬದಬ್ಜಿನಿಯೆಂಬಂತೆ ಪೊಲಾಯ್ತು ಕುಟ್ಮಳಿತ ಕಂಜಾತೋದರೇಂದಿಂದಿರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೧೫). ೨. ತಾವರೆಯ ವನ; ಕಮಲದ ಗುಂಪು. [ಸಂ. ಅಬ್ಜಿನೀ]

ಅಬ್ಜಿನೀಕಾಂತ (ನಾ). = ಅಬ್ಜಿನೀಪತಿ: ಚಂದ್ರಧರಾರ್ಧದೇಹಯುತೆಯಂ ಬಾಲಾಬ್ಜಿನೀಕಾಂತಸದ್ಯುತಿಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೧–೪).
[ಸಂ. (ಅಬ್ಜಿನೀ + ಕಾಂತ)]

ಅಬ್ಜಿನೀಪತಿ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಒಡೆಯ; ಸೂರ್ಯ.
[ಸಂ. (ಅಬ್ಜಿನೀ + ಪತಿ)]

ಅಬ್ಜಿನೀವರ (ನಾ). = ಅಬ್ಜಿನೀಪತಿ: ಅಬ್ಜಿನೀವರನಭಿಧಾನಮಂ ತಳೆದ ಭೂರುಹವೊಪ್ಪುಗುಮಾ ವನಾಂತದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫–೫೭).
[ಸಂ. (ಅಬ್ಜಿನೀ + ವರ)]

ಅಬ್ಜೆ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ.
[ಸಂ. ಅಬ್ಜಾ]

ಅಬ್ಜೋದರ (ನಾ). ೧. ಉದರದಲ್ಲಿ ಕಮಲವನ್ನುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು; ಪದ್ಮನಾಭ. ೨. ಆಕಾಶ: ೧, ೨ ದಂತವಕ್ತ್ರಂ ನಿಸರ್ಗವೈರದಿಂದಸುರವೈರಿಯ ಪೆಸರ್ಗಳೆ ತನಗಸಹ್ಯಂಗಳಾಗೆ ಹರಿನಾಮಯುಕ್ತನೆಂದು ಶಕ್ರನ ನಾಕ್ರಮಿಸಿಯುಂ . . . ಅಬ್ಜೋದರಮೆಂದು ಗಗನಮಂ ಗರವಟಿಸಿಯುಂ ಮಾಣದೆ (ಜಗವಿ. ೯–೫೩). [ಅಬ್ಜ + ಉದರ]

ಅಬ್ಜೋದ್ಭವ (ನಾ). = ಅಬ್ಜಭವ: ಕಡಲಂ ಪೀರ್ದನಗಸ್ತ್ಯನೆಂಬ ಪುರುಡಿಂ ಮತ್ತೊಂದನಬ್ಜೋದ್ಭವಂ ಪಡೆದಂ ಪೆರ್ಗಡಲಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧೬). [ಅಬ್ಜ + ಉದ್ಭವ]

ಅಬ್ಬ₁ (ನಾ). "ಸಂಶಯ": (ವಿಸ್ತೋೕಸು. ಕೋಶ); ದಯಪೂರ್ಣ ನಮಗೆ ವಿಜಯವಿಠ್ಠಲದತ್ತ ಜಯ ಕೊಡುವುದು ವೊಲಿದು ಬಿಡಬ್ಬ ಅಬ್ಬಾ (ವಿಸ್ತೋೕಸು. ೧೩–೫).
[← ಪಾರ. ಅಬ್ದ = ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ ಮಾತು; ತಿಳಿಗೇಡಿತನದ ಮಾತು; ಸುಳ್ಳು.]

ಅಬ್ದ₂ (ನಾ). ೧. ನೀರನ್ನು ಕೊಡುವಂಥದು; ಮೋಡ: ಕಡುಗರ್ಪಿಡಿದೆರಡಬ್ದದ ನಡುವೆ ಬೆಡಂಗಿಡಿದು ತೊಳಗಿ ಪೊಳೆವೆಳಮಿಂಚೊಂದೆಡೆವುಗುವ ತೆಜದಿನೆರಡಿಭದೆಡೆವುಗೆ ಮಣಿಕುಂಡಲಾಭಿಧಾನಂ ಖಚರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೩). ೨. ವರ್ಷ; ಸಂವತ್ಸರ: ವಿಜಯಾಬ್ದಂ ನೆಗಳ್ದಂದು ಮಾರ್ಗಶಿರ ಶುದ್ಧೈಕಾದಶೀವಾಸರಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೫೨). ೩. ಕೊನ್ನಾರಿಗೆಡ್ಡೆ; ಗೇಕಿನ ಗೆಡ್ಡೆ. [ಸಂ.]

ಅಬ್ದಕಾಲ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲ: ಒಂದು ದೆವಸಮಂತರಿಸದೆ ಮಾಗಿಯೊಳಬ್ದಕಾಲದೊಳ್ ಭೂಮಿಯೊಳಂ ಪದನಜಿತು ನೀರನೆತ್ತುಗೆ ಬಲ್ಲರ್ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೮). [ಅಬ್ದ₂ + ಕಾಲ]

ಅಬ್ದರವ (ನಾ). ಮೇಘಧ್ವನಿ; ಗುಡುಗು: ಮಂಗಳವಾದ್ಯಮುಬ್ದರವಮುಣ್ಮುವ ಮಿಂಚದು ದೀಪಮಾಲೆ (ರಾಜಶೇ. ೮–೧೧೮).
[ಅಬ್ದ₂ + ರವ]

ಅಬ್ದಾಗಿರಿ (ನಾ). ದೇವತೆಯ ಉತ್ಸವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಛತ್ರಿ: ನಂದಿಧ್ವಜ, ಚೌರಿ, ಚಾಮರ, ಖಿರಾಬು, ಅಬ್ದಾಗಿರಿಗಳನ್ನು ಉಗ್ರಾಣದಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ತಂದು ಧೂಳು ಕೊಡಹಬೇಕು (ಬೆಳುಮ. ೩). 'ಅಪ್ತಾಗಿರಿ' ಪರಾ.
[← ಮರಾ. ಅಬದಾಗೀರ್; ಪಾರ. ಅಫ್ತಾಬ್‌ಗಿರಫ್ತನ್]

ಅಬ್ದೌಘ (ನಾ). ೧. ಮೋಡಗಳ ಸಮೂಹ; ಮೇಘಪಂಕ್ತಿ. ೨. ಗೇಕಿನ ಗೆಡ್ಡೆಯ ಗುಂಪು: ಎಸೆದತ್ತೆತ್ತಂ ದವೋಗ್ರಾಗ್ನಿದಗ್ಧಲತಾವ್ರಾತಮುಪಾಸ್ತಮೇಘಮುದಿತಾಬ್ದೌಘಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೮–೨೩).
[ಅಬ್ದ + ಓಘ]

ಅಬ್ದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮುತ್ತು ಮೊದಲಾದ ರತ್ನದ್ರವ್ಯ. 'ಅಬ್ದ್ರವ್ಯಪಣ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಬ್ದ್ರವ್ಯಪಣ್ಯ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ವಸ್ತುಗಳ ವ್ಯಾಪಾರಿ: ರವಿ . . . ಝುಷದೊಳಿರೆ ಪುಟ್ಟಿದವನಬ್ದ್ರವ್ಯಪಣ್ಯನಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭–೧೭). [ಅಬ್ದ್ರವ್ಯ + ಪಣ್ಯ]

ಅಬ್ಧ (ನಾ). "ಮಂದಮತಿ" (ವಿಸ್ತೋೕಸು, ಕೋಶ); ಸುಯತಿಗಳು ನುಡಿದ ಶಬ್ದಾಪಯಳಾಯಂ ತಿದೆ ನೋಡಬ್ಧಾ (ವಿಸ್ತೋೕಸು. ೧೩–೫). [?]

ಅಬ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ನೀರು ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ಸ್ಥಳ; ಸಮುದ್ರ; ಸಾಗರ. ೨. ನಾಲ್ಕು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಕೊಡುವ ಒಂದು ಸಂಕೇತ. ☞ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಏಳು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೂ ಈ ಸಂಕೇತವುಂಟು. ನಾನಾರ್ಥರತ್ನಾಕರ, ನಾನಾರ್ಥಕಂದ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಲ್ಲದ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಅರ್ಥಗಳಿವೆ: "ಬಯಕೆಯೊಳದ್ವೈತದೊಳ್ ವಾರ್ಧಿಯೊಳ್ ಶ್ರೀ ಸತಿಯೊಳ್ ತಾನಬ್ಧಿಯಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೯೦); "ಸಿರಿಬಯಕೆ ನಿಯತತತ್ತ್ವಂ ಶರಧಿಯೊಳೈದಬ್ಧಿಶಬ್ದ" (ನಾನಾಕಂ. ೧೧೬). [ಸಂ.]

ಅಬ್ಧಿಕಫ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ನೊರೆ. [ಅಬ್ಧಿ + ಕಫ]

ಅಬ್ಧಿಜ (ಗು). ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಚಂದ್ರ. [ಸಂ.]

ಅಬ್ಧಿಜೆ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ. [ಸಂ. ಅಬ್ಧಿಜಾ]

ಅಬ್ಧಿನಂದನ (ನಾ). ಸಮುದ್ರಪುತ್ರ; ಚಂದ್ರ: "ಅಬ್ಧಿನಂದನಂ ದ್ವಿಜರಾಜನೆನೆ ಸುಧಾಂಶುವೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧–೪). [ಅಬ್ಧಿ + ನಂದನ]

ಅಬ್ಧಿನವನೀತಕ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ಬೆಣ್ಣೆಯಂಥವನು; ಚಂದ್ರ.
[ಅಬ್ಧಿ + ನವನೀತಕ]

ಅಬ್ಧಿಪ (ನಾ). ಜಲರಾಶಿಗೆ ಒಡೆಯ; ವರುಣ; ಸಮುದ್ರರಾಜ: ನೃವಾಹಮುಂ ನೈರುತಿಯಬ್ಧಿಪಂ ಮಕರಮಂ ಮೃಗಮಂ ಪವನಂ ವಿಮಾನಮುಂ ಮಾರಹರಪ್ರಿಯಂ ವೃಷಭನಂ ಹರನೇಱಿ ನಭಕ್ಕೆ ಸಲ್ವುಗುಂ (ಜಗವಿ. ೧–೩೬). [ಸಂ.]

ಅಬ್ಧಿಪರೀತ (ಗು). ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಕಡಲು ಸುತ್ತಿದ: ವಿಷ್ಣುಗೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಗ್ರಪೂಜೆಯನೀವುದಬ್ಧಿಪರೀತಭೂತಳವಲ್ಲಭಾ (ಪಂಚತಂ. ೨೩೬–೧೧). [ಅಬ್ಧಿ + ಪರೀತ]

ಅಬ್ಧಿಶಯನ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದವನು; ವಿಷ್ಣು.
[ಅಬ್ಧಿ + ಶಯನ]

ಅಬ್ಧಿಶಾಯಿ (ನಾ). = ಅಬ್ಧಿಶಯನ. [ಸಂ. ಅಬ್ಧಿಶಾಯಿನ್]

ಅಬ್ಬ₁ 'ಅಬ್ಬೆ₁' ನೋ.

ಅಬ್ಬ₂ (ನಾ). ತಂದೆ: "ಜನಕನಲ್ಲಬ್ಬಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮೮); ಇನಿತಟಲು ಮಿನಿತು ಮಜುಕಮುಮಿನಿತು ಮನಃಕ್ಷತಮುಮೂವನಿಂದಾದುದವಂಗಿನಿತಟಲನಿನಿತು ಮಜುಕಮನಿನಿತು ಮನಃಕ್ಷತಮನಬ್ಬ [ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬೆ] ಮಾಡದೆ ಮಾಣೆಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೫೬); ಚಾರ್ವಾಕು ನೀನು ಕಾರ್ಮಿಕರ ಗಂಡ, ಧಾರ್ಮಿಕರ ಮಿಂಡ ಅಬ್ಬಾ (ಅರಳು. ೪೨೯).
[?. / ತೆಲು. ಅಬ್ಬ = ತಂದೆ]

ಅಬ್ಬ₃, ಅಬಬ, ಅಬಬಾ, ಅಬಾ, ಅಬ್ಬಬ್ಬಾ, ಅಬ್ಬಾ₂ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯ ಮೆಚ್ಚಿಕೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ಅಬ್ಬ ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಹಣ್ಣು ಇದು (ರೂಢಿ). **ಅಬಬ** (೬). **ಅಬಬಾ** (ಜಾನಕೋ. ೧೨). **ಅಬಾ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಬ್ಬಬ್ಬಾ**: ಅಬ್ಬಬ್ಬಾ ಏನು ಬಿಸಿಯಪ್ಪ ಇದು (ರೂಢಿ). **ಅಬ್ಬಾ₂**: ಅಬ್ಬಾ ಏನು ಶಬ್ದ (ರೂಢಿ). [?. / ತುಳು. ಅಬಾ, ಅಪಾ]

ಅಬ್ಬಗೆ (ನಾ). ಆರೀತಿ; ಆಬಗೆ: ಎಲೊ ಸ್ವಾಮಿ ಕುರಿವಂದು ಕೊಬ್ಬಲು ಕುರುಬಂಗೆ ಲಾಭವೆಂಬ ಅಬ್ಬಗೆ ಹ್ಯಾಗೊ ಏನೊ ನಿರ್ಧರ ಮಾಡಲರಿಯೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೯೯). [ಅದು + ಬಗೆ]

ಅಬ್ಬಬ್ಬಾ 'ಅಬ್ಬ₃' ನೋ.

ಅಬ್ಬರ$_1$, ಅಬ್ಬರು (ನಾ). ೧. ಆರ್ಭಟ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು; ರಭಸವುಳ್ಳ ಧ್ವನಿ: ಘುರುಘುರಿಸಲ್ ಘೋರಘೋಣವಿವರಂ ಕಿಳಿರಬ್ಬರದಿಂ ತೀವಿದುದಾಶಾಂತರಮುಂ ಜವದಿಂದೆ ಗರುಡನಂತರ್ಜಿಪವೋಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೫೨); ಘುಳುಘುಳಿಸುವ ವೀರವೃಂದದ ಘುಡುಘುಡಿಸುವ ಡೌಡೆಯ ಕೋಳಾಹಳದಬ್ಬರಮುಬ್ಬರಮಾಗೆ (ಗಿರಿಕ. ೬–೫೫ ವ); ತುದಿಬೆರಳ ತುಟಿಯುಬ್ಬರಕೆ ಗಜ ಬೆದಱೆ . . . ಹೊಕ್ಕನಿವರೊಡ್ಡಿನಲಿ ಕಲಿಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨–೧೪); ಜೀಯ ನೀ ಬೆಸಸೆಂಬ ಜೋದರಬ್ಬರಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೮–೪೧); ಅವನ ಅಬ್ಬರ ಹೇಳತೀರದು (ರೂಢಿ). ೨. ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚಿಗೆ: "ಇರದುಬಟ್ಟೆಯುಬ್ಬರಮಣಿಯರ ನೆಱೆಮಿಾಂಟಿನ್ನಲತಿಶಯಾರ್ಥಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೦); ಬಗೆಯೆ ನಿಮ್ಮಡಿಗಳ್ಗೆ ದೂರವಪ್ಪಂ ದೇವ ಕಾಮದ [ಪಾಠಾಂ. ದು]ಬ್ಬರವಲ್ಲಿ ಕೋಪದಬ್ಬರ [ಪಾಠಾಂ. ದುಬ್ಬಟ್ಟೆ]ವಲ್ಲಿ (ನಂಬಿರ. ೧–೬೧); ಲೇಸು ಲೇಸಬ್ಬರದ ಬಿರುದಿನ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠರು ಪಾಂಡುಸುತರೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪–೧೪); ಒತ್ತಬರದಾಹವದ ಸೈನಿಕದತ್ತಣಿತ್ತಣ ಬೊಬ್ಬೆಯುಬ್ಬರವೆತ್ತುತಿರ್ದುದು ಕಮಲಜಾಂಡ ಕಟಾಹ ಖರ್ಪರವ (ತೊರರಾ. ೬–೧೮–೧೧). ೩. ಪರಾಕ್ರಮ: "ಅದಟಬ್ಬರ ಪರಾಕ್ರಮಕ್ಕೆ" (ಕಶರ. ೮). ೪. ಅಧಿಕಾರದ ದರ್ಪ. (ಉಕ). **ಅಬ್ಬರು**: ೧. ಗೊಂಬೆಗಿಟ್ಟ ಬೆಲ್ಲ ತಂದುಕೊಡಲು ಪುಟ್ಟ ವಾಸು ಎಂಥ ಅಬ್ಬರು; ಒಳಗೆ ಎಂಥ ಅಬ್ಬರು (ತುಂಟಪ. ೩೩).

ಅಬ್ಬರಂಬರಿ = ಆರ್ಭಟವಾಗು; ಗದ್ದಲವಾಗು: ಪುರದೊಳಗಬ್ಬರಂಬರಿಯೆ ತಾನದನಾಲಿಸಿ ಸತ್ಯಭಾಮೆಯೀ ಸರಭಸಮೇನೆನಲ್ಕೆ (ಮಹಾನೇ. ೭–೩೩). **ಅಬ್ಬರಗೂಡು** = ಆರ್ಭಟದಿಂದ ಕೂಡು: ಕೊಂಬು ಕಾಹಳೆ ರಾಯಭೇರಿ ಬುರುಗು ಬಲುದೊಂಬುಳಿಯುಬ್ಬರಗೂಡಿ (ಕಂನವಿ. ೧೫–೨೩). **ಅಬ್ಬರಮಾಡು** = ಆರ್ಭಟಮಾಡು: ಎಲ್ಲರ ಇದಿರಿನಲ್ಲೂ ಅಬ್ಬರಮಾಡಿ ಅಳುತ್ತಾಳೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೯೬).

[< ಸಂ. ಆರ್ಭಟ ? / ತುಳು. ಅಬ್ಬರ = ಜಂಭ, ದರ್ಪ; ತೆಲು. ಅಬ್ಬರ = ಅಪಾರ, ಅಮಿತ]

ಅಬ್ಬರ$_2$ (ನಾ). ಆಕಾಶ: ಮತ್ತಿಬ್ಬರವನಿಗಂಜಿ ಅಬ್ಬರದಲಾವಾಗ ಸುಳಿವರು (ಲಕ್ಷ್ಮೀಶೋ. ೨೬). [< ಸಂ. ಅಭ್ರ]

ಅಬ್ಬರಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಬ್ಬರಿಸು; ಆರ್ಭಟಮಾಡು: ಆಗಳಾಕೊಳನಂ ಬಳಸಿ ಬಂದು ನಿರ್ಭರಮಾಗಿ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದಬ್ಬರಂ [ಪಾಠಾಂ. ದಾದುರ್ಭರಂ]ಗೆಯ್ದು (ಗದಾಯು. ೭–೧ ವ).

[ಅಬ್ಬರ$_1$ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಬ್ಬರಣೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು; ಗದ್ದಲ; ಆರ್ಭಟ: ತೊಟಿಲ್ವಭಟರ್ಕಳಬ್ಬರಣೆ ಕುಂಜರ ಬೃಂಹಿತಮಶ್ವಹೇಷಿತಂ . . . ಕಿವಿಗೆಯ್ತರಲ್ (ದಶಕು. ೫–೧೯); ಓಲಗದೊಳಬ್ಬರಣೆ ಮಸಗಿತು ಕದಡಿತಾಸ್ಥಾನ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪–೪೦); ನಿಜನಿಳಿಲು ನಿಟಿಲೆಂಬಬ್ಬರಣೆ ಗಬ್ಬರಿಸೆ ದಿಗುತಟವ (ತೊರರಾ. ೧–೧೫–೪೧); "ಸ್ವತಂತ್ರರು, ನಾವು ಸ್ವತಂತ್ರರು" ಎಂಬ ಅಬ್ಬರಣೆಯು ದುರ್ಗದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಮೊಳಗಿತು (ಘಾಟಿಮು. ೪೧). ಅಬ್ಬರ ಹೋ.

[ಅಬ್ಬರ$_1$? + –ಅಣೆ$_3$]

ಅಬ್ಬರತಾಳ (ನಾ). ರಭಸ; ಬಿರುಸು: ಆವನ ಸುದ್ದೈವಕ್ಕೆ ಅದೇ ನಾಲ್ಕು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಮಳೆಯ ಅಬ್ಬರತಾಳ ತಗ್ಗಿತು (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೯೪).

[ಅಬ್ಬರ$_1$ + ತಾಳ (= ತಾಲ)]

ಅಬ್ಬರತುಬ್ಬರ (ನಾ). "ಕ್ಷುಬ್ಧ, ಮೇಲೆ ಕೆಳಗೆ" (ಜೀವಲ. ಕೋಶ); ಒಬ್ಬರನ ಕಂಡರ ಒಬ್ಬರ ಮನಸು ಅಬ್ಬರತುಬ್ಬರ ಆಗತೈತಿ. ಇಬ್ಬರ ಕೂಡಿ ಬದುಕಿನ ಹಬ್ಬ ಮಾಡಿಲ್ಲ ಭರಪೂರಾ (ಜೀವಲ. ೪೩).

[ಅಬ್ಬರ$_0$ + ತುಬ್ಬರ$_0$]

ಅಬ್ಬರದೋಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಆರ್ಭಟಮಾಡು: ಬಿಲುಗಳನೇಱಿಸಿದರೆಡಬಲದಲಬ್ಬರದೋಱಿಸುತ ನಡೆತಂದರಡವಿಯಲೊಂದು ಯೋಜನವ (ತೊರರಾ. ೩–೧೨–೧೪).

[ಅಬ್ಬರ$_1$ + ತೋಱಿಸು]

ಅಬ್ಬರಬಡಕ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಅಬ್ಬರಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವದವನು: 'ಕೆಲವರು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಗುಣ' ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು, ಪಿತ್ತದ ಪರಿಣಾಮವೆಂದರು, ಅಬ್ಬರಬಡಕನೆಂದರು (ಸೆಶೂರ. ೮೩).

[ಅಬ್ಬರ$_1$ + ಬಡಕ (< ಬಡಿಕ)]

ಅಬ್ಬರಿಗ (ನಾ). ಆರ್ಭಟ ಮಾಡುವವನು; ಆಡಂಬರಕಾರ: ದೊರೆಯೊಡನೆ ತಲೆಯೊತ್ತಿ ಮುರಿದಬ್ಬರಿಗನುಬ್ಬಿದ ಸಮರದಲಿ ನಿಬ್ಬರದ ಬೆಱಗಿನೊಳಿದ್ದರೈ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦–೩). [ಅಬ್ಬರ$_1$ + –ಇಗ]

ಅಬ್ಬರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಆರ್ಭಟಿಸು; ಗರ್ಜಿಸು: ಕೊಂದನಿವನೆನ್ನ ತಂದೆಯನೆಂದಬ್ಬರಿಸಲ್ಕೆ ಕೇಳ್ದು ನರಪತಿಯುವನಂ ಬಂಧಿಸಿ (ಧರ್ಮಪ. ೩–೧೨); ವಾಯುಸುತನಬ್ಬರಿಸೆ ಗಾಳಿಯ ಘಾಯ ಮೇಘದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದವೊಲಾಯಿತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೨೯); ಮೇಲೆ ಮೇಲಬ್ಬರಿಸಿದವು ನಿಸ್ಸಾಳತತಿ (ತೊರರಾ. ೬–೫–೮೫); ಬದ್ಧಭ್ರುಕುಟಿತರಾಗಿ ಮಾಸ್ತರರು ಅಬ್ಬರಿಸಿ ಹೇಳಿದರು (ರಂಗರೋ. ೪).

[ಅಬ್ಬರ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಬ್ಬರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಆವರಿಸು; ಹರಡು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ನೆಲನನಬ್ಬರಿಸುವ ಸಭಾಕಳಕಳದ ಮೊರೆಯನು ತಿಳಿವ ಪರಿವೆಗ್ಗಳದ ಪಾಯವಧಾರು ಮಸಗಿದುದೊಂದು ಥಟ್ಟನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೭–೨೫); ಅಬ್ಬರಿಸಿತವರಿಗಂ ಮೇಲೆ ಕೃಷ್ಣನ ಮಾಯೆ (ತುರಂಗ. ೮೮–೫). [ಅಬ್ಬರ$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಬ್ಬರು 'ಅಬ್ಬರ$_1$' ನೋ.

ಅಬ್ಬಲಿಗ 'ಅಬ್ಬೊಲಿಗೆ' ನೋ.

ಅಬ್ಬಲಿಗೆ 'ಅಬ್ಬೊಲಿಗೆ' ನೋ.

ಅಬ್ಬಲೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸೋಮನಾಥದೇವರ್ಬೆಸಸಿದಂದೇಕಾಂತದ ರಾಮಯ್ಯನಬ್ಬಲೂರ ಬ್ರಹ್ಮೇಶ್ವರ ಸ್ಥಾನದೊಳು ನಿಸ್ಪೃಹವೃತ್ತಿಯಿಂದಯಿರೆ (ಎಇ. V, ೨೪೭–೩೩; ಸು. 1200).

[ಅಬ್ಬಲ್ ? + ಊರು]

ಅಬ್ಬವ್ವೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಮಾಧವಯ್ಯ ದಣ್ಣಾಯಕರು ಶ್ವಶುರೇಶ್ರೀ ಅಬ್ಬವ್ವೆಯರು (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೧–೩೪; 1218).

[ಅಬ್ಬ$_1$ (< ಅಬ್ಬೆ$_1$) + ಅವ್ವೆ]

ಅಬ್ಬಸವ (ನಾ). (?): ಬಣ್ಣರಸರಾ ಕೊಟ್ಟುದು ಅಣ್ಣಾರ್ಥಿಗಳ ಅಬ್ಬಸವ ಧರ್ಮ್ಮಭಟಾರಗ್ಗೆ ಮಹಾಜನ ಪ್ರಜೆಯಾ ಸನ್ಮತದೆ ಕೊಟ್ಟದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೮–೫; 900). [?]

ಅಬ್ಬಳಕೆ (ನಾ). ಅಭ್ಯಾಸ; ಚಟ: ಅಭ್ರಮಿ ಶಿವೈಕ್ಯನೊರ್ವ ಅಬ್ಬಳಕೆಯಿಂದ ಜೂಜಾಡಿ ಸೋಲುತ ಗೆಲುತ ದುರ್ಬಸನವ್ಯಾಪ್ತಿಯೊಳು ಪಕ್ಕಾಗಿ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೯–೨೦, ೨೧). [ಅದು + ಬಳಕೆ ?]

ಅಬ್ಬಳಿಕೆ (ನಾ). ಓಕರಿಕೆ; ವಾಂತಿ (ದಕ. ಕ). [< ಉಬ್ಬಳಿಕೆ]

ಅಬ್ಬಳಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಅಬ್ಬಳಿಗನಾಡೊಳಗಣ ವಾಸುದೇವನಹಳ್ಳಿ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೪೦–೧೧; 1663). [?]

ಅಬ್ಬಾ$_1$ 'ಅಬ್ಬೆ$_1$' ನೋ.

ಅಬ್ಬಾ$_2$ 'ಅಬ್ಬ$_3$' ನೋ.

ಅಬ್ಬಾಗಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಮಾವಿನಹಳ್ಳಿಯ ಹಾರು ಅಬ್ಬಾಗಿಲ ತ್ರಿಸಂಧಿಯ ಲೊಕ್ಕಿಯ ಪಡುವ ನೆಟ್ಟ ಕರಿಯ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೪–೮೭; 1397). [? + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್)]

ಅಬ್ಬಿ$_1$ 'ಅರ್ಬಿ' ನೋ.

ಅಬ್ಬಿ$_2$ (ನಾ). = ಅಬ್ಬೆ$_1$: ದೇವರ ದಾಸಯ್ಯನ ಅಬ್ಬಿಗಳ್ ಚಾತುರ್ವ್ವರ್ಣ್ಣ ಶ್ರವಣ ಸಂಘಕಾಧಾರರಪ್ಪ ಚಾಮುಕಬ್ಬೆಗಳ ನಿಸಿಧಿಗೆ (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆನ. ೬೭-೬ ; 850). [?]

ಅಬ್ಬಿದೊೞೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ನಿಡುಗುಂದ ಹಳ್ಳಿಗಳು ಸಹಿತ ಅಬ್ಬಿದೊೞೆ ತ ಗ ರೆ ನಾ ಡೆ ರ ಡು ಹಸುಡೆಗಳು ಹಳ್ಳಿಸಹಿತ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೧-೨೩೩ ; 1117).

[ಅಬ್ಬಿ$_1$ (< ಅರ್ಬಿ) + ತೊೞೆ$_2$]

ಅಬ್ಬು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಶಕ್ಯವಾಗು ; ಸಾಧ್ಯವಾಗು ; ನಿಲುಕು : ಕರಣದವರುಸುರಲಮ್ಮರು ದೇವಲಿಪಿ ನರಗರ್ಗಬ್ಬ [ಪಾಠಾಂ. ವ, ರ್ವ]ದೆಂತೆಸಗುವ್ವೆ ನೀನಿದಕ್ಕನುಮಾನವೇನು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೭-೧೫) ; ಉಸುರಬಾರದ ಮಂತ್ರ ಊಹೆಗಬ್ಬದ ತಂತ್ರ ಮಿಸುಕಬಾರದ ಜಸಂ ಮಿಸುಗಲಾರದ ಹಸಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೪-೯-೨೫) ; ಈರ್ಬಗೆ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ನಿನ್ನವರ ಯತ್ನ ಅಬ್ಬಿತೇನೊ ನೋಡು ಗುಣಿಸಿ ಎಣಿಸಿ (ವಿ ಸಾ ಸು. ೮೮-೧). ೨. ಸಿಕ್ಕು ; ದಕ್ಕು ; ಒಳಪಡು : ಕೃತಸುಕೃತಪರಿಪಾಕಫಲರೂಪ ರಾಮಮೂರುತಿಯು ನಮಗಬ್ಬಿದುದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೪-೧೩-೨೭) ; ಕೈಗಬ್ಬಿದಾ ಕುಸುಮಗಳ ಬಾಣವೆಂಧೊಡವಾನೂ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೫೮) ; ಮನಸು ಹಬ್ಬಿಸಿ ನಿನ್ನ ಪಾದದಲಿ ರತಿಯಿಡಿಸಿ ಅಬ್ಬಿದ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಪೊರೆಯೆಂದೆನೊ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೯೯) ; ಬೇಡವೆಂಬೆವು ? ಏನು ಫಲ ? ಜನ ನಮ್ಮ ಅಂಕೆಗೆ ಅಬ್ಬರು (ಮೂಕವು. ೮). ೩. ಆಶ್ರಯಿಸು ; ಅವಲಂಬಿಸು : ಅಬ್ಬಪಾಣಿ ನಮ್ಮ ವಿಜಯ ವಿಠ್ಠಲರೇಯ ಅಬ್ಬಿದವರಿಗೆ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ತೀರಿಸಿಬಿಡುವ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೫೭) ; ನೀರಬೊಬ್ಬುಳಿ ತೆರನಂತೆ ದೇಹಸಿದ್ಧ ಅಬ್ಬಿದನತಿಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡಿ ಮುಕುತಿಗೈವ ನಿಬ್ಬಣದವರೊಡನೆ ಇಪ್ಪನು (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೬೮). ೪. ತಿನ್ನು ; ಭಕ್ಷಿಸು(?): ಮಬ್ಬುಮೋಹಿಸಿತೆಲ್ಲರಂ ಮನಕೆ ಬಂದ ಪರಿ ಅಬ್ಬಿದರು ಭಕ್ಷ್ಯ ಭೋಜ್ಯಂಗಳಂ ವ್ಯಷ್ಟಾನ್ನಶಾಖಂಗಳಂ ಸವಿದರು (ತುರಂಗ. ೮೮-೫). ೫. ನೀಗು ; ಹೋಗಲಾಡಿಸು : ನಮುಗೈತಂದ ಕಷ್ಟಗಳಾ ಅಬ್ಬಿದವರಾರಿಲ್ಲ ಮನೆಯೊಳು ಹಬ್ಬಗೈವಾಗಿರುವ ಸತ್ವಗಳುಬ್ಬಿತೋರುವರವನಿಪತಿ ಕೇಳೆಂದಳಿಂದುಮುಖಿ (ಜಿನಭಾ. ೪೯-೨೦). [← ತೆಲು. ಅಬ್ಬು]

ಅಬ್ಬುಧಿ 'ಅಬುಧಿ' ನೋ.

ಅಬ್ಬೂಜಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಮುಸಿ ; ಕಾಡಿಗೆ. ೨. ಬೂಜು ; ಬೂಷ್ಟು. [?]

ಅಬ್ಬೂಜಿ$_2$ (ನಾ). ಜೇಡರಹುಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

ಅಬ್ಬೂಜಿಗೂಡು = ಜೇಡರಹುಳುವಿನ ಗೂಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಬ್ಬೆ$_1$, ಅಬೆ, ಅಬ್ಬ$_1$, ಅಬ್ಬಾ$_1$ (ನಾ). ೧. ತಾಯಿ; ಅಮ್ಮ : ಬೈಯ್ಯೊವರಬ್ಬೆಯ ಆಟ್ಮನ್ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೯೩-೧೯; 780) ; [ಕೊನ್ದೋನವ]ನ್ತಮ್ಮಬ್ಬೆಯುನ್ತಂಗೆಯುಮ × × × ಮಾಡಿಕೊಣ್ಡೋ[ಂ] (ಸೌಇಇ. XI-i, ೭-೨೮ ; 837) ; ಪುರಂದರನರಸಿಯಯುಂದುದಲೆನಗಬ್ಬೆಯೇ ತೊದಳ್ ನುಡಿಯದೆ ಪೋಗು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೨೯) ; ಗಂಗನಬ್ಬೆಯು ನಂದಯಶೆಯಿವಸಾರೆನುತ ಕಾಯ್ದುಪಿಂಗದೊದೆದೊಡೆ (ಸಾಳ್ವ ಭಾ. ೧೦-೭೩) ; ಅಬ್ಬೆಗೆ ಮಗ ಬೇಡವೆಂದರೆ ಅಜ್ಜಿಗೆ ಮೊಮ್ಮಗನೇಕೆ (ನಾಡೋಜ. ೨೯೧). ೨. ಹೆಂಗಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಅಕ್ಕ, ಅವ್ವ, ಎಂಬಂತೆ) ಸೇರುವ ಮಾತು : ಮಗಳ್ ತೊಣ್ಡಬ್ಬೆಯು (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮೮-೩; 900) ; ಕುಮುದಬ್ಬೆಯ ದೇಗುಲದಿಂ ಬಡಗ ಪೋಗಿ (ಇಆ. XVIII, ೩೧೧-೧೮೩ ; 1100 ?) ; ಗುಣ್ಡೈಕಾಸ್ಪದೆ ಸುಗ್ಗಿಯಬ್ಬೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೬೧). ಅಬ್ಬೆಗಳ್ (ಬಹುವ) ; ಅಯ್ಯಂಗಳ್ ಅಬ್ಬೆಗಳ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೪೨ ಉದಾ). **ಅಬೆ** : ೨. ಎಲೆಗೆ ಕುಂದಬೆ ಪಲದಿವಸದಿಂದಂ ನಿನ್ನಂ ಕಂಡೆನಿಲ್ಲ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೪-೮) ; ಬಿದ್ದಿಯಬೆ ಮುದಕಿ ನೀ ದಿನ ಹೋದಾಕಿ ಬಲು ಜೋಕಿ (ಶರೀಫ. ೩೩). **ಅಬ್ಬ$_1$** : ಪೆಂಡಿರಕಯ್ಯೊಳ್ ನಿಲಲಱಿವರೆ ಪೇೞಿಮಬ್ಬ [ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬೆ] ಗಂಡವಿಮುಕ್ತರ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೯೨) ; ನಗುತ ನಲವಿಂದ ಕೆಲಕೆ ಹಾರವ ನೂಂಕಿ ಮೊಗನೋಡುತಬ್ಬಬ್ಬ [ಪಾಠಾಂ. ತಿವ್ವವ್ವ] ಯೆನುತ ತೆಗೆದು ಮೇಲುದ ಮೊಲೆಯುಂಬೆಳೆವರೆಯದ ಮಗನ ನಾನೆಂದು ನೋಡುವೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೭-೬೬). **ಅಬ್ಬಾ$_4$** : ಅಬ್ಬಾ ನೀನೊರ್ವಳೆಯೆ ಪೆಱರಾರು ಮಿಲ್ಲಿಂತುರಿಸಿಯರ್ಕಳ್ಗೆ ನಿಲಲಾಗದೆಂದು ಪೇೞ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೯-೧೪); ಅಬ್ಬಾ ಪೇೞೀಪುರಕ್ಕೆ ಪೆಸರಾವುದಿದರ್ಕಧಿಪತಿ ಯಾರೆಂಬುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೩೫ ವ). [ಸಂ. ಅಂಬಾ ?. / ತುಳು. ಅಪ್ಪೆ]

ಅಬ್ಬೆ$_2$ (ನಾ). ಸದರ ; ಹಗುರ : ಸರಕಾರದ ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥರ ಅವಿವೇಕದಿಂದಲೂ ಅವರ ದುರಾಸೆಯಿಂದಲೂ ಇಂಥ ಅನಾಹುತ ನಡೆಯಿತೆಂದು ಎದುರೆದುರಿಗೆ ಜನರೆಲ್ಲ ಆಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಬಾಳು ಅಬ್ಬೆಯಾಯಿತು (ಮಾಮುರಾ. ೨೭); ಅಪರಾಧ ಮಾಡಿದವನೆಂದು ತಿಳಿಯ ಬಂದಮೇಲೆ ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡದೆ ಬಿಡುವುದು ರಾಜಧರ್ಮವಲ್ಲ ಮತ್ತು ಪ್ರಜೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಬ್ಬೆಯಾಗುವುದು (ಅದೂಟ. ೧೭೮). [?]

ಅಬ್ಬೆ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಳು : ಅಬ್ಬೆ ಕಡಿದರೆ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ ತನಕ ಸುದ್ದಿ ಹೋಗದು (ಕನ್ನಗಾ. ೭). [?]

ಅಬ್ಬೆ$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ; ಪಾಚಿಯ ಗಿಡ; ಗಲಗು : "ವೇತಸಃ ರತಃ ಅಭ್ರಪುಷ್ಪಃ ವಿದುಳಃ ಶೀತಃ ವಾನೀರಃ ವಂಜುಲಃ—ಈ ೭ ಅಬ್ಬೆಯಮರ " (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೬) ; ಅಬ್ಬೆಬೇರು ; ಹಿಪ್ಪಲಿ ಇವರ ಕಷಾಯವ ತುಪ್ಪವೆರಸಿ ಕೊಡಿಸಲು ತಾಪ . . . ಶೋಫೆ . . . ಪರಿಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. ೩೫೨). 'ಹಬ್ಬೆ' ಪರಾ. [ದೇ. ?]

ಅಬ್ಬೆಸ (ನಾ). ಅಭ್ಯಾಸ (ಕ).

[← / ತೆಲು. ತುಳು. ಅಬ್ಬೇಸ; ಅಬ್ಬೆಸ. < ಸಂ. ಅಭ್ಯಾಸ.]

ಅಬ್ಬೇಪಾರಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದವನು. ೨. ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದವನು ; ಗತಿಗೆಟ್ಟವನು : ಶುದ್ಧ ವೈದಿಕಮನೆತನದವರು, ಸಭ್ಯರು, ಸದ್ಗೃಹಸ್ಥರು – ಇವರಿಗೆ ಈ ಆಟ ಏಕೆ ? ತನ್ನಂಥ ಅಬ್ಬೇಪಾರಿಯಾದರೆ ಆ ಮಾತು ಬೇರೆ (ಅನಾಥೆ. ೧೫೦) ; ಬೇಕಾದ ಅಬ್ಬೇಪಾರಿ ಬರಲಿ ; ಗಾದಿ ಮೇಲೆ ಕೂಡಲಿ ರಾಜ ಅಂತ ನಡಸಲಿ (ಚಿಕರಾ. ೪೮೬).

[< ಸಂ. ಅವ್ಯಾಪಾರಿನ್]

ಅಬ್ಬೊಲಿಗೆ, ಅಬ್ಬಲಿಗ, ಅಬ್ಬಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು ; ಕನಕಾಂಬರದ ಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೨೫-೪೭೧). **ಅಬ್ಬಲಿಗ** : (ಕರಾ). ಅಬ್ಬಲಿಗನ ಹೂವು ನಾಲ್ಕಾರು ದಿನ ಬಾಡಿಹೋಗೋದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಅಬ್ಬಲಿಗೆ** : ಅಬ್ಬಲಿಗೆ ನನ್ನ ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯ ಹೂವು (ಅಬೋಲೀ. ೧).

[?. / ಮರಾ. ಅಬೋಲಿ]

ಅಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ (ನಾ). ೧. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಚಿತವಲ್ಲದ್ದು; ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಅನ್ಯಾಯ, —ಕೇಡು : "ಅಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ, ಅವಧ್ಯಂ – ಈ ೨ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಿಕೆ(ಗೆ) ಹೊಲ್ಲಕೆಯ್ವುದು " (ಹಲಾಯು. ೬೭-೨೫೨) ; ಸೋಮಶರ್ಮಭಟ್ಟಂ ಪಿರಿದೊಂದು ತೊವಲಂ ಪಿಡಿದಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ ಭೋ ಅಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ ಭೋ ಎಂದಬುತ್ತಂ . . . ಅರಮನೆಗೆ ಪೋಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೩-೨). ೨. ಕೊಲ್ಲಕೂಡದು ಎಂಬ ಮಾತು ; ಹಿಂಸೆ ಕೊಡಕೂಡದು ಎಂಬ ಮಾತು : ಈಯಲಿಱಿಯಲ್ ಶರಣ್ಬುಗೆ ಕಾಯಲ್ ಕ್ಷತ್ರಿಯರೆ ಬಲ್ಲರಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ರಲ್ಲದೆ ಬ್ರಹ್ಮರ್ ; ರಾಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ] ಭೋಯೆನಲುಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರವಿ[ಧಾ]ಯೆನಲುಂ ಬಲ್ಲರಿಱಿಯಲವರೆತ್ತಱಿವರ್ (ಗದಾಸಂ. ೩-೩) ; ಈಯೆಡೆಯಿಂ ಪೋಗೆಲೆ ಪಾರ್ವಾಯೆನೆ ತಲ್ಲಣಿಸಿ ಪಾರ್ವನಬ್ರಾ[ಬ್ರ]ಹ್ಮಣ್ಯಂ

ಭೋಯೆಂದು ಪುಯ್ಯಲಿಡುತುಂ ಬಾಯಂ ಬಿಡುತಂ ನೃಪೇಂದ್ರಸಭೆಯಂ ಪೊಕ್ಕಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೪೧) ; ಅಪ್ರತಿಕಂಗೆಜಗದ ವೀರವ್ರತಮಂ ಕೇಳ್ದು ಹರ್ಷಮಂ ತಾಳ್ದದ ನಿನ್ನಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ ಬರಿಯ ಜನವ್ರೀಡಾಕರಮದಂ ವಿಚಾರಿಸವೇಡಾ (ಪಂರಾಮಾ.೭–೫೧). **೩.** (ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ) ಅನ್ಯಾಯ ನಡೆದಿದೆ ಅನ್ಯಾಯ ನಡೆದಿದೆ ಕಾಪಾಡಿ ಕಾಪಾಡಿ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉದ್ವೇಗಪೂರ್ಣವಾದ ಉದ್ಗಾರ: ಘಟೀಲನೆ ಬರ್ಪನ್ನಂ ಕಂಡಟಿಲಿರ್ಮಡಿಯಾಗೆ ಪತ್ತಿ ಕೆಳೆಯನ ಕೊರಲಂ ಪಳವಿಸಿ ಕಪಿಂಜಲಂ ಬಾಯಟಿದಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಮೆಂದು ಬಿಡೆ ಪುಯ್ಯಲ್ಚಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೧೮). [ಸಂ.]

ಅಬ್ರು 'ಆಬರು' ನೋ.

ಅಬ್ರುದಾರ (ನಾ). ಮರ್ಯಾದಸ್ಥ ; ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರ : ಪ್ರೇಮುಚಂದ ದೊಡಮನುಷ್ಯ ಅದಾವ್ ಬಹಳ ಅಬ್ರುದಾರ ಆದಾವ್ (ಮೋಹಿನೀ. ೫೯). [ಆಬ್ರು (< ಆಬರು) + –ದಾರ್$_2$]

ಅಬ್ರೂಗೇಡಿ 'ಆಬರುಗೇಡಿ' ನೋ.

ಅಬ್ರೋನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು : ನಿಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಹೊಳೆಯ ಮೀನು, ಮುಡಾವು, ಅಬ್ರೋನಿ, ಕೂಸೆ, ಕಲ್ಲೂರು, ಕೊಂತಿ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೪). [?]

ಅಬ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ (ವೈಔಗಿ. ೩೭–೭೩೭). [?]

ಅಭಂಗ (ಗು). **೧.** ಭಂಗವಿಲ್ಲದ ; ಒಡೆಯದ ; ಮುರಿಯದ : ತುಂಗನಾಗಾರೂಢನಾಗಿಯಭಂಗ ಘನತೇಜಪ್ರಭಾಯುತ ಸಂಗದಿಂದೈತಪ್ಪ ಮಾಹೇಶ್ವರರ ಮಧ್ಯದಲಿ (ಬಸಪು. ೫–೪೪). (ನಾ). **೨.** ಭಂಗವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ ; ನಿರಂತರವಾದ ಸ್ಥಿತಿ : ಮನದಲಂಪಿನೊಳಾ ಮದನೋಪಮಾನನೊಳ್ ನೆರೆವೆನಭಂಗದೆ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೦೩). **೩.** ಸೋಲಿಲ್ಲದವನು ; ನಾಶರಹಿತ : ಅಭಂಗನ ನಿಲವ ಭಂಗಿತರೆತ್ತಬಲ್ಲರು ಗುಹೇಶ್ವರಾ (ಅವಚಂ. ೧೨೨–೫೫೪) ; ರಂಗುವಡೆದ ಮಾಣಿಕದ ಉಂಗುರದಿಂ ದೆಸವಂಗನೆಗೊಲಿಯದಭಂಗನ ಕಥೆಯನೊರೆವೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧–೧೦೭). **೪.** ಮರಾಠಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪದ್ಯಜಾತಿ : ತುಕಾರಾಮ, ನಾಮದೇವ, ಏಕನಾಥರ ಅಭಂಗಗಳ ಅಮೃತವಾಣಿಯ ಪ್ರವಾಹವು ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರವಹಿಸಿತು (ಸಶೂರ. ೨೦೫). **೫.** ಸೊಂಟದ ಎಡಬಲಗಳ ಮೇಲೆ ಅಂಗೈಗಳನ್ನೂರಿ ಮೊಣಕೈಗಳನ್ನು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಚಾಚಿ ನಿಲ್ಲುವ ಒಂದು ಭಂಗಿ. 'ಅಭಂಗವಿಠ್ಠಲ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಭಂಗವಿಠ್ಠಲ (ನಾ). ಅಭಂಗದ ನಿಲವಿನಲ್ಲಿರುವ ವಿಠಲಮೂರ್ತಿ : ಇಂದಿರಾಪತಿ ಭವದೀಯ ಭಕ್ತಿಯನೀವುದಭಂಗವಿಠ್ಠಲಾ (ದಶಕು. ೧೪–೬). [ಅಭಂಗ + ವಿಟ್ಠಲ]

ಅಭಂಗಾನುಷಂಗ (ನಾ). **೧.** ಭಂಗದ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದವನು ; ಸೋಲನ್ನು ಕಾಣದವನು. **೨.** ತೆರೆಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದವನು **೧, ೨** : ಅನೂನವಾಹಿನೀಪತಿಯಾಗಿಯುಂ ಅಭಂಗಾನುಷಂಗನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೮ ವ). [ಅಭಂಗ + ಅನುಷಂಗ]

ಅಭಂಗುರ (ಗು). ಭಂಗವಿಲ್ಲದ ; ಒಡೆಯದ ; ಶಾಶ್ವತವಾದ : ಹರಿನ್ಮಣಿಭಿತ್ತಿಭಾಗದೊಳ್ ಪುರವನಿತಾಜನಂ ಬರೆಯುತಿರ್ಪುದಭಂಗುರಪತ್ರಭಂಗಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೧೧೭). [ಸಂ.]

ಅಭಂಡ (ಗು). ಮರ್ಯಾದೆಯಿಲ್ಲದ; ಮೇರೆಯಿಲ್ಲದ: ಬಟಾಬಯಲು ಇದು, ಹೋ ಅಭಂಡ ತಾನರ್ಥಹೀನ ಹಳವು ಆಕಸ್ಮಾತ್ತೊ ಎನುವಂತೆ ಬಂತು ಭೂಮಿಯಲಿ ನರನ ಫಲವು (ಅರಳು.೧೯೫). [← **ಮರಾ.** ಅಭಂಡ]

ಅಭಕ್ತ$_1$ (ನಾ). ಭಕ್ತನಲ್ಲದವನು : ಭಕ್ತರಿಗೆ ಪರಮಾಮೃತಂ ಶಿವಭಕ್ತಿಹೀನರಿಗಿದು ಲಯಾಗ್ನಿಯಭಕ್ತರುಗಳಿರ ಬೇಗೆಯೊಳಗಣ ಮಿಡಿಚೆಗಳ ತೆಜದಿ (ಬಸಪು. ೫೬–೨೪). [ಸಂ.]

ಅಭಕ್ತ$_2$ (ನಾ). ಅನ್ನವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ : ಅನೀಶವೆಂಬುದು ರಾಜ್ಯವೆ ಅಲ್ಲ. ಅಭಕ್ತವಾದರೆ ಇರಸಲ್ಲ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೧೫–೧೬). [ಸಂ.]

ಅಭದ್ರ (ಗು). **೧.** ಅಮಂಗಳವಾದ ; ಅಶುಭವಾದ : ನಾಡೊಳಾವನೊ ಮಡಿವಳನೊರ್ವನಭದ್ರಮಾಗೆ ದೇವಿಯರೊಳ್ ಕುಂದಿಟ್ಟು ದೇವರಂ ಚುನ್ನವಾಡಿದಂ ಗಡ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೮–೨೧). **೨.** ಭದ್ರವಿಲ್ಲದ ; ಸುರಕ್ಷಿತವಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಭಯ (ಗು). **೧.** ಭಯವಿಲ್ಲದ ; ಅಂಜದ : ಬಂಧುರ ಸಿಂಧುರ ನೀಲ ನೀರದ ಪ್ರಭನಭಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೨೮). (ನಾ). **೨.** "ಲಾಮಂಚದ ಬೇರು" (ಅಮರ. ಟೀ). [ಸಂ.]

ಅಭಯಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ನಿರ್ಭಯತೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ಅತಿಪ್ರಸನ್ನ ಮಧುರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂ ನೋಟ್ಪಾಗಳಾ ಕಟಾಕ್ಷಮಭಯಂಗುಡೆ ಕೈಂಕರ್ಯಮನಪ್ಪುಕೈದವಂ ನಿಜಾಗಮನವಿಜ್ಞಾಪನೋತ್ಕಂಠತೆಯಿಂದಿಂತೆಂದಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೨೭ ವ) ; ಅಭಯಂಗುಡು ಕುಡೆಲೆ ಭಯಪ್ರಭವ ಭಯಭ್ರಾಂತಿವಿಲಯಸಂಭವ ಸುಮಹಾವಿಭವ (ವಸ್ತವಂ. ೧೦೧). [ಅಭಯ + ಕುಡು (< ಕೊಡು)]

ಅಭಯಘೋಷಣೆ (ನಾ). ಭಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಾರುವುದು ; ಅಭಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇವೆಂದು ಸಾರಿ ಹೇಳುವುದು : ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ . . . ವಿಜಯಶಂಖಮಂ ಪೂರಿಸಿ ತದನಂತರಮಭಯಘೋಷಣೆಯಂ ಮಾಡಿದಾಗಳ್ (ಚಾವುಂಉ. ೩೩೧–೧೨). [ಅಭಯ + ಘೋಷಣೆ]

ಅಭಯದಾತ (ನಾ). ಭಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಆಶ್ವಾಸನವನ್ನು ಕೊಡುವವನು ; ಭಯವನ್ನು ಕಳೆಯುವವನು ; ಧೈರ್ಯಕೊಟ್ಟು ಕಾಪಾಡುವವನು. [ಸಂ. ಅಭಯದಾತೃ]

ಅಭಯದಾನ (ನಾ). ಅಭಯವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ; ಹೆದರಬೇಡ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಧೈರ್ಯಕೊಡುವುದು : ಕುಡುವುದುಮಾಹಾರಾಭಯಭೈಷಜ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಾನದಿಂ ಚತುರ್ವಿಧಮುಕ್ಕುಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೯ ವ). [ಅಭಯ + ದಾನ]

ಅಭಯದೀಪ (ನಾ). ಭಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸೂಚಿಸುವ ದೀಪ; ಹಸಿರು ದೀಪ : ಅಭಯದೀಪ ಹಿಡಿದು ದಾರಿ ತೋರಿ ರಕ್ಷಿಸಿದೆ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೨). [ಅಭಯ + ದೀಪ]

ಅಭಯಪ್ರದ (ಗು). **೧.** ಅಭಯದ ಆಶ್ವಾಸನೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ. (ನಾ). **೨.** ಅಭಯದ ಆಶ್ವಾಸನವನ್ನು ಕೊಡುವವನು. [ಸಂ.]

ಅಭಯಪ್ರದಾನ (ನಾ). = ಅಭಯದಾನ. [ಅಭಯ + ಪ್ರದಾನ]

ಅಭಯಮನ (ನಾ). ಭಯವಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು : ಅಭಿನಂದನ ಮುನಿರವಿವಾಕ್ಪ್ರಭೆ ತಮಮಂ ಕಳೆಯೆ ಮಯ್ದುನಿರ್ವರುಮುಜೆ ನೋಂತ ಭಯಮನರಾಗಿಯುಂ ದುರಿತಭೀತಿಯಿಂ ನಡುಗಿ ಬಡಬಡಾದಂತಾದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೭೧). [ಅಭಯ + ಮನ]

ಅಭಯಮೀ (ಕ್ರಿ). ಅಭಯವನ್ನು ಕೊಡು : ನರನೆನಲ್ದಹಿಪುದಂ ಮಾಣ್ದೆನೆಂದಭಯಮಿತ್ತಗ್ನಿ ನೀಲಧ್ವಜಂಗಿಂತೆಂದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೮–೪೪). [ಅಭಯ + ಈ$_2$]

ಅಭಯಮುದ್ರೆ (ನಾ). ಅಭಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಹಸ್ತಭಂಗಿ ; ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೇವತಾವಿಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಅಭಯಪ್ರದಾನದ ಹಸ್ತಮುದ್ರೆ. 'ಅಭಯಹಸ್ತ' ಪರಾ. [ಅಭಯ + ಮುದ್ರೆ]

ಅಭಯಸ್ತ (ನಾ). = **೨.** ಅಭಯಹಸ್ತ. 'ಅಭಯಹಸ್ತ' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ. ಅಭಯಹಸ್ತ. / ತಮಿ. ಅಭಯಸ್ತಂ]

ಅಭಯಹಸ್ತ (ನಾ). ೧. ಅಭಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಹಸ್ತ; ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೇವತಾವಿಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಅಭಯ ಪ್ರದಾನದ ಹಸ್ತ: ಜಾಜಿದಿರಿಯೆನುತಭಯಹಸ್ತವ ತೋಱಿ ತುಳುಕಿದನು ಗ್ರಧಾರೆಯ ತೂಱುಗಿಡಿಗಳ ತುಱುಗಿದುರಿಯ ಮಹಾಸ್ತ್ರವನು ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೫೦). ೨. ದೇವತಾವಿಗ್ರಹಗಳ ಅಭಯಮುದ್ರೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೈಗೆ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ತೊಡಿಸುವ ಚಿನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದ ಲೋಹಗಳಿಂದಲೂ ರತ್ನಗಳಿಂದಲೂ ಮಾಡಿಸಿದ ಹಸ್ತಾಕಾರದ ಒಡವೆ: ಕಂಚಿ ವರದರಾಜದೇವರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸ್ತ ರತ್ನ ಘಟಿತ ಶಂಖು ೧ ಚಕ್ರಂ ೧ ಅಭಯಸ್ತ ೧ [ಅಭಯಹಸ್ತ] ತಿರುನಾಮ ೧ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೪೭–೬; 1532). [ಅಭಯ + ಹಸ್ತ]

ಅಭಯೆ (ನಾ). ೧. ಭಯವಿಲ್ಲದವಳು. ೨. ಅಣಿಲೆಕಾಯಿ; ಅಳಲೆ ಕಾಯಿ. [ಸಂ. ಅಭಯಾ]

ಅಭರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಇಂನ್ತುಜ್ಞೋರುಂ ಉಣಿಯೆ ಕೊಡುವೋನುಮ್ ದೇವಡಿತ್ತಿಯೆರಿನ್ದುಂ ಸಾಎರಿನ್ದುವುಮ್ ಅಭರಮೆತ್ತಿ ಅಯೆತಿಎ ಕೊಳ್ವೋರುವುಮ್ . . . ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕಸಂಯುಕ್ತನಾಗಿ ಪೂತಿಎನ್ಬ ನರಕಕ್ಕೆ ಸಲ್ಗೆ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ, ೩೭–೭; 675). [ಸಂ. ?]

ಅಭವ (ಗು). ೧. ಭವವಿಲ್ಲದ; ಭವರಹಿತ; ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಶಿವ: ಧ್ಯಾನದೊಳಭವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೩); ನಡೆನುಡಿಯೊಳಭವ ನೆಂದೆನಿಸಿರ್ಪನಾ ಪುರಕೆ (ತಿರುರ. ೪). ೩. ಜಿನ; ಅರ್ಹಂತೆ: ಧರಣೇಂದ್ರನೆನಭವನ ಕಿಂಕರನೆಂ ನಿಮಗಪ್ಪ ಭಾಗಮಂ ಕುಡಲೆನ್ನಂ ಗುರು ಮುನ್ನಂ ಬೆಸಸಿದಂ (ಆದಿಪು. ೯–೧೧೧). ೪. ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಾಶ. [ಸಂ.]

ಅಭವಭವನ (ನಾ). ಶಿವದೇವಾಲಯ; ಈಶ್ವರನ ಗುಡಿ: ರೋದೋಂತದೊಳೆತ್ತಂ ಸುತ್ತುತಿರ್ದತ್ತಭವಭವನ ಸಂಪೂರಿತಂ ಶಂಖನಾದಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೩). [ಅಭವ + ಭವನ]

ಅಭವಾಗಮ (ನಾ). ಶೈವಾಗಮ; ಶೈವಶಾಸ್ತ್ರ: ಸದಮಳಧರ್ಮ ರೂಪನಭವಾಗಮ ಸಾರಕಳಾಕಳಾಪಂ (ರಾಜಶೇ. ೧–೧೧). [ಅಭವ + ಆಗಮ]

ಅಭವ್ಯ (ಗು). ೧. ಭವ್ಯವಲ್ಲದ; ಮಹೋನ್ನತವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಲಾರದ ಜೀವ: ಅತ್ಯುನ್ನತ ಬೋಧ ನೀಬೆಸಸಭವ್ಯನೊ ಭವ್ಯನೊ ದೂರಭವ್ಯನೋ (ಆದಿಪು. ೬–೩೪); ವಾಯುಭೂತಿಚರನಪ್ಪಾ ಜೀವನೀಗಳಭವ್ಯನೋ ಭವ್ಯನೊ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೨೨). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದ ಹದಿನೆಂಟು ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಸದರ್ಥಂ ವಿಪರೀತಕಲ್ಪನೆಯಭವ್ಯಂ . . . ಎಂಬಿವಿನಿತುಂ ದೋಷಂಗಳಷ್ಟಾದಶಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೪೦). [ಸಂ.]

ಅಭಾಗಿ (ನಾ). ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ; ದುರದೃಷ್ಟಶಾಲಿ: 'ಭಗವಾನ್ ನಾರಾಯಣ' ಮಾತೆಯ ಅಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಮಾಡದೆ ಇರುವ ಈ ಅಭಾಗಿಗೆ, ನಿನಗೆ ಅರ್ಘ್ಯವನ್ನರ್ಪಿಸುವ ಹಕ್ಕು ಇದೆಯೊ? ಇಲ್ಲವೊ? ಎಂತೂ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೭೩). [ಸಂ. ಅಭಾಗಿನ್]

ಅಭಾಗಿನಿ (ನಾ). ನಿರ್ಭಾಗ್ಯಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ದುರದೃಷ್ಟಶಾಲಿನಿ: ನಾನು ಈ ವೇಳೆ ಅಭಾಗಿನಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ, ಹರಸಲು ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದವಳಾಗಿದ್ದೇನೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೮೨). [ಸಂ. ಅಭಾಗಿನೀ]

ಅಭಾಗ್ಯ (ನಾ). ಭಾಗ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ಬಡವ: ದುರಹಂಕೃತನನಭಿಮಾನಶೂನ್ಯನನಕರುಣಾವರಣನನಭಾಗ್ಯನನು (ಬಸವು. ೬೦–೫೭). [ಸಂ.]

ಅಭಾಜನ (ನಾ). ಭಾಜನವಲ್ಲದವನು; ಅಪಾತ್ರ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅಭಾವ (ನಾ). ೧. ಇಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಲೋಪ. [ಸಂ.]

ಅಭಾವಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ನಿಷೇಧರೂಪಕ್ರಿಯೆ; ಪ್ರತಿಷೇಧಕ್ರಿಯೆ: ಕ್ರಿಯೆಯರ್ಥದ ಮೂಲಂ ಪ್ರತ್ಯಯರಹಿತಂ ಧಾತುವದನಭಾವಕ್ರಿಯೆಯೊಳ್ ನಿಯತಂ ನಿಶ್ಚಯಿಪುದು (ಶಮದ. ೨೧೬). [ಅಭಾವ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಭಾವವೈರಾಗ್ಯ (ನಾ). ಅಭಾವದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ವೈರಾಗ್ಯ; ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ವಿರಕ್ತಿ: ನಿನ್ನದೆಲ್ಲಾ ಅಭಾವ ವೈರಾಗ್ಯ, ಸಿಕ್ಕದಿದ್ದ ದ್ರಾಕ್ಷಿಹಣ್ಣು ಹುಳಿ ಎನ್ನುವ ರೀತಿ (ರೂಢಿ). [ಅಭಾವ + ವೈರಾಗ್ಯ]

ಅಭಾಷಣ (ನಾ). ಮಾತನಾಡದಿರುವುದು; ಮೌನ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಕ (ನಾ). ಪ್ರಿಯ; ಪ್ರಣಯಿ; ಕಾಮುಕ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಕಾಂಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಆಶಿಸು: ಸುರರಮಣೀ ಜನಂಗಳಭಿಕಾಂಕ್ಷಿಸುವರ್ ಜಯಮಂ ರಣಂಗಳೊಳ್ (ಶಾಕುಂತ. ೨೭–೫೦). [ಅಭಿಕಾಂಕ್ಷೆ + -ಇಸು]

ಅಭಿಕಾಂಕ್ಷೆ (ನಾ). ಆಕಾಂಕ್ಷೆ; ಬಯಕೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಕೃತಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಇಪ್ಪತ್ತೈದನೆಯ ಛಂದಸ್ಸು; ಪಾದ ಒಂದಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಅಕ್ಷರ ವೃತ್ತಗಳ ವರ್ಗ: ಅಭಿಕೃತಿಯೆಂಬ ಛಂದದೊಳ್ ಇಪ್ಪತ್ತೈದಕ್ಕರಂ ಪಾದಮಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ . . . ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೪೩). [ಸಂ.]

ಅಭಿಕೆ (ನಾ). ಉತ್ಕಟವಾದ ಕಾಮದಿಂದ ಕೂಡಿದವಳು; ಕಾಮಿನಿ: ಅಸಿಯಳಕ್ಷಿಯಭಿಕೆಯೆಂಬ ಪೆಸರಗುಣದೊಳಾ (ಜನವ. ೬–೫). [ಸಂ. ಅಭಿಕಾ]

ಅಭಿಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತುವುದು; ಆರೋಹಣ. ೨. ಆಕ್ರಮಣ; ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು. ೩. ಉದ್ಯೋಗ; ಪ್ರಯತ್ನ; ಕಾರ್ಯಾರಂಭ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಖ್ಯಾನ (ನಾ). ೧. ಹೆಸರು: "ವಸ್ತುನಿಕಾಯ ನಾಮವಚನಿರ್ದಿಷ್ಟಂಗಳುಂ ಲಿಂಗಭಿಖ್ಯಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೧೧೪). ೨. ಕೀರ್ತಿ; ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಖ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಸರು; ಸಂಕೇತ. ೨. ಪ್ರಭಾವ; ಮಹಿಮೆ. ೩. ಕೀರ್ತಿ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ. ೪. ಸೌಂದರ್ಯ; ಚೆಲುವು; ಶೋಭೆ. [ಸಂ. ಅಭಿಖ್ಯಾ]

ಅಭಿಗಮನ (ನಾ). ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗುವುದು; ಇದಿರುಗೊಳ್ಳುವುದು; ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು: ಅಭಿಗಮನಾಂಘ್ರಿಪ್ರಕ್ಷಾಳನ ಶುಭಾಸನಾರ್ಚಾಪ್ರಣಾಮಕರಣಾಹಾರ ವ್ಯಭಿಚಾರಶುದ್ಧಿ ನವಭೇದ ಭೂತ ಪುಣ್ಯೈಕ ಪಣ್ಯಸಿಧಿ ನಿಜಿಸುವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೭೧). [ಸಂ.]

ಅಭಿಗಮವಾರ್ತೆ (ನಾ). ಬರುವ ಸಮಾಚಾರ; ಸಮೀಪಿಸುವ ಸುದ್ದಿ: ರಾಮಾಭಿಗಮವಾರ್ತೆಯಂ ದೂತಿಯನುಸರಿಸುತೆಚ್ಚರಿಸೆ ಜನನಿ ಜನಿತಾನಂದಮನಸಿನಿಂದೀಕ್ಷಿಸುತಲಿಪ್ಪನ್ನ ಮಹಿತೋನ್ನತಾರ್ಣವಂ ಬರೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೮–೩೩). [ಅಭಿಗಮ + ವಾರ್ತೆ]

ಅಭಿಗಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇದಿರಾಗಿ ಹೋಗು; ಸಮೀಪಿಸು: ಅಭಿಷೇಕವಾದ ಮೇಲಾ ಚತುರ್ಮುಖವಾದಭವನಗೆ ಕೈಗಳ ಮುಗಿದು ಅಭಿಮತಸಿದ್ಧಿಯಧ್ಯಯನಮಂಟಪಕೆ ಮತ್ತಭಿಗಮಿಸಿದನಾ ಚಕ್ರಿ (ಭರತ. ೧೬–೨). [ಅಭಿಗಮನ + -ಇಸು]

ಅಭಿಗರಿಸು (ಕ್ರಿ). (ದೇವರಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯವಿಡುವಾಗಲೂ ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸುವಾಗಲೂ ಮೊದಲು ಅನ್ನದ ಮೇಲೆ) ತುಪ್ಪವನ್ನು ಬಡಿಸು; ತುಪ್ಪವನ್ನು ಹಾಕು: ಬೇಡಗಿತ್ತಿಯರು . . . ಸದ್ಯೋಘೃತವನಭಿಗರಿಸುತಿರ್ದರು ಕರದ ಕಂಕಣದುಲುಹು ರಂಜಿಸಲು (ಸನತ್ಕು. ೧೪–೬). [ಅಭಿಗಾರ + -ಇಸು]

ಅಭಿಗಾರ (ನಾ). = ಅಭಿಘಾರ : ವಿಭುವೆ ವ್ಯಾಪ್ತಮೂರ್ತಿ ವಿಜಯವಿಟ್ಠಲರೇಯ ಅಭಿಗಾರದಿಂದ ಶುದ್ಧ ಸರ್ವ ಪದಾರ್ಥ (ವಿದಾಕೃ. ೧೩೦–೧); ಪಾತ್ರಾಭಿಗಾರವಂ ಮಾಡಿಸಿ ಪದಾರ್ಥಂಗಳಂ ಬಡಿಸೆಂದು (ಕುಚೇಲೋ. ೧೧೫); ನೈವೇದ್ಯದ ಅಭಿಗಾರ ಅಡಿಗ್ಗೆ ಮಾಡೋದು ಬಿಟ್ಟು ದೇವರಿಗೆ ಮಾಡ್ಯಾನ ನಮ್ಮ ಮಗರಾಜ (ವೈನಿ. ೨೨೪). [ಸಂ. ಅಭಿಘಾರ]

ಅಭಿಗೀತ (ಗು). ಹಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಟ್ಟ. 'ಅಭಿಗೀತಾರ್ಥ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಗೀತಾರ್ಥ (ನಾ). ಕೊಂಡಾಟಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳುದು: ಸದಭಿಕಮನೀಯ ಗುಣಮಪ್ಪುದು ನಿಯತಂ ಕಾಂತಮೆಂಬುದಭಿಗೀತಾರ್ಥಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೬೪). [ಅಭಿಗೀತ + ಅರ್ಥ]

ಅಭಿಗ್ರಸ್ತ (ಗು). ಆಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ; ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟ; ದರೋಡೆಗೆ ಒಳಗಾದ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಗ್ರಹ (ನಾ). ೧. ದರೋಡೆ; ಲೂಟಿ. ೨. ಆಕ್ರಮಣ; ಮುತ್ತಿಗೆ. ೩. ಇದಿರುಬೀಳುವುದು; ಪ್ರತಿಭಟನೆ: "ಯುದ್ಧಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಗೆಯವರಿಗೆ ಎದುರಾಗಿ ಕಲಹಕ್ಕೆ ಅಣಿಮಾಡಿಕ್ಕೊಂಡು ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಉಪಾಯ ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೧೦). ೪. ದೂರು; ಫಿರ್ಯಾದು. ೫. ಅಧಿಕಾರ; ಗೌರವ; ತೂಕ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಗ್ರಹಣ (ನಾ). ದರೋಡೆ; ಕಣ್ಣೆದುರಿಗೇ ಇತರರ ವಸ್ತುವನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಘಾತ (ನಾ). ಪೆಟ್ಟು; ಹೊಡೆತ: ಕುಲಿಶಾಭಿಘಾತದಿಂ ನೀಲಾಚಲಮೆ ಕೆಡೆವಂತೆ (ಗದಾಯು. ೮–೨೬ ವ). ೨. ಗಾಯ; ಗಾಸಿ. ೩. ನಷ್ಟ; ನಾಶ; ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ಕಾರಣ: ಗುರುಗೆ ನಿದ್ರಾಭಿಘಾತಮಕ್ಕುಮೆಂದು ತಲೆಯನುಗುರಿಸುತ್ತುಮಿರೆಯಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೧೪ ವ); ಸಿರಿಗೆ ದರಿದ್ರತೆ ಬಾಚ್ಕಿಗೆ ಮರಣಂ ಜರೆ ಯೌವನಕ್ಕಮಭಿಘಾತಮೆನುತ್ತಿರೆ ಕಂಡುಂ ಕೇಳ್ದುಂ ಗಡ ಪರಿವರ್ತಿಸರಾತ್ಮಹಿತದೊಳತಿದುರ್ಮತಿಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೩೭). [ಸಂ.].

ಅಭಿಘಾತಜ್ವರ (ನಾ). ಗಾಸಿಯಿಂದುಂಟಾದ ಜ್ವರ: ಪೆಟ್ಟು ತಗಲಿದುದರಿಂದಾಗಲಿ ಆಕಸ್ಮಿಕವಾದ ಭಯ ಮುಂತಾದ ಆಘಾತದಿಂದಾಗಲಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಜ್ವರ: ಅಭಿಘಾತಜ್ವರವೌಷಧ ವಿಭಿನ್ನಮುಪಶಮಿಸುವಂತಿರುಪಶಮಿಸಿದುದುತ್ತಭದಂಡನಿಹತ ಸಂಭೂತ ಭೂರಿ ಪರಿತಾಪಮಾಜುತಿಂಗಳೊಳಗದಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೪೫) [ಅಭಿಘಾತ + ಜ್ವರ]

ಅಭಿಘಾತಿ (ನಾ). ೧. ಪೆಟ್ಟು; ಗಾಸಿ. ೨. ನಷ್ಟ; ನಾಶ. ೩. ಶತ್ರು; ಹಗೆ; ಮೇಲೆ ಬೀಳುವವನು; ಹೊಡೆಯುವವನು. [ಸಂ. ಅಭಿಘಾತಿನ್]

ಅಭಿಘಾರ (ನಾ). ೧. ದೇವರಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯವಿಡುವಾಗಲೂ, ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸುವಾಗಲೂ ಅನ್ನದ ಮೇಲೆ ಮೊದಲು ಬಡಿಸುವ ತುಪ್ಪ: ದಯಾಮೃತವೆಂಬ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಬೋನಮಂ ಮಾಡಿ ಸಮರಸರುಚಿಕರವೆಂಬ ಶಾಕಪಾಕಂಗಳಂ ಮಾಡಿ ನೆನಹಿನ ಅವಲಂಬನವೇ ಅಭಿಘಾರವಾಗಿ ನಿರ್ಮಲವೆಂಬ ಶಿವದಾನವನಳವಡಿಸಿ ಕಾದಿದ್ದರಯ್ಯ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯವೆಂಬ ಶುನಕ ಮುಟ್ಟದಂತೆ (ಅವಚಂ. ೨೭೭–೧೨೭೦). ೨. ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಹಾಕುವ ಕ್ರಿಯೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಘಾರತುಪ್ಪ (ನಾ). ಅಭಿಘಾರವಾಗಿ ಬಳಸುವ ತುಪ್ಪ: ಅಭಿಘಾರತುಪ್ಪಕ್ಕೆ ಲ್ ೨ ಪಂಚಪರ್ವಲ್ತು (ಎಕ. VI, ಶೃಂಗೇರಿ. ಪು. ೩೭೨–೨೦; 1652). [ಅಭಿಘಾರ + ತುಪ್ಪ]

ಅಭಿಚರ (ನಾ). ಸೇವಕ; ಆಳು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಚಾರ (ನಾ). ೧. ವಿರುದ್ಧವಾದ ಆಚರಣೆ; ವಿಶ್ವಾಸಘಾತ (ಕಿ). ೨. ಮಂತ್ರ ತಂತ್ರಗಳಿಂದ ಇತರರಿಗೆ ಕೇಡನ್ನು ಬಯಸಿ ಮಾಡುವ ಹಿಂಸಾಕರ್ಮ; ಹೋಮ; ಮಾಟ; ಶೂನ್ಯ: ಬಿರಯಿಗಭಿಚಾರಮಪ್ಪಂತಿರೆ ಮುಳಿಸಿಂ ಕಂತುಮಾಂತ್ರಿಕಂ ಬೇಳಲ್ಕೆಂದುರುಪಿದ ಹೋಮಾಗ್ನಿಯ ಕೇಸುರಿಯೆನಿಸಿದುವಸುಗೆಯೆಸೆವ ಪೊಸ ಪೂಗುಡಿಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೫೨); ಅವನ ಕೊಲ್ವೆವೆಂದು ಮುನಿಗಳ್ ನೆನೆದು ಮುನಿಯುತುಂ ಸರ್ವಕ್ರಿಯಾಕ್ರಮಾನಳ ಮಂತ್ರತತಿಗಳಿಂದಭಿಚಾರಮಂ ವಿನಯದಿಂ ಬೇಳೆ (ಆರಾಜ. ೧೪–೮). [ಸಂ.]

ಅಭಿಚಾರಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಇತರರಿಗೆ ಕೇಡನ್ನು ಬಯಸಿ ಮಾಡುವ ಮಂತ್ರ ತಂತ್ರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹೋಮ ಮುಂತಾದ ಕೆಲಸ; ಮಾಟಮಾಡುವುದು; ಶೂನ್ಯ ನಡಸುವುದು: ಮಲೆಪರ್ಗಭಿಚಾರಕ್ರಿಯೆ ವಲಮೆನಿಸಲ್ ಚಕ್ರಿಪೂಜ್ಯನುಂ(ಆದಿಪು.೧೧–೫). 'ವಾಮಕ್ರಿಯೆ' ಪರಾ. [ಅಭಿಚಾರ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಭಿಚಾರಿ₁ (ನಾ). ಮಾಟ, ಶೂನ್ಯ ಮುಂತಾದ ಅಥರ್ವಣ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ನಡಸುವವನು; ಮಾಟಗಾರ. [ಸಂ. ಅಭಿಚಾರಿನ್]

ಅಭಿಚಾರಿ₂ (ನಾ). = ಅಭಿಸಾರಿ: ಅಭಿಚಾರಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಾದರೂ ಉಂಡೇನು ಅವಿಚಾರಿಯ ನೆರೆ ಬೇಡ (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಅಭಿಸಾರಿಣೀ]

ಅಭಿಜನ (ನಾ). ೧. ವಂಶ; ಕುಲ; ಗೋತ್ರ. ೨. ತಾಯ್ನಾಡು; ಸ್ವದೇಶ. ೩. ಕೀರ್ತಿ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ. ೪. ಬಿರುದು. ೫. ಉತ್ತಮ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಸಜ್ಜನ: ಸುರಭೂರುಹದಗೆಯನಿಡಲ್ ಪರಿಜನದಭಿಜನದ ಗೇಹದೊಳ್ ಬಯಸಿದಳಾ ಸರಸಿಜಮುಖಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೧೦೧). ೬. ಸುತ್ತುಮುತ್ತಿನವರು; ಪರಿಜನರು. ೭. ವಂಶದ ಹಿರಿಯರು,—ಹಿಂದಿನವರು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಜನವತ್ಸಳ (ನಾ). ೧. ಸತ್ಕುಲಜರಲ್ಲಿ, ಸಜ್ಜನರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು. ೨. ತಾಯ್ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮವುಳ್ಳವನು; ಸ್ವದೇಶಾಭಿಮಾನಿ: ವತ್ಸಕುಲತಿಲಕನಭಿಜನವತ್ಸಳನಭಿಮಾನಮೂರ್ತಿ(ಆದಿಪು. ೧–೩೦). [ಅಭಿಜನ + ವತ್ಸಳ (= ವತ್ಸಲ)]

ಅಭಿಜಾತ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಸಂಭಾವಿತ; ಮರ್ಯಾದಸ್ಥ; ಯೋಗ್ಯ: ಅತಿಧವಳರಥನಭಿಜಾತಂ ಕ್ಷತ್ರಿಯರನುಜದ ಕಲಿ ನೃಪನಾತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೫೫). ೨. ಪ್ರಿಯ. ೩. ಸುಂದರ. ೪. ವಿದ್ಯಾವಂತ; ವಿವೇಕಿ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಜಾತಕಲೆ (ನಾ). ಹೊಸದಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಕಲೆ: ಮಾನವನೊಳಗಿನ ಅಭಿಜಾತಕಲೆ ಹಾಗೂ ಇತರ ಪ್ರಾಣಿಗಳೊಳಗಿನ ಸಹಜಾತಕಲೆ ಇವುಗಳೊಳಗಿನ ಮುಖ್ಯಗುಣವೇನೆಂದರೆ . . . ಅವುಗಳ ಕೃತಿಯು ಜಾತೀಯ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಗಳ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವುದು (ಪ್ರಬಂಧ. ೧೨). [ಅಭಿಜಾತ + ಕಲೆ]

ಅಭಿಜಾತರೂಪ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ರೂಪ; ಸುಂದರವಾದ ಆಕಾರ: ಅಂತು ಜಾತರೂಪಧರನುಮಭಿಜಾತರೂಪಮನೋಹರನುಮಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೫೭ ವ). [ಅಭಿಜಾತ + ರೂಪ]

ಅಭಿಜಾತಶೌರ್ಯ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪರಾಕ್ರಮ: ಪೂತು ಫಲುಗುಣ ನಿನ್ನ ಕುಲಕಭಿಜಾತಶೌರ್ಯಕೆ ಗರುವಿಕೆಗೆ ಸರಿಮಾತನಾಡಿದೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩–೧೨). [ಅಭಿಜಾತ + ಶೌರ್ಯ]

ಅಭಿಜಾತಸಾಹಿತ್ಯ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯ: ಅಭಿಜಾತ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಮಹಿಳೆಯರೂ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದಂತೆ ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೂ ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಕರ್ನಾಕ. ೩೫೪). [ಅಭಿಜಾತ + ಸಾಹಿತ್ಯ]

ಅಭಿಜಿ (ನಾ). ಅನ್ಯವರ್ಣಾಂಗನೆಯನ್ನು ಕೂಡಿದವನು : ಕ್ಲೀಬನಾದಾತಂ ಸ್ವಗೋತ್ರಜಾತರ್ಮಹಿಯೊಳಂ ಸವರ್ಣಾಂಗನೆಯರಂ ನೆರೆದವರ ಬಳಿಕಲಭಿಜಿಯಾದಾ ಕರ್ವಿುಯಾ ಪಿತೃವನಿತೆ ಪಿತೃಭಗಿನಿಗಳುಪಿದಂ (ವೀಶೈಪು. ೪–೨೨–೩೮). [?]

ಅಭಿಜಿತಯೋಗ (ನಾ). = ಅಭಿಜಿತ್ತು ೨ : ನವಮಿಾ ತಿಥಿಯ, ಪಾವನ ಚೈತ್ರಮಾಸವು, ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷವು ಹರಿಪ್ರಿಯ ಅಭಿಜಿತಯೋಗವು ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಸಮಶೀತೋಷ್ಣ ಕಾಲವು ಹೀಗೆ . . . ಪುಣ್ಯಕಾಲವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು (ತುಳಸಿ. ೫೫). [ಸಂ. ಅಭಿಜಿದ್ಯೋಗ]

ಅಭಿಜಿತು (ನಾ). = ಅಭಿಜಿತ್ತು ೩ : ಶ್ರವಣಂ, ಧನಿಷ್ಠೆ, ರೋಹಿಣಿ, ಜ್ಯೇಷ್ಠೆ, ಅಭಿಜಿತು, ಉತ್ತರಾಷಾಢೆ, ಅನುರಾಧೆ ಈ ಯೇೞುಂ ನಕ್ಷತ್ರಂಗಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೪–೮೩ ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಅಭಿಜಿತ್]

ಅಭಿಜಿತ್ತು (ನಾ). ೧. ಜಯಶಾಲಿ; ವಿಜಯಶೀಲ. ೨. ದಿವಸದ ಎಂಟನೆಯ ಮುಹೂರ್ತ; ಹೊತ್ತು ಮೂಡಿದಮೇಲೆ ಹದಿನೈದನೆಯ ಗಳಿಗೆಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ಹದಿನೇಳನೆಯ ಗಳಿಗೆಯ ವರೆಗಿನ ಕಾಲ; ಕುತುಪಕಾಲ. ೩. ಉತ್ತರಾಷಾಢ ಮತ್ತು ಶ್ರವಣ ಈ ಎರಡು ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ನಡುವಣ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ನಕ್ಷತ್ರ : ಅಧಿದೇವತೆಗಳ . . . ಇರ್ಪತ್ತೆಂಟು ನಕ್ಷತ್ರಂಗಳ್ಗೆ . . . ಅಭಿಜಿತ್ತುಗೆ ಅಜಂ, ಶ್ರವಣಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣು (ಲೋಕೋಪ. ೧–೬ ಟೀ). [ಸಂ. ಅಭಿಜಿತ್]

ಅಭಿಜಿನ್ಮುಹೂರ್ತ (ನಾ). = ಅಭಿಜಿತ್ತು ೨ : ತತ್ಪುರುದೇವಂ ಮುಕ್ತಿವಧೂವರತೆಯನಭಿಜಿನ್ಮುಹೂರ್ತದೊಳ್ ಕೈಕೊಂಡಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೫೧). [ಸಂ. (ಅಭಿಜಿತ್ + ಮುಹೂರ್ತ)]

ಅಭಿಜೆ (ನಾ). = ಅಭಿಜಿತ್ತು ೩ : ಶ್ರವಣಂ ಧನಿಷ್ಠೆ ರೋಹಿಣಿ ದಿವಿಜಾಧಿಪನಭಿಜೆಯುತ್ತರಾಷಾಢಂ ವೈತ್ರವೆನಿಪ್ಪ ತಾರೆಗಳ್ ವಾಸವಮಂಡಳಮೆಂಬ ನಾಮವಚಳಿತ ವಚನಾ (ಲೋಕೋಪ. ೪–೮೩); ಅಭಿಜೆಯರ ಮೂಲಮುಂ . . . ಕೃತ್ತಿಕೆಯುಮೆಂಬೀ ತಾರಾನಿಚಯಂ ಚರಿಯಿಸುಗುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೯೬). [ಸಂ. ಅಭಿಜಾ]

ಅಭಿಜ್ಞ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದವನು; ಬಲ್ಲವನು : ಬಹುವಿಧ ಕಳಾಕಳಾಪಾಭಿಜ್ಞಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೫); ಸಮಸ್ತ ಕಳೆಯಲಭಿಜ್ಞನೆಂದೆನಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೮೨). [ಸಂ.]

ಅಭಿಜ್ಞತೆ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ : ಪರೇಂಗಿತಪ್ರಜ್ಞನಾದ ನರೇಂದ್ರಂ ತಿಳಿದವನಭಿಜ್ಞತೆಗೆ ಮನದೊಳ್ಮೆಚ್ಚಿ ತಾನುಮುಸಿರದೆಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೪ ವ). [ಸಂ. ಅಭಿಜ್ಞತಾ]

ಅಭಿಜ್ಞಮತ (ನಾ). ತಿಳಿದವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ : ಅಭಿಜ್ಞಮತವಿದು ತಪ್ಪದೆಂದನು ಮುನಿ ನೃಪಾಲಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೧–೩೭). [ಅಭಿಜ್ಞ + ಮತ]

ಅಭಿಜ್ಞಾನ (ನಾ). ೧. ತಿಳಿವು; ಜ್ಞಾನ : ಅಭಿಜ್ಞಾನಮಂ ನೀಂ ಕೃಪೆಯಿಂ ಮಾಡುತ್ತೆ ಪಂಪಾಪುರವರಸ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ರಕ್ಷಿಪ್ಪುದೆನ್ನಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೮೪). ೨. ನೆನಪು; ಜ್ಞಾಪಕ. ೩. ಜ್ಞಾಪಕಕ್ಕೆ ತರುವ ಮಾತು, ಕತೆ, ವಸ್ತು ಮುಂತಾದ ಕುರುಹು. ೪. ಸಾಕ್ಷಿ; ರುಜುವಾತು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಜ್ಞಾರೇಖೆ (ನಾ). ಗುರುತಿನ ಗೆರೆ; ಸಂಕೇತದ ರೇಖೆ : ರಾಜ್ಞೀಗರ್ಭದೊಳಿರ್ದುಂ ತ್ರಿಜ್ಞಾನಸಮೇತನೆಂದು ಪೇೞ್ವೆಡಿಗಿವೆ ದಲಭಿಜ್ಞಾರೇಖೆಗಳೆನಿಸಿ ಮನೋಜ್ಞತೆಯಂ ತ್ರಿವಳಿರೇಖೆ ತಳೆದೆಸೆದಿರ್ಕುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨–೨೫). [ಅಭಿಜ್ಞಾ + ರೇಖೆ]

ಅಭಿಜ್ಞೆ (ನಾ). ೧. ನೆನಹು; ಜ್ಞಾಪಕ. ೨. ಗುರುತು ಹಿಡಿಯುವುದು; ಗುರುತು. ೩. ತಿಳಿದವಳು; ಬಲ್ಲವಳು. [ಸಂ. ಅಭಿಜ್ಞಾ]

ಅಭಿತಂದ್ರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಲಸ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡು. ೨. ಕೀಳುಮಾಡು; ಸೋಲಿಸು : ಇಂದ್ರನ ವಧು ಚಕ್ರಧರನ ಸ್ತ್ರೀರತ್ನ ನಾಗೇಂದ್ರನ ಸತಿಯರೊಳಾದ ಇಂದ್ರಿಯಸುಖವನಾಕೆಯ ಪಡೆದೊತ್ತಭಿತಂದ್ರಿಪಳವಳಾಟಕೆಣೆಯೆ (ಭರಚ. ೭೮–೧೫೨). [ಅಭಿತಂದ್ರಾ₀ + -ಇಸು₃]

ಅಭಿತಾಪ (ನಾ). ೧. ಬೇಗೆ; ಸೆಕೆ. ೨. ಸಂಕಟ; ಕ್ಲೇಶ : ಅಭಿತಾಪಮಾನಪ್ರಭೃತಿ ಭೃತ್ಯರನಭಯ ಸನ್ಮಾನಾದಿಗಳಿಂ ಸ್ವೀಕರಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೬೦ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭಿಧಮನಿ (ನಾ). ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗುವ ರಕ್ತನಾಳ. (Varix. ಇಂಕನಿ). [ಅಭಿ₀ + ಧಮನಿ]

ಅಭಿಧರ್ಮಪಿಟಕ (ನಾ). ೧. [ಬೌದ್ಧ] ತತ್ತ್ವವಿಚಾರ ಗ್ರಂಥಗಳ ರಾಶಿ. ೨. ತ್ರಿಪಿಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ. (ಅಭಿಧರ್ಮ + ಪಿಟಕ)]

ಅಭಿಧಾ (ನಾ). ಹೆಸರು : ಆವರಿಗೆ ಪಾಳಯಗಾರರೆಂದು ಅಭಿದಾ[ಧಾ]ವಾಯಿತೋ, ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಯಾವ ಮೂಲವೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ (ಪಾಳಗಾ. ೪). [ಸಂ.]

ಅಭಿಧಾತೃ (ನಾ). ಹೆಸರಿಡುವವನು; ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಮಾಡುವವನು : ಅಭಿಧಾನ, ಅಭಿಧೇಯ, ಅಭಿಧಾತೃ – ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವು ಕಡಿವಡೆಯದೆ ಇರುವುದರಿಂದ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೪೮೦). [ಸಂ.]

ಅಭಿಧಾನ (ನಾ). ೧. ಹೆಸರಿಸುವುದು; ಹೇಳುವುದು. ೨. ಹೆಸರು; ಅಂಕಿತ : ಛತ್ರವತಿಯೆಂಬಭಿಧಾನಮನಾಳ್ದುದಾ ಪೊೞಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೩೯). ೩. ಮಾತು; ಶಬ್ದ. ೪. ಸಂಭಾಷಣೆ; ಮಾತುಕತೆ. ೫. ನಿಘಂಟು; ಶಬ್ದಾರ್ಥಕೋಶ : ಅಭಿಧಾನ ಸಾಮುದ್ರಿಕಂ . . . ಎಂಬಿವು ಮೊದಲಾದ ನರವೈದ್ಯಮುಮಂ ಓದಿಸಿದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೩–೧೫). ೬. "ಕೀರ್ತಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೧). [ಸಂ.]

ಅಭಿಧಾನದೋಱು (ನಾ). ಹೇಳು; ನಿರೂಪಿಸು : ದಾನಕೆ ಪಾತ್ರದೀಕ್ಷೆಗೆ ಯೋಗ್ಯರೆಂದು ವಿಧಾನದೋಱಿದನಯ್ಯನಂದು ಜ್ಞಾನಕೆ ಧ್ಯಾನಕೆ ದಕ್ಷರೆಂದಾನಭಿಧಾನದೋಱಿದನೊಪ್ಪಿರೆಂದ (ಭರಚ. ೬೦–೮೩). [ಅಭಿಧಾನ + ತೋಱು₁]

ಅಭಿಧಾನಪದ (ನಾ). ನಾಮಪದ : ನಾಮಪದ ಅಭಿಧಾನಪದಂಗಳಾದ (ಶಮುದ. ೮೦ ಟೀಕೆ). [ಅಭಿಧಾನ + ಪದ]

ಅಭಿಧಾನಪರಂಪರೆ (ನಾ). ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳ ಕೋಶ; ನಿಘಂಟು : ಲಿಪಿಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರಮಭಿಧಾನಪರಂಪರೆ ನಾಟಕ ಪ್ರಯೋಗಂ ಕಾವ್ಯಂ ನೃಪನೀತಿಜೋಯಿಸಂ ರತ್ನಪರೀಕ್ಷೆ ವಿಷಾಪಹರಣಮಾಯುರ್ವೇದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೫೮). [ಅಭಿಧಾನ + ಪರಂಪರೆ]

ಅಭಿಧಾನಪ್ರವೀಣ (ನಾ). ನಿಘಂಟುಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲವನು : ವ್ಯಾಕರಣಪರಿಣತನಲಂಕಾರಪರಿಚಿತನನೇಕ ರಸನಿಪುಣನಭಿಧಾನ ಪ್ರವೀಣಂ (ಹಚಕಾ. ೧–೪). [ಅಭಿಧಾನ + ಪ್ರವೀಣ]

ಅಭಿಧಾವೃತ್ತಿ (ನಾ). ವಾಚ್ಯಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿ : ಸಂಕೇತಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ತಿಳಿಸುವ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿಗೆ ಅಭಿಧಾವೃತ್ತಿಯೆಂದೂ . . . ಹೆಸರು (ಭಾರವಿಾ. ೨೨೩). [ಅಭಿಧಾ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಭಿಧಾವ್ಯಾಪಾರ (ನಾ). = ಅಭಿಧಾವೃತ್ತಿ : ಶಬ್ದವು ಮುಖ್ಯವಾದ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು (= ಅಭಿಧಾವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು) ಬಿಟ್ಟು ಗುಣವೃತ್ತಿಯಿಂದ (= ಲಕ್ಷಣಾವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ) ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಜನವೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದಷ್ಟೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೪೬). [ಅಭಿಧಾ + ವ್ಯಾಪಾರ]

ಅಭಿಧೀಯಮಾನ (ನಾ). ವಾಕ್ಯದ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥ; ಅಭಿಧಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ತೋರುವ ಅರ್ಥ: ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವ ವಕ್ತೃವಿನ ಒಟ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೇ ಇಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ಹೆಸರು; ಇದು ಅಭಿಧೀಯಮಾನ, ಪ್ರತೀಯಮಾನ, ಧ್ವನಿರೂಪ ಎಂದು ಮೂರು ಬಗೆ (ಭಾರಮಿಾ. ೯೧). [ಸಂ.]

ಅಭಿಧೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಸರು; ನಾಮಧೇಯ. ೨. ಮುಖ್ಯವೆನಿಸಿದ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿ. ೩. ಮಾತು; ಶಬ್ದ. [ಸಂ. ಅಭಿಧಾ]

ಅಭಿಧೇಯ (ನಾ). ಹೆಸರುಳ್ಳ ವಸ್ತು; ಅಂಕಿತವುಳ್ಳದ್ದು: ಇವು ಕಾಳಿಂಗಾಭಿಧೇಯಪ್ರವಿದಿತಮಿವು ಕಾಂಭೋಜ ಬಾಹ್ಲೀಕ ದೇಶೋದ್ಭವಮಶ್ವಂ (ಕಾದಂಉ. ೮೨೫). ೨. ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ: "ಅಭಿಧೇಯಮೆಂದು ಅರ್ಥಂ" (ಶಮದ. ೭ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಅಭಿಧೇಯಾರ್ಥ (ನಾ). ಶಬ್ದದ ಅಥವಾ ವಾಕ್ಯದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ; ವಾಚ್ಯಾರ್ಥ: ಸಂಕೇತಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ತಿಳಿಸುವ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿಗೆ ಅಭಿಧಾವೃತ್ತಿಯೆಂದೂ, ಇದರಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅಭಿಧೇಯಾರ್ಥ, ವಾಚ್ಯಾರ್ಥ ಅಥವಾ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ ಎಂದೂ ಹೆಸರು (ಭಾರಮಿಾ. ೨೨೩). [ಅಭಿಧೇಯ + ಅರ್ಥ]

ಅಭಿಧ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಏನನ್ನಾದರೂ ಕುರಿತು ಚಿಂತಿಸುವುದು; ಚಿಂತನೆ. ೨. ಬಯಕೆ; ಆಸೆ: "ಭಿಕ್ಷುವು, ಮಹಾರಾಜ, ಲೋಕದ ಮೇಲಿನ ಅಭಿಧ್ಯೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಅಭಿಧ್ಯೆ ಹೋದ ಚಿತ್ತದಿಂದ ವಿಹರಿಸುವನು . . ." (ಬುದ್ಧಪ. ೧೯೧). ೩. ಹೆರವರ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತನಗಾಗಿ ಬಯಸುವ ದುರಾಶೆ. [ಸಂ. ಅಭಿಧ್ಯಾ]

ಅಭಿನಂದನ (ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು: ಸಮಸ್ತ ವಿದ್ಯಾಪತಿ ನಾಭಿನಂದನನುಪಾಶ್ರಿತ ಭವ್ಯ ಜನಾಭಿನಂದನಂ (ಆದಿಪು. ೧–೪೦). ೨. ಕೊಂಡಾಟ; ಪ್ರಶಂಸೆ; ಗೌರವ ತೋರಿಸುವುದು. ೩. ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಆಶೆ. ೪. ಸಂತೋಷ ಸೂಚನೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿನಂದನೀಯ (ಗು). ಅಭಿನಂದನೆಗೆ ಅರ್ಹವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಭಿನಂದನೆ (ನಾ). ೧.=ಅಭಿನಂದನ ೨: ಅಭ್ಯಾಸ, ಅನುಭವ, ಮನೋಭಾವ, ಅಭಿನಂದನೆ– ಇತ್ಯಾದಿಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಳಗೊಂಡು ಸಮಾಜ ಜೀವನದ ವಿವಿಧ ಅನುಭವ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೬೩). ೨. = ಅಭಿನಂದನ ೪: ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನಿಮಗೆ ನಾನು ತುಂಬಾ ಅಭಿನಂದನೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ (ಕಾವೇರಿ. ೧೯). [ಸಂ. ಅಭಿನಂದನಾ]

ಅಭಿನಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಗಳು; ಕೊಂಡಾಡು; ಪ್ರಶಂಸಿಸು: ಇಂದಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಸಾಂಗಗೊಳಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಅವರನ್ನು . . . ಅಭಿನಂದಿಸುತ್ತೇನೆ (ಆಬೋಲಿ. ೧೬೯). ೨. ಸಂತೋಷವನ್ನು ಸೂಚಿಸು. [ಅಭಿನಂದನ + –ಇಸು$_3$]

ಅಭಿನಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಮಸ್ಕರಿಸು; ವಂದಿಸು: ನಳಿನನಾಭನ ಪಾದಪದ್ಮವನೊಲವಿನಿಂದಭಿನಮಿಸಿ ಭಟಾವಳಿಗೆ ನೇಮವ ಕೊಟ್ಟನಂತಕಸೂನುಸಂಗರಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯–೧೧). [ಅಭಿನಮನ್ಯ$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಭಿನಯ (ನಾ). ೧. (ನಾಟಕ ಅಥವಾ ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ) ಅಂತರಂಗದ ಭಾವಗಳನ್ನು ಅಂಗಚಲನಾದಿಗಳಿಂದ ತೋರಿಸುವುದು: ಪ್ರಕರಣದಿಂ ಶಬ್ದಾಂತರದ ಕೂಟದಿಂದಭಿನಯಂಗಳಿಂದಿಷ್ಟಾರ್ಥ ಪ್ರಕಟನಮಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೧); ಪಿಡಿದಭಿನಯಿಸಿದರೆಸೆವಭಿನಯಮುಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೬೩ ವ). ೨. ಅಂಗವಿನ್ಯಾಸಾದಿಗಳಿಂದ ರಸಭಾವಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವುದು: ಪ್ರಕಟಾಂಗಿಕ ವಾಚಿಕ ಸಾತ್ವಿಕಮಾಹಾರ್ಯಂಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕಭಿನಯಮುಮಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೯). ೩. ನೈಜವಲ್ಲದ ತೋರಿಕೆ; ನಟನೆ; ಕಪಟ. [ಸಂ.]

ಅಭಿನಯಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಅಭಿನಯ ಸಮೇತವಾಗು: ಪಿರಿದು ಸುಳಾದಿ ತಾಳದಲಿ ಕರದಭಿನಯಗೂಡಿ ಕಡು ಕುಶಲದೆ ನಾಟ್ಯದಿರವ ಮೆಱೆದ ರಂಗನೆಯರು (ಕಂನವಿ. ೮–೬೧). [ಅಭಿನಯ + ಕೂಡು$_1$]

ಅಭಿನಯಚತುಷ್ಟಯ (ನಾ). ಆಂಗಿಕ, ವಾಚಿಕ, ಸಾತ್ವಿಕ, ಆಹಾರ್ಯ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಅಭಿನಯ: ಅಂಗ ಪ್ರತ್ಯಂಗ ಸಂಭವಾಂಗಿ ಕಾದ್ಯಭಿನಯ ಚತುಷ್ಟಯ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಶ್ರುತಕಳಾಪರಿಣತನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೮೦ ವ). [ಅಭಿನಯ + ಚತುಷ್ಟಯ]

ಅಭಿನಯಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಅಭಿನಯಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ; ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ: ಮಾನವನು ನೃತ್ಯ ಮೊದಲಾಗಿ ಅಭಿನಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡನು (ಸಾಹಿವಿ. ೧೨೮). [ಅಭಿನಯ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಅಭಿನಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅನುಕರಿಸಿ ತೋರು; ನಟನೆಯಿಂದ ತೋರಿಸು: "ಅಭಿನಯಿಸು – ಅನುಕರಣೇ" (ಶಮದಾ); ಆಗಳ್ ಕರ್ಣನ ಬಱಿವಱಿಯನೆ ಪೋಪುದನಭಿನಯಿಸುವಂತೆ . . . ಮೂರ್ಛೆವೋದ ದುರ್ಯೋಧನನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೨೦ ವ); ಅಱ್ತಿಯಿಂದಾಂ ರಾಮಚಂದ್ರನಾಗಿಯುಂ ಮಹಾದೇವಿ ಸೀತಾದೇವಿಯಾಗಿಯುಂ ನಾಟಕಮನಭಿಯಿಸಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೯೬–೧೨); ದಿವಿಜರಂ ಜಱಿಜಱಿವುತಭಿನಯಿಸಿ ಹಾಸ್ಯರಸಮಂ ಸಭೆಗೆ ಕರೆಕರೆವುತುಂ ಭೃಂಗಿ . . . ಶಿವನಿದಿರೊಳೆಸೆದಿರ್ದನು (ಚಿಬಪು. ೨–೨೭); ಕಾವ್ಯದ ಒಂದು ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಅಭಿನಯಿಸುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿದರು (ಶಾಲೆಮ. ೭೪). [ಅಭಿನಯ + –ಇಸು$_3$]

ಅಭಿನಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಭಿನಯಿಸು; ಕುಣಿಸು: ಮುದ್ರಿಗಳಿಂದಲಿ ಬಲು ರಮ್ಯವಾದ ಹಸ್ತ ಅದ್ರಿಯ ನೆಗಹಿದ ಅಗೋಚರವಾದ ಹಸ್ತ (ಕಾ)ಕದ್ರುವೆ ತುಳಿವಾಗ ಅಭಿನಲಿಸುವ ಹಸ್ತ ಅದೃತ (ಅದ್ವೈತ) ವಿಜಯವಿಠಲ ತಿರುವೆಂಗಳ,ಭದ್ರ ಗಜರಾಜ ವರದನ್ನ ಹಸ್ತ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೫೬–೬). [ಅಭಿ$_0$ + ನಲಿಸು]

ಅಭಿನವ (ಗು). ಹೊಸದಾದ; ನೂತನವಾದ: ಉಭಯಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿಗಮಭಿನವಚಕ್ರವರ್ತಿಗಂ ದೊರೆಯೊಳರೆ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೩೯). [ಸಂ.]

ಅಭಿನವಾಗತ (ನಾ). ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದವನು: ಭುವನಾಧೀಶ್ವರಸುತನಭಿನವಾಗತಂ ಮಾನ್ಯನಪ್ಪನಾರಾಧ್ಯನೆ ದಲ್ (ಕಾದಂಉ. ೫೪). [ಸಂ.]

ಅಭಿನವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಸದು ಮಾಡು; ಹೊಸದಾಗಿ ಮಾಡು; ಅತ್ಯುತ್ತಮ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಡಸು, —ನೆರವೇರಿಸು: ಚೆಲುವು ಮಿಗೆ ಪೂಜಾಪ್ರಬಂಧಗಳನಭಿನವಿಸುವಂ [ಪಾಠಾಂ. ನಯಿ] ದಶಾಂಗಾಮಿಳಿತ ಧೂಪವನಿತ್ತು ದೀಪಾರತಿಯನೆತ್ತುವನು (ಬಸಪು. ೪೧–೨೨); ಮಲುಹಣಸ್ತವವೆನಲು ತತ್ಕ್ಷಣದೊಳಗೆ ಮೂವತ್ತಾಱು ಶ್ಲೋಕಂಗಳನಭಿನವಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮಿಸಿ] ರಚಿಸಿದಾಗಳ್ ಮೆಚ್ಚಿ ಶಂಕರನು (ಬಸಪು. ೪೨–೩೯); ಚೆಲುವು ಮಿಗೆ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿವಲಯಾವಳಿಗಳಂ ಸೌವರ್ಣಪಟ್ಟಂಗಳನಭಿನವಿಸಿ ಬಾಸಿಗಂಗಳನಿಕ್ಕಿ ಹಣೆಗಳಲಿ (ಬಸಪು. ೫೬–೬). ೨. ಹೊಸದಾಗು; ಸೊಗಸಾಗು: ಗಂಗಾದೇವಿಯುರದಲಿ ಮೊಳೆವುತಿರ್ದವು ಮೊಲೆಗಳನಭಿನವಿಸಿ (ಬಸಪು. ೪–೨೧). [ಅಭಿನವ + –ಇಸು$_3$]

ಅಭಿನಾಳಿ (ನಾ). ಅಭಿನಯಗಳ ಸಮೂಹ (?): ಪೇಳೆನಗೆ ತಾಳಮರ್ದಳೆ ಗೀತ ಸಮ್ಮೇಳಗಳ ಗತಿಗೆಯಡಿಯಂ ನಟಿಸಿಯಖಿಳಯಭಿನಾಳಿಗಳ ಕರನೇತ್ರಯುಗಂಗಳಿಂದೆ ತೋರುವ ಪ್ರೌಢನಾಯಕಿಯಳಾ ಲೀಲೆ (ನವಮೋ. ೫–೪). [ಸಂ. ಅಭಿನಯಾಳಿ ?]

ಅಭಿನಿರೂಪಣ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುವುದು ; ಉತ್ತಮವಾದ ವಿವರಣೆ. 'ಅಭಿನಿರೂಪಣಂಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಭಿನಿರೂಪಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸು, —ವಿವರಿಸು : ಸುರಭಿ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಂ ಸುರಭಿ [ಗ್ರೀಷ್ಮರ್ತು] ಸುರಭಿ ಸರ್ವಮನೋಜ್ಞಂ ಸುರಭಿ ಸುರಧೇನುವೆಂದಭಿನಿರೂಪಣಂಗೆಯ್ವರರಮೆ ಶಬ್ದಾಗಮಿಕರ್ (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೩೫–೧೦೧).
[ಅಭಿನಿರೂಪಣ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಅಭಿನಿರ್ಮುಕ್ತ (ಗು). ೧. ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ ; ಬಿಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಹೊತ್ತು ಮುಳುಗುವ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ನಿದ್ರಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಅಭಿನಿರ್ಯಾಣ (ನಾ). ದಂಡಯಾತ್ರೆ ; ಧಾಳಿ ನಡಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿನಿವೇಶ (ನಾ). ೧. ಆದರ ; ಆಸಕ್ತಿ : ಪುರುಷನಾತ್ಮಸಮಯಗುಣ ಪರಸಮಯದೋಷ ವಿಶೇಷ ಪರಿಚ್ಛೇದದಿನಾವುದೊಂದು ಗುಣ ಬಹುಳಮವಜಕೊಳಭಿನಿವೇಶಂ ಶ್ರೇಯಂ (ಅಜಿಪು. ೮–೨೮ ವ). ೨. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಕಾಲದಿಂದ ಬಲವಾಗಿ ಹುದುಗಿರುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ವಿಶೇಷ ; ನಂಬಿಕೆ : ಆದಱಿಂ ಪರಲೋಕ ಸುಖಾರ್ಥಮಾತ್ಮಾಸ್ತಿತ್ವಾಭಿನಿವೇಶದಿಂ ತನುಧನ ನಿಧನಂಮಾಡಿ ಸೇದೆಗಿಡಲ್ವೇಡ (ಆದಿಪು. ೨–೯ ವ) ; ಅರಿಸ್ಟಾಟಲನ . . . ಮತಗಳ ಮೇಲಿನ ಅಭಿನಿವೇಶವು ಸುಲಭವಾಗಿ ಹೋಗುವುದೇ (ವಿಜ್ಞಾ.ಕ. ೩೪). ೩. ಹಿಡಿದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತೇನೆಂಬ ದೃಢ ನಿಶ್ಚಯ, —ಹಟ. [ಸಂ.]

ಅಭಿನಿಷಾದಿ (ನಾ). ಎದುರಿಗಿರುವ ಮಾವಟಿಗ ; ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿರುವ ಜೋದ, —ಮಾವುತ : ವಿಪಕ್ಷವಿಶಿಖಮೋಕ್ಷ ಟಂಕಾರಮನೆ ಜಗದುದಗ್ರನಿಜವೀರಗ್ರಹಸ್ತೋಭನಾಕ್ಷರಮೆಂದುಂ ಬಗೆದಭಿನಿಷಾದಿಯುಮಂ . . . ನಿಜವಿಜಯ ಸಿಂಧುರಮುಮಂ ತಿಣ್ಣಂ ನೂಂಕಲುಮವುಂಕಲುಂ ಬೆಸಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೪–೯೮ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭಿನೀತ (ಗು). ೧. ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಅಭಿನಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಭಿನಯಿಸಿದ. ೩. ಉತ್ತಮವಾಗಿ ಕಳೆಗೊಳಿಸಿದ, —ಸಂಸ್ಕರಿಸಿದ; ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. ೪. ಉಚಿತವಾದ; ಯುಕ್ತವಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಒಪ್ಪತಕ್ಕ. (ನಾ). ೫. ಸಮಚಿತ್ತ ; ದಯಾಳು ; ಕ್ಷಮಾಶೀಲ ; ಸ್ನೇಹಪರ. [ಸಂ.]

ಅಭಿನುತ (ಗು). ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ; ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟ ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ : ಅಭಿನುತಕಲ್ಪಮಹೀಜಂಗಳಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೦೦). [ಸಂ.]

ಅಭಿನುತಿ (ನಾ). ಹೊಗಳಿಕೆ ; ಕೊಂಡಾಟ ; ಸ್ತೋತ್ರ : ನಿರ್ಮಳತರತನುವನೀಯನೆ ಮಯೂರಂಗಭಿನುತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ (ಬಸವಪು. ೫೪–೬೯). [ಸಂ.]

ಅಭಿನುತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಡಾಡು ; ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡು ; ಹೊಗಳು : ಇಳೆಯುಂ ಶಿವಶರಣರುಂ ಅಭಿನುತಿಸೆ (ಉದ್ಭಟದೇ. ೩–೧೪).
[ಅಭಿನುತಿ + –ಇಸು₃]

ಅಭಿನೂತ (ಗು). = ಅಭಿನುತ : ಅಭಿನೂತಕೇತಕೀಕಿಸಲಯಾಪಹಸಿತ ಕರತಲಪಲ್ಲವೆ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೧೦೭ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭಿನೂತೆ (ನಾ). ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟವಳು ; ಶ್ರೇಷ್ಠಳಾದವಳು : ನೃಪೇಂದ್ರನಾ ವನಾಂತದಿನಭಿನೂತೆಯಪ್ಪ ಪರಿಚಾರಿಕೆ ಚಂಪಕಮಾಲೆಯೆಂಬೊಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೩–೧೪೮). [ಸಂ. ಅಭಿನೂತಾ]

ಅಭಿನೇತೃ (ನಾ). ನಟ ; ಅಭಿನಯಿಸುವವನು : ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅವರು ಪಾಕಿಸ್ತಾನದ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಅಭಿನೇತೃವಾದರು (ಬೆಸಂಕ. ೧೧–೨–೬೫ ; ೮–೩). [ಸಂ.]

ಅಭಿನೇತ್ರಿ (ನಾ). ನಟಿ : ಅಭಿನೇತ್ರಿಯ ರಾಣಿಗೆ ಅಭಿವಂದನೆ (ಆಶ್ರಮು. ೮೬). [ಸಂ. ಅಭಿನೇತ್ರೀ]

ಅಭಿನೇಯ (ಗು). ೧. ಅಭಿನಯಿಸಿ ತೋರತಕ್ಕ. (ನಾ). ೨. ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯ : ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ದೃಶ್ಯವೆಂದೂ, ಶ್ರವ್ಯವೆಂದೂ ಭಾಗಮಾಡುವುದು ಎರಡನೆಯ ಕ್ರಮ, ದೃಶ್ಯಕ್ಕೆ ಅಭಿನೇಯವೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೪೧). ೩. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ವ್ಯಂಗ್ಯಧ್ವನಿ : ಅಭಿನವಗುಪ್ತರು ಅಭಿನೇಯಾರ್ಥ ಎಂಬ ಮೂಲದ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಭಿನೇಯ=ವ್ಯಂಗ್ಯಧ್ವನಿ ; ಆದರ ವ್ಯಂಜಕ= ವಾಚ್ಯಾರ್ಥ = ಕಾವ್ಯಾರ್ಥ ಎಂದು ನಯನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೪೯). [ಸಂ.]

ಅಭಿನೇಯಾರ್ಥ (ನಾ). ನಾಟಕವೇ ಮೊದಲಾದ ರೂಪಕ ಪ್ರಭೇದಗಳು : ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಭೇದಗಳುಂಟು . . . 'ಅಭಿನೇಯಾರ್ಥ', 'ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ', 'ಕಥಾ' ಇತ್ಯಾದಿಗಳು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೪೧).
[ಅಭಿನೇಯ + ಅರ್ಥ]

ಅಭಿನ್ನ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯಲ್ಲದ ; ಒಂದೇ ಆದ : ಭಿನ್ನನಂತಿರೆ ತೋಱಿ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನನೆನಿಸಿಯೆ ಮೆಱೆವ ತಿಳಿಯಲಭಿನ್ನನೈ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯–೭೧). ೨. ಒಡೆಯದ ; ಮುರಿಯದ : ಅಭಿನ್ನಸುವ್ರತಲೋಲ ಗುಣಸಂಪನ್ನನಂಗವಿಕಾರದೂರೈಕಪ್ರವರ್ತನನು (ಬಸವಪು. ೩೦–೨). ೩. ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಹೊಂದದ. [ಸಂ.]

ಅಭಿನ್ನಾಂಗಿ (ನಾ). ಏಕರೂಪಳು ; ಒಂದೇ ರೂಪವುಳ್ಳವಳು : ಹಿಮಶೈಳದೊಳಂ ಜಳಧಿಯೊಳಮೆಂತಭಿನ್ನಾಂಗಿ ಗಂಗೆ ಸಂಗತೆ (ಆದಿಪು. ೧–೭೭). [ಸಂ. ಅಭಿನ್ನಾಂಗೀ]

ಅಭಿಪನ್ನ (ನಾ). ೧. ಆಶ್ರಯಿಸಿದವನು ; ಮರೆಹೊಕ್ಕವನು : ಜೈವಾತೃಕರ್ ದೋಷಾಕರರಲ್ತು ; ಪುರಸ್ಕೃತರಭಿಪನ್ನರಲ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭–೨೩). ೨. ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದವನು. ೩. ಶತ್ರುವಿನ ಆಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವನು. ೪. ತಪ್ಪುಕೆಲಸ ಮಾಡಿದವನು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಪಾತ (ಗು). ಪ್ರಗತಿಹೊಂದುತ್ತಿರುವ ; ಮುನ್ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ : ನಾವೀಗ ಕಾಣುತ್ತಿರುವುದು ತೀರ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವಂಥ ವಿಶಾಲವೂ ಅಭಿಪಾತವೂ ಹಾಗೂ ಕಲಾನಿರೂಪಣಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಅರ್ಥವಿವರಣೋಪೇತವೂ ಆದ ಆಂದೋಲನದ ಮೊದಲನೆಯ ಮೆಟ್ಟಲು (ಪ್ರಬಂಧ. ೧೩೩). [ಸಂ.]

ಅಭಿಪ್ರಾಣಿ (ನಾ). ಸಾಧು ; ಬಡಜೀವಿ : ನಮ್ಮ ತರಲ ಎಂಥ ಒಳ್ಳೇ ಹುಡುಗ ! ಈ ದಿಕ್ಕೇಡಿ ಹಿಮಿ ಅವನ ಮೇಲೆ ವಿಧವಾವಿವಾಹದ ಆರೋಪ ಹೊರಿಸಿದ್ದಳು. ಅವನು ಅಭಿಪ್ರಾಣಿ, ಲೋಕಲಜ್ಜೆಗೆ ಅಂಜಿ ಊರುಬಿಟ್ಟೇ ಓಡಿಹೋದ (ಎರಸೆ. ೫೯) ; ನಾನೊಂದು ಅಣುಜೀವ, ಅಭಿಪ್ರಾಣಿ (ಅಂತರಾ. ೭). [ಸಂ.]

ಅಭಿಪ್ರಾಯ (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವ ; ಇಷ್ಟ ; ಆಶಯ : ಆ ಯುವತಿರತ್ನಮುಂ ಭವದೀಯಾತ್ಮಜ ಪುರುಷರತ್ನದೊಳ್ ಕೂಡುವಭಿಪ್ರಾಯಂ ಪ್ರೀತಿಲತಾಶಾಖಾಯಮನದರ್ಪಿಸೆನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೩೪) ; ಪ್ರಾಯಂ ಕೂಸಾದೊಡಭಿಪ್ರಾಯಂ ಕೂಸಕ್ಕುಮೆ (ಶಮುದ. ೨೪೩ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಗುರಿ ; ಉದ್ದೇಶ : ನಿನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ನನಗೆ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೩. ತಾತ್ಪರ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಪ್ರೇತ (ಗು). ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟ ; ಉದ್ದೇಶಪಟ್ಟ : ತೈಜಸಕರ್ಮಣದ್ವಯಂ ಸಂಸಾರಿಜೀವಕ್ಕೆ ಅಭಿಪ್ರೇತಗತಿ ನಿರೋಧ ಹೇತುವಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೦೭). (ನಾ). ೨. ಅಭಿಪ್ರಾಯ ; ಉದ್ದೇಶ : ಈ ತರದುದ್ಧತಾಘನಿಕರಂ ಕಿಡುಗುಂ ದಲಮೋಘಮೆಂಬಭಿಪ್ರೇತದಳುರ್ಕೆಯುಂ ರುಚಿಯುಮಿಲ್ಲದೊಡೇವುವೊ ಪೇೞ್ ವ್ರತಾದಿಗಳ್ (ಜೀವಸಂ. ೧೧–೪) ; ತಾತ್ವಿಕವಾಗಿ ಕಾಮತತ್ವದ ವಿಜಯ, ಕಾವನಗೆಲ್ಲ ಇದರಲ್ಲಿ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾಗಿದೆ (ಕಸಾಚ. ೨೧೦) ; ಅಭಿಪ್ರೇತವಾದ ರಸವು ಧ್ವನಿತವಾಗುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪಲೇ ಬೇಕು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೪೦). [ಸಂ.]

ಅಭಿಭವ (ನಾ). **೧.** ಸೋಲು. **೨.** ದೈನ್ಯ; ಕಷ್ಟ; ಪಾಡು : ಪ್ರಭು ವಾಕ್ಯದಿಂದಂಜದಾತ್ಮಾಮೃತವನುಂಡು ಅಭಿಭವವಳಿದೀಶರಹರು (ಭರಜ. ೬೬-೧೩೫). **೩.** ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುವುದು ; ಅವಮಾನ : ಪ್ರಭು ಕಿಱಿಯಾತನಂ ನಿಜಿಸಿ ರಾಜ್ಯದೊಳೆನ್ನನವಸ್ತುಮಾಡಿ ಪೂಣ್ದಭಿಭವ ಮಾಗಳೀ ಭವದೊಳಿಂತಿದು ನೀಗದು (ಆದಿಪು. ೨-೩೯). [ಸಂ.]

ಅಭಿಭವದಾಯಿ (ನಾ). ಕಷ್ಟವನ್ನು ತರತಕ್ಕವನು ; ಸೋಲುಂಟು ಮಾಡುವವನು : ಜೀಯ ಭಾಸ್ಕರಭೌಮರಶುಭಸ್ಥಾಯಿಗಳು ಗುರು ಮಂದರಭಿಭವದಾಯಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨-೪).
[ಸಂ. ಅಭಿಭವದಾಯಿನ್]

ಅಭಿಭವಮೆಯ್ದು (ಕ್ರಿ). ಸೋಲನ್ನು ಹೊಂದು ; ಅವಮಾನವನ್ನು ಪಡೆ : ಅಭಿಭವಮೆಯ್ದಿದ ತನಗಿಂ ಸ್ವಭಾವ ಸೌಭಾಗ್ಯವಱಿಯೆ ಬೇಡಿದೊಡಂ ದುರ್ಲಭಮಕ್ಕು (ಜಗವಿ. ೧೨-೭೩). [ಅಭಿಭವ + ಎಯ್ದು]

ಅಭಿಭವಿಸು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಸೋಲಿಸು : ಅಭಿಭವಿಸಿ ಕಪಿಧ್ವಜಿನಿಯುನ ಭಯರ್ ಪರಿತಂದು ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರಂ ಕಂಡು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೯೨). **೨.** ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು; ಅವಮಾನಗೊಳಿಸು: ನಾನಾ ನಿಶಿತ ಸ್ಫುರಿತ ಹೇತಿಪ್ರಭೆಯನುಳ್ಕಾಪಾತ ಪ್ರಭೆಗಳಭಿಭವಿಸೆಯುಂ (ಜಗವಿ. ೧೨-೨೮ ವ). **೩.** ಆಯಾಸಗೊಳಿಸು; ಸಂಕಟಪಡಿಸು; ಶಕ್ತಿಗುಂದಿಸು : ಅಭಿಮನ್ಯು ಮರಣವಾರ್ತಾ ಪ್ರಭೂತಶೋಕಾಗ್ನಿ ಧರ್ಮತನಯನನಿರದಂದಭಿಭ [ಪಾಠಾಂ. ನ] ವಿಸಿ ತನ್ನನಳುರ್ದಂತೆ ಭಾಸ್ಕರಂ ಕೆಂಕಮಾದನಸ್ತಾಚಲದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೦೬); ಅಭಿಭವಿಸುವ ಶುಭಕರ್ಮ ಪ್ರಭಾವದಿಂದೀತನಿನ್ನೆಗಂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾನುಭವಿಯೆನಿಸಿರ್ದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೧೧); ಅಭಯಾಮಲಕಾಕ್ಷಂಗಳ್ ಸುಭಾಂಡದಿಂ ಕ್ವಥಿತಮಾದ ಜಲಮಂ ಕುಡಿಸಲ್ಕಭಿಭವಿಪ ವತ್ಸನಾಭಪ್ರಭವಭಯಂ ಪಿಂಗುಗುಂ (ಖಮುದ. ೨-೨೯). [ಅಭಿಭವ + -ಇಸು$_3$]

ಅಭಿಭಾಷಣ (ನಾ). ಎದುರಿಗೆ ಮಾತನಾಡುವುದು ; ಕುರಿತು ಹೇಳುವುದು : ಸಭಾಪತಿಯ ಅಭಿಭಾಷಣ (ನಿಬಂಧ. II, ೩೦೧). [ಸಂ.]

ಅಭಿಭೂತ (ಗು). **೧.** ಸೋತುಹೋದ. (ನಾ). **೨.** ತೊಂದರೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದವನು. **೩.** ಅವಮಾನ ಹೊಂದಿದವನು ; ಸೋಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು : ವ್ಯಸನಾಭಿಭೂತನಾವನುಮನುರಾಗವೇಗದೆ ಹಿತಾಹಿತಚಿಂತೆಯನೇಕೆ ಮಾಡುಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೧೬). [ಸಂ.]

ಅಭಿಭೂತಿ (ನಾ). **೧.** ಮಹತ್ತರವಾದ ಶಕ್ತಿ. **೨.** ಸೋಲು ; ಪರಾಜಯ. **೩.** ಅವಮಾನ. **೪.** ಕಷ್ಟ ; ಕ್ಲೇಶ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಮಂತ್ರಣ (ನಾ). **೧.** ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿರುವಂತೆ ಸಂದರ್ಭೋಚಿತವಾದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಜಪಿಸಿ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಪವಿತ್ರತೆಯುಂಟು ಮಾಡುವುದು. **೨.** ಆಹ್ವಾನ ; ಕರೆ : "(ಅ)ಕಾರಣಂ, ಆಹ್ವಾನಂ, ಅಭಿಮಂತ್ರಣಂ – ಈ ೩ ಕರೆಹ" (ಹಲಾಯು. ೨೫-೧೫೩). [ಸಂ.]

ಅಭಿಮಂತ್ರಿತ (ಗು). **೧.** ಮಂತ್ರಗಳ ಮೂಲಕ ಸಂಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ : ಪೂತ ಶಿವಮಂತ್ರಾಭಿಮಂತ್ರಿತಭೂತಿ ರುದ್ರಾಕ್ಷಾದಿ ಭೂಷಿತಜಾತನಿರ್ಮಳ ಪಂಚಮುದ್ರಾಧಾರರಂ ಮಾಡಿ (ಬಸಪು. ೪೯-೪೧). **೨.** ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಆಲೋಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. **೩.** ಕರೆದ ; ಆಹ್ವಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸಿ ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸು,— ಶಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾಗಿ ಮಾಡು : ಕಸೆಯಂ ಬಿಟ್ಟುಜದಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಚಕ್ರಮನಸುರವೈರಿಯಿಡುವಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೧); ಮಂತ್ರದಿನಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಜಲಮಂ ಮೊಗದೊಳ್ ತಳಿಯೆ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦-೧೪); ಸಾಯಕಮನಭಿಮಂತ್ರಿಸುತ ವೈನಾಯಕಾಸ್ತ್ರವ ಹೂಡಿದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦-೩೫). **೨.** ಆಹ್ವಾನಿಸು ; ಆಮಂತ್ರಿಸು : ಮಂತ್ರಾಕ್ಷರ ನಿಯಮದಿನಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಬರಿಸಿದೊಡೆ ವಾಯುದೇವಂ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೪).
[ಅಭಿಮಂತ್ರಣ + -ಇಸು$_3$]

ಅಭಿಮತ (ಗು). **೧.** ಇಷ್ಟವಾದ ; ಒಪ್ಪಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). **೨.** ಅಭಿಪ್ರಾಯ ; ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವ : ಖಾತಿ ಕಂದದು ಮನದ ಧೈರ್ಯದ ಧಾತು ಕುಂದದು ಲಜ್ಜೆಯಭಿಮತ ಜಾತಿಗೆಡದು ವಿರೋಧ ಬಿಡದು ಯುಧಿಷ್ಠಿರಾದ್ಯರಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೩-೩೩). **೩.** ಇಷ್ಟವಾದುದು ; ಪ್ರಿಯವೆನಿಸಿದುದು : ಏನೇನಭಿಮತಮಂ ಪೇೞ್ನೀನಾಸ್ವಾದಿಸಿದೆ ದೇವಿಯರಮನೆಯೊಳೆನಲ್ಕೇನೇನಭಿಮತಮಂ ಕೇಳಾನಾಸ್ವಾದಿಸಿದೆನಿಲ್ಲ ನೃಪಕುಲತಿಲಕಾ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫); ಜನಕನೆ ನಾಂ ನಿನಗೆನಗಾ ದನುಜಹರಂ ಜನಕನದಱಿನಾನಭಿಮತಮಂ ನಿನಗೆನಗಭಿಮತಮಂ ವಿಷ್ಣು ನೆಗಟ್ಚಿದೊಡೆ ಮಗದಾರ ಚರಣಂ ಶರಣಂ (ಜಗವಿ. ೧-೩೪). **೪.** ಆದರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾದವನು ; ಗೌರವಾರ್ಹ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಮತಫಲಚಕ್ರ (ನಾ). ಇಷ್ಟವಾದ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ಚಕ್ರ, —ಯಂತ್ರ : ಭವರಹಿತಮಪ್ಪ ಜಿನೇಂದ್ರನ ಯಂತ್ರಮಿದು ಅಭಿಮತಫಲಚಕ್ರಮೆಂಬುದು ಈ ಯಂತ್ರದ ಪೆಸರು (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೧೦-೪೦).
[ಅಭಿಮತ + ಫಲ + ಚಕ್ರ]

ಅಭಿಮತಾರ್ಥ (ನಾ). ಪ್ರಿಯವಾದ ಪ್ರಯೋಜನ ; ಬಯಸಿದ್ದು ; ಇಷ್ಟಾರ್ಥ : ನೀಂ ಪರದೈವತಕಳಾಸ್ವರೂಪನಾಗಿ ತೋರ್ಪೆ ನಿನ್ನಭಿಮತಾರ್ಥಮನೆ ಮಾಡಿ ಕೃತಾರ್ಥರಪ್ಪೆವು (ಜಗವಿ. ೪-೬೯ ವ).
[ಅಭಿಮತ + ಅರ್ಥ]

ಅಭಿಮತಿ (ನಾ). **೧.** ಬಯಕೆ ; ಇಷ್ಟ. **೨.** ಗರ್ವ. **೩.** ಗೌರವ ; ಮರ್ಯಾದೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಮತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಡು ; ಸಮ್ಮತಿಸು : ನನ್ನ ಹಾಗೆಯೇ ಅಭಿಮತಿಸುವರೆಂದು ತಿಳಿಯುವೆನು (ಶಾಕುಂತ. ೪೫-೧೨).
[ಅಭಿಮತ + -ಇಸು$_3$]

ಅಭಿಮರ (ನಾ). **೧.** ಕೊಲೆ; ನಾಶ. **೨.** ಯುದ್ಧ; ಕಾಳಗ. **೩.** ಸ್ವಪಕ್ಷದವರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ದ್ರೋಹ ; ವಿಶ್ವಾಸಘಾತ. **೪.** ಬಂಧನ ; ಸೆರೆ. **೫.** ಪ್ರಾಣದ ಮೇಲಿನ ಭೀತಿಯನ್ನು ತೊರೆದು ಹುಲಿ, ಆನೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಮೇಲೆ ಕಾದಲು ನುಗ್ಗುವವನು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಮಾನ (ನಾ). **೧.** ಆತ್ಮಗೌರವ; ಹೆಮ್ಮೆ : ಅಭಿಮಾನಮೊಂದೆ ಕುಲ [ಮಣ್ಮ ಕುಲಂ] ಬಗೆವಾಗಳೀ[ಗಳೀ] ಕಲಹದೊಳಣ್ಣ ನಿಮ್ಮ ಕುಲವಾಕುಲಮಂ ನಿಮಗುಂಟುಮಾಡುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೧) ; ಅರ್ಥ ಪ್ರಾಣಾಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ಒಡೆಯರು ಸದ್ಭಕ್ತರಲ್ಲದೆ ಎನಗಾರೂ ಇಲ್ಲವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೩೪೦). **೨.** ಅಹಂಕಾರ; ಸ್ವಪ್ರತಿಷ್ಠೆ. **೩.** ಹಿಂಸೆ; ನೋಯಿಸುವುದು ; ಕೇಡುಂಟುಮಾಡುವುದು : ಒಬ್ಬ ಜಂಗಮನ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಚಾಳುಕ್ಯರಾಯನ ಆಳಿಕೆ ತೆಗೆಯಿತ್ತು (ಬಸವ. ೬೨೬); ಚಾಳುಕ್ಯರಾಯನು ಒಬ್ಬ ಜಂಗಮನಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಅಭಿಮಾನ ಅಂದರೆ ಹಿಂಸೆಯ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವನ ಆಳಿಕೆ ತೆಗೆಯಿತ್ತು (ಮೂರುಉ. ೯೦). **೨.** ಪ್ರೀತಿ ; ಆದರ : ನಿಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ತುಂಬಾ ಅಭಿಮಾನವಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಭಿಮಾನಂಗಿಡು, ಅಭಿಮಾನಗೆಡು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಆತ್ಮಗೌರವಕ್ಕೆ ಕುಂದಾಗು; ಮಾನಹೋಗು : ಅನಿರ್ಪೆಡೆಯೊಳ್ಪೂರ್ತಿಂ ನೀನೆನ್ನಂ ಬಗೆಯದುದ್ಧತಿಕ್ಕೆಯೊಳಿರ್ದೈ ನೀನೇೞೆಂದಲ್ಲಿಂದಭಿಮಾನಂಗಿಡೆ ಜಡಿದು ಬಡಿದು ಕೆಡೆನೂಂಕುವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೦೨). **ಅಭಿಮಾನಗೆಡು** : **೨.** ಆತ್ಮಗೌರವವಿಲ್ಲದಂತಾಗು : ಅಭಿಮಾನಗೆಟ್ಟವರಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಪುರಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಅಭಿಮಾನ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅಭಿಮಾನಕ್ಷತಿ (ನಾ). ಅಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ಕುಂದು, —ಹಾನಿ: ಮಾನಧನನೆನಿಸಿ ನಿನ್ನಭಿಮಾನಕ್ಷತಿಮಾಡಿದ್ದೆ ಸುಯೋಧನ (ಗದಾಯು. ೭–೬). [ಅಭಿಮಾನ + ಕ್ಷತಿ]

ಅಭಿಮಾನಗಳ್ಳ (ನಾ). ೧. ದರ್ಪಿಷ್ಠರ ದರ್ಪವನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವವನು. ೨. ಹೆರವರ ಪ್ರೀತಿವಿಶ್ವಾಸಗಳನ್ನು ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಧರಣೀ ಲೋಕಾಶ್ರಯನಭಿಮಾನಗಳ್ಳನಹಿತರ ಗಣ್ಡಂ ಮಾವನ ಗಂಧವಾರಣಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫, ೪೦–೫೦; 951). ಗುಣಗಳ್ಳ, ಪ್ರಿಯಗಳ್ಳ ನೋ. [ಅಭಿಮಾನ + ಕಳ್ಳ]

ಅಭಿಮಾನಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮಗೌರವವುಳ್ಳವಳು. ೨. ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವಳು (?): ಗಹಗಹಿಸಿ ನಗೆ ನಗುವ ನಗೆಗಳ ಗಹಣಿಗೆಳೆಗೊಳಗಾದೆನಲ್ಲಾ ಮಹಿಳೆಯರೊಳಭಿಮಾನಗಿತ್ತಿಯನೆನ್ನ ನೀನಱಿಯ (ಬಸವು. ೨೮–೨೦). [ಅಭಿಮಾನ + –ಗಿತ್ತಿ]

ಅಭಿಮಾನಗೆಡು 'ಅಭಿಮಾನಂಗಿಡು' ನೋ.

ಅಭಿಮಾನಗೇಡಿ (ನಾ). ಮಾನಗೆಟ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಆತ್ಮಗೌರವವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪೆಂಡಿರನು ನೆಱೆ ನಂಬಿದಾತನೆ ಭಂಡನವನಭಿಮಾನಗೇಡಿಯು ಪೆಂಡಿರಲೆ ಸತ್ಪಥದ ಬಾಗಿಲ ಪಡಿಗೆ ಬೀಯಗವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೦–೪೯). [ಅಭಿಮಾನಗೇಡು + –ಇ]

ಅಭಿಮಾನಗೇಡು (ನಾ). ಆತ್ಮಗೌರವಕ್ಕೆ ಹಾನಿ; ಗರ್ವಭಂಗ. 'ಅಭಿಮಾನಗೇಡಿ,' 'ಅಭಿಮಾನಗೇಡುಗ' ಪರಾ. [ಅಭಿಮಾನ + ಕೇಡು]

ಅಭಿಮಾನಗೇಡುಗ (ನಾ). ಆತ್ಮಗೌರವವನ್ನು ಕೆಡಿಸುವವನು: ಓಡಿ ಕೊಂದನು ಕಾಲಯವನನು ಬೇಡಿ ಕೊಂದನು ಕೈಟಭನ ಕೈಮಾಡಿ ಕೊಲಿಸಿದ ಮಾಗಧನನಭಿಮಾನಗೇಡುಗನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪–೧೭). [ಅಭಿಮಾನಗೇಡು + –ಗ]

ಅಭಿಮಾನಚ್ಯುತಿ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮಗೌರವದ ನಾಶ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ವಿರಹದ ಹತ್ತು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಮಾನದ ಮೇಲೆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅಭಿಲಾಷೆ ಚಿಂತೆ ಸಂಸ್ಮೃತಿ ವಿಭುಗುಣನುತಿ ತಾಪನಂ ಕ್ರಿಯಾದ್ವೇಷಂ ಸಂದಭಿಮಾನಚ್ಯುತಿ ಗಮನಂ ಕ್ಷುಭಿತಾತ್ಮಾವಸ್ಥೆ ಮರಣಮಿವು ದಶಭೇದಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೪–೬೯). [ಅಭಿಮಾನ + ಚ್ಯುತಿ]

ಅಭಿಮಾನತೆ (ನಾ). ಆತ್ಮಗೌರವ: ಕನ್ನನ ಕೀರ್ತಿ ಕನ್ನನಭಿಮಾನತೆ ಕನ್ನನ ಸಚ್ಚರಿತ್ರಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೩–೬೨; 1089); ನೀನಾತಂಗೆಱಗದೆಯಭಿಮಾನತೆಯಿಂದಿರ್ದೆಯಾದಡಂ ನಿನಗಕ್ಕುಂ ಸ್ಥಾನಭ್ರಷ್ಟತೆ (ಕಗವಿ. ೭೩; ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ). [ಸಂ. ಅಭಿಮಾನಿತಾ ?]

ಅಭಿಮಾನದೇವತೆ (ನಾ). ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿರುವ ದೈವ ಅಥವಾ ಅಧಿದೇವತೆ: ಅಭಿಮಾನದೇವತೆಗಳೊಲಿದು ದಯಪಾಲಿಸಿದರಾಕೆಗೀ ಶಾಸನವ ಹರಸಿ (ಇಂಗೀತ. ೨೮–೩). [ಅಭಿಮಾನ + ದೇವತೆ]

ಅಭಿಮಾನಧನ (ನಾ). ಆತ್ಮಗೌರವವನ್ನೇ ಸಂಪತ್ತಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಪ್ರತಿಷ್ಠಾವಂತ: ನೃಪನನಭಿಮಾನಧನನನನುಪಮನಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೬); ಅಭಿಮಾನಧನಂ ಸುಯೋಧನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೯೭). [ಅಭಿಮಾನ + ಧನ]

ಅಭಿಮಾನಭಂಗ (ನಾ). ಮಾನದ ಹಾನಿ; ಗೌರವದ ಕೇಡು: ಅಲ್ಪರ ಸಂಗ ಅಭಿಮಾನ ಭಂಗ (ಗಾದೆ). [ಅಭಿಮಾನ + ಭಂಗ]

ಅಭಿಮಾನಭಂಜನ (ನಾ). = ಅಭಿಮಾನಭಂಗ: ಮಾನಧನರಿಗೆ ವಧೆಯೆನಿಪುದಭಿಮಾನಭಂಜನಂ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨–೪೦). [ಅಭಿಮಾನ + ಭಂಜನ]

ಅಭಿಮಾನಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ಆತ್ಮಗೌರವವೇ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿದಂತೆ ಇರುವವನು: ವತ್ಸಕುಲತಿಲಕನಭಿಜನವತ್ಸಲನಭಿಮಾನಮೂರ್ತಿ ಸುಕವಿಯಶೋನಿರ್ಮತ್ಸರಂ (ಆದಿಪು. ೧–೩೦). [ಅಭಿಮಾನ + ಮೂರ್ತಿ]

ಅಭಿಮಾನಮೇರು (ನಾ). ಮೇರು ಪರ್ವತದಂತೆ ನಿಶ್ಚಲವೂ ಉತ್ತಮವೂ ಆದ ಆತ್ಮಗೌರವವುಳ್ಳವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಸಂಗ್ರಾಮರಾಮನಭಿಮಾನಮೇರು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೩–೧೧; 1027). [ಅಭಿಮಾನ + ಮೇರು]

ಅಭಿಮಾನಸಳ್ಳ (ನಾ). ವಿರೋಧಿಗಳ ಅಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ಶಲ್ಯಪ್ರಾಯನಾದವನು; ಗರ್ವಿಷ್ಠರ ಗರ್ವವನ್ನು ಮುರಿಯತಕ್ಕವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪರಬಳಕೇಸರಿಕೂಟನ್ ಕೊಟ್ಟುಣ್ಣನಭಿಮಾನಸಳ್ಳಂ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೩೩–೮; 965). [ಅಭಿಮಾನ + ಸಳ್ಳ]

ಅಭಿಮಾನಹಾನಿ (ನಾ). ೧. = ಅಭಿಮಾನಭಂಗ. ೨. ಆತ್ಮಗೌರವದ ನಾಶ ೧, ೨: ಅಭಿಮಾನಹಾನಿ ವಿರಹಿಗಳೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದೆ ಜನಪದದ ಜನಂಗಳೊಳಿಲ್ಲ (ಜಗವಿ. ೨–೧ ವ). [ಅಭಿಮಾನ + ಹಾನಿ]

ಅಭಿಮಾನಹೀನ (ನಾ). ಆತ್ಮಗೌರವವಿಲ್ಲದವನು: ಮರುಳಂಗನೆಯರಲಿ ವಿಶ್ವಾಸಪರನೇ ಜನವಱಿಯಲಭಿಮಾನಹೀನನು (ಕುವ್ಯಾ ಅ. ೨೩–೪೫). [ಅಭಿಮಾನ + ಹೀನ]

ಅಭಿಮಾನಿ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮಗೌರವವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪರಮಾನುಭಾವನಭಿಮಾನಿ ವಿನೋದಶೀಲಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೨೮); ಸಂಗಮದೇವನ ಭಕ್ತಿಯಭಿಮಾನಿಯ ಜೀವನದಂತೆ (ಬಸವ. ೮೬೬); ಎನ್ನ ಮಗಳಿಗೆಣೆಯಿಲ್ಲ ಸುಮ್ಮಾನಿ ಸನ್ಮಾನಿಯಭಿಮಾನಿ ಕಡುನೀಱೆ (ಹಚಕಾ. ೪–೨೦). ೨. ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು. 'ಕಲಾಭಿಮಾನಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಮಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗೌರವಿಸು; ಪ್ರೀತಿಸು: ಬಳಸಿಯುಮುಂಡುಮುಟ್ಟುಮಭಿಮಾನಿಸಿಯುಂ ವಿಷಯಂಗಳೊಳ್ ಸಮುಜ್ವಳಿತ . . . ಚೇಷ್ಟೆನೊಪ್ಪುವಂ (ಶತಕ. ೧೬೮–೩೯); ವಿಭುಗಳು ಪೇಳೆನಲೀ ಪದಕವಿತೆಯನಭಿಮಾನಿಸಿ ಪೇಳಿದೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧–೭೫). [ಅಭಿಮಾನ + –ಇಸು]

ಅಭಿಮುಖ (ಗು). ೧. ಎದುರಿಗಿರುವ. ೨. ಅನುಕೂಲವಾದ. (ನಾ). ೩. ಸಮ್ಮುಖ; ಎದುರು: ಆತಂಗೆ ನೀನಱಿಪಿದೊಡೆ ಧರ್ಮಕ್ಕಭಿಮುಖನಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಉ. ೧೭೫); ತಿರುನಾವಲೂರತ್ತಲಭಿಮುಖನಾಗಿ . . . ನಡೆತಪ್ಪಾಗಳ್ (ನಂಬಿರ. ೮–೨೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭಿಮುಖಕೋಣ (ನಾ). ೧. ಎದುರುಮೂಲೆ. ೨. [ರೇಖಾಗ] ಎದುರಿನ ಕೋಣ. [ಅಭಿಮುಖ + ಕೋಣ]

ಅಭಿಮುಖತೆ (ನಾ). ಎದುರಾಗಿರುವುದು: ಅಭಿಮುಖತೆಯೊಂದೆ ನಮ್ಮೀ ವಿಭುವತ್ತಲ್ ಸಾಲ್ಗುಮುಖಿಳಹಿತಸಾಧನೆಗೆಂಬ (ವಸ್ತವಂ. ೫೩). [ಸಂ. ಅಭಿಮುಖತಾ]

ಅಭಿಮುಖಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಮುಖ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವವನು; ಎದುರಾಗಿರುವವನು: ಜಟಾಯು ನೋಡಿದನ್ . . . ಮೂವರಂ ಮನುಜರಂ, ಪಂಚವಟ್ಯಭಿಮುಖಿಗಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯೪–೫). [ಸಂ. ಅಭಿಮುಖಿನ್]

ಅಭಿಮುಖೀಕರಣ (ನಾ). ತನಗೆ ಎದುರಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸಂಬೋಧನೆ: ಸಂಬೋಧನೆಯೆಂಬುದು ಅಭಿಮುಖೀಕರಣಮಂ ಪೇೞ್ವುದು ಜಡವಸ್ತುಗಳೊಳಂ . . . ಅಭಿಮುಖೀಕರಣಮುಪಚಾರಂ (ಶಮದ. ೧೨೬ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಅಭಿಮುಖೀಕೃತ (ಗು). ಅಭಿಮುಖವಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡಿದ; ಎದುರಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ: ಅಂತು ವಿಜಯಾರ್ಧಾಚಳ ಕಟಕಾಭಿಮುಖೀಕೃತ ನಿಜವಿಜಯ ಕಟಕನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೩–೪೬ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭಿಯಾತಿ (ನಾ). ಹಗೆ; ಶತ್ರು: ಖ್ಯಾತಿಯೆಸೆಯಲು ಶಾಂತಿಯೆಂಬ ನಿಶಾತಖಡ್ಗದಿ ಕೋಪವೆಂಬಭಿಯಾತಿಯಂ ಖಂಡಿಸುವವಂ ತಾನಾವನವ ನಿಯೊಳು ಆತನೇ ಶೂರತ್ವವುಳ್ಳವಂ (ಬಸಪು. ೩೮–೬೪); ಸುಕರ ಗುರುಭಕ್ತ ಕಾಮಣ್ಣನಭಿಯಾತಿತಿಮಿರಕುಲಸಹಸ್ರಾಂಶು ವಿಶ್ವಣ್ಣ (ಪದ್ಮರಾ. ೯–೨೬). [ಸಂ.]

ಅಭಿಯುಕ್ತ (ಗು). ೧. ತತ್ಪರನಾದ; ಆಸಕ್ತನಾದ; ಮಗ್ನನಾದ. (ನಾ). ೨. ತಿಳಿದವನು; ಬಲ್ಲವನು: ಅಭಿಯುಕ್ತರಱಿದು ಪೇೞ್ವುದು ಕೃತಿಯೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೯೧). ೩. ಆಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವನು; ಮುತ್ತಿಗೆಗೆ ಒಳಗಾದವನು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಯೋಗ (ನಾ). ೧. ಆಸಕ್ತಿ: ಮೆಚ್ಚಿ ಬಣ್ಣಿಸಲಭಿಯೋಗಮಾಯ್ತೆನಗೆ ಸಾಹಸ ಭೀಮನ ಸಾಹಸಂಗಳಂ (ಗದಾಯು. ೧–೫೩). ೨. ವಿಶೇಷ ಪ್ರಯತ್ನ; ಒತ್ತಾಯ: ಮಾಣದೆ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಪುತ್ರರನಭಿಯೋಗದಿಂದತಿಬಳಂಗೆ ನಿಯೋಜಿಸಿ ಪೂಣ್ದರ್ . . . ಜೈನದೀಕ್ಷೆಯಂ (ಆದಿಪು. ೨–೫೧). ೩. ಆಕ್ರಮಣ; ಯುದ್ಧ. 'ಅಭಿಯೋಗವಾರ್ತೆ' ಪರಾ. ೪. ಅಕಾರ್ಯ: ಕಂಸಂ ತದೀಯ ಬಾಲಹಿಂಸಾಪರನಾಗಿ ಸೂತಿಕಾಗೃಹಮಂ ಪೊಕ್ಕು ವಿಕ್ರಾಂತಮಂತರಿಸೆ ಪೆಂಪು ಸೊಂಪೞಿಯೆ ಭುಜಬಳವೊಳಸರಿಯೇ ಮಾನಂ ಮ್ಲಾನತೆಯನೆಯ್ದೆ . . . ಯೋಗಿಗಳಭಿಯೋಗಮೆನೆ . . . ಪಾಸಱಿಯೊಳ್ ಕೂಸನಪ್ಪಳಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೨–೫೩ ವ, ೫೪ ವ). ೫. ದೂರು; ಆಪಾದನೆ; ಅಪವಾದ: ಅಬ್ಬಾ ನಿಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಲೋಕಮೆಲ್ಲಮಭಿಯೋಗಮನಿಟ್ಟೊಡರಸಂ ನಿಮ್ಮನಡವಿಯೊಳ್ ಬಿಸುಟ್ಟು ಬರವೇೞ್ದೊಡಿಲ್ಲಿಗೆ ತಂದೆನೆನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫–೭೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭಿಯೋಗವಾರ್ತೆ (ನಾ). ಆಕ್ರಮಣದ ಸುದ್ದಿ: ಈಗಲೀ ವಿಪ್ರರಲಿಖಳರಭಿಯೋಗವಾರ್ತಾಶ್ರವಣ ಬಹುದುರಿತಾಗಮವು ತನಗಾವುದೋ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೯–೫). [ಅಭಿಯೋಗ + ವಾರ್ತೆ]

ಅಭಿಯೋಗ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಇಂದ್ರ ಮುಂತಾದ ಸ್ವರ್ಗವಾಸಿಗಳಿಗೆ ವಾಹನಕರ್ಮದ ಸೇವೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ದಾಸರು: ನಿರಂತರ ಕಾಂತ ಸೋಮ ಯಮ ವರುಣ ಕುಬೇರ ಪ್ರಮುಖ ಲೋಕಪಾಲಾಭಿಯೋಗ್ಯ ದಿಗ್ಗಜೇಂದ್ರ ದೇವವಿಹಾರಪ್ರಾಸಾದಾಭಿರಾಮಮುಂ . . . ಅಗಿ (ಆದಿಪು. ೧–೪೯ ವ); ಅನಂತರಮಾದೇವಂ ತದ್ವಿಮಾನದಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಆತ್ಮರಕ್ಷಕಾಭಿಯೋಗ್ಯಪ್ರಕೀರ್ಣಸಂಮಾನಿತಾಮರಾದಿ ಪರಿಜನ ಪರೀತನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೬೮ ವ); ಅಭಿಯೋಗ್ಯ – ವಾಹನಾದಿಕರ್ಮಪ್ರವೃತ್ತದಾಸ ಸಮಾನಾಭಿಯೋಗ್ಯರುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೮೦). [ಸಂ.]

ಅಭಿಯೋಜನೆ (ನಾ). ಆಪಾದನೆ; ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸುವುದು: ಯಾವನೊಬ್ಬನನ್ನೂ ಒಂದೇ ಅಪರಾಧಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಸಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಅಭಿಯೋಜನೆಗೆ ಗುರಿಮಾಡಿ ದಂಡಿಸತಕ್ಕುದಲ್ಲ (ಭಾಧಾನ. ೧೨). [ಸಂ. ಅಭಿಯೋಜನಾ]

ಅಭಿರಂಜಕ (ಗು). ೧. ಮನೋರಂಜಕವಾದ. (ನಾ). ೨. ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವಂತಹುದು; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ತರುವಂತಹುದು: ಆ ಕುಮಾರರಿಗೊಲವಿನಲಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿದನು ವೈದಿಕ ಲೌಕಿಕೋಕ್ತಿಗಳಿಂದ ನಿಜನಾಮಾಭಿರಂಜಕವ (ತೊರರಾ. ೧–೩–೯). [ಸಂ.]

ಅಭಿರಂಜನೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವುದು; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ತರುವುದು. ೨. ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವುದು; ಉಪಚಾರ: ತೋಱಿಕೆಡುವೀ ತನುವಿನಭಿರಂಜನೆಯ ಸೌಖ್ಯಕೆ ಮಾಜದಿರು ಮನವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭–೨೫); ಬಳಿಕ ಮಧುಪರ್ಕಾದಿ ವೈದಿಕ ವಿಳಸದಭಿರಂಜನೆಯಲಾ ಕಳಕಳವ ಮಾಣಿಸುತಿತ್ತರುತ್ತಮ ಗುಡವ ಜೀರಿಗೆಯ (ತೊರರಾ. ೧–೧೫–೪೬). [ಸಂ. ಅಭಿರಂಜನ]

ಅಭಿರಕ್ಷಣ (ನಾ). ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯಿಂದಲೂ ಕಾಪಾಡುವುದು, —ರಕ್ಷಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿರಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಪಾಡು: ಸುತ್ತಿ ಸುಳಿದಭಿರಕ್ಷಿಸುವುದನು ವೃತ್ತರಹ ರವಿಶಶಿಗಳನು (ನಿಭಾಗ. ೫–೧೦–೧೯). [ಅಭಿರಕ್ಷಣ + –ಇಸು₃]

ಅಭಿರಕ್ಷೆ (ನಾ). = ಅಭಿರಕ್ಷಣ: ಪ್ರಾಣ್ಯಭಿರಕ್ಷೆ ಷಡ್ವಿಧಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೧೧೪). [ಸಂ. ಅಭಿರಕ್ಷಾ]

ಅಭಿರತ (ಗು). ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು: ಚತುರ್ವಿಧತರ್ಕಾಭಿರತನುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೫). [ಸಂ.]

ಅಭಿರತಿ (ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷ; ತೃಪ್ತಿ. ೨. ಆಸಕ್ತಿ; ಅನುರಾಗ; ಪ್ರೀತಿ: ಭಾವಪೂರ್ವಕ ಭಕ್ತಿ ನಂಬಿಗೆ ತೀವಿದಭಿರತಿಯದರ ತೆರದಿಂ ನೀವಿದರೊಳು ಸಕ್ತರಾದರೆ ನಿಜಸುಖವು ಬಹುದು (ವಿವೇಭ. ೨–೩೩); ಪುರ್ವಿಂ ಮೆರೆವೀ ವದನಂ ಪುಲಕಂಗೂಡಿದ ಕದಪಿಂ ಕನ್ನಡಿಪುದೆನ್ನೊಳಿರ್ಪಭಿರತಿಯಂ (ಶಾಕುಂತ. ೩೮–೬೬). [ಸಂ.]

ಅಭಿರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂತೋಷಿಸು; ತೃಪ್ತಿಪಡು: ಸರ್ವಕಾಮಗಳನ್ನೂ ಬುಡಸಹಿತ ಕಿತ್ತು, ಕತ್ತರಿಸಿ, ಸುಟ್ಟು ಕದಡಿ, ನಿರ್ವಾಣವೊಂದರಲ್ಲಿಯೇ ಅಭಿರಮಿಸಿ ವಿಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದವರು (ರಾಮರಾ. ೨೩). ೨. ಆಸಕ್ತನಾಗು. [ಅಭಿರಮಣ₀ + –ಇಸು₃]

ಅಭಿರಾಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಕಾಶಿಸು; ಸೊಗಸಾಗಿರು: ಭೋಜನಶಾಲೆಯೊಳುಯ್ಯಲಮೇಲಭಿರಾಜಿಪ ಗದ್ದುಗೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಜಗನ್ಮಾತೆಯಿದ್ದಳು (ಭರಚ. ೪೬–೧೦೫); ಅಭಯಾನ್ನ ವೈದ್ಯ ಸಿದ್ಧಾಂತ ದಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿರಾಜಿಸಿದುವದಱಿಂದ (ಭರಚ. ೬೬–೧೩೫). [ಅಭಿರಾಜನ₀ + –ಇಸು₃]

ಅಭಿರಾಮ (ಗು). ಸುಂದರವಾದ; ಮನೋಹರವಾದ: ಸಕಲಕಲಾಭಿರಾಮನುಂ ವಿಬುಧಜನಸೇವ್ಯನುಂ (ಕಾದಂಉ. ೬೧೮); ರಾಮನಂ ಭುವನಾಭಿರಾಮನಂ ಗುಣರತ್ನಧಾಮನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯–೨೨). [ಸಂ.]

ಅಭಿರಾಮತೆ (ನಾ). ಚೆಲುವು; ಸೌಂದರ್ಯ: ಅಧಿರಾಜಪೂಜ್ಯನಭಿರಾಮತೆಯಂ ತಳೆದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨–೯೯). [ಸಂ. ಅಭಿರಾಮತಾ]

ಅಭಿರುಚಿ (ನಾ). ೧. ಆಸಕ್ತಿ; ಒಲವು: ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರ ಅಭಿರುಚಿ ಒಂದೊಂದು ಬಗೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಭಾರಮಿ. ೨೦೧). ೨. ರಸಾಸ್ವಾದನ ಶಕ್ತಿ; ಸವಿಯುವ ಶಕ್ತಿ: ಊಟದಲ್ಲಿ ಅಭಿರುಚಿಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೩. "ಪ್ರಕಾಶ" (ಗುವಿಮೋ. ೬). [ಸಂ.]

ಅಭಿರೂಪ (ಗು). ೧. ತಕ್ಕ; ಅನುರೂಪವಾದ. ೨. ಸುಂದರವಾದ; ಮನೋಹರವಾದ. (ನಾ). ೩. ವಿದ್ವಾಂಸ: "ಧೀರಃ, ಧೀಮಾನ್ . . . ವಿಪಶ್ಚಿತ್, ಅಭಿರೂಪಃ — ಈ ೨೮ ವಿದ್ವಾಂಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೫೫–೧೭೭). ೪. ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ರೂಪ: "ಅಭಿರೂಪದಿಂ – ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಮಾದ ರೂಪಿನಿಂದೆ" (ಶಮದ. ೧೨೬ ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಅಭಿಲಷಿತ (ಗು). ೧. ಬಯಸಿದ; ಬೇಕಾದ: ಧಿಷಣರ ಕೃತಿಗಳೊಳೆಸೆವಭಿಲಷಿತಗುಣಂಗಳನೆ ಬಿಸುಟು ಮಾತ್ಸರ್ಯಮಹಾವಿಷಮುಮತಿಯಿಂದೆ ದೋಷಾಮಿಷಮನೆ ಪೊರ್ದಿರ್ಪುವಲ್ತೆ ಕುಕವಿ ಬಕಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧–೨೨); ಅಭಿಲಷಿತಫಲಂ ವಿಶ್ವಧಾತ್ರೀತಳಕಾದುದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೧೦೮). (ನಾ). ೨. ಆಸೆ; ಬಯಕೆ; ಅಭಿಲಾಷೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಲಾಪ (ನಾ). ೧. ಮಾತು. ೨. ವಿಶೇಷ ವಿವರಣೆ. ೩. ಘೋಷಣೆ [ಸಂ.]

ಅಭಿಲಾವ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸುವುದು; ಕೊಯ್ಲು; ಕಟಾವು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಲಾಷಿತ (ನಾ). = ಅಭಿಲಷಿತ ೨: ಕಬಂಧನ ಮೊರೆಯೊ ಶಬರಿಯ ಕರೆಯೊ ರಾಮನಾತ್ಮಾಭಿಲಾಷಿತಮೊ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೨–೪೮೨). [ಸಂ. ಅಭಿಲಷಿತ]

ಅಭಿಲಾಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು ; ಆಸೆಪಡು (ಕ). [ಅಭಿಲಾಷ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಭಿಲಾಷುಕ (ನಾ). ಆಸೆಬುರುಕ: “ಆಶಾಯುತಂ ತೃಷ್ಣಿತನಾಲಿಪ್ಸು ವಭಿಲಾಷುಕನೆನಲಾರ್ತನಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೬೯–೧೧). [ಸಂ.]

ಅಭಿಲಾಷೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಆಸೆ; ಬಯಕೆ. ⓟ ಹತ್ತು ಬಗೆಯ ವಿರಹಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು: ಅಭಿಲಾಷೆ ಚಿಂತೆ ಸಂಸ್ಮೃತಿ ವಿಭುಗುಣನುತಿ ತಾಪನಂ ಕ್ರಿಯಾದ್ವೇಷಂ ಸಂದಭಿಮಾನಚ್ಯುತಿ ಗಮನಂ ಕ್ಷುಭಿತಾತ್ಮಾವಸ್ಥೆ ಮರಣಮಿವು ದಶಭೇದಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೪–೬೯). [ಸಂ. ಅಭಿಲಾಷ]

ಅಭಿವಂಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೋಸಗೊಳಿಸು (ಕ). [ಅಭಿವಂಚನ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಭಿವಂದನ, ಅಭಿವಂದನೆ (ನಾ). ಗೌರವದಿಂದ ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರ; ವಿನಮ್ರವಾದ ವಂದನೆ: ಈ ದಯೆಗೆ ಮಹಾಪ್ರಸಾದ ಮೆಂದು ಅಭಿವಂದನಂಗೆಯ್ದು (ಸುಕುಮಾ. ೪–೨ ವ). **ಅಭಿವಂದನೆ** (ಕ). [ಸಂ. ಅಭಿವಂದನ]

ಅಭಿವಂದನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪೂಜ್ಯಭಾವದಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸು; ಗೌರವದಿಂದ ವಂದಿಸು: ನೀ ಮಲಹರಂಗಭಿವಂದನಂಗೆಯ್ದುಳು ಹಿಕೋ ನಿನ್ನೊಡಲನಂತಲ್ಲದೊಡೆ ಬಳಿಕಿನ್ನು (ಬಸವು. ೪೯–೯). [ಅಭಿವಂದನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಭಿವಂದನೆ ‘ಅಭಿವಂದನ’ ನೋ.

ಅಭಿವಂದಿತ (ಗು). ನಮಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಜಗತ್ತ್ರಯಾಭಿವನ್ದಿತ ಸುರಾಸುರಾಧೀಶಮಹಾಬಲಿಕುಲೋದ್ಭವ ಪಱುಮುಪುರಪರಮೇಶ್ವರಂ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೨೬–೯ ; 961). [ಸಂ.]

ಅಭಿವಂದಿತಾರ್ಥ (ನಾ). ಪೂಜಾರ್ಹವಾದ ಭಾವವುಳ್ಳವನು; ಮನ್ನಣೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಳ್ಳವನು ; ಮಾನ್ಯ; ಪೂಜ್ಯ: ಎನಗಭಿವಂದಿತಾರ್ಥರವಧಾರಿಸು ಚಿತ್ತದೊಳಗ್ರಜಾತ ನೀಂ ಮುನಿಯದೆ (ಗದಾಯು. ೭–೫೮). [ಅಭಿವಂದಿತ + ಅರ್ಥ]

ಅಭಿವಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸು: ಸವತ್ಸಸುರಭಿಯನಭಿವಂದಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೧೮ ವ) ; ಮಿತ್ರಭಾವದಲವರನಭಿವಂದಿಸಿದ ನಾಚಾರ್ಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೮–೫೩) ; ನೀವು ವಿಪ್ರರು ವೀರ ಪಾರ್ಥಿವರಾವು ನಮಗಭಿವಂದಿಸುವುದಿದು ಭಾವಿಸಲು ಮಾಯಾವಿಲಾಸಕವೆಂಬ ಬಗೆ (ತೊರರಾ. ೪–೧–೯). [ಅಭಿವಂದನ + –ಇಸು$_3$]

ಅಭಿವಂದ್ಯ (ನಾ). ವಂದನಾರ್ಹ: ವ್ಯಾಸರ್ ವಾಲ್ಮೀಕಿಗಳ್ . . . ನೆಗಟ್ದುಭಯಕವಿಗಳೆಮಗಭಿವಂದ್ಯರ್ (ಗದಾಯು. ೧–೮) ; ನಿಂದ್ಯನಾವನು ಲೋಕದೊಳಗಭಿವಂದ್ಯನಾವನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩–೪೨). [ಸಂ.]

ಅಭಿವಚನ (ನಾ). ೧. ಕೂಗಿ ಹೇಳುವುದು: ಅಭಿನಯಗಳಭಿವಚನದಲಿ ದುಂದುಭಿಗಳಬ್ಬರಣೆಯಲಿ ಬೊಬ್ಬೆಯ ರಭಸದಲಿ ಲಳಿಯೇಱಿ ಕಲಿಗಳ ಕದನ ಕೇಳಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೪–೪–೧೪). ೨. ವಾಗ್ದಾನ ; ಭಾಷೆ: ನನಗೆ ನೆರವಾಗುತ್ತೇವೆಂದು ಅಭಿವಚನ ಕೊಟ್ಟರೆ ಮಾತ್ರ ನಾನು ನಿಮಗೆ ಆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವೆನು (ಅಂಬಿಕೆ. ೧೬೫) ; ಲಲಿತೆಗೆ ರಾಜಸು ಕಾಲೇಜು ಸೇರುವ ಮೊದಲು ಅಭಿವಚನವನ್ನು ಈಯಲು ಮರೆತಿರಲಿಲ್ಲ (ಭೂಮಿತಾ. ೫೨). [ಸಂ.]

ಅಭಿವರ್ಣನ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ವರ್ಣನೆ, —ನಿರೂಪಣೆ: ಸರಸಕವೀಂದ್ರಜಿಹ್ವೆಗಭಿವರ್ಣನಕಾಂಕ್ಷೆಯನಿತ್ತನೆಂದು ಬಿತ್ತರಿಸೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೭೦). [ಸಂ.]

ಅಭಿವರ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವರ್ಣನೆ ಮಾಡು ; ವಿವರಿಸು: ಚೆಲ್ವಪ್ಪಿನಂ ಬಂಧುರೋಕ್ತಿಗಳಿಂ ನೀನಭಿವರ್ಣಿಸಿಂತಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೫೭) ; ಆಱಿನಭಿವರ್ಣಿಸಲು ಕರ್ಣಘಟೋತ್ಕಚಾಹವವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೩೬) ; ಯೋಗಿಗಳ ದಾತಾರನಭಿವರ್ನಿ[ರ್ಣಿ]ಸಿದನವನಿಪಗೆ (ನಿಭಾಗ.೨–೧–ಸೂ) ; ೨. ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಡು: ಹಸಿತಯಶಃಪ್ರಭೃತಿಯೊಳುಲ್ಲಸಿತಂ ಸಿತಭಾವಮಯಶದೊಳ್ ಪಾಪದೊಳಂತಸಿತ ರುಚಿ ಕೋಪ ರಾಗಪ್ರಸರದೊಳಾರಕ್ತ ವರ್ಣಮಭಿವರ್ಣಿಸುಗುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಮದುವರ್ಣಿಯುತಂ, ಮದುವರ್ಣೀಯಂ, ಮದುವರ್ಣಿತಂ] (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೬೧). [ಅಭಿವರ್ಣನ + –ಇಸು$_3$]

ಅಭಿವರ್ಧನ (ನಾ). ೧. ಏಳಿಗೆ ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ: ವಿನುತಾನಂತಸುಖಾಭಿವರ್ಧನಮನವ್ಯಾಬಾಧಸೌಖ್ಯಾಭಿವರ್ಧನಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೧೪). ೨. ಬೆಳೆಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿವರ್ಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೆಳೆ; ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದು: ಬಾಲಕಂ ಕ್ರಮದೊಳಿಂತಭಿವರ್ಧಿಸುತ್ತಿರಲ್ (ಚಿಬಪು. ೫–೪೩). [ಅಭಿವರ್ಧನ + –ಇಸು$_3$]

ಅಭಿವಾಂಛನ (ನಾ). = ಅಭಿವಾಂಛೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿವಾಂಛಿತ (ಗು). ೧. ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ ; ಬಯಸಿದ: ಮುದಂಬಡೆಯ ರಾರಭಿವಾಂಛಿತ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೧೬೨). (ನಾ). ೨. ಬಯಸಿದ್ದು ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: ಭರತನನೋಲಗಿಸಿ ಪಡೆಯಿಮಭಿವಾಂಛಿತಮಂ (ಆದಿಪು. ೯–೧೦೪). [ಸಂ.]

ಅಭಿವಾಂಛಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು: ಪೆಱರನಭಿವಾಂಛಿಸುವ [ಪಾಠಾಂ. ವಂಚಿಸುವ] ಮಱೆಯ ಶಬ್ದ ಪೊರ್ದಿರಲದಂ ಮತಿಹೀನ ರೀಗೆಯ್ಯರು (ಮಂಗರಾ. ೨–೫). [ಅಭಿವಾಂಛನ + –ಇಸು$_3$]

ಅಭಿವಾಂಛೆ (ನಾ). ಉತ್ಕಟವಾದ ಅಪೇಕ್ಷೆ ; ಆಸೆ; ಬಯಕೆ: ಪುತ್ರಾಭಿವಾಂಛೆಯತಿ ಚಿಂತೆಯಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮–೨೦೭). [ಸಂ. ಅಭಿವಾಂಛಾ]

ಅಭಿವಾದ (ನಾ). ನಮಸ್ಕಾರ ; ವಂದನೆ: ತನ್ನ ದೊಣೆಯಂಬುಗಳ್ ತವುವನ್ನೆಗಮೆಚ್ಚಂಬು ತಪ್ಪೊಡಭಿವಾದಯೆನಲ್ಕೆನ್ನನಗೆ ಪದನಿದೆಂದು ಕರಂ ನಗೆ ಸುರರರಿಗನಿದಿರ್ಗೆ ತೊಲಗಿದನಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೪೦). [ಸಂ.]

ಅಭಿವಾದಕ (ನಾ). ೧. ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವವನು. ೨. ವಿನಯಶಾಲಿ ; ಗೌರವದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು. [ಸಂ.]

ಅಭಿವಾದನ (ನಾ). ನಮಸ್ಕಾರ; ತನ್ನ ಪ್ರವರ, ಸೂತ್ರ, ಗೋತ್ರ, ಶಾಖೆಯ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರ: ‘ನಾನು ಕುವರ ವಿಷ್ಣು, ಅಭಿವಾದನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ’ ಎಂದು ಕುವರ ಯತಿವರ್ಯರ ಪಾದಪದ್ಮಗಳಿಗೆ ತನುವಿಟ್ಟ (ಶಾಂತಲಾ. ೨೧೩). [ಸಂ.]

ಅಭಿವಾದನಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಣಾಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸು: ಮೀಱಿ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ರಮದೊಳಭಿವಾದನಂಗೊಳ್ವ ಪೂರುಷನು ಪಗ್ರಾಹ್ಯನಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೭೪–೩). [ಅಭಿವಾದನ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಭಿವಾದನೆ (ನಾ). = ಅಭಿವಾದನ. [ಸಂ. ಅಭಿವಾದನಾ]

ಅಭಿವಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಮಸ್ಕರಿಸು: ವಾದಿಸದೆ ವಿಪ್ರೋತ್ತಮರನಭಿವಾದಿಸುವುದುತ್ತಮವಲೇ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪–೬೪). [ಅಭಿವಾದನ + –ಇಸು$_3$]

ಅಭಿವಾದ್ಯ (ನಾ). ನಮಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹ. [ಸಂ.]

ಅಭಿವಾರ್ತ (ನಾ). “ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ದೃಷ್ಟಿ” (ಮೋಳಿಮಾ. ಕೋಶ) ; ಇಷ್ಟದ ಮೋಗಳ ಚಿತ್ತ ಅಭಿವಾರ್ತವೆಂಬ ಗುಟ್ಟ ಬಿಟ್ಟಲ್ಲಿಯೇ ನಿಜ ನಿಶ್ಚಯ (ಮೋಳಿಮಾ. ೭೨–೨೮೨). [?]

ಅಭಿವಿನುತ (ಗು). ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟ ; ಸ್ತೋತ್ರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾದ: ಶ್ರೀಮದಭಿವಿನುತ ಭವ್ಯಸ್ವಾಮಿಯೆ ನೀಂ ಬಗೆದು ನೋಡೆ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೫೧). [ಸಂ.]

ಅಭಿವಿಟ್ಡಿ (ನಾ). ಏಳಿಗೆ ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸು: ಇದ ಸಲ್ಲಿಸಿದೊಣ್ಗಭಿವಿಟ್ಡಿಯಕ್ಕು (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೩೭–೨೨ ; 950). [< ಸಂ. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ]

ಅಭಿವೀಕ್ಷಣ (ನಾ). ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ನೋಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿವೀಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡು : ವಸುಧೆಯೊಳೆಸೆದಿರ್ದಭಿವೀಕ್ಷಿಸುವ ಜನಕ್ಕೆಯ್ದೆ ಜಿನನ ಜನ್ಮೋತ್ಸವಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೨೩) ; ದಂಡಧರಂಬೊಲಿರ್ದನಭಿವೀಕ್ಷಿಸುತುಂ ಶತಖಂಡಮಪ್ಪಿನಂ ಖಂಡಿಸುವೆಂ ವಿಯಚ್ಚರನ ನಚ್ಚಿನ ಚಕ್ರಮನೆಂದು . . . ಪ್ರಭಾಮಂಡಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೭೭). [ಅಭಿವೀಕ್ಷಣ + –ಇಸು$_3$]

ಅಭಿವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ಏಳಿಗೆ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸು : ಸದಮಳಜ್ಞಾನಾಭಿವೃದ್ಧಿಯು ಒದಗಿ ಬಾಳುತ್ತಿಪ್ಪರವಿರತವೀಧರಾಗ್ರದೊಳು (ಬಸಪು. ೪೮–೩೨). [ಸಂ.]

ಅಭಿವೃದ್ಧಿಕರ (ಗು). ಏಳಿಗೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ : ಕರುಣಾಲೋಕನದಿ ನೀ ನೋಡಲೊಡನಭಿವೃದ್ಧಿಕರವಾಯ್ತು (ಬಸಪು. ೨೮–೬೪). [ಸಂ.]

ಅಭಿವೇಷ್ಟಿತ (ಗು). ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ; ಆವೃತವಾದ : ಮೃದುಮೃದಂಗಾಭಂ ತ್ರಿವಾತಾಭಿವೇಷ್ಟಿತಮುತ್ಪತ್ತಿಲಯೇತರಂ . . . ಜಗತ್ತ್ರಿತಯಂ ನಿಂದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೪೧). [ಸಂ.]

ಅಭಿವ್ಯಂಜಕ (ಗು). ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸುವ, —ಸೂಚಿಸುವ : ವರ್ಣಾತಿರಿಕ್ತ ಸ್ಫೋಟಕ್ಕೆ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕಗಳಾದ ನಾದ ಅಥವಾ ವರ್ಣಗಳು ಧ್ವನಿಯೆನಿಸುತ್ತವೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೩೯). [ಸಂ.]

ಅಭಿವ್ಯಂಜನ (ನಾ). ೧. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರುವುದು ; ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವುದು. ೩. ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿವ್ಯಂಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗು ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರು : ಕ್ರೂರಾಸ್ತ್ರಪಾತ ಚಿತ್ರಮಹಾರಣ . . . ರಸಂ . . . ಬಂಧದೊಳಾರಭಟೀವೃತ್ತಿಯಿಂದಭಿವ್ಯಂಜಿಸುಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೧). [ಅಭಿವ್ಯಂಜನ + –ಇಸು$_3$]

ಅಭಿವ್ಯಕ್ತ (ಗು). ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ : ಸದಾಚಾರಚಕ್ಷುರಭಿವ್ಯಕ್ತಪರ ಕ್ಷಿತೀಶಗೃಹವೃತ್ತಂ . . . ನಂದನಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೧೦).

ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಮಾಗಿ = ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ : ಉದ್ಭಾವಿಪ – ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಮಾಗಿ ಆಜ಼ಿಯಿಸುವ (ಶಮದ. ೧ ಟೀಕೆ). **ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗು**=ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಕಾಣು : ಬರೆದವನ ಚಿತ್ರಕೌಶಲ್ಯ ಅಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿತ್ತು (ರಂಗರೋ. ೯೨). **ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸು** = ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸು : ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾದ ಎಂತಹ ಗಹನ ಅಥವಾ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಿಚಾರವನ್ನೇ ಆಗಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಲು ನಮ್ಮ ಭಾಷೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಮರ್ಥವಾಗಿದೆ (ಗೃಹವಿ. IV, ಮು). [ಸಂ.]

ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಕಟವಾಗುವುದು ; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ತೋರಿಕೆ : ಶಬ್ದ ಸ್ಪರ್ಶ ರೂಪ ರಸ ಗಂಧಂಗಳೊಳ್ಪಂ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಮೊಂದಜಿಲ್ಲಿಯೆ ಶಬ್ದಮುಖದಿನಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಂ ಮಾಳ್ಪ ವಿಮಲಸ್ವರೂಪೆಗೆ . . . ನಮಸ್ಕರಿಸುವಾತನಪ್ಪೆಂ (ಶಮದ. ೧ ವೃತ್ತಿ). ೨. ಉಕ್ತಿ ; ಹೇಳಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಪ್ರಕಟವಾಗು. 'ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಕಟಪಡಿಸು ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳು : ಉಳಿದ ಅಷ್ಟಾಂಗಗಳು ಅದನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅದನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳಿಸಲು ಹವಣಿಸುವ ಪರಿಗಳಾಗಿವೆ (ಸಮಜೀ. ೧). [ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳ್ + –ಇಸು$_3$]

ಅಭಿವ್ಯಾಪಕ (ಗು). ೧. ಪೂರ್ತಿ ವ್ಯಾಪಿಸುವ. (ನಾ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ : ಆಧಾರಾಧೇಯಗಳಿಗೆ ಸರ್ವಾವಯವ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇದ್ದರೆ, ಅದು ಅಭಿವ್ಯಾಪಕವು (ಹೊಸಗ. ೧೫೪–೨೫). [ಸಂ.]

ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಪೂರ್ತಿ ಹರಡುವುದು ; ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸುವುದು : "ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ – ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪಿಸುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೦೬). [ಸಂ.]

ಅಭಿಶಂಕೆ (ನಾ). ಪ್ರಬಲವಾದ ಸಂದೇಹ ; ಸಂಶಯ : ತದ್ವನಾಟ್ಯವಿಳಾಸವಾಸದೊಳ್ ತಳರದೆ ನಿಂದ ವಾಗ್ವನಿತೆಯೆಂಬಭಿಶಂಕೆಯನುಂಟುಮಾಡಿದಳ್ (ಆದಿಪು. ೨–೨೭). [ಸಂ. ಅಭಿಶಂಕಾ]

ಅಭಿಶಂಸನ (ನಾ). ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸುವುದು ; ಆರೋಪಣೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಶಪನ (ನಾ). ೧. ಶಾಪಕೊಡುವುದು. ೨. ಸುಳ್ಳು ಆಪಾದನೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಶಸ್ತ (ನಾ). ಅಪವಾದಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವನು ; ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು : "ಪರಸ್ತ್ರೀಗಮನ ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾದಿ ದೋಷಗಳಿಂದ ದೂರಲ್ಪಟ್ಟವನು" (ಅಮರ. ಟೀಕು). [ಸಂ.]

ಅಭಿಶಸ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಅಪವಾದ ; ಆರೋಪಣೆ. ೨. ಬೇಡುವುದು ; ಯಾಚನೆ. ೩. ಶಾಪ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಶಾಪ (ನಾ). ೧. ಉಗ್ರಶಾಪ : ಸ್ವಾಭಾವಿಕವ ಮರೆತು ನಭಕೇಣಿ ಹೂಡುವುದುಂ . . . ಅಭಿಶಾಪ ನರಕುಲಕೆ (ಮಂಕುಕ. ೩೧೦). ೨. ಅನ್ಯಾಯವಾದ ಆರೋಪಣೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಶೀಲನ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಮರ್ಶಿಸುವುದು, —ಪರಿಶೀಲಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಶೀಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪರಿಶೀಲನೆ ಮಾಡು ; ವಿಮರ್ಶಿಸು : ಯಿಾಸು ದಿನ ನಾವರಿಯೆವ್ಯೆ ನಿನ್ನ ಮನದೊಳಭಿಸೀ[ಶೀ]ಲಿಸಿದ ಸುಜ್ಞಾನಿಯೆಂಬುದಂ (ತುರಂಗ. ೪೮–೧೮). [ಅಭಿಶೀಲನ + –ಇಸು$_3$]

ಅಭಿಷಂಗ (ನಾ). ೧. ಕೂಟ ; ಸಹವಾಸ. ೨. ಸೋಲು ; ಅಪಜಯ. ೩. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ದುಃಖ. ೪. ಉದ್ವೇಗ ; ಆಕ್ರೋಶ. ೫. ಭೂತಪಿಶಾಚಾದಿಗಳು ಮೈಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಭೂತಾವೇಶ. ೬. ಋಣ ; ಸಾಲ. ೭. ಆರೋಪಣೆ ; ಅಪವಾದ. ೮. ಶಪಥ. ೯. ಶಾಪ ; ಬಯ್ಗುಳು. ೧೦. ತಿರಸ್ಕಾರ ; ಅಪಮಾನ : "ಋಣಕೂಟಂ ಬಯ್ಗುಳುಂ ಸೋಲ್ಮೆಗಳಿವಕಭಿಷಂಗಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೨೩). [ಸಂ.]

ಅಭಿಷವ (ನಾ). ೧. ಸೋಮರಸವನ್ನು ಹಿಂಡಿ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದು ; ಮದ್ಯವೇ ಮುಂತಾದ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಬಟ್ಟಿಯಿಳಿಸುವುದು. ೨. ಅಕ್ಕಿ ತೊಳೆದ ನೀರು ; ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚು ; ಕಲಗಚ್ಚು. ೩. ಗಂಜಿ ; ಹುಳಿಗಂಜಿ. ೪. ಕರ್ಮಾಂಗವಾದ ಮಂಗಳಸ್ನಾನ ; ಸ್ನಾನ ; ಅಭಿಷೇಕ ; ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ. ೫. ಯಜ್ಞ. ೬. ಸೋಮಪಾನ.

ಅಭಿಷವಂ ಮಾಡು = ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡು ; ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸು : ಅಚ್ಛತೀರ್ಥ ಸಮೂಹಾಂಬುಗಳಿಂದವಂದಭಿಷವಂ ಮಾಳ್ಪಂತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೮೮). [ಸಂ.]

ಅಭಿಷವಣ (ನಾ). ಅಭಿಷೇಕ ; ಮಂಗಳಸ್ನಾನ : ನಿನ್ನೀ ಕಳಭಾಷಿತಮೆಂಬ ಸುಧಾಜಳದಿಂ ಶ್ರವಣಾಭಿಷವಣಮಂ ಮಾಡದುದೇಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೧೮). [ಸಂ.]

ಅಭಿಷವಣವಿಧಿ (ನಾ). = ಅಭಿಷವವಿಧಿ : ಸುರರಾಜಂ ತಾನೆ ರಾಜ್ಯಾಭಿಷವಣ ವಿಧಿಯಂ ಮಾಡಿದಂ (ಆದಿಪು. ೬–೧೦೮). [ಅಭಿಷವಣ + ವಿಧಿ]

ಅಭಿಷವವಿಧಿ (ನಾ). ಅಭಿಷೇಕದ ಕ್ರಮ ; ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಮಂಗಳಸ್ನಾನ : ತುಂಗಹರಿನೀಳಕಳಶಮುಖಂಗಳ ಜಳಧಾರೆ ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಮರಾಳಂ ನುಂಗಿ ಮಗುಬ್ದುಗುಬ್ಬ ಬಿಸದಂಡಂಗಳನಭಿನಯಿಸಿತಭವನಭಿಷವವಿಧಿಯೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧–೨೮). [ಅಭಿಷವ + ವಿಧಿ]

ಅಭಿಷವಾಂಬು (ನಾ). ಅಭಿಷೇಕದ ನೀರು : ಮೊದಲಂ ಬಳಸಿರೆ ಗುಂಟಸಿದುದಕದವೋಲಭಿಷವಾಂಬು ಮೇರುನಗಂ ಸ್ಕಂಧದವೊಲಿರೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨–೧೪೦). [ಅಭಿಷವ + ಅಂಬು$_3$]

ಅಭಿಷವೋತ್ಸವ (ನಾ). ಅಭಿಷೇಕ ಸಮಾರಂಭ: ಒಗೆದು ವಾಮುಂದರಂ ತ್ರಿಲೋಕನಾಥನಭಿಷವೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣೇಂದುಮಂಡಲಂಗಳಿಂದಮಿಂಡೆಯಾಡಿತೆಂಬಿನಂ (ಅನಂಪು. ೫-೭೦). [ಅಭಿಷವ + ಉತ್ಸವ]

ಅಭಿಷಿಕ್ತ (ಗು). ಮಂಗಳಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದ; ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಹೊಂದಿದ: ಮಾರಪ್ರಭು ಸರಸಕರುಣಾಂಬುಧಿಯೊಳಭಿಷಿಕ್ತನಂ ಮಾಡಿ (ಬಸಪು. ೩೦-೩೦). [ಸಂ.]

ಅಭಿಷೇಕ (ನಾ). ೧. ಮಂಗಳಕರವಾದ ಜಲ, ಹಾಲು ಮುಂತಾದ ದ್ರವವನ್ನು ದೇವರಿಗೆ ಎರೆಯುವುದು: ಆಗಸದ ಗಂಗಾಂಬುವ ನೆಜೇವನಭಿಷೇಕ ಮಜ್ಜನಕೆ (ಬಸಪು. ४೧-೨೧). ೨. ರಾಜನೇ ಮುಂತಾದವರಿಗೆ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಸುವ ಮಂಗಳಸ್ನಾನ: ನಗುತೆಂದನು ಮಹೀಪತಿ ವಿನಯ ಮಧುರರಸಾಭಿಷೇಕವನೆನಗೆ ಮಾಡಿದೆ ಸಾಕು ಪುನರುಕ್ತಾಭಿಷೇಕವದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦-೨೩). ೩. ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ. ೪. ಅಭಿಷೇಕಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ನೀರು, —ವಸ್ತು. ೫. [ಜೈನ] ಪರಿವ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ಸೂತ್ರಪದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಭಿಷೇಕಮೆಂಬುದು ಪರಮಜನ್ಮಾಭಿಷೇಕ ಪವಿತ್ರನಪ್ಪ ಜಿನೇಂದ್ರನಂ ಪೊರ್ದಿ ಸ್ನಾನಾದಿ ನಿಜಸಂಸ್ಕಾರಮಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು ತಪಶ್ಚರಣಂಗೆಯ್ದೊಡೆ ದಿವ್ಯವಿಜಯ ಪರಮಾಭಿಷೇಕಪ್ರಾಪ್ತಿಯಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಉ. ೨೪೯). [ಸಂ.]

ಅಭಿಷೇಕಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಭಿಷೇಕಮಾಡು: ನಾಭಿರಾಜಂಗೆ ರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕಂಗೆಯ್ದು ಮರುದೇವಿ ಮಹಾದೇವಿವೆರಸು (ಆದಿಪು. ೬-೧೦೭ ವ); ಲಾವಣ್ಯಾಮೃತಮಂ ಹರಿಸಮೊದವೆಯಭಿಷೇಕಂಗೆಯ್ಯಲ್ (ಜಯಕಾ. ೩-೩೭). [ಅಭಿಷೇಕ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಭಿಷೇಕಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಭಿಷೇಕಂಗೆಯ್: ಆದಿನಂದಿಗೆ ಮಜ್ಜನವನಮಳೋದಕದಿನಭಿಷೇಕಿಸುತ್ತಾ ಮೋದಮೃದು ಚಂದನ ಕುಸುಮ ನವಮಾಲೆಗಳನಿತ್ತು (ಬಸಪು. ೨-೫೧); ನಿಜಧಾರೆಗಳಿನಾ ಶಿವನನಭಿಷೇಕಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೨೦೫). [ಅಭಿಷೇಕ + -ಇಸು$_1$]

ಅಭಿಷೇಚನ (ನಾ). ೧. ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಕಿರೀಟ ಧಾರಣೆ ಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಷ್ಟುತ (ಗು). ೧. ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಟ್ಟವನು: ತ್ರಿಜಗದಭಿಷ್ಟುತಂಗೆ ಜಿನಚಂದ್ರಮಹಾಮಹಿಪಾಳಕಂಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೬೭). [ಸಂ.]

ಅಭಿಷ್ಟುತಿ (ನಾ). ಸ್ತೋತ್ರ; ಕೊಂಡಾಟ. 'ಅಭಿಷ್ಟುತಿಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಷ್ಟುತಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಡಾಡು; ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡು: ದುಗ್ಧೋದಧಿತಲ್ಪನಂ ನರನಭಿಷ್ಟುತಿಗೆಯ್ವುದು ಧಾರ್ಷ್ಟ್ಯಮಲ್ಲವೇ (ಜಗವಿ. ೧-೨೦). [ಅಭಿಷ್ಟುತಿ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಭಿಷ್ವಂಗ (ನಾ). ೧. ಕೂಟ; ಸಹವಾಸ; ಆಲಿಂಗನ. ೨. ಅತ್ಯಾಸಕ್ತಿ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಸಂಧಿ (ನಾ). ೧. ಗುರಿ; ಉದ್ದೇಶ; ಸಂಕಲ್ಪ: ಪ್ರತಿಬಂಧಕರು ಬೇಡೆನಲು ನಯದಭಿಸಂಧಿಯಲಿ ಸೀವರಿಸಿ ಸಂವರಿಸಿದನು ಸೈನಿಕವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨-೨); ರಣದಭಿಸಂಧಿ ಸಾಕಿನ್ನೆನುತ ಫಲುಗುಣ ಶಿರವ ಬಾಗಿದನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೩೭). ೨. ಸಂಚು; ಮೋಸ: ಇನ್ನೇನಾದರೂ ಅಭಿಸಂಧಿ ಇತ್ತೋ ಏನೋ? ಹೆಣ್ಣು ಇರುವ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ನಡಸುವ ಕಾರಸ್ಥಾನ ತಾನೆ ಅದು (ದುಂಬಿಕ. ೮). [ಸಂ.]

ಅಭಿಸಂಧಿಕೆ (ನಾ). ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಕಥಾನಾಯಿಕೆಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು: ವಿನಯದಿನಡಿಗೆಜಿಗಿದ ನಲ್ಲನನೊಲ್ಲದೆ ಜಡಿದು ಕಳೆದು ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಂ ಮನದೊಳ್ಸಂಧಿಸೆ ನೋವಂಗನೆಯಭಿಸಂಧಿಕೆಯಪ್ಪ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೩-೬೮). [ಸಂ. ಅಭಿಸಂಧಿಕಾ]

ಅಭಿಸಂಪಾತ (ನಾ). ೧. ಕೂಟ; ಗುಂಪು. ೨. ಎದುರಾಗಿ ನುಗ್ಗುವುದು; ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು: ಹುಸಿಗನಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಾಯಾವಿಮೂಢ ರಾತ್ರಿಯ ಅಭಿಸಂಪಾತದ ಸಲುವಾಗಿ ದಾರಿಕಾಯುತ್ತಿದ್ದೆನು (ಇಪ್ಪಕ. ೧೫೦). [ಸಂ.]

ಅಭಿಸರಣ (ನಾ). ೧. ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗುವುದು. ೨. ಪ್ರಿಯರಾದವರು ಭೇಟಿಗಾಗಿ ಸಂಕೇತಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು. ೩. ಪರಸ್ಪರ ಭೇಟಿಗಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಸಂಕೇತ. ೪. ಹಗೆಯ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಹೋಗುವುದು. ೫. ಸುತ್ತಲೂ ಹರಡುವುದು; ವ್ಯಾಪಿಸುವುದು. ೬. ಚಲಾವಣೆ: ಸರಕಿಗೆ ಸರಕು ವಿನಿಮಯವಾಗಿ ಸರಕುಗಳೇ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಭಿಸರಣವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಿರುವಾಗ ಅತಿರಿಕ್ತ ವೌಲ್ಯವು ಉದ್ಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಮಾವಾದ. ೧೧೯). ೭. ಅನುಸರಿಸಿ ಹೋಗುವುದು; ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಸಾರ (ನಾ). ೧. = ಅಭಿಸರಣ ೨: ಈ ಕೊಳಲು ಕಿವಿಗೊಳಲು ಬಂದೆನೀ ಅಭಿಸಾರವೆನಿತು ಲೇಸಾಯ್ತು (ಗೋಕುನಿ. ೯-೨೨). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಂಸ್ಕಾರ ವಿಧಾನ. 'ಲೋಹಾಭಿಸಾರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಸಾರಣ (ನಾ). = ಅಭಿಸರಣ ೨: ಸುಂದರಿ ಪಗಲೊಳುಂ ಚಂದ್ರಾಪೀಡಾಭಿಸಾರಣವೇಷಮಂ ಪಿರಿದುಮೊಲವಿಂದಭ್ಯಾಸಂಗೆಯ್ವುತಿರ್ಪವೊಲೊಪ್ಪಿದಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೯೭). [ಸಂ.]

ಅಭಿಸಾರಿ (ನಾ). ೧. = ಅಭಿಸಾರಿಕೆ: "ಸ್ವೈರಿಣಿ ವಿದರ್ಶಿನಿಯನೀತೆ ಚಲಿ ಕುಲಟೆಯಭಿಸಾರಿ ಪಾಂಸುಲೆ ಬಂಧಕಿಯೆನಲ್ಕೆ ಹಾದರದ ನಾರಿಯೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೦-೪). ೨. ಶತ್ರುವಿನ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗುವವನು. [ಸಂ. ಅಭಿಸಾರಿನ್]

ಅಭಿಸಾರಿಕೆ (ನಾ). ಪ್ರಿಯನನ್ನು ಕೂಡಲು ಸಂಕೇತಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಹೆಂಗಸು: "ಇರುಳೆನ್ನದೆ ಕಟ್ಟಲೆ ಕಡುವಿರಿದೆನ್ನದೆ ದುರ್ಗಮೆನ್ನದೋಪನೊಳೆತ್ತಂ ನೆರೆಯಲ್ಪರಿದೆಯ್ದುವ ಸುಂದರಿಯಭಿಸಾರಿಕೆಯೆನಿಪ್ಪ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ" (ಶೃಂಗಾರ. ೩-೫೫); ಇರವದು ನಗಿಸಿತ್ತು ಪೀನಮಭಿಸಾರಿಕೆಯಾ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೯೬); ಪಿರಿದುಂ ಗಟಿಪುತ್ತುಮಿರ್ಪಳಂ ಸಾರಿಕೆಯೆಂಬರಲ್ಲದಭಿಸಾರಿಕೆಯೆಂಬರೆ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರ್ (ಪಂಪಭಾ. ४-४೩). [ಸಂ. ಅಭಿಸಾರಿಕಾ]

ಅಭಿಸಾರಿಣಿ (ನಾ). = ಅಭಿಸಾರಿಕೆ. [ಸಂ. ಅಭಿಸಾರಿಣೀ]

ಅಭಿಸ್ತುತ (ಗು). ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಟ್ಟ: ಸದಭಿಸ್ತುತಮಪ್ಪೊಂಕುಂದದ ನಡುವಣ ನಾಡೆ ನಾಡೆ ಕನ್ನಡದ ತಿರುಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೭). [ಸಂ.]

ಅಭಿಹತ (ಗು). ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಡಿದ. 'ಅಭಿಹತಮರ್ಮ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಹತಮರ್ಮ (ನಾ). ಮರ್ಮಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಪೆಟ್ಟು ತಾಗಿದವನು: ಬಿಟ್ಟಂ ವಸುಧೆಗೆ ರಥದಿಂ ಮೂರ್ಛಾವಸಕ್ತಮತಿ ಧರ್ಮಪಾಲನಭಿಹತಮರ್ಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೯೨). [ಅಭಿಹತ + ಮರ್ಮ]

ಅಭಿಹತಿ (ನಾ). ೧. ಪೆಟ್ಟು; ಏಟು: ಕರಾಳಲೋಹಗದಾಭಿಹತಿಗೆ ನೃಪಾಲ ಬಿದ್ದನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮-೧). ೨. [ಗಣಿತ] ಗುಣಾಕಾರ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಹಾರ (ನಾ). ೧. ಹೆರವರ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕಣ್ಣೆದಿರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು; ದರೋಡೆ. ೨. ಆಕ್ರಮಣ; ಮುತ್ತಿಗೆ. ೩. ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಸನ್ನಾಹ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೪. ತಳ್ಳುವುದು. ೫. ಒಂದರೊಡನೊಂದನ್ನು ಕೂಡಿ ಬೆರಸುವುದು; ಬೆರಕೆ.

೬. ಪ್ರಯತ್ನ. ೭. ದಯೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿಷ್ಕರುಣೆ. ೮. ಕುಡುಕ. ೯. ಹತ್ತಿರ ತರುವುದು: "ವಿಪರೀತಂ ಸಮರಪ್ರವೇಶ ಪರವಸ್ತುಸ್ವಾಪಹಂ ನೂಂಕುಹಂ ಕೃಪೆಹೀನಂ ಅಭಿಹಾರಮಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೫೨). [ಸಂ.]

ಅಭಿಹಿತ (ಗು). ಹೇಳಿದ; ಹೆಸರಿಸಿದ. 'ಅಭಿಹಿತಾನ್ವಯವಾದಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಹಿತಾನ್ವಯ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ವಾಕ್ಯದ ಆನುಪೂರ್ವಿಕ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಪದಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವು ತೋರುವುದು. 'ಅಭಿಹಿತಾನ್ವಯವಾದಿ' ಪರಾ. [ಅಭಿಹಿತ + ಅನ್ವಯ]

ಅಭಿಹಿತಾನ್ವಯವಾದಿ (ನಾ). ವಾಕ್ಯದ ಪದಗಳಿಂದ ಮೊದಲು ವಾಚ್ಯಾರ್ಥ, ಬಳಿಕ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥ ಎಂದು ವಾದಿಸುವವನು: ಹೀಗೆನ್ನುವುದು ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯದವರ ಮತ; ಇವರಿಗೆ ಅಭಿಹಿತಾನ್ವಯ ವಾದಿಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಭಾರಮೀ. ೨೪೮).
[ಸಂ. ಅಭಿಹಿತಾನ್ವಯವಾದಿನ್]

ಅಭೀಕ (ನಾ). ೧. ಕಾಮುಕ. ೨. ನಲ್ಲ; ಗಂಡ. ೩. ಭಯವಿಲ್ಲದವನು; ಹೆದರದವನು. [ಸಂ.]

ಅಭೀಕ್ಷಣ (ನಾ). ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ನೋಡುವುದು: ದೂರಾಭೀಕ್ಷಣ ವೀಪ್ಸೋದಾರಾನುಕೃತಿಕ್ರಿಯಾ ಸಮಭಿಹಾರ ಸಮಾಪೋರುತರ ಚಾಪಲಾದಿಗೆ ಸಾರಂ (ಶಮದ. ಸ. ೨೦೬). [ಸಂ.]

ಅಭೀಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ನೋಡು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡು: ಒದವಿದ ರಾಗದಿಂದನನಭೀಕ್ಷಿಸುತಾಂ ಚರಿಸುತ್ತಮಿರ್ಪಿನಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೨೨). [ಅಭೀಕ್ಷಣ + -ಇಸು]

ಅಭೀಕ್ಷ್ಣ (ಗು). ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ತೋರಿ ಬರುವ; ಪುನರುಕ್ತವಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ; ಸಂತತವಾದ; ನಿತ್ಯವಾದ; ಬಿಡುವಿಲ್ಲದ: "ಅಭೀಕ್ಷ್ಣ – ಎಡೆವಱಿಯದ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೫). [ಸಂ.]

ಅಭೀಕ್ಷ್ಣಂ (ಅ). ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಸಂತತವಾಗಿ; ಬಿಡುವಿಲ್ಲದೆ. [ಸಂ.]

ಅಭೀತ (ಗು). ೧. ಹೆದರದ; ಭಯಪಡದ. (ನಾ). ೨. ಹೆದರದವನು: ಅಭೀತಂ ನಿಜಾರಿಸಮಿತಿಗಳಿಂದಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೪೯). [ಸಂ.]

ಅಭೀತಚೇತ (ನಾ). ಹೆದರದ ಮನಸ್ಸಿನವನು: ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂ ಸಮ್ಮಗ ವ್ರಾತನಭೀತಚೇತನತುಳಂ ಪೀರ್ದಂ (ಪಂಚತಂ. ೫೮-೧೧).
[ಅಭೀತ + ಚೇತ]

ಅಭೀತಮನ (ನಾ). = ಅಭೀತಚೇತ: ಎನೆ ಬಗೆಗೊಂಡಭೀತಮನ ನರ್ಚಿಸಿ ಬಂದಿಸಿ ಚೈತ್ಯಗೇಹಮುಳ್ಳನಿತುಮಂ (ಆದಿಪು. ೩-೮).
[ಅಭೀತ + ಮನ]

ಅಭೀತಾತ್ಮ (ನಾ). = ಅಭೀತಚೇತ. [ಅಭೀತ + ಆತ್ಮ]

ಅಭೀತಾತ್ಮಕ (ಗು). ಹೆದರದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ: ಹೈಮಾಚಳಮಿರ್ಪಂತಾಗಳಿರ್ದ[ಂ] ಮರಮೊದಲೊಳಭೀತಾತ್ಮಕಂ ಯೋಗಿನಾಥಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೯). [ಅಭೀತ + ಆತ್ಮಕ]

ಅಭೀತಿ (ನಾ). ಅಭಯ; ನಿರ್ಭಯತೆ. [ಸಂ.]

ಅಭೀತೆ (ನಾ). ಭಯವಿಲ್ಲದವಳು; ನಿರ್ಭಯಳು: ಅಭಯರುಚಿ ತಂಗೆ ಗೆಂದಪನಭೀತೆಯಾಗೆಲಗೆ ತಾಯೆ ಮರಣದ ದೆಸೆಯೊಳ್ (ಯಶೋಚ. ೧-೪೮). [ಸಂ. ಅಭೀತಾ]

ಅಭೀತ್ಯುಕ್ತಿ (ನಾ). ಹೆದರಬೇಡವೆಂಬ ಮಾತು; ಅಭಯವಾಕ್ಯ: ಅಭೀತ್ಯುಕ್ತಿಯುಸಲಿತಂ ತಾನೆನೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಕ್ಕೆನಗಮಾ ಹಸ್ತಂ ಸರೋಜಾಂಬಕಾ (ವಸ್ತುವಂ. ೧೦೫). [ಅಭೀತಿ + ಉಕ್ತಿ]

ಅಭೀಪ್ಸಿತ (ಗು). ೧. ಬಯಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಬಯಸಿದ್ದು; ಇಷ್ಟಾರ್ಥ; ಮನೋರಥ. [ಸಂ.]

ಅಭೀಪ್ಸೆ (ನಾ). ಬಯಕೆ; ಅಭಿಲಾಷೆ: ಚಂದ್ರವರ್ಧನನಭೀಪ್ಸಾವಲ್ಲರೀ ವರ್ಧನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೨೯); ಜನಮನದ ಶಕ್ತಿ ಮೇಣವರ ಭೀಪ್ಸೆಯೆ ಮಹಾತ್ಮರಂ ನಮ್ಮೆಳಿಗೆ ತಪ್ಪದೆಳೆತರ್ಪುದು ಕಣಾ! (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦-೨೬೨). [ಸಂ. ಅಭೀಪ್ಸಾ]

ಅಭೀರ (ನಾ). = ಆಭೀರ. [ಸಂ.]

ಅಭೀರು (ನಾ). ೧. ಭಯವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ೨. ಮುಜ್ಜಿಗೆ ಗೆಡ್ಡೆ; ಆಷಾಢಿ ಗಿಡ; ಶತಾವರಿ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಅಭೀಷ್ಟ, ಅಭೀಷ್ಟೆ (ನಾ). ಪ್ರಿಯವಾದುದು; ಬಯಸಿದುದು: ತುಹಿನಕರಂನಿಲೆಸೌಮ್ಯ ಗ್ರಹರಾಶಿಯೊಳುದಯಪತಿ ನಿರೀಕ್ಷೆಪೊಡನ್ಯಗ್ರಹಮಾಕ್ಷಿಸದೊಡೆ ಶಶಿರಿಷ್ಟ ಹರನಭೀಷ್ಟಪ್ರವರ್ಧನಂ ಬುಧಮಿತ್ರಾ (ಜಾತಕ. ೭-೪). **ಅಭೀಷ್ಟೆ**: ಭಾವದಲ್ಲಿಯೆ ಷೋಡಶೋಪಚಾರ ಅಷ್ಟವಿಧಾರ್ಚನೆಗಳಿಂದ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ ತನ್ನ ಮನದಭೀಷ್ಟೆಯಂ ನೆನೆದಂತೆ ಮನದಲ್ಲೆ ಬೇಡಿ (ಘನವ. ೪೯). [ಸಂ. ಅಭೀಷ್ಟ]

ಅಭೀಷ್ಟಫಲ (ನಾ). ಬಯಸಿದ ಫಲ: ಕೋಮಲಮುಖೀ ಗೌರೀಲತಾ ಶ್ಲಿಷ್ಟಶಂಕರ ಕಲ್ಪದ್ರುಮನೀಗಭೀಷ್ಟಫಲಮಂ ಚಾಳುಕ್ಯನಾರಾಯಣಂ (ಗದಾಯು. ೧-೨). [ಅಭೀಷ್ಟ + ಫಲ]

ಅಭೀಷ್ಟರಸ (ನಾ). ಬೇಕಾದ ರಸ; ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ರಸ: ಅಭೀಷ್ಟ ರಸಕ್ಕೆ ಪೋಷಕಗಳಾಗುವಂತಹ ವಸ್ತುವನ್ನೇ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಾದರೂ ಕಥೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೪೫). [ಅಭೀಷ್ಟ + ರಸ]

ಅಭೀಷ್ಟಶ್ರೀ (ನಾ). ಶುಭಫಲದ ಸಂಪತ್ತು; ಬೇಕಾದ ಐಶ್ವರ್ಯ; ಬಯಸಿದ ಮೇಲ್ಮೆ: ಈಗಳೀವುದು ನಮ್ಮಭೀಷ್ಟಶ್ರೀಗೆ ಮಂಗಳವೆಂದು ಹರಸಿದೊಡೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೭-೧೫). [ಅಭೀಷ್ಟ + ಶ್ರೀ]

ಅಭೀಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಬಯಸಿದ್ದರ ನೆರವೇರಿಕೆ; ಇಷ್ಟಾರ್ಥವು ಕೈಗೂಡುವುದು; ಉದ್ದೇಶ ಪ್ರಾಪ್ತಿ. [ಅಭೀಷ್ಟ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಅಭೀಷ್ಟಿತ (ಗು). = ಅಭೀಪ್ಸಿತ: ಎಲೆ ನಿನಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದೆನಭೀಷ್ಟಿತಫಲವ ನೀವೆನು ಬೇಡು ನೀನೆನೆ ಎಳೆನಗೆಯ ಮೊಗವೆಸೆಯೆ (ಬಸವಪು. ೧೬-೨೭).
[ಸಂ. ಅಭೀಷ್ಟ]

ಅಭೀಷ್ಟೆ 'ಅಭೀಷ್ಟ' ನೋ.

ಅಭುಕ್ತಮೂಲೆ (ನಾ). (ಯಾರಿಗೂ) ತಿಳಿಯದ ಪ್ರದೇಶ, ಗ್ರಾಮ, ಊರು, ಮೊದಲಾದುವು; ಮೂಲೆಕೊಂಪೆ: 'ತಾನು' ಎಲ್ಲಿಯಾವ ಅಭುಕ್ತಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿದೆಯೋ ಪತ್ತೆ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ (ನಿಬಂಧ II, ೧೨೬). [ಅಭುಕ್ತ$_0$ + ಮೂಲೆ]

ಅಭೂತಪೂರ್ವ (ಗು). ಹಿಂದೆ ಎಂದೂ ನಡೆಯದಿರುವ: ಆಭೂತಪೂರ್ವಮುಪ್ಪುತ್ಪಾತಂಗಳನೇನುಮಂ ಬಗೆಯದೆ ಕೋಪಮನೆ ಬಗೆದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೨೮ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭೂತಭಯ (ನಾ). ಭಯವುಂಟಾಗದವನು; ಭಯವಿಲ್ಲದವನು: ಅಭೂತಭಯಂ ಕಂಡಂ ಭೂತರಮಣನಾಮಾಟವಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೬೨). [ಸಂ.]

ಅಭೂತೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಹಿಂದೆ ಯಾರೂ ವರ್ಣಿಸದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಮಾನವನ್ನು ಒಂದು ವಿಶೇಷಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಯೋಜಿಸಿ ವಿಷಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವುದು: ನುತಶಿಶಿರ ಕಿರಣ ಕಾಂತಿ ಪ್ರತತಿಯನೊಡಗೂಡಿ ಮಾಡಿದವೊಲಾಯಿತ್ತಿಂತತಿಶಯಮಾ ನಿನ್ನ ಮುಖಂ ನಿತಾಂತಮೆಂಬಾಗಳಱಿಗಭೂತೋಪಮೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೭೮).
[ಅಭೂತ + ಉಪಮೆ]

ಅಭೂರಿ (ಗು). ಭೂರಿಯಲ್ಲದ; ಸ್ವಲ್ಪ: "ಅಲ್ಪಂ ಲವಂ ಲೇಶಮಣಂ ಕಣಮಭೂರಿ [ಪಾಠಾಂ...ತಿ] ಪ್ರಮುಷ್ಟಂ ಪ್ರಸ್ವಮವರಿಷ್ಟಮತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮಾಕ್ಷುದ್ರಮುಂ... ಕಿಱಿದೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ ೧೨೭–೫). [ಸಂ.]

ಅಭೇದ (ನಾ). ೧. ಭೇದವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದು. ೨. ಐಕಮತ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಭೇದಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಭೇದವಿಲ್ಲದಿರುವ ಭಕ್ತಿ (?): ಭೇದಾಭೇದ ರತ್ನತ್ರಯವೆಂದರೆ ಭೇದಾಭೇದಭಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಕರ್ಮವ ಭೇದಿಸಿದರೆ ಮುಕ್ತಿ ಯರಿದೆ (ಭರಚ. ೬೪–೯೫). [ಅಭೇದ + ಭಕ್ತಿ]

ಅಭೇದರೂಪಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ರೂಪಕಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಉದಾ:—ಅರಸಾಗಲೊಡಂ ಮೆಯ್ಮಱೆದು ರಾಜ್ಯಸುಖಸನ್ನಿ ಪಾತನಿದ್ರೆಯ ಕೈಕೊಂಡಿರುಳುಂ ಪಗಲುಂ ಜಾಡ್ಯದೆ ಮರವಟ್ಟೆಱುವ ರಲ್ಲಮೆಂತುಂ ಭೂಪರ್ ‖ ಇಲ್ಲಿ 'ರಾಜ್ಯಸುಖವೆಂಬ ಸನ್ನಿಪಾತನಿದ್ರೆ' ಎಂಬುದಾಗಿ ರಾಜ್ಯಸುಖವನ್ನು ಸನ್ನಿಪಾತನಿದ್ರಾಭಿನ್ನವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅಭೇದರೂಪಕಾಲಂಕಾರ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೬೩). [ಅಭೇದ + ರೂಪಕ]

ಅಭೇದವಾದಿ (ನಾ). ಜೀವಾತ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮರಿಗೆ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದು ವಾದಿಸುವವನು: ವೇದಾಂತಿಯೋರ್ವನೇ ಅಭೇದವಾದಿಯಪ್ಪಂ (ವಿವೇಕ. ೧೨). [ಸಂ. ಅಭೇದವಾದಿನ್]

ಅಭೇದಶ್ರುತಿ (ನಾ). ಜೀವಾತ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮರಿಗೆ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿ: ಅಭೇದಶ್ರುತಿಗಳು ಭೇದವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತವೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೨೩). [ಅಭೇದ + ಶ್ರುತಿ]

ಅಭೇದಾತ್ಮತೆ (ನಾ). ಭೇದವಿಲ್ಲದ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳುದಾಗಿರುವುದು; ಅಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದು: ಪ್ರತಿವಸ್ತೂಪಮೆ ಸಾಮ್ಯಪ್ರತೀತಿಯಿಂದಂ ಸಮಾನವಸ್ತುನ್ಯಸನಂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಭೇದಾತ್ಮತೆಯಿಂದುಪಮೆಯನ ದಲ್ತೆ ರೂಪಕಮುಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೮೫). [ಸಂ. ಅಭೇದಾತ್ಮತಾ]

ಅಭೇದ್ಯ (ಗು). ೧. ಭೇದಿಸಲಾಗದ; ಒಡೆಯಲಾರದ: ತಮುದೊಡ್ಡು ಮುಷ್ಟಿಗ್ರಾಹ್ಯಮಭೇದ್ಯಂ ಸೂಚಿಗಪ್ಪೊಡಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೫೩). (ನಾ). ೨. ಭೇದಿಸಲಾಗದುದು; ಒಡೆಯಲು ಅಥವಾ ಚುಚ್ಚಲು ಶಕ್ಯ ವಿಲ್ಲದುದು: ವಿಷಮೋಚಿಕಗಳೆಂಬ ಪಾವುಗೆಗಳುಂ ಅಭೇದ್ಯಮೆಂಬ ಕವಚಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೩ ವ). ೩. ಭೇದೋಪಾಯದಿಂದ ಒಡೆದು ಅಗಲಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದವನು. ೪. ಭೇದಿಸಿ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯ ವಾಗದುದು: ಭೇದದ ಅಭೇದ್ಯದಿಂದ ಭೇದಿಸಲಾಗಿ ನಿಃಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಜುನನ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಅಯ್ಕಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೫–೧೭). [ಸಂ.]

ಅಭೇದ್ಯಕವಚ (ನಾ). ಭೇದಿಸಲು ಆಗದ ಕವಚ: ಅರ್ಜುನನು... ಗಾಂಡೀವವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅಭೇದ್ಯಕವಚ ತೊಟ್ಟು ವ್ಯೂಹದೊಳಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿ ದರೆ ಅದು ಅವನಿಗೆ ತಕ್ಕದ್ದೇ (ವಚಭಾ. ೨೮೮). [ಅಭೇದ್ಯ + ಕವಚ]

ಅಭೇದ್ಯಲಿಂಗ (ನಾ). ಭೇದಿಸಿ ತಿಳಿಯಲಸಾಧ್ಯವಾದ ಸ್ವರೂಪ ವುಳ್ಳದ್ದು: ವೇದ ವೇಧಿಸಲಱಿಯದೆ ಅಭೇದ್ಯಲಿಂಗವೆಂದು ನಡುನಡು ಗಿತ್ತು (ಬಸವ. ೯೫೨). [ಅಭೇದ್ಯ + ಲಿಂಗ]

ಅಭೇದ್ಯಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಐಕ್ಯವಾಗಿ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಲ: ಐಕ್ಯಸ್ಥಲದಂಗ ಅಭೇದ್ಯಸ್ಥಲ ಇಂತೀ ಉಭಯವ ತಿಳಿದ ನಿರಂಗಂಗೆ ಸ್ಥಲ ಕುಳಲೇಪವಾಯಿತ್ತು ನಿಃಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನಲ್ಲಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೪೨). [ಅಭೇದ್ಯ + ಸ್ಥಲ]

ಅಭೋ, ಅಬೊ (ಅ). ಬಿಮ್ಮು; ಬಿಕೋ; ಶೂನ್ಯಪ್ರಾಯ: ತುಂಬಿದ ಬಸುರಿಯನ್ನು ಅಭೋ ಎನ್ನುವ ಕಾಡಿಗಟ್ಟಿ ಸುಖವಾಗಿರುವನಂತೆ (ಹೊನ್ನಶೂ. ೮). **ಅಬೊ**: ಮನೆ 'ಅಬೊ' ಎನ್ನುತ್ತಿದೆ... ಪಾರ್ವತಮ್ಮನ ಮನಸ್ಸೂ ಅಬೊ ಎನ್ನುತ್ತಿದೆ (ಬೆಳುವು. ೧೫೪). 'ಬಿಕೋ' ಪರಾ. [?]

ಅಭೋಗಿ (ನಾ). ೧. ಭೋಗಿಯಲ್ಲದವನು. ೨. [ಜೈನ] ಒಂದು ವಿದ್ಯೆ: ಮತ್ತೊಂದು ದಿವಸಂ ಪ್ರಜ್ಞಪ್ತಿ ಕಾಮರೂಪಿಣಿ ಭ್ರಾಮರಿ ಅಭೋಗಿಯೆಂಬಿವು ಮೊದಲಾಗಿ ಕುಲವಿದ್ಯೆ ಜಾತಿವಿದ್ಯೆ ಸಾಧಿತವಿದ್ಯೆ ಗಳೊಳ್ (ಚಾವುಂಉ. ೨೧೦). [ಸಂ.]

ಅಭೋಜ್ಯ (ಗು). ೧. ತಿನ್ನಬಾರದ: ಔದುಂಬರತರುವಾರ್ಗ ಮಭೋಜ್ಯಂ ಕ್ಷುದ್ರಜಂತು ಜನ್ಮಾವಾಸಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦–೬೧). (ನಾ). ೨. ತಿನ್ನಬಾರದ್ದು: ತಂದರಾರೀಯಭೋಜ್ಯವನೆನುತ್ತುಳ್ಳಿಯಂ ನಿಂದಿಸುತೆ (ಬಸರ. ೧೧–೪೫); ಭೋಜ್ಯಾಭೋಜ್ಯವನು ತಿಳಿದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೬೨). [ಸಂ.]

ಅಭೌತ (ನಾ). ೧. ಪಂಚಭೂತಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ್ದು. ೨. ಲೋಕೋತ್ತರವಾದುದು: ಗಗನವನಳೆಯೆ ವಿಶ್ವಶಿಲ್ಪಿ ತಾಂ ಬಿಟ್ಟ ಬೀಸಿದ ಮಾನಸೂತ್ರವೆಂಬಂತೆವೋಲ್ ಮುಂ ಪೇಳ್ವೆನೇನಾ ಅಭೌತಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೦೬–೧೧೧). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಂಗ (ನಾ). ೧. ಮೈಗೆ ಎಣ್ಣೆ, ಸುಗಂಧ ತೈಲ ಮುಂತಾದ ಲೇಪನ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಎಣ್ಣೆಮಜ್ಜನ: ಬ್ರಾಹ್ಮರ ಅಭ್ಯಂಗಕ್ಕೆ ಶನಿವಾರ ೧ಕ್ಕೆ ಎಣ್ಣೆ ಸೇರು ೪ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯–೧೧೨; 1573). ೨. ಎಣ್ಣೆ ಮುಂತಾದ ಲೇಪನದ್ರವ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಂಗನ (ನಾ). = ಅಭ್ಯಂಗ ೧: ಅಂಗನೆಗೆ ಸೌರಭ್ಯ ತೈಲಾಭ್ಯಂಗನವ ನಾಚರಿಸಿ... ಉಡಿಸಿದರು ನವದುಕೂಲವನು (ಬಸವು. ೪–೩೪). [ಸಂ. ಅಭ್ಯಂಗ]

ಅಭ್ಯಂಗನಸ್ನಾನ (ನಾ). = ಅಭ್ಯಂಗ ೧: ಆ ದಿನ ಶುಕ್ರವಾರವಾದುದ ರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಅಭ್ಯಂಗನಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದವಳು (ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರ. ೧೭). [ಅಭ್ಯಂಗನ + ಸ್ನಾನ]

ಅಭ್ಯಂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಲೇಪಿಸು; ಸವರು; ಹಚ್ಚು: ಘೃತಮೊಂದೆ ಪಾಲ್ಮರಂಗಳ ಪಾಲ್ ಪಿಂಗಿಸುಗುಂ ತಡೆದಿರದಭ್ಯಂಗಿಸಿದೊಡೆ ಪುೞು ತಿಂದ ಬೇನೆಯುಂ ಗಂದೆಯುಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦–೪೦). ೨. ತೈಲವೇ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಸ್ನಾನಮಾಡು. [ಅಭ್ಯಂಗ + -ಇಸು]

ಅಭ್ಯಂಜನ (ನಾ). = ಅಭ್ಯಂಗ ೧: ಭಾನುವಾರ ಅಭ್ಯಂಜನ ಎಂದರೆ ಅರ್ಧ ಡಬ್ಬ ಹರಳೆಣ್ಣೆ, ಎರಡು ಬುತ್ತಿ ಸೀಗೆಪುಡಿ ಮನೆ ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಖರ್ಚು (ಮಲೆಚಿ. ೨೯). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಂತರ (ನಾ). ೧. ಒಳಗು; ನಡುವೆ; ಅಂತರಾಳ: ಚಿತ್ರಶಾಲಾ ಭ್ಯಂತರ [ವ್ಯ]ವಸ್ಥಿತ ಮೃಗೇಂದ್ರಾಸನದೊಳಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೨ ವ). ೨. ಅಂತರಂಗ: ಕುಮಾರನ ಸುಲಲಿತಾಭ್ಯಂತರವನಱಿದವಗೊಲಿದು ತಿಳುಹುವೆನು (ಜೀವಂಚ. ೫–೫೬). ೩. ಅಂತರಂಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು. ೪. ಕಾಲದ ಅವಧಿ. ೫. ನಡುವೆ ಇರುವ ಸ್ಥಳಾವಕಾಶ: ನರನೊಡನೆ ಸಮದಂಡಿಯೇ ಜಗವಱಿಯದೇ ನಿನ್ನಾತನಭ್ಯಂತರವನಕಟಾ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೭). ೬. ಅಡ್ಡಿ; ತಡೆ; ಆಕ್ಷೇಪಣೆ: ನೀನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿಬರುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನನ್ನದೇನೂ ಅಭ್ಯಂತರವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಂತರತಪಸ್ಸು (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಂತರಂಗದ ತಪಸ್ಸು; ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ, ವಿನಯ, ವೈಯಾಪೃತ್ಯ, ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ, ವ್ಯುತ್ಸರ್ಗ, ಧ್ಯಾನ ಎಂಬ ಆರು ತಪಸ್ಸುಗಳು: ಮತ್ತಮಭ್ಯಂತರತಪಷ್ಷಟ್ಕ ದೊಳಂ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ವಿನಯ ವೈಯಾಪೃತ್ಯ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಧ್ಯಾನವ್ಯುತ್ಸ ರ್ಗಂಗಳಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೬–೩೩ ವ). [ಅಭ್ಯಂತರ + ತಪಸ್ಸು]

ಅಭ್ಯಂತರಮಂಟಪ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಮಂಟಪ; ನಡುವಣ ಮಂಟಪ: ಆರ್ಯಂ ಶುಕನಾಸನರಮನೆಗೆ ಬಿಜಯಂಗೈದನೆಂಬುದಂ ಕೇಳ್ದು ತಾನುಮಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಪಾಗಳಭ್ಯಂತರಮಂಟಪದಲ್ಲಿ (ಕಾದಂಉ. ೪೭೭). [ಅಭ್ಯಂತರ + ಮಂಟಪ]

ಅಭ್ಯಂತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು; ತಡೆ. ೨. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊ; ಮೆಚ್ಚು: [ಇ]ಱಿದು ಸತ್ತ ಕಾದುವಟ್ಟ ಬೀರಯ್ಯರ ವೀರವನಭ್ಯಂತರಿಸಿ ಶ್ರೀಕೆಲ್ಲಾಟುಗೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೧೧೧-೧೨; 948). [ಅಭ್ಯಂತರ + -ಇಸು$_1$]

ಅಭ್ಯಗ್ರ (ಗು). ೧. ಅತಿಶಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ; ಸಾಮೀಪ್ಯ: ಮದುವೆ ಅಭ್ಯಗ್ರವಾಗುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಹೊಸದು. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಧಿಕ (ಗು). ಅಧಿಕವಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಧಿಕೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ಮುಕ್ಕಣ್ಣ; ಶಿವ: ಶ್ರೀಪತಿ ಚಕ್ರಧಾರಿ . . . ವೃಷಭಾಸನನಭ್ಯಧಿಕೇಕ್ಷಣಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೫-೧; 1019). [ಅಭ್ಯಧಿಕ + ಈಕ್ಷಣ]

ಅಭ್ಯನುಜ್ಞೆ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪಣೆ. ೨. ಅನುಮತಿ; ಸಮ್ಮತಿ. [ಸಂ. ಅಭ್ಯನುಜ್ಞಾ]

ಅಭ್ಯಮಿತ್ರೀಣ (ಗು). ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ದಿಟ್ಟತನದಿಂದ ಎದುರಿಸುವ: ಕರ್ಕಸಂಗಳಂ ನುಡಿದು ಮಾಣದೆ ಅಭ್ಯಮಿತ್ರೀಣವೃತ್ತಿಯನೆ ಪೂಣ್ದು ಪೋಜಮಡುವಾಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೫೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯರ್ಚನ, ಅಭ್ಯರ್ಚನೆ (ನಾ). ಪೂಜೆ; ಸತ್ಕಾರ: ಜಿನೇಂದ್ರಪಾದಾಭ್ಯರ್ಚನದೊಳ್ ನಿರ್ಗ್ರಂಥರೂಪಧಾರಿಯಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೨ ವ). **ಅಭ್ಯರ್ಚನೆ** (ಗಂಗಾಮು. ೧೨). [ಸಂ. ಅಭ್ಯರ್ಚನ]

ಅಭ್ಯರ್ಚನೆ 'ಅಭ್ಯರ್ಚನ' ನೋ.

ಅಭ್ಯರ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪೂಜಿಸು; ಆರಾಧಿಸು: ಸುರರೆಲ್ಲಂ ಚೂಡಾಮಣಿಕಿರಣದಿನವನತಕಿರೀಟರಭ್ಯರ್ಚಿಸಿದರ್ (ಅಜಿಪು. ೫-೪). [ಅಭ್ಯರ್ಚನ + -ಇಸು$_1$]

ಅಭ್ಯರ್ಚ್ಯ (ಗು). ಪೂಜೆಗೆ ಅರ್ಹವಾದ: ಅಮರಾಭ್ಯರ್ಚ್ಯಂಗಳ್ ಸುರವಿಮಾನಪರಿವೇಷ್ಟನಾಭಿರಾಮಂಗಳನುಕ್ರಮದಿಂದೆಸೆದಿರ್ದುವಕೃತ್ರಿಮಂಗಳೀ ಗಿರಿಯ ಜೈನ ಚೈತ್ಯಾವಳಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೧೪). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯರ್ಣ (ನಾ). ಸಮೀಪ; ನೆರೆ: ನಿಜಾಂಬಿಕೆಯಭ್ಯರ್ಣದೊಳ್ ಜಿನಾರ್ಭಕನೆಸೆದಂ (ಅಜಿಪು. ೪-೩೪). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯರ್ಥನ, ಅಭ್ಯರ್ಥನೆ (ನಾ). ಕೋರಿಕೆ; ಪ್ರಾರ್ಥನೆ: ಪ್ರಿಯದಿಂದೊಂದೆಡೆಯಿರವಂ ಬಯಸಿದ ಶೌರ್ಯಾದಿ ಸಕಲ ಪಾರ್ಥಿವಗುಣಸಂಚಯದಭ್ಯರ್ಥನದಿಂದಾಶ್ರಯರೂಪನನಾ ಮಹೀಶನಂ ಬಿದಿ ಪಡೆದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೨೪). **ಅಭ್ಯರ್ಥನೆ**: ಅಹಿತರೊಡನೆ ಪುದುವಾೞಿನೆನೊಂದೆಂ ಸುಜನಗುರುಜನಾಭ್ಯರ್ಥನೆಯಿಂ (ಗದಾಯು. ೬-೭). [ಸಂ. ಅಭ್ಯರ್ಥನ]

ಅಭ್ಯರ್ಥನೆ 'ಅಭ್ಯರ್ಥನ' ನೋ.

ಅಭ್ಯರ್ಥಿ (ನಾ). ಉಮೇದುವಾರ; ಅರ್ಜಿದಾರ: ಉಪಾಧ್ಯಾಯರ ಆರ್ಥಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಂತಸ್ತನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದರಿಂದ ತಕ್ಕಷ್ಟು ಮಂದಿ ದಕ್ಷ ಅಭ್ಯರ್ಥಿಗಳು ಈ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಬಹುದು (ಶಿಕ್ಷದ. ೭೬೫); ಅಭ್ಯರ್ಥಿಗಳು ಸ್ವಂತ ಖರ್ಚಿನಲ್ಲೇ ಸಂದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಭ್ಯರ್ಥಿನ್]

ಅಭ್ಯರ್ಹಿತ (ಗು). ಮಾನ್ಯವಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ: ಅಂತಃಪುರಾಭ್ಯರ್ಹಿತರೊಳಾದರಂಬೆರಸು ಸಂಭಾಷಿಸುತ್ತುಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೬೪). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯರ್ಹಿತತ್ವ (ನಾ). ಮಾನ್ಯತೆ; ಗೌರವ: ಅಭ್ಯರ್ಹಿತಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಮುಪ್ಪುದಱಿಂ ಜ್ಞಾನದ ಸಮ್ಯಗ್ವ್ಯಪದೇಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣಮುಪ್ಪುದಱಿಂ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಅಭ್ಯರ್ಹಿತತ್ವಮಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯರ್ಹಿತವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಪೂಜ್ಯವಾದ ವೃತ್ತಿ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನಡವಳಿಕೆ(?): ಅರ್ಹದ್ಬಲಿ ಮುನಿಪತಿಯಭ್ಯರ್ಹಿತವೃತ್ತಿಯನದೇವೊಗೞ್ದುದೊ ನೆಗಱ್ದೊಂದರ್ಹನ ಮತಮಲ್ಲದುದತಿಗರ್ಹಿತಮೆಂದೆನಿಸಿದಂ ಮಹೀಮಂಡಲದೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೨೦). [ಅಭ್ಯರ್ಹಿತ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಭ್ಯವಕರ್ಷಣ (ನಾ). ಹೊರಕ್ಕೆ ಎಳೆಯುವುದು; ಈಚೆಗೆ ತೆಗೆದು ಹಾಕುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯವಸ್ಕಂದನ (ನಾ). ೧. ಶತ್ರುವನ್ನು ದಿಟ್ಟತನದಿಂದ ಎದುರಿಸುವುದು; ಹಗೆಯ ಮೇಲೆ ರಭಸದಿಂದ ಧಾಳಿ ನಡೆಸುವುದು. ೨. ಮುತ್ತಿಗೆ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯವಹರಣ (ನಾ). ಊಟಮಾಡುವುದು; ಊಟ: "ಉಣಿಸಭ್ಯವಹರಣಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩-೭). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯವಹಾರ (ನಾ). ೧. ಊಟಮಾಡುವುದು. ೨. ಆಹಾರ: ವೃಷ್ಯರಸಾಭ್ಯವಹಾರ ತ್ಯಜನಂ . . . ಬ್ರಹ್ಮವ್ರತಂ ಜಿನೇಶ್ವರ ಮತದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೫೪). ೩. ತಿನ್ನಲು ಯೋಗ್ಯವಾದುದು. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯವಹಾರಿ (ನಾ). ತಿನ್ನುವವನು. 'ಸತೃಣಾಭ್ಯವಹಾರಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಭ್ಯವಹಾರಿನ್]

ಅಭ್ಯವಹೃತ (ಗು). ತಿನ್ನಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯವಹೃತಿ (ನಾ). ಭೋಜನ; ಊಟ: ಅರ್ಘ್ಯಪಾದ್ಯಮಂ ಕೊಟ್ಟಭ್ಯಾಗತ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಗೆಯ್ವುದುಮವರಭ್ಯವಹೃತಿಯಂ ನಿವರ್ತಿಸಿ ಕೈಘಟ್ಟಿಯುಮಂ ತಾಂಬೂಲಮಂ ಕೊಂಡು (ಪಂಪರಾಮಾ. ೬-೪೭ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಸನ (ನಾ). ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದು; ಪರಿಚಯ: ಭೂಷಾಭ್ಯಸನ ಚತುರ ಭಾಷಾವಿಶೇಷ ಕುಶಲೆಯರಪ್ಪ (ಆದಿಪು. ೨-೬೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಸನೀಯ (ಗು). ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ: ಸಂಸ್ಕೃತ ಕೃ-ಕರ್ ಪದಗಳಿಂದ ನೇರ್ಪಟ್ಟ ವಿವಿಧ ಮಾತುಗಳು ಅಭ್ಯಸನೀಯವಾಗಿವೆ (ಕರ್ಣಾಟ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡು; ಕಲಿ: ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಜನರು ಓದದಿರುವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಭ್ಯಸಿಸುವರು (ರತ್ನಗೋ. ೫); ಒಂದೊಂದು ಯಕ್ಷಗಾನಪ್ರಸಂಗವನ್ನೂ ಅಭ್ಯಸಿಸಿದೆ (ಯಕ್ಷಬ. II ಮು). [ಅಭ್ಯಸನ + -ಇಸು$_1$]

ಅಭ್ಯಸ್ತ (ಗು). ೧. ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದ; ಕಲಿಯಲ್ಪಟ್ಟ: ಆ ಮಹಾಬಳಂ . . . ಅಭ್ಯಸ್ತ ಸಮಸ್ತವಿದ್ಯಾಧರ ವಿದ್ಯಾಪಾರಗನುಂ (ಆದಿಪು. ೧-೬೩ ವ). (ನಾ). ೨. ಬಳಕೆಯಾದದ್ದು; ರೂಢಿಯಾದದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಾಂತ (ನಾ). ೧. ಆಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು. ೨. ರೋಗವುಳ್ಳವನು. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಾಕುಲ (ಗು). ಚಿಂತೆಗೊಂಡ; ಆಸಕ್ತವಾದ: ಪಲವು ದೇವಾರ್ಚನಾಭ್ಯಾಕುಲ ಮಹೀಸುರ ಕುಲವನೆಣಿಸಲು (ಬಸವಪು. ೩-೭೫). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಾಖ್ಯಾನ (ನಾ). ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಾಗತ, ಅಭ್ಯಾಗತೆ (ಗು). ೧. ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬಂದ: ಆ ಸ್ಥಳದ ಖಾಣ ಪ ೩ ಜಜ ಕಿಜುಕುಳ ತೂಕ ನೋಟವಣ ಅಭ್ಯಾಗತ ಪಳ ಮಿಳಿ ತುಪ್ಪ ನೂಲು ಧವಳಾರದ ಬಂಡಿ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೪೧; 1291). (ನಾ). ೨. ಬಂದವನು; ತಲಪಿದವನು. ೩. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಅತಿಥಿ: ಸ್ವಾಗತಮೇ ನಿನಗೆ ಮಹಾಭಾಗನೆ ಮದ್ಭೂಮಿಗೆಂತು ಬಂದಯ್ ನೀನಭ್ಯಾಗತನಾಗಲ್ವೇಳ್ಕುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೪೯);

ನೀಮೆನಗಿಂದಭ್ಯಾಗತರಾಗಿಂ ಎಂದು ಭರಂಗೆಯ್ದು ನುಡಿದು (ಜೀವಸಂ. ೧೧-೪೭ ವ). ೪. ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರ; ಆತಿಥ್ಯ: ದುರ್ವಾಸಮುನಿ ಪರಿವಾರ ಸಹಿತೈತಂದೊಡಭ್ಯಾಗತವ [ಪಾಠಾಂ. ಗತಿಯ]ನೃಪನಿತ್ತ (ಕು ವ್ಯಾ ಅ. ೧೬-೩೭). ಅಭ್ಯಾಗತೆ: ೫. ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬರುವ ವಸ್ತುಗಳ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ: ಈ ಸ್ಥಳದ ಪೂರ್ವದಲುಳ್ಳ ಖಾಣಾ ಅಸಂಬಳ ಅಭ್ಯಾಗತೆ ಧವಳಾರದ ಭಂಡಿ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭೧-೨೫; ?). [ಸಂ. ಅಭ್ಯಾಗತ]

ಅಭ್ಯಾಗತಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಮನೆಗೆ ಬಂದವರಿಗೆ (ಅತಿಥಿಗಳಿಗೆ) ಮಾಡಬೇಕಾದ ಉಪಚಾರ: ಶಿವಭೂತಿಗಭ್ಯಾಗತಕ್ರಿಯೆಯಂ ಮಾಡಲುಪಾಯಮಿಲ್ಲದುಸಿರದಿರ್ಪನಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೧೨-೨). [ಅಭ್ಯಾಗತ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಭ್ಯಾಗತೆ 'ಅಭ್ಯಾಗತ' ನೋ.

ಅಭ್ಯಾಗಮ (ನಾ). ೧. ಬರುವಿಕೆ; ಬರವು. ೨. ನೆರೆಹೊರೆ; ಸಮೀಪ. ೩. ಯುದ್ಧ; ಕಾಳಗ: "ಸಂಗ್ರಾಮಃ . . . ಅಭ್ಯಾಗಮಃ . . . –ಈ ೩೫ ಕಾಳಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೫-೨೯೯). ೪. ಹಗೆತನ; ದ್ವೇಷ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಾರೂಢ (ನಾ). ಏರಿದವನು; ಹತ್ತಿದವನು: ಕಾಂಚನಮಯ ವಿಮಾನಾಭ್ಯಾರೂಢಂ ಸುತಾರೆಯೊಳೋಪಳೊಳ್ ಮನದೆ ಱಕದಿಂ ಪೋದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೩೦). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಾಶ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ: "ಸಮೀಪಂ . . . ಅಭ್ಯಾಶಂ, ಸನ್ನಿಧಾನಂ . . . –ಈ ೧೮ ಸಮೀಪಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೫-೭). ೨. ನಿಲುಕುವುದು; ವ್ಯಾಪಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಾಸ (ನಾ). ೧. ರೂಢಿ; ಬಳಕೆ; ಪರಿಶ್ರಮ. ೨. ಕಲಿಯುವುದು; ವ್ಯಾಸಂಗ: ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸವಂಗೆಯ್ವುದುಂದಿರ್ಪಮಿವರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೫ ವ). ೩. ಪುನರುಚ್ಚಾರಣೆ; ಆವೃತ್ತಿ. ೪. ಸಮೀಪ. ೫. ಹೊಸದಾಗಿ ಕಲಿತ ವಿಷಯವನ್ನು ರೂಢಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಏರ್ಪಟ್ಟ ಅಥವಾ ಕೊಟ್ಟ ಸಾಧನಪಾಠ; ಪರಿಶ್ರಮಾರ್ಥಪಾಠ; ಪಾಠ.

ಅಭ್ಯಾಸವಾಗು = ರೂಢಿಯಾಗು; ಬಳಕೆಯಾಗು: ಕಂಬದ ಹತ್ತಿರ ಕುಳಿತು ಎದ್ದು ಹೋಗುವುದು ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿತ್ತು (ಕಂಬಹು. ೧). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಾಸಂಗ (ನಾ). ಸಂಬಂಧ; ಮೋಹ: ಹಿಂಗಿಯುಂ ನೆಱೆ ಹಿಂಗದಭ್ಯಾಸಂಗವಯ್ಯೋ ಎನುತ ಶಿವನಂ ಹಂಗಿಸುವನು (ಬಸವು. ೧೮-೫೮). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಾಸಿ (ನಾ). ೧. ಕಲಿಯುವವನು; ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ: ವೀರಶೈವ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಭ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ಸಂದೇಹಗಳು ಸುಳಿಯಬಹುದು (ಶೂನ್ಯಕು. ೧೪೦). ೨. [ವೀಶೈ] ಮುಕ್ತನಾಗಲು ಬಯಸುವವನು: ಸ್ವಪ್ನದಂತೆ ಪ್ರಪಂಚವೆಲ್ಲಂ ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂದಭ್ಯಂತರದಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಾದಿ ಕರ್ಮಯುಕ್ತನಾಗಿ ಜನ್ಮದ್ವಯದಿಂ . . . ಅಭ್ಯಾಸಿಯೆನಿಸುವನು (ವಿವೇಕ. ೧೬). ೩. ಕಲಿಯಬೇಕಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ತಕ್ಕಷ್ಟು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯದಿರುವವನು. [ಸಂ. ಅಭ್ಯಾಸಿನ್]

ಅಭ್ಯಾಸಿತ (ನಾ). ೧. ಕಲಿತದ್ದು. ೨. ಕಲಿತವನು: ಶಮ ದಮ ಯಮ ನಿಯಮ ಸದಯಾಸಮುಗ್ರಾಭ್ಯಾಸಿತಸದಾಂತರ್ನಿವಿಷ್ಟಪರ (ಬಸವು. ೩೮-೫೧). [< ಸಂ. ಅಭ್ಯಸ್ತ]

ಅಭ್ಯಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡು: ಮನಸೋತು ನಡೆಯನಭ್ಯಾಸಿಸಲ್ ಬಂದ ಮೋಹನರಾಜಹಂಸಿಗಳ (ಚೆಬಪು. ೭-೧೪). ೨. ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸು: ಸೋದರಳಿಯಂದಿರನು ನಿಜಪುರಿಗೊಯ್ದನಭ್ಯಾಸಿಸಲು (ತೊರರಾ. ೨-೧-೩). [ಅಭ್ಯಾಸ + –ಇಸು]

ಅಭ್ಯಾಹಾರ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತರುವುದು. ೨. ದರೋಡೆ; ಕಳ್ಳತನ. ೩. ಭೋಜನ; ಆಹಾರ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯುಕ್ಷಣ (ನಾ). ಪ್ರೋಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವುದು; ಮೇಲೆ ಚಿಮುಕಿಸುವುದು: ಜಿನಯಾತ್ರಾಯೋಗ್ಯಮಾಗಧ್ವಶುದ್ಧಿಗೆ ಗಂಗಾಂಬು ಪವಿತ್ರಪಾಣಿತಳದಿಂದಭ್ಯುಕ್ಷಣಂ ಮಾಡುವಂತೊಗೆದಿಂಬಾದುದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೨೯). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯುಕ್ಷಿತ (ಗು). ೧. ಚಿಮುಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಚಿಮುಕಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಚಿಮುಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು; ಪ್ರೋಕ್ಷಿಸಿದ್ದು: ಬಾಷ್ಪಜಲಕಣಾಭ್ಯುಕ್ಷಿತಮಂ ಲಲನಾಂಗಾಹುತಿಯಂ ಕೋಕಿಲರವಮಂತ್ರಸ್ವರಂ ಸ್ಮರಂ ನಿರವಿಸಿದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೮೪). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯುಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಿಮುಕಿಸು; ಪ್ರೋಕ್ಷಿಸು: ಬಿಸುನೀರೊಳ್ ಮುನ್ನಂ ಕರ್ಚಿ ಸಾಸಿವೆಯ ತೈಲದಿಂದಮಾಸ್ಯಮನಭ್ಯು[ಭ್ಯಂ]ಕ್ಷಿಸಿ ಪೂಸುಗೆಕ್ಕೆಯೆಲೆಯಂ ಪಸುವಿನ ಮುಖರೋಗಮಿವಜೆನಾಗಳೆ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೯೮). [ಅಭ್ಯುಕ್ಷಣ + –ಇಸು]

ಅಭ್ಯುಗ್ರ (ಗು). ಅತಿ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ; ಬಹಳ ಉಗ್ರವಾದ: ಉಗ್ರಸೇನನೆನಿಪ್ಪ ನೃಪನಭ್ಯುಗ್ರತೇಜೋವನಧಿ ವಿಪುಳೋದಗ್ರಭುಜಬಲನಹಿತ ಕಾನನ ದಹನದಾವಾಗ್ನಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೧-೪೦). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯುತ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ಏಳಿಗೆ; ವೃದ್ಧಿ. ೨. ಗೌರವಕ್ಕಾಗಿ ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುವುದು: "ಅಭ್ಯುತ್ಥಾನಂ, ಗೌರವಂ – ಈ ೨ ಇದಿರೇಳ್ವುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೮-೯೩). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯುದಯ (ನಾ). ೧. ಉದಯಿಸುವುದು. ೨. ಏಳಿಗೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ: ಜೀವಕ್ಕಭ್ಯುದಯಮುಮನಭ್ಯುದಯಮೆಂಬಿದಂ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮದ ಮತಿಯೆ ಮಾಟ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೨೭); ಎಮ್ಮಭ್ಯುದಯ ನಿಮ್ಮಾಧೀನವೆಂದನು ಧರ್ಮನಂದನನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭-೩). ೩. ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ; ಗೌರವ. ೪. [ಛಂದ] ಒಂದು ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ಮೃಗನಿಭೇಕ್ಷಣೇ ನಾಮದೊಳಭ್ಯುದಯಂ[ಪಾಠಾಂ. ಅಚ್ಯುತಮುಂ, ಅಭ್ಯುದಿತಂ] (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೯೦). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯುದಯಿಕ (ನಾ). ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಕರ್ಮ; ಐಹಿಕ ಸುಖಸಾಧಕವಾದ ಕರ್ಮ: ಕರಮೆಸೆದು ಬಸವರಸನಿಂತ ವಸರಿಸಬಾರದೆ ಮುನ್ನ ತಾನಾಚರಿಸಿದಪೆನೀಯಭ್ಯುದಯಿಕ [ಪಾಠಾಂ. ದೈಕ] ವನೆನುತ ಸಂಭ್ರಮಿಸಿ (ಬಸವು. ೭೦-೪). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯುದಿತ (ಗು). ೧. ಉದಯಿಸಿದ; ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಏಳಿಗೆ ಹೊಂದಿದ್ದು. ೩. ಸೂರ್ಯೋದಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿದ್ರಿಸುವುದು: ಅರಸ ಕೇಳಭ್ಯುದಿತವಾದುದು ಸರಸ ಕೈರವರಾಜಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೧೫). ೪. [ಛಂದ] ಒಂದು ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು. ೫. "ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು" (ಗಂಗಾಮು. ೧೨). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯುದ್ಗಮನ (ನಾ). ಇದಿರಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು: ವೀರಶೈವ ಮಹೇಶ್ವರರಂ ಕಾಣುತ್ತಲೇ ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಾನವೆಂಬ ಯೇಳುವುದು ಅಭ್ಯುದ್ಗಮನವೆಂಬ ಯೆದುರಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು (ವಿವೇಕ. ೧೧೦). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯುಪಗಮ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಹೋಗುವುದು. ೨. ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಡುವುದು; ಅಂಗೀಕಾರ; ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಅಭ್ಯುಪಗಮಾರ್ಥದೆಮ ಶಬ್ದಂ (ಶಮುದ. ೫೭). ೩. ನಿರ್ಣಯ; ನಿಶ್ಚಯ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯುಪಗಮೋಕ್ತಿ (ನಾ). ತಿಳಿದವರು ಒಪ್ಪುವ ಮಾತು; ಬಲ್ಲವರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾದ ನುಡಿ: ಅಪರಿಮೇಯಮೆ ದೋಷಗುಣೌಘಮಿಂತು . . . ಪೇಟ್ವೆನಭ್ಯುಪಗಮೋಕ್ತಿ ಗುಣಾವಗುಣಂಗಳಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೪೨). [ಅಭ್ಯುಪಗಮ + ಉಕ್ತಿ]

ಅಭ್ಯುಪಪತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಹಿತವನ್ನು ಮಾಡುವುದು. ೨. ಕಾಪಾಡುವುದು ; ರಕ್ಷಣೆ. ೩. "ಒಡಂಬಡಿಕೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೨). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯುಷ, ಅಭ್ಯೂಷ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಧ ಬೆಂದ ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥ. ೨. ರೊಟ್ಟಿ, ದೋಸೆ ಮುಂತಾದುದು. **ಅಭ್ಯೂಷ** : ೧. "ದರಪಕ್ವಮುದಭ್ಯೂಷಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೩-೧೧). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯೂಷ 'ಅಭ್ಯುಷ' ನೋ.

ಅಭ್ರ (ನಾ). ೧. ಮೋಡ ; ಮುಗಿಲು : ಉಗ್ರಸೇನಂಗೆ ಪುಟ್ಟಿದನಭ್ರಕ್ಕೆ ಸಿಡಿಲ್ ಪುಟ್ಟಿದವೋಲ್ (ಜಗವಿ. ೨-೩೮). ೨. ಆಕಾಶ. ೩. ಕಾಗೆ ಬಂಗಾರ; ಬಿಂಗ; ಅಭ್ರಕ (ಒಷಧಿ. ೧). ೪. ತುರುಬು. ೫. ಕಣ್ಣು. ೬. ಕೊಡನಾರಿ ಗೆಡ್ಡೆ ; ಮುಸ್ತೆ. ೭. ಸೊನ್ನೆಗೆ ಒಂದು ಸಂಕೇತ. ೮. ಕರ್ಪೂರ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ರಂಕಷ (ಗು). ೧. ಮೋಡಗಳನ್ನು ಉಜ್ಜುವಂತೆ ಇರುವ ; ತುಂಬ ಎತ್ತರವಾದ: ಅಭ್ರಂಕಷ ಶಿಖರಿ ದುರ್ಲಂಘ್ಯಮಪ್ಪ ಗಿರಿದುರ್ಗದ ಪೆಂಪುಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೫೭ ವ). (ನಾ). ೨. ವಾಯು. ೩. ಬೆಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ರಂಲಿಹ (ಗು). = ಅಭ್ರಂಕಷ: ವಿಲಸದಭ್ರಂಲಿಹ [ಪಾ ಠಾ ೦. ದಲಿಹ] ಮಹಾತರುಕುಲದಿನಮರನದೀಸ್ತನಂಧಯಫಲರಸದ ನದಿಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪-೩೯). [ಸಂ.]

ಅಭ್ರಕ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆ ಬಂಗಾರ; ಬಿಂಗ ; ಅಬರಂಗ: ಪೊಳೆವ ರಜತಾಭ್ರಕ ದ್ಯುತಿಗಳಿನಮೃತರಸಪ್ರವಾಹದಿಂದಭಿಷವಮುಗ್ಗಳಿಸೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೬೮). ೨. ಕೊಡನಾರಿ ಗೆಡ್ಡೆ (೬). [ಸಂ.]

ಅಭ್ರಕಾಯ (ಗು). ಮುಗಿಲಿನಂತೆ ಕಪ್ಪಾದ ಮೈಯುಳ್ಳ: ಕಾಡೊಳೊಪ್ಪಂದಳೆದಿರ್ದತ್ತಭ್ರಕಾಯಂ ಪೃಥುಮಹಿಷನಿಕಾಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೭೮). [ಅಭ್ರ + ಕಾಯ]

ಅಭ್ರಕುಳ (ನಾ). ಮೋಡಗಳ ಮೊತ್ತ ; ಮೇಘ ಸಮೂಹ: ತೀವ್ರ ವಾಯುವಿಂ . . . ಅಭ್ರಕುಳಂ ತೆರಳ್ವ ತೆಜದಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೩೭). [ಅಭ್ರ + ಕುಳ$_3$ (= ಕುಲ)]

ಅಭ್ರಕೇಶ (ನಾ). ಶಿವ. [ಅಭ್ರ + ಕೇಶ]

ಅಭ್ರಗ (ಗು). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರ ಮಾಡುವ. (ನಾ). ೨. ಪಕ್ಷಿ. ೩. ಖೇಚರ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ರಗಂಗೆ (ನಾ). ಆಕಾಶಗಂಗೆ; ದೇವಗಂಗೆ. [ಅಭ್ರ + ಗಂಗೆ]

ಅಭ್ರಗಜ (ನಾ). ಗಗನದಲ್ಲಿಯ ಆನೆ; ಐರಾವತ: ಅಮೃತಮತಿ ಸಹಿತಮಾ ಚಂದ್ರಮತಿಯ ಸುತನೆಯ್ದೆ ಮೆಱೆವ ಧವಳಾರದೊಳಭ್ರಮುವೆರಸಭ್ರಗಜಂ ವಿಭ್ರಮದಿಂದಂ ಸೆಜ್ಜರಕ್ಕೆ ಬಂದವೊಲೆಸೆಗುಂ (ಯಶೋಚ. ೨-೨೧). [ಅಭ್ರ + ಗಜ]

ಅಭ್ರಗಪತಿ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿರಾಜ ; ಗರುಡ. [ಅಭ್ರಗ + ಪತಿ]

ಅಭ್ರಗಮನೆ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವಳು ; ವಿದ್ಯಾಧರಿ: ಅಭ್ರಗಮನೆ ಭಾಮಿನಿ ಬೆಂಕೊಳೆ ಪುಗುತಂದಂ . . . ಸಭೆಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೩). [ಸಂ. ಅಭ್ರಗಮನಾ]

ಅಭ್ರಗರ್ಜನೆ (ನಾ). ಮೋಡಗಳ ಗರ್ಜನೆ ; ಗುಡುಗು : "ಅಭ್ರಗರ್ಜನೆಯ ಪರ್ಜನ್ಯನೆಂದೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೧-೧೬). [ಅಭ್ರ + ಗರ್ಜನೆ]

ಅಭ್ರಗರ್ಜಿತ (ನಾ). = ಅಭ್ರಗರ್ಜನೆ: ಅಭ್ರಗರ್ಜಿತಂ ಎಂಬಂತಿರೆ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೩೧). [ಅಭ್ರ + ಗರ್ಜಿತ]

ಅಭ್ರಗಾಮಿ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು ; ಖೇಚರ : ಜಿನವಚಸ್ತಂಭಂ ನಂಬಭ್ರಗಾಮಿಶಿಖಾಮಣೀ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೫೨). [ಸಂ. ಅಭ್ರಗಾಮಿನ್]

ಅಭ್ರಘಟೆ (ನಾ). ಮೋಡಗಳ ಸಮೂಹ: ನೀಲಾಭ್ರಘಟೆಯೆ . . . ಗಗನಮನೆಡೆಗೊಂಡವೊಲಾಯ್ತು (ಜಗವಿ. ೪-೫೪). [ಸಂ. ಅಭ್ರಘಟಾ]

ಅಭ್ರಚರ (ಗು). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಖೇಚರ. ೩. ಪಕ್ಷಿ: ಕರಮೆಸೆದಿರ್ದುದಭ್ರಚರದಿಂಚರದಿಂ . . . ಸಭಾಸ್ಥಳಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೬೦). [ಸಂ.]

ಅಭ್ರಚ್ಛವಿ (ನಾ). ಮೋಡದಂತೆ ಮೈಬಣ್ಣವುಳ್ಳವನು: ಅಚ್ಛ ನವಪೀತಪಟನಭ್ರಚ್ಛವಿ . . . ಕಮಳಾಕ್ಷಂ (ಜಗವಿ. ೩-೭೯). [ಅಭ್ರ + ಛವಿ]

ಅಭ್ರಜ (ಗು). ೧. ಮುಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಗುಡುಗು. ೩. ಸಿಡಿಲು: ಗಜಜಱ ಗರ್ಜಿಪ ರುಂಡಕದಂಬಘೋಷಮುಭ್ರಜಪಟುಘೋಷಂ . . . ಆಗೆ (ರಾಜಶೇ. ೮-೧೦೭). [ಸಂ.]

ಅಭ್ರತಿಮಿರ (ನಾ). ಮೋಡ: "ದುರ್ದಿನಮಭ್ರತಿಮಿರಮೆನೆ ಮೋಡಮೆಂದೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩-೪). [ಅಭ್ರ + ತಿಮಿರ]

ಅಭ್ರನಾದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ ; ಚಿಲಕೀರೆ ಗಿಡ: ಕರಿಯೆಳ್ಳಂ ಗೋಕ್ಷೀರದೊಳರೆದೆಮ್ಮೆಯ ಬೆಣ್ಣೆವೆರಸು ಮೇಣ್ ಬೆಂಕೆಯೊಳಂದರಿಸಿನಮನಭ್ರನಾದಿಯೊಳರೆದಿಕ್ಕಲ್ ಕೇರಪುಣ್ಣಳಿರವವಮೋಘಂ (ಖಮದ. ೨-೧೧೨). 'ಮೇಘನಾದಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಭ್ರನಾದಿನ್]

ಅಭ್ರನಿಭಾಂಗ (ಗು). ಮೋಡದ ಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೋಲುವ ಮೈಬಣ್ಣವುಳ್ಳ: ಶುಭ್ರಾಭ್ರನಿಭಾಂಗಂ ತುಂಗವೃಷಭಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೪-೬). [ಅಭ್ರ + ನಿಭ + ಅಂಗ$_2$]

ಅಭ್ರಪಟಲ (ನಾ). ಮೋಡದ ಪದರ: ಜ್ಞೇಯದ ದ್ವೀಪಕಜ್ಞೇಯಾಬ್ಧಿಯಾವರಣ ಕಾಯಕದ ಗಿರಿಗೆ ಮಾನಸದಭ್ರಪಟಲ ಮೇಯವನು ಬಗೆದೇನಮೇಯ ಸುತ್ತಲುಮಿರಲು ಮಾಯೆಯೀ ಮಿಶ್ರಣವೊ (ಮಂಕುಕ. ೧೦೩). [ಅಭ್ರ + ಪಟಲ]

ಅಭ್ರಪತಿ (ನಾ). ಮೋಡಗಳಿಗೆ ಒಡೆಯ ; ಇಂದ್ರ. [ಅಭ್ರ + ಪತಿ]

ಅಭ್ರಪಥ (ನಾ). ಆಕಾಶಮಾರ್ಗ; ಮೇಘಮಾರ್ಗ: ಅಭ್ರಪಥದತ್ತ ಲಂಘಿಸಲ್ಕೆ (ಆದಿಪು. ೧೬-೪೫). [ಅಭ್ರ + ಪಥ]

ಅಭ್ರಪುಷ್ಪ (ನಾ). ೧. ನೀರು. ೨. ಗಗನಕುಸುಮ; ಇಲ್ಲವಾದ ವಸ್ತು; ಅಸಂಭವವಾದ ವಿಷಯ. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೆತ್ತದ ಗಿಡ ಅಥವಾ ಬಳ್ಳಿ. ೪. "ಹಬ್ಬೇಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೪). [ಅಭ್ರ + ಪುಷ್ಪ]

ಅಭ್ರಭೇದಿ (ಗು). ಆಕಾಶವನ್ನು ಭೇದಿಸುವ: ಆ ಅಭ್ರಭೇದಿಯೂ ಉದಯರವಿರಶ್ಮಿ ಸಮುಜ್ಜ್ವಲವಾದ ತುಷಾರಕಿರೀಟವನ್ನು ಧರಿಸಿಯೂ ಇರುವ ಶೈಲಚಕ್ರವರ್ತಿ (ಬಂಕಿಮ. ೨೧ ಮು). [ಸಂ. ಅಭ್ರಭೇದಿನ್]

ಅಭ್ರಮ (ನಾ). ಭ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಭ್ರಮೆಗೆ ಒಳಗಾಗದವನು: ಏಕನಾತ್ಮನನಂತನಚಲನು . . . ಅಕ್ರಿಯನಹತನಭ್ರಮನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೫೯). [ಸಂ.]

ಅಭ್ರಮಂಡಲ (ನಾ). ಗಗನಪ್ರದೇಶ; ಆಕಾಶ: ತೂಳಿದುದು ಬಲು ಬೊಬ್ಬೆಯಬ್ಬರವಭ್ರಮಂಡಲವ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೫-೧). [ಅಭ್ರ + ಮಂಡಲ]

ಅಭ್ರಮಣಿ (ನಾ). ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ರತ್ನದಂತಿರುವವನು; ಗಗನಮಣಿ; ಸೂರ್ಯ. ೨. ಚಂದ್ರ (ದಕ. ೬). [ಅಭ್ರ + ಮಣಿ]

ಅಭ್ರಮಾತಂಗ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಆನೆ; ಐರಾವತ. [ಅಭ್ರ + ಮಾತಂಗ]

ಅಭ್ರಮಾರ್ಗ (ನಾ). = ಅಭ್ರಪಥ: ಮಂದ್ಯೈಸಿ ಪಾಯ್ದು ಸಾಯಕಸಂದೋಹದಿನಭ್ರಮಾರ್ಗಂ ಕಾಣಲ್ ಬಂದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೪). [ಅಭ್ರ + ಮಾರ್ಗ]

ಅಭ್ರಮು (ನಾ). ಐರಾವತದ ಹೆಂಡತಿಯ ಹೆಸರು: ಸುರದೀರ್ಘಿಕೆಯೊಳೆ ಕರಪುಷ್ಕರದಿಂದಭ್ರಮುವನಭ್ರಮೂಪತಿ ತಳಿವಂತಿರೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೧೨೯). [ಸಂ. ಅಭ್ರಮೂ]

ಅಭ್ರಮುವಲ್ಲಭ (ನಾ). = ಅಭ್ರಮೂವಲ್ಲಭ: ಅಭ್ರಮುವಲ್ಲಭಕುಂಭದ ವಿಭ್ರಮಮಂ ಸೆಳೆದು ತಳೆದು ಮೆಱೆದುದು (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೧೩೫). [ಅಭ್ರಮು + ವಲ್ಲಭ]

ಅಭ್ರಮೂರಮಣ (ನಾ). = ಅಭ್ರಮೂವಲ್ಲಭ: ಬೆದಱಿದುದಭ್ರಮೂರಮಣನೊಟ್ಟಜೆಗೆಟ್ಟುದು ಪುಂಡರೀಕಮಟ್ಟುದು ಕುಮುದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೮). [ಸಂ. (ಅಭ್ರಮೂ + ರಮಣ)]

ಅಭ್ರಮೂವಲ್ಲಭ (ನಾ). ಅಭ್ರಮುವಿನ ಗಂಡ; ಐರಾವತವೆಂಬ ಆನೆ: ಕೋಟ್ಟಿಳ್ ಜಯಶ್ರೀವಿಳಾಸಗೃಹಸ್ತಂಭಶತಂಗಳಂತೊದವೆ ಬಂದತ್ತಭ್ರಮೂವಲ್ಲಭಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೨–೨೦). [ಸಂ. (ಅಭ್ರಮೂ + ವಲ್ಲಭ)]

ಅಭ್ರವಿಭ್ರಮಿ (ನಾ). ಮುರುಕಿಲು ಗಿಡ; ಮೊರಡಿಗಿಡ: "ಅಭ್ರವಿಭ್ರಮಿಯೆನಲು ಮುಱಿ [ಪಾಠಾ. ಮು]ಕಿಲ್" (ಮಂಗರಾ. ೩೫–೧೪). [ಸಂ. ಅಭ್ರವಿಭ್ರಮಿನ್]

ಅಭ್ರಾಪಗೆ (ನಾ). ಆಕಾಶದ ಹೊಳೆ; ಗಂಗಾನದಿ. [ಅಭ್ರ + ಆಪಗೆ]

ಅಭ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಮರದ ಗುದ್ದಲಿ: "ಹಡಗದೊಳಗಿನ ಹೊಲಸು ತೆಗೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಗೋರೆ" (ಗಂಗಾಮು. ೧೩). ೨. ಸಾಧಾರಣವಾದ ಮಮಟಿ; ಎಲೆಗುದ್ದಲಿ; ಪಿಕಾಸಿ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ರಿಯ (ನಾ). ೧. ಮೋಡದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು. ೨. ಗುಡುಗು. ೩. ಮಿಂಚು. ೪. ಸಿಡಿಲು. [ಸಂ.]

ಅಭ್ರೇಷ (ನಾ). ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯದಿರುವುದು. "ನೀತಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೧೩). [ಸಂ.]

-ಅಮ್, -ಅಂ (ಪ್ರ). ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಕ ಪ್ರತ್ಯಯ; ಹೊಸಗನ್ನಡದ ಊ ಎಂಬಂತೆ ಪದಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಬರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಪಶ್ಚಿಮಾದೆಸೆಗೆಲ್ಲಂ ಮತ್ತಂ ತೋಱಿ ಎ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೭, ೫೩–೨೨; 550); ಧನ ವಿಭವ ಮಹಾರಾಶಿಗಳ್ ನಿಲ್ಲವಾಗ್ಗ್ರಂ (ಎಕ. II, ೮೮–೨; 700); ಆತಂಗಮಾಕೆಗಂ ವಿಖ್ಯಾತಯಶಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಕುಲಕ್ಕಂ ಚಲಕಂ ಭೂತಳದೊಳಾರ್ಗಮಧಿಕಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೧೭). -ಅಂ: ತೆಂಕಣಗಾಳಿ ಸೋಂಕಿದೊಡಮೊಳ್ನುಡಿಗೇಳ್ದೊಡಮಿಂಪನಾಳ್ದ ಗೇಯಂ ಕಿವಿವೊಕ್ಕೊಡಂ ಬಿರಿದ ಮಲ್ಲಿಗೆಗಂಡೊಡಮಾದ ಕೆಂದಲಂಪಂ ಗೆಡೆಗೊಂಡೊಡಂ ಮಧುಮಹೋತ್ಸವಮಾದೊಡಮೇನನೆಂಬೆನಾರಂಕುಸಮಿಟ್ಟೊಡಂ ನೆನೆವುದೆನ್ನ ಮನಂ ಬನವಾಸಿದೇಶಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೦).

ಅಮ 'ಅಮ್ಮ$_1$' ನೋ.

ಅಮಂಗಲ, ಅಮಂಗಳ (ನಾ). ಅಶುಭ; ಅನಿಷ್ಟ. **ಅಮಂಗಳ**: ತಟ್ಟೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಾಕಿ ಅಮಂಗಳವನ್ನು ಮಾಡಿದೆಯಾ? (ಕವಿಕ. ೫೦); ಕೆಂಡುದೆ ತಡಂ ಅಮಂಗಳವನೀಕ್ಷಿಸಿದಂತೆ ಮೊಗಂ ಮುರಿದು ಮಾತುನಿಲ್ಲಿಸಿದರ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೦–೫೪೧). [ಸಂ.]

ಅಮಂಗಲಕರ, ಅಮಂಗಳಕರ (ಗು). ಅನಿಷ್ಟವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ (ಹೊ). **ಅಮಂಗಳಕರ**: ಅಪಶಕುನಗಳು ಅಮಂಗಳಕರವಾದುವು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಮಂಗಲಕಾರಿ, ಅಮಂಗಳಕಾರಿ (ಗು). ಕೆಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ; ಕೇಡನ್ನು ತರುವ (ಹೊ). **ಅಮಂಗಳಕಾರಿ** (ಹೊ). [ಸಂ. ಅಮಂಗಲಕಾರಿನ್]

ಅಮಂಗಲಹಾರಿ, ಅಮಂಗಳಹಾರಿ (ಗು). ಅನಿಷ್ಟವನ್ನು ಪರಿಹಾರಮಾಡುವ. **ಅಮಂಗಳಹಾರಿ** (ಹೊ). [ಸಂ. ಅಮಂಗಲಹಾರಿನ್]

ಅಮಂಗಲೆ, ಅಮಂಗಳೆ (ನಾ). ಅಶುಭಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದವಳು; ಅದೃಷ್ಟಹೀನೆ; ವಿಧವೆ. **ಅಮಂಗಳೆ** (ಹೊ). [ಸಂ. ಅಮಂಗಲಾ]

ಅಮಂಗಳ 'ಅಮಂಗಲ' ನೋ.

ಅಮಂಗಳಕರ 'ಅಮಂಗಲಕರ' ನೋ.

ಅಮಂಗಳಕಾರಿ 'ಅಮಂಗಲಕಾರಿ' ನೋ.

ಅಮಂಗಳಹಾರಿ 'ಅಮಂಗಲಹಾರಿ' ನೋ.

ಅಮಂಗಳೆ 'ಅಮಂಗಲೆ' ನೋ.

ಅಮಂಡ (ಗು). ೧. ಒಡವೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಹರಳು ಗಿಡ; ಓಡಲದ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಅಮಂದ (ಗು). ೧. ಜಡವಲ್ಲದ; ಚುರುಕಾದ. 'ಅಮಂದಸೌಂದರ್ಯ' ಪರಾ. ೨. ಬಲವಾದ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ: ಮುಂದೆ ಬಿಜ್ಜಳನಖಿಳರಾಜ್ಯವನಂದದಿಂ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸುತ್ತಮಮಂದ ಕೀರ್ತಿಯೊಳೆಸೆವ ಬಸವನ ಭಾಷೆಯಿಂತೆನಲು (ಬಸಪು. ೫–೭೧). (ನಾ). ೩. ಚಟುವಟಿಕೆಯುಳ್ಳವನು; ಬುದ್ಧಿವಂತ. [ಸಂ.]

ಅಮಂದಧ್ವನಿ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು; ಗರ್ಜನೆ: ಅರಾತಿಗಜಘಟೆಗಳನಿತು ಬಂದೊಡ್ಡಿಯುಂ ತನ್ನೊಂದಮಂದಧ್ವನಿಗೊಡ್ಡೊಡೆದೋಡುವುದಱಿಂ ವೈರಿಗಜಘಟಾವಿಘಟನನುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೩೭ ವ). [ಅಮಂದ + ಧ್ವನಿ]

ಅಮಂದರುಚಿ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಕಾಂತಿ: ನಿಂದಿಸಿದುದಿಂದುಬಿಂಬಮನಿಂದುಧರಾನನಮಮಂದರುಚಿಯುತಮನಿಶಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೧೨೨). [ಅಮಂದ + ರುಚಿ]

ಅಮಂದಸೌಂದರ್ಯ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಚೆಲುವು: ಅಮಂದಸೌಂದರ್ಯ ಸಂದೋಹಮಂದೀಕೃತ ಕಂದರ್ಪದರ್ಪನುಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೮ ವ). [ಅಮಂದ + ಸೌಂದರ್ಯ]

ಅಮಂದಸ್ನೇಹ (ನಾ). ಗಾಢವಾದ ಪ್ರೀತಿ: ನಿಜತನೂಜೆಯ ಮೊಗದಾವರೆಯನಮಂದಸ್ನೇಹಭರಸತರಂಗಿತ ಕಟಾಕ್ಷದಿನಭೀಕ್ಷಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೯–೩೭ ವ). [ಅಮಂದ + ಸ್ನೇಹ]

ಅಮಂದಾನಂದ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಆನಂದ: ಅಮಂದಾನಂದಂಬೆತ್ತು (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೩೩). [ಅಮಂದ + ಆನಂದ]

ಅಮಕಿರೆ 'ಅಮಕೀರೆ' ನೋ.

ಅಮಕೀರೆ, ಅಮಕಿರೆ (ನಾ). ಹಿರೇಮದ್ದಿನ ಗಿಡ; ಅಶ್ವಗಂಧಿ ಗಿಡ (ಹೊ). **ಅಮಕಿರೆ** (ಹೊ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಮುಕ್ಕಿರಾ, ಅಮುಕ್ಕಿರೈ; ಮಲ. ಅಮುಕ್ಕಿರ]

ಅಮಕು 'ಅಮುಂಕು' ನೋ.

ಅಮಕ್ಕಳ (ನಾ). ಸಂಭ್ರಮ; ಆಡಂಬರ; ಗದ್ದಲ; ಗಲಾಟೆ: ಮದಿವೆ ಉತ್ಸವ ಅಮಕ್ಕಳವಾಯಿತು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಮಕ್ಕಳ ಹೋ. [? ← ತಮಿ. ಅಮುಕ್ಕಳ]

ಅಮಗ (ನಾ). ೧. ಸೌಕರ್ಯದ ಕಾಲ; ಉತ್ಸವ ಸಮಯ; ಹಬ್ಬದ ಸನ್ನಿವೇಶ: ಅಮಗದಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರವಾಡುವಾಗ ಮದ್ದಳೆ ಎರವು ಬೇಡಿದರಂತೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಬೇಡಿನ ಸಮಯ; ಹಣ್ಣು ಹೂವು ಉಂಟಾಗುವ ಕಾಲ: ಮಾವಿನ ಅಮಗ ಪೇರ್ಲೆಹಣ್ಣಿನ ಅಮಗ (ಉಕ. ಹೊ). [← ? ತಮಿ. ಅಮ್ಮೈದಿ = ಅವಕಾಶ, ಸಮಯ]

ಅಮಚು 'ಅಮರ್ಚು' ನೋ.

ಅಮಟೆ (ನಾ). (ಹಬ್ಬಗಳಲ್ಲಿ) ತೊಗರಿಬೇಳೆ, ಕಡಲೆಬೇಳೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಬೇಯಿಸಿ ಕಟ್ಟನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಸಿದುಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ಸಾರು: ಹಬ್ಬದ ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಲಗ್ನದ ಮುಹೂರ್ತಗಳಲ್ಲಿಯೂ...

ಸಾರು, ಅಮಟೆ ಇಷ್ಟು ಪದಾರ್ಥ ಮಾಡುವರು (ಕಭಾಗ. ೨೯೩) ; ಇದು ಇಬ್ರಾಹಿಮನ ತಾಯಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದರಿಂದ ಆಕೆಯು ಸಂಚುಮಾಡಿ ಅಮಟೆಯಲ್ಲಿ ವಿಷಹಾಕಿಸಿದಳು (ಮೊಬಾದ. ೨೬).
[← ಮರಾ. ಅಂಬಟೀ, ಅಮಟೀ]

ಅಮಟೆ₁ 'ಅಂಬಟೆ' ನೋ.

ಅಮಟೆ₂ (ನಾ). (ಕರಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಭತ್ತ ಅಥವಾ ಅಕ್ಕಿ : ಅಮಟೆ, ಅಜ್ಜಸಾಲೆ, ಕಳಮೆ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೭). [?]

ಅಮತ₁ (ಗು). ೧. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದ; ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದ. ೨. ಸಮ್ಮತವಲ್ಲದ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅಮತ₂ (ನಾ). ೧. ರೋಗ. ೨. ಸಾವು. ೩. ಕಾಲ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅಮತಿ (ನಾ). ೧. ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಜ್ಞಾನ. ೨. ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಅಜ್ಞಾನಿ. ೩. ದುಷ್ಟ. ೪. ಚಂದ್ರ. ೫. ಕಾಲ. [ಸಂ.]

ಅಮತ್ರ (ನಾ). ತಟ್ಟೆ, ಹರಿವಾಣ, ಮಡಕೆ ಮುಂತಾದ ಪಾತ್ರೆ: ಸರೋಜಾಂಬಕನಿಡೆ ಶಿಶುಪಾಲ ಶಿರಂಬೆರಸಂಬರತಳಕ್ಕೆ ನೆಗೆದುದಮತ್ರಂ (ಜಗವಿ. ೧೭-೫೩). [ಸಂ.]

ಅಮತ್ಸರ (ಗು). ೧. ಮತ್ಸರವಿಲ್ಲದ; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿಲ್ಲದ: ಉದಾರಂ ಶ್ರೀಯುತನಮತ್ಸರಂ ವಾಕ್ಛ್ರೀಯುತನಾದೊಡೆ ಕೃತಾರ್ಥರಾಗರೆ ಕವಿಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೧-೪೯). (ನಾ). ೨. ಮತ್ಸರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅಮತ್ಸರತ್ವ (ನಾ). ಮತ್ಸರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಶ್ರೀಯುತನೊಳುದಾರತೆ ವಾಕ್ಛ್ರೀಯುತನೊಳಮತ್ಸರತ್ವಮಾಗದು (ಗದಾಯು. ೧-೪೯). [ಸಂ.]

ಅಮತ್ಸರಮತಿ (ನಾ). ೧. ಮತ್ಸರವಿಲ್ಲದ ಬುದ್ಧಿ : ಸಿರಿಯೊಳ್ ಪರಹಿತಮನಮತ್ಸರಮತಿಯಂ ವಿದ್ಯೆಯೊಳ್ . . . ಆಳ್ದ ಬಾಳ್ದವಂಗೆಣೆಯುಂಟೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೦). ೨. ದ್ವೇಷಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಸಾಧು. [ಅಮತ್ಸರ+ ಮತಿ]

ಅಮದ (ಗು). ಮದವಿಲ್ಲದ; ಗರ್ವವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಮದರಾಶಿ (ನಾ). (?) : ಕ್ರೋಧಿ ಸಂವತ್ಸರಕ್ಕೆ ಮುಂದು ಹಿಂದಾದೀತು . . . ಬಿದುರೆಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಮಧುತ್ರಿಯಂಕಟರು ಅಮದರಾಶಿಗೆ ಹಿಮಸೇತು ಮಧ್ಯದ ಶಿಲೆಗಳು ಬಂದಾವು. ಲೋಹದ ಕೀಲು ಕೊಟ್ಟಾವು. (ಕಾಲಸಂ. ೪). [ಅಮದ ? + ರಾಶಿ]

ಅಮದವೃತ್ತಿ (ಗು). ಮದವಿಲ್ಲದ ಸ್ವಭಾವ; ಗರ್ವವಿಲ್ಲದ ನಡತೆ: ಆ ಮೂರ್ಧಾಭಿಷಿಕ್ತಮುಖ್ಯಂ ವಿಖ್ಯಾತದಾನನಾಗಿಯುಮಮದವೃತ್ತಿವರ್ತನನುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೨-೮). [ಸಂ. (ಅ- + ಮದವೃತ್ತಿ)]

ಅಮದಾಲಸ (ಗು). ಮದದಿಂದ ಜಡವಾಗದ; ಆಲಸ್ಯಹೊಂದದ: ಅಮದಾಲಸಲೋಚನಲೀಲಂ . . . ನಿನ್ನ ಮುಖಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೯೭).
[ಸಂ. (ಅ- + ಮದಾಲಸ)]

ಅಮದು 'ಅಮರ್ದು' ನೋ.

ಅಮನಸ್ಕ (ಗು). ೧. ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದಿರುವ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಮನರಹಿತ ಜೀವ : "ಸಮನಸ್ಕಾಃ – ಮನಮುಳ್ಳರುಂ, ಅಮನಸ್ಕಾಃ – ಮನಮಿಲ್ಲದರುಮೆಂದು ಸಂಸಾರಿಗಳಿತ್ತೆಱಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೯೨). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಯೋಗ : ಹಟ ಮೊದಲಾದ ಯೋಗಗಳಂತೆ ಬಹಳ ಸಂಕಟವಾದ ಯೋಗಮಿದಲ್ಲವು ಸಟೆಯೆಲ್ಲಮತಿಸುಲಭವು ಸೂಕ್ಷ್ಮಮಹಸೌಖ್ಯ ದಿಟಮಿದಂಗನೆಯಮನಸ್ಕವು (ವೇದಾಂಪ. ೫-೪-೫) ; (ಮಂತ್ರಯೋಗ, ಲಯಯೋಗ, ಹಠಯೋಗ, ಅಮನಸ್ಕಯೋಗ, ರಾಜಯೋಗ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ) (ಅಮೃತ. ೧೦-೧೧೮ ಟೀಕು). [ಸಂ.]

ಅಮನ್ನಣೆ (ನಾ). ಮನ್ನಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡದಿರುವುದು : ಮನ್ನಣೆ ಅಮನ್ನಣೆ ನಿನ್ನದೊ ಸರ್ವೇಶ (ಜಗದಾ. ೧೪೧).
[< ಸಂ. ಅಮಾನನಾ]

ಅಮಮ (ಅ). ಮೆಚ್ಚಿಗೆ, ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಸಮಾಧಾನ ಮುಂತಾದ ಭಾವಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ. (i) ಮೆಚ್ಚಿಗೆಗೆ: ಇಭಕೇತು . . . ಭೀಮಾರ್ಣವವಂ ದಾಂಟವೃಪಾಯೋದ್ಯಮನಮಮ ಭಾಪ್ಪೆಂದು ತಲ್ಲೋಕಮತ್ಯುತ್ಸವಮಂ ತಾಳ್ದಿರ್ದಿನಂ (ನೇಮಿಪು. ೧-೯೬) ; ಅಮಮ ಪಯೋವಾರ್ಧಿಗೆ ಚಂದ್ರಮನಂ ಪುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಮುಕ್ತಿಯಂ ತೋಱಿರ್ಪಂತೆ (ಗಿರಿಕ. ೩-೫೩) ; ಅಮಮ ಚಂದ್ರ ಸಲಕ್ಷಣ ಚಾರುಮೂರ್ತಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫-೨೮ ; 1218) ; ವೀರ ಸೇನಾಪತಿಯ ಸನ್ನೆಗೆ ಭೂರಿಬಲ ಹಬ್ಬಿದುದು ದಿಕ್ಕುಗಳೋರೆ ಹಿಗ್ಗಿದವಮಮ ತಗ್ಗಿದರಹಿಪಕೊರುಮರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೧೧). (ii) ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ: ಏನನೆಂಬೆನು ಜನಕನೃಪನ ನವೀನಭಾಗ್ಯವನಮಮ ಜಗದಭಿಮಾನದೈವದ ಲಲಿತಪದ ಕಮಲಾಭಿಷೇಚನವ (ತೊರರಾ. ೧-೧೬-೪೫). (iii) ಸಮಾಧಾನಕ್ಕೆ: ಇನ್ನು ಬದುಕಿದೆವಮಮ ರಕ್ಕಸಕುನ್ನಿಯೂಳಿಗವಡಗಿತೆಂದೇ ನಿನ್ನವರ ಸುಮ್ಮಾನವುಕ್ಕಿತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೨).
[ದೇ ‖ ತಮಿ. ಅಮ್ಮಮ್ಮ ; ಮಲ. ಅಮ್ಮವ್ಮಾ]

ಅಮರ್, ಅಮರು, ಅಮಱ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಾಢವಾಗಿ ಕೂಡು; ಭದ್ರವಾಗಿ ಸೇರು : ಸಮಸಂಸ್ಕೃತಂಗಳೊಳ್ ಸ್ಯೆತಮರ್ದಿರೆ ಕನ್ನಡಮನಱಿದು ಪೇೞ್ಗೆ (ಕವಿರಾ. ೧-೫೧) ; ಬಿಗಿದಮರ್ದಿರ್ದ ತೋಳ್ ಸಡಿಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೯) ; ನವಿಲಿಂಗೆ ಕಳಾಪವರ್ಣಮಂತಮರ್ದ ಮುಗಿಲ್ಗೆ ಶಕ್ರಧನುವೋಲ್ . . . ರಾಜಸೂನುಗೆಸೆದತ್ತೆನಸುಂ ನವಯೌವನೋದಯಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೪೨) ; ಬಿಸುಪಮರ್ದ ನೊಸಲ ಕಣ್ಣುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೫). ೨. ಉಚಿತವಾಗು ; ಸರಿಹೋಗು ; ಹೊಂದು : ಸಮಕಟ್ಟೆಱಿಯದೆ ಹರಿಗರ್ಘ್ಯಮೆತ್ತಿ ನಿಂದಿರ್ದ ಯಜ್ಞಮದು ಮೊದಲೊಳ್ ತಾನಮರ್ದುಮಮರ್ದಿರದೆ ತಣಿಯುಂಡಮರ್ದಂ ಗೋಮೂತ್ರದಿಂದ ಬಾಯ್ಮೂಸಿದವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೮) ; ಸರ್ವಜ್ಞನೆಂಬೀ ಪೆಸರ್ ದೇವರ ದೇವಂ ಶ್ರೀಜಿನೇಂದ್ರಂಗಮರ್ಗುಂ (ಸಮುಪ. ೮-೧೦೪) ; ಕರಡೆಯ ಗಿರ್ಗಟದ ದನಿಯವೊಲಮರವವೆಂದುಂ (ಶಮದ. ೬೩). ೩. ವ್ಯಾಪಿಸು ; ಆಕ್ರಮಿಸು ; ಮೇಲೆ ಬೀಳು : ತಮಾಲವೀಧಿಯ ನಮರ್ದ ಕತ್ತಲೆಯೊಳ್ ಮಾಣಿಕದ ಸೊಡರ್ಗಳಂ ಬೆಳಗಲುಂ (ಕಾದಂಪೂ. 1006) ; ಪಾಯುತ್ತಮರುತ್ತಾರುತ್ತೆ ಕೀಱುತ್ತಡಸಿ ಕೆಡಪಿತೊಂದೇಣನಂ ಚಿತ್ರಕಾಯಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೯೫) ; ತಾನೀವ ಸಮಯದೊಳಗಲ್ಲಿ ಕೆಲಬರ್ ಡಂಬಕರ್ ಬಂದು ಅಮರ್ದು ಬಸವಣ್ಣನಂ ಬಂದಿವಿಡಿಯಲ್ಕೆಂದು . . . ಸಂಚಳಿಸುತಿರೆ (ಬಸರ. ೯-೮೨). ೪. ಉಂಟಾಗು ; ಒದಗಿಬರು : ಕಷಾಯಯೋಗಂಗಳತಿಕ್ರಮಹೇತುವಾಗಿ ಜೀವನೊಳಮರ್ಗುಂ ಬಂಧಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೨೭) ; ಈ ಕೃತಿಗಮರ್ದುದು ಸೌಭಾಗ್ಯಮೊಂದಿದಾಯುಂ ಶ್ರೀಯುಂ (ಕಲ್ಯಾಕ. ೧-೧೨) ; ಸಮುಪಾತ್ತಕ್ರಿಯೆಯುಂ ವಾಕ್ಯಮಾಲೆಯುಂ ಸುಕವಿ ರಚಿತನಾಮಮುದಾದಂದಮರ್ಗುಂ ಲಿಂಗಂ (ಶಮದ. ೭೫). ೫. ಕೂಡಿಸು ; ಜೋಡಿಸು : ಬಯಸುವ ನಾಣಜಾಣನುಱಿದಂತೆ ದುಕೂಲದ ನಾಂದ ವಸ್ತ್ರಶೋಭೆಯೊಳಮರ್ದುಟ್ಟಳೋ ನಿರುತಮೇನು ಡಳೋ ಬಗೆ ಪೋಗದೆಂಬ ಸಂದೆಯದೆ ಜನಕ್ಕೆ ಪೋಲೆ ಬರೆಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೪೧) ; ಅಮರ್ದಪ್ಪಿಕೊಂಡಸಮ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮೆಯ್ಯ ಮೃಗೋದ್ಭವಂ . . . ಎನಿಸಿತ್ತು ಮಲಂ ಮಲಧಾರಿ ದೇವನಾ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೮೭) ; ಚುಂಬಿಸುವಲಂಪಮರ್ದಪ್ಪುವ . . . ಪೊಡರ್ಪು ಮೇರೆದಪ್ಪಿದುದೆನೆ ಕೂಡಿದರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪-೪೩) ; ಮಿಸುಪ ಕೆಂದಳಿರೆ ಪಣೆಗಮರ್ದ

ಸಿಂಧೂರಂ (ಚೆಬಪು. ೩೫–೮). **೬.** ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು : ಆ ಹಣ್ಣು ನನ್ನ ಕೈಗೆ ಅಮರೋದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಅಮರು** : **೧.** ನಿನ್ನಯ ಕರ್ಣಂಗಳಿಗೆ ಅಮರಿದ ಮಣಿತಾಟಂಕವೆನಲು ಪೇಳ್ವೆ ರಮಣೀಯಮಾದ ಮೋಲ್ಗತೆಯ (ಮೋಹತ. ೨–೨); ಮದ್ದು ತಡೆವುದೆ ಮುಪ್ಪು ಕಳ್ಳನವೊಲಮರೆ (ಮಂಕುಕ. ೬೨೫). **೪.** ಕ್ರಮದಿಂ ಧರ್ಮಾರ್ಥರ್ಮವೆಲ್ಲವ ಕೇಳಲಮರಿತು ನಿರ್ವೇಗ ಮವಗೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೨–೭); ಅಮರುತಿಹುದು ಚಿತ್ತಗ್ಲಾನಿ (ಭಾರಂಗ. ೧೮). **೫.** ಮುಗುಳಂಬನ ಮುಡಿಗಮರಿದ ಪರಿಮಳವೊಗುವ ಪೂದೊಂಬೆ ಯಂತಿಹರು (ಕಂನವಿ. ೬–೯೯). **೬.** ಕೈಯ ಮುಷ್ಟಿಗೆ ತುರಾಯಿಗಳು ಅಮರಲಿಲ್ಲ (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೫೯). **೭.** ಅಂಟು ; ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು : ಇಲ್ಲಿ ಮಿಂದರೆ ಕೆಸರು ಮೈಗೆಲ್ಲ ಅಮರಬಹುದೆಂದು ಬೆದರಿಸಿ ನಮ್ಮ ರಾಮೈಯ ಈ ಕಥೆಗೆ ತಿರುಗಿದರು (ದೀಪಮ. ೫೧). **೮.** ಆಕ್ಷೇಪಿಸು ; ಗದರಿಸು. **ಅಮುಱ್** : **೩.** ಅಮುಱ್ದತ್ತತ್ಯುಗ್ರತೇಜಪ್ರಸರಮುರಿಬಳಧ್ವಾಂತ ಪಿಣ್ಡ ಪ್ರಕಾಣ್ಡಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೭೮–೨೦ ; 1045). ☞ ಇಲ್ಲಿ ಶಕಟರೇಫ ವನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಬಳಸಿದೆ.

ಅಮರ್ದಪ್ಪು = ಗಾಢವಾಗಿ ಆಲಿಂಗಿಸು ; ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಅಪ್ಪು : ಅಬ್ಜಜನಿಂದಮರ್ದಪ್ಪಿ ಪೋಗಾವುಪಾಯದೊಳಾದೊಡಂ ನೆರೆದಲ್ಲದಿನ್ನಿರೆ ನೀಕೆಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೬೩). **ಅಮರ್ದಾಡು** = **ಅಮರ್ದಪ್ಪು** : ನೋಡುವ ಪಾರ್ವತಿ ಮುದಮಂ ಕೂಡುತ್ತಿರೆ ತುಂಬಿವಿಂಡು ಪಾಡುತ್ತಿರೆ ತುಳ್ಕಾಡಿದರಿಟ್ಟಾಡಿದರೀಸಾಡಿದರಮರ್ದಾಡಿದರ್ ಸರೋಜಾನನೆಯರ್ (ಗಿರಿಕ. ೪–೩೨).

[**ದೇ॥ ತಮಿ.** ಅಮರ್, ಅಮುಳ್ ; **ತುಳು.** ಅಮರಿ, ಅಮಯ್ರು, ಅಮರು, ಅಮಾರು ; **ತೆಲು.** ಅಮರು]

ಅಮರ್$_1$, ಅಮರೆ (ನಾ). **೧.** ರಾಜನು ತನಗೆ ಬೇಕಾದ ಯೋಧ ರನ್ನೂ, ಸೈನ್ಯಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ ಒದಗಿಸಿಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ನಾಯಕರಿಗೆ ಇನಾಮಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಗ್ರಾಮ ಅಥವಾ ಗ್ರಾಮ ಸಮೂಹ: ××× ಯರಿಗೆ ಚಂದ್ರಗುತ್ತಿಗೆ ಗ್ರಾಮನೂ ಅಮರಕ್ಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಸಂಮಂಧ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೩೪–೭ ; 1510) ; ಕೃಷ್ಣದೇವ ಮಹಾರಾಯರು ನಮಗೆ ಅಮರಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಆದವಾನಿಯ ದುರ್ಗದೊಳಗಣ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೨೧–೧ ; 1527). **೨.** ಒಂದು ಸಾವಿರ ಕಾಲಾಳುಗಳ ಮೇಲಿನ ಆಳಿಕೆ. **ಅಮರೆ** : **೧.** 'ಅಮರೆಯ ನಾಯಕ' ಪರಾ.

[**ದೇ. ॥ ತಮಿ. ತೆಲು.** ಅಮರ. < **ಸಂ.** ಸಮರ]

ಅಮರ್$_2$ (ನಾ). ಹಾಲು, ಬೆಣ್ಣೆ, ಮೊಸರು ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳು : ದೊಡ್ಡವೀರಪ್ಪ ವಡೆಯರವರಿಗೆ ಹಾಲು ಬೆಂಣೆಗೆ ಯೆಂಬದಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಅಮೃತ ಉದ್ದಿಶ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಂಥಾದ್ದು. ಇದರ ಹೆಸರು ಅಮರ ಯೆಂಬ ದಾಗಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭). [< ಅಮರದ]

ಅಮರ್$_3$ (ಗು). **೧.** ಸಾವಿಲ್ಲದ ; ಮರಣವಿಲ್ಲದ ; ಶಾಶ್ವತವಾದ : ಈ ಕೊಂಬೆ ಕರಗಿದೊಡೆ ಆ ಕೊಂಬೆ ಬಿಳಿಲಿಳಿದು ಬೇರೂರಿ ತಾಗಿ ಒಂದೆ ಮರಮಮರವಾಗಿರ್ಪಂತೆ (ಹೊಂಗಳು. ೨೦–೩). ಮಾನವನು ಅಮರ ನಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅವನ ಅನುಭವಗಳು ಮಾತ್ರ . . . ಹರಿದುಬರುತ್ತಿವೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩). (ನಾ). **೨.** ದೇವತೆ : ಅಮರರೊಸಗೆವಱ ವಾಜಿಪಿನಂ (ಜಗವಿ. ೩–೬೮). **೩.** ಪಾದರಸ. **೪.** ಚಿನ್ನ. **೫.** ದೇವದಾರು ವೃಕ್ಷ. **೬.** ಕಳ್ಳಿಗಿಡ. **೭.** ಅಮರಕೋಶ : ಅ ಆ ಬಾರದಿದ್ದರೆ ಅಮರವಾದರೂ ಹೇಳು ಎಂಬಂತೆ (ಗಾದೆ). **೮.** [ಛಂದ] ಮೂರು ಲಘುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ (⏑⏑⏑) ನಗಣ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಣ : ಅಮರಗಣಯುಗ್ಮದಿಂ ಮುಂದಮರ್ದೇಱಂ ಶಿಖಿಗಣಂ ಬರಲ್ (ಛಂದೋಂಬು. ೩–೨೪). [**ಸಂ.**]

ಅಮರಕಂಟಕ (ನಾ). **೧.** ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಕಂಟಕಪ್ರಾಯನಾದವನು; ರಾಕ್ಷಸ : ಸುರಿವ ರಕ್ತದ ಗಂಧವಾಸಣದರಳಮಾಡಿದ ಕಳೆದ ಕಂಗಳ ನಮರಕಂಟಕನು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೮–೨೫). **೨.** ವಿಂಧ್ಯಪರ್ವತದ ಒಂದು ಭಾಗ. [ಅಮರ್$_3$ + ಕಂಟಕ]

ಅಮರಕರಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಆನೆ ; ಐರಾವತ : ದಿಗಿಭದೊಳಗಮರ ಕರಿ ದಾನಿಗಳೊಳಗಗ್ಗಳದ ದಾನಚಿಂತಾಮಣಿ (ಅಜಿಪು. ೧–೨೦). [ಅಮರ್$_3$ + ಕರಿ$_3$]

ಅಮರಕಾಮಿನಿ (ನಾ). ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ : ಇತ್ತಲಮರಕಾಮಿನೀಕರ ಸರೋಜವನ ರಾಜಹಂಸನೆನಿಪ ಬಾಳಕಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩–೫೩). [ಅಮರ್$_3$ + ಕಾಮಿನಿ]

ಅಮರಕುಜ (ನಾ). ಸ್ವರ್ಗದ ಮರ ; ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ : ಏನೆಂಬ ಪೆಂಪೊ ಮನುವುಂ ತಾನುಂ ಸಚ್ಚರಿತರಮರಕುಜಮುಂ ತಾನುಂ ದಾನಿಗಳ್ (ಶಮದ. ೧೪೪ ಪ್ರಯೋ). [ಅಮರ್$_3$ + ಕುಜ]

ಅಮರಗಂಗೆ (ನಾ). ದೇವನದಿ ; ಆಕಾಶಗಂಗಾನದಿ (ಕಿ). [ಅಮರ್$_3$ + ಗಂಗೆ]

ಅಮರಗಣ (ನಾ). **೧.** ದೇವತೆಗಳ ಗುಂಪು : ಸುಡಲಾವ ವೀರರು ಕೌರವಾದಿಗಳೆಂದುದಮರಗಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೬೩). **೨.** [ವೀಶೈ] ನೂತನ ಶಿವಶರಣರನ್ನು ಒಳಕೊಂಡ ಗಣ : ಏಳುನೂಱ ಎಪ್ಪತ್ತು ಅಮರಗಣಂಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕು ತಮತಮ್ಮ ಭಾವದ ಶೀಲ (ಏಲೇಶ್ವ. ೪೬); ಪ್ರಮಥಗಣ ೪೩೦, ರುದ್ರಗಣ ೧೪೯, ವೃಷಭಗಣ ಯೋಗಾಚಾರ್ಯರು ೨೨, ಅರುವತ್ತುಮೂವರು ೬೩, ಷೋಡಶರು ೧೬, ತೇರಸರು ೧೩, ದಶ ಗಣಂಗಳು ೧೦, ಅಮರಗಣ ೩೫೯, ಈ ಅಮರಗಣದಲ್ಲಿ ಬಸವ, ಚೆನ್ನ ಬಸವ ಮುಂತಾದವರ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲದೆ ಈ ಹೆಸರುಗಳೂ ಹೇಳಿವೆ (ಕವಿಚ. I, ೩೪೩). [ಅಮರ್$_3$ + ಗಣ]

ಅಮರಗಾರ, ಅಮರುಗಾರ (ನಾ). ಅಮರ್$_1$ಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಇನಾಮು ಗ್ರಾಮದ ಒಡೆಯ : ಟೀಪೂಸುಲ್ತಾನರು ಅನೇಕ ಮಂದಿ ಪಟೇಲರು, ಉಂಬಳಿದಾರರು, ಅಮರಗಾರರನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿ ಈ ಬಾಬತು ಇನಾಮು ಗಳಿಗೆ ಕಂದಾಯ ಹಾಕಿದರು (ಮಹಾವಂ II, ೨೫). **ಅಮರುಗಾರ** : ಹಿಂದಿನ ಮಹಾರಾಜರುಗಳ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಈಗ ಪೋಲೀಸಿನವರಿಗೆ ನೇಮಕ ವಾಗಿರುವ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಗ್ರಾಮನೌಕರರಾದ ಪಟೇಲರು, ಶ್ಯಾನು ಭೋಗರು, ತಳವಾರ, ತೋಟಿ, ನೀರಗಂಟಿ, ಕಾವಲ್‍ಗಾರ, ಕಟ್ಟೇಬಂದಿ, ಹಳೇಪೈಕಿ, ಉಂಬಳಿದಾರ್ ಅಮರುಗಾರರು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವರು ನಡೆಸು ತ್ತಿದ್ದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೨೪).

[ಅಮರ್$_1$ + –ಗಾರ (< –ಗಾಱ). / **ತಮಿ.** ಅಮರಕ್ಕಾರನ್ = ಸೈನ್ಯದ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ, ಒಂದುಸಾವಿರ ಕಾಲಾಳುಗಳ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ; **ತೆಲು.** ಅಮರಗಾರುಡು = ಅಮರವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ರಾಜಸೇವೆ ಮಾಡುವ ಭಟ, ಯುದ್ಧಭಟ]

ಅಮರಗಿರಿ (ನಾ). ಮೇರುಪರ್ವತ : ಪವಿತ್ರಮಾದಮರಗಿರೀಂದ್ರಕ್ಕೆ ನಡೆಯಿಮೆಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೨೩ ವ). [ಅಮರ್$_3$ + ಗಿರಿ]

ಅಮರಗುಂಡ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು ; ಒಂದು ದೇವತೆಯ ಹೆಸರು : ಅಮರಗುಂಡ ದೇವರ ದಿಬ್ಯಶ್ರೀ ಪಾದಪದ್ಮಾರಾಧಕರುಮಪ್ಪ ಅಳಿಯ ಸಾಇನಾಯಿಕನ ಕುಮಾರ ಮಲ್ಲಿನಾಥ ವೊಡೆಯರು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೩–೧೪ ; 1355) ; ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರಂ ಮಂಡ ಳಿಕ ಖಂಡೆಯರಾಯ ಅಮರಗುಂಡದ ದೇವರ ದಿಬ್ಯಶ್ರೀ ಪಾದಪದ್ಮಾ ರಾಧಕ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೩–೧೬ ; 1356); ಪಂಡಿತೋತ್ತಮ ನೆನಲೆಸೆದ ಮರಗುಂಡ ಮಲ್ಲೇಶ್ವರನು (ಬಸವು. ೩೫–೫೬) ; ತನ್ನ ಗುರು ಸಚ್ಚಿದ

ಮಳನು ಅಮರಗುಂಡಪಂಡಿತನಿದಱ ವೃತ್ತಾಂತವನಱಿದು (ಬಸಪು. ೪೯–೩೪); ಶ್ರೀ ಮಲ್ಲಿನಾಥವೊಡೆಯರ ಸ್ವಹಸ್ತದವೊಪ್ಪ ಶ್ರೀ ಸಮರ ಗುಂಡ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨–೩೫; 1355). ℙ. 'ಸಮರಗುಂಡ' ದಿಂದ 'ಅಮರಗುಂಡ' ಬಂದಿರಬಹುದು. ಈಗಿನ ಗುಬ್ಬಿ ಎಂಬ ಊರಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಹೆಸರು. [<ಸಮರಗುಂಡ]

ಅಮರಗುರು (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಆಚಾರ್ಯ; ಬೃಹಸ್ಪತಿ: ಅಮರ ಗುರು ಸದೃಶನುಮಖಿಲಮಂತ್ರಿಮಂಡಳಿಕಪ್ರಧಾನನುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೨). [ಅಮರ$_3$ + ಗುರು]

ಅಮರಗ್ರಾಮ (ನಾ). ರಾಜನು ತನಗೆ ಬೇಕಾದಾಗ ಯೋಧರನ್ನೂ ಸೈನ್ಯಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ ಒದಗಿಸಿಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ನಾಯಕರಿಗೆ ಇನಾಮಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಗ್ರಾಮ: ಹುಲಿಗೆಱೆಯ ನಾಡ ಅಗ್ರಹಾರ ದೇವಸ್ಥಾನ ಪುರವರ್ಗ ಅಮರಗ್ರಾಮ ಭಂಡಾರ ಗ್ರಾಮಗಳ ಹೆಣ್ಣುಗಂಡಿನ ಮದುವೆಯ ಸುಂಕವನು (ಸೌಇಇ. XX, ೨೩೮–೧೮; 1547). [ಅಮರ$_1$ + ಗ್ರಾಮ]

ಅಮರಜನನಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ತಾಯಿ; ಅದಿತಿ ದೇವಿ: ವೀರಭದ್ರನು ... ಅಮರಜನನಿಯ ಗೋಣಮಂ ಕೊಯ್ದು (ಬಸಪು. ೫೪–೫೨). [ಅಮರ$_3$ + ಜನನಿ]

ಅಮರಣತ್ವ (ನಾ). ಸಾವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಶಿವನ ಘನಮಹಿಮೋನ್ನತಿಯನೆಣಿಸುವೊಡಗೋಚರವಿನ್ನು ಪಲವಂ ವಿವರಿಸುವೊಡಳವಲ್ಲ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯದನುಪಮನ ಅವಿರಳನನಜರನನಮರಣತ್ವವನನಭವನನಪ್ರತರ್ಕ್ಯನ (ಬಸಪು. ೫೪–೫೮). [ಸಂ.]

ಅಮರತರು (ನಾ). = ಅಮರಕುಜ. [ಅಮರ$_3$ + ತರು]

ಅಮರತೂರ್ಯ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ವಾದ್ಯ; ದೇವದುಂದುಭಿ: ಸಿಂಹವಿಷ್ಟರಂ ಚಮರಮಮರತೂರ್ಯಮಶೋಕಂ (ಜಿನಾಲೆ. ೬–೬). [ಅಮರ$_3$ + ತೂರ್ಯ]

ಅಮರತೆ (ನಾ). ಸಾವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ದೇವತ್ವ: ಇಲ್ಲಿಯಧ್ರುವ ವಿಭವಮುಮರತೆಯಲ್ಲಿ ಕಿಲ್ಬಿಷವಿಲ್ಲಿ ಶಿವಮಯವಲ್ಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧–೨೧). [ಸಂ. ಅಮರತಾ]

ಅಮರದ (ನಾ). ಅಮೃತ; ಹಾಲು, ಬೆಣ್ಣೆ ಮುಂತಾದ ಕ್ಷೀರವಸ್ತುಗಳು. 'ಅಮರದ ಮಾಗಣೆ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅಮೃತ]

ಅಮರದಬಳ್ಳಿ 'ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಅಮರದಮಾಗಣೆ (ನಾ). ಹಾಲು, ಬೆಣ್ಣೆ, ತುಪ್ಪ ಮುಂತಾದ ಕ್ಷೀರ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಗ್ರಾಮ ಸಮೂಹ ಅಥವಾ ಹೋಬಳಿ: ಮಂಗಳೂರು ತಾಲೂಕು ಮಾಡ ವೊಂಭತ್ತು ಮಾಗಣೆಯಿಂದ ಅಮರದಮಾಗಣೆ ಒಂದು, ಸುಳ್ಯದ ಮಾಗಣೆ ಒಂದು, ಅಂತೂ ಎರಡೂ ಸಹ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೭); ಹಾಲು ಬೆಣ್ಣೆ ಭಗ್ಯೆಯಂತಾ ಆ ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಅಮರದ ಮಾಗಣೆಯಂತಾ ಹೆಸರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬೩). [ಅಮರದ + ಮಾಗಣೆ]

ಅಮರದಲ್ಲಣ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳನ್ನು ತಲ್ಲಣಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡುವವನು: ಬಲವ ನೋಡುವೊಡಮರದಲ್ಲಣ ಛಲವ ನೋಡುವಡೀಯ ಸೀತೆಯ ಜಗದ ಗಂಡನಲ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೧–೧೯). [ಅಮರ$_3$ + ತಲ್ಲಣ]

ಅಮರದವಲ್ಲಿ 'ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಅಮರದವಳ್ಳಿ 'ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಅಮರದುಬಳ್ಳಿ 'ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಅಮರದುವಳ್ಳಿ 'ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಅಮರಧನು (ನಾ). ಇಂದ್ರಚಾಪ; ಮಳೆಯ ಬಿಲ್ಲು: ಅಮರಧನುರ್ದ್ಯೋತಿಯಂ ಪಂಚರತ್ನಚ್ಛವಿಯಂ ಕೀಟುಮ್ಮೆಟ್ಟಿ ... ತುರಂಗಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೧೦). [ಅಮರ$_3$ + ಧನು]

ಅಮರಧುನಿ (ನಾ). = ಅಮರಗಂಗೆ: ಅಮರಧುನಿಯೊಳಗೆ ಸಾಯಾಹ್ನಿಕೀ ಕ್ರಿಯೆಗಳಂ ಕ್ರಮದಿಂದ ರಚಿಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೧೭–೧). [ಅಮರ$_3$ + ಧುನಿ]

ಅಮರಧೇನು (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಹಸು; ಕಾಮಧೇನು: ರಾಘವ ದೇವನಟ್ಟಿಕಱಂ ಋಷಿನಿವೇದಕಂಗಮರಧೇನುವೀವಂತಿತ್ತಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫–೩೩); ಅಮರಧೇನುವ ಪರರ ಮನೆಯಲಿ ಮಾಱಿ ... ಪಾಪಿಗೆ ಪರಮಗುರುವಾದನೈ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೬೯). [ಅಮರ$_3$ + ಧೇನು]

ಅಮರನಗ (ನಾ). = ಅಮರಗಿರಿ: ನೆಗೞ್ದಮರನಗೇಂದ್ರಮನಾ ದಿಗಿಭೇಂದ್ರಂ ಪೊರ್ದಿದಲ್ಲಿ (ಅಜಿಪು. ೪–೨೬). [ಅಮರ$_3$ + ನಗ]

ಅಮರನಗರಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಪಟ್ಟಣ; ಅಮರಾವತಿ; ಸ್ವರ್ಗ: ಅಂತು ಚತುರ್ನಿಕಾಯಾಮರಜನಂಬೆರಸುಮಮರರಾಜನಮರನಗರಿಗೆ ಪೋದಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೬೦ ವ). [ಅಮರ$_3$ + ನಗರಿ]

ಅಮರನದಿ (ನಾ). = ಅಮರಗಂಗೆ: ಅಮರನದಿಯೊಳಾರಕ್ತ ನೀರೇಜ ಪತ್ರಾವಳಿಯೆಂತಂತು ... ಪರ್ವಿತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೧೩). [ಅಮರ$_3$ + ನದಿ]

ಅಮರನದೀಜೂಟ (ನಾ). ಗಂಗೆಯನ್ನು ಮುಡಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಅಮರನದೀಜೂಟನ ರೂಪಂ ತನ್ನೆರ್ದೆಗೇರೊಳಗೊಚ್ಚತ ಬರ್ಚಿಸಿದಂದದೊಳು ಏರ್ಪೊಳ್ತುಂ ತಾಳ್ದಿರ್ಪಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೨–೩೮). [ಸಂ. (ಅಮರನದೀ + ಜೂಟ)]

ಅಮರನಾಗೇಂದ್ರ (ನಾ). = ಅಮರಕರಿ: ನಾಗೇಂದ್ರನಂ ಬಿಡದೆ ತಲೆವಾಗಿಸಿತ್ತಮರನಾಗೇಂದ್ರನಂ ಬುದ್ಧಿದೊಱೆಸಿತ್ತು ಪುರಮರ್ದನನಾಗೇಂದ್ರನಂ ನಿಂದು ಬೆಱಗಾಗಿಸಿತ್ತು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೧೨). [ಅಮರ$_3$+ ನಾಗ + ಇಂದ್ರ]

ಅಮರನಾಯಕ$_1$, ಅಮರೆಯ ನಾಯಕ (ನಾ). ಅಮರಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಯಾದವನು: ಶ್ರೀಮಂನ್ಮಹಾಮೂವರು ರಾಯರ ಗಂಡ ಹಿರಿಯ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಅಮರನಾಯಕರ ಮಕ್ಕಳು ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಗುಂಡಪ್ಪ ನಾಯಕರು ಅಮರೆಯ ನಾಯಕರೂ ಶ್ರೀ ವಿಜಯ ಸೋಮನಾಥಪುರವಾದ ನುಗ್ಗಿಯ ಹಳ್ಳಿಯ ನಾಡನಾಳುವಲ್ಲಿ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೪೧–೮; 1432); ಶ್ರೀಮರ್ನ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರ ಶ್ರೀವೀರಪ್ರತಾಪ ದೇವರಾಯ ×× ಯರಕೆಜಗೀಯ ಅಮರನಾಯಕರು ಜಾಲದ ಭೀಮಸೆಟ್ಟಿಯರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡಗಿ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೫೬–೬; 1467); ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಿಕರು ಓರಂಗಲ್ಲಿನ ಕಾಕತೀಯ ಅರಸರ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ರಾಹುತರೂ ಅಮರನಾಯಕರೂ ಆಗಿದ್ದರು (ರೂಲೀಬಾ. ೧೭೯). **ಅಮರೆಯನಾಯಕ:** ಹುಱಿಗಿಲವಾಡಿಯ ಅಮರೆಯನಾಯಕನ ಮಾಚಯ ಪ೧ (ಎಕ. V, ಅರಸಿ. ೧೫೨–೫೭; 1227 ?). ℙ ಅಮರೆ ಎಂಬ ಶಬ್ದ ಅಮೃತೇಶ್ವರ ಎಂಬ ದೇವರ ಹೆಸರಿನ ಅಮೃತ ಶಬ್ದದಿಂದ ಬಂದಿರಬಹುದು. [ಅಮರ$_1$ + ನಾಯಕ. / ತೆಲು. ಅಮರನಾಯಕುಡು]

ಅಮರನಾಯಕ$_2$ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯನಾದವನು: ಸುರರಾಜನ ಬೆಸದೊಳಮರನಾಯಕರೆಲ್ಲಂ ನೆರೆದು (ಆದಿಪು. ೬–೮೬). ೨. ಇಂದ್ರ. [ಅಮರ$_3$ + ನಾಯಕ]

ಅಮರನಾಯಕತನ, ಅಮರನಾಯಿಕತನ (ನಾ). ಅಮರವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಗ್ರಾಮ ಅಥವಾ ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಒಡೆಯನಾಗಿರುವಿಕೆ, —

ಒಡೆತನ: ನ(ಂ)ಮ ಅಮರನಾಯಕತನ ವಳಿದಿಲಂಬಟನ ಚಾವಡಿಯ ನಡುವಿ ಮಂಡಲದ ವೇಂಟೆಯದ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೩–೫ ; 1470); ಸ್ವಾಮಿ ನಮಗೆ ಅಮರನಾಯಕತನಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಕೊಟ್ಟೂರ ಚಾವಡಿಗೆ ಸಲುವ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೮–೬ ; 1530); ಸ್ವಾಮಿ ನಮಗೆ ಅಮರ ನಾಯಕತನಕ್ಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಪಾಂಡ್ಯನಾಡೊಳಗಣ ಉಚ್ಚಂಗಿ ವೇಂಠೆಯಕೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩೧–೬ ; 1531); ಸಾಗುವಳಿಯ ಶಾಷಣದ ಕ್ರಮ ವೆಂತೆಂದರೆ ಸದಾಶಿವ ಮಹಾರಾಯರು ನಮಗೆ ಅಮರನಾಯಕತನಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಉರ್ವಕೊಂಡೆಯ ಸೀಮೆಗೆ ಸಲುವ ವೆಲುಪಡಿಗೆಯ ಗ್ರಾಮದ ಹೊಲನು ಪಾಂಡುವ ಬೀಳುಬಿದು ಇರಲಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೩೩–೩ ; 1548); ಶ್ರೀಪತಿ ರಂಗದೇವ ಮಹಾ ಅರಸುಗಳಿಗೆ ಅಮರನಾಯಕ ತನಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಬೂದಿಹಾಳ ಸೀಮೆಯನು ಆ ರಂಗರಾಜ ಅಮ್ಮನವರೂ ಪಾಲಿಸು ತಿರಲು (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭–೧೧ ; 1554); ಶ್ರೀಪತಿ ರಾಜ ರಂಗಯ ದೇವ ಮಹಾ ಅರಸುಗಳಿಗೆ ಅಮರನಾಯಕತನಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಮಗರನಾಡ ವೇಂಠೆಯ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೬–೯; 1555); ಸದಾಶಿವ ಮಹಾರಾಯರು ನಮಗೆ ಅಮರನಾಯಕತನಕೆ ಪಾಲಿಸ್ತ ಕಂದಿಯ ಸೀಮೆ ವಳಗಣ (ಎಕ. XVI, ತಿಪಟೂ. ೫೩–೧೪ ; 1561); ನಮ್ಮ ಅಮರ ನಾಯಕತನಕೆ ಸಲುವ ಬೂದಿಹಾಳ ಸೀಮೆಯೊಳಗೆ ನೀಲು ತೆಜುವಂತು ಆಡೆವಣವನೂ ನಂಮ ತಂದೆಗಳು ರಂಗರಾಜಯ್ಯನವರಿಗೆ ಪುಂಣ್ಯವಾಗಬೇಕೆಂದು ಬಿಟ್ಟೆಉ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೮–೧೫ ; 1573); ಮುಂಮಡಿ ತಂಮಯಗೌಡರು ತಂಮ ಅಮರನಾಯಕತನಕೆ ಸಲುವ ಕೋಳಾಲಸೀಮೆ ವೊಳಗಣ ಕೊಟೂರ ಹೊಸಹಳ್ಳಿಯ ಗ್ರಾಮವಂನು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೪೧–೯ ; 1608); ವೆಂಕಟಪತಿದೇವ ಮಹಾ × × ರೂ ಅಮರನಾಯಕತನಕೆಪಾಲಿಸಿದ ಮಗರ ನಾಡ ವೇಂಠೆಯಕ್ಕೆ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೧೯–೧೦ ; 1636); ಶ್ರೀ ವೆಂಕಟಪತಿದೇವ ಮಹಾರಾಯರು . . . ಅಮರನಾಯಕತನಕೆ ಪ್ರತಿ ಪಾಲಿಸಿಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೫೩–೯ ; 1639); ಅಮರನಾಯಕ ತನಕೆ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಂಥ ಹೊಸಳದೇಶದ ಯರೆಯ ಕಟ್ಟೆಯ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೩೪–೧೦ ; 1669 ?). **ಅಮರನಾಯಿಕೆತನ** : ರಾಜ್ಯಾಧಿ ಪತಿ ಸದಾಶಿವದೇವ ಮಹಾರಾಯರು ನಮಗೆ ಅಮರನಾಯಿಕತನಕೆ × × ಕಂದಿ × × ಮವೊಳಗಣ ಬಜಗೂರಸ್ಥಳ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೫೩–೧೪ ; 1561 ?).

ಅಮರದ ನಾಯಕತನ = ಅಮರನಾಯಿಕತನ: ನಮ್ಮ ದೇವ ರಾಯ ಮಹಾರಾಯರು ಅಮರದನಾಯಕತನಕ್ಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಸಾತಿಗ್ರಾಮದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಸಲುವ ತೆರಣೆಯದ ಸ್ತಳದ ಸೊವನಹಳ ಗ್ರಾಮ ೧ (ಮೈಆರ್. ೧೯೧೨, ಪು. ೫೦ ; 1474).

[ಅಮರನಾಯಕ$_1$ + –ತನ. / **ತೆಲು.** ಅಮರನಾಯಕರ]

ಅಮರನಾಯಿಕೆತನ 'ಅಮರನಾಯಕತನ' ನೋ.

ಅಮರಪಟಿಹ (ನಾ). ದೇವಲೋಕದ ಭೇರಿ; ದೇವದುಂದುಭಿ: ಸುರಿದುದು ನಮೇರು ಕುಸುಮದ ಸರಿ ಮೊಟಗಿದುದಮರಪಟಹಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪–೪೧). [ಅಮರ$_3$ + ಪಟಹ]

ಅಮರಪತಿ (ನಾ). ದೇವೇಂದ್ರ. [ಅಮರ$_3$ + ಪತಿ]

ಅಮರಪದವಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಸ್ಥಿತಿ; ದೇವತ್ವ: ಮದೇಭವ ಕಡಿದು ಹರಹಿದನೌಕಿ ಚೂರಿಸಿ ಗಡಣಿಸುವ ಭೂಪರಿಗೆ ಮಾಡಿದನಮರ ಪದವಿಯನು (ಕುಮಾರವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೧–೧೩). [ಅಮರ$_3$ + ಪದವಿ]

ಅಮರಪ್ರಸ್ಪರ್ಧಿ (ಗು). ದೇವತೆಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಧಿಸುವ: ಭಾವಿ ಭವದ್ಭೂತ ನೃಪಾಗ್ರಗಣ್ಯನಮರಪ್ರಸ್ಪರ್ಧಿಪುಣ್ಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೨೦). [ಅಮರ$_3$ + ಪ್ರಸ್ಪರ್ಧಿ]

ಅಮರಭೂಜ (ನಾ). = ಅಮರಕುಜ: ಅಮರಭೂಜಂ ಬಂದಂತಿ ರೊಸಗೆಯಾಯ್ತುರಮನೆಯೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೧೨೨).

[ಅಮರ$_3$ + ಭೂಜ]

ಅಮರಮಣಿ (ನಾ). ದೇವಲೋಕದ ರತ್ನ; ಚಿಂತಾಮಣಿ: ಸುರ ಧೇನು ಪಯೋಧರಮಂ ಸುರಕುಜದೆಳದಳಿರನಮರಮಣಿಯಂ ಬೆರಲುಂ ಕರಮುಂ ನಖಮುಂ ಪರಿಜಿಂ ವರವಿತರಣದಿಂದೆ ಪಳಿಗುಮಾ ನೃಪಸುತನಾ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೫). [ಅಮರ$_3$ + ಮಣಿ]

ಅಮರಮಹತ್ತರಿಕೆ (ನಾ). ದೇವ ಸೇವಕಿ; ಆಸ್ಥಾನಸೇವಕಿಯರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಳೆನಿಸಿದ ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ: ಅಂತು ಕುಮಾರಂ ಕುಮಾರಕಾಲ ದೊಳಮರಮಹತ್ತರಿಕಾ ವಿರಚಿತ ಮಜ್ಜನ ಭೋಜನಾದಿ ಭೋಗೋಪ ಭೋಗಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩–೭೯). [ಅಮರ$_3$ + ಮಹತ್ತರಿಕೆ]

ಅಮರಮಹಲೆ (ನಾ). = ಅಮರಮಾಗಣಿ: ಅಚ್ಯುತರಾಯ ಮಹಾ ರಾಯರು ತಮಗೆ ಅಮರಮಹಲೆಯಾಗಿ ಪಾಲಿಸಿದ ಚಂದ್ರಗುತ್ತಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೩೭೯–೯ ; 1533). [ಅಮರ$_2$ + ಮಹಲೆ ?]

ಅಮರಮಾಗಣಿ, ಅಮರಮಾಗಳೆ (ನಾ). ಅರಸರು ತಮ್ಮ ಪಾಳೆಯ ಗಾರರಿಗೆ ಸೈನ್ಯದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಹಾಲು, ಬೆಣ್ಣೆಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಇನಾಮು ಗ್ರಾಮ ಸಮೂಹ ಅಥವಾ ಹೋಬಳಿ: ರಾಮಾಭಟ್ಟಯ್ಯನವರು ಅವ[ಮ]ರ ಮಾಗಣಿಗೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ಸೀಮೆ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೬–೯ ; 1542); ಪೊನಪ್ಪನಾಯಕರ ಮಕ್ಕಳು ಕೃಷ್ಣಪ್ಪನಾಯಕರು ತಂಮ ಮರಮಾಗಣಿಗೆ ಸಲುವ ಬಾಗುರ ಸೀಮೆ (ಮೈಆರ್. ೧೯೪೧, ೩–೧೦ ; 1544); ಕೃಷ್ಣಪ್ಪನಾಯಕರಿಗೆ ಅಮರಮಾಗಣಿಯಾಗಿ ಪಾಲಿಸಿದ ಕೋಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಕೊಟ್ಟೂರುಮಂ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೪೦–೬ ; 1550); ತಿರುಮಲ ರಾಜ್ಯ ದೇವ ಮಹಾ ಅರಸುಗಳು ನಮಗೆ ಅಮರಮಾಗಣಿಗೆ ಪಾಲಿಸಿದ ರಾಯ ದುರ್ಗ ರಾಜ್ಯದ ಕೋಟೆ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೫೪–೨೧ ; 1560); ಕೃಷ್ಣ ಪನಾಯ್ಕರಿಗೆ ಅಮರಮಾಗಣಿಯಾಗಿ ಪಾಲಿಸಿದ ಹಾಸನದ ಸೀಮೆಯೊಳಗೆ ಸಲುವ (ಮೈಆರ್. ೧೯೩೫, ೮–೮ ; 1562). **ಅಮರಮಾಗಳೆ**: ನಂಮ ಕೃಷ್ಣಪ್ಪನಾಯಕರ ಅಮರಮಾಗಳೆಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಮೊರಬದ ಸೀಮೆ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೪೭–೧೨ ; 1552). [ಅಮರ$_1$ + ಮಾಗಣಿ]

ಅಮರಮಾಗಳೆ 'ಅಮರಮಾಗಣಿ' ನೋ.

ಅಮರಮುನಿ (ನಾ). ದೇವಋಷಿ; ನಾರದ. [ಅಮರ$_3$ + ಮುನಿ]

ಅಮರಮೊಖಾಸಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧಬಂದಾಗ ರಾಜನಿಗೆ ಕುದುರೆ ಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಡಲು ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ನಾಯಕರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಇನಾಮುಗ್ರಾಮ. 'ಅಮರಮೊಖಾಸಿನಾಯಕತನ' ಪರಾ.

[ಅಮರ$_1$ + ಮೊಖಾಸಿ]

ಅಮರಮೊಖಾಸಿನಾಯಕ (ನಾ). ಅಮರಮೊಖಾಸಿ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಒಡೆಯನಾದವನು. 'ಅಮರಮೊಖಾಸಿನಾಯಕತನ' ಪರಾ.

[ಅಮರಮೊಖಾಸಿ + ನಾಯಕ]

ಅಮರಮೊಖಾಸಿನಾಯಕತನ (ನಾ). ಅಮರಮೊಖಾಸಿಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಒಡೆಯನಾಗಿರುವಿಕೆ,— ಒಡೆತನ: ಅಲ್ಲಿ ಏದ್ಲಿಖಾನ ಪಾತಶಾಹಿ ನಮಗೆ ಅಮರಮೊಖಾಸಿನಾಯಕತನಕೆ ಪಾಲಿಸಿಯಿದ ಹುಲಿಗೆಜೆಯ ನಾಡ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇಶ್ವರದ ಸೀಮೆವೊಳಗಣ ಗೌಡಗೆಜೆಯ ಗ್ರಾಮವನು (ಸೌಇಇ. XX, ೨೫೭–೮ ; 1576). [ಅಮರಮೊಖಾಸಿನಾಯಕ + –ತನ]

ಅಮರಲೋಕ (ನಾ). ದೇವಲೋಕ; ಸ್ವರ್ಗ: ಸಂಭ್ರಮಂ ತುಂಬಿ ದುರ್ದಮರಲೋಕಂಗಳೊಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೮–೪೭೨).

[ಅಮರ$_3$ + ಲೋಕ]

ಅಮರವಡಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಸಿಯಗೆಲ್ಲರಾಳು ಕುಱುಕಾಲರ ಮನಾಳಿಯರ್ ರಣಾಲಿ ಅರಸರಲ್ಲಿನ್ಮಳಿದು ಬನ್ದು ಅಮುರ ವಡಿ ಆಳುವಿಬ್ಬು (ಎಕ. XVI, ತುಮುಕೂ. ೯೪–೭ ; 780). [?]

ಅಮರವಧು (ನಾ). ದೇವಕನ್ನಿಕೆ; ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ: ಯಾವಕದ್ರವದಿಂದಂ ಪ್ರತಿದಿನಮಾದೇವಿವಿಳೇಪಿತಕರ್ಮಮನೊರ್ವಳಮರವಧು ಕೆಯ್ಕೊಂಡಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೮೪). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ವಧು]

ಅಮರವಧೂಟಿ (ನಾ). = ಅಮರವಧು: ನಮದಮರವಧೂಟೀಕುಂತಳ ಸ್ರಸ್ತಮಾಲಾ ಸಮುದಿತ (ರಾಜಶೇ. ೧–೧೩೬). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ವಧೂಟಿ]

ಅಮರವಳ್ಳಿ (ನಾ). = ಅಮುರ್ದುವಳ್ಳಿ: "ಅಮೃತಂ ಗುಡೂಚಿ ಜೀವಂತಿ ಸೋಮಮುಮರವಳ್ಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಮುರ್ದುವಳ್ಳಿ, ಅಮುದರವಲ್ಲಿ, ಅಮರಂವಳಿ, ಅವಕುರವಲ್ಲಿ]ಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ४३–४३).
[< ಸಂ. ಅಮೃತವಲ್ಲೀ]

ಅಮರವಾಹಿನಿ (ನಾ). ೧. ದೇವನದಿ; ಗಂಗಾನದಿ: ಅಚ್ಚಾಮರವಾಹಿನಿಯ ಜಟಾಳಿಯ ಗುಚ್ಛಾಭೋಗದೊಳಗೆ ತಾಳ್ದನ . . . ನುತಿಪಂ(ಉದ್ಭದೇ. ೬–೧). ೨. ದೇವತೆಗಳ ಸೈನ್ಯ: ಅಂತು ನಭೋಯಾನದಿಂದಮರವಾಹಿನಿ ಬರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೨೧ ವ). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ವಾಹಿನಿ]

ಅಮರವೈರಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಶತ್ರು; ರಾಕ್ಷಸ: ಬೇಗಮಾಡಿನ್ನಮರವೈರಿಯ ತಱಿದು ಬಿಸುಡೆಂದ(ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ.೧೬–೨೭). [ಅಮರ್ತ್ಯ+ ವೈರಿ]

ಅಮರಸಂಹತಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಸಮೂಹ: ಪೋಪ ಬರ್ಪಮರ ಸಂಹತಿ ಪೋಲ್ತುದು . . . ಸೇತುಬಂಧಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–४೫).
[ಅಮರ್ತ್ಯ + ಸಂಹತಿ]

ಅಮರಸಮಾಜ (ನಾ). = ಅಮರಸಂಹತಿ: ಪುಷ್ಪವರ್ಷಮೊರ್ಮೆಯೆ ಸಕಲೋರ್ವಿಯನೆಯ್ದೆ ಪರ್ವುತಿರೆ ಚಿತ್ತೆಯ ಸರಿಯಂತೆಱಗಿ ಪೋದುದಮರಸಮಾಜಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೪೭). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಸಮಾಜ]

ಅಮರಸಮಿತಿ (ನಾ). = ಅಮರಸಂಹತಿ: ಅಮರಸಮಿತಿ ಸುರಕರಿಯಂ ಬಳಸಿ ಬರುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೯). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಸಮಿತಿ]

ಅಮರಸಿಂಧು (ನಾ). ದೇವನದಿ; ಗಂಗಾನದಿ. 'ಅಮರಸಿಂಧೂದ್ಭವ' ಪರಾ. [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಸಿಂಧು]

ಅಮರಸಿಂಧೂದ್ಭವ (ನಾ). ಗಂಗಾನದಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಭೀಷ್ಮ: ಅತ್ಯುನ್ನತಿಯೊಳಮರಸಿಂಧೂದ್ಭವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೬೪).
[ಅಮರ್ತ್ಯ + ಸಿಂಧು + ಉದ್ಭವ]

ಅಮರಸೀಮೆ (ನಾ). ಅಮರ್ತ್ಯರ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಂಥ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ: ಸುಳ್ಯ ಅಮರಸೀಮೆಯು ಕೊಡಗಿನ ದೊರೆಗಳದಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೧೩). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಸೀಮೆ]

ಅಮರಸುಳ್ಯ (ನಾ). ಅಮರ್ತ್ಯರ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಂಥ ಒಂದು ಗ್ರಾಮದ ಹೆಸರು: ಈ ಕೊಡಗಿನ ಘಟ್ಟದ ಸರಹದ್ದಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿ ಇರುವಂತಹ ಕೆಲವು ಮಾಗಣೆಗಳಿಂದ ಕೆಲವು ಗ್ರಾಮುಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ, ದೊಡ್ಡ ವೀರಪ್ಪ ಒಡೆಯರಿಗೆ ಹಾಲು ಬೆಣ್ಣೆಗೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ – ಅಮೃತ ಉದ್ದಿಶ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಂಥಾದ್ದು, ಇದರ ಹೆಸರು ಅಮರಸುಳ್ಯ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸೋಮಶೇಖರನಾಯಕರು ನೂತನವಾಗಿ ಹೆಸರುಯಿಟ್ಟರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಸುಳ್ಯ]

ಅಮರಸ್ತ್ರೀ (ನಾ). ದೇವರಮಣಿ; ಅಪ್ಸರೆ: ಅಮರಸ್ತ್ರೀ ನಿಚಯಂ ವಿಚಿತ್ರಲತೆಯಂ ಭತ್ರಾಳಿ ಭುಜಂಗಳಂ . . . ಪೋಲೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪–४೫).
[ಅಮರ್ತ್ಯ + ಸ್ತ್ರೀ]

ಅಮರಾಚಲ (ನಾ). = ಅಮರಗಿರಿ: ಹಸುಳೆಗಮರಾಚಲದ ಹೊಱಿಸೈರಿಸುವುದೇ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೮೪). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಅಚಲ]

ಅಮರಾಧ್ವ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಮಾರ್ಗ; ಆಕಾಶ: ರಮಣೀಯವಾದುವಮರಾಧ್ವದೊಳೆಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲಿ ತಾರೆಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೧–೪೧).
[ಅಮರ್ತ್ಯ + ಅಧ್ವ]

ಅಮರಾಪಗೆ (ನಾ). = ಅಮರಗಂಗೆ: ಮುಡಿಯೊಳಗಮರಾಪಗೆಯ ತಳೆದು ತೊಡೆಯೆಡೆಯೊಳಗಚಲಸುತೆಯನಾಂತು (ತ್ರಿಭುತಿ. ೧–೩).
[ಅಮರ್ತ್ಯ + ಆಪಗೆ]

ಅಮರಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಸರ್ಕಾರದ ಜಮಿಾನಿನಲ್ಲಿರುವ ಮಾವಿನ ಫಸಲಿನಿಂದ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದಾಯ. ೨. ಸರ್ಕಾರದ ಜಮಿಾನಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಹುಣಿಸೆ, ಹೊಂಗೆ, ಸೀಗೆ ಮುಂತಾದ ಫಸಲುಗಳಿಂದ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದಾಯ (ಮೈಗೆಜೆ. IV, ೭೬೨). ೩. ಮಾವಿನ ತೋಪು.
[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಮರಾಈ, ಅಮರಾಈ. / ಸಂ. ಆಮ್ರರಾಜೀ]

ಅಮರಾರಿ (ನಾ). = ಅಮರವೈರಿ: ಒದಱಿದವಮರಾರಿಯ ಬಲು ಬಲದೊಳಗದುಭುತವೆನೆ ಕಹಳೆಗಳು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೮೧). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಅರಿ₆]

ಅಮರಾಲಯ (ನಾ). ೧. ಸ್ವರ್ಗ. ೨. ದೇವಾಲಯ; ದೇವಸ್ಥಾನ: ತುಱುಗಿದ ನಂದನಂ ಪರಿವ ಕಾಲ್ವೆ . . . ಸಂದಣಿವೆತ್ತ ಜನಂ ವಿಳಾಸದಿಂ ಮೆಱೆವಮರಾಲಯಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೩೪–೨೨ ; 1171); ವಿಷ್ಣು ಭೂಕಾಂತಂ ಸ್ಫುರತ್ಕಾಂತಿ ಪ್ರೋಜ್ವಳಿತಾಮರಾಲಯತಟಾಕ ಶ್ರೇಣಿಯಂ ಮಾಡಿದಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೨೭–೧೨ ; 1185). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಆಲಯ]

ಅಮರಾವತಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ನಗರ: "ಇಂದ್ರನ ಪಟ್ಟಣಮಂ ಅಮರಾವತಿ (ನಗರೀ) ಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೦–४೫).
[ಸಂ. ಅಮರಾವತೀ]

ಅಮುರಿ₁ (ನಾ). ನೆಲಾವರಿಕೆ ಗಿಡ; ನೆಲತಂಗಡಿ ಗಿಡ: ಏಪಡೆವಾತಮುರಿಯುತಂ ಜೀಪಾಳಮನಿತ್ತೊಡಲ್ತೆ ನಸ್ಯಾಂಜನದೊಳ್ . . . ಕೊಱವಾವಾಪತ್ಕರಮೆನಿಸಿದುಗ್ರ ವಿಷಮುದು ಕಿಡುಗುಂ (ಖಮುದ. ೧೦–೬೧). [?]

ಅಮುರಿ₂ (ನಾ). = ಅಮರಸ್ತ್ರೀ: ಬಗೆಯೊಳ್ ನಾಟುವಿನಮುರಿ ಸಂಸೃತಿ ನಾಟಕಮುಮನೆನಗೆ ನೆಱಿಯೆ ತೋಱಿದಳೀಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೯–४೫); ಪಲರುಂ ವಿದ್ಯಾಧರಸ್ತ್ರೀಯರುಮುಮುರಿಯರುಂ ಮಾನವಸ್ತ್ರೀಯರುಂ ತಮ್ಮೊಲವಿಂ ಮೇಲ್ವಾಯ್ದೊಡಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–४३). [ಸಂ. ಅಮರೀ]

ಅಮುರಿಕೆ 'ಅಮುರ್ಕೆ' ನೋ.

ಅಮುರಿಚು 'ಅಮುರ್ಚು' ನೋ.

ಅಮುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇರಿಸು; ಕೂಡಿಸು; ಸೇರಿಸು; ತುಂಬು: ಶಶಿಕಾಂತದೊರಲೊಳಕ್ಕಿಯನೊಸೆದಮುರಿಸಿ ನೋಡಿ (ಉದ್ಭಟ. ೨–೯೨); ವೀಣೆಯ ಮೊಲೆಯ ಮೇಲಮುರಿಸಿ ಪಿಡಿದು ಪ್ರವೀಣೆಯೊರ್ವಳು ಸರವೆತ್ತಿ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೯–೨೪); ಶಿರವನಮುರಿಸುತ್ತ . . . ಅಸುವಂ ಪಡೆದು ಮೆರೆದನು (ಗುರುಚಾ. ೧೦–೪೪). ೨. ಉಂಟುಮಾಡು; ಒದಗಿಸು: ಭಕ್ತರ ಹೊರೆಯಲೈತಂದ ನಮಗೆ ತಾ ಲೇಸನಮುರಿಸಬಂದನೆ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ಉದ್ಯೋಗ. ೩–೧೭); ಪಾಂಡ್ಯಭೂವರನಾತ್ಮರಾಜ್ಯಮಂ ಚೊಕ್ಕನಾಥೇಶ್ವರನ ಪರಮ ವಿನಿಯೋಗಕಮುರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು ವಿಭವದಿಂ ಕೈಲಾಸಮಂ ಪೊಕ್ಕನು (ಚಿಬಪು. ೫೫–೨೩). ೩. ಜೋಡಿಸು; ಸಿಕ್ಕಿಸು: ಹರಿವ ಹಾವನು ಕೊರಲಿಗಮುರಿಸಿ ಕುಣಿಯಬಹುದು ಉರಿವ ಕಿಚ್ಚನು ಪೊಕ್ಕು ಉಳಿಯಬಹುದು(ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ಉದ್ಯೋಗ. ೩–೧೭). ೪. ಭದ್ರವಾಗಿ ಹಿಡಿ: ಎಡಗೈಯೊಳಮುರಿಸಿ ವೀಣೆಯನಾಂತು ಮೇಗಡೆ ಮೆಟ್ಟಿನೊಳು ಬೆರಳಾಡೆ (ಭರಚ. ೧೧–೩); ಚಮ್ಮಟಿಗೆಯಲಿ ಮುಳ್ಳನುವೊತ್ತಿ ಅಮುರಿಸಿದಂತೆ ಮೊನೆಗಾವಿಂದ ವಸ್ತುವನು ಮತ್ತೆ ಹಿಡಿದಂದದಲಿ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೧೮–४३). ೫. ಹತ್ತಿಸು; ಆರೋಪಿಸು: ಒಂದಜ ಬಗೆಯನೊಂದರ್ಕ್ಕಮುರಿಸಿ

ಪೇೞೆ ಸಮಾಧಿಯೆನಿಪುದು (ಅಪ್ರತಿ. ೧೬-೬). ೬. ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು; ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸು: ಭೀಷ್ಮನು ಸರ್ವತೋಭದ್ರವ್ಯೂಹವನ್ನು ಅಮರಿಸಿದನು (ಕೃವಾಭೀ. ೧೫೫); ಸೈನ್ಯದ ಉಗ್ರಾಣವನ್ನು ಅಮರಿಸಿ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ (ಮಂತ್ರಶ. ೬೯-೭). ೭. ಆಕ್ಷೇಪಿಸು; ಗದರಿಸಿ ಮಾತನಾಡು; ಬೈಯು: ಆತನ ನಡತೆ ಸರಿಯಾಗಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಮರಿಸಿ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳಿದೆ (ರೂಢಿ). ೮. ಹೊಡೆ; ಪ್ರಹರಿಸು: ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕು ಅಮರಿಸು (ರೂಢಿ). ೯. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಕೊಡು: ನಿನ್ನೆ ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬ ಹಸ್ತಕುಶಲಿ ನನಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಖೊಟ್ಟಿನಾಣ್ಯ ಅಮರಿಸಿ ಹೋದ (ಗಾಳಿಪ. ೧೪೮). [ಅಮರು (< ಅಮರ್) + -ಇಸು$_3$]

ಅಮರು 'ಅಮರ್' ನೋ.

ಅಮರುಗಾರ 'ಅಮರಗಾರ' ನೋ.

ಅಮರೆ 'ಅವರೆ$_1$' ನೋ.

ಅಮರೆಯನಾಯಕ 'ಅಮರನಾಯಕ$_1$' ನೋ.

ಅಮರೇಂದ್ರ (ನಾ). ೧. ದೇವೇಂದ್ರ; ಇಂದ್ರ: ತನ್ನಿಂದ್ರಲೋಕಕ್ಕಮರೇಂದ್ರಂ ಪೋದನಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೧೨೬). ೨. ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ: ಚತುರ್ವಿಧಾಮರೇಂದ್ರಾಂಬುಧಿ ಕಲ್ಲೋಳಿಸಿದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೩). [ಅಮರ್$_3$ + ಇಂದ್ರ]

ಅಮರೇಂದ್ರತನಯ (ನಾ). ೧. ದೇವೇಂದ್ರನ ಮಗ. ೨. ಜಯಂತ. ೩. ಅರ್ಜುನ: ಇಟ್ಟಣಿಸಿತಮರೇಂದ್ರತನಯನನಿದಿರ್ಗೊಂಬ ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ನಾರೀಸಮೂಹಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೩-೨೨). ೪. ವಾಲಿ. [ಅಮರೇಂದ್ರ + ತನಯ]

ಅಮರೇಜ್ಯ (ನಾ). = ಅಮರಗುರು: ಅಮರೇಜ್ಯಂ . . . ಪೂಜ್ಯನಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೦-೧೦). [ಅಮರ್$_3$ + ಇಜ್ಯ]

ಅಮರೇಶ (ನಾ). ೧. ದೇವೇಂದ್ರ: ಪ್ರಥಮಲೋಕಾಮರೇಶನು ಮಿಾಶಾನೇಶನುಂ ಚಂಚತ್ಪಂಚರತ್ನಗೋಶೀರ್ಷಚಂದನ ನಿರ್ಮಲಾಕ್ಷತಾರ್ಘ್ಯಮನೆತ್ತಿದಿಂ ಬೞಿಯಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೩೬ ವ). ೨. ಶಿವ. ೩. ವಿಷ್ಣು. [ಅಮರ್$_3$ + ಈಶ]

ಅಮರೋರ್ವೀಜ (ನಾ). = ಅಮರಕುಜ: ಮಧುರೋಕ್ತಿಯೊಳಕ್ಷೂಣನ ಬಾಣನ ಬುಧತತಿಗಮರೋರ್ವೀಜನ ಭೋಜನ (ಉದ್ಭದೇ. ೧-೧೬). [ಅಮರ್$_3$ + ಉರ್ವೀಜ]

ಅಮರ್ಕೆ, ಅಮರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಭದ್ರವಾಗಿ ಸೇರಿರುವುದು; ಬೆಸುಗೆ; ಸೇರುವೆ; ಕೂಟ: ಬಿಗಿದಮರ್ದಪ್ಪುವಪ್ಪುಗಳಮರ್ಕೆಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೨-೩೮); ಚಾಗದ ತೋರ್ಕೆಗಂ ನೆಗೞ್ದ ಬೀರದಳುರ್ಕೆಗಮೊಳ್ಪನಪ್ಪುದುದ್ಯೋಗದಮರ್ಕೆಗಂ ಸಿರಿಯ ಸಾರ್ಕೆಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬೮); ರಸದೊಳಮರ್ಕೆ ಬಿನ್ನಣದೊಳೊಟ್ಟಜೆ ಮಾತಿನ ರೀತಿಯೊಳ್ ಚಲಂ . . . ಎಸೆದಿರೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪೪); ಸಾಹಸದ ನಿಮಿರ್ಕೆ ವರ್ಧಿಸುವ ರಾಜ್ಯದಮರ್ಕೆ ಸುಖಪ್ರಪಂಚಮಂ ಪಸರಿಪ ತೋರ್ಕೆ . . . ಇಳಾಸ್ತುತಿವೆತ್ತುದು ವೀರಪಾಂಡ್ಯನ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೮೫-೨೧; 1143). ೨. ಹೊಂದಿಕೆ; ಜೋಡಣೆ: ವಸುಂಧರೆಯೊಳೊಪ್ಪುವ ನೆಲ್ಲ ಪುಲ್ಲನಮರ್ಕೆಯಿಂ ಕಿಱುವ[ವು]ಳ್ಳಿಯಂ ತರಿಸಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ತೀವಿದರ್ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೭೧); ಸುರನದೀತನಯನೆಂದಂ ಅಮ್ಮ ಚಲದಮರ್ಕೆಯುಂ ದೋರ್ವಲದಳುರ್ಕೆಯುಂ ಅಂತುಟೆ ವಲಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೦-೬ ವ). ಅಮರಿಕೆ: ೩. ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವುದು; ಹೊಂದುವಂತಹುದು: ಇದೆಕೊ ಗದೆ ಬಿಲ್ಲಿದೆಕೊ ತರುಮರನದೆ ಸಮಿಾಪದೊಳಾವುದಮರಿಕೆ ಮದನಪಿತ ನಿನಗೆಂದು ಗದೆಯನು ಬೀಸಿದನು ಭೀಮ (ಕೋಗಯ. ೨೫-೭). [ಅಮರ್ + -ಕೆ]

ಅಮರ್ಕೆಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಕೆ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು; ಸೇರುವೆ ತಪ್ಪಿಹೋಗು: ಬಿಗಿದಮರ್ದಪ್ಪುವಪ್ಪುಗಳಮರ್ಕೆಗಳೊಯ್ಯನೆ ಸುಯ್ಯುಸುಯ್ಯಗಾಳಿಗಳೊಳಮರ್ಕೆಗೆಟ್ಟೊಡಲವೋಡಿದುದೆಂದಗಿವೆಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೩೮). [ಅಮರ್ಕೆ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅಮರ್ಕೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು; ಸರಿಯಾಗಿ ಸೇರು: ಎಳದೆಂಗಿನೆಳೆಯೆಲೆಯನಮರ್ಕೆವಡೆಯೆ ಪೆಣೆದು . . . ಜವಳಿವಡಿಗಳೊಳಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೯೫ ವ); ಬಳಸಿ ಪೊಳೆವ ಮಣಿವಳಯಮಾಳೆಯಿಂ ಸುತ್ತುವೆತ್ತು ಹಸ್ತನ್ಯಸ್ತಮಂಗಳಮಾತುಳುಂಗದೊಳಮರ್ಕೆವಡೆದು (ವರ್ಧಪು. ೭-೯ ವ). [ಅಮರ್ಕೆ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಮರ್ಕೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೇರುವೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಕೂಡು; ಎಣೆಯಾಗು: ತಂದೆಯ ರೂಪೆ ತಂದೆಯ ವಿಳಾಸಮೆ ತಂದೆಯ ಚೆಲ್ವೆ . . . ತನ್ನೊಳಮರ್ಕೆವೆತ್ತುದು (ಆದಿಪು. ೮-೪೩). ೨. ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು: ನೊಸಲಲ್ಲಿ ಶೋಭನಂಬೆತ್ತಿರೆ ಚಾರುಚಂದನದ ಬೊಟ್ಟು ದುಕೂಲಮಮರ್ಕೆವೆತ್ತು ಚೆಲ್ವೆತ್ತಿರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೩೭). [ಅಮರ್ಕೆ + ಪೆಱು]

ಅಮರ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಳವಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸೇರಿಸು: ಕಳಶಕನ್ನಡಿಯ ತೋರಣಂಗಳನಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗಪಾರರಚನೆಗಳಿಂದೆ ತತ್ತದ್ವಾರಶಿಖರಂಗಳೊಳಮರ್ಚಿಸಿ ನಗರಿಯಗಲದಲಿ (ಬಸಪು. ೫-೧೨); ಜವಳಿಗದವಂ ದ್ವಾರವಟ್ಟದ ಹವಣಿಗಾ ಬಾಗಿಲೊಳಮರ್ಚಿಸಿ (ಬಸಪು. ೧೬-೯). ೨. ಜೋಡಿಸು; ಅಳವಡಿಸು: ಪೊಸದಂತದೋಲೆಗಳ ಕಿವಿಗಳೊಳಮರ್ಚಿಸಿ (ಚೆಬಪು. ೫೩-೨೩). [ಅಮರ್ಚು + -ಇಸು$_3$]

ಅಮರ್ಚು, ಅಮಚು, ಅಮರಿಚು, ಅಮುಚು, ಅವಚು$_1$, ಅವುಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇರಿಸು; ಕೂಡಿಸು; ಸೇರಿಸು: "ಅಮರ್ಚು - ಸಂಘಟೀಕರಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಅಂತತ್ತಪಱಿದ ತಲೆಯನದಂ ತಂದಟ್ಟೆಯೊಳಮರ್ಚಿ ಸುರಗಣಿಕೆಯರಭ್ರಾಂತರದೊಳೆ ತಮ್ಮ ವಿಮಾನಾಂತರದೊಳಗಿಟ್ಟು ಕರ್ಣತನಯನನುಯ್ದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೬೯); ನಡೆ ಸಲ್ಕಿಲ್ವಿಡು ಸಾರ್ಚಮರ್ಚು ಮರನಂ ಬಂದೇಱಿ ಬಿಲ್ವೀಸುತಂ ಜಡಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೫೯); ಶರ್ವನೊಡನಕ್ಷಮನಾಡಿ ಭವಂಗಮರ್ಚಿ ಚಕ್ಷುವನಭವಂಗೆ ಪಾಲೆಱಿದು (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೫); ಒರ್ಮೆ ಅಮರ್ಚುಗುಂ ಮತ್ತಮೊರ್ಮೆ ಅಗಲ್ಚುಗುಂ ವೈಸೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧-೨೫). ೨. ಉಂಟುಮಾಡು; ಒದಗಿಸು: ಕ್ರಮವೃದ್ಧಿಕ(ವರ್ಧಿತ)ತಗರಾಗುರು ತಮಾಳ ಪತ್ರತ್ವಚಂಗಳಿಂ ಧೂಪಿಸೆ ಪುಷ್ಪಮನಿಂತು ಜಾತಿಗಂಧಮುಮಮರ್ಚುಗುಂ ಕ್ರಮದೆ ಮಲ್ಲಿಕಾಸೌರಭಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೭-೪೫); ಶೂಲಧರ . . . ಚೋಳರಾಯಂ ನಿಮಗೆ ಪರಿಯಾಣಮನಮರ್ಚುವನು (ಬಸಪು. ೯-೪೦); ಅಮರ್ಚುತ್ತಂಬುರುಟ್ಪೇಶಮಂ . . . ಶರದಂಭೋಜಿನಿ ಮಾಡಿದಳ್ ದ್ವಿಜವರಂಗಾತಿಥ್ಯಸತ್ಕಾರಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೦). ೩. ತೊಡಿಸು; ಮುಡಿಸು: ಮುಯ್ವಿನೊಳಮರ್ಚುವ ಮೃಣಾಳದ ತೋಳ್ವಲಯಂಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೭೫); ಮಂಜುಕುಸುಮವನಮರ್ಚಿದ ಮುಡಿಯಿಂ ನಱುಗಂಪಂ ತಣಿದುಂಡು ಕೊನೆಯುತುಂ ಪಱಮೆವಱಿಗಳಾಡುತಿರೆ (ಉದ್ಭಟ. ೧-೫೧); ಇಟ್ಟಳವಾದ ಪಾಯವಟ್ಟಂಗಳನಮರ್ಚಿಯುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೫-೧೨೬ ವ); ಮುಖಕಮಳಕ್ಕೆಳೆವೆಣ್ಗಳ ದಿಟ್ಟಿ ತಾಗದಂತೆ ರಕ್ಕೆಗಿಡುವವೋಲ್ ವಜ್ರಮಯಮಕುಟಮನಮರ್ಚಿಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೫೯ ವ). ೪. ಲೇಪಿಸು; ಸವರು; ಅಂಟಿಸು: ಓರೊರ್ಮೆ ಕುಳಿರ್ವ ಕಪ್ಪುರದ ಪಚ್ಚಮನಮರ್ಚಿ ಮನ್ಮಥಜ್ವಲನ ತಾಪದಿಂ ಮೆಯ್ಯ್ ಮಿಗೆ ಪುಗುಳ್ದುದೆಂಬ ಸಂಕೆಯಿಂ ಕೆಳದಿಯರ್ಗೆ ಬಳೆಯಿಸುವಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೪-೫೮ ವ); ಅಲರಿನುದಿರ್ದ ದೂಳಿಗಳನಮರ್ಚಿಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೪). ೫. ಅಪ್ಪು; ಆಲಿಂಗಿಸು

ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳು : ತೆಗೆದುರದೊಳಮರ್ಚಿ ಮುಖೇಂದುಗಾಕೆ ಮಱೆಮಾಡಿ ಪಿಡಿದ ಲೀಲಾಬ್ಜಮನೊಯ್ಯನೆ ಕೆಲಕೆ ನೂಂಕಿದಂ (ವರ್ಧಪು. ೫–೪೬). **೬.** ಕೂಡು ; ಸೇರು : ಮನೋಜಜಸುಖಾರ್ಣವಮಧ್ಯದೊಳ್ ಮನಂ ಗುಡುತುಮಮರ್ಚುತೀಸುತೆ ಧುಡುಮ್ಮಿಱಿಯುತ್ತುಮೆ ಪಾಂಥನೊಪ್ಪಿದಂ (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೯). **೭.** ಮಾಡು ; ನಡೆಸು ; ಏರ್ಪಡಿಸು : ಬಲಮೆರಡಾಗಿ ಪೆರ್ಮೆವಡೆದೊಡ್ಡಿ ವಿಳಾಸದೆ ನಿಂದು ಬೊಬ್ಬೆಗೊಟ್ಟುಲಿದು ವಿನೋದ ಯುದ್ಧಮನಮರ್ಚಲೊಡರ್ಚಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೮೩). **೮.** ಹೊಂದು ; ಪಡೆ : ನೆಗಳೆ ಜೊನ್ನದವೋಲ್ ಪೊಸಮುಂಜು ವಾರ್ಧಿ ಪೆರ್ಚುಗೆಯುನಮರ್ಚೆ ತಾಳ್ದನುದಿತೋದಯಮಂ ಹಿಮಕಾಲಚಂದ್ರಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೯–೪). **೯.** ಜೋಡಿಸು; ಸಿಕ್ಕಿಸು : ಸೋಮವಂಶಸಂಭವನೆಂಬಕ್ಕರಮಂ ಬರೆದು ಮಂದಸಿನ ಮರದೊಳಮರ್ಚಿ ಜಗುನೆಯೊಳ್ ಬಿಟ್ಟು ಬರೆ (ನೇಮಿಪು. ೩–೪೦ ವ) ; ನವೋತ್ಪಲ ಕರ್ಣಪೂರಮಂಜರಿ ನಮಿತಾಸ್ಯದೊಳ್ ಜಗುಟಿ ಮೆಲ್ಲನಮರ್ಚಿ (ಅನಂಪು. ೩–೮೩). **೧೦.** ಭದ್ರವಾಗಿ ಹಿಡಿ : ಅಲಗನುರ್ಚಿ ಕರದೊಳಮರ್ಚಿ ತೊಲಂಗಿ ನಿಂದಿರಲು (ಬಸಪು. ೩೩–೧೪). **ಅಮಚು : ೧೧.** ಒತ್ತು ; ಹಿಸುಕು (ಕಿ). **ಅಮರಿಚು : ೨.** ಕರುಮಾಡ ಗಡಣದಗ್ರದ ರತ್ನಕಲಶಗಳ ಕಿರಣದಿಂದಿಂದ್ರಧನುವಂ ನಭದೊಳಮರಿಚುವ ತಿರುವತ್ತಿಯೂರು ಶಿವಧರ್ಮ ಚಿತ್ರದ ತೇರು (ಸೌಂದಪು. ೧೨–೨೮) ; ಮುದಿವೋತನ ತಲೆಯೇ ವಿಶೇಷದ ತಲೆಯದಾಗಲಮರಿಚಿ ದಕ್ಷನಗಸುವಿತ್ತನಾದೇವನು (ವೀಶೈಪು. ೩–೪–೫೭). **ಅಮುಚು: ೧.** (ಕಿ). **ಅವಚು$_1$: ೫.** ಮಾಧವನ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳನು ಹೃದಯದೊಳವಚಿ ಕಂಗಳು ತುಂಬಿ ದೇವನ ಮೂರ್ತಿಯನು ಹಿಡಿದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦–೪೦). **೧೦.** ಕಿಡಿಗಳನುಗುಳ್ವ ಪಂಚಲೋಹದ ಗುಂಡನೆಲೆಲೆ ಕಕ್ಕಸದ ಕಮ್ಮಱರು ನಿಡಿದಿಕ್ಕುಳುಗಳಿಂದವಚಿ ಪಿಡಿದು ತಂದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭–೧೯) ; ಸಕಲ ಸಿದ್ಧಿಗಳನೀಕ್ಷದೊಳಗವಚುವಂತಕುಟಿಲಾತ್ಮಕ ನಂಬಿಯಣ್ಣಂ(ಸೌಂದಪು. ೫–೮೧). **೧೧.** ಕೊಂದು ತನ್ನುಂಗುಷ್ಠದಿಂದವಚಿ ಬಿಸುಡಲಾಗಿ (ಚೆಬಪು. ೫೫–೨೦). **೧೨.** ಆವರಿಸು ; ಮುತ್ತು : ಅವಚಿದುದು ಬಹುವಿಧದ ವಾದ್ಯಧ್ವನಿ ದಿಶಾಮುಖವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦–೪೫) ; ಅವನಿಪನ ಮುಪ್ಪಿನಲಿ ಮುದುಗರವವಚಿತೀಬೆಯ ತಲೆಯ ಪಿತ್ತದ ಬವಣೆ ಬಲಿದುದು (ತೊರರಾ. ೨–೩–೧೨) ; ಅವಚಿದುದು ಕತ್ತಲೆ ದಿಗಂತದ ವಿವರವನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೯೬–೧೪). **ಅವುಚು : ೧.** ಅವನಿಪತಿ ದುಗುಡದಲಿ ಮೋಱೆಯಲವುಚಿದನು ಕರತಳವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೪). **೧೦.** ಕಂಕುಳಲಿ ಅವುಚಿದನು ಕಪಿಯ (ತೊರರಾ. ೬–೨೭–೫೮) ; ಕಂಕುಳೊಳವುಚಿದ ಖಂಡೆಯ ಪುಸ್ತಕ ಸಂಕುಳವೆರಸಿ ಸೇವಕರು (ಭರಚ. ೭೧–೭).

ಅಮರ್ಚಿಕೊಳ್, ಅವಚಿಕೊಳ್, ಅವುಚಿಕೊಳ್ = **೧.** ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು : ಪಂಚಬಾಣನುಂ ಕೃಪಾಣಖೇಟಕಮುಮನಮರ್ಚಿಕೊಂಡು ಚಂಡವೇಗದಿನಿದಿರ್ಚೆ (ನೇಮಿಪು. ೭–೧೫೪ ವ) ; ವಜ್ರದಂಡಮನುರದೊಳಮರ್ಚಿಕೊಂಡು ಕಿಟ್ಟಿ ಬಾಳ್ವೆರಸು ಬರ್ಪಾಕೆಯಂ ದೂರದೊಳೆ ಕಂಡು ಬೆಗಡುಗೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೪೯ ವ) ; ಕೆಡೆದ ರವಿಜನ ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಹಿಡಿದು ಕಂಕುಳೊಳವುಚಿಕೊಂಡನು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೫–೨೫). **೨.** ಅಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಈ ಹುಡುಗನು ಯಾರೂ ಕಾಣದಂತೆ ಮೇಲುಗಡೆಯಿಂದಲೇ ಒಂದುಚಿಪ್ಪು ಹಣ್ಣನ್ನು ತೆಗೆದು ಅವುಚಿಕೊಂಡನು (ನೀತಿಚಿಂ. X–೨೫) ; ಅವಳು ಬಲದೋಳಿನಿಂದ ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಗೊಂದು ಕೋಳಿಯನ್ನು ಬಲವಾಗಿ ಅವಚಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೨೭೫).

[ದೇ॥ **ತಮಿ.** ಅಮುತ್ತು; **ತುಳು.** ಅಮುರ್ ; **ತೆಲು.** ಅಮರಿಚು, ಅಮುರಿಂಚು, ಅಮರ್ಚು]

ಅಮರ್ತ್ಯ (ನಾ). ದೇವತೆ : ನಾಗಾರಿಕೇತು ಕಾಳಿಯನಾಗಂಗೆಜಗಿದನಮರ್ತ್ಯರೀಕ್ಷಿಸೆ ನಭದೊಳ್ (ಜಗನ್ನಿ. ೩–೮೬). [**ಸಂ.**]

ಅಮರ್ತ್ಯಚಿತ್ರಕ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಚಿತ್ರಕಾರ; ದೇವಶಿಲ್ಪಿ : ಮಯ ಮಾಂಡವ್ಯ ವಿಶ್ವಕರ್ಮರೆಂಬಮರ್ತ್ಯಚಿತ್ರಕರ್ ಬರೆದ ಚಿತ್ರಂಗಳೊಳಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೫–೭೦ ವ). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಚಿತ್ರಕ]

ಅಮರ್ತ್ಯದೀಪ್ತಿ (ನಾ). ದೈವೀತೇಜಸ್ಸು : ನಿಕುಂಭಿಲಾಯಾಗಮಂ ರಚಿಸಿದನತೀಂದ್ರಿಯಪಥದೊಳನ್ನತತ್ವಕೆ ಅತೀತಮಿರ್ಪುನ್ನತಾಮರ್ತ[ರ್ತ್ಯ] ದೀಪ್ತಿಯ ಭುವರ್ಲೋಕದಲಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೧೮–೨೫೫).
[ಅಮರ್ತ್ಯ + ದೀಪ್ತಿ]

ಅಮರ್ತ್ಯನಾಯಕ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯ ; ಇಂದ್ರ : ಅಮರ್ತ್ಯನಾಯಕಕೃತ ಸ್ವರ್ಗಾವತಾರೋತ್ಸವಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೧೧೩).
[ಅಮರ್ತ್ಯ + ನಾಯಕ]

ಅಮರ್ತ್ಯಭುವನ (ನಾ). ದೇವಲೋಕ; ಸ್ವರ್ಗ : "ಸ್ವರ್, ಸ್ವರ್ಗ . . . ಅಮರ್ತ್ಯಭುವನಂ . . .—ಈ ೧೧ ದೇವಲೋಕದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨–೩). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಭುವನ]

ಅಮರ್ತ್ಯಮಾರ್ಗ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಮಾರ್ಗ; ಆಕಾಶ : ಒರ್ಮೆಯೆ ಚಂದ್ರಮಂಡಲಾಂತರದೊಳೊರ್ವನಂದು ಪೊಱಮಟ್ಟೞಿತಂದನಮರ್ತ್ಯಮಾರ್ಗದಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೩೬). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಮಾರ್ಗ]

ಅಮರ್ತ್ಯಾಧ್ವ (ನಾ). = ಅಮರ್ತ್ಯಮಾರ್ಗ : ಬಿಳ್ದತ್ತಮರ್ತ್ಯಾಧ್ವದಿಂ ಘನದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರನಿಕಾಯಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೩–೧೭೯).
[ಅಮರ್ತ್ಯ + ಅಧ್ವ]

ಅಮರ್ದು, ಅಮದು, ಅಮಟ್ದು, ಅಮುದು (ನಾ). **೧.** ಅಮೃತ ; ಸುಧೆ; ಪೀಯೂಷ : ಅಮರ್ದಿನ ದೋರೆಯಂತೆ ನುಡಿಯಿಂಪಮರ್ದಂತಳಿದಂತೆ ಸೋಂಕಿನಿಂಪಮರ್ದಿನ ಪೂರದಂತೆ ಪದೆದಿಂಪು (ಆದಿಪು. ೧೨–೨೮) ; ತಿರುಳ ಮಿಂಚಿಂದೊಪ್ಪಮಿಟ್ಟಂತಿರುಜ್ವಲಿಪಾಸ್ಯಂ ಪೊಸಮುತ್ತನಾಯ್ದಮರ್ದಿನೊಳ್ತೊಯ್ದಂತೆ ನೇರ್ಪಟ್ಟ ನಿರ್ಮಲ ದಂತಚ್ಛವಿ (ಅನಂಪು. ೨–೧೪) ; ಬಳಸಿದೋಲಗದೊಳಗೆ ಅಮರ್ದಿನ ಸರಿ ಸುರಿದುದೆನೆ ರಾಗರಸ ಪೊಂಪುಳಿವಡೆದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦–೨೮) ; ಕಿವಿಗಮರ್ದಾಗೆ ನಲ್ನುಡಿಯೊಡಂಬಡೆ . . . ಕೃತಿವೇಳ್ಬುದು (ಶಬಶಂ. ೧–೧೦). **೨.** ಕ್ಷೀರ ; ಹಾಲು. 'ಅಮರ್ದುಗಡಲು' ಪರಾ. **ಅಮದು : ೧.** ತನಗಮದುರತ್ನವಿರಲಮದೇಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೮–೨೧–೧೮). **ಅಮಟ್ದು : ೧.** ಅಮಟ್ದಂ ಚನ್ದನಮಂ ಚಂದ್ರಮಯೂಖಮನೊಂದು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿದನವನಂ ಕಮಲಭವಂ (ಎಇ. XII, ೨೮೧–೧೭೬ ; 1077). **ಅಮುದು : ೧.** ಆರತಿಯ ಕರ್ಪೂರ ಅಡಕೆ ಅಮುದು ಮುಂತಾದ ಉಪಚಾರಗಳು ನಂಮ ಸೇವೆಯಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೨–೫ ; 1467). **೩.** ದೇವರಿಗಿಡುವ ನೈವೇದ್ಯ : ಅರ್ಧಪರಪಮುದು ಕಟಿಯಮುದು ಚುರುಳಮುದು ಸಹ ವರ್ಷ ೧ಕೆ ಸಲುವುದು ಗ ೭೬ ವರಹ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೯೫–೨ ; 1535). [< ಸಂ. ಅಮೃತ]

ಅಮರ್ದುಂಡ (ನಾ). ಅಮೃತವನ್ನು ಊಟ ಮಾಡಿದವನು ; ದೇವತೆ.

ಅಮರ್ದುಂಡರೊಡೆಯ = ಇಂದ್ರ : ಅಮರ್ದುಂಡರೊಡೆಯ ನಿನ್ನಂ ಕುಱಿತಾಂ ತಪಮಾಚರಿಸಿದುದುಮಿಲ್ಲಂ (ಅದ್ಭುತ. ೬–೮).
[ಅಮರ್ದು + ಉಣ್ + –ಅ$_7$]

ಅಮರ್ದುಂಬ (ನಾ). = ಅಮರ್ದುಂಡ : ಬಿದಿಯಮರ್ದುಂಬರೆಱೆಯ ದೆಸೆಯಾಣ್ಮರೆಲ್ಲರ್ವಟ್ಟೆಗರು (ಭಾವಚಿಂ. ೯–೪೬).
[ಅಮರ್ದು + ಉಣ್ + –ಅ$_7$]

ಅಮರ್ದುಕಳೆ (ನಾ). = ಅಮೃತಾಂಶು **೧.** 'ಅಮರ್ದುಕಳೆವೆಳಗ' ಪರಾ. [ಅಮರ್ದು + ಕಳೆ$_3$]

ಅಮರ್ದುಕಳೆವೆಳಗ (ನಾ). ಅಮೃತಕಿರಣ; ಚಂದ್ರ: "ಅಮರ್ದುಕಳೆವೆಳಗನೆನೆ ಚಾರುಚಂದ್ರಂ" (ಕಶರ. ೧೦). [ಅಮರ್ದುಕಳೆ + ಬೆಳಗು$_2$ + -ಅ$_7$]

ಅಮರ್ದುಕೆಯ್ (ನಾ). ಅಮೃತದ ಕಿರಣ: ಪೆಣ್ಣೊಸೊರ್ಗುಮಮರ್ದುಕೆಯ್ ಸೋಂಕಿದಿಂದೂಪಲಂಬೋಲ್ (ಮನ್ಮವಿ. ೩-೩). [ಅಮರ್ದು + ಕೆಯ್$_3$]

ಅಮರ್ದುಗ (ನಾ). ಅಮೃತವನ್ನು ಕೊಡುವವನು: ಗುರುತರ ಶಿವಧ್ಯಾನಿ ಮುದ್ದುನಗೆಗಳ ದಾನಿ ಅಲರ್ಗಣ್ಗಳಮರ್ದುಗಂ ತೊದಳ್ನುಡಿಯ ತವಕಿಗಂ (ಬಸರ. ೧-೧೪೯). [ಅಮರ್ದು + -ಗ$_2$]

ಅಮರ್ದುಗಡಲು (ನಾ). ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ; ಹಾಲ್ಗಡಲು: ನಿಗಮವೆಂಬಮರ್ದುಗಡಲಿಗೆ ತಾವರೆಯ ಪಗೆಯ ... ತಾಳ್ದಿದನೊಸಗೆಯ (ಉದ್ಭದೇ. ೬-೪). [ಅಮರ್ದು + ಕಡಲು (< ಕಡಲ್)]

ಅಮರ್ದುಗದಿರ (ನಾ). = ಅಮೃತಕಿರಣ: "ಇಂಗದಿರನಮರ್ದುಗದಿರಂ ತಿಂಗಳ್" (ಚತುನಿ. ೧೮). [ಅಮರ್ದು + ಕದಿರ್ + -ಅ$_7$]

ಅಮರ್ದುಗಯ್ಯ 'ಅಮರ್ದುಗೆಯ್ಯ' ನೋ.

ಅಮರ್ದುಗಳಸ (ನಾ). ಅಮೃತಕಲಶ; ಅಮೃತದ ಪಾತ್ರೆ: ಒರ್ಮೆ ಪರಿಕಿಸುವುದೆಂದಮರ್ದುಗಳಸಗಳ ಪಲಗಯ್ಯೊಳಾಂತುದ್ದಕೆತ್ತಿ ಭೂಮೀಸುರರ್ಗೀವನುವೊ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೩೩). [ಅಮರ್ದು + ಕಳಸ]

ಅಮರ್ದುಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ಅಮೃತವನ್ನು ಸುರಿಸು: ವಳಯದ ನೂಪುರದುಲಿ ಭೂವಳಯದ ಕಿವಿಗಮರ್ದುಗಱೆಯಲಿ (ಜಗವಿ. ೧೦-೪೮); ಮೂಱುಲೋಕಕ್ಕಮರ್ದುಗಱೆವ ಚಂದಿರಮೊಗದಿನೊಪ್ಪಿರ್ದಳು (ಭಾವಚಿಂ. ೩-೩೮). [ಅಮರ್ದು + ಕಱೆ$_1$]

ಅಮರ್ದುಗಾಲುವೆ (ನಾ). ಅಮೃತದ ಕಾಲುವೆ: ಅಮರ್ದುಗಾಲುವೆಯಂತೆ ರಸವಾಳಿ ರಸದ ಪೆರ್ಬೊನಲಂತೆ (ರೇವಣ. ೧೩-೩೯). [ಅಮರ್ದು + ಕಾಲುವೆ]

ಅಮರ್ದುಗೂಳ್ (ನಾ). ಅಮೃತಾನ್ನ; ಅಮೃತದ ಆಹಾರ: ಕಂತುಹರಂ ಸುರರ್ಗಧಿಕನೆಂದೆರ್ದೆಯೊಳ್ ಸಲೆ ತಾಳ್ದರುಣ್ಬುದೇ ಸಂತತಸಾರಮಪ್ಪಮರ್ದುಗೂಳ್ (ವೃಷವಿ. ೩೭-೮೮). [ಅಮರ್ದು + ಕೂಳ್ (< ಕೂೞ್)]

ಅಮರ್ದುಗೆಯ್ಯ, ಅಮರ್ದುಗಯ್ಯ, ಅಮರ್ದುಗೈಯ (ನಾ). ಅಮೃತಕಿರಣ; ಚಂದ್ರ: ಮೊಗಮಿಟ್ಟೊದಲ್ಕೆಳಸುಗುಮಗದಗ್ರದ ಕರಡಿಯಮರ್ದುಗೆಯ್ಯನ ಪುತ್ತಂ (ಶಬಶಂ. ೨-೩೪); ಕಾವಂಗೆ ಅಮರ್ದುಗೆಯ್ಯಂಗೆ ಸುಗಿದು ಗಱಿಗೆಗಱಿಗೆಯುಂ ಯುಗಮೆನೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೯-೧೧). **ಅಮರ್ದುಗಯ್ಯ**: ಅಮರ್ದುಗಯ್ಯ ನೇಸರ್ಗಾಲಿಗಳು ನಡುಗಿ ಬೀಳೆ ತೇರ್ ಕೆಡೆವುದೆಂದು (ಭಾವಚಿಂ. ೩-೧೦); ಅಮರ್ದುಗಯ್ಯನಂ ... ಏಳಿಸಿತು ಸುದತಿಯಾ ಮಿಱುಮಿನುಪ ವದನ (ಉದ್ಭದೇ. ೨-೫೫). **ಅಮರ್ದುಗೈಯ**: "ತಂಗದಿರನಮರ್ದುಗೈಯಂ ... ಚಂದಿರಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೧೧); "ಅಮರ್ದುಗೈಯಂ ಚಂದ್ರನ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೨-೨೩). 'ಅಮರ್ದುಗದಿರ' ಪರಾ. [ಅಮರ್ದು + ಕೆಯ್$_3$ + -ಅ$_7$]

ಅಮರ್ದುಗೈಯ 'ಅಮರ್ದುಗೆಯ್ಯ' ನೋ.

ಅಮರ್ದುಗೊರಲ್ (ನಾ). ಅಮೃತವನ್ನುಳ್ಳ ಕೊರಳು: ಅಮರ್ದುಗೊರಲೀಸರಂ ಮೆಯ್ಯಮರ್ದ ಮರಲ್ವಿಲ್ಲ ನಿಱಿತವಿಲಿ ತಣ್ಗದಿರಂ ... ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೪೩-೧೯). [ಅಮರ್ದು + ಕೊರಲ್]

ಅಮರ್ದುಣಿ (ನಾ). = ಅಮರ್ದುಂಡ: ಉಣಿಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ - ಅಮರ್ದುಣಿ, ಕಳ್ಳುಣಿ (ಶಮುದ. ೨೦೨ ಪ್ರಯೋ); ಒಳ್ಗಬ್ಬಿಗರೀ ವಿವಿಧರಸಾಮೃತಮಂ ಸಲೆ ಸವಿದಮರ್ದುಣಿಯಂತೆ ಸುಖಿಸುತಿರ್ಕೆ (ರಸರ. ೧-೭). [ಅಮರ್ದು + -ಉಣಿ]

ಅಮರ್ದುಣಿಯೆಱೆಯ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯ; ಇಂದ್ರ: ಸೊಲ್ವೆಣ್ಣನಾಣ್ಮನಮರ್ದುಣಿಯೆಱೆಯನುಂ ... ಮೊದಲಾದ ಸಗ್ಗಿಗರ್ವೈದೆ ಸಾಲ್ವಿಡಿದು ನಿಂದು (ಭಾವಚಿಂ. ೧-೩೦). [ಅಮರ್ದುಣಿ + ಎಱೆಯ]

ಅಮರ್ದುಣಿವಗೆಯ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಶತ್ರು; ರಾಕ್ಷಸ: "ಅಮರ್ದುಣಿವಗೆಯರೆಂದು ರಕ್ಕಸರು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೫೫). [ಅಮರ್ದುಣಿ + ಪಗೆ + -ಅ$_7$]

ಅಮರ್ದುಣಿಸ (ನಾ). ಅಮೃತವನ್ನು ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ದೇವತೆ: ಅಮರ್ದುಣಿಸರೆಱೆದೊಡವರ ಪಸನುಸುಳೆ ಕರುಣಿಸುವ ಮಱೆಸಸಿದಲೆಯ ಕುಡುಗೆ ಮತಿಯಿಸುವುಸಿರನಸವಸದೊಳು (ಉದ್ಭದೇ. ೬-೨). [ಅಮರ್ದು + ಉಣಿಸು$_2$ + -ಅ$_7$]

ಅಮರ್ದುಣಿಸಿ (ನಾ). = ಅಮರ್ದುಣಿಸ: "ಅಮರ್ದುಣಿಸಿಗಳುಣ್ಣದರೆನೆ ದೇವವ್ರಾತಕಮರ್ದುನಾಮಮಿವಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೩೨). [ಅಮರ್ದುಣಿಸು + -ಇ$_2$]

ಅಮರ್ದುಣಿಸಿಗ (ನಾ). = ಅಮರ್ದುಣಿಸ (ಕ). [ಅಮರ್ದುಣಿಸು + - ಇಗ]

ಅಮರ್ದುಣಿಸು (ನಾ). = ಅಮರ್ದುಗೂಳ್: ರತಿಯೂದುವ ಕಂಬುಗಳೋ ಎಂಬಂದದಿ ಕೇಳ್ವರ ಕಿವಿಗಮರ್ದುಣಿಸಾಗಿ ಇಂಬುವಡೆದ ಶೋಭನಮಂ ಪಾಡುವ ಬಿಂಬಾಧರೆಯರ (ಜಯಕಾ. ೮-೨೮). [ಅಮರ್ದು + ಉಣಿಸು$_2$]

ಅಮರ್ದುನುಡಿ (ನಾ). ಅಮೃತದಂತಹ ಮಾತು; ಅಮೃತವಾಣಿ: ನೀನೀಗಳ್ ತುಂಬುರಂಗೆ ಸರಿಪಾಟಿಯಾದ್ಪೆ ಎಂದಮರ್ದುನುಡಿಯಿಂ ಪರಸಿದಂ (ಅದ್ಭುತ. ೨೮-೯). [ಅಮರ್ದು + ನುಡಿ$_2$]

ಅಮರ್ದುಮರ್ದು (ನಾ). ಅಮೃತದಂತಹ ಔಷಧ: ಅಳಲ್ಗೆ ಸಂತೈಕೆಯುಂ ತರಲೆಳಸಿದನು ತನ್ನ ಇರ್ಮಡಿಸಿದಳ್ಕರೆಯ ಅಮರ್ದುಮರ್ದಿಂದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೧೧-೬೦). [ಅಮರ್ದು + ಮರ್ದು]

ಅಮರ್ದುವಳೆ (ನಾ). ಅಮೃತದ ಮಳೆ; ಅಮೃತವರ್ಷ: ಶಶಿಧರೆಗಮರ್ದುವಳೆಗಱೆವನೋ (ಚಿಬಪು. ೯-೨೦). [ಅಮರ್ದು + ಮಳೆ (< ಮೞೆ)]

ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿ, ಅಮರದಬಳ್ಳಿ, ಅಮರದವಲ್ಲಿ, ಅಮರದವಳ್ಳಿ, ಅಮರದುಬಳ್ಳಿ, ಅಮರದುವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಅಮೃತವಳ್ಳಿ; ಕೋಡಬಸಳೆ ಹಂಬು: ಅಮೃತಲತಾ ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿ (ಔಷಧಿ. ೪); ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿಗೆ ಬಾೞ(ಗೆ)ಯ ಸೊಪ್ಪು ... ವಿಷಾಪಹಾರಕಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೨೭); ಸುಂಟಿಯುಮಮರ್ದುವಳ್ಳಿಯುಂ ಪುಷ್ಕರ ಮೂಲಮುಂ ಬರಿವದನೆಯುಂ ಜ್ವರದ ಕೇಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೦೮); ಬೆರಸಮರ್ದುವಳ್ಳಿಯೊಳಗೀಶ್ವರಿಯುಂ ಕಾಳ್ಪೆಸಜನೀ ಕಷಾಯಂ ಕೆಡಿಕುಂ ಜ್ವರಮಂ (ಕಲ್ಯಾಕ. ೩-೨೮). **ಅಮರದಬಳ್ಳಿ**: "ವತ್ಸಾದನಿ ಛಿಂನರುಹಗುಳೂಚಿ ತಂದ್ರಿಕಾ ಅಮೃತ ಜೀವಂತಿಕಾ ಸೋಮವಲ್ಲಿ ವಿಶಲ್ಯ ಮಧುಪರ್ಣಿ -ಈ ೯ ಅಮರದ ಬಳ್ಳಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೯೯). **ಅಮರದವಲ್ಲಿ** (ಔಷಧಿ. ೧೯೬). **ಅಮರದವಳ್ಳಿ**: ವತ್ಸಾದನಿ - ಅಮರದವಳ್ಳಿ (ಬಾಹಟೀ. ೨೨-೬೦). **ಅಮರದುಬಳ್ಳಿ** (ಔಷಧಿ. ೧೯). **ಅಮರದುವಳ್ಳಿ**: "ಗುಳೂಚೀ, ಅಮರದುವಳ್ಳಿ" (ಔಷಧಿ. ೫೯). [ಸಂ. ಅಮೃತವಲ್ಲೀ]

ಅಮರ್ದುರ್ವೇಣ್ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಸ್ತ್ರೀ; ಮುಕ್ತ್ಯಂಗನೆ: "ನೆರೆ ಮೋಕ್ಷಸ್ತ್ರೀಯಮರ್ದುರ್ವೆಣ್ಣೆಂದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೧); "ಅಮರ್ದುರ್ವೆಣ್ಣೆಂದು ಮೋಕ್ಷಾಂಗನೆಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೬೯).
[ಅಮರ್ದು + ಪೆಣ್]

ಅಮರ್ದುರ್ವೆಣ್ಣೆನಿಯ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಸ್ತ್ರೀಯ ಪತಿ; ಈಶ್ವರ: "ಅಮರ್ದುರ್ವೆಣ್ಣೆನಿಯನೀಶ್ವರಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶರ. ೪–೧).
[ಅಮರ್ದುರ್ವೆಣ್ + ಇನಿಯ]

ಅಮರ್ದುರ್ವೆಣ್ಣೋಪ (ನಾ). = ಅಮರ್ದುರ್ವೆಣ್ಣೆನಿಯ: "ಎಣ್ಮಯ್ಯಂ . . . ಅಮರ್ದುರ್ವೆಣ್ಣೋಪಂ . . . ಐಮೊಗಂ– ಈ ೩೩ ಈಶ್ವರಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧–೧). [ಅಮರ್ದುರ್ವೆಣ್ + ಒಪ]

ಅಮರ್ದುರ್ಸೋನೆ (ನಾ). = ಅಮರ್ದುರ್ವಳೆ: ನೀನುಸುರುವ ಸತ್ತ್ರ ಸಂಗಮಮರ್ದಿನ ಸೋನೆಯೊಲಿದೆ ಕೇಳ್ವರಿಗೆ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೨–೨).
[ಅಮರ್ದು + ಸೋನೆ]

ಅಮರ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] = ಅವಮೋದರ್ಯ: ಚಾಂದ್ರಾಯಣ ದೊಳತಂದ್ರಮಮರ್ಯದೊಳೊಂದಿಯಾಚಾಮ್ಲವರ್ಧನದಿ (ಅನಂಚ. ೧೯–೯೮). [< ಸಂ. ಅವಮೋದರ್ಯ]

ಅಮರ್ಯಾದೆ (ನಾ). ೧. ಮೇರೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಮರ್ಯಾದೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು. [< ಸಂ. ಅಮರ್ಯಾದಾ]

ಅಮರ್ಷ (ನಾ). ೧. ಸಹನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಎನಗೆ ನಿಗ್ರಹವ ಸಿಡಿಲಿಂಗೇಜನೀಶ್ವರನ ಮನಕಮರ್ಷ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ ಶಿಶಿಲ, ಕೆಶೀಲ] ವನಿತ್ತು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬–೪೩). ೨. ಕೋಪ; ರೋಷ. ೩. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಅಸೂಯೆ. ೪. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಮೂವತ್ತುಮೂರು ಸಂಚಾರಿ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪ್ರತೀಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆ ಅಮರ್ಷ (ಭಾರಮೀ. ೩೪೬). ೫. ನಿಶ್ಚಯ. [ಸಂ.]

ಅಮರ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಸೈರಣೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಕೋಪಿಷ್ಠ. ೨. ಕೋಪ; ಸಿಟ್ಟು; ಮುನಿಸು: ಮಹಾಶ್ವೇತೆ[ಯಿಂ ಸ್ವಯಂವೃತ] ನಾದನಪ್ಪುದಱಿನಪಗತಾಮರ್ಷಣನಾಗಿ ಪುಂಡರೀಕನ ಶರೀರಮಂ ಕಿಡದಂತು ತಂದು (ಕಾದಂಉ. ೬೧೪). [ಸಂ.]

ಅಮರ್ಷಿ (ನಾ). ಅಮರ್ಷವನ್ನುಳ್ಳವನು: ಅಮರ್ಷಿ ತಾಂ ಕ್ಷಾತ್ರತೇಜಕೆ ಭಂಗಬಪ್ಪಂದದಿಂದೆಂದುಂ ನಡೆವನಲ್ಲು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೦೭–೨೨೭); [ಸಂ. ಅಮರ್ಷಿನ್]

ಅಮಲ್$_1$, ಅಮಲು$_1$, ಅಮಲೆ (ನಾ). ೧. ಮದ್ಯಪಾನದಿಂದುಂಟಾಗುವ ಬುದ್ಧಿವಿಕಾರ; ಮತ್ತು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾದಕ ಪದಾರ್ಥ: ಹುರಿದ ಹೊಸ ಭಂಗಿ ಹದಗೆಯ್ದು ಪಿನಿಕೂಟದೊಳ್ ಬೆರೆದಮಲ್ ಜಾಯಿಕಾಯ್ ಪತ್ರೆ ಕಸಕಸೆಯೆಂಬ ತರತರದೊಳೆಸೆವ ಲಹರಿಗಳುಂ (ಚಿಬಪು. ೪೭–೪೫). **ಅಮಲು**$_1$: ೧. ಅದನ್ನು ತಿಂದರೆ ಸರ್ಪಿನ ವಿಷದಂತೆ ಅಮಲಾಗುತ್ತದೆ ನಿದ್ರೆ ಹತ್ತುತ್ತದೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೯೭); ಮದ್ಯದ ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ ಅವನು ಅಸಂಬದ್ಧವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). ೨. ಅಮಲು ಭಂಗಿ ಮದ್ದು ಉಮ್ಮತ್ತ ಮೊದಲಾದ ಭ್ರಮುಗೊಳಿಪ ವಸ್ತುವನಿತ್ತು (ಬಜ್ಜರಾ. ೨–೫೭). **ಅಮಲು**$_1$: ೧. (ಸ್ಲ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಮಲೆ**: ೧. "ಸೊಕ್ಕು" (ಜಾನಕೋ. ೧೬).
[← ಹಿಂ. ಅರ. ಪಾರ. ಮರಾ. ಅಮಲ್. / ತುಳು. ಅಮಲ್]

ಅಮಲ್$_2$, ಅಮಲ್ಲ, ಅಮಲು$_2$, ಅಮಿಲ್, ಅಮಿಾಲ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ; ವ್ಯವಹಾರ. ೨. ಆಳ್ವಿಕೆ; ಆಡಳಿತ; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ: ಒಬ್ಬ ಗ್ರಾಮನೌಕರನ ಮೇಲೆ ಅಮಲ್ ನಡೆಸುವ ಆಫೀಸರಾಗಲಿ . . . ವಿಚಾರಣೆ ನಡೆಸಿ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೪೯). ೩. ಹುದ್ದೆ; ಪದವಿ; ಅಧಿಕಾರ. 'ಅಮಲ್ದಾರ' ಪರಾ. ೪. ಗ್ರಾಮದ ಆದಾಯದಲ್ಲಿ ಪಾಲುಗಾರಿಕೆಯ ಹಕ್ಕು (ಕಿ). ೫. ಭೂಕಂದಾಯದ ಶೇಖರಣೆ; ವಸೂಲಿ (ಕಿ). **ಅಮಲ್ಲ**: ೨. (ಕಿ). **ಅಮಲು**$_2$: ೨. ಹೈದರನು ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಒಡೆಯನಾದ ಬಳಿಕ ಸುತ್ತುಮುತ್ತಲಿನ ನಾಯಕರ ಮೇಲೆ ಅಮಲು ಕೂಡ್ರಿಸಿ ಪೇಶವನ ಸಿರಾ ಸೀಮೆಯನ್ನು ತಕ್ಕೊಂಡು (ಕಭಾಗೆ. ೩೫೮); ಮೊದಲು ಈ ಕೊಡಗಿನ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಕರಣೀಕನಾಗಿ ಇದ್ದ ಸುಬ್ಬರಸಯ್ಯಗೆ ಕೊಡಗಿನ ಶೀಮೆ ಅಮಲು ಕೊಟ್ಟು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೬). **ಅಮಿಲ್**: ೩. 'ಅಮಿಲ್ದಾರ' ಪರಾ. **ಅಮಿಾಲ**: ೬. ಅಧಿಕಾರಿ: ಅಮಿಾಲನ ರಜಾ ತಲಬಿನಲ್ಲಿಯಿದ್ದುಕೊಂಡು ಸರಕಾರದ ಅಹಂಮದಿ ದವಲತ್ತಿಗೆ (ಎಕ. IX, ದೊಡ್ಡಬ. ೧೨–೨; 1785); ಆ ತಾಲ್ಕು ಅಮಿಾಲಗೆ ಚಿರಂಜೀವಿ ಸಹಸ್ರಾಯುಷ್ಯರಾದ ಅಯ್ಯಾಜಿಯವರು ಸನ್ನದು ಬರೆದುಕೊಟ್ಟು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೩); ಅಮಿಾಲನು ವರಾತುಮಾಡಿದಾಗ ಹಣವನ್ನು ಕಟ್ಟಬೇಕು (ಕಭವಿ. ೨–೩೦೨). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಮಲ್]

ಅಮಲ್ ದೇವತೆ (ನಾ). ಒಂದು ದೇವತೆ: ಈಗ್ಗೂ ನವರಾತ್ರ್ಯುತ್ಸವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪೂಜೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಈಗ ಅಮಲ್ ದೇವತೆಯ ಪೂಜೆಯೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಒಡೆಕ. ೩೦).
[ಅಮಲ್ ? + ದೇವತೆ]

ಅಮಲ$_1$, ಅಮಳ$_2$ (ಗು). ೧. ಕೊಳೆಯಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ಮಲವಾದ: ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷ್ಯಯನಮಲತರಪ್ರೇಮದಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೨೨); ಶ್ರೀಮದಮಲ ಗುಣನಿಧಿಗೆ ನಿತ್ಯನಿಗೆ . . . ಆನೆರಗುವೆನು (ಹದಿಬ. ೧–೧). (ನಾ). ೨. ಅಭ್ರಕ; ಕಾಗೆ ಬಂಗಾರ: "ಅಬರಂಗ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೩). ೩. [ಛಂದ] ಒಂದು ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ಇಂದುಯುಗಂಗಳ ಮುಂದಿಂದುಧರಂ ಬರೆ ತಾನೆಂದು ಮಿದರ್ಕೆ ಪೆಸರ್ ಸೌಂದರಿ ಕೇಳಮಲಂ [ಪಾಠಾಂ. ೪೦] (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೩೩). **ಅಮಳ**$_2$: ೧. ಈ ಕೃತಿಗೊಡೆಯನಮಳ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನು (ಹಜಕಾ. ೧–೧೫). [ಸಂ.]

ಅಮಲ$_2$ 'ಅಮಲ್$_2$' ನೋ.

ಅಮಲತೆ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾಗಿರುವುದು; ಚೊಕ್ಕವಾದ ಸ್ಥಿತಿ: ಮುಕುರಂಗಳಮಲತೆಯ ಹಂಗಿಸುವ ವದನಂಗಳು (ಬಸವು. ೧೨–೩೯).
[< ಸಂ. ಅಮಲತಾ]

ಅಮಲದಾರ 'ಅಮಲ್ದಾರ' ನೋ.

ಅಮಲಬಜಾವಣೆ, ಅಮಲುಬಜಾವಣೆ, ಅಮ್ಮಲಬಜಾವಣೆ (ನಾ). ತೀರ್ಪನ್ನೂ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನೂ ಕಾರ್ಯಗತಮಾಡುವುದು, —ಜಾರಿಗೆ ತರುವುದು: ಹುಕುಂ ಅಮಲಬಜಾವಣೆ ಮಾಡೋದು ನನಗೆ ಹತ್ತು (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೬೪). **ಅಮಲುಬಜಾವಣೆ**: ನಿರ್ಮಲೆ ಬಂದಂದಿನಿಂದ ಈ ಅಮಲುಬಜಾವಣೆ ಭರ್ತಿ ಬಂದಹಾಗೆ ಆಗಿದೆ (ಮೂರುದಾ. ೭೧). **ಅಮ್ಮಲಬಜಾವಣೆ**: ೧. ಕಾಯಿದೆ ಮಾಡುವುದು (Legislative). ೨. ಅಮ್ಮಲಬಜಾವಣೆ (Executive). ೩. ನ್ಯಾಯ ತೀರಿಸುವುದು (Judicial). ಈ ಮೂರು ಕಾರ್ಯಗಳ ಅಧಿಕಾರವು ಈ ಮಂತ್ರಿಮಂಡಲದವರಿಗೆ ಇತ್ತು (ಇಂಗ್ಲಇ. ೧೮೪).
[ಅಮಲ$_2$ (< ಅಮಲ್$_2$) + ಬಜಾವಣೆ]

ಅಮಲಾಂಶು (ನಾ). ೧. ನಿರ್ಮಲವಾದ ಕಿರಣ; ಬಿಳಿಯ ಕಿರಣ. 'ಅಮಲಾಂಶುಗಱೆ' ಪರಾ. ೨. ಚಂದ್ರ. [ಅಮಲ$_1$ + ಅಂಶು]

ಅಮಲಾಂಶುಗಱೆ, ಅಮಳಾಂಶುಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ಬಿಳಿಯ ಕಿರಣವನ್ನು ಸೂಸು. **ಅಮಳಾಂಶುಗಱೆ**: ಅಳಿಯೆ ತಮಮಿಂದು ಚೆಂಗದಿರ್ಗಳ ನುಳಿದಮಳಾಂಶುಗಱೆವವೊಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೩೩).
[ಅಮಲಾಂಶು + ಕಱೆ$_1$]

ಅಮಲಾತ (ನಾ). ಬಣ್ಣದ ಹೂ : "ಅಮಲಾತಮಾವರ್ಣ ಪಲಾರಂ ಗಳೆನೆ ಬಣ್ಣವಾಗಿರ್ಪ ಪೂಗಳ್ಗೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೭–೨೨). 'ಅಮಲಾತಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಮಲಾತಕ (ನಾ). = ಅಮಲಾತ : "ವರ್ಣಪುಷ್ಪಂ, ಅಮಲಾತಕಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅಮಲಾನಕಂ, ಅಮಿಲಾತಕಂ, ಅಮಿಲಾನಕಂ] – ಈ ೨ ಬಣ್ಣದ ಹೂ" (ಹಲಾಯು. ೩೫–೫೪). [ಸಂ.]

ಅಮಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಅಥವಾ ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (?) : ವಳ್ಳಿಗ್ರಾಮೆಯರ ದಾಸಡಿಯುಂ ಅಮಲಿಯರ ದೇವಡಿಯುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪–೭ ; 685). [?]

ಅಮಲಿತ, ಅಮಳಿತ (ಗು). ೧. ಶುಚಿಮಾಡಿದ ; ಚೊಕ್ಕಟಗೊಳಿಸಿದ ; ನಿರ್ಮಲವಾಗಿಸಿದ. ೨. ನಿರ್ಮಲವಾದ ; ಶುದ್ಧವಾದ. **ಅಮಳಿತ : ೨.** ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪರಾತ್ಪರ ಸದಮಳಿತ ಶಿವಲಿಂಗಮಂ ತೋಱಿ ದಪೆನಿದೆ ಬನ್ನಿ (ಬಸವು. ೫೧–೮೦). [ಸಂ.]

ಅಮಲಿನ, ಅಮಳಿನ (ಗು). ೧. ಮಲಿನವಲ್ಲದ ; ಕೊಳೆಯಾಗದ. ೨. ದೋಷವಿಲ್ಲದ. **ಅಮಳಿನ : ೧.** ಅಮಳಿನ ಗುಣವೃತ್ತಿಗಳಿಂ ಸಮುಪಸ್ಥಿತ ಸಕಳ ಜನಗತೋಚಿತಗುಣಮಂ ಸಮನಾಗಿಸುವರ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೪೨). [ಸಂ.]

ಅಮಲು$_1$ 'ಅಮಲ್$_1$' ನೋ.

ಅಮಲು$_2$ 'ಅಮಲ್$_2$' ನೋ.

ಅಮಲು$_3$ (ನಾ). ೧. ತೀರ್ಪು ಅಥವಾ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಜಾರಿಮಾಡುವುದು ; ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ತರುವುದು : ಅವಕ್ಕೆ ಕಾಯದೆ ಗವರ್ನರ್ ಜನರಲ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ ಇವನ ಸಮ್ಮತಿ ಶಿಕ್ಕೆ ತರುವಾಯ ಅವುಗಳ ಅಮಲು ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೧೯೯) ; ಉಗ್ರಕಾಯಿದೆಗಳು ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ ಬಂದವು (ಇಂಗ್ಲಇ. ೧–೭೭) ; ಪಾರ್ವತಿಯ ನೆನಪಿಗಾಗಿ ಹಳ್ಳಿಯವರೇ ಈ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ ತಂದುದಾಗಿತ್ತು (ಹಬ್ಬಬ. ೭೯). ೨. ಜಾವ (?) : ರಾತ್ರಿ ಆರು ತುಂಬಿ ಏಳನೆಯ ಅಮಲಾದದ್ದರಿಂದ ಸುತ್ತು ಮುತ್ತು ಶಾಂತತೆಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ನೆಲೆಗೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿತ್ತು (ಕುಮುದಿ. ೬೫). [< ಅಮಲ್$_2$?]

ಅಮಲುಗಾರ (ನಾ). ಮಾದಕ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುವವನು. [ಅಮಲು$_1$ (< ಅಮಲ್$_1$) + –ಗಾರ (< – ಗಾಱ)]

ಅಮಲುದಾರ 'ಅಮಲ್ದಾರ' ನೋ.

ಅಮಲುಬಂದೋಬಸ್ತು (ನಾ). ಆಡಳಿತದ ಬಿಗಿ ; ಅಧಿಕಾರದ ಭದ್ರತೆ : ಯಾವತ್ತು ಕರ್ಣಾಟಕ ದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಠಾಣ್ಯ ಹಾಕಿ ಅಮಲು ಬಂದೋಬಸ್ತು ಮಾಡಿದರೆ ಮಾನ ಉಳಿದೀತು (ಬಖೈರು. ೪). [ಅಮಲು$_2$ (< ಅಮಲ್$_2$) + ಬಂದೋಬಸ್ತು]

ಅಮಲುಬಜಾವಣೆ 'ಅಮಲಬಜಾವಣೆ' ನೋ.

ಅಮಲೆ, ಅಮಳೆ (ನಾ). ೧. ಪರಿಶುದ್ಧಳು ; ನಿರ್ಮಲಳು ; ದೋಷವಿಲ್ಲದವಳು. ೨. ಕಿರುನೆಲ್ಲಿ ಗಿಡ ; "ನೆಲನೆಲ್ಲಿ ಗಿಡ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೩. ಲಕ್ಷ್ಮಿ. **ಅಮಳೆ : ೩.** "ಶ್ರೀಕಮಳೆಯಮಳೆ ರಮೆ ಸರಸಿಜಾಲಯೆ ಲೋಕಮಾತೆಯೆನಲು ಸಿರಿಗಕ್ಕು ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬–೧೮). [< ಸಂ. ಅಮಲಾ]

ಅಮಲೇರು (ಕ್ರಿ). ಮಾದಕತೆ ಉಂಟಾಗು ; ಬುದ್ಧಿವಿಕಾರವಾಗು : ಒಬ್ಬ ಬೇಡಿತಿಯೂ ಅವಳ ಐದು ಜನ ಮಕ್ಕಳೂ ಕಾಲಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ . . . ಕುಡಿದು, ಅಮಲೇರಿ, ಮೈಮೇಲೆ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಲ್ಲದೆ ಅದೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದರು (ವಚಭಾ. ೩೪). [ಅಮಲ್$_1$ + ಏರು$_1$ (< ಏಱು$_1$)]

ಅಮಲ್ಜಾರಿ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರದ ಚಲಾವಣೆ ; ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಆದ ತೀರ್ಮಾನವು ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದು : "ಅಂಥಾ ಡಿಕ್ರಿಗಳು ಆಯಾ ಕೋರ್ಟಿನವರಿಂದಲೇ ಅಮಲ್ ಜಾರಿ ಮಾಡಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದು" (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೨೧).

ಅಮಲ್ಜಾರಿ ತೆಗೆಯಿಸು = ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನದ ತೀರ್ಮಾನವನ್ನು ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ತರಲು ಲಿಖಿತಮೂಲಕವಾಗಿ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಪಡೆ : ಅವನಿಂದ ಸ್ಥಳ ಸ್ವಾಧೀನತೆಗೆ ಅಮಲ್ಜಾರಿ ತೆಗೆಯಿಸಿದರು (ಕರುಕ. ೬೦). [ಅಮಲ್$_2$ + ಜಾರಿ]

ಅಮಲ್ದಾರ, ಅಮಲದಾರ, ಅಮಲುದಾರ, ಅಮಿಲ್ದಾರ (ನಾ). ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಭೂಕಂದಾಯವೇ ಮುಂತಾದ ತೆರಿಗೆಗಳನ್ನು ವಸೂಲು ಮಾಡಲು ನಿಯುಕ್ತನಾದ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ; ಮಾಮಲೆದಾರ : ಗ್ರಾಮದ ಆಫೀಸರುಗಳು (ಪಟೇಲ್, ಶಾನುಭೋಗರು, ವಗೈರೇರು) ಅಮಲ್ದಾರರ . . . ಹುಕುಂನಲ್ಲಿರತಕ್ಕದ್ದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೪) ; ಅವನಿಗೆ ಅಮಲ್ದಾರನ ಮಾತಿನಿಂದ ಬಹಳೇ ಹರ್ಷವಾಗಿತ್ತು (ಬಂಗಾಹೆ. ೪೮). **ಅಮಲದಾರ :** ಸೋಸಲೆ ಅಮಲದಾರ ವೆಂಕಟರಮಣೈಯಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೫೩–೧ ; 1805) ; ಮೈಸೂರು ತಾಲೋಕು ಅಮಲದಾರನಿಗೆ ಸಹಾ ನಂಮ ಆಳಿದ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯವರ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೧–೨೧ ; 1833) ; ಆ ಹುಕುಮು ಮುಟ್ಟಿದ ತಕ್ಷಣವೇ ಅಮಲದಾರರು ಅದರಂತೆ ಅಮಲು ನಡಿಸುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೨೨೦). **ಅಮಲುದಾರ :** ಮಲ್ಲಿಪಟ್ಟಣಯುಂಬಲ್ಲಿ ವಂದು ಕೋಟೆ ಕಟ್ಟಿ ಅಮಲುದಾರನ ಇರಿಸಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೧೦). **ಅಮಿಲ್ದಾರ** (ಕ್ರೈಸ್‌ಗೆ. II, ೫೬೪). [ಅಮಲ್$_2$ + –ದಾರ$_3$]

ಅಮಲ್ದಾರಗಿರಿ (ನಾ). ಅಮಲ್ದಾರರ ಹುದ್ದೆ ; ಮಾಮಲೆದಾರರ ಹುದ್ದೆ : ಕೃಷ್ಣರಾಯರಾದರೋ ಬೇಗ ಅಮಲ್ದಾರಗಿರಿಗೆ ಏರಿ ಅನಂತರ ಅಸಿಸ್ಟೆಂಟ್ ಕಮಿಷನರ್ ಸಹ ಆದರು (ಮಹಾಗ. ೩). [ಅಮಲ್ದಾರ + –ಗಿರಿ$_2$]

ಅಮವಾಲ್, ಅಮವಾಲು (ನಾ). ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಗಳು (ವಾರಸದಾರರು) ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಸಾಯುವುದರಿಂದ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ಆಸ್ತಿ ; ಶಿವಾಜಮೆ ; ಬೇವಾರಸು ಎಸ್ಟೇಟು. **ಅಮವಾಲು.** 'ಅಮವಾಲುಜಿಂದಿಗೆ', 'ಅಮವಾಲುದನ' ಪರಾ. [< ಅರ. ಮಾಲ್ ?]

ಅಮವಾಲು 'ಅಮವಾಲ್' ನೋ.

ಅಮವಾಲುಜಿಂದಿಗೆ (ನಾ). ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಲ್ಲದೆ (ವಾರಸುದಾರರಿಲ್ಲದೆ) ಸಾಯುವವನಿಂದ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ಆಸ್ತಿ, — ಸ್ವತ್ತು (ಕಿ). [ಅಮವಾಲು (< ಅಮವಾಲ್) + ಜಿಂದಿಗೆ]

ಅಮವಾಲುದನ (ನಾ). ವಾರಸುದಾರನಿಲ್ಲದೆ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ದನಕರು. [ಅಮವಾಲು (< ಅಮವಾಲ್) + ದನ]

ಅಮವಾಸಿ 'ಅಮವಾಸೆ' ನೋ.

ಅಮವಾಸೆ, ಅಮವಾಸಿ, ಅಮಸೆ, ಅಮಾವಸೆ, ಅಮಾವಾಸಿ, ಅಮಾವಾಸೆ, ಅಮಾಸಿ, ಅಮಾಸೆ, ಅವಸಿ, ಅವಸೆ (ನಾ). = ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ : ಅಷ್ವ[ಶ್ವ]ಯುಜದಮವಾಸೆ ಆದಿತ್ಯವಾರ ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣ (ಇಆ. XII, ೨೫೬–೧೦ ; 971) ; ಅಮವಾಸೆಯಂದು ಲೋಕಂ ಹಿಮಕರನಂ ಕಾಣದನಿತಱಿಂ ಸಸಿಯಿಲ್ಲಾ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೯೩) ; ಅಮವಾಸೆ ಕಳೆದು ಚಿತ್ಕಲೆಯ ತಳೆದು ಪೌರ್ಣಿಮೆಯ ಹಾದಿ ಹಿಡಿದೆ (ಹೃದಸ. ೧೧–೮). **ಅಮವಾಸಿ :** ಮೈನೆರೆದೊಡೆ. . .ಧನರಹಿತೆ ದಾರಿದ್ರೆಯಮವಾಸಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳ್ತನಯ ವಾರದಲಕ್ಷಣಂಗಳಂ ಬಿತ್ತರಿಪೆ (ವೀಶೈವು.೪–೨೧–೧೪).

ಅಮುಸೆ : ಜೇ[ಜ್ಯೇ]ಷ್ಠಮಾಸದಮ[ಮಾ]ಸೆಯು ಮಾದಿತ್ಯವಾರ[ಮು] ಮಾಗೆ ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣ (ಇಆ. XII, ೨೧೯–೧೯ ; 814). **ಅಮೂವಸೆ** : ತಾರಗೆ ಭರಣಿಯೊಳಾ ಮೂಲದ ಕಡೆಯಮಾವಸೆಯ ದಿವಸದೊಳಂ ನಿರ್ಮೂಲಮಾಯ್ತು ಕೌರವವಂಶಂ (ಗದಾಯು.೯–೩೭). **ಅಮೂವಾಸಿ**: ಅಕ್ಕ ಸತ್ತರೆ ಅಮಾವಾಸಿ ನಿಲ್ಲೋದಿಲ್ಲ, ಅಣ್ಣ ಸತ್ತರೆ ಹುಣ್ಣಿಮೆ ನಿಲ್ಲೋದಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). **ಅಮೂವಾಸೆ** : "ಸ್ಪಷ್ಟಂ ಸೂರ್ಯೇಂದು ಸಮಾಶ್ಲಿಷ್ಟವಮಾವಾಸೆಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತು ಕೋ. ೧೬–೮) ; ಸ್ರಾವಣದಮಾವಾಸೆ ಸೋಮವಾರದಂದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೮೫–೩ ; 1085). **ಅಮಾಸಿ** : ಅಮಾಸಿಯಲ್ಲಿ ಕಳೆಗುಂದಿದ ಚಂದ್ರನು ಹುಣ್ಣಿಮೆಗೆ ಪೂರ್ಣನಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ? (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೨೪) ; ಸ್ವತಂತ್ರ ವಿಚಾರವಂತನು ಬುದ್ಧಿಗೆ ಮುಸುಕಿದ ಅಮಾಸಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯಾಗಿ ಮಾಡುವನು (ವಿಚಾಮಂ. ೫೯). **ಅಮಾಸೆ** : "ಅಮಾವಾಸ್ಯಾ– ಅಮಾಸೆ, ಅವಸೆ" (ಶಮದ. ೨೮೧ ಪ್ರಯೋ) ; ಚೈತ್ರ ಬಹುಳ ಅಮಾಸೆ ಸೋಮವಾರ (ಎಇ. XXI, ೭–೪೨ ; 1260) ; ತೋಱುತಿರೆ ಬಿದಿಗೆಯಲಮಾಸೆಗೆ ಹಾಱುತಿರೆ ಕುಂದುತ್ತ ಪೆಚ್ಚುತ (ನಿ ಭಾ ಗ. ೧೧–೧೩–೪೪). **ಅವಸಿ** : "ಅವಸಿಯಮಾವಾಸ್ಯೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೨೦). **ಅವಸೆ** : "ಅಮಾವಾಸ್ಯಾ– ಅಮಾಸೆ, ಅವಸೆ" (ಶಮದ. ೨೮೧ ಪ್ರಯೋ) ; "ಅವಸೆಯುಮೆಂದು ಮದಕ್ಕುಮಮಾವಾಸ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೮).

[< ಸಂ. ಅಮಾವಸ್ಯಾ, ಅಮಾವಾಸ್ಯಾ. / ತುಳು. ಅಮಾಸೆ]

ಅಮುಸ (ನಾ). ಭಾಗ ; ಅಂಶ : ನಂದಿಯಾಲರಾವಿಟ್ಟದುಪಡೆವೈಲಾಮು ಅಮುಸ ಪಾಲುಂ ಇದಾನಱಿದೊನ್ನಾಳನ[ಳಿ]ಪುದೊ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೫೦–೪ ; 480). [< ಸಂ. ಅಂಶ]

ಅಮುಸಣಿ (ನಾ). ೧. ಅಸಹನೆ ; ಅಸಮಾಧಾನ. ೨. (ಕರಾ) ಗರ್ವ, ಜಂಬ : "ನನ್ನ ಪೂಜೆಗೆ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಇವರಿಗೆ ಅಮುಸಣಿ" ಎಂದು ಕೂಗಾಡುತ್ತಾನೆ (ದೇವಪಂ. ೧೪೨).

[← ತುಳು. ಅಮುಸಣಿ, ಅಮುಸಣಿ = ಸೊಕ್ಕು, ಉದ್ಧಟತನ < ಸಂ. ಅಮರ್ಷಣಾ]

ಅಮುಸುಯ (ನಾ). (?) : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಶ್ರೀಪುರುಷರಾಜರ್ ಪ್ರಿಥಿವೀರಾಜ್ಯಂಕೆಯೆ . . . ಮಱವೆಳ್ಳೂರಾಳೆಕೆಣಿ ಮನೆ ಒಡೆಬರ್ ಅಮುಸುಯ ನಾಲ್ವದಿನ್ವಕ್ಕುರ್ಗಂ (ಎಕ. XIV, ಯಳಂದೂ. ೧೪೯–೫ ; 750). [?]

ಅಮುಸೆ 'ಅಮವಾಸೆ' ನೋ.

ಅಮುಸೋಲು 'ಅಮಸೋಲು' ನೋ.

ಅಮುಳ್, ಅಮುಳ್$_1$, ಅಮುಳು, ಅವಳ್$_2$, ಅವಳ, ಅವಳಿ (ನಾ). ೧. ಅವಳಿಜವಳಿ ; ಜೋಡಿ : "ಅಮುಳ್ ಯಮಳಾಹ್ವಯಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೭೨) ; "ಜವಳಿ ಪೊಣರಮಳೆನ್ನಲ್ . . . ಯುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು" (ಕವಿಕಂ. ೩೭) ; ಬಳೆದುವು ತೋಳ್ಗಳೆಕ್ಕೆಯಿನಮುಳ್ ಬಳೆವಂತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೭) ; ವಾಸವನಿಭರಂ ಶ್ರಾವಣಮಾಸದ ಪುಣ್ಣಮೆಯ ಪಗಲೊಳಮುಳಂ ಪೆತ್ತಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬–೨). ಅಮುಳ್ಗಳ್ (ಬಹುವ) : ಅಮುಳ್ಗಳ್ ವಿನಯದೆ ವಿಕ್ರಮದಮುಳ್ಗಳವರ್ ಮುಳಿಯೆ ಗಂಡರಿಲ್ಲ (ಗದಾಯು. ೩–೨೦). ೨. ಜತೆಗಾರ ; ಒಡನಾಡಿ : ವಜ್ರಾಂಕಿತಂ ಪುಟ್ಟಿ ತಾಯ ತಂದೆಯ ಪರಮಾನಂದಮೆ ತನಗಮುಳಾಗೆ ಬಳೆಯುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೧೫ ವ). **ಅಮುಳ್$_1$** : ೧. ಅನುನಯದಿಂದೆಱಗಿದಮುಳರು ಮನಬೞ್ಕುಱಿನೊಱಲ್ದು ತೆಗೆದಪ್ಪಿ ಪರ[ಸೆ] (ಪಂಪಭಾ. ೯–೩) ; ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತದೊಳಮುಳರನಮುಳರಂ . . . ಪೆತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೦–೧೮). **ಅಮುಳು** : ೧. 'ಅಮುಳುಮಕ್ಕಳು' ಪರಾ. **ಅವಳ್$_2$** : ೧. ಕೊಱೆ ಮೊದಲಾದುವರ್ಕೆ ಗಣೆಯೊಂದು ತೆನೆಗಳೆರಡಾದಂದುಂ ಕುವಳಯ ಸರಸಿರುಹಂಗಳೊಳವಳ್ಗಳಾದಂದುಮುಱಿಗೆ ತತ್ಪ್ರತೀಯಱಿವಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪–೫೬) ; ಗೋದಾಮಹಿಷೀಕರೇಣುತುರಗೋಷ್ಟ್ರಕುಲಕ್ಕವಳಾಗೆ ಪೊಂದುಗುಂತಾಮಱುದಿಂಗಳಿಂಗೆ (ಲೋಕೋಪ. ೪–೬೭). **ಅವಳ** : ೧. 'ಅವಳಜವಳ' ಪರಾ. **ಅವಳಿ** : ೧. ಬೇಕು ತನಗೊಂದವಳಿಯೆಂದಳು ನೋಡಿ ಸುರಗಣವ (ಕುವ್ಯಾ ಆ. ೬೦೩. ೧೫–೮೮). 'ಅವಳಿಗಟ್ಟಿಗೆ', 'ಅವಳಿಗಿರಿ' ಪರಾ.

ಅಮುಳ್ದೇವರ್ = ಅವಳಿ ಜವಳಿ ದೇವತೆಗಳು ; ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳು : ಮುನ್ನಂ ಮುನ್ನಮಿದು ಬೋಱಿಯರ ಬೆಜ್ಜರ್ಗೆ ಇಂತಿದಮುಳ್ದೇವರ್ಗೆ ಮೇಣದಶ್ವಿನೀಸುತರ್ಗೆಂದು ಕರೆಕರೆದೆಡೆಗೊಟ್ಟ ಬೞಿಯಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೦–೧೨). **ಅಮುಳು ಮಕ್ಕಳು** = ಅವಳಿ ಮಕ್ಕಳು : ಅರರ[ರೆ] ಭೇದಿಸ ಬಾರದಿವರೊಳು ಪಿರಿಯಳಾರೆಂದಮುಳುಮಕ್ಕಳು ನಿರುತ ಮೆನಗಿವರಮರ ಕನ್ಯಾರೂಪ ಸನ್ನಿಭರು (ಫಣಿಚ. ೨–೨).

[< ಸಂ. ಯಮಲ]

ಅಮುಳ್$_1$ 'ಅಮುಳ್' ನೋ.

ಅಮುಳ್$_2$ 'ಅಮಲ$_1$' ನೋ.

ಅಮುಳಗುೞಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜತೆ ಅಗುಳಿ : ಅಮುಳಗುೞಿಯ ನಂದ್ಯಾವರ್ತದ ತೋರಣಮೋರಣದ . . . ದೇಗುಲಂ ಕಣ್ಗೆಡ್ಡಮಾಗಿ ರಂಜಿಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೪–೨೫). [ಅಮುಳ್ + ಅಗುೞಿ (< ಅಗ್ಗೞಿ)]

ಅಮುಳಮಿಂಚು 'ಅಮುಳ್ಮಿಂಚು' ನೋ.

ಅಮುಳಸ್ವಾಂತ (ನಾ). ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು ; ನಿರ್ಮಲಚಿತ್ತ : ರಾಜನೀತಿವಿದಂ ವಿದ್ವದಮರ್ತ್ಯರತ್ನನಮುಳಸ್ವಾಂತಂ . . . ಸಮದರ್ಶಿ (ರಾಜಶೇ. ೩–೨೨). [ಅಮುಳ್$_2$ (= ಅಮಲ$_1$) + ಸ್ವಾಂತ]

ಅಮುಳಾಂಶುಗಱಿ 'ಅಮುಲಾಂಶುಗಱಿ' ನೋ.

ಅಮುಳಾರ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಜೀನಿಗೆ ಸೇರಿದ ಮರದ ಪಟ್ಟಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್) [?]

ಅಮುಳಾವರ್ತವಿಮಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸ್ವರ್ಗದ ಒಂದು ವಿಮಾನದ ಹೆಸರು : ಅಮುಳಾವರ್ತವಿಮಾನದೊಳು ದೇವನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ (ಚಾವುಂಪು. ೧೬೫). [ಸಂ. (ಅಮುಳಾವರ್ತ + ವಿಮಾನ)]

ಅಮುಳಾಲೋಕ (ನಾ). ಚೊಕ್ಕವಾದ ನೋಟ ; ಪರಿಶುದ್ಧವೂ ಪಾವನವೂ ಆದ ದೃಷ್ಟಿ, —ಕಟಾಕ್ಷ : ವಿಶ್ವೋರ್ಜಿತ ಶಾಸ್ತ್ರಗರ್ಭಮಮುಳಾಲೋಕಂ ದಯಾಗರ್ಭಮೆಂಬೀ ವಿಖ್ಯಾತಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೨೪).

[ಅಮುಳ್$_2$ (= ಅಮಲ$_1$) + ಆಲೋಕ]

ಅಮುಳಿತ 'ಅಮುಲಿತ' ನೋ.

ಅಮುಳಿಧುಮುಳಿ (ನಾ). ಗಡಿಬಿಡಿ ; ಗಲಾಟೆ (?) : ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಆ ಸ್ಟೇಷನ್ ಅಮುಳಿಧುಮುಳಿ ಎದ್ದಿತ್ತು, ರಾಘು ಪೆಂಗನಂತೆ ನಾಲ್ಕಾರು ಕಡೆಗಳಿಗೂ ಕಣ್ಣುಹೊರಳಿಸುತ್ತ ಹೊರಬಂದನು (ಮೂಲಾನ. ೨೧೧). [?]

ಅಮುಳಿನ 'ಅಮುಲಿನ' ನೋ.

ಅಮುಳಿನಚರಿತ (ನಾ). ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ನಡೆಯುಳ್ಳವನು : ಕಾನೂರ್ಗಣ ಮುನಿಪತಿ . . . ತಪೋಂಬುನಿಧಿ ಭುವನಾನತಪದ ಕನಕ ಕಮಳನಮುಳಿನಚರಿತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೧೭).

[ಅಮುಳಿನ (= ಅಮುಲಿನ) + ಚರಿತ]

ಅಮುಳು 'ಅಮುಳ್' ನೋ.

ಅಮುಳುದೊಗಲು (ನಾ). ೧. ಸುಕ್ಕುಬಿದ್ದ ಚರ್ಮ. ೨. ಹದ ಮಾಡಿದ ಚರ್ಮ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಮುಳು (< ಅಮುಳ್) + ತೊಗಲು (< ತೊಗಲ್)]

ಅಮುಳೆ 'ಅಮುಲೆ' ನೋ.

ಅಮುಳೇಸ್ವರ (ನಾ). ಒಂದು ದೇವತಾಮೂರ್ತಿಯ ಹೆಸರು : ಕಲಿಯ್ಯಣ್ಣ [ತು]ಜುಗೊಳ್ತಾನು ಕಾದಿತ್ತಮುಳೇಸ್ವರ ಭಕ್ತಂ ಅಣ್ಣನ ದಣ್ಣ ಕೆಳಗೆಯ್ದು ಕುಪ್ಪಂ ಮಣಲಿಯುಳ್ ಅಯ್ಗಳ ಬೆದೆಮಣ್ಣು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೬, ೧೫–೧೮ ; 897). [ಸಂ. (ಅಮಲಾ + ಈಶ್ವರ)]

ಅಮುಳೈಕ್ಯ (ನಾ). [ವೀಶೈ] = ಅಮುಳೋಕ್ಯ ೧ : ಕಕ್ಷದಲಿ ವಿಧಿಯು ಧರಿಸಿಹನು ಕರಪೀಠದೊಳು ಪಕ್ಷಿವಾಹನನು ಪಿಡಿದಿಹನು . . . ಸದಾಶಿವಂ ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿಪ್ಪನಮುಳೈಕ್ಯದಲ್ಲಿ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೮–೩). **೨.** ಬಾಯಲ್ಲಿ (ದವಡೆಯಲ್ಲಿ) ಲಿಂಗವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು : ಲಿಂಗದಮುಳೈಕ್ಯರುಂ ಲಿಂಗಜೀವಾಹಿತರು ನೆನೆದು ಲಿಂಗವ ಬರಿಸಿಯೆ ಲಿಂಗಪೂಜೆಯ ಮಾಡಿ (ಲಶಿಚಿಂ. ೩೧–೨೪). [ಸಂ. ?]

ಅಮುಳೋಕ್ಯ (ನಾ). **೧.** [ವೀಶೈ] ಲಿಂಗವನ್ನು ಧರಿಸುವ ಆರು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಬಾಯಿ : ಕಂಕುಳೆಂಬುದು ಕವುಚಿನ ತವರು ಮನೆ . . . ಅಮುಳೋಕ್ಯವೆಂಬುದು ಬಾಯ ಬಗದಳ (ಅವಚಂ. ೪೬೪) ; ಅಮುಳೋಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವ ಧರಿಸಿದ ಮತ್ತೆ ತುತ್ತಿನ ನಿಶ್ಚಯವ ಬಿಟ್ಟಿರ ಬೇಕು (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೨೨). **೨.** ಬಾಯಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಸ್ಥಿತಿ : ಸುರುಚಿರದ ಶೀಲವಂತಯ್ಯಗಳ ಅರಮನೆಗೆ ಚರಮೂರ್ತಿಯಮು ಳೋಕ್ಯದಿಂ ಬಂದು ಲಿಂಗಮುಂ ಕರಕೆ ತಾರೆನೆ (ಗುರುಚಾ. ೮–೯೨).

ಅಮುಳೋಕ್ಯಮಾಡು = ಲಿಂಗವನ್ನು ಬಾಯಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಆಸ್ವಾದಿಸು : ಮರಣವಹ ಕಾಲದೊಳಗಮುಳೋಕ್ಯಮಾಡಿದಡೆ ಪರಮ ನಿಧಿಯೆನ್ನ ಹೃದಯಾಂತರದಿ ಲಿಂಗವಹ (ಲಶಿಚಿಂ. ೪೨–೧೬). [ಸಂ. ?]

ಅಮುಳ್ಗಂಬ (ನಾ). ಕಂಬಗಳ ಜತೆ; ಜೋಡಿಕಂಬ : ಭೂಭುವನ ಮಂದಿರಮುಂ ಧರಿಸಿರ್ದ ಪೊನ್ನಮುಳ್ಗಂಬಮಿದೆಂಬಿನಂ ಸೊಗಯಿಕುಂ ನೆಗಟ್ದಿಲ್ಲಿಯ ಮಂದರದ್ವಯಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೫–೧೦).
[ಅಮುಳ್ + ಕಂಬ]

ಅಮುಳ್ಗದ (ನಾ). ಎರಡು ರೆಕ್ಕೆಗಳುಳ್ಳ ಕದ ; ಜೋಡಿಕದ ; ತಾರುಗದ : ಕುಂಕುಮರಸದೊಳಳ್ದಿದ ಕುಮುದಮುಕುಳದ ಮೊಳೆಗಳಂ ತೊಡರ್ಚಿ ಮಾಡಿದ ಮೃಣಾಳನಾಳದಮುಳ್ಗ [ಪಾಠಾಂ. ಒಳ್ಗ]ದಂಗಳಿಂ ರಂಜಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೦–೩೧ ವ). [ಅಮುಳ್ + ಕದ]

ಅಮುಳ್ಗೊಡೆ (ನಾ). ಕೊಡೆಗಳ ಜತೆ ; ಜೋಡಿ ಕೊಡೆ : ಉದರಾರ್ಭಕಂಗೆ ಮೇಲೆತ್ತಿದ ಕುಚಯುಗಮೆಂಬ ಪೊನ್ನಮುಳ್ಗೊಡೆಯಂ ತಾಳ್ದಿದ ನೀಲದಂಡಮೆಂಬಂದದೆ ಸೊಗಯಿಪ ಬಾಸೆಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೦೪).
[ಅಮುಳ್ + ಕೊಡ್ಡೆ$_3$]

ಅಮುಳ್ಜಂತ್ರ (ನಾ). ಯಂತ್ರಗಳ ಜತೆ ; ಜೋಡಿಯಂತ್ರ : ಬೆಮರ್ ಪೊಣ್ಮೆ ನಾಣ್ಬೂಸೆ ಕಾಮಂ ಚಲದಿಂ ಕೆಯ್ಮಿಕ್ಕಮುಳ್ಜಂತ್ರಮೆನೆ ಕೆಡಪಿದಂತಿರ್ವರುಂ ಮೂರ್ಛೆವೋದರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪–೭೬) ; ಳಾಂತಕ್ಕೆ – . . . ಅಮುಳ್ಜಂತ್ರ (ಶಮುದ. ೪೩. ಪ್ರಯೋ).
[ಅಮುಳ್ + ಜಂತ್ರ]

ಅಮುಳ್ದಲೆ (ನಾ). ತಲೆಗಳ ಜತೆ ; ಜೋಡಿತಲೆ : ಗಜೞ ಕೆನ್ನೆಯುರಿವ ಕೇಸುರಿಮೆಯ್ಯ ಕೆಂಬಣ್ಣ ಕಜಿಗೆಂಡವೊಗಮುಮುಳ್ದಲೆಯ ತೆಱನಾಗಲಾ ಭೇರುಂಡನೆಂಟಡಿಗನುಜಿ ಸುಡುವಗ್ನಿಯಂತಾಯ್ತು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬–೩೧).
[ಅಮುಳ್ + ತಲೆ]

ಅಮುಳ್ದಲೆಯ (ನಾ). **೧.** ಎರಡು ತಲೆಯುಳ್ಳವನು ; ಅಗ್ನಿ : "ಅಮುಳ್ದಲೆಯನಗ್ಗಿಯು . . . ಹಗ್ಗಿ ಕಿರ್ಚೆಲರ್ಗಳೆಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೩೪) ; "ಮರಗೂಳಂ . . . ಅಮುಳ್ದಲೆಯಂ ಅಗ್ಗಿ ಮಿಸುನಿಮೊಗಂ . . . –ಈ ೧೩ ಅಗ್ನಿ" (ಶಬ್ದಸಾ. ೩–೩೩). **೨.** ಗಂಡಭೇರುಂಡ. 'ಅಮುಳ್ದಲೆವಕ್ಕಿ' ಪರಾ. [ಅಮುಳ್ದಲೆ + –ಅ$_7$]

ಅಮುಳ್ದಲೆವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಎರಡು ತಲೆಯ ಹಕ್ಕಿ ; ಗಂಡಭೇರುಂಡ : "ಅಮುಳ್ದಲೆವಕ್ಕಿಯೆಂದು ಭೇರುಂಡಂ" (ಕಶಸಾ. ೬–೮೮) ; "ಬಿಡದಮುಳ್ದಲೆವಕ್ಕಿಯುಮೆಂದೊಡೆ ಭೇರುಂಡಕ್ಕೆ" (ಕವಿಕಂ. ೬೦) ; ರವಿಯುದಯದೊಳಮುಳ್ದಲೆವಕ್ಕಿಯೆಯ್ತಂದು . . . ನಡೆದುದಾಗಸಕೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭–೭೦). [ಅಮುಳ್ದಲೆ + ಪಕ್ಕಿ]

ಅಮುಳ್ದಾವರೆ (ನಾ). ತಾವರೆ ಹೂಗಳ ಜತೆ : ಅಮುಳ್ದಾವರೆಯಂತೆ ತೋರ್ಕೆಯುರ್ಬಟಿಯದೆ ತಳ್ತ ಪೆರ್ಮೊಲೆಗಳೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೧೧ ಶೂದ್ರಕ). [ಅಮುಳ್ + ತಾವರೆ]

ಅಮುಳ್ದೆರೆ (ನಾ). ಅಲೆಗಳ ಜತೆ; ಜೋಡಿಯಾಗಿ ಬರುವ ತೆರೆ : ಅಲಗೊರ್ಳದಮುಳ್ದೆರೆಯೆಡೆಯೊಳಗರಸಂಚೆಯ ಮಱ . . . ರಾಜಿಸುವಂದದಿಂ (ಜಯಕಾ. ೨–೬೨). [ಅಮುಳ್ + ತೆರೆ$_3$]

ಅಮುಳ್ದೊಂಗಲ್ (ನಾ). ಗೊಂಚಲುಗಳ ಜತೆ; ಜೋಡಿ ಗೊಂಚಲು : ಅಮುಳ್ದೊಂಗಲ್ (ಶಮುದ. ೪೩ ಪ್ರಯೋ).
[ಅಮುಳ್ + ತೊಂಗಲ್]

ಅಮುಳ್ದೋಳ್ (ನಾ). ಎರಡು ತೋಳುಗಳು ; ತೋಳುಗಳ ಜೋಡಿ : ತನ್ನ ತನೂಜೆ ಸುಲೋಚನೆಯಾ ಅನುರಾಗದಿನಮುಳ್ದೋಳಿಂದೆತ್ತಲು (ಜಯಕಾ. ೩–೨೧). [ಅಮುಳ್ + ತೋಳ್]

ಅಮುಳ್ಪುಟ್ಟು (ನಾ). ಅವಳಿಮಕ್ಕಳ ಜನನ; ಅವಳಿಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವ ಮಕ್ಕಳು : ಕನಕಾದಿಗಳೀಕ್ಷಿಸೆ ಚಂದ್ರನನಳಿಯೊಳ್ ನಿಂದನಂ ಧರಾಧಿಪನ ಮುಳ್ಪುಟ್ಟನ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟುನರಂ] ತಂದೆ ವಿನಯನಿಧಿ . . . ಅಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೨೦–೮). [ಅಮುಳ್ + ಪುಟ್ಟು$_2$]

ಅಮುಳ್ಬೆರಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬೆರಳಲ್ಲಿ ಕವಲಾಗಿ ಒಡೆದಿರುವ ಇನ್ನೊಂದು ಬೆರಳು : ಆ ಮಗು ಹುಟ್ಟಿದಾಗಲೇ ಅದರ ಹೆಬ್ಬೆರಳು ಅಮುಳ್ಬೆರಳಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಅಮುಳ್ + ಬೆರಳು (< ಬೆರಲ್)]

ಅಮುಳ್ಮಿಂಚು, ಅಮುಳಮಿಂಚು (ನಾ). ಮಿಂಚುಗಳ ಜೋಡಿ : ಇದು ಬಾನಿಂ ಬರ್ಪ ಪೊಮ್ಮಿಂಬೊಣರ ತೆಱನಿದಲ್ತೊಂ[ದಮುಳ್ಮಿಂ]ಚು[ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಲೊಂದು ಮೇಣ್ಮಿಂಚು] ಮಿಂಚಲ್ಲದಿವರ್ಚಂದ್ರಾರ್ಕರೇನೀ ಯುಗಳ ಮಿಱುವ ಚಂದ್ರಾರ್ಕರೇ (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೫೮). **ಅಮುಳಮಿಂಚು** : ಮುಗಿಲಿಂದಿಳಿವ ತಾರೆಗಳೆರಡೊ ತಳ್ತಮುಳಮಿಂಚುಗಳೊ ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯರೊ ಜವಳಿಖಚರರೊ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪–೪೭).
[ಅಮುಳ್ + ಮಿಂಚು$_2$]

ಅಮುಳ್ವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣು ಅಗಲದೆ ಹಗಲೆಲ್ಲಾ ಜತೆಯಾಗಿಯೇ ಇರುವ ಹಕ್ಕಿ ; ಚಕ್ರವಾಕ ಪಕ್ಷಿ : "ಅಮುಳ್ವಕ್ಕಿಯೆನಲ್ ಕೋಕದೊಳಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೧೫) ; "ಅಮುಳ್ವಕ್ಕಿಯುಮೆನುತಿರದೆಣಿಸಲ್ ಬಿಸಿಲ್ವಕ್ಕಿ ಚಕ್ರವಾಕಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೫) ; ಕಮಳಾಕರದಮುಳ್ವಕ್ಕಿಗಳ ಮನೋರಥಮಲರೆ (ಗಿರಿಕ. ೫–೯) ; ಸರೋವರದೊಳೊಲ್ದು ಮರ್ದಿರ್ಪಮುಳ್ವಕ್ಕಿಗಳೆಂದೆನೆ (ಉದ್ಭಟ. ೬–೯೬). [ಅಮುಳ್ + ಪಕ್ಕಿ]

ಅಮುಳ್ವಟ್ಟೆಯ (ನಾ). ಜೋಡಿ ಕಲಾಬತ್ತು ಪಟ್ಟೆಗಳು (?) : ಭೂಕಾಂತೆಯುಟ್ಟಿರ್ದಮುಳ್ವಟ್ಟೆಯದ ಪಟ್ಟೆ ಸೀರೆಯ ಪಾಂಗಿನಿಂ ಸಂತತಂ ಪರಿವೇಷ್ಟಿಸಿರ್ದ ಸಪ್ತಾಬ್ಧಿಗಳ್ (ನಂದಿಮಾ. ೨–೩). [ಅಮುಳ್ + ಪಟ್ಟೆಯ]

ಅಮುಳ್ವಡಿ (ನಾ). = ಅಮುಳ್ಗದ : ಬಿಗಿದ ಬಜ್ಜರಮುಂಡಿಗೆ ದಾಡೆಯಮುಳ್ವಡಿ ನೆಗೆದುದುಯೆನೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೭೦). [ಅಮುಳ್ + ಪಡಿ$_2$]

ಅಮುಳ್ವಡಿಗೀಜು (ಕ್ರಿ). ಜೋಡಿ ಕದಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚು : ಸುರಗಿಗಟ್ಟುವರಂತೆ ಅಮುಳ್ವಡಿಗೀಜುವರಂತೆ ಕಾವಡಿಗಾಜನಂತೆ ಪಲ್ಲಂ ಸುಲಿವರಂತೆ ಮುನ್ನಿನ ದರ್ಶನಮುಂ ನಿಶ್ಶಂಕೆಯುಮೆಂಬೆರಡುಮಂ ಲೇಸಂ ಮಾಡುವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೪). [ಅಮುಳ್ವಡಿ + ಕೀಜು$_1$]

ಅಮುಳ್ವಾಸು (ನಾ). ಹಾಸಿಗೆಗಳ ಜತೆ; ಜೋಡಿ ಹಾಸಿಗೆ: ಶ್ರೀಪ್ರಭ ವಿಮಾನದೊಳಮುಳ್ವಾಸಿನ ಪೊರೆಯೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿ (ಪೂರ್ವಪು. ೧೮); ಅಲ್ಲಿಯುಪಪಾದ ಭವನದಮುಳ್ವಾಸಿನೆಡೆಯೊಳ್ ಸಹಜಯೌವನರುಂ . . . ಆಗಿ ಪುಟ್ಟುವಮರರ್ಗೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೩೨ ವ). [ಅಮುಳ್ + ಪಾಸು$_2$]

ಅಮುಳ್ವೆದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜತೆ ಹೆದೆ, —ಬಿಲ್ಲಿನ ಹಗ್ಗ: ಸುರಿವ ಕಣ್ಣೀರ ಧಾರೆಗಳು ಕರಮೆಸೆದುವು ಕಾಮನೇಱಿಸಿ ಪಿಡಿದಿರ್ದ ಪರಲ್ವಿಲ್ಲ ಅಮುಳ್ವೆದೆಯಂತೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೯–೩೧). [ಅಮುಳ್ + ಪೆದ$_2$]

ಅಮುಳ್ವೆಸರ್ (ನಾ). ಅವಳಿಹೆಸರು; ಯಾವಾಗಲೂ ಜತೆಯಾಗಿಯೇ ಹೇಳುವ ಎರಡು ಹೆಸರು: ಆಗಳಾ ಪಾಂಡುರಾಜನಾ ಕೂಸುಗಳ್ಗೆ ಜಾತಕರ್ಮಮಂ ಮುನಿಗಳಿಂ ಬಳೆಯಿಸಿ ನಕುಲ ಸಹದೇವರೆಂದವರ್ಗಮುಳ್ವೆಸರನಿಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩ ವ); ಅಮುಳ್ಗಳಿವರೆಂಬಿನಂ ತಮುಗಮುಳ್ವೆಸರಮರ್ದೆಸೆಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೧೪೪).
[ಅಮುಳ್ + ಪೆಸರ್]

ಅಮುಳ್ವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಅವಳಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆ, —ಹಡೆ.
ಅಮುಳ್ವೆತ್ತರ್ = ಅವಳಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹೆತ್ತವರು, —ಪಡೆದವರು: ಸಕ್ಕದಂ ಕನ್ನಡಮೆಂಬೆರಡುಂ ಕವಿತೆಯನಮುಳ್ವೆತ್ತರಂತಿರೊಡನಡಪಿದಂ ಕುರುಳ್ಗಳ ಸವಣಂ (ಶಾಂತಿಪು ೧–೧೦); ವರಬಾಹ್ಯಾಂತರಮೆಂಬೆರಡುಂ ತೆಜನಪ್ಪ ತಪಮನಱ್ಕಱೊಳಮುಳ್ವೆತ್ತರ ಪೋಲೊಡನೆ ನಡಪಿದಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೫); ಅಮುಳ್ವೆತ್ತರಂತೆ ಕಾಡಿಗೆಯೆಚ್ಚುವರಂತೆ ಅಂಡುಗೆಯಿಡುವರಂತೆ . . . ಎರಡುಮಂ ಲೇಸು ಮಾಡುವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೪). [ಅಮುಳ್ + ಪೆಱು]

ಅಮುಱ್ 'ಅಮುರ್' ನೋ.

ಅಮುಱ್ದು 'ಅಮುರ್ದು' ನೋ.

ಅಮಾಂಗ (ಗು). = ಅಮಾಂಸ. [ಸಂ.]

ಅಮಾಂತ (ನಾ). ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ದಿನದ ಕಡೆಯ ಭಾಗ (ಕಿ). 'ಪೂರ್ಣಿಮಾಂತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಮಾಂತಮಾಸ (ನಾ). ಶುಕ್ಲ ಪಾಡ್ಯಮಿಯಿಂದ ಮೊದಲಾಗಿ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯೇ ಕೊನೆಯ ದಿನವಾಗಿ ಉಳ್ಳ (ವಿಂಧ್ಯದ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿರುವ) ತಿಂಗಳು: ಈ ತಿಂಗಳುಗಳು . . . ಎರಡು ಮತಗಳುಂಟು ಮೊದಲನೇದು, ಶುಕ್ಲಪ್ರತಿಪದೆಯಿಂದ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ತನಕ, ಇದಕ್ಕೆ ಅಮಾಂತಮಾಸವೆಂಬ ಹೆಸರು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೬೮). 'ಪೂರ್ಣಿಮಾಂತಮಾಸ' ಪರಾ. [ಅಮಾಂತ + ಮಾಸ]

ಅಮಾಂಸ (ಗು). ೧. ಮಾಂಸವಿಲ್ಲದ; ಪುಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲದ; ಕೃಶ. (ನಾ). ೨. ಮಾಂಸವಲ್ಲದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅಮಾತ (ಅ). (ಉಕ) ಸರಳವಾಗಿ; ಅನಾಮತ್ತಾಗಿ: ಕಡೆಗೆ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿ ನಾನಿದ್ದ ಕಟ್ಟಡವನ್ನು ಆಮಾತವಾಗಿ ಎತ್ತಿ ಅದನ್ನು ಬಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟರು (ಪ್ರೇಮವಿ. ೫೬); ಆಮಾತ ನೆಗವಲಿಕ್ಕೆ ಬರದಂಥಾ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಟ್ರಂಕು (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೧೫); ಅವಳನ್ನು ತನ್ನ ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ಅಮಾತ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಮೆಟ್ಟಲುಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದೇ ಇಳಿಯಹತ್ತಿದನು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೯೪). [ಅನಾಮತ್ ?]

ಅಮಾತ್ಯ (ನಾ). ಮಂತ್ರಿ; ಸಚಿವ: ಆಸ್ಥಾನಮಂಟಪದೊಳ್ ಸಮುಚಿತಾಮಾತ್ಯ ರಾಜಪುತ್ರಸಮನ್ವಿತಂ ಬಂದು ಪುಗುವಲ್ಲಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೯); ಅಮಾತ್ಯರು ತಮಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಬಾ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೪).
[ಸಂ.]

ಅಮಾನ (ಗು). ೧. ಮಾನವಿಲ್ಲದ; ಗೌರವದ ಮೇಲೆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಮಾನವಿಲ್ಲದವನು; ಗೌರವದ ಮೇಲೆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲದವನು: ನಮ್ಮೊಳಾದುದು ನಯೋಪಾಯಂ ವ್ಯವಹಾರಸಮಾನನುಮಮಾನನುಮಲ್ಲದಿರ್ಪನೀಗಳಿಲ್ಲಿಗೇ ವಿಧೇಯಂ ಮಾೞ್ಪುದೆಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೩೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಮಾನತು 'ಅಮಾನತ್ತು' ನೋ.

ಅಮಾನತ್ತು, ಅಮಾನತು (ನಾ). ೧. ಜಮಾಖರ್ಚುಗಳ ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸದೆ ಹಾಗೆಯೇ ಇಟ್ಟಿರುವ ವಸ್ತು; ಬಳಸದೆ ಭದ್ರವಾಗಿಡುವ ವಸ್ತು; ನ್ಯಾಸ: ಅಯ್ಯಾ ಶೆಟ್ಟಿ ಈ ಗಂಟು ಅಮಾನತ್ತಾಗಿ ನಿನ್ನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರು (ಕಥಾಮಂ. ೭೧). ೨. (ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ, ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೆಗೆದುಹಾಕದೆ) ಅನಿಶ್ಚಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ತಡೆಹಿಡಿದಿರುವುದು: ಮೊದಲು ಅವನನ್ನು ಕೆಲಸದಿಂದ ಅಮಾನತ್ತು ಮಾಡಿ, ಆಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿಗಳ ರುಜುವಾತು ಹೊರಡಿಸಬೇಕು (ಗೊಂಡಾರ. ೧೫೪); ಆಯಾ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಅಮಾನತ್ತು ಮಾಡಿ . . . ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರು (ಮಾಮರಾ. ೧೯೩). ೩. ಅನಿಶ್ಚಯಸ್ಥಿತಿ: ಮಾತೆಲ್ಲಾ ಅಮಾನತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವುದು ಅಪಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಾರಣ (ಚಂದತೋ. ೧೨೨). ೪. ನಂಬಿಕೆ (?). **ಅಮಾನತು**: ೫. ಪರೀಕ್ಷೆ; ತನಿಖೆ: ನಮ್ಮ ಕಷ್ಟ ಹೇಳತೀರದು ಸ್ವಾಮೀ, ಒಂದೊಂದು ವೇಳೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಬಂದು ಅಮಾನತು ಮಾಡಿದರೆ ಅಸಲೇ ಇಲ್ಲ (ದೇಶಧು. ೮೩).
[← ಹಿಂ. ಪಾರ. ಅಮಾನತ್, ಅನಾಮತ್; ಮರಾ. ಅಮಾನತ್]

ಅಮಾನತ್ತುದಾರ (ನಾ). ಅಮಾನತ್ತಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು.
[ಅಮಾನತ್ತು + –ದಾರ$_3$]

ಅಮಾನತ್ತುದಾರಿ (ನಾ). ನಂಬಿಕೆ: ಈ ಕೆಲಸವು ಅವರಿಂದ ಬಹಳ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಲೂ ಅಮಾನತ್ತುದಾರಿಯಿಂದಲೂ ನಡೆದಿರುವದೆಂದು ನೋಡಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೫೩). [ಅಮಾನತ್ತು + –ದಾರಿ$_2$]

ಅಮಾನಸಭೆ (ನಾ). ಶಾಂತಿಸಭೆ: ಅಂತೆಯೇ ಮುಂದೆ 'ಅಮಾನಸಭೆ' ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ರಾಜನಿಷ್ಠರ ಪ್ರಥಮ ಸಭೆಯನ್ನು ಶಿರಸಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲಾಯಿತು (ಕರವೀ. ೨೨೮).
[ಅಮಾನ್$_0$ ℙ < ಅರ. ಅಮನ್ = ಶಾಂತಿ + ಸಭೆ]

ಅಮಾನಸ್ಯ (ನಾ). ದುಃಖ; ವ್ಯಥೆ; ಬಾಧೆ. [ಸಂ.]

ಅಮಾನಿ (ನಾ). ಗುತ್ತಿಗೆದಾರ ಮುಂತಾದವರಿಗೆ ವಹಿಸದೆ ಸರಕಾರವು ತನ್ನ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆಸುವ ವ್ಯವಹಾರ. 'ಅಮಾನಿವಿಚಾರಣೆ' ಪರಾ.
ಅಮಾನಿಯಾಗು = ನೇರವಾಗಿ ಸರಕಾರದ ಅಧೀನವಾಗು.
[← ಹಿಂ. ಅಮಾನೀ]

ಅಮಾನಿಕಾಲುವೆ (ನಾ). ಸರಕಾರದ ವಶದಲ್ಲಿರುವ ಕಾಲುವೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಮಾನಿ + ಕಾಲುವೆ]

ಅಮಾನಿಕೆರೆ (ನಾ). (ಯಾವ ಗ್ರಾಮದ ದಾಖಲೆಗೂ ಸೇರದೆ ಇರುವ) ಸರಕಾರದ ವಶದಲ್ಲಿರುವ ಕೆರೆ: ಗುಬ್ಬಿ ಅಮಾನಿಕೆರೆ(ರೂಢಿ).
[ಅಮಾನಿ + ಕೆರೆ$_2$ (< ಕೆಱೆ$_2$)]

ಅಮಾನಿಗ್ರಾಮ (ನಾ). ಸರಕಾರದ ಸ್ವಂತ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗ್ರಾಮ: ಅಮಾನಿ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಅರ್ಜ ಬಾಜಾರಿ ನಿರಖಿನ ಪ್ರಕಾರ ಜಮಾಬಂದಿಗೆ ದಾಖಲು ಮಾಡಬೇಕು (ಮಹಾವಂ. II, ೭೨).
[ಅಮಾನಿ + ಗ್ರಾಮ]

ಅಮಾನಿತ (ಗು). ೧. ಗೌರವವಿಲ್ಲದ. ೨. ಮರೆಯಾದ; ಹೊರಟು ಹೋದ: ಪತಿವಿಯೋಗದಿಂ ನಿಜಜನನಿಯರನೆ ಪೋಲ್ತು . . . ನಿರಾನಂದ ಜನೋಪೇತೆಯುಂ ಅಮಾನಿತ ಹರ್ಷೋತ್ಕರ್ಷೆಯುಮಾಗಿರ್ದ ತನ್ನನ್ವಯ ರಾಜಧಾನಿಯಂ . . . ಎಯ್ದೆವಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೯೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅಮಾನಿದವಸ (ನಾ). ಸರಕಾರದ ಸ್ವಂತ ಹಿಡುವಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ಭೂಮಿಯಿಂದ ಬಂದ ಧಾನ್ಯ: ಅಮಾನಿದವಸವನ್ನು ಜತನಮಾಡಿ ಲಾಭಬರುವಂತೆ ವಿಕ್ರಯಿಸುವುದು (ಮಹಾವಂ. II, ೫೮). [ಅಮಾನಿ + ದವಸ]

ಅಮಾನಿದಾರ (ನಾ). ಅಮಾನಿ ವಿಷಯಗಳ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ (ಕಿ). [ಅಮಾನಿ + –ದಾರ್$_3$]

ಅಮಾನಿವಿಚಾರಣೆ (ನಾ). ಸರ್ಕಾರವೇ ನಡೆಸುವ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ, —ಆಡಳಿತ: ರೆವಿನ್ಯೂ ಬಾಬೆಲ್ಲಾ ಅಮಾನಿ ವಿಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿತ್ತು (ಮಹಾವಂ. II, ೩೦). [ಅಮಾನಿ + ವಿಚಾರಣೆ]

ಅಮಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೆಗೆದುಹಾಕು; ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು: "ರಾವಸಾಹೇಬರೆ, ನಾನು ನಿಮ್ಮ ಹುಕುಮನ್ನು ಎಂದೂ ಅಮಾನಿಸಿಲ್ಲ" (ಸ್ಕೂಲಮಿ. ೪೫). [ಅಮಾನ + –ಇಸು$_3$]

ಅಮಾನುಷ (ಗು). ೧. ಮಾನುಷವಲ್ಲದ; ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಡದ; ಭಯಂಕರವಾದ: ದುಃಖಮನಂತಗುಣಂ ಕೇಳಲ್ಕಮಾನುಷಂ ನೆಱೆಯೆ ಪೇೞಲದನಾನಱಿಯೆಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೪೮). ೨. ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಮಿಾರಿದ; ಲೋಕೋತ್ತರವಾದ: ಪುರಶ್ರೀಯಸನಾತನಮಾನುಷಮುಮವಾಗ್ವಿಷಯಮುಮವರ್ಣನಾಗೋಚರಮುಮಾಗೆ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೧೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅಮಾನುಷಕಾರ್ಯ (ನಾ). = ಅಮಾನುಷ ಕೃತ್ಯ: ಅವಳು ತನ್ನ ತಪಶ್ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಅನೇಕ ಅಮಾನುಷಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಬಲ್ಲಳು (ಕಲಾಧ. ೧೧೮). [ಅಮಾನುಷ + ಕಾರ್ಯ]

ಅಮಾನುಷಕೃತ್ಯ (ನಾ). ಕ್ರೂರವಾದ ಕೆಲಸ; ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ಕೆಲಸ. [ಅಮಾನುಷ + ಕೃತ್ಯ]

ಅಮಾನುಷಖೇಳ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಿಲ್ಲದ, ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ ಲೀಲೆಯುಳ್ಳವನು: ದಾರಕಮಲ್ಲನೆಲ್ಲಿದನಮಾನುಷಖೇಳನದೆಲ್ಲಿದಂ . . . ಅಬ್ಜಲೋಚನಂ (ಜಗವಿ. ೩–೯೦). [ಅಮಾನುಷ + ಖೇಳ (= ಖೇಲ)]

ಅಮಾನುಷಚರಿತ್ರ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಅಶಕ್ಯವಾದ ನಡವಳಿಕೆ: ಕೃಷ್ಣನಱ್ತಿಯ ಕೂಸಾಟದೆ ಕಿೞ್ತಮಾನುಷಚರಿತ್ರಂ ನೋೞ್ಪಗೋಪಾಲರೊಳ್ ಭಯಮಂ ಮಾಡದೆ (ಜಗವಿ. ೩–೩೮). [ಅಮಾನುಷ + ಚರಿತ್ರ]

ಅಮಾನುಷಿ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರದ ಹೆಣ್ಣುಜೀವ: ಕಲಿಸದೆ ಬರ್ಪುದು ಕೌಶಲಮಿಳೆಯೊಳಮಾನುಷಿಗಮರಿದ ಪೆಣ್ಗಳ ಮಾತೇಂ (ಶಾಕುಂತ. ೭೦–೧೨೨). [< ಸಂ. ಅಮಾನುಷೀ]

ಅಮಾನ್ಯ (ನಾ). ೧. ಗೌರವಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಲ್ಲದವನು; ಮರ್ಯಾದೆಗೆ ಪಾತ್ರವಲ್ಲದವನು: ಉತ್ತಮದ ಕವಿತೆಯನಮಾನ್ಯರ್ಗಿತ್ತು ಪೆಂಪಂ ಗುಂಪನುೞಿ ನೀಗುತ್ತ ಭವನಂ ಹೊಗಳದಳಿವರನೇನನೆಣಿಸುವೆನು (ಬಸವು. ೧–೩೬) ೨. ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗದಿರುವುದು; ಅಗೌರವ: ಅರಿಗಳತಿ ಹೆಚ್ಚಿದರು ಮೈಮಱೆದಿರಲು ಧರಣಿಗಮಾನ್ಯವಹುದಿನ್ನುರವಣಿಸಬೇಕೆಂದು ದುರ್ಯೋಧನನು ಚಿಂತಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧–೧೬). [ಸಂ.]

ಅಮಾಯಕ (ನಾ). ಮಾಯೆಗೆ ಒಳಗಾಗದವನು: ವಿದ್ಯಾಧಿನಾಯಕಂ ತತಮತಿಸಹಾಯಕಂ ಸತತಾನಪಾಯಕಂ ಅಮಾಯಕಂ ಸಲಹುಗೆಮ್ಮಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೧–೯). [ಸಂ.]

ಅಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಮಾರ್ಗವಲ್ಲದಿರುವುದು; ತಪ್ಪುದಾರಿ: ಆದರ್ಶದ ಮುಂದೆ ಅಮಾರ್ಗವನ್ನು ಕಂಡರೆ ಅವನಿಗೆ ಮೈ ಉರಿಯೇಳುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಬಂಕಿಮ. ೧೫೪). ೩. ತಪ್ಪುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವನು (ದಕ. ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅಮಾರ್ಜನೀಯ (ಗು). ತೊಳೆಯಲಾಗದ; ಒರಸಲಾಗದ: ನಿಮ್ಮ ದೇಶಕ್ಕೆ ಇದೊಂದು ಅಮಾರ್ಜನೀಯವೆನಿಸಿದ ಲಜ್ಜಾಕರವಾದ ಕಳಂಕವೇ ಸರಿ (ಪಿಶಾಪ. ೧೫೫). [ಸಂ.]

ಅಮಾವಸೆ 'ಅಮವಾಸೆ' ನೋ.

ಅಮಾವಸ್ಯೆ (ನಾ). = ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ: ನವಮಿ ಪಾಡ್ಯ ಚತುರ್ಥಿ ಪೌರ್ಣಮಿಯು ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ (ಗಗತಾ. ೪–೬೭). [< ಸಂ. ಅಮಾವಸ್ಯಾ]

ಅಮಾವಾಸಿ 'ಅಮವಾಸೆ' ನೋ.

ಅಮಾವಾಸೆ 'ಅಮವಾಸೆ' ನೋ.

ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ (ನಾ). ಚಾಂದ್ರಮಾನ ತಿಂಗಳ ಕಡೆಯ ದಿನ; ಸೂರ್ಯನಿಗೂ ಚಂದ್ರನಿಗೂ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ನಡುವೆ ಭೂಮಿ ಬಂದು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನು ಕಾಣದ ದಿನ: ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ದಿನ ಚಂದ್ರನಿರುವುದೇ ಇಲ್ಲ (ಕಿಂಕಥೆ. ೧೧). [< ಸಂ. ಅಮಾವಾಸ್ಯಾ]

ಅಮಾಸಿ 'ಅಮವಾಸೆ' ನೋ.

ಅಮಾಸೆ 'ಅಮವಾಸೆ' ನೋ.

ಅಮಿಕು 'ಅಮುಂಕು' ನೋ.

ಅಮಿತ (ಗು). ೧. ಮಿತವಲ್ಲದ; ಅಳತೆಗೆ ಮಿಾರಿದ; ಬಹಳ: ಸುಲಲಿತ ಮಹಾಕಾಶವೆಂಬ ಬಯಲೊಳಮಿತ ತತ್ತ್ವಂಗಳೆಂಬ . . . ಚಪ್ಪರಂಗಳ ನಳವಡಿಸಿ (ಬಸವು. ೮–೩೭). (ನಾ). ೨. ಅಳತೆಗೆ ಸಿಕ್ಕದವನು: ಅಮಿತನಕ್ರಿಯನಹತನಭ್ರಮನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೫೯). [ಸಂ.]

ಅಮಿತಭಗ (ನಾ). ತುಂಬ ಭಾಗ್ಯಶಾಲಿ: ಅರ್ಯದರ್ಯವೃಷನ ಮಗನ್, ಶ್ರೀ ಕ್ಷಯಾರ್ಷನಮಿತಭಗನ್ (ಪಾರಶಿ. ೧–೧೨). [ಅಮಿತ + ಭಗ]

ಅಮಿತಾಭ (ಗು). ೧. (ಅತಿಯಾದ) ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ. (ನಾ). ೨. [ಬೌದ್ಧ] ಒಂದು ದೇವತೆ: ವೈರೋಚನ, ರತ್ನಸಂಭವ, ಅಮಿತಾಭ . . . ಈ ಐವರಿಗೂ . . . ಐವರು ಶಕ್ತಿ ದೇವತೆಗಳುಂಟು (ಕಶಾಅ. ೧೨೦). [ಸಂ.]

ಅಮಿತಾಯುಷ್ಯ (ನಾ). ದೀರ್ಘಾಯುಸ್ಸು: ಅಮಿತಾಯುಷ್ಯಂ ದೊರೆಕೊಂಡ ಮನುಜಂಗಖಿಳಮಂತ್ರ ದಿವ್ಯೌಷಧಿ ಸಿದ್ಧಿ (ಜಾತತಿ. ೮–೧೬). [ಅಮಿತ + ಆಯುಷ್ಯ]

ಅಮಿತಾಯುಸ್ಸು (ನಾ). = ಅಮಿತಾಯುಷ್ಯ. [ಅಮಿತ + ಆಯುಸ್ಸು]

ಅಮಿತಾಳಾಪ (ನಾ). ಮಿತವಲ್ಲದ ಮಾತು; ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗ: ಅಮಿತಾಳಾಪಂಗಳಿಂ ದೊಮ್ಮಳಿಸಿ ಕಿನಿಸಿ ಕೊಟ್ಟೊಳ್ಪ ತಾತ್ಪರ್ಯಮೇನ್ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೪೦). [ಅಮಿತ + ಆಳಾಪ (= ಆಲಾಪ)]

ಅಮಿತ್ರ (ನಾ). ಮಿತ್ರನಲ್ಲದವನು; ಹಗೆ; ಶತ್ರು: "ಅಭಿಯಾತಿಃ, ಅರಾತಿಃ, ಅಮಿತ್ರಃ . . . –ಈ ೨೪ ಹಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೫–೩೦). [ಸಂ.]

ಅಮಿದಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಮೃತವನ್ನು ಬಡಿಸು, —ಹಾಕು (?): ಅಷ್ಟವಿಂಶತಿನಿರಯಕೋಟಿ ನಿಕೃಷ್ಟಯಾತನೆಗಳಿಗೆ ಭೃತ್ಯನನಟ್ಟಿ ನೋಡುವುದಳುಕಿದರೆ ನಿಮ್ಮಡಿಯ ಶಿಶುವಹೆನೆ ಒಟ್ಟವಿಸಿ ಕಿಱುಕುಳಕೆ ರಾಜ್ಯದ ಪಟ್ಟವನು ಕಟ್ಟದಡೆ ಮರುಳಮಿದಿಟ್ಟ ಕಥೆಯಂತಿರಲಿ ನಿಮ್ಮಭಿಮತವೆ ಮತವೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೮–೨೦–೪). [ಅಮಿದು$_0$ (< ಅಮುದು) + ಇಡು$_1$]

ಅಮಿಲ್ 'ಅಮಲ್$_2$' ನೋ.

ಅಮಿಲ್ದಾರ 'ಅಮಲ್ದಾರ' ನೋ.

ಅಮಿಷ (ನಾ). ೧. ಮಾಂಸ. ೨. ಲೌಕಿಕಸುಖ; ವೈಭವ. ೩. ಚಲನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೪. ನಿಷ್ಕಪಟ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ. [ಸಂ.]

ಅಮಿಾಕ್ಷೆ (ನಾ). = ಆಮೀಕ್ಷೆ: "ಆಜ್ಯಮದಮೀಕ್ಷೆ [ಪಾಠಾಂ. ದಾಮೀಕ್ಷೆ] ಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೭–೧೩). [< ಸಂ. ಅಮಿಕ್ಷಾ, ಅಮಿಾಕ್ಷಾ]

ಅಮೀನ(ನಾ). ೧. ಕಂದಾಯ ವಸೂಲಿಮಾಡುವ ಸಣ್ಣ ಅಧಿಕಾರಿ: (Bailiff. ಇಂಕನಿ). ೨. ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನದ ಆಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ಜಾರಿ ಮಾಡುವ, ಸ್ವತ್ತನ್ನು ಜಫ್ತಿಮಾಡುವ, ತಕ್ಸೀರುದಾರನನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವನು: ತಗಾದೆ ನೋಟೀಸನ್ನು ಜಫ್ತಿ ನೋಟೀಸನ್ನು, ಅಮುಲ್‌ಜಾರಿ ನಡಸಲು ಭತ್ಯದ ಜವಾನನಿಗಾಗಲಿ, ಅಮೀನನಿಗಾಗಲಿ ವಹಿಸಿದಾಗ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೬೩); ಗುಮಾಸ್ತರು . . . ಅಮೀನರು, ಪೋಲೀಸಿನವರು— ಕೋರ್ಟು ಸುಸೂತ್ರವಾಗಿ ನಡೆಯಲು ಆಗತ್ಯವಾದ ಜನವೆಲ್ಲ ಅಲ್ಲಿದ್ದಿತು (ಇಣಿನೋ. ೧).
[← ಹಿಂ. ಅರ. ಮರಾ. ಅಮೀನ್]

ಅಮೀರ (ನಾ). ೧. ಹಣವಂತ; ಶ್ರೀಮಂತ: ಬದುಕಿದರೆ ಅಮೀರ ಕೆಟ್ಟರೆ ಫಕೀರ (ರೂಢಿ). ೨. ಸೇನಾಪತಿ; ಸರದಾರ.
[← ಹಿಂ. ಅರ. ಮರಾ. ಅಮೀರ್]

ಅಮೀಲ 'ಅಮಲ್ದಾ' ನೋ.

ಅಮುಂಕು, ಅಮಿಕು, ಅಮುಕು, ಅಮುಗು, ಅವುಂಕು, ಅವುಕು, ಔಂಕು, ಔಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅದುಮು; ಒತ್ತು; ಮೆಟ್ಟು; ಹಿಸುಕು: ಯಮುನಾನದೀ ತರಂಗಮನಮುಂಕಿ ವನಲತೆಯ ಮನೆಗಳಂ ಸೋಂಕಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೫೩). **ಅಮಿಕು**: ೧. (೬). **ಅಮುಕು**: ೧. "ಹಿಚುಕು, ಒತ್ತು" (ಜಾನಕೋ. ೧೩); ಕೈಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅಮುಕುತ್ತಾನೆ (ರಾಮಾನ. ೬೬). **ಅಮುಗು**: ೧. "ಹಿಚುಕು, ಒತ್ತು" (ಜಾನಕೋ. ೧೩). **ಅವುಂಕು**: ೧. ಆನೆ ರಿಪುಸೇನೆಗೆ ಸಾಲ್ವೆನವುಂಕಿ ಪೇಡಿ ಪಾಡಿ ಗಟ್ಟೆಜೀವೆಡೆಗೈಯ ಕೈಯುಗುರೆ ಸಾಲದೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೧; ಶೂದ್ರಕ). ಕಂಪನವುಂಕುತಿರ್ಪ ತೆಂಬೆಲರುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೧೨); ಕಾಲನವುಂಕಿ ಪತ್ತಿ ಪಿಡಿದೋವದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೪೧); ಆವುಂಕುವಂಗೆ ಜವನಂಕಿಸುವಂಗೆ ಸಿಡಿಲ್ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೩–೪೮; 1164); ನಿತ್ಯಬಿಂದುಗಳ್— ಅವುಂಕಿದಂ, ಕವುಂಕುಟ್ (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ); ದುಶ್ಚರಿತಂಗಳೊಳಾದ ಪಾಪದಿಂದೆನ್ನನವುಂಕಿ ಬಂದಲೆವ ದುಃಖಮಂ (ಜೀವಸಂ. ೩–೬); ಕೊನೆವೆರಳಿಂ ಬಲದ ಮೊಲೆದುದಿಯವುಂಕಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩–೧೩).
೨. [ಗಣಿತ] ಗುಣಿಸು: ಗುಣಿಸುವ ಭಾಷೆಗಳು ನೂಂಕು, ಅವುಂಕು, ಅಣೆ (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧). **ಅವುಕು**: ೧. ಹಿಳುಕನವುಕಿದ ತುದಿವೆರಳ ನಡುಗಳದ ಕಪ್ಪಿನ ನೊಸಲ ನಯನದ ಬಲುಭುಜನ ನೋಡಾತನಶ್ವತ್ಥಾಮ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೧೧); ರಕ್ಕಸರಾಯನೆತ್ತಿದನೊಡನೆ ಬೊಬ್ಬಿಜಿದವುಕಿದನು ಮೊಳಕಾಲಲಾ ಧನುವ (ತೊರರಾ. ೧–೧೫–೨೧); ಇಟ್ಟೆ ಬಾಕಿನೊಳಾಗ ತರಿದಿರಿದವುಕುತಟ್ಟಿದರು (ಕಂನವಿ. ೧೭–೩೪). ೩. ಆಲಿಂಗಿಸು; ತಬ್ಬು: ಸವಿಮಾತು ಸೊಬಗು ಸುರಿಯುವ ಯುವತಿಯನು ಅವುಕಿದವರಾರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೫೨). **ಔಂಕು**: ೧. ಕಳಿಂಗರಾಜ ಗಜಘಟೆಗಳನೌಂಕಿ ಸೊರ್ಕುತ್ತುಂ ಬರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೪೧ ವ); ಕುದುರೆಗಳುಂ ಆನೆಗಳುಂ ನೂಂಕಲೌಂಕಲುಂ ನಡೆವುವು (ಪಂಚತಂ. ೩೧–೧೧); ನಾಚಿದಳುಂಗುಟದ ಲೌಂಕುತ ಮಹೀತಳವ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೩೧–೨೧); ಮಿಾನ್ಪುಲಿಗನೌಂಕಿದಡಳುಕುವುದೆ ಮಕರೇಶ (ತೊರರಾ. ೩–೭–೪೧). **ಔಕು**: ೧. ಔಕುವುದು ಬಲುನಿದ್ರೆ ನಿದ್ರೆಯ ನೂಕುವನು ಕಣ್ಣೆವೆಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೨–೧೦); ಸವರಿದರು ಸವ್ಯಾಪಸವ್ಯದಲೌಕುವತಿಬಲರ (ತೊರರಾ. ೧–೧೧–೧೩).
[ದೇ ‖ ತಮಿ. ಅಮುಙ್ಕು, ಅಮುಕ್ಕು; ಮಲ. ಅಮುಕ್ಕು; ತುಳು. ಅಮುಪು, ಅವುಂಕು, ಅವುಂಪು]

ಅಮುಕು 'ಅಮುಂಕು' ನೋ.

ಅಮುಕ್ತ (ಗು). ೧. ಮುಕ್ತನಲ್ಲದ; ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದದ. (ನಾ). ೨. ಕಯ್ಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದೇ ಬಳಸಬೇಕಾದ ಕತ್ತಿ, ಬಾಕು ಮುಂತಾದ ಆಯುಧ: "ಸುರಿಗೆ ಮೊದಲಾದುದು ಕೆಯ್ಯಿಂ ಬಿಡಲ್ಬಾರದು ಅಮುಕ್ತಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೬–೩೦೮). [ಸಂ.]

ಅಮುಖ್ಯ (ಗು). ಮುಖ್ಯವಲ್ಲದ; ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಮುಖ್ಯಕರ್ಮ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಇರಬಹುದಾದ ಎರಡು ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯತೆ ಕಡಿಮೆಯಾದ ಎರಡನೆಯ ಕರ್ಮ. P ಕರ್ಮಣೀ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಈ ಕರ್ಮಪದವು ತಾನಿದ್ದಂತೆಯೇ ಉಳಿದು ಮುಖ್ಯ ಕರ್ಮಪದವು ಮಾತ್ರ ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತ್ಯಂತವಾಗುತ್ತದೆ. [ಅಮುಖ್ಯ + ಕರ್ಮ]

ಅಮುಖ್ಯತೆ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿರುವುದು: ಲಿಂಗತ್ರಯಕ್ಕೆ ತಮ್ಮೊಳ್ ಮುಖ್ಯತೆಯಮುಖ್ಯತೆಯುಮಿಲ್ಲ; ವಾಕ್ಯದ ಕಡೆಯೊಳಾವ ಲಿಂಗಮಿರ್ದೊಡದುವೆ ಮುಖ್ಯಮುಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೪೧ ವೃತ್ತಿ). [< ಸಂ. ಅಮುಖ್ಯತಾ]

ಅಮುಗು 'ಅಮುಂಕು' ನೋ.

ಅಮುಚು 'ಅಮರ್ಚು' ನೋ.

ಅಮುದ (ನಾ). ಅಸಂತೋಷ: ಈಶಭಕ್ತರ ವಿದಿತ ಕರುಣಾಕರುಣದಿಂದ ಜಹರಿಮುಖಾಮರರು ಮುದದೊಳಮುದದೊಳಿರ್ಪರೆಂದೊಡೆ (ಬಸವು. ೪–೪೫). [ಸಂ.]

ಅಮುದು 'ಅಮುರ್ದು' ನೋ.

ಅಮುಷ್ಯಾಯಣ (ನಾ). ಆಚಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಉತ್ತಮ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಕುಲೀನ: "ಆಚಾರಪ್ರಸಿದ್ಧನಪ್ಪಂಗೆ ಪುಟ್ಟಿದ ಮಗನಮುಷ್ಯಾಯಣಾಖ್ಯನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೪–೩).
[< ಸಂ. ಅಮುಷ್ಯಾಯಣ]

ಅಮೂಢ(ಗು). ಮೂಢನಲ್ಲದ. 'ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿತ್ವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನದ ಎಂಟು ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಜೈನಧರ್ಮವಲ್ಲದ ಇತರ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವ ದೃಷ್ಟಿ. 'ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿತ್ವ' ಪರಾ.
[ಅಮೂಢ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ] 'ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿ'ಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು: ಕುಹೇತು ದೃಷ್ಟಾಂತರಂಗಳಿಂ ದುರ್ನಯಂಗಳು ತತ್ತ್ವಭಾಸಂಗಳಾಗಿರ್ದಡಂ ಮೋಹಿಸದಿರ್ಪುದು ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿತ್ವಂ (ಚಾವುಂಉ. ೨೬೧). [ಸಂ.]

ಅಮೂರ್ತ (ಗು). ೧. ರೂಪವಿಲ್ಲದ; ಆಕಾರರಹಿತನಾದ: ಲೋಕೈಕಪೂಜ್ಯರ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಮೂರ್ತರ್ . . . ಸಿದ್ಧರನಂತರ್ ದಯೆಗೆಯ್ವರಕ್ಕೆಮಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೨). (ನಾ). ೨. ನಿರಾಕಾರ. [ಸಂ.]

ಅಮೂರ್ತರೂಪ (ನಾ). ಆಕಾರವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ನಿರಾಕಾರವಾದ ಸ್ವರೂಪ: ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕಶ್ರುತಿಯು ಪರಮಶಿವನ ಮೂರ್ತ, ಅಮೂರ್ತ ರೂಪಗಳೆರಡನ್ನೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೨೩).
[ಅಮೂರ್ತ + ರೂಪ]

ಅಮೂಲ (ನಾ). ೧. ಮೂಲವಿಲ್ಲದುದು. ೨. ಆಧಾರವಿಲ್ಲದುದು. [ಸಂ.]

ಅಮೂಲ್ಯ (ಗು). ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲದ; ಬೆಲೆಯಿಷ್ಟೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದ: ಕುಟುಂಬ ಜೀವನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಅಮೂಲ್ಯವೂ ಉಚಿತವೂ ಆದ ಶಿಕ್ಷಣ (ಶಿಕ್ಷದ. ೬೦). [ಸಂ.]

ಅಮೂಲ್ಯತ್ವ (ನಾ). ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಬೆಲೆಯಿಷ್ಟೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದ ಸ್ಥಿತಿ: ಆಂ ಪೇೞ್ದ ಚಂದ್ರಪ್ರಭೋದಯ ವಿಸ್ತಾರಿಯೆನಿಪ್ಪ ಕಾವ್ಯಮಿದಮೂಲ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾಗದೇ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೬೫). [ಸಂ.]

ಅಮೃಣಾಲ, ಅಮೃಣಾಳ (ನಾ). "ಲಾಮಂಚದ ಬೇರು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). **ಅಮೃಣಾಳ** (ಅಮರ). [ಸಂ.]

ಅಮೃಣಾಳ 'ಅಮೃಣಾಲ' ನೋ.

ಅಮೃತ (ಗು). **೧.** ಸತ್ತಿಲ್ಲದ. **೨.** ಸಾವಿಲ್ಲದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ: ಜೀವನುಂ ಮೃತ ದುಃಖಿ ಅಮೃತಂ ದೇವನಾ ಜೀವನುಮುಶುದ್ಧನು ದೇವ ನತಿಶುದ್ಧನು (ಬಸವು. ೫೧-೨೯). (ನಾ). **೩.** ದೇವತೆ. **೪.** ಮೋಕ್ಷ. **೫.** ದೇವತೆಗಳ ಆಹಾರ; ಸುಧೆ: ಪರಮಾಣು ಮಾತ್ರಮುಮೃತದ ಪರಿಸೇವನೆ ಘಟಿಸಲಮರದೇನಮರತ್ವಂ (ಪುಷ್ಪಪು.೧-೪೪); ಪರಮಾತ್ಮನು ಕೃಪೆಮಾಡಿದರೆ ವಿಷವು ಅಮೃತವಾಗುತ್ತದೆ (ಕಂಬಹು. ೨೧). **೬.** ವಿಷ ನಿವಾರಕವಾದ ಔಷಧ. **೭.** ಅನ್ನ; ಆಹಾರ. **೮.** ನೀರು. **೯.** ಹಾಲು. **೧೦.** ತುಪ್ಪ. **೧೧.** ಸಮುದ್ರ. **೧೨.** ಚಿನ್ನ. **೧೩.** ಪಾದರಸ. **೧೪.** ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣ. **೧೫.** ಬೇಡದಿರುವ ಭಿಕ್ಷೆ: "ಬೇಡುವುದು ಮೃತಜೀವನ, ಬೇಡದಿರುವುದು ಅಮೃತವು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). **೧೬.** "ಯಜ್ಞಶೇಷ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). **೧೭.** ಸೂರ್ಯ ಕಿರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದರ ಹೆಸರು. **೧೮.** ಚಂದ್ರ. **೧೯.** ವಾರಾಹಿಕಂದ. **೨೦.** ಅಮೃತಬಳ್ಳಿ. **೨೧.** ನೆಲ್ಲಿಗಿಡ: ಅರಿಷ್ಟಾಮೃತಾಗ್ನಿಮುಖಿ ಗಳ್ಕೆಱಗುಂ (ಹಮ್ಮಿರ. ೪-೭೦). **೨೨.** ಅಳಲೆಕಾಯಿ. **೨೩.** ತಲೆ ಕೂದಲು. **೨೪.** ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣ. **೨೫.** ಧನ್ವಂತರಿ. **೨೬.** ಕಾಡ ಹೆಸರು ಗಿಡ. **೨೭.** ವಿಷ್ಣು. **೨೮.** ಶಿವ. **೨೯.** ಇಂದ್ರ. **೩೦.** ಆತ್ಮ. **೩೧.** ಪ್ರಜಾಪತಿ. **೩೨.** ವಿಷ; ವತ್ಸನಾಭ. **೩೩.** ಪರಬ್ರಹ್ಮ. **೩೪.** ನಾಲ್ಕು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆ. **೩೫.** ಯೋಗ್ಯ. **೩೬.** ಕುಮುದ. **೩೭.** ಆನೆ. **೩೮.** ಕುಚ. **೩೯.** ಮುನಿ. **೪೦.** ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾನಕ: "ಅಪವರ್ಗಂ ನಿಶ್ರೇಯಸಮಪುನರ್ಭವಮಮೃತಮಕ್ಷರಂ ಮೋಕ್ಷಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೧-೧೯); "ಜಲರೋಮ ಸಮುದ್ರಾಧ್ವರ ಬಿಳಿ ಯೋಗ್ಯಮಶೇಷ ಗುಣಗಳಮೃತಂ ಕಿರಣಂ ಸಲೆ ಮುಕ್ತಿಗಳೆಂಬಿವು ಜಗ ದೊಳು ದಶನಾಮಂಗಳಮೃತಶಬ್ದಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೩೩); "ವಾರಿ ಶಿರೋರುಹಾಂಬುನಿಧಿ ಯೋಗ್ಯಮಶೇಷ ಗುಣಾಧ್ವರಂ ಸುರಾಹಾರಮರೀಚಿ ಮುಕ್ತಿ ಸಿತಮಿಂದುವಿನಲ್ಲಮೃತಾಭಿಧಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೫). [ಸಂ.]

ಅಮೃತಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅಮೃತವನ್ನು ಹೊಂದು, —ಪಡೆ: ತಡೆಯದೆ ಮುದದಿಂದಮೃತಂಬಡೆದುಮುಣಲ್ಪಡೆಯರೆಂಬ ನಾಣ್ನುಡಿಯೆನ್ನೊಳ್ ದೃಢಮಾದುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೫೪). [ಅಮೃತ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಮೃತಕರ (ನಾ). **೧.** ಅಮೃತಮಯವಾದ ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ: ಪೊಳೆವಮೃತಕರನ ಕಿರಣದ ಬೆಳವಿಗೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೬೯). **೨.** ವೈದ್ಯ. **೩.** ವಾಸುಕಿ. **೪.** ಅಸುರ. **೫.** ದೇವತೆ. **೬.** ಶಿವ. **೭.** ಸಮುದ್ರ: "ಪಾವಸುರಂ ಶಶಿವೈದ್ಯನು ದೇವತೆಗಳು ಶಿವ ಸಮುದ್ರ ವೇಳಮೃತಕರಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೭೭); "ಹಿಮಕರ ವೈದ್ಯ ವಾಸುಕಿ ಸುರಾ ಸುರರಂಬುಧಿ ಕೃತ್ತಿವಾಸನುಂ ಅಮೃತಕರಾಭಿಧಾನ" (ನಾನಾರ. ೩೬). [ಅಮೃತ + ಕರ$_4$]

ಅಮೃತಕರ ಶಿಲೆ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆ; ಅಮೃತ ಶಿಲೆ: ಕರುಮಾಡಂ ಕಣ್ಗೆವಂದತ್ತಮೃತಕರ ಶಿಲಾನಿರ್ಮಿತಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೧೩೪). [ಅಮೃತಕರ + ಶಿಲೆ]

ಅಮೃತಕಲಶ, ಅಮೃತಕಳಶ (ನಾ). ಅಮೃತದ ಪಾತ್ರೆ: ಗರುಡನು ಅಮೃತಕಲಶವನ್ನು ಒಯ್ಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಒಂದು ಬಿಂದುವು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದು ವಿಷ್ಣು ಸಾಗರವಾಯಿತು (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೨೦). **ಅಮೃತಕಳಶ:** ಮೇಲಿರುವ ಛತ್ರಾಕಾರದ ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಅಮೃತಕಳಶ ಮತ್ತು ಶಲಾಕೆ ... ಇರುತ್ತವೆ (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೧೬). [ಅಮೃತ + ಕಲಶ]

ಅಮೃತಕಲ್ಪ (ನಾ). **೧.** ಅಮೃತಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದುದು; ಅಮೃತ ಸದೃಶವಾದುದು. **೨.** ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲೇಹ್ಯ: ಚಕ್ರೇಶ್ವರಂ... ಅಮೃತವೆಂಬ ಪಾನದಿಂದಂ ಅಮೃತಕಲ್ಪಮೆಂಬ ಲೇಹ್ಯದಿಂದಂ... ನೆಱೆದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೪೪ ವ). [ಅಮೃತ + ಕಲ್ಪ]

ಅಮೃತ ಕಳಶ 'ಅಮೃತಕಲಶ' ನೋ.

ಅಮೃತ ಕಿರಣ (ನಾ). ಚಂದ್ರ: ಶ್ರೀಮಚ್ಚಳುಕ್ಯವಂಶವ್ಯೋಮಾಮೃತ ಕಿರಣನೆನಿಪ ಕಾಂತಿಯನೊಳಕೊಂಡೀ... ಯುದ್ಧಮಲ್ಲಂ ನೆಗಟ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೫). [ಅಮೃತ + ಕಿರಣ]

ಅಮೃತಕುಂಭ (ನಾ). = ಅಮೃತಕಲಶ. [ಅಮೃತ + ಕುಂಭ]

ಅಮೃತಗಣ (ನಾ). [ಛಂದ] ಜಗಣ ಹೊರತಾಗಿ ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕು ಮಾತ್ರೆಯ ಗಣಗಳು: ತಾಳಮಾನ ಸರಿಸವನಱಿಯೆ ಓಜೆ ಬಜಾವ ಣೆಯ ಲೆಕ್ಕವನಱಿಯೆ ಅಮೃತಗಣ ದೇವಗಣವನಱಿಯೆ (ಬಸವ. ೪೯೪). [ಅಮೃತ + ಗಣ]

ಅಮೃತಗರ್ಭ (ನಾ). **೧.** ಅಮೃತವನ್ನುಳ್ಳುದು. **೨.** ಒಂದು ಬಗೆಯ ತುಪ್ಪ: ಅಮೃತಗರ್ಭಂಗಳೆಂಬ ಸದ್ಯೋಘೃತಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೩ ವ). [ಅಮೃತ + ಗರ್ಭ]

ಅಮೃತಗಳಿಗೆ (ನಾ). ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ವೇಳೆ; ಒಳ್ಳೆಯ ಗಳಿಗೆ: ಅದು ಪ್ರಕಟವಾದ ಗಳಿಗೆ ಅಮೃತಗಳಿಗೆ; ಅದನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಹಸ್ತ ಅಮೃತಹಸ್ತ (ಹೊಂಗಳು. V, ಮು). [ಅಮೃತ + ಗಳಿಗೆ (< ಗಟಿಗೆ)]

ಅಮೃತಗಿರಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಬೆಟ್ಟ; ಮೇರುಪರ್ವತ: ಅಮೃತ ಗಿರಿಯ ಮೇಲೆ ಅಮರ ಸಮೂಹವು ಸಮ[ನೋ] ಗಮನದ ಸಕಲ ಸನ್ನಹಿತನು (ಶಿವಗೀ. ೫೩-೨೫೩). [ಅಮೃತ + ಗಿರಿ$_1$]

ಅಮೃತಗೋಪುರ (ನಾ). ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಗೋಪುರ: ನಿಮ್ಮ ದೀಪ್ಯ ದ್ಯವೀ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಮೃತಗೋಪುರಕೇರ್ವವೋಲ್! (ಶ್ರೀರಾಮಾ. IV). [ಅಮೃತ + ಗೋಪುರ]

ಅಮೃತಜಲಧಿ (ನಾ). ಅಮೃತ ಸಮುದ್ರ; ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ; ಹಾಲಿನ ಕಡಲು: ಅನ್ನೆಗಮುತ್ತಲಮೃತಜಲಧಿ ವೇಳೆಯಿಂ ಪೊಱಮಡುವ ಶೇಷ ನಂತೆ ಚಂದ್ರಕಾಂತದಮಂದುರದಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮-೧೪೪). [ಅಮೃತ + ಜಲಧಿ]

ಅಮೃತತತ್ತ್ವ (ನಾ). ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ತತ್ತ್ವ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸತ್ಯ: ಈ ಅಮೃತ ತತ್ತ್ವವೇ ಈಗ ನರಹರಿಯು ಕಂಡ ಚಿರಂತನ ಸತ್ಯವಾಯಿತು (ಸಮಜೀ. ೯೩೦). [ಅಮೃತ + ತತ್ತ್ವ]

ಅಮೃತತೀರ್ಥ (ನಾ). ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ತೀರ್ಥ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥ: ಎಲೆ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರಮೇ ಅಮೃತತೀರ್ಥಂಗಳೇ ಆರ್ಯ ನಗರಂಗಳೇ, ಸ್ವರ್ಗಂಗಳೇ, ದಿವ್ಯಜನಮೇ ಮನಮೇ... ಪುಡಿ ಯೊಳಗೆ ಪುಡಿಯ ಪುಡಿಯಾದೆನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೯-೪). [ಅಮೃತ + ತೀರ್ಥ]

ಅಮೃತತ್ವ (ನಾ). ನಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸಾವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಮನುಜನಸುವಮೃತತ್ವವಂ ಪಡೆದನುವಹುದು (ಬಸವು. ೪೨-೬೩). [ಸಂ.]

ಅಮೃತದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಕಾಣುವ ದೃಷ್ಟಿ: ಆ ಅಮೃತದೃಷ್ಟಿಯಲಿ ದಿವ್ಯ – ಸೃಷ್ಟಿಯಲಿ ನೆರೆದು ತೆರೆದು ನೋಡು (ಹೃದಸ. ೩-೧೨). [ಅಮೃತ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಅಮೃತದ್ಯುತಿ (ನಾ). = ಅಮೃತ ಕಿರಣ: ಅಮೃತದ್ಯುತಿಬಿಂಬಮೋ ಪೇಟಿನೆ ಮೆಱೆದುದು... ಮುಖಂ ನರೇಂದ್ರಾತ್ಮಜನಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೬೨). [ಅಮೃತ + ದ್ಯುತಿ]

ಅಮೃತದ್ರವ (ನಾ). ಅಮೃತದ ದ್ರವ: ನವ ಶಶಿಕಳೆಗಳನಮೃತದ್ರವಂ ಗಳೊಳ್ ತೀವಿ ತೀವಿ ನಿಜಿಸಿದರೆನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬೨).
[ಅಮೃತ + ದ್ರವ]

ಅಮೃತಪಡಿ (ನಾ). ದೇವರಿಗೆ ಇಡುವ ನೈವೇದ್ಯ: ಇ ಕ್ಷೇತ್ರದೊಳಗೆ ಶ್ರೀಹಿಡಿಂಬೇಶ್ವರ ದೇವರ ಅಮೃತಪಡಿಗೆ ಗದ್ದೆ ಕೊಳಗ ಹತ್ತು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೧೨-೨೬; 1286); ಮಠಕೆ ಶಾಂತಿಗೆ ನಡವ ಅಕ್ಕಿಗದೆ ಅಮ್ರು[ಮೃ]ತಪಡಿಗೆ ನಡವ ಅಕ್ಕಿಯ ನ ೞ ದ ವ ರು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೭೦-೬೦; 1482); ಶ್ರೀ ವಿಠಲದೇವರ ಅಮ್ರು[ಮೃ]ತಪಡಿ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೭೫-೨; 1561); ದೇವಸ್ಥಾನ ಕ್ಕೆ ಅಮೃತಪಡಿ ನಂದಾದೀಪ್ತಿ ಮುಂತಾದ ದೇವತಾವೆಚ್ಚಕ್ಕೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨-೮೨; 1641).
[ಅಮೃತ + ಪಡಿ$_1$]

ಅಮೃತಪದ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಪದವಿ; ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸ್ಥಾನ: ಬೇಗಮೆಂದರ್ ನಾಗಶ್ರೀಕನ್ನೆಯಂ ಚೆನ್ನೆಯನಮೃತಪದಾಸನ್ನೆಯಂ ವರ್ಣ್ನಿನಾಥರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೪೮). [ಅಮೃತ + ಪದ$_2$]

ಅಮೃತಪಯೋಧಿ (ನಾ). = ಅಮೃತಜಳಧಿ: ಅಮೃತಪಯೋಧಿ ಮಂಥನದೆ ಪುಟ್ಟಿದೆಂ . . . ಅಂ ಕಮಲೆಯೆಂ (ಗದಾಯು. ೯-೪).
[ಅಮೃತ + ಪಯೋಧಿ]

ಅಮೃತಪಿಂಡ (ನಾ). ಅಮೃತದ ಉಂಡೆ: ಪರಮ ಸುಖಾಮೃತಪಿಂಡದ ದೊರೆ ಮೂಱು ಮೊಱಂ ಶರೀರಮಾಗಿಪ್ಪ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೧೫).
[ಅಮೃತ + ಪಿಂಡ]

ಅಮೃತಫಲ, ಅಮೃತಫಳ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಫಲ; ತುಂಬ ರುಚಿಕರವಾದ ಹಣ್ಣು. ೨. ಮೋಕ್ಷದ ಹಣ್ಣು: ಮರಣವೃಕ್ಷದೊಳಮೃತಫಲದಂತೆ ತೂಗುತಿರೆ (ಗೊಲ್ಲೂಥಾ. ೧೨-೧). ೩. ರಾಮಫಲ (ಮೈಔಗಿ. ೬-೧೬೩]. **ಅಮೃತಫಳ:** ೨. ಕಂಡವರ ಕಣ್ಣಮಣಿ ಎತ್ತಿದರ ಹಸ್ತದಮೃತಫಳಂ ಮುಟ್ಟಿದರ ಮೆಯ್ಯ ಪುಳಕಂ (ನಂಬಿರ. ೨-೨). [ಅಮೃತ + ಫಲ]

ಅಮೃತಫಳ 'ಅಮೃತಫಲ' ನೋ.

ಅಮೃತಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಅಮರದ ಬಳ್ಳಿ; ಕೋಡಬಸಳೆ.
[ಸಂ. ಅಮೃತವಲ್ಲೀ]

ಅಮೃತಭಕ್ಷ್ಯ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತಸಮಾನವಾದ ಭಕ್ಷ್ಯ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ: ಅಮೃತಭಕ್ಷ್ಯಂಗಳೆಂಬ ರುಚಿಭಕ್ಷ್ಯಂಗಳಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೮೪ ವ). [ಅಮೃತ + ಭಕ್ಷ್ಯ]

ಅಮೃತಭವ (ಗು). ೧. ಅಮೃತ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ; ಹಾಲಿನ ಕಡಲಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಅಮೃತ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ವನು; ಚಂದ್ರ: ಅಮೃತಭವಂ ಶಿಶಿರಕರಂ ಕಮಳಂ ಜಗದೇಕಪಾವ ನೀಯಶ್ರೀಕಂ ಸಮನವಜಿೊಳ್ ನಿನ್ನ ಮೊಗಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೭೪).
[ಸಂ.]

ಅಮೃತಮಥನ (ನಾ). ಅಮೃತಕ್ಕಾಗಿ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಕಡೆಯುವುದು; ಹಾಲಿನ ಕಡಲನ್ನು ಕಡೆಯುವುದು: ಸುರರುಂ ದೈತ್ಯಾಳಿಯುಂ ಮಾಳ್ಪಮೃತಮಥನದೊಳ್ (ನಂಬಿರ. ೧-೧).
[ಅಮೃತ + ಮಥನ]

ಅಮೃತಮಯೂಖ (ನಾ). = ಅಮೃತಕಿರಣ: ರೋಗಂ ಸಮನಿಸುಗುಂ ಮನುಜಂಗಮೃತಮಯೂಖಾಪತ್ಯ ದಶೆಯೊಳ್ (ಜಾತತಿ.೯-೨೪).
[ಅಮೃತ + ಮಯೂಖ]

ಅಮೃತಮರೀಚಿ (ನಾ). = ಅಮೃತ ಕಿರಣ: ಅಮೃತಮರೀಚಿಯಿಲ್ಲ ದಂಬರಚಕ್ರಂ. . . ರಂಜಿಕುಮೇ (ಜಗವಿ. ೨-೬೬). [ಅಮೃತ + ಮರೀಚಿ]

ಅಮೃತಮಹಲ್ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮವಾದ ಒಂದು ತಳಿಯ ಹಸುಗಳ ಜಾತಿ. ೨. ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಅರಣ್ಯಪಶುಗಳ ಮಂದೆ; ಸರ್ಕಾರವು ಪೋಷಿಸುತ್ತಿರುವ ಕಾಡಹಸುಗಳ ಗುಂಪು. ೩. ಮೈಸೂರು ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಾಖೆ.
ಅಮೃತಮಹಲ್‌ಕಚೇರಿ = ಅಮೃತಮಹಲ್ ವಿಭಾಗದ ಕಚೇರಿ; ಅರಣ್ಯ ಪಶುಗಳ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಾನ: ಅಂಚೆ ಅಮೃತಮಹಲ್ ಕಚೇರಿಬಕ್ಷಿ ತಿಪ್ಪಯ್ಯ (ಎಕ. XIV, ಚಾಮರಾ. ೨೪೦-೧; 1868). [ಅಮೃತ + ಮಹಲ್]

ಅಮೃತರಸಾಯನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾನಕ: ಅಮೃತರಸಾಯನಮೆಂಬ ಪಾನಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೩ವ). [ಅಮೃತ + ರಸಾಯನ]

ಅಮೃತರೇಖೆ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಹಸ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಗೆರೆ.
[ಅಮೃತ + ರೇಖೆ]

ಅಮೃತಲೋಕ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಲೋಕ: ತ್ರಿಶರೀರಂಗಳೆಂಬ ಸೆಜಿಮನೆಗಳ ಸುಟ್ಟು ವಶಮಾಡಿಕೊಂಡೆಂಟು ಗುಣವಾ ವಶವಲ್ಲದ ಮೃತಲೋಕವನೊಂದೆ ಸಮಯದೊಳಶರೀರಾತ್ಮನೆಯ್ದುವನು (ಭರಚ. ೬೮-೮೯). [ಅಮೃತ + ಲೋಕ]

ಅಮೃತವರ್ಷ (ನಾ). ಅಮೃತದ ಮಳೆ: ಶ್ರೀ ಧರ್ಮಾಮೃತ ವರ್ಷ ಮನೀ ಧಾತ್ರೀತಳದ ಭವ್ಯ ಸಸ್ಯಕಮವ್ಯಾಬಾಧಂ ಕಜಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧). [ಅಮೃತ + ವರ್ಷ]

ಅಮೃತವಲ್ಲಿ, ಅಮೃತವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಅಮರದ ಬಳ್ಳಿ ಗಿಡ; ಕೋಡಬಸಳೆಹಂಬು. **ಅಮೃತವಳ್ಳಿ:** ಮಂಜಿಷ್ಠೆಯಳ್ಳು ಅಮೃತವಳ್ಳಿಯಲೆಗಳು . . . ಇವುಗಳಂ ಅರದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೩೬-೧).
[ಸಂ. ಅಮೃತವಲ್ಲೀ]

ಅಮೃತವಳ್ಳಿ 'ಅಮೃತವಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಅಮೃತವಾಕ್ಯ (ನಾ). ಅಮೃತದಂತೆ ಇಂಪಾದ ಮಾತು; ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ವಾಕ್ಯ: ಅಮೃತವಾಕ್ಯದಿಂದಂ ನುಡಿದನಾಚಾರ್ಯನು (ವೀಶೈಪು. ೨-೮-೧೧). [ಅಮೃತ + ವಾಕ್ಯ]

ಅಮೃತವಾಣಿ (ನಾ). ರಸಮಯವಾದ ಮಾತು; ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ಮಾತು: ವಚನಕಾರ್ತಿಯರು ತಮ್ಮ ಅನುಭವದ ಅಮೃತ ವಾಣಿಯನ್ನು ಬಿತ್ತರಿಸಿದರು (ಕರ್ಣಾಕ. ೧೧೫). [ಅಮೃತ + ವಾಣಿ]

ಅಮೃತವಾರ್ಧಿ (ನಾ). = ಅಮೃತಜಳಧಿ: ಮೇರೆದಪ್ಪಿದ ರತಾಮೃತ ವಾರ್ಧಿಯನೀಸಿ ಮೂಡುತುಂ ಮುಱುಗುತುಮಿರ್ಪರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೨೦). [ಅಮೃತ + ವಾರ್ಧಿ]

ಅಮೃತವಿಗ್ರಹ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು; ಸುಂದರವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು: ಹಿಮಕಿರಣಶಕಲಾಭರಣನಜನಮ್ರು[ಪಾಠಾಂ. ಮಿ]ತ ವಿಗ್ರಹನು (ಬಸಪು. ೨೬-೪೫). [ಅಮೃತ + ವಿಗ್ರಹ]

ಅಮೃತವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). = ಅಮೃತವರ್ಷ: ಕುಸುಮಾನಿಗೆ ಅಮೃತವೃಷ್ಟಿಯಾದಷ್ಟು ಆನಂದವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಸಮುಜೀ. ೧೧೧೯). [ಅಮೃತ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಅಮೃತಶಿಲೆ (ನಾ). ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಲ್ಲು; ಚಂದ್ರಕಾಂತಶಿಲೆ; (ಉಕ) ಸಂಗಮವರಿ ಕಲ್ಲು: ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ. . .ಸಿಮೆಂಟ್ ನೆಲ, ಮಣ್ಣಿನನೆಲ, ಐಶ್ವರ್ಯವಂತರು ನೆಲಕ್ಕೆ ಅಮೃತ ಶಿಲೆಯನ್ನು ಹಾಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು (ಗೃಹವಿ. ೧೬೧). [ಅಮೃತ + ಶಿಲೆ]

ಅಮೃತಸಂಧಿ (ನಾ). ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಮತ್ತು ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಅವಕಾಶ; ಮಂಗಳಕರವಾದ ಸಮಯ: ಎಂಥ ವಿಷವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಅಮೃತಸಂಧಿಯನ್ನು ಹುಡುಕಿರುವೆನೆಂಬುದು ನರಹರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು (ಸಮುಜೀ. ೨೫೫). [ಅಮೃತ + ಸಂಧಿ]

ಅಮೃತಸಾನ್ನಾಯ್ಯ (ನಾ). ರುಚಿಕರವೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವೂ ಆದ ಹವಿಸ್ಸು; ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಹವಿಸ್ಸು: ಅಮೃತಸಾನ್ನಾಯ್ಯಾಜ್ಯದಿಂ ಗಂಧತೋಯದಿ ನಾಪ್ತಾಂಘ್ರಿಯನಾದದುರ್ಚಿಸಿದರಾ ಶ್ರೀದೇವನುಂ ದೇವಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೩೭). [ಅಮೃತ + ಸಾನ್ನಾಯ್ಯ]

ಅಮೃತಸಾರಜ (ನಾ). ಕಾಕಂಬಿ; ಸಕ್ಕರೆ ಪಾಕ. [ಸಂ.]

ಅಮೃತಸೇಚನೆ (ನಾ). ಅಮೃತವನ್ನು ಚಿಮುಕಿಸುವುದು: ಮಂಥರೆಯ ಮೃತ್ಯುವಿಗೆ ತಾನಮೃತಸೇಚನೆಯಾಯ್ತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩-೬೧೦). [ಸಂ. (ಅಮೃತ + ಸೇಚನ)]

ಅಮೃತಸೋದರ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತದ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ೨. ಉಚ್ಚೈಃಶ್ರವ. ೩. ಕುದುರೆ. ೪. ಮೊಲ (?). [ಅಮೃತ + ಸೋದರ]

ಅಮೃತಸ್ಯಂದಿ (ನಾ). ಅಮೃತವನ್ನು ಚೆಲ್ಲುವುದು, —ಹೊರಚೆಲ್ಲುವುದು: ಕರ್ಣಾಮೃತಸ್ಯಂದಿಗಳಪ್ಪ ನುಡಿಗಳಂ ನರೇಂದ್ರಂ ನುಡಿಯಲೊಡಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭-೭೭ ವ). [< ಸಂ. ಅಮೃತಸ್ಯಂದಿನ್]

ಅಮೃತಸ್ವರ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ದನಿ; ಮಧುರಧ್ವನಿ: ನಂಬಿಯಣ್ಣನ ಕೈವಿಡಿದು ಪರವೆಯರ ಪ್ರಾಣಮಂ ಪಿಡಿತಪ್ಪಂತೆ ನಡೆತಂದಮೃತಸ್ವರದಿಂ ತೆಗೆ ಕದವನೆನಲ್ (ನಂಬಿರ. ೧೬-೫೨). [ಅಮೃತ + ಸ್ವರ]

ಅಮೃತಹಸ್ತ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತವುಳ್ಳ ಕೈ. ೨. ಅಮೃತದಂತೆ ಹಿತವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕೈ: "ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತೆಗಳು"... ಪ್ರಕಟವಾದಗಳಿಗೆ ಅಮೃತಗಳಿಗೆ; ಅದನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಹಸ್ತ ಅಮೃತಹಸ್ತ (ಹೊಂಗಳು. v, ಮು). ೩. ಹಸ್ತ ಸಿದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು. ೪. ವೈದ್ಯ. [ಅಮೃತ + ಹಸ್ತ]

ಅಮೃತಾಂಜನ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತದಂತೆ ಹಿತವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಅಂಜನ, —ಕಾಡಿಗೆ: ಸತಿಯರ ಕಣ್ಣಮೃತಾಂಜನದೊಲು ಪಿತೃ[ತರ]ಗರ್ತಿ ಮುದಮೆಯ್ದಿಪನೊಡನೆ (ಅನಂಚ. ೭-೪೨). ೨. ಒಂದು ಲೇಪನ ದ್ರವ್ಯ: ಅಮೃತಾಂಜನದಿಂದ ತಲೆನೋವು ಹೋಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಮೃತ + ಅಂಜನ]

ಅಮೃತಾಂಧಸ (ನಾ). ದೇವತೆ: ಅಸಮಮಿತ್ರಾನ್ವಿತ ಸತ್ಯಜಿತು ವಸುಧೆಯೊಳು ಚಿತ್ರಸೇನನಮೃತಾಂಧಸರು ಗಾಯಕರೆಂದು ಕರೆಸುವರಾವಕಾಲದಲಿ (ಹಸಾರ. ೨೧-೪೨). [< ಸಂ. ಅಮೃತಾಂಧಸ್]

ಅಮೃತಾಂಶು (ನಾ). ೧. ಅಮೃತಕಿರಣ. ೨. ಚಂದ್ರ: ಕುರುಳ್ಮದೀಯಕೋಮಳೆಯ ಮುಖೇಂದುವಂ ಮಱಸಿದಂದಿನದೊಂದೊಳಲಿಂದಮಿಾಗಳಿಂತೆಳಸಿತಳಲ್ ಮುಗಿಲ್ ಮಱಸಿ ಭೋಂಕೆನೆ ಕಂಡಮೃತಾಂಶುಬಿಂಬಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೩೧). [ಅಮೃತ + ಅಂಶು]

ಅಮೃತಾಂಶುರಶ್ಮಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಿರಣ: ಅಮೃತಾಂಶುರಶ್ಮಿಗಳ ಕುಂಚಿಗೆಯಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೭೭). [ಅಮೃತಾಂಶು + ರಶ್ಮಿ]

ಅಮೃತಾಕರ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತಕ್ಕೆ ಆಕರವಾದುದು; ಅಮೃತದ ನೆಲೆ, —ಮೂಲ. ೨. ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ.

ಅಮೃತಾಕರಾವನಿ = ಅಮೃತಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಾದ ಭೂಮಿ: ಭೋರೆನೆ ಪಾಯ್ತರ್ಪ ರಸಪ್ರವಾಹಚಯಮಾವಾಳಂಗಳಂ ತೀವುತಿರ್ಪಿನಮಿರ್ದತ್ತಮೃತಾಕರಾವನಿಯವೊಲ್ ಪುಂಡ್ರೇಕ್ಷುವಾಟೀಕುಲಂ (ಜಗವಿ. ೨-೯). [ಸಂ.]

ಅಮೃತಾಕ್ಷರ (ನಾ). ಅಮೃತದಂತೆ ಇಂಪಾದ ಅಕ್ಷರ: ಪಂಡಿತನೊಡನಮೃತಾಕ್ಷರಗಂಡೂಷಮನುಗುಳ್ವ ತೆಱದನುಗ್ರಾಹಿಸೆ... ಎರ್ದೆಗೊಂಡುದುಪನ್ಯಾಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೯೯). [ಅಮೃತ + ಅಕ್ಷರ]

ಅಮೃತಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಮಂಗಳಕರವಾದ ದೃಷ್ಟಿ: ಸದಮಲ ಭವಾನಿ ಸಹಿತೀಕ್ಷಿಸೆ... ಅಮೃತಾಕ್ಷಿಯಿಂ ಬಳಿಕ ಪೊಗಳಿದನೆದ್ದು ಚತುರ್ಮುಖಂ (ವೀಶೈಪು. ೨-೨-೩೧). [ಅಮೃತ + ಅಕ್ಷಿ]

ಅಮೃತಾಧರೆ (ನಾ). ಅಮೃತದಂತೆ ಮಧುರವಾದ ತುಟಿಯುಳ್ಳವಳು: ಅಮೃತಮಯವಾಣಿ ಪರಿಲಸದಮೃತಾಧರೆ... ಅಮೃತಮತಿ (ರಾಜಶೇ. ೩-೧೨). [< ಸಂ. ಅಮೃತಾಧರಾ]

ಅಮೃತಾನುಭವ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದದ ಅನುಭವ: ಅಮೃತಾನುಭವದಿ ಶ್ರೀಮಂತರಾಗಿ ಶ್ರೀಜ್ಞಾನದೇವನೆನುವ ಮನದಿಂದ ಮುಕ್ತ ಭಗವಂತಯುಕ್ತ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತ ಅಮೃತ ತನುವ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೧೫-೧೧). [ಅಮೃತ + ಅನುಭವ]

ಅಮೃತಾನ್ನ (ನಾ). ಅಮೃತದ ಆಹಾರ, —ಅನ್ನ: ಕಾಳಕೂಟಂ ಬೆರಸಿದಮೃತಾನ್ನ ಭೋಜನವೊ ಪೇಳಲರಿದೆನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೩೫). [ಅಮೃತ + ಅನ್ನ]

ಅಮೃತಾಬ್ಜ (ನಾ). ಕೆಂದಾವರೆ: ಜಿನಾಂಘ್ರಿಸ್ವಸದಮೃತಾಬ್ಜಮನಾಘ್ರಾಯಿಸಿದಂ ಜಿನಚಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೪೧). [ಅಮೃತ + ಅಬ್ಜ]

ಅಮೃತಾಬ್ಧಿ (ನಾ). = ಅಮೃತಜಳಧಿ: ಸುಖಾಮೃತಾಬ್ಧಿ ತಾನಾರ್ಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೫). [ಅಮೃತ + ಅಬ್ಧಿ]

ಅಮೃತಾಯತ (ಗು). ಅಮೃತದಂತಿರುವ; ಅಮೃತಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ: ಪಂಚಮ ಕಲ್ಪಪ್ರಧಾನರಮೃತಾಯತಮಾದಿಂಚರದಿಂ ಬಿನ್ನವಿಸಿದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೯೩). [< ಸಂ. ಅಮೃತಾಯಿತ]

ಅಮೃತಾರ್ಚಿ (ನಾ). = ಅಮೃತಾಂಶು: ಅಮೃತಾರ್ಚಿಯಂತೆ ವಿಸ್ತರಿತ ಕುವಲಯನೆಂದು ಧರ್ಮಜನ ಧರೆ ಪೊಗಳುತಿರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೧೩). [< ಸಂ. ಅಮೃತಾರ್ಚಿಸ್]

ಅಮೃತಾವಹ (ಗು). ೧. ಮುಕ್ತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ. (ನಾ). ೨. ಮೋಕ್ಷ: "ಕೈವಲ್ಯಮಪುನರ್ಭವಂ... ಅಮೃತಾವಹಂ... ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪೆಸರೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮-೨೬). [ಸಂ.]

ಅಮೃತಾವಾಸ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ನೆಲೆ; ಮೋಕ್ಷಸ್ಥಾನ: ತ್ರೈಲೋಕ್ಯನಾಥಂ ಕುಡುಗೆಮಗಮೃತಾವಾಸಮಂ ವೀರನಾಥಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೧). [ಅಮೃತ + ಆವಾಸ]

ಅಮೃತಾಶನ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತವನ್ನು ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ದೇವತೆ. ೨. ಅಮೃತದ ಆಹಾರ: ದ್ವಿಸಹಸ್ರಹಾಯನಾಂತರಕೃತಾಮೃತಾಶನನುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪-೬೯ ವ). [ಅಮೃತ + ಅಶನ]

ಅಮೃತಾಸಾರ (ನಾ). ಅಮೃತ ವರ್ಷ: ಬಱಲ್ಕೆಯಂ ಬಾರಿಸಲೆಂದು ಬಂದ ಪಥಿಕರ್ ಪಥಿಕಾನಯನ ಪ್ರಭಾಮೃತಾಸಾರದೆ ತೀವಿ ಬರ್ಪ ಪರಿಕಾಲ್ (ಜಗವಿ. ೨-೪); ಏಂ ಕಱೆದುದೋ ಕರ್ಣಾಮೃತಾಸಾರಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೯೬). [ಅಮೃತ + ಆಸಾರ]

ಅಮೃತಾಹರಣ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಬರುವುದು; ಅಮೃತದ ಅಪಹಾರ. ೨. ಅಮೃತವನ್ನು ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದಿಂದ ತಂದವನು; ಗರುಡ (ದಕ. ?). [ಸಂ.]

ಅಮೃತಾಹಾರ (ನಾ). = ಅಮೃತಾಶನ ೨: ಪಾರಣಾವಿಧಿಯೊಳಮೃತಾಹಾರಮನಾರೋಗಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೯೯ ವ). [ಅಮೃತ + ಆಹಾರ]

ಅಮೃತೆ (ನಾ). ೧. ಅಮರದ ಬಳ್ಳಿ: "ಅಮೃತಾ, ವತ್ಸಾದನೀ, ಗುಳೂಚೀ—ಈ ೩ ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧-೧೬೧). ೨. ಕಿರುನೆಲ್ಲಿ ಗಿಡ. ೩. ಅಳಲೆಕಾಯಿ ಗಿಡ. [< ಸಂ. ಅಮೃತಾ]

ಅಮೃತೋದ (ನಾ). ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ. [ಅಮೃತ + ಉದ]

ಅಮೃತೋದ್ಭವ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತವು ಹುಟ್ಟುವುದು. ೨. ಅಮೃತವು ಹುಟ್ಟಿದ ಸ್ಥಳ; ಸಮುದ್ರ. [ಅಮೃತ + ಉದ್ಭವ]

ಅಮೆ₁ (ನಾ). ೧. ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ: ಅಮೆಯಲಿನಸೊಡನಿರ್ದು ತೊಲಗಿದ ಹಿಮಕರನವೊಲು (ತೊರಾ. ೨-೪-೭). ೨. ಚಂದ್ರನ ಹದಿನಾರು ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯದು: ಅಮೆವಾಮೆ ಸಂಪೂರಣಚ್ಛಾಯೆ ಹೈಮವತಿಸುಮನತಾಜ್ಯೋತ್ಸ್ನೆ ಸ್ವಧಾಕಾಂತಿ . . . ಹದಿನಾಱು ವರ್ಷದೊಳೆ (ಭಾವಚಂ. ೪-೧೪). [< ಸಂ. ಅಮಾ]

-ಅಮೆ₂ (ಪ್ರ). ನಿಷೇಧಾರ್ಥಕ ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ: ನಿನ್ನಱಿಯಮೆಯೆ ನಿನ್ನನಿನಿತಂ ಮಱುಗಿಸಿದುದು (ಆದಿಪು. ೫-೯೫); ಅಟ್ಟಮೆವಡುವುವು ಕುಡಿದೊಂದು ಪಣ್ಣಾರಸದೊಳೆ ಗಿಳಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೬); ನೀರನಂಜಮೆಯಂತೆ ತೆಂಗಿನಕಾಯಂತೆ ಕೇದಗೆಯ ಪುಷ್ಪದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೯೪); ಅಮೆಗೆ-ತೀರಮೆ, ಅಟ್ಟಮೆ, (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ).

ಅಮೇಧ್ಯ (ಗು). ೧. ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ. ೨. ಅಶುದ್ಧವಾದ; ಕೊಳಕಾದ; ಅಪವಿತ್ರವಾದ: ಅಗಲೊಳಗಿಕ್ಕಿದೊಳ್ಳಿಣಿಸಮೇಧ್ಯಮುಮಂಜಲುಮುಪ್ಪುದು (ಅಜಿಪು. ೨-೫೧). (ನಾ). ೩. ಹೇಲು; ಮಲ: ಮಲದೊಳಗೆ ಪುಳುವಾಗಿರುತೆ ಕೂದಲಿನ ಮಾತ್ರದೊಳಷ್ಟಮೇಧ್ಯವ ಮೆಲುವನು (ಶಂಕದಾ. ೧೦-೩೭). [ಸಂ.]

ಅಮೇಯ (ಗು). ಅಳೆಯಲಾಗದ; ಎಣಿಕೆಗೆ ಮೀರಿದ: ಸ್ವಚ್ಛಕರ್ಣಾಟಕರ ತೆಂಕಣರಚ್ಚ ಬಾಹ್ಲೀಕರನಮೇಯ ಪರಾಕ್ರಮಾನ್ವಿತರಾ (ಕರ್ಣಾಕ. ೩೧೫); ಅನುಪಮಚಾರಿತ್ರರದ್ವಿತೀಯರಮೇಯರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೨೩). [ಸಂ.]

ಅಮೋಘ (ಗು). ೧. ವ್ಯರ್ಥವಾಗದ; ಸಾರ್ಥಕವಾದ. ೨. ಗುರಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ; ಸಿದ್ಧಿಹೊಂದುವ. ೩. ತುಂಬ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ: ಹಿಂಸನಮಮೋಘ ಶರಮಾಯ್ತು ಕೆಡೆದುದಾತ್ಮಕುರಂಗಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೨೮). ೨. [ಜೈನ] ಒಂದು ಪರ್ವತಶಿಖರದ ಹೆಸರು: ತತ್ಕುಳದರಿಪ್ಪಪ್ರಾಗ್ದಿಗ್ದೇಶದಮೋಘ ಸುಪ್ರಬುದ್ಧ ರುಂದ್ರ . . . ಕೂಟಾಷ್ಟಕಂಗಳೊಳ್ ರಮಿಯಿಸುವ (ಆದಿಪು. ೭-೩ ವ). ೩. [ಜೈನ] ವ್ಯರ್ಥವಾಗದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ: ವಜ್ರಕಾಂಡಮೆಂಬ ಬಿಲ್ಲುಂ ಅಮೋಘಮೆಂಬ ಶರನಿಕರಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅಮೋಘಂ (ಅ). ವ್ಯರ್ಥವಾಗದಂತೆ; ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿ; ತಪ್ಪದೆ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿ: ವರವನಮೋಘಮಾಗೆಮಗೆ ದೇವತೆಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೧೫); ಬಹುಕಳಾಳಾಪಂಗಳಂ ಕಲ್ತು ಬರ್ಪವಮೋಘಂ ಬಿಡಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೫); ಭೂಮಿಭಾರವನಮೋಘಂ ಪಿಂಗಿಸಲ್ವೇಳ್ಪುದು (ಜಗವಿ. ೧-೭೪). [ಸಂ.]

ಅಮೋಘವಚನ (ನಾ). ೧. ವ್ಯರ್ಥವೆನಿಸದ ಮಾತು; ಎಂದೂ ತಪ್ಪದ ಮಾತು. ೨. ಆಡಿದ ಮಾತು ತಪ್ಪದವನು; ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ. [ಅಮೋಘ + ವಚನ]

ಅಮೋಘವರಿಷ (ನಾ). = ಅಮೋಘವರ್ಷ: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅಮೋಘವರಿಷಂ ಪೃಥುವೀರಾಜ್ಯಂಗೆ[ಯ್ಯೆ] (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೩, ಹಾವೇರಿ. ೨೪-೧; ?). [< ಸಂ. ಅಮೋಘವರ್ಷ]

ಅಮೋಘವರ್ಷ (ನಾ). ನೃಪತುಂಗನೆಂಬ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ರಾಜನ ಒಂದು ಬಿರುದು: ಭಾವಿಸಿ ಬೆಸಸಿದನಖಿಳಧರಾವಲ್ಲಭನಿಂತಮೋಘವರ್ಷನೃಪೇಂದ್ರಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧). [ಅಮೋಘ + ವರ್ಷ]

ಅಮೋಘೆ (ನಾ). ೧. ತುತುರಿ ಹೂವಿನ ಗಿಡ; ಪಾದರಿಗಿಡ. ೨. ವಾಯುವಡಂಗದ ಗಿಡ. ೩. ಅಳಲೆಕಾಯಿ. [< ಸಂ. ಅಮೋಘಾ]

ಅಮೌಢ್ಯ (ನಾ). ೧. ದಡ್ಡತನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಜಾಣತನ. ೨. ಜಾಣ; ಮೌಢ್ಯವಿಲ್ಲದವನು: ಮಹಾನಿರುಪಮಿತ ಮಹಿಮಾರ್ಥ್ಯನಂ ಪ್ರಾರ್ಥನನಮೌಢ್ಯನನು (ಬಸಪು. ೪೬-೭೧). [ಸಂ.]

ಅಮೌಲ್ಯ (ಗು). ಬೆಲೆಕಟ್ಟಲಾಗದ; ಬಹಳ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ; ತುಂಬ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: ಕಲ್ಯಾಣಯುಕ್ತವನಮೌಲ್ಯವರಿಹೃತಶಲ್ಯವು (ಬಸಪು. ೪೩-೬೬); ಈ ಅಮೌಲ್ಯ ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದತ್ತ ವಿಶೇಷ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಸಾಹಿತಿಗಳು ಪೂರೈಸಿಲ್ಲ (ಕರ್ಣಾಕ. ೩೭೨). [ಸಂ.]

ಅಮ್ಮ₁, ಅಮ್ಮು₁, (ನಾ). ಅಪ್ಪ; ತಂದೆ. ಅಮ್ಮಂಗಳ್, ಅಮ್ಮಂದಿರ್ (ಬಹುವ): ಬಣರರ್ ದಡ್ಡನರಾಧಿಪತ್ಯರವರಮ್ಮಂಗಳ್ವಣವಿಧ್ಯದರಾಜರಾಇಷ್ಟ ಸುದೇವಿ ರತ್ನಾವಲಿ ಮಾಡಿಸಿ ಸನ್ನಿಧಿಯೊಳೊಳ್ ಶಿವಾಲಯಂ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬-೧೪; ೯ನೆಯ ಶತ); ಬ್ರತಂಗಳಂ ನಿಮ್ಮಮ್ಮಂ ಬಿಸುಡಲ್ವೇಳ್ಪನಪ್ಪೊಡೆ ಪೆಱವುಳಿವಿಸುಡದಿರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧-೧೦); ನಿಮ್ಮಮ್ಮಂ ಕರ್ಣನೆಲ್ಲಿದನ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೭ ವ); ನೀತಿಯನಱಿದಮ್ಮಂದಿರ ಮಾತಂ ಮನ್ನಿಸಿ ನಿಜೋಚಿತ ವ್ರತಗತಿಯಿಂ ಜಾತಿಕುಲೌನ್ನತ್ಯಮನಭಿಜಾತರ್ ಮಾಳ್ಪಂತೆ ಮೂರ್ಖರೇಂ ಮಾಡುಗುಮೇ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೧೯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ೨. ಗಂಡಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಅಣ್ಣ, ಅಪ್ಪ ಎಂಬಂತೆ) ಸೇರುವ ಮಾತು: ಚನ್ನಿಯಮ್ಮರಸರ್ ದೇವಗ್ಗ್ ಮಣ್ಣಂ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೪-೧; 500); ಕೊತ್ತಮ್ಮಶರ್ಮಣೇ ಎಡೆತೊಱೆನಾಡು ವಿಷಯೇ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩-೨೨; 550); ಗೊಯ್ಯಿನ್ದಮ್ಮಾಗಳಜುಗಣ್ಣಾಗ ಬಿದೆನ್ನೆಲ್ಲಕ್ಕೊಟ್ಟರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೫೮-೪; 825). ೩. ಪೂರ್ವ ಚಾಲುಕ್ಯರಾಜರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು. ೪. ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ (ಅಪ್ಪ, ಅಯ್ಯ ಎಂಬಂತೆ) ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಅವರ್ಗಳೆಲ್ಲಂ ನೆರೆದಿಂತೆಂದರಮ್ಮಾ ಪೂರ್ವದಿಂದಂ ಬಂದ ಕುಲಸಂತತಿಯಂ ಕಾವೊರಾರುಮಿಲ್ಲ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೮-೧೪); ಅಮ್ಮ ನಿನ್ನನೊಡಗೊಂಡು ಮುಱುಂಗುವ ಕಾಲ ಮಾದುದೋ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೨); ಅಮ್ಮ ಪಾಪಮುಂಟೆಂದಱಿ ನೀಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೫೫). ೫. ತಿರಸ್ಕಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಎಮ್ಮಂ ಪಿಡಿದೆಱೆವಂದಿನ ನಿಮ್ಮದಟುಗಳೀಗಳೆತ್ತ ಪೋದುವೊ ಪಿಡಿವಟ್ಟಮ್ಮ ಬಟಲ್ದಿರೆ ಕಂಡಿರೆ ನಿಮ್ಮಳವಂ ನಿಮಗಮಾಗಳೀಯೆಡೆ ಜೂಯ್ತೇ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೯). **ಅಮ್ಮು₁**: ೨. ಸಿರಿಯಮುಗೌಂಡನ ಹೆಂಡತಿ (ಇಆ. XII; ೧೧೧-೪; 1279).

ಅಮ್ಮಮ್ಮ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಎಲೆಯಮ್ಮಮ್ಮಹಾವಿದೆಯತ್ತ ಹೋಗದಿರು (ಬಸಪು. ೪೮-೪). **ಅಮ್ಮನಗಂಧವಾರಣ** = ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅಮ್ಮನ ಗಂಧವಾರಣಂ ಪಡೆಮೆಚ್ಚೆ ಗಂಡಂ ಗುಣಾರ್ಣವಂ (ಪಂಪಭಾ.೧-೧೪೮ವ); ಅಂಕದ ಗಣನಾಯಕಂ ವರದನಕ್ಕೆಮಗಮ್ಮನಗಂಧವಾರಣಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧೦). [< ಅಮ್ಮ₂]

ಅಮ್ಮ₂ (ನಾ). ೧. ತಾಯಿ; ಮಾತೆ: ಅವ್ವಾ ಬಾರೆಯೆನುತಂ ಕಂದನಮ್ಮನ ಕಚ್ಚೆಯಂ ಪಿಡಿವಾಗ ತಗೆವುತಿರೆ (ಬಸಪು. ೪೭-೨೦); ನಮ್ಮ ಪತಿಗಂದಧಿಕದೇವರ ನಮ್ಮಕಾಣಿಸು ತಾಯೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಂಗನೆಯೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ಓರಿಇ. ೩೩-೧೧); ಅಮ್ಮ ನೀನು ಸಾಯಲೇಕೆ ನಮ್ಮ ತಬ್ಬಲಿ ಮಾಡಲೇಕೆ ಸುಮ್ಮನಿಲ್ಲಿಯೆ ನಿಲ್ಲೆನುತ್ತ ಅಮ್ಮನಿಗೆ ಕರು ಹೇಳಲು (ಗೋಹಾಡು. ೭೪); ಅಮ್ಮನ ಮನಸ್ಸು ಬೆಲ್ಲದ ಹಾಗೆ ಮಗಳ ಮನಸ್ಸು ಕಲ್ಲಿನ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಹೆಂಗಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಅಕ್ಕ, ಅವ್ವ ಎಂಬಂತೆ) ಸೇರುವ ಮಾತು. ಉದಾ— ಗಿರಿಯಮ್ಮ, ಚನ್ನಮ್ಮ, ಲಕ್ಷ್ಮಮ್ಮ, ಹೊನ್ನಮ್ಮ. ೩. ಗೌರವ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀವಾಚಕ ಶಬ್ದಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಮಾತು. ಉದಾ—

ಅಜ್ಜಮ್ಮ, ಅತ್ತೆಮ್ಮ. ೪. ಸ್ತ್ರೀದೇವತೆ: ಅಮ್ಮನವರ ಉತ್ಸವ ಹೊರಟಿದೆ (ರೂಢಿ). ೫. (ಕರಾ) ಅಂಬಿಗರ ಒಂದು ದೇವತೆ: ಜಟಕಾ, ಅಮ್ಮ, ಬೊಬ್ಬ ಯೆಂಬ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಈ ಅಂಬಿಗರು ನಡ ಕೊಳ್ಳುವರು (ಕಭಾಗ. ೧೮೩). ೬. ಸಿಡುಬು: ಆ ಹುಡುಗಿಗೆ ಅಮ್ಮ ಎದ್ದಿದೆ (ರೂಢಿ). ೭. (ದಕ. ಪ್ರಾದೇ.) ಅಜ್ಜಿ: ನಮ್ಮ ತಾಯಿ ಮನೆ ಯಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ, ಅಮ್ಮ ಮಾತ್ರ ಇದ್ದರು (ರೂಢಿ). ೮. ಹೆಂಗಸು: ಆ ಅಮ್ಮ ಏನೋ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ). ೯. ಗಂಡ ಸತ್ತವಳು; ರಂಡೆ; ಮುಂಡೆ.

ಅಮ್ಮನ ಬೇನೆ = ವಾಂತಿ ಭೇದಿ ರೋಗ; ಕಾಲರಾ (ಕ). ಅಮ್ಮ ನಾಟ = "ಮೈಲಿಬೇನೆ ಅಮ್ಮನ ಹಾವಳಿ" (ಜಾನಕೋ. ೧೩).

[ದೇ ‖ ತಮಿ. ಅಮ್ಮಾ, ಅಮ್ಮಾಳ್ = ತಾಯಿ, ದಾದಿ, ಹೆಂಗಸು, ಅಮ್ಮೈ = ತಾಯಿ, ಅನೇಕ ದೇವತೆಗಳ ಹೆಸರು, ಅಜ್ಜಿ; ಮಲ. ಅಮ್ಮ = ತಾಯಿ, ದೇವತೆ (ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕಾಳಿ); ಕೊಡ. ಅಮ್ಮೆ = ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ರಾಗಿ ಮತಾಂತರಹೊಂದಿದ ಕೊಡಗರ ಒಂದು ಒಳಪಂಗಡ, ಅಮ್ಮತಿ (ಸ್ತ್ರೀ); ತುಳು. ಅಮ್ಮ = ತಾಯಿ, ಹೆಂಗಸು; ತೆಲು. ಅಮ್ಮ, ಅಮ = ತಾಯಿ, ಪರಿಚಾರಕಿ, ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವ ಗೌರವ ಸೂಚಕ ಶಬ್ದ; ಕೊಲಾ. ಅಮ್ಮ, ಅಮ್ಮನೆವ್ (ಬಹುವ) = ತಾಯಿ; ಕುಇ. ಅಮ = ತಂದೆಯ ತಂಗಿ, ಸೋದರಮಾವನ ಹೆಂಡತಿ, ಹೆಂಗಸು; ಕುವಿ. ಅಮ್ಮ = ತಂದೆಯ ತಂಗಿ, ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ. / ಸಂ. ಅಂಬಾ, ಅಂಬಾಡಾ, ಅಂಬಾಲಾ, ಅಂಬಾಲಿಕಾ, ಅಂಬಿ, ಅಂಬಿಕಾ, ಅಂಬಯಾ = ತಾಯಿ]

ಅಮ್ಮ₃ (ಅ). ೧. ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಆಯಾಸ, ದುಃಖ ಮುಂತಾದುವು ಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ಅಯ್ಯೋ, ಅಮ್ಮಾ ಈ ನೋವನ್ನು ತಾಳಲಾರೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಅಣಕ, ಆಕ್ಷೇಪಣೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ಅಮ್ಮಾ ಏನು ಹೇಳಲೋ ನಿನ್ನ ಸಾಹಸವನ್ನು (ರೂಢಿ).

ಅಮ್ಮಮ್ಮ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಆಹಹಾ ಬಾಹಾಬಳದಿಂದಮ್ಮಮ್ಮ ದಿಕ್ಪಾಳ ರನಳುಕಿಸಲದ್ರೀಂದ್ರಮುಂ ಚಾಳಿಸಲ್ (ಎಇ. XVI, ೭೧-೨೬; 1074); ಭಾಪಮ್ಮಮ್ಮ ಬಣ್ಣಿಪರಾರೆಲೆ ಭಾವಿಪ್ಪೊಡೆ ಪಾಂಡ್ಯದೇಶಜರೆ ಧನ್ಯರ್ ನೋಡೆ ಭೂ ಚಕ್ರದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೭೨); ಅಮ್ಮಮ್ಮ ಹರಿನಿಕರ ಹರಹಿನಿಂದೊಪ್ಪಿರಲು (ಬಸರ. ೧-೧೮); ಕಂಸನಾ ಚಾಣೂರನೆಯಂ ಕೆಡಹಿ ದೊಡೆ ಮಹಾದ್ಭುತವಾಯ್ತೆ ಹೇಳಲರಿದಮ್ಮಮ್ಮ ನೀಂ ಮಹಾಂ ವೀರನೈ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫-೩೧); ಹ್ಯಾಗೆಹ್ಯಾಗೈಯ್ಯೊ ಅಮ್ಮಮ್ಮ ನೀಗಿ ಅಕಟ ಕಟ ಸಾಗದ ಪ್ರಾಣ (ಜಿನಮು. ೩೬-೪೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಮ್ಮ, ಅಮ್ಮಮ್ಮ = ದಯೆ, ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಸಂತೋಷ ಸೂಚಕ ಅವ್ಯಯ; ಮಲ. ಅಮ್ಮ ಅಮ್ಮಾಹೆ = ದುಃಖ, ಸಂದೇಹ, ಕಳವಳ ಆಶ್ಚರ್ಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ. / ಪ್ರಾ. ಅಮ್ಮೊ]

ಅಮ್ಮಂಗೊಡಲಿ (ನಾ). ಕಟ್ಟವತ್ತಿಗೆ ಎಂಬ ಗಿಡ; ಶಂಖಪುಷ್ಪಿ: "ಅಮ್ಮಂಗೊಡಲಿಯೆಂದು ಹೆಗ್ಗಟ್ಟವತ್ತಿಗೆ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಬಿಡದಮ್ಮಂಗೊಡಲಿ ಕಟ್ಟವತ್ತಿಗೆ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೭); ಶ್ರೀರಾಜಾವರ್ತ ದಿಂ ಕಂಡರಿಸಿದ ಸತಿವೋಲ್ ಕೌಸ್ತುಭಂ ಮೇಘಮಾಲಾಕಾರಂಬೋಲ್ ಶಂಖಮಮ್ಮಂಗೊಡಲಿಯ ಮುಗುಳ್ವೊಲ್ . . . ಇರೆ ತನುಚ್ಛಾಯೆಯಂ ಮಿಕ್ಕ ಲೋಕಾಧಾರಂ ರಕ್ಷಿಪ್ಪನಕ್ಕೀ ಭುವನ ಭವನಮಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ಕ. ೧೭೬). [?]

ಅಮ್ಮಂಡಲ (ನಾ). ಜಲರಾಶಿ: ಪೃಥ್ವೀಮಂಡಲಮುಮಂ ಅಮ್ಮಂಡಲ ಮುಮಂ ಬಳಸಿ ಬರೆದಂತೆ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ದ್ವೀಪ ಸಮುದ್ರಂಗಳುಂ ಬಳಸಿ ಯುಮಿರ್ದುವು (ಜೀವಸಂ. ೨-೧೧ ವ). [ಸಂ. (ಅಪ್ + ಮಂಡಲ)]

ಅಮ್ಮಕುಂದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಮ್ಮಕುನ್ದೆಯಲಾ ಚನ್ದ್ರಾರ್ಕತಾರಂ ಸಲುತ್ತುಮಿರೆ (ಎಇ. IX, ೨೬೪-೬೫; 1117). 'ಅನ್ನ ಕುಂದೆ' ಪರಾ. [?]

ಅಮ್ಮಗೆ (ನಾ). ಹಾವುಗೆ; ಮೆಟ್ಟು (?): ಹೇಮದಮ್ಮಗೆಯಿಂದ ಪೊಳೆ ವಂತ ಪಾದಮಂ ಕಾಮಜನಕನ ರೂಪುಲಾವಣ್ಯಮುಮಂ ಬಿಡದೆ ಭಾವಿಪುದು ಮನ್ಮನದೊಳು (ತುರಂಗ. ೮೭-೨೧). [?]

ಅಮ್ಮಚವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಮ್ಮಚವಾಡಿಯಂ ಮಟ್ಟಮೞವುಗಿಸಿ (ಚಿಕವಿ. ೨-೨೯). [ಅಮ್ಮಚ$_0$ + ವಾಡಿ]

ಅಮ್ಮಡಿಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಿಜವುಸೂರ ಪೆರ್ಗಲಿ ಯರ ಬಿಜಯಿತ ಗಾವುಣ್ಡನ ಮಗಂ ಅಮ್ಮಡಿಗಾವುಣ್ಡಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧; ೪೩-೬; 993). [ಅಮ್ಮಡಿ$_0$ + ಗಾವುಂಡ]

ಅಮ್ಮಣ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಕೊಳಗದಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ; ಒಂದು ದ್ರೋಣ ದಷ್ಟು ಅಳತೆ; ೭೬೮ ತೊಲದಷ್ಟು ತೂಕ: ಒಂದು ಅಮ್ಮಣ ಅಕ್ಕಿ ಯನ್ನು ಬೇಯಿಸಿದನು (ಬುದ್ಧಪ. ೧೬). [< ಸಂ. ಅರ್ಮಣ]

ಅಮ್ಮಣಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನೆಲ್ಲೂರ ಮಲೆಯರ ಕೆಜೆಯಮನಮಗ ಅಮ್ಮಣಗಾವುಣ್ಡನುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೭೧-೯; 1012). [ಅಮ್ಮ$_1$ + ಅಣ್ಣ$_1$ + ಗಾವುಂಡ]

ಅಮ್ಮಣಿ 'ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ$_1$' ನೋ.

ಅಮ್ಮಣ್ಣ, ಅಮ್ಮಣ್ಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು. 'ಅಮ್ಮಣ್ಣಗವುಂಡ' ಪರಾ. ಅಮ್ಮಣ್ಣ: ಆತನ ಮಗಂ ಕರುವಯ್ಯನು ಅಮ್ಮಣ್ಣನು ಕಲ್ಲಂ ಮಾಡಿಸಿ ನಿಜಿಸಿದ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೪೦-೯; 954).

[ಅಮ್ಮ$_1$ + ಅಣ್ಣ$_1$]

ಅಮ್ಮಣ್ಣಗವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ತವುದಟ್ಟಿಗೆ ನಜುಬ್ಬೆ ಗವುಣ್ಡಿಯ ಮಗ ಅಮ್ಮಣ್ಣಗವುಣ್ಡ ತನ್ನೂರಟಿವ ಕಣ್ಣು (ಎಕ. VIII; ಸೊರಬ. ೨೩೪-೧೦; 994). [ಅಮ್ಮಣ್ಣ + ಗವುಂಡ]

ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ$_1$, ಅಮ್ಮಣಿ (ನಾ). ಮೊಲೆಯ ತೊಟ್ಟು; ಮೊಲೆ: (ಕ). ಅಮ್ಮಣಿ: ಅಮ್ಮಣಿ ಕೊಡು ಎನಗೆ ಗೋಪಿ ಬೆಣ್ಣೆಯ ತೋರೆ ಮೇಲೆ ಗಮ್ಮನೆ ತಟಕನೆ ಮೊಸರನೆ ಸವಿದು ಸುಮ್ಮನೆ ತೊಟ್ಟಿಲೊಳು ಲೋಲಾಡು ವೆನು (ಪುರಂದ. ೩-೧೫೩-೨). 'ಅಚ್ಚಿ$_3$' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಮ್ಮಂ; ಮಲ. ಅಮ್ಮಞ್ಞಿ; ತುಳು. ಅಮಣಿ, ಅಮನಿ, ಅಮ್ಮಣಿ, ಅಮ್ಮನಿ, ಎಮನಿ]

ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಪ್ರೀತಿ ಗೌರವಗಳಿಂದ ಸಂಬೋ ಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಶಬ್ದ: ಬಾರಮ್ಮಣ್ಣಿ ಕುಳಿತುಕೊ (ರೂಢಿ); ಏಕ ಮ್ಮಣ್ಣಿ, ಇಷ್ಟು ಆಯಾಸ ಪಡುತ್ತೀರಿ (ರೂಢಿ). ೨. ಅರಸು ಮನೆತನ ದವರಲ್ಲಿ ಹೆಂಗಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಅಕ್ಕ, ಅಮ್ಮ ಎಂಬಂತೆ) ಬಳಸುವ ಮಾತು. ಉದಾ— ದೇವರಾಜಮ್ಮಣ್ಣಿ, ನಂಜಮ್ಮಣ್ಣಿ. ೩. ಗಂಡಸರನ್ನು ಅಪಹಾಸ್ಯವಾಗಿ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು; ಹೆಣ್ಣಿಗ: ತುರುಗಳಿಗಾಗಿ ಜೀವನವ ಕಳೆಯದಿರು ಜೀವನಕೆ ಬೇಕೆಂದುಳಿದರಿನ್ನೆಂಅತ್ತು ದನಗಳ ಪೊಲಿದುಕೊಡುವೆವು ಬೇಡ ಹೋಗ ಮ್ಮಣ್ಣಿಯೆನೆ ಚರರು (ಜಿನಭಾ. ೧೧-೩೪). [ಅಮ್ಮ$_2$ + ಅಣ್ಣಿ$_1$]

ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ$_3$ (ಅ). = ಅಮ್ಮ$_3$ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಮ್ಮಣ್ಣಿಗ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣಿಗ; ಹೇಡಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ$_2$ + -ಇಗ]

ಅಮ್ಮಣ್ಣ 'ಅಮ್ಮಣ್ಣ' ನೋ.

ಅಮ್ಮಯ (ಗು). ನೀರಿನಿಂದಾದ; ನೀರು ತುಂಬಿದ.

[ಸಂ. (ಅಪ್ + ಮಯ)]

ಅಮ್ಮಯ್ಯ$_{1}$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅವರ ತಮ್ಮೊ ಅಮ್ಮಯ್ಯಂ ದೇಗುಲಮಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೨೭–೧೧ ; 929) ; ಬಿಲ್ಲಯ್ಯ ಅಮ್ಮಯ್ಯ ರಾಚಯ್ಯ ಕೇಸವ ಸಾಹಣಿಯ ಸಿರಿಯಣ್ಣ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೩೨–೫೫ ; 1050). [ಅಮ್ಮ$_{1}$ + ಅಯ್ಯ$_{1}$]

ಅಮ್ಮಯ್ಯ$_{2}$ (ನಾ). ಹೆಂಗಸರನ್ನು ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಬಾರಮ್ಮಯ್ಯ ಹೋಗೋಣ (ರೂಢಿ).
[ಅಮ್ಮ$_{2}$ + ಅಯ್ಯ$_{1}$. / ತೆಲು. ಅಮ್ಮಾಯಿ]

ಅಮ್ಮಯ್ಯ$_{3}$ (ಅ). ನೋವು, ಆಶ್ಚರ್ಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು. [ಅಮ್ಮ$_{3}$ + ಅಯ್ಯ$_{2}$]

ಅಮ್ಮರುತ (ನಾ). = ಅಮೃತ: ತವಾಧರದಮ್ಮರುತವನ್ನು ಸೇಚಿಸು ಮಂದಸ್ಮಿತೇಕ್ಷಣ ಲಕ್ಷಣನಾಗಿ (ಪ್ರಸಭಾ. ೩೮–೧೫). [< ಸಂ. ಅಮೃತ]

ಅಮ್ಮಲಬಜಾವಣೆ 'ಅಮಲಬಜಾವಣೆ' ನೋ.

ಅಮ್ಮವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಮ್ಮವಳ್ಳಿ ಪನ್ನೆರಡು ಕೊಱುಪ್ಪರ್ನ್ನೆರಡು ಗಜ್ಜಗೂರ ಮುವತ್ತುಮುನಾಳೆ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೩೪–೧೭ ; 815). [ಅಮ್ಮ$_{1}$ + ಪಳ್ಳಿ]

ಅಮ್ಮಹ (ಗು). ಆ ಮಹತ್ವವುಳ್ಳ: ಒಮ್ಮನದಲಿ ನಿನ್ನ ಪೂಜಿಪೆನೆಂದೊಡೆ ಅಮ್ಮಹ ಭಕುತಿ ಪುಟ್ಟದು (ತೀರ್ಥಮ. ೮೧).
[ಅದು + ಮಹಾ]

ಅಮ್ಮಾಂಡಿಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಣಿಸೆಟ್ಟಿ ಮಾಚಿಸೆಟ್ಟಿ ಅಮ್ಮಾಂಡಿಸೆಟ್ಟಿ ಅಳಿಯ ಮಾರಿಸೆಟ್ಟಿ (ಎಕ. II, ೨೩೬–೧೨ ; 1185).
[ಅಮ್ಮಾಂಡಿ$_{0}$ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಅಮ್ಮಾಜಿ (ನಾ). ತಾಯಿಯನ್ನೂ ಇತರ ಹೆಂಗಸರನ್ನೂ ಗೌರವದಿಂದ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಓಜೆಯುಲ್ಲದುದ ಪೇಳ್ದವ ನಾನೆ ಪೋಪೆನಮ್ಮಾಜಿ ತೆಪ್ಪಗಿರಿ ನೀವೆಂದ (ಭರಚ. ೩೭–೫೫) ; ಪೆಜತೊರ್ವಳಲ್ಲವಮ್ಮಾಜಿ ನಿಮ್ಮಯ ಪ್ರಾಣದೆಜೆಯನ ಚಿತ್ತವನಿರದೆ ನೆಜೆ ಸೂಜೆಗೊಂಡವಳಿವಳು (ನಾಗಕು. ೪–೨೬) ; ಉಲಿಯಲೇನಮ್ಮಾಜಿ ಅತ್ತ ಬಹಿರುದ್ಯಾನ ದೇಗುಲನಘಟಿತ ಪಡಿಯೆಡೆಯೊಳಾಡಿಸುತಿರ್ದವು(ಜಿನಮು. ೪–೧೪). [ಅಮ್ಮ$_{1}$ + –ಜಿ (< ಜೀಯ)]

ಅಮ್ಮಾಲ (ನಾ). ನಿರ್ಮಲ; ಶುದ್ಧ: ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದಲಿ ನಿನ್ನ ನೆಮ್ಮಿದೆ ನೇಮದಲಿ ಅಮ್ಮಾಲಾ ವನಮಾಲಾ ವಿಜಯ ವಿಠ್ಠಲ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೦೭).
[< ಸಂ. ಅಮಲ]

ಅಮ್ಮಾಲೆ (ನಾ). ಚೆಂಡು ಅಥವಾ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಸೆದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ; ಪುಟ ಚೆಂಡಾಟ: "ಅಮ್ಮಾಲೆಯೆಂದು ಪೊಡೆಸೆಂಡುಂ ತಾಂ"(ಕವಿಕಂ. ೨೨೫); ಅಳಮೇಲಾಳ ಕಟ್ಟಿಡಲು ರಾಮನ ವಾಜಿ ಬೀಳುವ ಸುಭಟರೊಪ್ಪಿದರು ಲೀಲೆಯಿಂ ರಣದೇವತೆಯೊಲಿದಾಡುವಮ್ಮಾಲೆಯಂತೇನ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦–೫೮).

ಅಮ್ಮಾಲೆಯಾಡು = ಚೆಂಡು ಅಥವಾ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಸೆದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುತ್ತಾ ಆಟವಾಡು: ಕೈಯೆರಡಜೆಂ ನೆಟ್ಟನಮ್ಮಾಲೆಯಾಡುತ ವಿಷ್ಣುವಂ ಗಗನಕಿಟ್ಟಂ (ವೀಶೈಪು. ೨–೧೨–೪೩) ; ಅಮ್ಮಾಲೆಯಾಡೋಳು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ನೋಡೋಳು (ವಾದಕೀ. ೧–೪೬).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಮ್ಮಣೈ, ಅಮ್ಮಾಣೈ ; ಮಲ. ಅಮ್ಮಾನ, ಅಮ್ಮಾನಮ್ ; ತೆಲು. ಅಮ್ಮನಲು, ಅಮ್ಮನಮುಲು]

ಅಮ್ಮಾಲೆಬೀಸು (ನಾ). ಕತ್ತಿವರಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಿಯು ಮಂದವಾಗಿ ಯಿದ್ದಂಥಾ ಪಾದಗಮನಲು ಬಂಡಿಗೋಲಿನ ಭ್ರಮಣಲು ಆವದು ಅದು ಅಮ್ಮಾಲೆ ಬೀಸುವದು [ಯಂದು]ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವದು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೫–೨೮).
[ಅಮ್ಮಾಲೆ + ಬೀಸು$_{2}$]

ಅಮ್ಮಾವು (ನಾ). ೧. ಕಾಡ ಹಸು: "ಕಾಟ್ತುಜು (ಗವಯ) ಎಂದು ಅರ್ಥವು" (ಖಮುದ. ೧೩–೬೩ ಅಡಿಟ) ; ಹುಲಿಯುಂಟು ಕರಡಿಯುಂಟಮ್ಮಾವು ಉಂಟಲ್ಲಿ ಖಳಮೂರ್ಖಚೋರರುಂಟು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೩೧) ; ನಲಿವರಿವ ಪುಲಿಗಳಿಂ . . . ಮುಸಗುವಮ್ಮಾವುಗಳಿಂ (ಮಹಾನೇ. ೪–೭೬) ; ಮಾವುಗಳವು ಮಲೆವರನ [ಪಾಠಾಂ. ನೆ]ಮ್ಮಾವುಗಳವೊಲುಜದೆ ಮುಱಿವುವೆಂದೊಡೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೭೩) ; ಕರ್ಕಾಟಕಿಯವರೋಧಂ ಶರ್ಕರೆಯುಂ ಪುತ್ರಜೀವಿ ತಾವರೆ ಬೇವು[ರಂ] ನೀರ್ಕಲಸಿರದೀಂಟಲ್ಕಿರಲಾರ್ಕುಮೆಯಮ್ಮಾವಿನನುಪಮಾನವಿಷಂಗಳ್ (ಖಮುದ. ೧೩–೬೩) ; ಕಾವನೆ ಕಡುಪಿಂ ತಮ್ಮಂ ಕಾವನೆನಲ್ ಕೊರ್ವಿ ಕೊಂಬುಗೊಂಡು ಮಡಲ್ತಮ್ಮಾವುಗಳಂ ವಿರಹಿಗಳಮ್ಮಾವುಗಳೆಂದಲ್ಲಿ ಬೆರ್ಚುವರ್ ಮೃಗನಯನೇ (ಧರ್ಮನಾ. ೪–೬೧) ; ಹೊಗಿಸಿದರು ಕಾಡೆಮ್ಮೆಗಳ ಕಾಡ್ಕೋಣ ಹುಲಿ ಕರಡಿಗಳನಮ್ಮಾವುಗಳ ತೋಳನ ಹಿಂಡುಗಳ (ತೊರರಾ. ೬–೨೬–೩೬) ; ಕುಂಕುಮಚ್ಛಾಯೆವಡೆದಮ್ಮಾವು (ರೇವಣ. ೧೨–೧೮). ೨. ಖಡ್ಗಮೃಗ (?) : ಜಿಹ್ವಯಾಪಿ ಲಿಹನ್ ಖಲೋ [ಪಾಠಾಂ. ಡ್ಗೋ] ಮಾರಯತ್ಯೇವ "ಖಲಃ = ಅಮ್ಮಾವು" (ನೀತಿವಾ. ೨೯–೪೪). [ಅಮ್ಮ? + ಆವು$_{1}$]

ಅಮ್ಮಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು(?): ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಮುಗುಳಿ ಚನ್ನಯಾರು ಪಲ್ಮಾಡಿ ಅಮ್ಮಾಳೆ ಕಿಜೆಯ ಮುಗುಳಿ ಮಜೆವಳ್ಳಿ ನಲ್ಲೂರು ಮಾಗುಣ್ಣತೆ ಗುರು ಅರಮಣ್ಣಂ ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೪೨–೨೦ ; 959). [?]

ಅಮ್ಮಿ$_{1}$ 'ಅಮ್ಮೆ' ನೋ.

ಅಮ್ಮಿ$_{2}$ (ನಾ). ಅರೆಯುವ ಹಾಸುಗಲ್ಲು; ಅಸಿಕಲ್ಲು. 'ಅಮ್ಮಿಕಲ್ಲು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಮ್ಮಿ]

ಅಮ್ಮಿಕಲ್ಲು (ನಾ). ಸಂಬಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅರೆಯುವ ಕಲ್ಲು: ಅಮ್ಮಿಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಅಮಲವ ಅರೆದಡೆ ಹತ್ತುವುದೆ ಬನ್ಧ (ಮನುಗುಂ. ೩೮) ; ಸುಗಮವಹ ಸಕಲ ಸಂಭಾರಂಗಳ ಅಮ್ಮಿಕಲ್ಲೊಳಗರೆದು ನುಜುಗುವಂದದಿ ಕಾಸಿ ಕಮ್ಮನೆಯ ತುಪ್ಪದೊಳು (ಸೂಪಶಾ. ೨–೪೮).
[ಅಮ್ಮಿ$_{2}$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_{2}$)]

ಅಮ್ಮಿಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ವರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯರಪ್ಪ ಅಮ್ಮಿಸೆಟ್ಟಿ, ಭಾಣಿಸೆಟ್ಟಿಯರ ಪ್ರಿಯಪುತ್ರರಪ್ಪ ಚಿಂಚಯ್ಯ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೩೨–೨೯ ; 1050). [ಅಮ್ಮಿ$_{1}$ (< ಅಮ್ಮೆ) + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಅಮ್ಮು$_{1}$ 'ಅಣ್ಮು$_{1}$' ನೋ.

ಅಮ್ಮು$_{2}$ 'ಅಣ್ಮು$_{2}$' ನೋ.

ಅಮ್ಮುಗೆ 'ಅಣ್ಮುಗೆ' ನೋ.

ಅಮ್ಮೆ, ಅಮ್ಮಿ$_{1}$ (ನಾ). ೧. ತಾಯಿಯ ಮೊಲೆ; ಸ್ತನ: ಯಶೋದೆ ದೇವಿಯ ಅಮ್ಮೆ ಉಂಡ ವದನ, ಅಸುರ ಪೂತನಿಯ ವಿಷವ ಹೀರಿದ ವದನ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೫೯) ; ಅಮ್ಮಯ ನಾ ಪಸಿದೆನಮ್ಮೆಯನೀವುದೆನಲು (ಕೃಷ್ಣಗೋ. ೧–೧೦೮). ೨. ಅಮ್ಮ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಬಳಸುವ ಶಬ್ದ: ತಮ್ಮಿಂದೆ ಮುಂದಿರ್ದ ಕಾರಿಕಾಲಮ್ಮೆಯುಂ ತಮ್ಮಿರ್ವರುಂ ಕಂಡು ಬೆಸಗೊಳಲ್ಕಮ್ಮೆಯುಂ (ನಂಬಿರ. ೧೯–೧೧೮). ೩. ತಂದೆ; ಅಪ್ಪ (ಕರಾ) : ಹರಿಜನರ ತುಳು . . . ಅಮ್ಮೆ ಎಂದರೆ ತಂದೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿದೆ (ಸಂಶೋತ. ೧೨೫). **ಅಮ್ಮಿ$_{1}$**: ೧. ಸುಮ್ಮನೆ ಇದ್ದೇನು ಅಮ್ಮಿಯ ಬೇಡೆನು ಮಮ್ಮ ಉಣ್ಣುತ್ತೇನೆ ಅಮ್ಮ ಅಳುವುದಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೧–೧೭೧–೨) ; ಅಮ್ಮಿಯನುಣಿಸಿದ ಯಶೋದೆಯಾಗಿದ್ದಳೆ ಅಮ್ಮೆ ಇವನಿಗೆ (ಲಕ್ಷ್ಮೀಶೋ. ೩೩) ; ಅಬ್ಬೆಯು ಅಮ್ಮಿಯ ಕುಡಿಸುವ

ಹಾಗೆ (ತುಪದ. ೪೬). ೨. ಚಿಂತೆ ಬೇಡಮ್ಮಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮ್ಮ]ನಿನಗೆ ಮನದೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೬–೧೦೪) ; ಗಂಗಮ್ಮಿ ಬಾ ಸಿಂಧುದೇವಿ ಬಾ (ಭರಚ. ೪೪–೨೪) ; ಇನ್ನೇನು ಬೇಕಮ್ಮಿ ಬಿನ್ನಾಣಿ ಕೊರವಿ (ಜಗೀತೆ ೬೫) ; ಅತ "ಅಮ್ಮಿ" ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದ, ಅದು ತಾಯಿಯೊಡನೆ ತೀರ ಅತ್ಮೀಯವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಿದಾಗ ಆತ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಪದ (ತಾಯಿ. ೮೦).

ಅಮ್ಮಿಯುಣ್ಣು = ತಾಯಿಯ ಮೊಲೆಯನ್ನು ಉಣ್ಣು ; ಸ್ತನ್ಯಪಾನ ಮಾಡು : ಒಮ್ಮಾನೊಮ್ಮೆ ಅಮ್ಮಿಯುಣುತಾಕಳಿಸಿದ (ಪ್ರಸಭಾ. ೧೧ ಪ).

[**ದೇ.** ‖ ತಮಿ. ಅಮ್ಮಮ್ ; **ಮಲ.** ಅಮ್ಮಿಣ್ಣಿ ; **ತುಳು.** ಅಮಣಿ, ಅಮನಿ, ಉಮನಿ. / **ಮರಾ.** ಅಮ್ಮ]

ಅಮ್ಮೆಳಿ 'ಅರ್ಮೆಳೆ' ನೋ.

ಅಮ್ಮೆಳೆ 'ಅರ್ಮೆಳೆ' ನೋ.

ಅಮ್ಲ (ನಾ). ೧. ಹುಳಿ ; ಷಡ್ರಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೨. ಹುಳಿಮಜ್ಜಿಗೆ ; ಹುಳಿಮೊಸರು. ೩. ಗಂಜಿ ; ಅಂಬಲಿ. [ಸಂ.]

ಅಮ್ಲಪಿತ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ರೋಗ : ಮೈಯಮೇಲೆ ಗಂದೆಗಳು ಏಳುವವು. ಇದನ್ನು ಶೀತಪಿತ್ತವೆಂದು ಹೇಳುವರು, ಅದಲ್ಲದೆ ಅಮ್ಲಪಿತ್ತವೆಂದೂ ಹೇಳುವರು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೩೮೦). [ಅಮ್ಲ + ಪಿತ್ತ]

ಅಮ್ಲಲೋಣಿಕೆ (ನಾ). ಹುಲ್ಲುಹುಳಿಗನ ಗಿಡ ; ಪುಳ್ಳಂಪುರಿಚೆ (*).
[< ಸಂ. ಅಮ್ಲಲೋಣಿಕಾ]

ಅಮ್ಲವೇತಸ (ನಾ). ಓಟೆಹುಳಿ ಮರ (*). [ಸಂ.]

ಅಮ್ಲಹರಿದ್ರೆ (ನಾ). ಅಂಬೆ ಹಳದಿ (*). [< ಸಂ. ಅಮ್ಲಹರಿದ್ರಾ]

ಅಮ್ಲಾನ (ಗು). ೧. ಬಾಡದಿರುವ ; ಕಂದದಿರುವ : ಅವರ ಅಪಾರ ಬಹುಶ್ರುತತ್ವ . . . ಪದಪದ್ಧತಿ ಅಮ್ಲಾನಪ್ರತಿಭೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೯ ಪೀ.). ೨. ನಿರ್ಮಲವಾದ ; ಶುದ್ಧವಾದ. (ನಾ). ೩. "ದೊಡ್ಡ ಗೋರಂಟಿ ಗಿಡ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಅಮ್ಲಿ (ನಾ). ೧. ಹುಣಿಸೆಯ ಮರ, —ಹುಳಿ. ೨. ಓಟೆ ಹುಳಿ.
[< ಸಂ. ಅಮ್ಲಿನ್]

ಅಮ್ಲಿಕೆ (ನಾ). ಹುಣಿಸೆಯ ಗಿಡ. [< ಸಂ. ಅಮ್ಲಿಕಾ]

ಅಮ್ಸಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಗಂಡುಬೀರಿಯಾದ ಹೆಣ್ಣು (ಉಕ). ೨. ದುರಹಂಕಾರ ; ಹಮ್ಮುಬಿಮ್ಮು (ಕರಾ).
[← **ಇಂ.** Amazon. / **ತುಳು.** ಅಮಸಣಿ = ಗರ್ವ ?]

ಅಯ್–$_1$, ಐ–$_2$ (ನಾ). ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಿಯಾದ ಅಯ್ದು ಎಂಬುದು ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದವಾದಾಗ ಅಥವಾ ಭಾವನಾಮವಾದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಯಪರವಾದಾಗ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ : ತೊಂಬತ್ತಱುಸಾಸಿರ್ಬರುಮಯ್ನಾಮನ್ತರುಂ (ಇಅ. VI, ೧೦೨–೧೩ ; 777). ಐ–$_2$: 'ಐಗಂಡುಗ', 'ಐದು' ಪರಾ. [< ಅಯ್ದು$_2$]

ಅಯ$_1$ 'ಅಯ್ಯ$_1$' ನೋ.

ಅಯ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೋಗುವುದು ; ಚಲಿಸುವುದು. ೨. ಶುಭಕರವಾದ ವಿಧಿ ; ಒಳ್ಳೆಯ ಅದೃಷ್ಟ : ಅಯನಯಪರಾಕ್ರಮೋಪಾಶ್ರಯಂಗಳಂ ಶ್ರೀಗಡರ್ಪುಮಾಡಿದ ನಿಸ್ಸಿಂದ್ರಿಯುಜಯಮೆ ಕೂಡೆ ಲೋಕತ್ರಯದಿಂ ಪೊಗೞಿಸಿದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೯–೩೫) ; ಅಯನಯಮಯನತಿವೇಗದೆ ಮಯನಿಸೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೩೪). [ಸಂ.]

ಅಯಂತ್ರಿತ (ಗು). ತಡೆಯಿಲ್ಲದ ; ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲದ ; ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾದ.
[ಸಂ.]

ಅಯಃಕಾಂತ (ನಾ). = ಅಯಸ್ಕಾಂತ : ಅಯಃಕಾಂತದಾ ಸನ್ನುತ ಮಹೀಧ್ರುಂಗಳಿಂ (ಅರಾಚ. ೧–೫). [< ಸಂ. ಅಯಸ್ಕಾಂತ]

ಅಯಃಪಿಂಡ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಗಟ್ಟಿ : ಸೂಕ್ಷ್ಮಪರಿಣಾಮದಿಂ ಅಯಃಪಿಂಡದೊಳ್ ತೇಜೋನುಪ್ರವೇಶದಂತೆ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೦೬). [ಸಂ.]

ಅಯಃಪುತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸ್ತ್ರೀಪ್ರತಿಮೆ : ಪರವಧು ದುರ್ವ್ಯಸನಂ ನಿನಗೆಂದಮುರ್ದಪ್ಪಿಸುವರ್ ಕೆಂಪೆಸೆಯೆ ಕಾಯ್ದಯಃಪುತ್ರಿಕೆಯಂ (ಆದಿಪು. ೫–೮೭). [< ಸಂ. ಅಯಃಪುತ್ರಿಕಾ]

ಅಯಕರಣ (ನಾ). ಶುಭವಿಧಿ : ಭಯಭಕ್ತಿವೆರಸು ನುತಿಸಿದರಯಕರಣಕರರ್ ಕುಮಾರರ್ (ರಾಜಶೇ. ೪–೯೯). [ಸಂ.]

ಅಯಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ ಶಿಷ್ಟಪ್ರತಿಪಾಳನಧಿದಾಳುತ್ತಮಿರೆ ಅಯಜೆ ಮುನ್ನೂಱರ ಸೌಧೊರೆ ಕೊಸನಯ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆಯುಂ (ಕಇಅ. ೧೦೫, ೧೧–೧೫ ; 1067). [?]

ಅಯತ್ನ (ಗು). ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದ. 'ಅಯತ್ನಕೃತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಯತ್ನಕೃತ (ಗು). ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಮಾಡಿದುದಲ್ಲದ ; ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಆದ : ಸವನಿಪುದಯತ್ನಕೃತ ಗೌರವಮುಖದೊಳ್ . . . ಬಹುತ್ವಮೇಕತ್ವದೊಳಂ (ಶಮದ. ೧೦೨). [ಸಂ. (ಅ– + ಯತ್ನಕೃತ)]

ಅಯತ್ನಸುಖ (ನಾ). ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೇ ಲಭಿಸುವ ಸುಖ ; ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಒದಗಿದ ಸೌಖ್ಯ : ಪೌರನಂದನದೊಳಗಿಂತಯತ್ನಸುಖಮಂ ಪಥಿಕರ್ ಪಡೆವರ್ ನಿರಂತರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೧೫).
[ಅಯತ್ನ + ಸುಖ]

ಅಯಥಾರ್ಥ (ನಾ). ಯಥಾರ್ಥವಲ್ಲದ್ದು ; ನಿಜವಲ್ಲದ್ದು ; ಅಸತ್ಯ : ಸಾಂಖ್ಯರು ಸರ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸತ್ಯ, ಯಥಾರ್ಥ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಬೌದ್ಧರು ಅಸತ್ಯ, ಅಯಥಾರ್ಥ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೫೦). [ಸಂ.]

ಅಯನ (ನಾ). ೧. ಹೋಗುವುದು ; ಚಲಿಸುವುದು. ೨. ದಾರಿ ; ಮಾರ್ಗ : "ಅಧ್ವಾ ಪಂಥಾಃ . . . ಅಯನಂ . . . ಈ–೧೨ ಬಟ್ಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೩–೧೦೫). ೩. ಪ್ರದೇಶ ; ವಾಸಸ್ಥಳ. ೪. ಭೂಮಧ್ಯರೇಖೆಯ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯನು ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವ ಮಾರ್ಗ. ೫. ಭೂಗೋಳದ ಮೇಲಿನ ವಿಷುವದ್ಬಿಂದು ; ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ಬಿಂದು. ೬. ಮೂರು ಋತುಗಳು : ಮಾಸಂ ಪಕ್ಷದ್ವಿತಯಂ ಮಾಸದ್ವಯಮೊಂದೆ ಋತು ಋತುತ್ರಯಮಯನನ್ಯಾಸಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೫೨) ; ಮಾರ್ಗಶಿರಂ ಮೊದಲಾದೆರಡೆರಡುತಿಂಗಳಿಗೊಂದೊಂದು ವರ್ತಿಪವಾ ಋತು ಮೂಱಾಗಲೊಂದಯನವೆನಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೩೨೧). ೭. ಜಾತ್ರೆ : ಅಯನ ನೋಡಿದ್ದೂ ಇಲ್ಲ, ಶಯನ ಮಾಡಿದ್ದೂ ಇಲ್ಲ (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಅಯನದೀವಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಅಯನ ಮುಗಿಯುವವರೆಗೂ ಉರಿಯುವ ದೀಪ ; ಆರು ತಿಂಗಳವರೆಗೂ ಉರಿಯುವ ದೀಪ : ಉದಯ ಪರಿಯಾರರ ಅಯನದೀವಿಗೆಗೂ ದೇವರಿಗೆ ಮಾಲೆಗೂ ಕೂಡಿ ಹನ್ನೆರಡು ಹೊನ್ನನೂ ದನಿಯರ ಕಯ್ಯಲು ತಂದು ಕೊಡುವರು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೦೭–೧೭ ; 1364). [ಅಯನ + ದೀವಿಗೆ]

ಅಯನಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅಯನಯ ನಾಡಾಳೆ ದುಗರಂ ಇಯೂರಾಳೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೩೮೦–೧ ; 1015).
[< ಅಯ್ಯಣಯ್ಯ ?]

ಅಯನವೃತ್ತ (ನಾ). ಭೂಮಧ್ಯರೇಖೆಯ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯನು ಸಂಚರಿಸುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಂತೆ ಭೂಪಟದ ಅಥವಾ ಗೋಳದ ಮೇಲೆ ಎಳೆದಿರುವ ಗೆರೆ ; ಅಯನಾಂಶ ವೃತ್ತ : ಅಯನಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಮಕರ ಕರ್ಕವೃತ್ತಗಳಿಗೆ ಕೂಡಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅಯನವೃತ್ತಗಳೆಂದೆನ್ನುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೬೪). [ಅಯನ + ವೃತ್ತ]

ಅಯನಸಂಕ್ರಾಂತಿ (ನಾ). "ಸೂರ್ಯನು ವಿಷುವದ್ವೃತ್ತದಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ದೂರವಾಗಿದ್ದು, ಪಥದಲ್ಲಿ ಬಾಗಿ ತಿರುಗುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಕೊಂಚ ಚಲಿಸದೆ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಭಾಸವಾಗುವ ಎರಡು ಕಾಲಗಳಲ್ಲೊಂದು" (Solstice. ಇಂಕನಿ). [ಅಯನ + ಸಂಕ್ರಾಂತಿ]

ಅಯನಾಂಶ (ನಾ). "ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಕ್ರಾಂತಿವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ವಿಷುವದ್ಬಿಂದುಗಳ ಪಶ್ಚಿಮಮುಖದ ಮಂದಚಲನೆ" (Precession. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ.]

ಅಯನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ಚಲಿಸು: ಸೂರ್ಯನು ೬ ತಿಂಗಳು ಬಡಗಲಿಗೂ ೬ ತಿಂಗಳು ತೆಂಕಲಿಗೂ ಅಯನಿಸುವನಾಗಿ ಈ ೧೨ ತಿಂಗಳಿಗೊಂದು ವರುಷವಾಗುವುದು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೬). [ಅಯನ + –ಇಸು₃]

ಅಯಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಶುಭಮಾರ್ಗ; ಒಳ್ಳೆಯ ದಾರಿ: ಅಯ ಮಾರ್ಗಾಶ್ರಯನಂ ಪ್ರಭೂತದಯನಂ ದೂರೀಕೃತಸ್ವಾಂತಭೂಭಯನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೨೧). [ಅಯ್₂ + ಮಾರ್ಗ]

ಅಯಲು (ನಾ). ಕೊಳ; ಕೆರೆ (?): ಧರ್ಮಶಾಸನದ ಕ್ರಮವ್ವೆಂತೆಂದರೆ . . . ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ವಿತಲು ಅಯಲು ಗುಯಲು ಅಕ್ಷೀಣ ಆಗಾಮಿ ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲ ಪಾಷಾಣ ವೃಕ್ಷ ಬಾವಿಗಳು ಸಹಿತ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೮೩–೪ ; 1417). ℙ ತುಳು. ಗುವೆಲ್, ಗುವೆಲ = ಬಾವಿ. 'ಅಯಲು ಗುಯಲು' ಜೋಡಿನುಡಿ ಇರಬಹುದೇ. [?]

ಅಯಶ (ನಾ). ಅಪಕೀರ್ತಿ; ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು: ಆಯಶಕ್ಕಂಜದೆ ನೀಂ ತಂದೆಯ ರಾಜ್ಯಕ್ಕಳಿಪಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨–೬೬); ಹಸಿತಯಶಃಪ್ರಭೃತಿ ಯೊಳುಲ್ಲಸಿತಂ ಸಿತಭಾವಮಯಶದೊಳ್ ಪಾಪದೊಳಂತಸಿತರುಚಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೬೧). [< ಸಂ. ಅಯಶಸ್]

ಅಯಶಸ್ಕೀರ್ತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಪ ಕೀರ್ತಿ ಎಂಬ ಪ್ರಕೃತಿ ಅಥವಾ ಕರ್ಮ: ಶುಭಾಶುಭ ಸುಸ್ವರ ದುಸ್ವರ ಸುಭಗ ದುರ್ಭಗ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಶರೀರಾಯಶಸ್ಕೀರ್ತಿರನಾದೇಯ . . . ದ್ವಿಸಪ್ತತಿ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಂ ನಿರವಶೇಷಂ ಕಿಡಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೬–೪೯ ವ); ಆಯಶಸ್ಕೀರ್ತಿನಾಮಕರ್ಮೋದಯಂ ಪಳಿಯಂ ಮಾಡುಗುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೯೮). [ಸಂ. (ಅಯಶಸ್ + ಕೀರ್ತಿ)]

ಅಯಶ್ಶಲಾಕೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಸರಳು, —ಸಲಾಕೆ: ಕಾಸಿದಯಶ್ಶ ಲಾಕೆಯಂತೊಡನೆ ಕುಮಾರನಚ್ಚಿಯ ಸರಂ ಕಿವಿಯಂ ಪುಗೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧–೨೮). [ಸಂ. (ಅಯಸ್ + ಶಲಾಕಾ)]

ಅಯಶ್ಶೂಲ (ನಾ). ೧. ಕಬ್ಬಿಣದ ಭರ್ಜಿ, —ಈಟಿ. ೨. ತೀಕ್ಷ್ಣ ಉಪಾಯ; ಕುತಂತ್ರ. [ಸಂ. (ಅಯಸ್ + ಶೂಲ)]

ಅಯಶ್ಶೂಲಿಕ (ನಾ). ಆತ್ಮಹತ್ಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು: "ತನ್ನ ತಾ ಸಾವವನಯಶ್ಶೂಲಿಕನೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೦–೧೬). [< ಸಂ. ಆಯಃಶೂಲಿಕ]

ಅಯಸ₁ (ನಾ). ದಣಿವು; ಬಳಲಿಕೆ: ಚಕ್ರವರ್ತಿಯೊಳಯ[ಸಂ]ನಮ ಗುಜದು ಬೇಗಮೆಜಗದೊಡುಜುಗುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೧೧೮). 'ಅಯಸಂ ಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಆಯಾಸ]

ಅಯಸ₂ (ನಾ). = ಅಯಶ: ಆಯಸದೊಳಾದೀ ಕಜೆ ಕರ್ಚೆ ಪೋಗದೀ ಕೆಯ್ನೀರೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೭೮); ಕವಿಲೆಯಂ ವೇದಾಢ್ಯರಂ ಕೊಂದು ದೊಂದಯಸಂ ಪೊರ್ದುಗುಮೆಂದು ಸಾಜಿದಪುದೀ ಶೈಲಾಕ್ಷರಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೫೩–೬೯ ; 1170). [< ಸಂ. ಅಯಶಸ್]

ಅಯಸಂಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸಪಡಿಸು; ದಣಿಸು: ಅಂಗಣಕಿದೆ ತೃಣಂ ಪೊಸಸಿಂಗದ ಮುಜಿ ಬಂದುದೆಂದು ಮುದ್ದಾಡಿಸುತಾಲಿಂಗಿಪೆನೆನೆ ಪರಿಪರಿದಯಸಂಗೊಳಿಸುವ ಮಗನನೆಂದು ನಡೆನೋಡುವೆನೋ (ಧರ್ಮನಾ. ೩–೧೨೧). [ಅಯಸ₁ + ಕೊಳ್₁ + –ಇಸು₃]

ಅಯಸ್ಕಾಂತ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣವನ್ನು ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಆಕರ್ಷಿಸುವ ಒಂದು ಲೋಹ; ಸೂಜಿಗಲ್ಲು; ಲೋಹ ಚುಂಬಕ: "ಚುಂಬಕಃ, ಭ್ರಾಮಕಃ ಮೊದಲಾದವು ಅಯಸ್ಕಾಂತದ ಭೇದಂಗಳ್" (ಹ ಲಾ ಯು. ೨೮–೧೪); ನಟ್ಟುಡಿದ ಬಾಳ ಕಕ್ಕಡೆಯುಡಿಗಳುಮನಯಸ್ಕಾಂತಮಂ ತೋಜಿ ತೆಗೆಯಿಸುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೨). [ಸಂ. (ಅಯಸ್ + ಕಾಂತ)]

ಅಯಸ್ಕಾಂತಶಿಲೆ (ನಾ). ಸೂಜಿಗಲ್ಲು. [ಅಯಸ್ಕಾಂತ + ಶಿಲೆ]

ಅಯಸ್ಕಾರ (ನಾ). ಕಮ್ಮಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಸಂ.]

ಅಯಾಚಿತ (ಗು). ೧. ಯಾಚಿಸಲ್ಪಡದ; ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ದೊರೆತ: ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಪುಣ್ಯಫಲದಿಂದ ಆಯಾಚಿತವಾಗಿಯೆ ಅನು ಪಮವಾದ ಈ ಶಿಶುನಿಧಾನವು ತಮಗೆ ದೊರೆಯಿತು (ಬಿ ಮು ರಿ . ೧೬೧). (ನಾ). ೨. ಪಂಚವಿಧ ಭಿಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮಾಧೂ[ಧು]ಕರ, ಅಸಂಕ್ಲುಪ್ತ, ಪ್ರಾಕ್ಪ್ರಣೀತ, ಅಯಾಚಿತ, ತಾತ್ಕಾಲಿಕವೆಂಬ ಪಂಚವಿಧ ಭಿಕ್ಷಂಗಳ್ (ವಿವೇಕ. ೧೯೬). [ಸಂ.]

ಅಯಾನ (ಗು). ೧. ಚಲಿಸದ; ನಿಂತ. ೨. ವಾಹನವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಯಾಲು, ಆಯಾಲ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಅಥವಾ ಸಿಂಹದ ಕುತ್ತಿ ಗೆಯ ಮೇಲಿನ ಕೂದಲು: ಕುದುರೆಗಳ ಮೈಕೂದಲನ್ನೂ ಅಯಾ ಲನ್ನೂ ಕತ್ತರಿಸಬೇಕು (ಪಾಳಗಾ. ೫೨). **ಅಯಾಲ:** ಚಿಗರಿಗಳು ಸಿಂಹದ ಅಯಾಲವನ್ನು ಕಟ್ಟಾಡಿಸುತ್ತವೆ (ಭಾರಸಂ. ೫); ನೀಲನು ಕುದುರೆಯನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು . . . ಅದರ ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ತುಂಬ ಬೆಳೆದ ಅಯಾಲವನ್ನು ನೋಡಿ ಆನಂದದಿಂದ ಪುಲಕಿತನಾದನು (ಬಂಗಾಹೆ. ೨೨). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಆಯಾಲ್; ಮರಾ. ಅಯಾಲ, ಆಯಾಳ]

ಅಯಿಗಂಡುಗ 'ಅಯ್ಗಂಡುಗ' ನೋ.

ಅಯಿಗಡಲ, ಐಗಡಲ (ನಾ). ಐದು ಸಮುದ್ರದವನು (?). **ಐಗಡಲ:** ತಿಳಿದು ನೋಡೆ ಐಗಡಲನಂಗ ಮೂಜು ಮುಡಿಯುವನ ಸಂಗ ಬೇಜಿಕೊಂದು ಹಿಡಿದು ನೋಡುವ ನಿಸ್ಸಂಗ ತನ್ನತಾನಜಿದಲ್ಲಿಯೆ ಕಾಣ ಬಂದಿತ್ತು (ಕೋಲಶಾಂ. ೨೩). [< ಅಯ್ದು₂ + ಕಡಲ್ + –ಅ₇]

ಅಯಿಗಯಿ (ನಾ). ಐದು ಕೈಗಳಷ್ಟು ಉದ್ದ; ಐದು ಮೊಳ (?): ಹಿತ್ತಿಲವು ಮೂಡಲುಂ ಪಡವಲುಂ ಆಯಿಗಯಿಯಗಲ್ಲುಂ ತೆಂಕಲುಂ ಬಡಗಲುಂ ಆ ಮನೆಯ . . . ನಿಳ ಹೊಜಗಾಗಿ (ಕಕುಲ. ೫–೬೬ ; 1218). [< ಅಯ್ದು₂ + ಕೆಯ್₂ (< ಕಯ್ಯಿ)]

ಅಯಿಗುಳ 'ಅಯ್ಗುಳ' ನೋ.

ಅಯಿಗುಳಿ (ನಾ). ಐದು ಕೊಳಗ ಬೀಜವನ್ನು ಬಿತ್ತುವ ಕ್ಷೇತ್ರ: ಕೊಟ್ಟುದು ವರದಪಯನ . . . ಅಯಿಗುಳಿ ದೇವನಾಯ್ಕರ ಸಲಿಕೆ ಮಾಡಿ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೨೧೯–೬ ; 1530). [ಅಯಿಗುಳ (< ಅಯ್ಗುಳ) + –ಇ₂]

ಅಯಿಜನ್ (ಗು). ಹೇಳಿದ; ಮೇಲೆ ಕಾಣಿಸಿದ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೧೮). [← ಅರ. ಅಇಜನ್]

ಅಯಿದಾರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಕ್ಕರೆ; ಪಂಚದಾರ; ತವರಾಜ: ಪಾಲೊಳಗಯಿದಾರೆಯ ಸಕ್ಕರೆಯಂ ಓತೊಡವೆರಸುವ ತೆಜದಿಂ . . . ಜಯ ನೃಪಚಾರಿತ್ರಮನೋತುಸಿರ್ದಂ (ಜಯಕಾ. ೧–೨೩). [← ತೆಲು. ಪಂಚದಾರ = ಸಕ್ಕರೆ; ಮಲ. ಪಂಚತಾರ, ಪಂಚಸಾರ = ಸಕ್ಕರೆ]

ಅಯಿದಾಳು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ; ಐದು ತಾಳೆಮರವಿರುವ ಪ್ರದೇಶ (?): ಬಾಳುನೆಲ್ಲಿಯ ಅಯಿದಾಳ ಗದೆಕೆ[ಶ್ವ]ಉಪಾಧ್ಯನ (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಉಡುಪಿ. ೪೯೪–೨೪ ; 1451). [< ಅಯ್ದು$_{2}$+ ತಾಳೆ ?]

ಅಯಿದು 'ಅಯ್ದು$_{2}$' ನೋ.

ಅಯಿದೆ 'ಅಯ್ದೆ$_{2}$' ನೋ.

ಅಯಿನ 'ಐನ' ನೋ.

ಅಯಿನವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರು: ಪರಿಹಾರವ ತೆಱುವ ಅಡಕು ಮುಂದಕೆ ಆಯಿನವಳಿ ಊರೊಳಗೆ ಅರ್ಪು (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೧, ಮಂಗಳೂ. ೩೩೫–೧೦ ; 1335). [ಅಯಿನ + ಪಳ್ಳಿ ?]

ಅಯಿನಾತಿ 'ಐನಾತಿ' ನೋ.

ಅಯಿನು 'ಐನ್' ನೋ.

ಅಯಿನೂಱು 'ಅಯ್ನೂಱು' ನೋ.

ಅಯಿಬಿಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಲ್ಲಿಸೆಟ್ಟಿ ಆಯಿಬಿಸೆಟ್ಟಿ ಕಾಳಿಸೆಟ್ಟಿ ಪ ೨ ಮಣಿಗಾಱ ಮಾಚಿಸೆಟ್ಟಿ (ಎಕ. II, ೨೩೬–೧೬ ; 1185). [ಅಯಿಬಿ$_{0}$ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಅಯಿಬು 'ಐಬು' ನೋ.

ಅಯಿಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರು (?): ಬಲ್ಲಾಳದೇವನ ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣಿ ಕಳುಂ. . . ಆಯಿಬೆಯ ಸಾಹಣಿ ಶ್ರೀ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನದೇವರ ಜೀರ್ನೋದ್ಧಾರವನು . . . ಆಯಿಬೆಯ ಶ್ರೀ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦೨–೩೩ ; 1215). [?]

ಅಯಿಮೂಲೆ 'ಅಯ್ಮೂಲೆ' ನೋ.

ಅಯಿರಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬಾಣರಾಜರಾ ಕಿರಿ[ಱಿ]ಯಮ್ಮಂಗಳಯಿರಡಿ ಆಳ್ವ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯಕ್ಕೊರ್ಟ್ಟೊದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೭–೫೧ ; ೯ನೆಯ ಶತ). [?]

ಅಯಿರಣಕೀೞವರು (ನಾ). ಒಂದು ಪಂಗಡ (?): ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ವಿಾಕಣೂರರು ಅಯಿರಣಕೀೞವರು ಅಣಗರು ಕೞಿತ್ತಿಯರು ಚೆಂಗರಸನು ತಲೆ ಪರಿಯಾ ಕೆಯ್ಯಾಳ್ದೋರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೭–೧೧ ; ೯ನೆಯ ಶತ). [?]

ಅಯಿರಣೆ$_{1}$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪಾಂಡ್ಯರಾಜ್ಯದ ಬಳಿ ಚಿಟ್ಟೂರು ಮಂಗುತೊಳಲ ಕಂಪಣದೊಳು ಅಯಿರಣೆಯುಮಂ ಕಾಲಡಿ ತೊಂಬತ್ತಱೊಳು ಕೋಣೆಯ ನೇಱಿಲೆಗೆಯುಮಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦೨–೫೩ ; 1162). [?]

ಅಯಿರಣೆ$_{2}$ 'ಅಯ್ರಣೆ' ನೋ.

ಅಯಿರಾವತ (ನಾ.) = ಐರಾವತ: "ಸುರೇಭ – ಆಯಿ[ಪಾಠಾಂ. ಐ]ರಾವತ" (ನಾನಾರ. ೧೫). [< ಸಂ. ಐರಾವತ]

-ಅಯಿಲ '-ಆಯಿಲ್ಲ$_{3}$' ನೋ.

ಅಯಿವಜು 'ಐವಜು' ನೋ.

ಅಯಿವತು 'ಅಯ್ವತ್ತು' ನೋ.

ಅಯಿವತ್ತು 'ಅಯ್ವತ್ತು' ನೋ.

ಅಯಿವಳ್ಳ (ನಾ). ಐದು ಬಳ್ಳದ ಒಂದು ಅಳತೆ: ಇರ್ಪ್ಪತ್ತಾ ಅಯಿವಳ್ಳ (ಎಇ. XIV, ೧೯೧–೩೪ ; 725). [< ಅಯ್ದು$_{2}$ + ಬಳ್ಳ]

ಅಯುಕ್ತ (ಗು). ೧. ನೊಗವನ್ನು ಕಟ್ಟದ; ನೊಗಕ್ಕೆ ಹೂಡದ. ೨. ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳದ; ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ; ತರ್ಕಬದ್ಧವಲ್ಲದ: ಹಿಂದೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದವರು ಹೇಳಿರುವುದು ಅಯುಕ್ತ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೬). (ನಾ). ೩. ವಿರಹಿ: ಬೆಡಂಗಾಯ್ತಯುಕ್ತ ವ್ರಜಗರ್ವೋರ್ವೀಧ್ರಶಂಬಂ ನಯನ ಸುಖಲತಾಸ್ತಂಬಮಾತ್ರೇಯಬಿಂಬಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೩೪). [ಸಂ.]

ಅಯುಕ್ತಿಕ (ಗು). ೧. = ಅಯುಕ್ತ. ೨. ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿಲ್ಲದ. ೩. ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಯುತ (ಗು). ೧. ಸೇರದಿರುವ; ಎಣಿಕೆಗೆ ಒಳಪಡದ. (ನಾ). ೨. ಹತ್ತುಸಾವಿರ: ಕೆಡೆದವಯುತ ಘಟಾಳಿ ತೇರುಗಳುಡಿದು ಬಿದ್ದುವು ಮೂರುಸಾವಿರ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೦–೪೩).

ಅಯುತನಿಯುತ = ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಮತ್ತು ಇಪ್ಪತ್ತು ಸಾವಿರ: ನರನಾರ್ದು ತೆಗೆದಿಸಲ್ಪೆತ್ತುವು ಸರಳ್ಗಳೊಂದೊಂದಯುತನಿಯುತಮಂ ಪೊತ್ತುವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩–೩೫). **ಅಯುತಪ್ರಯುತ** = ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ: ಕ್ಷಯಪಾಂಡು ಮುಖ್ಯವಾಗಿರ್ದಖಿಲರೋಗ ಸಂಚಯವಲ್ಲಿ ರೂಪಾಗಿ ನಿಂದು ಯಮರಾಜ ನಿನ್ನಯ ಬೆಸನದೇನಾರ ಹಿಡಿವೆವಾರಂ ಬಾಧೆಯಂ ಮಾಳ್ಪೆವಾರ ಕೊಂದೊ[ದು]ರಯದಿಂದ ನಿನ್ನೆಡೆಗೆ ತಹೆವೆಂದು ನುಡಿವುತ್ತಲಯುತಪ್ರಯುತವಿರಲು (ವೀಶೈಪು. ೪–೧೮–೪೬). **ಅಯುತ ವರುಷ** = ಹತ್ತುಸಾವಿರ ವರುಷ; ಅನೇಕ ವರ್ಷ: ಹೆಂಗೊಲೆಗೆ ಹೇಸದೆ ಮಹಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ತೊಡುತ್ತಿದ್ದೀಯಲ್ಲ ನೀನು! ಸಿಟ್ಟನಿಂದ ಇವಳ ಕೂಡೆ ಆಯುತವರುಷ ನೀನು ಬೇಸರಿಲ್ಲದೆ ಕಾದಿದರೂ ತೀರಲರಿಯದು (ಬಿದುರಿ. ೭೫). [ಸಂ.]

ಅಯುಪುದ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಈ ಧರ್ಮ್ಮಮಾನ್ನಿರಕ್ಷಿಚ್ಚಿದೋನ್ನಡಿ ಎನ್ತಲೆ ಮೇಲೊ ಈ ಧರ್ಮ್ಮಮಾನ್ನಱಿವೋನ್ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನಕ್ಕು ಅರ್ದ್ದಕ್ಕಣ್ಣುಗ ಅ[ಪಾಠಾಂ. ಅ]ಯುಪುದ ಪೋಯ್ತೋದು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬–೧೨ ; 753). [?]

ಅಯೊಗ 'ಅಯೋಗ$_{1}$' ನೋ.

ಅಯೋಗ$_{1}$, ಅಯೊಗ (ನಾ). ಒನಕೆ: ಅಯೋಗ್ರ – ಅಯೋಗ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೮೦). **ಅಯೊಗ**: ದೀರ್ಘಕ್ಕೆ ಹ್ರಸ್ವಂ – ಅಯೋಗ್ರ – ಆಯೊಗ (ಶಮದ. ೨೭೩ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಅಯೋಗ್ರ]

ಅಯೋಗ$_{2}$ (ನಾ). ೧. ಯೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಮನೋವಾಕ್ಕಾಯಗಳ ಚಂಚಲತೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವುದು. 'ಅಯೋಗಕೇವಲಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಯೋಗಕೇವಲಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮನೋವಾಕ್ಕಾಯಗಳ ಚಂಚಲತೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸೇರಿದವನು: ಸಯೋಗಕೇವಲಿಗಳ್ಗೆ . . . ಏಕಜೀವಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂ ಜಘನ್ಯಮುಂ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಮುಂ ತ್ರಿಸಮಯ ಪ್ರಮಾಣಂ; ಅಯೋಗಕೇವಲಿಗಳ್ಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯೋಕ್ತಕಾಲಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೭). [< ಸಂ. ಅಯೋಗಕೇವಲಿನ್]

ಅಯೋಗಗುಣಸ್ಥಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನ: ಪಂಚಹ್ರಸ್ವಾಕ್ಷರೋಚ್ಚಾರಣ ಮಾತ್ರ ಕಾಲಪ್ರಮಿತಾಯೋಗ ಗುಣಸ್ಥಾನಸ್ಥಿತಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೪೯ ವ). [ಅಯೋಗ$_{2}$ + ಗುಣ + ಸ್ಥಾನ]

ಅಯೋಗಿ (ನಾ). [ಜೈನ] = ಅಯೋಗಕೇವಲಿ. 'ಅಯೋಗಿಕೇವಲಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅಯೋಗಿನ್]

ಅಯೋಗಿಕೇವಲಿ (ನಾ). [ಜೈನ] = ಅಯೋಗಕೇವಲಿ: ವಾಙ್ಮನಃಕಾಯಯೋಗವನಡಂಗಿಸಿ ಸಕಲಬದ್ಧಾಶ್ರವ ನಿರೋಧದಿನಯೋಗಿಕೇವಲಿ ಗುಣಸ್ಥಾನಮಂ ಪೊರ್ದಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬–೭೯ ವ); ಯೋಗದಿಂದಗಲ್ದು ಸಮಸ್ತ ಶೀಲಗುಣಂಗಳ ಪರಮೋತ್ಕೃಷ್ಟಮನೆಯ್ದಿದ ಪರಮಾತ್ಮಂ ಪದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಸ್ಥಾನಗುಣವರ್ತಿ ಅಯೋಗಿಕೇವಲಿಯಕ್ಕುಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೭೦–೯). [< ಸಂ. ಅಯೋಗಿಕೇವಲಿನ್]

ಅಯೋಗ್ಯ (ಗು). ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ; ಉಚಿತವಲ್ಲದ: ಸಭ್ಯರ ಜೊತೆ ನೀನು ಸೇರಲಯೋಗ್ಯನು (ಇಂಚಾಪ. ೧೨೧–೯೨). [ಸಂ.]

ಅಯೋಗ್ರ (ನಾ). ೧. ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣದ ಅಣಸುಳ್ಳದ್ದು; ಒನಕೆ. ೨. ಆಯುಧ: "ಶಸ್ತ್ರಮಾಯುಧಮಯೋಗ್ರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೬–೩೨). [ಸಂ. (ಆಯಸ್ + ಅಗ್ರ)]

ಅಯೋಗ್ರಾಹ್ಯತೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣವನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುವ ಗುಣ: ಇಂತಿಂತು ಮೆಱೆಯುತಿರ್ಪುವನಂತಂ ಘನ ತೇಜದಿಂದಯೋಗ್ರಾಹ್ಯತೆಯಿಂದಂ ತಣ್ಪಿಂದಾಹಾ ರವಿಕಾಂತಮಯಸ್ಕಾಂತಮಿಂದುಕಾಂತಂ ನಗದೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧–೫೮). [ಸಂ. ಅಯೋಗ್ರಾಹ್ಯತಾ]

ಅಯೋಘನ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಗಟ್ಟಿ, —ಸುತ್ತಿಗೆ.
[ಸಂ. (ಆಯಸ್ + ಘನ)]

ಅಯೋಧ (ನಾ). ಯೋಧನಲ್ಲದವನು. [ಸಂ.]

ಅಯೋಧ್ಯ (ಗು). ೧. ಯುದ್ಧ ಮಾಡಬಾರದ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಲಾಗದ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಚಕ್ರೇಶ್ವರನ ಏಳು ಜೀವರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಸೇನಾಪತಿಯ ಹೆಸರು: ಅಯೋಧ್ಯನೆಂಬ ದಂಡನಾಯಕನುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೩ ವ); ಅಯೋಧ್ಯನೆಂಬ ಸೇನಾನಿಯಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೮೪). ೩. ಏಳು ಜೀವರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಯೋಧ್ಯ ಭದ್ರಮುಖ ಕಾಮವೃಷ್ಟಿ ಬುದ್ಧಿಸಾಗರ ವಿಜಯಪರ್ವತ ಪರಂಜಯ . . . ಸ್ತ್ರೀರತ್ನಂಗಳೆಂಬೇೞುಂ ಜೀವರತ್ನಂಗಳುಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೧೦೧ ವ).
[ಸಂ.]

ಅಯೋಧ್ಯೆ (ಗು) ೧. ಜಯಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ಜಯಿಸಲಸಾಧ್ಯವಾದುದು. ೧, ೨: ಅಂತು ಸಮೆದ ಪುರವರಕ್ಕಾರಾತಿನಿಕರಕ್ಕಯೋಧ್ಯೆಯಪ್ಪುದಱಿಂದಯೋಧ್ಯೆಯುಮಂ (ಆದಿಪು. ೬–೧೦೭ ವ). ೩. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ದೇಶಕೋಸಲವಿಹುದು ಧನಧಾನ್ಯಜನ ತುಂಬಿ ಸರಯೂನದಿಯ ಮೇಲೆ ಮೆರೆದುದು ವಿಷಯಮಧ್ಯೆ ರಾಜಧಾನಿ ಅಯೋಧ್ಯೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬–೫೮).
[ಸಂ. ಅಯೋಧ್ಯಾ]

ಅಯೋನಿ (ಗು). ೧. ಯೋನಿಯಿಲ್ಲದ; ಗರ್ಭವಿಲ್ಲದ (ನಾ). ೨. ಯೋನಿಯಿಲ್ಲದುದು; ಗರ್ಭವಿಲ್ಲದುದು. ೩. ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟದವನು. 'ಅಯೋನಿಜ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಯೋನಿಜ (ನಾ). ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟದವನು: ಹರಿಕಮಲಜ ಸುರಾಸುರಾವಳಿ ಸರಿಯೆ ಜನಿಸದಯೋನಿಜಂಗಳ ಪಿರಿದು ಜನನಂಗಳಲಿ ಜನಿಸುವ ಯೋನಿಜರು ಸರಿಯೆ (ಬಸಪು. ೫೪–೨೬). [ಸಂ.]

ಅಯೋನಿಜನಿತ (ನಾ). = ಅಯೋನಿಜ: ಆ ಜ್ಯೋತಿರ್ಲೋಕಜನಿತರೆಲ್ಲರುಮಯೋನಿಜನಿತರುಂ ಸಪ್ತಚಾಪೋತ್ಸೇಧರುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೫೯ ವ). [ಸಂ.]

ಅಯೋನಿಜೆ (ನಾ). ೧. ಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟದವಳು: ಇವಳಯೋನಿಜೆ ರೂಪಗುಣಶೀಲಸಂಪನ್ನೆ ಭುವನಪಾವನೆ ಪುಣ್ಯಚರಿತೆ ಮಂಗಳಮಹೋತ್ಸವೆ ಪತಿವ್ರತೆಯೆಂಬುದಂ ಬಲ್ಲೆಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೫೦). ೨. ಸೀತೆ. [ಸಂ. ಅಯೋನಿಜಾ]

ಅಯೋನಿಸಂಭವ (ನಾ). ೧. = ಅಯೋನಿಜ. ೨. ದ್ರೋಣ: ಅಭೇದ್ಯರುಮಸಾಧ್ಯರುಮಪ್ಪಯೋನಿಸಂಭವರೆ ಹೇಳಾಸಾಧ್ಯರಾದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೨೧ ವ). [ಅಯೋನಿ + ಸಂಭವ]

ಅಯೋಮಯ (ಗು). ೧. ಕಬ್ಬಿಣ ಅಥವಾ ಉಕ್ಕಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ. ೨. ಗಹನವಾದ; ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾದ. ೩. ಸುಲಭವಾಗಿ ಭೇದಿಸಲಾಗದ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಸಂ.]

ಅಯೋಮಲ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಶ್ಮಲ, —ಕಿಟ್ಟ: ಶ್ರೀಮಲಂ – ಅಯೋಮಲ (ಔಷಧಿ. ೧೬೭). [ಸಂ.]

ಅಯೋಮುಖ (ಗು). ೧. ಕಬ್ಬಿಣದ ಬಾಯಿ ಅಥವಾ ಮೂತಿಯುಳ್ಳ; ಕಬ್ಬಿಣದ ತುದಿಯುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಬಾಣ. ೩. ಹಾರೆ: "ಒತ್ತುವ ಹಾರೆಗಟ್ಟಿಗೆ ಅಯೋಮುಖಂ ಶೂಲಿಕೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೭–೬). ೪. ಅಂಕುಶ. [ಸಂ.]

ಅಯೋಲಲನೆ (ನಾ). = ಅಯಃಪುತ್ರಿಕೆ: ನೆಱೆಗಾಯ್ದಯೋಲಲನೆಯನಪ್ಪಿಪರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩–೧೪೫). [ಸಂ.]

ಅಯ್ಕನಕಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಯ್ಕನಕಟ್ಟದ ತಾಣವಳ್ಳದಿಂದಂ ತೆಂಕಲಾದುದೆಲ್ಲವನಿತುಂ ಪರಮಂಗೆ ಸೀಮೆಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಎಕ. II, ೭೩–೪೬; 1118). [ಅಯ್ಕ ? + ಕಟ್ಟೆ]

ಅಯ್ಕಿಲ್, ಐಕಿಲ್ (ನಾ). ೧. ಚಳಿ; ಶೀತ. ೨. ಹಿಮ; ಮಂಜು: ಬೆಳಗಪ್ಪ ಜಾವದಯ್ಕಿಲ್ ಕೊಳೆ ಶೀತಕ್ಕಾಱದಳ್ಕಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೯೪. ಶೂದ್ರಕ); ಸೀದೇಣ – ಅಯ್ಕಿಲಿಂದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೬–೫); ಕೈಕಾಲ್ ಸುರುಳ್ದು ನಡುಗದೆ ಸ್ಯೈಕಾಗ್ರಮನಸ್ಕನಾಗಿ ಭರವಸದಿಂ ಬಪ್ಪಯ್ಕಿಲ್ಗಳ್ಕದೆ ಪಲ್ಯಂಕೈಕಾಸನದಿರ್ಪ ಸಾಹಸಂ ಪೆಱರ್ಗುಂಟೇ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೧೨); ಬಯ್ತಲೆ, ಅಯ್ಕಿಲ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೭ ಪ್ರಯೋ). **ಐಕಿಲ್**: ೧. "ಕುಳಿರು ಹಿಮಂ ಚಳಿಯೈಕಿಲೆಂದು ಹಿಮನಾಮಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೭); ಬಿಸಿಲೈಕಿಲ್ ಪಸಿವುಗ್ರದಂಶಮಶಕವ್ಯಾಬಾಧೆ ನೀರೞ್ಕೆ (ಆದಿಪು. ೬–೩೪); ವಹ್ನಿಸಖನೊಂಬೊಂದಹಂಕಾರಮಂ ತಳೆದಾ ಮಾರುತನಂ ಕರಂ ಪಿಡಿದು ತನ್ನೈಕಿಲ್ಗಳಿಂ ನಾಂದಿ ಸಂಚಳನಂ ಮಾಡಿ (ರಾಜಶೇ. ೯–೭). ೩. ಹೇಮಂತ ಋತು; ಚಳಿಗಾಲ: "ಐಕಿಲೆ ಹೈಮಂತಂ ಮಂಜುಗಾಲಂ" (ಚತುನಿ. ೮೮).

[?. / ತಮಿ. ಅಱ್ಚಿರಮ್, ಅಚ್ಚಿರಮ್ = ಹೇಮಂತ ಋತುವಿನ ಆರಂಭದ ಕಾಲ, ಹೇಮಂತ ಋತುವಿನ ಮೊದಲ ಅರ್ಧ]

ಅಯ್ಕಿಲೆಲರ್, ಐಕಿಲೆಲರ್ (ನಾ). ಶೀತದ ಗಾಳಿ; ತಂಗಾಳಿ. **ಐಕಿಲೆಲರ್**: ಕರಗಿದರಗಿಂ ಪಗಿಲ್ತಂತಿರೆ ತಳ್ತಮೆಯ್ಯೈಕಿಲೆಲರಿನೆಚ್ಚತ್ತಾಪೊಟ್ಟಱಿಯೊಳ್ ಕಣ್ದೆಱೆದತ್ತೂಷರಶಯ್ಯಾಧೂಮ್ರರೋಮಹರಿಣಸಮೂಹಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೪೮). [ಅಯ್ಕಿಲ್ + ಎಲರ್]

ಅಯ್ಕಿಲ್ಗದಿರ, ಐಕಿಲ್ಗದಿರ (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ. **ಐಕಿಲ್ಗದಿರ**: "ಚಂದ್ರನು" (ಕಲ್ಪದ್ರು).
[ಅಯ್ಕಿಲ್ + ಕದಿರ್ + –ಅ$_7$]

ಅಯ್ಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಣುಗಿ, ಐಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಣುಗಿ (ನಾ). ಹಿಮವಂತನ ಮಗಳು; ಪಾರ್ವತಿ. **ಐಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಣುಗಿ**: "ಐಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಣುಗಿ ಸಿಂಗದೇರವಳ್ಸಬ್ಬಾಣಿಯೆಂದು ಶಿವೆ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೫). [ಅಯ್ಕಿಲ್ + ಬೆಟ್ಟು$_2$ + ಅಣುಗಿ]

ಅಯ್ಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಳಿಯ, ಐಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಳಿಯ (ನಾ). ಹಿಮವಂತನ ಅಳಿಯ; ಶಿವ. **ಐಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಳಿಯ**: "ಗೊರವನೈಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಳಿಯನೈಮೊಗಂ ಕಂದುಗೊರಲನ್" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪). [ಅಯ್ಕಿಲ್ + ಬೆಟ್ಟು$_2$ + ಅಳಿಯ]

ಅಯ್ಕಿಲ್ವೆಟ್ಟು, ಐಕಿಲ್ವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಮಂಜಿನ ಬೆಟ್ಟ; ಹಿಮಾಲಯ. **ಐಕಿಲ್ವೆಟ್ಟು**: "ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟೈಕಿಲ್ವೆಟ್ಟುಂ ಚಳಿವೆಟ್ಟು ಹಿಮಾದ್ರಿ" (ಚತುನಿ. ೧೦); ಮೂಜಜಾಜು ರನ್ನಂಗಳೈಕಿಲ್ವೆಟ್ಟನಣುಗಿಗೆಡದೊಡಲನಿತ್ತಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿದ ಶಂಕರನಳ್ತಿಯಿಂ (ಭಾವಚಿಂ. ೧–೩೦); ಐಕಿಲ್ವೆಟ್ಟನ ಮಂಜುಗಲ್ಲಗವಿಯೊಳ್ ತಳ್ತಿರ್ದ ಚಂದ್ರಾಶ್ಮದೊಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೪–೨೮).
[ಅಯ್ಕಿಲ್ + ಬೆಟ್ಟು$_2$]

ಅಯ್ಕಿಲ್ವೆಳಗ, ಐಕಿಲ್ವೆಳಗ (ನಾ). = ಅಯ್ಕಿಲ್ಗದಿರ. **ಐಕಿಲ್ವೆಳಗ**: "ಬೆಳ್ಗದಿರನೈಕಿಲ್ವೆಳಗನಾಲಿವೆಳಗ ಚಂದಿರನು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪೩); "ಐಕಿಲ್ವೆಳಗಂ ತಣ್ಗದಿರ ಮಂಜುಗೈಯಂ ಚಂದ್ರಂ" (ಕವಿಕಂ. ೪೩).
[ಅಯ್ಕಿಲ್ + ಬೆಳಗು$_2$ + –ಅ$_7$]

ಅಯ್ಗಂಡುಗ, ಅಯಿಗಂಡುಗ, ಐಗಂಡುಗ (ನಾ). ಐದು ಖಂಡುಗ: ನಾಲ್ದೆಸೆ, ಅಯ್ಗಂಡುಗಂ, ಅಯ್ಸರಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೨ ಉದಾ). **ಅಯಿಗಂಡುಗ:** ಆಯಿಗಂಡುಗ ಗದ್ದೆಯಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೧೨೬-೩೧ ; 1431). **ಐಗಂಡುಗ:** ಐವಡಿ, ಐಗಂಡುಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅಯ್ಗಂಡುಗಂ] (ಶಮುದ. ೧೮೯ ಪ್ರಯೋ).
[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಕಂಡುಗ]

ಅಯ್ಗಣೆ, ಐಗಣೆ (ನಾ). ಐದು ಬಾಣ. 'ಅಯ್ಗಣೆಯ' ಪರಾ. **ಐಗಣೆ:** ನಿಂದಿರ್ದರಯ್ಗಣೆಯನಿಂದು ಪೂಜಿಸಲ್ (ಚಬಪು. ೧೧-೪೧).
[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಕಣೆ. / ತಮಿ. ಅಜ್ಕಣಿ]

ಅಯ್ಗಣೆಯ, ಐಗಣೆಯ (ನಾ). ಐದು ಬಾಣಗಳುಳ್ಳವನು ; ಪಂಚಬಾಣ ; ಕಾಮ: ಅಯ್ಗಣೆಯನ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ತಾಯ್ಗರುವೆನೆ ಮಿಸುಪ ಸತಿಯ (ಲೀಲಾವ. ೬-೫೨) ; ಆಯ್ಗಣೆಯನೆನಿಸುವನೆಯಾಣ್ಮನುಜದಾರ್ಪಿನಿಂ . . . ಬಣ್ಣಿಸುತೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೫-೨೩). **ಐಗಣೆಯ:** ಚೆಂದಂಗೆಡದೈಗಣೆಯಂ ನಾಲ್ದಲೆಯಾನದ ವಾಣೀಶಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೬೯).
[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಕಣೆ + -ಅ$_7$. / ತಮಿ. ಅಯ್ಕಣೆಯ]

ಅಯ್ಗಳ$_1$ 'ಅಯ್ಗುಳ' ನೋ.

ಅಯ್ಗಳ$_2$, ಐಗಳ$_2$ (ನಾ). ಐದು ಕುತ್ತಿಗೆಯುಳ್ಳವನು ; ಪಂಚಮುಖ; ಶಿವ. **ಐಗಳ:** ಐಗಳಂಗೆ ಕೆಳೆಯನಪ್ಪ ಪೊನ್ನೊಡೆಯನ ಆಳ್ವ ಪೊಬಲಪ್ಪ ಲಂಕೆಯಂ ಪೊಕ್ಕು (ಅದ್ಭುತ. ೪೦-೬).
[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಗಳ (= ಗಲ)]

ಅಯ್ಗಾವುದ, ಐಗಾವುದ (ನಾ). ಐದು ಗಾವುದ: ಅಯ್ಗಾವುದಂ, ಎಣ್ದೆಸೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೦೬ ಪ್ರಯೋ). **ಐಗಾವುದ:** ಇದಱ ಹಿಂದಣ ಮೈಯೊಳೈಗಾವುದದ ನೀಳದೊಳೆರಡುವರೆಗಾವುದದ ವಿಸ್ತಾರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೧೮) ; ಮಣಿಮಯದಾಲಯಂಗಳು ಸವೆದವೈಗಾವುದ ದಳತೆಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೩-೧). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಗಾವುದ]

ಅಯ್ಗುಳ, ಅಯಿಗುಳ, ಅಯ್ಗಳ$_1$, ಅಯ್ಗೊಳ, ಐಗಳ$_1$, ಐಗುಳ, ಐಗೊಳ (ನಾ). ಐದುಕೊಳಗ: ಅರಸುಂ ಊರುಂ ಇಟ್ಟ ಅಯ್ಗುಳ ಕಟಿನಿಯುಂ ಕೊಟ್ಟೊದು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩೩-೬ ; 815) ; ನಾಯಕಗಯ್ಗುಳ ಮಣ್ಣು (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೦-೧ ; 830) ; ಬಸವಸೆಟ್ಟಿ ಪದಿನಯ್ಗುಳ ನೀರ್ಮ್ಮಣ್ಣು ಅಯ್ಗುಳ ಪೊಂಬೊಲನುಂ ಪೊನ್ನಱಕೊಟ್ಟೆ ಮಣ್ಣಱಂ ಕೊಣ್ಡವರ್ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೬-೯ ; 1021). **ಅಯಿಗುಳ:** ಶ್ರೀಮತ್ ಕಲಿನೊಳಮ್ಬಾದಿ ಅರಸರ್ ಅಮರಾಲಯಾ ಆವೊಗೆ ಅಯಿಗುಳವೆದೆ ಮಣ್ಣು (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೭-೪ ; 810) ; ದೇವರಿಂದ ಅಯಿಗುಳ ಬ್ರಾಹ್ಮರಿಂದ ಅಯಿಗುಳ ಅನ್ತು ಹತ್ತು ಕೊಳಗ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೩-೭೮ ; 1410) ; ಯೆರೆಯಲು ಗದ್ದೆ ಹತ್ತು ಕೊಳಗ ವುಸಬಿನಲು ಗದ್ದೆ ಬೀಜವರಿ ಅಯಿಗುಳ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೪೦-೫೩ ; 1419). **ಅಯ್ಗಳ$_1$:** ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಈ ವರ್ಷ ಅಯ್ಗಳರಾಗಿ ಬಂತು (ರೂಢಿ). **ಅಯ್ಗೊಳ:** ಮಾಹಜ್ಜನ ಮೊಸೆದು ಕೊಟ್ಟ ಕಟನಿ ಅಯ್ಗೊಳ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೧೫೬-೮; ೮ನೆಯ ಶತ) ; ಅಯ್ಗೊಳಂ ಕಟನಿಯುಂ ಅಯ್ಗೊಳಂ ಪಾಟು (ಎಕ. X, ಶಿಡ್ಲಘ. ೩೨-೯ ; 870) ; ಮೊಳೆವೆಡೆ ಇರ್ಕ್ಕಣ್ಡುಗದ ಅಯ್ಗೊಳಂ ಕಲಿಯಜ್ಗನಿಂ ಪಡುವಣ ಮಣ್ಣುಂ (ಎಕ. IV, ಎಳಂದೂ. ೨೫-೫ ; 925). **ಐಗಳ$_1$:** ಉಭಯಂ ಖಂಡುಗದ ಐಗಳ ಭೂಮಿಯಂನು . . . ಕೊಟ್ಟೆವು (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೫೩-೧೯ ; 1637) ; ಆ ಕರು ಯಾರಿಗೆ ಸೇರಿದೆಯೊ ಅವರಿಗೆ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಪೂರಿಯ ಅಸ್ತಿಯಿಂದ ಆಗಲೇ ಐಗಳ ರಾಗಿ ಕೊಟ್ಟುಬಿಡುವುದು (ಸಣ್ಣಕ. VI, ೭೦). **ಐಗುಳ:** ಇಧಮ್ಮದಿ ದಾವಣಪೇರುನ್ದವಱ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟೊದು ಐಗುಳ ಕಟನಿ ಪರಿಹಾರ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೬-೧೩ ; 780) ; ಅಂಗಡಿಯೊಳಾ ಬಿಜ್ಜಳ ಕ್ಷಿತಿಪ ಬರುತಿರಲು ಜಂಗಮಂ ರತ್ನವೈಗುಳವ ಜೂಜಿಂ ಸೋಲೆ (ಲಶಿಚಿಂ. ೩೨-೪೩). **ಐಗೊಳ:** ರಾಜಮಾನ ಐಯ್ಗೊ[ಗೊ]ಳಂ ಕಟನಿ ಕೊಟ್ಟ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೨, ಪುಂಗನೂ. ೧೮೦-೧೫ ; 964) ; ಐಗೊಳ ರಾಗಿ (ಕಲ್ಪದ್ರು). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಕೊಳ$_3$]

ಅಯ್ಗೆಗೌಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಚಲದಗಾನಹಳ್ಳಿ ಆಯ್ಗೆಗೌಡ ಕ್ರಷಷ್ಟಗೆ ಭೋಮಾಂನ್ಯಹಾಕಿ ಕೊಟ್ಟ ಮಾಂನ್ಯ ಹೊಲ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೫-೧೧ ; 1689). [ಅಯ್ಗೆ ? + ಗೌಡ]

ಅಯ್ಗೇಣು, ಐಗೇಣು (ನಾ). ಐದುಗೇಣು (ಕ). **ಐಗೇಣು:** ಕುದುರೆಗಳು ಐಗೇಣಿನಿಂದ ಎಂಟುಗೇಣಿನ ತನಕ ಎತ್ತರವಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೫೪). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಗೇಣು]

ಅಯ್ಗೊರಲ (ನಾ). ಶಿವ. [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಕೊರಲ್ + -ಅ$_7$]

ಅಯ್ಗೊಳ 'ಅಯ್ಗುಳ' ನೋ.

ಅಯ್ಗೊಳಗ, ಐಯ್ಗೊಳಗ (ನಾ). ಐದು ಕೊಳಗ. **ಐಗೊಳಗ:** ಬಡಗಣ ಪೊಂಪಲ್ಲಕಟ್ಟಿನ್ದ ಕೆಱೆಯಂ ಕಟ್ಟಿ ತೂಂಬನಿಕ್ಕಿಸಿ ಆ ಕೆಱೆಯಲ್ ಐಗೊಳಗಂ ಗಱ್ದೆಯು ನನ್ದಾದೀವಿಗೆಗೆ ಈಯೂರು ಗಾಣಂ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೩೦-೧೪ ; 1047). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಕೊಳಗ]

ಅಯ್ಗೋಲ್, ಐಗೋಲ್ (ನಾ). ಐದುಬಾಣ. **ಐಗೋಲ್:** ಒಪ್ಪುವೈಗೋಲ್ಗಳಿಂ ರಂಜಿಸುತಿರ್ಪನನಂಗಂ (ಪಾಪ್ರಾಶ. ೭೫).
[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಅಯ್ಗೋಲ, ಐಗೋಲ (ನಾ). = ಅಯ್ಗಣೆಯ. **ಐಗೋಲ:** ಕಾಳದಂಡಮೆಂಬ ಗದೆಯ ಲೀಲೆಯಿಂದೀಯಲಂತದ ಕೈಕೊಂಡೈಗೋಲನು ಮುಂದಕೆ ಬಂದು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೯-೧೩೬) ; ಒಪ್ಪಿರ್ದಳೈಗೋಲನಧಿದೇವತೆಯೊ ಪೇಳೆಂಬಿನಂ (ಚಬಪು. ೧೯-೨೩). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಕೋಲ್ + -ಅ$_7$]

ಅಯ್ಚ (ನಾ). ಆದಿತ್ಯ. 'ಅಯ್ಚಣ್ಣ,' 'ಅಯ್ಚಯ್ಯ' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಆದಿತ್ಯ]

ಅಯ್ಚಣ್ಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅಯ್ಚಣ್ಣ ಪೆರ್ಗಡೆತನಱ್ಗೆಯ್ಕೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೭೦-೮ ; 951). [ಅಯ್ಚ + ಅಣ್ಣ$_1$]

ಅಯ್ಚಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಂಚಿಯರಸಾಳು ಅಯ್ಚಯ್ಯ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೪೦-೫ ; 950) ; ಅಯ್ಚಯ್ಯ ತಾಣಗುನ್ದೂರ ಮಹ . . . ಗೋಸಾಸಮಿಬ್ದಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೬೧-೭ ; 1007).
[ಅಯ್ಚ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಅಯ್ಚರು, ಐಚರು (ನಾ). ದೇವರಿಗೆ ಐದು ಹೊತ್ತು ಮಾಡುವ ನೈವೇದ್ಯದ ಅನ್ನ. **ಐಚರು:** ಬ್ರಹ್ಮಪದ್ಮಾವತಿಯ ಐಚರುವಿಗೆ ಅಕ್ಕಿ ಮೂಡೆ ೪ (ಎಇ. VII, ೧೩೩-೪೦ ; 1586). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಚರು]

ಅಯ್ಜಡೆ, ಐಜಡೆ (ನಾ). ಐದು ಜಡೆ: ಹರಿಯ ಪಾದಜಲ ತಾನು ಶಿವನ ತಲೆಯ ಅಯ್ಜಡೆಗೆ ಎರೆದ ಜೀವನ ತಾನು (ಬಿಡುರಿ. ೪೧). **ಐಜಡೆ:** 'ಐಜಡೆವೆಳಸು' ಪರಾ. [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಜಡೆ]

ಅಯ್ಜಡೆವೆಳಸು, ಐಜಡೆವೆಳಸು (ನಾ). ಐದುಜಡೆಗಳ ಬೆಳಸು. **ಐಜಡೆವೆಳಸು:** ವೈಜಯಂತೀಧರನ ಪಾದಾಂಬು ಶಿವನ ತಲೆಯೈಜಡೆವೆಳಸಿಗೆರೆದ ಜೀವನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೯-೨೭). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಜಡೆ + ಬೆಳಸು$_2$]

ಅಯ್ತಂಡ, ಐತಂಡ (ನಾ). **೧.** ಐದು ಭಾಗಗಳು. **೨.** ಐದು ಸೈನ್ಯಗಳು. **ಐತಂಡ ೧.** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ತಂಡ]

ಅಯ್ತನ 'ಅಯ್ಯತನ' ನೋ.

ಅಯ್ತುರ್ 'ಎಯ್ತುರ್' ನೋ.

ಅಯ್ತುರವು 'ಎಯ್ತುರವು' ನೋ.

ಅಯ್ತು (ನಾ). (?) : ಪಾಱು ಅಯ್ತು ಮಾಸೇ ಮೊನ್ನಿತ್ತಿಳಿ ಆಜಿದನ್ತವೊ ಕಣ್ಣೇಶ್ವರುಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬–೫ ; 753). [< ಆಯ್ದು ?]

ಅಯ್ತೆ, ಐತೆ (ಕ್ರಿ). ಇದೆ. **ಐತೆ** : ಜನನಿಕೆಯ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ನೆಳಲು ಕುಣಿವುತ್ತೈತೆ ನೆಳಲ ಸ್ವೀಕರಿಸುವರೊಬ್ಬರಿಲ್ಲ (ಅಷ್ಟಾಸ್ತ್ರೋ. ೩೯) ; ನೋಡಿ ಇಲ್ಲೈತೆ ನಿಜನಿಜವು (ಶರಲೀ. ೩೩೫–೪) ; ನಿನ್ನಲಿ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರ ಐತೆ ಯಂತೆ ಕೊಡು ಸಾವಕಾರ್ಗೆ (ಶನಿಮಾ. ೧೫). [< ಇರ್]

ಅಯ್ತೆರ, ಐತೆರ (ನಾ). ಐದು ಬಗೆ, —ವಿಧ. **ಐತೆರ** : ಆತನ ಶ್ಲೋಕ ಗಳಲ್ಲಿರುವ ಐತೆರದ ದೋಷಗಳನ್ನು ಮಂಡಿಸಿ ಅವುಗಳ ವಿವರಣೆ ನಡೆಸಿ ದನು (ಗೌರಾಂಗ. ೩೪). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ತೆರ$_1$ (< ತೆಜ$_1$)]

ಅಯ್ದಂಬ, ಐದಂಬ (ನಾ). = ಅಯ್ಗೋಲ. **ಐದಂಬ** : ದುಗುಲದೊ ಳ್ಳೆದಿದ ನಿಜಾಗಾಸೆಯಿಂದ ಐದಂಬನ ಮದದಾನೆಗಳಂದದೊಳ್ಳೆದಿದರ್ಜಲ ಕೇಳಿಗಾಗ (ಕಂಸವಿ. ೨೫–೧೧೮). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಅಂಬು$_2$+ –ಅ$_7$]

ಅಯ್ದಂಬು, ಐದಂಬು (ನಾ). ಐದುಬಾಣಗಳು. 'ಅಯ್ದಂಬ' ಪರಾ. **ಐದಂಬು** : ಪೆಣ್ಗೊಲೆಗೆ ತೊಟ್ಟನೈದಂಬನೈದಂಬನು (ಉದ್ಭಟೇ. ೪–೩೭). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಅಂಬು$_2$]

ಅಯ್ದಲೆಯ, ಐದಲೆಯ (ನಾ). ಐದು ತಲೆಗಳುಳ್ಳವನು ; ಶಿವ. **ಐದಲೆಯ**: ಅಲರ್ವೊಡೆಯನೊಳಂಬುಜಪುತ್ರನೊಳ್ಳೆದಲೆಯಂ ಪಿರಿದನು ರಾಗಂ ಮಾಳ್ಪಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೨–೭೨). [< ಅಯ್ದು$_2$+ ತಲೆ + –ಅ$_7$]

ಅಯ್ದಳ, ಐದಳ (ನಾ). ಐದುದಳ. **ಐದಳ** : ಐದಳ ಹತ್ತು ಮುಖದ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ (ಆದವ. ೪೫). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ದಳ (= ದಲ)]

ಅಯ್ದಾಮರಿಗ (ನಾ). ಅಯ್ದು ಜನ ಯೋಧರು, —ಯುದ್ಧ ಭಟರು : ಮಲೆಪರಯ್ಯಾರ್ಬ್ಬರುಮಯ್ದಾಮರಿಗರುಂ (ಇಅ. VI, ೧೦೨–೨೦ ; 887). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ದಾಮರಿಗ]

ಅಯ್ದಾಳಿ 'ಇರ್' ನೋ.

ಅಯ್ದಿಕೆ 'ಎಯ್ದಿಕೆ' ನೋ.

ಅಯ್ದಿಸು 'ಎಯ್ದಿಸು' ನೋ.

ಅಯ್ದು$_1$ 'ಎಯ್ದು' ನೋ.

ಅಯ್ದು$_2$, ಅಯಿದು, ಐದು$_2$ (ನಾ). ಐದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆ : ಮೆಟ್ಟ ಗಂಧೇಭಮಯ್ದಾನ್ (ಎಕ. II, ೧೨–೨ ; 700) ; ಶ್ರೀಮತ್ ಪೆರ್ಮನಡಿ ಗಳ್ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿದ ಅಯ್ದನೆಯ ವರಿಷ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೯೭–೩ ; 898) ; ತಪಂಬಟ್ಟ ದಿವಸದಿಂ ತಗುಳ್ದಿಂದಿಂಗಮಯ್ದು ದಿವಸಮುಣ್ಬುದಿಲ್ಲ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೭–೫) ; ಸಂಧಿಗೆಯಲ್ಕೆ ಬೇಡಿದರೆ ಪಾಂಡುತನೂಭವರಯ್ದು ಬಾಡಮಂ (ಗದಾಯು. ೩–೨೧). **ಅಯಿದು** : ಮೂಜನಜಿದು ಮೂಜು ಮಜಿದು ಮೂಜ ವೇದಿಸಿ ಆಯಿದ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು (ತುಜುಗಾ. ೬) ; ಎರಡಯಿದು ಶಿರದಸುರಪತಿಗೋಸರಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಯೆ ನಿಂದನಲ್ಲಾ (ಬಸಪು. ೫೩–೧೯). **ಐದು$_2$** : ಆತನಿಂ ಬಜಿಯಂ ಸೀಮಂಕರನೆಂಬಂ ಐದನೆಯ ಕುಲಧರಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೪–೨) ; ಆ ಕಥಾಸಮುದ್ರದೊಳ್ ಪಂಚರತ್ನ ಮಪ್ಪೈದು ಕಥೆಗಳನಾಯ್ದುಕೊಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೩–೨) ; ಕಕಾರಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಮಕಾರದ ಪರ್ಯಂತಮೈದೈದು ವರ್ಣಂಗಳೊಂದು ವರ್ಗಮಾಗಿ, ವರ್ಗಮೈದಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೩ ವೃತ್ತಿ) ; ಪರಮತತ್ವದ ಭಿತ್ತಿನೊಳಗಂಕುರಗಳೈದಾದಂತೆ (ತೊರರಾ. ೧–೨–೨). ℙ ಅಯ್ವರ್ (ಬಹುವ) : ತಮ್ಮ ಕಲಹಕೆ ತಾವು ಅಯ್ವರು, ಪರರ ಕಲಹಕೆ ನೂರಯ್ವರು (ಗಾದೆ. ೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಯ್‌ನ್ದು, ಅಞ್ಜು ; ಮಲ. ಅಞ್ಚು, ಅಞ್ಜು, ಅಯ್ದು ; ತುಳು. ಅಯ್ನ್ ; ಕೊಡ. ಅಞ್ಜಿ ; ತೆಲು. ಅಯಿದು ; ಕೊಲಾ. ಅಯ್ದ್, ಅಯಿದ್]

ಅಯ್ದುಂಬು 'ಅಯ್ದೂಂಬು' ನೋ.

ಅಯ್ದುಗುಂದು, ಐದುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಐದು ಕಡಿಮೆಯಾಗು ; ಐದು ಸಾಲದೆ ಹೋಗು : ಆ ನರಕಬಿಲಂಗಳೆಲ್ಲಂ ಅಯ್ದುಗುಂದೆ ಲಕ್ಕಮಕ್ಕುಂ (ಅಜಪು. ೧೧–೬ ವ). **ಐದುಗುಂದು** : ಪಂಚೋನೈಕ ನರಕ ಶತಸಹಸ್ರಾಣಿ ಐದುಗುಂದಿದೊಂದುಂ ನರಕ ಲಕ್ಕೆಗಳುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೧೬). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಕುಂದು$_1$]

ಅಯ್ದುಪ್ಪು (ನಾ). ಕಾಚ, ಸೈಂಧವ, ಬಿಡು, ಸೌವರ್ಚ್ಚ, ಸಾಮುದ್ರ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಉಪ್ಪು : ಅರಿದಾಳಂ ಪೊಸಸುಣ್ಣ ಮಿಂದ್ರಯವೆ ಕೇರ್ಗಂಧೋಜ್ವಳಂ(ಳಿಂ)ದಾರು ಸಿಂಧುರಮಯ್ದುಪ್ಪು ಕಟುತ್ರಯಂ ರಜನಿ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೪೩) ; ಸೈಂಧವಂ ಕಾಚ ಬಿಡು ಸಂವರ್ಚಲವಣಂಗಳ್ ಉಪ್ಪು (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೨೩ ಟೀಕೆ).

[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಉಪ್ಪು]

ಅಯ್ದೂಂಬು, ಅಯ್ದುಂಬು, ಅಯ್ದೂಬು (ನಾ). ೧. ಧಾನ್ಯದ ಒಂದು ಅಳತೆ; ಐದು ಕೊಳಗ. ೨. ಐದುಕೊಳಗ ಬಿತ್ತುವಷ್ಟು ಜಾಗ : ಪುತ್ತೂರಾಜೆಟ್ಟ ಮುಗುಳೊತ್ತಿದ್ದು ಪುತ್ತೂರತ್ತಾಣಿಗೆ ಅಯ್ದೂಂಬು ಕಟಿನಿಯುಂ ಅಯ್ದೂಂಬು ತೊಟ್ಟಪ್ಪಟ್ಟಂಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೫–೫ ; 750) ; ಗೊಟ್ಟಿಜಿಯರಂಬಲಕೆ ಕೊಟ್ಟುದು ಅಯ್ದೂಂಬು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೬, ೧೦೦–೮; ೯ನೆಯ ಶತ). **ಅಯ್ದುಂಬು**: ತುಜುಗೊಳಿಯ್ದು ಸತ್ತರ್ ಇದರ್ಕೆ ಅಯ್ದುಮ್ಬು ಕಳನಿ ಕಲ್ನಾಟು ಕೊಟ್ಟುದು (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೪೨–೪ ; ?). **ಅಯ್ದೂಬು** : ಮೊಜ ಶಲೂರಮಟ್ಟಿಯುಳ್ಳಯ್ದೂಬು ಇನ್ತು ತಾಗೆ ಮೂಜಡಿ ತೂಮ್ಬುಮ್ ದೇವಭೋಗಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೧–೮ ; 753).

[< ಅಯ್ದು$_2$ + ತೂಂಬು$_2$]

ಅಯ್ದೂಬು 'ಅಯ್ದೂಂಬು' ನೋ.

ಅಯ್ದೆ$_1$ 'ಎಯ್ದೆ$_1$' ನೋ.

ಅಯ್ದೆ$_2$, ಅಯಿದೆ, ಎಯ್ದೆ$_2$, ಐದೈ (ನಾ). ೧. ಸುವಾಸಿನಿ ; ಸುಮಂಗಲಿ : "ಅಯ್ದೆಯೆಂದು ಸುವಾಸಿನಿ" (ಶಬ್ದಸಾ. ೩೬೯). **ಅಯಿದೆ** : ೨. ಮುತ್ತೈದೆತನ ; ಸೌಮಂಗಲ್ಯ : ಅಯಿದೆ – ಅಣಚಿಯಿಲ್ಲದವಳಿಗೆ ಸೌಭಾಗ್ಯದ ಹೂವಿನ ಬೊಟ್ಟೇಕೆ (ಬಸವ. ೬೩೦). **ಎಯ್ದೆ$_2$** : ೧. ಪಸು ರ್ವಂದಲೊಳೊಲ್ದೆಡೆಯಾಡುವೆಯ್ದೆಯರ್ ಬಳಸಿದ ವೇದ ಪಾರಗರ ಸಂದಣಿಯೆಂಬವಜಿಂ ವಿವಾಹ ಮಂಗಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೭) ; ನಿಟ್ಟೆಯ್ದೆಯಾಗು ಪತಿಯೊಳ್ ತೊಟ್ಟನುವಶೆಯಾಗು ಶೀಲವತಿಯಾಗು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೨೩) ; ಎಡೆಯಾಡುವೆಯ್ದೆಯರ ಪಾವನ ಮಂಗಳದೊಪ್ಪು ಗೂಡಿ ನೇರ್ಪಟ್ಟುದು . . . ವಿವಾಹದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೬–೨೨). **ಐದೈ** : ೧. "ಐದೆಯೆನೆ ಸುವಾಸಿನಿಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೭೫) ; ಗುರುಜನ ಮೀಯದೆಯುಂ ಮುನ್ನೆರೆವಾತನನೆಯ್ದುಯ್ದೆದೆಯ[ಪಾಠಾಂ. ಯ್ದೆನೆಯೆನ] ಪ್ಪೊಡೆ ದೋಷಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೭೫). ಅತ್ತಿತ್ತೆಡೆಯಾಡುವೈದೆಯರದಂ ಕೊಂಡಾಡಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨–೧೯) ; ಮುನಿಪಂಗಂಬುಜಾನನೆ ನಮಿಸೆ ಹರಸಿದನೈದೆಯಾಗೆನುತ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೬–೪೫) ; ಸೋಬನಮನೈದೆಯ ರಾದರದಿಂದೆ ಪಾಡುಗೆ (ಚಿಕವಿ. ೪–೩೪). ೨. ಸವೆದುದೇ ನಿನ್ನೈದೆ ಶುಭಕರ ಕವಿದುದೇ ವೈಧವ್ಯ ಮೇಘವು ತವಮುಖೇಂದುವಿಗೆಂದು ತಂದನು ಕುಳಿತು ಕಂಬನಿಯ (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೪–೧). [< ಸಂ. ಅವಿಧವಾ ?]

ಅಯ್ದೆತನ, ಎಯ್ದೆತನ, ಐದೆತನ (ನಾ). ಸುಮಂಗಲಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ : ಮೆಯ್ಗುರೆಪುದೆ ವೀರಲಕ್ಷ್ಮಿ ನಿನತ[ಪಾಠಾಂ. ತೆ]ಯ್ದೆತನಂ (ವರ್ಧಪು. ೯–೭೦). **ಎಯ್ದೆತನ** : ಕಾಂತೆಗೆ . . . ಸಿರಿಯುಂ ಸಂತಾನಮುಮೆಯ್ದೆ ತನಮುಮುಭ್ಯುದಯಮುಮೋರಂತು ನೆಲೆವೆರ್ಚೆ (ಅನಂಪು. ೧೦–೮೬).

ಐದೆತನ : ಜಯಸಿರಿಯೈದೆತನ ನಿನ್ನಿಂದಮೆಱೆವುದು ಕಂದ(ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೪೪) ; ಅವನಿಪನ ಸತಿಯಳಿಗೈದೆತನ ಮಿಗಿಲೆಂದು ಹರಸಿತು ಮುನಿ ವಧೂನಿಕರ (ನಳಚ. ೯–೧೨) ; ತಳೆವೆನೈದೆತನದಿಂದೆ ಸದ್ಗತಿಯನೆಂದಾ ಕುಮುದ್ವತಿ ನುಡಿದಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬–೫೬). [ಅಯ್ದೆ₂ + –ತನ]

ಅಯ್ದೆದಾಳಿ, ಐದೆದಾಳಿ (ನಾ). ಮುತ್ತೈದೆತನದ ಸೂಚಕವಾದ ಚಿಹ್ನೆ ; ತಾಳಿ ; ಮಾಂಗಲ್ಯ : ಅಮವು ಶಿವಪದಕದೊಳು ಮುಖ್ಯವೀ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಉಮೆಯಯ್ದೆದಾಳಿಯೊಳು ನಾಯಕಂ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ (ರುದ್ರಾರ. ೫–೧) ; ಹೆಂಡತಿಯ ಕೊರಲಯ್ದೆ[ಪಾಠಾಂ. ಐದೆ]ದಾಳಿಯೊಂದುಳಿಯಲ್ಕೆ . . . ಇನ್ನಿದೇ ವರತಾಳಿ ನೇಮವಿಂತಾಗುತಿರೆ ಇನ್ನಿದೇತಱ ಬಾಳ್ಕೆ (ಒಲರ. ೧೯೦) ; ಪಳಚ್ಚನೆ ಮೂಡುವಿಂದುವಿಟ್ಟಪಳಿನೆ ಕಟ್ಟದಳ್ಳಿದೆ [ಪಾಠಾಂ. ರ] ದಾಳಿಯಂ ಪೆಱಲೊರ್ವಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೮–೨೬). **ಐದೆದಾಳಿ** : ಎನ್ನ ಗುಪ್ತಮಂಗಳಸೂತ್ರದೆಡೆಯ ಹೊಳೆಹೊಳೆವೈದೆದಾಳಿಯನಿದಂ ಶ್ವಪಚ ನೆಂತು ಕಂಡಪಂ (ಹಚಕಾ. ೧೨–೩೮) ; ತನ್ನೈದೆದಾಳಿಯಂ ತನ್ನ ಕಯ್ ಕಿತ್ತೆಸೆದುದಯ್ಯಯ್ಯೋ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೧–೩೬೦). 'ಅಯ್ರೆದಾಳಿ' ಪರಾ. [ಅಯ್ದೆ₂ + ತಾಳಿ]

ಅಯ್ದೆಮಿನುಗು (ನಾ). = ಅಯ್ದೆದಾಳಿ : ವರುಣನ ಮಕರಮುಂ ವ ರು ಣಾ ನಿ ಯ ಕೊರಲೊಳಯ್ದೆ[ಪಾಠಾಂ. ಯ್ದು]ಮಿನುಗುಮುಱಿಯೆ ಯುಱಿದ ವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲಮಂ ತಂದು ಮುಂದಿಟ್ಟಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೩೨ ವ). [ಅಯ್ದೆ₂ + ಮಿನುಗು₂]

ಅಯ್ದೆಲೆನಾಗ (ನಾ). ಐದೆಲೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಸಸ್ಯ : ಕನಕದ ರಸಮುಂ ಗರ್ದುಗುಂ ಜನಹಿತಕರಮೆನಿಸಿ ಪರ್ವಿದಯ್ದೆಲೆನಾಗಂ ಸುನಯದಿನರೆದು ವಿಲೇಪಿಸಲನುಪಮಮೆನಿಪುದುಗಳುಗ್ರವಿಷಮದು ಕಿಡು ಗುಂ (ಖಮುದ. ೧೩–೮೫). [ಅಯ್ದು₂ + ಎಲೆ₃ + ನಾಗ]

ಅಯ್ದೆವಸ, ಐದೆವಸ (ನಾ). ಐದು ದಿವಸ. **ಐದೆವಸ** : ಕರೆಯಲ್ಕೆ ಕಣ್ಗಳಾಗವು ಮುಱಿದಪ್ಪೊಡಂ ತೆರೆಯಲ್ಕೈದೆವಸಂ ಹಡಹಿಂಗೆ ಮಯ್ಗಳಾಗವು (ಲೀಲಾವ. ೨–೬೯). [ಅಯ್ದು₂ + ದೆವಸ]

ಅಯ್ದೊಂದಿ (ನಾ). ಐದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗ : "ಅಯ್ದೊನ್ದಿ ಎನ್ನುವುದು ಐದರಲ್ಲೊಂದು ಭಾಗವನ್ನೂ ಪತ್ತೊಂದಿ ಎನ್ನುವುದು ಹತ್ತರಲ್ಲೊಂದು ಭಾಗವನ್ನೂ ತೋರಿಸುವುದು" (ಸಂಭಾಸಿ. ೨೦೯) ; ಕಾಯ ಬಿಟ್ಟಣ್ಣುಂ ಅರಸಣ್ಣಂ ಅಯ್ದೊನ್ದಿ ಒತ್ತೆ ಮಣ್ಣಿತ್ತು ಪಾದಂ ತೆತ್ತುನ್ಮೊರಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೨೫೩–೭ ; 800) ; ಪಾಳುಕೋಡ ಕೆಱೆಯಿಯು ಅಯ್ದೊಂದಿ ಕಾದು ಪತ್ತೊಂದಿ ಪ್ರಸಾದಂಗೆಯ್ದೊರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೬, ೧೦೦–೭ ; ೯ನೆಯ ಶತ). [ಅಯ್ದು₂ + ಒಂದು₂ + –ಇ₂]

ಅಯ್ನೀರು (ನಾ). ಮುಟ್ಟಾದವಳು ಐದನೆಯ ದಿನ ಎರೆದು ಕೊಳ್ಳುವ ನೀರು, —ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ.

[< ಅಯ್ದು₂ + ನೀರು (< ನೀರ್)]

ಅಯ್ನೂರ್ವಾರ್ಚಾರಿ, ಐನೂರ್ವಾರ್ಚಾರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು. **ಐನೂರ್ವಾರ್ಚಾರಿ** : ಐನೂರ್ವಾರ್ಚಾರಿಯ ಮಗ ಪಳಿಯಣ್ಣ (ಎಕ. X, ಚಿಕ್ಕಬ. ೨೬–೮ ; 880). [?]

ಅಯ್ನೂಲ್ (ನಾ). ಐದು ನೂಲಿನ ಅಳತೆ ; ಅಗಲದ ಒಂದೂ ಕಾಲಷ್ಟು ಇರುವ ಅಳತೆ : ಮನೆಯಗಲದೊಳಗಲದ ನಾಲ್ಕನೆಯಂಶ ಮನೊಂದುಮಾಡಿ ನಿಲಿಸಿದೊಡಯ್ನೂಲೆನಿಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೩–೨೯) ; ಮನೆಯಗಲಮನಳೆದು ಸೂತ್ರಮಂ ನಾಲ್ಕುಭಾಗಂ ಮಾಡಿ ಆ ಪ್ರಮಾಣಿ ನಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಭಾಗಮಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಮನೆಯುದ್ದಮಂ ಕೊಳಲ್ ಅದು ಅಯ್ನೂಲೆನಿಸಿಕೊಳ್ವುದು (ಲೋಕೋಪ. ೩–೨೯ ಟೀಕೆ).

[< ಅಯ್ದು₂ + ನೂಲ್₂]

ಅಯ್ನೂಱು, ಅಯಿನೂಱು, ಐನೂರು, ಐನೂಱು (ನಾ). ಐದು ನೂರರ ಮೊತ್ತ; ಐದುನೂರು: ಇರ್ಛಣ್ಣುಗ ವೆದೆ ಗಟ್ಟಿ ಪನ್ನಿರ್ಮ್ಮತ್ತ ಲೆರೆ ಅಯ್ನೂಱು ಬಳ್ಳಿಯ ತೋಣ್ಟ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೬–೧೪ ; 889) ; ಗಿಳಿಯ ಬಣ್ಣದ ಕುದುರೆಯನಯ್ನೂಱನಿತ್ತನಂಗದಪರ್ಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೩೫); ಇಪ್ಪತ್ತುತ್ತು ಕುದುರೆಗವಯ್ನೂರಾ[ಱಾ]ಳ್ಗಳನಿತ್ತೂಗ್ರರ್ಗಳಸಿದ್ಧಾ ಯವನಿತ್ತು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦–೫೧ ; 1085). **ಅಯಿನೂಱು** : ತೊಱೆನಾಡು ಅಯಿನೂಱು[ಂ] . . . ಅಳೆ (ಇಅ. XIV, ೨೩೨–೪೯ ; ೯ನೆಯ ಶತ). **ಐನೂರು** : ಐನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದೇನೆ (ರೂಢಿ). **ಐನೂಱು**: ಗ್ರಾಮಂಗಳ್ಮಾಮವ್ವೈನೂಱಱ ತಲೆಯೆನೆ ಸಂದಿರ್ದು ದಕ್ಕುಂ ಮಡಂಬಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೬–೪) ; ಕರ್ಣನ ತೆರಳಿಚಿದನೈನೂಱು ಹೆಜ್ಜೆಯಲಿಂದ್ರಸುತಸೂನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೫೧) ; ಬಲ್ಲವಿಕೆಯ ಮಾತು ಬೇಡವೆಂದೈನೂಱು ಬಿಲ್ಲನಾರಿಯ ಭೋರ್ಗರಿಸೆ (ನೋಹತ. ೮೦–೩೨).

ಅಯ್ನೂರ್ಬರ್, **ಅಯ್ನೂರ್ವರ್,** **ಐನೂರ್ವರ್** = ಐದುನೂರು ಜನರು : ಅಂತೆಲ್ಲಮಯ್ನೂರ್ವರುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೯–೧೭) ; ಆದಿತ್ಯ ವಾರದನ್ದು ಶ್ರೀಮದಯ್ನೂರ್ವ್ವರುಂ ತಮುಗೆ ನಡೆವ ಸುಂಕಮಂ(ಇಅ.VI, ೧೩೮–೩ ; 1096) ; ಕುಱುಂಗಿಲಯ್ನೂರ್ಬರುಂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗೆ ಕೊಟ್ಟತ್ತು (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೧–೯೮ ; 812) ; ಶ್ರೀ ಓಲೆಯ ಚನ್ದಿಗನುಂ ಗಾಳಿ ಗನುಂ ಮೊದಲಾಗೆ ಅಯ್ನೂರ್ಬರುಂ ತುಪ್ಪವನುಱಿದೋರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೨–೧೪ ; 812). ಶ್ರೀಮಹಾಚಾತುರ್ವ್ವಿದ್ಯ ಸಮುದಯಮೈನೂ ರ್ವ್ವರ್ಕ್ಕಂ ಬೆಣ್ಣಮ್ಮಸೋಮಯಾಜಿಗಳ ಕೊಟ್ಟ ದಾನಂ (ಇಅ. VIII, ೨೪೭–೨ ; ೯ನೆಯ ಶತ) ; ಅ ರ ಸು ಮ ಕ್ಕ ಳ ಕೊಂದನೈನೂರ್ವರನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯–೨೮).

[< ಅಯ್ದು₂+ ನೂಱು. / **ತಮಿ.** ಅಯ್ಙ್ನೂಱು ಅಯ್ನ್ನೂಱು; **ಮಲ.** ಅಞ್ನೂಱು ; **ಕೊಡ.** ಅಞ್ನುೂಱಾರಿ ; **ತುಳು.** ಅಯ್ನೂರು ; **ತೆಲು.** ಏನೂಱು]

ಅಯ್ಬೆರಳು, ಐಬೆರಳು (ನಾ). ಐದು ಬೆರಳು. **ಐಬೆರಳು** : ಒಂದೇ ಅದು ಐದಾಗಿದೆ ಐಬೆರಳಿನ ಕೈದಾಗಿದೆ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೩೬–೫).

[< ಅಯ್ದು₂ + ಬೆರಳು (< ಬೆರಲ್)]

ಅಯ್ಮಡಿ 'ಅಯ್ವಡಿ' ನೋ.

ಅಯ್ಮಣ್ಣಿಗ, ಐಮಣಿಗ, ಐಮಣ್ಣಿಗ (ನಾ). ಐದು ಜನ ಜಮೀನು ದಾರರು : ಚಾವಣ್ಣಯ್ಯಂಗೆ ಇವರ್ಪೇಱಿ ನಾಡು ಸಾಸನಂಗೊಟ್ಟರ್ ಇದರ್ಕ್ಕಯಣ್ಣಿ[ಣ್ಣಿ]ಗರ್ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧೧–೮ ; 997) ; ಧಾರಾಪೂರ್ವ್ವಕದಿನ್ದಂ ಊರುಂ ಅಯ್ಮಣ್ಣಿಗರುಮುಱಿಯೆ ಇ ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೬–೧೧ ; 1021). **ಐಮಣಿಗ** : ಪನ್ನೆರಡು ಪಳ್ಳಿಯ ಪಳ್ಳಿಕಾಱರುಂ ಐಮಣಿಗರುಂ ತಂಡೆಯದ ನೇಮಗೌಣ್ಡನುಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೪೪–೮ ; 1113). **ಐಮಣ್ಣಿಗ** : ಅಱುವತೊಕ್ಕಲುಂ ಐಮಣ್ಣಿಗರುಂ ಬಿಟ್ಟಂಬಳಿಗದ್ದೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೯೩–೧೭ ; 1163).

[< ಅಯ್ದು₂ + ಮಣ್ಣಿಗ]

ಅಯ್ಮತ್ತರ್ (ನಾ). ಐದು ಮತ್ತರು : ಕುಪ್ಪಣ್ಣನ ದೇಗುಲದ ಮಹಾ ದೇ ವ ರ್ಗೆ ಒಮ್ಮತ್ತರ್ತ್ತೋಣ್ಟಮುಂ ಅಯ್ಮತ್ತರ್ಕ್ಕೆಯ್ಯು ಕೊಟ್ಟವರ್ ಮಜ್ಜಂ ತನ್ನ ಭಾಗಮುಂ ಕುಡೆ (ಕಇ. I, ೧೫–೧೩ ; 1055).

[< ಅಯ್ದು₂ + ಮತ್ತರ್]

ಅಯ್ಮಾನ, ಐಮಾನ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ ; ಐ ದು ಮಾ ನ. **ಐಮಾನ** : ಬೆಟ್ಟದಾವರೆಯ ಹೂವಂ ತಂ ದು ನೆಳಲೊಳೊಣಗಿಟ್ಟು ಚೂರ್ಣಂಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಳಿಕ್ಕೈಮಾನಬಟ್ಟವಾಲೊಳಗದಂ ವರ್ಣಬಪ್ಪಂ ದದೊಳು ಕದಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨–೨೧). [< ಅಯ್ದು₂ + ಮಾನ]

ಅಯ್ಮುಸುಡ, ಐಮುಸುಡ (ನಾ). = ಅಯ್ಮೊಗ : **೨.** ಅಯ್ಮುಸುಡಂ ಅಯ್ದುಮುಸುಡಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೫೧ ಪ್ರಯೋ). **ಐಮುಸುಡ :** **೨.** "ಶಿವ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಮುಸುಡು + –ಅ$_7$]

ಅಯ್ಮೂಲೆ, ಅಯಿಮೂಲೆ, ಐಮೂಲೆ (ನಾ). **೧.** ಐದು ಮೂಲೆ : ಅಯ್ಮೂಲೆ, ಅಯ್ದುಮೂಲೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೫೧ ಪ್ರಯೋ). **೨.** ದಾರಿಯಿಂದ ದೂರವಿರುವ ಸ್ಥಳ; ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಮೂಲೆ; ಅಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಜಾಗ : ಅವನ ಮನೆ ಒಂದು ಅಯ್ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿದೆ (ರೂಢಿ). **೩.** ಐದು ಮೂಲೆಗಳುಳ್ಳದ್ದು. **ಅಯಿಮೂಲೆ : ೧.** ಜಲದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಯಿ [ಪಾಠಾಂ. ಐ] ಮೂಲೆಯ ಕೆಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹೊಲ ಬೆಳೆಯಿತ್ತು (ಕೋಲಶಾಂ. ೨೫). **ಐಮೂಲೆ : ೨.** ಇವನ ಮನೆಯು ಐಮೂಲೆಯಾಗಿತ್ತು (ನೀತಿಚಿಂ. ೬೩).

[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಮೂಲೆ. / ತುಳು. ಐಮೂಲೆ]

ಅಯ್ಮೆ (ನಾ). ಐದುಸಲ, —ಬಾರಿ : ಅಯ್ಮೆ, ಅಯ್ವರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೫೧ ಪ್ರಯೋ). [< ಅಯ್ದು$_2$ + –ಮ್ಮೆ]

ಅಯ್ಮೊಗ, ಐಮೊಗ (ನಾ). **೧.** ಐದು ಮುಖ : ಗಿರಿಯ ಸರಿಯಿಱುಹೆಯನನಂತ ಹೆಡೆಗಳ ಹಾವನೆರಡು ಮೊಗದಾವನ್ನೈಮೊಗದೊಟ್ಟೆಯಂ ಜಗದ ಗುರು ಸಿದ್ಧರಾಮಂಗೆ ತೋಱುತ್ತ ನಡೆತಂದನ್ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩–೩). **೨.** ಐದು ಮುಖಗಳುಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ನಾಲ್ವಟ್ಟೆ, ಅಯ್ಮೊಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೯೪ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಐಮೊಗ : ೨.** "ಗೊರವನೈಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಳಿಯನೈಮೊಗಂ" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೪); "ಕಱಿಗೊರಲಂ ತಿಸುಳಿಯೈಮೊಗಂ ಸಾಂತಂ ಬಾಂದೊಱೆದಲೆಯಂ ಪಣೆಗಣ್ಣಂ ತಱಿಸಂದುಮೆಯಾಣ್ಮನೆಂದು ತಿಳಿ" (ಚತುನಿ. ೬); ಐಮೊಗನ ಮೊಗಸಿರಿಯಂ ಕಂಡೊಂದಲಂಪಿಂ ತಾನೆ ಮುದ್ದಿಟ್ಟು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೧–೧೫). **೩.** ಸಿಂಹ : "ಎಂಟಡಿಯೆಂದೆನೆ ಶರಭ ಸಿಂಗವೈಮೊಗ ಸಿಂಹಂ" (ಕವಿಕ. ೬೦).

ಐಮೊಗನ ಕೆಳೆಯ = ಶಿವನ ಸ್ನೇಹಿತ; ಕುಬೇರ : "ಬಡಗಣ ದಿಕ್ಕಿನರಸನೈಮೊಗನ ಕೆಳೆಯನುಮೆಂದು ಸಲ್ಗುಂ ಕಿನ್ನರಪತಿಗೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೪). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಮೊಗ]

ಅಯ್ಯ$_1$, ಅಯ$_1$, ಐಯ, ಐಯ್ಯ$_1$ (ನಾ). **೧.** ತಂದೆ; ಅಪ್ಪ : ಕಳಿಂಗಬ್ಬೆಗಳಯ್ಯ ಪಲ್ಲಹಾರಕಿ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೭–೮ ; 889); ಬೇಡುವೊಡೆ ನೀವೆಮ್ಮಯ್ಯನಂ ಬೇಡಿರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭೦); ಅಯ್ಯನಾರೆನಗವ್ವೆಯಾರ್ ಪಿರಿಯಯ್ಯನಾರ್ ನೀನೆಲ್ಲಿಯವ ನಿನ್ನಯ್ಯತನ ವೇತಕ್ಕೆ (ಬಸವು. ೩–೮೨); ಕಂಜಜನಯ್ಯ ರಕ್ಷಿಸು ನಮ್ಮನನವರತ (ಹಭಸಾ. ೪). **೨.** ತಾತ; ಅಜ್ಜ : ನಿಮ್ಮಯ್ಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಯೇ (ರೂಢಿ). **೩.** ಜಂಗಮ; ಲಿಂಗಾಯತ ಪುರೋಹಿತ ಅಥವಾ ಗುರು : ಮಂದಿರದೊಳೊಬ್ಬಯ್ಯನಿರ್ದೊಲವಿಂದ ದಾಸಿಯನೊಬ್ಬಳಂ ಕರೆದು (ಬಸವು. ೧೧–೨೦). **೪.** ಉಪಾಧ್ಯಾಯ : ಕೊಲುತಿರ್ಪಯ್ಯಗಳೋದು ಬೇನೆಯಳಿವಾ ತೀಕ್ಷ್ಣೌಷಧಂ . . . ಮುಂ ಫಲಕಷ್ಟಂ ಕಡೆಗೊಳ್ಳಿತೈ (ಸೋಮೇಶ. ೯೬); ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಯ್ಯನವರ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ನಡೆಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೧–೨೧). **೫.** ಒಡೆಯ; ಯಜಮಾನ : ಅಯ್ಯಗಳ ಅಯ್ಯನು ನಮ್ಮ ಮಾದಾರ ಚೆನ್ನಯ್ಯನು (ಬಸವ. ೩೫೦); ಅಮ್ಮನವರು ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಅಯ್ಯನವರು ಚಟ್ಟಕ್ಕೆ (ಗಾದೆ); ಅಯ್ಯನವರ ಪೂಜೆಗೂ ಅಮ್ಮನವರ ಅಡಿಗೆಗೂ ಸಮ (ಗಾದೆ). **೬.** ಗಂಡಸಿನ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಅಣ್ಣ, ಅಪ್ಪ ಎಂಬಂತೆ) ಸೇರುವ ಮಾತು : ಶ್ರೀಮತ್ ಅನಂತವೀರ್ಯಯ್ಯಂಗಳ್ (ಇಆ. VI, ೧೦೨–೧೫ ; 887); ಕನ್ನಯ್ಯಮಯ್ಯನುಮಿಬ್ಬು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೬–೧೫ ; 946); ಹಿರಿಯಯ್ಯ ಶ್ವಪಚಯ್ಯ ಕಿಱಿಯಯ್ಯ ಡೋಹಾರಕಕ್ಕಯ್ಯ (ಬಸವ. ೩೫೦). **೭.** ಗಂಡಸರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು (ಅಣ್ಣ, ಅಪ್ಪ ಎಂಬಂತೆ) : ಎಂತು ಸೈರಿಸುವೆವಯ್ಯ ವಿಯೋಗಮಂ (ಆದಿಪು. ೯–೭೬); ಈಳೆ ನಿಂಬೆ ಮಾವು ಮಾದಲಕೆ ಹುಳಿನೀರನೆಱೆದವರಾರಯ್ಯ (ಮಹದೇ. ೧–೧); ಕಡು ಮೂರ್ಖರಿಗೆ ಕಾಲವಯ್ಯ ಎನ್ನೊಡೆಯ ಪುರಂದರ ವಿಠಲ ಕೇಳಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೧–೧೪೯–೫). **ಅಯ$_1$: ೭.** 'ಮಾರಯ' ಪರಾ. **ಐಯ : ೫.** ಇಱಿವೆಡೆಗೈಯ ಕೈಯುಗುರೆ ಸಾಲದೆ ನಚ್ಚಿನ ಕೈದುವೇಟ್ಟುದೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೧ ಶೂದ್ರಕ). **೬.** ಸಲಹುವೈಯನು ಮುಳಿದು ಲೋಕದ ಕೊಲೆಗೆಲಸಕಂಗೈಸಿದನೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೨೯). **೪.** ಐಯಗಳು ನಡೆತಂದು ನೋಡಿದರೀಯವಸ್ಥೆಯನೀ ಕುಮಾರಕರೈಯಗಳಿಗೈಯಗಳು ತಾವಾದರು ಕಣಾಯೆನುತ (ಅನಂರಾ. ೧–೫–೪೬); ನರಸಿಂಹಭಾರತಿ ಸ್ವಾಮಿಗಳೈಯನವರ ಕರಕಮಲಸಂಜಾತರಾದ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೨–೯ ; 1683). **ಐಯ್ಯ$_1$: ೬.** ಆ ದೇವಣ್ಣ ಐಯ್ಯನವರಿಗೆ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೪೮–೪೧ ; 1417); ಬೈಚೇಗೌಪುಡರೈಯ್ಯನವರ ಪಉತ್ರ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೩೧–೬ ; 1656). **೩.** ಉಡಿಗೆಜ್ಜೆಯನಂಡಿ ಸಪಾನಂದಾಜ್ಞಾಪಿಸ ಲೈಗಳಂ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು (ಮದೇಪು. ೨೭–೧೪); ಐಗಳೆಲ್ಲಿಂದ ಬಂದಿರಿ ನಿಮ್ಮ ಹೆಸರೇನು (ಬಿಜ್ಜರಾ. ೬–೩೭); ಬಸ ಅಗ್ಗಣಿ ಚೆಂನಬಸವ ಸ್ವಾಮಿಗಳವರಿಗೆ ಅವರಗೊಳದ ಐಗಳು ಸಮಸ್ತರು ತಂಮ ಸಂನ್ಮತದಿಂದ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೯೬–೩ ; ?). **೪.** ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಾಲರಾದ ನಮ್ಮ ಐಗಳು ಕಿರಿಯರಿಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಹಚ್ಚಿ ಹಚ್ಚಿ ಬಿಡುತ್ತಿರುವರು (ಮಲಿಚ. ೩೦); ಐಗಳೇ, ಐಗಳೇ, ಐದರ ಅಂಕೆ ನೀವೆ ಬರೆದರೆ ಚಂದ (ಗಾದೆ); ಅವರನ್ನು . . . "ಓದಿಸೋ ಅಯ್ನೋರು" "ದಾಗ್ದಾರು" 'ಗೋಸಾಯಿಗಳು' – ಏನೆಂದಾದರೂ ಕರೆದುಕೊಳ್ಳಿ (ಸುವಸಂ. ೧). **೮.** ಗುಡಿ ಪರಿಚಾರಕರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ : ಐಗಳು – ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಇವರು ಹೂಗಳನ್ನು ತಂದು ಬೇರೆ ಹಲವು ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರು (ಕಭಾಗೆ. ೧೨೦). ℙ ಅಯ್ಗಳು, ಅಯ್ನೋರು, ಐಗಳು (ಬಹುವ).

ಅಯ್ಯನ ಚಕ್ರಿ = ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅದಟಬ್ಜಗಳ್ಗನ್ ಅಯ್ಯನ ಚಕ್ರಿ ಪುಸಿಗೆ ಪೇಸುವನ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೬, ೧೩–೮ ; 900). **ಅಯ್ಯನಯ್ಯ** = ತಂದೆಯ ತಂದೆ; ತಾತ; ಅಜ್ಜ : ಅಯ್ಯನಯ್ಯನು ಚೆನ್ನಯ್ಯಂ ಚಿಕ್ಕಯ್ಯ ಕಕ್ಕಯ್ಯನು ತೆಲುಗ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯನಯ್ಯನು ನಂಬಿ ತಾಯ್ಯೇರ ಮನ ಮಗ ನಾನು (ಬಸವು. ೩–೮೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಯ್ಯನ್, ಐಯ್ಯನ್, ಅಯ್ಯಾ ; **ಮಲ.** ಅಯ್ಯನ್ ; **ಕೊಡ.** ಅಯ್ಯೆ ; **ತುಳು.** ಅಯ್ಯೆ ; **ತೆಲು.** ಅಯ, ಅಯ್ಯ ; **ಕೊಲಾ.** ಅಯ್ಯಾ = ತಾಯಿಯ ತಂದೆ, ಅಯ್ಯಾಕ್ = ದೇವರು. / **ಸಂ.** ಆರ್ಯ = ಗೌರವಾರ್ಹ ವ್ಯಕ್ತಿ ; **ಪಾಲಿ.** ಅಯ್ಯ = ಶ್ರೇಷ್ಠವ್ಯಕ್ತಿ]

ಅಯ್ಯ$_2$ 'ಅಯ್ಯೋ' ನೋ.

ಅಯ್ಯಂಗಾರ್, ಐಯಂಗಾರ್ (ನಾ). **೧.** ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. **೨.** ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವರ ಹೆಸರುಗಳ ಮುಂದೆ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಸೇರುವ ಮಾತು. **ಐಯಂಗಾರ್ ೧ :** ತಿರುಮಲೈಯಂಗಾರ್ಯರು ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೬೦೦ ರಲ್ಲಿ ಬರೆದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಚಿಕವಂ. ೧ ಪೀ).

[ಅಯ್ಯ$_1$ + –ಗಾರು. ℙ < **ತೆಲು.** ಗಾರು. / ತಮಿ. ಅಯ್ಯಙ್ಗಾರ್ ; **ತೆಲು.** ಅಯ್ಯಂಗಾರು]

ಅಯ್ಯಂಬ, ಐಯಂಬ (ನಾ). = ಅಯ್ಗಣೆಯ. **ಐಯಂಬ :** "ಐಯಂಬಂ ಪಂಚಶರಂ" (ಚತುನಿ. ೫೧).

[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಅಂಬು$_3$ + –ಅ$_7$]

ಅಯ್ಯಗಲಿ (ನಾ). ಅಂಜುಬುರುಕ; ಹೇಡಿ: ಅಯ್ಯಗಲಿ ದಲ್ ಭೀರು ಕರಂ ಕಾತರಂ ಭಯಸ್ಥಂ ತ್ರಸ್ತಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೦–೧೨); ಅಂತು ತನ್ನಂ ಮುನ್ನಂ ಬೀರನೆಂದವರ್ ಭೀರುವೆನೆ, ಕಲಿಯೆಂದವರಯ್ಯಗಲಿ ಯೆನೆ ಪ್ರಾಣವನೆ ಕಾವ ಬಗೆ ಮಿಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೩೯ ವ). [?]

ಅಯ್ಯಗೊಡೆ (ನಾ). ಎರಡು ಕೊಡೆಗಳು, —ಛತ್ರಿಗಳು: ವಜ್ರಾ ಯುಧಂ ಕ್ಷೇಮಂಕರ ಮಹೀಪಾಲನ ಕಟ್ಟಿದ ಕಂಠಿಗಮೆತ್ತಿದಯ್ಯಗೊಡೆಗಂ ದಯೆಗೆಯ್ದು ಯುವರಾಜಲಕ್ಷ್ಮಿಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೨೩ ವ). 'ಸವಡಿ ಗೊಡೆ' ಪರಾ. [ಅಯ್ಯ ? + ಕೊಡೆ$_3$]

ಅಯ್ಯಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಚೋಳಮಹಾರಾಜ ನಯ್ಯ ಅಯ್ಯಣ (ಎಕ. X, ಗೋರೀಬಿ. ೭೨–೫; 900); ಮಾರ್ಬಲಮಲ್ಲ ಮಜುವಂಕಭೈರವ ಅಯ್ಯಣಪುತ್ರ ನಾಗರಖಂಡ ಎಪ್ಪತ್ತು ಆಳುತಿಬ್ಬು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೧೩–೧೩; 986); **ಸನ್ದಯ್ಯಣಂ** ಸಾಹಸ ನಿಧಿ (ಇಆ. IV, ೨೦೮–೪; 1075). [ಅಯ್ಯ$_1$ + ಅಣ$_0$ (< ಅಣ್ಣ$_1$)]

ಅಯ್ಯಣದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ರಣರಂಗಮಲ್ಲ ನೆನಿಪ್ಪಯ್ಯಣದೇವನಿಂ (ಗದಾಯು. ೨–೭ ವ). [ಅಯ್ಯಣ + ದೇವ]

ಅಯ್ಯಣಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅನ್ಮಕುನ್ದೆಯ ಭೀಮಂ ಅಯ್ಯಣಯ್ಯ ಉತ್ತುಂಗಮಲ್ಲನೆನಿಸಿದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೯–೧೮; 1015). [ಅಯ್ಯಣ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಅಯ್ಯಣಿಗ (ನಾ). ದೇವಾಲಯದ ಸೇವಕವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ (?): ದೇವರಿಗೆ ತಂತಮ್ಮ ಕರ್ಮಾಂತರದ ಬೆಸಂಗಳಂ ಮಾಡಿ ಮೂನೂರ್ವರು ಸಾನಿಗರುಂ ಮೂನೂರ್ವ್ವರಯ್ಯಣಿಗರುಂ ನಿಬನ್ಧಕಾಜರುಂ ಸುಖಮಿ ರ್ಪರು (ಸೌಇಇ. VI, ೧೧೩–೪; 1700). [ಅಯ್ಯಣ + –ಇಗ]

ಅಯ್ಯತನ, ಅಯ್ತನ, ಐತನ (ನಾ). ಅಯ್ಯನಾಗಿರುವಿಕೆ: ಅವರಿವ ರೆನ್ನದೆ ಚರಣಕ್ಕೆಜಗಲು ಅಯ್ಯತನವೇಜಿ ಬೆಬ್ಬನೆ ಬೆಜಿವೆ ನಾನು (ಬಸವ. ೨೫೩); ನೀನೆಲ್ಲಿಯವ ನಿನ್ನಯ್ಯತನವೇತಕ್ಕೆ ಸುಡು ಶಿವಭಕ್ತಿಹೀನರಿರ (ಬಸವು. ೩–೮೨). **ಅಯ್ತನ** (೬). **ಐತನ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಯ್ಯ$_1$ + –ತನ]

ಅಯ್ಯಪ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನಾರಾಯಣಂ ಗಾಣದಂಕಕಾಜ . . . ಶ್ರೀಮದಯ್ಯಪ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೧೦–೫; 948). [ಅಯ್ಯ$_1$ + ಅಪ$_1$ (< ಅಪ್ಪ$_1$)]

ಅಯ್ಯಪಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶಿವನೂರ ಗಾವುಣ್ಡರ ಮಗಂ ಅಯ್ಯಪಗಾವುಣ್ಡನು ವಿಟ್ಟು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೮೩–೫; 977). [ಅಯ್ಯಪ + ಗಾವುಂಡ]

ಅಯ್ಯಪದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬೀರ ಮಹೇಂದ್ರ ನೊಳ್ಕಾದಲೆಂದು ಅಯ್ಯಪದೇವಜ್ಗೆ ಸಾಮಂತ ಸಹಿತಂ ನಾಗತ್ತರನಂ ದಂಡುವೇಟಿಟ್ಟೊಡೆ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮೩–೪; 890); ಪಲ್ಲವಾತ್ಮಯಂ ನನ್ನಿಗಾಶ್ರಯಂ ಶ್ರೀಮುತು ಅಯ್ಯಪದೇವ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯೆ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೬೨–೫; 918). [ಅಯ್ಯಪ + ದೇವ]

ಅಯ್ಯಪಮಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಬ್ರಹ್ಮಾ ದೇಯಂ ಅಯ್ಯಪಮಂಗಲ ಸಿಪ್ಪಸಿನ್ತೆಯದ್ರ್ದ ಬಳದೊಳ್ ಬಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. XI, ಹಿರಿಯೂ. ೧–೩; 975). [ಅಯ್ಯಪ + ಮಂಗಲ]

ಅಯ್ಯಮ (ನಾ). "ಸೂರ್ಯ" (ತದ್ಭಕೋ. ೨). [< ಸಂ. ಆರ್ಯಮನ್]

ಅಯ್ಯರೆಗ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: ಗಜಿಮೆಜಿವ ಕಾಗೆಂಡೆಯಯ್ಯರೆಗ ದೊಂಡಿ . . . ಪರಿಪರಿಯ ಮೀನ್ಗಳಂ ಗುದಿಗೆಯ್ದರು (ಹಜಕಾ. ೫–೪೫). [?]

ಅಯ್ಯಲ್, ಅಯ್ಯಲಾ (ಅ). ದುಃಖ, ಆಶ್ಚರ್ಯ ಸೂಚಕವಾದ ಮಾತು: ಅಯ್ಯಲಡಿಯಿಡೆ ಸುಡುವ ಹುಱಿವ ಬೆಳ್ಮಣಲಣ್ಣ (ಸಾನಂಚ. ೪–೧೯೯ ವ). **ಅಯ್ಯಲಾ**: ಅಯ್ಯಲಾನಿಂತು ನಾಯುಣ್ಣದ ವಿಧಿಯ ಸುಂಡೆ ಏನೆಂಬೆನೀಶ್ವರಾ ಕಾವುದೆನ್ನಂ (ವಾಗೀರ. ೨೬೧–೬). [ಅಯ್ಯ$_2$ + – ಅಲ್ ?. / ಪ್ರಾ. ಅಯಲ್ಲಯಾ = ದುಃಖ]

ಅಯ್ಯಲಾ 'ಅಯ್ಯಲ್' ನೋ.

ಅಯ್ಯಹರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನೆರಟೂರ ಅಯ್ಯಹರಸರ ಮಗವರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೯೫–೪; 1021). [ಅಯ್ಯಹ$_0$ (< ಅಯ್ಯಪ) + ಅರಸ$_1$]

ಅಯ್ಯಾಚಾರ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ವೀರಶೈವ ದೀಕ್ಷೆ: ಉಮೇಶ, ನೀನೂ ಅಯ್ಯಾಚಾರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಿಡು ಎಂದು ನಗೆಯಾಡಿ ಕೆಣಕಿದ್ದರು (ದಾಕೂಟ. ೧೩೫). [ಅಯ್ಯ$_1$ + ಆಚಾರ]

ಅಯ್ಯಾಜಿ (ನಾ). ಅಯ್ಯನನ್ನು ಗೌರವ ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕರೆಯುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು: ಚಿರಂಜೀವಿ ಸಹಸ್ರಾ ಯುಷ್ಯರಾದ ನಮ್ಮ ಅಯ್ಯಾಜಿಯವರ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಭೂದಾನವಂ ಮಾಡಿ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೨). [ಅಯ್ಯ$_1$ + –ಜಿ (< ಜೀಯ)]

ಅಯ್ಯಾವೊಳಿ 'ಅಯ್ಯಾವೊಳೆ' ನೋ.

ಅಯ್ಯಾವೊಳೆ, ಅಯ್ಯಾವೊಳಿ, ಅಯ್ವೊಳೆ, ಐಯವೊಳೆ, ಐಹೊಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯಭ[ಟಾರರ್] ಪ್ರಿಥುವಿರಾಜ್ಯ[ಙ್ಗೆ]ಯೆ ಅಯ್ಯಾವೊ[ಳೆ]ಯು[ಳ್] (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೪–೨; ?); ಅಜುವತ್ತನಾಲ್ಕು ಘಟಿಕ(ಕಾ)ಸ್ಥಾನಮುಮಯ್ಯಾವೊಳೆ ಪುರಪರಮೇಶ್ವರರು(ರುಂ) (ಇಆ. V, ೩೪೨–೧೦; 1093); ಅಯ್ಯಾ ವೊಳೆಯ ತಳದಿನಿದುವೆ ನೆಗ್ಗಿರ್ಜಿದೆನಿಪರಯ್ಯನೂ ದ್ವಾರಾವತೀ ಪುರಕೆ ಕುಜುವೆನಿಪ ಕುಜುಗೋಡ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯೬–೨೪; 1097); ಶ್ರೀಮ ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ಚಲದಂಕರಾವ ಹೊಯ್ಸಳ ಸೆಟ್ಟಿಯರು ಅಯ್ಯಾವೊಳೆಯ ಯುಂಡಿಗೆಯ ದಮ್ಮಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಗಂ (ಎಕ. II, ೧೯೫–೧೦; 1130). **ಅಯ್ಯಾವೊಳಿ**: ಭಗವತೀದೇವೀಲಬ್ಧವರ ಪ್ರಸಾದರುಮಪ್ಪ ಶ್ರೀಮ ದಯ್ಯಾವೊಳಿಯಯ್ನೂರ್ಬಸ್ವಾಮಿಗಳುಮುಂ (ಕಇ. II, ೨೫–೮೪; 1185). **ಅಯ್ವೊಳೆ**: ಅಯ್ವೊಳೆಪುರವರೇಶ್ವರರಪ್ಪ (ಇಆ. X, ೧೮೬–೩೨; 1095). **ಐಯವೊಳೆ**: ವಾಕುಸಿದ್ಧರುಂ ಭಲ್ಲುಂ ಕದಣ್ಣ ಹಸ್ತರ್ ಐಯವೊಳೆಯ ಪುರಪರಮೇಶ್ವರರ್ (ಕಇ. VI, ೫೫–೮; 1000 ?). **ಐಹೊಳೆ**: ಕನ್ನಡದ ಕವಿ ರವಿಕೀರ್ತಿ ತಾನು ಕಾಳಿದಾಸ ಭಾರವಿಯರಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಿಲ್ಲ– ಎಂದ ಮಾತು ಐಹೊಳೆಯ ಶಿಲಾಶಾಸನದಲ್ಲಿದೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೯). ℙ ಈಗಿನ ಐಹೊಳೆ. [< ಅಯ್ಯ$_1$ + ಪೊಳೆ ? (< ಪೊಟಲ್)]

ಅಯ್ಯೊ 'ಅಯ್ಯೋ' ನೋ.

ಅಯ್ಯೋ, ಅಯ್ಯ$_2$, ಅಯ್ಯೊ (ಅ). ದುಃಖ, ಅನುಕಂಪೆ, ವಿಡಂ ಬನೆ, ಅಪಹಾಸ್ಯ, ಆಶ್ಚರ್ಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು: "ಅಯ್ಯೋ ವಿಷಾದಾನುಕಂಪಾಪಹಾಸೇಷು" (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೬); "ಅಯ್ಯೋ ಎಂಬವ್ಯಯಮಂ ದುಃಖದ ವಿಡಂಬನದ ಕರುಣದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಪೇಟಲಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ೩೦೮ ವೃತ್ತಿ); "ಅಯ್ಯೊ, ಅಯ್ಯೋ – ಖೇದ ವಿಡಂಬನಯೋಃ" (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಅಹಹ (ನೋವು), ಅಕ್ಕಟಾ, ಅಯ್ಯೋ (ದುಃಖ), (ಕೈಪಿಡಿ. ೫೨). (i) ದುಃಖಕ್ಕೆ: ಬೆಳರ್ವಾಯ್ ಬತ್ತಿತ್ತಯ್ಯೋ (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೮); ಇನ್ನೇವೆನಯ್ಯೋ ಮಹಾ ದೇವ (ತಿರುರ. ೨೧); ನಾನಾ ಭೋಜ್ಯಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾಗುತೆ ಚರಿಸಿದೆನಿನ್ನಾಜಿ ನಿನ್ನಾಜಿನಯ್ಯೋ ಆನಂದಾಂಬೋಧಿ ಪಂಪಾಪುರದರಸ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ರಕ್ಷಿಪ್ಪುದೆನ್ನಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೪); ಅಯ್ಯೋ ಅನ್ಯಾಯಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೬).

(ii) ಅನುಕಂಪೆಗೆ: ದಯೆಯಿಂದಕ್ಕಟ ಅಯ್ಯೋ ಎಂದು ಕಾರುಣ್ಯಮುಪ್ಪ ಮನದೋಳ್ಕೂಡಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೭–೪); ಮಂತ್ರಿ ಮುಖ್ಯರುಮಯ್ಯೋ ವಿನಿವಾರಿಸಲ್ಕಱಿದರಿಲ್ಲೆಂತಕ್ಕುಮೋ (ವರ್ಧಪು. ೩–೪೧); ಅಯ್ಯೋ ಪ್ರಾಣಿ ಬಿಟ್ಟಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೬). (iii) ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ: ಅಯ್ಯೋ ಇದೇಕಿಂತಾದುದು (ಶಬ್ದಾನು. ೮೨ ಪ್ರಯೋ). (iv) ಅಪಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ: ಅಯ್ಯೋ ಏಂ ಸೈಪೊ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೬); ಅಯ್ಯೋ ನಿನ್ನ ಮೋರೆ ನೋಡು (ರೂಢಿ). **ಅಯ್ಯ$_2$**: (i) "ರಮಾ, ಏನು? ಅಯ್ಯ, ಒಳಗ ಬಾರವಾ (ಬೀಳತಿ. ೩೯). **ಅಯ್ಯೊ**: (i) ಅರಗಿನ ಮನೆಯೊಳ್ ಪಾಂಡವ ರುರಿದಱ್ಗಿದರಕ್ಕಟಯ್ಯೊ ದುರ್ಯೋಧನನೆಂಬೆರಲೆಯಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೭); ಅಯ್ಯೊ ಫಳಾಮೃತರಸಮಂ ಕಯ್ಯಿಂದಂ ಪಿಡಿಯೆ ವಿಷಮ ದಾಯ್ತೇ (ಅರ್ಥನೀ. ೩–೮೨).

ಅಯ್ಯಯ್ಯ, ಅಯ್ಯಯ್ಯೊ, ಅಯ್ಯಯ್ಯೋ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಅಮಮ ಪ್ರದ್ಯೋತಮಯ್ಯಯ್ಯ ಭೀಕರವಾಹಾ (ಗಿರಿಕ. ೮–೫೧); ತನ್ನರಸಿಯಂ ಹೊಯ್ಯೆಂದು ಪೇಳದಡವಿಗೆ ಕಳುಹಿ ಬಾರೆಂದನಯ್ಯಯ್ಯೊ ರಾಘವಂ ಕಾರುಣ್ಯನಿಧಿಯೆಂದೆಳಲ್ಲಳಂಬುಜಾಕ್ಷಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯–೧೭); ಹ್ಯಾಗೆ ಸೈರಿಸಲಮ್ಮ ಅಯ್ಯಯ್ಯೊ ಪ್ರಿಯನು ವೀರಾಗ್ರನಾದಕಟಕಟ (ಜಿನಮು. ೪೬–೩೪); ದುಃಖದಿಂದ ಅಯ್ಯಯ್ಯೋ ಎಂದು ಕೂಗಿಕೊಂಡರು (ರೂಢಿ). **ಅಯ್ಯೋಪಾಪ** = ಕರುಣೆಯ ನುಡಿ, ದಯೆಯ ಉದ್ಗಾರ: ಕರಡಿ ಕಂಡು ದಿಗಿಲಾಗಿದ್ದರೂ ಅದು ಕೇಳಿಕೊಂಡದ್ದು ನೋಡಿ ಅಯ್ಯೋಪಾಪ! ಎನಿಸಿತು (ಪಂಚಾಮೃ. ೨); ಅಯ್ಯೋಪಾಪ ಎಂದು ಮರುಗಿತು (ಕಿಂಕಥೆ. ೯).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಐಯ; **ಮಲ.** ಅಯ್ಯಾ, ಅಯ್ಯೋ; **ತುಳು.** ಅಯ್ಯೋ; **ತೆಲು.** ಅಯ್ಯೊ, ಅಯ್ಯೋ; **ಕುಯಿ.** ಐಗೆ, ಐಗೋ; **ಮಲ್ತೊ.** ಅಯ, ಅಯ್ಯ, ಅಯ್ಯು. / **ಸಂ.** ಅಯೆ]

ಅಯ್ರ (ನಾ). ಮುತ್ತೈದೆ. 'ಅಯ್ರದಾಳಿ' ಪರಾ. [?]

ಅಯ್ರಗಡಗ, ಐರಗಡಗ (ನಾ). ಸೌಮಂಗಲ್ಯ ಸೂಚಕವಾದ ಕಡಗ. **ಐರಗಡಗ**: ಥಳಥಳಿಸುವ ರತ್ನದೈರಗಡಗ ದಿವ್ಯನುಲಿಗಡಗಗಳಾಮಲಕದ ತೊಳಪ ಕಡಗ ಹಲಸಿನಕಾಯಿಗಡಗಗಳೆಳೆವೆಣ್ಗಳೆಸೆದರರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂಸವಿ. ೨೪–೩೪). [ಅಯ್ರ + ಕಡಗ]

ಅಯ್ರಣೆ, ಅಯಿರಣ್ಣೆ, ಅಯ್ರಾಣಿ, ಅರಣ್ಣೆ, ಅರಿಣೆ, ಅರಿವೇಣಿ, ಐರಣಿ, ಐರಣೆ, ಐರಾಣಿ (ನಾ). (ಸೌಭಾಗ್ಯ ಸೂಚಕವಾಗಿ) ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರ ಬರೆದಿಡುವ ಗಡಿಗೆ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ ವ್ರತ. **ಅಯಿರಣ್ಣೆ**: ಅದರ ಮೇಲೆತ್ತಿದ ಮುತ್ತಿನ ಛತ್ರವು ಪದರ ಅಯಿರಣಿಯೆಂಬ ಥರದ (ದೇವಾಂಪು. ೩–೯೨). **ಅಯ್ರಾಣಿ**: 'ಅಯ್ರಾಣಿಕುಂಭ' ಪರಾ. **ಅರಣ್ಣೆ$_2$**: ನಾಗೋಲೆಯ ದಿನ ಹೆಣ್ಣು ಗಂಡನ್ನು ದೇವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ 'ಅರಣೆ'ಯ (ಅಂದರೆ ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಕಳಶದಲ್ಲಿ ತರುವ ನೀರು) ಮುಂದೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ 'ಕಂಚು ಹತ್ತಿಸಿ'ದರು (ಸರ್ವಮಂ. ೨೧೯). **ಅರಿಣೆ**: 'ಅರಿಣೆಮನೆ', 'ಅರಿಣೆಶಾಸ್ತ್ರ' ಪರಾ. **ಅರಿವೇಣಿ**: 'ಅರಿವೇಣಿ ಪೂಜೆ' ಪರಾ. **ಐರಣಿ**: ಓಪ್ಪಮರು – ಲಗ್ನದಲ್ಲಿ ಐರಣೀ ಪೂಜೆ ಮಾಡುವರು (ಕಭಾಗೆ. ೧೩೨). **ಐರಣೆ**: ಅರ್ಚಿಸಿರ್ದೈರಣೆಯೊಳಂ (ವರ್ಧಪು. ೭–೩ ವ); ಪೂಜಿಸಿದ ಕಾಂಚನದೈರಣೆಯ ಶೋಭೋಪಕರಣದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧–೧೭–೩೬); ರತಿಯಭಿಷೇಕದ ಕೊಡನೆನೆಲಸೆವೈರಣೆಯಿಂ (ಜಯಕಾ. ೮–೧೧); ಹಸನಾಗಿ ಬೈತ್ರೈರಣೆಗಳಂತೆ ನಾಡೆ ರಂಜಿಸಿದವಾಕೆಯ ಮೊಲೆಗಳ್ (ಚೀರಮ. ೫–೩೪). **ಐರಾಣಿ**: 'ಐರಾಣಿಗಡಿಗೆ' ಪರಾ.

[?. **ತೆಲು.** ಅಯಿರೇಣಿ, ಐರೇಣಿ. / **ಮರಾ.** ಆಹಿರೀ; **ಪ್ರಾ.** ಅಇರಾಣಿ, ಏರಾಣಿ = ಸೌಭಾಗ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಇಂದ್ರಾಣೀವ್ರತವನ್ನು ಮಾಡುವವಳು]

ಅಯ್ರಣೆಗೊಡ (ನಾ). ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸುವ ಚಿತ್ರ ಬರೆದ ಗಡಿಗೆ. [ಅಯ್ರಣೆ + ಕೊಡ]

ಅಯ್ರದಾಳಿ, ಐರದಾಲಿ, ಐರದಾಳಿ, ಐರೆದಾಲಿ, ಐರೆದಾಳಿ (ನಾ). = ಅಯ್ದೆದಾಳಿ. **ಐರದಾಲಿ**: ಕರನೊಪ್ಪುತಿಂತಿರ್ದ ಚೋಳಮಂಡಲದೊಳಗೆ ಧರೆವೆಣ್ಣೈರದಾಲಿಯ ಪಾಂಗುವಡೆದು ಬಂಧುರತರಮೆನೆ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿಹುದು (ಸೌಂದಪು. ೨–೮). **ಐರದಾಳಿ**: "ಗುಳದಾಳಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೫೫); ಜಡಿವ ಕುಂಡಲದ ಪೊಳೆವೈರದಾಳಿಯ ಕೊರಲ (ಭಕ್ತಾಜ. ೩–೧); ಗರಳವನು ನಲಿದುಂಡು ಹರನಳುಕದುಳಿದ ಭಾಸುರತೆ ನಿನ್ನೈರದಾಳಿಯ ಮಹಿಮೆ ಗಿರಿಜೆ (ಕೈವಲ್ಯ. ೧–೯–೧); ಸುರನಾರೀಜನದೈರದಾಳಿಗೆ[ಚಿ]ರಸ್ಥಾಯಿತ್ವಮಂ ಮಾಳ್ಪ (ವೃಷವಿ. ೩೭–೧೧೫); ಐರದಾಳಿಯ ಬಿಚ್ಚೋಲೆಯ ಚಂದನದ ಕುಂಕುಮದ . . . ಕರಂಡಮಂ ಕೈಯೊಳ್ಕೊಂಡು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೯–೧೭). **ಐರೆದಾಲಿ**: ಮಿಱುಗುತಿರ್ದುದು ಚೆಲ್ವಿನಿಂದೆ ವಾಣಿಜ್ಯಪುರಿ ಭೂಲಲನೆಗಿಟ್ಟೈರೆದಾಲಿಯಂತೆ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೨–೨೦). **ಐರೆದಾಳಿ** (೬). [ಅಯ್ರ + ತಾಳಿ]

ಅಯ್ರನ್ನ, ಐರನ್ನ (ನಾ). ಐದುರತ್ನಗಳು; ಪಂಚರತ್ನ. **ಐರನ್ನ**: ಐರನ್ನದುಂಗುರದ ಸಿಂಗರದ ನಾನಾ ವಿಲಾಸಿನಿಯರು (ರೇವಣ. ೬–೨೨).

[< ಅಯ್ದು$_2$ + ರನ್ನ]

ಅಯ್ರಾಣಿ 'ಅಯ್ರಣೆ' ನೋ.

ಅಯ್ರಾಣಿಕುಂಭ (ನಾ). = ಅಯ್ರಣೆಗೊಡ.

[ಅಯ್ರಾಣಿ (< ಅಯ್ರಣೆ) + ಕುಂಭ]

ಅಯ್ರಾಣಿಗಡಿಗೆ (ನಾ). = ಅಯ್ರಣೆಗೊಡ (೬).

[ಅಯ್ರಾಣಿ (< ಅಯ್ರಣೆ) + ಗಡಿಗೆ]

ಅಯ್ರಾಣಿಹಾಡು, ಐರಾಣಿಹಾಡು (ನಾ). ಅಯ್ರಾಣಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುವಾಗ ಹಾಡುವ ಹಾಡು. **ಐರಾಣಿಹಾಡು**: ಐರಾಣಿಹಾಡು (ರೂಢಿ). [ಅಯ್ರಾಣಿ (< ಅಯ್ರಣೆ) + ಹಾಡು$_2$ (< ಪಾಡು$_2$)]

ಅಯ್ರಿ, ಐರಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಒಂದು ರೋಗ. **ಐರಿ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[?. / **ತೆಲು.** ಆವಿರಿ, ಅಯಿರೆ, ಐರ; **ಮರಾ.** ಆಹಿರಾ. ಅಹೇರಾ]

ಅಯ್ರು (ನಾ). ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಆಣಿ. 'ಅಯ್ರುಗಾಲು' ಪರಾ. [?]

ಅಯ್ರುಗಾಲು (ನಾ). ಆಣಿ ಬೆಳೆದಿರುವ ಕಾಲು: ಅಯ್ರುಗಾಲಿನಿಂದ ನಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ತುಂಬಾ ಕಷ್ಟವಾಗುವುದು (ರೂಢಿ).

[ಅಯ್ರು + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಅಯ್ವಗಲ್, ಐವಗಲ್ (ನಾ). ಐದುದಿನ; ಐದುಹಗಲು. **ಐವಗಲ್**: ಆ ರಾಜಪ್ರಭದೇವಂ ತನ್ನ ಕುಮಾರಂ ದ್ವಿಟ್ಕುಲಮಂ ಜಯಿಸುವನೆಂದಾರಯ್ಯುತ ಲಗ್ನಗರುಸಿರಲು ಕೇಳುತ್ತೈವಗಲಾಗೆ . . . ತೊಟ್ಟಲ್ದುಂಬಿಸಿದಂ (ಜಯಕಾ. ೨–೬೧). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಪಗಲ್]

ಅಯ್ವಡಿ, ಅಯ್ಮಡಿ, ಐಮಡಿ, ಐವಡಿ (ನಾ). ಐದರಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ; ಐದು ಪಟ್ಟು: ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳೊಳಗಯ್ವಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ನಾಲ್ವಡಿ] ಲಾಭಮನುಂಟುಮಾಡುಗುಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೬–೩೭); ಕಡುಸವಿ ಮಡದಿಯರೊಳ್ನುಡಿಯದಱಿಂದಯ್ವಡಿ ಸವಿ ಹಸುಳೆಗಳಿರದೆ ನುಡಿವ ನುಣ್ನುಡಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧–೬೧); ಮಱಿಯಂ ತಾಯ್ವಡಿ ನಡೆನೋಡಿ ಬಾಡಿ ತಾಪಂ ಮೊದಲಿಂದಯ್ವಡಿ ನೆಗಳ್ದಿರೆ (ರಾಜಶೇ. ೫–೪೦). **ಅಯ್ಮಡಿ**: ಸಾಸಿರಗಣ್ಣಿಗೆ ಸೊಬಗಿನೊಳಿಮ್ಮಡಿ ಸಾಸಿರಗದಿರಗೆ ತೇಜದೊಳಯ್ಮಡಿ (ಜಯಕಾ. ೧೫–೧). **ಐಮಡಿ**: ತ್ರಿಪುರದಹನದ ಭಾಳಲೋಚನನನುಪಮೆಗೈಮಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ವಡಿ]ಯೆನಲು (ತೊರರಾ. ೫–೮–ಸೂ); ವಿಶ್ವಮೆಲ್ಲಂ ಪಿಂತೆ ರಾವಣವಧೆಯೊಳೆಂತು ತಲ್ಲಣಂಗೊಂಡಿತ್ತು, ಅಂತೆಯೆ ಐಮಡಿಯಾಗಿ ಬೆದರ್ದುದು

(ಅದ್ಭುತ. ೫೭-೫). **ಐವಡಿ** : ನಿಮಗೈವಡಿಯ ಸಹಸಿಗಳವರು ದುರ್ಬಲರು ನೀವೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೨೩) ; ಇರ್ಮಡಿ ಮೂವಡಿ ನಾಲ್ವಡಿಯ್ಯೆವಡಿ ಸಂತಸದಿಂದೆ ತಂದೆ ಮಗಳಂ ಕರೆದಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೦೪) ; ಭಾನುಸುತ ನಿಂದೈವಡಿ ಇಂತೀ ಧರೆಯೊಳು ಕಲ್ಯಾಣಿಸಕ್ತಿಪಂಡಿತರು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೨೯-೩೩ ; 1197). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಮಡ್ಡಿ$_2$]

ಅಯ್ವಡಿಗಣೆಯ, ಐವಡಿಗಣೆಯ (ನಾ). ಐದು ಬಾಣಗಳುಳ್ಳವನು ; ಕಾಮ. **ಐವಡಿಗಣೆಯ** : "ಕಾಮ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).
[ಅಯ್ವಡಿ + ಕಣೆ + -ಅ$_7$]

ಅಯ್ವಡಿಸು, ಐವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಐದು ಮಡಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಐದರಷ್ಟು ಮಾಡು. **ಐವಡಿಸು** : ಮುನ್ನಿನ ಗುಣಂ ಪೋಗಿ ಹರೆಯದ ಚೆಲುವನ್ನೈವಡಿಸಿದಂತೆ ಚೆಲುವಾಗಿ ತೊಳತೊಳಗಲಾ ವನಿತೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೪೮) ; ಎರಡು ಮುಂಗೈಯೊಳಾಗ್ನೇಯತತಿಯ್ಯೆವಡಿಸಿಯುರದಲ್ಲಿಯು ಪನಿಷದ್ಗಳದಲ್ಲಿ ಷಟ್ಸ್ಥಲವದಿರದೆ ಪದಿನೆಂಟು ಮಡಿ (ಭಾವಚಿಂ. ೪-೩೨) ; ಪದುಮಮಿತ್ರನನ್ನೈವಡಿಸಿದಂತದಱೊಳೊಂದೇ ಕೊಱತೆ ಕರುಣಾಸ್ಪದ ಮುರಾರಿಯ (ನಿಭಾಗ. ೮-೧೯-೬೦). [ಅಯ್ವಡಿ + -ಇಸು$_3$]

ಅಯ್ವಣ್ಣ, ಐವಣ್ಣ (ನಾ). ಐದುಬಣ್ಣ ; ಪಂಚವರ್ಣ. **ಐವಣ್ಣ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಬಣ್ಣ]

ಅಯ್ವತ್ತು, ಅಯಿವತು, ಅಯಿವತ್ತು, ಐವತ್ತು (ನಾ). ಐದನ್ನು ಹತ್ತರಿಂದ ಗುಣಿಸಿದರೆ ಬರುವ ಮೊತ್ತ : ಬಣ್ಣವೇಱಿಗೆ ಅಯ್ದು ವಿಸವಂ ಎಲೆವೇಱಿಗೆ ಅಯ್ವತ್ತು (ಇಆ. VIII, ೨೮೬ ; ೫೮-೪ ; 732) ; ಸೊಗಯಿಪುವಯ್ವತ್ತಿತ್ತಱುವತ್ತತ್ತ ಖೇಚರೇಂದ್ರಪುರಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೨) ; ಅಯ್ವತ್ತು ವರುಷಂಗಳ್ (ಬಸಪು. ೨೦-೩೦). **ಅಯಿವತು** : ವೇದಮಾರ್ಗ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಚಾರ್ಯರು ಅಯಿವತಿಬ್ಬರು ಶ್ರೀವಯಿಷ್ಣವರು ಕೂಡಿ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೮೬-೧೯ ; 1471). **ಅಯಿವತ್ತು** : ಅಯಿ[ಪಾಠಾಂ. ಐ]ವತ್ತುಸರಮುತ್ತು ಮಾಣವಕಮುಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೧೦೦-೨೪). **ಐವತ್ತು** : ಐವತ್ತು ಶರದಲ್ಲಿ ಸಕಲ ರಥಿಕರನೆಚ್ಚು ಬೊಬ್ಬಿಱಿದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೩೨) ; ಹತ್ತು ಸಾವಿರದ ಕಾಲಾಳು ಗಜಗಳೈವತ್ತು ತುರಗ ಸಾವಿರದ ಮೊತ್ತ (ಕಂನವಿ. ೩-೨೩).

ಅಯ್ವತ್ತಱುವರ್ = ಐವತ್ತಾರುಜನ : ತದ್ವರಿಷಾಭ್ಯಾನ್ತರದೊಳ್ [ಶ್ರೀ]ಚಿಂಚಿಲ[ದ] ಅಯ್ವತ್ತಱುವರುಂ ಮಹಾಜನಂ ನೆರದಿರಲು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೨೪-೧೨; 897). **ಐವತ್ತಿಬ್ಬರು** = ಐವತ್ತೆರಡುಮಂದಿ : ಯಜಮಾನ ವೃತ್ತಿ ಐವತ್ತಿಬ್ಬರ ಐಯ್ಯಗೆ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೮೬-೪೫ ; 1471). **ಅಯ್ವತೊಕ್ಕಲ್**, **ಅಯ್ವತ್ತೊಕ್ಕಲ್** = ಊರಿನ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಾಗಿ ಆರಿಸಿದ ಐವತ್ತು ಜನ ನಿವಾಸಿಗಳು (?) : ಪಟ್ಟಜಿನಾಲಯ ಕಿಟ್ಟಳವಾದಯ್ವತೊಕ್ಕಲನುಮತದಿಂದ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೮-೨ ; 980) ; ಆ ಪಟ್ಟಣದಯ್ವತ್ತೊಕ್ಕಲು (ಸೌಇಇ. XX, ೭೮-೩೨ ; 1118). **ಅಯ್ವದಿಂಬರ್**, **ಐವದಿಂಬರ್** = ಐವತ್ತು ಜನ : ಆ ಎಱಮ್ಮನುಂ ಅಯ್ವದಿಂಬರುಂ ನಕರಮುಂ ಸೇಣಿಯುಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೫-೫; 750) ; ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅಯ್ವದಿಮ್ಬರುಂ ಗಾವುಣ್ಡುಗಳುಂ ಪ್ರಜೆಯುಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೨-೧೯; 968) ; ನಾಲ್ಸಾಸಿರದೇಱ್ಲೊಱಯ್ವದಿಂಬರ್ ಸಕಳಪೂರ್ವಧರರುಂ (ಆದಿಪು. ೧೬-೪೦ವ) ; ನೀನಾಗಲೀ ನಿನ್ನ ಆ ಅಯ್ವದಿಂಬರಾಗಲಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೩೦-೧೪) ; ನಾಲ್ಸಾಸಿರದ ನೂಱೈವದಿಂಬದಿರ್ ಪೂರ್ವಧರರುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೧೪-೧೬).

[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಪತ್ತು$_2$. / **ತಮಿ.** ಅಮ್ಪತು, ಐಮ್ಪತು ; **ಮಲ.** ಅಮ್ಪತ್ತು ; **ಕೊಡ.** ಅಯಿಂಬದಿ ; **ತುಳು.** ಐವ ; **ತೆಲು.** ಎಣ್ಬದಿ, ಯಾಭಯ್, ಯಾಭೈ]

ಅಯ್ವಲ (ನಾ). ಒಂದು ತೂಕ ; ಐದು ಪಲಗಳ ತೂಕ : ಬಿಟ್ಟ ಜವಳಕ್ಕೆ ಅಯ್ವಲ ಹತ್ತಿಯ ಮಳವೆಗಯ್ವಲಂ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೭, ಸಿಂದಗಿ. ೩೯-೮ ; ?). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಪಲ]

ಅಯ್ವಾಗಿಲು, ಐವಾಗಿಲು (ನಾ). ಐದು ಬಾಗಿಲು. **ಐವಾಗಿಲು** : ಬಟ್ಟಬಯಲೊಳಗೊಂದು ಐವಾಗಿಲ ಪಟ್ಟಣ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೩೫೫-೩).
[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್)]

ಅಯ್ವಾಯ್, ಐವಾಯ್ (ನಾ). ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಬಾಯಿ : ಅಯ್ವಾಯ ಶಂಖಮಂ ಪೂರಿಸಿದಂ (ಶಮದ. ೧೮೯ ಪ್ರಯೋ). **ಐವಾಯ್** : ಸಿಂಗಂ ಮಸಕದಿನೈವಾಯಿಂ ಗರ್ಜಿಸುವವೊಲಯ್ವಾಯ ಶಂಖಮೇಂ ಗರ್ಜಿಸಿತೋ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೨೯). 'ಐವಾಯ್ಪುಲಿ' ಪರಾ.
[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಬಾಯ್]

ಅಯ್ವಾಯ, ಐವಾಯ (ನಾ). ವಿಶಾಲವಾದ ಮುಖವನ್ನುಳ್ಳುದು ; ಸಿಂಹ. **ಐವಾಯ** : 'ಐವಾಯಹುಲಿ' ಪರಾ. ℙ 'ಪಂಚಾಸ್ಯ'ದ ಭಾಷಾಂತರ ಸಮಾಸ. [ಅಯ್ವಾಯ್ + -ಅ$_7$]

ಅಯ್ವಾಯ್ಪುಲಿ, ಐವಾಯ್ಪುಲಿ, ಐವಾಯಹುಲಿ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಮುಖವುಳ್ಳ ಹುಲಿ ; ಪಂಚಾಸ್ಯ. **ಐವಾಯ್ಪುಲಿ** : ಐವಾಯ್ಪುಲಿಯೆನೆ ನಗರ ರಕ್ಷಕನಿರ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨-೧೦). **ಐವಾಯಹುಲಿ** : ಐವಾಯ [ಪಾಠಾಂ. ಐದು ಬಾಯ] ಹುಲಿ ಆಗುಳಿಸುತ್ತಿಪ್ಪುದು (ಅವಚಂ. ೧೦೫-೪೭೯). [ಅಯ್ವಾಯ್ + ಪುಲಿ]

ಅಯ್ವೆಡೆ, ಐವೆಡೆ (ನಾ). ಐದು ಹೆಡೆ. **ಐವೆಡೆ** (+).
[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಪೆಡೆ]

ಅಯ್ವೊಳೆ 'ಅಯ್ಯಾವೊಳೆ' ನೋ.

ಅಯ್ವೋಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಚಿತ್ತಾರಿ ಕೇತೋಜನ ಮಗಂ ಬಡ್ಡಗಿ ಅಯ್ವೋಜಂ ಈ ಶಾಸನದ ಕಲ್ಲಂ ಗೆಯ್ದಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೭೪-೭೪ ; 1053). [? + ಓಜ]

ಅಯ್ಸಂಬರ, ಅಸಂಬಳ, ಐಸಂಬರ (ನಾ). ಮೆಣಸು, ಕೊತ್ತುಂಬರಿ, ಜೀರಿಗೆ, ಸಾಸಿವೆ, ಮೆಂತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಐದು ಸಂಬಾರದ ಪದಾರ್ಥಗಳು : ನಖರಂಗಳು ಹೊಂಗಳದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಲ್ಲಿ ಭತ್ತ ಸೊಳಸ ೨ ಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಸೊಳಸ ೨ ಮುಂ ಮುರಿದಂಡಗಳಯ್ಸಂಬರದಲ್ಲಿ ದೇವರ್ಗೆ ಹೊಂಗೆ ಕೊಟ್ಟಲ್ಲಿ ಕಾಣಿ ೧ ಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಕಾಣಿ ೧ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೬-೭೦ ; 1176) ; ಪರದೇಶಿಗಳು ಅಳವ ತೂಗುವಯ್ಸಂಬರಂಗಳಲುಂ ಎಣಿಸುವ ದವಸಂ ಮಾಱುದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಹೊಂಗೆ ಹಾಗ ೧ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೭-೪೪ ; 1177). **ಅಸಂಬಳ** : ಈ ಸ್ಥಳದ ಪೂರ್ಬದಲುಳ್ಳ ಖಾಣ ಅಸಂಬಳ ಅಭಾಗ್ಯತೆ ಧವಳಾರದ ಭಂಡಿ ಅಡುಗುಬ್ಬಿನ ಭಂಡಿ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭೧-೨೫ ; ?). **ಐಸಂಬರ** : ಐಸಂಬರ ಅವೌಲ್ಯ ವಸ್ತುಗಳಾಗಿಯುಂ (ಕಇ. IV, ೫೫-೧೪ ; 1000).
[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಸಂಬರ]

ಅಯ್ಸರ$_1$, ಐಸರ$_1$ (ನಾ). ಐದು ಎಳೆಯ ಸರ : ನಾಲ್ಗಾವುದಂ, ಅಯ್ಸರಂ, ಅಯ್ವೆಂಡಿರ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೨೮ ಉದಾ) ; ಮುಪ್ಪುರಿ ನೂಲ್ಪುಡಿಯೇೞಿ ಮುತ್ತಿನಯ್ಸರಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೧೧). **ಐಸರ$_1$** : ಕಟ್ಟದೈಸರಮದೊಂದು ಬೆಡಂಗಿನ ಸೇತುಮಾಲೆ (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೨) ; ತೋರ ಮುತ್ತಿನೈಸರದ ಮರೀಚಿಯಿಂ ಸಿರಿಯ ತಾಯ್ವನೆ ರಾಮನ ಪೇರುರಂ ಮನೋಹರಮೆನಿಸಿತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೫೪) ; ಮುತ್ತಿನೈಸರಂ ಮೆಯ್ಯೊಲೆಪಕ್ಕೆರಯ್ಯಮೆನೆ ತೂಗೆ ವಿಲಾಸದಿನುಯ್ಯಲಾಡಿದಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೩೨೧).
[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಸರ$_3$]

ಅಯ್ಸರ$_2$ (ನಾ). = ಅಯ್ಗೋಲ. [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಸರ$_2$]

ಅಯ್ಸರಲ, ಐಸರಲ, ಐಸರಳ (ನಾ). = ಅಯ್ಗೋಲ : ದರ್ಪಕೋಪಾಸಕರಿಗೆ ಅಯ್ಸರಲನ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು . . . ಸಾಧಕ ಮಾಡಿಸುವ ಲವಲವಿಕೆಯ ಗುರುವರೇಣ್ಯ (ಮಂತ್ರಶ. ೬೦). **ಐಸರಲ** : "ಐಸರಲ ಕುಡುವಿಲ್ಲ ಜತಿವಗೆ ಪಿರಿದಿಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲ ಕಾವ" (ಕವಿಕಂ. ೨೭); ಪಿರಿದುಂ ಮಾತಿನೊಳೇನೈಸರಲಂಗೆ ಪೊಡರ್ಪಿನೇಟಿಗ್ಗೆಯುಂಟಾದೊಡೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೮೪); ಸೌಂದರ್ಯದಿಂದಿರದೈಸರಲ ಮಾರನಂ ಗಾಜುಮಾಡುವ ಲತಾಂಗಿಯರ್ ನಡೆತಂದರು (ನಂದಿಮಾ. ೬-೧೬). **ಐಸರಳ** : "ಬಂಡುಣಿವೆದೆಯನೈಸರಳನೂ . . . ಕಾಮ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬).

[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಸರಲ್ + -ಅ$_7$]

ಅಯ್ಸಾಮಂತ (ನಾ). ಐದು ಜನ ಸಾಮಂತರು : ತೊಂಬತ್ತಾಜು ಸಾಸಿರ್ಬರುಮಯ್ಸಾಮನ್ತರುಂ (ಇಆ. VI, ೧೦೨-೧೩ ; 777); ತೊಮ್ಬತ್ತಾಜು ಸಾಸಿರ್ಬರುಂ ಅಯ್ಸಾಮಂತರುಂ (ಇಆ. XIV, ೭೬-೧೩ ; 899); ಪೆರ್ಮಾಡಿಯುಂ ಮಹಾದೇವಿಯುಂ ಎ ಜ ಯ ಪ ನು ಅಯ್ಸಾಮನ್ತರುಮಿಟ್ಟು ಆದಿರಾಜ ಪನ್ನೆರಡು ಕಲ್ನಾಡಿತ್ತರ್ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೦-೮ ; 900); ಅಯ್ಸಾಮನ್ತರುಂ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆಗಳು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೧೬-೫ ; 930). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಸಾಮಂತ]

ಅಯ್ಸಾಸಿರ, ಐಸಾವಿರ, ಐಸಾಸಿರ (ನಾ). ಐದು ಸಾವಿರ : ಸಾಸಿರ್ವರ್ ವನಿತೆಯರಯ್ಸಾಸಿರ್ವರ್ ಪ್ರಿಯ ತನೂಜರ್ (ಆದಿಪು. ೬-೫); ನಾಲ್ಸಾಸಿರಂ, ಅಯ್ಸಾಸಿರಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨-೩೩ ಉದಾ). **ಐಸಾವಿರ** : ಕರಿಗಳೈಸಾವಿರ ತುರಂಗಮವೆರಡುಸಾವಿರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೨೦); ತುರುಕಬರ್ಬರಪಾರಸೀಕರ ತುರಗವೈಸಾವಿರ ಸಹಿತ ಮೋಹರಿಸಿ ನಿಂದನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೪). **ಐಸಾಸಿರ** : ಧನದಂ ಮಾಡಿದ ನೆಲದ ಮೇಗೈಸಾಸಿರ ಬಿಲ್ಲುತ್ಸೇಧದೊಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೪-೨೭); ಗಗನಕ್ಕೈಸಾಸಿರ ಬಿಲ್ಲಂತರದಿ ನೊಗೆದು (ವರ್ಧಪು. ೧೫-೭೨); ಇನ್ನೂರು ಗಜವೈನೂಜು ಹಯವೈಸಾಸಿರದ ಮೂನೂಜು ಸುಭಟರು ಸಹಿತ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೫).

ಅಯ್ಸಾಸಿರ್ವರ್ = ಐದುಸಾವಿರ ಜನರು : ಅಯ್ಸಾಸಿರ್ವರ್ ಪ್ರಿಯ ತನೂಭವರ್ (ಶಮುದ. ೧೯೧ ಪ್ರಯೋ.).

[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಸಾಸಿರ. / **ತಮಿ. ಮಲ.** ಅಯ್‌ಆಯಿರಮ್]

ಅಯ್ಸು, ಅಯಿಸು, ಐಸು (ಗು). ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದ ; ಅಷ್ಟು ; ಅನಿತು : ಅಯ್ಸು ದಾನವ ಮಾನವರ್ಕದನ ಕರ್ಕಶದ ಮೆಯ್ಸಿರಿಯ (ಚೆಬಪು. ೪೭-೩೨). **ಅಯಿಸು** : ಯಿದನಾ[ವ]ನೋರ್ವ್ವ ಅಳಿಪಿಹನು ವಾರಣಾಸಿ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಂಹ್ಮಳರನು ಕ ಪಿ ಲೆ ಯ ಂ ಕೊಂದಯಿಸು ದೋಸ (ಎಕ. VII (S), ಶಿಕಾರಿ. ೩೭೦-೧೪ ; 1300); ಹೆತ್ತತಾಯ್ಬಂದಯಿಸಜಲಿ ಕಾ ಣು ತ್ತ ಚಿಃ ಚಿಃ ಕೆಟ್ಟನಾಯಿಯೆನುತ್ತ ಮನದೊಳು ಹೇಸಿ (ಬಸಪು. ೨೩-೫೫). **ಐಸು** : ನಿಮಿಷದ ನಿಮಿಷಂಬೋ, ಕ್ಷಣದೊಳಗರ್ಧಂ ಬೋ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿ ಬಿಚ್ಚುವೈಸು ಬೇ ಗ ಂ ಬೋ (ಬಸವ. ೧೬೮); ಈಶ ಲಾಂಛನವ ಕಂಡಾಸನವಿಳಿಯಬೇಕು ಐಸಿಲ್ಲದೊಡೆ ಕಡೆವೋಸರಿಸಿ ಕೂಡಲು ಬೇಕು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೯೩-೨೧); ಐಸು ಕೈದುಗಳೊಳೊದಗಿದರೈಸು ಕೈದುಗಳನೆಲ್ಲಮುಂ ತ ಡೆ ಗ ಡಿ ದ ನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೪೬).

ಅಯ್ಸೆ, ಐಸೆ = ಅಷ್ಟೇ ; ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲವೆ : ಅಳಿಮನವ ಮಾಡಿದೊಡೆ ಮನದೊಡೆಯ ಬಲ್ಲನೈಸೆ (ಮಹದೇ. ೨೪-೧); ವ್ಯಕ್ತಲಿಂಗದ ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರೆ ಸಂಸಾರ ಮು ಕ್ತ ವ ಹು ದೆ ವ್ಯರ್ಥವೈಸೆ ಉಳಿದ ವಿಚಾರ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೮೬-೧); ಐಸೆ ಮತ್ತೇನೆನುತ ಸೇನಾಧೀಶನಂಗೀಕರಿಸಿದನು (ತೊರರಾ. ೨-೩-೨೫); ಕಲಿತ ಬಿಜ್ಜೆಯ ಬಲ್ಲರಿಗೆ ಕೇಳಿಪುದೈಸೆ ಫಲ (ಹದಿಬ. ೧-೨೯). [?]

ಅರ$_1$ (ನಾ). ವಸ್ತುಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗವನ್ನು ನಯಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಲೀ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಹರಿತಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಲೀ ಉಜ್ಜಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಉಕ್ಕಿನ ಒಂದು ಉಪಕರಣ : ಮೂಗನರಿದು ಕೆತ್ತಿ ಕೀಸಿಯರದೊಳುಜ್ಜುತಿರ್ಪರ್ (ಸಾನಂಚ. ೬-೩೨ ರ).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು.** ಅರ ; **ಕೋತ.** ಅರ್ಮ್ ; **ತೆಲು.** ಆಕುರಾಯಿ]

ಅರ$_2$ 'ಅಜ್ಬ$_2$' ನೋ.

ಅರ$_3$ 'ಅಜ್ಬ$_1$' ನೋ.

ಅರ$_4$ (ನಾ). ಅರಸು ಎಂಬುದು ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವ ಅಥವಾ ಉತ್ತರ ಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದೇಶ ರೂಪ. 'ಅರಗಿಣಿ,' 'ಅರಗುವರ,' 'ಅರಮನೆ,' 'ಕನ್ನರ,' 'ಗೋವಿಂದರ' ಪರಾ. [< ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$)]

ಅರ$_5$ 'ಅರೆ$_3$' ನೋ.

ಅರ$_6$ 'ಅಜಿ$_1$' ನೋ.

ಅರ$_7$ 'ಅಜಿ$_4$' ನೋ.

ಅರ$_8$ (ನಾ). ಅರಳೆ (?).

ಅರನಭಂಡಿ = ಹತ್ತಿಯ ಬಟ್ಟೆಗಳ ಬಂಡಿ (?) : ವಿಚಾರಂಗೆಯ್ದುವರಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಾಪಣಂ ಹೊಂಗೆ ಹಾಗಂ ಅರನ[ನೆ] ಭಂಡಿ ಮಾಜಿಂ[ಜಿ]ದಲ್ಲಿ ಮೆ[ೀ]ಲುದಕ್ಕೊಂದು ಭಂಡಿಯಲು ಮಾಜಿದ ಧಾನ್ಯವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕೊಳಗ ವಂದು (ಎಇ. XIX, ೩೮-೩೧ ; 1144). [?]

ಅರ$_9$ (ನಾ). **೧.** ಚಲಿಸುವುದು ; ಹೋಗುವುದು. **೨.** ವೇಗಶಾಲಿ ; ಚುರುಕು ; ವೇಗ. **೩.** ಚಕ್ರದ ಆರೆಕಾಲು. **೪.** ಚಕ್ರಾಯುಧದ ಅಲಗಿನ ಧಾರೆ. **೫.** [ರೇಖಾಗ] ಕೋಣ ; ಮೂಲೆ. **೬.** [ಜೈನ] ಕಾಲದ ಒಂದು ಪರಿಮಿತಿ. **೭.** [ಜೈನ] ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ತೀರ್ಥಂಕರರಲ್ಲಿ ಹದಿನೆಂಟನೆಯವನು : ಅರ, ಮಲ್ಲಿಗೆ, ಮುನಿಸುವ್ರತ . . . ತೀರ್ಥಂಕರರ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದನು (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೨೦೬). [**ಸಂ.**]

ಅರಂಚು 'ಅಜಚು' ನೋ.

ಅರಂಚೆ (ನಾ). ಜೀರ್ಣವಾದ ಬಟ್ಟೆ ; ಸವೆದುಹೋದ ವಸ್ತ್ರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅರ$_0$ (< ಅಜಿ$_3$) + ಅಂಚೆ$_4$]

ಅರಂಜಿ 'ಅರಂಜೆ' ನೋ.

ಅರಂಜೆ, ಅರಂಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ವಲ್ಕಲ ವೃಕ್ಷ (ಮೈಔಗಿ. ೨-೧೨೫). **ಅರಂಜಿ** (ಪಂಡಿತ). [?]

ಅರಂಟು (ಕ್ರಿ). ಅಲೆಯುತ್ತಾ ಹುಡುಕು ; ಸುತ್ತು : ಸೇರು ಅಕ್ಕಿಯ . . . ಅಷ್ಟೂ ಅನ್ನವನ್ನು ಒಮ್ಮೆಲೇ ತಿನ್ನುವಷ್ಟು ಆಸೆ ಅವಳಿಗಾಗಿತ್ತು. ಇಷ್ಟಿದ್ದರೂ ಹಸಿವೆಯಿಂದ ರಾವು ಬಡೆದವರಂತೆ ಅತ್ತಿತ್ತ ಅರಂಟುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಆ ಬಡಮಕ್ಕಳು (ಕೈಮಾಂಸ. ೪೭).

[← **ತುಳು.** ಅರಂಟು = ತಡಕಾಡು, ನಿರೀಕ್ಷಿಸು, ಆಸೆಮಾಡು, ಬಯಸು]

ಅರಂಬ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ (ಮೈಔಗಿ. ೧೧೭೯). [?]

ಅರಂಬಲ್ಲವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತ್ ಪೆರ್ಮಾನಡಿಗಳ್ ರಾ ಜ್ಯ ಗೆ ಯು ತ್ತಿ ರೆ ಅರಮ್ಬಲ್ಲವನ್ ಇದುಳೆಯ ಬಟವೃತ್ತಿ ಆಳುತಿರೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೫, ೨೦-೬ ; 900). [?]

ಅರಂಬಳಿ (ನಾ). ಗಾಬರಿ ; ಕಳವಳ : ನಾನಾಸಾಹೇಬನು ಮೈಸೂರು ರಾಜಧಾನಿಯಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದನು ; ಆಗಲಂತೂ ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯದ ಅರಂಬಳಿಯನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಲಳವಲ್ಲ (ಚರಿಸಂ. ೧೨೫).

[← **ಮರಾ.** ಅರಂಬಳ]

ಅರಕ್ಕ$_1$, ಅರಕು$_1$, ಅರಖ, ಅರಾಕು, ಅರ್ಕ$_1$ (ನಾ). ೧. ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸುವುದು. ೨. ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸುವ ಕ್ರಮದಿಂದ ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿದ ವಸ್ತು (ಉಕ. ೬). **ಅರಕು$_1$** : ೨. "ಮೂಲರಸ" (ಜಾನಕೋ. ೧೩). **ಅರಖ ೨.** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅರಾಕು ೨.** (೬). **ಅರ್ಕ$_1$** : ೧. ಇರಾಣದೇಶದ ಅತ್ತರನ್ನು ಒಯ್ದು ಇಸ್ತಂಬೂಲಿನಲ್ಲಿ ಅದರ ಅರ್ಕ ತೆಗೆದು ಈ ನಸ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂದು ಕೇಳುತ್ತೇವೆ (ಬೀರಬ. ೯೨).
[← ಅರ. ಹಿಂ. ಪಾರ. ಅರ್ಕ್; ಮರಾ. ಅರ್ಕ; ತಮಿ. ಅರಕ್ಕು; ತುಳು. ಅರಾಕ. / ಸಂ. ಅರ್ಕ; ಇಂ. Arrack]

ಅರಕ್ಕ$_2$ (ನಾ). ಅರಗುವುದು; ಜೀರ್ಣವಾಗುವುದು.
ಅರಕವಾಗು = ಜೀರ್ಣವಾಗು. [< ಅರಗು$_1$]

ಅರಕಂಚಟ್ಟಿ, ಅರಕನಚಟ್ಟಿ (ನಾ). (ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಜಾಲಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಅಗಲವಾದ ಬಾಯುಳ್ಳ ಪಾತ್ರೆ; "ಬೋಗುಣಿ" (wash bowl ಇಂಕನ). **ಅರಕನಚಟ್ಟಿ** : ಅನ್ನವನ್ನು ಅರಕನಚಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಆರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತೋಡಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).
[← ತಮಿ. ಅರಿಕ್ಕಞ್ಚಟ್ಟಿ, ಅರಿಕ್ಕುಞ್ಚಟ್ಟಿ]

ಅರಕಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ತತಃಪ್ರಾಗ್ಗತ್ವಾನೇಱಲ್ಗೆಱೆ ತತಃ ಕುರುಪಗೆಱೆ ತತಃ ದಕ್ಷಿಣದಿಶಮಾವೃತ್ಯ ಅರಕಟ್ಟಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೬೬–೩೪; 694). [?]

ಅರಕನಚಟ್ಟಿ 'ಅರಕಂಚಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಅರಕಲವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅರಕಲವಾಡಿ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗಣ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೮–೮೫; 1510).
[ಅರ$_7$ (< ಅಱ$_4$) + ಕಲ$_0$ (< ಕಲ್$_2$) + ವಾಡಿ]

ಅರಕಳಿ (ಗು). (ಉಕ). ೧. ಅಪೂರ್ಣ : ಆನಂದವಿಲ್ಲದ ಶಾಂತಿಯು ಅರಕಳಿ (ಸಾಹಿವಿ. ೧೩೯); ಆದರೆ ನಡುವೆಯೆ ಆಲಸಿಕೆಯೋ ಏನೋ ಬಂದು ಆ ಕೆಲಸ ಅರಕಳಿಯಾಗಿಯೇ ಉಳಿದುಬಿಡುವುದು (ಅಕ್ಕಾಜಿ. ೩); ಇದ್ದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅರಕಳಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದು (ತವನಿ. ೪). (ನಾ). ೨. ಅರಕೆ; ಅಪೂರ್ಣತೆ. [ಅರ$_5$ (< ಅರ್ಧ$_3$) + –ಕಳಿ ?]

ಅರಕಾಣಿ 'ಅರೆಕಾಣಿ' ನೋ.

ಅರಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ರಾಜನಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕಾದ ಕಾಣಿಕೆ : ಭಂಡಿಯ ಭತ್ತದ ಸುಂಕ ಉಪ್ಪರ ನೆಲವಳಿ ಅನುಪು ಆಳು ಅರ[ಕಾ]ಣಿಕೆಯ ವಡಾಯಲು ಕೊಟೆಉ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೩೮–೧೬; 1418).
[< ಅರಸ$_1$ + ಕಾಣಿಕೆ]

ಅರಕಿಲ್ಲೆ (ನಾ). ಅರಮನೆಯ ಸುತ್ತಿನ ಕೋಟೆ; ರಾಜಕೋಟೆ : ಯೂಸಫ್ ಆದಿಲ್ ಶಹನು ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಕೂಡಲೇ ಬಿಜಾಪುರದ ಅರಕಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು (ಕಭಾಗೆ. ೩೪೭). [< ಅರಸ$_1$ + ಕಿಲ್ಲೆ]

ಅರಕು$_1$ 'ಅರಕ್ಕ$_1$' ನೋ.

ಅರಕು$_2$, ಅರಖು (ನಾ). ವರಕು; ಗಿಲೀಟು; ಚಿನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿಗಳ ಹೊರಲೇಪ; ಮುಲಾಮು ಹಚ್ಚುವುದು. (ಉಕ. ೬). **ಅರಖು** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [← ಮರಾ. ವರಖ್; ಅರ. ವರಕ್]

ಅರಕುಡಿ (ನಾ). "ಅರಸುಕುಲ, ರಾಜವಂಶ" (ರಮಾಕಾಂ).
[< ಅರಸ$_1$ + ಕುಡಿ$_2$]

ಅರಕುಮಾರಕ (ನಾ). = ಅರಗುವರ : ಮುನ್ನರಕುಮಾರಕನಿಟ್ಟ ಕರಿಯು ತೊರೆದಾಹಾರವ ಕೊರಗಿರೆ ಮಾವಂತರರುಹಿದರಾ ಕಾಷ್ಟಕಗೆ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೩–೨). [< ಅರಸ$_1$ + ಕುಮಾರಕ]

ಅರಕುಲ$_1$ (ನಾ). ಮಿಶ್ರಕುಲ; ಬೆರಕೆಯಾದ ಕುಲ (೬).
[ಅರ$_5$ (< ಅರ್ಧ$_3$) + ಕುಲ]

ಅರಕುಲ$_2$ (ನಾ). ರಾಜವಂಶ. [< ಅರಸ$_1$ + ಕುಲ]

ಅರಕುಳಿಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?) : ಪುರಿಗೆಱೆಯಿಂ ಬನ್ದ ಪೊಲೆಯಣ್ಣನ ಶಿಲಾಕರ್ಮ್ಮ ಅರ[ಕು]ಳಿಯನ ಕಲ್ಲು ಮಾಕಲ್ಲು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧–೨೬; 865). [< ಅರಸ$_1$ + ಕುಳಿಯ ?]

ಅರಕೆ (ನಾ). ಕೊರತೆ; ಕಡಮೆ : ನನಗೆ ಇವರ ಬಾಳುವೆಯಲ್ಲಿ ಏನೋ ಅರಕೆಯಾಗಿರಬೇಕು ಎನ್ನಿಸಿತು (ಸುವಸಂ. ೩). [< ಅಱಕೆ ?]

ಅರಕೆರೆ 'ಅರಕೆಱೆ' ನೋ.

ಅರಕೆಲ್ಲ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅರಕೆಲ್ಲರಾನಾಟು ಮುದುಮೆಯುಳ್ (ಎಇ. IX, ೨೫–೫; 800); ಸತ್ತ ಅರಕೆಲ್ಲನ ಮಗ ಅವನ ಮಗ ಮಮುಪೊಯ್ಸಳ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೩೨–೨೬; ?). [?]

ಅರಕೆಱೆ, ಅರಕೆರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪೇರೊಟ್ಟೆಎ ಅರಕೆಱೆಯೆ ಪಿಟ್ಟಿಕುಱುಕ್ಕಿಯೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೪, ೧೩–೬೪; 806); ಮಹಾಸಾಮಂತ ಅರಕೆಱೆ ಕಾಟುಗುಂಡ ಬೆಟುವಟ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೦೪–೨೫; 1130). **ಅರಕೆರೆ** : ಅರಕೆರೆಯೊಳು ಬೀಡ ಬಿಟ್ಟಿರ್ದ ತುರುಕರ ನಿರುಳು ಕಗ್ಗೊಲೆಯೊಳು ಬಿದ್ದು (ಕಂನವಿ. ೧೩–೫೪).
[< ಅರಸ$_1$ + ಕೆಱೆ]

ಅರಕೇಸಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸಿನ್ದರಸರುಂ ದೇವಸತ್ತಿ ಅರಸರುಂ ಮನಸಿಜರು ವಿನ್ನಪ್ಪಂಕೆಯೆ ಪರಮ ಕೂಳರ್ ಮಗನ್ದಿರರಕೇಸಿಗಳಾಣತ್ತಿ ಅಗಪಳ್ಳಿಬಿಟ್ಟು ಪ್ರಸಾದಂ ಗೆಯ್ದಾರ್ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧–೬; 726).
[< ಅರಸ$_1$ + ಕೇಸಿ]

ಅರಕೋರು, ಅರಗೋರು (ನಾ). ಜಮೀನಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಭಾಗ. **ಅರಗೋರು** (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
ಅರಕೋರಾಗಿ ಹಂಚಿಬಿಡು = ಬೆಳೆಯನ್ನು ಎರಡು ಸಮಭಾಗಗಳಾಗಿ ಮಾಡಿ ಹಂಚಿಕೊಡು. **ಅರಕೋರು ಹಾಕು** = ಅರ್ಧಬೆಳೆಯನ್ನು ಕೊಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅರ$_5$ (< ಅರ್ಧ$_3$) + ಕೋರು]

ಅರಕ್ತ (ನಾ). ವಿರಕ್ತ; ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು : ಅರಕ್ತನಾದ ಆತ ದಿನವೂ ಜಗಲಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತಾನೆ (ಜೀವನ. ೧). [ಸಂ.]

ಅರಕ್ಷಣ (ನಾ). ರಕ್ಷಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ಕ. ೪–೧೬). [ಸಂ.]

ಅರಕ್ಷೆ (ನಾ). ರಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. 'ಅದ್ದರಕ್ಷೆ' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಅರಕ್ಷಾ]

ಅರಖ 'ಅರಕ್ಕ$_1$' ನೋ.

ಅರಖು 'ಅರಕು$_2$' ನೋ.

ಅರಗಂಡುಗ (ನಾ). ಅರ್ಧ ಖಂಡುಗ : ಅರ್ದ್ಧವಾದಿಯೊಳಪಿನ್ದರ ಗಣ್ಣುಗ ಮೂಗಣ್ಣುಗಮಿತ್ತಂ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೭೫–೧೦; 1060).
[ಅರ$_5$ (< ಅರ್ಧ$_3$) + ಖಂಡುಗ]

ಅರಗಚ್ಚು, ಅರಗಚ್ಚೆ (ನಾ). ಅರ್ಧ ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅವಧಾನ ತಕ್ಕಷ್ಟಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅರ್ಧಪಕ್ವ : ಅವನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಅವನ ಲಕ್ಷ್ಯ ಸಾಲದು. ಎಲ್ಲವೂ ಅರಗಚ್ಚು. ಯಾವ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಮನಸು ಎರಡು ಕಡೆ (ಚೀನಾಬಾ. ೨೯೬).
ಅರಗಚ್ಚೆ : ಅರಗಚ್ಚೆಯಾದ ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ನೆಟ್ಟಗೆ . . . ಯಾಕೆ ಹೇಳಲೊಲ್ಲೆ (ಪವಶೀ. ೭೮). [ಅರ$_5$ (< ಅರ್ಧ$_3$) + ಕಚ್ಚು$_2$]

ಅರಗಚ್ಚೆ 'ಅರಗಚ್ಚು' ನೋ.

ಅರಗಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ : ಹರಿಣನೋಟದ ನಯನಕೆಚ್ಚಿದಳು ಕಾಡಿಗೆಯೊ . . . ಅರಗಜ ಅತ್ತರು ಬಾಹುಮೂಲಕೆ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೧೨); ಅರಶೀಣ ಕುಂಕುಮ ಅರಗಜ ಸುಗಂಧ ಉರಗ ಕಂಕಣನಿಗೆ ತೀಡುತ (ಸಿದ್ಧಪು. ೧೯–೨೨); ಎದೆಗೆ ತೊಡೆದಂಥ ಅರಗಜ

ಶ್ರೀಗಂಧ ಕೇಸರಗಳ ಸುವಾಸವು ಚಿಮ್ಮುತ್ತಿರುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೯೯). [< ಸಂ. ಅಗರು, ಅಗುರು ?]

ಅರಗಟ್ಟೆ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಎತ್ತುವ ರಾಟೆ: ಱಾಗಿ ಅರಗಟ್ಟಂ ಕಟ್ಟಿಸಿದನ್ದು ಕಣ್ಣವಂಗಲದ ರಾಮೇಸ್ವರ ದೇವಗೆ ಈಮ್ರ್ಮತ್ತರ್ ಮಣ್ಣ ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೭-೪ ; 888). [< ಸಂ. ಅರಘಟ್ಟ]

ಅರಗಣ್ಣು 'ಅರೆಗಣ್' ನೋ.

ಅರಗಲ್ಲು (ನಾ). ರತ್ನ: ನಾಗೀಂದ್ರನರಗಲ್ಲವು ಬಾ ಅರಗಲ್ಲದ ರೂಪವು ಬಾ ಹೋಯಿತು ಸರ್ಪಾ (ಮಲ್ಲಿಗ. ೭೪).
[< ಅರಸ$_1$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_2$)]

ಅರಗಳಕ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಉಂಡೆ; ಬಿಲ್ಲೆ : ಹಸಿಯಕ್ಕಿಹಿಟ್ಟ ಬೆರಸಿ ವೊತ್ತಿಕುಟ್ಟೆ ಬಳಿಕೊಮ್ಮೆ ಗುಡಪಾಕವಿಕ್ಕಿ . . . ತನಿವಾಲುಗಳ ಬೆರಸಿಯುದಯದೊಳಗರಗಳಕಮಾಡಿ ತುಪ್ಪದೊಳು ಗಾರಿಕೆಯಡುವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೨೪). [ಅರ$_5$ (< ಅರ$_3$) + ಗಳಕ$_0$]

ಅರಗಳಿಗೆ 'ಅರೆಗಳಿ[ೞ]ಗೆ' ನೋ.

ಅರಗಿಣಿ 'ಅರಗಿಳಿ' ನೋ.

ಅರಗಿಲ್ವಾಳ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ತುಂಗಭದ್ರೆಯ ತಟಯರಗಿಲ್ವಾಳ ನಾಗಮಗಾವುಣ್ಡನುಮರಸುವಿಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೮-೨; 1022) ; ಅರಗಿಲ್ವಾಳ ಹೊಲದ ಮೇರೆಯ ಮೂಡ ಹರಳ ಕೆಯಿ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೬೫-೨೪ ; 1113). [ಅರಗಿಲ್$_0$ + ಪಾಳ್ (< ಪಾೞ್)]

ಅರಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜೀರ್ಣವಾಗಿಸು; ಪಚನವಾಗುವಹಾಗೆ ಮಾಡು : ಅನುಮಾನಿಸದೆ ಕೊಂಡರಗಿಸಿದನಾ ವಿಷವ ಪ್ರಹ್ಲಾದ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೭-೯೦) ; ಇದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸೇವಿಸಿ ಅರಗಿಸಿ ಅಮೃತನಾಗುವೆ ನಾನು (ಅಂತರಾ. ೪೯).

ಅರಗಿಸಿಕೊಳ್ = **೧.** ಜೀರ್ಣವಾಗಿಸಿಕೊ : ಕಾಯಿಲೆಯವರಿಗೆ ಆವಿಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿದ ಆಹಾರ ಒಳ್ಳೆಯದು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಅರಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸುಲಭ (ಅಡುಸಾ. ೯೧). **೨.** ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊ: ವಿಶಾಲಜಗತ್ತಿನ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲರಂತೆಯೇ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಗಂಡಸಿನಂತೆಯೇ ಅದನ್ನು ಅರಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕೃತಿಗಿಳಿಯಬೇಕು (ಅಪನಾ. ೧೯). **೩.** ದಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಕದ್ದ ಮಾಲನ್ನು ಅವನು ಅರಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಅರಗು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಅರಗಿಳಿ, ಅರಗಿಣಿ (ನಾ). **೧.** ಗಿಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು ; ಉತ್ತಮವಾದ ಗಿಣಿ : ಕೋಗಿಲೆಯಕ್ಕೆಲರಕ್ಕೆ ತುಂಬಿಯಕ್ಕರಗಿಳಿಯಕ್ಕೆ ಬಂದೊಡ ಮೊಱಲ್ದೆರ್ದೆಯಾಱುವರ್ (ಆದಿಪು. ೩-೮೬) ; ಓದಿದೊಡೇನರಗಿಳಿ ಕಲ್ತೋದುವ ವೋಲ್ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೭) ; ಅರಗಿಳಿ ಕರ್ದುಂಕದಿಮ್ಮಾವಿನೊಳ್ಪಣ್ಣೊ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೩೨). **೨.** (ಪ್ರೀತಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಆಡುವ) ಮುದ್ದಿನ ಮಾತು: ನನ್ನ ಅರಗಿಳಿಯು ಮತ್ತೆ ಮಾತಾಡಹತ್ತಿತೇನು? (ಉದವ್ಯೆ. ೩). **ಅರಗಿಣಿ :** **೧.** ತರುಣಿಯೊರ್ವಳ ತುಟಿಯ ತೊಂಡೆಯ ಪಣ್ಣೆಂದರಗಿಣಿಯೆರಗಲು (ಕಂನವಿ. ೫-೧೦೬) ; ಗಿಣಿಯ ಮೈಬಣ್ಣ ಈ 'ಅರಗಿಣಿ' ಗೆ (ಸುವಸಂ. ೨೬). **೨.** ಓಹೋ ಅರಗಿಣಿ ಬಾಯಿಬಿಡ್ತು ! (ಕಂಕಕೂ. ೨೨).
[< ಅರಸ$_1$ + ಗಿಳಿ (< ಗಿೞಿ)]

ಅರಗಿಳಿನುಡಿ (ನಾ). **೧.** ಅರಗಿಳಿಯ ಮಾತು. **೨.** ಅರಗಿಳಿ ಮಾತಾಡುವಂತೆ ಆಡುವ ಮಾತು : ದುಂಬಿಗುರುಳ್ . . . ಅರಗಿಳಿ ನುಡಿ ನಳಿತೋಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩-೨೫). [ಅರಗಿಳಿ + ನುಡಿ$_2$]

ಅರಗಿಳಿವಿಂಡು (ನಾ). ಅರಗಿಳಿಗಳ ಗುಂಪು : ಅರಗಿಳಿವಿಂಡು ವಾರುವದ ಮೋಹರಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೦೧) ; ನಲಿವ ಕಿನ್ನರ ಮಿಥುನದಲಿ ಮಿಗೆ ಗಳಹುವರಗಿಳಿವಿಂಡಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೯-೧೧). [ಅರಗಿಳಿ + ಪಿಂಡು$_2$]

ಅರಗೀಲ್, ಅರಗೀಲು (ನಾ). ಚಕ್ರದ ಆರೆಕಾಲು : ಕದನದೊಳ್ . . . ಅರಗೀಲ್ ಕಟಿಲ್ದುದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೬೯) ; ಮಿನುಗುವ ಕೊಂಬಿನಚ್ಚು ಕಿಱುಗೊಂಬಿನ ತಳ್ತರಗೀಲ್ . . . ನೆಗೞ್ತೆಯ ತೇರ್ಗಳೆತ್ತಲುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೧೩) ; ತೇರಿನರಗೀಲ್ ಕಟಿಲ್ದು ಪಟಯಿಗೆಯುಡಿದತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೧). **ಅರಗೀಲು :** ಒಂದೊಂದೂ ರಥದ ಅಣಿ, ಅರಗೀಲು, ಕಡಾಣಿಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ಮುಂಕಣಿಯವರೆಗೆ . . . ನೋಡುವನು (ಸವತಿ. ೪೮). [ಅರ$_9$ + ಕೀಲ್]

ಅರಗೀಲು 'ಅರಗೀಲ್' ನೋ.

ಅರಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). **೧.** ಜೀರ್ಣವಾಗು ; ಪಚನವಾಗು ; ಕರಗು : ಬಱುಬಂಗೆ ಅರಗದು (ಕೋಲಶಾಂ. ೩೭) ; ತೇಜದಲ್ಲಿ ತಮ ಶಮಿಸಿ ಸೋಮರಸಿಕತೆಯೊಳರಗುತಿಹುದು (ಅರಳು. ೯) ; ಅವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಊಟಮಾಡಿದರೆ ಅರಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **೨.** ವಶವಾಗು : ಅವನು ನನಗೆ ಅರಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **೩.** ನಾಶವಾಗು ; ಕ್ಷೀಣಿಸು (ಶಿ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅರತ್ತು ; ತೆಲು. ಅರುಗು, ಅಱುಗು]

ಅರಗು$_2$ 'ಅರುಗು$_2$' ನೋ.

ಅರಗು$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕ್ರಿಮಿಗಳು ಮರಗಳ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟುವ ಮೇಣ: "ಜತು, ಯಾವಕಃ, ಲಾಕ್ಷಾ- ಈ ೩ ಅರಗು" (ಹಲಾಯು. ೯೧-೪೦೧) ; ಅರಗು ಮೊದಲಾಗೆ ಘೃತ ಸಜ್ಜರಸಂ ಬೆಲ್ಲಂ ಸಣಂಬಿವೆಂಬಿವಱಿಂ ವಿಸ್ತರಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩) ; ಅರಗಿನರಸನ ಬಾಗಿಲಲಿ ದಳ್ಳುರಿಗೆ ತಡವೇ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೪೧). 'ಅವಲರಗು' ಪರಾ.
[ದೇ ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅರಕ್ಕು ; ತುಳು. ಅರ್ಕ್. / ಸಂ. ಅಲಕ್ತ, ಅಲಕ್ತಕ]

ಅರಗು$_4$ 'ಅರುಗು$_2$' ನೋ.

ಅರಗುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಬಾಗಿಲ ಮುಂದಿನ ಮೆಟ್ಟಲು (ಶಿಸಂಗ್ಲಾ. ೮೦).
[ಅರಗು$_4$ (< ಅರುಗು$_2$) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_2$)]

ಅರಗುಗೆಸಱ್ (ನಾ). ಅರಗಿನ ಕೆಸರು; ಅರಗು ಕರಗಿ ಆದ ಕೆಸರು, —ರಾಡಿ : ಕೆಂಡದಂತಿರುವ ಮಣಲನಿಡಿವರವಯವದೊಳಕಟ ಅಱಿಚಲಱಿಚಲೊಯ್ದು ಕರಗಿದರಗುಗೆಸಱೊಳಿಡುವರಕಟ (ಸಾನಂಚ. ೬-೮೪ ರ). [ಅರಗು$_3$ + ಕೆಸಱ್]

ಅರಗುಮುಸಿ (ನಾ). ಅರಗಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮಸಿ; ಶಾಯಿ (ಶಿ).
[ಅರಗು$_3$ + ಮುಸಿ]

ಅರಗುರಿ 'ಅಱಗುಲಿ' ನೋ.

ಅರಗುಲಿ 'ಅಱಗುಲಿ' ನೋ.

ಅರಗುಲಿತನ 'ಅಱಗುಲಿತನ' ನೋ.

ಅರಗುವರ (ನಾ). ಅರಸನ ಮಗ; ರಾಜಕುಮಾರ : ಅರಗುವರ ಮಾದಣ್ಣನಿಗೆ ತಾಯಿಯ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯ ತಪ್ಪಿಹೋಯಿತು (ಹಾಹುತ್ತ. ೩೨).
[< ಅರಸ$_1$ + ಕುವರ]

ಅರಗುಹುಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಣ್ಣು : ಕೆಂಪಿನ ಹರುವೆಯನೂ ಸುಟ್ಟು ಕರುಕುಮಾಡಿ ಸುಣ್ಣಮಂ ಬೆರಸಿಕೊಂಡು ಹುಣ್ಣಿನ ಮೇಲೆ ಬೊಟ್ಟನಿಡುವುದು ಅರಗುಹುಣ್ಣು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೯೪).
[ಅರಗು ? + ಹುಣ್ಣು (< ಪುಣ್)]

ಅರಗೆಲಸಿ 'ಅರೆಗೆಲಸಿ' ನೋ.

ಅರಗೆಱೆ (ನಾ). ಅರಸನಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕೆರೆ ; ರಾಜತಟಾಕ: ಶೀವಿದರಗೆಱೆವೊಕ್ಕು ಕಲಿ ವಸುದೇವ ಮಿಂದೀಸಾಡಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೧೦) ; ಅರಗೆಱೆಯೊಳೀ ಸಾಡುತಿರ್ದ ಅಚ್ಚರಸಿಯರೊಯೆನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೩೮).
[< ಅರಸ$_1$ + ಕೆಱೆ]

ಅರಗೇಡಿ (ನಾ). ನೀತಿಗೆಟ್ಟವನು: ಹೋದರಗೇಡಿಗೆ ಹಿಂದೆಯೆ ಬಂದೆಯಾಮುರು ಕಂಡ ಎಮ್ಮೆಯ ಹಾಗೆ (ಚಂದ್ರವೀ. ೨೩–೯೧).
[ಅರ್$_{3}$ (< ಅಜ$_{1}$) + ಕೇಡಿ]

ಅರಗೇಡು (ನಾ). ಅರ್ಧ ಹಾಳಾಗಿರುವುದು; ಅರ್ಧ ಕೆಟ್ಟು ಹೋಗಿರುವುದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅರ್$_{5}$ (< ಅರ್$_{3}$) + ಕೇಡು]

ಅರಗೊರತೆ 'ಅರೆಗೊರತೆ' ನೋ.

ಅರಗೋರು 'ಅರಕೋರು' ನೋ.

ಅರಘಟಿಕ (ನಾ). = ಅರಘಟ್ಟಕ: "ಅರಘಟಿಕ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ] ಮುದ್ಘಾಟಕಂ ಘಟೀಯಂತ್ರಮೆನೆ ತಿರುಗಿಬಹ ರಾಟಾಳಮೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೫-೧೯). [ಸಂ.]

ಅರಘಟ್ಟ (ನಾ). = ಅರಘಟಿಕ: ಇದು ಸಮಸ್ತ ಕಮಲಭವಾಂಡಮಾಲಾಘಟೀಘಟಿತಾರಘಟ್ಟಘಟನಾಸ್ವತಂತ್ರ (ಜಗವಿ. ೧–೮೦ ವ). [ಸಂ.]

ಅರಘಟ್ಟಕ (ನಾ). ಬಾವಿಯಿಂದ ನೀರನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತುವ ಯಂತ್ರ; ರಾಟೆ; ರಾಟಣಿಗೆ: "ಉದ್ಘಾಟಕಂ, ಘಟೀಯಂತ್ರಂ, ಪಾದಾವರ್ತಃ, ಅರಘಟ್ಟಕಃ – ಈ ೪ ರಾಟಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೩–೬೩). [ಸಂ.]

ಅರಘವಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಆರಳಿ, ಅರಘವಾಳ, ಕಡಬೆ . . . ಮೊದಲಾದ ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದಲೂ (ಕೃವಾಸ. ೫೧). [?]

ಅರಘಳಿಗೆ 'ಅರೆಗಳಿ[ಟಿ]ಗೆ' ನೋ.

ಅರಚಣ್ಣ 'ಅರಚಲ್ಲಣ' ನೋ.

ಅರಚನೆ (ನಾ). ಸರಿಯಾದ ರಚನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಕ್ರಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದು (ಕಿ). [ಸಂ. ಅರಚನಾ]

ಅರಚರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೫೩–೧೦೬೮). [?]

ಅರಚಲ 'ಅರಚಲು' ನೋ.

ಅರಚಲು, ಅರಚಲ (ನಾ). ಕೂಗು. **ಅರಚಲ**: ಗರುಡನು ಇವನ ಅರಚಲವನ್ನು ಕೇಳಲಾರದೆ . . . ಇಳಿದನು (ನೀತಿಚಿಂ. vi, ೧೯).
[ಅರಚು (< ಅಜಿಚು) + –ಅಲು]

ಅರಚಲ್ಲಣ, ಅರಚಣ್ಣ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಲ್ಲಣ; ತೊಡೆಯನ್ನು ಅರ್ಧ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮುಚ್ಚುವ ಚಲ್ಲಣ; ಚಡ್ಡಿ; ಕಾಚ (ಕಿ). **ಅರಚಣ್ಣ** (ಕಿ). [ಅರ್$_{5}$ (< ಅರ್$_{3}$) + ಚಲ್ಲಣ]

ಅರಚಾಟು (ನಾ). ೧. ಮರೆ; ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿನ ರಕ್ಷಣೆ. ೨. ಅಪರಾಧ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅರಚು 'ಅಜಿಚು' ನೋ.

ಅರಜಲ (ನಾ). ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಾಲ ಮಾತ್ರ ನೀರನ್ನು ಊರಿಸುವ ನೆಲೆ; ಸರುವು (ಉಕ. ಕಿ). [ಅರ್$_{5}$ (< ಅರ್$_{3}$) + ಜಲ]

ಅರಟಾಳ 'ಅರುಟಾಳ' ನೋ.

ಅರಟಿಕಂಡ (ನಾ). ಬಾಳೆಯ ಗದ್ದೆ (?): ಶಂಕರಭಟ್ಟಾಹಿತಾಗ್ನಿಗಳ ಮಕ್ಕಳು ಮಹೇಶ್ವರ ಭಟ್ಟಾಹಿತಾಗ್ನಿಗಳಿಂಗೆ ಮುಡಿತಿನಿ ಹಲಸಿನ ಗದ್ದೆ ಗೋರಂಟಿ ಆರಟಿಕಂಡ ಸಹಿತ ಗದ್ದೆ ಮೂಡೆ ೧೦ (ಎಇ. XXVII, ೨೮–೩೪; 1256); ಸೂಗಾನಿಯ ಮಣಲಿಯ ಭಾರ್ಗವಗೋತ್ರದ ಕೇಶವ ಭಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರಿಗೆ ಹೊಂನೆಯ ಮಾಲು ಆರಟಿಕಂಡ ಎಕ್ಕಲಗದ್ದೆ ಬಟ್ಟ ಗದ್ದೆ ಕಾಳುವ ಗದ್ದೆ ಸಹಿತವಾಗಿ (ಎಇ. XXVII, ೨೮–೪೦; 1256).
[ಆರಟಿ + ಕಂಡ ?. ℙ ತೆಲು. ಆರಟಿ = ಬಾಳೆ]

ಅರಟು$_{1}$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; "ದಿಂಡಲ ಮರ" (ಗಂಗಾಮು. ೧೩). [< ಸಂ. ಅರಟು, ಅರಡು]

ಅರಟು$_{2}$ (ನಾ). ಒಳನೋವು; (ಹಸಿವಿನ) ಕೋಟಲೆ: ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಏನೋ ಅರಟು (ರೂಢಿ). [?]

ಅರಟು$_{3}$ (ನಾ). ಗರ್ಜನೆ (?): ಸಿಂಗದರಟಂ ಕಂಡ ಮದಮಾತಂಗ ವ್ರಜದೊಲ್ (ಮದೇಪು. ೩–೪೯). [< ಸಂ. ರಟ್ ?]

ಅರಟೆ 'ರಾಟೆ' ನೋ.

ಅರಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ರಾಜವಂಶ; ರಟ್ಟವಂಶ (?): ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕೊಂಗಣಿ ಮಹಾರಾಜರ್ ಸಿರಿಪುರುಷರ್ ಪೃಥುವೀ ರಾಜ್ಯಂಕೆಯೆ ಅರಟ್ಟಗಳರಸರ್ ಚೊತ್ತಮ್ಮನ್ ಎಡತ್ತೊಱೆನಾಡು ಸಾಸಿರವುಂಮಾಳುತ್ತಿದು ವಿಟ್ಟದು (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೫೫–೪; 740).

ಅರಟ್ಟಗಂಡ = ರಟ್ಟರಾಜರನ್ನು ಗೆದ್ದವನು; ರಟ್ಟರಾಜರ ಗಂಡ (?); ಒಂದು ಬಿರುದು: ಚಾಳುಕ್ಯಾರ್ಜುನಂ ಚಲಕೆ ಮೊದಲಿಗ ಮರಟ್ಟಗಣ್ಡನ್ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೧೨೭–೫; 900).
[< ಜಟ್ಟ ?]

ಅರಟ್ಟತೀರ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?): ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಪುರುಷ ಮಹಾ ಪೃಥುವೀರಾಜ್ಯಕೆಯ ಅರಟ್ಟ × × ರಮ್ಮಗನ್ದಿರ್ ಸಿಙ್ಗಂ ದೀಕ್ಷೆಬೀಳಾದು ಆರಟ್ಟತೀರರ್ ಕುಡಲೂರದೆ ಗೊಟ್ಟಮಡಿ ಒಡೆಯಂಬರಾಳ್ವಿಕೆಯ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೨೫–೪; 750). [ಅರಟ್ಟ + ತೀರ]

ಅರಡಾಳ 'ಅರುಟಾಳ' ನೋ.

ಅರಣ$_{1}$ (ನಾ). ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಉಡುಗೊರೆ, —ಪಾರಿತೋಷಿಕ.
[← ತೆಲು. ಅರಣ; ತಮಿ. ಅರುಳ್ = ಉದಾರವಾಗಿ ಕೊಡು. / ಮರಾ. ಅಹೇರ]

ಅರಣ$_{2}$ (ನಾ). ಸಗಣಿ; ಕರುವಿನ ಸಗಣಿ: "ಅರಣವೆಸರದು ನೋಡೆ ಕರುವಿನ ಸಗಣಮಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೪); ಚೊಚ್ಚಿಲೆಳಹೋರಿಯರ[ರೆ]ಣಂ ಬೆಚ್ಚರದಿಂ ತಗರಮಂತದಂ ಸಂಯೋಗಿಸಿ ಒಚ್ಚತದಿಂ ವಿಷಮ ಕ್ಕೊಂದಚ್ಚರಿಯೇ (ಖಮದ. ೧೬–೧೮); ಹೋರಿಯರ[ರೆ]ಣಮಂ ಪಾಲಿಂದಾಸ್ವಾದಿಸಿ ಕುಡಿಯಲ್ಕೆಲ್ಲಾ [ಭೇದದ] ವಿಷಂಗಳಾಕ್ಷಣಮಿೞಿಗುಂ (ಖಮದ. ೧೬–೧೯). ಏರಣ ಹೋ. [?]

ಅರಣಿ$_{1}$ (ನಾ). ಹೂವು. 'ಅರಣಿಗುತ್ತಿಗ' ಪರಾ.
[← ತಮಿ. ಮಲ. ಅಲರ್]

ಅರಣಿ$_{2}$ (ನಾ). ೧. ಯಾಗದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬನ್ನಿಯ ಮರದ ಕೊರಡು: "ಯಾಗಾಗ್ನಿಯ ಹೊಸೆವ ಮರದಲ್ಲಿ ಅರಣಿಯೆನಿಸುಗು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೭); ತಾಪಸರಂ ಬೆರ್ಚಿಸಿ ತೂಳ್ದು ಬೇಟ್ಪರಣಿಯಂ ಕೊಂಡಾಶ್ರಮಕ್ಕಿಂತು ಬೇವಸಮಂ ಮಾಡುವುದಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೩೭). ೨. ಯಾಗಾಗ್ನಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಅಶ್ವತ್ಥದ ಕೊರಡು: ಆಗ ಅವನು ಆ ಅಶ್ವತ್ಥ ವೃಕ್ಷದ ಎರಡು ಅರಣಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ . . . ಅವುಗಳನ್ನು ಮಥಿಸಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉತ್ಪನ್ನಮಾಡಿದನು (ಭಾಮೃತ. ೨೮೧).

ಅರಣಿಯತನುಜ = ೧. ಅರಣಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ೨. ಅಗ್ನಿ. ೩. ಶುಕಮಹರ್ಷಿ: ವರಯೋಗಿ ಧರ್ಮರಹಸ್ಯಗಳ ನೀ ಬೇಗ ಹೇಳುವುದೆನುತಲರಣಿಯ ತನುಜ ಬೆಸಗೊಂಡ (ತಿಮ್ಮಶಾಂ. ೧೦–೩೨). [ಸಂ.]

ಅರಣಿಗುತ್ತಿಗ (ನಾ). ದೇವರ ಹೂತೋಟದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ ತಂದ ಹೊಸ ಹೂಗಳನ್ನು ಬಗೆ ಬಗೆಯ ಮಾಲೆಗಳಾಗಿ ಕಟ್ಟಿ ಪ್ರತಿದಿವಸವೂ ದೇವರಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಕೆಲಸದವನು: ಈ ದೇವರ ತೋಟದ ಅರಣಿಗುತ್ತಿಗ ಬೀಚಣನು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳು ತಪ್ಪದೆ ದೇವರ್ಗೆ ದಿವಸವಳವಿಕ್ಕುವ ಹೂವಿನ ಸರ [೧೨] (ಸೌಇಇ. XV, ೯೯–೭; 1159); ಆರಣಿಗುತ್ತಿಗನಲ್ಲಿ ಒತ್ತಧಾರೆಯುಂ ಕುಡಸಲ್ಲ (ಸೌಇಇ. XV, ೫೪೫–೨; 1165).
[ಅರಣಿ$_{1}$ (< ಅರಳ್$_{1}$?) + ಗುತ್ತಿಗ]

ಅರಣಿಗುತ್ತಿಗತನ, ಅರಣಿಗುತ್ತಿಗೆತನ (ನಾ). ದೇವರಿಗೆ ದಿನಂಪ್ರತಿ ಹೊಸಹೂಮಾಲೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಕೆಲಸ: ಈ ತೋಂಟದರಣಿಗುತ್ತಿಗ ತನವಂ ಕೈಹಣಸೆಟ್ಟಿಯರ ಕೈಯ್ಯಲಾ ಕನಕಿಕಟೆಯಳಿಯ ನಾಚಿಸೆಟ್ಟಿ ಪಡೆದು ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ನಿಚ್ಚನಿಕ್ಕುವ ಹೊಸಹೂವಿನ [ಹಿರಿಯ] ಮಾಲೆಯುಸರ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು (ಸೌಇಇ. XV, ೧೧೧–೪೦; 1165). **ಅರಣಿಗುತ್ತಿಗೆತನ:** ಈ ತೋಟದರಣಿಗುತ್ತ[ತ್ತಿ]ಗೆತನವನಾ ದೇವರ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಿಯ ಮಹಾ ಜನಂಗಳ ಕಯ್ಯಲು ಹೊಟ್ಟಿಯ ಬಮ್ಮಣ ಪಡೆದು (ಸೌಇಇ. XV, ೫೪೫–೩; 1165). [ಅರಣಿಗುತ್ತಿಗ + –ತನ]

ಅರಣಿಗುತ್ತಿಗೆತನ 'ಅರಣಿಗುತ್ತಿಗತನ' ನೋ.

ಅರಣಿಪುತ್ರ (ನಾ). ೧. ಶುಕಮಹರ್ಷಿ. ೨. ಬೆಂಕಿ; ಅಗ್ನಿ. [ಅರಣಿ + ಪುತ್ರ]

ಅರಣಿಪೋತಕ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಅರಣಿ: "ಮಹಾರಾಜ, ಅರಣಿಯಿಲ್ಲ ದಿದ್ದರೆ, ಅರಣಿಪೋತಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ . . . ಅಗ್ನಿ ಹುಟ್ಟುವುದೆ?" (ಬುದ್ಧಪ. ಮಿಲಿಂದ. ೭೪). [ಅರಣಿ + ಪೋತಕ]

ಅರಣಿಯತ್ನಕ (ನಾ). ಅರಣಿಯನ್ನು ಕಡೆಯುವ ಹಗ್ಗ; ಬೆಂಕಿ ಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಕಡೆಯುವ ಕೊರಡಿಗೆ ಸುತ್ತುವ ಹಗ್ಗ: ". . . ಅರಣಿಪೋತಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಅರಣಿಯತ್ನಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ . . . ಅಗ್ನಿ ಹುಟ್ಟುವುದೆ?" (ಬುದ್ಧಪ. ಮಿಲಿಂದ. ೭೪). [ಅರಣಿ + ಯತ್ನಕ]

ಅರಣೆ (ನಾ). ಹಾವುರಾಣಿ: ಅರಣೆ ಕಡಿದರೆ ಬರಣಿ ಮದ್ದು ಸಾಲದು (ಗಾದೆ); ಅರಣೆ ಮೆಟ್ಟಿದರೆ ಧರಣಿ ನಾಶ (ಗಾದೆ). 'ಹಾವರಣೆ' ಪರಾ. [**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅರಣೈ; **ಮಲ.** ಅರಣ; **ತುಳು.** ಅರಣೆ]

ಅರಣ್ಯ (ನಾ). ಅಡವಿ; ಕಾಡು: "ಪಟುವೆನ್ನುತ್ತುಂ ಕವಿವರರು ಪೇಟಿ ಲಕ್ಕುಮರಣ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೫೭); ಪಶುಗಳು ಎಲ್ಲ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಮೇಯುತ ಒಳ್ಳೆ ಹುಲ್ಲು ನೀರ್ಗಳಿಂದಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಮೆರೆದವರಣ್ಯದಿ (ಗೋಹಾಡು. ೨೧). [**ಸಂ.**]

ಅರಣ್ಯಕಮಲಿನಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ತಾವರೆಯ ಬಳ್ಳಿ. ೨. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ತಾವರೆಯ ಕೊಳ: ಅರಣ್ಯಭೂಮಿಯಂತೆ ಅಕ್ಷತ ರೂಪಸಂಪನ್ನೆಯುಂ ಅರಣ್ಯಕಮಲಿನಿಯಂತೆ ಮಾತಂಗಕುಲದೂಷಿ ತೆಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೯). ೩. ಕಾಡಿನ ತಾವರೆ. [ಅರಣ್ಯ + ಕಮಲಿನಿ]

ಅರಣ್ಯಪಂಡಿತ (ನಾ). ಪಾಂಡಿತ್ಯವಿರುವವನಂತೆ ನಟಿಸುವವನು; ಅಲ್ಪಪಾಂಡಿತ್ಯವುಳ್ಳವನು: ಯಾವ ಬಾದರಾಯಣಸಂಬಂಧವನ್ನು ಜೋಡಿಸುವನೋ ಈ ಅರಣ್ಯಪಂಡಿತ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೫೫). [ಅರಣ್ಯ + ಪಂಡಿತ]

ಅರಣ್ಯಪ್ರಕರ (ನಾ). ಕಾಡುಗಳ ಗುಂಪು; ಅರಣ್ಯಗಳ ಸಮೂಹ: ಪರ್ಬಿರ್ದರಣ್ಯಪ್ರಕರಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೪). [ಅರಣ್ಯ + ಪ್ರಕರ]

ಅರಣ್ಯರುದಿತ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅಳುವುದು, —ರೋದನ. ೨. (ಅಲಂ) ಯಾರಿಗೂ ಕೇಳದ ಅಲಾಪ; ವ್ಯರ್ಥಾಲಾಪ: ಮೂರ್ಖಜಡಜನಾರಣ್ಯದೊಳಿಂಪೋಗಡಿಸಿದ ಕವಿಶಬ್ದಮದೇಗೆಯ್ವುದ ರಣ್ಯರುದಿತಮದು ಬಗೆವಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧–೨೩). [ಅರಣ್ಯ + ರುದಿತ]

ಅರಣ್ಯರೋದನ (ನಾ). = ಅರಣ್ಯರುದಿತ ೨: ನನ್ನದು ಅರಣ್ಯ ರೋದನವಾಗಿರುವಂತಿದೆ (ವಚಭಾ. ೩೯೭). [ಅರಣ್ಯ + ರೋದನ]

ಅರಣ್ಯಾಂತರ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗ; ನಡುಗಾಡು: ಕರಿ ಕಳಭಂಗಳ್ . . . ಕರಪುಷ್ಕರದಿಂ ಬರೆ ತೆಗೆದುವಂದರಣ್ಯಾಂತರದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೪–೨೪). ೨. ಬೇರೊಂದು ಕಾಡು. [ಅರಣ್ಯ + ಅಂತರ]

ಅರಣ್ಯಾಧಿಕಾರಿ (ನಾ). ಅರಣ್ಯದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ: ಅನಂತರ ಅವಳು ಅರಣ್ಯಾಧಿಕಾರಿ ಬಳಿ ಹೋದಳು (ಪುನರು. ೨೮೪). [ಅರಣ್ಯ + ಅಧಿಕಾರಿ]

ಅರಣ್ಯಾನಿ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡಕಾಡು; ಮಹಾರಣ್ಯ: "ತರುಲತೆಗಿಡು ಗಳಿಡುಕುಳಿಂದ ಘನಮಾದ ವನಮರಣ್ಯಾನಿಯೆಂದೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೫–೪೯). ೨. ವನದೇವತೆ. [ಸಂ. ಅರಣ್ಯಾನಿ, ಅರಣ್ಯಾನೀ]

ಅರಣ್ಯಾನೀಚರ (ನಾ). ಮಹಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು; ಬೇಡರವನು: ಇತ್ತ ಸಹಸ್ರಾಯುಧಂಗೆ ವಜ್ರಾಯುಧಮುನೀಂದ್ರತಪಃ ಪ್ರಭಾವಮನರಣ್ಯಾನೀಚರರಱಿಪೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೨೮ ವ). [ಸಂ. (ಅರಣ್ಯಾನೀ + ಚರ)]

ಅರತ$_1$ 'ಅಱು$_2$' ನೋ.

ಅರತ$_2$ (ಗು). ದುಃಖಿತನಾದ; ನೊಂದ; ಉತ್ಕಟ: ಉದಯಕಾಲದ ಲೆದ್ದು ಮುದದಿಂದಲಿ ಹರಿಯನಾಮ ಒದಗಿ ಅರತನಾಗಿ ವದನದಿ ಕೊಂಡಾಡಿ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕದಿಂದ ಸ್ನಾನಾದಿ ಕರ್ಮ ಮುಗಿಸಿ (ವಿಸಾಸು. ೨–೧೮೬–೨). [< ಸಂ. ಆರ್ತ]

ಅರತ$_3$ (ನಾ). ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವವನು: ಚಾರು ಮಾನಸ ಮಾನಸಂ ದಾನಾರತ ಶ್ರುತಕರ್ತನುಂ (ಬಸವು. ೮–೨). [ಸಂ.]

ಅರತಳಾಱ (ನಾ). ರಾಜರ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿರುವ (ಪೋಲೀಸ್) ಅಧಿ ಕಾರಿ: ಪೊಳಲೊಳಗೆ ಅರತಳಾಱಂ ಕೊಟ್ಟುದರ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟು ಕಾವಂ (ಎಇ. XV, ೬೯–೨೪; 1050); ಆ ಸ್ಥಳದ ಅರತಳಾಱ ಸಾಯಿದೇವ ತಮ್ಮ ನಡವ ತಿಪ್ಪೆಸುಂಕದಲು ಮತ್ತ ಒಕಲಲು ಒಂದು ಹೇಱ ಬಿಟ್ಟರು.(ಎಕ. VII (S), ಶಿಕಾರಿ. ೩೩೪–೨೫; 1100). [< ಅರಸ$_1$ + ತಳಾಱ (< ತಳವಾಱ)]

ಅರತಾವು (ನಾ). (ಕಾಗದದ) ಅರ್ಧಹಾಳೆ (ಕಿ). [ಅರ್$_5$ (< ಅರ್$_3$) + ತಾವು$_3$]

ಅರತಿ (ನಾ). ೧. ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬೇಡದಿರುವಿಕೆ: "ಅರತಿ – ಮೆಚ್ಚದುದು" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೩೩); ಪುರಾತನ ಕರ್ಮದೊಡನೆ ಹಾಸ್ಯರತ್ಯರತಿಶೋಕಭಯಜುಗುಪ್ಸಾಭಿ ಧಾನನವನೋಕಷಾಯಷಟ್ಕರ್ಮಮಂ ಘಾತಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೦–೧೪ ವ). ೨. ಸಿಟ್ಟು; ಕೋಪೋದ್ರೇಕ. ೩. ದಶಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಜಲದ ಭುಜಗಜ ವಿಷವು ವಿರಹಿಣಿಗೆ ತಲೆಸುತ್ತ ಹೃದಯದಲಿ ಅರತಿ ಆಲಸ್ಯಗಳನು . . . ಮರಣವನು ತಾ ಕಡೆಗೆ ಬಿಡದೆ ತಹುದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೯೧). [ಸಂ.]

ಅರತೆರಣಿ (ನಾ). ಗೋಡೆಯ ಅಥವಾ ಮೇಲ್ಛಾವಣಿಯ ತುದಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅರತೆಱೆ (ನಾ). ರಾಜನ ಪೋಷಣೆಗಾಗಿ (ಸ್ವಂತ ವೆಚ್ಚಕ್ಕಾಗಿ) ಕೊಡುವ ತೆರಿಗೆ: ಗನವೂರಲೊಂದು ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹಣವೊಂದು ಅರತೆಱೆ ಹಂದಲ ಹಣ ಪರಿಹಾರ ಗಗ (ಎಕ. IX; ಕೊಡಗು. ೩೩–೧೨; 1115). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ತೆಱೆ$_3$]

ಅರತ್ನಿ (ನಾ). ೧. ಮೊಳಕೈ. ೨. ಮೊಳಕೈಯಿಂದ ಕಿರುಬೆರಳಿನ ವರೆಗಿನ ಉದ್ದ; ಮೊಳ: "ಕಿಱುಕುಣಿಕೆಯಿಂದಳೆದ ಮೊಣಮಂ ಅರತ್ನಿ ಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೮೮–೩೮೨); ಮೊಳಕೈಯಿಂದ ಕಿರಿಬೆಟ್ಟಿನ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಅಳೆದ ಪ್ರಮಾಣವು ಬಂದು ಅರತ್ನಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೬೭–೬). [ಸಂ.]

ಅರದ$_1$ (ನಾ). ರಥ; ತೇರು: ಮಾಣದೆ ಚೋದಿಸು ಬೇಗಮುತ್ತಲತ್ತ ರಥ[ದ]ಮನೆಂದು ಘೋರ್ಗರೆಯೆ ಬಂದನರಾತಿಗೆ ಮಿಱು ಬರ್ಪವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೨); ಅರದದ ಪೊಂಗಾಲಿಯ ಜೀರ್ಗರೆವಂದಮನಂತ ವೀರ್ಯನೇಱಿದ ನಿನಗಂ ಪರಿವೆನಗಮೊಡನೆ ಕೇಡಂ ತರೆ ನಿನ್ನುಮ ನೆನ್ನುಮಂ ಪೆಱಂ ಕಾದಪನೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೧೧೦); ಅರದಂಗಳ್ ವಿವಿಧಾಯುಧಭರಭರಿತಂಗಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೨–೨೨೧). [← **ತಮಿ.** ಇರದ; **ತೆಲು.** ಅರದ. / ಸಂ. ರಥ]

ಅರದ್ದ$_2$ (ನಾ). "ಹಲ್ಲು ಇಲ್ಲದವ ; ಬೋಡ" (ಗಂಗಾಮು. ೧೪). [**ಸಂ.**]

ಅರದಳ 'ಅರದಾಳ' ನೋ.

ಅರದಾಪರದಾ (ನಾ). ಅರ್ಧಂಬರ್ಧ ; "ಹರಕಮುರಕ" (ಜಾನಕೋ. ೧೩). [?]

ಅರದಾಲಿ (ನಾ). ಹೇಳಿದ ಕೆಲಸವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಲು ಸಿದ್ಧನಾಗಿ ನಿಂತ ಸೇವಕ ; ಆಜ್ಞಾವಾಹಕ : ಹರಿವಲ್ಲಭನು ದೇವಿಯ ಹಡಗನ್ನೇರಿ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಅರದಾಲಿಸಿಪಾಯಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದನು (ದೇವೀಚೌ. ೧೪೮).
[← **ಹಿಂ.** ಅರದಲೀ ; **ಮರಾ.** ಅಡಲೀ = ಆಳು, ಸೇವಕ. < **ಇಂ.** Orderly]

ಅರದಾಳ, ಅರದಳ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಅರದಾಳ:– ಮೇಲಿನ (ಅರಟಾಳ) ಜಾತಿಯ ವೃಕ್ಷ (ಕಭಾಗ. ೩೫). **ಅರದಳ** (ವೈಶಗಿ. ೩೮–೭೫೪). [?]

ಅರದೇಗು (ನಾ). ತೇಗಿನ ಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ : ಕಕ್ಕೆ ಕಮ್ಮರ ನರೆ[ರ]ದೇಗು ಕೆರ್ಕಡವುಮಂಬಟೆ . . . ಪೆರ್ಮರಗಳ ಕಾಡೊಳ್ಪೈತರುತ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩–೭೪). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ತೇಗು$_3$]

ಅರದೇಶಿ, ಅರದೇಸಿ (ನಾ). ಯಾತ್ರಿಕ; ಸಂನ್ಯಾಸಿ. 'ಅರದೇಶಿ ಪರದೇಶಿ' ಪರಾ. **ಅರದೇಸಿ** : 'ಅರದೇಸಿಪರದೇಸಿ' ಪರಾ.
[?. / **ತೆಲು.** ಅರದೇಸಿ = ಯಾತ್ರಿಕ]

ಅರದೇಶಿಪರದೇಶಿ, ಅರದೇಸಿಪರದೇಸಿ (ನಾ). ಭಿಕ್ಷುಕ; ಫಕೀರ; ಯಾತ್ರಿಕ; "ಸನ್ಯಾಸಿ" (ಜಾನಕೋ. ೧೩). **ಅರದೇಸಿಪರದೇಸಿ** : ಆ ಬಳಿಕ ಕೆಳಗಾರಾದರೂ ಅರದೇಸಿಪರದೇಸಿಗಳಿದ್ದರೆ ಕರೆದು ಫಲವನ್ನು ಕೊಡಹೇಳಿ ತಂದೆತಾಯಿಗಳಾದ ಗಿಣಿಗಳು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ (ಬತ್ತೀಸ. ೩೭). [ಅರದೇಶಿ + ಪರದೇಶಿ. / **ತಮಿ. ತೆಲು.** ಅರದೇಶಿಪರದೇಶಿ]

ಅರದೇಸಿ 'ಅರದೇಶಿ' ನೋ.

ಅರದೇಸಿಪರದೇಸಿ 'ಅರದೇಶಿಪರದೇಶಿ' ನೋ.

ಅರನ, ಅರ್ನ (ನಾ). (ಉಕ) = ಅರ$_1$: ಅರನದಿಂದ ತಿಕ್ಕಿ ಚಾಕುವನ್ನು ಹರಿತಗೊಳಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). **ಅರ್ನ** : ತುದಿಯನ್ನು ಅರ್ನದಿಂದ ತಿಕ್ಕಿ ಮೊನೆಮಾಡುವನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೫೪) ; ಅವರ ಮೈಯೆಲ್ಲ ಕಾದ ಅರ್ನದಿಂದ ತಿಕ್ಕಿದಂತೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೭). [< ಅರ$_1$]

ಅರನಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಅರನಟ್ಟು–ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವಾದದ್ದು (ಮರ) ಇದು ಮೇಲಾದ ಅಂಜೀರಿ ಬಣ್ಣ ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗ. ೩೫). [?]

ಅರನಡೆ (ನಾ). ಧರ್ಮದ ನಡವಳಿಕೆ : ಬಲಿದನೌದಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕನಲ್ವ ಕ್ಷಾತ್ರ ಅರನಡೆಗೆ ಆತಂಕವೊಡ್ಡುವೆಡೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ಎಂದಿಗೂ ಮುನ್ನಡೆವ ಸತ್ವದುರ್ಕು (ಅಮತಂ. ೨೨). [ಅರ$_2$ (< ಅಜ್ಞ$_2$) + ನಡೆ$_2$]

ಅರನಾಭಿದೃಷ್ಟಾಂತ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಬಂಡಿಯ ಚಕ್ರದ ಅರೆ ಕಾಲುಗಳು ಗುಂಬದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ ದೃಷ್ಟಾಂತ : ಹೇಗೆ ಹಾರೆ [ಅರೆ] ಕೋಲುಗಳು ಗುಂಬದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆಯೋ ಹಾಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಈ ಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ . . . ಎಂದು . . . ಅರನಾಭಿದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೩೮೨).
[ಅರ$_9$ + ನಾಭಿ + ದೃಷ್ಟಾಂತ]

ಅರನಾರಿ (ನಾ). **೧.** ದೇಹದ ಒಂದು ಪಾರ್ಶ್ವದ ಚಲನಗಳು ನಿಂತುಹೋಗುವುದು ; ಪಾರ್ಶ್ವವಾಯು ; ಲಕ್ವ : ಅರಸನಿಲ್ಲದ ನಾಡು ವರುಷವಿಲ್ಲದ ಬೆಳೆಯು ಹರುಷವಿಲ್ಲದವಳ ಮನೆವಾರ್ತೆ ಅರನಾರಿಪುರುಷನಂತಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೧೭) ; ಒಬ್ಬ ಕುಷ್ಠಿಯನ್ನೂ ಅರನಾರಿಯಿಂದ ನರಳುತ್ತಿದ್ದ ಶತಾಧಿಪತಿಯ ಆಳನ್ನೂ ಗುಣಪಡಿಸಿ (ಗೂಲ್ಡೆಥಾ. IV ಮು). **೨.** ಒಂದೇ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿರುವುದು ; ಒಂದೇ ಕಡೆಗಿರುವುದು.
[ಅರ$_5$ (< ಅರ್ಧ$_3$) + ನಾರಿ$_1$. / **ಸಂ.** ಅರ್ಧನಾಡೀ ?]

ಅರನಾರಿಅಂಚು (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಯ ಒಂದು ಅಂಚು ಒಂದು ಬಣ್ಣದಿಂದಲೂ ಮತ್ತೊಂದು ಅಂಚು ಬೇರೊಂದು ಬಣ್ಣದಿಂದಲೂ ಕೂಡಿರುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೬. ೩–೧೦೩). [ಅರನಾರಿ + ಅಂಚು$_2$]

ಅರನಿದ್ದೆ 'ಅರೆನಿದ್ದೆ' ನೋ.

ಅರನಿರಿ$_1$ (ನಾ). ಧರ್ಮದ ಕ್ರಮ ; ಧರ್ಮನಿಯಮ : ಅರಿವಾಗಿ, ಅರುಳಾಗಿ, ಅರನಿರಿಯ ತಿರುಳಾಗಿ, ಬೆಳ್ಗೊಡೆಯ ನೆರಳಾಗಿ (ಹೊಂಗಳು. ೩೩–೨೩). [ಅರ$_2$ (< ಅಜ್ಞ$_2$) + ನಿರಿ$_1$ (< ನಿಜ್ಞ$_2$)]

ಅರನಿರಿ$_2$ (ನಾ). (ಸೀರೆಯ) ಅರ್ಧನೆರಿಗೆ : ಅರನಿರಿ ಸೀರೆ (ರೂಢಿ).
[ಅರ$_5$ (< ಅರ್ಧ$_3$) + ನಿರಿ$_1$ (< ನಿಜ್ಞ$_2$)]

ಅರನೆಲೆ 'ಅರೆನೆಲೆ' ನೋ.

ಅರನೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನೆಲ್ಲಿಯ ಮರ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನೆಲ್ಲಿಯ ಮರ ; ರಾಜನೆಲ್ಲಿ : ಎಲವ ಮುತ್ತುಗ ಹಾಲೆಯರ ನೇಱಿಲ ಕಡವ ಪೆರ್ಗೋಳಿಯಾಲವ ಬೆಳಲು ಮೊರಟ ಪೆರ್ವಿದಿರಶೋಕೆಯರನೆಲ್ಲಿ ಬೆಳುನೆಲ್ಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೩) ; ಅರಳಿ ಕಡವೊಡವು ಕಂಡಸಿಯರನೆಲ್ಲಿ ಬಿದಿರ್ಪತಂಗಮುರುಟಾಳಂ ಪಾದರಿ ಬಾಗೆ ತೇಗು (ರಾಜಶೇ. ೫–೫೮) ; ಅಂಬಟೆಯರೆ[ರ]ನೆಲ್ಲಿ ಚಳ್ಳೆ ಬಿಲ್ವದ ಮರ (ಕಂಸವಿ. ೫–೮೯).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ನೆಲ್ಲಿ]

ಅರನೇಱೊಡ (ನಾ). ನೇರಿಳೆಮರದ ತೋಪು (?) : ಉದಿಚಿದೆಸೆ ಕೆಱೆಯಿನ್ನೀಗ್ಗೋರೆಮುಟ್ಟ ಈಶಾನ ದೆಸೆ ಅರನೇಱೊಡಂ ತಸ್ಯದಾನಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಣ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೩೨೮–೫೩ ; 650 ?). ☞ 'ಅರನೇಱೊಡ್ಡು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.
[ಅರನೆಱ$_0$ (< ಅರನೇಱಿಲ್) + ಒಡ್ಡ$_0$ (< ಒಡ್ಡು$_2$)]

ಅರನೇಱಿಲ್ (ನಾ). **೧.** ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನೇರಿಳೆ; ಜಂಬುನೇರಿಳೆ; ರಾಜನೇರಳೆ : ಪೆಱತೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಸಹಕಾರ ರಸದಿಂ ತೊಯ್ದರನೇಱಿಲ ತಳಿರ್ಗಳಿಂ ಪೊದಯಿಸಿದ ಕುಳಿರ್ವ ಕಾವಣಂಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೧೪) ; ಚಾಟಿಯ ಖರ್ಜೂರದ ಕಿತ್ತೀಟಿಯ ಕರ್ಪುರದ ಮಾವಿನರನೇಱಿಲ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೩೦) ; ಎಲವ ಮುತ್ತುಗ ಹಾಲೆಯರನೇಱಿಲ ಕಡವೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೩). **೨.** ನಾಯಿನೇರಳೆ : ಸಮನಪ್ಪಂತಿರೆ ಕೂಡಿ ಲುಂಗ ಮರನೇಱಿಲ್ ಬಿಲ್ವಮಾಮ್ರಂ ಕಪಿತ್ಥಮೆನಿಪ್ಪಯ್ದುಜ ಪಲ್ಲವತ್ವಚಮನಿಂಟೊಂದಪ್ಪಿನಂ ಕಾಸಿ (ಲೋಕೋಪ. ೭–೧೧) ; "ನಾಯ್‌ನೇಱಿಲ್" (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕೆ). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ನೇಱಿಲ್]

ಅರಪಕ್ಷಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪಕ್ಷಿ : ರಾಕ್ಷಸನೊಡನೆ ಸಮರಕೆ ನಿಂದು ಖಾಡಾಖಾಡಿಯಲಿ ಕಡಿದಾಡಿ ಮೂರ್ಛೆಯಲಿ ನೊಂದೆನೀನರಪಕ್ಷಿಯೆಂಬುದನಿಂದು ತೋಱಿದೆ (ಅನಂರಾ. ೩–೫–೨೩).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಪಕ್ಷಿ]

ಅರಪಟ್ಟ (ನಾ). ರಾಜಪಟ್ಟ; ರಾಜಪದವಿ. 'ಅರಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟು' ಪರಾ. [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಪಟ್ಟ]

ಅರಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ರಾಜಪಟ್ಟವನ್ನು ಕಟ್ಟು : ಪುತ್ತೂರ ತೊಱು ಕೊಳೊಳ್ಪೆತ್ತೋಮ ಬಲಿಮಿಣ್ಣನ ಆ ಸೆಟ್ಟಿಯರಮುಗನರಪಟ್ಟಙ್ಗಟ್ಟಿ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩೩–೫ ; 815). [ಅರಪಟ್ಟ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅರಪಟ್ಟಿಗ (ನಾ). (?) : ನರಯಣನ ದಾನಗೊಟ್ಟ ಪಜ್ಜಿಲ ದೇವಯಾನ ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ನನ್ದಿಮಕರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನರಪಟ್ಟಿಗ ಪೊನ್ದದಿತ್ಯನ(೦) ನ್ದಾನಂಗೊಟ್ಟ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೫–೧೦ ; 933). ☞ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು 'ನರಪಟ್ಟಿಗ' ಎಂದೂ ಬಿಡಿಸಬಹುದು. [?]

ಅರಪಣ (ನಾ). ಆಸ್ತಿ ಇಲ್ಲದವನು; ಏನೂ ಇಲ್ಲದವನು; ನಿರ್ಗತಿಕ: ಅರಪಣಕ್ಕೆ ಐಶ್ವರ್ಯ ಬಂದರೆ ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡೆ ಹಿಡಿಸಿಕೊಂಡ (ಗಾದೆ). [**ಸಂ. ?**]

ಅರಪಿಚ್ಚಗೆ (ನಾ). ಜಾಜಿಗಿಡ: ಗುರುಗುಂಜಿಯೆಲೆಯೊಳಲ್ಲದೊಡರ ಪಿಚ್ಚಗೆಯರಲೊಳೆಳ್ಳುಮಂ ಬೆಲ್ಲಮುಮಂ ಬೆರಸಿ ತುೞಿದಿಟ್ಟದಂ ತಿನೆ ವರಾಂಗಿ ಲತೆಯಂತೆ ಪುಷ್ಪವತಿಯಾಗಿರ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೭೪); "ಜಾಜಿಯ ಮೊಗ್ಗೆ" (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕೆ). [?]

ಅರಪು 'ಅಜಬ್ಬು$_2$' ನೋ.

ಅರಪುಕತ್ತೆ (ನಾ). ಬಹಳ ಕಾಲ ಹೊಟ್ಟೆಗಿಲ್ಲದ ಕತ್ತೆ: ಅರಪುಕತ್ತೆ ಹೊಲಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ).
[ಅರಪು (< ಅಜಬ್ಬು$_2$) + ಕತ್ತೆ + (< ಕೞ್ತೆ)]

ಅರಪುಡಿ 'ಅರವುಡಿ' ನೋ.

ಅರಪುಣುಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರು: ಅರಪುಣುಸೆ ನಾಮ ಗ್ರಾಮಸ್ಯ (ಎಇ. II, ೫–೨೦; 754). [ಅರ$_4$ + ಪುಣುಸೆ (< ಪುಣಿಸೆ)]

ಅರಬ$_1$ (ನಾ). ಅರಬ್ಬೀದೇಶದವನು: ಅರಬರ ದೇಶದ ಮರುಭೂಮಿಯೊಳಾಯಾಸದಿ ತಿರುಗುವ ದಾರಿಗರ (ಭಾವಗೀ. ೯೨). [← **ಅರ.** ಅರಬ್]

ಅರಬ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಬಂಡಿ: ಅರಬ ಅಲ್ಲಿ ಹೋಗುವಾಗ ಎರಡು ಕಡೆಯ ಮನೆಗಳ ಮಣ್ಣುಗೋಡೆಗಳಿಗೂ ತಾಕಿ ಕೆರೆಯುವಂತೆ ಬಹು ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಆ ಬೀದಿಗಳು (ನಗೆಹೊ. ೯); "ಅರಬ = ಸ್ಥಳೀಯವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಂಡಿ" (ನಗೆಹೊ. ೯ ಅಡಿಟ).
[← **ಪಾರ.** ಅರಾಬ; **ಹಿಂ. ಮರಾ.** ಅರಾಬಾ. / **ತೆಲು.** ಅರಾಬಾ = ಫಿರಂಗಿ ಬಂಡಿ]

ಅರಬಕ್ಷಿಪರಬಕ್ಷಿ (ಗು). (ಉಕ) ಬುದ್ಧಿ ಬಲಿಯದ; ಬುದ್ಧಿ ತಿಳಿಯದ: ನನ್ನ ಕೋಮಾರ ಅರಬಕ್ಷಿಪರಬಕ್ಷಿ ಒಬ್ಬರೊಂದೀನ ಮಲಿಗೊಳ್ಳ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೩೩). [?]

ಅರಬದ್ದಗಿ, ಅರವಡ್ಡಗಿ (ನಾ). ಅರಮನೆಯ ಬಡಗಿ; ರಾಜಶಿಲ್ಪಿ: ಅರಬದ್ದಗಿಯರವಾದ ಪುಲಿ ಮಾಡಿದಾನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೯; 800). **ಅರವಡ್ಡಗಿ**: ಅರವಡ್ಡಗಿಯರವದಪೂರ್ಲಿಯರ್ಮಾಡಿದ ಸಿಲಾಕರ್ಮ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨–೧೦; 800).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಬದ್ದಗಿ]

ಅರಬಲವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅಹಿತಜ ಪಾರ್ತ್ಥ ಅರಬಲವನ ಆಳ್ದೊಡೆ ಚೋೞರಂ ಪಿಱ್ದು . . . ಸ್ವರ್ಗ್ಗಸ್ಥನಾದಂ (ಎಕ. XI. ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೮೫–೫; 977). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) ? + ಬಲವ$_0$]

ಅರಬಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಅರಬ್ಬಿದೇಶ. [ಅರಬ$_1$ + ಸ್ಥಾನ]

ಅರಬಿ 'ಅರಬ್ಬಿ' ನೋ.

ಅರಬಿದೇಶ (ನಾ). = ಅರಬಸ್ಥಾನ. [ಅರಬಿ + ದೇಶ]

ಅರಬೀದಿ (ನಾ). ರಾಜಬೀದಿ; ರಾಜಮಾರ್ಗ: ವಾಜಿಯ ಕನಕಖಲೀನದ ಪೇರುಲಿಯೆಸೆಗಾಹುರದೆಲ್ಲೆಡೆಯರಬೀದಿಯೊಳು (ಉದ್ಭದೇ. ೨–೩೭). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಬೀದಿ]

ಅರಬು 'ಅಜಬ್ಬು$_2$' ನೋ.

ಅರಬುಗಾಡು (ನಾ). ಕ್ಷಾಮದ ಸೀಮೆ; ಬೆಂಗಾಡು: ಮಳೆ ಬೆಳೆ ಇಲ್ಲದೆ ದೇಶವರಬುಗಾಡೆದ್ದಿತು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅರಬು (< ಅಜಬ್ಬು$_2$) + ಕಾಡು$_2$]

ಅರಬೂತ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಭೂತ; ದೆವ್ವ: "ಅರಿಷ್ಟಮನ್ಯಾಗ ಅರಬೂತಿಟ್ಟ್ಯತಿ" (ಜಾನಕೋ. ೧೩).
[**?. ಮರಾ.** ಅರಭುಜ, ಅರಬುದ = ಅಸಭ್ಯ. / **ಸಂ.** ಅರ್ಬುದ]

ಅರಬೇವು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬೇವಿನ ಮರ: ಹೆಬ್ಬೇವಿನ ಬೇಲು ಬಾದಲೂ ದೊರೆಯದೆ ಇದ್ದರೆ ಅರಬೇವಿನ ಬೀಜವನ್ನಾದರೂ ಹಾಕುವದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೩೩). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಬೇವು]

ಅರಬೊಜಂಗ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ವಿಟ; ರಾಜವಿಟ: ಬರ್ಪಪಾಂಗಗುವಾರ್ಗಿರೆ ಚೆಲ್ವನಾಯ್ತರಬೊಜಂಗರ ಲೀಲೆ ಸುರೇಂದ್ರಲೀಲೆಯಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೭). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಬೊಜಂಗ]

ಅರಬ್ಬಿ, ಅರಬಿ, ಅರಬ್ಬೆ (ನಾ). ಅರಬ್ಬಿಯೆಂಬ ದೇಶ, —ಭಾಷೆ, —ಜನ: ಒರೆದು ನೋಡೀ ಲಿಪಿಯ ಒಡಲ ಬಲ್ಲವರು ಆರೆ ಪಾರಸಿಯಲ್ಲ ಅರಬ್ಬಿಯಲ್ಲ, ಗೀರ್ವಾಣ ತಾನಲ್ಲ ಗಿರಿಜೆಪತಿ ಬಲ್ಲ (ಶರಲೀ. ೧೫೯–೬). **ಅರಬಿ**: ಅರಬಿದೇಶ (ರೂಢಿ). **ಅರಬ್ಬೆ**: ಹಬ್ಬಿತು ಗಗನ ಕೆಂಧೂಳು ಮುಸುಕಿ ಬಹ ಹಬ್ಬಿಸಿಗಳು ಪರಂಗಿಗಳು ರಬ್ಬುದೋರುತ ಅರಬ್ಬೆಗಳು ಭೂತಗಳಂತೆ ಗರ್ಭನಿರ್ಭೇದ ನೋಡುವರೆ (ಸೌಂದಕಾ. ೫–೧೧).
[← **ಅರ.** ಅರಬ್]

ಅರಬ್ಬಿಸ್ತಾನ್ (ನಾ). = ಅರಬಸ್ಥಾನ: ಅರಬ್ಬಿಸ್ತಾನ್ ಎಂಬುವ ತುರುಕರ ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ತದುಕಿನ ಮಡ್ಡಿ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೮೦). [?]

ಅರಬ್ಬೆ 'ಅರಬ್ಬಿ' ನೋ.

ಅರಮ (ನಾ). ಒಂದು ರೀತಿಯ ಕಣ್ಣಿನ ರೋಗ: "ಕಣ್ಣುಬೇನೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೪); "ಅರಮ – ಅರ್ಮ = ಬೇನೆ" (ತದ್ಭಕೋ. ೭).
[< ಸಂ. ಅರ್ಮನ್]

ಅರಮಗ (ನಾ). ದೊರೆಯ ಮಗ; ರಾಜಕುಮಾರ: "ಅರಮಗನೆಂದರಸುಮಗಂ" (ಕಶಸಾ. ೩೩೪); "ಅರಮಗನರಸುಮಗಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫೩); ಮಱಿಗೆವಂದರಂ ಕಾಯದೆ ಬಾೞ್ವರಮಗನ ಬಾಹುದಂಡಂ ನಿರರ್ಥಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨–೭೯); ಅರಮಗನಿರ್ಪನೋಲಗದೊಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೩೭); ಅರಮಗನಂ ಕೆಲ್ಲಯಿಸುತ ನೋಡುವ ತರುಣಿಯ ಕೇಕರರುಚಿ ಕರ್ಣಾಂತಂ ಪರಿದು ಕರಂ ವಿಭ್ರಾಜಿಸಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೪–೧೨). ‖P **ಅರಮಕ್ಕಳ್** (ಬಹುವ): ಸೊರ್ಕಿನರಮಕ್ಕಳ ಮೊಕ್ಕಳ (ಗೀತಗೋ. ೧೪).
ಅರಮಗಳ್ = ರಾಜಕುಮಾರಿ: ಅರಮಗಳಾಲಾಪಕೆ ತಮ್ಮಯ ದನಿ ಸರಿಯೆಂದಾಡಿದ ಪಾಪದ ಫಲದಿಂ . . . ಅನವರತಂ ನುಡಿವಡೆಯದೆ ಪಿಕಮಿರ್ದುವು (ಜಯಕಾ. ೩–೫೪). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಮಗ]

ಅರಮುಣ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಗಾವುಣ್ಡಗಳು ಪನ್ನಸಿಗರು ಆಯ್ಯಪದೇವನಲ್ಲಿ ಕೆಱಿಗೆ ಬಿತ್ತುವಾಟವ ಪಡೆದ ಅರಮುಣ್ಣೊದಲಾಗಿ ಎಲ್ಲನ್ತಿಱುಗುಂ (ಸೌಇಇ. IX –i; ೨೧–೭; ೯ನೆಯ ಶತ).
[ಅರ ? + ಮುಣ್ ?]

ಅರಮುಣೆ (ನಾ). ಅರಸನ ಪೀಠ; ಸಿಂಹಾಸನ: ಅರಮುಣೆಯನೇಱಿ ತಳೆವೆನಾನ್ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಮನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೬೦); ನೀನೆಲಗೆ ಚೆನ್ನಿಗಳ್ ಅರಮುಣೆಯ ನೇರಿರ್ಪ ಸ್ಯೂಸನೋ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩೪–೭೩೮).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಮುಣೆ]

ಅರಮನೆ, ಅರಮ್ಮನೆ (ನಾ). **೧.** ರಾಜನ ಮನೆ; ಅರಸನ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನ: ಅರಮನೆ ತಾಣ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭–೯; 675); ಚರಿಗೆವುಗುತ್ತಂ ಬರ್ಪೋರರರಮನೆಯಂ ಪೊಕ್ಕಾಗಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮–೬); ಹಸನವಾಡಿಯೆಂಬ ಗ್ರಾಮದಲು ಅರಮನೆಯ ಭಂಡಾರಕ್ಕೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೦–೧೯; 1409); ರಾಜಾಲಯ ಶ್ರೀ ಶಿರಸರೋರುಹವೆನಿಸಿತರಮನೆ ಕಾಂತಿಜಲದೊಳಗೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨–೧೭). **ಅರಮ್ಮನೆ**: **೧.** ವಾರಣಸಿಯ . . . ಕೆಡುಗೆ ಅರಮ್ಮನೆಯ ಭಟಮಾನ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೫೯–೬; 800).
೨. ಕಾರ್ಯಾಲಯ; ಕಚೇರಿ. **೩.** ಸರ್ಕಾರ,

ಅರಮನೆಗೊಂಡೆಯುಗಂಡ = ಅರಮನೆಯ ಚಾಡಿಕೋರರನ್ನು ದಂಡಿಸುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಸಾನತಗಸಣಿ ಅರಮನೆಗೊಂಡೆಯರ ಗಂಡ ತಂಮಯನ ಪೆಸರಲಿ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೩೭–೨೨ ; 1178).
[< ಅರಸ್$_1$+ ಮನೆ. / **ತಮಿ.** ಅರಮನೈ ; **ಮಲ.** ಅರಮನ ; **ಕೊಡ. ತುಳು.** ಅರಮನೆ]

ಅರಮನೆಕಾಱ (ನಾ). ಅರಮನೆಯ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿರುವವನು : ಅಟಗಾಱಂ ಮುಂಡುಕಾಱಂ ಅರಮನೆಕಾಱಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೭೭ ಉದಾ).
[ಅರಮನೆ + –ಕಾಱ]

ಅರಮನೆಗಲ್ (ಕ್ರಿ). ಅರಮನೆಯಿಂದ ಕಲಿತುಕೊಳ್ಳು ; ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಿತುಕೊಳ್ಳು : ಅರಮನೆಗಲ್ತು ಸೂಳೆಮನೆಗಲ್ತು ಸವಣ್ಮನೆಗಲ್ತು ಕೂಡೆಬಲ್ಲರ ಬಗೆಗಲ್ತು ವಸ್ತುಕೃತಿಯಂ ಸಲೆ ಪೇೞ್ವುದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೫). [ಅರಮನೆ + ಕಲ್$_1$]

ಅರಮನೆವುಗು 'ಅರಮನೆವೊಗು' ನೋ.

ಅರಮನೆವೊಗು, ಅರಮನೆವುಗು (ಕ್ರಿ). ಅರಮನೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸು ; ರಾಜಗೃಹಕ್ಕೆ ಹೋಗು : ಅಡಲೇನಾತನರಮನೆವೊಗಲ್ ಬಸವನುಸಿರಾಡಿದುದು ಮೂಗಿನೊಳ್ (ಚಬಪು. ೬–೨೭). **ಅರಮನೆವುಗು :** ಮುರಹರ ನಿಖಿಲ ಯಾದವರ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು ತನ್ನರಮನೆವುಗಲ್ (ಮೋಹತ. ೧೬–೩). [ಅರಮನೆ + ಪೊಗು]

ಅರಮರಲು, ಅರಮರಳು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ, —ಮರ : ದೂರದಲ್ಲಿ ಹುಳಿಚೊಪ್ಪಿನ ಪೊದೆಗಳೂ ಬೊಮ್ಮರಲ ಮಟ್ಟುಗಳೂ ಅರಮರಲ ಗಿಜರುಗಳೂ ಇದ್ದುವು (ಮಲೆಮ. ೧೮೦). **ಅರಮರಳು :** ಪೆಟ್ಲಗೆಂದು ಒಂದಷ್ಟು ಅರಮರಳುಕಾಯನ್ನು ಕೊಯ್ದು (ಪ್ರಕ್ಷಿ. ೯೮). [?]

ಅರಮರಳು 'ಅರಮರಲು' ನೋ.

ಅರಮರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಅನುಮಾನ ; ಸಂಶಯ ; ಶಂಕೆ : ಕಾವೆದೆಯೊಳರಮರಿಕೆ ತೂರಿ ಬೆಕ್ಕಿನೊಲು ಹಂಬಲದ ದಾರಿಯಡ್ಡನುಗ್ಗುತಿದೇಕೆಯೊ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೬೭–೧೧೦). ೨. ಅಸಮ್ಮತಿ ; ವೈಮನಸ್ಯ : ನನಗೆ ನಿನಗೇನಾದರೂ ಅರಮರಿಕೆ ಉಂಟೋ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೩. ಅರ್ಧಮರೆ; ತೆರೆ.
[ಅರಮರೆ (< ಅರೆಮರೆ) + –ಇಕೆ. / **ತೆಲು.** ಅರಮರಿಕ = ಭೇದ, ಶಂಕೆ]

ಅರಮರೆ 'ಅರೆಮರೆ' ನೋ.

ಅರಮರೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಮರೆಮಾಡು ; ಮುಚ್ಚುಮರೆ ಮಾಡು : ಹರಿ ನಿನ್ನ ದಾಸರ ಚರಣಯುಗಳವನ್ನು ನೆರೆ ನಂಬಿದವ್ರ್ಯಾಲೆ ನರರೊಳು ಗಣಣೆ ಅರಮರೆಮಾಡದೆ ಎನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಮೊಗತಿರುಹು (ತೀರ್ಥಮ. ೧೦೮). [ಅರಮರೆ (< ಅರೆಮರೆ) + ಮಾಡು$_1$]

ಅರಮರ್ದ (ನಾ). (ಉಕ) ಅರ್ಧಂಬರ್ದ : ಕೆಲಸ ಅರಮರ್ದಮಾಡಬಾರದು (ರೂಢಿ). [< ಅರ್ಧಂಬರ್ದ]

ಅರಮಾದಲ, ಅರಮಾದಳ (ನಾ). ರಾಜಮಾದಲಗಿಡ, —ಹಣ್ಣು : "ಮಧುವಲ್ಲಿಯರೆ[ರ]ಮಾದಲಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೧–೩೩). **ಅರಮಾದಳ** (ಮೈಔಗಿ. ೭೯–೧೬೨೧). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಮಾದಲ]

ಅರಮಾದಳ 'ಅರಮಾದಲ' ನೋ.

ಅರಮಾಯಿಷಿಪರಮಾಯಿಷಿ, ಅರಮಾಸಿಪರಮಾಸಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ವಸ್ತು (ಉಕ). **ಅರಮಾಸಿಪರಮಾಸಿ** (ಕ). [← **ಪಾರ.** ಅರಮಾಯಿಷ್ ಫರಮಾಯಿಷ್ ?]

ಅರಮಾವು (ನಾ). ಕಲ್ಲುಳಿ : "ಟಂಕ = ಅರಮಾವು" (ಅಕಾನಿ. ೧೧–೭). [?]

ಅರಮಾಸಿಪರಮಾಸಿ 'ಅರಮಾಯಿಷಿಪರಮಾಯಿಷಿ' ನೋ.

ಅರಮುಡಿ (ನಾ). ಅರಸನ ಮುಡಿ ; ರಾಜನ ತಲೆಕೂದಲು : ಸಿರಿಯನಿತುಮಿರ್ದೊಡಂ, ಅರಮುಡಿಗೆ ನರೆನವಿರ ಬೆಳ್ಳಿಗೆರೆಯೇರ್ದೊಡಂ... ಸಂತಾನಮಂ ಕಾಣದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭–೧೮೯).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಮುಡಿ$_2$]

ಅರಮೆ$_1$ (ಅ). ೧. ಕೆಲಮಟ್ಟಿಗೆ; ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ; ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ : ಅರಮೆಮುಱಿ ಪತಂಗಂಗಾಗೆ ತಚ್ಛೈಲಶೃಂಗಂ ವಿರಹಪರವಶಾಂಗಂ ತ್ಯಕ್ತಜಾಯಾನುಷಂಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೫) ; ಅರಮೆ ತಿದ್ದಿದ ತಿಲಕಮೇಕನಯನಾಂಜನಂ ಕರದ ಕನ್ನಡಿ ಕಟ್ಟದೊಳ್ಮುಡಿ (ಚಬಪು. ೧೯–೨೪) ; ಅರಮೆ ಅರಲ್ದ ಬಯಲ್ಪಾವರೆಗಳ ಪುದುವುಗಳೊಳರಮೆ ಎಳದಳಿರ ಲತಾಂತರದೊಳುಳಿದುಳಿದು ಕಾಡುಗುಮಿರುಳಪ್ಪಿನಮುಱುವಿನಿಯಳಂ ಚಕ್ರಾಹ್ವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೭). ೨. ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ; ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ : "ಅರಮೆಯೆಂದು ಕೆಲವು" (ಕಶಸಾ. ೬೦೯) ; "ಅರಮೆಯೆನಲ್ ಕೆಲವಹುದು" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೫) ; "ಅರೆ ಅರಮೆ ಕ್ವಚಿತ್ಕದಾಚಿದರ್ಥಯೋಃ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೮) ; ಎತ್ತಾನುಮುದೆಲ್ಲಿಯೂನುಮೆಂಬರ್ಥದೊಳಾಯತ್ತಂಗಳರಮೆ ಅರೆಗಳ್ (ಶಮುದ. ೩೧೨) ; ಸುರಭಿಸುರಧೇನುವೆಂದಭಿನಿರೂಪಣಂಗೆಯ್ವರರಮೆ ಶಬ್ದಾಗಮಿಕರ್ (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೩೫–೧೧೧). ೩. ಬಹಳವಾಗಿ ; "ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ" (ಕಾದಂಉ. ೪೮೦ ಅಡಿಟಿ) ; ಆರಾನುಂ ದೋಷಮನಧ್ಯಾರೋಪಿಸೆ ಗುಣಿಗಳರಮೆ ನೋವರ್ (ಕಾದಂಉ. ೪೮೦). [?]

ಅರಮೆ$_2$ 'ಅರವೆ' ನೋ.

ಅರಮೆ$_3$ 'ಅರುಮೆ' ನೋ.

ಅರಮ್ಮನೆ 'ಅರಮನೆ' ನೋ.

ಅರರ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹೊದಿಕೆ ; ಮುಸುಕು. ೨. ಬಾಗಿಲ ರೆಕ್ಕೆ; ಕದ; ಬಾಗಿಲು : "ಬಾಗಲು ಮುಚ್ಚಿ ತೆಗೆಯುವ ಕದದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೯೨). [**ಸಂ.**]

ಅರರ$_2$ (ಅ). ದುಃಖ, ಸಂತಾಪ ಸೂಚಕವಾದ ಅವ್ಯಯ : ಕಿಱಿಯಬಱಿಯ ದೈವತತಿಗೆ ಆಗಮಂಗಳೊರೆದನರರ ರಸನೆಗಳವ ಕೂರ್ಪುವೆತ್ತನೇಗಿಲಲ್ಲಿಯುಳುವರರರ (ಸಾನಂಚ. ೬–೩೪ ರ). [?]

ಅರರಿ (ನಾ). ಕದ; ಬಾಗಿಲು : "ಸಾಲಮನೆ ಕೋಟೆಯಕ್ಕು ಕವಾಟ ಮರರಿಯೆನೆ ಕದವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೭–೪). [**ಸಂ.** ಅರರೀ]

ಅರರೀಪುಟ (ನಾ). ಕದದ ರೆಕ್ಕೆ ; ಕವಾಟಪುಟ ; ಬಾಗಿಲ ಹಲಗೆ : ಅರರೀಪುಟಮೆರಡುಂ ಜೀರ್ಗರೆದು ಮರಲ್ದಂದಮೆಂತುಟಾಯ್ತು (ಆದಿಪು. ೧೩–೩೭) ; ಚೆಚ್ಚರದಿಂದರರೀಪುಟಂಗಳಂ ಕೀಲಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೪–೧೧೨).
[**ಸಂ.** (ಅರರೀ + ಪುಟ)]

ಅರರೆ (ಅ). ಮೆಚ್ಚುಗೆ, ಆಶ್ಚರ್ಯಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : "ಅರರೆ ಧಣು ಭಾಪು . . . ಎನೆ ಕೊಂಡಾಟದ ನುಡಿ" (ಭಾರನಿ. ೪೭) ; ಅರರೆ ಅಕಲಂಕ[ಪಾಠಾಂ. ಅಱಿಯಯಲಂಕ] ಚರಿತಂ ದೊರೆಯಾದುದೊ ಸಕಲ ಸತ್ಯಚಕ್ರೇಶ್ವರನಾ (ಗದಾಯು. ೧–೧೩) ; ಅರರೆ ಸತ್ವರಜಸ್ತಮಂಗಳೊಳೆರಡು ಗುಣವಡಗಿತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೫೮) ; ಅರರೆ ವಿಸ್ಮಯ ಮತ್ತೆ ದೊರೆಯು ಮನೆಯ ಮೇಲೆ ಸುರರು ನಿಂದಾಕಾಶದಲ್ಲಿ . . . ಸರಿಯುಂಟೆ ನಿನಗೆನುತಿಹರೆ (ಭರಚ. ೩–೧೧೧). [**ಸಂ.** ಅರರೇ]

ಅರರೇ (ಅ). = ಅರರೆ : ಅರರೇ ಭುರ್ಭುಗು ಭಾಪುರೇ ಭುಗುಭುಗು ಪ್ರಜ್ವಾಲೆ . . . ಬೆಜಗಾಗೆ ಸುಟ್ಟುದು ವಿರೂಪಾಕ್ಷಾಕ್ಷಿ ಕಂದರ್ಪನಂ (ಗಿರಿಕ. ೮–೫೧). [**ಸಂ.**]

ಅರಲ್$_1$ 'ಅಲರ್$_1$' ನೋ.

ಅರಲ್$_2$ 'ಅಲರ್$_2$' ನೋ.

ಅರಲಂಬ 'ಅಲರಂಬ' ನೋ.

ಅರಲಂಬು 'ಅಲರಂಬು' ನೋ.

ಅರಲಸರಲ, ಅರಳಸರಳ (ನಾ). ಹೂವನ್ನೇ ಬಾಣವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಪುಷ್ಪಬಾಣ; ಮನ್ಮಥ: ಗಱಿಯೊಂದದರಲಸರಲನ ಮಸೆದ ಮುಮ್ಮೊನೆಯ ಬೋಳೆಯೋ.... ಎನಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೩೨). **ಅರಳ ಸರಳೆ**: ಗರಳಗೊರಳವನರಳಸರಳಂಗೆ ಮುನಿವಂತೆ (ಹಚಕಾ. ೬-೩೦).
[ಅರಲ್$_2$ (< ಅಲರ್$_2$) + ಸರಲ್ + -ಅ$_7$]

ಅರಲಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಹೂಬಿಡು; ಪುಷ್ಪವನ್ನು ತಳೆ: ಅರಲಾಂತು ಕಣ್ಗೊಳಿಸುತಿಹ ಬಳ್ಳಿವನೆಗಳಿಂ (ಶೇಷರಾ. ೮-೩೬).
[ಅರಲ್$_2$ (< ಅಲರ್$_2$) + ಆನ್$_1$]

ಅರಲಾಪುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರು: ಮುಕ್ತಿ ಹರಿಹರಪುರದ ಮಾವು ಕೋಡಲ್ಲಿ ಬೀಜವರಿ ಖಂ ಳಂಕ್ಕೆ ಗಡಿ ಖಂ ೨೨೦ ಅರಲಾಪುರದ ಹುಣಿಸೆಯ ಬಯಲ್ಲಿ ಬೀಜವರಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯-೩೨; 1573).
[ಅರಲ್$_0$ + ಪುರ]

ಅರಲಿಚ 'ಅಲರಿಚ' ನೋ.

ಅರಲಿಸು 'ಅಲರಿಸು' ನೋ.

ಅರಲು$_1$ 'ಅಲರ್$_1$' ನೋ.

ಅರಲು$_2$ 'ಅಲರ್$_2$' ನೋ.

ಅರಲು$_3$ 'ಅಱಲ್' ನೋ.

ಅರಲು$_4$ (ನಾ). **೧.** ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: "ದಿಂಡಲ ಮರ" (ಗಂಗಾಮು. ೧೪). **೨.** ಹೆಮ್ಮರ; ಒಂದು ಜಾತಿಯ ದೊಡ್ಡ ಮರ; ಸ್ಯೋನಾಕ ವೃಕ್ಷ. [?]

ಅರಲುಕುಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅರಲುಕುಪ್ಪೆಯ ಸೀಮೆಯಿಂದ ಪಡುವಲು ಕಟ್ಟೆರಿಯ ಸೀಮೆಯಿಂದ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೧-೫೪; 1448). ℙ ಈಗಿನ ಅರಳುಗುಪ್ಪೆ.
[ಅರಲು$_2$ (< ಅಲರ್$_2$) + ಕುಪ್ಪೆ$_1$]

ಅರಲುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಹೂವು ಕಡಮೆಯಾಗು, —ಕಡಮೆಬೀಳು: ವರಲಿಂಗ ಶಿಖಿಯೊಳೊಂದರಲುಗುಂದಲು ರಾಜ್ಯವಿರದರ್ಥವಸ್ತುವಾಹನ ಸಮೇತಂ (ಸಾನಂಚ. ೩-೯೮). [ಅರಲು$_2$ (< ಅಲರ್$_2$) + ಕುಂದು$_1$]

ಅರಲುಗೆಂಡ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಳಿದ ಕೆಂಡ; ನಿಗಿನಿಗಿ ಕೆಂಡ: ಮತ್ತಾ ಬೆಂದ ಕಾಯ ಮೇಲೆ ಹೊರಸಿ ತುಪ್ಪವನೆಱೆದು ಸಲಗೆಯಿಂದವೆ ಚುಚ್ಚಿ ಅರಲುಗೆಂಡದೊಳು ಹಿಡಿ ಹಿಡಿದು ಗೌರಂಮಾಡಿ (ಸೂ ಪ ಶಾ. ೫-೪೭). [ಅರಲು$_1$ (< ಅಲರ್$_1$) + ಕೆಂಡ]

ಅರಲುಣಿ 'ಅಲರುಣಿ' ನೋ.

ಅರಲೆ 'ಅರಳೆ$_1$' ನೋ.

ಅರಲೆಲೆ 'ಅರಳೆಲೆ' ನೋ.

ಅರಲೇಱು 'ಅಲರೇಱು' ನೋ.

ಅರಲ್ಕೆ 'ಅಲರ್ಕೆ' ನೋ.

ಅರಲ್ಗುಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು ಕಡಮೆಮಾಡು: ತದ್ಭಕ್ತಿಯನಱಿಯಲೊಂದರಲ್ಗುಂದಿಸೆ ಮಲಹರನ ಮಾಯೆಯಿದೆನುತ ಹರಿ ನಿಜಾಂಬಕ ಕಮಲಮಂ ತೆಗೆದು ಸಮರ್ಪಿಸೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೭೬).
[ಅರಲ್$_2$ (< ಅಲರ್$_2$) + ಕುಂದಿಸು]

ಅರಲ್ಗೊಳ 'ಅಲರ್ಗೊಳ' ನೋ.

ಅರಲ್ಚು$_1$ 'ಅಲರ್ಚು' ನೋ.

ಅರಲ್ಚು$_2$ (ನಾ). ವಿಕಾಸ; ಅರಳುವುದು: ಕೈರವಾಭ್ಯುದಯದರಲ್ಚು ... ಪೂರ್ಣಶಶಾಂಕಮಂಡಲಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೨೨೪).
[ಅರಲ್$_1$ (< ಅಲರ್$_1$) + -ಚು]

ಅರಲ್ತರ್ (ಕ್ರಿ). ಹೂಬಿಡು: ಮುಗುಳಂ ಪೇಱಿದ ಕುಂದವಲ್ಲಿಗಮರಲ್ತಂದಾ ಕದಂಬೋದ್ಭಶಾಖೆಗಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬-೭೧).
[ಅರಲ್$_2$ (< ಅಲರ್$_2$) + ತರ್]

ಅರಲ್ತೊಡಂಬೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು, —ಕುಚ್ಚು: ಕೊಪ್ಪಿನರಲ್ತೊಡಂಬೆಗೆ ಕಡಂಗುವ ತುಂಬಿಯ ಬಂಬಲೊಳ್ಸರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೫-೧೨). [ಅರಲ್$_2$ (< ಅಲರ್$_2$) + ತೊಡಂಬೆ]

ಅರಲ್ದಂಡೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ದಂಡೆ; ಪುಷ್ಪಮಾಲಿಕೆ: ಕಂದದ ಕುಂದದರಲ್ದಂಡೆಗಳಿಂ ನಱುಗಂಪಡರಿದ ... ಸಂಪಗೆಯಿಂದುದ್ಭಟನರ್ಚಿಸಿದಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೬-೧೪). [ಅರಲ್$_2$ (< ಅಲರ್$_2$) + ದಂಡೆ]

ಅರಲ್ದುಱುಗಲ್ 'ಅಲರ್ದುಱುಗಲ್' ನೋ.

ಅರಲ್ದೊಂಗಲ್ 'ಅಲರ್ದೊಂಗಲ್' ನೋ.

ಅರಲ್ದೋಂಟೆ 'ಅಲರ್ದೋಂಟೆ' ನೋ.

ಅರಲ್ನನೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮೊಗ್ಗು: ಅರಲ್ನನೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೫ ಪ್ರಯೋ).
[ಅರಲ್$_2$ (< ಅಲರ್$_2$) + ನನೆ$_2$]

ಅರಲ್ಪೊಡೆಯ 'ಅಲರ್ಪೊಡೆಯ' ನೋ.

ಅರಲ್ಮಳೆ 'ಅಲರ್ಮೞೆ' ನೋ.

ಅರಲ್ಮೊಲೆ (ನಾ). **೧.** ವಿಕಾಸಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಮೊಲೆ. **೨.** ಹೂವಿನ ಮೊಗ್ಗಿನಂತಿರುವ ಮೊಲೆ: **೧, ೨.** ಅರಲ್ಮೊಲೆಯು ಬರುತಿರ್ಪ ತರಲ್ಮೊಲೆಯು ಬಿಗಿಯಾದ ಕುರುಳ್ಮೊಲೆಯು ಜಗಿಯುತಿಹ... ತರುಣಿಯರು (ಹಮುಚ. ೭೯). [ಅರಲ್$_2$ (< ಅಲರ್$_2$) + ಮೊಲೆ]

ಅರಲ್ವಕ್ಕಿ 'ಅಲರ್ವಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಅರಲ್ವಡಿಗ 'ಅಲರ್ವಡಿಗ' ನೋ.

ಅರಲ್ವಸೆ 'ಅಲರ್ವಸೆ' ನೋ.

ಅರಲ್ವಳೆ 'ಅಲರ್ಮೞೆ' ನೋ.

ಅರಲ್ವಳೆಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ಹೂವಿನ ಮಳೆಯನ್ನು ಸುರಿಸು; ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿ ಮಾಡು: ತ್ರಿದಶರರಲ್ವಳೆಗಱೆದು ನೋಡಿದರ್ ಪಾಡಿದರ್ (ಚಬಪು. ೪೦-೩೨). [ಅರಲ್ವಳೆ (< ಅಲರ್ಮೞೆ) + ಕಱೆ$_1$]

ಅರಲ್ವಱೆ 'ಅಲರ್ಮಱೆ' ನೋ.

ಅರಲ್ವಾಸು 'ಅಲರ್ವಾಸು' ನೋ.

ಅರಲ್ವೊಡೆಯ 'ಅಲರ್ಪೊಡೆಯ' ನೋ.

ಅರಲ್ವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಹುರಿದು ಅರಳಾಗು; ಬಿರಿ: ರವಿಕಾಂತೋಪಲವಹ್ನಿಯಿಂದಡವಿಗಳ್ ಭಸ್ಮಾವಶೇಷಂಗಳಾದುವರಲ್ವೋದುವು ಬೆಟ್ಟುಗಳ್ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೭-೯೭); ಕುಂಭಸ್ಥಲಂ ತೀವಿದ ಮುಕ್ತಾಜಾಲಕಂ ಬಿಬ್ಬರನೆ ಬಿರಿದರಲ್ವೋಗೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೧೦೫).
[ಅರಲ್$_1$ (< ಅಲರ್$_1$) + ಪೋಗು$_1$]

ಅರವ$_1$, ಅರವು (ನಾ). **೧.** ತಮಿಳು ಭಾಷೆ: ಅರವ ಅರಸು ಕನ್ನಡ ಬಿರಸು (ಸಾಲಂಸಾ. ೧೩೧). **೨.** ತಮಿಳ: ಒಂದು ದಿವಸ ... ಅರವರ ಸೀರೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಸಮಯ ಮಲೆಯಾಳಿ ಹೆಂಗಸರ ಉಡುವು (ಅದೂಟ. ೭೮). **ಅರವು**: ಕನ್ನಡ ಕಸ್ತೂರಿ ಅರವು ಅಧ್ವಾನ (ಹುಟ್ಟಪ. ೧೧೦). **ಅರವದೇಶ** = ತಮಿಳುನಾಡು; ತಮಿಳರು ವಾಸಮಾಡುವ ಸೀಮೆ (ಕಿ). **ಅರವಭಾಷೆ** = ತಮಿಳುಭಾಷೆ (ಕಿ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅರವರ್, ಅರುವರ್; ತುಳು. ತೆಲು. ಅರವ]

ಅರವ$_2$ (ನಾ). ತೊದವ ಜನಾಂಗದ ಗ್ರಾಮಪುರೋಹಿತ: "... ನಮ್ಮ ಊರ ಅರವನೊಡನೆ ನಿನ್ನ ಅಪ್ಪನ ಮನೆಗೆ ಹೆಣ್ಣು ಕೇಳಲೆಂದು ಕಳುಹಿಸಿದೆ" (ನಡೆದಾ. II, 1131). [?]

ಅರವಂಟಿಗೆ 'ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಅರವಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ತಮಿಳರ ಹೆಂಗಸು (ದಕ. ೬). [ಅರವ$_1$ + -ಗಿತ್ತಿ]

ಅರವಟಿಗೆ 'ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಅರವಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೃದಯರೋಗ: ರಾಜಪತ್ನಿ, ಗುರುಪತ್ನಿ, ಪರಸ್ತ್ರೀಗಮನದಿಂ ಅರವಟೆಯೆಂಬ ಹೃದ್ರೋಗವನೈದುವನು (ಶುಕಸ. ೧೪೮). [?]

ಅರವಟ್ಟ (ನಾ). ಅರ್ಧವಟ್ಟ: ಮೇಲು[ವ]ಟ್ಟೆಯ ಎಲೆಯ ಹೇಱಿಂಗೆ ವಿ ೧ ಹೇಱಿಗೆ ಕ॥ ವೂಳ್ಳಲೆ ೧೦೦ ಯಿನ್ತರವಟ್ಟದ ಹೇಱಿಗೆ ಕ॥ ಕೊಟ್ಟರು ಪ್ರಭುಗಳು (ಸೌಇಇ. XV, ೧೬೪-೩೫; 1220).
[ಅರ$_5$ (< ಅರೆ$_3$) + ವಟ್ಟ]

ಅರವಟ್ಟಿಗೆ 'ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಅರವಟ್ಟು (ನಾ). = ಅರವಟ್ಟಿಗೆ (?): ಕಟ್ಟಿಸಿದ ತಟಾಕಮುವರವಟ್ಟಸೆದೆತ್ತಿಸಿದ ದೇವತಾಯತನಂ ಸಾಲಿಟ್ಟಟ್ಟಾರವೆ ಪೇಳವೆ ನೆಟ್ಟನೆ ತಾವೆಯ್ದೆ ಮೋಟಗೌಂಡನ ಪೆಂಪಂ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೩೧-೬೮; 1233). [?]

ಅರವಡ್ಡಗಿ 'ಅರಬದ್ದಗಿ' ನೋ.

ಅರವತ್ತು 'ಅಱುವತ್ತು' ನೋ.

ಅರವರಿಸು, ಅರಿಮರಿಸು, ಅರೆವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಚಾರಿಸು; ವಿಚಾರ ಮಾಡು: ತಿರಿದುಂಬ ತಿರಿಕರಂ ನಿಷ್ಕರುಣದಿನಱಿಯಟ್ಟಿ ಪಿಡಿದು ಸುಂಕಮನಿಕ್ಕೆಂದರವರಿಸವೆ ಕಾಡುವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೨೦); ಅರವರಿಸದೀ ಸಭೆಯೊಳಿನ್ನಯ ಸಮಕ್ಷದೊಳು ಹುಸಿ ನುಡಿವರೆ (ಬಸರ. ೧-೫೮); ಉತ್ತುಂಗ ಹಯಮೊಂದು ಹರಿಯೆ ತಿಳಿ ಹಲ್ಲಣಿಸಿ ಬಹುದದನರವರಿಸದೇಱಿಂದು ಕನಸಿನ ಪರಿಯಲಱಿಪಲು ದರ್ಭಶಯ್ಯೆಯಿನೆದ್ದನಾ ಕೃಷ್ಣ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೩-೫೦). ೨. ಉಪೇಕ್ಷಿಸು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ಪಾಂಡ್ಯನಂ ಪರಿಹರಿಸಿ ಪಾಂಡವರನರವರಿಸಿ ಕುರುಕುಳರನತಿಗಳೆದು ಮರುಪತಿಯನಸಕೞಿದು (ಜಗವಿ. ೧೭-೧೧೮ ರ); ದೇವಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಗುರು ಸದಾರಾಧ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧರ ಸುವ್ರತಾಂಗನೆಯ ಅರವರಿಸದಿರು (ಅಂಬಿಕಾ. ೬-೫೦). **ಅರಿಮರಿಸು**: ೧. ಅರಿಕರಿ ಶಿರಸ್ಸಮೂಹಮನರಿಮರಿಸದೆ ಬಾಧಿಪಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಮುಗಿಲೆಡೆಯೊಳ್ಪಿರಿ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೩೧-೨; ?). **ಅರೆವರಿಸು**: ೨. ಪರಮ ಬಾಂಧವರ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಕೈವಿಡಿದವಳನರೆವರಿಸಿ ಸೂಳೆವೆಂಡಿರ ಸಂಗದೊಳಗಿರ್ಪ ಧರಣಿಪತಿಯಂ (ಚೆಬಪು. ೮-೧೮).
[ಅರವರ್$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಅರವಲ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ; ಎರಡು ಸೊಲಿಗೆ(?): ಹೊನ್ನಾವರ ಕುಮಟಾ ತಾಲೋಕುಗಳಲ್ಲಿ ೨ ಸೊಲಿಗೆಗೆ ೧ ಅರವಲ, ೨ ಅರವಲಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಿದ್ದೆ, ೨ ಸಿದ್ದೆಗೆ ಒಂದು ಸೇರು (ಕಭಾಗೆ. ೨೯೦).
[ಅರ$_5$ (< ಅರೆ$_3$) + ಪಲ ?]

ಅರವಸಿರು (ನಾ). ಅರಸಿನ ಬಸಿರು; ರಾಜಗರ್ಭ: ಅರವಸಿರಿನಲಿ ಬಂದೂ ಹೆರರ ಬಿಕ್ಕೆಗೆ ನೀನು ಕೈನೀಡುವಂತಾಯ್ತು (ಚಂದ್ರಸ. ೭೦).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಬಸಿರು (< ಬಸಿಱ್)]

ಅರವೞಿ (ನಾ). ರಾಜವಂಶ: ಅವಳಿಂದೆ ಅರವೞಿಯೊಂದು ತಲೆಯೆತ್ತುವುದು (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪೬-೯೯೭). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಬೞಿ$_1$]

ಅರವಾವು (ನಾ). ರಾಜಸರ್ಪ; ಸಣ್ಣ ಹಾವುಗಳನ್ನು ತಿಂದು ಜೀವಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಹಾವು: "ರಾಜಸರ್ಪಃ, ಸರ್ಪಭುಕ್ -ಈ ೨ ಅರವಾ [ಪಾಠಾಂ. ಹಾ]ವು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೬-೨೧); "ಫಣಿಭುಗ್ರಾಜಫಣಿಯೆನಲ್ಕರ [ಪಾಠಾಂ. ರೆ]ವಾವು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೮-೩); ಬಿಸಿಲ್ಕೈಕಿಲ್ ಪಸಿವು . . . ತಿಂಬರೆ[ರ]ವಾವು ಪಾಯ್ವ ಪುಲಿಯೆಂಬೀ ಬಾಧೆಯೊಳ್ ಮೆಯ್ಯನೊಡ್ಡಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೬-೩೪); ಜವನರವಾವು ಕೊಂಡುವೆನೆ ಕರ್ಕಡೆ ಕೊಂಡುವು ಚಕ್ರಮೆನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೬೧); ಪುಲಿಗಂಜಿ ಪುತ್ತನೇಱಿದೊಡಲ್ಲಿಯುಮರವಾವು ಕೊಂಡುದು ಎಂಬಂತೆ (ಜೀವಸಂ. ೨-೩೧ ವ); ಪರೆಯುಚ್ಚಿದ[ರ]ವಾವೊ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೭-೬).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಪಾವು$_1$]

ಅರವಿಂದ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆ; ಕಮಲ: ನೃಪತಿ ಮಕುಟತಟಘಟಿತ ಮಣಿಗಣಕಿರಣಜಳಧಾರಾಧೌತಾವದಾತಪೂತಚರಣಾರವಿನ್ದರುಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೬-೨೬; 1075); ಸರಯೂನದ್ಯರವಿಂದಮಂದಮಕರಂದಸ್ಯಂದಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೪೮); ಖರಕಿರಣ ತಾಪಮೆನಿತುಬ್ಬರಿಸಿದೊಡಂ ಕ್ಷಂದಿಕುಂದದರವಿಂದದವೋಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪-೨೮). ೨. [ಛಂದ] ಒಂದು ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ಸುರಪುರಯುಗಪವನ ದ್ವಿತಯಾಕಾಶಾಂಬುಗಣಂಗಳ್ ನೆರೆದಿರೆ . . . ತಾನ್ ಅರವಿಂದಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೨೦). [ಸಂ.]

ಅರವಿಂದಗಂಧಿ (ನಾ). ತಾವರೆ ಹೂವಿನ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಹೆಂಗಸು; ಪದ್ಮಿನೀ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು; ಪದ್ಮಗಂಧಿ: ಅರವಿಂದಗಂಧಿಯ ದಾಸಿ ತಾನೆಯಿತಂದು (ಬಸಪು. ೪೧-೨೪).
[ಸಂ. (ಅರವಿಂದ + ಗಂಧ + -)]

ಅರವಿಂದಗರ್ಭ (ನಾ). (ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಾಭಿ) ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಅರವಿಂದಗರ್ಭನ ಮಸ್ತಕವನುದ್ದಂಡಚಾಪದಲಿ ಸಂದಿಸಿದ ಸರಳಿಂ ಪರಿಯಲೆಸಬಂದ ಶಬರೇಶ್ವರನೊ (ಬಸಪು. ೪೪-೩).
[ಅರವಿಂದ + ಗರ್ಭ]

ಅರವಿಂದಗೋನಮಿತ (ನಾ). ಕಮಲನೇತ್ರನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ನಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು: ಅರವಿಂದಹಿತನೇತ್ರ ಅರವಿಂದಗೋನಮಿತ, ಅರವಿಂದಸುತಜಿತಾನಂದಯುತ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೯-೫೮).
[ಅರವಿಂದ + ಗೋ + - + ನಮಿತ]

ಅರವಿಂದನಾಭ (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿ ತಾವರೆಯುಳ್ಳವನು; ಪದ್ಮನಾಭ; ವಿಷ್ಣು: ಅರವಿಂದನಾಭನು ಬಂದನಾ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನರಮನೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭-೩೦). [ಸಂ. (ಅರವಿಂದ + ನಾಭಿ + -)]

ಅರವಿಂದನೇತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು.
[ಅರವಿಂದ + ನೇತ್ರ]

ಅರವಿಂದನೇತ್ರೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು.
[ಸಂ. ಅರವಿಂದನೇತ್ರಾ]

ಅರವಿಂದಪ್ರಿಯ (ನಾ). ಕಮಲಕ್ಕೆ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದವನು; ಸೂರ್ಯ: ಅರವಿಂದಪ್ರಿಯನಿಂದೆ ಕೆಚ್ಚು (ಜಾತತಿ. ೫-೧೧).
[ಅರವಿಂದ + ಪ್ರಿಯ]

ಅರವಿಂದಬಂಧು (ನಾ). = ಅರವಿಂದಪ್ರಿಯ: "ಅರವಿಂದಬಂಧು ಬ್ರಧ್ನಂ ಹಂಸನಂಶು ತಿಗ್ಮಾಂಶು ಮಾರ್ತಾಂಡನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦-೧). [ಅರವಿಂದ + ಬಂಧು]

ಅರವಿಂದಭವ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: "ನುಡಿವೆಣ್ಣು ಸರಸತಿಯು ಸಾರದೆಯೆಂಬವರವಿಂದಭವನರಸಿಗಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯). [ಅರವಿಂದ + ಭವ]

ಅರವಿಂದಮಿತ್ರ (ನಾ). = ಅರವಿಂದಪ್ರಿಯ: ನಡೆಗೊಂಡನುದಯದರವಿಂದಮಿತ್ರನ ತೆಱದಿ ರತ್ನಭೂಷಣದ ಕಾಂತಿಗಳೆಸೆಯಲು (ಹಚಕಾ. ೪-೧). [ಅರವಿಂದ + ಮಿತ್ರ]

ಅರವಿಂದಮುಖಿ (ನಾ). ತಾವರೆಯಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು: ಅರವಿಂದಮುಖಿ ಕೇಳ್ (ಬಸಪು. ೨-೨). [ಸಂ. ಅರವಿಂದಮುಖೀ]

ಅರವಿಂದವನ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಸಮೂಹ; ಕಮಲವನ: ವಿನಿಮೀಳಿತಕುಮುದವನಂ ಜನಿತೋನ್ಮೀಲಾರವಿಂದವನಲಕ್ಷ್ಮೀಶಂ ದಿನಕರನುದಯಂಗೆಯ್ದಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೭೨). [ಅರವಿಂದ + ವನ]

ಅರವಿಂದಸಖ (ನಾ). = ಅರವಿಂದಪ್ರಿಯ : ಮಂದೇಹರ ಭಯದಿಂದರ ವಿಂದಸಖಂ ನಿಜಮಯೂಖಮಂ ಪಸರಿಸನೇ (ರಾಜಶೇ. ೧-೩೧). [ಅರವಿಂದ + ಸಖ]

ಅರವಿಂದಸಖಸುತೆ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಮಗಳು ; ಯಮುನಾ ನದಿ : ಅರವಿಂದಸಖಸುತೆ ತೆಗೆದುಬಿಟ್ಟಳು ಯದುವರಗೆ ಪಥವ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪-೧೭). [ಅರವಿಂದಸಖ + ಸುತೆ]

ಅರವಿಂದಾಕರ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ನೆಲೆ ; ಕೊಳ ; ಸರೋವರ : ಅರ ವಿಂದಾಕರಸಾಂದ್ರಪದ್ಮವನಮಧ್ಯೋದ್ದೇಶದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೭೩). [ಅರವಿಂದ + ಆಕರ]

ಅರವಿಂದಾಕ್ಷ (ನಾ). ಕಮಲನೇತ್ರ ; ವಿಷ್ಣು ; ಕೃಷ್ಣ : "ಅರವಿಂದಾಕ್ಷ ಬಿಡೌಜ ಮುಕ್ತಿಪದವೀ ವೈಕುಂಠನಾಮಾಂಕಿತಂ" (ನಾನಾರ. ೫೪). [ಸಂ. (ಅರವಿಂದ + ಅಕ್ಷಿ + -)]

ಅರವಿಂದಾಸ್ಯೆ (ನಾ). = ಅರವಿಂದಮುಖಿ : ಅರವಿಂದಾಸ್ಯೆಯ ನೊಸಲ ಸಮಾನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೧). [ಸಂ. (ಅರವಿಂದ + ಆಸ್ಯ + -)]

ಅರವಿಂದಿನಿ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಬಳ್ಳಿ : ಬಂದ ಬಸಂತಂಗಂದರವಿಂದಿನಿ ಸೇಸಿಕ್ಕಲೆಂದು ನೆಗಪಿದ ಹಸ್ತಕ್ಕೇಂ ದೊರೆವಂದುವೊ . . . ಕೋಕನ ದಂಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭-೪೯). [ಸಂ. ಅರವಿಂದಿನೀ]

ಅರವಿವರ (ನಾ). ರಥದ ಚಕ್ರಗಳ ಅರೆಕಾಲುಗಳ ಮಧ್ಯದ ಜಾಗ, —ರಂಧ್ರ : ಅರವಿವರಂಗಳೊಳ್ ನುಸುಳ್ವ ಚಾತಕ ಸಂಕುಲದಿಂ . . . ಭವದ್ರಥಮಿಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಕುಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧೧೧-೧೨೦). [ಅರ್$_9$ + ವಿವರ]

ಅರವೀಸ 'ಅರೆವೀಸ' ನೋ.

ಅರವು 'ಅರವ$_1$' ನೋ.

ಅರವುಡಿ, ಅರಪುಡಿ, ಅರಹುಡಿ (ನಾ). ಉಕ್ಕಿನ ಅರದಿಂದ ಉಜ್ಜಿ ದಾಗ ಉದುರುವ ಪುಡಿ : ಬೆಳ್ಳಿಯರವುಡಿಯಂತಿರೆಸೆವ ಸೊಜ್ಜಿಗೆಗುಟ್ಟಿ ಬಳ್ಳಿಯಲಿ ತಿಱಿ ಸೇವಗೆಯ ರಾಸಿಗಳ ಮಾಡಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೫೧). **ಅರಪುಡಿ** : ಕಬ್ಬಿಣದ ಅರಪುಡಿ (ರೂಢಿ). **ಅರಹುಡಿ:** ಗೋಮೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣದ ಅರಹುಡಿ ಏಳುರಾತ್ರಿ ನೆನೆಯಿಕ್ಕಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಒಣಗಿಸಿ ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ ಎರಡುವರಹ ತೂಕವ ಹಾಲಿಂದ ಕೊಡಿಸಲು ಪಾಂಡು ರೋಗ ಪರಿಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೩೩೭ ಟೀಕೆ). [ಅರ$_1$ + ಪುಡಿ]

ಅರವುಮರವು 'ಅಱಿವುಮಱಿವು' ನೋ.

ಅರವುರನೆ (ಅ). ಬೇಗನೆ (?) : ಪರಿಜನಮುನಿತುಂ ತುರಿಪದೆ ಪರಿತಂ ದಿನ್ನೇವೆವೆಂದು ಕಪ್ಪುರದ ರಜಂಬೊರೆದ ಕರಕಾಂಬುವಂ ತಳಿದರವುರ ನೆಟ್ಟಱಿಸೆ ಮೂರ್ಛೆ ತಿಳಿದು ಕುಮಾರಂ (ಆದಿಪು. ೪-೧೭). [?]

ಅರವೆಣ್ (ನಾ). ಅರಸಿ ; ರಾಜಸ್ತ್ರೀ. ℙ ಅರವೆಂಡಿರ್ (ಬಹುವ) : ಜಾಣ್ಗಂಬಾದರವೆಂಡಿರಿಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೫) ; ತನ್ನ ಭಾವದ ನಲ್ಮೆಯೊಲ್ಮೆಯ ನುಡಿಯೊಳರವೆಂಡಿರ ಪೆರ್ಮೆಯ ಸೊರ್ಕಿನ ಕೊರ್ವಿನ ಬಿಂಕಮುಂಟೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೫-೨೪). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಪೆಣ್]

ಅರವೆಱಿ 'ಅರೆವೆಱಿ' ನೋ.

ಅರವೊಱಸು, ಅರಹೊಱಸು (ನಾ). ಪಾರಿವಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ ; ರಾಜಕಪೋತ : ಮಾಣಿಸರ ನುಡಿವ ತೆಱದಿಂ ಶ್ಯೇನನುಮರವೊ ಱಸ[ಸು]ಮಿಂತು ಗಬಿಪಿದಪುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೯೧) ; ಅರವೊಱಸಿನ ಬಣ್ಣದ ಡಾವರಮಂ ಬಿಳಿದಾಗೆ ನಾಡು ಕಿಡುಗುಂ (ಱಟ್ಟಮ. ೫-೮) ; ನವಿಲಱ[ರ]ವೊಱಸಿನ ಕುಕ್ಕುಟದ ವಿಷ್ಮೆಯಂ ಭರದೊಳೇಱಿ ಪೂಸ ಲೊಡಂ . . . ಇಱಿಗುಮುಗ್ರವೃಶ್ಚಿಕದ ವಿಷಂ (ಖಮದ. ೧೧-೩೪). **ಅರಹೊಱಸು** : ಅರ್[ರ]ಹೊಱಸು ಟಟ್ಟವನು ಮಣಗನು ಗರುಡ ಕೊಣಕನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೨೩). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಪೊಱಸು]

ಅರಶ 'ಅರಸ$_1$' ನೋ.

ಅರಸ$_1$, ಅರಶ, ಅರಸು$_2$, ಅರಾಸ$_1$ (ನಾ). ೧. ರಾಜ ; ದೊರೆ ; ಆಳು ವವನು ; ಒಡೆಯ : ಶ್ರೀಚಣ್ಡಿಯಮ್ಮರಸರ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೪-೧ ; 500) ; ಪರದರ್ಗ್ಗಾ ಪಾವರ್ಗ್ಗಾರ್ಯ್ಯುತ್ತರಸರ್ಗ್ಗಾ ಕುಡಿಯರಪ್ಪ ನಾಲ್ವ ರ್ಗ್ಗಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೭೫) ; ಶ್ರೀವನಿತೆಯರಸನೆ (ಕುಮ್ಯಾಅ. ೧-೧). ೨. ಹಿರಿಯ ; ಶ್ರೇಷ್ಠ : ಲೆಕ್ಕಿಗರರಸನೊಗೆದನೆಸೆವಾಂಡಯ್ಯಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೧). **ಅರಶ** : ೧. ಸಾಸಿರ್ವರು ಅರಶರಾ ಶ್ರೀಕರಣಮುಂ ಇಬ್ಬುಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೩೮-೬ ; 700). **ಅರಸು$_2$** : **೧.** ಅರಸು ಕುಮಾರನಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೯) ; ಆಳರಸೆಂಬುದೊಂದು ದಂದುಗಂ (ಆದಿಪು. ೫-೩೦). ೨. ಅರಸುಗಳ ಜಾತಿ ; ಕ್ಷತ್ರಿಯ : ಅರಸುಗಳಿಗಿದು ವೀರ ದ್ವಿಜರಿಗೆ ಪರಮವೇದದ ಸಾರ (ಕುಮ್ಯಾಅ. ೧-೧೭). **ಅರಾಸ$_1$** : **೧.** ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಅಮಚ್ಚರ್ ತೆಲಮ್ಬುಯರ್ ಕರಾಸರ್ ರಗ್ಗ × ಸರ್ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೭-೭ ; 750) ; ಬನವಾಸಿಮಣ್ಡಲಮಾನಾ ಸಮುದ್ರಾನ್ತ ರಾಜಾದಿತ್ಯರಾಸರ್ ಆಳೆ . . . ಆ ಕಾಕರಾಸರುಮೆಟ್ಟು ಪೆರ್ಗುಂಜಿಯ ಕೋಟೆಯಾನ್ ರೋಹಿಸಿಬಿಟ್ಟು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦-೨೪ ; 800).

ಅರಸರ ಕರಗಸ= ಇದಿರುಬೀಳುವ ರಾಜರಿಗೆ ಗರಗಸದಂಥವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರ ಅರಸರಕರಗಸ ಬಿರುದರ್ಕ್ಕಂಕುಸ (ಎಕ. VII, ಸಾಗರ. ೧೨-೧ ; ?). **ಅರಸರ ಕಾಣಿಕೆ** = ಒಂದು ತೆರಿಗೆ : ಪರಿಕಿಸದೀ ಧರ್ಮದೊಳರಸರ ಕಾಣಿಕೆ . . . ಕೊಂಡವಂ ಚಣ್ಡಾಳಂ (ಎಇ. XXVII, ೧೫-೪೯ ; 1114). **ಅರಸುಗಂಡ** = ಅರಸ ರೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವವರಿಗೆ ಗಂಡ ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ವೈರಿ ಮಂಡಳಿಕ ಸಂಗ್ರಾಮರಾಮಂ ಅರಸುಗಂಡ ರಾಮನ ಬೆಂಕೊಂಡಗಂಡ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೩೧-೫ ; 1310).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅರಶನ್, ಅರ್ಯೆಶನ್, ಅರ್ಯೆಯನ್ ; ಮಲ. ಅರಶನ್, ಅರಸನ್, ಅರಯನ್ ; ತುಳು. ಅರಸು, ಅರಸೆ ; ತೆಲು. ಅರಸು. / ಸಂ. ರಾಜನ್]

ಅರಸ$_2$ (ನಾ). ರಸಿಕನಲ್ಲದವನು ; ರಸವಿಲ್ಲದವನು : ಅರಸರೊಳಿಲೆ ನೀಂ ಸರಸಮನರಸಿಯವೊಲಾಡುತಿರ್ಪೆ ನಿನಗಿದು ಗುಣಮೇ ಅರಸರ್ ಸರ ಸಮನಱಿವರೆ ಸರಸಮನಾಡರಸರಲ್ಲದವರೊಳ್ ಮಗಳೇ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೩೨). [ಸಂ.]

ಅರಸಂಕೆ (ನಾ). ೧. ಅರಸು ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ೨. ರಾಜ ಮಲ್ಲ, —ಜಟ್ಟಿ.

ಅರಸಂಕಕರಗಸ = ಅರಸು ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನಿಗೆ ಅಥವಾ ರಾಜ ಜಟ್ಟಿಗೆ ಗರಗಸದಂಥವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅರಸಂಕ ಕರಗಸಂ . . . ಬೀರದೇವರಸರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೭೨-೪ ; 1253). **ಅರಸಂಕಗಾಳ** = ಅರಸು ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನಿಗೆ ಅಥವಾ ರಾಜ ಮಲ್ಲನಿಗೆ ಗಾಳದಂತಿರುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅರಸಂಕಗಾಳ ನೆಂಬುದು ಪರಬಳಕೆ ಗಜೇಂದ್ರವೈರಿಯೆಂಬುದು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೩-೮೮ ; 1164). **ಅರಸಂಕಭೀಮ** = ರಾಜನ ಜಟ್ಟಿಗಳಿಗೆ ಭೀಮ ನಂತಿರುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಪರಬಳಸೂಱೆಕಾಱ ವೈರಿ ಬಂಗಾಱಂ ನ[ಅ]ರಸಂಕಭೀಮಂ ಚಲದಂಕರಾಮಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೮-೯ ; 980). **ಅರಸಂಕಮೊನೆಗಾಱ** = ರಾಜ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನಿಗೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಎದುರಾಗುವ ಶೂರ ; ರಾಜಜಟ್ಟಿಯೊಡನೆ ಮಲ್ಲ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೆಣಸುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾ ಮಂಡಳೇಶ್ವರ ಜವಾದಿ ಕೋಳಾಹಳ ಪೆಸಾಳಿ ಹನುಮ ಅರಸಂಕಮೊನೆಗಾಱ

ಗೇಣಾಂಕ ಚಕ್ರೇಸ್ವರ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೬ ; ೨೫–೨ ; 1495). **ಅರಸಂಕ ಸೂನೆಗಾಱ** = ರಾಜ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವನಿಗೆ ಅಥವಾ ರಾಜಮಲ್ಲನಿಗೆ ಕಟುಕನಾದವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು (?) : ಘೇಣಂಕ ಚಕ್ರೇಶ್ವರ ಅರಸಂಕ ಸೂನೆಗಾಱ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೭೦೧–೩ ; 1512).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಅಂಕ$_2$]

ಅರಸಂಚೆ (ನಾ). ರಾಜಹಂಸ : ಮೃದುಪದವ್ಯಸನದಿಂದರಸಂಚೆಗಳ್ಗೆ ನಡೆಗಲಿಪ (ಉದ್ಭಟ. ೧–೭೮ ವ) ; ಇಂಗಡಲೊಳರಸಂಚೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೭–೩೧).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಅಂಚೆ$_3$]

ಅರಸಂಚೆಗಮನೆ (ನಾ). ರಾಜಹಂಸದಂತೆ ನಡೆಯುವವಳು : ರಮ್ಯವಡೆದ ಹರ್ಮ್ಯವ ನೋಡಿ ಹತ್ತಿದಳರಸಂಚೆಗಮನೆ (ಮೋಹತ. ೨೭–೨೯).
[ಅರಸಂಚೆ + ಗಮನೆ]

ಅರಸಗಿಳಿ, ಅರಸುಗಿಳಿ (ನಾ). = ಅರಗಿಳಿ : ಮೃದುವಾಣಿಯೆಂದೆನಿಪ ಪೆಣ್ಗಿಳಿ ತನ್ನ ಮನದನ್ನ ಮಧುಮಿತ್ರನೆಂಬರಸಗಿಳಿಯಿರುಳ್ ತಡೆಯೆ ಶೋಕಿಸುತಿರ್ದುದು (ಚೆಬಪು. ೪೬–೪). **ಅರಸುಗಿಳಿ** : “ರಾಜಶುಕಃ – ಅರಸುಗಿಳಿ” (ಓಷಧಿ. ೧೩೮).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಗಿಳಿ (< ಗಿೞಿ)]

ಅರಸಣ್ಣ[ಣ್ಣ] (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅರಸಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ಂ ಅಯ್ಯೊನ್ದಿ ಒತ್ತೆ ಮಣ್ವೆತ್ತು . . . ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೫೩–೭ ; 800).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಅಣ್ಣ$_1$]

ಅರಸತೂಕ ‘ಅರಸುತೂಕ’ ನೋ.

ಅರಸಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಕೋತರನ ತಾಯರಸಬ್ಬೆಯು ಮಾತನ ಮಯ್ದುನಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೩೦–೯ ; 979).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಅಬ್ಬೆ$_1$]

ಅರಸರಿಕೆ (ನಾ). ರಾಜಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಹೊಂದಿರುವುದು.
“ಅರಸರಿಕೆಯ ಬಿಜ್ಜೆವಳಂ = ಅಸ್ಥಾನ ಪಂಡಿತ, ರಾಜರವರೆಗೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಗೊಂಡ ಪಂಡಿತ” (ಪ್ರಭಣ್ಣ).
[ಅರಸ$_1$ + ಅರಿಕೆ (< ಅಱಿಕೆ)]

ಅರಸಾಂಗ (ನಾ). (ರಾಜನು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ) ಆಡಳಿತ ವಿಭಾಗ : ಅರಸಾಂಗದವರು ಕೆಲವು ಪರೀಕ್ಷೆಗಳೊಂದಿಗೆ ತಾಯಿಭಾಷೆಗಳನ್ನೂ ಒತ್ತಾಯವಾಗಿಡಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅವು ಇನ್ನೂ ಜೀವಂತವಾಗಿವೆ (ಪ್ರತಾಪ. ೯೬).
[ಅರಸು$_3$ + ಅಂಗ$_2$]

ಅರಸಾಣೆ (ನಾ). ರಾಜಾಜ್ಞೆ ; ಅರಸನ ಅಪ್ಪಣೆ : “ಉಪರೋಧ = ಅರಸಾಣೆಯುಂ” (ನೀತಿವಾ. ೧೭–೪೭). [ಅರಸ$_1$ + ಆಣೆ$_1$]

ಅರಸಾನಿ (ನಾ). ದೊರೆಸಾನಿ ; ರಾಣಿ : ಅಮ್ಮಾ, ಈಗ ನಿನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ಅದೂ ಕೂಡ ಅಲ್ಲಿಯರಸಾನಿಯ ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆಯೇ ? (ಕೊನಷ್ಟೈ. ೬೩). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಸಾನಿ ?]

ಅರಸಾಸವಾರಿ (ನಾ). ರಾಜನ ಮೇಲೆ ಆಪಾದಿತವಾಗುವ ಐದು ಬಗೆಯ ಸಾಹಸಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವವನು (?) ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ನೆಗಳ್ದರಸಾಸಚಾ[ವಾ]ರಿ ಮದನೋಗ್ರ ಮಹೇಶ್ವರನಾದ ಬಿನ್ನಣಂ ಬಗಸಿಲದಾನಿಯಾದ ಕಡುಚಾಗಿ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೫–೫೩ ; 1186); ಮಂಡಳಿಕ ಮುಖದರ್ಪಣನ್ ಅರಸಾಸವಾರಿ ಮದನಮಹೇಶ್ವರನುಮೆಂಬ ಬಿರುದುಗಳನ್ವರ್ಥವಾಗೆ (ಇಆ. XII, ೯೬–೯ ; 1187) ; ರೂಪಕಂದರ್ಪಂ ತೊಣ್ಣಮಣ್ಣಳಿಕ ಘಟಸರ್ಪ್ಪ ಅರಸಾಸವಾರಿ ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಳಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೮೭–೯ ; 1200) : ಮಣ್ಡಳೇಶ್ವರಂ ಅರಸಾಸವಾರಿ ಮದನ ಮಹೇಶ್ವರಂ ತೊಂಡ ಮಂಡಳಿಕ ಪುಂಡರೀಕ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೨೨–೧ ; ೧೩ ನೆಯ ಶತ). [ಅರಸ$_1$ + ಸಾಸ + ವಾರಿ$_2$]

ಅರಸಾಳ್, ಅರಸಾಳು (ನಾ). ದೊರೆಯ ಆಳು ; ರಾಜಭೃತ್ಯ ; “ಚರನೆಂದೊಡರಸಾಳಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೭೮–೧) ; ಅರಸಾಳಂತೆ ಕಣ್ಣುಱಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೭೧ ವ) ; ಸಾರೆಂಬರಸಾಳ್ಗಳ ತೊಲಗೆಂಬ ಪಡಿಯಱರ (ಬಸರ. ೬–೮). **ಅರಸಾಳು** : ಮಕ್ಕಳಂತೆ ಕಾಡಿಯುಣ್ಣದೆ ಅರಸಾಳಿನಂತೆ ನೋಯಿಸಿಯುಣ್ಣದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೯೯) ; ಅರಸಾಳು ತನ್ನಂ ಹೊಯ್ದು ಹೊಯ್ಲು ನೃಪಾಳ ನಿಖಿಳನಿಯೋಗದವರಂ ತಾಗುವಂದದಲಿ (ಬಸಪು. ೫೨–೧೦) ; ಹರಿದರರಸಾಳುಗಳು ರಾಯನ ಬರವನೀ ತಂಗಱುಹಿದರು ಕಡುಹರುಷದಲಿ ಕಲಿಶಲ್ಯ ಹೊಱವಂಟನು ನಿಜಾಲಯವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫–೧೨). [ಅರಸ$_1$ + ಆಳ್$_2$]

ಅರಸಾಳಿಕೆ ‘ಅರಸಾಳ್ಕೆ’ ನೋ.

ಅರಸಾಳು ‘ಅರಸಾಳ್’ ನೋ.

ಅರಸಾಳ್ಕೆ, ಅರಸಾಳಿಕೆ (ನಾ). ದೊರೆಯ ಆಡಳಿತ ; ರಾಜನ ಆಡಳಿತ : ಹಿರಿತಂದೆಗರಸಾಳ್ಕೆ ನೆಚ್ಚ ತಣಿಸಿ, ತಂಗಿಯರ ಮೆರಪಿ ಕುಣಿಸಿ (ಹೊಂಗಳು. ೩೪–೩). **ಅರಸಾಳಿಕೆ** : ಅರಸಾಳಿಕೆಯಿಂದಾಗಿಯೇ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಈಗಿನ ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಅನರ್ಥಪರಂಪರೆಗೆ ಕಾರಣ (ವೀರಬಂ. ೧೭) ; ನಡುವೆ ಅರಸಾಳಿಕೆಯ ಹೆಮ್ಮೆಸೊಮ್ಮುಗಳೊಡನೆ ಮೇಲೇರಿದ ಒಡ್ಡೋಲಗದ ವೇದಿಕೆ (ನಾಡೋಜ. ೩೫೯).
[ಅರಸ$_1$ + ಆಳ್ಕೆ]

ಅರಸಾಳ್ತನ (ನಾ). ೧. ರಾಜಸೇವಾಧರ್ಮ. ೨. ರಾಜಸೇವಕನ ಅಧಿಕಾರ : ನಿನಗರಸಾಳ್ತನಂ ನುಡಿವ ಬೀರರ ಬೀರದಳುರ್ಕೆ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನನೊಳದೇಕೆ ಸಲ್ಲದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೩೮) ; ಬೆಸಕೆಯ್ಯದೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ತೊನೆದು ಮಾಣದರಸಾಳ್ತನದಿಂ ಪುಗುವಂತು ದೇವಗತಿ ಪಾಟ್ಮನೆಯೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೭೨) ; ಅರಸಾಳ್ತನಮೆನ್ನದೆ ಕೇಳ್ ಪರಮಾರ್ಥಮುನೀಗಳೆನಗೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಪದಂ ದೊರಕೊಂಡಂತಾದುದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೧೧).
[ಅರಸಾಳ್ + –ತನ]

ಅರಸಿ (ನಾ). ೧. ರಾಣಿ ; ಒಡತಿ : ಅರಸರೊಳೆ ನೀಂ ಸರಸಮನರಸಿಯವೋಲಾಡುತಿರ್ಪೆ ನಿನಗಿದು ಗುಣಮೇ ಅರಸರ್ ಸರಸಮನಱಿವರೆ ಸರಸಮನಾಡರಸರಲ್ಲದವರೊಳ್ ಮಗಳೇ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೩೩) ; ಪತ್ರಲೇಖೆಯೆಂಬುದು ಪೆಸರೆಂದಾ ಸತಿಯನರಸಿಯಂ ಕಾಣಿಸಿದಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೩೮) ; ಅರಪಿ ಕೇಳೀ ಹೊನ್ನಿ ಸರಸಸಾಹಿತ್ಯದ ವರದೇವತೆ (ಹದಿಬ. ೧–೨೩). ೨. ಹೆಂಡತಿ : ಎಮ್ಮರಸಿಯರೆಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳಿವರ್ (ಅಜಿಪು. ೨–೧೦೨) ; ಬಸವಣ್ಣನಲ್ಲಿ ತಮ್ಮರಸಿಯರ ನೋಡುತಂ (ಬಸರ. ೭–೪) ; ಮುಕ್ಕಣ್ಣನರಸಿಯ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ರತಿದೇವಿ (ಮೋಹತ. ೭–೪೯).
[ಅರಸ$_1$ + –ಇ$_2$. / ತಮಿ. ಅರಚಿ]

ಅರಸಿಂಗ (ನಾ). ರಾಜಸಿಂಹ : ಅರಸಿಂಗನ ಬಲ್ಲೆರ್ದೆಗೆ ಪಾಸಟಿಯೆನಿಪ್ಪ ಪೇರಗಲದೆರ್ದೆ ಮನಂಗೊಳೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೯–೨೧).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಸಿಂಗ]

ಅರಸಿಕ (ನಾ). ರಸಿಕನಲ್ಲದವನು : ಅರಸಿಕರ ಮುಂದೆ ಕವಿತೆಯನೊಪ್ಪಿಸುವುದೊಂದ ಬರೆಯದಿರು . . . ಶಿರದಿ (ಭಾರಮಿಾ. ೨೨೨). [ಸಂ.]

ಅರಸಿಕತನ (ನಾ). ರಸಿಕತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಅವರ ಅಲಂಕಾರ, ಆಭರಣ, ಅರಿವೆ – ಎಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ಅರಸಿಕತನ ಕಂಡುಬಂದುದ್ದರಿಂದ (ಯಕ್ಷಬ. ii). [ಅರಸಿಕ + –ತನ]

ಅರಸಿಕೆ (ನಾ). ದೊರೆತನ ; ರಾಜತ್ವ : ನೀಮಿಂತಿರೆಯುಂ ನೋಡಿದೆ ವೇನೆಮಗರ[ಸಿಕೆ] [ಪಾಠಾಂ. ವೇನೆಮಗರಗತಿ, ಮೆನೆಮರಸಗರಿ, ಮೆನೆಮಗರಸತಿ, ಪೆಮಗೆನೆಂತಳ್ತಿಸತಿ]ಯೋ ಪೇೞಿಮೆಂದು ಶೋಕಂಗೆಯ್ದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೪೮). [ಅರಸ$_1$ + –ಇಕೆ]

ಅರಸಿಗ (ನಾ). ಹುಡುಕುವವನು ; ಅನ್ವೇಷಕ : ನಾನೊಬ್ಬ ಅರಸಿಗನು, ಕಲ್ಯಾಣನೆನ್ನುವರು ದಿವ್ಯವಹ್ನಿಯನರಸುತಿಲ್ಲಿಗೀಗಳೆ ಬಂದೆ (ಪಾ ಪಾ ಕ. ೧೧) ; ಓದುವ ಅರಸಿಗರಿಗೆ ಕಾವ್ಯಾನಂದವೂ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವಿಶಾಲತೆಯೂ . . . ಸಹಜವಾಗಿ ಲಭಿಸುವವು (ನವ್ಯಕಾ. ೧೦೦).
[ಅರಸು$_1$ (< ಅಱಸು$_1$) + -ಇಗ]

ಅರಸಿಗಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬೆಳಗಟ್ಟೂರ ಕೊಣ್ಡ ಅರಸಿಗಯ ಗಾವುಣ್ಡ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೪–೪ ; 1015).
[ಅರಸಿಗ + ಅಯ (< ಅಯ್ಯ$_1$)]

ಅರಸಿಣ 'ಅರಿಸಿನ' ನೋ.

ಅರಸಿತಿ (ನಾ). ಅರಸನ ಹೆಂಡತಿ ; ರಾಣಿ : ಅರಸನ ಪೆಂಡತಿ, ಅರಸಿತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೧ ಪ್ರಯೋ). [ಅರಸ$_1$ + -ಇತಿ]

ಅರಸಿನ 'ಅರಿಸಿನ' ನೋ.

ಅರಸಿನಕೆಂಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಅಕ್ಕಿ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೭). [?]

ಅರಸಿನಗುರ್ಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಅರಸಿನಗುರ್ಚಿ (ಮರ) ಮಧ್ಯಮ ಆಕಾರದ್ದು. ಕಟ್ಟಿಗೆ ಬಹಳವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಕಭಾಗ. ೩೫). [ಅರಸಿನ + ಗುರ್ಚಿ ?]

ಅರಸಿಮಕೊತ್ತಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅರಸಿಮಕೊತ್ತಿಗಳ್ ಗೌತುಮಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟುದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫–೪೪ ; 890).
[ಅರಸಿ + ಅಮ (< ಅಮ್ಮ$_1$) + ಕೊತ್ತಿ]

ಅರಸಿಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ತಾಗರಜೆಯ ಪೂರೊಡೆಯ ಅರಸಿಮಯ್ಯನ ಮಗಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೫೩–೨೨ ; 1027).
[ಅರಸಿ + ಅಮ (< ಅಮ್ಮ$_1$) + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಅರಸಿವಟ್ಟ (ನಾ). **೧.** ರಾಣಿಯ ಪದವಿ, —ಅಧಿಕಾರ. **೨.** ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿ ಧರಿಸುವ ಕಿರೀಟ : ಲಂಕೆಯನಾಳ್ದು ತಾಳ್ದರಸಿವಟ್ಟಮುನಾತ್ಮ ಲಲಾಟ ಪಟ್ಟದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೬೪). [ಅರಸಿ + ಪಟ್ಟ]

ಅರಸು$_1$ 'ಅಱಸು$_1$' ನೋ.

ಅರಸು$_2$ 'ಅರಸ$_1$' ನೋ.

ಅರಸು$_3$ (ನಾ). **೧.** ಅರಸುತನ ; ದೊರೆತನ : ಅಱಿಯಂ ಸೋದರ ನೆಂದು ಧರ್ಮತನಯಂ ನಿರ್ವ್ಯಾಜದಿಂ ನಿನ್ನನಾನಱಿವೆಂ ಮುನ್ನಱಿ ದಿರ್ದುಮೆನ್ನರಸನಾನೇಕಿತ್ತೆನಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೫) ; ಕ್ರೂರರ ಕೆಳೆಯುಂ ವಿವೇಕಿಯಲ್ಲದವನರಸುಂ ಸಾರಗುಣಮಿಲ್ಲದಾತನ ಚಾರಿತ್ರಮುಮೊಪ್ಪ ಲಾಱವೆಂತುಂ ಕಡೆಯೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೪೮). **೨.** ರಾಜಗುಣ ; ರಾಜತ್ವ : ಪುಲ್ಲೆಗಾಟಿಸಿ ಮಲೆತರ್ಪರಲೆಯ ಸೋಲಮನಟ್ಟಿಯೊಳರಿ ಕೇಸರಿ ನಿಂದು ನೋಟ್ಟುದೊಂದರಸಲ್ತೇ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೪).
[ಅರಸ$_1$ + -ಉ$_4$]

ಅರಸುಕುಮಾರ (ನಾ). ರಾಜಪುತ್ರ ; ದೊರೆಯ ಮಗ : ಅರಸು ಕುಮಾರನನಾಯತತರ ಕಡೆಗಣ್ಣಿಂದೆ ನೋಡಿ (ಕವಿರಾ. ೧–೫೯) ; ಅರಿಸಮಾಸಕ್ಕೆ . . . ಅರಸುಕುಮಾರಂ (ಶಮದ. ೧೭೪ ಪ್ರಯೋ).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಕುಮಾರ]

ಅರಸುಕುಮಾರಕ (ನಾ). = ಅರಸುಕುಮಾರ : ಸಿರಿವಂತರರಸು ಕುಮಾರಕರು ನಿನ್ನವರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೪೭).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಕುಮಾರಕ]

ಅರಸುಕುಮಾರಿ (ನಾ). ದೊರೆಯ ಮಗಳು ; ರಾಜಪುತ್ರಿ : ಅರಮನೆಯ ಅರಸುಕುಮಾರಿಯರಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಸಂಪದ ತೋರದು (ಹಾಹುತ್ತ. ೯೭). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಕುಮಾರಿ]

ಅರಸುಕುವರ 'ಅರಸುಗುವರ' ನೋ.

ಅರಸುಕುವರಿ (ನಾ). = ಅರಸುಕುಮಾರಿ : ಅರಸುಕುವರಿಯನೆನ್ನ ಮದನಂಗೆ ಕೈವಿಡಿಸಿ (ಚಂದ್ರಸ. ೧೦).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಕುವರಿ]

ಅರಸುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಅರಸುತನವನ್ನು ಕಾಣು ; ರಾಜಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಆ ನಾರೀಲೋಕಮಾವುದೀ ಕೇಳಿಸುತಿರ್ದ ಪರಿಜನಮಾರೆಂದು ಕುಱುಂಬನರಸುಗಂಡಂತೆ ನೋಡುತ್ತು ಮಿರ್ಪ ನ್ನೆಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ.– ೧–೨೧೨). [ಅರಸು$_3$ + ಕಾಣ್]

ಅರಸುಗಾದೆ (ನಾ). ರಾಜನೀತಿ : ತನಗೆ ಸವನಪ್ಪನಂ ಪೊಣರ್ದನೆ ಕಾದುವುದಜ್ಞನಪ್ಪವಂಗೆಱಗುವುದೆಂಬಿನಿತೆ ವಲಮರಸುಗಾದೆಗಳನುವಂ ನೀನಱಿದು ಬಿಲ್ಗೆ ಕೈನೀಡುವರೇ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೪೯).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಗಾದೆ]

ಅರಸುಗಾವಲು (ನಾ). ದೊರೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಕೆಲಸ ; ರಾಜನ ಮೈಗಾವಲು ; ಅಂಗರಕ್ಷಣೆ : ಪವನಜಂ . . . ಅರಸುಗಾವಲಂ ಫಲುಗುಣನೊಳಿರಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೬೭).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಕಾವಲು (< ಕಾವಲ್)]

ಅರಸುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ದೊರೆತನವು ತಪ್ಪು ; ರಾಜತ್ವವನ್ನು ಕಳೆದು ಕೊಳ್ಳು : ಜೂದಿನೊಳ್ ಪೊಜಸಱಿವಂತೆ ತಮ್ಮರಸುಗೆಟ್ಟು ಕಟಿಲ್ದೆರ್ದೆ ಗೆಟ್ಟರಣ್ಯದೊಳ್ ತಿರಿತರುತಿರ್ದ ಕಣ್ಬುಡಿಗರಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೮೫).
[ಅರಸು$_3$ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅರಸುಗಿಳಿ 'ಅರಸಗಿಳಿ' ನೋ.

ಅರಸುಗುಣ (ನಾ). **೧.** ಅರಸನಲ್ಲಿರುವ ಗುಣ ; ರಾಜಗುಣ : ಅರಸು ಗುಣಂ ಪಱಿಯನಣಂ ಬರಲಿತ್ತುದೆ ಶೌಚದಳವು ಪರವೆಣ್ಣಳಿಪಂ ತರ ಲಿತ್ತುದೆ . . . ಮಹಾನುಭಾವಂ ನೃಪನಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೮೩) ; ಅರಿಯೆ ನೆಂಬುದು ಅರಸುಗುಣ (ಗಾದೆ). **೨.** ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಗುಣ : "ಅರಸು ಗುಣಂ, ಪ್ರಶಸ್ತಗುಣಃ" (ಶಬ್ದಾನು. ೨೯೭ ಪ್ರಯೋ).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಗುಣ]

ಅರಸುಗುಲ (ನಾ). ರಾಜವಂಶ ; ದೊರೆಯ ಮನೆತನ : ನರಕನಹುದು ಪೈಶೂ[ಶು]ನ್ಯವೊದಗುವುದೆಮ್ಮರಸುಗುಲಕೆ ಹಾನಿಯಹುದು (ಪ್ರಭಂಜ. ೩–೭೩). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಕುಲ]

ಅರಸುಗುವರ, ಅರಸುಕುವರ (ನಾ). = ಅರಸುಕುಮಾರ : "ನೃಪ ಕುಮಾರನೊಳರಸುಗುವರನೆಂಬಭಿಧಾನವು" (ಕಶರ. ೭) ; "ಅರಸುಮಗ ನೊಳೆಯರಸುಗುವರನೆಂದಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೮). **ಅರಸುಕುವರ** : ನಿಮ್ಮರಸುಕುವರಂಗೆ ಚಂದ್ರಹಾಸಂಗೆ ಈಗೆನಿತು ವಯಸ್ಸು ? (ಚಂದ್ರಸ. ೫೯). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಕುವರ]

ಅರಸುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ಮಾಡು ; ದೊರೆತನವನ್ನು ನಡೆಸು : ಶ್ರೀಪುರುಷ ಮಹಾರಾಜರ್ ಅರಸುಗೆಯೆ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೫೫–೧ ; 750) ; ನಂದನೆಂಬರಸಂ ಪಲಕಾಲಮರಸುಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೯–೪) ; ಶ್ರಾವಕ ವ್ರತಶೀಲತತ್ಪರನಾಗಿಯರಸುಗೆಯ್ಯು ತಿರ್ದು (ಶಾಂತೀಚ. ೫–೮೪). [ಅರಸು$_3$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಅರಸುಗೆಯ್ತ (ನಾ). = ಅರಸುಗೆಯ್ಮೆ : ಅರಸುಗೆಯ್ತದಿಂ ಪೊರೆದು . . . ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ (ಗೀತಗೋ. ೨–೮) ; ಇವನ ಅರಸುಗೆಯ್ತದೊಳ್ ಮುಂದಂಗೆ ಮಂದಾಧಿಕಾರಮಿಲ್ಲ (ಚಿಕವಂ. ೧೫೦–೭).
[ಅರಸು$_3$ + ಗೆಯ್ತ]

ಅರಸುಗೆಯ್ಮೆ (ನಾ). ರಾಜಕಾರ್ಯ ; ರಾಜ್ಯಭಾರ : ಅತ್ತಲರಸು ಗೆಯ್ಮೆಯ ಕಜ್ಜದುಜ್ಜುಗಂಬಿಡಿದು ನಾಡಿಗರಿರವನಾರಯ್ವೆಡೆಂದು ರಾಯ ನಟ್ಟಿದ ಬೇಹಿನವರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೩–೩). [ಅರಸು$_3$ + ಗೆಯ್ಮೆ]

ಅರಸುಚಾವಡಿ (ನಾ). ರಾಜನ ಒಡ್ಡೋಲಗ, —ಸಭೆ: ತೀವಿದೂರೂರ್ಗಳೊಳು ನಗರನಗರಿಯೊಳರಸುಚಾವಡಿಯೊಳಗ್ರಹಾರಂಗಳೊಳು ಮನ್ನೆಯರ ಠಾವಿನೊಳು (ಸೋಮಚ. ೧–೧೦೨).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಚಾವಡಿ]

ಅರಸುಠೀವಿ (ನಾ). ರಾಜಗಾಂಭೀರ್ಯ; ದೊರೆತನದ ಗೌರವ: ಭಾವಿಸಲರಸುಠೀವಿಗುಳ್ಳನಿತು ಶಾಲೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು ರತ್ನರಂಜನದೊಳು (ಚಿಬಪು. ೫-೪೯). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಠೀವಿ]

ಅರಸುತನ (ನಾ). ದೊರೆತನ; ರಾಜತ್ವ: ಪುಸಿಯರಸುತನದ ಬೆಸನದೊಳ್ ತೊಡರ್ದುಸಿರದಿರ್ದನಪ್ಪೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೭–೩); ನಿನಗಿನಿತರಸುತನದ ಮೇಲೆ ಪ್ರೇಮವುಳ್ಳೊಡೆ (ಹಚಕಾ. ೮–೩೬); ಎನ್ನರಸುತನವಿಂದಳಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫–೩೨); ಆಳು ಇಲ್ಲದವನಿಗೆ ಅರಸುತನ ತಾನೇಕೆ (ಪುರಂದ. ೨–೬೪–೧೨). [ಅರಸು$_3$ + –ತನ]

ಅರಸುತನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಅರಸುಗೆಯ್: ಅರಸುತನಂಗೆಯ್ವುೞಿಪಿಂಧುರದೊಳ್ ಮಾಱಾಂತರೆಲ್ಲರಂ ಮುೞ್ಗಿಪುದುಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಂ ಪಾತಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೭೩). [ಅರಸುತನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅರಸುತೂಕ, ಅರಸತೂಕ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತೂಕ; ಅತಿಶಯವಾದ ಮಹತ್ವ: ಅರಸುತೂಕದ ನಲ್ಲ ಗಳಿಸೂವ ಮೈದೂನ ನಡಸಿಕೊಳುವತ್ತಿ ಸಿರಿಗಂಗಿ (ಗರತಿ. ೭೨). **ಅರಸತೂಕ**: ಅರಸತೂಕದ ಹೆಣ್ಣ ಸರಸವ್ಯಾತಕಿನ್ನ ವಿರಸವಾದೀತ ನನ ಮನಸು (ನಾದಲೀ. ೫೪–೫).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ತೂಕ]

ಅರಸುತೋಟ (ನಾ). **೧.** ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ತೋಟ: ಅವರ ನಲವಿನೊಲುಮೆ ಬನದ ಪಿಕದ ಕುಕಿಲು ದಿಸೆಯ ಮುಟ್ಟೆ . . . ನೆಲವೆ ಅರಸುತೋಟವಾಗಿ ಮೆರೆಯಬೇಕು (ಮೂರ್ತಿಕಾ. ೧೫–೭). **೨.** ದೊರೆಯ ಉದ್ಯಾನವನ. [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ತೋಟ (< ತೋಂಟ)]

ಅರಸುನರಕ (ನಾ). ದೊಡ್ಡನರಕ; ಭಯಂಕರವಾದ ನರಕ: ಘೋರಮೆಂಬ ಅರಸುನರಕವಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೧೭೯).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ನರಕ]

ಅರಸುನೇಱಿಲ್ (ನಾ). = ಅರನೇಱಿಲ್: ಕರ್ಮಧಾರಯಕ್ಕೆ—ಬಡವುನಡು, ಬಡನಡು; ಅರಸುನೇಱಿಲ್, ಅರನೇಱಿಲ್ (ಶಮದ. ೧೭೭ ಪ್ರಯೋ). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ನೇಱಿಲ್]

ಅರಸುಪದವಿ (ನಾ). ದೊರೆತನ; ರಾಜತ್ವ: ಈತಂಗರಸುಪದವಿಯನಂಗದೇಶದ ಸಿರಿಯನಿತ್ತನು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೭–೫೫).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಪದವಿ]

ಅರಸುಪೆಂಡಿ (ನಾ). ರಾಜವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: "ರಾಜಬೀಜೀ ರಾಜವಂಶ್ಯ . . . ರಾಜಪೆಂಡಿ, ಅರಸುಪೆಂಡಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೮೩). 'ರಾಜಪೆಂಡಿ' ಪರಾ. [ಅರಸು$_2$ (<ಅರಸ$_1$) + ಪೆಂಡಿ ?]

ಅರಸುಬ್ಬು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ಹಿಗ್ಗು; ತುಂಬ ಸಂತೋಷಿಸು: ಅರಸುಬ್ಬಿ ನಗುವಾ (ಕನ್ನನು. II, ೪೩೨).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$)]

ಅರಸುಮಗ (ನಾ). = ಅರಸುಕುಮಾರ: ಪಟ್ಟಾವಳಿಯನುಟ್ಟುಕೊಂಡರಸುಮಗನಂ ಪೋಲ್ತು (ಪಂಚತಂ. ೧೮೬–೧೫); ಅರಸುಮಗಂ ಗಡ ಕವಿ ಗಡ (ಸಮಪ. ೧–೪೭); ತೊಟ್ಟಿಲೊಳರಸುಮಗಂ ಬೆಳೆದಂ (ಜಯಕಾ. ೨–೬೯). ℙ ಅರಸುಮಕ್ಕಳ್ (ಬಹುವ): ಒಡನೆ ನೆರೆದರಸುಮಕ್ಕಳ ನಿಡುಗಣ್ಗಳ ಬಳಗಮೆಱಗೆ ತನ್ನಯ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೫೧); ಬೀಯಂಗೆಯ್ವರಸುಮಕ್ಕಳ ಮುಂದೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೪); ಅರಸುಮಕ್ಕಳ ಕೊಂದನೈನೂರ್ವರನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೨೮).

ಅರಸುಮಗಳ್ = ಅರಸು ಕುಮಾರಿ: ಅರಸುಮಗಳ್ ರಾರಾಜಿಪ ನವಮೃದುತರ ಗಮನದ ಗಾಡಿಯ ಗರುವಿಕೆಯಂ (ಜಯಕಾ. ೩–೫೫).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಮಗ]

ಅರಸುಮನೆತನ (ನಾ). ರಾಜವಂಶ; ಕ್ಷತ್ರಿಯಕುಲ: ಅರಸುಮನೆತನದ ಅಲ್ಬರ್ತನೆಂಬ ರಾಜಪುತ್ರನನ್ನು ಮದುವೆಯಾದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೩). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಮನೆತನ]

ಅರಸುಮರ್ಜಿ (ನಾ). ಹೆಮ್ಮೆ; ಅಹಂಕಾರ: ಊಟಕ್ಕೆ ಬನ್ನಿ ಅಂದರೆ ಇವರಿಗೆಲ್ಲ ಅರಸುಮರ್ಜಿ ಬಂದಿದೆಯೇ (ಪದ್ಮಸ. ೧೧೭).
[ಅರಸು$_2$ (<ಅರಸ$_1$) + ಮರ್ಜಿ]

ಅರಸುಮಿಗ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮೃಗ, —ಜಿಂಕೆ: ತಂತಮ್ಮಯ ವೈರಂದೊಱೆದದಿರದೆ ನಿಂದು ನಿರೀಕ್ಷಿಪ ಪಶು ಪುಲಿ ಕರಿ ಹರಿ ಫಣಿ ಪರ್ದುರದನಿಯರಸುಮಿಗಗಳ್ . . . ಕರಂ ಹರಿಸಂಬಡೆದುದು (ಜಯಕಾ. ೧೦–೨೭); ಕಾಟಯ ಕೊಟ್ಟಂ ಖಚಿಗ್ಗಿಯ ಪಳ್ಳಿ ಅರಸುಮಿಗದ ಪಟ್ಟಣಮಾನೆಯ ಮಟಂ . . . ಭೀಮಾರಣ್ಯಂ (ಜಯಕಾ. ೧೫–೨೩).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಮಿಗ]

ಅರಸುಮೋಹರ (ನಾ). **೧.** ರಾಜರ ಸಮೂಹ. **೨.** ಸೈನ್ಯ: ಕೋಲಲಳವಿಗೊಡ್ಡಿದ ನಿಚ್ಚಟರ ನೀಗಿದನು ತಾಗಿದನರಸು ಮೋಹರವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫–೨೨). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಮೋಹರ]

ಅರಸುವಂಶ (ನಾ). = ಅರಸುಮನೆತನ: ಅಲ್ಲಿಯ ಪೂರ್ವಿಕ ಅರಸುವಂಶಕ್ಕೂ ನಾವು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದೆವು (ಪ್ರತಾಪ. ೧೭). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ವಂಶ]

ಅರಸುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ದೊರೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ರಾಜನ್ವತಿಯಾಗು: ಪುರುಪರಮೇಶ್ವರನಿಳೆಗವತರಿಸಿದನಿಂದರಸುವಡೆದೆವೆಂಬಂತೆ (ಆದಿಪು. ೭–೩೬).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಪಡೆ$_1$]

ಅರಸುವಣ್ಣು (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಹಣ್ಣು: ಕುಸುಮಹಾರಗಳನ್ನೂ ಅರಸುವಣ್ಣನ್ನೂ ರಣಧೀರನಿಗೆ ತಂದೊಪ್ಪಿಸಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೨೨–೧೦).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಪಣ್ಣು$_2$ (< ಪಣ್$_2$)]

ಅರಸುವೇಱು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಹೇಱು; ಭಾರಿಯ ಹೊರೆ (?): ಅರಸುವೇಱಿಂಗೆ ಮುನ್ನನ್ನಡವ ಪಾಗಮಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಪಾಗಮುಂ ಲಾವಣಿಗೆಯ ಪಣಮುಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೯೨–೨೮; 1115).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಪೇಱು$_2$]

ಅರಸುಹಂತಿ (ನಾ). ರಾಜರ ಸಾಲು, —ಪಂಕ್ತಿ: ಸುನರ್ತನ ವಾದ್ಯಗೀತಾಮೃತಲಹರಿ ಸುಳಿಸುಳಿದುದಾಚೆಯಲರಸುಹಂತಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧–೭–೫೨); ಅರಸನುಗ್ಗಡಣೆಯ ನಿನಾದದಲರಸುಹಂತಿಯ ನೋಡುತ . . . ಭದ್ರಪೀಠಕೆ ಬಂದನೊಲವಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೧–೧೪–೭).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಹಂತಿ (< ಪಂತಿ)]

ಅರಸುಹುಣ್ಣು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಹುಣ್ಣು; ಬೆನ್ನುಫಣಿ: ಹೈದರನು ಅರಸುಹುಣ್ಣಿನ ಬೇನೆಯಿಂದ ಚಿತ್ತೂರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ನರಸಿಂಗರಾಯನಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಸತ್ತನು (ಚರಿಸಂ. ೧೫೭).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಹುಣ್ಣು (< ಪುಣ್)]

ಅರಸೂಳಿಗ (ನಾ). ರಾಜಸೇವೆ; ದೊರೆಯ ಚಾಕರಿ: ಮುಂತೆ ಅರಸೂಳಿಗವು ಭಕ್ತಿಯುಮಿಂತೆರಡುಮಂ ಕೂಡಿ ನಡೆಸುವೊಡೆಂತಹುದು (ಬಸವು. ೫೩–೧೩). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಊಳಿಗ$_1$ (< ಊೞಿಗ)]

ಅರಸೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಎಕ್ಕದಗಿಡ; ಬಿಳಿಯ ಎಕ್ಕೆ: "ವಸುಕಃ = ಅರಸೆಕ್ಕೆ, ರಾಜಾರ್ಕಃ = ಅರಸೆಕ್ಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೩೭, ೧೪೭).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಎಕ್ಕೆ]

ಅರಸೇರು (ನಾ). ಅರ್ಧಸೇರು ; ಒಂದು ಸೇರಿನಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ : ಎರಡರ ಸೇರು ಒಂದು ಸೇರು (ರೂಢಿ). [ಅರ$_5$ (< ಅರೆ$_3$) + ಸೇರು$_2$]

ಅರಸೊಡವೆ (ನಾ). ರಾಜನ ಒಡವೆ; ದೊರೆಯ ಆಭರಣ: ಎಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿತು, ಕಂದ, ಈ ಅರಸೊಡವೆ ? (ಚಂದ್ರಸ. ೧೯).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಒಡವೆ]

ಅರಸೊತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ದೊರೆತನ; ರಾಜಪದವಿ: ಮರಣ ಛಾಯೆಯು ಮುಸುಕಿರಲು ಇಳೆ, ಜೀವರಿಗಿಲ್ಲರಸೊತ್ತಿಗೆ (ಹಾಡುಪಾ. ೫೨–೧೯); ಹೊಯ್ಸಳರ ರಾಜಶಕ್ತಿ ಕುಂದಿತು, ಅರಸೊತ್ತಿಗೆ ಕಳಚಿ ಬಿತ್ತು (ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾ. ೧೬೧). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಒತ್ತಿಗೆ$_0$]

ಅರಸೊಲ್ಲಗೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಸೊಲಿಗೆ : [ನಂದಾದೀ]ವಿಗೆ ನಡೆವಂತಾಗಿ ಗಾಣದಲಿ ಅರಸೊಲ್ಲಗೆಯ ಸೂ[ಟಗೆ]ಯಂಣೆ[ಯಂ] ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XV, ೨೧೦–೧೬ ; 1196). [ಅರ$_5$ (< ಅರೆ$_3$) + ಸೊಲ್ಲಗೆ]

ಅರಸ್ಥಾನ (ನಾ). **೧.** ಅರಮನೆ. **೨.** ರಾಜನ ಆಸ್ಥಾನ: ಮಂತ್ರಿ ಅರಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತಂತ್ರಿ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ (ಗಾದೆ).
[< ಅರಸ$_1$ + ಸ್ಥಾನ]

ಅರಹಂತ 'ಅರುಹಂತ' ನೋ.

ಅರಹಟ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಚಿಪ್ಪಿನ ಕಟ್ಟದಲು ಅರಹಟದ ಬಂಮಿಸೆಟ್ಟಿಯಿಂ ಬಡಗಲುಗದ್ದೆ ಕಂಮವಱನೂಱು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯೧–೨೯ ; 1100); ಅರಹಟದ ಬಟ್ಟೆಯಿಂ ಬಡಗ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೬೫–೨೩ ; 1113). [?]

ಅರಹುಚ್ಚ 'ಅರೆಹುಚ್ಚ' ನೋ.

ಅರಹುಡಿ 'ಅರವುಡಿ' ನೋ.

ಅರಹೊಟ್ಟೆ 'ಅರೆಹೊಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಅರಹೊಱಸು 'ಅರವೊಱಸು' ನೋ.

ಅರಳ್$_1$ 'ಅಲರ್$_1$' ನೋ.

ಅರಳ್$_2$ 'ಅಲರ್$_2$' ನೋ.

ಅರಳ್$_3$, ಅರಳು$_3$ (ನಾ). ನೆಲ್ಲು, ಜೋಳ ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಹುರಿದ ಮೇಲೆ ಆಗುವ ರೂಪ; ಲಾಜೆ: "ಅರಳಾಗಿ ಪುರಿದ ಧಾನ್ಯೋತ್ಕರಮಂತವೆ ಲಾಜೆ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧–೧೬–೧೧); ಮೆದೆಯಂ ಸುಟ್ಟರಳಂ ಕುಱುಕುವ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೨೧). **ಅರಳು$_3$** : "ಅರಳು ಲಾಜಾಖ್ಯೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦–೬); ಹೂವಿನ ಸರ ೧೨ ಒಪ್ಪಿಡಿಯರಳು (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೦, ಬಾಗೆವಾ. ೧೦೭–೮ ; 1159); ಪಾಕದೋಡಿನೊಳುರಿದರಳಿನವೊಲಾಕಸದೊಳಿಡಿದಿರ್ದ ತಾರಾನೀಕವೊಡನೊಡನೆಯ್ದೆ (ಬಸವು. ೫೮–೬೦); ಮರಳಲ್ಲಿ ಹರಳು ಹುರಿದರೆ ಅರಳು ಆದೀತೇ (ಗಾದೆ).

ಅರಳಿಟ್ಟು = ಅರಳಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಿಟ್ಟು : ಅರಳಿಟ್ಟು ಮೊಸರು ತಿನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ರುಚಿ (ರೂಢಿ). [< ಅರಳ್$_1$]

ಅರಳಂಬು 'ಅಲರಂಬು' ನೋ.

ಅರಳಲರ್ (ನಾ). ಅರಳಿದ ಹೂ; ವಿಕಾಸಗೊಂಡ ಪುಷ್ಪ : ಪಣ್ಮರಗಳೆ ಪೂಮರಗಳೆ ತಣ್ಮಲೆದಲೆವೆಲರೆ ಮಿಱುಗಿಪರಳಲರೆ ಪೊದಳ್ದುಣ್ಮುವ ಕೆಂಪೆ ಕರಂ ಕೈಗಣ್ಮುವ ದಂಪತಿಯಲಂಪೆ ನಂದನವನದೊಳ್ (ಬಂಹರಿ. ೧–೨೧). [ಅರಳ್$_1$ (< ಅಲರ್$_1$) + ಅಲರ್$_2$]

ಅರಳಸರಳ 'ಅರಲಸರಲ' ನೋ.

ಅರಳಿ$_1$, ಅರಱಿ ?, ಅಳರಿ (ನಾ). ಅಶ್ವತ್ಥವೃಕ್ಷ; ಬೋಧಿವೃಕ್ಷ: ಅತ್ತಿಯ ಬಸರಿಯ ಗೋಳಿಯ ಮತ್ತರಳಿಯ ವಟದ ಪಣ್ಣಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೩೨); ಅರಳಿಯ ಪಣ್ಣಂ . . . ಗೊರವರ ಶಾಪದೊಳೆ ಪುಱುವೋ ಪೇೞಿಮಿದಂ (ಸಮುಪ. ೧೦–೧೧೮); ಅಲ, ಅರಳಿ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಿ (ಜೀವಾತ್ಮ.೧೬೪). **ಅರಱಿ ?** : ಇನ್ತಿದನಱಿದುಱಿದ್ದನ್ ಗರಿ[ರ]ಱಿಯನರಮೆಯಂದರನಲಯಂ ಕವಿಲೆಯಂನಱಿದ ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನಕುಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೪೯–೯ ; 1017). **ಅಳರಿ** : ಪಳ್ಳದೊಳಗಣ ಉಳಿಯಳರಿಯೋ (ಇಅ. XII, ೧೬–೪೮ ; 735); ಅಳರಿ ಅತ್ತಿನೆಲ್ವಾಗಿಲ್ಕೆಱೆ (ಇಅ. XIV, ೨೩೩–೬೦ ; ೯ನೆಯ ಶತ); ಅಲೆಪೊಮ್ಬುಣಶೆ ಅನ್ತೆ ಬಳಿ ಪುಣುಶೆಯೆ ಅಳರಿಯ ಕಿಱುಕೆಱೆಯೆ (ಎಕ. XVI, ತಿಪಟೂ. ೧೪೦–೬೯ ; 900); ಅಳರಿ(ರಳಿ)ಯ ಶೋಭೆ (ಜಟ್ಟಮ. ೪–೧೧).

ಅರಳಿಯ ಅಣೆ = ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಪಾಲಾಜ ಹಳದಲಿ ಅರಳಿಯ ಅಣೆಯೆಂಬುದು ಅನಾದಿಕಾಲತೊಡಗಿ ಒಡದು ನೆಲ ಸರಿತವಾಗಿ ಹಾಳಾಗಿಯಿ[ದ] (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೭–೫ ; 1416). **ಅರಳಿಯ ಕೆಯಿ** = ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಜಮೀನಿನ ಹೆಸರು : ದೇವಾಲಯದಿಂ ಪಡುವಲು ಅರಳಿಯ ಕೆಯಿ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೨೦–೪೩ ; 118೭). **ಅರಳಿಯ ಬೆಂಚೆ** = ಒಂದು ಕೊಳದ ಹೆಸರು : ಮೂಡಲು ಹರಿಗೆಯ ಹೊಲವೇರಿಯ ಸಸಿ ಅರಳಿಯ ಬೆಂಚೆ ಮತ್ತಂ ವಿದಿಕ್ಕಾಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೬–೨೫೨ ; 1524).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅರಚು, ಅರ್ರೈ ; **ಮಲ.** ಅರಯಾಲ್, ಅರಚು ; **ಕೊಡ.** ಅರಳಿ ; **ತೆಲು.** ರಾಗಿ, ರಾವಿ ; **ಕೊಲಾ.** ರವಿ]

ಅರಳಿ$_2$ (ನಾ). = ಅರಣೆ: ಕೂರಿಗೆ ಎರಡು ಕೂರಿಗೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ತೋಯಿಸಿ ಬಿತ್ತಿಕೊಂಡರೆ ಅದನ್ನು ಎದುರು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಅರಳಿಯ ಕಂಡ ಬೆಕ್ಕಿನಂತೆ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವುದಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದವಾಗುವುದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೭೦). [?]

ಅರಳಿಕೆರೆ (ನಾ). ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮೂಡಲು ಹಳ್ಳ ಆಗ್ನೇಯ ಚಿಕೊಂಡಿ ಹಳ್ಳ × × × ಮೊರಡಿ ತೆಂಕ ಅರಳಿಕೆರೆ ಆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೯–೭೦ ; 1388). [ಅರಳಿ$_1$ + ಕೆರೆ$_2$ (< ಕೆಱೆ$_2$)]

ಅರಳಿಗ$_1$ 'ಪರಳಿಗ' ನೋ.

ಅರಳಿಗ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ : ಪಿಂಗಳಿಕ ಸಾಳ್ವನರಳಿಗನಸಗವಕ್ಕಿಗಳ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೦–೫). [?]

ಅರಳಿಚು 'ಅಲರ್ಚು' ನೋ.

ಅರಳಿಸು 'ಅಲರಿಸು' ನೋ.

ಅರಳು$_1$ 'ಅಲರ್$_1$' ನೋ.

ಅರಳು$_2$ 'ಅಲರ್$_2$' ನೋ.

ಅರಳು$_3$ 'ಅರಳ್$_3$' ನೋ.

ಅರಳುಂಡೆ (ನಾ). (ಜೋಳದ ಅಥವಾ ಬತ್ತದ) ಅರಳುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಉಂಡೆ; ಅವಲುಂಡೆ : ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಅರಳುಂಡೆ ಪುರಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮಾರುತ್ತಿದ್ದಳು (ನಿಬಂಧ. I, ೩೫).
[ಅರಳು$_3$ (< ಅರಳ್$_3$) + ಉಂಡೆ]

ಅರಳುಗಣ್ 'ಅರಳ್ಗಣ್' ನೋ.

ಅರಳುಗಣ್ಣು 'ಅರಳ್ಗಣ್' ನೋ.

ಅರಳುಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು ಸೇವಿಸು ; ಹೂವಿನ ರಸವನ್ನು ಕುಡಿ : ಸಂಪಗೆಯ ಅರಳುಂಡ ಪೆಣ್ದುಂಬಿಯಂದದಿನಿಯ ಪೂಸರಲನ ತಂದು ತೋಱಿವಳು (ಮೋಹತ. ೧೨–೨೩).
[ಅರಳು$_2$ (< ಅಲರ್$_2$) + ಉಣ್ಣು (< ಉಣ್)]

ಅರಳುಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ವಿಕಸಿತವಾದ ಮಲ್ಲಿಗೆ; ಅರಳಿದ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂ : ಕರಿಕಪೋಲದ ಮದ ಸೊಗಡೆಂದು ತುಂಬಿಯ ನೆರವಿಗೆ ಪರಿಮಳವೀವ ಅರಳು ಮಲ್ಲಿಗೆ ಗೊಂಚಲೆನೆ ಗಜಕರ್ಣದೆ ಮೆಱೆದುವು ಮುತ್ತಿನ ಕುಚ್ಚು (ಕಂನವಿ. ೨೩–೯೯). [ಅರಳು$_1$ (< ಅಲರ್$_1$) + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಅರಳುವಾಸು 'ಅಲರ್ವಾಸು' ನೋ.

ಅರಳೆ$_1$, ಅರಲೆ (ನಾ). ಕಾಳು ತೆಗೆದ ಹತ್ತಿ : ಒಂದೆಡೆಯೊಳಗೊಟ್ಟಿರ್ದರಳೆಯನೊಡನಳುರ್ವಂತಳುರ್ದನನಲನರಗಿನ ಮನೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫); ಬಿಳಿಯರಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಯಂತೆ ಗಂಗಾಜಳದಂತೆ ... ಅತ್ತಿಮಬ್ಬೆಯ ಚರಿತಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೬); ಅರಳೆಯ ಕಿಚ್ಚಿನಂತೆ ಧನಮಾಯು ವಸಂತದ ಶೋಭೆಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೯); ಪಾಪವೆಲ್ಲಂ ಕ್ಷಣದೊಳು ಬೆಂದುಪೋಯ್ತರಳೆಗಳ ಬೆಟ್ಟದೊಳು ಕಿಡಿಯು ಬಿದ್ದಂದದೊಳು (ವೀಶೈಪು. ೨-೬-೪೪); ಕಾಳು ತೆಗೆದ ಹತ್ತಿಗೆ ಅರಳೆಯೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೭). **ಅರಲೆ**: ತನು ಪಂಜಿವೊಲ್ ಬೆಳತಿರ್ಪಿನೆಗಂ ಹಿಮಮೆಕ್ಕಿದರಲೆವೋಲ್ ಪುದಿದಿರೆಯುಂ (ಆದಿಪು. ೬-೩೩); ಗಾಳಿ ಮುಟ್ಟದರಲೆಯಂತೆ ನಡುಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೦೬); ಅನಲನಡಸಿದರಲೆಯ ತೆಜದಿಂ (ಖಮಡ. ೫-೬೬). [?]

ಅರಳೆ$_2$ (ನಾ). ಕಂಬ; ಸ್ಥಾಣು : ನೂಣದೆ ಅರಳೆಯ ತಿಟ್ಟನೆ ತಿರುಗುವ ಗಾಣದೆತ್ತಿನಂತೆ ಪೂರ್ವಲಿಖಿತ ಮುಂದುಗಾಣಲೀಯದು (ಬಸವ. ೫೭೮).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಱುಳ್ = ಕಂಬ; ತೆಲು. ರಾಡು = ಕಂಬ]

ಅರಳೆಲೆ, ಅರಲೆಲೆ, ಅಲರೆಲೆ, ಅಳರೆಲೆ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳ ಹಣೆಗೂ, ಸೊಂಟಕ್ಕೂ, ಪ್ರಾಣಿಗಳ ನೆತ್ತಿಗೂ, ಮನೆಗಳ ಮುಂಭಾಗಕ್ಕೂ ಕಟ್ಟುವ ಅರಳಿಯ ಎಲೆಯ ಆಕಾರದ ಒಂದು ಒಡವೆ: ನೊಸಲೊಳೊಡಂಬಡುವರಳೆಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೪); ಅರಳೆಲೆ ಪೊಂಗುನೂಲ್ ಪುಲಿಯುಗುರ್ ಮಣಿಕಿಂಕಿಣಿಗೆಜ್ಜೆ ... ಏನೆಸೆದಿರ್ದುದೊ ಬಾಲಮಂಡನಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೬೨); ಶಾಂಕರಿಗೆಸೆದುದು ಮುಂದಲೆಯೊಳಗರಳೆಲೆ ಬಹುರತ್ನನೂತ್ನಕಾಂತಿಗಳಿಂದಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೮೧); ಮಂಡೆಮೊದಲ ನಂಡಲೆವರಳೆಲೆಯನು ಕೊಂಡಾಡುವರೆನ್ನಳವೆ (ಅಂಜಚ. ೪-೪೬); ಕುರುವಿಂದಧಳ ಖಚಿತ ಸೋಪಾನ ಬಜ್ಜರಗಳರಳೆಲೆಯು ಮರಕತದ ತಳ್ಕು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೬-೨೧). **ಅರಲೆಲೆ**: ಅಲರೆಸೆವೆಳದಳಿರೆಲೆಯರಲೆಲೆ ಬಳ್ಮಿಡಿ ಮಿಸುಪ ಪಚ್ಚೆಗೊಂಡಲಮಳಿ ಕಜ್ಜಲ ತಿಲಕಮಾಗೆ ತೋರ್ಪುದು ಬಾಲನಂದದಿಂ ಮಾಕಂದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೩೬). **ಅಲರೆಲೆ**: ತಳೆದ ಸಹಜಚ್ಛಿದ್ರ ಕರ್ಣಂಗಳಿಗೆ ಮಣಿಮಾಂಗಾಯನಿಟ್ಟಳು ಅಲರೆಲೆಯ ಸಿಖಿಯಲಿ ತೊಡರ್ಚಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧-೭೫). **ಅಳರೆಲೆ**: ಅಳರೆಲೆಗಳಲುಗೆ ಮಾಂಗಾಯ್ ಚಳಯಿಸೆ ಕಿಂಕಿಣಿಗಳುಳಿಯೆ ಶಿಶು ನಡೆಗಲ್ವಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೬೬); ಅಳರೆಲೆಯತ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅರಳೆಲೆ ಮತ್ತಿ, ಅಳಕಡ್ಡಿ ಮತ್ತಿ] ಕಾಯ್ ಪುಲಿಯುಗುರ್ ನಿಗಳಂ ಕಿಱುಗೆಜ್ಜೆ ... ಅಚ್ಯುತನಾದ ಮೊಪ್ಪಿದಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೭-೭೫). [ಅರಳಿ$_1$ + ಎಲೆ$_1$]

ಅರಳೆಲೆಮಾಲೆ (ನಾ). ಅರಳಿ ಎಲೆಗಳ ಆಕಾರದ ಬಟ್ಟುಗಳ ಚಿನ್ನ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಸರ: ತಲೆವಳಸಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದ ಮಾಣಿಕ್ಯದ ತಲೆಮಾಲೆಯ ಪರಿಸರದೊಳೆಳಲೆವಿಟ್ಟ ಕನಕದರಳೆಲೆಮಾಲೆಯ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ). [ಅರಳೆಲೆ + ಮಾಲೆ]

ಅರಳೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಧಾನ್ಯದಂತೆ ಅರಳಾಗಿ ಸಿಡಿದು ಹೊಮ್ಮು; ಅವಲಾಗು: ಘುರಿಘುರಿಲೆಂದು ಸೀದುವು ವಿಹಂಗಕುಲಂ ಕೆಱೆಬಾವಿಬೆಂಚೆಗಳ್ ಪುರಿದರಳೆಳ್ದುವು (ಗಿರಿಕ. ೯-೨೧). [ಅರಳ್$_3$ + ಏಳು$_1$]

ಅರಳ್ಕೆ 'ಅಲರ್ಕೆ' ನೋ.

ಅರಳ್ಗಣ್, ಅರಳುಗಣ್, ಅರಳುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಅರಳಿದ ಕಣ್ಣು; ಅಗಲವಾದ ಕಣ್ಣು: ಚೆಲ್ಲೆಗಣ್ಣವರರಳ್ಗಣ್ಣವರ್ ನಿಡುಗಣ್ಣ ಹುಲ್ಲೆಗಣ್ಣವರೆಸಟ್ಟಣ್ಣ ಲಲ್ಲೆಗಣ್ಣವರ್ ... ಎಯ್ದಿತೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೪-೧೨); ಕೆಂಪೇಱಿದರಳ್ಗಣ್ಣ ಕಡೆ ಪರೆದ ಕುರುಳಾಂತ ನುಂಪುವಣೆ ಮುಸುಳ್ದ ತಿಲಕಂ (ಚಿಬಪು. ೧೯-೨೫). **ಅರಳುಗಣ್**: ಇರಿಸಿದನೊಕ್ಕೈರವವನೆಂದೆನಲರಳುಗಂಗಳ ಥಾಳವೊಪ್ಪಿರೆ ಬಂದಳ್ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧-೨೩); ಅಳಿಗುರುಳ ತಾವರೆಮೊಗದ ಪೊಳೆವರಳುಗಂಗಳ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨-೨); ಪರಮಕಾರುಣ್ಯಾಬ್ಧಿ ನೆಲಸಿಹನರಳುಗಂಗಳಲಿ ಅಖಿಲ ಭುವನೋತ್ಕರ ಶುಭಪ್ರದನಾಗಿ (ನಿಭಾಗ. ೫-೧೦-೩೬). **ಅರಳುಗಣ್ಣು**: ಬೆರಳಳುಕದೊಳಾಂದೋಳಿಪಮಸ್ತಕದರಳುಗಣ್ಣಬಲೆಯೊಪ್ಪಿದಳು (ಕಂನವಿ. ೯-೧೭೪).
[ಅರಳು$_1$ (< ಅಲರ್$_1$) + ಕಣ್]

ಅರಳ್ಗಱಿ 'ಅಲರ್ಗಱಿ' ನೋ.

ಅರಳ್ಗೂಡು 'ಅಲರ್ಗೂಡು' ನೋ.

ಅರಳ್ಚು 'ಅಲರ್ಚು' ನೋ.

ಅರಳ್ಬಿಲ್ಲು 'ಅಲರ್ಬಿಲ್' ನೋ.

ಅರಳ್ಮಲರು (ನಾ). ಅರಳಿದ ಹೂವು: ಕುಚ್ಚು ಕುಚ್ಚಿನ ಕೇಸರದ ಅರಳ್ಮಲರುಗಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೬೬-೩೮೭).
[ಅರಳ್$_1$ (< ಅಲರ್$_1$) + ಮಲರು (< ಮಲರ್)]

ಅರಳ್ಮಳೆ 'ಅಲರ್ಮಱೆ' ನೋ.

ಅರಳ್ಮುಡಿ 'ಅಲರ್ಮುಡಿ' ನೋ.

ಅರಳ್ವಾಸು 'ಅಲರ್ವಾಸು' ನೋ.

ಅರಱಿ ? 'ಅರಳಿ$_1$' ನೋ.

ಅರಱಿಮುಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ (ಊರಿನ) ಹೆಸರು (?): ಶ್ರೀಪ್ರಭು ಮೆಜಂಪೊತೆವಾನಾ ಮಗ ಎಲೋಯಮಗಮವಖತನ ವಿಲ್ಲದರಱಿಮುಳ್ಳುಳ್ ಸ್ವರ್ಗಯೋದನ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೦೭-೩; 800).
[ಅರಱಿ (< ಅರಳಿ$_1$) + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್)]

ಅರಾಕು 'ಅರಕ$_1$' ನೋ.

ಅರಾಜಕ (ಗು). ೧. ರಾಜನನ್ನು ಹೊಂದಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ರಾಜನಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ; ಗೊಂದಲ: ಜಗವರಾಜಕವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೪೩). [ಸಂ.]

ಅರಾಜಕತೆ (ನಾ). ರಾಜನಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ಅನಾಯಕತ್ವ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಬಂಗಾಳಾದೇಶವನ್ನು ಅರಾಜಕತೆಯಿಂದ ಉದ್ಧಾರಮಾಡಿದರು (ಬಂಕಿಮು. ೨೭೧). [ಸಂ. ಅರಾಜಕತಾ]

ಅರಾಜಿಕೆ (ನಾ). = ಅರಾಜಕ ೨: ಅರಾಜಿಕವಾದಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಡಕಾಯಿತಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದೇ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕೆಲಸವಾಗಿದ್ದಿತು (ದೇವೀಚೌ. ೧೦೮). [< ಸಂ. ಅರಾಜಕ]

ಅರಾಡಮುರಾಡ (ನಾ). ೧. "ಹಟಮಾರಿ; ಮಂಡ" (ಜಾನಕೋ. ೧೩). ೨. ಮೊಂಡಾಟ; ಹಟ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅರಾಡ$_0$ + ಮುರಾಡ$_0$]

ಅರಾತಿ (ನಾ). ೧. ಹಗೆ; ಶತ್ರು: ಶ್ರೀಯನರಾತಿಸಾಧನ ಪಯೋನಿಧಿಯೊಳ್ ಪಡೆದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧); ರಣದೊಳರಾತಿವಾರಣ ಘಟಾಳಿಯನೊರ್ವನೆ ಗೆಲ್ವನ್ (ಗದಾಯು. ೧-೧೭). ೨. [ಜ್ಯೋತಿಷ] ಲಗ್ನದಿಂದ ಆರನೆಯ ಸ್ಥಾನ; ಶತ್ರುಸ್ಥಾನ: ಸಿತನಿಂ ಧರ್ಮ ಧನಾರಿ ಪಂಚಮದಶಾಯಸ್ಥಾನದೊಳ್ ಮಂದನಿಂ ತ್ರಿತಯಾರಾತಿ ಸುತಾಂತ್ಯದೊಳ್ ... ಇಂದ್ರಮಂತ್ರಿ ಶುಭದಂ (ಜಾತಕ. ೧೦-೧೧). [ಸಂ.]

ಅರಾತಿಕಾಂತೆ (ನಾ). ಶತ್ರುವಿನ ಪತ್ನಿ: ಪಾವಡದರ್ಪಳಿವಂದೆಯಂತಿರಗಿವರ್ಸುಗಿವರ್ತದರಾತಿಕಾಂತೆಯರ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧).
[ಅರಾತಿ + ಕಾಂತೆ]

ಅರಾತಿದಲ್ಲಣ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಭಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು: ಕೊರ್ವಿದ ವಿಜಯ ಪರ್ವತವೇಱಿ ಬಂದನು ಗರ್ವಿತಾರಾತಿದಲ್ಲಣನು (ಭರಚ. ೩೬-೭೮). [ಅರಾತಿ + ತಲ್ಲಣ]

ಅರಾತಿನಿಕರ (ನಾ). ಹಗೆಗಳ ಗುಂಪು; ಶತ್ರುಗಳ ಸಮೂಹ: ನೃಪವೃಷಭನರಾತಿನಿಕರ ತರುದವದಹನಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೫೭).
[ಅರಾತಿ + ನಿಕರ]

ಅರಾತಿಸ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ಶತ್ರುವಿನ ಸ್ಥಾನ. ೨. [ಜ್ಯೋತಿಷ] ಲಗ್ನದಿಂದ ಆರನೆಯ ಸ್ಥಾನ: ಇರೆ ಲಗ್ನಕ್ಕೆ . . . ಹಿಮಕರಂ . . . ಅರಾತಿಸ್ಥಾನದೊಳ್ ಕೂಡೆ ನಿಷ್ಠುರಂ (ಜಾತತಿ. ೧೮–೭). [ಅರಾತಿ + ಸ್ಥಾನ]

ಅರಾತಿಹರ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು: ಅರಾತಿಹರ ಜಯ ಜೀಯ ಎಂದುದು ವಂದಿಸಂದೋಹ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೧–೧೩).
[ಅರಾತಿ + ಹರ್ತೃ]

ಅರಾಬಿ (ನಾ). ಅಗಲ; ವಿಸ್ತಾರ; ವಿಶಾಲ.
ಅರಾಬಿಗೋಡೆ = ಊರ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಗೋಡೆ; ಉದ್ದವಾದ ಗೋಡೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[← ಅರ. ಅರಾಬಾ; ಮರಾ. ಅರಬಾ. / ತುಳು. ಅರಾಬಿ]

ಅರಾಬು (ನಾ). ಗಾಬರಿ; ಗದ್ದಲ; ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿ; ದಂಗೆ; ಅವಾಂತರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [← ಮರಾ. ಅರಾಬಾ = ಗೊಂದಲ. / ತೆಲು.]

ಅರಾಲ, ಅರಾಳ$_1$ (ಗು). ೧. ಬಾಗಿದ; ಡೊಂಕಾದ; ವಕ್ರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ; ರಾಳ. **ಅರಾಳ$_1$** (ಗ್ಯಾರಿಟ್). ೩. [ನಾಟ್ಯ] ಅಸಂಯುತ ಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅಸಂಯುತ ಹಸ್ತಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ ಪತಾಕ . . . ಅರಾಳ (ಅಭಾನ್ಯ. ೪೭). [ಸಂ.]

ಅರಾಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಕಡಲಿನ ಬಳಿಯ ಮರಳುದಿಣ್ಣೆ: ಅವರ ಮನೆಯಿರುವುದು ಅರಾಲಿನ ಒಂದು ಬದಿಯಲ್ಲಿ (ಮರಮು. ೧).
[← ತಮಿ. ಅಜಲ್ = ಕಡಲ ಕರೆಯ ಕಪ್ಪು ಮರಳು]

ಅರಾಷ್ಟ್ರಿಕತೆ (ನಾ). ರಾಷ್ಟ್ರಕತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಆಧುನಿಕ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಅರಾಷ್ಟ್ರಿಕತೆ (Statelessness) ಅತಿ ಭೀಕರವಾದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ನಂಟರು. ೧೦೧). [ಸಂ. ಅರಾಷ್ಟ್ರಿಕತಾ]

ಅರಾಸ$_1$ 'ಅರಸ$_1$' ನೋ.

ಅರಾಸ$_2$ (ನಾ). ಭೀತಿ; ಭಯ.
ಅರಾಸವಿಲ್ಲದವ = ಭೀತಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಭಯವಿಲ್ಲದವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?. / ಹಿಂ. ಹಿರಾಸ್ = ಭೀತಿ, ಭಯ]

ಅರಾಳ$_1$ 'ಅರಾಲ' ನೋ.

ಅರಾಳ$_2$ (ನಾ). ಆನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮವರ್ಗದ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಯಿಾ ಪ್ರಮಾಣಕಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾಗಿ ವಂದು ಅರತ್ನಿ ಪ್ರಮಾಣ ಉನ್ನತತ್ವವೂ ದೈರ್ಘ್ಯವೂ ವಿಸ್ತಾರವೂ ಉಳ್ಳ ಆನೆಗಳು ಮಧ್ಯಮಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಅರಾಳಗಳೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಯುವವು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೬೭–೧೩).
[ಸಂ. ಅರಾಲ = ಮದವೇರಿದ ಆನೆ]

ಅರಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತರಿಸು; ಕಡಿದುಹಾಕು; ಕೊಯ್ಯು: "ಅರಿ–ಕೃಂತನೇ (ಕತ್ತರಿಸು)" (ಶಮಧಾ); "ಛೇದನದೊಳರಿಯೆಂಬ ಶಬ್ದಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೫); ಪುಗುವ ಕಳ್ಳನ ಮೂಗನರಿದೊಡವಂ ಪೊಜಮಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫–೩೧); ವಿವೇಕ ವಿಕಳರವೋಲ್ ಬಾಲರ ತಲೆಯನರಿದು ತಂದೆಯೊ (ಗದಾಯು. ೯–೩೪); ಅರಿ ಅರಿ ಪೊಯ್ ಪೊಯ್ ಸೀಳ್ ಸೀಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೯೩); ಹರ ತನ್ನ ಭಕ್ತರ . . . ಅರಿದು ನೋಡುವ ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲಿನಂತೆ (ದೇದಾವ. ೪೩–೯೦); ಕೃಪಾಣವ ಜಡಿದು ಗಂಟಲ ಬಳಿಗೆ ಹೂಡಿದನರಿವುದಕೆ ಕೊರಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪–೧೧); ತಜೀದರರಿದರ್ ಕೂಡೆ ಕತ್ತರಿಸಿದರ್ (ಚಿಬಪು. ೨೧–೨೦).
ಅರಿದುಹೋಗು = ಕತ್ತರಿಸಿಹೋಗು; ತುಂಡಾಗಿಹೋಗು: ಹರಿಗೆ ಕಪಟವನೆಸಗಿ ಕಿವಿಮೂಗರಿದುಹೋಯಿತು ನಿನ್ನ ತಂಗಿಗೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೪–೨೨).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅರಿ; ಕೊಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಅರ್ಕ್]

ಅರಿ$_2$ 'ಅಱಿ' ನೋ.

ಅರಿ$_3$ (ಕ್ರಿ). ಅಕ್ಕಿ ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಜಾಲಿಸಿ ಕಲ್ಲು ಮಣ್ಣು ತೆಗೆ, —ಶೋಧಿಸು.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ತುಳು. ಅರಿ]

ಅರಿ$_4$ (ನಾ). ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಹಿಡಿಯಾಗಿ ಕೊಯ್ದು ಅಲ್ಲಲ್ಲೇ ಗುಡ್ಡೆಹಾಕುವ ತೆನೆ, —ತೆನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹುಲ್ಲು: "ಧಾನ್ಯಯುತ ತೃಣದ ರಾಶಿಯೊಳ್ . . . ಅರಿಯೆಂಬ ಶಬ್ದಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೫); ಸಾಳಿವನ ಬೆಳೆಯಿತ್ತು ಕೊಯಿದು ಅರಿಯ ಹಾಕಲಾಗಿ ಒಂದಕ್ಕೆ ಎರಡಾಗಿ ಎರಡಕ್ಕೆ ಮೂಱುಗೂಡಿ ಹೊಱಿಗಟ್ಟಿತ್ತು (ಅವರೀ. ೮೫). ೨. ನೆಲ್ಲು ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಹುಲ್ಲಿನಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಲು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ಬಡಿಯುವಾಗ ಒಂದು ಬಾರಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ತೆನೆಹುಲ್ಲಿನ ಮೊತ್ತ (ಉಕ. ೬). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತುಳು. ಅರಿ]

ಅರಿ$_5$ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆಗಳೊಳಗೆ ದುರ್ಮಾಂಸ ಬೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಣ್ಣುರೋಗ: "ನಯನರೋಗದೊಳ್ ಛೇದನದೊಳರಿಯೆಂಬ ಶಬ್ದಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೫); ಅರಿ ಪಾಳಿ ಪಟೋಲಂ . . . ಎಂಬ ಪಲವಕ್ಷಿರೋಗಮಂ ಕಳೆಗುಮಂಜನಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೫–೧೫). 'ಅರಿಗಣ್ಣು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅರಿ]

ಅರಿ$_6$ (ನಾ). ೧. ಹಗೆ; ಶತ್ರು; ವಿರೋಧಿ. ೨. ಆರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ. ೩. [ಜ್ಯೋತಿಷ] ಆರನೆಯ ಸ್ಥಾನ.
ಅರಿತಟ್ಟಿಕಂಠೀರವ = ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಸಿಂಹಪ್ರಾಯನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ವೀರಸಿಖಾಮಣಿ[ಅರಿತಟ್ಟಿಕ]ಣ್ಠೀರವಂ ಸಮರೈಕಭೈರವಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೯–೧೮; 1064). **ಅರಿದಿಶಾಪಟ** = ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ದಿಕ್ಕಾಪಾಲಾಗಿ ಓಡಿಸುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅರಿದಿಶಾಪಟ ಬೀಳುಕೊಟ್ಟನು ರಾಯಸವ ಬರೆಸಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦–೪೩). **ಅರಿದಿಶಾಪಟ ಮಲ್ಲ** = ಹಗೆಗಳನ್ನು ದಿಗಂತಕ್ಕೆ ಓಡಿಸಬಲ್ಲ ಶೂರ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅರಿದಿಶಾಪಟಮಲ್ಲ ಬಂದನು ಪಯಣಗತಿಗಳಲಿ (ತೊರರಾ. ೧–೬–೭). [ಸಂ.]

ಅರಿಉರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಕ್ಕಕೈಲೂರ ಮಕನ್ದಿರ್ ಮೂದಪ್ಪನ್ನಂ ಅರಿಉರದ ಅಗ್ಗಿರವೆರ್ ಪೆರ್ಗಡೆತನಕೆಯ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೮–೩; 750).
ಅರಿಉರ್ಪನ್ನಿರ್ವರ್ = ಅರಿವುರದ ಹನ್ನೆರಡು ಮಂದಿ (?): ಅರಿಉರ್ಪ್ಪನ್ನಿರ್ವ್ವರು ತೊಱೆಕ್ಕಾರಾಟ್ಟಲು ಪೆಕ್ಕವಿಯ ಮುಪೊಲ್ಪೋಗೆಯು ಕೂಡಲೂರು ಇನಿತ್ತುಮೂರ್ ನೆರಸಾಸನಮಾಗಿ ಕುದಿಯ್ಯ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೮–೪; 750). [ಅರಿ$_6$ + ಪುರ]

ಅರಿಂಜಯ (ನಾ). ೧. ಹಗೆಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವವನು: ಮತ್ತಿನ್ನೆಸರ ಮುರದೊಳ್ ತಳತ್ತಳಿಸೆ ಬಂದನರಿಂಜಯನಂಜನಾಸುತಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೧೬೧). ೨. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ತೋರ್ಪುದಿಂತರಿಂಜಯ ಸಮಾಹ್ವಯಂ ಜನಪದಂ ಸುಖೈಕಾಸ್ಪದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೯೩). [ಸಂ.]

ಅರಿಂದಮ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ದಮನಮಾಡುವವನು: ಪತಿಯ ಪದಾರವಿಂದಮನರಿಂದಮನರ್ಚಿಸಿದಂ ಕಿರೀಟ ಕೀಲಿತ ಹರಿ ನೀಲ ರತ್ನ ರುಚಿ ಮಂಜರಿಯೆಂಬತಸೀಲತಾಂತದಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೧೨); ಹೇ ಅರಿಂದಮ, ಮಸೆಯುದಿರ್ ನೆನಹುಸಾಣಿಯೊಳಳಲ ಕತ್ತಿಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯೫–೨೮೪). [ಸಂ.]

ಅರಿಕಟಕ (ನಾ). ಹಗೆಗಳ ಪಾಳೆಯ; ಶತ್ರುಸೈನ್ಯ: ಅರಿಕಟಕಭೇದಕನ ನಾನಾಯುಧವಿಶಾರದನ . . . ಸೇನಾಪತಿಯ ಮಾಡುವುದರಸ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೮೮). [ಅರಿ$_6$ + ಕಟಕ]

ಅರಿಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೊಯ್ದ ಹುಲ್ಲನ್ನು ಅಥವಾ ತೆನೆಯನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿ ಕಂತೆಕಂತೆಯಾಗಿ ಕಟ್ಟು; ಸಿವುಡುಕಟ್ಟು: ನಾನು ಕೊಯ್ದೆ ಆವಳು ಅರಿಕಟ್ಟಿದಳು (ಪುಸರು. ೪೭೫). [ಅರಿ$_4$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅರಿಕತ್ತರಿ (ನಾ). ವೈರಿಯ ಖಡ್ಗ: ಅರಿಕತ್ತರಿ ಹರಣದ ದಯದಿರವ ಬಲ್ಲುದೇ? ಬಿಜುನುಡಿವವ ಮಾನ್ಯರ ಮಾನದ ಮನ್ನಣೆಯ ಬಲ್ಲನೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೫). [ಅರಿ$_6$ + ಕತ್ತರಿ]

ಅರಿಕಾಮಧ್ವಂಸಿ (ನಾ). ೧. ಹಗೆಯಾದ ಕಾಮನನ್ನು ಧ್ವಂಸಮಾಡಿದವನು; ಶಿವ. ೨. ಶತ್ರುವಾದ ಕದಂಬ ಕಾಮನನ್ನು ಧ್ವಂಸ ಮಾಡಿದವನು. ೧, ೨: ಅರಿಕಾಮಧ್ವಂಸಿ ನಾಗವ್ರಜಮಯಕಟಕಂ ರಾಜರಾಜಪ್ರತಿಷ್ಠಾನಿರತಂ . . . ರಕ್ಷಿಸುಗೆ ವಸುಧೆಯಂ ಯುದ್ಧರಂಗ ತ್ರಿಣೇತ್ರಂ (ಜಗವಿ. ೧-೩). [< ಸಂ. ಅರಿಕಾಮಧ್ವಂಸಿನ್]

ಅರಿಕುಠಾರ (ನಾ). ೧. ಹಗೆಗಳಿಗೆ ಕೊಡಲಿಯಂತಿರುವವನು. ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅರಿಕುಠಾರದ ಸೂರಿಪಂಡಿತರಾತ್ಮಜಂ ಚಿಕತಮ್ಮನಾವರ ಸುಪುತ್ರನು (ಅರ್ಹನೇ. ೧ ಉಪೋ); ಅರಿಕುಠಾರದ ಠಾಣೆಯದಾರನು ನನ್ನನ್ನು ಗಿಡ್ಡಂಗಿಗೆ ನೂಕಿ ಅರಮನೆಗೆ ವರದಿ ಮಾಡದಿರುವುದಿಲ್ಲ (ಮಂತ್ರಶ. ೪೨-೧೬). ℙ ಈಗಿನ ಚಾಮರಾಜನಗರಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಹೆಸರು. [ಅರಿ$_6$ + ಕುಠಾರ]

ಅರಿಕೆ 'ಅಱಿಕೆ' ನೋ.

ಅರಿಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗು: ಆ ಅರಮನೆಯ ಅರಿಕೆಗೊಂಡಿರುವ ಬೊಕ್ಕಸವನ್ನು ಮಾತ್ರ . . . ನಮಗೇ ಕಳುಹಿಕೊಡಬೇಕು (ಬಿಟ್ಟಅ. ೫೮). [ಅರಿಕೆ (< ಅಱಿಕೆ) + ಕೊಳ್]

ಅರಿಕೆನಾಯಕ 'ಅಱಿಕೆನಾಯಕ' ನೋ.

ಅರಿಕೇಸರಿ (ನಾ). ೧. ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಸಿಂಹಪ್ರಾಯನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು. ೨. ಒಬ್ಬ ರಾಜನ ಹೆಸರು: ಉದಾತ್ತ ನಾರಾಯಣನಾದ ದೇವನೆಮಗೀಗರಿಕೇಸರಿ ಸೌಖ್ಯಕೋಟಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧); ಶ್ರೀಮದರಿಕೇಸರಿ ದೇವರು (ಇಎ. XIII, ೧೭೧-೩೩; 1055). [ಅರಿ$_6$ + ಕೇಸರಿ]

ಅರಿಕೋಲು (ನಾ). ಒಕ್ಕಣೆಗಾಗಿ ಹಾಕುವ ಧಾನ್ಯದ ಅರಿಗಳನ್ನು ಹದವಾಗಿ ಹರಡಲು ಬಳಸುವ ಕೊಕ್ಕೆಗೋಲು; ಮೆರೆಗೋಲು: ಆಕಾಶದರಿಕೋಲು ಭೂಮಿತೂಕದ ಕುಂಟೆ . . . ನೂರೊಂದು ಸಾಲ ಹೊಡೆದವ್ನೆ (ಜಗೀತೆ. ೯೧); ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮುಟ್ಟದೆ ಅರಿಗೋಲಿನಲ್ಲಿ ನೂಕುವನು (ಅರಸಾ. ೨೦೫). [ಅರಿ$_4$ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅರಿಗ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬ ರಾಜ; ಅರಿಕೇಸರಿ: ಸರಸ್ವತಿ . . . ಈಗರಿಗಂಗೆ ವಿಶುದ್ಧ ಬುದ್ಧಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪಡೆವಳ್ಳ ಅರಿಗನು ಎಱೆಯಬ್ಬೆಯುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೦೧-೬; 958). [< ಅರಿಕೇಸರಿ]

ಅರಿಗಂಟು (ನಾ). ಬಿಡಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ ಗಂಟು; ಒಳಗಂಟು: ಬಲಿದು ಬಿಡಿಸಲಾರದ ಅರಿಗಂಟಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವವರೆಗೆ ಹಾಗೇ ಇರಬೇಕೆಂದು ಆ ಗಂಗನ ಎಣಿಕೆಯಾಗಿರಬೇಕು (ವೀರಬಂ. ೮). [< ಅರಿದು + ಗಂಟು]

ಅರಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ರೆಪ್ಪೆಯೊಳಗೆ ದುರ್ಮಾಂಸ ಬೆಳೆದುಕೊಂಡ ಕಣ್ಣು; ಅರಿ ಬೆಳೆದುಕೊಂಡಿರುವ ಕಣ್ಣು: ಜಲಮಾಳ್ದಗಣ್ಣೊ ಅರಿಗಣ್ಣೊ (ಮಹಾವಿ. ೭-೫೧). [ಅರಿ$_5$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಅರಿಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೋಗಕ್ಕೆ ಔಷಧಿಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಲ್ಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅರಿ$_5$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_2$)]

ಅರಿಘಟೆ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳ ಸೈನ್ಯ, —ಸಮೂಹ.

ಅರಿಘಟೆಮಲ್ಲ = ಶತ್ರುಗಳ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಜಟ್ಟಿಯಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅರಿಘಟೆಮಲ್ಲನ ಬೀಡಂ ಪರಿರಕ್ಷಿಪ ತಳಱ ನಾಗವರ್ಮಂ ದಯೆಯಿಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೫-೩೦; 1082). [ಅರಿ$_6$ + ಘಟೆ]

ಅರಿಟಣ 'ಅರುಟಾಳ' ನೋ.

ಅರಿಟಾಳ 'ಅರುಟಾಳ' ನೋ.

ಅರಿಟ್ಟನೇಮಿ, ಅರಿಟ್ಟೋನೇಮಿ (ನಾ). ೧. ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರನ ಹೆಸರು. ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮುತ್ತಲೆಗೊಳ್ಳದ ಅರಿಟ್ಟನೇಮಿ ಪಣ್ಡಿತರ್ (ಎಕ. II, ೪೫೮-೧; 950). **ಅರಿಟ್ಟೋನೇಮಿ**: ೨. ಶಿಷ್ಯರ್ ಅರಿಟ್ಟೋನೇಮಿ ಮಾಡಿಸಿದರ್ ಸಿದ್ಧಂ (ಎಕ. II, ೬೧-೨; 900). [< ಸಂ. ಅರಿಷ್ಟನೇಮಿ]

ಅರಿಣೆ 'ಅಯ್ರಣೆ' ನೋ.

ಅರಿತ 'ಅಱಿತ' ನೋ.

ಅರಿತ್ರ (ನಾ). ೧. ಹರಿಗೋಲು: "ಅರಿತ್ರಯೆನೆ ನೀರ ಹರುಗೋಲ್" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩-೧೩). ೨. ಹರಿಗೋಲು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಸಾಧನ; ಹುಟ್ಟು: "ಅರಿತ್ರಂ ಕೋಟಿಪ[ಪಾ]ತ್ರಂ –ಈ ೨ ನಾವೆಯ ಸೋಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧-೫೦). [ಸಂ.]

ಅರಿದಲ 'ಅರಿದಾಳ' ನೋ.

ಅರಿದಲೆ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸಿದ ತಲೆಯ ಶಿಲ್ಪವನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು ಲಾಂಛನ. ೨. ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅರಿದಲೆ ಸುಶಂಖಚಕ್ರಂ . . . ಬಿರುದುಗಳನೊಸೆದಿತ್ತು (ಕೆಳನೃ. ೧-೧೧೧); ತತ್ಸದಾಶಿವನಾಯಕಂಗಮರಿದಲೆ ಮೇಘಡಂಬರ ದಿವಾಪ್ರದೀಪ ಮುಂತಾದ ಬಿರುದುಗಳನಿತ್ತು (ಕೆಳನೃ. ೨-೪೯). [ಅರಿ$_1$ + ತಲೆ]

ಅರಿದಲ್ಲಣ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಭಯಪಡಿಸುವವನು: ಬಲ್ಲಿದರಿಗೆ ಬಲ್ಲಿದನೆಂಬ ಬಿರುದು ಅರಿದಲ್ಲಣನು ಎಂಬಂತೆ ಬಲು ಸಾಹಸ (ಕನಕ. ೧೨೫-೩). [ಅರಿ$_6$ + ತಲ್ಲಣ]

ಅರಿದಳ 'ಅರಿದಾಳ' ನೋ.

ಅರಿದಾಳ, ಅರಿದಲ, ಅರಿದಳ (ನಾ). ಶಂಖಪಾಷಾಣ ಮತ್ತು ಗಂಧಕಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಳದಿಯ ಧಾತು ವಿಶೇಷ; ಹರಿತಾಲ: "ಅಂಗುಲಿಕಚೋರಮೆನಲರಿದಾಳಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೧-೭); ನಯಮುಳವಟ್ಟ ಪಚ್ಚೆ ಸಹಕಾರದೊಳಿಂಗುಳಿಕಂ ತಳಿರ್ತಶೋಕೆಯೊಳರಿದಾಳಮುಳ್ಳಲರ್ದ ಸಂಪಗೆಯೊಳ್ . . . ಸಮನಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬೪); ಕಾಲ್ಗಳರಿದಾಳದ ಮೇಗಣ ಕೆಂಪಿನಕ್ಕೆಯಿಂ ದಿಟ್ಟಿಗೆ ಬಂದುದಾರ್ಬರೆವರಿಂತಳವಟ್ಟರೆ ರಾಜಹಂಸನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೩೬); ಅರಿದಾಳಂ ಸಿಂಧೂದ್ಭವಮರಿಸಿನಮೆಳಗಱಿಕೆಯೆಂಬಿವಂ ಗೋಮೂತ್ರಂ ಬೆರಸರೆದು ಪೂಸೆ ತರ್ದುಂ ಮುರವೂ[ವು]ವುಂ ಖರ್ಜಿಯುಂ ವಿಸರ್ಪಮುಮಱಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೦೫); ಅರೆದಂತಾಡಿನ ಪಾಲಿಂದರಿದಾಳ ಬಿಡಾಲವಿಷ್ಠೆಯಂ ತೊಡೆದುಂ ಬಿಡುತಿರಲ್ (ಖಮದ. ೧೬-೧೬). **ಅರಿದಲ**: "ತಾಲ=ಅರಿದಲ" (ಔಷಧಿ. ೬೭). **ಅರಿದಳ**: "ಹರಿತಾಲಕ=ಅರಿದಳ" (ನಾಚಿರಾ. ೩); ಚತುರಂಗದ ಒಡನೆ ಮಿಸುಪರಿದಳವ ಪಿಡಿದಿರ್ದ ಕಡ್ಡಿಯಿಂ ಕಡೆಮಾಡಿ ತೊಡೆದೆವಿದು ಚಿತ್ರವೆನೆ ಬರೆದರು (ಭಾವಚಿಂ. ೫-೨೫); ಅರಿದಳ, ಗಂಧಕ, ಪಾಷಾಣ, ಅಣಿಲೆಕಾಯಿ, . . . ಹದದಲ್ಲಿ ಇಳುಹಿ ಮೈಗೆ ಲೇಪ ಇಕ್ಕಿಸಲು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೯೫). [< ಸಂ. ಹರಿತಾಲ. / ತುಳು, ಅರದಳೆ, ಅರದಾಲೆ, ಅರ್ದಳೆ]

ಅರಿದು, ಅರಿಯ (ಗು). **೧.** ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ; ಅಶಕ್ಯವಾದ ; ಗಹನವಾದ: ಇನ್ತುವಾಬ್ದುದರಿದಿನ್ನೆನಗೆನ್ದು ಸಮಾಧಿ ಕೂಡಿಪ (ಎಕ. II, ೯೩–೨ ; 700) ; ಬೆನ್ನಬೆನ್ನನೆ ಪರಿತಂದ ದೈನ್ಯಮರಿದಾದುದು ವಿಶಾಲತರ್ಕ್ಯರೂಪೆಯೊ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೯೪) ; ನೀನಿಂತಳುತ್ತಿಪ್ಪಡೆನಗರಿದು ಬಸವಣ್ಣ (ಬಸರ. ೫–೩೦) ; ಬವರದೊಳರಿದಲ್ತೆ ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳಿಗೀ ರಣದ ಮೇಳಾಪ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦–೩೩) ; ಊಹಿಸುವೊಡರಿದೆನಲ್ ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತಂ ರಾಮಣೀಯಕಮಾದುದು (ಚಿಬಪು. ೨–೧೦). **೨.** ಅಪೂರ್ವವಾದ: ಅರಿದಾದಂ ಕನ್ನಡದೊಳ್ ತಿರಿಕೋೞ್ಗೊಂಡೞಿಯೆ ಪೇೞ್ವೆನೆಂಬುದಿದಾರ್ಗಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೪೨). **ಅರಿಯ :** ಅಖಿಳಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಶಾರದನಪ್ಪನುಂ ಗೆಲಲ್ಕರಿಯನುಮೊಂದಿಬಾರದನುಮಂಕೆದ ಕರ್ಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೬೧) ; ನೆರದೊಳ್ ಕೊಲ್ವಂತೆ ನಗೇ ನರಿಯನೆ ಗಾಂಡೀವಧನ್ವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೦೪). ℙ ಅರಿಯವು, ಅರಿಯರ್ (ಬಹುವ) : ಚಕ್ರಿಗರಿಯವುಮೊಳವೇ (ಆದಿಪು. ೧೪–೫೭) ; ಹರಿಯನುಬಲದಿಂ ಪಾಂಡವರರಿಯರ್ ಗೆಲಲ್ (ಗದಾಯು. ೯–೨೮).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅರಿದು, ಅರಿಯ ; **ಮಲ.** ಅರುತು, ಅರಿಯ ; **ತೆಲು.** ಅರುದು, ಅರಿದಿ]

ಅರಿಧೀರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು : ಶ್ರೀಯಮ್ಮನೆ[ವ್ಬೊ] ... ಯ್ವಸರ್ ಅರಿಧೀರನೆ [ವ್ಬೊ]ದ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೦–೩ ; ?). [ಅರಿ$_6$ + ಧೀರ]

ಅರಿಧ್ವಜಿನಿ (ನಾ). ಶತ್ರುಸೈನ್ಯ : ತ್ರಿಪೃಷ್ಠಂಗರಿಧ್ವಜಿನೀ ಮಾರಣಮೇನೊ ಯೂಥವಧದಿಂದಕ್ಲೇಶಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೪೯).
[ಅರಿ$_6$+ ಧ್ವಜಿನಿ]

ಅರಿನಿರ್ದಾರಣ (ನಾ). ಹಗೆಗಳನ್ನು ಸೀಳುವವನು ; ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವವನು : ಶ್ರೀರಮಣೀರಮಣೀಯಂ ಸೀರಾಸ್ತ್ರಂ ನಿಂದನಾಧಿರಾಜ್ಯದೊಳರಿನಿರ್ದಾರಣನನಂತವೀರ್ಯನಪಾರಬಲಂ ಯೌವರಾಜ್ಯದೊಳ್ ನಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೧). [ಅರಿ$_6$ + ನಿರ್ದಾರಣ]

ಅರಿಪದ (ನಾ). = ಅರಿಸಮಾಸ : ತನಗರಿಪದನಿಲ್ಲ ಕರ್ಮಧಾರಯಮಹುವುಂ (ಶಮದ. ೧೬೮). [ಅರಿ$_6$ + ಪದ$_2$]

ಅರಿಪರದೂಷಣಸಂಧಿ (ನಾ). [ರಾಜನೀ] ಹಗೆಯೊಡನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಭೂಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಶತ್ರುವಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಧಿ : ಸಾರಭೂಮಿಯಂ ಕುಡುವುದು ಅರಿಪರದೂಷಣಸಂಧಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೧–೧).
[ಅರಿ$_6$ + ಪರ + ದೂಷಣ + ಸಂಧಿ]

ಅರಿಪೀಠ (ನಾ). ಗೌರವದ ಪೀಠ ; ಅಪೂರ್ವವಾದ ಪೀಠ (?) : × × × ಯರುಳ್ಳರಿಪೀಠದಿಟಿಶ್ದೊನಾನ್ × × (ಎಕ. II, ೨೬–೨ ; 700).
[< ಅರಿದು + ಪೀಠ]

ಅರಿಪು ‘ಅಱಿಪು’ ನೋ.

ಅರಿಪೆಣ (ನಾ). ವೈರಿಯ ಹೆಣ ; ಶತ್ರುಗಳ ಹೆಣ : ತೊರೆಯುತ ಮೊರೆಯುತ ಸುರಿಯುತ ರಕ್ತವ ಕರಚರಣಗಳಾಡಿಸುತ ಅರಿಪೆಣಗಳು ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದೆ ನೋಟಕಚ್ಚರಿಯ ಪುಟ್ಟಿಸುತೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೧೫–೬೦).
[ಅರಿ$_6$ + ಪೆಣ]

ಅರಿಪ್ರಧ್ವಂಸನ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದು : ಕೂರಗೆವಿಂಡಂ ಗಜವೈರಿ ಪೊಕ್ಕವೊಲರಿಪ್ರಧ್ವಂಸನಂ ಮಾಡುವೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೫೪). [ಅರಿ$_6$ + ಪ್ರಧ್ವಂಸನ]

ಅರಿಬಲ, ಅರಿಬಳ (ನಾ). **೧.** ಹಗೆಯ ದಂಡು ; ಶತ್ರುಸೈನ್ಯ : ಅರಿಬಲವನೀ ಖಂಡಿಗಳೆ ನೋಹರಸಹಿತ ನಾ ಬಹೆನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೪೬) ; ಮದಾಂಧತೆಯಿಂದಾಂತರಿಬಲಬಲಾಹಕಪ್ರಸ್ಫುರಿತ ಮಹಾನಿಲನೊಳ್ (ಶಬಶಂ. ೪–೨೯). **೨.** ಶತ್ರುವಿನ ಶಕ್ತಿ. **ಅರಿಬಳ :** **೧.** ‘ಅರಿಬಳ ಜೈತ್ರ’ ಪರಾ. [ಅರಿ$_6$ + ಬಲ$_2$]

ಅರಿಬಳಜೈತ್ರ (ನಾ). ಹಗೆಗಳ ದಂಡನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅಮಿತಗುಣಾಧಾರಂ ನಿಮ್ಮ ಮಾವಂ ಅರಿಬಳಜೈತ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೪೦). [ಅರಿಬಳ (= ಅರಿಬಲ) + ಜೈತ್ರ]

ಅರಿಬಿರಿದು (ನಾ). ಅಪೂರ್ವವಾದ ಬಿರುದು : ಧರೆಯ ಮೇಲಣ ಮರದಲ್ಲಿ ಹಿರಿದಿಹ ಕೊಂಬಿನ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಅರಿಬಿರಿದಿನ ಪಕ್ಷಿ ಬಂದಿತ್ತು ನೋಡಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೭೮೮) ; ಆ ಚಿದಹಂಕಾರಾಗ್ರದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪುತಿಹುದೆಂಬುದೀಗ ಅರಿಬಿರಿದಿನ ಪಕ್ಷಿಬಂದಿತ್ತು ನೋಡಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕರ್ಥ (ಮೋಳಿಮಾ. ೭೮೮ ಟೀಕು). [< ಅರಿದು + ಬಿರಿದು (< ಬಿರುದು)]

ಅರಿಬಿರುದ (ನಾ). ಅಪೂರ್ವವಾದ ಬಿರುದುಳ್ಳವನು : ನೀಡಿದನರಿಬಿರುದ ಮಂಡಳಿಕರಿಗೆ ಕಾಳೆಗದ ವೀಳೆಯವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೧೫) ; ಅರರೆ ನರನೋ ನೂಕು ನೂಕರಿಬಿರುದರಾವೆಡೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೧).
[< ಅರಿದು + ಬಿರುದು + –ಅ$_7$]

ಅರಿಭಟ (ನಾ). ಶತ್ರುಸೈನಿಕ : ಅರಿಭಟರುಣ್ಡಮಾಳೆಗಳನಿಕ್ಕಿ ... ಭೀಕರತರಮಾಗೆ ನರ್ತಿಸುವ ಭೈರವನೀ ರಣರಂಗಭೈರವ (ಸೌಇಇ. XX, ೮೭–೩೪ ; ?). [ಅರಿ$_6$ + ಭಟ]

ಅರಿಭಯಂಕರ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಭಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು : ಅರಿಭಯಂಕರ ಭೀಮಸೇನನ ನಿರುಪಮಾಲಯವೆಡದ ಕಡೆಯಲಿ ಸರಿಸದಲಿ ಸೂತ್ರಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೧–೪೫).
[ಅರಿ$_6$ + ಭಯಂಕರ]

ಅರಿಭಾರಣೆ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಹಿಸುವುದು : ಅರಿಭಾರಣೆಯ ಭರವಸದ ಸಮತೆ ನಿಂದುದು ಸಾಹಸೀಕರು ಭ್ರಮಿಸುತಿದೆ ಭಟಜಲಧಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೨೫). [ಅರಿ$_6$ + ಭಾರಣೆ]

ಅರಿಭೂಮಿಪ (ನಾ). ಶತ್ರುರಾಜ : ಅರಿಭೂಮಿಪರೆರ್ದೆಗಳನಾಚರಣದಿನೊದೆವಂತೆ ಕಾಲಿನಲಾಡಿಸುವಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨–೨೭).
[ಅರಿ$_6$ + ಭೂಮಿಪ]

ಅರಿಮಣ (ನಾ). ಪಾರಸೀದೇಶ ಅಥವಾ ಜನ : ಮಗಧ ಮಾಳನ[ವ] ಕೇರಳ ಒಡ್ಡಿಯ ಜಿನ ಜೊನೆಗ ಅರಿಮಣ ಕೊಂಕಣ ಚೇರ ಚೋಳ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೩–೯೨ ; 1397). [← ಅರ. ಅಹ್ರಿಮಾನ್]

ಅರಿಮಣಿಗಿಡ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಅರಿಯ ದೋಷಕ್ಕೆ ಔಷಧಿಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬೀಜಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಗಿಡ (*).
[ಅರಿ$_5$ + ಮಣಿ$_2$ + ಗಿಡ]

ಅರಿಮರಿಸು ‘ಅರವರಿಸು’ ನೋ.

ಅರಿಮೂಗಿ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿದ ಮೂಗುಳ್ಳವಳು : ಕೊರಲ ಶಂಖಿನ ಸರವೆರಲೆಗೊಂಬಿನ ಪಿಸಿಸೊರೆಯೋಡು ಕೆಲದರಿಮೂಗಿ ಕರದ ತ್ರಿಶೂಲ ಜಡೆಯೊತ್ತ ಜೋಗಿಗಳಿರಲೊಪ್ಪಿತಾ ರುದ್ರಭೂಮಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೧೮).
[ಅರಿ$_1$ + ಮೂಗು + –ಇ$_2$]

ಅರಿಯ ‘ಅರಿದು’ ನೋ.

ಅರಿಯಮ (ನಾ). **೧.** ಸೂರ್ಯ. **೨.** ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಧರಣಿಪಾಲಕನಾಗಕಳು ಹಿದಡರಿಯಮರಸಂ ಮರಳಿ ಬರುತಂ (ಬಸಪು. ೫೩–೪೬). [< **ಸಂ.** ಅರ್ಯಮನ್]

ಅರಿಯಮಾನ್ವಯ (ನಾ). ಸೂರ್ಯವಂಶ : ಅಘವಿದೂರಕನರಿಯಮಾನ್ವಯದರಸು ಸೃಂಜಯನ ನಗರವಿದು (ತೊರರಾ. ೧–೧೨–೧೫).
[ಅರಿಯಮ + ಅನ್ವಯ]

ಅರಿಯಿಸು₁ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸು ; ಸೀಳಿಸು : ಕೋಟಿ ಪೊನ್ನಂ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಂಡುದುಮಲ್ಲದೆಯದನರಿಯಿಸಿ . . . ಸೊಸೆವಿರ್ಗೆಲ್ಲಂ . . . ಸಮ್ಮವಾವುಗೆಯನಲ್ತೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಟ್ಟಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೧೨೦ ವ ; ೧೨೧). [ಅರಿ₁ + –ಇಸು₃]

ಅರಿಯಿಸು₂ 'ಅಱಿಯಿಸು' ನೋ.

ಅರಿಯುವತಿ (ನಾ). ಶತ್ರುಸ್ತ್ರೀ: ಅರಿಯುವತಿಬಾಷ್ಪ ಬಿಂದೂತ್ಕರಂಗಳಪ ಸೂತ್ರಹಾರಮಂ ಸ್ತನದೊಳ್ ಪೋಲ್ತಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೧೪). [ಅರಿ₆ + ಯುವತಿ]

ಅರಿರಾಯ (ನಾ). ಶತ್ರುರಾಜ : ಅರಿರಾಯ ತಲೆಯ ಕರವತ್ತಂ ಅರಿರಾಯ ಸೆಳೆವಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೫–೫ ; 1019) ; ಕರ್ಣಾಸ್ತ್ರಹತಿಯಲಪಾಯವರಿರಾಯರಿಗಪೂರ್ವವೇ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪–೬).

ಅರಿರಾಯ ಗಜಸಿಂಹ = ಶತ್ರುರಾಜರೆಂಬ ಆನೆಗಳಿಗೆ ಸಿಂಹದಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ರಾಜನಾಳುತ್ತಿರ್ಪನರಿರಾಯ ಗಜಸಿಂಹ ದೇವರಾಜೇಂದ್ರ (ರಾಘಚ. ೧–೪೧) ; **ಅರಿರಾಯ ಗಂಡರದಾವಣಿ** = ಶೂರರಾದ ಶತ್ರುರಾಜರಿಗೆ ಹಗ್ಗವಾಗಿರುವವನು, —ಬಂಧಿಸುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರ ಅರಿರಾಯ ಗಂಡರದಾವಣಿ ಶ್ರೀವೀರಭಯಿರಪ (ಎಕ. XI, ಮೂಡಗೆ. ೪೦–೮ ; 1552). **ಅರಿರಾಯದಲ್ಲಣ** = ಶತ್ರುರಾಜರಿಗೆ ಭಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು: ಅರಿರಾಯದಲ್ಲಣ ಸಾಂಬನುರವನು ತಿವಿದನು (ನಭಾಗ. ೧೧–೩೬–೧೮). **ಅರಿರಾಯವಿಭಾಡ** = ಶತ್ರುರಾಜರನ್ನು ಸೀಳುವವನು : ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರಂ ಅರಿರಾಯವಿಭಾಡ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೦೫–೩ ; 1357) ; ಅರಿರಾಯವಿಭಾಡ . . . ವೀರ ಬುಕ್ಕಣ್ಣವೊಡೆಯರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೪–೪ ; 1369). [ಅರಿ₆ + ರಾಯ]

ಅರಿರಾಯದಳ (ನಾ). ಶತ್ರುರಾಜರ ದಂಡು : ಸಂದಣಿಸಿತರಿರಾಯದಳ ಜಲರಾಶಿ ಜರಿವಂತೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೧೯). [ಅರಿರಾಯ + ದಳ₂ (< ದಟ)]

ಅರಿಲ್ 'ಅಱಿಲ್₁' ನೋ.

ಅರಿಲುಂಬ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು : ಕಲ್ಲಡಿ ಶಂಖಪಾಯನರಿಲುಂಬನಾನೆ ಮೂಗಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೫೭–೮). [ಅರಿಲ್ + ಉಂಬ ?]

ಅರಿಲ್ವಟ್ಟೆ 'ಅಱಿಲ್ವಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಅರಿವಡೆ (ನಾ). = ಅರಿಬಲ : ಅಡವಿಯ ಕಿಚ್ಚಿನಾರ್ಭಟೆಯಂತಿಹರರಿವಡೆಗಾ ನೃಪನ ಸುಭಟರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೫–೩೬). [ಅರಿ₆ + ಪಡೆ₂]

ಅರಿವಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಹುನುವಲ್ಲಳ್ಳಿಯ ಮಾದಗರ ಕಮ್ಮಯನಂ ಮಗಂನ್ ಅರಿವಮ್ಮ ಗಾವುಣ್ಡುಗೆಯ್ಯೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೩೨–೪ ; 964). [< ಅರಿವರ್ಮ ?]

ಅರಿವರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಹಗೆಗಳ ಗುಂಪು ; ಶತ್ರುಸಮೂಹ. ೨. = ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗ : ವೀರಭಕ್ತಿ ವಿಚಾರವೆಂಬ ಕಠಾರಿಯಿಂದರಿವರ್ಗವೆಂಬಾವರಣವನೊಡಸೀಳ್ದು (ಬಸವು. ೩೪–೩೪). [ಅರಿ₆ + ವರ್ಗ]

ಅರಿವಾಹಿನಿ (ನಾ). = ಅರಿಬಲ : ಇಕ್ಕಿ ಮಿಕ್ಕನರಿವಾಹಿನಿಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೬೫). [ಅರಿ₆ + ವಾಹಿನಿ]

ಅರಿವಾಳ್ (ನಾ). ೧. ಕುಡುಗೋಲು ; ಬೆಳೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕೊಯ್ಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ನಸುಬಾಗಿದ ಅಲಗುಳ್ಳ ಸಾಧನ : ಇರೆನಿನ್ನಿರೆಂ ಸತ್ಯವಿದೆ ಸತ್ಯವೆಂದೆನುತೆ ಅರಿವಾಳನಿರದೆ ಹಿಡತಲೆಗಾಗಿ ಮೋಹಿಸುತೆ (ಅರಿರ. ೫೨). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪಡಿಯಂ ಕೊಡುವನರಿವಾಳ್ ಕರ್ಪುರದ ವೀಳೆಯವನಿಕ್ಕುವನೆಮ್ಮ ರೇಚಯ್ಯ (ಬಸವು. ೯–೩೬). [ಅರಿ₁ + ಬಾಳ್. / ತಮಿ, ಮಲ. ಅರಿವಾಳ್]

ಅರಿವಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು (?) : "ಮಂಪಳಂ – ಅರಿವಾಳ, ಬಿಳಿಯ ತಾವರೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೧೫). [?]

ಅರಿವಿಲಿ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವವನು ; ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರಾಣಿ. 'ನಾಣಿಲಿ', 'ಪಲ್ಲಿಲಿ', 'ಅರಿವಿಲಿತನ' ಪರಾ. [ಅರಿವು (< ಅಱಿವು) + –ಇಲಿ₂]

ಅರಿವಿಲಿತನ (ನಾ). ದಡ್ಡತನ : ಆದರೆ ನಮ್ಮ ಅರಿವಿಲಿತನ ಇಷ್ಟುದೂರ ಮುಟ್ಟಲಿಲ್ಲ (ನಮ್ಮನು. ೨೨೮). [ಅರಿವಿಲಿ + –ತನ]

ಅರಿವಿದಾರ (ನಾ). ಹಗೆಯನ್ನು ಸೀಳುವವನು : ಐವರು ಕುಮಾರಕರುಪ್ಪವಡಿಸಿದರರಿವಿದಾರರು ಮಾಡಿದರು ಮಾಂಗಲ್ಯ ಮಜ್ಜನವ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦–೪). [ಸಂ.]

ಅರಿವಿಧುಂತುದ (ನಾ). ಶತ್ರುವಾದ ರಾಹು : ಸುರನದಿಗೆ ಶಿವನಾಯ್ತು ಮಕರಾಕರಕೆ ಕಳಶಜನಾಯ್ತು ತರಣಿಗೆ ಅರಿವಿಧುಂತುದನಾಯ್ತು ರಥಪದ ತಳಿತ ಧೂಳಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೫೮). [ಅರಿ₆ + ವಿಧುಂತುದ]

ಅರಿವಿರಾಮ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿದವನು : ಒಲ್ದೀಕ್ಷಿಸಿದಂ ನಿಜಾಗ್ರಭವನಂ ದೈತ್ಯಾರಿ ತೇಜೋಭಿರಾಮನನುಗ್ರಾರಿವಿರಾಮನಂ (ಜಗವಿ. ೪–೫೮). [ಅರಿ₆ + ವಿರಾಮ]

ಅರಿವು 'ಅಱಿವು' ನೋ.

ಅರಿವುಗೇಡಿ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ತಿಳಿಗೇಡಿ : ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳೊ ಅಬ್ಬರದಾಗ ಅರಿವುಗೇಡಿ ಹಂಗ (ಹೊಸಂಸಾ. ೫೧) ; ಇಂದಿನ ಬಿಸಿಲಿನ ಬೇಗೆ ಅವಳನ್ನು ಆ ರೀತಿ ಅರಿವುಗೇಡಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿರಬಹುದು (ಹಳ್ಳಹಾ. ೧). [ಅರಿವು (< ಅಱಿವು) + ಕೇಡಿ]

ಅರಿವುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡು : ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕು ಎಡವಿ ಬಿದ್ದಿದೆ ಸ್ಮರಣೆ ಅರಿವುಗೊಡದೊಲು ಎಲ್ಲೊ ಜಿನುಗಿದೆ ಕರುಣೆ (ಸೆಲಮು. ೬೩). [ಅರಿವು (< ಅಱಿವು) + ಕೊಡು]

ಅರಿವುದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಚಕಿತನಾಗು ; ಪ್ರಜ್ಞೆತಪ್ಪು : ಏನು ಸುಂದರಿಯೋ ಅವಳು ! ನೋಡಿದ ಕೂಡಲೇ ನಾನು ಅರಿವುದಪ್ಪಿದೆ (ಕೊತಕಾ. ೧). [ಅರಿವು (< ಅಱಿವು) + ತಪ್ಪು₁]

ಅರಿವೆ 'ಅಱುವೆ' ನೋ.

ಅರಿವೆಅಂಚಡಿ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಬರೆ; ಬಟ್ಟೆ ಮತ್ತು ವಸ್ತ್ರ : ಸಾಂಬಾರದಿನಸು, ಮದ್ದಿನ ದಿನಸು, ಅರಿವೆಅಂಚಡಿ ಇಂಥ ಯಾವ ಸಾಮಾನುಗಳೂ ಅವರಲ್ಲಿವೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೩೭). 'ಅಂಚಡಿ' ಪರಾ. [ಅರಿವೆ (< ಅಱುವೆ) + ಅಂಚಡಿ]

ಅರಿವೆಕಾಲು (ನಾ). ೧. ಅರಿವೆಯನ್ನು ಸುತ್ತಿದ ಕಾಲುಳ್ಳವನು; ಪೋಲೀಸರವನು: ಪೋಲೀಸು ಸ್ಟೇಷನ್ನಿನಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಇದ್ದಾರೆಯೆ ಎಂದು ನೋಡಿದೆವು. ಒಬ್ಬ ಅರಿವೆಕಾಲು (ಕಾನ್‌ಸ್ಟಬಲ್) ಮಲಗಿದ್ದ (ಬಿಸ್ತಕ. ೩೧). ೨. (ಉಕ) (ಅಶಕ್ತಿಯಿಂದ) ಬಟ್ಟೆಯಂತೆ ಜೋಲಾಡುವ ಕಾಲು. [ಅರಿವೆ (< ಅಱುವೆ) + ಕಾಲು₁ (< ಕಾಲ್₁)]

ಅರಿವೇಣಿ 'ಅಯ್ರಣಿ' ನೋ.

ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗ (ನಾ). ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ, ಲೋಭ, ಮೋಹ, ಮದ, ಮಾತ್ಸರ್ಯಗಳೆಂಬ ಒಳಗಿನ ಆರು ಶತ್ರುಗಳು : ಮಲೆತು ಬೆನ್ನಟ್ಟುವ ಮಹಾರಿಷಡ್ವರ್ಗಮಂ ಗೆಲಲಱಿಯದವನಾವ ಹಗೆಗಳಂ ಗೆಲುವೆ (ಹಚಕಾ. ೯–೯).

ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗದೂರ = ಆರು ಅಂತಶ್ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ದೂರನಾದವನು : ಶ್ರೀಸ್ಮರಘಸಂಹಾರಿ ಭಕ್ತಸ್ಪಷ್ಟನರಿಷಡ್ವರ್ಗದೂರನು ನಿಶ್ಚಿತೇಂದ್ರಿಯ ಲಿಂಗಸುಖ ನಿಷ್ಠಾಪರಂ (ಬಸವು. ೨೧–೪). [ಅರಿ₆ + ಷಡ್ವರ್ಗ]

ಅರಿಷ್ಟ (ನಾ). **೧.** ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಪಾಪವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. **೨.** ಶುಭ; ಮಂಗಳ. **೩.** ದುರದೃಷ್ಟ ; ಅಶುಭ; ಕೇಡು : "ಅಶುಭದಲ್ಲಿಯುಂ ಅರಿಷ್ಟಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೪–೧೮) ; ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮಕ್ಕೊದಗಿದ್ದ ಅರಿಷ್ಟವನ್ನು ತೊಡೆದುಹಾಕಿದ ರಾಮನಾಥ (ನಂಜುಂಡ. iv ಪ್ರಸ್ತಾ) ; ಅರಿಷ್ಟಕ್ಕೆ ಅಂಗಾರಕನೇ ಗುರಿ (ಗಾದೆ). 'ಬಾಲಾರಿಷ್ಟ' ಪರಾ. **೪.** ಅಪಶಕುನ. **೫.** ಕಾಗೆ : "ಅರಿಷ್ಟಃ, ಕರಟಃ . . . ವಾಯಸಃ—ಈ ೧೦ ಕಾಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೧–೯೨). **೬.** ಮಜ್ಜಿಗೆ : "ಅರಿಷ್ಟಂ . . . ಮಥಿತಂ—ಈ ೬ ಅಳೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೬–೧೨೦). **೭.** ಬೇವಿನ ಮರ : "ಅರಿಷ್ಟಃ, ಪಿಚುಮಂದಃ—ಈ ೨ ಬೇವು" (ಹಲಾಯು. ೩೩–೪೩). **೮.** ಅರಿಟಾಳದ ಮರ. **೯.** ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ. **೧೦.** ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ: ಮಾನವಭುಜಾವಷ್ಟಂಭಾರಿಷ್ಟನುಮೆಂಬರಿಷ್ಟನುಮಂ . . . ಎಂಬ ದಾನವರುಮಂ ಕರೆದು (ಜಗವಿ. ೩–೨೨ ವ). **೧೧.** ಶತ್ರು. **೧೨.** ರೋಗಾದಿ ಉಪದ್ರವ: "ಉಪಲಿಂಗಂ, ಅರಿಷ್ಟಂ . . . —ಈ ೧೦ ಉಪದ್ರವಂ" (ಹಲಾಯು. ೨೧–೧೨೭). **೧೩.** ಹೆರಿಗೆಯ ಮನೆ : "ಹಡೆವಲ್ಲಿಯ ನಿವಾಸಮುದರಿಷ್ಟಮೆನಿಸಿಕ್ಕುರ್ಕ್ಕ" (ಮಂಗರಾ. ೫೯–೧೧). **೧೪.** ದುಷ್ಟ ; ಕೆಡುಕ : ನೀನು ಸುಮ್ಮನೆ ಅರಿಷ್ಟನಾಗಬೇಡ, ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ (ಬಿದುರಿ. ೧೦೫). **೧೫.** [ಜೈನ] ಲೋಕಾಂತಿಕದೇವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ತೆರ, —ಬಗೆ : ಸಾರಸ್ವತರುಂ . . . ಅರಿಷ್ಟರುಮೆಂದು ಲೌಕಾಂತಿಕರೆಂಟು ತೆಱಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೨೨). **೧೬.** [ಜೈನ] ಒಂದು ರತ್ನವಿಶೇಷ : ರುಚಕಾಚಳದ ಮೂಡಣ ದೆಸೆಯ ಕೂಟಂಗಳೊಳಿರ್ಪ ವೈಡೂರ್ಯದ ವಿಜಯೆಯುಂ. . . ಅರಿಷ್ಟದಪರಾಜಿತೆಯುಂ. . . ಅಂಜನಮೂಳಕದ ನಂದವರ್ಧೆಯುಮೆಂಬ ದಿಗ್ದೇವಿಯರೆಣ್ಬರುಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧–೧೨೨ ವ). **೧೭.** [ವೈದ್ಯ] ಔಷಧದ್ರವ್ಯಗಳ ಸಾರವನ್ನು ಬಟ್ಟಿಯಿಳಿಸಿ ತೆಗೆದು ಸಕ್ಕರೆ, ಜೇನು, ಬೆಲ್ಲ ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿಸಿ ಭೂಪುಟವಿಟ್ಟು ತಯಾರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ರವವಸ್ತು. 'ದಶಮೂಲಾರಿಷ್ಟ', 'ದ್ರಾಕ್ಷಾರಿಷ್ಟ' ಪರಾ. **೧೮.** ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು : ಅರಿಷ್ಟಸುಮನವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳೊಡನೆ (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). [ಸಂ.]

ಅರಿಷ್ಟಗೇಡಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡತಕ್ಕುದು ; ಕೆಡುಕನ್ನು ತರತಕ್ಕುದು : ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕೂಸು ಹುಟ್ಟಿತಲ್ಲಾ ಕರೆ, ಹುಟ್ಟ ಹುಟ್ಟುತಲೆ ದೇಶಾ ತುಂಡಮಾಡಿಕೊಂಡ ಹುಟ್ಟಿತು. ಅರಿಷ್ಟಗೇಡಿ ಮುಂದ ಏನೇನ ಆಗುತ್ತೋ (ಅಮುಗಾಂ. ೨೫). [ಅರಿಷ್ಟ + ಕೇಡು + –ಇ₂]

ಅರಿಷ್ಟಘರಟ್ಟ (ನಾ). ಅರಿಷ್ಟರಿಗೆ ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಾಗಿರುವವನು ; ದುಷ್ಟರನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು : ಅಕಲಂಕರಾಮ ತಳವರ್ಗ ತಳಪ್ರಹಾರಂ ಅರಿಷ್ಟಘರಟ್ಟ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟಕಾಳಕೂಟಂ (ಗದಾಯು. ೨–೭ ವ). [ಅರಿಷ್ಟ + ಘರಟ್ಟ]

ಅರಿಷ್ಟನಿವಾರಕ (ಗು). ಕೇಡನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವ : ಹಳೆಬೀಡಿನ ಗುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಶ್ಲೀಲವೆಂದು ಕಾಣುವ ಇಂಥ ಚಿತ್ರಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಶುಭದಾಯಕವೆಂದೂ, ಅರಿಷ್ಠ[ಷ್ಟ]ನಿವಾರಕವೆಂದೂ ಜನರು ತಿಳಿದಿದ್ದರು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೮೩೩). [ಅರಿಷ್ಟ + ನಿವಾರಕ]

ಅರಿಷ್ಟನೇಮಿ (ನಾ). **೧.** ಗರುಡನ ಸಹೋದರ. **೨.** [ಜೈನ] ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರನ ಹೆಸರು : ಆ ಸುರೇಶ್ವರಂ ತ್ರಿವಿಷ್ಟಪಾಧೀಶ್ವರಂಗೆ ಅರಿಷ್ಟನೇಮಿಸ್ವಾಮಿಯೆಂಬ ಪುಣ್ಯಾಭಿಧಾನಮನಿಟ್ಟು (ನೇಮಿಪು. ೮–೧೬೬ ವ). **೩.** ಒಬ್ಬ ಶಿಲ್ಪಿಯ ಹೆಸರು : ಅರಿಷ್ಟನೇಮಿಯು . . . ಗೊಮ್ಮಟವಿಗ್ರಹವನ್ನೂ ಮಾಡಿಸಿರಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸಲಾಗಿದ್ದಿತು (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೨೧೭). [ಅರಿಷ್ಟ + ನೇಮಿ]

ಅರಿಷ್ಟಪತಿ (ನಾ). ವಿಘ್ನೇಶ್ವರ ; ಗಣಪತಿ : ತುಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲದಡಾ ಮಹೇಶಾರಿಷ್ಟಪತಿ [ಪಾಠಾಂ. ರಿಪು] ನೃಪಕೃಪಣರಲ್ಲಾ ತುಷ್ಟನಾದವನೇ ಕೃತಾರ್ಥನು (ನಿಭಾಗ. ೨–೧–೩೭). [ಅರಿಷ್ಟ + ಪತಿ₂]

ಅರಿಷ್ಟಶಾಂತಿ (ನಾ). ಅರಿಷ್ಟ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಶಾಂತಿ : ಅರಿಷ್ಟಶಾಂತಿಗಾಗಿ ನವಗ್ರಹಪೂಜೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಅರಿಷ್ಟ + ಶಾಂತಿ]

ಅರಿಷ್ಟಸದ್ಮ (ನಾ). ಹೆರಿಗೆಯ ಮನೆ ; ಸೂತಿಕಾ ಗೃಹ : ಪಿಚುಮಂದಪಲ್ಲವಸಮುಲ್ಲಸಿತಂ ಮುಸಲೋರು ಸೀರಡಂಬರಯುತಮೇಂ ಮನಕ್ಕೊಲವನಿತ್ತುದೊ ಬಾಗಿಲರಿಷ್ಟಸದ್ಮದಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೯೭). [ಅರಿಷ್ಟ + ಸದ್ಮ]

ಅರಿಷ್ಟಾಂಶ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಅಶುಭವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ (ನಕ್ಷತ್ರ ಅಥವಾ ರಾಶಿಯ) ಭಾಗ : ಉತ್ಪನ್ನನಾದಂ ಮೂಲನಕ್ಷತ್ರದಿಂದರಿಷ್ಟಾಂಶದೊಳ್ ಸುಕುಮಾರನು (ಜೈವಿಭಾ. ೨೮–೧೪). [ಅರಿಷ್ಟ + ಅಂಶ]

ಅರಿಷ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು : ಅಲ್ಲಿಂದತ್ತಮೇಕರಜ್ಜುಪ್ರಮಾಣಾಂತರದೊಳಮರಿಷ್ಟೆಯೆಂಬ ಪೆಸರನುಳ್ಳ ಧೂಮಪ್ರಭೆಯೆಂಬಯ್ದನೆಯ ನರಕಬಿಲಂಗಳೆಲ್ಲಂ ಮೂಱುಲಕ್ಕಮಕ್ಕುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೬ ವ). [ಸಂ. ಅರಿಷ್ಟಾ]

ಅರಿಸಮಾಸ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳು ಸೇರಿ ಆಗುವ ಸಮಾಸ; ವಿರುದ್ಧ ಸಮಾಸ : "ಕನ್ನಡ (ದೇಶ್ಯ ಅಥವಾ ತದ್ಭವ) ಪದಕ್ಕೂ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪದಕ್ಕೂ ಸಮಾಸವು ಕೂಡದು. ಇದನ್ನು ಅರಿಸಮಾಸವೆನ್ನುವರು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨) ; ಅರಿಸಮಾಸಕ್ಕೆ – ಮುಖತಾವರೆ, ಅರಸುಕುಮಾರಂ, ಕೆಳದಿಸಮೇತಂ (ಶಮದ. ೧೭೪ ಪ್ರಯೋ). 'ಅರಿಪದ' ಪರಾ. [ಅರಿ₆ + ಸಮಾಸ]

ಅರಿಸಿನ, ಅರಸಿಣ, ಅರಸಿನ (ನಾ). **೧.** ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ ಗೆಡ್ಡೆ, —ಅದರ ಪುಡಿ; ಹರಿದ್ರೆ: ಆಗಳೆ ತಂಬುಲಮರಿಸಿನಮಾಗಳೆ ದಿವ್ಯಾಂಬರಂಗಳ್ (ಅಜಿಪು. ೨–೧೦೯) ; ಜವೆ ತಿಲಮುದ್ಗಂಗರಿಸಿನಮುಂ ಬಿವನಿಂಬಾಗರೆದಿಕ್ಕಿ ಬಟೆಕ್ಕೆ ಮಾಟ್ಕೆ ಸಂಡಗೆಗಳುಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮–೧೭) ; ಕಳಸಗಳನಿಕ್ಕಿಯರಿಸಿನ ಕುಂಕುಮಗಳ ಗಂಧಾಕ್ಷತೆಯಿಟ್ಟು . . . ಕಾವೇರಿಯನೊಲಿದು ಪೂಜಿಸುತಿರ್ಪರಲ್ಲಿ (ಕಂನವಿ. ೫–೫೩). **೨.** ಅರಿಸಿನ ಹಾಕಿದ (ಬಿಸಿ) ನೀರು : ಅರಿಸಿನವನೆ ಮಿಂದು ಹೊಂದೊಡಿಗೆಯನೆ ತೊಟ್ಟು ಪುರುಷನ ಒಲವಿಲ್ಲದ ಲಲನೆಯಂತಾಗಿರ್ದೆನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೬೯). **೩.** ಹಳದಿ ಬಣ್ಣ. **೪.** ಅರಿಸಿನಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ. **ಅರಸಿಣ** : **೧.** ಅರಸಿಣ ಬಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ವರುಷದ ಕೂಳು ಕಳಕೊಂಡ (ಗಾದೆ). **ಅರಸಿನ** : **೧.** ಧರಣಿಮಜ್ಜನಗೈದು . . . ಅರಸಿನವನ್ನು ತಿಗುರಿದೊಲು ರಮ್ಯದೆ ಮೆಱೆದುವು ಶಾಲಿಕ್ಷೇತ್ರಗಳು (ಕಂನವಿ. ೨೦–೪).

ಅರಿಸಿನಕೊಂಬು = ಅರಿಸಿನದ ಗೆಡ್ಡೆ : ಅರಿಸಿನಕೊಂಬನ್ನು ಕುಟ್ಟಿ ನುಣ್ಣಗೆ ಪುಡಿಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). **ಅರಿಸಿನಗೊಡು** = ಅರಿಸಿನವನ್ನು ಕೊಡು : ಎಣ್ಣೆಯರಿಸಿನಗೊಟ್ಟರೆಲ್ಲರಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೭–೪೦). **ಅರಿಸಿನ ಕುಂಕುಮಕ್ಕೆ ಬನ್ನಿ** = ಆರತಕ್ಷತೆಗೆ ಬನ್ನಿ ; ಸಂತೋಷಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಬನ್ನಿ : ಅರಿಸಿನ ಕುಂಕುಮಕ್ಕೆ ಬನ್ನಿ ಎಂದು ಊರಿನವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕರೆದರು (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಹರಿದ್ರಾ. / ತಮಿ. ಅರಿಶಣ]

ಅರಿಸಿನಕಾಮಾಲೆ (ನಾ). ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಹಳದಿ ಬಣ್ಣವಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ ; ಕಾಮಣಿ : ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಟೈಫಾಯ್ಡ್ ರೋಗಾಣುಗಳು ಗರ್ಭವೇಷ್ಟನದಿಂದ ಪಿಂಡಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಜ್ವರ, ಅರಿಸಿನ ಕಾಮಾಲೆ (Jaundice), ಸೆಳವು . . . ಮಗುವಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ (ಕೆಲರೋ. ೭೧) ; ಅರಿಸಿನಕಾಮಾಲೆ ರೋಗದವನಿಗೆ ಬೆಳ್ಳಗಿರುವ ವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲ ಹಳದಿಯಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). [ಅರಿಸಿನ + ಕಾಮಾಲೆ]

ಅರಿಸಿನಕುತ್ತ (ನಾ). = ಅರಿಸಿನಕಾಮಾಲೆ : ಅರಿಸಿನಕುತ್ತದವನಿಗೆ ಲೋಕವೆಲ್ಲಾ ಹಳದಿ (ಕನ್ನಗಾ. ೮).
[ಅರಿಸಿನ + ಕುತ್ತ. / **ತುಳು.** ಅರಸಿನಕುತ್ತ]

ಅರಿಸಿನತೇಗ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ತೇಗದ ಮರ.
[ಅರಿಸಿನ + ತೇಗ$_1$]

ಅರಿಸಿನಮುಂಡ (ನಾ). (ಕರಾ) = ಅರಿಸಿನ ಕಾಮಾಲೆ : ಅರಿಸಿನ ಮುಂಡದವನಿಗೆ ಊರೇ ಅರಿಸಿನ (ಗಾದೆ).
[ಅರಿಸಿನ + ಮುಂಡ. / **ತುಳು.** ಅರಸಿನಮುಂಡ]

ಅರಿಸಿನಮುಂಡಿಗೆರೋಗ (ನಾ). = ಅರಿಸಿನಕಾಮಾಲೆ (ದಕ. ೬).
[ಅರಿಸಿನ + ಮುಂಡಿಗೆ + ರೋಗ]

ಅರಿಸಿನವುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅರಿಸಿನವುರನಾಮ ಗ್ರಾಮಃ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫, ೪೦–೯೫ ; 951). [ಅರಿಸಿನ + ಪುರ$_2$]

ಅರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಕೊಯ್ಯುಹಾಕಿಸು : ಅಸಮಲೋಚನ . . . ಶಿಶುವನರಿ [ಪಾಠಾಂ. ನಜ]ಸುವ ಮರಳಿ ಬರಿಸುವ ಗಸಣಿಯೇತಕೆ (ಬಸಪು. ೨೪–೬೫) ; ಸರಸತಿಯ ನಾಸಿಕವನರಿಸಿ ಚಂದ್ರನ ನೊರಸಿ (ಚಬಪು. ೫೨–೨೨).

ಅರಿಸಿಕೊಳ್ = ಕೊಯ್ಸಿಕೊಳ್ಳು : **ಪೊನ್ನ** ಸುರಿಗೆಯೆನೆ ಮೂಗ ನರಿಸಿಕೊಳ್ವುದು ಚದುರೆ (ಸಮುಪ. ೫–೬೪). [ಅರಿ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಬಿಡಿಸು ; ಎಕ್ಕು : ಹತ್ತೀ ಅರಿಸಿ ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೫೯). [< ಅರಿಸು$_1$?]

ಅರಿಸೆ, ಅರುಸೆ (ನಾ). ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ ; ಮೊಳೆರೋಗ : "ಅರಿಸೆಯುಳ್ಳ ವನಂ ಅರ್ಶಸನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೯೯–೪೫೨). **ಅರುಸೆ** : ಅಳಿಯಿಂದಂ ಕಾಮಾಲೆ ತಂಡುಳಜಲದಿಂದರುಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ರಿಸಿನ] ತಾಂಗಳ ಗಂಡಕ್ಷಯವಾತಂಗಳೆ ಕಿಡುಗು (ಲೋಕೋಪ. ೯–೩೯) ; ಚಿತ್ರಕಮಂ ಗೋಜಲದೊಳ್ ಕುಡಿದಳೆಗೂಟುಜೆ ಕೆಲವುಂದಿವಸಕ್ಕೆ ಕಿಡುಗುಮುರುಸೆಯ ಮೊಳೆಗಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೪೩). [< ಸಂ. ಅರ್ಶಸ್]

ಅರಿಹ$_1$ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸುವುದು ; ಕೊಯ್ಲು : ಕಾವಣದರಿಹದ ಲಾಳ ಭಾಗವೊಂದು (ಸೌಇ. XI–ii, ೧೫೨–೪೧ ; 1103) ; ಎಲೆಯಂತರಿಹಕ್ಕೆ ವಂದು ನಾರಂತೆ ಹೊಸೆಹಕ್ಕೆವಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೭೭). 'ಅರಿಹ ಕೊಟಿ' ಪರಾ. [ಅರಿ$_1$ + –ಹ$_2$ (< –ಪ$_3$)]

ಅರಿಹ$_2$ 'ಅರುಹ' ನೋ.

ಅರಿಹಂತ 'ಅರುಹಂತ' ನೋ.

ಅರಿಹಕೊಟಿ (ನಾ). ಕೊಯ್ಲುಮಾಡುವವನು ; ಪೈರುಗಳನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವವನು ; ಒಕ್ಕಣೆಗಾರ (?) : ಅರಿಹಕೊಟಿಗಳು ಕೊಯ್ಲಾಳಿಗಳಲುಂ ಚೈತ್ರಕ್ಕೆ ಬೇಳೆ ಪವಿತ್ರಕ್ಕೆ ಬೇಳೆ ದಿನಂಪ್ರತಿ ಬಾಡಿನ ವಳವೆಗೆ ವೊಂದು ಸೂಡು ಅಯ್ದು ಕೊಯಿ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೪೯–೭೫ ; 1219).
[ಅರಿಹ$_1$ + – ಕೊಟಿ ?]

ಅರಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ತೆನೆಗೂಡಿದ ಹುಲ್ಲಿನ ಕಂತೆ : ಬಡಗಿಗಳು ಒಂದು ಹೊರೆ ಭಾರಿಯಾದ ಅರಿಹುಲ್ಲನ್ನು (ಭತ್ತ ಸಹಿತವಾದ ಹುಲ್ಲು) ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಬರುವರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೬೩) ; ಹಂಕೆಲು (ಒಂದು ಹುಲ್ಲುಕಡ್ಡಿ) ಆಯುತ್ತಿದ್ದವನಿಗೆ ಅರಿಹುಲ್ಲು (ಕಂತೆ ಹುಲ್ಲು) ಸಿಕ್ಕಿದ ಹಾಗಾಯ್ತು (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೨೨). [ಅರಿ$_4$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು ; ಇಷ್ಟಪಡು.

ಅರುತ್ತು (ಭೂತಕೃ) : ವಾಜಿಮ್ಮಾಂಸಮನಲಂಪಿಂ ಮೆಲ್ವ ಮಾತಂಗ ಭೀಕರಕುಂಭಸ್ಥಿತರಕ್ತಪಾನಮನರುತ್ತಾನಂದದಿಂ ಪೀರ್ವ (ಎಇ. XIX, ೨೩೦–೩೭ ; 1177). [?]

ಅರು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ ; ಮೆಣಸಿಗೆ ಗಿಡ ; ಕೆಂಪು ಕಗ್ಗಲಿ : "ಬಿಣಿಕೆ ಬಲವತಿಯಕ್ಕುಮೆಸಗಮಿಸುವಕ್ಕುಮರು ಮೆಣಸಿಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೪೨–೩೭). [ಸಂ.]

ಅರು$_3$ (ನಾ). ೧. ಹುಣ್ಣು ; ವ್ರಣ : "ಅರುಃ, ವ್ರಣಃ — ಈ ೨ ಪುಣ್ (ಹುಣ್ಣು)" (ಹಲಾಯು. ೧೧೪–೮). ೨. ಮರ್ಮಸ್ಥಾನ. 'ಅರುಂತುದ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅರುಸ್]

ಅರುಂಗಳ (ನಾ). [ಜೈನ] ಯತಿಗಳ ಒಂದು ಶಾಖೆ : ಅರುಂಗಳಾನ್ವಯದಗುಣಸೇನ ಪಣ್ಡಿತದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಮಾಡಿಸಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವ್ವಕಂ ಕೊಟ್ಟರು (ಎಕ. II, ೩೫–೪೪ ; 1056) ; ಶ್ರೀಮದ್ರವಿಳ ಸಂಘದರುಂಗಳಾನ್ವಯದ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೬೯–೨೭ ; 1160). [?]

ಅರುಂತುದ (ಗು). ೧. ಮರ್ಮವನ್ನು ನೋಯಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಮರ್ಮವನ್ನು ನೋಯಿಸುವವನು : "ಅರುಂತುದಂ ನೋಯಿಸುವನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೦–೧೫) ; ಅನ್ಯರೊಳಗ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ರಂಧ್ರಾನ್ವೇಷಣಂಗೈದು ಶಠರರುಂತುದರಪ್ಪರು (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೫–೧೩). [ಸಂ.]

ಅರುಂಧತಿ (ನಾ). ೧. ವಸಿಷ್ಠನ ಪತ್ನಿಯ ಹೆಸರು : ಪತಿಭಕ್ತಿಯೊಳರುಂಧತಿಗೆ ಸರಿ (ಹಚಕಾ. ೧–೪೪). ೨. ಒಂದು ಸಣ್ಣ ನಕ್ಷತ್ರದ ಹೆಸರು : ಸಪ್ತರ್ಷಿಮಂಡಲ—ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಲಗಡೆಯಿಂದ ಎರಡನೆಯ ನಕ್ಷತ್ರವೇ ವಶಿಷ್ಠ ; ಅದರ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಳಗಿರುವ ನಕ್ಷತ್ರವೇ ಅರುಂಧತಿ (ಆಕಾಶ. ೬೮). [ಸಂ. ಅರುಂಧತೀ]

ಅರುಂಪೆಜಿಲ್ (ನಾ). ಪಡೆಯಲು ಕಷ್ಟವಾದುದು : ಅರುಂಪೆಜಿಲ್ ಕಾದಲ್ ಪೆಣ್ಣಣಿ ಕಲ್ಪಿನ್ (ಹೊಂಗಳು. ೪೪–೭).
[← ತಮಿ. ಅರುಮ್ಪೆಱಲ್]

ಅರುಂಬು (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮೊಗ್ಗು (೬).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅರುಮ್ಬು ; ಮಲ. ಅರಿಂಪು]

ಅರುಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಬಿದಿರು ಕೋಲು : ಎತ್ತುಕಾಯುವವನಿಗೆ ಎಳೆಸಣ್ಣ ಅರುಕಡ್ಡಿ ಪಚ್ಚೆತೆನೆಯಂತ ನಾಗಸರ ತಕ್ಕೊಂಡು ಎತ್ತೀನ ಜ್ಞಾನ ಮರೆತಾಸು (ಹಳ್ಳಿಯ. ೫೦). [ಅರು$_2$? + ಕಡ್ಡಿ]

ಅರುಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ನೇಗಿಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (೬ಸಂಗ್ರಾ. ೧೩೯). [ಅರು$_0$ (< ಅರ್$_4$) + ಕಾಣಿಕೆ]

ಅರುಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು : ಹೇನು, ತಗಣೆ, ಅರುಗ, ಜಿರಲೆ (ನಮ್ಮನು. ೨೪೦). [?]

ಅರುಗಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸುಂಕ (?) : ದೇಶದವರು ಒಕ್ಕಲುಗುತ್ತಗೆ ಅರುಗಡಿಯ ಮೇಲೆ ಹ[ಡಿ]ದ ವಸ್ತುವ (ಕಇ. I, ೫೩–೩೫ ; 1433) ; ನಾರಾಯಣಭಟ್ಟರು ಎಱದು ಕೊಟ್ಟ ಸ್ಥಳಂಗಳಿಂಗೆ ತೆಱು ಮುಡಗಡಿ ದೇವರ ದರ್ಮ್ಮ ಅರುಗಡಿ ಮನೆಹಣ ನೊಗಹಣ . . . ಮೊದಲಾಗಿ ಆಉದೂ ಸಲ್ಲ (ಕಇ. I, ೫೪–೩ ; 1433). [?]

ಅರುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಚಿಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸು ; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸು. ೨. ಕಳಿಸು ; ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ರಾಮನಿಂದಧಿಕ ಭರತ ಧರೆಯನಾಳಲಿ ಗಹನಕೇಂ ನಿಮಿತ್ತದಿಂ ರಾಮನರುಗಿಸೆಂದೊರೆವೆಯಾತನ ಕಳುಪಲೀ ಲೋಕ ಹರುಷಿಪರದೆಂತು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೬–೩೭). [ಅರುಗು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅರುಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ, —ಹೋಗು : ಭಾನುಕುಲ ಸಂಭೂತಕಥಿನಾಥ ನೆರವಿಗೇಂ ಸತ್ಕೀರ್ತಿಯಹುದು ಕರಗತಮಾದ ಧರಣಿಯಂಬಿಟ್ಟರುಗಲು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೧೧–೯) ; ವೈದೇಹಿ ಸಾಧ್ವೀಮತವ ಮೀರದೆ ಸಂತಸದಲರುಗಿರ್ಪಳು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೧೪–೬ ; ೩–೬–೧೦ ; ೫–೩–೩೦ ನೋ).
[ದೇ‖ ತಮಿ. ಅರುಕು, ಅರುವು = ಸಮೀಪಿಸು ; ತೆಲು. ಅರುಗು = ಹೋಗು]

ಅರುಗು₁, ಅರಗು₁ (ನಾ). ಅಂಚು; ಪಕ್ಕ; ಮಗ್ಗುಲು; ಕಡೆ: ಇನಿಯನ ಮೊಗದ ಮುನಿಸು ತಿರ್ದುವುದೋ ಘನವಹುದೋ ಎನುತವೆ ಬಾಳಾಂಕಿಯ ಮನೆಯರುಗಂ ಮೆಯ್ಯಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ನಿಂದೋಸರು ಗೇಳ್ವಾ ವನಿತೆಯಿರವನೀಕ್ಷಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೧೪–೬೫); ಜಲದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗ ದಂತಾವೆಯದೆಱರುಗಮೆಟ್ಟುತ್ತಿಪ್ಪದಿಗ್ಗಜಗಳು (ವೀಶೈಪು. ೪–೧೩–೧೧).

ಅರಗು₂ (ಕ್ರಿ).

ಅರುಗಾಗು = ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ; ಒಂದು ಕಡೆ ನಿಲ್ಲು; ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗು: ಬಿಲ್ ಹಿಡಿದಣ್ಣ ಅರುಗಾಗೊ ಮಲ್ಲಯ್ಯ ಸತ್ತಿಗ್ಗಾರುತಿ ಬೆಳಗೇವು (ನಾಪದ. ೯೯); ಅಲುಗದೆಯೆ ನೋಡುತಿರು ಅರುಗಾಗಿ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೫–೩); ಬಂದ ಗವುಂಡನು . . . ಮುಗಿದ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಅರುಗಾಗಿ ನಿಂತನು (ಸವತಿ. ೧೬೨). **ಅರುಗುಮಾಡು** = ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ನೂಕು: ನಮಗೆ ಬರುವ ಸಿದ್ಧಾಯ ಸೊನ್ನೆ (ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಮಿಂಚು) ಅವನನ್ನೆ ಅರುಗು ಮಾಡುವುದು (ತುಂಗಭ. ೫೨).

[ದೇ ॥ **ತಮಿ.** ಅರುಕು; **ಮಲ.** ಅರು, ಅರುವು; **ತುಳು.** ಅರು, ಅರುಗು]

ಅರುಗುಗಾಲು (ನಾ). ಬಾಗಿಲ ಚೌಕಟ್ಟು (?): ಬೋದಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕಂಭವೆಂಟು ಅರುಗುಗಾಲು ಹತ್ತು ತೊಲೆವೊಂದೆ ಹೇಱಿತ್ತು ಮುಚ್ಚಳ ವಲಗೆಗೆ ದಿಕ್ಕುಗಾಣದೆ ಕರ್ಮಕಾಂಡಿಗಳೆಲ್ಲರೂ (ಭೀಮುವ. ೨೨೪); "ಜೀವರಿಗೆ ದಶವಾಯುಗಳೆ ದುಶ್ಚರಿತ್ರವಾಗಿಹವೆಂಬುದೀಗ ಅರುಗುಗಾಲು ಹತ್ತು ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕರ್ಥ" (ಭೀಮುವ. ಟೀಕು).

[ದೇ. ॥ **ತಮಿ.** ಅರುಕುಕ್ಕಾಲ್ = ಹೊಸ್ತಿಲು; ಬಾಗಿಲಚೌಕಟ್ಟು]

ಅರುಚಿ (ನಾ). ೧. ರುಚಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಎಮ್ಮ ತಮ್ಮನ ಕಟಿಪ್ರದೇಶ ಭಾಗಕ್ಕಂ ಕಣ್ಣನೀರ್ ಬರ್ಪುದಕ್ಕಂ ಅರು ಚಿಗಮೇಕೆ ಮರ್ದಂ ಮಾಡಿಸಿದಿರಿಲ್ಲೆನೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೭–೩); ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಕಠಿಣವುಂಟೆ ಜಂಗಮದಲ್ಲಿ ಕುಲವುಂಟೆ ಪ್ರಸಾದದಲ್ಲಿ ಅರುಚಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅನುರುಚಿ]ಯುಂಟೆ (ಬಸವ. ೨೮೫); ಭಕ್ತಿರುಚಿಕನು ಬಸುಱೊಳಿ ಹನಾಗಿ ಕಮಳವದನೆಗೆ ರುಚಿಯರುಚಿಯಾಯ್ತು (ಬಸಪು. ៦–೧). ೨. ಕಾಂತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೩. ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅರುಜ (ನಾ). ರೋಗವಿಲ್ಲದವನು: "ಅರುಜಾದ್ರಿ ಮನೋಹರ ಸಹ್ಯ ವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೧೧೨). [ಸಂ.]

ಅರುಟಾಲ 'ಅರುಟಾಳ' ನೋ.

ಅರುಟಾಳ, ಅರಟಾಳ, ಅರಡಾಳ, ಅರಿಟಣ, ಅರಿಟಾಳ, ಅರುಟಾಲ, ಅರುತಾಳ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಸಿ ಉಜ್ಜಿದಾಗ ನೊರೆಹೊರಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿ; ಅಂಟುವಾಳ: ಆರುಟಾಳಂ, ಹಾರಿವಾಳಂ... ಲೊಕ್ಕಿ (ಗಿರಿಕ. ೧–೭೨); ಅಂಕೋಲೆಯ ಮದಕ್ಕೆ ಪದ್ಮಾಕ್ಷಿಯದೊಂದರು (ಟಾ)ಳಾಳದ ಮದ ಶಮನಂ (ಖಮುದ. ೨–೧೧೪); ತಾರೆ ತಿಗರರುಟಾಳ ಚಿಲ್ಲರನೇಱಿಲಪ್ರತಿ ಹುಣಿಸೆ ನಾನಾಭೂರಿಭೂಜಗಳಿಂದ ಹೊಯ್ದಾಡಿದರು (ತೊರರಾ. ೪–೪–೨೩). **ಅರಟಾಳ**: "ಅರಿಷ್ಟಃ, ಫೇನಿಲಃ—ರಂಗುವಾಲದ ಗಿಡ, ಅರಟಾಳದ ಮರವೆಂತಲೂ ಅನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೪). **ಅರಡಾಳ** (ಕ್ರಿ). **ಅರಿಟಣ**: ಸುಜ್ಜಿಲರಳಿಸಾಗಡೆಯುದಿ ಸಂಪಗೆ ಬೆಜ್ಜಲು ಬೆಳೆವ ಬಿದಿರ್ ಬೇವರಿಟಣ ಸಜ್ಜರಸ ಕರಂಜಿಗೆಯರನೇಱಿಲ್ . . . ಬೆಳೆ ದಿರಲ್ (ಜಯಕಾ. ೧೫–೨೪). **ಅರಿಟಾಳ**: "ಅರಿ [ಪಾಠಾಂ. ರು]ಟಾಳ ಮುದರಿಷ್ಟಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೨–೩೯); "ಅರಿಟಾಳಮೆನಲರಿಷ್ಟದ್ರುಮಂ" (ಕಶರ. ೪); ಅರಿಟಾಳವೌದುಂಬರ ಹೊನ್ನಿ ಬನ್ನಿಯ ತರುಗಳಿಂದೆಸೆದುದಾ ಕಾಡು (ರಾಮುಕಾ. ೧೫–೫೯). **ಅರುಟಾಲ**: ಅರುಟಾಲ . . . ದಿಂಡ (ರೇವಣ. ೩೭–೧೩). **ಅರುತಾಳ**; ಬಜೆ ಕಟುಕತ್ರಯಂ ವರಸಮುದ್ರ ಫಲಂ ಅರುತಾಳಮೆಂಬ ಸತ್ಕುಜಫಲರಾಜಿಯೆಂಬಿವನೆ ಕೊಡುಗೆ (ಖಮುದ. ೭–೧೫); ಸೊಡರಿಯ ಬೇರರುತಾಳಂ ಗುಡೂಚಿಯಾಡುಳಿಚಮೆಂಬಿವಂ ಕಟಿಯಿಂದಂ ಕುಡಿಯಿಸಲಹಿವಿಷಮುಱಿಗುಂ (ಖಮುದ. ೧೫–೬೭).

[< ಸಂ. ಅರಿಷ್ಟ]

ಅರುಟಾಳಕೆ (ನಾ). = ಅರುಟಾಳ: ಸಂಪಗೆ ಬಿಕ್ಕೆ ಕಕ್ಕೆ ತೆಂಗರಳರು ಟಾಳಕಂ ಮರಗಳೊಪ್ಪುಗುಂ (ಶ್ರೀಮುಹಾ. ೧–೪೭). [ಅರುಟಾಳ + –ಕ್ಕೆ₂]

ಅರುತಾಳ 'ಅರುಟಾಳ' ನೋ.

ಅರುಣ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ: "ಅರುಣಃ, ಶೋಣಃ . . . — ಈ ೭ ಕೆಂಪು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧–೪೮); "ಪಾಟಳಂ ಲೋಹಿತಂ ಶೋಣ ಮರುಣಂ ತಾಮ್ರಮೆನೆ ರಕ್ತಕಾಂತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧–೨೦); ಮೂಡಿ ದನುದಯಾದ್ರಿಯೊಳರುಣತರುಣಕಿರಣಪ್ರಸವಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೭೦). ೨. ಸೂರ್ಯನ ಸಾರಥಿಯ ಹೆಸರು; ಗರುಡನ ಅಣ್ಣ. ೩. ಸೂರ್ಯ. ೪. ಕಿರಣ. ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಷ್ಠರೋಗ. ೬. ಪುನ್ನಾಗವೃಕ್ಷ. ೭. ಕೈಲಾಸದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕಿರುವ ಹಿಮಾಲಯದ ಒಂದು ಶಿಖರದ ಹೆಸರು. ೮. ಉದ್ದಾಲಕ ಋಷಿಯ ತಂದೆಯ ಹೆಸರು. ೯. ಸೂತ್ರ; ದಾರ. ೧೦. ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು. ೧೧. ಧೂಳು. ೧೨. ಚಿನ್ನ. ೧೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಣ್ಣ ವಿಷಕೀಟ. ೧೪. ತಾಮ್ರ; ಕೆಂಪು ಲೋಹ. ೧೫. ಒಂದು ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಹೆಸರು: ಅರುಣ . . . ಮೊದಲಾದುವೆ ಶತೋಪನಿಷತ್ತುಗಳು (ವಿವೇಕ. ೪). ೧೬. [ಜೈನ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಲೋಕಾಂತಿಕ ದೇವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರ್ಗದ ಹೆಸರು: ಸಾರಸ್ವತಾದಿತ್ಯ ವಹ್ನ್ಯರುಣ . . . ದೇವರ್ ಬಂದು (ಆದಿಪು. ೯–೬೦ವ); "ಕಿರಣಂ ಸಾರಥಿ ವರ್ಣ ಭೇದ ನದಿ ಸೂತ್ರಂ ರೇಣುಸೂರ್ಯಾದಿಗಳ್ ಅರುಣಾಖ್ಯಂ" (ನಾನಾರ. ೫೬). [ಸಂ.]

ಅರುಣಕಮಲ (ನಾ). ಕೆಂಪು ತಾವರೆ. 'ಅರುಣಕಮಲಾಂಬಕ' ಪರಾ. [ಅರುಣ + ಕಮಲ]

ಅರುಣಕಮಲಾಂಬಕ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪುತಾವರೆಯಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳ ವನು. ೨. ಕೃಷ್ಣ: ಅರುಣಕಮಲಾಂಬಕನು ಭೀಮಾದಿಗಳ ಕರೆಸಿದನು (ತಿಮ್ಮಶಾಂ. ೨–೨೦). [ಅರುಣಕಮಲ + ಅಂಬಕ]

ಅರುಣಚ್ಛವಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ, —ಕಾಂತಿ: ತನುರೋಮಾಳಿ ತಳಿತುದು ರೋಷವಹ್ನಿಜ್ವಾಲೆ ಝಳಪಿಸೆ ಜಡಿದವರುಣಚ್ಛವಿಯಲಕ್ಷಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦–೨೩). [ಅರುಣ + ಛವಿ]

ಅರುಣಜಲ, ಅರುಣಜಳ (ನಾ). ಕೆಂಪು ನೀರು; ರಕ್ತ: ಅರುಣಜಲ ದಾಜ್ಯದಲಿ ಬಂಬಲುಗರುಳ ಚರುವಿನಲಿ . . . ಆಹವಯಜ್ಞದೀಕ್ಷಿತನಹೆನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦–೧೯). **ಅರುಣಜಳ**: ಮಾಂಬೊಲಸು ನಾರ್ಪ ಮೆಯ್ಯ ಮುಳುಂಬಂ ತೂಂಬುರ್ಚಿದಂತೆ ಸುರಿವರುಣಜಳಕ್ಕಂ ಬಿಡದೆ ಕಾಗೆಯುಂ ಪರ್ದುಂ ಬಳಸುವವೆಂದೊಡಿಂತು ಕಿಸುಗುಳೆಯೊಳರೇ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೫೯).

ಅರುಣಜಲವರುಷ = ರಕ್ತದ ಮಳೆ: ಅರಿಭಟನ ಬೊಬ್ಬೆಗಳ ಘೊಳಗಿ ನೊಳರುಣಜಲವರುಷದಲಿ ರಿಪುಗಳ ಕೊರಳ ಬನದಲಿ ಕುಣಿದುವೀತನ ಖಡ್ಗವನಕೇಕಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೪೧). [ಅರುಣ + ಜಲ]

ಅರುಣಜಲಂಬೊರೆ (ಕ್ರಿ). ರಕ್ತವನ್ನು ಬಳಿದುಕೊಳ್ಳು; ರಕ್ತದಿಂದ ಲೇಪಿತವಾಗು: ಅರುಣಜಲಂಬೊರೆದಧರಮುದಱಕೊಳೆಡೆಯಾಡುವ ಜನ ತತಿಯಾ ಸ್ವರಸಂತತಿ ಗರ್ಜಿತಮಾಗಲ್ಕೆ . . . ಹುಲಿಮೊಗವೊಪ್ಪಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೧–೫೪). [ಅರುಣಜಲ + ಪೊರೆ]

ಅರುಣಜಳ 'ಅರುಣಜಲ' ನೋ.

ಅರುಣತೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕೆಂಪಾದ ಸ್ಥಿತಿ: ನಳನಳಿಪ ತರುಣತೆಯ ಸೊಂಪುವೆತ್ತರುಣತೆಯ ತಳಿರಿಡಿದ ತೋರಣದ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೧೭). [ಸಂ. ಅರುಣತಾ]

ಅರುಣದಾವರೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುತಾವರೆ: ಅರುಣದಾವರೆಯ ಮೊಗ ಬೆಳ್ದಾವರೆಯೊಲಾಯ್ತು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೯-೪೪). [ಅರುಣ + ತಾವರೆ]

ಅರುಣದಿನಮಣಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಸೂರ್ಯ: ಅರುಣದಿನಮಣಿ ಬಯಲ್ದಾವರೆಯನೆ ಪೋಲ್ತಿರ್ದನಪರಗಿರಿವರಶಿರದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೮೦ ಶೂದ್ರಕ). [ಅರುಣ + ದಿನಮಣಿ]

ಅರುಣಮೂಲ (ನಾ). ಒಂದು ಸಸ್ಯ; ಬಿಂಡಿಗ: "ಅರುಣಮೂಲಮೆನೆ ಬಿಂಡಿಗವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೪). [ಸಂ.]

ಅರುಣವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಟ್ಟೆ: ಅರುಣವಸ್ತ್ರವನಿಟ್ಟು ಶಿರದಲಿ ನೆರೆದು ದಾಸಣದಂಡೆಗಳ. . .ಬೀಳಿದನು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೮-೧೨). [ಅರುಣ + ವಸ್ತ್ರ]

ಅರುಣವಾರಿ (ನಾ). ಕೆಂಪುನೀರು; ರಕ್ತ: ತಲೆಮಾಱಿಗಳು ಹೆಣಸಾಲನೆಡಹಿದರರುಣವಾರಿಯ ತೊಱೆಯನೀಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯-೧೫). [ಅರುಣ + ವಾರಿ$_3$]

ಅರುಣಶಾಲಿ (ನಾ). ಕೆಂಪುಭತ್ತ: ಬೆಳೆದು ಪೊದಟ್ಟು ನೀಳ್ದರುಣಶಾಲಿಯ ಸತ್ಕಣಿಶಾಳಿಯಂ ಶುಕಾವಳಿ ನಡೆಗರ್ಚಿ ಪಾಱುವ ಬೆಡಂಗು (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೯೪). [ಅರುಣ + ಶಾಲಿ]

ಅರುಣಸಾರಥಿ (ನಾ). ಅರುಣನನ್ನೇ ಸಾರಥಿಯಾಗುಳ್ಳವನು; ಸೂರ್ಯ. [ಅರುಣ + ಸಾರಥಿ]

ಅರುಣಾಂಗ (ನಾ). ಕೆಂಜಿಗ; ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಗೊದ್ದ: "ಅರುಣಾಂಗಮೆನಲು ಕೆಂಜಿಗೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೩). [ಅರುಣ + ಅಂಗ$_2$]

ಅರುಣಾಂಬು (ನಾ). = ಅರುಣವಾರಿ: ಗಂಟಲಂ ಮುರಿದರುಣಾಂಬುವಂ ಪಿಱಿದು ಮರ್ದಿಸಿದಂ ವೃಷನಂ ಜನಾರ್ದನಂ (ಜಗವಿ. ೫-೩೮). [ಅರುಣ + ಅಂಬು$_3$]

ಅರುಣಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು: ಅರುಣಾಕ್ಷಿ ಮುರಿದ ಪುರ್ವಿದು ಕರಮೆಸೆವುದು ಮುಳಿದು ಮುರಿದ ಮದನನ ಧನುವೋಲ್ (ಶಾಕುಂತ. ೭೦-೧೨೩). [ಸಂ. ಅರುಣಾಕ್ಷೀ]

ಅರುಣಾಧರ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ತುಟಿ: ಅರುಣಾಧರದ ಚುಂಬನವಿತ್ತು . . . ಬಿಡರವನನಲ್ಲಿಯ ವಿಷಾಂಗನೆಯರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೪೮). [ಅರುಣ + ಅಧರ]

ಅರುಣಾಬ್ಜ (ನಾ). ಕೆಂಪು ತಾವರೆ: "ಅರುಣಾಬ್ಜಮೆನೆ ಕೋಕನದಮೆನಲ್ ಕೆಂಪುದಾವರೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೬); ವಿನತನಾಗೇಂದ್ರಹಸ್ತಾರುಣಾಬ್ಜಂ (ಅಜಿಪು. ೧-೧). [ಅರುಣ + ಅಬ್ಜ]

ಅರುಣಾವರಜ (ನಾ). ಅರುಣನ ತಮ್ಮ; ಗರುಡ. [ಅರುಣ + ಅವರಜ]

ಅರುಣಾಶ್ಮ (ನಾ). ಕೆಂಪುಕಲ್ಲು; ಕೆಂಪುರತ್ನ; ಮಾಣಿಕ: "ಅರುಣಾಶ್ಮಮೆನೆ ಪದ್ಮರಾಗಮೆನೆ ಮಾಣಿಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೧-೬). [ಸಂ. ಅರುಣಾಶ್ಮನ್ (ಅರುಣ + ಅಶ್ಮನ್)]

ಅರುಣಿ (ನಾ). ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಗೋಡೆ; ಕಟ್ಟೆ; ಅಣೆಕಟ್ಟೆ (?): ಅರುಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅರಣಿ] ತಿರ್ದುವರೆ ಕಳಿದ ನೀರ್ಗೆ ಚದುರರು ಮರುಳುತನವಿದೇಕೆ ನಿನಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭-೨೧). [?. / ತಮಿ. ಅರಣ್ = ರಕ್ಷಣೆ (< ಸಂ. ಶರಣ)]

ಅರುಣಿತ (ಗು). ಕೆಂಪಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೆಂಪಾದ: ಅಧರಮಯೂಖಾಳಿಯಿಂದೆತ್ತಲುಂ ಪಾಂಡುರಿತಂ ಪೈಶಂಗಿತಂ ಕರ್ಬುರಿತಮರುಣಿತಂ ವ್ಯೋಮರಂಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೭೭). [ಸಂ.]

ಅರುಣಿಮೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ; ಕೆಂಪು: ಆಕಾಶದ ಅರುಣಿಮೆ ಲುಪ್ತಪ್ರಾಯವಾಗಿತ್ತು (ಬಾಣಅ. ೯೧). [< ಸಂ. ಅರುಣಿಮನ್]

ಅರುಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉದಯವಾಗುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡು; ಮೂಡಿಸು: ದೇವ ಕೊಟ್ಟು ಕಾವ ಜ್ಞಾನನೇತ್ರ ಕರುಣಿಸು, ಸತ್ಯದೃಷ್ಟಿ ಅದೇ ಸೃಷ್ಟಿ ಎನುವ ಭಾವ ಅರುಣಿಸು (ಜೀವಲ. ೫೨). [ಅರುಣ + – ಇಸು$_3$]

ಅರುಣೀಭೂತ (ಗು). ಕೆಂಪಾದ; ಕೆಂಪುಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ: ಅರುಣೀಭೂತವಿಯತ್ತಳಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೩೯-೩). [ಸಂ.]

ಅರುಣೆ (ನಾ). ೧. ಅತಿಬಜೆಯೆಂಬ ಔಷಧದ್ರವ್ಯ ಮತ್ತು ಅದರ ಗಿಡ. ೨. ಮಂಜಿಷ್ಠೆ. ೩. ಲಾಲ್‌ತಿಗಡೆ. ೪. ಹಾವುಮೆಕ್ಕೆ. ೫. ಗುಲಗಂಜಿ ಗಿಡ. [ಸಂ. ಅರುಣಾ]

ಅರುಣೋದಯ (ನಾ). ೧. ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಕೆಂಪು ಬೆಳಕು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಸೂರ್ಯೋದಯ: ಹರಕರುಣೋದಯಮಾದಂತರುಣೋದಯಮಾಗೆ ನಿದ್ರೆ ತಿಳಿದೆದ್ದು (ಬಸರ. ೪-೫೭). [ಅರುಣ + ಉದಯ]

ಅರುಣೋಪಲ, ಅರುಣೋಪಳ (ನಾ). = ಅರುಣಾಶ್ಮ. **ಅರುಣೋಪಳ**: ಪಳುಕಿನ ಪಾದಪೀಠಮರುಣೋಪಳದಿಂ ಸಮೆದಂತೆ ಕಾಂತಿಯಂ ತಳೆದಿರೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೯೭). [ಅರುಣ + ಉಪಲ]

ಅರುಣೋಪಳ 'ಅರುಣೋಪಲ' ನೋ.

ಅರುದಿಂಗಳು 'ಅಱುದಿಂಗಳ್' ನೋ.

ಅರುದು (ನಾ). ಬೆರಗು; ಆಶ್ಚರ್ಯ: ಅಲ್ಲಿ ಬರ್ಫವು ಚಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಕೇಳಿ ನೀವು ಅರುದಾಗಬಹುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೯೦); ನಿಮ್ಮ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಆರುದಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೭೩); ಕಾಲಕ್ಕಾದ ಹಗೆಗಳ ಅರುದುಬೆಚ್ಚಿಗೆಗಳನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಲಾಸಲ್ಲ (ಮೋಬಾದ. ೩೯). [< ಅರಿದು. / ತೆಲು. ಅರುದು]

ಅರುನೂರು 'ಅಱುನೂಱು' ನೋ.

ಅರುಪು 'ಅಱಿಪು' ನೋ.

ಅರುಬು$_1$ 'ಹರಿಬ' ನೋ.

ಅರುಬು$_2$ 'ಅಱಿಂಬು' ನೋ.

ಅರುಬೆ 'ಅಱುವೆ' ನೋ.

ಅರುಮರುವು 'ಅಱುವುಮಱವು' ನೋ.

ಅರುಮೆ, ಅರಮೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ಮುದ್ದು; ಪ್ರೀತಿ: "ಅರುಮೆಯೆಂದುಂ, ಲಲ್ಲೆಯೆಂದುಂ ಮುದ್ದು" (ಕಶಸಾ. ೨೧-೪೨೦); "ಲಲ್ಲೆ ಮೇಣರುಮೆಯೆನೆ ಮುದ್ದಿಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೩೦); ತಾನರುಮೆ ಮೆಚ್ಚುವೊನ್ತನ್ನ ಮೆಚ್ಚದೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೬-೪೪ ; 800). ೨. ಚಂಚಲತೆ; ತರಳಸ್ವಭಾವ (ಚತುನಿ. I, 72 ಟಿ). **ಅರಮೆ$_3$** : ೨ (ಟಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅರ್ವಂ]

ಅರುವಡಿ 'ಅಱುವಡಿ' ನೋ.

ಅರುವಣ (ನಾ). ನೇಗಿಲು ತೆರಿಗೆ; ಒಂದು ತೆರನಾದ ಸುಂಕ (?): ಬಿಟ್ಟ ಮತ್ತರಾಱುವರುವಣಂ ರೋಣದ ಪೊಂಧರಣಂ (ಇಅ. XII, ೨೫೬-೧೮ ; 971); ಫಲವಾಗದ ಮಣ್ಣ ಅರುವಣವಿಲ್ಲ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೭೭-೨೭ ; 993); ಅರಸರ್ಗೆ ಸೇಸೆಯೆಂದರಸರ ಕಾಣೆಯೆಂದು ದಾಯದವರ್ಗಳ ತೆಱೆಯೆಂದರುವಣಮೆಂದಳಿವಣಂ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೪೦-೧೦೦; 1040); ಪರಿಕಿಸದೀ ಧರ್ಮ್ಮದೊಳರಸರ ಕಾಣಿಕೆ ಕೊಳ್ಳಿಯರುವಣಂ ಕಿಱುಸುಂಕಂ ಪುರದರ್ಮಂ ಬಂಣ್ನಿಗೆಯೆಂದರೆವೀಸಮುನಳಿಪಿಕೊಣ್ಡವಂ ಚಣ್ಡಾಳ[ಂ] (ಎಇ. XXVII, ೧೫-೫೯ ; 1114). [ಅರು$_0$ (< ಅರ್$_4$) + ಪಣ$_1$]

ಅರುವತ್ತು 'ಅಱುವತ್ತು' ನೋ.

ಅರುವಾರ (ನಾ). ಒತ್ತೆ; ಆಧಾರ (?): ತುಳುವ ಹೆಗ್ಗಡಿತಿಗೆ ಯಿರಿಸಿದ ಆರುವಾರದ ಬಾಳಿನ ವಿವರ ಮೂಡಲು ಕೊಳಚಿಯ ತಾಱಿಂದಂ ಪಡುವಲು ತೆಂಕಲು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೨೪–೪೬; 1401); ಯೀ ಧರ್ಮಸ್ಥಳದ ಅಮ್ರುತಪಡಿಗೆ ದೇವಡಿಗಳಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಳಿಗೆ ಅರ್ಥ್ಥ ಆರುವಾರ ಸಲ್ಲ ಆರೊಬ್ಬರು ಕೊಟ್ಟ ಹೊನ್ನು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೦–೭೧; 1482); ನಾರಣಸೆಟಿ ಆರುವಾರವ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕೊಟ ಅರ್ಥ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೧೨–೧೧; 1570). [← ತುಳು. ಅರವಾರ]

ಅರುವು 'ಅಱುವು' ನೋ.

ಅರುಷ್ಕರ (ಗು). ೧. ಗಾಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡತಕ್ಕ. (ನಾ). ೨. ಗೇರುಗಿಡ, —ಹಣ್ಣು, —ಬೀಜ: ಹಿಂಗು ವಚಾದ್ವಯ ಮರಿಚ ವಿಳಂಗಾರುಷ್ಕರ ಪತಾಕಮಳ? ಸರ್ಷಪ ಗೋಶೃಂಗ ಪಶುಮೂತ್ರದಿಂ ವೃಕ್ಷಂಗಳನಿಂಬಾಗಿ ಪೊರೆಯೆ ಕೀಟಾಪಹರಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೧೧). [ಸಂ.]

ಅರುಸೆ 'ಅರಿಸೆ' ನೋ.

ಅರುಹ, ಅರಿಹ$_2$ (ಗು). ೧. ಯೋಗ್ಯವಾದ; ತಕ್ಕುದಾದ: ಅರಸನೊಕ್ಕ್ಯಯೋಗರಕೆ ತಾನರುಹನುಳಿದಂತೀ ಧರಿತ್ರಿಗೆ ನಿರುತವಧಿಪತಿ ನೀವೆಯಲ್ಲಾ ಬಸವ ಮಂತ್ರೀಶ (ಬಸಪು. ೫–೧೦); ದಾನಕ್ಕರುಹರಿವರಲ್ಲೆಂದು ನೋಡದೆ ಮೂಢಮಾರ್ಗದಲಿ ಕರೆದಪಾತ್ರಂಗಿತ್ತು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೨೩); ನಿನಗರುಹವೇ ಲಿಂಗಪ್ರಸಾದವೆಂದರೆ ಮುಳಿದು (ಸೌಂದಪು. ೪–೪೬). (ನಾ). ೨. ಜಿನ; ಜೈನತೀರ್ಥಂಕರ: "ಅರ್ಹಂ – ಅರುಹಂ, ಬರ್ಹಂ – ಬರುಹಂ, ಅರ್ಹಂತಂ – ಅರುಹಂತಂ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೫–೧೦೮ ಉದಾ); "ಅರ್ಹ – ಅರುಹ, ಆಕರ್ಷಣ – ಆಕರುಸನ" (ಶಮುದ. ೨೫೪ ಪ್ರಯೋ); ಮತಿ ತವದನ್ನೆಗಮರುಹನನತಿಶಯಮೆನೆ ಪೊಗೞ್ವುದು (ಸಮುಪ. ೧–೫೬); ಎಱಗುವನರುಹಂಗುೞಿದರ್ಗೆಱಗಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೯). **ಅರಿಹ$_2$**: ೨. "ಅರ್ಹಂ–ಅರಿಹಂ, ಅರುಹಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೬–೨೧). [< ಸಂ. ಅರ್ಹ]

ಅರುಹಂತ, ಅರಹಂತ, ಅರಿಹಂತ (ನಾ). ಜಿನ; ಜೈನ ತೀರ್ಥಂಕರ: "ಬರ್ಹಂ – ಬರುಹಂ, ಅರ್ಹಂ – ಅರುಹಂತಂ, ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಂ – ಗಾರುಹಪತ್ಯಂ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೫–೧೧೮ ಉದಾ); ಅರುಹಂತನ ಮೆಲ್ಲಡಿದಾವರೆಗಳ್ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂದುವು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೩). **ಅರಹಂತ**: ಅರಹಂತರ್ಜಗದೊಳಗೊರ್ಬರಲ್ಲ (ಸಮುಪ. ೨–೫); ಅರಹಂತಾ ಮಂಗಳಂ ಸಿದ್ಧಾಮಂಗಳಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೯೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಅರಿಹಂತ**: "ಅರ್ಹಂತಂ – ಅರಹಂತಂ, ಅರಿಹಂತಂ, ಅರುಹಂತಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [< ಸಂ. ಅರ್ಹತ್]

ಅರುಹಮಂದಿರ (ನಾ). ಜಿನದೇವಾಲಯ; ಜಿನಾಲಯ: ಪುರದೊಳೆಲ್ಲಿಯುಮಂಗಳಂಗಳೆ ಅರುಹಮಂದಿರ ಶೋಭೆಗೊಂಡಿರೆ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೧೩–೧೦೦). [ಅರುಹ + ಮಂದಿರ]

ಅರುಹು$_1$ 'ಅಱುಪು' ನೋ.

ಅರುಹು$_2$ 'ಅಱುವು' ನೋ.

ಅರುಳ್, ಅರುಳು (ನಾ). ಕರುಣೆ; ದಯೆ: ಅರುಳಿರ್ಕೆ, ವೀಡುಂ, ಅರಂ, ಪುರುಳಿಂಪುಂ (ಹೊಂಗಳು. ೪೫–೫). **ಅರುಳು**: ದೈವದ ಅರುಳು ಎಂದಿಗೂ ಸತ್ಯವಾಗದೆ ಇರದು (ಹಾಹುತ್ತ. ೩೨); ದೈವದ ಅರುಳನ್ನು ಕೇಳಲೆಂದು ಕೊಲ್ಲೂರಿಗೆ ತೆರಳಿದ ದುಗ್ಗಪ್ಪ ಇನ್ನೂ ಮರಳಿ ಬರಲಿಲ್ಲ (ಹಾಹುತ್ತ. ೪೬); ಅರಿವಾಗಿ, ಅರುಳಾಗಿ, ಅರನಿರಿಯ ತಿರುಳಾಗಿ (ಹೊಂಗಳು. ೩೩–೨೩); ಮಾತಾಯ ಕೃಪೆಯು ಸಿರಿಗುರುವಿನರುಳು ಕರುಳಾಗಿ ಪೊರೆಗೆ ದಯೆಯಿಂದ (ಹಾಡುಪಾ. ೩೫–೧೯). [← ತಮಿ. ಅರುಳ್]

ಅರುಳಪಾಡು (ನಾ). ಭಗವಂತನ ಕರುಣೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹಾಡುವ ಕೆಲಸ: ತಿರುತಂಬುಲ ಮೊದಲಾದ ಸರ್ವ ತೇಜಸ್ವಾಮ್ಯವನೂ ಅರುಳಪಾಡನೂ ಯಿವು ಮೊದಲಾದ ತೇಜಸ್ವಾಮ್ಯವನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೫೯–೭; 1544). [← ತಮಿ. ಅರುಳ್‌ಪ್ಪಾಟು]

ಅರುಳಾಳು (ನಾ). ಕರುಣಾಳು: ಅರುಳಾಳು ಪರಮೇಶ್ವರನ ಅಕ್ಕರೆಯ ಅಣುಗ, ಮೈಧರಿಸಿ ಬಂದ ಶಿವಮಾರ (ತುಂಗಭ. ೬೧). [← ತಮಿ. ಅರುಳಾಳನ್]

ಅರುಳಿ (ನಾ). ಹೂವು: ಬಣ್ಣದರುಳಿಯ ಬೆಟ್ಟದಾವರೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ಸರ್ಪವು ಬಣ್ಣಬಣ್ಣದ ಕೀರಮರಿಗಳು ತಣ್ಣಗಿರ್ದವರಣ್ಯದಿ (ಗೋಹಾಡು. ೧೪). 'ಅರಣಿ$_1$' ಪರಾ. [< ಅರಳ್$_2$]

ಅರುಳು 'ಅರುಳ್' ನೋ.

ಅರುಳುದೋರು (ಕ್ರಿ). ಕರುಣೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು; ಅನುಗ್ರಹಮಾಡು: ಶಿವಶಿವಾ! ಅರುಳುದೋರೆಯ ದೇವ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧೨–೮೬). [ಅರುಳು (< ಅರುಳ್) + ತೋರು (< ತೋಱು)]

ಅರುಳ್ಗೈ (ಕ್ರಿ). ಕರುಣೆದೋರು; ಅನುಗ್ರಹಿಸು: ದೇವರು ಕೃಪೆಯಿಂದ ಅಡಿಯನಿಗೆ ಅರುಳ್ಗೈಯಬೇಕು (ಮಡಿಕ್ಯಾ. VI, 1584; ರಾಮಾವಿ). [ಅರುಳ್ + ಕೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅರೂಪ (ಗು). ರೂಪವಿಲ್ಲದ; ನಿರಾಕಾರವಾದ. [ಸಂ.]

ಅರೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ನುಣ್ಣಗೆ ಮಾಡು; ಪುಡಿಮಾಡು; ತೇಯು: "ಅರೆ– ಪೇಷಣೇ, ಅರ್ಧೇಚ" (ಶಮುಧಾ); ನಳಿತೋಳ ಬಳ್ವಳಿಕೆ ಕಣ್ಗೊಳಿ ಘಟ್ಟಿಮಗುಳ್ಚುವಂದಮಲ್ತರೆದು ಮಗುಳ್ಚುವಂದಮೆ. ದಲೆನ್ನೆರ್ದೆಯಂ ಪೆಱತೇನದೆಂತು ಪೇೞ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೬೦); ತಿಲಮುಗಸೆ ವಿಳಂಗಂ ಸಿಂಧುಲವಣಮಿವನರೆದು (ಲೋಕೋಪ. ೬–೩೨); ಯಕ್ಷಕರ್ದಮಾದಿಗಳನರೆದಾವನಿತೆಗನುಲೇಪಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೪೪); ಕಟಕಿಯೇಕಿದು ಪರಶುರಾಮನ ಪಟುತನಕೆ ಮದ್ದರೆಥೆನೆಂಬೀ ನಿಟಲನೇತ್ರನ ಭುಜಬಲಕೆ ಸಮಜೋಳಿ ಗಡ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯–೩೨). ೨. ಪುಡಿಮಾಡಲ್ಪಡು: ತಳಪಟವ ತುಂಬಿದವು ತೇರುಗಳೆಳೆ ಜಡಿಯೆ ಕಾಲಾಳು ಹೊಕ್ಕೊಡೆಗಲಿಸಿ ಹೊಯ್ದರು ಚೂಣಿಯರೆದುದು ಕಳನ ಚೌಕದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೨೭). [ದೇ.॥ ತಮಿ. ಅರೈ; ಮಲ. ಅರೆಕ್ಕ; ತುಳು. ಅರೆಪು; ತೆಲು. ರಾಸು]

ಅರೆ$_2$ 'ಅಱೆ$_4$' ನೋ.

ಅರೆ$_3$, ಅರ$_5$ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಧಭಾಗ: "ಅರೆ – ಪೇಷಣೇ, ಅರ್ಧೇಚ" (ಶಮುಧಾ); "ಅರೆಯೆಂಬ ಶಬ್ದಮೊಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಸಮಭಾಗಮಂ ಪೇೞ್ವಲ್ಲಿಯುಂ" (ಶಮುದ. ೬೪ ವೃತ್ತಿ); ಸಜ್ಜುರಕ್ಕೆ ಪುಟ್ಟಿಗೆ ಒನ್ದರೆ (ಎಇ. IX, ೨೨–೭; 800); ಅರೆಮುಚ್ಚಿ ಕಣ್ಗಳಂ ವನಕರಿ ಮೆಲ್ಲದೆ ಲಲಿತ ಸಲ್ಲಕೀ ಪಲ್ಲವಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೮); ಅರೆಮುಗಿದಿರ್ದ ಕಣ್ಗಳುಮಲರ್ದ ಮೊಗಂ (ಗದಾಯು. ೪–೫೩); ಇಂದಿಗಱುದಿಂಗಳರೆಯಾದುದೀ ಗ್ರಾಮವ ಪುಳಿಂದರಿಱಿದು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೯–೪೭). ೨. ನ್ಯೂನತೆ; ಕೊರತೆ: ತಾವರೆಗಮರೆಯಾಯ್ತು ನಲವೆನೆ ಧರೆಯೊಳ್ ಕಾಲಮನದಾರೊ ಕಳೆಯಲ್ ಬಲ್ಲರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೧೮); ತಿರಿವರಂಗೈಪಾತ್ರೆ ಕೂಳನು ಹರಿಯಲೇನರೆ ನಿಮಗೆ (ಪಶುಭಾ. ೧–೧೯); ಅರೆಯಾವುದಿಲ್ಲಿ? ಜ್ವಲಿಸುವ ವಸಂತವಿದೆ ತಿಳಿನೀಲಿ ಗಗನವಿದೆ ಕೊರತೆ ಇನ್ನೆಲ್ಲಿ (ಇಂಗೀತೆ. ೭೬–೧); ಚಿಕ್ಕವನೇ ಆವನಿಗೇನು ಅರೆ (ಮುನಿಮಾ. ೩). **ಅರೆ$_6$**: ೧. 'ಅರಕಾಣಿ', 'ಅರಗಚ್ಚು' ಪರಾ.

ಅರೆಆಳು = ಅರ್ಧಆಳು ; ಒಂದು ಆಳು ಮಾಡುವಷ್ಟು ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ : ಅರೆಆಳಿನ ಕೂಲಿ (ರೂಢಿ). **ಅರೆಉಣಿಸು** = ಅರ್ಧಊಟ ; ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಸಾಲದಷ್ಟು ಊಟ : "ಓಮೋದರಿಐ – ಅರೆಉಣಿಸಿನಿಂದಂ" (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೩–೨). **ಅರೆಮಾಡು** = ಅರ್ಧವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಕುಗ್ಗಿಸು ; ತಗ್ಗಿಸು : ಮುನ್ನೀರ್ಗಳಂ ಕೆಲಬರ್ ಪೀರ್ದರೆಮಾಡುತುಂ ನಡೆದರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೩) ; ಬನವನರೆಮಾಡುವೀ ದುಷ್ಟಮರ್ಕಟ ತತಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಯಂ ಹೇಳಿಕೊಂಡು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೨–೮೦). **ಅರೆಯಾಗು** = ಅರ್ಧವಾಗು ; ಕುಗ್ಗು ; ಕುಂದು : ಶರಶರವರ್ಷಮನತ್ಯುದ್ಧುರ ಧುರದೊಳ್ ಕೃಷ್ಣಕೃಷ್ಣಮೇಘಂ ಕಱೆಯಲ್ ಪರಬಲಜೀವನ ಜೀವನವರೆಯಾಗುತಿರ್ದುದಂತದೇನಚ್ಚರಿಯೋ (ಜಗವಿ. ೮–೫೨); ಮಗಳ ಆರೈಕೆಯೊಳರೆಯಾಗಿ ಹೋದರು ಮುಪ್ಪಿನ ತಂದೆ ತಾಯದಿರು (ಇಂದ್ರಚಾ. ೪೫–೧೫).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** **ಅರೈ** ; **ಮಲ.** ಅರ ; **ತುಳು.** ಅರೆ ; **ತೆಲು.** ಅರ]

ಅರೆ₄ (ನಾ). ೧. ಗೂಡು ; ಮಾಡ : ಗವಿಯ ಮುಂಭಾಗದ ಒಂದು ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೊರೆದ ಕಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಅರೆಯಿತ್ತು (ಕುಡಿಕೂ. ೧೬). ೨. ಸೆಳೆಖಾನೆ : ಕುರ್ಚಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಮೇಜಿನ ಅರೆಯನ್ನು ಎಳೆಯಲು ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟಾಗ ಆ ಮೇಜು ತಿರುಗಮುರುಗಾಗಿತ್ತು (ರಂಗಕ. ೬೮) ; ಜಯಂತ ಅವಳು ಕೊಟ್ಟ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಮೇಜಿನ ಅರೆಯೊಳಗಿರಿಸಿ ಹೊರಟ (ಹೂಹಣ್ಣು. ೧೩೬). [?. / **ತಮಿ.** ಅಱೈ]

ಅರೆ₅ (ನಾ). ಅಜೀರ್ಣ (?) : ರಣಮಾರಿಗರೆಯಾಗಿ ಓಕರಿಪ ಮಾಳ್ಕೆಯಿಂ ಕಡಿದು ಬಡಿದು ಕುರಿದರಿಯೊಟ್ಟುವೆನು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೭೫–೩೮೩). [?]

ಅರೆ₆ (ನಾ). ಗಾಡಿಯ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಮರದ ಕಾಲು, —ಕಡ್ಡಿ : ಭಾಗ್ಯವು ಚಕ್ರದ ಅರೆಗಳ ಸಾಲಂತೆ ಮತ್ತೆ ಮೇಲೇರಿತೆ ಕೊನೆಗೆ (ಇಂಚಾಪ. ೪೬–೯೫). [**ಸಂ.** ಅರ]

ಅರೆ₇ (ಅ). ೧. ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ; ಎಂದಾದರೂ ; ಕೆಲವೆಡೆ ; ಕೆಲಮುಟ್ಟಿಗೆ ; ತುಸು ; ಸ್ವಲ್ಪ : "ಅರೆ ಅರಮೆ ಎಂಬ ನಿಪಾತಂಗಳ್ ಕ್ವಚಿದರ್ಥದಲ್ಲಿಯುಂ ಕದಾಚಿದರ್ಥದಲ್ಲಿಯುಂ ವರ್ತಿಕುಂ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೮ ಉದಾ) ; "ಎತ್ತಾನುಮದೆಲ್ಲಿಯಾನುಮೆಂಬರ್ಥದೊಳಾಯತ್ತಂಗಳರಮೆ ಅರೆಗಳ್" (ಶಮದ. ೩೧೨) ; "ಕೆಱಿದೆಡೆಯಂ ನಿರೂಪಿಸುವ ನಿಪಾತಾರ್ಥದ ಅರೆಯೆಂಬ ಶಬ್ದ" (ಶಮದ. ೭೪).

ಅರೆಬರ್ = ಕೆಲವರು ; ಸ್ವಲ್ಪ ಜನ : "ಅರೆಬರೆಂದು ಕೆಲಂಬರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೮–೩೬೬) ; ಪಾಷಂಡಿಗಳರೆಬರ್ ಪುಟ್ಟಿಯುಮುಡಂಗುವರ್ (ಆದಿಪು. ೧೫–೨೯) ; ಇಱಿಯಲ್ಕಣ್ಮವರೀಯಲಾಜರರೆಬರ್ ಪೂಣ್ದೀವರಾರಾಸುಮಾಸ್ತ್ರಿಱಿಯಲ್ಕಣ್ಮರ್ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೧೫ ; 987) ; ಕುರುಕುಲಮಂ ನುಂಗಿದೆಯಿನ್ನರೆಬರುಮಂ ನುಂಗಲಿರ್ಪೆ (ಗದಾಯು. ೨–೯) ; ಅಡಿಯಿಟ್ಟರೆನೆರೆದು ಬಿಂಕಗಾರ್ತಿಯರರೆಬರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೯೫) ; ಅರೆಬರಿಂತೆಸಗಲಕ್ಕುಮೆಯೆಂಬರಲ್ಲಿ ಮತ್ತರೆಬರೆಸಗಿದೊಡಮೆಸಗುಗೆ ಪಾತ್ರಮೇಯೆಂಬರರೆಬರಾದೊಡಮುದೇಂ ತನ್ನೊಡವೆಯೇಯೆಂಬರರೆಬರದು ತಾನಾದೊಡಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೫–೪೮). [< ಅರೆ₃ ?]

ಅರೆ₈ (ಅ) ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಆಕ್ಷೇಪ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ. (i) ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ : ಅರೆ ಹೋಯಜಬಾಪ್ಪೆಂದು ಹರಿಗನಂ ಗುರು ಪೊಗೞ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೬೦) ; ಅರೆ ! ಇದೇನಯ್ಯಾ ನೀನು ಹೇಳೋ ಮಾತು ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗಿದೆಯಲ್ಲ (ರೂಢಿ). (ii) ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ : ಅರೆ ! ನನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ನಾನು ಹೋಗುವವ ಇವನಾರು ನನಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ (ನಡೆದಾ. II, ೧೨೨೮).

– ಅರೆ₉ '– ಒಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಅರೆಉಱಿ, ಅರೆವುಳಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಲವುಕಡೆ, —ತಾವು: ಅರೆಎಡೆ ಹಸ್ತಿಶಿಕ್ಷಣ ವಿಚಕ್ಷಣರಿಂದರೆ ಅಶ್ವಶಿಕ್ಷೆಯಿಂದರೆಉಱಿ ಮಲ್ಲಮೇಷ ಮಹಿಷೋದ್ಧುರ ಯುದ್ಧರಸಪ್ರಿಯರ್ಕಳಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೧). **ಅರೆವುಳಿ**: ೧. "ಅರೆವುಳಿಶಿಳಿ ಕೆಲವೆಡೆಯೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೩೨). ೨. ಕೆಲವರು : "ಅರೆವುಳಿ ಕೆಲಬರೆನಿಪ್ಪರ್" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೦) ; ಅರೆವುಳಿಯಲಿ[ನಿ]ಕ್ಕಿದಂ ಮತ್ತರೆವುಳಿಯಂ ಬೊಬ್ಬೆಯುಬ್ಬೆಯಿಂದಟ್ಟಿದನಂದರೆವುಳಿಯಂ ಕೈಪಱಿಯಬ್ಬರದಿಂ ದೋಡಿಸಿದನಾ ಗಣೇಶ್ವರನಾಗಳ್ (ವೀರವಿ. ೧೧–೫೯). [ಅರೆ₇ + ಉಱಿ]

ಅರೆಎಡೆ (ನಾ). ಕೆಲವು ಕಡೆ : ಅರೆ ಎಡೆ ಹಸ್ತಿಶಿಕ್ಷಣವಿಚಕ್ಷಣರಿಂದರೆ ಅಶ್ವಶಿಕ್ಷೆಯಿಂದರೆಉಱಿ ಮಲ್ಲಮೇಷಮಹಿಷೋದ್ಧುರ ಯುದ್ಧರಸ ಪ್ರಿಯರ್ಕಳಿಂದರೆ ಎಡೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೧) ; ಅರೆಎಡೆಯೊಳ್ ಜತ್ವಂ ಮೇಣರೆಎಡೆಯೊಳ್ ಸಂಖ್ಯೆಯಾಗೆ ಛತ್ವಂ (ಶಮದ. ೬೮). [ಅರೆ₁ + ಎಡೆ₃]

ಅರೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು (?) : ಅರವಿಂದಾನನೆ ಕೇಳು ಅರೆಮೊರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಅರೆಕಟ್ಟಿ ಎನ್ನ ಅಧರ ಮುದ್ದಿಕ್ಕಿದ (ಪುರಂದ. ೯–೧೧೦–೩). ೨. ಆಕ್ಷೇಪಿಸು ; ಅಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅರೆ ? + ಕಟ್ಟು₁]

ಅರೆಕದ 'ಅರೆಗದ' ನೋ.

ಅರೆಕಲ್ಲು (ನಾ). ಬಂಡೆಗಲ್ಲು : ದಿಬ್ಬವೇರಿ ಅರೆಕಲ್ಲಮೇಲೆ ಮರೆನಿಂತು ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ನೋಡಿದನು (ಮಲೆಮ. ೪೪೬).

[ಅರೆ₂ (< ಅಱೆ₄) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್₂)]

ಅರೆಕಾಣಿ, ಅರಕಾಣಿ, ಅರೆಗಾಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಣಿಯ ಅರ್ಧಭಾಗ; ಅರ್ಧಕಾಣಿಯ ನಾಣ್ಯ ; ಯಾವುದೇ ಒಂದು ನಾಣ್ಯದ ೧⁄೧೨೮ ಭಾಗ (ಕಿ) : ಅರಸರ್ಗೆ ಸೇಸೆಯೆಂದರಸರ ಕಾಣಿಕೆಯೆಂದು ದಾಯದವರ್ಗಳ ತೆಱಿಯೆಂದರುವಣವೆಂದಳಿವಣವೆಂದರೆಕಾಣಿಯ ಕೊಣ್ಡವರ್ ಚಾಡಾ[ಣ್ಡಾ]ಳರ್ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೨೩–೧೩೨ ; 1167) ; ನಿನ್ನ ಒಡವೆಯೊಳರೆಕಾಣಿಯುಂ ಸವೆದಡೆ ಬಳಿಕ ನಾಂ ಭಕ್ತನಲ್ಲೈ (ಬಸವು. ೧೧–೧೪). **ಅರಕಾಣಿ** (ಕಿ). **ಅರೆಗಾಣಿ** : [ಅ]ರೆಗಾಣಿಯನಕ್ಕೆ ಕೊಣ್ಡವರ್ ಚಾಣ್ಡಾಳರ್ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೪೦–೧೦೦; 1040) ; ಧರ್ಮಕ್ಕೊಂದರೆಗಾಣಿಗೆ ಜೀವಮುಕಟೆ ಮೋಹಿಸುತಿರ್ಪಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೯೧) ; ದ್ರವ್ಯದೊಳರೆಗಾಣಿ ಕುಂದದಿರಲು (ಸೌಂದಪು. ೬–೨೪).

[ಅರೆ₃ + ಕಾಣಿ₁. / **ತಮಿ.** ಅರೈಕ್ಕಾಣಿ]

ಅರೆಕಾರ (ನಾ). ಒಬ್ಬರ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಬೇಸಾಯಮಾಡಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಪಾಲನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು ; ವಾರಗಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅರೆ₃ + –ಕಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಅರೆಕಾಲ್ (ನಾ). ಕಾಲುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ; ಒಟ್ಟು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಎಂಟನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ (ದಕ. ಕಿ).

[ಅರೆ₃ + ಕಾಲ್₃. / **ತಮಿ.** ಅರೈಕ್ಕಾಲ್]

ಅರೆಕಾಲು 'ಅರೆಕಾಲು' ನೋ.

ಅರೆಕಾಲ್ಚಿಟ್ಟೆ (ನಾ). ಸೇರಿನಲ್ಲಿ ಎಂಟನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ; ಅರೆಪಾವು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅರೆಕಾಲ್ + ಚಿಟ್ಟೆ]

ಅರೆಕಾಸು (ನಾ). ಅರ್ಧಕಾಸು ; ಕಾಸಿನಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ : ಸ್ಥಲ ವೈಭವದಿ ವಸ್ತುಗಳು ಮೆರೆದಪವತಿಶಯಮಾಗುತಾ ತಾಣಮಂ ಬಿಟ್ಟರೆರೆಕಾಸಿಗುಂ ಸಲ್ಲಮೆನುತಮೆಲ್ಲರ್ ಬಲ್ಲರ್ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೨೭–೨೦) ; ರಾವಣನ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಅರೆಕಾಸಿನ ಮಜ್ಜಿಗೆ (ಗಾದೆ). [ಅರೆ₃ + ಕಾಸು₂]

ಅರೆಕೆಂಪು (ನಾ). ಅರ್ಧಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ ; ಸ್ವಲ್ಪಕೆಂಪು ; ನಸುಕೆಂಪು : ಕಂಗಳರೆಕೆಂಪಾಗೆ ಮೀಸೆಗಳು ಕೆತ್ತುತೆ (ಬಸರ. ೧೧–೪೯).

[ಅರೆ₃ + ಕೆಂಪು]

ಅರೆಕೊರೆ (ನಾ). ಅರ್ಧ ; ಅಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದು : ನೆಕ್ಲುಡೋವ್ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಅರೆಕೊರೆಯ ಅಸಂತೃಪ್ತ ಮನೋಭಾವದಿಂದ ಆಫೀಸು ಬಿಟ್ಟನು (ಪುನರು. ೨೭೨).
[ಅರೆ$_3$ + ಕೊರೆ$_4$ (< ಕೊಱೆ$_3$). / ತಮಿ. ಅಱೈಕ್ಕುಱೈ]

ಅರೆಗಂಜಿ$_1$ (ನಾ). ಅರ್ಧಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಸಾಲುವಷ್ಟು ಗಂಜಿ : ಧುರ ಧೀರರ್ಗರೆಗಂಜಿ ಹೇಡಿಗಳಿಗಂ ಮೃಷ್ಟಾನ್ನ (ಸೋಮೇಶ. ೬೦).
[ಅರೆ$_3$ + ಗಂಜಿ$_1$]

ಅರೆಗಂಜಿ$_2$ (ನಾ). ಹಸ್ತದ ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ ನಡುವೆ ಇರುವ ರೇಖೆ ಅಥವಾ ಗೆರೆ : ಅತಿದೃಢನಿಮ್ನಸ್ನಿಗ್ಧಾಯತಲೇಖಾತ್ರಿತಯಮಾಗೆ ಕರತಲದೊಳ್ ಸನ್ನುತದಿನರೆಗಂಜಿ ಚೆಲ್ವಿಡಿದು ತೋಱೆ ಪೆರ್ವರಲೊಳಾತನುತ್ತಮ ಪುರುಷಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧–೧೩) ; ಹೆಬ್ಬೆರಲಲ್ಲಿ ಅರೆಗಂಜಿಯಗಲವಾಗಿ ಎರಡು ರೇಖೆಗಳ್ ತೋಱುಹ (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕೆ).
[ಅರೆ$_3$? + ಗಂಜಿ$_1$?]

ಅರೆಗಂಟು (ನಾ). ೧. ಸಡಿಲವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಗಂಟು. ೨. ಅರ್ಧದಿಂದ ಅತ್ತ ತುದಿಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹಾಕಿದ ಮುಡಿಯ ಗಂಟು : ಸೀತಮ್ಮ ಅರೆಗಂಟು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಅಡಿಗೆ ಮನೆಗೆ ಹೋದಳು (ರೂಢಿ).
[ಅರೆ$_3$ + ಗಂಟು]

ಅರೆಗಂದು (ಕ್ರಿ). ಸ್ವಲ್ಪ ಬಾಡು ; ಬಣ್ಣ ಕೆಡು : ಕೊರಳ ತುಳಸಿಯ ದಂಡೆ ಬಾಡದು ಮುಡಿದ ಪೂಗಳರೆಗಂದವು [ಪಾಠಾಂ. ಗುಂದವು] (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧–೩೪). [ಅರೆ$_3$ + ಕಂದು$_1$]

ಅರೆಗಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕಚ್ಚು : ನಾಲಿಗೆಯನರೆಗಚ್ಚಿ ಕೆಡೆದ ಮೃಗಾಳಿ ಕೆಲವು (ತೊರರಾ. ೩–೩–೬೧) ; ಅರೆಗಚ್ಚಿದ ನಾಲಗೆ ಕಡೆವಾಯೊಳು ಸುರಿದ ಜೊಲ್ಲು ಬಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣುಗಳ (ಕಂನವಿ. ೧೫–೧೬).
[ಅರೆ$_3$ + ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕಱ್ಚು$_1$)]

ಅರೆಗಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕಟ್ಟು ; ಸಡಿಲವಾಗಿ ಕಟ್ಟು : ಅರೆಗಟ್ಟ ತುರಿಪದಿಂ ಪರಿತರೆ ಮೇಖಲೆ ಸೋರ್ದುರ್ ಕಾಲ್ಗೆವರೆ ಮದನ ಮದೋದ್ಧುರ ಗಂಧಗಜಂ ನಿಗಳಂಬೆರೆಸಿರ್ಪಂತಿರ್ದುದ್ ನೋಡಿದಳ್ ಪೆಱಲೊವರ್ಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೦). [ಅರೆ$_3$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅರೆಗಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ಅರ್ಧಕಟ್ಟೆ (?) : ಅಂಣಗೋಪಂಣ ಕಲಂಣನದು ಗದಕ್ಷೇತ್ರದಿಂ ತೆಂಕಲು ಅರೆಗಟ್ಟರೆಬದ ಹಳ್ಳದ ಬಡಗಣ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೨೬–೨೦ ; 1290). [ಅರೆ$_3$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಅರೆಗಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಅರ್ಧಕಟ್ಟೆ (?) : ಅರೆಗೆ[ಗ]ಟ್ಟೆಯ ಪೊಳಗೆಱಿಇಂ ಪಡುವಲು ಹೆಬ್ಬಳ್ಳದ ಬಡಗಣ ನೀರುವರಿಇಂ ಬಡಗಲು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೨೬–೨೫ ; 1290). [ಅರೆ$_3$ + ಕಟ್ಟೆ]

ಅರೆಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ಕತ್ತರಿಸು; ಮಧ್ಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ತುಂಡು ಮಾಡು : ಒಡಲನರೆಗಡಿವುತ್ತಿರಲು ಧೃತಿ ಬಿಡದೆ . . . ಹೊಡವಡಲು (ಬಸವು. ೨೬–೩೫) ; ಬೆರಸಿ ಹೊಯ್ದರು ತಿವಿದರೆಚ್ಚರು ಅರೆಗಡಿದರೆತ್ತಿದ ರಿಟ್ಟೊರಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮–೨೬). ೨. ನಡುವೆ ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗು ; ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ತುಂಡಾಗು : ಮುಱಿದ ಬಲ್ಲೆಹದ ಅರೆಗಡಿದ ಬಿಲ್ಲುಗಳ ನೆಗ್ಗಿದ ಹರಿಗೆಯನು ಮುಕ್ಕಾದ ಕೈದುವ ತರಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೧೮) ; ಅರೆಗಡಿದ ಹಸ್ತಗಳ ಹರಹಿನ ರಥದ ಹಂತಿಗಳ (ತೊರರಾ. ೩–೮–೩) ; ಗೋಣರೆಗಡಿದು ಪೆರ್ನರವಾಂತು ಮಿಡುಕುವ ಪ್ರಾಣದ ಶವ ಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೪೦–೭೦) ; ಅವರ ಸಂಭಾಷಣೆ ಅರೆಗಡಿಯಿತು (ಪುನರು. ೨೪೨). [ಅರೆ$_3$ + ಕಡಿ$_1$]

ಅರೆಗಡೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕಡೆ : ಅರೆಗಡೆದ ಮೊಸರು, ಅರೆಗಡೆದ ಮಜ್ಜಿಗೆ (ರೂಢಿ). [ಅರೆ$_3$ + ಕಡೆ$_1$]

ಅರೆಗಡೆ$_2$ (ನಾ). ಅರ್ಧವಾಗುವಿಕೆ ; ಕಡಮೆಯಾಗುವಿಕೆ : ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನ ಅನಂದ ಇನ್ನೂ ಅರೆಗಡೆಯಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಪುನರು. ೩೨೩). [ಅರೆ$_3$ + –ಕಡೆ$_3$]

ಅರೆಗಣ್, ಅರೆಗಣ್ಣು (ನಾ). ಅರ್ಧತೆರೆದ ಕಣ್ಣು : ಅರೆಜೀವಮಾಗಿ ಕೈಕಾಲ್ಗಳುಡಿದರೆಗಂಗಳ ಬಿಡುವರ್ಗೆ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲ (ಚಿಬಪು. ೪೯–೫೪). **ಅರೆಗಣ್ಣು** : ಅವರೆಲ್ಲಾ ಕಂಡರೆ ಅರೆಗಣ್ಣು, ವರನಂದಿ ನಿನ್ನ ಕಂಡರೆ ನಿಜಗಣ್ಣು (ಹುಟ್ಟಹ. ೮೪). [ಅರೆ$_3$ + ಕಣ್]

ಅರೆಗಣ್ಣು 'ಅರೆಗಣ್' ನೋ.

ಅರೆಗಣ್ಬೀಡು (ನಾ). ಅರ್ಧಕಣ್ಣನ್ನು ತೆರೆದಿರುವಿಕೆ : ತೆಗಳಿಗೆವಿರ್ದೊಡಲುಂ ನಾಲಗೆಗಿತ್ತರೆಬಜತ ಬಾಯುಮುಚ್ಚರೆಗಣ್ಬೀಡುಗಳುಂ ತಾಱುವ ತಾಳ್ಗಳುಮಗುರ್ವಿಸಲ್ ಕಾಡಕೋಣನೆಯ್ದಿದುದಱಿಲಂ (ಜಗವಿ. ೧೬–೬೬). [ಅರೆಗಣ್ + ಬೀಡು$_1$]

ಅರೆಗಣ್ಮುಗಿ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚು : ತರವಿಡಿದೇಕಪಾದದೊಳಿ ನಿಂದರೆಗಣ್ಮುಗಿದಾತ್ಮಚಂಚುವಂ ನಿಡುಗೊರಲಿಂ ಮರಲ್ಚಿ (ರಾಜಶೇ. ೬–೯). [ಅರೆಗಣ್ + ಮುಗಿ]

ಅರೆಗದ, ಅರೆಕದ (ನಾ). ಅರ್ಧತೆಗೆದ ಬಾಗಿಲು ; ಓರೆ ಮಾಡಿದ ಕದ : ಅವರು ಮನೆಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವಾಗ ಅರೆಗದಮಾಡಿ ಹೋದರು (ರೂಢಿ). **ಅರೆಕದ** : ಬಾಗಿಲು ಅರೆಕದ ಮಾಡಿದನು (ಪುಟ್ಟರ. ೩೧).
[ಅರೆ$_3$ + ಕದ]

ಅರೆಗಪ್ಪು (ನಾ). ಅರ್ಧಕಪ್ಪು ; ನಸುಗಪ್ಪು : ಹೆಣ್ಣುಮಗು, ತಂದೆಯಂತೆಯೇ ಅರೆಗಪ್ಪಾಗಿದ್ದು ಆರೋಗ್ಯವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆಯಿತು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೩೨). [ಅರೆ$_3$ + ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$)]

ಅರೆಗರಿ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಸೀಯು ; ಅರ್ಧಸುಡು : ಪರಮತದತ್ತ ಪೊಕ್ಕಱಿವನೊಕ್ಕು ವಿಶುದ್ಧತಪೋಗ್ನಿಯಿಂದೆ ಬೆಂದರೆಗರಿದಿರ್ದಲಾಗಿ ಕಡುವೆಂದೊಡೆ ಬೂದಿಯುಮಾಗಿ (ಜೀವಸಂ. ೨೨೦–೧೮). [ಅರೆ$_3$ + ಕರಿ$_1$]

ಅರೆಗರಿಂಕುವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಸೀದುಹೋಗು ; ಅರ್ಧಸುಟ್ಟು ಹೋಗು : ಅರೆಗರಿಂಕುವೋದ ಚಮರಿಗಳನನುಕರಿಸಿ ಕೊರಗಿ ಪರಿದ ಶೀತಳಿಕೆಗಳ ಬಳಗಮುಂ (ವರ್ಧಪು. ೫–೬೩ ವ).
[ಅರೆ$_3$ + ಕರಿಂಕು + ಪೋಗು$_1$]

ಅರೆಗಲ್ (ನಾ). ಅರೆಯುವ ಕಲ್ಲು ; ಅಸಿಕಲ್ಲು ; ಮಸೆಕಲ್ಲು : ಸರಲಂ ಮುಂಗೈಯ ಬಲ್ಪಡ್ಡಿನೊಳಿ ಮಸೆಯುತುಂ ನೀಡುಮೆತ್ತಿರ್ದರ್ಗಿನ್ನರೆಗಲ್ಲೊಳ್ ಪಾಂಸುವಂ ಪುಟ್ಟಿಪ ತನುವಿನ ರೌದ್ರಾಸ್ಯದಿಂದರ್ಬಿಸುತ್ತುಂಬರೆ . . . ಎಚ್ಚಂದಂ ಪುಳಿಂದಾಗ್ರಣಿ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪–೩೩).
[ಅರೆ$_1$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_2$). / ತಮಿ. ಅರೈಕ್ಕಲ್]

ಅರೆಗಲ್ಲು 'ಅಱೆಗಲ್' ನೋ.

ಅರೆಗವಚ (ನಾ). ಅರ್ಧಕವಚ : ನಾನಂತೂ ಇಂಗ್ಲೀಷಿನವರಂತೆ ಅಸಭ್ಯ ಅರೆಗವಚವನ್ನೂ ಅಸಂಗತ ಗರಿಟೋಪಿಯನ್ನೂ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ (ನಿಬಂಧ. II, ೧೬೧). [ಅರೆ$_3$ + ಕವಚ]

ಅರೆಗವಡಿಕೆ (ನಾ). ಕವಡೆಯ ಅರ್ಧ ; ಅರ್ಧಕವಡೆ : ಸಿರಿಗೆ ಸಿರಿಯುಮಂ ಪುಲ್ಗೆ ಕೈಕೊಳ್ಳಳ್ . . . ಪಾರ್ವತಿಯಂ ತನ್ನೊಂದು ಪೆಂಪಿಂಗರೆಗವಡಿಕೆಯಂ ಕೊಳ್ಳಲೇವೇಱ್ಪಿಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩–೪).
[ಅರೆ$_3$ + ಕವಡಿಕೆ$_4$]

ಅರೆಗಳಿಗೆ 'ಅರೆಗಱಿಗೆ' ನೋ.

ಅರೆಗಳ್ತಲೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಕತ್ತಲೆ ; ಸ್ವಲ್ಪಕತ್ತಲೆ ; ಮಬ್ಬು : ನಸುಗಳ್ತಲೆಯರೆಗಳ್ತಲೆ ಮುಸುಂಕುಗಳ್ತಲೆ ಪೊದಳ್ದ ಪೆರ್ಗಳ್ತಲೆ (೧೦೪. ೪–೭೩). [ಅರೆ$_3$ + ಕಳ್ತಲೆ (< ಕಟ್ತಲೆ)]

ಅರೆಗೞಿಗೆ, ಅರಗಳಿಗೆ, ಅರಘಳಿಗೆ, ಅರೆಗಳಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಧದಷ್ಟು ಕಾಲ; ಹನ್ನೆರಡು ನಿಮಿಷ: ಅಲರ್ದರೆಗೞಿಗೆಯೆ ಜಾದಿಯ ಮಲೆಪುಂ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಪೊಂಕಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೨೨); ಈ ನಿಜಸಂಗತಿಯಿಂ ಪೊೞ್ತು ಪೋದುದರೆಗೞಿಗೆಯವೋಲ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೯೬). ೨. ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ; ತೀರಾ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಮಯ: ನಾನು ಇನ್ನೊಂದು ಅರೆಗಳಿಗೆಯಲ್ಲೇ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬರುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). **ಅರಗಳಿಗೆ**: ೧. (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೮, ೧೮೨ ಕ.). **ಅರಘಳಿಗೆ**: ೧. ಅರಘಳಿಗೆಗಿನನಾಳುವನು ಜಲಧಿಯಲಿ ಕಾಣೆನು ವೈರಿ ಸೈಂಧವನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೩೪). **ಅರೆಗಳಿಗೆ**: ೧. ನಿನ್ನ ಮೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಡುವೆನಿನ್ನರೆಗಳಿಗೆ ಸೈರಿಸು ಮಾದ್ರಪತಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೧೯). [ಅರೆ$_3$ + ಗೞಿಗೆ]

ಅರೆಗಾಣೆ 'ಅರೆಕಾಣೆ' ನೋ.

ಅರೆಗಾಯ (ನಾ). ಅರ್ಧಗಾಯ; ಸ್ವಲ್ಪಗಾಯ: ಹಾಯಿದವು ಮೃಗವಿಂಡು ಸರಳರೆಗಾಯದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೩-೧೫). [ಅರೆ$_3$ + ಗಾಯ]

ಅರೆಗಾಲ (ನಾ). (ಕರಾ) ಬೇಸಿಗೆ ಕಾಲ: ದಶಾವತಾರ ಮೇಳಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಅರೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುತ್ತವೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೧೫). [ಅರೆ ? (< ಅಱ$_1$) + ಕಾಲ]

ಅರೆಗಾವು (ನಾ). ಅವಶ್ಯಕವಾದುದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಕಡಮೆ ಕಾಯಿಸುವುದು; ಸ್ವಲ್ಪಕಾಯಿಸುವುದು: ಉಳಿದ ಹಾಲನ್ನು ಅರೆಗಾವು ಕಾಸಿ ಹೆಪ್ಪುಹಾಕಿ ಹೆರದೇ ಹೋದ ಆ ಮೊಸರನ್ನು ಹಸುವಿನ ಮಜ್ಜಿಗೆಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿದವರಿಗೆಲ್ಲಾ ಕೊಟ್ಟು (ನೀತಿಚಿಂ. ೯-೨೯). [ಅರೆ$_3$ + ಕಾವು]

ಅರೆಗಾವುದ (ನಾ). ಆರು ಮೈಲಿಗಳಷ್ಟು ದೂರ; ಎರಡು ಹರದಾರಿ: ಅರೆಗಾವುದಮುಂ ಪರಿದಂ (ಶಮುದ. ೧೨೮ ಪ್ರಯೋ); ತ್ರಿಪುರಾಂತಕನ ದೇವಾಲಯದ ಮೂಡಣ ಕಡೆಯೊಳರೆಗಾವುದದೊಳುಂಟು (ಬಸವು. ೧೦-೪); ಪುರವ ಬಿಟ್ಟರೆಗಾವುದದಲಿ ಬೀಡಿಳಿದಿರುವ ಭಂಗವನೇವೇಳ್ವೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೫-೧). [ಅರೆ$_3$ + ಗಾವುದ]

ಅರೆಗಿರಿ (ಕ್ರಿ). (ಹಲ್ಲುಗಳು) ಅರ್ಧಕಾಣುವಂತೆ ಬಾಯನ್ನು ತೆರೆ: ಬೆರಳ ಬಾಯ್ಗಳ ಬಿಸುಟ ಕೈದುಗಳರೆಗಿರಿದ ಹಲ್ಲುಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೩೪). [ಅರೆ$_3$ + ಕಿರಿ$_1$]

ಅರೆಗುಂಡಿಗೆ (ನಾ). ಧೈರ್ಯ ಸಾಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ಅಂಜುಬುರುಕತನ: "ಅರೆಗುಂಡಿಗೆ – ಅಂಜುಬುರುಕತನ" (ಜಾನಕೋ. ೧೩). [ಅರೆ$_3$ + ಗುಂಡಿಗೆ]

ಅರೆಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಸ್ವಲ್ಪ ಕುಗ್ಗು; ತುಸು ಕುಗ್ಗು. [ಅರೆ$_3$ + ಕುಂದು$_1$]

ಅರೆಗುದಿ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕುದಿ; ಸ್ವಲ್ಪ ಕುದಿ. 'ಅರೆಗುದಿಯಿಸು' ಪರಾ. [ಅರೆ$_3$ + ಕುದಿ$_1$]

ಅರೆಗುದಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕುದಿಸು; ಸ್ವಲ್ಪ ಕುದಿ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು: ಗುಡದಿಂದೆಳ್ಳೆಣ್ಣೆಯನರೆಗುದಿಯಿಸಿ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೪೨). [ಅರೆಗುದಿ + -ಇಸು$_3$]

ಅರೆಗುರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಧಮಾತ್ರ ಆಗಿರುವುದು; ಅಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದು. ೨. ಕೆಲಸವನ್ನು ಅರ್ಧಮಾತ್ರ ಪೂರೈಸುವವನು; ಅಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವವನು: ಯಾವ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರೂ ನೀನು ಅರೆಗುರಿಕೆನಾಗಿಯೇ ಮಾಡುತ್ತೀಯೆ, ಒಂದನ್ನೂ ಪೂರೈಸುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಅರೆ$_3$ + ಕುರಿಕ$_0$]

ಅರೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಮಾಡು; ಕಡಮೆಮಾಡು; ಕುಂದಿಸು: ಆಯುಗೆ ನಹುಷಂ ವಿದ್ವಿಷದಾಯುವನರೆಗೆಯ್ವನಧಿಗತನಯಂ ತನಯಂ (ಚಿಕವಿ. ೧-೮೩); ದಂದುಗವನರೆಗೆಯ್ದು ಸಂತಸವನಿಮ್ಮಡಿಪ ಬಾಂಧವ್ಯ ದೈವಕೃಪೆ (ಮಂಕುಕ. ೪೨೯). [ಅರೆ$_3$ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅರೆಗೆಲಸ (ನಾ). ಅರ್ಧನಡೆದ ಕೆಲಸ; ಪೂರ್ಣವಾಗದ ಕಾರ್ಯ: ನಿಲ್ಲು ಬಹೆನುಳಿದರೆಗೆಲಸ ಪೂರೈಸಲೆಂದನು ನಗುತ ಕಲಿಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦-೩೩); ಅರೆಗೆಲಸದಲ್ಲಿ (ಯಾವುದನ್ನೂ) ಅರಸನಿಗೆ ತೋರಿಸಬೇಡ (ಗಾದೆ. ೬). [ಅರೆ$_3$ + ಕೆಲಸ]

ಅರೆಗೆಲಸಿ (ನಾ). ಅರ್ಧದಲ್ಲಿಯೇ ಕೆಲಸವನ್ನು ಬಿಡುವವನು; ಕೆಲಸವು ಮುಗಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆಯೇ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವ ಸ್ವಭಾವದವನು: ಸುಕೃತದೊಳರೆಗೆಲಸಿಗಳು ನಾವೆ ನಿಮ್ಮಲಿ ಕೊಱತೆಯಿಲ್ಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪-೩೯); ನರಪತಿಗಳೊಳು ಭಾಗ್ಯದಲಿ ಬಾಹಿರರಲಾ ನಾವಿಂದು ಸುಕೃತದೊಳರೆಗೆಲಸಿಗಳು ನಾವಲೇ (ತೊರರಾ. ೨-೨-೩೬). [ಅರೆಗೆಲಸ + -ಇ$_2$]

ಅರೆಗೆಱೆ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕೆರೆ: ಅರೆಗೆರೆ[ಱೆ]ಕೆಱೆ ಮಾವಿನ್ಮಾವೆ ನೋಡೆ ತರು ಸುರತರು ಕೊಡುವುವು ಬಂದು ಬೇಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೭). [< ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಕೆಱೆ]

ಅರೆಗೇಣ್ (ನಾ). ಒಂದು ಗೇಣಿನಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ; ಅರ್ಧಗೇಣು: ಮೂಱುಂ ಮೊಟನರೆಗೇಣ್ ಸಪ್ತೋರ್ವೀವಳಯಂಬರಮುತ್ತಮುತ್ತಮಿರ್ಮಡಿಯಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೮೮). [ಅರೆ$_3$ + ಗೇಣ್$_1$]

ಅರೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕೊಡು; ಸ್ವಲ್ಪ ನೀಡು: ಅರಿದ ಸಾಸುವೆಯ ಶುಂಠಿಯನಿಕ್ಕಿ ಪಚ್ಚರೆಮೊಸರಿನಲಿ ಮುಚ್ಚಿರೆ ನೀರ ಕದಡಿಯುದ ನೀರನರೆಗೊಟ್ಟು ನೀರೋಗರವನಿಕ್ಕಲು ಸುಗಂಧ ತಕ್ರೋದನ ಕಣಾ (ಸೂಪಶಾ. ೩-೨೩). [ಅರೆ$_3$ + ಕೊಡು]

ಅರೆಗೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕೊಯ್ಯು, —ಕತ್ತರಿಸು: ತಮದಿಂದಂ ಬಿರ್ದು ಸತ್ತುದರೆಗೊಯ್ದುಂಬುದಱಿಂ ನೊಂದು ಸತ್ತುದಿಲ್ಲಱಪೋತಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೭೫). [ಅರೆ$_3$ + ಕೊಯ್]

ಅರೆಗೊರಡು (ನಾ). ಅರ್ಧ ಒಣಗಿದ ಕೊರಡು (?): ಅರೆಗೊರಡಿನಂತಲುಗದುಲಿಯದಲೆ ಕಂಗಳಂ ತೆರೆಯದಿರಲ್... ಪರಿಪರಿಯ ಯುಕ್ತಿಗಳೊಳೆಚ್ಚರಂಗೊಳಿಸುವೊಡುಪಾಯಗಳ ಮಾಳ್ದರೊಲಿದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೨೦-೩೨). [ಅರೆ$_3$ + ಕೊರಡು$_3$ (< ಕೊಱಡು)]

ಅರೆಗೊರತೆ, ಅರಗೊರತೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಕೊರತೆಯಾಗಿರುವುದು: ಆ ಆನಂದಾನುಭವ ಅರೆಗೊರತೆಯಾಗುವುದು (ಚೆಳುಮು. ೭೮). **ಅರಗೊರತೆ**: ನಿನ್ನ ಶಿರಮನ್ನೇರಿದ ಅಲ್ಪತ್ವದಿಂ ಬೆರದರಗೊರತೆಗಳಿಂದಂಡಲೆಯುತ್ತಿರುವ (ಸೌಗಂಧಿ. ೯-೨); ತನಗೆಯುದರಕಂಮಿತ್ತರದುಯರಗೊರತೆಯಾಯ್ತೆನಲ್ಕೆ (ತುರಂಗ. ೪-೧). [ಅರೆ$_3$ + ಕೊರತೆ (< ಕೊಱತೆ)]

ಅರೆಗೊಲೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಕೊಲೆ: ನೃಹರಿಯಸು ಪಿಂಗುವನ್ನೆಗಂ ವೀರನಾರುಂ ಕೊಲ್ಲದರೆಗೊಲೆಯನುಱೆ ಕೊಂದನು (ಚಿಬಪು. ೩೩-೨೩); ಅರೆಗೊಲೆಯ ಗಡಣಂಗಳಿಂ ನೋವ ಸಾವ ಬೇವನಿಬರಂ ಪದ್ಮಾಸನಂ ಕಂಡನು (ಚಿಬಪು. ೪೯-೩೨). [ಅರೆ$_3$ + ಕೊಲೆ]

ಅರೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧವಾಗು; ಕಡಮೆಯಾಗು (?): ಪೊರಳ್ದು ಚಪ್ಪರಿದು ರುಧಿರವನೀಂಟಲು ತೃಪ್ತಿಯರೆಗೊಳ್ಳು [ಪಾಠಾಂ. ಪೊರೆಗೊಳ್ಳು]ದೆಂದು ಸುಮ್ಮನಿರೆ (ಭೈರವೇ. ೪-೧೦೪). [ಅರೆ$_3$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅರೆಗೊಱೆ (ಕ್ರಿ). ನ್ಯೂನತೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಅರ್ಧಂಬರ್ಧವೆನಿಸು: ಇರಿಸಿದ ಬಾಯಿನವನು ಕೊಂಬುದು ಮೇಲರೆಗೊಱೆಯದೆ ನೋಂಪುವುದು (ಅನಂಚ. ೧೫-೧೦೪). [ಅರೆ$_3$ + ಕೊಱೆ$_3$]

ಅರೆಚಡ್ಡಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಚಡ್ಡಿ; ಹನುಮಾನ್ ಚಡ್ಡಿ; ಕಾಚಾ: ಅಲ್ಲಿ ಅರೆಚಡ್ಡಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಪೈಲ್ವಾನರ ಹುಡುಗ ಲಾಗಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ (ರೂಢಿ). [ಅರೆ$_3$ + ಚಡ್ಡಿ. / ತಮಿ. ಅರೈಚ್ಚಟ್ಟೈ]

ಅರೆಚಣ (ನಾ). ತೀರಾ ಸ್ವಲ್ಪಸಮಯ; ಅರೆಕ್ಷಣ: ಸುಮ್ಮನರೆಚಣ ವಿರದೆ ಪ್ರಕೃತಿ ತೊಡಗುತಿರೆ ಜನ್ಮ ಸಾಕೆನುವುದೇಂ (ಮಂಕುಕ. ೨೭೨); ಬಾಗಿ ತೂಗಿ ಬೇಡುವೆವು ನಿನಗೆ ಅರೆಚಣವು ಕೂಡ ನೋಡು (ಅರಳು.೨೪೩).
[ಅರೆ$_3$ + ಚಣ$_2$]

ಅರೆಜಾವ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾವದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ; ಮೂರುಮುಕ್ಕಾಲು ಗಳಿಗೆಯಷ್ಟು ಕಾಲ; ಒಂದೂವರೆಗಂಟೆಯಷ್ಟು ಕಾಲ; ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ: ಇರುಳರೆಜಾವಮಾದಾಗಳ್ ಭಟ್ಟರಿರ್ದೆಡೆಯನಜಸುತ್ತುಂ ಬಂದು (ಪಂಚತಂ. ೨೩೦–೧೦); ಇರ್ತಿಂಗಳನೋದಿದಂ, ಅರೆಜಾವಮಂ ನಿದ್ದೆ ಗೆಯ್ದಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ४–೭೭ ಉದಾ); ಸರಳ ಸಂಗರ ನಡೆದುದೊಂದರೆ ಜಾವಪರಿಯಂತ (ತೊರರಾ. ೬–೨೪–೧೩); ಅವಗಡದ ಬಾಣಗಳನೇಱಿ ಸಲವನಿಗೊಜಗಿದ ಮೂರ್ಛೆಯಲಿಯರೆಜಾವ ಪರಿಯಂತ (ಕೋಗಯ. ೧೦–೪೪). [ಅರೆ$_3$ + ಜಾವ]

ಅರೆಜೀವ (ನಾ). ಪ್ರಾಣ ಪೂರ್ತಿ ಹೋಗದೆ ಅರ್ಧವಾದ ಸ್ಥಿತಿ; ಅರ್ಧಜೀವವಾದ ಸ್ಥಿತಿ: ನೀನಾವಪರಿಯಲಿ ಮನ್ನಿಸಿದಡರೆಜೀವ ಕೌರವ ವಂಶವೇ ಸಪ್ರಾಣಿಸುವುದೆಂದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫–೧೯); ಅರೆಜೀವವಾಗಿ ಕೈಕಾಲ್ಗಳುಡಿದು (ಚಿಬಪು. ೪೯–೫೮); ಕಾಲಿಗೆ ಗುಂಡು ತಗಲಿದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಅರೆಜೀವವಾಗಿ ಬಿದ್ದುಬಿಟ್ಟಿತು (ತೇವೋಡ. ४೮).
[ಅರೆ$_3$ + ಜೀವ]

ಅರೆತಲೆನೋವು ‘ಅರೆದಲೆನೋವು’ ನೋ.

ಅರೆತಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ (?): ದಿನವೊಂದಕ್ಕೆ ಅರೆತಾರದ ಮೊಸರಲ್ಲಿ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೨ ಉಡುಪಿ. ೨೯೦–೧೪; 1376).
[ಅರೆ$_3$? + ತಾರ$_2$]

ಅರೆತಿಳಿವು (ನಾ). ೧. ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರವಾದ ಅರಿವು; ಅಲ್ಪವಾದ ತಿಳಿವು. ೨. ಅರ್ಧತಿಳಿಯಾಗಿರುವುದು: ತಮದ ಅರೆತಿಳಿವಿನಲಿ ಧರೆಯು ಮುಳುಗಿರಲು (ವಿಸೀಗೀ. ೧೬–೩). [ಅರೆ$_3$ + ತಿಳಿವು]

ಅರೆತುಂಬು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧತುಂಬು: ತುಂಬಿದ ಕೊಡ ನೋಡು ತುಳುಕದು ತುಳುಕುವುದರೆತುಂಬಿದಂತಹ ಕೊಡ (ಇಂಚಾಪ. ೧೪೫–೧೪).
[ಅರೆ$_3$ + ತುಂಬು$_1$]

ಅರೆತೆಱೆ ‘ಅರೆದೆಱೆ’ ನೋ.

ಅರೆತೊಡೆಚಲ್ಲಣ (ನಾ). ತೊಡೆಯನ್ನು ಅರ್ಧಮುಚ್ಚುವ ಚಲ್ಲಣ; ಅರೆಚಡ್ಡಿ: “ಅರ್ಧೋರುಕಂ– ಅರೆತೊಡೆಚಲ್ಲಣ, ಚಡ್ಡಿ” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೭). [ಅರೆ$_3$ + ತೊಡೆ + ಚಲ್ಲಣ]

ಅರೆತ್ರುಟಿ (ನಾ). ಅರ್ಧ ತ್ರುಟಿಯಷ್ಟು ಹೊತ್ತು; ಅರ್ಧ ನಿಮಿಷದ ಕಾಲ: ಪ್ರಸಾದದ ಸೊಂಪಿಂಗೆ ಚಿತ್ತಮರೆತ್ರುಟಿಯ ತೆರಪಿಲ್ಲದೆ ದಣಿಯ ದಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ಮಲ್ಲಚ. ೫–೮). [ಅರೆ$_3$ + ತ್ರುಟಿ]

ಅರೆದಪ್ಪಲು (ನಾ). ಬಂಡೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ತಪ್ಪಲು ಪ್ರದೇಶ: ಅರೆದಪ್ಪಲುಗಳಿಂದಲೂ . . . ವಿಚಿತ್ರವರ್ಣಮಾದ ಧಾತುಗಳಿಂದಲೂ ಭೂಷಿತವಾಗಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ४೨೮–೧೫). [ಅರೆ$_4$ (< ಅಱೆ$_4$) + ತಪ್ಪಲು]

ಅರೆದಲೆನೋವು, ಅರೆತಲೆನೋವು (ನಾ). ತಲೆಯ ಒಂದು ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಾಣುವ ನೋವು. **ಅರೆತಲೆನೋವು** (ಕಿ).
[ಅರೆ$_3$ + ತಲೆ$_1$ + ನೋವು]

ಅರೆದಲೆಬೇನೆ (ನಾ). = ಅರೆದಲೆನೋವು: “ಅರ್ಧಭೇದಕವೆಂಬುದೊಂದು ಅದು ತಾನೇ ಅರೆದಲೆಬೇನೆ ಎನಿಸಿಕೊಂಬುದು” (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೩೦); ಮರಿಚಂ ಪೆಸಱಿಂಬಿಂತಿವನರೆದೆಳ್ಳ ಕಷಾಯದಿಂದೆ ನಸ್ಯಂಗೆಯ್ದಂದರೆದಲೆಬೇನೆಯನದು ಸಂಹರಿಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೭೨).
[ಅರೆ$_3$ + ತಲೆ$_1$ + ಬೇನೆ]

ಅರೆದಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಅರೆನೋಟ. ೨. ಅರ್ಧಬಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣು: ಒಗುವ ನಯನೋದಕದಲರೆದಿಟ್ಟಿಗಳ ನೋಟದಲಪ್ಪಿ ಸತ್ಕೃದ ತಗಹಿನವನೀನಾಥನಾ ರಘುನಾಥಗಿಂತೆಂದ (ತೊರರಾ. ೨–೨–೩೩). [ಅರೆ$_3$ + ದಿಟ್ಟಿ]

ಅರೆದುಱುಗು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧತುಂಬಿಕೊಂಡಿರು: ಅರೆದುಱುಗಿರ್ದ ಬಯಲ್ದಾವರೆಯೆಲೆಗೊಡೆಯಿಡುವಿನಲ್ಲಿ (ಕಾದಂಉ. ೨೮೨).
[ಅರೆ$_3$ + ತುಱುಗು$_1$]

ಅರೆದೆಱೆ, ಅರೆತೆಱೆ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧತೆರೆ: ತನ್ನ ಕಣ್ಗಳರೆದೆಱೆದು ದರನಿಮಿಾಲಿತಲೋಚನ ಕಮಲಾಕರಮಿರ್ಪಂತೆಯಿರ್ದ (ಗದಾಯು. ೫–४೦ ವ); ತೊಱೆಗಳ ಪುಳಿನತಳಂಗಳ ತೆಱಪುಗಳರೆದೆಱೆದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨४); ಕಣ್ಗಳನರೆದೆಱೆವುದು ನೆನೆನೆನೆದು ಕಾಂತೆಯಂ ಕಳಹಂಸಂ (ಗಿರಿಕ. ೨–೫೮); ಅರೆದೆಱೆವಬ್ಜದೊಳಿರುತಿರ್ದ ಮಱಿದುಂಬಿ ಸ್ವರಮಾಡಿ ಪೊಱಮಡುವಂತೆ (ಭರಚ. ೫–೫೭); ನಿಟಿಲಾಕ್ಷಮರೆದೆಱೆಯೆ (ಚಿಬಪು. ४೬–೨४). **ಅರೆತೆರೆ**: ಇಬ್ಬರೂ . . . ಅರೆತೆರೆದ ಬಾಗಿಲನ್ನು ದೂಡಿ ಒಳಹೊಕ್ಕರು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೫). [ಅರೆ$_3$ + ತೆಱೆ$_1$]

ಅರೆನಗು, ಅರೆನಗೆ (ನಾ). ನಸುನಗೆ; ಮುಗುಳುನಗೆ: ಕೆರಳದೆ ಅರೆನಗು ಬೀರುತ್ತ (ಭಾಮಣಿ. ೩೧). **ಅರೆನಗೆ**: ಅರೆನಗೆಯ ಬಿಱುನಗೆಯ ನಗೆಗಳ ಹೊರಳಿಗಳಲಡಬಿದ್ದು (ತೊರರಾ. ೧–೧೫–೮). [ಅರೆ$_3$ + ನಗು$_2$]

ಅರೆನಗೆ ‘ಅರೆನಗು’ ನೋ.

ಅರೆನಚ್ಚು (ನಾ). ಅರ್ಧನಂಬಿಕೆ; ಅಪೂರ್ಣವಾದ ವಿಶ್ವಾಸ: ಮಿಕ್ಕುದು ಪಾಲಿಗನ ಪಾಡು ಒಲ್ಲನವನ್ ಅರೆನಚ್ಚ (ಮಂಕುಕ. ೫೮४).
[ಅರೆ$_3$ + ನಚ್ಚು$_2$]

ಅರೆನಿದ್ದೆ, ಅರನಿದ್ದೆ (ನಾ). ಅರ್ಧನಿದ್ದೆ; ಅರ್ಧ ಎಚ್ಚರವಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಗಾಢವಲ್ಲದ ನಿದ್ದೆ: ಹಿಂದಿನ ದಿನದ ಅರೆನಿದ್ದೆಯ ಆಯಾಸ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ४೮). **ಅರನಿದ್ದೆ**: ಅರನಿದ್ದೆಮಾಡಿ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಎಚ್ಚತ್ತನು (ಅನ್ನ. ೩೩೩); ಮಡದಿಯ ಎಬ್ಬಿಸಿದ್ರೆ ಅರನಿದ್ದೆ ಆದಾವು (ನಾಪದ. ೮೯).
[ಅರೆ$_3$ + ನಿದ್ದೆ]

ಅರೆನಿಮಿಷ (ನಾ). ಅರ್ಧನಿಮಿಷ; ನಿಮಿಷದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ: ಇರಲು ಬಳಿಕಱುವತ್ತುಸಾವಿರ ವರುಷ ನಿಮ್ಮಯ್ಯಂಗೆ ನಮಗೊಂದರೆನಿಮಿಷ ವಾಯಿತು (ತೊರರಾ. ೩–೧–४४); ಅರೆನಿಮಿಷವಲ್ಲಿದ್ದು . . . ನಡೆತಂದ (ತೊರರಾ. ೫–೨–೯೦). [ಅರೆ$_3$ + ನಿಮಿಷ]

ಅರೆನುಡಿ (ನಾ). ಅರ್ಧಂಬರ್ಧದ ಮಾತು; ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾತು: ಮಾಣಿಂಬೀ ತೆಱಂಬೆತ್ತರೆನುಡಿಗಳನಾವೃತ್ತಿಗೆಯ್ಯುತ್ತೆ (ಚಿಕವಿ. ೬–೧೬೩).
[ಅರೆ$_3$ + ನುಡಿ$_2$]

ಅರೆನೂಂಕು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧತಳ್ಳು: ಕಱುವಂ ಕಾಯ್ವ ತನುಜನು ಹರಿದು ಬಂದಾಸತ್ತು ಹಸಿದಾತುರದೊಳವ್ವಾಯೆನುತ ಬಾಗಿಲ ಕದವನರೆ[ಪಾಠಾಂ. ನುಱಿ]ನೂಂಕಿ (ಬಸಪು. ೨४–೫४). [ಅರೆ$_3$ + ನೂಂಕು$_1$]

ಅರೆನೆರಳು (ನಾ). ಅರ್ಧದಷ್ಟು ನೆರಳು: ಉಪಚ್ಛಾಯೆ ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಅರೆನೆರಳು ಮುಚ್ಚಿದ ಸ್ವಚ್ಛತರವಾದ ಭಾಗ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೮೭). [ಅರೆ$_3$ + ನೆರಳು (< ನೞಲ್$_1$)]

ಅರೆನೆಲ (ನಾ). ಅರ್ಧದಷ್ಟು ಭೂಮಿ: ಕಿಱಿಯ ರಾಚಮಲ್ಲಮನ್ನಿ ಬೇಡಿದೊಳರೆನೆಲನುಂ ಭಣ್ಡಾರವುಮಂ ಕೊಟ್ಟಾನೆನ್ದು ಬನ್ದು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೧೬–४; 930). [ಅರೆ$_3$ + ನೆಲ]

ಅರೆನೆಲೆ, ಅರನೆಲೆ (ನಾ). ಮುಂದುಗಡೆಯ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಬೆಂಬಲವಾಗಿ ಹಿಂದುಗಡೆಯಿರುವ ಸೈನ್ಯ: “ಸನ್ನಯ– ಸೇನೆಯ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಅರೆನೆಲೆ” (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ); ಅರೆನೆಲೆ[ಯೊಳ್ಪರ]ನೆಡೆಯೊಳ್ ದೂಷಣನುರು ಮುದದಿಂ ಚೂಣಿಯೊ[ಳಗೆ] ತ್ರಿಶಿರಂ ಬರುತಾ (ಕುಮುರಾ. ೮–४३);

ಅರೆನೆಲೆಯ ದಳದತ್ತ ದೃಷ್ಟಿಯ ಹರಿಯಬಿಡು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨–೧೨); ಸುರಸುಭಟರಿಱಿತಕ್ಕೆ ಚೂಣಿ ಮುರಿದೋಡಿ ಕೂಡಿತು ಜಲಂಧರ ದೈತ್ಯ ನರೆನೆಲೆಯನು (ಚೆಬಪು. ೨೪–೧೦). **ಅರನೆಲೆ** : "ಸೇನಾವ್ಯೂಹ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಅರಸನಿರಬೇಕಾದ ಸ್ಥಾನ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ); ಅರಸುಗಳೆಂಬವರ್ಬರವರದೊಳ್ ಸೆರಗಿಂ ಪೆಱಗಿರ್ಪ್ಪ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದರನೆಲೆಯೆಂದು ಮಾಡಿ ಪೆಱರಂ ಪೆಱರಿಂದಮೆ ಗೆಲ್ವರಲ್ಲದಿಂತಿರೆ ಪೆಱಗಾಗೆ ತನ್ನ ಬಲವನ್ಯಬಲಂ ಬೆಱಗಾಗಲೊಂದೆ ಸಿಂಧುರದೊಳೆ ಗೆಲ್ವರೇ ಪಗೆಯನಾರ್ ಸಮನಿಂತ ಸಹಾಯಶೂರನೊಳ್ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೧೬–೧೩ ; 1195); ಅರನೆಲೆಯೊಳಿರ್ದು ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯಭೂಪಾಲನೆರಡು ದೆಸೆಯೊಳು ಗಜಾಶ್ವಾರೂಢರಪ್ಪ ಪಲವರಸುಗಳನಾಪ್ತಬಲವಂ ನೋಡಿ (ಸೋಮಚ. ೫–೪೮); ಅರನೆಲೆಯ ಸುಯಿಧಾನ ಬಾಹ್ಲಿಕ ತರಣಿಸುತ ಗುರುಸೂನು ಕೃತವರ್ಮರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೧೮); ಅರಿಭಟರು ಪವನಜನನಾನುತ ಮರಳುತುಬ್ಬರಬವರವನು ತಂದರನೆಲೆಗೆ ರಥಮುನದಿರದೆ ಮೊಗಮಾಡಿದ ವಿಕ್ರಮ ಕೌರವನ (ಜಯಕಾ. ೬–೫೫); ಅಪರಾಜಿತ ನೃಪಾಲಕನ ನಿಲಿಸಿ ಅರನೆಲೆಯೊಳು ವುಳಿದ ಪೆರ್ವಲವೆರಸಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೩–೩೮); ಗರ್ಜಿಸುವ ಸೇನಾ ಜಲಧಿಮಧ್ಯದೊಳ್ ಬಂದು ನಿಂದರನೆಲೆಯ ಸುಯಿದಾನಮಂ ಬಲಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪–೩). ℙ 'ಅರೆನೆಲೆ' ಎಂಬುದು 'ಅರನೆಲೆ' ಶಬ್ದದ ಅಪಲಿಖಿತ. [< ಅರಸು₂ (< ಅರಸ₁) + ನೆಲೆ]

ಅರೆನೋಟ (ನಾ). = ಅರೆದಿಟ್ಟಿ : ತುದಿಖುರವನೂಱಿ ನವಾಯಿ ಮಿಗಲರೆನೋಟದಾಲಿಯ ಮಿಡುಕದೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭–೯); ಅರೆನೋಟ ವಿದುಷಕಗೆ ನೆರೆನೋಟ ನಾಗರಿಕಗೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೩೨).
[ಅರ್ಧ₃ + ನೋಟ]

ಅರೆಪ (ನಾ). ಅರೆಯುವುದು ; ಅರೆತ : ಅರೆಪಂ, ಬರೆಪಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೬೧ ಪ್ರಯೋ). [ಅರ್₁ + –ಪ್ಪ₂. *l* ತಮಿ. ಅರ್ಪ್ಪು]

ಅರೆಪಲ್ದೆಱೆ (ನಾ). ಹಲ್ಲುಗಳು ಅರ್ಧ ಹೊರಗೆ ಕಾಣುವಂತೆ ಬಾಯಿ ಬಿಡು : ಅರೆಪಲ್ದೆಱೆದೋವದೆ ಕಂಡ ಕಂಡರಂ ಸ್ಯೆರಣೆಗೆಟ್ಟು ಬೇಡದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೮೮). [ಅರ್ಧ₃ + ಪಲ್ + ತೆಱೆ₁]

ಅರೆಪಾದ (ನಾ). ಅಂಗಾಲಿನ ಅಥವಾ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಅರ್ಧಭಾಗ : ಬಲದ ಅರೆಪಾದದಲ್ಲಿ ಊರ್ಧ್ವಮುಖನೆಂಬ ಗಣೇಶ್ವರನೆನಿಸಿರ್ಪಿರಿ ಅಯ್ಯ ಎಡದ ಅರೆಪಾದದಲ್ಲಿ ಸಚರಾಚರನೆಂಬ ಗಣೇಶ್ವರನೆನಿಸಿರ್ಪಿರಿ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೮೮). [ಅರ್ಧ₃ + ಪಾದ]

ಅರೆಪಾಲು (ನಾ). ಅರ್ಧಭಾಗ : ಗೊಲ್ಲನ ಜಸದಲಿ ಅರೆಪಾಲೆಲ್ಲಾ ನಿನ್ನದೆ, ನಿನ್ನದೆ, ಸೋದರನೆ ! (ಭಾವಗೀ. ೬೯); ಆದರೂ ಆ ಹುಟ್ಟುವಳಿಯಲ್ಲಿ ಅರೆಪಾಲು ಮಾತ್ರ ತನ್ನದಾಗಿತ್ತು (ಪುನರು. ೪೧೧). [ಅರ್ಧ₃ + ಪಾಲು₂]

ಅರೆಪಾಲುಗಾರ (ನಾ). ಅರ್ಧಪಾಲುಳ್ಳವನು ; ಅರ್ಧಭಾಗಕ್ಕೆ ಹಕ್ಕುದಾರ (ಕ). [ಅರೆಪಾಲು + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಅರೆಪಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಣಿತ; ಯಕ್ಷಗಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀ ವೇಷ ಕುಣಿಯುವುದು.
ಅರೆಪಾವಿನಾಟ = "ಚಪ್ಪರಮಂಚದಾಟ ಎಂಬುದು ಈ ಸ್ತ್ರೀ ಪಾತ್ರದ ನರ್ತನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಈ ಕುಣಿತಕ್ಕೆ ಅರೆಪಾವಿನಾಟ – ಮುರಕಾಲಿನಾಟ ಎಂಬ ನಾಮಾಂತರಗಳೂ ಇವೆ" (ಪಾರ್ತಿಸು. ೩೩).
[ಅರೆ ? + ಪಾವು ?]

ಅರೆಪುರುಷ (ನಾ). ಅರ್ಧ ಆಳು ಪ್ರಮಾಣದ ಆಳ : ಪುತ್ತಿನಿಂ ಬಡಗಲ್ ಮೂಗಯ್ಯಿನತ್ತಲ್ ತಳರ್ದಗುಟಿಬ್ಬೊಡರೆಪುರುಷದೊಳಕ್ಕು ಮಸಿಯ ಬಣ್ಣದ ಕರ್ಪಿರಲ್ . . . ನೀರಧಾರೆಯಕ್ಕುಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೧೧–೧೪). [ಅರ್ಧ₃ + ಪುರುಷ]

ಅರೆಪೆರೆಯ 'ಅರೆವೇಱೆಯ' ನೋ.

ಅರೆಪೊರೆಕ (ನಾ). "ಅರ್ಧವ್ಯಾಪಿಸಿದುದು" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ); ಆಗಳ್ ಶರದದ ಬಿಸಿಲಳುರೆ ಪೊಣ್ಮಿದ ಘರ್ಮಬಿಂದುಗಳಿಂ ನಾಂದು ಪುಚ್ಚಟಿದರೆಪೊ[ಪಾಠಾಂ. ವೊ]ರೆಕನಾದ ಕುಂಕುಮ ಪತ್ರಭಂಗದ ಕೊಱಗಿದ ನಗೆ ಮೊಗಂಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೬೪ ವ); ಆಡೆವೊತ್ತದೆ ಕಿಱಿಕಿಱಿದೆನೆ ಸುಡದಿನಿಸರೆಪೊರೆಕ [ಪಾಠಾಂ. ಪೊರಿಕ]ನಾಗದೆ[ಯೆ] ಸಸಿದಂದೊಂದೆಡೆಯೊಳಗೊಟ್ಟೆರ್ದರಳೆಯನೊಡನಳುರ್ವಂತಳುರ್ದನನಲನರಗಿನಮನೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೫). [ಅರ್ಧ₃ + ಪೊರೆ ? + –ಕ್ಕ₂]

ಅರೆಬದ (ನಾ). ಅರ್ಧ ಎತ್ತರವಿರುವ ಬದುವು : ಅರೆಗಟ್ಟರೆಬದ ಹಳ್ಳದ ಬಡಗಣ ಪಡುವಣ ನೀರುವರಿಇಂ ಪಡುವಲು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೨೭–೨೦ ; 1290). [ಅರ್ಧ₃ + ಬದ (< ಬದು)]

ಅರೆಬರೆ (ನಾ). ಪೂರ್ತಿಯಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಅರ್ಧಂಬರ್ಧ.
ಅರೆಬರೆಯಾಗು = ಅರ್ಧಂಬರ್ಧವಾಗು : ಪರೀಕ್ಷೆಯೊಳಿನ್ನ ದುರ್ದೈವಕೆ ವಿಜಯವು ಅರೆಬರೆಯಾಗೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೯–೮೧). [ಅರ್ಧ₃ + –ಬರ್ಧ₃?]

ಅರೆಬಳವಿ (ನಾ). ಅರ್ಧಬೆಳವಣಿಗೆ ; ಅಪೂರ್ಣವಾದ ಬೆಳವಣಿಗೆ : ಹಣ್ಣೊಳು ಸಿಹಿ ಕಾಯೊಳು ಕಹಿ ಮರದ ರಸವದೆಂತು ಅರೆಬಳವಿಯೊಳಾನಂದವೇ ನೋವೆನಿಸುವುದಿಂತು (ಅಹಲ್ಯೆ. ೧೧೫–೪). [ಅರ್ಧ₃ + ಬಳವಿ]

ಅರೆಬಳಿ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಲೇಪಿಸು ; ಅರ್ಧಬಳಿ : ಎಳೆಯ ರವಿರಶ್ಮಿಗಳು ರಕ್ತೋತ್ಪಲದೊಳಗೆ ಹೊಳೆವಂತೆ ಹೊನ್ನರೆಬಳಿದ ಹಿಳುಕನೆ ಕಾಣಲಾದುದು ಭಟನ ಕಾಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೫೦); ಪುಲಿದೊಗಲ ಸೀಸಕವ ಕಿಗ್ಗಟ್ಟೊಲೆವ ಸುರಗಿಯ ಕಾಂಚನದೊಳರೆಬಲಿ[ಳಿ]ದ ಬಿಲ್ಲಂ ಬಿಗಿದ ತಿರುವಿನ ಬೆರಳ ಕೋಲುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೧೧).
[ಅರ್ಧ₃ + ಬಳಿ₁ (< ಬಱಿ₁)]

ಅರೆಬಿರಿ 'ಅರೆವಿರಿ' ನೋ.

ಅರೆಬೆತ್ತಲೆ (ಗು). ಅರ್ಧಬೆತ್ತಲೆಯಾದ ; ಅರ್ಧನಗ್ನವಾದ : ಉಜ್ವಲ ವರ್ಣರಂಜಿತವಾದ ಬಾಹುಯುಗ್ಮಗಳ ಆ ಅರೆಬೆತ್ತಲೆಯ ಹೆಂಗಸಿನ ಕಡೆಗೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ನೋಡುತ್ತ . . . ತನ್ನೊಳಗೆ ತಾನು ಗೊಣಗಿಕೊಂಡನು (ಪುನರು. ೧೩೦). [ಅರ್ಧ₃ + ಬೆತ್ತಲೆ]

ಅರೆಬೇ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಬೇಯು ; ಅರ್ಧಬೆಂದುಹೋಗು : ಅರೆಬೆಂದುವು ತಾವರೆ ಖಗಮುರೆಬೆಂದುವು ಭೀಮಕೋಪ ಶಿಖಿ ಮುಟ್ಟೆ (ಗದಾಯು. ೬–೧೮); ಆ ಪುಲ್ಲು ಪೊತ್ತಿ ಪೊಗೆದುರಿದು ಮುಂದುರಮಂ ಪೊತ್ತಿದೊಡಲ್ಲಿಯರೆಬೆಂದ ತುರಗಂಗಳನರಸಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೭೯–೧೧); ಅರೆಬೆಂದನಂಗನಾದಂಗೆ ಪಳವಿಗೆಯಾದ (ನಂದಿಮಾ. ೨೩–೩೬). [ಅರ್ಧ₃ + ಬೇ₁]

ಅರೆಭಾಷೆ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆಯದ ಭಾಷೆ (?) : ನೋಡಿರೆ ಪೇೞ್ವ ಮೂಱುವಱಿ[ರೆ] ಭಾಷೆಗಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೭೬); ಸಂಸ್ಕೃತಂ ಪ್ರಾಕೃತಮಪಭ್ರಂಶಂ ಪೈಶಾಚಿಕವೆಂಬ ಮೂಱುವರೆಭಾಷೆಗಳೊಳ್ (ಛಂದೋಂಬು. ಕ. ೬೭). [ಅರ್ಧ₃ + ಭಾಷೆ]

ಅರೆಭೋಗ (ನಾ). ಅರ್ಧಸುಖ ; ಸ್ವಲ್ಪ ಸುಖ : ಅರೆಮೆಯ್ವೆಣ್ಗರೆ ಭೋಗಮೆಲ್ಲ ಸೊಗಮುಂ ವೇಶ್ಯಾಜನಕ್ಕೀಕ್ಷಿಸಲ್ ದೊರೆಗಳ್ಗೆತ್ತಣನೀತಿಯ್ಯೆ (ಸೋಮೇಶ. ೬೦). [ಅರ್ಧ₃ + ಭೋಗ]

ಅರೆಮುತ್ತರು, ಅರೆವತಲು, ಅರೆವತ್ತರು, ಅರೆವತ್ತಲು (ನಾ). ಅರ್ಧ ಮತ್ತರಿನ ಅಳತೆ : ಅರೆಮುತ್ತರು ಗದ್ದೆಯ ನೀರ್ವ್ವರಿಗಂ ಕ್ರಯವಂ ಕೊಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. XX. ೮೨–೨೦ ; 1122). **ಅರೆವತಲು** : ೨೧ ಮಾರುಗಳೆಯಲು ಗದ್ದೆ ಅರೆವತಲು ಕೆಯೆ ದೇಪಯಂಗೆ ಸೋಮನಾಥದೇವರ ಸ್ಥಳದ ಹೆಗ್ಗಡಿಕೆಯಂ ಧಾರಾಪೂರ್ವ್ವಕವಾಗಿ ಕೊಟರು (ಎಕ. VII (೩), ಶಿಕಾರಿ. ೩೭೦–೧೨ ; 1300). **ಅರೆವತ್ತರು** : ಹರಳಕಟದ ಹಿಂದೆ ಗದೆ

ಆರೆವತ್ತರು ಆ ತೆಂಕಣ ಕೋಡಿಯಲು ಆರೆವತ್ತರು ಎರೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೬೧–೧೬ ; 1266). **ಅರೆವತ್ತಲು** : ಹರಿಹರ ಗಾವುಂಡನರೆವತ್ತಲು ಗದ್ದೆಯಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XX, ೧೪೨–೪೧ ; 1145).
[ಅರೆ$_{6}$ + ಮತ್ತರು (< ಮತ್ತರ್)]

ಅರೆಮುತ್ತು (ನಾ). ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅರ್ಧಅಮಲಿನಲ್ಲಿರುವಿಕೆ : ಅವಳು ಬಳಲಿ ಬಸವಳಿದು ಅರೆಮುತ್ತಿನಲ್ಲಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೩೨೫). [ಅರೆ$_{3}$ + ಮತ್ತು$_{1}$]

ಅರೆಮನಸ್ಸು (ನಾ). ಅರ್ಧಮನಸ್ಸು; ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಆಮೇಲೆ ವಸುಧಾ ಕೂಡ ಅರೆಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಹೊರಟು ನಿಂತಳು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೧೧). [ಅರೆ$_{3}$ + ಮನಸ್ಸು]

ಅರೆಮರಳು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಹಿಂತಿರುಗು; ಅರ್ಧಮುಚ್ಚು : ಅರೆಮರಳು ವಾಲಿಗಳ ಹೆಗಲಲಿ ಮುರಿದ ಗೋಣಿನ ದುಱುದುಱಿಪ ನೆತ್ತರ ನಿಹಾರದ ಮೈಯ ಸಡಿಲಿದ ಕೈಯ ಬಿಲುಸರಳ ಅರಸನನು ಕಂಡಳಲಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೫೫). [ಅರೆ$_{3}$ + ಮರಳು$_{1}$ (< ಮರಲ್$_{1}$)]

ಅರೆಮರುಳ (ನಾ). ಅರ್ಧಹುಚ್ಚ : ಅರೆಮರುಳಗೆ ನಾಯಿ ಕಚ್ಚಿದಂತೆ (ಗಾದೆ). [ಅರೆಮರುಳು + –ಅ$_{7}$]

ಅರೆಮರುಳು (ನಾ). ಅರ್ಧಹುಚ್ಚು: ಹಿರಿಯಳ ಸ್ವಭಾವ ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತು, ಅರೆಮರುಳಾದವಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಅಡಿಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತ ಕೂಡುವಳು (ಕುಂಕುಮ. ೮೨).
[ಅರೆ$_{3}$ + ಮರುಳು (< ಮರುಳ್)]

ಅರೆಮರೆ, ಅರಮರೆ (ನಾ). ಸಂಕೋಚ; ಮುಚ್ಚುಮರೆ : ಪರಲೋಕ ಮಾರ್ಗ ಪುರಬಟ್ಟೆಯಂತೆ ಅರೆಮರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕಾಣಿಸುತಿಪ್ಪುದು (ವಿವಾಕ್ಯ. ೧೨೩–೩); ಅರೆಮರೆ ಇದಕ್ಕಿಲ್ಲ ಶಾಶ್ವತವಾಕ್ಯವೆಂದು ನೆರೆ ನಂಬಿದೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೨). **ಅರಮರೆ** : ಹರಿ ಸರ್ವೋತ್ತುಮನಹುದೆಂದು ಅರೆಮರೆ ಇಲ್ಲದಲೆ ಬಿರುದನು ವೊಹಿಸಿ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೧೧–೧೫).
[ಅರೆ$_{3}$ + ಮರೆ$_{2}$?. / **ತೆಲು.** ಅರಮರ]

ಅರೆಮರೆವು (ನಾ). ಅರ್ಧಮರೆತುಹೋಗುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಅರ್ಧನೆನಪಿನ ಅವಸ್ಥೆ : ಹೀಗಾಗಿ ಅರೆಮರೆವಿನಲ್ಲೇ ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆ (ಆಲಹೂ. ೫೪). [ಅರೆ$_{3}$ + ಮರೆವು (< ಮಱೆವು)]

ಅರೆಮಾತ್ರಿಕೆ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅರ್ಧಮಾತ್ರೆಯಷ್ಟು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳದ್ದು; ಅರ್ಧಮಾತ್ರೆಯಷ್ಟು ಕಾಲದ್ದು : ವ್ಯಂಜನಂಗಳರೆಮಾತ್ರಿಕೆಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬). [ಅರೆ$_{3}$ + ಮಾತ್ರಿಕೆ]

ಅರೆಮಾನ, ಅರಮಾನ, ಅರವಣ, ಅರವನ, ಅರವಾನ (ನಾ). ಅರ್ಧಅಳತೆ ಅಥವಾ ತೂಕ : ಸೋಲೆಗಳೆದ ಉಳ್ಳಿಯ ಬೇಳೆಯ ಅರೆಮಾನ ಹಸುವಿನ ಹಾಲಲ್ಲಿ . . . ಕಾಸಿ ಕೊಡಲು ವಾತ ಗುಲ್ಮ . . . ಕ್ಷಯ ಇಷ್ಟನು ಪರಿಹರಿಸುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೯೬). **ಅರಮಾನ** : ಸಿವೆನಾಯಕಂಗೆ ಅರಮಾನಮುಪ್ಪೆ ಕೂಟಿಗ್ಗೆ ಒಬ್ಬರ್ಳ್ಳ [ಅರಮಾನಂ] ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣ[ದೊ]ಳ್ಕೊಟ್ಟ ಸ್ತಿತಿ[ಯಕ್ಕು] (ಸೌಇಇ. IX–i, ೫೫–೧೧; 893); ಅದ್ದನ ಜೋಳ ಅರಮಾನ ಎಣ್ಣೆಯ ಕೊಂಡು (ಗಣಭಾ. ೬೬–೬). **ಅರವಣ** : ಅಂಗಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅರವಣ ಎಣ್ಣೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ (ರೂಢಿ). **ಅರವನ** : ಒಂದಡಕೆ ಎರಡೆಲೆ ಹೇಱಿಂಗರವನ ಬತ್ತ (ಎಕ. XII, ಪಾವಗ. ೫೨–೫೮ ; 1232). **ಅರವಾನ** : ಶ್ರೀ ಮರುಳೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ಅಂಗಡಿಯಲರವಾನಂಗೊಳ್ವ ಸಟ್ಟುಗ ಭತ್ತಮುಂ (ಕಇ. II, ೧೦–೧೫ ; 1080); ಬೀಡಿನ ಗಾಣದಲು ಗಾಣವಾಲಿ ಎಣ್ಣೆ ಅರವಾನ ೧ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೪೧–೩೧ ; 1100); ಅರ[ವಾ]ನ ತುಪ್ಪ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೬೬–೧೧ ; 1296). [ಅರೆ$_{3}$ + ಮಾನ]

ಅರೆಮಾನಿಸ 'ಅರೆವಾನಿಸ' ನೋ.

ಅರೆಮುಕ್ಕುಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಹೊರಕ್ಕೆ ಚೆಲ್ಲು, —ಸೂಸು : ಕಳವಳವನರೆಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದಾಲಿಗಳ . . . ಅಳಿಮನದ ಭೂಪಾಲನಿರವನು ಕಂಡನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೯). [ಅರೆ$_{3}$ + ಮುಕ್ಕುಳಿಸು]

ಅರೆಮುಗಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅರ್ಧಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಚ್ಚಿರು : ಅರೆಮುಗಿದಿರ್ದ ಕಣ್ಗಳುಮಲರ್ದ ಮೊಗಂ ಕಡಿವೋದ ಕಯ್ಯುಂ (ಗದಾಯು. ೪–೫೩); ಅರೆಮುಗಿದಕ್ಷಿಗಳ್ ತೆಱಿದ ಚಂಚುಪುಟಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪–೫೪); ಅರೆಮುಗಿದ ಲೋಚನದ ಬಳಲುವ ಕೊರಳ (ತೊರರಾ. ೩–೧೨–೪); ಅರೆಮುಗಿವಬ್ಜಮುಳ್ಳಲರ್ವ ಕೈರವಮಾಕುಲಿಪಾ ಮಧುವ್ರತಂ (ಗಿರಿಕ. ೪–೬೬). ೨. ಅರ್ಧಮಟ್ಟಿಗೆ ಪೂರೈಸು : ಚಿತ್ರಫಲಕದ ಮುಂದೆಯೂ ಅರೆಮುಗಿದ ಚಿತ್ರಗಳ ಮುಂದೆಯೂ ನಿಂತಾಗ . . . ಸ್ವಶಕ್ತಿಯ ಬಗೆಗೆ ಅಧೈರ್ಯವೂ ಅವನ ಮನಸ್ಸನ್ನಾಕ್ರಮಿಸಿತು (ಪುನರು. ೨೦). [ಅರೆ$_{3}$ + ಮುಗಿ]

ಅರೆಮುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಪೂರೈಸು : ಯೋಚನೆಯಲ್ಲೇ ಮುಳುಗಿದ್ದ ವೆಂಕಣ್ಣ ಎರಡನೇ ಕಪ್ ಕಾಫಿಯನ್ನು ಅರೆಮುಗಿಸಿ, ಲೋಟವನ್ನು ಮೇಜಿನ ಮೇಲಿಡಲು ಹೋಗಿ ಕೈತಪ್ಪಿದ (ನಿಶಿಉ. ೫೬).
[ಅರೆಮುಗಿ + –ಇಸು$_{3}$]

ಅರೆಮುಗುಳ್$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಚ್ಚಿರು : ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸದೊಳರೆಮುಗುಳ್ದ ರಕ್ತಾಂಭೋಜದಳವಿಳಾಸೋಪಹಾಸಿಗಳಪ್ಪ ಕಣ್ಗಳನೊತ್ತಂಬದಿಂ ತೆಱೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೬೩ ವ); ಕಂತುಶರಭೇದದ ವೇದನೆಗಳ್ಕಿದಂತೆ ಕಣ್ಣರೆಮುಗುಳ್ದಿರ್ದುವು (ಕಾದಂಪೂ. ೯೧೨); ಅರೆಮ[ಮು]ಗುಳ್ದಿರ್ದ್ದ ಕಣ್ಮಲರ್ಗಳೋದುವ ಪಂಚಪದಂ (ಎಕ. II, ೧೪೩–೧೧೨ ; 1131). [ಅರೆ$_{3}$ + ಮುಗುಳ್$_{1}$]

ಅರೆಮುಗುಳ್$_{2}$ (ನಾ). ಅರ್ಧಬಿರಿದ ಮೊಗ್ಗು : ನವ ಚಂಪಕದರೆಮುಗುಳಿದು [ಪಾಠಾಂ. ದರದಳಿತ] ತಾನೆಂಬಂದದಿಂ ಬಂಧುರಮಾದುದು (ಜಯಕಾ. ೩–೪೪). [ಅರೆ$_{3}$ + ಮುಗುಳ್$_{2}$]

ಅರೆಮುಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಮುಚ್ಚು; ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು : ಅರೆಮುಚ್ಚಿ ಕಣ್ಗಳಂ ವನಕರಿ ಮೆಲ್ಲದೆ ಲಲಿತಸಲ್ಲಕೀಪಲ್ಲವಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೮); ಧ್ಯಾನದೊಳಭವಂ ನೆಱೆದಿನಿಸಾನುಮನರೆಮುಚ್ಚಿ ಕಣ್ಗಳಂ ನಿಶ್ಚಳಿತಂ ತಾನಿರ್ದು ಮೆಱೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೩); ಕಣ್ಗಳನಿಂತರೆಮುಚ್ಚಿ ಪೀರುತುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೫–೮೯). [ಅರೆ$_{3}$ + ಮುಚ್ಚು]

ಅರೆಮುಚ್ಚುಗಣ್ (ನಾ). ಅರ್ಧಮುಚ್ಚಿದ ಕಣ್ಣು; ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಚ್ಚಿರುವ ಕಣ್ಣು : ಶೋಕದ ಕಳವಳದಲರೆಮುಚ್ಚುಗಣ್ಣಲಿ ಮತ್ತೆ ಮೈಮಱೆದ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧–೧೦); ತೂಗುವೊಡಲರೆಮುಚ್ಚುಗಂಗಳ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೩೦). [ಅರೆಮುಚ್ಚು + ಕಣ್]

ಅರೆಮುಚ್ಚುಳ (ನಾ). ಅರ್ಧಮಟ್ಟಿಗೆ ಮುಚ್ಚಿದ ಮುಚ್ಚುಳ : ಸಾರು ಉಕ್ಕಬಾರದೆಂದು ಅರೆಮುಚ್ಚುಳ ಮಾಡಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).
[ಅರೆ$_{3}$ + ಮುಚ್ಚುಳ]

ಅರೆಮುಸುಕು (ನಾ). ಅರ್ಧಮುಸುಕು; ಅರ್ಧಆವರಣ : ಅಖಿಳಖಳನಿಕರ . . . ವದನದರೆಮುಸುಕುಗಳಲಿದ್ದುದು (ತೊರರಾ. ೩–೬–೧೩).
[ಅರೆ$_{3}$ + ಮುಸುಕು$_{2}$ (< ಮುಸುಂಕು$_{2}$)]

ಅರೆಮೂಕ (ನಾ). ಅರ್ಧಮೂಕ : ಅರೆಮೂಕನಾಗಿಹೆನು ಕರೆಕರೆಯ ಪಡುತಿಹೆನು ಒರೆಯಲರಿಯೆ (ನಿವೇದ. ೫೬–೧). [ಅರೆ$_{3}$ + ಮೂಕ]

ಅರೆಮೆಯ್, ಅರೆಮೈ (ನಾ). ಅರ್ಧಶರೀರ; ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಭಾಗ : ಅಗಿಯುತ್ತಿರೆಯರೆಮೆಯ್ಯಂ ಬಗೆದನೆ ಸಸಿ ರಾಹುವಂ (ಚಕವಿ. ೧–೪೪); ಅರೆಮೆಯ್ ವಲ್ಮೀಕದೊಳ್ ತಾಂ ಪುದುಗಿರೆ . . . ಮೌನಿ

ತಾನಿರ್ಪ ತಾಣಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೨–೧೭೪). **ಅರೆಮೈ** : ಶಿವನರೆಮೈಯೊಳೊಂದಿರ್ದ ಸೌಖ್ಯಮಂ ಮಱೆದು ಪಾರ್ವತಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫–೧೬); ಕಾಂತೆಗರೆಮೈಯನು ತೆತ್ತು ಬಿಡದಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರ್ಪನೀಶ್ವರಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೩).

ಅರೆಮೆಯ್ಯಳ್ = ಅರ್ಧಶರೀರವಾದವಳು; ಅರ್ಧಾಂಗಿ; ಹೆಂಡತಿ: ಈರೇಳ್ಜಗಮನ್ನಿಕ್ಕುವದೇಂ ರಕ್ಷಿಪ್ಪುದದೇಂ ನಿನ್ನಿಂದೋ ನಿನ್ನರೆಮೆಯ್ಯಳ ಸೆಱಗಿಂದೋ ಪೇಳಭವ (ಉದ್ಭದೇ. ೧–೩೨).
[ಅರೆ$_3$ + ಮೆಯ್]

ಅರೆಮೆಯ್ವೆಣ್ (ನಾ). ಅರ್ಧಾಂಗಿ; ಹೆಂಡತಿ: ಅರೆಮೆಯ್ವೆಣ್ಣರೆಭೋಗವೆಲ್ಲ ಸೊಗಮುಂ ವೇಶ್ಯಾಜನಕ್ಕೀಕ್ಷಿಸಲ್ ದೊರೆಗಳ್ಗಿತ್ತಣ ನೀತಿಯೈ (ಸೋಮೇಶ. ೬೦). [ಅರೆಮೆಯ್ + ಪೆಣ್]

ಅರೆಮೇವು (ನಾ). ಅರ್ಧಮೇವು; ಸಾಲದಷ್ಟು ಆಹಾರ; ಕಡಮೆ ಆಹಾರ: ಅರೆಮೇವಿನೊಳೆ ಕಂಗೆಟ್ಟ ಮಂದೆ (ಗೊಲ್ಲಗಥಾ. ೧೪–೪).
[ಅರೆ$_3$ + ಮೇವು]

ಅರೆಮೊರೆ (ನಾ). = ಅರೆಮರೆ (?): ಅರವಿಂದಾನನೆ ಕೇಳು ಅರೆಮೊರೆಯಾದರೆ ಅಱಿಯದಂದದಿ ಬಂದು ಅಧರ ಮುದ್ದಾಡಿಪ (ಪುರಂದ. ೧–೨೧೮–೧); ಅರವಿಂದಾನನೆ ಕೇಳು ಅರೆಮೊರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಅರೆಕಟ್ಟಿ ಎನ್ನ ಅಧರ ಮುದ್ದಿಕ್ಕಿದ (ಪುರಂದ. ೪–೧೧೦–೩). [ಅರೆ$_3$ + ಮೊರೆ ?]

ಅರೆಮೈ 'ಅರೆಮೆಯ್' ನೋ.

ಅರೆಮೈವೆಣ್ಣ (ನಾ). (ಶಿವನಂತೆ) ಅರ್ಧಶರೀರ ಹೆಣ್ಣಾದವನು: ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ನೋಡಲಹಿಕಟಕ ಕುಂಡಲಧಾರರೆಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ನೋಡಲರೆಮೈವೆಣ್ಣರೆಸೆದಿರ್ದರಾ ಪುರದೊಳು (ಚೆಬಪು. ೩೦–೭).
[ಅರೆಮೈ + ಪೆಣ್ + –ಅ$_7$]

ಅರೆಯಂಗಡಿ (ನಾ). ಚಿಲ್ಲರೆ ಅಂಗಡಿ; ಸಣ್ಣ ಅಂಗಡಿ (?): ಮತ್ತವಂಗಡಿಯರೆಯಂಗಡಿ ದೇವರಂಗಡಿ ಮಾನ್ಯದಂಗಡಿಯೆಂನದುಡಿಸುರಿಯಂ ಕೊಂಡು (ಕಇ. II, ೨೧–೨೩; 1147).
[ಅರೆ$_3$ + ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ)]

ಅರೆಯಟ್ಟು 'ಅಱೆಯಟ್ಟು' ನೋ.

ಅರೆಯರೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧರ್ಧವಾಗಿ ಕಟ್ಟು; ಅರ್ಧಂಬರ್ಧಕಟ್ಟು: ಇತ್ತಲೆಳಲ್ವ ಜೆಡೆಯಿಂದಿಳಿವ ಕಣ್ಣನೀರಿಂದಜಿತ ವಿಭೂತಿಯ ತಿಲಕದಿಂದರೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಅ]ರೆಗಟ್ಟುವ ಕೈಯಿಂಡೆಯಿಂ ಸಡಿಲ್ವ ರುದ್ರಾಕ್ಷೆಯ ಮಾಲೆಯಿಂ (ನಂಬಿರ. ೨–೫೪). [ಅರೆ$_3$ + ಅರೆ$_3$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅರೆಯರೆಗೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧರ್ಧವಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು; ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಚೂರು ಮಾಡು: ಕಲಹದಲಿ ಮೃತ್ಯುವಿನ ಗಂಟಲಿಗಲಗ ಹೂಡಿದ ಲಯಕೃತಾಂತನ ತಲೆಯನರೆಯರೆಗೊಯ್ದ ಕಡುಹಿನ ಕಾಲಭೈರವನ (ತೊರರಾ. ೩–೭–೬). [ಅರೆ$_3$ + ಅರೆ$_3$ + ಕೊಯ್]

ಅರೆಯಹಣ (ನಾ). ಕೃಶವಾಗುವುದು; ಬಡವಾಗುವುದು: ವರನಿರೀಕ್ಷಣವೊಂದು ಚಿಂತೆಯದೆರಡು ಸುಯ್ಲದು ಮೂಱು ಜ್ವರ ನಾಲ್ಕರೆಯಹಣವೈದೂಟವ ಬಿಡುವುದಾಱು ... ಅಱು ದಶಾವಸ್ಥೆಗಳ (ಜೀವಂಚ. ೧೭–೪೭). [ಅರೆ$_3$+ ಅಹಣ]

ಅರೆಯಳವಿ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪದೂರ; ತುಸು ದೂರ: ಬಳಿಕ ಬೀಜವರ್ಣೋಪೇತಮಾಗಿ ಪಜ್ಜಳಿಪ ಮಹಾಮಂತ್ರಗಳ ಗಳಪುವ ವೀರನನಾ ನೃಪವರನರೆಯಳವಿಯೊಳಗೆ ಕಂಡನಾಗ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮–೪೦). [ಅರೆ$_3$ + ಅಳವಿ]

ಅರೆಯಾಳತೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಉತ್ತರಸ್ಯಾಂಧಿಶಿ ಬಾಚಿಯೊಬ್ಬೆ ಅರೆಯಾಳತೆಱೆ ಕೊಪಾಳಿ ಪಿಳ್ಗಿಗಾಳ್ವ ತೆಣ್ಬರುಳ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೪; ೮೦–೯೮; 799). [?]

ಅರೆಯಿರುಳು (ನಾ). ಅರ್ಧರಾತ್ರಿ; ಸಮರಾತ್ರಿ: ಅರೆಯಿರುಳಿನ ಸನ್ನಿಯಾಯ್ತಾಗ (ಭರಚ. ೨೦–೧೨೪). [ಅರೆ$_3$ + ಇರುಳು (< ಇರುಳ್)]

ಅರೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪುಡಿಮಾಡಿಸು; ಅರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ನಯಮಾಡಿಸು. [ಅರೆ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅರೆಯುಗಿ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಭಾಗವನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆ: ನಿಷಂಗದಿಂದರೆಯುಗಿದಂಬನಂಜುತುಪಸಂಹರಿಪಂ ಸ್ಮರನೆಂದು ಶಂಕಿಪೆಂ (ಶಾಕುಂತ. ೮೧–೧೩೫). [ಅರೆ$_3$ + ಉಗಿ$_1$]

ಅರೆಯುಡು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು: ಅರೆಯುಟ್ಟ ಸೀರೆ ನೆಲಕಲೆವ ಮೇಲುದು ಸಿರಂಬೊರೆದ ಕಮ್ಮೆಣ್ಣೆ (ಚೆಬಪು. ೧೯–೨೪).
[ಅರೆ$_3$ + ಉಡು$_1$]

ಅರೆಯುಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧ ಕುಡಿ, —ಊಟಮಾಡು: ಅರರೇ ಜನನಿಯ ಮೊಲೆವಾಲರೆಯುಂಡೀ ಸಿಂಹಶಿಶುವನಿರದೊಡನಾಡಲ್ ... ಕೇಸರಂಗಳಲೆಯೊಂದೆ ಸೆಳೆಯುತಿರ್ಪಂ ಬಲ್ಪಿಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೪–೧೭೭).
[ಅರೆ$_3$ + ಉಣ್ಣು (< ಉಣ್)]

ಅರೆಯೆಡ್ಡ (ನಾ). ಅರ್ಧಪೆದ್ದ: ಕಡ್ಡ ಬೇಡೆಲೆ ಸ್ವಾಮಿ ನಾವರೆಯೆಡ್ಡರೆಮ್ಮೊಳು ನಿಮಗೆನುತ ತಲೆಯೊಡ್ಡಿದರು ಪಾದದೊಳು ಶಂಕರದಾಸಿಮಯ್ಯಗಳ (ಶಂಕದಾ. ೮–೪). [ಅರೆ$_3$ + ಎಡ್ಡ$_2$]

ಅರೆಯೆಸಳ್ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಎಸಳು: ಸಂದುವಿಡದಂತೆ ತರಂಗೊಳಿಸಿ ರಚಿಸಿದ ಕರ್ಣಿಕಾರದ ಪಲಗೆಗಟ್ಟಿನೆಡೆಯೆಡೆಯೊಳರೆಯೆಸಳ್ಗಳಂ ನೆಗಪಿ ಕೀಲಿಸಿದ ಪೊಂದಾವರೆಯ ಮೊಗ್ಗೆಗಳ ನುಣ್ಬೊಗರಿಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦–೩೧ ವ). [ಅರೆ$_3$ + ಎಸಳ್ (< ಎಸೞ್)]

ಅರೆಯೇಱು (ನಾ). = ಅರೆಗಾಯ: ಅರೆಯೇಱಿಂ ಕುಳಿತವಸಾನಕಾಲದಿ ನರನೊರ್ವನಿಷ್ಟದೈವವನು ಸ್ಮರಿಯಿಪ ಶಾಂತರಸಕೆ ಮೆಚ್ಚಿತೆನೆ ಬಂದ ಮರುಳು ಮುಸುಱಿ ನೋಡಿದುವು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮–೩೦).
[ಅರೆ$_3$ + ಏಱು$_2$]

ಅರೆಯೊಡಲ್ (ನಾ). ಅರ್ಧಶರೀರ: ಳಳಿಗಲ್ಮಗಳಿಗರೆಯೊಡಲನಿತ್ತ ಕೆಸವರವಸುರನಿಂ ತುಳಿಲ್ಗೈಸಿಕೊಂಬಾ (ನಂದಿಮಾ. ೨೧–೫೩).
[ಅರೆ$_3$ + ಒಡಲ್]

ಅರೆಯೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಅಮುಕು; ಅರ್ಧಮುಚ್ಚು: ಆಕೆಯ ನಯನಕುಮುದಾಸ್ತ್ರವತ್ತಿಲಿಡಲವನೀಶನುರದೊಳಗೊತ್ತಿ ಧಾಳಾಧೂಳಗೈಲರೆಯೊತ್ತಿ ನಯನಗಳೊರಗಿದಂಗನೆಯಂಕದೊಳು ಮರೆದು (ಬಜ್ಜಪು. ೩೦–೧೩). [ಅರೆ$_3$ + ಒತ್ತು$_1$]

ಅರೆರಾಜಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಾವಿನ ಗಿಡ: "ಮಧ್ವಾವ್ರಂ ಅರೆರಾಜಮಾವು" (ಒಷಧಿ. ೧೧೪).
[< ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ರಾಜಮಾವು]

ಅರೆವಣ್ (ನಾ). ಅರ್ಧಪಕ್ವವಾದ ಹಣ್ಣು; ದೋರೆಹಣ್ಣು: ಬಸಂತದ ನಡು ಮನ್ಮಥಂಗೆ ನೆರಮಾದರೆವಣ್ಣಮಳಾದ ಪಣ್ ಬಸಂತದ ಕಡೆಯಾಗೆ ಸುಗ್ಗಿಯೆ ಮನೋಜನ ಕೆಯ್ಪಿಡಿಯಲ್ತೆ ಮಾಮರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೭೫).

ಅರೆವಣ್ಣಾಗು = ಅರ್ಧಹಣ್ಣಾಗು: ಅರೆವಣ್ಣಾದ ಕಳವೆದೆನೆಗಚ್ಚುತ್ತರಗಿಳಿ ಪಾಱಲ್ (ಜಯಕಾ. ೧–೪೦); ಕೆಂಪಿಡಿದರೆವಣ್ ಪದ್ಮರಾಗಮೆನೆ ... ನೇಱಲೆಸೆದುದು (ರಾಜಶೇ. ೨–೪೭). [ಅರೆ$_3$ + ಪಣ್]

ಅರೆವತಲು 'ಅರೆಮತ್ತರು' ನೋ.

ಅರೆವತ್ತರು 'ಅರೆಮತ್ತರು' ನೋ.

ಅರೆವತ್ತಲು 'ಅರೆಮತ್ತರು' ನೋ.

ಅರೆವರಿಸು 'ಅರವರಿಸು' ನೋ.

ಅರೆವಳೆ (ನಾ). ಅರೆಯುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಯುಕ್ತನಾದವನು: ಶಶಿಕಾಂತದ ಸಣ್ಣೆಗೆಯೊಳ್ಪೊರಳ್ಚಿ ಪೊಯ್ವರೆವಳರಂತೆ ಕತ್ತುರಿಯ ಘಟ್ಟಯನಲ್ಲಿಯ ಘಟ್ಟವಳ್ತಿಯರ್ (ಅನಂಪು. ೧-೧೦೭).
[ಅರೆ$_1$ + -ವಳ (< -ವಳ್ಳ)]

ಅರೆವಳೆ 'ಅಱೆವಳೆ' ನೋ.

ಅರೆವಾಗ (ನಾ). = ಅರ್ಧಹಾಗ: ಅಯ್ಯೂಜನಾಲ್ವರುಂ ಅರೆವಾಗಮಂ ಕೊಟ್ಟರು (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೪, ಹಿರೇಕೆ. ೨೨-೪೩; ?). [ಅರೆ$_3$ + ಪಾಗ]

ಅರೆವಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ (?): ಕೆಮುಳ್ಳಾರ್ ಅರೆವಾಡ (ಎಇ. XIV, ೧೯೧-೩೧; 725). [ಅರೆ ? + ಬಾಡ ?]

ಅರೆವಾತು (ನಾ). ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾತು: ಅಡಿಸುವ ತೋಳ್ ತೇರಯ್ಪ ಬಾಯ್ ತಪ್ಪಿ ಬರ್ಪರೆವಾತುಣ್ಮುವ ಕಿತ್ತುಸಿರ್ (ವರ್ಧಪು. ೪-೬೧).
[ಅರೆ$_3$ + ಮಾತು$_1$]

ಅರೆವಾನಿಸ, ಅರೆಮಾನಿಸ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಧಮಾತ್ರ ಮನುಷ್ಯ; ನರಸಿಂಹ. ೨. ದಕ್ಷಬ್ರಹ್ಮ: 'ಅರೆವಾನಿಸವಗೆಯ' ಪರಾ. **ಅರೆಮಾನಿಸ**: ಬೀರದಿಂದರೆಮಾನಿಸನನಿಱಿದನಂತೆ (ಚಿಬಪು. ೪೭-೩೦).
[ಅರೆ$_3$ + ಮಾನಿಸ]

ಅರೆವಾನಿಸವಗೆಯ (ನಾ). ದಕ್ಷಬ್ರಹ್ಮನ ಶತ್ರು; ವೀರಭದ್ರ: "ಅರೆವಾನಿಸವಗೆಯನೆಂದು ವೀರಭದ್ರಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೬); "ಬೀರನರೆವಾನಿಸವಗೆಯನೆಂದು ಸಲ್ವುದಾ ವೀರಭದ್ರನ ನಾಮಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬).
[ಅರೆವಾನಿಸ + ಪಗೆ + -ಅ$_7$]

ಅರೆವಾನಿಸಿಕೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಮನುಷ್ಯನಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅರ್ಧಮನುಷ್ಯತ್ವ; ನರಸಿಂಹನಾಗಿರುವಿಕೆ: ಶೂದ್ರಕನ ವಿಕ್ರಮಾಡಂಬರ ಮಂದರೆವಾನಿಸಿಕೆಯೊಳೊಂದಿದ ನರಸಿಂಹಾಡಂಬರಕ್ಕೆ ನಸುನಗುತಿರ್ಕುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦). [ಅರೆವಾನಿಸ + -ಇಕೆ]

ಅರೆವಾಶಿ 'ಅರೆವಾಸಿ' ನೋ.

ಅರೆವಾಸಿ, ಅರೆವಾಶಿ (ನಾ). ಅರ್ಧದಷ್ಟು; ಅರ್ಧಪಾಲು: ಊಳಿಗ ಮಾನ್ಯದ ಅರೆವಾಸಿಯನ್ನೂ ಕೂಡ . . . ಸುಖದಿಂದನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಬಹರು (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೧೧೫-೪೧೫; 1724); ಬೀಡುದೇವಸ್ಥಾನದ ಅರೆವಾಸಿ ಊಳಿಗಮಾನ್ಯ ಕಮ್ಮಾರರ ತೋಟ್ಟದೆಱೆಗೆ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೦೦-೧೬೪; 1724); ನ್ಯಾಯಾಧಿಪತಿಯು ವ್ಯಾಸಂಗಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಖರ್ಚಿನ ಅರೆವಾಸಿ ಹಣವನ್ನು ತಾನು ಒದಗಿಸುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿದನು (ದಾದಾನ. ೧೩). **ಅರೆವಾಶಿ**: ಅವರ ಸಂಸಾರ ದೊಡ್ಡದು; ಅವರಿಗೆ ಎಂಟು ಮಕ್ಕಳು. ಅರೆವಾಶಿ ಹೆಣ್ಣು; ಅರೆವಾಶಿ ಗಂಡು (ಬಿಟ್ಟಜೀ. ೩೭).
[ಅರೆ$_3$ + ವಾಸಿ$_3$]

ಅರೆವಿರಿ, ಅರೆಬಿರಿ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಬಿರಿ; ಅರ್ಧಅರಳು: ಓರೊಂದೆಡೆಯ ಬೆಂಚೆಗಳೊಳರೆವಿರಿದ ನೀರ್ವೂಗಳ ಕಂಪಿಂಗೆ ಮಾಣದೆ ಮುಸುಱಿ ಮೊಱೆವ ಪೆಣ್ದುಂಬಿಗಳ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೮); ಕಮಲಮರೆವಿರಿಯೆ ತಂಗಾಳಿ ತಲೆದೋಱಲು (ಚಿಬಪು. ೫-೩೧); ತರಂಗಿಣಿಯ ತಡಿಗೊಂಡು ಬೆಳೆದರೆವಿರಿದ ಸರಸಿಜದರಲ ಸರಸಪರಿಮಳಕೆ (ರಾಜಶೇ. ೨-೮ ವ); ನಸುನಗೆಯೊಳರೆವಿರಿದ ಮಲ್ಲಿಗೆಯನುಱೆ ಪೋಲ್ವ ದಶನದೊಳ್ ಕುಂದಮಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೧೬). **ಅರೆಬಿರಿ**: ಅವಳ ಜಡೆಯಲ್ಲಿ ಅರೆಬಿರಿದ ಗುಲಾಬಿ ಹೂ ಎಲೆಸಹಿತ ಇತ್ತೋ (ರೂಪಸಂ. ೩೯). [ಅರೆ$_3$ + ಬಿರಿ$_1$]

ಅರೆವೀರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಹಿ ಹೀರೆ: ಪರಿಮರ್ದಿಸಿ ಕೈಪೆಯೆನಿಪ್ಪರೆವೀರೆಯ ಸೊರೆಯ ಕಾಯ ರಸದಿಂ ಶೃಂಗಾಂತರದೊಳ್ ತಿಂಬಿ ಬಱಿಕ್ಕಂತಿರೆ ಲೇಪಿಸೆ ಕುಡಿಸಲೊಡನೆ ನಸ್ಯಂಗೆಯ್ಕುಲ್ (ಖಮುದ. ೧೩-೧೪೦). [ಅರೆ ? + ಪೀರೆ]

ಅರೆವೀಸ, ಅರವೀಸ (ನಾ). ಒಂದು ವೀಸದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ; ಒಂದು ಹಣದ ಮೂವತ್ತೆರಡನೆಯ ಭಾಗ: ಪರಿಕಿಸದೀ ಧರ್ಮ್ಮದೊಳರಸರ ಕಾಣಿಕೆ . . . ಅರೆವೀಸಮನಳಿ[ಱಿ]ಪಿ ಕೊಣ್ಡವಂ ಚಣ್ಡಾಳಂ (ಎಇ. XXVII, ೧೫-೫೯; 1114). **ಅರವೀಸ**: ಸೊಪ್ಪಿಂಗೆ ಅರವೀಸ (ಸೌಇ. XI-ii, ೧೨೨-೧೩; 1072). [ಅರೆ$_3$ + ವೀಸ]

ಅರೆವೀ[ರಲ್ವೀ]ಱು (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮಳೆ; ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿ: ಸುರಯಿಯ ಸೋನೆ ಸಂಪಗೆಯ ಸೂಟ್ಟುಱೆ ಮಲ್ಲಿಗೆವೂವಿನಚ್ಚಬೆಳ್ಸರಿ ಸುರಹೊನ್ನೆಯೊಂದೆವನಿ ಮೊಲ್ಲೆಯ ಬಲ್ಮುಗುಳಾಲಿಕೊಳ್ವಪಾದರಿಯರೆವೀ[ರಲ್ವೀ]ಱು [ಪಾಠಾಂ. ಯರಲೇಱು] ಕೇಸರದ ತಂದಲಗುಂದಲೆಯಾಗೆ ಸುತ್ತಲುಂ ಸರಿಯೆ ಸಡಿಲ್ಚಿ ಬೀಸುವುದು ತೆಂಕಣಗಾಳಿ (ಲೀಲಾವ. ೬-೧೩೪). P ಈ ಶಬ್ದ 'ಅರಲ್ವೀಱು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.
[ಅರಲ್$_2$ + ಬೀಱು$_2$]

ಅರೆವುಳಿ 'ಅರೆಉಱಿ' ನೋ.

ಅರೆವೆಣ್, ಅರೆವೆಣ್ಣು (ನಾ). = ಅರ್ಧನಾರಿ: ಅರೆವೆಣ್ಣಾಕೃತಿಯಿಂ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೨೦. ಬಾಗೆವಾ. ೧೧೧-೨೩; 1165); ಅಗಡೆ ಮೃಡನಂ ಮೃಡಾನಿ ಭಯದಪ್ಪಿದಳಂದರೆವೆಣ್ಣೆನಿಪ್ಪನಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೧೧೧); ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಪೋನಿಷ್ಮೆಯಂ ಬಿಟ್ಟರೆವೆಣ್ಣಾಗಿರ್ದುದಂ ನೀಂ ನೆನೆ (ಜಗಏ. ೧೮-೩೭). **ಅರೆವೆಣ್ಣು**: ಅರೆವೆಣ್ಣೆನಿಸಿ ಲೋಕಾಧಾರೆಯಾಗಿರ್ಪ ಗಿರಿರಾಜನಂದನೆ ಜಯ ಜಯ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೧-೪); ಮದನನು ಶಿವನನ್ನು ಅರೆವೆಣ್ಣುಮಾಡಿ ಗೆದ್ದ ಕಥೆಯನ್ನು . . . ಬರೆಯಬಲ್ಲ (ತವಪ. ೧೩೦).
[ಅರೆ$_3$ + ಪೆಣ್]

ಅರೆವೆಣ (ನಾ). ಅರ್ಧಹೆಣ; ಬದುಕಿದ್ದರೂ ಹೆಣದಂತಿರುವವನು; ಜೀವಚ್ಛವ: ಅರೆವೆಣನಾಗಿರೆ ಪುಣ್ಣೊಳ್ ಮಱುಗುತ್ತಿರ್ದನ್ನನೆತ್ತಿ (ದಶಕು. ೧೨-೧೦೦); ಅರೆವೆಣಗಳ ಕಂಡು ಬೇತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಕರುಣಿಸಿ ಮುಸುಕಿ ನೋಡಿದುವು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮-೨೪). [ಅರೆ$_3$ + ಪೆಣ]

ಅರೆವೆಣಂಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಹೆಣದಂತಿರುವ ಜೀವಿಯನ್ನು ಕಾಣು: ಘಾಯದಿಂ ಹೊರಳಿ ನರಳಿ ಬಾಯ್ವುತ್ತಿ ವಿಧಿಯಂ ಬಯ್ಯುತಿರ್ಪರೆವೆಣಂಗಂಡು ಚಿತ್ತಜಪಿತಂ . . . ನಡೆತಂದನು (ಚಿಬಪು. ೩೨-೩).
[ಅರೆವೆಣ + ಕಾಣ್]

ಅರೆವೆಣ್ಣ (ನಾ). ಅರ್ಧಹೆಣ್ಣಾದವನು; ಅರ್ಧನಾರೀಶ್ವರ: ಅರೆವೆಣ್ಣನೀಶಪುತ್ರೀವರಂ ಬ್ರಹ್ಮನಾಸುರದ ಜಾರಂ ಶಕ್ರಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೬೨); ಅಘಟನಳುರ್ಕೆಯಂ ಕಿಡಿಸಿ ಬಿಂಕಮನಟ್ಟಿಸಿಯೆನ್ನ ಕೋಲ್ಗಳಿಂ ಸದೆದರೆವೆಣ್ಣನಂ ಬಿಡದೆ ಮಾಡಿ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೯೫); ಶರೀರ ಸಂಪಾದನಾರ್ಥವಾಗಿ ಆ . . . ದರ್ಪಕನನ್ನೂ ಅರೆವೆಣ್ಣನ ವರಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ . . . ತಪಸ್ಸಿಗಟ್ಟು ಮಂತಹುದಹುದು (ಮಂತ್ರಶ. ೯೧-೭). [ಅರೆವೆಣ್ + -ಅ$_7$]

ಅರೆವೆಣ್ಣು 'ಅರೆವೆಣ್' ನೋ.

ಅರೆವೆಣ್ತನ (ನಾ). ಅರ್ಧಹೆಣ್ಣಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಅರ್ಧನಾರೀಶ್ವರತ್ವ: ಶಿವನರೆವೆಣ್ತನಂ ಹರಿಯ ಹಾದರವಬ್ಜಜನೂಲ್ದ ಲಜ್ಜೆ ಹೇಳವೆ ನನೆವಿಲ್ಲಬಲ್ಲಹನ ಶೌರ್ಯಮಂ (ಅನಂಪು. ೧-೯೧). [ಅರೆವೆಣ್ + -ತನ]

ಅರೆವೆಣ್ಮೆಯ್ಯ (ನಾ). ಅರ್ಧಹೆಣ್ಣಾದ ಮೈಯುಳ್ಳವನು; ಅರ್ಧನಾರೀಶ್ವರ: ಅಲರ್ವೊಡೆಯಂಗೆ ನಡೆದಾಣಮುಮರೆವೆಣ್ಮೆಯ್ಯಂಗೆ ನೆರೆವನೆಯುಂ ದೆಸೆಯಾಣ್ಮಗೆ ಪೊಸವೀಡುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭-೫).
[ಅರೆವೆಣ್ + ಮೆಯ್ + - ಅ$_7$]

ಅರೆವೆಸ (ನಾ). ಅರ್ಧಕೆಲಸ; ಅರೆಗೆಲಸ: ಅರೆವೆಸನಾಗಲಿತ್ತಪುವೆ ಪೂವಿನ ಪುತ್ತಳಿಗಳ್ಗೆ ನೋಟದಂತಿರೆ ನನೆಗಣ್ಣಳಲ್ಲಿ . . . ನಿಲುಂಬಿದ ನೀಱ ದುಂಬಿಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೧-೬೯). [ಅರೆ$_3$ + ಬೆಸ$_1$]

ಅರೆವೆಱೆ, ಅರವೆಱೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರ : "ಅರೆವೆಱೆಯೆಂದು ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಂ" (ಕಶಸಾ. ೩–೨೭) ; ಶಿವಿವರಂ ತೆಗೆದು ಸಮ್ಮೋದದಿಂದೆಸುವ ರಸದಾಳಿವಿಲ್ಲೋಯೆನಲ್ಕಾಗಳರೆವೆಱೆಯೊಗೆದುದು (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೭೩) ; ಸಿತಪಕ್ಷದರೆವೆಱೆ . . . ಶೋಭಿಸುವಂ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೭–೩). **ಅರವೆಱೆ** : ಸುರತರಂಗಿಣಿಯ ಮಧ್ಯದ ಕೆಂಜೆಡೆಗಳ ಮೇಲರವೆಱೆ ರಾರಾಜಿಸಿದುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೬–೮). [ಅರ್ರೆ₃ + ಪೆಱೆ]

ಅರೆವೆಱೆದಲೆಯ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿದ ತಲೆಯುಳ್ಳವನು ; ಈಶ್ವರ ; ಚಂದ್ರಮೌಳಿ : ತ್ರಿಪುರವನೆಸುವರೆವೆಱೆದಲೆಯನಂದದೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩–೧೧೮). [ಅರೆವೆಱೆ + ತಲೆ₁ + –ಅ₇]

ಅರೆವೆಱೆದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸು : ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ನೋಡಲ್ಕೈಮೊಗ ಹತ್ತು ತೋಳಿನವರೆಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ನೋಡಲರೆವೆಱೆದಳೆದ ಜಡೆದಲೆಯರ್ (ಚಬವು. ೩೦–೭). [ಅರೆವೆಱೆ + ತಳೆ₁]

ಅರೆವೆಱೆದುಟಿ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರನಂತೆ ಮನೋಹರವಾದ ತುಟಿ : ಅರೆವೆಱೆದುಟಿಯ ಅಸಿಯಳ ತಕ್ಕೆಯೆಂದಹುದೋ (ಶತಸಾಂ. ೨೫–೨೯). [ಅರೆವೆಱೆ + ತುಟಿ]

ಅರೆವೆಱೆಯ, ಅರೆಪೆರೆಯ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರನನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಶಿವ : ಅರೆವೆಱೆಯನಾನೆ ಪಶುಪತಿ ನೆರೆವೆಱೆಯಂ ತಾಳ್ದಿ ನಿಲ್ಲಿ ಬಸವನೆನಿಪ್ಪಾ ತೆಜನಂ ಪ್ರಕಟಿಸೆ (ವೃಷವಿ. ೫–೧೩). **ಅರೆಪೆರೆಯ** : ಅರೆಪೆರೆಯನಂ ಜೋ[ಬೋ]ಲ್ವ ಸಿರಿಬಾಳಮುಮನು ತಾತ್ಪರಿಯದಿಂ ಪಿಡಿದೆತ್ತಿ (ನವನೋ. ೧೩–೨೪). [ಅರೆವೆಱೆ + –ಅ₇]

ಅರೆವೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಸ್ವಲ್ಪ ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು ; ಅರ್ಧಉರಿ ತಾಗು : ಪಿಡಿದು ದಿರ್ವ ಬಾಳಕಿಡಿಗ[ಳ]ನೊಡನೊಡನರೆವೊತ್ತಿ ತೊಟ್ಟ ಸನ್ನಣವುರಿಯಲ್ಕೊಡರಿಸಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೭೯) ; ಹರ ನಯನಾನಲಹತಿಯಿಂದರೆವೊತ್ತಿದ ಕುಸುಮಶರ ನಿಷಂಗೋಪಮೆಯಂ ಪರಿಭವಿಪುವು ಕಂದರ್ಪನ ಸುರುಚಿರ ಜಂಘೆಗಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೭–೧೩೦). [ಅರ್ರೆ₃ + ಪೊತ್ತು₁]

ಅರೆಸಂಜೆ (ನಾ). ಸೂರ್ಯ ಅರ್ಧಮುಳುಗಿರುವ ಸಮಯ ; ಅರ್ಧ ಸಂಜೆ : ಮೂಡುವ ಚಂದ್ರಬಿಂಬದಪರಾದ್ರಿಯನೈದಿದ ಭಾನುವಂಶುಗಳ್ ಕೂಡಿರಲಂದು ಕಣ್ಗೆ ಘನಶೋಭೆಯನೀವರೆಸಂಜೆಯಂತೆವೋಲ್ ನಾಡೆ ವಿರಾಜಿಪಾ ಸದವನೀಶತನೂಭವೆಗೊರ್ವಳೊಲ್ಮೆಯಿಂ ನೀಡಿ (ಉದ್ಭಟ. ೮–೪೦). [ಅರ್ರೆ₃ + ಸಂಜೆ]

ಅರೆಸಮೆ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಸವೆದು ಹೋಗು : "ನಮ್ಮ ಊಟವೆ ? ಊಟವೇನೊ ತುಂಬ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ. ಒಂದು ವರಿಸೆಯಲ್ಲಿ ರೊಟ್ಟಿ ಮತ್ತು ಕ್ವಾಸ್ . . ." ಎಂದು ಮುದುಕಿ ಅರೆಸಮೆದ ಹಲ್ಲುಗಿಂಜಿದಳು (ಪುನರು. ೨೭೯). [ಅರ್ರೆ₃ + ಸಮೆ₁]

ಅರೆಹರಿವಾಣ (ನಾ). ಅರ್ಧಹರಿವಾಣ ; ಅರ್ಧತಟ್ಟೆಯಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ : ಕರ್ತ್ತುರ್ ಚೆಂನರಾಯಗೆ ಸಲುವ ಕಾಣಾಚಿ ವೊಳಗೆ ಅರೆಹರಿವಾಣ ಪ್ರಸಾದವನೂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೩೧–೨ ; 1556). [ಅರ್ರೆ₃ + ಹರಿವಾಣ (< ಪರಿಯಣ)]

ಅರೆಹಾನೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಹಾನೆ ; ಒಂದು ಅಳತೆ : ಸತ್ರದ ಬ್ರಾಹ್ಮರು ೧೨ ಕಂ ನಿತ್ಯಪಡಿ ಅರೆಹಾನೆ ೩ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪ ; ೨೦–೩ ; ?). [ಅರ್ರೆ₃ + ಹಾನೆ (< ಪಾನೆ)]

ಅರೆಹುಚ್ಚ, ಅರಹುಚ್ಚ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಕೆಟ್ಟವನು ; ಅರೆಮರುಳ : "ಮುತ್ತಾಳರೇ ನೀವು ಅರೆಹುಚ್ಚರಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಳಿ" ಎಂದೂ . . . ರೂಪಿಸುವಂತೆಯೇ (ರೂಪಸಂ. ೩೬). **ಅರಹುಚ್ಚ** : ಸುಮ್ಮನೆ ಕೂತರೆ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಮನುಷ್ಯ ಅರಹುಚ್ಚನಾಗುವ ಸಂಭವ ವಿರುತ್ತದೆ (ಕುಂಕುಮ. ೧೧). [ಅರ್ರೆ₃ + ಹುಚ್ಚ₁]

ಅರೆಹುಲಿಸ (ನಾ). ಅರ್ಧಹುಣಿಸೆಬೀಜ (?) : ಸರಪಣಿ ಪಿಲ್ಲಿ ಮಿಂಟಿಗೆ ಪಾದಸರ ಗೌಳಸರ ಭುಜಕೀರ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಪರಿಪರಿಯಾಭರಣಂಗಳ ಬಿಸುಟರೊಂದರೆಹುಲಿಸಕೆ ಸರಿಗಂಡು (ಭರಚ. ೭೭–೧೨೦). [ಅರ್ರೆ₃ + ಪುಲಿಸ₀. P ← ತೆಲು. ಪುಲುಸು]

ಅರೆಹೊಟ್ಟೆ₁, ಅರಹೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಹೊಟ್ಟೆ ; ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಸಾಲದ ಸ್ಥಿತಿ : ಹಗಲಿರುಳೂ ಧನಿಗಳ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ದುಡಿದರೆ . . . ಅರೆಹೊಟ್ಟೆಯಾದರೂ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ (ಮುಂಗಾಮು. ೩೪). **ಅರಹೊಟ್ಟೆ** : ಉಳಿದ ವೃತ್ತಿಯ ಜನರು ಕೈತುಂಬ ಹಣಗಳಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಶಿಕ್ಷಕರು ಮಾತ್ರ ಹರಕು ಅಂಗಿಯನ್ನು ತೊಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅರಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಬೇಕೇನು ? (ರಂಗರೋ. ೫೪). [ಅರ್ರೆ₃ + ಹೊಟ್ಟೆ (< ಪೊಟ್ಟೆ)]

ಅರೆಹೊಡೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಹೊರಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಧಾನ್ಯದ ತೆನೆ : ಮುಗುಳುಹೊಡೆಗಳರೆಹೊಡೆ ನೆಱೆ ಮೇಲಕ್ಕೆ ನಿಗುರುವ ಹೊಡೆ ಪಸುರ್ವೊಡೆಯ ಒಗುಮಿಗೆಯಲಿ ಹಾಲುದುಂಬುದೆನೆಯ ಶಾಲಿ ಸೊಗಸನಿತ್ತುವು (ಕಂಸವಿ. ೫–೬೨). [ಅರ್ರೆ₃ + ಹೊಡೆ₂ (< ಪೊಡೆ₂)]

ಅರೋಕ (ಗು). ೧. ರಂಧ್ರವಿಲ್ಲದ. ೨. ಒತ್ತಾದ ; ದಟ್ಟವಾದ. ೩. ಕಾಂತಿಯಿಲ್ಲದ ; ಕಪ್ಪಾದ. [ಸಂ.]

ಅರೋಗ (ಗು). ರೋಗವಿಲ್ಲದ ; ಆರೋಗ್ಯವುಳ್ಳ : ಆರೋಗನೆಂಬೊಂ ವಾತಪಿತ್ತಶ್ಲೇಷ್ಮಸನ್ನಿಪಾತಾದಿ ವ್ಯಾಧಿವಿರಹಿತ ಶರೀರನಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೫). [ಸಂ.]

ಅರೋಗಿ (ನಾ). ರೋಗವಿಲ್ಲದವನು ; ಆರೋಗ್ಯವಂತ. [ಸಂ. ಅರೋಗಿನ್]

ಅರೋಚಕ (ನಾ). ೧. ಹೊಳಪಿಲ್ಲದುದು. ೨. ರುಚಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸದುದು. ೩. ಬೇಸರವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂಥದು ; ಸಮ್ಮತವಾಗದ್ದು : ಶಿವಿಗರೋಚಕವಾಯ್ತು ತೆಗೆಯೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦–೨೦) ; ನಿನಗರೋಚಕವೆಮ್ಮ ಮಾತುಗಳು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦–೩೧). ೪. ನಾಲಗೆಗೆ ಆಹಾರ ರುಚಿಸದ ಒಂದುಬಗೆಯ ರೋಗ; ಅರುಚಿ. ೫. ನಾಲಗೆಗೆ ಆಹಾರ ರುಚಿಸದ ರೋಗಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವನು ; ಅರುಚಿಯುಳ್ಳವನು : ನಿರತಿಶಯರಸಸಮೇತಮನರೋಚಕಂ ಮೆಚ್ಚದಂತೆ ಸೊಗಯಿಸುವುಣಿಸಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೫೨). [ಸಂ.]

ಅರೋಚಿ (ನಾ). ವಿವೇಕಿ ; ವಿವೇಚನೆಯುಳ್ಳವನು : ಅರೋಚಿಗಳದಂ ತೆಗಟೆಂದಾ ಗದ್ಯಪದ್ಯ ಕಾವ್ಯದೊಳಿಕ್ಕರ್ (ಶಮುದ. ೬೦). [ಸಂ. ಅರೋಚಿನ್]

ಅರೋಮಕ (ಗು). ೧. ಕೂದಲಿಲ್ಲದ ; ರೋಮವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಬಕ್ಕದಲೆಯವನು : "ಅರೋಮಕ—ಕೂದಲಿಲ್ಲದವ, (ಮೈಕೂದಲಿಲ್ಲದವ)" (ನಾನಾರ. ೧೪೪ ಟೀಕು). [ಸಂ.]

ಅರ್ಕ₁ 'ಅರಕ' ನೋ.

ಅರ್ಕ₂ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯ. ೨. ತಾಮ್ರ. ೩. ಲೋಹ. ೪. ಪ್ರಭೆ ; ಕಿರಣ. ೫. ಸ್ಫಟಿಕದ ಹರಳು. ೬. ಇಂದ್ರ. ೭. ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ. ೮. ಎಕ್ಕದ ಗಿಡ. ೯. ವೈಚಿತ್ರ್ಯ ; ಆಶ್ಚರ್ಯ. ೧೦. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಜಗಣ (∪–∪). ೧೧. ಹನ್ನೆರಡು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಕೊಡುವ ಸಂಕೇತ. ೧೨. ತಂಬಿಗೆ (ಗಂಗಾಮು. ೧೪). ೧೩. ಸೂರ್ಯನಾಡಿ : ಅರ್ಕನ ಅದ್ಭುತದಲ್ಲಿ ಕೆಟ್ಟರು ಹಲಬರು ತಪ್ಪುಕರಾದರು ಹಲಬರು (ಅವಚಂ. ೪೫–೧೯೨) ; "ವಾಸವಕಲ್ಪಭೂಜಪಟಿಕಾರ್ಕ ವಿಚಿತ್ರವನೇಜಮಿತ್ರಸಂಕಾಶಮಿವರ್ಕಮಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೪) ; "ಎಕ್ಕೆಯೊಳು ಸ್ಫಟಿಕದೊಳು ದಿನಪನೊಳು ಸುರಪನೊಳು ಅರ್ಕಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೭–೩೯). [ಸಂ.]

ಅರ್ಕಕರ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣ : ಪುಗುಳ್ಮೂಡಿರೆ ಬಿಳ್ದುದರ್ಕಕರ ಕಲ್ಪಿತ ಸಂಜ್ವರನೊಂದು ಕುಂಜರಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೩೯). [ಅರ್ಕ$_2$ + ಕರ$_4$]

ಅರ್ಕಕುಳ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯಸಮೂಹ : ಉದಯಾದ್ರೀಂದ್ರದೊಳೊಪ್ಪುವರ್ಕಕುಳಜನ್ಮಸ್ಥಾನಮೋ . . . ಎನಲ್ ಕಣ್ಗೊಪ್ಪಿ ತೋಱಲ್ ಪುರಂ (ನಂಬಿರ. ೯–೨). ೨. ಸೂರ್ಯವಂಶ. [ಅರ್ಕ$_2$ + ಕುಳ$_2$ (= ಕುಲ)]

ಅರ್ಕಕ್ಷೀರ (ನಾ). ಎಕ್ಕದ ಹಾಲು : ಇವಂ ಅರ್ಕಕ್ಷೀರದಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮರ್ದಿಸಿ (ವಿಶ್ವೈವಿ. ೪೪). [ಅರ್ಕ$_2$ + ಕ್ಷೀರ]

ಅರ್ಕಗ್ರಾವ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಕಾಂತ ಶಿಲೆ : ಅರ್ಕತೇಜದಿನರ್ಕಗ್ರಾವದ ಕಾಯ್ಪೇಱುವವೋಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೩–೪೧).
[ಸಂ. ಅರ್ಕಗ್ರಾವನ್ (ಅರ್ಕ$_2$ + ಗ್ರಾವನ್)]

ಅರ್ಕಜ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯನ ಮಗ. ೨. ಶನಿ. ೩. ಕರ್ಣ. ೪. ಯಮ. ೫. ಸುಗ್ರೀವ : ಕೋಟಿಯಲಿ ನಳನೀಲನರ್ಕಜ . . . ಕೋಟಿಯಲಿ ಖಳಪಡೆಯು ಹಳಚಿತು ಹತ್ತುಮುಖದಲ್ಲಿ (ತೊರಿರಾ. ೨೧–೨೬). ೬. (?) : ಕೋಳಿಯ ಅರ್ಕಜದ ಅಜೀವನಜೀದ ಅಜುಹಿರಿಯರ ಅನುಭಾವಿಗಳ ಮಿಕ್ಕು ಭಾವಸೊಕ್ಕನುಂಡು ಕೊಕ್ಕಜನಾಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೮೨–೩೭೧). [ಸಂ.]

ಅರ್ಕಜಾಂಬು (ನಾ). ಯಮುನಾ ನದಿಯ ನೀರು : ತಳಿಯೆ ವಧೂಜನಂ ಮೃಗಮುದೋದಕಮಂ ನೃಪನಲ್ಲಿ ನಾಂದು ಕಂಗೊಳಿಸಿದನರ್ಕಜಾಂಬು ಮುಸುಕಿರ್ದಮರೇಂದ್ರಗಜೇಂದ್ರದಂತೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೦–೯೧).
[ಸಂ. (ಅರ್ಕಜಾ + ಅಂಬು$_3$)]

ಅರ್ಕಜೆ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಮಗಳು; ಯಮುನಾನದಿ.
[ಸಂ. ಅರ್ಕಜಾ]

ಅರ್ಕದಳ (ನಾ). ೧. ಎಕ್ಕದ ಎಲೆ. ೨. ಸೂರ್ಯಕಾಂತಿ ಗಿಡ : "ಅರ್ಕಕಾಂತಾ – ಅರ್ಕದಳ" (ಔಷಧಿ. ೬). [ಅರ್ಕ$_2$ + ದಳ$_2$]

ಅರ್ಕಪರ್ಣ (ನಾ). ಎಕ್ಕದ ಎಲೆ. [ಅರ್ಕ$_2$ + ಪರ್ಣ]

ಅರ್ಕಪುಷ್ಪ (ನಾ). ೧. ಎಕ್ಕದ ಹೂ. ೨. ಸೂರ್ಯಕಾಂತಿ ಹೂ.
[ಅರ್ಕ$_2$ + ಪುಷ್ಪ]

ಅರ್ಕಬಂಧು (ನಾ). ಬುದ್ಧ : ಗೌತಮಃ, ಅರ್ಕಬಂಧುಃ . . . ಬುದ್ಧದೇವರ ಹೆಸರುಗಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫) ; ಬುದ್ಧನು ಆದಿತ್ಯಗೋತ್ರದವನು, ಅಂದರೆ ಸೂರ್ಯವಂಶೋತ್ಪನ್ನನು ಎಂಬ ಕಾರಣ ಆತನಿಗೆ ಅರ್ಕಬಂಧು ಎಂದು ಹೆಸರಿದೆ (ವೈಶಾಖಿ. ೨೯–೬೦). [ಅರ್ಕ$_2$ + ಬಂಧು]

ಅರ್ಕಭಕ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ ; ಸೂರ್ಯಕಾಂತಿ ಗಿಡ : "ಅರ್ಕಪತ್ರಾ = ಅರ್ಕಭಕ್ತನು" (ಔಷಧಿ. ೬). [ಸಂ.]

ಅರ್ಕಮಂಡಲ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಮಂಡಲ, —ಬಿಂಬ : ಇಂದ್ರದಿಗ್ದೇವಿ ನವಾರ್ಕಮಂಡಲಮನಾಂತಿರೆ (ಜಗವಿ. ೨–೮೬).
[ಅರ್ಕ$_2$ + ಮಂಡಲ]

ಅರ್ಕಮರೀಚಿ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣ. ೨. [ಛಂದ] ಪ್ರತಿ ಪಾದದಲ್ಲೂ ೨೪ ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಒಂದು ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ಅರ್ಕಮರೀಚಿ–ನಜಭಭಭಭಜರಂ ವಿಶ್ರಮಣಂ ಶೈಲದೊಳ್ (ಛಂದೋಂಬು. ೩. ೨೧೯). [ಅರ್ಕ$_2$ + ಮರೀಚಿ]

ಅರ್ಕಮೆ 'ಅಟ್ಕಮೆ' ನೋ.

ಅರ್ಕಮೆವಡು 'ಅಟ್ಕಮೆವಡು' ನೋ.

ಅರ್ಕರೋಚಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಕಾಶ ; ಕಿರಣ : ಪ್ರವಿಷ್ಟಾರ್ಕರೋಚಿರ್ಜ್ವಳಿತಂ (ರಾಜಶೇ. ೨–೬೨).
[ಸಂ. ಅರ್ಕರೋಚಿಸ್ (ಅರ್ಕ$_2$ + ರೋಚಿಸ್)]

ಅರ್ಕಱು 'ಅಟ್ಕಱು' ನೋ.

ಅರ್ಕಲ್ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಭೂಮಿ ; ಜರುಗು ಹೆಚ್ಚಾದ ನೆಲ. 'ಅರ್ಕಲ್ ಕುಮ್ರಿ' ಪರಾ. [ಅರ್$_2$ (< ಅಱ್$_4$) + ಕಲ್$_2$]

ಅರ್ಕಲ್‌ಕುಮ್ರಿ (ನಾ). ಅರ್ಕಲ್ ವ್ಯವಸಾಯವನ್ನು ಮಾಡಿರುವ ಕುಮ್ರಿ (೬ಸಂಗ್ರಾ. ೧೪೩). [ಅರ್ಕಲ್ ? + ಕುಮ್ರಿ]

ಅರ್ಕಲ್‌ಸಾಗುವಳಿ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಕುಮರಿಗಳನ್ನು ಕಡಿದು ಮಾಡುವ ವ್ಯವಸಾಯ (೬ಸಂಗ್ರಾ. ೬). [ಅರ್ಕಲ್ + ಸಾಗುವಳಿ]

ಅರ್ಕವಾರ (ನಾ). ಭಾನುವಾರ; ಆದಿತ್ಯವಾರ. [ಅರ್ಕ$_2$ + ವಾರ$_2$]

ಅರ್ಕಸಾಲೆ 'ಅಕ್ಕಸಾಲೆ' ನೋ.

ಅರ್ಕಾಡು 'ಅಟ್ಕಾಡು' ನೋ.

ಅರ್ಕಾವಳಿ (ನಾ). = ಅರ್ಕಾವೊತ್ತು (ಉಕ) : ಅಕ್ಷರಗಳ ಮುಂದೆ ಬರುವ 'ರ್' ಈ ಚಿಹ್ನೆಗೆ ಅರ್ಕಾವಳಿ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).
[ಅರ್ + ಕಾ$_2$ + ವಳಿ ?]

ಅರ್ಕಾವೊತ್ತು (ನಾ). ರಕಾರದ ಉಚ್ಚಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಗುರುತು (ರ್) : ಒತ್ತಕ್ಷರಗಳು, ಇಳಿದೀರ್ಘಗಳು, ಅರ್ಕಾವೊತ್ತು, ಪೂರ್ಣವಿರಾಮಗಳ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ . . . ಸಮವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಮುದ್ರಕ. ೨೬). [ಅರ್ + ಕಾ$_2$ + ಒತ್ತು$_2$?]

ಅರ್ಕಾಶ್ಮ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಕಾಂತ ಶಿಲೆ.
[ಸಂ. ಅರ್ಕಾಶ್ಮನ್ (ಅರ್ಕ$_2$ + ಅಶ್ಮನ್)]

ಅರ್ಕೆ 'ಅಟ್ಕೆ' ನೋ.

ಅರ್ಗಡ (ನಾ). = ಅಗ್ಗಟಿ$_1$ ೧. (೬). [ಸಂ. ಅರ್ಗಲ]

ಅರ್ಗಲ, ಅರ್ಗಳ$_1$ (ನಾ). = ಅಗ್ಗಟಿ$_1$ ೧. **ಅರ್ಗಳ$_1$** : "ಅರ್ಗಳ – ಅಗುಟಿ" (ಶಮದ. ೨೬೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಹೇಮಮಯಾರ್ಗಳಸ್ತಂಭದ ಸುತ್ತಿಕಟ್ಟಿದ ಕನಕಘಂಟೆಯ . . . ಮಂಟಪದ (ರಾಜಶೇ. ೮–೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅರ್ಗಲವಿಹೀನ (ಗು). ೧. ಅಗುಳಿಯಿಲ್ಲದ ; ತಾಳಿಲ್ಲದ. ೨. ತಡೆಯಿಲ್ಲದ : ಅರ್ಗಲವಿಹೀನ ಸರ್ವಾರ್ಥ ಸಹಭಾಗಿತೆಯೆ ಅರ್ಘಾರ್ಹ ತತ್ತ್ವವೆಲೊ (ಮಂಕುಕ. ೮೬೯). [ಅರ್ಗಲ + ವಿಹೀನ]

ಅರ್ಗಲಿಕೆ (ನಾ). ಅಗುಳಿ ; ತಾಳು (೬). [ಸಂ. ಅರ್ಗಲಿಕಾ]

ಅರ್ಗಳ$_1$ 'ಅರ್ಗಲ' ನೋ.

ಅರ್ಗಳ$_2$ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು : ದುರ್ಗಮಂ ಕೊಂಡವರನಟ್ಟಿದೊಡೆ ನೀಂ ಜಗದೊಳಗರ್ಗಳನೆ (ಚೆಬವು. ೨೫–೧೬). [< ಅಗ್ಗಲ]

ಅರ್ಗಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ಹಿರಿದಾಗು : ಕಯ್ಯೊಳ್ಮುಟ್ಟಿದೊಡಿಂತರ್ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಗ್ಗ]ಳಿಸಿ ತೋರ್ಕುಮೇ ಲಾವಣ್ಯಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೧).
[ಅರ್ಗಳ$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಅರ್ಘ (ನಾ). ೧. ಬೆಲೆ; ಕ್ರಯ. ೨. ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಪೂಜ್ಯರಿಗೂ ಅರ್ಪಿಸುವ ಸತ್ಕಾರ; ಪೂಜಾದ್ರವ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಘಕ್ಷಯ (ನಾ). ಬೆಲೆಯಿಳಿಯುವಿಕೆ : ಏಡಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ಚಿತ್ರವೃಷ್ಟಿ ಕುರುಡಂ ಮುಂಪೊಕ್ಕೊಡರ್ಘಕ್ಷಯಂ ಸೇಡಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ಡಾವರಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೪–೬). [ಅರ್ಘ + ಕ್ಷಯ]

ಅರ್ಘವಾಣಿ, ಅಗಿಣಿ$_1$, ಅಗ್ಗಣಿ, ಅಗ್ಗವಣಿ, ಅಗ್ಗಿಣಿ, ಅಗ್ಘಣಿ, ಅಗ್ಘವಣಿ, ಅಘಣಿ (ನಾ). ಅಭಿಷೇಕಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಡಿನೀರು ; ಶುದ್ಧೋದಕ : ಶ್ರೀಮತು ಕಲಿದೇವರ್ಗೆ ಪ್ರತಿವರ್ಷಂ ಲಕ್ಷ ಗಡುಗೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಯಲ್ಲಿಯರ್ಗ್ಘ[ರ್ಘ] ವಾಣಿಯಂ ತಹರು ನಾಲ್ವರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೫೫–೧೬ ; 1148). **ಅಗಿಣಿ$_1$** (ಗಂಗಾಮ. ೪). **ಅಗ್ಗಣಿ** : ವರನದಿಗಳಗ್ಗಣಿಯಿನ್ (ಸಾನಂಚ. ೧–೬೦) ; ನಡೆಸಂದಾದ್ರೀಸಪ್ಪೋಗಗ್ಗಣಿಸೆನುತೆ ಬೆಸಂಬೇಳ್ವರಾಕ್ಷೇಪದಿಂದಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫–೧೫ ; 1218) ; ಹೊಂದಂಬಿಗೆಯಗ್ಗಣಿಯಿಂದೆ ಪಾದವ ತೊಳೆದು

(ಮೋಹತ. ೪೨–೫೧) ; ಬಂದ ಅಣ್ಣಯ್ಯಗೆ ಗಿಂಡೀಲಿ ಅಗ್ಗಣಿಯ ಕೊಟ್ಟು (ಜನಗೀ. ೭೯). **ಅಗ್ಗವಣಿ :** ಭುವರ್ಲೋಕದ ಸ್ಥಾವರಕ್ಕೆ ಸತ್ಯಲೋಕದ ಅಗ್ಗವಣಿಯಲ್ಲಿ ಮಜ್ಜನಕ್ಕೆಱೆದು (ಪ್ರಭುವ. ೯೮–೨೪) ; ಉಚಿತದಗ್ಗವಣಿಗಳನೀಂಟಿಸಲಚಲಭಕ್ತಿಯನಱಿವನಾತನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೬–೨೦). **ಅಗ್ಗಿಣಿ :** ಶೀಲವಂತೆ ತಂದ ಅಗ್ಗಿಣಿ ಜಂಗಮಗೆ ಶಿವಾರ್ಚನೆ ಗಾಯಿತು (ಗಾದ). **ಅಗ್ಘಣಿ :** ತಮ್ಮ ಲಿಂಗದ ಮಜ್ಜನದ ಅಗ್ಘಣಿಯಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮಂಗವ ಮುಟ್ಟಲಾಗದು (ಏಲೇಶ್ವ. ೫೫) ; ಅಗ್ಘಣಿಯ ಹೊನ್ನಯ್ಯ ಅಗ್ಘಣಿಯ ಹಂಪಯ್ಯ ಅಗ್ಘಣಿಯ ದೇವರಸ (ಸಾನಂಚ. ೯–೨೧) ; ಕೆಲರಂಗವಸ್ತ್ರಗಳನು ತಿಳಿಯುದಕದೊಳೆ ತೊಳೆವುತಗ್ಘಣಿಗಳಂ ತುಂಬಿ (ಲಶಿಚಂ. ೩೧–೧೩). **ಅಗ್ಘವಣಿ :** ಗಗನಗಂಭೀರದ ಭಾವಿಯೊಳಗೆ ಅಗೋಚರದ ಅಗ್ಘವಣಿಯ ತಂದು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೦–೨೪) ; ಕಲ್ಲ ಮೊಱಡಿಯೊಳಗೆ ಚಿಲುವೆಯಗ್ಘವಣಿಯುಂಟೆ ಅಯ್ಯ (ಅದವ. ೨೮) ; ಹೊಸ ಪುಷ್ಪಮಂ ತಿಳಿಯಗ್ಘವಣಿಯಂ ತಂದು (ಬಸರ. ೨–೬೮) ; ಆ ಸ್ಥಳದ ಅಯ್ನಾವಂತರ್ ದೇವರಗ್ಘವಣಿಯ ಬಿಂದಿಗೆಗೆ ಆವಗೆಗಲನ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೭೦–೬೫ ; 1229). **ಅಘಣಿ :** ಅಘಣಿಯ ತಹ ಅದ್ದೊರೆಯರ ಜನ ಎರಡಕಂ ಪ್ರತಾಪ ಮೂವತ್ತಾರು (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೩೧–೧೭ ; 1386) ; ಶ್ರೀಮಲಿಕಾರ್ಜುನದೇವರಿಗೆ ಅಭಿಷೇಕಕೆ ನಯಿವೇದ್ಯ ಅಘಣಿ ದಂಡೆಯಿದಕೆ ತೆಳನೂರ ವೀರಯಗವುಡ ಕೊಟ ಹೊಲ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೪೪–೪ ; ?). [< ಸಂ. ಅರ್ಘಪಾನೀಯ]

ಅರ್ಘಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಘ್ಯವನ್ನು ಕೊಡು : ತದನನ್ತರಂ ದಣ್ಡಾಧಿಪತಿ ರೇವದಾಸವೀಸೋತ್ತರ ಸೋಮಯಾಜಿಗಳನರ್ಗ್ಘಿ [ರ್ಘಿ] ಸಿ (ಎಇ. XIII, ೩೩೧–೨೪ ; 929) ; ಅರ್ಘ್ಯಮನೆತ್ತಿ ದಿನೇಶಂಗರ್ಘಿಸಿ ಪೊಡೆವಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೩–೪) ; ತದುತ್ಸವದೊಳಾರ್ಯಜನಮನರ್ಘಿಸಿಯುಂ . . . ಪೂಜ್ಯಜನಮಂ ಪೂಜಿಸಿಯುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೮೬ ವ).
[ಅರ್ಘ + –ಇಸು$_3$]

ಅರ್ಘ್ಯ (ಗು). ೧. ಬೆಲೆಬಾಳುವ ; ಬಹಳ ಬೆಲೆಯ. ೨. ಪೂಜ್ಯವಾದ ; ಗೌರವಾರ್ಹವಾದ : ಶ್ರೀ ವಾಸುದೇವನರ್ಘ್ಯನನೋಘಂ (ಜಗವಿ. ೧೬–೨೬). (ನಾ). ೩. ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಪೂಜ್ಯರಿಗೂ ಕೈತೊಳೆಯಲು ಕೊಡುವ ನೀರು. ೪. ಮೌಲ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಘ್ಯಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಘ್ಯವನ್ನು ಕೊಡು ; ಪೂಜಿಸು ; ಸತ್ಕಾರ ಮಾಡು : ಆದಿತ್ಯಂಗರ್ಘ್ಯಂಗುಡಲೆನುತುಂ ಮೇದಿನಿಗಿೞಿದೆಯ್ದಿದ ಸುರಪತಿ ಮೊದಲಾದರನೆಲ್ಲರನಾಹ್ವಾನಿಸುತ (ಜಯಕಾ. ೨–೨೬).
[ಅರ್ಘ್ಯ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಅರ್ಘ್ಯಕರ (ನಾ). ಪೂಜಾದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡವನು : ವಿವಿಧಾರ್ಘ್ಯಕರರ್ ಕಾಣ್ಬುಜ್ಜುಗದಿಂ ಭವನ ಮಹತ್ತರದೇವರ್ ಕ್ರಮದಿಂ ಬರೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೬೩). [ಅರ್ಘ್ಯ + ಕರ$_4$]

ಅರ್ಘ್ಯಜಲ (ನಾ). = ಅರ್ಘವಾಣಿ : ಹೊಳೆವ ಹೊಂಬಟ್ಟಲಲಿ ಸೂಸಿದನರ್ಘ್ಯಜಲವನು ಜನಕನಿದಿರಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮–೧೬). [ಅರ್ಘ್ಯ + ಜಲ]

ಅರ್ಘ್ಯತೀರ್ಥ (ನಾ). ಒಂದು ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥದ ಹೆಸರು : ವಾರಣಾಸಿ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರಂ ಪ್ರಯಾಗೆಯಗ್ಗ್ಯ[ರ್ಘ್ಯ]ತೀರ್ತ್ಥಂ ಗಂಗಾಸಾಗರಮೆಂಬ ಪುಣ್ಯತೀರ್ತ್ಥಂಗಳೊಳ್ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೩೩–೬೦ ; 1087) ; ವಾರಣಾಸಿಯಲುಂ ಅರ್ಗ್ಘ್ಯ[ರ್ಘ್ಯ]ತೀರ್ತ್ಥ[ರ್ಥ]ದಲುಂ . . . ಕೋಟಿ ನನ್ದಾದೀವಿಗೆಯ (ಸೌಇಇ. XX, ೬೮–೧೭ ; 1107). [ಅರ್ಘ್ಯ + ತೀರ್ಥ]

ಅರ್ಘ್ಯದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಪೂಜೆಯ ಸಾಮಗ್ರಿ : ಕುಶಾಗ್ರ, ತಿಲ, ಬಿಳಿಯ ಸಾಸುವೆ, ಜವೆ, ನೆಲ್ಲು, ಕ್ಷೀರವೆಂಬಾಱುಂ ಅರ್ಘ್ಯದ್ರವ್ಯಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೦೫). [ಅರ್ಘ್ಯ + ದ್ರವ್ಯ]

ಅರ್ಘ್ಯಲಾಜ (ನಾ). ಪೂಜೆಗಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸುವ ಭತ್ತದ ಅರಳು : ಮಂದಾನಿಲಂ ತೆಂಕಣಿಂ ಬರೆ ಚೈತ್ರಂ ಕುಡುವರ್ಘ್ಯಲಾಜತತಿಯೋ ಪೇಚಿಂಬಿನಂ ಪುಷ್ಪಮಂಜರಿಯುಂ . . . ನೋಡಿದೆಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೪೧).
[ಅರ್ಘ್ಯ + ಲಾಜ]

ಅರ್ಘ್ಯಹಸ್ತ (ನಾ). = ಅರ್ಘ್ಯಕರ : ಮುನೀಶಂಗಂದಿದಿರೆಱ್ದರ್ಘ್ಯಹಸ್ತನೆಱಗಿದನಸುರಂ (ಜಗವಿ. ೨–೪೧). [ಅರ್ಘ್ಯ + ಹಸ್ತ]

ಅರ್ಘ್ಯೋಪಚಾರ (ನಾ). ಸತ್ಕಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಉಪಚಾರ : ಸುರವಿರೋಧಿಯ ಗೆಲಿದೆ . . . ಕರುಣವತ್ಸಲ ಚಿತ್ತವಿಪುದರ್ಘ್ಯೋಪಚಾರವನು (ಕೌಶಿರಾ. ೪೪–೩೩). [ಅರ್ಘ್ಯ + ಉಪಚಾರ]

ಅರ್ಚಕ (ನಾ). ೧. ಪೂಜೆ ಮಾಡುವವನು : ಜಂಗಮಾರ್ಚಕನಾದಿ ಬಸವನನಂಗವೈರಿಯ ಶರಣರೊಳು ಸಲೆ ಸಂದ ದಾಸೋಹಿ (ಬಸವು. ೧–೩೨). ೨. ಪೂಜಾರಿ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಚನ, ಅಚ್ಚನ, ಅಚ್ಚನೆ (ನಾ). ಪೂಜೆ ; ಸತ್ಕಾರ : ಇದಱೊಳಾವ ವಿರುದ್ಧವುಂಟೈ ಯಿದಕೆ ರುದ್ರನೆ ಗಣವಲ್ಲೆ ಬಳಿಕಿದಕೆ ನಂದಿಯೆ ಮುಖ್ಯನುಪನಯನಾರ್ಚನಂಗಳಿಗೆ (ಬಸವು. ೩–೫೩). **ಅಚ್ಚನ :** ರಘುನಂದನಂ ತತ್ತಟದೊಳಿಂದುವಮೌಳಿಯನಚ್ಚನಂಗೈದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೬೫–೯). **ಅಚ್ಚನೆ :** "ಅರ್ಚನಾ – ಅಚ್ಚನ" (ಶಮದ. ೨೬೧ ಪ್ರಯೋ) ; ಅಚ್ಚನೆ ನೋಡಲ್ . . . ಪೋಪೆಸಕದೆ ಪಾಂಬ[ಣ್ಬ]ರೊಳ್ನೆರೆವರಂ ಕುಲನಾರಿಯೆಂಬರೇ (ಮುಂಬರಾ. ೨೬೫–೪೩ ; 1229).

ಅಚ್ಚನೆಯನಾಡು = ಅರ್ಚನಾ ರೂಪವಾಗಿ ನರ್ತನಮಾಡು : ಕಿಚ್ಚನೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಅಚ್ಚನೆಯನಾಡಲು ಅಚ್ಚುಗವಾಯಿತ್ತವ್ವಾ ನಮ್ಮ ನಲ್ಲಂಗೆ (ಅವಚಂ. ೨೫–೧೦೬). [ಸಂ. ಅರ್ಚನ]

ಅರ್ಚನಾವಿಧಿ (ನಾ). ಪೂಜೆಯ ಕ್ರಮ : ಏಂ ದ್ರವ್ಯದ ಭಾವದರ್ಚನಾವಿಧಿ ಪಿರಿದೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೪೭). [ಸಂ. (ಅರ್ಚನಾ + ವಿಧಿ)]

ಅರ್ಚನಾಸಕ್ತ (ನಾ). ಪೂಜೆ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ಇರುವವನು : ದೇವದ್ವಿಜಾರ್ಚನಾಸಕ್ತರು ಭಕ್ತರುದಾರರು ನಿತ್ಯ ನಿರ್ಮಲರು (ಇಂಚಾಪ. ೩೪–೫೭). [ಅರ್ಚನ + ಅಸಕ್ತ]

ಅರ್ಚನೆ (ನಾ). = ಅರ್ಚನ : ಚತುರ್ವಿಧಾರ್ಚನೆಗಳಂ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿಯುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೪ ವ) ; ಮಾಡುವಟಮುಟದರ್ಚನೆಗಳಂ ಮಾಡಿ ಹೋದನು (ಬಸವು. ೪೩–೫೨) ; ಪೊಗೞ್ತೆಗಮರ್ಚನೆಗಮರ್ಹನೆಂಬನೆ ಜೈನಂ (ಉಸಾರ. ೫೭). [ಸಂ. ಅರ್ಚನಾ]

ಅರ್ಚನೆಗುಣಿ (ಕ್ರಿ). ಪೂಜೆಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಕುಣಿ, —ನರ್ತನ ಮಾಡು : ಉತ್ತಮ ಮಾಹೇಶ್ವರರುಂ . . . ತಮ್ಮುತ್ತಮಿಕೆಯನೊಕ್ಕಾಗಡೆ ಸತ್ತಪೆಮೆಂದಂಜಿ ಬಳರಿಗರ್ಚನೆಗುಣಿವರ್ (ಸಮುಪ. ೯–೯೨).
[ಅರ್ಚನೆ + ಕುಣಿ$_1$]

ಅರ್ಚನೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪೂಜೆಮಾಡು ; ಸತ್ಕಾರವನ್ನು ನಡೆಸು : ಶಿವಾರ್ಚನೆಗೆಯ್ವ ಮನೆಯೆಂದಾತ್ಮದೊಳು ನೆನೆದು (ಬಸವು. ೧೨–೧೬) ; ಮನಸಿಜನೆಂಬಂಕದ ಬಿಲ್ಗಾಱಂ ಮನವೊಸೆದರ್ಚನೆಗೆಯ್ವನೆನುತ (ಜಯಕಾ. ೩–೪೦). [ಅರ್ಚನೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅರ್ಚನೋಪಕರಣ (ನಾ). ಪುಷ್ಪ, ಗಂಧ, ಫಲ, ಶಾಲಿ, ಅಕ್ಷತೆ, ಧೂಪ, ದೀಪ, ಚರು ಎಂಬ ಪೂಜಾ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು : ಅನುಮಲ್ಲಿಗರ್ಚನೋಪಕರಣಂಗಳಂ ಕೊಂಡುಪೋದೆಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೧೬).
[ಅರ್ಚನ + ಉಪಕರಣ]

ಅರ್ಚಾಕ್ರೀಡನ (ನಾ). ಪೂಜೆಯ ವಿನೋದ : ತತ್ತತಿಮಾನೀಡಾಗಮನಮುಮರ್ಚಾಕ್ರೀಡನಮುಮಂ ಮುಕ್ತಿಹೇತುವಪ್ಪುದು ಪಿರಿದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೪೯). [ಸಂ. (ಅರ್ಚಾ + ಕ್ರೀಡನ)]

ಅರ್ಚಾವತಾರ (ನಾ). (ದೇವರು) ವಿಗ್ರಹ ರೂಪದಿಂದ ಆವಿರ್ಭವಿಸುವುದು; ವಿಗ್ರಹಾಕಾರ: ಈತನು ಅರ್ಚಾವತಾರ ವಿಲಾಸವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ (ಕವಿಚ. III, ೨೧೨); ಮಾನವರು ನನ್ನನ್ನು ಅರ್ಚಾವತಾರವಾಗಿಯೇ ಪೂಜಿಸಬೇಕು (ಭಕ್ತಿವಿಾ. ೨೩).
[ಸಂ. (ಅರ್ಚಾ + ಅವತಾರ)]

ಅರ್ಚಿ (ನಾ). ೧. ಜ್ವಾಲೆ. ೨. ಕಾಂತಿ; ಪ್ರಕಾಶ; ಕಿರಣ: "ಅಗ್ನಿಯ ವಿಶಾಲಕಾಂತಿ ದ್ಯೋತಿ ಜ್ಯೋತಿಸ್ಸು ಹೇತಿ ಶಿಖೆಯರ್ಚಿ ಪ್ರಭಾಖ್ಯಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪-೮).
ಅರ್ಚಿರಲಂಕೃತ = ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಅಲಂಕಾರಗೊಂಡ; ಹೊಳಪಿನಿಂದ ಸಿಂಗರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ರತ್ನಾರ್ಚಿರಲಂಕೃತಂ ಕೃತಕಶೈಲಂ (ಜಗವಿ. ೨-೨). [ಸಂ. ಅರ್ಚಿಸ್]

ಅರ್ಚಿಃಕಣ (ನಾ). ಕೆಂಡದ ಕಿಡಿ; ಬೆಂಕಿಯ ಚೂರು: ಸಂಜಾತೇಂದ್ರಗೋಪಪ್ರಸರವಿಸರದರ್ಚಿಃಕಣಂ . . . ಬಂದುದು ವಿರಹಿತರುವ್ರಾತಮಂ ಪರ್ವುವುಗ್ರಾನಳನೆಂಬಂತಬ್ದಕಾಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೨೯).
[ಸಂ. (ಅರ್ಚಿಸ್ + ಕಣ$_4$)]

ಅರ್ಚಿಕೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಅರ್ಚಿಸು: × × × ಯರುಳ್ಳರಿ ಪೀಠದಿಟ್ಟೊನಾನ್ × × × ತಾರಿಕುಮಾರರಿನರ್ಚ್ಚಿಕೆಯ್ಯೆ ತಾಂ ಸ್ಥಿರದರಳಿಸ್ತುಪೆಗುರವು ಸುರಲೋಕ ವಿಭೂತಿ ಎಯ್ದಿದಾರ್ (ಎಕ. II, ೨೬-೨; 700).
[ಅರ್ಚಿ$_0$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಅರ್ಚಿತ (ಗು). ೧. ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಗೌರವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಉನ್ನತಗಂಗಮಂಡಲೇಶ್ವರ ಮಕುಟಾರ್ಚಿತಂ (ಅಜಿಪು. ೧-೭). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಚಿಷ್ಮಂತ (ನಾ). ೧. ಕಾಂತಿಯುಕ್ತ; ತೇಜೋಮಯ. ೨. ಅಗ್ನಿ. [ಸಂ. ಅರ್ಚಿಷ್ಮತ್]

ಅರ್ಚಿಷ್ಮತಿ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯ ಹೆಂಡತಿ. [ಸಂ. ಅರ್ಚಿಷ್ಮತೀ]

ಅರ್ಚಿಷ್ಮದಂಬಕ (ನಾ). ಅಗ್ನಿನೇತ್ರ; ಶಿವ: ಹರಿದಶ್ವಾಬ್ಜವಿಲಸದರ್ಚಿಷ್ಮದಂಬಕ ವಿಯತ್ಪುರಗಹನ ದವದಹನ (ಉದ್ಭದೇ. ೧-೩೧).
[ಸಂ. (ಅರ್ಚಿಷ್ಮತ್ + ಅಂಬಕ)]

ಅರ್ಚಿಸು, ಅಚ್ಚಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪೂಜಿಸು; ಆರಾಧಿಸು; ಗೌರವಿಸು: ಪಿರಿದಪ್ಪ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿಯರ್ಚಿಸಿ ಪೂಜಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮-೨೬); ಬದ್ಧರಂ ಗೆಲಲ್ ಕಾಮನ ನಿಚ್ಚಮರ್ಚಿಸುವ ಕೈದುವೊ . . . ಎಂಬಿನಂ ಮಗಳ್ ಶ್ರೀಮತಿಯೆಂಬಳಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೩-೧೮); ನಂದದೀವಿಗೆಗಂ ಅಚ್ಚಿ[ರ್ಚಿ]ಸುವ ಮಾಣಿಯ ಜೀವಿತಕ್ಕಂ ಕುಡುವುದು (ಕಇ. II, ೯-೨೮; 1075); ಕಮ್ಮಿದುವಪ್ಪ ಕಾಡ ಪೊಸಪೂಗಳಿನರ್ಚ್ಚಿಸಿ ಪಾದಪದ್ಮಮಂ (ಎಕ. II, ೨೩೪-೫೯; 1180); ಸಂಪಗೆಯುರಲಿಂದಂ ಗಿರಿಜೆ ಹರನನೊಲ್ದರ್ಚಿಸುವಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೩-೯೬); ಆದಿನಾರಾಯಣನ . . . ಒಲಿದರ್ಚಿಸಿದನಾ ಭೂಪ (ತೊರರಾ. ೧-೭-೨೮). **ಅಚ್ಚಿಸು$_1$**: ಅಚ್ಚಿಸುತ್ತಚ್ಚಿಸುತ್ತಾರುತ್ತ ಬೊಬ್ಬಿಡುತೆ ಮಚ್ಚಿಸುತೆ ಮುಚ್ಚಿಸುತೆ ತೆಗೆದು ಮುಂಡಾಡುತ್ತೆ (ಶಿರುರ. ೫).
[ಅರ್ಚನ + -ಇಸು$_3$]

ಅರ್ಚೆ (ನಾ). ೧. ಪೂಜೆ; ಆರಾಧನೆ. ೨. ಮೂರ್ತಿ; ವಿಗ್ರಹ.
[ಸಂ. ಅರ್ಚಾ]

ಅರ್ಜಕ (ನಾ). ಸಂಪಾದಿಸುವವನು; ಒದಗಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಅರ್ಜನ (ನಾ). ಸಂಪಾದಿಸುವುದು; ಒದಗಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅರ್ಜಿ$_1$ (ನಾ). = ಅಜ್ಜಿಕೆ ೧: ಅರ್ಜಿಯರ್ಗೆ ಕೆಂಪು ಕರಿದು ಮೊದಲಾದ ಪಲವು ತೆಜದ ಬಣ್ಣಮೆಂಬ ವಸ್ತ್ರವಿಕಾರಮಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೩-೯೫-೮).
[< ಸಂ. ಆರ್ಯಾ]

ಅರ್ಜಿ$_2$, ಅರ್ಜು (ನಾ). ಅರಿಕೆ; ಪ್ರಾರ್ಥನಾಪತ್ರ: ಪೂರ್ಣೈಯನವರು ಸೋಸಲೆ ಆಮಲದಾರ ವೆಂಕಟರಮಣೈಯಗೆ ಆಶೀರ್ವಾದ ಅದಾಗಿ ಕಳುಯಿಸ್ದ ಅರ್ಜಿಯಿಂದಾ ವಿವರ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೫೩-೩; 1805); ತಾಲೂಕಿನ ಅಮಲುದಾರರು ಇದ್ದ ಅರ್ಜಿಗಳನ್ನು ನಿಮ್ಮಬಳಿಗೆ ಕಳುಹಿದ್ದರಿಂದ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೮); ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಅರ್ಜಿ ತುಂಬಿ ಕಳುಹಿಸಿದರೂ ಕೂಡಲು ಶಕ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ (ಸ್ವಪ್ನದ. ೧). **ಅರ್ಜು**: ನಿಂಮ ಸಾಸನದ ಕಲ್ಲವೊಡೆಹೊಯಿಸಲಾಗಿ ಆದಕೆ ನೀಉ ಬಂದು ಅರ್ಜುಮಾಡಿಕೊಳಲಾಗಿ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೧೧೨-೨೯; 1720); ಅನಂತರ ಮಹಲುದಾರನು ತನ್ನ ದಣಿಯಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬಹು ಕೋಪದಿಂದ . . . ಹೀಗೆ ಅರ್ಜುಮಾಡಿದನು (ಬಖೈರು. ೩).
[← ಪಾರ. ಅರ್ಜ್; ಮರಾ. ಹಿಂ. ಅರ್ಜ, ಅರ್ಜಿ]

ಅರ್ಜಿತ (ಗು). ಸಂಪಾದಿಸಿದ; ಗಳಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಜಿದಾರ (ನಾ). ಅರಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಅರ್ಜಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟವನು: ಅರ್ಜಿದಾರರ ಹೆಸರನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಗುಮಾಸ್ತರು ಓದಿದರು (ರೂಢಿ).
[← ಪಾರ. ಅರ್ಜ್‌ದಾರ್; ಮರಾ. ಹಿಂ. ಅರ್ಜದಾರ, ಅರ್ಜಿದಾರ]

ಅರ್ಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಪಾದಿಸು; ಗಳಿಸು: ಭುಜಸತ್ತ್ವದಿನುಗ್ರವೈರಿಭೂದಾಯಮುನರ್ಜಿಸಲ್ ಪಡೆಯಲೆಂದು ನಳಂ (ನಳಚಂ. ೩೧).
[ಅರ್ಜನ + - ಇಸು$_3$]

ಅರ್ಜು 'ಅರ್ಜಿ$_2$' ನೋ.

ಅರ್ಜುನ (ನಾ). ೧. ಬೆಳ್ಳಗಿರುವುದು; ಬಿಳುಪು: "ಧೌತಂ ಸಿತಂ ಗೌರಮರ್ಜುನಂ . . . ಶ್ವೇತಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧-೨೨). ೨. ಮತ್ತಿಯ ಮರ: "ಅರ್ಜುನಃ, ಕಕುಭಃ —ಈ ೨ ಮತ್ತಿ" (ಹಲಾಯು. ೩೨-೪೨). ೩. ಪಾಂಡವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ: ಸಹದೇವನಾಗಿ ಸಮುದಿತ ನಕುಲನಾಗಿ ಸನ್ನಿಹಿತಾರ್ಜುನನುಮಾಗಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೨). ೪. ತೃಣ: "ಎಲ್ಲಾವುಲ್ಲುಮಂ – ಅರ್ಜುನಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೩೧-೩೬). ೫. ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾದ ಧನ. ೬. ಬಂಗಾರ. ೭. ಬೆಳ್ಳಿ. ೮. ಕಣ್ಣಿನ ಬಿಳಿಯ ಗುಡ್ಡೆಯ ಮೇಲೆ ತೋರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಣ್ಣುರೋಗ. 'ಅರ್ಜುನಗಣ್ಣು' ಪರಾ. ೯. ಕೃತವೀರ್ಯನ ಮಗ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯ: "ಇಂದ್ರಜಂ ಸಿತಹಯಂ ಗಾಂಡೀವಿ ಜಿಷ್ಣು ಹರಿಬಂಧು ಫಲ್ಗುಣನೆನಲ್ಕರ್ಜುನನೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೮-೩); "ವೃಕ್ಷಭೇದ ಧವಳಂ ಪಾರ್ಥಂ ಸುವರ್ಣಂ ತೃಣಂ ನಿರುತಂ ತಾನಿವಕರ್ಜುನಾಖ್ಯ" (ನಾನಾರ. ೧೧೩). [ಸಂ.]

ಅರ್ಜುನಕುಜ (ನಾ). ೧. ಬಿಳಿಯ ಮರ. ೨. ಮತ್ತಿಯ ಮರ: ಜಿನಸವನಸಲಿಲದಿಂ ಬೆಳ್ಪನಾಳ್ದುವರ್ಜುನಕುಜಂಗಳೆನಿಸದೆ ಚಿತ್ರಂ ನನೆವಡೆದು ಪಾಂಡುಕದ ಸೌಮನಸದ ನಂದನದ ಭದ್ರಶಾಲದ ತರುಗಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧-೩೯). [ಅರ್ಜುನ + ಕುಜ]

ಅರ್ಜುನಗಣ್ಣು (ನಾ). 'ಅರ್ಜುನ' ಎಂಬ ರೋಗಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ ಕಣ್ಣು: ಅರಿಯುು, ಪಟಲಂ, ನೀರು ಸುರಿವುದು, ಅರ್ಜುನಗಣ್ಣು (ವಿವೈವಿ. ೧೯೩). [ಅರ್ಜುನ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಅರ್ಜುನತೇಜ (ನಾ). ಬೆಳ್ಳಗಿರುವ ತೇಜಸ್ಸು; ಕಾಂತಿ: ಹಿಮವಂತನನುಜಿ ಸಾರ್ದಂತಮಳಾರ್ಜುನತೇಜದಿಂದೆ ಗಿರಿಪತಿಯಿರ್ದಂ (ಹಮ್ಮಿರ. ೧-೪೨). [ಸಂ. ಅರ್ಜುನತೇಜಸ್ (ಅರ್ಜುನ + ತೇಜಸ್)]

ಅರ್ಜುನವಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅರ್ಜುನವಾದ(ಡ)ನಾಮ ಗ್ರಾಮ(ಮೇ) ಪಶ್ಚಿಮಸ್ಯಾಂದಿಶಿ (ಇಆ. VIII, ೨೧೪-೪೪; 10ನೆಯ ಶತ). [ಅರ್ಜುನ + ವಾಡ]

ಅರ್ಜುನಶ್ಲೋಕ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ಕೀರ್ತಿ; ನಿರ್ಮಲವಾದ ಕೀರ್ತಿ. ೨. ಧವಳಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನು : ಭುವನಾಳೋಕಾಭಿರಾಮಂ ದಿಗವನಿತಳ ಪೂರ್ಣಾರ್ಜುನಶ್ಲೋಕಂ . . . ಪೆಸರ್ವಡೆದಂ ವೀರಬಲ್ಲಾಳ ದೇವಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೨೭–೨೧ ; 1185).
[ಅರ್ಜುನ + ಶ್ಲೋಕ]

ಅರ್ಜುನೋರ್ಜಿತ (ಗು). ೧. ಮತ್ತಿಯ ಮರದಿಂದ ಮೇಲ್ಮೆಯನ್ನು ಪಡೆದ. ೨. ಪಾರ್ಥನಿಂದ ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆದ. ೧, ೨ : ಪಾಂಡವ ಪ್ರಕರದಂತಾತ್ತಭೀಮನಕುಲದ್ರುಪದಮುಂ ಅರ್ಜುನೋರ್ಜಿತಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೫೨ ವ). [ಅರ್ಜುನ + ಊರ್ಜಿತ]

ಅರ್ಣ (ನಾ). ೧. ನೀರು ; ಪ್ರವಾಹ. ೨. ಅಕ್ಷರ. ೩. ತೇಗದ ಮರ. ೪. [ಛಂದ] ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಎರಡು ನಗಣಗಳೂ ಎಂಟು ರಗಣಗಳೂ ಬರುವ ಚತುಷ್ಪಾದ ವೃತ್ತ. [ಸಂ. ಅರ್ಣ, ಅರ್ಣಸ್]

ಅರ್ಣವ (ನಾ). ೧. ಸಮುದ್ರ : ಇದು ನಿಚ್ಚಂ ಪೊಸತರ್ಣವಂಬೊಲತಿಗಂಭೀರಂ ಕವಿತ್ವಂ (ಆದಿಪು. ೧–೨೭) ; ರಿಪುದರ್ಪಾರ್ಣವ ಸೇತುಬಂಧವಂ . . . ನೃಪಂ ನಿರ್ಮಿಸಿದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೮೩). ೨. [ಛಂದ] ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಎರಡು ನಗಣಗಳೂ ಒಂಬತ್ತು ರಗಣಗಳೂ ಬರುವ ಚತುಷ್ಪಾದ ವೃತ್ತ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಣವಜಾತ (ಗು). ೧. ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಚಂದ್ರ : ಅರ್ಣವಜಾತಾನನೆ ಸಂಪೂರ್ಣತೆಯಿಂ . . . ಪೇೞ್ವೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೫–೨). [ಅರ್ಣವ + ಜಾತ]

ಅರ್ತ 'ಅಱ್ತು' ಪರಾ.

ಅರ್ತಗಲ (ನಾ). ನೀಲಿಹೂವಿನ ಗೋರಂಟೆ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಅರ್ತನ (ನಾ). ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸುವುದು ; ದೋಷಾರೋಪಣೆ. [ಸಂ.]

ಅರ್ತಿ$_1$ 'ಅೞ್ತಿ$_1$' ನೋ.

ಅರ್ತಿ$_2$ (ನಾ). ಚೀಲ : "ಅರ್ತಿಯೆನೆ ಚೀಲಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೫–೧೪). [?]

ಅರ್ತಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ನೋವು; ವ್ಯಥೆ. ೨. ಬಿಲ್ಲಿನ ಕೊನೆ ; ಕೊಪ್ಪು. [ಸಂ.]

ಅರ್ತಿಕಾಱ 'ಅೞ್ತಿಕಾಱ' ನೋ.

ಅರ್ತಿಕಾಱಿಕೆ, ಅರ್ತಿಗಾಱಿಕೆ (ನಾ). ಆಸೆಬುರುಕತನ : ಅರ್ತಿಕಾರ್ರು[ಱ]ಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ವ್ಯರ್ಥದ ಭಕ್ತಿ ಇತ್ತಲೆ ಉಳಿಯಿತು (ಮೆಱೆವಿಂ. ೨೩). **ಅರ್ತಿಗಾಱಿಕೆ :** ಸಿಕ್ಕಿದೆ ಅರ್ತಿಗಾಱಿಕೆ ಎಂಬ ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೬–೧೫೦). [ಅರ್ತಿಕಾಱ (< ಅೞ್ತಿಕಾಱ) + –ಇಕೆ]

ಅರ್ತಿಕೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕ ; ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರಿ. [ಸಂ. ಅರ್ತಿಕಾ]

ಅರ್ತಿಗ 'ಅೞ್ತಿಗ' ನೋ.

ಅರ್ತಿಗಾಳಗ (ನಾ). ರತಿಕಲಹ : ನೆಗ್ಗಿಹೋದುವು ಬಳೆ ತಕ್ಕೆಯಿಂ ಮೊಲೆಕಟ್ಟು ಕುಗ್ಗಿದುವಧರ ಗಾಱಾಯ್ತು ಅಗ್ಗದ ವೀರನೊಳಿರುಳರ್ತಿಗಾಳಗ ಲಗ್ಗೆಯಾಯ್ತೆಂದಳಾ ಸುರಸೆ (ಭರಚ. ೪೨–೬).
[ಅರ್ತಿ$_1$ (< ಅೞ್ತಿ$_1$) + ಕಾಳಗ]

ಅರ್ತಿಗಾಱ 'ಅೞ್ತಿಕಾಱ' ನೋ.

ಅರ್ತಿಗಾಱಿಕೆ 'ಅರ್ತಿಕಾಱಿಕೆ' ನೋ.

ಅರ್ತಿಗುಂದು 'ಅೞ್ತಿಗುಂದು' ನೋ.

ಅರ್ತಿಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು : ವನಿತೆಯಾ ನಿನ್ನೊಡನೆ ಬಂದಪೆನೆನುತ ಬೇಗದೊಳರ್ತಿ ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಥಿ]ಗೆಡಿಸದೆ ಘನಕುಚೆಯೆ ಬಾಯೆನುತ ಕಾಲ್ದೊಡಕೇಕೆ ಮಗುಳೆನುತ (ಬಸವಪು. ೫–೩೧).
[ಅರ್ತಿಗೆಡು + –ಇಸು$_3$]

ಅರ್ತಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು : ಸನ್ಮಾರ್ಗಕ್ರಮುಂದಪ್ಪಿ ನಿಃಕ್ರಿಯೆಯಿಂದಂ ನಡೆದೋಱೆಯಂ ಮಱೆದು ಮಿಥ್ಯಾಮಾರ್ಗಮುಂ ಪೊರ್ದಿ ರೂಢಿಯ ಸದ್ಧರ್ಮದೊಳರ್ತಿಗೆ [ಪಾಠಾ. ವ]ಟ್ಟವನುಮಂ (ಸಮುಪ. ೪–೪೫). [ಅರ್ತಿ$_1$ (< ಅೞ್ತಿ$_1$) + ಕೆಡು]

ಅರ್ತಿಗೆಡುಕ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವವನು ; ಪ್ರೀತಿಗೆ ಭಂಗವನ್ನು ತರುವವನು : ತೊಡಗಿದ ಮದುವೆಗೆ ಕಿಸುರನಿಟ್ಟಾಗರ್ತಿಗೆಡುಕರಲ್ಲದೆ ನಾವು ನೃಪರೆ (ಭರಚ. ೫೬–೭೨).
[ಅರ್ತಿ$_1$ (< ಅೞ್ತಿ$_1$) + ಕೆಡುಕ]

ಅರ್ತಿಬಡು 'ಅೞ್ತಿವಡು' ನೋ.

ಅರ್ತಿವಡು 'ಅೞ್ತಿವಡು' ನೋ.

ಅರ್ತಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು : ಕನಸಿನೊಳು ಮೃಡನ ಭಕ್ತರ ನಲ್ಲದಾರುವನಱಿಯೆವರ್ತಿಸೆವು (ಬಸವಪು. ೪೦–೩೭) ; ಕವಿಯ ಜ್ಞಾನಕೆ ರಾಯ ರಾಯನುದಾರಗೌರವಕೆಲ್ಲರರ್ತಿಸುವಾಗ ಧವಲಶಂಖಧ್ವನಿ ಘಳಿಯಾರದಲ್ಲಿ ಭುಂಭುವ ಭುಂಮೆನೆ ಕೇಳಲಾಯ್ತು (ಭರಚ. ೨–೧೦೪).
[ಅರ್ತಿ$_1$ (< ಅೞ್ತಿ$_1$) + –ಇಸು$_3$]

ಅರ್ತಿಸು$_2$ 'ಅರ್ಥಿಸು' ನೋ.

ಅರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಶಬ್ದದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ; ಅಭಿಧೇಯ. ೨. ಹಣ ; ದ್ರವ್ಯ. ೩. ವಿಷಯ ; ಉದ್ದೇಶ ; ಗುರಿ. ೪. ಕೋರಿಕೆ ; ಬೇಡಿಕೆ. ೫. ರೀತಿ ; ಕ್ರಮ. ೬. ಉಪಯೋಗ ; ಪ್ರಯೋಜನ. ೭. ಕಾರಣ. ೮. ವಸ್ತು ; ಪದಾರ್ಥ. ೯. ಕೆಲಸ ; ಕಾರ್ಯ. ೧೦. ಸ್ವರೂಪ. ೧೧. ಸೌಕರ್ಯ ; ಅನುಕೂಲತೆ. ೧೨. ಫಲಿತಾಂಶ ; ಪರಿಣಾಮ. ೧೩. ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ, ಮೋಕ್ಷ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಧನಂ ಜೀವಂ ಶಬ್ದನಿರೂಪಣಂ ವಿಮಲಯೋಗಂ ತಾವಿವರ್ಥಾಂಕಿತಂ" (ನಾನಾರ. ೧೫೭). [ಸಂ.]

ಅರ್ಥಕರಿ (ಗು). = ಅರ್ಥಕಾರಿ.

ಅರ್ಥಕರೀವಿದ್ಯೆ = ಅರ್ಥವನ್ನು ಗಳಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ : ಅವರ ಅರ್ಥಕರೀವಿದ್ಯೆ ಸಾಧಾರಣರ ಯಾವ ಕೆಲಸಕ್ಕೂ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ನಿಬಂಧ. II, ೨೮೫). [ಸಂ. ಅರ್ಥಕರೀ]

ಅರ್ಥಕಾರಿ (ಗು). ಪ್ರಯೋಜನಕರವಾದ ; ಲಾಭಕರವಾದ ; ಸಾರ್ಥಕವಾದ. [ಸಂ. ಅರ್ಥಕಾರಿನ್]

ಅರ್ಥಕೃತಿ (ನಾ). ೧. ದ್ರವ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಬರೆದ ಕಾವ್ಯ. ೨. ಅರ್ಥಪ್ರಚುರತೆಯನ್ನುಳ್ಳ ಕಾವ್ಯ : ಪ್ರತಿಭೆ ನಿಸರ್ಗಮುಂಟು ಕಿಱಿದೋದುಗಳೊಳ್ಳಿಱಿದುಂಟು . . . ಕೆಲಬರೋದದೆ ಕೇಳದೆ ಕಲ್ಗಳಂತೆ ಗರ್ವಿತ ರಡಸಿರ್ಪರರ್ಥಕೃತಿಗೇಂ ಮತಿವಂತರೊ ಪುಣ್ಯವಂತರೋ (ಗದಾಯು. ೧–೫೦). [ಅರ್ಥ + ಕೃತಿ]

ಅರ್ಥಖಂಡನ (ನಾ). ಇತರರ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದು : ಮತ್ತಂ ಶಬ್ದಖಂಡನಮರ್ಥಖಂಡನಮನುಮಾನಖಂಡನಮೆಂಬ ತರ್ಕತಂತ್ರಕೋವಿದರಪ್ಪ ವಾದಿಗಳೊಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ).
[ಅರ್ಥ + ಖಂಡನ]

ಅರ್ಥಗತಿ (ನಾ). ಹಣದ ನಿಮಿತ್ತ : ಈ ಜೀವರಿಗೆ ದುಃಸ್ಥಿತಿ ಸುದತಿಯರ ದೆಸೆಯಿಂದ ರಾಜ್ಯದ ಹುದುವಿನಲಿ ಮೇಣರ್ಥಗತಿಯಲನರ್ಥ ತಪ್ಪದಲೇ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪–೩೧). [ಅರ್ಥ + ಗತಿ]

ಅರ್ಥಗರ್ಭಿತ (ಗು). ಅರ್ಥದಿಂದ ತುಂಬಿದ : "ನೀವು ಬಂದದ್ದು ಮೇಲಾಯಿತು ನಿಮ್ಮೊಡನೆ ಮಾತಾಡುವುದಿದೆ" ಎಂದವನು ಅರ್ಥಗರ್ಭಿತವಾಗಿ ನೆಕ್ಲುದೋವನ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ನೋಡಿದನು (ಪುನರು. ೫೨೦).
[ಅರ್ಥ + ಗರ್ಭಿತ]

ಅರ್ಥಗುಣ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಗುಣ : ಪ್ರಸಾದ, ಅರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿ, ಉದಾರತ್ವ, ಕಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸಮಾಧಿ ಇವು ಅರ್ಥ ಗುಣಗಳೆಂದೂ ಮಾಧುರ್ಯವು ಉಭಯಗುಣವೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೩೨). [ಅರ್ಥ + ಗುಣ]

ಅರ್ಥಗ್ರಹಣ (ನಾ). ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದು : ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಭಿರುಚಿಯಿದೆ, ಅರ್ಥಗ್ರಹಣಶಕ್ತಿಯೂ ಇದೆ (ಸ್ವಪ್ನ ಹೊ. ೨೫೬). [ಅರ್ಥ + ಗ್ರಹಣ]

ಅರ್ಥಗ್ರಾಹಿ (ನಾ). ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಅಥವಾ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವವನು : ನಿರಂಜನರಾಗಿರ್ದುಮಶೇಷ ಲೋಕನಿಹಿತಾರ್ಥಗ್ರಾಹಿ ಗಳ್ (ಪುಷ್ಪವು. ೧-೨). [ಸಂ. ಅರ್ಥಗ್ರಾಹಿನ್]

ಅರ್ಥಘಟನೆ (ನಾ). ಅರ್ಥದ ಹೊಂದಿಕೆ ; ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವುದು : ಇಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಾವೃತ್ತಿ ಕೆಟ್ಟಪ್ಪುದಾಗಿಯುಂ, ಕಜಿಯಂ ಪೊತ್ತಪ್ಪುದೆಂಬುದಂ ಕರೆಯಂ ಪೊತ್ತಪ್ಪುದೆಂದೊಡೆ ಅರ್ಥಘಟನೆ ಯಿಲ್ಲಾಗಿಯುಂ, ಯಮಕ ಲಕ್ಷಣಮಿಲ್ಲ (ಶಮದ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ). [ಅರ್ಥ + ಘಟನೆ]

ಅರ್ಥಚಯ (ನಾ). ದ್ರವ್ಯರಾಶಿ : ಮೋಹಮನೆಯ್ದೆ ನೀಂ ಬಿಡುವು ದರ್ಥಚಯಂಗಳೊಳ್ (ಜೀವಸಂ. ೧-೫೧). [ಅರ್ಥ + ಚಯ]

ಅರ್ಥದ (ಗು). **೧.** ಹಣವನ್ನು ಕೊಡುವ. (ನಾ). **೨.** ಹಣವನ್ನು ಕೊಡುವವನು ; ಕುಬೇರ : "ಯಕ್ಷಸಖನೈಳಬಿಳನರ್ಥದಂ [ಪಾಠಾಂ. ಪಂ] . . . ಕುಬೇರನೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೬-೧೫). 'ಧನದ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಥದುಷ್ಟ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅರ್ಥದುಷ್ಟಲಕ್ಷ್ಯಂ — ನೆರೆದೂರ್ಧ್ವರೇತನೊಳ್ ಪುರುಹಿರಣ್ಯರೇತೋತಿ ತೀವ್ರನೊಳ್ ಮುನಿವರನೊಳ್ ಪರಮಭಗಸಹಿತೆ ಮುದದಿರೆ ಪರಿಶ್ರಮ ಕ್ಕೆನ್ನ ನಿರ್ವಿಶೇಷನೊಳಾಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೪). [ಅರ್ಥ + ದುಷ್ಟ]

ಅರ್ಥದೂಷಕ (ನಾ). ಹಣವನ್ನು ದುರುಪಯೋಗಪಡಿಸುವವನು : ಅರಸುಗಳ್ಗೆ ವಿರಸಮಾದವಸರದೊಳ್ . . . ಸೌಭಾಗ್ಯಮುಳ್ಳವನಂ ಪಾಣ್ಬ ನೆಂಬರ್ ತ್ಯಾಗಿಯಂ ಅರ್ಥದೂಷಕನೆಂಬರ್ ಅರ್ಥದೂಷಕನಂ ತ್ಯಾಗಿ ಯೆಂಬರ್ (ಪಂಚತಂ. ೫೧-೧೨). [ಅರ್ಥ + ದೂಷಕ]

ಅರ್ಥದೃಕ್ಕು (ನಾ). ನ್ಯಾಯಾಧ್ಯಕ್ಷ ; ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿ ; ನ್ಯಾಯಾ ಧಿಪತಿ : "ಪ್ರಾಡ್ವಿವಾಕಃ, ಅರ್ಥದೃಕ್, ಸ್ಥೇಯಃ, ನ್ಯಾಯಾಧ್ಯಕ್ಷಃ — ಈ ೪ ನ್ಯಾಯಾಧ್ಯಕ್ಷಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೧-೨೭೫). [ಸಂ. ಅರ್ಥದೃಕ್]

ಅರ್ಥದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳ ಕಡೆಗೆ ಗಮನವಿಡುವುದು : ಇನಿ ತುಪಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲಿನಿತು ಬಿನ್ನಣಮಿಲ್ಲಿನಿತರ್ಥದೃಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲ . . . ಇನಿತುಪರಂ ಪ್ರಬೋಧಮಣಮಿಲ್ಲ ಪೆಜಗ್ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೩೫). [ಅರ್ಥ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಅರ್ಥದೋಷ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ . . . 'ದೋಷ' ಗಳನ್ನು ೧. ಪದದೋಷ, ೨. ಅರ್ಥದೋಷ, ೩. ರಸದೋಷ ಎಂದು ಮೂರುಭಾಗ ಮಾಡಬಹುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೬). [ಅರ್ಥ + ದೋಷ]

ಅರ್ಥದ್ರಷ್ಟೃತ್ವ (ನಾ). ಅರ್ಥದ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಕಾಣುವಿಕೆ : ಅಂತವರಿರ್ವರ ನುಡಿಗಮರ್ಥದ್ರಷ್ಟೃತ್ವಕ್ಕಮನುರೂಪಮಾದುವೆನುತ್ತುಂ ಬರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೮೬ ವ). [ಸಂ. (ಅರ್ಥ + ದ್ರಷ್ಟೃತ್ವ)]

ಅರ್ಥಧಾರಿ (ನಾ). (ಯಕ್ಷಗಾನ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ) ಅರ್ಥ ವನ್ನು ವಿವರಿಸುವವನು : ಊರ ಪರಊರ ಅರ್ಥದಾ[ಧಾ]ರಿಗಳು ಸೇರಿ ತಾಳಮದ್ದಳೆ ಜರುಗಿದರೆ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರಿಗೆ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳಲೂ ಕೂಡ ಸ್ಥಳವಿಲ್ಲದಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕುರುಕಾ. ೭೩). [ಸಂ. ಅರ್ಥಧಾರಿನ್]

ಅರ್ಥನಾಥ (ನಾ). ಧನಾಧಿಪತಿ ; ಕುಬೇರ. 'ಅರ್ಥನಾಥಸಖ' ಪರಾ. [ಅರ್ಥ + ನಾಥ]

ಅರ್ಥನಾಥಸಖ (ನಾ). ಕುಬೇರನ ಗೆಳೆಯ ; ಈಶ್ವರ : ಅರ್ಥನಾಥ ಸಖಪ್ರತಿಮನಭಯಾರ್ಥರಾಗಿರ್ದವರನಧಿಕ ಸ್ವಾರ್ಥ ಕರುಣಾವರಣ ನಿಶ್ಚಲಭಾವದಲಿ ನೋಡಿ (ಬಸವು. ೮೬-೪೯). [ಅರ್ಥನಾಥ + ಸಖ]

ಅರ್ಥನಿಶ್ಚಯ (ನಾ). ಅರ್ಥವನ್ನು ಖಚಿತಮಾಡುವುದು ; ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದು. [ಅರ್ಥ + ನಿಶ್ಚಯ]

ಅರ್ಥನೀಯ (ಗು). ಬೇಡುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾದ : ನ್ಯಾಯಪರಾರ್ಥ ನೀಯನಭಿಮಾನಧನಂ ಸುಜನಪ್ರಿಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೧೧-೧೫೧). [ಸಂ.]

ಅರ್ಥನೆ (ನಾ). ಬೇಡಿಕೆ ; ಕೋರಿಕೆ ; ಯೋಚನೆ. [ಸಂ. ಅರ್ಥನಾ]

ಅರ್ಥಪ (ನಾ). = ಅರ್ಥದ ೨ : "ರಾಜರಾಜಂ ತ್ರಿಯಕ್ಷಸಖನೈಳಬಿಳ ನರ್ಥಪಂ [ಪಾಠಾಂ. ದಂ] ವೈಶ್ರವಣಂ . . . ಕುಬೇರನೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೬-೧೫). [ಸಂ.]

ಅರ್ಥಪಂಚಕ (ನಾ). [ವಿಶಿಷ್ಟಾ] ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಬಯಸುವವರು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ಐದು ವಿಷಯಗಳು. ᑭ ಸ್ವಸ್ವ ರೂಪ, ಪರಸ್ವರೂಪ, ಪುರುಷಾರ್ಥಸ್ವರೂಪ, ಉಪಾಯಸ್ವರೂಪ, ವಿರೋಧಿಸ್ವರೂಪ : ಸಂಸಾರಿಯಾದ ಚೇತನನಿಗೆ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿ ಉಜ್ಜೀವಿಸುವಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಪಂಚಕಜ್ಞಾನವು ಅವಶ್ಯಕವು (ಅರ್ಥಪಂ. ೧). [ಅರ್ಥ + ಪಂಚಕ]

ಅರ್ಥಪತಿ (ನಾ). **೧.** ರಾಜ. **೨.** ಕುಬೇರ. [ಅರ್ಥ + ಪತಿ]

ಅರ್ಥಪೋಷ (ನಾ). ಅರ್ಥ ಸಾರ್ಥಕವಾಗುವಿಕೆ,—ಅನ್ವರ್ಥ ವಾಗುವಿಕೆ : ವಜ್ರಾಯುಧನೆಂಬ ದೊಡ್ಡಿವೆಸರಂ ಕೊಳೆದೊಳ್ ತನಗರ್ಥ ಪೋಷಮಾಮ್ನಾಯಮನೀಯೆ ಪೌರನಿಕರಂ ಪರಿವೇಷ್ಟಿಸೆ . . . ತದ್ಘನದಿಂ ತಳರ್ದಂ ನೃಪಾತ್ಮಜಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೫೬). [ಅರ್ಥ + ಪೋಷ]

ಅರ್ಥಪ್ರಕೃತಿ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] : "ಕಥಾವಿಸ್ತರೀಕರಣದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಐದು ಅಂಶಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಿಗೆ 'ಅರ್ಥ ಪ್ರಕೃತಿ' ಗಳೆಂದು ಹೆಸರು. ಅವು ಯಾವುವೆಂದರೆ :— ೧. ಬೀಜ, ೨. ಬಿಂದು, ೩. ಪತಾಕಾ, ೪. ಪ್ರಕರೀ, ೫. ಕಾರ್ಯ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೭) ; ಬೀಜ ಬಿಂದು ಪತಾಕಾ ಪ್ರಕರೀ ಕಾರ್ಯ ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳುಳ್ಳ ಐದು— ಅರ್ಥಪ್ರಕೃತಿಗಳೆಂದು ಕೀರ್ತಿತವಾಗಿವೆ (ದಶರೂ. ೧-೨೭). [ಅರ್ಥ + ಪ್ರಕೃತಿ]

ಅರ್ಥಪ್ರತೀತಿ (ನಾ). ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ತಾತ್ಪರ್ಯ ; ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಅರ್ಥ : ಸಮುದಾಯಾರ್ಥಮನಾರಯೆ ಸಮನಿಸುವರ್ಥಪ್ರತೀತಿ ತೋಜ ದೊಡೆಲ್ಲಂ ಕ್ರಮಮುಮಕ್ಕುಮರ್ಥಶೂನ್ಯಂ ಸಮಸ್ತಕವಿವೃಷಭದೂರ ದೂಷಿತಮಾರ್ಗಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೭೪). [ಅರ್ಥ + ಪ್ರತೀತಿ]

ಅರ್ಥಪ್ರಧಾನ (ಗು). ಅರ್ಥವೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಉಳ್ಳ : "ನಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯಾಕರ್ತವ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಾಧಕ ಬಾಧಕಗಳು ಕಂಡುಬರುವಂಥ ಕಥೆ ಗಳನ್ನು ರಸಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಹೇಳಿ ನೀತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪುರಾಣಾದಿ ಗಳು 'ಮಿತ್ರಸಮ್ಮಿತ'. ಇವು ಅರ್ಥಪ್ರಧಾನ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೬೪ ಟಿ). [ಅರ್ಥ + ಪ್ರಧಾನ]

ಅರ್ಥಪ್ರಯೋಗ (ನಾ). ಬಡ್ಡಿಗಾಗಿ ಹಣವನ್ನು ಸಾಲ ಕೊಡು ವುದು ; ಲೇವಾದೇವಿ. [ಅರ್ಥ + ಪ್ರಯೋಗ]

ಅರ್ಥಪ್ರವರ್ತನ (ನಾ). ಹಣಕಾಸಿನ ವ್ಯವಹಾರ ; ದ್ರವ್ಯಸಂಪಾದ ನೆಯ ಉದ್ಯೋಗ : ವಣಿಗ್ವಂಶಕ್ಕೆ ಜಳಸ್ಥಳ ಯಾತ್ರಾ ಸಂವೃತಮರ್ಥ [ಪಾಠಾಂ. ವೃತ್ತಿ, ವಾರ್ತಾ] ಪ್ರವರ್ತನಮುಮಂ . . . ನಿಜಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೮-೭೩ ವ). [ಅರ್ಥ + ಪ್ರವರ್ತನ]

ಅರ್ಥಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ (ನಾ). ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯತೆ, —ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ: ಅರ್ಥಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವಿರುವ ಕಡೆ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೫೧). [ಅರ್ಥ + ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ]

ಅರ್ಥಯತಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಬರುವ ಯತಿ ಅಥವಾ ವಿರಾಮಸ್ಥಾನ: ಅರ್ಥಯತಿಯು ಕನ್ನಡಗಣ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಮಾತ್ರಾವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುವುದು (ಸಾಹಿವಿ. IV, ೮). [ಅರ್ಥ + ಯತಿ]

ಅರ್ಥಯುಕ್ತಿ (ನಾ). ಅರ್ಥದ ಚಮತ್ಕಾರ: ಓಜೆಯೊಳುದಾತ್ತತೆ ಸೂಕ್ತಿಯೊಳರ್ಥಯುಕ್ತಿ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೪೪). [ಅರ್ಥ+ ಯುಕ್ತಿ]

ಅರ್ಥಯುತ (ಗು). ೧. ಹಣವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಹಣವುಳ್ಳವನು; ಶ್ರೀಮಂತ: ಕುಬೇರಮಂದಿರದೊಳರ್ಥಯುತಂ . . . ಅಕ್ಕುಮವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೬-೧೯). [ಅರ್ಥ + ಯುತ]

ಅರ್ಥರಹಿತ (ನಾ). ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ್ದು: ಈ ಮಹೀಪತಿಗರಸೆಂಬೆರಡಕ್ಕರಮನ್ಯರೊಳರ್ಥರಹಿತಮನ್ವರ್ಥಮೀತನೊಳ್ ಮೃಗನಯನೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೨೨). [ಅರ್ಥ + ರಹಿತ]

ಅರ್ಥರೇಖೆ (ನಾ). ಅಂಗೈಯೊಳಗಿನ ಧನರೇಖೆ: ಅರ್ಥರೇಖೆಯಿದ್ದಲ್ಲಿ ಫಲವೇನು ಆಯುಷ್ಯರೇಖೆಯಿಲ್ಲದನ್ನಕ್ಕ (ಬಸವ. ೧೦೮). [ಅರ್ಥ + ರೇಖೆ]

ಅರ್ಥಲಂಬಿ, ಅರ್ಥಳಂಬಿ (ನಾ). ಅರ್ಥವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವಂಥದು. **ಅರ್ಥಳಂಬಿ:** ಶಿಳಿ ತಾಂ ನೀನಾನೆಂಬರ್ಥಳಂಬಿಗಳ್ ಪ್ರಥಮ ಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮ ಪುರುಷಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೨೨೪). [ಸಂ. ಅರ್ಥಲಂಬಿನ್ (ಅರ್ಥ + ಲಂಬಿನ್)]

ಅರ್ಥಲೋಪ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಪದದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶಬ್ದಪುನರುಕ್ತಿ, ಅರ್ಥಪುನರುಕ್ತಿ, ಅರ್ಥಲೋಪ, ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥ . . . ಎಂಟು ಶಬ್ದದೋಷಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೨೬). [ಅರ್ಥ + ಲೋಪ]

ಅರ್ಥವಂತ (ನಾ). ಹಣವುಳ್ಳವನು; ಧನಿಕ. [ಸಂ. ಅರ್ಥವತ್]

ಅರ್ಥವರ್ತನ (ನಾ). ಅರ್ಥದ ಇರುವಿಕೆ, —ವ್ಯಾಪ್ತಿ: ಪರಪದದೊಳರ್ಥವರ್ತನವಿರೆ ತತ್ಪುರುಷಂ (ಶಮದ. ೧೬೪). [ಅರ್ಥ + ವರ್ತನ]

ಅರ್ಥವಾದ (ನಾ). ೧. ವಿಷಯವು ಮನಮುಟ್ಟುವಂತೆ ವಿವರಿಸುವುದು: ಅರ್ಥವಾದವಲ್ಲ ಮನಸುಪೂರ್ವಕದಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡುವೆ ಅನಾದಿ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೩). ೨. ವಿವರಣೆಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ದೃಷ್ಟಾಂತಪೂರ್ವಕವಾದ ಟೀಕೆ, —ಟಿಪ್ಪಣಿ: ದೋಷೋದ್ಘಾಟನೆ ಮತ್ತು ಅನುವಾದಗಳ ಮೂಲಕ ಗುರಿಮುಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡುವ ವಿಷಯನಿರೂಪಣೆ ಅರ್ಥವಾದಗಳೂ ವಿಧಿಯೊಡನೆ ಏಕವಾಕ್ಯವಾಗಿ ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥವಾಗಿರುವವಾದ್ದರಿಂದ ಬೇರೆಯ ಅರ್ಥವುಳ್ಳವಾಗಿ ದೇವಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಗ್ರಹಾದಿಗಳು ಉಂಟೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರವು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೯೯೪). ೩. ಗುಣಪ್ರಶಂಸೆ. [ಅರ್ಥ + ವಾದ]

ಅರ್ಥವಿಜಯಿ (ನಾ). [ರಾಜ್ಯಶಾ] ದೊರೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅರ್ಥವಿಜಯಿಯುಮಸುರವಿಜಯಿಯುಂ ಧರ್ಮವಿಜಯಿಯುಮೆಂದರಸುಗಳ್ಮೂವರಪ್ಪರ್ (ಕಗವಿ. ೪೮ ಚಾವುಂಪು). [ಸಂ. ಅರ್ಥವಿಜಯಿನ್ (ಅರ್ಥ + ವಿಜಯಿನ್)]

ಅರ್ಥವಿವರಣೆ (ನಾ). ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದು. [ಅರ್ಥ+ವಿವರಣೆ]

ಅರ್ಥವಿಷಯ (ನಾ). ಹಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟುದು: ದನುಜೆಯಲ್ಲಾಂ ಮನುಜೆಯಾನರ್ಥವಿಷಯದಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಕೊಂದೆನು (ಹಚಕಾ. ೧೩-೬). [ಅರ್ಥ + ವಿಷಯ]

ಅರ್ಥವಿಸು 'ಅರ್ಥೈಸು' ನೋ.

ಅರ್ಥವಿಹೀನ (ನಾ). ಹಣವಿಲ್ಲದವನು; ಬಡವ: ಕುವಲಯಸಖನಿರೆ ವೃಷಭದೊಳವನಿಸುತಾದಿಗ್ರಹಂಗಳೀಕ್ಷಿಪೊಡವನರ್ಥವಿಹೀನಂ (ಜಾತತಿ. ೨೦-೨); ಏತಜ ಮಾತೊ ಭೂತಳದೊಳರ್ಥವಿಹೀನನ ಶೌಚಮುಣ್ಮು ಪೆರ್ಮಾತು ಕುಲಂ ನೆಗಟ್ತೆಯಿನಿತುಂ ವಿಫಲಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೩). [ಅರ್ಥ + ವಿಹೀನ]

ಅರ್ಥವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಅರ್ಥದ ವಿವರಣೆ: ಪ್ರಾಸಚ್ಛಂದೋನ್ವಯವಿನ್ಯಾಸದಿನಂತಿಂತು ಶಬ್ದಮಿರ್ಕುಂ ವೃತ್ತಿವ್ಯಾಸಂ ತದ್ವ್ಯಾಕುಳಮೆಂದಾ ಸೂತ್ರಕ್ಕರ್ಥವೃತ್ತಿ ವರ್ತಿಸೆ ಬರೆದೆಂ (ಶಮುದ. ೬ ಪೀ). [ಅರ್ಥ + ವೃತ್ತಿ]

ಅರ್ಥವೇಳು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳು; ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸು: ಆಸುರದಿಂ ಕಬ್ಬಕರ್ಥವೇಳುವ ಬುಧಾಭಾಸರಿಗಾನಂಜುವೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೮೦). [ಅರ್ಥ + ಪೇಳು (< ಪೇೞ್)]

ಅರ್ಥವ್ಯಕ್ತ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸ್ಪಷ್ಟಾರ್ಥತೆ: ಸರಸಿಜರಜದಿಂ ಕನಕಚ್ಛವಿಯಾದುದು ಕೊಳನೆನೆ ಸೂಕ್ತಮನೇಯಮುಪ್ಪುದರ್ಥವ್ಯಕ್ತಂ (ಉದಯಾ. ೫-೧೬). [ಅರ್ಥ + ವ್ಯಕ್ತ]

ಅರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಥವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು: ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕದೊಳ್ ಪುದಿದರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿಯನೀವುದು ಗದ್ಯಮನೇಕರೂಪಭೇದವಿವಿಕ್ತಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೨೫). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕವಿಭಾವಕೃತಾನೇಕಪ್ರವಿಭಾಗ ವಿವಿಕ್ತಸೂಕ್ತಮಾರ್ಗಂ ಕಾವ್ಯಂ ಸವಿಶೇಷಶಬ್ದರಚನಂ ವಿವಿಧಾರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿವರ್ತಿತಾಲಂಕಾರಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೨೨); ಪದಮಂ ಕೇಳ್ವಾಗಳೆಯರ್ಥಂ ತೋಱುವರೆ ಅರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿಯೆನಿಪುದು (ಅಪ್ರತಿ. ೧೧-೧೬); ವರ್ಣಿಸುವ ವಸ್ತುವಿನಿರವು ವ್ಯಕ್ತಮಾಗಿ ತೋಱೆ ಅರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿಯೆನಿಪುದು (ಅಪ್ರತಿ. ೧೮-೧೬). ☞ ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಅರ್ಥಗುಣಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಬರುತ್ತದೆ. [ಅರ್ಥ + ವ್ಯಕ್ತಿ]

ಅರ್ಥವ್ಯಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಶಬ್ದದಲ್ಲಿರಬಹುದಾದ ಅರ್ಥದ ವಿಸ್ತಾರ, —ಹರವು: ಪ್ರಯೋಗಗಳು ತೀರ ಸಾಮಾನ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಅರ್ಥವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನೂ ಕಾವ್ಯಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುತ್ತವೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೨೮). [ಅರ್ಥ + ವ್ಯಾಪ್ತಿ]

ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ರಾಜನೀತಿ; ದಂಡನೀತಿ. ೨. ಕೌಟಿಲ್ಯ ರಚಿಸಿದ ರಾಜ್ಯನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರದ ಗ್ರಂಥ: ಲೋಕಕ್ಕಿದರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದ ಟೀಕೆನಿಸಿದ ತನ್ನ ನುಡಿ ಮನಂಗೊಳಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೪). ೩. ದ್ರವ್ಯೋತ್ಪಾದನೆಯನ್ನೂ ಅದರ ವಿತರಣೆಯನ್ನೂ ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ. [ಅರ್ಥ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಅರ್ಥಶೂನ್ಯ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಮುದಾಯಾರ್ಥಮನಾರಯೆ ಸಮನಿಸುವರ್ಥಪ್ರತೀತಿ ತೋಱದೊಡೆಲ್ಲಂ ಕ್ರಮಮುಕ್ಕುಮರ್ಥಶೂನ್ಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೭೮). [ಅರ್ಥ + ಶೂನ್ಯ]

ಅರ್ಥಶೌಚ (ನಾ). ಇತರರ ವಸ್ತುವನ್ನು ಅಪಹರಿಸದ ಅಥವಾ ಬಯಸದ ಗುಣ: ಪರಸ್ವವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಲೂ ಬಾರದು, ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲೂ ಬಾರದು–ಹಾಗಿರುವುದು ಅರ್ಥಶೌಚವು (ಆರ್ಯುಧ. ೯೯). [ಅರ್ಥ+ಶೌಚ]

ಅರ್ಥಶ್ಲೇಷ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಎರಡೆರಡು ಅರ್ಥವಾಗುವಂತೆ ಹೇಳುವುದು: "ಎರಡರ್ಥಮೊಂದೆ ಶಬ್ದಾಂತರದೊಳ್ ನೆಗೞ್ವಂತು ಪೇೞ್ವುದರ್ಥಶ್ಲೇಷಂ" (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೫೩). ಉದಾ: ಶ್ರೀವಿಶದವರ್ಣೆ ಮಧುರಾರಾವೋಚಿತೆ ಚತುರ ರುಚಿರ ಪದರಚನೆ ಚಿರಂ ದೇವಿ ಸರಸ್ವತಿ ಹಂಸೀಭಾವದೆ ನೆಲೆಗೊಳ್ಗೆ ಕೂರ್ತು ಮನ್ಮಾನಸದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೩); ನಾಡೊಳ್ ಕೀೞೆಂಬುದು ಕುದುರೆಯ ಬಾಯ ಕಬ್ಬಿಣದೊಳ್ ಕವರೆಂಬುದು ಚಪ್ಪರದೊಳ್, ಬಂದಿಯೆಂಬುದು ತೊಡವಿನೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದಿಲ್ಲ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫). 'ಶಬ್ದಶ್ಲೇಷ' ಪರಾ. [ಅರ್ಥ + ಶ್ಲೇಷ]

ಅರ್ಥಸಂಕ್ರಮಣ (ನಾ). (ಪ್ರಕರಣ ವಿಶೇಷದಿಂದ) ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥವುಂಟಾಗುವುದು ; ಅರ್ಥಸಂಯೋಗ : ಸಮಭಿರೂಢನಯಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂ ಇಂದ್ರಾದಿಶಬ್ದಂಗಳ್ ಅರ್ಥಾಂತರಕಲ್ಪನೆಯಂ ಪಡೆವವೊಲ್ ಮತ್ಯಾದಿಗಳುಂ ಅರ್ಥಸಂಕ್ರಮಣಮುಂಟಾಗಿಯುಂ ಮತಿಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯಕ್ಷಯೋಪಶಮನಿಮಿತ್ತೋಪಯೋಗಮುಮಂ ಅತಿಕ್ರಮಿಸದುದಱಿಂ ಈಯರ್ಥಂ ವಿವಕ್ಷಿಸೆಪಟ್ಟುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೪). [ಅರ್ಥ + ಸಂಕ್ರಮಣ]

ಅರ್ಥಸಂಚಯ (ನಾ). ಹಣದ ರಾಶಿ ; ಹಣದ ಶೇಖರಣೆ ; ದ್ರವ್ಯ ಸಂಗ್ರಹ : ಬೇಡುವೆನರ್ಥಸಂಚಯಮನೆಂಬುದಿದುತ್ತರಮಾರ್ಗವಾಚಕಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೦೦). [ಅರ್ಥ + ಸಂಚಯ]

ಅರ್ಥಸಂಪತ್ತು (ನಾ). ಹಲವು ಅರ್ಥಗಳಿರುವುದು : (ಶಬ್ದಸಮೂಹ, ಅರ್ಥಸಂಪತ್ತು, ಅಲಂಕಾರವೈಚಿತ್ರ್ಯ, ಉಕ್ತಿಕ್ರಮ ಮುಂತಾದವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಫಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದೇ ಪ್ರತಿಭೆ) (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೭೪ ಅಡಿಟಿ). [ಅರ್ಥ + ಸಂಪತ್ತು]

ಅರ್ಥಸಂವರಣೆ (ನಾ). ಹಣವನ್ನು ಬಚ್ಚಿಡುವುದು : ಅರ್ಥಸಂವರಣೆಯನರ್ಥಮಂ ಪಡೆಗುಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೨–೪೦). [ಅರ್ಥ + ಸಂವರಣೆ]

ಅರ್ಥಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಸಾಧನೆ ನೆರವೇರುವುದು : ಆದರೆ ಅಷ್ಟಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲದೆ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ ತನ್ನ ಉತ್ಸಾಹಪೂರ್ಣ ಪ್ರತಿಭಾ ಅರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಟ್ಟಿತು (ನವ್ಯಕಾ. ೧೧೭). [ಅರ್ಥ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಅರ್ಥಹೀನ (ಗು). ೧. ಅರ್ಥಶೂನ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ಹಣವಿಲ್ಲದವನು ; ಬಡವ. [ಅರ್ಥ + ಹೀನ]

ಅರ್ಥಳಂಬಿ ‘ಅರ್ಥಲಂಬಿ’ ನೋ.

ಅರ್ಥಾಂತರ (ನಾ). ೧. ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥ : ಏನಾದರೂ ಕಾರಣದಿಂದ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅರ್ಥಾಂತರದಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೦೦). ೨. ಬೇರೊಂದು ವಿಷಯ, —ವಸ್ತು. ೩. ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥ. [ಅರ್ಥ + ಅಂತರ]

ಅರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] "ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥ ವಿಶೇಷಾರ್ಥಗಳೆರಡೂ ಉಕ್ತವಾಗಿದ್ದು ಒಂದರಿಂದ ಒಂದು ಸಮರ್ಥಿತವಾಗುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸಾಲಂಕಾರವಾಗುವುದು"(ಕೈಪಿಡಿ. ೨೭೦) ; "ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಶೇಷಂಗಳಂ ಪೇೞ್ವುದು ಅರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸಂ" (ಅಪ್ರತಿ. ೧೦೫–೧೭) ; ಲಕ್ಷ್ಯ : ಅತುಲಬಲ ವಿಕ್ರಮಪ್ರಾನ್ವಿತಸಸಮರ್ಥಂಗೆ ಮುನಿಯಲಱಿಗುಮೆಯಧಿಕೋನ್ನತ ಗಜನಿವಹಂ ಭೂಜಪ್ರತತಿಯನುಡಿವಂತೆ ಪುಲ್ಲನೇನುಡಿದಪುದೇ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೭೦). [ಅರ್ಥಾಂತರ + ನ್ಯಾಸ]

ಅರ್ಥಾಂತರವಿನ್ಯಾಸ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] = ಅರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸ : ದೊರೆಕೊಳೆ ಪೇೞ್ದರ್ಥಮನಾದರದಿಂ ಸಾಧಿಸಲೆವೇಡಿ ಪೆಱತೊಂದರ್ಥಾಂತರಮಂ ಪೇೞ್ವುದದರ್ಥಾಂತರವಿನ್ಯಾಸಾಖ್ಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೮). [ಅರ್ಥಾಂತರ + ವಿನ್ಯಾಸ]

ಅರ್ಥಾಗಮ (ನಾ). ಹಣದ ಆದಾಯ ; ದ್ರವ್ಯ ಬರುವುದು : "ಅರ್ಥಾಗಮಂ ಭಾಗಧೇಯಮಾಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೯–೭). [ಅರ್ಥ + ಆಗಮ]

ಅರ್ಥಾತ್ (ಅ). ತಾತ್ಪರ್ಯವೇನೆಂದರೆ ; ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ ; ಎಂದರೆ : "ವ್ಯವಹಾರ, ವಸೂಲಿ, ಹ್ಯಾಂಗ ನಡದದ, ಬಾಯ್ರ ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದರು. ಅರ್ಥಾತ್ ನರಸಹರಿಯು ಮನೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲದಾಗ ಈ ಮಾತು ನಡೆದಿದ್ದವು (ಸಮಜೀ. ೨೦೯). [ಸಂ.]

ಅರ್ಥಾನುರೂಪ (ಗು). ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವಂತಿರುವ ; ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಸರಿಹೋಗುವ : ಅನ್ವರ್ಥನಾಮಂ ಗುಣಾನುರೂಪಮೆಂದುಂ,ಅರ್ಥಾನುರೂಪಮೆಂದುಮಿರ್ತೆಱನಾಗಿರ್ಪುದು . . . ಅರ್ಥಾನುರೂಪಾನ್ವರ್ಥಕ್ಕೆ — ಹೆಱಿಗಾಲಂ, ನಿಡುಮೂಗಂ, ಕುಸಿಗೊರಲಂ (ಶಮದ. ೭೬ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ). [ಅರ್ಥ + ಅನುರೂಪ]

ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿ (ನಾ). ೧. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಕಂಡುದಾದೊಡಂ ಕೇಳ್ದುದಾದೊಡಮೊಂದು ವಸ್ತು ಪೆಱತೊಂದು ವಸ್ತುವಿಲ್ಲದೆ ಕೂಡದೆಂಬುದರಿಂದಾ ಪೆಱತೊಂದು ವಸ್ತುವಂ ಕಲ್ಪಿಪ್ಪುದರ್ಥಾಪತ್ತ್ಯಲಂಕಾರಂ" (ಅಪ್ರತಿ. ೧೫೦–೧೦). ೨. [ತರ್ಕಶಾ] ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಯೆಂದರೆ ಒಂದಂಶದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದಂಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು" (ಹಿಂದಸಾ. ೨೦೩). [ಅರ್ಥ + ಅಪತ್ತಿ]

ಅರ್ಥಾಭಾಸ (ನಾ). ಅರ್ಥ ತೋರುವಂತೆ ಕಂಡರೂ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಅರ್ಥಾಭಾಸದಿನಕ್ಷರಸಾರ್ಥಮನುಚ್ಚರಿಸೆ ಕಾವ್ಯಮೆಂತೆಸೆಗುಂ ತತ್ತ್ವಾರ್ಥಮನಱಿಯದ ಮುನ್ನಮಪಾರ್ಥಂ ರಂಜಿಸದ ಪಳಿಕು ಮಣಿಯವೊಲಿರದೇ (ಜಗವಿ. ೧–೧೪). [ಅರ್ಥ + ಆಭಾಸ]

ಅರ್ಥಾರ್ಥಿ (ನಾ). ೧. ಹಣವನ್ನು ಬಯಸುವವನು. ೨. ಯಾವುದಾದರೂ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಬಯಸುವವನು. ೧, ೨ : ಭಟ್ಟಂ ರಕ್ಷಣಾರ್ಥಮಂ ಬಗೆಯದೆ ಅರ್ಥಾರ್ಥಿಯಾಗಿ ಪೋಗಲ್ಬಗೆದು (ಪಂಚತಂ. ೧೬೮–೧೭). [ಸಂ. ಅರ್ಥಾರ್ಥಿನ್ (ಅರ್ಥ + ಅರ್ಥಿನ್)]

ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಭಾಗ ; ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಚತುರೋಕ್ತಿ : ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳು ನೈಸರ್ಗಿಕವಾಗಿರುವ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಕುಂದಣದ ಒಡವೆಗಳಂತಿದ್ದರೆ, ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಗಳು ಸದ್ದಿಗೋಸ್ಕರ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಗೆಜ್ಜೆಪಾಡಗಗಳಂತಿರುವುವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೪೮). [ಅರ್ಥ + ಅಲಂಕಾರ]

ಅರ್ಥಾಲಂಕೃತಿ (ನಾ). = ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ. [ಅರ್ಥ + ಅಲಂಕೃತಿ]

ಅರ್ಥಾವಲಂಬನ (ನಾ). ೧. ಹಣದ ಆಸರೆ. ೨. ದ್ರವ್ಯವನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅವಲಂಬಿಸಿರುವುದು; ಹಣವನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವುದು : ಬಹಳಾರ್ಥಾವಲಂಬನವೀ ಮಖಪ್ರಾರಂಭವಿಸ್ತಾರ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೭–೨೫). [ಅರ್ಥ + ಅವಲಂಬನ]

ಅರ್ಥಾವೃತ್ತಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ದೀಪಕಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಯಾವುದಾದರೂ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಗದ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ (ಒಂದೇ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಬೇರೆಬೇರೆ ಪದಗಳು) ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಚಮತ್ಕಾರವಾಗುವಂತೆ ಬರುವುದು : "ಶಬ್ದಂ ಬೇಱಾಗಿರ್ದೊಡಮರ್ಥಂ ಬಳಸಿಬರೆ ಅರ್ಥಾವೃತ್ತಿದೀಪಕಮೆಂದುಂ" (ಅಪ್ರತಿ. ೫೮–೧೭) ; ಉದಾ— ಅಲರ್ದುವು ಕುಟಜಂಗಳ್ ಪೂತುವಿಂಬಪ್ಪಿನಂ ಕಂದಲಿ ಕುಸುಮಿಸಿದತ್ತುದ್ದಾಮ ನೀಪಾವನೀಜಾವಲಿ ಬಿರಿದುವೆ ಜಾತೀಯೂಥಿಕಾ ಕೇತಕೀಸಂಕುಲಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೫೫). [ಅರ್ಥ + ಅವೃತ್ತಿ]

ಅರ್ಥಿ$_1$ ‘ಅಟ್ಟಿ$_1$’ ನೋ.

ಅರ್ಥಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಬೇಡುವವನು; ಬಯಸುವವನು; ಯಾಚಕ : ಅರ್ಥಿಗರ್ಥಮಂ ಕೆಸವಿನ ಲೆಕ್ಕಮೆಂದು ಕುಡಲುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೧೭). ೨. ಸೇವಕ. ೩. ವಾದಿ. [ಸಂ. ಅರ್ಥಿನ್]

ಅರ್ಥಿಕಾಱ ‘ಅಟ್ಟಿಕಾಱ’ ನೋ

ಅರ್ಥಿಕುಲ (ನಾ). = ಅರ್ಥಿಗಣ : ಬರುತಿರ್ದನರ್ಥಿಕುಲವಾರಿಜದಿವಾಕರಂ (ನಂಬರ. ೫–೮೮). [ಅರ್ಥಿ$_2$ + ಕುಲ]

ಅರ್ಥಿಗಣ (ನಾ). ಬೇಡುವವರ ಗುಂಪು; ಯಾಚಕರ ಸಮೂಹ: ನೋಡುವೆನಾ ಮಹೀಪತಿಯನರ್ಥಿಗಣಾರ್ಥಿತ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷನಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೦೦). [ಅರ್ಥಿ$_2$ + ಗಣ]

ಅರ್ಥಿಜನ (ನಾ). ಯಾಚಕರು; ಬೇಡುವವರು: ಕೊಟ್ಟನರ್ಥಿಜನಕ್ಕಾ ದಿವಿಜೇಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೦); ಬೀರಕೆ ಬೀಯಕ್ಕಿಜೀವ ಬೆಡಂಗನೊಳಾರ್ದೊರೆ ನೆಜಿ ತೋರ್ಕುಮೆ ಶತ್ರುಜನಕ್ಕಮರ್ಥಿಜನಕ್ಕಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧೮). [ಅರ್ಥಿ$_2$ + ಜನ]

ಅರ್ಥಿತ (ಗು). ಬೇಡಿದ; ಬಯಸಿದ: ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ: ಅರ್ಥಿತ ಫಲದಾಯಿಯಾಗಿಯುಂ ನಿನ್ನೊಳ್ ತಾಂ ವ್ಯರ್ಥತೆಯಂ ಪಡೆಗುಂ ಪರಮಾರ್ಥವಚೇತನತೆಯಿಂದೆ ಕಲ್ಪಕುಜಾತಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೪೪). [ಸಂ.]

ಅರ್ಥಿನಿ (ನಾ). ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವಳು: ಅನಪತ್ಯೆ ಪತಿವ್ರತೆ ಕೈಯನೆತ್ತಿದಳ್ ತೊಡುಗೆಗಳ್ಗೆ ಕರಮರ್ಥಿನಿ[ಪಾಠಾಂ. ಗೆ] ರೂಪಿನ ಕಣಿ ನಿಪುಣೆ (ಜಾತಕಿ. ೧೯-೭). [ಸಂ. ಅರ್ಥಿನೀ]

ಅರ್ಥಿನಿಚಯ (ನಾ). = ಅರ್ಥಿಗಣ: ಅಲಂಘ್ಯತೇಜನುಮುವನತರಿಪುಸಮಾಜನುಂ ಸಫಲೀಕೃತಾರ್ಥಿನಿಚಯಾಶನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೬೫). [ಅರ್ಥಿ + ನಿಚಯ]

ಅರ್ಥಿಬಡು 'ಅಟ್ಟಿವಡು' ನೋ.

ಅರ್ಥಿವಡು 'ಅಟ್ಟಿವಡು' ನೋ.

ಅರ್ಥಿಸಮಿತಿ (ನಾ). = ಅರ್ಥಿಗಣ: ಅದಿತಿಜ ಕುಜಂ ಎನಿಸಿದನರ್ಥಿಸಮಿತಿಗೆಲ್ಲಂ ಮಲ್ಲಂ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೪೬-೫೦; 1099). [ಅರ್ಥಿ$_2$ + ಸಮಿತಿ]

ಅರ್ಥಿಸಾರ್ಥ (ನಾ). ಯಾಚಕರ ಗುಂಪು: ಪರಮಾರ್ಥಂ ವಿದ್ವದರ್ಥಂ ತವಿಸದನ ಧನಂ ವ್ಯರ್ಥಮೆಂದರ್ಥಿಸಾರ್ಥಂ . . . ವಿಬುಧತತಿಗೆ ಪೊನ್ನಂ . . . ಕರೆದೀವಂ ಬೊಪ್ಪದೇವಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೨೪-೪೪; 1133). [ಅರ್ಥಿ$_2$ + ಸಾರ್ಥ]

ಅರ್ಥಿಸು, ಅರ್ತಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಬೇಡು; ಯಾಚಿಸು: ಪಾರ್ಥನೈದುವುದಿಂದ್ರಕೀಲದೊಳರ್ಥಿಸಲಿ ಶಂಕರನನಖಿಳಸ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫-೧೬); ತನಗನ್ಯರ್ ಗಡ ತನ್ನನರ್ಥಿಸುವವರ್ (ಶತಕ. ೧೧೭-೬೬). **ಅರ್ತಿಸು**$_2$ (ಕ್ರಿ). [ಅರ್ಥ + -ಇಸು$_3$]

ಅರ್ಥೇಶ (ನಾ). = ಅರ್ಥಪತಿ: "ಸುರರಾಜನಗ್ನಿ ಕಾಲಂ ನಿರುತಿ ವರುಣನಾ ಮರುತಂ ಕುಬೇರನೀಶಂ [ಪಾಠಾಂ. ನರ್ಥೇಶನೀಶಂ] ದಿಶಾಧಿಪರು" (ಮಂಗರಾ. ೧೭-೧೮). [ಅರ್ಥ + ಈಶ]

ಅರ್ಥೇಷಣ (ನಾ). ಹಣದ ಬಯಕೆ; ದ್ರವ್ಯದ ಮೇಲಿನ ಆಸೆ; ಐಶ್ವರ್ಯಾಪೇಕ್ಷೆ. [ಅರ್ಥ + ಈಷಣ]

ಅರ್ಥೈಸು, ಅರ್ಥವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಥಮಾಡು; ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳು; ವಿವರಿಸು: ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ವಚನಂಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಮಂ ತಾನೆ ಅರ್ಥೈಸಿದನೆಲ್ಲಾ ಶಿವಗಣಂಗಳಜಿವಂತೆ (ಕವಿಚ. II, ೬೩ ಮಂತ್ರಗೋ); ಅರಗಿಳಿ ಪಠಿಸಲರ್ಥೈಸುವ ಚಾಣಾಂಕಿ ಪರಭೃತಗಾನಶ್ರುತಿಗೆ ಸರಗೊಡುವಳಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೨-೪); ರಾಘವಾಂಕ ಪಂಡಿತ ನಿನ್ನ ಪದ್ಯ ತಪ್ಪು ಎನಲು ಆದಕೆ ಅರ್ಥಸಮಸ್ಯಕ್ಕೆ ಪದ್ಯವಂ ಕೂಡಿಸಿ ಅರ್ಥೈಸಿಯೆನೆ (ಭೈರಸೂ. ೩೫). **ಅರ್ಥವಿಸು**: ಅರ್ಥಿಯೊಳು ಪರತತ್ವ ಸ್ವಾನುಭವಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಮಹತ್ವ ತತ್ತ್ವಮನರ್ಥವಿಸಿಯರ್ಥವಿಸಿ ತತ್ಸುಖರಸವನೆಱೆದೆಱೆದು (ಬಸಪು. ೬-೨೮); ಪುಲಿಗೆಱೆಯ ತಿರುಳ್ಗನ್ನಡ ಎಲ್ಲ ವಿಧದಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ನದೇ ಆದ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳ ದೇಸಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವಿಸಕೂಡದು (ತವನಿ. ೭೭). [ಅರ್ಥ + -ಇಸು$_3$]

ಅರ್ಥೋಕ್ತಿ (ನಾ). ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವಂತಹ ಮಾತು: ಸುಕಥಾಳಾಪಮನೋತು ಪೇಳ್ವುದು ಪದಾರ್ಥಾರ್ಥೋಕ್ತಿಯಿಂ ಶಾಸ್ತ್ರವಸ್ತು ಕವೀಂದ್ರರ್ ಬಗೆಗೊಳ್ವಿನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪೬). [ಅರ್ಥ + ಉಕ್ತಿ]

ಅರ್ಥೋತ್ಕರ (ನಾ). ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಸಮೂಹ: ಅತಿಶಯಮಿತಿಹಾಸೋಪಾಶ್ರಯಂ ಮೇಣ್ ಕಥಾವಿಶ್ರುತ ಚತುರ ವಿ[ಕಾ]ಶೋತ್ಪಾದಿತಾರ್ಥೋತ್ಕರಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೦೯). [ಅರ್ಥ + ಉತ್ಕರ]

ಅರ್ಥೋಪಕ್ಷೇಪಕ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಕಗಳ ಮೊದಲಿಗೆ ಅಥವಾ ಕೊನೆಗೆ, ನಡುವೆ ಬಿಟ್ಟುಹೋದ ಕಥೆಯನ್ನಾಗಲಿ, ಮುಂದೆ ಬರುವ ಪಾತ್ರಗಳ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನಾಗಲಿ, ಸೂಚಿಸಲು ಬರುವ ಐದು ಸೂಚನೆಯ ಸಾಧನೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವಿಷ್ಕಂಭ, ಚೂಲಿಕಾ, ಅಂಕಾಸ್ಯ, ಅಂಕಾವತಾರ, ಪ್ರವೇಶಕ – ಈ ಐದು ಅರ್ಥೋಪಕ್ಷೇಪಕಗಳಿಂದ ಸೂಚ್ಯ(ವಾದ ವಸ್ತುಭಾಗ)ವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸತಕ್ಕದ್ದು (ದಶರೂ. ೧-೧೧೫); ನೀರಸವಾದ ಅಥವಾ ಅನುಚಿತವಾದ ವಸ್ತುಭಾಗಗಳು ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಅರ್ಥೋಪಕ್ಷೇಪ'ಕಗಳಿಂದ ಸೂಚಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು. ಮಧುರವಾಗಿಯೂ, ಉದಾತ್ತವಾಗಿಯೂ, ರಸಭಾವಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಭಾಗಗಳು ಮಾತ್ರ ನೋಟಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದವು. ಅರ್ಥೋಪಕ್ಷೇಪಕಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ :– ೧. ವಿಷ್ಕಂಭ, ೨. ಪ್ರವೇಶಕ, ೩. ಚೂಲಿಕಾ, ೪. ಅಂಕಾಸ್ಯ, ೫. ಅಂಕಾವತಾರ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೬). [ಅರ್ಥ + ಉಪಕ್ಷೇಪಕ]

ಅರ್ಥೋಪಾರ್ಜನ (ನಾ). ಹಣದ ಸಂಪಾದನೆ: ಶುದ್ಧವೃತ್ತಿಯಿಂದರ್ಥೋಪಾರ್ಜನಂಗೆಯ್ವ ವಾರ್ತೆಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೩ ವ). [ಅರ್ಥ + ಉಪಾರ್ಜನ]

ಅರ್ಥೌಘ (ನಾ). ಹಣದ ರಾಶಿ; ನಿಧಿ; ಸಂಪತ್ತು. [ಅರ್ಥ + ಓಘ]

ಅರ್ಥ್ಯ (ಗು). ೧. ಬೇಡತಕ್ಕ; ಬಯಸಬಹುದಾದ. ೨. ಯೋಗ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೩. ಹಣವಂತ; ಶ್ರೀಮಂತ. ೪. ತಿಳಿವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನು. ೫. ಕರ್ಪೂರಶಿಲಾಜಿತು. [ಸಂ.]

ಅರ್ದಿಡು (ಕ್ರಿ). ಆಳವಾಗಿ ಚುಚ್ಚು, —ತಿವಿ: ಎಮಗಾರ್ ಶರಣೆಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಪೆವೆಂದು ಮೆಳ್ಪಡಿನಸಿಪತ್ರನಂದನಮನೊಯ್ಯನೆ ಸಾರ್ವುದುಮಲ್ಲಿ ಮೈಯೊಳರ್ದಿಡುವುವು ಪತ್ರ ಪುಷ್ಪ ಫಲಸಂಕುಳದಂದದ ಶಸ್ತ್ರಕೋಟಿಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೫-೮೮). [ಅರ್ದು (< ಅಟ್ದು) + ಇಡು]

ಅರ್ದಿಸು$_1$, ಅದ್ದಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಮುಳುಗಿಸು: ಪುಸಿ ಕೊಲೆ ಕಳವು ಪರಸ್ತ್ರೀವ್ಯಸನಂ ಬಹುವಿಧಪರಿಗ್ರಹಂ ನರರಂ ಬಂಧಿಸಲೀ ಭವಾಬ್ಧಿಯೊಳಗರ್ದಿಸಲಾರ್ಕುಂ ದ್ಯೂತ ಮದ್ಯಮಾಂಸವ್ಯಸನಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೬೬). **ಅದ್ದಿಸು**$_1$: ನೀರ ಬಟ್ಟಲ ತರಿಸಿ ಕೆಯ್ಯುಗುಳನ್ನದರೊಳದ್ದಿಸಿ ತೊಳೆದು (ಗೊಲ್ಲಥಾ. ೨೨೩). [ಅರ್ದು (< ಅಟ್ದು) + -ಇಸು$_3$]

ಅರ್ದಿಸು$_2$, ಅದ್ದಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರ್ದಿಸು; ಹಿಂಸಿಸು; ನೋಯಿಸು: ದೇವವೃಂದವನದ್ದಿಸುವೆನೆನೆ ಶಂಭು ದಾನವನುದ್ದುರುಟನೆಂದಱಿದು ನಿಂದಾ ದೈತ್ಯಗಿದಿರಾಗಿ ಅದ್ದರಕ್ಷೆಯೊಳವನನಾಕ್ಷಣಕದ್ದಿದನು ಭಯರಸದಿ (ಸಂಭಪ. ೬-೩೨). ೨. ಸೋಲಿಸು; ಅಡಗಿಸು: ತನ್ನನರ್ಚಿಸಿರ್ಪಾತನನೊಯ್ಯಲೆಯ್ದಿದ ಕೃತಾಂತನನರ್ದಿಸಿದಂ ಮಹೇಶ್ವರಂ (ರಾಜಶೇ. ೩-೯೩); ಅರ್ದಿಸಿ ಕಾಯಗುಣಂಗಳಂ ಮನಂ ಮಿಸುಕದ ಮಾಟ್ಕೆಯಿಂ ತಡೆದು ಭಕ್ತಿಯೊಳಾಂ ಪಿಡಿವೆಂ ಮೃಡಾಂಘ್ರಿಯಂ (ಶಬಶಂ. ೨-೯೦). **ಅದ್ದಿಸು**$_2$: ೧, ೨: ಶಿವನು ತನ್ನಿಂದ ‖ ಬಿದ್ದರೆಂದತ್ಯಧಿಕ ದೇವರನದ್ದಿಸಿದೆ ನಾನೆಂದ ಕಾರಣ ರುದ್ರನನು ಶಾಪಿಸಿದ ವಾಣೀಪತಿಯು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೩೦೧ಇ. ೩೩-೩೫, ೩೭). [ಅರ್ದನ$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಅರ್ದು 'ಅಟ್ದು' ನೋ.

ಅರ್ಧ (ನಾ). **೧.** ಎರಡು ಸಮಪಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅರೆವಸ್ತುವಿನರ್ಧವನುಸಿರುತ್ತಿರೆ ತಗಳ್ಚುವುದು ಸಂಹಿತೆಯಂ (ಶಮುದ. ೬೪). **೨.** ಒಂದು ಅಂಶ ; ಸ್ವಲ್ಪಭಾಗ.

ಅರ್ಧಂಬರ್ಧ, ಅರ್ಧಮರ್ಧ = ಪೂರ್ತಿಯಾಗದ ; ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗ ಮಾತ್ರ ; ಅಪೂರ್ಣ : ಹೆದರಿಕೊಂಡೇ ಅರ್ಧಂಬರ್ಧ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ . . . ಹೇಳಿದಾಗ ಅವರು ರೌದ್ರಾವೇಶವನ್ನೇ ತಾಳಿದರು (ಮುಂಗಾಮು. ೪೮) ; ಅರ್ಧಂಬರ್ಧ ಓದಿಕೊಂಡಿದ್ದ ರತ್ನಳೂ ಗಂಡಾಂತರದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅದನ್ನು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟಿದ್ದಳು (ಅವತಂ. ೨೧೧) ; ಬಂದಪ್ಪನು ಎಲ್ಲಿಯೋ ಕೇಳಿದ ಅರ್ಧಮರ್ಧ ಹಳೆಲಾವಣಿಪದ ಒಂದನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಾ ಕುಣಿಯುತ್ತಾ ಪ್ರವೇಶಿಸುವನು (ಅಮಗಾಂ. ೨೩). [ಸಂ.]

ಅರ್ಧಕಪೋಲಿತ (ನಾ). [ಗಜ] ಆನೆಯ ಮದದ ಏಳು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು : ಆ ಪಟ್ಟಣದ ನರಸಿಂಗಮೊನೆಯರ ಪಟ್ಟದಾನೆ ಸಂಚಿತ ತಿಲಕಿತ ಅರ್ಧ [ಪಾಠಾಂ. ಆರ್ದ, ಆರ್ವ] ಕಪೋಳಿತ ಅತಿವರ್ತಿತ ಅಧೋನಿಬಂಧಿನಿ ಕ್ರೋಧಿನಿ ಗಂಧಚಾರಿಣಿಯೆಂಬ ಸಪ್ತಾವಸ್ಥೆಯ ಮದದಿಂ ಮುಂದುಗಾಣದೆ (ನಂಬಿರ. ೨–೨೧).
[ಸಂ. ಅರ್ಧಕಪೋಲಿತ]

ಅರ್ಧಕಪ್ಪಟೆ (ನಾ). ಅರ್ಧವಸ್ತ್ರ ; ಸ್ವಲ್ಪ ಬಟ್ಟೆ.

ಅರ್ಧಕಪ್ಪಟೆ ತೀರ್ಥಕರ = ಅರ್ಧಶರೀರ ಮಾತ್ರ ಮುಚ್ಚುವಂತೆ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನುಟ್ಟ ಗುರು ; ಅಡ್ಡಹೊದಿಕೆಯನ್ನು ಹೊದೆದ ಗುರು : ಬಿಳಿಯ ಕಂಬಳಿಯಂ ಪೊದೆದಿನ್ಮಡಿಸಿರ್ದ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟು . . . ಬರ್ಪುದುೞಿದಂತೆ ಬರ್ಪುವನರ್ಧಕಮಕ್ಕುಮೆಂದೊಡಂಬಡಿಸಲಾ ಪ್ರಕಾರದಿಂ ಕೆಲವು ದಿನಂ ಪೋಗಲವರ್ಗರ್ಧಕಪ್ಪಟೆತೀರ್ಥಕರರೆಂಬ ಪೆಸರಾಗಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೯–೧೮ ವ). 'ಅರ್ಧಗಪ್ಪಡ' ಪರಾ. [ಅರ್ಧ + ಕಪ್ಪಟೆ]

ಅರ್ಧಗಪ್ಪಡ (ನಾ). = ಅರ್ಧಕಪ್ಪಟೆ : ಕೈಯನೆಟಿಲಿಕ್ಕಿಯರ್ಧಗಪ್ಪಡ ಮನೆಡದ ಮುಯ್ಯಿನ ಮೇಗಿಕ್ಕಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೨–೧೭) ; ಇಂತರ್ಧಗಪ್ಪಡದ ತೀರ್ಥಪಾರಂಪರ್ಯದಿಂದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೩–೪). [ಅರ್ಧ + ಕಪ್ಪಡ]

ಅರ್ಧಗುಚ್ಛ (ನಾ). "ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಎಳೆಗಳುಳ್ಳ ಹಾರ" (ಅದಿಪು. ಕೋಶ) ; "ನೂಱುಸರದ ಮುತ್ತು ದೇವಚ್ಛಂದಂ ಎಂಬುದು. ಅಯ್ವತ್ತು ಸರದ ಮುತ್ತು ಮಾಣವಕ ಎಂಬುದು. ಹಾರಃ, ಗುಚ್ಛಃ, ಅರ್ಧಗುಚ್ಛಃ, ಗೋಪುಚ್ಛಃ –ಎಂಬಿವು ಕ್ರಮದಿಂದಂ ಕುಂದುತ್ತಾ ಬರಲಪ್ಪುವು" (ಹಲಾಯು. ೯೨–೪೦೮) ; ತುಡಲ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯಮಪ್ಪ ಸಾಸಿರದೆಂಟು ತೋರ ಮುತ್ತಿನ ಸರದಿಂ ಪ್ರಚ್ಛಂದಂ ಮೊದಲಾಗೆ ವಿಜಯಚ್ಛಂದಾರ್ಧಹಾರ ದೇವಚ್ಛಂದಾರ್ಧಹಾರ ರಶ್ಮಿಕಳಾಪಗುಚ್ಛ ನಕ್ಷತ್ರಮಾಲಾರ್ಧಗುಚ್ಛ ಮಾಣವಕಾರ್ಧಮಾಣವಕಂಗಳೆಂಬ ಪನ್ನೊಂದು ನಾನಾರತ್ನದ ಸುವರ್ಣ ಪದಕ ವಿರಚನಾದಿಭೇದದಿಂ (ಆದಿಪು. ೮–೫೪ ವ). [ಅರ್ಧ + ಗುಚ್ಛ]

ಅರ್ಧಗೋಲ, ಅರ್ಧಗೋಳ (ನಾ). **೧.** ಗೋಳದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಭಾಗ. **೨.** ಭೂಮಿಯ ಅರ್ಧಭಾಗ. **ಅರ್ಧಗೋಳ : ೧.** ಗೋಳದ ಒಂದು ಭಾಗದ ನಕ್ಷೆಯೆತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಆದರಲ್ಲಿಯೂ ಅರ್ಧಗೋಳ ನಕ್ಷೆಯೆತ್ತಲು ಮಾತ್ರ ಇದು ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ (ಭೂವಿವ. ೩೧).
[ಅರ್ಧ + ಗೋಲ]

ಅರ್ಧಗೋಳ 'ಅರ್ಧಗೋಲ' ನೋ.

ಅರ್ಧಚಂದ್ರ (ನಾ). **೧.** ಅರ್ಧಭಾಗ ಮಾತ್ರ ಕಾಣುವ ಚಂದ್ರ. **೨.** ಅರ್ಧಚಂದ್ರನ ಆಕಾರದ ಬಾಣ ; ಕವಲಂಬು : "ಅರ್ಧಚಂದ್ರಮೆಂಬುದು ಹೆಱೆಯಂಬು" (ಹಲಾಯು. ೭೭–೩೧೫) ; "ಅರ್ಧಚಂದ್ರಮೆನೆ ಕವಲಂಬು" (ಮಂಗರಾ. ೮೭–೩೫) ; ದಡಿಗ ಬಿಲುಜೇವಡೆದು ಬಾಣವ ತೊಡಚಿ ಸುರಿದನು ಗಂಧಮಾದನ ಪಡೆಗೆ ರವಿಸುತನೆಡೆಗೆ ಮೋಹಿದನರ್ಧಚಂದ್ರಗಳ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೯–೧೪). **೩.** ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಭಿನಯ ಮುದ್ರೆ : ಪತಾಕ, ಅರ್ಧಚಂದ್ರ, ತ್ರಿಪತಾಕ, ಪದ್ಮಕೋಶ, ಆಲಪದ್ಮ, ಹರಿನ್ಯ . . . ಮೊದಲಾದ ನೂರಾರು ಹಸ್ತಮುದ್ರೆಗಳಿವೆ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೧). **೪.** ಹೆಬ್ಬೆರಳು ತೋರ್ಬೆರಳುಗಳ ನಡುವಣ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಕೊರಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ತಳ್ಳುವುದು: ನೂಂಕಿದನೆಂಬೊಂದರ್ಥದೊಳ್ ಅರ್ಧಚಂದ್ರನನಿತ್ತನೆಂದು ನಕಾರಮುಪಚಾರಮಾಯ್ತು (ಶಮುದ.೧೦೭ ವೃತ್ತಿ); ರಾಜಮಂಡಲವಾದರೂ ನಿಶ್ಚಿತ ನ್ಯಾಯಬುದ್ಧಿ ಇಟ್ಟು ನಡೆಯದೆ ನಿಯಾಸನಿಗೆ ಅರ್ಧಚಂದ್ರವಿತ್ತಿತು (ನೂರಜ.೭). **೫.** [ಜ್ಯೋತಿ] ಒಂದು ಯೋಗದ ಹೆಸರು. 'ಅರ್ಧಚಂದ್ರಯೋಗ' ಪರಾ.

ಅರ್ಧಚಂದ್ರಪ್ರಯೋಗಮಾಡು = ಕುತ್ತಿಗೆ ಹಿಡಿದು ಹೊರಗೆ ನೂಕು. [ಅರ್ಧ + ಚಂದ್ರ]

ಅರ್ಧಚಂದ್ರಕ (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯ ಉಗುರಿನ ಗಾಯ : ಪಂಚನಖಯೋಗ, ದ್ವಂದ್ವಯೋಗ, ಅರ್ಧಚಂದ್ರಕ, ಮಂಡಲ . . . ಎಂಬ ಸಪ್ತವಿಧ ನಖೋಪಕ್ಷತ (ವಿವೇಕ. ೨೩೦).
[ಅರ್ಧ + ಚಂದ್ರಕ]

ಅರ್ಧಚಂದ್ರಪ್ರಸವ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು : ಅರ್ಧಚಂದ್ರಪ್ರಸವ ನರಂ ಸುಭಗನೆನಿಸುಗುಂ ಬುಧಮಿತ್ರಾ (ಜಾತತಿ. ೧೩–೧೯). [ಅರ್ಧಚಂದ್ರ + ಪ್ರಸವ]

ಅರ್ಧಚಂದ್ರಯೋಗ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] "ಲಗ್ನಕ್ಕೆ ಎರಡನೆಯ ಸ್ಥಾನ (ಫಣಪರ) ದಿಂದ ಏಳುಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಾಗಲೀ ಮೂರನೆಯ ಸ್ಥಾನ (ಆಪೋಕ್ಲೀಬ) ದಿಂದ ಏಳುಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಾಗಲೀ ಏಳು ಗ್ರಹಗಳೂ ಇದ್ದರೆ ಅರ್ಧಚಂದ್ರಯೋಗ" (ಜಾತತಿ. ೧೩–೧೦ ಅಡಿಟ) ; ಉದಯದ ಪಣಫರದಿಂದಸ್ತದೆಡೆವರಂ ನಿಂದೊಡಂ ವಿಲಗ್ನಾಪೋಕ್ಲೀಬದಿನಸ್ತದೆಡೆವರಂ ನೆಲಸಿದೊಡಂ ಗ್ರಹಮೇೞುಮರ್ಧಚಂದ್ರಂಯೋಗಂ (ಜಾತತಿ. ೧೩–೧೦). [ಅರ್ಧಚಂದ್ರ + ಯೋಗ]

ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಚೂಡ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರನನ್ನು ಮುಡಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು ; ಶಿವ : ನೋಡಲಾಗದು ಜೂಜನಾಡುವ ಗಾಡಿಗನನೆಂದರ್ಧಚಂದ್ರಾಚೂಡನೊಲ್ಲದೆ ಬಿಟ್ಟನೇ ವ್ಯಸನಾರ್ಥದಿಂ ಜೂಜನಾಡಿ ಧರ್ಮಜಮುಖ್ಯರಳಿದರು (ಬಸಪು. ೪೪–೬೪). [ಸಂ. ಅರ್ಧಚಂದ್ರಚೂಡ]

ಅರ್ಧಚಕ್ರವರ್ತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮೂರು ಖಂಡಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಸಮ್ರಾಟ : ನಿಖಿಳ ಖೇಚರ ಲಲಾಮಾಯಮಾನಂ ತ್ರಿಖಂಡಾಧಿಪಂ ಅರ್ಧಚಕ್ರವರ್ತಿಯಪ್ಪ ಹಯಗ್ರೀವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೨೬ ವ) ; ಅರ್ಧಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ್ ಮಾಱ್ಪ ಚತುರ್ಮುಖವೆಂಬ ಪೂಜೆಯುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೨೫ ವ). [ಸಂ. ಅರ್ಧಚಕ್ರವರ್ತಿನ್]

ಅರ್ಧನಾರಿ₁ (ನಾ). ಒಂದು ಅರ್ಧಭಾಗ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣ, ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಧಭಾಗ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು : ಗಱಿಯಿಸುವ ತಮಮಂ ಮೂಡಲ್ ಪೊಱಗಟ್ಟುವ ಸಂಜೆಗೆಂಪು ಪಡುವಲ್ ಕೈಕೊಂಡೆಡಲೆ ಧರೆಗರ್ಧನಾರಿಯ ತೆಱವಿಡಿದಂತಾಯ್ತು ಗಗನಮಂಡಲಮನಿಸುಂ (ಅನಂಪು. ೭–೭೨). [ಅರ್ಧ + ನಾರಿ ?]

ಅರ್ಧನಾರಿ₂ (ನಾ). ಪಾರ್ಶ್ವವಾಯು ; ಲಕ್ವ : ತನ್ನ ಬಲಮನಿತುಮರ್ಧನಾರಿಯ ಬಲದಂತಿರಡಂಗಿಯುಂ ವೃದ್ಧನ ಬಲದಂತಿರೞಿದು ಪೋಗಿಯುಂ (ಅನಂಪು. ೧೪–೭ ವ). [< ಸಂ. ಅರ್ಧನಾಡೀ ?]

ಅರ್ಧನಾರಿ₃ (ನಾ). ದೇಹದ ಅರ್ಧಭಾಗ ಹೆಣ್ಣುರೂಪಾಗಿರುವುದು : ರೂಪರ್ಧನಾರಿಯಾಯ್ತು ವಿರೂಪಾಕ್ಷಂಗೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೨೪) ; ಕರದಲ್ಲಿ ಕಪಾಲವ ಪಿಡಿದವನ ಅರ್ಧನಾರಿಯಾದವನ ಬಾಣನ ಬಾಗಿಲ ಕಾಯ್ದವನ (ಬಸವ. ೫೦೩). [ಅರ್ಧ + ನಾರಿ]

ಅರ್ಧನಾರೀಶ್ವರ (ನಾ). ಶರೀರದ ಎಡಭಾಗ ಹೆಣ್ಣಿನ ಆಕಾರವಾಗಿಯೂ ಬಲಭಾಗ ಗಂಡಿನ ಆಕಾರವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಈಶ್ವರ. [ಅರ್ಧನಾರಿ + ಈಶ್ವರ]

ಅರ್ಧಪ್ರಸ್ತಾರ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ಪದ್ಯದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧಕ್ಕಾಗಲಿ ಉತ್ತರಾರ್ಧಕ್ಕಾಗಲಿ ಹಾಕುವ ಪ್ರಸ್ತಾರ: ಮುರಜಂ ಅರ್ಧಪ್ರಸ್ತಾರದಿಂ ಗೋಮೂತ್ರಿಕೆಯಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೭೭). [ಅರ್ಧ + ಪ್ರಸ್ತಾರ]

ಅರ್ಧಭ್ರಮಣ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶಬ್ದಚಿತ್ರದ ಕವಿತ್ವ: ಉದಾ— ಶ್ರೀರಾಮಾಧಾಮ ನಾಮಂ ತಾರಾರಾರಾರಾಸಮಾಸಮಂ ಮಾರಾರಿ ನಿನ್ನೊಳ್ ಸಮಾನಾಧಾರಾ ನಿನ್ನೂತನೊಳ್ ಸಮಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೮೦). [ಅರ್ಧ + ಭ್ರಮಣ]

ಅರ್ಧಮಂಡಳಿಕ (ನಾ). ಅರ್ಧಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಒಡೆಯ; ಚಿಕ್ಕ ಸಾಮಂತರಾಜ: ಅರ್ಧಮಂಡಳಿಕರ್ ಮಾಣ್ಪ ಸರ್ವತೋಭದ್ರಮೆಂಬ ಪೆಸರಂ . . . ಬಗೆದು (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೩ ವ). [ಅರ್ಧ + ಮಂಡಳಿಕ]

ಅರ್ಧಮಾಗಧಿ (ನಾ). ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷಾವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಭಾಷೆ; ಜೈನಾಗಮಗಳ ಭಾಷೆ. [ಸಂ. ಅರ್ಧಮಾಗಧೀ]

ಅರ್ಧಮಾಣವಕ (ನಾ). ಹನ್ನೆರಡು ಎಳೆಗಳುಳ್ಳ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರ: ಮಾಣವಕಾರ್ಧಮಾಣವಕಂಗಳೆಂಬ ಪನ್ನೊಂದು ನಾನಾರತ್ನದ ಸುವರ್ಣಪದಕವಿರಚನಾದಿ ಭೇದದಿಂ (ಆದಿಪು. ೮–೫೪ ವ). [ಅರ್ಧ + ಮಾಣವಕ]

ಅರ್ಧಮಾನ್ಯ (ನಾ). ಕಂದಾಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ ರಿಯಾಯಿತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಭೂಮಿ. (ರೈಸ್‌ಗ. ೫೪೨). [ಅರ್ಧ + ಮಾನ್ಯ]

ಅರ್ಧಮಾನ್ಯದಾರ (ನಾ). ಅರ್ಧಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವವನು (ರೈಸ್‌ಗ. ೫೪೨). [ಅರ್ಧಮಾನ್ಯ + -ದಾರ್]

ಅರ್ಧಮೈ (ನಾ). = ಅರ್ಧಾಂಗ: ನಿಸ್ಸಾರವಾದ ಸಂಸಾರದೊಳಂಗನೆಯೊರ್ವಳೆ ಸಾರವೆಂದರಿತು ತನ್ನರ್ಧಮೈಯೊಳು ತಾನಾಗಿ ಗಿರಿಶನೆ ಗಿರಿಜೆಯನಾಂತಿಹನೋತು (ಇಂಚಾಪ. ೧೭೫–೬೧). [ಅರ್ಧ + ಮೈ (< ಮೆಯ್)]

ಅರ್ಧರಥ (ನಾ). ೧. ಒಮ್ಮೆ ಧೈರ್ಯದಿಂದಲೂ, ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಅಧೈರ್ಯದಿಂದಲೂ, ಹಲವು ವೇಳೆ ಎಚ್ಚರತಪ್ಪಿಯೂ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ರಥಿಕ. ೨. ತನ್ನೊಡನೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ರಥದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಯುದ್ಧಮಾಡಬಲ್ಲ ರಥಿಕ: ರಥಿಗಳನಗ್ರಸ್ಥಿತ ಸಾರಥಿಗಳನಿಸೆ ಸೀರಪಾಣಿ ಸಲೆ ರಥದ ಮನೋರಥದೊಡನೆ ಮಡಿದರಂದತಿರಥ ಸಮರಥರಾ ಮಹಾರಥಾರ್ಧರಥರ್ಕಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೧೨); ಕೃತ ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯರಪ್ರತಿಹತ ಭುಜಬಲರುಭಯಬಲದ ರಥಿಗಳ್ ಗತಜೀವಿತರಾದರ್ ಸಂಗ್ರಾಮದೊಳತಿರಥ ಸಮರಥ ಮಹಾರಥಾರ್ಧರಥರ್ಕಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೭೨). [ಅರ್ಧ + ರಥ]

ಅರ್ಧರಾತ್ರಿ (ನಾ). ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿ; ನಡುರಾತ್ರಿ: ಅಲ್ಪನಿಗೆ ಐಶ್ವರ್ಯ ಬಂದರೆ ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡೆ ಹಿಡಿಸಿಕೊಂಡನಂತೆ (ಗಾದೆ). [ಅರ್ಧ + ರಾತ್ರಿ]

ಅರ್ಧವಿರಾಮ (ನಾ). ವಿರಾಮ ಚಿಹ್ನೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುರುತು (;): ಅಲ್ಪವಿರಾಮ, ಅರ್ಧವಿರಾಮ, ಪೂರ್ಣವಿರಾಮಗಳನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೮). [ಅರ್ಧ + ವಿರಾಮ]

ಅರ್ಧವಿಸದಿ (ನಾ). (?): ಲಂಜಿಗೇಶ್ವರಂ ದೇವರ್ಕೆ ಪೂಣಿಜುವ ಮಾಲ(ಲಾ)ಕಾರಗ್ಗೆ ಅರ್ದ್ಧವಿಸದಿ ಇತ್ತೊದಾನ್ ಅಱಿವೊನ್ ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕನಕುಂ(ಕ್ಕುಂ) (ಇಆ. X, ೬೦–೩; 578). [ಅರ್ಧ + ವಿಸದಿ ?]

ಅರ್ಧವಿಸರ್ಗ (ನಾ). ಕ, ಖ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಳ ಹಿಂದೆ ಉಚ್ಚಾರವಾಗುವ ವಿಸರ್ಗದ (ᳵ) ಎಂಬ ಚಿಹ್ನೆ; ಜಿಹ್ವಾಮೂಲೀಯ; ಪ, ಫ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಳ ಹಿಂದೆ ಬರುವ ಅರ್ಧಸೊನ್ನೆಗಳುಳ್ಳ ಚಿಹ್ನೆ; ಉಪಧ್ಮಾನೀಯ. [ಅರ್ಧ + ವಿಸರ್ಗ]

ಅರ್ಧಸಮ (ನಾ). = ಅರ್ಧಸಮವೃತ್ತ: ಸಮಂ ಅರ್ಧಸಮಂ ವಿಷಮವೆಂದು ವೃತ್ತಂ ಮೂಱು ತೆಱನಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೬೭). [ಅರ್ಧ + ಸಮ]

ಅರ್ಧಸಮವೃತ್ತ (ನಾ).[ಛಂದ] "ಒಂದು ಮೂರನೆಯ ಪಾದಗಳೂ ಎರಡು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದಗಳೂ ಸಮನಾಗಿರುವುದು ಅರ್ಧಸಮವೃತ್ತವು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೭೮). [ಅರ್ಧಸಮ + ವೃತ್ತ]

ಅರ್ಧಸ್ವರ (ನಾ). ಅರ್ಧಸ್ವರದಂತೆ ಇರುವ ವ್ಯಂಜನ; ಯ, ವ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸ್ವರಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಆಗಮವಾಗುವ ಯ, ವ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಳು ಉಚ್ಚಾರಣೆಯ ಸೌಕರ್ಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಬರುವುವು, ವ್ಯಂಜನಗಳಾದರೂ ಇವು ಅರ್ಧಸ್ವರಗಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿತವಾಗಿವೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೮). [ಅರ್ಧ + ಸ್ವರ]

ಅರ್ಧಹಾರ (ನಾ). "ಅರವತ್ತುನಾಲ್ಕು ಎಳೆಗಳುಳ್ಳ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರ" (ಆದಿಪು. ಕೋಶ); ದೇವಚ್ಛಂದಾರ್ಧಹಾರರಶ್ಮಿಕಲಾಪಗುಚ್ಛಮಾಣವಕಾರ್ಧಮಾಣವಕಂಗಳೆಂಬ ಪನ್ನೊಂದು ನಾನಾರತ್ನಸುವರ್ಣಪದಕವಿರಚನಾದಿ ಭೇದದಿಂ . . . ಅದ ಹಾರಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮–೫೪ ವ). [ಅರ್ಧ + ಹಾರ]

ಅರ್ಧಾಂಗ (ನಾ). ಅಂಗದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಭಾಗ; ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ: ಸರ್ಪಪಿತನರ್ಧಾಂಗದಲ್ಲಿಹ ಸರ್ವಮಾತೆ ಕಡಂಗಿ ಬಂದಳು (ಬಸವು. ೫೦–೮). [ಅರ್ಧ + ಅಂಗ]

ಅರ್ಧಾಂಗವಾಯು (ನಾ). (ಉಕ) ದೇಹದ ಅರ್ಧಭಾಗದ ಚಲನೆಯನ್ನು ಉಡುಗಿಸುವ ವಾತರೋಗ; ಪಾರ್ಶ್ವವಾಯು: ಅರ್ಧಾಂಗವಾಯುವಿನಿಂದ ಅವರ ಕಾಲುಗಳೆರಡೂ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದಂತಾಗಿವೆ (ಜನಜೀ. ೨). [ಅರ್ಧಾಂಗ + ವಾಯು]

ಅರ್ಧಾಂಗಿ (ನಾ). ಹೆಂಡತಿ: ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅರ್ಧಾಂಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿ (ಬಸವ. ೮೩೦); ವಸುದೇವನರ್ಧಾಂಗಿ ರೋಹಿಣಿದೇವಿ (ಜಗವಿ. ೨–೮೭ ವ). [ಸಂ. ಅರ್ಧಾಂಗೀ]

ಅರ್ಧಾಯ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಧಆದಾಯ. ೨. ಅರ್ಧಪಾಲು: ಬಳಿಕ ಪಾಂಡವರಿಗರ್ಧಾಯಮುಮಂ ಕೊಡದ ಕಾರಣದಿಯುಭಯತ್ರರಿಂಗೆ ಜಗಳಾಗಿರ್ದುದು (ತುರಂಗ. ೮೦–೧೮). [ಅರ್ಧ + ಆಯ]

ಅರ್ಧಾವಲಿಕ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ; ಕವಲಂಬು: ಅಂತಶ್ವಸೇನನರ್ಧಾವಲಿಕಮೆಂಬವೋಘಾಸ್ತ್ರಮಾಗಿ ಕರ್ಣನ ದೊಣೆಯೊಳಿರ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೦೦ವ). [ಸಂ. ಅರ್ಧಾವಲೀಕ]

ಅರ್ಧಾವಶೇಷ (ನಾ). ಅರ್ಧ ಉಳಿದಿರುವುದು: ಯಾಮಿನೀಚರಮಯಾಮಮರ್ಧಾವಶೇಷಮುಂಟೆನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೯೯ವ). [ಅರ್ಧ + ಅವಶೇಷ]

ಅರ್ಧಾವಳೀಕ (ನಾ). = ಅರ್ಧಾವಲಿಕ: ಮುಳಿಸಂ ನೆಱಪಲ್ಕರ್ಧಾವಳೀಕಶರರೂಪದಿಂದಸುಂಗೊಳೆ ದೊಣೆಯಿಂ ಪೊಳೆದು ಬರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೯೧). [ಸಂ. ಅರ್ಧಾವಲೀಕ]

ಅರ್ಧಾಸನ (ನಾ). ೧. (ಒಬ್ಬರು ಕುಳಿತುಕೊಂಡ) ಪೀಠದಲ್ಲಿನ ಅರ್ಧಭಾಗ: ಇಂದ್ರನೊಳರ್ಧಾಸನಮೇಱಿದೊಳ್ಪು ಹರಿಗಂಗಕ್ಕುಂ ಪೆಱಂಗಕ್ಕುಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೨೮). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶಿವಯೋಗಾಸನ: ಶುದ್ಧಾಸನ, ಸಿಂಹಾಸನ . . . ಹೈಮಾಸನ, ಅರ್ಧಾಸನಾದಿಯೆಂಭತ್ತಾಱ್ಕಾಸನಭೇದಂಗಳ್ (ವಿವೇಕ. ೧೫೦). [ಅರ್ಧ + ಆಸನ]

ಅರ್ಧಾಹಾರ (ನಾ). ೧. ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಭಾಗ: ಸುಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ ಅರ್ಧಾಹಾರಮಂ ನುಂಗುಗುಮರ್ಧಾಹಾರಮನುಗುಬ್ಬುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೬–೨೪). ೨. ಅರೆಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಆಗುವಷ್ಟು ಊಟ: ಜಠರಾಗ್ನಿ ನಂದ ದಂದದಿನರ್ಧಾಹಾರಮನಾರೋಗಿಸುವಾಚಾರದಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೫). [ಅರ್ಧ + ಆಹಾರ]

ಅರ್ಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ಕತ್ತರಿಸು; ಎರಡು ಸಮಪಾಲಾಗಿ ಮಾಡು; ಅರ್ಧಭಾಗ ಮಾಡು: ಮೊದಲೊಳೆ ಛಂದದೀಯೆಡೆಯೆ ಲೆಕ್ಕದೆ ಕೆಟ್ಟುದು ವೃತ್ತಮೆಂದು ಪೇೞ್ವುದು ಬಗೆವಂದೊಡಾಗಳವಱಂಕಮ ನರ್ಧಿಸಿ ಬೆಳ್ಪನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ವುದು (ಛಂದೋಂಬು. ೬–೩). [ಅರ್ಧ+ –ಇಸು$_3$]

ಅರ್ಧೇಂದು (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರ: ಅರವಿಂದಾಸ್ಯೆಯ ನೊಸಲ ಸಮಾನಂ ನಿರುಪಮಮರ್ಧೇಂದುಪ್ರತಿಮಾನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೫೧). [ಅರ್ಧ + ಇಂದು$_2$]

ಅರ್ಧೇಂದುಮೌಳಿ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರನನ್ನು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಧರಿಸಿದವನು; ಈಶ್ವರ. [ಅರ್ಧೇಂದು + ಮೌಳಿ]

ಅರ್ಧೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಅರೆಮಾತು; ಪೂರ್ಣವಾಗದ ಉಕ್ತಿ: ಅ ಮೇನಕೆಯ ರೂಪಾತಿಶಯವನ್ನು ನೋಡಿ, (ಎಂದು ಅರ್ಧೋಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಲಜ್ಜೆಯಿಂದ ಸುಮ್ಮನಿರುವಳು) (ಶಾಕುಂತ. ೧೪–೧೩). [ಅರ್ಧ + ಉಕ್ತಿ]

ಅರ್ಧೋರುಕ (ನಾ). = ಅರೆತೊಡೆಚಲ್ಲಣ: "ಅರ್ಧೋರುಕಂ ಚಂಡಾತಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೮–೨೧). [ಸಂ.]

ಅರ್ನ 'ಅರನ' ನೋ.

ಅರ್ನವ (ನಾ). ಅರ್ಣವ; ಸಮುದ್ರ: ಧರೆ ಮುಸಗಿ ಬರುವ ಕಡಲಂತೆ ಸೇನಾರ್ನವಂ ನೆರವುತಿದ್ದವು (ತುರಂಗ. ೮೨–೧೬). [ಸಂ. ಅರ್ಣವ]

ಅರ್ಪಣ (ನಾ). ೧. ಒಪ್ಪಿಸುವುದು; ಅರ್ಪಿಸುವುದು; ಪ್ರೀತಿ ಗೌರವಗಳಿಂದ ಸಲ್ಲಿಸುವುದು: ಗುರುಪದಾಂಗಾರ್ಪಣವೆ ದಾನಂ ಪರಿಪರಿಯೊಳಿಂತನವರತಮುಂ ಸರಸಸಮ್ಮದನಾಗಿ (ಬಸವು. ೩೯–೩೦). ೨. ಒಳಕ್ಕೆ ಹಾಕುವುದು; ಹುದುಗಿಸುವುದು. ೩. ಮೇಲೆ ಅಥವಾ ಒಳಗೆ ಅಳವಡಿಸುವುದು. ೪. ಹಿಂತಿರುಗಿ ಕೊಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅರ್ಪಣಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಪಿಸು; ಒಪ್ಪಿಸು: ಪ್ರಾಣೇಶ್ವರಂಗಿಷ್ಟಮೂರ್ತಿ ಗಾದರ್ಶಕ್ಕೆ ಪೇಳ್ ಪ್ರಾಣಾರ್ಪಣಂಗೈವ ಸೊಗದಿಂ ಮಿಗಿಲ್ ಸೊಗಂ ತಾನೊಳದೆ? (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪–೧೪). [ಅರ್ಪಣ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅರ್ಪಣವಿಧಿ (ನಾ). ಒಪ್ಪಿಸುವ ಕ್ರಮ; ಅರ್ಪಿಸುವ ವಿಧಾನ: ಸಪ್ತಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾದ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಿಸತಕ್ಕ ಅಂಗನ ಕ್ರಿಯಾಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕವಾದ ಅರ್ಪಣವಿಧಿಯು ನಿರ್ದೇಶಿತವಾಗಿದೆ (ಶಿವಾಸೂ. ೧೪–೩೮. ಅಡಿಟ). [ಅರ್ಪಣ + ವಿಧಿ]

ಅರ್ಪಣೆ (ನಾ). = ಅರ್ಪಣ. [ಸಂ. ಅರ್ಪಣಾ]

ಅರ್ಪಿತ (ನಾ). ಒಪ್ಪಿಸಿದ್ದು; ಅರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದ್ದು; ನಿವೇದಿಸಿದ್ದು; ನೈವೇದ್ಯ: ಅರ್ಪಿತ ಅರ್ಪಿತವೆನುತಿಹರೆಲ್ಲರೂ ಅರ್ಪಿತದ ಮುಖವನಱಿಯರು ನೋಡಾ, ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ನೀಡಿ ಜಂಗಮಪ್ರಸಾದವ ಕೊಂಡರೆ ನಿನಗರ್ಪಿತ ಕಾಣಾ (ಬಸವ. ೭೭೬); ಅರ್ಪಿತದ ಭೇದವನು ತಪ್ಪದಲೆ ತಿಳಿದಾತ ಸರ್ಪಭೂಷಣನ ಸಮನಹನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೧). [ಸಂ.]

ಅರ್ಪಿತಮುಖ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಅರ್ಪಣೆಯ ಸ್ವರೂಪ (?): ಸುತಾಳವೆಂಬ ಶರಣನಂಗದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು, ಗುರುವಿಂಗೆ ಪ್ರಸಾದವಾದುದು ಶಿಷ್ಯಂಗೆ ಓಗರ; ಲೌಕಿಕನಾಯಕ ನರಕ! ಅರ್ಪಿತಮುಖವನಱಿಯದೆ ಅನರ್ಪಿತಮುಖವಾಯಿತ್ತು ಗುಹೇಶ್ವರ (ಅವಚಂ. ೪೦–೧೭೧). [ಅರ್ಪಿತ + ಮುಖ]

ಅರ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪಿಸು; ಅರ್ಪಣೆಮಾಡು; ಸಲ್ಲಿಸು: ಪದವನರ್ಪಿಸಬಹುದಲ್ಲದೆ ಪದಾರ್ಥವನರ್ಪಿಸಬಾರದು. . . ಗುಹೇಶ್ವರ ನಿಮ್ಮ ಶರಣರು ಹಿಂದ ನೋಡಿ ಮುಂದನರ್ಪಿಸುವರು (ಅವಚಂ. ೪೦–೧೭೨); ವಿಮಲ ಶಂಭುಗೆ ಸಹಸ್ರ ಕಮಲಮಂ ನಿಚ್ಚಮವಿಚಲನಿಯಮದಿಂದರ್ಪಿಸುತಿರೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧–೭೬); ಬಲಿಯನು ಹರಿಯೊಳರ್ಪಿಸಿ ನಡುವಿರುಳು ಕಲಿಪಾರ್ಥ ನರ್ಚಿಸಿದನು ನಿಜಾಯುಧವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯–೩); ಪ್ರೇಮದಿ ನಿಖಿಲೋಪಚಾರವನರ್ಪಿಸಿ ನೇಮವ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದರು (ಮೋಹತ. ೩–೪೭).

ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಅಂಗೀಕರಿಸು; ಸ್ವೀಕರಿಸು: ಈ ಸಕೀಲ ಸಂಬಂಧವಱಿದು ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಅನರ್ಪಿತವ ಮುಟ್ಟದೆ ರೂಪುರುಚಿಯ ಹಾರದೆ ಸಂಗಸುಖದ ಸೋಂಕು ತನುವ ಸೋಂಕದ ಮುನ್ನವೆ (ಆದವ. ೭೪). [ಅರ್ಪಣ + –ಇಸು$_3$]

ಅರ್ಬಿ 'ಅರ್ವಿ' ನೋ.

ಅರ್ಬಿಸು$_1$ 'ಅರ್ವಿಸು$_1$' ನೋ.

ಅರ್ಬಿಸು$_2$ 'ಅರ್ವಿಸು$_2$' ನೋ.

ಅರ್ಬಿಸು$_3$ 'ಅರ್ವಿಸು$_3$' ನೋ.

ಅರ್ಬುತ 'ಅದುಭುತ' ನೋ.

ಅರ್ಬುದ$_1$ 'ಅದುಭುತ' ನೋ.

ಅರ್ಬುದ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹಾವು. ೨. ದುರ್ಮಾಂಸ ಬೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ರಣರೋಗ; ಏಡಿಹುಣ್ಣು; ಕ್ಯಾನ್ಸರ್ ರೋಗ: ಎದೆ, ಗರ್ಭಕೋಶ, ಮೂತ್ರಕೋಶ, ಜಠರ ಮೊದಲಾದ ಅಂತರಿಂದ್ರಿಯಗಳ ಅರ್ಬುದ ರೋಗಕ್ಕೆ ರೇಡಿಯಂ ಅಮೋಘವಾದ ಔಷಧಿಯಾಗಿದೆ (ವಿಜ್ಞಾವಿ. ೧೩೦); ಬಾವು[ವು] ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಅರ್ಬುದವೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿತು (ಜಾರುದಾ. ೧೨೨); "ನನ್ನ ಮೊದಲನೆಯ ರೋಗಿ, ಒಬ್ಬ ಬಡರೈತ, ಈ ದಿನ ಅರ್ಬುದರೋಗದಿಂದ ತೀರಿಕೊಂಡ" (ಚಿಕಿತ್ಸ. ೫). ೩. "ಹಲ್ಲುಬೇನೆ" (ಗಂಗಾವು. ೧೫). ೪. ಕಣ್ಣಿನ ಒಂದು ರೋಗ (ಕಿ). ೫. ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ಹತ್ತುಕೋಟಿ: ಅರ್ಬುದಹಸ್ತದೊಳರ್ಚಿಸಿ ನಿರ್ಬುದನೇತ್ರದಿಂ ನೋಡಿ ಶಿವ ನಿಮ್ಮಡಿಯಂ ಖರ್ವ ಜಿಹ್ವೆಯೊಳು ಕೀರ್ತಿಸಿ ಕೊರ್ಬುವೆನೆಂದೋ ಪ್ರಸನ್ನ ಶಂಕರಲಿಂಗಾ (ಶಂಕಕಂ. ೧೧೬); ಸಾರಿಯನಿರಿಸುವ ಮನೆಯ ರೇಖೆಯೆಷ್ಟುಂಟು ಅಷ್ಟು ಅರ್ಬುದ ದ್ರವ್ಯವ ಸೋತನು (ಭೈರಸೂ. ೧೦೧); ಸಾವಿರ, ಲಕ್ಷ, ಕೋಟಿ, ಅರ್ಬುದ ಮೊದಲಾದ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕಗಳು . . . ನಾಮವಾಚಕಗಳಂತೆ ನಡೆಯುತ್ತವೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೭೯). ೬. ಮಾಂಸವನ್ನು ತೆಗೆಯುವ ಸಲಾಕೆ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಬುದಾಂಶ (ನಾ). ಹತ್ತುಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾಲು: ಲಲಿತ ಮಾದಾಪುರಾಣಂ ಪೇಳ್ದುವೆಲ್ಲಮಂ ಪೇಳ್ವೊಡೆನಗಮಶಕ್ಯವು ಗಳಿಲನ ದಱೊಳಗರ್ಬುದಾಂಶಮಂ ವಿವರಿಪೊಡೆ (ಅರಾಚ. ೨–೧೩). [ಅರ್ಬುದ$_1$ + ಅಂಶ]

ಅರ್ಭಕ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣದು; ಚಿಕ್ಕದು: ಅರ್ಭಕವಾದದ್ದು ಎಂದರೆ ಅಲ್ಪವಾದದ್ದು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨೬೫). ೨. ಮೊಲೆಗೂಸು; ಎಳೆಯ ಮಗು: "ಬಾಳಃ, ಪಾಕಃ, ಅರ್ಭಕಃ, . . . ಶಾಬಃ, ಡಿಂಭಃ–ಈ ೯ ಮಗುವು" (ಹಲಾಯು. ೮೩–೩೪೮); ಬಳಿಕೊರ್ವ ದಾದಿ ಶಿಶುವಂ ಕೊಂಡು ಪೊಱಮಟ್ಟು. . . ಸಾಕಿದಳರ್ಭಕನನತಿಪ್ರೇಮದಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೧೬); ಧರಣಿಪತಿ ಪುರುಷಾರ್ಥನಾಲ್ಕನು ಹೊರೆವವೋಲರ್ಭಕರ ಸಲಹುತ್ತಿರಲು (ಕೌಶಿರಾ. ೧–೭೮). [ಸಂ.]

ಅರ್ಭಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ (?): ಜಗಳೆ ಜಾಗಟೆಯ ರ್ಭಟೆಯ ಚೌಷಷ್ಟಿಯು ನಗನಗಿಸುವ ಯೋಗಿಣಿಯೂ (ದೇವಾಂಪು. ೪–೪೨). [?]

ಅರ್ಭಣ್ಯ (ನಾ). = ಅಭ್ಯರ್ಣ (?) : ಇವಕೆ ಮೂಲಸ್ಥಲವೆ ಚಿತ್ತಂ ಭವದ ಬೀಜಂಗಳು ವಿಚಾರಿಸಲಿವು ಗುರುಗಳರ್ಭಣ್ಯಮಂ ಕಡುಭಕ್ತಿಯಂ ಸೇರಿ ಸವೆದ ತೆರದಿಂ ಸಂಸೃತಿಯ ರೋಗವನು ಯತ್ನೀಕರಿಸುತಿರಲ್ (ವಿವೇಭ. ೫-೩೩). [< ಸಂ. ಅಭ್ಯರ್ಣ ?]

ಅರ್ಭಾಟ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಆರ್ಭಟ. ೨. ಸಡಗರ ; ಕೂಗಾಟ : ನಿನ್ನ ಅರ್ಭಾಟ ನೋಡಿ ನಾವು ಗಡ್ಡಕ್ಕೆ ಬೆಂಕಿ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದೀತು (ಅಮಗಾಂ. ೭). ೩. ಅತ್ಯುತ್ತಮ : ಅಡಿಗೆ ಬಹಳ ಅರ್ಭಾಟವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [< ಆರ್ಭಟ]

ಅರ್ಭಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕೇಡುಂಟಾಗು ; ಅಪಾಯ ಸಂಭವಿಸು ; ಆಪತ್ತು ಒದಗು : ಚಕ್ರೇಶ್ವರಂ ಸಾರಗ್ರಾಹಿ ಸಮಸ್ತ ದೇಶದವರ್ಗಳ್ಗರ್ಭಿ[ಬಿ] ಕ್ಕಿರಲ್ ರಕ್ಷಿಪಂ (ಎಇ. XVIII, ೨೧೪-೧೬ ; 1162). [? + ಇಕ್ಕು$_1$]

ಅರ್ಮ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಣ್ಣುರೋಗ. [ಸಂ. ಅರ್ಮನ್]

ಅರ್ಮಕೊಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸಕಳಭುವನವಿಖ್ಯಾತ ಕೀರ್ತಿ ಶ್ರೀಮದರ್ಮಕೊಣ್ಡಗೆ ಶ್ರಾವಣಮಾಸ ಶುದ್ಧ ಪಕ್ಷದ ಪಞ್ಚಮಿಯುಮಾದಿತ್ಯ ××× ದ್ರಮ್ಮ ಸಾಸಿರದ ಮೂನು ಪೊಲಿಲ ನಿಗ್ಗುಡಿ (ಕಇಅ. ೧೮-೮೫-೧೭ ; 932). [ಅರ್ಮ ? + ಕೊಂಡ ?]

ಅರ್ಮೆಳೆ, ಅಮ್ಮೆಳಿ, ಅಮ್ಮೆಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅರ್ಮ್ಮೆಳೆಯ ಪಳ್ಳಿ ಕುೞಿಪಟ್ಟಿಯೊಳೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೩೮-೬ ; 801) ; ಶ್ರೀಮದ್ವಣ್ಣನಾಯಕ ತಿಕಣ್ಣ ಪ್ರಮುಖ ಲೆಂಕಸಾಸಿರ್ವರು ಅರ್ಮ್ಮೆಳೆ ನೆಲ್ಲಿ ಕುದಿರು ಸೊನ್ನಪೊಲಿಲ್ಗುಂಡೆ ಸೂಗುರು ಮೋರಿಂಗೇಱಿ ಮೊದಲಾ ಗಾಱುಂ ಬಾಡಮುಮನಣುಗಜೀವಿತವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೦೧-೨೧ ; 1045). **ಅಮ್ಮೆಳಿ** : ಅಮ್ಮೆಳಿಯ ಪತ್ತಣ್ಡಱುವ ಅಯ್ನೂಱು ಭತ್ತ ಪಡಿಯಂ (ಎಕ. VI. ಚಿಕ್ಕಮ. ೪೨-೧೬ ; 959). **ಅಮ್ಮೆಳೆ** : ಜಳಧಿ ಪರೀತ ಭೂತಳದೊಳ(ಂ)ಮ್ಮೆಳೆ ರ(ಂ)ಮ್ಯಮದೆಂತು ನೋರ್ಪಡಂ ಧರೆಗೆಸೆದಿರ್ಪ್ಪ(ಂ)ಮ್ಮೆಳೆಯಂ ಧರಣೀಪತಿ ದುರ್ವ್ವಿನೀತಗಂಗಂ ಪರ ಮಾದರದಿಂದೆ ರಾಜ್ಯಚಿಹ್ನಂಬೆರಸು ಕುಡಲ್ಪಡೆದನೆಸೆಯೆ ಪಶುಪತಿಭಟ್ಟಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೫೩-೨೪ ; 1083) ; ಉತ್ತರಾಯಣ ಸಂಕ್ರಾನ್ತಿ ವ್ಯತೀ ಪಾತದಂದು ಅಮ್ಮೆಳೆಯಲು ಜ್ಞಾನಪ್ರಕಾಶಭಟ್ಟಾರಕ ದೇವರು ಮಾಡಿಸಿದ ಶ್ರೀನಾರಸಿಂಹದೇವರಂಗ[ಭೋ]ಗಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೪೨-೧೬ ; 1143). [?]

ಅರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಒಡೆಯ ; ಯಜಮಾನ ; ಸ್ವಾಮಿ : "ಅರ್ಯಃ, ಪರಿವೃಢಃ, ಸ್ವಾಮೀ . . . ಅಧಿಪತಿಃ – ಈ ೧೦ ಒಡೆಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೭-೧೮೮). ೨. ವೈಶ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಯಮ (ನಾ). ೧. ಪಿತೃದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಮುಖ. ೨. ಸೂರ್ಯ. [ಸಂ. ಅರ್ಯಮನ್]

ಅರ್ಯಾಣಿ (ನಾ). ವೈಶ್ಯಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು. [ಸಂ. ಅರ್ಯಾಣೀ]

ಅರ್ರೆಕೊಠಾರ (ನಾ). = ಅರಿಕುಠಾರ೨: ಅರ್ರೆಕೊಠಾರದ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗಣ ಗದ್ದೆ ಯಿಪತ್ತುಖಂಡುಗ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೮-೮೪ ; 1810).

[ಅರ್ರೆ$_0$ (< ಅಱೆ$_4$) + ಕೊಠಾರ. ℙ ಶಕಟರೇಫಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ರೇಫ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನೂ ರೇಫಕ್ಕೆ ಅರ್ಕಾವೊತ್ತನ್ನೂ ಬರೆದಿರುವುದು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲೂ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲೂ ಕ್ವಚಿತ್ತಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ]

ಅರ್ರೆಯಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಹೊಂನಗೌಡನ ಹಳ್ಳಿ ಅರ್ರೆಯಹಳ್ಳಿ ಕಬ್ಬುನಕೋಟಿ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೪-೧೨೧ ; 1261).

[ಅರ್ರೆ$_0$ (< ಅಱೆ$_4$) + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ)]

ಅರ್ಲು 'ಅಱಲ್$_2$' ನೋ.

ಅರ್ಲುಗಪ್ಪ (ನಾ). ಮಣ್ಣನ್ನು ಕಟ್ಟಡಕ್ಕಾಗಿ ಕಲಸುವ ಕೆಲಸ : ಅರ್ಲಗಪ್ಪ ಮುಂತಾದ ಮೇಲ್ಗೆಲಸವನ್ನು ಕೂಲಿಕಾರರು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೧೮). [ಅರ್ಲು (< ಅಱಲ್$_2$) + ಕಪ್ಪ]

ಅರ್ವ (ನಾ). ೧. ಹೀನ ; ನೀಚ. ೨. ಕುದುರೆ : "ಹರಿ ತುರಂಗಂ . . . ಅಶ್ವಮರ್ವಂ ವಾಹಮುರುರಥ್ಯಮೆನೆ ಕುದುರೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೧-೧೨). [ಸಂ. ಅರ್ವನ್]

ಅರ್ವತಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣುಕುದುರೆ. ೨. ಕುಂಟಣಿ. [ಸಂ. ಅರ್ವತೀ]

ಅರ್ವವದನ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಮುಖದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವನು : ಕಿನ್ನರ ಅರ್ವವದನರು ವಿರಚಿಸುವ ಗಂಧರ್ವನಾದರಸಾಮ್ಯತಂ (ಬಸವು. ೨೫-೪೭). 'ಹಯವದನ' ಪರಾ. [ಅರ್ವ + ವದನ]

ಅರ್ವಳೆ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ತೊಲದ ತೂಕ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ). [?]

ಅರ್ವಾಕ್ಕೂಲ (ನಾ). ಈಚೆಯ ದಡ : "ಪಾರಮರ್ವಾಕ್ಕೂಲಮೆಂದ ಡಿತ್ತಡಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩-೧೨). [ಸಂ. (ಅರ್ವಾಚ್ + ಕೂಲ)]

ಅರ್ವಾಚಿ (ನಾ). ಇತ್ತೀಚಿನದು ; ಹೊಸದು : ಸರ್ವಹಿತವೊಂದುಂಟೆ ಅದಕೆ ಪಥ ನಮಗುಂಟೆ ? ನಿರ್ವಾಹಸಾಧನಗಳೆತ್ತ ? ಗುರುವೆತ್ತ ? ಪೂರ್ವವನು ನೆಟ್ಟಗಿಪ ನರಕೃತಿಯಿನಾಗದೇನ್ ಅರ್ವಾಚಿಯಲಿ ಸೊಟ್ಟು ? (ಮಂಕುತ. ೮೫೪). [ಸಂ. ಅರ್ವಾಚ್]

ಅರ್ವಾಚೀನ (ಗು). ಇತ್ತೀಚಿನ ; ಹೊಸದಾದ : ನವೀನರ ವಿದ್ವದಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಸಂಹಿತೆಗಿಂತಲೂ ಆರಣ್ಯಕವು ಅರ್ವಾಚೀನ ಸಾಹಿತ್ಯವು (ಆರ್ಯಧ. ೮). [ಸಂ.]

ಅರ್ವಾಣ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ವಸ್ತು ; ನಿಕೃಷ್ಟವಾದ ವಸ್ತು : "ಅರ್ವಾಣಂ, ಅಣಕಂ, ಅಪಶದಂ . . . ಪಾಪಂ, ರೇಫಸಂ – ಈ ೧೩ ಹೊಲ್ಲಹ ವಸ್ತು" (ಹಲಾಯು. ೫೬-೧೮೨). [ಸಂ.]

ಅರ್ವಿ, ಅಬ್ಬಿ$_1$, ಅರ್ಬಿ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ಬೀಳುವ ನದಿ ; ನೀರಿನ ಝರಿ ; ಜಲಪಾತ : ದೆಸೆಗೆತ್ತಂ ಗಜಜುತ್ತುಮಿರ್ಪ ಪುಲಿಯಿಂ . . . ಎತ್ತಗುರ್ವಿಸಿ ಪಾಯ್ವರ್ವಿಗಳಿಂ ಮದಾಂಧವ[ನ]ಗಂಧೇಭಂಗಳಿಂ ಕಣ್ಗುರ್ವಿಸಿಯುಂ ಚಿತ್ತದೊಳಂದು ಕಾಮ್ಯಕವನಂ ಮಾಡಿತ್ತತಿಪ್ರೀತಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೪೮) ; ಪೇರರ್ವಿಗಳಿನಸದಳಂ ಕಣ್ಗೆ ಚೆಲ್ವಾಗಿ ನಾನಾಮಣಿಕೂಟಂ ಚಿತ್ರಕೂಟಂ ಸೊಗಯಿಸೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೩೧). **ಅಬ್ಬಿ$_1$** : ಕುಳಿಗಳೊಳು ಕಲುಗಳೊ[ಳಗ]ಬ್ಬಿಯೊಳು ಬೆಳೆಗೆಯ್ಯ ಸಂದಿಯೊಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೪೮) ; ಮರದ ಮರೆಯಲಿ ದುಮುಕುವಬ್ಬಿಗಳ ಹಬ್ಬಿ ಹರಡಿದ ಕೂಗು ಕೊರಲು (ಹೊಂಗಳು. ೧೬-೨೧) ; ತುಸು ದೂರದಲ್ಲೇ ನನಗೊಂದು ಅರೆಬತ್ತಿದ ಅಬ್ಬಿ ಕಂಡಿತು (ಗಂಗಾವ. ೨೪). **ಅರ್ಬಿ** : "ಬೆಟ್ಟದ ಹೊಳೆ, ನಿರ್ಝರ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) ; "ಅರ್ಬಿ = ನಿರ್ಝರ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨) ; "ಅರ್ಬಿಯೆನಲ್ಕೆ ನಿರ್ಝರದ ನಾಮದೊಳಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೦) ; ಸುರಿವಾ ಬೆಮರರ್ಬಿಯುರ್ಬು ಕೋಮಲತನುಯಷ್ಟಿ ಕಲ್ಪಲತಿಕಾಂಕುರಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೧೨ ಶೂದ್ರಕ) ; ಬಿಸುನೆತ್ತ[ರ]ರ್ಬಿಗಳುರ್ವಿ ಪಾಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೯೬ ವ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅರುವಿ ; ಮಲ. ಅರುವಿ, ಅರಿವಿ ; ತುಳು. ಅರ್ಬಿ]

ಅರ್ವಿಸು$_1$, ಅರ್ಬಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸುಡು : ಕೇಳ್ದನಲಂ ಪರಸುತ್ತುಮಾಲಯಕ್ರೀಡೆಯೊಳೀ ಚರಾಚರಮುಮಂ ಸುಡುವಂದಿನ ಮೆಯ್ಗುಮಗ್ಗಳಂ ಮಾಡಿ ತಗುಳ್ದು ನೀಳ್ದು ಬಳೆದರ್ವಿಸೆ ಪರ್ವಿದನಾ ವನಾಂತಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೮೫) ; ಕರ್ವಿನ ಗಾಣದೊಳ್ ಮಱುಗುವಾಣದೊಳೆಣ್ಣೆಯ ಕುಂಡದೊಳ್ ಕನಲ್ದರ್ವಿಸುವಚ್ಚಗೊಂಡದೊಳಗುರ್ವಿಸೆ ಸೀಳಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೫) ; ಪರ್ವಿದ ಬೆಟ್ಟವೇಸಗೆಯ ಪೆರ್ವಿಸಲರ್ವಿಸೆ ಮೆಯ್ಯನೊಡ್ಡಿ ತಾಂ ನಿರ್ವಹಿಸಲ್ಕಮಾಜದೆ (ಬಾಧಪು. ೪-೮೨) ; ಚರಮಾಂಗ

ರವರರ್ವಿಸುವ ಕಿಚ್ಚಿಂದಳಿಯರೆಂದನು ಭೂಪತಿಗೆ ಮುನಿಪ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೩–೧೮). **ಅರ್ಬಿಸು$_1$** : ಹರನುರಿಗಂಣ ಕಾಯ್ಪು ಸಿಡಿಲೆಳ್ತರವಬ್ಬಿರ್ಪ ಬಾಡವಾಗ್ನಿ (ಎಇ. XV, ೩೫–೧೪ ; 1189).
[ಅರ್ವು$_1$ (< ಅಟ್ಟು) + –ಇಸು$_3$]

ಅರ್ವಿಸು$_2$, ಅರ್ಬಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಾಪಿಸು ; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು ; ಅಧಿಕವಾಗು : ಕಿಸುಸಂಜೆ ಪರ್ವೆಮುರ್ವರ್ವಿಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ಪೆರ್ಚಿಮುರ್ವಿಸೆ, ಪೆರ್ಚಿನುರ್ವಿಸೆ] ತಾರಾನಿಕರಮೊಗೆಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೭೧) ; ಮೆಯ್ಯಂ ಜಳೂಕಾವಳಿಗಳು ಪೀರ್ವಲ್ಲಿ ಮುರ್ವ್ವು ಅರ್ವಿಸೆ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೮ ವ) ; ತಗುಳೆ ತೃಷೆ ನೀರ್ಗೆ ಮಡುವಂ ಪುಗುವರ್ವಿಸೆ ಪಸಿವು ಪಣ್ಗೆ ಮರನೇಱುವ ಚೇಷ್ಟೆಗಳಿಂ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರವರ್ ಮಿಗೆ ಮುಂ ಬೆಂಕೊಂಡ ಕರ್ಮವೈರಿಯ ಭಯಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೦–೪೨) ; ಮಿಸುನಿವೆಟ್ಟವೆ ನೀರ್ವೊಗೆಯುಲೆಂದೊಸೆದು ನೀಡಿತೊ ಕಡಲಿಗೆರಡರ್ವಿಸುವ ತೋಳ್ಗಳನೆನಿಸೆ ಸಾಲಿಟ್ಟುದು ದಿವಿಜವೃಂದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧–೫೮). **ಅರ್ಬಿಸು$_2$** : ಇಳೆ ನುಡಿವಂತು ಪೆರ್ಬಿಸಿಲೊಳರ್ಬಿಸಿತುರ್ಬಿ ನಿದಾಘಮುರ್ಬಿಯೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೭–೭೬) ; ಅಕ್ಕುಳಿಸಿರ್ದ ಪೊಟ್ಟೆ ಪೊಱಪಾಯ್ದೊರ್ದೆಯರ್ಬಿಪ ಪುರ್ಬು (ವರ್ಧಪು. ೧೫–೩೭) ; ಮದನದವಾಗ್ನಿ ಯೌವನವನಾಂತದೊಳರ್ಬಿಸೆ (ದಶಕು. ೮–೨೭೮). [ಅರ್ವು$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಅರ್ವಿಸು$_3$, ಅರ್ಬಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). **೧.** ಭಯಪಡಿಸು ; ಹೆದರಿಸು ; ಬೆದರಿಸು : ಕಾದನಾಗಳರ್ವಿಸೆ ತೆಗೆದೆಚ್ಚ ವೈಷ್ಣವಮನೊಡ್ಡಿಸಿ ವೈಷ್ಣವದಿಂ ಮುರಾಂತಕಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೩೨); ಇಸುವಂಬನಂಬಿನಿಂ ಖಂಡಿಸಿ ಗರುಡಧ್ವಜನ ಗಜದ ಮೊಗಚರ್ಮಮನರ್ವಿಸುವಿನಮಿಸೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೬೦) ; ಅತ್ಯುಗ್ರಸತ್ವಂಗಳಿಂದರ್ವಿಸುವೀ ದುರ್ವಾರಕಾಂತಾರಮುನಬಲೆಯೆ ನಿಶ್ಶಂಕೆಯಿಂದೆಂತು ಪೊಕ್ಕೈ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೩೯) ; ಬಾಯೆಂದುಃಸಿದೋರ್ಯ್ವಾ ಚಾರುದತ್ತನಂ ತಾಪಸನರ್ವಿಸುವ ವನದೊಳಗೆ (ನೇಮಿಪು. ೪–೮೬) ; ಕ್ರೂರೇಕ್ಷಣಮುಂ ದನುಜಾಕಾರಮುನೊಡರಿಸೆ ನಿಶಾಟರರ್ವಿಸಿ ತೋರ್ಪರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೨೦) ; ಅರ್ವಿಸುವಾಕೃತಿ ಪರ್ವುಗೊಂಡು ಬಿಲ್ಲೊದವಿದ ಗರ್ಜಿತಂ ಸುರಿವ ಸಾಯಕವದ್ಭುತವಾಯ್ತು ಸಾಲ್ವನಾ (ಜಗವಿ. ೧೮–೯೦); ನೊಸಲಕಣ್ಣೀಶ್ವರನೆ ಕಪಟದಿಂದಿಳೆಗಿಳಿದು ಶಿಶುರೂಪಿನಿಂದಿರ್ದನೆಂಬಂತಿರರ್ವಿಸುವ ಹಸುಳೆಯಂ ಕಂಡು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫–೩೪). **ಅರ್ಬಿಸು$_3$** : **೧.** ಬಿಲ್ಲಂ ಮುಱಿಯೆಚ್ಚೊಡಂತನಿಬರುಂ ಬಾಳ್ಗಿಟ್ಟು ಮೇಲ್ವಾಯ್ದೊಡರ್ಬಿಸೆ ತಿಣ್ಣಂ ತೆಗೆದರ್ಧಚಂದ್ರಶರದಿಂ ಸೂಱ್ ಸೂಱೊಳೆಚ್ಚಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೪೫) ; ಶಶಾಂಕನೆಂಬ ಸೊಂಕದ ಮೃಗವೈರಿಕೂಡೆ ಪರಿದರ್ಬಿಸಿ ಪರ್ಬಿದ ದುಸ್ತಮಸ್ತಮೋನ್ಮದಕರಿಯೂಥಮಂ ಪೆಳಱೆ ಪೋೞೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೦೨) ; ಕಂಠೀರವದ ಮುಸಕದಿಂದರ್ಬಿಸುತ್ತಾನೆಯಿಂದಾನೆಗೆ ಪೊಯ್ವಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೦, ೧–೩೩; 1300). **೨.** ಭಯಪಡು ; ಹೆದರು; ಬೆದರು : ಮಣ್ಡಲಿಕರ್ಸ್ಸಂಕಿಸೆ ಬೇಡರಬ್ಬಿರ್ಸೆ ಕುಱುಂಬರ್ಬೆರ್ಚಿ ತನ್ನೊಂದೆ ತೋಳ್ವಲದಿಂ ಭೂತಳಮಂ ನಿಮಿರ್ಚ್ಚೆ . . . ಸಂದಂ ಸಿಂಹ ಭೂಪಾಳಕಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೮೪–೨೦ ; 1033).
[ಅರ್ವು$_0$ (< ಅಗುರ್ವು) + –ಇಸು$_3$]

ಅರ್ವು$_1$ 'ಅಟ್ಟು' ನೋ.

ಅರ್ವು$_2$ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ; ಅತಿಶಯ. 'ಅರ್ವಿಸು', 'ಅರ್ವುವಡೆ' ಪರಾ. [?]

ಅರ್ವುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಿಗೆಯಾಗು ; ಅತಿಶಯವನ್ನು ಹೊಂದು : ಘೋರತರಂ ಮುರ್ವು ನಾಡೆ ಪರ್ವಿದುದಾಗಳ್ ‖ ಅಂತರ್ವುವಡೆದ ರಾತ್ರಿಯೊಳು ಮುನಿಯುಮನರ್ಚಿಕೆಯುಮಂ ನೆಗಪಿಕೊಂಡು ಪೋಗಿ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೧–೧೯೩, ವ). [ಅರ್ವು$_2$ + ಪಡೆ$_1$]

ಅರ್ಶಸ (ನಾ). ಮೊಳೆರೋಗವುಳ್ಳವನು ; ಮೂಲವ್ಯಾಧಿಯಿಂದ ನರಳುವವನು : "ಅರಿಸೆಯುಳ್ಳವನಂ ಅರ್ಶಸನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೯೯–೪೫೨). [ಸಂ.]

ಅರ್ಶೋಘ್ನ (ನಾ). ಮೊಳೆರೋಗವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವಂಥದು; ಚೂರ್ಣಗೆಡ್ಡೆ ; ಸೂರಣದ ಗೆಡ್ಡೆ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಹ$_1$ (ನಾ). **೧.** [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರ ; ಜೈನಮುನಿ ; ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿ : ಷಡಯನ ಕುಲದಂತಿರೆ ಕರ್ಪಿಡಿದೊಪ್ಪುವುದರ್ಹ ನಿನ್ನ ಪದಪಂಕರುಹಕ್ಕೊಡನೆಱಗಿದಮರಸಮಿತಿಯ (ಜಿನಾಲೆ. ೩೨) ; ನೀವು ಅರ್ಹನನ್ನಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ದೇವರನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳುವವರಲ್ಲ (ಕಸಾಚಿ. ೧೦೧). **೨.** [ಬೌದ್ಧ] ಬುದ್ಧ. [ಸಂ. ಅರ್ಹತ್]

ಅರ್ಹ$_2$ (ಗು). **೧.** ತಕ್ಕುದಾದ ; ಯೋಗ್ಯವಾದ ; ಉಚಿತವಾದ. **೨.** ಬೆಲೆಬಾಳುವ. (ನಾ). **೩.** ಹಕ್ಕುಳ್ಳವನು. **೪.** ಶಕ್ತ ; ಸಮರ್ಥ. **೫.** ಇಂದ್ರ. **೬.** ಬೆಲೆ ; ಕ್ರಯ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಹಂತ (ನಾ). **೧.** [ಬೌದ್ಧ] ಬುದ್ಧ : ಆ ಭಗವಂತನು ನಿಸ್ಸಂಶಯವಾಗಿಯೂ ಅರ್ಹಂತನಾಗಿರಬೇಕು (ಬುದ್ಧಪ. ೧೫೧). **೨.** [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರ : ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕನೆಯವರೇ ಮಹಾವೀರ ವರ್ಧಮಾನ ಜಿನೇಶ್ವರರು. ಇವರೇ ಅರ್ಹಂತರು ಮತ್ತು ಪರಮ ಜಿನಮುನಿಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೭೨). [ಸಂ.]

ಅರ್ಹಚ್ಛಾಸನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜಿನನ ಆಜ್ಞೆ ; ಅರ್ಹಂತನ ಅಪ್ಪಣೆ : ಆ ಸಾಹಸ ಭೂಷಣೆ ನಾಲ್ವಾಸಿರ್ವರ್ ಕುಡದ ಕೂಸುಗಳ್ವೆರಸರ್ಹಚ್ಛಾಸನ ದೆಱವಿಡಿದಘಮಂ ತ್ರಾಸಿಸಲೆಂದಮಳದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೮೪). **೨.** ಜೈನಧರ್ಮ. [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ಶಾಸನ)]

ಅರ್ಹಣೆ (ನಾ). ಪೂಜೆ ; ಆರಾಧನೆ ; ಸತ್ಕಾರ. [ಸಂ. ಅರ್ಹಣಾ]

ಅರ್ಹತ (ನಾ). = ಅರ್ಹಂತ ೧ : "ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೆಂಬುದು ಅರ್ಹತನೂ ಸಮ್ಯಕ್‌ಸಂಬುದ್ಧನೂ ಆದ ತಥಾಗತನ ಹೆಸರಿನ ಗುರುತು" (ಬುದ್ಧಪ. ೭೩) ; ಮರದಡಿಯಲ್ಲಿದ್ದವರೂ ಅರ್ಹತರಾಗಬಹುದು ; ಪರ್ಣಶಾಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದವರೂ ಅರ್ಹತರಾಗಬಹುದು (ಹತ್ತುಮ. ೯೪). [ಸಂ. ಅರ್ಹತ್]

ಅರ್ಹತ್ಪದ (ನಾ). **೧.** ಅರ್ಹಂತನ ಪದವಿ. **೨.** ಅರ್ಹಂತನ ಪಾದ : ಅರ್ಹತ್ಪದಮಂ ನೆನೆಯುತ್ತುಮನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಯೆ ಮನದೊಳ್ ತಣ್ಮಲೆಯೆ ಸೇಸೆಗೊಳ್ ಖಚರಪತೀ (ಆದಿಪು. ೨–೫೭). [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ಪದ$_1$)]

ಅರ್ಹತ್ಪರಮೇಶ್ವರ (ನಾ). ತೀರ್ಥಂಕರಸ್ವಾಮಿ ; ತೀರ್ಥಂಕರ ಪ್ರಭು : ಅರ್ಹತ್ಪರಮೇಶ್ವರನಂ ನಿರ್ಭರ ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಸ್ತುತಿಗೆಯ್ದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦–೧೨೮). [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ಪರಮೇಶ್ವರ)]

ಅರ್ಹತ್ಪ್ರತಿಬಿಂಬ (ನಾ). ತೀರ್ಥಂಕರನ ಮೂರ್ತಿ, —ವಿಗ್ರಹ : ಕನಕಮಯಪ್ರಾತಿಹಾರ್ಯಾಷ್ಟಕಾರ್ಹತ್ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯಂ ಮಾಡಿದನವಯವದಿಂದೀಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಳೆನ್ನಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೮೨).
[ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ಪ್ರತಿಬಿಂಬ)]

ಅರ್ಹತ್ಪ್ರತಿಮೆ (ನಾ).= ಅರ್ಹತ್ಪ್ರತಿಬಿಂಬ : ಚತುರ್ವಿಂಶದರ್ಹತ್ಪ್ರತಿಮಾ ವಿರಾಜಮಾನ . . . ವಂದನಮಾಲೆಗಳೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೩೭ ವ).
[ಸಂ. ಅರ್ಹತ್ಪ್ರತಿಮಾ (ಅರ್ಹತ್ + ಪ್ರತಿಮಾ)]

ಅರ್ಹತ್ಪ್ರವಚನ (ನಾ). ತೀರ್ಥಂಕರನ ಉಪದೇಶ; ಜಿನನ ಬೋಧೆ : ಪರಿಣತಿ ಸುಖಮಂ ಭಾವಿಸೆ ಶರೀರಿಗರ್ಹತ್ಪ್ರವಚನಮಲ್ಲದೆ ಪೆಱತಿಲ್ಲ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೩೯). [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ಪ್ರವಚನ)]

ಅರ್ಹದಾಲಯ (ನಾ). ಜಿನಾಲಯ ; ಬಸದಿ : ಅವಱಿಡೆಯೊಳ್ ತಾನೊಂದೊಂದರ್ಹದಾಲಯಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೨೪).
[ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ಆಲಯ)]

ಅರ್ಹದ್ದೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಜೈನದೀಕ್ಷೆ: ಅರ್ಹದ್ದೀಕ್ಷೆಗೆ ಪೋಗದೆ ಮೆಯ್ದಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೪೬). [ಸಂ. ಆರ್ಹದ್ದೀಕ್ಷಾ (ಅರ್ಹತ್ + ದೀಕ್ಷಾ)]

ಅರ್ಹದ್ದೇವ (ನಾ). ಪೂಜ್ಯನಾದ ಜಿನ, —ತೀರ್ಥಂಕರ: ಅರ್ಹ [ಪಾಠಾಂ. ರುಹ]ದ್ದೇವನನರ್ಚಿಸಿದ ಪುಷ್ಪಚಯಮೆ ಪವಿತ್ರಂ (ಸಮುಪ. ೧–೧೨೦). [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ದೇವ)]

ಅರ್ಹದ್ಬೀಜ (ನಾ). = ಅರ್ಹದ್ಬಿಂಬ (?): ಗುರುಪರಮೇಷ್ಠಿ ಚರಣಾನುಸ್ಮರಣಪೂರ್ವಕಮರ್ಹ[ದ್ಬೀ]ಜಮಂ ಹೃತ್ಪದ್ಮಸದ್ಮದೊಳ್ ನಿಶ್ಚಳಮಿರಿಸಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೨–೩೭ ; 1077). ☞ ಈ ಶಬ್ದ ಅರ್ಹದ್ಬಿಂಬ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ಬೀಜ)]

ಅರ್ಹದ್ರೂಪ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜಿನನ ರೂಪ: ಮುನ್ನಂ ಭಗ್ನರಾದ ಕಚ್ಛ ಮಹಾಕಚ್ಛಾದಿಗಳರ್ಹದ್ರೂಪಮಂ ಕೈಕೊಂಡರ್ (ಆದಿಪು. ೧೦–೬೪ ವ). [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ರೂಪ)]

ಅರ್ಹನ್ಮತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನಸಿದ್ಧಾಂತ, —ಧರ್ಮ: ಉೞಿದ ತಪೋನಿಯಮಮಂ ನಿಷ್ಕಿಂಚನತ್ವಮರ್ಹನ್ಮತದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೫೬). [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ಮತ)]

ಅರ್ಹನ್ಮಾರ್ಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನಮಾರ್ಗ; ಜೈನಧರ್ಮ: ಅರ್ಹನ್ಮಾರ್ಗ ಪ್ರಭಾವನೆಯಂ ಮಾಡಿ ಪಾಪೇಭಕಂಠೀರವನಪ್ಪ ವಜ್ರಾಯುಧಂ ಸುಖದಿನರಸುಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರ್ಪುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೫೨ ವ). [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ಮಾರ್ಗ)]

ಅರ್ಹಲ್ಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮಿ; ತೀರ್ಥಂಕರತ್ವದ ವೈಭವ: ಅಭವಂಗೆ ಕಾಲಲಬ್ಧಿಯ ವಿಭವಂ ದೊರೆಕೊಂಡ ಭವದಿನರ್ಹಲ್ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರಭುತೆವರಂ ಬರೆಯಿಸಿ ಭಕ್ತಿಭಾರಮಂ ಸಫಲಮೆನಿಸಿ ನಿಱಿಸಿದ ನಿಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೪೧). [ಸಂ. ಆರ್ಹಲ್ಲಕ್ಷ್ಮೀ (ಅರ್ಹತ್ + ಲಕ್ಷ್ಮೀ)]

ಅರ್ಹವ್ರತ (ನಾ). ಜೈನವ್ರತ: ಕೆಲಬರರ್ಹವ್ರತವನಾಂತು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦–೧೬೨). [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ವ್ರತ)]

ಅರ್ಹಿತ (ಗು). ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಗೌರವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ನಮಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಲ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬೇಡ, ಆಗದಿರು ಇತ್ಯಾದಿ ನಿಷೇಧಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬಳಕೆಯಿರುವ ಅಲ್ಲ ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಾವ್ಯಯದ ಮೂಲರೂಪ: (ಪುಂ. ಏಕ). **ಅಲ್ಲಂ, ಅಲ್ಲೈ, ಅಲ್ಲೆನ್**, (ಸ್ತ್ರೀ. ಏಕ). **ಅಲ್ಲಳ್**, (ನಪುಂ. ಏಕ). **ಅಲ್ಲ$_2$, ಅಲ್ಲದು, ಅಲ್ತು**, (ಪುಂ. ಬಹುವ). **ಅಲ್ಲರ್, ಅಲ್ಲಿರ್**, (ಸ್ತ್ರೀ. ಬಹುವ). **ಅಲ್ಲರ್, ಅಲ್ಲೆವು**, (ನಪುಂ. ಬಹುವ). **ಅಲ್ಲವು**, (ವಿಶೇ). **ಅಲ$_1$, ಅಲ್ಲವೆ, ಅಲ್ಲದೆ, ಅಲ್ಲಾ**: ಮಾಧವನೀತನ್ ಪೆಱನಲ್ಲ (ಇಅ. X, ೬೧–೬ ; 700) ; ವಿಶೇಷ್ಯಮುಂ ವಿಶೇಷಣಮುಮನೊಂದಲೀಯದಿರೆಯುಂ ಮಿಗೆ ಕಾರಕದೊಳ್ ಸಕಲ್ತದಂ ಪ್ರಣುತಪದಾಂತರೀಕರಣ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೨೨) ; ಎಲ್ಲರಿಂ ಕಿರಿಯಾಕೆ ನಿನ್ನನಲ್ಲದೆ ಪೆಱರನೊಲ್ಲೆನೆಂದಿರ್ದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭೪ ವ) ; ಏನೇನಭಿಮತಮಂ ಕೇಳಾನಾಸ್ವಾದಿಸಿದನಲ್ಲ ನೃಪಕುಲತಿಲಕಾ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫) ; ಸುಚರಿತೆ ಸೀತೆ ನಿನ್ನೊಡನೆ ಬರ್ಪವಳಿರ್ಪವಳಲ್ಲಳಿರ್ಪುದೇನುಚಿತಮೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೭೫) ; ನಿಜವನಱಿಯದೆ ಮುಳುಗಿದರಲ್ಲಾ ಮುಪ್ಪುರದಲ್ಲಿ (ಆದವ. ೩೧); ಮಿಗೆ ತಪ್ಪಲ್ಲ ತಪ್ಪಲ್ಲಂಬು ಬಿದ್ದವು ಗುಱಿಯ ಸರಿಸದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೪೬) ; ಅಲ್ಲದ ಋತುವಿನೊಳಿಲ್ಲದ ಪಣ್ಣಂ ನೆಲ್ಲಳ್ ಬಯಸಲ್ (ಜಯಕಾ. ೨–೩೧). [?]

-ಅಲ್$_2$, -ಅಲು (ಪ್ರ). ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಧಾತುಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ಕೆಲವು ಸಲ ನಾಮಪದಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ಹತ್ತುವ ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಪೊಸಸಂಜೆ ಮುಗಿಲ ತುಱುಗಲ್ (ಆದಿಪು. ೭–೮೪) ; ತಾಱಲಾದುವು ತನು ಕೂಟನೀರದೆಸೆಯಿಲ್ಲದೊಡಲ್ಗಳನೆಂತು ತಾಳ್ದುವಂ (ಆದಿಪು. ೯–೮೯). 'ಕಾನಲ್', 'ಕೂಡಲ್', 'ತೂಱಲ್' ಪರಾ. **-ಅಲು**: 'ಕೂಡಲು', 'ತೂರಲು', 'ಬೀಳಲು' ಪರಾ.

-ಅಲ್$_3$ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಪ್ರತಿಷೇಧದ ವಿಧಿಸೂಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಇಳಿಸಲಿಳಿಸಲ್ ಮಾರ್ಕೊಳ್ ಮಾರ್ಕೊಳ್ ಪುಗಲ್ ಪುಗಲೆಂದು ಸಂಗಳಿಸಿ ಶರದಿಂ ಕೊಳ್ ಕೊಳ್ಳೆಂದೆಚ್ಚೊಡೆಚ್ಚ ಶರಂಗಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೨೪) ; ಪಾಪಿ ಪುಗಲು ಪುಗಲುಗ್ರದ ಕೋಪಿ ಪುಗಲು ಪುಗಲಶೇಷಧರ್ಮದ್ರೋಹ ವ್ಯಾಪಾರಿ ಪುಗಲ್ ಪುಗಲೆಂದಾಪೊರ್ತುಂ ಕೋಕಿಳಂಗಳುಲಿಗುಂ ಬನದೊಳು (ಎಇ. XVI, ೩–೧೨ ; 978) ; ಪ್ರತಿಷೇಧದೊಳಂ ಕೆಲಬರ ಮತದಿಂದಲ್ ವರ್ತಿಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೧೧) ; ನಗೆಯೊಳಮಪ್ಪೊಡಮಿಂತೀ ತೆಗಱಿದುರುಕ್ತಿಗಳನೆಮ್ಮೊಳಿಂ ನುಡಿಯಲ್ ನೀಂ ಬಗೆಯೊಳ್ ಬೇಱೊಂದನಂ ಬಗೆಯಲ್ ನಿನಗೆ ಸುಮತಿ ಬೇಱಾಂ ಬೇಱೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೧೨) ; ಕಿಱುಕುಳನೆಂದೇಳಿಸಲ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೧).

ಅಲ್‌ಬತ್ 'ಅಲ್ಬತ್' ನೋ.

ಅಲ$_1$ 'ಅಲ್$_1$' ಪರಾ.

ಅಲ$_2$, ಅಳ (ನಾ). **೧.** ಚೇಳಿನ ಕೊಂಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮುಳ್ಳು. **೨.** ಅರಿದಲ; ಹರಿತಾಲ. **ಅಳ**: **೧.** "ಅಳಂ, ವೃಶ್ಚಿಕಲಾಂಗೂಳಂ –ಈ ೨ ತೇೞ (ಚೇಳ) ಬಾಲಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೬–೨೩). [ಸಂ.]

ಅಲಂ (ಅ). ಸಾಕು ಎಂಬರ್ಥದ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಕಾವ್ಯಯ: ಅಲಮಲಂ ಕೂಸಾಡಿಸದಿರೆನ್ನ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧೨–೭). [ಸಂ.]

ಅಲಂಕರಣ, ಅಳಂಕರಣ (ನಾ). **೧.** ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡುವುದು; ಶೃಂಗರಿಸುವುದು. **೨.** ಒಡವೆ; ಆಭರಣ; ಶೃಂಗಾರ ಸಾಮಗ್ರಿ; ಅಲಂಕಾರ. **೩.** [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ: ಪ್ರಸನ್ನಮತಿ ಮಧುರಮಲಂಕರಣಯುತಮೆನಿಸೆ ಪೇೞಲ್ ಧರೆಯೊಳ್ ಕವಿರಾಜಹಂಸನೊರ್ವನೆ ಬಲ್ಲಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೯). **ಅಳಂಕರಣ**: **೨.** ಎರೆವ ಮರಲ್ವಲಲ್ಲಯಿಪ ಕಾಲ್ವಿಡಿವೆಂಬುದನಿಂಬುಕೆಯ್ವಳಂಕರಣವಿಳಾಸಮಂ ಮೆಱೆವ ಮೇಳಿಸುವಂದಿನ ರೂಪು (ಆದಿಪು. ೩–೪೩). [ಸಂ.]

ಅಲಂಕರಿಷ್ಣು (ನಾ). **೧.** ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡುವವನು; ಅಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು: ಪರಿಪಾಳಿಕೆ ಜಿಷ್ಣುವಲಂಕರಿಷ್ಣು (ಶಮದ. ೨೨೯ ಪ್ರಯೋ). **೨.** ಶಿವ. [ಸಂ.]

ಅಲಂಕರಿಸು, ಅಳಂಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಸಿಂಗರಿಸು; ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡು: ಭಸಿತದ ತಿಲಕಮನಲಂಕರಿಸಿದರ್ ಸತಿಯರ್ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೪೧) ; ಬಾಲಕರಿಗಿನ್ನೇನು ಗತಿ ಭೂಪಾಲ ಹೇಳ್ಳೆ ಹೇಳೆನುತ ನಿಜ ಭಾಳವನು ಭಾಳದಲಲಂಕರಿಸಿದಳು ಶೋಕದಲಿ (ತೊರರಾ. ೨–೫–೨೯) ; ಭದ್ರದುಪ್ಪರಿಗೆಯನಲಂಕರಿಸು (ಭಾವಚಿಂ. ೫–೨೮) ; ಭುವನದೊಳಾಕೃತಿ ಸಾರರತ್ನವನೆನ್ನ ಕಿವಿಗಲಂಕರಿಸು ನಲ್ನುಡಿಗಾಱ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೧–೩೯) ; ಸೀತಮ್ಮನು ನೆಲವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಹಸಿಯ ಹಿಟ್ಟಿನ ರಂಗೋಲಿಯಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಮೊಗ್ಗು. ೪೨). **೨.** (ಆಲಂ) ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು; ಮಂಡಿಸು: ಒಡ್ಡೋಲಗಂಗೊಟ್ಟಿರ್ದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಾಸನೋಭಯಪಾರ್ಶ್ವಪ್ರದೇಶಗಳನಲಂಕರಿಸಿ ವಸುಂಧರೆಯುಂ ವಸುಮತಿಯುಮಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೭೩ ವ). **ಅಳಂಕರಿಸು**: **೧.** ದೇವೇಂದ್ರಂ . . . ಚಿತ್ರಪಟಮಂ ಕೆದಱಿ ಗಗನತಳಮನಳಂಕರಿಸಿದಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೩೭ ವ) ; ತೀವಿದ ಚೆಂಬೊನ್ನ ದೋಣಿಗಳೊಳಮಳಂಕರಿಸಿದ ಪಳುಕಿನ ಪಟ್ಟೆವಣಿಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೦) ; ಮುಕುರಮನೞ್ತಿಯಿಂ ಪಿಡಿವ ಚಾಮರ ಮಿಕ್ಕುವ ವಸ್ತ್ರಭೂಷಣಪ್ರಕರಮನೀವಳಂಕರಿಸುವಾಡುವ ಪಾಡುವ

ಕಾಂತೆಯರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೨೫); ಯಶಸ್ತಿಳಕಮುಖಿಳದಿಙ್ಮುಖ ಮನಳಂಕರಿಸೆಯುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫–೨). [ಅಲಂಕರಣ + –ಇಸು]

ಅಲಂಕರ್ತೃ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರಮಾಡುವವನು. [ಸಂ.]

ಅಲಂಕಾರ (ನಾ). **೧.** ಒಡವೆ; ಆಭರಣ: "ಭೂಷಣಮಲಂಕಾರಮಾಭರಣಮೆಂದೆನಲು ತೊಡುಗೆಗಭಿಧಾನಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೮–೧೮). **೨.** ಭೂಷಣಪ್ರಾಯ: ಬಂದು ಮನೋವಲ್ಲಭನ ಸಿಂಹಾಸನಾರ್ಧಕ್ಕಲಂಕಾರಮಾಗಿರ್ದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೧೨೧ ವ). **೩.** ಸೊಗಸು; ಚೆಲ್ವು. **೪.** [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದ ಸೊಗಸನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಶಬ್ದಾರ್ಥ ವೈಚಿತ್ರ್ಯ: "ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಅಲಂಕಾರ' ವೆಂದರೆ ಅನುಪ್ರಾಸ ಉಪಮೆ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಾರ್ಥವೈಚಿತ್ರ್ಯಗಳೆಂದು ಒಂದು ಅರ್ಥ; ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸೌಂದರ್ಯ ಎಂದು ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೬೩); ಸಕಲ ವ್ಯಾಕರಣಾರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ ಗಣಿತಾಲಂಕಾರ ಸತ್ಕಾವ್ಯ ನಾಟಕ ವಾತ್ಸ್ಯಾಯನ ನೃತ್ತಗೀತ (ಮುದತಿ. ೧–೫೧). **೪.** [ಸಂಗೀತ] ಕೇಳುವವರಿಗೆ ಚಮತ್ಕಾರವಾಗಿ ಸಂತೋಷಕೊಡುವಂತೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ವರಗಳ ಜೋಡಣೆಯಿಂದಲೂ ಮೂರ್ಛನಾಜಾತಿವರ್ಣಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದ ರಾಗವಿನ್ಯಾಸ. **೫.** ದೇಶೀತಾಳ. [ಸಂ.]

ಅಲಂಕಾರದೋಷ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಶಬ್ದಾರ್ಥವೈಚಿತ್ರ್ಯಗಳ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಚಮತ್ಕಾರ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ತಪ್ಪಿರುವುದು: ಮಮ್ಮಟನು ಕೆಲವು ಅಲಂಕಾರದೋಷಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೬ ಅಡಿಟ). [ಅಲಂಕಾರ + ದೋಷ]

ಅಲಂಕಾರಪಂಕ್ತಿ (ನಾ). ಮಾಧ್ವಯತಿಗಳು ತಮ್ಮ ಜೊತೆಗೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಕೂರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಶಿಷ್ಟರ ಭೋಜನಪಂಕ್ತಿ: ಅಲಂಕಾರ ಪಂಕ್ತಿಯನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗೋಣ (ರೂಢಿ); ಮೊದಲು ಅಲಂಕಾರ ಪಂಕ್ತಿ; ಅನಂತರ ಭೂರಿಭೋಜನ (ರೂಢಿ). [ಅಲಂಕಾರ + ಪಂಕ್ತಿ]

ಅಲಂಕಾರಪ್ರಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರಗಳೇ ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಎಣಿಸುವವರ ಪಕ್ಷ: ಭಾಮಹನೂ ಅವನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಉದ್ಭಟ ಮೊದಲಾದವರೂ ಅಲಂಕಾರಗಳೇ ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಎಣಿಸಿದರು . . . ಇವರ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಅಲಂಕಾರಪ್ರಸ್ಥಾನವೆಂದು ಕರೆಯುವುದು ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿದೆ (ಭಾರಮೀ. ೩೮). [ಅಲಂಕಾರ + ಪ್ರಸ್ಥಾನ]

ಅಲಂಕಾರವೆರು (ಕ್ರಿ). ಅಲಂಕಾರವನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು: ವಸ್ತ್ರಾಭರಣ[ಣಾ]ಲಂಕಾರವೆತ್ತು (ನವಮೋ. ೧೬–೧೩). [ಅಲಂಕಾರ + ಪೆರು (< ಪೆಱು)]

ಅಲಂಕಾರಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). "ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳ ಉಕ್ತಿಚಮತ್ಕಾರವನ್ನೂ ಸೌಂದರ್ಯತತ್ತ್ವವನ್ನೂ ವಿಮರ್ಶಿಸಿ ವಿಭಾಗಿಸಿ ಹೆಸರಿಟ್ಟು ತೋರಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ" (ಭಾರಮೀ. ೭). [ಅಲಂಕಾರ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಅಲಂಕೃತ (ಗು). ಸಿಂಗರಿಸಿದ; ಅಲಂಕಾರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಲಂಕಾರ ಹೊಂದಿದ. [ಸಂ.]

ಅಲಂಕೃತಿ, ಅಳಂಕೃತಿ (ನಾ). = ಅಲಂಕಾರ **೧**: ಸಂದಲಂಕೃತಿ ಚಂಚಚ್ಚಮರೀಜಮಾಗೆ . . . ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿವೆಸರೇಂ ರನ್ನಂಗೆ ಮೆಯ್ವೆತ್ತುದೊ (ಅಜಿಪು. ೧–೮೫); ಇದು ಪೊಸರೀತಿ ನೋಡಿದು ನವೀನಮಲಂಕೃತಿ (ಶಬಶಂ. ೧–೨೭). **ಅಳಂಕೃತಿ: ೧.** ಅಳಿಕುಳಸನ್ನಿಭ ಮನಸಿಜಗೋಳಕ ವಿಳಸದಳಂಕೃತಿ ಕುಟಿಳಚಳಾಳಕ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೫೧ ರ); ವಿಸ್ತಾರದಿ ನಿಟ್ಟು ಚಂದನದ ಬಟ್ಟನಳಂಕೃತಿಯಿಂದಮುಟ್ಟು . . . ದುಕೂಲಮುಂ (ಧರ್ಮಾಮ್ಮ. ೭–೧೭೮). [ಸಂ.]

ಅಲಂಕೃತಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಅಲಂಕಾರವನ್ನು ಪಡೆ; ಸೊಗಸಾಗು: ಅಲಂಕೃತಿವೆತ್ತ ಗಣೇಶ್ವರಸ್ಫುರನ್ಮಂದಿರಪಂಕ್ತಿಯಿಂದ (ಶಬಶಂ. ೧–೫೫). [ಅಲಂಕೃತಿ + ಪೆಱು]

ಅಲಂಕೃತೆ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದವಳು: ದೇವಿಯುದಯಸಮಯದೊಳ್ ಮಂಗಳಾಲಂಕೃತೆಯಾಗಿ ಪರಿವಾರಾಂಗನಾಕರತಳ ಪರಿಕಳಿತ ವಿವಿಧಾರ್ಚನಾ ವಿಶೇಷಂಬೆರಸು (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೭೪ ವ). [ಸಂ. ಅಲಂಕೃತಾ]

ಅಲಂಕ್ರಿಯಾರಚನೆ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರ ನಿರ್ಮಾಣ; ಸೊಗಸನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಕೆಲಸ: ಪದಿನಾಱಲ್ಲವಲಂಕ್ರಿಯಾರಚನೆ ಮೂವತ್ತಾಱು ನೇರ್ಪಟ್ಟುವು (ಗದಾಯು. ೧–೭). [ಸಂ. ಅಲಂಕ್ರಿಯಾರಚನಾ (ಅಲಂಕ್ರಿಯಾ + ರಚನಾ)]

ಅಲಂಕ್ರಿಯೆ, ಅಳಂಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡುವುದು; ಸೊಗಸುಗೊಳಿಸುವ ಕೆಲಸ; ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಕೆಲಸ. **ಅಳಂಕ್ರಿಯೆ**: ಮಾನಿತಮಳಂಕ್ರಿಯಾನುವಿಧಾನಂ ಮತ್ತಿಂತು ತದುಪಲಕ್ಷ್ಯವಿಕಲ್ಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೦೮). [ಸಂ. ಅಲಂಕ್ರಿಯಾ]

ಅಲಂಗ (ನಾ). ಪ್ರಾಕಾರದ ಗೋಡೆ; ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆ: ಮಾಗಡಿಯ ಅರಸು ಅಲಂಗದ ನರಸಯ್ಯನೆಂಬವ ದೊರೆ ಕೃಷ್ಣರಾಜನೋಲಗಕೆ (ಸೌಂದಕಾ. ೧–೬೬). ಆಗ ಸುಲ್ತಾನನು ಕೇವಲ ಸ್ವಾಮಿಕಾರ್ಯಧುರಂಧರನಾದ ತನ್ನ ಆಪ್ತಸೇನಾಪತಿ ಸೈಯದ್ ಗಫೂರನನ್ನು ಕೋಟೆಯ ಅಲಂಗದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದನು (ಮುಸುಗ. ೧೩). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅಲಂಗ್ = ಕಂದಕ]

ಅಲಂಘನೀಯ (ಗು). ದಾಟಬಾರದ; ಮೀರಬಾರದ: ಗುರುವಚನಮಲಂಘನೀಯಮೆಂಬುದು ಮಗನೇ (ಗದಾಯು. ೪–೨). [ಸಂ.]

ಅಲಂಘ್ಯ (ಗು). ದಾಟಲಾಗದ; ಮೀರಬಾರದ; ಅತಿಕ್ರಮಿಸಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲದ: ಪರಿಖಾವಳಯಮಲಂಘ್ಯಂ ಪರಿವೇಷ್ಟಿಸೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೫೧); ತಂದೆಯು ಪರಮವಚನಮಲಂಘ್ಯವೆನೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨–೫೫); ಇದಲಂಘ್ಯಂ ಪ್ರೇಮಕಾಮಿನೀಜನವೃತ್ತಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೧೧೫). [ಸಂ.]

ಅಲಂಘ್ಯತೇಜ (ನಾ). ಮೀರಲಾಗದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸಲಾಗದ ಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳವನು: ಅಲಂಘ್ಯತೇಜನುಮವನತರಿಪು ಸಮಾಜನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೬೪ವ). [ಸಂ. ಅಲಂಘ್ಯತೇಜಸ್ (ಅಲಂಘ್ಯ + ತೇಜಸ್)]

ಅಲಂಘ್ಯತ್ವ (ನಾ). ಮೀರಲಾಗದುದು; ದಾಟಬಾರದ ಸ್ಥಿತಿ: ಅಲಂಘ್ಯತ್ವದೊಳಂ ದ್ವೀಪಪರ್ಯಂತವೇಷ್ಟನದೊಳಂ ನೆಱೆದು (ಆದಿಪು. ೧೨–೬೮ ವ). [ಸಂ.]

ಅಲಂಘ್ಯಬಲ (ನಾ). ಅತಿಕ್ರಮಿಸಲಾಗದ ಬಲವುಳ್ಳವನು; ಮೀರಲಾಗದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಬಲದೇವವಾಸುದೇವರೊಳಲಂಘ್ಯಬಲನೊರ್ವನುಗ್ರಬಲನೊರ್ವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೮೦); ಅಲಂಘ್ಯಬಲಂ ಬಲಗರ್ವದಿಂದಂ ಬಗೆದನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೧೦೦). [ಅಲಂಘ್ಯ + ಬಲ]

ಅಲಂಜರ 'ಅಲಿಂಜರ' ನೋ.

ಅಲಂದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸೋಮೇಶ್ವರದೇವರ ನಂದಾದೀವಿಗೆಗೆ ಅಲನ್ದೆಯ ಮುದ್ರಾವಣದ ಸುಂಕದೊಳಗೆ (ಎಇ. XXVIII, ೫–೫೭; 1082). [?]

ಅಲಂದೆಸಾಸಿರ (ನಾ). (ಸಾವಿರ ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನುಳ್ಳ) ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರಾಯಣ ಸಂಕ್ರಾನ್ತಿಪರ್ವ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಲಂದೆಸಾಸಿರದ ಮೊದಲ ಬಾಡವಲಂದಾಪುರದ ಸ್ವಯಂಭುಸೋಮೇಶ್ವರದೇವರಂಗಭೋಗಕ್ಕೆ (ಎಇ. XXVIII, ೫–೩೫; 1082). [ಅಲಂದೆ + ಸಾಸಿರ]

ಅಲಂಪೞಿಯಾಗು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷ ಅಧಿಕವಾಗು, —ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಒಲವಿನೊಳಾಗಳೊಲ್ದೆಜಗೆ ಪೆರ್ಮೊಲೆಗಳ್ತೊರೆ[ದುರ್ಚೆ]ಪಾಯ್ವಪಾಲೊಳೆ ಮಿಸಿಸುತ್ತಮೆತ್ತಿ ಮಗನಂ ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿ ಪೊದಳ್ದ ಕಣ್ಣನೀರ್ಗ್ಗಳನೊಳ [ಸೇದಿ]ತಾಂ ಪರಸಿ ಮತ್ತಮಲಂಪೞಿ[ಱಿ]ಯಾಗೆ ನೋಡಿ ಬೀೞ್ಕೊಳಿಸಿದಳಾ ವಿಳಾಸವತಿ ಧೀರತೆಯಿಂ ಬಲಿಕೆಯ್ದು ಚಿತ್ತಮಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೦೭). [ಅಲಂಪು + ಅೞ್₃ + ಆಗು₁]

ಅಲಂಪಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹೊಂದು: ಜಾತ್ಯಶ್ವಂ ಪಯಿಂಚ್ಛಾಸಿರಂ ಕ್ರಮದಿಂದೆಲ್ಲರೆ ಕೂಡೆ ತಾನಿರದೆ ಕೈಲಾಸಕ್ಕಲಂಪಾಂತು ಚೀರಮನೇಂ ದಾೞಿಯನಿಕ್ಕನೇ (ಉದ್ಭಟ. ೧೨–೨೪). [ಅಲಂಪು + ಆನ್₁]

ಅಲಂಪಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಬಳಿ; ಸವರು; ಲೇಪಿಸು: ರವಿ ಬಯ್ಗು [ಪಾಠಾಂ. ಬಯ್ಗೆ]ವೊಟ್ಟಲಂಪಿಕ್ಕುವ ಕುಂಕುಮರಜದ ಪೊಟ್ಟಳಿಕ್ಕೊತ್ತಿದನೆಂಬ ವೊಲರಗಿನ ಮುದ್ರೆಯಿನೆಸೆದುವು ಮಧುಯುತ ಮುಕುಳಿತಾಂಬುಜಂಗಳೊಳಳಿಗಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೮–೨೫); ಮೃಗಮದಮನಲಂಪಿಕ್ಕಿ ಸಾದಿನ ಕೆಂಪಂ ಕಕ್ಷಪುಟದೊಳ್ ಕೈಕೊಳಿಸಿ (ಬಸರ. ೪–೬). ℙ ‘ಅಲಂಪು’ ಎಂಬುದು ಆಲೇಪ್ಯದಿಂದ ಬಂದಿರಬಹುದೆ? [ಅಲಂಪು? + ಇಕ್ಕು₁]

ಅಲಂಪು, ಅಲಪು₁, ಅಲಹು (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿ; ಸಂತೋಷ; ಸಂಭ್ರಮ: “ಸಂತಸ ಹರಿಸಮಲಂಪುಂ ಸಂತೋಷಾಖ್ಯಾನ” (ಕವಿಕಂ. ೧೩೪); ಮಂಗಳಕಾರಣಂಗಳಂ ತರಿಸುವೆ ನಾಂ ಮನೋಜಯನವಲ್ಲಭನೊಳ್ ಮನದೊಂದಲಂಪಿನಿಂ ನೆರೆವೆನಮೋಘಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೦೪); ಪೂತಕಲ್ಪಲತೆಯಂ ಲಲಿತಾಂಗಿಯೆ ಗೆತ್ತಲಂಪಿನಿಂದೆಱಗುವುದುಂ (ಆದಿಪು. ೪–೧೩); ಚಾಗದ ಭೋಗದಕ್ಕರದ ಗೇಯದ ಗೊಟ್ಟಿಯಲಂಪಿನಿಂಪುಗಳ್ಗಾಗರವಾದ ಮಾನಸರೆ ಮಾನಸರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೨೯); ಅಲಂಪಿಂ ಭೂರಿಕ್ಷ್ಮಾಚಕ್ರಮುಂ ಬಣ್ಣಿಸೆ ಸಲೆ ನೆಗಟ್ದಂ ರಟ್ಟಕಂದರ್ಪದೇವಂ (ಎಕ II, ೧೩೩–೭; 982); ಒದವಿದಲಂಪಿನ ಪೊಂಪುಳಿಯಿಂದೆವೆಗದ ಮುಚ್ಚಟೆ ನಡೆನೋಡುವ (ಜಯಕಾ. ೩–೧೨). ೨. ಸೊಗಸು; ಸೌಂದರ್ಯ: “ವಿಭವ” (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೧೫); ತದ್ವನದಲಂಪಂ ನಡೆ ನೋಡುತ್ತಂ ಬರೆವರೆ (ಉದ್ಭಟ. ೯–೧೨ ವ). ೩. ಉತ್ಕಟವಾದ ಇಚ್ಛೆ; ಬಹಳವಾದ ಆಸೆ: ಆತನುಂ ಪಸಿದಲಂಪಿನಿಂದಂ ಬಿಸಿಯಂಬಲಿಯಂ ಬಾಯೊಳಿಟ್ಟಾಗಳ್ ಕಯ್ಯುಂ ಬಾಯುಂ ಬೆಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೦–೧೯); ಅನ್ನುಮನದಲಂಪು ಪೋಗೆ ಗಂಗಾನದಿಯಳೋಲಾಡಿ ನಿಜಗೃಹಕ್ಕೆವಂದು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೧೦; 1122). ೪. ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ಮೇಲ್ಮೆ: ಪೆಱತೇನೊ ಪಾದರದೊಳ್ಸಂಸಾರ ಸರ್ವಸ್ವಮುಂ ಗೆಲೆವಂದಿಂಪಿನಲಂಪನಾಳ್ದ ಸವಿಯುಂಟಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೪); ನೆಟ್ಟಗೆ ಕಣ್ಪೇಟದೊಳಾದ ಮಚ್ಚರದಲಂಪಿಂ ಪೋರ್ವ ದಿವ್ಯಾಂಗನಾಳಿಗೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೫೫); ಸೊಂಪುಗೆಟ್ಟುದು ಸಿರಿವದನ ಮನದಿಂಪು ಬೀತುದು ಭಕ್ತಮೋಹದಲಂಪು ಮಸುಳಿತು ಬಿಸುಟುಕಳೆದನು ಹಯದ ವಾಘೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೨೬).
ಅಲಪು₁: ೨. “ಅಲಪುಗಾರ” ಪರಾ. **ಅಲಹು**: ೧. ನಲವಿಂದ ಮೇದು . . . ಕಡಲ್ವಾಯ್ವ ಪೂರಾಂಬುವಂ ತಮ್ಮಲಹಿಂ ಪೊಕ್ಕೀಂಟಿ ಮೆಯ್ಯಂದಳೆದು ಪುದಿದು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨–೭೦). [?]

ಅಲಂಪುಗಾಱ, ಅಲಪುಗಾರ (ನಾ). ಸೊಗಸುಗಾರ; ಸಂತೋಷವುಂಟುಮಾಡುವವನು: ಚದುರಂ ಚಾಗಿಯಲಂಪುಗಾಱನೆಱೆಯಂ . . . ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೧–೧೯); ಅಲಂಪುಗಾಱನೆಱೆಯಂ . . . ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ (ಗೀತಗೋ. ೧–೩). **ಅಲಪುಗಾರ**: “ಸಂಪತ್ತುಳ್ಳವನು, ಸಂತೋಷಚಿತ್ತನು” (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಅಲಂಪು + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಅಲಂಪುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಿಂಗರಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಸೊಗಸುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು: ಮಿಸುಗುವ ಪುಷ್ಯರಾಗಮಣಿಮುದ್ರಿಕೆಯಿಂದಮಲಂಪುಗೊಂಡು ನಿಂದಸಿಯಳು ಪೋಲ್ತಳಂಗಜನ ವಲ್ಲಭೆಯರ್ಚಿಪ ಪೊನ್ನಬೊಂಬೆಯಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೪೧). [ಅಲಂಪು + ಕೊಳ್₁]

ಅಲಂಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡು: ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯೌತ್ಸುಕ್ಯಮಂ ಪ್ರಕಟಂಮಾಡಿ ನೃಪಂಗಲಂಪುವಡೆದತ್ತಂಭೋಜಗಂಧಾಸವಂ (ಆದಿಪು. ೪–೬೯). ೨. ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹೊಂದು; ಸುಖವನ್ನು ಪಡೆ: ಜನಪಾಗ್ರಣಿ ನಿಷ್ಕಂಭಂ ಜಸಮಂ ಪಡೆದಲಂಪುವಡೆದೆಸೆದಿರ್ದಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೩೦). [ಅಲಂಪು + ಪಡೆ₁]

ಅಲಂಪುವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡು: ಅಲಂಪುವೆರಸಿದ ನೋಟಕ್ಕಮಿಂಬುವೆರಸಿದ ಕೂಟಕ್ಕಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೭ ವ). [ಅಲಂಪು + ಬೆರಸು]

ಅಲಂಪುವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಹಿಗ್ಗು; ತೃಪ್ತಿಪಡು: ಹೃದಯವಲಂಪುವೋಗೆ ಪದೆದೀಂಟಿದ ಮುನ್ನಮೆ ತನ್ನ ಕಂಪಿನಿಂ ಮದದ ಪೊದಟ್ಕೆಯಂ ಮನಕೆ ಮಾಳ್ಪ . . . ಮಧುವಿಂಗೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧–೧೫೬). [ಅಲಂಪು + ಪೋಗು₁]

ಅಲಂಪೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಂದಲಂಪೂರೊಳ್ಪ ತಿಷ್ಠಿಸಿ ವಂದಿಸುವನಾ ಬ್ರಹ್ಮನುತ್ಸುಕದಿಂದವಾ ಬ್ರಹ್ಮೇಶ್ವರನನಾ ಪುಷ್ಪಗಿರಿಯಲ್ಲಿ (ಬಸವು. ೫೪–೬೪). [ಅಲಂಪು + ಊರ್]

ಅಲಂಪೋಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷವುಂಟಾಗು; ಪ್ರೀತಿಯುಂಟಾಗು: ಕೂಡುವ ಪಾರಿವಂಗಳುಲಿ ಕೇಳಿನಗಂಗಳೊಳುಣ್ಮೆ ಕೇಳ್ದಲಂಪೋಡೆ ಕೊಳಂಗಳೊಳ್ ನೆರೆದು ಕಣ್ಗೆಯಲಾಟಿಪ ಹಂಸಯುಗ್ಮಮಂ ನೋಡಿ ನವೋದಬಿಂದುಭರಮಂಥರ ದೃಷ್ಟಿ ಮರಳ್ದು ನಲ್ಲನಂ ನೋಡಿದಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೬–೨೪). ℙ ಈ ಶಬ್ದ ‘ಅಲಂಪೂಡು’ ಇರಬಹುದೆ? [ಅಲಂಪು + ಓಡು?]

ಅಲಂಬು ‘ಅಲುಂಬು₁’ ನೋ.

ಅಲಂಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಸಾಕು ಎಂಬ ಮನೋಧರ್ಮ; ತೃಪ್ತಿಯ ಭಾವನೆ; ವೈರಾಗ್ಯ: ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಎಚ್ಚರದಿಂದ ನಡೆಯುವ ನೀನು ನನ್ನ ದರ್ಶನದಿಂದ ಅಲಂಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದೆನೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಔಪಚಾರಿಕವೇ ಸರಿ (ಪದ್ಮನ. ೬); ತಾನಾದರೂ ಅವ ಅಲಂಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೇ ಉಳಿದುಬಂದನು (ನವರಾ. ೧೭–೯); ಆದರೆ ಬರುಬರುತ್ತಾ ಅವರ ವಿರಕ್ತಿಯು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಅಲಂಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಬಂದುದಲ್ಲ (ಅನಂತ. ೮೪). [ಅಲಂ + ಬುದ್ಧಿ]

ಅಲಂಬುನಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿಯ ಹೆಸರು: ಇಡಾನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಮಂದಾಕಿನೀ, . . . ಅಲಂಬುನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ತಾಮ್ರಪರ್ಣೀ . . . ಹೀಗೆ ೧೨ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ೧೨ ನದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು (ಹಸಾರ. ೯೯೮–೧೯). [ಅಲಂಬು? + ನಾಡಿ]

ಅಲಂಬುಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿಯ ಹೆಸರು: ತರಳ ತಿಳಿ ನಾಡಿಗಳ ಚೌದಶಗಳಿಗೆ ನಾಮಗಳಾ . . . ಅಶ್ವಿನಿ ಅಲಂಬುಸೆಯು (ಗಗತಾ. ೯–೧೧). [ಸಂ. ಅಲಂಬುಷಾ, ಅಲಂಬುಸಾ]

ಅಲಂವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರು: ವೆದೆವಳ್ಳಿಯರಾ ದೇವಡಿಯುಂ ಅಲಂವಳ್ಳಿಯರಾ ರವಿಚನ್ದನುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪–೮; 685). [ಅಲಂ? + ಪಳ್ಳಿ]

ಅಲಕ, ಅಳಕ₄ (ನಾ). ೧. ಮುಂಗುರುಳು; ಗುಂಗುರು ಕೂದಲು; ತಲೆಯ ಕೂದಲು: ಅಲಕಂ ಮಂದಾರಶೂನ್ಯಂ ಕದಪು ಮಕರಿಕಾಪತ್ರಶೂನ್ಯಂ (ಆದಿಪು. ೩–೧೩). ೨. ಹುಚ್ಚುನಾಯಿ. ೩. ಬೇಟೆಯ

ನಾಯಿ (ಗಂಗಾಮು). **ಅಳಕ**₄: ೧. ಅಳಿಕುಳದವೋಲ್ ವಿನೀಳಂಗಳ್ ನಿನ್ನಳಕಾಳಿಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೧); ಅಳಿಕುಳಸನ್ನಿಭ ಮನಸಿಜಗೋಳಕ ವಿಳಸದಳಂಕೃತಿ ಕುಟಿಳ ಚಳಾಳಕ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೦ ರ); ಅದು ಕೊಯ್ದುದಳಕೆಯಳಕಮಂ . . . ಎನಲ್ ವೀತಶೋಕಪುರವರಮೆಸೆಗುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೩೨). [ಸಂ.]

ಅಲಕನೆ 'ಅಲಕ್ಕನೆ' ನೋ.

ಅಲಕಿಜುಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಉತ್ತರಸ್ಯ[ಸ್ಯಾ] ನ್ದಿಶಿ ರಜಪನ್ತ . . . ಕೊಟ್ಟಲೆ ಪಳ್ಳದ ಅಲಕಿಜುಕೆಯೆ ಕರ್ಗಲ್ಲೊಟ್ಟಿಯೆ ಪುಣುಶೆಪಡಿಯೆ (ಎಕ. XVI, ತಿಪಟೂ. ೧೪೦-೭೨; 700). [?]

ಅಲಕು₁ 'ಅಲುಗು₁' ನೋ.

ಅಲಕು₂ (ನಾ). ಬೀಜಬಿತ್ತಿದ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಬೀಜಗಳು ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆಯೂ, ಉತ್ತ ಮಣ್ಣು ಸಮವಾಗಿ ಹರಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆಯೂ, ಮಾಡಲು ಬಳಸುವ ಒಂದು ಸಾಧನ; ಹಲುಬೆ : ಅಲಕು ಎಂದರೆ ಜಾಡರು ನೇಯುವ ಹಲಗೆಯ ಹಾಗಿರುವ ಕುಂಟೆಯ ದಿಂಡಿಗೆ ಜಂತಿ ಕುಂಟೆ ಹಲ್ಲಿನಹಾಗೆ ನಾಲ್ಕು ಬೆರಳು ಅಗಲವಾಗಿ ಮೊನೆಯಾದ ಹಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು ಇಪ್ಪತ್ತರವರೆಗೂ ಅದರ ಅನುವರಿತು ಹಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹಾಸಿರುವ ಕುಂಟೆಗೆ ಅಲಕುಕುಂಟೆ ಹಾಗು ಪಲಗೋರು ಎಂಬ ಹೆಸರು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೬).

ಅಲಕುಹೊಡೆ = ಹಲುಬೆಹೊಡೆ; ಹೊಲದಲ್ಲಿ ನೆಲವನ್ನು ಸಮಗೊಳಿಸಲು ಮತ್ತು ಬೀಜಗಳ ಮೇಲೆ ತೆಳ್ಳಗೆ ಮಣ್ಣು ಹರಡುವಂತೆ ಮಾಡಲು ಅಲಕಿನ ಮರವನ್ನು ಎತ್ತುಗಳ ಮೂಲಕ ಎಳೆಸು : ಅದೇ ಕೆಸರಲ್ಲಿ ಅಲಕುಹೊಡೆಯಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೬).
[?. / ತೆಲು. ಅಲಕು = ಬಿತ್ತು]

ಅಲಕು₃ (ನಾ). ಹೆಣೆದ ತೆಂಗಿನ ಗರಿ : ಚಪ್ಪರಕ್ಕೆ ಅಲಕು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಮಗಳ ಮದುವೆ ನಿಲ್ಲಿಸಲಾದೀತೆ! (ರೂಢಿ). [< ಅಲ್ಲು₁ + -ಕ]

ಅಲಕೆ, ಅಳಕೆ₂ (ನಾ). ೧. ಕುಬೇರನ ರಾಜಧಾನಿ; ಅಳಕಾನಗರ. ೨. ಎಂಟರಿಂದ ಹತ್ತು ವರ್ಷದೊಳಗಿನ ವಯಸ್ಸಿನ ಹುಡುಗಿ.
ಅಳಕೆ₂ ೧ : ಅದು ಕೊಯ್ದುದಳಕೆಯಳಕಮನದು ಮಿಕ್ಕುದು ಭೋಗವತಿಯ ಭೋಗಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೩೨). [ಸಂ. ಅಲಕಾ]

ಅಲಕ್ಕನೆ, ಅಲಕನೆ (ಅ). ಥಟ್ಟನೆ : ಅದು ಒಮ್ಮೆ ಇವರ ಸಾಲನ್ನೇ ಅಲಕ್ಕನೆ ಜಿಗಿದು ಪಾರಾಗಬೇಕೆಂದು . . . ಸರಿಯಿತು (ಮೇದಿಮ. ೧೪೬).
ಅಲಕನೆ : ಜೋಗಿ ಎದ್ದಂತೆ ಅಲಕನೆದ್ದು ಮುಗಿಸಿದಿರಿ ಒಂದು ಸಂಥೆ (ಹೃದಸ. ೭೪). [ಅಲಕ್ಕು + -ಅನೆ₁]

ಅಲಕ್ಕು (ನಾ). ಬೇರೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದು.
ಅಲಕ್ಕಾಗು = ಬೇರೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲು : ನೋಡಿದಿರಾ ವೆಂಕಣ್ಣ, ಯಜಮಾನರ ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆ, ನಮ್ಮನ್ನು ಮುಂದೆ ನೂಕಿ ತಾವು ಅಲಕ್ಕಾಗುವುದು (ನಟಸಾ. ೩೪೭). [← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಅಲಗ್ (< ಸಂ. ಅಲಗ್ನ)]

ಅಲಕ್ತ (ನಾ). = ಅಲಕ್ತಕ : "ಅಲಕ್ತಮೆನಲಲತಗೆ[ಗೆ] ನಾಮಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧-೩೦); ಯೋಷಿಚ್ಚರಣಾಲಕ್ತಾಂಶುವಿಂ ಕೆಂಪಡರ್ದು ಲತೆಯ ಬಾಟ್ಟೊಂಪದಿಂದೊಪ್ಪಿ . . . ಇರ್ದ ಹಾರೀತಕ ಹರಿತಶಿಲಾಪಟ್ಟದೊಳ್ ಭೂಪನಿರ್ದಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೧೨). [ಸಂ.]

ಅಲಕ್ತಕ (ನಾ). ಅರಗು : ಆತ್ಮಾಂಗದೊಳ್ ರೋಹಿಣೀಚರಣಾಲಕ್ತಕರಾಗೆ ಮಚ್ಚಿಜಿದುದೋ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೫೦). [ಸಂ.]

ಅಲಕ್ತಕಚ್ಛವಿ (ನಾ). ಅರಗಿನ ಹೊಳಪು; ಅರಗಿನ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ : ಕವಿಲಾದ ರತ್ನಕಂಬಳಮುಮಲಕ್ತಕಚ್ಛವಿಯಲಕ್ತಕಮುಂ ಕಿಸುಗಲ್ಲ ರತ್ನಕಂಬಳಮುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೨-೯೦). [ಅಲಕ್ತಕ + ಛವಿ]

ಅಲಕ್ತಕದ್ರವ (ನಾ). ಅರಗಿನ ರಸ; ಅರಗಿನ ದ್ರಾವಕ : ಈ ಬಗೆಯೊಳಲಕ್ತಕದ್ರವದೊಳೊಂದದೆ ನಿಂದವು ಪಾದಪಂಕಜಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೭). [ಅಲಕ್ತಕ + ದ್ರವ]

ಅಲಕ್ತಕರಸ (ನಾ). = ಅಲಕ್ತಕದ್ರವ : ಚೆಂದಾವರೆ ಚೆಂಬಿಸಿಲಿಂದೊಂದುವ ತೇಜದಿಂದ ನಿನ್ನ ಮೃದುಪದಯುಗಮೆಂದೆಂದಿನವೊಲಲಕ್ತಕರಸದಿಂದಂ ಪೇಟಿಜೊಂದಿತಿಲ್ಲಿದೇನಿಂದುಮುಖಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೩೨).
[ಅಲಕ್ತಕ + ರಸ]

ಅಲಕ್ತರಸ (ನಾ). = ಅಲಕ್ತಕದ್ರವ : ಪಸುರ್ಮಣಿಯ ಸೋಪಾನಕ್ಕೆ ಪದತಳಮಲಕ್ತರಸದಿನಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗಂದಂಗೊಳಿಸಿದ ಕೆಂಬರಲ ಸಿರಿಯಂ ನಿರವಿಸುತ್ತಿರೆಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೭-೧೭ ವ). [ಅಲಕ್ತ + ರಸ]

ಅಲಕ್ಷಣ (ಗು). ೧. ಲಕ್ಷಣವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾಕ್ಯದೋಷ : ಅನರ್ಥಕ, ಶ್ರುತಿಕಠೋರ, ವ್ಯಾಹತಾರ್ಥ, ಅಲಕ್ಷಣ, ಸ್ವಸಂಕೇತ, ಪ್ರಕ್ಲುಪ್ತಾರ್ಥ, ಅಸಂಮತ, ಅಪಭಂದಸ್ಸು . . . ಯೆಂಬ ಯೆಂಟು ವಾಕ್ಯದೋಷಮಿಲ್ಲದೆ (ವಿವೇಕ. ೨೨೬). [ಸಂ.]

ಅಲಕ್ಷ (ಗು). = ಅಲಕ್ಷ್ಯ ೧ : ದೃಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟುದ ಲಕ್ಷಿಸಲಜಿಯದೆ ಅಲಕ್ಷವ ಲಕ್ಷಿಸಿ ಕಾಂಬುದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಯವೇನು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೪೩-೫೪).
[ಸಂ. ಅಲಕ್ಷ್ಯ]

ಅಲಕ್ಷಿತ (ಗು). ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಬೀಳದ; ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ಕಡೆಗಣಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅಲಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಡೆಗಣಿಸು; ಉದಾಸೀನಮಾಡು : ಅಡುಗೆಮನೆಯು ನಮ್ಮಿಂದ ಅಲಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡುವಂತಹ ಸ್ಥಳವಲ್ಲ (ಅಡುಸೌ. ೧೧).
[ಅಲಕ್ಷ್ಯ + -ಇಸು₃]

ಅಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). ದಾರಿದ್ರ್ಯ; ಬಡತನ : ಮಾನವೇಂದ್ರನು ಮಡಿದೊಡಾತನನೂನ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾಯಿತು (ಬಸವು. ೬೧-೩೪).
[ಸಂ. ಅಲಕ್ಷ್ಮೀ]

ಅಲಕ್ಷ್ಯ (ಗು). ೧. ಕಾಣಲಾಗದ; ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ತಿಳಿಯಲಾಗದ (ನಾ). ೨. ಲಕ್ಷ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಕಡೆಗಣಿಸುವುದು; ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಾರದಿರುವುದು; ಉದಾಸೀನತೆ; ವಿಮನಸ್ಕತೆ. [ಸಂ.]

ಅಲಗ (ನಾ). ಮೃದಂಗವಾದನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿ; ಮದ್ದಳೆ ಬಾರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ : ಸಮಹಸ್ತ ಅರ್ಧಸಮಹಸ್ತ ಕರ್ತರಿ ಅರ್ಧಕರ್ತರಿ ವಿಷಮಕರ್ತರಿ ಅಲಗ ಬೊಟ್ಟಳಗ ಬೊಟ್ಟುಗಳಂ ನುಡಿಸುತ್ತ (ವಿರೂಪಾ. ೮೦). [?]

ಅಲಗಂಬು (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಅಲಗಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬಾಣ : ಅಲಗಂಬಿಂಗಳ್ಕದ ಮನಮಲರಂಬಿಗಳ್ಕಿದಪ್ಪುದಸಿಯಳೆ ಮಸೆದಿರ್ಪಲಗಂಬು ತನುವನಲ್ಲದಲರಂಬಿನ ತೇಜದೆ ಮನವನೇಂ ಭೇದಿಕುಮೇ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩-೨೫). [ಅಲಗು₂ + ಅಂಬು₂]

ಅಲಗಣಸು (ನಾ). ೧. ಅಲಗಿನ ಸ್ಪರ್ಶ, —ಏಟು, —ಹೊಡೆತ : ಯೋಗಿಗೆತ್ತಿದ ಖಡುಗಧಾರೆ ವಿಯೋಗಿಗೆತ್ತಿದ ಸಬಳವಖಿಳ ವಿರಾಗಿಗಳ ಹೆಡತಲೆಯ ದಡಿ ಸೃಷ್ಟಿಕರಿಗಲಗಣಸು ಆಗಮಿಕರೆದೆಶೂಲ . . . ಎಸೆದುದು ಕುಸುಮಮಯ ಸಮಯ (ಕುವ್ಯಾ ಆ. ೫-೬); ಅನಿಮಿಷರಿಗಲಗಣಸು ನಿನ್ನಾನನದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಮಾಂದ್ಯವೇಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೧-೮); ಬಣಗು ಕಪಿಕೇಳಲವೊ ರಣಕಲಗಣಸಹನು ಹನುಮಂತನಾತನ ಕುಣಿಪವೇನಾಯ್ತೆಂಬುದನು ನೋಡಲಿದ ಕಪಿಭಟರ (ತೊರರಾ. ೬-೩೨-೩೪). ೨. ಹೊಯ್‌ಕಯ್; ಸಮಾನ : ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧೆ : ದುಗುಲದ ಮಜಿಯೊಳ್ ಜಲಜಲಿಪ ರತ್ನದೀಪಕ್ಕಲಗಣಸೆನುತಿರ್ಪುದಧರಮರುಣಾಧರೆಯಾ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೭೪); ಜಲಜಲಿಪ ಭಾಜನಾಂಗಮುಹೀಜಕ್ಕಲಗಣಸೆನೆ ಕೊಸಗೆಸೆದುದು

ಮಲರ್ದಲರ್ದುಳ್ಳಲರ್ದ ಮಿಸುಪ ಪೊಸತಲರ್ದಲರಿಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬–೫೬); ಚರಿತ್ರದೊಳು ಗಂಗೆಗಲಗಣಸು [ಪಾಠಾಂ. ಗಣಿಸು] ಪತಿಭಕ್ತಿಯೊಳರುಂಧತಿಗೆ ಸರಿ (ಹಚಕಾ. ೧–೪೪); ರತಿಗಲಗಣಸು ರಂಭೆಗೆ ಸರಿಮಿಗಿಲು ಭಾರತಿಗೆಕ್ಕೆ ತೆಕ್ಕೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೭–೩೭). ೩. ಅಧಿಕವಾಗುವುದು; ಹೆಚ್ಚಾಗುವುದು.

ಅಲಗಣಸಾಗು = ಮೀರು; ಸ್ಪರ್ಧಿಸು: "ಅಲಗಣಸಾದುದು–ಪ್ರತಿಹತಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೫–೨೯೬); "ಅಲಗಣಸಾದುದು ಮಿಕ್ಕುದು ಗೆಲೆವಂದುದು" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೭). [ಅಲಗು₂ + ಅಣಸು₂]

ಅಲಗಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಸಹ್ಯವಾಗು: "ಆಲಗಣಿಸಿತೆನಲ್ಕಸಹ್ಯಮೆಂದಜಗೆ" (ಭಾರನಿ. ೫೧). [?]

ಅಲಗರ್ಜಿ (ಗು). ಚಟುವಟಿಕೆಯಿಲ್ಲದ: ಅಲಗರ್ಜಿ ನಿತ್ರಾಣವಾದ ಎತ್ತುಗಳಿಂದ ಹೊಲದ ಕೆಲಸವು ಸಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೩).
[← ಮರಾ. ಅಲಗರಜೀ, ಅಲಗರದ, ಅಲಗರದೀ]

ಅಲಗರ್ಜಿತನ (ನಾ). ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡುವುದು; ಉದಾಸೀನತೆ: ತಂದೆಯ ಅಲಗರ್ಜಿತನ ರಾಗಣ್ಣನನ್ನು ಕೊರೆಯಿತು (ಗೀಚುಗೆ. ೫೮).
[ಅಲಗರ್ಜಿ + –ತನ]

ಅಲಗರ್ದ (ನಾ). ನೀರುಹಾವು. [ಸಂ.]

ಅಲಗಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಅಲಗಿನಿಂದ ಇರಿ; ಕತ್ತಿಯಿಂದ ಚುಚ್ಚು; ಶಸ್ತ್ರಪ್ರಹಾರ ಮಾಡು: ಉಕ್ಕಿದುವು ಕಂಬನಿಗಳಧರೋಷ್ಠಮದಿರಿತಲಗಿಕ್ಕಿ ತಿರುಪಿದವೊಲಾಯ್ತು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯–೧೪); ಕಾರಮ್ಮನ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಆನಂದರಾಯನ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಅಲಗಿಕ್ಕಿ ಹೊಡೆದಂತಾಯಿತು (ತೊಳಿಮು. ೫೨). [ಅಲಗು₂ + ಇಕ್ಕು]

ಅಲಗಿನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೫೧). [ಅಲಗಿನ ? + ಗಿಡ]

ಅಲಗು₁ 'ಅಲುಗು₁' ನೋ.

ಅಲಗು₂ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿ, ಚಾಕು, ಚೂರಿ ಮುಂತಾದ ಆಯುಧಗಳ ಹರಿತವಾದ ಅಂಚು, —ಬಾಯಿ: ಕುಸುಮಕಾರ್ಮುಕನ ಪೊಡೆಗೆ ಪದವಡಿಸಿ ಕಾಸಿ ಕಂದಿಸಿದ ಸೆಲಗಿನಂಬಿನಲಗುಗಳೆವೆನಿಸಿ ಕಡುಗಂದಿ ಸೂಸಿದ ಪಾಸಿದೆಳೆದಳಿರ್ಗಳುಂ (ವರ್ಧಪು. ೫–೬೩ ವ); ಎಲವೊ ಕಪಿ ಕೇಳೀ ಮಹಾಯುಧದಲಗಿಗೆಳೆಯದೆ ಸಮರದಲಿ ನೀನುಳಿದೆಯಾದರೆ (ತೊರರಾ. ೬–೨೭–೫೨). ೨. ಕತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ: ಮಿಸುಗುವ ರವಿಬಿಂಬಂಗಳ್ ಮಸೆದಲಗುಗಳಂ ಪಳಂಚಿ ಮಿಂಚುವ ಕಾಂತಿಪ್ರಸರದೆ ನೀಲೋತ್ಪಳಕುಮುದಸಮಾಜಮನಿಳಿಸಿ ಪೊಳೆದುವಂಬರತಳದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೬೬); ಮದನನಲಗಿನ ಮೊನೆದೋಱಿದನೊಡನೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫–೧೧); ಅಲಗಿನ ತುಪ್ಪದ ಸವಿಗೆ ಎಲ್ಲೆಯಿಂದ ನಕ್ಕಿದಡೆ ಅಲಗಿನ ಧಾರೆ ನಾಲಗೆಯ ತಾಗಿ ಆ ಜೀವ ಹಲುಬುವ ತೆಱದಂತೆ (ಏಲೇಶ್ವ. ೨೦); ಮುನಿದು ಗಗನಕ್ಕಲಗನುಗಿದಡೆ ಗಗನವಳುಕುವುದೇ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೪೬); ಮುನಿಪನುತ್ತರದಲಗು ಬೆನ್ನಲಿ ಮೂಡಿದುದು (ತೊರರಾ. ೧–೯–೨೮). ೩. ಬಾಣ; ಅಂಬು: ಹೊಗರಲಗ ತಲೆಗಿಂಬು ರಚಿಸನೆ ಪಾರ್ಥ ಕೈಕೊಂಡು ಬಿಗಿದ ಬಿಲುಗೊಂಡೆದ್ದು ಮಂಡಿಸಿ ಹೊಗರ ಕವಲಂಬೈದನೆಚ್ಚನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦–೨೨); ಅಲಗನೊಡಲೊಳು ತೊಳಸಿದಂತಿರೆ ಬಳಲಿದನು ಭೂಪಾಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ೨೮೨); ಸವಗದೊಳೆಚ್ಚ ಕಣೆ ಬೆಚ್ಚಂತಾಗಲೊಡಂ ನಾಂಟಿದಲಗನಲಘುಭುಜಪ್ರತಾಪಂ ಎನಸುಂ ಬಗೆಯದೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೫–೪).

ಅಲಗಿನಂಬು = ಅಲಗಂಬು: ಕಣಗಿಲೆಯ ಕೋಲುಳಿಯಂಬು ಕವಲಂಬಲಗಿನಂಬೀಸಾಡಿದುವು ಪರಸೈನ್ಯಸಾಗರವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೪).

ಅಲಗಿನ ಚಾವಡಿ = ಆಯುಧಾಗಾರ: ಈ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಗುಡಿ, ಹಳೆಯ ಮನೆ, ಜಾನಸಾಲೆ, ಮದ್ದಿನ ಮನೆ, ಅಲಗಿನ ಚಾವಡಿ . . . ನಾವು ಕಂಡುಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೫೩–೬).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಲಗು; ತೆಲು. ಅಲುಗು]

ಅಲಗುಗಣೆ (ನಾ). = ಅಲಗಂಬು: ಅಲಗುಗಣೆಗಳೊ ಮೇಘತರುವಿನ ತಳಿತ ತುದಿಗೊಂಬುಗಳೊ ಬೀಳುವ ತಲೆಗಳೋ ತತ್ಫಲ ಸಮೂಹವೊ ಚಿತ್ರವಾಯ್ತೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೮೮). [ಅಲಗು₂ + ಕಣೆ₁]

ಅಲಗುಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲಗಿನಿಂದ ಹೊಡೆ; ಆಯುಧದಿಂದ ಪ್ರಹರಿಸು: ತೊಳಲದಡವಿಗಳಿಲ್ಲ ತೋಹಿಗೆ ಸಿಲುಕದಿಹ ಮೃಗವಿಲ್ಲ ಬೇಂಟೆಯೊಳಲಗುಗಾಣಿಸದಿರ್ದ ಮೃಗವಿಲ್ಲನಿತು ಪರಿಯಂತ (ತೊರರಾ. ೩–೮–೩೯). [ಅಲಗು₂ + ಕಾಣಿಸು]

ಅಲಗುಧಾರೆ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿಯ ಅಂಚು, —ಬಾಯಿ. ೨. ಬಾಣಗಳ ಧಾರೆ, —ಮಳೆ: ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರ್ಷದ ಹಸುಳೆಯನು ರಿಪುಬಲದ ಮುಂದಿರಿಸಿಯಲಗುಧಾರೆಯ ಮೊನೆಗೆ ನೂಕಿಯೆ ತಾನೆ ಕೊಲಿಸಿದೆನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ೨೮೩). [ಅಲಗು₂ + ಧಾರೆ]

ಅಲಗುಮಱೆ (ನಾ). ಆಯುಧಗಳ ಏಟನ್ನು ತಡೆಯಬಲ್ಲ ರಕ್ಷಾಕವಚ: ಅಲಗುಮಱೆವುಳ್ಳವಂಗೆ ಶಸ್ತ್ರದ ಭಯವೇತಕ್ಕೆ (ಮದೇಮ್ಮ. ೧೩). [ಅಲಗು₂ + ಮಱೆ₂]

ಅಲಗುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿ; ಆಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸು: ಮಲ್ಲಗಾಸೆಯ ತೆಗೆದುಟ್ಟು ನಲಿದು ಭರದಲ್ಲಿ ವಜ್ರಾಂಗಿಯ ತೊಟ್ಟು ಸಲ್ಲಲಿತಲಗುವಿಡಿದು ಕಲಿವೀರಭಟರು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೫–೩೫). [ಅಲಗು₂ + ಪಿಡಿ₁]

ಅಲಗುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಸೋಕಿದರೆ ಮೈಕೈಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವಷ್ಟು ಹರಿತವಾದ ಅಂಚುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಗಲಕುಹುಲ್ಲು (ಕ). [ಅಲಗು₂ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅಲಗೆ (ನಾ). ಅಲಗೆ ಎಂಬ ಹುಲ್ಲು; ಆ ಹುಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಗ್ಗ: ಒಲವಿಂದೀವೊಡೆ ಗೋವಂಗಲಗೆ ಕೊಟಲ್ ಕೋಡಕಾಳೆ ಕೋಲುಡೆ ದೋಲ್ ಕಂಬಲ ಕಲ್ಲಿ ಚೆಲ್ಲಿ ಪೀಲಿಯ ತಲೆಸುತ್ತಲ್ಲದೆ ಮಹಾಗ್ರಪೂಜೆ ವಿರುದ್ಧಂ (ಜಗವಿ. ೧೭–೨೨). [?]

ಅಲಗೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಅಲಗೆಹುಲ್ಲನ್ನು ತಲೆಗೆ ಕಟ್ಟು: ದೇವರ ದೊರೆಯ ವಿದಗ್ಧಜನಾವಳಿಯುಮನಲಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ನೆಗಲೆ] ಗಟ್ಟ ಮಾಱುತ್ತುಂ ನಾನಾವಿಧದೊಳೆ ಪೊಕ್ಕಾಡುವ ಡಾವರ ಡಾಕಿನಿಯ ಮನೆಯನಾಗಳ್ ಕಂಡಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೨–೧೯). [ಅಲಗೆ + ಕಟ್ಟು₁]

ಅಲಗೆವಾರ (ನಾ). ಅಲಗೆ ಹುಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಗ್ಗ, —ಚಾವಟೆ (?): ಭೋರ್ಗರೆದುಲಿವ ಘಂಟೆಯುಮುರಗೆಜ್ಜೆಯುಮುಂದಂಬಡೆಯೆ . . . ನವಿಲ ಕಂಠದ ಬಾಸಿಗಮುಮಲಗೆವಾರಮುಂ ಉರಚೆಲ್ಲಿಯುಂ ನೇವಣಮುಂ ಲೀಲೆವಡೆಯೆ . . . ವೃಷಬಲೀವರ್ದಧ್ವಾನಮುಂ . . . ವಿಜೃಂಭಿಸೆ (ಜಗವಿ. ೪–೮೦ ವ). [ಅಲಗೆ + ವಾರ ?]

ಅಲಗೇಱು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿ (?): ರಣಕ್ಕೆ ಅಲಗೇಱಿದಲ್ಲಿ ಹಲುಬಿದರೆ ಬಿಡುವರೆ? ಭಕ್ತಿಗೊರೆಗಟ್ಟಿ ತಪ್ಪಿಹೆನೆಂದರೆ ಬಿಡುವರೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೯–೨೦೬). [ಅಲಗು₂ + ಏಱು₁]

ಅಲಘು (ಗು). ೧. ಲಘುವಲ್ಲದ: ಕಲಿತ ಮಂತ್ರೌಷಧಿಗಳಿಲ್ಲ ಸಫಲಗಳಿಂದವಲಘುಸಂಕಲ್ಪಸಿದ್ಧಿಸಿತಾತ್ಮಸಂತೋಷ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೯–೪). (ನಾ). ೨. ಹಗುರವಲ್ಲದ ವಸ್ತು; ಮಹತ್ವವಾದದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅಲಘುತರ (ಗು). ತುಂಬ ತೂಕವಾದ; ಮಹತ್ತರವಾದ; ಮೇಲಾದ: ಜಲನಿಧಿಮುಂ ಮಱೆಗೆವಂದ ಕುಲಪರ್ವತ ಸಂಕುಲಮುಂ ರಕ್ಷಿಸಿ ತಳೆದತ್ತಲಘುತರ ಶ್ರೀಯನಸಮುಗಂಭೀರತೆಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೩–೧೮). [ಸಂ.]

ಅಲಘುಭುಜ (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾದ ತೋಳು; ದೀರ್ಘಬಾಹು. ೨. ತೋಳುಬಲವುಳ್ಳವನು: ಅಲಘುಭುಜನಾಗಿಯು . . . ಮೇರು ಕಠಿಣ ಭೋಗಾಧಾರಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೪೩); ಅಲಘುಭುಜರೆನಿಪ ಖೇಚರ ಕುಲತಿಲಕರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೬೬). [ಅಲಘು + ಭುಜ]

ಅಲಘುಭುಜಬಲ (ಗು). ಮೇಲಾದ ತೋಳುಬಲವುಳ್ಳ; ತುಂಬ ಬಲಶಾಲಿಯಾದ: ಅಲಘುಭುಜಬಲಕರ್ಣ ನುಡಿದನು ಕೌರವೇಂದ್ರಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೭). [ಅಲಘುಭುಜ + ಬಲ$_2$]

ಅಲಘುಸಾಹಸಿ (ನಾ). ಮೇಲಾದ ಸಾಹಸವುಳ್ಳವನು; ಮಹಾ ಪರಾಕ್ರಮಿ: ವಲಲ ಮೆಚ್ಚಿದೆನೈ ಮಹಾದೇವಲಘುಸಾಹಸಿ ತನ್ನ ಬಿಡಿಸಿದೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೪–೯೫).
[ಸಂ. ಅಲಘುಸಾಹಸಿನ್ (ಅಲಘು + ಸಾಹಸಿನ್)]

ಅಲಘೂಚ್ಚಾರಣೆ (ನಾ). ಹ್ರಸ್ವವನ್ನು ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವುದು: ಆಜನೆಯ ವಿಭಕ್ತಿಯೊಳಲಘೂಚ್ಚಾರಣೆ ಯಥೇಷ್ಟಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೮). [ಅಲಘು + ಉಚ್ಚಾರಣೆ]

ಅಲಚು (ಕ್ರಿ). = ಅಲಸು$_2$: ಶರಧಿಯೊಳಗಣ ವಸ್ತುಗಳನಲಚಿ ಜಾಲಿಸುವ ತೆರೆಯಂತೆ (ಮಂಕುಕ. ೨೨೫). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತುಳು. ಅಲಸು]

ಅಲತಗೆ$_1$, ಅಲತಿಗೆ (ನಾ). ಅರಗು; ಅರಗಿನ ರಸ, —ಬಣ್ಣ; ಲಾಕ್ಷಾರಸ: ಅಡಿಯೂಡಲ್ಕಲತಗೆಯಂ ತುಡಲ್ಕೆ ತುಡುಗೆಯಂ . . . ಕುಡುವಮರಿ ಕಲ್ಪಲತೆಯನೆ ಪೋಲ್ತಳ್ (ಆದಿಪು. ೭–೧೧); ಈಕೆಯ ಪದದಲತಗೆ ಕೃಷ್ಣನಂಗದೊಳ್ ಪೊರೆಗುಂ ಬೇಟದ ಮುದ್ರೆಗಳಂತೆ (ಜಗವಿ. ೨೦–೧೦೮). **ಅಲತಿಗೆ**: ಉದಕದೊಳಲತೆ[ತಿ]ಗೆ ದಾಳಿಂಬದ ರಜಮೆಳಗೆಚುಕೆಯಣಲೆಯೆಂಬಿವನರೆದಂತದಱಿಂ ನಸ್ಯಮನೆಱೆಗೊರ್ಮೊದಲೊಳ್ ಮೂಗೊಡೆದು ಸುರಿವ ರಕ್ತಂ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೮೦); ಅಲತಿಗೆ ಗಾಲ್ಗಳ ಕಂಚುಕಿಯೊರ್ವಳ್ (ಜಯಕಾ. ೨–೧೯); ಎಡೆವಿಡದೆಡೆಯಾಡುವ ಸಿರಿವಡದಿಯಡಿಯಲತಿಗೆಯಣ್ಪುವಡೆದು (ಚಿಕವಂ. ೩೪–೧೫); ಅಲತಿಗೆಯನಾಂತ ನೊಸಲಿಂದೆ ಮುಂಡಾಡಬಹೆ (ರಾಘಚ. ೭–೫೦).
[< ಸಂ. ಅಲಕ್ತಕ]

ಅಲತಗೆ$_2$ (ನಾ). ಏಳುನೂರು ಗ್ರಾಮಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಕೂಮ್ಡಿ ದೇಶಾಭ್ಯಂತರೇ ಅಲತಗೆ ಸಪ್ತಶತಮಧ್ಯೇ ಕೊನ್ದಸೀ ನಾಮ ಗ್ರಾಮೋ ದತ್ತಃ (ಇಆ. XVI, ೨೪–೬೪; 1009) [?]

ಅಲತಗೆವಜ್ಜೆ (ನಾ). = ಅಲತಿಗೆಗಾಲ್: ನವಕೋಟಿ ತವಸಿಗಳಲತಗೆ ವಜ್ಜೆಗೆ ತವಕದಿಂದಾನೆಱಗುವೆನು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೯).
[ಅಲತಗೆ$_1$ + ಪಜ್ಜೆ]

ಅಲತಿಗೆ 'ಅಲತಗೆ' ನೋ.

ಅಲತಿಗೆಗಾಲ್ (ನಾ). ಅರಗಿನ ರಸವನ್ನು ಲೇಪಿಸಿದ ಪಾದ; ಅರಗು ಬಳಿದ ಕಾಲು: ಮೆಲ್ಲನೆ ಬಂದಲತಿಗೆಗಾಲ್ಗಳ ಕಂಚುಕಿಯೊರ್ವಳ್ ಜಲಜೋಪಮ ಕರಯುಗಮಂ ಮುಗಿಯುತೆ ಬಿನ್ನವಿಸಿದಳಿಂತು (ಜಯಕಾ. ೨–೧೯). [ಅಲತಿಗೆ (< ಅಲತಗೆ$_1$) + ಕಾಲ್$_1$]

ಅಲತಿಗೆರಸ (ನಾ). ಅರಗಿನ ರಸ; ಲಾಕ್ಷಾರಸ: ಅಲತಿಗೆರಸದಲ್ಲಿ ಕಲಸುಗೂಳ್ಗಟ್ಟಿಗೂಳೊಲೆದುರಿ ನಿಮಿರ್ವ ಧೂಪಘಟಾ ಮಿಳಿಮಿಳಿಸುವ ಸಾಲುಗೈದಿಂದ ರಕ್ಕಸವೊಳಲಂತೆ ಮೆಱೆದುದಾ ಸದನ (ಭರಚ. ೨೦–೧೩೧). [ಅಲತಿಗೆ (< ಅಲತಗೆ$_1$) + ರಸ]

ಅಲತಿಗೆವೊನ್ (ನಾ). (?): ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಸಂಚರಿಪ ಕೇರಳಿಯರ ತಳಿರಡಿಯ ಲೆಪ್ಪದಲತಿಗೆವೊನ್ನಿಂ ಕೊರ್ವಿ ಬೆಳೆದ ಕೆಯ್ವೊಲನಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೪–೧೪). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಅಲತಿಗೆವೊನಲ್' ಎಂದಿದ್ದಿರಬಹುದೆ?
[ಅಲತಿಗೆ (< ಅಲತಗೆ$_1$) + ಪೊನ್ ?]

ಅಲತೆ (ನಾ). ಕುದಿಸಿ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸಿದ ಮಸಿ: ಅರಗು ಕುದಿಸಿದರೆ ಕೆಂಪುಮಸಿ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅಲತೆಯೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅಲತೆಯೊಳಗೆ ಕಾಡಿಗೆ ತಿಕ್ಕಿದರೆ ಅಲತೆಯ ಮಸಿಯಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೧–೩೪). [< ಸಂ. ಅಲಕ್ತ]

ಅಲತ್ತೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅನ್ದರಿ ಅಲತ್ತೂಪ್ಪೊರ್ರುಳೊ[ಳ]ಱೆ ಪನ್ನಗರಾಪ್ಯನೇಕ ಸಮರಮುಖ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೬೯–೧೫; ಸು. 788). [?]

ಅಲಪಟೆ (ನಾ). ಅಲೆದಾಟ; ಬಳಲಿಕೆ; ಆಯಾಸ (ಕ).
[ಅಲೆ$_2$ + ಪಟೆ$_0$ (< ಪಾಡು$_2$)]

ಅಲಪಾಕು 'ಅಲ್ಪಾಕ' ನೋ.

ಅಲಪಾಟು (ನಾ). ಅಲೆದಾಟ; ಆಯಾಸ; ದಣಿವು: ಆದರೆ ಈಚೀಚೆಗೆ ಹೊಟ್ಟೆಯ 'ಅಲಪಾಟನಲ್ಲಿ' ಅವಳ ದೇಹ ಕ್ಷಯಿಸಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ (ನನ್ನರ. ೫೪). [ಅಲೆ + ಪಾಟು (< ಪಾಡು$_3$)]

ಅಲಪು$_1$ 'ಅಲಂಪು' ನೋ.

ಅಲಪು$_2$ 'ಅಲೆವು' ನೋ.

ಅಲಪುಗಾರ 'ಅಲಂಪುಗಾಱ' ನೋ.

ಅಲಬತ್ 'ಅಲ್ಬತ್' ನೋ.

ಅಲಬು$_1$, ಅಲುಬು$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು; ಹುಲ್ಲಿನ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಕಳೆ: ಆ ಸಸಿಯ ಮುಟ್ಟುವ ಸರ್ಪವರ್ಣದ ಸದೆಯಂ ಕಳೆದು ಅಷ್ಟಾವರಣದ ಅಲಬಂ ಕಿತ್ತು ದಶವಾಯುವೆಂಬ ಕಸವಂ ತೆಗೆದು ಆ ಸಸಿ ಪಸರಿಸಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿ ಫಲಕ್ಕೆ ಬರಲಾಗಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೯೪); ತೀರದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಎಳೆವಸರು ಗರಿಕೆಯೂ ಅಲಬು ಅಂಚಡಿಗಳೂ ಬೆಳೆದಿದ್ದುವು (ಶ್ರೀರಾಪ. ೬೮). **ಅಲುಬು$_1$** (ಕ). [← ?. ತೆಲು. ಅಲಮು]

ಅಲಬು$_2$ 'ಅಲುಂಬು$_1$' ನೋ.

ಅಲಬುಂನಬೋಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅಲಬುಂನ ಬೋಯಸ್ಯಕಾಶ್ಯಾ[ಶ್ಯ]ಪಗೋತ್ರ (ಇಆ. VII, ೧೮೭–೨೩; 668).
[ಅಲಬುಂನ$_0$ + ಬೋಯ]

ಅಲಭ್ಯ (ಗು). ೧. ಸಿಕ್ಕದಂತಹ; ದುರ್ಲಭವಾದ: ತತ್ವಾಲಭ್ಯವೆಂಬುದಡಂಗಿಸುತಮಿನಿತಿನಿತು ನೆನಪುಗಳಂಗವಿಪ . . . ನುಡಿಗಡಣೆಯಿಂದ (ಬಸಪು. ೭–೧೦). ೨. ಅಪೂರ್ವವಾದ; ಅಪರೂಪವಾದ [ಸಂ.]

ಅಲಭ್ಯತರ (ಗು). ೧. ಸಿಕ್ಕುವುದು ಕಷ್ಟವಾದ; ತುಂಬ ದುರ್ಲಭವಾದ. ೨. ತುಂಬ ಅಪರೂಪವಾದ; ಬಹು ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ: ಅಲಭ್ಯತರಮೂದ ತದಂಘ್ರಿಗಳೆನ್ನಮೇಲೆ ಸಂಕ್ರಮಿಸಿದುವು (ಜಗವಿ. ೩–೪೨); ಏನಲಭ್ಯತರಮೋ ನೆಟಲುಂ ಜಳಮುಂ ನಿದಾಘದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೮೦). [ಸಂ.]

ಅಲಭ್ಯಲಾಭ (ನಾ). ೧. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಬಂದ ಲಾಭ; ದೊರೆಯಲಾರದ ಲಾಭ: ವ್ಯಾಪಾರಿಗೆ ಇಂದು ಅಲಭ್ಯಲಾಭವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ಭೇಟಿ (ಉಕ): ಏನು ಅಲಭ್ಯಲಾಭ ನಿಮ್ಮದು (ರೂಢಿ). [ಅಲಭ್ಯ + ಲಾಭ]

ಅಲಮಾರು 'ಅಲ್ಮೈರ' ನೋ.

ಅಲರ್$_1$, ಅರಲ್$_1$, ಅರಲು$_1$, ಅರಳ್$_1$, ಅರಳು$_1$, ಅಲರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ವಿಕಾಸವಾಗು; ಅಗಲವಾಗು; ಬಿರಿ; ದೊಡ್ಡದಾಗು: ಮನ್ಮಥಶಿಖಿಜ್ವಾಲಾಳಿ ತಳ್ತೀಱೆ ಬೇಯದೆ ಕಾಯ್ದೋಡಿನ ಜೋಳದಂತಲರ್ದೊಡಾ ಕೆಂಪುಂ ಮನಸ್ತಾಪಮುಂ ಪುದಿದೆತ್ತಂಬರೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೮೮ ಶೂದ್ರಕ); ಅಲರ್ದಲರ್ಗಣ್ಗಳ ನೋಟದೆ ಸುಲಲಿತತನು ಶಿಶುವ ಮೆಯ್ಯ ತೀಟದೆ ತನಗಗ್ಗಲಿಸಿದಲಂಪಂ ಕುಡೆ ಪೊಸತಲರ್ದಂಕುರಿಸಿರ್ದ ಕಲ್ಪಲತೆಯನೆ

ಪೋಲ್ತುಳ್ (ಆದಿಪು. ೭–೪೬); ಅಲರ್ದ ತಾವರೆಗೆಱೆಗಳಿಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧–೫೮). **ಅರಲ್₁**: ಜಿನುಗುವ ತುಂಬಿ ತುಂಬಿಯೊಳರಲ್ದಲರೆಂಬಿ ವಜಿಂ ಬಸಂತರಾಜನ ಮನೆಯಂತೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದು ತೋಱುಗುಮಲ್ಲಿಯ ನಂದನಾಳಿಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧–೬೫); ಪಿರಿದೆನಿಪ ಭಕ್ತಿಭರದಿಂದರಲ್ದು ಸಿರಿ ನೆಲಸಿ ತೋರ್ಪ ಕಣ್ಮಲರ್ಗಳ್ ನಟ್ಟರೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೭೨); ಕರ್ಣೋತ್ಪಲಂ ಲೋಲಲೋಚನಚಂದ್ರಾತಪದಿಂದರಲ್ದುದೆನೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೮೫). **ಅರಲು₁**: 'ಅರಲುಗೆಂಡ' ಪರಾ. **ಅರಳ್₁**: ಏಱುಂಜವ್ವನಂ ಶಿವಪೂಜೆಗೆಂದರಳಲರ್ದ ಪರಿಮಳದ ಮೊಗ್ಗೆಯಂತಿರ್ದಪುದು (ನಂಬಿರ. ೪–೪೨); ನಾಸಾಪುಟಮರಳೆ ಬೆಮರ್ ಚುಮ್ಮಿನುತ್ತುಣ್ಮೆ (ದಶಕು. ೬–೭). **ಅರಳು₁**: ವಿಕಸಿತ ಪುಷ್ಪದಂತರಳಿ ಕನ್ನಡಿಗರ್ಕರೆವಂತೆ ಬನ್ನಿ ... ಪರ್ಪಿದಟವ್ಯಮುದ್ಭುತಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧–೯೪); ಅರಳಿದಬುಜದ ಸತ್ತಿಗೆಯ ಮಂಜರಿಯ ಕುಸುಮದ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೫–೭); ಅರಳಿತರಸನ ವದನಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸಿರಿ ವಿಶಾಲದಲಿರ್ದ ನಮರೇಶ್ವರನು (ತೊರಬಾ. ೧–೫–೫೮); ಅರಳಿದರಳಿಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧–೧೫). **ಅಲರು₁**: ಹುರಿಗಡಲೆಯಂತಾನುಂ, ಕಾಯ್ಪಾಱದೋಡಿನ ಜೋಳದೊಳ್ಮರಲಲರುವಂತಾನುಂ ... ಕೆಕ್ಕರಿಕೆ ಬಿರಿವಂತಾನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೯೨); ದರಹಸಿತಮುಖವಲರಿ ನೋಡುತಿರೆ (ಬಸವು. ೬–೨೭); ಆ ನುಡಿಯನಾಲಿಸುತ ಮಾಯಾ ಮಾನಿನಿಯ ಮೊಗವಲರಿ ಸಲೆ ಸುಮ್ಮಾನದಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫–೨೮).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ. ಮಲ.** ಅಲರ್; **ತುಳು.** ಅರಲ್, ಅರಳ್, ಅಲರ್; **ತೆಲು.** ಅಲರು]

ಅಲರ್₂, ಅರಲ್₂, ಅರಲು₂, ಅರಳ್₂, ಅರಳು₂, ಅಲರು₂ (ನಾ). ಹೂವು; ಪುಷ್ಪ: ಮೊಗಮೆಂಬಂಬುಜದಲರಾ ನಗೆಯೆಂಬ ವಿಕಾಸ ಮೊಪ್ಪುವದಱೊಳ್ ಸುಱಿಗುಂ ಮಿಗೆ ಕಣ್ಗಳೆಂಬ ತುಂಬಿಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೫); ಅಲರಂ ನೋಯಿಸದೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನಳಿಗಳ್ ಬಂಡುಣ್ಬುವು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೮೧); ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲರ್ ನಾಡೆ ರಾಜಿಪ (ಭಾವಚಿಂ. ೪–೨೧). **ಅರಲ್₂**: ತಂದತ್ತರಲ ಮಱಿಗಳಂ ಪುಷ್ಪಮೇಘಪ್ರತಾನಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೧೮); ನಿಶ್ಚಯಮಾಗರಲ್ ನಭದೊಳಿಲ್ಲ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧–೫೨); ವಿರಹತಾಪದಲಿ ನೀಳ್ದರಲ ಪಾಸಿನಮೇಲೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೫–೩). **ಅರಲು₂**: ವರಲಿಂಗ ಶಿಖೆಯೊಳೊಂದರಲುಗುಂದಲು ರಾಜ್ಯವಿರದು (ಸಾನಂಚ. ೩–೯೮). **ಅರಳ್₂**: ಜಾದಿಯರಳಂ ಕೊಂಡು ಮಲ್ಲಿಗೆಗಳಂ ಕೊಂಡು (ಬಸರ. ೩–೨೭); ಸಂಪಗೆಯರಳ ಪರಿಮಳ ಪಥ್ಯವೇ ತುಂಬಿಗಳ ತಿಂತಿಣಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೪೩). **ಅರಳು₂**: ನನೆಮೊಗ್ಗು ಅರಳು ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿಯ ಗಂಧವನಱಿವುದು ಆಚಾರದಲ್ಲಿಯ ಜಂಗಮಲಿಂಗ (ಆದವ. ೧೨); ಅಳಿಯಿಲ್ಲದರಳುಗಳಿಲ್ಲಾ ವನದೊಳು (ಅಂಜಚ. ೩–೪೮). **ಅಲರು₂**: ನಕ್ಷತ್ರ ಮುಡಿಯಲರುಗಳಂತೆ ತಡೆಯೆ ಮಹೇಶ್ವರ ಹಿಡಿದನು ವರತ್ರಿಶೂಲವನು (ಮೋಹತ. ೩೯–೩೮); ವಿಕಸಿತಮಾದ ತಾವರೆಯರಲಿನೊಳು (ಸೌಂದಕಾ. ೩–೭೭).

ಅಲರಲರ್ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಬೆಳೆಬೆಳೆದ ರಾಜೀವದಲರಲರ ತುಳಿತುಳಿದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೩೭). **ಅಲರಾಗು** = ಹೂಬಿಡು; ಪುಷ್ಪಿತವಾಗು: ಲಲಿತಾಂಗಿಯ ಕೈಸೋಂಕಿನ ಸವಿಗಂತಲರಾದುದು ಪ್ರಿಯಂಗು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೫–೩೭). [**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ. ಮಲ.** ಅಲರಿ; **ತೆಲು.** ಅಲರು]

ಅಲರಂಬ, ಅರಲಂಬ (ನಾ). ಹೂವನ್ನು ಬಾಣವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಪುಷ್ಪಬಾಣ; ಮನ್ಮಥ: "ಅಲರಂಬಂ ನನೆವಿಲ್ಲಬಲ್ಲಹನೆನಲ್ ಪೂವಿಲ್ಲ ಕಾವಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮); ಅಲರಂಬನಾನೆಯೆನಿಪೀ ತಂಗಾಳಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೫); ಅಲರಂಬನ ಕಂಡರೆ ತೋಱಿಸೆಂದು ವ್ಯಾಕುಲದಿಂದೆ ಹಲುಬಿದ ಳಬಲೆ (ಮೋಹತ. ೯–೩೭). **ಅರಲಂಬ**: ಅರಲಂಬನಂಗಡಿ ರತಿಯ ರಾಗದೋವರಿ ಪದಿರ ಪಾಳಿಯಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೮೬); ತಾವರೆಯ ನೂಲ್ದಿರುವಿಗಿನಿವಿಲ್ಲನರಲಂಬನು ಅರರೆ ಪೂಡುತ್ತೆ ಚ್ಯೊಡೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೩–೮); ಅರಲಂಬನಟ್ಟುಳಿಯನಂಗನಾತಂಕ ರತಿವರನ ಹಾವಳಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೩–೨೮). [ಅಲರಂಬು + – ಅ₇]

ಅಲರಂಬವಗೆಯ (ನಾ). ಕಾಮನ ಶತ್ರು; ಶಿವ: ಅಲರಂಬವಗೆಯ ... ಕಱಿಗೊರಲ ಪಣೆಗಣ್ಣ ಮಾದೇವ (ರಾಘಚ. ೧೩–೭).

[ಅಲರಂಬ + ಪಗೆ + – ಅ₇]

ಅಲರಂಬು, ಅರಲಂಬು, ಅರಳಂಬು (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಾಣ: ಅಲರಂಬು ಕರ್ಬುವಿಲ್ ಕೋಮಲ ಸರಸಿಜನಾಳತಂತು ತಿರು ಮತ್ತಿವಱಾ ಬಲದಿನಗಲ್ದರನೆಚ್ಚಾ ತ್ರಿಲೋಕಮುಂ ಕಂತು ಬಸಕೆ ಬರಿಸುವನೆಂತುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೧); ಯೋಷಿಜ್ಜನಮಲರಂಬಿನ ವೇಷಂಗೊಂಡಂತೆ ನೆಱೆದು ಪೂದುಡುಗೆಗಳಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೨೩); ನೀರ್ಗುಡಿವ ತಾಪಸನ ನಂದಲರಂಬಿಗೆ ಗುಱಿಮಾಡಿ (ಕಂನವಿ. ೯–೧೪೬); ಕಡೆಗಣ್ಣ ಕಾಂತಿ ಕಾವನಲರಂಬಂ ಕೆದಱೆ (ರಾಜಶೇ. ೪–೧೪ ವ). **ಅರಲಂಬು**: ಸ್ಮರನರಲಂಬು ಕೈಬರ್ದುಕಿ ಬರ್ಪವೊಲೊಯ್ಯನೆ ಬಂದು ನಿಂದ ಸುಂದರಿಯನೊ ಜಲ್ದು ಸಿಂಹಬಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೬೪); ನಿನ್ನ ಬೆರಲ್ಗರಲಂಬಾಗದ ವಸ್ತು ನಿನ್ನ ನಾಭಿವಳಯಕ್ಕೆ ಪೂಗೊಳಂ ಪುಸಿ (ನಂಬಿರ. ೧೪–೧೭); ಚಿಣ್ಣ ನೀನಱಿಯದಾಡಿದೆ ಹೋಗೆಲವೊ ಮುಕ್ಕಣ್ಣನೆನ್ನರಲಂಬಿಗಳುಕಿ ಹೆಣ್ಣೊಡಲಾದ ಹಿಂಗಿದರೆ ಕೊಂದಪೆನೆಂದು ನನ್ನೊಳು ಸೆಣಸುವರಾರು (ಮೋಹತ. ೩೮–೧೦). **ಅರಳಂಬು**: ಅರಳಂಬುಗಳ್ ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲುಮಿವು ನಾಡೆ ನಿಬ್ಬರ ಮಮರರಂ ಜಯಿಸಲೆಂದವಂ ಬಿಟ್ಟು ಶಂಬರಮಥನಂ (ಚಿಬಪು. ೧೦–೧೩).

[ಅಲರ್₂ + ಅಂಬು₂]

ಅಲರಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು ಆರಿಸು; ಪುಷ್ಪಾಪಚಯಮಾಡು: ಅಲರಾಯ್ವ ಪದದೊಳೆರಡನೆಯಲರ್ಗಂ ಕೈ ನೀಡಿ ಸೇದೆವಡುವರ್ ಸತಿಯರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೦೫). [ಅಲರ್₂ + ಆಯ್₁]

ಅಲರಿಕೆ 'ಅಲರ್ಕೆ' ನೋ.

ಅಲರಿಚ, ಅರಲಿಚ (ನಾ). ಹೂವಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಪೊಱಲಿಚಂ, ಅಲರಿಚಂ, ಕೆರಹಡಿಚಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೭–೧೬೯ ಉದಾ); ಮುನ್ನಾಗಸಮನಳಿವಾಗಳಲರಿಚಂ ತೊಳೆದಿಟ್ಟ ಕುಂಕುಮದಣ್ಪಿನಿಂದವೋ ... ಎಂಬಂತೆ ಕೆಂಪು ಪೆಂಪುವೆತ್ತ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳಿಂ (ಚಿಕವಂ. ೩೨–೧೨); ಅಲರಿಚಂ ಮುಗಿಲ್ದೇರಂ ಮುಂತಪ್ಪ ಬಿಡುಗಣ್ಣರುಂ (ಅದ್ಭುತ. ೧೯–೧೮); ಮುರಾರಿಯುಂದಲರಿಚಂ ಕಾಲ್ಗರ್ಚಿದಾ ಗಂಗೆಗಾಧಾರಂ ತನ್ನ ಶಿರಂಗಡೆಂಬ ಶಿವನಂ ನಾನಟ್ಟಱಿಂ ವಂದಿಪೆಂ (ಮೈಸೂಮ. ೧–೨). **ಅರಲಿಚ**: "ಅರಲಿಚ ನಾಲ್ಮೊಗ ನುಡಿವೆಣ್ಣೆಱೆಯಂ ... ಎನೆ ಧಾತ್ರಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೯). [ಅಲರ್₂ + – ಇಚ]

ಅಲರಿಚು 'ಅಲರ್ಚು' ನೋ.

ಅಲರಿಸು, ಅರಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ವಿಕಾಸಗೊಳಿಸು: ಮನೆಯೊಳಗಿರ್ದು ಪುರಸ್ತ್ರೀಜನಮುಮನಾತ್ಮಪ್ರಭಾವದಿಂದಲರಿಸಿದಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೭); ಹೃದ್ವಿಸಜವನಲರಿಸಿ ... ಶಿರವ ತೂಗಿಸುವುದೀ ವಚನದ ರಚನೆ (ಮೋಹತ. ೧–೨೫); ನೃಪನಾಸ್ಯಶಶಿಬಿಂಬವಲರಿಸಿದುದು ... ಜನದ ನೇತ್ರಕುಮುದವ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೫–೧೩). **ಅರಳಿಸು**: ಹೃದಯದ ಕಮಲವ ನರಳಿಸುವನೆ ಜಯ (ಜಯಕಾ. ೮–೨೨). [ಅಲರ್₁ + – ಇಸು₃]

ಅಲರು₁ 'ಅಲರ್₁' ನೋ.

ಅಲರು₂ 'ಅಲರ್₂ ನೋ.

ಅಲರುಗಣೆ 'ಅಲರ್ಗಣೆ' ನೋ.

ಅಲರುಗಣೆಯ 'ಅಲರ್ಗಣೆಯ' ನೋ.

ಅಲರುಗೋಲು 'ಅಲರ್ಗೋಲ್' ನೋ.

ಅಲರುಣಿ, ಅರಲುಣಿ (ನಾ). ಹೂವಿನ ರಸವನ್ನು ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳುದು; ತುಂಬಿ: "ಎಲ್ಲಿಯುಮಲರುಣಿಯುಂ ತಾಂ ಬಲ್ಲವರಿಂ ಭ್ರಮರಮುಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೯); ಅಲರುಣಿಯನಳಿಯೆಂಬರು (ಚಬಪು. ೬-೪೪); ಸುಟಿವೊರ್ಕುಟಿ ತಾವರೆಯಲರುಣಿಗಳ ಬಳಗದ ನೆರವಿನಿಂ ನಿಮಿರ್ದು (ಚಿಕವಂ. ೩೨-೮). **ಅರಲುಣಿ:** ಅರೆವಿರಿದರವಿಂದೋದರದೊಳಗೆಳೆಯರಲುಣಿ (ಜಯುಕಾ. ೨-೬೨).
[ಅಲರ್$_2$ + ಉಣ್ + -ಇ$_2$. / **ತುಳು.** ಅರಲುಣಿ]

ಅಲರುಣಿಗಣ್ (ನಾ). ತುಂಬಿಯಂತೆ ಕಪ್ಪಾದ ಕಣ್ಣು: ನಗೆಗಣ್ಣ ನಿಡುಗಣ್ಣ ಬಗಸೆಗಂಗಳ ಶಿಶುಮಿಗಗಣ್ಣಲರುಣಿಗಣ್ಣಾ . . . ಬಗೆಗಾತಿಯರೈದಿದರು (ರಾಮಕಾ. ೭-೯೩). [ಅಲರುಣಿ + ಕಣ್]

ಅಲರುದೋರಣ 'ಅಲರ್ದೋರಣ' ನೋ.

ಅಲರುವಕ್ಕಿ 'ಅಲರ್ವಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಅಲರುವಿಲ್ 'ಅಲರ್ವಿಲ್' ನೋ.

ಅಲರುವಿಲು 'ಅಲರ್ವಿಲ್' ನೋ.

ಅಲರುವಿಲುಗಾಜ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲುಳ್ಳವನು; ಕಾಮ: ಅಲರುವಿಲುಗಾಜನ ಸರಳ ಗಱಿಗಳವೊಲೆವೆಗಳಲರ್ಗು (ಬಸಪು. ೪-೨೬).
[ಅಲರುವಿಲು (< ಅಲರ್ವಿಲ್) + -ಗಾಜ (< -ಕಾಜ)]

ಅಲರುವಿಲ್ಲ 'ಅಲರ್ವಿಲ್ಲ' ನೋ.

ಅಲರುಸರ (ನಾ). ಪುಷ್ಪಬಾಣ; ಕಾಮ (ಪ್ರಭಣ್ಣ).
[ಅಲರು$_2$ (< ಅಲರ್$_2$) + ಸರ$_3$]

ಅಲರೆಲೆ 'ಅರಳೆಲೆ' ನೋ.

ಅಲರೆಸಟ್ (ನಾ). ಹೂವಿನದಳ, —ಎಸಳು: ಕುಳಿರ್ವಲರ್ದಲರೆಸಟ ಪಸೆಯ ಮೇಲೊಱಗಿರ್ದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೦೫); ಸೊಂಪಿಡುವ ಪಲತೆಱದಲರೆಸಟ ಪಸೆಗಳಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೪೬ ವ).
[ಅಲರ್$_2$ + ಎಸಟ್]

ಅಲರೇಱಿ, ಅರಲೇಱಿ (ನಾ). ತುಂಬಿ; ದುಂಬಿ: "ಅಱಿಡಿ ಪಱಿಮೆಗಳಿನಲಲರೇಱಿ" (ಚತುಸಿ. ೭೮). **ಅರಲೇಱಿ** (ಹ).
[ಅಲರ್$_2$ + ಏಱು$_1$ + -ಇ$_2$]

ಅಲರೇಱು (ಕ್ರಿ). ಹೂಬಿಡು; ಪುಷ್ಪಿತವಾಗು: ಅಲರೇಱದೆ ಸೊಂಪಿಡಿದಿನಿವಣ್ಣಳನೆಲ್ಲಗೆಡೆವಿಡದೀವುತ್ತಮೊಪ್ಪುಗುಂ ಪನಸಕುಜಂ (ಉದ್ಭಟ. ೯-೨೦); ಭರದಿಂದಲರೇಱಿದ ಮಾಕಂದಂ ಸರಸಫಲಂದೋಱಿರ್ಪುದೆನಲ್ (ಜಯುಕಾ. ೨-೩೨). [ಅಲರ್$_2$ + ಏಱು$_1$]

ಅಲರೊದ್ದೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ರಾಶಿ: ಮುಗುಳಲರೊದ್ದೆ ಕರಂ ಸಿದ್ಧಮಾದುದಂಬರತಲದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೮).
[ಅಲರ್$_2$ + ಒದ್ದೆ$_0$ (< ದೊದ್ದೆ ?)]

ಅಲರೋಳಿ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಸಾಲು, —ರಾಶಿ: ತಳಿರ್ಗಳ ತೊಂಗಲಿಂದಮಲರೋಳಿಗಳಲ್ಲುಗುವಂತೆ (ಆದಿಪು. ೪-೫೯); ತಳಿರ ಮೇಗಣಲರೋಳಿಗಳೋ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೫೫). [ಅಲರ್$_2$ + ಓಳಿ]

ಅಲರ್ಕ (ನಾ). ೧. ರೇಗಿದ ನಾಯಿ. ೨. ಹುಚ್ಚುನಾಯಿ. ೩. ಬಿಳಿ ಎಕ್ಕೆಯ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಅಲರ್ಕೆ, ಅರಲ್ಕೆ, ಅರಳ್ಕೆ, ಅಲರಿಕೆ (ನಾ). ಅರಳುವಿಕೆ; ಬಿರಿಯುವುದು; ವಿಕಾಸ: ಇಂದ್ರಾಣಿಯ ನಯನೋತ್ಪಳಕಂ ದ್ರುತಮಾನಂದವಾರ್ಧಿಗಂ ನೆಗಟ್ದರ್ಹಚ್ಚಂದ್ರನ ತನುರುಚಿ ಚಂಚಚ್ಚಂದ್ರಿಕೆ ಪಡೆದಲರ್ಕೆಯಂ ಪೆರ್ಚುಗೆಯಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೩-೯೩); ವನಜಕ್ಕೊಯ್ಯನಲರ್ಕೆಯಂ ಸಮನಿಸುತ್ತೋರಂತೆ ಮೆಯ್ವೆರ್ಚಿ ತಣ್ಣನೆ ತೀಡಿತ್ತೆಸಸುಂ ಪ್ರಭಾತಸಮಯ ಪ್ರೋದ್ಭೂತಶೀತಾನಿಲಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೫೨). **ಅರಲ್ಕೆ:** ಮೇಣಿದರಲ್ಕೆಯೊಳಾದ ರಾಗದಿಂ ಪುದಿದರುಣಾರವಿಂದಚಯಮೋ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೧೪). **ಅರಳ್ಕೆ:** ಚಂದ್ರಮಂ ಪೊರೆಯೊಳಿರೆ ತಾವರೆ ಗರಳ್ಕೆಯೇಕೆ (ಚಬಪು. ೩೭-೧೬). **ಅಲರಿಕೆ:** ಕಣ್ಣೈದಿಲಲರಿಕೆಯಿಂಪು ಕಳೆಯೆ ನಾಸಾನಿಲನ ಕಂಪು ಸುಳಿಯೆ (ಚಬಪು. ೧-೨).
[ಅಲರ್$_1$ + -ಕೆ]

ಅಲರ್ಕೆಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ವಿಕಾಸವು ಕಡಮೆಯಾಗು; ಸಂಕೋಚಗೊಳ್ಳು: ಹಳಹಳನಿರ್ದ ತಾರೆ ಕಳೆಗುಂದಿದ ಚಂದ್ರನಲರ್ಕೆಗುಂದಿದುತ್ಪಲಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೯-೨). [ಅಲರ್ಕೆ + ಕುಂದು$_1$]

ಅಲರ್ಗಂಪು (ನಾ). ಹೂವಿನ ವಾಸನೆ: ಪೊತ್ತಲರ್ಗಂಪಂ ನೆಗೆದುಱಿ ತಣ್ಣೆಲರದಿನಿಸು ತೀಡಿತ್ತಾಗಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೧೬೫); ಪಾದರಿಯಲರ್ಗಂಪು ಪಡ್ಡಳಿಯ ಕಂಪು (ಗಿರಿಕ. ೨-೬೧); ಅಲರ್ಗಂಪಿಂಗೆಱಗಿರ್ದ ತುಂಬಿಗಳ ಬಂಬಲ್ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್ಪಲ್ಲವಾವಲಿ ವಿದ್ಯುತ್ತ್ರಚಯಂ ಪಿಕಪ್ರಕರನಾದಂ ಮೇಘನಾದಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೫೯). [ಅಲರ್$_2$ + ಕಂಪು]

ಅಲರ್ಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು ಕಟ್ಟು: ಕಲಲೆಂದತಿ ಕೌತುಕದಿಂ ದಲರ್ಗಟ್ಟುವೆವೆಂಬದೊಂದು ಸಾಹಸಮುಂತಿರ್ಕೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೦೫).
[ಅಲರ್$_2$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅಲರ್ಗಣ್ (ನಾ). ಹೂವನ್ನು ಹೋಲುವ ಕಣ್ಣು: ನಿಡಿಯಲರ್ಗಣ್ಗಳ ಬೆಡಂಗಿಯರ್ಕಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೭೮ ಶೂದ್ರಕ); ಪೊಳೆವಲರ್ಗಣ್ ಚಾಮರಮೆನೆ ಲಳಿತ ಭ್ರೂಲತೆ ಪತಾಕೆಯೆನೆ (ಆದಿಪು. ೬-೮೧); ಅಲರ್ಗಣ್ಗಳಮರ್ದುಗಂ ತೊದಳ್ನುಡಿಯ ತವಕಿಗಂ (ಬಸರ. ೧-೧೪೯); ಅಲರ್ಗಣ್ಣ ಬಂಬಲ್ವೆಳಗುಗಳ ಸೂಸುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೨೦).
[ಅಲರ್$_2$ + ಕಣ್]

ಅಲರ್ಗಣೆ, ಅಲರುಗಣೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಅಂಬು; ಪುಷ್ಪಬಾಣ: ನೀಳಾಂಜನೆ ಕರ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲಿಂ ಮಸೆದ ಮದನನಲರ್ಗಣೆ ಬರ್ದುಕಿತ್ತೆನಿಸುತ್ತೊಳಪೊಕ್ಕಳ್ ಭೋಂಕೆನೆ ನಿಖಿಳಜನಾಂತರಂಗಮಂ ರಂಗಮುಮಂ (ಆದಿಪು. ೯-೧೯); ಗಿರಿಜೆಗೆ ರೂಪೋತ್ಸವದೊಡನೆ ಮೆಱೆವ ದಶವರ್ಷವದಾಯ್ತಲರ್ಗಣೆಗೆ ಕೂರ್ಪು ಕೂಡುವ ತೇಜದಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೪-೨); ಅಂಗಜನಲರ್ಗಣೆಯಂತೆ ತಂಬೆಲರ ಬೆಡಂಗಿನಂತೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೫೯). **ಅಲರುಗಣೆ:** ಅಲರುಗಣೆಗಳ ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲಿನ . . . ಮನ್ಮಥರಾಜ ಸುಳಿದನು ರಾಮನಿದಿರಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೧೨-೨೬). [ಅಲರ್$_2$ + ಕಣೆ$_1$]

ಅಲರ್ಗಣೆಯ, ಅಲರುಗಣೆಯ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಾಣವನ್ನುಳ್ಳವನು; ಕಾಮ: ನುಣ್ದೊಡೆಯೆಂಬ ಪೊಂಬಾಱಿಯ ಬಾಣ್ಗಂಬಮಲರ್ಗಣೆಯನೆಂಬ ಸೊರ್ಕಾನೆಯಂ ತೊಲಗಲೀಯದೆ ನಿಲಿಸೆಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨೩). **ಅಲರುಗಣೆಯ:** ಅಲರುಗಣೆಯನ ಜೋಣೆಗಳಿಂ ದಗ್ಗಳಿಪ ಕಿಱುದೊಡೆಗಳೆಸೆವುವು (ಬಸಪು. ೪-೧೮). [ಅಲರ್ಗಣೆ + -ಅ$_7$]

ಅಲರ್ಗಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು. ೨. ವಿಷ್ಣು: "ನೀರ್ವೊರ್ವೊಕ್ಕುಳನಲರ್ಗಣ್ಣಂ ಹರಿಯಕ್ಕುಂ" (ಚತುಸಿ. ೭); ಅತ್ವಕ್ಕೆ- ಅಲರ್ಗಣ್ಣಂ, ಬಟ್ಟದೊಡೆಯಂ (ಶಮದ. ೧೮೬ ಪ್ರಯೋ).
[ಅಲರ್ಗಣ್ + -ಅ$_7$]

ಅಲರ್ಗಣ್ಬೊಣರ್ (ನಾ). ಹೂವನ್ನು ಹೋಲುವ ಎರಡು ಕಣ್ಣುಗಳು: ಅಲಸಗಮನಮಂಬುಜಕುಟ್ಮಲಕುಚವಲರ್ಗಣ್ಬೊಣರಮೃತಾಧರ (ಜಯುಕಾ. ೩-೧೮). [ಅಲರ್ಗಣ್ + ಪೊಣರ್$_2$]

ಅಲರ್ಗಯ್ದು (ನಾ). ಹೂವಿನ ಆಯುಧ; ಪುಷ್ಪಬಾಣ: ಅಂಗೋದ್ಭವನೆಂಬ ಮಹಾ ಸಾಹಸಿಗಂಗೆಯೊಲಿದು ರತಿ ಬಾಸಟಮಿಟ್ಟಲರ್ಗಯ್ದಂ ಕುಡುವಂತೆ (ಜಯುಕಾ. ೧೪-೨೨). [ಅಲರ್$_2$ + ಕಯ್ದು]

ಅಲರ್ಗಳಂ (ಅ). ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ; ಅಂಕೆಯಿಲ್ಲದೆ; ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದೆ: ನಿಗಳಂಬೊಲ್ ತೊಡರ್ದಿರ್ದ ಮೋಹನಿಗಳಂ ನಿರ್ವ್ಯಾಕುಳಂ ಪಿಂಗೆ ಮತ್ತಗಜೇಂದ್ರಂಬೊಲಲರ್ಗಳಂ ವನಮುನಂದಾನಂದದಿಂ ಪೊಕ್ಕನಾವಗ ಮಾದಟ್ಟಿಕಱುಕೆರ್ಯಿಂ . . . ಶ್ರೀಚಂದ್ರಭೂವಲ್ಲಭಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೪೨). [< ಸಂ. ಅನರ್ಗಲಂ]

ಅಲರ್ಗಱೆ, ಅರಳ್ಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು ಸುರಿ; ಪುಷ್ಪವನ್ನು ಸೂಸು: ಒಂಬತ್ತು ತಿಂಗಳು ಹೊತ್ತ ಮಾತೃಕೆಯ ಪಾದಾಂಭೋರುಹ ಕಲರ್ಗಱೆದು ಮುಂಬಾಗಿ ಕೈನೀಡಿ ಶರಣೆಂಬ ರೀತಿಯೊಳ್ ಪೊಂಬಾಳೆ ಬನದೊಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨೪–೪೧). **ಅರಳ್ಗಱೆ**: ತಾಪಸ ಸೂರ್ಯ ತನ್ನಯ ವಂಶೋತ್ಪನ್ನ ಭೂಪಾಲಕರಿಗೆ ಕೂರ್ತು ರೂಪಾಂತ ನೆಂದರಳ್ಗಱೆದ ರೀತಿಯೊಳಿಂದ್ರಗೋಪದ ಪುಳುವುದುರಿದುವು (ಮೋಹತ. ೪–೩೬). [ಅಲರ್$_{2}$ + ಕಱೆ$_{1}$]

ಅಲರ್ಗುಡಿ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ಕುಡಿ. ೨. ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು: ಸುಮನಶ್ಶಿಲೀಮುಖಾಕ್ರಾಂತಮಿದಲರ್ಗುಡಿ ದೇವ ತನ್ನೊಳುತ್ಕಳಿಕೆ ಕರಂ ನಿಮಿರ್ದಿರೆ ನಿನಗೆಱಕಮನಾಂತು ಮೆಱೆದಪುದು (ವರ್ಧಪು. ೪–೧೨); ಬಾಳಲರ್ಗುಡಿ ಪಿಕರುತಿ ಬಾಯ್ಕೇಳಿಕೆ ಮಾಂದಳಿರ ಕೆಂಪು ದೀವಿಗೆಯೆನೆ . . . ಬಂದುದು ವಸಂತಂ (ಯಶೋಚ. ೪–೨). [ಅಲರ್$_{2}$ + ಕುಡಿ$_{2}$]

ಅಲರ್ಗೂಡು, ಅರಳ್ಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೂವಿನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರು. ೨. ಹೂವನ್ನು ಸೇರಿಸು, —ಬೆರಸು: ಅಕ್ಷತೆಯೊಳು ಕುಂಕುಮ ದಲರ್ಗೂಡಿ ಶೋಭಾಕ್ಷತೆವಟ್ಟಲಿಟ್ಟಹಳು (ಮೋಹತ. ೨೧–೧೦). **ಅರಳ್ಗೂಡು**: ೧. ಮಲ್ಲಿಗೆಯರಳ್ಗೂಡಿ ಪಾಲ್ದಳಿದಂದದಿ ಚೆಲ್ಲಿತು ಬೆಳುದಿಂಗಳಿಳೆಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೮–೧೦೨). [ಅಲರ್$_{2}$ + ಕೂಡು$_{1}$]

ಅಲರ್ಗೂಳ (ನಾ). ಹೂವನ್ನು ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳುದು; ತುಂಬಿ: "ಅಲರ್ಗೂಳನ್ = ದುಂಬಿ" (ಧನಂನಿ). 'ಮರಗೂಳ' ಪರಾ. [ಅಲರ್$_{2}$ + ಕೂಳ್ (< ಕೂೞ್) + –ಅ$_{7}$]

ಅಲರ್ಗೊಂಚಲ್ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು: ಅಲರ್ಗೊಂಚಲೆ ಕೇಸರಮೆಂಬಿನಂ ಮನಂಗೊಳೆ ಮಧುಮಾಸ ಕೇಸರಿ (ಅಜಿಪು. ೬–೨೩); ಪಾರಿಜಾತದೊಂದೆಸೆವಲರ್ಗೊಂಚಲಂ ಪಿಡಿದು ನಂದನದೊಳ್ ಬರು ತೊರ್ಪಳೊಪ್ಪಿದಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೬೭); ಅಲರ್ಗೊಂಚಲ್ಗೆಱಪುಂಜ ದುಂಬಿಗಳ ಝುಂಭದ್ಗಾನದಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೯–೮); ಎಸೆವಲರ್ಗೊಂಚಲಂ ತಳೆದ ಮಲ್ಲಿಗೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೦೧). [ಅಲರ್$_{2}$ + ಗೊಂಚಲ್]

ಅಲರ್ಗೊಂಡೆ (ನಾ). = ಅಲರ್ಗೊಂಚಲ್: ಎಳೆವೆಣ್ಣ ಪೊರ್ಕುೞಿಲ ಗೊಂಡೆಯಂತಿರೆ ಪೊಂಬೆಟ್ಟಂ . . . ಕಣ್ಗೊಳಿಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨–೩). [ಅಲರ್$_{2}$ + ಗೊಂಡೆ]

ಅಲರ್ಗೊಳ, ಅರಲ್ಗೊಳ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಕೊಳ: ಮೀನಧ್ವಜ ನುಪವನದೊಳ್ತಾನೆಸೆವಲರ್ಗೊಳದವೋಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೫–೩೭); ಅಲ ರ್ಗೊಳದಮಳ್ದರೆಯೆಡೆಯೊಳಗರಸಂಚೆಯ ಮಱಿ . . . ರಾಜಿಸುವಂದದಿ (ಜಯಕಾ. ೨–೬೨). **ಅರಲ್ಗೊಳ**: ನಲ್ಗಂಪುವೀಱಿ ಮೋಹಿಸುವ ಚೆಂಗಣಿಗಿಲೆಯರಲ್ಗೊಳಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೩೮). [ಅರಲ್$_{2}$ + ಕೊಳ$_{1}$]

ಅಲರ್ಗೋಲ್, ಅಲರುಗೋಲು, ಅಲರ್ಗೋಲು (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಾಣ: ಒಲುಮೆ ವಂಚಕರೆಲ್ಲಿದರೆಲ್ಲಿದರೆಂದಲರ್ಗೋಲಿಟ್ಟಂಗಭವನು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨–೯೨); ಅಂಗಜನಾಗ ಕಿವಿವರೆಗೆ ತೆಗೆದು ತುಂಬೆಚ್ಚಲರ್ಗೋ ಲಂತರಂಗದೊಳ್ ನಾಂಟಿದುವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦–೨೨). **ಅಲರು ಗೋಲು** (ರಮಾಕಾಂ). **ಅಲರ್ಗೋಲು**: ಕಟ್ವಾಯುವಡೆದಿರ್ದ ನಂಗಜನಲರ್ಗೋಲ ತೊಟ್ಟ ಮೋಹನ ಶಕ್ತಿಯಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೬–೩೮). [ಅಲರ್$_{2}$ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್$_{1}$)]

ಅಲರ್ಗೋಲ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಾಣವನ್ನುಳ್ಳವನು; ಪುಷ್ಪಬಾಣ; ಮನ್ಮಥ: ನೋಡೆಲವೊ ಕಾಲಭೈರವನ ಕೈಚಳಕವನೆಂದಲರ್ಗೋಲನ ಮಗನನಿಕ್ಕಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೫–೩೬). [ಅಲರ್ಗೋಲ್ + –ಅ$_{7}$]

ಅಲರ್ಗೋಲು 'ಅಲರ್ಗೋಲ್' ನೋ.

ಅಲರ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಲರಿಸು: ಅಲ್ಪಹಾಸಮುಂ ಪ್ರಕಟಿಸುತುಂ ವಿಲಾಸ ಮನಲರ್ಚಿಸುತುಂ . . . ಕಾಂತೆಯರಾದವೊಪ್ಪಿದರ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೬೯); ಹೆಂಗಳ ಮೊಗದಾವರೆ ದಿವ್ಯನಯನೋತ್ಪಲಂಗಳ ಮಿಗೆಯಲರ್ಚಿಸುವ ಮಂಗಳರವಿಶಶಿಬಿಂಬದೋಲ್ಪರಳೋಲೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದುವು ಕರ್ಣದಲಿ (ಕಂನವಿ. ೨೪–೩೬). [ಅಲರ್ಚು + –ಇಸು$_{3}$]

ಅಲರ್ಚು, ಅರಲ್ಚು$_{1}$, ಅರಳಿಚು, ಅರಳ್ಚು, ಅಲರಿಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅರಳು ವಂತೆ ಮಾಡು; ವಿಕಾಸಗೊಳಿಸು: ವದನಸರಸಿಜಾಸವಸೇಕದೊಳೆ ವಕುಳಕುಜಂಗಳನಲರ್ಚಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೩೦ ವ); ವನಜದಳಂಗ ಳೊಳೊಂದೊಂದನೆ ಮುಗಿಯಿಸಿ ಕುಮುದವನದಳಂಗಳೊಳೊಂದೊಂದನೆ ಪಿಡಿದಲರ್ಚುತಿರ್ದಪುವೆನೆ ಪೂಗೊಳದೊಳಗೆ ಪೊಳೆದುವಿಂದುಕರಂಗಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೪೨೦); ಸವಿನಯಂಗಳ ಮೇಟಿ ದಾಸೋಹವನಲರ್ಚುವ ಚೇಟಿ (ಬಸಪು. ೬–೧೦); ಶಿವೈಕಭಕ್ತಿಯನಲರ್ಚುವುದುಮಂ . . . ನಿತ್ಯವ್ರತ ಮೆನಿಸಿ ಪೂಣ್ದು ಕೈಕೊಂಡು (ವೃಷವಿ. ೫–೩೮ ವ). ೨. ಚದುರಿಸು: ಹಿಮ ಮನಲರ್ಚಿ ತೀಡೆ ಪವನಂ (ಜಗವಿ. ೧೪–೫). **ಅರಲ್ಚು$_{1}$**: ೧. ಅನಿಮಿಷ ನಯನದೆ ನೋಟ್ಪುದುಮನಿಮಿಷಪತಿ ಲೀಲೆಯಿಂದರಲ್ಚಿದುದಾಗಳ್ ಜಿನ ಪತಿವಕ್ತ್ರೇಂದುಸಹಸ್ರನೇತ್ರಲೋಚನ ಸಹಸ್ರ ಕುವಲಯವನಮಂ (ಅಜಿಪು. ೪–೧೫). **ಅರಳಿಚು**: ೧. ತಡವೇನು ತಾ ವೀಳೆಯವನೆನುತೆಡಗಯ್ಯನರಳಿ ಚುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೪೫); ಅಲಿಗಳನರಳಿಚುತ ನಗೆಗಳ ಮಾಲೆಗಳ ತೆರಳಿಚುತ . . . ಎಂದನು ಹರಿ ಸುಪರ್ಣಂಗೆ (ತೊರರಾ. ೧–೮–೫೪); ಕರುಣಾವನಧಿ ಕಂಗಳನರಳಿಚುತ ನಸುನಗೆಯುಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೩–೪–೪೦). **ಅರಳ್ಚು**: ೧. ತವಕಮನರಳ್ಚುತುಱೆ ಮೆಱೆವುವಾಮ್ರದೊಳ್ ಶುಕನಿಕರಂ (ಗಿರಿಕ. ೨–೩೮); ತನ್ನಯ ಬಂಧುಸಂತತಿಗಳೆಂಬ ಸರೋಜವನಂಗಳಂ ಪ್ರಮೋದೋನ್ನತಿಯಿಂದರಳ್ಚಿ (ಬಾಧಪು. ೪–೩೬). **ಅಲರಿಚು**: ೧. ಸರಸಿ ಯೊಳು ಪದುಮಂಗಳೊಡನೆಯಲರಿಚುತ (ಭಿಕ್ಷಾಚ. ೩–೪೬). [ಆಲರ್$_{1}$ + –ಚು]

ಅಲಜೊಂಪ (ನಾ). = ಅಲರ್ಗೊಂಚಲ್: ರಾಂತಕ್ಕೆ ಕುಳಿರ್ಗಾಳಿ . . . ಅಲಜೊಂಪಂ (ಶಮುದ. ೪೩ ಪ್ರಯೋ); ಸಂಪಗೆಯಲಜೊಂಪದ ಮುಂದೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೧–೨೦); ಬಲವರ್ಪಾಱಿಡಿ ಬಗ್ಗಿಪ ಕಳಕಂಠಂ ತೊಂಡು ಗೆಡೆವ ಗಿಳಿ ಪೂತೆಸೆದಿರ್ಪಲಜೊಂಪಂ ಕಾತೊಱಗುವ ಫಲಾಳಿತಳ್ತಿರೆ ರಸಾಲಭೂರುಹಮೆಸೆಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೨–೩೮). [ಅಲರ್$_{2}$ + ಜೊಂಪ]

ಅಲರ್ದಂಡೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮಾಲಿಕೆ; ಹೂವಿನ ಸರ. 'ಅಲರ್ದಂಡೆ ವಿಡಿ' ಪರಾ. [ಆಲರ್$_{2}$ + ದಂಡೆ$_{2}$]

ಅಲರ್ದಂಡೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಹೂವಿನ ಮಾಲಿಕೆಯನ್ನು ಹಿಡಿ: ಮಲ್ಲಿಗೆ ಯಲರ್ದಂಡೆವಿಡಿಯೆ ಬಂದೆಱಗುವ ಜಿಲ್ಲಿ ದುಂಬಿಗೆ ಬೆರ್ಚಿ ನಿಂದು ಸೊಲ್ಲಿಪ ಪೂಮಾಲೆಗಾತಿ (ಮೋಹತ. ೩–೧೭). [ಆಲರ್ದಂಡೆ + ಪಿಡಿ$_{1}$]

ಅಲರ್ದಟ್ಟೆ (ನಾ). ಹೂವಿಡುವ ತಟ್ಟೆ; ಹೂವಿನ ತಟ್ಟೆ: ಗಂಗೋದಕ ಹೂಜೆ ಘನರತ್ನಕೀಲಿತ ಪಿಂಗಾಣಿಗಂದಲರ್ದಟ್ಟೆ ಹೊಂಗಾಳಾಂಜಿಯ ಹೊಳೆವ ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆಯ ಹೆಂಗಳು ತಂದಿರಿಸಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೬–೨೮). [ಆಲರ್$_{2}$ + ತಟ್ಟೆ]

ಅಲರ್ದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು: ಬೆಳೆಯದ ಪೊಲಂ ಗಳಂ ಬೆಳ್ದಾವರೆಗಳಲರ್ದಳೆಯದ ಕೊಳಂಗಳಂ . . . ಆಱಸಲಾಂ ಕಾಣೆನಾ ಮಹೀಮಂಡಲದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೪). [ಅಲರ್$_{2}$ + ತಳೆ$_{1}$]

ಅಲರ್ದಾವರೆ (ನಾ). ಅರಳಿದ ತಾವರೆ: ಪೊಳೆವ ಲೋಚನದ ಮಱಿ ಮೀನ ಮೊಗದಲರ್ದಾವರೆಯ ತಿವಳಿಗಳ ಕಿಱುದೆರೆಯ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೬). [ಅಲರ್$_1$ + ತಾವರೆ]

ಅಲರ್ದಿಱಿ (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು ಬಿಡಿಸು, —ಕೀಳು: ಷಟ್ಪದವೇಣಿ ತಳಿತ ಸಂಪಗೆಯಲರ್ದಿಱಿಯೆ ಮತ್ತೊರ್ವ ನಗೆಮೊಗದವಳು ಕೇತಕಿಯ ಗಂಡಿಸಿನಲರ್ ಪಗೆಯೆಂದು ತಿಱಿದಿಕ್ಕಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೪-೬೪). [ಅಲರ್$_2$ + ತಿಱಿ$_1$]

ಅಲರ್ದುಳಿ (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು ತುಳಿ: ಹಿಮರುಚಿಕಾಂತ ತತ್ಕ್ರೀಡಾ ಕುಳಿಗೆ ಕುಂಕುಮದಲರ್ದುಳಿದೊಡೆಗಲಸಿ ರಮಣಿಯರ್ ತಳಿರಡಿದಳೆದಿರ್ದ ಲತೆಯಂತೆ ರಮಣೀಯವಾಯ್ತು ಕೆನ್ನೀರು (ಮೋಹತ. ೧೪-೩೭). [ಅಲರ್$_2$ + ತುಳಿ (< ತುಱಿ$_1$)]

ಅಲರ್ದುಱುಗಲ್, ಅರಲ್ದುಱುಗಲ್ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ: ನೆಱೆಯಲರ್ದಂಭೋರುಹದಲರ್ದುಱುಗಲನಲೆದೊಗೆದುವು ... ಬಂಬಲ್ವೆರೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೫೭); ಬಂಡನುಗುಟ್ಟುವಲರ್ದುಱುಗಲಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೬೭). **ಅರಲ್ದುಱುಗಲ್**: ಕಣ್ಗಳಂ ಬಿಡುವಂತಿರ್ಪುವರಲ್ವರಲ್ದುಱುಗಲಿಂದೆ ... ಅಂಘ್ರಿಪವ್ರಾತಮುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೨-೬೭). [ಅಲರ್$_2$ + ತುಱುಗಲ್]

ಅಲರ್ದೊಂಗಲ್, ಅರಲ್ದೊಂಗಲ್ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು, —ಕುಚ್ಚು: ಮಿಳಿರ್ವೆಳವಳ್ಳಿ ಬಾಲಮಲರ್ದೊಂಗಲೆ ಕೇಸರಮೆಂಬಿನಂ ಮನಂಗೊಳೆ ಮಧುಮಾಸಕೇಸರಿ (ಅಜಿಪು. ೬-೨೩); ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲರ್ದೊಂಗಲಂ ಮಹೇಶ್ವರಿ ತಿಱಿದಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೫-೬೩); ಮಿಸುಪದುಗುಲದೊಳ್ಪುಡೆ ಪಿರಿದುಂ ಲಲಿತಾಂಗಿಗೆ ಸೊಗಯಿಸಿದತ್ತಲರ್ದೊಂಗಲ್ ಕಲ್ಪಲತೆಗೆ ಸೊಗಯಿಪ ತೆಱದಿಂ (ಜಗವಿ. ೧೧-೧೧೭). **ಅರಲ್ದೊಂಗಲ್**: ಅರಲ್ದೊಂಗಲ [ಪಾಠಾಂ. ಅಲರ್ದೊಂಗಲ] ನಿಱಿದಳಿರೊಳಗೆ ಜಿನುಂಗುವ ಪೆಣ್ದುಂಬಿಗಳುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೫೦). [ಅಲರ್$_2$ + ತೊಂಗಲ್]

ಅಲರ್ದೊಂಬೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು: ಕೈಗೆ ನಿಲ್ಕದಲರ್ದೊಂಬೆಗಳ್ ಕೈಪಡುವಂತೆ ನಿಡುಗೊಂಬುಗಳಂ ಬಾಗಿಸಿ (ಚಿಕವಂ. ೧೦೩-೧೭); ನಿಜಮುಡಿಗಲಂಕರಿಸಿರ್ದ ಪರಿಮಳ[ದ]ಲರ್ದೊಂಬೆಯಂ (ನಂದಿಮಾ. ೨೨-೩೫). [ಅಲರ್$_2$ + ತೊಂಬೆ$_1$]

ಅಲರ್ದೋಂಟ, ಅರಲ್ದೋಂಟ, ಅಲರ್ದೋಟ (ನಾ). ಹೂವಿನ ತೋಟ: ಮದಮಧುಪಾಳಿ ಸುತ್ತದಲರ್ದೋಂಟಂ ... ಇಲ್ಲ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩೫-೪೦; 1160); ರಾಂತಕ್ಕೆ – ಅಲರ್ದೋಂಟಂ, ಬಿದಿರ್ದಟ್ಟೆ (ಶಮದ. ೪೩ ಪ್ರಯೋ). **ಅರಲ್ದೋಂಟ**: ಲತೆಯಿಂ ಕಲ್ಪಕುಜಂ ಮದಾಳಿಯಿನರಲ್ದೋಂಟಂ... ಮೆಱೆವವೋಲ್ ಪ್ರಾಣೇಶ್ವರೀಸ್ನೇಹದಿಂ ಸತತಂ ರಂಜಿಸುವಂ ನಿತಂಬವತಿಯಿಂ ತದ್ಭೂಭುಜಂ (ದಶಕು. ೧೨-೧೬೫). **ಅಲರ್ದೋಟ**: ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ಪೊಸಬನಂಗಳಲರ್ದೋಟಗಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೩೩); ಅಲರ್ದೋಟವ ಪೊಕ್ಕು ಕೊಯ್ದರಾಯತನೇತ್ರೆಯರು ಪುಷ್ಪಚಯವ (ಮೋಹತ. ೨೪-೬೨). [ಅಲರ್$_2$ + ತೋಂಟ]

ಅಲರ್ದೋಟ 'ಅಲರ್ದೋಂಟ' ನೋ.

ಅಲರ್ದೋರಣ, ಅಲರುದೋರಣ (ನಾ). ಹೂವಿನ ತೋರಣ: ಅಲರ್ದೋರಣಂ, ಅಲರ್ದೋಂಟಂ (ಶಮದ. ೪೩ ಪ್ರಯೋ). **ಅಲರುದೋರಣ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಲರ್$_2$ + ತೋರಣ]

ಅಲರ್ಪೊಡೆಯ 'ಅಲರ್ವೊಡೆಯ' ನೋ.

ಅಲರ್ಮಳೆ 'ಅಲರ್ಮೞೆ' ನೋ.

ಅಲರ್ಮೞೆ, ಅರಲ್ಮಳೆ, ಅರಲ್ವಳೆ, ಅರಳ್ಮಳೆ, ಅಲರ್ಮಳೆ, ಅಲರ್ವಳೆ, ಅಲರ್ವೞೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮಳೆ; ಪುಷ್ಪವರ್ಷ: ಸುರತರುನಂದನಗಳಿನಲರ್ಮೞೆ ಬಂದೆಱಗಿತ್ತು (ಆದಿಪು. ೨-೬೫). **ಅರಲ್ಮಳೆ**: ಅಗಳ್ ಬಾನತ್ತಣಿನರಲ್ಮಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅರಳ್ಮಳೆ] ಸುರಿದತ್ತು ರಾಮನ ಸಿರದೊಳ್ (ಅದ್ಭುತ. ೩೭-೨೦). **ಅರಲ್ವಳೆ**: ತ್ರಿದಶರರಲ್ವಳೆ ಗಱೆದು ನೋಡಿದರ್ (ಚಿಬಪು. ೪೦-೩೨). **ಅರಳ್ಮಳೆ**: 'ಅರಲ್ಮಳೆ' ಶಬ್ದದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಅಲರ್ಮಳೆ**: ಛಾಯಾಪ್ರತಿಮೆಗೆ ನೃಪಗಾದಿಜಿನಬಿಂಬಕೊಯ್ಯಾರದಲರ್ಮಳೆಯಾಯ್ತು (ಭರಚ. ೧೩-೪೪). **ಅಲರ್ವಳೆ**: ಎಱಗಿತು ಮುಂದ[ದಾ]ರದಲರ್ವಳೆ ತಣ್ಣನೆ ನಱುಘಾಳಿ ಬೀಸಿತಂಬರವಾ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೪-೫೪); ಕಮ್ಮನಲರ್ವಳೆ ಘೋಂಕನೆಱಗಿದುದು (ಸೌಂದಪು. ೧೨-೯೬). **ಅಲರ್ವೞೆ**: ಮುಕ್ಕೊಡೆಯೊಪ್ಪಿದಶೋಕೆ ಭಾಷೆಯಲರ್ವೞೆ ... ಮೃಗಾಧಿಪಪೀಠಂ ಎಸೆಯೆ (ನೇಮಿಪು. ೧೪-೧೪೩); ತನೂದರಿಯರಲಂಪಿನಿಂ ತುಳುಕೆ ಕೃಷ್ಣನಮೇಲೆ ಪೊದಟ್ಟುದೆಂದು ಕಪ್ಪುರವಡೆಯಂತಿರಾಲಿವೞೆಯಂತಿರಲರ್ವೞೆಯಂತಿರೆತ್ತಲುಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೯೪). [ಅಲರ್$_2$ + ಮೞೆ]

ಅಲರ್ಮಾಲೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮಾಲಿಕೆ; ಪುಷ್ಪಹಾರ: ಪೊಳೆವ ಪೆರ್ಜಡೆಯಲರ್ಮಾಲೆ ಹೊಂಗೆಜ್ಜೆ ಬಿಡಯವಿಲ್ಲದ ಹೊನ್ನಂಡೆಗಾತಿಯರು ಬೆಂಗಡೆಯ ಸಾರಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೪-೬೧). [ಅಲರ್$_2$ + ಮಾಲೆ]

ಅಲರ್ಮುಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು ಮುಡಿದುಕೊ. [ಅಲರ್$_2$+ ಮುಡಿ$_1$]

ಅಲರ್ಮುಡಿ$_2$, ಅರಳ್ಮುಡಿ (ನಾ). ಹೂವನ್ನು ಮುಡಿದ ತುರುಬು; ಹೂವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಮುಡಿ: ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲರ್ಮುಡಿಯ ತನಿಗಂಪ ನೆರವಿ ನೆರವಿಗೆ ತಂದೆಲರ್ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಪರಪುತಿರ್ದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೧೨). **ಅರಳ್ಮುಡಿ**: ಸುಯ್ಯುಗಂಪರಳ್ಮುಡಿಯಗಂಪು ಮೈಗಂಪೊಂದನೊಂದೊದಗಿ ತಂಗಾಳಿಯಂ ಕೊರ್ವಿಸೆ (ಚಿಬಪು. ೩೭-೫೦). [ಅಲರ್$_2$ + ಮುಡಿ$_2$]

ಅಲರ್ವಂಡು (ನಾ). ಹೂವಿನ ರಸ; ಮಕರಂದ: ಅಲರ್ವಂಡನುಂಡು ಸೊಕ್ಕಿ ಮೊರೆವ ಮೊರೆಪದಿಂ ತುಂಬಿಗಳುಂ ಪಲ್ಪಱಿಗುಟ್ಟಿದಪುವೆಂಬಂತೆಯುಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೧೯); ಅಲರ್ವಂಡಿಂದಾದ ಬಂಬಲ್ದೊಱೆಗಳ ನಲವಿಂ ದಾಂಟಿ ಪೋಪನ್ನೆಗಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೩); ಅಲರ್ವಂಡನುಂಡು ಝೇಂಕರಿಸುವ ಮಱಿದುಂಬಿ (ರೇವಣ. ೩೧-೪೩). [ಅಲರ್$_2$ + ಬಂಡು$_1$]

ಅಲರ್ವಕ್ಕಿ, ಅರಲ್ವಕ್ಕಿ, ಅಲರುವಕ್ಕಿ (ನಾ). **೧.** ಹೂವಿನ ರಸವನ್ನು ಕುಡಿದು ಜೀವಿಸುವ ಹಕ್ಕಿ; ತುಂಬಿ; ಭ್ರಮರ: "ಅಲರ್ವಕ್ಕಿ = ತುಂಬಿ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಅಲರ್ವಕ್ಕಿಯೆಂದು ಭೃಂಗದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೧೦); ನಱುಸುಯ್ಯಲರ್ವಕ್ಕಿ ಜಿನುಂಗುತಿರ್ಪಿನಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೪೨); ಅಲರ್ವಕ್ಕಿಗಳಂತೆ ನೀಲಾಳಕವಿರ್ದುದವಳ ಮಸ್ತಕದಿ (ಮೋಹತ. ೨೩-೨೮); ಅಲರ್ವಕ್ಕಿಗಳ್ ಬಂಡನುಂಡುಂಡು ಬಾಯಾಱಿ ಬಂದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೨-೬). **೨.** ಕೋಗಿಲೆ: "ಅಲರ್ವಕ್ಕಿಯೆನೆ ಪೆಸರಕ್ಕು ಭ್ರಮರ ಕೋಗಿಲೆಗಳಿಗೆ" (ಕಶರ. ೭). **ಅರಲ್ವಕ್ಕಿ**: **೨.** "ಅರಲ್ವಕ್ಕಿ = ಕೋಕಿಲೆ? ಭ್ರಮರ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಅಲರುವಕ್ಕಿ**: **೧.** ಅಂಜನದಲರುವಕ್ಕಿಯ ಬಣ್ಣಮೆನೆ ತೋರ್ಪ ಕಂಜಲೋಚನನ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೪-೨). [ಅಲರ್$_2$ + ಪಕ್ಕಿ]

ಅಲರ್ವಚ್ಚ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಒಡವೆ; ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ತೊಡಿಗೆ: ಅಲರ್ವಚ್ಚಂ ಪಚ್ಚಮುಂ ಪೊಚ್ಚಮುಮೆನಿಸದೆ ಮೆಯ್ವೆತ್ತೊಡಂಬಟ್ಟು ತನ್ನೊಳ್ ನಿಲೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೪೫); ಮುಗಮುಗಿಪಲರ್ವಚ್ಚದ ಪಡಲಿಗೆಗಳನೊಟ್ಟೈಸಿದವಚ್ಯುತನ ಮುಂದೆ ಮಾಲಾಕಾರಂ (ಜಗವಿ. ೬-೧೬); ಗೌರೀವಲ್ಲಭಂಗೆ ಪೂಗಳಂ ಕೊಟ್ಟಲರ್ವಚ್ಚಂಗಳಂ ಮಾಡಿದೇವಿಯಗಿತ್ತು (ವೀರವಿ. ೩-೫೭ ವ). [ಅಲರ್$_2$ + ಪಚ್ಚ$_2$]

ಅಲರ್ವಡಿಗ, ಅರಲ್ವಡಿಗ (ನಾ). ಹೂವಾಡಿಗ : "ಪೂವಡಿಗನುನ್ನತದ ಪೂವಳನಲರ್ವಡಿಗನಾತನೆಂದೆನ್ನಲಾ ಪುಲ್ಲವಡಕಾರಂಗೆ ಪೆಸರು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೮). **ಅರಲ್ವಡಿಗ :** ಅರಲ್ವಡಿಗರ ನವಮಣಿಗಾಜರ ಹೊನ್ನ ಹರದರಂಗಡಿಯಿರ್ಪುವಲ್ಲಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೭೮). [ಅಲರ್$_{2}$ + –ವಡಿಗ]

ಅಲರ್ವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೂವು ಬಿಡು ; ಹೂವನ್ನು ಪಡೆ : ಕುಡಿಗೊಂಡುದು ಪುರ್ಬಿನೊಳಲರ್ವಡೆದುದು ವದನದೊಳೆ ಕೋಪಲತೆ ಭೂಭುಜನಾ (ವೃಷವಿ. ೧೨–೪೩). [ಅಲರ್$_{2}$ + ಪಡೆ$_{1}$]

ಅಲರ್ವಸೆ, ಅರಲ್ವಸೆ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ಹಸೆಮಣೆ ; ಪುಷ್ಪಪೀಠ : ಆ ಮಂಟಪದೊಳಲರ್ವಸೆಯೊಳ್ ಪಸದನಂಗೊಂಡು ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೪ ವ). ೨. ಹೂವಿನ ಹಾಸಿಗೆ : ಎಸೆವಲರ್ವಸೆಯಿಂ ಕಾಂತೆಯೆಂ ತಾನುಮೆಟ್ಟಿದ್ದೆಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೨೩೪) ; ಅಲರ್ವಸೆಯೊತ್ತೆ ಪತ್ತಿದೆಸಳಿಂದೆಸೆವಂಗದ ಗಂಧೆ ಗಂಧಶೀತಲಜಲಬಿಂದುಗಳ್ ... ಉತ್ಪಲವಲಯಂಗಳೀಂ ನೆಱೆಯೆ ಪೇೞ್ಪುವೊ ತಚ್ಛಿಶಿರೋಪಚಾರಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೪–೧೫೮). **ಅರಲ್ವಸೆ : ೨.** ಮಿಸುನಿಮಂಚದರಲ್ವಸೆ ಕೀರಶಾರಿಕಾವ್ರಾತ ಕಳಸ್ವನಾದಿಗಳಿನೊಪ್ಪುಗುಮಂತದು ವೈಷ್ಣವಾಗ್ರಣೀ (ದಿವ್ಯಚ. ೭–೪೧). [ಅಲರ್$_{2}$+ ಪಸೆ$_{1}$]

ಅಲರ್ವಳೆ 'ಅಲರ್ಮುಟಿ' ನೋ.

ಅಲರ್ವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಳ್ಳಿ ; ಪುಷ್ಪಲತೆ : ನಿರ್ಮಲ ಪುಳಿನತಳದಿಂ ತೊಡರ್ದಡರ್ದಲರ್ವಳ್ಳಿಗಳ ಮಂಟಪಂಗಳಿಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯–೪೫). [ಅಲರ್$_{2}$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಅಲರ್ವಟಿ 'ಅಲರ್ಮುಟಿ' ನೋ.

ಅಲರ್ವಾಸು, ಅರಲ್ವಾಸು, ಅರಳುವಾಸು, ಅರಳ್ವಾಸು (ನಾ). ಹೂವಿನ ಹಾಸಿಗೆ ; ಪುಷ್ಪಶಯ್ಯೆ : ಅಗರುವ ಮೆಚ್ಚು ಪಚ್ಚ ಸಿರಿಕಂಡದೊಳಗ್ಗಲಿಸಿತ್ತು ಸೂಡುಶಯ್ಯೆಗಳ ಬಿಯಕ್ಕೆ ಜೊಂಪದಲರ್ವಾಸುಗಳೊಳ್ ನೆಲಸಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೩೦) ; ತನುಮಧ್ಯೆಯರಲರ್ವಾಸಿನ ನನೆವಾಸಿನ ಮೇಲೆ ಪಾಸಿದರ್ ತನುತನುವಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೩೩) ; ಮಱಿದೊಱಗಿದಳಲರ್ವಾಸಿನೊಳಾಯಣೆವಕ್ಕಿಯೊಲೆಯ ಲಲಿತಾಂಗಿಯ ಗಲ್ದಿನಿಯನ ಬಯಸಿ (ಜಯಕಾ. ೪–೩೬). **ಅರಲ್ವಾಸು** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅರಳುವಾಸು :** ಮಲ್ಲಿಗೆಯರಳುವಾಸಿನ ಮಂಚಕೆ ಕೆರಪಲ್ಲವವನು ಪಿಡಿದೆಳೆದು ನಿಲ್ಲದೆ ಕೆಡಹಿ (ಕಂಸವಿ. ೯–೧೮೬). **ಅರಳ್ವಾಸು** (ಕಲ್ಪದ್ರು). [ಅಲರ್$_{2}$ + ಪಾಸು$_{2}$]

ಅಲರ್ವಿಜ್ಜಣ, ಅಲರ್ವಿಜ್ಜಳ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬೀಸಣಿಗೆ ; ಹೂವಿನ ಬೀಸಣಿಗೆ : ಅಲರ್ವಿಜ್ಜಣದೆ ತಣ್ಣೆಲರ ಸುಳಿವನೊದವಿಸುತ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೯೨). **ಅಲರ್ವಿಜ್ಜಳ :** ತಿಳಿನೀರ ನಂಗದಮೇಲೆ ತಳಿವುತ ತಳಿರಲರ್ವಿಜ್ಜಳದಿಂ ಬೀಸಿಕೊಳುತ ವಿರಹದೊಳಗಿರಲು (ಪ್ರಭಂಜ. ೪–೧೩). [ಅಲರ್$_{2}$ + ಬಿಜ್ಜಣ]

ಅಲರ್ವಿಜ್ಜಣಿಗೆ (ನಾ). = ಅಲರ್ವಿಜ್ಜಣ : ತಳಿರ್ವಾಸಿಕೆಯೊಳು ಮಲಗಿಪ ಪನ್ನೀರ್ಗಳ ತಳಿದಲರ್ವಿಜ್ಜಣಿಗೆಯಲಿ ಬೆಲೆವೆಣ್ಣು ಬೀಸಿಕೊಳುತಲಿ (ಸೌಂದಕಾ. ೪–೬೫). [ಅಲರ್$_{2}$ + ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆ]

ಅಲರ್ವಿಜ್ಜಳ 'ಅಲರ್ವಿಜ್ಜಣ' ನೋ.

ಅಲರ್ವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು (ಕೈಯಲ್ಲಿ) ಹಿಡಿ : ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲರ್ವಿಡಿದು ಕೆಂಜಾಡಿಯೆಂದೀವರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೧೮). [ಅಲರ್$_{2}$ + ಪಿಡಿ$_{1}$]

ಅಲರ್ವಿಲ್, ಅರಳ್ಬಿಲ್ಲು, ಅಲರುವಿಲ್, ಅಲರುವಿಲು (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲು : ನೃಪಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಮುಂದಿಟ್ಟು ತನ್ನಲರ್ವಿಲ್ಲಂ ನಿಜರಾಜಚಿಹ್ನಸಹಿತಂ ... ಮನ್ಮಥನೃಪಂ ಕೊಟ್ಟಂ ಮಹೋತ್ಸಾಹದಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೩೦) ; ಓವೊ ನಿಟಿಲಾಗ್ನಿಯಿಂದಂ ಬೇವುದನಾನೆತ್ತಬಲ್ಲೆನಲರ್ವಿಲ್ಲರಸಾ (ಗಿರಿಕ. ೮–೬೧) ; ಅಲರ್ವಿಲ್ಲ ಜೀವೊಡೆಯ ರವವೆಂದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೩೯ ವ). **ಅರಳ್ಬಿಲ್ಲು** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಲರುವಿಲ್ :** ಅಲರುವಿಲ್ಪುಷ್ಪಬಾಣಗಳತಿ ಮೃದುವದಕಳುಕರು ಜನರೆಂದು (ಕಂಸವಿ. ೫–೭೪). **ಅಲರುವಿಲು :** 'ಅಲರುವಿಲುಗಾಱ' ಪರಾ. [ಅಲರ್$_{2}$ + ಬಿಲ್]

ಅಲರ್ವಿಲ್ಲ, ಅಲರುವಿಲ್ಲ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲುಳ್ಳವನು ; ಮನ್ಮಥ : "ಅಲರ್ವಿಲ್ಲಂ ... ಸ್ಮರಾರ್ಥರ್ದೊಳೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮) ; "ಅಲರ್ವಿಲ್ಲನೆಂದು ಕಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೮) ; ಅಲರ್ವಿಲ್ಲನ ಶೋಭನ ಶಂಖದಂತಿರ್ದ ಗಳಮೆಸೆದುದು ಲಲಿತಾಂಗಿಯ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೨೦–೫೬). **ಅಲರುವಿಲ್ಲ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

ಅಲರ್ವಿಲ್ಲಬಲ್ಲಹ = ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಒಡೆಯನಾದವನು ; ಕಾಮ ; ಮನ್ಮಥ : ಶಿವಾಲಯಕೆ ನಡೆತಂದು ಕಂಡಳಲರ್ವಿಲ್ಲಬಲ್ಲಹನ ಕಡುಚೆಲ್ವ ಮಱಿಗೆಯ್ವ ನಂಬ್ಯಣ್ಣನ (ಸೌಂದಪು. ೧೩–೩೧). [ಅಲರ್ವಿಲ್ + –ಅ$_{7}$]

ಅಲರ್ವುಡಿ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಧೂಳಿ ; ಪುಷ್ಪಪರಾಗ : "ಅಲರ್ವುಡಿಯೆ ಪರಾಗ" (ಕವಿಕಂ. ೯೮) ; ಸುರಗಿ ಸಂಪಗೆ ಸುರಹೊನ್ನೆಗಳಲರ್ವುಡಿವೆರಸಿನಲವಿನಿಂದ ಪರಿವ ಪರಿಕಾಲ್ಗಳ ಪೊನಲಲ್ಲಿ ಕುಂಕುಮರಸದಿರವಿನಂತಿಹುದು ನೋಳ್ಪರಿಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨–೨೫) ; ಅಲರ್ವುಡಿಯಿಂ ಪೊರೆದ ಪರಮೆವಱಯಂ ಕೋಶದೆಳಬಿಟ್ಟುಗೆತ್ತು ಕರ್ದುಂಕಲೆಂದವ್ವಳಿಸುವ ಬಾಲಹಂಸಂಗಳಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೨–೨೬). [ಅಲರ್$_{2}$ + ಪುಡಿ]

ಅಲರ್ವೊಕ್ಕುಳ (ನಾ). ಹೂವನ್ನು ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು ; ವಿಷ್ಣು : "ಅಲರ್ವೊಕ್ಕುಳಂ ನಾಡೆ ತಾವರೆಗಣ್ಣ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೭). [ಅಲರ್$_{2}$ + ಪೊಕ್ಕುಳ್ (< ಪೊರ್ಕುೞ್) + –ಅ$_{7}$]

ಅಲರ್ವೊಡೆಯ, ಅರಲ್ವೊಡೆಯ, ಅರಲ್ವೊಡೆಯ, ಅಲರ್ಪೊಡೆಯ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ (ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿ) ಹೂವನ್ನುಳ್ಳವನು ; ವಿಷ್ಣು : ಅಲರ್ವೊಡೆಯನೊಳಂಬುಜಪುತ್ರನೊಳ್ಳೆದಲೆಯಂ ಪಿರಿದನುರಾಗಂ ಮಾಳ್ಪಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೨–೭೨) ; ಅಲರ್ವೊಡೆಯಂಗೆ ನಡೆದಾಣಮುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭–೪). **ಅರಲ್ವೊಡೆಯ** (ಕಿ). **ಅರಲ್ವೊಡೆಯ :** "ಅರಲ್ವೊಡೆಯಂ ... ಕಾವನಯ್ಯಂ –ಈ ೧೨ ವಿಷ್ಣುಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧–೯). **ಅಲರ್ಪೊಡೆಯ** (ಕಿ). [ಅಲರ್$_{2}$ + ಪೊಡೆ$_{2}$ + –ಅ$_{7}$]

ಅಲರ್ವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಹೂವುಬಿಡು : ಸಿಸಿರಮನೆ ಪಿಡಿದು ಪರಕೆಗೆ ಬಸಂತನಲರ್ವೋದ ಮಾವಿನಡಿಮಂಚಿಕೆಯೊಳ್ ಕುಸುರಿದಱದಡಗಿನಂತೆ ಪೊಲೆಸೆದುವು ತದ್ವನದೊಳುದಿರ್ದ ಮುತ್ತದ ಮುಗುಳ್ಗಳ್ (ಯಶೋಚ. ೧–೩೭). [ಅಲರ್$_{2}$ + ಪೋಗು$_{1}$]

ಅಲರ್ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮೆತ್ತೆ ; ಹೂವಿನ ಹಾಸಿಗೆ : ದಪ್ಪಕ ರತಿಯ ವಸಂತಕೇಳಿಯ ಚಿತ್ರವಿಪ್ಪುದ ನೋಡಿ ಸಂತಸದಿ ಚಪ್ಪರಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಕುಂಕುಮದಲರ್ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆಯಲಿ ಮಂಡಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೨೨–೧೨). [ಅಲರ್$_{2}$ + ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆ]

ಅಲಲ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : ಅಲಲ ಬಿಲದೊಳಗಿಂದೆ ಹುಲಿಗಳು ಮುಳಿದು ರಾಜನಮೇಲೆ ರಭಸದೆ ಚಲಿಸಿ ಬರಲು (ರಘುವಂ. ೯೭). [ಸಂ. ಅಲಲೆ]

ಅಲವಣ (ನಾ). ಹಸಿಶುಂಠಿಯ ಮೇಲಣ ಸುಂಕ : ಪೇ[ಪೆ]ರಿಯಾ ಒಸಗೆಯುಂ ಅಲವಣವುಂ ಅಪುತ್ರಕ ಪೊರಳುಮಾನ್ ವಿಟ್ಟಾರ್ (ಇಆ. XIX, ೧೪೪–೫ ; 680). [ಅಲ್$_{0}$ (< ಅಲ್ಲ$_{1}$) + ಪಣ]

ಅಲವತ್ತು 'ಅಲವಟು' ಪರಾ.

ಅಲವರಿಕೆ, ಅಲವಲಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಆಯಾಸ ; ಕ್ಲೇಶ ; ತೊಂದರೆ: ಇರುಳೊಳು ಅಲವರಿಕೆಯಿಲ್ಲದೊಂದೆರಡು ಜಾವಂ . . . ನಾಮಿರ್ವರೊಲಿದು ವಿಹರಣೆಗೆಯ್ಯಲೇನಾನುಮೊಂದು ಬಿಸವಂದನುಂ ಕಾಣಬಹುದು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೨–೧೦೦); ನೀನು ಬಾಳ್ವನ್ನೆವರಮಲವರಿಕೆಯಿಲ್ಲದೇ ಉಣ್ಬನಿತನೀವೆನೆನೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೬–೭). ೨. ಆಸೆ ; ಬಯಕೆ ; ಅತಿಯಾಸೆ: ಕಲುಷಾಂಧರ್ ಸುರತರು ಸಂಕುಲಮೆಮ್ಮವು ತಮ್ಮವೆಂದು ತಮ್ಮೊಳಗಾರ್ಯರ್ ತಲೆಯೊತ್ತಿ ಕುಟ್ಟಿ ಪೊಯ್ವವರಲವರಿಕೆಯೊಳಾದತೋಟಿಯಂ ತೊಲಗಿಸಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೭೫). "ಪಟ್ಟುಹಿಡಿತ" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ) ; ವಿಟತನದಲವರಿಕೆಯಲಿ ವಿಷಯಲಂಪಟತನದ ತವಕದಲಿ ಇಳೆಯ ಋಳರಋಳ ಹೋಗೆಂದುಲಿದು (ತೊರರಾ. ೬–೨೨–೨೪).
ಅಲವಲಿಕೆ : ೨. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಲವರು (< ಅಲವಱು) + –ಇಕೆ]

ಅಲವರಿಸು, ಅಲವಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಸೆಪಡು ; ಹಾತೊರೆ ; ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು : ಚೀಟಗನಿತು ಬೇಟಮಾದೊಡಂ ಮನವಾವೆಡೆಗ ಮೆಯ್ದುದೆಂದಲವರಿಸುವ ಕಡುವೇಟಗಾರ್ತಿಯ ಕಾತರಿಕೆಯಂ ಕಳೆಯಲ್ಪಡೆದೆವು (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೨ ವ) ; ಅಲವರಿಸಿ ನೋಡಿದಳ್ ಕೋಮಲೆ ಕಣ್ಣೊಳ್ ಮೂಱು ವರ್ಣಮೆಸೆದಿರೆ ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲ ಕಿಸುನೆಯ್ದಿಲ ಬೆಳ್ನೆಯ್ದಿಲ ಪೂವಿಂ ಮೋದುವಂತೆ ಚಂದ್ರೋದಯಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೦–೪೬); ಲೋಧ್ರಲತಾಂತ ಸೌರಭಕ್ಕಲವರಿಸಿತ್ತು ಮತ್ತಮಧುಪಾಳಿ (ಜಗವಿ. ೧೪–೭) ; ಅಲವರಿಸಿ ಮುಸಗಿ ಪರಿಪರಿದಲಸದೆ ತಿರಿದೆಱಗಿ ಪೆಣಸದಂ ತಿಂದು ಕರಂ ನಲಿನಲಿದು ತನ್ನೊಳುಂ . . . ನುಡಿವ ಪೈಶಾಚಕರಿಂ (ಬಂಹರಿ. ೨–೧೫). **ಅಲವಲಿಸು** : ನಳಿನಿಯ ಬಿರಿಮುಗುಳೊಳ್ಪಾಯ್ದಳಿಕಳಭಂ ಬೆಂಡು ನೆಗೆದು ಬಂಡುಣ್ಬವೊಲಂದಲೆದಲೆದಲವಲಿಸಿ ಯಶೋದೆಯ ಮೊಲೆಯುಂಡಂ ನವ ತಮಾಲಕೃಷ್ಣಂ ಕೃಷ್ಣಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೭–೫೫).
[ಅಲವರು (< ಅಲವಱು) + –ಇಸು₃]

ಅಲವರು 'ಅಲವಱು' ನೋ.

ಅಲವಲಿಕೆ 'ಅಲವರಿಕೆ' ನೋ.

ಅಲವಲಿಸು 'ಅಲವರಿಸು' ನೋ.

ಅಲವಱು, ಅಲವರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಯಾಸಪಡು ; ಸಂಕಟಪಡು ; ತೊಂದರೆಗೆ ಒಳಗಾಗು ; ದುಃಖಪಡು : ಅಲವತ್ತು (ಭೂತಕೃ) : ಹಗಲಿರುಳದೆನ್ನದೇ ನಿನ್ನ ಹುಟ್ಟಿದೂರ್ ಮೊದಲಿಲ್ಲಿತನಕೊಱಲಿ ಕರೆದು ಕರೆದಲವತ್ತು ಹಂಬಲಿಸುತ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೫೪) ; ತನ್ನನಲವತ್ತಱಸಿ ಕಂಡು ಕೊಂಡುಯ್ವ ತವಕನ್ನಿಮಿತ್ತಂ ಬಪ್ಪ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯನಂ ಕಂಡು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩–೨೮); ಕೊಲಲಾಗದು ಪುಸಿಯಾಗದು ಕಳಲಾಗದು ಪೆಜರ ಪೆಂಡಿರೊಳ್ ತನ್ನ ಮನಂ ಸಲಲಾಗದು ತೀರದುದಕ್ಕಲವಱಲಾಗದು (ಯಶೋಚ. ೪–೩೧); ಮಲಮಲ ಮಱುಗಿ ಕಂದಿ ಬಿಸುಸುಯ್ದಲವತ್ತು ಜಜ್ಜನೆ ಜರಿದು (ರಾಮವಿ. ೬–೪೦). ೨. ಆಸೆಪಡು ; ಹಂಬಲಿಸು : ಹಲವು ಲಿಂಗದೊಳು ಹೊಲಬುಗೆಡುವರಂ[ರುಂ] ಹಲವು ಪ್ರಸಾದಕೆ ಅಲವಱುತಿಹರಂ[ರುಂ] ಎಂತೆಱೆವರು ನಿಜವನು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೨೪–೧೦) ; ಬಿಡು ಸೆಱಗನೆಂದೂಟಕಲವಱುವ ಮಕ್ಕಳಂ ಜಡಿದು (ರಾಘಚ. ೧೬–೪೬); ಆವೊನುಂ ಹೆಬ್ಬಯಕೆಗಲವತ್ತು, ಮಿತಿಮೀರಿ, ಕಯ್ಗೆ ಬಾರದ ಗುರಿಗೆ ಕಟ್ಟೊಲ್ಮೆಯನ್ ತೆತ್ತು, ಕಳೆಯಬಾರದು ದೇವರಿತ್ತೊಂದು ಭಾಗ್ಯವನ್ (ಪಾರಸಿ. ೭೧೦). 'ಅಲವರಿಕೆ' ಪರಾ. ೩. ಕಷ್ಟಪಡು : ಚಿತ್ತದೊಳು ಕೋಪಿಸುತ ನಾನಲವೊ[ವ]ತ್ತು ಮಾಡಿ ದದೇಗುಲವನೀವುತ್ತಮಾರ್ಜನೆಗಳನಳಿದು ಹೋದಪುದಧಿಕಕರ್ಮ (ಬಸವು. ೧೭–೪೨). **ಅಲವರು** : ೧. ಮೀನಾಕ್ಷಮ್ಮನವರು ರಾಮುವಿಗೋಸ್ಕರ ಅಲೆ[ಲ]ವತ್ತುಕೊಂಡು ಹಣ್ಣಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದರು (ಸಂಧ್ಯಾರಾ. ೭೦) ; ಅತ್ತೆಯಮ್ಮ, ಯಾಕೆ ಅಲವತ್ತು[ತ್ತಿ] ಕೊಳ್ಳುತ್ತೀರಿ ? ನನ್ನಿಂದ ಏನಾದರೂ ತಪ್ಪು ನಡೆದಿದ್ದರೆ ಕ್ಷಮಿಸಿದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ತಕ್ಕ ಶಿಕ್ಷೆಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು (ಅದೂಟ. ೯೩).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತೆಲು. ಅಲಮರು]

ಅಲವಾನ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕೆಂಪು ಬಟ್ಟೆ : ಇಕಾ ರಮಾ ಕಕ್ಕಿಗೆ ಎರಡ ಅಲವಾನ ತರಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಳು ಗಿರಿಜಾಗ (ದೀಪಹ. ೨೭೯).
[<– ಅರ. ಅಲವನ್ ; ಮರಾ. ಅಲವಾನ್]

ಅಲವಾಲ (ನಾ). = ಆಲವಾಲ. [ಸಂ.]

ಅಲಸ (ನಾ). ೧. ಸೋಮಾರಿ ; ಆಲಸ್ಯವುಳ್ಳವನು : ಅಲಸರಪ್ಪವರ್ ತಮ್ಮ ಮೆಯ್ಯ ಸುಖಕ್ಕೆ ಪಾಪಹೇತುಗಳಪ್ಪ ಕುಧರ್ಮಮಂ ಪೇೞ್ದು ಪೆಜರಂ ಮರುಳ್ಮಾಡಿ ಧರ್ಮಮೆಂದು ನೆಗೞಿಸುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೩೪) ; ಪತಿಕಾರ್ಯದವಸರಂಸಂಭವಿಸಿತೀಗಲಸನಾಗಿರ್ದೊಡೆ(ವೆಂಕಾರಾ.೫–೨–೪೩). ೨. ಸೋಮಾರಿತನ ; ಆಲಸ್ಯ ; ದಣಿವು : ಬೆಳ್ವೆಳಗಾನನ ಚಂದ್ರಬಿಂಬದೊಳ್ ಜನಿಯಿಸೆ . . . ಬಿಣ್ಪುಗೊಂಡಲಸಮಾ ನಿಜನಿರ್ಮಳ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨–೨೫) ; ನೂರ ನಿಜವಾಗಿ ನಿಸ್ತಬ್ಧಳಾದಳು. ಭಯ ಅಲಸ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಹತ್ತಿದುವು (ಸೂರಜ. ೩೫). [ಸಂ.]

ಅಲಸಂದಿ 'ಅಲಸಂದೆ' ನೋ.

ಅಲಸಂದಿಗೆ (ನಾ). = ಅಲಸಂದೆ : "ಕುಲ್ಮಾಷಃ . . . ಅಲಸಂದಿಗೆ ಕಾಳು, ಕಾಡುವುದ್ದಿಗೂ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೯). [?]

ಅಲಸಂದೆ, ಅಲಸಂದಿ, ಅಳಸಂದೆ (ನಾ). ತಡಗುಣಿಯಂತಹ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ವಿದಳಧಾನ್ಯ ; ಕುಲ್ಮಾಷ ; ರಾಜಮಾಷ : "ಅಲಸಂದೆ ರಾಜಮಾಷಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೬–೧೮) ; "ಸುಧಿಯಲಸಂದೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦–೫) ; ಬಾಗಿದ ಅನ್ನ, ಪಾಯಸ, ಉದ್ದಿನ ತೋಯೆ, ಅಲಸಂದೆಯ ಗುಗ್ಗರಿ, ಕಬ್ಬಿನರಸ . . . ಯಾ ಬಲಿಯಂ ನಿವಾಳಿಸಿ (ಬಾಲಚಿ. ೧೨೬–೧೩). **ಅಲಸಂದಿ** (೩). **ಅಳಸಂದೆ:** ಆ ಸತಿಯರೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಚೆಂದಳಿರ್ಗೈಗಳಿಂ ಕುಸುಬೆಯಂ ಪಿಡಿಯೊಳಿರಿಸಿ ಮೋಸಮುಲ್ಲಳಸಂದೆಯೆಂಬರ್ (ಪರಶು. ೪–೨೭). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಅಲಚಂದಲು, ಅಲಸಂದಲು, ಅಲಸಂದಿಯಲು]

ಅಲಸಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು ; ದಣಿ ; ಬಳಲು : ಕೆಚ್ಚಲ ಕೊರ್ಬು . . . ನುರ್ಗೊತ್ತಿಯುಂ ಕಾಲಗಲ್ದಲಸಂಬೆತ್ತಿರೆ ಪೋಗದಂತು ನಡೆಯಂ ಮಾಣ್ದಂತು ಮೆಲ್ಕೊತ್ತುತುಂ ಸಲೆ ವಿಭ್ರಾಜಿಸುತ್ತಿರ್ಪುದಾ ವಿಷಯದೊಳ್ ಧೇನುವ್ರಜಂ (ಕುಸುಮಾ. ೨–೪೮). [ಅಲಸ + ಪೆಱು]

ಅಲಸಕ (ನಾ). = ಅಲಸ (೩). [ಸಂ.]

ಅಲಸಗಮನೆ (ನಾ). ನಿಧಾನವಾಗಿ ನಡೆಯುವವಳು : ಆರಯೆ ದುರ್ಘಟವೆನ್ನ ಮನೋರಥಮೆಂದಲಸಗಮನೆ ಮನದೊಳ್ ಪಿರಿದುಂ ದೂರಿಸಲದೇಕೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೬೭). [ಸಂ. ಅಲಸಗಮನಾ]

ಅಲಸಗಾಮಿ (ಗು). ನಿಧಾನವಾಗಿ ಚಲಿಸುವ ; ಮಂದಗಾಮಿಯಾದ : ಅಲಸಗಾಮಿಯಾದ ನೆಕ್ಲುದೋವನ ಕುದುರೆ ತಂಡದೊಡನೆ ಏಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಪುನರು. ೪೩೮). [ಸಂ. ಅಲಸಗಾಮಿನ್]

ಅಲಸಗಾಮಿನಿ (ನಾ). = ಅಲಸಗಮನೆ : ಘನಕುಚಭಾರಾಲಸಗಾಮಿನಿ ಗರ್ಭಂ ಬಳೆಯೆವಳೆಯೆ ನಸುಜೋಲ್ವು ಬಟಿಲ್ದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೧೧).
[ಸಂ. ಅಲಸಗಾಮಿನೀ]

ಅಲಸಟೆ (ನಾ). ದಣಿವು ; ಆಯಾಸ ; ಹಿಂಸೆ ; ಕಾಟ (೩). 'ಅಲಪಟೆ' ಪರಾ. [<– ತೆಲು. ಅಲಸಟ]

ಅಲಸತೆ (ನಾ). ಆಲಸ್ಯ ; ಸೋಮಾರಿತನ : ನೆಲಸಲಲಸತೆ ನಡೆಯೊಳ್ (ಕುರಾಸಾಂ. ೮–೪೦); ಬರೆಯಲು ಶಕ್ತರಾದ ಕೆಲವರಲ್ಲಿರುವ ಅಲಸತೆಯೂ (ಕಸಾಪ. ೧–೫೨). [ಸಂ. ಅಲಸತಾ]

ಅಲಸತ್ವ (ನಾ). = ಅಲಸತೆ (೩). [ಸಂ.]

ಅಲಸಪ್ರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಸೋಮಾರಿತನ; ಆಲಸ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ: ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸೈನಿಕಜೀವನ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು . . . ಅಲಸಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಪ್ರೇರೇಪಿಸುತ್ತದೆ (ಪುನರು. ೬೨). [ಅಲಸ + ಪ್ರವೃತ್ತಿ]

ಅಲಸಭಾವ (ನಾ). ಆಲಸ್ಯ: ಮದಗಜಗಾಮಿನಿ ಕಾಮಿನಿ ಬಂದಳು ಲೀಲೆಯಿಂದಲಸಭಾವದೊಳು (ಇಂಚಾಪ. ೯೮–೮೦). [ಅಲಸ + ಭಾವ]

ಅಲಸಯಾನ(ನಾ). ನಿಧಾನವಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು; ಮಂದಗಮನ: ಸಾರ್ತಂದಳಂದುಪದೇಶಂಗುಡುವಂದದಿಂದಲಸಯಾನ ಪ್ರೌಢಿಯಿಂ ಹಂಸೆಗೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೧೧೪). [ಅಲಸ + ಯಾನ]

ಅಲಸಾಟ (ನಾ). ಅಲೆಯುವಿಕೆ; ಆಯಾಸ: ಬಹು ಅಲಸಾಟಬಿದ್ದು (ತತ್ವಚಿಂ. ೨೫೩–೮). [ಅಲಸು$_3$ + –ಆಟ$_2$]

ಅಲಸಿ (ನಾ). ಸೋಮಾರಿ; ಜಡಸ್ವಭಾವದವನು: ಜಾನಕಿಬಾಯವರ ತೋಟಗನು ಅಲಸಿ. ಆದರೆ ಹನುಮಂತನು ಪರೋಪಕಾರಬುದ್ಧಿಯವ (ಸಮುಜೀ. ೧೧ ಪೀ.). [ಅಲಸ + –ಇ$_2$]

ಅಲಸಿಕೆ, ಅಲಸಿಗೆ, ಅಲಸುಕೆ, ಅಲಸುಗೆ (ನಾ). **೧.** ಆಯಾಸ; ದಣಿವು; ಬಳಲಿಕೆ: ಅಕೆಯ ಮಂದಗಮನಮುಂ ಪಗೆವರ ಮನಂಗಳು ಮೊಡನೊಡನಲಸಿಕೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೪೧ ವ); ಅಲಸಿಕೆಯಾಗಳುಂ ಕೆಳದಿಯಂತಿರೆ ಪೊರ್ದಿದುದು (ಬಾಧಪು. ೪–೩೯); ಆಗುಳಿಕೆಯಲಿ ಸೀನಿನಲಿ ನಡೆವಾಗ ನುಡಿವಾಗಲಸಿಕೆಗಳಲಿ . . . ರಘುಕುಲಸಾಗರನ ನೆನಹಲ್ಲದಿಲ್ಲನ್ಯತ್ರ ವೀ ಸತಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೫–೩–೪೪); ಇಂದಿಗೋಲಗ ಸಾಕು ದಕ್ಷಿಣನಾಯಕ ಬಂದಲಸಿಕೆಯ ಹಿಂಗಿಸಲಿ (ಭರಚ. ೪೭–೧೨೨). **೨.** ಆಲಸ್ಯ; ನಿಧಾನ; ಸಾವಕಾಶ: ಅಲಸಿಕೆ ಮೆಯ್ಯಾದುದು ಕಣ್ಮಲಮ್ಮರಲ್ದೆಸೆದುವೊದವಿತಾಗುಳಿಕೆ ಶತಂ . . . ಕಾಂತೆಗಂದೆಳೆವಸಿಱೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೮೧); ಜನನದ ನೆಲೆಯನಱುಹಿದೊಡೊಪ್ಪುಗೊಂಬುದಲಸಿಕೆಯದೇಕೆ (ತೊರರಾ. ೧–೧೬–೨೬); ಸವಿನುಡಿಯನಾಶ್ರಯಿಸಿತಲಸಿಕೆ ವಿಶೇಷಮಾಂದ್ಯವನಾಂತುದೊಳ್ನಡೆ (ಚ ಬ ಪು. ೪–೧೧). **೩.** ಉದಾಸೀನತೆ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ: ನೀನಲಸಿಕೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡಿದಂ ಸಲೆ ಸಂದೆಯವಂ ತಗುಳ್ಚದಂತೆ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧೦–೧೫೩); ಒಲಿದೋದಿಸಿ ಕೇಳಿ ತಿಳಿದೊಂದೆಡರು ಬಂದಲಿ ಜಱೆಯದೆ ತಿದ್ದಿ ಕೃತಿಯ ಅಲಸಿಕೆಮಾಡದೆ ರಚಿಸುವ ಸುಗುಣರ ಬಲಗೊಂಬೆ ನಾನನವರತ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೨೦–೪೨). **೪.** ನಿದ್ರೆ; ತೂಕಡಿಕೆ: "ತಂದ್ರಾ – ತಂದ್ರೀ = ಅಲಸಿಕೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೬); ಅಲಸಿಕೆಯೊಳೈನೂಱು ಸಾವಿರ ನಳಿನಭವರಡೆಗೆಡೆವರೆಂಬಗ್ಗಳಿಕೆಯೆತ್ತಲು ಹುಲುಮನುಜ ನಾನೆತ್ತಲು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೩೯). **ಅಲಸಿಗೆ:** **೧.** ಆತನ ಮೊಗವು ಅಲಸಿಗೆಯಿಂದ ಬೆಂದು ಬೇಗುದಿಗೊಂಡಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಶ್ರೀರಾಪ. ೩). **ಅಲಸುಕೆ:** **೨.** 'ಅಲಸುಕೆಗಾಜಿ' ಪರಾ. **ಅಲಸುಗೆ:** **೧.** "ಆಲಸ್ಯಕ–ಅಲಸುಗೆ" (ಶಮುದ. ೨೮೧ ಪ್ರಯೋ.); ಪಸಿವುಂ ನೀರಟ್ಕೆಯುಂ ನಿದ್ದೆಯುಮಲಸುಗೆಯುಂ ಮಾಣ್ದುದೆಂಬಂದದಿಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೫–೧೧೨); ಎಡೆವಿಡದ ಅಲಸುಗೆಗೆ ಬೇಸರಿಗೆ ನಿರುತ್ಸಾಹಕ್ಕೆ ಆಯುಸಕ್ಕೆ ಸೆರೆಗಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು (ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೪೪–೯).

ಅಲಸಿಕೆಯಾಗು = ದಣಿವಾಗು; ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು; ಬಳಲು: ಅತ್ರಿಋಷಿಗಳಿಗೆ ಒಂದು ದಿನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅಲಸಿಕೆಯಾಯಿತು (ನೀತಿಚಿಂ. ೯–೧೬). [ಅಲಸು$_3$ + – ಇಕೆ. / **ತುಳು.** ಅಲಸಿಗೆ, ಅಲಸಲ್]

ಅಲಸಿಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಲಸ್ಯಮಾಡು; ತಡಮಾಡು: ಒಲಿದು ಪತಿಯ ಮನದೊಲವನಾರೈದು ತಾನಲಸಿಕೆಗೊಳದನುಸರಿಸಿ ಕುಲಸತಿಯರ ಧರ್ಮ ಕೊನರಿಡೆ ನೇಹವ ನೆಲೆಗಾಣಿಸಿ ನೆಗಳುವುದು (ಹದಿಬ. ೩–೧೦). [ಅಲಸಿಕೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಲಸಿಗ (ನಾ). ಸೋಮಾರಿ: ಕೇಶವನು ಒಂದು ಅಲಸಿಗರ ಕೂಟವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಮೇಲಧಿಕಾರಿಯಾದನು (ಸಮುಜೀ. ೨೪). [ಅಲಸು$_3$ + – ಇಗ]

ಅಲಸಿಗೆ 'ಅಲಸಿಕೆ' ನೋ.

ಅಲಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸಪಡಿಸು; ದಣಿಸು: ಆತನ ಚಾಗಂ ಪೆರ್ಮೞೆ ಚಾತಕ ಪೋತಕಮನಲಸೆ ಕೊಳ್ವವೊಲರ್ಥಿವ್ರಾತಮನಲಸಿಸಿದುದು ಪೆರ್ಮಾೞಿನ ತೊಡವಿಂ ಮದಾಂಧಕರಿಯಿಂ ಹರಿಯಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೫೪). [ಅಲಸು$_1$ + –ಇಸು$_3$. / **ತೆಲು.** ಅಲಯಿಂಚು]

ಅಲಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). **೧.** ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು; ಬಳಲು: "ಅಲಸು – ಅಲಸ್ಯೇ" (ಶಮುಧಾ); ಅಂಜನಾಚಲದವೋಲ್ ಕಣ್ಗೊಪ್ಪಿ ಬರ್ಪಂಬುಜೋದರನಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ನೋಡಿ ಮೆಯ್ಯಲಸಿದಂತೆಂತಾನುಮೆೞ್ದಿರ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೯–೩೧); ಕಂದಿದೆಂ ಕುಂದಿದೆ ನಲಸಿದೆನಾಸತ್ತೆನಲ್ಲಾಡಿದೆಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೨೫); ಅಲಸುವ ಮೆಯ್ಯುಮಾ ಗುಳಿಸುವಾನನಮುಂ . . . ಅಪೂರ್ವಭಾವಮಂ ಲಲನೆಗೆ ತಂದುವಂದನು ದಿನಂ ಬಳೆಯುತ್ತಿರೆ ಗರ್ಭದರ್ಭಕಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೧೫); ಮಾಡಿಪಂ, ಕೂಡಿಪಂ, ಅಲಪಂ, ಬೆಸಪಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೧೫ ಪ್ರಯೋ.). **೨.** ತಡಮಾಡು; ಉದಾಸೀನಮಾಡು; ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು: ಕುಲಜನೀತನೆ ಪಂಡಿತನೀತನುಜ್ವಲಯಶೋಧಿಕ ನೀತನೆ ತಿಬ್ಬಮೆಂದಲಸಿ ಪೇೞ್ವವಧಾರಣ ದೋಷಮಂ ನೆಲಸಲೀಯದಿರಿಂ ಕೃತಿನಾರಿಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೩೯); ಆಕೆಯುಂ ವ್ಯಾಸಭಟ್ಟಾರಕನಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಗಲಲಸಿ ತನ್ನ ಸೂಱಾಯ್ತೆಯಂ ತನ್ನವೊಲೆ ಕಯ್ಗೆಯ್ದು ಬರವಂ ಬೇಡಲಟ್ಟಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೮೫ವ); ಇಲಿಗಳ್ ಮನೆಯೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿಯುಮಲಸದೆ ತವೆ ತೋಡಿ ಮನೆಗಳಂ ಕಿಡಿಸುವವೋಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೬–೧೭); ಮುರಾಂತಕ ಸೂತತನಕಲಸಿದನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೬೨); ಹಳೆದಿನದ ತಾಯ್ತಂದೆಯರ ಬಿಡದಲಸದವರನು ಹೊತ್ತು ತೊಳಲಿದೆನಿಳೆಯೊಳುಳ್ಳ ಸಮಸ್ತ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಗಿರಿವನವ (ತೊರರಾ. ೨–೫–೧೫); ನೀನಿಂದು ಅಲಸದೆ ನಾಣ್ಚದಂಜದೆಯಳುಕದೆ ಪೇಳು (ಹದಿಬ. ೧–೨೯). [**ದೇ.॥ ತಮಿ.** ಅಲಚು; **ಮಲ.** ಅಲ; **ತುಳು.** ಅಲಸು; **ತೆಲು.** ಅಲಂಚು. / **ಸಂ.** ಅಲಸ]

ಅಲಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಜಾಲಾಡು; ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಲುಗಾಡಿಸು: ಈ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಲಸಿಕೊಂಡು ಬಾರಮ್ಮ (ದಕ–ಪ್ರಾದೇ). [< ಅಲಚು]

ಅಲಸು$_3$ (ನಾ). **೧.** ಬಳಲಿಕೆ; ದಣಿವು: ನೆಲೆ ಚಲಿಸುವ ಸುಯ್ಯ್ . . . ಅಲಸಾಱದ ಕಣ್ ಬೆಮರ್ವನಿಗಳ ಬೀಡೊಡೆಯದ ತೆಳ್ವೊಡಲು (ಉದ್ಭದೇ. ೪–೧೮); ಸುರತದಲಸಂ ಪರಿಹರಿಸು (ಚಬಪು. ೧೦–೩೦); "ಆಲಸ್ಯ–ಅಲಸು" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ.). **೨.** ಆಲಸ್ಯ; ಮೈಗಳ್ಳತನ: ಪಱಿವಱಿವಲಸೊಲಸು ಕುತ್ತಮಿಲ್ಲಾ ನಾಡೊಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ಪ್ರಯೋ.). [< **ಸಂ.** ಆಲಸ್ಯ]

ಅಲಸುಂಗಾಜಿ 'ಅಲಸುಗಾಜಿ' ನೋ.

ಅಲಸುಕೆ 'ಅಲಸಿಕೆ' ನೋ.

ಅಲಸುಕೆಗಾಜಿ, ಅಲಸುಗೆಕಾಜಿ (ನಾ). ಸೋಮಾರಿ; ಜಡ: "ನಾಂಬಂ ಸೋಂಬನುಮೆನಲ್ಕಲಸುಕೆಗಾಜಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫೫); **ಅಲಸುಗೆಕಾಜಿ:** "ಸೋಂಬನೆಂದುಂ ನಾಂಬನೆಂದುಂ ಅಲಸುಗೆಕಾಜಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೮–೩೬೦). [ಅಲಸುಕೆ + –ಗಾಜಿ (< –ಕಾಜಿ)]

ಅಲಸುಗಾಜಿ, ಅಲಸುಂಗಾಜಿ (ನಾ). ಸೋಮಾರಿ; ಜಡ: "ಅಲಸಲೋಲ = ಅಲಸುಗಾಜಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೬); "ಸೋಂಬ ನಾಂಬನೆನಲ್ಕಲಸುಗಾಜಿನು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೮); ಅಲಸುಗಾಜಂಗೆ ದೋಷಮಂ ಪೇೞ್ವು

ದುತ್ತರವಾಕ್ಯಂ, ಅಲಸಃ = ಅಲಸುಗಾಱಂ (ನೀತಿವಾ. ೯–೧೪೧) ; ಅಲಸುಗಾಱನುಂ ಸದಾ ವ್ಯಾಧಿಪೀಡಿತನುಂ (ಪಸಾರ. ೮೩೯–೧೫) ; ಅವಿರತಂ ಭುಜಿಸುತೆ ಬಳಿಕೆ ವ್ಯಡನಂ ನೆನೆದು . . . ಪಸರಿಪ ಅಲಸುಗಾಱರ ರಾಜಿಸುವ ಮಾನಸಾರ್ಚನೆಗಳಂ (ಆರಾಚ. ೨೧–೨೫). **ಅಲಸುಂಗಾಱ** : ಅಸಿತಂ ಕಡುನಿಡಿಯುಂ ಸ್ನಾಯುಸಾರನನಿಲಾತಿರಕ್ತನಲಸುಂಗಾಱಂ . . . ರವಿಜಂ (ಜಾತತಿ. ೨–೨೬) ; ಪಾಡುಂಗಾಱಂ, ಅಲಸುಂಗಾಱಂ (ಶಮದ. ೨೦೦ ಪ್ರಯೋ.). [ಅಲಸು₃ + –ಗಾಱ (< –ಕಾಱ)]

ಅಲಸುಗೆ 'ಅಲಸಿಕೆ' ನೋ.

ಅಲಸುಗೆಕಾರ್ತಿ (ನಾ). ಸೋಮಾರಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು : ಹೊತ್ತು ಹೋಗದ . . . ಮುತ್ತ ಮುದುಕಿಯರಲಸುಗೆಕಾರ್ತಿಯರಿಗೆ ಅಪರಾಹ್ಣ ಮಂತ್ರಣದ ಮಹಾಸಭೆಯಲ್ಲಿ . . . ಸಂತೃಪ್ತಿಯನೊಪ್ಪಿಸಲು (ಚೆಟ್ಟ ಅ. ೧೮೨–೧೫). [ಅಲಸುಗೆಕಾಱ + –ತಿ]

ಅಲಸುಗೆಕಾಱ 'ಅಲಸುಕೆಗಾಱ' ನೋ.

ಅಲಸೇಂಗಿತ (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] ಗಂಡನಿಗಿಂತ ಮುಂಚೆ ನಿದ್ದೆ ಹೋಗಿ ಗಂಡನು ನಿದ್ದೆಹೋದಮೇಲೆ ಎದ್ದು ವಿಹಾರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವಳು: ಪತಿಯಿಂ ಮುನ್ನಂ ನಿದ್ರಾಸ್ಥಿತೆಯಾಗಿರ್ದೋಪನೋಜಗಿದಿಂ ಬೞಿಕ ವಿನಿದ್ರಿತೆಯಾಗಿ ವಿಹರಿಸುವೊಡಾ ಸತಿಗಲಸೇಂಗಿತಮಿದೆ[ಂ]ದು ಬಗೆ ಮೃಗನಯನೇ (ಮದತಿ. ೧೧–೪೬). [ಸಂ.]

ಅಲಹು 'ಅಲಂಪು' ನೋ.

ಅಲಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚದರಿಸು ; ನಾಶಮಾಡು : ಮನದಿಂ ನುಡಿಯಿಂ ತನುವಿಂದೆನಸುಂ ಮುನ್ನೆಸಗಿದಘಮನಲಱಿಪೆನೆಂಬೀ ಮನದಿಂದಮೊಸೆದು ಗೊಮ್ಮಟ ಜಿನನಂ ಸ್ತುತಿಯಿಸಿದನಿಂತು ಸುಜನೋತ್ತಂಸಂ (ಎಕ. II, ೨೩೪–೬೫ ; 1180). [ಅಲಱು + –ಇಸು₃]

ಅಲಱು (ಕ್ರಿ). ಚದರು ; ಒಡೆ ; ಹಾಳಾಗು : ಶ್ರೀದುರಿತಾಭೂಧ್ವೃಷಮಾನ್ಕೀಲ್ತಲಱೆ ಪೊದೆದಜ್ಞಾನಶೈಲೇಂದ್ರಮಾನ್ ಪೋೞ್ದುರ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಪ್ರಮೂಢಸ್ಥಿರತರ ನೃಪನಾನ್ ಮೆಟ್ಟೆ (ಎಕ. II, ೧೨–೧ ; 700) ; ಚಲಚಲದಾಂತು ಕಾದುವ ಸುಯೋಧನಸಾಧನದೊಡ್ಡುಗಳ್ ಕಟಿಲ್ದಲಱಿ ತೆರಳ್ದು ತೂಳ್ದು ಬಿಱುತೋಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೩೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಲಱು = ಚದರು ; ವಿಭಾಗವಾಗು]

ಅಲಾ 'ಅಲ್₁' ಪರಾ.

ಅಲಾತ (ನಾ). ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಕಟ್ಟಿಗೆ; ಕೊಳ್ಳಿ : "ಅಲಾತಂ, ಉಲ್ಮುಕಂ – ಈ ೨ ಕೊಳ್ಳಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೨–೬೭). [ಸಂ.]

ಅಲಾತಚಕ್ರ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳಿಯನ್ನು ವೇಗವಾಗಿ ತಿರುಗಿಸುವುದರಿಂದ ದುಂಡಗೆ ಕಾಣುವ ಚಕ್ರದಂತಹ ಆಕೃತಿ; ಕೊಳ್ಳಿಯಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ವೃತ್ತಾಕಾರ: ಕೃಷ್ಣಂ ಗೆಲ್ದು ಪಿಂಗಾಲ್ಗಳಂ ಪಿಡಿದಾರ್ದೆತ್ತಿ ನಿಶಾಟನಂ ತಿರಿಪೆ ತದ್ಭ್ರಾಮ್ಯನ್ನಿಶಾಟಾಸ್ಯದಿಂ ಪೊಡರ್ದಸ್ರಾಂಬುವಲಾತಚಕ್ರಮೆನೆ ವೃತ್ತಾಕಾರದಿಂದುಣ್ಮತುಂ (ಜಗವಿ. ೬–೬೯) ; ದೀಪ್ತಿ ತಿರ್ರನೆ ತಿರುಗಿದುದಾ ಅಲಾತಚಕ್ರದ ತೆರದಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೯೯–೧೦೦೬).

[ಅಲಾತ + ಚಕ್ರ]

ಅಲಾತು (ನಾ). ತಂತಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹೊರಜಿ; ಹುರಿ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ). [← ತುಳು. ಅಲಾತ, ಅಲಾದ್, ಅಲಾತ್]

ಅಲಾಬಿ (ನಾ). ಮೊಹರಂ ಹಬ್ಬ ; ಬಾಬಯ್ಯನ ಹಬ್ಬ.

ಅಲಾಬಿಹಬ್ಬ = ಮೊಹರಂ ಹಬ್ಬ ; ಬಾಬಯ್ಯನ ಹಬ್ಬ : ಒಂದು ಮಸೀದಿ ಇದೆ, ಹಾಗೆಂದಮೇಲೆ ಮೊಹರಂ ಇರಬೇಡವೇ? ಅಲಾಬಿಹಬ್ಬ ಆಗಬೇಡವೇ? (ಜಾರುದಾ. ೫೪). **ಅಲಾಬೀಹುಲಿ** = ಮೊಹರಂ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಹುಲಿಯ ವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಬಾಬಯ್ಯನ ಹಬ್ಬದ ಹುಲಿ ವೇಷಧಾರಿ : ಈ ಅಲಾಬೀಹುಲಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಗದಿಗೆಯ್ಯನವರು ಮತ್ತಷ್ಟು ಕೆರಳಿದರು (ದೀಪಹ. ೫೬).

[← ಅರ. ಇಲಾಹಿ = ದೇವರು. / ತುಳು. ಅಲಾಬಿ, ಅಲಾಯಿ]

ಅಲಾಬು (ನಾ). ಸೋರೆ ಗಿಡ, —ಕಾಯಿ, —ಬುರುಡೆ : ಬಂಧುರರಸಗೇಯಮೆಂಬಮೃತಪೂರಮನೊಯ್ಯನಲಾಬುವಿಂದವೊತ್ತರಿಸುತುಮಿರ್ದಳೀಕೆಯೆನೆ ಬಾಜಿಸಿದಳ್ ಪೆಱಳುನ್ನತಸ್ತನಾಂತರದೊಳಗೊಂಕಿವೀಣೆಯಂ (ಜಗವಿ. ೫–೧೮) ; ಕತಕ ಕಂದದ್ವಯಮಲಾಬು ಶಿಗ್ರ್ವಾದಿಗಳಹಿತಮೆನುತ ವರ್ಜಿಸುತ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೨೧–೨೩). [ಸಂ.]

ಅಲಾಬುವಲ್ಲಕಿ (ನಾ). ಸೋರೆಯ ಬುರುಡೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯ : ಬಳಿಕ ವಿಪಂಚಿಕೆ . . . ಅಲಾಬುವಲ್ಲಕಿ . . . ಕಾಲಕೀಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತುಮೂಱು ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯಂಗಳಲ್ಲಿ (ವಿವೇಕ. ೨೩೬). [ಅಲಾಬು + ವಲ್ಲಕಿ]

ಅಲಾಬುಸ್ತನ (ನಾ). ಸೋರೆಯ ಬುರುಡೆಯಂತಿರುವ ಸ್ತನ : ಪಿಸುಗಣ್ಣ ಕಿಸವಾಯ ವಕ್ರದಂತಂಗಳಿಂದೊಸರ್ವ ಶೋಣಿತ ಮಹೋದರಿಯುಲಾಬುಸ್ತನಗರಸೆಯೊಳ್ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೪೭–೭).

[ಅಲಾಬು + ಸ್ತನ]

ಅಲಾಭ (ನಾ). ೧. ಲಾಭವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಸಿಕ್ಕದಿರುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಚರಿಗೆಗೆ ಹೋದ ಜೈನಯತಿಗೆ ಯಾವ ಭಿಕ್ಷೆಯೂ ಸಿಕ್ಕದಿರುವುದು : ಸಂಸಾರ ನಿರ್ವೇಗಮಾಗೆಯಂದಿನ ದಿವಸಮಲಾಭಂ ಮಾಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮುಟ್ಟುಪಡಂಮಾಡಿ] ತಮ್ಮಾವಾಸಕ್ಕೆ ಪೋದೊಡೆ ಭಟ್ಟಾರರೆಂದರ್ – ಏನಲಾಭಮಾದುದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯–೨೧). [ಸಂ.]

ಅಲಾಯಿದ 'ಅಲಾಯಿದಾ' ನೋ.

ಅಲಾಯಿದಾ, ಅಲಾಯಿದ (ಅ). ಬೇರೆಯಾಗಿ ; ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ : ಅಲಾಯಿದಾ ಸಾಗವಳಿ ಆಗಿಯಿರುವ ಬಾಜೆಬಾಬುಗಳು ಸಹಾ (ಮೈಅಂ. ೧೯೩೯, ೪೨–೯೭ ; 1825) ; ಎಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಪರಿಯಂತರಕ್ಕೂ ಅಲಾಯಿದಾ ಬಾಬು ಇದೆಯೋ ಅದು ಯಾವತ್ತೂ ಬಾಬಿಗೂ (ಮಹಾವಂ. I, ೬೬). **ಅಲಾಯಿದ** : ಖರ್ಚಿಗಾಗಿ ಅಲಾಯಿದಾ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಣ ತೆಗೆದಿಡಿ (ರೂಢಿ).

[← ಅರ. ಅಲಾಹಿದಾ]

ಅಲಾಲ್‌ಟೋಪಿ (ನಾ). ಬೇಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಜವಾಬ್ದಾರಿಯಿಲ್ಲದ ಮನುಷ್ಯ : ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಅಲಾಲ್‌ಟೋಪಿಗಳಂತೆ ಅಲೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿದ ಕೈಗಳು ಎನಿಸಿದ ಕತ್ತೆ ನಾಯಿಗಳೂ ಕೂಡ (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೯೧).

[← ಹಿಂ. ಅಲಲ್‌ಟಪ್ಪೂ = ಅಸಂಬದ್ಧ, ಯದ್ವಾತದ್ವಾ]

ಅಲಾಳನಾಥ 'ಅಲ್ಲಾಳನಾಥ' ನೋ.

ಅಲಿ₁ 'ಅಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಅಲಿ₂, ಅಳಿ₅ (ನಾ). ೧. ತುಂಬಿ ; ಭ್ರಮರ : ಅಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಳಿ] ಮಾಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲರಂ ಪಡೆವಂತೆ ಭೂಪನಿರೆ ಕುರುಡಂ ಕಣ್ಮಲರಂ ಪಡೆದವೊಲೆಸೆದಂ (ಲೀಲಾವ. ೪–೧೬೨) ; ಅಲಿಗಳ ಸೋಂಕಿಂ ಪ್ರಾತರ್ಜಲರುಹಮಲರ್ವಂತೆ (ಜಗವಿ. ೩–೩೩). ೨. ಚೇಳು. ೩. ಕಾಗೆ. ೪. [ಜ್ಯೋತಿ] ವೃಶ್ಚಿಕರಾಶಿ. **ಅಳಿ₅** : ೧. ಈ ಮುಗುಳೊಳಮಾಮಾಱ್ಕೆಯಿನಱಿಸಿ ಸುೞಿವುದಳಿ ಕೆಲಗೆಲದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೨೮) ; ಅಲರ್ದಂ ಭೋಜಕ್ಕೆ ಮೊಗಸಿದಳಿ ನೀರಾಜನ ಕುಸುಮವನೆ ಮುಸುಱಿ ಮೊಱೆಯುತ್ತಿರ್ಕುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೬೬). [ಸಂ.]

ಅಲಿಂಗ (ಗು). ೧. ಯಾವ ಲಕ್ಷಣವೂ ಇಲ್ಲದ; ಗುರುತಿಲ್ಲದ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಯಾವ ಲಿಂಗವೂ ಇಲ್ಲದ. ಉದಾ— ಆನ್, ನೀನ್, ತಾನ್. [ಸಂ.]

ಅಲಿಂಜರ, ಅಲಂಜರ (ನಾ). ನೀರಿನ ಹರವಿ; ಗುಡಾಣ: "ಮಣಿಕಃ, ಅಲಿಂಜರಃ – ಈ ೨ ಕೇಲು" (ಹಲಾಯು. ೫೩–೧೫೨). **ಅಲಂಜರ** (ಶ). [ಸಂ.]

ಅಲಿಂದ, ಅಳಿಂದ (ನಾ). ಮನೆಯ ಹೊರಬಾಗಿಲಿನ ಮುಂದಿನ ವಠಾರ; ಮೊಗಸಾಲೆ; "ಹೊರಬಾಗಿಲು" (ಗಂಗಾಮು). **ಅಳಿಂದ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಸಂ.]

ಅಲಿಂದಕೆ, ಅಳಿಂದಕ (ನಾ). = ಅಲಿಂದ. **ಅಳಿಂದಕೆ**: "ಪ್ರಘಣಃ, ಪ್ರಘಾಣಃ, ಅಳಿಂದಕಃ – ಈ ೩ ಮೊಗಸಾಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೦–೧೪೪). [ಸಂ.]

ಅಲಿಕ, ಅಳಿಕ₂ (ನಾ). ಹಣೆ; ನೆತ್ತಿ; ನೊಸಲು: "ಲಲಾಟಂ, ಅಲಿಕಂ–ಅಳೀಕಂ, ಹಣೆ, ಪಣೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೦); "ಲಲಾಟಂ, ಅಲಿಕಂ – ಈ ೨ ನೊಸಲ್" (ಹಲಾಯು. ೮೭–೩೭೧). **ಅಳಿಕ₂**: ಅಂತಾ ಫಣಿಕಾಂತೆ ಗಮರಿ ಕಾಂತಾಳಿಕ ಘಳಕ ತಿಳಕ ಹರನೆನಿಪರಿಗಂಗಂ ತನಯನಧಿಕ ತೇಜೋವಂತನಿಳಾವಂತನಿಂದುಮಂಡಳಕಾಂತಂ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೪–೧೮); ಮಧ್ಯಸ್ಥಜನಕ್ಕಳಿಕದ ತಿಳಕದ ತೇಜದಿಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೭–೨೯; 1196); ರಕ್ಷಿಸವೇಳ್ಕು ದಯದಿಂದ ಮಲಹರಾತ್ಮಕಾ ಎಂದು ಪಾದಾಂಬುಜಕ್ಕೆ ತನ್ನಳಿಕಮಂ ಸಾರ್ಚಿ (ಗುರುಚಾ. ೩–೨). [ಸಂ.]

ಅಲಿಕನೇತ್ರ, ಅಳಿಕನೇತ್ರ (ನಾ). = ಅಲಿಕಲೋಚನ. **ಅಳಿಕನೇತ್ರ**: ಅಳಿಕನೇತ್ರನು ಪ್ರಮಥಲೋಕವನೊಲಿದು ನಂಬಿಗೆ ಸೂರೆಗೊಂಡನೇ (ಬಸವು. ೫೪–೭೩). [ಅಲಿಕ + ನೇತ್ರ]

ಅಲಿಕಲೋಚನ, ಅಳಿಕಲೋಚನ (ನಾ). ಹಣೆಗಣ್ಣ; ಶಿವ. **ಅಳಿಕಲೋಚನ**: ಅಳಿಕಲೋಚನನಾದೊಡಂ ಮಲಮೂತ್ರವಂ ಬಿಡುವ ನೆಲನದುಂಟೇ ಮಟ್ಟಲಹುದೇ (ಬಸವು. ೫೧–೪೧); ಅಳಿಕಲೋಚನ ನಿನ್ನ ಮೂರ್ತಿಯ . . . ನೋಳ್ಪ ಸುಖದಗ್ಗಳಿಕೆಯಿದ ನೀನೆನಗೆ ಪಾಲಿಸು (ಕೈಕವ. ೬೧–೩). [ಅಲಿಕ + ಲೋಚನ]

ಅಲಿಕಾಕ್ಷ, ಅಳಿಕಾಕ್ಷ (ನಾ). = ಅಲಿಕಲೋಚನ: "ಅಲಿಕಾಕ್ಷ = ಮಹಾದೇವ" (ಗುವಿಮೋ). **ಅಳಿಕಾಕ್ಷ** (ಶ). [ಸಂ. (ಅಲಿಕ + ಅಕ್ಷಿ + –)]

ಅಲಿಕೀರನ್ಯಾಯ (ನಾ). ದುಂಬಿಯನ್ನು ನೇರಳೆ ಹಣ್ಣೆಂದು ಗಿಳಿಯೂ, ಗಿಳಿಯ ಕೊಕ್ಕನ್ನು ಹೂವೆಂದು ದುಂಬಿಯೂ ಭ್ರಮಿಸಿ ಮೇಲೆರಗುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಒಂದು ನ್ಯಾಯ. [ಅಲಿ₂ + ಕೀರ₂ + ನ್ಯಾಯ]

ಅಲಿಕುಂತಲೆ, ಅಳಿಕುಂತಳೆ (ನಾ). ತುಂಬಿಯಂತೆ ಕಪ್ಪಾದ ತಲೆ ಗೂದಲುಳ್ಳವಳು. **ಅಳಿಕುಂತಳೆ**: ನಳಿನಾಕ್ಷಿಯೋಂಕಾರವೆಯ್ದೆ ಸರ್ವ ವನೊಲ್ದು ಬಳಸಿಹುದದಾಗಿನ್ನು ಬೇಜಿ ಮಂತ್ರಂಗಳಿಲ್ಲಳಿಕುಂತಳೆಯೆ (ವೀಶೈವು. ೧–೫–೩೫). [ಸಂ. ಅಳಿಕುಂತಲಾ]

ಅಲಿಕೇಕ್ಷಣ, ಅಳಿಕೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಹಣೆಗಣ್ಣ ೨. ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಶಿವ. **ಅಳಿಕೇಕ್ಷಣ**: ಶಶಾಂಕಲೇಖೆ ಚೆಲ್ವಡರ್ದಳಿಕೇಕ್ಷಣಂ ನೊಸಲ ಸಿಂಧುರ ಬಟ್ಟಿನ ಪಾಂಗನಾಗಳೆ (ವೃಷವಿ. ೧೪–೨೯). [ಅಲಿಕ + ಈಕ್ಷಣ]

ಅಲಿಖಿತ (ಗು). ಲಿಖಿತವಲ್ಲದ; ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ. [ಸಂ.]

ಅಲಿಗಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು: ಅಲಿಗಬೆಯ × × ಯ್ಯನು ಕುಪ್ಪಯ್ಯನು [ನೂ]ರ್ಗ್ಗವುಣ್ಣುಗೆಯೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೫೫–೪; 972). [ಅಲಿಗ₀ + ಅಬೆ (< ಅಬ್ಬೆ) ?]

ಅಲಿಗುಲಿ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಚುಚ್ಚು (?): ಪರೀಕ್ಷಿತಂ ರಾಜ್ಯಮನಾಳ್ವ ಸಮಯದೊಳ್ ವಿಪ್ರಶಾಪಂ ಅಲಿಗುಲಿದವೊಲ್ತಾಗಿ ತಾಪದಿ ಪರೀಕ್ಷಿತಂ ಜಲನಿಧಿಮಧ್ಯದೊಳಿರಲು (ತುರಂಗ ೨–೪). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಅಲಗುಗಿ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [?]

ಅಲಿನಿ, ಅಳಿನಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುದುಂಬಿ. **ಅಳಿನಿ**: ನವಯೌವನದೊಳ್ ಗುಣದೋಷವಿಚಾರಮನಿಂತು ಮಾಡಲೀಯದ ಭಾವೋದ್ಭವನಿಂ ಪರವಶಿಯಾದೆಂ ನವಕುಸುಮಾಸವದೆ ಸೊರ್ಕಿದಳಿನಿಯ ತೆಜದಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೪೫). [ಸಂ. ಅಲಿನೀ]

ಅಲಿಪ್ತ (ಗು). ೧. ಲೇಪವಿಲ್ಲದ; ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ. ೨. ಮೋಹ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದ: ವಿಷ್ಣುತ್ರಿವೇದಿಯರು ಅಲಿಪ್ತರಾಗಿದ್ದರು (ಸಮಜೀ. ೬೧೭). (ನಾ). ೩. ಯಾವ ಕಡೆಗೂ ಸೇರದವನು; ತಟಸ್ಥ: 'ಅಲಿಪ್ತನೀತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಲಿಪ್ತತೆ (ನಾ). ಯಾವ ಸಂಬಂಧವನ್ನೂ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು; ಮೋಹವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ತಾಟಸ್ಥ್ಯ: ಅವನ ಅಸಾಧಾರಣ ಮೌನ ಅಲಿಪ್ತತೆ ಲಲಿತಳಿಗೆ ಸೋಜಿಗವೆನಿಸಿದುವು (ಅಪವಾ. ೧೨೦). [ಸಂ. ಅಲಿಪ್ತತಾ]

ಅಲಿಪ್ತನೀತಿ (ನಾ). ಯಾವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಸೇರದಿರುವುದು; ತಟಸ್ಥನೀತಿ: ಅಲಿಪ್ತನೀತಿ ತ್ಯಜಿಸಿದರೆ ಪೀಕಿಂಗಿಗೇ ಜಯವೆಂದು ನೆಹರು ಸ್ಪಷ್ಟನೆ (ಪ್ರಜಾವಾ. ೨೧–೩–೧೯೬೩; ೧–೩). [ಅಲಿಪ್ತ + ನೀತಿ]

ಅಲಿಪ್ತರಾಷ್ಟ್ರ (ನಾ). ಯಾವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಸೇರದಿರುವ ರಾಷ್ಟ್ರ; ತಟಸ್ಥರಾಷ್ಟ್ರ: ಅಲಿಪ್ತರಾಷ್ಟ್ರಗಳೆಂದರೆ ಅದಕ್ಕಾಗದು. ಈ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳಿಗೆ ರಷ್ಯ ನೆರವುನೀಡುವುದಕ್ಕೂ ಪೀಕಿಂಗಿಗೆ ಸಹನೆಯಿಲ್ಲ (ಪ್ರಜಾವಾ. ೨೧–೩–೧೯೬೩; ೧–೩). [ಅಲಿಪ್ತ + ರಾಷ್ಟ್ರ]

ಅಲಿಮನೆ (ನಾ). ಅಲ್ಯೂಮಿನಿಯಂ ಲೋಹ: ಅವರ ಹತ್ತಿರ ಅಲಿಮನೆಯ ಒಂದೆರಡು ಪಾತ್ರೆಗಳು. ಅದೇ ಅವನ ಸಂಸಾರ (ಫಲಸಂ. ೧೨). [← ಇಂ. Aluminium]

ಅಲಿಮಾರಿ 'ಅಲ್ಮೈರ' ನೋ.

ಅಲೀಕ, ಅಳೀಕ (ಗು). ೧. ಮೆಚ್ಚಲಾಗದ; ಸಂತೋಷಕರವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಅಸತ್ಯ; ಸುಳ್ಳು. ೩. ಕಪಟ; ಮೋಸ; ನಟನೆ. **ಅಳೀಕ**: ೨. "ಅಳೀಕಂ, ವಿತಥಂ, ಮಿಥ್ಯಾ, ಮೃಷಾ, ಅನೃತಂ – ಈ ೫ ಅಸತ್ಯದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨೩–೧೪೩); ಗುಣವಿಹೀನನನೆನ್ನಳೀಕಮಿತ್ರನಂ ನೆನೆಯದೆ (ಕಾದಂಉ. ೪೫೨). [ಸಂ.]

ಅಲೀನ (ಗು). ಲೀನವಾಗದ; ಕರಗದ. [ಸಂ.]

–ಅಲು '–ಅಲ್₂' ನೋ.

ಅಲುಂಕಿಸು 'ಅಲುಗಿಸು' ನೋ.

ಅಲುಂಕು 'ಅಲುಗು₁' ನೋ.

ಅಲುಂಗು 'ಅಲುಗು₁' ನೋ.

ಅಲುಂಬು₁, ಅಲಂಬು, ಅಲಬ್ಬು, ಅಲುಬ್ಬು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರಿನಿಂದ ಚೊಕ್ಕಟಮಾಡು; ಶುದ್ಧಿಮಾಡು; ತೊಳೆ: "ಅಲುಂಬು – ಜಲಕ್ಷಾಲನೇ" (ಶಮುಥಾ); ಸಮಿತ್ಕುಶಮಂ ತರವೋಪ ಧೌತವಲ್ಕಲಮನಲುಂಬುವ . . . ವ್ಯವಸಾಯಮೆತ್ತಲುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೨೪); ಇಂಬಾಗಿರೆ ಬಾಂದೊಜಿಯೊಳಲುಂಬಿದ ಮಂದಾರವಲ್ಕಲವಿರಚಿತ ನವದಿವ್ಯಾಂಬರವಾ ಮುನಿಪರನೊಳ್ ಬಿಂಬಿಸಿತು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೩೮); ಸಿರಿಖಂಡದ ಬಂಡಿನೊಳಲುಂಬಿ ತಳಿರ್ವಸೆಯ ಪಕ್ಕದೊಳ್ ನೇಜಿದ ನವೀನ ಚಮರಜಂಗಳುಂ (ವರ್ಧಪು. ೫–೬೩ ವ). **ಅಲಂಬು**: ೧. "ಅಲಂಬೆಂದುಂ ಕರ್ಚೆಂದುಂ ಪ್ರಕ್ಷಾಳನಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೩–೪೭೭). **ಅಲಬ್ಬು**: ೧. "ಅಲಬು–ತೊಳೆಯು" (ಗಂಗಾಮು). **ಅಲುಬ್ಬು₁**: ೧. ಪರಮಾನಂದ ಜಲದಲ್ಲಿ ಅಲುಬಿ ಮಹಾ

ಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಆಜಿಸಿ (ಆವಚಂ. ೧೮೨–೬೨೧); ಆದಱೊಳಲುಬಿ ತೊಯ್ದಾಡ ಪಟಮುಂ (ಖಮುದ. ೭–೨೦); ಒಲಿದುಂಬ ಬಟ್ಟಲುಂ ಹರಿವಾಣದೊಳಗೆ ಕೈಯಲುಬುವ ಬಟ್ಟಲು ಹೊಜಗೆ (ಭರಚ. ೪–೬೪). **೨. ಅಲ್ಲಾಡಿಸು;** ಅತ್ತಿತ್ತ ಸೆಳೆ: ಅಲುಬಿ ತಿರುಪಿ ತರುಚಂಡಿಕೆಗಳಂ ಭೋರ್ಭೋರ್ಗರೆದು ಬೀಸುತಿದೆ ಚಂಡಪ್ರಭಂಜನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೨೭–೭೦೨). **೩.** (ಅಲಂ) ಬಲವಾಗಿ ಕಚ್ಚಿ ಎಳೆದಾಡು: ನಾನು ಹೋಗೋದು ಸ್ವಲ್ಪ ತಡ ಆಗಿದ್ದರೆ ಆ ಕಿರುಬ ನಮ್ಮ ಗಂಗೇನ ಖಂಡಿತ ಅಲುಬಿಹಾಕಿ ಬಿಡ್ತಾ ಇತ್ತು (ಸರ್ಪಮಂ. ೨೪೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಲಮ್ಬು; ತುಳು. ಅಲಂಬು, ಅಲುಂಬು; ತೆಲು. ಅಲಮು]

ಅಲುಂಬು₂, ಅಲುಬು₂ (ನಾ). ಕಾಲು ತೊಳೆದ ನೀರು: "ಅಲುಂಬು ಕರ್ಚಿನ್ನೆ ಕಾಲಿನುದಕಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೩). **ಅಲುಬು₂** (ಕ).

[< ಅಲುಂಬು₁]

ಅಲುಕೆ (ನಾ). ಅಲುಗುವುದು; ಅಲ್ಲಾಟ: ತಳಿರಲರಿಂ ಮುಸುಕಿರ್ದ ಸುತೆಯ ಮೈಯಲುಕವಡಗಿದೆಳವಳ್ಳಿಯವೊಲು (ಸೊಬಸೋ. ೨೫–೬೩); ಶಿವನ ಪುರ್ಬುಗೊನೆಯಲುಕದಿಂ ಸಕಲಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಸೂತ್ರಂಗಳು ಜಱಿಕಳಚಿ ಹೂಡುವುವು (ಚಿಬಪು. ೪೬–೩೫). [< ಅಲುಗು₁]

ಅಲುಕು₁ 'ಅಲುಗು₁' ನೋ.

ಅಲುಕು₂ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವಿಕೆ; ಶಾಶ್ವತತೆ (?): ಆತನನುಜಂ ನೆಗೞ್ತೆಯ ಸೀತಾದೇವಿಯನೆ ಕಂಡು ಮುದ್ರಿಕೆಯಂ ಕೊಟ್ಟಾತಂ ಪತಿಹಿತದಲುಕಿನೆ ಭೂತಳದೊಳ್ ತಂತ್ರಪಾಳ ನಾಮಂ ನೆಗೞ್ದಂ (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೪೩–೨೯ ; 1150).

[?. / ತಮಿ. ಅಲ್ಕು = ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದು]

ಅಲುಗಾಟ (ನಾ). ಅಲ್ಲಾಟ; ಕಂಪನ; ಅಲ್ಲಾಡುವುದು: ನಾಲಗೆಯಲುಗಾಟವಿವನೊಳು ಸವಿಯ ಸಮ್ಮೇಳವವನೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೫–೧೩); ಅಲಸಿಕೆಯಿಲ್ಲ ರೋಗಗಳಿಲ್ಲ ಕಣ್ಣ ಎವೆಯಲುಗಾಟವಿಲ್ಲ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೫–೯೨).

[ಅಲುಗು₁ + ಆಟ₁]

ಅಲುಗಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲಾಡಿಸು; ಅಲುಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ನಡುಗಿಸು; ಸಡಿಲವಾಗಿಸು: ರಸವನು ಸೊರೆಯ ಗುಂಡಿಗೆಯೊಳು ತುಂಬಿ ಭರದಿಂದಾ ಹಗ್ಗದ ತುದಿಯೊಳು ಕಟ್ಟಿ ಪಿರಿದಾಗಿಯಲುಗಾಡಿಸಿದನು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೦–೨೧೪); ಮಾನವಹೃದಯವನ್ನು ಅಲುಗಾಡಿಸುವ ಮಹಾಶಕ್ತಿ ಅದರಲ್ಲಿದೆ (ರಾಜವ. ೮೨); ಪ್ರಪಂಚದ ವಿಷಯವಾಗಿದ್ದ ಅಸ್ಪಷ್ಟ ಹಾಗೂ ದೃಢವಲ್ಲದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಅಲುಗಾಡಿಸಿದ ಮೊತ್ತ ಮೊದಲ ವಿಜ್ಞಾನಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಖಗೋಲಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಒಂದು (ಭೂಹುಟ್ಟು. ೧೬). [ಅಲುಗಾಡು + –ಇಸು₃]

ಅಲುಗಾಡು, ಅಗಲಾಡು, ಅಗಳಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲಾಡು; ಚಲಿಸು: ಪಗೆಯಪ್ಪ ಭೃತ್ಯನಂ ಅಲುಗಾಡುವ ಹಲ್ಲಂ ದುಷ್ಟನಪ್ಪ ಮಂತ್ರಿಯಂ ಬೇರ್ವೆರಸಿ ಕೀಳ್ವುದೆ ಸುಖಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೯–೨೧); ಶೀತಕ್ಕೆ ಕೋಡದ ವಾತಕ್ಕಲುಗಾಡದ . . . ನಂಜೂಜದ ಮುಪ್ಪುಬಾರದ ಯುವತ್ವಂ ತೀರದುತ್ಕರ್ಷಣಂ (ಅನಂಪು. ೬–೧೭); ಸುರಗಿರಿ ಕಂಪಿಸಲ್ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವಲುಗಾಡೆ (ಬಸಪು. ೨–೧೫). **ಅಗಲಾಡು** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಗಳಾಡು:** ತೊಟ್ಟಿಲು ತೂಗಾಡಹತ್ತಿತೆಂದರೆ ಆ ಗುಂಡುಗಳು ಅಗಳಾಡುವುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅದ್ಭುತವೆನಿಸುತ್ತದೆ (ಜ್ಯೋತಿಶ್ಯಾ. ೧); ತೊಟ್ಟಿಲವು ಅಗಳಾಡಿದರೆ ನಾವು ಅದು ತೂಗಾಡುತ್ತದೆಂದೆನ್ನುತ್ತೇವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೦೨). [ಅಲುಗು₁ + ಆಡು₁]

ಅಲುಗಿಸು, ಅಲುಂಕಿಸು, ಅಲ್ಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲಾಡಿಸು; ಅಲುಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಬೆಕ್ಕಸಂಬಟ್ಟಕ್ಕಜಂ ಮಿಕ್ಕಲುಗಿಸುತೆ ಶಿರವ (ಬಸಪು. ೫–೬೧); ಆ ತೃಣವಂ . . . ವಾಯುವಲುಗಿಸಿದುದಿಲ್ಲ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦–೨೫೪); ವಸಂತಂ . . . ಆ ಕೆಂಗಣ್ಣಕ್ಕಿಯ ಸರಮೆಂಬ ಪೊಸಗಂಟೆಯನಲುಗಿಸೆ (ಜಯಕಾ. ೧–೫೦). **ಅಲುಂಕಿಸು:** ಸಾರಥಿಯ ಖಂಡಿಸುವ ನುಡಿಯನೆಚ್ಚರಗೊಳ್ವುದೆನುತಲುಂಕಿಸುತ ಕೈಬಿಡದಡಿಗೆ (ಜಿನಮು. ೧೯–೨೭). **ಅಲ್ಗಿಸು:** ಪೆಣ್ಗಳಂ ಪಲ್ಗಿರಿದೇಡಿಸುತ್ತೆ ಕಿಱುಕಿಱಿನುತುಂ ಬರಿಯಂ ಬರುಂಟಿ ಪುರ್ಬಲ್ಗಿಸಿ ಕಣ್ಗಳಂ ಮುಗಿದು ಝುಮ್ಮನಲರ್ಚುತೆ (ಕವಿಚ. II, ೨೭೪ ರಾಮನಾ).

[ಅಲುಗು₁ + –ಇಸು₃]

ಅಲುಗು₁, ಅಲಕು₁, ಅಲುಂಕು, ಅಲುಂಗು, ಅಲುಕು₁, ಅಲ್ಗು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಅಲ್ಲಾಡು; ಚಲಿಸು; ಅತ್ತಿತ್ತ ಸರಿ; ಕದಲು: ಮಾಲೆಗಾಜಂ . . . ಮುರದಲುಗುವ ಕೊಂಬಂ ಕಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೩–೨); ಉದಗ್ರಮಂದರಮುದಂದಲುಗಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೫); ಸುರಾಲಯಮಳ್ಕಿಲಿಂಗಮುಕ್ಕಲುಗುವೊಡೆ . . . ದೇಶಮಹೀಶ ವಿನಾಶಕಾರಣಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪–೭); ತುಂಗಕುಚಂಗಳಲುಗಲು ತೊಡಿಗೆಗಳು ಥಳಥಳಿಸೆ (ಬಸಪು. ೫–೨೮); ಅಗಿಯಲಲುಗುವ ತಲೆಯ ಮುಪ್ಪಿನ ಮುಗುದನೀತನ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೩೫); ನಾನಾ, ನಾನು ಅಲುಗಲಾರೆ (ಝಾರಾಣಿ. ೧೪). **೨.** ಅಲ್ಲಾಡಿಸು: ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಪಾಡುವ ಬರ್ಬರ ಕಿರಾತೆಯರಿಂಗೊರಲೊಳೊದವಿ ಬಂದೆರ್ದೆಯನಳ್ಳೆವಿಳ್ಳೆಯಾಗಿ ಪಿಡಿದಲುಗುವಂತಲುಗೆ . . . ಸೀಯನಪ್ಪ ಗೇಯರಸಾಬ್ಧಿಪೂರದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೨೨ ವ); ಅಳಿಯೆಜಗದನಿಲನಲುಗದ ರವಿಕರಂ ಪುಗದ . . . ಇರವಂತಿಯಿರೆ ಕಂಡು (ಪುಷ್ಪರ. ೯–೯); ಹಸಿದ ಹುಲಿಯ ಮೀಸೆಯನು ಹಿಡಿದಲುಗಿ ನೋಡಿದೆಯೆಂದನು (ಹಚಕಾ. ೮–೧೨); ಮಂಡೆಯನಲುಗಿ ನುಡಿದರೀ ವಧುವಿಗಾಖಂಡಲನರಸಿ ತಾನೆಣೆಯೆ (ಅಂಜಚ. ೫–೧೧೮); ಕಿವಿಗಳನಲುಗಿದುವು ಕರಿನಿಕರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭–೧೮); ಅರಸು ಇದ್ದರೆ ಊರು ನಡುಗುತ್ತದೆ, ಮುದುಕ ಅಂದರೆ ಗಡ್ಡ ಅಲುಗುತ್ತದೆ (ಗಾದೆ). **ಅಲಕು₁: ೧.** ಅಲಕಿ ಮುಂದ್ಯೆದಡರೆ ರವಿಯಕ್ಕಲಿಸುವನೆ ಶಶಿರಾಜನೆಂದಾನುಲುಹಿದೆನು ದೀಪಾಳಿ ಮನೆಯಾವಳಿಯ ಹೊಕ್ಕಡಗಿ (ಜೀವಂಚ. ೧೭–೧೫). **ಅಲುಂಕು: ೧.** 'ಅಲುಂಕಿಸು' ಪರಾ. **ಅಲುಂಗು: ೧.** ಕೆಂಬರಲಂತೆ ತೊಳತೊಳಪ ನಾಸಾಭರಣ ಮೌಕ್ತಿಕಂ ಸಂಜೆಗೆಂಪು ಪುದಿದ ಶುಕ್ರನಂತೆ ಮೆಱೆದಲುಂಗು [ಪಾಠಾಂ. ದಲಗು; ದಲುಗು]ತ್ತಮಿರೆಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೭–೧೭ ವ); ಈಸುಂ ಬಟ್ಟೆಯ ಬಿಟ್ಟಲುಂಗದೆ ತಿರಂಗೊಂಡಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಡುತುಂ (ಮೈಸೂಮು. ೧–೫). **ಅಲುಕು₁ : ೧.** ಅಲುಕಲಮ್ಮದೆ ಸುಕ್ಕಿಸುಗಿದು ಬೆಂಬಿದ್ದುವಾನೆಗಳು (ಹಚಕಾ. ೫–೪೦); ತಱಿದು ಬಿಸುಡುವರವರುಕೌರವಶತವನಲುಕಿದೊಡೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩–೭೧); ಪಡಿಬಲವಲುಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ವವುಕಿ]ದುದು ರವಿಸುತನ ಸನ್ನೆಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೧೯–೩೭). **೨.** ಈಕೆಯನಲುಕಲಮ್ಮದು ನೋಡಲಮ್ಮದು ಮಂದಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩–೧೦೬); ಪರಿಪೂರ್ಣಭಾವವೆಂದೆಂಬ ಕರವಿಟ್ಟಲುಕಿ ಪರತತ್ವವೆಂಬ ಬೆಣ್ಣೆಯನೆ ತೆಗೆದು (ಕೈಕವ. ೧೩೦–೧೭). **ಅಲ್ಗು : ೧.** ಭೀಮಸೇನಂ ಮರನಂ ಪಿಡಿದಲ್ಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ದಲುಗೆ] ಪಣ್ಬೊಲನಿಬರುಮುದಿರ್ದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೧); ಚದುರಂಗದ ಮಣೆಯನಲ್ಗಿ[ಪಾಠಾಂ. ಯೆನಲ್ಕಿ] ದಂತಪ್ಪಿನೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೭೦); ಬಲ್ಲದೆಗಳುರವಣಿಸಿ ಥಿಣಿಥಿಟಿಲಲ್ಗುತಿಹವೋಲ್ (ಜಿನಭಾ. ೧೦–೨೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಲಙ್ಗು, ಅಲಕ್ಕು, ಅಲುಙ್ಗು; ಮಲ. ಅಲುಕ್ಕು; ತುಳು. ಅಲಂಕು, ಅಲಂಗು]

ಅಲುಗು$_2$ (ನಾ). ಅಲ್ಲಾಟ; ಕಂಪನ; ಚಲನ; ಸ್ಪಂದನ: ಆ ಘನದೆಡೆಯೊಳಾವುದೇನಿನಿಸಿಲ್ಲವೆಂದಿರಲುಗೆಂತಾದುದು (ಮನೋವಿ. ೨-೧೧); ಸಿರಿಯಂತೆ ವಲ್ಲಕಿಯನುಂ ನುಡಿಸುತಿರುತಿರ್ದಳಲುಗಿನಿಂ ಸುಸ್ವರದೊಳು (ಪರಶು. ೭-೧೦).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅಲಙ್ಗಲ್; **ಮಲ.** ಅಲುಙ್ಙಲ್; **ತುಳು.** ಅಲಗ್, ಅಲಗು = ಹಾಡುವಾಗ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲುಂಟಾಗುವ ಸ್ಪಂದನ]

ಅಲುಪ, ಅಲುಪ್ಪು$_2$, ಅಲ್ಪು (ಗು). **೧.** ಸಣ್ಣದಾದ; ಚಿಕ್ಕದಾದ. **೨.** ಹೀನವಾದ; ತುಚ್ಛವಾದ; ಕ್ಷುದ್ರವಾದ: "ಅಲ್ಪ – ಅಲುಪ" (ಶಮದ. ೨೫೪ ಪ್ರಯೋ). **ಅಲುಪ್ಪು$_2$**: ಹುಳುವು ನಾನು ಎನಗೆ, ಸುಳಿ ದಿವಸವಿದ್ದರು ಕಳೆಯೊ, ಕರುಣದಿಂದ ಅಲುಪುಮಾಡಿ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೬೦). **ಅಲ್ಪು**: 'ಅಲ್ಪುಮನಸು' ಪರಾ. [< **ಸಂ.** ಅಲ್ಪ]

ಅಲುಪ್ಪು$_1$ 'ಅಱಿಪ್ಪು$_1$' ನೋ.

ಅಲುಪ್ಪು$_2$ 'ಅಲುಪ' ನೋ.

ಅಲುಪ್ತ (ಗು). **೧.** ಲೋಪವಿಲ್ಲದ; ಮರೆಯಾಗದ. (ನಾ). **೨.** ಲೋಪವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಮರೆಯಾಗದೆ ಇರುವುದು: ಆತ್ಮನ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಮುಖಗಳು ಲುಪ್ತವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ, ಅಲುಪ್ತವಾಗಿರುತ್ತವೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೩೧). [**ಸಂ.**]

ಅಲುಬ್ಬು$_1$ 'ಅಲಬ್ಬು$_1$' ನೋ.

ಅಲುಬ್ಬು$_2$ 'ಅಲುಂಬು$_1$' ನೋ.

ಅಲುಬ್ಧ (ನಾ). ಲೋಭಿಯಲ್ಲದವನು. 'ಅಲುಬ್ಧತ್ವ' ಪರಾ. [**ಸಂ.**]

ಅಲುಬ್ಧತ್ವ (ನಾ). ಲೋಭವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಲೋಭಿಯಲ್ಲದಿರುವುದು: ಐಹಿಕಾದಿಯನುದ್ದೇಶಿಸದೆ ದಾನಮಂ ಮಾಳ್ಪುದು ಅಲುಬ್ಧತ್ವಮೆಂಬುದು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೬೨). [**ಸಂ.**]

ಅಲುಮಾರು 'ಅಲ್ಮೈರ' ನೋ.

ಅಲುರುಗುದುಗೆ (ನಾ). ಭಯಪಡಿಸುವ ದೊಣ್ಣೆ (?): ತಳವಾರರುಗಳೆಲ್ಲ ಅಲುರುಗುದುಗೆಯ ಪಿಡಿದು ಯೆಲವೊ ಯಡಬಲದೊಳಿಹ ಅಂಗಡಿಗಳೊಳಗೆ ಮಲಗುವರದಾರೆನುತ ಕೇಳಿ (ಗುರುಬೋ. ೫೩-೨೧).

[ಅಲರ್ು$_0$ (< ಅಳಱ್) + ಗುದುಗೆ (< ಗುದಿಗೆ)]

ಅಲೂರ್ (ನಾ). ಆಲೂರ್ (?) ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಲೂರ್ ನಾಮ ಗ್ರಾಮಃ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೮೦-೧೦೮; 799). [< ಆಲೂರ್ ?]

ಅಲೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). **೧.** ಸಂಚರಿಸು; ಅಲ್ಲಾಡು: "ಅಲೆ — ಪರಿಭಾವ (ತಿರಸ್ಕರಿಸು), ಲೋಲನಯೋಃ (ಚಲಿಸು)" (ಶಮಧಾ); ಮುಸಗಿದ ಕಂಪು ಕಂಪನೊಳಕೊಂಡಲೆವೊಂದೆಲ[ರೆಂಬಿ]ವಂದು ಪಾಱುವುವು . . . ಪರಿಶ್ರಮಂಗಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪); ದೆಸೆದೆಸೆಯೊಳಲೆವ ಕಣ್ಮಲರ್ಗಳಿನುನ್ಮತ್ತಗಜಗಮನೆಯುರ್ಬಂದೊತ್ತಿಗೆ ನಿಲ್ವರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೬೨); ಅಳೆದೊಡೊಂದಡಿ ಮೇರುತನಕತ್ತಲೆದುದೊಂದಡಿ ಮಾನುಷೋತ್ತರಕಳತೆಯಾದುದು ವಿಕ್ರಿಯೆಯನಾಂತಾ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೨೮). **೨.** ಗುರಿಯಿಲ್ಲದೆ ತಿರುಗಾಡು; ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಸುತ್ತಾಡು: ಈ ಊರಿನಿಂದ ಆ ಊರಿಗೆ . . . ವರ್ಷಗಟ್ಟಲೆ ಅಲೆಯುತ್ತಿದ್ದೆ (ಬಾಣಅ. ೧೧); ಅವನು ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಕಡೆ ಅಲೆಯುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). **೩.** ಪರಿಭವಿಸು; ಸೋಲಿಸು: ವ್ಯಪಗತಭಯಾ ದಯಾಲೂ ರಿಪುವರ್ಗಮನಲೆದು ಗೆಲ್ವೆಯಾಗಾಹವದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೨-೨೨). **೪.** ಕಾಡು; ಹಿಂಸಿಸು: ನಮ್ಮ ಜನ್ಮಾಂತರದಿಂದಂ ಬಂದ ಮೋಹಂ ಬಿಡದಲೆವುದಱಿಂದಾದೊಡಂ (ಆದಿಪು. ೪-೮೯); ಬಲದೇವಂ ಭೀಮನ ಭುಜಬಳದೇವಂ ಮನಮುನಲೆಯೆ (ಗದಾಯು. ೮-೪೩); ನಿಂದು ದೇಹವನಲೆದುದಲ್ಲಿ ರೋಗದ ಕೇಳಿ (ಬಸರ. ೫-೧೪೮); ಜಳದಂ ಕಳಸಿಗೆ ಪಡಲರಿಫಳತ್ರಯಂ ದೇವದಾರು ನಿಶೆ ನಿಂಬಮಿವಂ ಜಳದಿಂ ಮಱುಗಿಸಿ ಕುಡಿಗದು ಕಳೆಗುಂ ಬಿಡದಲೆವ ಸನ್ನಿಪಾತಜ್ವರಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೦). **೫.** ಕಳೆ; ನಿವಾರಿಸು; ಹೋಗಲಾಡಿಸು: ಬಳ್ಳಿಗವುಂಗಂ ತಳ್ತಿಲೆವಳ್ಳಿಯ ಕಟ್ಟಲೆಯನಲೆವ ಸೊಡಗರ್ುಡಿಗಳನೀಯಳ್ಳಿಱಿದಲೆವುವು ಬನದೊಳಗುಳ್ಳಲರ್ದುಜ್ವಳಿಪ ಚಂಪಕಪ್ರಸವಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೬೭); ವಿಷಮುನಲೆಯಲಿಂತಿದೆ ಸಾಲ್ಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦-೧೭); ತಂದರುಂಧತಿಯ ಮುಂದಿಡೆ ಭೂತಿದಳಿದಸುವನಿತ್ತು ಶಾಪವನಲೆಯಳೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೧೩೫). **೬.** ಮೂದಲಿಸು; ಹಂಗಿಸು; ಹಾಸ್ಯಮಾಡು: ಒರ್ಬಸಕಳ್ಕುವ ಜೋಳಗಳ್ಪರಂ ಪಱಿಯೆಡೆಯಿಲ್ಲದೊಳ್ಪಲೆಯುತಿಪ್ಪರ್ದು ಮಾವನ ಗಂಧಹಸ್ತಿಯಂ[ಯಾ] (ಎಕ. II, ೧೩೪-೩೩; 987). **೭.** ತಾಗು; ಸ್ಪರ್ಶಿಸು: ಪಾದತಳಂಗಳಡಿಗೆಱಗಿದರಿನರಪಾಲರ ಮಕುಟಮಾಣಿಕ್ಯ ಮರೀಚಿ ಜಾಲ ಬಾಳಾತಪಂಗಳನಲೆದು ಕೆಂಕಮಾದಂತಾದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೬ ವ); ಗಿಳಿ ಸೋವರ್ ಬಳಲುವ ಮುಡಿ ಬೆನ್ನನಲೆಯೆ ಧವಳೇಕ್ಷಣೆಯರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೪೯–೨೯; 1147); ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ಗಳಿಂ ಮುಂದಲೆಯನಲೆವ ನುಣ್ಗುರುಳನೊಯ್ಯಾರಿಸುತ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೪೩); ಹರಳೋಲೆ ಕುಣಿಯಲು ಜಡೆ ಬೆನ್ನನಲೆಯಲು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೨೩). **೮.** ತೊಳೆ; ಜಾಲಿಸು: ಪುಳಿಯೊಳಲೆದ ಪವಳದ ಬಟ್ಟಸಂತೆ ಸೊಗಯಿಸುವ ಸಂಸಾರಸಾರೋದಯನ ಬಿಂಬಾಧರಮನಂಗರಾಗರಸದುರುಳಿಯಂತಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ವ); ವಾರುಣಿಯನೊಲಿದು ಮುಟ್ಟಿದ ಕಾರಣದಿಂ ಮುಳುಗುವಂತೆ ತನ್ನಯ ಕಱಿಯಂ ನೀರೊಳಲೆವಂತೆ ಪಶ್ಚಿಮವಾರಿಧಿಯೊಳ್ ಮಗ್ನನಾದನಮೃತಕರಂ (ಲೀಲಾವ. ೩-೬); ಕುದಿಸಿ ಉದಕದೊಳಲೆದು [ಪಾಠಾಂ. ಳಲುಬಿ] ಬೀಸುತ್ತೊಗೆದು . . . ಮೈಲಿಗೆ ಮಡಿಗಳಹುದು (ಬಸಪು. ೩೬-೪೭).

ಅಲೆದಾಡು = ಸುತ್ತಾಡು; ತಿರುಗಾಡು: ಮೆಲ್ಲೆಲರೊಂದು ತಣ್ಣನಲೆದಾಡುತ್ತಿದೆ (ನಾಡೋಜ. ೨೨೬); ಮನಸ್ಸು ಚಂಚಲವಾಗಿ ಅಲೆದಾಡಿತು (ನನ್ನಜೊ. ೨೬); ಅವನ ಕಣ್ಣು ತನ್ನ ಮನೆಯನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಅಲೆದಾಡಿತು (ಯೋಧಪು. ೧). **ಅಲೆದಾಟ** = ಸುತ್ತಾಟ; ತಿರುಗಾಟ. **ಅಲೆದಿಡು** = ಭದ್ರವಾಗಿ ಒತ್ತು: ಮೊಳೆಯಲ್ಲಮುನುಪ್ಪಿನೊಳಂ ಪುಳಿಯೊಳಮಲೆದಿಟ್ಟು ದಾಸವಣದಲರಂ ತಂದಳೆಯೊಳರೆದಲ್ಲಿ ಕಲಸಿದೊಡೆಳಸುಗುಮದು ಚೆಲ್ವುವೆತ್ತ ಪವಳದ ಕುಡಿಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೧೮).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅಲೈ]

ಅಲೆ$_2$ (ನಾ). **೧.** ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ; ಕಾಟ: ನುಡಿಯೊಳನೃತಂ ತೋಱದಂತೆ ನಿನ್ನಲೆಗೆ ನಿಂದಡೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಮೇಲೇನ ಕೊಡುವೆನೆಂದೆಂದೆಯದ ಕೊಡು ಬೇಗದಿಂ [ದೆ] ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ (ಹಚಕಾ. ೧೪-೧೧); ನೀವಿದರ್ು ಫಲವಾವುದೆಂಬಳಾ ಸಖಿಯುರಂ ಭಾವಭವನಲೆಗೆ ಸೈರಿಸದಿಂದುಮುಖಿಯರಂ (ನಳಚಂ. ೧೯೫); ಕಡುಚೆಲ್ವ ನಿನ್ನ ವಾರತೆಗೇಳಿದಾಕ್ಷಣ ಕುಡುವಿಲ್ಲನಲೆಗೊಳಗಾದೆ (ಕಂನವಿ. ೧೦-೩೪); ನಿನ್ನನು ಮರೆದು ಕರ್ಮಾಸುರನಲೆಯೊಳತಿ ಕೊರಗಿ ಕರಗಿದೆನಯ್ಯಾ (ಸನತ್ಕು. ೧೦-೭); ಖರನಲೆಗೆ ಮುನಿಗಣಂ ಚಿತ್ರಾದ್ರಿಯಂ ತ್ಯಜಿಸೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬೭-೪೫). **೨.** ಬೀಸುವಿಕೆ; ಚಲನ: ಎಲರಲೆಯಿಲ್ಲದೇಕೆಳವಳ್ಳಿ ನಡುಗಿತು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೬೧). [**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅಲೈ]

ಅಲೆ$_3$ (ನಾ). (ನೀರಿನ) ತೆರೆ; ತರಂಗ: "ಊರ್ಮಿಃ, ವೀಚಿಃ – ಅಲೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೯); ಆ ಹಾಲಿನಲೆಗಳನು ಬಿಡಿಸಿ ಬಂದಿತು ತೇಲಿ ಕೊಳಲ ದನಿ (ನಡೆದಾ. I, ೪೫೧); ವಿದ್ಯುತ್ತಿನ ಅಲೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು (ಸಸ್ಯಕ. ೧೧೧).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅಲೈ; **ತೆಲು.** ಅಲ]

ಅಲೆ$_4$ 'ಅಲ$_1$' ನೋ.

ಅಲೆಕುಳಿ (ನಾ). ಅಲೆಯುವುದೇ ಶೀಲವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು : ಬಿರುಗಾಳಿ ತೂಳ್ದಿಸವ ಅಲೆಕುಳಿಯ ಓವೋ ! (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೧–೨೨೪). [ಅಲೆ$_2$ + –ಕುಳಿ$_2$]

ಅಲೆಗಾರ (ನಾ). ಹಿಂಸೆಮಾಡುವವನು ; ತೊಂದರೆಪಡಿಸುವವನು : ಮನ್ಮಥನಲೆಗಾರನು ರಕ್ಷಿಸೆಂದು ಶರಣು ಹೊಗುವಂತೆ (ವಚಕಾ. ೧೬–೭). [ಅಲೆ$_2$ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಅಲೆಗೂದಲು (ನಾ). ತೆರೆ ತೆರೆಯಂತಿರುವ ಕೂದಲು : ಅದೇ ನಸುಗೆಂಪಿನ ಗುಂಡುಮುಖ, ಹೊಳಪಿನ ಕಣ್ಣುಗಳು, ಕಣ್ಣಿನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಾಗಿದ್ದ ಕಪ್ಪಾದ ಅಲೆಗೂದಲು (ಮರಳಿ. ೧೩೪). [ಅಲೆ$_3$ + ಕೂದಲು (< ಕೂಂದಲ್)]

ಅಲೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಲುಗಾಡಿಸು; ಮಿಡಿ: ತಂತಿಯನಲೆಗೆಯ್ದ ಬೆರಲ್ಗಳ್ ಅಂದು ಹೃದಯದಾನಂದದ ನಾಡಿಗಳೊಳಾಡುವಂತೆ (ಚಿಕವಂ. ೧೬೦–೨). [ಅಲೆ$_1$ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಲೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಹಿಂಸೆಮಾಡು : ಅಲೆಗೈವ ಬಗೆಯನಱುಹಿ ತಂದೆತಾಯನು ಪಲಬಗೆಯೊಳು ಬಳಲಿಸದೆ (ಹದಿಬ. ೪–೨೮). [ಅಲೆ$_2$+ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಲೆತ$_1$ (ನಾ). ಅಲೆಯುವಿಕೆ; ತಿರುಗಾಟ; ಸುತ್ತಾಟ: ಏನು ಹೇಳೋಣವೋ ಅವನ ಅಲೆತವನ್ನು (ರೂಢಿ). [ಅಲೆ$_1$ + –ತ$_2$]

ಅಲೆತ$_2$ (ನಾ). ಕ್ಲೇಶ; ಹಿಂಸೆ: ಈಚೀಚೆಗೆ ಅವನಿಗೆ ಅಲೆತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಲೆ$_2$ + –ತ$_2$]

ಅಲೆಪ (ನಾ). **೧.** (ಗಾಳಿಯು) ಬೀಸುವಿಕೆ; ಅಲುಗುವಿಕೆ : ತೆಂಕಣಲರಲೆಪದಿಂದಂಕುರಿಸಿದ ಚೂತದಂತೆ ಆತಂ ರೋಮಾಂಚ ಕಂಚುಕಿತ ಶರೀರನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೪–೨೧ ವ) ; ತೆಂಬೆಲರಲೆಪದ ಪೂಲತೆಯೆಂಬಿನಮಂಕುರಿಸೆ ಪುಳಕಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೭) ; ಚರಪುರುಷ ವಚನವರುಷದಿಂ ಕವಿದ ಕೋಪರಸತರಂಗಿಣಿಯ ತೆರೆಗಳಲೆಪದಿಂದಲುಗುವಂತೆ ನಡುಗುವೊಡಲಂ (ವರ್ಧಪು. ೭–೪೧ ವ) ; ಚಲಿಪೆಲರಲೆಪಕ್ಕೆಳಲತೆಯೊಲೆವಂತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೮–೧೦೦). **೨.** ಚಲನ ; ಸಂಚಾರ ; ಅಲುಗಾಟ : ದೀಪಕಳಿಕೆಗಳ ಅಲೆಪದಿಂದ ಕೆಚ್ಚಕೆಚ್ಚನೆ ಕೆದಕೆದರುತ್ತಿರುವ ಕೆಮ್ಮಿಂಚುಗಳ ಆ ವಿಮಾನ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೂ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೯–೧೮). [ಅಲೆ$_2$ + –ಪ$_2$]

ಅಲೆಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂಸಿಸು ; ತೊಂದರೆಗೆ ಸಿಲುಕಿಸು : ಅನುರಾಗದಿಂದೆನ್ನ ಮಗಳನಲೆಪಡಿಸುವೀಬಿನುಗು ಜಿನದತ್ತೆಯಂ ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂದೆನಲ್ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೫–೩೧).

ಅಲೆಯಪಡಿಸು = ಹಿಂಸಿಸು : ಅಲೆಯಪಡಿಸಿದನಾಗ ಚಲದೊಳಾಶನಿಯಂ (ಯನಳ. ೮೭). [ಅಲೆ$_2$ + ಪಡು$_1$ + – ಇಸು$_3$]

ಅಲೆಪು, ಅಲಪು$_2$ (ನಾ). **೧.** ಚಲನ ; ಬೀಸುವಿಕೆ ; ಕುಲುಕಾಟ ; ಆಯಾಸ : ತಂಬೆಲರಲೆಪಿಂ ಕಳಿಕೆಯೊಳೆ ತುಱುಗಿ ತಳಿರೊಳೆ ತಳತಳಿಸಿದುದೊಂದಶೋಕಲತೆ (ಆದಿಪು. ೮–೨೬) ; ಮಲೆಯೆಲರಲೆಪುಂ ಮನಸಿಜನಲೆಪುಂ ಕೋಗಿಲೆಯ ಜಡಿಪುಮೊಡನೆಗಟ್ಟಿನಂ (ಅಜಿಪು. ೨–೧೪) ; ಎಲರಲೆಪಿಂ ತೆಱಂಬೊಳೆವ ಕೀಳಲೆ ಸೋಂಕೆ ಸಿತೇಕ್ಷುದಂಡದಿಂ ಸುಲಲಿತ ಚೂತ ಪಕ್ವಫಳದಿಂದುಗುತಿರ್ಪ ರಸಪ್ರವಾಹಮಂ ಗೆಲೆ (ಸೌಇಇ. IX–I ; ೧೧೮–೨೬, 1057). **ಅಲಪು**$_2$: **೨.** ಕಾಟ ; ತೊಂದರೆ : ಸುರಕುಜದ ನೆಟಿಲೊಳಂಗಣದೊಳೇನುಮಲಪಿಲ್ಲದೆ ಕಟ್ಟಿರೆ ಕಾಮಧೇನು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦). [ಅಲೆ$_2$ + –ಪು]

ಅಲೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). **೧.** ತೊಂದರೆಗೊಳಿಸು ; ಹಿಂಸಿಸು. **೨.** ಹಾಳುಮಾಡು ; ನಾಶಪಡಿಸು. **೧,೨** : ಬನವನಲೆಮಾಡುವೀ ದುಷ್ಟಮರ್ಕಟತತಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಯಂ ಹೇಳಿಕೊಂಡು ಬನಕೊಡೆಯನಾಗಿ ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡಿರು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೨–೮೦) ; ಇಂದೀಗ ಮೃಗವ ನಿರ್ಮಿಸಿ ದೇಶವನೆಲ್ಲ ತಿಂದು ಕೆಡಿಸಿ ಅಲೆಮಾಡಿ (ಹರಿಸಾಂ. ೧–೫೨). [ಅಲೆ$_2$ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಲೆಮಾನ್ 'ಅಲೇಮಾನ್' ನೋ.

ಅಲೆಯೇಱು (ನಾ). ಅಲೆಗಳ ಏರಿಕೆ, —ಉಬ್ಬರ : ಬಱಲದ ಎಱಲದ ಅಲೆಯೇಱಿಂದಂ ಅಲೆಬೀಱಿಂದಂ . . . ನೋಡಿವರ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೯–೧೭೬). [ಅಲೆ$_3$ + ಏಱು$_2$]

ಅಲೇ 'ಅಲ$_1$' ನೋ.

ಅಲೇಖ (ನಾ). **೧.** ಬರೆಯದ ತಾಳೆವೋಲೆ ಮತ್ತು ಕಡತ: ಶಬ್ದಹತ್ತದ ಅಲೇಖದಂತೆ, ಅನಿಲಮುಟ್ಟದ ಪುಷ್ಪದಂತೆ (ಗಣಭಾ. ೧೨೦–೪). **೨.** ಕಡಮೆಯಿಲ್ಲದುದು ; ಬಹಳ. **೩.** ಚಾಮರ. **೪.** ದೇವತೆ: "ತ್ರಿದಶಾಲೇಖಮದಭ್ರಚಾಮರಮಲೇಖಾಖ್ಯಾನಮುಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೯೭). [ಸಂ.]

ಅಲೇಮಾನ್, ಅಲೆಮಾನ್, ಅಲೇಮಾನಿ (ನಾ). ಜರ್ಮನಿ, ಆಸ್ಟ್ರಿಯ, ಯೂರೋಪು ಮುಂತಾದ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯದೇಶಗಳು ; ಪರದೇಶ. **ಅಲೆಮಾನ್** (ಕಿ). **ಅಲೇಮಾನಿ** (ಕಿ).

ಅಲೇಮಾನ್ ಚೂರಿ = ಯೂರೋಪಿನ ಚಾಕು, —ಚೂರಿ. **ಅಲೇಮಾನಿ ಕತ್ತಿ** = ಯೂರೋಪಿನ ಖಡ್ಗ, —ಕತ್ತಿ. **ಅಲೇಮಾನಿ ತುರುಫು**=ಯೂರೋಪಿನ ಸೈನ್ಯದ ತುಕಡಿ. **ಅಲೇಮಾನಿ ರೂಪಾಯಿ**= ಸುಮಾರು ಹದಿನಾಲ್ಕಾಣೆ ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಯೂರೋಪಿನ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ (ಕಿ). [← **ಲ್ಯಾಟಿನ್.** Alemauni]

ಅಲೇಮಾನಿ 'ಅಲೇಮಾನ್' ನೋ.

ಅಲೋಕ (ನಾ). ಈ ಲೋಕವಲ್ಲದುದು ; ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸದುದು. 'ಲೋಕಾಲೋಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಲೋಕದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸದ ದೃಷ್ಟಿ ; ಪರಲೋಕದೃಷ್ಟಿ : ಅಲೋಕದೃಷ್ಟಿಗೆ ಅಪಪ್ರೇಕ್ಷಕನೇ ಇರಬಹುದಾದ ಸ್ಕ್ರೂಸ್ ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಗೆ ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರಿಯಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವುದು ಸಹಜ (ಬದ್ಧಪ್ರ. lii). [ಅಲೋಕ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಅಲೋಕಾಕಾಶ (ನಾ). [ಜೈನ] ಲೋಕದ ಹೊರಗಿನ ಆಕಾಶ ; ಸಿದ್ಧರು ಇರುವ ಪ್ರದೇಶ : ಅತ್ತಲಲೋಕಾಕಾಶಂ ಸುತ್ತಿರ್ದುದನಂತಮಲ್ಲಿ ಲೋಕದೊಳೊಂದುಂ ಸುತ್ತಿಲ್ಲ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೫೯). [ಅಲೋಕ + ಆಕಾಶ]

ಅಲೌಕಿಕ (ಗು). ಇಹಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸದ; ಅಸಾಧಾರಣವಾದ : ಇಲ್ಲಿ ಲೌಕಿಕವು ಪಾರಮಾರ್ಥದೊಳಗಲೌಕಿಕವ ತೆರೆದು ತನದೊಂದು ಹೊಸಲೋಕ ಕಟ್ಟಿ ಸಂಪೂರ್ಣಯೋಗ ಬೆರೆದು (ನೆಲಮು. ೩೮–೫). [ಸಂ.]

ಅಲೌಕಿಕತನ (ನಾ). ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸೇರದಂತಿರುವಿಕೆ; ಅಸಾಧಾರಣ ಸ್ಥಿತಿ. [ಅಲೌಕಿಕ + –ತನ]

ಅಲೌಲ್ಯ (ನಾ). ಚಂಚಲತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಚಾಪಲ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗದಿರುವುದು : ನಿತ್ಯಪ್ರಥಿತ ಕಲ್ಯಾಣ ಭಕ್ತಿನಿರರ್ಗಳಾಲೌಲ್ಯಾಲಸತ್ವದಲಿ (ಬಸಪು. ೫೭–೯೪). [ಸಂ.]

ಅಲ್ಕಾಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು ; ಪ್ರಶಸ್ತಿ ; ಮರ್ಯಾದೆ (ಕಿ). [← **ಅರ.** ಅಲ್ಕಾಬ್ = ಬಿರುದಾವಳಿಗಳು]

ಅಲ್ಗಳಿಳಿ (ನಾ). ಉಯ್ಯಾಲೆ (?) : ರಾಜಪುಲಿ ಕುಲಮುದ್ದನ್ ಗೋಸಹಸ್ರಪ್ರದಾರುಂ ಪದಲುಂ ಕನ್ಯಾದಾನಮುಂ ಅಲ್ಗಳಿಳಿಯುಂ ಕೊಟ್ಟು ನಿಱಿಸಿದಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೯–೪ ; 800). [?]

ಅಲ್ಗಿಸು 'ಅಲುಗಿಸು' ನೋ.

ಅಲ್ಗು 'ಅಲುಗು$_1$' ನೋ.
ಅಲ್ತು 'ಅಲ್$_1$' ಪರಾ.
ಅಲ್ಪ (ಗು). ೧. ಸಣ್ಣದಾದ; ಚಿಕ್ಕದಾದ; ಕೊಂಚ; ತುಸು; ಸ್ವಲ್ಪ: ಗಗನವಿಹಾರಮಲ್ಪಮೆನೆಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೨೩ ವ); ಆಕಟನ್ನೆಲ್ಲಿ ಹೊಗುವೈ ಕಂದ ಕುಂತಿಯ ಜಠರವಲ್ಪವಲೇ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೨-೪೭). (ನಾ). ೨. ತುಚ್ಛ; ನೀಚ; ಹೀನ: ಅಲ್ಪನಿಗೆ ಐಶ್ವರ್ಯ ಬಂದರೆ ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡೆ ಹಿಡಿಸಿಕೊಂಡ (ಗಾದೆ); ಅಲ್ಪರ ಸಂಗ ಅಭಿಮಾನ ಭಂಗ (ಗಾದೆ).
ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ = ಎಲ್ಲಿಯೋ ಸ್ವಲ್ಪ; ತುಸ ತುಸ: ಆತನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿದ್ದುದು ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]
ಅಲ್ಪಕೆ (ನಾ). = ಅಲ್ಪ (ದಕ. ೬). [ಸಂ.]
ಅಲ್ಪಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). (ಬೆಲೆಯಲ್ಲಿ) ಕಡಮೆಯಾದ ಕಾಣಿಕೆ; ಚಿಕ್ಕದಾದ ಕೊಡುಗೆ: ಇಂತಹ ವ್ಯಾಸಂಗ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ಆಗಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯವೆಂದು, ಅದು ಕನ್ನಡಲೋಕಕ್ಕೆ ಅಲ್ಪಕಾಣಿಕೆಯಾಗುವುದೆಂದೂ ಎಣ್ಣಿಸಿ ಈ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡಾಗಿದೆ (ಜಗದಾ. ೪). [ಅಲ್ಪ + ಕಾಣಿಕೆ]
ಅಲ್ಪಕಾಲಿಕ (ಗು). ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಮಾತ್ರ ಇರುವ, —ನಿಲ್ಲುವ. [ಅಲ್ಪ + ಕಾಲಿಕ]
ಅಲ್ಪಜ್ಞ (ನಾ). ಕಡಮೆ ತಿಳಿದವನು: ಜೀವಾತ್ಮನು ಅಲ್ಪಜ್ಞ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೭). [ಸಂ.]
ಅಲ್ಪತನ (ನಾ). ಸಣ್ಣತನ; ನೀಚತನ; ಹೀನಸ್ವಭಾವ: ನಾನೂ ದೇಶ ದೇಶ ನೋಡಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಅಲ್ಪತನ ಯಾರಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ (ದುಂಬಿಕ. ೧೫೮). [ಅಲ್ಪ + -ತನ]
ಅಲ್ಪತನು (ನಾ). ಸಣ್ಣದಾದ ಮೈ. [ಅಲ್ಪ + ತನು]
ಅಲ್ಪತೆ (ನಾ). = ಅಲ್ಪತನ: ಅಲ್ಪತೆಯ ಭಾವಂಗಳಂ ನೆರೆ ತೊರೆದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨-೩೦೭). [ಸಂ. ಅಲ್ಪತಾ]
ಅಲ್ಪತ್ವ (ನಾ). ೧. = ಅಲ್ಪತನ. ೨. ತುಂಬ ಕಡಮೆ ಪರಿಮಾಣ. [ಸಂ.]
ಅಲ್ಪದಂಡ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ಕೋಲು; ತುಂಡು ಕೋಲು (೬). ೨. ಜುಜುಬಿ ಜುಲ್ಮಾನೆ. [ಅಲ್ಪ + ದಂಡ]
ಅಲ್ಪದಶನದಂಶ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಚ್ಚುವುದು: ಪಾಲ್ಗಡಲನೊರೆಯ ಪೊರೆಯ ತೆರೆಯನನುಕರಿಸಿಯುಮಲ್ಪದಶನದಂಶ ಮಾತ್ರಖಂಡನೀಯಕರೆಂಗಳೆನಿಸಿದ ಮಂಡಕಂಗಳುಮಂ (ಸು ಕು ಮಾ. ೧೧-೨೯ ವ). [ಅಲ್ಪ + ದಶನ + ದಂಶ]
ಅಲ್ಪದಿನ (ನಾ). ಕೆಲವು ದಿನ; ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನ (ದಕ. ೬). [ಅಲ್ಪ + ದಿನ]
ಅಲ್ಪದೂಷಿತ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ ದೋಷವುಳ್ಳದು; ಹೆಚ್ಚು ದೋಷವಿಲ್ಲದ್ದು: ನರಪತಿಯುಂ ನೃಪಾಂಗನೆಯರುಂ ನೆರೆದಟ್ಟಿಯಿನಾಡಿ ಪೋದರಾ ಪರಿಜನಮುಂ ಮಹೋತ್ಸವದೊಳೊಂದಿದುದೆಂಬುದಿದಲ್ಪ ದೂಷಿತಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೨೧). [ಸಂ.]
ಅಲ್ಪಪ್ರಕಾಶ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಬೆಳಕು; ತುಸು ಹೊಳಪು. ೨. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊಳಪುಳ್ಳದು. [ಅಲ್ಪ + ಪ್ರಕಾಶ]
ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣ (ಗು). ೧. ಸ್ವಲ್ಪವೇ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ; ಬಲಹೀನವಾದ. (ನಾ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಉಚ್ಚರಿಸಲು ಸ್ವಲ್ಪವೇ ಉಸಿರು ಬೇಕಾದ ಕ್, ಗ್, ತ್, ಪ್, ಯ್ ಮುಂತಾದ ಅಕ್ಷರಗಳು: ಉಚ್ಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಂಚ ಉಸಿರು ಬೇಕಾಗುವ ಪಕಾರ ಬಕಾರಗಳಿಗೆ ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣಗಳೆಂದೂ ... ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೪). [ಅಲ್ಪ + ಪ್ರಾಣ]
ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣಾಕ್ಷರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣ ೨: ಮಿಗೆ ನಿಬಿಡ ಬಂಧಮೆಂಬುದು ತಗುಳ್ವುವು ವರ್ಣಂಗಳಗಲದಿರೆ ಮತ್ತಕ್ಕುಂ ನೆಗಟ್ದಲ್ಪಪ್ರಾಣಾಕ್ಷರ ನಿಗದಿತಮೇ ತದ್ವಿಪರ್ಯ್ಯಯೋಕ್ತಂ ಶಿಥಿಲಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೬೨). [ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣ + ಅಕ್ಷರ]
ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣಾನುಕರಣ (ನಾ). ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಇವು ಮೊದಲಾದುವಲ್ಪಪ್ರಾಣಾನುಕರಣಂಗಳ್ (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). ಉದಾ: ಗುಟುಗುಟು ಗಟಗಟಯೆನುತುಂ ಪರಿವ ಪರಿಪೊನಲ್ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಶಮದ. ೫೪ ಪ್ರಯೋ). [ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣ + ಅನುಕರಣ]
ಅಲ್ಪಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಬುದ್ಧಿ; ಔದಾರ್ಯವಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸು (ದಕ. ೬). ೨. ಸಣ್ಣಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು; ಕ್ಷುದ್ರಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು. [ಅಲ್ಪ + ಬುದ್ಧಿ]
ಅಲ್ಪಮತಿ (ನಾ). = ಅಲ್ಪಬುದ್ಧಿ: "ಶಠರಂ ಜಡಾಲ್ಪಮತಿ ... ಕೃಪಣಂ ಕ್ಷುಲ್ಲಕಮುಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೫೯). [ಅಲ್ಪ + ಮತಿ]
ಅಲ್ಪವಚೆ (ನಾ). ಮಿತಭಾಷಿಣಿ; ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವಳು: ನಯವಿದೆ ಶೌಚೆಯಲ್ಪವಚೆ ಸಾಧುಸುರಾಳಿಸುಪೂಜ್ಯೆ ಸಂತತಂ (ಮುದತಿ. ೮-೮). [ಸಂ. ಅಲ್ಪವಚಸ್]
ಅಲ್ಪವಯಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸು: ನಾವು ಮಾಡೋದು ಒಂದು, ಆದು ಆಗೋದು ಇನ್ನೊಂದು. ಗೌಡಿತಿ ಪಾಪ, ಹೆಣಮಗಳು; ಮಕ್ಕಳು ಅಲ್ಪವಯಿ; ದೊಡ್ಡ ಆಸ್ತಿ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೩೩೯). [< ಸಂ. ಅಲ್ಪವಯಸ್]
ಅಲ್ಪವಸುಧೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಭೂಪ್ರದೇಶ (೬). [ಅಲ್ಪ + ವಸುಧೆ]
ಅಲ್ಪವಿದ (ನಾ). ಕಡಮೆ ತಿಳಿದವನು: ಘನಪಂಡಿತೋತ್ತಮರಿಲ್ಲದ ಸಭೆಯೊಳು ಸನ್ಮಾನ್ಯರಹರಲ್ಪವಿದರು (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೭-೬೨). [ಸಂ. ಅಲ್ಪವಿದ್]
ಅಲ್ಪವಿರಾಮ (ನಾ). ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಓದುವಾಗ ಅರ್ಥಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಓದಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಬಳಸುವ ' , ' ಎಂಬ ಗುರುತು: ಅಲ್ಪವಿರಾಮ ... ಪೂರ್ಣವಿರಾಮಗಳನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಮುಂಬಯು. ೧-೮). [ಅಲ್ಪ + ವಿರಾಮ]
ಅಲ್ಪವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಮಳೆ; ಕಡಮೆ ಮಳೆ: "ಜಡಿ - ತರ್ಜನೇ (ಹೆದರಿಸು), ಅಲ್ಪವೃಷ್ಟಾ ಚ" (ಶಮಧಾ). [ಅಲ್ಪ + ವೃಷ್ಟಿ]
ಅಲ್ಪವ್ಯಾಹಾರಿ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು; ಮಿತಭಾಷಿ: ಅಮಿತನಮಿತಾರ್ಥಾಲ್ಪವ್ಯಾಹಾರಿ ಗಾಣಿಯರ್ಗೆಂಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೨೩). [ಸಂ. ಅಲ್ಪವ್ಯಾಹಾರಿನ್ (ಅಲ್ಪ + ವ್ಯಾಹಾರಿನ್)]
ಅಲ್ಪಶಂಕೆ (ನಾ). ಮೂತ್ರವಿಸರ್ಜನೆಯೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಾಗರಿಕರು ಬಳಸುವ ಗಂಭೀರವಾದ ಮಾತು. [ಅಲ್ಪ + ಶಂಕೆ]
ಅಲ್ಪಶೀಲ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು; ಹೀನಸ್ವಭಾವದವನು: ದೋಷಾನುಕೂಲರನಲ್ಪಶೀಲರನೆಮ್ಮನುದ್ಧರಿಸಿ (ಬಸವು. ೫೭-೪೪). [ಅಲ್ಪ + ಶೀಲ]
ಅಲ್ಪಶ್ರುತ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ ಓದಿ ತಿಳಿದವನು: ಅತಿಗಂಭೀರ ಮೃದೂಕ್ತಿ ವಕ್ತ್ರದೊಳೊಡಂಬಟ್ಟೊಪ್ಪೆ ಕೇಳ್ದಂ ಬಹುಶ್ರುತನಲ್ಪಶ್ರುತನೆನ್ನದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮). [ಅಲ್ಪ + ಶ್ರುತ]
ಅಲ್ಪಸರ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕೊಳ; ಕುಂಟೆ; ಹೊಂಡ: "ಸಣ್ಣಕೆರೆ" (ಗಂಗಾಮು. ೧೬). [ಸಂ. ಅಲ್ಪಸರಸ್ (ಅಲ್ಪ + ಸರಸ್)]
ಅಲ್ಪಸರಸಿ (ನಾ). = ಅಲ್ಪಸರ: "ಬೆಂಚೆ ಪಲವಲವೆನಲ್ ತಾನಲ್ಪಸರಸಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೬). [ಸಂ. ಅಲ್ಪಸರಸೀ]

ಅಲ್ಪಸಾರ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಶಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಸತ್ವವುಳ್ಳದ್ದು : ವಲನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ದೇವೇಂದ್ರನ ಹಸ್ತದಿಂದ ಬಿದ್ದಂಥಾ ಅಲ್ಪಸಾರವಾದ ವಜ್ರವು ವೃತ್ರಾಸುರನ ವಧೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ (ಕಗವಿ. ೯೯ ಹಾಲಾಮಾ). [ಅಲ್ಪ + ಸಾರ್ಯ]

ಅಲ್ಪಸುಖ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಹಿತ ; ಕಡಮೆ ಸುಖ : ಮಱೆದುಱಿದೀ ಸಂಸಾರಮುನಱಿಯದರಂತೇನುಮಲ್ಲದಲ್ಪಸುಖಕ್ಕಂತೆಱಗಿ ಮರುಳಕ್ಕ ಕನಸಿನ ತೊಱೆಯೊಳ್ ನೀರ್ಗುಡಿದು ತಣಿವನಱಿಸಿದರೊಳರೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೯೮). [ಅಲ್ಪ + ಸುಖ]

ಅಲ್ಪಸುಖಾಶಿ (ನಾ). ಅಲ್ಪಸುಖಕ್ಕೆ ಆಸೆಪಡುವವನು : ಮುಕ್ತಿಯೊಳಾದ ನಂಬುಗೆ ಮನಂಬುಗದಲ್ಪಸುಖಾಶಿಗೆಂಬ ಲೋಕೋಕ್ತಿಯಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮೬). [ಸಂ. ಅಲ್ಪಸುಖಾಶಿನ್ (ಅಲ್ಪ + ಸುಖಾಶಿನ್)]

ಅಲ್ಪಸೂನು (ನಾ). ಮಿತಸಂತಾನವುಳ್ಳವನು : ಅಲ್ಪಸೂನುವನಿಮಿತ್ತಕ್ರೋಧಿ ಸಿಂಹೋದ್ಭವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೬-೫). [ಅಲ್ಪ + ಸೂನು]

ಅಲ್ಪಾಂಶ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗ. [ಅಲ್ಪ + ಅಂಶ]

ಅಲ್ಪಾಕ, ಅಲಪಾಕು (ನಾ). ಪೆರು ದೇಶದ ಚತುಷ್ಪಾದಿ ಪ್ರಾಣಿ ; ಒಂಟೆಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ, ಉದ್ದವಾದ ತುಪ್ಪಟದ ಕೂದಲುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ: ಈ ಉದ್ದವಾಗಿಯೂ, ರೇಷ್ಮೆಯಂತೆ ನವುರಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇದರ ತುಪ್ಪಟದಿಂದ ಸೊಗಸಾದ ಬಟ್ಟೆಯು ತಯಾರಾಗುತ್ತದೆ. **ಅಲಪಾಕು** : ರೇಶಿಮೆ ಅಲಪಾಕಿನ ಜಾಕೀಟುಗಳನ್ನು ತೊಡುವನು (ಹೂಬಿಸಿ. ೭೪).

ಅಲ್ಪಾಕಬಟ್ಟೆ = ಅಲ್ಪಾಕಪ್ರಾಣಿಯ ಕೂದಲಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಬಟ್ಟೆ, —ವಸ್ತ್ರ. [← ಇಂ. Alpaca]

ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರ (ನಾ). ಕಡಮೆ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳದ್ದು : ಸೂತ್ರವು ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರ ಮತ್ತು ಅಸಂದಿಗ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಅಲ್ಪ + ಅಕ್ಷರ]

ಅಲ್ಪಾಚಮನ (ನಾ). = ಅಲ್ಪಶಂಕೆ (೩). [ಅಲ್ಪ + ಆಚಮನ]

ಅಲ್ಪಾನಲ್ಪ (ಗು). ಚಿಕ್ಕದಾದ ಮತ್ತು ದೊಡ್ಡದಾದ.

ಅಲ್ಪಾನಲ್ಪವಿಚಾರ = ಚಿಕ್ಕ ಮತ್ತು ದೊಡ್ಡ ವಿಚಾರ: ಅಲ್ಪಾನಲ್ಪ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದಭಾವವನ್ನೆಣಿಸದೆ ಸೇವಾವಕಾಶ ದೊರೆತೀತೇ ಎಂದು ಅವಳು ಸದಾ ಹಾತೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೪೯೩). [ಅಲ್ಪ + ಅನಲ್ಪ]

ಅಲ್ಪಾಯು (ನಾ). ಕಡಮೆ ಆಯುಸ್ಸುಳ್ಳವನು : ನಾಕಸಂಭೂತನದೇಕಲ್ಪಾಯುವಾದಂ (ಕಾದಂಉ. ೬೯೯) ; ವಿಸ್ಮಯಮಾದಪುದಲ್ಪಾಯುವಲ್ಲನಕ್ಕುಂ ದನುಜಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೩೨). [ಅಲ್ಪ + ಆಯ್ಯು]

ಅಲ್ಪಾಯುಷ (ನಾ). = ಅಲ್ಪಾಯು : ಅಲ್ಪಾಯುಷನುಮಾಸನ್ನಭವ್ಯನಪ್ಪುದಂ ಜಲಕ್ಕನಱಿದು (ಸುಕುಮಾ. ೪-೩೮ ವ). [ಅಲ್ಪ + ಆಯುಷ]

ಅಲ್ಪಾಯುಷ್ಯ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಆಯುಸ್ಸು : ತರುಣಿಗಲ್ಪಾಯುಷ್ಯವೆನುತಂ ಹರಸಲೊಲ್ಲದೆ ಹೋದನೇ ಶಿವ (ಬಸವು. ೮೬-೪೪).
[ಅಲ್ಪ + ಆಯುಷ್ಯ]

ಅಲ್ಪಾವಧಿ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಮಾತ್ರದ ವಾಯಿದೆ. 'ಅಲ್ಪಾವಧಿ ಸಾಲ' ಪರಾ. [ಅಲ್ಪ + ಅವಧಿ]

ಅಲ್ಪಾವಧಿಸಾಲ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಹಿಂತಿರುಗಿಸಬೇಕಾದ ಸಾಲ : ಅಲ್ಪಾವಧಿ ಸಾಲಕ್ಕೆ ಬಡ್ಡಿದರ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟರೀತಿಯದಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಲ್ಪಾವಧಿ + ಸಾಲ]

ಅಲ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳುಮಾಡು ; ಕಡೆಗಣಿಸು (?) : ಪರರ ದುರ್ಗುಣವೆತ್ತಿ ನುಡಿಯದಿರು ಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂ ಪರರೊಡವೆಯಲ್ಪಿಸದಿರಲ್ಪರೊಡಸಾಡದಿರು (ಗುರುಚಾ. ೧೬-೪೬). [ಅಲ್ಪ + -ಇಸ್ಸು]

ಅಲ್ಪು 'ಅಲುಪ' ನೋ.

ಅಲ್ಪುಮನಸು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮನಸ್ಸು : ಮುಪ್ಪುರದೊಳಗಿದಕೆ ಎದುರು ಗಾಣನೆಂದು ಅಲ್ಪುಮನಸು ಮಾಡದೆ ವಾಸವಾದನು ಇಲ್ಲಿ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೬೬). [< ಸಂ. ಅಲ್ಪಮನಸ್]

ಅಲ್ಪೋಪಜಲ್ಪ (ನಾ). ೧. ಮಿತವಾದ ಭಾಷೆ. ೨. ಮಿತಭಾಷಿ. ೧, ೨ : ಲೋಕಪ್ರತೀತ್ಯಾಶ್ರಯ ಸಕಳಕಳಾಲೀಲಾಕರಾಲ್ಪೋಪಜಲ್ಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೧೬). [ಅಲ್ಪ + ಉಪಜಲ್ಪ]

ಅಲ್ಬತ್, ಅಲ್‌ಬತ್, ಅಲಬತ್, ಅಲ್ಬತ (ಅ). ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ; ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ; ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ : ಅಲ್ಬತ್ ನಮ್ಮ ಇಚ್ಛೆಯೇ ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದು (ಕನ್ನಡಿ. ೧೯). **ಅಲ್‌ಬತ್** : ಅಲ್‌ಬತ್ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ (ದೌಲತ್. ೭೯). **ಅಲಬತ್** : ಅದಕ್ಕೇನು ಬಂದಿದೆ, ಅಲಬತ್ ಹೇಳುವೆನು (ದೋರಾಕ. ೭) ; ನೀ ಅಲಬತ್ ಆ ಕೆಲಸ ಮಾಡು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೨೯). **ಅಲ್ಬತ** : ಅಲ್ಬತ ಆ ಶೀಮೆಮೇಲೆ ಕುಂಪನಿ ಸರಕಾರದಿಂದ ಅಮಲದಾರರು ಮೊಕರರು ಆದಾರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೪).
[← ಅರ. ಅಲ್‌ಬತ್ = ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ ; ಹಿಂ. ಅಲಬತ್ತಾ]

ಅಲ್ಬತ 'ಅಲ್ಬತ್' ನೋ.

ಅಲ್ಬಿದಾಯ (ನಾ). ೧. ಬೀಳ್ಕೊಡುಗೆಯ ಗೀತೆ. ೨. ಮೊಹರಮ್ ಹಬ್ಬದ ಕಡೆಯ ದಿನ ಮುಸ್ಲಿಮರು ಹಾಡುವ ಚರಮಗೀತೆ : ಬಾಬಯ್ಯನ ಹಸ್ತಗಳನ್ನು ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ತೊಳೆದು 'ಅಲ್ಬಿದಾಯ' ಹಾಡುತ್ತಾ ಅವನು ಬರುವಾಗ ನೋಡಬೇಕು (ಊರುಕ. ೩೧). [← ಅರ. ಅಲ್ಬಿದಾ]

ಅಲ್ಮೇರ 'ಅಲ್ಮೈರ' ನೋ.

ಅಲ್ಮೈರ, ಅಲಮಾರು, ಅಲಿಮಾರಿ, ಅಲುಮಾರು, ಅಲ್ಮೇರ (ನಾ). ಬೀರು ; ಕಪಾಟು. **ಅಲಮಾರು** : ಕಾಗದಪತ್ರಗಳು ಸುಮಾರು ೪೦-೫೦ ಜಡ್ಡಿ ಕಛೇರಿಯ ಅಲಮಾರಿನೊಂದರಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದನು (ಪುರಾಣಿ. X, ಪಂಚ) ; ಅನ್ಯದೇಶ್ಯಗಳಿಗೆ ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಉದಾಹರಣೆಗಳು . . . ಪೋರ್ಚುಗೀಸಿನಿಂದ ಬಂದವು ಅಲಮಾರು, ಸಾಬೂನು, ಪಾದ್ರಿ, ಇಸ್ತ್ರಿ, ಮೇಜು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೬೬) ; ಪುಸ್ತಕಗಳಿರುವುದು ಅಲಮಾರಿನಲ್ಲಿ (ಸುವಸಂ. ೪). **ಅಲಿಮಾರಿ** : ಗೋಡೆಯ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮೂರು ದೊಡ್ಡ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳು, ಅಲಿಮಾರಿಗಳು ಇದ್ದುವು (ಧೂಮಮು. ೧೦೨). **ಅಲುಮಾರು** : ಅಡಿಗೆ ಮನೆ ಅಲುಮಾರಿನಲ್ಲಿ ಸೀಸೆಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಕ್ಕರೆ ಇಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ (ಮುಹಾಗ. ೮೫). **ಅಲ್ಮೇರ** : ಅಲ್ಮೇರಾಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ತೆಗೆದುನೋಡಿ (ನಡೆದಾ. II, ೧೦೭೬).
[← ಪೋರ್ಚು. Almirah]

ಅಲ್ಯೂಮಿನಿಯಂ (ನಾ). ಹಗುರವಾದ ಬೂದುಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಲೋಹ. [← ಇಂ. Aluminium]

ಅಲ್ಲ1 (ನಾ). ಹಸಿಯ ಶುಂಠಿ ; ಕಾರಗೆಣಸು : "ಆರ್ದ್ರಕಂ, ಶೃಂಗಬೇರಂ – ಈ ೨ ಅಲ್ಲದ ಕೊಂಬು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೧-೪೬೨) ; ಕುಡಿಬಿದಿರ ಕುಡಿಯ ಮಾವಿನ ಮಿಡಿಯ ಮೂರುದಿನ ಮೆಣಸುಗಡಲೆಯ ಪುಡಿಯೊಳಡಸಿದಲ್ಲವಲ್ಲಣಿಗೆಯ ಚಿಕ್ಕಣಂಗಳಂ ಸವಿಸವಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೭ವ) ; ಅರೆದುರ್ದಿನ ಬೇಳೆಯನೊಂದಿರೆ ಮೊಸರಿಥ(ಡಿ) ನೀರೊಳಿಂಗು ಜೀರಗೆ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಮೆಣಸಲ್ಲಮಿವಿನಿತಂ ಬೆರಸಿಡ್ಡಲಿಗೆಯನಡಲ್ಕೆ ಕಂಪಂ ಕುಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೧೧) ; ಮಾಗುಳಿವೇರ್ ಮೊಳೆಯಲ್ಲ ಮೋಲೆ ಕಮ್ಮಿಪ್ಪ ಸುಭದ್ರೆ ಮಾಮಿಡಿ . . . ಆದಿಯಾದುಪ್ಪಿನಕಾಯ್ಗಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೭೧) ; ಅಲ್ಲವ ಮೆಲಿದೂದಲು ಕಿವಿಯೊಳಗೀ ಸಲ್ಲಲಿತಾಂಗಿಯೇಳುವಳು (ಅಂಜಚ. ೭-೧೦೭) ; ಹಸಿಯ ಅಲ್ಲವು ಲೇಸು ಬಿಸಿಯ ಪಳಿದೆಯು ಲೇಸು ಹುಸಿಲೇಸು ಕಳ್ಳ ಹೆಣ್ಣಿಂಗೆ ಬೈಗಿನ ಬಿಸಿಲು ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೧೭).
[ಪ್ರಾ. ಅಲ್ಲಯ. / ತಮಿ. ತೆಲು. ಅಲ್ಲ (< ಸಂ. ಆರ್ದ್ರಕ)]

ಅಲ್ಲ$_2$ 'ಅಲ್$_1$' ಪರಾ.

ಅಲ್ಲಕಲ್ಲೊಳ 'ಅಲ್ಲಕಲ್ಲೋಲ' ನೋ.

ಅಲ್ಲಕಲ್ಲೋಲ, ಅಲ್ಲಕಲ್ಲೊಳ, ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡ ತೆರೆಗಳೇಳುವುದು; ಬಲವಾದ ಕ್ಷೋಭೆ; ಮಹತ್ತರವಾದ ಗದ್ದಲ. ೨. ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿರುವುದು; ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗಿರುವುದು; ತಿರುಗುಮುರುಗಾಗಿರುವುದು: ಪಾಂಡವ ಬಲಮೆಲ್ಲಮನಲ್ಲಕಲ್ಲೋಲಂಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೬೦ ವ). **ಅಲ್ಲಕಲ್ಲೊಳ:** ೧. ಸಡಗರದೇಟಿನ್ಗೆಯುಂ ಕಳಕಳಧ್ವನಿಯುಂ ಬೆರಸಾಡುವಂತೆರಟ್ಟಡೆಯೊಳಮಾಗಳೊರ್ಮೊದಲೆ ಪಲ್ಲಣಮಿಕ್ಕುವುದಲ್ಲಕಲ್ಲೊಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೩೩). **ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲ:** ೧. ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲಗಳೇಳಬಹುದು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೮); ದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದರು (ಸೇನಾಹ. ೭೪).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಲಜ್ಕೋಲಂ; ತೆಲು. ಅಲ್ಲಕಲ್ಲೋಲ. / ಸಂ. ಉಲ್ಲಲಕಲ್ಲೋಲ, ಉಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲ]

ಅಲ್ಲಖಲ್ಲೆ (ನಾ). = ಅಲ್ಲಕಲ್ಲೋಲ (?): ಪಾಂಡವರ ಪಾಳಯಮುಮಂ ನೆಜೆ ಸುತ್ತಿಮುತ್ತಿದಂ ನಡುವಿರುಳಲ್ಲಖಲ್ಲೆಗೊಳಗಪ್ಪಿನೆಗಂ ಕಟಕಾಂಗನಾದಿಗಳ್ (ಮಹಾನೀ. ೧೩-೨೯). [?]

ಅಲ್ಲಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿರಾಕರಿಸು. ೨. ಕಡೆಗಣಿಸು; ಕೀಳಾಗಿ ಎಣಿಸು: ಮುಳಿದಲ್ಲಿ ಮುಳಿದೆಳಸಿದುದನೆಳಸಿಯಲ್ಲಗಳೆದುದೆಲ್ಲವನಲ್ಲಗಳೆದು ಬಳಿವಿಡಿದಿನಿಯನ ಪಾದಾರವಿಂದದ ನೆಳಲಂತೆ ನೇಮದೊಳಿಹುದು (ಹದಿಬ. ೩-೪೧); ಅನುಭವದ ರುಚಿಯನ್ನು ನಾವು ಅಲ್ಲಗಳೆಯಲಾರೆವಷ್ಟೆ (ಗಾಳಿಗು. ೪೦); ಸಿದ್ಧಾರ್ಥನು ತನ್ನ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸದೆ ತನ್ನನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆದುದು ದೇವದತ್ತನಿಗೆ ಸಹಿಸಲಿಲ್ಲ (ಹಂಕಿರು. ೩೩); ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ನೀನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯಬಾರದು (ಕಾವೇರಿ. ೨೪). [ಅಲ್ಲ$_1$ + ಕಳೆ$_1$]

ಅಲ್ಲಗಳೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿರಾಕರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕಡೆಗಣಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ನಾನಂದುದನ್ನು ನಾಳೆಯದಿನ ಅಲ್ಲಗಳೆಯಿಸಬಹುದು (ಯಕ್ಷಬ. ೭ ಮು.) [ಅಲ್ಲಗಳೆ + -ಇಸು$_3$]

ಅಲ್ಲಟಪಲ್ಲಟ (ನಾ). ೧. ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ; ತಲೆಕೆಳಗು; ತಿರುಗುಮುರುಗು.
[ಪ್ರಾ. ಅಲ್ಲಟ್ಟಪಲ್ಲಟ್ಟ]

ಅಲ್ಲಡ (ಗು). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದ: ನಡುವೆ ಇರುವ (ಶಾಮಲಾದೇವಿಯ) ಎರಡು ಗಂಡುಮಕ್ಕಳು ಏನೂ ತಿಳಿಯದ ಅಲ್ಲಡ ಹಸುಳೆಗಳು (ಹಕ್ಕಿನೋ. ೬೭). [← ಮರಾ. ಅಲ್ಲಡ್ = ಅನುಭವವಿಲ್ಲದ, ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಇಲ್ಲದ]

ಅಲ್ಲಡಂ, ಅಲ್ಲಡೆ (ಅ). ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ; ಇಲ್ಲವಾದರೆ; ಅಲ್ಲದಿದ್ದರೆ: ಮರಮಾಚಿ ನಿನ್ನಣುಗನಂ ಕೊಂದನಲ್ಲಡಂ ತರಳ ಮಡಿವನೆ (ತುರಂಗ. ೭೦-೩೦): ಕೊಡಿಸಿದರೆ ಜೀಯ ನಮಗಪ್ಪಣೆಯ ಪಾರ್ಥನಂ ಪಿಡಿತಹೆವು ವೇಗದೊಳ್ ಭೂಪ ನೀನಲ್ಲಡಂ ನಡೆ ಜಗಳಕವ್ಮೆನಲ್ ಬಭ್ರುವಾಹನ ಸುಭಟರಂ ನೋಡಿ ಸಂತಸದೊಳು (ತುರಂಗ. ೮೨-೪). **ಅಲ್ಲಡೆ:** ಮಳೆಯ ಕತ್ತಲೆಯೊ? ಅಲ್ಲಡೆ ನಭೋಗ್ನಿಮುಖಿಯಿಂದುಗುವ ಕಬ್ಬೊಗೆಯೊ? (ಗೂಲ್ಲೊಭಾ. ೧೩-೭). [< ಅಲ್ಲದೊಡೆ, ಅಲ್ಲದಡೆ]

ಅಲ್ಲಡೆ 'ಅಲ್ಲಡಂ' ನೋ.

ಅಲ್ಲಣಿ 'ಅಲ್ಲಳಿ' ನೋ.

ಅಲ್ಲಣಿಗೆ (ನಾ). = ಅಲ್ಲಳಿ: "ಅಲ್ಲಣಿಗೆ = ಮೇಳಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಅಲ್ಲಣಿಗೆ ಪ್ರಮೇಳದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೭); ಅಲ್ಲವಲ್ಲಣಿಗೆಯ ಚಿಕ್ಕಣಂಗಳಂ ಸವಿಸವಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೭ ವ); ನಿನ್ನ ಮನದನ್ನ ತನದ ಮೋಹನ ಮಂತ್ರವು ಬಲ್ಲವಲ್ಲಭ ಕೇಳಿಯ ಅಲ್ಲಣಿಗೆಯು (ಮಂತ್ರಶ. ೯೩-೭). 'ಅಲ್ಲಣಿಗೆಗಾಳೆಗ', 'ಅಲ್ಲಣಿಗೆಮುಳಿಸು' ಪರಾ.
[?. / ಪ್ರಾ. ಅಲ್ಲಿಯಾವಣ = ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸುವಿಕೆ]

ಅಲ್ಲಣಿಗೆಗಾಳೆಗ (ನಾ). ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ: ಶರವರ್ಷಮಯಯಮಾಗೆ ದೆಸೆಯೆಲ್ಲಮುಂ ಪರ್ಬಿರ್ಪ ದಮಿತಾರಿಯೆಟ್ಟರಮಂ ಕಂಡು ಜಿನಚಂದ್ರಂ ತಮ್ಮನಂ ಪೇಟ್ದಲ್ಲಣಿಗೆ ಗಾಳೆಗಂಗಾದುತಿರ್ಪುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೪೩ ವ). [ಅಲ್ಲಣಿಗೆ + ಕಾಳೆಗ]

ಅಲ್ಲಣಿಗೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಗೂಡು: ಸೊಲ್ಲಿಸುತಿರೆ ಬಂದಲ್ಲಣಿಗೆಗೊಂಡು ಪೊಣ್ಮುತಿ ಕೊಲ್ಲಣಿಸುವರು ಜುಬಿ ನುಡಿವರೂಟಿಗವೆಣ್ಣಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೪-೩೨). [ಅಲ್ಲಣಿಗೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಲ್ಲಣಿಗೆಮುಳಿಸು (ನಾ). ನಟನೆಯ ರೋಷ; ಹುಸಿಮುನಿಸು: ಪೆಜತೊಂದು ತಾಣದೊಳವಚಜಮಾದ ಪಟುವೇಟದಿನಿಲ್ಲದ ದೋಷಮುನಿ(ಲ್ಲ)ಟ್ಟಲ್ಲಣಿಗೆಮುಳಿಸಂ ಮುಳಿದೊಲ್ಲದೆ ಪೋಪನನೆರಡಿಲ್ಲದೆ ನಲ್ಲಳ್ ಪಿಡಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೦೪ ವ). [ಅಲ್ಲಣಿಗೆ$_1$ + ಮುಳಿಸು]

ಅಲ್ಲದು 'ಅಲ್$_1$' ಪರಾ.

ಅಲ್ಲದೆ 'ಅಲ್$_1$' ಪರಾ.

ಅಲ್ಲದೇ 'ಅಲ್$_1$' ಪರಾ.

ಅಲ್ಲಪ್ಪ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸೋಮಂಣನವರ ಭ್ರಾತೃ ನಾಗಂಣ ಸಿಂಗಂಣ ಅಲ್ಲಪ್ಪ ಭೂಪ್ಪಿಶೆಟ್ಟಯಂಬಿವರೆಲ್ಲರಂ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೨-೪೬; 1285). ೨. ಅಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವವನು: ಅಲ್ಲಪ್ಪನ ಚಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಪ್ಪ, ಹೌದಪ್ಪನ ಚಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೌದಪ್ಪ (ಗಾದೆ).
[ಅಲ್ಲ? + ಅಪ್ಪ$_1$]

ಅಲ್ಲಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಹೆಸರು: ಅನ್ತಿಯ ಸುಗ್ಗಯ್ಯನು ಬಿಡಿ ಪೊನ್ನಯ್ಯನುಂ ಅಲ್ಲಮ್ಮನುಂ ಬಯ್ಯರ ಜೋಗನುಂ ಇಂತಿನಿಬರುಂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗೆ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೩೦-೧೩; 964).
[ಅಲ್ಲ$_0$ + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಅಲ್ಲರ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರ ಅಗಲಿಕೆ; ವಿರಹ (ಚತುನಿ. I-೭೫ ಕಿ). [?]

ಅಲ್ಲವಲ್ಲಣಿಗೆ (ನಾ). ಹಸಿಯ ಶುಂಠಿಯ ಬೆರಕೆ, —ಮಿಶ್ರಣ: ಬೆಳ್ಳಿಯ ಸಿಪ್ಪುಗಳೊಳ್ . . . ಕುಡಿಬಿದಿರ ಕುಡಿಯ ಮಾವಿನ ಮಿಡಿಯಮಾರುದಿನ ಮೆಣಸುಗಡಲೆಯ ಪುಡಿಯೊಳಡಸಿದಲ್ಲವಲ್ಲಣಿಗೆಯ ಚಿಕ್ಕಣಂಗಳಂ ಸವಿಸವಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೭ ವ). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಅಲ್ಲದಲ್ಲಣಿಗೆ' ಎಂದಿರಬಹುದು. [ಅಲ್ಲ$_1$+ ಅಲ್ಲಣಿಗೆ]

ಅಲ್ಲಳಿ, ಅಲ್ಲಣಿ (ನಾ). ಮೇಳ; ವಿನೋದ. 'ಅಲ್ಲಳಿಗಾಳೆಗ' ಪರಾ. **ಅಲ್ಲಣಿ:** "ಅಲ್ಲಣಿಯೆನಲ್ಸಬ್ಬವಮುಮೆಂದು ಮೇಳಮುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೭೭); ಪಲ್ಲಟದ ಫುಲ್ಲಣೆಯಲ್ಲಣಿಯ ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆಯಿಂಚರಕ್ಕೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೩-೪). [?]

ಅಲ್ಲಳಿಗಾಳೆಗ (ನಾ). ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ; ಹುಸಿಯುದ್ಧ: ಅಂತಮೋಘಾಸ್ತ್ರ ಧನಂಜಯಂ ತನ್ನಮೋಘಾಸ್ತ್ರಂಗಳಂ ಕಡಿದೊಡೆ ಸಾಮಾನ್ಯಾಸ್ತ್ರಂಗಳೊಳ್ ಧರ್ಮಪುತ್ರಂಗೆ ತನ್ನ ನುಡಿದ ನುಡಿವಳಿಯಂ ನೆನೆದು ಅಲ್ಲಳಿಗಾಳೆಗಂಗಾದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪೩ ವ). 'ಮೇಳಗಾಳೆಗ' ಪರಾ. [ಅಲ್ಲಳಿ + ಕಾಳೆಗ]

ಅಲ್ಲಾ$_1$ 'ಅಲ್' ಪರಾ.

ಅಲ್ಲಾ$_2$ (ನಾ). ದೇವರು: ಅಲ್ಲಾ ಹಜರತ್ ಕದರೆ ಕುದರತ್ತು ಕುರಶಿದರಾಯತ್ ದಾರಾದಿರಾಯತ್ ಸುಲ್ತಾನೆ ರೂಂಕಲದಲ್ಲಾ ಹೂಮುಲ್ ಕುಹೂ ಇವರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೧೯); "ಇಂದೂ ಅಲ್ಲಾನ ಸಂಕೇತವಿದೆ . . . ಅದರ ವಿರುದ್ಧ ನಾನು ಬಾಳಬೇಕೆ?" (ದಕ್ಷಿನ. ೫೩).
[← ಅರ. ಹಿಂ. ಅಲ್ಲಾಹ್]

ಅಲ್ಲಾಟ, ಅಳ್ಳಾಟ (ನಾ). ೧. ಅಲುಗಾಡುವುದು; ಕಂಪನ; ನಡುಕ; ಮಿಡಿತ: ಬಗೆಯಂ ತೆಗೆಯನಲ್ಲಾಟಮಂ ಕಾಟಮಂ ನೋವುದಂ ಸಾವುದನೆಲ್ಲಂದದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩); ಉಗುರೊಳು ರಜವನೆದೆಯೊಳಲ್ಲಾಟಮಂ ಕೈಯ ಮೊದಲೊಳು ಮಿಡುಕಂ . . . ಅರಯ್ದು ಕಾಣದೆ ನೊಂದಳು (ಹಚಛಾ. ೧೨-೨೬); ನೀಳ್ದ ಕಣ್ಗಳುಂ ಸೆಳೆನಡುವಿನಲ್ಲಾಟಮಂ ಕಂಡು ಪೊಜವಾಜಿಂದೇಜಲಾತುರ್ವಿಲ್ಲ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೭೮). ೨. ಚಂಚಲತೆ; ಆಕರ್ಷಣೆ: ನೋಟದಮರರ ನಯನಗಳಿಗಲ್ಲಾಟವೆನೆ ಪಯಚಕ್ರಗತಿಗಳ ತೋಟಿಕಾಜಿರು ಹೊಕ್ಕು ತಾಗಿದರುಭಯಸೇನೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೨೫); ಒಂದಿನಿಸಲ್ಲಾಟವುಂಟೋಜಿವಿಡಿದ ಬಾಯ್ದಜಿಯುಂಟು (ಭರಚ. ೧-೭೦). **ಅಳ್ಳಾಟ**: ೧. ಕುವಲಯದಳನಯನೆಯ ನೋಟಂ ತನ್ನ ಮನದೊಳಳ್ಳಾಟಮಂ ಪಡೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೧ ವ); ಮನದೊಳಳ್ಳಾಟಮಿಲ್ಲದರಿನೃಪಕೋಟಿಯನಾಟರಲೆಂದಾಸ್ಫೋಟಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೮ ವ).
[< ಅಲ್ಲಾಡು]

ಅಲ್ಲಾಡಿಸು, ಅಳ್ಳಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲುಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಚಲಿಸು: ಆಕೆಯ ಸೆಳೆನಡು ನೋಡಿದರ ಮನಮನಲ್ಲಾಡಿಸುಗುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೬೫); ತರುಣಹರಿಣಾಕ್ಷಿ . . . ಬಂದಳ್ ನೆರವಿಯ ನೋಟಕರ ಮನಮನಲ್ಲಾಡಿಸುತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೮೮); ಪಾಡಜಿದೋಲಗೆ ಗೊಟ್ಟಾಚೆ ಶಿರವನಲ್ಲಾಡಿಸುತಿಹನು ನೋಳ್ಪವರಾ (ಭರಚ. ೧-೩೭); "ಇದಕಿಂತ ಆಚ್ಚರಿಯು ಏನಿಹುದು ಲೋಕದಲಿ!" ಎಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ತಲೆ ಅಲ್ಲಾಡಿಸಿ (ವೀರಯೋ. ೧೧೦). ೨. ನಡುಗಿಸು; ಹೆದರಿಸು: ದೆಸೆಗಳಂ ದಹಿಸುತ್ತ ರಸೆಯನಲ್ಲಾಡಿಸುತೆ . . . ಒಗೆದುದು ಮಹಾವಿಷಂ (ನಂಬಿರ. ೧-೧೨); ಹಾಹಾಧ್ವನಿಯ ರವವಲ್ಲಾಡಿಸಿತು ಪರೆಬಲವನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೧-೧೧). **ಅಳ್ಳಾಡಿಸು**: ೧. ಪುಷ್ಪಕದಿಂ ನೆಲಕ್ಕಿಳಿದು ತನ್ನಿಪ್ಪತ್ತು ತೋಳ್ಗಳಿಂದಾ ಗಿರಿಯಂ ತಳ್ಕೈಸಿ ಅಳ್ಳಾಡಿಸೆ ಗಿರಿಜೆ ನಡುಗಿ ಭಯಂಗೊಂಡು (ಧರ್ಮಪ. ೯-೩೮ ವ). ೨. ಈ ಜಗಂಗಳನಳ್ಳಾಡಿಸುವ ಮದೀಯೋಗ್ರಾಸ್ತ್ರಂ ಪೆಸರ್ಗೊಳಲೇಂ ತನಗೆ ದೊರೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೯). [ಅಲ್ಲಾಡು + -ಇಸು$_3$]

ಅಲ್ಲಾಡು, ಅಳ್ಳಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಲಿಸು; ಅಲುಗಾಡು; ತೂಗಾಡು: "ಅಲ್ಲಾಡು – ಸಂಚಲನೇ" (ಶಮಧಾ); ತ್ರಿದಶಾಸನಂಗಳಲ್ಲಾಡುವು ಜಗದ್ಗುರುಗೆ ಬೇಗಮುಚ್ಚಾಸನದಿಂದಿದಿರೇಳಿಮೆಂದು ಪೇಳ್ವವೋಲ್ (ಆದಿಪು. ೭ ೪೦); ಸೆಳೆಗೊಂಬಲ್ಲಾಡುವವೊಲ್ ಫಳಭರದಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು ೩-೬೫), ಕಡುವೇಗದ ಮರದಂತೆ ಮನದೊಳಲ್ಲಾಡದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೩೭); ಜಲಜಮುಖಿ ಬೆಮರಿಡಲು ಕೊರಳಿಸ ಲಲಿತ ಮುಕ್ತಾಹಾರವಲ್ಲಾಡಲು ಸೆಜಗನಳವಡಿಸಿ ನಿಂದಳು (ನಳಚ. ೨-೩೪); ತಾನು ಸ್ವಲ್ಪ ಅಲ್ಲಾಡಿದರೆ ರಾಮನಿಗೆ ಎಚ್ಚರವಾಗುವುದಲ್ಲಾ ಎಂದು ಸೀತೆಯು . . . ಸಹಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ಸೀತಚಂ. ೭-೧೧); ಆಳಿಲು ಏರಿದರೆ ಆರಳೀ ಮರ ಅಲ್ಲಾಡೀತೋ (ಗಾದೆ. ೧೮೭). ೨. ಬೆದರು; ನಡುಗು: ದಂಡಿನ ಸಾಮಗ್ರಿಗೆ ಪರಮಂಡಲಮಲ್ಲಾಡೆ (ಎಇ. X. ೧೫೨-೪೮; 915); ಬಲವಲ್ಲಾಡಿತೊಬ್ಬನೆ ಹಸುಳೆ ಹೊಕ್ಕನು ವೈರಿಮೋಹರವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೫). ೩. ಅಲ್ಲಾಡಿಸು; ತೂಗಾಡಿಸು; ಅಲುಗಾಡಿಸು: ಒಂದು ಗೋಲಾಂಗೂಲಂ . . . ಬೆಟ್ಟಿರ್ದ ತಜಿಯದ ಕೀಲನಿಕ್ಕೆಗಳಿಂ ಪಿಡಿದು ಅರ್ಪ ಭರದಿಂದಲ್ಲಾಡಿ ಕೀಟ್ವುದುಂ (ಪಂಚತಂ, ೩೦-೭); ತಳಿರ ತೊಂಬೆಯನಲ್ಲಾಡಿ ಹೂಗೊಂಚಲೊಳ್ ಸುಳಿದು (ಅಂಜಚ. ೨-೫೧); ನೀವು ಕರುಣಿಸಿದಿರಿ ಕೃಪಾರಸಭಾವ ಹಿರಿಯರಲುಂಟಲೇ ತಪ್ಪಾವುದೆನುತಲ್ಲಾಡಿದನು ಶಿರವ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೭-೧೦); ನೋಡಿದನು ಮುರಿದವನಿಪನನಲ್ಲಾಡಿದನು ತುದಿವೆರಳನು (ತೊರಭಾ. ೪-೪-೩೩); ಗಗನವ ತಬ್ಬಿ ತಾರೆಗಳ ಪೊಯ್ದಬ್ಬಿಸಿ ನಗಕುಲಗಳನಲ್ಲಾಡಿ ಮುಗಿಲ್ಕತ್ತಲೆಗೆ ಕೈಯಿಟ್ಟರ್ಪ ಪಾವನ ಜಗಳದಾಳುಗಳು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೮೯). **ಅಳ್ಳಾಡು**: ೧. ದಳ್ಳಿಸಿ ಕುಕಿಲುತ್ತಂಬುಧಿಯುಳ್ಳಾಳಂ ನೆಗಟಿ ಕವಿದು ನರ್ತಿಸಿ ನಡೆದತ್ತಳ್ಳಾಡೆ ನೆಳಂ ಬಲಮುದು ಕೊಳ್ಳೆಂದು ಮಹಾರವಂ ಪೊದಟ್ದೆಸೆವಿನೆಗಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೫೩); ಮನದೊಳಳ್ಳಾಡದೆ ಯೋಗಿ ಬೆಳ್ಳವಾಸದೊಳಿರ್ದಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೩-೫೦). ೨. ಓಡೆ ತಮೋಬಳಮಗಿದಳ್ಳಾಡೆ ನಿಶಾಚರಬಲಂ . . . ನೇಸಜ್ ಮೂಡಿದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೭); ಚೋಳಂ ಮದಮನುಡುಗಿದಂ ಗೌಳನಳ್ಳಾಡಿದಂ ಬರ್ಬರರಾಜಂ ಗರ್ಬ್ಬಮಂ ತಾನುಳಿದಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೮-೧೯; 1057); ಈ ಸ್ಥಳಂ ಕಾಷ್ಠ ಪಾಷಾಣ ವರ್ಜಿತಂ ಅಲ್ಲಾಡಿ ಕೆಡಪುವೆನೆಂದುಜದೆಗೊಂಡಳ್ಳಾಡಲಾ ಕಳಕಳಮಂ ಕೇಳ್ದು (ಜಗವಿ. ೪-೪೦ ವ).

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಅಲ್ಲಲಾಡು, ಅಲ್ಲಲ್ಲಾಡು, ಅಲ್ಲಾಡು. P ಅಲ್ಲಾಡು, ಅಳ್ಳಾಡು ಇವು ಅಲ್$_0$ ಮತ್ತು ಅಳ್$_0$ ಎಂಬ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಧಾತುಮೂಲಗಳಿಂದ ಬಂದಿರಬಹುದೆ?]

ಅಲ್ಲಾಬಿಉತ್ಸವ (ನಾ). ಮೊಹರಂ ಹಬ್ಬ: ಅವನು ಊರಿನಅಲ್ಲಾಬಿ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಮೊಹರಂ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖಪಾತ್ರ ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದ (ಊರುಕ. ೩೧). [ಅಲ್ಲಾಬಿ$_0$ + ಉತ್ಸವ. P ← ಅರ. ಹಿಂ. ಅಲಾಬಿ]

ಅಲ್ಲಾಳನಾಥ, ಅಲಾಳನಾಥ, ಅಳ್ಳಾಳನಾಥ (ನಾ). ೧. ಕರುಣಾಳುವಾದ ಪ್ರಭು. ೨. ಕಂಚಿಯ ವರದರಾಜಸ್ವಾಮಿಯ ಹೆಸರು: ದುಷ್ಟಜನ ದುರ್ಲಭ ಅಲ್ಲಾಳನಾಥ ದೇವರ ದಿವ್ಯಶ್ರೀಪಾದಪದ್ಮಾರಾಧಕ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೩೧-೬; 1410); ಅಲ್ಲಾಳನಾಥದೇವಗಳ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೮-೧೧; 1491); ಅಲ್ಲಾಳನಾಥದೇವರಿಂಗೆ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟರಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೪೩-೧೦; 1561). **ಅಲಾಳನಾಥ**: ೨. ಮಹಾದೇವ ದೇವೋತ್ತಮ ಶ್ರೀ ಅ[ಅ]ಲಾಳನಾಥ ಸ್ವಾಮಿಯವರ ಪದಕೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೪೮-೪; 1634). **ಅಳ್ಳಾಳನಾಥ**: ೨. ಪೃಥ್ವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತಂ ಇರಲು ಮಾಸಿತ್ತಿ ಅಳ್ಳಾಳನಾಥದೇವರಿಗೆ (ಎಕ. X, ಮಾಲೂರು. ೬೨-೫; 1542). [ಅಲ್ಲಾಳ್$_0$ (< ತಮಿ. ಅರುಳಾಳ್) + ನಾಥ]

ಅಲ್ಲಿ, ಅಲಿ$_1$ (ನಾ). ಆ ಸ್ಥಳ; ಆ ಪ್ರದೇಶ; ಆ ಎಡೆ: ಇದಾನ್ ಕೊಳೆ . . . ಒಕ್ಕಲ್ತನಂ ಕೆಯ್ವೊನಾ ವಿತ್ತಿದಲ್ಲಿ ವೆಳೆಯ್ದಾದೆ ಕೆಡುಗೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪-೧೬; 885); ಬೆಳಗಿಸಿದನಲ್ಲಿ ಲೌಕಿಕಮನಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಯುಗಮುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೬೦); ಎಲ್ಲಿ ಜನಭುವನಮೊಳವಂತಲ್ಲಿಯೇ ಮನದೆಜಕದೋಲಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೨೧೩); ಅಲ್ಲಿಗಿರ್ವರುಂ ವಿಳಾಸಿನಿಯುರಂದೆಯ್ತಂದು (ನಂಬಿರ. ೧-೩೯); ಅಲ್ಲಿ ದೈವದ ನೆನಹು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೨೩); ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ತಿರುಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ಬಿಲ್ಲಿ ತಿಂದು ಸಾಯುವ ಅಂದ (ಗಾದೆ). **ಅಲಿ$_1$**: ಮಲಗುವಲಿ ತಿರುಗುವಲಿ ದೇಶದಲುಲುಹಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ದಲ್ಲಿ ನಿಂದಿಹ ಸ್ಥಳದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೧-೫೮).

ಅಲ್ಲಿಂಪೆಱಗೆ = ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದೆ; ಅದರ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ: ಅಲ್ಲಿಂಪೆಱಗೆ . . . ಏಟ್ತಂದಂ ಚಂಡಿಕೆವೆರಸಿದ ಚಂಡಾಲಬಾಲಕಂ ಮತ್ತೋರ್ವಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೬, ೩೭). ಅಲ್ಲಿಂಬಳಿಕ್ಕೆ = ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ; ಆ ತರುವಾಯ: ಕುಸುಬಿತ್ತು ಕೆಡಹಿತ್ತು . . . ಬಸವನಲ್ಲಿಂಬಳಿಕ್ಕೇ ಪೊಗಳ್ವೆನು (ಸೋಮಚ. ೫-೩೬). ಅಲ್ಲಿಂಮುನ್ನಂ = ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದೆ; ಅದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು: ನೆನೆವಲ್ಲಿಂ ಮುನ್ನಂ ಮದನನ ಪಂಚಬಾಣಂ ಪರಿತಂದು (ಗಿರಿಕ. ೮-೪೫ ವ). ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ = ಆಯಾ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ; ಆಯಾ ಎಡೆಯಲ್ಲಿ: ಸಹಕಾರದ ಸಾರಣೆಯೊಳಂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗಲರ್ದ ಪೂವಲಿಗೆಳೆಯೊಳಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೮೩); ಎಲ್ಲಿ ಸುಳಿದಡೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಿ ಬಿಡದಯ್ಯ (ಆದವ. ೨೭); ಮೊಳಗಿದುವಲ್ಲಲ್ಲಿ ದೇಗುಲವಜಿಗಳು (ಕಂನವಿ. ೫-೧೩೭).

ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿ = ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ : ದೇವರಿಗರ್ತಿಯಿಂದವ ಮ್ಮಾಂಡಿದ[ನ]ಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿ ಸೊಡರಲ್ಲಿ ನಿವೇದ್ಯಮನೊಪ್ಪೆ ಕೇಶವ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೦–೨೪ ; 1108). ಅಲ್ಲಿವರಂ=ಆ ಸ್ಥಳದ ವರೆಗೆ: ಭೀಷ್ಮಂ ಶರಶಯನತಳವಿಗತನಾಗಿರ್ದಲ್ಲಿವರಂ . . . ಬಂದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೬೧ ವ). **ಅಲ್ಲುಗು** = ಅಲ್ಲಾಡಿ ಕೆಳಗೆ ಚೆಲ್ಲು ; ಹೊರಸೂಸು : ಸುರಿವರಲೊಂದು ಬೆಳ್ಸರಿಯದಾತ್ಮತನೂಭವನುತ್ತಮಾಂಗದೊಳ್ದೊರೆಕೊಳೆ ನಿಲ್ಲದಲ್ಲಿ ಕುಸುಮಂ ಕೆಲವಲ್ಲುಗೆ . . . ಸಾಹಸಮಂ ಪೊಗೞ್ದಂ ಸುರಾಧಿಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೦೩) ; ಶತಖಂಡಮಪ್ಪಿನಂ ಖಂಡಿಸುವೆಂ ವಿಯಚ್ಚರನ ನಚ್ಚಿನ ಚಕ್ರಮನೆಂದು ಘರ್ಮವಾರ್ಮಂಡಲಿ ಗಂಡಮಂಡಲದಿನಲ್ಲುಗೆ . . . ಮಂಡಲಾಗ್ರಮನಿಡೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೭೭) ; ಅಲ್ಲುಗುವಧರಾಮೃತಮೆನೆ ಫುಲ್ಲಾಸ್ಯೆಯ ನಗೆಯ ತಂದಲೆನೆ ಸುಲಿವಲ್ಗಳ್ . . . ಕರಂ ಸೊಗಯಿಸಿದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೨–೭೯) ; ಹಾರಂ ತೂಗೆ ಕಣ್ಬೆಲ್ಲಮಲ್ಲುಗೆ ಪೊನ್ನೋಲೆ ಕದಂಪನಪ್ಪಳಿಸೆ (ಜಗವಿ. ೧೦–೧೦೦). [?]

ಅಲ್ಲಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಗಂಗವಂಶೋದ್ಭವಂ ಚನ್ದಿ × × × ಆಳಾಳಿ ಆತನ ಬೆಳವಡಿಚ ಅಲ್ಲಿಗಂ ಕಿಬ್ಬುಣಿಯಾಗಿ ಸ × × × ಪ್ರಸಾದ ಆತಂಗಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೧೯–೬ ; 930). [?]

ಅಲ್ಲಿಗಾರಿಗೆ (ನಾ). ಅಗಸ : ಅಲ್ಲಿಗಾರಿಗ [ಪಾಠಾಂ. ಅಟ್ಟಗಾಲಿಗ] (ಚತುನಿ. ೬. I, ೬೧). [?]

ಅಲ್ಲಿದ (ನಾ). ಆ ಸ್ಥಳದವನು ; ಅಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಅಲ್ಲಿಯವನು : ಕೆಲದನಲ್ಲಿದನಿಲ್ಲಿದನೀಗಳೆಂಬಿನಂ ಮುತ್ತಿದನೊಂದೆ ತೇರೊಳಮರೇಂದ್ರಸುತಂ ಕುರುವೃಂದಮೆಲ್ಲಮಂ (ಶಮದ. ೧೧೧ ಪ್ರಯೋ) ; ಅಲ್ಲಿಯಾದಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಮೇಣ್ ಅಲ್ಲಿಯಣಂ, ಅಲ್ಲಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೨ ಪ್ರಯೋ).

ಅಲ್ಲಿದಳ್ = ಆ ಸ್ಥಳದವಳು : ಅಲ್ಲಿದಳ್, ಇಲ್ಲಿದಳ್, ಎಲ್ಲಿದಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೮೨ ಪ್ರಯೋ). 'ಇಲ್ಲಿದ', 'ಎಲ್ಲಿದ' ಪರಾ.
[ಅಲ್ಲಿ + –ದ$_2$]

ಅಲ್ಲಿಬಿಲ್ಲಿ (ನಾ). ಮುಖಸ್ತುತಿ ; ಆಕರ್ಷಣೆ ; ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರೀತಿಪೂರ್ವಕ ಪರಿಚಯ,—ಆಸಕ್ತಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್) : "ಅಲ್ಲಿಬಿಲ್ಲಿ—ಕಲಿಬಿಲಿ (ಅಲಿಬಿಲಿ)" (ಜಾನಕೋ. ೧೪) ; ಇಲ್ಲಾಮಲ್ಲಿಯಾದವಳು ಅಲ್ಲಿಬಿಲ್ಲಿ ಮಾತಾಡುವಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

ಅಲ್ಲಿಬಿಲ್ಲಿಮಾಡು = ಪರಿಹಾಸಮಾಡು ; ವಿನೋದದಿಂದ ಕೆಣಕು ; ಮುದ್ದಾಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಲ್ಲಿಬಿಲ್ಲಿಯಾಗಿರು**=ತಮಾಷೆಯಾಗಿರು ; ವಿನೋದದಿಂದಿರು : ಅವರು ಎಷ್ಟು ಅಲ್ಲಿಬಿಲ್ಲಿಯಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[← **ತೆಲು.** ಅಲ್ಲಿಬಿಲ್ಲಿ=ಬೆರೆತಿರುವುದು, ಸಾಂದ್ರತೆ, ಪ್ರಿಯವಾದುದು]

ಅಲ್ಲಿಯಣ (ನಾ). = ಅಲ್ಲಿದ : ಅಲ್ಲಿಯಾದಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಮೇಣ್ ಅಲ್ಲಿಯಣಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೨ ಪ್ರಯೋ). [ಅಲ್ಲಿ + –ಅಣ]

ಅಲ್ಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲವಾಗಿ ಮಾಡು ; ಹೀಯಾಳಿಸು : "ಅಲ್ಲಿಸು—ಹೀಯಾಳಿಸು" (ಜಾನಕೋ. ೧೪). [ಅಲ್ಲ$_2$ (< ಅಲ್$_1$) + –ಇಸು$_3$]

ಅಲ್ಲೀಕೇರಿ (ನಾ). ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ನದಿಯ ಅಥವಾ ಕೆರೆಯ ದಂಡೆಗೆ ಹೋಗಿ ಸಾಲಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಊಟ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಸಮಾರಂಭ : ಅಲ್ಲೀಕೇರಿಯ ಸಡಗರವನ್ನು ನೋಡಬೇಕು, ನವಿಲುಗುಂದದ ನೀಲವ್ವನಕೆರೆಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ (ಅಲ್ಪವಿ. ೧೦೨). [?]

ಅಲ್ಲೀಪಾಕ (ನಾ). ಹಸಿಶುಂಠಿ ಸಕ್ಕರೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಾಕ : ವೇಣು ಅಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತು ಮಾರುತ್ತಿದ್ದವನಿಂದ 'ಅಲ್ಲೀಪಾಕ—ಚುರುಮುರಿ' ಕೊಂಡು – ಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ನಿರೀಕ್ಷೆ. ೯೬). [ಅಲ್ಲೀ$_1$ (< ಅಲ್ಲ$_1$) + ಪಾಕ]

ಅಲ್ಲು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸೇರಿಸು ; ಜೋಡಿಸು ; ಹೆಣೆ ; ನೇಯು ; ಕಸೂತಿ ಹಾಕು ; ಹೊಲಿ (೬).
[ದೇ ‖ ತಮಿ. ತೆಲು. ಅಲ್ಲು ; ಕೊಲಾ. ಅಲ್ ; ಪರ್ಜಿ. ಅಲ್ವ್ = ಸುತ್ತುಹಾಕು, ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳು ; ನಾಯ್ಕಿ. ಅಲ್ಲ್ ; ಕುಇ. ಅಲ್ಪ = ತಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಹೆಣೆ, ಬೇಲಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟು ; ಕುವಿ. ಅಲ್ಲಿನಯ್ಅ್]

ಅಲ್ಲು$_2$, ಅಳ್ಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಚಲಿಸು ; ಅಲುಗು : ಹಂದೆವಟ್ಟತ್ತಿತ್ತಲಲ್ಲದಡಲುತ್ತಡಿಗೆ ಬಂದೆಜಗಿದ ಕಾಯಲೆಂದಿರುಹಂ (ಮದೇಪು. ೨೫–೨೪). **ಅಳ್ಳು**$_1$: ಹಂಸನಾಥನ ನೋಡುವಾಗ ಕರ್ಮಾಳಿ ವಿಧ್ವಂಸನವಹುದೆನಲಿವನು ತಾಂ ಸಿಡಿದಳ್ಳನೆ ನೋಡಿರ್ಪೆ ನಾಳೆ ತಂದಾಂ ಸೇವೆಗಿಕ್ಕಿ ತೋಱುವೆನು (ಭರಚ. ೨೪–೧೬). [?]

ಅಲ್ಲೇಶ್ವರ (ನಾ). ಒಂದು ದೇವರ ಹೆಸರು. 'ಅಲ್ಲೇಶ್ವರಗೆಯ್' ಪರಾ. [?]

ಅಲ್ಲೇಶ್ವರಗೆಯ್ (ನಾ). ಅಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಗದ್ದೆ : ಅಲ್ಲೇಶ್ವರಗೆಯ್ಯದ ಱ ಮೂಡಣ ಕಂಬಿವಡ್ಡದೊಳ್ ನೂಱು × × ಮತ್ತರ್ ಕೆಯ್ಯುಂ ಸರ್ವಬಾಧಾಪರಿಹಾರಂ ನಮಸ್ಯವಾಗೆ . . . ವಿಟ್ಟನ್ (ಎಇ. XVI, ೨೯–೨೪ ; 1010). [ಅಲ್ಲೇಶ್ವರ + ಕೆಯ್$_2$]

ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲ 'ಅಲ್ಲಕಲ್ಲೋಲ' ನೋ.

ಅವ 'ಅದು$_1$' ಪರಾ.

ಅವಂ 'ಅದು$_1$' ಪರಾ.

ಅವಂಗ (ನಾ). ನಾರಂಬೇಳೆ ಗಿಡ : "ಅಜಗಂಧಾ—ಅವಂಗ" (ಓಷಧಿ. ೬). [?]

ಅವಂತಿಸೋಮ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿ ತೊಳೆದ ನೀರು ; ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚು : "ಅಭಿಷವಂ, ಅವಂತಿಸೋಮಂ, ತು[ಪಾಠಾಂ. ಶು]ಷೋದಕಂ, ಶುಕ್ಲಂ —ಈ ೪ ಅಕ್ಕಿಗರ್ಚು" (ಹಲಾಯು. ೫೩–೧೬೩). [**ಸಂ.**]

ಅವಂದಿರ್ 'ಅದು$_1$' ಪರಾ.

ಅವಂದಿರು 'ಅದು$_1$' ಪರಾ.

ಅವಕರ (ನಾ). ಕಸ ; ಧೂಳು : "ಅವಕರ ಸಂಕರಾಖ್ಯಮದು ಮನೆಯ ಕಸಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೮–೨೧) ; ಅಪಾಸ್ತಖಿಳವ್ರಜಾವಕರಮುಜ್ಜ್ವಳಕೀರ್ತಿ ಸುಧಾಂಶು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೫೩–೩ ; 1175). [**ಸಂ.**]

ಅವಕರುಣೆ (ನಾ). ಅಸಮಾಧಾನ ; ದಯಾಹೀನತೆ : ವೃಥಾ ರಾಜರವ ಕರುಣೆ ಸಂಪಾದಿಸಲೆ ? (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧೧–೧೬). [ಸಂ. ಅವಕರುಣಾ]

ಅವಕರ್ಣನ (ನಾ). ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಕೇಳುವುದು ; ಆಲಿಸುವುದು. 'ಅವಕರ್ಣಿಸು' ಪರಾ. [**ಸಂ.**]

ಅವಕರ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಲಿಸಿ ಕೇಳು ; ಮನಸಿಟ್ಟು ಕೇಳು : ಅಂತು ಪರಶುರಾಮನನಂಜಿಸಿದ ವೀರಂಗೆ ವೀರಪಟ್ಟಮಂ ಕಟ್ಟಿ ಪಗೆವರ ನೆನ್ನ ಮಂಚದ ಕಾಲೊಳ್ ಕಟ್ಟಿದೆನೆಂದು ಪೊಟ್ಟಳಿಸುವ ಸುಯೋಧನನ ನುಡಿಯನವಕರ್ಣಿಸಿ ಕರ್ಣನಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೫ ವ) ; ತಂದೆಯ ಮಾತಂ ಕನ್ಯೆ ನಿರ್ಣಯಮಾಗಿಯವಕರ್ಣಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೨೪ ವ) ; ಇದು ನಿನಗಿನ್ನೇಟಿನೆಯ ಭವಕ್ಕಾದಪುದೆಂದಾಕಾಶವಚನಮನವಕರ್ಣಿಸಿ ಮತ್ತಮಿಂತೆಂದಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೪೯ ವ). ೨. ಕಡೆಗಣಿಸು ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡು ; ಕೀಳ್ಮಾಡು : ಅಗ್ನಿಭೂತಿ ವಿಜಯಜಿಹ್ವಾದಿಯಿನಾದ ವೃತ್ತಕಮುಮಂ ಸಭಾಸದರ್ ತಮ್ಮನವಕರ್ಣಿಸಿ ಕಿಡೆನುಡಿದುದುಮಂ . . . ಸವಿಸ್ತರಮುಱಿಪುವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೩೧ ವ). ೩. ಅಲಂಕರಿಸು : ರತಿಯ ಮಧುಪಾನಗೋಷ್ಠಿಯ ಸುವರ್ಣಚಷಕಮನವಕರ್ಣಿಸದ ಕರ್ಣಿಕಾರಮಿಲ್ಲ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೧೦೭ ವ). [ಅವಕರ್ಣನ + –ಇಸು$_3$]

ಅವಕಲನ (ನಾ). ಕಳೆಯುವುದು. 'ವ್ಯವಕಲನ' ಪರಾ. [**ಸಂ.**]

ಅವಕಾಶ (ನಾ). ೧. ಅಂತರ : ಸೂರ್ಯನಿಗೂ ಭೂಮಿಗೂ ಇರುವ ಅವಕಾಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳಕು ಅಲೆಗಳಂತೆ ತೇಲಿಕೊಂಡು ಬರುವುದು (ಎಕ್ಸ್‌ರೇ. ೩). ೨. ಪುರಸತ್ತು ; ಬಿಡುವು. ೩. ಅನುಕೂಲಸಂದರ್ಭ ; ಸೌಕರ್ಯ : ಪೌರುಷಸಾಹಸಕವಕಾಶವಿರದಿರೆ ವ್ಯರ್ಥವೇನಲ್ಲವೆ ಬಾಳು (ಇಂಚಾಪ. ೬–೭೬). [ಸಂ.]

ಅವಕಾಶಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಎಡೆಮಾಡಿಕೊಡು ; ಅನುಕೂಲ ಮಾಡಿಕೊಡು : ಶರದ್ವಿಧುವಿಶದ ತದೀಯ ಯಶಃಪ್ರಸರಕ್ಕವಕಾಶಂಗುಡುವಂತೆ ಜಲಧರಪಟಲನಿರೋಧರಹಿತಮಾಕಾಶಮತಿಪ್ರಕಾಶಿತಾಶಾಂತಮಾಗೆ (ಆದಿಪು. ೭–೩೫ ವ). [ಅವಕಾಶ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಅವಕಿಲ, ಅವಕಿಳ (ನಾ). ಕೆಸರು ; ರೊಚ್ಚು : "ಪಂಕಃ, ಸಾದಃ, ನಿಷದ್ವರಃ, ಜಂಬಾಳಃ, ಕರ್ದಮಃ, ಅವಕಿಲಃ–ಈ ೬ ಕೆಸಱು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೨–೫೬). **ಅವಕಿಳ** : "ಜಂಬಾಲಮವಕಿಳಂ ಪಂಕಮೆನೆ ಕೆಸಱೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩–೧೫). [ಸಂ.]

ಅವಕಿಳ 'ಅವಕಿಲ' ನೋ.

ಅವಕೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ಎರಚಿದ ; ಚೆಲ್ಲಿದ ; ಕೆದರಿದ : ಭಯದಿಂ ಬನದೊಳಗೆ ಬಿಸುಟ್ಟುಪೋದ ವಿಷಮಾಸ್ತ್ರನ ನಚ್ಚಿನ ಬಾಣಾವಳಿಯೆನಿಸಿದುವನೂನ ಕುಸುಮಾವಕೀರ್ಣ ಬಾಣಾವಳಿಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೯೮). ೨. ತುಂಬಿದ ; ಕಿಕ್ಕಿರಿದ : ಭೂವರಾದ್ಯಖಿಲರೀಕ್ಷಿಸುತಲಿಂತು ತೋರ್ಪ ಮಹಿಮಾವಕೀರ್ಣಾತ್ಮರಾರ್ ನಿನ್ನಂತೆ . . . ಗುರು ಪದ್ಮದೇವಾ (ಪದ್ಮರಾ. ೬–೮೨). ೩. ಬಿಟ್ಟ ; ತ್ಯಜಿಸಿದ : "ಅವಕೀರ್ಣಂ, ಅವಧ್ವಸ್ತಂ, ತ್ಯಕ್ತಂ, ಉತ್ಸೃಷ್ಟಂ, ಉಜ್ಝಿತಂ–ಈ ೫ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೮–೨೯). (ನಾ). ೪. = ಅವಕೀರ್ಣಿ : "ಅತ್ತವ್ರತಸಂಸ್ಕಾರನಿವರ್ತಿತನವಕೀರ್ಣನುಂ ನಿರಾತ್ಮನುಮಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೮–೩೮). [ಸಂ.]

ಅವಕೀರ್ಣಿ (ನಾ). ವ್ರತಗೆಟ್ಟವನು ; ವ್ರತಹೀನ ; ಕೆಡುಕ : "ಕೆಡುಕನಂ ಅವಕೀರ್ಣಿಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೭–೨೫೦) ; ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ವ್ರತಹೀನರಾದ ಅವಕೀರ್ಣಿಗಳಂ (ಭಾರಶಾಂ. ೩೪–೨೪೫).
[ಸಂ. ಅವಕೀರ್ಣಿನ್]

ಅವಕುಂಚಿತ (ಗು). ಬಾಗಿದ ; ಕುಗ್ಗಿದ ; ಸಂಕೋಚಹೊಂದಿದ ; ಮುದುಡಿದ : "ಅವಕುಂಚಿತಂ ಮೇಣವರೂಪಿತಮುದವಲೀನಮುವನೀತ ನಿಷ್ಕಾಸಿತಂ ಅವಕೃಷ್ಟಮೆನೆ ಹರಹುಗೆಟ್ಟುದೆನಿಸಿಕುರ್ಗ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩–೨೯). [ಸಂ.]

ಅವಕುಂಠನ (ನಾ). ೧. ಮುಖಪರದೆ ; ಮೇಲುಮುಸುಕು : ಆ ಬಾಲಕಿಯು ಅವಕುಂಠನದ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಕಣ್ಣೊರಸಿಕೊಂಡಳು (ಕೋಹಿನೂ. ೧೦೩). ೨. ಸುತ್ತುಗಟ್ಟುವುದು ; ಆವರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಕುಂಠನವತಿ (ನಾ). ಮುಖಪರದೆಯುಳ್ಳವಳು ; ಮೇಲುಮುಸುಕಿನಿಂದ ಕೂಡಿದವಳು. [ಸಂ. ಅವಕುಂಠನವತೀ]

ಅವಕುಂಠಿತ (ಗು). ಹೊದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಮರೆಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ : ಮೃಗಶೃಂಗನೆಂಬೊಂ . . . ಮಿಥ್ಯಾಂಧಕಾರಾವಕುಂಠಿತ ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನನಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೪೩ ವ) ; ಮಲಯಜರಸಲುಳಿತ ನಳಿನೀ[ದಳಾವಕುಂಠಿತ]ಮಾದ ಮೆಲ್ಲೆರ್ದೆಯೊಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೨೭). [ಸಂ.]

ಅವಕುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಿರಿಕಿರಿಯಾಗು ; ರೇಗು (?) : ಎನ್ನ ಶಿಷ್ಯಂ ಬಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣಂ ಪೊನ್ನಿರ್ದೆಡೆಯನಱಿಯದೊಡವಕುಟ್ಟುತ್ತುಂ ಮಠಮುಂ ಪತ್ತುವಿಡದೆ ಪಿರಿಯದೊಂದು ಕರಕೆಯ ಕೂಱಿಂ ತಂದು ತಾನೊಂದು ಭಾಗಮನುಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೩೦೨–೨೫). [?]

ಅವಕೂರ (ಗು). "ಅನ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವಂಥ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೬).
[ಸಂ.]

ಅವಕೃಪೆ (ನಾ). = ಅವಕರುಣೆ : ಅಕ್ಕನಿಗೆ ಅದೇ ದೈವದ ಅವಕೃಪೆಯೆನಿಸಿತೇನೊ (ಕರ್ಣಾಕ. ೭೦). [ಸಂ. ಅವಕೃಪಾ]

ಅವಕೃಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಸೆಳೆದ. ೨. ಹೊರದೂಡಿದ. ೩. ಕೆಳದರ್ಜೆಯ ; ಹೀನವಾದ ; ಕೀಳಾದ. 'ಅಪಕೃಷ್ಟ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಕೇಶಿ (ಗು). ೧. ಬಂಜೆಯಾದ ; ಫಲಹೀನವಾದ : ಭಾವಕಿಪಾದಪಲ್ಲವದ ಕೆಂಪಿನ ಶೋಭೆಯೊಳಿತ್ತಳೆಂಬ ಮಾತೇವುದನೇಕ ಪಾರ್ಥಿವಕುಲಕ್ಕವಕೇಶಿವೆಸರ್ಗಳಿಲ್ಲದಿನ್ನಾವನ ನುಣ್ಣೊಸಲ್ಗೆ [ಮುದದಿಂ] ಪದಪಟ್ಟಿಮನೀವಳೆಂದು ನಾನಾವಿಷಯಾಧಿಪರ್ ಪದತಳಂಗಳನೀಕ್ಷಿಸುತಿರ್ದರಾಕೆಯಾ (ನಳಚಂ. ೩೩೧). (ನಾ). ೨. ಫಲಬಿಡದ ಮರ. ೩. ಅತಿಸ್ವಲ್ಪ ಕೂದಲುಳ್ಳ ತಲೆಯವನು. [ಸಂ. ಅವಕೇಶಿನ್]

ಅವಕ್ರಯ (ನಾ). ೧. ಬಾಡಿಗೆ : "ಭಾಟಕಃ, ಅವಕ್ರಯಃ–ಈ ೨ ಬಾಡಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೪–೪೧೯). ೨. ಬೆಲೆ ; ಕ್ರಯ. ೩. ಕೂಲಿ. ೪. ಬಾಡಿಗೆಗಾಗಿ ಕೊಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಸಾಧಿಸದ ಕೆಲಸ ; ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ಕೆಲಸ : ಎಮ್ಮ ಬಿತ್ತರಿಪ ಶಿಶಿರಕ್ರಿಯೆಯಂ ತನ್ನ ಮನೋರುಜೆಗವಕ್ರಿಯೆಯಾಗೆ ಕಂಡು (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೮೮ ವ). [ಸಂ. ಅವಕ್ರಿಯಾ]

ಅವಗಡ, ಅವಘಡ (ನಾ). ೧. ತೊಂದರೆ ; ವಿಪತ್ತು ; ಅಪಘಾತ : "ಮುಕ್ಕುಡಿಯೆನಲವಗಡಕೆ ನಾಮಂ" (ಭಾರನಿ. ೪) ; ಕಲುಗುಂಡುಗಳನುಂ ಸುತ್ತಿವರೆ ಹಾಕಿಸಿದನವಗಡವಾಗೆ ದಾರಿಯಲಿ (ಬಸವು. ೧೫–೧೦) ; ಯುವತಿಯರ ನಂಬಿದರಿಗೀಪರಿಯವಗಡವು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬–೧೮). ೨. ಸಾಹಸ ; ಪರಾಕ್ರಮ : ಪವನಜನಂತು ಪೂಣ್ದು ಯುವರಾಜನನೆತ್ತರನಾರ್ದು ಪೀರ್ದನಿಂತವಗಡದಿಂ ದಿನೇಶಜನನಂಕದ ಗಾಂಡಿವಿ ಕೊಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೮) ; ಪೂರ್ವಾನ್ವಯದರಸುಗಳಿಂದಿನ ಚಕ್ರೇಶ್ವರರಂ ಪಿರಿದಪ್ಪವಗಡದಿಂದ ಪೆಳರ್ಚಿಸಿ ಬಲ್ಗಪ್ಪಂಗೊಂಡು (ಜಯಕಾ. ೧–೫೭). ೩. ಅಶಕ್ಯವಾದುದು ; ಅಸಾಧ್ಯವಾದುದು : ಅವಗಡದ ಕೈಲಾಸಮಂ ನೆಱೆ ಸೂಱೆಗೊಂಡವನು (ಬಸವು. ೨೪–೫೧) ; ಈ ಕೋಟೆಯಂ ಸಾಧಿಸುವೊಡವಗಡಂ (ಬಸವು. ೧೬–೧೦) ; ನುಡಿಯಬಾರದು ಪೆಣ್ಗಳಿರವು ಬೊಮ್ಮನಿಗವಗಡ ಮಿಕ್ಕ ಮನುಜರಿಗಳವೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೨–೪೮). ೪. ಭಯಂಕರವಾದುದು ; ರೌದ್ರವಾದುದು : ವಿಷವಹ್ನಿ ತೀವಿರ್ದವಗಡದ ಫಣಿವರ ಕಟಕ ನಿಮ್ಮವನೆ ಹೊಂದಿದವರ್ಗೆ ಕೇಡಹುದಲ್ಲವೇ ಬಳಿಕ (ಬಸವು. ೪೮–೧೫) ; ಶಂಬರಾಸುರನ ಅವಗಡದ ಸಮರದಲಿ ಕೊಂದನು ಭುವನಭೀಕರಶೂರ (ಕೋಗಯ. ೧೯–೧೬). ೫. ಕಳವಳ ; ಭಯ (?) : ಅವಗಡವಾಗಿದೆಯೆನಗೆ ವಿಸ್ತರಿಸೆಂದು ಯುವತಿ ತನ್ನ ನಿಗೆಱಗಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೨–೨೮). **ಅವಘಡ** : ೧. ದಿನದಿನಕೆ ಬಂದವಘಡವ ಪರಿಹರಿಪೆ ಬಳಿಕೆನುತ (ಕೋಗಯ. ೧೦–೧೦೦) ; ಇಂತಹ ಅವಘಡವು ಪುನಃ ಅಡಸದಿರಲಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೫೩) ; ಒಂದು ಅವಘಡ ತಪ್ಪಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು (ಕುಡಿಕೂ. ೭೯) ; ಪೇಪರಿನಲ್ಲಿ ರೈಲ್ವೇ ಅವಘಡಗಳು . . . ಇತ್ಯಾದಿ ಅನಾಹುತಗಳೇ ತುಂಬಿಹೋಗಿದ್ದುವು (ನಡೆದಾ. II, ೮೭೮).

[< ಸಂ. ಅಪಘಾತ. / ತಮಿ. ಅವಗಡ = ಮೋಸ, ಕಪಟಾಚರಣೆ ; ಮಲ. ಅವಗಡ = ಅಪಾಯ ; ತುಳು. ಅವಗಡ = ದೋಷ, ಮೋಸ, ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತತೆ, ಕಳವಳ, ಕಠಿಣ, ಅಪಾಯ ; ತೆಲು. ಅವಗಡ = ಪ್ರಮಾದ, ಅಪಾಯ ; ಮರಾ. ಅವಘಡ = ಕಠಿನ, ಕಷ್ಟಪ್ರದ]

ಅವಗಡಿಗ (ನಾ). ತೊಂದರೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು ; ಕೇಡಿಗ ; ದುಷ್ಟ : ಕವಿಕವಿಯೆಲೆಲೊ ಕೊಲ್ಲದಿರಿ ಸಿಂಗವದವಗಡಿಗರು [ಪಾಠಾಂ. ವಿದವಗಡೆಯನು] ಕೈಮಾಡದೆ (ಸೊಬಸೋ. ೫–೪೮). [ಅವಗಡ + -ಇಗ]

ಅವಗಡಿಸು, ಅವಘಟಿಸು, ಅವಘಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಡೆಗಣಿಸು; ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು; ಹೀಯಾಳಿಸು: ಹರಿಸಂಧಾನಕ್ಕೆವಂದಂದವಗಡಿಸಿದಹಂಕಾರಮೆಲ್ಲಿತ್ತೊ (ಗದಾಯು. ೭-೧೪); ಬಲದೇವನಂದನೆಯ ಫಲಿತ ಮೃದು ತಾಂಬೂಲಪತ್ರಂಗಳನವಗಡಿಸಿ ಕದಪುಗಳು ನಿರ್ಮಳವೊದಗಿ ಥಾಳೈಸುತಿಪ್ಪುವು ಲೋಲಲೋಚನೆಯ (ಬಸವ. ೪-೨೩); ಅಡಿದಳದ ಬಲ್ಸೊಂಪು ಕೆಂದಳಿರ ಪೆಂಪನವಗಡಿಸಿ ಮರನೇಱಿಸೆ ಪೊದಳ್ದುಗುರ್ ಶುಕ್ತಿಜದ ಬೆಡಂಗಿಗೆ ಭಂಗಮಂ ಸಂಗಳಿಸೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೨೭); ಮಿಂಚಂ ಮಿನುಗುವ ಸಂಚಲತೆಯೊಳೆ ಪಳಂಚಿ ಗೆಲುವ ಚಟುಲಾಕ್ಷಿಗಳೆಸೆವ ವಿಪಂಚಿಯ ಪಂಚಮದಿಂಚರಮಂ ಪಿರಿದವಗಡಿಸುವ ಮಾತು (ಜಯಕಾ. ೨-೨). ೨. ಭಂಗಿಸು; ಸೋಲಿಸು: ಜವನುಂ ತೊಡರ್ದೆಡೆಯೊಳ್ ನಂಜವನುಂ ನೀನಲ್ಲದುೞಿದರವಗಡಿಸುವರಾರ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೨-೮೯); ಕವಲುಗೋಲಲಿ ದ್ರುಪದ ಮತ್ಸ್ಯರನವಗಡಿಸಿ ಹೈಡಿಂಬನಭಿಮನ್ಯುವನು ಮಸೆಗಾಣಿಸಿ ಮಹೀಶನ ರಥಕೆ ಮಾಱಾಂತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೬೦). ೩. ವಿರೋಧಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ಮೇಲೆ ನುಗ್ಗು: ದೈವಯಂತ್ರವನವಗಡಿಸಿ ನೂಕುವರೆ ನಮ್ಮಳವೇ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೨೪); ತಿವಿಯೆಸೆ ಪೊಡೆ ಪಿಡಿ ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹರನೆನುತವಗಡಿಸುತ ಲಾಗಿಸಿದರು (ಭರಚ. ೩೪-೭೯); ತವಕದಿನಾನೆ ಕುದುರೆ ಕಾಲಾಳು ಬಂದವಗಡಿಸಿದುದೇವೇಳ್ವೆ (ಕಂನವಿ. ೧೭-೨೭). ೪. ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹರಡು: ಯುವತಿಯಂ ಕಂಡಿನಿಯನಾಗ್ರಹವವಗಡಿಸುತಿಂತೆಂದಂ (ಬಸವ. ೧೩-೨೦); ಜಲಜನಾಭಂ ಕಂಡು ತನ್ನ ಬತ್ತಳಿಕೆಯಿಂ ಸೆಳೆದನುನ್ನತ ವೈಷ್ಣವಾಸ್ತ್ರಮಂ ಪೆರ್ಗಿಡಿಯ ಬಳಗಂಗಳವಗಡಿಸೆ ಭಟರ ಭಯವಿಮ್ಮಡಿಸೆ ಪೂಡಿದಂ ಕಾರ್ಮುಕದೊಳು (ಚಬಪು. ೧೬-೨೮). ೫. ದುಡುಕು; ತ್ವರೆಗೊಳ್ಳು: ಸೋತ ಕರ್ಣನ ಹರಿಬವೆಮ್ಮದು ಮಾಕು ನೂಕೆಂದುರವಣಿಸಿದರು ಮತ್ತೆ ಕೌರವನನುಜರವಗಡಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೨೭); ಸಲೆ ಕಂಡು ಕೇಳ್ದ ಹಿರಿಯರು ನೀವು ಸಾಮಧಿಂದಳವಡಿಪರಲ್ಲದವಗಡಿಸಿ ದಂಡೋಪಾಯದಲಿ ಕೊಂಬ ಕಾರ್ಯ ಸುಮಂತ್ರವಲ್ಲ (ಸೌಂದಪು. ೪-೬೫). ೬. ನಿರೋಧಿಸು; ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು: ಗಂಗೆ... ಭಗೀರಥನ ಬೆಂಬಳಿಯೊಳೆಯ್ತರಲು ಪಥದೊಳಗೆ ಜಹ್ನುಮುನಿಪ ಅವಗಡಿಸಿ ತಾಂ ಮಾಳ್ಪ ಯಜ್ಞವಳಿದಪುದೆಂದು ಪವಣಿಸಿದನೊಂದು ಕುಡಿತೆಯೊಳೀಂಟಲಾ ನದಿಯು (ಲಶಿಚಂ. ೨೫-೨೦); ದಿಕ್ಪಾಲನಿವಹಂ... ತಿವಿ ಬಸುಜನುಗಿ ಕರುಳನಗಿಯೆನುತ್ತಾಹವಕ್ಕವಗಡಿಸಿದುದು ವಜ್ರನಾಭನಿದಿರೊಳ್ ನಿಂದು ಸರಳ್ವಳೆಗಳಂ ಕರೆವುತೆ (ಚಬಪು. ೩೯-೩). ೭. ಚೋದಿಸು; ಪ್ರೇರಿಸು: ಇಭಪತಿಯನವಗಡಿಸಿ ನೂಕಿದೊಡಮಮ ದಿಕ್ಕರಿ ನಡುಗೆ ಚೌಕದ ಕಳನ ತುಳಿದುದು ಸುಪ್ರತೀಕಗಜ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೧೧); ಕಿವಿಯ ಮುಚ್ಚಿದನರ್ಜುನನು ಹರಿಯವಗಡಿಸೆ ಕೈಕೊಂಡ ಸರಸನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೪೦); ಗಡಿಗಡಿಯೊಳಗುಳ್ಳ ಬಲುಗಡಿಯರನವಗಡಿಸುತ ಮೊಱೆವ ವಾದ್ಯಗಳ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೮೧). **ಅವಘಟಿಸು**: ೩. ಕವಿದವಾನೆಗಳಟ್ಟಿ ರಾವ್ತರು ತಿವಿದರಂಬಿನ ಸರಿಯ ಸಾರದೊಳವಘಟಿಸಿದರು ರಥಿಕರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೨೨); ಅವಘಟಿಸಿದುದು ದಂತಿ ದಂತಿಯ ಜವಗತಿಗೆ ಜವಗುಂದಿದರು ಬಹುಭುವನಕೋಶದ ಪೋಱಿಯ ಪೋಱಿಗೆಯ ಪೊಂತಕಾರಿಗಳು (ತೊರರಾ. ೬-೩೨-೧೪). **ಅವಘಡಿಸು**: ೧. ನುಡಿದ ದಿನಕವಚಾರನೆಂದವಘಡಿಸರಲೆ ಚಿತ್ತದಲಿ ನನ್ನಲಿ ತಡೆದುದಪರಾಧಾಂಶವದ ಬಿನ್ನೈಸಲೇಕಿನ್ನು (ತೊರರಾ. ೪-೬-೨೬); ಕಡುಚಪಲನು ನಾನೆನುತ ಪರರ ಅವಘಡಿಸಬೇಡೆಚ್ಚರಿಕೆ (ಪುರಂದ. ೨-೪೭-೧೦). [ಅವಗಡ + -ಇಸು₃]

ಅವಗಡೆಯ₁ (ಗು). ಭಯಂಕರವಾದ; ರೌದ್ರವಾದ: ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊಱವಂಟವಗಡೆಯ ಪರ್ವತಕೆ ಬಂದರು ಯಾಮುನಾಹ್ವಯದ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೪-೧೩); ನಡೆದುದಲ್ಲಿಂಮೇಲೆ ಬಲವವಗಡೆಯ ನಳನೀಲಾದಿ ಕಪಿಗಳ ಗಡಣದಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೩); ಅವಗಡೆಯ ಮುನಿಯ ಕೈಹಿಡಿತೆಗೊಳಗಾಗಿ ಭಂಗವನಾಂತೆನೆಂದು (ಪಾಸೋಪು. ೧-೨೩).
[< ಅವಗಡ]

ಅವಗಡೆಯ₂ (ನಾ). ೧. ರಭಸವುಳ್ಳ ಸ್ವಭಾವದವನು; ಸಾಹಸಿ: ಮಡಗದಿರು ಮಡಿವಳ ಶರಣನವಗಡೆಯನಾತನು ಕಲ್ಲಿನಾಥನ ಕಡುಗಲಿಯು ಮಾಸಾಳು (ಬಸವ. ೩೭-೪೬); ಪಾಂಡುಸುತರು ಮೊದಲಾದವಗಡೆಯರನುವಾಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೧-೨೫); ಅವಗಡೆಯನಾ ಭೀಮ ನೀವೆಂಬರು ನಿಸ್ಸೀಮರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೭-೨೫); ಕಡಿದು ವಜ್ರದಲಾನೆ ಸಹಿತವಗಡೆಯನಲ್ಲಿಂದಿರದೆ ... ಹೊಱವಂಟನಾಕ್ಷಣಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೧-೨೨). ೨. ತೊಂದರೆ; ಅಪಾಯ: ತನುವಿಗೆ ರುಜೆಯಡಸಿದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಅವಗಡೆಯ ಬಂದಿತ್ತು (ಶಿವಮಂ. ೩೨). [ಅವಗಡ₀ + -ಅ₇]

ಅವಗಡೆಯತನ (ನಾ). ೧. ಸಾಹಸ; ಹುರುಪು; ಉತ್ಸಾಹ: ಲವಲವಿಕೆಯಲಿ ಕಾದಬೇಕೆಮ್ಮವನಿಯನು ಕೈಕೊಳಲುಬೇಕೆಂಬವಗಡೆಯತನವೆತ್ತಲಡಗಿತು ಪಾರ್ಥ ಹೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೩೯); ಇವರು ಪರಿಯಂತೇಕೆ ಸತ್ತಿಗೆಯವನು ಸಾಲದೆಯೆಂಬ ಸಾಹಸದವಗಡೆಯತನ ವಾರಿಗುಂಟೇ ನೆರೆದ ಭಟರೊಳಗೆ (ತೊರರಾ. ೬-೨-೧೬). ೨. ತುಂಟತನ: ತುಡುಕಿ ಬೆಣ್ಣೆಯ ಮೆಲುವ ಕೃಷ್ಣನ ಹಿಡಿದು ತಂದೊಪ್ಪಿಸುವುದೆನಗವಗಡೆಯತನವನು ಮಾಣಿಸುವೆನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮-೩೨).
[ಅವಗಡೆಯ₂ + -ತನ]

ಅವಗಣಿತ (ಗು). ಅಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ; ಉಪೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅವಗತ (ಗು). ೧. ಹೊರಟುಹೋದ; ಕಳೆದುಹೋದ. ೨. ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡ: ವಿಭಂಗ ಜ್ಞಾನದಿಂದವಗತನರಕಲೋಕ ವೃತ್ತಾಂತರಾದಿಂಬೞಿಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೨ ವ).

ಅವಗತಮಾಡಿಕೊ = ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊ: ಅವರ ಸುಖ ದುಃಖ ಕಷ್ಟನಷ್ಟಗಳೇನೆಂಬುದನ್ನು ಅವಗತಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಜನಜೀ. ೩೩). **ಅವಗತವಾಗು** = ೧. ಲೀನವಾಗು; ಐಕ್ಯವಾಗು: ವಿವಿಧ ಶಬ್ದಬ್ರಹ್ಮವಾ ಪರಬ್ರಹ್ಮದೊಳವಗತವಾಯ್ತೆಂಬಂತೆ (ಭರಚ. ೭೭-೨೫). ೨. ಗೊತ್ತಾಗು; ತಿಳಿದುಬರು: ನೃತ್ಯವೂ ಒಂದು ಕಲೆ, ಅದು ಅವಗತವಾಗದಿದ್ದರೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಒಂದು ಅಂಗ ಊನವಾದಹಾಗೆ (ಸನುಜೀ. ೬೧೮). [ಸಂ.]

ಅವಗತಿ (ನಾ). ಜ್ಞಾನ; ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಅರಿವು. [ಸಂ.]

ಅವಗಮನ (ನಾ). = ಅವಗತಿ [ಸಂ.]

ಅವಗಮ್ಯ (ಗು). ತಿಳಿಯಬಹುದಾದ; ತಿಳಿಯಲೇಬೇಕಾದ: ಅವುದಂತರ್ಬಹೀರೂಪದಿಂ ವಿಶದದರ್ಶನಾವಗಮ್ಯಂ ಅದೆಲ್ಲಮುಪಾಸ್ಯಾಭಾಸಿ (ಆದಿಪು. ೨-೯ ವ); ಅಪಧಾರು ವೇದಾಂತಾವಗಮ್ಯ ಮನೋರಥಪ್ರದ ನೀಲಗಳ ಬಿನ್ನಪವನವಧರಿಸು (ಬಸವ. ೧-೬೬). [ಸಂ.]

ಅವಗಯಿಸು₁, ಅವಗಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗ್ರಹಿಸು; ಪಡೆ; ಹೊಂದು: ವಾಸವಪುರಮಿದಱೀ ವಿನ್ಯಾಸಮನಿದಱೀ ಗೃಹಾಧಿವಾಸಮನಿದಱೀ ಧೇಸೆಯನಿದಱೀ ... ಬೆಡಂಗನವಗಯಿಸುಗುಮೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೮); ನೂಱು ನೂರ್ಭಾಸಿರಮಂ ವಿಗುರ್ವಿಸಿ ವಿಮಾನದ ಯಾನದ ವಾಹನಂಗಳಗ್ರೇಸರಸದ್ವಿಮಾನಮುಮನರ್ಚನೆಯೊಳ್ ದೊರೆಕೊಂಡ ಚೆಲ್ವುಮಂ॥ ಅವಗಯಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೨, ವ). ೨. ತೋರಿಸು; ಪ್ರದರ್ಶಿಸು: ದಿವಿಜೇಂದ್ರಭವನಮೆಂಬೀ ನಿವಾಸದಿಂದತ್ತ ಮತ್ತೆ ಮೇಲಿರ್ದಪುದೆಂದವಗಯಿಪವೊಲಲ್ಲಿಯ ವಾತವಿಧೂತವಿನೂತಕೇತುಗಳ್ ದಳ್ಳಿಸುಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೪೯). ೩. ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಪರಿಹಾಸಮಾಡು: ಅನೂನ

ಗಾಂಭೀರ್ಯದಿನಾ ಕಡಲನವಗಯಿಸಿ ತೋರ್ಪುದು ವಿಡಂಬಿ ಮಹಿಮಾವ ಳಂಬಿ ಕೌಶಾಂಬಿಪುರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೭೮) ; ಕೇಶಾವಳಿಗಳ್ ಮತ್ತಾಳಿನೀ ಕಾಂತಿಯನವಗಯಿಸಲ್ ಪ್ರೌಢವೇಶ್ಯಾಸಮೂಹಂ . . . ತೋಱುತ್ತು ಮಿರ್ಕುಂ (ಬಾಧಪು. ೧–೧೩೫). **ಅವಗಯ್ಸು** : ೨. ಕೊಡಕೆಯುದ ಬಿಂದು ಕೊಪ್ಪಿನ ಬೆಡಂಗನವಗಯ್ಸೆ . . . ಸತಿ ಸೊಗಯಿಸಿದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೪೨). ೪. ಬೆರೆತುಕೊಳ್ಳು ; ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು : ಬಗೆ ಮತ್ತೊಂದೆನೆಯುಂ ಗೆಯ್ಯೊಗಮಿತ್ತೊಂದೆನೆಯುಮಂಗುಳೀನಖಚಯ ಕಾಂತಿಗಳನವಗಯ್ಸಲೆ ಪಾಸಗೆಯಂ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಪೊರಳ್ಚಿದಂ ಮತ್ತೊರ್ವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೦೫).

[ಅವಗಯ್$_0$ (< ಅವಗ್ರಹ) + –ಇಸು$_3$]

ಅವಗಯಿಸು$_2$ 'ಅವಗಹಿಸು$_1$' ನೋ.

ಅವಗಯ್ಸು 'ಅವಗಯಿಸು$_1$' ನೋ.

ಅವಗವಿಸು 'ಅವಗಹಿಸು$_2$' ನೋ.

ಅವಗಹನ (ನಾ). ೧. ಜಲಾಶಯದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ತಿಮುಳುಗಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಮುಕ್ತಾತ್ಮರ ಎಂಟುಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಒಂದು ದೀಪದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ನಾನಾ ದೀಪಗಳ ಪ್ರಕಾಶ ಸೇರಲು ಹೇಗೆ ಅವಕಾಶವಿರುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಮುಕ್ತಜೀವದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸಿದ್ಧಜೀವಿಗಳು ಸಂಕ್ರಮಿಸಲು ಇರುವ ಅವಕಾಶದ ಗುಣ : ಅನಂತಜ್ಞಾನಮುಂ ಅನಂತದರ್ಶನಮುಂ . . . ಅವಗಹನಮುಂ ಅವ್ಯಾಬಾಧಂಗಳೆಂಟುಂ ಗುಣಂಗಳಾತ್ಮಾಯತ್ತಮಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೫೧ ವ). 'ಅವಗಾಹನ' ಪಠಾ.

ಅವಗಹನಂಮಾಡು = ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮುಳುಗಿ ಸ್ನಾನಮಾಡು : ನೀಡು ಮೋಲಾಡಿದನವಗಹನಂ ಮಾಡಿದಂ ರಾಗದಿಂದೀಂಟಿದನೋರಂತೀಸಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೪೩). [ಸಂ.]

ಅವಗಹಿಸು$_1$, ಅವಗಯಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಒಳಹೊಗು ; ಲೀನವಾಗು : ಆ ಅಱಿವಿಂಗೆ ಕುಱುಹಿನ ವಾಸ ಅವಗಹಿಸಿದ ಮತ್ತೆ ಬೇಱೊಂದಿಲ್ಲ (ಡಬೊಮ್ಮ. ೭೫) ; ಬಸವಣ್ಣ ಚರಲಿಂಗಾನಿವಹ ಸತ್ಪ್ರಾಣಾಶ್ರಿತೋಕ್ತಿ ಯೊಳವಗಡೆಯನಿಂತೀಗ ನಿನ್ನೊಳಗವಗಹಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಗಯಿಸಿ] ಬೆರಸಿದನು (ಬಸಪು. ೩೬–೩೩) ; ತವಕಿಸುವ ತನುವೊಂದಱೊಳಗೊಂದವಗಹಿಸಿತೆನೆ ಕೂಡೆ ಸುರತದ ಸವಿ ತವದೆ ಸಮಸುಖವನುಂಡರು ದಂಪತಿಗಳವರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೨೨). **ಅವಗಯಿಸು$_2$** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಅವಗಹನ + –ಇಸು$_3$]

ಅವಗಹಿಸು$_2$, ಅವಗವಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅವಗ್ರಹಿಸು ೧ : ಮೊಱೆವ ತಾಪತ್ರಯವದವಗಹಿಸಿ ಬೇಸಗೆಯೊಳುರಿವ ಬಿಸಿಲಂತೆನ್ನ ಕರಗಿ ಕೊರಗಿಪುದು (ಕೈಕವ. ೧೭–೪). **ಅವಗವಿಸು** : ಆಕಾಶವನವಗವಿಸಿದ ಗೋಳಾಕಾರದಂತೆ ಮಱಹಿಂಗೆ ಒಡಲಿಲ್ಲದೆ ಕೊಂಡುದು ಗಣಪ್ರಸಾದ (ಏಲೇಶ್ವ. ೧೨೭) ; ಭಂಗಾರ ರೂಪಿದ[ದ್ದ] ಲ್ಲದೆ ಬಣ್ಣವನವಗವಿಸದು . . . ಆ ಐದನವಗವಿಸಿ ನಿಂದುದು ಅಯಿಕ್ಯಸ್ಥಳಂ (ಶಿವಮಂ. ೫೩) ; ಭವರೋಗ ವೈದ್ಯ ಕೇಳೆನ್ನ ಪತಿಯೊಡಲನವಗವಿಸಿದುಗ್ರಜ್ವರವ ತವಿಸಿ (ಸೌಂದಪು. ೧೨–೭೭) ; ಚಂದ್ರಮನ ಬೆಳಕು ಮಂಡಲವನು ಅವಗವಿಸಲು ಮಂಡಲ ಕರಗಿ ಮಂಡಲಾಧಿಪತಿ ತನ್ನ ಕಂಡುದು ಸೋಜಿಗ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೩೪೪) ; ಮಹಂತ ಶರಣನ ಮನವನವಗವಿಸಿಕೊಂಡ ನಿಭ್ರಾಂತಲಿಂಗಸ್ಥಲಗಳಾಱಱರವಂ ಪೇಳ್ವೆ (ಗುರುಚಾ. ೩–೭೪).

[ಅವಗಹ$_0$ (< ಅವಗ್ರಹ) + –ಇಸು$_3$]

ಅವಗಳಿಯ$_1$ (ನಾ). ಪರಿಕರ : "ಅವಗಳಿಯಂ ಕರಂ ಪರಿಕರಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೨). [?]

ಅವಗಳಿಯ$_2$ 'ಅವಗಱಿಯ' ನೋ.

ಅವಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಮೀರು ; ಕಡೆಗಣಿಸು ; ಉಲ್ಲಂಘಿಸು : ಇವರು ಮೊದಲಾಗೀಶ್ವರಾಜ್ಞೆಯನವಗಳೆಯಲಳವಲ್ಲ (ಅಮೃತ. ೨–೪೭).
[ಅವ$_0$ + ಕಳೆ$_1$]

ಅವಗಱಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ನಾಶಮಾಡು (?) : ಪಱಿಯರನುಱದಪಮಾನದೆ ಕಱಿಲ್ಚುವಂ ಬೀಡಿನಾಳ್ಗೆ ತೆಱಿಯಂ ಮತ್ತಂ ಘಟಿಯಿಸುವಂ ರಾಜ್ಯಮನವಗಱಿಯದೆ ದುಷ್ಟಪ್ರಧಾನನಿರಲಱಿದಪನೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೬–೫೫).
[ಅವ$_0$ + ಕಱಿ$_1$]

ಅವಗಱಿ$_2$ (ನಾ). ಅತಿಶಯ ; ಆಧಿಕ್ಯ : ಬಱಿಯಂ ಪೋಗುತ್ತುಂ ಪೆಱಗುಱಿವಿನನನುಚರರ ತೆಱದೆ ಕೆಯ್ದೀವಿಗೆಗಳ್ ಪಱಿಪಱಿನೆಸೆದಿರೆ ಬರವವಗಱಿಯೆನೆ ಕಣ್ಗೆವರೆ ಬರ್ಪ ವಜ್ರಾಯುಧನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೬೪) ; ನೀರನವಗಱಿಯನುಂಡು ಶರೀರಂ ಬಡವಾಗೆ ತಲೆಯನೆತ್ತದೆ ವದನಂ ನೀರೋಡಿ ಬಾಡೆ ಮರಣಮನಾರಾಧಿಸಿ ತನಗೆ ತಂದುದೆಂದಱಿವುದದಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೬–೫೮). [ಅವ$_0$ + ಕಱಿ$_2$]

ಅವಗಱಿಯ, ಅವಗಳಿಯ$_2$ (ನಾ). ೧. ರಭಸದಿಂದ ನುಗ್ಗುವ ಸ್ವಭಾವ : "ಅವಗಱಿಯಂ=ಉರವಣೆಕಾರ್ತನಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ ೧) ; ಅಱಿಪು ಕೊಲೆ ಕಳವು ಪುಸಿಯವಗಱಿಯಂ ಪಱಿಯೆಂಬ ದೋಷದೊಳ್ ಪೊರೆದ ನರಂ ಕೆಱಕೆಱಗೆ ನರಕಬಿಲದೊಳ್ ಗಱಗಱನಿೞಿಗುಂ ರಸಾಂತಮಂ ತಾಪಿನೆಗಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೯೧). ೨. ಅತಿಶಯ ; ಅಧಿಕ : ಅವಧರಿಸದೇನ ನಿತ್ತೊಡಮುವಚತ್ತವೊಲಿರ್ಪಳೋಪನೊಳ್ ನೆರೆವೊಡೆ ನೋಪವಗಱಿಯ ಮಿಕೆಗಲಸಿಕೆಯಿವಳಿಂದಂ ಬೀಯಕಾರ್ತಿಯರೊಳರೇ (ಲೀಲಾವ. ೨–೭೬). **ಅವಗಳಿಯ$_2$** : ೨. ಅನಾಥೆ ಅಬಲೆ ಅಸಹಾಯೆ ಆ ಪರಸ್ತ್ರೀಯಳ ಅಂತರ್ಗೃಹಕ್ಕೆ ಆ ಮರಿಯಾದೆಯಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿಹೋದ ನನ್ನ ಅವಗಳಿಯದ ಪೊಲ್ಲಮೆಯನ್ನು ಮಹಾಪರಾಧವನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸು (ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೨೭–೬). ℙ ಅವಗಡೆಯ, ಅವಗಱಿಯ ಇವೆರಡೂ ಒಂದೇಶಬ್ದದ ಭಿನ್ನರೂಪಗಳಿರಬಹುದು. [?]

ಅವಗಱಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉರವಣಿಸು ; ಅತಿಶಯವಾಗು : ಪಱಯಿಗೆ ಬಿಱೊಡೆ ಬೀರದ ಪಱವಿಗೆಯಂ ನಿಱಿಸಲೆಂದೆ ಹರಿವಕ್ಷಮನಲ್ಲಱಿವೋಗೆ ಯೆಚ್ಚು ಮುಳಿಸವಗಱಿಯಿಸುತಿರೆ ನರನ ಬಿಲ್ಲಗೊಣೆಯುಮನೆಚ್ಚಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೦೯).
[ಅವಗಱಿ$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಅವಗಾಢ (ಗು). ಮುಳುಗಿದ ; ಮಗ್ನವಾದ : ಅರ್ಥದೊಳವಗಾಢಮಾಗಿ ಬಿಡದುಣ್ಮುವ ಭಾವ (ಕುಸುಮಾ. ೧–೫). [ಸಂ.]

ಅವಗಾಹ (ನಾ). ೧. ಮುಳುಗುವುದು. ೨. ಜಲಾಶಯದಲ್ಲಿ ಮೈಯನ್ನು ಮುಳುಗಿಸಿ ಸ್ನಾನಮಾಡುವುದು ; ಸ್ನಾನ : ಅಂಚಿಂತಾರ್ಣವಾವಗಾಹದೊಳಿರ್ದೊಡೀ ಪೋದ ರಾತ್ರಿಯೊಳ್ ನಿನ್ನನೋಲಗಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೬೪ ವ). ೩. ನೀರಿನ ದೋಣಿ ; ನೀರನ್ನು ತುಂಬಿಡುವ ಪಾತ್ರೆ : "ಅವಗಾಹಃ, ಜಲದ್ರೋಣೀ – ಈ ೨ ನೀರದೋಣಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪–೬೯) ; "ಅವಗಾಹಮೆನೆ ಮರಗಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗಠಾ. ೬೩–೨೬). ೪. ಆಳ : ಯೋಜನ ಸಹಸ್ರಾವಗಾಹಮುಂ . . . ಆಗಿ ನೆಲಸಿದರ್ಪ್ಪುದಧಸ್ಥಳಂಬಿಡದಧೋಲೋಕಂ (ಆದಿಪು. ೧–೪೯ ವ. ೫೦) ; ಸಪಾದಷಡ್ಯೋಜನಾವಗಾಹದೊಳಂ ಪಂಚಷಡ್ಯೋಜನಾಧೋವಿಸ್ತಾರದೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೧–೬೨ ವ). ೫. = ಅವಗಹನ ೨ : ಬಱಿಯಂಕ್ಷಾಯಿಕ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಾನಂತಜ್ಞಾನ ದರ್ಶನ ವೀರ್ಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾವಗಾಹಾ ಗುರುಲಘು ತಾವ್ಯಾಬಾಧಂಗಳೆಂಬ ಗುಣಮೆಂಟುಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೪೯, ವ, ೫೦).
[ಸಂ.]

ಅವಗಾಹಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸ್ನಾನಮಾಡು ; ಮುಳುಗಾಡು : ಶೃಂಗಾರಾಮೃತರಸಪೂರಿತದಿ ಮನಂಗೊಳಿಸುವ ನಾಭೀಕಾಸಾರದೊಳಂಗಜಗಜಮವಗಾಹಂಗೆಯ್ಕುಲ್ (ಜಯಕಾ. ೩–೩೬).
[ಅವಗಾಹ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅವಗಾಹನ (ನಾ). = ಅ ವ ಗಾ ಹ **೧**: ಅವಗಾಹನಕ್ಕೆಂದು ಬಂದ ಸೊಕ್ಕಿದಾನೆಗಳ ಸಿಂದುರಂಬೊರೆದ ಸಲಿಲಂಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬) ; ಸಲಿಲಾವಗಾಹನಕ್ಕತಿಲಲಿತತೆಯಂ ಬನದೆಲರ್ಗೆ ಪಾದರಿಗಂಪಂ ಸುಲಭತೆಯಂ ನಿದ್ರೆಗೆ ನೆಳಲೊಳಗಿತ್ತುವು ಪರಿಣತಿಯೊಳೆ ಸೊಗಯಿಪ ಪಗಲ್ಗಳ್ (ಶಾಕುಂತ. ೧–೩). [ಸಂ.]

ಅವಗಾಹನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಅ ವ ಗಾ ಹಂ ಗೆ ಯ್ : ಸರಯೂನದಿಯೊಳವಗಾಹನಂಗೆಯ್ದು ನೋಂತ ಭರತನದೆಂತೊ ಈವೊತ್ತಿನೀ ಚಳಿಗೆ ಮನದಂದಪಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧–೨೦೫).
[ಅವಗಾಹನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅವಗಾಹನಮಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಮುಳುಗಿರು ; ಮಗ್ನವಾಗಿರು : ನಿನಗೆ ರಸಮೊಂದೆ ಶಾಂತಮೆ ಜಿನೇಂದ್ರ ಮನಮಾ ರಸಾಂಬುನಿಧಿಯೊಳಗವಗಾಹನಮಿರ್ದು ಮಿಕ್ಕ ರಸಮಂ ಕನಸಿನೊಳಂ ನೆನೆಯದಂತು ಮಾಡೆಮಗರುಹಾ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೪೨). [ಅವಗಾಹನ + ಇರ್]

ಅವಗಾಹನಸ್ನಾನ (ನಾ). ಜಲಾಶಯದಲ್ಲಿ ಮೈಯನ್ನು ಮುಳುಗಿಸಿ ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ : ಹಿಮವತ್ಪರ್ವತದ ಮೇಲೂ ರಾಜಾಸ್ಥಾನದ ಮರುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಶೀತೋದಕಸ್ನಾನವೂ ಅವಗಾಹನಸ್ನಾನವೂ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ (ಆರ್ಯಧ. ೩೦). [ಅವಗಾಹನ + ಸ್ನಾನ]

ಅವಗಾಹನೆ (ನಾ). ಗಮನ; ಪರಿಶೀಲನೆ: ವಿಶೇಷನಿಧಿಯ ಅವಗಾಹನೆಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಲಾಗುವ ಯೋಜನೆಗಳು ಮೊದಲು ಸಲಹಾಸಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಲ್ಪಡುವುವು (ಅಂತಸಂ. ೧೪೦) ; ಈ ವಿಷಯ ತಮ್ಮ ಅವಗಾಹನೆಗೆ [illegible] [ಸಂ. ಅವಗಾಹನ]

ಅವಗಾಹಪ್ರದ (ಗು). ಮುಳುಗಿಸತಕ್ಕ : ಅದಱಿನುೞಿವುದಿಂತೀ ದೇಹದಾಹಾವಗಾಹಪ್ರದಮೆನಿಪ ವಿಷಾದೋನ್ಮಾದಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೩೩).
[ಸಂ. (ಅವಗಾಹ + ಪ್ರದ)]

ಅವಗಾಹಮಿರ್, ಅವಗಾಹವಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಮುಳುಗಿರು ; ಮಗ್ನವಾಗಿರು: ಭವಭಯಾಂಬುಧಿಯನುತ್ತರಿಸುವಂತುತ್ತರಿಸಿಯವಗಾಹಮಿರ್ದುಂ ಕೃತಾರ್ಥತೆಯನೆಯ್ದುತಿಪ್ಪವರನೀಕ್ಷಿಸಿ ಗಂಗೆ ಹೆ ಚ್ಚಿ ದ ಳು (ಹಚಕಾ. ೧೧–೩೨) ; ಚಿತ್ಸುಖಾಬ್ಧಿಯೊಳ್ ಕರಮವಗಾಹಮಿರ್ದನೀಶ್ವರ ಪಾದಸರೋಜಷಟ್ಪದಂ (ಶಬಶಂ. ೨–೧೦೦). **ಅವಗಾಹವಿರ್** : ಮುೞಿದೊಮ್ಮೆ ಕುಡಿತೆಗೊಂಡು ಕುಡಿದೆನಾದಡೆ ಮುಕ್ತಿಯವಗಾಹವಿರ್ದನಾದಡೆ ಗಣೇಶತ್ವ ಸಾರ್ದಡೆ ಮಹಾರುದ್ರತ್ವವಡೆವರೀ ಗಂಗೆಯಿಂದ (ಹಚಕಾ. ೧೧–೩೦) ; ಏ ಪೊಗಳ್ವೆನವಗಾಹವಿರ್ದು ಸರೋವರದಿನೊಂದಾನೆಯೆದ್ದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೧೦). [ಅವಗಾಹ + ಇರ್]

ಅವಗಾಹವಿರ್ 'ಅವಗಾಹಮಿರ್' ನೋ.

ಅವಗಾಹಿತ (ಗು). ೧. ಆಳವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ; ಮನನ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಒಳಕೊಂಡ : ಜಿನಮತದಂತೆ . . . ಅವಗಾಹಿತ ಸಮಸ್ತಪದಾರ್ಥಮುಮಾದ ಗಗನಮಂಡಲಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಗಾಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಜಲಾಶಯದಲ್ಲಿ) ಮುಳುಗಿ ಸ್ನಾನಮಾಡು : ಗೌತಮಿಯೊಳ್ ಕರಮವಗಾಹಿಸಿದಾನಮನಿರದಿತ್ತೊಡೆ ನರಕಮುಕ್ತರಕ್ಕುಂ ಪಿತೃಗಳ್ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧೨–೯೯). ೨. ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹರಡು: ಅ ಮಹಾವನವಹ್ನಿಭೂತಸ್ತೋಮ ಸಂಹೃತಿ ಕರ್ಮಶೌಣ್ಡೋದ್ದಾಮವವಗಾಹಿಸುತ ಬರುತಿರೆ ಮುಂದೆ ಚೂಣಿಯಲಿ ಧೂಮವಿಳಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦–೫೯) ; ಹೈಹಸಾದವು ನಿಮ್ಮ ಕೃಪೆಯವಗಾಹಿಸುವೊಡೇನರಿದು ದೈತ್ಯರು ಸಾಹಸಿಕರೇ ಸದೆವೆನೀ ಪುರಜನಕೆ ಹಿತವಹರೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೦೨೩. ೧೩–೧೧). ೩. ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿ ; ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅರಿ. [ಅವಗಾಹನ + –ಇಸು$_1$]

ಅವಗೀತ (ಗು). ೧. ತಪ್ಪು ತಪ್ಪಾಗಿ ಹಾಡಿದ. ೨. ನಿಂದಿಸಿದ ; ತೆಗಳಿದ ; ಹೀಯಾಳಿಸಿದ. ೩. ಮತ್ತೆ ಕಂಡ ; ಉಪಲಬ್ಧವಾದ : "ಅವಗೀತಮುಪಲಬ್ಧಮೆನೆ ಮುಗುಳೆ ಕಾಣ್ಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩–೨೯). [ಸಂ.]

ಅವಗುಂಠನ (ನಾ). = ಅವಕುಂಠನ : ನವವಧುವಿನ ಅವಗುಂಠನವನ್ನು ತೆಗೆಯಲು ದಾಸಿಗೆ ಹೇಳಿದರು (ನಿಬಂಧ. I, ೫೦). [ಸಂ.]

ಅವಗುಣ (ನಾ). ದುರ್ಗುಣ ; ದೋಷ : ಅವಗುಣಮಿನಿತಾಧೊಡಮಾಕವಿತಾಬಂಧಮನಶೇಷಮಂ ದೂಷಿಸುಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೪೩) ; ಎನ್ನ ಕಾಯದೊಳುಳ್ಳವಗುಣಂಗಳ ಕಳೆದು ಕೃಪೆಯ ಮಾಡಯ್ಯ (ಬಸವ. ೨೬೦). [ಸಂ.]

ಅವಗುಣಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು ; ದುರ್ಗುಣಿ; ದೋಷಿ : ಗುಣಂಗಳಂ ದೋಷಮೆಂದು ದೋಷಂಗಳುಮಂ ಗುಣಮೆಂದು ಪೞಿವ ಪೊಗೞ್ವವಗುಣಿಗಳ ಗುಣಮುಂ ಗುಣಜ್ಞನೇನೆಣಿಸುವುದೇ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೪೮) ; ನಿಮ್ಮನಱಿಯದವಗುಣಿಗಳ ತೋಱದಿರಯ್ಯ ನಿಮ್ಮ ಧರ್ಮ (ಬಸವ. ೫೧೩). [ಸಂ. ಅವಗುಣಿನ್]

ಅವಗೂಹನ (ನಾ). ೧. ಮರೆಮಾಡುವುದು ; ಬಚ್ಚಿಡುವುದು. ೨. ಆಲಿಂಗನ. [ಸಂ.]

ಅವಗೂಹಿತ (ಗು). ೧. ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ; ಮರೆಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ : ಆನಿಮೇಷಾಹಿತನಾಸ್ಯಗಹ್ವರ ವಿನಿರ್ಯಲ್ಲೋಹಿತಂ ಕಾಕಗೃಧ್ರನಿಕಾಯಚ್ಛದನಾವಗೂಹಿತನೆನಲ್ ಬಿಟ್ಟಿರ್ದನಂ (ಜಗವಿ. ೪–೫೯). ೨. ಆಲಿಂಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅವಗೃಹ್ಯಮಾಣ (ಗು). ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟ : ಆ ಕಾಂತೆಯನುಪಸಂಹೃತಮನ್ಯುವೇಗೆಯುಂ ಗದ್ಗದಿಕಾವಗೃಹ್ಯಮಾಣಕಂಠೆಯುಮಾಗಿ (ಕಾದಂಉ. ೫೪೪). [ಸಂ.]

ಅವಗೇವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮ[ದ್ಬು]ವನೈಕಮಲ್ಲದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಅವಗೇವಾಡಿಯ ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳ್ಪಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ದು ಪರಮೇಶ್ವರ ದತ್ತಿಯಾಗೆ ಪಡೆದು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೭–೧೬ ; 1076).
[ಅವಗೆ$_0$ + ವಾಡಿ]

ಅವಗ್ರಹ (ನಾ). ೧. ಬೇರ್ಪಡಿಸುವುದು ; ದೂರಮಾಡುವುದು. ೨. ಅಡ್ಡಿ ; ತಡೆ. ೩. ಹಿಡಿತ; ಹತೋಟಿ. ೪. ಮಳೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಅನಾವೃಷ್ಟಿ. ೫. ಆನೆಯ ಹಣೆ : ಅಂತು ಬಂದಾ ತ್ರಿಶೂಲಮವಗ್ರಹಮನುರ್ಚಿ ಪಂ[ಪೇ]ಚಕದೊಳ್ ಪೊಯ್ವಿನಂ . . . ಕುಳಿತ್ತೆಸೆದಿರ್ದಂ ಗಜದೈತ್ಯಂ (ವೀರವಿ. ೫–೫೬ ವ, ೫೪). ೬. ಬೈಗಳಿನ ಮಾತು. ೭. [ಜೈನ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಬರುವ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸಕಲವಿನೇಯಸಂಹತಿಯೊಳಲ್ಲದವಗ್ರಹವೆಂಬುದಿಲ್ಲ (ಅಜಿಪು. ೧–೨೨) ; ಅವಗ್ರಹ – ಅವಗ್ರಹಮುಂ, ಈಹಾ – ಈಹೆಯುಂ, ಅವಾಯ – ಅವಾಯಮುಂ, ಧಾರಣಾ – ಧಾರಣೆಯುಮೆಂದು ಮತಿಜ್ಞಾನವಿಕಲ್ಪಂ ಚತುರ್ವಿಧಂ . . . ಕಣ್ಣಿಂ ಬಣ್ಣಂ ಬಿಳಿದೆಂದುಕೊಳ್ವಂತೆ ವಿಷಯ ವಿಷಯಿ ಸನ್ನಿಪಾತಮಾಗೆ ಸತ್ತಾವಲೋಕನದರ್ಶನಮಕ್ಕುಂ ತದನಂತರಂ ಅರ್ಥಗ್ರಹಣಂ ಅವಗ್ರಹಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೬) ; ಪ್ರಮಾಣವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ , ಪರೋಕ್ಷವೆಂದು ಎರಡು ವಿಧ . . . ಒಂದನೆಯದರಲ್ಲಿ ಅವಗ್ರಹ, ಈಹ, ಅವಾಯ, ಧಾರಣಯೆಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧ (ಹಿಂದಸಾ. ೮೫). [ಸಂ.]

ಅವಗ್ರಹಚಿಹ್ನೆ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಏಕಾರಾಂತ ಅಥವಾ ಓಕಾರಾಂತವಾದ ಪದಗಳೊಡನೆ ಮುಂದಿನ 'ಅ'ಕಾರವು ಲೀನವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ 'ಽ' ಚಿಹ್ನೆ. ಉದಾ : ತೇಽಪಿ = ತೇ + ಅಪಿ ;'ದೇವೋಽತ್ರ = ದೇವೋ + ಅತ್ರ. ☞ ಸವರ್ಣದೀರ್ಘಸಂಧಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಈ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಬಳಸುವುದುಂಟು. ಉದಾ : ತಥಾಽಽಸ್ತು = ತಥಾ + ಅಸ್ತು. [ಅವಗ್ರಹ + ಚಿಹ್ನೆ]

ಅವಗ್ರಹಣ (ನಾ). = ಅವಗ್ರಹ **೧, ೨, ೩.** [ಸಂ.]

ಅವಗ್ರಹಿಸು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಹಿಡಿ ; ಆಕ್ರಮಿಸು : ರೋಮಾಳಿಯೆಂಬ ಕರಿಯುರಗ ತದ್ವನಿತೆಯಾನನೇಂದುವನಟ್ಟಿ ತಾನವಗ್ರಹಿಪೆನೆಂದು (ಭಿಕ್ಷಾಚ. ೩-೨೨). **೨.** ಆವರಿಸು ; ವ್ಯಾಪಿಸು : ಬೇರಿಲ್ಲದ ಗಿಡುವಿಂಗೆ ಪರಿಮಳವಿಲ್ಲದ ಪುಷ್ಪ ಹುಟ್ಟಿ ರೂಹಿಲ್ಲದ ಅನಲನು ಅವಗ್ರಹಿಸಿತ್ತು ನೋಡಾ (ಅವಚಂ. ೬೮-೨೯೬) ; ಅಯ್ಯ ನಿಮ್ಮನೆನ್ನ ಪಂಚಮುಖದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದಡೆ ನೀವೆನ್ನ ಸರ್ವಾಂಗವನವಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡುದ ನಾನೇನೆಂಬೆನಯ್ಯ (ಆದವ. ೪೯) ; ಕುಲಮದವೆಂಬುದಿಲ್ಲ . . . ಅವ ಮದವೆಂಬುದಿಲ್ಲ ನೀನವಗ್ರಹಿಸಿದ ಕಾರಣ (ಮಹಾಸಾ. ೧೧೯). **೩.** ಸ್ವೀಕರಿಸು ; ಪರಿಗ್ರಹಿಸು : ಪರಮಪ್ರಸಾದವನವಗ್ರಹಿಸಿ ಪರಮಸುಖಿಯಾಗಿಪ್ಪ ಮಹಾಶರಣನ ತೋಱಿಸೆನ್ನ ಬದುಕಿಸಾ (ಆದವ. ೮೪). [ಅವಗ್ರಹಣ + -ಇಸು₃]

ಅವಗ್ರಾಹ (ನಾ). = ಅವಗ್ರಹ **೨, ೩, ೪.** [ಸಂ.]

ಅವಗ್ರಾಹಕ (ನಾ). ಗ್ರಹಿಸತಕ್ಕದ್ದು ; ಒಳಕೊಳ್ಳುವಂಥದು ; ಹಿಡಿಯುವಂಥದು : ಘನವ ಕಂಡು ಮನ ಅವಗ್ರಾಹಕವಾಯಿತ್ತು ಕಂಡು ಕಂಡು ಮನ ಮಹಾಘನವಾಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೧೫೦-೬೮೮). [ಸಂ.]

ಅವಘಟಿಸು 'ಅವಗಡಿಸು' ನೋ.

ಅವಘಟ್ಟನ (ನಾ). **೧.** ತಳ್ಳುವುದು; ನೂಕುವುದು. **೨.** ತಾಗುವುದು ; ಘರ್ಷಣೆ. **೩.** ಕಲಕುವುದು ; ತೊಳಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಘಡ 'ಅವಗಡ' ನೋ.

ಅವಘಡಿಸು 'ಅವಗಡಿಸು' ನೋ.

ಅವಘಾಟಕ (ನಾ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸಣ್ಣ ಮುತ್ತುಗಳಿರುವ ಹಾರ : ಸುವರ್ಣಪದಕ ವಿರಚನಾದಿ ಭೇದದಿಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಶೀರ್ಷಕೋಪಶೀರ್ಷಕಾವ [ಪಾಠಾಂ. ಮ]ಘಾಟಕ ಪ್ರಕಾಂಡಕ ತರಳತರ ಬಂಧೋಪಪದಪಂಚಕಸಮೇತಂಗಳಾಗಿ ಪಂಚಪಂಚಾಶತ್ ಪ್ರಮಾಣಂಗಳೊಳಾದ ಹಾರಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮-೫೪ ವ) ; "ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಒಂದು ಸಣ್ಣನಾಗಿರುವ ಮುತ್ತುಗಳಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಯಷ್ಟಿಗೆ (ಹಾರಕ್ಕೆ) ಅವಘಾಟಕವೆಂಬ ಹೆಸರು" (ಆದಿಪು. ಕೋಶ). [ಸಂ.]

ಅವಘಾತ (ನಾ). **೧.** ಬಲವಾದ ಪೆಟ್ಟು. **೨.** ಅಪಾಯ ; ಅಪಘಾತ. **೩.** ಮಿದಿಯುವುದು ; ಕುಟ್ಟುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಚ (ನಾ). **೧.** ಮಾತಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ಮೌನ. **೨.** ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (?) : ಅವಚಾಗ್ರಗಣ್ಯರೂರ್ಜಿತಪುಣ್ಯರ್ (ಎಇ. VI, ೨೧೫-೩ ; 1057). [ಸಂ. ಅವಚಸ್]

ಅವಚಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ವರ್ಣಿಸಲು ಅಶಕ್ಯವಾಗು ; ಅವರ್ಣನೀಯವಾಗು (?) : ಸಂಗರಲಾಭೋತ್ಸವಪುಷ್ಪಾಂಗತೆಯಿಂ ಕಿಱಿಯವಾದೊಡಟ್ಟಿ ಜನಕ್ಕಾ ಪೊಂಗವಚಂಗಳನಿತ್ತರ್ ಪಾಂಗವಚಂಬಡುವಿನಂ ಮಹಾವೀರಭಟರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೬೪). [ಅವಚ + ಪಡು₁]

ಅವಚಟ (ನಾ). ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವುದು : ಕೋಡಿನ ಕೊನೆಯಲಿ ಡವರಿಸಿತು ಕುಸುಬಿತ್ತು ಕೆಡಹಿತ್ತು ಕೆಲಬಲಕ್ಕವಚಟದೊಳಾದಿಗೊಂಡುಬಿತ್ತು (ಸೋಮಚ. ೫-೩೬).

[?. / ಮರಾ. ಅವಚಟ = ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ, ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ]

ಅವಚಯ (ನಾ). (ಹೂವು ಹಣ್ಣು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಕೊಯ್ಯುವುದು ; ಬಿಡಿಸುವುದು. 'ಪುಷ್ಪಾಪಚಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಚರು 'ಅವಚಱು₁' ನೋ.

ಅವಚವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅವಚವಾಡಿಯ ಪೆರ್ಮ್ಮಡಿಗಾವುಣ್ಡನಲಕೊಳ ಆದಿತ್ಯನ ಮೆಳೆಯ ಪುಣಸುಗ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೧೩೪-೯ ; 839). [ಅವಚ್₀ + ವಾಡಿ]

ಅವಚವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗು ; ಮಸಕಾಗು : ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಅವಚವಿಸಿ ಪೊಯ್ದ [ಪಾಠಾಂ. ಜಿಸಿಪೋಯ್ತು] ನೇಹಂ ತವೆಯೊಡಂ ಗುಣಮನುರುಪಿ ಹಿರಿದಾಗಿಯೆ ಪೆರ್ಚುವ ಸೊಡರ್ಗಳ ಪೆರ್ಚಂ ನಗುವವೊಲುಜ್ಜ್ವಳಿಸಿದುವು ವಿಮಳ ಮಣಿದೀಪಿಕೆಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೩-೨೦).
[ಅವ₀ + ಚವಿ + -ಇಸು₁]

ಅವಚಱಿ 'ಅವಚಱು₂' ನೋ.

ಅವಚಱಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೇಸರಪಡಿಸು ; ಜುಗುಪ್ಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ಪೊಂಬೆಸದಿಂದಮೆಯ್ದೆ ಸಮುದಂತೆಸೆದೊಪ್ಪುವ ಬಣ್ಣಮುಂ ಕರಂ ಪಂಬಲಿಸಲ್ಕೆ ತಕ್ಕವಚಱಾಗಿಸದೋಗರಗಂಪುಮಾವ ಪೂವಿಂ ಬಗೆವಾಗಳಿಂತಿವಱೊಳಗ್ಗಳಮಾದೊಡಮಕ್ಕಟಾ ಮರುಳ್ದುಂಬಿಗಳೇಕೆ ಸಂಪಗೆಗಳೊಳ್ ಪಗೆಗೊಂಡುವೊ ನಿರ್ನಿಮಿತ್ತದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೩೮).
[ಅವಚಱು₂ + ಆಗು₁ + -ಇಸು₃]

ಅವಚಱು₁, ಅವಚರು (ಕ್ರಿ). ಬೇಸರಪಡು ; ಜುಗುಪ್ಸೆಹೊಂದು. ಅವಚತ್ತು, ಅವಚರ್ತು (ಭೂತಕೃ): ದಿವಸಮನೊಂದು ಮೇಣೆರಡು ಮೂಱನೆ ನಿಲ್ವುದು ಮೂಱುತಿಂಗಳಾಯ್ತುವಚಱನಿಂತು ನಿಂದನೊಳನೇ (ಆದಿಪು. ೯-೮೯) ; ಒಂದೆ ಕೋರಕದೊಳಟ್ಟಮೆವೆತ್ತವಚತ್ತು ಲಂಘನಂಗೆಯ್ವುದುಮಾದುದಾ ಮಧುಪ ಕೀರ ಪಿಕಾಳಿಗೆ ನಂದನಂಗಳೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬೩) ; ವಿಷಯಸುಖಕ್ಕವಚತ್ತಂ ಪಡೆದುಕೊಳ್ವೆನಕ್ಷಯಸುಖಮಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೬೯) ; ಕರಶಾಖೆಗಳವಚರ್ತ್ತಂತಿರೆ ಜಳಯಂತ್ರಕ್ಕೆ ಮೆಲ್ಲನಾದುವು . . . ಬೆಡಂಗಿಯರ ತನುಲತೆಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೭-೮೯) ; ತೆರಳ್ದ ವಲಸಿತ ತೆಱದಿ ಮೊಗಮುಂ ಸುರುಳ್ದವಚತ್ತಂತೆ ದೇಹಂ (ಕುಮುರಾ. ೫-೧೯) ; ಅವಚಱದಿನ್ನೆಗಂ ಸವಿದೆನಿಂದ್ರಿಯಸೌಖ್ಯಮಂ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೬-೬೩) ; ಮುಪ್ಪಿನೊಳ್ ವಿಷಯಸುಖಕ್ಕವಚಱರಿತರರ್ ನರಪತಿಯವಚರ್ತಂ ಕರಗೆ ಮುಗಿಲದೇಂ ವಿಸ್ಮಯಮೋ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪-೬೪) ; ಮುಂಬನಿಗಳು ಪವಣಿಸದೆ ಸುರಿಯೆ ಚಾತಕನಿಕರ ಕೊರಳೆತ್ತಿಯವಚಱದೆ ಚಂಚುಪುಟವಂ ತೆಱೆದು ನಲಿದೀಂಟಿದುವು (ಸಾಳ್ವಭಾ.೧೬-೧೯). **ಅವಚರು** : ಹೇಸಿಗೆಯ ಕಾಣ್ಕೆಗಳಿಗವಚರುತ್ತೊರ್ಮೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೯-೨೮). [ಅವ₀ + ಚಱು₀]

ಅವಚಱು₂, ಅವಚಱಿ (ನಾ). ಬೇಸರ ; ಜುಗುಪ್ಸೆ : ಅವಚಱನಿಂದ್ರಿಯಸೌಖ್ಯಮಿವಾಯೆ ವಿರಕ್ತಿಯಿಂದವನಿಯನಿತ್ತು (ಪಂಪರಾಮಾ. ೧೧-೧೨೧) ; ಅವಚಱನಾಗಿಸದೆಸೆದಿರ್ದುವು ವೇದಿದ್ವಾರಮುಂಗಳಂ ನಿಧಿಪ್ರತಿಹಾರವನಿತಾನಂಗಳ್(ಚಂದ್ರಪು. ೧೫-೩೮) ; ಕರ್ಣಪೂರ ಕೈರವದ ರಜಂ ತೆಱಂದಿರದೆ [ರಿದು]ಮೆಲ್ಲಲರಿಂ ಪೊಱಸೂಸಿ ಪೊಕ್ಕುದೆಂಬವಚಱಕೊಳೀಕೆ ಚಾಮರದ ಕಾಮಿನಿಯಂ ಕಿಸುಗಣ್ಣೆ ನೋಡಿದಳ್ (ಧರ್ಮನಾ. ೩-೪೨). **ಅವಚಱಿ** : ಪೆಱತೊಂದು ತಾಣದೊಳವಚಱಮಾದ ಪಱಿವೇಟದಿನಿಲ್ಲದ ದೋಷಮನಿ(ಲ್ಲ)ಟ್ಟಲ್ಲಣಿಗೆಮುಳಿಸಂ ಮುಳಿದೊಲ್ಲದೆ ಪೋಪನನೆರಡಿಲ್ಲದೆ ನಲ್ಲಳ್ ಪಿಡಿದು ನಿಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೦೪ ವ) ; ಎನಗೆಂತುಂ ದುರ್ವಹಮಪ್ಪನೂನಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಭರಮನಿದನವಚಱಮೆಂ[ಮಂ] ದಿನಿತಾಗಿರೆ ತಳೆವ ತಿಬಳರ ನುಪಮಿತರ್ ಪುತ್ರರಾದರಾಹವಜೈತ್ರರ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೭-೮೦).
[< ಅವಚಱು₁]

ಅವಚಿತ (ಅ). ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ; ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ: ಒಬ್ಬ ದಿವ್ಯದೇಹ ಧಾರಿಯಾದ ಪುರುಷನು ಅವಚಿತವಾಗಿ ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟನಾಗಿ (ಮಂಜುಕ. ೧೬೧). [← ಮರಾ. ಅವಚಿತ]

ಅವಚಿತ್ತ (ನಾ). ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಪರವಶತೆ: ಶಿವನಿಳಯ ದತ್ತಲೆಯ್ತರದನಾ ಕಣ್ಣಿಂದನವಚಿತ್ತನು [ಪಾಠಾಂ. ಚಿತದೊಳು] ರವಣಿಸಿ ತೆಜಿತೆಜಿ ಕದವನೆಂದ (ಕಣ್ಣರ. ೧೨೯–೨೨). [ಸಂ.]

ಅವಚು₁ ‘ಅವುಚು’ ನೋ.

ಅವಚು₂ (ನಾ). = ಅವಚೞು₂: ತವದುತ್ಕಂಠತೆ ಮುಳ್ಳುಮುಳ್ಳದೆಱಕಂ ತಳ್ಳಯ್ಸುದಟ್ಟು ಱ್ ಮನಕ್ಕವಚಂಮಾಡದಳುರ್ಕೆ ಕುಂದದಳುಪೇಐವಂ ಗೊಳ್ವದಾಸಕ್ತಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೬೭). [?]

ಅವಚೂಡ (ನಾ). ಬಾವುಟದ ತುದಿಯಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ನೇತಾಡುವ ಆಭರಣ; ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ನೇಲುವ ಕುಚ್ಚು: “ಉಚ್ಚೂಡಾ, ಅವಚೂಡಾ – ಈ ೨ (ಪರಿವಿಡಿಯಿಂ) ಹಳಯಿಗೆಯ ಮೇ(ಎ)ಲೆ ಮೊಗದ ಕೆಳಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕುಂಚಂ” (ಹಲಾಯು. ೭೫–೩೦೪). [ಸಂ.]

ಅವಚೂರ್ಣಿತ (ಗು). ೧. ಪುಡಿಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಚೂರ್ಣಿಸಿದ. ೨. ಪುಡಿಯನ್ನು ಮೇಲುದುರಿಸಿದ; ಚೂರ್ಣವನ್ನು ತಳಿದ; ಪುಡಿಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅವಚೂಲ (ನಾ). = ಅವಚೂಡ. [ಸಂ.]

ಅವಚ್ಛನ್ನ (ಗು). ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ; ಆವೃತವಾದ: ಆ ಮಹಾದೇವಿ ... ಧವಳಕಂಚುಕಾವಚ್ಛನ್ನ ವೃದ್ಧಕಂಚುಕೀಜನ ಪರಿವೃತೆಯುಮಾಗಿ (ಅಜಿಪು. ೩–೧೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಚ್ಛಿನ್ನ (ಗು). ೧. ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಮುರಿದ: ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಭಾಗವು ಅವಚ್ಛಿನ್ನ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೯). ೨. ನಿಶ್ಚಿತವಾದ. ೩. ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಹೊಂದಿದ. ೪. [ತರ್ಕಶಾ] ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಿರುವ ವಿಶೇಷ ಗುಣಜಾತಿಕ್ರಿಯಾ ಧರ್ಮಗಳ ಮೂಲಕ ಅದು ಇತರ ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅವಚ್ಛೇದ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವುದು: ಉದ್ದವಾದ ಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಡಲಿಯಿಂದ ಕತ್ತರಿಸುವ ಹಾಗೆ ದೊಡ್ಡ ವಸ್ತುವನ್ನು ಚಿಕ್ಕದಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಅವಚ್ಛೇದವೆಂದು ಹೆಸರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೯). ೨. ಕತ್ತರಿಸಿದ ಭಾಗ, — ಅಂಶ. ೩. ವಿಶೇಷಣತ್ವ. ೪. ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯ. ೫. ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಕಾಣುವುದು; ಭೇದವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು. ೬. ಎಲ್ಲೆ; ಮೇರೆ. [ಸಂ.]

ಅವಚ್ಛೇದಕ (ಗು). ೧. ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ತೋರಿಸುವ; ಭೇದವನ್ನು ತೋರಿಸುವ; ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಸೂಚಕವಾದ. ೨. ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ವಭಾವದ. [ಸಂ.]

ಅವಜೆ (ನಾ). ಅಂಬಟೇಗಿಡ: “ಆವಜೆಯೆನಲಂಬಟಿಯೆನಿಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೩೫–೧೩). [ಸಂ.]

ಅವಜ್ಞತೆ (ನಾ). ಕಡೆಗಣಿಸುವುದು; ಉಪೇಕ್ಷೆ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ: ಸಂಸ್ಕೃತದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವಜ್ಞತೆಯನ್ನು ತೋರದೆ ಸುಂದರವಾದ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸುವುದೆಂಬ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿರುವನು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೬೨೧). [ಸಂ. ಅವಜ್ಞತಾ]

ಅವಜ್ಞಾತ (ಗು). ಉಪೇಕ್ಷೆಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಕಡೆಗಣಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅವಜ್ಞೆ (ನಾ). ಉಪೇಕ್ಷೆ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ: ಅಂತವಜ್ಞೆಯಂ ಮಾಡಿ ಪಕ್ಕಿಗಳೆಲ್ಲಮಿರೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೪೮–೨೦); ಶಾಸನಕವಿ ಹಾಗೆ ಇದ್ದೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸದೆ ಮಹಾರಾಣಿಗೆ ಅವಜ್ಞೆಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಸವತಿ. ಪ್ರಸ್ತಾ. ೬). [ಸಂ. ಅವಜ್ಞಾ]

ಅವಜ್ಞೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು; ಕಡೆಗಣಿಸು; ಉಪೇಕ್ಷಿಸು: ನಿಖಿಳಜನಪೂಜಾರ್ಹರನವಜ್ಞೆಗೆಯ್ಯಲಾಗದು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೫೩); ಎಮ್ಮಂತಪ್ಪ ಪಟಿಯರುಮನಾಪ್ತರುಮನವಜ್ಞೆಗೆಯ್ದಲ್ಲಿಯಾನುಂ ಬಂದ ಜಲ್ಲಪೊತ್ತನ ಬೆಲ್ಲವಾತುಗಳಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೧೫–೯); ಭೂಪೋತ್ತಮನಾಜ್ಞೆಯನವಜ್ಞೆಗೆಯ್ಯೆ ಕೊಡೆನೆಬಿಲ್ ನೆತ್ತಿಗೆ ಗೆಂಟಕ್ಕುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೫೨). [ಅವಜ್ಞೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಅವಟ (ನಾ). ಹಳ್ಳ; ಕುಳಿ; ರಂಧ್ರ: “ಅವಟಂ, ಛಿದ್ರಂ . . . ದರಃ – ಈ ೧೫ ಕುೞಿ” (ಹಲಾಯು. ೧೦೩–೨). [ಸಂ.]

ಅವಟಯಿಸು ‘ಅವಟಯ್ಸು’ ನೋ.

ಅವಟಯ್ಸು, ಅವಟಯಿಸು, ಅವಟವಿಸು, ಅವಟೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಡು; ನೀಡು; ಒಪ್ಪಿಸು: ಕವಿತೆಗೆ ವಾಗ್ದೇವತೆ ಕಿಟ್ಟವಳಿಗೆವಿಡುವಂತೆ ತಂಬುಲಂದೀವಿದ ಪೊಂಗವಳಿಗೆಯಂ ಪಿಡಿದಂಬಿಕೆಗವಟಯ್ಸಿದ ಳೊರ್ವಳಿಂದ್ರವಧು ತಂಬುಲಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೮೦); ಸುರಶಿಲ್ಪಿಗಳಿಂ ಮುನ್ನಮೆ ವಿಚಿತ್ರಮಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿರ್ದುದಂ ತಂದವಟಯ್ಸುವುದುಂ ಪರವು ಪದವೀಪ್ರಾಸಾದ ಪ್ರಥಮ ಸೋಪಾನಮನೇಱುವಂತೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೩–೯೯ ವ). ೨. ಉಂಟುಮಾಡು; ಒದಗಿಸು; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು: ನೋೞ್ಪರ ಕಣ್ಣಂ ಕೆಯ್ಸೆಱೆವಿಡಿದುಂ ಮತ್ತವಟಯ್ಸುವುದು ಮನಕ್ಕ ಮೊಲವನಾ ನೃಪರೂಪಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೧೧); ಕಡೆಗಣ್ಣ ಕಾಂತಿಯ ಜೊನ್ನದ ಚೆನ್ನನೀಯೆಯುಂ ಕಂಕಣದ ನುಣ್ಚರದ ನುಣ್ಪು ಕಳಕಂಠಸ್ವನ ಮನಪಟಯ್ಸೆಯುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೪೭ ವ); ಪರಿಚಾರಿಕೆಯರತಿ ಸುರಭಿ ಘನಸಾರ ಕಾಶ್ಮೀರ ಮೃಗಮದಾದಿ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ ಮನತಿಸೇವ್ಯ ಕುಸುಮ ಮಾಳಾವಳಿಯುಮಂ ಬಹುಳ ತಾಂಬೂಳಮುಮನವಟಯ್ಸೆ ತಂದಿರಿಸಿ ಪೋಗೆ (ನೇಮಿಪು. ೪–೫೩ ವ). ೩. ಒಟ್ಟಾಗು; ಸೇರು: ಪಲ್ಲಣಿಸಿ ತತ್ಕುಮಾರಕರೆಲ್ಲರುಮವಟಯ್ಸೆ ಬೆಂಗೆವರೆ ಕುವರಂ ತದ್ವಲ್ಲಭತುರಂಗ ಮಾಗಿಸಿತೆಲ್ಲರ್ಗಂ ತನ್ನ ಗತಿಯೊಳತಿಕೌತುಕಮಂ (ಮಹಾಸೀ. ೪–೬). **ಅವಟಯಿಸು**: ೧. ಅಚ್ಚರಿಯೆನಿಸಿದುಪಾಯನಸಹಸ್ರಮಂ ಸಖೀಸಹಸ್ರಂ ಕೈಗೈಯೊಳ್ ನೀಡೆ ತಾನೆ ಕೆಳೆದುಕೊಂಡು ಸಿಂಹಸೇನಮಹಾರಾಜಂಗಂ ಜಯಶ್ಯಾಮಾಮಹಾದೇವಿಗಮವಟಯಿಸುವಾಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೨–೨೭ ವ); ಕೆಲರ್ ತಾಂಬೂಲಪರಿಚಾರಿಕೆಯರ್ ಭೋಗೋಪದ್ರವ್ಯಂಗಳಂ ತಂದವಟಯಿಸಿದರಾಗಳ್ (ಬಂಹರಿ. ೩–೬೨ ವ). ೨. ಶ್ರವಣಕ್ಕರ್ಥ ವ್ಯಕ್ತಿಯನವಟಯಿಸದೆ ನೆಗೞ್ವ ವಶ್ಯಮಂತ್ರಾಕ್ಷರದಂತೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೧೨೭); ಆರಾಧಿಸಿದಂ ದೇವಿಯನಾ ರಾತ್ರಿಯೊಳಮಳಗಂಧಪುಷ್ಪಾದಿಗಳಿಂ ಭೋರನವಟಯಿಸೆ ಖಚರಕುಮಾರಿಯರುಂ ಕೆಳೆಯನುಂ ಕಳಾರ್ಣವತೀರಂ (ಲೀಲಾವ. ೯–೫೩); ಕಿವಿಗೆ ಮೃದುಮಧುರ ನಿನದಮನವಟಯಿಸುವ ವಿವಿಧ ಹೃದ್ಯವಾದ್ಯಂಗಳಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೬–೯೪); ಅವಟಯಿಸಿ ಜಗದ ಕಣ್ಗಳ್ಗವಿಷಯಮಾದರ್ಥಮಂ ಕವದುರ್ದೆಂಬದಿಲಿಂ? ಕವಿ ದಿನಿಸುಂ ಕೆಂಪಡದರ್ಥಾಕಿವಿವರೆಗಂ ಪಾಯ್ದುವವನ ನಿಟ್ಟೆಸಳ್ಗಣ್ಗಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೪–೧೫೭). ೪. ವ್ಯಾಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹರಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಆತ್ತಲಿತ್ತಲೆಳವೆಳ್ದಿಂಗಳಂ ಬಿತ್ತರಿಸುವ ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಪಾಸಱೆಗಳುಮಂ ಎಲ್ಲದೆಸೆಗಂ ತಣ್ಪಿಸಿಲನವಟಯಿಸುವ ವಜ್ರಶಿಲಾತಲಂಗಳುಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೧೩ ವ). ೫. ಆದರಿಸು; ಭಾವಿಸು: ಬೆಲೆವೆಣ್ಣಾಭಾವ ಬೊಜಗನೊಳ್ ‖ ಅನ್ಯರನವಟಯಿಸುವ ಸಾಮಾನ್ಯತೆಯಂ ಮಾಣ್ದು ಸನ್ನೆಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರ್ಪಳ್ ಧನ್ಯನವನಲ್ತೆ ಜಗದೊಳನನ್ಯಜರಾಜನ್ಯಜನ್ಯವೈಭವ ಮಾನ್ಯಂ (ಚಿಕವಿ. ೬–೧೩೩ ವ, ೧೩೪). **ಅವಟವಿಸು**: ೬. ಯತ್ನಿಸು; ತೊಡಗು (?): ಕವಿಗಳ ಬಿಸುಟ್ಟಬಗೆಯುಂ ತವಗುಂಟೆ ವಿದಗ್ಧಹೃದ್ಯ ಕಾವ್ಯವಿಚಾರಕ್ಕವಟವಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಟೆನಿಸಿ] ಗಂಟಲೊಡೆದೊಣಗುವಿನಂ

ಬಾಯ್ಮಾಟ್ಟಿರೇಕೆ ಬೆಳ್ಳಕ್ಕರಿಗರ್ (ಲೀಲಾವ. ೧–೧೭). **ಅವಟ್ಟೈಸು** : **೨.** ಆಕೆಗೆ ಕುಂಕುಮದುರುಳಿಯನವಟ್ಟೈಸುವ ಘಟ್ಟವಳ್ತಿಯರಂತೆ ಪಣ್ತ ನಾರಂಗವಲ್ಲಿಗಳಿಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೬೮ ವ); ಸರೋವರದ ತಡಿಗಳೊಳ್ ಜಲಕ್ರೀಡೆಯಿಂ ಚೆಲ್ಲಿರ್ದ ಯಕ್ಷಯುವತಿಯರ ಕರಕಲಿತ ಕುಂಕುಮಂ ಗಳಾಕೆಯರ ಮನದನುರಾಗಮೆ ಚೆಲ್ಲಿರ್ದುದೆಂಬ ಚೆಲ್ವನವಟ್ಟೈಸೆಯುಂ (ಜಗವಿ. ೧೬–೩೪); ಅಟ್ಟಜನವಟ್ಟೈಪ ನಾಡಕಡುನೀಚೆಯರಂ ನಡೆನೋಡೆ ಸೋಲದಿಂ ಮಱುವುದು . . . ದೇವ ಸೌಂದರಿಯರಂ (ಸೂಕ್ತಿ ಸು. ೪–೧೨೭). [?]

ಅವಟವಿಸು 'ಅವಟಯ್ಸು' ನೋ.

ಅವಟು (ನಾ). **೧.** ಕೊರಳಿನ ಹಿಂಭಾಗ; ಹೆಕ್ಕತ್ತು: ವಿಟವೃತ್ತಂ ಮೆಯ್ಯೊಳೆತ್ತಂ ಪಸರಿಸೆ ವಿಟಂ ಬೀಸೆ ನಿಂದಿರ್ದಳೊರ್ವಳ್ ಸ್ಫುಟಿತೋ ರೋಮುಧ್ಯೆ ಭಿನ್ನಾವಟುತಟವಿಘಟದ್ಗ್ರಂಥಿ ನಿರ್ಗ್ರಂಥದಿಂದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೦೨). **೨.** ಗುಳಿ; ಬಿಲ. [ಸಂ.]

ಅವಟಿಕಾಯಿ (ನಾ). ಅಮುಟಿಕಾಯಿ: ಬಾಳೆ . . . ಅವಟಿಕಾಯಿ . . . ಇವು ಪೌಷ್ಟಿಕ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೪೫–೧೧೭). [ಅವಟ್ಟಿ + ಕಾಯಿ]

ಅವಟ್ಟೈಸು 'ಅವಟಯ್ಸು' ನೋ.

ಅವಠಾಣ (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದ ಒಂದು ರೀತಿ, —ಅವಸ್ಥೆ (?): ಸುಳಿದರೆಡಬಲ ಚಾರಿಯಲಿ ಚಾಪಳದ ಪಯಪಾಡಿನಲಿ ಚಿತ್ರದ ಚಳಗತಿಯ ಚೇತನದ ಚಡ್ಡಣೆಗಳ ಚಡಾಳದಲಿ ಹೊಳೆದರಾವರ್ತದಲಿ ಪರಿಮಂಡಳಿಸಿದರು ಠಾಣದಲಿ ಜಂಘೆಯಲುಳಿಯಲವಠಾಣದಲಿ[ಪಾಠಾಂ. ಲಯಪಾಡಿನಲಿ ನವಧಾನದಲಿ, ನವಸಾನದಲಿ] ಮೆಱೆದರು ಭೀಮ ಕೌರವರು (ಕುವ್ಯಾ.ಗ. ೬–೨೨). [ಪ್ರಾ. ಅವಟ್ಠಾಣ = ಅವಸ್ಥೆ, ಸ್ಥಿತಿ (< ಸಂ. ಅವಸ್ಥಾನ)]

ಅವಡೀನ (ನಾ). (ಪಕ್ಷಿಗಳಂತೆ) ಹಾರುತ್ತ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವುದು: ಭ್ರಮಿಯಿಸಿ ಸಡೆದುಡ್ಡೀನ ಸಂಡೀನ ತಿರ್ಯಗ್ಡೀನೋಡ್ಡೀನಾವಡೀನ ಪ್ರಕೃತಿ ಗರುಡನೇಂ ವಿಸ್ಮಯಂ ಸೌಭವೇಗಂ (ಜಗವಿ. ೧೮–೯೪). [ಸಂ.]

ಅವಡು (ನಾ). ಮುದ್ದೆ; ರಾಶಿ (?).

ಅವಡವಡು = (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಒಡಲವಡವಡಪ್ಪಿನಮೆಲ್ವಡಗಪ್ಪಿನ ಮಲಸದಾಯ್ದು ಸುಡುವಿನಮಿಭದೊಳ್ಪಡಗುಮನಡುಗುಮೆ ರತಿಯರ್ಗಡ ಗೊಲ್ಪಪ್ಪಿನಮಿಭೇಂದ್ರದಿಂ ತುಱುಯಿಸುವೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೧). [?]

ಅವಡುಸವಡು (ನಾ). (ಉಕ). **೧.** ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ನುರಿಯದಿರುವುದು: ಚಟ್ಣಿ ಅವಡುಸವಡಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ). **೨.** ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ; ಗಡಿಬಿಡಿ. **೩.** ಬೆರಕೆ; ಮಿಶ್ರ: ಅದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಅದೂ ಅವಡುಸವಡು ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಕುಲ ಮಾಸ್ತರದು. ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಾಗ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳೋಣ ವೆನ್ನುವಷ್ಟು ಬೇಸರ (ಕಯಾತ್ರ. ೩).

[?. / ಮರಾ. ಅವಡಚವಡ, ಅವಡಾಚವಡಾ = ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಬೆರಸುವುದು, ಕುಟ್ಟುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ]

ಅವಡೆ (ನಾ). (ಕಲಾ). ಅಲಸಂದೆ ಜಾತಿಯ ಧಾನ್ಯ: ರಾತ್ರಿ ಬೆಳುದಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರಟು ಯಾರಾರು ನಟ್ಟ ಅವಡೆ (ಅಲಸಂದೆ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಧಾನ್ಯ) ಗದ್ದೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಕದ್ದು (ಹುಮುಖು. ೧೮); ಹಲಸಿನ ಬೀಜ, ಗೆಣಸು, ಅವಡೆ (ಮಡಿಕೆ) ಎಂಬ ಒಂದುಜಾತಿ ಧಾನ್ಯವನ್ನು ತಿಂದಿರುತ್ತಾರೆ (ಹುಮುಖು. ೭೭).

[← ತುಳು. ಅವಡೆ, ಆವಡೆ]

ಅವಡೆಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಅವಡೆಗಿಡದ ಸೊಪ್ಪು: ಅವಡೆಸೊಪ್ಪಿನ ಪಲ್ಯಕ್ಕೆ ಬರಗಾಲವಿಲ್ಲ (ಮರಮು. ೩೫). [ಅವಡೆ + ಸೊಪ್ಪು]

ಅವಣ (ನಾ). **೧.** ರಕ್ಷಣೆ. **೨.** ತೃಪ್ತಿ: "ಅವಣ – ಅವನ = ತೃಪ್ತಿ" (ತದ್ಭಕೋ. ೭). 'ಅವಣಜವಣ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅವನ]

ಅವಣಜವಣ (ನಾ). ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಆಹಾರ: ಎರಡು ಪದಗಳಪಭ್ರಂಶಕ್ಕೆ– ಅವನಜೀಮನ –ಅವಣಜವಣ (ಶಮದ. ೨೪೫ ಪ್ರಯೋ). [ಅವಣ + ಜವಣ]

ಅವತಂಸ (ನಾ). **೧.** ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ: "ಉತ್ತಂಸಃ, ಅವತಂಸಃ – ಈ ೨ ಕರ್ಣಪೂರಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೧–೪೦೦); ಅವತಂಸೋತ್ಪಲತಾಡನಂ ಕನಕಕಾಂಚೀಬಂಧನಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೪೮); ಕರ್ಣಲಗ್ನತೋಮರಮವತಂಸದಂತಿರೆ (ಗದಾಯು. ೪–೨೨). **೨.** ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಧರಿಸುವ ಆಭರಣ. **೩.** ಆಭರಣ; ಒಡವೆ: ರವಿಸುತನ ವಿತಮಿಪೂರ್ದವತಂಸಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯೪–೨೬೬). **೪.** ಹೂವಿನ ಮಾಲೆ. **೫.** (ಆಲಂ) ಭೂಷಣಪ್ರಾಯನಾದವನು: ಅವನೀಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರರು ಇವರೇ ಮೊದಲಾದ ಬಂಗಾಳಿ ಚಿತ್ರಕಲಾವತಂಸರಲ್ಲಿ ಇವರು ಮಿತ್ರಭಾವವನ್ನು ಪಡೆದು (ಜಗಚಂ. ೩೮). [ಸಂ.]

ಅವತಂಸಕ (ನಾ). = ಅವತಂಸ. [ಸಂ.]

ಅವತಮಸ (ನಾ). **೧.** ನಸುಗತ್ತಲೆ; ಮಬ್ಬು. **೨.** ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ; ಗಾಢಾಂಧಕಾರ: "ಅವತಮಸಂ, ಅಂಧತಮಸಂ, ಸಂತಮಸಂ – ಈ ೩ ಕಡುಗತ್ತಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೮–೧೧೦); "ಪರೆಯದೆ ಸುತ್ತಲಿಹುದು ಸಂತಮಸಮವತಮಸಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೦–೮). [ಸಂ.]

ಅವತರ (ನಾ). = ಅವತಾರ೧: ಸುರಲೋಕಾವತರೋತ್ಸವಂ ಪಂಕ್ತಿತಂ ಜನ್ಮಾಭಿಷೇಕೋತ್ಸವಂ (ಅಜಿಪು. ೧–೯೫). [ಸಂ.]

ಅವತರಣ (ನಾ). **೧.** ಇಳಿದುಬರುವುದು; ಇಳಿಯುವುದು: ಇದು . . . ಸುಧಾರ್ಣವಾವತರಣೋದ್ಯೋಗ ವರ್ಣನಂ (ಜಗವಿ. ೧–೮೦ ವ). 'ಗಂಗಾವತರಣ' ಪರಾ. **೨.** ದೇವತೆ ಮೊದಲಾದವರು ಬೇರೆ ರೂಪದಿಂದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಬರುವುದು; ಅವತಾರ ಮಾಡುವುದು: ಪನ್ನಗಶಯನನವತರಣೋದ್ಯೋಗದಿಂ ನಾಗೇಂದ್ರನಂ ನೋಡಿ . . . ವಿಭುವಾ ವಿಭುಗಗ್ರಜನಾಗು ಲೀಲೆಯಿಂ (ಜಗವಿ. ೨–೫೬ ವ, ೫೭). **೩.** ಜಲಾಶಯಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವ ಮೆಟ್ಟಲು, —ಸೋಪಾನ. **೪.** ದಾಟುವುದು. **೫.** ನಾಟಕದ ಪೂರ್ವರಂಗದಲ್ಲಿ ಗಾಯಕರೇ ಮುಂತಾದವರು ಸಿದ್ಧರಾಗಿ ಬಂದು ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುವುದು: ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ರೂಪಕಗಳೂ ಒಂದೇ ವಿಧವಾಗಿ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತವೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದಕ್ಕೂ 'ಪೂರ್ವರಂಗ'ವುಂಟು . . . ಇದರಲ್ಲಿ 'ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರ' (ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ತಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು) 'ಅವತರಣ' (ಗಾಯಕಾದಿಗಳು ಸಿದ್ಧರಾಗಿ ಬರುವುದು) . . . ಮುಂತಾದ ನಾನಾ ಅಂಗಗಳಿವೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೧೨). **೬.** ಬೇರೊಂದು ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಿ ಹೇಳುವ ವಿಷಯ. 'ಅವತರಣ ಚಿಹ್ನೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವತರಣಚಿಹ್ನೆ (ನಾ). ಬೇರೊಂದು ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಎತ್ತಿಹೇಳಿದ್ದೆಂದು ಸೂಚಿಸುವ " " ಗುರುತು. [ಅವತರಣ + ಚಿಹ್ನೆ]

ಅವತರಣಿಕೆ (ನಾ). **೧.** (ಗ್ರಂಥದ) ಪೀಠಿಕೆ; ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ; ಭೂಮಿಕೆ. **೨.** = ಅವತರಣ: **೬.** ಹಿರಿಯರು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೆಂದು . . . ಎಂಬ ಅವತರಣಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ (ಕಸಾಚ. ೪೮).

[ಸಂ. ಅವತರಣಿಕಾ]

ಅವತರಿಸು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಇಳಿದುಬರು; ಮೇಲಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆಬರು: ದೇವಾಪ್ಸರೋವೃಂದಂ . . . ದಿವ್ಯಾಭರಣಕಿರಣಂಗಳೊಳ್ ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗಿ ಬಂದು ಮಹೀತಳಕ್ಕವತರಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೮೧ ವ); ನಾರದನಭ್ರಪಥದಿನವನಿಗವತರಿಸೆ ಕಂಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೨೧ ವ); ಏನ್ನೆಯುವನಿಗವತರಿಸಿದ ಕಥಾಂತರವೇನು ಹೇಳೆಂದ (ತೊರರಾ. ೩–೨–೨೨). **೨.** (ದೇವತೆ ಮೊದಲಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು) ಹುಟ್ಟಿಬರು; ಅವತಾರಮಾಡು:

ಶಾಶ್ವತದಿನವತರಿಸಿರ್ದಂ ಗದಾಶಂಖಚಕ್ರಾಂಕಿತಹಸ್ತಂ . . . ವಾಸುದೇವಂ (ಜಗವಿ. ೨–೯೯); ಪರಮಮುನಿ ಪೌಲಸ್ತ್ಯನಾ ಸರಸಿರುಹಗರ್ಭನ ಮಾನಸದಲವತರಿಸಿದನು (ತೊರರಾ. ೧–೮–೨೩); ದೇವತೆಗಳು ಮನುಷ್ಯ ರೂಪದಿಂ ಅವತರಿಸಿ ದುಷ್ಟರಂ ನಿಗ್ರಹಿಸಿ ಧರ್ಮಸಂಸ್ಥಾಪನಂಗೈದರು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೬೮–೫). ೩. ಉಂಟಾಗು; ಆವಿರ್ಭವಿಸು : ಯತಿ ಹತ್ತ ಚಿತ್ತವತರಿಸಿರ್ದೊಡಮಂಬುಜಾಯತಲೋಚನೇ ನವನಳಿನಂ ಕವಿರಾಜ ಹಂಸವಿನಿರ್ಮಿತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೬. ೨–೧೮೨); ಉಣ್ಮುವಶ್ರುಗಳವ ತರಿಸುವ ಗದ್ಗದಂ ಮನೋಹರವಾಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೩–೨೬); ನವಮಣಿ ಭೂಷಣಮಂ ತಾಮೆಲ್ಲಂ ತವೆ ತೊಟ್ಟಲ್ಲದೆ ಕಡುಚೆಲ್ವಿಕೆ ತಮಗವತರಿಸದು (ಜಯಕಾ. ೩–೫೨). ೪. ಇಳಿಸು; ನೆಲೆಗೊಳಿಸು : ತನ್ನಂಶಮನಾ ಕೆಯ ಗರ್ಭದೊಳವತರಿಸಿ ಯಮಭಟ್ಟಾರಕನಂತರ್ಧಾನಕ್ಕೆ ಸಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೧೯ ವ). ೫. ಬೇರೊಬ್ಬರ ನುಡಿಯನ್ನಾಗಲೀ ಬೇರೊಂದು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದನ್ನಾಗಲೀ ಉದ್ಧರಿಸು : ಅಭಿ ನವಪಾದಿವಿದ್ಯಾನಂದನ 'ಕಾವ್ಯಸಾರ' ವೆಂಬ ಸಂಕಲನಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅಂದರೆ ೪೧ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ೧ ಗದ್ಯಭಾಗವನ್ನು 'ಶೂದ್ರಕ'ದಿಂದ ಅವತರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ (ತವನಿ. ೫೧). ೬. ಹೊಂದು; ಪಡೆ (?) : ಅವರೊಳ್ ಪಿಟ್ಟಮನೆಂಬಂ ಭುವನದೊಳಸಿತಾದ್ರಿಯೆಂಬ ಕಾಳಾಂಜರಮೆಂಬಿವೆ ಮೇರೆಯಾದ ವಸುಧೆಯನವತರಿಪಂ (ಎಇ. XXVII, ೧೫–೧೧; 1114); ನಟ್ಟಗಾಯದೊಳಾತ ದೇಹಾಭಿಮಾನವ ಬಿಟ್ಟು ಮೂರ್ಛೆಯನವತರಿಸೆ ದುಟ್ಟದೈತ್ಯರು ಬಂದು ಕವಿದರು ರಣರಂಗದಿಟ್ಟ ಕುಮಾರನ ಮೇಲೆ (ಮೋಹತ. ೩೪–೨೨).

[ಅವತರಣ + –ಇಸು$_3$]

ಅವತಳ, ಅವದಳ (ನಾ). ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೀಳುವುದು : ಪೃಥ್ವಿಯ ಮೇಲಣ ಕಣಿಯ ತಂದು, ಇಷ್ಟಲಿಂಗಮಂ ಮಾಡಿ, ಶಿಷ್ಯನ ತನುವಿನ ಮೇಲೆ ಅವ ಧರಿಸಿದ ಲಿಂಗವು ಅವತಳ [ಪಾಠಾಂ. ದಳ]ವಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಾ ಸನಗೊಂಡಿತ್ತೆಂದು ಸಮಾಧಿಯ ಹೊಗುವರಯ್ಯ, ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅವತಳ [ಪಾಠಾಂ. ದಳ]ವಾದರೆ ಭೂಮಿ ತಾಳಬಲ್ಲುದೇ ಅಯ್ಯ (ಉರಿಪೆ. ೬೯–೪೫).
ಅವದಳ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[< ಸಂ. ಅವತರ]

ಅವತಾರ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವುದು : ಮಹಾಭಾರಾವತಾರ ದೊಳತಿರಥ ಮಹಾರಥ ಸಮರಥಾರ್ಧರಥರ್ಕಳಂ ಪಡಲ್ವಡಿಸುವುದಜಿಂ ಸಾಹಸಾರ್ಜುನನುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೩೬ ವ). ೨. (ದೇವತೆ ಮೊದಲಾ ದವರು) ಹುಟ್ಟಿಬರುವುದು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; (ಜಗತ್ತಿನ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ) ದೇವತೆಗಳು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದು : ಇದು ಪರಮಸರಸ್ವತೀತೀರ್ಥಾವತಾರ ನೃಪತುಂಗದೇವಾನುಮತಮಪ್ಪ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೩೬ ವ); ಅರ್ಜುನನ ರಥಮೆಸಪ ಪನ್ನೊಂದನೆಯದು ಸೂತಾವ ತಾರಮುಂ ಹರಿಗಾಯ್ತೇ (ಗದಾಯು. ೩–೪೪); ಮುರಧ್ವಂಸಿ ನರಲೀಲಾವ ತಾರಮಂ ತಾಳ್ದು ಹೊಂದೇರನಿಳಿದೈತಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೪೯). 'ದಶಾವ ತಾರ', 'ರುದ್ರಾವತಾರ' ಪರಾ. ೩. ನಿರೂಪಣೆ; ಪ್ರಸಂಗ : ಕೃತಿ ಕಾದಂಬರಿಯೆನೆ ಸತ್ಕೃತಿ ಕಥಿತಕಥಾವತಾರಮೇಂ ಕೇವಳಮೇ (ಕಾದಂಪೂ. ೭). ೪. [ಜೈನ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಗರ್ಭಾನ್ವಿತಕ್ರಿಯೆ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮತ್ತಮವತಾರ ವೃತ್ತಿಲೋಭ ಗಣಗ್ರಹಣ ಪೂಜಾ ರಾಧ್ಯ . . . ಎಂಬೆಂಟುಂ ಬೆರಸುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೬ ವ); ಅವ ತಾರಮುಂ ವೃತ್ತಿಲಾಭಮುಂ . . . ಉಪಯೋಗಿತ್ವಮುಮೆಂಬೆಂಟು ಗರ್ಭಾನ್ವಿತಕ್ರಿಯೆಯೊಳು (ಚಾವುಂಉ. ೨೩೦). ೫. ಹತ್ತು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆ : ನಿನಗೆ ದಕ್ಷಿಣೆ ಎಷ್ಟು ಸಿಕ್ಕಿತು? ಒಂದು ಅವತಾರ (ರೂಢಿ). ೬. (ಆಲಂ) ವೇಷ; ರೂಪ : ಇದೇನೋ ನಿನ್ನ ಅವತಾರ ನಾನು ನೋಡಲಾರೆ (ರೂಢಿ).

ಅವತಾರ ಎತ್ತು = ಅವತಾರವನ್ನು ತಾಳು; ಅವತರಿಸು. [ಸಂ.]

ಅವತಾರಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರನಾಗತಕ್ಕ ಮಹಾ ಪುರುಷನು ಮಾತೃಗರ್ಭಕ್ಕವತರಿಸುವುದು : ಸ್ವರ್ಗಾವತರಣ ಕಲ್ಯಾಣಪೂರ್ವಕಂ ಷೋಡಶ ಶುಭಸ್ವಪ್ನಾನಂತರ ಕುಲಾಚಲದೊ ಳಿರ್ಪ ಶ್ರೀದೇವಿ ಪ್ರಭೃತಿದೇವಿ ಜನಸೇವಿತೆಯಪ್ಪೊಳ ಗರ್ಭಕ್ಕವತರಿಸು ವುದುಂ ಅವತಾರಕ್ರಿಯೆ (ಚಾವುಂಉ. ೨೩೭).

[ಅವತಾರ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅವತಾರಣ (ನಾ). ೧. ಇಳಿಸುವುದು; ಅವತಾರಮಾಡಿಸುವುದು. ೨. ಪೂಜೆ. ೩. ಬೇರೊಂದು ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಿ ಹೇಳುವ ವಿಷಯ. ೪. ಭೂತ ಪಿಶಾಚಾದಿಗಳು ಮೈಮೇಲೆ ಬರುವುದು.

[ಸಂ.]

ಅವತಾರಲೇಖಪತ್ರ (ನಾ). ಜನ್ಮವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಕುರಿತ ಬರ ವಣಿಗೆಯುಳ್ಳ ಪತ್ರ : ಮಂದಸಿನೊಳ್ ಕೂಸನಿಕ್ಕಿ ಪಿರಿದೊಡಮೆಯ ನವತಾರಲೇಖಪತ್ರಮನಲ್ಲಿಟ್ಟು (ಚಾವುಂಉ. ೪೦).

[ಅವತಾರ + ಲೇಖ + ಪತ್ರ]

ಅವತಾರಾಕೃತಿ (ನಾ). ಅವತಾರಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ (ದೇವರ) ಆಕಾರ : ಇಂದ್ರಾದ್ಯರ್ ಪರಮಾಕೃತಿ ದುರ್ಲಕ್ಷ್ಯವೆಂದೆನಲ್ ನಿನ್ನವತಾರಾಕೃತಿಯನರ್ಚಿಪರ್ (ಜಗವಿ. ೩–೧೦೭).

[ಅವತಾರ + ಆಕೃತಿ]

ಅವತಾರಿ (ನಾ). ಅವತಾರವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು. [ಸಂ. ಅವತಾರಿನ್]

ಅವತಾರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನಾಗಲಿ, ಉದ್ಧರಣವನ್ನಾ ಗಲಿ ಪ್ರವೇಶಗೊಳಿಸುವ ಉಕ್ತಿ : ಈ ಬಗೆಯಾದ ಅವತಾರಿಕೆಯೊಡನೆ ಕೆಲವು ಶ್ಲೋಕಗಳೂ ಆರ್ಯೆಗಳೂ ಬಂದು (ಭಾರವಿಾ. ೧೨).

[ಸಂ. ಅವತಾರಿಕಾ]

ಅವತಾರಿತ (ಗು). ಇಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೆಳಗೆ ಇಳಿಸಿದ : ಮೋಹನೀಯಮಂ ನಿರ್ಮೂಲಮಪ್ಪಿನಂ ನಿರವಶೇಷ ಕ್ಷಪಿಯಿಸಿ . . . ಅವತಾರಿತ ಮೋಹ ನೀಯಭಾರಂ ಅಂತರ್ಮುಹೂರ್ತಕಾಲಂ ವೀತರಾಗಪರಿಣಾಮಪರಿಣತಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೬೮). [ಸಂ.]

ಅವತಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಸು. ೨. ಹುಟ್ಟು; ಜನ್ಮವೆತ್ತು : ಸಾರಚಂದ್ರೋಪಲದ ರಮ್ಯಾಗಾರದಲಿ ಸುಕುಮಾರ ನೀನವತಾರಿಸದೆ ಸುಡುಗಾಡಿನಲಿ ಬಂದುದಿಸುವರೆ (ಜೀವಂಚ. ೫–೨೯).

[ಅವತಾರಣ + –ಇಸು$_3$]

ಅವತೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ಇಳಿದ; ಇಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ : ದುರ್ಧರ ತಪೋ ಮಹಾತಪಕ್ಷಪಿತ ಜೀವನಂ ಜೀವಿತಾಂತ್ಯದೊಳ್ ಸಮಾಧಿವಿಧಿಯಿನವ ತೀರ್ಣಶರೀರಭಾರನಾಗಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೬೦ ವ). ೨. ದಾಟಿದ; ಹಾದು ಹೋದ. ೩. ಭಾಷಾಂತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೪. ಬಂದು ಸೇರಿದ : ಭೂರಿ ಭೇರೀಧ್ವನಿ ಕರ್ಣಪಥಾವತೀರ್ಣವಾದತ್ತಾಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೯೪).

[ಸಂ.]

ಅವತೆ (ನಾ). ಸಂಕಟದ ಸ್ಥಿತಿ; ದುರ್ದೆಸೆ : "ಅವಸ್ಥಾ–ಅವತೆ" (ಶಮದ. ೨೫೭ ಪ್ರಯೋ); "ಅವತೆಯೆನಲ್ಕವಸ್ಥೆಯೊಳೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೨); ನಿನ ಗಿನಿತವತೆಯೇಕಾರಣದಿನಾದುದೆನೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೯೧–೨೩); ಇಂತಿದೊಂ ದವತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦–೨೧); ಮುರುಕುತುಂ ಕೊಕ್ಕರಿಸುತುಂ ಮರುಗಿ ಪೆನ್ನವತೆ ಮೆಯ್ಗೊಂಡು (ಸಂಸಪ. ೨೨–೧); ಯಾರಿಗೆ ಬೇಕು ಈ ಅವತೆ (ಚಿಕರಾ. ೬೩). [< ಸಂ. ಅವಸ್ಥಾ]

ಅವತೋಕೆ (ನಾ). ಕಂದು ಹಾಕಿದ ಹಸು; ಗರ್ಭಸ್ರಾವವಾದ ಆಕಳು: "ಅವತೋಕಾ, ಸ್ರವದ್ಗರ್ಭಾ – ಈ ೨ ಕಂದಿಕ್ಕಿದಾವು" (ಹಲಾಯು. ೪೫–೧೧೫); "ಕಂದಿಕ್ಕಿದಾಕಳವತೋಕೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೪–೩). [ಸಂ. ಅವತೋಕಾ]

ಅವತ್ತು 'ಆಪೊಟ್ಟು' ನೋ.

ಅವದಂಶ (ನಾ). ಮದ್ಯಪಾನದ ನಡುವೆ ರುಚಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ನಂಜಿ(ಬಾಡಿಸಿ)ಕೊಳ್ಳುವ ಮಾಂಸದ ತುಣುಕು, ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥ; ಚಾಕಣ: "ಉಪದಂಶಃ, ಅವದಂಶಃ, ಭಕ್ಷಣಂ – ಈ ೩ ಕುಡಿವುತ್ತೆ ಬಾಡಿಸುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೫೪–೧೭೩); "ಓರಂತೆ ಬಾಡಬಾಡಿಸುತ ಕಳ್ಳುಡಿವುದವದಂಶಮುಪದಂಶಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೬–೮). [ಸಂ.]

ಅವದರಿಸು 'ಅವಧರಿಸು' ನೋ.

ಅವದಶೆ, ಅವದೆಶೆ (ನಾ). ದುಸ್ಥಿತಿ; ದುರ್ದೆಸೆ; ಕಷ್ಟದ ಕಾಲ (ದಕ. ೯). **ಅವದೆಶೆ:** ಆ ಅವದೆಶೆಗಳೆಲ್ಲ ಯಾತಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದುವು? (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೪೬). [ಸಂ. ಅವದಶಾ]

ಅವದಳ 'ಅವತಳ' ನೋ.

ಅವದಳೆಯ (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆ; ಗಾಬರಿ(?): ಇನ್ನುಳಿದ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಮೃಗವ್ರಜಂ ವ[ಅ]ವದಳೆಯವಿಲ್ಲದತಿಸುಖದಿಂದೆಯಿರುತಿರ್ದು... ನಿತ್ಯತ್ವವಾಗಿಹವಲಾ (ಪ್ರಭುಪು. ೮–೧೧೧); ವರಪುರಾತನರ್ಗೆ ಪೇಳಲು ಎನಗೆಯವದಳೆಯ ಹಿರಿಯರುಂ ನೀವಿರ್ದ ಬಳಿಕ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ (ಪ್ರಭುಪು. ೯–೧೫೫); "ಅವಪಳೆಯ – ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದ" (ಪ್ರಭುಪು. ಕೋಶ). [?]

ಅವದಾತ (ಗು). ೧. ಬಿಳಿದಾದ. ೨. ಹಳದಿಯಾದ. ೩. ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ; ಸ್ವಚ್ಛವಾದ: ಜಳಧಾರಾಧೌತಾವದಾತ ಪೂತಚರಣಾರವಿಂದರ್ (ಸೌಇಇ. XX. ೪೬–೨೬; 1172). ೪. ಮನೋಹರವಾದ; ಸುಂದರವಾದ. [ಸಂ.]

ಅವದಾತಕೀರ್ತಿ (ನಾ). ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ನಿಷ್ಕಳಂಕವಾದ ಯಶಸ್ಸುಳ್ಳವನು: ಭೀಮಭುಜದಳಿತ ರಿಪುನೃಪಸಾಮಜನವದಾತಕೀರ್ತಿ ಸಾಹಸಭೀಮಂ (ಗದಾಯು. ೩–೧). [ಅವದಾತ + ಕೀರ್ತಿ]

ಅವದಾತಯಶ (ನಾ). = ಅವದಾತಕೀರ್ತಿ: ಅವದಾತಯಶಂ ಕವಿತಾಮನೋಹರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೨೩೬). [ಅವದಾತ + ಯಶ]

ಅವದಾನ (ನಾ). ೧. ಜನರು ಮೆಚ್ಚಿ ಒಪ್ಪಬಹುದಾದ ಕೆಲಸ; ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಕೆಲಸ. ೨. ನೆರವೇರಿಸಿದ ಕೆಲಸ; ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಿ ಮುಗಿಸಿದ ಕೆಲಸ. ೩. ಪರಾಕ್ರಮ; ವೀರ್ಯ; ಶೌರ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅವದಾರಣ (ನಾ). ೧. ಸೀಳುವುದು; ಭೇದಿಸುವುದು. ೨. ಅಗತೆಯ ಕೈಗುದ್ದಲಿ; ಪಿಕಾಸಿ. [ಸಂ.]

ಅವದಾಹ (ನಾ). ಲಾಮಂಚದ ಗಿಡ; ಬಾಳದ ಬೇರು. [ಸಂ.]

ಅವದಿರು 'ಅದು$_1$' ಪರಾ.

ಅವದೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ಕರಗಿದ. ೨. ಒಡೆದ; ಮುರಿದ. [ಸಂ.]

ಅವದೆಶೆ 'ಅವದಶೆ' ನೋ.

ಅವದ್ಯ (ಗು). ೧. ನಿಂದಾರ್ಹವಾದ; ಹೊಗಳಿಕೆಗೆ ಅನರ್ಹವಾದ. (ನಾ). ೨. ನಿಕೃಷ್ಟವಾದುದು; ಹೀನವಾದುದು; ತುಚ್ಛವಾದುದು: "ಅಧಮಂ, ಅವದ್ಯಂ ... ನಿಕೃಷ್ಟಂ – ಈ ೧೩ ಹೊಲ್ಲಹವಸ್ತು" (ಹಲಾಯು. ೫೬–೧೮೨). ೩. ದೋಷ; ಪಾಪ. [ಸಂ.]

ಅವಧರಿಸು, ಅವದರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊ: "ಅವಧರಿಸು – ಸ್ಮರಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಪುರುಷಾರ್ಥತ್ರಿತಯಮನವಧರಿಸದೆ ವೈರಾಗ್ಯಮೇಕೆ ಪುಟ್ಟಿದುದೋ (ಕಾದಂಉ. ೪೫೩); ಕುರುಕುಲಮಧ್ಯಮಹೀತಳ ಸಹಕಾರಭೂರುಹಂ ನಿಮಗೆ ವಿನಮಿತೋತ್ತಮಾಂಗನಾದನವಧರಿಸುವುದು (ಗದಾಯು. ೩–೮೪ ವ). ೨. ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟು ಕೇಳು; ಅವಧಾನದಿಂದ ಕೇಳು: ಅವಧರಿಸಿಂ ನಿಮ್ಮಯ್ಯಂಗವರಜೆ ತತ್ಸೂರ್ಯಮಿತ್ರ ಸಹಧರ್ಮಿಣಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೪೨); ಅವಧರಿಸಿ ನಿಮ್ಮಡಿಗಳೆಲ್ಲರು (ಮಹದೇ. ೧೧–೧); ಕೃತಿಯನವಧರಿಸುವುದು ಸುಕವಿಯ ಮತಿಗೆ ಮಂಗಳವೀವುದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧–೧೫); ಅವಧರಿಸು ಜೀಯ ತಾರಕದೈತ್ಯನಾತ್ಮಜರ್ ದಿವಿಜರಂ ಸದೆಬಡಿದು (ಚೆಬಪು. ೪೧–೩೬); ಪ್ರಭುಗಳು ಅವಧರಿಸಬೇಕು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೯೫). ೩. ದೃಢವಾಗಿ ಧರಿಸು: ಶಿಷ್ಯನ ತನುವಿನ ಮೇಲೆ ಅವಧರಿಸಿದ ಲಿಂಗ (ವಚಶಾ. I, ೩೪೨–೧೭). **ಅವದರಿಸು:** ೧. ಅಂತು ಕಾಣ್ಕೆಗೊಟ್ಟವದರಿಪುದೆಂದಿಂತೆಂದಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೮೯ ವ).
[ಅವಧಾರಣ + –ಇಸು$_3$]

ಅವಧಾತೃ (ನಾ). ಅವಧಾನವುಳ್ಳವನು: ಅಸಂಚಳನೆಲ್ಲಿದನಪ್ರಮಾದಿಯೆಲ್ಲಿದನವಧಾತೃವೆಲ್ಲಿದನಿಭಧ್ವಜನೆಲ್ಲಿದಂ (ಅಜಿಪು. ೬–೧೧೮). [ಸಂ.]

ಅವಧಾನ (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪ್ರಸಕ್ತ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿರುವುದು; ಏಕಚಿತ್ತತೆ: ತಂದೆಯ ಬೆನ್ನನೆ ಪೋಪಂತವಧಾನಂ ಗೆಂಟುವೋದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೭೯ ವ); ಮನದವಧಾನಪರಂಪರೆಯನಶೇಷಂ ತಾಳ್ದಿದತ್ತು ಭವ್ಯವ್ಯೂಹಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೯); ಹೂಡಿದನಂಬನವಧಾನದಲಿ ಬಿಡೆಯಚಿದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦–೮). ೨. ಕೇಳಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಇವನ ಅವಧಾನಪಾಂಡಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ ವ್ಯಾಸರಾಯರು ತಮ್ಮ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲೇ ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡರು (ಕಭವಿ. ೧–೫೭). ೩. ಎಚ್ಚರಿಕೆ: ದನುಜರಿಪುವವಧಾನವವಧಾನೆನುತ ವಿಮಳ ಮಹಾರ್ಘ್ಯ ಸಿಂಹಾಸನಕೆ ಬಿಜಯಂಗೈಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೮–೬); ಅವಧಾನಮೆಚ್ಚಚಿಂದುಲಿವ ವಂದಿಸಂದೋಹದುಲಿಯನಾಲಿಸುತಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ೪. [ವೀಶೈ] ಷಡ್ವಿಧಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶ್ರದ್ಧೆ, ನಿಷ್ಠೆ, ಅವಧಾನ, ಅನುಭವ, ಆನಂದ, ಸಮರಸ (ಇವು ಆರು ಷಡ್ವಿಧಭಕ್ತಿಗಳು) (ಶಿವಾಸೂ. ೨ ಅಡಿಟ). [ಸಂ.]

ಅವಧಾನಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಲಕ್ಷ್ಯ ಕಡಮೆಯಾಗು: ಪಾಂಡವರೊಳವಧಾನಗುಂದನು ರಾಯ ಗದುಗಿನ ವೀರನಾರಯಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೬೩). [ಅವಧಾನ + ಕುಂದು$_1$]

ಅವಧಾನತ್ರಯ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಮೂರು ಬಗೆಯ ಅವಧಾನಗಳು: ಇಂದ್ರಿಯಾವಧಾನ ಪ್ರಾಣಾವಧಾನ ಭಾವಾವಧಾನಮೆಂಬ ಅವಧಾನತ್ರಯಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನವೇ ಕಾರಣವಾಗಿ ಅಜ್ಞಾನ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನೈದುವ ಪರಿಯಂತರ (ಪದಗೋ. ೮೪–೧೫). [ಅವಧಾನ + ತ್ರಯ]

ಅವಧಾನಭಕ್ತಿ (ನಾ). = ಅವಧಾನ ೪: ಮಹೇಶ್ವರ ಸ್ಥಲದಲ್ಲಿರುವ ನೈಷ್ಠಿಕೀಭಕ್ತಿಯೇ ಅವಧಾನಸ್ವರೂಪದಿಂದ (ಗುರುದತ್ತವಾದ ಶಿವಲಿಂಗದಲ್ಲಿರುವ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ) ಅವಧಾನಭಕ್ತಿಯೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ಶಿವಾಸೂ. ೮೪–೭೪); ಪರಮ ಸಮರಸಭಕ್ತಿಯಾನಂದಭಕ್ತಿ ಮತ್ತಿರಲದನುಭವಭಕ್ತಿಯವಧಾನಭಕ್ತಿ ಸುಸ್ಥಿರದಿಂದೆ ನೈಷ್ಠಿಕಾಭಕ್ತಿಯದು ಸದ್ಭಕ್ತಿಯೆಂದು ಷಡ್ವಿಧವನಾಂತು (ಚೆಬಪು. ೩೧–೨೩).
[ಅವಧಾನ + ಭಕ್ತಿ]

ಅವಧಾನಿ (ನಾ). ೧. ಸ್ಮರಣಶಕ್ತಿ ಚೆನ್ನಾಗಿರುವವನು; ಲಕ್ಷ್ಯವುಳ್ಳವನು: ಅನುವಾಯಿತ್ತೆಂಬೆನೆ ಅವಧಾನಿ ನಾನಲ್ಲ (ಬಸವ. ೮೮೬); ಲಿಂಗಾಭಿಮಾನಿ ಸದಾಗಣಿತಸುವಿಧಾನಿ ಭಕ್ತವಿಭಾಗ ಮಹದವಧಾನಿ ನಿಗಮಾರ್ಥಾವಿರತ ದಾನಿ (ಬಸಪು. ೭–೫). ೨. ವೇದಾದಿಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿದವನು. ೩. ಗಂಡಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಮಾತು: ಉದಾ: ರಾಮಾವಧಾನಿ, ಶ್ರೀಕಂಠಾವಧಾನಿ. [ಸಂ. ಅವಧಾನಿನ್]

ಅವಧಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಮನದಲ್ಲಿಡು ; ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಡು ; ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಂದೇ ಕಡೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಚಿಂತಿಸು : ತಾನು ಮೊದಲವು ಮುನ್ನವವಱೊಳು ಗಾನವೊಪ್ಪುವ ದಂಡಿಗೆಯನವಧಾನಿಸುತ ಮಿಗೆ ಮೇಘಚಾಳನವೊಡನೆ ಯವುಠಾಣ (ಬಸವು. ೧೯–೮) ; ಘಾಯ ಘಾತಿಯ ಸುಳಿವನವಧಾನಿಸುತ ತೂಗಿದರಾಯುಧದ್ವಯವ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೭–೧೯).
[ಅವಧಾನ + –ಇಸು₃]

ಅವಧಾನೋದಕ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಹತ್ತು ವಿಧವಾದ ಪಾದೋದಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ದಶವಿಧ ಪಾದೋದಕಗಳು :—ಇವು ಗುರುಪಾದೋದಕ, ಲಿಂಗಪಾದೋದಕ, ಜಂಗಮಪಾದೋದಕ, ಸ್ಪರ್ಶನೋದಕ, ಅವಧಾನೋದಕ, ಆಪ್ಯಾಯನೋದಕ, ಹಸ್ತೋದಕ, ಪರಿಣಾಮೋದಕ, ನಿರ್ನಾಮೋದಕ, ಸತ್ಯೋದಕ ಎಂದು ಹತ್ತು ಇರುತ್ತವೆ (ಶಿವಾಕೋ. ೧೧೧). [ಅವಧಾನ + ಉದಕ]

ಅವಧಾರಣ (ನಾ). ೧. ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ನಿಶ್ಚಯ; ನಿರ್ಣಯ: ಸಮಸ್ತಾಗಮ ಪದಾರ್ಥಾವಧಾರಣಗುಣಸಮೇತನುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೫೮ ವ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಒತ್ತಿ ಹೇಳುವುದು ; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮುಟ್ಟುವಂತೆ ನುಡಿಯುವುದು : ಅವಧಾರಣಕ್ಕೆ—ಧನಮುಳ್ಳನಾವೊನಂತಾತನೆ ಶೂರನಾತನೆ ಕುಲೋದ್ಭವನಾತನೆ ಶುದ್ಧವೃತ್ತನಂತಾತನೆ ಇಂದ್ರನಾತನೆ ಮನೋಭವನಾತನೆ ಅಂಬುಜೋದ್ಭವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೩). [ಸಂ.]

ಅವಧಾರಣೆ (ನಾ). = ಅವಧಾರಣ ೨ : "ಒಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೂ ನಿರ್ಧರಿಸಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೂ 'ಅವಧಾರಣೆ' ಎಂದು ಹೆಸರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೬೪) ; ಅವಧಾರಣೆಗೆ – ಆತನಯೆ ತೋರದೊಡೆ ಗಳಿವಾತನ ನಿಡಿದೋಳ್. ಅವಳಯೆ, ಆದಱಯೆ (ಶಮದ. ೫೩ ಪ್ರಯೋ).
[ಸಂ. ಅವಧಾರಣಾ]

ಅವಧಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಡು ; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳು ; ಕೇಳು : ದೇವಣ್ಣಯ್ಯ . . . ಸ್ವಕೀಯ ಕನ್ನೆರಾಸಿಯೊಳ್ಸೋಮಗ್ರಹಣದೊ[ಳ್ಸಿ]ಸುಳಹಾಟಯ್ವದಿಂಬರು ಮಹಾಜನಮನವಧಾರಿಸಿ (ಸೌ ಇ ಇ. XI–i, ೧೪–೧೧ ; 872) ; ಶಲ್ಯನ ನುಡಿದ ನುಡಿಯನವಧಾರಿಸಿ ತನ್ನ ಮನದೊಳೆ ಕರ್ಣನಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೯೫ ವ) ; ಅಱವಂತು ಪೇಟ್ವೆನವಧಾರಿಸಿಮಿರ್ವರುಮೇಕಚಿತ್ತದಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೩೧) ; ಚಾರು ವೈದಿಕ ಹವ್ಯಕವ್ಯ ವಿಹಾರವೃತ್ತಿಗಳಳಿದವಿದನವಧಾರಿಸೆಂದಬುಜಾಸನನು ಮಾಡಿದನು ಬಿನ್ನಹವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭–೨೨). ೨. ಸೈರಿಸು : ಅಶ್ವತ್ಥಾಮಂ ಕರ್ಣನೊಳಾದ ಮುಳಿಸನವಧಾರಿಸಲಾಱದೆ ಸುಯೋಧನನನಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೪೨ ವ). [ಅವಧಾರಣ + –ಇಸು₃]

ಅವಧಾರು (ನಾ). ೧. ದೇವತೆ, ಗುರು, ರಾಜ, ಹಿರಿಯರು ಮೊದಲಾದವರ ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆಯಲು ಬಳಸುವ ಮಾತು : ಭವರೋಗ ವೈದ್ಯ ನೀನು ಭವರಹಿತ ನೀನು ಅವಧಾರು (ಬಸವ. ೩೮) ; ಬಗೆಮಿಗೆ ಸತಿಯರ್ ಜಲಕೇಳಿಗೆ ಚಿತ್ತಂಗೊಟ್ಟು ದೇವಿಯವಧಾರೆನುತುಂ ಪುಗುತುಂ ಮಿಗುತುಂ ನಗುತುಂ ಸೊಗಯಿಸಿದರ್ (ಗಿರಿಕ. ೪–೨೨) ; ಜಯ ಜಯ ಸ್ವಾಮಿಯವಧಾರು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦–೩೦) ; ವಿಚಾರಿಸುವೊಡಳವಲ್ಲ ಚಿತ್ತವಧಾರು ಹೋ ಸರ್ವಜ್ಞರಾದರು ಸಲುಗೆ ಬಿನ್ನಪವ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧–೧೪). ೨. ಅವಧಾರು ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಮಾತು : ಬಳಿಯ ಪಾಯವಧಾರುಗಳ ಕಳಕಳದೊಳಗೆ ರಥವೇಱಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮–೨೪) ; ಮುಂದೆ ಪಾಯವಧಾರು ಸತಿಯರ ಸಂದಣಿಯ ಸಿಂಜಾರವದ ಸೊಗಸಿಂದ ಶಬ್ದಬ್ರಹ್ಮ ಸೋತುದು ಸೊರಹಲೇನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮–೧೩).
[< ಸಂ. ಅವಧಾರಯ]

ಅವಧಾರ್ಯ (ಗು). ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ. [ಸಂ.]

ಅವಧಿ (ನಾ). ೧. ಗಡು ; ಮೇರೆ ; ಕೊನೆ ; ಕಾಲ ದೇಶಗಳ ಪರಿಮಿತಿ : "ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯುಂ ಅವಧಿಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೩–೧೬); ಭಗದತ್ತ ಬಳಲಿದನವಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ಶರವ ನೆಱೆ ತುಳುಕಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೩೯) ; ಒಂದು ವರ್ಷದ ಅವಧಿಯೊಳಗೆ ಪ್ರತಿ ಶಾಲೆಗೂ ಒಂದೊಂದು ಕೊಟಡಿಯನ್ನು ಕೊಡಿಸುವ ಯತ್ನವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೭೩೯). ೨. ಬಲ. ೩. ಸಂದರ್ಭ; ಅವಕಾಶ. ೪. ರಂಧ್ರ ; ತೂತು ; ಬಿಲ ; ಗುಳಿ : "ಅಂತಿಕ ಗರ್ತ ಮಿಂತ ಪಧಿಯಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೨೧). ೫. = ಅವಧಿಜ್ಞಾನ : ಜಿನಪತಿಗೆ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ ಮಗುೞ್ದಿಡಿಗೆಱಗಲೊಡಂ ಪಡೆದಂ ಗಡಮವಧಿಯನಧಿಕಭಕ್ತರೇನಂ ಪಡೆಯರ್ (ಆದಿಪು. ೩–೨೯ ವ) ; ಮುನಿನಾಥನವಧಿಯಿಂ ಬಗೆದು ನೋಡಿ ನಿನಗಾಯುರವಧಿ ಮೂಱುದಿನಂ . . . ಎಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೩–೮). ೬. (?) : ಧರಣಿಯೊಳು ಸಕಲೇಶ್ವರನ ಮಾದರಸನು . . . ದುರುಳ ಕಾಲನ ಬಾಯನೊದೆದಾಕರಿಸಿ ತಾಟಿಸಿಯವಧಿ ವಿಧಿಗಳ ತಾಱುಕುಂಡೆಗಳ ಉರವಣಿಸುವ ವಿಧಾತ್ರನಂ ಸಂಹರಿಸಿ (ಬಸವು. ೪೭–೧) ; ಕಾಲನೆಂಬ ದರ್ವೀಕರನ ದಾಡೆಯಂ ಕಿಳ್ತವಧಿವಿಧಿಗಳಿರ್ವರ್ಗೆ ತೊಳ್ತುಗೆಲಸಮನಿತ್ತು (ಪದ್ಮರಾ. ೨–೧೬). "ಯಮ" (ಪದ್ಮರಾ. ಕೋಶ). [ಸಂ.]

ಅವಧಿಜ್ಞಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಮೂರ್ತಪದಾರ್ಥಮಂ ಏಕದೇಶ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾಗಿ ಅಱಿವುದು ಅವಧಿಜ್ಞಾನಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೨) ; ಸೂರ್ಯಮಿತ್ರಾಚಾರ್ಯರ್ಗವಧಿಜ್ಞಾನಂ ಪುಟ್ಟಿತ್ತು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯–೧೪) ; ಮಾನಿಸರ ನುಡಿವ ತೆಱದಿಂ ಶ್ಯೇನಸುಮರವೊಱಸಮಿಂತು ಗಟಪಿದಪುದಿದಂ ಶ್ರೀನಾಥ ಬೆಸಸಿಮವಧಿಜ್ಞಾನದಿನಱಿದೆನೆ ನೃಪೇಂದ್ರನದುವಂ ಪೇಟ್ದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೯೧), [ಸಂ.]

ಅವಧಿಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅವಧಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮುಚ್ಚುವ ಕರ್ಮ : ಅವಧಿಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯಂ . . . ಎಂದೀ ಪ್ರಕಾರದೆ ಪಂಚಪ್ರಕಾರ ಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯಮುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೩೯ ವ). 'ಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯ' ಪರಾ. [ಅವಧಿಜ್ಞಾನ + ಆವರಣೀಯ]

ಅವಧಿಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ಅವಧಿಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು : ಒಂದು ದಿವಸಂ ಮಣಿಮಾಳಿ ರತಿಚಾರಣರೆಂಬ ಚಾರಣರನವಧಿಜ್ಞಾನಿಗಳಂ ಕಂಡಜಗರ ವೃತ್ತಾಂತಮಂ ಬೆಸಗೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೨–೧೫ ವ); ಸೋಮ ಮಹಾದೇವಿ ಅವಧಿ ಜ್ಞಾನಿಯಪ್ಪ ನಿಜೇಶನಿಂ ತತ್ಫಲಮನಱಿದು ಸುಷುಮಿರ್ಪನಂ (ಚಾವುಂಉ. ೨೮೮). [ಸಂ. ಅವಧಿಜ್ಞಾನಿನ್]

ಅವಧಿದರ್ಶನಿ (ನಾ). = ಅವಧಿಜ್ಞಾನಿ : ಅವಧಿದರ್ಶನಿಗಳ್ ಅವಧಿಜ್ಞಾನಿಗಳ್, ಕೇವಲದರ್ಶನಿಗಳ್ ಕೇವಲಜ್ಞಾನಿಗಳಸಂಖ್ಯೇಯಮನೆಯ್ದುವರ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೫). [ಸಂ. ಅವಧಿದರ್ಶನಿನ್]

ಅವಧಿದಿವಸ (ನಾ). ಗಡುವಿನ ದಿನ; ವಾಯಿದೆಯ ಕಡೆಯ ದಿವಸ: ಪರಿಪೂರ್ಣಾವಧಿ ದಿವಸ ಸಾಯಂತನ ಸಮಯದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೨೮ ವ). [ಅವಧಿ + ದಿವಸ]

ಅವಧಿಬೋಧ (ನಾ). = ಅವಧಿಜ್ಞಾನ : ಅವಧಿಬೋಧದಿಂದೀ ಯೆಡೆಯೊಳ್ ನೀಂ ಬಂದು ಪುಟ್ಟಿದುದನಱಿದು (ಆದಿಪು. ೫–೫೦) ; ಜಗತ್ರಯಜ್ಞಾಯನಭಿಪ್ರಾಯಮನವಧಿಬೋಧದಿಂದಮಱಿದು ಬಂದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩–೧೫೮). [ಅವಧಿ + ಬೋಧ]

ಅವಧಿವಿಬೋಧ (ನಾ). = ಅವಧಿಜ್ಞಾನ : ಅಂತು ವಿವರಣೆ ಬರ್ಪವೊಲಿರದವಧಿ ವಿಬೋಧದೆ ಬರೆ ಮನಕ್ಕೆ ಬಗೆಯೊಳ್ ಕಂಡಂ ದಿವಿಜಪತಿ ತನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಭವಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೯). [ಅವಧಿ + ವಿಬೋಧ]

ಅವಧಿಸಮಗ್ರ(ನಾ). ಪೂರ್ಣವಾದ ಅವಧಿ; ವಾಯಿದೆ; ಗಡು: ಉಗ್ರ ಕರ್ಮವ ನೆನೆಯಬೇಡ ವ್ಯಗ್ರದಲಿ ಸಾಧಿಸಿದೆವವಧಿಸಮಗ್ರವನು ಸಾಕಿನ್ನು ಬಿಡಿಸು ವಿರಾಟಭೂಪತಿಯ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೪–೫೭). [ಅವಧಿ + ಸಮಗ್ರ]

ಅವಧೀರಣ (ನಾ). ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಕಾಣುವುದು; ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡುವುದು; ಅಗೌರವದಿಂದ ನೋಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಧೀರಿತ (ಗು). ತಿರಸ್ಕಾರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಕಡೆಗಣಿಸಿದ: ಈಕೆ ಕನ್ಯಾಗ್ರಥ ಪರಿಮಂಡಲೆಯುಮವಧೀರಿತ ಮಹೀಪಾಲ ಕುಮಾರ ಮಂಡಲೆಯುಮಾದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೮೮ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಧೀರಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ಮೊಱೆದು ಹಿತೋಪದೇಶಮನೆ ಕೇಳಲೊಡಂ ಸಿಡಿಲೇಟ್ಗೆಯೆರ್ದು ಮೆಯ್ಮಱುಗಿ ನಯಂ ಕಿಡಲ್ ಗಜನಿಮೀಲನದಿಂದವಧೀರಿಸುತ್ತೆ . . . ಮಮ್ಮಲಂ ಮಱುಗಿಪರಲ್ತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೪೪). [ಅವಧೀರಣ + – ಇಸು$_3$]

ಅವಧೂತ (ಗು). ೧. ತಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ: ಆ ಜಯವರ್ಮನುಂ ಅವಮಾನಪವಮಾನಾವಧೂತನಾಗಿ ಪೋಗಿ (ಆದಿಪು. ೨–೩೮ ವ). (ನಾ). ೨. ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ತಳ್ಳಿಹಾಕಿದವನು; ವಿರಕ್ತರಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಪ್ರಭೇದ: ಭವಗೇಡಿಯಾಗಿ ಬಯಸದೆ ಬಂದ ಭಿಕ್ಷಮಂ ಸವಿದು ಚರಿಪವಧೂತ ಬಂದು(ಭಿಕ್ಷಾಚ. ೩–೧೭); ದಿನದಿನಕೆ ದಾಯಾದಮತ್ಸರಂ ಪೆರ್ಚುತಿರೆ ಮನೆವಾಳ್ತೆಯೊಳ್ಪಸುಗೆಯಂ ಕುಡದೆ ಗುರು ತಗುಳ್ದನುಜನಂ ಪೊಱಮಡಿಸೆ ಕಾಶಿಯೊಳ್ಪೋಗಿರ್ಪನಾತನವಧೂತನಾಗಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೨೭). ೩. ವಿರಕ್ತರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಮಾತು (?). ಉದಾ: ಚಿದಾನಂದಾವಧೂತ. [ಸಂ.]

ಅವಧೂತಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಅವಧೂತರು ಅನುಸರಿಸುವ ಪಂಥ, —ಕ್ರಮ: ಆಯಾಶ್ರಮಂ ಬಹುಶಿಖಿಗಳುಮವಧೂತಮಾರ್ಗಾಯತ್ತಂ (ವೀಶೈಪು. ೭–೬–೫೧). [ಅವಧೂತ + ಮಾರ್ಗ]

ಅವಧೂತಾಶ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಅವಧೂತನ ಸ್ಥಿತಿ, —ಅವಸ್ಥೆ: ಸ್ಥಿರಗತಿಯ ನಾ ಹೇಳ್ವೆ ವಾಙ್ಮನಗತಿಗೆ ದೂರೆನಿಸುವುದು ಅವಧೂತಾಶ್ರಮವು ತಾನು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೪೨–೩). [ಅವಧೂತ + ಆಶ್ರಮ]

ಅವಧೃತ (ಗು). ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಕೇಳಿದ; ಗಮನಿಸಿದ; ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ತಿಳಿದ; ಭಾವಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅವಧ್ಯ (ಗು). ೧. ವಧೆಮಾಡಬಾರದ; ಕೊಲೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ: ಕೃಪನೆಂದನು ನಿಧಾನಿಸಲಾವವಧ್ಯರು ಜನಪ ನಿನ್ನನು ನಾವು ಕೊಲ್ಲೆವು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨–೩೪). (ನಾ). ೨. ಕೊಲೆಗೆ ಅಶಕ್ಯನಾದವನು; ಕೊಲ್ಲಲಾಗದವನು: ಜಗದೊಳವಧ್ಯನಂ [ಪಾಠಾಂ. ವಂದ್ಯನಂ]ಗೆಲಲೆ ಬಾರದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೩೨); ನರಕಾಸುರನವಧ್ಯನು ಸಕಲ ದಿವಿಜರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೭೧). [ಸಂ.]

ಅವಧ್ವಸ್ತ (ಗು). ೧. ಚದುರಿದ; ಚಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾದ. (ನಾ). ೨. ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟುದು; ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದ್ದು: "ಅವಕೀರ್ಣಂ, ಅವಧ್ವಸ್ತಂ, ತ್ಯಕ್ತಂ, ಉತ್‌ಸೃಷ್ಟಂ, ಉಜ್ಝಿತಂ – ಈ ೫ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೮–೨೯). ೩. ನುಚ್ಚಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅವಸ್ 'ಅದು$_1$' ನೋಡಿ.

ಅವನ (ನಾ). ೧. ಸಂರಕ್ಷಣೆ; ಕಾಪಾಡುವುದು: ಅಸದನುಶಾಸನಂ ಸದವನಂ ನೃಪಲಕ್ಷಣಮೊಂದು ಬಾಹುಸಾಹಸಗುಣಮೊಂದು ದಾನಗುಣಮಾಯೆರಡುಂ ನಿಮಿರ್ದಂತು . . . ತಱಿಸಂದನುದಾತ್ತರಾಘವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೧೩). ೨. ಸಂತೋಷ; ತೃಪ್ತಿ. ೩. ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವುದು; ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುವುದು. ೪. ಬಯಕೆ; ಕೋರಿಕೆ. ೫. ಉಪಕಾರ; ಅನುಗ್ರಹ. ೬. ವೇಗ. ೭. ಬಾಗುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವನಚೇಮನ (ನಾ). = ಅವಣಜವಣ. [ಅವನ + ಚೇಮನ]

ಅವನತ (ಗು). ೧. ಬಾಗಿದ; ಬಗ್ಗಿದ; ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ: ಅಂತು ಪಾಂಡುರಾಜನಧಿಕತೇಜನುಮವನತವೈರಿಭೂಭೃತ್ಸಮಾಜನುಮಾಗಿ . . . ಪೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೧೦ ವ); ಅವನತನಾಗಿ ತಂದೆವಿರ ತಾಯ್ವಿರ ಕಲ್ಪಿಸಿದುಕ್ತಿ ಕೇಳ್ವು (ಶಮುದ. ೯೭ ಪ್ರಯೋ.). (ನಾ). ೨. ನಮಸ್ಕರಿಸಿದವನು. ೩. ಕೆಳಮಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವವನು; ಕೀಳುದೆಸೆಯಲ್ಲಿರುವವನು.

ಅವನತನಾಗು = ನಮಸ್ಕರಿಸು: ತನಗಹಮಿಕೆಯಿಂದಿರದೆಱಪ ನೃಪಾಳರ ಮೌಳಿಮಾಳಿಕುಟ್ಟಿಮಸಂಘಟ್ಟನದಿನತಿಮುಖರಮಾಗಿರ್ಪನೆಗಂ ಸಾರ್ತಂದು ತಂದೆಗವನತನಾದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೭೧). [ಸಂ.]

ಅವನತಿ (ನಾ). ೧. ನಮಸ್ಕಾರ. ೨. ಕೀಳುದೆಸೆ; ದುರ್ದೆಸೆ; ಕಷ್ಟದ ಕಾಲ: ಧರ್ಮಪಾಲಕವಲ್ಲದ ಕ್ಷಾತ್ರಶಕ್ತಿಯೂ ಸಹ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವನತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ (ಖುಕ್ಸಾರ. ೧೦೪ ಪೀ.). [ಸಂ.]

ಅವನತೆ (ನಾ). ೧. ನಮಸ್ಕರಿಸಿದವಳು. ೨. ಬಗ್ಗಿದವಳು; ತಲೆತಗ್ಗಿಸಿದವಳು: ನೀಟಾಗಿ ವೇಷಭೂಷಣಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡ ತೆಳುಮೊಯ್ಯ ಮಗಳು ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿ ಮುಖವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅವನತೆಯಾಗಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೩೪೭). [ಸಂ. ಅವನತಾ]

ಅವನದ್ಧ (ಗು). ೧. ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಳವಡಿಸಿದ; ಆವೃತವಾದ: ಕೆಳೆಯರ ಪಗೆವರ ಪೆಂಡಿರ ವಿಳೋಳಹಾರಾವನದ್ಧ ಕಂಠಂಗಳೊಳಾತಳ ನಾಥನ ಮಧ್ಯಸ್ಥಿತೆಯಳವಿಯನಳವಲ್ಲದೆಳೆಗೆ ಗೋಸನೆಗೊಳು ಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೫೨). (ನಾ). ೨. ಮದ್ದಳೆ, ಮೃದಂಗ ಮೊದಲಾದ ಚರ್ಮವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ತತಘನಸುಷಿರಾವನದ್ಧವಾದ್ಯಂಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೫–೩೫). [ಸಂ.]

ಅವನಮ್ರ (ಗು). ಬಾಗಿದ. [ಸಂ.]

ಅವನಾಟ (ನಾ). ಚಪ್ಪಟೆಯಾದ ಮೂಗುಳ್ಳವನು. [ಸಂ.]

ಅವನಾಯ$_1$ (ನಾ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಸುವುದು, —ಬಿಸುಡುವುದು; ಕೆಡಹುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವನಾಯ$_2$ (ನಾ). ವಿವಿಧ ಸುಂಕಗಳು (?): ನಿಮ್ಮ ಕವತಾಳದ ಸೀಮೆಯಲು ಅರಮನೆಯವರೂ ಆವನಾಯವ ಮಾಡಲಾಗಿ ಅವನಾಯಕೆ ಅಂಜಿ ನೀಲು ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಜೆಗಳೂ ಸೀಮೆಯನು ಬಿಟ್ಟು ಹಟಮಾಡಿ ಮಾಸವೆಯ ಸೀಮೆಗೆ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೫೪–೧೨; 1534); ಸರ್ವ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಡವುತ್ತಾಯಿರಲಾಗಿ ಮಧ್ಯೆ ಅವಾಂತರಪಾಗಿ ಬಂದಂಥಾ ಆವನಾಯಗಳ ರೊಕ್ಕ ಧಾನ್ಯಗಳನು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೭೧–೧೨; 1534). ☞ ತೆಲುಗು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ: ಸುಂಕಮೂನು ಸಾದಮೂನು ಮಾಡಲು ಆಇನ ಅವನಾಯಾಲೂನು (ಸೌಇಇ. X, ೪೯೬–೧೦; 1809 ?).

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಅವನಾಯ]

ಅವನಿ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿ: "ಧರಣಿ ಧಾರಿಣಿ . . . ಸ್ಥಿರೆಯವನಿ ವಿಶ್ವಂಭರೆ . . . ನೆಲಕೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೮–೧); ಆವನಿಯರ್ಧಮನೀವುದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯–೧). ೨. ಕರಿಬೇವಿನ ಗಿಡ: "ಅವನಿಯೆನೆ ಕರಿಬೇವು" (ಮಂಗರಾ. ೪೦–೩೨). ೩. ಅಗಸೆಮರ: "ಅಗಸೆಯವನಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೭–೫). [ಸಂ.]

ಅವನಿಂದೆ (ನಾ). ಇಲ್ಲದ ದೂರು; ಅಪನಿಂದೆ (ದಕ. ೪). [ಸಂ.]

ಅವನಿಚಕ್ರ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲ: ಅವನಿಚಕ್ರ ವಿಕ್ರಮಚಕ್ರಂ ದೊರೆಯಲ್ತು ಧರ್ಮಚಕ್ರಂ ದೊರೆಯಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೮೮); ಅಂದವನಿಚಕ್ರಂ ವಿಕ್ರಮಕ್ಕೆಯ್ದುದಾ ಬಲಿಯಂ . . . ಮೆಟ್ಟಿ ರಸಾತಳಕ್ಕಿೞಿಪಿದ್ಯೆನೀಂ ವಾಮನಾಕಾರದಿಂ (ಜಗವಿ. ೧–೫೯). [ಅವನಿ + ಚಕ್ರ]

ಅವನಿಜ (ನಾ). ೧. ಮರ; ಗಿಡ. ೨. ಭೂಮಿಯ ಮಗ; ಅಂಗಾರಕ: "ಅಂಗಾರಕಂ ವಕ್ರನವನಿಜಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧–೫). ೩. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅವನಿಜಾತ (ನಾ). = ಅವನಿಜ. [ಅವನಿ + ಜಾತ]

ಅವನಿಜಾಪತಿ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮಗಳಾದ ಸೀತೆಯ ಗಂಡ; ಶ್ರೀರಾಮ. [ಸಂ. (ಅವನಿಜಾ + ಪತಿ)]

ಅವನಿಜೆ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮಗಳಾದ ಸೀತೆ. [ಸಂ. ಅವನಿಜಾ]

ಅವನಿತಳ (ನಾ). ಭೂಮಿ; ಭೂಮಿಯ ಮೇಲ್ಮೈ: ಭುವನಾಲೋಕಾಭಿರಾಮಂ ದಿಗವನಿತಳ ಪೂರ್ಣ್ಣಾರ್ಜ್ಜುನ ಶ್ಲೋಕಂ . . . ಪೆಸರ್ವಡೆದಂ ವೀರಬಲ್ಲಾಳದೇವಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೨೭–೨೧ ; 1185). [ಅವನಿ + ತಳ (= ತಲ)]

ಅವನಿದಿವಿಜ (ನಾ). ಭೂಸುರ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. [ಅವನಿ + ದಿವಿಜ]

ಅವನಿಧರ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿರುವುದು; ಬೆಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅವನಿಪ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವವನು; ದೊರೆ: ಅಂತವನಿಪನಿಕರಂ ಕೈಯಾಂತವನಿಪನಿಕರಮೊಂದು ಕೋಟಿಗೆ ಮಿಗಿಲೆಂಬಂತಾದೊಡಂ (ಗದಾಯು. ೧–೧೫). [ಸಂ.]

ಅವನಿಪತಿ (ನಾ). ಭೂಮಿಗೆ ಒಡೆಯ; ರಾಜ: ಅವನಿಪತಿ ಕೇಳಾ ಪುರದೊಳುತ್ಸವವನದನೇನೆಂಬೆನು (ನಳಚ. ೭–೪೩). [ಅವನಿ + ಪತಿ]

ಅವನಿಪಾಲಕ (ನಾ). = ಅವನಿಪ: ವೃಷಭದೊಳುಡುನಾಥಂ ನಿಲೆ ಪುಟ್ಟಿದ ಮನುಜನವನಿಪಾಲಕನಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೨–೧೬). [ಅವನಿ + ಪಾಲಕ]

ಅವನಿರುಹ (ನಾ). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು; ಮರ; ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಅವನಿವಲ್ಲಭ (ನಾ). = ಅವನಿಪತಿ. [ಅವನಿ + ವಲ್ಲಭ]

ಅವನಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಪಾಡು: ಅವನಿಕೆ ಬಲಭುಜಯುಗಂ . . . ಪದ್ಮಾವತೀರ್ಣಪೂರ್ಣಂ ನಿಮ್ಮಂ (ಸ್ವಪ್ನವಾ. ೧). ೨. ಆತುರಪಡು; ತ್ವರೆಗೊಳ್ಳು: ಓಂಕರಿಸಂ ಕಾತರಿಸಂ . . . ಜಿನುಗನವನಿಸಂ ಕೊಕ್ಕರಿಸಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೮೬). [ಅವನ + –ಇಸು]

ಅವನಿಸುತ (ನಾ). = ಅವನಿಜ ೨. [ಅವನಿ + ಸುತ]

ಅವನಿಸುತಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಮೇಷವೃಶ್ಚಿಕ ರಾಶಿಗಳು: ಇರೆ ಚಂದ್ರಂ . . . ಅವನಿಸುತಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್ ಸ್ತ್ರೀವಿಶುದ್ಧಾಚರಣಂ . . . ಕೂಡಿ ಬರ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೯–೧೬). [ಅವನಿಸುತ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಅವನಿಸುತೆ (ನಾ). = ಅವನಿಜೆ: ಕಮಲಲೋಚನ ಕಾಯು ಕಾಯೆನುತಿರ್ದಳವನಿಸುತೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೭–೧೫). [ಸಂ. ಅವನಿಸುತಾ]

ಅವನಿಸುರ (ನಾ). ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. 'ಭೂಸುರ' ಪರಾ. [ಅವನಿ + ಸುರ]

ಅವನೀಜ (ನಾ). = ಅವನಿಜ ೧: ತರುಗಳೊಳು ಕಲ್ಪಾವನೀಜಂ . . . ಧೇನುಗಳೊಳಮರಧೇನು . . . ಅಖಿಲದೇವರೊಳು ಶಂಕರನುರ್ಮಿರ್ಪವೊಲೊಪ್ಪಿದಂ ಬಸವರಸನು (ಬಸಪು. ೫–೬೯). [ಸಂ.]

ಅವನೀಜಾತ (ನಾ). = ಅವನಿಜ ೧: ಯಮಳಾರ್ಜುನಾವನೀಜಾತಮನಾಹತಂ ಕೆಡೆದುದಂ ನೆನೆದದ್ಭುತಮಿಲ್ಲಿ ಕಾಣಲಾಯ್ತು (ಜಗವಿ. ೩–೬೪). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ಜಾತ)]

ಅವನೀತ (ಗು). ೧. ತೆಗೆದುಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟ; ಹೋಗಲಾಡಿಸಿದ. ೨. ಬಾಗಿದ; ಕುಗ್ಗಿದ: "ಅವಕುಂಚಿತಂ ಮೇಣವರೂಪಿತಮುದವಲೀನಮವನೀತನಿಷ್ಕಾಸಿತಂ ಅವಕೃಷ್ಟಮೆನೆ ಹರಹುಗೆಟ್ಟುದೆನಿಸಿರ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩–೨೯). [ಸಂ.]

ಅವನೀತಳ (ನಾ). ೧. = ಅವನಿತಳ: ಜಲಧಿ ಮೊಗೆಯಲಿ ಮಹಿಯೊಳಿನಮಂಡಲವು ಬೀಳಲಿ ಬಿಸುಡಲವನೀತಳವನಾಶಾದಂತಿ (ತೊರರಾ. ೧–೩–೨೫). ೨. ಭೂತಲ. [ಸಂ. (ಅವನೀ + ತಳ)]

ಅವನೀತಳಪತಿ (ನಾ). = ಅವನಿಪತಿ: ಕದಡಿದುವವನೀತಳಪತಿಯ ಪಡೆಯೊಳರಿನೃಪಜಲಾಶಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೩೯). [ಅವನೀತಳ + ಪತಿ]

ಅವನೀದಿವಿಜಪುರ (ನಾ). ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಊರು; ಅಗ್ರಹಾರ: ಇವರು ತಮ್ಮೊಳಗೆಂದರವನೀದಿವಿಜಪುರದಲಿ ದೈನ್ಯವೃತ್ತಿಯ ನಿವಹ ನಿಲಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೧–೨೦). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ದಿವಿಜ + ಪುರ)]

ಅವನೀದೇವ (ನಾ). = ಅವನಿಸುರ.

ಅವನೀದೇವಾನ್ವಯ = ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ವಂಶ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕುಲ: ವಾಗ್ಮಿಪ್ರವರಂ ವರೇಣ್ಯನವನೀದೇವಾನ್ವಯಕ್ಕುತ್ತಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೩೮). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ದೇವ)]

ಅವನೀನಾಥ (ನಾ). = ಅವನಿಪತಿ: ಅವನೀನಾಥನ ಗೆಯ್ದ ಪೊಲ್ಲಮೆಗಮೆನ್ನೊಳ್ಪಿಂಗಮಿಂ ಸಕ್ಕಿಯಾಗು (ಪಂಪಭಾ. ೯–೨೬); ಮೇಘನಿನಾದದಿಂ ಮೇಘರಥಾವನೀನಾಥನಿಂತೆಂದು ಪೇಳ್ದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೮೩ ವ). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ನಾಥ)]

ಅವನೀನಿರ್ಜರ (ನಾ). ಬ್ರಾಹ್ಮಣ: ನೆರೆದರವನೀನಿರ್ಜರರು ಕೇಸರಿಯ ಪೀಠವ ರಚಿಸಿ . . . ವಿಸ್ತರಿಸಿದರು ಮಂಗಳವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೩೦). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ನಿರ್ಜರ)]

ಅವನೀಪಕ (ನಾ). ಭೂಮಿಗೆ ಒಡೆಯ; ರಾಜ: ಚಾಗಮನೀಸಿಕೊಳ್ಳದವನೀಪಕರಿಲ್ಲವನೀಪಕಮ್ಮರ್ದೋದ್ಯೋಗಮನೊಕ್ಕು ಬಾಳದವರಿಲ್ಲ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦೩–೨೨ ; 1149). [ಸಂ.]

ಅವನೀಪತಿ (ನಾ). = ಅವನೀಪಕ: ಜಿನಮುನಿವೃಂದವವನೀಪತಿಯ ತಾವೈತಂದು ನೋಡಲು (ಬಸಪು. ೫೦–೪೦). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ಪತಿ)]

ಅವನೀಭರ್ತೃ (ನಾ). = ಅವನೀಪಕ: ಇಂದ್ರೇಭದಿಂದವನೀಭರ್ತೃ . . . ಪುಟ್ಟುಗುಂ ನಂದನಂ (ಜಗವಿ. ೨–೮೩). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ಭರ್ತೃ)]

ಅವನೀಭಾಗ (ನಾ). ರಾಜ್ಯದ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ: ನೋಡವನೀಭಾಗದೊಳಿನ್ನ ಭಾಗಮನದಂ ತಾನೀಯದಿರ್ದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೨೬). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ಭಾಗ)]

ಅವನೀರಕ್ಷಣ (ನಾ). ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದು: ಅವನೀರಕ್ಷಣದಕ್ಷ ದಕ್ಷಿಣಭುಜಸ್ತಂಭಂ ಕೊಲಲ್ ಸಾಲದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೨೬). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ರಕ್ಷಣ)]

ಅವನೀರುಹ (ನಾ). = ಅವನಿರುಹ. [ಸಂ.]

ಅವನೀವಲ್ಲಭ (ನಾ). = ಅವನಿಪತಿ: ಅವನೀವಲ್ಲಭ ವಲ್ಲಭಾನುಜ[ನು]ದಾತ್ತಂ ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೨೩). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ವಲ್ಲಭ)]

ಅವನೀಶ (ನಾ). = ಅವನಿಪತಿ: "ಶೌರಿಯೊಳು ವಾಸ್ತುಕದೊಳವನೀಶನೊಳು ಕುಂಭಕಾರನೊಳು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೧–೫೨); ಈ ತೆರಳಿಕೆಯದಾವಂಗೆಂದನವನೀಶ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೧೭). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ಈಶ)]

ಅವನೀಶ್ವರ (ನಾ). = ಅವನಿಪತಿ: ಭರತಾವನೀಶ್ವರಂ ಗುರು ಪಿರಿಯಣ್ಣಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೧೨). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ಈಶ್ವರ)]

ಅವನೀಸುರ (ನಾ). = ಅವನಿಸುರ: ರಾಜನಿಕರಮಂ ತಱಿದೀಯನೇ ಪರಶುರಾಮನೀ ಧರೆಯನವನೀಸುರರ್ಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೩೩). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ಸುರ)]

ಅವನೀಸ್ವಾಮಿ (ನಾ). = ಅವನಿಪತಿ: ಅವನೀಸ್ವಾಮಿಗೆ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆ ಬಱಿಕ್ಕಾ ದೂತನಿಂತೆಂದು ಬಿನ್ನವಿಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೫೨) [ಸಂ. ಅವನೀಸ್ವಾಮಿನ್]

ಅವಸು 'ಅದು₁' ಪರಾ.

ಅವಪಥ್ಯ (ನಾ). = ಅಪಥ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅವಪಾತ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುವುದು; ಇಳಿಯುವುದು. ೨. ಹಳ್ಳ; ಕುಳಿ; ರಂಧ್ರ. [ಸಂ.]

ಅವಪುತ್ರಿಕ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವನು. 'ಅವಪುತ್ರಿಕದ್ರವ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಪುತ್ರಿಕದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದೆ ಸತ್ತವರ ಆಸ್ತಿ, —ಹಣ: ಮಾಣಿಯಾಯುಧಂಬೆರಸು ಮಣ್ಣಪವೇಜಲ್ಸಲ್ಲವಿನ್ತೀದಣ್ಣದೊಳಂಕವರ್ತೆಯೊಳವಪುತ್ರಿಕದ್ರವ್ಯದ ದಶವನ್ನದೊಳಂ ಪುಟ್ಟಿದ ದ್ರವ್ಯಮುವಂ ಕಳೆ (ಎಇ. XX, ೬-೪೦; 1012). [ಅವಪುತ್ರಿಕ + ದ್ರವ್ಯ]

ಅವಬದ್ಧ (ಗು). ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ; ಜೋಡಿಸಿದ: ಶ್ರೀವಿಗ್ರಹಸ್ಥ ಹಸ್ತ್ಯಜಿನಂ ಘನಂ ಶ್ರುತಿಪುಟಾವಬದ್ಧಾಹೀಂದ್ರಗೀತಘೋಷಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೧-೧). [ಸಂ.]

ಅವಬಾಧೆ (ನಾ). ನೋವು; ಹಿಂಸೆ; ದುಃಖ: "ಅವಬಾಧೆ ವೇದನೆ ವ್ಯಥೆ ಪೀಡೆಯಾರ್ತಿಯೆಂಬಿವು ದುಃಖಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೬-೨). [ಸಂ. ಅವಬಾಧಾ]

ಅವಬೋಧ (ನಾ). ೧. ಎಚ್ಚರಿಕೆಗೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಅರಿವು; ಜ್ಞಾನ: ಅವಬೋಧಂ ವಿಷಯ ಪರಿಪ್ಲವಂ (ಮನೋವಚನಕಾಯ ನಿಯಮಂ ಪಾರಿಪ್ಲವ) ಮಿನಿತಿಲ್ಲದೆ ಮೂಱುಂ ಭುವನಮನೆಜಗಿಸುವ ಸಮುತೆ ಸಮನಿಸಿದಪುದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೧೯). ೩. ವಿವೇಕ. ೪. ನಿರ್ಣಯ; ನಿಶ್ಚಯ. ೫. ಶಿಕ್ಷಣ; ತರಬೇತು. [ಸಂ.]

ಅವಬೋಧನ (ನಾ). ೧. ಎಚ್ಚರಿಸುವುದು. ೨. ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದು; ವಿವೇಕವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು: ತದ್ವೈಮಾನಿಕ ಭೇದಾವಬೋಧನಾರ್ಥಂ ಉತ್ತರ ಸೂತ್ರಾವತಾರಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೦೫). [ಸಂ.]

ಅವಭಳೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ದೊಡೇರಿಯ ಅವಭಳಗೌಡರಿಗೆ ಲಕ್ಷುಮಿಯಪುರದ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ ಮಾಂನ್ಯದ ಧರ್ಮ (ಮೈಆರ್. ೧೯೨೯, ೧೦೯-೮; 1595). [< ಸಂ. ಅಹೋಬಲ]

ಅವಭಾಸ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಭೆ; ಕಾಂತಿ; ಹೊಳಪು: ಅತಸೀಪುಷ್ಪಾವಭಾಸಂ ತನುವೆಸೆವಿನೆಗಂ... ಶಾಶ್ವತನವತರಿಸಿರ್ದಂ (ಜಗವಿ. ೨-೯೯); ದೇಶೀಯ ಗಣಗಜೇಂದ್ರಸಾಂದ್ರಮದಧಾರಾವಭಾಸರುಂ (ಎಕ. II, ೬೬-೬೫; 1176). ೨. ತೋರುವುದು; ಕಾಣುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಭಾಸಮಾನ (ಗು). ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ; ದೃಷ್ಟಿಗೋಚರವಾಗುವ: ಅಂತೆ ಜಾಗ್ರದ್ದಶಾವಭಾಸಮಾನಾಂತರಂಗ ಬಹಿರಂಗವಸ್ತುಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೨-೯ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಭೃತ (ನಾ). = ಅವಭೃಥ: ಕ್ರತುಸಮಾಪ್ತಿಯಲವಭೃತದ ಭೂಪತಿಯ ವಿಮಳಸ್ನಾನಪುಣ್ಯೋಚಿತದಲೋಕುಳಿಯಾಡಿ ದಣಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೧-೩); ಮಱುದಿವಸ ಮಱುವಲಿಯ ಸಮನಂತರದಲವಭೃತದೋಕುಳಿಯ ವಿಸ್ತರಣವೆಸೆದುದು (ತೊರರಾ. ೧-೧೬-೫೧). [ಸಂ. ಅವಭೃಥ]

ಅವಭೃತಮಜ್ಜನ (ನಾ). = ಅವಭೃತಸ್ನಾನ: ಪರಮಸತ್ಯವ್ರತ ಮಹಾಕ್ರತುವರದಲವಭೃತಮಜ್ಜನವ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಭೀಮಾದಿಗಳು ಸಹಿತ ವಿರಾಟ ನರಮನೆಗೆ ಅರಸ ಬಂದನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦-೬). [ಅವಭೃತ + ಮಜ್ಜನ]

ಅವಭೃತಸವನ (ನಾ). = ಅವಭೃಥಸ್ನಾನ: ಅಮರಜನಾಹ್ಲಾದಕರಮೆನಿಪ ಜಿನಗಂಧೋದಕದಿಂ ಕುಲಿಶಿಗಾದುದವಭೃತಸವನಂ (ಅಜಿಪು. ೪-೬೩). [ಅವಭೃತ + ಸವನ]

ಅವಭೃತಾವಗಾಹನ (ನಾ). = ಅವಭೃಥಸ್ನಾನ: ಷಟ್ಕರ್ಮ... ಸಂಸ್ಥಾವಭೃತಾವಗಾಹನ [ಪವಿ]ತ್ರೀಕೃತ ಶರೀರರ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೯-೧೨; 1044); ವೇದಾರ್ಥ ವಿದ್ಯಾಪಾರಗರ್ ಷಟ್ಕರ್ಮನಿರತರ್ ಸಪ್ತಸೋಮ ಸಂಸ್ಥಾವಭೃತಾವಗಾಹನ ಪವಿತ್ರೀಕೃತಶರೀರರ್ (ಕಇ. II, ೧೦-೬; 1080). [ಅವಭೃತ + ಅವಗಾಹನ]

ಅವಭೃಥ (ನಾ). ೧. ಯಜ್ಞ ಮುಗಿಯುವುದು; ಯಾಗದ ಸಮಾಪ್ತಿ: "ಯಜ್ಞದ ತೀರ್ಕಣೆ ಅವಭೃತ[ಥ]ಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೯-೨೬೩). ೨. = ಅವಭೃಥಸ್ನಾನ. [ಸಂ.]

ಅವಭೃಥಸವನ (ನಾ). = ಅವಭೃಥಸ್ನಾನ: ಜಿನಸವನಗಂಧತೋಯದಿನನಿಮಿಷಲೋಚನರ್ಗ ಮಾದುದವಭೃಥಸವನಂ (ಆದಿಪು. ೬-೧೦೩); ದುರ್ಯೋಧನನ ದೇಹಪ್ರಹರಣಲೋಹಿತದಿನಾದುದವಭೃಥಸವನಂ [ಪಾಠಾಂ. ಸ್ನಾನಂ] (ಗದಾಯು. ೮-೪೬). [ಅವಭೃತ + ಸವನ]

ಅವಭೃಥಸ್ನಾನ (ನಾ). ಯಾಗ ಅಥವಾ ಮಂಗಳಕಾರ್ಯವು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ: ಅಗ್ರಪೂಜೆಯಂ ನಾರಾಯಣಂಗೆ ಕೊಟ್ಟವಭೃಥಸ್ನಾನದೊಳ್ ಪಿರಿದುಮೊಸಗೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೫ ವ). [ಅವಭೃಥ + ಸ್ನಾನ]

ಅವಮ (ಗು). ೧. ತುಂಬ ಕೆಳಗಿನ. ೨. ಕಡಮೆಯಾಗುತ್ತಾ ಹೋಗುವ. 'ಅವಮೋದರ್ಯ' ಪರಾ. ೩. = ಅವಮೆ. [ಸಂ.]

ಅವಮತ (ಗು). ೧. ಅವಮಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಕಡೆಗಣಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅವಮತಿ (ನಾ). ೧. ಅವಮಾನ. ೨. ಕಡೆಗಣಿಸುವುದು ೩. ಅವಿವೇಕ; ತಿಳಿಗೇಡಿತನ (೩). [ಸಂ.]

ಅವಮತಿಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವಮಾನಮಾಡು. ೨. ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು: ಅತ್ತಿತ್ತ ನೋಡದೆ ಅವಮತಿಗೆಯ್ಯದೆ ಮತ್ತೆಯಾಗದೆ ಮರೆತಿರದೆ (ಹದಿಬ. ೪-೧೦). [ಅವಮತಿ + ಗೈ (< ಕೆಯ್₁)]

ಅವಮನ್ನಣೆ (ನಾ). ಅಗೌರವ; ಅವಮಾನ; ತಿರಸ್ಕಾರ: ನಿನ್ನ ಧರ್ಮಪತ್ನಿಯಾದ ಸುದೇಷ್ಣೆಯು ನನ್ನನ್ನು ವೃದ್ಧನು, ಅಧಮನು ಎಂದು ಅವಮನ್ನಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ... ಕಳುಹಿಸಿದಳು (ಕೃವಾಆ. ೧೯೬). [< ಸಂ. ಅವಮಾನನಾ]

ಅವಮರ್ದ (ನಾ). ೧. ತುಳಿದುಹಾಕುವುದು; ಅಡಗಿಸುವುದು. ೨. ಪೀಡೆ; ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ. ೩. ಶತ್ರುವಿನ ಸೀಮೆಗೆ ದಾಳಿ ಮಾಡಿ ಬೆಳೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿ ಶಿಕ್ಷಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಮರ್ಯಾದೆ (ನಾ). ಅಗೌರವ; ಮರ್ಯಾದೆಯಿಲ್ಲದುದು: ನೀನೋ ಶೂರ; ಅವಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಸಹಿಸದವನು (ವಚಭಾ. ೩) [ಸಂ. ಅವಮರ್ಯಾದಾ]

ಅವಮರ್ಶ (ನಾ). ೧. ವಿಮರ್ಶೆ; ಪರಾಮರ್ಶೆ. ೨. [ನಾಟ್ಯಶಾ] ನಾಟಕದ ಐದು ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. 'ಅವಮರ್ಶ ಸಂಧಿ' ಪರಾ. ೩. ಆಕ್ರಮಣ; ಮುತ್ತಿಗೆ. [ಸಂ.]

ಅವಮರ್ಶಸಂಧಿ (ನಾ). "ಅವಮರ್ಶ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಕಥೆ ಗರ್ಭಸಂಧಿಗಿಂತ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ. ನಾಯಕನು ಕೋಪ ವ್ಯಸನ ವಿಲೋಭನಾದಿಗಳಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ತಡೆದು ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ (ಆಮೇಲೆ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿ ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ)" (ಕೃಪಿಡಿ. ೨೦೮); ಕೋಪ, ವ್ಯಸನ ಅಥವಾ ಲೋಭದಿಂದ ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸುವಲ್ಲಿ [ಇರುವ] ಅಂಗಗಳ ಸಂಗ್ರಹವು ಅವಮರ್ಶ[ಸಂಧಿ] ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಒಡೆದು ಪ್ರಕಟವಾದ ಬೀಜವು [ಅಲ್ಲಿನ] ವಿಷಯವಾಗಿದೆ (ದಶರೂ. ೧-೮೧). 'ವಿಮರ್ಶ ಸಂಧಿ' ಪರಾ. [ಅವಮರ್ಶ + ಸಂಧಿ]

ಅವಮಾನ (ನಾ). ಅಪಮಾನ; ಅಗೌರವ: ದೇವಪುತ್ರನಂದಿನಿಯು ಅವಮಾನ ಅವನ ತಂಗಿಗಾದ ಅವಮಾನವೆಂದು ತಿಳಿಸು (ಬಾಣಅ. ೮೭).
ಅವಮಾನಪಡಿಸು, ಅವಮಾನಮಾಡು = ಅಗೌರವಕ್ಕೆ ಗುರಿ ಮಾಡು; ಮರ್ಯಾದೆ ಕೆಡುವಂತೆ ನಡೆ; ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಗುರಿ ಮಾಡು; ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಕಾಣು. [ಸಂ.]

ಅವಮಾನಿತ (ಗು). ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ; ಅವಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅವಮಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮಾನಹಾನಿಗೆ ಗುರಿಮಾಡು; ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು: ಅವಷ್ಟಂಭಿಸಿ ವಿಪ್ರಸಭೆಗೆ ವಖ್ಯಾಣಿಸುತ್ತಮುದ್ಗ್ರೀವನವರನವ ಮಾನಿಸಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೨೪); ನನಗೆ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಲುಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅವಮಾನಿಸಬೇಡಿ (ಕಾವೇರಿ. ೧೫). [ಅವಮಾನ + –ಇಸು$_3$]

ಅವಮೆ (ನಾ). ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ: ವಸುಧಾಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಕಾಲಾಯಸಗೃಹ ವರಣಂ ಚಂದ್ರಬಿಂಬಕ್ಕೆ ರಾಹುಗ್ರಸನಂ ಚಂಡಾಂಶುಬಿಂಬಕ್ಕವಮೆಯ ರಜನೀಪ್ರೋದ್ಗಮಂ ... ಎಂಬಿನಂ ಬಂದುದು (ಕಾ.ದ್ವಂಉ. ೫೨೯). "ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ" (ಕಾದಂಉ. ಅಡಿಟ.). [ಸಂ. ಅವಮ]

ಅವಮೋದರ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹನ್ನೆರಡು ಬಗೆಯ ತಪಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು; ಆಹಾರವನ್ನು ಒಂದೊಂದು ತುತ್ತು ಕಡಮೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಬಂದು, ಕಡೆಗೆ ಒಂದು ತುತ್ತಿನಷ್ಟಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಆಹಾರವ್ರತ ಕ್ರಮ: "ಅವಮೋದರ್ಯ – ಅರೆಯುಣಿಸುಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೪೧); ಏಕಕಬಲೋನಾದ್ಯೇಕಸಿಕ್ಥ ಪ್ರಮಾಣಾಹಾರಂಬರಂ ಬರ್ಪವಮೋದರ್ಯಮೆಂಬೆರಡನೆಯ ತಪದೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೬–೩೦ ವ); ಪಾರಣೆಯ ದಿನಂಗಳೊಳವಧಾರಿಸಿ ಜಠರಾಗ್ನಿ ನಂದದಂದದಿನರ್ಧಾಹಾರಮನಾರೋಗಿಸುವಾಚಾರದಿನಳವಟ್ಟುದವರೊಳವಮೋದರ್ಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೫). 'ಅಮರ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಯವ (ನಾ). ೧. ಅಂಗ; ದೇಹದ ಒಂದು ಭಾಗ. ೨. ಭಾಗ; ಪೂರ್ಣವಾದ ವಸ್ತುವಿನ ಅಂಶ. ೩. ಸೌಲಭ್ಯ; ನಿರಾಯಾಸ: ಘೋರಿಮಷ್ಟ ಮೂವತ್ತೆರಡುಂ ದಂಡಣೆಗಳಿಂ ನೀಡುಂ ದಂಡಿಸೆಯ ನಿತುಮಂ ಬಾಟೆವಾಟೆ ಅವಯವದೆ ಸೈರಿಸಿಯುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೪–೨೨); ಕರಣಂಗಳ ಗಾಯಂಗಳ ಪರಿಣತೆಯಂ ಮೆಱೆದು ಪೊಣರ್ದು ಸಂದೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಭರತನವಯವದೊಳೆ ಮಣಿಕಿರೀಟರುಚಿ ಬೆಳಗೆ ದೆಸೆಗೆ ಬೀಸಿದನಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೧೦); ದಿವ್ಯಚಾಪಕ್ಕೆ ಪೊಡಮಟ್ಟು ದನವಯವದಿನೆಡಗೆಯ್ಯೊಳೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೩–೭೨ ವ); ಧರಣಿಯನವಯವದಿಂದಮಾ ಪರಿಪಾಲಿಸಲೆನ್ನ ಭುಜಮುಸಾಲ್ವುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೧೩); ಸದ್ಭಾವದೆ ಶಿವನಂ ಚಿತ್ತದೊಳಾವಗಮವಯವದೆ ತಾಳ್ದಿದರ್ ಕರ್ತಾರರ್ (ಎಕ. XI, ಜಗಳೂ. ೧೦–೩೦; 1054); ಅವಯವದಿಂದ ಮೆನ್ನ ತನುಜಾನುಜರಂ ಪಿಡಿದುಯ್ದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೮೧); ಸುರರಾಜಂಗಂ ಭೇದಿಸಲರಿದೆನಿಸುವ ದಿವ್ಯರತ್ನಮನಗವಯವದಿಂ ದೊರೆಕೊಂಡುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೮೩); ಭುವನನುತ ಶ್ರುತದೇವಿಯನವಯವದಿಂದೊಲಿಸಿ (ಧರ್ಮನಾ. ೧–೨೪). ೪. ಅಲಕ್ಷ್ಯ; ಉದಾಸೀನತೆ: ಇನಿಬರುಮನೊರ್ಮೆಯೆ ಪೊಸೆದು ಮುಕ್ಕುವೆನೆನೆ ಸಾಹಸಭೀಮಂ ಮಲ್ಲಂತಿಗೆಯನಪ್ಪೊಡಂ ಸಡಿಲಿಸದವನ ನವಯವದೊಳಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೧೬ ವ). ೫. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಸಮುದಾಯ ವಸ್ತುವಿನ ಅಂಗ(ಶ)ಗಳನ್ನು ಚಮತ್ಕಾರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಬೇರೊಂದು ಸುಂದರವಾದ ಅರ್ಥವು ಗಮ್ಯವಾಗುವಂತೆ ನಿರೂಪಿಸುವ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ಸ್ಫುರಿತಾಧರಪಲ್ಲವೆ ಬಂಧುರಲೋಚನಕುಸುಮೆ ಲೋಲಭುಜಶಾಖೆಮನೋಹರೆ ಕಾಂತೆಯೆಂಬುದವಯವನಿರೂಪಣಕ್ರಮದಿನವಯವಂ ರೂಪಕದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೫); ಅವಯವಮುಖದಿಂ ಸಮುದಾಯ ವಿಶೇಷಣಮನ್ಯವಸ್ತುಗಮಕಮದಾದಂದವಯವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೫೯). ೬. [ನ್ಯಾಯಶಾ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ತರ್ಕವಿಧಾನ: ನ್ಯಾಯದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಅವಯವ, ತರ್ಕನಿರ್ಣಯ ... ಎಂಬ ಹದಿನಾರು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೧೨). [ಸಂ.]

ಅವಯವಸಂಬಂಧ (ನಾ). ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ವಸ್ತುವಿನ ಒಂದು ಭಾಗವೆಂಬ ಹೊಂದಿಕೆ: ಸಂಬಂಧದೊಳೆ ಷಷ್ಠಿಯಕ್ಕುಂ ಅದು ಸ್ವಾಮಿಸಂಬಂಧ ... ಅವಯವಸಂಬಂಧ ಎಂಬಿನಿತಱೊಳಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೩೨ ವೃತ್ತಿ). [ಅವಯವ + ಸಂಬಂಧ]

ಅವಯವಿ (ನಾ). ಅವಯವಗಳನ್ನುಳ್ಳದ್ದು; ಹಲವಂಶಗಳನ್ನೊಳಕೊಂಡ ಪ್ರಧಾನ ವಸ್ತು. [ಸಂ. ಅವಯವಿನ್]

ಅವಯೋಗ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಸನ್ನಿವೇಶ; ಅಪಶಕುನ; ಕೇಡನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಗಳಿಗೆ (ದಕೆ. ೬). [ಸಂ.]

ಅವರ್ 'ಅದು$_1$' ಪರಾ.

ಅವರ (ಗು). ೧. ಹೀನವಾದ; ಕೆಳದರ್ಜೆಯ. ೨. ಆ ತರುವಾಯದ; ಕಡೆಯ. (ನಾ). ೩. ಆನೆಯ ಹಿಂಗಾಲಿನ ತೊಡೆ. [ಸಂ.]

ಅವರಜ (ನಾ). ತರುವಾಯ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ತಮ್ಮ: "ಕನಿಷ್ಠಃ, ಅವರಜಃ, ಅನುಜಃ – ಈ ೩ ತಮ್ಮಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೩–೨೫೨); ಕ್ಷಿತಿಯಂ ಕುಳಕುಧರಸ್ತನವತಿಯಂ ... ತದವರಜನಾಳ್ದನಾ ಜಯಸಿಂಹಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩೫–೧೩; 1100); ದೈವಮುಂ ಘುಂದಲೆವಿಡಿದು ತರುಬುವದಟಕೆ, ಅವರಜನೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೨–೧೨೮). [ಸಂ.]

ಅವರಜೆ (ನಾ). ತರುವಾಯ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ತಂಗಿ: ಅವಧರಿಸಿಂ ನಿಮ್ಮಯ್ಯಂಗವರಜೆ ತತ್ಸೂರ್ಯಮಿತ್ರಸಹಧರ್ಮಿಣಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೪೩). [ಸಂ. ಅವರಜಾ]

ಅವರತಿ (ನಾ). ೧. ಮುಗಿವು; ಕಡೆ. ೨. ವಿರಾಗ; ವೈರಾಗ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅವರವರ್ಣ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಜಾತಿ. ೨. ಕೆಳಜಾತಿಯವನು; ಶೂದ್ರ. [ಅವರ + ವರ್ಣ]

ಅವರಸಚೌರಸ (ಅ). (ಉಕ) ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಮತ್ತು ಉದ್ದವಾಗಿ: ಗಿಡಗಳು ಯಾಸಿಯಾಗದಂತೆ ಅವರಸಚೌರಸ ಸಾಲು ಸಾಲು ಕಾಣುವಂತೆ ಗಿಡಗಳನ್ನು ದಾರಹಿಡಿದು ಹಚ್ಚಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೭೧). [← ಮರಾ. ಔರಸ್‌ಚೌರಸ್]

ಅವರಾತ್ರಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಅವ್ಯೃತ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ; ಮಾಘಮಾಸದ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ: ಎಳ್ಳ ಅಮಾಸಿಗೆ ಎಳ್ಳಷ್ಟು, ಅವರೆಯಕಾಳಷ್ಟು ಬೆಳೆದಿತ್ತು. ಅವರಾತ್ರಿಗೆ ಬಿಸಲಲ್ಲ, ಬೇಯಿಸುವ ಬೆಂಕಿಯು! ಬೇಗೆಯು ಶಿವಶಿವ ಎನಿಸಿತ್ತು ಶಿವರಾತ್ರಿಗೆ (ಸಜೀಗೀ. ೧೯–೨೯೦). [ಸಂ. ಅಮಾರಾತ್ರಿ]

ಅವರಿ, ಅವರೆ$_2$ (ನಾ). ದೇವ ರಮಣಿ; ಅಪ್ಸರೆ: "ಮಕಾರಕ್ಕೆ ವಕಾರಂ– ಅಮರೀ – ಅವರಿ" (ಶಮದ. ೨೬೩ ಪ್ರಯೋ). **ಅವರೆ$_2$**: "ಅಮರಿ – ಅವರೆ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಅಮರೀ]

ಅವರಿಷ್ಠ (ಗು). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಲ್ಲದ. ೨. ಸಣ್ಣದಾದ; ಅಲ್ಪವಾದ: "ಅವರಿಷ್ಠಮತಿಸೂಕ್ಷ್ಮಮಾಕ್ಷುದ್ರಮುಂ ದಭ್ರಮುಂ ವಪ್ರು ಕಿಂಚಿತ್ ತನುಸ್ತೋಕಮೆನೆ ಕಿಱಿದೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೭–೫). [ಸಂ.]

ಅವರು 'ಅದು$_1$' ಪರಾ.

ಅವರುದ್ಧ (ಗು). ತಡೆಗಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ; ಆವೃತವಾದ: ಉಪವನಲತಾಕುಸುಮಪರಿಮಳಸಮೀರಣಾಂದೋಳಿತ ಪ್ರಾಸಾದಪತಾಕಾವರುದ್ಧಾಂಬರಮುಂ (ಆದಿಪು. ೩–೮ ವ). [ಸಂ.]

ಅವರೂಪಿತ (ಗು). ೧. ರೂಪುಗೆಟ್ಟ; ಆಕಾರಗೆಟ್ಟ; ವಿಕಾರವಾದ. ೨. ಬಾಗಿದ; ಕುಗ್ಗಿದ: "ಅವಕುಂಚಿತಂ ಮೇಣವರೂಪಿತಂ... ಹರಹುಗೆಟ್ಟುದೆನಿಸಿರ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩–೨೯). [ಸಂ.]

ಅವರೆ$_1$, ಅಮರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ವಿದಳ ಧಾನ್ಯ: "ನಿಷ್ಪಾವ ವಲ್ಲ ಸಂಜ್ಞಕವದವರೆ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೪–೧೭); ಪಾರಕಿನ ಕೊಱುಮುವರೆಯುಮೆಣ್ಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮಾವರೆಯೆಣ್ಣೆ]ಯುಮೂಡಿನಳೆಯುಮಂ ಬಡ್ಡಿಸಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೮–೨೬); ಅವರೆಯುಮಂ ನೀಲಿಯ ಬೇರುವನರೆದಿರುಳೊಲೆಯೊಳಿಟ್ಟು ತಿಲತೈಲಮನಂತವಱೊಡನೆ ಕಲಸಿ ತಿನೆ ಕಿಡುಗುವ ಸಾಧ್ಯವೆನಿಸುಗುವಂಬುಕೀಱೊಳ್ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೫೬); ಹಾಗಲ ಹಡಲಂ ಗುಳ್ಳಂ ಕೂಗಲಿ ಕೂಷ್ಮಾಂಡಮುವರೆ ಬದನೆಗಳಿಂ ಲೇಸಾಗಿರೆ ಮಾಡಿದಸವಿಮೇಲೋಗರಮಂ ತಂದು ಬಡಿಸಿದರ್ ಕಾಂತೆಯರ್ (ಧರ್ಮಪ. ೨–೫೫); ಹಸಿಯುವರೆಯಂತೆ ಕತ್ತರಿಸಿಹಾಕಲು ತಾನು ಕೆನೆ ಪಾಯಸಮಾದುದು (ಸೂಪಶಾ. ೩–೧೪). **ಅಮರೆ:** ಅವನು ಅಮರೆ ಕಾಯಿಯ ಉಸುಳಿಯನ್ನು ಮಿತಿಮೀರಿ ತಿಂದು ಹೊಟ್ಟೆ ಕೆಡಿಸಿಕೊಂಡನು (ರೂಢಿ).

ಅವರೆಕಾಯಿ, ಅವರೆಯ ಕಾಯಿ = ಅವರೆಯ ಗಿಡದ ಕಾಯಿ: ಅವರೆಕಾಯಿಗೆ ದುಡ್ಡು ಕೊಟ್ಟು ತಿನ್ನಬೇಕಾಗಿದೆಯಲ್ಲ (ರಂಗಕ. ೭); ಹಸಿದೆನೆಂದಾರೋಗಿಸುತ್ತಲವರೆಯ ಕಾಯ ಹಸನಾದುದೀ ಪದಾರ್ಥವ ನೀಡೆನುತ್ತ ನೀಡಿಸಿಕೊಂಡು ಸವಿದು ಸವಿದು (ಗುರುಚಾ. ೧೦–೯೧). **ಅವರೇ ಕಾಳು** = ಅವರೆಯ ಧಾನ್ಯದ ಬೀಜ: ನಮ್ಮ ರೈತನು ... ಅವರೇ ಕಾಳನ್ನೂ ಯಾರ ಕೈಲೋ ಕೊಟ್ಟು ಹುಳೀ ಮಾಡಿ ಹೊಡೆದು (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೩೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅವರೈ; ಮಲ. ಅವರ, ಅಮರ; ತುಳು. ಅವರೆ, ಅಬರೆ]

ಅವರೆ$_2$ 'ಅವರಿ' ನೋ.

ಅವರೆತಿಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಅವರೆತಿಪ್ಪೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಯಿಮತ್ತರ ಐದನುಮರುಂ (ಇಅ. IV, ೨೭೬–೮೬; 1184).
[ಅವರೆ ? + ತಿಪ್ಪೆ]

ಅವರೆಹಾಳು (ನಾ). ಅವರೆ ಬೆಳೆಯುವ ಹೊಲ: ಆ ತೋಟದ ಗದ್ದೆ ಅವರೆಹಾಳ ಸರ್ಬಾಬಾಧ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ವರ್ಶಕ್ಕೆ ಗದ್ಯಾಣ ೪ ತೆರುವನ್ತಾಗಿ (ಎಕ. II, ೩೨೬–೫; 1200). [ಅವರೆ$_1$ + ಹಾಳು (< ಪಾೞ್)]

ಅವರೋಧ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಿ; ತಡೆ; ಪ್ರತಿಬಂಧ. 'ಅವರೋಧಿಸು' ಪರಾ. ೨. ಅಂತಃಪುರ; ರಾಣಿವಾಸ: ಮೆಯ್ಯನೀಡಾಡಿ ಬೆಳರ್ತುದಟ್ಟುದಱಲಿಂದವರೋಧವಧೂಕದಂಬಕಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦–೩೦). [ಸಂ.]

ಅವರೋಧಕ (ಗು). ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸುವ; ತಡೆಮಾಡುವ. [ಸಂ.]

ಅವರೋಧಜನ (ನಾ). ರಾಣಿವಾಸದ ಜನ: ಆಗಳ್ ಮಂತ್ರಿ ಪುರೋಹಿತ ಸೇನಾನಾಯಕಾಂತಃಪುರಾವರೋಧಜನಂಗಳ್ ... ಅರಸಂಗ ಮರಸಿಯರ್ಗಂ ಸತ್ಯಭಾಮೆಗಂ ಶರೀರಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೯೭ ವ). [ಅವರೋಧ + ಜನ]

ಅವರೋಧನ (ನಾ). = ಅವರೋಧ. [ಸಂ.]

ಅವರೋಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಡೆ; ನಿಗ್ರಹಿಸು: ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಸರ್ವತೋಮುಖವಾಗಿ ಅವರೋಧಿಸಿ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಏಕಾಗ್ರಗೊಳಿಸುವುದು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೨೭೨). [ಅವರೋಧನ + –ಇಸು$_3$]

ಅವರೋಹ (ನಾ). ೧. ಇಳಿಯುವುದು. ೨. ಗಿಡದ ಕೊಂಬೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವ ಬೇರು; ಬಿಳಲು. ೩. ಮರದ ಬುಡದಿಂದ ತುದಿಯವರೆಗೂ ಹಬ್ಬಿರುವ ಬಳ್ಳಿ: "ಅವರೋಹಂ ಲತೋದ್ಗಮಂ ಬಲಿದ ಮಡಲುಗಳಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೨–೪). ೪. [ಸಂಗೀತ] "ಇಳುವರಿ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸ್ವರಗಳು ಮೇಳೈಸುವುದು ಅವರೋಹ" (ಸಂಗೀಚಂ. ೨೨). [ಸಂ.]

ಅವರೋಹಣ (ನಾ). ೧. ಇಳಿಯುವುದು: ಶೀಘ್ರದೊಳು ಶೈತ್ಯೋಪಚರ ಕರಿಯಗ್ರಗೈದಾಲಯಕೆ ನಡೆಸತಿವೇಗ್ರದವರೋಹಣದಿ ಮಲಗಿಸಿ ತುಪ್ಪಳಾಸನದಿ ಉಗ್ರಮರವೆಯ ತೊಲಗಿಸಲು ನೃಪವಿಗ್ರಹವನಲುಗಿ (ಬಜ್ಜಪು. ೩೦–೧೪). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳನ್ನು ಇಳಿಕೆಯ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹಾಡುವುದು: 'ಸನಿದಪಮಗರಿಸ' ಈ ಸ್ವರಗಳ ಮೆಟ್ಟಲನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಏರುವುದಕ್ಕೆ 'ಆರೋಹಣ'ವೆಂದೂ ಇಳಿಯುವಿಕೆಗೆ 'ಅವರೋಹಣ'ವೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೧೦೩೯); ಅವರೋಹಣ – ಹೆಚ್ಚುಸ್ಥಾನದ ಸ್ವರದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಇಳುವರಿಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸ್ವರಗಳು ಅನುಕ್ರಮಿಸಿ ತಗ್ಗುಸ್ಥಾನದ ಅಥವಾ ಸ್ಥಾಯಿಯ ಸ್ವರ ಸೇರುವುದು (ಸಂಗೀಚಂ. ೨೮).

ಅವರೋಹಣಮಾಡು = ಇಳಿದುಬರು: ನಿನ್ನ ದೈನ್ಯವಾದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಲಾಲಿಸಿ ಆಕೆಯು ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಅವರೋಹಣಮಾಡುವಳು (ಹಂಕಿರು. ೯೭). 'ಆರೋಹಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವರೋಹಿ (ಗು). ೧. ಇಳಿಯುವಂಥ. (ನಾ). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಇಳಿತದ ಕಾಲ: ದಿನನಾಥಾದಿಗಳುಚ್ಚದಿಂದಿೞಿಯೆ ನೀಚಾಂತಾಪಿನಂ ಕಷ್ಟಮಕ್ಕನಿತುಂ ತಾನವರೋಹಿ ತದ್ದಶೆ (ಜಾತತಿ. ೯–೬).
[ಸಂ. ಅವರೋಹಿನ್]

ಅವರೋಹಿಣಿ (ನಾ). = ಅವರೋಹಿ ೨: ಪಾಪರತಂ ಸ್ವಭೃತ್ಯಕಲಹಂ ಸರುಜಂ ಹೃದ್ರೋಗಿ ದಿನಪನವರೋಹಿಣಿಯೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೯–೧೮).
[ಸಂ. ಅವರೋಹಿಣೀ]

ಅವರ್ಗ (ಗು). ೧. ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರದ; ಒಂದು ಕ್ರಮವಾದ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿರದ. (ನಾ). ೨. = ಅವರ್ಗೀಯ ವ್ಯಂಜನ: ಆ ವರ್ಗಾಕ್ಷರಂಗಳಿರ್ಪತ್ತೈದಱ ಕಡೆಯಕ್ಕರಂಗಳವರ್ಗಂಗಳ್: ಯ್ ರ್ ಲ್ ವ್ ಶ್ ಷ್ ಸ್ ಹ್ ಳ್ – ಎಂಬಿವು (ಶಮದ. ೧೩ ವೃತ್ತಿ). ೩. [ಗಣಿತ] ವರ್ಗವಲ್ಲದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅವರ್ಗಳ್ 'ಅದು$_1$' ಪರಾ.

ಅವರ್ಗೀಯ (ಗು). = ಅವರ್ಗ ೧. 'ಅವರ್ಗೀಯ ವ್ಯಂಜನ' ಪರಾ.
[ಸಂ.]

ಅವರ್ಗೀಯವ್ಯಂಜನ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಯಕಾರದಿಂದ ಳಕಾರದವರೆಗೆ ಇರುವ ಒಂಬತ್ತು ಅಕ್ಷರಗಳು: "ಯಕಾರದಿಂದ ಳಕಾರದವರೆಗೆ ಇರುವ ಒಂಬತ್ತು ವ್ಯಂಜನಗಳನ್ನು ವರ್ಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇವಕ್ಕೆ ಅವರ್ಗೀಯವ್ಯಂಜನಗಳೆಂದು ಹೆಸರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೫).
[ಅವರ್ಗೀಯ + ವ್ಯಂಜನ]

ಅವರ್ಜ (ಗು). = ಅವರ್ಜ್ಯ. [ಸಂ. ಅವರ್ಜ್ಯ]

ಅವರ್ಜ್ಯ (ಗು). ಬಿಡಬಾರದ; ಬಿಡಲಾಗದ; ತೊರೆಯಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅವರ್ಣ (ಗು). ೧. ಬಣ್ಣವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಅಕಾರ ಮತ್ತು ಆಕಾರ: ವರ್ಣಸಂಜ್ಞೆ ಎಂತೆಂದೊಡೆ ಅವರ್ಣಂ ಇವರ್ಣಂ ಉವರ್ಣಂ ಎಂಬಂತೆ (ಶಮದ. ೧೦ ಅಡಿಟ). ೩. ಅಪವಾದ; ನಿಂದೆ; ಅಪಕೀರ್ತಿ. [ಸಂ.]

ಅವರ್ಣವಾದ (ನಾ). ೧. ಅ ಆ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಚರ್ಚೆ. ೨. ನಿಂದೆ; ದೂಷಣೆ: "ಅವರ್ಣವಾದಃ – ಪಳಿನುಡಿ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೧). ೧, ೨: ಅವರ್ಣವಾದಕ್ಕೆಡೆಯಾಗದೊಳ್ಪಿಂದವರ್ಣಕಾಮರ್ ಗುಣವೃದ್ಧಿಧಾಮರ್ ದಿವಾಕರರ್ ವ್ಯಾಕೃತಿನಾಮಿಗಳ್ವೋಲ್ ದಿವಕ್ಕೆ ಪನ್ನಿರ್ವರೆ ಮುಖ್ಯರಾದರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೩). [ಅವರ್ಣ + ವಾದ]

ಅವರ್ಣ್ಯ (ಗು). ೧. ವರ್ಣಿಸಲಾಗದ. ೨. ವರ್ಣ್ಯವಲ್ಲದ : ಕಾಲ ದೇಶಾತೀತಮಂ ಅನುಭವಾವರ್ಣ್ಯಮಂ ಕೇಳ್ದಲೋ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೩೧-೧೭). [ಸಂ.]

ಅವರ್ತಿ (ನಾ). ಬಡತನ; ಕಷ್ಟ : ಅವರ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಿದಹಾಗೆ ಒಳಹೊರಗೆ ದಾಸರೂಪವೇ ಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತಿದೆ (ಕಳವಿ. ೨೬೨). [ಸಂ.]

ಅವರ್ಷಣ (ನಾ). ಅನಾವೃಷ್ಟಿಯ ಕಾಲ; ಬರಗಾಲ. [ಸಂ.]

ಅವಲ್₁ (ಕ್ರಿ). ಕುಟ್ಟು; ಒನಕೆಯಿಂದ ಇಡಿ : "ಅವಲ್ – ಮುಸಲ ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ (ಕುಟ್ಟು), ಚಿಪಿಟಕೇ ಚ (ಅವಲಕ್ಕಿ)" (ಶಮುಧಾ); ನೆಲ್ಲೊರಳೊಳಿಟ್ಟವಲ್ದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೦-೧೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅವ್ವೈ ; ಮಲ. ಅವಕ್ಕ ; ತುಳು. ಅಬೆ]

ಅವಲ್₂, ಅವಲು₁ (ನಾ). ೧. ಕುಟ್ಟುವಿಕೆ; ಒರಳಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಇಡಿಯುವುದು (ಕ). ೨. ಅವಲಕ್ಕಿ : "ಅವಲ್–ಮುಸಲಕ್ರಿಯಾಯಾಂ (ಕುಟ್ಟು), ಚಿಪಿಟಕೇ ಚ (ಅವಲಕ್ಕಿ)" (ಶಮುಧಾ); ಗಾಳಿಯಂ ಮೆಲ್ವನ ಬಾಯ್ಗವಲಂ ಪೊಯ್ದರೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೪೮); ಚಿಗುಳಿ ಚಕ್ಕುಲಿ . . . ಲಡ್ಡುಗೆ ಕಳವೆಯವಲಾದಿಯಾದ ಪಲವು ಫಲಂಗಳನು (ಬಸವು. ೧೪-೧೫); ಚಕ್ಕುಲಿಯಂ ಗಾರಿಗೆಯಂ ಪುರಿಗಡಲೆಯನವಲಂ ಕರ್ಬಂ ತೇಂಗಾಯಂ ನಿನಗಂ ಪಾಲಿತ್ತು ಮೊದಲೊಳರ್ಪಿಸುವೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೮-೨೨). **ಅವಲು**₁ : ೨. ಹಬ್ಬಕೆ ಕಾಯಿ ಅವಲು ಅಸಾದಿಯ ಹಬ್ಬಕೆ (ಸೌಇಐ. ೧೯೩೨, ಉಡುಪಿ. ೨೪೨-೧೫; 1432). ೩. ಭತ್ತ, ಜೋಳ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಹುರಿದರೆ ಒದಗುವ ಪುರಿ; ಲಾಜ : ಬಣಬೆಗೆ ಕಿಚ್ಚನಿಕ್ಕಿ ಅವಲನಾದುಕೊಂಡು (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೩-೫೭; 1672).

ಅವಲಾಗು = ಅರಿ ಅವಲಿನಂತೆ ಒಣಗು; ತಣ್ಣಗಾಗು : ಅನ್ನವೆಲ್ಲ ಅರಿ ಅವಲಾಗಿ ಹೋಯಿತು, ಇನ್ನು ಎಷ್ಟುಹೊತ್ತಿಗೆ ನೀವು ಊಟಕ್ಕೆ ಏಳುವುದು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅವಲ್ = ಅವಲಕ್ಕಿ ; ಮಲ. ಅವಿಲ್]

ಅವಲ್₃ 'ಅವ್ವಲ್' ನೋ.

ಅವಲ್‌ಮೋಸುಂ (ನಾ). ಶೀಘ್ರ ; ತ್ವರಿತ : ದೊರೆಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಕುದುರೆ ಸಹ ಅವಲ್‌ಮೋಸುಮ್ಮಿನಲ್ಲಿ ಮುಂಬಾಯಿನಿಂದ ತರಿಸಿ ಕಳುಹಿಸಬಹುದು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೦); ಈಗ ನಾವು ಮುಂಬಾಯಿಗೆ ಹೋಗಿ ಪುನಹ ಅವಲ್‌ಮೋಸುಂಮಿನಲ್ಲಿ ಕೆಂಣೂರಿಗೆ ಬರುತ್ತೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೦); ಆ ಬಳಿಕ ಅವಲ್‌ಮೋಸುಂಮಿಗೆ ಪುನಶ್ಚ ಮುಂಬಾಯಿಂದ ಈ ಕಡೆಗೆ ಬರುತ್ತೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೯).

[ಅವಲ್ + ಮೋಸುಂ. P ← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ.]

ಅವಲಂಬ (ನಾ). ೧. ಆಸರೆ; ಆಶ್ರಯ; ಊರೆ; ಆಧಾರ. ೨. ನೆಲಹು; ನೆಲವು : "ಕಾಚಂ ಶಿಕ್ಯಮವಲಂಬಮೆನೆ ನೆಲಹು" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೨೭). [ಸಂ.]

ಅವಲಂಬನ (ನಾ). = ಅವಲಂಬ ೧ : ಅಮಿತಗುಣಾವಲಂಬನನಂಬುಜೋದ್ಭವಮುಖ್ಯ ಸುರವಂದ್ಯ (ನಿಭಾಗ. ೧-೧-೧); ಶ್ರುತಿ ಸರ್ವರಿಗೂ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಅವಲಂಬನ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೨೩). [ಸಂ.]

ಅವಲಂಬನೆ (ನಾ). = ಅವಲಂಬ ೧. [ಸಂ. ಅವಲಂಬನ]

ಅವಲಂಬಿ (ಗು). ೧. ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವ; ಆಧಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳ : ಸಲೆಯೆಂಬುದು ನಿತ್ಯಾರ್ಥಾವಲಂಬಿ (ಶಮುದ. ೩೧೩). ೨. ನೇತಾಡುತ್ತಿರುವ; ಜೋಲಾಡುತ್ತಿರುವ.

[ಸಂ. ಅವಲಂಬಿನ್]

ಅವಲಂಬಿತ (ಗು). ಆಶ್ರಯಿಸಿದ; ಆಸರೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳ. [ಸಂ.]

ಅವಲಂಬಿಬಿಂಬ (ಗು). ಇಳಿಯಬೀಳುತ್ತಿರುವ ಬಿಂಬವುಳ್ಳ : ಗಗನದ ಪಡುವಣ ಭಾಗದೊಳವಲಂಬಿಬಿಂಬನಾದಂ ದಿನಪಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೫೯). [ಅವಲಂಬಿ + ಬಿಂಬ]

ಅವಲಂಬಿಸು, ಅವಳಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಸರೆಗೊಳ್ಳು ; ಆಶ್ರಯಿಸು : ಧೈರ್ಯಮನೆ ಮನದೊಳವಲಂಬಿಸಿ ಸಮಾಧಿವಡೆದು (ಆದಿಪು. ೫-೧೩ ವ); ಸಾಮಾಯಿಕ ವ್ರತಸಮಿತಿಗುಪ್ತಿಸಮನ್ವಿತವನವಲಂಬಿಸಿ ನಿಲ್ವುದುಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೧೨೩ ವ); ಸಿತಾತಪತ್ರದಂಡಮನವಲಂಬಿಸಿರ್ಪಡಪದಾಕೆಯ ಮುಯ್ಪಿನ ಮೇಲೆ ಹಸ್ತಯುಗ್ಮಮನೊಸೆದಿಕ್ಕುತಿರ್ಪ ಮದಲೇಖೆಯಂ (ಕಾದಂಉ. ೯೮); ಕುಶನೆ ಕೇಳಂಬರವನನವಲಂಬಿಸಿದುದಸುರವರೂಥ (ತೊರರಾ. ೩-೧೦-೧). ೨. (ಕಾವ್ಯದ) ವಸ್ತುವಾಗಿ ಅಥವಾ ವಿಷಯವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ : ಕಂಬುಕಂಧರೆ ಪರಮಾತ್ಮ ಕಲೆಯನವಲಂಬಿಸಿ ಹಾಡಿದ ಳೊಲಿದು (ಭರಚ. ೧೧-೨೩). ೩. ಇಳಿಯ ಬೀಳು ; ತೊಂಗು : ಇನಿಸು ಪಡುವಣ ದೆಸೆಗವಲಂಬಿಸಲೊಡರ್ಚಿದತ್ತಿನಬಿಂಬಂ (ಕಾದಂಉ. ೪೫೭). ೪. ಅನುಸರಿಸು : ಆಕಳಿನ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಜೀವಾತುಗಳ ಅಂಶ ಆಕಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಆಹಾರವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಬಾರದು (ಆಡುಸೌ. ೮೧); ಕ್ಷುದ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನೂ ಅವಲಂಬಿಸಬಾರದು (ಆರ್ಯಧ. ೪೭). **ಅವಳಂಬಿಸು** : ೧. ಆ ಭೀಮಾಟವೀಸರಸ್ತೀರದೊಳ್ . . . ಧೈರ್ಯಮನೆ ಮನದೊಳವಳಂಬಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೯೭ ವ); ಅವಿನಯರೊಳ್ ಮಾಧ್ಯಸ್ಥಮುಮನವಳಂಬಿಸುತ್ತುಂ (ಅಜಿಪು. ೭-೮ ವ). [ಅವಲಂಬನ + –ಇಸು₃]

ಅವಲಕ್ಕಿ (ನಾ). ಭತ್ತವನ್ನು ಕುದಿಯುವ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ ಬೇಯಿಸಿ, ಸೋರುಹಾಕಿ, ಸ್ವಲ್ಪ ಆರಿಸಿ, ಹುರಿದು, ಕೂಡಲೇ ಒರಳಲ್ಲಿ ಕುಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಒದಗುವ ಚಪ್ಪಟೆಯಾದ ಅಕ್ಕಿ : "ಪೃಥುಕಃ, ಚಿಪಿಟಃ — ಈ ೨ ಅವಲಕ್ಕಿ" (ಹಲಾಯು. ೬೯-೪೩೦); ವರ್ಷಂಪ್ರತಿ ಅವಲಕ್ಕಿಗೆ ಖಂಡುಗ ಭತ್ತವ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೯೯-೪ ; 1074); ಒಪ್ಪಿಡಿ ಅವಲಕ್ಕಿಯಾ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ ನಿನಗೊಪ್ಪಿಸಿದವನಿಗೊಲಿದೆ (ಪುರಂದ. ೧-೯೨-೬); ಸಂಡಿಗೆ ಸಂಭಾರಗಡಲೆ ಪ್ರಾಸಕ ಕುಕ್ಕುಟಾಂಡವನವಲಕ್ಕಿಗಳನು ದುಂಡರಳ್ಗಡಲೆ ಭಕ್ಷ್ಯಗಳ ಬಡ್ಡಿಸಿಕೊಳುತುಂಡರು ನೆಚಿಕೆ ಸೊಕ್ಕುವನಕ (ಮೋಹತ. ೧೮-೮೭); ಮೂರು ಮುಷ್ಟಿಯವಲಕ್ಕಿಯಂ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದಳು (ಕುಚೇಲೋ. ೪೧); ಕೆನೆಮೊಸರು ಅವಲಕ್ಕೀ ತಿಂದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೩೯).

[ಅವಲ್₂ + ಅಕ್ಕಿ₁. / ಕೊಡ. ಅವ್ಲ್‌ಅಕ್ಕಿ ; ತೆಲು. ಅಟುಕುಲು]

ಅವಲಕ್ಕಿಕುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಕುಟ್ಟು. ೨. (ಆಲಂ) ಎದೆ ಡವ ಡವ ಎಂದು ಹೊಡೆದುಕೊ; ಹೆದರು; ಭಯಪಡು : ವೆಂಕಮ್ಮನೂ ಹೆದರಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಸೊಸೆಯ ಮುಂದೆ ಗಂಭೀರವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವರ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಆಗಲೇ ಅವಲಕ್ಕಿಕುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿತ್ತು (ಪದ್ಮಸ. ೧೧). [ಅವಲಕ್ಕಿ + ಕುಟ್ಟು₁]

ಅವಲಕ್ಕಿಸರ (ನಾ). ಅವಲಕ್ಕಿಯ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಬಿಲ್ಲೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಜೋಡಿಸಿದ ಸರ : ಆಕೆಯ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಅವಲಕ್ಕಿಸರವಿತ್ತು (ರೂಢಿ).

[ಅವಲಕ್ಕಿ + ಸರ₂]

ಅವಲಕ್ಷಣ (ಗು). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ರೂಪವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಅಶುಭ; ಅಮಂಗಳ : ಈ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳಥವೋಕ್ತಿಯಿಂದವಲಕ್ಷಣದೊಳಾಚರಿಸುತಿರ್ದೊಡೆ ಈಕ್ಷಿಸಲು ಭಕ್ತಿಯು ಕೆಡುವುದು (ಬಸವು. ೬೦-೫೩); ಅವಲಕ್ಷಣ! ತನ್ನಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ವಾದಿಸಿದವರ ಮೇಲೆಲ್ಲಾ ಹುಲಿಯ ಹಾಗೆ ಬಿದ್ದು ಆಕೆಯೇ ಗೆದ್ದಳು (ಯೋಧಪು. ೩೦); ಅಂಗೈತೋರಿಸಿ ಅವಲಕ್ಷಣ ಅನ್ನಿಸಿಕೊಂಡ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೩. ಕುರೂಪಿ. [ಸಂ.]

ಅವಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). ಅಶುಭವನ್ನು ತರುವ ದೇವತೆ; ಅಮಂಗಳದ ದೇವತೆ: ಎಲೈ ಆರಸೇ ಈವರೆಗೂ ನಿನ್ನ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಏಳು ಮಂದಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯರೂ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಇದ್ದೆವು, ಇನ್ನು ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಅದೇತಕ್ಕೆಂದರೆ ನಿನ್ನ ಅರಮನೆಗೆ ಅವಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸೇರಿದಳು (ಬತ್ತೀಸ. ೧೩೩). [ಸಂ. ಅವಲಕ್ಷ್ಮೀ]

ಅವಲಗ್ನ (ಗು). ೧. ಸೇರಿದ; ಸೇರಿಕೊಂಡ; ಕೀಲಿಸಿದ; ಜೋಡಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಸೊಂಟ; ನಡು: "ಅವಲಗ್ನಂ, (ವಿ)ಲಗ್ನಂ, ಮಧ್ಯಂ, ಮಧ್ಯಮಂ – ಈ ೪ ನಡು" (ಹಲಾಯು. ೭೫–೩೬೩). ೩. ಅಶುಭಮುಹೂರ್ತ. [ಸಂ.]

ಅವಲರಗು (ನಾ). ೧. ಕಾಗದಗಳನ್ನು ಮೊಹರು ಮಾಡುವ ಅವಲಕ್ಕಿ ಆಕಾರದ ಅರಗು (?). ೨. ಅರಗಿನ ಪುಡಿ (?). [ಅವಲು₁ (< ಅವಲ್₂) + ಅರಗು₃. / ತಮಿ. ಅವಲರಕ್ಕು]

ಅವಲಿಪ್ತ (ಗು). ೧. ಲೇಪಿಸಿದ; ಬಳಿದ: ಅರುಣಜಲಾವಲಿಪ್ತ ಪೊಸ ಕುಂಕುಮದಂತಿರೆ ಕರ್ಣಲಗ್ನತೋಮರಮವತಂಸದಂತಿರೆ (ಗದಾಯು. ೪–೨೨).(ನಾ).೨. ಗರ್ವಿಷ್ಠ; ಮದಿಸಿದವನು; ಅಹಂಕಾರಿ. [ಸಂ.]

ಅವಲಿಪ್ತತೆ (ನಾ). ೧. ಲೇಪ ಹೊಂದಿರುವುದು; ಬಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು; ಬಳಿದಿರುವುದು. ೨. ಗರ್ವಿಷ್ಠನಾಗಿರುವುದು; ಅಹಂಕಾರ; ಗರ್ವ. [ಸಂ. ಅವಲಿಪ್ತತಾ]

ಅವಲೀಢ (ಗು). ೧. ನೆಕ್ಕಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ವ್ಯಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಅಸಂಯುತ ಹಸ್ತಸಮುದಯದಂತೆ ಅತ್ತ ಕಪಿತ್ಥಮುಂ ತಾಮ್ರಚೂಡಾವಲೀಢಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೫೨ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಲೀಢೆ (ನಾ). ತಿರಸ್ಕಾರ; ಅವಹೇಳನ; ಕಡೆಗಣಿಸುವುದು; ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡುವುದು: "ಹೇಳಾ, ಅವಹೇಳಾ, ಲೀಢಾ, ಅವಜ್ಞಾ, ಅವಲೀಢಾ – ಈ ೫ ಲೀಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೮–೩೦). ℙ "ಅವಜ್ಞೆ ಎಂದಿರಬೇಕು" (ಹಲಾಯು. ಅಡಟ). [ಸಂ. ಅವಲೀಢಾ]

ಅವಲೀನ (ಗು). ೧. ಕರಗಿಹೋದ. ೨. ಮರೆಯಾದ. ೩. ಬಾಗಿದ; ಕುಗ್ಗಿದ: "ಅವಕುಂಚಿತಂ ಮೇಣವರೂಪಿತಮುದವಲೀನಂ... ಹರಹುಗೆಟ್ಟುದೆನಿಸಿರ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩–೨೯). [ಸಂ.]

ಅವಲು₁ 'ಅವಲ್₂' ನೋ.

ಅವಲು₂ 'ಅವ್ವಲ್' ನೋ.

ಅವಲುಪ್ತ (ಗು). ೧. ಲೋಪಗೊಳಿಸಿದ; ಹೋಗಲಾಡಿಸಿದ: ಅವಲುಪ್ತ ಸಪ್ತಸಪ್ತಿದೀಪ್ತಿಪ್ರತಾಪವಿಧಾನ ನಿರತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೭೧ ವ). (ನಾ). ೨. ಹಾವಿನ ಕಡಿತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿ; ಗಾಯವಾಗದಂತೆ ಅಥವಾ ಗಾಯ ಕಾಣದಂತೆ ಕಚ್ಚುವುದು: ಆ ಸರ್ಪದಂಶ ಅವಲುಪ್ತವೆಂದು... ಖಂಡಿತವೆಂದು, ನಾಲ್ಕು ತೆರ. ಎಲ್ಲಿಯೂ ಗಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಕಚ್ಚುವುದು ಅವಲುಪ್ತವೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೮೫). [ಸಂ.]

ಅವಲುಪ್ತಫಲ (ಗು). ಫಲವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ: ಋಷ್ಯಮೂಕನಿವಾಸಿಯಪ್ಪ ಸುಗ್ರೀವನಿಂದವಲುಪ್ತಫಲಮಾದ ಲತಾವಿತಾನದಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧೭). [ಅವಲುಪ್ತ + ಫಲ]

ಅವಲುಭೂಮಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ನೆಲ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಭೂಮಿ: ಉತ್ತಮಪ್ರತಿಯ ಅವಲುಭೂಮಿಯಾದರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೬೭). [ಅವಲು₂ (< ಅವ್ವಲ್) + ಭೂಮಿ]

ಅವಲುಮೀನು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: ಅವಲುಮೀನಿನ ಮರಿಗಳೆಂಬುದೇನೋ ಅವನಿಗೆ ತಕ್ಷಣವೇ ಗೊತ್ತಾಯಿತು (ಕಾನೂರು. ೨೩). [ಅವಲು ? + ಮೀನು]

ಅವಲೆ (ನಾ). ನೋವು; ರೋಗ (?): ಅಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನ ನಿಂದಿತನಾದವನದೆತ್ತಲಾಂ ಅವಲೆವುಳ್ಳವನ ಕೃತಘ್ನನನಾಯತನನುತ್ತನಾಶಠವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವವನಾ... ಶ್ರಾದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೇಳಬಾರದು (ಶೀಷಧ. ೧೬–೨೦). [?. / ತಮಿ. ಅವಲಮ್, ಅವಲೈ (< ಸಂ. ಅಬಲ)]

ಅವಲೇಪ (ನಾ). ೧. ಲೇಪನ; ಬಳಿಯುವಿಕೆ. ೨. ದರ್ಪ: ಕಾಶ್ಯಪಗೋತ್ರಮಂಡನನುಮೆನಿಸಿ ನಿಜಭುಜಬಲಾವಲೇಪ ಪ್ರತಾಪಾಟೋಪನಿರ್ಜಿತಾನೇಕಶತ್ರು ಜಿತಶತ್ರುವೆಂಬರಸಂ (ಅಜಿಪು. ೨–೨೩ ವ); ಕುಲಮಂ ಚಲಮಂ ವಿದ್ಯಾಬಲಮಂ ಶೌರ್ಯಾವಲೇಪಮಂ ಪೊಗಟಿ ನೆಲಂ (ಶಮುದ. ೧೦೪ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಮದ; ಸೊಕ್ಕು. ೪. ಅಪವಾದ; ಆರೋಪ: ಅರಸನಿಗೆ ಸಂದ ಅವಲೇಪದಲ್ಲಿ ರಾಣಿಯಾದ ತನಗೆ ಒಂದು ಭಾಗ ಇದೆ ಎಂದು ಗೌರಮ್ಮಾಜಿಗೆ ತೋರಿತು (ಚಿಕರಾ. ೪೨೫). [ಸಂ.]

ಅವಲೇಹ (ನಾ). ಲೇಹ; ಲೇಹ್ಯ; ರಸಾಯನ ಮುಂತಾದ ನೆಕ್ಕುವ ಔಷಧ: ಕಷಾಯ, ಭಸ್ಮ, ಚೂರ್ಣ, ಅವಲೇಹ, ಅಸವ, ಅರಿಷ್ಟ, ತೈಲಗಳನ್ನು ಪಂಡಿತರು ಹೇಳಿದಂತೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ, ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ, ಅನುಭವಪಡೆದ (ಶಾಂತಲಾ. ೨೪೩). [ಸಂ.]

ಅವಲೋಕ (ನಾ). = ಅವಲೋಕನ. [ಸಂ.]

ಅವಲೋಕನ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವುದು; ದರ್ಶನ: ನಂದಗೋಪಂ ನಂದನಮುಖಾರವಿಂದಾವಲೋಕನೋತ್ಸುಕಂ ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ (ಜಗವಿ. ೩–೨೩ ವ). ೨. ಪರಿಶೀಲನೆ; ವಿಮರ್ಶೆ: ತಂಜಾವೂರಿನ ಸರಸ್ವತಿಭಂಡಾರದ ಇತಿಹಾಸಗ್ರಂಥಗಳ ಅವಲೋಕನದಿಂದ... ವಿಷಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡು (ಶಾಂತಲಾ. ೪ ಅರಿಕೆ). ೩. ದೃಷ್ಟಿ. [ಸಂ.]

ಅವಲೋಕನಗೃಹ (ನಾ). (ನೋಟವನ್ನು) ನೋಡಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಎತ್ತರವಾಗಿರುವ ಮನೆ; ಉಪ್ಪರಿಗೆ: ಗಿರಿಕೂಟಮೆಂಬ ದಿಗವಲೋಕನಗೃಹಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೩ ವ). [ಅವಲೋಕನ + ಗೃಹ]

ಅವಲೋಕಿನಿ (ನಾ). = ಅವಲೋಕಿನೀವಿದ್ಯೆ: ತನ್ನವಲೋಕಿನಿಯಂ ದಶಾನನಂ ಸ್ಮರಿಸಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೪೯). [ಸಂ. ಅವಲೋಕಿನೀ]

ಅವಲೋಕಿನೀವಿದ್ಯೆ, ಅವಳೋಕಿನೀವಿದ್ಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ದೂರದಲ್ಲಿ ನಡೆದುದನ್ನು ತಿಳಿದು ಹೇಳಬಲ್ಲ ವಿದ್ಯೆ, —ಆ ವಿದ್ಯೆಯ ಅಧಿದೇವತೆ: ಅಂತು ನೆನೆಯಲೊಡಮವಲೋಕಿನೀವಿದ್ಯೆ ಮನದೊಡನೆ ಬಂದು ಬೆಸನಾವುದೆನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೪೯ ವ). **ಅವಳೋಕಿನೀವಿದ್ಯೆ**: ಮಗನವಸ್ಥೆಯನಱಿದು ಬಾಯೆಂದವಳೋಕಿನಿ[ನೀ]ವಿದ್ಯೆಯನಾರಯಲಟ್ಟಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೦–೧); ಅನುಂ ಮದೀಯ ಪುರದೊಳಿರ್ದೆನ್ನ ಮಗಳಂ ನೋಡಲವಳೋಕಿನೀವಿದ್ಯೆಯನಟ್ಟಿದೊಡದು ನೋಡಿಬಂದೀ ವ್ಯತಿಕರಮ ನೆನಗೆ ಪೇಟ್ದುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೬ ವ). [ಸಂ. ಅವಲೋಕಿನೀವಿದ್ಯಾ]

ಅವಲೋಕಿಸು, ಅವಳೋಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೋಡು; ಕಾಣು: ತಱಿಸಂದು ಮನದೆಱಕದಿಂದವಲೋಕಿಸುತ್ತಿರ್ಪುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೧೮ ವ); ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳನವಲೋಕಿಸುತ ಶುಕಪಿಕಾದಿ ಧ್ವನಿಗಳನ್ನಾಲೈಸುತ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೮೨–೯). ೨. ಪರಿಶೀಲಿಸು; ಓದು: ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ಅರಿಯಲು ಶಾಸ್ತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ನಿತ್ಯವೂ ಅವಲೋಕಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು (ಆರ್ಯಧ. ೪೧). **ಅವಳೋಕಿಸು**: ೧. ನಿಜಾಂಘ್ರಿನಖದರ್ಪಣಚುಂಬಿತಮುಗ್ಧಜಾನನೇಂದುವನವಳೋಕಿಸುತ್ತವಧಿತಪ್ಪಿದುದಾಜಿನೆಪತ್ತುತಿಂಗಳಾದುವು (ಆದಿಪು. ೧೨–೪೩); ಅವರ ಚರಣಾಬ್ಜಯುಗಳಕ್ಕವನತೆಯಾಗಿರ್ದ ಕನ್ನೆಯಂ ಮಾನ್ಯೆಯನಂದವಳೋಕಿಪುದುಂ ವ್ಯಾಮೋಹವಶೀಕೃತನಾದನಗ್ನಿಭೂತಿಮುನೀಂದ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೩); ಬಟುವಟಿಯಂಗನಾನಿಕರಮಂ ಪದೆಪಿಂದವಳೋಕಿಸುತ್ತೆ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೯೭). [ಅವಲೋಕನ + -ಇಸು₁]

ಅವಲೋಹ (ನಾ). (ಉತ್ತಮ ಲೋಹದ ಜತೆಗೆ ಬೆರೆತಿರುವ) ಕೀಳಾದ ಲೋಹ: ಅವಲೋಹಂ ಪಿಂಗೆ ಹೇಮಂ ಸಹಜಗುಣದಿ ನಿರ್ಪಂತೆ ಕರ್ಮಂಗಳೆಂಟುಂ ತವೆ ನಿಂದಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಂ ತಮಗೆ ತನುವೆನಲ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧–೨); ಕಟ್ಟುಗ್ರದ ಕಾಮುಮತ್ಸರಗಳೆಂಬವ ಸುಟ್ಟುರುಹಿ ತನುವಿನ ಅವಲೋಹವ ಕೆಡಿಸಿ, ಮನದ ಸಂಚಲವ ನಿಲಿಸಿ . . . ನಿರ್ಮಳನಾದೆನು (ಅವಚಂ. ೨೩೮–೧೦೮೦); ಪರುಷದ ಬಲದಿಂದ ಅವಲೋಹದ ಕೇಡ ನೋಡಯ್ಯ (ಬಸವ. ೮೪೧); ತಮ್ಮಲ್ಲಿದ್ದ ಅವಲೋಹವನ್ನು ಕಳೆದು ಅಪರಂಜಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ (ಭಕ್ತಬ. ೧೨೧). [ಸಂ.]

ಅವಲ್ಮಾಡು (ಕ್ರಿ). (ಅವಲಕ್ಕಿಯಂತೆ) ಕುಟ್ಟು; ಪುಡಿಮಾಡು: ಅವಂ ಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗಕ್ಕೆಳಸುವನವನಂ ಗಂಡುದೊತ್ತಾಳ್ವುದೆಂದಿನ್ನಾವಂ ದೇವವ್ರತಖ್ಯಾತಿಯನವನನವಲ್ಮಾಳ್ಪುದೆಂದಾ ಪುರಸ್ತ್ರೀ ಭ್ರೂವಿಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಸೇನಾಪತಿಪದವಿಯನಿತ್ತಂ ಮನೋಜಾತಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೫೬).
[ಅವಲ್$_1$ + ಮಾಡು$_1$]

ಅವಶ (ಗು). ೧. ವಶವಿಲ್ಲದ; ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ. ೨. ತನ್ನ ಅಧೀನತೆಯಲ್ಲಿ ತಾನಿಲ್ಲದ; ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆ ನಡೆಯದ; ಪರಾಧೀನವಾದ: ಈಗ ಗೋವಿಂದಲಾಲನೂ ಅವಶನಾದನು (ಬಂಕಿಮ. ೭೮). ೩. ಆವಶ್ಯಕವಾದ; ಅಗತ್ಯವಾದ. [ಸಂ.]

ಅವಶಕುನ (ನಾ). ಅಪಶಕುನ: ಇದೆ ಆವಶಕುನವಿನ್ನೇನೀ ಮದುವೆ ಹಸನಾಗದೆನುತ್ತೆ (ನಂಬಿರ. ೬–೫೩); ಪೊಡವಿಯೊಳವಶಕುನಂಗಳಾದೊಡೆ ಕಂಡು ಮಡಮುರಿದೊಡೆ ಮಾನಭಂಗ (ಮೋಹತ. ೬–೨೭); ಶಕುನ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅವಶಕುನಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆಯಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಅವಶಿಷ್ಟ (ಗು). ಉಳಿದ; ಮಿಕ್ಕ: ಇತ್ತ ರತ್ನಗ್ರೀವಾದ್ಯವಶಿಷ್ಟ ಖಚರರೊಡನೆ . . . ನೆರೆದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೨೬); ಅವಶಿಷ್ಟದಳ ನಿಲೀಯಮಾನೋಚ್ಚಕಿತ ಚಕ್ರವಾಕಯುಗಮುಮೆನಿಸಿ (ಕಾದಂಉ. ೫೩೯). [ಸಂ.]

ಅವಶೀರ್ಯಮಾಣ (ಗು). ಬಿರಿಯುತ್ತಿರುವ; ಅರಳುತ್ತಿರುವ; ಒಡೆಯುತ್ತಿರುವ: ಅವಶೀರ್ಯಮಾಣೋದ್ದಂಡ ಕುಮುದದಳಗಹನಮುಂ . . . ಎನಿಸಿ ತಜ್ಜಲದೋಪಹತಿಯಿಂ ಬೇಜಿಕೊಂದು ಸರೋವರಮೆಂಬ ಸಂದೆಯಮಂ ಸಂದಿಸುವಚ್ಛೋದ ಸರೋವರಮಂ ಕಂಡು (ಕಾದಂಉ. ೫೩೯). [ಸಂ.]

ಅವಶೇಷ (ನಾ). ಮಿಕ್ಕುದು; ಉಳಿದುದು; ಶೇಷ: ಪರಮಾಯುರವಶೇಷಮುಱುದಿಂಗಳುಂಟೆನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೬೧ ವ); ಹಗೆಯೊಳಿಮ್ಮವರೊಳಗೆ ಎದೆಗಿಚ್ಚುಗಳ ಖುಲ್ಲಕುಠಾರರಪನಂಬುಗೆಯ ಬಳಸಿದರದು ಪುರಾಕೃತಕರ್ಮದವಶೇಷ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬–೧೦). [ಸಂ.]

ಅವಶೌಚ (ನಾ). ಅಶುಚಿ; ಮೈಲಿಗೆ: ಎಂಜಲವಶೌಚವು ಸಂಜೆಯೆಂದೆನಬೇಡ ಕುಂಜರವು ವನವ ನೆನೆವಂತೆ ಬಿಡದೆ ನಿರಂಜನನ ನೆನೆಯೊ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೯೭). [ಸಂ.]

ಅವಶ್ಯ (ಗು). ೧. ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದ; ವಶಕ್ಕೆ ನಿಲುಕದ. ೨. ತಪ್ಪಿಸಲಾಗದ; ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೩. ಆವಶ್ಯಕ; ಅಗತ್ಯ: "ಭೃಶದೊಳಮವಶ್ಯದೊಳು ಬಾಢಮೆಂದೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೩–೨೪). ಅಂಬು ಬಿಲ್ಲಿಗವಶ್ಯ ಶಂಭು ಸಹಜಗವಶ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೨೧).
ಅವಶ್ಯಬೀಳು = ಅಗತ್ಯವುಂಟಾಗು (ಕ). **ಅವಶ್ಯವಾಗಿ** = ತಪ್ಪದಂತೆ; ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ. [ಸಂ.]

ಅವಶ್ಯಂಭಾವಿ (ಗು). ಆಗಲೇಬೇಕಾದ; ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ತಪ್ಪದೆ ಉಂಟಾಗತಕ್ಕ: ಯಾವಾಗ ರಾಜರು ಬಲಿಷ್ಠರಾಗಿ . . . ನರಹಿಂಸಕರಾಗುವರೋ ಆಗ ರಾಜರಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಯುದ್ಧವು ಅವಶ್ಯಂಭಾವಿ (ಭೀಷ್ಮಚ. ೧೪೮). [ಸಂ. ಅವಶ್ಯಂಭಾವಿನ್]

ಅವಶ್ಯಾಯ (ನಾ). ಹಿಮ; ಮಂಜು: ಈ ಲೋಕಮಂ ಹೈಮನಗಂ ಕೈಕೊಂಡುದೆಂಬನ್ನೆಗಮೊದವಿದವಶ್ಯಾಯದೊಳ್ ನಿಂದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೧೧). [ಸಂ.]

ಅವಷ್ಟಂಭ (ನಾ). ೧. ಆಶ್ರಯ; ಆಲಂಬನ. ೨. ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದು; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವುದು. ೩. ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ. ೪. ಆರಂಭ. ೫. ಕಂಭ. ೬. ಸೌಷ್ಠವ; ಸೌಂದರ್ಯ. ೭. ಲೇಸು; ಹಿರಿಮೆ; ಮೇಲ್ಮೆ: "ಸೌಷ್ಠವಂ, ಅ(ವ)ಷ್ಟಂಭಃ — ಈ ೨ ಲೇಸಾಗಿರ್ಪುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೫–೭೪). ೮. ಚಿನ್ನ. ೯. ಗರ್ವ; ಹೆಮ್ಮೆ; ದರ್ಪ: ಶೌರ್ಯಾವಷ್ಟಂಭದೊಳಾನಿರೆ ಗೋವಳಿಗಂಗಗ್ರಪೂಜೆಯಂ ನೀಂ ಕುಡುವಾ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೪೭); ದ್ರುಪದನಂ ತನ್ನ ಮಂಚದ ಕಾಲೊಳ್ ಕಟ್ಟವೇೞ್ದು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕಾಲನವಷ್ಟಂಭದಿಂ ನೀಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೬೨ ವ); ಈ ವಜ್ರಾವರ್ತ ಕೋದಂಡಮನವಯವದಿಂದೇಱಿಸಲ್ ಸಾಲ್ವ ದೋರ್ದಂಡಾವಷ್ಟಂಭ ಪ್ರಚಂಡಂ ಜನಕಜೆಗೆ ವರಂ ಬರ್ಪುದು (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೭೬); ಅನಲನವಷ್ಟಂಭಮೋಡಿತ್ತು . . . ಒದವಿದವಶ್ಯಾಯದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೧೧). [ಸಂ.]

ಅವಷ್ಟಂಭಿತ (ಗು). ಅವಲಂಬಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಆಶ್ರಯಿಸಿದ; ನೆಲೆಗೊಂಡ: ನವ್ಯಾಭರಣಾಲಂಕೃತ ಸರ್ವಾವಯವನುಂ ಆಚ್ಛಾದಿತ ದಿವ್ಯದುಕೂಲನುಂ ಅವಷ್ಟಂಭಿತ ತುರಂಗರಾಜನುಂ . . . ಆಗಿ (ನಂಬಿರ. ೧೬–೧೨೭); ಅವಷ್ಟಂಭಿತ ಕುಂಭಿಕುಂಭಸ್ಥಳಪೂರ್ವಾಸನನುಂ (ಗಿರಿಕ. ೩–೧೦೩ ವ).
[ಸಂ.]

ಅವಷ್ಟಂಭಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಶ್ರಯಿಸು; ಒರಗಿಕೊ: ದುಕೂಲ ಪ್ರಚ್ಛದಾಚ್ಛಾದಿತ ಸುಖಾಸೀನಂ ಮಣಿಮಯಸಿಂಹಾಸನಮನವಷ್ಟಂಭಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೧–೨೭ ವ); ಮುನಿಪಂ ಬಂದು ವಿಶಿಷ್ಟವಿಷ್ಟರದೊಳಿಂಬಿಂ ಕುಳ್ಳಿರಲ್ಕಂಚಿವಾಸನವಷ್ಟಂಭಿಸಿ ತಾಂ ಪ್ರಿಯಾಗಮನಮಂ ಪಾರುತ್ತಮಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಜಗವಿ. ೧೨–೨); ಸಿಂಹವಿಷ್ಟರಮನವಷ್ಟಂಭಿಸುತ್ತುನ್ನತ ಚಿತ್ತಂ ಪುಷ್ಪಧನ್ವಂ ತನ್ನೊಳಿಂತೆಂದಂ (ಗಿರಿಕ. ೭–೩೩ ವ). ೨. ಗರ್ವಿಸು; ದರ್ಪವನ್ನು ತೋರಿಸು: ತನ್ನ ಧ್ವಜಿನೀಪತಿಯನಟ್ಟೆ ಬಾಯ್ಕೇಳಿಸಿ ಚಕ್ರರತ್ನಮಂ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಮಧ್ಯಮಖಂಡಮುಮನಾಂಕಿ ಪೂಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ಟಿ³] ಪೊಕ್ಕವಷ್ಟಂಭಿಸಿ ನಿಂದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೩–೫೬); ಇರ್ದೆಡೆಯಿಂದ ಮೇಟಿಲಿಸಗದವಷ್ಟಂಭಿಸಿ ವಿಪ್ರಸಭೆಗೆ ವಖ್ಯಾಣಿಸುತ್ತುಮುದ್ಗ್ರೀವ ಮೆಲ್ಲುಲಿ ನವರನವಮಾನಿಸಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೨೪).
[ಅವಷ್ಟಂಭನ್$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಅವಷ್ಟಬ್ಧ (ಗು). ೧. ಆಸರೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ; ಆಶ್ರಯಿಸಿದ. ೨. ಹತ್ತಿರವಾಗಿರುವ. ೩. ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅವಸಕ್ತ (ಗು). ೧. ತನ್ಮಯವಾದ; ಉದ್ಯುಕ್ತವಾದ: ಕುಸುಮಾಪಚಯ ವ್ಯಸನಾವಸಕ್ತ ಸುರಯುವತಿ ಪಾಣಿಪಲ್ಲವರಾಗಂ ಮುಸುಕಿದುದು (ಆದಿಪು. ೬–೯೬). ೨. ಕೂಡಿದ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡ; ಸೇರಿದ: [ಅಂಸಾವಸಕ್ತ ಚಮರೀಜೆ]ಯರಪ್ಪ ಕಾಂತೆಯರ ಪೊಂಗೆಜ್ಜೆಗಳ ಮೆಲ್ಲುಲಿಯೊಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೭). [ಸಂ.]

ಅವಸಥ (ನಾ). ೧. ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಆಲಯ; ನೆಲೆ: ದಿಗಿಭದಂಗದೊಳಿಂದ್ರನ ಜಿಹ್ವೆಯೊಳ್ ಶಿವಾವಸಥದ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಬರೆದಿಪ್ಪುದದೆಂದೆನಲ್ (ಬಸರ. ೧೦–೧). ೨. ಗ್ರಾಮ; ಹಳ್ಳಿ. ೩. ಶಾಲೆ; ಮಠ. [ಸಂ.]

ಅವಸನ್ನ (ಗು). ೧. ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ; ಹೀನಸ್ಥಿತಿಗೆ ಇಳಿದ. ೨. ಅಸಮರ್ಥವಾದ; ದುರ್ಬಲವಾದ. ೩. ಸಂತೋಷವಿಲ್ಲದ; ದುಃಖಿತವಾದ: ಗತಿಸಿದ ಕಡಲಿನ ನೆರೆ ತೆರೆ ಅವಲೋಕಿಸಿ ಸುತ್ತಾಡುತ್ತಿವೆ ಖಿನ್ನ ಉರುಳುರುಳುತ್ತಿವೆ ಅವಸನ್ನ (ಅರಳು. ೨೦೪). [ಸಂ.]

ಅವಸನ್ನೆ (ನಾ). ದುಃಖಿತೆ : ರಮೆಯಂತೂ ಅವಸನ್ನೆಯಾಗಿ ಜ್ಞಾನತಪ್ಪಿ ಬಿದ್ದಳು (ಶಾಂಭವಿ. ೧೪). [ಸಂ. ಅವಸನ್ನಾ]

ಅವಸರ (ನಾ). **೧.** ಸಮಯ ; ಸನ್ನಿವೇಶ : ಜಿನಮಜ್ಜನಾವಸರದೊಳ್ ವಿನಮಜ್ಜನ ಮಕುಟದುಗ್ಧದುಗ್ಧಾಂಬುಕಣಂ ಕನಕಮಕುಟಂಗಳಂ ಮುತ್ತಿನ ಮಕುಟಮಿದೆನಿಸಲಾರ್ತುದು (ಅಜಿಪು. ೪–೫೮) ; ಸವಿವವಸರಮಿದು ವಿದ್ಯಾಯುವತಿಯ ವದನಾರವಿಂದಮಧುವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೧೪೬); ನಾನು ನಂನಅವಸರನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ನಂನಹೊಲೆಯಾಳು ಕೆಂನನ ಹೆಂಡತಿ ಚಲುಡಿಯೆಂಬ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ನಿಮಗೆ ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟೆನಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೬೭–೭ ; 1808). **೨.** ಅಗತ್ಯವಾದ ಕಾಲ ; ಅವಶ್ಯವಾದ ಸಂದರ್ಭ : ನಿನ್ನವಸರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಕೂಡುವ ಬಲದೇವನುಮಂ ನಿನ್ನಿರ್ದೆಡೆಯನಱಿಯದಱಸುವಶ್ವತ್ಥಾಮ ಕೃಪಕೃತವರ್ಮರುಮಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೭೦ ವ) ; ಕಲಹಕ್ಕೆವಂದು ನಣ್ಪುದೋರ್ಪೊಡವಸರಮಲ್ತು ಕೆಯ್ದುಗೆಯ್ಯೆಂದು ಕಡುಕೆಯ್ದು ನಿಲ್ವುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೫೩) ; ಶಿವಶರಣರವಸರಕೊದವಿದುಪಕಾರಿಯೋ (ಪದ್ಮರಾ. ೬–೮೫) ; ಜಜ್ಜಾರಮಾಸಾಳುಗಳು ನಿಜದಾತಾರನವಸರಕೊದಗಿ ಹಣವಿನ ಋಣನ ನೀಗಿದರು (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೫೦). **೩.** ಸೌಕರ್ಯ ; ಅವಕಾಶ : ಗಾಂಗೇಯನ ನುಡಿಯೊಳವಸರಮಂ ಪಸರಮಂ ಪಡೆಯದೆ . . . ಸಾಲ್ವಲನೆಂಬರಸನಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭೫ ವ) ; ಅವಸರ ಬಂದರೆ ಮಾಱುವ ದೈವವನೆಂತು ಸರಿಯೆಂಬೆನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೫೫೮) ; ದಿಕ್ಕರಿ ಹರಹಿ ಕೊಲುತಿದೆ ಮಾತಿಗಿಲ್ಲವಸರವು (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೪೪). **೪.** ವೇಳೆ ; ಕಾಲ ; ಹೊತ್ತು : ದೇವರಿಗೆ ಅವಸರ ಮೂಱಕ್ಕಂ ಅಕ್ಕಿವೊಕ್ಕಳ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೩೧–೭ ; 1386) ; ಶ್ರೀಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರಿಗೆ ದಿನಕೆ ವೊಂದು ಅವಸರದ ಹರಿವಾಣದ ನೆಯಿವೇದ್ಯದ ಕಟ್ಟಳೆವು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೫೮–೯ ; 1458) ; ಕೀರ್ತಿನಾರಾಯಣದೇವರ ಮಧ್ಯಾಂನ ಮೂರು ಅವಸರಕೆ ಗ ೧೩೦ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೩೮–೧೭ ; 1517) ; ಎಲ್ಲಾ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಅವಸರಗಳಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಸುಖಿಯಾಗಿಡಬಲ್ಲುದು (ಪ್ರಕಾಶ. ೧೭೧). **೫.** ತ್ವರೆ ; ಆತುರ : ಪವನಾಪ್ತನಾ ಭರವನಾಲಿಸುತ್ತಿರೆ ವಿಷಾದವನಾಂತು ಕಾಂತೆಯೆಳ್ತಂದು ನಾಟ್ಯಾಲಯವನವಸರದೆ ಪೊಕ್ಕು (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೬–೩೫) ; ಶಾಲುಗಳನವಸರದೆ ಕಾಯದೊಳ್ ಕೊಟ್ಟುಟ್ಟು ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರನಿಕರಮಂ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡು (ಅರ್ಜಾವಿ. ೨೪–೧೨) ; ಈಗಾಗಲೇ ಪ್ರೇಮಾ ಮದುವೆಗೇನು ಅವಸರ ? (ಕಮಕು. ೮೨) ; ಅವಸರದವನಿಗೆ ಎಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ನನಗೆ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ (ಗಾದೆ). **೬.** ಅಗತ್ಯ ; ಅವಶ್ಯಕತೆ : ಇಂಥಾ ಅಸ್ಪತ್ರೆಗಳಿರಬೇಕಾದುದು ಅವಸರವೇ (ಹೂಅರ. ೧೦೩). **೭.** ಒಂದು ವರ್ಷ. **೮.** ಮಳೆ. **೯.** ಒಡೆಯನ ಅಪ್ಪಣೆ ಯಾವಾಗ ಯಾವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೋ ಎಂದು ಸಮಯ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ಬಾಗಿಲ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ನಿಂತಿರುವ ಸೇವಕನ ಉದ್ಯೋಗ : ಆಗಾಮಿ ಸಿದ್ಧ ಸಾಧ್ಯ ಸ್ಥಾವರ ಜಂಗಮ ಸಹ ಅವಸರ ದಂಕಪ್ಪನವರು ಮಾಡಿದ ನಾನಾಗೋತ್ರದ ಬ್ರಹ್ಮರ ವೃತ್ತಿಗಳು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೬೨–೧೨ ; 1366) ; ಅವಸರದ ದೇವರಸಯ್ಯನವರ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೧೬–೫ ; 1527).

ಅವಸರದ ಊಟಿಗದವಳು = ರಾಣಿಗೆ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಬೇಕಾದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಆ ಕೂಡಲೇ ಮಾಡುವ ಸೇವಕಿ : ಆ ಗಿಣಿಯ ಪ್ರಸಂಗವ ಕೇಳಬೇಕೆಂಬ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಅವಸರದ ಊಟಿಗದವಳ ಮುಖವ ನೋಡಿ ಗಿಣಿಯ ತರಹೇಳಿಲಾಗಿ (ವಚಕಾ. ೨–೧೨). **ಅವಸರದವನು, ಅವಸರದವಳು, ಅವಸರದರು** = ರಾಜನಿಗೆ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಬೇಕಾದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಆ ಕೂಡಲೆ ಮಾಡುವ ಸೇವಕರು : ಅರಮನೆಗೆ ಬಂದು ಅವಸರದವನ ಕಯ್ಯಿಂ ಹೇಳಿಕಳುಹಲು ಸಾರಂಗಧರನು ಆ ಮಂತ್ರಿಗಳಂ ಕರೆಸಿಕೊಂಡು (ಸಾರಂಗ. ೧೮) ; ಅರಮನೆಯ ಅವಸರದವನೊಬ್ಬ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಪರಾತದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಾದ ಚೀನಾಂಬರ . . . ತಾಂಬೂಲ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಂದು (ಶಾಂತಲಾ. ೩೫) ; ವೈಶಂಪಾಯನನಿಗೆ ಹಣ್ಣುಹಂಪಲ ಮೆಲ್ಲಿಸಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅವಸರದವಳು ಬಂದು ಕೇಳಲಾಗಿ (ವಚಕಾ. ೨–೧೬) ; ಇತ್ತಲಾ ದೊರೆರಾಯ ನೋಲಗಕ್ಕೆ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಶುಭಮುಹೂರ್ತಗಳ ಹೊತ್ತನಱಿದು ದಳಪತಿಗವಸರದರು ಮತ್ತೆ ಬಿನ್ನೈಸಿದರಾಗ (ಕಂನವಿ. ೨೧–೨೯). **ಅವಸರದ ಹೋಬಳಿ** = ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ಮತ್ತು ಅತ್ಯವಶ್ಯವಾದ ಕೆಲಸಗಳಿಗಾಗಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಸಿದ್ಧವಿರಬೇಕಾದ ಸೇವಕರ ಇಲಾಖೆ : ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬೊಕ್ಕಸ ಮುಂತಾದ ಗೊತ್ತುಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದ್ದು:– (೧). ಹಣಕಾಸುಗಳನ್ನಿರಿಸುವ ಬೊಕ್ಕಸ, (೨). ಜವಳಿಯ ಬೊಕ್ಕಸ . . . (೨೨). ಅವಸರದ ಹೋಬಳಿ. ಅವಸರದ ಹೋಬಳಿಗೆ ವಳಿತವಾಗಿರುವದು :– ಚಿನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿ ಸೋಟಿಯವರು, . . . ನವಪತ್ತುಖಾನೆಯವರು, ಬೆಸ್ತರು, ದೀವಟಿಗೆಯವರು, ದೀಪದ ಕಂಭದವರು (ಮಹಾವಂ. I, ೧೨೮). **ಅವಸರದಾನೆ** = ಯಾವ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಸೇವೆಗೆ, ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಆನೆ : ಅಳಲದಿರು ಬಾ ಮಗನೆ ಕುರುಕುಲತಿಲಕನವಸರದಾನೆ (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೨೩). **ಅವಸರದಾಳು** = ಸಮಯಕ್ಕೊದಗುವ ಬಂಟ : ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಅವಸರದಾಳು ಬಂದು (ಬಿಸ್ತಕ. ೬). **ಅವಸರಕೊಡು** = ಅವಸರಂಗುಡು : ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಪುನಃ ಉತ್ಸಾಹಯುಕ್ತರಾಗುವಂತೆ ಅವರಿಗೆ ಅವಸರಕೊಡೋಣ . . . ಎಂದು ನಾವಿಕನು ನುಡಿದ (ಮಹಾತ್ಮ. ೧೪೩). **ಅವಸರ ನೋಡು** = ಸಮಯವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸು ; ಅವಕಾಶವನ್ನು ತಿಳಿ : ಹೊತ್ತು ಮುಣುಗಿದ ಬಳಿಕ ಅವಸರನೋಡಿ ಆತನು ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ರಥವನ್ನು ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಅರಮನೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕನು (ತುಳಸಿ. ೧೫೩). **ಅವಸರಪಡು** = ಆತುರಪಡು ; ತವಕಿಸು : ನನಗೂ ಜ್ಞಾನಾಂಬೆಗೂ ಆದಷ್ಟು ಬೇಗ ವಿವಾಹವನ್ನು ಮಾಡಿಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಸಂಬಂಧಿಮುದಲಿಯಾರರು ಅವಸರಪಟ್ಟರು (ಪ್ರತಾಪ. ೩೮) ; ನೀನು ಯಾಕೆ ಇಷ್ಟು ಅವಸರಪಡುತ್ತಿ (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೯೬). **ಅವಸರಮಾಡು** = **೧.** ಆತುರಪಡು : ಇದ್ದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಅವಸರ ಮಾಡಬಾರದು (ಅಶ್ರಮ. ೧೨). **೨.** ಆತುರಪಡಿಸು : ನನ್ನನ್ನು ಹೊರಡಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಯಾಕೆ ಇಷ್ಟು ಅವಸರ ಮಾಡುತ್ತೀ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅವಸರಂಗುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡಿಸು : ಪರಮನ ನೋಲಗಿಸಿ ಕೃತಾರ್ಥರೆಮಪ್ಪವಮೋಘವವಸರಂಗುಡಿಸುವುದೆಂದಿರದೆನ್ನ ಭಕ್ತಿಯೆ ತರೆ ಬಂದುದು ದೇವ ದಿವಿಜಪೇಟಕಮನಿತುಂ (ಆದಿಪು. ೯–೧೦). ನಧಿಕ [ಅವಸರಂಗುಡು + –ಇಸು$_3$]

ಅವಸರಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶಕೊಡು ; ಭೇಟಿಗೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡು : ಅಂತು ಮಂತ್ರಿಗಳ್ವೆರಸು ನಿರ್ನಿಕ್ತಕಾರ್ಯನಾಗಿ ಮಱುದಿವಸಮವಸರಂಗೊಟ್ಟು ಗಜಕರ್ಣ ದೂತನ ಮುಖಾವಲೋಕನಂ ಮಾಡಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭–೫೨ ವ). [ಅವಸರ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಅವಸರಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಸಮಯವನ್ನು ಪಡೆ : ಆತನೊಳವಸರಂಬಡೆದು ಮೆಲ್ಲನೆಯ್ದೆವಂದು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೫) ; ಕುಲಾಪವಾದ ಪರಾಭವದ ದಾವಾನಳದಿಂದ[೦]ದಹ್ಯಮಾನಸನುಮಸಹ್ಯಮಾನ ಚಿಂತಾಂತರಂಗನುಮಾಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೧೦ ವ) ; ಅವಸರಂಬಡೆದು ದೇವೇಂದ್ರಾಸ್ಥಾನದ ಭದ್ರಮಂದಿರಮನಿಂದ್ರಂ ಬಂದು ಪೊಕ್ಕು (ಜಗವಿ. ೧೧–೬೯ ವ). [ಅವಸರ + ಪಡೆ$_1$]

ಅವಸರಂಬಾರ್ (ಕ್ರಿ). ಸಮಯವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸು; ಅವಕಾಶಕ್ಕೆ ಕಾಯು : ಅನ್ನೆಗಂ ಮುನ್ನಮೆ ಬಿನ್ನವಿಸಲವಸರಂಬಾರುತ್ತಮಿರ್ದ ವಿದ್ಯಾಧರಚರಂ (ವರ್ಧಪು. ೪–೧೧ ವ). [ಅವಸರ + ಪಾರ್]

ಅವಸರಣ (ನಾ). ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದು; ಪಲಾಯನ; ಹೊರಟು ಹೋಗುವುದು : "ಪಿಂಗು – ಅವಸರಣೇ" (ಶಮಥಾ). [ಸಂ.]

ಅವಸರವಱಿ (ಕ್ರಿ). ಸಮಯವನ್ನು ತಿಳಿ; ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕಂಡುಕೊ : ನಮ್ಮ ರಾಕ್ಷಸವಾಸದವಸರವಱಿದು ನಿಮ್ಮಾಸುರದ್ವೇಷಿಯನು ಕಾಣಿಪೆನೆಂದನಾ ಶುಕ್ರ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫–೭೮). [ಅವಸರ + ಅಱಿ$_1$]

ಅವಸರಸತ್ರ (ನಾ). ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾದ ಸತ್ರ (?) : ಶ್ರೀ ಹರಿಹರ ದೇವರ ಅವಸರಸತ್ರಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಪ್ಪಿಸಿದ್ದು ಎರಡು ಪಾಲು (ಇಅ. IV, ೩೨೮–೯; 1530). [ಅವಸರ + ಸತ್ರ]

ಅವಸರಾಯ್ತ (ನಾ). ಅವಸರದ ಊಳಿಗದ ಅಧಿಕಾರಿ. [ಅವಸರ + –ಅಯ್ತ]

ಅವಸರಾಯ್ತಿ 'ಅವಸರಾಯ್ತೆ' ನೋ.

ಅವಸರಾಯ್ತೆ, ಅವಸರಾಯ್ತಿ (ನಾ). ಅವಸರದ ಊಳಿಗದವಳು, —ಅಧಿಕಾರಿಣಿ : ಸೂಳಾಯ್ತೆ, ಸೂಳಾಯ್ತಿ, ಅವಸರಾಯ್ತೆ, ಅವಸರಾಯ್ತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೫ ಪ್ರಯೋ). **ಅವಸರಾಯ್ತಿ** : 'ಅವಸರಾಯ್ತೆ' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಅವಸರ + –ಆಯ್ತೆ]

ಅವಸರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತ್ವರೆಗೊಳ್ಳು; ಆತುರಪಡು : ಅವನಱಿಯದೇ ಕುಱಿಯ ಬಳಿವಿಡಿದವಸರಿಸಿ ಬರುತಾ ಶಿವಾಲಯಮಂ ಪೊಗಲು (ಬಸವು. ೨೮–೨೯); ಶಿರವನಾಗಳ್ ಕೊಯ್ದುಕೊಳಲವಸರಿಸುವೆಡೆಯಲಿ ಮೆಚ್ಚಿಯಭವಂ... ಬೇಡು ಬೇಡೆನಲು (ಬಸವು. ೪೪–೬೨). **೨.** ಆತುರಪಡಿಸು; ತ್ವರೆಗೊಳಿಸು : ಅಲಸದಂತೆ ಸ್ನೇಹ ಬಳಸು ಎಂದು ಹಲುಬಿ ಅವಸರಿಸದೆ, ಒಲಿಸಿ ಬೇಡಿದರೆ, ಆಗಲಿ ಎಂಬೊದೇನೊ, ಮಂಗಳ ಮೂರುತಿ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೬೦); ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಂಗ ಮುಗಿಯದಿದ್ದರೆ, ಅವಸರಿಸಬೇಕು (ಯಕ್ಷಬ. ೪೭); ಅಲಿಬಹದ್ದೂರನು ಅವಸರಿಸಬಾರದೆಂದು ಯೋಚಿಸಿದನು (ಝಾರಾಣಿ. ೧೦೭). [ಅವಸರ + –ಇಸು$_3$]

ಅವಸರೋಚಿತ (ಗು). ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ; ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವ : ಅಗಳರಸನವಸರೋಚಿತ ಫಳಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಸಂತಸಂಬಟ್ಟು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೩೩ ವ). [ಅವಸರ + ಉಚಿತ]

ಅವಸರ್ಪ (ನಾ). ಬೇಹುಗಾರ; ಗೂಢಚಾರ. [ಸಂ.]

ಅವಸರ್ಪಣ (ನಾ). ೧. ಇಳಿತಾಯ; ಕುಂದುವುದು. **೨.** [ಜೈನ] ಮನುಷ್ಯರ ಆಯುಸ್ಸು ಸುಖ ಮುಂತಾದುವುಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕುಂದುವ ಕಾಲ : ಅವಱೊಳುದ್ಧಾರಸಾಗರೋಪಮಂಗಳ್ ಪತ್ತು ಕೋಟಿ ಕೋಟಿಗೊಂಡೊಡವಸರ್ಪಣಕಾಲಮಕ್ಕುಂ (ಅಜಿಪು. ೩–೧೫ ವ); ತನು ಭೋಗಾಯುಷ್ಯಂಗಳ್ ಮನುಷ್ಯರೊಳ್ ಕುಂದುವಡೆಗುಮವಸರ್ಪಣದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೫೮). [ಸಂ.]

ಅವಸರ್ಪಿಣಿ (ನಾ). = ಅವಸರ್ಪಣ ೨ : ಅದು ಶರೀರಬಳಾಯುರ್ದೇಹಪ್ರಮಾಣೋಪಚಯಾಪಚಯಹೇತುತ್ವದಿಂದಮುತ್ಸರ್ಪಿಣಿಯವಸರ್ಪಿಣಿನಾಮಮುಂ ಪಡೆದುದು (ಆದಿಪು. ೬–೪೮ ವ); ಗುಣಿಗಳುಮಂ ನೆಗೞ್ದೊಳ್ಪಿನ ಕಣಿಗಳುಮಂ ಕಾಣಲಪ್ಪುದದಱಿಂದವಸರ್ಪಿಣಿಯಲ್ತು ಕಾಲಮುತ್ಸರ್ಪಿಣಿಯೆಂಬಂತಾಯ್ತು (ಅಜಿಪು. ೧–೬೧); ಹನ್ನೆರಡವಸರ್ಪಿಣಿಯೊಳ್ (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೧೦–೬೨). 'ಉತ್ಸರ್ಪಿಣಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅವಸರ್ಪಿಣೀ]

ಅವಸಾದ (ನಾ). ೧. ಕುಸಿಯುವುದು; ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ. **೨.** ದಣಿವು; ಆಯಾಸ. [ಸಂ.]

ಅವಸಾನ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆ; ಅಂತ್ಯ; ಮುಕ್ತಾಯ : ಚಾತುರ್ಯಾಮಾವಸಾನಘಟಿತಘ[ಂ]ಟಿಕಾಧ್ವನಿಗಳುಂ ಸಂಧ್ಯಾಸಮಯ ಸಮುದಿತ ಶಂಖಧ್ವನಿಗಳುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೩೫ ವ); ದೇವಾಯತನನೂತ್ನಸ್ತಂಭವಂ ನೆಮ್ಮಿ ನಿಂದಿರ್ದು ತದಂಗನಾಗೀತಾವಸಾನ ಸಮಯಮಂ ಪಾರುತ್ತುಮಿರ್ಪುದುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೮೭). **೨.** ಸಾವು; ಮರಣ : ಪುತ್ರನಾದರೆ ಅವಸಾನದಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿರ ಇದ್ದಾನು (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಅವಸಾನಕಾಲ (ನಾ). ಕೊನೆಗಾಲ; ಸಾಯುವ ಸಮಯ : ಅಂತು ಪಲಕಾಲಂ ತಪಂಗೆಯ್ದವಸಾನಕಾಲದೊಳ್ ನಿದಾನಪೂರ್ವಕಂ ಸತ್ತು (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೪೪ ವ). [ಅವಸಾನ + ಕಾಲ]

ಅವಸಾನಸಮಯ (ನಾ). = ಅವಸಾನ ಕಾಲ : ರಾಜರವಿಯವಸಾನ ಸಮಯದೊಳಾದುದದ್ಭುತ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮–೨). [ಅವಸಾನ + ಸಮಯ]

ಅವಸಿ 'ಅಮವಾಸೆ' ನೋ.

ಅವಸಿತ (ಗು). ೧. ನೆಲೆಗೊಂಡ; ಒಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತ. **೨.** ಕೊನೆಗೊಂಡ; ಪೂರ್ತಿಯಾದ. **೩.** ತಿಳಿದ; ಗೊತ್ತಾದ. **೪.** (ಧಾನ್ಯದಂತೆ) ಕೂಡಿಟ್ಟ. (ನಾ). **೫.** ನೆಲೆ; ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಮನೆ : "ಅವಸಿತಂ ವೇಶ್ಮವೆನೆ ಗೇಹಮೆನೆ ಧಿಷ್ಣ್ಯಮೆನಲಿವು ಮನೆಗೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೮–೭). [ಸಂ.]

ಅವಸಿತಿ (ನಾ). ಕಡೆ; ಕೊನೆ; ಮುಗಿವು : ಕೀಲ್ಬೊಂಬೆಗಳನಾಡಿಸಿ ಅವಸಿತಿಯೊಳ್ ಈಳ್ದ ಕರಿದೆರೆಯೆಂಬವೊಲ್ ಕವಿದುದು ಕತ್ತಲೆ (ಶೀಷರಾ. ೧೬–೯). [ಸಂ.]

ಅವಸೆ 'ಅಮವಾಸೆ' ನೋ.

ಅವಸೇಕ (ನಾ). (ದ್ರವವಸ್ತುವಿನಿಂದ) ತೋಯಿಸುವುದು; ನೆನೆಸುವುದು; ಚಿಮುಕಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಸ್ಕಂದ (ನಾ). ೧. ದಾಳಿ; ಮುತ್ತಿಗೆ; ಆಕ್ರಮಣ : "ಅವಸ್ಕಂದಃ, ಪ್ರಪಾತಃ – ಈ ೨ ದಾೞಿ" (ಹಲಾಯು. ೭೪–೨೯೮). "ಪ್ರಪಾತಮುದವಸ್ಕಂದಮೆನೆ ಧಾಳಿ" (ಮಂಗರಾ. ೮೫–೨೬). **೨.** ಬಿಡಾರ; ಠಾಣ್ಯ. **೩.** [ನ್ಯಾಯ] ಆರೋಪಣೆ; ತಪ್ಪುಹೊರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಸ್ಕಂದನ (ನಾ). ೧. = ಅವಸ್ಕಂದ ೧ : ದೆಸೆಗೆಟ್ಟೋಡುವಶನಿಘೋಷನನುರ್ವರಾಸ್ಯತಿಲಕಂ ಕೊಂದಲ್ಲದಿರೆನೆಂದು ವಿದ್ಯೆಗಳಂ ಬೆನ್ನೊಳೆ ತಗುಳವೇೞ್ದು ತಾನುಂ ಶ್ರೀವಿಜಯನುಂ ವಿದ್ಯಾಧರಶೂರಸೈನ್ಯಾವಸ್ಕಂದನ ಸಮನ್ವಿತಂ ಬೆಂಕೊಳ್ವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೩೯ ವ). **೨.** = ಅವಸ್ಕಂದ ೨ : ಪರಾಂಗನಾವಸ್ಕಂದನ ರಾಗ ತೀವ್ರಾನಾಚಾರಾದಿಗಳ್ ನಪುಂಸಕವೇದನೀಯದ ಆಸ್ರವಂಗಳ್ ಅಪ್ಪುವು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೨). [ಸಂ.]

ಅವಸ್ಕರ (ನಾ). ೧. ಕಸ; ಕೊಳೆ. **೨.** ಮಲ; ಹೇಸಿಗೆ. **೩.** ಗುಹ್ಯಪ್ರದೇಶ. **೪.** ತಿಪ್ಪೆ; ಕುಪ್ಪೆ : ಅವಸ್ಕರದವೋಲ್ ಮೂತ್ರ ಪುರೀಷಾದಿ ಮಲಭಾಜನಮುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೨೯). [ಸಂ.]

ಅವಸ್ತು (ನಾ). ವಸ್ತುವಲ್ಲದುದು; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಪದಾರ್ಥ; ಅಪ್ರಯೋಜಕವಾದುದು : ಇದುದಲವಸ್ತುವೆನ್ನದೆ ಮದುಕ್ತಿಯನೊಯ್ಯನೆ ಕೇಳ್ದು ದಿವ್ಯಚಿತ್ತದೊಳವಧಾರಿಸು (ಆದಿಪು. ೮–೧೧); ನಿಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ಕೊಬ್ಬಿದ ಕೊಳಕು ಮೈಯೆಲ್ಲ ಅವಸ್ತುವಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದೆ (ಪುನರು. ೨೧೬). [ಸಂ.]

ಅವಸ್ತುಭೂತ (ಗು). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ : ಸೋದರರೆಂದು ನಾಣ್ಚೆ ಸೆಡೆದಿರ್ದಪೆನಿರ್ದೊಡವಸ್ತುಭೂತನೆಂದಾದಮೆ ಭೂತಳಂ ಪೞಿಯೆ ತೇಜಮೆ ಕೆಟ್ಟಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೯–೧೮). [ಅವಸ್ತು + ಭೂತ]

ಅವಸ್ಥಾಂತರ (ನಾ). ಬೇರೊಂದು ಅವಸ್ಥೆ; ಕಷ್ಟದ ಸನ್ನಿವೇಶ: ನಾನಿರ್ಪವಸ್ಥಾಂತರದೊಳೆನಗೆ ನಿನ್ನನ್ನರಾರ್ ಬಂಧುಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೫೧); ತನ್ನವಸ್ಥಾಂತರಕ್ಕೆ ತಾನೆ ಬೆಕ್ಕಸಂಬಡುತ್ತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೯ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯ (ನಾ). ಜಾಗ್ರತ್, ಸ್ವಪ್ನ, ಸುಷುಪ್ತಿ ಎಂಬ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳು: ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನ ಸುಷುಪ್ತಿ ಮೂರು ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯಗಳು (ಪಂಚೀಕ. ೬). [ಸಂ. (ಅವಸ್ಥಾ + ತ್ರಯ)]

ಅವಸ್ಥಾತ್ರಿತಯ (ನಾ). = ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯ: ಕನಸು ಮೇಣೆಚ್ಚರು ಸುಷುಪ್ತಿಗಳೆನಿಪವಸ್ಥಾತ್ರಿತಯದಲೆ ಜೀವನು ವಿಸಂಚಿಸಿ ಬೀಳ್ವನಲ್ಲದೆ ಶರಕೆ ಸಿಲುಕುವನೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮-೮೮). [ಸಂ. (ಅವಸ್ಥಾ + ತ್ರಿತಯ)]

ಅವಸ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ನೆಲೆ; ನಿಲುಗಡೆ; ವಾಸಸ್ಥಳ. ೨. ಸನ್ನಿವೇಶ; ಪರಿಸ್ಥಿತಿ. ೩. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧ (ಜಟ್ಟಿಕಾಳಗ)ದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವ ಒಂದು ರೀತಿ: ಕೃಷ್ಣಂ... ನಿರ್ವರ್ತನಾವರ್ತನ ಭ್ರಮಣಂ ಉಲನಂ ಪ್ಲವನಾವಸ್ಥಾನಾದಿಕ್ರಿಯಾಪರಿಣತಂ (ಚಾವುಂಪು. ೩೫೭). 'ಅವಠಾಣ' ಪರಾ. ೪. ಮಟ್ಟ; ಹಂತ; ದರ್ಜೆ: ಭಾಷೆಯು ಒಂದು ಅವಸ್ಥಾನವನ್ನು (Stage) ಮುಟ್ಟಿತೆಂದು ಹೇಳುವ ಸ್ಥಿತಿ ಬರುತ್ತದೆಯೆಂದೂ... ಹೇಳಿದೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೩೦೯). [ಸಂ.]

ಅವಸ್ಥಾಭೇದ (ನಾ). ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸ: ವಿಷ್ಣುಶಿವರು ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನ ನಿಮಿತ್ತರಾಗಿರುವರು. ಇವರಿಗೆ ಅವಸ್ಥಾಭೇದ ಹೊರತು ಸ್ವರೂಪಭೇದವಿಲ್ಲ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೯೫).
[ಸಂ. (ಅವಸ್ಥಾ + ಭೇದ)]

ಅವಸ್ಥಾಯಿ (ಗು). ನೆಲೆಗೊಂಡ; ನಿಂತ; ವಾಸಿಸುವ.
[ಸಂ. ಅವಸ್ಥಾಯಿನ್]

ಅವಸ್ಥಾರೂಪ (ನಾ). ಇರುವ ರೀತಿ: ನಿಮ್ಮಯ ಮಗನವಸ್ಥಾರೂಪವಿದು ಚಿತ್ತವಿಸಿ ನೀವು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೪೨). [ಸಂ. (ಅವಸ್ಥಾ + ರೂಪ)]

ಅವಸ್ಥಿತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಾದಿ ಗುಣಸ್ಥಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಇರವು, —ಸ್ಥಿತಿ: ಅವಸ್ಥಿತಮೆಂಬುದು ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಾದಿ ಗುಣಸ್ಥಾನದಿಂ ಎನಿವಿರಿದು ಪುಟ್ಟಿತ್ತು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬೮). [ಸಂ.]

ಅವಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ೧. ನೆಲೆ. ೨. ಅನುಸರಿಸಿ ಇರುವುದು; ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಸ್ಥೆ (ನಾ). ೧. ಸ್ಥಿತಿ; ಸನ್ನಿವೇಶ. ೨. (ಸ್ವರೂಪ, ವಯಸ್ಸು, ಅವಕಾಶ ಮುಂತಾದುವುಗಳ) ಪರಿಸ್ಥಿತಿ: ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಗೆ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳುಂಟೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೩೧೦). ೩. ತೊಂದರೆ; ಕಷ್ಟ; ಕ್ಲೇಶ: ಎನಗಿನಿತೊಂದವಸ್ಥೆ ವಿಧಿಯೋಗದಿನಾದುದಿದರ್ಕೆ ನೀನಱಲ್ದಿನಿತು ಮನಃಕ್ಷತಂಬಡದಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೦೫); ಕಂಡರೆ ಮನೋಹರವಯ್ಯಾ, ಕಾಣದಿದ್ದರೆ ಅವಸ್ಥೆ ನೋಡಯ್ಯ (ಬಸವ. ೩೬೦); ಈಯವಸ್ಥೆಗೆ ನಮ್ಮ ತಂದನು ಭಾನುನಂದನನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೧೩). ೪. ನಲವತ್ತೈದುಬಗೆಯ ಮಂತ್ರಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅವಸ್ಥೆ, ಸ್ವರ, ಪ್ರಕೃತಿ... ಆತ್ಮೈಕ್ಯಗಳೆಂಬ ಪಂಚಚತ್ವಾರಿಂಶನ್ಮಂತ್ರಸಾಧನಂಗಳೊಳು ಪ್ರಜ್ಞೆಗೊಂಡು (ವಿವೇಕ. ೮೦).

ಅವಸ್ಥೆಗೊಳ್ = ೧. ಕಷ್ಟಪಡು; ಕ್ಲೇಶಪಡು; ದುಃಖಿಸು: ಹಚ್ಚಡದ ಸೆಱಗಂ ಪಿಡಿದು ಕೈಯಿಂದ ಸೆಳೆಸೆಳೆದು ಜೋಲುತ್ತ ತೆಗೆವಂ ಬಲುಮುನಿಸು ನಿಮ್ಮಿಂದವಲ್ಲದೆ ತಿಳಿಯದೆನುತುಂ ಬಾಲಲಿಂಗನವಸ್ಥೆಗೊಳುತಿರಲು (ಬಸವು. ೪೭-೪೭). ೨. ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪಡೆ. [ಸಂ. ಅವಸ್ಥಾ]

ಅವಸ್ಪಂದ (ಗು). ಸ್ಪಂದವಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ವಿಕಾರವಾದ; ಸ್ಥಿರವಾದ: ಎಂದೀ ಬಿನ್ನಪಮನವಸ್ಪಂದಮನಂತೆಯ್ದೆ ಕೇಳ್ದು ಮನುಜೋಕ್ತಿಪರಿಸ್ಪಂದಮತಿ ಕೇಳದಂತಿರ್ದಂದಪಗತಚಳನ ಜಳಧಿಯಂ ವಿಭು ಪೋಲ್ತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೧೬). [ಸಂ.]

ಅವಹಿತ (ಗು). ೧. ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದ; ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ನಿಯೋಜಿಸಿದ; ಅವಧಾನಗೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಅವಹಿತಧ್ಯಾನ (ಗು). ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾದ: ಇತ್ತ ವೃಷಭನಾಥನುಂ ವರೌನವ್ರತದಿಂ ಯೋಗಯೋಗ್ಯಪ್ರದೇಶದೊಳ್ ಅವಹಿತಧ್ಯಾನನಾಗಿ ವಿಹಾರಿಸಿ (ಚಾವುಂಪು. ೩೭-೫); ಯೋಗಯೋಗ್ಯಪ್ರದೇಶದೊಳ್ ವಾಕ್ಸಂಯಮನುಮುವಹಿತಧ್ಯಾನನುಮಾಗಿರೆ (ಆಜಿಪು. ೭-೮ ವ).
[ಅವಹಿತ + ಧ್ಯಾನ]

ಅವಹಿತಭಾವ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವವನ್ನು ಅಡಗಿಸುವುದು: ಸ್ವಭಾವಗಂಭೀರವೃತ್ತಿಯಪ್ಪುದಱಿನವಹಿತಭಾವಮುನವಳಂಬಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೧೩ ವ). [ಅವಹಿತ + ಭಾವ]

ಅವಹಿತ್ಥ (ನಾ). ೧. (ಮನಸ್ಸಿನ ವಿಕಾರವನ್ನು ಹೊರಗೆ ತೋರ್ಪಡಿಸದಂತೆ) ಬಚ್ಚಿಡುವುದು. ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಮೂವತ್ತು ಮೂರು ಸಂಚಾರಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ನಾಚಿಕೆ ಭಯ ಮುಂತಾದವು ಉಂಟಾದಾಗ, ಅವು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಗೋಚರವಾಗದಂತೆ ಮರೆಸುವುದು ಅವಹಿತ್ಥ" (ಭಾರವಿಮೀ. ೩೪೭). ಮತಿನಿರ್ವೇದಾವಹಿತ್ಥಶ್ರಮಮದ ಜಡತಾ ... ಇವಿಂತೆಯ್ದೆ ಸಂಚಾರಿಭಾವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೯೫). ೩. [ನಾಟ್ಯಶಾ] ಸಂಯುತಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸಂಯುತ ಹಸ್ತಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ ೧. ಅಂಜಲಿ... ೧೧ ಗಜದಂತ ೧೨ ಅವಹಿತ್ಥ ಮತ್ತು ೧೩ ವರ್ಧಮಾನ (ಅಭಾನ್ಯ. ೪೮). [ಸಂ.]

ಅವಹಿತ್ಥೆ (ನಾ). = ಅವಹಿತ್ಥ ೨: ಚಿಂತೆ, ಅಸೂಯೆ, ಅವಹಿತ್ಥೆ, ಉಗ್ರ, ಅಪಸ್ಮಾರಗಳೆಂಬ ಮೂವತ್ತುಮೂರು ಸಂಚಾರೀಭಾವಂಗಳಿಂ ಪರಿವರ್ಧಿಸಿ (ವಿವೇಕ. ೨೨೭). [ಸಂ. ಅವಹಿತ್ಥಾ]

ಅವಹೇಳನ (ನಾ). ಅಗೌರವದಿಂದ ಕಾಣುವುದು; ಅವಮಾನ; ತಿರಸ್ಕಾರ: ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಅವಹೇಳನವನ್ನು ಗುರಿಯಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಕಾವ್ಯವಾಗಲಿ, ಸಾಹಿತ್ಯವಾಗಲಿ, ಚಿತ್ರಕಲೆಯಾಗಲಿ ಬೆಳೆಯಲಾರದು (ರಂಗರೋ. ೧೦೮); ಯಜಮಾನರ ಪ್ರೇಮಪೂರ್ಣ ದೃಷ್ಟಿಗೋಸ್ಕರ ನಾನು ಅವಹೇಳನವನ್ನು ಸಹಿಸಬಲ್ಲೆ (ಕಲಕ. ೫೨).

ಅವಹೇಳನಂಮಾಡು, ಅವಹೇಳನಮಾಡು = ಅಗೌರವದಿಂದ ಕಾಣು; ತಿರಸ್ಕಾರಮಾಡು; ಹಾಸ್ಯಮಾಡು: ತನ್ನಣ್ಣನಾರ್ಪನಾಶಂಕಿಸಿದ ವಾನರನ ಕೀಳ್ಮೆಗವಹೇಳನಂ ಮಾಳ್ಪವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೮೮-೩೬೬); ಅವನ ಮೃದುಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಕಂಡು ದೇವದತ್ತನು ಅವಹೇಳನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಹಿಂಕಿರು. ೩೩). [ಸಂ. ಅವಹೇಲನ]

ಅವಹೇಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅವಹೇಳನಮಾಡು: ಖೇಲನವ ಬೇಡವೆನುವರನು ವಿಧಿರಾಯನವಹೇಳಿಪನು ಸೆರೆವಿಡಿದು (ಮಂಕುಕ. ೨೬೬).
[ಅವಹೇಳನ + -ಇಸು₃]

ಅವಳ್₁ 'ಅದ್ಳು' ಪರಾ.

ಅವಳ್₂ 'ಅಮುಳ್' ನೋ.

ಅವಳ 'ಅಮುಳ್' ನೋ.

ಅವಳಂಬಿಸು 'ಅವಲಂಬಿಸು' ನೋ.

ಅವಳಜವಳ 'ಅವಳಿಜವಳಿ' ನೋ.

ಅವಳಿ 'ಅಮುಳ್' ನೋ.

ಅವಳಿಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಜೋಡಿಕಟ್ಟಿಗೆ: ಉರಿಗೆಂಡದೊಳಗವಳಿಗಟ್ಟಿಗೆಯ ಕಟ್ಟ ನಡುವಿರಿಸಿ ಬೇಯಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೪೯).
[ಅವಳಿ (< ಅಮುಳ್) + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಅವಳಿಗಿರಿ (ನಾ). ಜೋಡಿ ಬೆಟ್ಟ; ಒಂದನ್ನೊಂದು ಹೋಲುವ ಎರಡು ಬೆಟ್ಟಗಳು: ಅವಳಿಗಿರಿಗಳವೋಲು ದೃಢತರದವಯವದ ಘನವಜ್ರಸಾರದ ಜವಳಿಸಿಂಹದವೋಲು ದುರ್ಧರ ಶೌರ್‍ಯಸಾಹಸರು (ನಿಭಾಗ. ೩–೮–೯).
[ಅವಳಿ (< ಅಮಳ್) + ಗಿರಿ$_1$]

ಅವಳಿಚುಕ್ಕಿ (ನಾ). ಜೋಡಿನಕ್ಷತ್ರ; ಒಂದನ್ನೊಂದು ಹೋಲುವ ಎರಡು ನಕ್ಷತ್ರಗಳು; ಅಶ್ವಿನೀನಕ್ಷತ್ರ: ಪುನರ್ವಸು, ಪುನರ್ವಸು ದ್ವಿತೀಯ ಎಂಬ ಅವಳಿಚುಕ್ಕಿಗಳೇ ಮಿಥುನದ ತಲೆಗಳು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೩೯). [ಅವಳಿ (< ಅಮಳ್) + ಚುಕ್ಕಿ$_2$]

ಅವಳಿಜವಳಿ, ಅವಳಜವಳ (ನಾ). ೧. ಜೋಡಿ; ಒಂದೇ ಸಮನಾದ ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳ ಜತೆ; ಯಮಳ. ೨. ಒಂದೇ ಹೆರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಎರಡು ಮಕ್ಕಳು: ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರ ಹೊಟ್ಟೇಲಿ ನಾವಿಬ್ಬರು ಅವಳಿಜವಳಿ ಗಂಡುಮಕ್ಕಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೦೩); ಭಾಗವತ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ, ಬಲರಾಮಕೃಷ್ಣರೆಂಬವರು ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಅಗಲಲಾರದಂಥ ಅವಳಿಜವಳಿಯರು (ಯಕ್ಷಬ. ೩೬); ನೀವು ಅವಳಿಜವಳಿಗಳೇ (ನಡೆದಾ. II, ೧೨೫೧). **ಅವಳಜವಳ**: "ಯಮಳ – ಅವಳಜವಳ, ಜೋಡು" (ಗಂಗಾಮ).

ಅವಳಿಜವಳಿ ಮಕ್ಕಳು = ಒಂದೇ ಹೆರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಎರಡು ಸಂತಾನ: ಅವಳಿಜವಳಿ ಮಕ್ಕಳಂತಿದ್ದಾರೆ ಆ ಹುಡುಗರು (ರೂಢಿ).
[ಅವಳಿ (< ಅಮಳ್) + ಜವಳಿ$_2$]

ಅವಳಿಮೊಲೆ (ನಾ). ಮೊಲೆಗಳ ಜೋಡಿ; ಸ್ತನಯುಗ: ನವರತ್ನದ ಪುಸ್ತಿ ಕಟ್ಟಾಣಿಮುತ್ತಿನ ಖವಖವಿಸುವ ಪಂಚಸರದ ಅವಳಿಮೊಲೆಯ ಮಧ್ಯಕಮರಿದ ಪದಕದೆ ಕುವಲಯನೇತ್ರೆಯೊಪ್ಪಿದಳು (ಕಂನವಿ. ೯–೬೨).
[ಅವಳಿ (< ಅಮಳ್) + ಮೊಲೆ]

ಅವಳಿಸು 'ಅವ್ವಳಿಸು' ನೋ.

ಅವಳು 'ಅದು$_1$' ಪರಾ.

ಅವಳೆ, ಆವಳೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕಾಲುವೆ: ಸಂಕರನಾಯ್ಕ ಆಳುತ್ತ ಪ್ರಿತ್ತಿಗಡಿ ತೆಂಕಲೂ ಹರಿದ ಅವಳೆ ಗಡಿ ಪಡು ಬಸ್ತಿಗಡಿ ಬಡಗಲೂ (ಕಇ. I, ೪೧–೩೦; 1417 ?); ಮೂಡಲು ಕಟ್ಟಿದ ಪಾಗರಲು ಮುಂದೆ ಹರಿದ ಅವಳೆ ಗಡಿ ತೆಂಕಲು ಅವಳೆಗಡಿ (ಕಇ. III-i, ೯–೧೫; 1538). **ಆವಳೆ**: ಪಡುವಲು ಸಂಣ[ನಾ]ಯಕನ ಮಾವಣನಾಯ್ಕ ಆಕಯ್ಯ ಆವಳೆಗಡಿ ಬಡಗಲು (ಕಇ. I, ೪೧–೪೬; 1417 ?). [?]

ಅವಳೋಕಿನೀವಿದ್ಯೆ 'ಅವಲೋಕಿನೀವಿದ್ಯೆ' ನೋ.

ಅವಳೋಕಿಸು 'ಅವಲೋಕಿಸು' ನೋ.

ಅವಳ್ದಿರ್ 'ಅದು$_1$' ಪರಾ.

ಅವಱು (ಕ್ರಿ). ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಚ್ಚು; ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಬಲವಾಗಿ ಕಡಿ: ಸಿಂಗಂ ಪೆಱುತಿರಲಾ ಶಿಶುವಂ ತಾಯಂಗದಿ ತಲೆ ಹೊಱಟುದಯಿಪ ಸಮಯಕೆ ಮುಂಗಡೆಯೊಂದು ಮತಂಗದ ಮಱಿಯಿರೆ ಕಾಣುತ ಕಡುಮುಳಿದು ಜಂಗಿಸಿಯಾವೊಡಲಿಂದದನವಱಿತು ತುಂಗಪರಾಕ್ರಮಿಗಳ್ ಕಿಱಿದಾದೊಡೆ ಪಿಂಗುವರೇ ತಮ್ಮಯ ಕೃತ್ಯವಂ (ಜಯಕಾ. ೧೫–೩೨).
☞ ಈ ಶಬ್ದ 'ಅವುಡು' ಎಂಬುದರ ಬೇರೊಂದು ರೂಪ.
[< ಅವುಡು$_1$]

ಅವಾಂತರ (ಗು). ೧. ನಡುವೆ ಉಂಟಾದ; ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡ. ೨. ಮುಖ್ಯವಲ್ಲದ; ಅಧೀನವಾದ. 'ಅವಾಂತರಭೇದ' 'ಅವಾಂತರಮುಕ್ತ'ಪರಾ. (ನಾ). ೩. (ಸೈನ್ಯ, ಯುದ್ಧ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಆಗುವ) ತೊಂದರೆ, —ಉಪದ್ರವ: ಊರಿಗೆ ಅನ್ಯಾಯ ಅವಾಂತರ ಬಂದಡಂ ಸ್ಥಾನಿಕರು ತಪೋಧನರ ಸಂಮತ × × ನಡೆವಂತಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೨೬–೧೦; 1207); ವೀರಣನಾಯಕರು ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರಾಗಿ ಕೃಷ್ಣರಾಯರ ಅವಾಂತರದಲಿ ಅರಸುಗಳು ಅರ್ಥಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು × × × ನಡೆದು ಬರಲಾಗಿ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೬೦–೩; 1551); ಕಟಿಯ ಕೆಳಗೆ ಕುಣಿತದ ಬೆವರಿನ ಅವಾಂತರಕ್ಕಾಗಿ ಚಲ್ಲಣ ಧರಿಸಿ ಮೇಲೆ ವೀರಗಚ್ಚೆ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೧೩೫). ೪. ಗದ್ದಲ; ಗಡಿಬಿಡಿ: ಎಲಾ ಹುಡುಗ, ಈಗಿನಿಂದಲೇ ಇಷ್ಟು ಅವಾಂತರ, ಮುಂದೆ ಮದುವೆ ಆಗೋದಾದರೆ ಇನ್ನೇನು ಅವಾಂತರ ಮಾಡ್ತೀಯೋ ಕಾಣೆ (ಮರಳಿ. ೧೦೦); ಏನಿದು ಪಾರ್ವತಿ! ಈ ಅವಾಂತರ! ನನ್ನನ್ನು ಕೆರಳಿಸಬೇಕೆಂದಿರುವೆಯಾ? (ಕೈಲಾಕ. ೫೬).

ಅವಾಂತರವೆಬ್ಬಿಸು = ಗಡಿಬಿಡಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸು; ಗದ್ದಲವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು; ತೊಂದರೆಗೊಳಿಸು: ಹೊಡೆದಾಡಿ ಒಬ್ಬರ ಮುಖವನ್ನೊಬ್ಬರು ಪರಚಿ, ಒಬ್ಬರ ಕೂದಲನ್ನೊಬ್ಬರು ಎಳೆದು ಕಿತ್ತು ಅವಾಂತರವೆಬ್ಬಿಸಿದ್ದಾರೆ (ನಗೆಹೊ. ೨೩೩). [ಸಂ.]

ಅವಾಂತರಕಥೆ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಥೆಯ ನಡು ನಡುವೆ ಬರುವ ಉಪಕಥೆ. [ಅವಾಂತರ + ಕಥೆ]

ಅವಾಂತರಕಾರಣ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಲ್ಲದ ಕಾರಣ; ಅಧೀನವಾದ ಕಾರಣ; ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿ ನಡುವೆ ಒದಗುವ ಕಾರಣ: ಘಟವು ಕಾರ್ಯವು, ಇದಕ್ಕೆ ಮೃತ್ತಿಕೆಯು ಕಾರಣ, ಅವಾಂತರಕಾರಣ ದಂಡ ಮೊದಲಾದುವು, ಕರ್ತಾ ಕುಂಬಾರನು (ಹಸಾರ. ೯೬೬–೩ ಟೀಕು).
[ಅವಾಂತರ + ಕಾರಣ]

ಅವಾಂತರಪ್ರಲಯ (ನಾ). ಮಹಾಪ್ರಳಯಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ ಆಗತಕ್ಕ ಪ್ರಲಯ: ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೊಳಗೆ ಆಗತಕ್ಕ ಪ್ರಲಯಗಳು ಅವಾಂತರಪ್ರಲಯಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೮೪).
[ಅವಾಂತರ + ಪ್ರಲಯ]

ಅವಾಂತರಫಲ (ನಾ). ಮುಖ್ಯ ಫಲವಲ್ಲದೆ ನಡುವೆ ಒದಗಬಹುದಾದ ಬೇರೆಯ ಪ್ರಯೋಜನ: ಅವಾಂತರ ಫಲವೇನೆಂದರೆ ಹೀಗೆ ನಿಶ್ಚಯ ಬಂದಹೊತ್ತಿಗೂ ತ್ರಿವಿಧಕರಣಗಳನ್ನು ಮಿಶ್ರಕರ್ಮದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಬಿಡಬೇಕು. ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಪಾಪಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಬಿಡದೆ ಇರಬೇಕು ಎಂಬುದೇ ಅವಾಂತರ ಫಲವೆನಿಸುವುದು (ವೇಸಾರ. ೨೧). [ಅವಾಂತರ + ಫಲ]

ಅವಾಂತರಭೇದ (ನಾ). ಒಳಭೇದ; ಒಂದೇ ಜಾತಿಯ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪರಸ್ಪರವಾದ ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ವ್ಯತ್ಯಾಸ: ಶೈವಶಾಸ್ತ್ರವು ಬಲುವಿಸ್ತೃತವಾದುದು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಅವಾಂತರ ಭೇದಗಳಿವೆ (ಚಿನ್ನಸಾ. ೨ ಮು).
[ಅವಾಂತರ + ಭೇದ]

ಅವಾಂತರಮುಕ್ತ (ನಾ). ಮೊದಲು ಪ್ರಾಪಂಚಿಕ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದು ಆಮೇಲೆ ಮುಕ್ತನಾದವನು; ಸಂಸಾರಿಯಾಗಿದ್ದು ತರುವಾಯ ಮುಕ್ತನಾದವನು; ಮೋಕ್ಷಹೊಂದಿದವನು: ಇವರು ಅನಾದಿಮುಕ್ತರಲ್ಲ ಅವಾಂತರಮುಕ್ತರೆಂಬ ಅವಲಕ್ಷಣದ ನಾಯನಾಲಿಗೆಯನೇನೆಂಬೆ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೫೫); ಮೊದಲುಪ್ರಪಂಚವರ್ತನೆಯ ದೇಹವುಳ್ಳವರಾಗಿ ಆಮೇಲೆ ಮುಕ್ತರಾದವರು (ಅವಾಂತರ ಮುಕ್ತರು) ಎನ್ನುವರು ಶೈವಮತದವರು (ಸಿದ್ಧೇವ. ೫೫ ಟಿ). [ಅವಾಂತರ + ಮುಕ್ತ]

ಅವಾಂತರವಾಕ್ಯ (ನಾ). ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ನಡುವೆ ಒದಗುವ ವಾಕ್ಯ; ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ವಾಕ್ಯ: ಎಲ್ಲಿ ಆ ಅವಾಂತರ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗಿರುವುದೋ ಅಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಅನುವಾದಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅರ್ಥವಾದವು ಪ್ರವರ್ತಿಸುತ್ತದೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೫೦೧). [ಅವಾಂತರ + ವಾಕ್ಯ]

ಅವಾಂತರಶೈವ (ನಾ). ೧. ಶೈವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಒಳಪಂಗಡ : ಆ ದೀಕ್ಷಾಯುಕ್ತಮಾದ ಅನಾದಿಶೈವ, ಆದಿಶೈವ, ಮಹಾಶೈವ, ಅನುಶೈವ, ಅವಾಂತರಶೈವ, ಪ್ರವರಶೈವ, ಅಂತರಶೈವವೆಂಬಿವೇ ಸಪ್ತಶೈವಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೬೨). ೨. ಅವಾಂತರ ಶೈವ ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು : ಶಿವದೀಕ್ಷಾಸಂಪನ್ನರಾದ ವೈಶ್ಯರೇ ಅವಾಂತರಶೈವರು (ವಿವೇಕ. ೬೨). [ಅವಾಂತರ + ಶೈವ]

ಅವಾಂತರಸೃಷ್ಟಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಆದ ಸೃಷ್ಟಿ : ಪರಮಾತ್ಮನ... ಲೀಲಾಯಾತ್ರೆಯೇ ಸೃಷ್ಟಿಯೆನಿಸುವುದು. ಇದು ಆದಿಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲ, ಅವಾಂತರಸೃಷ್ಟಿ. ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನೊಳಗೆ ಚಿದ್ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದ್ದ ಜೀವರನ್ನು ಹೊರಪಡಿಸುವ ಲೀಲಾವಿನೋದವೇ ಈ ಸೃಷ್ಟಿ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೨೪). [ಅವಾಂತರ + ಸೃಷ್ಟಿ]

ಅವಾಂತ್ರ (ನಾ).= ಅವಾಂತರ ೩ : ಹಾವಳಿ ಬರಪಗೌಡ್ರ ಅವಾಂತ್ರದಲು (ಎಕ. IX, ದೊಡ್ಡಬ. ೬–೭ ; 1596 ?) ; ಶ್ರೀಮತ್ ರಾಜಶ್ರೀ ತಮ್ಮಳ ನಾಯಕನವರಿಗೆ ವಂದು ಅವಾಂತ್ರ ಬರಲೀಕಾಗಿ (ಎಕ. XI, ಹಿರಿಯೂ. ೬–೪ ; 1617 ?) ; ಮಂತ್ರಿಕಾಪಾಯಮಾದುದರಿಂದ ಪಟ್ಟಣಕವಾಂತ್ರ ಸಂಜನಿಸಿದುದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೨೬–೪೩) ; ಸತ್ಯಮಂಗಲ ಮುಂತಾದ ಶೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಡಾನೆಗಳ ಅವಾಂತ್ರ ಬಹಳವಾಗಿರುವುದು (ಕಥಾಮಂ. ೪–೬೩) ; ಅವಾಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ ಕುದುರೆ ದೇಶಾಂತ್ರವಾಗಿ ಓಡಿ ಹೋಯಿತು (ಗಾದ). [< ಸಂ. ಅವಾಂತರ]

ಅವಾಕ್ಕು (ನಾ). ೧. ಮಾತಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಮೂಗ.

ಅವಾಕ್ಕಾಗಿಸು = ಮಾತನಾಡದಂತೆ ಮಾಡು ; ಮೂಕವಾಗಿಸು: ರಸಿಕರೆಲ್ಲರ ಎದುರಿಗೂ ಪಿಟೀಲುವಾದನ ನಡೆಸಿ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಅವಾಕ್ಕಾಗಿಸಿದರು (ಸಂಗೀತ. ೧೦೪). **ಅವಾಕ್ಕಾಗು** = ಮಾತು ಹೊರಡದಂತಾಗು : ಈ ಆನಂದಪರವಶತೆಯಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಯು ಅವಾಕ್ಕಾದಳು (ಭಕ್ತವಿ. ೮) ; ಮಾಚಿಕಬ್ಬೆ ಆಗ ಬಸದಿಯಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಮನೆಯ ಹೊಸ್ತಿಲನ್ನು ಸೇರಿ, ಪತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಅವಾಕ್ಕಾಗಿ ನಿಂತರು (ಶಾಂತಲಾ. ೩). [ಸಂ. ಅವಾಚ್]

ಅವಾಕ್ಛ್ರುತಿ (ನಾ). ೧. ಮೂಕತನ ಮತ್ತು ಕಿವುಡುತನ. ೨. ಮೂಗನೂ ಕಿವುಡನೂ ಆಗಿರುವವನು : "ಕಳಮೂಕಸ್ತ್ವವಾಕ್ಛ್ರುತಿಃ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦–೪೫೫). [ಸಂ.]

ಅವಾಗ್ಗೋಚರ (ಗು). ಮಾತಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದ ; ವರ್ಣಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ: ತ್ರಿಜಗತ್ಪರತರಂ ವಿಯಚ್ಚರಪುರಂ ಚೆಲ್ವಿಂದವಾಗ್ಗೋಚರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೧). [ಸಂ.]

ಅವಾಗ್ಭವ (ಗು). ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ; ತೆಂಕಲಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ. [ಸಂ. (ಅವಾಚ್ + ಭವ)]

ಅವಾಗ್ಭಾಗ (ನಾ). ೧. ದಕ್ಷಿಣಭಾಗ; ತೆಂಕಲು. ೨. ಗಿಡದ ಕೆಳಭಾಗ; ಮರದ ಬುಡ : "ಅವಾಗ್ಭಾಗಃ, ಬುಧ್ನಃ – ಈ ೨ ಮರದ ಮೊದಲ್" (ಹಲಾಯು. ೩೦–೨೬) ; "ಅವಾಗ್ಭಾಗಮೆನೆ ಬುಧ್ನಮೆನಲು ಎಸೆವ ತರು ಮೊದಲಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೨–೨). [ಸಂ. (ಅವಾಚ್ + ಭಾಗ)]

ಅವಾಗ್ವಿಷಯ (ಗು). ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗದ, — ವಿವರಿಸಲಾಗದ ; ವರ್ಣಿಸಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲದ : ಪುರಶ್ರೀಯನಾತನಮಾನುಷಮುಮವಾಗ್ವಿಷಯಮುಮವರ್ಣನಾಗೋಚರಮುಮಾಗೆ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೧೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಾಙ್ಮನಸಗೋಚರ (ಗು). ಮಾತಿಗೂ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ನಿಲುಕದ : ಅವಾಙ್ಮನಸಗೋಚರಂ ದಿಟಕೆ ನೀಂ ಬಟಿಕ್ಕಾವುದೀ ಭವಚ್ಚರಣಸೇವೆಯೊಳ್ ಕ್ರಿಯೆ ಜಿನೇಂದ್ರಚಂದ್ರಪ್ರಭಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೪–೯೦). [ಸಂ.]

ಅವಾಙ್ಮಾನಸಗೋಚರ (ಗು). = ಅವಾಙ್ಮನಸಗೋಚರ : ಮುಕ್ತಜೀವನಪ್ಪೊಡೆ . . . ಅನುಪಮಾನನುಂ ಅವಾಙ್ಮಾನಸಗೋಚರನುಂ . . . ಅಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೧೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಾಙ್ಮುಖ (ಗು). ತಲೆಬಾಗಿದ ; ಕೆಳಮುಖವಾದ : "ಅವಾಚೀನಂ, ಅವಾಙ್ಮುಖಂ – ಈ ೨ ತಲೆವಾಗಿರ್ದುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೫–೬೨) ; "ಅವಾಙ್ಮುಖಮಪಾಚೀನಮೆನೆ ತಲೆವಾಗುಹಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪–೩೩). [ಸಂ.]

ಅವಾಙ್ಮುಖಿ (ನಾ). ತಲೆಯನ್ನು ತಗ್ಗಿಸಿದವಳು ; ಮುಖವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಮಾಡಿದವಳು : ಸ್ತಂಭಿತೆಯರಾಗಿದ್ದು, ಎದ್ದು, ಅವಾಙ್ಮುಖಿಯರಾಗುವರು (ಚಟ್ಟಅ. ೧೨–೧೧). [ಸಂ. ಅವಾಙ್ಮುಖೀ]

ಅವಾಚಿ (ನಾ). ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕು ; ತೆಂಕಲು. [ಸಂ. ಅವಾಚೀ]

ಅವಾಚಿದಿಕ್ಕು (ನಾ). = ಅವಾಚಿ. 'ಅವಾಚೀದಿಗ್ವಿಜಯ' ಪರಾ. [ಅವಾಚಿ + ದಿಕ್ಕು]

ಅವಾಚೀದಿಗ್ವಿಜಯ (ನಾ). ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವುದು ; ತೆಂಕಣ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ನಡಸುವ ದಿಗ್ವಿಜಯ : ಆ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ನಡೆದನವಾಚೀದಿಗ್ವಿಜಯಹೇತುವಿಂ ಜಿನಚಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೧). [ಸಂ. (ಅವಾಚೀದಿಕ್ + ವಿಜಯ)]

ಅವಾಚೀದ್ವಾರ (ನಾ). ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನ ಬಾಗಿಲು ; ತೆಂಕಣಬಾಗಿಲು : ಸುವರ್ಣಕುಲಾಭಿಧಾನ ತರಂಗಿಣೀ ಪುಂಡರೀಕಪ್ರದದ ಅವಾಚೀದ್ವಾರದಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು ತನ್ನಾಭಿಗಿರಿಯಂ ಅರ್ಧಪ್ರದಕ್ಷಿಣಂ ಮಾಡಿ ಪರಿದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೩೬). [ಸಂ. (ಅವಾಚೀ + ದ್ವಾರ)]

ಅವಾಚೀನ (ನಾ). ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನದು ; ತೆಂಕಲಿನದು : "ಅವಾಚೀನಂ, ಅವಾಕ್ – ಈ ೨ ತೆಂಕಲಾದುದಱ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೭–೧೦೩). [ಸಂ.]

ಅವಾಚ್ಯ (ಗು). ೧. ನುಡಿಯಬಾರದ. (ನಾ). ೨. ಬೈಗಳು ; ನಿಂದೆ : ಬಿನ್ನವಿಸಲ್ಕವಾಚ್ಯಮಿದು ದೇವ ಪರಿಚ್ಯುತಭೀತಿಯಿಂದವಾಂ ಬಿನ್ನವಿಪೆಂ (ನೇಮಿಪು. ೩–೧೩೫) ; ಅವಾಚ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ನಿಂದಿಸತೊಡಗಿದ (ನಾಪೋಲೀ. ೬೩) ; ಎದುರು ಬಿದ್ದು ಮಾತಾಡಬಾರದೆ ಎಂದು ಪ್ರಚೋದಿಸಲು ತನ್ನ ಶಬ್ದಕೋಶದಿಂದ ಅತಿ ಅವಾಚ್ಯವನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತ ಮಾತಾಡುತ್ತಾನೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೨೦). [ಸಂ.]

ಅವಾಜು (ನಾ). ಶಬ್ದ ; ಸದ್ದು : ಶನಿವಾರದ ದಿವಸ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಫಿರಂಗಿ ಅವಾಜು ಬಂದಾಯಿತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೯೭) ; ಆ ಇಬ್ಬರು ಸಾಹೇಬರು ದೊಡ್ಡ ಲಷ್ಕರಿನ ನಿಶಾನಿ ಫಿರಂಗಿ ಅವಾಜು ಕೇಳಿದರೆ ಅದರ ಜವಾಬು ಕೊಡುವ ಬಗ್ಗೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೪) ; ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನರಿಗೂ ಇಂಗ್ರೇಜಿಯವರಿಗೂ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರನ ಗದ್ದಿಗೆ ಬಳಿಯ ಆದ ಲಡಾಯದ ಅವಾಜು ಕೇಳಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೯೩) ; ತಾಳ, ಡೋಲಕಗಳ ಗಡಚಿಕ್ಕುವ ಅವಾಜಿನಲ್ಲಿ ಮಾಸ್ತರರ ದನಿ ಅವರಿಗೆ ಕೇಳಿಸಲಿಲ್ಲ (ಮೂರುದಾ. ೬೩).

ಅವಾಜುಮಾಡು = ಧ್ವನಿಮಾಡು : ಈ ಜನ ಇನ್ನಷ್ಟು ಬೆದರಿತು. ಅವಾಜುಮಾಡುತ್ತಾ ಹಿಂಜರಿದು ಮನೆಗೆ ತೆರಳಿದರು (ಬೆಳುಮ. ೧೪೯). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಆವಾಜ್]

ಅವಾಢವ್ಯ (ಗು). (ಉಕ) ಅಳತೆಮೀರಿದ ; ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಾದ : ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಅವಾಢವ್ಯ ಖರ್ಚನ್ನು ಅವಳು ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಯೋಚಿಸುವಂತಾಯಿತು (ಮಣ್ಣಿನ. ೩೧) ; ಆದರೆ ಇಷ್ಟೊಂದು ಅವಾಢವ್ಯ ಬೆಲೆಕೊಟ್ಟು ಅದನ್ನು ಕೊಳ್ಳುವ ಧೈರ್ಯಸಾಲದೆ ಮರಳಿ ಹೋದರು (ರತ್ನಗೋ. ೮) ; ಮೇಲಾಗಿ ಅವಾಢವ್ಯ ಬಡ್ಡೀವ್ಯವಹಾರ (ತಿಡುಗು. ೭೯). [← ಮರಾ. ಅವಾಢವ್ಯ (< ಸಂ. ಅಪೋಢವ್ಯ)]

ಅವಾಪ್ತ (ಗು). ಹೊಂದಿದ ; ಪಡೆದ ; ಉಂಟಾದ : ನಕುಳಾರ್ಯನುಂ ಪ್ರಭಾಕರ ವಿಮಾನದೊಳ್ ಮನೋರಥಾವಾಪ್ತ ದಿವ್ಯಭೋಗಂ ಮನೋರಥನೆಂಬ ಕಲ್ಪಜನಾದಂ (ಆದಿಪು. ೫–೭ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಾಪ್ಯ (ಗು). ಹೊಂದಬಹುದಾದ ; ಪಡೆಯತಕ್ಕ : ಬಹಿರಂತರಸ್ಥಿತನವಾಪ್ಯನಂ ಲಿಂಗಸ್ವರೂಪಿ ನಿನಗಂ (ವೀಶೈಪು. ೬–೧–೩೯). [ಸಂ.]

ಅವಾಮವೃತ್ತಿವರ್ತನ(ಗು).೧.ನೇರವಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿನಡೆಯುವ; ಋಜುಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವ. ೨. ಎಡದಿಂದ ಬಲಗಡೆಗೆ ಸುತ್ತುವ. ೧, ೨ : ಉದಯಿಸಿದ ಮಹಾತ್ಮನಂ . . . ಅವಾಮವೃತ್ತಿವರ್ತನನೆಂಬುದಂ ಪೇೞ್ವಂತೆ ಅಧ್ವರಾನಲನವಾಮವೃತ್ತಿವರ್ತನ ಮಾದುದು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨–೩೩ ವ).
[ಸಂ. (ಅ– + ವಾಮವೃತ್ತಿವರ್ತನ, ಅವಾಮವೃತ್ತಿ + ವರ್ತನ)]

ಅವಾಯ (ನಾ). ೧. ಹೊರಟುಹೋಗುವುದು. ೨. ಸಮಿಾಪಿಸುವುದು. (ಕ). ೩. ಅವಕಾಶಕೊಡುವುದು ; ಹೇಳಿದುದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೪. ಅಪಾಯ (?) : "ಅವಗಡಮೆನಲ್ಕವಾಯಮೆನಿಪ್ಪುದು" (ಕಶರ. ೧೧೭) ; ರಾಯ ಹದುಳದೊಳಿಹನು ಬಂದುದವಾಯ ನಿಮ್ಮಡಿಗಿಂದು (ಉತ್ತರಾ. ೨೯–೪೮). [ಸಂ.]

ಅವಾಯಿ (ನಾ). ದೋಷಾರೋಪಣೆ : ಪ್ರಕೃತದ ಅವಾಯಿ ನೋಡಿದರೆ ನಮಗೆ ಪರಿಣಾಮವಾಗುವಹಾಗಿಲ್ಲ (ವಾಗ್ದೇವಿ. ೯೨).
[ಪ್ರಾ. ಅವಾಇ ; ಮರಾ. ಅವಾಈ (< ಸಂ. ಅಪಾಯಿನ್)]

ಅವಾರ (ನಾ). ೧. ಈಚೆಕಡೆ. ೨. ನದಿಯ ಈಚೆಯ ದಡ. [ಸಂ.]

ಅವಾರಿ (ಗು). ಸಂತತವಾಗಿ ನಡೆಯುವ; ಯಾವ ನಿರ್ಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲದೆ ನಡೆಯುವ (?) : ಸಲುವುದು ಗ ೩೧ ಬಿರಾಡದಿಂದಲೂ ವೆಚ್ಚ ಬಿರಾಡ ಗ ‖೦‖ ಅವಾರಿಯಿಂದಲ್ ೩೧ ಉಭಯಂ ಗ‖ ೪ ಲು ಗ ೪‖ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೫೩–೧೪ ; 1630) ; ಅವಾರಿಯಿಂದ ಮಾಡುವ ತವೆ ಮಾಟಕೂಟದ ಸವಿನಯ ಭಕ್ತರ ಮಠಗಳು – ಒಂದು ಲಕ್ಷ ನವ್ಯ ಕಲ್ಯಾಣದಿ ಶೋಭಿಪವು (ಸಿದ್ಧಪು. ೨೮–೧೫). [< ಸಂ. ಅವಾರ್ಯ]

ಅವಾರಿಚ್ಛತ್ರ (ನಾ). = ಅವಾರಿಸತ್ರ : ಶ್ರೀಕಪಿಲಸಿದ್ಧಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರ ಅಂಗಭೋಗ ರಂಗಭೋಗ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಅವಾರಿಚ್ಛತ್ರಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೭೭–೩೪ ; 1190). [ಅವಾರಿ + ಛತ್ರ]

ಅವಾರಿತ (ಗು). ತಡೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ ; ತಡೆಯದಿರುವ ; ತಡೆಬಡೆಯಿಲ್ಲದ: ಚೋಳಭೂನಾಥನ ಪಿರಿಯ ಕರಿ ಕಾಲಸಂಕಲೆ ಪಱಿದುಕೊಂಡು ತ್ರಾಲರೌದ್ರಾವಾರಿತೋದ್ಧತ ಬಹಳ ವೇಗದಲಿ . . . ಎಯ್ತಪ್ಪ ಸಮಯದೊಳು (ಬಸಪು. ೨೨–೬). [ಸಂ.]

ಅವಾರಿತಂ (ಅ). ತಡೆಬಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ; ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದೆ : ಎತ್ತೆತ್ತಮವಾರಿತಮುದ್ವೃತ್ತತೆಯಿಂ ಪರಿವ ಚಿತ್ತಗಜಮುಂ ನಿಲಿಸಲ್ (ಉಸಾರ. ೧೬೧). [ಸಂ.]

ಅವಾರಿಸತ್ರ (ನಾ). ಎಡೆಬಿಡದೆ ನಡೆಯುವ ಧರ್ಮ ಛತ್ರ ; ವರ್ಷದ ಎಲ್ಲ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ನಡೆಯುವ ಧರ್ಮಛತ್ರ (?): ಆದಿಸ್ವಯಂಭು ಭೈರವದೇವರ್ಗ್ಗಲ್ಲಿಯವಾರಿಶ[ಸ]ತ್ರಕ್ಕಂ ಸರ್ವನಮಶ್ಯಮಾಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಕನ್ನೆ ಮೂನೂಱಱ ಬಳಿಯ ದುದ್ಧಿಯಾಲು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೯೦–೩೧ ; 1057) ; ಶ್ರೀಮದಿಂದ್ರೇಶ್ವರ ದೇವರ್ಗಮಲ್ಲಿಯ ಅವಾರಿಶ[ಸ]ತ್ರಕಂ ಸರ್ವನಮಶ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಕುಱುಕುನ್ದೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೯–೩೫ ; 1057) ; ಶ್ರೀವೈದ್ಯನಾಥದೇವರ್ಗೆ ಅಂಗಭೋಗ ರಂಗಭೋಗಾರ್ತ್ಥಂಗಳಾಗಿ . . . ಊರಂ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಅವಾರಿಸತ್ರವ ನಡಸುವಂತಾಗಿ (ಎಇ. XXX, ೯–೧೨ ; 1220). [ಅವಾರಿ + ಸತ್ರ]

ಅವಾರ್ಯ (ಗು). ೧. ನಿವಾರಿಸಲಾಗದ ; ತಡೆಯಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ. ೨. ತಡೆಯಬಾರದ : ಆಚಾರ್ಯನನವಾರ್ಯನನಸಮಶೌರ್ಯನನು (ಬಸಪು. ೪೬–೬೮). [ಸಂ.]

ಅವಾರ್ಯವೀರ್ಯ (ಗು). ೧. ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ ಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳ ; ತಡೆಯಲಾಗದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ : ಭೀಷ್ಮರ ಬೆಂಬಲದೊಳ್ ವಿಚಿತ್ರವೀರ್ಯನುಮವಾರ್ಯವೀರ್ಯನಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೮೦ ವ) ; ಒದವಿದ ರಿಪುವಂ ಸೂಱೆಲ್ಲದಿಕ್ಕಿ ಗೆಲ್ದ ತುಳಬಲದ ಮಲ್ಲನುಮೆಚ್ಚಾಡಿದ ಬಿಲ್ಲುಮಿರ್ದ ತೇಜನಿರ್ದುದಱಿಪುಗುಮವನವಾರ್ಯವೀರ್ಯಂ ಶೌರ್ಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೪೫) ; ಸತ್ಯವಾಕ್ಯನವಾರ್ಯವೀರ್ಯಂ ಸಜ್ಜನಂ (ಬಸಪು. ೨೨–೨೪). (ನಾ). ೨. ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ ಪರಾಕ್ರಮ : ಅದು ದೇವಲೋಕದಂತೊಪ್ಪಿದುದು . . . ಚಕ್ರಿಯ ತೇಜದ ಜಸದವಾರ್ಯವೀರ್ಯದ ಪೊದಳ್ದ ಭುಜವೀರ್ಯದೊಂದು ರೂಪನೆ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೩). [ಅವಾರ್ಯ + ವೀರ್ಯ]

ಅವಾಸ (ಗು). ೧. ಬೆತ್ತಲೆಯಾದ ; ವಸ್ತ್ರವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಬೆತ್ತಲೆಯಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ. [ಸಂ. ಅವಾಸಸ್]

ಅವಾಸ್ತವ (ಗು). ವಾಸ್ತವವಲ್ಲದ ; ದಿಟವಲ್ಲದ ; ಸುಳ್ಳಾದ : ಅವಾಸ್ತವ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷಿಯಾದ ಸಿಂಧಿಯನು (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೧). [ಸಂ.]

ಅವಾಸ್ತವತೆ (ನಾ). ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ದೂರವಾಗಿರುವುದು ; ದಿಟವಲ್ಲದಿರುವುದು : ಈ ರೀತಿ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಸಾಂಪ್ರದಾಯ ಮತ್ತು ಅವಾಸ್ತವತೆಗಳ ಕೊಳಚೆಯ ನೀರಾಗದೆ . . . ಸಜೀವ ಪ್ರವಾಹವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಪತ್ರಿಕಾ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೇ ಸಲ್ಲಬೇಕು (ಪತ್ರಿಕಾ. ೬೦). [ಸಂ. ಅವಾಸ್ತವತಾ]

ಅವಿ₁ (ಕ್ರಿ). ಅಡಗು ; ಮರೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲು ; ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊ: ಅವಿತು, ಅವಿದು (ಭೂತನ್ಯೂ) : "ಅವಿ – ನಿಗೂಹನೇ (ಮರೆಯಾಗು)" (ಶಮಧಾ) ; "ಅವಿದಂ ಕರೆದಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೧) ; ಅಸುರನ ಶಸ್ತ್ರಪ್ರಹಾರಂಗಳಂ ಬಂಚಿಸುತುಂ ಬಾಹಾಸಹಸ್ರಾಟವಿಯೊಳವಿದು ದುರ್ಲಕ್ಷ್ಯನಾದಾಗಳಾ ರಾಕ್ಷಸನೋವೋ ಗೆಲ್ದೆನೆಂದಾರ್ವುದುಂ (ಜಗವಿ. ೧೭–೧೩೧) ; ಪಸಿಯನೇತ್ರದಿಂ ಮುಸುಂಕಿ ಮುನಿದವಿದಿರ್ದ ನಿಜಮನೋಹರಿಯೆಂದು ಬಗೆದು ಕಾಲಮೇಲೆ ಕವಿದುಬಿರ್ದು (ಲೀಲಾವ. ೧೪–೬೪ ವ) ; ನಿಜಮಂ ಮಾಜಿ ಕೃತಕದೊಳಗವಿದೊಡಂ . . . ದೇವಕಳೆ ಮನಕೆ ಮಂಗಳವಿತ್ತುದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೨೪) ; ಪಱಮೆವಱವಿಂಡವಿದತ್ತದಿಮುರ್ತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಸಂದಣಿಗೊಳುತುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೭) ; ತುಱುಗಿದ ತಮಾಲದೊಳಗವಿದು ಸಖಿಯುಂ ಕಾಡಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೪೪) ; ಪಂಪೆಯೊಳ್ ಪಂಪಾವಿರೂಪಾಕ್ಷನೊಳಗವಿದ ಪಂಪೆಯ ಹರೀಶ್ವರನ ಪಾದಪದ್ಮಂಗಳಂ ನೆನೆದೆಸಗುವೆಂ ಕೃತಿಯನು (ಆರಾಚಾ. ೧–೨೨).

ಅವಿತಿಡು = ಬಚ್ಚಿಡು ; ಮುಚ್ಚಿಡು : ಎಲ್ಲಿ ಅವಿತಿಟ್ಟಳೊ ಆ ಕಾಗದಾನ (ಅನ್ನಪೂ. ೫೯) ; ಅಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕಪಿಲಋಷಿಯ ಹಿಂದೆ ಅವಿತಿಟ್ಟನು (ನೀತಿಚಂ. VII, ೨೪). **ಅವಿತಿರಿಸು** = ಬಚ್ಚಿಡು ; ಮುಚ್ಚಿಡು : ಹೊಸತು ಹಳತಾದಂತೆ ತಿರೆತಾಯಿ ಮಡಿಲೊಳು ಅವುಗಳನವಿತಿರಿಸಿದಳು (ಇಂಚಾಪ. ೧೮೫–೧೫). **ಅವಿತುಕೊಳ್, ಅವಿದುಕೊಳ್** = ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊ ; ಅಡಗಿಕೊ : ಕೋಪದಿಂದ ಮುನ್ನವಿತುಕೊಂಡಿಹ ತಾಪಸಂ ನಡೆತಂದು (ಬಸಪು. ೧೮–೭೯) ; ಸೂರ್ಯಶರ್ಮನು . . . ಅಟ್ಟಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿ ಕೆಳಗೆ ನಡೆಯುವುದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಗುಟ್ಟಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಾ ಅವಿತುಕೊಂಡಿದ್ದನು (ನೀತಿಚಂ. VI, ೯) ; ರಾಜಒಡೆಯನು ಭಕ್ತವೃಂದದ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಅವಿತುಕೊಂಡು ಶ್ರೀದೇವಿಯನ್ನು ಇಣಿಕಿಣಿಕಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು

(ಶ್ರೀರಾಯ. ೨೫) ; ಭವಿಗಳಿದಿರ್ವರಲಂಜಿ ನಿಲ್ಲದೋಡುತ್ತಿಪ್ಪರವಿದವಿದು ಕೊಂಡು ದೂಷಕರಡಂಗುತ್ತಿಪ್ಪರಂದು (ಇಷಾರ. ೧೧೦–೨೨) ; ಒಂದು ಮರದೊಳಗವಿದುಕೊಂಡಿರಲು (ಚಂಡೇರ. ೨೪೮). [?]

ಅವಿ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ : ಅವನ ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಸುಮಾರು ಕಾಲು ಅವಿಯುದ್ದದ ಸೀಳುಗಾಯ ಕಂಡಿತು (ಕಲನಿ. ೨೭೫). [?]

–ಅವಿ₃(ಪ್ರ). ಕೃದಂತ ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ : ನಿನ್ನ ಯಶೋರಾಶಿಯ ನಿಂದು ದ್ಯುತಿಯ ನಿಕಾಶಮನೊಳಕೊಳ್ಳ್ಗುಮಳವಿಗಱಿದಿರ್ದುದುಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೯೪). [ಅಳೆ + –ಅವಿ] ; ಅಳವಿಗಱಿದಲಂಪುಮಂ ಬಳವಿ ವಡೆದಟ್ಟಜುಮಂ (ಆದಿಪು. ೪–೫೨ ವ). [ಬಳೆ + –ಅವಿ] ; "ಬಳೆಬೆಳ ತೋರವ್ಯಸೂ " (ಶಬ್ದಾನು. ೫೬೩).

ಅವಿ₄ (ನಾ). ೧. ಕುರಿ : "ಅವಿಃ, ಊರ್ಣಾಯಃ . . . ಮೇಂಡಃ –ಈಲ ಕುಱಿ " (ಹಲಾಯು. ೪೭–೧೨೪) ; ಅಂದವಿಗೋಪರ್ಸೆ ಮರುಳೊಂದಿದ ರಿಂದು ಲಯಸ್ವರಜ್ಞರಾನಂದದೊಳಟ್ಟು ಬಾಟ್ಟಿರಮುಮಾ (ಚಿಕವಿ. ೪–೧೨೦). ೨. ಮೇಕೆ. ೩. ಸೂರ್ಯ. ೪. ಎಕ್ಕದ ಗಿಡ. ೫. ಬೆಟ್ಟ. ೬. ಗಾಳಿ. ೭. ಮುಟ್ಟಾದ ಹೆಂಗಸು. ೮. ಯಜಮಾನ. ೯. ಇಲಿ ; ಹೆಗ್ಗಣ. ೧೦. ಶಾಲು ; ಕಂಬಳಿ. [ಸಂ.]

ಅವಿಂಥ (ನಾ). ಕಿವಿ ಚುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದವನು ; ಯವನ : ಅವಿಂಥರು ಪರಮ ಕೃತಘ್ನರೂ, ದುರಾತ್ಮರೂ, ಕರುಣಹೀನರೂ ಆಗಿರುವರು (ಭತ್ರಪ. ೧೦೪). [ಸಂ. ಅವಿದ್ಧ]

ಅವಿಕತ್ಥನ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಹೊಗಳಿಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು ; ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು : ಅಲಘುನಿಜನುತಿಗಳ್ಕುವದಱಿ ನವಿಕತ್ಥನಂ ಫಲಿಸುತಿದೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩–೨೦). [ಸಂ.]

ಅವಿಕಲ, ಅವಿಕಳ (ಗು). ೧. ಕುಂದಿಲ್ಲದ ; ನ್ಯೂನತೆಯಿಲ್ಲದ ; ಸಮಗ್ರವಾದ ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ : ಜಲರಾಶಿಪ್ರಭವೆಯನವಿಕಲ ಕೃಷ್ಣಗುಣಾನುರಕ್ತೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೬೧). ೨. ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾದ ; ಸ್ಥಿರವಾದ. **ಅವಿಕಳ** : ೧. ಧವಳಜಲಧರಕುಲಾಕುಲಮವಿಕಳಮಂಬರ ತಳಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೬೧) ; ಅವಿಕಳನಿಯಮಶ್ರೀಯನಳವಡಿಸಿ ನಿಂದ ಧರಾಯುವತೀಶಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧). [ಸಂ.]

ಅವಿಕಲ್ಪ (ಗು). ವಿಕಲ್ಪವಿಲ್ಲದ ; ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದ ; ಯಾವ ವಿಧವಾದ ನ್ಯೂನತೆಯೂ ಇಲ್ಲದ : ಶುಕ್ರಮಹಾಶುಕ್ರಂಗಳ್ ಕಲ್ಪಂಗಳಿರ್ಕುಮ ವಿಕಲ್ಪಂಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೬೫). [ಸಂ.]

ಅವಿಕಳ 'ಅವಿಕಲ' ನೋ.

ಅವಿಕಾರಿ (ನಾ). ಯಾವ ಬಗೆಯ ವಿಕಾರವೂ ಇಲ್ಲದವನು : ಅವಿಕಾರಿ ಯೆಂಬೊಂ ಭ್ರೂಲಲಾಟನಯನನಾಸಾಪುಟೋಷ್ಠಶಿರಶಿರೋಧರ ಕರ ಚರಣೋದರ ವಿಕಾರ ವಿರಹಿತನುಂ . . . ಅಪ್ಪೊಂ (ಚಾವುಂಪು. ೬).
[ಸಂ. ಅವಿಕಾರಿನ್]

ಅವಿಕಾರಿತ್ವ (ನಾ). ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅವಿಕಾರ್ಯ (ಗು). ವಿಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಪಡದ ; ನಿರ್ವಿಕಾರವಾದ : ಆತ್ಮನು ಹೆಚ್ಚು ದೇವಸದೃಶನೆಂದೂ ಅವಿಕಾರ್ಯನೆಂದೂ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ (ಸೋಕ್ರಮ. ೭೮). [ಸಂ.]

ಅವಿಕೃತ (ಗು). ವಿಕಾರ ಹೊಂದದ ; ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಪಡೆಯದೆ ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಇರುವ : ಸ್ವರೂಪದಿಂ ನಿಲ್ಕುಮವಿಕೃತಂಗಳವೆಂದುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೬). [ಸಂ.]

ಅವಿಕೃತಿ (ಗು). ವಿಕಾರ ಹೊಂದದಿರುವ ; ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದ ದಿರುವ : "ಅವಿಕೃತಿ ಶಬ್ದಂ = ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದ ಶಬ್ದಂಗಳ್ " (ಶಮದ. ೮೩ ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಅವಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮರೆಯಾಗು ; ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು : ಪೋದತ್ತ ಬೆಂಬಳಿವಿಡಿವ ಅವಿಗೊಳಲು ಸುತ್ತ ಸುತ್ತಿಸುವ ಕುಟಿಲದ ವೇಶ್ಯೆಗಣಿಕೆ ಯರು (ಪ್ರಭುಪು. ೪–೧೨೫). [ಅವಿ₁ + ಕೊಳ್₁]

ಅವಿಗೋಪ (ನಾ). ಪಶುಪಾಲಕ ; ಕುರಿ ಮತ್ತು ದನಗಳನ್ನು ಕಾಯುವವನು : ಅಂದವಿಗೋಪರ್ಸೆ ಮರುಳೊಂದಿದರ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೬–೧೯). [ಸಂ.]

ಅವಿಘ್ನ (ಗು). ೧. ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದ : ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾದ : ಮಾಚ್ಚಿರದೆಮ ಗಾಗಳುಂ ವೃಷಭಯಕ್ಷನವಿಘ್ನಮನಃಪ್ರವೃತ್ತಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೧–೮). (ನಾ). ೨. ವಿಘ್ನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ನಿನ್ನ ಧ್ವರದ ಚಾರುಹಯಮುವನಿಯೊಳವಿಘ್ನದಿಂ ತಿರುಗಿಬಂದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦–೩೪). [ಸಂ.]

ಅವಿಚಲ, ಅವಿಚಳ (ಗು). ಚಲನೆಯಿಲ್ಲದ ; ನಿಶ್ಚಲವಾದ : ದುಷ್ಪರ ಸಂಗದೊಳಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವು ಸಜ್ಜನರವಿಚಲ ಮನವು (ಇಂಚಾಪ. ೬೯–೩೫). **ಅವಿಚಳ** : ಅಮೂರ್ತಮುಂ, ಅವಿಚಳಮುಂ, ನಿತ್ಯಮುಂ . . . ಅಲೋ ಕಾಕಾಶಮುಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೩೬) ; ಹವಣಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಿಂದ್ರಿಯವರ್ಗ ವನವಿಚಳನಾಗಿರಬೇಕು (ಭರತ. ೨–೧೪) ; ಪವನಾಭ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಬರು ದೇಹಭವನದೊಳಿರ್ದ ಹಂಸನನು ಅವಿಚಳಮನದಿಂದ ಕಾಣ್ಬರು (ಭರತ. ೬೯–೧೯). [ಸಂ.]

ಅವಿಚಲಿತ, ಅವಿಚಳಿತ (ಗು). ೧. ಅಲ್ಲಾಡದಿರುವ ; ನಿಶ್ಚಲವಾದ ; ಸ್ಥಿರವಾದ : ಅವಿಚಲಿತ ಧೈರ್ಯನುತ್ತುಂಗವಂಶನಪ್ರತಿಮ ಸಹಜಸತ್ವಂ ಕಪಿಕೇತುವುದಾತ್ತಂ ಬಂದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೩) ; ಅವಿಚಲಿತಭಕ್ತಿಯು ಶಕ್ತಿಯುಂ . . . ಅಹುದು ಮನುಜರಿಗೆ (ಬಸವು. ೩೪–೩೮). (ನಾ). ೨. ನಿಶ್ಚಲತೆ ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವುದು : ತನ್ನಯ ಬಲಸಹಿತವವಿಚಲಿತದಿಂ ನಡೆತಂದುರವಣಿಸಿ ತಾಗಿ (ಬಸವು. ೨೭–೩೦). **ಅವಿಚಳಿತ** : ೧. ಕ್ಷತ್ರಸಾರ ಸ್ಥಿತಿಯವಿಚಳಿತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೭೬). [ಸಂ.]

ಅವಿಚಳ 'ಅವಿಚಲ' ನೋ.

ಅವಿಚಳಿತ 'ಅವಿಚಲಿತ' ನೋ.

ಅವಿಚಾರ (ನಾ). ೧. ವಿಚಾರಮಾಡದಿರುವುದು : ನೆವದಿಂದಂ ನಿಮ್ಮ ಪುಣ್ಯೋದರದೊಳೊಗೆದೊಡೀಬಾಲೆಯಂ ಪುತ್ರಿಯೆಂಬೊಂದವಿಚಾರಂ ಬೇಡ (ಗಿರಿಕ. ೪–೫೦) ; ಅವನಾಳ್ವ ಭುವನದೊಳಗನ್ಯತವನ್ಯಾಯವಾಲೀ ಧತ್ವವಿಚಾರ . . . ಇಲ್ಲೆಂದೆನೆ (ಹಚಕಾ. ೨–೧೦) ; ಪರದೈವಂಗಳನವಿಚಾ ರದಿಂ ಮುಟ್ಟನು (ಬಸವು. ೫೩–೫೦) ; ಆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ತಾಂಡವವಾಡು ತ್ತಿದ್ದ ಅವಿಚಾರ ಅನೀತಿಗಳಿಗೆ ಅವನು ಮತ್ತೆ ಬಲಿಯಾದನು (ಪುನರು. ೩೩೫). ೨. ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ನೋಡದಿರುವುದು ; ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡ ದಿರುವುದು : ಮಾರಹರಭಕ್ತರ್ಗಿಳೆಯೊಳಪಕಾರವಂ ಮಾಡುವವದಿರನ ವಿಚಾರದಿಂ ಕೊಲುವುದು ತನಗೆ ನಿಜನೇಮವಾಗಿರಲು (ಬಸವು. ೨೨–೫) ; ನಿನಗೆ ಅವಿಚಾರಂ ಶಿವಾಜ್ಞೆ (ಬಸವು. ೩೮–೬೬). [ಸಂ.]

ಅವಿಚಾರಣೆ (ನಾ). = ಅವಿಚಾರ. [ಸಂ. ಅವಿಚಾರಣಾ]

ಅವಿಚಾರಿ (ನಾ). ವಿವೇಚನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು ; ವಿವೇಕ ವಿಲ್ಲದವನು ; ಹಿಂದು ಮುಂದು ನೋಡದವನು : ಪೂಜಮಡಿಸಿ ಕಳೆದಂ ಪೊಟಲಿಂದವಿಚಾರಿ ಜೈನಮುನಿಸಂಕುಲಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೦) ; ಸಾರಬೋಧೆಯನಾದರಿಸದವಿಚಾರಿಯಾದೆನು (ಬಸವು. ೪೫–೩೯).
[ಸಂ. ಅವಿಚಾರಿನ್]

ಅವಿಚಾರಿತ (ಗು). ಸರಿಯಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡದ ; ವಿವೇಚಿಸಿ ನೋಡದ ; ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸದ. 'ಅವಿಚಾರಿತರಮಣೀಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಿಚಾರಿತರಮಣೀಯ (ಗು). ವಿಚಾರಮಾಡದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಣುವ; ತೋರಿಕೆಗೆ ಮಾತ್ರ ರಮಣೀಯವಾಗಿ ಕಾಣುವ : ಇನ್ನಾರಾರ ಕವಿತ್ವಮವಿಚಾರಿತರಮಣೀಯಮಲ್ಲಿ ಪುರುಳಜಿಸುವುದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೬೯) ; ಅವಿಚಾರಿತರಮಣೀಯರ ಕವಿತೆಯ ಧಿರ್ಕೀ ಸಮಂತಭದ್ರತ್ರಯಮಂ ಕವಿಗಳ್ ರತ್ನತ್ರಯಮೆಂದೆ ವಲಂ ಕೊಂಡಾಡಿದರ್ (ಚಾವುಂಪು. ೭–೬) ; ಚತುರಜನಮತ್ಕೃತಿಯುದ್ಘಾಟಿತರಮಣೀಯಂ ದಿಟಕ್ಕೆ ಪಂಪನ ಕೃತಿ ಮಿಕ್ಕಿತರರ ಕೃತಿತತಿಯವಿಚಾರಿತರಮಣೀಯಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧–೬೦). [ಅವಿಚಾರಿತ + ರಮಣೀಯ]

ಅವಿಚಾರ್ಯ (ಗು). ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅವಿಚಾಲಿತ (ಗು). ೧. ಅಲ್ಲಾಡಿಸದ. ೨. ಅಲ್ಲಾಡದ; ನಿಶ್ಚಲವಾದ; ಸ್ಥಿರವಾದ (ದಕ. ೩). [ಸಂ.]

ಅವಿಚು (ಕ್ರಿ). ಬಚ್ಚಿಡು ; ಮುಚ್ಚಿಡು ; ಮರೆಮಾಡು : ಸೊಪ್ಪಿನ ಪಲ್ಯವನ್ನು ಮೆಲ್ಲಗೆ ತಟ್ಟೆಯ ಕೆಳಗೆ ಅವಿಚಿಡುತ್ತಾನೆ (ಸುಂದರಿ. ೯೮). [ಅವಿ + -ಚು]

ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನ (ಗು). ೧. ಛಿನ್ನವಾಗದ; ಕತ್ತರಿಸದ. ೨. ಎಡೆಬಿಡದ; ನಿರಂತರವಾದ: ಇಂತು ಸೋಮವಂಶದಿಂದಮವಿಚ್ಛಿನ್ನಮಾಗಿ ಬಂದ ಭರತಾನ್ವಯದೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೫–೪೪ ವ). ೩. (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಒಂದು ಹೆಸರು : ಸುಷುಪ್ತ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವೃಷ್ಟಿಕಾರಣಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಅಭಿಮಾನವಮಾಡಿದ ಜೀವನಿಗೆ ಪ್ರಾಜ್ಞನೆನುತಲೂ ಪರಮಾರ್ಥಿಕನೆನುತಲೂ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನನೆನುತಲೂ ಹೆಸರು (ವೇಸಾರ. ೭). [ಸಂ.]

ಅವಿಚ್ಛೇದ (ಗು). ೧. ಕತ್ತರಿಸದಿರುವ ; ವಿಭಾಗಹೊಂದದಿರುವ ; ಸಮಗ್ರವಾಗಿರುವ. ೨. ಬಿಡುವಿಲ್ಲದಿರುವ ; ಸಂತತವಾಗಿರುವ. [ಸಂ.]

ಅವಿಜ್ಞೇಯ (ಗು). ೧. ತಿಳಿಯಲಾಗದ: ಅವರ ವಚನಂ ಜಡಸಂಸ್ಥಾನಮವಿಜ್ಞೇಯಮದಕ್ಕೇನಾನುಂ . . . ನ್ಯಾಸಕಾರರಂ ತರವೇಟ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೮೦). (ನಾ). ೨. [ಬೌದ್ಧ] ಅವಿಜ್ಞೇಯ ಪರಮಾರ್ಥವಾದ ಶೂನ್ಯತತ್ತ್ವವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಈ ಪರಮಾರ್ಥವಾದ ಶೂನ್ಯತತ್ವವನ್ನು ಅನಭಿಲಪ್ಯ, ಅನಾಜ್ಞೇಯ, ಅವಿಜ್ಞೇಯ . . . ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶಿಸುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೪೧). [ಸಂ.]

ಅವಿತಥ (ಗು). ೧. ಸುಳ್ಳಲ್ಲದ: ನಿಶಾವಸಾನಸಮಯದೊಳ್ ಕಂಡ ಕನಸುಗಳವಿತಥಂಗಳಪ್ಪುವದುಕಾರಣದಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೭೪). ೨. ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲದ; ಸಾರ್ಥಕವಾದ: ಮಹಂತ ಸಕಳೇಶ್ವರದೇವರ ನೊಲಿಸಿದ ಪುರಾತನ ಪಥವಿದು ಅವಿತಥವಿಲ್ಲದೆ ನಂಬುವುದು (ವಚಸಂ. ೨೨೧–೭೬). [ಸಂ.]

ಅವಿತರ್ಕ್ಯ (ಗು). ತರ್ಕಕ್ಕೆ ಒಳಪಡದ; ತರ್ಕಕ್ಕೆ ಮೀರಿದ; ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿಯಲಾಗದ: ರವಿಮಾತ್ರದಿಂದಲ್ಲ ಭುವಿಮಾತ್ರದಿಂದಲ್ಲ ಭುವನಪೋಷಣೆಯುಭಯ ಸಹಕಾರದಿಂದ ವಿವಿಧ ಶಕ್ತಿರಸಂಗಳೇಕೀಭವಿಸೆ ಜೀವ ಅವಿತರ್ಕ್ಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮವದು (ಮಂಕುಕ. ೧೧೮). [ಸಂ.]

ಅವಿದ (ಗು). ಅವೇದ್ಯವಾದ; ಜ್ಞಾನಾತೀತವಾದ; ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ (?): ಓಡಿನಲೂಟ ಕಾಡಿನಲಾಟ ವಿಪರೀತಚರಿತ್ರ ಮರುಳಿನ ಕೂಟ ಕೋವಿದ ಕೋವಿದ ಅವಿದ ಅವಿದ ಲಿಂಗ ಗೋಗೇಶ್ವರನೆಂಬಾತನೊಬ್ಬನೆ ಹೊಜಗು ಉಳಿದವರೆಲ್ಲರೂ ಸೂತಕರಯ್ಯ (ಅವಚಂ. ೧೭೮–೭೯೭) ; "ಅವಿದ : ಜ್ಞಾನಾತೀತ, ಅವೇದ್ಯ" (ಅವಚಂ. ಕೋಶ). [ಸಂ. ?]

ಅವಿದಿತ (ಗು). ತಿಳಿಯದ ; ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದ: ಅವಿದಿತಪರಸ್ಪರೋಚ್ಚವ್ಯವಹೃತಿ ತಂತಮಗೆ ವಿಸ್ಮಯಂ ಪುಟ್ಟುವಿನಂ ಭವನಾಮರಭವನಮನುಣ್ಮುವ ಶಂಖನಿನಾದವಾದಮೇಂ ತೀವಿದುದೋ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪–೧೦೫) ; ಅವಿದಿತಾಖಂಡ ಸತ್ವದಪಾರ ಜಲಧಿಯಲಿ ಭುವನದ ದ್ವೀಪ ಕಿಂಚಿನ್ಮಾತ್ರ ವಿದಿತ (ಮಂಕುಕ. ೧೦೦). [ಸಂ.]

ಅವಿದೂರ (ನಾ). ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ. [ಸಂ.]

ಅವಿದೆ (ಅ). = ಅವಿಧಾ : ಭೂಸುರರು ಭೂಕಾಂತನಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಹೇಳಿದರವಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅವಿಧಿ]ದೆಗಳನಿಡುತ (ಬಸಪು. ೫೩–೪೨).

ಅವಿದೆಯಿಡು = ಮೊರೆಯಿಡು ; ಕಾಪಾಡಿರೆಂದು ಕೂಗಿಕೋ : ಅವಿದೆಯಿಡುತುಂ ನಿಮ್ಮ ಧರ್ಮದ ಕವಿಲೆಗಳು ನಾವೆನುತ ದೈನ್ಯಂಗವಿದು ಪೊಗಳುತ ಸಭೆಯ ಮಾನಸರಾಗ ವಂದಿಸುವ (ಬಸಪು. ೫೭–೫೧).

[ಸಂ. ಅವಿಧಾ]

ಅವಿದ್ಧ (ಗು). ೧. ಚುಚ್ಚದ. (ನಾ). ೨. ಕಿವಿ ಚುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದವನು ; ಮಹಮ್ಮದೀಯ ; ಮ್ಲೇಚ್ಛ. [ಸಂ.]

ಅವಿದ್ಧಕರ್ಣ (ನಾ). = ಅವಿದ್ಧ ೨ : ಎಮ್ಮನೀ ಸಮಯದೊಳವಿದ್ಧಕರ್ಣರುಂ ಶಬರರುಂ ಮತ್ತಂ ಕೆಲಂಬರ್ ತುಂಡು ಮನ್ನೆಯರ್ಕಳುಂ ಕಂಡು ನಡೆಯದೆ (ಕೆಳನೃ. ೧–೮೨). [ಅವಿದ್ಧ + ಕರ್ಣ]

ಅವಿದ್ಧಕರ್ಣಿ (ನಾ). ಅಗಳುಶುಂಠಿ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಅವಿದ್ಯಕ (ಗು). ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದಾದ ; ಅವಿದ್ಯೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ : ಸಕಲ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಅವಿದ್ಯಕವೇ ಹೊರತು ವಾಸ್ತವವಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ (ಹಿಂದಸಾ. ೭೯). [ಸಂ.]

ಅವಿದ್ಯಮಾನತ್ವ (ನಾ). ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅವಿದ್ಯಾತೀತ (ಗು). ಅವಿದ್ಯೆಗೆ ಮೀರಿದ; ಮಾಯೆಯನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದ : ಅವಿದ್ಯಾತೀತನಾನಂದಮಯನು . . . ಸುಕವಿ ಹಂಪೆಯ ಮಾದಿರಾಜನು (ಹಚಕಾ. ೧–೧೦). [ಸಂ. (ಅವಿದ್ಯಾ + ಅತೀತ)]

ಅವಿದ್ಯಾದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ನೋಟ : ಅವಿದ್ಯಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಉಪಾಸ್ಯೋಪಾಸಕ ವ್ಯವಹಾರವಿರುತ್ತದೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೧೪೬). [ಸಂ. (ಅವಿದ್ಯಾ + ದೃಷ್ಟಿ)]

ಅವಿದ್ಯಾವಂತ (ನಾ). ವಿದ್ಯಾವಂತನಲ್ಲದವನು : ವಿದ್ಯಾವಂತ ಅಥವಾ ಅವಿದ್ಯಾವಂತ ಎಂಬುದನ್ನು ಅವರವರ ನಡವಳಿಕೆಯಿಂದ ಅರಿಯಬಹುದು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅವಿದ್ಯಾವತ್]

ಅವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ವಿದ್ಯೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಜ್ಞಾನ. ೨. [ಅದ್ವೈತ] ಮಾಯೆ. ೩. ಮಾಯಾಪಂಚಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮತ್ತಮಾ ತಮಸ್ಸು ಮಾಯೆ ಮೋಹ ಅವಿದ್ಯೆ ಅವ್ಯತಾತ್ಮಿಕಯೆಂಬಿವೇ ಮಾಯಾಪಂಚಕಮದಜಲ್ಲಿ . . . ವಿದ್ಯೆಯಿಂ ಕೆಡುವುದಜಿಂದವಿದ್ಯೆಯೆನಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೨೬). [ಸಂ. ಅವಿದ್ಯಾ]

ಅವಿಧವಾನವಮಿ (ನಾ). ಮುತ್ತೈದೆಯಾಗಿ ಸತ್ತ ಹೆಂಗಸಿಗೆ ಪಕ್ಷಮಾಸದ ನವಮಿಯಂದು ಮಾಡುವ ಶ್ರಾದ್ಧ, —ತಿಥಿ.
[ಸಂ. ಅವಿಧವಾನವಮೀ (ಅವಿಧವಾ + ನವಮೀ)]

ಅವಿಧಾ (ಅ). ಕಾಪಾಡಿ ಕಾಪಾಡಿ ಎಂದು ಮೊರೆಯಿಡುವ ಕೂಗು : ಅವಿಧಾ[ಪಾಠಾಂ. ಧೋ] ಪಾರ್ವನನೊರ್ವನುಳ್ಳ ಮಗನಂ ನಿಷ್ಕಾರಣಂ ನಿರ್ಘೃಣಂ ಜವನುಯ್ದಂ (ಅಜಿಪು. ೧೦–೧೧) ; ಬೆನ್ನಹತ್ತಿದ ಬಸಿರ್ವರಸಿ ತಡೆಯದವಿಧಾ ಎಂದು ಬಿಡದೆ ಮೊಜೆಯೋ ಎಂದು ಕಡಗಿ ಶಿವಧೋ ಎನುತ್ತ (ಹಚಕಾ. ೩–೬೫). 'ಅವಿಧೋ' ಪಠಾ. [ಸಂ.]

ಅವಿಧಾನವಮಿ (ನಾ). = ಅವಿಧವಾನವಮಿ.
[ಸಂ. (< ಅವಿಧವಾನವಮೀ)]

ಅವಿಧಿ (ನಾ). ೧. ವಿಧಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಕ್ರಮ. ೨. ದುರದೃಷ್ಟ. ೩. ತೊಂದರೆ. [ಸಂ.]

ಅವಿಧೃತೋದ್ರೇಕ (ಗು). ಉದ್ರೇಕವನ್ನು ತಾಳದಿರುವ; ವೇಗವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ: ಅಪರಿಮಿತಸ್ತಂಬೇರಮಾನೀಕ ಶೀಕರ ನೀಹಾರ ವರ್ಷದಿಂದಂ ಉಷ್ಣಾಂಶುಪ್ರತಾಪಮುಂ ಊರ್ಜಿತಾರಾತಿರಾಜ ಪ್ರತಾಪಮುಂ ಅವಿಧೃತೋದ್ರೇಕಮಾಗೆಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೭೭ ವ).
[ಸಂ. (ಅವಿಧೃತ + ಉದ್ರೇಕ)]

ಅವಿಧೇಯ (ಗು). ೧. ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಡದ; ವಿಧಿಗೆ ಸಿಕ್ಕದ. ೨. ವಿಧೇಯತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ; ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳದಿರುವ. [ಸಂ.]

ಅವಿಧೇಯತನ (ನಾ). ವಿಧೇಯತೆ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಡದೆ ಇರುವಿಕೆ: ಒಂದು ವೇಳೆ ಇದು ನಿನಗೆ ಅವಿಧೇಯತನವೆಂದು ಕಂಡುಬಂದರೆ ನಾನು ಮಾಲತಿ ಯಶೋದೆಯರ ಜೊತೆಗೆ ಬೇರೆ ನಿಲ್ಲಲೂ ಸಿದ್ಧನೇ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೧೭೬). [ಅವಿಧೇಯ + -ತನ]

ಅವಿಧೇಯತೆ (ನಾ). = ಅವಿಧೇಯತನ: ಮಗನ ಅವಿಧೇಯತೆಯಿಂದ ತಂದೆಗೆ ತುಂಬ ಸಂಕಟವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅವಿಧೇಯತಾ]

ಅವಿಧೋ (ಅ). = ಅವಿಧಾ: ಅಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ ಭೋಯೆನಲುಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರವಿಧೋಯೆನಲುಂ ಬಲ್ಲರ್ (ಶಮದ. ೫೩ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಅವಿನಶ್ಯ (ಗು). ನಾಶವಾಗದ; ಸ್ಥಿರವಾದ: ವಿಶ್ವಾನುಭವವೆ ವಿಶ್ವಾತ್ಮಾನುಭವಕೆ ಪಥ ನಶ್ಯದಿಂದವಿನಶ್ಯ ಮಂಕುತಿಮ್ಮ (ಮಂಕುಕ. ೪೦೦).
[< ಸಂ. ಅವಿನಾಶ್ಯ]

ಅವಿನಶ್ವರ (ಗು). ನಶ್ವರವಲ್ಲದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ; ಸ್ಥಿರವಾದ: ಸ್ತಿಮಿತ ಸಾಗರಧರಾಧೀಶ್ವರನವಿನಶ್ವರಸುಖಾನುಭವನಿರತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೭೩ ವ); ಈಗ ಭರತಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅವಿನಶ್ವರ ಶರೀರಿಯ ಅವಿನಶ್ವರ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕಿವಿದೆರೆದು ಕೇಳುವುದಾದರೂ ಉಂಟೆ? (ಆರ್ಯಕೀ. ೨೧). [ಸಂ.]

ಅವಿನಾಣ 'ಅವಿನ್ನಾಣ' ನೋ.

ಅವಿನಾಭಾವ (ನಾ). ಒಂದನ್ನೊಂದು ಅಗಲದೆ ಒಟ್ಟಿಗಿರುವುದು: ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರ ಅವಿನಾಭಾವ ಸಂಬಂಧವಿದೆ (ಭಾಗ್ಯಶಿ. ೩). [ಸಂ.]

ಅವಿನಾಭಾವಿ (ಗು). ಬಿಡದಿರುವಂಥ; ಯಾವಾಗಲೂ ಜೊತೆಗೇ ಇರುವಂಥ: ಭವವಿಜಯಮೆಂಬುದು ಜೀವಂಗೆ ಚೇತನಾಚೇತನಂಗಳೊಳ್ ಅವಿನಾಭಾವಿಸಹಾಯಮೊಂದುಮಿಲ್ಲಂ (ಅಜಿಪು. ೮–೨೮ ವ).
[ಸಂ. ಅವಿನಾಭಾವಿನ್]

ಅವಿನಾಶ (ಗು). ವಿನಾಶವಿಲ್ಲದ; ನಾಶಹೊಂದದ: ಧರ್ಮನಂತ ವಿನಾಶರಿನನಂತಿರಪದಸ್ಥರು . . . ಎನಿಸುವ ಕಿರಾತರು ನೆರೆದರು (ಹಚಕಾ. ೫–೪); ಸುರಿಗೆಯಿದನು ನಿಮಗೀವ ಮನವಿದಂ ಕೊಂಡು ಕರುಣಿಸಬೇಹುದವಿನಾಶಯೆಂದಡೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪–೩೨). [ಸಂ.]

ಅವಿನಾಶಿ (ಗು). ನಾಶವಿಲ್ಲದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ: ಈ ಆತ್ಮ ಅವಿನಾಶಿಯಾದುದು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೯೯); ಯಾವುದರಿಂದ ಜಗತ್ತು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಅವಿನಾಶಿಯೆಂದು ನೀನು ತಿಳಿದುಕೊ (ಅನಾಸ. ೭).
[ಸಂ. ಅವಿನಾಶಿನ್]

ಅವಿನಾಶಿತ್ವ (ನಾ). ನಾಶಹೊಂದದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಿನೀತ (ಗು). ೧. ವಿನಯವಿಲ್ಲದ. ೨. ಅವಿಧೇಯನಾದ: ಹರಿಕಾಂತನೆಂಬ ತನಯಂ . . . ತಂದೆಗವಿನೀತನಾಗಿ ಪೇೞ್ದುದಂ ಗೆಯ್ಯದೆ (ಆದಿಪು. ೫–೧೬ ವ); ಅವಿನೀತಂ ಮಗನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೨೨). (ನಾ). ೩. ಗಂಗವಂಶದ ಒಬ್ಬ ರಾಜ: ಮಾಧವನ ತರುವಾಯ ಅವನ ಮಗನಾದ ಅವಿನೀತನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೪೯೫ ರಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದನು (ಕರ್ನಾಅ. ೧೯೨).
[ಸಂ.]

ಅವಿನೀತೆ (ನಾ). ವಿನಯವಿಲ್ಲದವಳು; ಅವಿಧೇಯಳು.
[ಸಂ. ಅವಿನೀತಾ]

ಅವಿನ್ನಾಣ, ಅವಿನಾಣ (ನಾ). ಗುರುತು; ಕುರುಹು: ವಿದುರನ ವಿಶ್ವಾಸದಾಸಂ ಕನಕನೆಂಬಂ ಬಂದು ಪಾಂಡವರಂ ಕಂಡೇಕಾಂತದೊಳ್ ವಿದುರನಟ್ಟಿದವಿನ್ನಾಣಂಗಳಂ ಪೇೞ್ದು ನಂಬಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೪); ಆಕೆ ಬರೆದ ಪಟಮಂ ಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಬರೆಯದವಿನ್ನಾಣಂಗಳಂ ಬೆಸಗೊಂಡು ಪೋಗಿ (ಚಾವುಂಪು. ೨೭–೧೯); ರಘುವೀರನಣುವಂಗೆ ಜಾನಕಿಯ ತನ್ನ ಕುಱಿಪಿನವಿನ್ನಾಣಂಗಳನಱಿಪಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೪೬ ವ). **ಅವಿನಾಣ**: ಎನ್ನಾತನಱಿವತಿರಹಸ್ಯಂಗಳಪ್ಪ ಕೆಲಕೆಲವುಂ ಅವಿನಾಣಂಗಳಂ ನಾಣ್ಚಿ ಬಂಚಿಸಿ ಪಿರಿದುಮನುರಾಗದಿಂದವೆನ್ನ ಬರೆದ ಪಟಮುನಿದನರ್ಚಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೩–೪೩ ವ); ಒದವಿದ ಬೇಟದತ್ತಳಗದೊಳ್ ಮುಳಿಸಂ ಪುರುಡುಂಟು ಮಾಡೆ . . . ಕಾದಿ ಮೋದಿದವಿನಾಣಮದಿಲ್ಲಿದಲ್ಲಿ ನಲ್ಲಳಾ (ಆದಿಪು. ೪–೧೦); ಪೂರ್ವಸಂಭೋಗಸಂಸ್ಮರಣಂ ದೂತನ ಕೆಯ್ಯೊಳಟ್ಟುವ ವಿನಾಣಂ ಕೂಟದುದ್ಯೋಗದಾದರಮಾಯಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೪೫).
[< ಸಂ. ಅಭಿಜ್ಞಾನ]

ಅವಿಪಾಕನಿರ್ಜರೆ (ನಾ). [ಜೈನ] "ಕರ್ಮವು ಉದಯವಾಗಿ ಫಲ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ರಾಗದ್ವೇಷರಹಿತವಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಹೊಸಕರ್ಮಗಳ ಬಂಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಬದ್ಧ ಕರ್ಮಗಳು ಉದುರಿಹೋಗುತ್ತವೆ. ಇದು ಅವಿಪಾಕನಿರ್ಜರೆ" (ಆದಿಪು. ಕೋಶ); ಮತ್ತೊಂದು ಕಾಲದೊಳ್ ಕೂಡಲಿರ್ದ ಕರ್ಮಮಂ ಪ್ರಯೋಗ ಪ್ರಗ್ರಹಂಗಳಿಂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ದಯಾಗೋಪುಚ್ಛಿಯೊಳಿಕ್ಕಿ ಅನುಭವಿಸುವುದವಿಪಾಕನಿರ್ಜರೆ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೭೫–೮).
[ಸಂ. ಅವಿಪಾಕನಿರ್ಜರಾ]

ಅವಿಭಕ್ತ (ಗು). ೧. ವಿಭಾಗವಾಗದ; ಪಾಲುಮಾಡದಿರುವ. ೨. ಬೇರೆಮಾಡದ; ಒಂದಾಗಿರುವ: ಈ ವಿಭಕ್ತಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಈಶ್ವರನೊಡನೆ ಒಂದಾಗುವುದು ಜೀವಿಯು ಅವಿಭಕ್ತನಾಗಿ ಭಕ್ತನಾದಾಗಲೇ (ಭಾರದ. ೧೧೪). [ಸಂ.]

ಅವಿಭಕ್ತಕುಟುಂಬ (ನಾ). ವಿಭಾಗಹೊಂದದೆ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಇರುವ ಕುಟುಂಬ; (ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ವಿಭಾಗಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ) ಒಟ್ಟಿಗೆ ಒಂದೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಕುಟುಂಬ: ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಜಮೀನುದಾರಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಅವಿಭಕ್ತಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿಯೇ ಜೀವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಬಂಕಿಮ. ೬೮).
[ಅವಿಭಕ್ತ + ಕುಟುಂಬ]

ಅವಿಭಕ್ತಘರಾಣೆ (ನಾ). (ಉಕ) = ಅವಿಭಕ್ತಕುಟುಂಬ.
[ಅವಿಭಕ್ತ + ಘರಾಣೆ]

ಅವಿಭಕ್ತಸ್ನೇಹೆ (ನಾ). ಅನನ್ಯಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವಳು: ಅವಿಭಕ್ತಸ್ನೇಹೆಯಂ ರೋಹಿಣಿಯನೊಸೆಯಿಸಲ್ ಸೋಮಲೋಕಕ್ಕದೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ . . . ವಿಶೇಷಸ್ನೇಹಮಂ ಮಾಡುವನನುದಿನಮೆಟ್ಟಂದು ರಾಜೇಂದ್ರಚಂದ್ರಂ (ಕಾದಂಉ. ೮೨೨). [ಸಂ. ಅವಿಭಕ್ತಸ್ನೇಹಾ]

ಅವಿಭಾಗ (ಗು). ವಿಭಾಗವಿಲ್ಲದ; ಪಾಲುಮಾಡದ. [ಸಂ.]

ಅವಿಭಾಜ್ಯ (ಗು). ೧. ವಿಭಾಗಿಸಬಾರದ. ೨. ವಿಭಾಗಿಸಲು ಆಗದ. ೩. [ಗಣಿತ] ನಿಶ್ಶೇಷವಾಗಿ ಭಾಗಾಹಾರಮಾಡಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ.
ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಪವರ್ತನ = ವಿಭಾಗಮಾಡಲು (ನಿಶ್ಶೇಷವಾಗಿ ಭಾಗಿಸಲು) ಶಕ್ಯವಲ್ಲದ ಅಪವರ್ತನ: ಹದಿನೆಂಟಕ್ಕೆ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಪವರ್ತನಗಳಾವುವು (ರೂಢಿ); ನೂರತೊಂಭತ್ತೆಂಟಕ್ಕೆ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಪವರ್ತನವನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ಬರೆಯಿರಿ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅವಿಭಾಜ್ಯತೃಪ್ತಿ (ನಾ). ವಿಭಜಿಸಲಾಗದ ತೃಪ್ತಿ : ಯಾರ ಅಧೀನವೂ ಅಲ್ಲವೆಂಬವಿಭಾಜ್ಯತೃಪ್ತಿಯ ಭಾಗ್ಯವೆನಗಿರಲಿ (ಇಂಚಾಪ. ೧೩೦–೩೯). [ಅವಿಭಾಜ್ಯ + ತೃಪ್ತಿ]

ಅವಿಭಾವ್ಯ (ಗು). ೧. ಯೋಚಿಸಿ ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ; ವಿಭಾವಿಸಲಾಗದ. (ನಾ). ೨. ಗುರುತಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ಪತ್ತೆ ಹಚ್ಚಲಾಗದವನು : ಜವವಟಿಯದಿದಿರೊಳೀಬರ್ಪ್ಪ ವಾಜಿಗಳ ನಡುವೆ ಪೀಲಿದಟಿಗಳ ನೆಳಲಿಂದವಿಭಾವ್ಯನೆನಿಸಿ ಬರುತಿರ್ಪವನೇಂ ಕೇಯೂರನಾಗದಿರ್ಕುಮೆ (ಕಾದಂಉ. ೩೫೪). [ಸಂ.]

ಅವಿಭೇದಿ (ಗು). ೧. ಒಡೆಯದ; ವಿಭಾಗ ಹೊಂದದ. ೨. ಭೇದವಿಲ್ಲದ; ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದ : ಅತಿಬಹಲಸ್ಥಿತಿಯಿಂ ಸಂಗತಗುಣಮವಿಭೇದಿಯಾಗೆ ತದ್ಗುಣಮೆನಿಕುಂ ‖ ಉದಾ : ಯಮುನಾಪಗೆ ಸುರನದಿಯಂ ಕಮಳೋದರನಿಂದುವಮೌಳಿಯಂ . . . ಪೋಲ್ತಿರ್ಪಿನಮಮಲಯಶೋರುಚಿ ಪೊದಳ್ದುದಿಳೆಗಿಂದರನಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೪೬, ೭೪೭). [ಸಂ. ಅವಿಭೇದಿನ್]

ಅವಿಮುಧೂತ (ನಾ). [ಜೈನ] ದರ್ಶನ ಮೋಹನೀಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮೋಹನೀಯಮಿರ್ಪತೆಂಟುತೆಜನಕ್ಕುವೆಂತೆನೆ :– ದರ್ಶನ ಮೋಹನೀಯಂ ಚಾರಿತ್ರಮೋಹನೀಯಮೆಂದಿರ್ತೆಜನಕ್ಕುಮವಿಮುಧೂತಂ ಸಮ್ಯಗ್ವಿಧೂತಂ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಪ್ರಕೃತಿಯುಮೆಂದು ದರ್ಶನ ಮೋಹನೀಯಂ ಮೂಱುಂ ತೆಱಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೧೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಿಮರ್ಶಕಾರಿ (ನಾ). ದುಡುಕುಸ್ವಭಾವದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅವಿಮರ್ಶಕಾರಿಯೆ ಅವಳನು ಹಗೆದರು ನಿನಗತಿಮುಚ್ಚಾದಳವಳು (ಗಾಥಾಸ. ೬–೧೦). [ಸಂ. ಅವಿಮರ್ಶಕಾರಿನ್]

ಅವಿಮುಕ್ತ (ಗು). ೧. ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದದ; ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದದಿರುವ. (ನಾ). ೨. = ಅವಿಮುಕ್ತ ಕ್ಷೇತ್ರ : ಭೂರಿ ದುರಿತಂಗಳಂ ಕಂಡಮಾತ್ರದೊಳೆ ಸಂಹಾರಮಂ ಮಾಳ್ಪ ನಿಖಿಳ ಪ್ರಳಯಬಾಧೆಗಳ್ ದೂರಮೆನಿಪವಿಮುಕ್ತ ಕಾಶಿಗೈತಂದು ವಿಶ್ವೇಶಂಗೆ ಪೊಡಮಟ್ಟನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೩೦). [ಸಂ.]

ಅವಿಮುಕ್ತಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ಪವಿತ್ರಕ್ಷೇತ್ರ; ಕಾಶಿ; ವಾರಣಾಸಿ: ಶರಣ ಬಸವಣ್ಣನಿದ್ದ ಕ್ಷೇತ್ರ ಅವಿಮುಕ್ತ [ಪಾಠಾಂ. ಐಮುಕ್ತಿ] ಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿ ಆನು ಬಸವಣ್ಣನ ಶ್ರೀಪಾದಕ್ಕೆ ನಮೋ ನಮೋ ಎನುತಿರ್ದೆನು (ಮಹಾದೇ. ೧೧೩–೨೫೭). [ಅವಿಮುಕ್ತ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಅವಿಮುಕ್ತಿಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). = ಅವಿಮುಕ್ತಕ್ಷೇತ್ರ: ಆತನ ಇರವೆ ವಾರಣಾಸಿ ಅವಿಮುಕ್ತಿಕ್ಷೇತ್ರ (ಬಸವ. ೮೫೩). [ಅವಿಮುಕ್ತಿ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಅವಿಮೃಷ್ಟ (ಗು). ಮುಟ್ಟದಿರುವ; ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡದಿರುವ. 'ಅವಿಮೃಷ್ಟವಿಧೇಯಾಂಶ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಿಮೃಷ್ಟವಿಧೇಯಾಂಶ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಪದದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಅವಿಮೃಷ್ಟವಿಧೇಯಾಂಶ – ಹೇಳಬೇಕೆಂದಿರುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಭಾಗಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಕೊಡದಂತಿರುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೮). [ಅವಿಮೃಷ್ಟ + ವಿಧೇಯ + ಅಂಶ]

ಅವಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಚ್ಚಿಡು; ಮರೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಭುವನಹಿತ ಕೆರ್ದೆಗೊಟ್ಟು ಸಾಧಿಸುವ ಕರ್ತವ್ಯವಿವಿಧನಿರ್ವಹಣಂಗಳಂ ಬಲ್ಲನಿತನೆಂತೊ ಅವಿಯಿಪಂ ಗುಪ್ತಿಗೆಯ್ವಂ (ಸಂಸಪ. ೧೧–೧೦). [ಅವಿ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಅವಿರತ (ಗು). ೧. ಬಿಡುವಿಲ್ಲದ; ನಿರಂತರವಾದ; ಒಂದೇ ಸಮನಾದ: ಯಾರು ಸತ್ತರೇನು, ಯಾರು ಇದ್ದರೇನು, ಜೀವನ ಸಾಗುವುದು ಅವಿರತವಾಗಿ (ಮುಕ್ತಿ. ೭). (ನಾ). ೨. ನಿವೃತ್ತನಲ್ಲದವನು; ವಿರಕ್ತನಲ್ಲದವನು. [ಸಂ.]

ಅವಿರತಂ (ಅ). ಬಿಡುವಿಲ್ಲದೆ; ನಿರಂತರವಾಗಿ: ಉಪಧಾವಿಶುದ್ಧ ಮಂತ್ರಿಮಂಡಲದೊಳವಿರತಂ ನಿರೂಪಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೬೦ ವ); ಪಶುಗಳನಾರಯಿದು ಕಾಯ್ತಪ್ಪನನುದಿನವು ಸವಿನಯದೊಳೀ ಕಾಯಕೋದ್ಯೋಗವೆ ತನಗೆ ನೆಲೆಯಾಗಿ ಜಂಗಮಕವಿರತಂ ಮಾಡುತ (ಬಸಪು. ೨೩–೨). [ಸಂ.]

ಅವಿರತಪ್ರಯತ್ನ (ನಾ). ಬಿಡುವಿಲ್ಲದ ಯತ್ನ; ಸಂತತವಾದ ಉದ್ಯೋಗ : ಅವಿರತಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದಮೇಲೆ ಮಾನವನು ಕಾಮವಿಕಾರದಿಂದ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದುವನು. (ಕನ್ನನು. II, ೧೦). [ಅವಿರತ + ಪ್ರಯತ್ನ]

ಅವಿರತಿ (ನಾ). ವಿರಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಆಸೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಬಿಡದಿರುವುದು : ಮಿಥ್ಯಾದರ್ಶನ ಅವಿರತಿ ಪ್ರಮಾದ ಕಷಾಯಯೋಗಗಳು ಬಂಧಹೇತುಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೮೯). [ಸಂ.]

ಅವಿರಲ, ಅವಿರಳ (ಗು). ೧. ವಿರಳವಲ್ಲದ; ದಟ್ಟವಾದ; ಸಾಂದ್ರವಾದ; ನಿಬಿಡವಾದ. ೨. ನಡುವೆ ತೆರಪಿಲ್ಲದ; ಎಡೆಬಿಡದ; ನಿರಂತರವಾದ. (ನಾ). ೩. ಅಪರೂಪವಲ್ಲದ್ದು; ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಹೇರಳವಾಗಿ ದೊರೆಯುವಂಥದ್ದು. ೪. ನಿರ್ದೋಷವಾದದ್ದು; ರಂಧ್ರವಿಲ್ಲದ್ದು (?). **ಅವಿರಳ**: ೧. ಅವಿರಳ ಧೂಪಾಮೋದ ಸಂಸಂಗಿ ಭೃಂಗಾನ್ವಿತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೧೫೦). ೨. ಅವಿರಳ ವಾದ್ಯಸಮೇತಂ ಧವಳಪ್ರಾಸಾದಸಾರ ದೇವಾಗಾರಂ (ಜಗವಿ. ೨–೨೩); ಕವಿತಾಭಿಮಾನದಿಂ ಮೇಣವಿರಳವೇಳಾಪಸರಣ ಲೀಲೆಯಿನಲ್ತೇ ಭವಹರಚರಿತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೬೩). ೪. ಅವಿರಳ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವದೊಳಂ ಕವಿತೆಯ ಬಲ್ಮೆಯೊಳಮಾ ಮಹೀಮಂಡಲದೊಳ್ ಕವಿಪಂಪನ ಕವಿಪೊನ್ನನ ಕವಿರತ್ನನ ದೊರೆಗ ಮೊರೆಗಮೇಂ ಬಂದಪರೇ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೪೦). [ಸಂ.]

ಅವಿರಲಿತ, ಅವಿರಳಿತ (ಗು). = ಅವಿರಲ ೧. **ಅವಿರಳಿತ**: ಅವಿರತಾಪಗತಾನತಾರ್ತಿಯವಿರಳಿತ ತೇಜಃಪ್ರಪೂರ್ತಿಸಮಸ್ತವಿಸ್ಫೂರ್ತಿ (ಬಸಪು. ೪೬–೪೦). [ಸಂ.]

ಅವಿರಳ 'ಅವಿರಲ' ನೋ.

ಅವಿರಳಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಾಗಿ ಸೇರಿಕೊ; ಕಲಸಿಕೊ : ಜಿನಮತವ ನಜೀವಂ ಮತ್ತಿನಾಗಮಂಗಳನು ನೋಡುವಂದವಿರಳಗೊಂಡಿನಿಸುಂ ನಿಶ್ಚಯಮಿಲ್ಲೆಂತೆನೆ ಮೆಚ್ಚಿದ ತೆಱದೆ ನುಡಿವರಪ್ಪುದಱಿಂದಂ (ಸಮಪ. ೩–೬೯). [ಅವಿರಳ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅವಿರಳವಿಸಾರಿ (ಗು). ನಿರಂತರವಾಗಿ ಹರಡುವಂಥ; ಎಡೆಬಿಡದೆ ಪ್ರಸರಿಸುವಂಥ : ಆ ರಮಣಿಯ ದೇಹದ್ಯುತಿವಾರಿಯಿನವಿರಳವಿಸಾರಿಯಿಂ ತೊಳೆದಂತಾಚಾರಮೆನಿತ್ತನಿತುಂ ವಿಸ್ತಾರಿಸಿದುದು ವಿಮಲವೃತ್ತಿಯಿಂದನವರತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೧೪).
[ಸಂ. ಅವಿರಳವಿಸಾರಿನ್ (ಅವಿರಳ + ವಿಸಾರಿನ್)]

ಅವಿರಳಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಎಡೆಬಿಡದೆ ಬಿಡುವ ಬಾಣ : ಅವಿರಳಾಸ್ತ್ರಾನೀಕ ಡಾವರಿಸಿದವು ದಿಗುತಟವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮–೩೬). [ಅವಿರಳ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಅವಿರಳಿತ 'ಅವಿರಲಿತ' ನೋ.

ಅವಿರುದ್ಧ (ಗು). ೧. ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲದ; ಹೊಂದುವಂತಹ; ಉಚಿತವಾದ. (ನಾ). ೨. ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲದ್ದು; ಹೊಂದುವಂಥದು : ಮಾನಧನರಱಿದು ಪೇೞ್ಗನುಮಾನಕ್ಕವಿರುದ್ಧಮಾಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯಾಗಮದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೮೬). [ಸಂ.]

ಅವಿರೋಧ (ಗು). ೧. ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಿರುವ; ವಿರೋಧವಲ್ಲದಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಆ ಮಹನೀಯರು ಅಧ್ಯಕ್ಷಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಅವಿರೋಧವಾಗಿ ಆಯ್ಕೆಗೊಂಡರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅವಿರೋಧಿ (ಗು). ವಿರೋಧಿಯಲ್ಲದಿರುವ; ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವ; ಹೊಂದುವಂಥ : ಸಾಧನಮಂ ಸಾಧ್ಯಕ್ಕವಿರೋಧಿಯನಱಿದೂಹೆಗೆಯ್ದುದನುಮಿತಿಯೆನಿಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೩೪). [ಸಂ. ಅವಿರೋಧಿನ್]

ಅವಿಲಂಬ (ನಾ). ವಿಲಂಬವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಿಲಂಬಂ, ಅವಿಳಂಬಂ (ಅ). ವಿಳಂಬವಿಲ್ಲದೆ; ಸಾವಕಾಶವಿಲ್ಲದಂತೆ; ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ. **ಅವಿಳಂಬಂ** : ಮುಂಡಮುಂ ಶಿ[ಸೀ]ಳ್ದ ವಿಳಂಬಂ ಮಾಂಸಖಂಡಂದೆಗೆದು ಸಲಿಲದಿಂ ಕ್ಷಾಲನಂಗೆಯ್ವುತಾಗಳ್ (ವೃಷವಿ. ೧೪–೯೯). [ಸಂ.]

ಅವಿಲಂಬನ (ನಾ). ತಡಮಾಡದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಿಲಂಬಿತಂ (ಅ). ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ; ಬೇಗನೆ: ಲೋಕಾಯತ ಶಾಕ್ಯ ಮತಾವಲಂಬಿಯನವಿಲಂಬಿತಂ ಗೆಲ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೪೭ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಿಲಣ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಕಡಿವಾಣದ ಮೊಳೆ; ಕಡಿವಾಣದ ಕಬ್ಬಿಣದ ತುಂಡು: “ಅವಿಲಣಮಾಳಭೇದಮಥಮಂ ನೆರೆ ಕೀಳ್ವುದು ಕೀಲೆ[ಳೆ]ನಿಕ್ಕು” (ನಾನಾರ. ೧೫೦); ಘುರುಘುರುಸ್ವನದವಿಲಣದ ಕಿಱುನೊರೆಯ ಕಬ್ಬಿಯ ಘಣಘಣತ್ಕಾರದ ಗಡಾವಣೆಯ (ತೊರರಾ. ೬–೩೦–೩೩). [?]

ಅವಿಲು (ನಾ). ತರತರದ ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಬೆರಸಿ ಮಾಡುವ ಪದಾರ್ಥ: “ತರತರದ ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಬೆರಸಿ ಪದಾರ್ಥಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ “ಅವಿಲು” ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ದೇಜ್ಯೋತಿ. ೬೨); ಎಲ್ಲವೂ ಸೇರಿ ಒಂದು ಅವಿಲಿನಂತಾಯಿತು (ಆಳನಿ. ೧೦೩). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅವಿಯಲ್]

ಅವಿವಕ್ಷಿತ (ಗು). ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಉದ್ದೇಶಿಸದ: ಅವಿವಕ್ಷಿತ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮತದ್ಗುಣಯೋಗದಿನನ್ಯತ್ವಾರೋಪಮಪ್ಪುದುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆ ವಲಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೨೭). [ಸಂ.]

ಅವಿವಕ್ಷಿತವಾಚ್ಯ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ: ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಹೊರಡುವ “ಅವಿವಕ್ಷಿತವಾಚ್ಯಧ್ವನಿ” ಎಂಬ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಮೊದಲು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೋಣ (ಭಾರಮಿಮಾ. ೨೬೬); ‘ಧ್ವನಿ’ಯು ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಅದನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿದರೆ ‘ಅವಿವಕ್ಷಿತ – ವಾಚ್ಯ’ ಮತ್ತು ‘ವಿವಕ್ಷಿತಾನ್ಯಪರ – ವಾಚ್ಯ’ ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಧಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೩೯).
[ಅವಿವಕ್ಷಿತ + ವಾಚ್ಯ]

ಅವಿವೃತ್ತ (ನಾ). ನಡೆಗೆಟ್ಟವನು; ದುಷ್ಟ; ಧೂರ್ತ: “ಅವಿವೃತ್ತನೆನೆ ಪೋಕನಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೬೩–೨೫). [ಸಂ.]

ಅವಿವೇಕ (ನಾ). ೧. ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಸಾಲದಿರುವುದು: ಅವಿವೇಕಮೆ ಸುಖಘಾತಕಮಱಿವೊಂದೆ ದೇಹಿಗಪ್ಪುದು ಸುಖದಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪–೧೫೩). ೨. [ಅದ್ವೈತ] ಅಧ್ಯಾಸ; ಭ್ರಾಂತಿ; ಅವಿದ್ಯೆ: ಅವಿವೇಕ ಪದಕ್ಕೆ ಅಧ್ಯಾಸ, ಭ್ರಾಂತಿ, ಅವಿದ್ಯೆ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ವಿಶುದ್ಧಾದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತವೂ ಈ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲೇ ಮಧ್ಯಸ್ಥವಾಗಿರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೯೯). [ಸಂ.]

ಅವಿವೇಕಾತ್ಮತೆ (ನಾ). ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದಿರುವ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು; ಅವಿವೇಕಿತನ: ಅವಿವೇಕಾತ್ಮತೆಯಿಂದೆ ಮೆಯ್ಯಱಿಯದಾಂ ದಿಙ್ಮೂಢನಾಗಿರ್ದೆನಿನ್ನೆವರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೧೫).
[ಸಂ. ಅವಿವೇಕಾತ್ಮತಾ]

ಅವಿವೇಕಿ (ಗು). ೧. ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದ; ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಸಾಲದ: ಅವಿವೇಕಿ ದಶಮುಖಂ ದೃಷ್ಟಿವಿಷಾಹಿಯ ಪೆಡೆಯ ಮಣಿಶಲಾಕೆಗೆ ಕೈನೀಡುವ ಗಾಂಪನಂತೆ ರಘುವೀರವಧೂಜನಕಜೆಗೆ ಮನದೊಳಳಿಪಂ ತಂದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೮೮). (ನಾ). ೨. ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದವನು. [ಸಂ. ಅವಿವೇಕಿನ್]

ಅವಿವೇಕಿತನ (ನಾ). ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಜೀಯ ನೀನವಿವೇಕಿತನದಲಿ ಮಗನ ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಸಾಕಿ ಕಲಿಸಿದೆ ಕುಟಿಲತನವನು (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೫). [ಅವಿವೇಕಿ + –ತನ]

ಅವಿಶಾಲ (ಗು). ವಿಶಾಲವಲ್ಲದ; ಚಿಕ್ಕದಾದ: ಅವಿಶಾಲಾಂಬರವಪ್ರಸನ್ನದಿವವಸ್ಪಷ್ಟಾಧ್ವವಸ್ವಚ್ಛತೋಯಂ... ಒಪ್ಪಿರ್ದುದಭ್ರಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೪–೨೭). [ಸಂ.]

ಅವಿಶಾಲಪರಿಧಿ (ಗು). ೧. ವಿಶಾಲವಲ್ಲದ ಆವರಣವುಳ್ಳ. ೨. ಕಂಬಳಿಯಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿದ ಆವರಣವುಳ್ಳ. ೧, ೨: ವಿಶಾಲಪರಿಧಿಯಾಗಿಯುಂ ಅವಿಶಾಲಪರಿಧಿಯೆನಿಸಿ ಗೃಹಮಹತ್ತರಂ ಮುನ್ನಮೆ ಸಮೆದುದಂ ಪ್ರಸ್ಥಾನಶಿಬಿರಮಂ ಪೊಕ್ಕು ಯಥೋಚಿತ ಪ್ರಸಂಗದಿನಂದಿನ ದಿವಸಮುಂ ಕಳಿಪಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦–೧೭ ವ).
[ಸಂ. (ಅ– + ವಿಶಾಲ + ಪರಿಧಿ, ಅವಿ + ಶಾಲ + ಪರಿಧಿ)]

ಅವಿಶಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ವಿಶೇಷವೇನೂ ಇಲ್ಲದ; ಸಾಧಾರಣವಾದ. ೨. ಕೂಡಿಲ್ಲದ; ಸೇರಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅವಿಶಿಷ್ಟಲಿಂಗ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಲಿಂಗವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಎಲ್ಲಾ ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲೂ, ಎಲ್ಲಾ ವಚನಗಳಲ್ಲೂ ಯಾವ ಮಾರ್ಪಾಡೂ ಇಲ್ಲದೆ ವರ್ತಿಸುವುದು: ಅವಿಶಿಷ್ಟಲಿಂಗ ವಚನವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದೊಂದಿಗುಂ ಕುಮಾದೇಶಂಗಳ್ ಬವರಿಸುಗುಂ ಸಂಪ್ರತಿಗಂ ಭವಿಷ್ಯದರ್ಥದೊಳಮನ್ಯವಚನೋಕ್ತಿಗಳೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೯೭).
[ಅವಿಶಿಷ್ಟ + ಲಿಂಗ]

ಅವಿಶೇಷ (ನಾ). ೧. ವಿಶೇಷವೇನೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸಾಧಾರಣವಾಗಿರುವುದು; ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸಮಾನತೆ: ಅವಿಶೇಷದಿನುಸಿರ್ವ ರೂಢಿಯನಿತಿನಿತೆನಿತೆಲ್ಲವು ಕೆಲವು ಪಲವು ತಾಮಂತ್ಯವರ್ಣಲೋಪಮನೆ ವತ್ವಮೊದವಿರೆ ಪಡೆಗುಂ (ಶಮದ. ೧೦೦); ಅವಿಶೇಷದಿನಾ ದೀರ್ಘವ್ಯವಹೃತಿ ಶಬ್ದಾಂತರಾಳದೊಳ್ ಪಕ್ಷದಿನುದ್ಭವಿಕುಂ (ಶಮದ. ೧೧೮). ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿ] (ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನಕಾರನ ಪ್ರಕಾರ) ವರ್ಣ್ಯಾವರ್ಣ್ಯಗಳ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಒಂದೇ ರೂಪವಾಗಿದ್ದು ಉದಾರವಾದ ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥವು ತೋರುವ ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ಸದೃಶಾಕಾರ ವಿಶೇಷಣಮರ್ಥಮುದಾರಂ ಬೇಱೊಂದು ತೋರ್ಪೊಡವಿಶೇಷಾಖ್ಯಂ. ಉದಾ:—ಅವಿಶೇಷಕ್ಕೆ: ಗುರುಪರಿಣಾಹಂಗಳ್ ಪೀವರಂಗಳುನ್ನತಿಯುತಂಗಳುರ್ವರೆಗೆ ಮನೋಹರಕುಚಮಂಡಳದಂತಿರೆ ಕರಮೆಸೆವುವು ವಿಮಳ ದರ್ದುರಾದ್ರಿಗಳೆರಡುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೬೨, ೬೬೪). [ಸಂ.]

ಅವಿಶೇಷಣ (ಗು). ವಿಶೇಷಣವಿಲ್ಲದಿರುವ. [ಸಂ.]

ಅವಿಶ್ರಾಂತ (ಗು). ೧. ಸಂತತವಾದ; ನಿರಂತರವಾದ; ಎಡೆಬಿಡದ: ಅಂತವಿಶ್ರಾಂತಶ್ರೀಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೨೩ ವ). ೨. ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಹೊಂದದ. (ನಾ). ೩. ವಿಶ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ.
ಅವಿಶ್ರಾಂತವಾಗಿ = ವಿಶ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲದೆ; ನಿರಂತರವಾಗಿ: ಆ ಮಹನೀಯರು ಅವಿಶ್ರಾಂತವಾಗಿ ದುಡಿದವರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅವಿಶ್ವಾಸ (ನಾ). ವಿಶ್ವಾಸವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಂಬಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಿಶ್ವಾಸನಿರ್ಣಯ (ನಾ). ಮಂತ್ರಿ, ಸಭಾಪತಿ ಮುಂತಾದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಾಗಲಿ ಸರ್ಕಾರದಲ್ಲಾಗಲಿ ತಮಗೆ ನಂಬಿಕೆ ಸಾಲದೆಂದು ಸಭೆಯ ಸದಸ್ಯರು ಮಾಡುವ ನಿರ್ಣಯ: ಪುರಸಭೆಯ ಸದಸ್ಯರು ಪುರಸಭಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಮೇಲೆ ಅವಿಶ್ವಾಸನಿರ್ಣಯವನ್ನು ತಂದರು (ರೂಢಿ).
[ಅವಿಶ್ವಾಸ + ನಿರ್ಣಯ]

ಅವಿಶ್ವಾಸಿನಿ (ನಾ). ವಿಶ್ವಾಸವಿಲ್ಲದವಳು ; ನಂಬಿಕೆಯಿಲ್ಲದವಳು : 'ಬನ್ನಿ ನಾನು ಅವಿಶ್ವಾಸಿನಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ನೀವು ಅದನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡಬಹುದು' (ಕಪಾಕುಂ. ೯೭). [ಸಂ. ಅವಿಶ್ವಾಸಿನೀ]

ಅವಿಷಮ (ಗು). ವಿಷಮವಲ್ಲದ; ಸಮವಾದ; ಏರುಪೇರಿಲ್ಲದೆ ಒಂದೇ ಸಮನಾದ : ಸಮಮೆಂಬುದು ಬಂಧದೊಳವಿಷಮಂ ಮೃದು ಸ್ಫುಟವಿಮಿಶ್ರವಿನ್ಯಾಸಪದಕ್ರಮದಿಂ ಮೂಱು ತೆಱಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೦೧). [ಸಂ.]

ಅವಿಷಯ (ಗು). ೧. ವಿಷಯವಲ್ಲದ; ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲದ; (ಇಂದ್ರಿಯ) ಗೋಚರವಲ್ಲದ : ಮಾಂಸನಯನಾವಿಷಯಮೆಲ್ಲಮಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೆಂಬೀ ಜಡವಾದಮಂ ಕಂಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೪೧ ವ). ೨. ಪಾತ್ರವಲ್ಲದ; ಅಪಾತ್ರವಾದ; ಗುರಿಯಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. [ಬೌದ್ಧ] ಪರಮಾರ್ಥವಾದ ಶೂನ್ಯತತ್ತ್ವವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪರಮಾರ್ಥವಾದ ಶೂನ್ಯತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅನಭಿಲಪ್ಯ, ಅನಾಜ್ಞೇಯ . . . ಅವಿಷಯ . . . ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶಿಸುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೪೧). [ಸಂ.]

ಅವಿಸಂಗ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ; ಆಸಕ್ತಿ; ಉತ್ಕಟವಾದ ಪ್ರೇಮ : "ಅಭಿಷ್ವಂಗ – ಅವಿಸಂಗ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೫೧ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಅಭಿಷ್ವಂಗ]

ಅವಿಸಂವಾದ (ಗು). ವಿರೋಧವಲ್ಲದ; ಪ್ರತಿಭಟನೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಲ್ಲವೆನ್ನಲಾಗದ; ಅಸಾಂಗತ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವ : ಪಗೆವಂಗಂ ಕೆಳೆಯಂಗಮಾದ್ರ್ರಮತಿಯಂ ತ್ವನ್ಮೂರ್ತಿ ತೀರ್ಥೇಶ ಮಾಡುಗುಮಾಳೋಚಿಸೆ ನಿನ್ನ ತತ್ತ್ವಮ[ವಿ]ಸಂವಾದಂ ದುರಾಪಂ ಗುಣಾಬ್ಧಿ ಗಭೀರಂ ಭವದೀಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೫೮). [ಸಂ.]

ಅವಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅವಿಚು : ಇದನಾಂ ಕೈಯೊಳವಿಸಿರ್ಪೆಂ (ಮಿತ್ರಗೋ. ೨೭); ಆವಳನಂತವುರದೊಳೇ ಅವಿಸಿದಳ್ (ಮಿತ್ರಗೋ. ೫೧); ಆಂಸದೊಳುಗುರ್ವೊಯ್ಲುವಿಸಿ ಚತುರ್ದಶಿಯೊಳ್ ಕೂಡುವಿನಂ (ಮನ್ಮವಿ. ೩–೨೪). [ಅವಿ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅವಿಸೋಢ (ನಾ). ಕುರಿಯ ಹಾಲು : "ಅವಿಸೋಢಂ, ಅವಿಮರೀಸಂ, ಅವಿದೂಸಂ – ಈ ೩ ಕುಱಿಯ ಪಾಲ್" (ಹಲಾಯು. ೪೭–೧೨೮). [ಸಂ.]

ಅವಿಸ್ಪಷ್ಟ (ಗು). ಸ್ಪಷ್ಟವಿಲ್ಲದ; ತಿಳಿಯಲು ತೊಡಕಾದ; ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ. [ಸಂ.]

ಅವಿಹಿತ (ಗು). ೧. ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಲ್ಲದ ; ಶಾಸ್ತ್ರವಿರುದ್ಧವಾದ. ೨. ವಿಹಿತವಲ್ಲದ. 'ಅವಿಹಿತವೇಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಿಹಿತವೇಗ (ನಾ). ಹಿತವಲ್ಲದ ವೇಗ; ತಕ್ಕ ವೇಗವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಅವಿಹಿತವೇಗಮೇೞ್ಗೆಯ ಜವಂ ವ್ರಣಮುಕ್ಷತಕಾಯಮೆತ್ತಿಕಟ್ಟುವ ಮದಮುಣ್ಮಿ ಸೋರ್ವ ಸೊನೆ ಬೀೞ್ವ ಗಜಧ್ವಜಮುಂಬರಕ್ಕೆ ನಿಳ್ಕುವ ಜಯಕೇತು ಸಂದೆಯುದ ದಂದುಗಮಂ ಕಿಡಿಸಿತ್ತು ಮುಂದಣೋಡುವ ರಿಪುದಂತಿಗಂ ಪೆಱಗಣಟ್ಟುವ ಱಟ್ಟರ ಮೇರುದಂತಿಗಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೨೦). [ಅವಿಹಿತ + ವೇಗ]

ಅವಿಹಿತಸಂಹಿತೆ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] (ಸಂಧಿಮಾಡಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸಂಧಿಮಾಡದೆ) ಅನುಚಿತವಾದ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸುವುದು; ವಿಸಂಧಿ : ಅವಿಹಿತ ಸಂಹಿತೆ ಮೇಣ್ ಸಂಧಿವಿರೂಪಂ ಬಗೆಯೆ ತಾಂ ವಿಸಂಧಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ ಉದಾ : ಅಸಿಯ ಒಱೆ ಬೆಸದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಮಿಸುಗುವ ಆರಂ ತೊಳಪ್ಪ ಕನ್ನವುರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೯, ೪೪೦). [ಅವಿಹಿತ + ಸಂಹಿತೆ]

ಅವಿಳಂಬಂ 'ಅವಿಲಂಬಂ' ನೋ.

ಅವೀಚಿ (ಗು). ೧. ತೆರೆಯಿಲ್ಲದ ; ಅಲೆಗಳಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು : ಈ ಧರ್ಮ್ಮಮನಳಿದಾತಂ ಅವೀಚಿ ಮೊದಲಾಗೆಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಕೋಟಿ ನರಕದೊಳೊಳ್ಗುಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೨೨–೪೩ ; 897). [ಸಂ.]

ಅವೀರೆ (ನಾ). ಗಂಡನೂ ಮಗನೂ ಇಲ್ಲದ ಹೆಂಗಸು. [ಸಂ. ಅವೀರಾ]

ಅವು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಒನಕೆಯಿಂದ ಕುಟ್ಟು ; ಇಡಿ : "ಅವು – ಮುಸಲಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಶಮುಧಾ. ನ) ; ಅವು ತವು ಇತ್ಯೇತಯೋರ್ಧಾತ್ವೋಃ ಇಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೭೩). 'ಅವಲ್', 'ಅವಲಕ್ಕಿ' ಪರಾ. [?]

ಅವು$_2$ 'ಅದು$_1$' ಪರಾ.

–ಅವು$_3$ (ಪ್ರ). ಕೃದಂತಭಾವನಾಮಸೂಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಮೆಚ್ಚನಾನೀ ಧರಣಿಯುೞಿರವಾನೆನ್ದು ಸನ್ಯಾಸನಂಗೆಯ್ದು (ಎಕ. II, ೮೮–೩ ; 700). [ಇರ್ + –ಅವು = ಇರವು] ; ರಿಸಿಯರ್ಕಳ ಬರವಂ ಕಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೦–೧೯). [ಬರ್ + –ಅವು = ಬರವು] ಒಲವೆಂಬುದಿಂತುಟಾಗದೇ (ಆದಿಪು. ೧೨–೪೧). [ಒಲ್ + –ಅವು = ಒಲವು] ; ಚೆಲ್ವಾದ ತೊಡವುಗಳೊಳಂ (ಜಗವಿ. ೬–೧೬ ವ). [ತೊಡು + –ಅವು = ತೊಡವು].

ಅವುಂಕಿಸು, ಅವುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಸುಕುವಂತೆಮಾಡು ; ಅದುಮಿಸು ; ಮೆಟ್ಟಿಸು : ಎಡೆಯಾಗದ ಮೃಗಮನವುಂಕಿಸಲುಮೊಲ್ದ[ಮೊಲ್ಲ]ದ ನಲ್ಲರಂತೆ ಮಿಡುಕಿಸಲುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೩ ವ) ; ಧೃತಿಯಂ ಬಿಡದೆ ತೆರಳ್ದಪೆನೆನುತವುಂಕಿಸಲೊಡನೆ ಹುಲಿಗೆಱೆಯರಸನಾಕ್ಷಣದೊಳಗೆ ಹರಿತಂದು (ಬಸಪು. ೪೪–೬). **ಅವುಕಿಸು** (೬). [ಅವುಂಕು (< ಅಮುಂಕು) + –ಇಸು$_3$]

ಅವುಂಕು 'ಅಮುಂಕು' ನೋ.

ಅವುಂಕುಹ, ಔಂಕುಹ (ನಾ). ಅಮುಕುವಿಕೆ : ಬದ್ದಿಸಂ (ಬಡ್ಡಿಸಂ)= ಅವುಂಕುಹಂ (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧). **ಔಂಕುಹ** : "ಬದ್ದಿಸುಯೆಂದೊಡೌಂಕುಹಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕೈ. ೮೮). [ಅವುಂಕು (< ಅಮುಂಕು) + –ಹ$_2$ (< –ಪ$_2$)]

ಅವುಂಗುರು (ನಾ). ಹಿರಿಮದ್ದಿನ ಬೇರು ; ಅಂಗರಬೇರು ; ಅಶ್ವಗಂಧಿ : ಸವಳದೆ ಸಿತಘೃತ ಮಿಶ್ರಿತಮವುಂಗುರುಂ ಸೂಸಲೆಂಬಿವಂ ಸೇವಿಸೆ ಪುಷ್ಟಿವಿವರ್ಧನಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೭). [< ಅಂಗುರ್]

ಅವುಂಡಲ 'ಅವುಡಲ' ನೋ.

ಅವುಂಡಲಗೆ, ಅವುಡಲಕೆ, ಅವುಡಲಕ್ಕೆ, ಅವುಡಲಗೆ, ಅವುಡಲಿಕೆ, ಆವುಂಡಲಗೆ, ಆವುಂಡಲಿಗೆ (ನಾ). ಹರಳುಗಿಡ ; ಔಡಲಗಿಡ : ಅವುಂಡಲಗೆಯ ಬಿತ್ತಿನಂತೆ ಬಂಧಮಿಲ್ಲಪ್ಪುದಱಿಂ (ಪಸಾರ. ೧೧೭೯–೭). **ಅವುಡಲಕೆ** : ಏರಂಡ, ವ್ಯಡಂಬಕ, ವರ್ಧಮಾನ . . . ಅವುಡಲಕೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). **ಅವುಡಲಕ್ಕೆ** : ಆನೆಯನಿಟ್ಟವುಡಲಕ್ಕೆಯುಂ ಮಱೆಗೊಂಡರೆಂಬಂತೋಡಿಪೋಗಿ ಕೋಂಟೆಯುಂ ಮಱೆಗೊಂಡು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩–೧೨೯ ವ). **ಅವುಡಲಗೆ** : ತುಲಸಿಯ ನುಗ್ಗಿಯ ತಗ್ಗಿಯ ಬೆಳೆದಾವುಡಲದಗೆ[ಲಗೆ]ಯ ಕೆಕ್ಕೆಯೆಕ್ಕೆಯ ಪತ್ರಂಗಳೊಡನೆ ತೆಗಪಿಕೊಂಡದಱೊಳು ಸೇಕಂಗೆಯ್ಯೆ ಪತ್ರಸೇಕಂ ದಿವ್ಯಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೦–೨೧). **ಅವುಡಲಿಕೆ** : ಪಾರ್ವಂ ಪೋಗಿ ಎಳೆಯುನ್ಮತ್ತದೆಲೆ ಪಣ್ಣೆಕ್ಕೆಯೆಲೆಯವುಡಲಿಕೆಯೆಲೆಗಳನು . . . ತಂದೀಶ್ವರ ಸರ್ವಾಂಗದೊಳು ಪೂಸಿ (ಬಸಪು. ೧೬–೭) ; ಅವುಡಲಿಕೆಯಾ ಮಱೆಗೊಳ್ವಂತೆ (ನೀತಿವಾ. ೨೬–೫೬). **ಆವುಂಡಲಗೆ** : ಸಲೆ ಪಂದಿಯ ನೆಣನುಮನಂಕೊಲೆಯ ಕಷಾಯಮುಮನೆಱೆಗೆ ಮೂಲದೊಳಾವುಂಡಲಗೆಗಿದಚ್ಚರಿಯೆನೆ ಪಾಗಲಕಾಯಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೫೪). **ಆವುಂಡಲಿಗೆ** : ಬರಿವದಣೆ ಸುಣ್ಣಗಂದಿಗೆ . . . ತವಸಿ ಆವುಂಡಲಿಗೆಯುಮಾ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೦೨–೬೦). [ಅವುಂಡಲ + –ಗೆ]

ಅವುಂಡಿ (ನಾ). (?): ಇಂತು ಧರೆಯೊಳುಳ್ಳ ಹದಿನೆಂಟು ನಗರವ್ರು ಸಂತತ ಅವುಂಡಿಯ ಪರವೂ (ದೇವಾಂಪು. ೩-೩೪). [?]

ಅವುಂಡು, ಅವುಡ್ಡು₂, ಔಂಡ್ಡು₂, ಔಡ್ಡು₂ (ನಾ). ೧. ದವಡೆ. ೨. ಕೆಳ ತುಟಿ: "ವಕಾರದೌತ್ವಕ್ಕೆ: ಕವುಂಗು – ಕೌಂಗು, ಅವುಂಡು – ಔಂಡು" (ಶಮದ. ೧೬೪ ಪ್ರಯೋ). **ಅವುಡ್ಡು₂ ೨:** ಅಸುರತರಮಾಗೆ ಕರ್ಚಿದವುಡುಂ ಬೆರಸು (ಗದಾಯು. ೪–೫೩); ಕರ್ಚಿದೀಯವುಡ ಪಾಂಗು (ಬಂಹರಿ. ೩–೧೨); ಬಡವನ ಕೋಪ ಅವುಡಿಗೆ ಮಾರಿ (ಗಾದೆ). **ಔಂಡ್ಡು₂:** ೨. "ಅವುಂಡು – ಔಂಡು" (ಶಮದ. ೧೫೬ ಪ್ರಯೋ). **ಔಡ್ಡು₂:** ೨. ಕರ್ಚಿದೌಡುರ್ಚಿದ ಬಾಳ್ ಇಱಿಯಲನುಗೆಯ್ದು ಕೈ (ಗದಾಯು. ೪–೨೭); ಔಡಂ ಕರ್ಚಿ ಮಹಾ ರೌದ್ರಭಾವದಿಂದಂ ಕೆಡೆದಂ (ಬಂಹರಿ. ೧೨–೪೩); ಹುಬ್ಬುಗಳನುಱೆ ಬಿಗಿದೌಡನೊಡೆಯೊತ್ತಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯–೧೩).

ಔಡುಕಡಿ, ಔಡಗಿ = ಕೋಪದಿಂದ ಹಲ್ಲುಕಡಿ, —ತುಟಿಯನ್ನು ಕಚ್ಚು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಅವುಡು, ಔಡು]

ಅವುಂಡುಗರ್ಚು, ಅವುಡುಗಚ್ಚು₁, ಅವುಡುಗರ್ಚು, ಔಂಡುಗರ್ಚು, ಔಡುಗಚ್ಚು₁, ಔಡುಗರ್ಚು (ಕ್ರಿ). (ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ) ತುಟಿಯನ್ನು ಕಚ್ಚು; ಹಲ್ಲುಮುಡಿ ಕಚ್ಚು: ಕರಿಪೋತಮವುಂಡುಗರ್ಚಿ ಕೇಸರಿಣಿಯ ಕೆಚ್ಚಲಂ ತುಡುಕುತುಂ ಪರಿದತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೮೦). **ಅವುಡುಗಚ್ಚು₁:** ಅವುಡುಗಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದನು (ಗಂಮಾಯಿ. ೧೩೧); ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಅವುಡುಗಚ್ಚಿ (ಪ್ರಕಾಶ. ೪೯). **ಅವುಡುಗರ್ಚು:** ಪುರ್ವುಗಳ್ ಬಿಗಿದವುಡುಗರ್ಚಿ ಮಂಡಿಗಳನಿಟ್ಟು (ಚಬಪು. ४೦–೯). **ಔಂಡುಗರ್ಚು:** ತೊಡೆಯಿಂದಿ ಱುಂಕದಿರು... ಔಂಡುಗರ್ಚದಿರ್ (ಲೀಲಾವ. ೨–೧೨೦); ಹುಂಕೃತಿಯಂ ಮಾಡುತುವೌಂಡುಗರ್ಚಿ ಕಿಸುಗಣ್ಪೆಟ್ಟಚ್ಯುತಂ ರಂಜಿಕುಂ (ಜಗವಿ. ೩–೬೦). **ಔಡುಗಚ್ಚು₁:** ಅಲಿಯಲಿ ಕಿಡಿಸೂಸೆ ಮೀಸೆಯ ಮೇಲುದಿರು ಹುತಲೌಡುಗಚ್ಚಿ... ಪಾರ್ಥನಿದಿರಾದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೧೩); ಕೇಳುತ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾಗಿ ಮಾಗಧನು ಮೈತೊಳೆದೆದ್ದೌಡುಗಚ್ಚಿದನು (ಭರಚ. ೨೪–೪೪). **ಔಡುಗರ್ಚು:** ಬಿಡದೌಡುಗರ್ಚಿ ನೋವಿಂದಡಿಗಡಿಗಹಹಾ ಯೆನುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೪೩). [ಅವುಂಡು + ಕರ್ಚು₁]

ಅವುಕಾಟ, ಔಕಾಟ (ನಾ). ಒತ್ತಡ; ಅನುಕುವಿಕೆ; ಅದುಮು ವುದು. **ಔಕಾಟ:** ಆ ಪ್ರದೇಶದ ಮೇಲ್ಗಡೆ ದಟ್ಟವಾದ ಬಂಡೆಯಿರುವುದ ರಿಂದ ಇದರ ಕೆಳಗಡೆ ಎಣ್ಣೆಯೂ ಅನಿಲವೂ ಸೇರುತ್ತ ಸೇರುತ್ತ ಎಣ್ಣೆಯ ಮೇಲಿನ ಔಕಾಟವು ಹೆಚ್ಚುವುದು (ವಿಜ್ಞಾನ. ೧–೧೮೩).
[ಅವುಕು (< ಅಮುಂಕು) + –ಆಟ₂]

ಅವುಕಿಸು 'ಅವುಂಕಿಸು' ನೋ.

ಅವುಕು 'ಅಮುಂಕು' ನೋ.

ಅವುಕುಳಿ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು: ಅವು ಕುಳಿ, ತಪ್ಪಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೬೩ ಪ್ರಯೋ). [ಅವು₁ + –ಕುಳಿ₂]

ಅವುಗು, ಔಗ್ಗು (ನಾ). "ಹಾಲುಖೋವದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕಡುಬು" (ಸಿದ್ಧರಾ. ಕೋಶ): ಹಾಲಲವುಗು ಹಾಲವುಂಡೆ ಹಾಲಮಂಡಿಗೆಗಳನಟ್ಟು (ವೈಜರ. ೯೨–೨೪); ಫೇಣಿ ಗಾರಿಗೆ ಇಡ್ಡಲಿಗೆ ಅವುಗು ತಿಱಿಸೇವಗೆಯನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮–೮೫); ಎಳ್ಳಕಚ್ಚುರಿ ತುಪ್ಪ ಹಾಲು ಮೊಸರು ಅವುಗು... ಬಲಿಯಂ ಕೊಡಲು (ಬಾಲಚ. ೧೩೨–೨); ಪತ್ನಿಯು ಇವನ ಗಂಗಾಳ ದಲ್ಲಿ ಅವುಗನ್ನಿಟ್ಟು ಬಿಸಿ ಬಿಸಿ ಅಣ್ಣೆವಾಲನ್ನು ಬಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ (ಬೆಳುವ. ೧೦೫). **ಔಗ್ಗು₂:** ಕಳವೆಯಕ್ಕಿಯ ಪಿಟ್ಟಿಂದು ಕಾವಲಿಯೊಳೆಱೆದೌಗ ನಡುವೆನೆಂಬನುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೩೫); ಆ ಔಗು (ಶಬ್ದಾನು. ४೩ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [?]

ಅವುಚು 'ಅಮುರ್ಚು' ನೋ.

ಅವುಟು₁ (ನಾ). "ಮೂರುವರೆ" (ಬಸಪು. ಕೋಶ): ನಿಮ್ಮ ನೋಟವ ನಂತಸುಖ ಕೂಟ ಪರಮಸುಖ ಅವುಟುಕೋಟಿ ರೋಮಂಗಳೂ ಕಂಗಳಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದೆನು (ಬಸವ. ४೯೧). [?]

ಅವುಟು₂ (ನಾ). ಸಿಡಿಮದ್ದನ್ನು ಹಾರಿಸುವ ಸಣ್ಣ ಫಿರಂಗಿ. 'ಅವುಟುಗುಂಡು' ಪರಾ. [?]

ಅವುಟು₃ (ನಾ). ೧. ಜೋರು; ಜಂಭ; ಆಡಂಬರ (?): ಸೌಟು ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಅವುಟು ಮಾಡಿದ್ದೇ ಬಂತು (ಗಾದೆ); ಅವುಟು ಇದ್ದ ವನಿಗೆ ಸೌಟನಿಂದ ಹೊಡೆದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ತೋರಿಕೆಯ ಮಾತು; ದಿಟವಲ್ಲದ ನುಡಿ; ಸೋಗಿನಮಾತು: ಏನು ಅವುಟು ಹೊಡೆಯುತ್ತೀ ಯಪ್ಪ (ರೂಢಿ). [< ಅವುಟ?]

ಅವುಟುಗುಂಡು (ನಾ). ಸಣ್ಣಫಿರಂಗಿಯಿಂದ ಹೊಡೆಯುವ ಸಿಡಿ ಮದ್ದಿನ ಗುಂಡು (ಕಿ). [ಅವುಟು₂ + ಗುಂಡು]

ಅವುತಾಣ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ನಿಲುಗಡೆ (?): ತಾನ ಮೊದಲಿವು ಮುನ್ನ ನವಜಕೂಳು ಗಾನವೊಪ್ಪುವ ದಂಡಿಗೆಯನವಧಾನಿಸುತ ಮಿಗೆ ಮೇಘ ಜಾಳನವೊಡನೆಯವುತಾಣಮಾನಿತಂ ನವತಾಣಮುಂ... ಅಮರ್ದಿರಲು (ಬಸಪು. ೧೯–೮). 'ಅವತಾಣ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅವಸ್ಥಾನ]

ಅವುಡಲ, ಅವುಂಡಲ, ಔಡಲ (ನಾ). ಹರಳುಗಿಡ; ಹರಳು; ಏರಂಡ: "ಗ್ರಾಮರುಹಮೇರಂಡಮೆಂದೊಡವುಡಲಮುದಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ४೧–೩४); ಬೂದಿಗುಂಬಳದ ಬೇರು, ಅವುಡಲದ ಬೇರು, ನೆಗ್ಗಿಲ ಬೇರು, ಈ ಮೂರನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಐದುವರಹ ತೂಕವನು ಎರಡು ಮಾನ ನೀರಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕಷಾಯವ ಮಾಡಿ ಚತುರ್ಭಾಗಾವಶೇಷವಾಗಿ ಕಾಸಿ ಹಾಲು, ಸಕ್ಕರೆ ಬೆರಸಿ ಸೇವಿಸಲು ಗರ್ಭಿಣಿಯರ ಶೂಲೆ ಶಮನ ವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. ४೬೬–೩४೬ ಟೀಕೆ). **ಅವುಂಡಲ** (ಕಿ). **ಔಡಲ:** ಕೋಂಟೆಯಂ ಕೆಡಪಿಸಿ ಔಡಲಮಂ ಬಿತ್ತಿಸಿ ಆ ವಸ್ತುವಾಹನಂಗಳಂ ದೇಗುಲಂಗಳ್ಗಂ ಪಾರ್ವರ್ಗಮಿತ್ತುಂ (ಚಕವಂ. ೧೨–೧೨).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಆಮಣ್ಣವುಕ್, ಆಡವುಕ್, ಆಟಲೈ, ಅಮಣಕ್ಕು; ಮಲ. ಆಮಣಕ್ಕು; ತುಳು. ಅಲುಂಬುಡ, ಅಲುಂಬುಡೆ; ಕೊಡ. ಆಣಕೆ; ತೆಲು. ಆಮುದ; ಕೊಲಾ. ಆಮೆದ್ದಾ, ಅಮೆದ. / ಸಂ. ಆಮಂಡ, ಆಮಂಡಕ, ಏರಂಡ]

ಅವುಡಲಕೆ 'ಅವುಂಡಲಗೆ' ನೋ.

ಅವುಡಲಕ್ಕೆ 'ಅವುಂಡಲಗೆ' ನೋ.

ಅವುಡಲಗೆ 'ಅವುಂಡಲಗೆ' ನೋ.

ಅವುಡಲಿಕೆ 'ಅವುಂಡಲಗೆ' ನೋ.

ಅವುಡು₁, ಔಡು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಚ್ಚು, —ಅಗಿ: ಉರಗ ನವುಡಿದೊಡದಱ ವದನದೊಳಿರದೆ ಮೇಣಾ ದಷ್ಟದೇಹದೊಳಿರದೆ ರುಧಿರವು ಹರಿವವೊಲು (ಕುವ್ಯಾಉ. ಓರಿಇ. ೩–೧೩). **ಔಡು₁:** ೧. "ಔಡು – ದಂತ ಚರ್ವಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಕಂಗೆಟ್ಟು ಡೆಂಡೆಣಿಸಿ ಸರಳಿಸುವ ಹರಿಣಂಗಳಂ ನೋಡಿ ಮುಱಿದೌಡಿ ಕೆಡಹಿದವು ದೀಹದ ಹುಲಿಗಳು (ಸೋಮಚ. ಪರಿ. ೩೨); ಪೊಟಲೊಳಗಿರ್ದ ದುಷ್ಟವ್ಯಾಳಂ ಮುಳಿದೆನ್ನ ಕೈಯನೌಡಲ್ (ದಶಕು. ೭–೧೦೧); ಸರ್ಪನೌಡಿದ [ಪಾಠಾಂ. ಗೊಡ್ಡಿದ] ಕಪ್ಪೆಯಂತೆ (ಲಶಿಚಂ. ೨೧–೧೮). ೨. "ಮೆಲಕಾಡಿಸು" (ಗಂಗಾಮು. ೬೧). [?]

ಅವುಡ್ಡು₂ 'ಅವುಂಡು' ನೋ.

ಅವುಡ್ಡು₃, ಔಡ್ಡು₃ (ನಾ). ೧. ಕಾಳು; ಅಗುಳು (ಕಿ). **ಔಡ್ಡು₃** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಒರಟಾದದ್ದು; ನುರಿಯದ್ದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅವುಡುಗಚ್ಚು₁ 'ಅವುಂಡುಗರ್ಚು' ನೋ.

ಅವುಡುಗಚ್ಚು₂, ಔಡುಗಚ್ಚು₂ (ನಾ). ತುಟಿಯನ್ನು ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕಡಿಯುವುದು. **ಔಡುಗಚ್ಚು₂** : ಒಳಗೊಳಗೆ ಸನ್ನೆಗಳೋರೆ ಗೊರಳುಗಳೌಡುಗಚ್ಚುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧–೨೦) ; ಸರಳ ಕೆನ್ನೆಯ ಬಿಗಿದ ಹುಬ್ಬಿನ ಮುರಿದ ಮೀಸೆಯಲೌಡುಗಚ್ಚಿನ ಕುರುಕುಲಾಂತಕ ಭೀಮ ಬಿಟ್ಟನು ಸೂಠಿಯಲಿ ರಥವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦–೩೫).
[ಅವುಡು₂ (< ಅವುಂಡು) + ಕಚ್ಚು₂ (< ಕರ್ಚು₂)]

ಅವುಡುಗಡಿ, ಔಡುಗಡಿ (ಕ್ರಿ). = ಅವುಂಡುಗರ್ಚು. **ಔಡುಗಡಿ** : ಹೋಗೆನುತ್ತೌಡುಗಡಿದು ಪಲ್ಲಿಂದು ಘುಡುಘುಡಿಸಿ ಮರಳಿದನು ಛಲದಂಕ ಭೀಮಂ (ಸೌಂದಪು. ೧೬–೩೦). [ಅವುಡು₂ (< ಅವುಂಡು) + ಕಡಿ₁]

ಅವುಡುಗರ್ಚು 'ಅವುಂಡುಗರ್ಚು' ನೋ.

ಅವುಡೂಱು (ಕ್ರಿ). ದವಡೆಯನ್ನು ಊರು (?) : ಅಖಿಳದಿಗ್ಗಜರಾಜಿಯವುಡೂಱಿ ಮಣ್ಣಚ್ಚಿದವು (ಚೆಬಪು. ೪೮–೨೨).
[ಅವುಡು₂ (< ಅವುಂಡು) + ಊಱು₁]

ಅವುತ (ನಾ). ತೆರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಫಿ (?) : ಲೋಕಯ್ಯಂತು ××× ಗಾಮುಣ್ಡಗೆ ಅವುತಮ(ಂ)ಬ್ಬುಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. XX, ೧೫–೬ ; 904). [?]

ಅವುತಣ, ಅವುತನ, ಔತಣ, ಔತನ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮವೂ ರಸಭರಿತವೂ ಆದ ಊಟಕ್ಕೆ ಆಹ್ವಾನ. ೨. ರಸಭರಿತವಾದ ಹಬ್ಬದೂಟದಂಥ ಊಟ: ನಾನಾವಿಧವಾದ ಭಕ್ಷ್ಯಭೋಜ್ಯಗಳನ್ನೂ. . . ಸಮಸ್ತ ಬಂಧುಜನಗಳಿಗೂ ಅವುತಣವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ (ಕೃವಾವಿ. ೧೩೧) ; ನೀಡವುತಣ ಹಣ್ಣುಹಂಪಲ ಹಾಲ (ಹಬ್ಬರ. ೩೪). **ಅವುತನ** : ೨. ಈ ಅವುತನದಿಂದ ಹೈಮವತಿಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲಾಸವಾಗಲಿ ಉತ್ಸಾಹವಾಗಲಿ ಕಂಡುಬರಲಿಲ್ಲ (ಎರಸ. ೭೪). **ಔತಣ** : ೨. ಇಲ್ಲಿಯೆಮಗೋರ್ವ ಭಕ್ತರ ಮನೆಯಲೌತಣಂ (ಅನೀರ. ೩೯–೧) ; ಆತನೆಲ್ಲಾ ಸುರಗರ್ಗೌತಣಮಂ ಪೇೞ್ದಿಲ್ಲರಂ ತನ್ನ ಮನೆಗೊಡಗೊಂಡು ಬಂದು (ಧರ್ಮಪ. ೩–೧೧೬ ವ) ; ನಾಳೆ ಹೆಣದೌತಣದಲುಣಬಡಿಸುವೆನು ಜಂಬುಕಕಾಕಸಂತತಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫–೮) ; ವಿನಮಿರಾಜಗೆ ಖೇಚರರಿಗೆ ಭೂವರನರಮನೆಯೊಳೌತಣವ ಮಾಡಿಸಿದ (ಭರಚ. ೩೨–೨). **ಔತನ** : ೨. ಕೃತಾಂತನ ತೆತ್ತಿಗರಿಗೌತನವ ಹೇಳಿಸಿದನು ಶರೌಘದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೨೮).
[ಪ್ರಾ. ಓದಣ, ಓದಣ (< ಸಂ. ಓದನ, ಓದನ)]

ಅವುತನ 'ಅವುತಣ' ನೋ.

ಅವುತವೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಜಕ್ಕಿಯಬ್ಬೆ ನಾಗರಖಣ್ಡಮೆಪ್ಪತ್ತರ್ಕ್ಕ ಅವುತವೂರೊಳಾದ ನಾಲ್ಗಾವುಣ್ಡವಾಗಮಂ ಬಿಸುಟೋಳ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೯–೧೫ ; 918).
[ಅವುತ ? + ಊರ್]

ಅವುತಾಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗು ; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿ : ಜೀಳಲರುಹಿತರಾರು ಲೋಗರ ಹೇಳಿಕೆಯೊಳೇನಹುದು ಮನವವುತಾಳಿಸದೆ ನಿಂದಿರಿಸಿ ಯೋಚಿಸು ಕಾರ್ಯಸಂಗತಿಯ (ಅನಂರಾ. ೬–೧೦–೨).
[ಅವುತಾಳ್₀ (< ಸಂ. ಅವತಾರ) + –ಇಸು₃]

ಅವುತಿ 'ಅವುತೆ₁' ನೋ.

ಅವುತೆ₁, ಅವುತಿ, ಅವುಸೆ (ನಾ). ಜೀವರಕ್ಷಣೆಯ ಕವಚ ; ಕವಚ : "ಅವುತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅವುತಿ, ಅವುಸೆ]ಯೆಂದು ಕವಚಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ.೨) ; ಜೀವರಕ್ಕೆ ರಕ್ಕಸನ ಕಯ್ಯ ಕೋಲುಂ, ಮೆಯ್ಯವುತೆಯುಂ . . . ಕಡಿವಡೆದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೩–೨೬). **ಅವುತಿ, ಅವುಸೆ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರಗಳನ್ನು ನೋಡಿ. [?]

ಅವುತೆ₂ (ನಾ). ಅವಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಕರೆಯುವುದು (?) ; "ಕರೆದುದು" (ಚತುನಿ. I, ೪೮ ಕಿ). [< ಅವಿ₁ + –ತೆ]

ಅವುದುಂಬರ (ನಾ). = ಔದುಂಬರ : ಅವುದುಂಬರಾಹ್ವಯದ ವೃಕ್ಷಕಿಡಿದಿಹ ಫಲಗಳನಲಘುಮೋಕ್ಷಣನಲೊಗೆದಿಹವು (ಗಗತಾ. ೧೨–೬೫).
[ಸಂ. ಔದುಂಬರ]

ಅವುಪಾಸನ (ನಾ). = ಔಪಾಸನ : ಅವುಪಾಸನ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದ್ವಿಜಗುರುದೇವತಾಪೂಜಾತತ್ಪರರುಂ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೩೬–೨೮ ; 1307).
[ಸಂ. ಔಪಾಸನ]

ಅವುಸು (ನಾ). ಔಚಿತ್ಯ ; ಹೊಂದಿಕೆ ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ; ಚೊಕ್ಕತನ (ಕಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅವುಚು]

ಅವುಸೆ 'ಅವುತೆ₁' ನೋ.

ಅವುೞ್ (ನಾ). = ಅಗುೞ್₄ : ಒಂದೊಂದು ತುತ್ತನುಣಿಸಿನೊಳೊಂದವುೞಿಪ್ಪಿನೆಗಮಿೞಿಪಿ ಮತ್ತೇೞುಪುದೆಂಬಂದದೆರಡನೆಯ ತಪಮೇಂಸಂದುದೊ ಮುನಿಪತಿಗೆ ವರ್ಯಮವಮೋದರ್ಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧–೯) ; ಸ್ಥಿರತರಮಾಗಿ ಕುಳ್ಳಿರದೆ ಸಂಚಳಿಪಾಸನ ಮುಣ್ಮಿ ಕಣ್ಣನೀರ್ ಸುರಿವುದುಮುಣ್ಬುದೊಂದ(ಗು)ವುೞನೊಯ್ಯನೆ ನುಂಗುತುಮೊಂದನೇವದಿಂದಿರದುಗುಳುತ್ತರೋಚಕದ ಮಾೞ್ಕೆಯಿನುಣ್ಬುದಿದೊಳ್ಳಿತಲ್ತು (ಜೀವಸಂ. ೧೧೦–೩೯). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅವಿೞ್]

ಅವೆ (ಅ). ಇವೆ, ಇರುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಮಾತು : ನಿನ್ನ ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಮಂದಿ ಹುಡುಗರು ಅವೆ? (ಮುಂಬಯು. ೧–೨೧) ; ಅವು ಕ್ಷೇಮದಿಂದ ಅವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೯೪) ; ಹಳೇಗನ್ನಡ ಶಬ್ದಗಳು ಬಹಳ ಅವೆ (ವಚಶಾ. ೧೧ ಪ್ರಸ್ತಾ) ; ಕೆಳಗಿನ ಕೋಷ್ಟಕಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವೆ (ಕಭಾಗ. ೨) ; ಎಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕಗಳು ಬಹುಶಃ ರಮ್ಯವಾಗೇ ಅವೆ (ಉರಾಚ. ಪ್ರಸ್ತಾ). [ಅಹವು (< ಅಗು₁) + –ವ₂]

ಅವೆಕೊ (ಅ). = ಅದೆಕೊಳ್ : ಎನ್ನ ಮಹಾನುಭಾವರ ಬಡತನದಿರವನೀಗ ತೋಱುವೆನು ಅವೆಕೊ ಎನುತುಂ ಚೆಲ್ಲಲೊಡನೆ (ಬಸಪು. ೨೨–೫೫, ೫೬). [ಅವೆ + ಕೊಳ್]

ಅವೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವುದು. ೨. ಪರಿಶೀಲನೆ ; ವಿಮರ್ಶೆ.
[ಸಂ.]

ಅವೇಕ್ಷಣೆ (ನಾ). = ಅವೇಕ್ಷಣ ೧ : ಟೈಕೊ ಬ್ರಾಹೆಯು ಗ್ರಹಗಳ ಸ್ಥಾನಗಳ ವಿಷಯವಾಗಿ ಬಹಳವಾಗಿ ಅವೇಕ್ಷಣೆಗಳನ್ನು (Observations) ಮಾಡಿ ಬರೆದಿಟ್ಟದ್ದನು (ಗಣಿಚ. ೧೧೩). [ಸಂ. ಅವೇಕ್ಷಣ]

ಅವೇಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವುದು. ೨. ಗಮನಕೊಡುವುದು ; ಎಚ್ಚರದಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿರುವಿಕೆ ; ಶ್ರದ್ಧೆ ; ಎಚ್ಚರು : "ಅವೇಕ್ಷಾ, ಪ್ರತಿಜಾಗರ — ಈ ೨ ಎಚ್ಚತ್ತಿರ್ಪುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೯–೯೭).
[ಸಂ. ಅವೇಕ್ಷಾ]

ಅವೇದಿ (ನಾ). ತಿಳಿಯದವನು : ವೇದಾನುವಾದದಿಂ ಸ್ತ್ರೀಪುಂ ನಪುಂಸಕ ವೇದಿಗಳ್ಗಂ ಅವೇದಿಗಳ್ಗಂ ಸಾಮಾನ್ಯೋಕ್ತ ಭಾವಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೪೭).
[ಸಂ. ಅವೇದಿನ್]

ಅವೇದ್ಯ (ಗು). ೧. ತಿಳಿಯಲಾಗದ. ೨. ತಿಳಿಯಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅವೇಳೆ (ನಾ). ವೇಳೆಯಲ್ಲದ ವೇಳೆ ; ಕಾಲವಲ್ಲದ ಕಾಲ ; ಅಕಾಲ : ಅವಳನ್ನು ಅವೇಳೆಯಾದರೂ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಜಗತ್ಸೇಟನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಡಲು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದನು (ಬಂಕಿಮು. ೨೦೫) ; ಒಳ್ಳೆಯ ಅವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಆತನು ಬಂದ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅವೇಲಾ]

ಅವೈಜ್ಞಾನಿಕ (ಗು). ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಲ್ಲದ ; ವಿಜ್ಞಾನಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿಲ್ಲದ : ಐದು ಸಹಸ್ರ ವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ಪುರಾತನವಾದ ಅವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾದ ಒಲೆಗಳಿಗಾಗಿ ಕಷ್ಟದಿಂದ ದುಡಿದ ಎಷ್ಟೊಂದು ಹಣವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಭಸ್ಮವಾಗಿ ಹೋಗಿಲ್ಲ ? (ಅಡುಸಾ. ೨೦). [ಸಂ.]

ಅವೈದಿಕ (ಗು). ೧. ವೈದಿಕವಲ್ಲದ; ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಸೇರದ, —ಹೊಂದದ: ಈಗಿನಂತೆ ಉಪನಯನಕರ್ಮವನ್ನು ಹದಿನಾರು ವಯಸ್ಸು ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ನಡಸುವುದೆ ಅವೈದಿಕ ಕ್ರಮ (ರೂಢಿ). (ನಾ). ೨. ವೈದಿಕನಲ್ಲದವನು; ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯದವನು: ಎಷ್ಟೋ ಕರ್ಮಗಳು ಈಗ ಅವೈದಿಕರಿಂದ ವಿಚಿತ್ರ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅವೈರಾಗ್ಯ (ನಾ). ವೈರಾಗ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ವಿರಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅಧರ್ಮ, ಅಜ್ಞಾನ, ಅವೈರಾಗ್ಯ, ಅನೈಶ್ವರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಯಾವ ದೋಷವೂ ಸಂಬಂಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಹಿಂದಸಾ. ೯೬). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಂಡೆ (ನಾ). ನಸುಗುನ್ನಿ ಗಿಡ; ಕಪಿತುರಚಿ ಗಿಡ. [ಸಂ. ಅವ್ಯಂಡಾ]

ಅವ್ಯಕ್ತ (ಗು). ೧. ವ್ಯಕ್ತವಾಗದ; ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ; ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗದ: ತ್ರಿಗುಣವು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದುದರಿಂದ ಅವ್ಯಕ್ತವೆಂದೂ ಜಡವಾದುದರಿಂದ ತಮಸ್ಸೆಂದೂ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೩೬). (ನಾ). ೨. ಪರಮಾತ್ಮ; ವಿಷ್ಣು. ೩. ಶಿವ. ೪. ಕಾಮ. ೫. ಮೂರ್ಖ: “ಅವ್ಯಕ್ತಃ ಪರಮಾತ್ಮನಿ ಮೂರ್ಖೇ” (ಹಲಾಯು. ೧೩೯–೫೩); “ಪರಮಾತ್ಮನಲಿ ಮೂರ್ಖನಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪಷ್ಟದೊಳು ಸ್ಫುರಿತವವ್ಯಕ್ತವೆಂಬುದು” (ಮಂಗರಾ. ೧೪೪–೨೬). ೬. ಯುಗಭೇದ. ೭. ಚಿನ್ನ; ಹೊನ್ನು: “ಆತ್ಮಯುಗಭೇದಂ ಮೂರ್ಖಮಸ್ಪಷ್ಟಕಾಂಚನಮವ್ಯಕ್ತ ಸಮಾಹ್ವಯಂ” (ನಾನಾರ. ೧೪೩). ೮. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಜಗತ್ತಿನ ಮೂಲಬೀಜವಾದ ಪ್ರಕೃತಿ; ತ್ರಿಗುಣ; ಮಾಯೆ: ತನಯ ಕೇಳವ್ಯಕ್ತಮಾವುದದೆನಲನಿರ್ವಚನೀಯ ಮಾಯೆಯೆ (ಅಮೃತ. ೪–೧೨). ೯. [ಸಂಗೀತ] ಗಾಯಕ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: “ಅವ್ಯಕ್ತ – ಅರ್ಥಹೀನವಾಗಿ ಹಾಡುವವನು” (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೦೩). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಕ್ತತೆ (ನಾ). ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರದಿರುವುದು; ವ್ಯಕ್ತವಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ. ಅವ್ಯಕ್ತತಾ]

ಅವ್ಯಕ್ತಧ್ವನಿ (ನಾ). ಅಸ್ಫುಟವಾದ ಧ್ವನಿ; ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಧ್ವನಿ: “ಜಿನುಗು, ಜಿನುಂಗು – ಅವ್ಯಕ್ತಧ್ವನೌ, ವರ್ಷಭೇದೇಚ” (ಶಮುಧಾ). [ಅವ್ಯಕ್ತ + ಧ್ವನಿ]

ಅವ್ಯಕ್ತರವ (ನಾ). = ಅವ್ಯಕ್ತಧ್ವನಿ. [ಅವ್ಯಕ್ತ + ರವ]

ಅವ್ಯಕ್ತಲಕ್ಷಣ (ಗು). ಲಕ್ಷಣವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣದ; ಸ್ವರೂಪವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯಲಾಗದ: ಅವ್ಯಕ್ತಲಕ್ಷಣನನಾ ಹಂಸನಂ ಮಹಾಸೇವ್ಯನಂ ಜ್ವಾಲೆಗಳ ಮಾಲೆ ಬಳಸಿರೆ (ವೀಶೈಪು. ೬–೧–೩೩). [ಅವ್ಯಕ್ತ + ಲಕ್ಷಣ]

ಅವ್ಯಗ್ರ (ಗು). ೧. ಬೇರೆ ಕಡೆ ಮನಸ್ಸು ಕೊಡದ; ಏಕಾಗ್ರವಾದ: ಅವ್ಯಗ್ರಕುಶಾಗ್ರೀಯಬುದ್ಧಿಸಮೃದ್ಧಂ ಸ್ವಯಂಬುದ್ಧನವಧಾರಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೨–೯ ವ). ೨. ಮನಸ್ಸಿನ ವ್ಯಾಕುಲವಿಲ್ಲದ; ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ಬೇರೆಕಡೆ ಮನಸ್ಸು ಹರಿಯದ ಸ್ಥಿತಿ; ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತತೆ: ಉಗ್ರವಾವುದು ದೈವದೊಳಗೆ ಸಮುಗ್ರವಾವುದು ಧರ್ಮದೊಳಗವ್ಯಗ್ರದಿಂದುಪದೇಶಿಸಲುಬೇಕೆಂದನಾ ಭೂಪ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪–೩೯). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಗ್ರತೆ (ನಾ). = ಅವ್ಯಗ್ರ ೩: ಅಗ್ರಮಹಿಷೀ ಪದಕ್ಕಮುದಗ್ರಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದಕ್ಕಮವರಿರೆ ನೃಪನವ್ಯಗ್ರತೆಯಿನಿತಜ ವನಿತೆಯರಾಗ್ರಹಮುಂ ಬಿಟ್ಟಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೭೩); ಆತನೋರೊರ್ಮೆ ತನಗೆ ಸಹಜಮಾದಣಿಮಾಣು ಸಾಮಗ್ರಿಯಿಂ ನೆಲನನವ್ಯಗ್ರತೆಯಿನುರ್ಚಿಪೋಗಿ ನಾಗಭವನದ ಕೃತ್ರಿಮ ಚೈತ್ಯಯಾತ್ರೆಯಂ ನಿರ್ವರ್ತಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೫೫ ವ). [ಸಂ. ಅವ್ಯಗ್ರತಾ]

ಅವ್ಯಗ್ರಮನ (ಗು). ಬೇರೆಕಡೆ ತಿರುಗದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ; ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಹಾಹಾಕ್ರಂದನಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸೆ ಕೇಳ್ದುಂ ದನುಜಂ ಜಪಿಯಿಸುತುಮಿರ್ದನವ್ಯಗ್ರಮನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೯೦). [ಸಂ. ಅವ್ಯಗ್ರಮನಸ್ (ಅವ್ಯಗ್ರ + ಮನಸ್)]

ಅವ್ಯತಿರಿಕ್ತೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯಲ್ಲದವಳು; ಒಂದೇ ಆದವಳು: ಸತತಂ ನಿಜದೇಹದಿನವ್ಯತಿರಿಕ್ತೆಯೆನಿಪ್ಪ ಹೃದಯವಲ್ಲಭೆಯೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೨೫). [ಸಂ. ಅವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾ]

ಅವ್ಯಥೆ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಥೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ವ್ಯಥೆಯಿಲ್ಲದಿರುವವಳು. ೩. ಅಳಲೆಕಾಯಿ; ಅದರ ಗಿಡ. ೪. ಕಂಪಿಲ್ಯದ ಗಿಡ; ರೋಚನೀ ಎಂಬ ಔಷಧಿ. [ಸಂ. ಅವ್ಯಥಾ]

ಅವ್ಯಪಗಮ (ನಾ). ಬಿಟ್ಟುಹೋಗದಿರುವುದು: ಧರೆಯಂ ಪೊತ್ತಿರ್ದ್ದ ಭಾರಾವ್ಯಪಗಮ ವಿವಶಂ ಭೋಗಮಂ ಕಾಣೆನೆಂದುಂ ನಿರುತಂ ಭೋಗೀಶನೆನ್ದುಂ ತಜಿಿದುದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦೦–೨೧; 1129). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಪದೇಶ್ಯ (ಗು). ೧. ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡಲು ಅರ್ಹವಲ್ಲದ; ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ. (ನಾ). ೨. [ಯೋಗಶಾ] ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಭಾವನೆ: ಶಾಂತ ಉದಿತ ಅವ್ಯಪದೇಶ್ಯಗಳೆಂಬ ಈ ಮೂರು ವಿಧ ಭಾವನೆಗಳಿಗೆ ಫಲವಾಗಿ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮತೀ ಎಂಬುದು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸಿದ್ಧಿ ಇದರಲ್ಲೇ ವಿವೇಕ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೮). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಪೇತ (ಗು). ಬಿಡದಿರುವ; ಜತೆಯಲ್ಲೇ ಇರುವ; ಕೂಡಿದ. [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಪೇತಯಮಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಸಮಾನವಾದ ಆನುಪೂರ್ವಿಯುಳ್ಳ ಪದ ಅಥವಾ ವರ್ಣಗಳು ನಡುವೆ ವಿಚ್ಛಿತ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಬರುವ ಯಮಕ; ಪದ್ಯದ ಪಾದಗಳ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವುದೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲದೆ ಹಿಂದಿನ ಪದ ಅಥವಾ ವರ್ಣಗಳ ಜತೆಗೇ ಕೂಡಿಬರುವ ಯಮಕ. ಉದಾ :– ಸರಂಸರಂ ಕಂತುವ ಮನ್ಮಥಾಂಬುಜಾಕರಂಕರಂ ನೋಡೆ ಮೊಗಂ ವಳಿತ್ರಯಾಂತರಂ ತರಂಗಂ ಸ್ಮರಸಿಂಧುಗಾಲತಾಂಕುರಂ ಕುರಂಗಾಕ್ಷಿಯ ಕಣ್ ಮನೋಜನಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೪೧). ‘ವ್ಯವಹಿತಯಮಕ’ ಪರಾ. [ಅವ್ಯಪೇತ + ಯಮಕ]

ಅವ್ಯಭಿಚಾರ (ಗು). ೧. ತಪ್ಪಿ ನಡೆಯದಿರುವ; ತಪ್ಪದೆ ಇರುವ. (ನಾ). ೨. ಪಾತಿವ್ರತ್ಯ: ‘ಯತ್ರಾಕೃತಿಸ್ತತ್ರ ಗುಣಾವಸಂತಿ’ ಎಂಬೊಂದು ಸುಭಾಷಿತಾರ್ಥಮವ್ಯಭಿಚಾರಮೆಂದಮಿತಂಗಿಂತೆಂದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೫೭ ವ); ಇವೆಲ್ಲಂ ಪುರುಷಂಗಕ್ಕುಮೆಂದು ಕೆಲರ್ ಕಲ್ಪಿಸುವರ್ ಅದು ಕಾರಣಂ ಅವ್ಯಭಿಚಾರಾರ್ಥಂ ತತ್ತ್ವಾರ್ಥಶ್ರದ್ಧಾನಮೆಂದು ಉಭಯೋಪಾದಾನಂ ತಕ್ಕುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೭). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿ (ಗು). ದೃಢವಾದ; ಸ್ಥಿರವಾದ. ‘ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿಮಿತ್ರ’ ಪರಾ. [ಸಂ. ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿನ್]

ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿಮಿತ್ರ (ನಾ). ಸ್ಥಿರನಾದ ಸ್ನೇಹಿತ: ಪಾಪೇಭಕಂಠೀರವಾನುಜನವ್ಯಭಿಚಾರಿಮಿತ್ರಾನುಕಾರಿಯಪ್ಪ ಬಿಲ್ಲನದಂ ಬಿಸುಟ್ಟು (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೫೦ ವ). [ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿ + ಮಿತ್ರ]

ಅವ್ಯಯ (ಗು). ೧. ವ್ಯಯವಿಲ್ಲದ; ನಷ್ಟಹೊಂದದ; ವಿಕಾರವಾಗದ; ಒಂದೇ ಪ್ರಕಾರ ಇರುವಂಥ: ಆಮೇಯಂ ಅವ್ಯಯಂ ದೇವರದೇವನಾದಿಪುರುಷಂ ಜಳಶಯ್ಯೆಯೊಳಿರ್ದಪಂ (ಜಗವಿ. ೧–೩೨); ಸರ್ವಚರಾಚರ ವಸ್ತುಗಳ ಕಾರಣನಾದರೂ ಅವುಗಳ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಲಿಪ್ತನೂ ಅವ್ಯಯನೂ ಇದ್ದವನವನು (ವಚರ. ೯). (ನಾ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಲಿಂಗವಚನ ವಿಭಕ್ತಿಗಳಿಗಾಗಿ ರೂಪಭೇದ ಹೊಂದದ ಶಬ್ದ:

"'ಅವ್ಯಯ' ಎಂದರೆ (ನಾಮಪದ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಂತೆ) ಲಿಂಗ, ವಚನ, ವಿಭಕ್ತಿ ಸೂಚಕವಾದ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಇರುವ ಶಬ್ದ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೫೨); ಧಿಗಿಲನೆ ಭುಗಿಲನೆ ಭೋರೆನೆ ಎಂಬನುಕರಣಪದಂಗಳ್ ಬರೆಯುಂ ಅದು ಅನೆ ಎಂಬಿವು ಪದಾಂತ್ಯದೊಳಿರೆಯುಂ ಅವ್ಯಯಪದಂಗಳಪ್ಪುವು (ಶಮದ. ೩೦೦ ವೃತ್ತಿ); ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಹೊಂದದೆ ಒಂದೇ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವ ಪದಗಳಿಗೆ ಅವ್ಯಯಗಳೆಂದು ಹೆಸರು. ಅವ್ಯಯ ಎಂದರೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಹೊಂದದಿರುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥ (ಮಧ್ಯಮ. ೮). ೩. ಮೋಕ್ಷ; ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸ್ಥಾನ: ಸ್ವಾರ್ಜಿತತಪೋಬಲದ ಮಿಗಿಲಾದ ತೇಜದಿಂದೈದು ಸಶರೀರದಿಂದವ್ಯಯವನೆನೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧–೧೮–೨೫). ೪. ನಿರ್ವಿಕಾರನಾದ ಪರಮಾತ್ಮ. [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಯಕ್ರಿಯಾಪದ (ನಾ). ಲಿಂಗ, ವಚನ, ಪುರುಷ, ಕಾಲಗಳಿಗಾಗಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸಹೊಂದದೆ ಒಂದೇ ರೂಪವಾಗಿರುವ ಕ್ರಿಯಾಪದ; ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಕಾವ್ಯಯ. ಉದಾ—ಉಂಟು, ಇಲ್ಲ, ಬೇಕು, ಬೇಡ ಇತ್ಯಾದಿ (ದಕ. ೬). [ಅವ್ಯಯ + ಕ್ರಿಯಾಪದ]

ಅವ್ಯಯಪದ (ನಾ). ೧. ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸ್ಥಾನ; ಮೋಕ್ಷ. ೨. = ಅವ್ಯಯ ೨: ಅತಿಶಯತರಾರ್ಥ ವೀಪ್ಸಾನ್ವಿತ ನಾಂತಾವ್ಯಯ ಪದಕ್ಕಮನುಕೃತಿಪದಕಂ ಕೃತಮಂತ್ಯಲೋಪಂ (ಶಮದ. ೧೯೩). [ಅವ್ಯಯ + ಪದ]

ಅವ್ಯಯಲಿಂಗ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಲಿಂಗ, ವಚನ, ವಿಭಕ್ತಿಗಳಿಗಾಗಿ ರೂಪಭೇದ ಹೊಂದದ ಶಬ್ದ: ದೊರೆವಡೆದವ್ಯಯಲಿಂಗಂ ಸರಿ ಸರ್ವವಿಭಕ್ತಿಗಂ ತ್ರಿಲಿಂಗಕ್ಕಂ ತಾಂ ಸರಿ ವಚನತ್ರಿತಯಕ್ಕಂ ಸರಿ (ಶಮದ. ೯೦); ಅವ್ಯಯಲಿಂಗಕ್ಕೆ – ಕಂಮಿದಂ, ಕಂಮಿದಳ್, ಕಂಮಿತು; ಭೋಂಕನೆ ಬಂದಂ, ಭೋಂಕನೆ ಬಂದಳ್, ಭೋಂಕನೆ ಬಂದುದು (ಶಮದ. ೮೮ ವೃತ್ತಿ). [ಅವ್ಯಯ + ಲಿಂಗ]

ಅವ್ಯಯಲೋಕ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಲೋಕ; ಮೋಕ್ಷಲೋಕ: ಭವ್ಯರಿಷ್ಟಾರ್ಥಕಿಲ್ಲಿರುತಿರ್ದಪನು ನಾಳೆ ಅವ್ಯಯಲೋಕಕೆಯ್ದುವನು (ಭರತೇ. ೬೬–೧೧೧). [ಅವ್ಯಯ + ಲೋಕ]

ಅವ್ಯಯೀಭಾವ (ನಾ). ೧. ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಹೊಂದದ ಸ್ಥಿತಿ; ನಿರ್ವಿಕಾರತೆ. ೨. ಪೂರ್ವಪದದ ಅರ್ಥವೇ ಮುಖ್ಯವಾದ ಸಮಾಸ: ಅವ್ಯಯೀಭಾವಮಾದಿಪದ ಮುಖ್ಯತೆಯಿಂ (ಶಮದ. ೧೬೫). ☞ ಇದಕ್ಕೆ ಅಂಶಿಸಮಾಸವೆಂದು ಹೆಸರುಂಟು. [ಸಂ.]

ಅವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನ (ಗು). ನಡುವೆ ಕತ್ತರಿಸಿಹೋಗದ; ಬಿಡುವಿಲ್ಲದ; ಎಡೆಬಿಡದ: ನಿರಂತರವಾದ; ಧಾರಾಕಾರವಾದ: ಎನ್ನ ದಾನಮಿದಾಗಳುಂ ಮಧುಪಾಶ್ರಯಂ ಧರೆಗವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನದಾನಮಿದಾಗಳುಂ ವಿಬುಧಾಶ್ರಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭); ಎನ್ನ ವಂಶಂ ಕುಲನದಿಯವೋಲಾಯ್ತು ವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನಮಿಾಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೯೨); ನಿಮಗೆ ದಮಿತಾರಿಯೊಳವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನ ಪ್ರೀತಿಯಿಂ ದಮಿತಾರಿಗಂ ನಿಮಗಮಿನ್ನುಖುಮಾಂಸ ಪ್ರೀತಿಯುಮುಂ ನೀರ ಕ್ಷೀರ ನ್ಯಾಯಮುಮಂ ಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೭೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯವಧಾನ (ಗು). ೧. ಮುಸುಕಾಗಲಿ, ಮರೆಯಾಗಲಿ ಇಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಬಿಡುವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸಂತತವಾಗಿರುವುದು; ಎಡೆ ಬಿಡದಂಥದು: ಭ್ರಾಂತಿವಶದಿಂ ಗ್ರಾಹ್ಯಗ್ರಾಹಕಸಂವೇದನಾಕಾರತ್ರಯಾಕ್ರಾಂತಂಗಳ್ ವಿಜಾತೀಯಾವ್ಯವಧಾನ ಲಘೂತ್ಪತ್ತಿ ಸದೃಶಾಪರಾಪರೋತ್ಪತ್ತಿ ಎಂಬಿವಱಿಂ (ಆದಿಪು. ೨–೯ ವ). ೩. ಅವಧಾನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಜಾಗರೂಕತೆ. [ಸಂ.]

ಅವ್ಯವಸಾಯ (ನಾ). ೧. ವ್ಯವಸಾಯ ಮಾಡದಿರುವುದು; ಉದ್ಯೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತ (ಗು). ೧. ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಕೂಡಿಲ್ಲದ; ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಡದ; ಭದ್ರವಿಲ್ಲದ: ಬುಡವಾಗಲಿ ತಳಹದಿಯಾಗಲಿ ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾದ ಮರವಾಗಲಿ ಕಟ್ಟಡವಾಗಲಿ ಅದರಿಂದ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ (ರಾಮರಾ. ೪೦). (ನಾ). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಗಾಯಕ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತ – ಗಾನಪದ್ಧತಿ ತಿಳಿಯದೆ ಹಾಡುವವನು (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೦೩). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ (ನಾ). ೧. ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿಯಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಏರ್ಪಾಡು ಸರಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಹಿಂದೂಚೀಣದಲ್ಲಿ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೂ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ವಿಷ್ಣುವಿನ ವಾಸ. ೧, ೨: ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ ಜಡಾಶ್ರಯದೊಳ್ ಪರಾಭವಂ ಸಂವತ್ಸರದೊಳ್ . . . ಅಕ್ಕುಮಲ್ಲದೆ ಜನಪದದ ಜನಂಗಳೊಳಿಲ್ಲ (ಜಗವಿ. ೨–೧ ವ). [ಸಂ. (ಅ– + ವ್ಯವಸ್ಥಾ; ಅ+ ವ್ಯವಸ್ಥೆ)]

ಅವ್ಯವಹಾರ (ಗು). ವ್ಯವಹಾರವಿಲ್ಲದ; ಅಕ್ರಮವಾದ: ಗಂಡನ ಈ ವೆಚ್ಚ ಅವ್ಯವಹಾರವೆಂದು ಅವಳಿಗೆ ಅನ್ನಿಸತೊಡಗಿತು (ರಂಗರೋ. ೯೯). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯವಹಿತ (ಗು). ಅಗಲದಿರುವ; ನಡುವೆ ವಿಚ್ಛೇದವಿಲ್ಲದ; ಜತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ. [ಸಂ.]

ಅವ್ಯವಹಿತಪೂರ್ವಕಾಲ (ನಾ). ಆಗತಾನೆ ಕಳೆದ ಕಾಲ; ಪ್ರಸಕ್ತ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲ. [ಅವ್ಯವಹಿತ + ಪೂರ್ವಕಾಲ]

ಅವ್ಯವಹಿತಭ್ರಾತೃ (ನಾ). ತನಗಿಂತ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯನಾದ (ಅಥವಾ ಕಿರಿಯನಾದ ಮಧ್ಯೆ ಬೇರೊಬ್ಬನು ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದ ಸಹೋದರ) ಅಣ್ಣ (೬). [ಅವ್ಯವಹಿತ + ಭ್ರಾತೃ]

ಅವ್ಯಸನಿ (ಗು). ದುರಭ್ಯಾಸಗಳಿಲ್ಲದ; ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆಗಳು ಇಲ್ಲದ; ದುರ್ವ್ಯಸನಗಳಿಂದ ದೂರನಾದ: ಅವ್ಯಸನಿಯುಂ ಶಿವನಂ ಮನೋವಾಗ್ಕಾಯ ಪ್ತನಂ ಮಾಡಿ (ಬಸವು. ೩೯–೧೧). [ಸಂ. ಅವ್ಯಸನಿನ್]

ಅವ್ಯಾಕುಲ, ಅವ್ಯಾಕುಳ (ಗು). ೧. ವ್ಯಾಕುಲವಿಲ್ಲದ; ಶಾಂತವಾದ; ನೆಮ್ಮದಿಯಾದ. (ನಾ). ೨. ವ್ಯಾಕುಲವಿಲ್ಲದವನು; ಶಾಂತ; ನಿಶ್ಚಿಂತ: ಶ್ರೀವ್ಯಾಖ್ಯಾಮುದ್ರೆಯಿನೆಮಗವ್ಯಾಕುಲರೆನಿಸಲೆಱಿದುತಿಳಿವಿನ ಸೊದೆಯಂ ಭವ್ಯತೆಯನೀವ ದೇವನ ದಿವ್ಯಾಭಯಹಸ್ತಮೆಮ್ಮ ಸಕಲೈಶ್ವರ್ಯಂ (ವಸ್ತವಂ. ೨). ೩. ನೆಮ್ಮದಿ; ನಿಶ್ಚಿಂತೆ; ಶಾಂತಿ: ಅವ್ಯಾಕುಲದೊಳಚ್ಯುತಧ್ಯಾನದಿಂದೆ ಕರ್ತವ್ಯದಿಂದವನಿಯಂ ತಾಳ್ದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪–೧೫). **ಅವ್ಯಾಕುಳ**: ೧. ಉಚಿತಪದಂ ಶ್ರವ್ಯಮವ್ಯಾಕುಳಂ (ಆದಿಪು. ೧–೨೬). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಾಕುಲಂ (ಅ). ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ; ಕಳವಳವಿಲ್ಲದೆ: ಸಮವಾಯಂ ಮನುಜತ್ವಮಾದೊಡಮಘವ್ಯಾಪಾರದಿಂ ನೀಚಗೋತ್ರಮುಮಾಕ್ರಂದನಮುಂ . . . ಆತಂಕಕಳಂಕಮುಂ ಸಮನಿಕುಂ ಸಂಸಾರಗವ್ಯಾಕುಲಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೩೫). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಾಕುಲಾತ್ಮಕ (ಗು). ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ; ಶಾಂತವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ: ಅಭಿಭವಿಸುವ ಶುಭಕರ್ಮಪ್ರಭಾವದಿಂದೀತನಿನ್ನೆಗಂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾನುಭವಿಯೆನಿಸಿರ್ದನಾಸನ್ನಭವ್ಯನವ್ಯಾಕುಲಾತ್ಮಕಂನಿರ್ವ್ಯಾಜಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೧೧). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಾಕುಳ 'ಅವ್ಯಾಕುಲ' ನೋ.

ಅವ್ಯಾಕೃತ (ಗು). ೧. ವಿಭಾಗ ಹೊಂದದ; ವಿಂಗಡಿಸಲ್ಪಡದ. (ನಾ). ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ನಾಮರೂಪ ವಿಭಾಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದದ ಮೂಲ ಪ್ರಕೃತಿ. ೩. ಅವಿದ್ಯಾಶಕ್ತಿ: ಅವ್ಯಾಕೃತವೆಂದರೆ ಅವಿದ್ಯಾಶಕ್ತಿಯು. ಅದು ಅನೇಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೩೨೫ ಅಡಿಟ). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಾಜ (ಗು). ೧. ವ್ಯಾಜವಿಲ್ಲದಿರುವ; ನಿಷ್ಕಪಟವಾದ; ಸರಳವಾದ; ಸಹಜವಾದ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ. (ನಾ). ೨. ಸರಳತೆ; ಸೌಲಭ್ಯ: ಗಣನಾಯಕರ್ಸಮಜಿ ಭವ್ಯಶ್ರೇಣಿಗವ್ಯಾಜದಿಂದಜಿಯಲ್ ನಾಲ್ಕನುಯೋಗಮಾದುದು (ಆದಿಪು. ೧–೩೯). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಾಜಪ್ರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಸಹಜವಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ; ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧವಾದ ಮನೋಧರ್ಮ: ದೇವತಾರ್ಚನೆಯು ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಮಾನವಜಾತಿಗೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಅವ್ಯಾಜ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಮತ್ತು ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮವು (ಆರ್ಯಧ. ೪೭).
[ಅವ್ಯಾಜ + ಪ್ರವೃತ್ತಿ]

ಅವ್ಯಾಪಾರ (ಗು). ೧. ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದ; ನಿರುದ್ಯೋಗಿಯಾದ. (ನಾ). ೨. ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿರುದ್ಯೋಗ. ೩. ತನಗೆ ಅಭ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದ ಅಥವಾ ತಿಳಿಯದ ಕೆಲಸ: ಅಂಕಗಣಿತ ಅಸಹ್ಯವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಆದರಲ್ಲಿ ತುಂಬಿರುವ ಅಸಂಭಾವ್ಯ ಸಂಗತಿಗಳು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ. ಅ ಬ ಕ ಮಹನೀಯರ ಅವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನೆ ನೋಡಿರಿ (ಗಾಂಪ. ೧೮೭). ೪. ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ; ಮಾಡಬಾರದ ಕೆಲಸ: ಮಗನ ಅವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಅವರ ಕಡುತರ ಮಾರುತ್ತರ ಇದು (ವೈನಿ. ೩೭). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಾಪಾರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಮಾಡಬಾರದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದು: ನಾವೀ ರಾಜಕಾರ್ಯದೊಳ್ ತೊಡರ್ದು ಪರ್ಯಾಲೋಚನಾ ಪರಿವೃತ್ತಿಯೊಳೇನಪ್ಪುದು ಎಂತುಂ ಅವ್ಯಾಪಾರವೃತ್ತಿಯಾವುದುಂ ಪೊಲ್ಲದು (ಪಂಚತಂ. ೨೯–೭). [ಅವ್ಯಾಪಾರ + ವೃತ್ತಿ]

ಅವ್ಯಾಪ್ತಿ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಸಾಲದಿರುವುದು. ೩. [ತರ್ಕಶಾ] ಲಕ್ಷಣ ಸೂತ್ರವು ಲಕ್ಷ್ಯವೊಂದರಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸದೆ ಹೋಗುವುದೆಂಬ ರಚನಾದೋಷ; ಲಕ್ಷ್ಯವೊಂದು ಲಕ್ಷಣ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊರಗಾಗುವುದೆಂಬ ನ್ಯೂನತೆ. ಉದಾ—ಶಿಖಾಯಜ್ಞೋಪವೀತವುಳ್ಳವನು ದ್ವಿಜ— ಎಂದರೆ ದ್ವಿಜನಾಗಿದ್ದರೂ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಾಗಿ ಶಿಖಾಯಜ್ಞೋಪವೀತಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತು ಹೊಂದದೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅಸುರರೆಲ್ಲರೂ ದುಷ್ಟರು—ಎಂದರೆ ಸಾಧುಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಮತ್ತು ವಿಭೀಷಣ ಮುಂತಾದವರಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತು ಅನ್ವಯಿಸದೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷ. [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಾಪ್ಯ (ಗು). ೧. ವ್ಯಾಪಿಸಲಾಗದ. ೨. ವ್ಯಾಪಿಸಬಾರದ. ೩. ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸದ; ಎಲ್ಲ ಸನ್ನಿವೇಶಕ್ಕೂ ವಿಸ್ತರಿಸದ. ೪. ಅಸಾಧಾರಣವಾದ; ವಿಚಿತ್ರವಾದ. [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಾಬಾಧ (ಗು). ೧. ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಬಾಧೆಯೂ ಇಲ್ಲದ; ಬಾಧೆಗೆ ಒಳಗಾಗದ: ಅವ್ಯಾಬಾಧ ಸುಖಸಂಯುಕ್ತಾತ್ಯಂತಿಕಾವಸ್ಥಾಂತರಂ ಮೋಕ್ಷಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧); ಅವ್ಯಾಬಾಧನುಮನಂತಸುಖಾಂಬುಧಿ ನಿಳಯನುಮಾಗಿ ನೆಲಸಿರ್ದಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೫೧ ವ). (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಸಿದ್ಧಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳ ಎಂಟು ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಯಾವುದರಿಂದಲೂ ಕುಂದದ ಹೆಚ್ಚದ ಅನಂತಸುಖತ್ವ: ಪರಮ ಪದಮನೆಮನದೊಳ್ ನಿಜಿಸಿ ಸಮ್ಯಜ್ಞಾನದರ್ಶನಾನಂತವೀರ್ಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಗುರುಲಘುತ್ವಾವಗಾಹಾವ್ಯಾಬಾಧಂಗಳೆಂಬ ಸಿದ್ಧಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳಷ್ಟಗುಣಂಗಳಂ ನೆನೆಯುತ್ತುಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೧೪ ವ). ೩. [ಜೈನ] ಎಂಟು ಲೋಕಾಂತಿಕ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧದ ಪಂಗಡ: ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪಾಂತವಾಸಿಗಳುಮಪ್ಪ ಸಾರಸ್ವತಾದಿತ್ಯವಹ್ನ್ಯರುಣಗರ್ದತೋಯತುಷಿತಾವ್ಯಾಬಾಧಾರಿಷ್ಟರೆಂಬೆಣ್ಬರುಂ ಲೋಕಾಂತಿಕದೇವರ್ ಬಂದು (ಆದಿಪು. ೯–೬೦ ವ). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಾವಹಾರಿಕ (ಗು). ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವಲ್ಲದ; ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ತರಲಾಗದ: ಕಾತ್ಯೂಷಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಬೇಕೆಂಬ . . . ತನ್ನ ಇತ್ತೀಚಿನ ನಿರ್ಧಾರಗಳು ಅವ್ಯವಹಾರಿಕವಾದ ಕನಸುಗಳೆಂದು ಅವನು ಎಣಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೩೮೩). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಾಹತ (ಗು). ತಡೆಯಿಲ್ಲದ; ನಡುವೆ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗದ; ಎಡೆಬಿಡದ; ತೊಡಕಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾದ: ನಿರ್ಮೋಹದಿನಿರೆ ಯತಿಪತಿಗವ್ಯಾಹತಮಳವಟ್ಟುದುತ್ತಮಾಕಿಂಚನ್ಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧–೪೮); ಭುಜಂಗರಾಯರ ಓದೂ ಅವ್ಯಾಹತವಾಗಿ ನಡೆದಿದ್ದಿತು (ಸಮಜೀ. ೧೨೫೭); ಇದೇ ರೀತಿಯ ಹಳ್ಳಿಯ ಬಡಕಾಣಿಕೆಯೇ ಅವ್ಯಾಹತವಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದರೆ ಕುಠೀರದ ಕಾರ್ಯಯೋಜನೆಗಳೆಷ್ಟೋ ಸುಲಭವಾಗಿ ರೂಪಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದುವು (ಚಿತಸ. ೭೪). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಪಾಂಡಿತ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿದ್ದರೂ ಕವಿಶಕ್ತಿ ಅದನ್ನು ಮರೆಗೊಳಿಸುವುದು (ಭಾರಮಿ. ೧೯೮ ಅಡಿಟಿ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ]: "ಅವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯೆಂದರೆ ಅನುಪ್ರಾಸ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಹೆಣೆಯುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದು" (ಭಾರಮಿ. ೧೮೭). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯುತ್ಪನ್ನ (ನಾ). ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಪಾಂಡಿತ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಸಾಲದವನು: ಸವ್ಯಾಪಸವ್ಯಮೆಚ್ಚು ಪಿತೃವ್ಯನ ಕೈವಿಡಿವ ವಿಜಯವಧುವಂ ಕೈಕೊಂಡವ್ಯಾಜಶೌರ್ಯನಂಕುಶನವ್ಯುತ್ಪನ್ನನವೊಲಿಂತು ಮೊಜಿದಪ್ಪುವನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೬–೧೭). [ಸಂ.]

ಅವ್ರತ (ಗು). ೧. ವ್ರತವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ವ್ರತಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ ಕೆಲಸ: ಕಷಾಯ – ಕ್ರೋಧಾದಿ ಕಷಾಯಂಗಳುಂ, ಅವ್ರತ – ಹಿಂಸಾದ್ಯವ್ರತಂಗಳುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೫೭). ೩. ವ್ರತವಿಲ್ಲದವನು. [ಸಂ.]

ಅವ್ರತಯೋಗ (ನಾ). ೧. ವ್ರತಾಚರಣೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಆಮೆಯಂತೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿಯೇ ವಾಸಮಾಡುವುದು. ೧, ೨: ಅವ್ರತಯೋಗಂ ಜಳಪಕ್ಷಿಗಲ್ಲದೆ ಜನಕ್ಕಿಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೨೯).
[ಸಂ. (ಅ– + ವ್ರತಯೋಗ; ಅ + ವ್ರತ + ಯೋಗ)]

ಅವ್ರತಿಕ (ನಾ). ವ್ರತವನ್ನು ಅನುಸರಿಸದವನು: ವ್ರತಿಕಂಗಂ ಭಾವಿಪಡವ್ರತಿಕಂಗಮುದಾವುದಂತರಂ (ಕಗವಿ. ೭೩ ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ). [ಸಂ.]

ಅವ್ವ₁ 'ಅವ್ವೆ' ನೋ.

ಅವ್ವ₂ (ಅ) = ಅಮ್ಮ₃. 'ಅವ್ವಯ್ಯ' ಪರಾ. [< ಅಮ್ಮ₃]

ಅವ್ವಕ್ಕ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು (ಉಕ. ೬).
[ಅವ್ವ₁ (< ಅವ್ವೆ) + ಅಕ್ಕ₁]

ಅವ್ವಡಿಸು 'ಅವ್ವಳಿಸು' ನೋ.

ಅವ್ವಣಿಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆಳ್ವ ಮೂನೂರ್ವರು ಅವ್ವಣಿಯೂರ್ ಬೋಗಾದಿಯರುಮ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪; ೮೭–೪; 800 ?). [ಅವ್ವಣಿ₀ + ಊರ್]

ಅವ್ವಪ್ಪ (ಅ). = ಅವ್ವಯ್ಯ. [ಅವ್ವ₂ + ಅಪ್ಪ₃]

ಅವ್ವಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಈ ಧರ್ಮ್ಮಂ ಇರುಗಮ್ಮಯ್ಯಗೊನ್ದು ಮನುಕಮಯ್ಯಂಗಂ ಅವ್ವಬ್ಬೆಗಂ ಒನ್ದು ಭಾಗಂ ಸಲ್ವುದು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೫೭–೧೬; 925). [ಅವ್ವ₁ (< ಅವ್ವೆ) + ಅಬ್ಬೆ₁]

ಅವ್ವಯ್ಯ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯಸೂಚಕ ಶಬ್ದ: ಅವ್ವಯ್ಯ ಒಲೆಮುಂದೆ ಒಂದು ಹಾವು ಮಲಗಿದೆ ಎಂದು ಹುಡುಗಿ ಕೂಗಿಕೊಂಡಳು (ರೂಢಿ).
[ಅವ್ವ₂ + ಅಯ್ಯ₂ (< ಅಯ್ಯೋ)]

ಅವ್ವರಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ: "ಚಿತ್ರಫಲಾನ್ವಿತಾ – ಅವ್ವರಣೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೩). [?]

ಅವ್ವಲ್, ಅವಲ್[3], ಅವಲು[2] (ಗು). ೧. ಹಸನಾದ ; ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ; ಮಿಶ್ರವಲ್ಲದ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ; ಮೊದಲನೆಯ ದರ್ಜೆಯ : ಆಗ ಗವರ್ನರ್ ಜನರಲ್‌ರವರು . . . ಕರ್ನಲ್ ಜಾನ್‌ಬ್ರಿಗ್ಸ್ ಎಂಬ ಸರದಾರರನ್ನು ಸೀನಿಯರ್ (Senior) ಎಂದರೆ ಅವ್ವಲ್ ಕಮಿಷನರ್ ಎಂದೂ . . . ನೇಮಿಸಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, 98) ; ಅವ್ವಲ್ ಗೋವಾ ಸಾರಾಯಿ ಇದೆ ಕೊಡಲೋ ? (ಅನಾಥ. ೧೩೪). ೨. ನೇರವಾದ ; ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. **ಅವಲ್**[3] : 'ಅವಲ್‌ಪುಡಿ' ಪರಾ. **ಅವಲು**[2] : 'ಅವಲುತರ', 'ಅವಲುಭೂಮಿ' ಪರಾ.

[← **ಅರ.** ಹಿಂ. ಅವ್ವಲ್ ; **ಮರಾ.** ಅವಲ್, ಅವ್ವಲ್]

ಅವ್ವಲ್‌ಪುಡಿ (ನಾ). ಹಸನಾದ (ನಶ್ಯದ) ಪುಡಿ : ಒಂದು ಚಿಟಿಕೆ ಏರಿಸಿ 'ಅವ್ವಲ್ ! ಅವ್ವಲ್‌ಪುಡಿ ! ಉಡುಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು ಕರಿ ಮಾಡಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ . . .' (ಬಾಳಿಗಿ. ೧೦). [ಅವ್ವಲ್ + ಪುಡಿ]

ಅವ್ವಲ್‌ರಾತೀಬು (ನಾ). ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಆಹಾರ : ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಅರಸನ ಅಪ್ಪಣೆ ಪ್ರಕಾರ ಅವ್ವಲ್‌ರಾತೀಬು ಅಂದರೆ ಗೋಧಿ, ರೊಟ್ಟಿ, ತುಪ್ಪ, ಸಕ್ಕರೆ, ಹಾಲು, ಮಾಂಸ ಮುಂತಾದ್ದನ್ನು ಪಡಕೊಂಡು . . . ಮಹಾಬಲವಂತರಾಗಿ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೨–೧).

[ಅವ್ವಲ್ + ರಾತೀಬು]

ಅವ್ವಲ್‌ಲವಾಜಮಾ (ನಾ). ಪಾಕಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಒಂದನೆಯ ದರ್ಜೆಯ ಪದಾರ್ಥವರ್ಗ : ಬೆಳಗಾಗುವುದರೊಳಗಾಗಿ ರಾಜಾಜ್ಞೆಯಿಂದ ನೂರಾರು ಜನರಿಗಾಗುವ ಅವ್ವಲ್‌ಲಮಾಜಮಾ ಮೋಡಿಖಾನೆಯಿಂದ ಬರಬೇಕು (ಕಥವಿ. ೩೪೧). [ಅವ್ವಲ್ + ಲವಾಜಮಾ]

ಅವ್ವಳಿ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಹಾಯುವಿಕೆ (?) : ನಿಲ್ಲೆ, ನಲ್ಮೆ, ಕವ್ವರಿ, ಅವ್ವಳಿ ಇತ್ಯಾದೌ ಅಂತಸ್ಥಾಕ್ಷರಾಣಾಂ ಚ ದ್ವಿರ್ಭಾವಃ ಸ್ಯಾತ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). 'ಅವ್ವಳಿಸು' ಪರಾ. [?]

ಅವ್ವಳಿಸು, ಅವಳಿಸು, ಅವ್ವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಆಕ್ರಮಿಸು : "ಅವ್ವಳಿಸಿತೆಂದು ಮೇಲ್ವಾಯ್ದುದು" (ಕಶಸಾ. ೨೯–೬೨೬) ; ಮಹೀಭುಜರೆತ್ತಮೆಚ್ಚ ಕಿತ್ತಂಬುಗಳೆತ್ತಮುವ್ವಳಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೪೨) ; ಒಲೆದು ಕೇಸರಿ ಹೊಯ್ವವೋಲವ್ವಳಿಸಿ ಕರ್ಣನ ಹಯರಥವನಪ್ಪಳಿಸಿ ಮರಳುವ ಲಾಗಿನಲಿ ಖಂಡೆಯವ ಖಂಡಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೫೦) ; ತೆಕ್ಕೆವರಿದೇಳ್ವ ಕರ್ಬೊಗೆಯ ಹೊರಳಿಗಳ ದಶದಿಕ್ಕುಗಳನವ್ವಳಿಪ ಕೇಸುರಿಯ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೧೨). ೨. ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗು ; ಉರವಣಿಸು ; "ಆತುರಿಸು" (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ) ; ಅವ್ವಳಿಸುವ ಮುಳಿಸಿನ ದಳ್ಳುರಿಗಳ ನುಗುಳ್ವವೊಲುಗುಳ್ದನಸುರನುರಿವ ಪಟಿಗಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೯) ; ಬಳ್ಳಿವಾಲುಮನೆಳನಾಗರೆಂದು ಸೆಳೆದು ಕೆಡಪಿ ಕಡಿದೀಡಾಡಲವ್ವಳಿಸುವ ಮುದಿಮುಂಗುಲಿಗಳು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೪) ; ಆ ಸಿತಾಶ್ವನ ಬಿಲ್ಲನೊದೆದಾಕಾಶಕವ್ವಳಿಸುವ ಶರೌಘಕೆ ಮಾಸಲಜಿಯಾ ಕರ್ಣ ನಿನ್ನೊಡಲೆಂದನಾ ಶಲ್ಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೨೪) ; ಅಲರ ಸೊಗಸಿಗವ್ವಳಿಪಳಿಗಳು (ನಂದಿಮಾ. ೧೮–೧೬). ೩. ಮೀರಿಸು ; ಮೀರು : ಎಳವಿದಿರ ಬಣ್ಣಮೊಳ್ನಡು ಕಳಶಮನವ್ವಳಿಪ ಮೊಲೆ ಪೊದಳ್ದೆಳಸುವ ಬಾಯ್ ಬಳಸುವ ಕಣ್ ಮಿಳಿರ್ವ ಕುರುಳ್ ನಳಿಮೊಗಮೆನೆ ಸೊಬಗಿನಳ್ಗೆ ನಾಟ್ಯರ್ತನಮೇ (ಆದಿಪು. ೪–೪೪). ೪. ಕಾಡು ; ಹಿಂಸಿಸು : ಪಡಪೆತ್ತಿ ಬಯ್ವ ಕಿಜು ದಂಗೆಯ ಕಣ್ಬೊಳೆ ಕೀಜಿ ಕಲ್ಪಿಪಣ್ಣನ ಬಿಯಕಿಲ್ಲದವ್ವಳಿಪ ತಮ್ಮನ ತೀನಿಗೆ ಮೆಯ್ಯನೊಡ್ಡಿ ನಿನ್ನನೆ ಪಿಡಿದೆನ್ನ ನಲ್ಮೆಗಿದು ತಕ್ಕುದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೦೫). ೫. ಹಿಂದೆಗೆ; ಕುಗ್ಗು : ಗಿಳಿಯ ಮುಖುಕಕೆ ಗಿಡುಗನಗಿದವ್ವಳಿಸುವುದೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯–೪೬) ; ಒದಜಿ ಬಲನೊಡನೊಡನೆ ಹಳಚಿ ಥೊಡದಿರೆ ನೆಲನವ್ವಳಿಸಿ ದಿಕ್ಕರಿ ಮದವಡಗಿದವು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೪). **ಅವಳಿಸು** ೧ : ಕೈಯಿಂದಜಿಯಲ್ಕತ್ತವಳಿಪ ಸುತನ ಪರಿಯನೆಂದೀಕ್ಷಿಪನೋ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೩–೪೬). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಉತ್ತವಳಿಸು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಾದ 'ಅತ್ತವಳಿಸು' ಎಂಬುದರ ತಪ್ಪುವಿಭಜನೆಯಿಂದ ಬಂದಿದೆ. **ಅವ್ವಡಿಸು** : ೧. ಎಡ ಬಲದೊಳವ್ವಡಿಪ ನಾಯ್ಗಳ ಗಡಣವನು ನೆಜೆಪೊಡೆದುದವುಂಕಿದುದಡಸಿ . . . ಒತ್ತಿ ಸಬ್ಬನೆ ಸೀಳಿ ತಿಕ್ಕೆಲಕೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೩೪). [ಅವ್ವಳಿ + –ಇಸು[1]]

ಅವ್ವಾಣಿ 'ಅವ್ವಾಳಿ' ನೋ.

ಅವ್ವಾಳಿ, ಅವ್ವಾಣಿ (ನಾ). ಕೈಲಾಗದವನು ; ಅಶಕ್ತ (ಉಕ) : ಮಗನ ನೀ ಎಂಥಾ ಅವ್ವಾಳಿ, ಒಂದು ಹೆಣ್ತೀನ್ನ ಸಂಬಾಳಸೋದು ಆಗೋದಿಲ್ಲ ನಿನ್ನಕಡಿಂದ (ಬಾಂಡಾಯ. ೯೯) ; "ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬ ತುಂಟನ ಮಾತಿಗೆ ಬಂಟರ ಕೂಡೂ ಹೀಗೆ ಬೆದರಿದರೆ ಅವ್ವಾಳಿಗಳ ಪಾಡೇನು ?" (ಜೀವಪ್ರ. ೯೮) ; ಶಿಕ್ಷಣವು ದೊರೆಯದಿದ್ದ ಅವ್ವಾಳಿಗಳ ಕೈಯಿಂದಲೂ . . . ದೇಶೋನ್ನತಿಯಂಥ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯವು ಕೊನೆಗಾಣುವುದೆಂದು ಆಶಿಸುವುದೆಂದರೆ ಉಸುಕಿನ ಮೇಲೆ ಮನೆ ಕಟ್ಟುವಂತೆಯೇ ಸರಿ (ಅಮೀವಿ. ೧). **ಅವ್ವಾಣಿ** (ಚಿ). [?]

ಅವ್ವಾಳಿತನ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣಿಗತನ ; ಅಶಕ್ತತೆ : ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬ ಉನ್ಮತ್ತ ಪಠಾಣನು ಊರನ್ನು ಸೇರಿ . . . ಓಡಿಸುವಾಗ ಕುರಿಯಂತೆ ಒದರಿ, ಒದರಿ ಮರುಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅವ್ವಾಳಿತನವು ಮತ್ತಾವದಿರುವುದು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೨೧೯). [ಅವ್ವಾಳಿ + –ತನ]

ಅವ್ವೆ, ಅವ್ವ[1] (ನಾ). ೧. ತಾಯಿ ; ಹೆತ್ತಾಕೆ : ಇನ್ನೇವೇಟ್ಟಪೆಂ ಪ್ರಸೂತ್ಯುದ್ಭಾವದಿನೆಮ್ಮವ್ವೆ ಕಟೀದಳೆಂತಾಕ್ಷಣದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೩೩) ; ಹೊಲಗೆಟ್ಟವ್ವೆಗತ್ತನ್ನಳಂ ಕಂಡ ಶಿಶುವ ಪೋಲ್ತು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೫೬) ; ಎಮ್ಮವ್ವೆಗೆ ಪೇಟಿರ್ದ್ದಲವಿಂ (ದಶಕು. ೯–೯೫) ; ಸೋದರಿಯಲಾ ಕೃಷ್ಣನವ್ವೆ ವಿವಾದವೇ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೧–೧೮) ; ಮನಸಿಜನಳಿಯನವ್ವೆಯ ಭಾವನ ಕೂಡೆ ಜನಿಸಿದವಳ ವಲ್ಲಭನ (ಕಂಸವ. ೮–೧). ೨. ಪ್ರೀತಿ ಗೌರವಾರ್ಹರಾದ ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತನಾಡುವಾಗ ಅವರ ಹೆಸರಿನ ಕಡೆಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಅಥವಾ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಬಳಸುವ ಮಾತು : ಶ್ರೀ ನವಿಲೂರ್ಸಂಘದಾ ಗುಣವತಿ ಅವ್ವೆಗಳಾ ನಿಸಿಧಿಗೆ (ಎಕ. II, ೧೧೨ ; 700) ; ಗೆರಸೊಪ್ಪೆಯ ಶ್ರೀಮತಿ ಅವ್ವೆಗಳು ಸಮಸ್ತರು ಗೋಷ್ಠಿಯ ಕೊಟು (ಎಕ. II, ೩೪೩ ; 1419 ?). ೩. ಅರಮನೆಯ ರಾಣಿವಾಸದಲ್ಲಿ ಸೇವೆಗಾಗಿರುವ ಗೌಡಿ ಅಥವಾ ಸೇವಕಿ : ಅರಮನೆಯ ಅವ್ವೆಯರ ಗೊತ್ತುಗಾತಿ ಒಳಗೆ ಬಂದು ತಲೆಬಾಗಿ ವಂದಿಸಿ ಬಿನ್ನವಿಸಿಕೊಂಡಳು (ಕೃಷ್ಣಭೂ. ೪) ; ರಣಧೀರನು ತೆರಕಣಾಂಬಿಯಿಂದ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದನೆಂಬುದನ್ನು ಕೇಳಿ ರಾಜಮಾತೆ ತಮ್ಮ ಅವ್ವೆಯರೊಡನೆ ಮೈಸೂರಿಗೆ ತೆರಳುತ್ತಾರೆ (ಸಂಸಕ. ೧೦೬). **ಅವ್ವ**[1] : ೧. ಅವ್ವಂ, ಅಮ್ಮಂ ಎಂಬಿವರ್ಕಮಿಂತಜಿವುದು (ಶಮುದ. ಸ. ೧೩೨ ಪ್ರಯೋ) ; ಅವ್ವ ಹೇಳಿದಳು, ನಾಳೆ ಗೌರಿಹಬ್ಬ (ಕಪಪು. ೧–೩೦) ; ಅರಸು ಯಾರಿಗೆ ಅಪ್ಪ, ಸೂಳೆ ಯಾರಿಗೆ ಅವ್ವ (ಗಾದೆ). 'ಪಿರಿಯವ್ವ' ಪರಾ. ೨. ಪದೆಪಿಂದಂ ಬಂದು ಮೇನಾಸತಿ ನಿಜಸುತೆಯಂ ನೋಡಿ ಮುಂಡಾಡಿ ದೇವೀ . . . ತಾಯೇ ಪದುಳಂ ಪೋಗವ್ವ ಪೋಗೆಂದತಿಭಯರಸದಿಂ ಬುದ್ಧಿವೇಳುತ್ತುಮಿರ್ದಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೫–೧೨) ; ದ್ವಿಜನಿದ ಕೇಳಿ ಫಲವೇನವ್ವ ಎಂದನು ಸುಯ್ದು ದುಗುಡದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೨–೯) ; ಚಂದನಗಂಧಿ ನಿನ್ನಾಳ್ದ ಚಿತ್ತಜನಾದನೆಂದಳವಳಿಯದಿರವ್ವಾ (ಮೋಹತ. ೮–೪೬) ; ಅವ್ವನವರೇ ನೀವು ಒಳಿತಾಗಿದ್ದೀರೋ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೬೬).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅವ್ವೈ ; **ತುಳು.** ಅಬ್ಬೆ ; **ಕೊಡ.** ಅವ್ವ ; **ತೆಲು.** ಅವ್ವ ; **ಗೊಂಡಿ.** ಅವ್ವಾರಿ. / **ಮರಾ.** ಆಯಿ]

ಅನ್ವೆಯಕೆಱಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು : ಅನ್ವೆಯಕೆಱಿ ಕೆಳಗೆ ಗದ್ದೆ ಬೆದಲೆ ಕಂಬ ೮೦ (ಎಕ. VI, ಶಿವಮೊ. ೪೪-೧೮ ; 1177).
[ಅನ್ವೆ + ಕೆಱಿ]

ಅವ್ವೋೀರ್ (ಸ). ಅವರು (?) : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅವ್ವೋೀರಯ್ವುದಿರ್ವಕ್ಕು ಪದಿರ್ಖಂಡುಗ ನಲ್ವತ್ಥ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೫೦-೬ ; ಸು. 480).
[< ಅದು೧. / ತಮಿ. ಅವ್ವೋರ್]

ಅಶಂಕರತ್ವ (ನಾ). ಶಂಕರತ್ವವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಶುಭವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದಿರುವುದು : ಶಂಕರಂಗೆ ಶಿವಂಗೆ ಕಂಕಾಳಾಂಕಪಾಣಿಗ ಶಂಕರತ್ವದ ಕಿಂಕರರು ಸರಿಯೇ (ಬಸಪು. ೫೪-೨೩). [ಸಂ.]

ಅಶಂಕಿತ (ಗು). ಶಂಕೆಗೊಳ್ಳದ; ಹೆದರದ : ಕಣ್ಬುರಿಗೆಟ್ಟು ದಿವ್ಯ ಮುನಿಗಿತ್ತಪಮಾನದಿನಾರ್ತರೌದ್ರದಿಂ ಪೆಣ್ಬುಲಿಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟ ಸಹದೇವಿ ಬರುತ್ತಿರೆ ಕಂಡಶಂಕಿತರ್ . . . ಉಪಸರ್ಗಸಹಿಷ್ಣುಗಳಿರ್ದರಿರ್ವರುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೫೩). [ಸಂ.]

ಅಶಕ್ತ (ಗು). ೧. ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ; ಅಸಮರ್ಥವಾದ; ದುರ್ಬಲವಾದ. (ನಾ). ೨. ಶಕ್ತಿಹೀನನಾದವನು; ಬಲಹೀನ : ಅಶಕ್ತರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅಡಳಿತ ಸಿಕ್ಕಿದರೆ ಎಲ್ಲಕಡೆಯೂ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಶಕ್ತತನ (ನಾ). = ಅಶಕ್ತತೆ : ಆದರೆ ಬಹಳ ಅಶಕ್ತತನ ಬಂದಿದೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೦೫). [ಅಶಕ್ತ + -ತನ]

ಅಶಕ್ತತೆ (ನಾ). ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ದೌರ್ಬಲ್ಯ.
[ಸಂ. ಅಶಕ್ತತಾ]

ಅಶಕ್ತಯಾನ (ನಾ). ಅಶಕ್ತರನ್ನೂ ರೋಗಿಗಳನ್ನೂ ಒಯ್ಯುವ ವಾಹನ; ಅಶಕ್ತಯಾನ (Ambulance. ಇಂಕನಿ).
[ಅಶಕ್ತ + ಯಾನ]

ಅಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ದುರ್ಬಲತೆ ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಶಕ್ಯ (ಗು). ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ; ಅಸದಳವಾದ : ಗುಣಸ್ತವಂಗಳನಿಂತೆಂದವನೆಣಿಸಲಶಕ್ಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೪೯). [ಸಂ.]

ಅಶತ್ರು (ಗು). ೧. ಶತ್ರುವಿಲ್ಲದ. ೨. ಶತ್ರುವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ಹಗೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ಸ್ನೇಹಿತ. ೪. ಚಂದ್ರ. [ಸಂ.]

ಅಶನ (ನಾ). ೧. ತಿನ್ನುವುದು. ೨. ಅನ್ನ; ಆಹಾರ : ಬದರಾಕ್ಷಾಮಲಕಪ್ರಮಾಣಮಶನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೦೪) ; ಅಶನವಸನ ಸಿಕ್ಕಿದ ಮೇಲೆ ವ್ಯಸನವ್ಯಾಕೆ (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಅಶನಘಾತಕ (ನಾ). = ಅನ್ನಕಂಟಕ (ದಕ. ಕಿ). [ಅಶನ + ಘಾತಕ]

ಅಶನಪರ್ಣಿ 'ಅಸನಪರ್ಣಿ' ನೋ.

ಅಶನವೃತ್ತಿ (ನಾ). ವಿಶ್ರಾಂತಿವೇತನ; ವಿರಾಮವೇತನ; ವರ್ಷಾಶನ: ಪ್ರತಿವರುಷಕ್ಕೆ ೩೦೦೦ ಪೌಂಡುಗಳ ಅಶನವೃತ್ತಿಯನ್ನು (Pension) ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದನು (ಇಂಗ್ಲ್ಲಇ. II, ೩೨). [ಅಶನ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಶನಾಚ್ಛಾದನ (ನಾ). ಅನ್ನ ಹಾಗು ಬಟ್ಟೆ : ತಪೋಧನವರ್ಗ್ಗೆ ಛಾತ್ರವರ್ಗಮಶನಾಛಾ[ಚ್ಛಾ]ದನಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೯-೩೭ ; 1064) ; ಅಲ್ಲಿ ಕೇಳ್ವ ತಪೋಧನರಶನಾಚ್ಛಾದನಕ್ಕಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೮೩-೨೧ ; 1123).
[ಅಶನ + ಆಚ್ಛಾದನ]

ಅಶನಾಯಿತ (ನಾ). ಹಸಿದವನು ; ಕ್ಷುಧಿತ. [ಸಂ.]

ಅಶನಾಯೆ (ನಾ). ಹಸಿವು; ಕ್ಷುಧೆ. [ಸಂ. ಅಶನಾಯಾ]

ಅಶನಾರ್ಥಿ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ಬೇಡುವವನು ; ಅನ್ನಾಪೇಕ್ಷಿ.
[ಸಂ. ಅಶನಾರ್ಥಿನ್ (ಅಶನ + ಅರ್ಥಿನ್)]

ಅಶನಿ (ನಾ). ೧. ಸಿಡಿಲು : ಮನದೊಲವರದಿಂದೀ ಯಮತನಯನ ಕುಡುವಗ್ರಪೂಜೆ ಮತ್ಸನ್ನಿಧಿಯೊಳ್ ನಿನಗಶನಿಯ ಮಿಱುಪ ನಂಜಿನ ದೊರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫೧). ೨. ವಜ್ರಾಯುಧ : ತ್ರಿಪೃಷ್ಠನರಾತಿಧ್ವ[ಜ]ನೀಸಮಸ್ತ ಮದಸಾಮಜಕುಲ ನಗಕುಲಕೆ ಶನಿಯುಮಶನಿಯುಮಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೨೪). ೩. ಗೋಲಂದಾಜು ; ಕಲ್ಲುಗುಂಡುಗಳನ್ನು ಎಸೆಯುವ ಯಂತ್ರ (?) : ಮೂಱು ಕೋಟಿಯಸುರರು ಸಱಿಗಳಲಿಟ್ಟ ರಶನಿಯ ಶರದಲೆಡೆಯಲಿ ತಱುಬಿದರು ಕೈಸೋತುದೆನಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨-೩೯). [ಸಂ.]

ಅಶನಿಪಾತ (ನಾ). ಸಿಡಿಲು ಹೊಡೆಯುವುದು ; ಸಿಡಿಲು ಎರಗುವಿಕೆ.
[ಅಶನಿ + ಪಾತ]

ಅಶನಿಸನ್ನಾಹ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಗುಂಡುಗಳನ್ನು ಎಸೆಯುವ ಯಂತ್ರ ; ಗೋಲಂದಾಜ (?) : ಎರಡುಂ ಲಕ್ಕಂಬರಂ ಸುತ್ತಣೆಯರಶನಿಸಂನ್ನಾಹದಿಂ . . . ತೋರ್ಕ್ಕರ್ವೆತ್ತಿಯ್ತುರೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫-೩೧ ; 1224).
[ಅಶನಿ + ಸನ್ನಾಹ]

ಅಶರಣ (ಗು). ರಕ್ಷಕರಿಲ್ಲದ ; ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದ ; ನಿರ್ಗತಿಕನಾದ. [ಸಂ.]

ಅಶರಣಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹನ್ನೆರಡು ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಹುಟ್ಟು, ಸಾವು, ಮುಪ್ಪು, ರೋಗ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಭಯದಿಂದ ಯಾರೂ ತನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಾರರೆಂದೂ ರತ್ನತ್ರಯಾತ್ಮಕ ಧರ್ಮವೇ ಶರಣೆಂದೂ ಭಾವಿಸುವಿಕೆ : ನಿಶ್ಚಲಾನುಭೂತಿರೂಪಾಭೇದ ರತ್ನತ್ರಯಾತ್ಮಕ ಧರ್ಮಮೆ ಶರಣಂ, ಪೆಱರಾರುಮಿಲ್ಲೆಂದು ಚಿಂತಿಸುವುದು ಅಶರಣಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಯಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೨೬).
[ಅಶರಣ + ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ]

ಅಶರೀರ (ಗು). ೧. ಶರೀರವಿಲ್ಲದ ; ದೇಹರಹಿತವಾದ : ತುಂಬಿದತ್ತ ಶರೀರಗಂಧರ್ವಗಾಯನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬-೪೨೪). (ನಾ). ೨. ಕಾಮ ; ಮನ್ಮಥ. ೩. ಆಕಾಶ. [ಸಂ.]

ಅಶರೀರತ್ವ (ನಾ). ಶರೀರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಅಶರೀರತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದ ಮೇಲೆ ಧರ್ಮವು ಬೇಕಾಗದೆ ಹೋಗಲಿ, ಅದನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾದರೂ ಬೇಡವೇ ? – ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೪೩ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಅಶರೀರಧ್ವನಿ (ನಾ). = ಅಶರೀರವಾಕ್ಯ : ಅಶರೀರಧ್ವನಿಯಂತೆ ನಾರದನ ಪೇೞ್ದಾದೇಶಮಿಂದಾಯ್ತು (ಜಗವಿ. ೩-೧೯). [ಅಶರೀರ + ಧ್ವನಿ]

ಅಶರೀರವಾಕ್ಯ (ನಾ). ಶರೀರವು ಕಾಣದೆ ಕೇಳಿಬರುವ ಮಾತು ; ಆಕಾಶವಾಣಿ : ಆ ಸಮಯದೊಳ್ ನುಡಿದುದಶರೀರವಾಕ್ಯಮಾಕಾಶದೊಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೧೫). [ಅಶರೀರ + ವಾಕ್ಯ]

ಅಶರೀರವಾಣಿ (ನಾ). = ಅಶರೀರವಾಕ್ಯ : ಹೋಮಶಾಲೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ತಂದೆಗೆ ಛಂದೋಮಯವಾದ ಅಶರೀರವಾಣಿಯು (ಶಾಕುಂತ. ೪೯-೬). [ಅಶರೀರ + ವಾಣಿ]

ಅಶರೀರಿ (ಗು). ಶರೀರವಿಲ್ಲದ ; ವಸ್ತುವಲ್ಲದ. [ಸಂ. ಅಶರೀರಿನ್]

ಅಶಲ್ಯ (ಗು). ೧. ಆಯುಧರಹಿತವಾದ ; ನಿರಾಯುಧವಾದ : ಶಲ್ಯನನಂದಶಲ್ಯನಂ ಬಗೆವವೊಲೇೞಿದಂ ಬಗೆದು ದಂತಿಯನಾಗಡೆ ತೋಱಿ ಕೊಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೧೧) ; ಅನವರನಶಲ್ಯರೆಂದುಱದೆ ಕಾದಿದೆ ನಪ್ಪೊಡೆ ಕಾರ್ಯಹಾನಿ ಸಂಭವಿಸುಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೮೧). 'ನಿಶ್ಶಲ್ಯ' ಪರಾ. ೨. [ಜೈನ] ರಾಗದ್ವೇಷಗಳಿಲ್ಲದ. 'ಅಶಲ್ಯಭಾವೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಶಲ್ಯಭಾವೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ರಾಗದ್ವೇಷಗಳಿಲ್ಲದವಳು : ಪರಮಜಿನೇಂದ್ರನಂ ಬಗೆವ ಭಾವಮಚಾಲ್ಯಮಶಲ್ಯಭಾವೆಯಾ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೬). [ಸಂ. ಅಶಲ್ಯಭಾವಾ]

ಅಶಾಂತ (ಗು). ೧. ಶಾಂತವಲ್ಲದ. ೨. ಶಾಂತಿಯಿಲ್ಲದ; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಂಡ; ಕದಡಿದ. (ನಾ). ೩. ರೇಗಿದವನು; ಕೋಪಿಷ್ಠ. [ಸಂ.]

ಅಶಾಂತಮತಿ (ಗು). ಶಾಂತಿಯಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ; ಕದಡಿದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ; ಸ್ಥೈರಣೆಯಿಲ್ಲದ: ತಜ್ಜಶಿ ಪಲವು ಯೋನಿಯೊಳ್ ನಿಂದಶಾಂತಮತಿ ಚಂಡರುಚಿ ನಿಶಾಚರನಾದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೭೮).
[ಅಶಾಂತ + ಮತಿ]

ಅಶಾಸ್ತ್ರ (ಗು). ೧. ಶಾಸ್ತ್ರವಲ್ಲದ. ೨. ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಶಾಸ್ತ್ರೀಯ (ಗು). ೧. ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲದ. ೨. ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿಲ್ಲದ; ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ: ಅವನ ಆಚರಣೆ ಅಶಾಸ್ತ್ರೀಯ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಶಿಕ್ಷಿತ (ಗು). ೧. ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಡೆಯದ; ತರಬೇತಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಕ್ರಮತಪ್ಪಿ ನಡೆಯುವವನು; ಅವಿಧೇಯ: ಅವರ ಮನೆಯ ಹುಡುಗ ತುಂಬ ಅಶಿಕ್ಷಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಯಾರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಮರ್ಯಾದೆಯಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಶಿಕ್ಷೆ (ನಾ). (ಉಕ) = ಅಶಿಕ್ಷಿತ ೨: ಹುಡುಗ ಬಹಳ ಅಶಿಕ್ಷೆಯಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಶಿಕ್ಷಾ]

ಅಶಿತ (ಗು). ತಿಂದ; ಅಗಿದ; ನುಂಗಿದ. [ಸಂ.]

ಅಶಿಥಿಲ (ಗು). ಶಿಥಿಲವಲ್ಲದ; ಸಡಿಲಗೊಳ್ಳದ; ಭದ್ರವಾದ; ಬಿಗಿಯಾದ: ಅಶಿಥಿಲಪದಚಯರಚನಾತಿಶಯಂ ಸಂಶ್ಲಿಷ್ಟಮೆಂಬುದಕ್ಕು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೦೫). [ಸಂ.]

ಅಶಿರ (ಗು). ೧. ಅಗ್ನಿ. ೨. ಸೂರ್ಯ. ೩. ಗಾಳಿ. ೪. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು. ೫. ವಜ್ರ. [ಸಂ.]

ಅಶಿವ (ಗು). ಅಶುಭವಾದ; ಅಮಂಗಳವಾದ. 'ಅಶಿವರವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಶಿವರವ (ನಾ). ಅಮಂಗಳವಾದ ಧ್ವನಿ: ಪಾಂಡುಗೆ ಪುಟ್ಟಯುಂ... ಈ ಮರದಡಿಯೊಳ್ ಶಿವಾಶಿವರವಂಗಳಿನೆಚ್ಚಿಱುವಂತುಟಾದುದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೧). [ಅಶಿವ + ರವ]

ಅಶಿಶಿರ (ಗು). ಶಿಶಿರವಲ್ಲದ; ತಂಪಿಲ್ಲದ; ಉಷ್ಣವಾದ. 'ಅಶಿಶಿರಕರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಶಿಶಿರಕರ (ನಾ). ಉಷ್ಣಕಿರಣ; ಸೂರ್ಯ: ಅಶಿಶಿರಕರ ರಥ ತುರಗ ಖುರ ಶಿಖರ ನಿಖಂಡಿತ ಲವಂಗಪಲ್ಲವಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೮ ವ).
[ಅಶಿಶಿರ + ಕರ$_4$]

ಅಶಿಶಿರಕಿರಣ (ನಾ). = ಅಶಿಶಿರಕರ: ಶಿಶಿರಕರನೆಲ್ಲಿ ನಿಂದೊಡ ಮಶಿಶಿರಕಿರಣಾದಿಗಳ್ ನಿರೀಕ್ಷಿಪೊಡೆ ಫಲಂ (ಜಾತತಿ. ೨೦-೧೫).
[ಅಶಿಶಿರ + ಕಿರಣ]

ಅಶಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಶಿಷ್ಟವಲ್ಲದ; ಒರಟಾದ. (ನಾ). ೨. ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ನಡವಳಿಕೆ; ತಪ್ಪುದಾರಿ: ಕಂಸಂ ತದೀಯ ಬಾಲಹಿಂಸಾಪರನಾಗಿ ಸೂತಿಕಾಗೃಹಮಂ ಪೊಕ್ಕು ... ಶಿಷ್ಟರಶಿಷ್ಟಮೆನೆ ... ಪಾಸಱೆಯೊಳ್ ಕೂಸನಪ್ಪಳಿಸಿ (ಜಗನ್ನಿ. ೨-೫೩ ವ, ೫೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅಶೀತಿ (ನಾ). ಎಂಬತ್ತು. 'ಅಶೀತಿಯೋಜನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಶೀತಿಯೋಜನ (ನಾ). ಎಂಬತ್ತು ಯೋಜನ: ಅಲ್ಲಿಂ ಮೇಗಶೀತಿಯೋಜನಾಂತರದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೯ ವ).
[ಅಶೀತಿ + ಯೋಜನ]

ಅಶೀಲ (ಗು). ೧. ಶೀಲವಿಲ್ಲದ; ನಡತೆಗೆಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಕೆಟ್ಟ ನಡವಳಿಕೆ; ನೀತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಶುಚಿ (ಗು). ಶುಚಿಯಲ್ಲದ; ಅಶುದ್ಧವಾದ. (ನಾ). ೨. ಶುಚಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಶುದ್ಧತೆ. [ಸಂ.]

ಅಶುಚಿತ್ವ (ನಾ). ಶುಚಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಹೊಲೆ: ಒಡಲಶುಚಿತ್ವಮಂ ಗತಿಚತುಷ್ಟಯದೊಳ್ ದೊರೆಕೊಳ್ವನಿಷ್ಟಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೮೭).
[ಸಂ.]

ಅಶುಚಿತ್ವಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹನ್ನೆರಡು ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಮನುಷ್ಯದೇಹದಲ್ಲಿ ಒಂದಾದರೂ ಶುಚಿಯೂ ಪವಿತ್ರವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದು: "ಈ ಮನುಷ್ಯಶರೀರದೊಳ್ ಒಂದ ಪ್ಪೊಡಂ ಶುಚಿಯುಂ ಪವಿತ್ರಮುಂ ಇಲ್ಲದಱಿಂ ಜಲಾದಿಗಳಿಂ ಶುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲ, ನಿಶ್ಚಯವ್ಯವಹಾರಾದಿ ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಾದಿಗಳ್ ಜೀವಕ್ಕತ್ಯಂತ ಶುದ್ಧಿಕಾರಣಂಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದು ಅಶುಚಿತ್ವಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಯಕ್ಕುಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೯). [ಅಶುಚಿತ್ವ + ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ]

ಅಶುದ್ಧ (ಗು). ೧. ಶುದ್ಧವಲ್ಲದ; ಅಪವಿತ್ರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಶುಚಿಯಲ್ಲದವನು; ಅಪವಿತ್ರನು: ಕಱೆಯ ಬಹುದೆ ಕಾಮಧೇನುವ ಶುದ್ಧಂಗೆ (ಬಸವ. ೨೬೭). ೩. [ಶೈವ] ಎರಡು ಬಗೆಯ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸೃಷ್ಟಿ ಶುದ್ಧ, ಅಶುದ್ಧವೆಂದು ಎರಡುಪ್ರಕಾರ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೯೬). [ಸಂ.]

ಅಶುದ್ಧಿ (ಗು). ೧. ಶುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಹೊಲಸು; ಮೈಲಿಗೆ. [ಸಂ.]

ಅಶುಭ (ಗು). ೧. ಅಮಂಗಳವಾದ; ಅನಿಷ್ಟಕರವಾದ. (ನಾ). ೨. ದುರದೃಷ್ಟ; ಕೇಡು. ೩. ಪಾಪ: "ವೃಜಿನಂ... ಅಶುಭಂ, ಪಾಪಂ... ಈ ೧೪ ಪಾಪಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೩-೫). [ಸಂ.]

ಅಶುಭಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಪಾಪಕಾರ್ಯ; ಅಮಂಗಳಕರವಾದ ಕೆಲಸ. ೨. [ವೀಶೈ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕರ್ಮವು ಅಶುಭಕರ್ಮ, ಶುಭಕರ್ಮ, ಜ್ಞಾನಕರ್ಮ, ಪ್ರಸಾದಕರ್ಮವೆಂದು ನಾಲ್ಕು ತೆರನಾಗಿರುವುದು (ಶಿವಾಸೂ. ೧೩೧). [ಅಶುಭ + ಕರ್ಮ]

ಅಶುಭಪ್ರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಪಾಪಕರವಾದ ಉದ್ಯೋಗ; ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವಿಕೆ: ಈ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಶುಭಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಉತ್ತಮ ಜನ್ಮವೂ ಅಶುಭಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಅಧಮಜನ್ಮವೂ ಬರುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೨೨). [ಅಶುಭ + ಪ್ರವೃತ್ತಿ]

ಅಶುಭಲೇಶ್ಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಲೇಪದಿಂದ ಜೀವಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗುವ ಅಶುಭವಾದ ಬಣ್ಣ: ಮೊದಲಿನ ಕೃಷ್ಣ, ನೀಲ, ಕಾಪೋತ, ಲೇಶ್ಯೆ ಉಳ್ಳವರು – ಅಶುಭಲೇಶ್ಯೆ – ನಾಲ್ಕು ಗುಣಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವರು (ಜೈನಧ. ೩೦೨).
[ಸಂ. ಅಶುಭಲೇಶ್ಯಾ (ಅಶುಭ + ಲೇಶ್ಯಾ)]

ಅಶುಭಸ್ಥಾಯಿ (ಗು). [ಜ್ಯೋತಿ] ಅಮಂಗಳಕರವಾದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ: ಜೀಯ ಭಾಸ್ಕರಭೌಮರಶುಭಸ್ಥಾಯಿಗಳು ... ಚಿತ್ತವಿಸಿಯೆನೆ ಜೋಯಿಸರ ಜವಿವಲೆಗೆ ಸಿಲುಕೆನೆನುತ್ತ ಹೋಜವಂಟ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೨-೪).
[ಸಂ. ಅಶುಭಸ್ಥಾಯಿನ್ (ಅಶುಭ + ಸ್ಥಾಯಿನ್)]

ಅಶೇಷ (ಗು). ಶೇಷವಿಲ್ಲದಿರುವ; ಸಮಸ್ತವಾದ: ಕುಱಿತಂತೆ ಪೇೞ್ದ ಪದದೊಳ್ಮೆಱೆಯದೊಡೆಲ್ಲಂ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥಮಶೇಷಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೦೦); ಅವುದಶೇಷಲೋಕವಿಷಯಸ್ಥಿತಿಯುಲ್ತು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೪೪). [ಸಂ.]

ಅಶೇಷನಕರ (ನಾ). ನಕರ ಎಂಬ ವರ್ತಕರ ಸಂಸ್ಥೆಗೆ ಸೇರಿದವರೆಲ್ಲರು: ದೀವಿಗೆಗೆ ಗಾಣ ಒಂದು ಅಶೇಷನಕರ ಹೊನ್ನವಣ ಹೇಱಿಂಗೆ ೧೦೦ ಎಲೆಯಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಕಇಆ. ೪೩-೧೭; 1100 ?). 'ನಕರ' ಪರಾ.
[ಅಶೇಷ + ನಕರ]

ಅಶೇಷಭರಣಕರ (ಗು). ೧. ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಪೋಷಣೆ ಮಾಡುವ. ೨. ಶೇಷನೆಂಬ ಸರ್ಪರಾಜನನ್ನು ಕೈಗೆ ಭೂಷಣವಾಗಿ ಹೊಂದದ. ೧, ೨ : ಅತನುವಿಭೂತಿವಿಳಸಿತನಾಗಿಯುಮಶೇಷ [ಪಾಠಾಂ. ಷಾ]ಭರಣ ಕರನೆನಿಸಿರ್ದಂ (ರಾಜಶೇ. ೩-೯ ವ).
[ಸಂ. (ಅಶೇಷ + ಭರಣಕರ ; ಅ- + ಶೇಷ + ಭರಣ + ಕರ$_4$)]

ಅಶೇಷಮಹಾಜನ (ನಾ). ಎಲ್ಲ ಮಹಾಜನಗಳು : ಶ್ರೀನಾರಾಯಣ ದೇವ ಪಾದಪಂಕಜಭ್ರುಮರರುಮಪ್ಪ ಶ್ರೀಮದಗ್ರಹಾರಂ ಸೇಡಿಂಬದ ಅಶೇಷಮಹಾಜನ ಮುನ್ನೂರ್ವ್ವರುಂ (ಕಇಅ. ೯೪-೩-೨೯ ; 1124). 'ಮಹಾಜನ' ಪರಾ. [ಅಶೇಷ + ಮಹಾಜನ]

ಅಶೇಷಸಮಯ (ನಾ). ೧. ಎಲ್ಲಾ ಸಮಯ; ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲ. ೨. ಎಲ್ಲಾ ಮತಧರ್ಮ; ಎಲ್ಲಾ ಸಂಪ್ರದಾಯ.
ಅಶೇಷಸಮಯಂಗಳು = ಎಲ್ಲಾ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರು; ಎಲ್ಲಾ ಸಮಯದವರು : ಕೇಸವಸೆಟ್ಟಿ ನಾವಿಸೆಟ್ಟಿ ಸಮಸ್ತ ಸೆಟ್ಟಿಕಾಜರುಂ ಅಶೇಷಸಮಯಂಗಳು ರಾಜಾಧ್ಯಕ್ಷಂ ಕಾವಣ ಹೆಗ್ಗ[ಡೆ]ಯ ಸನ್ನಿಧಾನದಲಾ (ಕಇಅ. ೩೮-೫೧-೧೨ ; 1091). ℙ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಈ ಮಾತು ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಸಮಯ' ಪರಾ. [ಅಶೇಷ + ಸಮಯ]

ಅಶೋಕ (ಗು). ೧. ಶೋಕವಿಲ್ಲದ; ದುಃಖವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ದೇವತೆ. ೩. ಸಂನ್ಯಾಸಿ; ಸಂಯಮಿ. ೪. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಕಕುಭಾಶೋಕಕದಂಬ ಲುಂಗಲವಲೀ ಭೂಜಾರ್ಜುನಾನೋಕಹ ಪ್ರಕರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೮೦). ೫. ಅಶೋಕ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ; ಮೌರ್ಯ ವಂಶದರಾಜ : "ಸುರರುಂ ವೃಕ್ಷವಿಭೇದ ಸಂಯಮಿಗಳಿಂತೀ ಮೂರ ಶೋಕಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೯೫). [ಸಂ.]

ಅಶೋಕಪಾದಪ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೃಕ್ಷ; ಅಶೋಕವೆಂಬ ಮರ : ಪದ್ಮರಾಗಾರುಣಲಸದಶೋಕಪಾದಪಮುಂ . . . ಕರಮೊಪ್ಪೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೧೯ ವ). [ಅಶೋಕ + ಪಾದಪ]

ಅಶೋಕರೋಹಿಣಿ (ನಾ). ಕಟುಕರೋಹಿಣಿಯೆಂಬ ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ. [ಸಂ. ಅಶೋಕರೋಹಿಣೀ]

ಅಶೋಕಲತಿಕೆ (ನಾ). ಅಶೋಕದ ಬಳ್ಳಿ: ಹಿರಣ್ಮಯವೇದಿಕಾವಳಯಿತ ಮುಮಶೋಕಲತಿಕಾಪ್ರತಾನ . . . ಸಮಭಿರಾಮಮುಮಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೦-೨೫ ವ). [ಸಂ. ಅಶೋಕಲತಿಕಾ]

ಅಶೋಕವನ (ನಾ). ೧. ಅಶೋಕವೃಕ್ಷಗಳ ತೋಟ. ೨. ಲಂಕೆಯಲ್ಲಿ ರಾವಣನು ಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನು ಸೆರೆಯಿಟ್ಟಿದ್ದ ತೋಟದ ಹೆಸರು : ಅಶೋಕವನವಿರ್ಪ ತಾಣವನರಸಿ ತೊಳತೊಳಲಿ ಚರಿಸಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೨೪-೧). [ಅಶೋಕ + ವನ]

ಅಶೋಕವನಿಕೆ (ನಾ). = ಅಶೋಕವನ ೨ : ಏರ್ದನ್ . . . ಕೆಮ್ಮಿಙ್ ವೆಟ್ಟಮಂ, ಅಶೋಕವನಿಕಾ ಮಧ್ಯೆ ಕಡಲದಡಕನತಿದೂರಸ್ಥಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೭೫-೨೬). [ಸಂ. ಅಶೋಕವನಿಕಾ]

ಅಶೋಕವಲ್ಲರಿ (ನಾ). ಅಶೋಕವೃಕ್ಷದ ಬಳ್ಳಿ: ಇಡಿದಿರೆ ಮಂಜಿಸೊಳ್ ತುಱುಗಿ ತೆಂಕಣಗಾಳಿಯೊಳಾದ ಸೋಂಕಿನೊಳ್ ನಡುಗುವಶೋಕ ವಲ್ಲರಿಯ ಪಲ್ಲವದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೫). [ಅಶೋಕ + ವಲ್ಲರಿ]

ಅಶೋಕವೃತ್ತ (ನಾ). ಶೋಕಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗದ ನಡೆಯುಳ್ಳವನು : ಅಗಲ್ದು ಪೋದಂ . . . ಅಶೋಕವೃತ್ತನಭಯಾತ್ಮಕಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೯-೯೩). [ಅಶೋಕ + ವೃತ್ತ]

ಅಶೋಕಸಂಗತ (ಗು). ೧. ಅಶೋಕವೃಕ್ಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ. ೨. ಶೋಕದ ಸೋಂಕಿಲ್ಲದ. ೧,೨ : ಮತ್ತಮಾವನಂ . . . ತತತಾಪಸ ಸಮುಚ್ಚಯಮಾಗಿಯುಮಶೋಕಸಂಗತಮೆನಿಸಿರ್ದುದು (ರಾಜಶೇ. ೫-೭೪ ವ). [ಅಶೋಕ + ಸಂಗತ]

ಅಶೋಕಿ (ನಾ). ಶೋಕವಿಲ್ಲದವನು : ಅಶೋಕಿಯಾಗಿಹುದೆಂದೆನಗೆ ನೀಹೇಳಶೋಕೆಯೆ (ಬಸವು. ೪೫-೩೫). [ಸಂ. ಅಶೋಕಿನ್]

ಅಶೋಕಿತ (ಗು). ಶೋಕವಿಲ್ಲದ; ದುಃಖವಿಲ್ಲದ : ಉಂಡರೇನೋ? ಉಣ್ಣದಿದ್ದರೇನೋ? ಶೋಕಿತ [ಪಾಠಾಂ. ಸೋಂಕಿತ]ವೇನೋ? ಅಶೋಕಿತ [ಪಾಠಾಂ. ಅಸೋಂಕಿತ]ವೇನೋ? ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲಾಗಿ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ ಸತ್ತು ನಿಶ್ಚಿಂತವಾಯಿತ್ತು ಗುಹೇಶ್ವರ (ಅವಚಂ. ೧೨೬-೫೭೫). [ಸಂ.]

ಅಶೋಕೆ (ನಾ). ೧. = ಅಶೋಕಲತಿಕೆ : ಲಲಿತೆಯ ಶ್ರೀಪದತಳಗಳಶೋಕೆಯ ತಳಿರಂ ಪೋಲ್ವುವು (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೧). ೨. = ಅಶೋಕರೋಹಿಣಿ. ೩. ಶೋಕವಿಲ್ಲದವಳು : ಮಾವನನು ಕೊಲಲೆಂದು ದೇವರದೇವ ಬಂದನಶೋಕೆಯಾದಳು ದೇವಕೀವಧು (ಅಕ್ರೂಚ. ೬-೧೦).
[ಸಂ. ಅಶೋಕಾ]

ಅಶೋಧಿತ (ಗು). ೧. ಶೋಧಿಸಲ್ಪಡದ; ಪರಿಷ್ಕಾರಗೊಳಿಸದ. ೨. ಹುಡುಕದ. ೩. ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ತಿದ್ದದ. [ಸಂ.]

ಅಶೋಭಿತ (ಗು). ಶೋಭೆಗೊಳಿಸದ; ಅಲಂಕಾರಮಾಡದ. [ಸಂ.]

ಅಶೌಚ (ನಾ). ೧. ಶೌಚವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಕೊಳೆ: ಅನೃತವು ಲೋಭವು ಮಾಯೆಯಶೌಚವು . . . ಸಹಜಮಾಗಿಹವು (ಇಂಚಾಪ. ೧೭೫-೬೪). ೨. ಸೂತಕ. [ಸಂ.]

ಅಶೌಚಿ (ನಾ). ಶುಚಿಯಿಲ್ಲದವನು : ಅವಿನೀತಂ ಮಗನೇ ಅಶೌಚಿ ಮುನಿಯೇ (ಸೋಮೇಶ. ೨೨). [ಸಂ. ಅಶೌಚಿನ್]

ಅಶ್ಮ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲು. ೨. ಮೇಘ. [ಸಂ. ಅಶ್ಮನ್]

ಅಶ್ಮಂತ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯ ಒಲೆ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ಮಂತಕ (ನಾ). = ಅಶ್ಮಂತ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ಮಕಾರ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗ : "ಅಶ್ಮಕಾರಂ ಕಲ್ಲುಕುಟ್ಟಿಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅಶ್ಮಕಾರಕಂ ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗಂ]" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧-೧). [ಸಂ.]

ಅಶ್ಮಕಾರಕ (ನಾ). = ಅಶ್ಮಕಾರ. 'ಅಶ್ಮಕಾರ' ಶಬ್ದದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ಮಗರ್ಭ (ನಾ). ಪಚ್ಚೆ; ಮರಕತಮಣಿ : "ಅಶ್ಮಗರ್ಭಂ, ಮರ(ಕತಂ)ತಕಂ, ಹರಿನ್ಮಣಿಃ — ಈ ೩ ಪಚ್ಚೆ" (ಹಲಾಯು. ೨೯-೨೧).
[ಅಶ್ಮ + ಗರ್ಭ]

ಅಶ್ಮಜ (ನಾ). ೧. ಕಾವಿಕಲ್ಲು. ೨. ಶಿಲಾಜಿತು. ೩. ಕಬ್ಬಿಣ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ಮಪುಷ್ಪ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಹೂವು : ಕಾಲಾನುಸಾರ್ಯಂ ವೃದ್ಧಂ ಅಶ್ಮಪುಷ್ಪಂ ಶೀತಶಿವಂ ಶೈಲೇಯಂ ೫ ಕಲ್ಲುಹುವ್ವಿನ ಪೆಸರು, ಶಿಲಾಪುಷ್ಪ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೩). [ಅಶ್ಮ + ಪುಷ್ಪ]

ಅಶ್ಮಯುಗ (ನಾ). ಕಲ್ಲನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ಯುಗ; ಶಿಲಾಯುಗ : ಅಶ್ಮಯುಗದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಕಾರದ ೩೪ ಆಯುಧಗಳೂ, ಉಪಕರಣಗಳೂ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬೆಣ್ಣೆಕೊಳ್ಳದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ (ಕರ್ನಾಪೂ. ೯೨). [ಅಶ್ಮ + ಯುಗ]

ಅಶ್ಮಯೋನಿ (ನಾ). = ಅಶ್ಮಗರ್ಭ (೬). [ಅಶ್ಮ + ಯೋನಿ]

ಅಶ್ಮರಿ (ನಾ). ಮೂತ್ರಕೋಶದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟು; ಶಿಲಾಮೇಹ: ಶುಕ್ಲವು ವಾತದೋಷದಿಂದ ವಸ್ತಿ – ಸ್ಥಾನವನ್ನೆದಿ ಅಶ್ಮರಿಯಹುದು. ಅಶ್ಮರಿಯನೇ ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟು ಎಂಬರು. ಹಾಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಶ್ಲೇಷ್ಮವಾದರೂ ವಸ್ತಿಸ್ಥಾನವ ಐದಿ ಅಶ್ಮರಿಯಹುದು ತೀವ್ರವಾದ ವೇದನೆಯಹುದು; ಮೂತ್ರನಾಳದಲ್ಲಿ ಉರಿ

ಉಂಟಾಗಿಹುದು; ಅದು ಅಶ್ಮರಿ ಎನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೨೫೨–೮ ಟೀಕೆ); ಬೂರುಗದ ಮೂಡು ಹರಿದ ಬೇರಿನ ತಿಗಡು, ಈಚಲ ಎಲೆ, ಸುಳಿ, ಕಲ್ಹಾರು, ಹರಿವಾಣ ಇವ ವೊಸರೊಳು ತಳಿದು ಹಿಂಡಿಕೊಂಡು ಆಕಳವೊಸರು ಸಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಲು ಅಶ್ಮರಿ ಮಾಂಬುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೪೦). [ಸಂ. ಅಶ್ಮರೀ]

ಅಶ್ಮರೀಹಾರಕ (ನಾ). ಅಶ್ಮರೀ ರೋಗವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವಂಥದು; ಮೂತ್ರಕೋಶದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟನ್ನು ಕರಗಿಸುವ ಔಷಧಿ: ಮೂತ್ರಕೋಶದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲು ಕೂಡದಂತೆ ಮಾಡುವ ಮತ್ತು ಕೂಡಿದ ಕಲ್ಲನ್ನು ಕರಗಿಸುವ (ಮದ್ದು); ಅಶ್ಮರೀಹಾರಕ. (Antilithic. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ. (ಅಶ್ಮರೀ + ಹಾರಕ)]

ಅಶ್ಮಸಾರ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣ: ಬಿಸಿಲ ಉರೆ ಕರಗಿ ಹರಿವಶ್ಮಸಾರಮಂ ಗಿರಿಯ ನಿರ್ಝರಂಗೆತ್ತೀಂ ಚುಂಬಿಸಿ ಚಂಚು ಬೇಯೆ ತಲೆ ಬಿದಿರ್ದಸುವರೆಯಾದುದೊ ತೃಷಾರ್ತನೊಂದು ಮಯೂರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೭೨). [ಸಂ.]

ಅಶ್ಮಾತಕ (ನಾ). ಒಂದು ವೃಕ್ಷ: ಅಶ್ಮಾತಕವೆಂಬ ವೃಕ್ಷದ ಯಡದ ಭಾಗದೊಳ್ (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೩೧–೧೬). [ಸಂ.]

ಅಶ್ಮಾರೋಪಣ (ನಾ). ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ನಡಸುವ ಒಂದು ಕರ್ಮ; ವರನು ವಧುವಿನ ಬಲಗಾಲಿನ ಪಾದವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮೆಟ್ಟಕ್ಕಿಯ ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಇಡುವ ಕರ್ಮ (ದಕ. ೬). [ಅಶ್ಮ + ಆರೋಪಣ]

ಅಶ್ಮೀರ (ನಾ). = ಅಶ್ಮರಿ (೬). [ಸಂ.]

ಅಶ್ರ (ನಾ). = ಅಸ್ರ ೨, ೩, ೪. [ಸಂ.]

ಅಶ್ರದ್ಧೆ (ನಾ). ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಪನಂಬಿಕೆ: ತಮ್ಮ ಅಶ್ರದ್ಧೆಗೆ ಕಾರಣನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ತಾನಿಲ್ಲದ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಕಳ್ಳನಂತೆ ಬಂದುಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂದು ಖಚಿತವಾದಾಗ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳಿಗೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ಅವನ ಮೇಲೆ ಹೇಸಿಕೆ ಹುಟ್ಟಿತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೬). [ಸಂ. ಅಶ್ರದ್ಧಾ]

ಅಶ್ರಮ (ಗು). ೧. ದಣಿವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸೌಲಭ್ಯ; ನಿರಾಯಾಸ: ಅಂತು ನಾಗಪಾಶಮುಮನಶ್ರಮದೊಳ್ ಪಱಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೫೧ ವ); ಅಶ್ರಮದಿಂ ಧರೆಯಂ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯನಾಳ್ದಂ (ಕಇಅ. ೨–೨–೧೯; 1058). [ಸಂ.]

ಅಶ್ರಾಂತ (ಗು). ೧. ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದ; ದಣಿವಿಲ್ಲದ. ೨. ನಿಲುವಿಲ್ಲದ; ಎಡೆಬಿಡದ: ಅಶ್ರಾಂತರಾಗದಿಂ ಸಂಭೋಗಸುಖದೊಳೋಲಾಡಿ (ಜಗವಿ. ೨–೭೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಶ್ರಾಂತಂ (ಅ). ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ; ದಣಿವಿಲ್ಲದೆ: ಅಶ್ರಾಂತಂ ಕಣ್ಗೊಪ್ಪಿದಂ ಮಂಜುಳಗುಣಗಣಮಾಣಿಕ್ಯಕೋಶಂ ಮಹೇಶಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೧೬೯). [ಸಂ.]

ಅಶ್ರಾವ್ಯ (ಗು). ೧. ಶ್ರಾವ್ಯವಲ್ಲದ; ಕೇಳಲು ಚೆನ್ನಾಗಿಲ್ಲದ: ಛಂದಸ್ಸು ಲಕ್ಷಣಮಲಂಕಾರ ಭಾವ ರಸಮೊಂದಿ ಕಳೆವೆತ್ತ ಸತ್ಕೃತಿಯುಕ್ತಮೊಂದುಮಿಲ್ಲದ ಕಾವ್ಯಮಶ್ರಾವ್ಯಮಹುದೆಂದಱಿಯದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧–೬). (ನಾ). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ರೂಪಕದಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುವ ಪಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಾರೂ ಕೇಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದು; ಮತ್ತಾರಿಗೂ ಕೇಳಿಸದ್ದು; ಸ್ವಗತ: "(ನಾಟ್ಯಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ) ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳು 'ಶ್ರಾವ್ಯ'ವಾಗಿಯೂ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳು 'ಅಶ್ರಾವ್ಯ'ವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಅವು ಯಾವುವೆಂದರೆ:– . . . ಸ್ವಗತಂ – ಮಾತನಾಡುವ ಪಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಾರೂ ಕೇಳದ್ದು (ಅಶ್ರಾವ್ಯ)" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೭). [ಸಂ.]

ಅಶ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಮೂಲೆ. ೨. ಏಣು; ಅಂಚು; ಕತ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಆಯುಧದ ಅಲಗಿನ ಧಾರೆ: "ಅಣಿಃ; ಅಶ್ರಿಃ; ಕೋಟಿಃ; ಅಶ್ರಃ; ಕೋಣಃ – ಈ ೫ ಗೋಟು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೦–೪೨). [ಸಂ.]

ಅಶ್ರೀಕ (ಗು). ಸಂಪತ್ತಿಲ್ಲದ; ಸೌಭಾಗ್ಯವಿಲ್ಲದ: ಲೋಕಾಲೋಕಾವಿತತವಿಲೋಕಂ ಜ್ಞಾನಂ ಸಮೂರ್ಜಿತಾವದ್ಯವಿದಶ್ರೀಕಂ ಚರಿತ್ರಮಱಿಪರಲೋಕಮುಮಿಾ ಲೋಕಮುಂ ತದಾಯತ್ತಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೪೭). [ಸಂ.]

ಅಶ್ರು (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು: ಅಶ್ರುವಂ ಪೇಱುವ ಕಣ್ಮಲರ್. . . ಇವಱಿಂದುದೊಂದು ಚೆಲ್ವೇಱಿರೆ ಭೋಗಿ ಭಾಮಿನಿಯರಾ ಮಡುವಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟರಲ್ತಿಯಿಂ (ಜಗವಿ. ೩–೧೦೧); ಬನದ ತೊರೆ ಸೋರ್ವುದೆನೆ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿದೆವೆಗಳಿಂ ಸ್ರವಿಸಿದತ್ತಶ್ರು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬೬–೪೦೧). 'ಅಶ್ರುಕಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ರುಕಣ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರಿನ ಹನಿ: ಸುರಿವ ನಿರಂಜನಾಶ್ರುಕಣದಿಂ ಕುಚದೊಳ್ ಪೊಸಮುತ್ತಿನಾರಮಂ . . . ನಿಯೋಜಿಪ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೫೪). [ಅಶ್ರು + ಕಣ$_4$]

ಅಶ್ರುಜಲ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು: ಕಂಡಾಗಳಶ್ರುಜಲಂಗಳು ಸುರಿಯದಿದ್ದರೆ, ನುಡಿವಲ್ಲಿ ಗದ್ಗದಂಗಳು ಹೊಱಹೊಮ್ಮದಿದ್ದರೆ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವರ ಭಕ್ತಿಗಿದು ಚಿಹ್ನ ಎನ್ನಲ್ಲಿವಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅನು ಡಂಭಕ ಕಾಣಿರೇ (ಬಸವ. ೩೭೮). [ಅಶ್ರು + ಜಲ]

ಅಶ್ರುತ (ಗು). ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳದ; ಕೇಳಿಲ್ಲದ: ಜನಿಯಿಸುಗುಂ ದುರ್ಗತಿ ಬಂಧನಮೆಂಬೀ ದಿವ್ಯಭಾಷೆ ನಿನಗಶ್ರುತಮೇ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦–೩೯). (ನಾ). ೨. ವೇದವಿರುದ್ಧವಾದದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅಶ್ರುತಪೂರ್ವ (ಗು). ಹಿಂದೆಂದೂ ಕೇಳಿಲ್ಲದ: ಆ ಮಹಿಯುತ್ಸವಮೆಂಬುದಸಾಮಾನ್ಯಮದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಮಶ್ರುತಪೂರ್ವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧); ಈತನ ಮಾತು ಅಶ್ರುತಪೂರ್ವಮಿಾ ಚೋದ್ಯಮಂ ನೋಡುವಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೭೧–೧೫). [ಸಂ.]

ಅಶ್ರುತಪ್ರಕೃತಿಜನ (ನಾ). ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನ: ಗುಣಮಿದು ದೋಷಮಿದೆಂಬೀ ಗಣಿದಮನೆತ್ತಱಿಗುಮಶ್ರುತಪ್ರಕೃ(ತಿ)ಜನಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೮). [ಅಶ್ರುತ + ಪ್ರಕೃತಿ + ಜನ]

ಅಶ್ರುಭರ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರಿನ ಆಧಿಕ್ಯ; ಬಹಳವಾದ ಕಣ್ಣೀರು: ಶಕುಂತಳೆ ಪೋದಪಳೆಂದು ಕಂಠಮುಮ್ಮಳಿಸುವುದೊತ್ತುವಶ್ರುಭರದಿಂ ಜಡಮಾಡುದು ದೃಷ್ಟಿ (ಶಾಕುಂತ. ೫೨–೨). [ಅಶ್ರು + ಭರ]

ಅಶ್ರುರಸ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು: ಕಣ್ದಾವರೆಯೊಳಶ್ರುರಸಮುಗುವನ್ನೆಗಂ ರೋಮಹರ್ಷಂದಾಳ್ದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧–೨). [ಅಶ್ರು + ರಸ]

ಅಶ್ರುವಾರಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು: ಅಱಿಪಿದೊಡೆನ್ನ ಪೋಗನಿನಿಯಳ್ಗೆ ಮನಂ ಮಱುಕಕ್ಕೆ ನೀಳ್ದ ಕಣ್ಣೊಱೆದುಗುವಶ್ರುವಾರಿಗೆ ತೊದಲ್ನುಡಿ ಲಲ್ಲೆಗೆ ಪಕ್ಕುಗೊಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೨). [ಅಶ್ರು + ವಾರಿ]

ಅಶ್ರುವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರಿನ ಮಳೆ; ಕಣ್ಣೀರಿನ ವರ್ಷ: ಕಂಡವರು ಮಾಡಿದರು ಅಶ್ರುವೃಷ್ಟಿಯನು (ನಾದಲೀ. ೩೯–೧೮). [ಅಶ್ರು + ವೃಷ್ಟಿ]

ಅಶ್ರುಸ್ನಾತ (ಗು). ಕಣ್ಣೀರಿನಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿದ; ಕಣ್ಣೀರಿಂದ ತೊಯ್ದ: ಸ್ತನಯುಗಮಶ್ರುಸ್ನಾತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೦). [ಅಶ್ರು + ಸ್ನಾತ]

ಅಶ್ರುಸ್ರವೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸುವವಳು: ಆ ಬಾಲಿಕೆ ಗದ್ಗದಕಂಠೆ ವಾಮಕರ ಪಲ್ಲವಾಂಗುಳಿ ನಖಾಕ್ಷಿಪ್ತಾಶ್ರುಸ್ರವೆ . . . ಬಿನ್ನವಿಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೬೨ ವ). [ಸಂ. ಅಶ್ರುಸ್ರವಾ]

ಅಶ್ಲಕ್ಷ್ಣ (ಗು). ಮೃದುವಲ್ಲದ: ಅವಿಶಾಲಾಂಬರವಪ್ರಸನ್ನ ದಿವವಸ್ಪಷ್ಟಾಧ್ವವಸ್ವಚ್ಛತೋಯವನುದ್ಯೋಗಜನೌಘವಸ್ತದವಸ್ಮೇರಾಜ್ಜವಶ್ಲಕ್ಷ್ಣಕೈರವಂ (ಜಗವಿ. ೪–೨೬). [ಸಂ.]

ಅಶ್ಲಾಘೆ (ನಾ). ನಿಂದೆ; ತೆಗಳಿಕೆ: ಪಿರಿಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವರ್ಕಳಿನೆನೆಯುಮದೇಂ ವಿಷ್ಣುಗಶ್ಲಾಘೆಯಂ ಬಿತ್ತರಿಪೆಂ (ಜಗವಿ. ೧–೧೯). [ಸಂ. ಅಶ್ಲಾಘಾ]

ಅಶ್ಲಾಘ್ಯ (ಗು). ಶ್ಲಾಘ್ಯವಲ್ಲದ; ಪ್ರಶಂಸೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ; ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲದ: ವಿಭುಗಪರಿಮಿತಾಳಾಪಮಶ್ಲಾಘ್ಯಮಲ್ತೇ (ಜಗವಿ. ೧–೬೬). [ಸಂ.]

ಅಶ್ಲಿಷ್ಟ (ಗು). (ಒಂದನ್ನೊಂದು) ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದ; ಸೇರಿಲ್ಲದ: ಅಸ್ಫುರಿತಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯವಶ್ಲಿಷ್ಟಕೋಕವಯೂನಾಧ್ವಗವಸ್ವರಾನ್ಯಭೃತವಂದೊಪ್ಪಿದುರ್ದಭ್ರಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೪–೨೬). [ಸಂ.]

ಅಶ್ಲೀಲ (ಗು). ೧. ಅಸಭ್ಯವಾದ; ಗ್ರಾಮ್ಯವಾದ. ೨. ಅಮಂಗಳವಾದ. (ನಾ). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಪದದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಅಶ್ಲೀಲ = ಮನಸ್ಸು ಹಿಂದೆಗೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು. ಇದು ಮೂರು ವಿಧ:—(೧) ನಾಚಿಕೆಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದ, (೨) ಜುಗುಪ್ಸೆ ಅಥವಾ ಅಸಹ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದರಿಂದ, (೩) ಅಮಂಗಲ ಅಥವಾ ಕೆಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದರಿಂದ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೭). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆ. ೨. ಪುರುಷಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶಶವೃಷಅಶ್ವರೆಂದು ಮೂರು ಪುರುಷಜಾತಿಯಿರುವುದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೯೩–೬). ೩. ಒಂದು ಔಷಧದ್ರವ್ಯ: "ಕಚ್ಛಃ ಕಾಂತಲಕಃ ನಂದಿವೃಕ್ಷಃ . . . ಈ ಆಱು ಅಶ್ವವೆಂಬ ಗಂಧದ್ರವ್ಯ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೧). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಕರ್ಣ (ನಾ). = ಅಶ್ವಕರ್ಣಕ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಕರ್ಣಕ (ನಾ). ಮತ್ತೀಮರ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಗಂಧ (ನಾ). = ಅಶ್ವಗಂಧಿ: "ಅಂಗುರಮಶ್ವಗಂಧಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೯–೨೭). [ಸಂ. ಅಶ್ವಗಂಧಾ]

ಅಶ್ವಗಂಧಿ (ನಾ). ಹಿರೀಮದ್ದಿನ ಗಿಡ; ಅಂಗುರದ ಗಿಡ, —ಬೇರು (ವೈಔಗಿ. ೭೮–೧೬೧೧). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಗಂಧೆ (ನಾ). = ಅಶ್ವಗಂಧಿ (೯). [ಸಂ. ಅಶ್ವಗಂಧಾ]

ಅಶ್ವಗತಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ನಡಗೆ, —ಓಟ: "ತರುಭೇದಂ ಘೃತಶಾಖಮಶ್ವಗತಿಯುಂ ತೂರ್ಣಂ ಮಖಾಂತ್ಯಂ ಛದಂ ನಿರುತಂ ವಾಜಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೨೫). [ಅಶ್ವ + ಗತಿ]

ಅಶ್ವಗ್ರೀವ(ಗು). ೧. ಕುದುರೆಯ ಕೊರಳುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅವತಾರವಾದ ಹಯಗ್ರೀವಮೂರ್ತಿ. ೩. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು. ೪. [ಜೈನ] ಒಬ್ಬ ವಿದ್ಯಾಧರನ ಹೆಸರು: ಅಶ್ವಗ್ರೀವನಭಶ್ಚರನಲ್ತೆ ಪುರಾತನವೈರದಿನಱಿದನಾ ತ್ರಿಪೃಷ್ಠನ ಕೈಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೬೪). 'ಹಯಗ್ರೀವ' ಪರ್ಯಾ. [ಸಂ. (ಅಶ್ವ + ಗ್ರೀವಾ + –)]

ಅಶ್ವಜಿತ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವವನು: ಸುತ್ರಾಮಜಿತನು, ನೃಜಿತನು, ಉರ್ವರಾಜಿತನು, ಅಶ್ವಜಿತನು, ಗೋಜಿತನು, ಸ್ವರ್ಜಿತನು . . . ಕೂಡಲಸಂಗಯ್ಯನು (ಬಸವ. ೯೫೪). [ಸಂ. ಅಶ್ವಜಿತ್]

ಅಶ್ವತರ (ನಾ). ೧. ಹೇಸರಕತ್ತೆ: ತುರಗಗತಿಯನಶ್ವತರ ವರಿಸಲಕ್ಕುಮೇ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೬೮–೧). ೨. ಶಿವನ ಆಸ್ಥಾನದ ಒಬ್ಬ ಗಾಯಕ: ಆಡುತಹಿನಿಕರವೋಲ್ಪೆಪಂತೆ . . . ಸಂಗೀತಮಂ ಪಾಡಿ ಕಂಬಳಾಶ್ವತರರ ಕರ್ಣಕುಂಡಲಧರನ ನಡೆಗೆ ತಡೆಯಿಟ್ಟಳು (ಭಿಕ್ಷಾಚ. ೨–೪೧). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವತರಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಹೇಸರಕತ್ತೆ. [ಸಂ. ಅಶ್ವತರೀ]

ಅಶ್ವತ್ಥ (ನಾ). ಅರಳೀಮರ: "ತೂದಃ, ಯೂಪಃ, ಕ್ರಮುಕಃ, ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಃ, ಬ್ರಹ್ಮದಾರುಃ, ತೂಲಂ—ಈ ೬ ಅಶ್ವತ್ಥಾಕಾರಮಪ್ಪ ಬ್ರಹ್ಮವೃಕ್ಷಂ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೭); ಪಾಲಾಶ, ಅಶ್ವತ್ಥ, ಶಮೀ, ಔದುಂಬರಾದಿ ಸಮಿತ್ಪಾತ್ರಪರ್ಣಾದಿ ಪದಾರ್ಥಂಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೧೩೫). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವತ್ಥಾಮ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯ ಶಕ್ತಿ, —ವೇಗ. ೨. ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರ ಮಗ: ೧, ೨. ದಿವಿಜಾಶ್ವತ್ಥಾಮದೊಳೀ ಭುವನಂಗಳ್ ನಡುಗೆ ಶಿಶು ಸರಂಗೆಯ್ದೊಡೆ ನಕ್ಕವಯವದೆ ಕುಂಭಸಂಭವನಿವನಶ್ವತ್ಥಾಮನೆಂದು ಪೆಸರಿಡೆ ನೆಗೞ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೪೪). ೩. ಭಾರತಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಭೀಮನಿಂದ ಹತವಾದ ಒಂದು ಆನೆಯ ಹೆಸರು: ಸಾಮಜಮಶ್ವತ್ಥಾಮಂ ನಾಮದಿನೊಂದೞಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೭). [ಸಂ. ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನ್]

ಅಶ್ವಪತಿ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಗಳ ಒಡೆಯ. ೨. ಸಾವಿತ್ರಿಯ ತಂದೆಯಾದ ಮದ್ರದೇಶದ ರಾಜನ ಹೆಸರು. ೩. ಹದಿನೆಂಟು ಬಗೆಯ ವರಹದ ನಾಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ೧೩. ಅಶ್ವಪತಿ (ಕಭಾಗ. ೨೮೦). [ಅಶ್ವ + ಪತಿ]

ಅಶ್ವಪರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷೆಮಾಡುವುದು: ರತ್ನಪರೀಕ್ಷೆ ಗಜಾಶ್ವಪರೀಕ್ಷೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸೆ ಬಾಹ್ಯವಿಜ್ಞಾನ ರತ್ನತ್ರಯರೂಪನಾತ್ಮನೆಂದಱಿವುದು ನೂತ್ನಾಂತರಂಗ ವಿಜ್ಞಾನ (ಭರಚ. ೨–೧೯). [ಅಶ್ವ + ಪರೀಕ್ಷೆ]

ಅಶ್ವಪಾಲ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನು; ಕುದುರೆಯನ್ನು ಮೇಯಿಸಿ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು. ೨. ಅಶ್ವಪತಿಯೆಂಬ ರಾಜ. (೯). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಪ್ರಾಸ, ಅಶ್ವಪ್ರಾಸು (ನಾ). [ಛಂದ] ಪಾದದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಅಕ್ಷರ ಸಜಾತೀಯ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರವಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಸ. **ಅಶ್ವಪ್ರಾಸು**: ಮಲ್ಲಿಗೆ ಮಾಮರದೆಳದಳಿರಲ್ಲಿ ಮುಗುಳ್ತಡರೆ . . . ಇರ್ಕುಂ—ಇದು ಅಶ್ವಪ್ರಾಸು (ಛಂದೋಂಬು. ೯. ೪೯). [ಅಶ್ವ + ಪ್ರಾಸ]

ಅಶ್ವಪ್ರಾಸು 'ಅಶ್ವಪ್ರಾಸ' ನೋ.

ಅಶ್ವಪ್ರೇಮಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು, —ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಅಶ್ವಪ್ರೇಮಿ (Hippophil(e). ಇಂಕನಿ). [ಸಂ. ಅಶ್ವಪ್ರೇಮಿನ್]

ಅಶ್ವಬಲ (ನಾ). ೧. = ಅಶ್ವಶಕ್ತಿ. ೨. ಕುದುರೆಯ ಸೈನ್ಯ; ರಾವುತರ ಸೈನ್ಯ: ಆಳ್ವಲಮುಳ್ಳಡಶ್ವಬಲಮಿಲ್ಲ ಭಟಾಶ್ವಬಲಂಗಳುಳ್ಳಡಂ ತೋೞ್ಬಲಮಿಲ್ಲ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬–೨೬; 1068). [ಅಶ್ವ + ಬಲ್ಕ]

ಅಶ್ವಮಹಿಷನ್ಯಾಯ (ನಾ). ಕುದುರೆಗೂ ಕೋಣನಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ಇರುವಂತೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಹಗೆತನ, —ವೈರ: ಆಯೆಡೆಗೆ ನೀರುಣಲ್ಬರೆ ಜಾಯಿಲಮರಸನ ಪಸಾಯಿತಂ ಕೋಡೆರಡುಂ ಕೋಯೆ ಸೆಳೆದಶ್ವಮಹಿಷನ್ಯಾಯಂ ನಿಲೆ ಕೊಂದುದು (ಯಶೋಚ. ೩–೬೭). ⓟ ಇವೆರಡನ್ನೂ ಒಂದೆಡೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದರೂ, ಇಲ್ಲವೆ ಒಂದರ ಎಂಜಲನ್ನು ಒಂದು ತಿಂದರೂ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಸಾಯುವುದೆಂದು ಅನುಭವಶಾಲಿಗಳು ಹೇಳುವರು. [ಅಶ್ವ + ಮಹಿಷ + ನ್ಯಾಯ]

ಅಶ್ವಮಾರ (ನಾ). ಕಣಿಗಿಲೆಯ ಗಿಡ: "ಕರವೀರಮಶ್ವಮಾರಂ ಕಣಗಿಲೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೪–೧೧). 'ಹಯಮಾರಕ' ಪರ್ಯಾ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಮುಖ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯ ಮುಖವುಳ್ಳವನು; ಕಿನ್ನರ. ೨. ಹಯಗ್ರೀವಮೂರ್ತಿ. ೩. ಹಯಗ್ರೀವನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸ. [ಅಶ್ವ + ಮುಖ]

ಅಶ್ವಮೇಧ (ನಾ). ಒಂದು ಯಜ್ಞ; ಕುದುರೆಯನ್ನು ಪಶುವನ್ನಾಗಿ ಬಲಿಕೊಡುವ ಒಂದು ಯಾಗ: ಮರುತನೆಂಬಾ ಯುಗದ ನೃಪನಶ್ವಮೇಧಮಂ ಮಾಡಿ ಬಹುಕನಕಮಂ ಭೂಸುರರ್ಗೆ ಈಯಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೩೨). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗ (ನಾ). = ಅಶ್ವಮೇಧ: ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗವಂತಿರಲಿ ಅಜಪೆಯುಪದೇಶಸಮಾಧಿಯಂತಿರಲಿ (ಬಸವ. ೬೧೨); ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು . . . ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ಭಾರಸ. ೧೦೦).
[ಅಶ್ವಮೇಧ + ಯಾಗ]

ಅಶ್ವಮೇಧೀಯ (ಗು). ಅಶ್ವಮೇಧ ಯಾಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ.
[ಸಂ.]

ಅಶ್ವಯಜ್ಞ (ನಾ). = ಅಶ್ವಮೇಧ: ವಾತಾಪಿಪುರವರೇಶ್ವರ[ನಶ್ವ]ಯಜ್ಞದೀಕ್ಷಿತಂ ಪೊಲಿಕೇಸಿವಲ್ಲಭಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೯-೨೦; 1015).
[ಅಶ್ವ + ಯಜ್ಞ]

ಅಶ್ವರಥ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಹೂಡಿದ ರಥ (ದಕ. ೬).
[ಅಶ್ವ + ರಥ]

ಅಶ್ವರಾಜ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕುದುರೆ; ಪಟ್ಟದ ಕುದುರೆ (ದಕ. ೬). ೨. ಅಶ್ವಪತಿಯೆಂಬ ಮದ್ರದೇಶದ ರಾಜ.
[ಅಶ್ವ + ರಾಜ]

ಅಶ್ವಲಕ್ಷಣ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಲಕ್ಷಣ; ಕುದುರೆಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸತಕ್ಕ ಕುರುಹು: ನೀನಶ್ವಲಕ್ಷಣದ ಹೊಲಬ ಬಲ್ಲೈ (ತೊರಾ. ೩-೨-೨೦). [ಅಶ್ವ + ಲಕ್ಷಣ]

ಅಶ್ವಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳ ಸಂಪತ್ತು; ಅಶ್ವರೂಪವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯ; ಉತ್ತಮವಾದ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವ ಭಾಗ್ಯ: ಆನೆ ಕಡಿಯುವೆನೇ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿ; ಕುದುರೆ ಕಡಿಯುವೆನೇ ಅಶ್ವಲಕ್ಷ್ಮಿ; ಇನ್ನು ಯಾರನ್ನು ಕಡಿಯಲಿ ಅಂದರೆ ಕಡಿಯಲೆ ಬೋಳು ಹಾರುವನ (ಗಾದೆ). [ಸಂ. ಅಶ್ವಲಕ್ಷ್ಮೀ (ಅಶ್ವ + ಲಕ್ಷ್ಮೀ)]

ಅಶ್ವವೈದ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆ. ೨. ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡುವ ವೈದ್ಯ. 'ಗೋವೈದ್ಯ' ಪರಾ. [ಅಶ್ವ + ವೈದ್ಯ]

ಅಶ್ವಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಶಕ್ತಿ; ಕುದುರೆಯ ಬಲದಷ್ಟು ಬಲ: ನಮ್ಮ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬೀಳುವ ಸೂರ್ಯನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಜನಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ವಿಭಾಗಿಸುವುದಾದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನ ಪಾಲಿಗೆ ೧,೬೦,೦೦೦ ಅಶ್ವಶಕ್ತಿಯು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೬೪). [ಅಶ್ವ + ಶಕ್ತಿ]

ಅಶ್ವಶಾಲೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಲಾಯ. [ಅಶ್ವ + ಶಾಲೆ]

ಅಶ್ವಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳ ಶಕ್ತಿ, ಸ್ವಭಾವ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ. [ಅಶ್ವ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಅಶ್ವಶಿಕ್ಷಕ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ತರಪೇತುಮಾಡುವವನು; ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಪಳಗಿಸುವವನು. [ಅಶ್ವ + ಶಿಕ್ಷಕ]

ಅಶ್ವಶಿಕ್ಷೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ತರಪೇತುಮಾಡುವುದು: ಆರೆ ಎಡೆ ಹಸ್ತಿಶಿಕ್ಷಣ ವಿಚಕ್ಷಣದಿಂದರೆ ಅಶ್ವಶಿಕ್ಷೆಯಿಂದ . . . ಪುರಬಾಹಿರಮೊಪ್ಪಿ ತೋಱುಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೧). [ಅಶ್ವ + ಶಿಕ್ಷೆ]

ಅಶ್ವಸ್ತನ (ನಾ). ಮಾರನೆಯ ದಿನದ ಊಟಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದವನು; ನಾಳೆಗೆಂದು ಇಡದವನು: ಸಂಗ್ರಹಕಾರರನ್ನು ಕುಶೂಲಧಾನ್ಯರೆಂದೂ ಕುಂಭೀಧಾನ್ಯರೆಂದೂ, ತ್ರ್ಯಾಹಿಕರೆಂದೂ, ಅಶ್ವಸ್ತನರೆಂದೂ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದಾರೆ . . . ನಾಳೆಗೂ ಸಹ ಇಡದಹಾಗೆ ಆಯಾ ದಿವಸಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಷ್ಟು ಇರುವವನು ಅಶ್ವಸ್ತನನು (ಅಶ್ವಸ್ತನಿಕನು) (ಆರ್ಯಧ. ೮೭).
[ಸಂ.]

ಅಶ್ವಹೃದಯ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯ ಇಂಗಿತ, — ಸ್ವಭಾವ: ನಳನು ಬಲ್ಲವನಶ್ವಹೃದಯವನಿಳೆಯೊಳ್ (ತೊರಾ. ೩-೨-೨೦); ಆ ನರೇಂದ್ರಂಗಶ್ವಹೃದಯವ ತಾನಱುಹಿ ಆತನಲಿ ಪಡೆದನು ಸಾನುರಾಗದಿ ಭೂರುಹದ ಹೃದಯವನು ನಿಮಿಷದಲಿ (ನಳಚ. ೮-೩೬). ೨. ಅಶ್ವಶಾಸ್ತ್ರ; ಕುದುರೆ ಸವಾರಿಯಲ್ಲಿ ನೈಪುಣ್ಯ. [ಅಶ್ವ + ಹೃದಯ]

ಅಶ್ವಾರೂಢ (ಗು). ಕುದುರೆಯನ್ನು ಏರಿದ; ಕುದುರೆಯನ್ನು ಹತ್ತಿದ: ಮಹಾಪುರುಷನೊಬ್ಬನು ಅಶ್ವಾರೂಢನಾಗಿ ವಿಷ್ಣುಪುರದಿಂದ ಹೊರಟು ಮಂದಾರಣ್ಯದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ದುರ್ಗೇಶ. ೧). [ಅಶ್ವ + ಆರೂಢ]

ಅಶ್ವಾರೋಹ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯನ್ನು ಏರುವುದು. ೨. ಕುದುರೆಯ ಸವಾರ. [ಅಶ್ವ + ಆರೋಹ]

ಅಶ್ವಾರೋಹಕ (ನಾ). = ಅಶ್ವಾರೋಹ ೨: ದುರ್ಧರಾಶ್ವಾರೋಹಕ ತುರಂಗಬಲಾವಗಾಢಮುಂ . . . ಅಪ್ಪ ನಿಜ (ಬ)ಲಂಬೆರಸು (ಆದಿಪು. ೧೪-೯೩ ವ). [ಅಶ್ವ + ಆರೋಹಕ]

ಅಶ್ವಾರೋಹಣ (ನಾ). = ಅಶ್ವಾರೋಹ ೧.
[ಅಶ್ವ + ಆರೋಹಣ]

ಅಶ್ವಾರೋಹಿ (ನಾ). = ಅಶ್ವಾರೋಹ ೨: ಅಶ್ವಾರೋಹಿಗಳ ತಂಡವೊಂದು ಅರಮನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಧಾವಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಢಿ).
[ಸಂ. ಅಶ್ವಾರೋಹಿನ್]

ಅಶ್ವಾಸ್ಯ (ನಾ). = ಅಶ್ವಮುಖ ೧: "ಕಿನ್ನರರು ಕಿಂಪುರುಷರಶ್ವಾಸ್ಯರೆನೆ ಮಯೂರರ್ಗೆ ನಿಜನಾಮಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೭-೧೭).
[ಅಶ್ವ + ಆಸ್ಯ]

ಅಶ್ವಿನಿ (ನಾ). ೧. ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ತಾಯಿ; ಒಬ್ಬ ದೇವತೆ. ೨. ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು. ೩. ಪರಿಮಾಣಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಮೂರು ಬಗೆಯಾದ ಹೆಂಗಸರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು: ಹರಿಣಿ ಅಶ್ವಿನಿ ಇಭಾಯಿತೆಯರೆಂಬ ತ್ರಿವಿಧ ಪರಿಮಾಣ ಪ್ರಮದೆಯರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೯).
ಅಶ್ವಿನೀಕುಮಾರರು = ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಯ ಅವಳಿಮಕ್ಕಳು. **ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು** = ಅಶ್ವಿನೀಕುಮಾರರು; ದೇವಲೋಕದ ವೈದ್ಯರು. **ಅಶ್ವಿನೀಸುತರ್** = ಅಶ್ವಿನೀಕುಮಾರರು.
[ಸಂ. ಅಶ್ವಿನೀ]

ಅಶ್ವೀಯ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳ ಗುಂಪು: ಅಶ್ವೀಯಬಹಳಮುಂ ಹಾಸ್ತಿಕ ಸಾಧನಮುಮಪ್ಪ ತಮ್ಮ ಬಲಮನೊಂದು ಮಾಡಿ (ಆದಿಪು. ೧೩-೫೬ ವ); ನಡೆದುದು ವಿತತಾಶ್ವೀಯಮುರ್ವೀಶ್ವರೀಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೨೨).
[ಸಂ.]

ಅಶ್ವೆ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುಕುದುರೆ [ಸಂ. ಅಶ್ವಾ]

ಅಷಡಕ್ಷೀಣ (ನಾ). ೧. ಆರು ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಕಾಣಲಾಗದ್ದು – ಎಂದರೆ ಇಬ್ಬರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಗೋಚರವಾದದ್ದು; ಗೂಢ; ರಹಸ್ಯ. ೨. (ಆಲಂ) ಗಂಭೀರ. ೧, ೨: ಬುಧನನ್ನಿಳಾವರಂ ವಾರಿಧಿಯಂತೆ ವಿಶಾಲ ವಿಲಸದಷಡಕ್ಷೀಣಂ ಮಧುಸಖನಂತಸಮಾಸ್ತ್ರಂ ಸುಧಾಂಶುಧರನಂತು ಮಾಧವಂ ಬಲ್ಲಾಳಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೭೭-೧೩; 1219). [ಸಂ.]

ಅಷಡ್ಡಾಳ 'ಅಸಡ್ಡಾಳ' ನೋ.

ಅಷಡ್ಡಾಳ 'ಅಸಡ್ಡಾಳ' ನೋ.

ಅಷರಫಿ (ನಾ). ಸುಮಾರು ಹದಿನಾರು ರೂಪಾಯಿಗಳಷ್ಟು ಬೆಲೆಯಿದ್ದ ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ; ಮೊಹರು.
[← ಹಿಂ. ಅಷರ್ಫೀ]

ಅಷರಫುಲ್, ಅಷರಾಫ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯವರಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು (ಸರದಾರ್ ಎಂಬಂತೆ). **ಅಷರಾಫ್**: ಅಷರು ಫುಲ್, ಅಷರಾಫ್, ಗವರ್ನರ್ ಜನರಲ್ ಸಾಹೇಬ್ ಬಹಾದ್ದರ್ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨೭).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಅಷ್‌ರಾಫ್ = ಶ್ರೇಷ್ಠ, ಗೌರವಾನ್ವಿತ, ಸದ್ಗೃಹಸ್ಥ, ಸತ್ಕುಲಪ್ರಸೂತ]

ಅಷರಾಫ್ 'ಅಷರಫುಲ್' ನೋ.

ಅಷಾಢ (ನಾ). ೧. = ಆಷಾಢಮಾಸ. ೨. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಅಥವಾ ಯತಿಯು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಮುತ್ತುಗದ ದಂಡ. ೩. ಪೂರ್ವಾಷಾಢ ಅಥವಾ ಉತ್ತರಾಷಾಢ ನಕ್ಷತ್ರ. ೨, ೩: ವಳಯೀಭೂತ ತಮಸ್ತಮಾಳಗಹನಂ ಸಾಷಾಢ ಸಪ್ತರ್ಷಿಸಂಕುಳಸಂಪೂತಮರುಂಧತೀ ಸ್ಥಿತಿನುತಂ ಮೂಲಾನ್ವಿತಂ ವ್ಯೋಮಮಂಡಳಮಾಯ್ತಾಶ್ರಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೮೩). ೪. ಪೂರ್ವಾಷಾಢ ಅಥವಾ ಉತ್ತರಾಷಾಢ ನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ೫. ಮಲಯಪರ್ವತ. 'ಅಷಾಢ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಷಾಢ, ಅಷಾಢಾ]

ಅಷ್ಟ (ನಾ). ಎಂಟು: ನಗಮಷ್ಟಂ ನವಮರ್ಕದಿಙ್ಮುದಿನಾಂಭೋರಾಶಿ (ಕವಿಜ. I, ೧೨೩); ಏಕ, ದ್ವಿ, ತ್ರಿ, ಚತುರ್, ಪಂಚ, ಷಟ್, ಸಪ್ತ, ಅಷ್ಟ, ನವ, ದಶ – ಎಂಬಿವು ಸಹಜದಿಂ ಲಿಂಗಮಾಗವು (ಶಮದ. ೮೨ ವೃತ್ತಿ).

[ಸಂ. ಅಷ್ಟನ್]

ಅಷ್ಟಋದ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಬುದ್ಧಿ ಋದ್ಧಿ, ಕ್ರಿಯಾಋದ್ಧಿ, ವಿಕ್ರಿಯಾ ಋದ್ಧಿ, ತಪೋಋದ್ಧಿ, ಬಲಋದ್ಧಿ, ಔಷಧಋದ್ಧಿ, ರಸಋದ್ಧಿ, ಅಕ್ಷೀಣಋದ್ಧಿ ಎಂಬ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಋದ್ಧಿಗಳು: ಏಂ ಸಮನಿಸಿದುದೊ ಸನ್ಮುತಮತಿಗಷ್ಟಋದ್ಧಿಗಳ್ ಕ್ರಮದಿಂದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೪–೩೦). [ಅಷ್ಟ + ಋದ್ಧಿ]

ಅಷ್ಟಕ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಭಾಗಗಳುಳ್ಳದ್ದು. ೨. ಪಾಣಿನಿಯ ವ್ಯಾಕರಣಸೂತ್ರಗಳ ಎಂಟು ಅಧ್ಯಾಯಗಳು. ೩. ಋಗ್ವೇದದ ಎಂಟು ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೪. ಎಂಟು ಪದ್ಯ ಅಥವಾ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಕವಿತಾರಚನೆ. ಉದಾ: ಗಂಗಾಷ್ಟಕ, ಕೃಷ್ಣಾಷ್ಟಕ, ಅನ್ನಪೂರ್ಣಾಷ್ಟಕ. ೫. ಎಂಟು ವಸ್ತುಗಳ ಸಮುದಾಯ. [ಸಂ.]

ಅಷ್ಟಕರಿ (ನಾ). ಎಂಟು ಆನೆಗಳು; ಅಷ್ಟದಿಗ್ಗಜಗಳು. [ಅಷ್ಟ+ಕರಿ]

ಅಷ್ಟಕರ್ತೃತ್ವ (ನಾ). [ದ್ವೈತ] ಎಂಟು ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರ; ಎಂಟು ಬಗೆಯಾದ ಕರ್ತೃತ್ವ: ಅಷ್ಟಕರ್ತೃತ್ವ – ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿಯೆಂದರೆ ರಕ್ಷಣೆ, ನಾಶ, (ಪ್ರಳಯ) ಮತ್ತು ಉಪಲಕ್ಷಣದಿಂದ, ನಿಯಮನ, ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಬಂಧ, ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ಇವು ಐದನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಎಂಟು ವಿಧ ಕರ್ತೃತ್ವವೂ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಅಷ್ಟಕರ್ತೃತ್ವವೇಕೆ ಹೇಳಬೇಕೆಂದರೆ – ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು . . . ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು (ಹಸಾರ. ೧–೧ ಟೀಕೆ). [ಅಷ್ಟ + ಕರ್ತೃತ್ವ]

ಅಷ್ಟಕರ್ಮ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯ, ದರ್ಶನಾವರಣೀಯ, ಅಂತರಾಯ, ಮೋಹನೀಯ, ಆಯುಃಕರ್ಮ, ನಾಮಕರ್ಮ, ಗೋತ್ರಕರ್ಮ, ವೇದನೀಯ ಕರ್ಮ – ಎಂಬ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಕರ್ಮಗಳು: ಅಷ್ಟಕರ್ಮಾಗ್ನಿ ಪರಿಪ್ಲುಷ್ಟಂ . . . ನಿಕೃಷ್ಟಮಾ ಸಂಸಾರಂ (ಅಜಿಪು. ೨–೭೪). [ಅಷ್ಟ + ಕರ್ಮ]

ಅಷ್ಟಕವರ್ಗ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] "ಜನನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನೇ ಮೊದಲಾದ ಏಳುಗ್ರಹಗಳು ಮತ್ತು ಲಗ್ನ ಈ ಎಂಟು ಯಾವ ಯಾವ ರಾಶಿಯಲ್ಲಿರುವುವೋ ಆ ರಾಶಿಯಿಂದ ತಾವು ಶುಭಾಶುಭ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಬಿಂದುಗಳ ಸಮೂಹ" (ಜಾತತಿ. ಪರಿ. ೩); ದಿನಕರಾದಿಗಳೊಳಭೀಷ್ಟವೆನಿಪ್ಪ ಗ್ರಹಮದೊಂದು ಶೇಷಗ್ರಹಮಾಜು ವಿಲಗ್ನಭವನಮೊಂದಿಂತಿವಜು ಶುಭಾಶುಭಮನಜಿವುದಷ್ಟಕವರ್ಗಂ (ಜಾತತಿ. ೧೦–೧).

[ಅಷ್ಟಕ + ವರ್ಗ]

ಅಷ್ಟಕಷ್ಟ (ನಾ). ೧. ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಉಂಟಾಗ ಬಹುದಾದ ಎಂಟು ತೊಂದರೆಗಳು; ಅನವಶ್ಯವಾದ ಪ್ರವಾಸ, ಹೆಂಡತಿಯ ಅಗಲಿಕೆ, ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಬಂಧುಗಳ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಭಾರವಾಗುವಂತೆ ನೆಲಸುವುದು, ಇತರರು ತಿಂದು ಮಿಕ್ಕುದರಿಂದ ಜೀವಿಸುವುದು, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬೇಡದವರನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯಬೇಕಾದ ಸ್ಥಿತಿ, ಹೆರವರು ಕೊಡುವ ಕೂಳಿಗಾಗಿ ಕಾಯಬೇಕಾಗುವುದು, ತಿಳಿದವರ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಅಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುವುದು, ಬಡತನ. ೨. ಬಹಳವಾದ ಕ್ಲೇಶ (ಉಕ. ಕಿ).

[ಅಷ್ಟ + ಕಷ್ಟ]

ಅಷ್ಟಕಾಂಗ (ನಾ). ಎಂಟು ವಿಭಾಗಗಳುಳ್ಳ ಪಗಡೆಯ ಹಾಸು (ಕಿ).

[ಅಷ್ಟಕ + ಅಂಗ]

ಅಷ್ಟಕೋಣ (ನಾ). ಎಂಟು ಮೂಲೆಗಳುಳ್ಳ ಆಕೃತಿ: ವರ್ತುಳದೊಳಗಿನ ಸಮಪಾರ್ಶ್ವ ಅಷ್ಟಕೋಣದ ಕ್ಷೇತ್ರಫಲವು ಆ ವರ್ತುಳದ ಒಳಗಿನ ಅಥವಾ ಹೊರಗಿನ ಚೌಕದ ಪಾರ್ಶ್ವದ ಕಾಟಕೋಣ ಚೌಕೋಣಕ್ಕೆ ಸಮವಾಗಿದೆ (ಭೂವಿಅ. ೫೨). [ಅಷ್ಟ + ಕೋಣ]

ಅಷ್ಟಗಂಧ (ನಾ). ಚಂದನ, ದೇವದಾರು, ಚಂಗಲ್‌ಕೋಷ್ಠ, ಕೇಸರಿ, ಕಲ್ಲುಹೂ, ಜಟಾಮಾಂಸಿ, ಗೋರೋಚನ, ಅಗಿಲು ಎಂಬ ಎಂಟು ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳು. ☞ ಈ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಬೇರೆಯವು ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ: ಚಂದನಾಗರು ಕಸ್ತೂರಿ ಕರ್ಪೂರಕೇಸರ ಕಚೋರ ಲಾವಂಚ ಕೋಷ್ಠಂಗಳೆಂಬ ಅಷ್ಟಗಂಧಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೦೫). [ಅಷ್ಟ + ಗಂಧ]

ಅಷ್ಟಗುಣ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಮಡಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದು. ೨. = ಅಷ್ಟಭೋಗ ೨: ಉಡುಪ ಭಟ್ಟ ಕೊಂಮೆಭಟ್ಟರ ಮೂಲವಾದ ಸೆಟಿ ಅಷ್ಟಗುಣವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಗದೆ ಮುಕ್ಕೆಗೇಣಿ ಅಕ್ಕಿ ಮುರ್ಡ ಮತ್ತಂ ಆಯಿದುವರೆ ತಾರೆ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೧–೪೪; 1482). ೩. ಅಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ; ಅಣಿಮೆ, ಮಹಿಮೆ, ಗರಿಮೆ, ಲಘಿಮೆ, ಪ್ರಾಪ್ತಿ, ಪ್ರಾಕಾಮ್ಯ, ಈಶತ್ವ, ವಶಿತ್ವ ಎಂಬ ಎಂಟು ಗುಣಗಳು: ಅಣಿಮಾದ್ಯಷ್ಟಗುಣ ಮಣಿನಿಧಾನನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧–೩೩ ವ). ೪. [ಜೈನ] ಮುಕ್ತಿಪಡೆದ ಜೀವನ ಎಂಟು ಲಕ್ಷಣಗಳು; ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ, ಜ್ಞಾನ, ದರ್ಶನ, ವೀರ್ಯ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ, ಅವಗಾಹನ, ಅಗುರುಲಘು, ಅವ್ಯಾಬಾಧ.

[ಅಷ್ಟ + ಗುಣ]

ಅಷ್ಟಗೆ (ನಾ). (ಕರಾ). ಅಷ್ಟಕಾ ಎಂಬ ಮಹಾಲಯ ಪಕ್ಷಶ್ರಾದ್ಧ.

[< ಸಂ. ಅಷ್ಟಕಾ]

ಅಷ್ಟಗ್ರಾಮ (ನಾ). ಎಂಟು ಗ್ರಾಮಗಳ ಸಮುದಾಯ; ಎಂಟು ಗ್ರಾಮಗಳ ಪ್ರಾಂತ್ಯ. [ಅಷ್ಟ + ಗ್ರಾಮ]

ಅಷ್ಟಚಾಪೋತ್ಸೇಧ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಿಲ್ಲುಗಳ ಪ್ರಮಾಣದಷ್ಟು ಎತ್ತರ: ಏಱುನೂಱಱಯ್ವತ್ತು ಧನುರ್ವಿಸ್ತಾರಮುಂ ಅಷ್ಟಚಾಪೋತ್ಸೇಧಮುಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪–೧೪೭).

[ಅಷ್ಟ + ಚಾಪ + ಉತ್ಸೇಧ]

ಅಷ್ಟತನು (ನಾ). (?): ಮುದದಿಂದಲೆಂಟು ತಿಂಗಳಿಗಷ್ಟತನುಗಳು ವದಗಿ ತನ್ಮೂರ್ತಿಗೊಂಬವವು (ನವಮೋ. ೧೪–೫೧). [ಅಷ್ಟ + ತನು]

ಅಷ್ಟತಾಲ, ಅಷ್ಟತಾಳ (ನಾ). ೧. = ಅಟ್ಟತಾಳ. ೨. ಅಷ್ಟಕೋಣ (ಕ). **ಅಷ್ಟತಾಳ ೧ :** ಅಷ್ಟತಾಳ (ಯಕ್ಷಬ. ೨೭೮). [ಅಷ್ಟ + ತಾಲ]

ಅಷ್ಟತಾಳ 'ಅಷ್ಟತಾಲ' ನೋ.

ಅಷ್ಟತೂರ್ಯ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯಗಳು; ಭೇರಿ, ಮದ್ದಳೆ, ಝಲ್ಲರಿ, ಕಹಳೆ, ಶಂಖ, ಕೊಳಲು, ವೀಣೆ ಮತ್ತು ತುಣವ ಎಂಬ ಎಂಟು ವಾದ್ಯಗಳು. 'ಅಷ್ಟತೂರ್ಯರವ' ಪರಾ. [ಅಷ್ಟ + ತೂರ್ಯ]

ಅಷ್ಟತೂರ್ಯರವ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯಗಳ ಧ್ವನಿ: ಘೋರ್ಗರೆವಷ್ಟತೂರ್ಯರವಮಾರ್ಗೆ ಜಯಧ್ವನಿಯಾರ್ಗೆ ಪೇಟಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೫). [ಅಷ್ಟತೂರ್ಯ + ರವ]

ಅಷ್ಟದರಿದ್ರ (ನಾ). ಬಹಳ ಬಡವ : ಅವರೇನೋ ಕುಬೇರನ ಹಾಗಿರಬಹುದು ; ನಾನು ಅಷ್ಟದರಿದ್ರ (ರೂಢಿ). [ಅಷ್ಟ + ದರಿದ್ರ]

ಅಷ್ಟದಲ, ಅಷ್ಟದಳ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ದಳ. ೨. ಎಂಟು ಎಸಳುಗಳುಳ್ಳದು; ಎಂಟು ವಿಭಾಗವುಳ್ಳದ್ದು. **ಅಷ್ಟದಳ : ೨.** ಅಷ್ಟದಳ ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಕೃತಿ ಭಜನೆ (ಅವಚಂ. ೧೮೦–೮೧೧). **೩.** ಒಂದು ಒಡವೆ; ಆಭರಣ: ದಾಡಿಮಿಾದಳದಷ್ಟದಳಮುಮಂ, ಕೇಸರದ ಕೇಯೂರಮುಮಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭–೧೧೪ ವ). [ಅಷ್ಟ + ದಲ]

ಅಷ್ಟದಳ 'ಅಷ್ಟದಲ' ನೋ.

ಅಷ್ಟದಿಕ್ಕು (ನಾ). ಎಂಟು ದಿಕ್ಕುಗಳು ; ಪೂರ್ವ, ಪಶ್ಚಿಮ, ದಕ್ಷಿಣ, ಉತ್ತರ, ಈಶಾನ್ಯ, ನೈಋತ್ಯ, ವಾಯುವ್ಯ, ಆಗ್ನೇಯ. [ಅಷ್ಟ + ದಿಕ್ಕು]

ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲ, ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಳ (ನಾ). ಎಂಟು ದಿಕ್ಕುಗಳ ಒಡೆಯರು ; ಇಂದ್ರ, ಅಗ್ನಿ, ಯಮ, ನಿರುತಿ, ವರುಣ, ವಾಯು, ಕುಬೇರ, ಈಶಾನ ಎಂಬ ಎಂಟು ಮಂದಿ ದಿಕ್ಪತಿಗಳು: ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲರು ಬಂದು ವಂಚಿಸಿದರು ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದಿರುವಂಥ ಸತಿಯು ಭ್ರಷ್ಟಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ(ಇಂಚಾಪ. ೧೦೦–೮೮). **ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಳ :** ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಳರು ತಮ್ಮಯ ಪಟ್ಟಣಗಳಿಗಟ್ಟುಳಿಯಾಗೆ ರಕ್ಕಸರ ನೆಟ್ಟನೆ ನಿಲುವ ತಾಣಗಳೆನೆ ಕೊತ್ತಳ ಕಟ್ಟಿಸಳೆ ದೊಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂಸವಿ. ೨–೬೨). [ಸಂ. (ಅಷ್ಟದಿಕ್ + ಪಾಲ)]

ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕ (ನಾ). = ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲ. [ಸಂ. (ಅಷ್ಟದಿಕ್ + ಪಾಲಕ)]

ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಳ 'ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲ' ನೋ

ಅಷ್ಟದಿಗ್ಗಜ (ನಾ). ಎಂಟು ದಿಕ್ಕಿನ ಆನೆಗಳು ; ಐರಾವತ, ಪುಂಡರೀಕ, ವಾಮನ, ಕುಮುದ, ಅಂಜನ, ಪುಷ್ಪದಂತ, ಸಾರ್ವಭೌಮ, ಸುಪ್ರತೀಕ ಎಂಬ ಎಂಟು ದಿಕ್ಕರಿಗಳು. [ಸಂ. (ಅಷ್ಟದಿಕ್ + ಗಜ)]

ಅಷ್ಟದಿಗ್ಜಯ (ನಾ). ಎಂಟು ದಿಕ್ಕುಗಳ ಗೆಲುವು ; ದಿಗ್ವಿಜಯ : ಅಷ್ಟದಿಗ್ಜಯೋಪಾರ್ಜಿತಯಶನುಂ ದಶಾಂಗಭೋಗ ಸಂಗತನುಮಾಗಿ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭–೩೫ ವ). [ಸಂ. (ಅಷ್ಟದಿಕ್ + ಜಯ)]

ಅಷ್ಟದೇಹಿ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಮೂರ್ತಿ: ಅಹೊಯ್ದನಾಹೊಯ್ದನೆಲೆಲೆ ಶಿವ ಶಿವ ಅಷ್ಟದೇಹಿ ನೀನೆ [ಪಾಠಾಂ. ತನ್ನ ನೇಹಿನಿಯನೆನೆ] ಶರಣು ರಕ್ಷಿಸಬಲೆಯನು (ಹಚಕಾ. ೧೩–೧೩). [ಸಂ. ಅಷ್ಟದೇಹಿನ್ (ಅಷ್ಟ + ದೇಹಿನ್)]

ಅಷ್ಟದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ೧. (ಕರಾ). ಗಣಪತಿಯ ಹೋಮದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬೆಲ್ಲ, ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ, ಕಬ್ಬು, ಎಳ್ಳು, ಅರಳು, ಬಾಳೆಹಣ್ಣು, ತುಪ್ಪ, ಅವಲಕ್ಕಿ—ಈ ಎಂಟು ವಸ್ತುಗಳ ಒಟ್ಟು. ೨. ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಮಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಎಂಟು ಹೋಮದ್ರವ್ಯಗಳು ; ಅರಳಿ, ಅತ್ತಿ, ಆಲ, ಬಸರಿ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಸಮಿತ್ತುಗಳು ಮತ್ತು ತುಪ್ಪ, ಪಾಯಸ, ಎಳ್ಳು, ಬಿಳಿಸಾಸುವೆ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ದ್ರವ್ಯಗಳು. [ಅಷ್ಟ + ದ್ರವ್ಯ]

ಅಷ್ಟನವತಿ (ನಾ). ತೊಂಬತ್ತೆಂಟು : ಅಷ್ಟನವತಿಯ ಪದ್ಯದೊಳಗಿದನು ಪುದುಗೊಳಿಸಿದಷ್ಟರತ್ನಂಗಳಿಗೆ ಪೇಳ್ದೆ ನಾಂ ಕನ್ನಡದಿ (ರತ್ನಶಾ. ೨೪–೧೧). [ಸಂ. (ಅಷ್ಟ + ನವತಿ)]

ಅಷ್ಟನಾಗ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಆನೆಗಳು. ೨. ಎಂಟು ಸರ್ಪಗಳು. 'ಅಷ್ಟಫಣಿ' ಪರಾ. [ಅಷ್ಟ + ನಾಗ]

ಅಷ್ಟಪತ್ರ (ನಾ). "ದೊಡ್ಡ ಕಾಗದದ ಹಾಳೆಯನ್ನು ಮೂರು ಸಲ (ಅಥವಾ ೮ ಎಲೆಗಳಾಗುವಂತೆ) ಮಡಿಸುವುದರಿಂದಾದ ಪುಟ (ದ ಅಥವಾ ಪುಸ್ತಕದ ಆಕಾರ) : ಅಷ್ಟಪತ್ರ" (Octavo. ಇಂಕನಿ) ; ಕ್ರೌನ್ ಕಾಗದವನ್ನು ಮಡಿಚಿ ಎಂಟಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಪುಸ್ತಕಗಳಿಗೆ ಕ್ರೌನ್ ಅಷ್ಟಪತ್ರವೆನ್ನುವರು (ರೂಢಿ). [ಅಷ್ಟ + ಪತ್ರ]

ಅಷ್ಟಪದಿ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಪಾದಗಳುಳ್ಳ ಆಕ್ಟೋಪಸ್ ಎಂಬ ಒಂದು ಜಲಚರ ಪ್ರಾಣಿ: ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ರಾಕ್ಷಸನಂತಿರುವ "ಅಷ್ಟಪದಿ" (Octopus)ಯೂ ಬಲಿಷ್ಠ ಪ್ರಾಣಿಗಳೇ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೪೯೦). ೨. [ಛಂದ] ಎಂಟು ಪಾದಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾಡುಗಬ್ಬ : ಷಟ್ಪದಿ ಅಷ್ಟಪದಿ ಗಣನಿಯಮ ಕಂದ ಶಂಖಾವೃತ್ತ ತಾಳವೃತ್ತ ಆದಿ ಜಾತಿಗಳ್ ಉಂಟು (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೫೫ ಅಡಿಟ). [ಸಂ. ಅಷ್ಟಪದೀ]

ಅಷ್ಟಪಾದ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಕಾಲುಗಳುಳ್ಳದ್ದು. ೨. ಜೇಡರ ಹುಳು. ೩. ಶರಭ ಎಂಬ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ. [ಅಷ್ಟ + ಪಾದ]

ಅಷ್ಟಪಾದಿ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಪದಿ (Octopus. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ. ಅಷ್ಟಪಾದಿನ್]

ಅಷ್ಟಪಾಶ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಮುಕ್ತಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಬರುವ ಎಂಟು ಪಾಶಗಳು ; ಭಯ, ಶಂಕೆ, ಶೀಲ, ಕುಲ, ಜಾತಿ, ಕರುಣ, ಲಜ್ಜೆ, ಜುಗುಪ್ಸೆ ಎಂಬ ಎಂಟು : "ತರುಣ ಕೇಳ್ ಭಯ ಶಂಕೆ ವರಶೀಲ ಕುಲ [ಪಾಠಾಂ. ವ್ರತ] ಜಾತಿ ಕರುಣೆ ಲಜ್ಜಾಜುಗುಪ್ಸಂಗಳೆಂಟು ಪರಿಕಿಸಲ್ ಜೀವಗಿವು ನೆರೆದಷ್ಟಪಾಶವೆಂಬರು ಪೂರ್ವಿಗರ್ (ಮನೋವಿ. ೫–೩೯) ; ಅಷ್ಟಪಾಶವ ಹರಿದು, ಕ್ಲೇಶಗಳಿಟ್ಟಣೆಯ ನೆರೆ ಮುರಿದು (ಅಮೃತ. ೧–೨೨) ; "ಅಷ್ಟಪಾಶಗಳು–ಘೃಣಾ, ಶಂಕಾ, ಭಯಂ, ಲಜ್ಜಾ, ಜುಗುಪ್ಸಾ (ಚೇತಿ ಪಂಚಮಿಾ), ಕುಲಂ, ಶೀಲಂ, (ತಥಾ) ಜಾತಿ (ರಷ್ಟೌ ಪಾಶಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ)" (ಅಮೃತ. ೧–೨೨ ಅಡಿಟ). 'ಅಷ್ಟಮಲ' ಪರಾ. [ಅಷ್ಟ + ಪಾಶ]

ಅಷ್ಟಪೈಲು (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಮೂಲೆಗಳುಳ್ಳದ್ದು : ಕೇಶವನ ಈಗಿನ ವೇಷವೇ ಬೇರೆರಡು ಕೈಗಳ ಎಂಟು ಬೆರಳುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಷ್ಟಪೈಲಿನ ಉಂಗುರಗಳು (ಸಮುಜೀ. ೪೩). ೨. ಎಂಟು ಮೂಲೆಗಳುಳ್ಳ ಉಂಗುರ : ಬಲಗೈಯ ಅನಾಮಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಪೈಲಿನ ಜೋಡಿ (ತಿಡುಗು. ೬೫). [← ಮರಾ. ಅಷ್ಟಪೈಲೂ]

ಅಷ್ಟಪ್ರಕಾರಾರ್ಚನೆ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯಾದ ಪೂಜಾದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ: ರಸತೋಯಂ ಭಾವಗಂಧಂ ಪದಸದಕ ಚಯಂ ಕಾವ್ಯಪುಷ್ಪಂ ಗುಣಾನ್ನಪ್ರಸರಂ ವೃತ್ತಪ್ರದೀಪಂ ವಚನರುಚಿರ ಧೂಪಂ ಜಿನಶ್ರೀಫಲಂ ನಿಷ್ಪ್ರೊಸತಾಯ್ತಷ್ಟಪ್ರಕಾರಾರ್ಚನೆಯೆನಿಸಿದಪೆಂ ಸಲ್ಗನಂತಂಗೆ ಮತ್ಕಾವ್ಯಸಪರ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯದೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೧–೬೪). [ಅಷ್ಟ + ಪ್ರಕಾರ + ಅರ್ಚನೆ]

ಅಷ್ಟಪ್ರಕೃತಿ (ನಾ). ಭೂಮಿ, ಜಲ, ಅಗ್ನಿ, ವಾಯು, ಆಕಾಶ, ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಅಹಂಕಾರ ಎಂಬ ಎಂಟು ಪ್ರಕೃತಿಗಳು : ಭೂಮಿ . . . ಅಹಂಕಾರವೆಂಬಷ್ಟಪ್ರಕೃತಿಯಿಂ ವಿಕಾರಿಸಿ (ವಿವೇಕ. ೨೪೬). [ಅಷ್ಟ + ಪ್ರಕೃತಿ]

ಅಷ್ಟಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಪ್ರಮಾಣಗಳು; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಅನುಮಾನ, ಆಗಮ, ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿ, ಉಪಮಾನ, ಅನುಪಲಬ್ಧಿ ಸಂಭವ, ಐತಿಹ್ಯ: ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣ . . . ಐತಿಹ್ಯಪ್ರಮಾಣವೆಂಬವೇ ವಸ್ತುಸಿದ್ಧಿಗಷ್ಟಪ್ರಮಾಣಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೧೮). [ಅಷ್ಟ + ಪ್ರಮಾಣ]

ಅಷ್ಟಫಣಿ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಎಂಟು ಸರ್ಪಗಳು; ಅನಂತ, ತಕ್ಷಕ, ವಾಸುಕಿ, ಶಂಖಪಾಲ, ಪದ್ಮ, ಕಾರ್ಕೋಟಕ, ಕ್ರೋಡ, ಕಾಲ ಎಂಬ ಎಂಟು ಹಾವುಗಳು: ಪನ್ನಗಂಗಳು ಸಾವಿರವಜಿಯೊಳಗುನ್ನತಾಷ್ಟಫಣಿಗಳೆನಲ್ಕೆ . . . ಎಂಟು ಹಾವುಗಳಿಗೆ ಪತಿಗಳಾಗಿ (ಬಸಪು. ೪೭–೨೭). ℙ ಕ್ರೋಡ ಮತ್ತು ಕಾಲ ಎಂಬ ಈ ಎರಡಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮಹಾಪದ್ಮ ಮತ್ತು ಗುಳಿಕ ಎಂಬ ಬೇರೆ ಎರಡು ಹೆಸರು ಕೆಲವು ಕಡೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಿದೆ. [ಅಷ್ಟ + ಫಣಿ]

ಅಷ್ಟಫಣೀಶ್ವರ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಫಣಿ: ಕಚ್ಚುವ ಮಹಾಷ್ಟಫಣೀಶ್ವರಾಂಶದ ಪವನಭಕ್ಷಣರಾಜಿ (ಬಸಪು. ೪೭–೩೦). 'ಅಷ್ಟಫಣಿ' ಪರಾ. [ಅಷ್ಟ + ಫಣೀಶ್ವರ]

ಅಷ್ಟಬಂಧನ (ನಾ). ೧. ಎಂಟರ ತಂಡ, —ಗುಂಪು; ಅಷ್ಟಕ. ೨. ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಪೀಠಗಳಲ್ಲಿ ಭದ್ರಗೊಳಿಸಿ ಅಳವಡಿಸಲು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ಸಾಧನ, —ನೆಲೆಗಟ್ಟು: ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಅಮ್ಮನವರಿಗೆ ಮಾಡಿದ್ದ ಅಷ್ಟಬಂಧನವು ಶಿಥಿಲವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ದೊರೆಗಳು ಅಷ್ಟಬಂಧನವನ್ನು . . . ಮಾಡಿಸಿದರು (ಮಹಾವಂ. I, ೧೨೪). [ಅಷ್ಟ + ಬಂಧನ]

ಅಷ್ಟಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯಾದ ಭಕ್ತಿ: ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗಮುಮಂ . . . ಅಷ್ಟಭಕ್ತಿಯನುಳ್ಳ ಶಿಷ್ಯರಂ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತ (ವೀಶೈಪು. ೫–೧೭–೨). 'ಅಷ್ಟವಿಧ ಭಕ್ತಿಕ್ರಿಯೆ' ಪರಾ. [ಅಷ್ಟ + ಭಕ್ತಿ]

ಅಷ್ಟಭಾಗ್ಯ (ನಾ). ರಾಜ್ಯದ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಸಂಪತ್ತು; ರಾಜ್ಯ, ಭಂಡಾರ, ಸೈನ್ಯ, ಆನೆ, ಕುದುರೆ, ಛತ್ರ, ಚಾಮರ, ಆಂದೋಲನ ಎಂಬ ಎಂಟು (ಕಿ). [ಅಷ್ಟ + ಭಾಗ್ಯ]

ಅಷ್ಟಭುಜ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ತೋಳುಗಳುಳ್ಳವನು: ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಿ ಸಮಾಸಕ್ಕೆ ಏಕಾಂಗ . . . ಅಷ್ಟಭುಜ, ನವನಿಧಿ, ದಶವ್ಯಾಕರಣ . . . ಎಂದು ಸಮಾಸಮಾಗಲೊಡಂ (ಶಮದ. ೮೨ ಪ್ರಯೋ). ೨. [ಗಣಿತ] ಎಂಟು ಬಾಹುಗಳುಳ್ಳ ಆಕೃತಿ. [ಅಷ್ಟ + ಭುಜ]

ಅಷ್ಟಭೈರವ (ನಾ). ಶಿವನ ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಭಯಂಕರ ರೂಪಗಳು. ℙ ಸಿತಾಂಗ, ರುರು, ಚಂಡ, ಕ್ರೋಧ, ಉನ್ಮತ್ತ, ಕಪಾಲ, ಭೀಷಣ, ಸಂಹಾರ (ದಕ. ಕಿ). [ಅಷ್ಟ + ಭೈರವ]

ಅಷ್ಟಭೋಗ (ನಾ). ೧. ಮನೆ, ಹಾಸುಗೆ, ವಸ್ತ್ರ, ಆಭರಣ, ಸ್ತ್ರೀ, ಪುಷ್ಪ, ಗಂಧ, ತಾಂಬೂಲ ಎಂಬ ಎಂಟು ವಸ್ತುಗಳು. ℙ ಅನ್ನ, ಉದಕ, ತಾಂಬೂಲ, ಪುಷ್ಪ, ಚಂದನ, ವಸ್ತ್ರ, ಶಯ್ಯೆ, ಅಲಂಕಾರ. ೨. ನಿಧಿ, ನಿಕ್ಷೇಪ, ಅಕ್ಷೀಣ, ಆಗಾಮಿ, ಸಂಚಿತ, ಜಲ, ಪಾಷಾಣ, ತರು ಎಂಬ ಎಂಟು ವಿಧದ ಸ್ವಾಮ್ಯ: ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜಸ್ವಾಮ್ಯ (ಕಇ. II, ೨೭–೧೯; 1173); ಚತುಸ್ಸೀಮೆಯೊಳಗುಳ್ಳ ನಿಧಿನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲಪಾಷಾಣ ಅಕ್ಷೀಣಿ ಆಗಾಮಿ ಸಿದ್ಧ ಸಾಧ್ಯಂಗಳೆಂಬ ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜಸ್ವಾಮ್ಯವನೂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೦, ೨೮–೨೪; 1509); ಛತ್ರಚಾಮರಾಂದೋಳಿಕಾದಿ ಅಷ್ಟಭೋಗಂಗಳಂ ಕೊಟ್ಟು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೬೩–೨೭; 1532); ನಿಧಿನಿಕ್ಷೇಪ ಪಾಷಾಣಂ ಸಿದ್ಧಸಾಧ್ಯ ಜಲಾನ್ವಿತಂ ಅಕ್ಷೀಣ್ಯಾಗಾಮಿ ಸಂಯುಕ್ತಂ ಅಷ್ಟಭೋಗ ಸಮನ್ವಿತಂ (ಎಇ. XIII, ೩೪–೧; ?). ೩. ಮನೆ, ತರಿ, ಬಿದ್ದಲು ಭೂಮಿಗಳು, ದನದ ರೊಪ್ಪಗಳು, ಅರಣ್ಯ, ಪಾಳುಭೂಮಿ, ಕಾಡುಮೃಗಗಳ ಸ್ಥಾನ, ನದಿಯ ಬಯಲು, ಬೆಟ್ಟದ ಸಾಲಿನ ಸ್ಥಳ ಎಂಬ ಎಂಟು; "ಅಷ್ಟಭೋಗವೆಂದರೆ ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಸ್ವತ್ತಿನ ಭೇದಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದು" (ಸಂಭಾನಿ. ೨೦೨): ಮಂದಿರಂ ದ್ವಿವಿಧಂ ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಗೋಷ್ಠಂ ಚ ವನಮೇವ ಚ ಖಿಲೀಭೂತಂ ಚ ಯತ್ ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಮೃಗವಾಸಸ್ತಥೈವ ಚ ನದೀಪರ್ವತ ಭೋಗಾಶ್ಚ ಅಷ್ಟಭೋಗಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೯೫–೧೮೪; 1403). [ಅಷ್ಟ + ಭೋಗ]

ಅಷ್ಟಮ (ಗು). ೧. ಎಂಟನೆಯ: ಗ್ರಹಂ ಗ್ರಹದಿಂದಂ . . . ತುರ್ಯಾಷ್ಟಮಸ್ಥಾನದೊಳ್ ಗ್ರಹದಿಂ ಕೂಡೆ ಪರಸ್ಪರಂ ಸ್ವಗುಣದಿಂದಾಳ್ಗುಂ ಚತುರ್ಥಾಂಶಮಂ (ಜಾತತಿ. ೯–೯). (ನಾ). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಲಗ್ನದಿಂದ ಅಥವಾ ರಾಶಿಯಿಂದ ಎಂಟನೆಯ ಸ್ಥಾನ: ಅವನಿಗೆ ಅಷ್ಟಮದಲ್ಲಿ ಶನಿಯಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಷ್ಟಮಂಗಲ, ಅಷ್ಟಮಂಗಳ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಶುಭದ್ರವ್ಯಗಳ ಸಮುದಾಯ; ಮಂಗಳಕರವಾದ ಎಂಟು ವಸ್ತುಗಳು; ಧ್ವಜ, ಕನ್ನಡಿ, ಚಾಮರ, ರತ್ನ, ಭೃಂಗಾರ(ಗಿಂಡಿ); ಬೀಸಣಿಗೆ, ಕಲಶ, ಛತ್ರಿ. ೨. (ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವೇ ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷ ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ) ಸಿಂಹ, ವೃಷಭ, ಆನೆ, ಜಲಪೂರ್ಣ ಕಲಶ, ಬೀಸಣಿಗೆ, ಧ್ವಜ, ಭೇರಿ ಅಥವಾ ತುತೂರಿ, ದೀಪ ಎಂಬ ಎಂಟು ವಸ್ತುಗಳು: ಅಲ್ಲಿ ಉಪಕರಣಷ್ಟಮಂಗಲವೆಲ್ಲ ನವರತ್ನಗಳೆ (ಬಜ್ಜಪು. ೫–೨೧). **ಅಷ್ಟಮಂಗಳೆ**: ೧. ಧ್ವಜದರ್ಪಣ ಚಂಚಚ್ಚಮರಜಮಣಿ ಭೃಂಗಾರ ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠಿತತಾಳವೃಜನ ಕಳಶಾತಪತ್ರಂ ತ್ರಿಜಗತ್ಪತಿಗಷ್ಟಮಂಗಳಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಅಜಿಪು. ೪–೪೧). ೩. ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಶುಭಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕುದುರೆ; ಬಿಳಿದಾದ ಮುಖ, ಬಾಲ, ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಮೇಲಣ ಕೂದಲು, ಎದೆ ಕಾಲ್ಗೊರಸುಗಳೂ ಉಳ್ಳ ಕುದುರೆ (ಕಿ). [ಅಷ್ಟ + ಮಂಗಲ]

ಅಷ್ಟಮಂಗಳೆ 'ಅಷ್ಟಮಂಗಲ' ನೋ.

ಅಷ್ಟಮಚಂದ್ರ (ನಾ). ೧. ಜನ್ಮಲಗ್ನದಿಂದ ಚಂದ್ರನು ಎಂಟನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವುದು ೨. (ಅಲಂ) ಕೇಡು: ಅಮರಾಧ್ವದೊಳೊಂದಶರೀರ ಮಹಾಧ್ವನಿ ಕಂಸ ಕಂಸ ಕೇಳ್ ದೇವಕಿಯಷ್ಟಮಗರ್ಭದಾತನಿಂದಷ್ಟಮಚಂದ್ರಂ ನಿನಗೆ ನೆರೆಗುಮೆಂದುದಮೋಘಂ (ಜಗವಿ. ೨–೪೭). [ಅಷ್ಟಮ + ಚಂದ್ರ]

ಅಷ್ಟಮತೀರ್ಥನಾಥ (ನಾ). ಎಂಟನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರ; ಚಂದ್ರಪ್ರಭ ತೀರ್ಥಂಕರ: ಪ್ರಿಯದಿಂದಷ್ಟಮತೀರ್ಥನಾಥನಿರದಿಂದೆನ್ನಲ್ಲಿಗೇ ಮಾತೊ ನಿರ್ವ್ರಯ ಸೌಖ್ಯೋನ್ನುಖನೆಂದು ತನ್ನಗರಿ ತಾಂ ಮೆಯ್ವೆರ್ಚಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧–೭೪). [ಅಷ್ಟಮ + ತೀರ್ಥನಾಥ]

ಅಷ್ಟಮದ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯಾದ ಮದಗಳು; ಧನಮದ, ಕುಲಮದ, ವಿದ್ಯಾಮದ, ರೂಪಮದ, ಯೌವನಮದ, ಬಲಮದ, ಪರಿವಾರಮದ, ಅಧಿಕಾರಮದ: ಅಷ್ಟಮದವ್ಯಪೇತನುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೫); ಕುಲಬಲಧನರೂಪಯೌವನ ವಿದ್ಯಾರಾಜ್ಯ ತಪದೇಳ್ಗೆಯೆಂಬಷ್ಟಮದದಿಂ ಮದಿಸಿ (ವಿವೇಕ. ೨೪೭). [ಅಷ್ಟ + ಮದ]

ಅಷ್ಟಮಲ (ನಾ). [ಜೈನ] ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ದೋಷಗಳು; ಶಂಕೆ, ಘೃಣೆ, ಭಯ, ಲಜ್ಜೆ, ಜುಗುಪ್ಸೆ, ಕುಲ, ಶೀಲ, ಜಾತಿ ಇವುಗಳ ಭಾವನೆ: ಶಂಕಾದ್ಯಷ್ಟಮಲಂಗಳುಮೆಂಟುಂ ಮದಂಗಳುಂ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೬–೨೧); ಸಪ್ತರ್ಧಿಸಂಪನ್ನನುಂ ಅಷ್ಟಮಲವ್ಯಪೇತನುಂ (ಅಜಿಪು. ೩–೧ ವ). 'ಅಷ್ಟಪಾಶ' ಪರಾ. [ಅಷ್ಟ + ಮಲ]

ಅಷ್ಟಮಹಾಪ್ರಾತಿಹಾರ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜಿನನ ಎಂಟು ಮಂಗಳ ಲಾಂಛನಗಳು : ಚತುಸ್ತ್ರಿಂಶದತಿಶಯಂಗಳುಮನಷ್ಟಮಹಾಪ್ರಾತಿಹಾರ್ಯಂಗಳುಮಂ . . . ಪೆಸರ್ಗೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೩–೪೦ ವ); "ಅಷ್ಟಮಹಾಪ್ರಾತಿಹಾರ್ಯ–(೧) ಅಶೋಕವೃಕ್ಷ, (೨) ಸುರಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿ, (೩) ದಿವ್ಯಧ್ವನಿ, (೪) ಚತುಷ್ಷಷ್ಟಿಚಾಮರ, (೫) ರತ್ನಜಡಿತ ಸುವರ್ಣ ಸಿಂಹಾಸನ, (೬) ಪ್ರಭಾವಲಯ, (೭) ದೇವದುಂದುಭಿ, (೮) ಛತ್ರ ತ್ರಯ" (ಆದಿಪು. ಅನು. ೨). [ಸಂ. (ಅಷ್ಟ + ಮಹಾ + ಪ್ರಾತಿಹಾರ್ಯ)]

ಅಷ್ಟಮಹಿಷೀಪತಿ (ನಾ). **೧.** ಎಂಟು ಜನ ಪ್ರಧಾನಪತ್ನಿಯರಿಗೆ ಗಂಡ; ಎಂಟು ಹೆಂಡಿರುಳ್ಳವನು. **೨.** ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ. [ಸಂ. (ಅಷ್ಟ + ಮಹಿಷೀ + ಪತಿ)]

ಅಷ್ಟಮಾಂಶ (ನಾ). ಎಂಟನೆಯ ಒಂದು ಪಾಲು. [ಅಷ್ಟಮ + ಅಂಶ]

ಅಷ್ಟಮಿ (ನಾ). ಚಾಂದ್ರಮಾನದ ಮೇರೆಗೆ ಶುಕ್ಲಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಎಂಟನೆಯ ತಿಥಿ: ಪಂಚಾಕ್ಷರಾದಿಯಲಿರುವಖಿಳ ಮಂತ್ರಗಳ ಜಪ . . . ಅಶುಭ ಷಷ್ಠಿ ಅಷ್ಟಮಿ (ಗಗತಾ. ೪–೭೭). [ಸಂ. ಅಷ್ಟಮೀ]

ಅಷ್ಟಮೀಂದು (ನಾ). ಅಷ್ಟಮಿಯ ಚಂದ್ರ: ಅಷ್ಟಮೀಂದುನಿಟಿಳಂ ಶೇಷೋಲ್ಲಸದ್ಬಾಹು . . . ಧರಣೀಶಸೂನು ತಳೆದಂ ಸಾಶ್ಚರ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೭). [ಅಷ್ಟಮಿ + ಇಂದು]

ಅಷ್ಟಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ಎಂಟು ರೂಪಗಳುಳ್ಳವನು; ಶಿವ; ಮಹಾದೇವ; ಭೂಮಿ, ಜಲ, ಅಗ್ನಿ, ವಾಯು, ಆಕಾಶ, ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಅಹಂಕಾರ ಎಂಬ ಎಂಟು ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು, ಅಥವಾ ಪಂಚಭೂತಗಳು – ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ಯಾಗ ಮಾಡುವವನು ಎಂಬ ಎಂಟು ಆಕೃತಿಗಳುಳ್ಳವನು : ವಿವರಿಸೆ ಯಥಾಶಿವಮಯಂ ವಿಷ್ಣುವೆನಿಪಾ ನುಡಿಗಳು ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಿವು ಶಿವನೆ ಎಂಬಾ ದುರುಕ್ತಿಗಳಷ್ಟಮೂರ್ತಿಗಳು ಶಿವನೆ ಎಂಬ ಕುಯುಕ್ತಿಗಳು (ಬಸಪು. ೫೪–೭೯). [ಅಷ್ಟ + ಮೂರ್ತಿ]

ಅಷ್ಟಯೋಗ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗ: ಯಮನಿಯಮವಾಸನಂ ಪ್ರಾಣಾಖ್ಯಚಿರಯಾಮವಾಪ್ರೀತಿಯಾಹಾರ [ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರ] ತದ್ಧ್ಯಾನ ಕರಧಾರಣಾಧಿಕ ಸಮಾಧ್ಯಷ್ಟಯೋಗದಿಂ (ವೀಶೈವು. ೭–೩–೪೪). [ಅಷ್ಟ + ಯೋಗ]

ಅಷ್ಟರಸ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಶೃಂಗಾರ, ವೀರ, ಕರುಣ, ಅದ್ಭುತ, ಹಾಸ್ಯ, ಭಯಾನಕ, ಬೀಭತ್ಸ, ರೌದ್ರ ಎಂಬ ಎಂಟು ಕಾವ್ಯ ರಸಗಳು. [ಅಷ್ಟ + ರಸ]

ಅಷ್ಟರು 'ಅಷ್ಟು' ಪರಾ.

ಅಷ್ಟಲೋಕ (ನಾ). ಎಂಟು ಲೋಕಗಳು; ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರ ಲೋಕಗಳು (?). 'ಅಷ್ಟಲೋಕೇಶ' ಪರಾ. [ಅಷ್ಟ + ಲೋಕ]

ಅಷ್ಟಲೋಕಪಾಲ (ನಾ). ಎಂಟುಲೋಕಗಳ ಒಡೆಯರು : ಪ್ರಕ್ಷ್ಯಾಷ್ಟಲೋಕಪಾಲ ಪರಿಪಾಲಿತ ಸಾಹಸನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೭೧ ವ). [ಅಷ್ಟಲೋಕ + ಪಾಲ]

ಅಷ್ಟಲೋಕೇಶ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಲೋಕಪಾಲ : ಪುರಹರಂ ಕರುಣಿಸಿದ ಪುಣ್ಯವಾರ್ತೆಯ ಕೇಳ್ದು ನೆರೆಯಿತದನೇನೆಂಬೆನಮಮ ಹರಹರ ಗಣೇಶ್ವರರಷ್ಟಲೋಕೇಶರಷ್ಟಮೂರ್ತಿಗಳಷ್ಟವಸುಗಳು (ಹಚಕಾ. ೧೪–೧). [ಅಷ್ಟಲೋಕ + ಈಶ]

ಅಷ್ಟವರ್ಗ (ನಾ). **೧.** [ವೈದ್ಯಶಾ] ಮುಖ್ಯವೂ ಸಂಜೀವಕವೂ ಆದ ಎಂಟು ಮೂಲಿಕೆಗಳ ಸಮುದಾಯ; ಋಷಭ, ಜೀವಕ, ಮೇದೆ, ಮಹಾಮೇದ, ಋದ್ಧಿ, ವೃದ್ಧಿ, ಕಾಕೋಲಿ, ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಲಿ ಎಂಬ ಎಂಟು ಮೂಲಿಕೆಗಳ ವರ್ಗ. **೨.** ಎಂಟು ವರ್ಗ; ಎಂಟು ಗುಂಪು: ಕಾದಿದ್ದರಯ್ಯ ಅಷ್ಟವರ್ಗವೆಂಬ ಮಕ್ಕಳು ಮುಟ್ಟದಂತೆ (ಅವಚಂ. ೨೭೭–೧೨೬೦). [ಅಷ್ಟ + ವರ್ಗ]

ಅಷ್ಟವರ್ಗಿ (ನಾ). ಎಂಟು ವರ್ಗಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದವರು (?): ಧೃತಚುಲ್ಲಿರಷ್ಟವರ್ಗಿಗಳತಿಚಟುಳರುಮೊಳಗಣೆರಡು ಕೆಲದೊಳ್ ಬರೆ ಭೂಪತಿ ಪೋಲ್ತನುರಗಶಾಖಾವೃತ ಜಂಗಮ ಸಾಂದ್ರರುಂದ್ರಚಂದನ ತರುವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೧೦೪). [ಸಂ. ಅಷ್ಟವರ್ಗಿನ್]

ಅಷ್ಟವಸು (ನಾ). ಆಪ, ಧ್ರುವ, ಸೋಮ, ಧವ, ಅನಿಲ, ಅನಲ, ಪ್ರತ್ಯೂಷ, ಪ್ರಭಾಸ ಎಂಬ ಎಂಟು ಮಂದಿ ವಸುಗಳು : ಏಕಾದಶ ರುದ್ರರನಷ್ಟವಸುಗಳಂ ನೆಱೆ ಕಂಡಂ (ಜಗವಿ. ೫–೧೯). ℙ ಈ ಹೆಸರುಗಳು ಕಲ್ಪಭೇದಗಳಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗುತ್ತವೆ. [ಅಷ್ಟ + ವಸು]

ಅಷ್ಟವಿಂಶತಿ (ನಾ). ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು : ಶರ್ಕರಾಪ್ರಭೆಯೆಂಬೆರಡನೆಯ ನರಕಮಲ್ಲಿಂ ಕೆಳಗೇಕರಜ್ಜ್ವಂತರದೊಳಷ್ಟವಿಂಶತಿ ಸಹಸ್ರಯೋಜನ ಬಾಹುಲ್ಯದಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೪೧ ವ); ಮುಷ್ಟಿಯುದ್ಧವ ಮಾಡುತಿರಲಂದಷ್ಟವಿಂಶತಿ ದಿವಸಪರಿಯಂತಿಷ್ಟಬಕುತನ ಕೂಡೆ ಲೀಲೆಯಲಾಡುವಂದದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೬೭–೧೫). [ಸಂ. ಅಷ್ಟಾವಿಂಶತಿ]

ಅಷ್ಟವಿಧ (ಗು). ಎಂಟು ಬಗೆಯ. [ಅಷ್ಟ + ವಿಧ]

ಅಷ್ಟವಿಧಪೂಜೆ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಪೂಜೆ; ಅಕ್ಷತೆ, ಜಲ, ಗಂಧ, ಪುಷ್ಪ, ಧೂಪ, ದೀಪ, ನೈವೇದ್ಯ, ತಾಂಬೂಲ, ಅಥವಾ ಫಲ – ಇವುಗಳ ಅರ್ಪಣೆ : ಅಷ್ಟವಿಧಪೂಜೇಷ್ಟನಿಷ್ಠಾತುಷ್ಟಮಾನಸಕಷ್ಟ ಸಂಸ್ಕೃತಿನಷ್ಟದೃಷ್ಟಾದೃಷ್ಟಗುಣವಿಸ್ಪಷ್ಟ ಬಸವೇಶ (ಬಸಪು. ೪೮–೩೩). [ಅಷ್ಟವಿಧ + ಪೂಜೆ]

ಅಷ್ಟವಿಧಭಕ್ತಿಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯಾದ ಭಕ್ತಿಯ ಕಾರ್ಯಗಳು; ಸ್ಮರಣ, ಕೀರ್ತನ, ವಂದನ, ಪಾದಸೇವನ, ಅರ್ಚನ, ದಾಸ್ಯ, ಸಖ್ಯ, ಆತ್ಮನಿವೇದನ (ಕ). [ಅಷ್ಟವಿಧ + ಭಕ್ತಿ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಷ್ಟವಿಧರಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಅಷ್ಟಋದ್ಧಿ : ಬುದ್ಧಿ ಕ್ರಿಯಾದ್ಯಷ್ಟವಿಧರಿದ್ಧಿಯುಂ . . . ತನ್ನೊಳುಂ ಸಚ್ಛನ್ನಮಾಗಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪–೧೬ ವ). [ಅಷ್ಟವಿಧ + ರಿದ್ಧಿ]

ಅಷ್ಟವಿಧರ್ಧಿ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಋದ್ಧಿ : ವೃಷಭಸೇನಂ . . . ಅಷ್ಟವಿಧರ್ಧಿ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಪ್ರಥಮಗಣಧರನಾದಂ (ಚಾವುಂಪು. ೩೭). [ಸಂ.]

ಅಷ್ಟವಿಧಶುದ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕಾರ್ಯಶುದ್ಧಿ; ಭಾವಶುದ್ಧಿ, ಈರ್ಯಾಪಥ ಶುದ್ಧಿ, ಭಿಕ್ಷಾಶುದ್ಧಿ, ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನಾಶುದ್ಧಿ, ಶಯನಾಸನಶುದ್ಧಿ ವಾಕ್ಯಶುದ್ಧಿ ಎಂಬ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಶುದ್ಧಿಗಳು: ಕಾಯಶುದ್ಧಿವಿನೇಯ ಶುದ್ಧ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟವಿಧಶುದ್ಧಿಯುಂ . . . ತನ್ನೊಳುಂ ಸಚ್ಛನ್ನಮಾಗಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪–೧೬ ವ). [ಅಷ್ಟವಿಧ + ಶುದ್ಧಿ]

ಅಷ್ಟವಿಧಸಮಾಧಿ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗ (ಕ). [ಅಷ್ಟವಿಧ + ಸಮಾಧಿ]

ಅಷ್ಟವಿಧಾರ್ಚನೆ (ನಾ). = ಅಷ್ಟವಿಧಪೂಜೆ : ತ್ರಿಲೋಕಶಿಖರಶೇಖರಂಗಪ್ಟಾಂಗಮೆಱಗಿ ಪೊಡಮಟ್ಟಷ್ಟವಿಧಾರ್ಚನೆಗಳಿನರ್ಚಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೧೪ ವ). [ಅಷ್ಟವಿಧ + ಅರ್ಚನೆ]

ಅಷ್ಟವಿಭೂತಿ (ನಾ). = ಅಷ್ಟೈಶ್ವರ್ಯ. [ಅಷ್ಟ + ವಿಭೂತಿ]

ಅಷ್ಟವಿವಾಹ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಮದುವೆಯ ಕ್ರಮ; ಬ್ರಾಹ್ಮ, ದೈವ, ಆರ್ಷ, ಪ್ರಜಾಪತ್ಯ, ಆಸುರ, ಗಾಂಧರ್ವ, ರಾಕ್ಷಸ, ಪೈಶಾಚ—ಎಂಬ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ವಿವಾಹ. [ಅಷ್ಟ + ವಿವಾಹ]

ಅಷ್ಟವೆ (ನಾ). ಅಷ್ಟಮೀತಿಥಿ: "ಅಷ್ಟವೆಯೆನಲ್ಕಕ್ಕದಷ್ಟಮಿಗೆ ಪೆಸರ್" (ಶಶರ. ೫). [< ಸಂ. ಅಷ್ಟಮೀ]

ಅಷ್ಟಶೋಭೆ (ನಾ). ಮಂಗಳಸೂಚಕವಾದ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಅಲಂಕಾರಗಳು ; ಸುಣ್ಣಬಣ್ಣಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚುವುದು, ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಸಾರಣೆ, ರಂಗವಲ್ಲಿ, ತಳಿರುತೋರಣ, ಧ್ವಜವನ್ನು ಏರಿಸುವುದು, ಪುಷ್ಪಗುಚ್ಛಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸುವುದು, ಚಪ್ಪರ ಹಾಕುವುದು, ಮೇಲುಕಟ್ಟು ಕಟ್ಟುವುದು : ಕತ್ತುರಿಯ ಸಗಣನೀರ್ ಬಿಡುಮುತ್ತಿನ ರಂಗವಲಿ ಮಿಳಿರ್ವ ದುಗುಲದ ಗುಡಿ ಸಂಪತ್ತಿನ ಬಿತ್ತರದೆತ್ತಿದ ಮುತ್ತಿನ ಮಂಡವಿಗೆ ಪೊಬಿಲ ಮನೆಗಳೊಳೆಲ್ಲಂ॥ ಅಂತಾಗಳೊಂದುತ್ತರಂ ಬಳಿಯೆ ಸೊಗಯಿಸುವ ಪೊಲಲೊಳಷ್ಟಶೋಭೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨ ವ) ; ಎನ್ನ ಪೆಂಡತಿ ಗಂಡುಮಗನಂ ಪೆಱಲೊಡಮಷ್ಟಶೋಭೆಯಂ ಮಾಡಿಸಿ ಮಹಾದಾನಂಗೆಯ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೧೮೭-೫). [ಅಷ್ಟ + ಶೋಭೆ$_1$]

ಅಷ್ಟಷಟ್ಪದಿ (ನಾ). [ಛಂದ] (ಎಂಟು ಸಾಲುಗಳ ಒಂದು ಅಂಶವೂ ಆಮೇಲೆ ಆರು ಸಾಲುಗಳ ಮತ್ತೊಂದು ಅಂಶವೂ ಬರುವ ಒಟ್ಟು) ಹದಿನಾಲ್ಕು ಸಾಲುಗಳುಳ್ಳ ಪದ್ಯಜಾತಿ; ಸಾನೆಟ್ : ಅಷ್ಟಷಟ್ಪದಿಯ ಶಿಲ್ಪಸಮರಚನೆ ಅದರ ಭಾವಬಂಧುರತೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ (ಛಂದೋವಿ. ೩೦೩); ಭಾವಗೀತ, ಅಷ್ಟಷಟ್ಪದಿ . . . ಎಲ್ಲವೂ ಇಂದು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿವೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೨೪); ಅಷ್ಟಷಟ್ಪದಿಯಲ್ಲಿ ಉಯ್ಯಾಲೆಯಾಡುತಿದೆ ಕೌತುಕದ ಬಗೆ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೩). [ಅಷ್ಟ + ಷಟ್ಪದಿ]

ಅಷ್ಟಷಷ್ಟಿಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಅರವತ್ತೆಂಟು ದಿವ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳು : ನೆರೆದ ಶಿವಭವನಂಗಳಷ್ಟಷಷ್ಟಿಕ್ಷೇತ್ರ ನಿರುತವೆಂದೆತ್ತಿದೆನು ಕಯ್ಯನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೮). [ಅಷ್ಟ + ಷಷ್ಟಿ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಅಷ್ಟಷಷ್ಟಿತೀರ್ಥ (ನಾ). ಅರವತ್ತೆಂಟು ದಿವ್ಯತೀರ್ಥಗಳು : ಅಷ್ಟಷಷ್ಟಿತೀರ್ಥಂಗಳುಂಗುಷ್ಟದೊಳಗಿರೆ (ವೀಶೈಪು. ೧-೧-೩). [ಅಷ್ಟ + ಷಷ್ಟಿ + ತೀರ್ಥ]

ಅಷ್ಟಸಹಿತಶತ (ನಾ). ನೂರೆಂಟು : ಒಂದೊಂದಱೊಳಕ್ಕುಂ . . . ವರಜಿನಬಿಂಬಂಗಳಷ್ಟಸಹಿತಶತಂಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೫೧). [ಅಷ್ಟ + ಸಹಿತ + ಶತ]

ಅಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಗುಣ ೩ : ಇಂತಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳ್ಗೆ ಧರ್ಮಾರ್ಥ ಕಾಮಮೋಕ್ಷಂಗಳ್ . . . ಅನ್ವಿತಂ (ಮಸೋವಿ. ೧-೩೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ) ; ಅಣಿಮಾದಿ ಅಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ ಆ ಮಹಾತ್ಮರು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದ ಬಗ್ಗೆ. . . ವ್ಯಥೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ (ರಾಜ್ಯೋದ. ೧೪೬). [ಅಷ್ಟ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಅಷ್ಟಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಅಂಗಗಳು : ನಿಮ್ಮ ಶರಣಂಬೊಕ್ಕೆವೆನುತಂ ಬಿಮ್ಮಗೆಟ್ಟಷ್ಟಾಂಗದಿಂ ಪೊಡವಡುತ ನಸು ಸಾರ್ದು (ಬಸಪು. ೫೫-೪೩). 'ಅಷ್ಟಾಂಗಪ್ರಣಾಮ' ಪರಾ. ೨. [ಯೋಗಶಾ] ಎಂಟು ಅಂಗಗಳುಳ್ಳದ್ದು : ಯೋಗವು ಅಷ್ಟಾಂಗವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೫). 'ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗ' ಪರಾ. [ಅಷ್ಟ + ಅಂಗ$_2$]

ಅಷ್ಟಾಂಗದಂಡಪ್ರಣಮ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಾಂಗಪ್ರಣಾಮ : ಭಕ್ತಗಣಂಗಳಿಗೆ ಧರಣೀತಳದೊಳಷ್ಟಾಂಗದಂಡಪ್ರಣಮುವಂ ಮಾಡಿ (ಬಸಪು. ೩೬-೫೭). [ಅಷ್ಟಾಂಗ + ದಂಡ + ಪ್ರಣಮ]

ಅಷ್ಟಾಂಗನಿಮಿತ್ತ (ನಾ). ಭೂಮಿ, ಸ್ವಪ್ನ, ಶರೀರ, ಸ್ವರ, ಉತ್ಪಾತ, ಆಕಾಶ, ಲಕ್ಷಣ, ವ್ಯಂಜನ ಇವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನಿಮಿತ್ತಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಎಂಟು ಅಂಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ : ಶಿವಗುಪ್ತಾಚಾರ್ಯರಷ್ಟಾಂಗನಿಮಿತ್ತಂಗಳಂ ಬಲ್ಲೊರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೭-೨೪) ; ಅಷ್ಟಾಂಗನಿಮಿತ್ತಮನಱಿವ ಮಹಾಮುನಿಯಂ ಬೆಸಗೊಂಡಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೭೩) ; ಅಷ್ಟಾಂಗನಿಮಿತ್ತಂ ಬಗೆವೊಡವರ್ಗೆ ಶುದ್ಧಗೆಯಲ್ತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೫೮). [ಅಷ್ಟಾಂಗ + ನಿಮಿತ್ತ]

ಅಷ್ಟಾಂಗಪುಷ್ಟ (ಗು). ಎಂಟು ಅಂಗಗಳು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪೋಷಣೆಗೊಂಡ : ಬಳೆದ ದೇಹಂಗೊಂಡಷ್ಟಾಂಗಪುಷ್ಟನಾಗಿ. . . ಕೈಪಱಿದ ದಂತಿ ಕಾಡೊಳ್ ಪೊಕ್ಕಂತೆ ಹೆಜ್ಜೆಮೆಟ್ಟಿ ನಡೆನಡೆದು (ನಂಬಿರ. ೧೮-೧೧). [ಅಷ್ಟಾಂಗ + ಪುಷ್ಟ]

ಅಷ್ಟಾಂಗಪ್ರಣಾಮ (ನಾ). ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ನಮಸ್ಕಾರ; ಅಷ್ಟಾಂಗ ಸಮೇತವಾಗಿ ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರ; ಎದೆ, ತಲೆ, ಕಾಲುಗಳೆರಡು, ಮೊಣಕಾಲು, ದೃಷ್ಟಿ, ಕೈಗಳೆರಡು ನೆಲಕ್ಕೆ ಸೋಕುವಂತೆಯೂ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತನ್ಮಯತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿಯೂ, ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನೆಂದು ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಲೂ ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರ : ಕಂಡಷ್ಟಾಂಗಪ್ರಣಾಮಂಬೆರಸು ಹರಿಸದಿಂ ನಾರದಂ . . . ಶರಣೆನುತಂ ಸ್ತೋತ್ರಮಂ ಮಾಡುತಿರ್ದಂ (ಗಿಂಕ. ೪-೪೫). ℙ ಇದರಲ್ಲಿ ಸಮಯ ಭೇದಗಳಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕ್ರಮಗಳಿವೆ. [ಅಷ್ಟಾಂಗ + ಪ್ರಣಾಮ]

ಅಷ್ಟಾಂಗಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯಾದ ಭಕ್ತಿ : ನೈಜದಿಂದಷ್ಟಾಂಗಭಕ್ತಿಯೊಳೊಲಿದೊಲಿಸಿಯೊಲಿಸಿ (ಬಸಪು. ೬-೩೦). 'ಅಷ್ಟವಿಧಭಕ್ತಿ ಕ್ರಿಯೆ' ಪರಾ. [ಅಷ್ಟಾಂಗ + ಭಕ್ತಿ]

ಅಷ್ಟಾಂಗಮೆಱಗು, ಅಷ್ಟಾಂಗವೆಱಗು (ಕ್ರಿ). ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ಪ್ರಣಾಮವನ್ನು ಮಾಡು: ತ್ರಿಲೋಕಶಿಖರಶೇಖರಂಗಷ್ಟಾಂಗಮೆಱಗಿ ಪೊಡಮಟ್ಟು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೧೪ ವ). **ಅಷ್ಟಾಂಗವೆಱಗು** : ಲಿಂಗಭಕ್ತಾಂಘ್ರಿಗಳ ಮೇಲಷ್ಟಾಂಗವೆಱಗಿ ನಮಿಸಿ ನಮಿಸಿ (ಬಸಪು. ೬-೨೪). [ಅಷ್ಟಾಂಗ + ಎಱಗು]

ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗ (ನಾ). [ಯೋಗಶಾ] ಎಂಟು ಅಂಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾದ ಯೋಗ ; ಯಮ, ನಿಯಮ, ಆಸನ, ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ, ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರ, ಧ್ಯಾನ, ಧಾರಣ, ಸಮಾಧಿ : ಸ್ವಾನುಭವದಷ್ಟಾಂಗಯೋಗಾನೂನಭಕ್ತಿಯೊಳಿಂತು ತನ್ನೊಳು ತಾನೆ ಮಱಹಿಂದಿಪ್ಪ ವೇಳೆಯೊ (ಬಸಪು. ೩೪-೨೦). [ಅಷ್ಟಾಂಗ + ಯೋಗ]

ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗಿ (ನಾ). ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದವನು : ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗಿಗಳಗುರ್ವಗ್ರಗಣ್ಯ ಮೇಲಣ ಗವಿಯ ಶಾಂತನಂಜೇಶ ರಕ್ಷಿಸು (ವೀಶೈಪು. ೫-೧೭-೨). [ಸಂ. ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗಿನ್]

ಅಷ್ಟಾಂಗವೆಱಗು 'ಅಷ್ಟಾಂಗಮೆಱಗು' ನೋ.

ಅಷ್ಟಾತ್ಮ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಆತ್ಮಗಳು : ಜೀವಾತ್ಮನಂತರಾತ್ಮಂ ಪರಾತ್ಮಂ ನಿರ್ಮಲಾವಿಶೇಷಾತ್ಮ ಶುದ್ಧಾತ್ಮ ಸುಜ್ಞಾನಾತ್ಮ ನೋವಲು ಮಹಾತ್ಮ ಭೂತಾತ್ಮನಿಂತಷ್ಟಾತ್ಮರಿಂ (ವೀಶೈಪು. ೭-೩-೨೦). [ಅಷ್ಟ + ಆತ್ಮ]

ಅಷ್ಟಾದಶ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು : ಅಸದರ್ಥಂ . . . ಇನಿತುಂ ದೋಷಂಗಳಷ್ಟಾದಶಂ (ಛಂದೋಂಬು. ಕ. ೧-೪೦). [ಸಂ. ಅಷ್ಟಾದಶನ್]

ಅಷ್ಟಾದಶಜಾತಿ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ಬಗೆಯ ಜಾತಿಗಳು ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯ, ಲಿಂಗವಂತ, ಬಣಜಿಗ, ಗಂಗಡಿಕಾರವೊಕ್ಕಲಿಗ, ಮಡಿವಾಳಿ (ಅಗಸ), ಕೆಲಸಿಗ, ಕುರುಬ, ಕುಂಬಾರ, ಕಟುಕ, ಬಡಗಿ (ಓಜ), ಅಕ್ಕಸಾಲೆ, ತೊರೆಯ, ಉಪ್ಪಾರ, ಬೆಸ್ತ, ಹೊಲೆಯ, ಮಾದಿಗ (ಕ) : ಜಾತಿ ಅಜಾತಿಯೆಂದು ಅಷ್ಟಾದಶಜಾತಿಯೊಳಗೆ ಇಕ್ಕಲಾಗದು ಅಷ್ಟಾದಶ ಜಾತಿಗಳೊಳಗೆಂದೂ ಭಾವಿಸಲಾಗದು (ಗಣಭಾ. ೨೪೯-೫). [ಅಷ್ಟಾದಶ + ಜಾತಿ]

ಅಷ್ಟಾದಶತೀರ್ಥ (ನಾ). ರಾಜನಿಗೆ ಸಹಾಯಕರಾದ ಹದಿನೆಂಟು ಅಧಿಕಾರಿಗಳು; ಮಂತ್ರಿ, ಪುರೋಹಿತ, ಯುವರಾಜ, ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿ, ಅಂತರ್ವಂಶಿಕ, ನಗರಾಧ್ಯಕ್ಷ, ದ್ವಾರಪಾಲ, ಸೇನಾಧ್ಯಕ್ಷ, ಧರ್ಮಾಧ್ಯಕ್ಷ, ಧರ್ಮೋಪದೇಶಕ, ಕಾರ್ಯನಿರ್ಮಾಣಕ, ಸಭಾಧ್ಯಕ್ಷ, ದುರ್ಗಪಾಲಕ, ಅರಣ್ಯಪಾಲಕ, ಸೀಮಾಪಾಲಕ, ಸೆರೆಮನೆಯ ಅಧಿಕಾರಿ, ದಂಡಪಾಲ (ಕೊತ್ವಾಲ), ಯೋಜನಾಧಿಕಾರಿ : ಅನುಕ್ರಮದಿಂ ಚರರಂ ದ್ವಿಷನ್ನೃಪಾಷ್ಟಾದಶತೀರ್ಥದೊಳ್ನಡೆಯಿಸಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೪೨) ; ಸಹಜ ಕೃತ್ರಿಮವಿದ್ವಿಷ್ಟಾಷ್ಟಾದಶತೀರ್ಥಂಗಳೊಳ್ ವಿವಿಧವೇಷ ವಿದ್ಯಾವಿಶಾರದ ಪ್ರಚ್ಛನ್ನ ಪ್ರಣಿಧಿಗಳಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೬೦ ವ). [ಅಷ್ಟಾದಶ + ತೀರ್ಥ]

ಅಷ್ಟಾದಶದೋಷ (ನಾ). ೧. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಹದಿನೆಂಟು ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳು. P ಅಸದರ್ಥಂ ವಿಪರೀತಕಲ್ಪನೆಯಭವ್ಯಂ ದುಷ್ಕರಂ ಗ್ರಾಮ್ಯಂ ನೀರಸಮಪ್ರಾಥಿತೆಯಪ್ರತೀತಿವಚನಂ ದುಸ್ಸಂಧಿ ವಿಶ್ಲೇಷ ನಷ್ಟಸಮಾಸಂ ನಯನಾಶ ರೀತಿವಿಫಲಂ ದುರ್ಲಕ್ಷಣಂ ಹಾಸ್ಯ ವಾಗ್ವಿಷಮಾ ಸೌಮ್ಯಮನೋಜೆಯೆಂಬಿವಿನಿತುಂ ದೋಷಂಗಳಷ್ಟಾದಶಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೬. ೧-೪೦). ಕನ್ನಡ ಕೈಪಿಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ದೋಷಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಮತ್ತು ವಿವರಗಳು ಬೇರೆಯಾಗಿವೆ. ೨. [ಜೈನ] ಜೀವಿಗೆ ಅಂಟುವ ಹದಿನೆಂಟು ದೋಷಗಳು ; "ಕ್ಷುಧೆ, ತೃಷೆ, ಭಯ, ದ್ವೇಷ, ರಾಗ, ಮೋಹ, ಚಿಂತೆ, ಜರೆ, ರೋಗ, ಮೃತ್ಯು, ಖೇದ, ಸ್ವೇದ, ಮದ, ಅರತಿ, ವಿಸ್ಮಯ, ಜನ್ಮ, ನಿದ್ರೆ, ವಿಷಾದ" (ಜೈನಪ. ೫೦೪) ; ವಿಗತಾಷ್ಟಾದಶದೋಷರಪ್ಪ ಜಿನರುಂ ಜ್ಞಾನರ್ಧಿಸಂಪನ್ನರಪ್ಪ ಗಣಾಧೀಶ್ವರರುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೩೪). [ಅಷ್ಟಾದಶ + ದೋಷ]

ಅಷ್ಟಾದಶಪರ್ವ (ನಾ). ಮಹಾಭಾರತದ ಹದಿನೆಂಟು ಪರ್ವಗಳು ; ಆದಿ, ಸಭಾ, ಅರಣ್ಯ, ವಿರಾಟ, ಉದ್ಯೋಗ, ಭೀಷ್ಮ, ದ್ರೋಣ, ಕರ್ಣ, ಶಲ್ಯ, ಗದಾ, ಸ್ತ್ರೀ, ಸೌಪ್ತಿಕ, ಶಾಂತಿ, ಆನುಶಾಸನಿಕ, ಅಶ್ವಮೇಧ, ಆಶ್ರಮವಾಸ, ಮೌಸಲ, ಸ್ವರ್ಗಾರೋಹಣ. [ಅಷ್ಟಾದಶ + ಪರ್ವ]

ಅಷ್ಟಾದಶಪುರಾಣ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ಪುರಾಣಗಳು ; ಬ್ರಾಹ್ಮ, ಪಾದ್ಮ, ವಿಷ್ಣು, ಶೈವ, ಭಾಗವತ, ನಾರದೀಯ, ಮಾರ್ಕಂಡೇಯ, ಆಗ್ನೇಯ, ಭವಿಷ್ಯತ್, ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತ, ಲೈಂಗ್ಯ, ವರಾಹ, ಸ್ಕಾಂದ, ವಾಮನ, ಕೌರ್ಮ, ಮತ್ಸ್ಯ, ಗರುಡ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ. [ಅಷ್ಟಾದಶ + ಪುರಾಣ]

ಅಷ್ಟಾದಶಪ್ರಜೆ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ಬಗೆಯ ಪ್ರಜೆಗಳು: ಶ್ರೀ ಹು[ಲಿ]ಗೆಱೆಯ ನಾಡಗಉಡ ಪ್ರಜೆಗ[ಳು ಸೆಟ್ಟಿ] . . . ಅಷ್ಟಾದಶಪ್ರಜೆಗಳು (ಸೌಇಇ. XX, ೨೩೮-೧೧ ; 1547). [ಅಷ್ಟಾದಶ + ಪ್ರಜೆ]

ಅಷ್ಟಾದಶಪ್ರಧಾನ (ನಾ). ರಾಜನ ಹತ್ತಿರವಿರುವ ಹದಿನೆಂಟು ಮಂದಿ ಮುಖ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು; ಪೌರೋಹಿತ, ದಂಡನಾಥ, ಅಧ್ಯಕ್ಷ, ಅಧಿಕಾರಿ, ಮಂತ್ರಿ, ಪ್ರಧಾನಿ, ಮಹೋಗ್ರಾಣಿ, ಭಂಡಾರಿ, ಸೇನಾನಾಯಕ, ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿ, ಪ್ರತಿಹಾರಿ, ಅಂತಸ್ಥಿತ, ದ್ವಾರಪಾಲ, ಕರಣಿಕ, ದಂಡಪಾಣಿ, ಕೊಠಾರಿ, ಯುವರಾಜ, ತಳವಾರ. P ಪೌರೋಹಿತಂ ದಂಡನಾಥನಧ್ಯಕ್ಷನಧಿಕಾರಿ ಮಂತ್ರಿ ಪ್ರಧಾನಂ ಮಹೋಗ್ರಾಣಿ ಭಂಡಾರಿ ಸೇನಾನಾಯಕಂ ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿ ಪ್ರತಿಹಾರಿಯಂತಸ್ಥಿತಂ ದ್ವಾರಪಾಲಂ ಕರಣಿಕಂ ದಂಡಪಾಣಿ ಕೊಠಾರಿ ಯುವರಾಜನಾ ತಳವಾರನೆಂಬಿವರು ಭೂರಮಣರಲ್ಲಿ ವಿನಿಯೋಗಮಂ ತಾಳ್ದು ಪದಿನೆಣ್ಬರ್ ಪ್ರಧಾನರೆನಿಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೮೦-೧೧). [ಅಷ್ಟಾದಶ + ಪ್ರಧಾನ]

ಅಷ್ಟಾದಶವರ್ಣನೆ (ನಾ). ಮಹಾಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿರಬೇಕಾದ ಹದಿನೆಂಟು ವಿಷಯಗಳ ವರ್ಣನೆ; ಸಮುದ್ರ, ಪರ್ವತ, ಪಟ್ಟಣ, ರಾಜ, ವಿವಾಹ, ಪುತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿ, ಸೂರ್ಯೋದಯ, ಚಂದ್ರೋದಯ, ಋತು, ಉದ್ಯಾನವನ, ಜಲಕ್ರೀಡೆ, ಮಧುಪಾನಗೋಷ್ಠಿ, ಸುರತ, ವಿರಹ, ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆ, ದೂತಪ್ರೇಷಣ, ಯುದ್ಧ, ಪ್ರಯಾಣ : P ಉದಧಿ ಪುರಾಧಿಪಸುತ ಮಂತ್ರ ದೂತಗಮನಾಜಿ ವಿರಹ ಪರಿಣಯ ಸುರತರ್ತು ದಿನೇಶ ಚಂದ್ರ ಮಧು ಕುಭೃದುದಕ ವನಸ್ಪತಿಯೆ ಕೃತಿಗೆ ಪದಿನೆಂಟಂಗಂ (ಉದಯಾ. ೧-೧೩). [ಅಷ್ಟಾದಶ + ವರ್ಣನೆ]

ಅಷ್ಟಾದಶಾಮಾತ್ಯ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಾದಶಪ್ರಧಾನ : "ಮಂತ್ರಿ ಮೊದಲಾದಷ್ಟಾದಶಾಮಾತ್ಯರುಂ ಮುನಿ ಕೂಪಂ ಭಗ ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥಮಿನಿತುಂ ತೀರ್ಥಾಭಿಧಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೯೯). [ಅಷ್ಟಾದಶ + ಅಮಾತ್ಯ]

ಅಷ್ಟಾಪದ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಕಾಲುಗಳುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ; ಶರಭ : ಭ್ರಮಿತಾಷ್ಟಾಪದಮುಗ್ರಖಡ್ಗಮೃಗಸಂಛನ್ನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೨೨). ೨. ಜೇಡರಹುಳು. ೩. ಚಿನ್ನ. ೧, ೩ : ಇದು ದೇಹಾರದ ಗೇಹದಂತೆ ಹರಿಣೇರಮ್ಯಂ ಗೃಹಗ್ರಾಮದಂತುದಿತಕ್ರೋಡವಿಭಾಸಿ ಕೋಶಗೃಹದಂತಷ್ಟಾಪದಾಧಿಷ್ಠಿತಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೬೮); ಶಿಖಿನಿವಾಸಸ್ಥಾನಮಾಗಿ ದಿಗ್ಭಾಗಮಲ್ಲಷ್ಟಾಪದೋದ್ಭಾಸಮಾಗಿ ನೈಪಥ್ಯಮಲ್ಲ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೬). ೪. ಚದುರಂಗದ ಅಥವಾ ಪಗಡೆಯ ಮಣೆ. ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಡವಿಮಲ್ಲಿಗೆ; ಕಾಡುಮಲ್ಲಿಗೆ. ೬. ಕೀಲು ; ಕಡಾಣಿ. ೭. ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತ. [ಸಂ.]

ಅಷ್ಟಾಪದಮಯ (ನಾ). ಚಿನ್ನದಿಂದ ಮಾಡಿದ್ದು ; ಸುವರ್ಣಮಯವಾದದ್ದು : ಅಷ್ಟಾಪದಮಯವಹ ಜಿನಸದನವ ಸೃಷ್ಟಿಪಾಲಕನರ್ಥಿಯಲಿ ನಿಟ್ಟಿಸಿ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೮೪). [ಸಂ.]

ಅಷ್ಟಾಪದರಿಪು (ನಾ). ೧. ಗಂಡಭೇರುಂಡ. ೨. ಸಿಂಹ. 'ಅಷ್ಟಾಪದರಿಪುಪೀಠ' ಪರಾ. [ಅಷ್ಟಾಪದ + ರಿಪು]

ಅಷ್ಟಾಪದರಿಪುಪೀಠ (ನಾ). ೧. ಸಿಂಹದ ಆಕೃತಿಯ ಪೀಠ; ಸಿಂಹಾಸನ. ೨. ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತವನು : ಅಷ್ಟಾಪದರಿಪುಪೀಠಂಗಷ್ಟವಿಧಾರ್ಚನೆಗಳೆಸೆಯೆ ಪದೆದರ್ಚಿಸಿದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧-೫೫). [ಅಷ್ಟಾಪದರಿಪು + ಪೀಠ]

ಅಷ್ಟಾಪದವಿಷ್ಟರ (ನಾ). ಸುವರ್ಣಪೀಠ : ರಾಜಪುತ್ರಸಮಾಜಪರಿವೇಷ್ಟಿತನಿಷ್ಟಪ್ರಾಷ್ಟಾಪದವಿಷ್ಟರೋಪವಿಷ್ಟನಜಿತಸೇನಚಕ್ರಧರನಿರೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೩ ವ). [ಅಷ್ಟಾಪದ + ವಿಷ್ಟರ]

ಅಷ್ಟಾರ್ಘ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜಲ, ಅಕ್ಷತೆ, ಗಂಧ, ಪುಷ್ಪ, ಧೂಪ, ದೀಪ, ಚರು, ಫಲ ಇವುಗಳ ಅರ್ಪಣೆ, —ಇವುಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಪೂಜೆ : ದೊರೆವೆತ್ತಷ್ಟಾರ್ಘ್ಯಮುಮಂ ಮಾಡಿದುದಡಿಮೊದಲೊಳಂ ಮಂದಹಾಸಂ ಜಳಂ ಬಂಧುರಗಂಧಂ ಶ್ವಾಸಗಂಧಂ . . . ಬಿಂಬೋಷ್ಠ ಫಳಂ ತಾನೆನಿಸಿ ಜಿನನ ತಾಯ್ಗಿಂದ್ರಕಾಂತಾಕದಂಬಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೬೧). P ವೈದಿಕಪದ್ಧತಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಅಷ್ಟಾರ್ಘ್ಯವೆಂದರೆ ನೀರು, ಹಾಲು, ದರ್ಭೆ, ಮೊಸರು, ತುಪ್ಪ, ಅಕ್ಷತೆ, ಯವ, ಬಿಳಿಸಾಸುವೆ ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅರ್ಘ್ಯ. [ಅಷ್ಟ + ಅರ್ಘ್ಯ]

ಅಷ್ಟಾವಂಕ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಾವಕ್ರ ೧ : ಅಮೃತಮತಿಯೆತ್ತ ರೂಪಾಧಮನಷ್ಟಾವಂಕನೆತ್ತ (ಯಶೋಚ. ೨-೩೪). [< ಸಂ. ಅಷ್ಟಾವಕ್ರ]

ಅಷ್ಟಾವಕ್ರ (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ವಿಕಾರವಾದ ಅವಯವಗಳುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ. ೨. (ಎಂಟು ಅವಯವಗಳು ವಕ್ರವಾದ) ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು. ೩. ಬಹಳ ವಿಕಾರವುಳ್ಳದ್ದು : ಹೀಗೆಯೇ ತಮ್ಮ ಹೆಸರನ್ನು ಅಷ್ಟಾವಕ್ರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ನಾಡಿಗೇ. ೨೬೯). [ಸಂ.]

ಅಷ್ಟಾವಧಾನ (ನಾ). **೧.** ಎಂಟು ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಮನ ಕೊಡುವುದು : ಅಷ್ಟಾವಧಾನ ಗಣ್ಯವೆ ನೂಱುಸಾವಿರ ಶಿಷ್ಟಲಕ್ಷಾವಧಾನಗಳಾ ದೃಷ್ಟಿಯೆ ತನು ಸುಬುದ್ಧಿಯೆ ಮುಖವಾದಂತೆ ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ತೋಱುವರವರು (ಭರಚ. ೬೪–೬೪) ; ಈ ಅಷ್ಟಾವಧಾನ ತಮ್ಮಿಂದ ನೀಗೀತೇ (ಗಂಮಾಯಿ. ೧೦೮). **೨.** ದೇವತಾ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಸೇವೆಗಳ ಸಮರ್ಪಣ ; ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳ ಋಕ್ಕುಗಳ ಪಠನ, ಪುರಾಣಶ್ಲೋಕವಾಚನ, ಸ್ತೋತ್ರಪಾಠ, ಪಂಚಾಂಗ ಶ್ರವಣ, ಸಂಗೀತ (ಗಾಯನ). [ಅಷ್ಟ + ಅವಧಾನ]

ಅಷ್ಟಾವಧಾನಿ (ನಾ). ಎಂಟು ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವಧಾನ ಕೊಡಬಲ್ಲ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಒಂದು ಕ್ಷಣವೂ ವಿರಾಮವಿಲ್ಲದೆ ಅವಳು ಅಷ್ಟಾವಧಾನಿಯಂತೆ ಒಮ್ಮೆಗೇ ಎಂಟೂಜನಕ್ಕೆ ಗಮನ ಕೊಡುತ್ತಾ ತನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಮಹಾಗ. ೩೬೦).
[ಸಂ. ಅಷ್ಟಾವಧಾನಿನ್]

ಅಷ್ಟಾವರಣ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಎಂಟು ಆವರಣಗಳು : "ಗುರು, ಲಿಂಗ, ಜಂಗಮ, ಪಾದೋದಕ, ಪ್ರಸಾದ, ಭಸ್ಮ, ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ, ಮಂತ್ರ ಇವುಗಳೇ ಅಷ್ಟಾವರಣಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದವುಗಳು" (ಅಷ್ಟಾವಿ.೧); ಅಷ್ಟಾವರಣದಲ್ಲಿ ನಿಬ್ಬೆಱಗಿನಿಂದ ಕೂಡಿ ಭಕ್ತಿಯೆಂಬ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಈಸಾಡುವುದೇ ಚಂದ (ವಚಸಂ. ೨೧೮–೬೧). [ಅಷ್ಟ + ಆವರಣ]

ಅಷ್ಟಾವಶೇಷ (ನಾ). ಎಂಟು ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಒಂದು ಅಂಶ ; ಎಂಟರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾಲು ಉಳಿಯುವುದು : ಆವಗಂ ಜನ್ನಿಗೆಯ ಪಾಲಷ್ಟಾವಶೇಷದ ಪಾಕಮಾಗಿರೆ ತೀವಿ ಕಬ್ಬಿನ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಪುಡಿಯೊಂದು ಸೇರೆಯನು ದೇವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು (ಬಸಪು. ೧೧–೨೮) ; ಗಜ್ಜುಗದ ತಿರುಳು, ಚಿತ್ರಮೂಲ, ಶುಂಠಿ, ಕಿರುಗಡಸಿಗೆ, ಹೊಂಗೆತೊಕ್ಕು, ಕೊಡನಾರಿ ಗೆಡ್ಡೆ ; ಇಷ್ಟನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಎರಡು ವರಹ ತೂಕವ ಒಂದು ಬಳ್ಳ ನೀರಲ್ಲಿ ಕಷಾಯವೆತ್ತಿ ಅಷ್ಟಾವಶೇಷವಾಗಿ ಕಾಸಿಕೊಡಲು ಆಮಾತಿಸಾರ, ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ಯಗಳು ಪರಿಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೧೬).
[ಅಷ್ಟ + ಅವಶೇಷ]

ಅಷ್ಟಾಶೀತಿ (ನಾ). ಎಂಬತ್ತೆಂಟು : ಒರ್ವ ಚಂದ್ರನ ಪರಿವಾರಂ ಒರ್ವಾದಿತ್ಯನುಂ ಅಷ್ಟಾಶೀತಿಗ್ರಹಚಯಮುಂ . . . ಅಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೦೩) ; ಷಡುರಸಾನ್ನದಲಾದರಣೆಯಿಂದುಡುಗೆಯಿಂದವೆ ತುಷ್ಟಿಬಡಿಸಿದ ಪೊಡವಿಪಾಲಕ ಮುನಿಗಳಷ್ಟಾಶೀತಿ ಸಾವಿರವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೬–೬).
[ಅಷ್ಟ + ಅಶೀತಿ]

ಅಷ್ಟಾಹ್ನಿಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಶ್ರಾವಕರು ಆಚರಿಸುವ ಜಿನಪೂಜೆ. ☞ ಇದನ್ನು ಅಷ್ಟಮಿಯಿಂದ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯವರೆಗೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ : ಸಮಸ್ತ ಭವ್ಯಜನನಿರ್ವರ್ತ್ಯಮಾನಾಷ್ಟಾಹ್ನಿಕಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೩) ; ಅಷ್ಟಾಹ್ನಿಕಮೆಂಬುದು ಸಕಲ ಶ್ರಾವಕಜನಂಗಳ್ ಮಾಳ್ಪ ಪೂಜೆಯಕ್ಕುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೧ ವ). [ಅಷ್ಟ + ಅಹ್ನಿಕ]

ಅಷ್ಟಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರನೆಯ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಹೆಸರು ; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಸಮವೃತ್ತಗಳ ಸಮುದಾಯ : ಅಷ್ಟಿಯೆಂಬ ಛಂದದೊಳ್ ಪದಿನಾಱಕ್ಕರಂ ಪಾದಮಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ ೬೫, ೫೩೬ ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೦೮ ವ). [ಸಂ.]

ಅಷ್ಟು, ಅಯಿಷ್ಟು, ಅಯಿಾಷ್ಟು (ನಾ). ಆ ಪರಿಮಾಣ ; ಆ ಅಳತೆ : ಸಲುವಷ್ಟನೆ ಅರ್ಪಿತಮಾಡಿ (ಏಲೇಶ್ವ. ೧೪೪) ; ದೃಷ್ಟಿವಾರೆ ನಿಮ್ಮ ನೋಡಲೊಡನೆ ಬೆಟ್ಟದಷ್ಟು ತಪ್ಪುಳ್ಳೊಡೆ ಮುಟ್ಟಲಮ್ಮವು ನೋಡಾ (ಮಹಾದೇ. ೯–೧) ; ಕಡಲೇಳಂ ಮುಗುಚಿಟ್ಟೊಡಂ ಕಲಿಯೆ ನಾನಾ ಹೃದ್ಯವಿದ್ಯಂಗಳಂ ಪಡೆದಷ್ಟಲ್ಲದೆ ಬರ್ಪುದೇ (ಸೋಮೇಶ. ೨೮) ; ಕಣ್ಣಿನಷ್ಟು ಪ್ರಕಾಶವಿಲ್ಲ, ಮಣ್ಣಿನಷ್ಟು ಆಧಾರವಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). **ಅಯಿಷ್ಟು** : ಒಂದು ದಿನ ಒಂದು ಕೂಱಿಗೇಲಿ ಬಿತ್ತುವ ಆಯಿಷ್ಟು ಭೂಮಿ ಯಿಷ್ಟನೂ ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕ ದೇವರ ಅಮ್ರುತಪಡಿಗೆ ಸಲುವುದಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೨೭–೨೦ ; 1387). **ಅಯಿಾಷ್ಟು** : ಯಿಾ ಧರ್ಮ್ಮಂ ಉೂ ಸೂರ್ಯ್ಯಚಂದ್ರಮಸ್ಸುಗಳು ಉಳ್ಳ ಅಯಿಾಷ್ಟುಕಾಲವೂ ನಡವುದು (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೨೭–೨೧ ; 1387).

ಅಷ್ಟನೆಯ = ಆ ಸಂಖ್ಯಾಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ. **ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ** = **೧.** ಆ ಕಾಲದ ಪರಿಮಿತಿಯೊಳಗೆ; ಆ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ; ಆ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ. **೨.** ಆ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ. **ಅಷ್ಟರವಂ** = (ಸಂಖ್ಯಾಕ್ರಮದಲ್ಲಿ) ಆ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕತಕ್ಕವನು. **ಅಷ್ಟರು** = ಅನಿಬರು ; ಅಷ್ಟು ಮಂದಿ : ಸಂತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಿದನಖಿಳ ಸತ್ಕಲಾಪರಿಣತರನುಚಿತ ಸನ್ಮಾನದಿಂದೆ ಅಷ್ಟರುಂ ಸಂತೃಪ್ತಿಯಿಂದ್ಯೆದೆ (ಭರಚ. ೨–೧೦) ; ಪಟ್ಟಣದ ಜನವಷ್ಟು ಬಿನ್ನೈಸಿ ಧರಣಿಪತಿಯಷ್ಟರಂ ಸಂತವಿಟ್ಟಂ (ತುರಂಗ. ೩೦–೩೬). **ಅಷ್ಟೆ, ಅಷ್ಟೇ** = **೧.** ಅಷ್ಟುಮಾತ್ರ : ಬೇರೇನೂ ಅಲ್ಲ ನಡೆದ ವಿಚಾರ ಅಷ್ಟೆ (ರೂಢಿ). **೨.** ಅಲ್ಲವೆ : ನೀನು ಆ ದಿನ ಬಂದಿದ್ದೆಯಷ್ಟೆ ಅಂದು ಒಂದು ವಿಶೇಷ ವಿಷಯ ತಿಳಿಯಿತು (ರೂಢಿ). **೩.** ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇನೂ ಇಲ್ಲ ; ಒಂದೇ ಸಮ : ನೀನು ನನ್ನ ಹಾಸಿಗೆಯನ್ನು ಹಾಸಿದರೂ ಅಷ್ಟೇ ಬಿಟ್ಟರೂ ಅಷ್ಟೇ, ನನಗೆ ನಿದ್ದೆ ಬರುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೧) ; ನೀನು ಬಂದರೂ ಅಷ್ಟೆ, ಬಿಟ್ಟರೂ ಅಷ್ಟೆ, ನಡೆಯುವುದು ಬೇರೆ ತಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಅಷ್ಟೇ ಒಂದು** = ಅಷ್ಟುಮಾತ್ರವಾದರೂ ; ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ : ನನ್ನ ತಂದೆಗೆ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೇಒಂದು ಹೊಟ್ಟೆಯ ಚಿಂತೆ ಕಡಿಮೆ ಆಗುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೭೭). **ಅಷ್ಟುಹೊತ್ತಿಗೆ** = ಆ ವೇಳೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ : ನಾವು ಹೊರಡುವಷ್ಟುಹೊತ್ತಿಗೆ ಅವನು ಬಂದನು (ರೂಢಿ). **ಅಷ್ಟುಹೊತ್ತಿಗೇ ಏಳು** = ಹೊತ್ತಿಗೆ ಮುಂಚೆ ಏಳು. **ಅಷ್ಟಕ್ಕಷ್ಟೇ** = ಸಾಧಾರಣ ; ಪ್ರಶಂಸಾರ್ಹವಲ್ಲ ; ಅತೃಪ್ತಿಕರ : ಆವಾಗಿನ ಕಲಾಭಿರುಚಿಯೂ ಅಷ್ಟಕ್ಕಷ್ಟೇ (ಸಮಜೀ. ೬ ಪೀ).
[ಆಸ್ಸು + –ಟು ? ; ಆ + ಇಷ್ಟು]

ಅಷ್ಟುಪಾಸ (ನಾ). ಎಂಟು ದಿನಗಳ ಉಪವಾಸ : ಇನಿತುಂ ಬಾಧಾವಿರಹಿತಮೆನಿಸಿರೆ ಬೇಹೂರ ವಿಪ್ರಮುಖ್ಯರ್ಕೊಟ್ಟರ್ಜ್ಜಿನಪೂಜೆಗಷ್ಟುಪಾಸದ ಮುನಿಗೆ ಮಹಾಗುಣಗೆ ಚಂದ್ರತಾರಂಬರೆಗಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೫–೩೧ ; 1054). [< ಸಂ. ಅಷ್ಟೋಪವಾಸ]

ಅಷ್ಟುಪಾಸಿ (ನಾ). = ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿ : ತಾಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ ಸಾಹಸನಿಳಯಂ . . . ದೇಹಾರಮನಷ್ಟುಪಾಸಿಮುನಿಪತಿಗಿತ್ತ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೫–೫೪ ; 1054). [< ಸಂ. ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿನ್]

ಅಷ್ಟೈಶ್ವರ್ಯ (ನಾ). **೧.** = ಅಷ್ಟಗುಣ ೩. **೨.** ರಾಜ್ಯ, ಭಂಡಾರ, ಸೈನ್ಯ, ಆನೆ, ಕುದುರೆ, ಛತ್ರ, ಚಾಮರ, ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ. **೩.** ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಅಧಿಕಾರಗಳು ; "ಅಷ್ಟೈಶ್ವರ್ಯವೆಂದರೆ ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಅಧಿಕಾರದ ಲಕ್ಷಣಗಳು :— ೧. ಬೇಕಾದ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು. ೨. ಸುಂಕವನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡುವುದು. ೩. ದಂಡವನ್ನು ಅಂದರೆ ಜುಲ್ಮಾನೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುವುದು. ೪. ಮೊಹರನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು. ೫. ಗಡಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದು. ೬. ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಭಯವಾಗಿ ಕಾಪಾಡುವುದು. ೭. ತನ್ನ ಇಷ್ಟಾನುಸಾರವಾಗಿ ಕಂದಾಯವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೮. ಬೇಕಾದ ಶಿಲ್ಪಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು" (ಸಂಭಾನೆ. ೨೦೧). [ಅಷ್ಟ + ಐಶ್ವರ್ಯ]

ಅಷ್ಟೋತ್ತರ (ನಾ). ೧. ನೂರೆಂಟು ನಾಮುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡು ನಡೆಸುವ ದೇವತಾರ್ಚನೆ: ಗೋಪಾಳರಾಯರು ರಾಯರ ಭಕ್ತರು. ಗುರುವಾರಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಅಷ್ಟೋತ್ತರವಾಗಬೇಕು, ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ (ವೈನಿ. ೬೧). ೨. ನೂರೆಂಟು ನಾಮುಗಳನ್ನುಳ್ಳ ದೇವತಾ ಸ್ತೋತ್ರ: ಬಸವ ಲಿಂಗನಾಮಾಷ್ಟೋತ್ತರ (ಕವಿಚ. III, ೨೯೪). ೩. ಒಂದೇ ಮಂತ್ರ ವನ್ನು ಅಥವಾ ನಾಮುವನ್ನು ನೂರೆಂಟು ಬಾರಿ ಪಠಿಸುವುದು. ೪. (ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ) ಬೈಗಳು: ಆಯಿತಪ್ಪ ನನಗೆ ಅಷ್ಟೋತ್ತರ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. P ಅಷ್ಟೋತ್ತರಶತದ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ರೂಪ]

ಅಷ್ಟೋತ್ತರಶತ (ನಾ). ನೂರೆಂಟು: ಅಮರದೌವಾರಿಕ ಪರಿಪಾಳಿತ ಬಹಿರಂತರ್ಜಗತೀದ್ವಯ ನಿಹಿತ ಪ್ರತ್ಯೇಕಾಷ್ಟೋತ್ತರಶತಾಷ್ಟಮಂಗಳ ನವನಿಧಿ ಸಮನ್ವಿತ ಜಾತರೂಪ ಗೋಪುರಾಭ್ಯಂತರ ಮಹಾವೀಥೀ ಮಧ್ಯ ದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೦–೨೨ ವ).

[ಅಷ್ಟೋತ್ತರ + ಶತ]

ಅಷ್ಟೋತ್ತರಸಹಸ್ರ (ನಾ). ಸಾವಿರದ ಎಂಟು: ಅಷ್ಟೋತ್ತರ ಸಹಸ್ರ ನಾಮಾಂಕಿತ ಸ್ತುತಿಗಳಿಂ ಸ್ತುತಿಯಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೫–೨೧ ವ).

[ಅಷ್ಟೋತ್ತರ + ಸಹಸ್ರ]

ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿ (ನಾ). ಎಂಟು ದಿನಗಳ ಉಪವಾಸವ್ರತವನ್ನು ಹಿಡಿದವನು: ಮೇಘನನ್ದಿಭಟ್ಟಾರಕರ ಶಿಷ್ಯರಪ್ಪ ಕೇಶವನನ್ದಿ ಅಷ್ಟೋಪ ವಾಸಿ ಭಳಾರರ ಬಸದಿಗೆ ಪೂಜಾನಿಮಿತ್ತದಿಂ ಧಾರಾಪೂರ್ವ್ವಕಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೦–೧೪; 1048); ಆದಿವಾರ × ದು ದೇಸಿಗಣದ ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿಭಳರರ್ಗೆ ತಮ್ಮ ಮಾಡಿಸಿದ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೫–೨೬; 1054). [ಸಂ. ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿನ್]

ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿಗಟ್ಟು (ನಾ). ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿಗೆ ಸೇರಿದ ಎಲ್ಲೆಕಟ್ಟು: ಭೇರುಣ್ಡಗಳೆಯೊಳ್ ಕೊಟ್ಟ ಗಜ್ದ್ದಿ ಮತ್ತರಯ್ದು ಅದಱ ಸೀಮೆ ಬಡಗ ಟಾಣಗುನ್ದೂರ ಸೀಮೆಯ ಪಳ್ಳಂ ಮೂಡ ಪಾಸಱೆಗಲ್ಲು ತೆಂಕ ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿಗಟ್ಟು ಪಡುವ ನಟ್ಟಕಲ್ಲು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೦–೧೮; 1048). [ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಅಷ್ಠಿ (ನಾ). ಹಣ್ಣಿನ ಬೀಜ ಅಥವಾ ಓಟೆ; ಗೊರಟೆ. [ಸಂ.]

ಅಷ್ಠೀಲೆ (ನಾ). ೧. ಗುಂಡಾದ ಗ್ರಂಥಿ. ೨. ಹೊಕ್ಕುಳಿನ ಕೆಳಗೆ ವಾತದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಟು, —ಊತ: ಸ(ಪ)ವಳದೆ ಕೊಗ್ಗಿಯನಕ್ಕಿಂದ್ರವಾರುಣಿಯ ಬೇರನಕ್ಕೆ ಸೇವಿಸೆ ತನ್ಮೂಲ ವನರೆದಂಬಲಿಯುಟ್ಟೊಡೆ ವಿವಿಧಾಷ್ಠೀಲಾದಿ ಜಠರರೋಗಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೨೪). [ಸಂ. ಅಷ್ಠೀಲಾ]

ಅಸ$_1$ (ನಾ). ತೆಳ್ಳಗಿರುವಿಕೆ; ದುರ್ಬಲತೆ. 'ಅಸಮುಸೆ' ಪರಾ.

ಅಸವಲ್ಲದ = ಸಣ್ಣದಲ್ಲದ; ದುರ್ಬಲವಲ್ಲದ; ಅಲ್ಪವಲ್ಲದ; ಮಹತ್ತಾದ: ಹಸವೀಗಿ ಹಾಲ್ಕೊಟ್ಟು ಶಿಶುವೀಗಿ ಬೆಣ್ಣೆಕೊಟ್ಟು ಬಿಸಿಲಿಗಿ ನಿಂತವರ ನೆರಳೀಗಿ ಕರದರ ಅಸವಲ್ಲದ ಪುಣ್ಯ ಮಗನೀಗಿ (ಗರತಿ. ೬೯). **ಅಸವಲ್ಲದ ಕೆಲಸ** = ಬಹಳ ಕಷ್ಟವಾದ ಕಾರ್ಯ. **ಅಸವಲ್ಲದ ದೆವ್ವ** = ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ದೆವ್ವ. **ಅಸವಲ್ಲದ ರೋಗ** = ಬಲವಾದ ರೋಗ; ಮಹತ್ತರವಾದ ವ್ಯಾಧಿ. **ಅಸವಲ್ಲದವ** = ಶಕ್ತ; ಬಲಿಷ್ಠ; ಸಮರ್ಥ: ಅಸವಲ್ಲದವನ ಕೂಡೆ ಆರಂಬಾ ಮಾಡಿ ಹಸೀ ಅವರೆಕಾಯಿಗೆ ಮೋಹಿಸಿದ (ಗಾದೆ).

[< ಅಸಿದು. / **ತಮಿ.** ಅಶು = ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆ, ನಾಜೂಕು, ಅಲ್ಪತೆ; **ಮಲ.** ಅಶು = ತೆಳ್ಳಗಿನ, ಕೋಮಲ; **ತುಳು.** ಅಸಲೆ, ಅಸಳೆ = ತೆಳ್ಳಗೆ, ದುರ್ಬಲ, ಕೃಶ; **ತೆಲು.** ಅಸದು, ಅಸಿ = ಚಿಕ್ಕದು; **ಕುರುಖ್.** ಅಜಾ = ತೆಳ್ಳಗಿನ, ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸಿದ, ಶಕ್ತಿಗುಂದಿದ]

ಅಸ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೊಂದಿಕೆ; ಕ್ರಮ. ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ; ಯಶಸ್ಸು: ಕಮ್ಮಯ್ಯರ ಸಂಗಮನೂನ ವಿದಿತ ಗುಣಗಣ ಶಿಲಾಭರಣಭೂಷಿತ ನಗರಬ್ಬರಸಿಗಮಸಮೆಸೆಯ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಪುಲಿಕಾಲ (ಎಇ. III, ೨೩೩–೨೩; 1070). [< ಸಂ. ಯಶಸ್ ?]

ಅಸ$_3$ (ನಾ). ಶೀಘ್ರ; ವೇಗ. 'ಅಸಕಟ್ಟು', 'ಅಸದಳ', 'ಅಸವಸ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಆಶು]

ಅಸ$_4$ (ನಾ). ಹಸನುಮಾಡುವುದು. 'ಅಸಗೆಡಿಸು', 'ಅಸಗೆಯ್' ಪರಾ. [< ಹಸ ? < ಹದ < ಪದ]

ಅಸ$_5$ (ನಾ). ಸಮಾಸಪದಗಳಲ್ಲಿ 'ಅಸಗ' ಶಬ್ದ ಪೂರ್ವಪದ ವಾಗಿದ್ದಾಗ ಬರುವ ಆದೇಶ ರೂಪ. 'ಅಸಬಡಿ', 'ಅಸವನೆ' ಪರಾ. [< ಅಸಗ]

ಅಸ$_6$ (ನಾ). ಪ್ರಾಣ; ಚೈತನ್ಯ. 'ಅಸವಳಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅಸು]

ಅಸ$_7$ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಾಧೀನ; ವಶ. 'ಅಸಕೊಳ್ಳು' ಪರಾ. ೨. ಪರಾ ಕ್ರಮ; ಶಕ್ತಿ: ಅಹಂಕಾರವೆಂಬಸದ ಮದಗಜವೇಱಿ ವಿಧಿಗೆ ಗುಱಿ ಯಾಗಿ ನೀವು ಹೋದಿರಲ್ಲಾ (ಬಸವ. ೬೪೯). [< ಸಂ. ವಶ]

ಅಸಂಕೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ಬೆರಸಿಹೋಗದ; ಕಲಸಿಕೊಳ್ಳದ; ಮಿಶ್ರ ವಲ್ಲದ. ೨. ಸರಳವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಸಂಕ್ಲುಪ್ತ (ಗು). ೧. ಕ್ಲುಪ್ತವಿಲ್ಲದ; ನಿಯಮಿತವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಐದು ಬಗೆಯ ಭಿಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. P ಇಲ್ಲಿಯೇ ಬೇಡ ಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಪಡೆಯುವ ಭಿಕ್ಷೆ: ಮಾಧೂಕರ ಅಸಂಕ್ಲುಪ್ತ ಪ್ರಾಕ್ಪ್ರಣೀತ ಅಯಾಚಿತ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವೆಂಬ ಪಂಚವಿಧಭಿಕ್ಷಂಗಳನಾದೊಡಂ (ವಿವೇಕ. ೧೯೬). [ಸಂ.]

ಅಸಂಖ್ಯ (ಗು). ಎಷ್ಟೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದ; ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ: ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಅಸಂಖ್ಯಪಂಗಡಗಳಿವೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೨). [ಸಂ.]

ಅಸಂಖ್ಯಾಕ (ಗು). = ಅಸಂಖ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಸಂಖ್ಯಾತ (ಗು). ೧. = ಅಸಂಖ್ಯ: ದ್ವೀಪಾಬ್ಧಿವರ್ಗಕ್ರಮಮದು ಮಸಂಖ್ಯಾತಮಾ ಸಂಖ್ಯೆಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧–೪೮); ಪೂತುರೇ ಕುರು ಸೈನಿಕವಸಂಖ್ಯಾತವೆಂದಿಗೆ ಸವೆವುದೋ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೭). (ನಾ). ೨. [ವೀಶೈ] ಶಿವಶರಣ: ಎಲೆ ಅಸಂಖ್ಯಾತರಿರ ಹುಯ್ಯಲನವಧರಿಸಿ ಸಲಹಿ (ಬಸಪು. ೪೪–೪೮). [ಸಂ.]

ಅಸಂಖ್ಯಾತಕೆ (ಗು). = ಅಸಂಖ್ಯ: ಧರಾಬ್ಧಿಗಳಸಂಖ್ಯಾ(ತ)ಕಂಗಳಂ ಸುತ್ತಿ (ಜೀವಸಂ. ೨–೧೦). [ಸಂ.]

ಅಸಂಖ್ಯೇಯ (ಗು). ಎಣಿಸಲಾಗದ; ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ: ಆತನಿಂಬಱಿ ಯಮಸಂಖ್ಯೇಯವರ್ಷಪ್ರಮಿತಮನ್ವಂತರಾತಿಕ್ರಮದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೬–೬೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಸಂಗ (ಗು). ೧. ಸಂಗವಿಲ್ಲದ; ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಸಂಗ ವಿಲ್ಲದವನು; ನಿಸ್ಸಂಗ: ಲಿಂಗಸುಖಕೇಳೀವಿಲೋಲಾಸಂಗ ತತ್ಪರ ಯುಕ್ತ (ಬಸಪು. ೭–೨೬). [ಸಂ.]

ಅಸಂಗತ (ಗು). ೧. ಸೇರದ; ಕೂಡದ; ಹೊಂದದ; ಅಸಂಬದ್ಧ ವಾದ. (ನಾ). ೨. ಅಸಂಬದ್ಧವಾದುದು: ಹೇಳುತಿದ್ದರಸಂಗತ ವನಿದು ಹೋಲುವುದಲೇ ಮುನಿಕುಮಾರರು ಕಾಳಿಗವನೇಗುವರು ಬಳಿಕೀ ನೆಂದನಾ ಭೂಪ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೬೪); ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಲೇಖಕರು . . . ಅದು ದೋಷವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಅಸಂಗತವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಪೈಗಂಬ. ೧೨೬). [ಸಂ.]

ಅಸಂಗತಕೆ (ನಾ). ೧. ಅಸಂಬದ್ಧತೆ. ೨. ಸಮಂಜಸವಲ್ಲದ್ದು; ಹೊಂದಾವಣೆಯಿಲ್ಲದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅಸಂಗತಿ (ನಾ). ೧. ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಅನೌಚಿತ್ಯ ; ಅಕ್ರಮ : ಪ್ರಸಂಗ ಕೇಳಿದರೂ ಅಸಂಗತಿ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೩. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ : "ಕಾರಣಮೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಅದರ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧಮಾದ ಪೆಜತೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ಕಾರ್ಯಮಿರ್ಪುದೆಂದು ಪೇೞ್ದುದು ಅಸಂಗತ್ಯಲಂಕಾರಂ" ಎಂತೆನೆ :— ಕಾನಂಗೆ ಗುಂಡುತಾಕಿದುದಾನೆಯ ಮೇಲಿಂದೆ ಚೆನ್ನಬಸವಂ ಬಿೞ್ದಂ ತಾನ್ಯೆಗೂರವನಱಿದನಿದೇನಚ್ಚರಿ ತಿಳಿಯದೆಮಗೆ (ಅಪ್ರತಿ. ೩–೯೬). [ಸಂ.]

ಅಸಂಗಿ (ನಾ). ೧. ಸಂಗವಿಲ್ಲದವನು. ೨. ಈಶ್ವರ : ಮತ್ತಮಾ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಮೊದಲಾದ ಈಶ್ವರತ್ರಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾತೃ . . . ನಿರಂಜನ ಅಸಂಗಿ . . . ಎಂಬಿವು ಮೊದಲಾದವೇ ಅದ್ವೈತಬ್ರಹ್ಮಪರ್ಯಾಯನಾಮಂಗಳಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೭). [ಸಂ. ಅಸಂಗಿನ್]

ಅಸಂಚಲಿತ (ಗು). ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಚಲಿಸದ ; ಅಳ್ಳಾಡದ ; ದೃಢವಾದ : ಅಸಂಚಲಿತ ಘೋರಾಕಾರನಾಗಿ ಮಹಾಪ್ರತಾಪದಲಿ . . . ಹರಿತಂದು (ಬಸವು. ೨೧–೧೩). [ಸಂ.]

ಅಸಂಚಿತ (ಗು). ಕೂಡಿಡದ ; ಸಂಪಾದನೆಮಾಡದ ; ಶೇಖರಿಸದ.
ಅಸಂಚಿತ ಸುಕೃತ = ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಕೂಡಿಡದವನು : ಉತ್ತಮದಾನಂ ಸಂಚಿತಸುಕೃತಂಗಲ್ಲದಸಂಚಿತಸುಕೃತಂಗೆ ಬಯಸೆ ಸಮನಿಸಿದಪುದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೨೨). [ಸಂ.]

ಅಸಂಜ್ಞಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಆಹಾರ, ಮೈಥುನ, ಭಯ, ಪರಿಗ್ರಹ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಸಂಜ್ಞೆಗಳಿಲ್ಲದ ಜೀವಿ ; ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ಜೀವಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಆ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಮುಂ ಸಂಜ್ಞಿಯಸಂಜ್ಞಿಯೆಂಬ ಭೇದದಿಂದಿತ್ತೆಱನಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೬ ವ) ; "ಸಂಜ್ಞೆಗಳು ಆಹಾರ, ಭಯ, ಮೈಥುನ, ಪರಿಗ್ರಹಗಳೆಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾಗಿವೆ. ಇಂಥ ಸಂಜ್ಞೆಗಳುಳ್ಳ ಜೀವಿಗಳು 'ಸಂಜ್ಞಿ' ಎಂದೂ, ಇಲ್ಲದುವುಗಳು 'ಅಸಂಜ್ಞಿ' ಯೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ" (ಜೈನಪ. ೩೦೦). [ಸಂ. ಅಸಂಜ್ಞಿನ್]

ಅಸಂತಾಯ (ನಾ). 'ಅಸತು' ಎಂಬ ಸುಂಕದಿಂದ ಬರುವ ಆದಾಯ: ತೆಜುಮಾಂನ್ಯವಾಗಿ ಮತಾವವೊಸಗೆ ಅಸಂತಾಯ ಅಕರ ಅನ್ಯಾಯ ಕಾಣಿಕೆ ಕಡಾಯ ಬಿಟ್ಟಿ ಬಿಡಾರ ಆಸೆ ಅಪ್ಪಣೆ ವರಡಸರಡ ಸರ್ವಬಾಧಾಪರಿಹಾರವಾಗಿ (ಕಇ. III–i, ೯–೬೨ ; 1538). [ಅಸತು + ಆಯ]

ಅಸಂತುಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಸಂತೋಷವಿಲ್ಲದ. ೨. ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ; ಅಸಮಾಧಾನಗೊಂಡ. 'ಅಸಂತುಷ್ಟಚಿತ್ತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಸಂತುಷ್ಟಚಿತ್ತ (ನಾ). ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು ; ಅತೃಪ್ತ ; ಸಮಾಧಾನವಿಲ್ಲದವನು : ಮಹಾಲೋಭಾಭಿಭೂತನಸಂತುಷ್ಟಚಿತ್ತನಿವನಂ ಕೊಲ್ಲಿಮೆಂದು ತಳಾಱಂಗೆ ಬೆಸವೇೞ್ದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೨–೧೫). [ಅಸಂತುಷ್ಟ + ಚಿತ್ತ]

ಅಸಂತುಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಅತೃಪ್ತಿ. ೨. ಅಸಂತೋಷ : ಸಂತುಷ್ಟಿಯೇ ಸುಖಕ್ಕೆ ಮೂಲವು, ಅಸಂತುಷ್ಟಿಯೇ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು (ಆರ್ಯಧ. ೮೭). [ಸಂ.]

ಅಸಂತೃಪ್ತ (ಗು). = ಅಸಂತುಷ್ಟ ೨ : ರೈತರು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಕೃತಜ್ಞತೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದರೂ ಅವರ ಮುಖದಲ್ಲವನು ಅಸಂತೃಪ್ತಭಾವನೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೨೭೨). [ಸಂ.]

ಅಸಂತೋಷ (ನಾ). ಸಂತೋಷವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಅಸಮಾಧಾನ : ಪಾಟಣಕರನು ಪ್ರಮೀಳೆಯ ವಿರುದ್ಧ ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆಕೆಯ ಮಾತಿನಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವ ಅಸಂತೋಷವು ಅವನಿಗೆ ಕಂಡಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೪೮೬). [ಸಂ.]

ಅಸಂದರ್ಭ (ನಾ). ಅನುಕೂಲವಲ್ಲದ ಸಮಯ ; ಅಸೌಕರ್ಯ ; ಅಡಚಣೆ. [ಸಂ.]

ಅಸಂದಿಗ್ಧ (ಗು). ಸಂದಿಗ್ಧವಲ್ಲದ ; ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲದ : ಎನಿತೊಳವು ಮನದ ಸಂದೆಯಮನಿತುಮಸಂದಿಗ್ಧಮೆನಿಸುಗುಂ ಧರ್ಮದೊಳಪ್ಪನುರಾಗಮೊದವುಗುಂ ರತ್ನನ ಪೇೞ್ದಜಿತಪುರಾಣಮಂ ಕೇಳಲೊಡಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೩೨). [ಸಂ.]

ಅಸಂಧೇಯ (ಗು). ೧. ಸಂಧಿಮಾಡಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ ; ಸಂಧಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ : ಮಂತ್ರೋಪಧಾಸಿದ್ಧಿ ಗುಣಶಕ್ತಿಗಳ್ಗಸಂಧೇಯನುಮಸಾಧ್ಯನುಮಾದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೧೧೭ ವ). ೨. ಬೆಸೆಯಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ ; ಕೂಡಿಸಲಾಗದ. [ಸಂ.]

ಅಸಂಪೂರ್ಣ (ಗು). ಪೂರ್ಣವಲ್ಲದ ; ಅಪೂರ್ಣವಾದ : ಯಾವ ಕೆಲಸವನ್ನಾದರೂ ಅಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮಾಡಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಸಂಬಂಧ (ಗು). ೧. ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ; ಸೇರುವೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. [ವೀಶೈ] ಈಶ್ವರ : ಅಸಂಬಂಧ ಸಂಬಂಧವಾಯಿತ್ತು ಲಿಂಗಸಾರಾಯರ ಸನುಮತದಿಂದ, ಉತ್ತಮ ಮಧ್ಯಮವ ಕೆಡಿಸಿತ್ತು ಏಕೋ ಸತಿಪತಿ ಗುಣದಿಂದ (ಬಸವ. ೮೪೩). [ಸಂ.]

ಅಸಂಬಂಧಾತಿಶಯೋಕ್ತಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] 'ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ' ಎಂಬ ಅಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ ; ಸಂಬಂಧವಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದು : "ಸಂಬಂಧಮಿರ್ದೊಡಮಿಲ್ಲೆಂದು ಪೇೞ್ವುದು ಅಸಂಬಂಧಾತಿಶಯೋಕ್ತಿಯೆನಿಪುದು" ಎಂತೆನೆ :- ಅರಯೆ ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರನ ಭೂರಿದಯಾಮೃತವನೀಂಟೆ ತಣಿದೀ ವಿಬುಧರ್ ತಾರರ್ ತಮ್ಮೆಣಿಕೆಗೆ ಮುನ್ನೀರೊಳ್ಪಿಸದೊಡನೆ ಸಮೆದ ಕಟ್ಟುಪ್ಪಿಸರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೩–೪೫).
[ಅಸಂಬಂಧ + ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ]

ಅಸಂಬದ್ಧ (ಗು). ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ : ಈಗಿನ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗಮನವಿಟ್ಟು ಕರ್ಮವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಸಂಬದ್ಧಪ್ರಯತ್ನವೆಲ್ಲವೂ ವ್ಯರ್ಥ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೭) ; ಅವಳ ನೃತ್ಯವು ಶುದ್ಧ ಅಸಂಬದ್ಧವಾಗಿದ್ದಿತು (ಮೊಗ್ಗು. ೪೭). [ಸಂ.]

ಅಸಂಬದ್ಧತನ (ನಾ). ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ನಿಮ್ಮ ಮಾತುಗಳೊಳಗೆ ಅಸಂಬದ್ಧತನವೂ ಗೋಪನ ಗೌಪ್ಯವೂ ನಮಗೆ ತೋರಿಬರುವುವೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ನಾವು ನಿಮ್ಮ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವಿಡುವುದಿಲ್ಲ (ಅಂಬಿಕೆ. ೪೪).
[ಅಸಂಬದ್ಧ + –ತನ]

ಅಸಂಬದ್ಧತೆ (ನಾ). = ಅಸಂಬದ್ಧತನ : ನ್ಯಾಯದರ್ಶಿಗಳು ಮಂಡಿಸಿರುವ ಉತ್ತರ ಅಸಂಬದ್ಧತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ (ಪುನರು. ೨೦೪).
[ಸಂ. ಅಸಂಬದ್ಧತಾ]

ಅಸಂಬದ್ಧಪ್ರಲಾಪ (ನಾ). ಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸದ ಮಾತು ; ಪ್ರಸ್ತುತವಲ್ಲದ, ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಮಾತು : ಇಂತಹ ಅಸಂಬದ್ಧಪ್ರಲಾಪಗಳು ಹೇರಳ (ಕೆಲರೋ. ೨) ; ಹರಪ್ಪಲಿಪಿಯನ್ನು ಭಾರತೀಯರು ಸಂಪೂರ್ಣ ಮರೆತರೂ ಶೈವಮತ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮರೆಯಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಅಸಂಬದ್ಧಪ್ರಲಾಪದಂತೆ ಕಂಡುಬರುವುದು (ಭಾರಸಂ. ೧೮). [ಅಸಂಬದ್ಧ + ಪ್ರಲಾಪ]

ಅಸಂಬದ್ಧಪ್ರಲಾಪಿ (ನಾ). ಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸದಿರುವ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡುವವನು ; ಗೊತ್ತುಗುರಿಯಿಲ್ಲದೆ ಮಾತಾಡುವವನು : ಈ ಅಸಂಬದ್ಧಪ್ರಲಾಪಿಯ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತಾಡುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಸಂಬದ್ಧಪ್ರಲಾಪಿನ್]

ಅಸಂಬಳೆ 'ಅಯ್ಸಂಬರ' ನೋ.

ಅಸಂಬಾಧ (ಗು). ೧. ಇಕ್ಕಟ್ಟಿಲ್ಲದ; ವಿಶಾಲವಾದ. ೨. ಜನಸಂಮರ್ದವಿಲ್ಲದ; ನಿಬಿಡವಲ್ಲದ; ವಿವಿಕ್ತವಾದ. (ನಾ). ೩. ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ತಡೆಯಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ. [ಸಂ.]

ಅಸಂಭವ (ಗು). ೧. ಉಂಟಾಗಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಘಟಿಸಲಾರದ: ಅಸಮಬಲ ಭವದ್ವಿಕ್ರಮಮಸಂಭವಂ ಪೆಜರ್ಗೆ (ಗದಾಯು. ೪–೫೬). (ನಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ; ಉಪಮೇಯಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಉಪಮಾನಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ತೋರುವಂತೆ ವರ್ಣಿಸುವುದು: ಪೆಸರೊಳಸಂಭವಮೆನಿಸುಗುಮಸಂಭವಂ ತದ್ವಿಶೇಷಣಂ ಪೃಥಗರ್ಥಂ ಪೊಸೆಯಿಸೆ . . . ಲಕ್ಷ್ಯಂ॥ ಅಸಂಭವಕ್ಕೆ॥ ಅವ್ಯಷಚ್ಛೇದನನತಿಥವಳ ವರ್ಣನುತ್ಸಾರಿತಾರಿ ಬೇಜೊರ್ವಂ ದಾನವಮಥನನೀತನೆನಿಸಿದನವನಿಗೆ ಪುರುಷೋತ್ತಮಾನುಭಾವಂ ಕೃಷ್ಣಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೬೫, ೭೬೬); ಅಕಸ್ಮಿಕಮಾಗಿ ಒಂದು ಕಜ್ಜಮುಂ ಪುಟ್ಟಿತೆಂದು ಪೇಟಿಯದು ಅಸಂಭವಾಲಂಕಾರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ३–೯೪ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಅಸಂಭವನೀಯ (ಗು). = ಅಸಂಭವ ೧: ಅಸಂಭವನೀಯ (Improbable)ವಾದುದನ್ನು ಅದು ಜನಾಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತೋರಿಸುವುದರಿಂದಲೋ . . . ಅದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಬೇಕು (ಅಂಕಾ. ೧೪೫). [ಸಂ.]

ಅಸಂಭವೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ಹರಿಣಧರನೊಳ್ ವಿಷಂ ಮಲಯರುಹದೊಳನಲಾರ್ಚಿ ನಿನ್ನ ವದನೋದರದೊಳ್ ಪರುಷತರವಚನಮುಪ್ಪುದು ದುರವಾಪಮಿದಿಂತಸಂಭವೋಪಮಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೭೯). [ಅಸಂಭವ + ಉಪಮೆ]

ಅಸಂಭಾವಿತ (ಗು). ೧. ಯೋಚಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಭಾವಿಸಲಾಗದ; ಊಹಿಸಲಾಗದ: ಎಂತೀ ಮಾತಸಂಭಾವಿತದವೊಲೆನಗಾದಪ್ಪುದು (ಕಾದಂಪೂ. ३೬೯); ಏನಸಂಭಾವಿತವನಾದೊಡಂ ವೃದ್ಧರನು ಮಾನವಿಲ್ಲದೆ ನುಡಿವರ್ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೪೪). (ನಾ). ೨. ಸಂಭಾವಿತನಲ್ಲದವನು; ಗೌರವಿಸಲ್ಪಡದವನು. [ಸಂ.]

ಅಸಂಭಾವ್ಯ (ಗು). ಭಾವಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಊಹೆಗೆ ಸಿಲುಕದ: ತತ್ಕಾಂಕ್ಷೆ ಕೈಸಾರದುದಂ ತೋಱುತ್ತಮಿರ್ದತ್ತೆ ನಗೆ ಪಿರಿದುಮಿಾ ಚಿತ್ರದೊಂದಾಸೆ ದಲ್ಕಾಯದ ಕುಂಚಂಬೋಲಸಂಭಾವ್ಯಮನೆ ದಿಟಮೆನಲ್ತೋಱುತ್ತಿರ್ದಪ್ಪುದೀಗಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೯೧). [ಸಂ.]

ಅಸಂಯತ (ಗು). ೧. ಸಂಯಮವಿಲ್ಲದ; ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದ: ಈ ಕತೆಯ ದುರ್ಬಲತೆಯೆಂದರೆ ಅದರ ಅಸಂಯತವಾದ ಬರವಣಿಗೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೮೨). (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಸಂಯಮವಿಲ್ಲದವನು; ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆ ಆಚರಣೆ ಭಾವನೆಗಳಿಲ್ಲದವನು: ದರ್ಶನವಿಶುದ್ಧನಾಗಿಯುಂ ಶೀಲವ್ರತಭಾವನಾರಹಿತನಸಂಯತಂ ಜಘನ್ಯಪಾತ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೯ ವ). [ಸಂ.]

ಅಸಂಯತಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನವುಳ್ಳವನಾದರೂ ಸಂಯಮವಿಲ್ಲದವನು; ಅಜಿತೇಂದ್ರಿಯನಾದ ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿ: ಅಸಂಯತಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾಗೇಕಾದಶೋಪಾಸಕದೇಶಸ್ಥಾನಮಂ ಸಪ್ರಪಂಚಂ ಪೇಳ್ದು (ಚಾವುಂಉ. ೨೨೮). [ಅಸಂಯತ + ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿ]

ಅಸಂಯಮ (ನಾ). ಸಂಯಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಸಾಮಾಯಿಕ . . . ಸಂಯಮ ಅಸಂಯಮ ವಿಕಲ್ಪದಿಂ ಸಂಯಮಂ ಸಪ್ತವಿಧಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭). [ಸಂ.]

ಅಸಂಯುಕ್ತ (ಗು). ಕೂಡಿಲ್ಲದ; ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳದಿರುವ. [ಸಂ.]

ಅಸಂವೇದ್ಯ (ಗು). ತಿಳಿಯಲಾಗದ; ಅರಿಯಲಾಗದ: ಕಾಮಜೀವನದ ಗಂಧವನ್ನರಿಯದ ಮತ್ತೊಬ್ಬಾಕೆಗೆ ಲೈಂಗಿಕಪ್ರೇಮವೆಂಬುದು ಅಸಂವೇದ್ಯವಾದ ಅನುಭವವಾಗಿ ಕಳಂಕಪ್ರಾಯವಾಗಿ ತೋರಿತು (ಪುನರು. ४೯४). [ಸಂ.]

ಅಸಂಶಯ (ಗು). ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದ; ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಸಂಸಾರಿ (ನಾ). ೧. ಸಂಸಾರಿಯಲ್ಲದವನು. ೨. ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ತೊಳಲದವನು: ಸಂಸಾರಿ ಜೀವನು ಶಿವನಸಂಸಾರಿ (ಬಸವು. ೫೦–೨೮). [ಸಂ. ಅಸಂಸಾರಿನ್]

ಅಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ೧. ಸಂಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದದವನು; ವರ್ಣಾಶ್ರಮೋಚಿತವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಪಡೆಯದವನು. ೩. [ವೀಶೈ] ವೀರಶೈವ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪಡೆಯದವನು: ಅಸಂಸ್ಕಾರರಚಿತ ಪಾಕಂಗಳಂ ಪರಿಹರಿಸನೇ (ಬಸವು. ४४–೧೫). [ಸಂ.]

ಅಸಂಸ್ಕೃತ (ಗು). ೧. ಸಂಸ್ಕೃತವಲ್ಲದ. ೨. ಸಂಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲದ; ಸಂಸ್ಕಾರಹೊಂದದ. ೩. ನಯಗೊಳಿಸಿ ಒಗ್ಗರಣೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ವಾಸನೆ ಕಟ್ಟದ. (ನಾ). ೪. ಉತ್ತಮವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಪಡೆಯದವನು; ನಯ ನಾಜೂಕುಗಳಿಲ್ಲದವನು; ಅನಾಗರಿಕ: ಅವನು ಶುದ್ಧ ಅಸಂಸ್ಕೃತ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಸಂಹತ (ಗು). ೧. ಕೂಡಿಲ್ಲದ; ಸೇರದ; ಸಡಿಲವಾದ. (ನಾ). ೨. ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ನಿಂತ ಸೈನ್ಯವ್ಯೂಹ. [ಸಂ.]

ಅಸಕೆಳ್$_1$ 'ಅಸಕಟು' ನೋ.

ಅಸಕೆಳ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ವಶತಪ್ಪು: ಸುಗಿದು ಸುರುಂಟಿ ಮುರುಂಟಿ ಮರವಟ್ಟು ಮೂಗುವಟ್ಟು ಮೆಯ್ಗೆಟ್ಟಸಕಳಿದರೆಲ್ಲರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೪–೨೯). [ಅಸ್$_7$ + ಕಳ್$_1$ (< ಕಟು$_1$)]

ಅಸಕಟು, ಅಸಕಳ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅತಿಕ್ರಮಿಸು; ಮೀರಿಸು; ಕಡೆಗಣಿಸು: "ಅಸಕಟು – ಅತಿಕ್ರಮಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಬೆಳಗುವ ಮಣಿಮುಕುರಂಗಳುಂ ಅವರ್ಕೆ ತಾಂಗಾಗಿ ಪಚ್ಚೆಯ ಪಸಲೆಯ ಪಸುರನಸಕಟಿದು ನಿಮಿರ್ದ ನೆಲೆವಡಲಗೆಯ ಜಾಗಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮–೧೫ವ); ಪೊನ್ನ ಪುತ್ತಳಿಗೆಯ ವಿಳಾಸಮನಸಕಟಿದು . . . ಮನಸಿಜಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆಯ್ದ ರತಿಯಂತೆ ನಿರತಿಶಯಮಾಗಿರ್ಪುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೫೭ ವ); ತತ್ಪಾರ್ಥಿವಂಗಂ ಸಿರಿಯಂ ಸೌಂದರ್ಯದಿಂ ಪೆಂಪಿನೊಳಸಕಟಿವಾ ಕಾಂತೆಗಂ ಲೋಕಚೇತೋಹರ ಬಾಣಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಲೀಲಾವ. ೧–೯३); ಪಾಂಡ್ಯನಂ ಪರಿಹರಿಸಿ ಪಾಂಡವರನರವರಿಸಿ ಕುರುಕುಳರನತಿಗಳೆದು ಮುರುಪತಿಯನಸಕಟಿದು . . . ದೇವಾದಿದೇವನಂ ಶ್ರೀವಾಸುದೇವನಂ ಪ್ರಿಯಶಂಕೆಯಂ ತಂದು (ಜಗವಿ. ೧೭–೧೧೮ ರ); ಅಂಚೆಯ ನಸಕಟಿದಮುರ್ದಂ ಬಂಚಿಸಿ ಮಂಜಂಮರಳ್ಚಿಬಂದವಿಚಳಿತಂ ಚಂಚಚ್ಚಳಲಕ್ಷ್ಮಿಯದೇಂ ಚಂದ್ರಪ್ರಭನ ತನುವಿನೊಳ್ ನೆಲಸಿದುದೋ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೫–೧೦೦); ಮಣಿಘಂಟಾಗಣದ ಮುಸಕಮುಸಕಟಿದ ರವಂಗಳಿನಂದೆಸೆಯೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦–೪೪ ರ). ೨. ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಳತೆಮೀರು: ಅಸಕಟಿದಬಲುಂ ಬಸಿಜಿಯೊಳ್ ಕುಸುಂಬೆವುರಿಯುರಿಯೆ ಸತ್ತಳತ್ತಳ್ ಬಸಿಜಿಂ ಪೊಸೆದಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೭–३५); ಅಂತಳವಿಗಟಿದ ಲೀಲಾವತಿಯ ವಿರಹಮುಮನಸಕಟಿದ ವಸಂತಸಮಯಮುಮಂ ಕಂಡು (ಲೀಲಾವ. ೯–೧३४ ವ); ಅಸಕಟಿದ ತಾಪಮುಂ ಸ್ವೈರಿಸಲಾಜದೆ ಸಾವ ಬವಸೆಯಿಂ ಪೊರ್ದುವಳರ್ಬಿಸುವ ಪುಲಿಯೆಂದು ಮಧುಪಪ್ರಸೂನ ಸಂಕೀರ್ಣ ಕರ್ಣಿಕಾರದ್ರುಮಮುಮಂ (ವರ್ಧಪು. ४–३೮); ನಿನಗೆ ನೀನ್ ಕಾಣಲ್ಕೆ ಅಜಿಯಯರ್ ಅಸಕಟಿದು ಪೊರಳ್ವ ನಾಲಗೆಗೆ ತೆಜುವಂತಪ್ಪ ತೆಜಿಯನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೮–३೬३).

೩. ನಿವಾರಿಸು; ತಪ್ಪಿಸು: ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನಸಕಟಿ಼ಯಲುಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ನಾಗಿಸಲುಮಾಗದು (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೨೧). **ಅಸಕೞ್ₗ₁ : ೧.** "ಕೈಗಳಿದು ದಸಕಳಿದುದೆನಿಪ್ಪ ನಾಮಂ" (ಚತುನಿ. ೧೧) ; "ಅಸಕಳಿದುದೆಂದು ಕೈ ಮಿಾರಿದುದು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೭೪) ; "ಅಸಕಳಿದುದೆನಲ್ ಸ್ವಾಧೀನತಪ್ಪಿದ ಪೆಸರ್" (ಕಶರ. ೬) ; ಇದಿರಾಂಪರಳವನಸಕಳಿದು (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೫೪) ; ಚಿಕ್ಕದೇವನೃಪಾಲನ ಬಾಹುದಂಡದೊಳ್ ವಸುಮತಿಚಕ್ರಿ ವಕ್ರಗತಿಯಿಂ ನಡೆವಾದಿಭುಜಂಗರಾಯನೆಂದಸಕಳಿದಷ್ಟದಿಕ್ಕರಿಗಳಷ್ಟಮದಾನ್ವಿತರೆಂದು . . . ಪೊರ್ದಿದಳ್ (ಕಮಮಾ. ೧-೧೦೯). **ಅಸಗಳಿ :** ವೇದವ ನಿಂದಿಸಿ ಶಾಸ್ತ್ರವ ಪಳಿದನುವಾದ ದ್ವಿಜರನಸಗಳಿದು ವಾದಿಸುವರ್ಗೆಲ್ಲ ಸೊಕ್ಕಡಗಿಸುವಲ್ಲಿ ನೀ ದಿಟ್ಟನಲ್ತೆ (ಶತಸಾಂ. ೧೨-೭೦).

ಅಸಕಟಿ಼ದಂ = ಕೈಮಿಾರಿದವನು : "ಅಸಕಟಿ಼ದನೆಂದು ಕೈಮಿಾಱಿದಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨) ; "ಅಸಕಟಿ಼ದನೆನೆ ಕೈಮಿಾಱಿದಂ" (ಸಂಜೀವ. ೪). **ಅಸಕಟಿ಼ದುದು** = ಕೈಮಿಾರಿದುದು : "ಕೈಮಿಾಱಿದುದಕ್ಕಸಕಟಿ಼ದುದು" (ಕವಿಕಂ. ೨೩೫). [ಅಸ₄ + ಕಟಿ಼₁]

ಅಸಕಟಿ಼ಹ (ನಾ). ಕೈಮಿಾರುವುದು ; ಕೈವಶತಪ್ಪುವುದು : "ಅಸಕಟಿ಼ಹಮೆಂದು ಕೈಮಿಾಱುಹಂ" (ಶಮುದ. ನ. ಪರಿ. ೨).
[ಅಸಕಟಿ಼ + -ಹ₂]

ಅಸಕೊಳ್ಳು 'ಅಸಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಅಸಕ್ತ (ನಾ). ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು ; ಏನನ್ನೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದವನು ; ನಿರ್ಲಿಪ್ತ (೯). [ಸಂ.]

ಅಸಗ, ಅಗಸ₁ (ನಾ). **೧.** ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಒಗೆದು ಮಡಿಮಾಡಿ ಕೊಡುವ ವೃತ್ತಿಯವನು ; ಮಡಿವಾಳ : "ಅಸಗಂ ತಾಂ ಸ್ವೀಕೃತ ನಿರ್ಣೇಜಕಾಭಿಧಾನಂ ರಜಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೫-೭೯) ; "ಅಸಗಂ ರಜಕನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧-೩) ; ಅಸಗ ಗಜ್ಜಯನ ಮಗಂ ಪಿಟ್ಟುವಿಗಜ್ಜಂ ಭಿಟ ಸ್ತಿತಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೪೦-೧ ; ೮ನೆಯ ಶತ) ; ಅಯ್ದು ಕಷಾಯೋದಕದೊಳ್ ತೊಯ್ದಸಗಂಬೋಲ್ ನೃಪೇಂದ್ರಸಭೆಯೆಂಬ ಕೊಳಕ್ಕುಯ್ದ[ಲಸದಲೆದು ಸೆಲೆಯೊಳ್] ಪೊಯ್ದಂ ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿ ಕವಿಚೀವರವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೭೩) ; ಈಯಸಗನೂರಸೀರೆಯ ನೆಲ್ಲಮನೆನ್ನ ಬೆನ್ನೊಳೊಟ್ಟಿಕೊಂಡುಮತ್ತಲಿತ್ತಲುಮಾಹಾರಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಪೋಗಲೀಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೮೨-೨೩) ; ಊರಸೀರೆಗೆ ಅಸಗ ತಡಬಡಿಹಡೆದಂತೆ (ಬಸವ. ೩೦೯) ; ಅಸಗ ನೀರಡಸಿ ಸತ್ತಂತಾಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೭೨-೨೮೫); ಹೊದ್ದಿ ಸೊಸೆಗೆ ಬುದ್ಧಿವೇಳ್ವತ್ತೆಯಸಗನೊಳಿದ್ದಂತೆ (ನಾಗಕು. ೯-೮೭). **೨.** ಒಂದು ಪಕ್ಷಿ : ಮರಕುಟಿಗ ಚಂಬೋತ ಶುಕ ಜಾಗರಿಗ ನರಳಿಗನಸಗ ಸಾಳುವ. . .ಮೋಳಗಳಿತ್ತಲಿವೆಯೆಂದ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೩೨); ಹರಡೆ ಚಿಲುಮಿಲಿಗನು ಚೆಲುವೆ ಗಿಜುಗಿರಳೆ ಕಮ್ಮರನಸಗ ಕೊಟ್ಟುಳಿ ಹೊಱಸು ಹೊಡೆ . . . ಎಂಬ ಪಕ್ಕಿಗಳವರೊಳೊಪ್ಪಿದವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೨೧). 'ಅಸಗವಕ್ಕಿ' ಪರಾ. **೩.** ಒಬ್ಬ ಪ್ರಾಚೀನ ಕನ್ನಡ ಕವಿಯ ಹೆಸರು: ಕನ್ನಡಗವಿತೆಯೊಳಸಗಂಗನ್ನೂರ್ಮಡಿರೇಖೆಗಗ್ಗಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೧೧) ; ಗಜಗನ ಗುಣನಂದಿಯ ಮನಸಿಜನಸಗನ . . . ಸುಮಾರ್ಗಮಿದಱೊಳೆ ಲಕ್ಷ್ಯಂ (ಶಮುದ. ೫). **೪.** ಒಬ್ಬ ರಾಜನ ಹೆಸರು : ಒಗೆದ[ಂ] ತತ್ಕುಲದೊಳು ಜಸಮೊಗೆದಿರೆ ತತ್ಕುಲದೊಳಸಮ ಬಳನಸಗಂ (ಕಇಆ. ೭೪-೧೨-೬ ; 1170). **ಅಗಸ₁ : ೧.** ಬಡಗಿಯಂತೆ ಕೆತ್ತುವರ್ ಅಗಸನಂತೆ ಬೀಸಿ ಪೊಯ್ವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೩) ; ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಕುಂಬಾಱ ಅಗಸ ನಾವಿಂದ ಜೇಡ ಬೇಡನೆಂದು ನುಡಿಯುತ್ತಿಪ್ಪರು(ಗಣಭಾ. ೨೪೭-೪); ಆನೆಯ ಮಡುಹಿದ ಅಗಸನ ಕೆಡಹಿದ (ಪುರಂದ.೨-೭೬-೧೧) ; ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದ ಊರಿಗೆ ಅಗಸರ ಮಾಳಿಯೇ ಮುತ್ತೈದೆ (ಗಾದೆ).

ಅಸಗನ ಕಟ್ಟೆ = ಒಂದು ಕಟ್ಟೆಯ ಹೆಸರು : ಅಲಿಂದಂ ಪಡುವಲಾಗಿ ನಡದು ಯಾರೆಯೂರ ಅಸಗನ ಕಟ್ಟೆಯ ಯೇರಿಯ ಪಡುವಲು ಸಲುವುದು (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೭-೧೭ ; 1879). [?]

ಅಸಗಗಾರಕೆ (ನಾ). ಅಗಸನ ವೃತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ (?) : ಯಿಾ ಮಠಕ್ಕೆ ಉತ್ತಾರವಾದ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲೂ ಯಿ ಹವಕಲುಗಳಿಂದ ಬಾಹಕಾರಕದಿಂದ ಗಾಜನೂರ ಸೀಮೆ ಅನುಪಿನಕಟ್ಟೆ ಗ್ರಾಮದಿಂದ ಹಟಿಕಾರ ಮಗ ೨ಕ್ಕೆ ಗ ೧ ॥ ೨ ಹುಡಿಕೆಕಾರಕದಿಂದ ಜನ ೨ಕ್ಕೆ ಗ ॥ ೨ ಹಂಬುಗಾರಕದಿಂದ ಜನ ೨ಕ್ಕೆ ಗ ೧ಲ್ ೩ ಅಸಗಗಾರಕದಿಂದ ಜನ ೧ಕೆ ಗ ॥ ೩ ಅಂತ್ತು ಗ ೪ ॥ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೯೫-೬೧ ; 1709).
[ಅಸಗ + ಕಾರಕ]

ಅಸಗಗೋಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ತಾಳವಾರನುಂ ಕಾಕಂಬಾಟಿ ಕಂಬಯ್ಯನುಂ ಅಸಗಗೋಡ ಸಿರಿಯಮ್ಮನುಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೫-೨೩ ; 941) ; ಅಸಗಗೋಡಗಾಮುಣ್ಡ (ಎಕ. XI, ಜಗಳೂ. ೧೩-೧ ; 1010). [ಅಸಗ + ಕೋಡು₂]

ಅಸಗಪೊಟಿ಼ 'ಅಸಗವೊಟಿ಼' ನೋ.

ಅಸಗಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಪಣರವಾಡಿಯ ರಟ್ಟಗುಡ ನಣ್ಣಪಯ್ಯಕ ಮಗ ಅಸಗಯ್ಯ (ಎಕ. V. ಚನ್ನರಾ. ೨೬೭-೧೩ ; 971).
[ಅಸಗ + ಅಯ್ಯ₁]

ಅಸಗವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಶಕುನದ ಹಕ್ಕಿ : ಪಯಣದೊಳಶೇಷಶಕುನಂ ನಯಮಂ ಕುಡೆ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿ ಸಮವಾಯಂ ದುರ್ನಯಮಾದೊಡಸಗವಕ್ಕಿಯ ನಯದಿಂದಿಷ್ಟಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯಕ್ಕುಮಮೋಘಂ(ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೫) ; ಪೆಣ್ಗಾಗೆ ಬೆಣ್ಣೆಗರಗಂ ಮುಂಗುರಿ ನವಿಲಸಗವಕ್ಕಿಯರಗಿಳಿ ಕಾರೇಡಂ ಗಿಡುಗಂ . . . ತಾಂ ಪುಗೆ ಶುಭದಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೧೯) ; ಸಾಳ್ವನರಳಿಗನಸಗವಕ್ಕಿಗಳ ಸಂಘಮೊಪ್ಪಿರ್ದುವಲ್ಲಿ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೦-೫).
[ಅಸಗ + ಪಕ್ಕಿ]

ಅಸಗವನೆ (ನಾ). ಅಗಸನ ಮನೆ ; ರಜಕಗೃಹ : ನೀರ ಪೊಟಿ಼ ಪಾಡುವೆಡೆ ಹೊಲಗೇರಿ ಪರೇತವನವಸಗವನೆ ಸಭೆ ದೇವಾಗಾರಂ ಚೌವಟಮೆಸೆದಿರ್ಪಾರವೆಯೆಂಬೆಡೆಗಳುಚಿತವೋಸಱಿಗೇಱಲ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೫೩).
[ಅಸಗ + ಮನೆ]

ಅಸಗವರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ : ಗುಡುಗು ಗುತ್ತಿನ ಚೆಂಡು ಗುಮ್ಮನ ಬಡಿವ ಕತ್ತಲೆಗುದ್ದು ಗಂಬದಗಡಣೆ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಸಗವರಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಟಸವಗಲಿ] ಹರಿಹಲಗೆ . . . ವಿನೋದದಲಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೨). [ಅಸಗ + ಪರಿ₂]

ಅಸಗವೊಯ್ (ನಾ). ಅಗಸನ ಹೊಡೆತ ; ಮಡಿವಾಳನ ಬಡಿತ : ಎಲ್ವಡಗಪ್ಪನ್ನೆಗಮೆತ್ತಿಕೊಂಡಸಗವೊ[ಯ್ವೊ]ಯ್ಲೊಳ್ ತಡಂಬೊಯ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೦೪) ; ಶಿಳಾಗ್ರದೊಳ್ ಭೀಮಾಟೋಪದಿಂ ಕೋಪದಿಂ ದಂದತ್ಯದ್ಭುತಮಾಗಿರಲಸಗವೊಯ್ವೊಯ್ದಂ ಮಿದುಳ್ ಸೂಸೆ (ನೇಮಿಪು. ೬-೧೪೮). [ಅಸಗ + ಪೊಯ್₂]

ಅಸಗವೊಯಲ್ 'ಅಸಗವೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಅಸಗವೊಯಿಲು 'ಅಸಗವೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಅಸಗವೊಯ್ಲು, ಅಗಸವೊಯ್ಲು, ಅಸಗವೊಯಲ್, ಅಸಗವೊಯಿಲು, ಅಸಗಹೊಯ್ಲು (ನಾ). = ಅಸಗವೊಯ್ : ಎರಡುಂ ಕರಪರಿಘದಿನಡಸಿ ಗುರ್ದಿ ಪೆಱಪಿಂಗುವಿನಂ ಮುರಿದಡಸಿ ಘಟ್ಟಿಸಿ ಪಿರಿಯಱಿಯೊಳ್ ಪೊಯ್ದನಸಗವೊಯ್ಲಂ ಭೀಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೦) ; ಸಿಲೆಯೊಳಸಗವೊಯ್ಲಂ ಪೊಯ್ದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೫೭). **ಅಗಸವೊಯ್ಲು :** ಊರಸೀರೆಗಗಸಂ ಬಡಿವೆತ್ತನೆನಿಪ್ಪ ಜನದ ನಾಟ್ನುಡಿ

ನಿನಗಾಗಲ್ಕಗಸವೊಯ್ಲ ಸವಿಯಂ ತೋರ್ಪೆಂ (ಜಗವಿ. ೬–೭). **ಅಸಗವೊಯಲ್**: 'ಅಸಗವೊಯಲ್ವೊಯ್' ಪರಾ. **ಅಸಗವೊಯಿಲು**: ಶಿಶುಗಳನು ಖಳದುರಾತ್ಮಕ ಕಂಸ ಕೊಂಡತ್ತಲತಿಮುಳಿದು ಶಿಲೆಯೊಳಸಗವೊಯಿಲನು ಹೊಯಿದು ಕೊಂದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧–೩). **ಅಸಗಹೊಯ್ಲು**: ಮಸಕದಿನಾ ಹರಿಯಾ ಕಂಸನನೆತ್ತಿಯಸಗಹೊಯ್ಲಿಂ ಕೊಂದನಾಗ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೩–೧೪೪). [ಅಸಗ + ಪೊಯ್ಲು]

ಅಸಗವೊಯಲ್ವೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಗಸನ ಹೊಡೆತವನ್ನು ಹೊಡೆ: ಅಸಗವೊಯಲ್ವೊಯ್ಯೆಯುಂ ಚಿತ್ರವಧಂಗೆಯ್ಯೆಯುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೧೦ ವ). [ಅಸಗವೊಯಲ್ + ಪೊಯ್$_1$]

ಅಸಗವೊಟಿ, ಅಸಗಪೊಟಿ (ನಾ). ಅಗಸನ ಹೊಳೆ, —ನದಿ: ಅಸಗವೊಟಿಯೊಳೊರ್ವಳಸಗನ ಪೆಂಡತಿ ಕುರುಡಪ್ಪಸಗಂಗೆ ಲಲಿತಾಂಗಂ ಬಂದನೆಂದು ಪೇಟಿವೊಡೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೫೫). **ಅಸಗಪೊಟಿ**: ಮೂಡಮೊಗದೆ ತಣ್ಣಿಲಗದವು ತೆಂಕಮೊಗದೆ ಪೋಗಿ ಅಸಗಪೊಟಿಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೩೮–೧೯; IIನೆಯ ಶತ). [ಅಸಗ + ಪೊಟಿ$_1$]

ಅಸಗಹೊಯ್ಲು 'ಅಸಗವೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಅಸಗಟಿ (ಕ್ರಿ). ನಾಶಮಾಡು: ಮಸಗಿ ಮಹಿಶೂರವರ್ತಗುಳ್ದಸಗಟಿದರ್ ನಾಡಪೀಡೆಯೊಡನಾರೆಯರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೩–೬೪).

[ಅಸಗು$_0$ + ಅಟಿ$_1$. P ತಮಿ. ಅಶಙ್ಗು = ಚಲಿಸು, ನಡುಗು, ಅಲ್ಲಾಡು]

ಅಸಗಿತಿ, ಅಗಸತಿ (ನಾ). ಅಗಸನ ಹೆಂಡತಿ; ಮಡಿವಾಳಿತಿ: ಗಾಣಿಗಿತಿ, ಅಸಗಿತಿ, ಕನ್ನಡಿಗಿತಿ, ಕೊಂಕಣಿಗಿತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೦ ಪ್ರಯೋ). **ಅಗಸತಿ**: ಕೀಳುಕೋಟಿಯೊಳೊಬ್ಬ ಅಗಸಾಲ ಸತ್ತರೆ ಮೇಲುಕೋಟಿಯೊಳೊಬ್ಬ ಅಗಸತಿ ಅಳುವಳು (ಪುರಂದ. ೨–೧೨–೩). [ಅಸಗ + –ಇತಿ]

ಅಸಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹದಗೆಡಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು: ಅಸಗೆಡಿಪರು ರಾಜಕಾರ್ಯವ ರಾಜ[ಜ್ಯ]ದಾವಸಗೆ ಮಸುಳಿಪ ಮಂತ್ರಿಗಳು (ಸೌಂದಕಾ. ೧೩–೭೫). [ಅಸ್$_4$ (< ಹಸ) + ಕೆಡು + –ಇಸು$_3$]

ಅಸಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹದಗೊಳಿಸು; ಕ್ರಮಪಡಿಸು: ಪೂವಿನ ಬಿಲ್ಲನೇಜಿಸುವ ಬಂಡಬಸಂತನನಾಸೆಮಾಡುವಿಂಮಾವಿನರಲ್ಗಳಂಬನಸಗೆಯ್ವುದಿಂಗಳ ಪಂಗುಗೊಳ್ವ ಬಲ್ಪೇಉದೆನುತ್ತ ಚಿತ್ರಭವನಾವನ ಮೆಯಿವಳಿಗೊಂಡು ಕಂಡ ಕಾಂತಾವಳಿಯಂ ಮರಳ್ಚುವನೆನಲ್ವೊಬಗೆಂತುಟೊ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಂಕನಾ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೬೭–೫೬; 1130).

[ಅಸ್$_4$ (< ಹಸ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಸಗೊಳ್ಳು, ಅಸಕೊಳ್ಳು, ಅಸುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ವಶಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು; ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ದಕ್ಕು: ಅಸಗೊಳ್ಳದ ಅಗಡುಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಸಾಗುಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಇವನು ಜಾಣನಿದ್ದನು (ಪ್ರಾಚೀಹಿಂ. ೫೨); ಎಂಟು ಜನಾ . . . ಬಂದರ ಅಸಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲರಿ ಅಂವಾ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೨೪೦). **ಅಸಕೊಳ್ಳು**: ಟೀಪುವು ಎಷ್ಟು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರೂ ಬೇಲಿಯು ಅವನಿಗೆ ಅಸಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ (ಚರಿಸಂ. ೧೫೨); ಬೇಲಿಯಂತೂ ಯಾತಕ್ಕೂ ಅಸಕೊಳ್ಳದಹಾಗಾಗಿ ಕಳ್ಳದನಗಳಿಗೂ . . . ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿ ಸುತ್ತಲೂ ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲದಂತೆ ಆಗುವುದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೩೪); ನನಗೊಬ್ಬನಿಗೆ ಅದು (ಕುದುರೆ) ಅಸಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೩. ೧–೩). **ಅಸುಗೊಳ್ಳು**: ಎತ್ತುಗಳು ಅಸುಗೊಳ್ಳದೆ ಅವರನ್ನು ಕಿತ್ತಿ ಒಗೆದು ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದ್ದವು (ಬೆಳಭಾ. ೧೪೫). [ಅಸ್$_7$ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಅಸಜ್ಜನ (ನಾ). ೧. ದುರ್ಜನ; ಕೆಟ್ಟಜನ. ೨. ಕುಲಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲದವಳು: ಮಾಯೆಯೆಂಬ ಸ್ತ್ರೀ ಅಸಜ್ಜನಭಾವದಿಂ ಪಞ್ಚಾಂಗನೆಯಾಗಿರುತಿರ್ಪಳ್ (ಪದಗೋ. ೩೮–೭). [ಸಂ. (ಅಸತ್ + ಜನ)]

ಅಸಡಾಳ 'ಅಸಡ್ಡಾಳ$_2$' ನೋ.

ಅಸಡಿ 'ಅಸಡಿ' ನೋ.

ಅಸಡ್ಡಾಳ$_1$, ಅಷಡ್ಡಾಳ, ಅಪಡ್ಡಾಳ, ಅಸಡ್ಡಾಳು (ನಾ). ೧. ಕ್ರಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಕ್ರಮ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಕಿಡಿಕಿಗಳು ಕಿರಿದಾಗಿ ಅಂದಗೇಡಿಯಾಗಿದ್ದಾವು ಬಿದಿರಿನ ಚಪ್ಪರ ಅಸಡ್ಡಾಳ ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದಾವು ಎಂದು ಅವಳು ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿರಲಿಲ್ಲ (ಅರಗಿ. ೭೮). ೨. ಕುರೂಪ; ಅಂದಗೇಡಿತನ: ಏನು ಎತ್ತರ, ಏನು ದಪ್ಪ, ಏನು ಅಸಡ್ಡಾಳ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೩೬). **ಅಷಡ್ಡಾಳ**: ೧. ಅನ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದು ಅಷಡ್ಡಾಳದಲ್ಲಿ ಹೋಯಿತು (ಗಾದ). **ಅಪಡ್ಡಾಳ**: ೧. ಅಪಡ್ಡಾಳ ಸಾವಿರ ಇರಲಿ, ಆಡಂಬರ ಇದ್ದರೆ ಎಲ್ಲಾರೂ ಮುಂದೆ ಬರ್‍ರಿ ಅಂದಾರು, ಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡ್ಯಾರು (ದಾಕೂಟ. ೧೦೭). **ಅಸಡ್ಡಾಳು**: ೨. ಈ ಮೇರೆಗೆ ಕರಡಿಯ ಅವಯವಗಳೆಲ್ಲ ಅಸಡ್ಡಾಳಾಗಿ ಬಲವುಳ್ಳವಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೧೦೪). [?]

ಅಸಡ್ಡಾಳ$_2$, ಅಸಡಾಳ, ಅಸಡ್ಯಾಳ (ಗು). ೧. ಕುರೂಪವಾದ; ಅವಲಕ್ಷಣವಾದ: ಅವನಂತಹ ಅಸಡ್ಡಾಳ ಮುಸುಡಿಯ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು . . . ಈ ಮೊದಲಾದರೂ ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ (ಅಂಬಿಕೆ. ೯). ೨. ಕ್ಷುದ್ರವಾದ; ಅಲ್ಪವಾದ. **ಅಸಡಾಳ**: ೨. ಮಂಗಳೋದಯ ನಿತ್ಯಪರಮೇಶಂಗನೀಶರು ಸರಿಯೆ ಸೊಡ್ಡಳ ಲಿಂಗದೇವನ ಸದೃಶವೇ ಅಸಡಾಳ ದೈವಗಳು (ಬಸವು. ೫೩–೨೭). **ಅಸಡ್ಯಾಳ**: ೧. ಜಟ್ಟಿಗಳು ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಸಡ್ಯಾಳವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಆ ಚಿತ್ರ ಚಂದವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು (ಗಾಳಿಪ. ೭೪). ೨. ಎಂಥಾ ಅಸಡ್ಯಾಳ ನಾಟಕದೊಳಗೂ ಹೀಂಗ ಚಟಕ್ಕನ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಆಗೂದಿಲ್ಲ (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೩೪). [?]

ಅಸಡ್ಡಾಳತನ (ನಾ). ಅಶ್ರದ್ಧೆ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಇಂಗ್ಲಂಡದವರಿಗೆ ಬಂದು ನಮ್ಮ ಅಸಡ್ಡಾಳತನ ತೋರಿಸಬೇಕೆ? (ಶ್ರೀರಂಗ. ೬೭).

[ಅಸಡ್ಡಾಳ$_1$ + –ತನ]

ಅಸಡ್ಡಾಳು 'ಅಸಡ್ಡಾಳ$_1$' ನೋ.

ಅಸಡ್ಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಕಾಣು; ಉದಾಸೀನಮಾಡು: ಕೆಲವು ಜನರಿಗೆ ಭೂತಕಾಲವನ್ನು ಅಸಡ್ಡಿಸುವ ಭೂತಬಾಧೆಯಾಗಿದೆ (ಕನ್ನನು. ೧–೧೫೩). [ಅಸಡ್ಡೆ + –ಇಸು$_3$]

ಅಸಡ್ಡೆ (ನಾ). ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಲಕ್ಷ್ಯ; ಉದಾಸೀನತೆ: ಒಂದೆರಡು ಬಾರಿ ತಿಳುಹಿದಾಗ್ಯೂ ನೀವು ಅಸಡ್ಡೆಯಿಂದ ಕುಳಿತಿರುವುದು ತಿಳಿದುಬಂದುದರಿಂದ . . . ನಿಮಗೆ ಎಚ್ಚರಕೊಡೋಣಾಗುತ್ತದೆ (ಕುರುಕಾ. ೫); ಸತ್ಯದ ಗುತ್ತಿಗೆ ತಮ್ಮದೊಂದೇ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಇದ್ದಂತೆ ಆವೇಶ ತಾಳಿ ಉಳಿದವರನ್ನು ಅಸಡ್ಡೆಯಿಂದ ನಡೆಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅನ್ಯಾಯ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೮೩).

ಅಸಡ್ಡೆಮಾಡು = ಅಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಕಾಣು; ಉದಾಸೀನಮಾಡು: ಅವರ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ಅಸಡ್ಡೆಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಘೋರ ಪಾಪ ಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸು (ಕೃವಾಭೀ. ೧೬೧); ನೀನು ಇಲ್ಲದ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ತೋರಿ ಅವನನ್ನು ಅಸಡ್ಡೆಮಾಡಿದಿ (ತೇಮೋಡ. ೯೯); ನನ್ನ ವರ್ತನೆ ಅಂಥ ಅಸಡ್ಡೆ ಮಾಡುವಂಥದೇನಿದೆ (ಕಪ್ಪುಹು. ೧೩).

[< ಸಂ. ಅಶ್ರದ್ಧಾ]

ಅಸಡ್ಡೆಗೈ (ಕ್ರಿ). = ಅಸಡ್ಡಿಸು: ನೀವು ನಮ್ಮ ಅಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ಅಸಡ್ಡೆಗೈದ ವಿಚಾರ ನಮಗೆ ಹೇಗೆ ಗೊತ್ತಿರಬೇಕು (ಪ್ರವಾಇ. II, ೩).

[ಅಸಡ್ಡೆ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಸಡ್ಯಾಳ 'ಅಸಡ್ಡಾಳ$_2$' ನೋ.

ಅಸತಿ (ನಾ). ನೀತಿಗೆಟ್ಟ ಹೆಂಗಸು ; ಜಾರೆ : ಅಸತೀಸಂಕುಲದೂರನಂ ಮುನಿಮುನೀಂದ್ರಾಚಾರನಂ (ಮದತಿ. ೧-೪೬) ; ಹಠಾತ್ತನೆ ಬಂದೆರೆಯನಿಗೆಯೆ ಜಾರನನಿತ್ತಳು ಅಸತಿ (ಗಾಥಾಸ. ೩-೯೭). [ಸಂ. ಅಸತೀ]

ಅಸತಿವಸಥ (ನಾ). ಜಾರೆಯ ಮನೆ : "ಪಾದರದ ಮನೆಯಸತಿವಸಥಂ [ಪಾಠಾಂ. ವದನಂ] " (ಮಂಗರಾ. ೫೯-೧೧). [ಸಂ. ಅಸತೀವಸಥ]

ಅಸತೀಕೇಳಿ (ನಾ). ಜಾರೆಯೊಡನೆ ವಿಹರಿಸುವುದು : ಸ್ಮರರಾಗಾಂಧತ್ವದಿಂದಂ ಪಗಲೊಳಮಸತೀಕೇಳಿ ಪೊಣ್ಮಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೨೦).
[ಸಂ. ಅಸತೀಕೇಲಿ]

ಅಸತು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಂಕ : ತೋಂಟಕ್ಕೆ ಕರವಂದ ತಳಭೋಗಮುಸತು ಮೊದಲಾಗೆ ಸರ್ವಬಾಧಾ ಪರಿಹಾರಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೭೪ ; 1007); ತಳಾಜಗೂಲಿ ಅಸತನ್ಯಾಯವಿಂತಿನಿತುಮಂ(ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೦, ಬಾಗೇವಾ. ೧೦೩-೪೪ ; 1165). 'ಅಸತುದೆಱೆ' ಪರಾ. [?]

ಅಸತುದೆಱೆ (ನಾ). 'ಅಸತು' ಎಂಬ ಸುಂಕ : ಒಸೆದಿತ್ತಮ್ಮಾರ್ಜನಮಿ ಬಸದಿಯ ಸೂಳಿಗೆ ವಿಶೇಷದಿಂ ಪರಿಯರಮ್ಮೆಂದಸತುದೆಱೆಮ್ಮೆಂದಿ ಕರವಡ ವಿಸಿವಾಕೂಳ್ಳಾಳ[ಗೈ]ಯ್ದು ತಳಭೋಗೆವಿವ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೭೭ ; 1007). [ಅಸತು + ತೆಱೆ]

ಅಸತ್ಕಥೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಕಥೆ. ೨. ಕೆಟ್ಟವರ ವಿಷಯದ ಮಾತು ಕಥೆ ; ಕೆಟ್ಟವರ ಚರಿತ್ರೆ. [ಸಂ. ಅಸತ್ಕಥಾ]

ಅಸತ್ಕರ್ಮ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ : ಅಸತ್ಕರ್ಮಬಂಧಮಶುಭಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೫ ವ). [ಸಂ. ಅಸತ್ಕರ್ಮನ್]

ಅಸತ್ಕಾರ (ನಾ). ೧. ಸತ್ಕರಿಸದಿರುವುದು ; ಸತ್ಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಸತ್ವಹೀನವಾದ ಸ್ಥಿತಿ. ೧, ೨ : ಅಸತ್ಕಾರಂ ನೀರಸಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದೆ ಜನಪದದ ಜನಂಗಳೊಳಿಲ್ಲ (ಜಗವಿ. ೨-೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅಸತ್ಕಾರ್ಯ (ನಾ). = ಅಸತ್ಕರ್ಮ : ಅಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದುದು ಅಸತ್ಕಾರ್ಯವಾಗುವುದು (ಆರ್ಯಧ. ೯೧). [ಸಂ. (ಅಸತ್ + ಕಾರ್ಯ)]

ಅಸತ್ಕೃತಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಕಾರ್ಯ. ೨. ಕೆಟ್ಟಕಾವ್ಯ ; ದುಷ್ಕಾವ್ಯ. ೩. ಆದರಿಸದಿರುವುದು. [ಸಂ. (ಅಸತ್ + ಕೃತಿ)]

ಅಸತ್ತು (ನಾ). ೧. ಇಲ್ಲದಿರುವುದು : ಅಸತ್ತು ಅಚಿತ್ತು ಅನಾನಂದಾದಿಗಳಿಲ್ಲದಂದು ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ನೀನೇ ಆಗಿ(ಸಿದ್ಧೇವ.೩೧); ಅಸತ್ತಿನಿಂದ ಸತ್ ಹುಟ್ಟಲಾರದು, ಅಭಾವದಿಂದ ಭಾವ ಹೊರಡದು. ಈ ಸತ್ ಅಸತ್ತೂ ಆಗಲಾರದು. ಶೂನ್ಯದಿಂದ ವಸ್ತುವಾಗಲಾರದು (ಋಕ್ಸಾರ. ಪೀ. ೯). ೨. ಸತ್ಯವಲ್ಲದ್ದು. ೩. ಕೆಟ್ಟದ್ದು ; ಹೇಯವಾದದ್ದು : ಮ್ಯಾಕ್‌ಬೆತ್ ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿದ್ದ ಅಸತ್ತಿಗೆ ಮತ್ತು ಮಾಟಗಾತಿಯರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ವಶವಾಗಿ ಪಾತಕಕ್ಕೆ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಕೈವರ್ತಿಸುವ ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲೇ ನಿಜವಾದ ಸಂದಿಗ್ಧಾವಸ್ಥೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ಸಾಹಿಪ್ರ. ೨೧೨).
[ಸಂ. ಅಸತ್]

ಅಸತ್ಯ (ನಾ). ಸತ್ಯವಲ್ಲದುದು ; ಸುಳ್ಳು : "ಅಲೀಕಂ, ವಿತಥಂ, ಮಿಥ್ಯಾ, ಮೃಷಾ, ಅನೃತಂ – ಈ ೫ ಅಸತ್ಯದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨೩-೧೪೩) ; ಯಮವೆಂದರೆ ಬಿಡತಕ್ಕದ್ದು ; ಅದು ಹಿಂಸೆ ಅಸತ್ಯ ಸ್ತೇಯ ದುರಾಚಾರ ಪರಿಗ್ರಹ ಎಂದು ಐದು ಪ್ರಕಾರ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ಅಸತ್ಯವಾದಿ (ನಾ). ಅಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವವನು ; ಸುಳ್ಳುಗಾರ : ಧರಣೀಪುತ್ರನಿವಾಸದೊಳ್ ನಿಲೆ ಬುಧಂ ಕೂಟಕ್ರಿಯಾವೇದಿ ತಸ್ಕರನದ್ರವ್ಯನಸತ್ಯವಾದಿ . . . ಎನಿಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೨೨). [ಸಂ. ಅಸತ್ಯವಾದಿನ್]

ಅಸತ್ತ್ವ (ನಾ). ೧. ಸತ್ವವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಇಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಅಭಾವ : ಅಸತ್ತ್ವವೆಂಬ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ವಸ್ತುವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ (ಹಿಂದಸಾ. ೫೦). [ಸಂ.]

ಅಸದನುಶಾಸನ (ನಾ). ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ : ಅಸದನುಶಾಸನಂ ಸದವನಂ ನೃಪಲಕ್ಷಣಮೊಂದು (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೧೩) ; ಅಸದನುಶಾಸನಂ ರಘುಕುಲಕ್ಕೆ ಕುಲವ್ರತಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೫).
[ಸಂ. (ಅಸತ್ + ಅನುಶಾಸನ)]

ಅಸದರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಅರ್ಥ ; ತಪ್ಪು ವಿವರಣೆ. ೨. ಅನ್ಯಾಯದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುವ ದ್ರವ್ಯ. ೩. ಕೆಟ್ಟ ಉದ್ದೇಶ ; ತಪ್ಪಾದ ಗುರಿ. ೪. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕೆಟ್ಟ ಅರ್ಥ ಬರುವಂತೆ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಬಳಸುವ ಒಂದು ಕಾವ್ಯದೋಷ ; ಹದಿನೆಂಟು ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅಸದರ್ಥಂ ವಿಪರೀತಕಲ್ಪನೆ. . . ಇನಿತುಂ ದೋಷಂಗಳಷ್ಟಾದಶಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೬. ೧-೪೦).
[ಸಂ. (ಅಸತ್ + ಅರ್ಥ)]

ಅಸದರ್ಥಬೋಧನ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ನಿದರ್ಶನಾಲಂಕಾರದ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ : ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನೊಳಿರ್ಪುದೊಂದು ಕಾರ್ಯಂ ಲೋಗರ್ಗೆ ಪೊಲ್ಲದ ಕಜ್ಜಮಂ ತಿಳಿಪುವಂತಿರ್ಪುದೆಂದು ಪೇೞ್ (೩) ಅಸದರ್ಥಬೋಧನಮೆಂದುಂ ; ನಲ್ಗೆಯ್ತಮಂ ತಿಳಿಪುವಂತಿರ್ಪುದೆಂದು ಪೇೞ್ (೪) ಸದರ್ಥಬೋಧನಮೆಂದುಂ, ಎರಡುಂ ನಿದರ್ಶನೆಯೆನಿಪುದು. ಎಂತೆನೆ :— ಅಱಿಕಲ್ಲೂಡಂ ಕೊಂಡವರುಱಬಿದೊಡಿದಿರಾಂಪುದರಿದು ಬಿದಿರೂರವರೆಂದಱಿಯುತೆ ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ ತಱಿತಱಿದಿರ್ಕೇರಿಯವರ ಸೊರ್ಕಂ ಮುಱಿದಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೩-೭೦ ವೃತ್ತಿ, ೭೧).
[ಅಸದರ್ಥ + ಬೋಧನ]

ಅಸದಳ (ನಾ). ಅಸಾಧ್ಯ ; ಅಶಕ್ಯ ; ಅತಿಶಯ : "ಅಸದಳಮೆಂದು ಅಸಾಧ್ಯಂ" (ಕ ಶ ಸಾ. ೩೧-೬೬೩) ; ಹುಸಿಮುಸುಕಿದ ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯೆಂಬುದು ಅಸದಳದಖಿಳ ನರಕಂಗಳನುಂಬುದು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೧೯-೧೩); ಮೊಗಕ್ಕೆ ಪಿರಿದೊಪ್ಪುವ ಬಿಂಕದ ಸಂಕದೋಲೆಕರ್ಪಸದಳಮಾದ ಸಣ್ಣವಳೆ (ಚಂದ್ರಪು.೮-೫೧); ಕಂದ ವೈರಿವ್ಯೂಹವಸದಳವೆಂದೆನಿಪುದು(ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೪೦) ; ಆರು ಗೆಲಬಹುದರಸ ಕೇಳ್ ಕಾಮಾರಿಗಸದಳವಬಲೆಯರ ಕಣ್ಣೋರೆಗಳ ಕಾಲಾಟಕಳುಕದರುಂಟೆ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೫೨) ; ನನ್ನಿಂದ ಯಾವ ನೆರವನ್ನೂ ನೀಡಲು ಅಸದಳ (ಧೂಮುಮು. ೫೭). [?]

ಅಸದಳಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ ; ಅಸಮಾನವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ : ಮಿಸುಗುವ ಪೊಸಪಸೆಯೊಳಸದಳಮೆಸೆಯೆ ಪಸರಿಸಿ ಪೊಸಯಿಸಿದ ಪೊಸಸುಸಿಲ ಮುಸುಕದ ಬಸದೊಳ್ ಬಸದಾಗಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೪-೧೨ ವ) ; ಅಸದಳಮಾಗಿಯು[ಮಿ] ನಮ್ಮ ಸೈನ್ಯಮಿಂತೊರ್ವರೊರ್ವರೊಳ್ ಸೆಣಸಿ ಖಳವ್ಯಸನದೊಳೆ ಕೆಟ್ಟುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೪೨) ; ಇಸುವಂಬನಂಬಿನಿಂ ಖಂಡಿಸಿ ಗರುಡಧ್ವಜನ ಗಜದ ಮೊಗಚರ್ಮಮನರ್ವಿಸುವಿನಮಿಸೆ ಪೊಸಮಸೆಯೆಂಬಸದಳಮೊಡನೆಱಗಿ ತುಱುಗಿ ಪಾಯ್ದುವು ಕೆಲವುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೬೦); ಶ್ರೀ ಮ ಜ್ಜಿ ನ ಮ ಜ್ಜ ನ ದ ಮಹಾಮಹಿಮಾತಿಶಯಮುಸದಳಂ ಪೊಗಟಲ್ (ಅಜಿಪು. ೫-೧) ; ಜಯಮುಂ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಧರ್ಮ್ಮಾನ್ವಯಮುನಸದಳಂ ಸಾಧುವರ್ಗಕ್ಕೆ(ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೧೦; 1068); ಪೂರ್ವಾನುರಾಗಮಂ ಪ್ರಸ್ತಾವಿಸುವ ನೆವದಿಂ ಶ್ರವಣನಾಳದೊಳ್ ಸುಖಸುಧಾರಸಮನಸದಳಂ ತಳಿಯೆ (ವರ್ಧಪು. ೪-೧೨ ವ). [< ಅಸದಳ]

ಅಸದಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗು ; ಅಧಿಕವಾಗು : ಅಸದಳಿಸಿ ಮಾರ್ಮಲೆತು ಮುತ್ತಿದ ವಿಷಮವೀರರನದ್ರಿಕುಜಸಹಿತುಸುರಗಾಳಿಯ ಲೂದಿ ಹಾಱಿಸಿದನು (ತೊರರಾ. ೬-೨೭-೧೦) ; ಶ್ವಸನಸುತ ಸುಗ್ರೀವ ಖಿಪಿನೌಕಸರ ಸೇನಾನಾಥ ವಾಲಿಜರಸದಳಿಸಿದರು ನಿಜಪತಿಯ ಸೇವಾಭಿಮಾನದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೨೭-೨೫).
[ಅಸದಳ + -ಇಸು]

ಅಸದಾಖ್ಯಾತಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] (ವರ್ಣನಾಕ್ರಮದಲ್ಲಿ) ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಸ್ತುತಃ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಕೆಲವು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಉಂಟು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸುವ ಒಂದು ಕವಿಸಮಯ; ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಉಂಟೆನ್ನುವುದು: "ಅಸದಾಖ್ಯಾತಿ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವುದನ್ನು ಇರುವಂತೆ ವರ್ಣಿಸುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೪೩); ಅತತ ಸತ್ಕವಿಸಮಯಂ ಜಾತಿದ್ರವ್ಯಕ್ರಿಯಾಗುಣಾಶ್ರಯಮಸದಾಖ್ಯಾತಿ ಸದಕೀರ್ತನಂ ನಿರ್ಣೀತಂ ನಿಯಮಾರ್ಥಮೈಕ್ಯಮೆನೆ ನಾಲ್ಕು ತೆಱಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೪೫); ಉದಾ:—ಸಲಿಲಾಶ್ರಯಮಾತ್ರದೊಳಂ ಕಲಹಂಸಪ್ರಭೃತಿ ನದಿಗಳೊಳ್ ಕಮಲಸಿತೋತ್ಪಲಕುವಲಯಾದಿ ಶೈಲಾವಲಿಯೊಳ್ ರತ್ನಾದಿಯುಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸೆ ಪಡೆಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೪೬). [ಸಂ. (ಅಸತ್ + ಆಖ್ಯಾತಿ)]

ಅಸದಾಗ್ರಹ (ನಾ). ಸಲ್ಲದ ಹಟ; ಅನುಚಿತವಾದ ಆಗ್ರಹ: ಬಿಸುಡುವುದಸದಾಗ್ರಹಮಂ ಪ್ರಸನ್ನ ಗಂಭೀರಚಿತ್ತದಿಂದಿದನವಧಾರಿಸುವುದು (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೦೪); ಈವುದು ಜಾನಕಿಯನುೞಿವುದಸದಾಗ್ರಹಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨–೬೧). [ಸಂ. (ಅಸತ್ + ಅಗ್ರಹ)]

ಅಸದೃಶ (ಗು). ೧. ಅಸಮಾನವಾದ; ತನಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲದ: ವಿರಹಿತೇಂದ್ರಿಯಕರ್ಮಿಯಸದೃಶ ಪರಮಲಿಂಗ ಸಧರ್ಮಿ ಕರುಣಾಭರಿತ (ಬಸಪು. ೬–೩೬). ೨. ಅನುಚಿತವಾದ; ಅನುರೂಪವಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಸದ್ವ್ಯಯ (ನಾ). ಅನ್ಯಾಯವಾದ ವೆಚ್ಚ; ಅನುಚಿತವಾದ ಖರ್ಚು: ಎಂತಾನುಂ ಪಡೆದ ಧನಮನಸದ್ವ್ಯಯಂಗೆಯ್ದೊಡೆ ಬಡತನಮಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೦೧–೨); ತ್ಯಾಗ ಭೋಗೋಪಭೋಗಾದಿ ವ್ಯಸನಕ್ಕೆಸದ್ವ್ಯಯಂ ಮಾಡಿ ಕಿಡಿಸಿಯುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೫೨ ವ).
[ಸಂ. (ಅಸತ್ + ವ್ಯಯ)]

ಅಸದ್ವಾದ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಚರ್ಚೆ; ಅನುಚಿತವಾದ ವಾದ: ಕುಟಿಲನುನ್ನತಂ ಪಿರಿದಸದ್ವಾದಕುಶಲಂ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗೇತರಂ ನಿಕೃಷ್ಟಂ (ಅರಾಚ. ೧–೪). ೨. [ಬೌದ್ಧ] ತತ್ತ್ವವಿಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ವಾದ: "ಶೂನ್ಯಂ ತತ್ತ್ವಂ ಎಂದರೆ ತತ್ತ್ವವಿಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದರ್ಥವು. ಈ ವಾದಕ್ಕೆ ಅಸದ್ವಾದವೆಂದು ಹೆಸರು" (ಹಿಂದಸಾ. ೪೬).
[ಸಂ. (ಅಸತ್ + ವಾದ್ಮ)]

ಅಸದ್ವಿಷಯ (ನಾ). ೧. ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ವಿಷಯ. ೨. ಸಲ್ಲದ ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥ, —ವಿಷಯಸುಖ: ಮನಮಂ ನಿಗ್ರಹಿಸುತ್ತಸದ್ವಿಷಯದತ್ತಲ್ಪೊರ್ದದಂತಾಗೆ ಮಾಡಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೫೩).
[ಸಂ. (ಅಸತ್ + ವಿಷಯ)]

ಅಸನ$_1$ (ನಾ). ಅನ್ನ; ಆಹಾರ: ಹಸಿದು ಹಲವೂರೊಳಗೆ ತಿರಿತಂದಸನದೊಳಗುಂಬಾಗ ನಾಯ್ದಿಟ್ಟಿಸಿದವೊಲಾಯ್ತು (ನಿಭಾಗ. ೫–೩–೨೬); ಹಸಿದ ಹಾರುವನಾಗಿ ಭಾಮೆಯೊಳಸನಮಂ ಪಡೆದುಣುತ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೮–೩೪); ಪಶುಪತಿಯ ಪದವ ಪಡೆಯುವಡೆ ಹಸಿದರಿಗೆ ಅಸನವನು ಇಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೪೨). [< ಸಂ. ಅಶನ]

ಅಸನ$_2$ (ನಾ). ಹೊನ್ನೆಯಮರ: "ಅಸನಂ ಪೀತಸಾರಮೆನೆ ಹೊನ್ನೆಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೩೫–೧೨). [ಸಂ.]

ಅಸನಪರ್ಣಿ, ಅಶನಪರ್ಣಿ (ನಾ). ಹೊನ್ನೆಯ ಮರ. **ಅಶನಪರ್ಣಿ**: ಉಪರಾಜಿತೆ ಅಶನಪರ್ಣಿ (ನಾಚಿರಾ. ೩). [ಸಂ. ಅಶನಪರ್ಣಿನ್]

ಅಸನಬೆಸನ (ನಾ). ಆಹಾರದ ಚಿಂತೆ; ಅನ್ನದ ವ್ಯಸನ: ಕಲಿದೇವ ಮುನಿಪನಾತ್ಮಜ ಸಲೆ ಮೂಜಗದೊಳಗೆ ಮೆಱೆವ ಮಾನವದೇವಂ ಗೆಲಿದಂ ಅಸನಬೆಸನವ ಛಲರಧಿಕಂ ಹಾಲಬಸವಿದೇವ ಮುನೀಶಂ (ಎಇ. XXI, ೨–೩೪; 1260). [ಅಸನ$_1$ + ಬೆಸನ$_3$]

ಅಸನರಿ$_1$ (ನಾ). ಉಪಾಯಗಾರ: ಅವನೇನು ಅಸನರಿ ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [?]

ಅಸನರಿ$_2$ (ನಾ). (ಉಕ). ದುರ್ಬಲ; ಅಶಕ್ತ: ಹುಡುಗಿ ಹ್ಯಾಂಗ ಇದ್ದಾಳ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ? ಸ್ವಭಾವ ಹ್ಯಾಂಗ ಅದ? ಅಸನರಿ ಇದ್ರ ಮತ್ತ ಇವರ ತಿರಗಿದ್ಹಾಂಗ (ದೀಪಸಿ. ೩೯). [?]

ಅಸನಿ (ನಾ). ವಜ್ರಾಯುಧ: "ಅಶನಿ – ಅಸನಿ" (ಶಮದ. ೨೫೩ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಅಶನಿ]

ಅಸನೆಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭೂಮಿ (?): ಕರಡಿಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಗದ್ದೆ ಮತ್ತರು ೧ ಅಸನೆಗಭೂಮಿ ಮತ್ತರುಂ × × × ಗವಿನು × × ಮತ್ತರು ೧। ಮಂಗಳಮಹಾಶ್ರೀ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೧೬–೨೬; 1173). [?]

ಅಸಫ್‌ನೌಕರಿ (ನಾ). ಮಂತ್ರಿಯ ಉದ್ಯೋಗ (?): ಟೀಪು ಸುಲ್ತಾನರ 'ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಫೌಜುದಾರಿಯನ್ನೂ ಮತ್ತು ಅಸಫ್‌ನೌಕರಿಯನ್ನೂ ಮಾಡಿದ್ದ ಅರುಣಾಚಲ ಪಂಡಿತ (ಮಹಾವಂ. II, ೧೪).
[← ಅರ. ಪಾರ. ಅಸಫ್‌ನೌಕರಿ]

ಅಸಬಡಿ (ಕ್ರಿ). ಅಗಸನು ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಒಗೆಯುವಂತೆ ಹೊಡೆ, —ಬಡಿ; ಸದೆಬಡಿ: ಬಲುರಥವನಸಬಡಿದು ಸೂತನನಿಳುಹಿ ಹಯವೋಡಿದುವು ಮುಮ್ಮುಳಿಸಿ ತನಿಗುದಿಗುದಿದು ಕೋಟಲೆಗೊಂಡುದರಿಸೇನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯–೩೬); ಅಸಬಡಿವುತಸುರೇಂದ್ರನತಿಸರಭಸದ ಸೌರಂಭದಲಿ ಬರೆ ಕೆಂಡಸುರಹರ ಮೂಗಿನಲಿ ಬೆರಳಿಟ್ಟೊಲೆದನವಯವವ (ತೊರರಾ. ೬–೫೩–೫೦); ಕೈಕಾಲುಗಳನಸಬಡಿದು ಕೆಡವುತೇಳುತ ಕೂಡೆ ಮೈ ನಡನಡುಗಿ ಬೆವರುತ . . . ಒಜಲಿದಳು ಖೇಚರಿ ಬೆಟ್ಟ ಬಿರಿವಂತೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೫–೪೦). [ಅಸ$_5$ + ಬಡಿ$_1$]

ಅಸಬಳ (ನಾ). ಸ್ವಚ್ಛ; ನಿರ್ಮಲ (?): ಬಿಸಿಲತೊಱೆಯೊಳ್ ತೋರ್ಪ ಪುಸಿಜಲದೊಳು ಎಸೆಯವೇ ತೆರೆನೊರೆಗಳಸಬಳದೊಳಾ ಪರಿಯ ಪುಸಿರೂಪ ಮನವೆ ಕಾಣಿಸುವುದಿಂತು (ಮನೋವಿ. ೪–೧೯).
[ಪ್ರಾ. ಅಸಬಲ = ಅಮಿಶ್ರಿತ, ನಿರ್ದೋಷ, ಪವಿತ್ರ < ಸಂ. ಅಶಬಲ = ನಿರ್ಮಲ, ಶುಭ್ರ]

ಅಸಭ್ಯ (ಗು). ಸಭ್ಯವಲ್ಲದ; ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆಯಿಲ್ಲದ: ಉಪಾಧ್ಯಾಯರ ಬಗ್ಗೆ . . . ಅಸಭ್ಯವೆನ್ನಬಹುದಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುವುದರಿಂದಲೂ ಶಿಸ್ತುಭಂಗದ ಪ್ರಸಂಗಗಳಿಂದಲೂ ವ್ಯಕ್ತಪಡುತ್ತಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೬೬೫). [ಸಂ.]

ಅಸಭ್ಯತನ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅಸಭ್ಯತನದ ದೋಷವು ನನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ ಬರುವುದು (ಮಂಜುಳ. ೩೩). [ಅಸಭ್ಯ + –ತನ]

ಅಸಮ (ಗು). ೧. ಸಮವಲ್ಲದ: ಅತಿರಥರಸಮಸಂಗರವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೪). ೨. ಸಮಾನವಿಲ್ಲದ; ಅಸದೃಶವಾದ: ಸ್ಮರನನುರಿಪಿಯುಂ ಕಾಮಿ ಸರ್ವೇಶ್ವರಂ ಮತ್ತಸಮಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೮೩). ೩. ಬೆಸಸಂಖ್ಯೆಯ; ವಿಷಮವಾದ. 'ಅಸಮನೇತ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಸಮಂಜಸ (ಗು). ಸಮಂಜಸವಲ್ಲದ; ಅನುಚಿತವಾದ: ಗಡಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ಪುನರ್‌ಪರಿಶೀಲನೆ ಅಸಮಂಜಸವಾದುದು (ತಾಯಿನಾ. ೧–೪; 4–2–1965). [ಸಂ.]

ಅಸಮಚ್ಛದ (ನಾ). ಏಳು ಎಲೆಗಳಿರುವ ಬಾಳೆ: "ಅಸಮಚ್ಛದಂ ಸಪ್ತವರ್ಣಮೆನಲೇೞೆಲೆಯ ಬಾಳೆ" (ಮಂಗರಾ. ೩೪–೯).
[ಅಸಮ + ಛದ]

ಅಸಮುಜಸೆ (ನಾ). ಅಸಮಾನವಾದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವಳು: ಆ ವಸುವಸುಮತಿಯುಸು ನಿಸುಗಳನಸಮುಜಸೆ ಕಾಳಿಕಾಂಬೆ ಕುಂದಿಸುತಿರ್ಪ್ಪಳು (ಶಾಸಪ. ೪೯; 1179). [ಅಸಮ + ಜಸ + –ಎ$_2$]

ಅಸಮತೋಲ (ನಾ). ತೂಕವು ಸರಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಏರುಪೇರು: ಇವತ್ತಿನ ಪ್ರಸಂಗಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ, ಈ ಅಸಮತೋಲದ ದೋಷ ಅದರಲ್ಲಿ ಬಿಂಬಿಸಿರುವುದು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೧೦೫). [ಅಸಮ + ತೋಲ]

ಅಸಮನಯನ (ನಾ). ವಿಷಮ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಇಳೆಯೊಳಗತಿದಯಾಪರರಸಮನಯನನ ಭಕ್ತರೆಂಬರು (ಬಸಪು. ೨೭-೩೦). [ಅಸಮ + ನಯನ]

ಅಸಮನೇತ್ರ (ನಾ). = ಅಸಮನಯನ: ಅಸಮನೇತ್ರನೆ ಬಸವನಾಮದಿ ನೆಸೆದನಲ್ಲದೆ ಬಸವನಿಳೆಗುದಯಿಸಿದ ಮಾತ್ರದೊಳಾತನಂ ನರಜಾತನೆನಬಹುದೆ (ಬಸಪು. ೧-೨೮); ಅಸಮನೇತ್ರನ ಭಕ್ತರಂ ನಿಂದಿಸುವವಂದಿರ ತಲೆಗಳಂ ಖಂಡಿಸುತವಿರು (ಬಸಪು. ೪-೬೭). [ಅಸಮ + ನೇತ್ರ]

ಅಸಮಬಲ (ನಾ). ಅಸಮಾನವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಅಸಮಬಲಭವದ್ವಿಕ್ರಮುಮಸಂಭವಂ ಪೆಜರ್ಗೆ (ಗದಾಯು. ೪-೫೬).
[ಅಸಮ + ಬಲ]

ಅಸಮಯ (ನಾ). ಸಮಯವಲ್ಲದ ಸಮಯ; ಅಕಾಲ. [ಸಂ.]

ಅಸಮಯಕೃತ (ಗು). ಅಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಅವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ: ತ್ರೈಕಾಲ್ಯಯೋಗಿ ಬಂದುದನೀ ಕುಸುಮಫಳಂಗಳಿಂದಮಸಮಯಕೃತ ಭೃಂಗೀಕೀರಕೇಕಿಕೋಕಿಳ ಕಾಕಳಿಯಿಂದಱಿದು ಬನದೊಳಜಸಿದೆನಾಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೮೧). [ಅಸಮಯ + ಕೃತ]

ಅಸಮರ್ಥ (ಗು). ೧. ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ; ದುರ್ಬಲವಾದ; ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಾಗದ: ಭಕ್ತರೆ ಸಮರ್ಥರು ಅಸಮರ್ಥರೆನಲುಂಟೆ (ಬಸವ. ೬೮೨). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] = ಅಸಮರ್ಥಪದ: ಅಸಮರ್ಥಮಪ್ರತೀತಂ ವಿಸಂಧಿ ವಿಪರೀತಕಲ್ಪನಂ ಕಷ್ಟಂ ನೀರಸಮೆಂದು ದೋಷಮಿವು ಸಮನಿಸುಗುಂ ಪದದೊಳ್ ಪದಾಗಮಜ್ಞರ ಮತದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೫). [ಸಂ.]

ಅಸಮರ್ಥಪದ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಉದ್ದಿಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸದ ಪದ: "ತೆಱಿದಿರೆ ತದ್ವಾಚಕತೆಯನಱಿಪಲ್ ನೆಱಿಯದುದೆ ಕೃತಿಯೊಳಸಮರ್ಥಪದಂ" (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೬). ಉದಾ:— ಉರಗಾಳಿ ನಂದನಾವಳಿ ತರತರದಿಂದೆಱಗಿ ಜಳಭೃದಂತಿಕದೊಳ್ ಮಾಣ್ದಿರದೆ ಕುಡಿದುಪ್ಪುನೀರಂ ಧರೆಗಿನಿದಂ ಕಱಿವುದಿಂತಿದೇಂ ವಿಸ್ಮಯಮೋ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೭). [ಅಸಮರ್ಥ + ಪದ್ಯ]

ಅಸಮರ್ಪಕ (ಗು). ಸಮರ್ಪಕವಲ್ಲದ; ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಿಲ್ಲದ: ಬಹಳ ಖರ್ಚುಮಾಡಿ ಹೊಗೆನಳಿಗೆ ಅಥವಾ ಕಂಡಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದರೂ ಅವು ಹೊಗೆ ಹರಡುವುದನ್ನು ತಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಅಸಮರ್ಪಕವಾಗಿವೆ (ಅಡುಸೌ. ೨೯). [ಸಂ.]

ಅಸಮಲೋಚನ (ನಾ). = ಅಸಮನಯನ: ವಸುಧೆಯೊಳ್ ಕಾಮಿತಫಲಂಗಳನಸಮಲೋಚನನಿತ್ತು ಪರಿಪಾಲಿಸುವನೆಲ್ಲಾ ಕಾಲದೊಳು ಕಾರುಣ್ಯಭಾವದಲಿ (ಬಸಪು. ೩೮-೭೭). [ಅಸಮ + ಲೋಚನ]

ಅಸಮವಗೆ (ನಾ). ಅಸಮಾನವಾದ ಶತ್ರು, —ವೈರಿ: ಮಗುವ ಹಿಡಿತಕ್ಕಿನಿತು ಬಲಮ್ಯಾಕೆಯಮ್ಮ ಬಿಡಬೇಕಸಮವಗೆಯ ವ್ಯಾಳೇ (ನವಮೋ. ೧೨-೪೨). [ಅಸಮ + ಪಗೆ]

ಅಸಮವಿಭೂತಿ (ನಾ). ಅಸಮವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯ; ಅಸದೃಶ ಸಂಪತ್ತು: ಅಸಮವಿಭೂತಿಗಳನುಪಾರ್ಜಿಸುವೊಡೆ ಜನಮಂ ಸ್ವಕೀಯಮುಮಂ ಮಾಟ್ಪುದು (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೨೧). [ಅಸಮ + ವಿಭೂತಿ]

ಅಸಮಶರ (ನಾ). ವಿಷಮಸಂಖ್ಯೆಯ ಬಾಣಗಳುಳ್ಳವನು; ಪಂಚಶರ; ಮನ್ಮಥ: ಆ ಪುರದುಪವನದೊಳಸಮಶರ ಕಿಶೋರಕೇಸರಿ ಗಜಱಿ ಗರ್ಜಿಸದ ಕೃತಕಗಿರಿಗಳಿಲ್ಲ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೧-೧೦೭ ವ). [ಅಸಮ + ಶರ]

ಅಸಮಸಂಖ್ಯೆ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ವಿಷಮಸಂಖ್ಯೆ; ಬೆಸಸಂಖ್ಯೆ: ಉದಾ:—೧, ೩, ೫, ೭, ೯: ಸಂಖ್ಯಾಗಣಿತದಲ್ಲಿ ಅಸಮ (odd) ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಘನಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಕ್ರಮವು ನಿಕೊಮಾಕಸ್ಸನಿಂದ ಬಂದುದು (ಗಣಿಚ. ೪೬).
[ಅಸಮ + ಸಂಖ್ಯೆ]

ಅಸಮುಸೆ, ಅಸವಸ್ಸೆ (ನಾ). ಅತ್ಯಲ್ಪವಾದ ಗಾಯ; ಸಣ್ಣಗಾಯ: ಅಸಮು[ಪಾಠಾಂ. ವ]ಸೆಗೆ ಮೈಯಳುಕದೆಜಗುವ ಹುಸಿವ ಜಾಱುವ ಹೊಳೆವ ಹಣುಗುವ ಬೆಸುವ ಬಿಡಿಸುವ ದಿಟ್ಟವಾಳರು ಹೊಕ್ಕು ಹೆಣಗಿದರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೧೦೫); ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಹರಿದಖಿಳ ದೇವಪ್ರಸರವನು ನೀವ್ ನೆರಹಿ ಮೇಲಿನ್ನಸಮುಸೆಗೆ ಹೆದಱದಿರಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೨೪); ಎಸೆವರಿಱಿವರ್ ಪೊಯ್ವರುಬ್ಬುವರ್ . . . ಅಸಮುಸೆಯನುಳಿದು ಕೈದುಡುಕುವರ್ ಕುಸುರಿದಱಿದಡಗನಿರದೊಟ್ಟುವರ್ ಮೆಟ್ಟುವರ್ (ಚೆಬಪು. ೩೮-೬೬).
ಅಸವಸ್ಸೆ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಅಸ$_1$ + ಮುಸ್ಸೆ]

ಅಸಮಸ್ತ (ಗು). ೧. ಅಪೂರ್ಣವಾದ; ಸ್ವಲ್ಪವಾದ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಸಮಾಸಮಾಡದ; ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರಿಸದ; ಬೇರೆಬೇರೆಯಾದ. [ಸಂ.]

ಅಸಮಾಂಬಕ (ನಾ). = ಅಸಮನಯನ: ನಂಬಿದರುಂಟೆ ನಿನ್ನಂತೆ ಲೋಕದೊಳಸಮಾಂಬಕ ಶರಣರೆನು (ತ್ರಿಭುತಿ. ೧೯-೧೫).
[ಅಸಮ + ಅಂಬಕ]

ಅಸಮಾಕ್ಷ (ನಾ). ೧. = ಅಸಮನಯನ: ಅಸಮಾಕ್ಷಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅನ್ಯದೈವವ ಸರಿಯೆಂಬನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಮಸೆದ ಕೂರಲಗನಿಕ್ಕದೆ ಮಾಣ್ಬನೇ (ಬಸವ. ೫೬೭); ಅಶನಕ್ಕೆ ಹರಿಯದಿರು ಅಸಮಾಕ್ಷನಡಿಯ ಬಿಡದಿರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೧). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಹೊಂಗಾಗೆ; ಹಂಗ: "ಅಸಮಾಕ್ಷಮೆನೆ ಹಂಗಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೨-೮).
[ಸಂ. (ಅಸಮ + ಅಕ್ಷಿ + –)]

ಅಸಮಾಖ್ಯಾತ (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಹೊಂದದ್ದು; ಹೇಳದ್ದು: ಜನರಿಗಹುದೇ ನಿನಗೆಯಲ್ಲದೆ ವಿನುತಿಸಲು ಲಿಂಗದ್ವಯಮೆನಲವನಿಯೊಳಸಮಾಖ್ಯಾತವೆನಲನ್ಯರಿಗದೇಕಹುದು (ಬಸಪು. ೩೮-೬೬). [ಸಂ.]

ಅಸಮಾಧಾನ (ನಾ). ಸಮಾಧಾನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅತೃಪ್ತಿ; ಅಶಾಂತಿ; ಕ್ಷೋಭೆ: ಶಾಲೆಯ ಸ್ಥಿತಿ ಚೆನ್ನಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಅಸಮಾಧಾನವಾಗಿದೆಯಂತೆ (ಕಾವೇರಿ. ೯೪). [ಸಂ.]

ಅಸಮಾನ (ಗು). ೧. ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಸದೃಶವಿಲ್ಲದ: ಅಸಮಾನಮೆನ್ನೊಳೀರ್ವರ ಪಸಾಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೮೧). (ನಾ). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಸ್ವರದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಂಪಿತ . . . ಅಸಮಾನ ಕಾಲಹೀನವೆಂಬ ಹದಿನೈದು ಸ್ವರದೂಷಣಂಗಳಂ ತೊಱಿದು (ವಿವೇಕ.೨೩೬). [ಸಂ.]

ಅಸಮಾನಗಾರ (ನಾ). ೧. ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಅಸದೃಶನಾದವನು: ಕುಸುಮಾಲನದೀಂ ಹೊಸ್ಮಾತೀನ್ಬಾಣ್ಪೀಗ ಅಸಮಾನಗಾರಾ ವೈದಾರಸೂ (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೦೧). ೨. ಸೂಕ್ಷ್ಮಮನಸ್ಸಿನವನು (ದಕ). [ಅಸಮಾನ + –ಗಾರ (< –ಕಾಜ)]

ಅಸಮಾನಗಿರಿ (ನಾ). ೧. (ಉಕ). ಛಾವಣಿಯ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ಬಟ್ಟೆ; ಮೇಲ್ಕಟ್ಟು; ವಿತಾನ. ೨. ನವಿಲುಗರಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಅಲಂಕಾರದ ಕುಂಚ (ದಕ. ೬).
[← ಮರಾ. ಅಸ್ಮಾನ್‌ಗಿರೀ]

ಅಸಮಾನತೆ (ನಾ). ೧. ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸದೃಶವಿಲ್ಲದ್ದು. ೨. ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದು.
[ಸಂ. ಅಸಮಾನತಾ]

ಅಸಮಾಪ್ತ (ಗು). ಮುಗಿಯದಿರುವ ; ಅಸಂಪೂರ್ಣವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಸಮಾಯುಧ (ನಾ). = ಅಸಮಶರ : ವಿಲಾಸದಿಂ ಜಿಗೋಡಿಸಿದನಾತ ನೀತನಸಮಾಯುಧನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೬೧); ಲತಾಂಗಿ ಪೋಲ್ತ ಳಸಮಾಯುಧ ಮೋಹನ ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೯೭).
[ಅಸಮ + ಆಯುಧ]

ಅಸಮಾಸತೆ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸಮಾಸವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಭಿನ್ನ ಪದವಾಗಿರುವುದು: ಕ್ಷಿತಿಯೊಳ್ ರೂಢಾನ್ವರ್ಥಾಂಕಿತಮೆಂದಾ ನಾಮ ಮಜಿಗೆ ಮೂದೆಜನಸಮಾಸತೆಯೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ಪುದು ನಿಶ್ಚಿತನಾಮಂ (ಶಮದ. ೭೬). [ಸಂ. ಅಸಮಾಸತಾ]

ಅಸಮಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ಬೆಸಸಂಖ್ಯೆಯ ಬಾಣ. ೨. = ಅಸಮಶರ : ಕಡುಪಿಂ ತಗುಳ್ದು ನಟ್ಟಲೆನಸಮಾಸ್ತ್ರವಕ್ರತೆಯೊ ದೈವಿಕವೋ ನಿನಗೇನ ನೆಂಬೆಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೨೧). [ಅಸಮ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಅಸಮಾಸ್ತ್ರತೆ (ನಾ). ಸಮವಲ್ಲದ ಎಂದರೆ ಬೆಸಸಂಖ್ಯೆಯ ಬಾಣ ಗಳಿರುವುದು : ಅಖಿಳಲೋಕಗುರುವಂ ಭರದಿಂದಸಮಾಕ್ಷನನಿರದಾರ್ದಿ ಸುವಸಮಾಸ್ತ್ರತೆ ಜಲಧಿಶಯನ ವಸುಧೆಯೊಳುಂಟೇ (ಗಿರಿಕ. ೭–೨೫).
[ಸಂ. ಅಸಮಾಸ್ತ್ರತಾ]

ಅಸಮಿಸಿ 'ಅಸಿಮಿಸಿ' ನೋ.

ಅಸಮೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡದಿರುವುದು; ವಿಮರ್ಶೆಮಾಡ ದಿರುವುದು. [ಸಂ. ಅಸಮೀಕ್ಷಾ]

ಅಸಮೀಕ್ಷ್ಯಕಾರಿ (ನಾ). ವಿಮರ್ಶೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು ; ಮುಂದಾಲೋಚನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು : "ಜಾಲ್ಮಃ, ಅಸಮೀಕ್ಷಕಾರೀ – ೨ ವಿಚಾರಿಸಿ ನೋಡದೇ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವವನ ಹೆಸರುಗಳು, ಆತುರಗಾರ" (ಸಿದ್ಧಾಂಕಿ. ೨೪೧).
[ಸಂ. ಅಸಮೀಕ್ಷ್ಯಕಾರಿನ್]

ಅಸಮೀಕ್ಷ್ಯಕಾರಿತ್ವ (ನಾ). ವಿಮರ್ಶೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವುದು ; ವಿಚಾರಮಾಡದೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಸಮೇಕ್ಷಣ (ನಾ). = ಅಸಮನಯನ : ಅಸಮೇಕ್ಷಣಂ ವಿಷವಂ ಧರಿಸಿ ತನುವಕ್ಷಯದೋಳಿರೆ ಗಂಡುಡುಗಿ ಪೆಣ್ಣಾಗನೇ ಶೌರಿ (ಬಸವು. ೫೪–೩೭).
[ಅಸಮ + ಈಕ್ಷಣ]

ಅಸಮ್ಮತ (ಗು). ೧. ಒಪ್ಪಲಾಗದ. (ನಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ವಾಕ್ಯದೋಷ : ಅನರ್ಥಕ, ಶ್ರುತಿಕಠೋರ . . . ಅಸಮ್ಮತ, ಅಪಭಂದಸ್ಸು, ಮತಿಭ್ರಷ್ಟ, ದುಷ್ಟ, ಅಸತ್ಕ್ರಿಯೆಯೆಂಬ ವಾಕ್ಯದೋಷ ವಿಲ್ಲದೆ (ವಿವೇಕ. ೨೨೬). [ಸಂ.]

ಅಸಮ್ಮತಿ (ನಾ). ಸಮ್ಮತಿಸದಿರುವುದು ; ಒಪ್ಪದಿರುವುದು ; ಇಷ್ಟ ವಿಲ್ಲದಿರುವುದು : 'ತನ್ನ ಅಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ತೋರಲೆಂದೇ ಕ್ಷತ್ರಿಯರು ವೈದ್ಯರಾಗರು' ಎಂದನು (ಮಣಿಸ. ೪). [ಸಂ.]

ಅಸರಂತ$_1$ (ಗು). (ಉಕ) ಅವಿಶ್ರಾಂತವಾದ ; ನಿರಂತರವಾದ : ಮೈಯಮಲೆಯ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಅಸರಂತ ದೇವಲೀಲೆ (ಕಮೇಘ. ೧೧–೧೩) ; "ನನ್ನೊಡನೆ ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲರದೂ ಅಸರಂತ ಜಗಳವಾಗುತ್ತಿದೆ ಯೇನೋ" (ಅಠಗಿ. ೯೩). [< ಸಂ. ಅಶ್ರಾಂತ]

ಅಸರಂತ$_2$ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ ; ಅವಿಶ್ರಾಂತವಾಗಿ : ಅಸರಂತಾ ಈ ಬಡವರ ಕೇಳಿ ಕೇಳೀ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೯೯–೮). [< ಅಸರಂತ$_1$]

ಅಸರಣಿ (ನಾ). ಸರಣಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು (?) : ಆದುದೆಮಗಂದೆ ಬೇಡಿತ್ತು ಬಂದುದು ಎಂದು ಉಸುರಿ ಕೇಳಿಹಪಗೆಯರೇನೆಂಬ ಪರಿ ಯೆನಲು ಅಸರಣಿಯ ಮಾತನೆಮಗಜಿಪುವುದು ನೀವೆನೆಲು (ಇಹಠ. ೩೮–೨೪). [?]

ಅಸರಪಸರ (ನಾ). ಅವಕಾಶ ; ಆಸರೆ ; ಸಲಿಗೆ : ಅನಿಂದ್ಯರಾಜಭವನ ಪುರೋಭಾಗದೊಳಿರ್ದು ನಡೆದೆರೆದರ(ದ) ನರೆನಿಸಿ ಲೋಭಕ್ಕಸರಪಸರ ಮಿಲ್ಲದಿರ್ದ ಬಚ್ಚರ ಪಸರಂಗಳುಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೧೫ ವ).
[ಅಸರ$_0$ (< ಅವಸರ) + ಪಸರ]

ಅಸರಫಿ (ನಾ). ಸುಮಾರು ಹದಿನಾರು ರೂಪಾಯಿಗಳಷ್ಟು ಬೆಲೆ ಯಿದ್ದ ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ, —ಮೊಹರು : ನಾನು ನಿಮಗೆ ಇವುಗಳ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂಬ ಹಾಗೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಒಂದೊಂದಕ್ಕೆ ಒಂದೊಂದು ಅಸರಫಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟುಬಿಡಿರಿ (ವಿಕಾಶ. ೩). 'ಅಷರಫಿ' ಪರಾ. [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅಷರ್ಫೀ]

ಅಸಲ್, ಅಸಲು, ಅಸ್ಸಲ್ (ಗು). ೧. ಮೂಲವಾದ ; ಮೊದಲಿನ ; ಮುಖ್ಯವಾದ. ೨. ಚೊಕ್ಕವಾದ ; ಅಪ್ಪಟವಾದ ; ಸಹಜವಾದ ; ಘನವಾದ : ನಿಂ ಚಥಾಯಿ ಮಾಡುವ ನೀತಿ ಅಸಲ್ ನಿರ್ಭೀತಿ ಹೇಳಿಕೇಳಿ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೨೦–೧೧). (ನಾ). ೩. ಮೂಲಧನ ; ಬಂಡವಾಳ ; ಬಡ್ಡಿಗಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಮೊದಲಿನ ಹಣ. **ಅಸಲು** : ೩. ಕೊಟ್ಟ ಅಸಲು ಹಣಕ್ಕೆ ಒಂದು ನಿಯಮಪ್ರಕಾರ ಕೂಡಿಸಿ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಕೊಡುವ ಹಣಕ್ಕೆ ಬಡ್ಡಿಯೆಂದು ಹೆಸರು (ಕುರುಕಾ. ೩೩) ; ಅಸಲು ಬಡ್ಡಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಳೆದು ಮೇಲೆ ೫೦ ರೂಪಾಯಿ ಕೈಗೆ ಬಂದರೆ ಅದೇ ಹೆಚ್ಚು (ಮುಗಮಾಂ. ೮೨) ; ಆತನ ಮೂಳೆಗಳನ್ನು ಎಷ್ಟು ಸವೆಸಿದರೂ ಬಡ್ಡಿಯ ಹೊರೆಯೇ ಇಳಿಯು ವುದಿಲ್ಲ ; ಮತ್ತೆ ಅಸಲಿನ ಮಾತು ತೆಗೆಯುವುದೇ ಬೇಡ (ಚಗುಬ. ೭) ; ಅಸಲುಯಿಲ್ಲದೆ ಬಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ, ಮೊಸರುಯಿಲ್ಲದೆ ಮಜ್ಜಿಗೆಯಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ) ; ಅಸಲಿಗೆ ಮೋಸ ಲಾಭಕ್ಕೆ ಗುದ್ದಾಟ (ಗಾದೆ). **ಅಸ್ಸಲ್** : ೩. ನಮ್ಮ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ತೀರ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಹೋದ ಶಬ್ದಗಳೆಂದರೆ ಕಚೇರಿ . . . ನಾಮರ್ದ, ಅಸ್ಸಲ್ ಇತ್ಯಾದಿ (ಭಾಷಾಶಾ. ೧೬೬).

ಅಸಲ್‌ಅಧಿಕಾರ = ಒಂದು ಹುದ್ದೆಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಹೋದ ಅಧಿಕಾರ : ಚೀಫ್ ಕೋರ್ಟಿನವರು ಅಸಲ್ ಅಧಿಕಾರ ಚಲಾಯಿಸು ವಲ್ಲಿ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೭೪). **ಅಸಲ್ ಮಾಲು** = ಶುದ್ಧವಾದ ವಸ್ತು : ನಮ್ಮ ಕಂಪೆನಿ ಅಸಲ್ ಮಾಲು ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ – ಹತ್ತುಜನಕ್ಕೆ ಗೊತ್ತಾಗೂಕೆ ನಾವು ನಿಮ್ಗೆ ಹೇಳ್ತಾ ಇದ್ದೀವಿ (ಮಾಮನೆ. ೯೨).
[← ಹಿಂ. ಅಸಲ್, ಅಸಲು ; **ಮರಾ.** ಅಸಲ್ ; **ಅರ.** ಅಸ್, ಅಸ್ಸಲ್]

ಅಸಲಸನದು 'ಅಸಲುಸನದು' ನೋ.

ಅಸಲು 'ಅಸಲ್' ನೋ.

ಅಸಲುಕ್ರಯ (ನಾ). ನಿಜವಾದ ಬೆಲೆ ; ಮೂಲಬೆಲೆ ; ಒಬ್ಬರು ಕೊಂಡುಕೊಂಡ ಬೆಲೆ : ಈ ಮನೆಯ ಅಸಲುಕ್ರಯವೆಷ್ಟು ? (ರೂಢಿ).
[ಅಸಲು (< ಅಸಲ್) + ಕ್ರಯ]

ಅಸಲುಖರೀದಿ (ನಾ). = ಅಸಲುಕ್ರಯ : ಈ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಅಸಲು ಖರೀದಿಗೇ ಕೊಂಡುಕೊಂಡೆ (ರೂಢಿ). [ಅಸಲು (< ಅಸಲ್) + ಖರೀದಿ]

ಅಸಲುಪ್ರತಿ (ನಾ). ಮೂಲಪ್ರತಿ : ಈ ದಾಖಲೆಯ ಅಸಲುಪ್ರತಿ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಸಲು (< ಅಸಲ್) + ಪ್ರತಿ]

ಅಸಲುಸನದು, ಅಸಲಸನದು (ನಾ). ಮೂಲಪತ್ರ : ಅಸಲುಸನದು ಶ್ರೀಸ್ವಾಮಿಗಳವರ ಮಠಕೆ ವಾಪಸು ಕೊಡುವುದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೫೨–೧೫ ; 1812). **ಅಸಲಸನದು** : ಯಿ ಸನದ್ನಿ ನಕಲಂನೂ ಶಿರಸ್ತೇ ದಾರರ ದಪ್ತರಕೆ ಬರಸಿಕೊಂಡು ಅಸಲಸನದಂನು ಹೆಚಿ ತಿಂಮಯನ ವಶಕೆ ಕೊಡುವದು (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೪೮–೫೧ ; 1811).
[ಅಸಲು (< ಅಸಲ್) + ಸನದು. / **ಅರ.** ಅಸ್ಲ್‌ಸನದ್ = ಮೂಲ ಪ್ರಮಾಣಪತ್ರ]

ಅಸಲಿ (ನಾ). ಕೊರಳಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ : ಕತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಿಕೆ, ಅಸಲಿ, ಬಂದಿ, ಜೋಮಾಲೆ, ಏಕಾವಳಿಸರ, ಹನುಮನ ತಾಳಿ, ಹುಲಿಯುಗುರು (ಮಲ್ಲಿ. ೪೦).
[← **ಮರಾ.** ಹಸಲೀ, ಹಸಳೀ ; **ಹಿಂ.** ಹಸಲೀ. / **ಸಂ.** ಅಂಸಲೀ]

ಅಸಲೆ (ನಾ). ಆಶ್ಲೇಷಾ ನಕ್ಷತ್ರ : ಅಸಲೆ ಮಳೆಗೆ ಸಸ್ಲೆ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ನೆಗೀತು (ಗಾದೆ). [< **ಸಂ.** ಆಶ್ಲೇಷಾ]

ಅಸಲೇಕಾರ (ನಾ). ಮುಖ್ಯಕರ್ತ : ಯಿಾ ಹಣಕ್ಕೆ ಪಟಣದಿಂದ ಅಸಲೇಕಾರ ನಜರಾಣೆ ಮೋಮುಲಕಿ ಅರವಾಸಿಗೆ ಬಹದರು ಜಾಮಿಾನಾಗಿ(ಹೈದರ. ೧೦೧). [< ಅಸಲ್ + –ಕಾರ (< –ಕಾಜ)]

ಅಸವನೆ (ನಾ). = ಅಸಗವನೆ : ಅಸವನೆಗೆ ಕೆಯ್ಗೆ ತೋಂಟಕ್ಕೆ ಸಿಂಹದ್ವಾರಗೃಹಕೆ ಪೊಲೆವನೆಗಾಳ್ಗಾಂ ಬೆಸವೋದೆನೆಂದು ಪುಂಶ್ಚಲಿ ಸುಶೀಲೆ ಪೋಕುಂ (ಮದತಿ. ೮–೪೯) ; ಅಸವನೆಗಂಗಳಕ್ಕೆ ತಲೆವಾಗಿಲೆಗಚ್ಚನೆ ನೋಡಲೀಱಲಿಂಗೊಸಗೆಗೆ ನೋಂಪಿಗಂಗಡಿಗೆ ಬಾಡಿನ ಸಂತೆಗೆ ಬಾಯಿನಕ್ಕೆ ಪೋಪೆಸಕದೆ ಪಾಂಬರೊಳ್ ನೆರೆವರಂ ಕುಲನಾರಿಯರೆಂಬುದೇ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪೮–೪೩ ; 1228).
[ಅಸ$_5$ + ಮನೆ]

ಅಸವರ (ನಾ). ಅವಸರ (?) : ಶ್ರೀಮನುಮಹಾಪ್ರಧಾನ ಹಿರಿಯ ಹೆಡೆಯ ಅಸವರ ಮಾರಯ್ಯಂಗಳ ಸಂನ್ನಿಧಾನದಲು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೫–೨ ; 1204). [< **ಸಂ.** ಅವಸರ]

ಅಸವರ್ಣ (ಗು). ಸವರ್ಣವಲ್ಲದ ; ಬೇರೆ ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ; ವಿಜಾತೀಯ. 'ಅಸವರ್ಣಸ್ತ್ರೀ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಸವರ್ಣಸ್ತ್ರೀ (ನಾ). ಸವರ್ಣಳಲ್ಲದ ಹೆಂಗಸು ; ವಿಜಾತೀಯ ಸ್ತ್ರೀ: ಕುಲಪತಿಗಳಾದ ಕಣ್ವರಿಗೆ ನಿಜವಾಗಿ ಈಕೆ ಅಸವರ್ಣಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿರಬಹುದೆ ? ಒಂದು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವೇತಕ್ಕೆ ? (ಶಾಕುಂತ. ೧೦–೨೫).
[ಅಸವರ್ಣ + ಸ್ತ್ರೀ]

ಅಸವಸ, ಅಸವಸೆ$_1$, ಅಸಿವಸಿ (ನಾ). **೧.** ತ್ವರೆ ; ಆತುರ ; ಸಂಭ್ರಮ: "ಆಸವಸವವಸರವೆನಿಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೨) ; "ಅಸವಸವೆಂದೊಡವಸರಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೫೪) ; ಅಸವಸದೊಳಾದ ಮನದೆಱಕದಿನೆಱಗಿ ಪೊಡೆವಟ್ಟು (ಆದಿಪು.೩–೩೬ವ); ಅಸವಸದಿಂ ಪಟಿಗೆಯ್ಯಂ ಕಸಮುಂ ಸೋದಿಸದೆ ಬಿತ್ತಿದೊಕ್ಕಲಿಗನವೊಲ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೫೪) ; ಬರೆ ತನ್ಮನಿ ಪೊರೆಗೆ ವನೇಚರನಸವಸದೆಱಗಿದಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೦–೩೩) ; ಅಸವಸದಿನಬಲೆಯರ ನೆಚ್ಚಿಸನೆ ಕುಮಾರನನಿದೇನೊ ಮಾರನ ಬಗೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨–೮೭) ; ನಿದ್ರಾತರುಣಿಯನಾ ಧರಣಿಪಾಲಕನು ಆಸಿಯಳದೊರ್ವಳ್ ದೊರಕಲ್ಕಾಣುತ್ತಸವಸದಿಂ ಪೊಱಮಡಿಸಿದನು (ಜಯಕಾ. ೮–೬೩). **೨.** ಹಿಂದುಮುಂದು ನೋಡದಿರುವುದು ; ದುಡುಕುವುದು : ಬಸದಿಗೆ ಬಿಟ್ಟೀ ಧರ್ಮಮನೊಸದು ಕರಂ ಸಲಿಸುತಿರ್ದರ್ಗಕ್ಕುಂ ಪುಣ್ಯಂ ಅಸವಸದಿ ಕೆಡಿಸಿದವರ್ಗಳು ಪಸುವುಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಕೊಂದ ವಧೆ ಸಮನಿಸುಗುಂ (ಮೈಆರ. ೧೯೩೮, ೩೮–೧೭ ; 1121) ; ವೃಥಾಳಾಪದಿನಸವಸದಿಂ ಕಾಮದಿಂ ಕೋಪದಿಂ . . . ಎಲ್ಲಂದದಿಂ ದೇವ ನಿಮ್ಮಂ ಸ್ಮರಿಯಿಪ್ಪಂತಿತ್ತು (ರಕ್ಷಾಶ. ೭೦) ; ದಳ್ಳುರಿಯೊಳಡಗು ಹೋಗೆಂದೊಡೆಯನು ಬೆಸಸಿದಡೆ ನಾನಾಱನೆನಬಾರದೆಂಬಾಗಳಸವಸದೊಳಿವಕಲಸಿ ಸೆಡೆದೆನಾದಡೆ ಕೊಟ್ಟ ಬೆಸನ ನಡಸುವೆನೆಂಬ ನುಡಿ ಸಡಿಲವಾಗದೇ (ಹಚಕಾ. ೧೧–೩೪) ; ಅವಿವೇಕಿಗಳಸವಸದಿಂದವ ಧೀರಣೆಗೈದು ಪಱಿಯೆ . . . ಸೈರಿಪುದು ಗುಣದೊಳಗ್ಗಳಂ (ನೀತಿಮಂ. II, ೧೧೧) ; ಅಸವಸದಿಂದ ಕೊಟ್ಟು ಮಿಡುಕುವುದಕ್ಕಿಂತ ವಿಚಾರಿಸಿ, ವಿಮರ್ಶಿಸಿ ಸತ್ಪಾತ್ರದಲಿ ಕೊಟ್ಟು ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ಲೇಸು (ದಾಬುತ್ತಿ. ೩೭). **೩.** ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ ; ತಾರುಮಾರು : "ತಾಱವ[ಮಾ]ಱಾದುದಸವಸಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೭–೩೩). **೪.** ಅವಶ್ಯ : "ಅಸವಸಮೆಂದವಶ್ಯಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೪–೪೯೭). **ಅಸವಸೆ$_1$** : **೩.** "ಅಸವಸೆಯೆಂದೆನಲವಶ್ಯಮುಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೦). **ಅಸಿವಸಿ** : **೧.** ತತ್ತಿಯನ್ನೊಡೆದು ಮರಿಯನ್ನು ಹುಡುಕಾಡುವ ಅಸಿವಸಿಯ ಅವಿವೇಕವು ಅವಳಿಗೆ ಹೊರತು (ನಿರಾಭ. ೨೯–೧೭) ; ಹುಸಿಯೆ ಅಸಿವಸಿ ಸಾಕು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೨೯–೮) ; ಅದಕ್ಕೆ ದೊರೆತಷ್ಟೆ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅಸಿವಸಿಯಲ್ಲಿ ಅದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಕಟ್ಟಲು ಹೆಣಗಾಡುವದು (ಬೆಳಗು. ೧೯).

ಅಸವಸಬಡು = ಆತುರಪಡು ; ಸಂಭ್ರಮಿಸು : ಸನ್ನಿಹವೆಸಗುರಣಕ್ಕೈತರುವರಾಗಸವಸಬಡದಿರು ಪೋಪೆ ದ್ವಾರಕಿಗೆಂದನಾ ವಿಷ್ಣು (ಜಿನಭಾ. ೬೪–೨). [ಅಸ$_3$ + ವಶ]

ಅಸವಸಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). **೧.** ಆತುರಪಡು ; ಸಂಭ್ರಮಿಸು. **೨.** ಬಾಡು; ಕಂದು : ಬಸವಳಿದನಕಟಕಟ ಹಾಯೆಂದು ರಾಮನಾಲಿಸಿದೊಡನದಂ ಸಿಡಿಲ ಥಗೆ ತಟ್ಟಿದವನವೋಲಸವಸಂಗೊಂಡು ಶೀತೋಪಚಾರಂಗೈದು ಸಂತವಿಸಲಾ ಚಾರರು ನಸುತೆರೆದು ಮುಚ್ಚಿರ್ದ ಕಣ್ಗಳಂ (ಶೇಷರಾ. ೩–೪೪).
[ಅಸವಸ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಸವಸೆ$_1$ 'ಅಸವಸ' ನೋ.

ಅಸವಸೆ$_2$ 'ಅಸಮುಸೆ' ನೋ.

ಅಸವಳಿ (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಂದು ; ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು ; ಬಳಲು : ವಸುಧೆ ಬಾಯ್ಬಿಡೆ ದೆಸೆಗಳಸವಳಿದು ಮಱುಗೆ (ಹಚಕಾ. ೯–೧೧) ; ಮಗನ ಮೊಗಮಂ ನೋಡಿ ಕೆಟ್ಟೆನಿನ್ನೇವೆನೆಂದು ಅಸವಳಿದು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೯–೧೫) ; ಅತಿವಿಷಯ ಕಾಳೋರಗ ಕಡಿವುತಿರಲಸವಳಿಯೆ ಪಾಲಿಸುವನಚ್ಯುತನಲ್ಲದಾರುಂಟು (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೧೫–೨೪) ; ವಿಕಸಿತ ಸುಖದೊಳದ್ದ ಮನವೆದ್ದ ರೋಮಾಂಚಮಸವಳಿದ ಕೈ ಮಸುಳ್ದ ಮಕರಪತ್ರದ ಕದಪು . . . ಅಳಿದ ತಿಲಕಂ ಪರೆದ ಕುರುಳ್ ಸೊಪ್ಪಾದಧರವೊಪ್ಪಿತಾ ಕಾಂತೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧–೨೫) ; ಹಸಿವು ಬಾಯಾರಿಕೆಯೊಳಸವಳಿದು ಬೀಳುತ್ತ ಬರಲು (ಗಣೇಶ. ೮೪–೧೨). [ಅಸ$_7$ + ಅಳಿ$_1$ (< ಅಱಿ$_1$)]

ಅಸವೆ (ನಾ). ಅಮ್ಮಿಕಲ್ಲು (?):"ಅಸವೆ–ಅಸಮು"(ರಾಮಾಶ್ವ. ಕೋಶ): ವಾರಗೇರಿಯೊಳೇಱುಂಜೌವನದ ನೀಱೆಯರ . . . ಕೈಯೆಡೆಯೊಳ್ ಮೆಯ್ಯುಡಿದುಂ, ಕಂದಿನೊಳ್ ಕುಂದಿಯುಂ ಅಸವೆಯೊಳಸಕಳಿದುಂ ಸುಯ್ಯೊಳ್ ಸುಗಿದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨–೨೧). [?]

ಅಸಹ (ನಾ). **೧.** ಸೈರಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವವನು. **೨.** ಹಗೆ ; ಶತ್ರು (?) : ನಡೆದ ನೆಲಂ ರಣೋರ್ವ್ವರೆಯೊಳಂತನಿತುಂ ತನಗಚ್ಚಪಚ್ಚರಿಂ ಪಡೆದ ನೆಲಂ ದಲೆಂಬನಸಿಗನ್ಯನೃಪಾಳರನಿಕ್ಕದುಂತೆ ಕಿಱ್ತಡೆ ಕಡುದೋಸವೆಂಬನಸಹಂ ಮಿಗೆ ಬೆಂಗುಡೆ ಪತ್ತೆ ತಾನೆ ಬೆಂಗುಡುವವೊಲೆಂಬನೇನದಟನೋ ಕಲಿ ರೇಚಣದಣ್ಣನಾಯಕಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೭–೩೩ ; 1181).
[< **ಸಂ.** ಅಸಹನ]

ಅಸಹಕಾರ (ನಾ). ಸಹಕರಿಸದೆ ಇರುವುದು : ಈ ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಆಗಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧನೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಅಹಿಂಸೆ ಮತ್ತು ಅಸಹಕಾರ (ರಾಮರಾ. ೩೭). [ಸಂ.]

ಅಸಹನ (ನಾ). **೧.** ಸೈರಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಕೋಪ. **೨.** ಶತ್ರು ; ಹಗೆ. [ಸಂ.]

ಅಸಹನೀಯ (ಗು). **೧.** ಸಹಿಸಲಾಗದ : ದುಃಖ ನನಗೆ ಅಸಹನೀಯವಾಗಿತ್ತು (ಕುಂಕುಮ. ೮೮). **೨.** ಸಹಿಸಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಸಹನೀಯತೆ (ನಾ). ಸಹಿಸಲಾಗದಿರುವಿಕೆ : ಆದೇ ನಗೆಯನ್ನು ನಕ್ಕನು. ಅದರ ಅಸಹನೀಯತೆಯನ್ನು ವಾಸುವಿಗೆ ತಡೆಯಲು ತುಂಬ ಕಷ್ಟವಾಯಿತು (ಬಾಡಿಬ. ೬೧). [**ಸಂ.** ಅಸಹನೀಯತಾ]

ಅಸಹನೆ (ನಾ). = ಅಸಹನ ೧, ೨ : ಹತ್ತಿಕ್ಕಿದ ಭಾವನೆಗಳು ವಿಕಾರದ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿದಾಗ ಅಸಹನೆಯನ್ನು ತೋರಿ ಮಗನನ್ನು ದಂಡಿಸುತ್ತೀರಿ (ರಂಗರೋ. ೧೨೬). [ಸಂ. ಅಸಹನ]

ಅಸಹಾಯ (ಗು). ೧. ಸಹಾಯಕನಿಲ್ಲದ : ಅಸಹಾಯ ಸಾಹಸ ವಿನೋದಿ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೨೯). ೨. ಇತರರ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ; ಸ್ವಯಂಸಮರ್ಥನಾದ : ಅಸಹಾಯ ಕವೀಶ್ವರಂ ಕುರುಳ್ಗಳಸವಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೬೫). [ಸಂ.]

ಅಸಹಾಯಕ (ಗು). ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ ; ನೆರವಿಗೆ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದ. 'ಅಸಹಾಯಕಸ್ಥಿತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಸಹಾಯಕಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಯಾರ ಸಹಾಯವೂ ಇಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ : ತನ್ನ ಅಸಹಾಯಕಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ತಾನೇನೂ ಮಾಡಲಾಗದೆ ಉಮ್ಮಳಿಸಿ ಬರುತ್ತಿರುವ ಎದೆಯ ದುಃಖವನ್ನು ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ತಡೆಹಿಡಿಯುವಂತೆ . . . ತೋರುತ್ತಲಿತ್ತು (ಚಿತ್ರ. ೧೦೩). [ಅಸಹಾಯಕ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಅಸಹಾಯತನ (ನಾ). ನೆರವು ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಒಂಟಿಗತನ; ಏಕಾಂಗವೀರತೆ : ಧಾನ್ಯದೊಳಕ್ಕಿ ಪಾಲೊಳ್ ತನಿವಾಲ್ ತುಪ್ಪದೊಳ್ ಬೆರಸದುದು ಬಂಟರೊಳ್ ನಿಚ್ಚಟಗಲಿ . . . ಕುಲದೊಳಗ್ಗಳಿಕೆ ರಾಜ್ಯದೊಳಸಹಾಯತನಮುಮುಪ್ಪ ನಿರ್ಗ್ರಂಥಮನೆ ಜನಂ ಬಯಸುವುದಱಿಂದಮುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೦೮). [ಅಸಹಾಯಕ + -ತನ]

ಅಸಹಾಯಶೂರ (ನಾ). ೧. ಏಕಾಂಗವೀರ : ಉರಿಯಕೋಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದಂತವ ತಿರುಗಿ ಸೇನೆಯನೊಬ್ಬ ತುಳಿದನು ಮರಳಿಸಿದನಸಹಾಯಶೂರನು ಮೂರು ಯೋಜನಕೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೧-೩೫). ೨. ಒಂದು ಬಿರುದು : ಮಲಪರೊಳು ಗಂಡನಸಹಾಯಶೂರ ಸನಿವಾರಸಿದ್ಧಿ ಗಿರಿದುರ್ಗ್ಗಮಲ್ಲ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೫೯-೧೧ ; 1209). [ಅಸಹಾಯ + ಶೂರ]

ಅಸಹಾಯಸಿಂಹ (ನಾ). ಸಹಾಯವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸದ ಪರಾಕ್ರಮಿ ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಪ್ರಭು ಮಂತ್ರೋತ್ಸಾಹಶಕ್ತಿತ್ರಯ ಸಂಪನ್ನನಸಹಾಯಸಿಂಹಂ ತಗುಬ್ಬುಳ್ದ ಬಡಿವಂ ದುಷ್ಟಮನ್ನೆಯ ಪ್ರಳಯಕಾಳಂ ಶ್ರೀಮುತ್ತೆಗ್ಗಡೆ ಮಾದಿ [ಮ]ಯ್ಯಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೫-೬ ; 1034). [ಅಸಹಾಯ + ಸಿಂಹ]

ಅಸಹಿಷ್ಣು (ನಾ). ಸಹನೆಯಿಲ್ಲದವನು : ಅಸಹಿಷ್ಣುವಧ್ವಗಮನ ವ್ಯಸನಂ (ಜಾತಕ. ೧೩-೧೧) ; ನಿಲೆ ಕುಜನಂಗನಾಮಿಥುನದೊಳ್ . . . ಕೆಲಿಯಸಹಿಷ್ಣು ಮಿತ್ರರಹಿತಂ (ಜಾತಕ. ೧೬-೧೯). [ಸಂ.]

ಅಸಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಸಹ್ಯಪಡು ; ಜುಗುಪ್ಸೆ ಹೊಂದು (ಕ). [ಅಸಹನ + -ಇಸು$_3$]

ಅಸಹ್ಯ (ಗು). ೧. ತಡೆಯಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ ; ಸಹಿಸಲಾಗದ : ಅಸಹ್ಯ ಪರಿಭವಾನಲದಂದಹ್ಯಮಾನಗಾತ್ರೆಯುಮಾಗಿ (ಗದಾಯು. ೧-೫೫ ವ). ೨. ಜುಗುಪ್ಸೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ. (ನಾ). ೩. ಸೈರಣೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ಈರ್ಷ್ಯೆಯುಳ್ಳವನು : ಇರೆ ಲಗ್ನಕ್ಕೆ ಚತುರ್ಥದೊಳ್ ಹಿಮಕರಂ . . . ಕೂಡಿರೆ ತತ್ಸಪ್ತಮದೊಳ್ ಮದಾರ್ದಿತನಸಹ್ಯಂ ತದ್ವಿಲಗ್ನೋದ್ಭವಂ (ಜಾತಕ. ೧೮-೬).

ಅಸಹ್ಯವಾಗು = ಜುಗುಪ್ಸೆಯಾಗು : ಘೋರಮುಖವನ್ನು ಕಂಡು ನನಗೆ ಭಯವಾಯಿತು ಅಸಹ್ಯವಾಯಿತು (ಪ್ರತಾಪ. ೨೦). [ಸಂ.]

ಅಸಹ್ಯಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ಜುಗುಪ್ಸೆಹೊಂದು : ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಗುಜಗುಜಗುಟ್ಟುತಂ ನಡೆತಂದಸಹ್ಯಂಬಟ್ಟು ಬಿಜ್ಜಳರಾಯನೊಡನಿಂತೆಂದು (ಬಸವು. ೫೪-೩). [ಅಸಹ್ಯ + ಪಡು$_1$]

ಅಸಹ್ಯತನ (ನಾ). ಸಹಿಸಲಾಗದಿರುವಿಕೆ. [ಅಸಹ್ಯ + -ತನ]

ಅಸಹ್ಯಭಾವ (ನಾ). = ಅಸಹ್ಯತನ (ಕ). [ಸಂ.]

ಅಸಹ್ಯಭಾವನೆ (ನಾ). ಅಸಹ್ಯಭಾವದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು : ಅಸಹ್ಯಭಾವನೆಯಿಂದವದಿರು ಮತ್ತೆಯುಂ ಪಾಪಿಷ್ಠರಾಗಿರ್ದು (ಬಸವು. ೫೯-೨೦). [ಅಸಹ್ಯ + ಭಾವನೆ]

ಅಸಹ್ಯಮಾನ (ಗು). ಸಹಿಸಲಾಗದ : ದ[o]ದಹ್ಯಮಾನ ಮಾನಸನು ಮಸಹ್ಯಮಾನ ಚಿಂತಾಂತರಂಗನುಮಾಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೧೦ ವ). [ಸಂ.]

ಅಸಹ್ಯವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಸಹಿಸಲಾಗದ ನಡತೆ ; ಜಗುಪ್ಸೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಕೆಲಸ : ವಿಷಯದೊಳೊಂದಿದಸಹ್ಯವೃತ್ತಿಯೊಳ್ ತಾಂ ಬಹುತ್ವಮೇಕತ್ವದೊಳಂ (ಶಮದ. ೧೦೨). [ಅಸಹ್ಯ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಸಹ್ಯಾಭಾವ (ನಾ). = ಅಸಹ್ಯತನ : ಅಸಹ್ಯಾಭಾವದಿಂ ಸೊಗಸದೆ ಶಿವೈಕ್ಯಗೆ ಭೂವರಂ ಪ್ರಾತಾಪನಾರಾಯಣ ಪುರದ ನಡುವೆ (ಬಸವು. ೫೨-೩೧). [< ಸಂ. ಅಸಹ್ಯಭಾವ]

ಅಸಹ್ಯೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಅಸಹ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಮಾತು ; ಜುಗುಪ್ಸೆಯನ್ನು ತರುವ ನುಡಿ : ಪದಯುಗದ ಸಂಧಿಯಂ ಬೇಱದೊಂದಸಹ್ಯೋಕ್ತಿ ಪುಟ್ಟೆ ಮಾಡುವುದಂ ಮಾರ್ಗದೊಳುಳ್ಳ ಸಂಧಿಯಂ ಕಿಡಿಪುದುಮಾಗದು (ಶಮದ. ೬೭). [ಅಸಹ್ಯ + ಉಕ್ತಿ]

ಅಸಳೆ (ನಾ). ದುರ್ಬಲ ; ಶಕ್ತಿಹೀನ : ನದೀಜಲಂ ಚಂಚಲಂ ತಿಳಿದಸಳೆ ಪಸಿಯಳಗೆಯಂತೆ ಜಗಂ (ಸಾನಂದ. ೮-೬೨).
[← ತುಳು. ಅಸಲೆ, ಅಸಳೆ = ನಯವಾದ ; ತೆಳುವಾದ]

ಅಸಾಂಗತ್ಯ (ನಾ). ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ತಳಬುಡವಿಲ್ಲದೆ ಅಸಾಂಗತ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಆಪಾದನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಅವನು ಕೋಪ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೩೧೩). [ಸಂ.]

ಅಸಾಕಲ್ಯ (ನಾ). ಪೂರ್ಣವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಅಸಮಗ್ರತೆ ; ಅಸಂಪೂರ್ಣತೆ ; ಅರಕೆಯಸ್ಥಿತಿ (ಕ). [ಸಂ.]

ಅಸಾಡಿ 'ಅಸಡಿ' ನೋ.

ಅಸಾದೃಶ್ಯ (ನಾ). ೧. ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ವೈಷಮ್ಯ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಉಪಮಾದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಉದಾ :- **ಅಸಾದೃಶ್ಯಕ್ಕೆ** : ದಾನಾಂಬುಚುಂಬಿತಕಪೋಲತಲಂ ಮದೇಭಂ ತಾನೊಪ್ಪುವಂತೆ ಸೊಗಯಿಪ್ಪುದು ನೋಡೆ ಪೀನಂ ನಾನಾರುಚಿಪ್ರಚುರ ಚಾಪಕಳಾಪಕಾಂತಂ ಸಾನುಪ್ರದೇಶದೊಳುಪಾಗತಮೀ ಮಯೂರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೮೩). [ಸಂ.]

ಅಸಾಧಾರಣ (ಗು). ಸಾಮಾನ್ಯವಲ್ಲದ ; ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ; ಗಮನಾರ್ಹವಾದ : ಇನಿವಿರಿದು ಸತ್ಕಾರಮಂ ಪೆರ್ಗಡೆತನಂ ಬಂದನಾವನುಂ ದೇವರ ದೊರೆಯ ರಾಜಾಧಿರಾಜನೊಳ್ ಪಡೆಯನೌದಾರ್ಯಮಸಾಧಾರಣಮಿದೆಲ್ಲಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯೊಳಪ್ಪ . . . ಅನುರಾಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೪೭ ವ). [ಸಂ.]

ಅಸಾಧಾರಣತ್ವ (ನಾ). ೧. ಸಾಮಾನ್ಯವಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೨. ಹಿರಿಮೆ. [ಸಂ.]

ಅಸಾಧಾರಣೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ : ಹರಿಣಧರ ಸರಸಿಜಂಗಳ್ ದೊರೆಯಲ್ಲಿವು ತನಗೆ ತಾನೆ ದೊರೆ ನಿನ್ನ ಮೊಗಂ ನಿರುಪಮಮೆಂಬುದನಱಿವುದು ನಿರುತಮಸಾಧಾರಣೋಪಮೋದಯವಿಧಿಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೭೭). [ಅಸಾಧಾರಣ + ಉಪಮೆ]

ಅಸಾಧು (ಗು). ೧. ಉಚಿತವಲ್ಲದ ; ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ : ಉಗ್ರವಾಗಿ ಬೈಯುವುದು ಅಸಾಧುವೆನಿಸಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೧೨). (ನಾ). ೨. ಸಾಧುವಲ್ಲದವನು ; ದುಷ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಸಾಧುಜನ (ನಾ). ಸಾಧುವಲ್ಲದ ಜನ ; ಕೆಟ್ಟ ಜನ : ತೊಱೆವುದು ತೊಱೆವಂತಸಾಧುಜನ ಸಂಗತಿಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೬). [ಅಸಾಧು + ಜನ]

ಅಸಾಧುಪದ (ನಾ). ಸಾಧುವಲ್ಲದ ಪದ; ಸರಿಯಲ್ಲದ ಶಬ್ದ: ಶಿಷ್ಟರು ಅಸಾಧುಪದಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
[ಅಸಾಧು + ಪದ$_2$]

ಅಸಾಧ್ಯ (ಗು). ೧. ಶಕ್ಯವಲ್ಲದ; ಸಾಧಿಸಲಾಗದ: "ಅಸದಳಮೆನಲಸಾಧ್ಯ" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೬); ಲುಬ್ಧಕರಾಜನುಗ್ರಬಲಸಂಪನ್ನಂ ತಗುಳ್ದೀವನಪ್ರದೇಶದ ನಾಡೆಲ್ಲಮನೊತ್ತಿ ಪಿಡಿಸುತುಮುಸ್ಯಾಸಾಧ್ಯನಾಗಿರ್ದುಪೊರ್ದಿದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೬೧); ಜನರ ಗುಂಪು ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿ ಸೇರಿತ್ತು (ರೂಢಿ). ೨. ಗಟ್ಟಿಗ; ಶೂರ: ಅವನೊಬ್ಬ ಅಸಾಧ್ಯವ್ಯಕ್ತಿ (ರೂಢಿ). ೩. ವ್ಯವಹಾರ (?): ಅರಮನೆಗೆ ಸಲುವ ಕುಳಪ್ರಮಾಣದ ಹೊನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯ ಅಸಾಧ್ಯ ಪಾರುಪತ್ಯ ನಿಧಿನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲಪಾಷಾಣ ಅಷ್ಟಭೋಗ ಸಹವಾಗಿ ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕವಾಗಿ ಬಾಳುವಂತಾಗಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಬಾಳಿಯೆಂದು ಬರೆಸಿಕೊಟ್ಟ ಶಿಲಾಶಾಸನ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೯–೧೩; 1501). [ಸಂ.]

ಅಸಾಧ್ಯಲಿಂಗ (ನಾ). ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಾಧಿಸಲಾಗದ ಲಿಂಗ; ಇಂತೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ ಲಿಂಗ: ವೇದ ವೇಧಿಸಲಱಿಯದೆ ಅಭೇದ್ಯಲಿಂಗನೆಂದು ನಡನಡುಗಿತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರ ಸಾಧಿಸಲಱಿಯದೆ ಅಸಾಧ್ಯ ಲಿಂಗವೆಂದು ಸಾಱುತೈದಾವೆ (ಬಸವ. ೯೫೨). [ಅಸಾಧ್ಯ + ಲಿಂಗ]

ಅಸಾಮಂಜಸ್ಯ (ನಾ). ಸಮಂಜಸವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಸಮಂಜಸತೆ: ಜೊತೆಗೆ ಯಾವ ಅಸಾಮಂಜಸ್ಯವನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆಯೇ ಅವಳು ಚರ್ಚ್ ವಿಧಾಯಕಮಾಡಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನೂ ಆಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೩೨೯). [ಸಂ.]

ಅಸಾಮಾಜಿಕ (ಗು). ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ: ಅವರ ಮನಸ್ಸು ಈ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಬಹುದಾಗಿದ್ದ ಅಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದ ದೂರ ಉಳಿಯಿತು (ರಂಗರೋ. ೧೩೭). [ಸಂ.]

ಅಸಾಮಾನ್ಯ (ಗು). = ಅಸಾಧಾರಣ: ಅಂದಾ ಮಹಿಯುತ್ಸವಮೆಂಬುದಸಾಮಾನ್ಯಮದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಮಶ್ರುತಪೂರ್ವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧); ಲೀಲಾ ಗಂಡನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಸಾಮಾನ್ಯ ಹೆಣ್ಣಾಗಿದ್ದಳು (ರಂಗರೋ. ೧೮೩). [ಸಂ.]

ಅಸಾಮಿ 'ಅಸಾಮಿ' ನೋ.

ಅಸಾರ (ಗು). ಸಾರವಿಲ್ಲದ; ನಿರುಪಯೋಗವಾದ: ಅಸಾರಮಪ್ಪುದಂ ಸಾರವಿದೆಂದು ನಂಬಿ (ಅಜಿಪು. ೨–೫೬); ಅಸಾರಂ ಸಂಸಾರಂ (ಜಿನಾಲೆ. ೨೪–೨೪). [ಸಂ.]

ಅಸಾರಚೇತನ (ನಾ). ಸತ್ವಹೀನವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು: ಲೆಪ್ಪದ ರಸಂ ಕೊಲವೇಟ್ಟನಸಾರಚೇತನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೨೮).
[ಸಂ. (ಅಸಾರ + ಚೇತನಾ + –)]

ಅಸಾರ್ದ್ರತೆ (ನಾ). ೧. ದ್ರವವಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಶುಷ್ಕವಾದ ಅವಸ್ಥೆ; ನೀರಸತ್ವ. ೨. ದಯೆ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಆ ಘನಸಮಯಂ . . . ಅತಿಪರುಷ ಘನನಿನದಯುಕ್ತಮಾಗಿಯುಂ ಅಸಾರ್ದ್ರತಾನುವಿದ್ಧಮಲ್ತು (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೪೨ ವ). [ಸಂ. ಅಸಾರ್ದ್ರತಾ]

ಅಸಾವಧಾನತೆ (ನಾ). ಎಚ್ಚರ ತಪ್ಪಿರುವುದು; ಅವಧಾನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಪಂತನು ಆತನ ಆ ಅಸಾವಧಾನತೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ, ಒಮ್ಮೆಲೆ ಅವನ ಕೈಯೊಳಗಿನ ನಿಡಿದಾದ ಚೂರಿಯನ್ನು ಕಸಿದನು (ಅಂಬಿಕೆ. ೫೫).
[ಸಂ. ಅಸಾವಧಾನತಾ]

ಅಸಾವೇರಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಅಸಾವೇರಿ ಪ್ರಾಚೀನ ರಾಗ, ೮ನೆಯ ಮೇಳಕರ್ತ ಹನುಮತೋಡಿಯಲ್ಲಿ ಜನ್ಯ ಕರುಣಾರಸ ಪ್ರಧಾನರಾಗ, ಶ್ರೇಷ್ಠರಕ್ತಿರಾಗ (ಸಂಗೀಟಂ. ೧೩೫). [?]

ಅಸಾಸೋಟ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು: ಸಾಧಾರಣ ಬಿರುದುಗಳು . . . ಡಮರುಗ, ಪಂಚಘಂಟೆ, ಅಸಾಸೋಟ, ಜಮದಂಡ, ಗಗ್ಗರಿಕಟ್ಟಿಗೆ (ಗುರುದ. ೧೦). [?]

ಅಸಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಈಡಾಡು; ಚೆಲ್ಲು: "ಅಸಿದಂ = ಈಡಾಡಿದಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). [?]

ಅಸಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ನಡುಗು; ಅಲ್ಲಾಡು: ಕರತಲಮಸಿದು ಬಳ್ಕೆ ಅಂಕದೊಳಿಟ್ಟು ಮುಂಕಂ ಕದಕ್ಕದಿಸೆ ನೆಲನೊಳ್ ಧರಿಸಿಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೬–೪); ಪಱಮೆವಱಿಗಳ ಮೆಲ್ಲುಲಿಗಸಿದು ಕಿಸಿದು ಪಿಸಿದೆಸಟ ತನಿಗಂಪಿಂ ಪೊರೆದ ಕಿಱುಗಾಳಿಯ ತೀಟಕ್ಕೆ ಕದಡುಗೊಂಡ ತಣ್ಗೊಳದೊತ್ತಿನೊಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೬–೨೨). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಶೈ]

ಅಸಿ$_3$ (ಕ್ರಿ). ಸಣ್ಣನಾಗು; ಕ್ಷಯಿಸು; ಬತ್ತು; ಕೃಶವಾಗು: ಅಸಿದು ಪರಿವ ಪೆರ್ವಳ್ಳದಿರ್ವಕ್ಕದೊಳ್ ನಿಲ್ತೊಸೆದೊಂದಂ ಜಾನಿಸುತ್ತಿರ್ದುದು ಚಳಶಫರೀ ಕಾಳಕೂಟಂ ಬಕೋಟಂ (ಜಗವಿ. ೧೭–೬೨).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಶೈ; ಕುರುಖ್. ಅಸಾ, ಅಸ್ನಾ]

ಅಸಿ$_4$ 'ಅಸುವೆ' ನೋ.

ಅಸಿ$_5$ 'ಅಸಿದು' ನೋ.

ಅಸಿ$_6$, ಅಸ್ಸೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲುಗಿಡ: "ಅಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ಸೆ]ಯೆನಲು ಬಾಳುಬುಲು ಚಿಕ್ಕಣಿಕೆ ಬಂದಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೩–೮). **ಅಸ್ಸೆ$_2$**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [?]

ಅಸಿ$_7$, ಅಸ್ಸಿ (ಅ). ಬೇಸರವನ್ನಾಗಲಿ, ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನಾಗಲಿ ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ಅಸಿ! ಬಸಪ್ಪನ್ನ ಕಾಣ್ಯಾ? ನಾಟಕಗೀಟಕ ಬರದವ್ನೆ ನೋಡು (ಸಂಧ್ಯಾರಾ. ೨೭). **ಅಸ್ಸಿ**: ಅಸ್ಸಿ! ಏನೆಂದಾರು ಜನ ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ (ರೂಢಿ).

ಅಸಿ$_8$ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ: ಅಸಿ ಮಷಿ ಕೃಷಿ ವಣಿಗ್ವಿದ್ಯಾ ಶಿಲ್ಪ ಕರ್ಮಂಗಳಿಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೩ ವ); ಅಸಿ ಮಷಿ ಕೃಷಿ ವಾಣಿಜ್ಯಾದ್ಯಸದುದ್ಯೋಗಂಗಳಿಂದ ಪಾಪಾಯಾಸ ಪ್ರಸರಮುದಕ್ಕುಂ (ಉಸಾರ. ೧೦). ೨. ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಇತರರಿಗೆ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುವುದು; ಸೈನಿಕ ವೃತ್ತಿ; ಭಟನಾಗಿ ಜೀವಿಸುವುದು: "ಅಸಿಯೆಂಬುದು ಕೈದುವಂ ಪಿಡಿದೋಲಗಿಸುವುದು" (ಪಸಾರ. ೬೪೮–೫). [ಸಂ.]

ಅಸಿಉನ್ನತ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಅಸಿಉನ್ನತನ್ ಎನ್ಬೊನ್ ಕೆಳೆ ಇನಿತ್ತನ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮುಕೂ. ೯೫–೮; 780). [?]

ಅಸಿಂಬಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಮಣಿಯ ಟಗುರೆ ಅಸಿಂಬಾಲ ನಂದಿ ಅಲಾದ್ಯನೇಕ ಮಹಾಮನುಷ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾ್ (ಸ್ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೪, ೬೯–೩೬; ?). [?]

ಅಸಿಕ$_1$ (ನಾ). ತೆಳ್ಳಗಿರುವವನು; ಕೃಶ: ಕರಿಕಂ, ಅಸಿಕಂ, ದಸಿಕಂ (ಶಮದ. ೨೦೩ ಪ್ರಯೋ). [ಅಸಿ$_5$ (< ಅಸಿದು) + –ಕ$_2$]

ಅಸಿಕ$_2$ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕತ್ತಿ; ಕಠಾರಿ: ಲೋಭಮೆಂಬ ಸವಗಮಿಕ್ಕಿ ಮೋಹಮೆಂಬಸಿಕಮನಿಕ್ಕಿ . . . ನಿಷ್ಕಾರುಣನಾಗಿ ಮೆಚ್ಚಿದ ಕಲೆಗಳಂ ಕೊಲ್ವಾತನಂ ಕಂಡು ಬೆಚ್ಚಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦–೮೭ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಅಸಿಕಲೆ (ನಾ). ಖಡ್ಗವಿದ್ಯೆ: ಕೃಷಿಯಿಂದ ಮುಂದಣ ಫಲವ ಕಾಂಬಂತೆ ಅಸಿಕಲೆಯಿಂದ ಮುಂದಣ ಅರಿಬಲವ ಗೆಲುವಂತೆ (ಬಾಬೊಮ್ಮ. ೬೯).
[ಅಸಿ$_8$ + ಕಲೆ]

ಅಸಿಕಲ್ಲು 'ಅಸುವೆಕಲ್ಲು' ನೋ.

ಅಸಿಕಾಯ (ನಾ). ಬಡವಾದ ಶರೀರ; ದೇಹ: ಅವರ ಬದಲಿಗೆ . . . ಉದ್ದನೆಯ ಅಸಿಕಾಯದ ಅಗ್ನಿಶಾಮಕದಳದ ಕೇಪ್ಟನ್ . . . ನಿಂತಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೪೫೦). [ಅಸಿ$_5$ (< ಅಸಿದು) + ಕಾಯ]

ಅಸಿಕೇಅಡಿಕೆ (ನಾ). ಹಣ್ಣಾದ ಅಡಕೆ: ಮೊದಲು ನೆಲ ಪೊಳ್ಳುಮಾಡಿ ಅಸಿಕೇಅಡಿಕೆಗಳನ್ನು ತುಂಬುಮೇಲು ಮಾಡಿ ಹುಗಿದು ಮೇಲೆ ಬಾಳೆಯೆಲೆಯ ನೆರಳು ಮಾಡಿ ಪ್ರತಿದಿವಸ ನೀರುಹಾಕುತ್ತ ಹೋಗುವರು (ಕಭಾಗ. ೨೭೪). [ಅಸಿಕೇ$_0$ + ಅಡಿಕೆ]

ಅಸಿಕ್ನಿ (ನಾ). ರಾಜಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಸೇವಕಳಾಗಿ ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿರುವ ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸಿನ ಸೇವಕಿ: "ಅಸಿಕ್ನಿ ಎಂಬುದು ಲೆಂಕಿತಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೧–೩೩೭). [ಸಂ. ಅಸಿಕ್ನೀ]

ಅಸಿಖೇಟಕಹಸ್ತೆ (ನಾ). ಕತ್ತಿ, ಗುರಾಣಿಗಳನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದವಳು: ಆಕೆಯುಮಸಿಖೇಟಕಹಸ್ತೆಯಾಗಿ ವಿಭೀಷಣಮಪ್ಪ ರೂಪಮಂ ವಿಗುರ್ವಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೦–೧೧); ಅಸಿಖೇಟಕಹಸ್ತೆ ತೊಳ್ದಿದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೬).
[ಸಂ. ಅಸಿಖೇಟಕಹಸ್ತಾ (ಅಸಿ + ಖೇಟಕ + ಹಸ್ತ + –)]

ಅಸಿಗಲೆ (ಕ್ರಿ). (?): "ನಡುಗು" (ಸೋಮುಚ. ಕೋಶ); ನಿಜಿಯ ನಡಿಗಡಿಗೆ ಕಳೆದುಡುವ ನೆವದಿಂ ಮನವನಜಿವ ಪದುರುನುಡಿಸಿದೊಡೆ ನಸುನಗುವೆ ಕೆಲದೆಗೆದು ಮುಖವ ನೀರ್ಗುಡಿಯಲೆಜಿವುತ್ತ ದೊರೆವಸಿಗಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಸೀಗುರಿ]ಯ ತುಟಿಗೆ ಹದಕೊಡುವ ನಾಲಗೆಯ ಸುದತಿಯ ರೊಪ್ಪಿದರು (ಸೋಮುಚ. ೧–೧೧೩). [?]

ಅಸಿಗಲ್ಲು 'ಅಸುವೆಕಲ್ಲು' ನೋ.

ಅಸಿತ$_1$ (ನಾ). ಆಹಾರ: ಶಾಕಪಿಶಿತಮುಸಿತಮಾಗೆ ಬೇಗದಿಂ ರೋಗಮುಂ ನೀಗಿ ರಾಗದಿಂ ಬಾಟ್ಟೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೬–೬೦ ವ). [ಸಂ. ಅಶಿತ ?]

ಅಸಿತ$_2$ (ಗು). ೧. ಬಿಳುಪಲ್ಲದ; ಕಪ್ಪಾದ: ಶ್ವೇತಂ ಹಾಸ್ಯಂ ಕಾರುಣ್ಯಂ ಧೂಮ್ರಮುಸಿತಮುಬಿದುವವೆರಡುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೩೬). (ನಾ). ೨. ಕಪ್ಪು: "ಅಸಿತಂ, ಶಿತಿ(ಃ) ... ಮೇಚಕಂ – ಈ ೬ ಕರಿದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧–೪೯). ೩. ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ: "ಬಹುಲಃ, ಅಸಿತಃ – ಈ ೨ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ" (ಹಲಾಯು. ೯–೫೦). ೪. ಶನಿ: "ಅಸಿತಃ, ಕ್ರೋಡಃ ... ಶೌರಿಃ – ಈ ೬ ಶನಿಯ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೯–೪೯). ೫. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು: ನಿಮಗೆ ಅಸಿತವಾರ್ಷಗಣ ಮಹರ್ಷಿಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶವಾಗಿರುವ ... 'ಮಂಥಕರ್ಮ'ವನ್ನು ನೀವು ಅವರಿಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡಿ (ಬೆತಂಬಾ. ೬). [ಸಂ.]

ಅಸಿತಕಂಠ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಕೊರಳುಳ್ಳವನು; ನೀಲಕಂಠ; ಶಿವ: ಘನ ಕವೀಶ್ವರ ರಾಜಧಾನಿಗಳೆನಿಸಿತಕಂಠನ ನಗರಿಗಳೆನಿಹಿತ ವಿಧು ರಾಹುವೆನಿಪ ಬಿರುದಿನ ಕೇತುಮಯ ಪತ್ತನಂಗಳಿಂ (ಭಾವಚಿಂ. ೩–೪).
[ಅಸಿತ$_2$ + ಕಂಠ]

ಅಸಿತಕಂಧರ (ನಾ).= ಅಸಿತಕಂಠ: ವನಜಲೋಚನೆಯುಗಳೆ ಬಂದಳು ಕನದಸಿತಕಂಧರನ ಬಳಿಯಿಂ (ಬಸವು. ೪೯–೧೦). [ಅಸಿತ$_2$ + ಕಂಧರ]

ಅಸಿತಖಗ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹಕ್ಕಿ: "ಅಸಿತಖಗಮೆನೆ ಕರಿಯ ಹಕ್ಕಿ" (ಮಂಗರಾ. ೫೨–೮). [ಅಸಿತ$_2$ + ಖಗ]

ಅಸಿತಗಲ, ಅಸಿತಗಳ (ನಾ). = ಅಸಿತಕಂಠ. **ಅಸಿತಗಳೆ**: ಅಪ್ರತಿಮನಂ ತನ್ನಿ ಜಂಗಮುಸುಪ್ರಸಾದಿಯನರಿಸಮರಸರಸಿಪ್ರಹಾರಿಯನಸಿತಗಳಗಣನಾಥನಂ ತನ್ನಿ (ಬಸವು. ೫೮–೩೪); ಅಸಿತಗಳನವನ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಸಮೆಯದಿಹ ಸಮಸ್ತವಸ್ತುವನಿತ್ತು (ಸೌಂದಪು. ೬–೨೩).
[ಅಸಿತ$_2$ + ಗಲ$_2$]

ಅಸಿತಗಳ 'ಅಸಿತಗಲ' ನೋ.

ಅಸಿತಗ್ರೀವ (ನಾ). = ಅಸಿತಕಂಠ: ಸಿತಕಿರಣಜೂಟನಸಿತಗ್ರೀವನ ಭಯಕರಯುತ ಜಗತ್ಕುಕ್ಷಿ ಹರಿನೇತ್ರಾಂಘ್ರಿಯಭವನಣುಗರ್ಗುಂಟೆ ತನ್ನ ನರ್ಗಳು (ಭಾವಚಿಂ. ೭–೨೨). [ಸಂ. (ಅಸಿತ + ಗ್ರೀವಾ + –)]

ಅಸಿತತೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾಗಿರುವಿಕೆ; ನೀಲಿಮೆ. 'ಅಸಿತತೆವಡೆ' ಪರಾ.
[ಸಂ. ಅಸಿತತಾ]

ಅಸಿತತೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪಾಗು: ಪೊಡರ್ವ ಕಜ್ಜಲವೆಚ್ಚದಸಿತತೆವಡೆದ ದಿಟ್ಟಿಗಳೊಪ್ಪೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦–೧೭). [ಅಸಿತತೆ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಸಿತಪಕ್ಷ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ: ಅಸಿತಪಕ್ಷಾಷ್ಟಮಿಯದಿನ ಸಂಧಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೪–೩೬). [ಅಸಿತ$_2$ + ಪಕ್ಷ]

ಅಸಿತಪಯೋಜ (ನಾ). ನೀಲಿಯ ತಾವರೆ; ಕನ್ನೈದಿಲೆ: ಅಸಿತಪಯೋಜನೇತ್ರೆಯರತಿಪ್ರಿಯಕಾಂತೆಯರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೪೮).
[ಅಸಿತ$_2$ + ಪಯೋಜ]

ಅಸಿತಪಯೋಧರ (ನಾ). ನೀಲಮೇಘ; ಕಾರ್ಮುಗಿಲು.
[ಅಸಿತ$_2$ + ಪಯೋಧರ]

ಅಸಿತರಕ್ತ (ಗು). ೧. ಕಪ್ಪು, ಕೆಂಪು ಮಿಶ್ರವಾಗಿರುವ. ೨. ಕಪ್ಪಾದ ರಕ್ತ. ೩. ಅಗ್ನಿಯ ಏಳು ನಾಲಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಬಹುರೂಪಮತಿರಕ್ತಮುಸಿತರಕ್ತಂ ಸದಂಶು ಹಿರಣ್ಯಮಾ ಕನಕವರ್ಚಿಯೆನಲಗ್ನಿಯಲ್ಲಿಹವೇಳು ನಾಲಗೆಗಳಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪–೭). [ಅಸಿತ$_2$ + ರಕ್ತ]

ಅಸಿತರಸೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಭೂಮಿ; ಎರೆಯ ಭೂಮಿ: "ಅಸಿತರಸೆ ಕೃಷ್ಣಮೃತ್ತಿಕೆಯೆನಲ್ಕೆರೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೮–೩). [ಅಸಿತ$_2$+ ರಸೆ]

ಅಸಿತರುಚಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣ,—ಕಾಂತಿ: ಹಸಿತಯಶಃಪ್ರಭೃತಿಯೊಳುಲ್ಲಸಿತಂ ಸಿತಭಾವಮಯಶದೊಳ್ ಪಾಪದೊಳಂತಸಿತರುಚಿ ಕೋಪ ರಾಗಪ್ರಸರದೊಳಾರಕ್ತವರ್ಣಮಭಿವರ್ಣಿಸುಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೬೧). [ಅಸಿತ$_2$ + ರುಚಿ]

ಅಸಿತವಸನ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಟ್ಟೆ; ನೀಲಿವಸ್ತ್ರ: ತಂದೆ ಕಾಲಾಯಸಾಸನದೊಳಸಿತವಸನವನಾಂತು, ರಕ್ತವರ್ಣದ ಪುಷ್ಪಮಾಲೆಯಂ ಧರಿಸಿ ... ಕಳ್ತೆಯನಡರಿ ತೆಂಕಮೊಗಮಾಗಿ ಪೋಗುತಿರ್ದನ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೪–೨೧). [ಅಸಿತ$_2$ + ವಸನ]

ಅಸಿತಾಂಬರ (ನಾ). ೧. ನೀಲಿವಸ್ತ್ರ. ೨. ನೀಲಿವಸ್ತ್ರವುಳ್ಳವನು; ಬಲರಾಮ: "ಅಸಿತಾಂಬರಂ ದನುಜರೂಪುವಿಹಾಯಸವಾರಿ ದೊಡ್ಡಿತೆಂಬೆಸೆವಿವರೊಳ್ಬಲಾಖ್ಯೆ" (ನಾನಾರ. ೧೫). [ಅಸಿತ$_2$ + ಅಂಬರ]

ಅಸಿತಾಶ್ಮ (ನಾ). ಕರಿಯ ಕಲ್ಲು; ನೀಲಶಿಲೆ; ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿ: "ಹರಿಕಾಂತಮುಸಿತಾಶ್ಮವೆನೆ ನೀಲಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೧–೬).
[ಅಸಿತ$_2$ + ಅಶ್ಮ]

ಅಸಿತಾಹಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹಾವು ಕೃಷ್ಣ ಸರ್ಪ: ಅಗರುವ ಧೂಪಧೂಮಲತೆಯೆಂದಸಿತಾಹಿಗೆ ಸಾರ್ವ ... ಪುಣ್ಯಮೆಂದು ವಿಷವಲ್ಲಿಗೆ ನೀರೆಜಿವೆಗ್ಗನಂತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೪೭). [ಅಸಿತ$_2$ + ಅಹಿ]

ಅಸಿತಾಹಿದಂಶ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪದ ಕಡಿತ: ಪಿರಿದಪ್ಪ ನಂಜು ಪುಗುಳರ್ಬಿದವಂಗಸಿತಾಹಿದಂಶಮಾದುದು ದಿಟಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೮೩).
[ಅಸಿತಾಹಿ + ದಂಶ]

ಅಸಿತಾಳವನ (ನಾ). ಒಂದು ನರಕ: ಮತ್ತಂ ಅಸಿತಾಳವನ ... ಇಕ್ಷುಯಂತ್ರಸಂಮರ್ದನವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೧೮೦).
[ಅಸಿ$_3$ + ತಾಳ್ (= ತಾಲ) + ವನ]

ಅಸಿತೇಂದೀವರ (ನಾ). = ಅಸಿತಪಯೋಜ: ಅಸಿತೇಂದೀವರಲೋಲಲೋಚನೆಯನಂದಂತಾ ಸಭಾಮಧ್ಯದೊಳ್ ಪಸುವಂ ಮೋದುವವೋಲೆ ನೋದೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೫೮). [ಅಸಿತ$_2$ + ಇಂದೀವರ]

ಅಸಿತೋತ್ಪಲ (ನಾ). = ಅಸಿತಪಯೋಜ: ಪ್ರಣಯಿಜನಕ್ಕೆ ಕಾಮನಸಿತೋತ್ಪಲವರ್ಣ್ಣನವನ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೩–೩; 500).
[ಅಸಿತ$_2$ + ಉತ್ಪಲ]

ಅಸಿತೋತ್ಪಲಿನಿ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನೈದಿಲೆಗಳ ಗುಂಪು. ೨. = ಅಸಿತ ಪಯೋಜ : ಕಿಸುಸಂಜೆಯೊಳ್ ಬಿಸಿಲ್ವೊರೆದಸಿತೋತ್ಪಲಿನಿಯವೊಲಾಕೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದಿರ್ದಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೯). [ಅಸಿತ$_{1}$ + ಉತ್ಪಲಿನಿ]

ಅಸಿದನಿ (ನಾ). ಕೃಶವಾದ ಧ್ವನಿ ; ಕಿರುದನಿ : ಸೆರೆಬಿಗಿದ ಕೊರಲೊಳ್ ಸಿಲ್ಕಿದ ಅಸಿದನಿಯುಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೧೬-೫). [ಅಸಿ$_{5}$ (< ಅಸಿದು)+ದನಿ$_{2}$]

ಅಸಿದು, ಅಸಿ$_{5}$, ಅಸಿಯ (ಗು). ೧. ಸಣ್ಣದಾದ ; ಚಿಕ್ಕದಾದ ; ತೆಳ್ಳಗಿರುವ ; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ : ಪೆಜಗಸಿದಾಗಿ ಮುಂತಗಲಿತಪ್ಪುದ ಜಿಂದೆ. . .ಪೋಲ್ತುದು ಮಹಾನದಿ ರುಂದ್ರಫಣೀಂದ್ರರಾಜನಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೪೭ ಶೂದ್ರಕ) ; ಪೊಡರ್ವ ಪಗೆವರೊಡನೆ ಕರಮುಸಿದಾದ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶ ಮುಂ (ಆದಿಪು. ೨-೯ ವ) ; ಕರಮುಸಿದಾದ ಜಂಘೆ ಚಿಟುಕೆಂದು ಪಳಂಚುವ ಜಾನು (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೫೨). **ಅಸಿ$_{5}$** : ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವ ಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ 'ಅಸಿದು' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ. 'ಅಸಿನಡು', 'ಅಸಿವೊಗ' ಪರಾ. **ಅಸಿಯ** : ೧. ಬಿಳಿಯ ತಾವರೆಯೆಳಗಾವಿನಸಿಯನೂಲೊಳ್ ಕೋದ ತೋರಮುಲ್ಲಿಗೆಯ ಬಿರಿಮುಗುಳ ಸರಿಗೆಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬ ವ). ೨. ಕೃಶವಾದ : ನೋಡಿದರ್ ಭಾವಿಸಿ ಸಗರನನಸಿಯ ಪಸಿಯ ಪೊಸಜವ್ವನೆಯರ್ (ಅಜಿಪು. ೯-೩೬). ℙ ಗಮಕ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ 'ಅಸಿದು' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ.

ಅಸಿದುಗೊಳ್ = ಸಣ್ಣಗಾಗು ; ತೆಳ್ಳಗಾಗು ; ಕೃಶವಾಗು : ಬಳವಳಿದು ಬಡವಾಗಿ ಬಾಗಿ ಕದಪಿನ ಬಳಿಯೊಳೀಳಿದಸಿದುಗೊಂಡು ಮೆಲ್ಲನೆ ನುಸುಳಿ ಹೋಗಲಿಹ ತೆಳುಗತ್ತಲೆಯ ಮುಜಿಗಳೊಯೆನಿಪ್ಪಂತೆಸೆದವೀಶನ ಭ್ರೂಲತೆಗಳು (ಸೋಮಚ. ೪-೭೫). **ಅಸಿಯದು** = ಸಣ್ಣದು ; ಚಿಕ್ಕದು (?) : ಅಸಿಯದಜಿಡೆವೊತ್ತಿ ಪೊಕ್ಕು ಕೆಲನಂ ಕೊರ್ಬುತೆಸೆದುವಿದಿರ್ದಾರ್ದುರ್ಗಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೬). **ಅಸಿಯನ್** = ಸಣ್ಣವನು ; ಕೃಶವಾದವನು: ನಾರಾಚದಂತಸಿಯನುಂ ಕೂರಿದನುಮಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೩೬ ವ); ಕರಮುಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮಿಟಿ]ಯನಾದ ದೆವಸಂ ಹರಿಣಧರಂ ದಿನಪನಲ್ಲಿ ಗಾಸೆಯೊಳಂದಂತಿರೆ ತಾಂ ಪೋದಂ (ಜೀವಸಂ. ೩೨-೯). **ಅಸಿಯನಾಗಿಸು** = ಸಣ್ಣನಾಗಿಸು : ಪಸಿವು ದೊರೆಕೊಳ್ಳುಮುಣಿಸುಗಳಿನಿಕೆಯ್ಗೂಮಾವಂದದೊಳ್ ಕನಲ್ದಾದ ಮೆಯ್ಯನಸಿಯನಾಗಿಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೭). **ಅಸಿಯಲ್ತು** = ಕೃಶವಲ್ಲ ; ದೊಡ್ಡದು : ನಿನಗೇನಸಿಯಲ್ತು ನನ್ನ ಬಗೆಯುಬ್ಬೆಗಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೦೨-೨೯). **ಅಸಿಯಳ್, ಅಸಿಯವಳ್** = ತೆಳುವ್ಮೈಯವಳು ; ಕೃಶಾಂಗಿ : ಪಸರಿಸಿ ಪೊಸಯಿಸಿದ ಪೊಸಸುಸಿಲ ಮುಸಕದ ಬಸದೊಳೆ ಬಸದಾಗಿಯುಮುಸಿಯುಳೆನಗಸವಸದೊಳ್ ಬೆಸೆದು ಪೋಗಿ (ಆದಿಪು. ೪-೧೨ ವ) ; ಹಾರ ಮರೀಚಿಪ್ರಸರಂ ಬಳಸುತ್ತಿರೆ ಬರ್ಪಸಿಯಳ್ ಪಾಲ್ಗಡಲೊಳೆಸೆವ ಸಿರಿಯಂ ಪೋಲ್ತಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೧೮) ; ಅನುರಕ್ತೆ ನಚ್ಚಿನಸಿಯವಳನುಪಮ ವಿಗ್ರಹವಿಳಾಸೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೪೨). **ಅಸಿಯರ್** (ಬಹುವ) = ಕೃಶರು : ನಕುಳನುಂ ತೆಂಕಣ ದೆಸೆಯ ಮಲೆಪರಂ ಮಂಡಳಿಕರನಸಿಯರಾಗೆ ಕವರ್ದುಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೨ ವ). **ಅಸಿಯುವು** = ಸಣ್ಣವು ; ಚಿಕ್ಕವು : ಮೂಜಸಿಯವು ಮೂಜು ದೊಡ್ಡಿದುವು ಮೂಜಿಡೆ ತೆಳ್ಳಿದುವಂಬುಜಾಕ್ಷಿಯಾ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭೨). **ಅಸಿಯಾಗು** = ಸಣ್ಣಗಾಗು ; ಕೃಶವಾಗು ; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗು : ಅಡಿಯನೂಡವೆ ಕೆಚ್ಚನಿಹ ಕೇಸಡಿಗಳೊತ್ತದೆ ನಿಜಿವಿಡಿದ ಕುರುಳಡಸಿ ವರದಸಿಯಾಗಿ ಕೊಂಕಿದ ನಿಡಿಯ ಪುರ್ವುಗಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦-೧೭).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅಶು ; **ಮಲ.** ಅಸು ; **ತೆಲು.** ಅಸದು, ಅಸಿ ; **ಕುರುಖ್.** ಅಸಾ]

ಅಸಿಧಾರಾವ್ರತ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗಿನ ಮೇಲೆ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವಂತೆ (ಅಥವಾ ಕುಳ್ಳಿರುವಂತೆ) ಆಚರಿಸಲು ಬಲು ಕಷ್ಟವಾದ ಒಂದು ವ್ರತ : ಅಸಿಧಾರಾವ್ರತದಿಂದೆ ಪೆಂಪೆಸೆವಿನಂ ಮುಳ್ಗುಂದದೊಳ್ ಮುನ್ನೆ ಸಂನ್ಯಸನಕ್ಕೆಯ್ದೆ ನಿವೃತ್ತಿಗೆಯ್ದು (ಚಾವುಂಪು. ೩-೧೫). ೨. ದಂಪತಿಗಳು ಏಕಶಯ್ಯೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಸಂಯಮದಿಂದ ಇರುವುದು. ೩. ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗಿನಿಂದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ವ್ರತ : ಅಸಿಧಾರಾವ್ರತಮಂ ಸಾಧಿಸಿ ಜಯವಧುವಾಣಿ ಬಾಣ ಮುಖಮುಂ ಸಲೆ ಸಾಧಿಸಿ ಬಂದು ಭುಜದೊಳಾಸ್ಯದೊಳೆಸೆದಿರ್ಪಳ್ ವೀರ ಪಾಂಡ್ಯ ಭೂಪಾಳಕನಾ (ಎಇ. XVI, ೪೦-೪೯ ; 1152). 'ಅಸಿಪತ್ರವ್ರತ' ಪರಾ. [**ಸಂ.** (ಅಸಿ$_{8}$ + ಧಾರಾ + ವ್ರತ)]

ಅಸಿಧಾರೆ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು : ಅಸಿಧಾರೆ ಮೊಗದಲಿ ಮಿಂಚಿದುವು ಮುತ್ತಿದುವು ಕಳಶಜನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೪೫) ; ಲೇಪಿಸಿದ ಜೇನಿನಾಸೆಗಸಿಧಾರೆಯಂ ನೆಕ್ಕಲೆಳಸುತಿಹೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೫-೪೮೨).
[ಅಸಿ$_{8}$ + ಧಾರೆ]

ಅಸಿಧಾವಕ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಸಾಣೆ ಹಿಡಿಯುವವನು (ಕ).
[ಅಸಿ$_{8}$ + ಧಾವಕ]

ಅಸಿಧೇನು (ನಾ). ಸಣ್ಣಕತ್ತಿ ; ಕಿಗ್ಗತ್ತಿ : ಸಿಂಗಬಲನೆಂಬಗುರ್ವಿನ ಸಿಂಗಮನಸಿಧೇನು ಕಿರಣ ಕೇಸರಮಾಲಾಸಂಗತಮನಡಸಿ ನುಂಗಲ್ ಸಂಗತಬಲನೊಂದು ಶರಭಮಿರ್ಪಂತಿರ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೪). [ಅಸಿ$_{8}$+ಧೇನು]

ಅಸಿಧೇನುಕೆ (ನಾ). = ಅಸಿಧೇನು : ಕಟೀತಟಪ್ರಬದ್ಧಾಸಿಧೇನುಕನುಮೆಂಬ ಧೇನುಕನುಮಂ . . . ಕರೆದು (ಜಗವಿ. ೩-೨೨ ವ).
[ಅಸಿ$_{8}$ + ಧೇನುಕೆ]

ಅಸಿನಡು (ನಾ). ಸಣ್ಣನಡು ; ಬಡನಡು : ಅಸಿನಡುವಿನೊಳ್ಪೊಳೆವ ಗರ್ಭಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೩೫) ; ಅಸಿನಡು ಬಳೆದುದು . . . ಭೂಪನ ಶಶಿಮುಖಿ ಗರ್ಭವ ಧರಿಸೆ (ಕಂಸವಿ. ೪-೫೯).
[ಅಸಿ$_{5}$ (< ಅಸಿದು) + ನಡು$_{2}$]

ಅಸಿಪತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು : ನಿಶಿತಾಸಿಪತ್ರ ಪತಿತ ಪ್ರಚಂಡ ಸುಭಟಮಸ್ತಕೋಚ್ಚಳಿತ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೧ ವ). ೨. = ಅಸಿಧಾರಾ ವ್ರತ ೧ : ಇಂತಾ ಹಯಂ ತಾನೆ ಮೇದಿನಿಯೊಳೊಂದು ವರ್ಷಂ ತಿರುಗಿ ತನ್ನಿಳೆಗೆ ಬಂದು ನಿಲುವಲ್ಲಿಪರಿಯಂತಮಸಿಪತ್ರಮೆಂಬುರುತರವ್ರತವನಾಚರಿಸುತಿರ್ದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೩೦). ೩. ಕತ್ತಿಯ ಚೀಲ ; ಒರೆ. ೪. ಕತ್ತಿಯ ಆಕಾರದ ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ಮರ. ೫. ಒಂದು ನರಕ. 'ಅಸಿತಾಳವನ' ಪರಾ. ೬. ಕಬ್ಬು. [ಅಸಿ$_{8}$ + ಪತ್ರ]

ಅಸಿಪತ್ರನಂದನ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯಂತೆ ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ಮರಗಳ ತೋಟ : ಎಮಗಾರ್ ಶರಣೆಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಪೆವೆಂದು ಮೆಟ್ಟಿಡಿನಸಿಪತ್ರನಂದನಮನೊಯ್ಯನೆ ಸಾರ್ವುದುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೮). [ಅಸಿಪತ್ರ + ನಂದನ]

ಅಸಿಪತ್ರವನ (ನಾ). = ಅಸಿಪತ್ರನಂದನ : ಮತ್ತಮಸಿಪತ್ರವನನಿಕರ್ತದೊಳಂ ತಪ್ತಾಯಃಪುತ್ರಿಕಾಲಿಂಗನದೊಳಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೦ ವ) ; ಸಂಧಿಸಂಧಿಗಳಂ ಗಂಟುಗಡಿವುದುಂ ತಡಂಗಡಿವುದುಂ ಅಸಿಪತ್ರವನದೊಳೂಳಿಕ್ಕುಗುರ್ದುವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೭ ವ). [ಅಸಿಪತ್ರ + ವನ]

ಅಸಿಪತ್ರವ್ರತ (ನಾ). = ಅಸಿಧಾರಾವ್ರತ ೨ : ಶ್ಲಾಘ್ಯದಿಂದಾದ ಮಜ್ಜನ ಭೋಜನದ ಸದಾರೋಗ್ಯದಿಂ ತಾಂಬೂಲ ವಸ್ತ್ರಭೂಷಣದ ಸೌಭಾಗ್ಯದಿಂ ಕುಸುಮಪರಿಮಳಲೇಪನಂಗಳಿಂ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರೇಕಾಂತಕೆ ಯೋಗ್ಯವಹ ಸೆಜ್ಜೆವನೆಯೊಳಗಿರ್ವರುಂ ದಿವ್ಯಭೋಗ್ಯಮೆನಿಪೊಂದು ಮಂಚದೊಳೊಜಗಿಕಾಮವೈರಾಗ್ಯಮಾಗಿರ್ಪುದಸಿಪತ್ರವ್ರತಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೯).
[ಅಸಿಪತ್ರ + ವ್ರತ]

ಅಸಿಪರ್ಣಿ (ನಾ). ಹೆಗ್ಗಣಿಗಲೆ ಗಿಡ: "ಪೆರ್ಗಣಿಗಿಲಸಿಪರ್ಣಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೩೭). [ಸಂ. ಅಸಿಪರ್ಣಿನ್]

ಅಸಿಪುತ್ರಿ (ನಾ). = ಅಸಿಧೇನು. [ಅಸಿ$_8$ + ಪುತ್ರಿ]

ಅಸಿಪುತ್ರಿಕೆ (ನಾ). = ಅಸಿಧೇನು : "ಅಸಿಪುತ್ರಿಕಾ, ಅಸಿಧೇನುঃ, ಕ್ಷುರಿಕಾ, ಪತ್ರಂ, ಶಸ್ತ್ರಿಕಾ - ಈ ೫ ಸುರಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೮-೩೯೯). [ಅಸಿ$_8$ + ಪುತ್ರಿಕೆ]

ಅಸಿಮಸೆ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ಏಟಿನಿಂದಾದ ಗಾಯ : ಪೊಸಕಾಲನೆಂಬಂತೆ ಸಮರಭೂಮಿಯೊಳು ಪೊಕ್ಕಸಿಮಸೆಯನೆಸಗಿ ಕಪಿಸಂತತಿಯ ಭಕ್ಷಿಸುತ ಮೆಸೆದಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೫೯-೨). [ಅಸಿ$_8$ + ಮಸೆ$_2$]

ಅಸಿಮಿಸಿ, ಅಸಮಿಸಿ (ನಾ). ಹಿಂದೆಗೆಯುವುದು; ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ನೋಡುವುದು : "ನಾಚಿಕೆ, ಹೇಸಿಕೆ, ಸಂಕೋಚ, ಅಸಿಮಿಸಿ"(ಕಂನುಹು. ೮೭) ; ಸೇಡು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಸಮಯವು ಒದಗಿರುತ್ತದೆ ಅಂದ ಬಳಿಕ ಅಸಿಮಿಸಿಯೇಕೆ? (ಮಾಧವ. ೨೭). **ಅಸಮಿಸಿ** : ಏನಿಹೆನೋ ಅದೆ ಮಾಡಿರಿ ಜನನೀ ನಾನಿದಕಸಮಿಸಿಗೊಳ್ಳೆನು ಕರುಣೀ (ನನಲ್ಲ. ೯೬).

ಅಸಿಮಿಸಿ ಅನ್ನು = ಆಕ್ಷೇಪಿಸು ; ತಕರಾರುಮಾಡು ; ಹಿಂದೆಗೆ : ಹುಡುಗೀ ಇನ್ನ ಮ್ಯಾಲೆ ಅಸಿಮಿಸಿ ಅಂಬೂಹಾಂಗಿಲ್ಲಾ, ಹಾಂಗ ಹಾಕೇನಿ ಒಂಟೀ ಹಿಡತಾ (ಮಿಂಚುಹು. ೮೯). **ಅಸಿಮಿಸಿನೋಡು**=ಸಂದೇಹಪಡು ; ಹಿಂದೆಗೆ : ಈ ಪಿಂಡ ಭೂಮಿಗೆ ಬಿದ್ದೊಡನೆ, ರಾಧಾಕಕ್ಕಿ ಹೇಳಿದರೆಂದು ಅವಳು ಅಸಿಮಿಸಿನೋಡದೆ ತಲೆಯ ಹತ್ತಿರದ ಬಿಳಿಯ ಪೊರೆಯನ್ನು ನಖಾಗ್ರದಿಂದ ಸಲೀಲವಾಗಿ ಹರಿದು ಅರ್ಭಕ ಜೀವಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ಬಿಡುವಂತೆ ಮಾಡಿದಳು (ದೀಪಹ. ೩). [?]

ಅಸಿಮೊಗ (ನಾ). (ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ) ಚಿಕ್ಕದಾಗಿರುವ ಮುಖ ; ಸಣ್ಣ ಮುಖ : ಕಿಱುಗಿವಿ ದೇಸವೆತ್ತಸಿಮೊಗಂ ಸಘುರುಸ್ವನನಾಸಿಕಾಪುಟಂ... ಘನವಾಜಿಗಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೨-೯೫). [ಅಸಿ$_5$ (< ಅಸಿದು) + ಮೊಗ$_2$]

ಅಸಿಯ 'ಅಸಿದು' ನೋ.

ಅಸಿಯಜಂಘೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣದಾದ ಮೊಣಕಾಲ್ಕೆಳಗಿನ ಭಾಗ : ಅಸಿಯಜಂಘೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗೆ]ಯ ... ಗುಜ್ಜರಿಯರೊಪ್ಪಿದರು ಸಭೆಯೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೫೪). [ಅಸಿಯ (< ಅಸಿದು) + ಜಂಘೆ]

ಅಸಿಯಡಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕದಾದ ಪಾದ; ಪುಟ್ಟ ಹೆಜ್ಜೆ : ತಳಿರಡಿಯ ಮೆಲ್ಲಡಿಯ ತಾವರೆಗೆಳಡಿಯ ಥಳಥಳಿಪ ಚೆನ್ನಡಿಗಳಸಿಯಡಿಯ ಲಲಿತಾಂಗಿಯರ್ (ಚೆಬಪು. ೩೭-೪೧). [ಅಸಿ$_5$ (< ಅಸಿದು) + ಅಡಿ$_1$]

ಅಸಿಯದು 'ಅಸಿದು' ಪರಾ.

ಅಸಿಯನ್ 'ಅಸಿದು' ಪರಾ.

ಅಸಿಯನಡು (ನಾ). = ಅಸಿನಡು : ಅಸಿಯ ನಡು, ಪಸಿಯ ಬಣ್ಣಂ, ಬಿಳಿಯ ಕರ್ಬು‌ರ್, ನಿಡಿಯ ನಾಲಗೆ (ಶಮದ. ೧೬೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಹರಿಣಧರನ ಪೊಲೊಳುಮೊಗಂಗಳ ಹರಿಯನಡುವಿಂದಸಿಯನಡುಗಳ ಸುರನದಿಯ ಸುಳಿಗಳಿಗೆಸೆವ ಗಂಭೀರನಾಭಿಗಳ (ಬಸಪು. ೫-೨೪). [ಅಸಿಯ (< ಅಸಿದು) + ನಡು$_2$]

ಅಸಿಯನೂಲ್ (ನಾ). ತೆಳ್ಳಗಿರುವ ದಾರ; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ದಾರ: ಬಿಳಿಯ ತಾವರೆಯೆಳಗಾವಿನಸಿಯನೂಲೊಳ್ ಕೋದ ತೋರಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಬಿರಿಮುಗುಳ ಸರಿಗೆಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬ ವ). [ಅಸಿಯ (< ಅಸಿದು) + ನೂಲ್$_2$]

ಅಸಿಯಪುರ್ವು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕದಾದ ಹುಬ್ಬು ; ಸಣ್ಣದಾದ ಹುಬ್ಬು : ಸಮುಜದೆ ಕೊಂಕಿ ನೀಳ್ದಸಿಯಪುರ್ವುಗಳೆಳ್ಚದೆ ನಾಡೆಯುಂ ಬೆಡಂಗಮರ್ದಸಿತಾಕ್ಷಿಯುಗ್ಮಮಡಿಯೂಡದೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೩೭). [ಅಸಿಯ (< ಅಸಿದು) + ಪುರ್ವು]

ಅಸಿಯರೆ (ಕ್ರಿ). ಸಣ್ಣನಾಗುವಂತೆ ಅರೆ ; ನಯವಾಗಿ ಚೂರ್ಣಿಸು ; ಪುಡಿಪುಡಿ ಮಾಡು : ಕಡುಮುನಿದ ಕೈಸೂಱೆಗಾಱರನಡಗೆಡಹಿದನು ಧುರದ ಗೆಲವಿಗೆ ಮಿಡುಕುವರನಸಿಯರೆದು ನೆಗ್ಗಿದನೇನನುಸುರುವೆನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೨೩) ; ಪರಶುವಿನಿಂದೆ ಮುಸುಕಿ ಮುದ್ಗರದಿಂದಲಸಿಯರೆದು ಬಾಣಂಗಳಿಂದೆಚ್ಚು (ಚೆಬಪು. ೪೪-೩೨). [ಅಸಿ$_3$ + ಅರೆ$_1$]

ಅಸಿಯಳ್ 'ಅಸಿದು' ಪರಾ.

ಅಸಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅರೆಯುವ ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲಿಡು : ಅರರೆ ಮೃತ್ಯುವಿನ ಜಕೆಗೌಷಧವರೆವವೊಲು ರಿಪುಬಲವನಸಿಯಿಟ್ಟರೆದವಿಭ ಬರಿಕೈಯ ಭಾರಿಯ ಲಾಳವುಂಡಿಗೆಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೮೦). [ಅಸಿ$_4$ (< ಅಸುವೆ) + ಇಡು]

ಅಸಿಯೇಱು (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿಯ ಗಾಯ. ೨. ಖಡ್ಗಯುದ್ಧ. ೩. ವಂಚನೆ ; ಮೋಸ : "ಅಭಿಚಾರೇಣ = ಬೇಳುವೆಯಸಿಯೆ[ೞ]ಱು ಮೊದಲಾದುವಱಿಂ (ಕಪಟದಿಂದ)" (ನೀತಿವಾ. ೨೫-೩೩) ; ಮನದೊಳ್ ನೀಂ ಮುಳಿದರನಱಿವನೊಸೆದರಂ ಕಾವನೆಂಬ ನಚ್ಚಿನ ಜವನುಂ ನಿನಗ ಮಸಿಯೇಱಿನವನಾದನೆ ತಮ್ಮನೆ ಪಿಡಿದ ಕೆಯ್ದುವುಂ ಪಾವಾಯ್ತೇ (ವರ್ಧಪು. ೯-೬೨). [ಅಸಿ$_8$ + ಏಱು$_2$]

ಅಸಿಯೇಱುಕಾಱ (ನಾ). ೧. ಖಡ್ಗಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡುವವನು. ೨. ವೇಷಧಾರಿ ; ವಂಚಕ ; ಮೋಸಗಾರ : "ಗೂಢಪುರುಷ = ಅಸಿಯೆ[ೞ]ಱುಕಾಱಂ" (ನೀತಿವಾ. ೨೪-೧೦೯). [ಅಸಿಯೇಱು + -ಕಾಱ]

ಅಸಿಯೊಱೆ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ಚೀಲ; ಒರೆ. 'ಅಸಿಯೊಱೆದೆಗೆ' ಪರಾ. [ಅಸಿ$_8$ + ಒಱೆ$_3$]

ಅಸಿಯೊಱೆದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಿಯ ಒರೆಯನ್ನು ಕಳಚು ; ಒರೆಯಿಂದ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿರಿ : ಆ ವಧುವಿನ ಗೃಹಕೆಯ್ದಿ ಮುಸುಂಕಿದ ಧಾವಳ್ಯಾಂಬರಮಂ ತೆಗೆದಂ ಸ್ಮರನಸಿಯೊಱೆದೆಗೆವಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೨-೪೨). [ಅಸಿಯೊಱೆ + ತೆಗೆ$_1$]

ಅಸಿರತ್ನ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕತ್ತಿ : ಅಸಿರತ್ನಂ ಚಕ್ರರತ್ನಂ ನವನಿಧಿಪಲವುಂ ವಿದ್ಯೆ ಕೈಸಾರ್ದುವುಳ್ಳಂಜಿಸಿದೆಂ ದಿಕ್ಪಾಲರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೬೭). [ಅಸಿ$_8$ + ರತ್ನ]

ಅಸಿಲತಾಧಾರೆ (ನಾ). ಬಳ್ಳಿಯಂತೆ ಬಳುಕುವ ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು : ವೈರಿಭೂಪಾಳಕಜಾಳಸ್ವಾಂತಚಿಂತಾಭರಮನಸಿಲತಾಧಾರೆಯಿಂ... ಮಾಡಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೮೪). [ಸಂ. ಅಸಿಲತಾಧಾರಾ]

ಅಸಿವಲಗೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಿ, ಗುರಾಣಿ ಎಂಬ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಹಿಡಿ,—ಧರಿಸು : ಪಲ್ಮೊರೆಯುತಸಿವಲಗೆವಿಡಿದವನ ಮೇಲೆ ನಡೆಯಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೩೩). [ಅಸಿ$_8$ + ಪಲಗೆ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಅಸಿವಸಿ 'ಅಸವಸ' ನೋ.

ಅಸಿವೆರಲ್ (ನಾ). ತೆಳುವಾದ ಬೆರಳು ; ಕೋಮಲವಾದ ಬೆರಳು : ಅಸಿವೆರಲ್ಗಳೊಪ್ಪುವುಗುರ್ಗಳಿಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೨೯). [ಅಸಿ$_5$ (< ಅಸಿದು) + ಬೆರಲ್]

ಅಸಿಹೇತಿ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಆಯುಧವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಖಡ್ಗಪಾಣಿ (ಶ). [ಅಸಿ$_8$ + ಹೇತಿ]

ಅಸೀಮ (ಗು). ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ; ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಾದ : ಒಂದು ತತ್ತ್ವಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಾಡಿ ಅಸೀಮ ಸಂಕಟಕ್ಕೊಳಗಾಗಿ ನಿರ್ಗತಿಕರಾದ ನೂರಾರು ಆಪ್ತಬಾಂಧವರ ಚಿತ್ರವು (ಕರವೀ. ೨೩೪). [ಸಂ.]

ಅಸು$_1$ (ನಾ). ಆಕ್ರಮಿಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡದ್ದು ; ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಕಿತ್ತುಕೊಂಡದ್ದು : "ಅಸುವೆಂದೊಡಂ ಸಲಂಗೊಂಡುದೆಂದೆನಿಸಲ್ಕೆಯಾಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡುದಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೮೭). [?]

ಅಸು₂ (ನಾ). ಶೀಘ್ರ; ಬೇಗ: "ಅಸು [ಪಾಠಾಂ. ಆಸು]ವೆಂದು ಶೀಘ್ರಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨). [< ಸಂ. ಆಶು]

-ಅಸು₃ (ಪ್ರ). ಕೆಲವು ಎಕಾರಾಂತ ಧಾತುಗಳ ಮುಂದೆ ಪ್ರೇರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಉದಾ: ಕರಸು, ನಡಸು.

-ಅಸು₄ (ಪ್ರ). ಕೃದಂತಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ: "ಬಳೆಬೆಳೆತೋರ ವ್ಯಸೂ . . . ಬೆಳಸು, ಬೆಳಸುಗಳ್" (ಶಬ್ದಾನು. ೫೬೩ ಪ್ರಯೋ); ನಾಡ ಕಾಡ ಬೆಳಸಿಂ ಬೆಳಸಾ ವಿಷಯಾಂತರಾಳದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೪); ಓರಂತಿರೆ ಬೆಳಪ ಬೆಳಸು ಸುಖದುಃಖಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೪೧); ಬೆಳೆಯೆಂಬ ಧಾತುವಿನ ಭಾವವಚನಂ ಬೆಳೆಯೆಂದುಂ ಬೆಳಸೆಂದುಮಿರ್ಪುದು (ಶಮುದ. ೨೧೮ ವೃತ್ತಿ).

ಅಸು₅ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಣ; ಜೀವ; ಉಸಿರು: "ಜೀವಿತವಸು ಪ್ರಾಣ ಜೀವವೆನೆ ಪ್ರಾಣವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯–೨೯); ಮೆಯ್ಗ್ಗೆಳೆರಡಾದೊಡ ಮೇನಸುವೊಂದೆ (ಆದಿಪು. ೩–೫). ೨. ಮನಸ್ಸು; ಹೃದಯ.

ಅಸುವಱಿಯಾಗು = ಜೀವವಿಲ್ಲದಂತಾಗು; ಸತ್ತ್ವವಿಲ್ಲದಂತಾಗು: ಆದಿವರಾಹನೆತ್ತುವಂದಸುವಱಿಯಾದ ಸೇದೆ ತನಗಾಱಿದು ದೆಂಬಿನವೀಗಳಿಟ್ಟಪಳ್ ವಸುಮತಿ ವಿಕ್ರಮಾಭರಣ ಭೂಪನ ಭೂರಿಭುಜ ಪ್ರದೇಶದೊಳ್ (ಎಇ. XIII, ೪೩–೨೮; 1112); ಪೊಗಸಿನೊಳ್ ಮೊಗಸಿಬ್ಬೈಗುವರೆಗಂ ಬೇಟೆವೆಸದಿನಸುವಱಿಯಾಗಿ ತಮ್ಮಿರ್ಕೆವೆಟ್ಟುಗಳ ಗುಹಾಶಯ್ಯೆಯಿಂದುಱಿ ಸನ್ನೆಗೆಯ್ದು (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೪ ವ); ನೀಡುಮೆಸಗಿಯಸುವಱಿಯಾಗಿ ನಿರರ್ಥಕ ಪ್ರಯಾಸಂಬೆತ್ತು (ವರ್ಧಪು. ೧೫–೩೯ ವ).

ಅಸುವೊಱಿಯಾಗು = ಜೀವಹೋಗು: ರೋಗದಿಂ ಪತ್ತೆಂಟುದಿವಸ ಕಸುವೊಱಿಯಾಗಿ ಬೇಗದಿಂ ರಜತಗಿರಿಗೈದಿದಂ (ಬಸರ. ೫–೧೪೯). [ಸಂ.]

ಅಸು₆ 'ಅಸುವೆ' ನೋ.

ಅಸುಂಗೊಳ್, ಅಸುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರಾಣವನ್ನು ತೆಗೆ; ಕೊಲ್ಲು: "ಅಸುಂಗೊಳ್ – ಪ್ರಾಣಾಪಹರಣೇ" (ಶಮುಧಾ); ಇಱಿಯದೆ ಕೆಮ್ಮನುಂತೆ ಭುವನಂಗಳಸುಂಗೊಳೆ ತಕ್ಕುದೆಂದೊಡೇಮಱುಕಮನೆಂಬುದೇ ವಿರಿದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೧ ಶೂದ್ರಕ); ಅಪ್ರತಿಮಂ ಕೃತಾಂತ ಸದೃಶಂ ರಿಪು ಸೇನೆಯನೊಟ್ಟಸುತ್ತು ನಿನ್ದೊಪ್ಪಭಟರ್ಕಳನ್ನಿಱಿದಸುಂಗೊಳೆ ಪೊಂದಿದ ಕೇಸವಯ್ಯನ್ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೭೮–೧೭; 900); ಪೊಗಬಿದಿರ್ಪವೆ ಮೆಚ್ಚಿದಾಂತ ಚತುರ್ಬಲಂಗಳ ಮೆಯ್ಗಳೊಳ್ ಬಗಿದಸುಂಗೊಳೆ ಸುಯ್ದು ಕೆತ್ತುವ ಪುಣ್ಣ ಬಾಯ್ಗಳೆ ಬೀರಮಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೫); ಅಸುಂಗೊಂಡಂ, ಅಸುಗೊಂಡಂ, ನಿನ್ನಸುಂಗೊಂಡೊಡೆ ದೋಷಮಾದುದೆ (ಶಮುದ. ೧೬೭ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಹೆದರು; ಭಯಗೊಳ್ಳು; ಗಾಬರಿಯಾಗು: ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳ್ ಸುರತ ಮಕರಧ್ವಜನ ಸುಭದ್ರೆಯ ವಿರಹಪರಿತಾಪಮಂ ಪಚ್ಚುಗೊಂಡಸುಂಗೊಂಡಗಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೪೮ ವ); ನಭಸ್ಥಳದೊಳಾದುದುಳ್ಕಾಪಾತಂ, ಅದಂ ಕಂಡು ಅಸುಂಗೊಂಡು (ಅಜಿಪು. ೬–೪೬ ವ); ರಿಪುಭೂಪರೀ ನಿಕಟಪ್ರದೇಶದೊಳ್ ಸಾಹಸತುಂಗನಾ ಪುರಮಸುಂಗೊಳೆ ಬಿಟ್ಟರಲ್ (ನೇಮಿಪು. ೭–೧೨೮). ೩. ಬೆರಗಾಗು; ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡು: ಗಂಗಾವಾರ್ಧಿಯೊಳಾತ್ಮತುರಂಗಮಮಂ ಮಿಸಿಸಿ ನೆಗೞ್ದ ಡಾಳಪ್ರಿಯನೊಳ್ ಸಂಗತ ಗುಣನಸಿಲತೆಯನಸುಂಗೊಳೆ ಭುಜವಿಜಯ ಗರ್ವದಿಂ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೩೮); "ಶಕ್ತಿಗುಂದಿಸು" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ); ಉಚ್ಚಂಗಿಯ ಕೋಟೆಯಂ ಜಗಮುಸುಂಗೊಳೆ ಕೊಂಡ ನೆಗೞ್ತಿ (ಎಇ. V, ೧೭೮–೯೪; 1088); ಭುವನೈಕಮಲ್ಲನಂ ಭೂಭುವನಮುಸುಂಗೊಳೆ ಮರಳ್ಚಿ ರಾಜ್ಯಮನಧಿಕೋತ್ಸವದಿಂ ತ್ರಿಭುವನ ಮಲ್ಲಂಗವಯವದಿಂ ಕೊಣ್ಡು ಕೊಟ್ಟ ಗಣ್ಡಂ ಪಾಣ್ಡ್ಯ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೦೨–೪೪; 1100). "ಅಸುಂಗೊಳೆ = ಬೆರಗಾಗಲು" (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ).

ಅಸುಗೊಳ್: ೧. ಅಸುಂಗೊಂಡಂ, ಅಸುಗೊಂಡಂ (ಶಮುದ. ೧೬೭ ಪ್ರಯೋ); ಈ ದುರುಳ ನೈಶಾಟರಸುಗೊಳಲ್ಕೆದಿಬರುತಿಹರೆಂದು ಬಹ ಮಾಯಾದುರಾತ್ಮನ ಕಂಡು ಮುನಿ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥಗಿಂತೆಂದ (ತೊರರಾ. ೧–೧೧–೧೯). ೪. ಮನವನ್ನು ಅಪಹರಿಸು, —ಕದಿ: ಮುದ್ದುವೆಣ್ಣಗೆ ಪೇಳಿದಳು ನಿನ್ನ ಬಿಟ್ಟು ಕಾಲೆದ್ದು ಪೋಪೆನೆ ಪೋಪುದಿಲ್ಲ ಗೆದ್ದು ನಿನ್ನಸುಗೊಂಡು ಪೋದಾಳ್ದನ ತರದಿದ್ದು ಮಾಡುವುದೇನು ಮಗಳೆ (ಮೋಹತ. ೨೯–೩). [ಅಸು₅ + ಕೊಳ್₁]

ಅಸುಂಗೊಳಿಸು, ಅಸುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರಾಣವನ್ನು ತೆಗೆಯಿಸು; ಕೊಲ್ಲಿಸು. ೨. ಹೆದರಿ ನಡುಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಭಯಪಡಿಸು; ಗಾಬರಿಗೊಳಿಸು: ಅಂತಾ ಕೂಸುಗಳ್ ನಿಜಜನನೀಜನಕರ ಮನಮನಿಟ್ಟುಳಿಗೊಳಿಸಿಯುಮರಾತಿಜನಂಗಳ ಮನಮನಸುಂಗೊಳಿಸಿಯುಂ ಬಳೆಯೆ ಬಳೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೧೧ ವ); ಈತನೋಲಗಂಗೊಟ್ಟರೆ ಸಪ್ತಾಂಗದ ರಾಜ್ಯದ ತೇಜಮುಸುಂಗೊಳಿಸುವುದನ್ಯಮಂಡಲಾಧೀಶ್ವರರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೨೮). ೩. ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡಿಸು; ಬೆರಗಾಗಿಸು: ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಮುಮದರ್ ಕೋದಂಡಮುಸುಂಗೊಳಿಸೆ ಭಯಂಗೊಳಿಸೆ ಸಭಾಸದರನುಱದೆ ಕರ್ಣಂ ಬಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೭೮); ತ್ರಿಣೇತ್ರನುಮನಸುಂಗೊಳಿಸಿದ ಸಾಹಸದೊಳ್ ಕದನತ್ರಿಣೇತ್ರನುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೩೭ ವ). **ಅಸುಗೊಳಿಸು**: ೧. ಖಳರ ಶೀಲಾಚಾರವ ನಂಬಿ ಮೆಯ್ಮಱೆದೊಳಗಾಗೆ ಕೇಡಾಗದಿರದು ಹುಲಿಯುಪವಾಸ ಪಶುಗಳ ನೆರವಿಯಸುಗೊಳಿಸದೆ ಸುಮ್ಮನಿರ್ದಪುದೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧–೫೬).

[ಅಸುಂಗೊಳ್ + -ಇಸು₃]

ಅಸುಂದೊಱೆ, ಅಸುದೊಱೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಬಿಡು; ಜೀವವನ್ನು ತೊರೆ: ಮುಕ್ಕಿದರ್ ಕೊಱೆದರಱೆದರ್ ಕೊಂದರಂದಗೆಡಿಸಿದರಸುಂದೊಱೆವಿನಂ ಬಾಯ್ಗಳಂ ತೆಱೆವಿನಂ ಮೆಯ್ಗಳಂ ಮಱೆವಿನಂ ಸುರರಸುರರ (ಚಿಬಪು. ೨೧–೨೦). **ಅಸುದೊಱೆ**: ತಂದೆಗೋಸುಗ ಮೂಳ್ದನವಸರಕೆ ಗೋನಿಮಿತ್ತಂ ದೇವವಿಪ್ರಾರ್ಥಕಸುದೊಱೆದೊಡಾತಂಗೆ ಸಂದೇಹಮಿಲ್ಲದಾದಪುದು ಗಡ ಕೈವಲ್ಯಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩–೧೧).

[ಅಸು₅ + ತೊಱೆ₁]

ಅಸುಂಬು, ಅಸುಬು (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲಾಡಿಸು: "ಅಸುಂಬು – ಸಂಚಾಲನೇ (ಅಲ್ಲಾಡಿಸು)" (ಶಮುಧಾ); ನಿತ್ತಬಿಂದುಗೆ – ಬೆಡಂಗು . . . ಅಸುಂಬಿದಂ, ಕರಂಡಗೆ (ಶಮುದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ). **ಅಸುಬು**: ಭರವಸದಿಂದ ಸಂಜೀವಿನಿಯ ತಂದು ಅಸುಬಿ ವಾನರರಿಗೋಸುಗ ಗಿರಿಯನೆತ್ತಿ ಚಿಮ್ಮಿಸಿ ನೆಲಕೆ ನಿಲಿಸಿದನೀ ಹನುಮಂತ (ಪುರಂದ. ೨–೬೭–೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಶಙ್ಕು, ಅಶಕ್ಕು, ಅಯಕ್ಕು; ಮಲ. ಆಯಕ, ಆಯಿಕ = ಕಳಿಸು, ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು, ಸಡಿಲಮಾಡು; ಕೊಡ. ಆಯ್ = ಕಳಿಸು; ತೆಲು. ಆಸಿಯಾಡು = ಚಲಿಸು, ನಡುಗು, ನೇತಾಡು; ಕುರುಖ್. ಅಸ್ರ್ನಾ = ನಡುಗು]

ಅಸುಕೆ 'ಅಸುಗೆ' ನೋ.

ಅಸುಖ (ಗು). ೧. ಸುಖವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಸುಖವಲ್ಲದ್ದು; ದುಃಖ. [ಸಂ.]

ಅಸುಖಕರ (ನಾ). ಹಿತವಲ್ಲದ್ದು; ಅಹಿತ; ಕ್ಲೇಶವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವಂಥದು: ಕೂಸಿನ ತಲೆಯೊಳ್ಪೆಣ್ಪೊಱೆಯನಿಟ್ಟವೋಲಸುಖಕರಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೬). [ಸಂ.]

ಅಸುಗತಿ (ನಾ). ದುರ್ಗತಿ; ಕೀಳುಗತಿ: ಪಾವನವಾದುದನು ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಮಾಡುವುದೆ ಆಚಾರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಇಕ್ಕಿ ಅಸು[ಪಾಠಾಂ. ಅಧೋ]ಗತಿಗಿಳಿಯದಿರಿ (ಬಸವ. ೬೭೦). [ಸಂ.]

ಅಸುಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಜೀವಬಿಡು; ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗಮಾಡು: ತನ್ನನುವಿಂಗೆ ಕೊರತೆಬರೆಯಸುಗಳೆವೆನೆಂಬ ನಿಷ್ಠೆಯಸಾಂತು (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೩೭); ಪೊರೆಯೊಳಸುಗಳೆದಿರ್ದ ವೇಶ್ಯೆಗಂ ಪರಣಮೈತಂದುದು (ಚ ಬ ಪು. ೬-೩೩). [ಅಸು$_5$ + ಕಳೆ$_1$]

ಅಸುಗಾವಲು (ನಾ). ಪ್ರಾಣರಕ್ಷಣೆ; ಜೀವವನ್ನು ಕಾಯುವುದು (ಕ). [ಅಸು$_5$ + ಕಾವಲು (< ಕಾವಲ್)]

ಅಸುಗುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಹೀರು; ಸಾಯಿಸು: ಪಿಡಿವ ಪುಲಿ ಕರಡಿ ಬಾಯ್ವಿಡುವ ಭೂತಂಗಳಸುಗುಡಿವ ಪಾವುಗಳಟ್ಟಸುಡುವ ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೨೩). [ಅಸು$_5$ + ಕುಡಿ$_1$]

ಅಸುಗೆ, ಅಸುಕೆ (ನಾ). ಅಶೋಕವೃಕ್ಷ: "ಅಸುಗೆ ಕಂಕೆಲ್ಲಿ ತಾನಶೋಕಾಹ್ವಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೩-೧); ಪುಗಲೆನ್ನದೆ ದಲ್ ಪುಗಿಮೆಂದು ಮೆಲ್ಪುಗುಂದದ ದನಿಯಿಂ ತಳಿರ್ತಸುಗೆಯೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ದ ಪಿಕಾಳಿ ಮೆಲ್ಲನೊಳ್ದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೧೨); ಕಿಸಲಯದಿನಸುಗೆಯಸದಳಮೆಸೆಗುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೪೦); ಕೆಂಪಾದಸುಗೆಯ ತಳಿರಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೮೮). **ಅಸುಕೆ**: ಅಸುಕೆಯ ಕೆಂಪು ಪಾದರಿಯ ಕಂಪು (ಸುಕುಮಾ. ೯-೪೮); ಕುಸುಮಕಿಸಲಯಮೆ ಲೋಕಕ್ಕೆಸೆವುತ್ತಂ ಸಾವತಂಸಮೆನೆಸಾಲದೆ ಸಂದಸುಕೆಗೆ ನಿಸ್ಸಾರಫಲಪ್ರಸೂತಿ ಮತ್ತಂತದಾದೊಡೇನಾಗದೊಡೇಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೭೦); ಹೀಲಿಗಳನೊಲಿದುಟ್ಟು ತಳಿರಿನ ಮೇಲುದಿಟ್ಟು ಸುಕೆಗಳ ಮೊಲ್ಲೆಯ ಮಾಲೆಗಳ ತಲೆಸೂಡಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೮).
[< ಸಂ. ಅಶೋಕ]

ಅಸುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಸತ್ತ್ವಕುಗ್ಗು: ಮಸೆದಸಿಯ ಪಂಜರದೊಳಿನ್ನೆಗ ಮಸುಗೆಡುತಮಿರ್ದುಗ್ರಸೇನನನೆಸೆವ ಪದ್ಮಾವತಿಯ ಬಂಧನವನು ಕಳೆದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೭೮). [ಅಸು$_5$ + ಕೆಡು]

ಅಸುಗೆದಳಿರ್ (ನಾ). ಅಶೋಕವೃಕ್ಷದ ಚಿಗುರು: ಬಾಸುಟ ತಳ್ಪ ಶೋಕಶಿಖಿಯಂ ಕಟಿಲ್ಲಲೆಂದೊಟ್ಟದಸುಗೆದಳಿರಂ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೧); ಘುಸೃಣರಸದಿನಸುಗೆದಳಿರಂ ತೊಯ್ವಂತೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೬೩ ವ); ಸುರಯಿಯರಲ ಪರಾಗದ ಪೊಂಜಗಲಿಯ ಮೇಲಣಸುಗೆದಳಿರಲರ್ವಾಸಿನೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೩೧ ವ). [ಅಸುಗೆ + ತಳಿರ್$_2$]

ಅಸುಗೆನನೆ (ನಾ). ಅಶೋಕೆಯ ಮೊಗ್ಗು, —ಹೂವು: ಅಸುಗೆನನೆಗಳ ನಿಮಿರ್ದು ಬಳಸಿದೆಳವಳ್ಳಿಗಳೆವೆಂಬಿನಂ ಸೊಗಸೆಸೆಯಲ್ ಪಸುರ್ವಣಿಯುಂಗ[ಗು]ರಗಳನೊಲ್ದಸಿಯಳ ಕರಶಾಖೆಗಳ್ಗಮರ್ಚಿದಳೊರ್ವಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೮-೩೭). [ಅಸುಗೆ + ನನೆ$_3$]

ಅಸುಗೊಳ್ 'ಅಸುಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಅಸುಗೊಳಿಸು 'ಅಸುಂಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಅಸುಗೊಳ್ಳು 'ಅಸಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಅಸುತ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವನು: ಇನಜಂ . . . ಒಂದಿ ನಿಲೆ ಸೌಮ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್ ದುಃಖಿತಂ ಧನಹೀನಂ ಸ್ಖಲಿತಾಂತರಂಗನಸುತಂ ನಿರ್ಲಜ್ಜಕಂ ರಕ್ಷಕಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೩೨). [ಸಂ.]

ಅಸುದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). = ಅಸುಂಗೊಳ್ ೧: ಪರರಸುದೆಗೆವುದೆ ಕುಲಧರ್ಮವಾಗಿರಲವನಿಗಿನ್ನುಪದೇಶವೇಕೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೧೭-೭೧). [ಅಸು$_5$ + ತೆಗೆ$_1$]

ಅಸುದೊಱೆ 'ಅಸುಂದೊಱೆ' ನೋ.

ಅಸುಧಾರಣೆ (ನಾ). ಪ್ರಾಣಧಾರಣೆ; ಜೀವವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವುದು; ಬದುಕುವುದು. [ಅಸು$_5$ + ಧಾರಣೆ]

ಅಸುನೆಱಿ (ನಾ). ನಯವಾದ ಅಥವಾ ಕೋಮಲವಾದ ದೇಹವುಳ್ಳವನು (?): ಬಾಳಂ ಬಾಳಮೃಣಾಳದಂತಸುನೆಜಂ ದುಗ್ಧಪ್ಲವಂ ಸ್ಥೂಳ ಕಲ್ಲೋಳಾಸ್ಫಾಳಿತ ಹೇಮಶೈಲಮಿದನಿನ್ನೇವಣ್ಣಿದಂ ಶಕ್ರನೆಂಬಾಳೋಚಂಬೆರಸಿರ್ಪ ದೇವಗಣಮಂ (ಆದಿಪು. ೭-೯೧). P ಈ ಶಬ್ದ 'ಅಸಿನೆಱಿ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ?
[ಅಸಿ$_6$? + ನೆಱ. P ತಮಿ. ನಿಜಂ = ಶರೀರ]

ಅಸುಬು 'ಅಸುಂಬು' ನೋ.

ಅಸುಭೃದ್ವರ್ಗ (ನಾ). ಪ್ರಾಣಿಸಮೂಹ; ಜೀವಕೋಟಿ: ಅಸುಭೃದ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ನೀಮಾಗಳುಂ ಕಾರುಣ್ಯಾನ್ವಿತಚಿತ್ತರಾಗಿಂ (ಜೀವಸಂ. ೯-೩೪). [ಸಂ. (ಅಸು$_5$ + ಭೃತ್ + ವರ್ಗ)]

ಅಸುಮೋಕ್ಷ (ನಾ). ಪ್ರಾಣವಿಯೋಗ; ಸಾವು: ಕೆಳೆಯಂಗಾಯ್ತು ಸುಮೋಕ್ಷಮಾಗದೆನಗಂ ಬಾಷ್ಪಾಂಬುಮೋಕ್ಷಂ (ಗದಾಯು. ೫-೩೧).
[ಅಸು$_5$ + ಮೋಕ್ಷ]

ಅಸುರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಸಹ್ಯಪಡು; ಸಹಿಸಲಾರದೆ ಹೋಗು; ಬೇಸರಗೊಳ್ಳು: "ಅಸುರ್ – ಅಸಹ್ಯಭಾವೇ" (ಶಮದ). ೨. ಬಳಲು; ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಶರ್, ಅಯರ್ = ಬಳಲು; ಮಲ. ಅಯರ್ = ಪ್ರಜ್ಞೆತಪ್ಪು]

ಅಸುರ (ನಾ). ೧. ರಾಕ್ಷಸ; ದೈತ್ಯ: "ಅಸುರಃ, ದಾನವಃ . . . –ಈ ೮ ಅಸುರರ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨-೫); "ಚುಕ್ಕಿಗುವರರು ರಕ್ಕಸರು ಮುಬ್ಬಿಗರುಯೆನಲ್ಕೆ ಅಸುರಾಭಿಧಾನದೊಳ್ ಸಲೆ ತೋರ್ಪುದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧). ೨. ಸೂರ್ಯ. ೩. ಪರಮಾತ್ಮ. [ಸಂ.]

ಅಸುರಗುರು (ನಾ). ರಾಕ್ಷಸರ ಗುರು; ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯ: "ಅಸುರಗುರುವೆಂದೆನಲು ಶುಕ್ರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨-೬); "ರಕ್ಕಸರೋಜ ಚುಕ್ಕಿಯೆನಲೂ ಕಂಗೊಳಿಕುಮಸುರಗುರುವಿನೊಳು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೮).
[ಅಸುರ + ಗುರು]

ಅಸುರಧೂಳೀಪಟ (ನಾ). ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು; ವಿಷ್ಣು; ಕೃಷ್ಣ: ಘನಮೋಹರದ ಮಧ್ಯದೊಳಸುರಧೂಳೀಪಟನು ಹೊಱವಂಟ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೧-೩೭).
[ಅಸುರ + ಧೂಳೀಪಟ (= ಧೂಲೀಪಟ)]

ಅಸುರಬಲಿ (ನಾ). ದೈತ್ಯನಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಆಹಾರ: ಮತಿಯುಳ್ಳೊಡಿವನಸುರಬಲಿಗೊದಗಿಸಿದ ಕೂಳನತಿಮಹೋದರಕಡಸಿಕೊಂಬನೇ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೫೮). [ಅಸುರ + ಬಲಿ$_2$]

ಅಸುರರಿಪು (ನಾ). ರಾಕ್ಷಸರ ಶತ್ರು; ವಿಷ್ಣು; ಕೃಷ್ಣ: ಪರಮಾರ್ಥಂ ನಿಮ್ಮ ಸಮ್ಯಕ್ ಪರತರ ನಿಜಮುಂ ಭಾವಿಸಲ್ ಬಣ್ಣಿಸಲ್ ತಾಮರಸೋದ್ಭೂತಂಗೆ ಶಕ್ರಂಗಸುರರಿಪುಗೆ ವೇದಕ್ಕತರ್ಕ್ಕಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೮೨); ಕೆಂಗಱಿಯ ಮಱಿದುಂಬಿ ತಾವರೆಗಂಗವಿಸುವವೊಲಸುರರಿಪುವಿನ ಮಂಗಳಾನನ ಕಮಲದಲಿ ಶರವಾಳಿ ಗಱಿಗಡಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೨೫).
[ಅಸುರ + ರಿಪು]

ಅಸುರವಿಜಯಿ (ನಾ). ೧. ವಿಷ್ಣು. ೨. [ಜೈನ] ಮೂರು ಬಗೆಯ ಅರಸುಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ; ನೀಚಸ್ವಭಾವದ ಅರಸು: ಅರ್ಥವಿಜಯಿಯುಮಸುರವಿಜಯಿಯುಂ ಧರ್ಮವಿಜಯಿಯುಮೆಂದರಸುಗಳ್ ಮೂವರಪ್ಪರ್ (ಕಗವಿ. ೪೮-೧೯ ಚಾವುಂಪು). [ಸಂ. ಅಸುರವಿಜಯಿನ್]

ಅಸುರವಿರೋಧಿ (ನಾ). = ಅಸುರರಿಪು: ಕುಂತೀಸೂನುವನು ಬೆಸಗೊಂಡನಸುರವಿರೋಧಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬-೩). [ಸಂ. ಅಸುರವಿರೋಧಿನ್]

ಅಸುರವೈರಿ (ನಾ). = ಅಸುರರಿಪು: ಪಿಡಿದವರಸುರವೈರಿಯನೊಡಂಬಡಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮). [ಅಸುರ + ವೈರಿ]

ಅಸುರಹರ (ನಾ). ದೈತ್ಯರನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವವನು; ವಿಷ್ಣು.
[ಅಸುರ + ಹರ$_4$]

ಅಸುರಾಂತಕ (ನಾ). = ಅಸುರಹರ : ಅಸುರಾಂತಕನಾಮುಮುದಂದು ಸಾರ್ಥಕಂ (ಜಗಪ. ೧-೭೩); ಆ ಶಿರವನಸುರಾಂತಕಂ ಮೈದುನಂಗುಜಿ ತೋಱಿ ಹಂಸಧ್ವಜನ ಮುಂದಕಿಡಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೫೨).
[ಅಸುರ + ಅಂತಕ]

ಅಸುರಾಮಾತ್ಯ (ನಾ). ದೈತ್ಯರ ಮಂತ್ರಿ; ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯ : ಹಿಮಧಾಮಂ . . . ಅಸುರಾಮಾತ್ಯನಿಂದಂ ಚತುಸ್ಸಪ್ತಮ ಕರ್ಮಾಯ ತ್ರಿಧರ್ಮಾತ್ಮಜನೊಳ್ . . . ಅತಿಶುಭದಂ (ಜಾತತಿ. ೧೦-೪).
[ಅಸುರ + ಅಮಾತ್ಯ]

ಅಸುರಾರಾತಿ (ನಾ). = ಅಸುರರಿಪು : ಅನೆಯಿಂದಿಳಿಗಿಳಿದು ಬಿಜಯಂಗೈದನಸುರಾರಾತಿ ಕರುಣದಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦-೫೧).
[ಅಸುರ + ಅರಾತಿ]

ಅಸುರಾರಿ (ನಾ). = ಅಸುರರಿಪು : ನಿಖಿಳಯಾದವಜಾಲ ಪಯಣವ ಮಾಡಲೆಂದಸುರಾರಿ ನೇಮಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦-೪೨). [ಅಸುರ + ಅರಿ$_6$]

ಅಸುರಾವಾಸ (ನಾ). ಅಸುರರ ವಾಸಸ್ಥಾನ; ದೈತ್ಯರ ನೆಲೆ : ಪಂಚಾಣೂತ್ತರೆಯಿಂದಮಿತ್ತಲಸುರಾವಾಸಂಬರಂ ಹೀನಮಕ್ಕುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೧೨೨). [ಅಸುರ + ಆವಾಸ]

ಅಸುರಿ (ನಾ). ೧. ರಾಕ್ಷಸಿ; ದೈತ್ಯರ ಹೆಂಗಸು. ೨. "ಕರಿಸಾಸವೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಅಸುರೀ]

ಅಸುರುಸುರು (ನಾ). ದಣಿವಿನಿಂದಾಗುವ ಉಸುರು; ಆಯಾಸ; ನಿಶ್ಶಕ್ತಿ. 'ಅಸುರುಸುರುಗೊಳ್' ಪರಾ. [← ತೆಲು. ಅಸುರುಸುರು]

ಅಸುರುಸುರುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು; ದಣಿವನ್ನು ಹೊಂದು; ಶ್ರಮದಿಂದ ಏದು : ಜಾಂಬವನ ಕಾಣ್ಬೆನೆಂಬಾ ಎಸಕದಿಂ ದೈತರಲ್ಕಡಿದುಡಿದ ಪದಗಳಿಂ ಮುಸುಕಿದಂಬಿನ ಸಮುದಯಂಗಳೊಳ್ಪೊಕ್ಕಿಯಂತಸುರುಸುರುಗೊಳುತ ಕಂಗೊಂಡುದಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೩೪-೪೪).
[ಅಸುರುಸುರು + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಸುರೆ (ನಾ). ೧. ರಾಕ್ಷಸಿ : ಹೇವರಿಸದಸುರೆಯಸುವೀಂಟಿದವರಾರೊ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೬೧). ೨. ಕೋಳಿಕುಟುಮನ ಗಿಡ; ಹಾಲ್ಗಂಚಿ ಗಿಡ : "ಕೋಳಿಕುಟುಂಬಮೆಂದೆನಕ್ಕ[ಲ್ಕ]ಸುರೆ ಪಾಲ್ಗಂಚಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪಾಲ್ಕಂಚಿ, ಪಾಲಂಜಿ]ಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ಕಿ. ೪೦-೩೦).
[ಸಂ. ಅಸುರೀ]

ಅಸುರೇಂದ್ರ (ನಾ). ರಾಕ್ಷಸರಾಜ; ರಾಕ್ಷಸರ ಅಧಿಪತಿ, —ಒಡೆಯ : ಅಸುರೇಂದ್ರನಳ್ಕಿ ಬೆಳ್ಕುತ್ತಿರದೆ . . . ನಿಜವಿಮಾನದೊಳಗಂ ಪೊಕ್ಕಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೫೨). [ಅಸುರ + ಇಂದ್ರ]

ಅಸುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಪಡೆ; ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು : ದೇವ ರಾಮನ ಕಟಕ ಮೃತಸಂಜೀವಿನಿಯಲಸುವಡೆದ ಬಳಿಕ ವಿಭಾವರಿಯೊಳಂದಾಯ್ತು ಲಂಕಾಪುರ ಪುನರ್ದಹನ (ತೊರರಾ. ೬-೩೭ ಸೂ).
[ಅಸು$_5$ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಸುವಡ್ಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಪಿರಿಯ ಪಾಗವಡ್ಡಿಯೊಳಸುವಡ್ಡಿಯೂರಿಂಗೆ ಕೆದ ×× ಣ ಗದ್ಯಾಣಿಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಅಂಕದೊಳು (ಸೌಇಇ. XV, ೧-೨೩ ; 1059). [?]

ಅಸುವಳಿ 'ಅಸುವೞಿ' ನೋ.

ಅಸುವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಾಣಹೋಗಿಸು ; ಜೀವಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ಅಸಿಯುಳಸಿಯ ಬೆಳ್ಪಾಂತಿರ್ಪ ಮೈಗೊಂಚಲಿಂ ಛೇದಿಸಿದ ಕಿಸಲಯಂಬೊಲ್ ಕೋಮಲಂ ಬಾಡುತಿರ್ಕುಂ ಅಸುವಳಿಸುವಳಲ್ಲ ತ್ಯುಗ್ರಕಂ ಮಾಗಿ ನೇಸರ್ ಬಿಸಿಗೆ ಬಳಲುವಂತಾ ಕೇತಕೀಗರ್ಭಪತ್ರಂ (ಉರಾಚ. ೪೪). [ಅಸುವಳಿ (< ಅಸುವೞಿ) + -ಇಸು$_3$]

ಅಸುವೞಿ, ಅಸುವಳಿ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಾಣಹೋಗು ; ಜೀವಬಿಡು : "ಅಸುವೞಿದುದರ್ಕೆಯುಂ ಸೊಪ್ಪಾದುದರ್ಕೆಯುಂ ಪೆಸರಟ್ಟಿತೆನಿಸುಗುಂ" (ಸಂಜೀವ. ೧೨). **ಅಸುವಳಿ** : ಸೆಣಸಿ ಷಡುರಥರೊಡನೆ ಹೊಯ್ದಾಡಲು ಅಳಕವಿಲ್ಲದೆ ಕಾಡುತಸುವಳಿದು ಪೋಪಾಗ ತ್ರಿನಯನಸಖ ಪಾರ್ಥರಿದ್ದೇನ ಮಾಡಿದರು (ಪುರಂದ. ೨-೬೨-೯) ; ಎತ್ತಿಕೊಂಡಾ ಮಾಲೆಯ ನೋಡಲು ಪೊತ್ತಿ ಮಾಲೆಯುಂಬಂದದಲಿ ಕೆನ್ನೆತ್ತರನು ಹೀರಿ ಹೀರಿ ಅಸುವಳಿವಂತೆ ಪೊರೆಯಿಟ್ಟು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೪೧). [ಅಸು$_5$ + ಅೞಿ$_1$]

ಅಸುವಾಹಕ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಣವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನು ; ಯಮದೂತ. ೨. ಜೀವಧಾರಿ ; ಆತ್ಮ : ಅಲ್ಲಿಯೆ ಅಡಗಿತ್ತು ಬಂಕೇಶ್ವರ ಲಿಂಗವ ಅಱಿವ ಅಸುವಾಹಕಂಗೆ (ಸುಂಕಬಂ. ೬೪).
[ಅಸು$_5$ + ವಾಹಕ]

ಅಸುವಿಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಜೀವವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರು; ಬದುಕಿರು; ಪ್ರಾಣಧಾರಣೆ ಮಾಡು : ಕೈಮುದ್ದೆಗೊಂಡನು ಕಾಲನಸುವಿಡಿದಿದ್ದವರನಾ ಕಾಣೆ ತೊಡಕಿದ ವೈರಿಬಲದೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೫) ; ಆಲಸಿ ಬಳಿಕಸುವಿಡಿಯಲೊಲ್ಲದೆ ಸುತವಿಯೋಗದಲಿ . . . ನಳಿನಜನಿಳಯಕಭಿಮುಖರಾದರನಿಬರು (ತೊರರಾ. ೨-೫-೨೭). [ಅಸು$_5$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಅಸುವಿಡಿ$_2$ (ನಾ). ವೇಗದಿಂದ ಎದುರು ಜಟ್ಟಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದು ; ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದ ಒಂದು ಪಟ್ಟು : ಕಕ್ಷವಡಂ ಮುಹಡಂ ತುಳಾಡಿ ಸಂದಸುವಿಡಿಪಟ್ಟಸಂಗುಣವಳುಂಬಗೆ ಪಾಸಗೆವನ್ನಿ ಮುಟ್ಟ ಚಟ್ಟುಸಿರಣವಟ್ಟ ಬಾಹುದಣೆ . . . ಬಿನ್ನಣಮೊಪ್ಪೆ ಕಾದಿದರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೭೮). [ಅಸು$_2$ + ಪಿಡಿ$_2$]

ಅಸುವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಾಣಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡು ; ಜೀವಕೊಡು : ಋಷಿಛಂದಮುಖ್ಯಾದಿ ದೇವತಾವರಣದಿಂ ವಸುರಜತಸ್ಫಟಿಕ ಶಿಲಾಮಯಲಿಂಗ ವಸುವಿಟ್ಟು ಪೂಜಿಸುತೆ (ನವಮೋ. ೨-೩೬). [ಅಸು$_5$ + ಇಡು]

ಅಸುವೆ, ಅಸಿ$_4$, ಅಸು$_6$, ಅಸೆ$_1$ (ನಾ). ಸಂಬಾರ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಅರೆಯುವ ಅಡಿಗಲ್ಲು : ವಿಶಾಲ ವಜ್ರದಸುವೆಯೊಳಿಕ್ಕಿ ಸಣ್ಣನಾಗರೆವುದುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೯-೧೧೦ ವ) ; ಪೊಸತೆನಿಪ ಸಿಂಧುವಾರದ ರಸದಿಂ ದರಿದಾಳ ಕೋಷ್ಠಶಿಲೆಯೆಂಬಿವನಿಂತಸುವೆಯೊಳರೆದೀಂಟಲೊಡಂ ವಸುಧೆಯ ಮೂಷಿಕ ವಿಷಂಗಳೆಲ್ಲಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಖಮದ. ೧೨-೧೨) ; ಅಸುವೆಯೊಳೊತ್ತೊತ್ತಿ ಪನಿನೀರನೆಱೆದೆಱೆದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೩-೪). **ಅಸಿ$_4$** : ಅರರೆ ಮೃತ್ಯುವಿನಜಕೆಗೌಷಧವರೆವವೊಲು ರಿಪುಬಲವನಸಿಯಿಟ್ಟರೆದವಿಭಬರಿಕೈಯ ಭಾರಿಯ ಲಾಳವುಂಡಿಗೆಯ ಸರಿಸಗುಂಡಿನೊಳು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೮೦). **ಅಸು$_6$** : "ಅಸು ಶಿಲಾಪಟ್ಟವೆಂನಲ್" (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೧೯).
ಅಸೆ$_1$: 'ಅಸೆಕಲ್ಲು' ಪರಾ.

ಅಸಿಯಗುಂಡು = ಅಸಿಯಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಅರೆಯುವ ಗುಂಡು, —ಕಲ್ಲು : ಸ್ಮರನಂ ನೋಡದ ಮುನಿಜನದಾ ಉರುಧೈರ್ಯವನರೆಯಲ್ಕೆನುತುಂ ರತಿ ಕರದೊಳು ಧರಿಸಿದಸಿಯಗುಂಡೋ ಎನೆ ತರುಣೀರತ್ನದ ಕಿಱುದೊಡೆ ಕಣ್ಗೆ ಕರಂ ಚೆಲ್ವೆನಿಸಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೩-೨೯). [?]

ಅಸುವೆಕಲ್ಲು, ಅಸಿಕಲ್ಲು, ಅಸಿಗಲ್ಲು, ಅಸೆಕಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಸಂಬಾರ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಅರೆಯುವ ಗುಂಡುಕಲ್ಲು : ತೊಳಲಿಕಲ್ಲಸುವೆಕಲ್ಲು ಕಲ್ಲೊರಳಕಲ್ಲೊನಕೆಯೆಂದಿವು ಮೊದಲಾಗಿ (ಪಸಾರ. ೬೨೭-೧೪). **ಅಸಿಕಲ್ಲು** : ೨. ಸಂಬಾರ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಅರೆಯುವ ಅಡಿಗಲ್ಲು : ಅತ್ತೆಗೆ ಅಸಿಕಲ್ಲು ಸೊಸೆಗೆ ಗುಂಡುಕಲ್ಲು (ಗಾದೆ). **ಅಸಿಗಲ್ಲು** : ಅದನ್ನೇ ಗೋರಿಯ ವಿರುದ್ಧ ಕತ್ತಿ ಮಸೆಯಲು ಅಸಿಗಲ್ಲಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿದರು (ನಡೆಪಾ. II, ೮೮೮). **ಅಸೆಕಲ್ಲು** : ಅಸೆಕಲ್ಲಿಗೂ ಹಪ್ಪಳದ ಹಿಟ್ಟಿಗೂ ನಂಟು (ರೂಢಿ).

ಅಸಿಯುಕಲ್, ಅಸಿಯುಕಲ್ಲು, ಅಸುವೆಯುಕಲ್, ಅಸೇಕಲ್ಲು = ಸಂಬಾರ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಅರೆಯುವ ಅಡಿಗಲ್ಲು ಅಥವಾ ಗುಂಡುಕಲ್ಲು : "ಅಸು ಶಿಲಾಪಟ್ಟಮೆನಲಸಿಯುಕಲ್‌ಗುಂಡಿಂಗೆ ಪೆಸರು" (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೧೯) ; ಅಸಿಯುಕಲ್ಲಂ ಮಡಗಿಕೊಂಡೊಡೆ ಮದುವೆ ಕೆಡುವುದೆ (ಆರಾಚ. ೮-೪೧) ; ಅಸುವೆಯುಕಲ್ಗಳಂ ತೊಳೆದು ಚಂದನಮಂ ಪನಿನೀರ್ಗಳಿಂದೆ ಚಾರಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೨-೮೯) ; ಈ ಒಲೆಯ ಮುಂದಿರುವ ಅಸೇಕಲ್ಲು ಹ್ಯಾಂಗೆ ಬಂತು (ಮುಂಬಯಿ. ಕಿ. ೪-೧೭೭).
[ಅಸುವೆ + ಕಲ್ಲು$_2$ (< ಕಲ್$_2$)]

ಅಸುವೆಳೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಾಣತೆಗೆ; ಜೀವವನ್ನು ಸೆಳೆ : ತುಂಗಹಯಂಗಳ ಸಾರಥಿಯನೆಚ್ಚಂಗದಿಂದಸುವೆಳೆದು ವಹಿಲದಿ ಸಿಂಗರಥವನು ಹಿಡಿದು ತಂದೊಪ್ಪಿಸಿದಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೯-೧೯). [ಅಸು$_5$ + ಎಳೆ$_1$ (< ಎೞೆ$_1$)]

ಅಸುವೊಸರ್ (ಕ್ರಿ). ಜೀವ ಹೋಗು ; ಪ್ರಾಣ ಸೋರಿಹೋಗು ; ಸಾಯು : ನೀನಿನಿತಂ ಕೇಳ್ ಯಮನಂದನ [ಅಸು]ವೊಸರ್ದರಸುಮಕ್ಕಳಂ ಕುಡುವುದವರ ವನಿತೆಯರ್ಗೀಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೧೦-೧೭).
[ಅಸು$_5$ + ಒಸರ್$_1$]

ಅಸುಹೃತ್ತು (ನಾ). ಸುಹೃತ್ತಲ್ಲದವನು ; ಶತ್ರು: ಅಸುಹೃದ್ವೇಷಾಂಕುರಮುದಯಿಸಿದತ್ತು (ಜಗವಿ. ೩-೨೨). [ಸಂ. ಅಸುಹೃದ್]

ಅಸುಹೃತ್ಸೇನೆ (ನಾ). ಶತ್ರುಸೈನ್ಯ : ಅಸುಹೃತ್ಸೇನೆಗೆ ಸಾಲ್ವನೊರ್ವನೆ ಗಡಂ (ಗದಾಯು. ೨-೧೦). [ಸಂ. ಅಸುಹೃತ್ಸೇನಾ]

ಅಸುಹೃದ (ನಾ). = ಅಸುಹೃತ್ತು : "ರಿಪುಶತ್ರುಸಪತ್ನನಸುಹೃದಂ . . . ಪರಿಪಂಥಿಯೆನಲು ಹಗೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೬-೨೯).
[ಸಂ. ಅಸುಹೃದ್]

ಅಸುಹೃದ್ಧ್ವಜಿನಿ (ನಾ). = ಅಸುಹೃತ್ಸೇನೆ : ರಾವಣಂ ನಡೆದ ನಸುಹೃದ್ಧ್ವಜಿನಿಯನೋಡಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೮೧).
[ಸಂ. ಅಸುಹೃದ್ಧ್ವಜಿನೀ]

ಅಸುಳೆ (ನಾ). ಮಗು ; ಕಂದ (?) : ಅಸಮದೆ ಯತೋವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಸಲ್ಲಸಿತ ಜಾಯಂತೇ ಎನಿಪ ವೇದಕ್ಕೆ ಕೇಳಸುಳನೇ ಕಾಲುಗಾಹಿನ ಯುಕ್ತಿ ಯಾವುದೆನೆ ತಜ್ಜಗತ್ತೆಂದೆಂಬುದೂ (ವೀಶೈಪು. ೫-೧೪-೧೦).
[< ಹಸುಳೆ ?]

ಅಸೂಯೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು ; ಮತ್ಸರ ; ಕರುಬು : "ಕಱುಬಕ್ಕಜಮಸೂಯೆಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೬) ; ಹುಟ್ಟಿದುದು ಬಳಿಕಾಯತಿಕೆ ಗಱಗಟ್ಟಿತಗ್ಗದಸೂಯೆ (ತೊರರಾ. ೨-೧-೩೭). ೨. ದ್ವೇಷ ; ಹಗೆತನ. ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಮೂವತ್ತುಮೂರು ಸಂಚಾರಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮತಿ ಲಜ್ಜೆ . . . ಅಸೂಯೆ ಅವಹಿತ್ಥೆ ಉಗ್ರ ಅಪಸ್ಮಾರಗಳೆಂಬ ಮೂವತ್ತು ಮೂರು ಸಂಚಾರಿಭಾವಂಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೭) ; ಅಸಹನೆಯೇ ಅಸೂಯೆ (ಭಾರವಿಾ. ೩೨೦). [ಸಂ. ಅಸೂಯಾ]

ಅಸೂಯೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚುಪಡು. ೨. ಅಸಮಾಧಾನ ಹೊಂದು : ಆಯವಱಿತು ತರಲಱಿಯದ ಪತಿಯೊಳಸೂಯೆಗೊಳದೆ ಸುಖಿಸುವುದು (ಹದಿಬ. ೩-೨೬). [ಅಸೂಯೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಸೃಕ್ಕಣ (ನಾ). ರಕ್ತದ ಬಿಂದು ; ನೆತ್ತರ ಹನಿ : ತನ್ಮಾಕ್ತಿಕಾಸೃಕ್ಕಣೋತ್ಕರಮೆತ್ತಂ ಸುರಿವಂತೆ ಸೂಸಿತು (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೨-೪೯).
[ಸಂ. (ಅಸೃಜ್ + ಕಣ$_4$)]

ಅಸೃಕ್ಕು (ನಾ). ರಕ್ತ ; ನೆತ್ತರು. [ಸಂ. ಅಸೃಜ್]

ಅಸೃಜ್ನದಿ (ನಾ). ರಕ್ತದ ನದಿ : ನೃಪಚಾಪಮುಕ್ತಬಾಣಂಗಳ ಪಾತದಿಂ ಸುರಿದಸೃಜ್ನದಿಯೊಳ್ಪರೆದೆಯ್ದಿ ಕೂಡೆ ರತ್ನಂಗಳವಂಗೆ ಮೇಣ್ದೊರೆದುವಲ್ಲದೊಡಬ್ಧಿಗವೆಂತು ಸಾರ್ದುವೋ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೦೬). [ಸಂ. ಅಸೃಜ್ನದೀ]

ಅಸೃಕ್ತೋಯಧಿ (ನಾ). ರಕ್ತದ ಸಮುದ್ರ ; ನೆತ್ತರ ಕಡಲು : ಶ್ರೀಯುನರಾತಿಬಳಾಸೃಕ್ತೋಯಧಿಯೊಳ್ ಪಡೆದ ವೀರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧). [ಸಂ. (ಅಸೃಜ್ + ತೋಯಧಿ)]

ಅಸೃಕ್ಪಂಕ (ನಾ). ನೆತ್ತರ ಕೆಸರು ; ರಕ್ತದ ಕೆಸರು : ಘನಮಾರ್ಗಂ ನಖಟಂಕಭಿನ್ನದಿತಿಜಾಸೃಕ್ಪಂಕದಿಂ ಕೆಂಕಮಾಗಿ ನಿಲಲ್ (ಜಗವಿ. ೧-೫೮).
[ಸಂ. (ಅಸೃಜ್ + ಪಂಕ)]

ಅಸೃಕ್ಪೂರ (ನಾ). ರಕ್ತಪ್ರವಾಹ ; ನೆತ್ತರ ತೊರೆ : ಕರವಾಳಾಹತ ವಿದ್ವಿಷಂ ದ್ವಿಶದಸೃಕ್ಪೂರಪ್ಲುತೇಭಂ ಪ್ಲುತೇಭಂ ರಥಾಲಂಬಿತ ಖಳ್ಗ . . . ಭರತಶ್ರೀಮಚ್ಚಮೂವಲ್ಲಭಂ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೧೬೧-೯೪ ; 1137).
[ಸಂ. (ಅಸೃಜ್ + ಪೂರ)]

ಅಸೃಗಾಲಿಪ್ತ (ಗು). ರಕ್ತದಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಲೇಪಿತವಾದ ; ನೆತ್ತರು ಬಳಿದುಕೊಂಡಿರುವ : ಪರಕಂಧರಾಸೃಗಾಲಿಪ್ತ ಮಹಾಬಾಣಂ(ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೧-೩೦). [ಸಂ. (ಅಸೃಜ್ + ಆಲಿಪ್ತ)]

ಅಸೃಗ್ಜಲ, ಅಸೃಗ್ಜಳ (ನಾ). ರಕ್ತದ ನೀರು : ತಲೆ ಪಱಿದು ಪಾಱೆ ಪಾಱುವ ತಲೆವರಮೊಡೆವಱಿಯುದಟ್ಟೆಯಿಂದುಣ್ಮುವಸೃಗ್ಜಲಧಾರೆ ನಾಳಮೆನೆ ಪಂದಲೆ ಪೋಲ್ತುದು ನಭದೊಳಲರ್ದ ಕೆಂದಾವರೆಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೨೪). **ಅಸೃಗ್ಜಳ** : ಉರಮಂ ಬಿರಿಯೆಚ್ಚೊಡೆ ಸೂಸಿ ಪಾಯ್ವಸೃಗ್ಜಳಮವನುಗ್ರಕೋಪಶಿಖಿ ತಳ್ತಳುರ್ವಂತೆವೊಲಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೫).
[ಸಂ. (ಅಸೃಜ್ + ಜಲ)]

ಅಸೃಗ್ಜಳ 'ಅಸೃಗ್ಜಲ' ನೋ.

ಅಸೃಗ್ದರ (ನಾ). ಹೆಂಗಸರ ರಕ್ತಸ್ರಾವ ರೋಗ ; ಪ್ರದರ ; ಸೀರೆ ರೋಗ ; ಹೆನ್ನೆತ್ತರು : ಸ್ತ್ರೀಯರುಗಳ ಯೋನಿಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ರವಿಸುವ ರಕ್ತ ಅಸೃಗ್ದರವೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೧೪೧). [ಸಂ.]

ಅಸೃಗ್ಧರ (ನಾ). ಚರ್ಮ ; ತೊಗಲು : "ಅಸೃಗ್ಧರಃ, ಅಜಿನಂ, ಚರ್ಮ, ಕೃತ್ತಿಃ, ತ್ವಕ್ – ಈ ೫ ತೊವಲ್" (ಹಲಾಯು. ೧೦೪-೮).
[ಸಂ. ಅಸೃಗ್ಧರಾ]

ಅಸೃಗ್ಧರೆ (ನಾ). = ಅಸೃಗ್ಧರ : "ಚರ್ಮ ತ್ವಚಂ ಕೃತ್ತಿ ಅಜಿನವದಸೃಗ್ಧರೆಯೆನಲು ತೊಗಲಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೬-೩). [ಸಂ. ಅಸೃಗ್ಧರಾ]

ಅಸೃಜ್ಯ (ಗು). ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಡದ : ಎರಡು ವಿಧದಲ್ಲಿ ಲೋಕದೊಳು ಜೀವರುಗಳಿಪ್ಪರು ಸಂತತ ಕ್ಷರಾಕ್ಷರ ವಿಲಿಂಗ ಸಲಿಂಗ ಸೃಜ್ಯಾಸೃಜ್ಯ ಭೇದದಲಿ (ಹಸಾರ. ೧೪-೨೩). [ಸಂ.]

ಅಸೃತಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆ (ಕಿ). ೨. ಸುಳ್ಳು : "ಕುಸೃತಿ ಮಾಯೆ ಕುಹಕಮ[ಪಾಠಾಂ. ಕು] ಸೃತಿ ಮಿಥ್ಯೆಯೆನಲು ಸಟೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೨೮). [ಸಂ.]

ಅಸೆ$_1$ 'ಅಸುವೆ' ನೋ.

ಅಸೆ$_2$ 'ಅಸಿ$_6$' ನೋ.

ಅಸೆ$_3$ (ನಾ). ಮುಖ. 'ಅಸೆಯಿಱು', 'ಅಸೆವಿರಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅಸ್ಯ]

ಅಸೆಕಲ್ಲು 'ಅಸುವೆಕಲ್ಲು' ನೋ

ಅಸೆಯಿಱು (ಕ್ರಿ). ಮುಖವನ್ನು ಚುಚ್ಚು, —ತಿವಿ (?) : ಎನಿತಡಗನೂಡೆಯುಂ ಬಾಯಾಡಿ ನಲಿಯದೆ ತಿಂಬಡಗಂ ತೋಡಿಕೊಂಡು ಕಾಡುವ ಕೂಸಂ ದಸಿಯೊಳಸೆಯಿಱಿದು ಬಿಸಿಯಡಗಂ ಬಾಯೊಳ್ಗಿಡಿದು ತಿನ್ನು ತಿನ್ನೆಂದವುಡಂ ತಿಂಬ ತಾಯಿರಕ್ಕಸಿಯರುಮಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೪೧ ವ).
[ಅಸೆ$_3$ + ಇಱು$_1$]

ಅಸೆವಿರಿ (ಕ್ರಿ). ಮುಖ ಬಿರಿದುಹೋಗು (?) : ಅಸೆವಿಱ[ರಿ]ವಂತೆ ನಟ್ಟುಗಿವ ಕೋಡೊಡನುಣ್ಮುವಸೃಗ್ನಿಷೇಕಮಾಱಿಸೆ . . . ಮುಸಗಿ ಪೋರ್ದುವೆರಬ್ಬುಲದಂಕದಾನೆಗಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೮-೫೪). [ಅಸೆ$_3$ + ಬಿರಿ$_1$]

ಅಸೇಚಕ (ನಾ). = ಅಸೇಚನಕ ೨ : "ಮಿಾಜಿ ತಣಿವಿಲ್ಲದನಸೇಚಕ [ಪಾಠಾಂ. ಅಸೇಚ, ಅಸೇಚನ] ನೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೯–೧೦). [ಸಂ.]

ಅಸೇಚನ (ನಾ). = ಅಸೇಚನಕ ೧. [ಸಂ.]

ಅಸೇಚನಕ (ಗು). ೧. ಎಷ್ಟು ನೋಡಿದರೂ ತೃಪ್ತಿಯಾಗದಿರುವ. (ನಾ). ೨. ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ಎಷ್ಟು ತಿಂದರೂ ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು : "ಅಸೇಚನಕವೆಂಬುದು ತಣಿವಿಲ್ಲದವಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೮–೧೯೫). [ಸಂ.]

ಅಸೇಧ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ; ನಿರೋಧ; ಪ್ರತಿಬಂಧ: ಯೀ ಮೂಜು ಕೆಯ್ಯನು ಹೇಮದೇವಾಚಾರ್ಯ್ಯರವರು ಅಸೇಧವನು ಮಾಡುತಿರಲಾಗಿ ಆ ಕ್ರಮಣದಲ್ಲಿ ಆ ಸಿವರಾಮಯ್ಯಗಳವರು ಭೋಗಿಸುತಂ ಯಿದ್ದಾರೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೩೨–೪೪ ; 1412). [ಸಂ.]

ಅಸೇವ್ಯ (ಗು). ೧. ಸೇವಿಸಬಾರದ; ಮಾಡಬಾರದ ; ಅನುಸರಿಸಬಾರದ : ಸೇವ್ಯರಸೇವ್ಯಮೆನೆ . . . ಪಾಸಜಿಯೊಳ್ ಕೂಸನಪ್ಪಳಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೨-೫೩). (ನಾ). ೨. ಸೇವಿಸಬಾರದವನು ; ಸೇವೆಗೆ ಅನರ್ಹ : ವಿಯಚ್ಚರಪತಿಯಪ್ಪ ರಾವಣನಿರಲ್ ಕರಮೇಳಿದರಪ್ಪ ಭೂಮಿಗೋಚರರೊಳಸೇವ್ಯರೊಳ್ ತನಗೆ ಕಿಂಕರಭಾವಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೧೦೪). [ಸಂ.]

ಅಸೇವ್ಯವರ್ಣನ (ನಾ). ಮಾಡಬಾರದ ಅಥವಾ ಸಹಿಸಲಾಗದ ವರ್ಣನೆ : ಕೋಟಲೆಗೊಳಗಾಗಿ ಪಂದಿ ನಮೆವಂದಮುದಾರ್ಗಮಸೇವ್ಯ ವರ್ಣನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೧೮). [ಅಸೇವ್ಯ + ವರ್ಣನ]

ಅಸೌಮ್ಯ (ಗು). ೧. ಸೌಮ್ಯವಲ್ಲದ; ಭಯಂಕರವಾದ: ಜಯವಧುಗಾಣ್ಮನಾಗಿಯುಮಸೌಮ್ಯನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೬೬). (ನಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಸೌಮ್ಯಮನೋಜೆಯೆಂಬಿವಿನಿತುಂ ದೋಷಂಗಳಷ್ಟಾದಶಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೬. ೧–೪೦). [ಸಂ.]

ಅಸೌಮ್ಯಸ್ವರ (ನಾ). ಸೌಮ್ಯವಲ್ಲದ ಧ್ವನಿ ; ಕರ್ಕಶಧ್ವನಿ. [ಅಸೌಮ್ಯ + ಸ್ವರ]

ಅಸ್ಕಂಧ (ನಾ). ಬುಗುರಿ ಗಿಡ : "ಅಸ್ಕಂಧ [ಪಾಠಾಂ. ಅಸ್ಮಂಡೆ] ಮೆನಲಾ ಬುಗರಿ" (ಮಂಗರಾ. ೩೫–೧೫). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಖಲಿತ (ಗು). ೧. ಅಲ್ಲಾಡದ; ಜಗ್ಗದ; ಭದ್ರವಾದ. 'ಅಸ್ಖಲಿತಗತಿ' ಪರಾ. ೨. ಜಾರದ ; ಬೀಳದ. ೩. ತಪ್ಪದ ; ಚ್ಯುತವಾಗದ: ಈ ಹಸುಗೆಯಸ್ಖಲಿತವಿದಜಲಿ ರಾಮನೀ ಕುರುಬಲವ ಬಿಟ್ಟನದೇಕೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೬–೭) ; ಭಯಂ ತ್ಯಜತಭದ್ರಂ ಎಂಬ ಅಭೀತ್ಯುಕ್ತಿಯಸ್ಖಲಿತಂ ತಾನೆನೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಕ್ಕೆನಗಮೀ ಹಸ್ತಂ (ವಸ್ತವಂ. ೧೪–೧೦೫) ; ತುಂಬಿದ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಅಸ್ಖಲಿತವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಬಲ್ಲ ತನಗೆ ಇಂದು ಮಾತೇಕೆ ಹೊರಡುತ್ತಿಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೩). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಖಲಿತಂ, ಅಸ್ಖಳಿತಂ (ಅ). ತಪ್ಪದಂತೆ ; ತೊದಲದಂತೆ ; ಎಡವದಂತೆ : ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪದ್ಮಲತೆಯುಂ ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಮಂ ಅಸ್ಖಲಿತಮಾರಾಧಿಸಿ . . . ಲೋಕಾಂತರಿತರಾಗೆ (ಚಾವುಂಪು. ೨೬–೨೯) ; ವರ್ಣಮಾತ್ರಾಸ್ವರರುಚಿರಮುಮಾದಾರ್ಯೆಯಂ ವ್ಯಕ್ತದಿಂದಸ್ಖಲಿತಂ ತಾನೆನ್ನನುದ್ದೇಶಿಸಿ ಸುಲಲಿತವೆಂಬಂದದಿಂದೋದಿ ತೋರ್ದಿರ್ದೀ ಗಿಳಿಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೩). **ಅಸ್ಖಳಿತಂ** : ಕನಕಲತೆಯುಂ ಪದ್ಮಲತೆಯುಂ ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಮನಸ್ಖಳಿತಮಾರಾಧಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೬). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಖಲಿತಗತಿ (ನಾ). ೧. ತಡೆಯಿಲ್ಲದ ನಡೆ ; ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದ ಗಮನ. ೨. ತಡೆಯಿಲ್ಲದ ನಡೆಯುಳ್ಳದ್ದು : ಅಸ್ಖಲಿತಗತಿಯಪ್ಪ ಚಕ್ರರತ್ನಸ್ಖಲನಕ್ಕೆ . . . ಚಕ್ರಿ ವಿಸ್ಮಯಂಬಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೧೪–೬ ವ). [ಅಸ್ಖಲಿತ + ಗತಿ]

ಅಸ್ಖಲಿತವಾಣಿ (ನಾ). ತಡೆಯಿಲ್ಲದ ಮಾತು; ನಿರರ್ಗಳವಾದ ನುಡಿ : ಅವರು ತಮ್ಮ ಅಸ್ಖಲಿತವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿರುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು . . . ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರಾಜ್ಯೋದ. ೮). [ಅಸ್ಖಲಿತ + ವಾಣಿ]

ಅಸ್ಖಳಿತಂ 'ಅಸ್ಖಲಿತಂ' ನೋ.

ಅಸ್ತ (ಗು). ೧. ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ; ಬಿಸುಟ. ೨. ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೩. ನಿವಾರಿಸಿದ ; ತಳ್ಳಿಹಾಕಿದ. ೪. ಮರೆಯಾದ ; ಕಳೆದುಹೋದ. (ನಾ). ೫. ಪಶ್ಚಿಮಪರ್ವತ ; ಸೂರ್ಯನು ಮರೆಯಾಗುವಂತೆ ತೋರುವ ಬೆಟ್ಟ. ೬. ಮರೆ ; ಕೊನೆ ; ಸಾವು. ೭. (ಹೊತ್ತು) ಮುಳುಗುವಿಕೆ ; ಅಸ್ತಮಯ. ೮. [ಜ್ಯೋತಿ] ಲಗ್ನದಿಂದ ಏಳನೆಯ ಸ್ಥಾನ : ತುಷಾರಕರನಿಂದ . . . ಅಸ್ತದೊಳಿಂದ್ರಮಂತ್ರಿ ಶುಭದಂ (ಜಾತತಿ. ೧೦–೧೧). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಂಗತ (ನಾ). ೧. ಮುಳುಗಿದವನು; ಮರೆಯಾದವನು : ಸತತೋದಯನಪ್ರತಿಹತಗತಿ ತೀವ್ರಂ ತದ್ದಿನಾಧಿನಾಥನುಮಸ್ತಂಗತನಾದನಂತೆ ನಿಯತಪ್ರತೀತಿಯಂ ಕಟಿಯಲಕ್ಕುಮೇ ವ್ಯಾಪಕಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೩೦). ೨. ಕಾಲವಾದವನು ; ನಷ್ಟವಾದವನು. [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುಳುಗು ; ಮರೆಯಾಗು : ಭಾನುವಸ್ತಂಗಿಸಲು ನಯನಕ್ಕೇನುವನು ಕಾಣಿಸಲಜಿಯದದು (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೩೪–೨೮). [ಅಸ್ತಂಗಮನ ? + –ಇಸು$_3$]

ಅಸ್ತಗತಿ (ನಾ). ಕೊನೆಗಾಲದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಮುಳುಗುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ : ಪ್ರತ್ಯಗ್ಭೂಧರವಾತ್ಮಾಧಿತ್ಯಕದೊಳ್ ತಳೆದುದಸ್ತಗತಿಯಿಂ ಬೀಳ್ವಾದಿತ್ಯನನೆಂದುಮುದಾರ್ಗಂ ನಿತ್ಯಪರಾರ್ಥೈಕವೃತ್ತನಕ್ಕುಂ ಗ್ರಾಹ್ಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೩). [ಅಸ್ತ + ಗತಿ]

ಅಸ್ತಗಾಮಿ (ಗು). ಮುಳುಗುತ್ತಿರುವ : ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಗಾಮಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದ ದಿನಮಣಿಯ ಮೃದುಲವಾದ ಕಿರಣದಲ್ಲಿ ನೀಲವಾದ ಜಲರಾಶಿಯ ಒಂದು ಭಾಗವು . . . ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಕಪಾಕುಂ. ೧೮). [ಸಂ. ಅಸ್ತಗಾಮಿನ್]

ಅಸ್ತಗಿರಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನು ಮುಳುಗಿ ಮರೆಯಾಗುವಂತೆ ತೋರುವ ಪರ್ವತ ; ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನ ಪರ್ವತ : ಅಸ್ತಗಿರಿಯನು ಸೂರ್ಯ ಮಜಿಗೊಂಡ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೪೮) ; ಪೊಸ ಪೊನ್ನ ಪರಿಯಾಣಮೆನಲಸ್ತಗಿರಿ ಮಸ್ತಕದೊಳಿನಬಿಂಬಮೆಸೆದಿರ್ದುದು (ಚಬಪು. ೯–೨). [ಅಸ್ತ + ಗಿರಿ$_1$]

ಅಸ್ತಗೃಹ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಲಗ್ನದಿಂದ ಏಳನೆಯ ಮನೆ, —ಸ್ಥಾನ : ರವಿ ಲಗ್ನಾವಸಥಕ್ಕೆ ಷಷ್ಠಗೃಹದೊಳ್ ನಿಂದಂದಖಿಲ್ಯಂ ಪರಾಭವಭಾಜಂ ನೆಲಸಿರ್ದೊಡಸ್ತಗೃಹದೊಳ್ ಸ್ತ್ರೀದೋಷದಿಂದಂ ಪರಾಭವಭಾಜಂ . . . ಆಕ್ಕುಂ ನರಂ (ಜಾತತಿ. ೧೮–೩). [ಅಸ್ತ + ಗೃಹ]

ಅಸ್ತದವ (ಗು). ಅಡಗಿದ ಅಥವಾ ನಂದಿದ ಕಾಡುಕಿಚ್ಚುಳ್ಳ : ಅನುದ್ಯೋಗಜನೌಘವಸ್ತದವವಸ್ಮೇರಾಬ್ಜಂ . . . ಒಪ್ಪಿರ್ದುದಭ್ರಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೪–೨೬). [ಅಸ್ತ + ದವ]

ಅಸ್ತನಗ (ನಾ). = ಅಸ್ತಗಿರಿ : ಪಡೆಮಾತೇನುದಯಾಚಲಾಸ್ತನಗಹೈಮಾದ್ರೀಂದ್ರ ತತ್ಸೇತುವಾ ಕಡೆಗಳ್ . . . ಪರ್ವಿ (ಶಾಂತಿಪು. ಪರಿ. I, ೫). [ಅಸ್ತ + ನಗ]

ಅಸ್ತಪ್ರಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಮುಳುಗುವುದು ; ಮರೆಯಾಗುವುದು : ಇನಂ . . . ಅಸ್ತಪ್ರಾಪ್ತಿಯಂ ಸಾರ್ವುದುಂ ಇನಿತಾಯ್ತುತ್ಸವಮುತ್ಪಲಕ್ಕೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೧೧). [ಅಸ್ತ + ಪ್ರಾಪ್ತಿ]

ಅಸ್ತಬೆಸ್ತ (ನಾ). = ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ : ಅಜಿಯಲೆ ಚಿತ್ತವಿಾಯದಘುಸಂತತಿಯಾತ್ಮನನೆತ್ತಲಾನುಮೊಲ್ದಜಿಡೊಡೆಯಸ್ತಬೆಸ್ತವನೆ ಮಾಡುವುದು (ಅಪಶ. ೬೪). [< ಸಂ. ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ]

ಅಸ್ತಮಯ (ನಾ). (ಹೊತ್ತು) ಮುಳುಗುವುದು ; ಮರೆಯಾಗುವುದು. 'ಅಸ್ತಮಯಸಮಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಮಯಸಮಯ (ನಾ). (ಹೊತ್ತು) ಮುಳುಗುವ ಕಾಲ ; ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲ : ಮುಂದಾಗಿ ದಿನಪನುದಯಾನಂದದೊಳಸ್ತಮಯಸಮಯದೊಳ್ ಸಂಜೆ ಕೆರಂ ಪಿಂದುಟಿದುದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೯೯ ಶೂದ್ರಕ); ತೊಳತೊಳಗಿದನಸ್ತಮಯಸಮಯದೊಳ್ ದಿನಪಸುತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೦). [ಅಸ್ತಮಯ + ಸಮಯ]

ಅಸ್ತಮಾನ (ನಾ). = ಅಸ್ತಮಯ : ಉದಯಾಸ್ತಮಾನದಲ್ಲೀವುದು ಕೃತ್ರಿಮಜನ್ಯವಿಷದ ನೀರ್ಗುಂದಲ್ (ಖಮದ. ೧೪-೬೯) ; ಹೊತ್ತಾಜಿ ಎದ್ದ ಕುರುಡಂಗೆ ಅಗಸೆಯಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಮಾನವಾದಂತೆ ಅನು ಭಕ್ತಿಯ ಬಯಸಿದರಹುದೆ (ಬಸವ. ೫೯೨). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಮಿತ (ಗು). ೧. ಮುಳುಗಿದ ; ಮರೆಯಾದ. ೨. ಕಳೆದುಹೋದ : ಸಿಂಹಪೀಠದಿನಿರದೆಟ್ದನಸ್ತಮಿತಪುಣ್ಯದಶಾನನನಾ ದಶಾನನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೭೩). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಮಿತಶಠ (ನಾ). ಶಠತ್ವ (ಮಾಯೆ) ತೊಲಗಿಹೋದವನು ; ಕೇವಲಜ್ಞಾನಿ : ಭವತ್ಪದಯುಗಮಂ ಚಿಂತಿಸುವಂಗೆಲ್ಲಮುಕ್ಕುಮಸ್ತಮಿತಶಠಾ (ಜಿನಾಲಿ. ೧೨-೧೨). [ಅಸ್ತಮಿತ + ಶಠ]

ಅಸ್ತಮಿತಹರುಷ (ನಾ). ಸಂತೋಷವು ಮರೆಯಾದವನು ; ಹರ್ಷಗೆಟ್ಟವನು : ಅಸ್ತಮಿತಹರುಷನು ನಿಂದು ನೆನೆದನು ತನ್ನ ಮನದೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೯-೪). [ಅಸ್ತಮಿತ + ಹರುಷ]

ಅಸ್ತಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಳುಗು ; ಮರೆಯಾಗು : ಉದಯಿಸಿ ನಡುವಗಲಪ್ಪುದುಮುದಿತೋದಿತನಾಗಿ ಸೂರ್ಯನಸ್ತಮಿಸುವವೋಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೮೪) ; ನಂದಿತು ಬೆಳುದಿಂಗಳ ಕಿಚ್ಚು ಪಾಪಿಷ್ಠ ಚಂದ್ರಮನಸ್ತಮಿಸಿದನು (ಮೋಹತ. ೨೭-೬೪). ೨. ಸಾಯು : ಗಗನದ ಮುಗಿಲ ಮೋಹರವ ಥಾಳಿಯಲಿಯಜಿಯಟ್ಟಿ ಸುಂಟರುಗಾಳಿಯುರವಣೆನಿಂದವೊಲು ಸುರಪಾಲತನಯನ ತನಯನಸ್ತಮಿಸಿದನು ರಣದೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೬೦). [ಅಸ್ತಮನ್ನ + -ಇಸು]

ಅಸ್ತರ 'ಅಸ್ತರು' ನೋ.

ಅಸ್ತರಾಗ (ನಾ). ಅಸ್ತಮಯ ಸಮಯದ ಕೆಂಪು ; ಸಂಜೆಗೆಂಪು : "ಅಸ್ತರಾಗಮುಂ ಸಂಧ್ಯಾರಾಗಮುಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೬೪). [ಅಸ್ತ + ರಾಗ]

ಅಸ್ತರಾಶಿ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಲಗ್ನದಿಂದ ಏಳನೆಯ ರಾಶಿ : ಪುರುಷಸ್ತ್ರೀಜಾತಕಫಲಮೆರಡುಂ ಸಮಂ... ಅಸ್ತರಾಶಿಬಲದಿಂದಮಜಿವುದಾಕೆಯ ಸೊಬಗಂ (ಜಾತತಿ. ೨೨-೧). [ಅಸ್ತ + ರಾಶಿ]

ಅಸ್ತರು, ಅಸ್ತರ (ನಾ). ಅಂಗಿ, ಕವಚ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಗೆ ಹಾಕುವ ಒಳಬಟ್ಟೆ ; ಲೈನಿಂಗು (ಇ). **ಅಸ್ತರ** : "ಒಳ ಅರಿವೆ" (ಜಾನಕೋ. ೧೪). [← ಪಾರ. ಮರಾ. ಹಿಂ. ಅಸ್ತರ್]

ಅಸ್ತವಿಳಾಸ (ನಾ). ಸಂತೋಷವು ಮರೆಯಾದವನು ; ಹರುಷಗೆಟ್ಟವನು ; ಸುಖವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು : ಬಿಲ್ಲುಂಬೆಜಗಾಗಿರ್ದಂ ರತೀಶನಸ್ತವಿಳಾಸಂ (ಗಿರಿಕ. ೮-೩೭). [ಅಸ್ತ + ವಿಳಾಸ (= ವಿಲಾಸ)]

ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ (ನಾ). ಅಕ್ರಮವಾಗಿರುವುದು ; ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗಿರುವುದು ; ಅಸಂಬದ್ಧ : ಹಜಿಗವಿಗಳ ಕಬ್ಬಂಗಳ ಹೊಜಗಳೆಯಕ್ಕರದ ಹೊಲಿಗೆ ಬಿರ್ಚಿದೊಡೆಲ್ಲಂ ಬಜಿ ತಾಜಿಗ ಬೀಜಿಗ ವೆತ್ತಜ ತತ್ತಜನೆಕ್ಕಸಕ್ಕಮಸ್ತವ್ಯಸ್ತಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೨೩) ; ಮನೆಯಾಕೆ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿದ್ದರಿಂದ ಆ ಮನೆ ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದಿತು (ರಂಗರೋ. ೯೭) ; ಜಾನಕೀಬಾಯರು ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿ ಉಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ ಧಾಬಳಿ (ಸಮಜೀ. ೭ ಪೀ); ಅದನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಯಾರೂ ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ ಮಾಡಿದಂತೆ ಕಂಡು ಬರಲಿಲ್ಲ (ತೇಮೋಡ. ೨೭). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತತೆ (ನಾ). ಅಕ್ರಮ ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ : ಆ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರವೆಲ್ಲಾ ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತತಾ]

ಅಸ್ತಶೈಲ (ನಾ). = ಅಸ್ತಗಿರಿ : ಸರೋಜಸಖನೊಯ್ಯನೆ ಪೊರ್ದಿದನಸ್ತಶೈಲಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೭೪). [ಅಸ್ತ + ಶೈಲ]

ಅಸ್ತಸಮಯ (ನಾ). (ಹೊತ್ತು) ಮುಳುಗುವ ವೇಳೆ ; ಸೂರ್ಯ ಮರೆಯಾಗುವ ಸಮಯ : ದಿನಪಾಸ್ತಸಮಯದೊಳ್ ದಿನಪನ ಪಿಂಬಡಿನೊಳ್ ಕೋಮಳೆಯ ಮೊಗಂಗಿಡುವಂತಿರೆ ಕಿಡುವುದರಿದೆ ಕಮಳವಿಳಾಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೬೨). [ಅಸ್ತ + ಸಮಯ]

ಅಸ್ತಾಂತರಗತ (ನಾ). ಅಸ್ತಪರ್ವತದೊಳಗೆ ಸೇರಿದವನು : ಸರಸಿಜಬಾಂಧವನಸ್ತಾಂತರಗತನಾಗಿರೆ ಸರೋಜಿನೀವನಮಾದಂ ಕೊರಗುತ್ತೆ ಮುಗಿಗುಮಿಾಶ್ವರ ವಿರಹದೆ ಶೋಕಾಕುಲಂ ವಿಶೇಷಾಪ್ತಜನಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೩೧). [ಅಸ್ತ + ಅಂತರ + ಗತ]

ಅಸ್ತಾಕ್ಷರ (ನಾ). ಅಕ್ಷರಲೋಪವುಳ್ಳದ್ದು : ಕರಮಸ್ತಾಕ್ಷರ [ಪಾಠಾಂ. ಮರ್ಧಾಕ್ಷರ] ಮುಚಿತಾಕ್ಷರಮವಲಂಬಪ್ರಸನ್ನಮತಿಮಧುರಮಲಂಕರಣಯುತಮೆನಿಸಿ ಪೇಟಲ್ ಧರೆಯೊಳ್ ಕವಿರಾಜಹಂಸನೊರ್ವನೆ ಬಲ್ಲಂ (ಛಂದೋಂಬು. ಶಿ. ೧-೩). [ಅಸ್ತ + ಅಕ್ಷರ]

ಅಸ್ತಾಗಾರ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] = ಅಸ್ತಗೃಹ : ಕ್ರೂರರ್ ನಿಲೆ ಲಗ್ನಾಸ್ತಾಗಾರಂಗಳೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೬-೨). [ಅಸ್ತ + ಅಗಾರ]

ಅಸ್ತಾಚಲ, ಅಸ್ತಾಚಳ (ನಾ). = ಅಸ್ತಗಿರಿ. **ಅಸ್ತಾಚಳ** : ಬಸುಜಿೊಳು ಪೊಕ್ಕ ಮಿತ್ರನ ತೇಜವಂ ಕೆಡಿಸಿ ಕನಲುವಸ್ತಾಚಲದ ಗೌರವವೆನಿತು (ಬಸಪು. ೧೯-೨೮). [ಅಸ್ತ + ಅಚಲ]

ಅಸ್ತಾಚಳ 'ಅಸ್ತಾಚಲ' ನೋ.

ಅಸ್ತಾದ್ರಿ (ನಾ). = ಅಸ್ತಗಿರಿ : ಉದಯಾದ್ರಿಯುಮಸ್ತಾದ್ರಿಯುಮುದಗ್ರಕೋಪೋತ್ಕರಂಗಳೆರ್ಪಂತಿರೆ ನೀಳ್ದೊದವಿದರ್ . . . ಭೀಮಭುಜಗಧ್ವಜರುಂ (ಗದಾಯು. ೮-೬) ; ಅಸ್ತಾದ್ರಿಯಂ ಸಾರುತಿಹ ಸೂರ್ಯನಂತೆ (ಹಚಕಾ. ೧೨-೮). [ಅಸ್ತ + ಅದ್ರಿ]

ಅಸ್ತಾಬ್ಧಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನು ಮುಳುಗುವ ಸಮುದ್ರ ; ಪಶ್ಚಿಮಸಮುದ್ರ : ಆ ಕ್ಷಿತಿಪಂಗೆನ್ನಂದದಿಂದಂ ಸಮನಿಸುಗುಮಧಃಪಾತಮಸ್ತಾಬ್ಧಿಯೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೪೫). [ಅಸ್ತ + ಅಬ್ಧಿ]

ಅಸ್ತಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಪ್ರಾಣ ಹೋಗುವ ಸ್ಥಿತಿ ; ತುಂಬ ಕಷ್ಟದ ಸ್ಥಿತಿ : ನಾಯಕನ ಸ್ಥಿತಿಯು ಅಸ್ತಾವಸ್ಥೆಗಿಟ್ಟಿತು (ಕಥವಿ. I, ೨೪೮). [ಅಸ್ತ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಅಸ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಇರುವಿಕೆ ; ಸ್ಥಿತಿ ; ಇರವು. ೨. [ವೀಶೈ] ನಾದ : ಕಂದ ಕೇಳಸ್ತಿಯೆಂಬಂದವೇ ನಾದ (ಮನೋವಿ. ೨-೩೨) ; ಸುವಿವೇಕ ಅಸ್ತಿಯೆಂದೊಡೆ ನಾದಮೆನಿಸುಗುಂ (ಮನೋವಿ. ೨-೩೨ ಟೀಕು). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಿಕಾಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಬಹುಪ್ರದೇಶವುಳ್ಳ ವಸ್ತು : ಧರ್ಮ ಅಧರ್ಮ ಆಕಾಶ ಪುದ್ಗಲ ಜೀವ ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಸ್ತಿಕಾಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಸ್ತಿಕಾಯವೆಂದರೆ ಬಹುಪ್ರದೇಶವುಳ್ಳ ವಸ್ತುವೆಂದರ್ಥ (ಹಿಂದಸಾ. ೮೧) ; ಕಾಲವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಜೀವ, ಪುದ್ಗಲ, ಧರ್ಮ, ಅಧರ್ಮ, ಆಕಾಶಗಳು ಸತ್ತಾಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದು ಬಹಳ ಪ್ರದೇಶವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿವೆ. ಆದಕ್ಕಾಗಿ ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಸ್ತಿಕಾಯಗಳೆಂದು ಕರೆಯುವರು (ಜೈನಪ. ೪೨೩). [ಅಸ್ತಿ + ಕಾಯ]

ಅಸ್ತಿತೆ (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ; ಉಂಟೆಂಬ ಸ್ಥಿತಿ: ಇವು ತಿಳಿಯೆ ಷಡ್ಭಾವ ವಿಕೃತಿಗಳ್ ಜಾಯತೆಯೆ ತವೆ ಜನನಿಯುದರದಿಂ ಬರ್ಪುದಸ್ತಿತೆಯುಂಟು (ಚಿಬಪು. ೫೮–೪೨). [ಸಂ. ಅಸ್ತಿತಾ]

ಅಸ್ತಿತ್ವ (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ: ಅವಧಿಜ್ಞಾನಾಸ್ತಿತ್ವಮನವಧಾರಿಸಿ ಸಕಲ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಸಚಿವಪ್ರವರಂ ಬೆಸಗೊಳೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೮). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಿಭಾರ 'ಅಸ್ತಿವಾರ' ನೋ.

ಅಸ್ತಿವಳ್ಳಿ 'ಅಸ್ಥಿವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಅಸ್ತಿವಾರ, ಅಸ್ತಿಭಾರ (ನಾ). ತಳಹದಿ; ಬುನಾದಿ: ಸತ್ಯ, ನ್ಯಾಯ, ನೀತಿಗಳ ಅಭೇದ್ಯವಾದ ಅಸ್ತಿವಾರದ ಬೆಂಬಲವೂ ಅವರಿಗಿಲ್ಲ (ರಾಜವ. ೭೭). **ಅಸ್ತಿಭಾರ**: ಎಲ್ಲ ವಿಧವಾದ ಸೌಖ್ಯಕ್ಕೂ ಧರ್ಮವೇ ಅಸ್ತಿಭಾರ (ರೂಢಿ).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅಸ್ತಿಪಾರ, ಅಸ್ತಿವಾರ; **ಮಲ. ತುಳು.** ಅಸ್ತಿವಾರ; **ತೆಲು.** ಅಸ್ತಿಭಾರ]

ಅಸ್ತಿವಾರಶಿಲೆ (ನಾ). ತಳಹದಿಯ ಕಲ್ಲು; ಅಡಿಗಲ್ಲು: ಕಾರ್ಖಾನೆಗೆ ಅಸ್ತಿವಾರಶಿಲೆಯನ್ನು ಹಾಕಿದರು (ಭಾಗ್ಯಶಿ. ೧೨೯). [ಅಸ್ತಿವಾರ + ಶಿಲೆ]

ಅಸ್ತು (ಅ). ಆಗಲಿ; ಹಾಗಾಗಲಿ; ಉಂಟಾಗಲಿ: ತಾಪಸವರಂ ಶಿವಮಸ್ತು ಶಿವಮಸ್ತೆಂದು ಪರಸಲ್ಕೆ (ಬಸವು. ೩೨–೧೪). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಆಗಲಿ ಎಂದು ಹೇಳು; ಹಾಗಾಗಲೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು; ಸಮ್ಮತಿಸು: ನಮ್ಮಣಿಕೆ, ಆ ಸಮಾಧಾನಕ್ಕೆ ಅಸ್ತುಗುಟ್ಟಲೊಲ್ಲದು (ನಾಡೋಜ. ೩೭೦). [ಅಸ್ತು + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಅಸ್ತುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಡು; ಸಮ್ಮತಿಸು: ನಾನು ಅವನ ಮಾತಿಗೆ ಅಸ್ತುಗೊಡಲಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಅಸ್ತು + ಕೊಡು]

ಅಸ್ತುಬಡು (ಕ್ರಿ). ಒಡಂಬಡು; ಸಮ್ಮತಿಸು: ಬೆಸ್ತನಾ ಬಹುಜನರು ಪೇಳ್ದುದಕಸ್ತುಬಡದಲೆ ಹಾನಿಯನೆ ಘಳಿಸಿ (ಜಿರಾಪು. ೨೭೭–೧೩). [ಅಸ್ತು + ಪಡು$_1$]

ಅಸ್ತೇಯ (ನಾ). ೧. ಕದಿಯದಿರುವುದು; ಅಪಹರಿಸದಿರುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಪಂಚಾಣುವ್ರತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕದಿಯದಿರುವ ವ್ರತ: "ಅಸ್ತೇಯವೆಂದರೆ ಪರಕೀಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕದಿಯದಿರುವುದು" (ಹಿಂದಸಾ. ೮೮); ಹೀನಾಧಿಕ ವಿನಿಮಾನಸ್ತೇನಾ[ಹೃತ] ದಾನಸದೃಶಮಿಶ್ರ ವಿಲೋಪಸ್ತೇನ ಪ್ರಯೋಗಮೆಂದಿವು ತಾನಸ್ತೇಯವ್ರತಕ್ಕತಿಕ್ರಮಮುಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೧೫). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತೇಯಭಾವನೆ (ನಾ). ಇತರರ ವಸ್ತುವನ್ನು ಬಯಸದಿರುವುದು: ಪರದ್ರವ್ಯಾನಭಿಲಾಷೆಯೆಂಬ ಅಸ್ತೇಯಭಾವನೆ ನಿಂತರೆ ಸರ್ವಧನಿಯಾಗುವನು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೫). [ಅಸ್ತೇಯ + ಭಾವನೆ]

ಅಸ್ತೋಕ (ಗು). ೧. ಸ್ವಲ್ಪವಲ್ಲದ; ಅಧಿಕವಾದ; ಮಹತ್ತಾದ: ಆಕೆವಾಳರಿಗಜುಹಿ ನೀವಸ್ತೋಕ ಪುಣ್ಯರು ತಿಳುಹಿ ವಿಗಳಿತಶೋಕರೆನಿಸುವುದಂಥನ್ನಪ ಗಾಂಧಾರಿದೇವಿಯರ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೦–೧೧). (ನಾ). ೨. ಅತಿಶಯ; ಮಹತ್ವ: ಅಸ್ತೋಕದಿಂ ರುದ್ರಯೆನುತಾರಾಧನಯೆನುತ್ತ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧–೨೪). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ಬಾಣ. ೨. ಆಯುಧ: "ಹೇತಿಃ, ಶಸ್ತ್ರಂ, ಪ್ರಹರಣಂ, ಆಯುಧಂ, ಅಸ್ತ್ರಂ—ಈ ೫ ಕೆಯ್ದು" (ಹಲಾಯು. ೬೭–೩೦೪); ಅಸಿ ಮುಸಲ . . . ತೋಮರ ಪಾಶಾಂಕುಶಾದಿ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಂಗಳೊಳೆಚ್ಚುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೭೭ ವ). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತ್ರಕದಂಬಕ (ನಾ). ಅಸ್ತ್ರಗಳ ಸಮೂಹ: ಬಿಲ್ಲುಂಬೆಜಗುಮಾಗಿ ತಮ್ಮ ಮನಂ ಕಯ್ಯಂಬೇಜಿನದಟುಮಸ್ತ್ರಕದಂಬಕಮುಂ ಸೋರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೮). [ಅಸ್ತ್ರ + ಕದಂಬಕ]

ಅಸ್ತ್ರಗ್ರಾಮ (ನಾ). = ಅಸ್ತ್ರಕದಂಬಕ: ಆ ತಪೋಧನ ಬೇಗನಿತ್ತನಸ್ತ್ರಗ್ರಾಮುಮಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧–೧೨–೫೭). [ಅಸ್ತ್ರ + ಗ್ರಾಮ]

ಅಸ್ತ್ರಜಾಳ (ನಾ).=ಅಸ್ತ್ರಕದಂಬಕ: ತನ್ನಸ್ತ್ರಜಾಳಂಗಳಿಂತವನೇರ್ದಾರ್ದನನಂತವೀರ್ಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೪೪). [ಅಸ್ತ್ರ + ಜಾಳ (= ಜಾಲ)]

ಅಸ್ತ್ರಜೀವ (ನಾ). ೧. ಆಯುಧದ ಬಲದಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು; ಯೋಧ; ಸೈನಿಕ. ೨. ಬೇಡರವನು (ದಕ. ೩). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತ್ರಜೀವಿ (ನಾ). = ಅಸ್ತ್ರಜೀವ. [ಸಂ. ಅಸ್ತ್ರಜೀವಿನ್]

ಅಸ್ತ್ರತತಿ (ನಾ). = ಅಸ್ತ್ರಕದಂಬಕ: ಖೇಚರರಾಜನಸ್ತ್ರತತಿಯಂ ತನ್ನಸ್ತ್ರಜಾಳಂಗಳಿಂ ತವೆ ನೇರ್ವಾರ್ದರ್ದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೪೪). [ಅಸ್ತ್ರ + ತತಿ$_1$]

ಅಸ್ತ್ರದೇವತೆ (ನಾ). ಆಯುಧದ ಅಥವಾ ಬಾಣದ ಅಭಿಮಾನ ದೇವತೆ: ನೇಪಥ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಸ್ತ್ರದೇವತೆಗಳು ಸೀತೆಯಂ ಕುರಿತು . . . ಎಂದರು (ಕಗವಿ. ೧೨೭ ಉತ್ತರಾ). [ಅಸ್ತ್ರ + ದೇವತೆ]

ಅಸ್ತ್ರರುಚಿ (ನಾ). ಆಯುಧಗಳ ಕಾಂತಿ; ಬಾಣಗಳ ಹೊಳಪು: ಮಿಂಚಿನಂಗಿಯು ಪೊಳಪಂ ಭಟಾಸ್ತ್ರರುಚಿಯೆಂದಿರದಂಗಜರಾಜ ಸೈನ್ಯಭೀತಿಯನೊಳಕೆಯ್ದುದಬ್ದಸಮಯೋತ್ಸವದೊಳ್ ಪಥಿಕಾಂಗನಾಜನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೪೯). [ಅಸ್ತ್ರ + ರುಚಿ]

ಅಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ, —ಕಲೆ: ಅಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾನಿಯತಮತಿ ಮೋಹರಿಸಿ ಸಮರಕೆ ದ್ರೋಣನನುವಾದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯ ಸೂ).

ಅಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾಭಾಳಲೋಚನ = ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ರುದ್ರನಿಗೆ ಸಮನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪದ್ಮವ್ಯೂಹದಲಿ ಹೊಕ್ಕಾಳು ಮುರಿಳಿದಡಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾಭಾಳಲೋಚನನೆಂಬ ಬಿರುದನು ಬಿಟ್ಟೆ ನಾನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೯). **ಅಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾಪಾರಗ**= ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಪಾರಂಗತ: ಹಾರುವರು ನಾವಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾಪಾರಗರು ನಾವಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯–೪೨). [ಅಸ್ತ್ರ + ವಿದ್ಯೆ]

ಅಸ್ತ್ರಶಾಲೆ (ನಾ). ಆಯುಧಗಳನ್ನಿಡುವ ಮನೆ; ಶಸ್ತ್ರಾಗಾರ: ಬಂದುದಿಂದು ವಿಯಚ್ಚಕ್ರದಿನಸ್ತ್ರಶಾಲೆಗೆ ಮಹಾಚಕ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೧೧೫). [ಅಸ್ತ್ರ + ಶಾಲೆ$_2$]

ಅಸ್ತ್ರಸಂಪ್ರದಾಯ (ನಾ). ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಬಳಸುವ ಕ್ರಮ: ಈ ಕುಮಾರರಲ್ಲವೆ ಜನ್ಮಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಅಸ್ತ್ರಸಂಪ್ರದಾಯವುಳ್ಳವರು (ಕಗವಿ. ೧೨೮. ಉತ್ತರಾ). [ಅಸ್ತ್ರ + ಸಂಪ್ರದಾಯ]

ಅಸ್ತ್ರಾಲಿ (ನಾ). ಬಾಣಗಳ ಸಮೂಹ; ಅಸ್ತ್ರಗಳ ಸಾಲು: ಶೂಲಾಯುಧದಿಂದಿಡೆ ಲಯಕಾಲೋರಗನಂತೆ ಬರ್ಪುದಂ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀಲೋಲಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರನಸ್ತ್ರಾಲಿಗಳಿಂ ಖಂಡಖಂಡಮಾಗಿರೆ ಕಡಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೨೫). [ಅಸ್ತ್ರ + ಅಲಿ$_5$]

ಅಸ್ತ್ರಿ (ನಾ). ಅಸ್ತ್ರಧಾರಿ; ಬಿಲ್ಗಾರ: "ಬಿಲ್ಗಾರನು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಅಸ್ತ್ರಿನ್]

ಅಸ್ಥಾಗ (ನಾ). ಆಳವಾದುದು; ಅಗಾಧ: "ಅತ(ಳಾ)ಳಃ, ಅಸ್ಪರ್ಶಂ, ಅಗಾಧಃ, ಗಂಭೀರಂ, ಗಭೀರಂ, ಅಸ್ಥಾಗಂ—ಈ ೫ ಗುಂಡಿತು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೭–೨೭). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಸ್ಥಾನವಲ್ಲದ್ದು; ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ಸ್ಥಾನ: ಇದು ಮೂಲೋಕಕ್ಕಮೊಂದಚ್ಚರಿಯೆನಿಸಿದುದಸ್ಥಾನದೊಳ್ ರೂಪಮುಂ ಮಾಡಿದ ಪಾಣೀಶಪ್ರಯತ್ನಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೦). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಥಾನಪದ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯದೋಷ: "ಅಸ್ಥಾನಪದ – ಪದಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾದ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸದೆ ಇರುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೮). [ಅಸ್ಥಾನ + ಪದ$_2$]

ಅಸ್ಥಿ (ನಾ). ಮೂಳೆ; ಎಲುಬು: "ಮೂಳೆಯೆನಲೆಲುವೆನಲ್ಕಸ್ಥಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೩); ನೆರೆದ ಹಲವಂಗದಸ್ಥಿಗಳನಾರೈಯುತ್ತ ಹೊಕ್ಕನಾ ಸುಡುಗಾಡನವನೀಶನು (ಹಚಕಾ. ೧೧–೪೧). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಥಿಗತ (ಗು). ಮೂಳೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕ; ಎಲುಬನ್ನು ಸೇರಿದ; ಮೂಳೆಗೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ; ಬಹುಕಾಲದಿಂದ ಇರುವ: ರಾ ಎಂದ ಮಾತ್ರದೊಳು ರಕ್ತಮಾಂಸದೊಳಿದ್ದ ಆಯಸ್ಥಿಗತವಾದ ಅತಿಪಾಪವನ್ನು ಮಾಯವನು ಮಾಡಿ ಮಹರಾಯ ಮುಕ್ತಿಯ ಕೊಡುವ ದಾಯವನು ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಮುನಿರಾಯ ಬಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೫–೫೧–೧); ಬಹುಕಾಲದಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿ ಅಸ್ಥಿಗತವಾದ ಗುಣಕ್ರಿಯಾ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು (ನಿಬಂಧ. I, ೧೦). [ಅಸ್ಥಿ + ಗತ]

ಅಸ್ಥಿಗತಜ್ವರ (ನಾ). ಮೂಳೆಯೊಳಗೆ ಸೇರಿದ ಜ್ವರ: ಕಹಿಪಡವಲ, ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ, ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ, ಎಲುವನ ಸಂದಿಬೇರು, ಶುಂಠಿ, ಪಾಪಟಿಬೇರು, ಪರ್ಪಾಟಕ ಇವೆಲ್ಲ ಸಮಭಾಗ ಕಷಾಯವಿಕ್ಕಿ ಸೇವಿಸೆ ಅಸ್ಥಿಗತಜ್ವರ ಗುಣವಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೧೦೮). [ಅಸ್ಥಿಗತ + ಜ್ವರ]

ಅಸ್ಥಿಪಂಜರ (ನಾ). ಎಲುಬುಗೂಡು; (ಶರೀರದ) ಮೂಳೆಗಳ ರಚನೆ: "ಅಸ್ಥಿಪಂಜರಂ ಕಂಕಾಳಮೆನಲೊಡಲಯೆಲು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೭–೬); ಅಸ್ಥಿಪಂಜರದಂತೆವೋಲಸ್ಥಿರ ಸ್ಥವಿರೆಯಂ ಕಂಡೊಡನೆ ಕೈಕೆ ನಡೆದಳ್ ಬಳಿಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೧–೫೫೩). [ಅಸ್ಥಿ + ಪಂಜರ$_1$]

ಅಸ್ಥಿಭಂಗ (ನಾ). ಮೂಳೆ ಮುರಿಯುವುದು. [ಅಸ್ಥಿ + ಭಂಗ]

ಅಸ್ಥಿರ (ಗು). ೧. ಸ್ಥಿರವಲ್ಲದ; ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದ; ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಮಾತ್ರ ನಿಲ್ಲುವ; ಚಂಚಲವಾದ: ಸ್ಥಿರಾಸ್ಥಿರ ಶುಭಾಶುಭ ಸುಸ್ವರದುಸ್ವರ . . . ದ್ವಿಸಪ್ತತಿ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಂ ನಿರವಶೇಷಂ ಕಿಡಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೬–೪೯ ವ). ೨. ಭದ್ರವಲ್ಲದ; ಅಲ್ಲಾಡುವ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಥಿರಚರಿತೆ (ನಾ). ಚಂಚಲವಾದ ನಡತೆಯುಳ್ಳವಳು: ಅನುಚಿತೆಯರಸ್ಥಿರಚರಿತೆಯರು ವಿಗಡೆಯರು (ಬಸವು. ೪೦–೫೩). [ಸಂ. ಅಸ್ಥಿರಚರಿತಾ]

ಅಸ್ಥಿರತೆ (ನಾ). = ಅಸ್ಥಿರತ್ವ. [ಸಂ. ಅಸ್ಥಿರತಾ]

ಅಸ್ಥಿರತ್ವ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಚಂಚಲತೆ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಥಿವಳ್ಳಿ, ಅಸ್ತಿವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಮಂಗರವಳ್ಳಿ ಗಿಡ; ನರಳೆಕುಡಿ; ವಜ್ರವಲ್ಲಿಗಿಡ: "ಅಸ್ಥಿವಳ್ಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಸ್ತಿವಳ್ಳಿ, ಯಸ್ತಿಮಲ್ಲಿ] ಮಂಗುರವಳ್ಳಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೩–೪೩). **ಅಸ್ತಿವಳ್ಳಿ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ. ಅಸ್ಥಿವಲ್ಲೀ]

ಅಸ್ಥಿಸಂಗ್ರಹ (ನಾ). ಹೆಣವನ್ನು ಸುಟ್ಟಮೇಲೆ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ಮೂಳೆಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದು. [ಅಸ್ಥಿ + ಸಂಗ್ರಹ]

ಅಸ್ಥಿಸಂಚಯ (ನಾ). = ಅಸ್ಥಿಸಂಗ್ರಹ. [ಅಸ್ಥಿ + ಸಂಚಯ]

ಅಸ್ಥಿಸಾರ (ನಾ). ಮಜ್ಜೆಯೆಂಬ ಧಾತು. [ಅಸ್ಥಿ + ಸಾರ$_2$]

ಅಸಿಸ್ರಾವ (ನಾ). ಮೂಳೆ ಕರಗಿ ಹರಿಯುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಶ್ವೇತಸ್ರಾವ; ಸೋಮರೋಗ; ಬಿಳಿಸೆರಗು: ಘೃತಶೇಷವಾಗಿ ಕಾಸಿ ಹದದಲ್ಲಿ ಇಳುಹಿ ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೇವಿಸಲು ಸ್ತ್ರೀಯರುಗಳಿಗೆ ಹೆನ್ನೆತ್ತರು, ಅಸೃಗ್ದರ, ಪ್ರದರ, ಅಸ್ಥಿಸ್ರಾವ ಇಷ್ಟೂ ಪರಿಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. ೧೪೨ ಟೀಕೆ). [ಅಸ್ಥಿ + ಸ್ರಾವ]

ಅಸ್ನಾತ (ಗು). ಸ್ನಾನ ಮಾಡದ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ನಾತೆ (ನಾ). ಸ್ನಾನ ಮಾಡದವಳು: ಅಸ್ನಾತೆಯಾಗಿಯೆ ಪೂಜ್ಯೆ ತೆರಳಲ್ಕೆ ಬಯಸುವಳ್, ತಂದೆ, ಪತಿ ಪಾದದರ್ಶನಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೩೪–೨೧೧). [ಸಂ. ಅಸ್ನಾತಾ]

ಅಸ್ನಿಗ್ಧ (ಗು). ೧. ಜಿಡ್ಡಿಲ್ಲದ. ೨. ಸ್ನೇಹವಿಲ್ಲದ; ಕ್ರೂರವಾದ: "ಅಸ್ನಿಗ್ಧಮೆನೆ ಬೆಟ್ಟಿತು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪–೩೪). [ಸಂ.]

ಅಸ್ನೇಹಿ (ನಾ). ಸ್ನೇಹವಿಲ್ಲದವನು; ಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದವನು: ಎಂಥವನನ್ನು ಅಸ್ನೇಹಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತೇವೋ ಅಂಥವನೂ ಸಹ ಸಮಾಜ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೩೭). [ಸಂ. ಅಸ್ನೇಹಿನ್]

ಅಸ್ಪಂದತೆ (ನಾ). ಅಲುಗದಿರುವಿಕೆ; ಅಲ್ಲಾಡದಿರುವಿಕೆ: ಇಂದು ಚತುರ್ದಶಿಯಾಯ್ತುದಱಿಂದಂ ತದ್ವಿದ್ಯೆಯಂ ಮನೋಮುದದಿಂ ದಸ್ಪಂದತೆಯಿನಿರ್ದು ಸಾಧಿಪೊಡೊಂದಿದ ಮಿತ್ರರ್ಕಳಿಲ್ಲದುಬ್ಬೆಗಮುತ್ತಂ (ನೇಮಿಪು. ೩–೧೫೪). [ಸಂ. ಅಸ್ಪಂದತಾ]

ಅಸ್ಪರ್ಶ (ಗು). ೧. ಸ್ಪರ್ಶವಿಲ್ಲದಿರುವ. (ನಾ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] (ವರ್ಣಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ) ಸ್ವರ ಮತ್ತು ಅವರ್ಗೀಯ ವ್ಯಂಜನಗಳು. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಪಷ್ಟ (ಗು). ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲದ; ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾಣದ; ಅವ್ಯಕ್ತವಾದ: ನುಡಿ ಮುನ್ನಂ ಸ್ಪಷ್ಟಮಾಗಿರ್ದುದು ಬೞಿಕಮಿದಸ್ಪಷ್ಟಮಾಯ್ತಗ್ನಿ ಶಾಪಂಗುಡಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೬). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಪಷ್ಟಾಕ್ಷರ (ನಾ). ೧. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲದ ಅಕ್ಷರ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಪ್ರಹೇಳಿಕೆ; ಕಾವ್ಯದ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಅಕ್ಷರಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ (ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ) ಒಂದು ಬಂಧ: ನೆಟ್ಟನೆ ತಾಂ ಸವಿಯೊಳೊಂದಿರೆ ಭೋಜನಮಾನಟ್ಟು ಬಡ್ಡಿಸು ನಾಮ ಱಿಯದೆನಸುಂ ಸವಿಯಂ ಪುಟ್ಟದಾಱುಮಱಿಯದದಱ ಪೆಸರೊಳುಟ್ಟುದಂ ಪೇೞ್ ಕೇಳ್ದನೆಂದಱಿಯೆಂ—ಇದು ಅಸ್ಪಷ್ಟಾಕ್ಷರಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೪೫). [ಅಸ್ಪಷ್ಟ + ಅಕ್ಷರ]

ಅಸ್ಪೃಶ್ಯ (ಗು). ೧. ಮುಟ್ಟಬಾರದ. ೨. ಮುಟ್ಟಲಾಗದ: ಬೀೞುಡೆ ಬಾಯ ತಂಬುಲಮಿವಸ್ಪೃಶ್ಯಂಗಳೇನಲ್ಲಮೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೮೧). (ನಾ). ೩. ಮುಟ್ಟಬಾರದವನು; ಹೊಲೆಯ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಪೃಶ್ಯಕಾರು (ನಾ). ಚಮ್ಮಾರ ಮುಂತಾದ ಕಸುಬುದಾರರಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಪಂಗಡ: ಸ್ಪೃಶ್ಯಾಸ್ಪೃಶ್ಯಕಾರುಗಳುಮೆಂದಿರ್ತೆಱದ ಶೂದ್ರಸಂತತಿಗೆ . . . ಉಪದೇಶಂಗೆಯ್ದು (ಆದಿಪು. ೮–೬೪ ವ). [ಅಸ್ಪೃಶ್ಯ + ಕಾರು$_5$]

ಅಸ್ಪೃಷ್ಟ (ಗು). ಮುಟ್ಟಲ್ಪಡದ; ಮುಟ್ಟದ. 'ಅಸ್ಪೃಷ್ಟಪಾಂಶು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಪೃಷ್ಟಪಾಂಶು (ನಾ). ಧೂಳು ಸೋಕದವನು; ಧೂಳಿನ ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದವನು: ಅಸ್ಪೃಷ್ಟಪಾಂಶುವಾದೊಡಂ ಶಾಂತಿಧಾರಾರ್ಥಮಾಗಿ ಶ್ರೀಪದಮಂ ಹರ್ಷಾಶ್ರುವ್ಯಾಪಿತ ಜಳದಿಂದೆ ತೊಳೆದು ತಲೆಯೊಳ್ ತಳಿದು (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೨೨ ವ, ೨೩). [ಅಸ್ಪೃಷ್ಟ + ಪಾಂಶು]

ಅಸ್ಫುಟ (ಗು). ಸ್ಫುಟವಲ್ಲದ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲದ; ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ತೋರದ: ಮುಗ್ಧಮೆಂಬವೋಲಸ್ಫುಟಂ ಸುಸ್ಥಿರಮುಃಪುಷ್ಪವನರಾಜಿಗಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧–೨೧೮). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಫುಟವಚನ (ನಾ). ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕೇಳಿಬರದ ಮಾತು; ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾತು; ತೊದಲು ನುಡಿ: ನೆಗೞ್ದರ್ಧಮಾಗಧೀಯಂ ನೆಗೞ್ದಜಿತಾನನದೊಳಾಗಳಸ್ಫುಟವಚನಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೬೫). [ಅಸ್ಫುಟ + ವಚನ]

ಅಸ್ಫುರಿತ (ಗು). ಪ್ರಕಾಶಿಸದ; ಹೊಳೆಯದ: ಅಶ್ಲಕ್ಷ್ಣಕೈರವವಕ್ರೀಡಿತ ಹಂಸವಸ್ಫುರಿತ ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯಂ . . . ಒಪ್ಪಿದುರ್ದಭ್ರಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೪–೨೬). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಮತ್ಕಾರ್ಯ (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ಕೆಲಸ: ಅರಿಪುರತ್ರಯ ದಹನಕರ್ಮಸ್ಫುರಣವಸ್ಮತ್ಕಾರ್ಯವದು ಗೋಚರಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭–೪೪). [ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಕಾರ್ಯ)]

ಅಸ್ಮತ್ಪಿತೃ (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ತಂದೆ : ಅಸ್ಮತ್ಪಿತೃವೆನ್ನ ತಂಗೆಯಂ ಮದುವೆಮಾಱ್ಪುತ್ಸಾಹದಿಂದಟ್ಟಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೬). [ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಪಿತೃ)]

ಅಸ್ಮತ್ಪುತ್ರ (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ಮಗ : ಎಂತಸ್ಮತ್ಪುತ್ರನಂ ಸಂಗರದೊಳಱಿದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೫೧) ; ನೀಂ ರಕ್ಷಿಸು ರೌಹಿಣೇಯನೆನಿಪಸ್ಮತ್ಪುತ್ರನಂ (ಜಗವಿ. ೩–೨೩). [ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಪುತ್ರ)]

ಅಸ್ಮತ್ಪುರೋಭಾಗ (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ಮುಂಭಾಗ, —ಎದುರುಗಡೆ : ಇದಾರಸ್ಮತ್ಪುರೋಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸೇವಾಮಧುರವಚನವಿಳಾಸಪರರೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೦–೪). [ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಪುರೋಭಾಗ)]

ಅಸ್ಮತ್ಪ್ರಭು (ನಾ). (ನನ್ನೊಡೆಯ) ನಮ್ಮೊಡೆಯ : ಅಸ್ಮತ್ಪ್ರಭು ಕೂಸಿಂದಿರ್ದನಿಲ್ಲೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೬೨). [ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಪ್ರಭು)]

ಅಸ್ಮತ್ಪ್ರಿಯ (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ಪ್ರಿಯ: ಇನನಸ್ಮತ್ಪ್ರಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೧೧). [ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಪ್ರಿಯ)]

ಅಸ್ಮದನುಗ್ರಹಾರ್ಥ (ಗು). (ನನ್ನನ್ನು) ನಮ್ಮನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಕಿರಾತವ್ಯವಹರಣೆಯಲಿ ಸುಳಿದುದಸ್ಮದನುಗ್ರಹಾರ್ಥವಲಾ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬–೫೦). [ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಅನುಗ್ರಹ + ಅರ್ಥ)]

ಅಸ್ಮದಾದ್ಯ (ನಾ). ನಾನೇ ಮುಂತಾದವರು ; (ನನ್ನಂಥ) ನಮ್ಮಂಥವರು : ಅಂಘ್ರಿಯ ದರುಶನದ ಫಲಭೋಗ ಸಾರಿದುದಸ್ಮದಾದ್ಯರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮–೫೬). [ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಆದ್ಯ)]

ಅಸ್ಮದಾರಾಧನ (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ಪೂಜೆ: ಸದೋಷನಿವಂದಲಸ್ಮದಾರಾಧನ ವಿಘ್ನಕಾರಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೬). [ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಆರಾಧನ)]

ಅಸ್ಮದೀಯ (ಗು). ೧. (ನನಗೆ) ನಮಗೆ ಸೇರಿದ ; ನಮ್ಮದಾದ : ಪೋದೆಡೆಯೊಳಸ್ಮದೀಯ ಕುಶಲವಾರ್ತೆಗೆ ತಲ್ಲಣಿಸಲ್ವೇಡ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೬೬ ವ) ; ಇನ್ನಸ್ಮದೀಯ ಸಹಜಾತನಂ ಪುರಾಭ್ಯಂತರದೊಳೆಂತು ವಿಹಾರಿಸಲೀವೆನಲ್ಲೆಂ ನೀಮೆಲ್ಲಮನುರಾಗದೆ ಪೋಗಿಂ ಎಂದು ಮಹೀವಲ್ಲಭಂ ಬೆಸಸೆ (ನೇಮಿಪು. ೩–೧೩೬ ವ). (ನಾ). ೨. (ನನ್ನದು) ನಮ್ಮದು. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಮದ್ಗುಣ (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ಗುಣ : ತಾನೊಂದುಪಚಾರಧರನಾಗಿಯುಮಸ್ಮದ್ಗುಣಚ್ಛೇದಕಸಮರ್ಥಕನಾಗಿ ಬಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೯೧ ವ). [ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಗುಣ)]

ಅಸ್ಮದ್ಗುರು (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ಗುರು : ಅಸ್ಮದ್ಗುರುಗಳುಂ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಗುರುಗಳುಮಪ್ಪ ಕೀರ್ತಿಧರ ಗುರುಗಳ ಸಭಾಮಂಡಳಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೮೨ ವ). [ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಗುರು)]

ಅಸ್ಮದ್ಧರಣೀಶ (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ನೆಲದೊಡೆಯ; ನಮ್ಮ ರಾಜ : ತುರಗಾರೂಢನೀಬರ್ಪನಸ್ಮದ್ಧರಣೀಶಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೩೯). [ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಧರಣೀಶ)]

ಅಸ್ಮರಣ (ನಾ). ಸ್ಮರಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ನೆನಪಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ವಿಸ್ಮೃತಿ : ಪರಿಕಿಪೊಡಸ್ಮರಣಮನಾದರಂ . . . ಸಾಮಯಿಕವ್ರತಕ್ಕತಿಚಾರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೨೧). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಮಾನಿ (ನಾ). ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣ ; ಮೇಘವರ್ಣ: ಜನದರಿಂದ ಆಸ್ಮಾನೀ ಬಣ್ಣದ್ದು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೧೫೧) ; "ನನ್ನ ಆಸ್ಮಾನೀಪತ್ತಲ ಮೊನ್ನೆ ಗಂಜಿಗೆ ಕೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲ ? ಇನ್ನು ನಾನು ಯಾವುದು ಉಡಬೇಕು" (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೩೪). [← ಮರಾ. ಅಸ್ಮಾನೀ ; ಹಿಂ. ಆಸ್‌ಮಾನೀ = ಆಕಾಶನೀಲಿ]

ಅಸ್ಮಿತೆ (ನಾ). ೧. ಮಂದಹಾಸವಿಲ್ಲದವಳು. ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ನಾನು, ನನ್ನದು ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನ; ಅಹಂಕಾರ : ಕ್ಲೇಶಗಳು – ಅವಿದ್ಯೆ, ಅಸ್ಮಿತೆ, ರಾಗ, ದ್ವೇಷ, ಅಭಿನಿವೇಶ ಎಂದು ಐದು ಇವೆ (ಅಮೃತ. ೧–೨೨ ಟೀಕು) ; ಸ್ಮಿತವೆ ವಿಸ್ಮಿತವಾಯ್ತು ಅಸ್ಪರ್ಶ ಸ್ಪರ್ಶದಲಿ ಅಸ್ಮಿತೆಯ ಸ್ಫೂರ್ತಿಸಿತ್ತು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೬೯–೧೮). [ಸಂ. ಅಸ್ಮಿತಾ]

ಅಸ್ಮೃತ (ಗು). ಸ್ಮರಿಸದ; ನೆನೆಯದ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಮೃತಾಹಾರ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸದವನು : ವಿಂಶತಿಸಹಸ್ರವರ್ಷಪರ್ಯಂತ[ಮ]ಸ್ಮೃತಾಹಾರನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೭೭ ವ). [ಅಸ್ಮೃತ + ಆಹಾರ]

ಅಸ್ಮೃತಿ (ನಾ). ನೆನಪಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಮರೆವು. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಮೇರ (ಗು). ೧. ಮುಗುಳುನಗೆಯಿಲ್ಲದ. ೨. ಅರಳದ ; ಬಿರಿಯದ: ಅಸ್ಮೇರಾಬ್ಜವಶ್ಲಕ್ಷ್ಣಕೈರವಂ . . . ಒಪ್ಪಿದುರ್ದಭ್ರಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೪–೨೯). [ಸಂ.]

ಅಸ್ರ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣೀರು : "ಅಶ್ರು . . . ನಯನಜಳಂ, ಅಸ್ರಃ — ಈ ೫ ಕಣ್ಣನೀರ್" (ಹಲಾಯು. ೮೬–೩೬೫). ೨. ರಕ್ತ: "ಕ್ಷತಜಂ, ಲೋಹಿತಂ, ಅಸ್ರಂ, ರುಧಿರಂ, ಅಸೃಕ್, ಶೋಣಿತಂ, ರಕ್ತಂ—ಈ ೭ ನೆತ್ತರು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೪–೧೦) ; ಅತಿವಿಶದ ವಿಶಾಲೋರುಕ್ಷತದಿಂದೊಱೆದನಿತು ಜಡೆಯುಮಂ ನಾಂದಿ ಮನಃಕ್ಷತದೊಡನೆಬ್ಬಱಿಸಿದುದುತ್ಥಿತಮಾವಂದಸ್ರಮಿಶ್ರಗಂಧಂ ಮುನಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೫). ೩. ಕೂದಲು ; ತಲೆಕೂದಲು. ೪. ರಾಗದ್ವೇಷದಿಂದ ಶತ್ರುವನ್ನು ಭೇದಿಸುವುದು : "ವಿಲೋಚನಜಲ ರಕ್ತ ಕೇಶಲಮೆಂಬಿವುಮಸ್ರವೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೬೬). ೫. ಮೂಲೆ; ಕೊನೆ. 'ಚತುರಸ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ರಪ (ನಾ). ರಕ್ತ ಕುಡಿಯುವವನು; ರಾಕ್ಷಸ; ದೈತ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ರು (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು (ಕಿ). [ಸಂ. ಅಶ್ರು]

ಅಸ್ವ (ನಾ). ಏನೂ ಇಲ್ಲದವನು ; ತನ್ನದಾಗಿ ಯಾವ ಸ್ವತ್ತೂ ಇಲ್ಲದವನು : ರಸದ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಅಸಿಯ ಮಡುವ ಕಲಕಿ . . . ಅಸ್ವನ ಚಿತ್ತವಕಿತ್ತು ನಿಶ್ಚಯದಲ್ಲಿ ಆಡುವಾತನೆ ನಿಜವಸ್ತು (ಅಱಿಮಾ. ೪೦–೬೯) ; ರವಿ . . . ಕುಂಭದೊಳ್ ಕೂಡೆ ದೇಹೋದ್ಭವ ಭಾಗ್ಯೋತ್ಸೃಷ್ಟನಸ್ವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭–೧೭). [ಸಂ.]

ಅಸ್ವಚ್ಛ (ಗು). ಸ್ವಚ್ಛವಲ್ಲದ; ಶುದ್ಧವಲ್ಲದ : ಅವಿಶಾಲಾಂಬರವಪ್ರಸನ್ನದಿವವಸ್ಪಷ್ಟಾಧ್ವವಸ್ವಚ್ಛತೋಯಂ . . . ಒಪ್ಪಿದುರ್ದಭ್ರಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೪–೨೯). [ಸಂ.]

ಅಸ್ವಚ್ಛಂದ (ನಾ). ಪರಾಧೀನ; ಅಸ್ವತಂತ್ರ ; ಸ್ವಂತ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ನಡೆಯಲಾರದವನು. [ಸಂ.]

ಅಸ್ವತಂತ್ರ (ನಾ). ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ಪರಾಧೀನ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ವತಂತ್ರತೆ (ನಾ). ಇತರರಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಪರಾಧೀನತೆ : ಮಾಯೆಯು ಮಿಥ್ಯೆಯಪ್ಪುದಱಿಂ ಸದ್ರೂಪಚೈತನ್ಯಮಂ ಬಿಟ್ಟು ತೋಱದಿಹುದೇ ಅಸ್ವತಂತ್ರತೆಯೆನಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೨೯). [ಸಂ. ಅಸ್ವತಂತ್ರತಾ]

ಅಸ್ವಪ್ನ (ಗು). ೧. ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ದೇವತೆ : "ನಿರ್ಜರಃ, ಅಸ್ವಪ್ನಃ . . . ದೈವತಂ – ಈ ೨೧ ದೇವರ್ಕಳ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨–೪) ; ಅವನಿಯಂ ಧರಣಿಯಸ್ವಪ್ನರಿಂಗರ್ಪಿಸಿದ ಕಾರಣಂ ಕೇಳುವೆಂ (ಪರಶು. ೪೦–೩೫). [ಸಂ.]

ಅಸ್ವಪ್ನಾದ್ರಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಪರ್ವತ; ಮೇರುಪರ್ವತ : ಅಬ್ಧಿಗಳೊಳ್ ಪಾಲ್ಗಡಲ್ ಅದ್ರಿಸಂಕುಲದೊಳಸ್ವಪ್ನಾದ್ರಿ . . . ಹೊಯ್ಸಳೋರ್ವೀಶಮಂತ್ರಿಗಳೊಳ್ ಕೇಶವದಂಡನಾಯಕನನೂನ ಶ್ರೀಗಧಿಷ್ಠಾಯಕಂ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೪೪–೨೧ ; 1209). [ಅಸ್ವಪ್ನ + ಅದ್ರಿ]

ಅಸ್ವಸ್ನಾನಕ (ನಾ). ದೇವ ದುಂದುಭಿ; ದೇವತೆಗಳ ಭೇರಿ: ದಿವಿಜ ಜಯಧ್ವಾನಮುಂ ಕಿನ್ನರೀಗೇಯಮುಮಸ್ವಸ್ನಾನಕಧ್ವಾನಮುಮೆಸೆಯೆ (ಜಗವಿ. ೮-೧೧೦). [ಅಸ್ವಷ್ನ + ಆನಕ]

ಅಸ್ವಭಾವಿಕ (ನಾ). = ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕ: ಅಸ್ವಭಾವಿಕವಲ್ಲ ನೈಜವಿದು ತನಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ· ೨೬-೨೦). [< ಸಂ. ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕ]

ಅಸ್ವರ (ಗು). ೧. ಸ್ವರವಲ್ಲದ. ೨. ಸ್ವರವಿಲ್ಲದ; ಶಬ್ದವಿಲ್ಲದ: ಅಸ್ವರಾನ್ಯಭೃತವಂದೊಪ್ಪಿರ್ದುದಭ್ರಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೪-೨೬). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಸ್ವರವಲ್ಲದ್ದು; ವ್ಯಂಜನ: ನಿನಗೆ ಯೆನಗೆ ತನಗೆಂದು ಚತುರ್ಥೀನಿರ್ದೇಶಕ್ಕಿತರ ಸ್ಥಾನಕ್ಕಸ್ವರದಿನಿರ್ಪ ನಿನ್ ಎನ್ ತಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೧೪೬). [ಸಂ.]

ಅಸ್ವರವಿಧಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸ್ವರವಲ್ಲದ ನಿಯಮ; ವ್ಯಂಜನವಿಧಿ: ಯರಲಣಜಟವರ್ಣೋತ್ಕರಮೆ ವಲಂ ಪದದ ಕಡೆಯೊಳಸ್ವರವಿಧಿಯಂ ಪಿರಿದುಂ ತಾಳ್ದುಗುಂ (ಶಮದ. ೪೮). [ಅಸ್ವರ + ವಿಧಿ]

ಅಸ್ವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಆರೋಗ್ಯವಿಲ್ಲದವಳು; ನೆಮ್ಮದಿಯಿಲ್ಲದವಳು: ಮತ್ತ್ರಾಣಸಮಾನೆಯಾಕೆ ನಿಜದಿಂದಸ್ವಸ್ಥೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೯೧). [ಸಂ. ಅಸ್ವಸ್ಥಾ]

ಅಸ್ವಾಧೀನ (ಗು). ಸ್ವಂತ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಅಧೀನವಲ್ಲದ; ಪರತಂತ್ರವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ (ನಾ). ೧. ವೇದಾಭ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡದಿರುವುದು. ೨. ವೇದಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡದವನು: "ಅಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಃ, ನಿರಾಕೃತಿಃ – ಈ ೨ ವೇದವಿಲ್ಲದವಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೬-೨೫೧). [ಸಂ.]

ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕ (ಗು). ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ; ಸಹಜವಲ್ಲದ; ಕೃತಕವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕತೆ (ನಾ). ನೈಜವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಕೃತಕತೆ: ಅವರ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕತೆಯು ಬರುತ್ತದೆ (ಕೆಲಕ. ೫೦). [ಸಂ. ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕತಾ]

ಅಸ್ವಾಮಿವಿಕ್ರಯ (ನಾ). (ವಸ್ತುವಿನ) ಒಡೆತನವಿಲ್ಲದೆ ಮಾರುವುದು; ಸ್ವಾಮ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ವಿಕ್ರಯಮಾಡುವುದು: ವ್ಯವಹಾರವು (೧) ಋಣಾದಾನ (Debt) (೨) ನಿಕ್ಷೇಪ (Bailment) (೩) ಅಸ್ವಾಮಿ ವಿಕ್ರಯ (Selling Property which is not one's own) . . . ಎಂದು ಹದಿನೆಂಟು ವಿಧವಾಗಿ ವಿಭಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು (ಭಾರದ. ೫೬). [ಅಸ್ವಾಮಿ$_0$ + ವಿಕ್ರಯ]

ಅಸ್ವಾಮ್ಯ (ನಾ). ಒಡೆತನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಗುರುನದೀಸುತರಳಿದ ಬಳಿಕೀ ಧರೆಗೆ ನಿನಗಸ್ವಾಮ್ಯ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧-೧೬). [ಸಂ.]

ಅಸ್ವಾರಸ್ಯ (ನಾ). ಸ್ವಾರಸ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸೊಗಸಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನೀರಸ; ಸಪ್ಪೆ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ (ನಾ). ಸ್ವಸ್ಥತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅನಾರೋಗ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ವೈರಿಣಿ (ನಾ). ೧. ಜಾರೆಯಲ್ಲದವಳು. ೨. ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾಗಿ ನಡೆಯದವಳು. [ಸಂ. ಅಸ್ವೈರಿಣೀ]

ಅಸ್ಸಲ್ 'ಅಸಲ್' ನೋ.

ಅಹ$_1$ 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಅಹ$_2$ 'ಅಹಹ' ನೋ.

ಅಹ$_3$ (ನಾ). = ಅಹಂ ೨: ಇಂದು ಪವನಜನಹವ ಮುಜಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೪೨); ಇವನಹವ ಮುರಿಯಲು ನಿಮ್ಮ ಮಾನಕೆ ನಿಮಿಷ ತಾನಿಲ್ಲ (ಕೋಗಯ. ೯-೮೬). [ಸಂ. ಅಹಂ]

ಅಹಂ (ನಾ). ೧. ನಾನು ಎಂಬ ಭಾವ: ಮನ ಮುಗ್ಧವಾದಡೇನಯ್ಯ, ಅಹಮೆಂಬುದ ಬಿಡದನ್ನಕ್ಕ? (ಲಿಂಗವ. ೪). ೨. ಗರ್ವ: ಅವನಿಗೆ ಈಚೆಗೆ ತುಂಬ ಅಹಂ, ತಡೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಹಂಕರಣ (ನಾ). = ಅಹಂಕಾರ. [ಸಂ.]

ಅಹಂಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಹಂಕಾರಪಡು; ಗರ್ವಿಸು; ಗರ್ವಿಷ್ಠನಾಗು: ಪಿರಿಯ ನಾನೆಂದಹಂಕರಿಸಿಕೊಂಡಿರ್ಪುದಂ ಪರಿಹರಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೯-೧೪); ವೃಥಾ ನೀವೇಕಹಂಕರಿಸುವಿರಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೩೧); ಹಗೆ ಬಡವೆಂದಹಂಕರಿಸುವರೆ (ಅಕ್ರೂಚ. ೨-೧೩). [ಅಹಂಕರಣ + -ಇಸು$_3$]

ಅಹಂಕರಿಸುಹ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರಪಡುವುದು; ಗರ್ವಿಸುವುದು: "ಅಹಮುಹಮಿಕೆ ನಾ ಬಲ್ಲಿದನ್ ತಾ ಬಲ್ಲಿದನ್ ಎಂದು ಅಹಂಕರಿಸುಹಂ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಅಹಂಕರಿಸು + -ಹ$_2$ (< -ಪ$_2$)]

ಅಹಂಕಾರ (ನಾ). ೧. ಗರ್ವ; ಹಮ್ಮು: ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಆವೇಶ ಬಂದಾಗ ಇರುವಷ್ಟು 'ಅಹಂ'ಕಾರವು ಮತ್ತಾವಾಗಲೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ಮಲೆಸಾ. ೪); ಅಹಂಕಾರಕೆ ಉದಾಸೀನವೆ ಮದ್ದು (ಗಾದೆ). ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಸಾಂಖ್ಯಮತದ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು: ಆ ಬುದ್ಧಿಯೆಂಬ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಗುಳ್ಳೆಗಳಂತೆ ಅಹಂಕಾರವೆಂಬ ಮೂರನೆಯ ತತ್ತ್ವವು ಹೊರಬೀಳುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೫೫). ೩. ಅಂತಃಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಬುದ್ಧಿ, ಅಹಂಕಾರ, ಮನಸ್ಸು ಎಂದು ಮೂರು ಅಂತಃಕರಣಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೬೦). [ಸಂ.]

ಅಹಂಕಾರಕಾಯ (ನಾ). 'ಅಹಂ' ಎಂದು ತಿಳಿಯುವ ಜೀವವನ್ನೇ ಶರೀರವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಅಹಂಕಾರವನ್ನೇ ಶರೀರವಾಗಿ ಪಡೆದವನು: ಸ್ವಾಮಿಯೆಯಹಂಕಾರಕಾಯ ಲಸದೀಶಾಯತೇ . . . ನಿನಗೋಸ್ಕರಂ ನಮಸ್ಕಾರ (ವೀಶೈಪು. ೬-೧-೪೫). [ಅಹಂಕಾರ + ಕಾಯ]

ಅಹಂಕಾರಗರಿಮ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರದ ಹೆಚ್ಚಳವನ್ನುಳ್ಳುದು; ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವಂಥದು: ಅಹಂಕಾರಗರಿಮಂ ಊರ್ಜಸ್ವಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೭೨). [ಅಹಂಕಾರ + ಗರಿಮ]

ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವ (ನಾ). ೧. [ಸಾಂಖ್ಯ] ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ೧ ಪ್ರಧಾನ, ೧ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವ, ೧ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವ, ೫ ಭೂತತನ್ಮಾತ್ರೆಗಳು, ೫ ಮಹಾಭೂತಗಳು, ೧೧ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ೧ ಪುರುಷ, ಈ ೨೫ ಸಾಂಖ್ಯರ ಎಣಿಕೆ (ಅಮೃತ. ೩-೧೫೦ ಟೀಕೆ); ತದನಂತರ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವದ ದೆಸೆಯಿಂದ ವೈಕಾರಿಕ ತೈಜಸ ತಾಮಸವೆಂಬ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವ ಹುಟ್ಟಿತು (ಹಸಾರ. ೩-೧ ಟೀಕು). ೨. [ಅದ್ವೈತ] "ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನೆಂಬ ಪ್ರಥಮಜೀವನ ಲಿಂಗಶರೀರಕ್ಕೆ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವವೆಂದೂ ನಮ್ಮಗಳ ಲಿಂಗಶರೀರಕ್ಕೆ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವವೆಂದೂ ವ್ಯವಹಾರ" (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೬). ೩. [ದ್ವೈತ] ಇಪ್ಪತ್ತು ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಗುಣತ್ರಯ, ಮಹತ್ತತ್ತ್ವ, ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವ . . . ವಾಸನಾ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಎಂದು ದ್ರವ್ಯಗಳು ಇಪ್ಪತ್ತು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೭೫). [ಅಹಂಕಾರ + ತತ್ತ್ವ]

ಅಹಂಕಾರತನ (ನಾ). = ಅಹಂಕಾರಭಾವ: ತಮ್ಮಯ ಹೆಚ್ಚುಕುಂದಿನ ಜೀವಕಳೆಯಜಿಯದ ನಿರರ್ಥಕ ಜೀವಿಗಳಹಂಕಾರತನಕೇನೆಂಬುದಿದಕೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೧೭). [ಅಹಂಕಾರ + -ತನ]

ಅಹಂಕಾರಭಾವ (ನಾ). ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು; ತಾನೇ ಮೇಲು ಎಂಬ ಎಣಿಕೆ ಬೆರೆತಿರುವುದು: "ಬೆಜಿ – ಅಹಂಕಾರಭಾವೇ (ಗರ್ವಪಡು)" (ಶಮುಧಾ). [ಅಹಂಕಾರ + ಭಾವ]

ಅಹಂಕಾರವಂತ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರಿ; ಗರ್ವಿಷ್ಠ. [ಸಂ. ಅಹಂಕಾರವತ್]

ಅಹಂಕಾರವಂತೆ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಉಳ್ಳವಳು ; ಗರ್ವಿಷ್ಠೆ. [ಅಹಂಕಾರವಂತ + -ಎ]

ಅಹಂಕಾರಾವಲಂಬನ (ನಾ). ತಾನು ಮೇಲೆಂಬ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು : ಜೀವಜಾತಕ್ಕೊಡೆಯನಾ ರಾಜೀವನಾಭನು ಬರಿಯ ಹಂಕಾರಾವಲಂಬನದಿಂದ ಕೆಡುತಿಹುದಖಿಳಜಗವೆಂದ (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ರೋ ೯. ೮-೬೧). [ಅಹಂಕಾರ + ಅವಲಂಬನ]

ಅಹಂಕಾರಿ (ನಾ). ತಾನೇ ಹೆಚ್ಚೆಂಬ ಭಾವವುಳ್ಳವನು ; ಗರ್ವಿಷ್ಠ : "ಅಹಂಕಾರಿಯೆನೆ ಹೆಜರಿಂದ ಮೇಲೆಂಬನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೮-೯). [ಸಂ. ಅಹಂಕಾರಿನ್]

ಅಹಂಕೃತಿ (ನಾ). = ಅಹಂಕಾರ ೧ : ಇನಿತಹಂಕೃತಿ ಭಕ್ತಿಯದು ವರ್ಧನವಹುದೆ ಹೇಳಯ್ಯ (ಬಸವು. ೨೫-೩೨) ; ತನಗಹಂಕೃತಿಯಿಲ್ಲ ವೈರೋಚನಿಯ ಪಡಿಹಾಱಿಕೆ ಕಿರೀಟಿಯ ಮನೆಯ ಬಂಡಿಯ ಬೋವ ನಾದನು ವೀರನಾರಯಣ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧-೪೫). [ಸಂ.]

ಅಹಂಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). = ಅಹಂಕಾರ ೧ : "ಸೊಕ್ಕು" (ಗಂಗಾವು. ೨೦). [ಅಹಂ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಹಂಗೆ 'ಅಹಗೆ' ನೋ.

ಅಹಂತವ್ಯ (ಗು). ಕೊಲ್ಲಬಾರದ : ನರಜೀವಿಗಳಿಗಹುದೇನಹಂತವ್ಯ ಪ್ರಯತ್ನತೆಯು (ಬಸವು. ೩೮-೬೫). [ಸಂ.]

ಅಹಂತೆ (ನಾ). ಹೆಮ್ಮೆ ; ಸೊಕ್ಕು : ತತ್ತುಭಯಕರ್ಮಮಧ್ಯದೊಳಿರ್ಪಹಂತೆಯಂ ಚಿತ್ತಂಬ ಕತ್ತರಿಯೊಳು ಜದೆ ಕತ್ತರಿಪಂತೆ (ಲಶಿಚಿಂ. ೩೮-೨೦೩). [ಸಂ. ಅಹಂತಾ]

ಅಹಂಪೂರ್ವಂ (ಅ). ನಾನು ಮುಂದು, ತಾನು ಮುಂದು ಎಂದು : ಚಾರುತರ ಷಡ್ರಸೋಪೇತ ಮೃಷ್ಟಾನ್ನಮನೋರಂತಹಂಪೂರ್ವಮೆನೆ ಸೂಡರೆಡೆಮಾಡುತ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೬-೫೦). [ಸಂ.]

ಅಹಂಪೂರ್ವಿಕೆ (ನಾ). ನಾನು ಮುಂದು, ತಾನು ಮುಂದು ಎಂದು ನಡಸುವ ಕೆಲಸ; ಯುದ್ಧಸೇವೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ತಾನು ಮುಂದಾಗಬೇಕೆಂಬ ಉತ್ಸಾಹ : ಆಸ್ಥಾನದ ಉಪ್ಪಿನಿಂದ ಪರಿಪುಷ್ಟ ಧನ್ಯರಾಗುತ್ತಿರುವ ಸೌಭಾಗ್ಯರಿಗೆ ಸೇವಾನುಸಂಧಾನೋತ್ಸವದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪದ ಸೌಹಾರ್ದದ ಅಹಂಪೂರ್ವಿಕೆಯ ಕೋಲಾಹಲನ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೪-೨೨). [ಸಂ. ಅಹಂಪೂರ್ವಿಕಾ]

ಅಹಂಬ್ರಹ್ಮತ್ವ (ನಾ). ತಾನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ಗರ್ವದಿಂದ ಮೆರೆಯುವುದು; ಮಿತಿಮೀರಿದ ಹೆಮ್ಮೆ; ಅಹಂಕಾರ. [ಸಂ.]

ಅಹಂಭಾವ (ನಾ). ತಾನೇ ಮೇಲೆಂಬ ಭಾವ ; ಅಹಂಕಾರ : ಅಹಂಭಾವ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುವ ಕಾರಣವೇ ಅಜ್ಞಾನದ ಪರದೆ ಕಣ್ಣು ಮುಂದೆ ಕಟ್ಟುವುದು (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೦೬). [ಸಂ.]

ಅಹಂಭಾವಲಾಂಛಿತ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದವನು ; ಹಮ್ಮಿನಿಂದ ಕೂಡಿದವನು : ಕಠೋರಮತಿಗಳು ಅಹಂಭಾವಲಾಂಛಿತರು (ಕಜಸಾ. ೪ ಪೀ). [ಅಹಂಭಾವ + ಲಾಂಛಿತ]

ಅಹಂಮತಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಮ್ಮೆ. ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ನಾನು ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿ ; ದೇಹಾತ್ಮ ಭ್ರಾಂತಿ. [ಅಹಂ + ಮತಿ]

ಅಹಂಮದಿ (ನಾ). ಮುಸಲ್ಮಾನ. 'ಅಹಂಮದಿದವಲತ್ತು' ಪರಾ. [← ಪಾರ. ಅಹ್ಮದ್]

ಅಹಂಮದಿದವಲತ್ತು (ನಾ). ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಅಧಿಕಾರ : ಸರಕಾರದ ಅಹಂಮದಿದವಲತ್ತಿಗೆ ಶ್ರೀಯಸ್ಸು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡು ಸುಖದಲ್ಲಿಯಿರೋದು (ಎಕ. IX, ದೊಡ್ಡಬ. ೧೨-೪ ; 1786). [ಅಹಂಮದಿ + ದವಲತ್ತು (< ದೌಲತ್)]

ಅಹಂಮನ್ಯ (ನಾ). ೧. ತಾನು ಮೇಲೆಂದು ತಿಳಿದವನು. ೨. ತಾನು ದೇವರ ಅಂಶವೆಂದು ತಿಳಿದವನು : ನಿನಗೆ ನೀನನ್ಯನೆನಲೊ ? ನನಗೆ ನಾನನ್ಯ ? ಅಹಂಮನ್ಯ ವಿಶ್ವಜನ್ಯ ಹೇಳು ಸ್ವಯಂಧನ್ಯ ! (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೦೮-೭). [ಸಂ.]

ಅಹಂಮನ್ಯತೆ (ನಾ). = ಅಹಂಭಾವ : ನ್ಯಾಯಾನ್ಯಾಯ ವಿಧಾನವನ್ನು ಕಾಲ ಕೆಳಗೆ ಹಾಕಿ ಅಹಂಮನ್ಯತೆಯಿಂದ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ಮೆರೆಯುವ ಹಿಂದೂ ಸಮಾಜ (ಅಲ್ಪನಿ. ೬೫). [ಸಂ. ಅಹಂಮನ್ಯತಾ]

ಅಹಂಮಮತೆ (ನಾ). ನಾನು ಮತ್ತು ನನ್ನದು ಎಂಬ ಭಾವ : ಬಿಡು ಸಂದೇಹವನಹಂಮಮತೆಗಳ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು ನೋಡು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೨೭) ; ಬ್ರಹ್ಮವನು ನೆರೆ ತಿಳಿಯಲರಿಯದಹಂಮಮತೆಯಿಂದ (ಅಮೃತ. ೩-೬). [ಸಂ. ಅಹಂಮಮತಾ]

ಅಹಂಮಮತ್ವ (ನಾ). = ಅಹಂಮಮತೆ : ಶಾಪಭೀತರಹಂಮಮತ್ವ ಕೃತಾಪರಾಧರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫-೧೩) ; ಭರತನ ಪ್ರೇಮವು ಅಹಂಮಮತ್ವಗಳಿಂದ ಕಲುಷಿತಜೀವಕ್ಕೆ . . . ಅತರ್ಕ್ಯವಾಗಿತ್ತು (ತುಳಸಿ. ೧೭೯). [ಸಂ. (ಅಹಂ + ಮಮತ್ವ)]

ಅಹಂವಾದಿ (ನಾ). ತಾನು ಮೇಲೆಂದು ವಾದಿಸುವವನು. [ಸಂ. ಅಹಂವಾದಿನ್]

ಅಹಃಪತಿ (ನಾ). ಹಗಲಿನ ಒಡೆಯ ; ಸೂರ್ಯ : ರುದ್ರಭಟ್ಟಕೃತಿ ವೈಷ್ಣವಕಾವ್ಯರಸಾರ್ಣವಂ ತುಳುಂಕಾಡುಗೆ ಭೂಮಿ ನಿಲ್ವಿನಮಹಃಪತಿ ನಿಲ್ವಿನಮಿಂದು ನಿಲ್ವಿನಂ (ಜಗವಿ. ೧೮-೧೧೩) ; ಕೋಂಟೆಯಂ ನುಗುಳ್ದು ಪೋಗಲಹಃಪತಿ ಬೇಱೆ ಬಟ್ಟೆಗಾಣದೆ ತಡೆದಿರ್ಪಂ (ಪುಷ್ಪವು. ೨-೬೪). [ಸಂ. (ಅಹನ್ + ಪತಿ)]

ಅಹಃಪತಿಸುತ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯಪುತ್ರ. ೨. ಶನಿ. ೩. ಯಮ. ೪. ಸುಗ್ರೀವ. ೫. ಕರ್ಣ : ಕುರುಕುಲದರ್ಪಣ ಮಱೆವುದಿನ್ನಹಃಪತಿಸುತನಂ (ಗದಾಯು. ೫-೩೨). [ಅಹಃಪತಿ + ಸುತ]

ಅಹಗೆ, ಅಹಂಗೆ, ಅಹಾಂಗೆ, ಆಹಂಗೆ, ಹಾಂಗೆ, ಹಾಗೆ (ಅ). ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ; ಆ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ; ಆ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ : ಅಹಗೆ ಮಾಡಿದಂ ಕಿಡುವಂ ಅದು ಎಹಗೆಂದೊಡೆ, ಕಚದ್ರುಮನೆಂಬರಸಿನಹಗೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೭-೧೫) ; ತಿಬ್ಬವೆಹಗಹುದಹಗೆ ಮಾಡಿದಂ. . . . ದೋಷರಹಿತಂ ಎಹಗಹುದಹಗೆ ಪೇೞ್ದಂ (ಶಮದ. ೧೪೪ ಪ್ರಯೋ) ; ನಾವೆಹಗೆ ಹೇಳಿದರಹಗೆ ತಪ್ಪದು (ಸದ್ಗುರು. ೬-೧೭). **ಅಹಂಗೆ** : ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯಾಗದ ಅಹಂಗೆ ಪೊಡಂಬಡ್ಸಿ ಕಟ್ಟುವರು (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೨-೧೨ ; 1263). **ಅಹಾಂಗೆ** : ಹೇಗೆ ಮನ ಅಹಾಂಗೆ ವಚನ ತಪ್ಪದು (ಪದಗೋ. ೧೧೨-೨೩೦). **ಆಹಂಗೆ** : ಪಂಚಭೂತ ಪ್ರಾಣಿ ಬಂದು ಸೊಂಕಿದಡೆ ಎಹಂಗೆ ಇದ್ದಿತ್ತು ಆಹಂಗೆ ಇದ್ದಿತ್ತಾಗಿ ಇದನೇನೆಂದಱಿಯೆ (ಅವಚಂ. ೧೯೧-೬೮೦). **ಹಾಂಗೆ** : ನಿರ್ಮಲ ಜಲ ಪಂಕವ ಬೆರಸಿದಲ್ಲಿ ತನ್ನಯ ಸಾರವೆಂದ ಕೆಸಱಹ ಹಾಂಗೆ (ಬಬ್ಬಬಾ. ೧೨) ; ಸರಸ ಖಾದ್ಯಸುವಸ್ತುಗಳಿರ್ದ ಹಾಂಗೆ ಮಣ್ಡನ್ನದೆ ಸ್ವೈರಿಸಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೨-೬೬) ; ತಂಗಿ ಕೇಳಾ ನಾವು ಬೆಸಸಿದ ಹಾಂಗೆ ಸುತನಂ ಕರೆಯಲಾಗದೆ (ಬಸವು. ೨೪-೩೫) ; ಆ ಮುನೀಶ್ವರರ್ ಹಾಂಗೆ ಬಿಸುಡುವರಲ್ಲೆನೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೫೭ ವ) ; ಹಾಂಗೆನಗೆ ಸತ್ಪ್ರಭುವನಂ (ವೀಶೈವು. ೧-೨-೨೯). **ಹಾಗೆ** : ತಾನೆ ಶಿವನೆಂದು ಕುಱುಹ ತೋಱುವಹಾಗೆ ಮರ್ತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಳಿದನಲ್ಲದೆ (ಆದವ. ೧೨೩) ; ಈ ಕೃತಿ ಎಲ್ಲಾ ಕೃತಿಯ ಹಾಗೆ ತರುಗಿರಿಖಗವ್ಯಾದಿ ಸ್ತ್ರೀವ್ಯಾವರ್ಣನೆಯ ಪೊಗಳಿ ಕರ್ನಕ್ಕೆ ಸೊಗಸ ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಲ್ಲ (ಸಾನಂಚ. ೩ ವ) ; ಹಾಗೆಂದ ಮೇಲೀಕಥೆಗಿಚ್ಛಾಮಿಯೆನ್ನಿ ಚೆನ್ನಾಗಿನ್ನು ಕೇಳಿ (ಭರಚ. ೧-೧೮).

ಅಹಗಿಹಗೆ = ಹಾಗೆ ಹೀಗೆ: ಭಕ್ತರ ಕುಲಂಗಳನಹಗಿಹಗೆಯೆಂದಜಸದದು ತುದಿಪದವಲಾ ಬಸವ (ಬಸಪು. ೪–೬೩).
[ಆ$_2$ + ಪಾಂಗು + –ಎ$_2$]

ಅಹಣ (ನಾ). ಆಗುವುದು; ಆಗುವಿಕೆ: ವರನಿರೀಕ್ಷಣವೊಂದು ಚಿಂತೆಯದೆರಡು ಸುಯ್ಲದು ಮೂಱು ಜ್ವರ ನಾಲ್ಕರೆಯಹಣವೈದೂಟ ಬಿಡುವುದಾಱು (ಜೀವಂಚ. ೧೭–೪೭). [< ಆಗು$_1$]

ಅಹತ (ಗು). ೧. ಹೊಡೆಯಲ್ಪಡದ. ೨. ಒಗೆಯದ. ೩. ನಷ್ಟವಾಗದ; ಕುಗ್ಗದ: ಅಹತಪರಿತೋಷದಲಿ ಮುನಿವರನಹಿಮಕರಕುಲಕೀರ್ತಿಕರನಂದನರಿಗಿಂತೆಂದ (ತೊರರಾ. ೧–೮–೧೭). (ನಾ). ೪. ಹೊಸ ಬಟ್ಟೆ; ಒಂದು ಬಾರಿಯೂ ನೀರಿಗೆ ಹಾಕಿ ಒಗೆಯದ ವಸ್ತ್ರ. ೫. ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದವನು: ಏಕನಾತ್ಮನನಂತನಚಲನಶೋಕನವ್ವಯನಮಲನಭವನಲೋಕನಿಸ್ಪೃಹನಮಿತ ಕ್ರಿಯನಹತನಭ್ರಮನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೫೯). [ಸಂ.]

ಅಹನಿ (ನಾ). ಹಗಲು ಮತ್ತು ರಾತ್ರಿ.
ಅಹನ್ಯಹನಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಅಹನ್ಯಹನಿಯ ಹಾಹಾಕಾರವಿರಲಿಲ್ಲ (ಆರ್ಯಧ. ೮೩). **ಅಹನ್ಯಹನಿ ಕಾಲಕ್ಷೇಪ** = ಪ್ರತಿದಿನವನ್ನೂ ಹೇಗೋ ತಳ್ಳುವದು: ಬೇರಾವ ವರಮಾನವಿಲ್ಲದೆ ವೆಂಕಪ್ಪಯ್ಯನ ಸಂಸಾರ ಅಹನ್ಯಹನಿ ಕಾಲಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ವಿದ್ಯಾರಿ. ೬); ಈ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲೇ ಇದ್ದರೆ ಅಹನ್ಯಹನಿ ಕಾಲಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಾಯುವವರೆಗೂ ಬಡತನದಲ್ಲೇ ಕಾಲ ಕಳೆಯಬೇಕಾಗುವುದು (ಗುಣಸಾ. ೨೩).
[< ಸಂ. ಅಹನ್]

ಅಹನೀಸರಂಜಾಮು (ನಾ). ಉಳಿ, ಕತ್ತರಿ ಮುಂತಾದ ಕೆಲಸದ ಸಾಧನ; ಆಯುಧಸಾಮುಗ್ರಿ (ಕ).
[← ಹಿಂ. ಅಹನೀ (= ಕಬ್ಬಿಣ) + ಸರಂಜಾಮು]

ಅಹನು 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಅಹನೆ 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಅಹಪ್ಪ 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಅಹಮುಹಮಿಕ 'ಅಹಮುಹಮಿಕೆ' ನೋ.

ಅಹಮುಹಮಿಕಾಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಅಹಮುಹಮಿಕೆಯ ಭಾವ: ದೈತ್ಯೋತ್ತಮರ ಸಂತೆ ಭುಲ್ಲವಿಸುತಹಮುಹಮಿಕಾಬುದ್ಧಿಯಿಂ ಪಿಡಿದು ಸಮರಕೆ ಪೊರಡುವಾ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೩೦–೪೯).
[ಸಂ. (ಅಹಮುಹಮಿಕಾ + ಬುದ್ಧಿ)]

ಅಹಮುಹಮಿಕೆ, ಅಹಮುಹಮಿಕ (ನಾ). ೧. ನಾನು ಮುಂದು, ತಾನು ಮುಂದು ಎಂದು ಯಾವುದಾದರೂ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸ್ಪರ್ಧೆಯಿಂದ ನುಗ್ಗುವುದು: "ಒಂದೊರ್ವರೊಡನ(ಹಂ)ಕೃತಿಯಿಂದಂ ಮಾಡುವುದು ತಾನ(ದ)ಹಮುಹಮಿಕೆ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೬–೩೨); ಚಂದ್ರೋದಯಕ್ಷುಭಿತ ಸಾಗರದಂತೆ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಘೂರ್ಣಿಸುತಿರ್ದಂ ರಾಜಲೋಕಮಹಮುಹಮಿಕೆಯಿಂ ಪ್ರಣಾಮಲಾಲಸರಾಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೬೮); ಗುಹಗಹನದ ಬಹುಮಹಿಮೆಯನಹಮುಹಮಿಕೆಯಿಂದಹೀಂದ್ರ ಜಿಹ್ವೆಗಳೊಳಗಾಗಹಹೆಣಿಸಲೆಯ್ದುವೆಂದಡೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೭೦–೨೫; 1275); ತಮತಮಗಹಮುಹಮಿಕೆಯಿಂದಮೃತಪದಕ್ಕೊಗೆದೊಡಿಂದೆ ಪಾಳೆನಿಸುಗುಮಕ್ರಮದೆ ಜಗಂ (ಉಸಾರ. ೧೮೬). ೨. ತಾನು ಮೇಲೆಂಬ ಭಾವ; ಅಹಂಕಾರ: ಯಾರ ಅಹಮುಹಮಿಕೆಯೂ ಇಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ (ಸಮುಜೀ. ೫೬೨). **ಅಹಮುಹಮಿಕೆ**: ೧. "ಅಹಮುಹಮಿಕಮದೊರ್ವರೊರ್ವರಿಗೆ ಮುಂಚುವುದು" (ಮುಂಗರಾ. ೧೩೬–೪೨).
[ಸಂ. ಅಹಮುಹಮಿಕಾ]

ಅಹಮಿಂದ್ರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹದಿನಾರು ಸ್ವರ್ಗಗಳೂ ಅಣುತ್ತರಗಳೂ ಆದ ಮೇಲೆ ಬರುವ ಗ್ರೈವೇಯಕವೆಂಬ ಲೋಕಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಜೀವ: ನಿಜ ಜೀವಿತಾವಸಾನದೊಳ್ ಸೌಮನಸವೆಂಬೂರ್ಧ್ವ ಮಧ್ಯಮದ ನವಗ್ರೈವೇಯಕದೊಳ್ ಅಹಮಿಂದ್ರನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೩–೭೮ ವ); ನಿನಗಹಮಿಂದ್ರರುಮಿಂದ್ರರುಮನಿಬರುಮೀಲೋಕಪಾಲರುಂ . . . ಎಱಗುವರ್ (ಅಜಿಪು. ೮–೨೧). [ಸಂ.]

ಅಹಮಿಂದ್ರತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಹಮಿಂದ್ರತನ. [ಸಂ.]

ಅಹಮಿಂದ್ರಪದವಿ (ನಾ). ಅಹಮಿಂದ್ರನ ಸ್ಥಾನ, —ಪದವಿ: ಸುಕುಮಾರ ಮಹಾಮುನೀಂದ್ರನಹಮಿಂದ್ರಪದವಿಯುಂ ಕೈಕೊಂಡಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೪೩). [ಅಹಮಿಂದ್ರ + ಪದವಿ]

ಅಹಮಿಕೆ (ನಾ). = ಅಹಮುಹಮಿಕೆ ೧: ತನಗಹಮಿಕೆಯಿಂದಿರದೆಜಪನೃಪಾಳರ ಮೌಳಿಮಾಳಿ ಕುಟ್ಟಮಸಂಘಟ್ಟನದಿನತಿಮುಖರಮಾಗಿರ್ಪಿನೆಗಂ ಸಾರ್ತಂದು ತಂದೆಗವನತನಾದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೭೧); ತನತನಗೆ ಮುಂಕೊಂಡು ಸಂಗರವೆನಗೆ ತನಗೆಂಬಖಿಳವೀರಾವನಿಪರಹಮಿಕೆಯಿಂದ ಹೊಯ್ದರು ಪವನನಂದನನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೨೨).
[ಸಂ. ಅಹಮಿಕಾ]

ಅಹಮ್ಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಾನು ಮುಂದು, ತಾನು ಮುಂದು ಎಂದು ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗು: ದ್ರುಪದಾದಿ ನಾಯಕರ ಕಣೆ ಚಿಮ್ಮಿದವು ಕರಿಘಟಿ ತುರಂಗದೊಳ್ಕಾಲಾಳ ಹಮ್ಮಿಸಿತು ಘೂರ್ಮಿಸಿತು ದಿಕ್ತಟವನಳ್ಳಿರಿದು ಪಾಂಡವ ಮಹಾರಥರ (ತುರಂಗ. ೪೯–೧೯). [ಅಹಮ್ಮು + –ಇಸು$_3$]

ಅಹಮ್ಮು, ಹಮ್ಮು (ನಾ). ನಾನು ಎಂಬ ಭಾವ; ತಾನು ಹೆಚ್ಚು ಎಂಬ ಭಾವನೆ; ಅಹಂಕಾರ: ಕಾಡಿ ಕಾಡಿ ಕೆಡಿಸಿಹುವೆನ್ನ . . . ಅಹಮ್ಮೆಂಬ ಅಹಂಕಾರವೆನ್ನ (ಬಸವ. ೨೫೨). **ಹಮ್ಮು**: "ಬಿಂಕಂ . . . ಹಮ್ಮು, ಗಬ್ಬಂ, ಅದಟು – ಈ ೭ ಗರ್ವಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೨–೨೩೧); ಜಂಗಮಲಿಂಗ ತೃಪ್ತನಾದೊಡೆ ಹಮ್ಮಿಲ್ಲದಿರಬೇಕು (ಆದವ. ೧೨); ರಾಜನ ಮುಂದೆ ಭೃತ್ಯಗೆ ಗುರುವಿನ ಮುಂದೆ ರಾಜಗೆ ಹಮ್ಮು ಸಲ್ಲ (ಭರಚ. ೩–೧೧). [< ಸಂ. ಅಹಂ]

ಅಹರಹ (ನಾ). ಪ್ರತಿದಿನ; ದಿನದಿನ: ದಹನಸಂಚಯನ ವಾಸೋದಕ ತಿಲೋದಕವನಹರಹದೊಳಿತ್ತುವೇದೋಕ್ತಶಾಂತಿಯನೆಸಗಿ(ಭರಚ.೪–೯೬). ☞ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಅವ್ಯಯಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಪ್ರಕೃತಿ ಮಾಡಬಾರದು ಎಂಬ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಈ ಶಬ್ದ ಅಪವಾದ. [< ಸಂ. ಅಹರಹರ್]

ಅಹರು 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಅಹರ್ನಿಶ 'ಅಹರ್ನಿಶಂ' ನೋ.

ಅಹರ್ನಿಶಂ, ಅಹರ್ನಿಶ (ಅ). ಹಗಲೂ ರಾತ್ರಿಯೂ; ಹಗಲಿರುಳೂ: ಪಡೆದತ್ತಹರ್ನಿಶಂ ಪೆರ್ಚನಂಗಕ್ಕೆನ್ನಾ (ಕವಿರಾ. ೧–೫೫); ಅಹರ್ನಿಶ ಮದುವೆ ನಿರ್ವೇಗಕಾರಣಮಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೨೫ ವ). **ಅಹರ್ನಿಶ**: ಈತನೇ ಗುಣವಂತಜಾತನೆನಲ್ಕೆ ಬದುಕಿದೆ ನಾನಹರ್ನಿಶವು (ಬಸಪು. ೪೧–೧೩); ಹಿಂಸಾಪರನಹರ್ನಿಶವಾ ದುರಾತ್ಮನ ವರಿಸಿದರು ದೇವಾಂಗನೆಯರೀ ಕಥೆಯ ಕೇಳು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭–೧೭). [ಸಂ.]

ಅಹರ್ನಿಶಿ (ಅ). = ಅಹರ್ನಿಶಂ: ಶತಶತಮಾನಗಳಿಂದ ಅಹರ್ನಿಶಿ ಬಿಡುಗಡೆಯ ಹೋರಾಟ ನಡೆಸಿದ ಹುತಾತ್ಮರ ಪವಿತ್ರ ನೆನಪು ನಮ್ಮ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿಬರುತ್ತದೆ (ಅನ್ನಾವ. ೧೯). [< ಸಂ. ಅಹರ್ನಿಶಂ]

ಅಹರ್ಪತಿ (ನಾ). ಹಗಲಿನ ಒಡೆಯ; ಸೂರ್ಯ: ನಿನಗಮ್ಮನಹರ್ಪ[ಪಾಠಾಂ. ಸ್ಪ]ತಿ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೬೪). [ಸಂ. (ಅಹನ್ + ಪತಿ)]

ಅಹರ್ಮುಖ (ನಾ). ಮುಂಜಾವು; ಬೆಳಗಿನ ಜಾವ: "ಪ್ರಾತಃಕಾಲ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. (ಅಹನ್ + ಮುಖ)]

ಅಹಲೆಕಾರ, ಅಹಲೇಕಾರ, ಅಹಲ್ಲೆಕಾರ (ನಾ). ಕೆಳದರ್ಜೆಯ ಅಧಿಕಾರಿ,—ಕೆಲಸಗಾರ: ಸಮಸ್ತ ಜಿಲ್ಲೊ, ಅರಸುಗಳು, ಅಹಲೆಕಾರರು ಮುಂತಾದವರೊಡನೆ (ಮಹಾವಂ. II, ೧೮೩).. **ಅಹಲೇಕಾರ**: ಅನೇಕ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಅಹಲೇಕಾರರೂ ಆ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಮನೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದರು (ಕು ರಾ ಚ. ೫೧); ಅರಮನೆಯ ಅಹಲೇಕಾರರು, ಕಚೇರಿಯ ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥರು, ಸಮ್ಮುಖದ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಮೊದಲಾದವರೆಲ್ಲಾ ಔತಣ ಹೇಳಿದ್ದರು (ಮಾಮರಾ. ೬೫). **ಅಹಲ್ಲೆಕಾರ**: ಆದರೂ ತನ್ನ ಕೈಕೆಳಗಿನ ಅಹಲ್ಲೆಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳುಕೊಳ್ಳುವ ಪೂರ್ವ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು . . . ಬಿಡುವವನಲ್ಲ (ವಾಗ್ದೇವಿ. ೭೩).
[← ಹಿಂ. ಅಹಲಕಾರ್=ಕಾರ್ಯಕರ್ತ, ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥ, ಅಧಿಕಾರಿ]

ಅಹಲೇಕಾರ 'ಅಹಲೆಕಾರ' ನೋ.

ಅಹಲ್ಲಾದ (ನಾ). ಸಂತೋಷ; ಹರ್ಷ: ಆದೊಡಾಂ ಶಿವಭಕ್ತರಣುಗನ ಜೆನೆನುತಹಲ್ಲಾದದಿಂದವನ ಬಾಯೆಳ್ಳನೀತಂ ಮೆಲಲ್ಕೆ (ಚೆಬಪು. ೫೫–೨೯).
[< ಸಂ. ಅಹ್ಲಾದ]

ಅಹಲ್ಲಾದಿಸು 'ಆಹ್ಲಾದಿಸು' ನೋ.

ಅಹಲ್ಲೆಕಾರ 'ಅಹಲೆಕಾರ' ನೋ.

ಅಹವಾಲ್ 'ಅಹವಾಲು' ನೋ.

ಅಹವಾಲು, ಅಹವಾಲ್ (ನಾ). ೧. ತಮಗಿರುವ ತೊಂದರೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಮನವಿ; ವಿನಂತಿ: ದಾಸಪನಹಳಿಯಂನು ಆ ಸ್ತಳದ ಗೌಡುಗಳು ನಂಮಹವಾಲಿಗೆ ಪುತ್ರ ಪೌತ್ರ ಪಾರಂಪರೆಯಲು ಅನುಭವಿಸಿಕೊಳುವಂತೆ ಯೀಸ್ತಳದ ಗೌಡಿಕೆಯನ್ನು ನಮಗೆ ಕೊಡಲಾಗಿ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೯೨–೮; 1591). ೨. (ಉಕ) ವರದಿ. ೩. ಪರಿಸ್ಥಿತಿ; ಸ್ಥಿತಿ; ಸನ್ನಿವೇಶ: ಆದರೂ ಕಕ್ಷಿಗಾರನೇನಾದರೂ ಅವರ ಅಹವಾಲನ್ನು ಮಹಾರಾಜರವರ ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಅರಿಕೆಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ, ಖಾವಂದರು . . . ಸಮಜಾಯಿಷಿ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೪೫); ಯಾವ ಮುಸ್ಲಿಂಮನೇ ಆಗಲಿ ನೇರವಾಗಿ ಕಲಿಫನನ್ನು ಕಂಡು ತನ್ನ 'ಅಹವಾಲನ್ನು' ಅರಿಕೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿತ್ತು (ಇಸ್ಲಾಂ ಸಂ. ೩೯). **ಅಹವಾಲ್** (ಮೈಗೆಜಿ. IV, ೭೬೧).
[← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಹವಾಲ್]

ಅಹವು 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಅಹಷಾಮ್ (ನಾ). ೧. ಅನುಯಾಯಿಗಳು; ಸೇವಕರು. ೨. ಸಶಸ್ತ್ರ ಸೈನಿಕರು; ಆಯುಧಪಾಣಿಗಳಾದ ಪೋಲೀಸಿನವರು: ಸಾದ್ರಿಬೆಹಾರಿಗೆ ಹೇಳಿ ಕಳುಹಿದ್ದರಿಂದಾ ಅವನು ಕೆಲವು ಬಾರು ಅಹಷಾಮ್ ಜನ ಮಾಪಿಳ್ಳೆರ ಸಹ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೯೬); ಬಾಗಿಲ ಕಂದಾಚಾರದ ಚಾವಡಿ–ಇಲ್ಲಿ ಸವಾರರು, ಬಾರಿನವರು, ಬಾರಿಗಿರಿಯವರು ಅಹಷಾಂ . . . ಮುಂತಾದವರ ಲೆಕ್ಕವನ್ನು ಬರೆವಂತೆ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, 147). [← ಅರ. ಅಹಷಾಮ್]

ಅಹಸ್ಕರ (ನಾ). = ಅಹರ್ಪತಿ: ದಟ್ಟೈಸಿ ಬೆಳೆದ ತಮುವನು ಅಹಸ್ಕರನಟ್ಟುವೊಲ್ (ಷತಿಲ. ೪–೧೩೭). [ಸಂ.]

ಅಹಸ್ಪತಿ (ನಾ). = ಅಹರ್ಪತಿ: "ದಿವಾಕರನಹಸ್ಪತಿ ಕರ್ಮಸಾಕ್ಷಿ . . . ಮಾರ್ತಾಂಡನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦–೧); ಸತಿಯ ಕುಚಕೋಕಮಂ ಮುಖಶತಪತ್ರಮನೊಲ್ದಲರ್ಚಲೆಯ್ತಂದನಹಸ್ಪತಿ ಬಿಸುಪನುಟಿದು ಕೆಲಕೆನೆ ಶತಮುಖವಧು ಪಿಡಿದಳೊಪ್ಪೆ ಮುತ್ತಿನ ಕೊಡೆಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೬೩). [ಸಂ. (ಅಹನ್ + ಪತಿ)]

ಅಹಸ್ಸು (ನಾ). ಹಗಲು: ಅದು ತ್ರಿಂಶದ್ಗುಣಮಾದೊಡಾದಪುದು ಅಹಸ್ಸು (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧–೧೨೦). [ಸಂ. ಅಹನ್]

ಅಹಹ, ಅಹ$_2$ (ಅ). ವಿಸ್ಮಯ, ಭಯ, ವೇದನೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: "ವೇದನೆಯೊಳಹಹಮೆಂಬುದು . . . ಅಹಹಂ ಎಂಬವ್ಯಯಂ ನೋವಂ ಸೂಚಿಪಲ್ಲಿ ಪೇೞಲ್ಪಡುಗುಂ" (ಶಮದ. ೩೦೮ ವೃತ್ತಿ); "ಅಹಹ – ಉತ್ಕ್ರಾಂತ್ಯರ್ಥ, ಆಶ್ಚರ್ಯಾರ್ಥಶ್ಚ" (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); "ನಿಪಾತಾವ್ಯಯಗಳು – ಇವು ಭಯ ವಿಸ್ಮಯಾದಿ ಭಾವಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ಅಹಹ (ನೋವು)" (ಕೈಪಿಡಿ. ೫೨). (i) ವಿಸ್ಮಯಕ್ಕೆ: ಮಹಾಧರ್ಮಮುಮಂ ಬಿಸುಟಹಹ ನೋಡ ಕೋಣೆಯ ಕುಸುಕುಜು ಧರ್ಮಮನದೆಂತು ನಂಬಿದನೀತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೦೪); ಆರು ಮೆಚ್ಚುವರಿದನಹಹ ಲೇಸಾಯ್ತು ಹರಹರ ಚದುರನಹೆ (ಬಸಪು. ೪೦–೨೦); ಅಹಹ ಕಾಲದೋಷಮಿದಲ್ತೇ? ಅಹಹ ಗಗನಮಂ ನೀಳ್ದು ನಿಂದಂ ಮುನೀಂದ್ರಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). (ii) ಭಯಕ್ಕೆ: ಅಹಹ ಕೈತಪ್ಪಾಯ್ತು ರಾಯನ ಸಹಭವನು ನೊಂದನು ಶಿವಾ ಎನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೫೧). (iii) ವೇದನೆಗೆ: "ಅಹಹಮೆನಲ್ ನೋವಿನ ನುಡಿ" (ಭಾರನಿ. ೨೧). **ಅಹ$_2$**: (i) ಅಹ, ಅಹಹ. ಅಹನೆ ಗಹಗಹಿಸಿತೆಲ್ಲೊ ದೂರದ ದಿಗಂತದಲ್ಲಿ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೩೪–೧); ಅಹ ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ ಈ ಗಿಳಿ (ರೂಢಿ).

ಅಹಳ್ 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಅಹಾ 'ಆಹಾ' ನೋ.

ಅಹಾಂಗೆ 'ಅಹಗೆ' ನೋ.

ಅಹಾದು 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಅಹಾರ್ಯ (ಗು). ೧. ಅಪಹರಿಸಲು ಅಥವಾ ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಆಗದ; ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಬಾರದ. (ನಾ) ೨. ಪರ್ವತ. [ಸಂ.]

ಅಹಿ (ನಾ). ೧. ಹಾವು: ವೈರಮನೆ ಬಗೆಯದಹಿನಕುಲಂಗಳ್ ಹರಿಣಚಮೂರಂಗಳ್ ಶಾಂತರೂಪದಿಂದಿರ್ದುವು (ಅಜಿಪು. ೭–೬). ೨. ವೃತ್ರನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸ. ೩. ರಾಹು. ೪. ಪ್ರಯಾಣಿಕ. ೫. ಸೂರ್ಯ. ೬. ಆಶ್ಲೇಷಾ ನಕ್ಷತ್ರ. ೭. ದುಷ್ಟ; ನೀಚ. [ಸಂ.]

ಅಹಿಂಸಾಧರ್ಮ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ ಮಾಡದಿರುವ ಧರ್ಮ; ಜೈನ ಧರ್ಮ: ಪ್ರಾಣಿಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲೂ ಆತ್ಮಪೀಡನವು ಕೂಡದೆಂದು ಅಹಿಂಸಾ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೭೩). [ಸಂ. (ಅಹಿಂಸಾ + ಧರ್ಮ)]

ಅಹಿಂಸಾರತ (ನಾ). ಅಹಿಂಸಾಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತ; ಅಹಿಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನು: ವೇದಪ್ರಯುತಶ್ರೋತ್ರಿಯನಹಿಂಸಾರತನುಮಹಪುರುಷನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩–೪೧). [ಸಂ. (ಅಹಿಂಸಾ + ರತ)]

ಅಹಿಂಸಾವ್ರತ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಸೆ ಮಾಡೆನೆಂಬ ನಿಯಮ. ೨. [ಜೈನ] ಶ್ರೋತೃವಿನಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕಾದ ಎಂಟು ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಹಿಂಸಾವ್ರತಮೆಂಬುದು ಆರಂಭರಹಿತಮಪ್ಪ ಧರ್ಮಂ (ಚಾವುಂಪು. ೭–೧೨). [ಸಂ. (ಅಹಿಂಸಾ + ವ್ರತ)]

ಅಹಿಂಸಾಶುದ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ದೀಕ್ಷಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಹತ್ತನೆಯದು: ಧರ್ಮಾರ್ಥಮುಂ ದೇವತಾರ್ಥಮುಂ ಔಷಧಾರ್ಥಮುಂ ಸ್ವಬೋಧಾರ್ಥಮುಮಾಗಿ ಕೊಲ್ಲದುದಹಿಂಸಾಶುದ್ಧಿ (ಚಾವುಂಪು. ೨೪೧).
[ಸಂ. (ಅಹಿಂಸಾ + ಶುದ್ಧಿ)]

ಅಹಿಂಸಾಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗದ ಯಮವೆಂಬ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ; ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವ ವ್ರತವು ನೆರವೇರುವಿಕೆ: ಈ ಯಮ ನಿಯಮಗಳ ಸಿದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಹಿಂಸಾಸಿದ್ಧಿಯುಂಟಾದರೆ ಆ ಯೋಗಿಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ವೈರವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೫). [ಸಂ. (ಅಹಿಂಸಾ + ಸಿದ್ಧಿ)]

ಅಹಿಂಸೆ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಸೆ ಮಾಡದಿರುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಐದು ಅಣುವ್ರತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ವಾಕ್ಕಿನಿಂದಲೂ ಕರ್ಮ ದಿಂದಲೂ ನಾವಾಗಿ ಪ್ರಾಣಿಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಮಾಡದಿರುವುದು ಅಹಿಂಸೆಯು (ಆರ್ಯಧ. ೭೨). ೩. [ಯೋಗ] ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗ ದಲ್ಲಿ ಯಮವೆಂಬ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿನ ಒಂದು ವ್ರತ: ಅಹಿಂಸೆ, ಸೂನೃತ, ಅಸ್ತೇಯ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ಅಪರಿಗ್ರಹವೆಂದು ಐಯ್ದು ಪ್ರಕಾರ (ಹಿಂದಸಾ. ೮೮) ; ಅಹಿಂಸೆ . . . ಶೌಚವೆಂಬ ಯಮಾಂಗದಶಕಮಂ (ವಿವೇಕ. ೧೪೮). [ಸಂ. ಅಹಿಂಸಾ]

ಅಹಿಕ$_1$ (ನಾ). ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು ; ಐಹಿಕವಾದುದು : ಎನ್ನಾಶೆ ಸಿದ್ಧಿಸಲಿ ಉತ್ತಮರ ಸಂಗತಿಯಿಂದ ಕೋಶಭಂಡಾರಾದಿ ಅಹಿಕ ಬೇಡುವದಿಲ್ಲ ಸಾಸಿರಕೆ ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಸಾದವಾಗಲಿ (ವಿಪ್ರಸು. ೨೪–೪). [< ಸಂ. ಐಹಿಕ]

ಅಹಿಕ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುರುಡು ಹಾವು. [ಸಂ.]

ಅಹಿಕಟಕ (ನಾ). ೧. ಸರ್ಪವನ್ನು ಕೈಕಡಗವಾಗಿ ಹೊಂದಿದವನು ; ಶಿವ: ಸಂದಹಿಕಟಕಪ್ರಸಾದದೆ ಮನೋಜನುಮಂ ಗೆಲೆವಂದನಾಗಳುಂ ಸಹಜಮನೋಜನೋಜಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೪); ಮಹಾಹಿಕಟಕಂ ತತ್ಪ್ರಸಾದ ಸುದೇಹನಂ ಮಾಡಿ ಪ್ರಿಯದೊಳಡಿಗಡಿಗೆ ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ (ಬಸವು. ೪೪–೩೧). ೨. ಹಾವುಗಳ ಗುಂಪು. (ಕಿ). [ಅಹಿ + ಕಟಕ$_2$]

ಅಹಿಕಸಂಪತ್ತು (ನಾ). ಐಹಿಕ ಸಂಪತ್ತು. [ಅಹಿಕ$_1$ + ಸಂಪತ್ತು]

ಅಹಿಕಸುಖ (ನಾ). ಐಹಿಕಸುಖ : ವೇಣುಗಾನಪ್ರಿಯನ ಅಹಿಕಸುಖಾ ನುಭವ ಬೇಡದಲೆ (ಹಸಾರ. ೧೯–೨೧) ; ವೈದಿಕ ಪದವಿಯಾದ ಮೋಕ್ಷ ವನ್ನು ಕೊಡುವವನಿಗೆ ಅ ಹಿ ಕ ಸು ಖ ವ ನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಮಹಾ ಆಶ್ಚರ್ಯವೇ ? ಅಹಿಕಸಂಪತ್ತು ಸುಖದಾಸಂಗೆ ಬೇಕಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ (ವಿಜಯ. ೧೪೯). [ಅಹಿಕ$_1$ + ಸುಖ]

ಅಹಿಕಾಂತ (ನಾ). ಸರ್ಪರಾಜ ; ಶೇಷ ; ವಾಸುಕಿ. [ಅಹಿ + ಕಾಂತ]

ಅಹಿಕಾಂತಕಟಕ (ನಾ). = ಅಹಿಕಟಕ ೧: ಪುರತ್ರಯವನಹಿಕಾಂತ ಕಟಕನು ಬೇಗೆಯುಂ ಸುಡುವಂತೆ ಸುಟ್ಟನಲಾ (ಬಸವು. ೫೪–೫೪). [ಅಹಿಕಾಂತ + ಕಟಕ$_2$]

ಅಹಿಕಾಯ (ನಾ). ಸರ್ಪದ ದೇಹ; ಹಾವಿನ ಮೈ: "ಅಹಿಕಾಯ ದೊಳ್ . . . ಭೋಗಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೦–೫೦). [ಅಹಿ + ಕಾಯ]

ಅಹಿಕುಂಡಲ (ನಾ). ಸರ್ಪವನ್ನು ಕರ್ಣಾಭರಣವನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿ ದವನು ; ಶಿವ : ಅಮಮ ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ಅಂದದಹಿಕುಂಡಲ ಚತುರ್ಭುಜ ನಂದಿವಾಹನ ಗೌರಿಸಹಿತಂ ಮುಂದೆ ನಿಂದು (ಬಸವು. ೨೭–೨೬). [ಅಹಿ + ಕುಂಡಲ]

ಅಹಿಕುಲ (ನಾ). ಸರ್ಪಗಳ ಸಮೂಹ : ಸೌಪರ್ಣನಹಿಕುಲಕೆ ಮುನಿ ದೆಜಗಿ ಕೊಲುವಂತೆ (ಹಚಕಾ. ೬–೧೩). [ಅಹಿ + ಕುಲ]

ಅಹಿಕೇತನ (ನಾ). ಸರ್ಪವನ್ನು ಬಾವುಟದ ಗುರುತಾಗಿ ಉಳ್ಳ ವನು ; ಸರ್ಪಧ್ವಜ ; ದುರ್ಯೋಧನ : ಭೀಷ್ಮ ಶರಾಚಾರ್ಯರ ನುಡಿ ತಪ್ಪು ಗಡಮನಾರ್ಯಂಗಹಿಕೇತನಂಗೆ ವಿಧಿವಿಳಸನದಿಂ (ಗದಾಯು. ೨–೨೭). [ಅಹಿ + ಕೇತನ]

ಅಹಿಗರಳ (ನಾ). ಸರ್ಪದ ವಿಷ. 'ಅಹಿಗರಳಹರ' ಪರಾ. [ಅಹಿ + ಗರಳ (= ಗರಲ)]

ಅಹಿಗರಳಹರ (ನಾ). ಸರ್ಪದ ವಿಷವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸತಕ್ಕ ವನು ; ಗರುಡ : ಜವನೆಂಬ ಬಜಸಿಡಿಲೆಜಗಿದುದೆಜಗುವವೊಲಹಿಯನಹಿ ಗರಳಹರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೧೧). [ಅಹಿಗರಳ + ಹರ$_2$]

ಅಹಿಗೃಹ (ನಾ). ಹಾವಿನ ನೆಲೆ, —ಹುತ್ತ : ಅಹಿಗೃಹಮಂ ಘನಕುಚಿ ರಜನೀಚರಮದೊಳ್ ಜಿನಾಂಬಿಕೆ ಕಂಡಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೨೦೭); ಅಹಿಯ ವಿಷವಹ್ನಿ ನೆಗೆದಹಿಗೃಹಮಂ ಪೀರ್ದುರ್ಚುರ್ವವಜ್ರಭಲ್ಲನ ಬಾಯಂ ದಹಿಯಿಸಿ (ಅರ್ಜನೇ. ೫–೮೫). [ಅಹಿ + ಗೃಹ]

ಅಹಿತ (ಗು). ೧. ಹಿತವಲ್ಲದ; ವಿರೋಧವಾದ: ಆ ಹೆಂಗಸನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವ ವಿಷಯ ಅವನಿಗೆ ಅಹಿತವಾಗಿ ಕಂಡಿತು (ಪುನರು. ೩೬೬). (ನಾ). ೨. ಶತ್ರು : "ಅಭಿಯಾತಿಃ . . . ಅರಿಃ, ಅಹಿತಃ . . . –ಈ ೨೪ ಹಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೫–೩೦೧) ; ನರಮಹಿತಾ ನಿನಗೇನಹಿತರು ಮೊಳರೇ (ಕವಿರಾ. ೧–೮೨) ; ಅಹಿತನಂ ಕಡಿವಾಗಳೆ ಮಿಂದಂ (ಗದಾಯು. ೧–೧೯). [ಸಂ.]

ಅಹಿತಕರ (ಗು). ಕೇಡನ್ನು ತರುವ ; ಹಿತವಲ್ಲದ : ಅಹಿತಕರವಾಯು (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೩೬). [ಸಂ.]

ಅಹಿತಕಾರ (ನಾ). ಕೆಡುಕನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನು : ಶಿವಗಣ ದೂಷಣಾಹಿತಕಾರ ಜಂಗಮತೋಷಣಾಚಾರ (ಬಸವು. ೧೯–೩೮). [ಅಹಿತ + –ಕಾರ (< –ಕಾಜ)]

ಅಹಿತಕುಲ (ನಾ). ಹಗೆಗಳ ಸಮೂಹ : ಅಹಿತಕುಲವನು ಸಮರದಲಿ ನಿರ್ವಹಿಸಿ ಶರಣಾಗತರ ಪಾಲಿಸುತಿಹಡವನು ಮಗನೆನಿಸುವನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೮೨). [ಅಹಿತ + ಕುಲ]

ಅಹಿತಚ್ಯುತಿ (ನಾ). ಶತ್ರುನಾಶ : ಪತಿಕರಿಸಿದ್ದೆ ವೀರಸುಭಟಪ್ರತತಿ ಮಧ್ಯದಲೆಮ್ಮನಹಿತಚ್ಯುತಿಗೆ ಸಾಧನವೆಂದು ನಿಜಸೇನಾಧಿಪತ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧–೨೭). [ಅಹಿತ + ಚ್ಯುತಿ]

ಅಹಿತತ್ವ (ನಾ). ೧. ಸರ್ಪಗಳ ಸಂಬಂಧವಾದ ತತ್ತ್ವ. ೨. ಹಗೆತನ ; ಶತ್ರುತ್ವ. ೧, ೨ : ಗಾರುಡದೊಳಹಿತತ್ವಮಾರಣ್ಯದೊಳ್ ದಾನವಾರಣಂ . . . ಉಂಟಲ್ಲದಿಲ್ಲಮಿವು ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯುಂ ಧರ್ಮಾರ್ಜನ ನೆಲದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೮). [ಸಂ. (ಅಹಿ + ತತ್ತ್ವ ; ಅಹಿತ + –ತ್ವ)]

ಅಹಿತನಿಷೂದನ (ನಾ). ಹಗೆಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು ; ಶತ್ರು ನಾಶಕ : ತೋಜಿದಳಿಂದೂದಯಕಾಂತನನಹಿತನಿಷೂದನನಂ ದಿವಿಜ ರಾಜ ಲೀಲಾಸ್ಪದನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೧೭). [ಅಹಿತ + ನಿಷೂದನ]

ಅಹಿತವರ್ಗ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳ ಗುಂಪು ; ವೈರಿಸಮೂಹ : ಅವಯವ ದಿಂದಿಟಿಗುಂ ಪಂಚವಿಧಾಹಿತವರ್ಗ ದುರ್ಗಪಂಚಕಮಂ . . . ತತ್ಪ್ರಭು ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೪೭). [ಅಹಿತ + ವರ್ಗ]

ಅಹಿತವಿಘಾತಿ (ನಾ). ಹಗೆಗಳನ್ನು ಸದೆಬಡಿಯುವವನು : ಭೀತ ನಾದನು ಭೀಮನಹಿತವಿಘಾತಿ ಮಾಗಧರಾಯಮಲ್ಲವ್ರಾತಕುಲಗಿರಿವಜ್ರ ನೆಂದುದು ಮಗಧಪರಿವಾರ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨–೧೦೨). [ಸಂ. ಅಹಿತವಿಘಾತಿನ್]

ಅಹಿತವಿಧ್ವಂಸಕ (ನಾ). = ಅಹಿತವಿಘಾತಿ : ಏಕವಾಕ್ಯರಹಿತ ವಿಧ್ವಂಸಕರಾಶ್ರಿತಜನಕಲ್ಪವೃಕ್ಷರ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೦–೪೩ ; 1108). [ಅಹಿತ + ವಿಧ್ವಂಸಕ]

ಅಹಿತಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಹಗೆಯ ಬಲ ; ಶತ್ರುವಿನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ : ಚಾರ್ವಾ ಕೋಕ್ತಿಯನಹಿತಶಕ್ತಿಯಂ ಭೇದಿಸುವಂತೇಕಕ್ಷಣದೊಳೆ . . . ಭೇದಿಸಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೩೫), [ಅಹಿತ + ಶಕ್ತಿ]

ಅಹಿತಶಿರ (ನಾ). ಹಗೆಯ ತಲೆ ; ಶತ್ರುವಿನ ಶಿರ : ಕಲಿಭೀಮ ಮಾಡಿದ ರಹವನದನೇನೆಂಬೆನೈ ಕೂರಿಹ ಕಠಾರಿಯ ಹಣೆಗೆಯಲಿ ಬಾಚಿದನು ಸಿರಿ ಮುಡಿಯ ಅಹಿತಶಿರವಿದಲಾಯೆನುತ ಗೃಹಮಹಿಳೆಯರು ವಿಹಿತಾಂ ಗುಲಿಯ ಸಂಪ್ರಹರಣದಿ ಪರಿಭವಿಸಿದರು ಘೊಳ್ಳೆನಲು ನಿಖಿಳಜನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨–೪೧). [ಅಹಿತ + ಶಿರ]

ಅಹಿತಾನೀಕೆ (ನಾ). ೧. ಹಗೆಯ ಸೈನ್ಯ. ೨. ಹಗೆಯ ಗುಂಪು : ಗೆಲಿದ ನಹಿತಾನೀಕವನು ರಿಪುಬಲದಿಶಾಪಟ ಭೀಷ್ಮನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫–೨೪). [ಅಹಿತ + ಅನೀಕ]

ಅಹಿತಾನ್ನ (ನಾ). ೧. ಹಿತವಲ್ಲದ ಆಹಾರ. ೨. ಶತ್ರು ನೀಡುವ ಆಹಾರ. ೧,೨ : ಅನ್ನವೇ ಅಹಿತವಾದರೂ ಅಹಿತರಿಟ್ಟನ್ನವಾದರೂ ಅಹಿತಾನ್ನವು (ಆರ್ಯಧ. ೨೧೮). [ಅಹಿತ + ಅನ್ನ$_3$]

ಅಹಿತಾನ್ವಯ (ನಾ). = ಅಹಿತಕುಲ : ಸುಡುವೆನಹಿತಾನ್ವಯುವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೩೫). [ಅಹಿತ + ಅನ್ವಯ]

ಅಹಿತಾವನೀಶ (ನಾ). ಶತ್ರುರಾಜ : ಕೌರವನ ಛಲ ಸಂದುದಿನ್ನಹಿತಾವನೀಶರಿಗಾಯ್ತು ಪರಿತೋಷ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩–೩೩). [ಅಹಿತ + ಅವನೀಶ]

ಅಹಿತುಂಡ (ನಾ). ಹಾವಿನ ಬಾಯಿ ಅಥವಾ ಮುಖ : "ಅಹಿತುಂಡ– ಹಾವಿನ ಮುಖ" (ನಾನಾರ. ೨೮ ಟೀಕು). [ಅಹಿ + ತುಂಡ$_2$]

ಅಹಿತುಂಡಿಕೆ (ನಾ). ಹಾವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವವನು; ಹಾವಾಡಿಗ : ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯಲೋಲುಪಂಗಳುಂ ಔಷಧಗಂಧಲುಬ್ಧಂಗಳುಂ ಆಪ್ಪ ವಿಷಧರಂಗಳ್ ಅಹಿತುಂಡಿಕನ ದೆಸೆಯಿಂ ವಿನಾಶಮನೆಯ್ದುವುವು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೩೦); "ಎಲ್ಲೈ ಆ ಅಹಿತುಂಡಿಕನಂ ಒಳಗೆ ಬರಹೇಳು" ಎಂದನು. ದೂತನು ಆ ಹಾವಾಡಿಗನನ್ನು ಕರೆತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಿದನು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೨೪೪). [ಸಂ. (ಅಹಿ + ತುಂಡಿಕ)]

ಅಹಿತೆ (ನಾ). ಹಿತವಲ್ಲದವಳು : ಲಲನೆ ಪತಿಯೆಡೆಯೊಳಿರ್ಪುದನೆಳಪುದವಂಗಹಿತೆಯಾದೊಡಂ ಬಂಧುಜನಂ (ಶಾಕುಂತ. ೬೬–೧೧೭). [ಸಂ. ಅಹಿತಾ]

ಅಹಿಧರ (ನಾ). ಸರ್ಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ : ಆಹಿಧರಂ ನುಡಿವುತಿರ್ದಂ ವೇದಮಂತ್ರಸನ್ನಿಹಿತೋಪದೇಶವುಳ್ಳವನೆ ಸದ್ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ (ವೀಶೈಪು. ೮–೧೬–೫೭). [ಸಂ.]

ಅಹಿಧಾಮ (ನಾ). ಸರ್ಪಾಶ್ರಯ; ಶಿವ : ಶಾತ್ರವಭೀಮಾ ಶಾಶ್ವತನಾಮಾ ಕನದಹಿಧಾಮಾ . . . ಸಲಹು (ಉದ್ಭದೇ. ೬–೩೫). [ಅಹಿ + ಧಾಮ]

ಅಹಿಧ್ವಜ (ನಾ). = ಅಹಿಕೇತನ : ನಿಜಮತಮನೆನಗೆ ಮಾಜಲ್ಕಜಾತ ದೊರೆಯಲ್ಲವಲ್ಲದಿರ್ದೊಡಮೆನ್ನಿಂ[ದ]ಜನಿಸಿ ನುಡಿಯಿಸಿದುವಹಿಧ್ವಜನೋವದೆ ಮುನ್ನೆ ನೆಗಟ್ದ ದುಶ್ಚರಿತಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೨೧); ಕೆಳೆಗೊಣ್ಡ ನರಂಗೆ[ಬೆನ್ನುಲಂ] ಪಿಡಿದ ಚಲಕ್ಕಹಿಧ್ವಜನುದಾರತೆಯೊಳ್ಸಿಬಿ ಚಾರುದತ್ತನೆನ್ನಡೆ ಸಲೆ [ಮೆಚ್ಚಿ] ಬಣ್ಣಿಸುವರಾಗ್ಗಳೆ ರಾಜಿತ ರಾಜಪೂಜ್ಯನಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೧–೧೪; 1044). [ಅಹಿ + ಧ್ವಜ]

ಅಹಿನಾಯಕೆ (ನಾ). ೧. ಸರ್ಪರಾಜ; ಆದಿಶೇಷ : ಅಹಿನಾಯಕನಱಿಯಂ ಪೇಟಲುಟಿದನದನೆತ್ತಱಿವೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೧೧೩). ೨. ವಾಸುಕಿ. [ಅಹಿ + ನಾಯಕ]

ಅಹಿನಿಕರ (ನಾ). = ಅಹಿಕಟಕ ೨ : ಗರುಡನುಬ್ಬಟೆಗಹಿನಿಕರ ಜರ್ಝರಿತವಾದವೊಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೧೨). [ಅಹಿ + ನಿಕರ$_1$]

ಅಹಿಪ (ನಾ). = ಅಹಿನಾಯಕ : ನವರತ್ನದ ವೇದಿಕೆಯಿಂದಲಳವಟ್ಟ ಭವನದ ಬಹುರಚನೆಯನು ವಿವರಿಪಡಹಿಪಗಲ್ಲದೆ ಮಿಕ್ಕ ಕವಿಗಳ ನಿವಹಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಹುದೆ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೭–೭೯). [ಸಂ.]

ಅಹಿಪಕಂಕಣ (ನಾ). = ಅಹಿಕಟಕ ೧ : ಶಂಕರನಹಿಪಕಂಕಣನಭವ ನಕ್ಷರನು (ಬಸಪು. ೪೫–೩೩). [ಅಹಿಪ + ಕಂಕಣ$_2$]

ಅಹಿಪತಲ್ಪ (ನಾ). ಆದಿಶೇಷನನ್ನು ಹಾಸಿಗೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು : ನವಗಾದೀ ಖೇದಮಂ ಬಿನ್ನವಿಪವಹಿಪತಲ್ಪಂಗೆ (ಜಗವಿ. ೧–೩೫). [ಅಹಿಪ + ತಲ್ಪ]

ಅಹಿಪತಿ (ನಾ). = ಅಹಿನಾಯಕ : ಅಹಿಪತಿ ಪೆಡೆಯಂ ಬಿರ್ಚಿ ಪೆಡಂ (ಜಗವಿ. ೩–೪); ಕೂಡೆ ಸೂಟಿಯೊಳಟ್ಟಲಿಳೆಯಲ್ಲಾಡಲಹಿಪತಿ ಹೆದಱಿ ಲಿತ್ತಲು ನೋಡಿ ಕೌರವಸೇನೆ ಕೆಡೆದುದು ನಗೆಯ ಕಡಲೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬–೧೩). [ಅಹಿ + ಪತಿ$_2$]

ಅಹಿಪತಿತಳಪ (ನಾ). = ಅಹಿಪತಲ್ಪ : ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲವನು ವಟತರು ತಳಿರಲೊರಗುವನೆಂಬರಹಿಪತಿತಳಪನೆಂಬರು ಕೆಲರು ಪಾಲ್ಗಡಲರಸನೆಂಬರಲಾ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೭–೫). [ಅಹಿಪತಿ + ತಳಪ$_2$]

ಅಹಿಭಯ (ನಾ). ೧. ಹಾವಿನ ದೆಸೆಯಿಂದಾದ ಹೆದರಿಕೆ. ೨. ಸ್ವಪಕ್ಷದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಭಯ. [ಅಹಿ + ಭಯ]

ಅಹಿಭುಕ್ಕು (ನಾ). ೧. ಹಾವುಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುವ ಪ್ರಾಣಿ. ೨. ನವಿಲು. ೩. ಗರುಡ. ೪. ಮುಂಗುಸಿ. [ಸಂ. ಅಹಿಭುಜ್]

ಅಹಿಭೂಷಣ (ನಾ). ಹಾವುಗಳನ್ನು ಒಡವೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ (ಕಿ). [ಅಹಿ + ಭೂಷಣ]

ಅಹಿಮ (ಗು). ತಂಪಿಲ್ಲದ; ಬಿಸಿಯಾದ. 'ಅಹಿಮಕರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಹಿಮಕರ (ನಾ). ಉಷ್ಣಕಿರಣ; ಸೂರ್ಯ : ಅಹಿಮಕರ ಸಮಸ್ಪರ್ಧಿಯಾದತ್ತು ತೇಜಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೮೫–೧೮; 1157); ಸೂರ್ಯನಂತಹಿಮಕರಪ್ರಭಾವಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೫೩–೨೯; 1170). [ಅಹಿಮ + ಕರ$_4$]

ಅಹಿಮಕಿರಣ (ನಾ). = ಅಹಿಮಕರ : ಮಂಜಿನ ಮುಱಿಯನಹಿಮಕಿರಣನಾತ್ಮಕಿರಣಂಗಳಿಂ ಕಿಡಿಸುವಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೧೪ ವ). [ಅಹಿಮ + ಕಿರಣ]

ಅಹಿಮರುಚಿ (ನಾ). ಉಷ್ಣಕಿರಣ; ಬಿಸಿಯಾದ ಪ್ರಭೆ : [ಸುತ್ತಂ] ಸೂಸಿದೀಶಾನನ ಜಡೆಗಳವೊಲ್ಕಾಯ್ದ ಪೊನ್ನೀರ್ಗವಿಲ್ಗೊಂಪಿನ [ಪೆಂಪಂ] ಸಿಂಪಿಸುತ್ತಿರ್ದಹಿಮರುಚಿಗಳಂ ತಿಗ್ಮರುಜಬ್ಬೌಲಿಬಿಂಬಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೭೪). [ಅಹಿಮ + ರುಚಿ]

ಅಹಿಮಹಿಲೆ (ನಾ). ನಾಗಕುಲದ ಹೆಣ್ಣು; ನಾಗಕನ್ನಿಕೆ (ಕಿ). [ಸಂ. ಅಹಿಮಹಿಲಾ]

ಅಹಿರಣಿ (ನಾ). ಎರಡು ತಲೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾವು; ಇರ್ತಲೆಗ : "ದ್ವಿಮುಖಮಹಿರಣಿಯೆನಲ್ಕಿರ್ತಲೆಗನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೮–೩). [ಸಂ. ಅಹೀರಣಿ]

ಅಹಿರಾಜ (ನಾ). = ಅಹಿನಾಯಕ : ಪೊಗಟಲ್ಕದನಹಿರಾಜಂಗಮರಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೬ ರ); ಅಹಿರಾಜಂ ದ್ವಿಸಹಸ್ರಜಿಹ್ವನಱಿಯಂ ವ್ಯಾವರ್ಣಿಸಲ್ (ಜಗವಿ. ೨–೩೭). [ಅಹಿ + ರಾಜ]

ಅಹಿರಾಜಾತ್ಮ[ನು]ಜೆ (ನಾ). ವಾಸುಕಿಯ ತಂಗಿ; ಜರತ್ಕಾರು : ಅಹಿರಾಜಾತ್ಮ[ನು]ಜೆ ಮಂತ್ರತಂತ್ರವಱಿದಾಣ್ಮಂ ಪೋಗೆ ತಾಂ ತಂದಳೇ (ಸೋಮೇಶ. ೯೨). [ಅಹಿರಾಜ + ಅನುಜೆ]

ಅಹಿರಿ 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಅಹಿರ್ಬುಧ್ನ್ಯ (ನಾ). ಈಶ್ವರ; ಶಿವ : "ಅಹಿರ್ಬುಧ್ನ್ಯಃ, ವಿರೂಪಾಕ್ಷಃ . . . ನೀಲಲೋಹಿತಃ – ಈ ೪೫ ಮಹಾದೇವರ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೪–೧೩). [ಸಂ.]

ಅಹಿವೈರಿ (ನಾ). ೧. ಹಾವುಗಳ ಶತ್ರು; ಗರುಡ. ೨. ವೃತ್ರಾಸುರನ ಶತ್ರು; ಇಂದ್ರ. 'ಅಹಿವೈರಿವೈರಿ' ಪರಾ. [ಅಹಿ + ವೈರಿ]

ಅಹಿವೈರಿವೈರಿ (ನಾ). "ಇಂದ್ರಜಿತು" (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ) : ನಾಗಾರಿ ಭೀಕರ ಸಾಮಂತನಿಕಾಯ ದೈತ್ಯಬಳವತ್ಕಂಸಾರಿ ಕಂಸಾರಿ ಸಂಗರರಂಗಕ್ಕಹಿವೈರಿವೈರಿಯೆನಿಪಂ ಸಾಮಂತ ನಾಗಾರ್ಜುನಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೨–೪೦; 1205). [ಅಹಿವೈರಿ + ವೈರಿ]

ಅಹಿಶೀರ್ಷ (ನಾ). ಹಾವಿನ ತಲೆ; ಹೆಡೆ: ಉತ್ಕಟತಟತ್ತ್ರಿಯು ತ್ಫಣಿತಾಹಿಶೀರ್ಷರತ್ನಜ ಘೃಣಿಮಾಲೆ ಘಾಲಶಿಖಿ ಮೇಘಶಿಖಾವಹನಾಗೆ ನರ್ತಿಪಂ ಗಜರಿಪುವೋಲ್ ಘನಾಗಮಮುದೇಂ ಬಗೆಗೊಂಡುದೊ ನೋಟ ಕರ್ಕಳಾ (ರಾಜಶೇ. ೮–೧೦೭). [ಅಹಿ + ಶೀರ್ಷ]

ಅಹಿಸಾಯಕ (ನಾ). ಸರ್ಪಬಾಣ; ಸರ್ಪಾಸ್ತ್ರ: ವೃಥಾ ರಾಧೇಯ ಮದವೇಕಿನ್ನು ನಿನಗಹಿಸಾಯಕದ ಸಾವಿನಲಿ ನೀರಿಳಿಸುವೆನು ನೆತ್ತರಲಿ . . . ಎನುತ ತೆಗೆದೆಚ್ಚನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬–೭).
[ಅಹಿ + ಸಾಯಕ]

ಅಹಿಹಯ (ನಾ). ಹೈಹಯವೆಂಬ ಕುಲ: ಮಾಹಿಷ್ಮತೀಪುರವರೇಶ್ವ ರನಹಿಹಯಕುಳಕಮಳ ಮಾರ್ತಣ್ಡಂ (ಕ ಇ ಅ. ೩–೭–೨೫೭; 1062); ಇತರ ರಾಜಪುತ್ರ ಕುಲಗಳೊಡನೆ ಹೆಣಗಾಡುತ್ತಲಿದ್ದ ಅಹಿಹಯ (ಹೈಹಯ) ಅಥವಾ ಕಲಚೂರ್ಯಕುಲದವರು ಈ ಸಮಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದರು (ಭಾಇಪ್ರ. ೩೨೫). [< ಸಂ. ಹೈಹಯ]

ಅಹೀಂದ್ರ (ನಾ). ೧.=ಅಹಿನಾಯಕ: ೧. ತಳಮನಹೀಂದ್ರರುಂದ್ರಫಣ ಮೆಂದು . . . ಧರಿತ್ರಿ ಬಂದು ನಿಶ್ಚಳತೆಯಿನಿರ್ಪಳಲ್ತೆ ಭುಜಮಂಡಳದೊಳ್ ವಸುಧಾಧಿನಾಥನಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೨೧). ೨. [ಜೈನ] ನಾಗರಾಜ: ಸಿಡಿಲಿಂ ಮಿಂಚಿಂ ಮೊಟಗಿಂ ಪಡೆಗುಳ್ಕಂ ಪಡೆವಹೀಂದ್ರರೆರ್ದೆಗಿಡುವಿನೆಗಂ ಸಿಡಿಲಂ ಮಿಂಚಂ ಮೊಟಗುಮನೊಡನೆ ತೆರಳ್ಚಿದುವು ಜಯನ ಶರನಿಕರಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೩–೬೨); ನತದಿವಿಜೇಂದ್ರಾಹೀಂದ್ರ ವಾಸುಪೂಜ್ಯ ಜಿನೇಂದ್ರಾ (ಸುಕುಮಾ. ४–४೯). [ಅಹಿ + ಇಂದ್ರ]

ಅಹೀಂದ್ರಕೇತನ (ನಾ). = ಅಹಿಕೇತನ: ಪಗೆ ಪೊಲ್ಲ ಪಾಂಡುನಂದನ ರೊಳಹೀಂದ್ರಕೇತನನ ಜೂದಿನ ಗೆಲ್ಲಮದೆಂತುಟಿನ್ನ ನಂಜಿನ ಸವಿಯಂತುಟೆಂದೊಡಿನಿಸಂತದೊಳಂತಕನಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೩೫).
[ಅಹೀಂದ್ರ + ಕೇತನ]

ಅಹೀಂದ್ರಲೋಕ (ನಾ). ನಾಗರಾಜನ ಲೋಕ; ನಾಗಲೋಕ: ಅಲ್ಲಿಯ ಮಾಲೆಗಾರ್ತಿಯರ್ ಮಿಗುವರಹೀಂದ್ರಲೋಕದೆಳವೆಂಡಿರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧–೭೧). [ಅಹೀಂದ್ರ + ಲೋಕ]

ಅಹೀನ (ಗು). ೧. ಹೀನವಲ್ಲದ; ಉತ್ತಮವಾದ: ಮಹಿಪತಿಭೋಗ ಪ್ರಕರಮನಹಿಪತಿ ಭೋಗೋಪಮಾನಮೆಂದಱಿದಂತರ್ಬಹಿರರ್ಥನಿಚಯಮಂ ತೊಱೆದಹೀನ ಜೈನೇಂದ್ರರೂಪಮಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೨೭); ವಸುಧೆಗೆ ಸಂದಹೀನರಿಪುವರ್ಗಮನೋಡಿಸಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬४४). (ನಾ). ೨. ಸರ್ಪರಾಜ; ವಾಸುಕಿ. ೧,೨: ಉಲ್ಲಸದಹೀನಾಲಂಕೃತಂ ಮೂರ್ತಿ . . . ದೇವಗಣಪಂ ರಕ್ಷಿಕ್ಕೆ (ಜಗವಿ. ೧–೫).
[ಸಂ. (ನ– + ಹೀನ; ಅಹಿ + ಇನ)]

ಅಹೀನತಾನ್ವಿತ (ನಾ). ೧. ಸರ್ಪರಾಜನೆಂಬ ಬಿರುದಿನಿಂದ ಕೂಡಿದವನು. ೨. ಹೀನತೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಉತ್ತಮಗುಣದಿಂದ ಯುಕ್ತನಾದವನು. ೧,೨: ಅಹೀನತಾನ್ವಿತನಾಗಿಯುಂ ಅನುಕ್ರಮ ಸಮೇತನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೭ ವ).
[ಸಂ. (ಅಹಿ + ಇನತಾ + ಅನ್ವಿತ; ನ– + ಹೀನತಾ + ಅನ್ವಿತ)]

ಅಹೀರಣಿ (ನಾ). = ಅಹಿರಣಿ: "ಅಹೀರಣಿಯೆಂಬುದು ಇರ್ತಲೆ ಗುಯ್ಕ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೬–೨೧). [ಸಂ.]

ಅಹೀಶ್ವರ (ನಾ). ೧. ಸರ್ಪರಾಜ. ೨. [ಜೈನ] = ಅಹೀಂದ್ರ ೨: ಅಹೀಶ್ವರಂ ವಿಭವವರ್ಣನೆಯಿಂದೆ ಧನೇಶ್ವರಂ ವಿನೂತನ ಧನದಾನದಿಂ ನೆರೆದರೇಂ ಸಲೆ ಮೇಘರಥಂ ಸಪುಣ್ಯನೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–४೩).
[ಅಹಿ + ಈಶ್ವರ]

ಅಹುದು$_1$ 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಅಹುದು$_2$, ಹವುದು, ಹೌದು (ಅ). ಇತರರು ಆಡಿದ ಮಾತಿಗೆ ಅಥವಾ ಕೇಳಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಉಂಟು, ದಿಟ, ಸತ್ಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಬರುವಂತೆ ಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಕ ಅವ್ಯಯ: ಅಹುದು ಸಂಜಯ ಶೋಕಶಿಖಿ ನೆಱೆ ದಹಿಸಿತೆನ್ನನು ಬೆಂದ ವಸ್ತುಗೆ ದಹನವುಂಟೇ ಎಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿ ನಮ್ಮೊಳಾದುದಲಾ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧–೬); ಅಹುದು ಮತ್ತೇನಿಳೆಯ ಜನ ನಿಗ್ರಹವ ದಾರವರಿಂದ ಬಳಿಕೀ ಮಹಿಗೆ ಬಂದ ವಿರೋಧವಾವುದು ಹೇಳಬೇಕೆನಲು (ತೊರರಾ. ೧–೮–೧೬); ಅಹುದು ಸ್ವಾಮಿ, ಅದೊಂದನ್ನೇ ಒಯಿದಿದ್ದೆನು (ಮುಂಬಯಿ. ४–೫೨). **ಹವುದು**: ಹವುದೆಂದರೆ ಬಯ್ಯುತ್ತಾನೆ, ಅಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತಾನೆ (ಗಾದೆ). **ಹೌದು**: ಹೌದು ಹೌದು ಅವಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಹಾಗೆಯೇ (ಆರ್ಯಕ. ೧೧); ಹೌದಪ್ಪನ ಚಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೌದಪ್ಪ, ಅಲ್ಲಪ್ಪನ ಚಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಪ್ಪ (ಗಾದೆ). ℙ ನಡುಗನ್ನಡ ಮತ್ತು ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದ ಅವ್ಯಯದಂತೆ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿದೆ.

ಅಹುದಹುದು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ದೇವನಕ್ಕಟ ವೀರನಹುದಹುದೀ ವಿಪಿನದೊಳಗೊಬ್ಬನುಂ ಬಿಡದಾವಗಂ ತಾನಿಪ್ಪನಾಗಿ ವಿಚಾರಮುಮನುಳಿದು (ಬಸಪು. ೧೬–೭); ನೋಡಿ ಭುಗಿಭುಗಿಲೆಂಬ ಕೋಪಂ ಮೂಡಿಯಹುದಹುದಾ ಉಮಾಪತಿ ಬೇಡಿದನೆ ಮಾಂಸವನು ತನುಜನನಿಕ್ಕಿದನೆ ಸೆಟ್ಟಿ (ಬಸಪು. ೨೫–೨೧). **ಅಹುದಾಗು** = ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗು: ಅಹುದಾದರಹುದೆನ್ನಿ ಅಲ್ಲವಾದರಲ್ಲವೆನ್ನಿ (ಕನಕ. ೧೩೧ ಪ). **ಅಹುದೆನಿಸು** = ಮೆಚ್ಚಿಸು: ಬವರವಾದರೆ ಹರನ ವದನಕೆ ಬೆವರ ತಹೆನವಗಡಿಸಿದರೆ ವಾಸವನ ಸದೆವೆನು ಹೊಕ್ಕಡಹುದೆನಿಸುವೆನು ಭಾರ್ಗವನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ४–೫೬); ಸಂತಸವು ಜನಿಸಿ ದೇವಕಿ ಪುತ್ರನನು ತಾನನುನಯದಿ ನೋಳ್ಪುಜ್ಜುಗವನೋಪನೊಳೊಡಂಬಡೆ ಪೇಳ್ದಳಹುದೆನಿಸಿದಳು ಹಲಧರನ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೨). **ಅಹುದೆನ್ನು** = ಒಪ್ಪು; ಮೆಚ್ಚು: ಅಹುದಾದರಹುದೆನ್ನಿ ಅಲ್ಲವಾದರಲ್ಲವೆನ್ನಿ (ಕನಕ. ೧೩೧ ಪ). [<ಅಪ್ಪುದು (<ಆಗು$_1$)]

ಅಹುಬಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನೀರ ಥಡಿ ಅಹುಬಲ ನಾರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿಯ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಶಾಸನದ ವಿವರ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೬४–೨; 1698). ℙ ಈಗಿನ ಅಹೋಬಲ ಎಂಬ ಊರಿನ ಹೆಸರು. [< ಸಂ. ಅಹೋಬಲ]

ಅಹೆವು 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಅಹೇತು (ಗು). ೧. ಕಾರಣವಲ್ಲದ. ೨. ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಅತಿಶಯವೆಂಬ ಅಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ: ವಿರೋಧಮುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆ ವಿಭಾವನಾಹ್ವಯಂ ತಿರೋಹಿತಂ ಪೂರ್ವಮಹೇತು ತದ್ಗುಣಂ ಪರಸ್ಪರಾಸಂಗತಿಕಂ ವಿಶೇಷಮುಂ ನಿರೂಪ್ಯಮಾಣಾತಿಶಯ ಪ್ರಭೇದಮುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೨೬). 'ಅಹೇತುಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಹೇತುಕ (ಗು). ೧. ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ; ನಿಷ್ಕಾರಣವಾದ. ೨. = ಅಹೇತು ೩: ಸ್ವನಿಮಿತ್ತದೊಳಂ ಕಾರ್ಯಂ ಜನಿಯಿಸದಿರ್ಪಿರವಹೇತುಕಂ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭४೧); ಅಹೇತುಕಕ್ಕೆ॥ ಪೆತ್ತುಂ ತೆಳ್ಪಱಿಯದ ನಡು ಮುತ್ತುಂ ಬೀಱದ ಪಯೋಧರಂ ಮುನಿದುಂ ಚೆಲ್ವೊತ್ತಿರಿಪ ನಗೆಮೊಗಂ ಮೆಯ್ವೆತ್ತಿರೆ ಕರಮೊಪ್ಪಿದಪ್ಪುರಲ್ಲಿಯ ಪೆಂಡಿರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭४४). [ಸಂ.]

ಅಹೇರು$_1$ (ನಾ). ಶತಾವರಿ ಗಿಡ; ಆಷಾಢಿಬೇರು. "ಪಿಲ್ಲಪಿಚ್ಚರ, ಆಸಡಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಅಹೇರು$_2$ (ನಾ). ಶುಭಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಉಡುಗೊರೆ.
[← ಮರಾ. ಅಹೇರ್]

ಅಹೋ, ಹೋ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯ, ವೇದನೆ, ಸಂಬೋಧನೆ, ನಿವಾರಣೆ, ಮೆಚ್ಚಿಗೆ ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: "ಹೋ, ಅಹೋ, ಓಹೋ, ಹೋಹೋ – ವೇದನಾ ನಿವಾರಣಯೋಃ" (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). (i) ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ: ಸುರಭೇರೀನಿನದಂ ದಿವಿಜರಹೋ ದಾನಶ್ರುತಿ ನೆಗೞೆ ನೆಗೞ್ದ ಪಂಚಾಶ್ಚರ್ಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೨); ಹದಿರಿಂದ ಕೂಗಿತ್ತಹೋ ಗಂಗೆ (ಗುರುಚಾ. ೧-೧೬). (ii) ವೇದನೆಗೆ: ಅಹೋ . . . ಮನುಷ್ಯ ಭವದ ಸುಖಮೆಂಬ ಪುಲ್ಲನಿಯೊಳ್ ಸಿಲ್ಕಿ ಶಿವಸುಖವನೆಯ್ದುಸುವ ಸಚ್ಚಾರಿತ್ರದಿಂ ಬೞ್ಚಿದೆಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೮-೧೫); ಅಹೋ ಕಷ್ಟಂ ಸಂಸಾರಮೆಂದು ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಭಟ್ಟಾರರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೮-೨೪); ಹರನ ಭಕ್ತನನೊರ್ವ ಪಳಿದವಂ ಯುಗಕೋಟಿ ವರಮಹೋವಿಷ್ಟೆಯೊಳ್ ಕ್ರಿಮಿಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೧೧೧). (iii) ಸಂಬೋಧನೆಗೆ: "ಬೇಹವಚನವಾಸರಂ ಕರೆಹವೆಂಬಿವಹೋಯೆ ನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೫೦). **ಹೋ:** (i) ಸುರವಂದಿಗಳಿಂ ಹೋ ಹೋಯಿರೆ ಯೆನಿಸಿದುದಾಟಮಿಂತು ನೀಲಾಂಜನೆಯಾ (ಆದಿಪು. ೯-೩೯). (iv) ನಿವಾರಣೆಗೆ: "ಸವನಿಪುದೋಹೋ ಹೋ ಎನೆ ನಿವಾರಣಾರ್ಥಂ" (ಶಮದ. ೩೦೯); ದೇವನೀಂ ಬೆಸಸಿದರ್ಕಾವಾವೆ ಹೋ ಸಾಲ್ವೆವೆಂದು . . . ಇಳೇಶರ್ ಗರ್ಜಿಸಲ್ (ಜಗವಿ. ೭-೪೬); ಈತನಾರರ್ಜುನನೆ ಹೋ ಹೋ ಮಾತು ಮಾಣಲಿ ಮಾಣಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೩೯). (v) ಮೆಚ್ಚಿಗೆಗೆ: ಅರೆ ಹೋಯಜ ಬಾಪ್ಪೆಂದು ಹರಿಗನಂ ಗುರು ಪೊಗೞ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೦); ಬಸವಣ್ಣನ ಬಿಂಕದ ಭಾಷೆ ಭಾಷೆ ಹೋ ಬಸವನ ನಿಷ್ಠೆ ನಿಷ್ಠೆ (ಬಸರ. ೮-೧). [ಸಂ.]

ಅಹೋಧ್ವಾನ (ನಾ). ಅಹೋ ಎಂಬ ಧ್ವನಿ, —ಕೂಗು: ದೇವರಾರ್ವಹೋಧ್ವಾನನಿನಾದಮೊಪ್ಪಿದುದು ರಾಜಿತ ರಾಜಗೃಹಾಂತರಾಳದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೭೪). [ಸಂ.]

ಅಹೋರಾತ್ರ (ನಾ). ಹಗಲು ಮತ್ತು ರಾತ್ರಿ: "ಘಳಿಗೆ ಷಷ್ಟಿ ಸಂಖ್ಯೆಗೆಯಹೋರಾತ್ರಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೯-೫). [ಸಂ.]

ಅಹೋರಾತ್ರಂ (ಅ). ಹಗಲೂ ಇರುಳೂ: ನಚ್ಚಿನ ನಾಕಿನಿಕಾಯಮು ಮಗಲದಹೋರಾತ್ರಮೋಲಗಿಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೮೭); ಮಱೆ ಭೋರ್ಭೋರೆಂದಹೋರಾತ್ರಮುಮುಗದೆ ಕೊಳ್ವಲ್ಲಿ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೯). [ಸಂ. ಅಹೋರಾತ್ರ]

ಅಹೋರಾತ್ರಿ, ಅಹೋರಾತ್ರೆ (ನಾ). = ಅಹೋರಾತ್ರ: ಅಹೋರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಶರಣರ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿರಿಸು ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೮೮೦). **ಅಹೋರಾತ್ರೆ:** "ಅಱುವತ್ತು ಗಳಿಗೆಗಳ್ ತಾಂ ನೆಱೆ ದೊಡಹೋರಾತ್ರೆ" (ವ್ಯವಹಾ. ೫-೨೭). [ಸಂ. ಅಹೋರಾತ್ರ]

ಅಹೋರಾತ್ರೆ 'ಅಹೋರಾತ್ರಿ' ನೋ.

ಅಹ್ನ (ನಾ). ಹಗಲು ವೇಳೆ: "ಅಹ್ನವೆಂದೊಡದು ವೇಳೆಗಭಿಧಾನಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೦-೭). [< ಸಂ. ಅಹನ್]

ಅಹ್ರಿಮನ್ (ನಾ). ಆಸುರತತ್ತ್ವದ ಅಧಿದೇವತೆ: ಅಹಿ, ವೃತ್ರ, ಮಾರ, ಕಲಿ, ಅಹ್ರಿಮನ್, ಸೈತಾನ್ (ಹೊಂಗಳು. ೩೭-೨೩). [← ಪಾರ. ಅಹ್ರಿಮನ್]

ಅಳ್$_{1}$ 'ಅೞ್$_{1}$' ನೋ.

ಅಳ್$_{2}$ 'ಅೞ್$_{2}$' ನೋ.

ಅಳ್$_{3}$ (ಗು). ಕೋಮಲವಾದ; ಮೃದುವಾದ; ತೆಳುವಾದ. 'ಅಳ್ನೆತ್ತಿ', 'ಅಳ್ಮಿದುಳ್' ಪರಾ. [?]

ಅಳ್$_{4}$ (ಗು). ಮಂದವಾದ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ. 'ಅಳ್ಗಡಿ', 'ಅಳ್ಗೆಸರ್', 'ಅಳ್ಮದ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಳ್, ಅಳ್ಳು = ದಟ್ಟವಾಗು]

-ಅಳ್$_{5}$, -ಅಳು$_{4}$ (ಪ್ರ). ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗಸಾಧಕ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಕಂಡೊಸೆದಂ ಬನದೊಳಗೆ ಜನಕತನಯಳನಣುವಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೩೮); ಮಲಯಜ ಚರ್ಚಿತೆಯಂ ಕೇವಲ ಧವಳಾಭರಣೆಯಂ ದುಕೂಲಾಂಬರೆಯಂ ಕೆಲದೊಳ್ ನಿಲೆಯುಂ ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನಾವಿಲಾಸದೊಳ್ ಬಗೆದೆನಿಲ್ಲ ನಲ್ಲಳನಿನಿಸಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೯೩); ಸೌಂದರಾಂಗಿ ಸೌಂದರಿಯೆಂಬಳ್ . . . ಸುನಂದೆಗಂದು ನಂದನೆಯಾದಳ್ (ಆದಿಪು. ೮-೫೪); ಮಱುಗುವೆ ನಾನಿವಳ್ಗಿವಳವಂಗೆರಡಿಲ್ಲದ ನಲ್ಲಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೨-೩೦); ಪೆಱಸೊಸಲಳನಗಲದಿರಲ್ (ನೇಮಿಪು. ೬-೨೪); ಇನಿಯಳ್, ಕಿಱಿಯಳ್, ಅಸಿಯಳ್ (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ); ತಮತಮಗರುಂಧತಿಯಳನಸೂಯಳಾದಿಯಾದಮಳರುಷಿಪತ್ನಿಯರ್ ಸಂದಣಿಸಿ (ಪರಶು. ೧೫-೩೬); ಮೆಲ್ಲೆರ್ದೆಯಳ್, ನಿಡುವಣೆಯಳ್ (ಕೈಪಿಡಿ. ೩೫); ಅಲ್ಲಿದಳ್, ಎಲ್ಲಿದಳ್, ತೆಂಕಣಳ್, ಮೂಡಣಳ್ (ಕೈಪಿಡಿ. ೩೫). **-ಅಳು$_{4}$:** ಕೂಸಿನ ರೂಪದಿ ಮೋಸವ ಮಾಡಿದಗೆ ದಾಸಿಯೊಬ್ಬಳು ಬೇಕೆ (ವಾದಕೀ. ೧-೭೭-೫).

ಅಳೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಮನೆಯ ಮೇಲ್ಛಾವಣಿಯ ಗಳುಗಳನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸಲು ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಕಟ್ಟಿ ಹುರಿಯಿಂದ ಬಿಗಿಯುವ ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿ; ಅಡ್ಡಗಳ: ಗಳ ಸರಿಯದೆ ಇರಬೇಕಾದರೆ ಅಳೆ ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಇರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [?]

ಅಳಂಕರಣ 'ಅಲಂಕರಣ' ನೋ.

ಅಳಂಕರಣಗೃಹ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮನೆ: ಬಂದಳಂದಳಂಕರಣಗೃಹಕ್ಕೆ . . . ದೇವಿ ಲೀಲೆಯಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೭). [ಅಳಂಕರಣ (= ಅಲಂಕರಣ) + ಗೃಹ]

ಅಳಂಕರಿಸು 'ಅಲಂಕರಿಸು' ನೋ.

ಅಳಂಕು$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಣ್ಣವನ್ನು ಬಳಿ; ಲೇಪಿಸು (?): ಎರೆವ ಮರಲ್ವ ಲಲ್ಲಯಿಪ ಕಾಲ್ವಿಡಿವೆಂಬುದನಿಂಬುಕೆಯ್ವಳಂಕರಣ ವಿಳಾಸಮಂ ಮೆಱೆವ ಮೇಳಿಸುವಂದಿನ ರೂಪು ಶಾಸನಂ ಬರೆದುದು ಬರ್ಚಿಸಿತ್ತಮದುರ್ದಬ್ದುದಳಂಕಿದುದು [ಪಾಠಾಂ. ಅಡಂಗಿದುದು]ರ್ಚೆ ಪೊಕ್ಕು ಬೇರ್ವರಿದುದು ಬೆಚ್ಚುದಚ್ಚಱಿದುದೆನ್ನೆರ್ದೆಯೊಳ್ ಲಲಿತಾಂಗದೇವನಾ (ಆದಿಪು. ೩-೪೩). ೨. ಒತ್ತಾಗು; ಅಂಟು: ವಸಂತ ವಲ್ಲಭನ ತೇಜದೋಜೆಯಂತೆ ಕೆಂದಳಿರಳಂಕಿದ ಕಂಕೆಲ್ಲಿಯ ಕುಸುಂಕುಱುಗಳ (ಅನಂಪು. ೧-೯೦ ವ). [< ಸಂ. ಆಲೇಖ್ಯ]

ಅಳಂಕು$_{2}$ 'ಅಳುಂಕು' ನೋ.

ಅಳಂಕು$_{3}$ (ನಾ). "ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪ್ರಾಣಿ, ಚಿಪ್ಪುಹಂದಿ" (ಸಿರಿಕೋ). [?]

ಅಳಂಕೃತಿ 'ಅಲಂಕೃತಿ' ನೋ.

ಅಳಂಕೆ$_{1}$ (ನಾ). ಜೋಡಣೆ; ಸೇರುವೆ; ಅಳವಡಿಕೆ (?): ಕಾಂತಿಯಿಂ ತಳತಳಿಸುವ ಕಾಂಚಿ ಕಿಂಕಿಣಿಯಳಂಕೆಯೊಳೇಂ ಕರಮೊಪ್ಪುತಿರ್ದುದೋ (ನಳಚಂ. ೩೧೬). [< ಅಳಂಕು$_{1}$?]

ಅಳಂಕೆ$_{2}$, ಅಳಕೆ$_{2}$ (ನಾ). ತಲೆಯ ಕೂದಲು: ಹಳದಿಯನುಟ್ಟು ವೇಣಿಯನಳಂಕೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ . . . ಓಕುಳಿಗನುವಾದರಂಗನೆಯರಂಗಜಭಿತ್ತಿಯ ಚಿತ್ರವೆಂಬಿನಂ (ನಳಚಂ ೪೭೩). **ಅಳಕೆ$_{2}$:** ಅಳಕಕ್ಕಳಕೆ ಎಂದು ಎದಂತದೊಳಿರ್ದುಂ ಲಿಂಗಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೯೩ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಅಲಕ]

ಅಳಂಕೆಗೆಯ್$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ಅಂಟಿಸು; ಜೋಡಿಸು; ಅಳವಡಿಸು: ತೊಡವನಳಂಕೆಗೆಯ್ವ ಜನವಶ್ಯವಿಭೂತಿಯನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ವ ಕನ್ನಡಿಗಳನೊಪ್ಪಿ ನೋಟ್ಟ . . . ಉಜ್ಜುಗದೊಳಿರ್ದುದು ಚಾಪಳ ಭೂಪಸಂಕುಳಂ (ನಳಚಂ. ೩೧೦). [ಅಳಂಕೆ$_{1}$ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_{1}$)]

ಅಳಂಕೆಗೆಯ್₃ (ಕ್ರಿ). ಪರಿಹಾಸಮಾಡು (?) : ನಿಱಿ ಸೊಪ್ಪಾದುದು ಕೋಡಗಂ ಸೆಳೆದುದೇ ಮೈಬಾಸುಱಿಟೀಬ್ಬನ್ನೆಗಂ ಪಱಿದತ್ತಕ್ಕಟ ಪೊಕ್ಕು ಕೇದಗೆಯ ಪೂಗೊಯ್ಯಲ್ಕೆ ಘರ್ಮಾಂಬುಗಳ್ ತುಱುಗಲ್ಗೊಂಡವು ತಂಗೆ ಬಲ್ಲಿತೆ ಬಿಸಿಲ್ ಪೂನೋಂಟದೊಳ್ ನಿನ್ನನೆಂದಱಿದುತ್ಸಾಹಿಯಳಂಕೆಗೆಯ್ದು ಸಖಿಯಂ ತನ್ನಂಗಿ ಕಣ್ಬೇ [ಪಾಠಾಂ. ಣ್ಬೇ] ಱಿದಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೧-೬೨). [ಅಳಂಕೆ ? + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಅಳಂಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಟಿರು ; ಸೇರಿರು ; ಅಳವಟ್ಟಿರು : ತುದಿಯೆಯ್ದಿತ್ತೆನಗೆನ್ನ ಪೂಣ್ಕೆ ನಿನಗಂ ಪುಣ್ಯೋದಯಂ ಸಾರ್ಚಬಂದುದು ಧಾತ್ರ್ಯಂಗಮುಳಂಕೆಗೊಂಡು ಪಿರಿದುಂ ಚಿಂತಾಂತರಂ ಪೋಯ್ತು ಕೂಡಿದುದಾ ಶ್ರೀಮತಿಗಂ ಮನೋರಥಫಲಂ (ಆದಿಪು. ೪-೧೮) ; ನೇರ್ವಟ್ಟಾನರನಾಥನ ಕೂರ್ವಾಳೊಳಳಂಕೆಗೊಂಡ ಧಾರಾಜಲದೊಳ್ ಬೇರ್ವರಿದಿರೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೨೦) ; ವಿಗ್ರಹೋಜ್ಜ್ವಲದೊಳಳಂಕೆಗೊಂಡು ಸಲೆ ಸದ್ರತಿಯೊಳ್ ನೆರೆದು . . . ಸಮಸ್ತ ಭೂಜನದ ಮನಕ್ಕೆ ತನ್ನೊಳನುರಾಗಮನಾವಗಮುಂಟುಮಾಡುವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೩೬) ; ಸ್ವರದೊಳ್ ಪದದೊಳ್ ತಾಳದೊಳಿರದವಧಾನದೊಳಳಂಕೆಗೊಂಡಿರೆ ರಾಗೋಚ್ಚರಣಲಯಗೀತಮಾಯ್ತುಚ್ಚರಿ ತದ್ಗಂಧರ್ವವಿದ್ಯೆ ಸುರಸುಂದರಿಯಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೧೪೦) ; ಕಣ್ಗಳಂತೆ ಬೆಳ್ಪೆಳಗನಳಂಕೆಗೊಂಡುವು (ಅನಂಪು. ೧೨-೬೬) ; ನೊಸಲೊಳಳಂಕೆಗೊಂಡಿರೆ ಮನಂ ಮನದಲ್ಲಿಯೆ ವಾಯುಪಂಚಕಂ ಮಿಸುಕದಡಂಗೆ ಕಣ್ಗಳರೆ ಮುಚ್ಚಿದವೊಲಿರೆ (ವೈಆರಿ. ೧೯೪೦, ೧-೫೨ ; 1300). ೨. ದೊರೆಕೊಳ್ಳು ; ಉಂಟಾಗು : ಇದು ನೆಲನಾಗಸಂದೆಸೆಯಿರುಳ್ಪಗಲೆಂಬ ವಿಕಲ್ಪಮಾರ ಚಿತ್ತದೊಳಮುಳಂಕೆಗೊಳ್ಳವಿಷುಜಾಲಮುಯಂ ಬಗೆವಂದು ವಿಶ್ವಮೆಂಬಿದೆ ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೬೮) ; ಆಶ್ಚರ್ಯಮುಳಂಕೆಗೊಳ್ವಿನಮಲಂಕರಿಸಿದಾಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೬-೪೮ ವ). ೩. ಚಿತ್ರಿತವಾಗು: ಪರೆಯಂ ವರ್ಣಮಳಂಕೆಗೊಂಡ ನಯವತ್ಕಾಶ್ಚರ್ಯಸೌಂದರ್ಯಮೊಂದಿರೆ ಭೇದಂ ಲವಮಿಲ್ಲದಾತ್ಮಜೆಯೆ ದಲ್ ತಾನಿಂತಿದೆಂಬಂತೆ ಬಿತ್ತರಿಸುತ್ತಿರ್ಪ ತದೀಯ ಚಿತ್ರಪಟಮಂ ನೋಡುತ್ತುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೬೦). [ಅಳಂಕೆ₁ + ಕೊಳ್₁]

ಅಳಂಕೆಗೊಳಿಸು, ಅಳಕೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೇರಿಸು ; ಅಳವಡಿಸು ; ಹೊಂದಿಸು : ಅರಿಬಳಪ್ರಹರಣ ನಿವಾರಂಗಳಪ್ಪಾಳ್ವಱಿಯ ತುಱುಗಲಂತುಱುಂಬುಗೊಳಿಸಿಯುಂ . . . ಅಂಕುಶಂಗಳನಳಂಕೆಗೊಳಿಸಿಯುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭-೯ ವ). ೨. ದೊರೆಕೊಳಿಸು ; ಉಂಟುಮಾಡು : ಲಾವಣ್ಯರಸದಿಂದ ನುಣ್ಣಿಸಿದಂತೆ ಮಂದಗಮನೆಯ ಸೌಂದರ್ಯಮಾಶ್ಚರ್ಯಮನಳಂಕೆಗೊಳಿಸೆ (ಅನಂಪು. ೨-೫೪ ವ). **ಅಳಕೆಗೊಳಿಸು**: ೧. ಪರಕಾಯಪ್ರವೇಶಂಗೆಯ್ವಂತೆ ಮನಕ್ಕೆ ಮನಮನಾಂಕೆಗೊಟ್ಟು ಮದಕರಿಯ ಮೇಗಣ ಬದಗನಂತೆ ಮೆಯ್ವುಱಿಗೆ ಸಂದಳಕೆಗೊಳಿಸುವನಂತೆ ತನ್ನಿಚ್ಛೆಗೆ ತಂದು ಮತಿಯಂ ಮೊದಲ್ಗಿಡಲೀಯದೆ (ಲೀಲಾವ. ೪-೬೧ ವ). [ಅಳಂಕೆಗೊಳ್ + -ಇಸು₃]

ಅಳಂಕೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಜೋಡಣೆಯನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು ; ಕೂಡಿರು ; ಸೇರಿರು ; "ಅಳಂಕೆವೆತ್ತಿರು=ಚಿತ್ರಿತವಾಗು" (ಸುಕುಮಾ. ಕೋಶ) : ಕಳಿಕೆಗಳಿಂ ಪೂದುಱುಗಲಿನಳಂಕೆವೆತ್ತಿರೆ ಬಸಂತದೊಳ್ ಶೋಭಿಸುವಂದೆಳಮಾವಿನ ತೆಱದಿನದೇಂ ವಿಲಾಸ ಯೌವನ ವಿಭೂತಿಯಂ ತಾಳ್ದಿದನೋ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೬೨) ; ಚಂಡಗಜಾರೋಹಕರುದ್ದಂಡವೇದಂಡಂಗಳನಳಂಕೆವೆತ್ತಂಕುಶಮನಿಕ್ಕಿ ಜಂಕಿಸಿ ಭೋಂಕನೆಣೆದಾರ್ದು ಸಾರ್ದಾಂಕಿಕೊಂಕಿ ನೂಂಕಿದಾಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೬-೯ ವ). [ಅಳಂಕೆ₁ + ಪೆಱು₁]

ಅಳಂಕ್ರಿಯೆ 'ಅಲಂಕ್ರಿಯೆ' ನೋ.

ಅಳಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ ; ಹೆಮ್ಮರ (೬). [?]

ಅಳಂಪೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮದಳಂಪೂರಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮೇಶ್ವರದೇವರಂಗಭೋಗ (ಕಇಅ. ೧೦೫-೧೧-೨೫ ; 1067). [ಅಳಂಪು₀ + ಊರು₃ (< ಊರ್)]

ಅಳಂಬೆ 'ಅಳಂಬೆ' ನೋ.

ಅಳಕ₁ 'ಅಳ್ಳಕ' ನೋ.

ಅಳಕ₂, ಅಳಕೆ₄ (ನಾ). ಬರೆವಣಿಗೆಗಾಗಲಿ, ಚಿತ್ರಲೇಖನಕ್ಕಾಗಲಿ ಬಳಸುವ ಹಲಗೆ ಅಥವಾ ಲೇಖನ ವಸ್ತು : "ಆಲೇಖ - ಅಳಕ" (ಶಮದ. ೨೬೪ ಪ್ರಯೋ) ; "ಓರಂತಿರಲೇಖಮೆನ್ನಲಳಕಮದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೨) ; ಲಲಿತಪದಂ ಪ್ರಸನ್ನ ಕವಿತಾಗುಣಮಿಲ್ಲದೆ ಪೂಣ್ದು ಪೇೞ್ದ ಬೆಳ್ಳಳ ಕೃತಿಬಂಧಮುಂ ಬರೆಹಕಾಱರ ಕೈಗಳ ಕೇಡು ನುಣ್ಣನಪ್ಪಳಕದ ಕೇಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨). **ಅಳಕೆ**₄ : "ಆಲೇಖ, ಅಳಕೆ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಆಲೇಖ]

ಅಳಕ₃ 'ಅಲಕ' ನೋ.

ಅಳಕಗುಚ್ಛ (ನಾ). ಮುಂಗುರುಳಿನ ಗೊಂಚಲು, —ಸಮೂಹ : ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹೆರಳಿನಿಂದ ಬಿಚ್ಚಿಹೋಗಿದ್ದ ಅಳಕಗುಚ್ಛಗಳು (ಕಪಾಕುಂ. ೯೪). [ಅಳಕ₃ (= ಅಲಕ) + ಗುಚ್ಛ]

ಅಳಕಪಂಕ್ತಿ (ನಾ). ಮುಂಗುರುಳಿನ ಸಾಲು : ಷಡಯನಕುಲದಂತಿರೆ ಕರ್ಪಿಡಿದೊಪ್ಪುವುದರ್ಹ ನಿನ್ನ ಪದಪಂಕರುಹಕ್ಕೊಡನೆಱಗಿದಮರಸವಿತಿಯ ಬೆಡಂಗುವೆತ್ತಳಕಪಂಕ್ತಿ ಸಹಜವಿಳಾಸಾ (ಜಿನಾಲಿ. ೩೨-೩೨). [ಅಳಕ₃ (= ಅಲಕ) + ಪಂಕ್ತಿ]

ಅಳಕಲು (ನಾ). ದಟ್ಟವಾಗಿಲ್ಲದುದು ; ತೆಳುವಾದುದು : ಮರದಳಕಲಿನ ಎಳಬಿಸಿಲು ಅವನ ಮೇಲೆ ಸುತ್ತಲೂ ಬಲೆ ನೆಯ್ದಿತ್ತು (ಮಲೆಮ. ೫೬). 'ಹೆದ್ದಳಕಲು' ಪರಾ. [ಅಳಕ₁ (< ಅಳ್ಳಕ) + -ಅಲು]

ಅಳಕಾನೀಕ (ನಾ). ಮುಂಗುರುಳಿನ ಸಮೂಹ ; ಗುಂಗುರು ಕೂದಲಿನ ರಾಶಿ : ಅಳಕಾನೀಕಮನಿಂದ್ರನೀಳಮುಗುರಂ ವಜ್ರಂ . . . ಆರಾಧಿಸಿ ಪೋಲ್ತುವೆಂದಿರದೆ ಪೇೞ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೯೪). [ಅಳಕ₃ (= ಅಲಕ) + ಅನೀಕ]

ಅಳಕಾಳಿ (ನಾ). = ಅಳಕಾನೀಕ : ಅಳಿಕುಲದವೋಲ್ ವಿನೀಲಂಗಳ್ ನಿನ್ನಳಕಾಳಿಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೧) ; ಸಂಚಳದಳಕಾಳಿಗಳ್ ಮಿಳಿರ್ದು ನರ್ತಿಸೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೧೧). [ಅಳಕ₃ (= ಅಲಕ) + ಅಳಿ₃(= ಅಲಿ₅)]

ಅಳಕಿಸು 'ಅಳ್ಕಿಸು' ನೋ.

ಅಳಕೆ₁ 'ಅಡಕೆ₁' ನೋ.

ಅಳಕೆ₂ 'ಅಳಂಕೆ₂' ನೋ.

ಅಳಕೆ₃ 'ಅಲಕೆ' ನೋ.

ಅಳಕೆ₄ 'ಅಳಕ₂' ನೋ.

ಅಳಕೆಗೊಳಿಸು 'ಅಳಂಕೆಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಅಳಕೋದ್ಭಾಸಿ (ಗು). ೧. ಮುಂಗುರುಳಿನಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ; ಮುಂಗುರುಳಿನ ಹೊಳಪುಳ್ಳ. ೨. ಅಳಕಾನಗರದಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುವ. ೧, ೨ : [ಅಲೇಖ್ಯಗತೆ]ಯಂತೆ ದರ್ಶನಮಾತ್ರಫಲೆಯುಂ . . . ಯಕ್ಷಾಧಿಪಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತೆ ಅಳಕೋದ್ಭಾಸಿಯೆನಿಸಿದೀಱುಂಜವ್ವನೆಯ ರೂಪಾತಿಶಯಮನೆಮೆಯಿಕ್ಕದೆ ಶೂದ್ರಕಂ ನೋಡುತ್ತುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೯). [ಸಂ. ಅಲಕೋದ್ಭಾಸಿನ್]

ಅಳಗ₁ (ನಾ). ೧. ಹವಳ. ೨. ಹವಳದ ಬಣ್ಣದ ಹಸು, ಕುದುರೆ, ನಾಯಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿ : ಶ್ವೇತ ಪೀತ ಹರಿತ ಕಪೋತ ಕೃಷ್ಣ ಗೌರವ ಮಾಂಜಿಷ್ಠ ಕಪಿಲ ಕರ್ಬುರ ಅಳಗ ಬೊಟ್ಟಳಗ ಇಂತೀ ದಶ

ವರ್ಣದ ಪಶುನಾಮುದ ಅನುವನಜಿತು (ತುಜುಗಾ. ೧೨); ಅಳಗ [ಪಾಠಾಂ. ಅಳಿಗ] ನನಾಳಿಗೊಂಡು ಸಲೆ ಜಾಯಿಲನಂ ನಲವಿಂದೆ ಮಿಾಜಿ ಪುತ್ತಳಿಯನೆ ದಾಂಟ . . . ಚಂದ್ರನ ಮೊಲಕ್ಕೆ ಣೆಯಪ್ಪಿನ ಮಿಾಜಿ ಪೋಯ್ತು . . . ಪೆರ್ಮೊಲಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨೨೨); ಜನ್ನನಂ ನೀಲ ವನಳಗನಂ ತನ್ನಿ ಕತ್ತಳಮೌವ್ವಳಿಗನಂ ತನ್ನಿ ಜಂಬನ ನಾಕಯಿರನಂ ತನ್ನಿ ಜೀರನನು ತನ್ನಿ . . . ವಾಹಕರಿರಾ ನೀವು (ಬಸಪು. ೫೯–೪೦); ಪೊಳೆವಳಗ ತಿಳಗ ಕೊಂಗ ಸವಳ ಬಿಂಬಿಯ ನೀಲ ಜನ್ನ ಜಂಬ ಮಹುವ ಕತ್ತಳ ಸಾರಂಗವೆನಿಪ್ಪಗ್ಗಳಿಕೆಯ ಹಯಮುಂ ತುರಂಗಿಗಳ್ ಕೈಗೆಯ್ದರ್ (ಶ್ರೀಪುವಿ. ೨೪–೨೯೪); ಕುಡಿವಾಲನ ಕೊಳ್ಳಿವಾಲನ ಬೆಳ್ಳನ ನಿಡುಗಾಲ ಬಲು ಕುಕ್ಕುರನಾ ಮಡಿಗಿವಿಯಳಗನ ಬಿಡುತಡೆ ಹಿಡಿಯೆಂದು ನುಡಿವರು ಬಿಯದರಬ್ಬಾಕ್ಷಿ (ರಾಮುನಿ. ೧೫–೬೮).

[ಪ್ರಾ. ದೇ. ಅಲಯ = ವಿದ್ರುಮ, ಪ್ರವಾಳ]

ಅಳಗ$_2$ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾಳವಾದ್ಯ ಬಾಜನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ; ಜತಿಯ ಭೇದ (?): ಅಳಗಂ ಸುಚಿಯಳಗಂ ಬೊಟ್ಟಳಗ ಮೊಳಕತ್ತರಮುಮೆಸೆವ ಹೊಜಕತ್ತರಮುಗ್ಗಳಿಸಿರೆ ನಾನಾ ಭೇದಂಗಳ ಪಹರಣೆ ತುಡುಕುವಗೌರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮೋರಿ]ಯಂ ಬಾಜಿಸಿದಂ (ಧರ್ಮಪ. ೨–೨೩). [?]

ಅಳಗ$_3$ (ನಾ). ಸುಂದರ; ಚೆಲುವ. 'ಅಳಗಪೆರುಮಾಳೆ' ಪರಾ.

[← ತಮಿ. ಅಟಗನ್]

ಅಳಗ$_4$ (ನಾ). ಹಣೆ: ಅಳಗಲ್ಲಿ ಮಾಗಾಯಿ ಬೆರಳಲ್ಲಿ ಹೊನ್ನುಂಗ್ರ ಅರಳೀಯ ಮರದ ನೆರಳಲ್ಲಿ ಆಡುವ ತರಳ ನೀನಾರ ಮಗನಯ್ಯ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೯೦). [< ಸಂ. ಅಲಿಕ]

ಅಳಗಪೆರ್[ರು]ಮಾಳೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅತ್ರೇಯ ಗೋತ್ರದ ಅಳಗಪೆರ್[ರು]ಮಾಳೆಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೨೧–೩೧; 1392).

[ಅಳಗ$_3$ + ಪೆರುಮಾಳೆ]

ಅಳಗಾರ (ನಾ). = ಅಳಗ$_3$: ಅಂಬಾಡೀ ಮಾವೂ ಕಿರನೆಲ್ಲಿ ತಾಳಡಿಯ ಅಳಗಾರ ಚಲ್ವಯ್ಗೆ ಕುಯ್ದಾರೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೮೦).

[ಅಳಗ$_3$ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಅಳಗಿಯಮನವಾಳ (ನಾ). ೧. ಅಳಗಿರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀರಂಗನಾಥ. ೨. ಸುಂದರನಾದ ವರ. ೩. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ನಂಮ ಅಪ್ಪಾಜಿಯವರು ಪ್ರಾಕಾರಭ್ಯ ಅಳಗಿಯಮನವಾಳ ರಾಮಾನುಜಜಿಯ್ಯರವರ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೦೦–೧೪೪; 1724).

[← ತಮಿ. ಅಟಗಿಯಮನವಾಳನ್]

ಅಳಗೆ$_1$, ಅಳಿಗೆ (ನಾ). ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ; ಮಡಕೆ; ಗುಡಾಣ: ನೆಱೆ ಕಾಸಿದಾ ಅಳಗೆಯೊಳಟ್ಟ ಪಳಿದ್ಯದೊಳು ಪಾಕವಂ ಮಾಡಿ ಯಿಳುಪಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧–೬೦); ಅಳಗೆಯೊಳಗೆಣ್ಣೆಯಂ ಬಿಟ್ಟು ವಗ್ಗರಿಸಿಯದ ಮುಕ್ಕುದಿಯ ಬರಿಸಿಕೊಂಡು (ಸೂಪಶಾ. ೩–೩೨); ಗೋಧಿಯನ್ನು ಅಳಗೆಗೂ, ಭತ್ತವನ್ನು ಕಣಜಗಳಿಗೂ, ರಾಗಿಯನ್ನು ಗುಳಿಗಳಿಗೂ ತುಂಬಿದನು (ಕಿಂಕಥೆ. ೧೬೩); ಕೊಳಗ ಭತ್ತ ಕೊಟ್ಟು ಅಳಗೆ ತಂದೆ (ರೂಢಿ). **ಅಳಿಗೆ**: ಒಟ್ಟದಳಿಗೆಯ ಚಿನ್ನತಿಗೋಲ ತುದಿಯಿಂದ ಕುಟ್ಟುವನಂತೆ . . . ನೃಪ ಹೋಳುಗುಟ್ಟಬಿಟ್ಟನು ನಿಮಿಷದೊಳು (ಭರಚ. ೨೯–೬೨); ಅಂಬಲಿ ಕುಡಿದವ ಅಳಿಗೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋದಾನೆ (ಗಾದೆ); ಅಳುವ ಕಂದನಿಗೆ ಅಳಿಗೆ ಅಂಬಲಿ (ಗಾದೆ). [?]

ಅಳಗೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ರಾಚಗೊಂಡ ಪಂಡಿತರ ಅಳಗೆಯ ಪಂಡಿತರಿಗೆ ಶ್ರೀಮನುಮಹಾವಡ್ಡಬ್ಯವಹಾರಿ ಕೆಂಚಗಾಜಸೆಟ್ಟಿ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೫೬–೮; 1142) [?]

ಅಳಗೆದೆಱೆ (ಕ್ರಿ). ಮಡಕೆಯ ಮುಚ್ಚಳವನ್ನು ತೆಗೆ: ಒಂದೆರಡು ಕುದಿ[ಪಾಠಾಂ. ನುಡಿ]ಗೊಮ್ಮೆ ಒಂದೊಂದಳಗೆದೆಱೆ[ಪಾಠಾಂ. ಗೆ]ದು ಒಂದು ಹದನಾಗಿ ಹೊಗೆಯಿಲ್ಲದಿಹ ದೀಪಾಗ್ನಿಯಿಂದ ನೊಂದಂದದೊಳು ಸಟ್ಟುಗೆವಿಡಿದು ತೊಳಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೩–೨). [ಅಳಗೆ$_1$ + ತೆಱೆ$_1$]

ಅಳಘಿ (ನಾ). ಸುಂದರಿ; ಚೆಲುವೆ: ಎನ್ನೆಂ ಯೆನ್ನೆಂ ಅಳಘಿಯ ಜಾಲೇ ಎನ್ನೆಂ ಯೆನ್ನೆಂ ಶಿವಂಥಕಾಲೇ (ತಿರುನಾ. ೨೨೪–೨೩).

[← ತಮಿ. ಅಟಗಿ]

ಅಳತೆ (ನಾ). ಪ್ರಮಾಣ; ಪರಿಮಾಣ; ಪರಿಮಿತಿ: "ಅಳತೆಯ ಬಳ್ಳಮಂ ಪ್ರಸ್ಥಮೆಂದೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೯–೮); ಮಿಾಂಗಳಳತೆ ಯೋಜನದಗಲಂಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೭ ಶೂದ್ರಕ); ಅಳತೆಗೆ ತೂಕಕ್ಕೆಣಿಕೆಗೆಯೊಳಗಾದುವು ಸಕಲ ವಸ್ತುಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧–೫೩); ನಳಿನನಾಭನ ಕರುಣದಳತೆಯ ತಿಳಿದು ಪೊಂಪುಳಿಯಾಗಿ . . . ಧೌಮ್ಯನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೭–೧೫); ಐವತ್ತುಕೋಟಿ ಯೋಜನದಳತೆಯೊಳ್ (ಚಿಬಪು. ೨–೨); ನಮ್ಮ ಊಟದ ಅಳತೆ ನಮಗಿರಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೩೩).

ಅಳತೆಬದ್ದು = ಅವಧಿ; ಪರಿಮಿತಿ: ನಾವು ದುಡಿಯಾಕೇನರ ಅಳತಿ[ತೆ]ಬದ್ದು ಐತಿಲ್ರಿ (ಭಾಗ್ಯಶ್ರೀ. ೩೯).

[ಅಳಿ$_1$ + –ತೆ. / ಮಲ. ಅಳತ್ತ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಅಳತೆ]

ಅಳತೆಕಡ್ಡಿ (ನಾ). = ಅಳತೆಗೋಲು: ಪುಟದ ನಕಾಶೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಒಂದು ಅಳತೆಕಡ್ಡಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಪುಟಗಳೆಲ್ಲವೂ ಒಂದೇ ಉದ್ದವಿರುವಂತೆ ವಿಂಗಡಣೆ ಮಾಡಿ (ಮುದ್ರಕ. ೩೮). [ಅಳತೆ + ಕಡ್ಡಿ]

ಅಳತೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಮಿಾರು: ಅಳತೆಗೆಟ್ಟು ಭೋಜನ ಮಾಡಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೨೨); ಅಳತೆಗೆಟ್ಟು ಎಂದಿಗೂ ಸರಾಯ ಕುಡಿಯಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೩೦). [ಅಳತೆ + ಕೆಡು]

ಅಳತೆಗೋಲು (ನಾ). ಅಳೆಯುವ ಕಡ್ಡಿ; ಮಾನದಂಡ: ಪಾವನ ಸುಮೇರು ಪರ್ವತವಿಹುದು ಕಮಲಜಾಂಡಾವಳಿಯನಳೆವಳತೆಗೋಲಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೧–೨೫); ಜನರ ಆರೋಗ್ಯ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ಜೀವನದ ಮಟ್ಟವನ್ನು ಅಳೆಯಬೇಕಾದರೆ ಅವರ ಅಡುಗೆಯ ಮನೆಯೇ ಉತ್ತಮವಾದ ಅಳತೆಗೋಲು (ಅಡುಸಾ. ೨೦); ಯಕ್ಷಗಾನ ಸಂಪ್ರದಾಯವಾದರೂ ಇದೇ ಅಳತೆಗೋಲಿಗೆ ಸಿಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೮).

[ಅಳತೆ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಅಳತೆಮಾಪು (ನಾ). = ಅಳತೆಗೋಲು: ತನ್ನ ಭಾವಬುದ್ಧಿಯ ಅಳತೆ ಮಾಪಿನಂತೆ 'ಪ್ರತಿಮಾ' ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹಿಗ್ಗುಗೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ಕರ್ನಾಟ. ೮). [ಅಳತೆ + ಮಾಪು]

ಅಳತೆವಡು (ಕ್ರಿ). ಪರಿಮಿತವಾಗು; ಅಳತೆಗೆ ಬರು, —ಸಿಕ್ಕು: ಬುವಿಗೆ ಪ್ರಭೆ ಪ್ರತಾಪಂ ರವಿಬಿಂಬದಿನಳತೆವಟ್ಟು ಬರ್ಪೆಸಕಂಬೋಲ್ (ಸಂಸಪ. ೪೫–೮೩). [ಅಳತೆ + ಪಡು$_1$]

ಅಳದಕ್ಕಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಗೋಳಾಟ; ದುಃಖ: ಅಕ್ಕೂನ ಸುಖ–ದುಃಖದ ಅಳದಕ್ಕಿ ಹಾಡಿಕೊಳ್ಳಿಕ್ಕೆ ನಾ ಇಲ್ಲಿ ಬಂದಿಲ್ಲ (ಜೂಜು. ೪೪); ನನ್ನ ಅಳದಕ್ಕಿಯನ್ನು ನಾನು ನಿಮ್ಮೆದುರಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ (ಬಾಂಡಾಯ. ೮೭).

ಅಳದಕ್ಕೀತನ = ಗೋಳಾಡುವಿಕೆ: "ಊರ್ವಸಿ ಅಂಥಾ ಹುಡುಗೀನ ತಂದೇನಿ, ಇನ್ನ ಯಾಕೆ ಈ ಅಳದಕ್ಕೀತನಾ ಎಂದು ತಿಪ್ಪನನ್ನು ರಮಿಸಿದರು" (ಸಮಜೀ. ೫೨೩). [< ಅಳು$_1$ (< ಅೞ್$_1$) + ಅಟ್ಕೆ ?]

ಅಳಪ (ನಾ). ಒಂದು ರಾಜವಂಶದ ಹೆಸರು: ಬಟರಿಕುಲಾಮಲ ವ್ಯೋಮತಾರಾದಿನಾಥನ್ನಳಪಗಣಪಶುಪತಿ (ಮೈಆಂ. ೧೯೩೭, ೧೭–೫; 450). 'ಅಳುಪ' ಪರಾ. [?]

ಅಳಬಳ (ನಾ). ೧. ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಸತ್ತ್ವ: ಫಲುಗುಣನ ಕಣೆಗಿಣೆಯ ಪವನಜನಳಬಳವ ಕೈಕೊಂಬ ಕರ್ಣನೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೩೦); ನಿಮ್ಮಯ ದೊಡ್ಡನನು ಕರೆತನ್ನಿ ನೋಡುವೆವಾತನಳಬಳವ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೧೩). ೨. ಸನ್ನಿವೇಶ; ಸ್ಥಿತಿಗತಿ; ಸ್ವರೂಪ: ಫಲುಗುಣನಳಬಳವ ತಿಳಿದಲ್ಲದೆನ್ನಸು ಸೈರಿಸದು ತನುವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨-೩); ಪೊಸಬರೀ ದೇಶದಳಬಳವನಱಿಯಿರಿ ಹಾರಿಸುವ ಮನುಜರೊಳು ಪರಿಚರಿಯವಿಲ್ಲೆಂದು (ಸೌಂದಪು. ೮-೬೭); ತೊಲಗುವುದು ನಿನಗಪಯಶವು ನಿರ್ಮಲನು ನೀನಹೆ ಲೋಕದಲಿ ನಿನ್ನಳ ಬಳವದೇನೆಲವೊ ಬೇಗದಲು ಸುರುತನಗೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬-೫೦-೧೪); ಎಲೆ ಮುನಿಪೋತ್ತಮನೆ ಗಯ ಜಳಜನಾಭಗದೇನ ಮಾಡಿದನಳಬಳವ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಹೇಳು (ಕೋಗಯ. ೨-೧೯). ೩. ಅಂತರಂಗ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಉದ್ದೇಶ: ಮಲಗ ನೆಮ್ಮುತ ಗದ್ದುಗೆಯ ಮೇಲೊಲಿದು ಕುಳ್ಳಿತು ತನ್ನ ಮನದಳಬಳವನೊಪ್ಪದೆ ಸೂಚಿಸುವೆನಿನ್ನೋಜೆಯಿಂದೆನುತ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫-೨೨).

[ಅಳವು + ಬಳ್ಳ₂ (= ಬಲ)]

ಅಳರಿ 'ಅರಳಿ₁' ನೋ.

ಅಳರು 'ಅಳಱ್₁' ನೋ.

ಅಳರಲೆ 'ಅರಳಲೆ' ನೋ.

ಅಳರ್ಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಳು: ಘೋರಾಕಾರಮಾಗಿ ಮುಳ್ಳೆಂದಿಯ ರೂಪಮನಾಂತು ಪಡಲ್ವಟ್ಟಿರ್ದ ಅಳರ್ಕಮೆಂಬ ಪೆಸರ ಪುಳುವಂ ಕಂಡು (ಭಾರಶಾಂ. ೩-೧೩).

[< ಸಂ. ಅಲರ್ಕ?]

ಅಳರ್ಪು (ನಾ). ೧. ಭಯ; ಹೆದರಿಕೆ; ಬೆರಗು: "ಅಳರ್ಪಿನಲು ಬೆರಗು" (ಕಶರ. ೮). ೨. ಮನೋವ್ಯಥೆ; ವೇದನೆ; ಆತಂಕ (ಕಿ).

[ಅಳಱ್₂ + -ಪು₂]

ಅಳಲ್₁ 'ಅಟಲ್₁' ನೋ.

ಅಳಲ್₂ 'ಅಟಲ್₂' ನೋ.

ಅಳಲಿಕೆ 'ಅಳಲ್ಕೆ' ನೋ.

ಅಳಲಿಗ 'ಅಟಲಿಗ' ನೋ.

ಅಳಲಿಸು 'ಅಟಲಿಸು' ನೋ.

ಅಳಲು₁ 'ಅಟಲ್₁' ನೋ.

ಅಳಲು₂ 'ಅಟಲ್₂' ನೋ.

ಅಳಲುಗಿಚ್ಚು 'ಅಳಲ್ಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಅಳಲುಗಿತಿ (ನಾ). ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದವಳು: ಹೊಳದು ಹೋದಳು ಹೋದಳೇ ನಮ್ಮಳಲುಗಿತಿ ತಪ್ಪೇನು ತಪ್ಪೇನೊಳಗುಮಾಡಿದ ಕುಹಕಿಗಳನೆಂದುದು ಖಳವ್ರಾತ (ನಿಭಾಗ. ೮-೧೦-೨).

[ಅಳಲಿಗ (< ಅಟಲಿಗ) + -ಇತಿ]

ಅಳಲುನಗೆ (ನಾ). ದುಃಖದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಗೆ; ಶೋಕಯುಕ್ತವಾದ ನಗೆ: ಜಡೆಗಳೊಡೆಯಗೆ ನಿನಗೆ ಕಚ್ಚುಟ ಅಡವಿಯರ ಮನೆಲೆಕ್ಕ ಸರಿಯಾಯ್ತೊಡೆಯ ಬಂಟರಿಗೆನುತ ರಕ್ಕಸನಳಲುನಗೆ ನಕ್ಕ (ಕಾಶಿರಾ. ೨೨-೧೪). [ಅಳಲು₂ (< ಅಟಲ್₂) + ನಗೆ]

ಅಳಲುಪಾಡು 'ಅಟಲ್‍ಪಾಡು' ನೋ.

ಅಳಲುರಿ (ನಾ). ದುಃಖದ ಬೇಗೆ; ಅಳಲ ಬೆಂಕಿ: ಅಕಟ ಭಂಗಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾದೆನೆಂದಾತ್ಮಗತಾ ವಾರ್ಗಿಗ್ಗಿ ಚ್ಚಲಂಬೆತ್ತಳಲುರಿಯೊಳಕೊಂಡಂತೆ ತೋರ್ಕುಂ ಸಮುದ್ರಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೩೨).

[ಅಳಲು₂ (< ಅಟಲ್₂) + ಉರಿ₂]

ಅಳಲೆ 'ಅಣಿಲೆ₁' ನೋ.

ಅಳಲ್ಕೆ, ಅಳಲಿಕೆ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಸನ; ದುಃಖ: ತಿರಸ್ಕರಿಸದಿರ್ ವೀರವರ, ಪೆಣ್ಣದೆಯಳಲ್ಕೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೨-೨೦೨). ೨. ಕ್ಲೇಶ; ಆಯಾಸ: ಪರಿದೋಡಿಬಂದಳಲ್ಕೆಯಂ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ವುತಂ (ವೃಷವಿ. ೧೬-೧೮ ವ). **ಅಳಲಿಕೆ:** ೧. ಚಲುವ ಲಕುಮಿ ನಲ್ಲ ವಿಜಯ ವಿಠ್ಠಲ ಎನ್ನ ಬಳಲಿಕೆ ಪರಿಹರಿಸೊ ಅಳಲಿಕೆ ಪುಟ್ಟದಂತೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೯೨).

[ಅಳಲ್₂ (< ಅಟಲ್₂) + -ಇಕೆ]

ಅಳಲ್ಗಿಚ್ಚು, ಅಳಲುಗಿಚ್ಚು (ನಾ). = ಅಳಲುರಿ: ಈ ಅಳಲ್ಗಿಚ್ಚಿಂದೆ ಸುಡದಿರೆನ್ನೆದೆಯ ಕೆಚ್ಚಿನ ಮರದ ಬೇರ್ಗಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೩೫-೩೫). **ಅಳಲುಗಿಚ್ಚು:** ದನುಜೇಂದ್ರನನುಜನು ಸತ್ತಳಲುಗಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ಚ್ಚಿನಲಿ ತಾಯೆದೆ ಹೊತ್ತಿ ಹೊಗೆಯಲು (ನಿಭಾಗ. ೭-೨-೧೩).

[ಅಳಲ್₂ (< ಅಟಲ್₂) + ಕಿಚ್ಚು (< ಕಿರ್ಚು)]

ಅಳಲ್ನುಡಿ (ನಾ). ದುಃಖದ ನುಡಿ; ಸಂಕಟದ ಮಾತು: [ಅ]ಸ್ವಾಧೀನದಿಂದಳಲ್ನುಡಿಯಂ ನುಡಿವ ಮಗನಂ ತಾನೆ ಬಂದು ಕಳುಪಿದಪೆಂ . . . ಕಂದಾ ನಡೆಯೆನುತ್ತುಂ (ನಂಬರ. ೧೬-೭೭).

[ಅಳಲ್₂ (< ಅಟಲ್₂) + ನುಡಿ₂]

ಅಳಲ್ವೆಂಕೆ (ನಾ). = ಅಳಲುರಿ: ಗುರುವರೇಣ್ಯರ ನುಡಿಗೆ ದೊರೆಯೆರ್ದೆಯಳಲ್‍ವೆಂಕೆ ನೂರ್ಮಡಿಸುತುಕ್ಕಿದುದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೧-೪೬).

[ಅಳಲ್₂ (< ಅಟಲ್₂) + ಬೆಂಕೆ]

ಅಳವಡಿಕೆ, ಅಳವಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಂದಿಕೆ; ಜೋಡಣೆ; ಸೇರುವೆ: ಮುಂದಾರಕುಸುಮದಾಮಂಗಳಿಂ ವಿಳಸಿತಮೆನಲಳವಡಿಕೆವಡೆದುದ್ವರ್ತನಂಗೆಯ್ದು ಯಕ್ಷಕರ್ದಮಮಂ ಸೊಗಸೆ (ಧರ್ಮಪ. ೩-೬೮ ವ); ಇಂತತಿ ವಿಲಾಸದಿಂದಂ ಸೌಂದರವತಿವೆರಸು ನೀರಾಟಮಂ ನೆಗಱ್ಚುವೆಳವೆಣ್ಗಳೊಳಳವಡಿಕೆಯಂ ಕಂಡುದ್ಭಟರಾಜೇಂದ್ರಂ ಸಂತಸಮಂ ತಳೆದು (ಉದ್ಭಟ. ೯-೧೨೭ ವ); ಹೊಳೆವ ಕಣೆಗಳ ಮಂಚ ತಲೆಗಿಂಬಳವಡಿಕೆಯಲಿ ಭೀಷ್ಮ ಸುಖದಲಿ ಮಲಗಿದನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೨೩). ೨. ರೀತಿ; ಕ್ರಮ: ಕೆಲರು ವಿಭೂತಿಯಂ ಗಾಳಿಸುತ ಪುಷ್ಪಮಂ ತಳಿರಪತ್ರಗಳನಳವಡಿಕೆಯಿಂ ಶೋಧಿಸುವ . . . ಸದ್ಭಕ್ತರಂ (ಲಶಿಚಂ. ೩೧-೧೩); ಫಡ ಜಯದ್ರಥ ಹೋಗು ಹೋಗಳವಡಿಕೆಯಲ್ಲಿದು ಸಾರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೬೦); ಕೆಳದಿಯರ ಕೈಸನ್ನೆಗಳ ಮೈವಳಿಯ ಮಾತಿಂಗೇಳ್ವ ಕುಳ್ಳಿರುವಳವಡಿಕೆ ಬಲ್ಲರಿಗೆ ಬೆಜಗೇನಲ್ಲವೇಯೆಂದ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೭೫); ಬಳಿಕ ಹಂಸಧ್ವಜಂಗಾ ಬಭ್ರುವಾಹನಂಗಳವಿಯೊಳ್ಕಾಳೆಗಂ ಪೂಣ್ದುದು ಕಠೋರಮೆನೆ ದಳಕೆ ದಳಮುಗ್ಗಳಿಕೆಗಗ್ಗಳಿಕೆ ಧೃತಿಗೆ ಧೃತಿ ಕೋಲೆಗೆ ಕೋಲೆ ಕೋಲ್ಗೆ ಕೋಲು . . . ಅಳವಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಕೆಗಳವಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಕೆ ಸಮಮಾಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೪೭). ೩. ಅನುಕೂಲತೆ; ಸೌಕರ್ಯ: ಅಂತಿಱುಂಬಿನಡವಿಯ ನಿಡಿಯ ಮರಂಗಳಿನಡವಿಯಂ ಪಡೆಗೆ ನಡೆಯಲಳವಡಿಕೆಯಪ್ಪಂತೊಡರಿಸೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೧-೬೨ ವ); ಕೆಳದಿಯರೆಲ್ಲರ್ ತಂತಮ್ಮಳವಡಿಕೆಯ ಠಾವಿನಲ್ಲಿ . . . ಶಯ್ಯಾತಳದೊಳ್ ಮೆಱೆದಿರ್ದರ್ (ದಶಕು. ೮-೨೯೮); ನಿನ್ನ ಮನಸಿನೊಳಳವಡಿಕೆಯೆಹಗಹಗೆ ಮಾಡುವೆನಣ್ಣ (ಬಸವು. ೪೪-೧೩). **ಅಳವಳಿಕೆ:** ೨. ಸಱಿಯನಿಟ್ಟಳವಳಿಕೆ ರೇಖೆಯ ನಿಱಿಗೆ ಬಣ್ಣದ ಜಾತಿ ಭಾವದ ನೆಜವಣಿಗೆಯಿಂ ಬಲಿದ ನಿಪುಣತೆ ಕಣ್ಗೆ ಸೊಗಯಿಸಲು (ಕುಮುರಾ. ೩-೫೧). [ಅಳವಡು + -ಇಕೆ]

ಅಳವಡಿಸು, ಅಳವಳಿಸು₃ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಂದಿಸು; ಜೋಡಿಸು; ಸರಿಯಾಗಿಸು; ಸೇರಿಸು: ಅವಯವದಿಂದಮೆ ದೇವಾಂಗವಸ್ತ್ರದುಳ್ಳುಡೆಯನೋಸರಿಸುವ ಸೂಸುವ ಹಾರಲತೆಯನಳವಡಿಸುವ ಭಂಗಿಯೆ ಮದನರಾಜ ರಾಜ್ಯವಿಳಾಸಂ (ಆದಿಪು. ೯-೩೬); ಗದಾದಂಡಮಂ ಭುಜಾದಂಡದೊಳಳವಡಿಸಿ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೮೬ ವ); ಮನಮನಳವಡಿಸಿ

ಗರುಡನಮನಿಲನುಮಂ ಜವಮನುೞಿಯಿವೆಂಬಂತೆ ನಭೋವನನಿಧಿಯೊಳ್ ಪರಿಪುದು ಪರಿವ ನಾವೆಯಂತಿರೆ ವಿಭಾಸಮಾನ ವಿಮಾನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೮೩); ಅಳವಡಿಸುವಂತೆ ಮಣಿಕುಂಡಳಮಂ ನಸುಮುರಿದು ಜನಕಸುತೆಯ ಕಪೋಲಸ್ಥಳಮಂ ಮೃಗಮದ ಪತ್ರಾವಳಿ ವಿಳಸಿತಮಂ ಮುರುಳ್ದು ನೋಡಿದನೊರ್ವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೬೦); ವಿಷಮ ವಿಷವಿಟಂಕ ದಂಷ್ಟ್ರಾಂಕುರದಂತಗುರ್ವಿಸುವ ವಿಷಲತಾಗುಲ್ಮಕಂಟಕಂಗಳಂ ಗಾಡಿಯಿನಳವಡಿಸಿಯುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭–೬೯ ವ); ಸುದತಿಯನೆರ್ದೆಯೊಳಳವಡಿಸಿ ತದ್ವಿರಹೋದ್ರೇಕದಿಂದಂ ರಣರಣಕಮಂ ತಾಳ್ದು (ಉದ್ಭಟ. ೭–೯ ವ), ತೋಳಬಂದಿಗೆ ಪೆಡೆವಣಿಯ ಮಱಿವಾವುಗಳನಳವಡಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭–೧೨); ಜಲವನಿಂದ್ರಿಯಗೂಡಿ ತೃಷೆಗವ್ವಳಿಸಿ ಬಂದು ಕುರಂಗಿ ಜಠರದೊಳಳವಡಿಸಿದುದು ಬೆಳೆದುದದಱುದರದಲಿ ಮುನಿವೀರ್ಯ (ತೊರರಾ. ೧–೫–೧೩); ಸಡಿಲಿಸಿದಳು ದುಕೂಲವನು ಹೊಂದೊಡವುಗಳ ಮಲಿನಾಂಬರವನಳವಡಿಸಿದಳು ಬಿಚ್ಚಿದಳು ಸೌಗಂಧಿಕದ ಸಿರಿಮುಡಿಯ (ತೊರರಾ. ೨–೧–೪೧); ಅಸುಗೆಯ ತಳಿರೊಳ್ಮಲಗಿಸಿ ಪಕ್ಷದ ಪದಱೊಳಗಳವಡಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೨–೨೯); ಜಲಜಮುಖಿ ಬೆಮರಿಡಲು ಕೊರಳಿನ ಲಲಿತ ಮುಕ್ತಾಹಾರವಲ್ಲಾಡಲು ಸೆಱಗನಳವಡಿಸಿ ನಿಂದಳು ಬಿಸುಸುಯ್ದು (ನಳಚ. ೨–೩೪); ಪೂಸರವ ಮಿಗೆ ಶಿಖೆಗಮರಿಸಿ ದೂವಟ ರುಮ್ಮಾಲ ಬಿಗಿದಳವಡಿಸಿದನಾಗ (ಕಂನವಿ. ೧೦–೧೮). **೨.** ವಶಪಡಿಸು; ಪಳಗಿಸು: ಎಳಸಿ ಬಳಸಿ ಪರ್ವ ಮೃಗಸಂಕುಳಂಗಳೆಂದನಿತುಮೊಡನೆ ಕೋೞ್ಮಸಗಿ ದೊಡಾಕುಳರಾದಾರ್ಯಜನಕ್ಕವನಳವಡಿಸುವ ಬಗೆಯನಾ ಮಹಾತ್ಮಂ ಪೇೞ್ದಂ (ಆದಿಪು. ೬–೫೭). **೩.** ಶಮನಮಾಡು; ಶಾಂತಗೊಳಿಸು; ತೆಗ್ಗಿಸು; ಕಳೆ; ನೀಗು: ಅತ್ತ ಕನಕಶ್ರೀ . . . ಕಲ್ಲನೆ ಕನಲುತ್ತಮಿರಲ್ ತತ್ತ್ವಪ್ರಾಯವಚನಂಗಳಿನಱಲನಳವಡಿಸಿ ಜೈನಶಾಸನ ಚೂಡಾಮಣಿ . . . ಪದವಡಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೫೭); ಪರಿವ ಪರಿವೊನಲ ಹಿಮಶೀಕರಂಗಳೊಳ್ ಪುದಿದ ಮಂದಮರುತಂ ಮಲಯೋಚ್ಚರಪವನಂ ಸೊಗಯಿಪ ಚಮರರುಹಾನಿಲನೊಗೆದ ಬೆಮರನಳವಡಿಸುವಿನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೭೯); ಗಜಪುರದೊಳೊಂದು ಮದಗಜಂ ಇರುಳ್ ವಿಸಟಂಬರ್ಪುದಂ ಕಂಡು ಮೂವತ್ತೆರಡುಂ ಕ್ರೀಡೆಗಳೊಳಳವಡಿಸಿ ವಶಂ ಮಾಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೧೦೭–೨೬). **೪.** ಉಂಟುಮಾಡು; ಒದಗಿಸು; ಅಣಿಮಾಡು; ಏರ್ಪಡಿಸು: ರಕ್ತಾಂಬುಜದ ಚೆಲ್ವನಭಯಂಕರಾಂಬುಜಮಳವಡಿಸೆ ನಾಭಿರಾಜಂ ನುಡಿದಂ (ಆದಿಪು. ೬–೭೬); ಬಳಿಕ ತತ್ತ್ವವಿವೇಕವೆಲ್ಲವನಳವಡಿಸಿ ಕೊಟ್ಟೈಕ್ಯಭಾವಸ್ಥಳವ ಕಾಣಿಸಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬–೪೦); ಕುಲವಿಹಿತ ಚೌಲೋಪನಯನವನವರಿಗಳವಡಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓ೨ಇ. ೧೪–೨೦); ಆ ಮಹಾಋಷಿಕುಲವು ಬ್ರಾಹ್ಮವನಾತಗಳವಡಿಸಿ ಕಾಮಧೇನುವನಿತ್ತು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓ೨ಇ. ೨೫–೫೩); ತವೆ ಮಿಸುನಿಯ ಹರಿವಾಣ ಬಟ್ಟಲುಗಳ ಯುವತಿಯರಳವಡಿಸಿದರು (ಕಂನವಿ. ೮–೮೩). **೫.** ಆವರಿಸು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ಸುತ್ತಿಕೊ: ಸುತ್ತಲುಂ ನಿನ್ನನಾ ಕೋಮಳೆಯಂ ದಂಬೆತ್ತ ಸುತ್ತುಂಗುರುಳಳವಡಿಸಲ್ . . . ಪಿರಿದು ತೊಡರ್ಪಾದುದಿನ್ನೆತ್ತ ಪೋಪೈ (ಆದಿಪು. ೪–೨೧). **೬.** ಜೊತೆಗೊಳ್ಳು; ಕೂಡು; ಸೇರು: ಭಾಸ್ಕರನ ಕುಜನ ಮಂತ್ರಿಯ ವಿಳಸದ್ಬುಧನಳವಡಿಸೆ . . . ಮುೞಿಯಕ್ಕುಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೭–೩೮). **೭.** (ಬೇರೊಂದು ರೂಪವನ್ನು) ಧರಿಸು; ತಾಳು: ದೇವನನುರೂಪದಲಿ ನಿಂದರು ದೇವಿಯರು ಗುಹ ಗಣಪತಿಗಳೆಲ್ಲಾ ವಿನೋದವ ನೋಡಲಳವಡಿಸಿದರು ಶಾಬರವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬–೩೦); ಆತ ಬಳಿಕಳವಡಿಸಿದನು ಶಬರಾತಿಶಯದಂಗವನು ಪಾರ್ಥಿವ ರೀತಿಯನು ಮಱೆಮಾಡಿ ಕೂಡಿದನಾ ಪುಳಿಂದಕರ (ತೊರರಾ. ೩–೩–೮).

ಅಳವಳಿಸು: **೧.** ರೂಢಿಯಾವುಜಿಗಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಪ ಕಾಂತಿಯ ಸೊಂಪಿನಿಂ ಶೋಭೆವಡೆದಾವುಜಮನಳವಳಿಸಿಕೊಂಡು . . . ಬಾಜಿಸುತ್ತಿರೆಯುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೭–೯೩ ವ); ಬಳಿಕ ನಿಯಮ ಸಮಾಪ್ತಿಯನು ಕೈಕೊಳಿಸಿ ಹೂಡಿದ ಬಂಡಿಗಳನಳವಳಿಸಿ ಕಱು ತುಱು ಬಾಲವನಿತಾ ವೃದ್ಧಜನ ಸಹಿತ . . . ಬಂದರಾ ಗೋಕುಲಕೆ ಗೋಪರು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೨೯–೨೪); ರಾಜವದನೆಯರ್ . . . ದೂರ್ವಾಕ್ಷತೆಗಳ ರಾಜಿಗಳನಳವಳಿಸೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭–೧೭).

ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್, ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು = **೧.** ಜೋಡಿಸಿಕೊ; ಹೊಂದಿಸಿಕೊ: ಗದಾದಂಡಮಂ ಭುಜಾದಂಡದೊಳಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೦೦ ವ). **೨.** ತುಂಬಿಕೊ; ಮೊಗೆದುಕೊ: ಪೊಚ್ಚಪೊಸ ಪೊನ್ನಕುಂಭದೊಳಚ್ಚಗೋಳಿಪ್ಪುದುಮನಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಾ . . . ಶಿವಾಲಯಮನೊಳಪೊಕ್ಕಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೭೬). **೩.** ಬಳಕೆಗೆ ತಂದುಕೊ; ಅನುಸರಿಸು; ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆತರು: ಗ್ರಂಥಸಂಪಾದನೆಯ ಕಲೆಯನ್ನು ನಾವು ಚನ್ನಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ (ತವನಿ. ೧೮); ಕಾಲದೇಶಗಳಿಗನುಗುಣವಾದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೇ ಹೊರತು ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಒಂದೇ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಸಮರ್ಪಕವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು (ಅನಾಮಿ. ೫೪); ಜಲ್ಹಾಮರ್ ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿನಂತೆ ಗೊಂಡರು ಹಲವಾರು ನೃತ್ಯಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಭಾರಜಾ. ೯೧). **೪.** ಪಡೆ; ಹೊಂದಿರು: ಅವನು ತನ್ನ ತಂದೆಯಿಂದ ಸಸ್ಯಶೋಧನೆಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಒಂದು ತರಹದ ಮನೋವಿಕಾರವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡನೆಂದರೂ ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನಿಲ್ಲ (ಸಸ್ಯಕ. ೮). **೫.** ಪಾತ್ರವಾಗಿಸು; ವಿಷಯವಾಗಿಸು: ತನ್ನ ಪತಿಯ ಕಳೇಬರವಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಪತಿಯ ಎರಡು ಕಾಲುಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಭುವಿನ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಅಳವಡಿಸಿದಳು (ಶಾಂತಲಾ. ೩೧೭). [ಅಳವಡು + –ಇಸು₃]

ಅಳವಡು (ಕ್ರಿ). **೧.** ವಶವಾಗು; ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು: ಎಂತಪ್ಪ ಗರ್ವವ್ಯಾಳಿಯುಮನತಿವರ್ತಿಗಳುಮನಾರೂಢದೊಳ್ ತನಗಳವಡುವುದಱಿಂದಾರೂಢ ಸರ್ವಜ್ಞನುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೭ ವ); ನಳನೃಪನ ಬಯಸುವಡೆ ನಿನಗವನಳವಡನು (ನಳಚ. ೩–೪೦). **೨.** ದೃಢವಾಗು; ಬಿಗಿಯಾಗು: ಶೀತಳಜಳಮಿಶ್ರಿತ ವಸ್ತ್ರವನಳವಟ್ಟಿರೆ ಸುತ್ತಲಿನಿಸು ಬೇನೆಗಳೞಿಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೬೬); ಉಮ್ಮಳಿಸುವರೇಕೆ ದುರ್ಮತಿಗಳಾಗದುದಾಗದಪ್ಪುದಪ್ಪುದೆಂದಳವಡೆ ಚಿತ್ತಮಂ ಪಿಡಿದು ನಿಲ್ಲದೆ ತಲ್ಲಣದಿಂ ಧರಿತ್ರಿಯೊಳ್ (ದಶಕು. ೮–೨೬); ತುಱುಬ ಬಲಿದೊಳಗೌಕಿ ಮೊನೆ ಮುಂಜೆಱಗನಳವಡೆ ಸೆಕ್ಕಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭–೧೯). **೩.** ಸಾಧ್ಯವಾಗು; ಶಕ್ಯವಾಗು: ತಂದಿತ್ತು ಕೆಯ್ಸೆಱೆಯಂ ಕೊಟ್ಟಳವಟ್ಟ ಸಾರಧನಮಂ ಮೂವಿಟ್ಟಗಂ ಪೂಣ್ದು ಕಾಲ್ಗೆಱಗಿತ್ತಂತರಿಗಂಗೆ ಬೆರ್ಚಿ ಭಯದಿಂ ಗ್ರಾಮಕುಳಂ ರಾಜಕಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೩೦); ಇದೆಮಗವಶಕುನಂ ಈ ಬಾರಿಯ ಮದುವೆಯುಳವಡದು (ನಂಬಿರ. ೬–೧೨೦); ನಿರ್ಮಳ ನಕ್ಷತ್ರಸಮಾಜಮುಂ ನೆಗೞ್ದಲಂಪಿಂ ರಾಸಿಗೈದಂತೆ ಕಣ್ಗಳವಟ್ಟಂತುರುಕಾಂತಿಯಿಂ ಪರಪುತಂ ಪ್ರೋತ್ತುಂಗ ತಾರಾಚಳಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೨–೧೧೯); ನೂಕಬೇಹುದು ನುಡಿದ ವತ್ಸರವ ಗುಪಿತವೆಂತಳವಡುವುದಾಶ್ರಯದಪದಶೆಯನೆಂತಾನುವಿರಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧–೫); ಎಲವೊ ನಿನ್ನಯ ಬಾಯ ಹವಣಿಂಗಳವಡದ ಬಲುದುತ್ತನಂಗೈಗಳಲಿ ಧರಿಸಿದೆ ಪಾಪಿ ಕೆಡಿಸಿದೆ ಕರ್ಬುರಾನ್ವಯವ (ತೊರರಾ. ೩–೮–೬); ಜಡರೆನಿಪ ಮಾನವರ ಮತಿಗಳವಡುವವೊಲು ಶ್ರುತಿಗಳನು ಶಾಖೆಯ ಕಡಿದು ಕೈಗೊಳಿಸಿದನು ವೇದವ್ಯಾಸರೂಪದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೨–೩–೧೦); ನಾಮಸ್ಮರಣೆ ನಾಲಗೆಗಳವಡದೆ ಮತ್ತಾ ಮರಾಮರವೆಂದರವಗೆ ಪ್ರೇಮದೊಳೊಲಿದು ಸದ್ಗತಿಯ ಪಾಲಿಸಿದ ಶ್ರೀರಾಮ ವಿಭೀಷಣವರದ (ಮೋಹತ. ೪೧–೨೨). **೪.** ಒಪ್ಪು; ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು;

ಅನುರೂಪವೆನಿಸು : ಮಿಂಚುವೆತ್ತ ಸುಲಿಪಲ್ಗಳಳವಟ್ಟ ದುಕೂಲವೊಪ್ಪೆ ಬೆಳ್ಪಸದನಮುಂತದೇನೆಸೆದುದೊ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಸುಧಾಂಶುವಕ್ತ್ರೆಯಾ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೧೧೪) ; ತರಿಸಿ ತೀರ್ಥಕರ ಜನನೀಜನಕರಂ ನಿಜನಿರ್ಮಿತ ಮಣಿಮಂಟಪದೊಳಳವಟ್ಟ ಕಳಧೌತಪೀಠದೊಳಿರಿಸಿ (ನೇಮಿಪು. ೮–೮೦ ವ); ಅನುನಯಮುಪ್ಪ ಚೆಲ್ವ ಹರೆಯಂ ಹರೆಯಕ್ಕಳವಟ್ಟ ರೂಪು ರೂಪಿನ ಪೊಸದೇಸೆಗೊಪ್ಪುವ ಗುಣಂ (ದಶಕು. ೬–೯೦) ; ತನುಗಳವಟ್ಟ ರೂಪು ಘನರೂಪನಲಂಕರಿಪಚ್ಚಜೌವನಂ ಮನಕಿನಿದಾದ ಜೌವನಕೆ ತಕ್ಕ ವಿಳಾಸತೆ (ರಾಜಶೇ. ೩–೧೯). **೫.** ಉಂಟಾಗು ; ಒದಗು : ಕುಂದದ ರುಚಿ ತನುಗಳವಡೆ ಕುಂದದ ನವನಿಧಿ ಗೃಹಾಳಿ ಸಿರಿಯಂ ನೋಡಲ್ ಬಂದ ಮರ್ದಿನತಾಯ್ಗಡಲೆಂಬಂದಮನುಕ್ಕಂದಮಾಗಿ ತಳೆದೆಸೆದಿರ್ಕುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೭೧) ; ಅಂಗಸುಖಿಗೆ ಲಿಂಗಸುಖವಳವಡದು ಲಿಂಗಸುಖಿಗೆ ಅಂಗಸುಖವಳವಡದು (ಆದವ. ೯೩) ; ಈ ಮಹಾತ್ಮಂ ಮದುವೆನಿಲಲ್ವೇೞ್ಕುಮಂತು ನಿಂದೊಡೆ ರಾಜ್ಯಾಭ್ಯುದಯ ಮಳವಡುಗುಮಳವಡೆ ಪದುಳಂ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಸಂತತಿ ನಿಲ್ಕುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨–೯೧). **೬.** ಕೂಡು ; ಸೇರು ; ಜೊತೆಯಾಗು : ಶಾಸ್ತ್ರದಾನಮುಮಳವಟ್ಟವೊ ಕಾಡಿಯೂರೊಳಾರ್ ನೋಡುವೊಡಂ (ಎಇ. XIII, ೩೩೨–೪೧ ; 929) ; ಚೈತನ್ಯದೊಳಳವಡೆ ಸರ್ವಾಂಗಂ ಮೆಚ್ಚಿತ್ತನಾಗಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೭೮೯) ; ಅಳವಟ್ಟದಟುಂ ಸೊರ್ಕುಂ ಬಳವುಂ ಜವ್ವನಮು ಮೊದವೆ ತೀವ್ರತೆಯಿಂ ಸಂಚಳಮುತಿ ಬಿಡದಾರುಮನೊಬ್ಬಳ ತವುಡಿಂಗಾಗದಂತು ಬಯ್ವಂ ಪೊಯ್ವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೬) ; ಮೊಲೆವಾಲನೂಡಿ ತೊದಳಿಂದವೆ ಬಣ್ಣಿಸಿ ಹಾಡಿ ಕಂಪದಿಂದಳವಡೆ ತೂಗಿಯಚ್ಚಸುಖನಿದ್ರೆಯನಂದಮನುಂಟುಮಾಡಿ (ಪಂಪಾಶ. ೩) ; ಇದು ಕೃತಾಂತನ ಸೀಮೆಗಳವಟ್ಟುದು ಸುಯೋಧನ ನೃಪತಿ ವಿಗತಾಭ್ಯುದಯನಾದಂ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೪೦) ; ತಳುವದೆ ತಳತಂತ್ರಗೂಡಿ ಸನ್ನಾಹದೊಳಳವಟ್ಟು ನಡೆದನುಬ್ಬಿನಲಿ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೧೦). [ಅಳವು + ಪಡು$_1$]

ಅಳವರಿ 'ಅಳವಱಿ' ನೋ.

ಅಳವಳ (ನಾ). ದುಃಖ; ವ್ಯಥೆ : ಮೃದುತರ ಮಾರ್ಗದೆ ಕೆನ್ನಂ ಮದನಶರಾನೀಕಮೊಯ್ಯನೊಲವಂ ಪಡೆಗುಂ ಹೃದಯಮನಳವಳವಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅಳವಳಲಿಂ, ಅ[ಬಲ]ಳವಿಂ]ದುಱೆ ವಿದಾರಿಸುವುದಿಂತು ಕುಸುಮಮಯಮಲ್ತದಱಿಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೦೦) ; ಒಂದು ಬೇವಿನ ಬುಡಕೆ ನಿಂದು ಅಳವಳದಿಂದ, "ಎಂದಿಗೂ ಸಿಗಲಾರೆಯಾ ಜೇನಿನರಸಿಯೇ !" ಮನದೆ ಕಡುನೊಂದು ಎಂದೆ (ಸಖೀಗೀ. ೬೩–೬). [?]

ಅಳವಳಿ 'ಅಳವೞಿ' ನೋ.

ಅಳವಳಿಕೆ 'ಅಳವಡಿಕೆ' ನೋ.

ಅಳವಳಿಸು$_1$ 'ಅಳವೞಿಸು' ನೋ.

ಅಳವಳಿಸು$_2$ 'ಅಳವಡಿಸು' ನೋ.

ಅಳವಳಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಧ್ವನಿಮಾಡು ; ಸಲ್ಲಾಪಮಾಡು (?) : ಪೊಸತಲರ್ದಂಭೋರುಹದೊಳ್ ಮುಸುಂಬು ಮುಱುಗುವಿನಮೆಱಗಿ ಗಂಧಮನಾಘ್ರಾಣಿಸುತುಮಳವಳಿಸುವಳಿಗಳ ಪಸವೋಡಿದುದಿಲ್ಲ ರಜನಿಸಮಯಾತ್ಯಯದೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೬–೬೬).

[ಅಳವಳ ? + –ಇಸು$_3$. / **ತಮಿ.** ಅಳವಳಾವು = ಸೇರಿ ಮಾತಾಡು, ಕೂಡಿ ಮಾತಾಡು]

ಅಳವಳ್ಳ (ನಾ). (ಉಕ) ವ್ಯವಹಾರಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವನು ; ಪೆದ್ದ : ಗುರುವಾರ ದಿನ ತಯಾರ ಆಗಿ ಕೂತುಕೋ ಅಳವಳ್ಳನಂಗ ಏನಾರ ಮಾತಾಡತಾನ ಆತು (ಮುಗಿಮ. ೯೨) ; ಅವನು ಬಹಳ ಅಳವಳ್ಳನಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಅಳವಱಿ, ಅಳವರಿ (ಕ್ರಿ). **೧.** ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ತಿಳಿ ; ಅಳತೆಯನ್ನರಿ : ಸೂರ್ಯಕಾಂತದ ಧೂಪಗುಂಡಿಗೆಯೊಳಳವಱಿಯದೆ ಸೆಜ್ಜೆವಳನಿಕ್ಕಿದ ಕೇಶಸಂಸ್ಕಾರ ಕಾಳಾಗರುಧೂಪಂ . . . ದಂಪತಿಯಂ . . . ಕೊಂದುದು (ಆದಿಪು. ೫–೨೨ ವ, ೨೩) ; ಅಳವಱಿಯದೆಗ್ಗು ಬಳವಳಬಳೆವಿನೆಗಂ ಪಚ್ಚಪಸಿಯ ತುಱುಕಾಱಂಗಗ್ಗಳಿಕೆಯನೆ ಮಾಡಿ ನೀನುಂ ಪೞಿಯಂ ಕಟ್ಟಿದೆಯೊ ಭೂಪರಿನಿಬರ ಕೊರಲೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೪೬). **೨.** ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿ ; ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿ ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಅರಿ : ಅಳವಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ಆಳವಱಿ]ಯದ ಭಾಷೆ, ಬಹುಕುಳವಾದ ನುಡಿ, ಇಂತೆರಡರ ನುಡಿ ಹುಸಿಯಯ್ಯಾ (ಅವಚಂ. ೩೧–೧೩೦) ; ತದ್ಬಲದಿನರಾತಿಯಳವಱಿದು ಬೞಿಯಮೊನ್ನ ಕೂರ್ಪಂ ತೋರ್ಪೆಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦–೯೪ ವ) ; ತನ್ನ ಪಡೆಯೆಲ್ಲಮನಳವಱಿದು ಮನ್ನಿಸಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೩೩). **ಅಳವರಿ :** **೧.** ಕಲೆಯೆನ್ನುವುದು ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ಅಳವರಿಯಲಾಗದ ದಿವ್ಯಶಕ್ತಿ (ಸಾಹಿಜೀ. ೭). [ಅಳವು + ಅಱಿ]

ಅಳವೞಿ, ಅಳವಳಿ (ಕ್ರಿ). **೧.** ಯೋಗ್ಯತೆ ಕೆಡು : ಗೋವುಗಾದಳವೞಿದಿರ್ದ ಕೃಷ್ಣನೊಡನಿರ್ದುದಱಿಂದವೆ ಗೋವಿಯಾದೆ (ಗದಾಯು. ೯–೫). **೨.** ಶಕ್ತಿಗುಂದು ; ಬಳಲು : ಕಂಬುದ್ವೀಪದೊಳಳವೞಿದಂಬರಚರನೆಱಕೆಮುಱಿದ ಪಕ್ಕಿವೊಲಿರ್ದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೪೭) ; ಸೂಳೆಯರ್ ಗಾಳದ ಮೀನಂತಳವೞಿಯೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೭೯). **ಅಳವಳಿ :** **೨.** ಚೋಳನಳವಳಿದು ಪುರೆಮಂ ಪಾಳಿಕ್ಕಿ ಭಯಕ್ಕೆ ಮೊತ್ತಂ ಮೊದಲಿಗನೆನೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೭೬–೨೦ ; 1080) ; ಗಂಗಿಮಯ್ಯ ಬೆಳಗವರ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಧಾಳಿಯನಿಟ್ಟಳಿ[ಳ]ವಳಿದು ಪಲರಳಿವಿನಲು ತನ್ನ ಪರಿಚ್ಛೇದಿಸಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೬–೨೫; 1125) ; ಚಿತ್ತದುಮ್ಮಳಿಕೆಯಂ ಕಳೆ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಭೂನಾಥಯೆಂದಳವಳಿದು ಬಾಯ್ವಿಟ್ಟು ಕೈಮುಗಿದು ನುಡಿದರ್ (ಹಚಕಾ. ೭–೧೫) ; ಆಳಿದುದು ಬಲವೆಂದು ಕಾಟಣ್ಣನೇನಳವಳಿದನೆ ನೆರವ ಹಾರಿದನೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩–೨೧). **೩.** ಗೋಳಾಡು ; ಪ್ರಲಾಪಿಸು : ಭಕ್ತಜನಪಾಲನೆಂಬೀ ಬಿರುದನುಳಿದನೋ ಹರನೆನುತ ಭುವನಜನಮಳವಳಿದುದು (ಚಿಬಪು. ೧೬–೨೬). [ಅಳವು + ಅೞಿ$_1$]

ಅಳವೞಿಸು, ಅಳವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಶಕ್ತಿಗುಂದು ; ಬಳಲು : ಅಳವಳಿಸಂ ಬೆಬ್ಬಳಿಸಂ ಕಳವಳಿಸಂ ಕನಲನೊನಲನಳ್ಕಂ ಬಳ್ಕಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೯೦) ; ಕಳಕಳಿಪ ಹೆಪ್ಪಳಿಪ ಶೋಕಿಪ ಹಳವಿಸುವ ಬಾಷ್ಪಂಗಳಲ್ಲುಗೆ ಆಳುವ ನಿಜಕರ್ಮಂಗಳಂ ಬಯ್ದಳವೞಿಪ ಸೆಡೆವ (ಸಾನಂಚ. ೮–೧೬). **ಅಳವಳಿಸು :** **೨.** ಶಕ್ತಿಗುಂದಿಸು ; ಬಳಲಿಸು : ವರದುಗ್ಧಾಂಬುಧಿಯನುಱೆ ಮಥಿಸಲಾಕ್ಷಣಂ ನವಚಂದ್ರಬಿಂಬಮುದಿಸಿದುದು ಶೀತಪ್ರಭೆಯೊಳಖಿಳ ದೇವಾಸುರರನಳವಳಿಸುತೆ (ಚಿಬಪು. ೨೨–೨೨) ; ಪರದಳವನೊಳವೊಕ್ಕು ಸುಭಟರಂ ಸದೆದು ಸೊಪ್ಪರೆದಳವಳಿಸಲಾಗ ಭೀತಿಯಿಂದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಪರೆದಳವಡಿಸಿದರ್ಪಲಾಯನವನತಿಬಲರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨–೨೫). [ಅಳವಳಿ (< ಅಳವೞಿ) + –ಇಸು$_3$]

ಅಳವಾನು (ಕ್ರಿ). ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ ; ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು : ಅಳವಾಂತು ಗರುಡ ಕೃಷ್ಣನ ಕೊಂಡು ತೆರಳಲ್ಕೆ ವಳಯದೆ ಪುಣ್ಯಮೂರುತಿಯ ನೆಳಲಾದ ಸ್ವಸ್ಥಾನದೆ ಬಿದ್ದ ಮಾರ್ಗದ ಪೊಳಲವರ್ ಪುಣ್ಯವೆಯ್ದಿದರು (ಮೋಹತ. ೪೨–೧೦). [ಅಳವು + ಆನು (< ಆನ್$_1$)]

ಅಳವಾಳಗೊಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳು ಕಟ್ಟೆಯಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತ ಕುಳಿತು ಆಡುವ ಆಟ (?) : ಮಳಲುಕುಪ್ಪೆ ಗುಬ್ಬಿಮನೆ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಣಿಕೆ ಬೆಳದಿಂಗಳಕುಪ್ಪೆ ಉಯ್ಯಾಲೆ ಜೋಜೋ ಅಳವಾಳಗೊಟ್ಟಿಗೆ ಅಟ್ಟಿಗೆಮುಟ್ಟಿಗೆ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೧೯–೩).

[ಅಳವಾಳ$_0$ (< **ಸಂ.** ಆಲವಾಲ) + ಗೊಟ್ಟಿಗೆ]

ಅಳವಿ (ನಾ). **೧.** ಅಳತೆ ; ಪರಿಮಾಣ : ಉಪಮಾರಹಿತಮಪ್ಪುದನಳವಿಯಿಲ್ಲದುದನಾವ ಕಾಲಮುಂ ಕಿಡದುದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೯–೮) ; ನೆಱೆಯುಲ ಕಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟುವುದರ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಸ್ಥಿತಿಕ್ರಮವೆನ್ತುವೆನ್ದೊಡೆ ಒನ್ದರಣೆಯ ನೀರ ಬಯುಗಿದ ವರಿಸ ಪತ್ತೊನ್ದಿ ಎರಡನೆಯ ವರಿಷಮೆಟಿಳವಿ ಮೂಱನೆಯ ವರಿಷದನ್ದಿಗೆ ಆಯ್ದುಳವಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲಕ್ಕಂ ಎಲ್ಲಿಟ್ಟುಟಿಲು ಸಳ್ಗಂ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪೮–೧೮ ; 904) ; ಕನಲ್ವುದರ್ಕಳವಿಯುಮಂತುಮಿಲ್ಲ ಸನಿಯನ್ನಳೆ ಕುಂಟಣಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೮) ; ವರನ ಕೊರಲಳವಿಗೆತ್ತಿರ್ದ ರತ್ನನವಮಾಲೆ ನೇಲೆ ನೆಲನಂ ನೋಡುತ್ತಿರೆ ಕನ್ನಿಕೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೧೧); ಸತ್ತವರೇಟ್ಟುರೆ ಪೇಟಿಱೊಡಸತ್ತರೆ ತಮ್ಮಟಲಿನಳವಿಯಂ ಮಟ್ಗಿಸಲೆಂದುತ್ತವಳಿಕೆಯೊಳೆ ಸಾವರ್ಸ್ವತ್ತವರವರ್ಗಾವ ಹಿತಮನಾಚರಿಸುವರೋ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೬೧) ; ಬಳಿಕ ಹಸಾದವೆನುತ ನಂಜರಾಜೇಂದ್ರ ಸಲೆ ಗಡಿಗಳ ಮನ್ನೆಯರ ತಳುವದೆ ಮಾರ್ಬಲ ಸಹಿತ ಕರಸಿ ಕಾರ್ಯದಳವಿಯು ಪೇಳ್ದನಿಂತೆಂದು (ಕಂನವಿ. ೧೩–೫೧). **೨.** (ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕುವಷ್ಟು) ಹತ್ತಿರ, —ಸಮೀಪ : ಬಿಲ್ಲಂ ಕುದುರೆಯಂ ಕಾಲಾಳಂ ನಾಯ್ಗಳುಮಂ ತಿಣ್ಣಮಿರಿಸಿ ಕೆಯ್ಯಂ ನೇಣುಮನಳವಿಯೊಳ್ ಕೂಡಿ ನಡೆಯಲ್ವೇಟ್ದು ಬೇಂಟೆವಸದನಂಗೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೭ ವ) ; ನೀಡಿ ಕರಾಗ್ರದಿಂದಳವಿಗೊಯ್ಯನೆ ಬಾರದೆ ಪೂದುಱುಂಗಲಿಂ ನಾಡೆ ವಿರಾಜಿಸಿರ್ಪ ಸೆಳೆಗೊಂಬೆಲರಿಂ ತೊನೆದು (ಕುಸುಮಾ. ೫–೧೧೧) ; ಕಿರೀಟಿಯನಳವಿಯಲಿ ಕಂಡಿದಿರುವಂದನು ನಗುತ ಶತಮನ್ಯು (ಕುವ್ಯಾ ಅ. ೮–೮೭) ; ಕಾದಿ ದಂದುಗಬಡದ ಮುನ್ನವೇ ತನ್ನಳವಿಗೈದಿದಂಕದ ಭಟರ ತೇರ್ಗಳಂ ತೆಗೆದಿಳೆಗೆ ಮೋದಿದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೪೭). **೩.** ಯೋಗ್ಯತೆ; ಘನತೆ: ಕರಮ[ನ]ಯದೆ ನಿನ್ನಳವಿಗಳವನಱಿಯದೆ ನೆಗಟ್ದೈ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೨) ; ಪರಿಜನಮನಳವಿಯಱಿದಾಳರಸೆಂಬುದನಱಿಯಲಾಗದಂತಿರೆ ಪೊರೆದಾ ನರಪತಿಯ ಗುಣಾಗುಣದಂತರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೬೯) ; ಅರಮನೆ ನೆರೆಮನೆ ನಂಟಂ ನರಪತಿ ತನಗಾಪ್ತಪರಿಜನಂ ಸಚಿವರೆನಲ್ ದೊರೆವಡೆದಂ ಬಲ್ಲಾಳನ ಪುರದಳವಿಗೆ ಕುವರ ಲಕ್ಷ್ಮದಂಡಾಧೀಶಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೧೨–೪೦ ; 1220). **೪.** ಶಕ್ತಿ ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ : ಕಡುಮನವ ಕಾಲಾಳು ಕೆಱೆದುದು ಖಡುಗಧಾರೆಯನೀತನಳವಿಯ ಕೆಡಿಸಿ ತಲೆಯೊತ್ತಿದರು ಭೂಪನ ಮೊನೆಯ ನಾಯಕರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೩೯). **೫.** ವಶ; ಅಧೀನತೆ; ಹಿಡಿತ : ಈ ಮುಗ್ಧಬಾಳಕಿಯರಳವಿಗೊಳಗಾದವಿನ್ನಿವರನೆನ್ನ ಬಿನದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ದೀವಮುಂ ಮಾಟ್ಪೆಂ (ವರ್ಧಪು. ೯–೬೦ ವ) ; ಮೊಳೆತುವಾಕ್ಷಣ ಕಾಮಬಾಣದ ಹಿಳುಕುಗಳು ಹಿರಿದಾಗಿ ಚಿತ್ತಜನಳವಿಯಲಿ ಸಿಲ್ಕಿದಳು ಮಾಯೆ ಮಹಾನುರಾಗದಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫–೧೧). **೬.** ಶಕ್ಯ ; ಸಾಧ್ಯ : ಅವರನಿಂತುಗ್ಗಡಿಸಿ ಕೀರ್ತಿಸಲೆಮ್ಮಳವಿಯೇ (ಬಸಪು. ೨೯–೨೮) ; ಹೊಲೆಯರಿಗೆ ಶಿವಭಕ್ತಿ ಮಹಿಮೆಯನಳವಿಯೇ ತಿಳಿಯಲಿಕೆ (ಬಸಪು. ೫೬–೪೯). **೭.** ವಿಶ್ವಾಸ ; ನಂಬಿಕೆ (ಕಿ). **೮.** ಯುದ್ಧ ; ಕಾಳಗ : ಕುಂಭಕರ್ಣನನಗಿವ ಬೊಬ್ಬೆಯಲಳವಿಗಳುಕದ ವಿಗಡರಕ್ಕಸರೆಕ್ಕತುಳದಲಿ ಹೊಕ್ಕರುರವಣಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೫–೮–೩೯) ; ಎನ್ನ ನೀಂ ಪಳಿದೆಲಾ ಕಾಣಬಹುದಿನ್ನೇಕೆ ನೋಡು ತತ್ತಳವಿಯೊಳ್ ನೀನೆನ್ನ ಸೋಲು ಗೆಲವುಗಳ (ಚೆಬಪು. ೧೬–೭) ; ಪಟುಭಟರಳವಿಗೊಟ್ಟಾಗಿ ಸಲೆ ಸರಳಗಾಯದಿಂ ಮಡಿವುತಿರ್ದರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೫೫). **೯.** ಯುದ್ಧಭೂಮಿ : ತೇರ್ಮುಗುಳ್ದಳವಿಯಿಂ ತೊಲಗಿ ಬೆಂಡಾಗಿ ನಾನೂರ್ಮೊಳಂ ಪೋಗಲ್ಕೆ ತಲೆದೂಗಿ ಮುರಹರಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೩೨).

[ಅಳ್$_1$ + -ವಿ$_1$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಅಳವು; ತೆಲು. ಅಲವಿ, ಅಲವು ; ಕೊಲಾ. ಲಾವ್]

ಅಳವಿಗ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಿ ; ಶೂರ : ಪ್ರಜೆಗಳ್ ವೀರರೆನಿಸಿಯುಂ ವಿನಯವಂತರುಂ ನಲ್ವಾತುಗರಾಗಿಯುಂ ನನ್ನಿಗರುಂ . . . ಅಳವಿಗರಾಗಿಯುಂ ಪಾಪಭೀರುಗಳೆನಿಸಿರ್ಪರ್ (ಚಕವಂ. ೧೪೨–೨೦) ; ಬಲ ಮುರಿದು ಕಾಲಾಳು ಮೇಲಾಳುಗಳ್ತಿರಳಲಳವಿಗನು ಸುಡು ಸುಡೀ ಬಣಗುಗಳು ಕ್ಷಾತ್ರಿಯರ ಕುಲದಲುಂಟಾಗಿ ಮುರಿದೋಡಿದರೆನುತ್ತಿರ್ದನಾ ಭೀಮ ಮೋಹರದೊಳು (ತುರಂಗ. ೭೪–೩೩). [ಅಳವಿ + -ಗ$_2$]

ಅಳವಿಗಳಿ 'ಅಳವಿಗಟಿ' ನೋ.

ಅಳವಿಗಟಿ, ಅಳವಿಗಳಿ (ಕ್ರಿ). ಅಳತೆಮೀರು ; ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ಅತಿಶಯವಾಗು : ಆಶಾವಳಯಿತ ಲೋಕಾಕಾಶಮಿದೇನತಿ ವಿಶಾಲಮೋ ನಿನ್ನ ಯಶೋರಾಶಿಯನಿಂದುದ್ಯುತಿಯ ನಿಕಾಶಮನೊಳಕೊಳ್ಗುಮಳವಿಗಟಿದಿರ್ದುದುಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೯೪) ; ಆ ಮಹಾರೌದ್ರ ಭದ್ರಾಕಾರನ ಪೊಡರ್ಪಿನಾರ್ಪಿನಳವಿಗಟಿದ ದರ್ಪಮಂ ಪೇಱ್ವೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೪೫–೧೮) ; ಅಳವಿಗಟಿದ [ಪಾಠಾಂ. ಗಳೆದ] ಸಿರಿಯೊಳಮುಪಮೆಗಳೆದ ಭೋಗದೊಳಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೯೨) ; ಅವಳಳವಿಗಟಿದಂಗಜಜ್ವಳನ ಸಂಜ್ವರೋದ್ರೇಕಮಂ ಪೇಱ್ವೊಡೆ (ವರ್ಧಪು. ೪–೫೭ ವ). **ಅಳವಿಗಳಿ :** ಕಳಿದ ಪೂಗಳ ತೆಱದಿ ರೇಚಕದೆಲರಿನಿಂದುದುರಿದುವು ತಾರೆಗಳಳವಿಗಳಿದಾ ತೋಳ್ಗಳುಬ್ಬೆಗೆ ದಿಗ್ಗಜವ್ರಜವು ಪೆಳಱಿದವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧–೧೦೪) ; ಅಳವಿಗಳಿಯದ್ವೈತರೆ ನೆಗೆದೆಱಗಿ ಗಜಱಿ ಗರ್ಜಿಸಿ ಕುಂಭಿ ಕುಂಭಸ್ಥಳಮಂ ಕೊರುಗುರ್ಗಳಿಂ ಸೀಳ್ದು ಸಿಱುಂಬಳಾಡಿ ಸಿಡಿಲ್ಸಿಡಿವಂತೆ ನಗಾಧಿತ್ಯಕಕ್ಕೆ ನೆಗೆವ ಮೃಗೇಂದ್ರಂಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೫೫ ವ) ; ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾರಾಜರವರ ಅಳವಿಗಳಿದ ಅಷ್ಟೈಶ್ವರ್ಯಗಳ ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ಲಿ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೭೪–೨೨). [ಅಳವಿ + ಕಟಿ$_1$]

ಅಳವಿಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಅಳತೆಯನ್ನು ಕಾಣು ; ಪರಿಮಿತಿಯನ್ನು ಕಾಣು : ಮಾನಭಂಗಮಂ ಮಾಡೆ ಮನಃಕ್ಷತಕ್ಕಳವಿಗಾಣೆವು ನೋಡಿರೆ ಪಾಂಡುರಾಜನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೧೬). [ಅಳವಿ + ಕಾಣ್]

ಅಳವಿಗಿಡು 'ಅಳವಿಗೆಡು' ನೋ.

ಅಳವಿಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸತ್ವಗುಂದಿಸು ; ಶಕ್ತಿ ಕಡಮೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ಉರ್ಬಿ ಕೊರ್ಬಿ ಕೋಳಾಹಳಂಗೆಯ್ದಳವಿಗೆಡಿಸಿ ಪೊಳೆದು ಪೊಗರೇರ್ವ ದಳಮಂ ಕಂಡು (ಹರಿವ್ಮಾರ. ೩–೩೫ ವ).

[ಅಳವಿಗೆಡು + -ಇಸು$_3$]

ಅಳವಿಗೆಡು, ಅಳವಿಗಿಡು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಶಕ್ತಿಗುಂದು : ಅಳವಿಗೆಡೆ ಧುಮ್ಮಿಕ್ಕಿ ರಥದವರಿಳಿಯಬಿದ್ದರು ಭಯದಿ ತೇಜಿಯನಿಳಿದು ರಾವುತರು ಕರವ ಮುಗಿದರು ಕೊರಳ ಸಲಹೆನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೧೪). **ಅಳವಿಗಿಡು : ೨.** ಯೋಗ್ಯತೆ ಕೆಡು ; ಘನತೆ ಹಾಳಾಗು : ಪೆಱನಿಕ್ಕುಂಗೂಟಿಱೊಳಂ ಕೀಟಿಱಲೊಳಮಳವಿಗೆಟ್ಟಿರ್ಪ ನಿಮ್ಮಿರ್ಪುದರ್ಕಂ ಮಱುಗುತ್ತಿರ್ಪಳ್ಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೭೧). [ಅಳವಿ + ಕೆಡು]

ಅಳವಿಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಭಟಿಸು ; ಎದುರಾಗು ; ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲು : ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನನಾಜ್ಞೆಯೊಳಳವಿಗೊಟ್ಟುದು ಸೇನೆ . . . ರಭಸದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೬೪) ; ಎಲವೆಲವೊ ಹೆಂಗಳ್ಳ ಹೋಗದಿರಳವಿಗೊಡು ಸಂಗರಕೆ ನಿಜ ಭುಜಬಲವ ತೋಱು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೬೦–೧೮) ; ತೊಳಪ ಪಲ್ಲವಸತ್ತಿಗೆಯ ತಣುನೆಳಲೊಳೀ ಗಜಕಂಧರದೊಳಿದ್ದಳವಿಗೊಡುವವನಾರು ಬಲ್ಲಡೆ ಸೂತ ಹೇಳೆಂದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೭೫). [ಅಳವಿ + ಕೊಡು]

ಅಳವಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆವರಿಸು ; ಮುತ್ತು (?) : ಝಾಡಿಸಿದ ಝಲ್ಲರಿಯ ಬಳಗವತ್ತೆಸೆದವು ಜಯದ್ರಥನಳವಿಗೊಂಡಾ ನಿಶಾಂಧಕಾರದ (?) ಸುಳಿವು ತಾನೆನೆ ಮೆಱೆದುದಖಿಳವ್ಯೂಹ ರಚನೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿಇ. ಪರಿ. ೨೮೭). [ಅಳವಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಳವಿದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಳತೆಮೀರು ; ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಅಳವಿದಪ್ಪಿದಾ ಕುಳತೆಯಿಂ ಬಂಧುಜನಂಗಳ್ ಕೆದಱಿ ಮಂಜಿನಂತೆ ಪಸರಿಸುಪಭಿಷೇಕದ ಪುಡಿಯ ಪೊರೆಹದೊಳಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೯ ವ). ೨. ಗುರಿತಪ್ಪು : ಮುಂದಣ ಮಿಗಮಂ ಕಳಿಪದೆ ಸಂದಿಸಿ ಬಱಿಗೊಳ್ವ ಮಿಗಮುಮಂ ಕಳಿಪದೆ ತಾನೊಂದಳವಿದಪ್ಪದೆಚ್ಚು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೮) ; ಅಳವಿದಪ್ಪದೆ ದಂತಿಘಟೆಗಳನಳುಕದೆಚ್ಚನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿ೩. ಪರಿ. ೨೪೯). ೩. ಶಕ್ತಿಗುಂದು : ದ್ರೋಣನ ಬಲುಸರಳ ಸರಿವಳೆಗೆ ದಂಡೆಯನೊಡ್ಡಿ ದಳವುಳಿಸಿ ಅಳವಿದಪ್ಪದೆ ಕೆಲದ ಖಡ್ಗವ ಸೆಳೆದು ಗುರುವಪ್ಪಳಿಸಿ ಕೈಯಲಿ ಕಳೆದು ಹೊಕ್ಕನು ಭೀಮ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೧೨).
[ಅಳವಿ + ತಪ್ಪು₁]

ಅಳವಿಯಱ್ (ಕ್ರಿ). ಅಳತೆಯನ್ನು ತಿಳಿ ; ದೂರವನ್ನು ತಿಳಿ : ಅಳವಿಯಱಿದು ಘುಳುಘುಳಿಸಿ ಪರಿತಂದು ಉಂಗುಟದಿಂ ಭಾಳಾಗ್ರಂಬರಂ ಪೋಲ್ದೆತ್ತಿ (ನಂಬಿರ. ೧೮-೧೬). [ಅಳವಿ + ಅಱ್₁]

ಅಳವು (ನಾ). ೧. ಶಕ್ತಿ ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ಪರಾಕ್ರಮ : "ಅಳವೆಂದೆನೆ ಸತ್ತ್ವಮುಂ ಸಮಿೞಪಮುಮುಕ್ಕುಂ" (ಭಾರನಿ. ೩೮) ; ನೃಪತುಂಗನೆಂಬಳವನೊಲ್ದಂಗೀಕೃತಂ ಮಾಡಿದಂ (ಎಚ. XIII, ೨೪೯-೪ ; 929) ; ಅಂತು ವಜ್ರನಾಭಿ ಚೆಲ್ವಿಂಗೆ ನಾಭಿಯುಂ ವಿಳಾಸಕ್ಕಾವಾಸಮುಂ ಅಳವಿಂಗೆ ದಳಮುಂ ಆಱಿವಿಂಗೆ ಗುಱಿಯುಂ ಕಳೆಗೆ ಕುಲಭವನಮುಂ ಪ್ರತಾಪಕ್ಕಡರ್ಪುಮಾಗಿ ಬಳೆವನ್ನೆಗಂ (ಆದಿಪು. ೬-೨೨ ವ) ; ಪಾಂಡುನಂದನರಳವಿನುಬ್ಬಟೆ ಬಿಸಿಲು ಪಸರಿಸಿತು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೩೪-೪) ; ಮಲೆತರಾದರೆ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರಳವ ಮುಱಿವೆವು (ತೊರರಾ. ೬-೧೬-೧೦). ೨. ಶಕ್ಯವಾದುದು ; ಸಾಧ್ಯವಾದುದು : ಇದೆನ್ನಳವೆ ಗಣಧರರೋದಿತ ಚರಿತಂ (ಆದಿಪು. ೧-೩೪) ; ನೆಱೆ ಬಣ್ಣಿಸಲಬ್ಬ ಭವಂ ನೆಱಿಯಂ ಪೆಱರಳವೆ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೨೦) ; ಕೊಱಿಯುಂ ಬಿಣ್ಪುಂ ಲೋಳೆಯು ಮಳವಲ್ಲದ ವಜ್ರಲೇಪದಂತಿರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೬೬) ; ಮೀಱಲಳವೆ ಶಿವನಾ ಮಾಯಿಕವನು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೬). ೩. ಅಳತೆ ; ಪರಿಮಾಣ ; ಮಿತಿ : ಗರ್ಭದ ಕೂಸಿನ ಬಳೆದಳವಿಯಳವನಳೆವರುಮೊಳರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೬) ; ಈಗಳಾತನ ಪುರುಷಾರ್ಥದ ಪುರುಳುಂ ಶಕ್ತಿಯಳವುಂ ಕಲಿತನದ ಗುಣ್ಪುಂ ಪರಾಕ್ರಮದ ಬಿಣ್ಪುಂ ಕರತಳಾಮಳಕಮಾಗಿರ್ದಪ್ಪುದು (ಪಂಚತಂ. ೯೫-೨೧) ; ಆಗ ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಮಾಡಿದ ಕೊಲೆಗೆ ಅಳವಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೦). ೪. (ಹಿಡಿಯಲು ಬೇಕಾಗುವಷ್ಟು) ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ: ತೋಳನಳವಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿತೋ ಮೃಗಜಾಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೭೪) ; ಅವು ತಮ್ಮ ಅಳವಿಗೆ ಬಂದ ಕೂಡಲೇ ಹಾರಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಗಪ್ಪನೆ ಹಿಡಿಯುವುವು (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೩೧). ೫. ವಿವೇಕ ; ಜ್ಞಾನ : ಇಳೆಯಂ ಘಾತಿಸಿ ತಕ್ಕರಂ ಕವರ್ದುಕೊಂಡಾದರ್ಥಮಂ ಪೂಱ್ದು ಮಿಳ್ಮಿಳ ನೋಡುತ್ತುಮುದಗ್ರಲೋಭವಶದಿಂ ತನ್ನುಂಡುದುಂ ತಪ್ಪುದೆಂದಳವಂ ಮಾಣಿಸಿ ಸತ್ತು ದಂಡಕನೃಪಂ (ಆದಿಪು. ೨-೧೫).

ಅಳವಾರು=ಸತ್ತ್ವ ಅಧಿಕವಾಗು; ಶಕ್ತಿಗೂಡು: ಸುಸಿಲ ಸೊಕಕ್ಕೆ ಸೊರ್ಕಡರೆ ಮೆಯ್ಯಳವಾರಿದ ತೋಳ ತಳ್ಪನಾಳಿಸುವಿರದೊಟ್ಟಮಂ ಸವಿವ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೭೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಳವು, ಅಳವೈ ; ಮಲ. ಅಳವು ; ತೆಲು. ಅಳವಿ]

ಅಳವುಗಿಡಿಸು 'ಅಳವುಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಅಳವುಗಿಡು 'ಅಳವುಗೆಡು' ನೋ.

ಅಳವುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಹೀನವಾಗು ; ಬಳಲು : ಇನಿಯನನಗಲಿ ತಾನಿರವುಗಾಣದೆ ಮಿಗೆಯನುಗೆಡುತಳವುಗುಂದುವಳು (ಹದಿಬ. ೭-೨೮).
[ಅಳವು + ಕುಂದು₁]

ಅಳವುಗೆಡಿಸು, ಅಳವುಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು ; ವಿವೇಕವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡು : ಎಳವೆಣ್ಗಳೀ ಕೃತಿಗೇಳೆ ತಮ್ಮಿನಿಯರ ನೆಳಮೆಯೊಳಳವುಗೆಡಿಸದೆ ಬಳಿಸಂದು ಬಾಳುವರು (ಹದಿಬ. ೧-೫೩).
ಅಳವುಗಿಡಿಸು : ಭೂತಳರಾಜ್ಯ ವಿಮೋಹಮಚಿರರುಚಿಸಂಚಳಮಿಂತಳವುಗಿಡಿಸಿದುದು ಮನುಕುಲ ತಿಳಕನುಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೨೧).
[ಅಳವುಗೆಡು + -ಇಸು₃]

ಅಳವುಗೆಡು, ಅಳವುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಂದು ; ಬಳಲು : ಪಥಿಕರಂಗಜಾಗ್ನಿಯಿಂದಳವುಗೆಟ್ಟಲ್ಲಿ ನಿಂದಿಹರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೪೬).
ಅಳವುಗಿಡು : ಬಳಿಗಾರರಳವುಗೆಟ್ಟ ಕುದುರೆಯಂತೆ ನಿಲೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೬೯) ; ತುಳುವನಳವುಗೆಟ್ಟೋಡಿದಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೬೨-೨೯ ; 1177). [ಅಳವು + ಕೆಡು]

ಅಳವುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಳತೆಗೆ ಸಿಕ್ಕು ; ಪರಿಮಿತವಾಗು : ಅಳವುಗೊಡದಾನಂದಮಯವಹ ಜಲಧಿಯೆಂಬುದೆ ಪಾದ್ಯಮೆಂಬುಪಚಾರ (ಅಮೃತ. ೧೧-೧೨). ೨. ಒದಗಿಸು ; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು : ಬೆಳ್ಗೊಳದ ಗುರು ಸಂಸ್ಥಾನದವರು ಅಳವುಗೊಟ್ಟ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಆಸ್ಥಾನದ ಕರಣಿಕರು ಪರಿಶೋಧಿಸಿ (ಚೆಟ್ಟಅ. ೨೦೦-೧೮). [ಅಳವು + ಕೊಡು]

ಅಳವುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ; ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು : ಬಳಿಕ ಬಂದರು ಶಿಶುಪಾಲ ಜರಾಸಂಧರು . . . ದಳದುಳ ಕಾಜನೆನಿಪ ದಂತವಕ್ರನುಮಳವುಗೊಂಡಲ್ಲಿಗೆಯ್ದಿದನು (ಕರ್ಣಾಮೃ. ೫-೫).
[ಅಳವು + ಕೊಳ್₁]

ಅಳವುಗೋಲು (ನಾ). ಅಳತೆಗೋಲು (ದಕ. ಕ).
[ಅಳವು + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್₁). / ತಮಿ. ಅಳವುಕೋಲ್]

ಅಳವೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅಳವೂರಗ್ರಾಮೇ ಚತುರ್ಥ್ರವರ್ತ್ರನೀ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩, ೧-೫ ; 500). [ಅಳ ? + ಊರ್]

ಅಳವೆ₁ (ನಾ). ರೈತರಿಗೆ ಸಾಗುವಳಿ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆದುಕೊಡುವ ಒಪ್ಪಂದ; ಲಿಖಿತಮೂಲಕವಾದ ಸಾಗುವಳಿ ಕರಾರು (ದಕ. ಕ). [?]

ಅಳವೆ₂ 'ಅಳುವೆ' ನೋ.

ಅಳವೆ₃ (ನಾ). ನೀರಿನ ಬಿಡುಗಂಡಿ; ತೂಬು : ಸಾರಸಹಕಾರಧಾರಾಸಾರಂ ಕೊಳದಳವೆ[ಪಾಠಾಂ. ಳವಿ, ಱವೆ]ಯಂತೆ ಸುರಿತರೆ ಪಲವುಂ ಧಾರಾಗೃಹಂಗಳತನುವಿಕಾರಮನೊದವಿದಪುದು ದೇವದಂಪತಿಗದಱೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೬-೯೫). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಅಲುವು = ಜಲನಿರ್ಗಮನ ಮಾರ್ಗ]

ಅಳಸಂದೆ 'ಅಲಸಂದೆ' ನೋ.

ಅಳಸಗಾಮಿನಿ (ನಾ). ನಿಧಾನವಾಗಿ ನಡೆಯುವವಳು : ಕುಚಭಾರಾಳಸಗಾಮಿನೀ ಪರಿವೃತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೮೫). [ಸಂ. ಅಲಸಗಾಮಿನೀ]

ಅಳಸಬಂಧಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅಳಸಬಂಧಿಯ ಮಗ ಹುಲಿಮದ್ದನಡ ರಾಜೇನ್ದ್ರ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೦-೭ ; 1230). [?]

ಅಳಸು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುರತಧ್ವನಿಮಾಡು : ಅಳಸುವ ಬಯ್ವ ಬಿಗ್ಗಿಸುವ ಬತ್ತುವ ಬಾಯ್ದೆಱಿಗೊಳ್ವ ನುಂಗುವವ್ವಳಿಸುವ ಮುದ್ದುಗೆಯ್ವ . . . ಜರ್ಬುವ ಪುರ್ಬೆಸೆಯಲ್ಕೆ ಕೂಡಿದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೭-೫೩) ; ಅಳಸುವ ದನಿ ಬಳಸುವ ಮುದೆಕೊಳಿಸುವ ಕೋಡೆಱಕೆ ಮೆಱಿಯೆ ತಳಿರ್ಗೊಂಬುಗಳೊಳ್ ಗಿಳಿ ಮುರಳ್ವರಗಿಳಿ ಪೆಣ್ಗಳಿನೆಳಮಾವಿಳಿಸಿದುದು ರತಿಯ ಜಕ್ಕನ್ದೊಱವಂ (ಅನಂಪು. ೬-೮೦). ೨. ಪ್ರಣಯದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ನುಡಿ (?) : ಮರಕತದ ಕಲ್ಲ ಕವಿಗಳೊಳೆರಡಱಿಯದೆ ಕೊರ್ತ ಧೂರ್ತ ಸುರಮಿಥುನಂಗಳ್ ನೆರೆದಳಸುಗಲಿಸೆ ಗಿಳಿಯುಂ ಪುರುಳಿಯುಮಳಸುವುವು ದೇವಭಾಷೆಗಳಳಸಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೫೧). [?]

ಅಳಸು₂ 'ಅಳೆಯಿಸು' ನೋ.

ಅಳಸು$_3$ (ನಾ). ಸುರತಧ್ವನಿ : "ಅಳಸು – ಸುರತಧ್ವನಿ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨) ; ಮುಗ್ಧಾಕ್ಷಿ ಚಿಂತಾಂತರಕ್ಕೆಡೆಯಾಗಿರ್ಪಿನಮೆರ್ದೆಱಿಂಕೆಯೆಲರಿಂದುದ್ಬುದ್ಧಪಾರಾವತಂ ಸೊಡರಂ ಪೊಯ್ದುದು ಕೇಳಲಾಕೆಯಳಸಂ ತಾನಱಿವಿನ್ನಂತೆವೋಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೩–೧೯) ; ಅಳಸುಱಿ ರಿಗ್ಗವಣೆಯ ಪಱಿಗಳ ನಿನದಂ ಬೀಣೆಯಿಂಚರಂ ತಾನಾಗಲ್ ಕೆಳದಿಯುಪರಿರತದಿಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಸಿದಳಾ ಸಮಯದೊಳ್ಕುಣಿವ ನಚ್ಚಣಿವೋಲ್ (ವೀರವಿ. ೬–೮೦). [< ಅಳಸು$_1$]

ಅಳಸು$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ : ಕರವೊಪ್ಪೆ ಸಮೆದ ಓಗರದ ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ . . . ಗಾರಿಗೆಯ ಅಳಸುಗಳ ಕುತ್ತಱುಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹೂರಿಗೆಯ ಲಡ್ಡುಗೆಯ ಬೆಟ್ಟಂಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಬಸರ. ೭–೯). [?]

ಅಳಸುಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಣಯದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕಲಿಸು : ಮರಕತದ ಕಲ್ಲ ಕವಿಗಳೊಳೆರಡಱಿಯದೆ ಕೂರ್ತ ಧೂರ್ತ ಸುರಮಿಥುನಂಗಳ್ ನೆರೆದಳಸುಗಲಿಸೆ ಗಿಳಿಯುಂ ಪುರುಳಿಯುಮಳಸುವುವು ದೇವಭಾಷೆಗಳಳಸಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೫೧). [ಅಳಸು$_1$ + ಕಲಿಸು]

ಅಳಹೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ನಾಡಬಳಿಯ ಬಾಡದ ಅಳಹೂರನಿಱಿದು ಪೆಂಡಿರ ಉಡೆ ಉಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋಹಲ್ಲಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೮೧–೪ ; 1170). [?]

ಅಳಱ್$_1$, ಅಳರು, ಅಳಱು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಜು ; ಹೆದರು ; ಭಯಪಡು : ಬಲಮೆಲ್ಲಮನಳಱಿ ಪೆಳಱಿ ಕಿವುಱಿ ಮುಱಿದು ಕೊಲ್ವಲ್ಲಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೦ ವ) ; ಬಲಿಯುಂ ಮೊದಲಾಗೆ ಪಲರುಮಡ್ಡಂಬಂದು ತನ್ನ ಬಲಮನಳಱಿ ಕಾದುತ್ತುಮಿರೆ ಕುಂಭಕರ್ಣನತಿ ಕುಪಿತನಾಗಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೧೩೨ ವ) ; ದೈವಮೆಂಬ ಪೆಸರಿಂಗೆ ಕುದೈವಮುಮನಳರ್ತಾರಾಧಿಸಿದೊಡೆ ಸುದೈವಮನಾರಾಧಿಸಿ ಪಡೆದ ಲಾಭಮಂ ಪೋಲಲಱಿಯದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೭೯) ; ಕೇಳ್ದವರ ಪಕ್ಕದೆ ಧರ್ಮಮನಾಗಳಂತವರ್ ಮುಂಡಿತಚಿತ್ತರಾತ್ಮಕೃತ ದುಶ್ಚರಿತಕ್ಕಳರ್ದಂದುಸಂತತಂ (ನೇಮಿಪು. ೨–೭೯) ; ಕಡುಕೆಯ್ದಾಂತನ್ಯಸೈನ್ಯಂಗಳನಳಱಿ ಭರಂಗೆಯ್ದು ನಿಮ್ಮೊಂದೆಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಕಿಡಿಸಲ್ ಸಾಲ್ವಿರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೭೭). ೨. ನಡುಗು ; ಕಂಪಿಸು : ಧರಾತಳಮಳಱಿ ರಥದ ಗಾಲಿಯಂ ಕಿಱುತ್ತಂ ರಥಮನಪ್ರತಿರಥನೇಱಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೦೮ ವ). **ಅಳರು** : ೧. ಕಾಲನ ಭಟರು ಕರೆಯೆ ಮನಸಿನೊಳು ನೀಮಳರದಿರು (ಪ್ರಭುಪು. ೩–೯೫) ; ಇರ್ಕೈಯ್ಯ ಮುಗಿಯಲಂಬಿಕೆ ಮಾಯೆಯಂ ಮೊಗದ ಕಂದ ಕಂಡಳರೆಯವಳು (ಪ್ರಭುಪು. ೬–೪). **ಅಳಱು$_1$** : ೧. "ಅಳಱು – ಭಯೇ" (ಶಮುಧಾ) ; ಪರವಾದಿ ನೃಪರು ನಿನಗಳಱಿ ಕೆಟ್ಟೋಡೆ (ವೀಶೈಪು. ೪–೯–೨) ; ನಾನಿನ್ನದಟಂ ಕೇಳ್ದಯ್ತಂದೆಂ ಪುಟ್ಟುವ ಸಾವಳಱಿಂಗಳಱಿ ವಿದಿತ ಕೃಪಾಕರ ಶಂಕರ . . . ಸಲಹೆನ್ನಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೩–೨೬) ; ಅಳಱಿದೆಡಗೈಯಿಂದದಱ ಮಿಾಸೆವಿಡಿದು ನೆಱಿ ಬಲಗೈಯೊಳದಱ ದಾಡೆಯ ಪಿಡಿದವುಂಕಿ (ಪಾಸೋಪು. ೫–೮೦) ; ಕೊರೆವ ಸಬುದಮಂ ಸಿಂಗದ ಗರ್ಜನೆಗೆತ್ತು ಗಜಂಗಳಳಱಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬೦–೨೭). ೨. ಭರದಿಂದಂ ದಂಡದೊಳ್ ತಾಟಿಸಿದೊಡೆ ವಿಜಯಾರ್ಧಾಚಳಂ ತೊಟ್ಟನಾಗಳ್ ಬಿರಿದತ್ತೆಂಬಂತುಮಾ ಪರ್ವತಮಳಱಿದುದೆಂಬಂತುಂ . . . ಪೆರ್ಚಿತ್ತುಗ್ರಘೋಷಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೩೬) ; ನೆಲಸಿರ್ದ ವಜ್ರಪಂಜರಮಳಱುವಿನಂ ಪಾಯ್ದ ಸಿಂಧುರಾರಾತಿಯುಂ . . . ಚಮೂಪತಿ ಕಂಡಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೪೫). [?]

ಅಳಱ್$_2$, ಅಳಱು$_3$ (ನಾ). ೧. ಭಯ ; ಅಂಜಿಕೆ : ತೊಡಳಂ ನುಡಿಯನ್ನೊತ್ತಡರ್ದು ಮಾಣನಳಱಿನ್ದಮಿದೇನುಸ್ನತಿವಡೆದುದೊ ಚಾಗದ ನನ್ನಿಯ ಬೀರದ ನೆಗೞ್ತೆ ಚಲದಗ್ಗಱಿಯಾ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೫೯ ; 982). ೨. ಸಂಕಟ; ಬೇಗುದಿ; ಅಳಲು; ಮನೋವ್ಯಥೆ (ದಕ. *).

ಅಳಱು$_3$: ೧. "ಅಳಱು ಭಯಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೭೦) ; "ಅಗುರ್ವು . . . ಅಳಱು, ಪೆಳಱು, ಮಲ್ಲಱಿ, ತಲ್ಲಱಿಂ, ಅದಿರ್ಪು – ಈ ೧೦ ಭಯಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧–೨೨೩) ; ಮೊಗದಿಂದ ಸಿಂಗರಂ . . . ಸೊಗಯಿಪ್ಪ ಸೆಳೆನಡುವಿನಿಂದಳಱ ಬಗೆ . . . ಈ ನವರಸವೆ ರೂಪೆನಿಸಲೆಸೆದಿರ್ದಳು (ಉದ್ಭದೇ. ೨–೫೭); ಮರುಳತ್ತಣಿಂದಳಱು ಮರುಳಳಱು (ಶಬ್ದಾನು. ೩೦೩ ಪ್ರಯೋ) ; ಅಳಱು ಪೆರ್ಚಿತು (ಶಬ್ದಾನು. ೮೨ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಭೀಕರತೆ : ಬಾಣ ಬಾಣಂ ತಾಗಿ ಕಿಡಿಗೆದಱುವಳಱಿಂದೆ ತೊಡಗಿತಂತಾ ಕಾಳಗಂ (ಚೇರಮ ೪–೧೪). [< ಅಳಱ್$_1$]

ಅಳಱಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೆದರಿಸು ; ಅಂಜಿಸು ; ಭಯಪಡಿಸು : ದಿಗ್ಗಜಮನಳಱಿಸಲ್ ವಾರ್ಧಿಯಂ ಶೋಷಿಸಲ್ಕೇಂ ಚಳಮೊ ಪೇೞ್ (ಎಇ. XVI, ೭೧–೨೭ ; 1074) ; ಮನೋಜನಯ್ದುಂ ಸರಲ್ಗಂ ತೊಳಗುವಲಗಾಗೆ ವಿರಹಿಯನಳಱಿಸಿದುದು ಮುದಿತ ಮಧುಪ ವೃಂದಂ ಕುಂದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬–೪೨) ; ನೆಲದೊಳ್ ಪಗೆ ಪುಗೆ ಫಣಿಯುವೊಲೊಳಪೊಕ್ಕಳಱಿಸಿದನೆಂಬ ನಿಯಮಮಂ ದೂಷ್ಯಂ (ಶಮುದ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ) ; ಲೋಕವನಳಱಿಸುವ ದನಿ ಮಾಯವಾದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮–೬೫) ; ದಾಱಿಯೊಳರಿಗಳನಳಱಿಸಿ ಪಾಱಿಯೊಳಳವಡಿಸಿ ನೆಲನಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ಪ್ರಯೋ) ; ಕಂತುವನೆಂತಳಱಿಸಿದೆ ಕೃತಾಂತನನುಜದೆಂತು ಗೆಲ್ದೆ . . . ಪೇೞಿನಗಹಾ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೨ ಪ್ರಯೋ). [ಅಳಱ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಳಱಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಚದರಿಸು ; ಹೋಗಲಾಡಿಸು ; ಪರಿಹರಿಸು ; ನಾಶಮಾಡು : ಸುದತಿ ವಾಗುರೆಯೆಂಬೊಳ್ ಬಱಿಸಂದಿರೆ ವಿಂಧ್ಯಕನತಿಬಳನಳಱಿಪನೆಯ್ದೆ ಕಾಯ್ದು ಮೃಗರಿಪುತತಿಯಂ (ನೇಮಿಪು. ೧–೭೪) ; ಉದ್ಧುರಯೋಗದಿನಳಱಿಸಿದಂ ದುರಘಂಗಳೆನಿಪ್ಪ ಘಾತಿತತಿಯಂ ಕ್ಷಿತಿಪಾ (ನೇಮಿಪು. ೩–೮೦); ವಿಶ್ವನಂದಿಗಳನಿಂದಿತ ಜಿನೇಂದ್ರ ದೀಕ್ಷಾಕೌಕ್ಷೇಯಕದಕ್ಷರಾಗಿ ಕರ್ಮಾರಿಬಳಮನಳಱಿಸಲ್ ನಡೆದಿಂಬೞಿಯಂ (ವರ್ಧಪು. ೩–೧೧ವ); ಭೂಪೋತ್ತಮ ಸೂರ್ಯಪ್ರಭನೊಲ್ದೆತ್ತೆ ಬಳಾತಪದ ಬಾಧೆಯುಮನಳಱಿಸುಗುಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೨–೩) ; ನಯ ಪ್ರಮಾಣ ಪಾರಾವಾರೋದ್ಗತ ಯುಕ್ತ್ಯಮೃತಂ ವಿಬುಧ ಪ್ರತತಿಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಮೃತಿಯನಳಱಿಪುದರಿದೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪–೬) ; ತರುಣಾಂಶುಬಿಂಬಮೆಂಬಂತರುಣಾಂಶುವಿನೆಸೆದು ತಮಮನಳಱಿಪ ಮಣಿಭಾಸುರ ದೀಪಕದಂಬಕದಿಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪–೬) ; ಶೀತತೋಯದಿಂ ರಂಜಿಪ ಪುತ್ರಜೀವಿಯನೆ ನಿಷ್ಕಸಮಾನಮುನಿತ್ತೊಡಂತೆ ತಾನಂಜನನಶ್ಯದಿಂದಳಱಿಕುಂ (ಖಮುದ. ೨–೧೮) ; ಸಕಲಜನಾಂತಸ್ಥಲ ತಮಮಂ ತಮ್ಮುದಯದೊಳಳಱಿಸಿದರೆ ರವಿಗಳೆಮಗೆ ಕವಿಗಳೆ ವಂದ್ಯರ್ (ಧರ್ಮನಾ. ೧–೩೩) ; ವರ ವೀರಶೈವ ದೀಕ್ಷಾ ದೀಪದಿಂದೆ ಸಂಸೃತಿ ತಮಮನಳಱಿಸುತ್ತೆ (ಅರಾಚ. ೧–೯೮). [ಅಳಱು$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಳಱು$_1$ 'ಅಳಱ್$_1$' ನೋ.

ಅಳಱು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚದರು ; ತೊಲಗು ; ನಾಶವಾಗು : ತಮ್ಮಂ ಕಂಡನಿತಱಿಗೊಳೆ ತೆರಳ್ದೆನ್ನಾ ಮನೋಗತಧ್ವಾಂತ ಬಂಧಮುಳಱಿತ್ತೆಲ್ಲಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೬೭) ; ಅಳಱಿ ಕಿಡೆ ಘಾತಿಗಳ್ . . . ಕೈವಲ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂ ಯತಿ ಪಡೆದಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೧೪) ; ಅಲಘು ನಿತಂಬದ ಪೊಯ್ಲೊಳ್ ನೆಲೆಮೊಲೆಯಳ್ಳೇಱಿನೊಳ್ ತರಂಗಂಗಳ್ ತೂಳ್ದಲಱುಗುಮವಱಳ್ಳೇಱಿನೊಳಲಱುಗುಮೆರ್ದೆ ತೆರೆಗಳಳಱಿ ತೂಳ್ವುದು ಪಿರಿದೇ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೪೬) ; ಸಕಲ ಭುವನವೊಂದೊಂದಱಿೊಳ್ ಕೇಣಿಗೊಂಡುಚ್ಚಳಿಸಲ್ ಸೂಸಲ್ ಪಳಂಚಲ್ ಸಿಡಿದೊಡೆದಳಱಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೬೫) ; ಕರಿಮಕರಾಹತಹತಿಯಿಂ ಬಿರಿದಳಱುವ ಭೈತ್ರದಂತೆ . . . ಅಳಱಿದುವಾ ಸಂಗರ ಜಳನಿಧಿಯೊಳ್ ವರೂಥ ಕರಿನಿಕರಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೩೫).

೨. ಚೆದರಿಸು ; ದೂರಮಾಡು ; ಹೋಗಲಾಡಿಸು ; ನಾಶಮಾಡು : ವನಜಾಯತನಯನೆ ನಿನ್ನ ಕಾರಣದಿಂದಾನಿನಿತುಂ ಕಾಲಂ ಕರ್ಮಾರಿ ನಿಕಾಯಮನಳಱಿದಿರ್ದೆನುಂತಿರ್ದಪೆನೇ (ನೇಮಿಪು. ೧೪–೬೫) ; ಧುರದೊಳ್ ತಾನೆಚ್ಚ ಸಮ್ಮೋಹನಶರಮಹಿತಾಷ್ಟಾದಶಾಕ್ಷೌಹಿಣೀ ವೀರರುಮಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮೋರಂತಳಱಿ ಸುೞಿಯೆ (ಜಗವಿ. ೮–೭೦) ; ಸುಚತುರ ಕವಿರವಿಗಳಖಿಳ ಚೇತೋಗಗನ ಪ್ರಚುರ ತಮಸ್ತಿಮಿರಮನಳಱಿ ಚಳಿಯಿಸಲ್ ನೆಱಿಗುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧–೧೯) ; ಬನದ ಕುಂಜದೊಳ್ ಕೊಂಬುಗೊಂಡ ಕೞ್ತಲೆಯ ಪೊೞ್ತಿನ ಬಲದಿನಿನಕರಾನೀಕಮನವುಂಕಿ ಬೆಂಕೊಂಡಳಱಿ ಸೂೞ್ಪಿಪ ಸಣ್ಣಗಾಳಿಯುಲಿಯೆನಿಸಿ . . . ಉಲಿವ ಪಕ್ಕಿಗಳ ಕಳಕಳಂ (ವರ್ಧಪು. ೬–೨೩ ವ). [< ಅಲಱು]

ಅಳಱು$_3$ 'ಅಳಱ್$_2$' ನೋ.

ಅಳಿ$_1$ 'ಅೞಿ$_1$' ನೋ.

ಅಳಿ$_2$ 'ಅೞಿ$_2$' ನೋ.

ಅಳಿ$_3$ 'ಅೞಿ$_3$' ನೋ.

ಅಳಿ$_4$ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ. 'ಅಳಿಚೆನ್ನ' ಪರಾ. [?]

ಅಳಿ$_5$ 'ಅಲಿ$_2$' ನೋ.

ಅಳಿ$_6$ (ನಾ). ಕುಲ (?) : ಅಳಿನೋಡಿ ಹೆಣ್ಣು ತತ್ತಾ, ತಳಿ ನೋಡಿ ದನ ತತ್ತಾ (ಗಾದೆ). [?]

ಅಳಿ$_7$ (ನಾ). ಬಲಿಯದ್ದು ; ಎಳೆಯದು. 'ಅಳಿಕೂಸು' ಪರಾ. [?. / ತಮಿ. ಅಳಿ = ಕಾಯಿ]

ಅಳಿ$_8$ (ನಾ). ಮದ್ಯ. 'ಅಳಿಪಾಕ', 'ಅಳಿಪಾತ್ರೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಲಿ]

ಅಳಿಂದ 'ಅಲಿಂದ' ನೋ.

ಅಳಿಂದಕ 'ಅಲಿಂದಕ' ನೋ.

ಅಳಿಕ$_1$ (ನಾ). ಹೇಡಿ ; ಅಂಜುಬುರುಕ (?) : ರಿ ಪು ಶ ರಾ ಹ ತಿ ಗೆ ಭಯಂಬಟ್ಟಳಿಕನೋಡುವಂತಿರೆ ಕಟ್ಟಾಯದ ಕಣೆಯೆನಿಪ್ಪನೇನೋಡುಗುಮೇ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೩೪) : ಪಿಡಿವಡೆ ಬಲ್ಪಿಂ ಪಾವಂ ಪಿಡಿವಂತಿರೆ ಪಿಡಿವುದಳಿಕನಾದಡೆ ತನ್ನಂ ಪಿಡಿಯದೆ ಮಾಣದುವದಱಿಂ ಪಡೆಮಾತೇ ನಕಟಯೆತ್ತಿದುದನಿಳಿಪುವುದೇ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩–೭೦). [< ಅಳ್ಕು ?]

ಅಳಿಕ$_2$ 'ಅಲಿಕ' ನೋ.

ಅಳಿಕನೇತ್ರ 'ಅಲಿಕನೇತ್ರ' ನೋ.

ಅಳಿಕಲಭ (ನಾ). ಮ ರಿ ದು ಂ ಬಿ : ಕುಸುಮಿತ ಚಂಪಕಾನೋಕಹಮಂ ಕಂಡಳಿಕಲಭದಂತೆ ಮೊಗಂದಿರಿಪೆಯುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮–೩೦ ವ). [ಅಳಿ$_5$ (= ಅಲಿ$_2$) + ಕಲಭ]

ಅಳಿಕಲೋಚನ 'ಅಲಿಕಲೋಚನ' ನೋ.

ಅಳಿಕಾಕ್ಷ 'ಅಲಿಕಾಕ್ಷ' ನೋ.

ಅಳಿಕಾಬಂಧ (ನಾ). ಹಣೆಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಆಭರಣ ; ಬಾಸಿಂಗ: "ಕ್ಷಳಕ್ಕೆ–ಅಳಿಕಾಬಂಧ [ಪಾಠಾಂ. ಬದ್ಧಂ] ಅೞಿಗೆವದ್ದಂ" (ಶಮದ. ನ. ೨೧ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ. ಅಲಿಕಾಬಂಧ]

ಅಳಿಕುಂತಳ (ನಾ). ತುಂಬಿಯಂತೆ ಕಪ್ಪಾದ ತಲೆಗೂದಲು : ಅಪಾಂಗರೋಚಿಯಿಂ ಪಡೆದಳಿಕುಂತಳಕ್ಕಲರ ಬಾಸಿಗಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೭೭). [ಅಳಿ$_5$ (= ಅಲಿ$_2$) + ಕುಂತಳ (= ಕುಂತಲ)]

ಅಳಿಕುಂತಳೆ 'ಅಲಿಕುಂತಲೆ' ನೋ.

ಅಳಿಕುಲ, ಅಳಿಕುಳ (ನಾ). ತುಂಬಿಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ. **ಅಳಿಕುಳ** : ಕಮಳಮಳಿಕುಳೋತ್ಸವ ಜನಕಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೬೬). [ಅಳಿ$_5$ (= ಅಲಿ$_2$) + ಕುಲ]

ಅಳಿಕುಲಾಳಕಿ, ಅಳಿಕುಳಾಳಕಿ (ನಾ). ತುಂಬಿಗಳ ಗುಂಪನ್ನು ಹೋಲುವ ತಲೆಗೂದಲುಳ್ಳವಳು : ತಿಲೋತ್ತಮಾಪ್ಸರಿಯದಳಿಕುಲಾಳಕಿಗಬುಜಭವ ನೇಮಿಸಿದನೀ ಹದನ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೪–೩೪). **ಅಳಿಕುಳಾಳಕಿ** : ಅಳಿಕುಳಾಳಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿಕೆ]ಯುಟ್ಟ ಸೀರೆಯನೂರುಮಧ್ಯದಲಿ ಸುಲಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೧–೬೨). [ಸಂ. ಅಲಿಕುಲಾಲಕಾ]

ಅಳಿಕುಳ 'ಅಳಿಕುಲ' ನೋ.

ಅಳಿಕುಳಾಳಕಿ 'ಅಳಿಕುಲಾಳಕಿ' ನೋ.

ಅಳಿಕೂಸು, ಅಳುಗೂಸು (ನಾ). (ಉಕ). ಬಲಿಯದ ಮಗು : "ಅಳಿಕೂಸು – ದಿನ ತುಂಬದೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗು" (ಜಾನಕೋ. ೧೫). **ಅಳುಗೂಸು$_2$** : ನೀನು ನೆನ್ನೆ ಕಣ್ಣು ಬಿಟ್ಟ ಅಳುಗೂಸು (ದೇ ವೀ ಚಾ. ೧೪೦). [ಅಳಿ$_7$ + ಕೂಸು]

ಅಳಿಕೇಕ್ಷಣ 'ಅಲಿಕೇಕ್ಷಣ' ನೋ.

ಅಳಿಗ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಗೋಸುಂಬೆ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ (ಕಿ). 'ಕಂಬಳಿಯಳಿಗ' ಪರಾ. [?]

ಅಳಿಗಂಡು 'ಅೞಿಗಂಡು' ನೋ.

ಅಳಿಗಂಡುತನ (ನಾ). ಅಲ್ಪ ಪರಾಕ್ರಮ ; ಹೀನವಾದ ಶೌರ್ಯ : ಅಳಿಗಂಡುತನವನೆಯ್ದುಳಿದು ಭ ರ ತೇ ಶ್ವ ರ ನ ಚರಣನಳಿನಕ್ಕೆಜಗು ಬಂದೀಗಳ್ (ಕುಮುರಾ. ೭–೩೪). [ಅಳಿಗಂಡು (< ಅೞಿಗಂಡು) + –ತನ]

ಅಳಿಗಂಪು (ನಾ). ಅಲ್ಪ ವಾಸನೆ ; ಸ್ವಲ್ಪ ಕಂಪು : ಹೊಂಪುಳಿಯ ಘನಸೌಖ್ಯ ಮಿಕ್ಕಳಿಗಂಪುಗಳಲಿಲ್ಲೆನುತ ತನ್ನೊಳು ಜೊಂಪಿಸುವ ಮನವೆಂಬ ತುಂಬಿಯ ಭಾವ ಮಿಗೆ ತುಂಬಿ ಸಂಪಗೆಯು ಸಾರ್ವಂತೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೭–೩). [ಅಳಿ$_2$ (< ಅೞಿ$_2$) + ಕಂಪು]

ಅಳಿಗಜ್ಜ 'ಅೞಿಗಜ್ಜ' ನೋ.

ಅಳಿಗಣ್ 'ಅೞಿಗಣ್' ನೋ.

ಅಳಿಗಣ್ಣ 'ಅೞಿಗಣ್ಣ' ನೋ.

ಅಳಿಗಣ್ಣು 'ಅೞಿಗಣ್' ನೋ.

ಅಳಿಗಪ್ಪು (ನಾ). ತುಂಬಿಯ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ ; ಅತಿಕಪ್ಪು : ತಲೆದೋಱುತ್ತಳಿಗಪ್ಪು ಬಾಸೆಯೊಳುದಗ್ರಂ ತ ತ್ಕು ಚಾ ಗ್ರಂ ಗ ಳೊ ಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೫–೯). [ಅಳಿ$_5$ (= ಅಲಿ$_2$) + ಕಪ್ಪು$_3$ (< ಕರ್ಪು$_3$)]

ಅಳಿಗಬ್ಬ 'ಅೞಿಗಬ್ಬ' ನೋ.

ಅಳಿಗಬ್ಬಿಗ 'ಅೞಿಗಬ್ಬಿಗ' ನೋ.

ಅಳಿಗರುವಿಕೆ (ನಾ). ಅಲ್ಪವಾದ ಹಿರಿಮೆ ; ಸ್ವಲ್ಪ ಗೌರವ : ಬರಡು ಗುಣ್ಪಿನ ಅಳಿಗರುವಿಕೆಯ ಕರುಬಿನಿಂದ ಅವರ ಅಧಿಕಾರರಂಗವನ್ನು . . . ಕಿರಿದುಗೆಯ್ದು (ಮಂತ್ರಶ. ೬೯–೧೯). [ಅಳಿ$_2$ (< ಅೞಿ$_2$) + ಗರುವಿಕೆ]

ಅಳಿಗವಿ 'ಅೞಿಗವಿ' ನೋ.

ಅಳಿಗಾಲ 'ಅೞಿಗಾಲ' ನೋ.

ಅಳಿಗುರುಳ್, ಅಳಿಗುರುಳು (ನಾ). ತುಂಬಿಯಂತೆ ಕಪ್ಪಾದ ತಲೆಗೂದಲು. **ಅಳಿಗುರುಳು** : ಅಳಿಗುರುಳುಗಳ ನೇವರಿಸಿ ಕಮಲದಳಾಕ್ಷಿಗಿಂತೆಂದ (ಜೀ ವ ಂ ಚ . ೮–೫೭) ; ಅಳಿಗುರುಳೋಳಿಯಸಿಯಳ ಮೊಗದೆ ಸೂಸಿಹುದು (ವ ರ್ಧ ಚ. ೫–೨೦) ; ಅಳಿಗುರುಳಬಲೆಯರ್ ಸು ಳಿ ಯೆ (ಕಂನವಿ. ೨೧–೧೦೬). [ಅಳಿ$_5$ (= ಅಲಿ$_2$) + ಕುರುಳ್$_1$]

ಅಳಿಗುರುಳು 'ಅಳಿಗುರುಳ್' ನೋ.

ಅಳಿಗೆ 'ಅಳಗೆ$_1$' ನೋ.

ಅಳಿಗೆರೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕೆರೆ: ಉಪ್ಪಿನ ಮೊಳೆ ಅಳಿಗೆರೆಗಳಲಿ ನೀರು ನಿಲ್ಲು ವಂಥಾ ಸೀಮೆ ಈ ಕೆರೆಗೆ ಸಹ ಕಾಲುವೆ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೧೨೧–೧೬೫; 1424). [ಅಳಿ$_1$ (< ಅೞಿ$_1$) + ಕೆರೆ$_2$ (< ಕೆಱೆ)]

ಅಳಿಚೆನ್ನ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳ ಚೆಲುವ (?): ಅಳಿಚೆನ್ನಂ, ಕಡುಚಾಗಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೦ ಪ್ರಯೋ). [ಅಳಿ$_4$ + ಚೆನ್ನ]

ಅಳಿಜಸ 'ಅೞಿಜಸ' ನೋ.

ಅಳಿಜೀವಿ (ನಾ). ಅಲ್ಪ ಜಂತು; ಕ್ಷುದ್ರವಾದ ಪ್ರಾಣಿ: ತಮ್ಮಳಿ ವೊಡಲ ದುಸ್ಥಿತಿಯ ಬಗೆಯದಾ ತಮ್ಮಂದದಳಿಜೀವಿಗಳೆನಿಪ ಸತಿಸುತ ಕಳತ್ರಾದಿಗಳೆನಿಪವರಲಾವುದೋ ಸುಖವೀ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೨–೧–೭). [ಅಳಿ$_2$ (< ಅೞಿ$_2$) + ಜೀವಿ]

ಅಳಿಜುಳುಕು (ನಾ). ಹೀನಾಯವಾಗಿ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದು,—ಹಿಂದೆಗೆಯುವುದು: ಇಭ ಹಯ ರಥಾವಳಿಯ ನಿಲಿಸು ರಣಮುಖಕ್ಕಿನ್ನದೇಕಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಣಿ, ಅಳು] ಜುಳುಕು ಹೋಗು (ತೊರರಾ. ೬–೬–೬೪).
[ಅಳಿ$_2$ (< ಅೞಿ$_2$) + ಜುಳುಕು]

ಅಳಿತೇಜಸ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ತೇಜಗೆಟ್ಟವನು; ಕಾಂತಿಹೀನ: ಸಾಂದ್ರಭಸ್ಮಾಚ್ಛನ್ನ ಶಿಖಿಯೊಲಳಿತೇಜಸಂ ಕೋಸಲ ಧರಾವಲ್ಲಭಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೯೧–೩೫೩). [ಅಳಿ$_2$ (< ಅೞಿ$_2$) + ತೇಜಸ]

ಅಳಿನಿ 'ಅಲಿನಿ' ನೋ.

ಅಳಿನೀನಿನದ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುತುಂಬಿಗಳ ಧ್ವನಿ; ಭ್ರಮರಿಗಳ ಝೇಂಕಾರ: ಸುರನಂದನಾಳಿನೀನಿನದವಿದೆಂಬಿನಂ ಪಸರಿಸಿತ್ತಮುರೀ ಮೃದುಗೇಯನಿಸ್ವನಂ (ಜಗವಿ. ೩–೩). [ಸಂ. ಅಲಿನೀನಿನದ]

ಅಳಿನೀಮಾಲೆ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುತುಂಬಿಗಳ ಸಾಲು; ಭ್ರಮರಿಗಳ ಪಂಕ್ತಿ: ಬೆಳರ್ತಂಗಲೇಖೆ ಕರ್ಪಡೆರ್ದ ಬಾಸೆಯಂ ತಳೆದೆಸೆದತ್ತಳಿನೀ ಮಾಲೆಯ ತಿರುವಂ ತಳೆದಂಗಜಪುಷ್ಪಚಾಪಮೆನೆ ದೇವಕಿಯಾ (ಜಗವಿ. ೨–೯೦). [ಸಂ. ಅಲಿನೀಮಾಲಾ]

ಅಳಿನೀರುತಿ (ನಾ). = ಅಳಿನೀನಿನದ: ಪಾಸಜೆ ಸಿಂಹಪೀಠಮಳಿನೀರುತಿ ಮಂಗಳಗೀತಿ ಭೂತಳಂ ಪಾಸು (ಪಂಪಭಾ. ೭–೨೯). [ಸಂ. ಅಲಿನೀರುತಿ]

ಅಳಿನೀಸಂಕುಳ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುತುಂಬಿಗಳ ಸಮೂಹ: ಅಳಿನೀ ಸಂಕುಳವೇಷ್ಟಿತ ಪ್ರವಿಳಸನ್ಮಲ್ಲೀವನಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೪–೨೦).
[ಸಂ. ಅಲಿನೀಸಂಕುಲ]

ಅಳಿನುಡಿ 'ಅೞಿನುಡಿ' ನೋ.

ಅಳಿನೆತ್ತಿ$_1$ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಬರೆಹದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹಣೆ; ದುರದೃಷ್ಟ: ತಲ್ಲಣಿಸಿ ಚನ್ನಬಸವಂ ಸೊಲ್ಲಿಸಿಯಳಿನೆತ್ತಿ ತನ್ನದೆಂದಳವೞಿದಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೪೮–೩೩). [ಅಳಿ$_1$ (< ಅೞಿ$_1$) + ನೆತ್ತಿ]

ಅಳಿನೆತ್ತಿ$_2$ 'ಅಳ್ನೆತ್ತಿ' ನೋ.

ಅಳಿಪ$_1$, ಅಳುಪ (ನಾ). ಬಯಸುವವನು; ಆಸೆಗಾರ: ಪಡೆದರ್ಥಂ ಕಳ್ಳರಿಂ ದಾಯಿಗರಿನಳಿಪರಿಂ ಭೂಪರಿಂ ಕಿಚ್ಚಿನಿಂದಂ ಕಿಡುಗುಂ(ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೯೦–೩೮; 1228). **ಅಳುಪ**: ವನಿತೆ ಪರಸ್ತ್ರೀ ಪೆಜರ್ಗಿತ್ತನಿತ ಜಿಕೊಳಜಿದಜಿದುಮಳುಪನಾದಶ್ವಗ್ರೀವನ ಮಿಟ್ಟು ಪೊಟ್ಟುವಾರ್ದಪು ದೆನಗೇಂ ತಡಮೆಂಬ ತೆಜದಿನಿನನುದಯಿಪುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೫೦).
[ಅಳಿಪು$_3$ + -ಅ$_7$]

ಅಳಿಪ$_2$ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣ (?): ಹೀನಧ್ರುವನುಂ ಪ್ರೋಥಸ್ಥಾನವಳಿತ್ರಯನುಮುಳಿಪನುಂ ಪಡಪೆಯು . . . ಅಜುವರ್ಷ ದೊಳಜಿಗುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೬–೭). [?]

ಅಳಿಪಳಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟದೂರು; ತುಚ್ಛವಾದ ನಿಂದೆ. 'ಅಳಿಪಳಿಯಾಡು' ಪಠಾ. [ಅಳಿ$_2$ (< ಅೞಿ$_2$) + ಪಳಿ$_2$ (< ಪೞಿ$_2$)]

ಅಳಿಪಳಿಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತುಗಳನ್ನೂ ಇಲ್ಲದ ದೂರನ್ನೂ ಹೊರಿಸಿ ನುಡಿ (?): ಅಳಿಪಿ ಕಿಜಿದಕ್ಕೆ ಕಿಮ್ಮನೆ ಗಳಗಳಿ ಸುತ್ತೇಳಿದರ್ಕಳೊಳ್ ಬಿಡದೆ ತಗುಳ್ದಳಿಪಳಿಯಾಡುವನಂತುಳಿಯಕ್ಕುಂ ತುಳಿಲ ಸಾಂದನಕ್ಕುಮೆ ಧರೆಯೊಳ್ (ಬಂಹರಿ. ೧೧–೧೦೧).
[ಅಳಿಪಳಿ + ಆಡು$_1$]

ಅಳಿಪಾತ್ರೆ (ನಾ). ಮದ್ಯವನ್ನು ಕುಡಿಯುವ ಪಾತ್ರೆ: ಅಂಜಳಿಯೊಳಳ ವಟ್ಟು ತೊಳಪ್ಪಳಿಪಾತ್ರೆಗಭಿವಂದಿಸಿ (ಉದ್ಭಟ. ೫–೬೯ ವ).
[ಅಳಿ$_8$ + ಪಾತ್ರೆ]

ಅಳಿಪಾನ (ನಾ). ಮದ್ಯಪಾನ: ಎಳವೆಣ್ಗಳಳಿಪಾನಂ ಮಾಡಿ ಸೊರ್ಕಿ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿರ್ದರು (ಉದ್ಭಟ. ೫–೬೯ ವ). [ಅಳಿ$_8$ + ಪಾನ]

ಅಳಿಪು$_1$ 'ಅೞಿಪು$_1$' ನೋ.

ಅಳಿಪು$_2$, ಅಳಿಹು$_2$, ಅಳುಪು$_2$, ಅಳುಹು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಕಾಮಿಸು; ಆಸೆಪಡು: "ಅಳಿಪು – ಲೋಲತ್ವೇ" (ಶಮಧಾ); ಏಕಾಂತಂ ಸಮನಿಸಿ ದೊಡಾಕೆಗಳಿಪದೆ ಪೋಗವೇಟ್ಟ ಧನದತ್ತನೊಳ್ಪಿದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪–೨೩); ಭಾಗಮನಾಸೆವಟ್ಟಳಿಪಿ ಬೇಡುವುದು ನಿನ್ನಯ ಕಲ್ತ ವಿದ್ದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೪೬); ಪುಸಿವುದೆ ತಕ್ಕು ಕೊಟ್ಟಳಿಪಿ ಕೊಳ್ವುದೆ ಮನ್ನಣ ಮನ್ಯನಾರಿಗಾಟಿಸುವುದೆ ಚಿತ್ತಂ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೪೫; 982); ತಾಯ್ಗಂ ತಂಗೆಗಮಳಿಪಿದವಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೦೭–೨೬; 1050); ನಂಬಿಯ ನಳಿಪಿ ತೊಳ್ತುಗೊಂಡವಂಗೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩–೮). **ಅಳಿಹು$_2$**: ಆಚಾರ್ಯ್ಯರಿಗೆ ಕವುಟಲ್ಯಬುದ್ಧಿಯಂ ಕಲಿಸಿ ಒಂದಕೊಂದ ನೆನೆದು ತೊಳ ಸಾಟವಂ ಮಾಡಿ ಹಾಗಬೆಳೆಯನಳಿಹಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳಿಯೆಂದು ಆಚಾರ್ಯ್ಯರಿಗೆ ಮನಂಗೊಟ್ಟಡೆ (ಎಕ. II, ೩೩೩–೨೧; 1206); ಇ ಧರ್ಮವನಳಿಹಿ ಕೊಂಡವ ಗೋ[ಚ]ತುರ್ವೇದ ಬಹ ಬ್ರಹ್ಮಣನ ಕೊಂನ್ದಇಸು ದೋಷ (ಕಇ. IV, ೨–೨೮; 1241). **ಅಳುಪು$_2$**: ಬಾರಿಸೆ ವಾರಿಸೆ ಬಂದು ಮನೋರಮೆಗಳುಪಿದನುಪೇಂದ್ರನತಿರಕ್ತರನಾರ್ ಬಾರಿಸುವರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೭೬); ಧರೆಯ ವೈಭವಕಳುಪಿ ಕಳುಹಿದರೆನ್ನ ಕಂದನನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭–೧೭); ಮುಂದಕೆ ಕುಡಿವರಿವ ಸತ್ಕೀರ್ತಿ ಲೋಗರ ಮಡದಿಗಳುಪಿದ ಕಥನದಿಂ ಬಯಲಾಯ್ತು ನಿನಗೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬–೨೬–೬೩); ದಳವಾಯಿ ರಾಮರಾಜಂ ಬೞಿಕೞಿಜಸದೊಡನೆವೆರಸಿಯಾಳ್ದನ ಸಿರಿಗಂದಳುಪಿಯಳಿ ಯನೆನಿಸಿಯುಮೊಡನೞಿದಂ (ಚಿಕವಿ. ೨–೧೬). **ಅಳುಹು$_1$**: ಕಾಲ ಪಾಶವ ಬಳಿಚಬೇಕೆಂಬವರು ವಿಷಯಕ್ಕಳುಹದಾಶ್ರಯಿಸೂದು ಹರಿಗುರು ಚರಣಪಂಕಜವ (ನಿಭಾಗ. ೫–೧೨–೨೫); ಇದಕೆ ಅಳುಹಿದಡೆ ಕಳ್ತಿಯ . . . ಕರಡುಗು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪೭–೧೦; 1688); ಬ್ರಾಹ್ಮಣಿಗೆ ತಾಯಿಗೆ ಒಡಹುಟ್ಟಿದವಳಿಗೆ ಮಗಳಿಗೆ ಅಳುಹಿ ಕೆಡಿಸಿದ ಹಾಗೆ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೯೪–೧೩).

ಅಳಿಪಿಬೞಿವೋಗು = ಪ್ರೀತಿ ಕಡಮೆಯಾಗು, —ಇಳಿದು ಹೋಗು: ಎನಿತಾನುಂ ತೆಜದ ಅಲ್ಲೆಯಿನಳಿಪಂ ತೋಜಿ ಬಾಯಬೞಿದು ತನ್ನ ನುಡಿಗಳಳಿಪಿಬೞಿವೋಗೆ ಸ್ವೈರಿಸಲಾಜದೆ ಪಿಡಿವುದುಂ ಪಾಂಚಾಲರಾಜ ತನೂಜೆಯಿಂತೆಂದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೬೯ ವ). [ಅಳಿ$_4$ + -ಪು]

ಅಳಿಪು$_3$, ಅಳಿಹು$_3$, ಅಳುಪು$_3$ (ನಾ). ಅತಿಯಾಸೆ; ಬಯಕೆ; ವ್ಯಾಮೋಹ: ಅನ್ಯಾಯವರ್ಜ್ಜಿತನಳಿಪಿಲ್ಲದಾತಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೮೪–೩; 902); ಎನಿತಾನುಂ ತೆಜದೊಳಟಿ[ಳಿ]ಪಿನ ಅಲ್ಲೆಯ ಚೆಲ್ಲದ . . . ಪಡೆಮಾತುಗಳಂ ನುಡಿದುಂ ಕಾಲ್ವಿಡಿದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೯೪ ವ); ಅಳಿಪಿನೊದವಿಂ ನೀಡುಂ ಪೀರ್ವಂದದಿಂ ನಡೆನೋಡಿ ಸಂಗಳಿಸೆ ನಿಡು ಸುಯ್ ರೋಮಾಂಚಂ ಪೊಣ್ಮೆ (ಕಾದಂಉ. ೭೮೭); ಚಲದೋಜನಳಿ ಪಿಲ್ಲದಾತಂ (ಎಇ. XVI, ೨೯–೨೦; 1010); ಇನ್ನಳಿಪಿಂದಂ ಪಿಡಿಯೆಂ

ಖಿಳಸಂಸೃತಿಯಂ ಬಿಡುವೆಂ ಪಿಡಿವೆಂ ಜಿನೇಂದ್ರಪದಸರಸಿಜಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೨೩೬) ; ಲಲನೆಯ ವಕ್ತ್ರಶೋಭೆಯನೆ ನೋೞ್ಪೞಿಪಿಂದ ಮಳೇಂದು ದರ್ಪಣಚ್ಛಲದೊಳೆ ಕೈಗೆವಂದನೆನೆ ಕನ್ನಡಿಯಂ ಪಿಡಿದು (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೧೪೩) ; ಅಳಿಪಿಂ ತನ್ನಯ ರಾಣಿವಾಸದವರೊಳ್ ಮಾತಾಡುವಾಗಳ್ ಪೆಸರ್ತಳೆಯಲ್ ಪಲ್ಲಟಮಂ ಸಮಂತೊಗೆದ ನಾಣಿಂ ಸುಮ್ಮನಿರ್ಪಂ ನೃಪಂ (ಶಾಕುಂತ. ೮೧-೧೩೬). **ಅಳಿಹು$_3$:** ಪಾಪಕರ್ಮ್ಮನಳಿಹಿಂದ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಕಿಡಿಸಿದನವಂ (ಸೌಇಇ. XV, ೪೫-೪೧ ; ?). **ಅಳುಪು$_3$:** ಮದನನಲೆದಪಂ ಕಾಯೆನ್ನನೆಂಬಂತೆ ಶರಣ್ಬುಗುವೆನೆಂಬಂತೆ ಮನದೊಳೆಡೆಗುಡೆಂದಳುಪಂ ತೋಱುವಂತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೪೬) ; ಬಿಟ್ಟರಾ ಬಿಟ್ಟವಳುಪಿಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲೆನಲು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೫-೧೬); ಅಳುಪ ಕಾಣೆವು ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯ ನೆಲೆ ನಿಜೇಶನ ಮೇಲೆ (ತೊರರಾ. ೫-೩-೪೫).
[< ಅಳಿಪು$_2$]

ಅಳಿಪು$_4$, ಅಳಿವು$_2$, ಅಳುಹು$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?) : ಆನಂದ ಸಂವತ್ಸರ ಮೊದಲಾಗಿ ಗದ್ಯಾಣ ಮೂವತ್ತೆರಡ ತೆಱುವರು ಅಲಿಂಮೇಲೆ ಅಳಿಪು ಅಂನ್ಯಾಯುವ ತೆಱುವರು (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೧೪೨-೨೦ ; 1251). **ಅಳಿವು$_2$:** ಈ ಚತುಃಸೀಮೆಯೊಳಗಣ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲ ಪಾಷಾಣ ಸಿದ್ಧಸಾಧ್ಯ ಅಕ್ಷೀಣ ಆಗಾಮಿ ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜಃಸ್ವಾಂಮ್ಯ ಸೇಸೆ ಸಿದ್ಧಾಯ ಅಳಿವು ಅನ್ಯಾಯ ಕಿಱುಕುಳ ತಪ್ಪುತೌಡಿವೊಳಗಾದ ಸಮಸ್ತಬಳಿ ಸಹಿತವಾಗಿ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೬೮-೨೩ ; 1318) ; ಬಿಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟಣ ಅಳಿವಂನ್ಯಾಯ ಸುಂಕ ಹುಟ್ಟ[ದೆರೆ] ತಪ್ಪು ತೌವಡಿ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨-೨೨ ; 1355). **ಅಳುಹು$_3$:** ಯಿಂಪುರಿ ಅಳುಹು ಅಂನ್ಯಾಯ ಆವುದು ಯಿಲ ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೭೨-೨೯ ; 1100). 'ಅಳ್ಪು$_3$' ಪರಾ. [?]

ಅಳಿಪು$_5$ (ನಾ). = ಅಳಸು$_3$: "ಅಳಿಪೆಂದು ಸ್ಮರಕೇಳಿ ಶಬ್ದನಿಚಯಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೫). [< ಅಳಸು$_3$?]

ಅಳಿಬ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬೀರಗಲನು ಯೆತ್ತಿಸಿದರು ಮಾಡಿದ ಆಚಾರಿ ಅಳಿಬನೂ ಅಲಿಂದಂಯಿಲಿ ರಂಗಗವುಡನ ಮಗ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೮೫-೪ ; 1242). [?]

ಅಳಿಬಲ (ನಾ). **೧.** ಸಣ್ಣ ಸೈನ್ಯ ; ಅಲ್ಪ ಸೈನ್ಯ : ಎಲವೊ ದುಷ್ಟಗ್ರಹದ ಬಾಧೆಯ ನಿಲಿಸಲಱಿಯರೆ ಮಂತ್ರವಾದಿಗಳಳಿಬಲವನಂಜಿಸಿದ ಕೊಬ್ಬುಗಳಕಟ ನವ್ಮೊಡನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೧೦). **೨.** ಬಲಹೀನ; ದುರ್ಬಲ : ಅಳಿಬಲರು ನರರೆಂದು ಸಮ್ಮುಖದಲಿ ಸಮಿಾಕವನೆಸಗದಿರು (ತೊರರಾ. ೩-೭-೨೩) ; ಅಳಿಬಲರ ಕಣುಮಱಿಸಿ ಧನವನು ಕೊಂಬ ತೆಱನಂತೆ (ನಿಭಾಗ. ೮-೧೦-೪೯).
[ಅಳಿ$_2$ (< ಅೞಿ$_2$) + ಬಲ]

ಅಳಿಬಾಳ್ (ಕ್ರಿ). ತುಚ್ಛವಾಗಿ ಬಾಳು ; ಅಲ್ಪತನದಿಂದ ಬದುಕು : ಆವುದು ಮಾಡೊಡೆ ಸಾವುದು ಮಾಣದು ಜೀವ ಚಿರವೆ ಪಲಪಗಲು ಭಾವಕಿ ಕೇಳದಱಿಂದಳಿಬಾಳ್ವುದು ಗಾವಿಲತನ ನೃಪವರರ್ಗೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೫-೧೦೬).
[ಅಳಿ$_2$ (< ಅೞಿ$_2$) + ಬಾಳ್$_1$ (< ಬಾೞ್$_1$)]

ಅಳಿಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಎಣ್ಣೆ ಮೊದಲಾದ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಅಳತೆ ಮಾಡುವಾಗ ತುಂಬಿ ಸುರಿ : ಎಣ್ಣೆ ಅಳಿಬೀಳುವಂತೆ ಅಳೆಯಬೇಕು (ರೂಢಿ).
[ಅಳಿ$_3$ (< ಅೞಿ$_3$) + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಅಳಿಬೇನೆ (ನಾ). **೧.** ಸ್ವಲ್ಪ ನೋವು : ಅಂದಿಂಗೆ ನವಮಾಸಸಂಪೂರ್ಣಮಾಗಲಾ ಕಂದರ್ಪನಂಗನೆಗೆಯಳಿಬ್ಯಾ[ಬೇ]ನೆ ಸೂಚಿಸಲು (ನವಮೋ. ೧೫-೧೩). **೨.** ಕೆಟ್ಟ ರೋಗ. [ಅಳಿ$_2$ (< ಅೞಿ$_2$) + ಬೇನೆ]

ಅಳಿಮನ$_1$ 'ಅೞಿಮನ' ನೋ.

ಅಳಿಮನ$_2$ (ನಾ). **೧.** ತುಂಬಿಯ ಮನಸ್ಸು ; ಚಂಚಲ ಮನಸ್ಸು. **೨.** ಕೆಟ್ಟ ಮನಸ್ಸು. **೧, ೨ :** ಅಳಿಮನದ ಪರಿಯೆಂದು ಬಗೆಯದಿರು ನೀನೆನುತೆ (ಪುಷ್ಪರ. ೩೫-೧೧).
[ಅಳಿ$_5$ (= ಅಲಿ$_2$) + ಮನ; ಅಳಿ$_2$ (< ಅೞಿ$_2$) + ಮನ]

ಅಳಿಮಾಲೆ, ಅಳಿಮಾಳೆ (ನಾ). ತುಂಬಿಗಳ ಸಾಲು : ಪೂವಲಿಯಲ್ಲಿ ಜಿನುಗುತಿರ್ದುದು ಬಲವಂದಳಿಮಾಲೆ ಮಧುರ ಮಂದ್ರ ಧ್ವನಿಯಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೦೧). **ಅಳಿಮಾಳೆ :** ರಸಮಂ ನಾಲಗೆ ಕವಿತಾ ರಸಮಂ ಕವಿ ಕುಸುಮರಸಮನಳಿಮಾಳೆ ಸುಧಾರಸಮಂ ಸುರರಕ್ಷಯಸುಖರಸಮಂ ಪರಮಾತ್ಮನಱಿವನುೞಿದವರಱಿಯರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧-೨೮).
[ಅಳಿ$_5$ (= ಅಲಿ$_2$) + ಮಾಲೆ]

ಅಳಿಮಾಳು (ನಾ). ಒಂದು ರೀತಿಯ ದುರ್ಮಾಂಸ : ಬಾಯಿ ಹುಣ್ಣಾಗಿ ಅಳಿಮಾಳು (Gangrene) ಉಂಟಾಗಬಹುದು (ಕೆಲರೋ. ೭೭). [?]

ಅಳಿಮಾಳೆ 'ಅಳಿಮಾಲೆ' ನೋ.

ಅಳಿಯ (ನಾ). **೧.** ಮಗಳ ಗಂಡ : ಬನವಾಸಿಯ ಆನೆಸೆಟಿಯ ಅಳಿಯ ಬಸನ್ತಕುಮರ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೭೧-೨೭ ; 692) ; ದ್ರುಪದಂ ಬಂದವರ್ ಪಾಂಡವರಪ್ಪುದುಮಂ ತನ್ನಳಿಯಂ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನನಪ್ಪುದುಮಂ ತಪ್ಪಿಲ್ಲದಱಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೩ ವ) ; ಮಲೆತವರ್ಗಳನಿರದಳಿವಂ ನೆಱೆ ನಿನ್ನಳಿಯನೆನೆ (ವೀರೇಚ. ೧-೪೮) ; ಮನೆಯಳಿಯನ ಕೂಡೆ ಮಚ್ಚರವೇಕೆ (ಮೋಹತ. ೩೫-೨೮) ; ಅಳಿಯನೆಂದೊಡೆ ಅಳಿಯನೇ ಚಲವಳಿಯ ಚಾಗವನಳಿಯ ಪಾಳಿಯನಳಿಯ ಪಂಥವನಳಿಯ ಪೆರ್ಮೆಯನಳಿಯ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧-೩೧) ; ಅಳಿಯನ ಕುರುಡು ಬೆಳಗಾದರೆ ಕಂಡೀತು (ಗಾದೆ) ; ಅಳಿಯನ ಹಿಂದೆ ಗೆಳೆಯ (ಗಾದೆ). **೨.** ಸೋದರಳಿಯ : ಮದ್ರರಾಜನಳಿಯನ ಪರಾಕ್ರಮಕ್ಕೊಸೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೦೭) ; ಅಳಿಯನಳಿವನು ಹೇಳಬಾರದು ತಿಳಿಯಲಿದನಿನ್ನೆನುತ ಚಿಂತಿಸಿ ನಳಿನಲೋಚನ ಬರುತ ಕಂಡನು ವರಸರೋವರವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೨).
[ಅಳಿದು$_0$ + -ಅನ್. / ತಮಿ. ತುಳು. ಅಳಿಯ ; ತೆಲು. ಅಲ್ಲುಡು, ಅಲ್ಲುಂಡು, ಅಲ್ಲುವಾಂಡು]

ಅಳಿಯಕಟ್ಟು (ನಾ). (ಕರಾ) ಚರ ಸ್ಥಿರ ಆಸ್ತಿಯ ಹಕ್ಕು ಸೋದರಳಿಯನಿಗೆ ಬರುವ ತುಳುನಾಡಿನ ಒಂದು ಪದ್ಧತಿ. 'ಅಳಿಯಸಂತಾನಕಟ್ಟು' ಪರಾ. [← ತುಳು. ಅಳಿಯಕಟ್ಟು]

ಅಳಿಯಕ್ಕರ (ನಾ). ಅನುಚಿತವಾದ ಅಥವಾ ಹೀನವಾದ (ಸಲ್ಲದ) ಅಕ್ಷರ : ಹಱಿಗವಿಗಳ ಕಬ್ಬಂಗಳ ಹೊಱಗಳಿಯಕ್ಕರದ ಹೊಲಿಗೆ ಬಿರ್ಚಿದೊಡೆಲ್ಲಂ ಬಱಿತಾಱಿಗ ಬೀಱಿಗ ವೆತ್ತಱತತ್ತಱವೆಕ್ಕಸಕ್ಕಮಸ್ತವ್ಯಸ್ತಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೨೩). [ಅಳಿ$_2$ (< ಅೞಿ$_2$) + ಅಕ್ಕರ$_2$]

ಅಳಿಯಡಕೆ (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ಅಥವಾ ಎಳೆಯದಾದ ಅಡಕೆಯ ಸಸಿ : ದೇವರ ಕೆಯ್ಯಿಂ ಪಡುವಲು ಮತ್ತರು ೨ ಮತ್ತಂ ಕೊಳಗದಾಯುಮಳಿಯಡಕೆಯಂ ನಡುವುದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೫೩-೭೧ ; 1083). [ಅಳಿ$_7$ + ಅಡಕೆ$_1$]

ಅಳಿಯತನ (ನಾ). **೧.** ಅಳಿಯನ ಭಾವ ; ಅಳಿಯನಾಗಿರುವಿಕೆ. **೨.** ಮದುವೆಯಾದ ಮೊದಲ ದೀಪಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಅಳಿಯನಿಗೆ ಮಾಡುವ ಆದರೋಪಚಾರ : ದೀಪಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಅಳಿಯತನ ಸರಿಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಅಳಿಯ + -ತನ]

ಅಳಿಯದೇವರು (ನಾ). ಅಳಿಯನನ್ನು ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಮಾತು : ಅಳಿಯದೇವರುಗಳು ಮಾವನ ಮನೆ ಬಿಡದೆ ಭದ್ರವಾಗಿ ಹೆಂಡಂದಿರ ಜೊತೆ ಇದ್ದುಬಿಟ್ಟರು (ಮಾಮನೆ. ೨೧೧).
[ಅಳಿಯ + ದೇವರು]

ಅಳಿಯನಗಿಡ (ನಾ). ಪೊದರಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ವಿಷಪ್ರಹರಿ ಗಿಡ (?). [ಅಳಿಯ$_0$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಅಳಿಯನಮಾವನಗಿಡ (ನಾ). = ಅಳಿಯನಗಿಡ (೩). [ಅಳಿಯ + ಮಾವ$_1$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಅಳಿಯಮ್ಮೆಯ (ನಾ). = ಅಳಿಯ ೧: (ಕುಣಿತ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಅಳಿಯನನ್ನು ತಬ್ಬಿಕೊಂಡು ಮುದ್ದಿಸಿ) ಚೆಂದಾಗಿ ಕುಣೀತೀ ಅಳಿಯ ಮ್ಮೆಯ (ತಿರುಪಾ. ೧೪). [ಅಳಿಯಮ್ಮ$_0$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಅಳಿಯಮ್ಮ (ನಾ). = ಅಳಿಯ ೧: ಜೋ ನೀಂ ಮಗನೇ ತಮ್ಮನೆ ಜೋ ನೀನಳಿಯಮ್ಮ [ಪಾಠಾಂ. ಯೆಂಮು]ಮೆಯ್ದುನಾ ಕಿಱಿಯಮ್ಮಾ (ಜೀವಸಂ. ೯೦–೩೩). [ಅಳಿಯ + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಅಳಿಯಸಂತಾನ (ನಾ). (ಕರಾ). ಸೋದರಳಿಯನಿಗೆ ಮನೆತನದ ಆಸ್ತಿಯ ಹಕ್ಕುನಿಯಮ. 'ಅಳಿಯಸಂತಾನಕಟ್ಟು' ಪರಾ. [ಅಳಿಯ + ಸಂತಾನ]

ಅಳಿಯಸಂತಾನಕಟ್ಟು (ನಾ). = ಅಳಿಯಕಟ್ಟು: ತೌಳವ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ—(೧) ಭೂತಾಳ ಪಾಂಡ್ಯನ ಅಳಿಯ ಸಂತಾನಕಟ್ಟು (ತುಳುನಾ. ೨೫೭). [ಅಳಿಯಸಂತಾನ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಅಳಿಯಾಸೆ$_1$ 'ಅಱಿಯಾಸೆ' ನೋ.

ಅಳಿಯಾಸೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ತುಂಬಿಯ ಬಯಕೆ. ೨. ದುರಾಸೆ: ಕುಂದು ಹೆಚ್ಚುಂಟೆಂಬುದಬ್ಧಿಯೊಳಿಂದುವಿನೊಳಳಿಯಾಸೆ ನವಮುಕರಂದದಲಿ (ಜೀವಂಚ. ೨–೧೧). [ಅಳಿ$_5$ (= ಅಲಿ$_2$) + ಆಸೆ; ಅಳಿ$_2$ (< ಅಱಿ$_2$) + ಆಸೆ]

ಅಳಿಯಾಳು 'ಅಱಿಯಾಳ್' ನೋ.

ಅಳಿಯಿಸು 'ಅಱಿಯಿಸು' ನೋ.

ಅಳಿಯೂಟ (ನಾ). ಅಳಿಯನಿಗೆ ಏರ್ಪಡಿಸುವ ಊಟ: ಹುಡುಗ ಕೆಲದಿನ ತಿರುಗಾಡಿಕೊಂಡು ಅತ್ತೇಮನೇಲಿ ಅಳಿಯೂಟ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಲಿ (ಬೆಳುಮ. ೨೧೦). [ಅಳಿಯ + ಊಟ]

ಅಳಿಯೂರು 'ಅಱಿಯೂರು' ನೋ.

ಅಳಿರ್ವಳ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಜಾರು(?): ಬಳವದರಾತಿಸೇನೆ ಕಿಡೆ ವಾಜಿ ಬಳಂ ಪೆಱಪಿಂಗೆ ಹಸ್ತಿಸಂಕುಳಮಳಿರ್ವಳ್ಕಿ ಬಳ್ಕೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೪–೮; 1033). [ಅಳಿಜ್ + ಬಳ್ಕು. P ತಮಿ. ವಟುಕ್ಕು = ಜಾರು]

ಅಳಿಲು$_1$ 'ಅಣಿಲ್' ನೋ.

ಅಳಿಲು$_2$ (ನಾ). ಸಡಿಲವಾದುದು; ಜಾರುವುದು: ಅಳಿಲಾದ ನಿಱಿಯ ಬಳಲಿದ ಮುಡಿಯ ಸೊಪ್ಪಾದ ತಿಲಕದ ಕೆದರ್ದ ಕಾಡಿಗೆಯ ... ಕೋಮಲೆಯರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೫೦); "ಅಳಿಲಾದ=ಜಾರಿಹೋದ" (ಜೈಮಿಭಾ. ಟೀಕೆ). [ಅಳ್ ? + –ಇಲು$_2$ (< –ಇಲ್$_3$)]

ಅಳಿಲುಳಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಒಂಬತ್ತು ಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪಲ್ಲಣಮಂ ಕಟ್ಟಿಯೇಱಿ ಈಶ್ವರನಥ್ಯಕ್ಷತನಮಂ ತನ್ನೊಳಳವಡಿಸಿ ದಾಟು ದೀಟು ಹೊಳಹು ಹೊಮ್ಮಚ್ಚುವಡೆ ಮೋಡಿ ಭವರಿ ಭಂಜನೆ ಅಳಿಲುಳಿತವರ ತರಹವೆಂಬ ನವಗತಿಗಳೊಳು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭–೫೪ ವ). [ಅಳಿ ? + ಉಳಿ ?]

ಅಳಿಲೆ 'ಅಣಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಅಳಿಲೆಗಾಯ್ (ನಾ). ಅಣಿಲೆಕಾಯಿ: ಅಡಕೆಯ ತೆಗೆದು ವೀಳೆಯಂ ಗೊಳಲ್ಲೊಳ್ಪಲ್ಲಿ ಹಡಪದೊಳ್ ಅಳಿಲೆಗಾಯಾಗಿರ್ದುವು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೨–೨೭). [ಅಳಿಲೆ (< ಅಣಿಲೆ$_1$) + ಕಾಯ್$_2$]

ಅಳಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ನಾಶಹೊಂದು; ನಷ್ಟವಾಗು: ಮೂಗುಬಾಯಿಗಳಿಂದ ನೊರೆನೆತ್ತರನು ಕಾರುತ ಸಂದನಂತರ್ಧಾನದೆಡೆಗೆ ದುರಾತ್ಮನಳಿವಡೆದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೪೨–೩೨). [ಅಳಿವು$_1$ (< ಅಱಿವು) + ಪಡೆ$_1$]

ಅಳಿವಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ ಹಣ: ಅರಸರ್ಗೆ ಸೇಸೆಯೆಂದರಸರ ಕಾಣಿಕೆಯೆಂದು ದಾಯದವರ್ಗಳ ತೆಱೆಯೆಂದರುವಣ ವೆಂದಳಿವಣವೆಂದರೆ ಕಾಣಿಯಕೊಂಡವರ್ ಚಾಂಡಾಳರು (ಎಕ. XII, ಸಿರಾ. ೨೩–೧೩೨; 1167). [< ಅಳಿವು$_2$ (< ಅಳಿಪು$_4$) + ಪಣ$_1$]

ಅಳಿವಣಿಗೆ (ನಾ). ಅವನತಿ; ಕೀಳುದೆಸೆ: ಈಗಿನ ವ್ಯವಸಾಯದ ಅಳಿವಣಿಗೆ ರೇಷ್ಮೆಯ ಅಗ್ಗದ ಬೆಲೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಅವರ ಹಣದ ಗಳಿಕೆ ತೆಳುವಾಗಿತ್ತು (ಸಕತೆ. ೩೫). [ಅಳಿ$_2$ (< ಅಱಿ$_2$) + –ವಣಿಗೆ]

ಅಳಿವಣ್ಣ (ನಾ). ತುಂಬಿಯ ಬಣ್ಣ; ಕಪ್ಪು ಅಥವಾ ನೀಲಿ ಬಣ್ಣ: ಅಳಿವಣ್ಣದಾಕಾಶ ಗಿಳಿವಣ್ಣದ ಮುಗಿಲು ಅಳಿದಳಿದುಮರ್ಕನುದಯಿಸಲು ಮಳೆಯು ತಾ ತಳುವದೇ ಬಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೭೭). [ಅಳಿ$_5$ (= ಅಲಿ$_2$) + ಬಣ್ಣ]

ಅಳಿವಣ್ಣು (ನಾ). ಅಲ್ಪವಾದ ಹಣ್ಣು; ಸಣ್ಣ ಹಣ್ಣು: ಅಱಿವಡಳಿ ವಣ್ಣಿಂಗೆ ಕೊಂಬರೆ ಕರಗಸವನೊಣವುಲ್ಲ ಸುಡುವರೆ ಹರನ ಹಣೆಗಿಚ್ಚೇಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೬–೨–೨೧). [ಅಳಿ$_1$ (< ಅಱಿ$_1$) + ಪಣ್ಣು$_2$ (< ಪಣ್$_2$)]

ಅಳಿವರೆಪ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಲಿಪಿ; ಹೀನವಾದ ಬರೆಹ: ಪರಮೇಷ್ಠಿ ತಮ್ಮ ಪಣೆಯೊಳ್ ಬರೆದಳಿವರೆಪಂಗಳೆರವನನುಗೆಯ್ಯಲ್ಕೆಂದರಿನೃಪತಿಗಳಪ್ರತಿಮನ ಸಿರಿಯಡಿಯುಂಗುಟದೊಳೊರಸಿ ಪಿಂಸೊಗವಾಳ್ದರ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೫೧–೧೯). [ಅಳಿ$_2$ (< ಅಱಿ$_2$) + ಬರೆಪ]

ಅಳಿವಱಿ (ನಾ). ತುಂಬಿಯ ಮರಿ: ಸಿರಿಗಂಪು ಸುಯ್ಯಂಪಿಗೆಡೆಯಾಡುವಳಿವಱಿ ಪಿರಿದೊಪ್ಪಿದುವು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೮೧). [ಅಳಿ$_5$ (= ಅಲಿ$_2$) + ಮಱಿ]

ಅಳಿವಿಂಡು (ನಾ). ತುಂಬಿಗಳ ಹಿಂಡು; ಭ್ರಮರಗಳ ಗುಂಪು: ಬಲ್ಲಡಿಗ ಮರುಳಿಂ ಕಿರ್ಚಿಂ ಕಾಡಾನೆಯಿಂದಳಿವಿಂಡಿನಿಂ ಜಡಿದು ಕರದಿಂ ಪೊ ಪೋ ಪೋಗೆಂದು ನೂಂಕುವ ಬೇಡರಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೨೨೯, ೨೩೦); ಕುರುಳಳಿವಿಂಡಕ್ಷಿಮಿನಾನಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೪೨); ಕಮಲಕೆಱಗುವ ಅಳಿವಿಂಡುಗಳು (ಕಂನವಿ. ೯–೧೧). [ಅಳಿ$_5$ (= ಅಲಿ$_2$) + ಪಿಂಡು$_2$]

ಅಳಿವು$_1$ 'ಅಱಿವು' ನೋ.

ಅಳಿವು$_2$ 'ಅಳಿಪು$_4$' ನೋ.

ಅಳಿವೆ 'ಅಳುವೆ' ನೋ.

ಅಳಿವೇಣ್ 'ಅಱಿವೇಣ್' ನೋ.

ಅಳಿವೆದೆ (ನಾ). ತುಂಬಿಗಳಿಂದಾದ ಬಿಲ್ಲಿನ ಹಗ್ಗ; ತುಂಬಿಯ ಹೆದೆ: ಅಳಿವೆದೆ ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲ ಕೆಸಱೊಳು ಬೆಳೆದ ತಾವರೆ ಜೊನ್ನದೊಳಗೆ ಬಳಲಿ ಬಾಯ್ಬಿಡುವ ನೆಯ್ದಿಲ ನೆಚ್ಚ ಕಾಳಗಕೆಳಸಿದೆ ಮರುಳು ಮನ್ಮಥನೆ (ವರ್ಧಚ. ೧೨–೨೧); ಅಭವನಂ ನೇಮದಿಂ ಪೂಜಿಸಲ್ ಕಾವನನಿವಿಲ್ಲಿ ಗಳಿವೆದೆಯ ಸೇರಿಸಿದನು (ಚಬಪು. ೩೫–೨೧); ಅಳಿವೆದೆಯಂ ಸಡಿಲ್ಚಿ ನಿಲಿಸಿದತನುಚಾಪಲತೆಯಂತೆ ತನುಲತೆ ನಿಡುಜೆಡೆಯಿಂ ಕಡುಬೆಡಂಗು ವಡೆಯೆ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೯ ವ). [ಅಳಿ$_5$ (= ಅಲಿ$_2$) + ಪೆದೆ$_2$]

ಅಳಿವೆಸರ್ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು; ಅಪಕೀರ್ತಿ: ಆ ಅರಸುಮಕ್ಕಳ್ಗೆಲ್ಲರುಮಳಿದರಳಿಸಾವನ್ ಅಳಿವೆಸರನುಳಿಸಿ (ಪಾರಸಿ. ೧೭–೧೩). [ಅಳಿ$_2$ (< ಅಱಿ$_2$) + ಪೆಸರ್]

ಅಳಿಸಾವಿರ (ನಾ). ಅಳಿಯ ಸಂತಾನದ ಸಾವಿರ ಜನ, —ಮಂದಿ (?): ಶ್ರೀಮತು ಪುತ್ತಿಗೆಯಲು ಬಾಳುವ ತುಳುವರಸರಾದ ಚೌಟರು ಅಳಿಸಾವಿರ ಬಳಿಸಾವಿರದವರು (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೧, ಮಂಗಳೂ. ೩೩೬–೪; 1450). [< ಅಳಿಯ ? + ಸಾವಿರ]

ಅಳಿಸು$_1$ 'ಅಱಿಸು' ನೋ.

ಅಳಿಸು$_2$ 'ಅಱಿಯಿಸು' ನೋ.

ಅಳಿಸುವಿಕೆ (ನಾ). ನಾಶಮಾಡುವುದು ; ಒರಸುವುದು : ನಿರ್ವಾಣವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಅಳಿಯುವಿಕೆಯಲ್ಲ ; ಅಳಿಸುವಿಕೆಯಲ್ಲ (ಪರಪ. ೧೭).
[ಅಳಿಸು$_1$ (< ಅೞಿಸು$_1$) + -ಇಕೆ]

ಅಳಿಹು$_1$ 'ಅೞಿಪು$_1$' ನೋ.

ಅಳಿಹು$_2$ 'ಅಳಿಪು$_1$' ನೋ.

ಅಳಿಹು$_3$ 'ಅಳಿಪು$_3$' ನೋ.

ಅಳಿಱ್, ಅರಲು$_3$, ಅರ್ಲು, ಅಱಲು, ಅೞಿಲ್ (ನಾ). ಕೆಸರು ; ಬದಿ : ತೆಗೆ ವಾರುವಮಂ ಹಾರುವ ಬಗೆಯಂ ತನಗಿರುಳ ಬವರಮೆನುತ ಸವಂಗಂಬುಗುವ ಕಟಕಿಗರನಳಿಱಂ ಪುಗಿಸಿದುದು ಭುಜಾಸಿ ಗಂಗದಂಡಾಧಿಪನ (ಎಕ. II, ೭೩–೨೩ ; 1118) ; ಸಂದುಗ್ರಾಹಿತ ರಕ್ತದಿಂದವಳಿಱಾದತ್ತೀ ಮಹೀಚಕ್ರಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫–೨೯ ; 1224) ; ಪ್ರಕೃತಿರೂಪಂಗಳ್ ಱಾಂತಂಗಳಾಗಿರ್ಪುವು : ಅಳಿಱ್, ಕೆಸಱ್, ಬಸಿಱ್, ಪೆಸಱ್, ಹಗಱ್ (ಶಮುದ. ೪೩ ಅಡಿಟ) ; ದ್ರೋಹನ್, ದುರ್ದೈವನ್, ಪೞಿಯಳಿಱಿಕೊಳೞ್ದಿನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೪–೬). **ಅರಲು$_3$** : ಅರಲು ತುಳಿಯುತ ಮಿದ್ದಿ ಹದಗೊಳಿಪ ಕುಂಬಾರ (ಭಾವಜೀ. ೭) ; ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ಅರಲಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಸಿ, ಅವುಗಳ ಅಳತೆಗಳಿಗೂ ಆ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ್ದ ಪಾದಗಳ ಅಳತೆಗಳಿಗೂ ಹೊಂದಿಸಿ ತೋರಿಸಿದನು (ಅಂಬಿಕೆ. ೪೬). **ಅರ್ಲು** : ಕುಂಬಾರರು ಕೊಪ್ಪದ ಕೆರೆಯಿಂದಲೂ ಅತ್ತಿಕೊಳ್ಳದಿಂದಲೂ ಅರ್ಲು ತಂದು ಯೆರಡೂ ಕೂಡಿಸಿ ಹದಮಾಡಿ ಗಡಗಿ . . . ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗ. ೪೫೩) ; ಮೂರ್ತಿ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಉಸುಕಿನಿಂದಲ್ಲ ; ಅದಕ್ಕೆ ಅರ್ಲುಬೇಕು. ಸುಜ್ಞನ ಮನಸ್ಸು ಅರ್ಲಿನಂತೆ ಇರುವುದು (ಉದವೈ. ೫೫) ; ಒಂದು ದಿನ ನಸುಕಿನಲ್ಲಿಯೇ ಆಳುಮಕ್ಕಳು ಬಂದು ಅರ್ಲುಕೆಲಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು (ಸಮಜೀ. ೪೮೨). **ಅಱಲು** : ಬಿಸಿಲಲಿರ್ದಱಲು ಹತ್ತಿದ ಲಿಂಗಕೆ ಬಿಸುಸುಯ್ದು ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿ (ಸಾನಂಚ. ೩–೬೯). **ಅೞಿಲ್** : "ಅೞಿಲೆಂದು ಪಂಕಂ" (ಕಶಸಾ. ೮–೧೬೩) ; "ಅೞಿಲೆಂದೆನೆ ಪಂಕಮಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೯೨) ; ತಾಱುವತಾಳ್ಗಳು ಮಗುವ್ರ್ಸಲ್ ಕಾಡಕೋಣನೆಯ್ದಿದುದಱಿಲಂ (ಜಗವಿ. ೧೭–೬೮) ; ರುಧಿರದ ಬಿಱುಪೊನಲ ಬಲುಗೆಸಱ ನೆಣವಸೆಯಱಿಲ ನೆಲದಲಿ ಧೂಳಿಯೆದ್ದುದು ದಳದ ಪದಹತಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨–೬) ; ಎಡೆತೊಱೆಗಳ ಮುಂದೆ ನಡೆವವರ್ ಕುಡಿದರು ನಡುವೆ ಪೋಪರಿಗೞಿಲಾಯ್ತು [ಪಾಠಾಂ. ಅರಿದಾಯ್ತು] (ಭರಚ. ೨೩–೫೬).

ಅರ್ಲುಗಷ್ಟ = ಮಣ್ಣುಗೆಲಸ ; ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ : ಅರ್ಲುಗಷ್ಟ ಮುಂತಾದ ಮೇಲ್ಗೆಲಸವನ್ನು ಕೂಲಿಕಾರರು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೧೮). [**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅಳಱು = ಕೆಸರು, ಬದಿ]

ಅಳೀಕ 'ಅಲೀಕ' ನೋ.

ಅಳೀಕಭಕ್ತ (ನಾ). ಕಪಟಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು : ಪರಿಭಾವಿಸದೊಳ್ಪನಱಿಱಂ ಮನನೊಳಗಣಂ ವಿಚಾರಿಸವೆ ನಿಸ್ಪೃಹತಾತ್ಮಕನೆಂಬಳೀಕಭಕ್ತನುಮುಪಚಾರಶೀಲನುಮೆನಿಪ್ಪನೆಗಂ ನುಡಿಪೊಂದು ಮಾಟವೊಂದೆನಿಸಿದ ಮಾನವಂಗೆನಗೆ (ಕಾದಂಋ. ೨೬೧).
[ಅಳೀಕ (= ಅಲೀಕ) + ಭಕ್ತ]

ಅಳೀಕಭ್ರುಕುಟಿ (ನಾ). ಹುಸಿಹುಬ್ಬುಗಂಟು ; ತೋರಿಕೆಯ ಹುಬ್ಬುಗಂಟು : ಉದಾರ ವೀರಚರಿತನಿರ[illegible]ಕದನಕರ್ಕಶ ಕ್ಷತ್ರಿಯಂಗೆ ವಿಪಕ್ಷಕ್ಷತ್ರಿಯಪರಾಕ್ರಮಾಕರ್ಣನೋದಿ[illegible]ರ್ಣಕ್ರೋಧದೊಳಳೀಕಭ್ರುಕುಟಿಯು ಮನರ್ಘಕಲಲಾಟತ್ರಿಪತಾಕೆ[illegible]ಯುಂ ಅಪಾರ್ಘವಿಲೋಹಿತವಿಲೋಚನರುಚಿಯುಂ . . . ತಕ್ಕುದಲ್ಲ[illegible] (ಆದಿಪು. ೧೪–೮೧ ವ).
[ಅಳೀಕ (= ಅಲೀಕ) [illegible]ಭ್ರುಕುಟಿ]

ಅಳೀಕಮಿತ್ರ (ನಾ). ಕಪಟ ಸ್ನೇಹಿತ ; ತೋರಿಕೆಯ ಸ್ನೇಹಿತ : ಜನಿಯಿಸಿದಂದುತೊಟ್ಟಗಲದಾತನನಿಂತಿರಗಲ್ದ ಪಾಪಕರ್ಮನನವಿವೇಕಿಯಂ ಗುಣವಿಹೀನನನೆನ್ನನಳೀಕಮಿತ್ರನಂ ನೆನೆಯದೆ ನಿಂದೊಡಂ (ಕಾದಂಋ. ೪೫೨). [ಅಳೀಕ (= ಅಲೀಕ) + ಮಿತ್ರ]

ಅಳೀಕಸೊಬಗು (ನಾ). ಹುಸಿ ಸೊಗಸು ; ಮಿಥ್ಯಾಸೌಂದರ್ಯ : ಬೆಸನಕ್ಕಾಗರಮಾದಳೀಕ ಸೊಬಗಿಂ ಕೂರ್ತಂದದಿಂ ಮತ್ತೆ ಪತ್ತಿಸಲೆಂದಾಟಿಸಿ ಬಂದಪಂ (ಕಾದಂಋ. ೬೨). [ಅಳೀಕ (= ಅಲೀಕ) + ಸೊಬಗು]

ಅಳು$_1$ 'ಅೞ್$_1$' ನೋ.

ಅಳು$_2$ 'ಅೞ್$_2$' ನೋ.

ಅಳು$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : ಪೂರ್ವಾಯ ಅಪೂರ್ವಾಯ ಅಳುಯನ್ಯಾಯ ಯೇನೂ ಇಲ್ಲೆಂದು ಧಾರಾಪೂರ್ವಕ ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೮–೩ ; 1313) ; ಆ ಮನೆಗೆ ಸೇಸೆ ಸಿದ್ಧಾಯ ಅಳು ಅಂನ್ಯಾಯ ಏನು ಬಂದಡೆಯು ಆ ಊರ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಜೆಗೌಡುಗಳು ತೆಱುವರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩ ; ೧೪–೧೫ ; 1318). 'ಅಳಿಪು$_4$' ಪರಾ.
[< ಅಳಿಪು$_4$]

-ಅಳು$_4$ '-ಅಳ್$_5$' ನೋ.

ಅಳುಂಕು, ಅಳಂಕು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಅಲುಗಾಡು ; ಚಂಚಲವಾಗು : ನಿಮಿರ್ದುವು ಪೊಳೆದುವಳುಂಕಿದುವಮುರ್ದುವು ಚುಂಬಿಸಿದುವಪ್ಪಿದುವು ಸಂಭ್ರಮದಿಂ ಸಮುದೃಷ್ಟಿಯಾಗಿ ಸಿಲ್ಕಿದುವೆಮೆಯಿಕ್ಕಲ್ಮಱೆದುವವಳ ಧವಳಕಟಾಕ್ಷಂ (ಶಮುದ. ೨೨೫ ಪ್ರಯೋ). **ಅಳಂಕು$_2$** : ಕೊಡದಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ನೀರಿದ್ದರೆ ನೀರು ಅಳಂಕಿ ಚೆಲ್ಲಿಹೋಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). 'ಅಲುಂಗು' ಪರಾ. [**ದೇ.** ‖ **ತುಳು.** ಅಳಂಕು]

ಅಳುಂದಾರೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರಿನ ಧಾರೆ ; ಅಶ್ರುಪ್ರವಾಹ : ಅಳುವು ಬಂದು ಅಳುಂದಾರೆಯು ಹರಿಯಿತು (ದೇವೀಚಾ. ೧೪೮).
[ಅಳು$_2$ (< ಅೞ್$_2$) + ದಾರೆ$_2$]

ಅಳುಂಬ, ಅಳುಂಬು (ನಾ). ೧. ವೆಗ್ಗಳ ; ಅತಿಶಯ ; ಆಧಿಕ್ಯ ; ಅಸಾಧ್ಯ ; ಅಶಕ್ಯ : "ಯಥೇಷ್ಟಮಳುಂಬಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೩೫) ; "ಅಗುಂದಲೆಯಣೆಯರಮಳುಂಬವೆಂಬಿವುಗಳಕ್ಕಧಿಕ ಭಾವದೊಳಗೆ" (ಕಶರ. ೬) ; ಪೊಗಟಲ್ಕಳುಂಬಮುಪ್ಪೊಳ್ಪುಗಳನೆ ತನಗವನೆ ಸಾ(ಶಾ)ಶ್ವತಂ ಮಾಡಿ (ಇಆ. XX, ೬೯–೭ ; ಸು. 900) ; ಪೊಗರ್ತೆಗಳುಂಬಂ (ಎಇ. XII, ೩೩೧–೩೧ ; 929) ; ಅಳತೆಗೆ ತೂಕಕ್ಕೆಣಿಕೆಗೆಯೊಳಗಾದುವು ಸಕಳವಸ್ತುಗಳ್ ಭುವನಜನಕ್ಕಳೆಯಲ್ ತೂಗಲ್ಕೆಣಿಸಲ್ಕಳುಂಬಮೆನಿಸಿದುವು ನಿನ್ನ ಗುಣಗಣಮರ್ಹಾ (ಆದಿಪು. ೧೦–೫೩) ; ಪಗೆಯೊಡ್ಡು ಗೆಲಲ್ಕಳುಂಬವೆಂಬಿನಿತುವರಂ ಮನಕ್ಕೆ ನಿಮಗತ್ತಳಗಂ ಬರೆ ಮತ್ತೆ ಮಾಣ್ಬನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೮೮) ; ಅಳುಂಬಮಾಗಿರ್ದ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೩೪) ; ಒಪ್ಪುವೊಳ್ಪಿಡಿಯೆ ತೀವಿ ಪೊಗೞ್ತೆಗಾದಮಳುಂಬವಾಗಿಯುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೦) ; ಮುನೀಶ್ವರನ ಮಹತ್ವಮಂ ಗಣಿಯಿಸಲ್ ಫಣಿಪಂಗಳುಂಬಮಲ್ಲವೇ (ಕುಸುಮಾ. ೧–೧೩೫) ; ಪಾಟಳಿಗಳೆಸಕದಿಂ ನಿಂಬೆಗಳಳುಂಬದಿಂ ಮಿಾಟುವಡೆದೆಸೆವ ಸುರಹೊನ್ನೆಯ ಕದಂಬದಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩–೯೩) ; ಆಕೆಯ ಮೆಯ್ಚುಸುಪೇನಳುಂಬವೋ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೩) ; ಇಂತು ನೆಗೞ್ತೆಗಂ ಪೊಗೞ್ತೆಗಮುಳುಂಬಮುಪ್ಪ ಧರ್ಮತತ್ಪರತೆಯಿಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೧೧೪ ವ) ; ಥೀಬ್ಬಿನರಸು ಅರಿಯೊಮರ್ದ ಚೌಗುಗಳೆಡೆಪಡಗು ಪಳಕೆಯಾಳ ನೆರವಿ ಎಣಿಕೆಗಳುಂಬ (ಪಾರಸಿ. ೩–೭೦). ೨. ಮನೋಹರವಾದುದು : "ಪೆಂಪೆಯ್ದೆ ನಾಡೆ ಕೆನ್ನಂ ಸೊಂಪಂದಮಳುಂಬ ಪೆರ್ಚುಗೆ" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೯) ; ಚಿತ್ರಪತ್ರಂಗಳಳುಂಬಮಾದ ಪೊಂಬಾೞೆಯ ಕಂಬಂಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೯೫ ವ).

೩. ಆಶ್ರಯ; ಆಸ್ಪದ: ಮಹಿಮೆಗಳುಂಬನೂದ ಒಂದು ಮಾಮರನ ನೆಬಿಲಂ ಕೊಂಡಾಡಿ (ದಶಕು. ೬–೨೬ ವ). (ಗು). ೪. ಅತಿಶಯ ವಾದ; ಹೆಚ್ಚಿನದಾದ: ನೆರೆದ ಕನ್ಯಾಕದಂಬದೊಳಳುಂಬವಿಭವದಿಂ ನಿಜತನೂಜಂಗತಿ ಮುದದಿಂ ಪರಿಣಯನಂ ಮಾಳ್ಪುದುಂ (ನೇಮಿಪು. ೨–೯೨ ವ); ಇತ್ತಲಳುಂಬ ಭಟಕೋಳಾಹಳದಿ ಮರಳಿದರು ಪುರಿಗೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೩–೨೪). **ಅಳುಂಬು : ೧.** ಸೊಗಯಿಪುದು ಪರಿಸ್ಫುರಿತ ವರಭರ್ಮಹರ್ಮ್ಯೋತ್ಕರದಿಂ ಭೋಗಪುರಮೆಂಬುದಿಂಬಿನಳುಂಬಿಂ (ನೇಮಿಪು. ೨–೮೧).

ಅಳುಂಬಮುಮಂ ತುಂಬಮುಮಾಗು = ಅಧಿಕವೂ ಪೂರ್ಣವೂ ಆಗು: ಬಿಳಿಯ ಕಂಜದ ಬಣ್ಣಮುಮೊಂದಳುಂಬಮುಮಂ ತುಂಬಮುಮಾಗೆ ತಿಂಬಿದುದು ಕಟ್ಟಿಲೆಗಂ ಶಶಿಕಾಂತಿಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೫–೬೨); ಪೊಗೆಬತ್ತಿಗಳುಂಬಮುಮಂ ತುಂಬಮುಮಾದ ಮಜ್ಜನಮುಂಡಪದ ತೋರಣದ್ವಾರೋಪಕಂಠದೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೫–೫೩ ವ).

[ದೇ ‖ ತಮಿ. ಅಱುವಂ = ಆಧಿಕ್ಯ, ವಿಸ್ತಾರ]

ಅಳುಂಬಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ: ಆದುದಳುಂಬಂ ಮನದೊಸಗೆ ಕೊಂತಿಗಂ ತತ್ಪತಿಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೨); ಇನಬಿಂಬಂ ಕಣ್ಗಳುಂಬಂ ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೫೪); ಉರಿಯುಂ ಪೊಗೆಯುಂ ನೆಗೆಯುತ್ತಿರೆ ಸುಯ್ಯೊಳಿ ಕೂಡೆ ಭೀಕರೋರಗಚಯಮುಂಬರದೊಳಳುಂಬಂ ಪರ್ವುತ್ತಿರೆ ಬರೆ ದರ್ವೀಕರೋಗ್ರಬಾಣಂ ನಭಮುಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೨–೨೪೫); ತುಂಬಿ ತಾವರೆಗೆಱಗುವಂತಿರಳುಂಬವೆಱಗಿ ಬಳಿಕ್ಕೆ ಮುನಿಪಾದಾಂಬುಜದ ಕೆಲದಲ್ಲಿ ಮೈಯಿಕ್ಕಿದನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೪೧); ಕುಸುಮ ವಿಸರದಿಂದೆ ದಂಡಿಗೆಗಳನಳುಂಬಮಲಂಕರಿಸಿ ಪೂಜಿಸಿ (ವೃಷವಿ. ೨೯–೭೧ ವ).

[< ಅಳುಂಬ]

ಅಳುಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗು; ವಿಸ್ತಾರವಾಗು: ಕೆಳರ್ದೊಡೆ ಸಿಂಗದಬ್ಬರಮರಲ್ದೊಡೆ ಮಾರಿಯ ಮೂರಿ ಕೋಪದಿಂದಳುರ್ದೊಡೆ ಕಾಡಗಿಚ್ಚಿನ ಮೊಗಂ ಬೞಿಸಂದೊಡೆ ಕಾಲಮೃತ್ಯು ವೆಗ್ಗಳಿಸಿ ಬಗುಳ್ದೊಡರ್ಣವನಿನಾದಮುಳುಂಬಿಸಿ ನೀಳ್ದು ಗಂಟಲಿಂದೊಳರ್ದೊಡೆ ರಾಹುವಿಂದೊಗರನೆಕ್ಕಲವಂದಿಗೆ ತಕ್ಕುದುರ್ವಿಪಾ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೯೯).

[ಅಳುಂಬ + –ಇಸು$_3$]

ಅಳುಂಬು 'ಅಳುಂಬ' ನೋ.

ಅಳುಕಿಸು 'ಅಳ್ಕಿಸು' ನೋ.

ಅಳುಕು$_1$ 'ಅಳ್ಕು$_1$' ನೋ.

ಅಳುಕು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಮುಳ್ಳು ಚುಚ್ಚಿ ಮಿಡಿ, —ದುಡಿ, —ನೋಯು: ಕಾಲಲ್ಲಿ ಮುಳ್ಳು ನಟ್ಟು ಅಳುಕುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಅಳುಕು$_3$ (ಕ್ರಿ). (ಉಕ). ಅಳಿಸು; ಒರೆಸು: ನೀರು ಬಿದ್ದು ಅಕ್ಷರಗಳೆಲ್ಲ ಅಳುಕಿಹೋಗಿವೆ (ರೂಢಿ). [?. / **ತೆಲು.** ಅಲುಕು = ಸಾರಿಸು]

ಅಳುಕು$_4$ 'ಅಳ್ಕು$_2$' ನೋ.

ಅಳುಕು$_5$ (ನಾ). ಚುಚ್ಚಿದ ಮುಳ್ಳಿನಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಮಿಡಿತ, —ನೋವು (ಕಿ). [< ಅಳುಕು$_2$]

ಅಳುಕು$_6$ (ನಾ). ಮೋಸ; ವಂಚನೆ (?): ಕಳವಳದ ನೆಲೆ ಭಯದ ಜನ್ಮಸ್ಥಳ ವಿಷಾದದ ಪೇಟೆ ಖಾತಿಯ ನಿಳಯ ಖೋಡಿಯ ಕಟಕ ಭಂಗದ ಸಂಭವಸ್ಥಾನ ಅಳುಕಿನಂಗಡಿ ಹಳುವಿನಾಡುಂಬೊಲ ನಿರೋಧದ ಶಾಲೆ ದುಗುಡದ ಕಳನೆನಿಸಿತೀ ನಗರಿ ಈಗಲು ಪಾರ್ಥ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨–೫); ವಿನತಾದೇವಿಯರ ತಾನಳುಕಿನಲಿ ಸೋಲಿಸಿಯೆ ಸವತಿಯ ನೊಲಿದು ತೊತ್ತಾಗಿರಿಸಿಕೊಂಡಳು ತನ್ನ ಮಂದಿರಕೆ (ಸಂಭಪ. ೫–೫೧).

[< **ಸಂ.** ಅಲೀಕ]

ಅಳುಗಜಗುಳು (ನಾ). ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ (?); "ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಹರಟೆ" (ಸಮ್ಯಕೌ. ಕೋಶ); ಬಳಿಕ ಬಲ್ಲಾಳಿಟ್ಟಗೊಂಡಂತೆ ಯಮದಂಡನಃಳಿವು ತನಗಿನ್ನಿಲ್ಲ ಕಟ್ಟೊಡೆಯನೇ ಪಿರಿದು ಮುಳಿದೆನೆನುತಿರಲು ಮಱುದಿನದೊಳವನಂ ಕರಸಿ ಕಳ್ಳರಂ ತರ್ಪುದರ್ಕೆ ಅಳುಗಜಗುಳಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅಳುಗು ಜಳುಗಂ]ಮಾಡಿಕೊಂಡೆಯಲ್ಲಾ ಎನಲ್ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೨–೪೯).

[ಅಳುಗ$_0$ + ಜಗುಳು]

ಅಳುಗು (ಕ್ರಿ). ಮಿನುಗು; ತೊಳಗು (?): ಘನಮಾಯದಿಂ ನಿಶಿಯು ಅವನಿಯನು ಮುಸುಕಿ ತಾರೆಗಳುಯಳುಗಿದವು ವಾರೆಯಾದವು ಪಕ್ಷಿ ಜಾರ ಚೋರರುಯಲ್ಲಿ ಮೀರಿ ತಾ ನಡಿಯೆ (ಯನಳ. ೭೧). [?]

ಅಳುಗುನ್ನಿ (ನಾ). = ಅಳುಗೂಸು$_1$: ಈ ಅಳುಗುನ್ನಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲಿಗೂ ಹೋಗುವಂತಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಅಳ್ಳು$_2$ (< ಅೞ್$_2$) + ಕುನ್ನಿ]

ಅಳುಗುಳಿ (ನಾ). ಅಳುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅವನು ಹಿಂದಿರುಗುವಾಗ ಶೋಕವಸ್ತ್ರ ಧರಿಸಿದ ಅಳುಗುಳಿ ಹೆಂಗಸೊಬ್ಬಳನ್ನು ಕರೆತಂದನು (ಪುನರು. ೩೪೫). [ಅಳ್ಳು$_2$ (< ಅೞ್$_2$) + –ಕುಳಿ$_2$]

ಅಳುಗೂಸು$_1$ (ನಾ). ಅಳುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವ ಕೂಸು; ಅಳುವ ಮಗು: ಅಯೆಂದು ಅಳುಗೂಸು ಜೋಯೆಂದು ತೂಗಿದರೆ ತಾಯ ಹಂಬಲವ ಮಱೆಸುವುದು ಶಿಶು ಗಾನದಾಯತವ ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೩೩). [ಅಳ್ಳು$_2$ (< ಅೞ್$_2$) + ಕೂಸು]

ಅಳುಗೂಸು$_2$ 'ಅಳಿಕೂಸು' ನೋ.

ಅಳುತ್ವ (ನಾ). ಹರಹು; ವಿಸ್ತಾರ (?): ಮುಡಲು ಅ[ಜೆ]ಯ ಗದ್ದೆ ತೆಂಕಲು ದಾಷವ ಶ[ಟ]ಯ ಅಳುತ್ವ ಹಿತ್ತಿಲುಗಡಿ ಪಡುವಲು ಬೇಲಿ ಬಡಗಲು ಅಗ್ರದ ಹಿತ್ತಿಲು ಇಂತೀ ನಾಲುಕು ಗಡಿಯಿಂದ ಒಳಗುಳ ಮನೆ (ಕಇ. I, ೫೫–೧೪; 1433).

[?. / **ತಮಿ.** ಅಱುವಂ = ಹರಹು, ವಿಸ್ತಾರ]

ಅಳುದನಿ (ನಾ). ಅಳುವ ಧ್ವನಿ; ನೋವಿನ ಧ್ವನಿ: ನನ್ನಿಂದಾಗದು ನನ್ನಿಂದಾಗದು (ಅಳುದನಿಯಿಂದ) ಹಾಳು ಮಂತ್ರಿಯ ಸೇವೆ ಸಾಕೆಂದಿಗೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೨೫). [ಅಳ್ಳು$_2$ (< ಅೞ್$_2$) + ದನಿ]

ಅಳುಪ 'ಅಳಿಪ' ನೋ.

ಅಳುಪು$_1$ 'ಅಱುಪು$_1$' ನೋ.

ಅಳುಪು$_2$ 'ಅಳಿಪು$_2$' ನೋ.

ಅಳುಪು$_3$ 'ಅಳಿಪು$_3$' ನೋ.

ಅಳುಬುರಕ 'ಅಳುಬುರುಕ' ನೋ.

ಅಳುಬುರುಕ, ಅಳುಬುರಕ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಅಳುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಗೋಳುಕರೆಯುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅಳುಬುರುಕ ಮಡಿವಂತರ ಗೊಡವೆ ತಿಂಮನಿಗಿಲ್ಲ (ತಿಂಮುತ. ೮); ಬೆದರಿಕೆಯು ಅವರನ್ನು ಅಳುಬುರುಕರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿತು (ಮಣಿಸ. ೫೩); ಇದೆಲ್ಲಿಯ ಅಳುಬುರುಕ ವೇದಾಂತ ಕಲಿತಿರಿ (ಕೃತಕೃ. ೧೫೧). **ಅಳುಬುರಕ :** ಅಳುವವರನ್ನೂ ಅಳುಬುರಕರನ್ನೂ ಕಂಡರೊ ನನಗೆ ಬಹಳ ಸಿಟ್ಟು (ಮೋದಿಮು. ೩). [ಅಳ್ಳು$_2$ (< ಅೞ್$_2$) + –ಪುರುಕ]

ಅಳುಬೇನೆ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಹೆರಿಗೆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ನೋವು. ೨. ಗೋಳಾಟ; ದುಃಖ. [ಅಳ್ಳು$_2$ (< ಅೞ್$_2$) + ಬೇನೆ]

ಅಳುಮುಖ (ನಾ). ಅಳುವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮುಖ: ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಅಳುಮುಖ ನೋಡಲಾರದೆ ಅವರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸ್ನೇಹಿತರ ಜೊತೆಗೆ ತಿರುಗಾಡ ಹತ್ತಿದರು (ಕುಂಕುಮ. ೮೪); "ಹ್ಞೂ ಏನಿಲ್ಲ ಸುಳ್ಳೇ ಸುಳ್ಳು" ಎಂದು ಅಳುಮುಖ ಮಾಡಿಕೊಂಡ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೧೭).

[ಅಳ್ಳು$_2$ (< ಅೞ್$_2$) + ಮುಖ]

ಅಳುವೊಗ (ನಾ). = ಅಳುಮುಖ : ಎಣ್ಣೆ ಕಾಣದ ಕೂದಲು, ಅಳುವೊಗ, ವೇದನಾಯುಕ್ತ ಹೃದಯ—ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಹಸಿದ ಹೊಟ್ಟೆ! (ಮುಂಗಾಮು. ೩೧). [ಅಳು$_2$ (< ಅೞ್$_2$) + ವೊಗ]

ಅಳುವೋರೆ (ನಾ). = ಅಳುಮುಖ : ಪ್ರಸನ್ನವಾದ ಮುಖಮುದ್ರೆಯು ನಷ್ಟವಾಗಿ, ಅದು ಸೌಂದರ್ಯಹೀನವಾಗಿಯೂ ದುಃಖಿಯಾಗಿಯೂ ಮತ್ತು ಅಳುವೋರೆಯಾಗಿಯೂ ತೋರಹತ್ತುವುದು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೧೮); ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಅಳುವೋರೆಯನ್ನು ತಾಳುತ್ತದೆ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೭೧); ಅವಳ ಹಿಂದುಗಡೆ . . . ಅಳುವೋರೆಯ ಸಣಕಲು ಮೆಯ್ಯ ಬಸರಿಯೊಬ್ಬಳು ನಿಂತಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೧೪೨).
[ಅಳು$_2$ (< ಅೞ್$_2$) + ವೋರೆ (< ಮೋಱೆ)]

ಅಳುರ್$_1$, ಅಳುರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆವರಿಸು ; ವ್ಯಾಪಿಸು ; ಹರಡು : "ಅಳುರ್ – ಆವರಣೇ (ಮುತ್ತಿಕೊಳ್ಳು)" (ಶಮುಧಾ); ಬಳೆದ ತಮವೆಂಬ ಕರಡಮನಳವಲ್ಲದೆ ಸುಟ್ಟು ಕಿಡಿಸಲೆಂದಜನುದಯಾಚಲದೊಳ್ ತಗುಳ್ದಿ ತಳ್ತೊಡನಳುರ್ವ ದವಾಗ್ನಿಯವೊಲರ್ಕನುದಯಂಗೆಯ್ದಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೭೧ ಶೂದ್ರಕ) ; ಒಡನಳುರ್ವ ಕೋಪದಿಂ ಕಣ್ ಕಿಡಿಯುಂ ಕೆಂಡಮುಮನುಗುೞೆ ಮುಳಿದಂ ಭರತಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೮೭) ; ಮುನಿನಿವಹಮಾಱಲಿಕ್ಕಿದ ತನುತರಕಾಷಾಯವಲ್ಕವಸನಂಗಳನಂದೆನಸುಂ ತಾಳ್ದಿದುವೆನೆ ಬೈಗಿನ ಕೆಂಬಿಸಿಲಳುರಲೆಸೆದುವಾಶ್ರಮ ತರುಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೭೫) ; ಒಡನಳುರ್ವ ಮಾಗೆಯ ಹಿಮಕ್ಕೆ (ಕುಸುಮಾ. ೭–೧೨) ; ದುಂದುಭಿ ಕಹಳಾಬಹುಳರವಂ ದೆಸೆಗಳನಳುರೆ (ದಮುಸ್ವ. ೪–೨) ; ತನುವನಳುರಲ್ಕೆ ಜುಮ್ಮನೆ ಸಾಂದ್ರಪುಳಕಾವಳಿ (ಶೀಷರಾ. ೭–೫೨). ೨. ಸುಡು ; ದಹಿಸು: ಜ್ಞಾನಮಯಂ ತೇಜೋನಿಧಿ ತಾನಿರ್ದುಂ ತಾಯ ಗರ್ಭದೊಳ್ ಪೀಡೆಯನಂತೇನಂ ಮಾಡಿದನಿಲ್ಲ ಕೃಶಾನುವ ನೆೞಲಳುರದಂತೆವೊಲ್ ಕನ್ನಡಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೭–೩೨) ; ಅಳುರದು ಕಿರ್ಚು ಮುಟ್ಟದು ವಿಷಾಹಿ (ಅಜಿಪು. ೧–೭೬). **ಅಳುರು** : ೩. ಚದುರಿಹೋಗು : ಅಶೇಷ ಖಚರನಿಕರಂ ನಿನ್ನಭ್ಯುದಯದಿನೞಗುಂ ಚಂದ್ರಮನುದಯದಿನಳುರುವವೊಲತುಳ ತಿಮಿರಪ್ರಸರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೬೮). [**ದೇ. ‖ ತೆಲು.** ಅಲಮು]

ಅಳುರ್$_2$ (ನಾ). ವ್ಯಾಪ್ತಿ ; ವಿಸ್ತಾರ : ಬೆಳರ್ತ ಬೆಳರ್ವಾಯ್ ಕರಂ ಪೊಳೆವಪಾಂಗೆ ಕಣ್ಣಿಂದಳುರ್ತಳುಂಕೆ ನಿಡುವುರ್ವುಗಳ್ ಪೊಡರೆ . . . ಪಿಡಿದು ಮೆಟ್ಟುವಳ್ ನೋೞ್ಪರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೯). [< ಅಳುರ್$_1$]

ಅಳುರು 'ಅಳುರ್$_1$' ನೋ.

ಅಳುರ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಆವರಿಸುವುದು ; ಹರಡುವುದು ; ಅತಿಶಯವಾಗುವುದು : "ಅಳುರ್ಕೆಯೆಂದುಂ ದಳ್ಳಿಸಿತೆಂದುಂ ಆವರಿಸಿದುದುಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೩–೪೮೭) ; ಮಿೞ್ತುದೇವತೆಯನಟ್ಟಿಱಳುರ್ಕೆಯಿನಪ್ಪುವಂತೆವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೧೮) ; ಭೀಷಣಮತಿರೌದ್ರಮುದ್ಭುತಮಗುರ್ವಿನ ತೇಜದಳುರ್ಕೆ ಧಲ್ಲನ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೨–೧೦ ; 1007) ; ಈತನ ಪರಾಕ್ರಮದಳುರ್ಕೆಯಂ ಪೇೞ್ವೊಡೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೧೦೩) ; ಕೋಪದಳುರ್ಕೆಯೇ ತನಗೆ ಮೆಯ್ಸಿರಿ (ನಳಚಂ. ೩೭೮). ೨. ಅತಿಶಯ ; ಆಧಿಕ್ಯ; ಹೆಚ್ಚಳ (?) : ಬೞ್ದದಟನಳುರ್ಕ್ಕೆಯಂ ಮೆಱೆದು ಸಾವುದು ಬೋಯಿಗನನ್ತಿಳಾಗ್ರದೊಳ್ (ಎಕ. II, ೧೩೮–೧೪ ; 940) ; ಪೂವಿನ ಪಸೆಯೊಳ್ ಪೊರಳ್ದಿದನಳುರ್ಕೆಯ ಬರ್ದೆಯುರಂ ಗುಣಾರ್ಣವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೪೦); ವಿದಗ್ಧೆಯರೊಲ್ದು ಪೊನ್ನ ಚಾಮರಮನಳುರ್ಕೆಯಿಂ ಮುದದಿನಿಕ್ಕೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೧೯೫) ; ವಾಗ್ವಧುಗಾಯತಿ ಲೀಲೆಗಾಸ್ಪದಮುಳುರ್ಕೆಗೆ ತಾಯ್...ತಾನಾ ಕಾಮಿನಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೭೪). ೩. ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ಎಱೆಯನಳುರ್ಕೆಯಿಂ ನೆಲಸಿದಂ (ಎಇ. XIII, ೩೭೧–೩೨ ; 929) ; ಉಗ್ರದೈತ್ಯರನಳುರ್ಕೆಯಿನಿಕ್ಕಿದೆನಿಲ್ಲಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೬೮) ; ತದೀಯಸೂನುದೋರ್ದಂಡದಳುರ್ಕೆಯಿಂ ಸುರರನಂಡಲೆದಂ (ನೇಮಿಪು. ೭–೪೨) ; ಕೇಸರಿ ಹಿಮಸಂಗಮಕ್ಕಗಿದಳುರ್ಕೆಯನೊಕ್ಕು ಕರೀಂದ್ರಪಾರ್ಶ್ವಮಂ ಗಿರಿಯ ನಿತಂಬಮೆಂದು ಗಡ ಸಾರ್ದು ನಿಕುಂಚಿತಗಾತ್ರಮಿರ್ದುದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೯೦). [ಅಳುರ್$_1$ + -ಕೆ$_2$]

ಅಳುರ್ಕೆಗತ್ತಲೆ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಕತ್ತಲೆ ; ಅತಿಶಯವಾದ ಕತ್ತಲೆ : ತುಡುಗೆಯ ಕೆಂಬರಲ ಪಸುಳೆವಿಸಿಲೊಳಂ ಕಡೆಗಣ್ಣ ಕಾಂತಿಯ ಕಡುವೆಳದಿಂಗಳೊಳಂ ಮುಡಿಯ ಕರ್ಪಿಟ್ಟಳುರ್ಕೆಗತ್ತಲೆಯೊಳಂ ಮನಸಿಜ ಮಹೇಂದ್ರಜಾಲವೆಂಬ ಲೀಲೆಗಾಲಂಬನಾಗಿ (ಅನಂಪು. ೨–೨೦ ವ).
[ಅಳುರ್ಕೆ + ಕತ್ತಲೆ]

ಅಳುರ್ಕೆಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಂದಿಸು ; ಭವಪಾಶಮಂ ಪಱಿಪಡಿಸಿ ವಿಮೋಹಮನಳುರ್ಕೆಗಿಡಿಸಿ ನರೇಂದ್ರಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೭೫).
[ಅಳುರ್ಕೆಗಿಡು + -ಇಸು$_3$]

ಅಳುರ್ಕೆಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗೆಡು ; ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊ : ಕೆಡೆದಂ ಪದ್ಮಜನಾಸನಾಂಬುರುಹದಿಂದಾಗಳ್ ಸುರೇಂದ್ರಾಚಳಂ ನಡುಗಿತ್ತರ್ಕನಳುರ್ಕೆಗೆಟ್ಟು ನಭದಿಂ ತೂಳ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೨೬) ; ಬಳಕೋಳಾಹಳದಿಂ ವಿಯಚ್ಚರಗಣಂ . . . ಅಳುರ್ಕೆಗೆಟ್ಟು ಕಿವಿ ಶಬ್ದಂಗೆಟ್ಟು ನಿಲ್ವನ್ನೆಗಂ (ಜಗವಿ. ೭–೪೧). [ಅಳುರ್ಕೆ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅಳುರ್ಕೆಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಕುಗ್ಗು : ಕರಣಗ್ರಾಮಮುಳುರ್ಕೆಗುಂದಿರೆ ಮನಂ ಭ್ರೂಮಧ್ಯದೊಳ್ ಸಯ್ತು ತಳ್ತಿರೆ . . . ಏಂ ಕರವೊಪ್ಪಿರ್ದನೊ ಪುಷ್ಪದಂತಮುನಿಪಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪–೩೧). [ಅಳುರ್ಕೆ + ಕುಂದು$_1$]

ಅಳುರ್ಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆವರಿಸು ; ಹರಡು ; ವ್ಯಾಪಿಸು : ಜಲಜಲನೊೞ್ಕುತಿರ್ಪ ಪರಿಕಾಲ್ ಪರಿಕಾಲೊಳಳುರ್ಕೆಗೊಂಡ ನೆಯ್ದಿಲ ಪೊಸ ಪೂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೨). [ಅಳುರ್ಕೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಳುರ್ಕೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅತಿಶಯವಾಗು ; ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಮುಕುಂದಂ ಸಭಾಂತರಮಂ ಪೊಕ್ಕನಳುರ್ಕೆವೆತ್ತದಟಂ (ನೇಮಿಪು. ೬–೧೧೭). ೨. ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಅತಿಶಯತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದು: ಆಖಂಡಳಂ ಸಹಸ್ರಮಯೂಖನ ತೇಜದಿಂ ಪ್ರಕೀರ್ಣಪಾದನ್ಯಾಸಂ ವ್ಯಾಖಂಡಿತಮೆನಿಸಿದ ವೈಶಾಖಸ್ಥಾನದೊಳಳುರ್ಕೆವೆತ್ತೆಸೆದಿರ್ದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨–೨೯).
[ಅಳುರ್ಕೆ + ಪೆಱು$_1$]

ಅಳುರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು ; ಹರಡು : ಜಯಮಂ ಬಯಸುವಡರಿಮಾರಿಯನಾವರ್ತಿಸಿದರೆಂಬ ನಾಣ್ನುಡಿಗಮುಳುರ್ಚಿಯೆ ನಿನ್ನೊಳೆಡೞಿ ತನಗೞಿಕೆಯ ಮಿೞ್ತುವನಿಂತು ತಂದುಕೊಂಡರುಪೊಳರೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೭೨). [ಅಳುರ್$_1$ + -ಚು$_2$]

ಅಳುವೆ, ಅಳವೆ$_2$, ಅಳಿವೆ (ನಾ). ನದಿಗಳು ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ಪ್ರದೇಶ ; ನದಿಯ ಮುಖ : ಬಸಜೂರ ಅಳುವೆಯ × × × ಹಸರಕೆ × × × ಯ ಒಳಗಿಂದ ಹೋಹಂಥಾ ಸರಕಿಗೂ ಒಬ್ಬ ತಳದ ಸೇನಬೋವನ ಮರಿಯಾದೆಯ ಸರಿತೆಯಲೂ ಯಿಾಹೊಂನನು ಯೆತ್ತಿಕೊಂಬುದು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೫೯–೨೨ ; 1465) ; ಜಲನಿಧಿಯ ತೀರದಳುವೆಯೊಳು ಪೊಕ್ಕು (ಗೋಮಟೇ. ೧೦–೬೧) ; ರಾಮಣತಾಳರ ಮನೆ ಇರುವುದು ಆಳುವೆಬಾಗಿಲಿಂದ ಬಡಗುದಿಕ್ಕಿಗೆ (ಮರಮ. ೮). **ಅಳವೆ$_2$** : ನದೀಮುಖದಲ್ಲಿರುವ ಮುಮ್ಮೂಲೆಯ ಭೂಮಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಳವೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಧಾನ್ಯವೆಂದರೆ ಭತ್ತ (ದಭಾಇ. ೭). **ಅಳಿವೆ** : ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ನೀಳವಾದ ಮರಳಿನ ದಂಡೆಯಿದೆ ನದಿ ಅದನ್ನೇ ಕಡಿದು ಆಳಿವೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕಡಲನ್ನು ಸೇರುತ್ತದೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೧೦೭).
[**ದೇ. ‖ ತಮಿ.** ಅರುವಿ, ಅೞಿ, ಅೞಿವಾಯ್, ಅೞಿವಿ, ಅೞಿವು ; **ಮಲ.** ಅೞಿ ; **ತುಳು.** ಅರುವೆ, ಅಳುವೆ]

ಅಳುಹು$_1$ ‘ಅಱುಪು$_1$’ ನೋ.

ಅಳುಹು$_2$ ‘ಅಱುಪು$_2$’ ನೋ.

ಅಳುಹು$_3$ ‘ಅಳಿಪು$_4$’ ನೋ.

ಅಳೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಳತೆಮಾಡು; ಪ್ರಮಾಣ ಅಥವಾ ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿ: “ಅಳೆ – ಪರಿಮಾಣೇ, ತಕ್ರೇಚ” (ಶಮಧಾ); ಪೆರ್ಮನಡಿಗಳ್ ಅರಸಿಯ ಬೆಸತಿ ಪೆಮೊಗೆಯುನ್ ಅಳೆದೊ ವದುವಿನ ಈಱ್ತಲೆ ಪತ್ತೊನ್ದಿವಿಟ್ಟರ್ (ಎಕ. XIV, ತಿರುನು. ೨೩೪–೬; ಅನೆಯ ಶತ); ಗಱ್ದಿಯನಳ[ಳೆ]ದು ದಯೆಗೆಯ್ದು ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೧೩; 800); ಅಱುವತ್ತು ಬಳ್ಳಮನಿ[ರ್ಪ್ಪ]ತ್ತು ಬಳ್ಳಮೊಂದಳೆದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೦–೧೧); ಅಳೆಯಲ್ ತೂಗಲ್ಕೆಣಿಸಲ್ಕಳುಂಬಮೆನಿಸಿದುವು ನಿನ್ನ ಗುಣಗಣಮರ್ಹಾ (ಆದಿಪು. ೧೦–೫೫); ಅಂದಿಳೆಯನಳೆದಾ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನಂದಕಿಮ್ಮಡಿಯೆನಲು ಬೆಳೆದನು (ತೊರರಾ. ೪–೧೨–೨೬); ತನಯನಾಗಿ ಧರೆ ಅಳೆದನೆ (ಪುರಂದ. ೨–೫೪–೨); ನಾರಾಯಣನಳೆವಾಗಳ್ ಧಾರುಣಿಯಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೪೩–೧೭); ಆಸೆಗಳ ತೊರೆದಿಹೆನು ಮೋಸಗಳನರಿಯೆನು ದೇಶದೇಶದ ಜನರ ಸೌಖ್ಯವಳೆದಿಹೆನು (ವಿಸೀಗೀ. ೨೦–೬).

ಅಳೆದುಸುರಿ, ಅಳೆದುಹೊಯ್ = ವಿಚಾರಿಸು: ಅತನು ಯಾವ ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕಾದರೂ ಅಳೆದೂ ಸುರಿದೂ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ); ಹೆಚ್ಚು ಬೆಲೇದೇನೂ ಬೇಕೂಂತಿಲ್ಲ, ಎಂದು ಅಳೆದುಹೊಯ್ದು ಕೇಳುವುದು ನೋಡಿದರೆ ಅಮ್ಮನಿಗೆ ಸಿಡಿಸಿಡಿ ಎನ್ನುತ್ತಿತ್ತಂತೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೪೯).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ.** ಅಳ; **ತುಳು.** ಅಳ = ಅಳತೆ; **ತೆಲು.** ಅಲವಿ = ಅಳತೆ]

ಅಳೆ$_2$ (ನಾ). ಮಜ್ಜಿಗೆ: “ಅಳೆ – ಪರಿಮಾಣೇ, ತಕ್ರೇಚ” (ಶಮಧಾ); “ಅಳೆ ತಕ್ರಮಹುದು” (ಕವಿಕಂ. ೮೭); ತಱಿಸಂದಾ ಸಕ್ಕದಮುಮನಱಿಯದೆ ಕನ್ನಡಮುಮಂ ಸಮಾಸೋಕ್ತಿಗಳೊಳ್ ಕುಱಿತು ಬೆರಸಿದೊಡೆ ವಿರಸಂ ಮಱುಗುವ ಪಾಲ್ಗಳೆಯ ಪನಿಗಳಂ ಬೆರಸಿದವೊಲ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೫೭); ಪಾಲ್ ನಿರ್ಗ್ರಂಥಮಾದೊಡಳೆಯ ಸವಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೭೪); ನಿಚ್ಚವಳವೋರ್ವ್ವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂಗೆ . . . ತುಪ್ಪ ಸೊಳಸಿಗೆ ೨ ಮೊಸರು ಬ[ಅಳೆ ಬ]ಅಡಿಕೆ ೨ ಎಲೆ ೪ . . . ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೪೫–೩೪; 1146); ಅಳೆಯುಂಬಕಳಕೆ ಮನವೆಳಸಿತ್ತು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೩೧); ಅಳೆಯ ಪಳಿದ್ಯಗಳು (ಭೀಮಸೂ. ೩೫–೨೭); ರನ್ನಮನಳೆಗಿತ್ತರೆಂಬ ನಾಣ್ಣಾತಿನವೋಲ್ (ದಶಕು. ೮–೧೨೫); ಓಗರಮುಂಟು ಅಳೆಯುಂಟು ಈಗಳೆ ಇಕ್ಕುವೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೩–೨೩).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅಳೈ; **ತುಳು.** ಅಲೆ, ಅಳೆ; **ತೆಲು.** ಚಲ್ಲ; **ಕೊಲಾ.** ಸಲ್ಲ; **ನಾಯ್ಕಿ.** ಸಳ; **ಪರ್ಜಿ.** ಚಲ್ಲ]

ಅಳೆಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಮೀರು; ಅತಿಶಯವಾಗು: ರತಿಯ ರೂಪಂನಳೆಗಳೆವ ನಿಜಸುತೆಯ ಬಲರಹಿತಾತ್ಮಕುಲವಂ ಪ್ರತಿದಿನದೊಳ್ ತಿನ್ನುತ್ತ ನೀರಿನೊಳ್ ಮುಳುಗಿ ಚರಿಸುತ್ತ ಅತಿಚಪಲ ಮತ್ಸ್ಯನಿಗೆ ಮದುವೆಯನತಿಶಯದಿ ಮಾಡಲ್ಕೆ (ಅರ್ಚಾವಿ. ೧೭–೪೮). [ಅಳೆ$_1$ + ಕಳೆ$_1$]

ಅಳೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮಜ್ಜಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಂಡುಕೊ: ವರರತ್ನಂಗಳನಿತ್ತು ಮುತ್ತೆರದ ಪಣ್ಣಂ ಕೊಳ್ವವೋಲ್ ಶುದ್ಧಸಿದ್ಧರಸಂಗೊಟ್ಟಳೆಗೊಳ್ವವೋಲ್ ಸುಮತಿವೆತ್ತುಂ ಮರ್ತ್ಯರಂ ವರ್ಣಿಪೀ ಮರುಳಾಟಂದರಘಾಶ್ರಯಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧–೫೩). [ಅಳೆ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಳೆಗೋಲು (ನಾ). ಅಳತೆಯ ಕೋಲು; ಮಾನದಂಡ: ಸಿಕ್ಕ ಅಳೆಗೋಲಿನಿಂದ ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಸಿಕ್ಕಂತೆ ಅಳೆದು (ಸಾಹಿಶೋ. ೭೯). [ಅಳೆ$_1$ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಅಳೆತ (ನಾ). ಅಳೆಯುವುದು; ಅಳತೆ. [ಅಳೆ$_1$ + –ತ್ಯ]

ಅಳೆಬೀಯ (ನಾ). ದಿನಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟೆಂದು ಕ್ಲಪ್ತವಾಗಿ ಅಳತೆ ಮಾಡಿ ಕೊಡುವ ಅಕ್ಕಿಯ ಪಡಿ: ಯುಧಿಷ್ಠಿರಂ ನಡೆಸಿಕೊಡುವಳೆಬೀಯದಿಂ ಒಡಲವೊರೆವುದಂ ಕಾಣಲಾರೆ (ತುರಂಗ. ೪೧–೨೧). [ಅಳೆ$_1$ + ಬೀಯ$_1$]

ಅಳೆಮಾಱು (ಕ್ರಿ). ಮಜ್ಜಿಗೆಯನ್ನು ಮಾರು, —ವಿಕ್ರಯಿಸು: ಒಪ್ಪಿದರೆ ಕೆಲಬಲದೂರ್ಗೆ ಪೋಗಿಯಳೆಮಾಱಿ ಮಗುೞ್ತರುತಿರ್ಪ ಗೋಪಿಯರ್ (ಲೀಲಾವ. ೫–೧೧೬). [ಅಳೆ$_2$ + ಮಾಱು$_1$]

ಅಳೆಯಿಸು, ಅಳಸು$_2$, ಅಳೆಸು (ಕ್ರಿ). ಅಳತೆಮಾಡಿಸು; ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು. **ಅಳಸು$_2$** (ಕ). **ಅಳೆಸು** (ಕ).
[ಅಳೆ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಳೆಸು ‘ಅಳೆಯಿಸು’ ನೋ.

ಅಳ್ಕಜ ‘ಅೞ್ಕಜ’$_1$ ನೋ.

ಅಳ್ಕಜಂಬಡು ‘ಅೞ್ಕಜಂಬಡು’ ನೋ.

ಅಳ್ಕಜಕಾಱ, ಅಳ್ಕಜಗಾರ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚುಪಡುವವನು; ಅಸೂಯೆಗಾರ: ಕಬ್ಬಿಗರೇಕೆ ಕಬ್ಬಮಂ ಗದಿಪರೊ ಬೇಱಿನುತ್ತೆ ನುಡಿವಳ್ಕಜಕಾಱನವಂಗೆ ಪುತ್ರಸಂಪದಮೆ ದಲೇಕೆ (ರಾಜಶೇ. ೧–೩೫).
ಅಳ್ಕಜಗಾರ: “ಅಳ್ಕಜಗಾರ–ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿನವನು” (ಗುವಿಮೋ. ೧೨).
[ಅಳ್ಕಜ (< ಅೞ್ಕಜ$_1$) + –ಕಾಱ]

ಅಳ್ಕಜಗಾರ ‘ಅಳ್ಕಜಕಾಱ’ ನೋ.

ಅಳ್ಕನೆ (ಅ). ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಹಾಗೆ; ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ; ಥಟ್ಟನೆ: ಬಗೆದಳ್ಕನೆ ಬೆರಳಳಸಿತ್ತಡೆ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೩೬–೯). [ಅಳ್ಕು$_2$ + –ಅನೆ]

ಅಳ್ಕಮೆ ‘ಅೞ್ಕಮೆ’ ನೋ.

ಅಳ್ಕರು$_1$ ‘ಅೞ್ಕಱ್$_1$’ ನೋ.

ಅಳ್ಕರು$_2$ ‘ಅೞ್ಕಱ್$_2$’ ನೋ.

ಅಳ್ಕರೆ ‘ಅೞ್ಕಱ್$_2$’ ನೋ.

ಅಳ್ಕರೆವೊಗಳ್ಕೆ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹೊಗಳಿಕೆ; ಆದರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೊಂಡಾಟ: ಅಳ್ಕರೆವೊಗಳ್ಕೆಗೆರ್ದೆಯುರ್ಕೆ ಸೊರ್ಕುತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೦೦–೧೦೪೧).
[ಅಳ್ಕರೆ (< ಅೞ್ಕಱ್$_2$) + ಪೊಗಳ್ಕೆ (< ಪೊಗೞ್ಕೆ)]

ಅಳ್ಕಱು ‘ಅೞ್ಕಱ್$_2$’ ನೋ.

ಅಳ್ಕಱುಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡು: ಕುಲಸತಿಯಳ್ಕಱುಗೂಡಿ ನಲವಿಂದವನಿಗನ್ನವನೀಯುವೆನೆಂದು ಕೆಲದೊಳು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದಳು (ಹದಿಬ. ೨–೩೭). [ಅಳ್ಕಱು (< ಅೞ್ಕಱ್$_2$) + ಕೂಡು$_1$]

ಅಳ್ಕಾಟ (ನಾ). ಕಂಪನ; ನಡುಕ; ಹೆದರಿಕೆ; ಬೆದರುವಿಕೆ: ಆಟಂ ಮನಸಿಜನಂಬೆರ್ದಾಟಂ ನಡೆನೋೞ್ಪ ಜನದ ಮನದಳ್ಕಾಟಂ (ಅಜಪು. ೫–೪೪); ಬಲವದ್ವಜ್ರಮಹಾಕವಾಟಮೆರ್ದೆಗಳ್ಕಾಟಂ ರಿಪುಶ್ರೇಣಿಗೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೨೬). [ಅಳ್ಕು$_1$ + ಆಟ]

ಅಳ್ಳಾಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಭಯದಿಂದ ನಡುಗು; ಹೆದರು: ನೆಲಂ ಮೊಱಗಿದುದೊಂಭತ್ತುಂ ಗ್ರಹಂಗಳಳ್ಳಾಡುತ್ತಿರ್ದುವು ಬಿದ್ದುವಳ್ಕೆ ಪಗಲುಳ್ಕಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೧೦೩); ಸುರರೞ್ಳಾ[ಳ್ಳಾ]ಡುವ ಮೇರುವಕ್ಕುಳಿಸುವೆನ್ನೀಶೌರ್ಯಮುಂ ಧೈರ್ಯಮುಂ ಹರಿಯೊಳ್ ಕಾದಿ ಕೃತಾರ್ಥಮಕ್ಕುಂ (ಜಗವಿ. ೭–೩೮); ಅಡಿನ ಬೆನ್ನೊಳು ಕುಳ್ಳಿರ್ದು ಮನದೊಳಳ್ಳಾಡದೆ ಪೋಗಲು ಬೇಕು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೦–೨೫೮). ೨. ಬಳಲು; ಶಿಥಿಲವಾಗು: ಕುಱಚ್ಛದಂಗಳಿಱುಬಂ [ಮಿಗೆ]ಪೊಕ್ಕಮಿತ ಶ್ರಮದಲ್ಲಿಯಳ್ಳಾಡೆ ತೊಱಲ್ಚಿ ತೂಳ್ದು ಕಡುಪಿಂ ಕೆದಱಟ್ಟಿ ಮಹಾಂಧಕಾರಮಂ ಕೂಡೆ ಗುಹಾಳಿಯಂ ಪುಗಿಸುತಿರ್ದುದು ಚಂದ್ರಿಕೆ ಸಾಂದ್ರಶೋಭೆಯಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೦–೧೩).
[ಅಳ್ಕು$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಅಳ್ಕಾಡು$_2$ 'ಅಱ್ಕಾಡು$_1$' ನೋ.

ಅಳ್ಕಿಸು, ಅಳುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಭಯಪಡಿಸು; ಹೆದರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬೆದರಿಸು: ದಿಗುಜಯಂ ದಿಶಾಪಾಳರನಳ್ಕಿಸಿತ್ತಿದಿರಲಾಂಪವರಾರ್ ಜಯಸಿಂಘದೇವನ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೫–೧೮; 1019); ವುಡಿವಂ ಚಕ್ರವನಳ್ಕಿಪಂ ಜವನನಾ ದಿದ್ದ(ಗ್ದ)ಂತಿಯಂ ಕೂಡೆ ಕೀೞಿಡಿಪಂ (ಕಇ. IV, ೧–೬೫; 1204); ಸಿದ್ಧರಂ ಬಗೆಗೆಡಿಸುತ್ತೆ ಬಿಜ್ಜಳನನಳ್ಕಿಸಿ ನೇತ್ರಮನಿತ್ತು ತೆಲ್ಲಿಗಂಗೆ (ರಾಜಶೇ. ೧–೫೪). ೨. ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: "ತಳ್ವೊಯ್ . . . ಅಳ್ಕಿಸು – ಈ ೨೫ ಪ್ರತಿಹತಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೫–೨೯೬). ೩. ಹಿಂಸಿಸು. ೪. ಮೀರು: "ಅಳ್ಕಿಸಿದುದು ಮೋರಂಡಲಮಂಡಲೆದುದು ಪಳಂಚಿದುದು ತಾನಳಿಸಿದುದಂ ಪೊಡೆದುದ್ಯೆದೆ ಮೀಱಿದುದೆಂದುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೭). **ಅಳುಕಿಸು**: ೧. ಹಲವು ಪರಿಯಲಳುಕಿಸಿದಡಾನಳುಕೆ ಮದ್ಗುರುವೆ ನಿಲುವೆನಂಜದೆ ಭಕ್ತಿಬಲದಿಂದ ಸದ್ಗುರುವೆ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೯೫–೨೨); ಬೊಬ್ಬೆಯ ಕುಲಿಶರವವಳುಕಿಸಿತು [ಪಾಠಾಂ. ವಿಳುಹಿಸಿತು] ಭವಬ್ರಹ್ಮಾಮರೇಶ್ವರರ (ತೊರರಾ. ೪–೪–೧೩).

[ಅಳ್ಕು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಳ್ಕು$_1$, ಅಳುಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆದರು; ಭಯಪಡು: "ಅಳ್ಕು – ಭಯೇ, ಅಶಕ್ತೌ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಅರಸುಗಳೆಲ್ಲಂ ಬಾಯ್ಕೇಳ್ದರೆಂದುಮಾಶಾಂತರಂಗಳಳ್ಕಿದುವೆಂದುಂ ಧರಣಿತಳಂ ಕೀರ್ತಿಸೆ (ಆದಿಪು. ೧೪–೪೯); ಪರಸೈನ್ಯ ಭೈರವನ ಬರವಿಂಗಳ್ಕಿ ಗಾಳಿಗೊಡ್ಡಿದ ಸೊಡರಂತೆ ನಡನಡನಡುಗುವ ಕುರುಧ್ವಜಿನಿಯಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೧೧ ವ); ಅಳ್ಕದಾನ್ತಿಱಿವಣ್ಮಂ ಪಿರಿದೀವ ಪೆಂಪುಮೆಸೆದೊಪ್ಪಿಬ್ಬಪ್ಪವು (ಎಕ. II, ೧೩೩–೧೭; 982); ಕಂತುಶರಭೇದದ ವೇದನೆಗಳ್ಕಿದಂತೆ ಕಣ್ಣುರೆಮುಗುಳ್ದಿರ್ದವಾಂ ಬೞಿಸಲಲ್ಕಡೆ ನೋಡಲಿಕಾರ್ತೆನಿಲ್ಲ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೧೨); ಅಳ್ಕದೆ ಬೆಚ್ಚದೆ ಬೆದಱದೆ ಬೆಳ್ಕುತ್ತಡಹಡಿಸಿ ಕುಸಿದು ಕುಂದಿರದೆ . . . ದಿಗಂಬರನಿರ್ದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೧೦); ಸೆರಗಂ ಪಾರದೆ ಬೆಚ್ಚದಳ್ಕದೆ ಭಯಂಗೊಂಡೋಡದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೯೩); ಕೆಲದೊಳ್ ಪುಳಿಂದಿಯಿರೆ ಪೆರ್ಬುಲಿ ಬಂದೊಡಮಂಜನಳ್ಕನೋಡಂ ನೋಡಂ (೧೦ಕ. ೧–೧೧೭); ಉದಿತಾತ್ಮುಗ್ರಭುಜಪ್ರತಾಪದ ಪೊಡರ್ಪ್ಪಂ ಕಂಡು ಸಿಂಗ×××ರಾರ್ಪ್ಪೆಳುಕುಬಿರಾರ್ಪ್ಪೆಡರ್ಪ್ಪುಡುಗರಾರಾನ್ತೋಡಿ ಬೋಡಾಗಿ ಪೋಗದರಾರೞು [ಳು] ಕದರಾರ್ಮನಂಗಿಡದರಾರ್ಸರ್ವಸ್ವಮಂ ತೆತ್ತು (ಎಇ. XX, ೧೨–೮; 1187); ದಿಕ್ಪಾಲಕರ್ ಸೆಡೆಯಲ್ ದಿಕ್ಕರಿವೃಂದಮಳ್ಕೆ ಭಗಣಂ ಪಾಯ್ದುಳ್ಕೆ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧). ೨. ಹಿಂಜರಿ; ಹಿಂದೆಗೆ; ಸಂಕೋಚಪಡು: ಮುಸು ಮುತ್ತಂತೆ ತೆರಳ್ದ ತನ್ನ ಮೊಗಮಂ ಕಂಡಳ್ಕನೋ (ಆದಿಪು. ೨–೪೫); ಒಬ್ಬೆಸಕಳ್ಕುವ ಜೋಳಗಳ್ಪರಂ ಪಱಿಯೆಡೆಯಿಲ್ಲದೊಳ್ಪಲೆಯುತಿಪ್ಪದು ಮಾವನಗನ್ಧಹಸ್ತಿಯಂ (ಎಕ. II, ೧೩೪–೩೧; 982); ಮನಮುಱಿಗುಂ ನರೇಂದ್ರಸುತನೆಂದಿನಿಸಳ್ಕನೆ ಸುತ್ತಲುಂ ಸಖೀಜನ ಮಿರೆಯುಂ ವಿಚಾರಿಸೆನೆ (ಕಾದಂಉ. ೭೬). ೩. ಶಕ್ತಿಹೀನವಾಗು; ದುರ್ಬಲವಾಗು: "ಅಳ್ಕು – ಭಯೇ, ಅಶಕ್ತೌ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಶ್ರೀ ಭದ್ರಬಾಹು ಸಚನ್ದ್ರ ಗುಪ್ತಮುನೀನ್ದ್ರಯುಗ್ಮದಿನೊಪ್ಪೆವಲ್ ಭದ್ರಮಾಗಿದ ಧರ್ಮ್ಮಮನ್ದು ವಳಿಕ್ಕೆವನ್ದಿನಿಸಳ್ಕಲೋ (ಎಕ. II, ೩೧–೨; 650); ತಡಕುಂ ಪಿಟ್ಟೆಯುಮೊತ್ತೆ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳಂ ಬಳ್ಕುತ್ತುಮಳ್ಕುತ್ತು ಮೋರಡಿಗೊರ್ಮೊರ್ಮೆ ಕುಳುತ್ತುಮೇೞುತಿರೆ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೩–೯); ಮೊದಲೊಳ್ ಸೊಕ್ಕಿದವಂಗೆ ಕಳ್ ವಿಷದಿನಳ್ಕಿರ್ದ್ದಂಗೆ ದುರ್ನಿದ್ರೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೦೩); ಮಱುಗೆ ಶರೀರಂ ಕಣ್ಗಳ್ ಪೊಱಮಡೆ ಮೇಲ್ವಾಸಮೆತ್ತೆ ಸೆಡೆದಳ್ಕಿ ಬಲಂ ಪಱಿವಡೆ ಜೊಮ್ಮನೆ ಜೋಲ್ದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೧೬೨); ಕೋಪದಿಂದಳ್ಕಿದೆನತಿಮದದಿಂ ಮುಂದುಗೆಟ್ಟರ್ದಪೆಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೨೪). ೪. ನಡುಗು; ಕಂಪಿಸು; ಚಂಚಲವಾಗು: ಬೆಳಗಪ್ಪ ಜಾವದಯ್ಕಿಲ್ ಕೊಳೆ ಶೀತಕ್ಕಾಱದಳ್ಕಿ ತೊಟ್ಟಿರ್ದ ಧರಾತಳಮೆಂಬ ಪೆಣ್ಣ ಪೊಸಕಂಚುಳಿಕೆಯ ಸೀಮುರ್ತ್ತಿನಂದ ಮಾದುವು ಪನಿಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೯೪ ಶೂದ್ರಕ); ಅದಿರದ ಚಿತ್ತಮಳ್ಕದ ಮನಂ ಬಗೆಗೊಳ್ಪದ ಮೋಹಮೆತ್ತಿ ಕಟ್ಟದ ಜಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೭೯); ಪುರಂದರನ ಗಣಿಕೆಯರ ಕಡೆಗಣ್ಣ ನೋಟಕ್ಕಂ ಕಾಟಕ್ಕಮಳ್ಕದ ಶೌಚಾಂಜನೇಯನ ಶೌಚಮುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೫೨); ಪೆಣನೆ ಗೆತ್ತುಖಳಂ ಪಿರಿದಪ್ಪ ಕಿರ್ಚಿನಿಂದನ್ನೆಱೆ ಸುಟ್ಟೊಡಂ ಮನದೊಳಳ್ಕದೆ ಬಳ್ಕದೆ ಮಂದರಕ್ಷಮಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨–೪೫). **ಅಳುಕು$_1$**: ೧. ಭೀತಿಯಿಂದನ್ನಡುಗುತ್ತುಮುಳ್ಳಳುಕಿಕಾಡುವ ಬುದ್ಧಿಯನೊಲ್ಲದಂತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೪೨); ಒಂದಕ್ಕಂಜುವೆ ಒಂದಕ್ಕಳುಕುವೆ ಪರಸ್ತ್ರೀ ಪರಧನವೆಂಬೀ ಜೂಬಿಂಗಂಜುವೆ (ಬಸವ. ೪೪೬); ಅಂಜದರನಂಜಿಸುವಂ ಸುಭಟತ್ರಿಣೇತ್ರನಳುಕದ ಚಲದಂಕರಾಮಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೧–೨೯; 1773); ಆಳವಿಗಳುಕುವುದಾಳುತನದಗ್ಗಳಿಕೆಯೇ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೪೯); ಕಟ್ಟೞುಹೆ ಕಚ್ಚಿದರೆ ದಿಗ್ಗಜವಳುಕಿ ನೊಂದಪುದೆ (ತೊರರಾ. ೬–೧೧–೪); ಉರಗಗಳುಕಿ ಪೂಜಿಸುವರಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆ ಗರುಡನಿಗಂಜುವರುಂಟೆ (ಕಂನವಿ. ೧–೧೪). ೨. ಎಲವೊ ನೀ ದಿಟರಾಯನಾದೊಡಳುಕದೆ ಬಂದು ನೆಲದಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ಪೆ (ಹಚಕಾ. ೧೧–೩೩); ಕೊಲುವಡವ್ವೆಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮಾತಿಂಗಳುಕುವೆನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೬೧); ಕೊಲೆಗೆ ಬೇಸಱರಿವರು ಸಾವುದಕಳುಕದವದಿರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪–೧೭). ೪. ಆಳುಕುವ ನಡು ಘನಕುಚಯುಗದೊಳು ನಸುಸೆಳೆಯುತ್ತುಮಿರ್ಪಿನಂ . . . ನೀಡುಂ ಪರಿತಂದೊರ್ವಳ್ ನೋಡಿದಳೊಲ್ದು ರೂಪವಿದ್ಯಾಧರನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೧೩); ನೆಲನಳುಕೆ ನಡೆದವು ದಂತಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೮). ೫. ಕಡೆಗಣಿಸು; ಉಪೇಕ್ಷಿಸು: ಪರುಷ ಕಲ್ಲೆಂದಳುಕಿ ಸುರತರು ಮರನು ತೆಗೆಯೆಂದಮರ ಧೇನುವ ಪರರ ಮನೆಯಲಿ ಮಾಱಿ ಚಿಂತಾಮಣಿಗೆ ಕೈದುಡುಕಿ ಹರಳುಟಿಕ್ಕೆಯಿದೆಂಬ ಪಾಪಿಗೆ ಪರಮಗುರು ನಾನಾದೆನೈ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೭೯).

ಅಳ್ಕಿಬಳ್ಕು = ಬೆದರಿ ನಡುಗು; ಭಯದಿಂದ ಶಕ್ತಿಗುಂದು: ಇದಿರಾದ ನ್ರಿಪಾಳಕರಳ್ಕಿಬಳ್ಕಿ ಕಂಡಿತ್ತು ಸಮಸ್ತವಸ್ತುಗಳನಾಳುತನಮಂ (ಎಕ. II, ೧೪೩–೪೮; 1131); ನಡೆದರಡಂಗಿದರ್ ಮಡಿದರೋಡಿದರಳ್ಕಿಬಳ್ಕಿದರ್ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೪–೪೫; 1160).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ. ಮಲ.** ಅಳುಕ್ಕು; **ತುಳು.** ಅಲ್ಕು, ಅಳ್ಕು; **ತೆಲು.** ಅಲುಕು, ಅಳುಕು]

ಅಳ್ಕು$_2$, ಅಳುಕು$_4$ (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆ; ಅಂಜಿಕೆ; ಭಯ: "ಅಳ್ಕೆಂದು ಭಯಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ಎನ್ನವೊಲಾಗಲಳ್ಕಿನಿಂ ಪರವಶೆಯಾಗಿ ನಿಂದು . . . ಉಸಿರ್ದಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೪೪); ಪುಲಿಯುತ್ತಣಿಂದಳ್ಕು, ಪುಲಿಯಳ್ಕು (ಶಬ್ದಾನು. ೩೦೩ ಪ್ರಯೋ). **ಅಳುಕು$_4$**: ಅವನಿಗೇನೋ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಳುಕು (ರೂಢಿ). [< ಅಳ್ಕು$_1$]

ಅಳ್ಕುಱು (ಕ್ರಿ). ಭಯವನ್ನು ಹೊಂದು; ಭಯಪಡು: ಕರಿ ನೊಂದು ಕೋಪದಿಂ ಪಿಡಿದೆಱಗಿತ್ತು ಭೀಮನನಗುರ್ವಿಸಿ ಪಾಂಡವಸೈನ್ಯಮಳ್ಕುಱಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೭೪); ಕೋಪವಹ್ನಿದುರ್ಧರತರನೆಂದೊಡಳ್ಕುಱದೆ ಕಾದುವರಾರೆಱೆಯಂಗದೇವನ (ಎಕ. II, ೧೩೨–೧೮; 1123); ನೆಱೆ ಮುನ್ನಂ ಸಮಣೋ ಅಮೋಘವಯಣೋಯೆಂಬುಕ್ತಿಯಿಂ ವ್ಯಕ್ತಮಾಗಱಿದಿರ್ದೆಂ ಮಱೆದಿರ್ದೆನಿಲ್ಲೆನನಿತಂ ಕಂಡಿರ್ದುಮುಂಡಿರ್ದುಮಳ್ಕುಱದಾಂ ಮೆಯ್ಮಱೆದಿರ್ದೆನಪ್ಪೊಡೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೪೨); ಮುಸಲಂ ಗಗನದಿನೆೞ್ತಂದರಿಸೇನೆಗಳೞ್ಕು[ಳ್ಕು]ಱೆ ನೆಲಸಿದತ್ತನಂತನ ಕರದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೭–೬೫). [ಅಳ್ಕು$_2$ + ಉಱು]

ಅಳ್ಕೆ₁ 'ಅೞ್ಕೆ' ನೋ.

ಅಳ್ಕೆ₂ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾಗುವಿಕೆ; ಸಂಮರ್ದ (?): ಚಕ್ರಂ ಪ್ರಸನ್ನ ದಶದಿಕ್ಚಕ್ರಂ ಮುಂದಾಗಿ ನಡೆಯೆ ನಭದೊಳ್ ರಥಚಕ್ರಾಕ್ರಮಣಕ್ಕಖಿಳ ವಸುಧಾಚಕ್ರಂ ಪಡೆಗಳ್ಕೆಯಾಗಿ ನಡುಗೆ ಸುರರ್ಕಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೧೧೨); ಮದನಹರಂ ತಪೋಗ್ರಹಣದಿಂದೆ ತಗುಳ್ದೆಡೆಮಾಡದಂತೆ ನಿಂದುದಱಿನ (ನ)ಲ್ಪಕಾಲಕೃತಯೋಗವಿದಿರ್ಚಿ ನಿವಿರ್ಚಿ ಮುಯ್ಪಿನೊಳ್ ಪುದಿದ ಕುರುಳ್ ಸಮೀರಣ ಸಮೀರಿತಮಳ್ಕೆಯ ಪೂತ ಕಿಂಕಿರಾತದೊಳಿಱಗುತ್ತು ಮಿರ್ಪಳಿಯ ಗಾವಳಿಯಂದದಿನೊಪ್ಪಿ ತೋಱುಗುಂ(ಶಾಂತಿಪು.೧೧–೧೯೯).
[ಅಳ್₄ + –ಕೆ₁]

ಅಳ್ಕೈಸು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಂದಿಸು: ಅಳಿಪಾರಾರಾಯುಮಂ ಕಂದಿಸದು ಕದಡದಾರಾರ ಗುಣ್ಪುಳ್ಳ ಧೈರ್ಯಂಗಳನಾರಾರೊಳ್ಪನಳ್ಕೈಸದು ಮಸು ಳಿಸದಾರಾರ ಪೆರ್ಚಿರ್ದ ತೇಜಂಗಳಂ (ಕವಿಜ. II, 170 ಅರ್ಧೇಂದು).
[ಅಳ್ಕು₁ + –ಇಸು₃]

ಅಳ್ಗರುಳ್ (ನಾ). ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಕರುಳು; ಕೋಮಲವಾದ ಕರುಳು: ನೆತ್ತರಿಂ ನೆಣದಿನಳ್ಗರುಳಿಂದಮೆ ಭೂತಕೋಟಿಯಂ ತಣಿಪ ನೆಗಟ್ತೆಯಂ ಪಡೆದ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯–೨೧; 1042); ಅರಿಭಟ ರಳ್ಗರುಳ್ಪಿಣಿಲ ಬಾಸಿಗದಿಂ ನೊರೆ ನೆತ್ತರೆಂಬ ಬನ್ಧುರತರ ಕುಂಕುಮ ದ್ರವದಿಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೯೮–೧೮; 1103); ನಡುಬೆನ್ನೊಳಳ್ಗರುಳ ನೊಮ್ಮೆಯೆ ನೆಯ್ದುಲ ಕಾವನುರ್ಚುವನ್ನನಿತುಮನುರ್ಚದಿರ್ಪನೆ ರಣಾ ಗ್ರಣಿ ಬಿಜ್ಜಲದೇವ ಭೂಭುಜಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೨–೩೬; 1162).
[ಅಳ್₃ + ಕರುಳ್]

ಅಳ್ಗಿಡಿ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಕಿಡಿ; "ಸಣ್ಣ ಕಿಡಿ" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ); ದಶರಥನೆಚ್ಚಂ ಸಿಡಿಲಳ್ಗಿಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ವೊಳ್ಗಿಡಿ]ಗಳವೊಲಂಬನಂಬಟ್ಟುವಿನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೫೯). [ಅಳ್₄ + ಕಿಡಿ]

ಅಳ್ಗಿಸು 'ಅೞ್ಗಿಸು' ನೋ.

ಅಳ್ಗು 'ಅೞ್ಗು' ನೋ.

ಅಳ್ಗುಡಿ (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ಕುಡಿ: ಒಂದೆಲೆವೋದಶೋಕೆಯೆರ ಡಳ್ಗುಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಡೊಲ್ಗುಡಿ] ಬಾಲತಮಾಲಷಂಡದೊಳ್ ಮಂದ ಸಮೀರನಿಂ ಪೊಳೆವವೋಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೮೮). [ಅಳ್₃ + ಕುಡಿ₂]

ಅಳ್ಗೆಸಱ್ (ನಾ). ಮಂದವಾದ ಕೆಸರು; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೆಸರು: ಪಣೆ ವರುಡಲ್ಕೆ ಪರ್ವಿದೆರ್ದೆಯೊಳ್ ಪೊರೆದಳ್ಗೆಸಱಿಂ ವೃಷಂಗಳೊಳ್ ಪೊಣರ್ದು (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೧೨೨); ತೆರೆಗೊನೆಯೊಳ್ ತೆರಳ್ದು ನಿಱಿಗಟ್ಟಿದ ಕತ್ತುರಿಯಳ್ಗೆಸಱ್ [ಪಾಠಾಂ. ಯೊಳ್ಗೆಸಱ್] (ವರ್ಧಪು. ೪–೭೩).
[ಅಳ್₄ + ಕೆಸಱ್]

ಅಳ್ತಿ 'ಅೞ್ತಿ' ನೋ.

ಅಳ್ತಿಕಾಱ₁ 'ಅೞ್ತಿಕಾಱ' ನೋ.

ಅಳ್ತಿಕಾಱ₂ (ನಾ). ಯಾಚಕ; ಬೇಡುವವನು: ಬಂದುದಾಸೀನದಿಂ ಬೇಡಿವಿತ್ತಂಗೊಂಡು ಪೋಪುದಿದು ಪರಿಭಾವಿಸೆ ಸಂದಳ್ತಿಕಾಱರೊಳಗುಂಟೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೫–೫೧). [ಅಳ್ತಿ₀ (< ಸಂ. ಅರ್ಥಿ) + –ಕಾಱ]

ಅಳ್ತಿಗಾಳಗ (ನಾ). ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ: ಮಾಸಾಳು ಮಲ್ಲರು ಮೊದಲಾದ ಮೇಳಯದಳ್ತಿಗಾಳಗದೊಳಗಾ ನೃಪಬಾಲಕರ್ ದಿನವ ನೂಂಕುವರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨–೮೮).
[ಅಳ್ತಿ (< ಅೞ್ತಿ) + ಕಾಳಗ (< ಕಾಳೆಗ)]

ಅಳ್ತಿವಂದಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ಹೊಗಳು ಭಟ್ಟ: ಕಳುಪಿಪ ತನ್ನೊಡವಂದರ ಮಕ್ಕಳ ಕಳುಪಿದನಳ್ತಿವಂದಿಗಳಾ... ಪೊಕ್ಕನು ತನ್ನ ನಿಳ ಯವನಾ ರಾಜೇಂದ್ರ (ರಾಮಕಾ. ೧–೧೩೫). [ಅಳ್ತಿ (<ಅೞ್ತಿ) + ವಂದಿ]

ಅಳ್ತಿವಡು 'ಅೞ್ತಿವಡು' ನೋ.

ಅಳ್ದರಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡಗುಹೆ, —ಕಣಿವೆ: ಆ ಕಾಲದೊಳ್ ದರಿಯು ಮಳ್ದರಿಯುಂ ಕುಟಿಯುಂ ಕುತ್ತುಱುಂ... ಉಪನದಿಯುಮುಪ ಸಮುದ್ರಮುಂ ಪುಟ್ಟಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೮೧ ವ).
[ಅಳ್ ? + ದರಿ₁]

ಅಳ್ನೀರ್ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಕಾಂತಿ (?): ಚಾಳುಕ್ಯಮಹೀಶನ ಕೂರ್ಬ್ಬಾಳಳ್ನೀ[ಪಾಠಾಂ.ೞ್ನಿ]ರೊಳಗೆ ನೋಡೆ ಪೊಳೆವುತ್ತಿರ್ಪ್ಪ ಬಾಳೆಗೆರೆ ಯೋಡುವರಿ ನರಪಾಳರ ಗಜಘಟೆಗಳೇನಿದೊಂದಚ್ಚರಿಯೋ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬–೨೦; 1114). [ಅಳ್₃ + ನೀರ್₂]

ಅಳ್ನೆತ್ತಿ, ಅಳಿನೆತ್ತಿ (ನಾ). ೧. (ಎಳೆಯ ಮಗುವಿನ) ಮೃದುವಾದ ನೆತ್ತಿ; ಕೋಮಲವಾದ ನೆತ್ತಿ. ೨. ಆನುಶಂಕೆ (ದಕ). **ಅಳಿನೆತ್ತಿ:** ೧. "ಅಳಿನೆತ್ತಿ – ಕೂಸಿನ ನೆತ್ತಿ" (ಜಾನಕೋ. ೧೫); ಭ್ರೂಣದ ಮತ್ತು ಎಳೆಮಗುವಿನ ತಲೆಬುರುಡೆಯ ಗೋಡೆಮೂಳೆಗಳ ಪಕ್ಕಕೋನಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಚರ್ಮಾವರಣವುಳ್ಳ ಅವಕಾಶ; ಅಳಿನೆತ್ತಿ; ಸುಳಿನೆತ್ತಿ (Fontanelle. ಇಂಕಶ). [ಅಳ್₃ + ನೆತ್ತಿ]

ಅಳ್ನೆಲ (ನಾ). ಜೌಗುನೆಲ; ಜವಳು ನೆಲ (ದಕ. ೬).
[ಅಳ್₃ + ನೆಲ]

ಅಳ್ಪು₁ (ನಾ). = ಅಪ್ಪು₂: "ತಾಳ್ಪೆನಲಳ್ಪಿಂಗೆ ನಾಮುಂ" (ಚತುನಿ. ೫೬).
[< ಅಪ್ಪು₂ ?]

ಅಳ್ಪು₂ 'ಅಳಿಪು' ನೋ.

ಅಳ್ಪು₃ 'ಅೞಿಪು' ನೋ.

ಅಳ್ಮದ (ನಾ). ಮಂದವಾಗಿ ಸುರಿಯುವ ಮದ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಮದ: ಇನಿಸನಡತ್ತುರ್ತು ನಿಂದುಱದೆ ಕಾದದೆ ಗೆಯ್ಯದೆ ಧಾರೆ ಪೇಳ್ದ ದಂಡಿನ ಘಟೆಯಾನೆಯಳ್ಮ [ಪಾಠಾಂ. ೞ್ಮ]ದದ ಧಾರೆಯೊಳದ್ದುರ್ವ್ವದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬–೧೮; 1114). [ಅಳ್₄ + ಮದ]

ಅಳ್ಮಿದುಳ್ (ನಾ). ಮೃದುವಾದ ಮಿದುಳು: ಪರಿವಡಿಯಿಂಕರದಂತೆ ಪೊಱಮಟ್ಟದೆ ಸೂಳಿಱಿವ [ಪಾಠಾಂ. ವೊ]ಳ್ಮಿದುಳ್ ಸಿಡಿಲ್ತರೆ ಪೆಱಸಾರ್ದು ಸನ್ನೆದಗರಂದದೆ ತಾಗುವ (ವರ್ಧಪು. ೮–೫೬); ಮಾಳವನಳ್ಮಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳುಮಿ]ದುಳುಗೆ ಖಚನೀರಿಗೆ ಪಾಂಡ್ಯನ ಕಾಳಿಜಕ್ಕೆ ನೇಪಾಳನ ಬೆಂನ ಸೂಂಟಿಗೆಗೆ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೩೭–೧೭; 1162); ಬೀರರಳಿಮಿ[ಳ್ಮಿ] ದುಳುದಿರ್ವ್ವನ್ನವಪ್ಪಳಿಸಿ ಸಂಗರದೊಳು ಚಲದಂಕರಾಮನಗ್ಗದ ಹನ್ಮನ ನಾಂತಿಱಿದನಾಜಿನಾಜಿಭಯಂಕರನಪ್ಪ ಸಂಕರನು (ಸೌಇಇ.XX, ೧೨೭–೯; 1186). [ಅಳ್₃ + ಮಿದುಳ್]

ಅಳ್ವು 'ಅೞ್ವು' ನೋ.

ಅಳ್ಳಂಕೆ (ನಾ). ದಿಗಿಲು; ಭಯ (?). 'ಅಳ್ಳಂಕಗೊಳ್ ಪರಾ. [?]

ಅಳ್ಳಂಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದಿಗಿಲುಗೊಳ್ಳು; ಭಯಹೊಂದು (?): ಘಳ್ಳಿಡುವ ನಾಯಿ ಸುತ್ತಲು ಪರಿಯೆ ಗಾಳಿವಿಡಿದಳ್ಳಂಕೆಗೊಂಡು ಹೋಗ ಲ್ಬಾರದಿಟ್ಟೆಡೆಯೊಳೆಡಬಲನನಾರಯ್ಯುತ... ಹಿಂದೆ ಮರಳ್ದೆಕ್ಕಲನಂ (ಹಚಕಾ. ೬–೧೧). [ಅಳ್ಳಂಕೆ + ಕೊಳ್₁]

ಅಳ್ಳಕ, ಅಳಕ₁ (ನಾ). ೧. ಸಡಿಲ; ಬೇಕಾದ ಅಳತೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದು: ಅವರು ಕನ್ನಡಕ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಅಳ್ಳಕವಾಗಿ ಕೋಟು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಶಾಲಿಮ. ೩೩). ೨. ನಿರ್ಬಂಧ ಹೆಚ್ಚಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸಡಿಲವಾದ ಕಟ್ಟು: ಧರ್ಮವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಸಮಭಾವವಿರುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟೂ ಉಂಟು ಅಳ್ಳಕವೂ ಉಂಟು, ಹದ್ದುಬಸ್ತೂ ಉಂಟು (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೨೦೦). **ಅಳಕ₁:** ೧. ಕೈಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕಂಕಣ ಅಳಕವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಅಳ್ಳಕಮಾಡು = ಸಡಿಲಗೊಳಿಸು; "ತೆಳ್ಳಗೆ ಮಾಡು; ಕೃಶ ಮಾಡು; ವಿರಳಮಾಡು; ಅಳ್ಳಕಮಾಡು . . ." (Attenuate. ಇಂಕನ್). **ಅಳ್ಳಕವಾಗು**=ಗಟ್ಟಿಯಿಲ್ಲದಿರು; ನೀರಾಗಿರು: ದೋಸೆಹಿಟ್ಟು ತುಂಬಾ ಅಳ್ಳಕವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [**ದೇ** ‖ **ತಮಿ.** ಅಳಕಂ = ನೀರು]

ಅಳ್ಳಗೆ (ಅ). ಉದುರಾಗಿ; ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾಗಿ: ಅನ್ನವನ್ನು ತುಸು ಅಳ್ಳಗಾಗಿ ಮಾಡಿ ಗೊಡ್ಡುಸಾರು ಮಳ್ಳಿಸುತ್ತೇನೆ (ಜನನಾ. ೪೨).
[< ಅಳ್ಳಕ]

ಅಳ್ಳಬರು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಬರು; ಅಡ್ಡಿಯಾಗು (?): ಸುರ ಮಥನ ನೀನಳ್ಳಬಾರದಿರರೆಗಳಿಗೆಯೊಳಗೀಗ ಗರಳದಲುರುಹಿ ತೋಱುವೆ ವೆನುತ ಹರಿದರು ಬಾಣಸಿಗರಂದು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೭–೭೪).
[ಅಳ್ಳ ? + ಬರು (< ಬರ್)]

ಅಳ್ಳಮ್ಮಗವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅಳ್ಳಮ್ಮಗವುಣ್ಡರ ಮಗ ಜೋಳನಿಳ್ದ ಜಿತೇನಲಭ್ಯತೇ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೪–೪; 970).
[ಅಳ್ಳಮ್ಮ$_0$ + ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಅಳ್ಳಾಗು (ಕ್ರಿ). ಸಡಿಲವಾಗು: ತಲೆ ಎಲುವು ತೀರಾ ಅಳ್ಳಾಗಿದೆಯಂತೆ (ಕುರಿಹಿಂ. ೫೫). [ಅಳ್ಳು ? + ಆಗು$_1$]

ಅಳ್ಳಾಟ 'ಅಲ್ಲಾಟ' ನೋ.

ಅಳ್ಳಾಡಿಸು 'ಅಲ್ಲಾಡಿಸು' ನೋ.

ಅಳ್ಳಾಡು 'ಅಲ್ಲಾಡು' ನೋ.

ಅಳ್ಳಾಳನಾಥ 'ಅಲ್ಲಾಳನಾಥ' ನೋ.

ಅಳ್ಳಿಕುಂಚ (ನಾ). ಅಣಿಲು; ಅಳಿಲು: ಅಳ್ಳಿಕುಂಚಗಳು ಮರದಮೇಲೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಓಡಾಡುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). [ಅಳ್ಳಿ$_0$ + ಕುಂಚ ?]

ಅಳ್ಳಿಬಲೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ದೊಡ್ಡ ಕಣ್ಣಿನ ಮಾರಿಬಲೆ.
[ಅಳ್ಳಿ$_0$ + ಬಲೆ]

ಅಳ್ಳಿರಿ 'ಅಳ್ಳಿಱು$_1$' ನೋ.

ಅಳ್ಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರಳಿಸು; ದೊಡ್ಡದು ಮಾಡು; ಉಬ್ಬಿಸು: ಬಸುಱಂ ಕಣ್ಣನಳ್ಳಿಸುತೆ ಮೆಳ್ಳಿಸುತಲಂತಕಾಂತಕನ ನಗಿಸುತೆ ಸೊಗಸುತಂ ಭೃಂಗಿ ನಟಿಸಿದ ನವನಾಟ್ಯವ (ಮಡೇಪು. ೧–೩೭). [< ಅರಳಿಸು < ಅಲರಿಸು]

ಅಳ್ಳಿಱು$_1$, ಅಳ್ಳಿರಿ (ಕ್ರಿ). **೧.** ಅಲುಗಾಡು; ಸ್ಪಂದಿಸು; ಅದುರು: "ಅಳ್ಳಿಱು – ಸ್ಪಂದನೇ" (ಶಮುಧಾ); ಅಳ್ಳಿಱಿಯೆ ಹರಿಕೇತು ನಭದೊಳ್ ಮಿಱುಗುವ ಚೆಂಬೊನ್ನರಥದನಶ್ವತ್ಥಾಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೫೭); ಮುಜ್ಜನಕ್ಕೆಱೆವುತಳ್ಳಿಱಿದು ತಪ್ಪಿ ತಡಬಡಿಸುತಂ (ಹಲಾರ. ೯೦–೧೫); ಎಮ್ಮೊಡಲೊಳಳ್ಳಿಱಿವುತಿಪ್ಪಳಲ ಬೇಗೆಯ ಬೆಂಕಿಯುರಿ ನಿನ್ನನಿಱಿಯದೇ (ಹಚಕಾ. ೯–೭); ಒಡನೆ ನೆಲನಳ್ಳಿಱಿಯೆ ವಾದ್ಯದ ಗಡಣ ಮೊರೆದುದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮–೨೧). **೨.** ನಡುಗಿಸು; ಅಲುಗಾಡಿಸು: ಕಟ್ಟಲೆಯ ನಲೆವ ಸೊಡರ್ಗುಡಿಗಳನೀಯಳ್ಳಿಱಿದಲೆವುವು ಬನದೊಳಗುಳ್ಳಲರ್ದು ಜ್ಜ್ವಳಿಪ ಚಂಪಕಪ್ರಸವಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧–೬೭); ಮಂತ್ರಸಿದ್ಧಿಗಮು ರೇಂದ್ರನನಳ್ಳಿಱಿವಂತೆ ನೀಳ್ದಗುರ್ವಿನ ಗಜಱಿಯೆತ್ತಿ ಬಂದನವನೊರ್ವನ ಪೂರ್ವಿಗನಿಂದ್ರಜಾಲಿಗಂ (ಲೀಲಾವ. ೪–೭೫). **೩.** ಚುಚ್ಚು; ತಿವಿ: ಕೋಗಿಲೆಗಳೆಡೆವಿಡದುಗುರ ಮೊನೆಯೊಳಳ್ಳಿಱಿಯೆ ಸುರಿವ ಸಹಕಾರ ಫಲ ರಸದ ಸೋನೆಗಳಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧೧೦); ಜಯಪತಾಕೆ ನಭಮನಳ್ಳಿ ಱಿಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೬೦ ವ); ನಗರನಗರಿಯೊಳೆಸೆವ ದೇವಾಲಯಂ ಗಳಿಂ ಮುಗಿಲನಳ್ಳಿಱಿವ ಘನಮಾಡ ಕೊಟಂಗಳಿಂ (ವುಲುರ. ೮–೧೬); ಅಳ್ಳಿಱಿದುದು ಮಾನಸಮಂ ತಳ್ಳಂಕಂ (ಶಬಶಂ. ೪–೯೦). **೪.** ಧ್ವನಿ ಮಾಡು; ಗರ್ಜಿಸು; ಆರ್ಭಟಿಸು: ಸೂಳುಮಿಗಲಳ್ಳಿಱಿವ ನಿಸ್ಸಾಳೋಳಿಗಳ ತಂಬಟದ ಕೊಂಬಿನ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೯); ಅಳ್ಳಿಱಿವ ವಾದ್ಯರವಮೊಡನೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಮಂ ತೀವೆ ಬರುತಿರ್ದರಂ (ಚಿಬಪು. ೩೨–೪೩); ಸೊರ್ಕಿನಿಂದಳ್ಳಿಱಿವಾ ಶಿವಾಜಿಸುತ ಶಂಭುಜಿಯೇಱ್ಗಿಯ ನುರ್ಬುರ್ ಕೊರ್ಬುರ್ಮಂ ತೆಳ್ಳನೆಗೆಯ್ದಂ (ಚಿಕಬಿ. ೫). **ಅಳ್ಳಿರಿ: ೨.** ಅ ಗಡಿಯೊಳಿರ್ಪ ಸೈನಿಕರಾಗಿಸಿದುದ್ಭಟ ಶತಘ್ನಿಗಳ ಗಾವರದುರ್ಬಾಗಳ್ ಜಯನಿರ್ಘೋಷದ ಯೋಗಂಬಡೆದಾದಮಳ್ಳಿರಿದು ದೆಶ್ಡೆಸೆಯಂ (ಮುರಾಚ. ೬–೯೫).

ಅಳ್ಳಿಱಿದಾಡು = ಸಂಚರಿಸು; ಅಲೆದಾಡು; ಅತ್ತ ಇತ್ತ ಓಡಾಡು: ನೀಡನಿಕಾಯದತ್ತಲಾದಂ ಮನಮಿತ್ತುವೆಣ್ಣೆಸೆಯೊಳಳ್ಳಿಱಿ ದಾಡುವ ಪಕ್ಷಿಸಂಕುಳಂ (ದಶಕು. ೧೧–೨); ಈ ಕಳ್ಳಿಯ ಬೇಲಿವಳ್ಳಿ ಯೊಳಗಳ್ಳಿಱಿದಾಡುತೆ ಜಳ್ಳವೋದೆವು (ಅಪ್ರತಿ. ೧೪–೩೪).
[ಅಳ್$_0$ + ಇಱಿ$_1$]

ಅಳ್ಳಿಱು$_2$ (ನಾ). ಧ್ವನಿ; ಶಬ್ದ; ಸದ್ದು: ನರನ ನಿಷ್ಠುರ ಸಿಂಹರವವಿದೆ ತುರಗದಳ್ಳಿಱು ಸಾಱುತಿದೆ ಸಂಗರಕೆ ಸಾಹಸಮಲ್ಲ ಮೊಳಗಿದನೆಂದನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೭–೧೪). [< ಅಳ್ಳಿಱು$_1$]

ಅಳ್ಳಿಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲುಗಿಸು; ಅದುರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸ್ಪಂದನ ಗೊಳಿಸು; "ಬಾರಿಸು" (ಚತುನಿ. ೮೭ ಕ); ಆ ತನೂದರಿಯರಾ ನಾಭೀಯನ ಮನಸ್ಸರಸ್ತಟಮಂ ತಮ್ಮ ವಳಿತ್ರಯ ತರಂಗಂಗಳಿಂದ ಮಳ್ಳಿಱಿಸಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೮–೨೪ ವ). [ಅಳ್ಳಿಱು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಳ್ಳು$_1$ 'ಅಲ್ಲು$_2$' ನೋ.

ಅಳ್ಳು$_2$ (ನಾ). ಅಂಗಡಿ ಸಂತೆಗಳಲ್ಲಿ ಧಾನ್ಯ ಅಳೆಯುವ ಕೂಲಿಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಧಾನ್ಯ: ಶ್ರೀ ಭೈರವದೇವರ ಸನ್ನಿಧಿಯ ಸಂತೆ ಕಿಲವಾಗಿರ ಲಾಗಿ ಪ್ರತಿಹುಟ್ಟಿಸಿ ಅಳ್ಳು ಅಡಿಕಾಸು ಸಹ ದ್ರವ್ಯಮುಖದಿಂ ದೇವರ ದೇವತಾರಾಧನೆಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೩೨–೯; 1530).
[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅಳ್ಳು]

ಅಳ್ಳೂಮು (ನಾ). ಅಣಿಲು; ಅಳಿಲು; ಇಣಿಚಿ (ದಕ. ಕ). [?]

ಅಳ್ಳೆ$_1$ (ನಾ). **೧.** ಹೊಟ್ಟೆಯ ಒಂದು ಪಕ್ಕ; ಪಕ್ಕೆ: ಮಡಕಾಲ್ ಕರ್ಕಿವಿ ಮೂಗು ಬಾಯ್ ಬಸಿಱುಗುರ್ ಪುರ್ವಳ್ಳೆ ಪಲ್ ಕೆಕ್ಕೆ ಕಾಲಡಿ ಯೆಂದಿಂತಿವನುರ್ಚಿಪೋದುವಿಸೆ ತತ್ಸ್ವಾಜನ್ಯ ಕಂದಾಂಕುರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೧೭); ಅಳ್ಳೆ[ಪಾಠಾಂ.ಮೆಳ್ಳೆ]ಯಂ ಕುತ್ತೆಯುಮಿರ್ಕುಳೊಳೊತ್ತೆಯುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೧೦ ವ); ಉಗಿದು ಹಾಯ್ಕುವ ಖಳನ ನಿಡುದೋಳುಗಳು ಬಳಲಿದವಳ್ಳೆಹೊಯ್ದವು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩–೨); ಕಿಡಿಗೆದಱುವ ಬಾಯಿ ಮಿಂಚೇಳ್ವ ಕಣ್ಣುಸುಮಿಡಿವಳ್ಳೆ ನಸುಹೆಚ್ಚಿದುಸುರು (ಭರಚ. ೧೪–೧೨).
[**ದೇ.** ‖ **ಮಲ.** ಅಳ್ಳೆ; **ತುಳು.** ಅಳ್ಳೆ, ಅಲ್ಲೆ]

ಅಳ್ಳೆ$_2$ (ನಾ). ಪೊಳ್ಳಾಗಿರುವಂಥದು; ಸಡಿಲ; ಶಿಥಿಲ; ದುರ್ಬಲ. 'ಅಳ್ಳೆಗೊಂಬು', 'ಅಳ್ಳೆಜೊಳ್ಳೆತನ' ಪರಾ. [?]

ಅಳ್ಳೆ$_3$ (ನಾ). ಏಡಿ: ಈ ಬಾಣಗಳೂ . . . ನನ್ನ ಕವಚವನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಅಳ್ಳೆಯ ಬಸುರುಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಸೀಳಿಕೊಂಡು ಹೊರಡುವ ಮರಿಗಳ ಹಾಗೆ ನನ್ನ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಅಪಹರಿಸುತ್ತವೆ (ಕೃವಾಭೀ. ೧೪೮). [?]

ಅಳ್ಳೆಕುಡಿ (ನಾ). ಪಕ್ಕೆಯ ಕಡೆ; ಅಳ್ಳೆಯ ತುದಿ (ದಕ. ಕ).
[ಅಳ್ಳೆ$_1$ + ಕುಡಿ$_2$]

ಅಳ್ಳೆಗುಕ್ಕು (ನಾ). ಪಕ್ಕೆಯನ್ನು ತಿವಿಯುವುದು: ಭಾವ ಸಿಕ್ಕಿದನೆಂದು ಸಭೆಯ ವಿಭಾವರೀಚರರುಬ್ಬಿ ನಗೆಯಲಿ ಪಾವಮಾನಿಯ ಮುಕ್ಕುಱಿಕ್ಕಿ ದರಳ್ಳೆಗುಕ್ಕಿನಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಗುತ್ತಿನಲಿ] (ತೊರರಾ. ೫–೭–೪೬).
[ಅಳ್ಳೆ$_1$ + ಕುಕ್ಕು$_2$]

ಅಳ್ಳೆಗುತ್ತು (ಕ್ರಿ). = ಅಳ್ಳೆಗುಕ್ಕು. 'ಅಳ್ಳೆಗುಕ್ಕು' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಅಳ್ಳೆ$_1$ + ಕುತ್ತು$_2$]

ಅಳ್ಳಿಗೊಂಬು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕೊಂಬೆ ; ತೂರಲು ಕೊಂಬೆ ; ರೆಂಬೆ : ತೆಱಂದಿಱಿದಳ್ಳಿಗೊಂಬಿನೊಳ್ ಪಾಯ್ವುದುಮೊಂದೆ ಪಣ್ಣ ರಸಮಂ ಸವಿದಾಱದೆ ಚಂಚುವಂ ಕೆಲಕ್ಕುಯ್ವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬೩) ; ಮಾಮರನಳ್ಳಿಗೊಂಬಿನೊಳ್ ಮಿಳಿರ್ವೆಳವಳ್ಳಿಬಾಲಂ . . . ಎಂಬಿನಂ ಮನಂಗೊಳೆ ಮಧುಮಾಸಕೇಸರಿ (ಅಜಪು. ೬-೨೩) ; ತಳ್ತ ನಾನಾವಿಧದಳ್ಳಿಗೊಂಬು ಸೆಳೆಗೊಂಬೆಳೆಗೊಂಬುಗಳಿಂದಮೊಪ್ಪುವಿಮ್ಮಾವಿನ . . . ಸೊಂಪೆಸೆಗುಂ ವನಾಂತದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೪-೨೬) ; ನಡೆಗಳೊಳಂಚೆ ನುಣ್ಣುರುಳೊಳಾಱಡಿ ತೋಳ್ಗಳೊಳಳ್ಳಿಗೊಂಬು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೯೨).

[ಅಳ್ಳಿ$_2$ + ಕೊಂಬು$_2$]

ಅಳ್ಳಿಗೊಬ್ಬು (ನಾ). ಕೊಬ್ಬು ; ಮೈಕೊಬ್ಬು (?) : ಕೊಳ್ಳದೀ ಧನುವೀತನುಬ್ಬಿನೊಳಳ್ಳಿಗೊಬ್ಬಿನೊಳೌಂಕಿ . . . ಬಿಲ್ಲ ಬಿಡದವನಿಯಲಿ ಬಿದ್ದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೩೦-೨೩). [ಅಳ್ಳಿ$_1$ + ಕೊಬ್ಬು$_2$ (< ಕೊರ್ವು$_2$)]

ಅಳ್ಳಿಜೊಳ್ಳಿತನ (ನಾ). ನಿಸ್ಸಾರವಾಗಿರುವುದು : ಮುಸುಮುತ್ತಂತೆ ತೆರಳ್ದ ತನ್ನ ಮೊಗಮುಂ ಕಂಡಳ್ಕನೋ ಕೂಡೆ ಜೋಲ್ದು ಸಡಿಲ್ದಿರ್ದೊಡಲಳ್ಳಿಜೊಳ್ಳಿತನಮಂ ಮೇಣ್ಕಾಣನೋ (ಆದಿಪು. ೨-೫೫).

[ಅಳ್ಳಿ$_2$ + ಜೊಳ್ಳಿ + -ತನ]

ಅಳ್ಳಿಜೊಳ್ಳಿಯ (ನಾ). ನಿಸ್ಸಾರನಾದವನು ; ಅಶಕ್ತ : ಅಧಿಗಳುಮನೇಕವಿಧವ್ಯಾಧಿಗಳುಂ ಬಾಧಿಸುತ್ತುಮಿರೆ ನರಜನ್ಮಾಂಭೋಧಿಯೊಳಗರ್ದು ದುರಿತವಿರೋಧಿಗಳಳ್ಳೇಱೊಳಳ್ಳಿಜೊಳ್ಳಿಯನಾದೆಂ (ಅಜಪು. ೨-೮೩). 'ಅಳ್ಳಿ ಜೊಳ್ಳಿತನ' ಪರಾ. [ಅಳ್ಳಿ$_2$ + ಜೊಳ್ಳಿ + -ಅ$_7$]

ಅಳ್ಳಿದೆ 'ಅಳ್ಳಿರ್ದೆ' ನೋ.

ಅಳ್ಳಿದೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಗೆಡು ; ಧೈರ್ಯಗುಂದು ; ಧೃತಿಯಿಲ್ಲವಾಗು : ಒದಱಿದುವು ರಣವಾದ್ಯಚಯವಳ್ಳಿದೆಗೊಳಲು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ (ತೊರರಾ. ೬-೧೭-೧೩).

[ಅಳ್ಳಿದೆ (< ಅಳ್ಳಿರ್ದೆ) + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಅಳ್ಳಿಬಾಱು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕೆಗಳು ಹೊಡೆದುಕೊಳ್ಳು, —ಕಂಪಿಸು : ಕ್ರತುಗಳಡಗಿದವಖಿಳ ಸುರರಾಹುತಿಗಳಕ್ಕುಡಿಸಿದವು ಕವ್ಯಸ್ಥಿತಿಗಳೋಸರಿಸಿದವು ಧಾರ್ಮಿಕರಳ್ಳಿಬಾಱಿದವು [ಪಾಠಾಂ. ಅಳ್ಳಿಬಾಱಿದರು] (ತೊರರಾ. ೧-೮-೪೩). [ಅಳ್ಳಿ$_1$ + ಪಾಱು$_1$]

ಅಳ್ಳಿರ್ದೆ, ಅಳ್ಳಿದೆ (ನಾ). ೧. ನಡುಗುವ ಎದೆ : ದೇಸೆಯನಾಂತು ವಿಳಾಸದಿಂದಿಱುಂಕಿದ ನಿಱಿ ಗಂಡರಳ್ಳಿರ್ದೆಗಳಂ ತುಱಿವೋಜೆಯನುಂಟುಮಾಡುವಂದದೆ ನಿಡುಗಣ್ಗಳೊಳ್ ನಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೫) ; ಪೌರವನಂಗಳೊಳ್ ಕುಸುಮಸೌರಭ ಸಾರಸಮಾರ ಮಂದಸಂಚಾರಮೆ ಪಾಂಥರಳ್ಳಿರ್ದೆಯನಾರ್ದಿಸುವಂಗಜಬಾಣಮೋಕ್ಷ ಹುಂಕಾರಮೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೦೮) ; ಅಳ್ಳಿರ್ದೆ ಡಕ್ಕೆವಾಯ್ (ಅನಂಪು. ೨-೪೮) ; ಎಕ್ಕೆಪಾಱುವಳ್ಳಿರ್ದೆಯುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೪೬). ೨. ಚಂಚಲವಾದ ಮನಸ್ಸು : ಅಬಲೆಯರಳ್ಳಿರ್ದೆಗಳ್ ಪುರುಷಗುಣಮನಱಿದೆಱಗುಗುಮೇ (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೭) ; ಆನಂದವಾರಾಶಿಯೊಳ್ ಮುಱುಗಿರ್ದಳ್ಳಿರ್ದೆ ಮೂಡದಂತು ಕುವರಂ ಕೂಡಿರ್ದನಬ್ಜಾಕ್ಷಿಯೊಳ್ (ಅರ್ಹನೇ. ೩-೧೦೭). ೩. ಹೆದರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಭಯಪಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ, ಅಳ್ಳಿರ್ದೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೦ ಉದಾ). 'ಕಡುಗಲ್ಲೆರ್ದೆ' ಪರಾ. **ಅಳ್ಳಿದೆ** : ೧. ಅಳ್ಳಿದೆಯ ಮನ್ನೆಯರನೊಗ್ಗಿನ ಜೊಳ್ಳುಗರ ಕಟವಾಯ ಕೊಯ್ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೨೦) ; ಅಳ್ಳಿದೆಯುವಳು ರೂಪಾಜೀಯೊಬ್ಬಳು ಲಜ್ಜೆಯಿಲ್ಲದೆ ನಿನಗೆಱಗಿದಳು (ಭರಚ. ೧೪-೯೬) ; ಅಂತಹ ಧೀರ ದಳಪತಿಯನ್ನು ಕಂಡ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಎಂತಹ ಅಳ್ಳಿದೆಯ ಸೈನಿಕನಾದರೂ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಸವಕಿ. ೫೨).

ಅಳ್ಳಿದೆಯಾಗು = ಭಯವುಂಟಾಗು : ಸುರಪುರಕೆ ಸಂಧಾನವೋ ನಾನಱಿಯೆನಳ್ಳಿದೆಯಾದುದೆನಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೧೧).

[ಅಳ್$_3$ + ಎರ್ದೆ]

ಅಳ್ಳಿರ್ದೆತನ (ನಾ). ಅಂಜಿಕೆ ; ಅಧೈರ್ಯ : ಅಳ್ಳಿರ್ದೆತನವ ಕಾಣಿಸದೊಯ್ಯನೆ ತನಗುಳ್ಳ ವಿದ್ಯಾಕಳೆಗಳನು ಒಳ್ಳಿದಳಂತೆ ತೋಱಿಸಿದಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೫-೧೮) ; ಆತ್ಮನೊಳಿರ್ದ ಮಲೀಮಸಂಗಳಂ ಶೋಧಿಪೆ ನೆಂಬೆನಳ್ಳಿರ್ದೆತನಂ ಬಿಡದಾಯ್ತು (ಅಪರಾ. ೨೩). [ಅಳ್ಳಿರ್ದೆ + -ತನ]

ಅಳ್ಳಿರ್ದೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅಧೀರತೆಯನ್ನು ಪಡೆ ; ಹೆದರು : ಆಯತಿಗೆಟ್ಟಳ್ಳಿರ್ದೆವಡೆದಱಿವಿನ ಬೀಯದೆ ಮಱಿದೊಱಗಿದಳು (ಜಯಕಾ. ೪-೩೬). [ಅಳ್ಳಿರ್ದೆ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಳ್ಳಿವಿಳ್ಳಿ (ನಾ). ಚದರಿಹೋಗುವುದು ; ಹರಿಹಂಚಾಗುವುದು.

ಅಳ್ಳಿವಿಳ್ಳಿಯಾಗು = ೧. ಚದರಿಹೋಗು ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗು : ಅಂಬರಂಬರಂ ಬಗಿದು ನಿಮಿರ್ವ ತೆರೆಗಳೆಂಬ ಗಿರಿಗಳ ಮೇಗೆ ಕೃತಕಗಿರಿಗಳೆರ್ಪಂತಿರ್ದ ವೀಣಾಧರ ಕಿನ್ನರ ಪನ್ನಗಾಮರರುಮನೋಳಿವಟ್ಟು ಬರ್ಪ ಶಂಖದ ಬಳ್ಳವಳ್ಳಿಗಳುಮನಳ್ಳಿವಿಳ್ಳಿಯಾಗಿ ಪೋಗಲೀಯದೆ (ಆದಿಪು. ೧೨-೭೯ ವ) ; ಪಗಲಿನನುವರದೊಳಳ್ಳಿವಿಳ್ಳಿಯಾದ ಪಾಂಡವರನಿರುಳೊಳ್ ಗೆಲ್ವೆನೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೪ ವ) ; ಬಲವದ್ವಿಪಕ್ಷ ತ್ರಿಂಶದಕ್ಷೌಹಿಣೀಬಲ ಪುನಃಪುನರಾಗಮನ ಸಂಘಟ್ಟದಿಂದಳ್ಳಿವಿಳ್ಳಿಯಾದ ಯಾದವದೇಶದ ಜನಕ್ಲೇಶಮಂ (ಜಗವಿ. ೮-೩ ವ). ೨. ಅತ್ಯಾಯಾಸ ಹೊಂದು : ಪಯಣದೊಳಳ್ಳಿವಿಳ್ಳಿಯಾಗಿ ಬಂಬಲ ಬಾಡಿದ ತನುಲತೆಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೭೦ ವ). [ಅಳ್ಳಿ$_1$ + ವಿಳ್ಳಿ. / ತಮಿ. ವಿಳಲ್ = ಬೇರ್ಪಡು]

ಅಳ್ಳಿವೊಯ್, ಅಳ್ಳಿಹೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಳ್ಳಿಬಡಿದುಕೊ ; ಪಕ್ಕೆ ಹೊಡೆದುಕೊ : ಶಿಲೆ ಮುಂದಿರೆ ಭೋಂಕನೆ ಕಂಡು ಮಿಂಡರುತ್ಪಾಟಿಪೆ ಮೆಂದು ಪೂಣ್ದಖಿಳಶಕ್ತಿಯಿನೆತ್ತುತುಮಳ್ಳಿವೊಯ್ಯೆ ನಿಃಪಾಟವರಾಗಿ ಪಿಂಗೆ (ವರ್ಧಪು. ೩-೪೫) ; ಬಸವಳಿದಳ್ಳಿವೊಯ್ದೆದೆಯಾಱಿ ಮೈ ಸುಗ್ಗುನುಸಿಯಾಗಿ ಜಡರು ಕೂಡುವರು (ಭರಚ. ೧೧-೧೨೬). **ಅಳ್ಳಿಹೊಯ್** : ಬಡವರಿಗೆ ಬದುಕಿಲ್ಲವೆಂದಳ್ಳಿಹೊಯ್ವಂತೆ ತೆರೆಹೊಯ್ಲಿನಿಂ ಮೆರೆದುದು (ನವಮೋ. ೨-೯). [ಅಳ್ಳಿ$_1$ + ಪೊಯ್$_1$]

ಅಳ್ಳಿಹೊಯ್ 'ಅಳ್ಳಿವೊಯ್' ನೋ.

ಅಳ್ಳಿಹೊಯ್ಕ (ನಾ). ಹೆದರಿ ಅಳ್ಳಿಬಡಿದುಕೊಳ್ಳುವವನು ; ಹೇಡಿ : ಕೊಲ್ಲದಿರು ಕೋಡಗಗಳನು . . . ಇದಿರಾಗುತ್ತ ಕೈದೋರು ಅಳ್ಳಿಹೊಯ್ಕರ ಹೊಯ್ದು ಫಲವೇನುಳ್ಳ ಸತ್ವರ ತೋರು (ಮೂಲರಾ. ೩-೧೭). [ಅಳ್ಳಿಹೊಯ್ (< ಅಳ್ಳಿವೊಯ್) + -ಕ$_1$]

ಅಳ್ಳೇಱು (ನಾ). ಬಲವಾದ ಪೆಟ್ಟು, —ಹೊಡೆತ (?) : ತಾರಕಾಸಂಕುಲಂ ತೋಳ್ಗಳದೊಂದಳ್ಳೇಱಿನೊಳ್ ಪೂವಲಿವೊಲುದುರ್ವಿನಂ . . . ಎಸೆದತ್ತಿಂದ್ರನಾನಂದನೃತ್ಯಂ (ಆದಿಪು. ೭-೧೨೦) ; ಅಳ್ಳಾಡೆ ನರನ ಕೂರ್ಗಣೆಯಳ್ಳೇಱಿಂಗಳ್ಕಿ ಬಳ್ಕಿ ಕುರುಬಲಮೆಲ್ಲಂ ಬೆಳ್ಳೋಟಮೋಡೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೨೪). [ಅಳ್$_4$ + ಏಱು$_4$]

ಅಳ್ಳೊಳ್ಳಿಬಾವಾ (ನಾ). ಭಿಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೇಷಧಾರಿ (?): ದೇವರುಗಳಂತೂ ಧೂಳ ಹತ್ತಿ ಅಳ್ಳೊಳ್ಳಿಬಾವಾ ಆದವು (ಶಿಭ್ರಮು. ೪೯). [ಅಳ್ಳೊಳ್ಳಿ$_0$ + ಬಾವಾ]

ಅಳ್ಳೊಱತೆ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ನೀರು ಉಕ್ಕುವ ಚಿಲುಮೆ ; ನೀರಿನ ಸಣ್ಣ ಒರತೆ, —ಬುಗ್ಗೆ : ಅಂತು ಪೋಪಿನಮೊಂದೆಡೆಯೊಳಿಡಿದ ಮಟಲೇರಿಗೊಂಡು ಬಳಸಿ ತಳಿದಳ್ಳೊಱತೆಯೊಳ್ . . . ನೀರನುಂಬೆರಲೆಯಂ ಬರಲೊಲ್ಲದೆ ನೋಡಿದಂ ನೃಪಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೫೫, ೫೬).

[ಅಳ್$_3$ + ಒಱತೆ (< ಒಱಂತೆ)]

ಅಱ$_1$, ಅರ್$_3$ (ನಾ). ಬಹಳ ಕಾಲ ಮಳೆ ಬೆಳೆಗಳಿಲ್ಲದುದು ; ಬರ ; ಕ್ಷಾಮ ; ಅಭಾವ : ಆತಗಳ ವಿಮಲಾಂಶದಲಿ ಸಂಜಾತನಾದನಿಗವನಿಸುರ ಸಂಪ್ರೀತಿಯಱವೇ ಸಹಜವಿನಯವಿಶಾಲ ನೀನೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೮-೧೬-೫). **ಅರ್$_3$** : ಅರನಿಲ್ಲ ಬರನಿಲ್ಲ ಸೂರೆಧಾಳಿಗಳಿಲ್ಲ (ಜಿನರಾ. ೧-೪೨) ; ಅತ ಅರದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೆ ಬರದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೆ(ಗಾದೆ); ಅಕ್ಷಯ ಸಂವತ್ಸರದ ಅರದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಜನ ಸತ್ತರು (ರೂಢಿ). [< ಆಱು$_1$]

ಅಱ$_2$, ಅರ್$_2$ (ನಾ). ೧. ಧರ್ಮ ; ನ್ಯಾಯ : ಭೋಗಿಪೆನೆನ್ನ ಜವ್ವನ ಮುಮೀ ಧನಮುಂ ತವುವನ್ನೆಗಂ . . . ಅನ್ನೆಗಮತ್ತಱನಂ ತಗುಳ್ವೆನೆಂ ತಾಗಿಯುಮೆಂಬ ನಿನ್ನ ಮೊಲಗೞ್ತಲೆಗಾಂ ಬೆಱಗಾದೆಂ (ಆದಿಪು. ೩-೬೩) ; ಮಾರ್ಗಂದಪ್ಪಿದ ಕುರುಡರನಱದ ಬಟ್ಟೆಗುಯ್ವರೆ ಪಿರಿಯರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೦೧); ಅಱನಲ್ಲದೆ ಬಱನಿಲ್ಲ ಪೆರ್ಚಲ್ಲದೆ ಬೆರ್ಚಿಲ್ಲ (ಅಜಿಪು. ೧-೨೧ ವ) ; ಅಱನಿಲ್ಲದೆ ಪಾಪಮಿಲ್ಲ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೫೮) ; ಕೊಲ್ಲದುದೆ ದಿಟದಿನಱಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೨೩). ೨. ಧರ್ಮಕಾರ್ಯ : ದಾೞಿಯೊಳರಿಗಳನಳಱಿಸಿ ಪಾೞಿಯೊಳಳವಡಿಸಿ ನೆಲನನಱನಂ ಕಱೆವಾ ಕೇೞಿಯೊಳೆ ನಲಿದು ತನ್ನಯ ಪೀೞಿಗೆಯಂ ನೆಱೆಯೆ ನಿಱಿಸಿದಂ ಧರಣೀಶಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ) ; ವಚಂ ಪಳಿಕುಂ ಗೈಮೆ ಮಡಲ್ಗುವೊಳ್ಪಮಱಂ ಪೆಂಪೇಱುಗುಂ . . . ತಳಿರ್ವನ್ನಂ ಚಿಕದೇವರಾಯನ ದಯಾಂಕೂರಂ ಕಟಾಕ್ಷಾಂತದೊಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೫-೧೦೭). ೩. ಯಮಧರ್ಮರಾಜ : "ಅಱ . . . ಜವಂ, ಜಗುನೆಯ ಪಿರಿಯಂ — ಈ ೫ ಯಮಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೩-೩೫) ; ಅಱನ ಮಗಂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸೆ ಬಾಂದೊಱೆಯ ಮಗಂ ಮಾಡೆ ಸಂಧಿಯಾದಪುದೆನುತುಂ ಮಱುಗುವೆಂ (ಗದಾಯು. ೧-೭೨). **ಅರ್$_2$** : ೩. ಇರದೆ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳಂ ದಾವಾಗ್ನಿಯಂ ಮಾಳ್ಪರರನನೊಡೆದುಳಿದು ಮೃತ್ಯುವಿನ ಗಂಟಲ ಮೆಟ್ಟೆ ದಾಡೆಯಂ ಕೀಳ್ವ ಧಟರು (ಗುರುಚಾ. ೨-೬೧). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಱ]

ಅಱಂಬು 'ಅಱುಂಬು' ನೋ.

ಅಱಂಬುಗಱೆ, ಅಱಬುಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಪಾತವೇ ಮೊದಲಾದ ದೋಷ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಗೋವಿನಿಂದ ಹಾಲುಕರೆ (?) : ತ್ರಿವಿಧೋತ್ಪಾತದೊಳುರ್ವಿ ನಾಭಸವಿಕಾರಂ . . . ಮಹೀದಾನಂಗಳಂ ಕೊಟ್ಟು ಹೋಮುವನೀಶಾನ್ಯದೊಳೊಯ್ದಱಂಬುಗಱೆದಂದಾ ದೋಷಮುಂ ಪಿಂಗುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೪) ; ನಾಳೆ ನೀವೆಲ್ಲಂ ನೋಂಪಿಗೆ ಬರ್ಪುದಲ್ಲಿರ್ದಱಂಬುಗಱೆವುದರ್ಚಿಸುವುದೆಂದು ಪೇೞ್ದು (ಬಂಹರಿ. ೬-೨೩ ವ). **ಅಱಬುಗಱೆ** : ಅನಂತರಂ ಸಮಸ್ತ ಗೋಕುಳ ಸಮೇತಂ ಗೋಪನಿಕರಮುಂ ತತ್ಕುಟುಂಬಿನೀಸಹಿತಂ ನೆರಪಿಕೊಂಡು ನಂದಂ ಸ್ವಕೀಯ ದಾರದಾರಕೋಪೇತನಾಗಿ ಬಂದಾ ಯಕ್ಷಿಯ ಸಮಕ್ಷದೊಳಱಬುಗಱೆದರ್ಚಿಸಿರ್ದನಿರೆ (ನೇಮಿಪು. ೬-೧೦೪ ವ).
[ಅಱಂಬು (< ಅಱುಂಬು) + ಕಱೆ$_1$]

ಅಱಂಬೆ 'ಅಱವೆ' ನೋ.

ಅಱಕೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಅರಸುವುದು ; ಹುಡುಕುವುದು : ಮುರಹರ ಸರಸಿಜಾಂಬಕ ರಾಮ ರಕ್ಷಿಸು ತರಳನಲಿ ಗುಣದೋಷದಱಕೆಯ ದೇವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೩೭) ; ಮುಸಗಿದುದು ಪರಿವಾರ ಕೌರವವಸುಮತೀಶ್ವರನಱಕೆಯಲಿ ದಳ ಪಸರಿಸಿತು ಬಿಡದಱಸಿ ಕಂಡರು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨-೧೧) ; ಭೂತವೇತಾಳಸಂಕುಲದಡಗಿನಱಕೆಗಳ ಸುಡುಗಾಡೊಳಾ ಮಂತ್ರಿ ಚಂಡಿ ಕಾಲಯದೆಡೆಗೆ ನಡೆತಂದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೫೫). ೨. ಬಯಕೆ ; ಆಸೆ ; ತೃಷ್ಣೆ : "ವೃಷಸ್ಯಂತೀ, ರತಾರ್ಥಿನೀ – ಈ ೨ ಸುರತದಱಕೆಯವಳ್" (ಹಲಾಯು. ೮೦-೩೩೧) ; ಎಲೆ ಸಿದ್ಧರಾಮಯ್ಯ ನಿನ್ನ ಮನದಱಕೆಯುಂ ಫಲಿಸಿತೇ ಫಲಿಸಿದತ್ತು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೧೫) ; ಬಸುಱ ಬಱನ ಕಳೆಯೆಂದೆಂಬ ಕನ್ನೆಯಂ ನೋಡಿ ನಸುನಗುತಾವುದಱಕೆಯೆನೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೩) ; ಮಾರಿಯಱಕೆಗಳಡಗದಂತಕನೂರು ತುಂಬದೆ . . . ಡಾಕಿನಿಯರಿಗೆ ಡೊಳ್ಳು ಸಾಲಿಡದೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೨-೧೦). [ಅಱಸು$_1$ + -ಕೆ$_1$]

ಅಱಕೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಬಾಯಾರಿಕೆ ; ದಾಹ ; ತೃಷೆ : ನೀರಱಕೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಮಾಣ್ದುದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೨೩೭) ; ಅಱಕೆಯಿಂ ವಾರ್ಧಾರೆಯ ಪೀರಿ ಚಾತಕ ಮೆಱೆದುವು ಹರುಷದುಬ್ಬಿನೊಳು (ಅನಂಚ. ೧೨-೨೨). ೨. ಎಷ್ಟು ನೀರನ್ನು ಕುಡಿದರೂ ಬಾಯಾರಿಕೆಯಡಗದ ಒಂದು ರೋಗ : ಮೃತ್ಯುವಿನಱಕೆಗೌಷಧವರೆವವೊಲು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೮೦).
[ಅಱು$_1$ (< ಅಱು$_1$) + -ಕೆ$_1$]

ಅಱಕೆ$_3$ (ನಾ). ಕೊರತೆ ; ಕಡಮೆ. 'ಅರಕೆ', 'ಅಱಕೆಗೆಡು' ಪರಾ.
[ಅಱೆ$_1$ + -ಕೆ$_1$]

ಅಱಕೆಕಾಱ (ನಾ). ೧. ಹುಡುಕುವವನು ; ಅನ್ವೇಷಕ : "ಅನ್ವೇಷ್ಟಾ, ಅನುಪದೀ– ಈ ೨ ಅಱಕೆಕಾಱಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೨-೨೨೫). ೨. ಅಭಿಲಾಷೆಯುಳ್ಳವನು ; ಇಷ್ಟವುಳ್ಳವನು : ಉಱುಬಿನುಸುರಳ್ಳಿಗಳ ಮಿಗೆ ತೂಪಿಱಿವ ರಕುತದ ರಣದ ನಾಟಕದಱಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ದಱಿಕೆ, ದಿಱಿತ] ಕಾಱರು ಠಾವುರಿಯಲೊದಗಿದರು ಸರಿಸದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೧೪-೨೨). [ಅಱಕೆ$_1$ + -ಕಾಱ]

ಅಱಕೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಕೊರತೆ ತಪ್ಪು : ಆಱಿವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಆಚಾರವಿದ್ದರೆ ಅಱಕೆಗೆಟ್ಟು ಸುಖವೆಂದಪ್ಪುದಯ್ಯ (ಮದಾದೇ. ೫೬-೧೩೯).
[ಅಱಕೆ$_3$ + ಕೆಡು]

ಅಱಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಣಗು ; ಶುಷ್ಕವಾಗು : ಅಂಗೈಯೊಳಗಣ ಹಂಸೆ ಹಾಲನೊಲ್ಲದೆ ನೀರ ಕುಡಿಯಿತ್ತು ನೀರು ಬಾಯಾಱಿ ನೀರಡಸಿ ಅಱಕೆಗೊಂಡಿತ್ತು (ಆದವ. ೧೦೪). [ಅಱಕೆ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಱಕೆವಡು (ಕ್ರಿ). ಬಯಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದು : ಆಸೆಪಡು : ಕಱೆಗೊರಲ ವೃಡನು ನೆಱೆಗೋನಿಕರ ಪಾಲ್ಗೊಂಡು ಅಱಕೆವಟ್ಟಾನಂದಮಯನಂತದಂ ಕಂಡು (ಚಂಡೇರ. ೭೮-೨೪) ; ಅಱಕೆವಟ್ಟುಳ್ಳರಲೆ ನೀಳನೈದಿಲ್ . . . ಮಿಱುಗುತ್ತೆ ಮೂಡಿದುದು ನಾಡೆ ಜೋಡೆಯರ ಕಯ್ಸೆಱೆವನೆ ಚಕೋರಿಯೆರ್ದೆಯೊರಲಿತ್ತು ಬಿರಯಿಗಸುವೊರೆ ಜೊನ್ನದೊಱೆ ನೆಱೆವೆಱೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೪-೧೧). [ಅಱಕೆ$_1$ + ಪಡು$_1$]

ಅಱಕೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅಱಕೆಱೆ ಹುಯಿ[ಲೊ]ಳು ಸತ್ತನ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೬, ೯೦-೩ ; ೯ನೆಯ ಶತ). [ಅಱ ? + ಕೆಱೆ]

ಅಱಗಂಜಿ (ನಾ). ಧರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಗಂಜಿ : ಕೂೞಿರ್ದಂತಱಗಂಜಿಯಂ ಕುಡಿವ ಪೊನ್ನಿರ್ದಂತೆ ಕರ್ಗಲ್ಲನತ್ಯಾಳಾಪಂ ಬಗೆಗೆಟ್ಟು ಕೊಳ್ವ ಧರಣೀಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಿರ್ದಂತೆ ಬಂದಾಳಾಗಿರ್ಪ ವಿಭೂತಿಯಂ ಬಿಸುಟು ಭೈಕ್ಷಂಗೊಂಡು ತಾನುಣ್ಬ ಬೆಳ್ಳಾಳಂ ಪೋಲನೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೪೮). [ಅಱ$_2$ + ಗಂಜಿ]

ಅಱಗಂಡಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧಮಾಡುವವನು ನುಸುಳಿತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಇರುವ ಅವಕಾಶ (?) : ಮನದೊಳೆನಸುಂ ಪೆಂಪಂ ಕಯ್ಕೊಳ್ಳದೇಳಿದರಪ್ಪ ದುರ್ಮನುಜರಿಱಿಯಲ್ ಮುನ್ನಂ ಬಂದಿರ್ದೊಡೇನಱ [ಪಾಠಾಂ. ನಱಿ] ಗಂಡಿಯಾಯ್ತೆನೆ ಸುಖವಿರಲಿಂ ಪೋಗಿಂ (?) ನಿರಾಕುಳಮೆಂದು ಘೋಷನೆವಿಡಿಸುತಂ ಬಂದಂ ಶಲ್ಯಂ ಮಹಾಬಲಗರ್ವಿತಂ (ಬಂಹರಿ. ೧೨-೩). 'ನುಸುಳುಗಂಡಿ' ಪರಾ. [ಅಱ$_2$ + ಕಂಡಿ$_1$]

ಅಱಗಡಲ್ (ನಾ). ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಮುದ್ರ : ಅಱಗಡಲೆನಿಸಿದ ಸುಗುಣನ ಮೆಱೆವ ಪದದ್ವಂದ್ವಮೆಂಬ ಪಾಱಂ ಕಟ್ಟೞ್ಱಿನೆಯ್ದಿದವರ್ಗಲ್ಲದೆ ಪೆಱಗಡಲಂ ದಾಂಟಲಾರ್ಗಮರಿದೇಗೆಯ್ದುಂ (ನೀತಿಮಂ. ೮).
[ಅಱ$_2$ + ಕಡಲ್$_2$]

ಅಱಗುಲಿ, ಅರಗುಲಿ (ನಾ). ೧. ಧರ್ಮವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಧರ್ಮದ್ರೋಹಿ: ತೆಜಪನೆ ಪಾರ್ದಿರ್ಪರಂ ಮಾಯ್ದುಱ[ಪಾಠಾಂ. ಱು]ಗುಲಿ ಜವಂ (ಆದಿಪು. ४-೭೭); ಎಯ್ದಿದನಱು[ಱ]ಗುಲಿ ಕರ್ವೇಡನೆನ್ನ ಪೊಱಲಿಂಗಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೩); ಅಱಿಯದೆ ಪೊಱಲಂ ಪುಗೆ ಕೆಲರಱ[ಪಾಠಾಂ. ಱು]ಗುಲಿ ಋಷಿಯರ್ಗೆ ಮುನಿದು ಕೊಂದು ಪಾತಕಿ ತೆಱಿದಂ ಪುಗಲೆಂದು ನಿರಯದರರೀಪುಟಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೧); ಇದಿರ್ಚಿದ ಮಿಱ್ಱುವಟ್ಟತಿನ್ಪಱಗುಲಿ ಮಾರಿಯೆಂ ಬರರಿಕುಮಾರಕರೆಱಿಚಿದೇವನಂ (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೨೨; 1162); ಆ ಗುಣವತಿಯನೇಗೆಯ್ದುಂ ತನಗೆ ಬಸದಾಗಿಸಲ್ಕೆಱಿಯದಱಗುಲಿ ಮಱುಗಿ ಕೋಪಾಟೋಪದಿಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೫-೪೯ ವ); ಕಱುಗೋವಳರ ಕಳ್ಳರನು ತೊಱೆನುತ ಅಱು[ಱ]ಗುಲಿಯನೊತ್ತಿದೊಡೆ ಕಂಗಳು ಹೊಱಗೆ ಹಾಯ್ದುವು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೨-೪೯); ಗಾಜಿನ ಮಣಿಗಾಗಿ ಚಿಂತಾಮಣಿಯನು ತೇಜಗೆಡಿಸಿ ಕಳೆವಂತೆ ರಾಜರತ್ನವ ನೂಂಕಿದ ಶ್ರೀಧರಗಾಗಿ ರಾಜೇಂದ್ರನೇನಱು[ಱ]ಗುಲಿಯೊ (ನಾಗಕು. ೧೧-೪೯). ೨. ಬೇಡರವನು; ಬೇಟೆಗಾರ. (?). ೩. "ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಕೊಲುವವ" (ಶಮುದ. ಸ. ೧೯೭ ಅಡಿಟ). **ಅರಗುಲಿ**: ೧. ಯಾವ ಅರಗುಲಿ ಬೇಡ ಬೇಟೆಯ ಕಾಳರಕ್ಕಸತನವಿದೋ (ದ್ರಾಕ್ಷಿದಾ. ೩೭-೧೪); ನಿಪುಣೆಯರ್ ಮೂಳಿಯರರಗುಲಿಗಳ್ ಪೆಣ್ಗಳ್ ಕಿಡುನಡೆಯರ್ (ಸೌನಂದ. ೮-೩೩).
[ಅಱ್ಱ + -ಕುಲಿ]

ಅಱಗುಲಿಗ (ನಾ). = ಅಱಗುಲಿ ೧: ಅಱಗುಲಿಗ ಹಾರುವ ನೆರವಿ ಗೀಶಾಲಯದ ಕದವಂ ತೆಱಿವನೆ ಘಡ (ಸಾನಂಚ. ೯-೩೯).
[ಅಱಗುಲಿ + -ಗ₂]

ಅಱಗುಲಿತನ (ನಾ). ಧರ್ಮವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದು; ಧರ್ಮದ್ರೋಹ: ಶಿಶುಗಳ ಕೊರಲುಗಳ ಅಱು[ಱ]ಗುಲಿತನದಿ ಮಱಿಸಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೫-೭೭). [ಅಱಗುಲಿ + -ತನ]

ಅಱಗೆಱೆ (ನಾ). ಆರದ ಕೆರೆ; ಬತ್ತಿಹೋಗದ ಕೆರೆ; ತುಂಬಿದ ಕೆರೆ: ಅಱಗೆಱೆ ಮಡು ಮೊದಲಾಗಿರೆ ಬಱಬಱ ಬತ್ತುವೊಡೆ . . . ತಡೆಯದಾ ಪುರಂ ಪಾಱಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ४-४೬).
[ಅಱ₁ + ಕೆಱೆ]

ಅಱಗೇಡು (ನಾ). ಸ್ವರೂಪದ ಹಾನಿ: ಕಿಱಿಯಂದು ಲೋಕಮೆಱಗುವನೆ[ಱಿ]ದಡೆ ವಿಬುಧಾಳಿ ತುಷ್ಟಿವಡುವಮೃತಕರಂಗಱಗೇಡಾದುದನಱಿದಱಿದೆಱಗುವರೇಕಕಟ ರಾಜಪದವಿಗೆ ಮನುಜರ್ (ಧರ್ಮನಾ. ೫-೮४).
[ಅಱಿ₁ + ಕೇಡು]

ಅಱಚು 'ಅಱುಚು' ನೋ.

ಅಱದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬೆಣ್ಣಗೂರ ಕಪ್ಪೊಲೆ ಪಾಣಸಾಮಿ ಮಗನ್ ಪುರೆ ಕಾಮುನ್ ನೂಱು ಮಾನಸದಿಂದ ಪೋಗುತಿರೆ ಅಱದಿಯೊಳ್ ಸತ್ತೋನ್ (ಎಕ. X, ಬೌರಿಂಗ್. ४೫-೧೦; 880). [?]

ಅಱದೊಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು: ಪಾನುಜ್ಜಲ್ ವಿಷಯೇ ಅಱದೊಱೆನದೀ ದಕ್ಷಿಣತಟೇ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬೩-೬೭; 757).
[ಅಱ₂ + ತೊಱೆ₂]

ಅಱಬು 'ಅಱುಂಬು' ನೋ.

ಅಱಬುಗಱೆ 'ಅಱಂಬುಗಱೆ' ನೋ.

ಅಱಬೆ 'ಅಱಮೆ' ನೋ.

ಅಱಮಂಟಮೆ (ನಾ). ಧರ್ಮಸತ್ರ; ಧರ್ಮಮಂಟಪ (?): ಕನ್ಯಾದಾನ ಅಱಮಣ್ಣಮೆ ಅಗ್ಗಿ × × × ಅಲ್ಲಳ್ ಒಕ್ಕಲು . . . ಇತ್ತ ಧರ್ಮ್ಮ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ४೧೧-೧೬; 700). [ಅಱ₂ + ಮಂಟಮೆ]

ಅಱಮಂಡಮೆಗಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ದುಗ್ಗಮಾರ ಕೋಯಿಲ್ಪಸದಿಗೆ ಅಱುಗಣ್ಣುಗಬ್ಬೆದೆ ಮಣ್ಣೊಟ್ಟರ್ ಅಱಮಣ್ಣಮೆಗಾಲುಮುಗೊಕೆಮೊಗೆಯು ಒಡ್ಡಿಪಾಡಿಯುಂ ಗೊಯ್ಯಿನ್ದಮ್ಮಗಳಱುಗಣ್ಣುಗ ಬೆದೆನ್ನೆಲ್ಮಣ್ಣೊಟ್ಟರ್ (ಮೈಆರ್. ೧೯೩೨, ೫೮-೩; 825). [?]

ಅಱಮಗ (ನಾ). ಯಮನ ಮಗ; ಧರ್ಮರಾಯ: ಅಱಮಗನ ಪವನತನಯನ ನೆಱಿದಾಶೀರ್ವಚನಶತಮನಾಂತು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೩); ಅಱಮಗನನಿರ್ಕರ್ಜುನನಿರ್ಕಱೆಕೆಯ ಮಾದ್ರೀಸುತರ್ಕಳಿರ್ಕೆ (ಗದಾಯು. ೭-೬೧); ಅನಿಲನಂದನನಂ . . . ಪಿಡಿದ ನಹುಷನಱಮಗನಂ ಕರಮೆ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ಬಿಡುವಂದದಿ (ಜಯಕಾ. ೭-೩೯). [ಅಱ₂ + ಮಗ]

ಅಱಮಾನ್ಯ (ನಾ). ಧರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಮಾನ್ಯ; ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಮಾನ್ಯ: ಮಠಕ್ಕೆ ಅಱಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟದು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ४೬೬-೮; 1472). [ಅಱ₂ + ಮಾನ್ಯ]

ಅಱಮುವರದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಎಣ್ಬನೂಱಯ್ವತ್ತೊನ್ಪತ್ತನೆಯ ವರಿಷದನ್ದು ಸೆದಾಯಿಯೊಳಱಮುವರದೇವನು (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೬೫-೫; 936). [?]

ಅಱಮೆ, ಅಱಂಬೆ, ಅಱಬೆ, ಅಱವೆ (ನಾ). ಅಜೀರ್ಣ; ಆಹಾರವು ಅರಗದಿರುವುದು: "ಅಟ್ಕಮೆ = ಅಱಮೆ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧).
ಅಱಂಬೆ: ವಿಕಲ್ಪಬಿಂದುಗೆ—ಅಱಂಬೆ, ಅಱಬೆ (ಶಮುದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ); "ಅಟ್ಕಮೆಯೆಂದುಂ, ಅಱಂಬೆಯೆಂದುಂ, ಅಜೀರ್ಣಂ" (ಕಶಸಾ.೨೨-४೬೬).
ಅಱಬೆ: ವಿಕಲ್ಪಬಿಂದುವಿಗೆ—ಅಱಂಬೆ, ಅಱಬೆ (ಶಮುದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ).
ಅಱವೆ: "ಅಱವೆಯಳ್ಕಮೆಯೆಂಬ ನುಡಿಯಜೀರ್ಣದ ನಾಮಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೧); ಭೂತಕೋಟಿ ಪೆಣನಂ ನೆಣನಂ ಬರಿತೀವಿ ತಿಂದು ಕಟ್ಟಱವೆಯನಾನುವೆಂತಮಿತನಂ ಪೊಗಳ್ವೆಂ ಪಗೆಮೆಚ್ಚೆಗಣ್ಣನಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩४೩-೨೭; 1226); ಅಱವೆಯನುಪವಾಸಕೇಱಿಸುವಂತಿಂದ್ರನಱಿಕೆಯಿಂ ಬಂದಳನೆನ್ನ ನೆಱೆ ಭೀತಿಯಿಂ ಬಿಟ್ಟು ಸಾಧುವನೆಂಬೀ ಕುಱಿಗೇತಕೆ ಮಾನಗರ್ವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೬-೧೧೩).
[ದೇ.॥ ತುಳು. ಅರ್ಕಮೆ; ತೆಲು. ಅಱಕ, ಅಱುಕು = ಅಜೀರ್ಣ]

ಅಱಲ್, ಅಱಲು₁ (ನಾ). ೧. ಆರಿಹೋಗುವುದು; ಬತ್ತಿಹೋಗುವುದು; ಒಣಗುವುದು: ನೀರಱಲಿಂ ಸರಸ್ತಟಾಕದ ಶಫರಾಳಿ ಕುತ್ತೆಸಱಮೀನವೊಲಿರ್ದುದು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೯-೭೯). ೨. ಬಾಯಾರಿಕೆ; ದಾಹ; ಗಂಟಲೊಣಗುವುದು. 'ಅಱಲ್ಗೊಳ್'ಪರಾ. **ಅಱಲು₁**: ೧. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಮನಂ ಸುಖದಱಲು ಪತ್ತಿ ಅಪ್ಪು ಸಡಿಲ್ದ ಕಡುವಿರಹದಿಂ (ನಂಬಿರ. ೧४-೫೫); ಬಿಸಿಲಲಿರ್ದಱಲುಹತ್ತಿದ ಲಿಂಗಕೆ ಬಿಸುಸುಯ್ದು ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿ ಪೊಸೆದೆದ್ದು ಕಣ್ಣಪನ ದೆಸೆಯನು (ಸಾನಂಚ. ೩-೬೯).
[ಅಱು₁ (< ಅಱು₁) + -ಅಲ್₂]

ಅಱಲು₁ 'ಅಱಲ್' ನೋ.

ಅಱಲು₂ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಅಱಲು ಮೂನೂಱಕ್ಕೆ ತಿಲಕಮಿರ್ಪಂತಿರ್ದ ಅಗ್ರಹಾರಂ ನಾಗವಾವಿಯೊಳ್ (ಹೈಆರ್. VIII, ೧೫-೧೭೭; 1058). [?]

ಅಱಲು₃ 'ಅಳಿಱ್' ನೋ.

ಅಱಲುಗೊಳ್ 'ಅಱಲ್ಗೊಳ್' ನೋ.

ಅಱಲ್ಗೊಳ್, ಅಱಲುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರಡಿಕೆಯಾಗು; ಬಾಯಾರು; ಗಂಟಲೊಣಗು: ಮಣಲ್ದಾಣಂಗಳುಮಂ ಪಥಿಕರಱಲ್ಗೊಂಡು ತೋಡಿದಱುಂಬುನೀರ ಬಗರಗೆಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೬೭).
ಅಱಲುಗೊಳ್: ೧. ಉಷ್ಣತೃಷೆ ಘನವಾಗಿ ಕಡಲೇಳು ಸಮುದ್ರವ ಕುಡಿದು ನೀರಡಸಿದಾತ ಅಱಲುಗೊಂಡು ಬೆಱಗಾದ (ಅಪಚಂ. ೬-೧೪);

ಅೞಲುಗೊಂಡಂಗೆ ಸುರನದಿಯಿಪರ್ಣಂತೆ (ನಂಬಿರ. ೧೮–೫೦). ೨. ಒಣಗು; ಆರಿಹೋಗು: ಅೞಲುಗೊಂಡ [ಪಾಠಾಂ. ಅಱಿಲುಗೊಂಡ]ಕೆಱೆಗೆ ತೊಱೆ ಬಂದು ಹಾಯ್ದಂತೆ ಬೞಲುಗೊಂಡ ಸಸಿಗೆ ಮಳೆ ಸುರಿದಂತಾಯಿತ್ತು (ಮಹಾದೇ. ೧೩–೨). ೩. (?): ವೈಮಱೆದರದ್ದರು ಶೋಕಜಲಧಿಯೊಳೞಲು [ಪಾಠಾಂ. ಉರುಕು]ಗೊಂಡರು ತಳ್ಳಬಾಱಿದರವರು ನಿಮಿಷದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮–೫೭). [ಅೞಲ್ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಱವಂಟಿಗೆ 'ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಅಱವಂಟಿಗ 'ಅಱವಟ್ಟಿಗ' ನೋ.

ಅಱವಂಟಿಗೆ 'ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಅಱವಟಿಕೆ 'ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಅಱವಟಿಗೆ 'ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಅಱವಟ್ಟಿಗ, ಅಱವಂಟಿಗ (ನಾ). ಅರವಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟು ನಡಸುವವನು. (ಉಕ. ೬). **ಅಱವಂಟಿಗ** (೬). [ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ + –ಅ$_7$?]

ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ, ಅರವಂಟಿಗೆ, ಅರವಟಿಗೆ, ಅರವಟ್ಟಿಗೆ, ಅಱವಂಟಗೆ, ಅಱವಂಟಿಗೆ, ಅಱವಟಿಕೆ, ಅಱವಟಿಗೆ (ನಾ). ಧರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ (ನೀರು, ಪಾನಕ, ನೀರುಮಜ್ಜಿಗೆ, ಎಳನೀರು ಮುಂತಾದ) ಪಾನೀಯಗಳನ್ನು ದಾರಿಹೋಕರಿಗೆ ಕೊಡುವ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಧರ್ಮಶಾಲೆ: "ಪ್ರಪಾ, ಪಾನೀಯಶಾಲಾ— ಈ ೨ ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೦–೧೪೨); ಕೆಱೆ ಬಾವಿ ಬಸದಿ ದೇಗುಲಮರ[ಱ]ವಟ್ಟಿಗೆ ಸತ್ರಮೆಂಬ ಧರ್ಮಮನಿನಿತುಂ ನೆಱೆದವು (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೭೭–೧೬; 1047); ಕೆಱೆಯಂ ದೇವಾಲ್ಯಂಗಳನಱವಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನದಾನ ಪರಹಿತಮೆಂಬೀಯಱೆಕೆಯ ಫಲಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಮನುಱೆ ಮೆಱೆದಪನೊದ್ದಿರಾಜ ವಿಪ್ರತನೂಜಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು, ೩೫–೬೪; 1136); ನಗಧರನ ನಿಶಿತನಾರಾಚಗಣಂ ನಡೆ ಪಾಯ್ವ ರಿಪುಭಟಾರುಣಜಲಧಾರೆಗಳಂ ಜವನಿಟ್ಟಱವಟ್ಟಿಗೆಯೆನೆ ಪೂತನಿಯರಾಂತು ಕುಡಿದರ್ ಧುರದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೭–೮೨); ಪವಳದ ಕೆಯ್ ಮುಗಿಲ್ಗಳಱವಟ್ಟಿಗೆ ನೀರ್ಗಳ ಗೊತ್ತು . . . ಮಹಾರ್ಣವಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೨–೩೮); ಸಾಗರವನಱವಟ್ಟಿಗೆಯನಿಟ್ಟರೆ ವಡಬನಲ್ಲಾ ನೀರ ಕುಡಿವವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೫); ಬಟ್ಟೆಬಟ್ಟೆಯೊಳೆಲ್ಲಿಯುಂ ಕುಳಿರ್ವೆರಸಿದಱವಟ್ಟಿಗೆಯ ಸದನಂಗಳಿಂದೆ ಬಾಗಿಲ್ಗೆ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಕಲಶಮನೆತ್ತಿ ನೀರೆಱೆವ ಕಾಮಿನಿಯರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೯). **ಅರವಂಟಿಗೆ:** ಹಿಂಗದರವಂಟಿಗೆಯ ಮಂದಿ ಸಾಗಿದಂತೆ ಸಂಗಾತದವರು ತನ್ನ ಕೂಡಲಿದ್ದರು (ವಿಸಾಸು. ೧೫–೩). **ಅರವಟಿಗೆ:** ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಲು ಛತ್ರ ಅರವಟಿಗೆಲ್ಲಿ ನೋಡಲು ಸಕಲಧಾನ್ಯದ ಬೆಳೆಯು ಸೊಂಪಿನಲಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೭–೪). **ಅರವಟ್ಟಿಗೆ:** ಅರವಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನದಾನಂಗಳಿಂಪಾ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೨–೧೧); ಅರವಟ್ಟಿಗೆಯ ಸೇರಿ ತಂಪು ತೋರೆ (ಸೌಪರಿ. ೯–೭೬); ದಾರಿಗರನ್ನು ಕರೆಕರೆದು ಕೊಡುವ ತನಿವಣ್ಣು ಎಳನೀರ ಕಬ್ಬಿನರಸದ ಪನಿವಾರಗಳ ಅರವಟ್ಟಿಗೆಗಳು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೨). **ಅಱವಂಟಗೆ:** ಸಲಿಸದ ದೇವಾಲಯಮಿಡದಱವಂಟಗೆಗಳೊಳವೆ ಮಧುಸೂದನನಾ (ಹೈಅರಿ. VIII, ೧೮–೧೪೦; 1058); ಅಱವಂಟಗೆಗನ್ನದಾನದೆಡೆಗೀ ಜಗದೊಳ್ಪವಣೆಲ್ಲ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦–೪೫; 1085); ಅಱವಂಟಗೆಯ ಉದಕದಾನಕ್ಕಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೨೨–೩೦; 1214). **ಅಱವಂಟಿಗೆ:** ಅಱವಣ್ಟಿಗೆಗೆ ಚಕ್ರಸೆಟ್ಟಿ ಬಿಡಿಸಿದ ಮತ್ತರು ೧ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೭೫–೩೧; 1107); ವಿನಾಯಕ ದೇವರ ಪೂಜೆಗೆ ಅಱವಣ್ಟಿಗೆಗಂ ಬಿಟ್ಟ ಧರ್ಮ್ಮ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೨೩–೪೪; 1127); ನಂಜಯ ನಾಯ್ಕ ಅಱವಂಟಿಗೆ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೩೨–೨; ?). **ಅಱವಟಿಕೆ:** ಹೆಸರ ಕೆಱೆಯಱವಟಿಕೆಯಾಱವೆಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಮಲುರ. ೧೧೫–೮). **ಅಱವಟಿಗೆ:** ಒಱತೆಗಳ ಕಂಡಿಂತು ಕೆಲರು ಬಾವಿಯ ತೋಡೆಂಬರು ಅಱವಟಿಗೆ ಛತ್ರವು ತಮ್ಮದೆಂಬರು (ದೇದಾವ. ೪೦–೭೮); ವಿದ್ಯಾಧರಾಳಿಗೆ ವಸಂತನಿಟ್ಟಱವಟಿಗೆಯೋ (ಹಚಕಾ. ೩–೨೮); ಪಾನಮಂ ಪನಿನೀರ ತಿಳಿನೀರ ತುಂಬಿದಿಂದೂಪಲದ ಭಾಂಡಂಗಳಿಂದಱವಟಿಗೆಗಳೆಸೆಗುಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೮); ಕೃತಾಂತನ ಭಟರ ಪದಗಳಿಗಿಟ್ಟಱವಟಿಗೆಯೊ (ತೊರರಾ. ೬–೩೦–೨೧); ಅಱವಟಿಗೆಯುದಕವನು ಪರರ ಕೈಯನ್ನವನು ಪರನಿಂದೆ ಹಿಂಸೆ ಸ್ತ್ರೀಯರನು ಬಿಟ್ಟಾತ ವರಯೋಗಿ ಕಾಣೊ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೬೪); ಚಿನ್ನದ ಕುಂಭದಲಿ ಕಂಪಿಂಪು ತಂಪೆಸೆವಂಬುವೆಱೆವರು ಪಥಿಕರಿಗೆ ಅಱವಟಿಗೆಸತಿಯರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧–೬೩); ಓ! ಇದೆ! ಇದೆ! ಕಾಣಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವದಱವಟಿಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯–೧೩).

[ಅಱ$_2$ + ವಟ್ಟಿಗೆ$_0$ (< ಸಂ. ವಾಟಿಕಾ)]

ಅಱವಟ್ಟಿಗೆದಾಣ (ನಾ). ಅಱವಟ್ಟಿಗೆಯಿಟ್ಟ ಸ್ಥಳ: ಅಲ್ಲಿಯ ಬನಂ ಮುಗಿಲೆಡೆಯೊಳೆಡೆವಿಡದೆಡೆಯಾಡಿ ಬೞಲ್ದ ಬಿಜ್ಜೋದರಿಯರ್ಕಳಱವಟ್ಟಿಗೆದಾಣಮೆಂಬಂತೆಸೆವೆಳನೀರ್ಗಳಂ ಪೊತ್ತು . . . ಚೆಂದೆಂಗಿನ ಮರಂಗಳೊಳಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦). [ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ + ತಾಣ$_2$]

ಅಱವಟ್ಟಿಗೆವಾರ್ವ (ನಾ). ಅರವಟ್ಟಿಗೆಯ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿರುವ ಹಾರುವ: ಎಱಗುವ ಕೈಗರಗಂಗಳೊಳೆಱೆಯುತ್ತೆಳನೀರ್ಗಳಂ ಕುಱಾಳಿಗೆ ಜಗಮಂ ಮಱುಗಿಸಿ ಮನೋಜನಱಕಿಟ್ಟಱವಟ್ಟಿಗೆವಾರ್ವರಂತೆ ತೆಂಗಿನ ಮರಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೬–೧೧೬). [ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ + ಪಾರ್ವ]

ಅಱವಟ್ಟು (ನಾ). = ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ: ಕಟ್ಟಿಸಿದ ತಟಾಕಮುಮರ[ಱ]ವಟ್ಟಸೆದೆತ್ತಿಸಿದ ದೇವತಾಯತನಂ ಸಾಲಿಟ್ಟಟ್ಟಾರವೆ ಪೇಳವೆ ನೆಟ್ಟನೆ ತಾವೆಯ್ದೆ ಮೋಟಗೌಂಡನ ಪೆಂಪಂ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೩೧–೬೮; 1233). [ಅಱ$_2$ + ಪಟ್ಟು ?]

ಅಱವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಧರ್ಮದ ಮಾರ್ಗ. 'ಅಱವಟ್ಟೆಗ' ಪರಾ.

[ಅಱ$_2$ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಅಱವಟ್ಟೆಗ (ನಾ). ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವನು: ಆರು ಹಂತಂ ನಲ್ಮೆಯಿಂ ಮಾಱೆ ಬೇಡಿದುದಂ ತನ್ನಱವಟ್ಟೆಗರ್ಗೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೪೯). [ಅಱವಟ್ಟೆ + –ಗ$_2$]

ಅಱವಣ 'ಅಱುವಣ' ನೋ.

ಅಱವಱಗು (ನಾ). ಮಳೆಯಿಲ್ಲದೆ ಒಣಗು.

ಅಱವಱಗಾಗು = ಮಳೆಯಿಲ್ಲದೆ ಒಣಗಿಹೋಗು: ಅಂತು ನಿಶಾಚರಬಲಮಱವಱಗಾದ ಕಾಡನಳುರ್ವ ಬೇಗೆಯ ದಳ್ಳುರಿಯಂತೆ ದಳ್ಳಿಸಿ ಕೊಳ್ಳೆಂದರಾತಿಬಲಮನಳುರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೭ ವ).

[ಅಱ$_1$ + ಬಱಗು]

ಅಱವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಧರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ದಾನಮಾಡು: ಉರಾ ಅಯ್ಯದೇವ ಪರವಿಟ್ಟ ತೊಡಿಕೆ ಅಱವಿಟ್ಟೋರ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೪, ೪೨–೬; ೧೦ನೆಯ ಶತ). [ಅಱ$_2$ + ಬಿಡು$_1$]

ಅಱವುಳ್ಳಿ 'ಅಱುವುಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಅಱವೆ 'ಅಱಮೆ' ನೋ.

ಅಱಸಿಲ್ (ನಾ). (?). 'ಅಱಸಿಲ್ಗಱಿ' ಪರಾ. [?]

ಅಱಸಿಲ್ಗಱಿ (ನಾ). (?): ತರುಣಿ ಪರಿಪರಿದು ಕುಸುಮಾಕರಂಗಳಂ ತಿಱಿದು ಮುಱಿದು ತರುತಿರ್ದೆಂ ತಣ್ಣೆರಲಱಸಿಲ್ಗಱಿಯಂ ನಾಂ [ಪಾಠಾಂ. ಣ್ಣೆರಲಱಸಿ(ಸಲ್)ಗಱಿಯಂ ನಾಂ; ಣ್ಣೆಲರಱಿದರಿಸಿಲ್ನುಱಿಯಂ] ಹರಿಚಂದನರಸದೊಳರ್ದಿ ಬೀಸುತ್ತಿರ್ದೆಂ (ಲೀಲಾವ. ೬–೧೨೪). ☞ ಇದು 'ಇಱಸಲ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅಪಪಾಠವಿರಬಹುದೆ?

[ಅಱಸಿಲ್ ? + ಗಱಿ]

ಅಱಸು$_1$, ಅರಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹುಡುಕು; ಬೆದಕು; ಅನ್ವೇಷಣೆ ಮಾಡು; ಅಱಪ(ಭವಿಷ್ಯ) : "ಅಱಸು–ಅನ್ವೇಷಣೇ" (ಶಮುಧಾ); "ಅಱಸುವಲ್ಲಿ ನಖಘಾತದಲ್ಲಿ ಬೆದಕಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೦); "ಪುಡುಕೆಂದೆನಲಱಸು ವರ್ಧಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೩); ತಲೆಯತ್ತಿ ಡಲ್ಕಱಸಿಯೇನುಮಂ ಕಾಣದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೬–೨೭); ನೆಱೆದಾಯುಷ್ಯಮೆ ಮಿಱುವನಱಸುವ ತೆಱದಿಂದ ಮವರ ಪೋಬಱಿಯನೆ ಬಂದಱಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೭೪); ಬಾಣಸಿನ ಮನೆಯಱಸಿ ಮೊಲಂ ಪೊಕ್ಕಂತಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೭–೨೨); ಅಱಸಿತಿಂಬ ದೈವಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ ಪಾಱಂಬಿಡುವಂತೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪–೪೪); ಅಱಸಲೇತಕೆ ಕಾಲಮೃತ್ಯುವನಱಸುವರೆ ಕಾಲಾಗ್ನಿಯನು ನೀನಱಸಲೇಕರ್ಜುನನನೀಗಳೆ ತೋಱಿಸುವೆನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೪); ಒಱೆಯುಗಿದ ಕೂರಸಿಯ ಮೊನೆಯಿಂದಱಸಿಯುಂಬುದೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಗುಣ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೧). **ಅರಸು$_1$** : ಸೂರ್ಯನು ಕಾಮೋದ್ರೇಕದಿಂದ ಪತ್ನಿಯಂ ಸ್ಮರಿಸಿ ಅರಸಿಕೊಂಡು ಪೋಗಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೬೭–೩೩); ಯಾವ ಉದ್ಯೋಗಿಯಾಗಲಿ ನಿರಂತರವೂ ಹೊಸ ಹೊಸಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಉದ್ದೇಶ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅರಸುತ್ತಿದ್ದು, ತನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಉತ್ತಮಗೊಳಿಸಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೬೫).

ಅಱಸಿಕೊಳ್ = ಹುಡುಕಿಕೊಳ್ಳು : ಇನ್ನುಮುಸಿರದಿರ್ದೊಡೆ ಪೆಱತೊಂದು ಬಿಲನನಱಸಿಕೊಳ್ವೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೮–೧೪); ಎನ್ನ ವಂಶ ವಂಶದಪ್ಪದೆ ಅಱಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದೆಯಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ೨–೩).

[ಅಱ್$_0$ + –ಸು$_1$]

ಅಱಸು$_2$ (ನಾ). ಹುಡುಕುವುದು; ಬೆದಕುವುದು. "ಪರ್ಯೇಷಣೆ, ಅನ್ವೇಷಣೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೩). [< ಅಱಸು$_1$]

ಅಱಿ, ಅರ್ರಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ತಿಳಿ; ಕಲಿ; ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡು; ಅಱಿತು, ಅಱಿದು(ಭೂತಕೃ): "ಅಱಿ–ಜ್ಞಾನೇ" (ಶಮುಧಾ); ತನಗೆ ಮೃತ್ಯುವರವಾನಱಿದೆನ್ದು ಸುಪಣ್ಡಿತನ್ . . . ತಾನ್ದಿವಮೇಱಿದಾನ್ (ಎಕ. II, ೧೧೩–೧; 700); ಜಾಣರ್ಕಳಲ್ಲದವರುಂ ಪೂಣಿಗರಱಿಯದೆಯುಮುಱಿವ ಪೋಲವಗುಣದಾ ತಾಣಮುಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೪೦); ಗಿರಿವರಮಿದು ಕರಿವರಮೆಂದರಿದಱಿಯಲ್ ಗಹನದೊಳಗೆ ಗಿರಿಯಂ ಕರಿಯಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೫೭ ಶೂ ಪ್ರ ಕ); ಸಿರಿಮೆಯ್ಯೊಳಗಂದಱಿವಿರೆ ನೆರವಿಯೊಳಾರಱಿವರೊರ್ಮೆ ಕಂಡರನಱಿಯಲ್ಕರಿದೆಮ್ಮಂ ಬಡ ಪಾರ್ವರೆನರಸರೆ ನೀಮಿಾಗಳಱಿವಿರಱಿಯಿರೊ ಪೇೞಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೬೩); ತನ್ನ ಮಗಳ್ ವಿವಾಹಯೋಗ್ಯೆಯಾದುದನಱಿತು (ಚಾವುಂಪು. ೭೮–೧೪); ಎನ್ನನಱಿತಱಿಯದಂತೆ ನಕ್ಕುದಱ ದೆಸೆಯಿಂದ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೨೫); ಕೆಲವಂ ಸಜ್ಜನಸಂಗದಿಂದಲಱಿಯಲ್ ಸರ್ವಜ್ಞನಪ್ಪಂ ನರಂ (ಸೋಮೇಶ. ೧); ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕವಱಿತಿರಲು (ಬಸಪು. ೨೭–೧೨); ವಿವಿಧ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳನಱಿವ ಬಯಕೆ ಶಿವನುಮಂ ಶಿವಭಕ್ತರಂ ತಣಿವೊಲರ್ಚಿಸುವ ಬಯಕೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೨–೩೯); ಆ ಪರಾಪರವಸ್ತುವಿನ ನಿಜರೂಪು ನಾಮದ ಗಾಢತರ ಮಹಿಮಾಪಯೋಧಿಯ ನೆಲೆಯನಱಿವವರಾರು ಲೋಕದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧–೨–೮); ಅಲ್ಲಮನೊಳಱಿವನಱಿಯಲ್ಕಾಗ ಮುಕ್ಕಣ್ಣನರಸಿಯಂಶವೆ ಬಂದು ಧರೆಯೊಳಗೆ (ಚಬಪು. ೧–೧೫). **ಅರ್ರಿ$_2$** : ದೇವರೆಂಬುದದೇನು ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯ ಗವಿಯೆ? ನಾವರಿಯಲಾರದೆಲ್ಲದರೊಟ್ಟೆ ಹೆಸರೆ? (ಮಂಕುಕ. ೫); ಅರಿತರೆ ಶರಣ ಮರೆತರೆ ಮಾನವ (ಗಾದೆ); ಅರಿಯನೆಂದರೆ ಅರವತ್ತು ಗುಣ ಬಲ್ಲೆನೆಂದರೆ ಬಹಳ ಕಷ್ಟ (ಗಾದೆ).

ಅಱಿಮಿ = ತಿಳಿಯಿರಿ : ಉಱಿಪಿದ ಆಚಾರಿಯ ಪೆಸರಿವನಱಿಮಿ (ಇಅ. X, ೧೬೫–೭; ೭ನೆಯ ಶತ). ℙ ಇದು ಪೂರ್ವದ ಹಳಗನ್ನಡ ವಿಧ್ಯರ್ಥಕ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ಬಹುವಚನ ರೂಪ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಱಿ; ತೆಲು. ಎಱುಗು]

ಅಱಿಕೆ, ಅರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಅರಿವು; ಜ್ಞಾನ: ತನ್ನ ಪ್ರಕೃತಿ ಬಿಡದಿರಲ್ ಅಱಿಕೆಯೇನಂ ಮಾಡುವುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೮–೨); ಘನಭುಜಮುದದ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರದಱಿಕೆಗಳ ಭರಮುದದ ಮರ್ಕಟವಿಲಾಸರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೨೮); ಅರಳಿದುದು ಮನದಱಿಕೆ ಘೋಂಕನೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬–೨೨). **೨.** ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ; ಕೀರ್ತಿ: ಅಱಿಸಿಕೊಱುತಿರ್ಪ ಜವನೆಂಬಱಿಕೆಯ ಪಗೆವಂಗದೆಂತು ಪಂಗಿಗನಪ್ಪೆಂ (ಆದಿಪು. ೪–೭೭); ಆದಂ ಕಂಡು ಸುಮಾಲಿ ಮಾಲ್ಯವಂತರುಂ ಋಕ್ಷಜ ಸೂರ್ಯಜರುಂ ಪೆಱರುಮಱಿಕೆಯ ನಾಯಕರುಂ ಬಿಱಿತೋಡಿ ಪೋಗಿ ಪಾತಾಳಲಂಕೆಯಂ ಪೊಕ್ಕರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೩೬ ವ); ಅಱಿಕೆಯ ಪದಿನೆಣ್ಬಾಸಿರ್ವರರಸುಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೮೧); ಅಱಿಕೆಯ ಖಾನರೆಲ್ಲರ ಕೊಂದು ದಾಳಿಯ ಮುಱಿಯಲಿಱಿದು ಮುಂದುಗೆಡಿಸಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮–೧೫೨). **೩.** ಬಳಕೆ; ರೂಢಿ: ಮುಜುದಿನಮಾ ಪೊತ್ತಪ್ಪಿನಮುಱಿಕೆಯ ನೀರೂಟತಂಬುಲಂಗಳ ಮಾತಂ ತೊಱೆದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೩೩); ಜನದಱಿಕೆಯಿಂದೆ ವಾರುಣಿಗೆ ಮೋಹಿಪ ಮಹಾತ್ಮನ ತೇಜಮಿರ್ದಪುದೆ (ಚಿಬಪು. ೯–೨). **೪.** ಬಯಕೆ; ಆಸೆ: ಕಲ್ಯಾಣಕರಾಮೃತಾಹಾರಂಗಳನಾರೋಗಿಸುವೆನೆಂಬಱಿಕೆಯುಳ್ಳೊಡಂ ಮೃದುಶಯ್ಯಾತಲದೊಳೊಱಗುವೆನೆಂಬಿಚ್ಛೆಯುಳ್ಳೊಡಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೬೬); ಗುರುಲಿಂಗ ತೃಪ್ತನಾದೊಡೆ ಅಱಸುವ ಅಱಿಕೆ ಇಲ್ಲದಿರಬೇಕು (ಅದವ. ೧೨); ಉಱುವ ಮಕ್ಕಳನಿಕ್ಕಿ ಸಾಧಿಸುವಱಿಕೆಯಾವುದು ಹೇಳಲಾಗದು(ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬–೨೯); ಮದನಮೋಹಿನಿ ಕೇಳು ನಿನ್ನಱಿಕೆಯನಾ ಮುದದಿ ಸಲಿಸುವೆ ನಂಜದಿರು (ಕಂಕವಿ. ೯–೧೮೪). **ಅರಿಕೆ**: **೫.** ಬಿನ್ನಹ; ವಿಜ್ಞಾಪನೆ: ಈ ರತ್ನಮೃಷ್ಟಾನ್ನಶಾಕವಂ ಕೊಡುವುದು ಎಂದು ಋಷಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು ಇದ್ದಾರೆ—ಎಂದು ಅರಿಕೆಯಂ ಮಾಡಲಾಗಿ (ಬತ್ತೀಪು. ೧೮); ಗಂಗವ್ವ ಕಾಶಿಗೆ ಹೊರಟಳು ವಿಶ್ವನಾಥನೆದುರು ತನ್ನ ಕೊನೆಯ ಅರಿಕೆಯನ್ನು ಒಯ್ಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ (ಗಂಮಾಯಿ. ೮).

ಅರಿಕೆಮಾಡು = ತಿಳಿಸು; ಬಿನ್ನವಿಸು: ಆ ಪಂಕಜನೇತ್ರೆ ಭೂನಾಥನಂ ಕುರಿತು ಅರಿಕೆಮಾಡುವೆನೆಂಬಳು (ಸೌಗಂಧಿ. ೮೨–೬); ರಾಯಭಾರಿ . . . ಮೈಸೂರಿನ ವಿದ್ಯಮಾನಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಅರಿಕೆ ಮಾಡಿದನು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೯೦). [ಅಱಿ + –ಕೆ$_1$]

ಅಱಿಕೆಗಾಳಗ 'ಅಱಿಕೆಗಾಳೆಗ' ನೋ.

ಅಱಿಕೆಗಾಳೆಗ, ಅಱಿಕೆಗಾಳಗ (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಯುದ್ಧ: ವಿಕ್ರಮುಮಂ ಸೊಲ್ವಿನಮಾವರ್ಜಿಸಿದಂ ನಾಲ್ವತ್ತೆರಡಱಿಕೆಗಾಳೆಗಂಗಳೊಳೀತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೨೫). **ಅಱಿಕೆಗಾಳಗ**: ಕೂರಾಳ್ಗಳ ಗಂಡನಾದ ನರಸರಾಜನಱಿಕೆಗಾಳಗಂಗೊಳಲ್ ಬಂದಂ (ಚಿಕವಂ. ೪೬–೨೧).

[ಅಱಿಕೆ + ಕಾಳೆಗ]

ಅಱಿಕೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಿರು; ಮೈಮರವಿಲ್ಲದಿರು: ನಡದುಗುರ್ ಕರಗದೆರ್ದೆ ಪೊಯ್ಗುಳುಣ್ಮದ ಸರಸಮುಱಿಕೆಗೊಡಿದ ಪರವಶಂ ಜಾರರೊಳ್ ಮೇೞಿದುದು (ಚಿಬಪು. ೯–೧೫). [ಅಱಿಕೆ + ಕೊಡು$_1$]

ಅಱಿಕೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಬಿನ್ನವಿಸು; ತಿಳಿಸು: ಆತನಂ ಬಾಚ್ಚಲೆವಿಡಿವೊಡೀಗಳೆಮ್ಮಾ ಕಾವರಾಯಂ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬರ್ಪುಮಂತದಱಿನೀಯೊಸಗೆಯಂ ನಿಮ್ಮೊಳಾಡುವುದೆಂದೆನ್ನಂ ಕಳಿಪಿದನೆಂದಱಿಕೆಗೈದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೭–೬).

[ಅಱಿಕೆ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಱಿಕೆದಾಣ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸ್ಥಳ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರದೇಶ: ವಂದಿಸುತುಂ ವಂದ್ಯರನಭಿವಂದಿಸುತುಂ ಬುಧರನಱಿಕೆದಾಣದೊಳೆಸೆವಂತೊಂದಿಸುತುಂ ವಿಜಯಧ್ವಜವೃಂದಮನುತ್ತರದಿಗಂತಮಂ ಸಾರ್ತಂದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೨೯). [ಅಱಿಕೆ + ತಾಣ$_2$]

ಅಱಿಕೆನಾಯಕ, ಅರಿಕೆನಾಯಕ (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಮುಖಂಡ: ಅರಿಸಮಾಸಂ ಮಾರ್ಗದೊಳುಳ್ಳವರ್ಕೆ — ಕಡುರಾಗಂ, ಮೊಗರಾಗಂ, ಅಱಿಕೆನಾಯಕಂ (ಶಮದ. ೧೭೪ ಪ್ರಯೋ). **ಅರಿಕೆನಾಯಕ :** ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬಾತನು ಬಹು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಅರಿಕೆನಾಯಕ (ಮಂತ್ರಶ. ೩೨–೧೦). [ಅಱಿಕೆ + ನಾಯಕ]

ಅಱಿಕೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ಪಡೆ, —ತಿಳಿ: ಮಡದಿಯ ಬಡನಡುವೆಂಬಭಿಧಾನಂ ಬಿಡದಿರ್ದದಱಭಿಧೇಯಂ ತಾನಾವೆಡೆಯೊಳಡಂಗಿರ್ದಪುದೋ ಅದನಾನಱಿಕೆವಡೆದುದಿಲ್ಲ (ಜಯಕಾ. ೩–೩೩). [ಅಱಿಕೆ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಱಿಕೆವೆಸರು (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಹೆಸರು: ಬೆಱಗುವಟ್ಟಂಗದ ಬೆದಱುವೆದೆಯ ಬೆಮರೊಱೆವ ಮೊಗದ ಮಲ್ಲುಕರ ಮಱೆಯಿಂದ ಮೊಗದೋಱಿದನು ಬಾದುರನೆಂಬಱಿಕೆವೆಸರ ಖಾನನೊರ್ವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮–೭೪). [ಅಱಿಕೆ + ಪೆಸರು (< ಪೆಸರ್)]

ಅಱಿಗದೆ (ನಾ). ಕೆಸರುಗದ್ದೆ: ಅತ್ತಿವಟಿಲು ಪರ್ವಯನ ಅಱಿಗದೆ ಖ॥೦ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೪–೬೧ ; 1513). [ಅಱ$_0$ (< ಅಱಿಲ್$_2$) + ಗದ್ದೆ (< ಗಱ್ದೆ)]

ಅಱಿಗುಱಿ (ನಾ). ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಕುರಿಯಂತಿರುವವನು; ದಡ್ಡ; ಅಜ್ಞಾನಿ: ಇಂತೀ ಅಱಿವ ಮಱೆದು ನರಗುಱಿಗಳ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ನಿಂದು ತಡೆಯಿಸಿಕೊಂಬ ಅಱಿಗುಱಿಗೇಕಱಿವಿನ ಮಾತು (ಮೆಱೆವಿಂ. ೩೪); ಕೊಱಸಿಕೊಂಬರು ಕೊರಳನಂತಂತಱಿಗುಱಿಗಳಕಟಾ ಕೃತಾಂತನ ಕುಱಿಗಳೇ ಪಾಪಿಗಳು (ನಿಭಾಗ. ೫–೧೧೨). [ಅಱಿ + ಕುಱಿ$_2$]

ಅಱಿಗುಱುಪು (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನದ ಗುರುತು: ಕಟ್ಟದಿರ ಸುಖಮನಿನಿತಂ ಬಿಟ್ಟೇಗಳೆ ಬರ್ಪುದೆಂದು ಬರೆದಱಿಗುಱುಪಂ ಕೊಟ್ಟು ಪರಲೋಕದೋಲೆಯನಟ್ಟದರಾರಾರ ಪಿತೃಪಿತಾಮಹರರಸಾ (ಧರ್ಮನಾ. ೫–೧೧೩). [ಅಱಿ + ಕುಱುಪು (< ಕುಱಿಪು)]

ಅಱಿಗೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಱಿಗೇರಿಯ ನಾಟ್ಗಾವುಣ್ಡ (ಎಕ. VII, ಶಿವನೊ. ೨೨–೩ ; 993). [ಅಱ$_0$ + ಕೇರಿ]

ಅಱಿಚು 'ಅಱುಚು' ನೋ.

ಅಱಿತ, ಅರಿತ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಜ್ಞಾನ; ವಿವೇಕ: "ಜ್ಞಾನಂ— ಅಱಿತಂ" (ನೀತಿವಾ. ೨೦); "ಅಱಿತದಲ್ಲಿಯಂ ವೇದನಾಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೬–೩೨); ಇವಱೊಳಾದಮಾನುಮಱಿತಮುಂ ಕುಶಲಿಕೆಯುಂ ನಂಬುಗೆಯುಂ ಅಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬–೨೦); ಅಮುಳಾಗಮದೋಱೆ ಮಿಕ್ಕು ತೋರ್ಪಱಿತದಳುರ್ಕೆ (ಎಇ. XIII, ೩೩೨–೫೬; 929); ಮುನ್ನಿನ ಭವಮುಂ ಬಂಧುಗಳನ್ನೆಱೆ ತಿಳಿವಱಿತವಮಾಯ್ತು ಭವದೀಯ ಪದಾಸನ್ನತೆಯಿಂದಾದೊಡಮೇಂ (ಕಾದಂಉ. ೬೯೪); ಅನುಪಲಬ್ಧದೊಳಱಿತಮುಂ ಮಱೆದುಪಲಬ್ಧದೊಳ್ ನಿಶ್ಚಯಗ್ರಾಹಿಯಾಗಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೧೧); ಚಾಪವಿದ್ಯದೊಳಱಿತವುಂಟೋ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯–೩೪); ಹೊಸಹರೆಯದ ಲಲನೆಯರ ವಿಲಾಸಂ ನೃಪನಱಿತಮನೆಳಕುಳಿಗೊಳಿಸಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೨–೩). **ಅರಿತ:** ತಾಯ್ಮಳಲಡಿಯ ತಳದಾಳದರಿತದಿಂ (ಸಂಸಪ. ೨೫–೧೨). [ಅಱಿ + –ತ$_2$]

ಅಱಿಪ, ಅಱಿಹ (ನಾ). ೧. ತಿಳಿಯುವುದು; ಅರಿಯುವುದು. ೨. ವಿಜ್ಞಾಪನೆ; ಬಿನ್ನಹ: ಇಂತು ವಿರಾಜಿಪ ರಾಜಾಸ್ಥಾನಕೆ ಸಂತಸದಿಂ ಪಡಿಯಱನಱಿಪದಿನತ್ಯಂತ ಚತುರ ಚಿತ್ರಿಕನೊರ್ವಂ ಬಿಂಕಂಬಡೆದೈತಂದು (ಜಯಕಾ. ೩–೪). **ಅಱಿಹ:** ೨. ಪ್ರಮಿತಿಪ್ರಮೆ–ಸಮ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಅಱಿಹ (ನಾಚಿರಾ. ೬); ಪರಚೇಷ್ಟೆಯಿಂದೆ ಅಱಿಹಂ (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಅಱಿ + –ಪ$_2$]

ಅಱಿಪು, ಅರಿಪು, ಅರುಪು, ಅರುಹು$_1$, ಅಱಿಹು$_1$, ಅಱುಪು, ಅಱುಹು$_1$ (ಕ್ರಿ). ತಿಳಿಸು; ಬಿನ್ನವಿಸು; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮುಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕುಱಿತಂತು ಪೆಱರ ಬಗೆಯಂ ತೆಱದಿರೆ ಪೆಱರ್ಗಱಿಪಲಾರ್ಪವಂ ಮಾತಱಿವಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೫); ಇನಿಸಂತರ್ಮಂಡಲ ಸಾಧನಮುಂಟೆಂದಱಿಪಿದುದುಮನಿನ್ನಱಿಪುವೆವೇ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೫); ಈತಂಗಱಿಪದ ಕಜ್ಜಮುಂ ವೈದ್ಯಂಗಱಿಪದ ಕುತ್ತಮುಂ ತೀರಲಱಿಯದು (ಪಂಚತಂ. ೩೬–೩); **ಅರಿಪು:** ಭಕ್ತರಿಗರಿಪೆನು ಮೋಸವನು (ಕವಿಸೋ. ೫೧–೨). **ಅರುಪು:** ತಮ್ಮ ಆಗಮನಮಂ ರಾಜಸನ್ನಿಧಿಯೊಳರುಪೆಂದು ಪೇಳಲು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೨). **ಅರುಹು$_1$:** ನಂಜ ಮನಿಗೆ ಬಂದು ಅಡಿಹೋದ ಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಮಗನಿಗೆ ಸಂಗನು ಅರುಹಿದನು (ಜೀವಪ್ರ. ೧೦೦); ಸ್ತ್ರೀ ಸುಲಭವಾದ ಬಿಂಕದಿಂದ ನನ್ನೊಡನೆ ತನ್ನ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಅರುಹದಿರಬಹುದೆ (ಶ್ರೀರಾಯ. ೨೫೦). **ಅಱಿಹು$_1$:** ಬಸವಂಗೆ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗವನಱಿಹಿಕೊಟ್ಟು ಸಂತಸದಿ ಕಿಚ್ಚಿನ ಪವಾಡಮಂ ಗೆಲ್ದು (ಚಬಪು. ೬ ಸೂ). **ಅಱುಪು:** ಕಿವಿಯತ್ತಲ್ ಸಾರ್ದು ಮೆಲ್ಲನಱುಪಿದಳಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೮೫); ಜಗಕ್ಕಱಿಪಿದನೋಱೆಯಿಂದ ಮಾದಿಬ್ರಹ್ಮಂ (ಸಮಪ. ೨–೧೪); ಬೇಕಾದರೆಮ್ಮನು ನೀನು ಕರೆಸುವುದಱುಪುವುದು . . . ಸಂಗತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೧೮); ಹಾವ ಭಾವ ವಿಲಾಸ ವಿಭ್ರಮಗಳ ಪರಿವಿಡಿಯನು ಜೀವಿಕಗೆ ಅಱಿಪುವೆನೆಂದೆಯ್ತಹ ಭಾರತಿಯಂತೆ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೪–೪೩); ಎನ್ನ ಶಿಕ್ಷಾರಕ್ಷೆಗಳ್ಗೆ ಕರ್ತಂ ಮಹೇಶ್ವರನೆಂದು ನೆಟ್ಟನಱುಪಿ (ಸೌಂದಪು. ೬–೫); ಸ್ಥಳಮಹಾತ್ಮೆಯನೆನಗಱುಪೆನೆ ಮುನಿಕುಳ ನುಡಿದುದು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ (ಕಂನವಿ. ೫–೨೬). **ಅಱುಹು$_1$:** ಬೊಪ್ಪಂಗಱುಹಿ ನಿನಗೆ ಎನಗಂ ಮತ್ತೆ ಸಂವಾದ (ಬಸವು. ೧೪–೨೨); ಭಾಸುರಾನುಗ್ರಹರಹಸ್ಯವನಱುಹಬೇಕೆಂದು (ತೊರರಾ. ೧–೨–೬); ಏವೇಳುವೆನೆನ್ನ ಮಹದಾನಂದವನಾವ ಬಗೆಯೊಳಱುಹುವೆನು (ಹದಿಬ. ೧–೪೩).

ಅಱಿಪವೇಟ್ = ತಿಳಿಸುವಂತೆ ಹೇಳು: ಈಗಳ್ ತಕ್ಕಂದದೆ ದೇವಿಯರ್ಗಾಂ ಪ್ರತಿಸಂದೇಶಮನೇನನಱಿಪವೇಟ್ಪೆಂ ನಿನ್ನಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೯೮). ಅಱುಹಿಕೊಡು = ತಿಳಿಯಹೇಳು: ಪ್ರಾಣಲಿಂಗದ ನೆಲೆಯನಱುಹಿಕೊಟ್ಟು (ಚಬಪು. ೧–೧೩). [ಅಱಿ + –ಪು$_1$]

ಅಱಿಮರುಳ್, ಅಱಿವರುಳ್ (ನಾ). ಅರಿವು ಮರುಳಾಗುವುದು; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮೆ: ಮತಿಗೆಟ್ಟು ಮನಂಗೆಟ್ಟು ಮೆಯ್ಯಱಿದಱಿಮರುಳಾಗಿ (ನೇಮಿಪು. ೧೪–೧೦೦ ವ); ಅಱಿಮರುಳಾಗಿ ಹೋದರಯ್ಯಾ (ಲಿಂಗವ. ೧೩–೫೦). **ಅಱಿವರುಳ್:** ಬಹ್ವಾರಂಭದೊಳ್ . . . ಅಱಿದುಂ ತೊಡರ್ದೊಡೆ ನಾಡೆಯುಮಱು [ಱಿ] ವರುಳೆಂದಱಿವರೆನ್ನನುಱಿವರ್ ಬಱಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೫೯). [< ಅಱಿವು + ಮರುಳ್]

ಅಱಿಮರುಳ, ಅಱಿಮರುಳು, ಅಱಿವರುಳ (ನಾ). ಅರಿವು ಮರುಳಾದವನು; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮೆಯಾದವನು: ಕಿಱಿದುಂ ಬೇಗಮಱಿಮರುಳಂತು ಪಲುಂಬಿ ಪಂಬಲಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೭೪ ವ); ಎಲ್ಲಿತ್ತೋ ಸಗ್ಗಮಱಿಪೊಡದೆಲ್ಲಿತ್ತೋ ನರಕವಕಟ ಅಱಿದಱಿಮರುಳಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಕಿವಿಯೊಳ್ ಪೇಟ್ದುದೆ ಗೆಲ್ಲಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೫–೧೧೫); ಅಱಿಯದಱಿತವೆನಿಸುವ ಅಱಿಮರುಳಗೆ ನಗೆ ನಲ್ಲಱಿವನನುಗೊಳಿಸು (ಗೀತಗೋ. ೮೨–೧೬). **ಅಱಿಮರುಳು:** ಈ ಸಾವನಱಿಯದ ಅಱಿಮರುಳುಗಳ ಅಱಿವು ಮಾನಹಾನಿ ಕಾಣಾ ಗುಹೇಶ್ವರ (ಅವಚಂ. ೧೧೧–೫೦೨). **ಅಱಿವರುಳ:** ಅಱಿವರುಳರಾದ ವಾದಿಗಳೆಂದರೇಂ ಪುಸಿಯೊ (ಪದ್ಮರಾ. ೧–೨೩). [ಅಱಿಮರುಳ್ + –ಅ$_7$]

ಅಱಿಮರುಳು 'ಅಱಿಮರುಳ' ನೋ.

ಅಱಿಮರುಳುತನ (ನಾ). ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮಣೆ: ಅಱಿಯದಿದನಜ್ಞಾನಮದ ಮತ್ಸರ ಮಹಾಮೋಹಾಂಧಕಾರದಲಱಿಮರುಳುತನದಿಂದ ಮಾಯಾ ಮೂಢಬುದ್ಧಿಗಳು (ನಿಭಾಗ. ೯-೭-೪೭).
[ಅಱಿಮರುಳು (< ಅಱಿಮರುಳ) + -ತನ]

ಅಱಿಮಿ 'ಅಱಿ' ಪರಾ.

ಅಱಿಯಮಿಕೆ (ನಾ). ಅಜ್ಞಾನ; ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅಱಿಯದಿದಂ ಮಾಡಿದೆನೆನ್ನಱಿಯಮಿಕೆಗೆ ಸೈರಿಸೆಂದು ನೀಂ ಸಭೆಯೊಳ್ ಕಾಲ್ಗೆಱಗೆಱಗು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫೮). [ಅಱಿಯಮೆ + -ಇಕೆ]

ಅಱಿಯಮೆ (ನಾ). ೧. ಅರಿವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಜ್ಞಾನ: ನಿನ್ನಱಿಯಮೆಯೆ ನಿನ್ನನಿನಿತಂ ಮಱುಗಿಸಿದುದು ಪಾಪಕರ್ಮ (ಆದಿಪು. ೫-೯೫); ಮುನ್ನಮೆನ್ನಱಿಯಮೆಯಿಂದಿನ್ನೆವರಮನ್ನೆಯಮನಾಚರಿಸಿದೆಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೧೬ ವ); ಕಿಡುತಂದುದು ಮನದಱಿಯಮೆ ನುಡಿಯ ತೊದಲ್ ಪಿಂಗಿಪೋಯ್ತು...ಶೈಶವಾತಿಕ್ರಮದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೨). ೨. ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪು ಕೆಲಸ; ದೋಷ: ಎಱಗಿದನಿತಱೊಳೆ ಮಱೆವಂ ಪೆಱರಱಿಯಮೆಗಳನೆನಿತ್ತನಾದೊಡಮದಱಿಂದೆಱಗಿ ಪತಿಗಾತ್ಮಪದದೊಳ್ ಮೆಱೆದಿರು ನೃಪರೊಳಗೆ ಧರ್ಮವಿಜಯಮದೀಶಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೨-೫೭). [ಅಱಿ + -ಅಮೆ$_2$. / **ತಮಿ.** ಅಱಿಯಾಮೈ]

ಅಱಿಯಿಸು, ಅರಿಯಿಸು$_2$, ಅರಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ತಿಳಿಸು: ಅದು ಶಬ್ದಾತ್ಮಕಮಾಗಿಯುಂ ... ಕಿವಿವೊಕ್ಕುಂ ಮೆಯ್ಯೊಳಂ ತೆಯ್ದುವೊಕ್ಕುದನುದ್ಯತ್ಪುಳಕಂಗಳಿಂದಱಿಯಿಸುತ್ತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೯೯); ತವರೂರ ಮಱೆಯಿಸಿ ನಿದ್ರೆಯ ತೊಱೆಯಿಸಿ ಸವಿಗಳನಱಿಯಿಸಿ ನಮ್ಮ ದಿವರಾತ್ರಿಯೆನ್ನದೆ ಸುಖದೊಳೋಲಾಡಿಸುವ ಗಡ (ಭರಚ. ೬-೩೯); ಅಱಿಯಿಸದಱಿವುದು ಗುಣಮುಂ (ಚಿಕವಿ. ೧-೪೦). **ಅರಿಯಿಸು$_2$**: "ಅದನ್ನು ಅಪ್ಪಾಜಿಯವರಿಗೆ ಅರಿಯಿಸಬೇಕು" ಎಂದಳು (ಚಿಕರಾ. ೩೯೬); ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಅರಿಯಿಸಿ ಬಹಿರಂಗದಲ್ಲಿ ತೋರಿ ನನ್ನನ್ನು ಇಷ್ಟು ದೂರ ನಡಯಿಸಿ ತಂದೆ (ಶಿವಭ. ೩೮); ಇನ್ನಾರುಮರಿಯದಿಹ ಅರಿಯಿಸಲುಮಾಗದಿಹ ಜೀವಾತ್ಮಸಂಸ್ಥೆಯಿದು (ಮಲೆದೇ. ೨೭-೧). **ಅರಿಸು$_3$**: ನಮ್ಮ ನಿಜ ಮಾತೆಗಂ ಮಗನೆನುತ್ತರಿಸುತಿದೆ ದೇವ (ತುರಂಗ. ೭೦-೨೭); ಮುನಿಗಳ ಭಾವಕ್ಕೆ ಅರಿಸದ ಶಾಸ್ತ್ರಕೆ ಸಿಲುಕದ ವೇದಕೆ ಕುರುಹಿಡಲರಿಯದ ಚರಿತನನು (ಸುಸಾರ. ೧೧೦-೫). [ಅಱಿ + -ಇಸು$_3$]

ಅಱಿಲ್$_1$, ಅರಿಲ್, ಆಱಿಲ್ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರ; ಚುಕ್ಕಿ; ತಾರೆ: "ಅಱಿಲೆಂದು ತಾರಗೆ" (ರನ್ನಕಂ. ೯); "ಅಱಿಲ್—ನಕ್ಷತ್ರಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಮೀನ್, ತಾರಗೆ, ಅಱಿಲ್—ಇ ನಕ್ಷತ್ರಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಶಬ್ದಸಾ. ೪-೪೩); ಎಸೆದುದು ... ಮಿಸುಪಱಿಲೆಂಬರಲ್ಗಣೆಗಮುಳ್ಳದ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆವೆಣ್ಗಳೊಡ್ಡನಾರ್ದೆಸೆಯುರಿಗೊಂಡು ಪೊಣ್ಮುವ ಪಿರಂಗಿಯ ಗುಂಡೆನೆ ಚಂದ್ರಮಂಡಲಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೭); ಬಾಂಬೊಲಂ ಬಿತ್ತಿದಱಿಲಗೆಯಿಂ ಸೊಗಯಿಸಿದತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೩-೧೪). **ಅರಿಲ್**: ಮೆರೆದತ್ತೊಡನೊಡನುದಯಿಸಿದರಿಲ್ಗಳಿಂ ಗಗನಚಕ್ರಮೆತ್ತೆತ್ತಲುಂ (ಮರಾಚ. ೫-೮೮); ಅರಿಲ ಮುತ್ತುಗಳನು ಹುಡುಕಿ ಪೋಣಿಸಿತ್ತು ಮಾಲೆಯ (ಸ್ವದರ್ಶಿ. ೧೬); ಮರುಗಿ ಬಾನು ಅರಿಲನೆಳೆದು ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿ ಒಣಗಿ ಬಿಕೋ ಎನ್ನುತಿಹುದು (ದೀಪಮು. ೧೬); ಅರಿಲ್ಗಳ ನಡುವೆ ಎಸೆವ ತಣ್ಗದಿರನೊಲು ನಿಂತಿಹನು ಮನಮೋಹಿಸಿ (ಚಂದ್ರಸ. ೬). **ಆಱಿಲ್**: ವಿಯತ್ತಳೋದರದಿನೊತ್ತಿದನ್ನಾಸಿಕವಾತಘಾತದಿಂದಾಱಿಲನೆಯ್ದೆ ದಕ್ಷಿಣ ಕರಾಗ್ರದ ಶಂಕಸಮಗ್ರನಿಸ್ವನಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೪-೧೦೫); ಏೞುಂ ಕಡಲಂ ಕಡಂಗಿ ಕುಡಿವೆಂ ತಳ್ತಾಱಿಲಂ ಪೊಯ್ದು ತೂಱುವೆನ್ನೆದುಂ ಮೊಗಮುಳ್ಳನಂ ಕೆಡಪುವೆಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೫೪). [?]

ಅಱಿಲ್$_2$ 'ಅಳಿಱ್' ನೋ.

ಅಱಿಲ್ವಟ್ಟೆ, ಅರಿಲ್ವಟ್ಟೆ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರಮಾರ್ಗ; ಆಕಾಶ: "ಪೆಸರಪ್ಪುದಂಬರಕೆ ಬಾನಲರ್ವಟ್ಟೆಯಾಗಸವಱಿಲ್ವಟ್ಟೆ ಸಗ್ಗಿಗವಟ್ಟೆಯೆಂದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೫). **ಅರಿಲ್ವಟ್ಟೆ**: "ಅರಿಲ್ವಟ್ಟೆಯೆನಲಾಕಾಶವು" (ಕಶರ. ೫); ಪಗೆದಲೆಗಳರಿಲ್ವಟ್ಟೆಯೊಳ್ ನಚ್ಚಣಿಸುತಿರ್ಪನಂ (ನರಚ. ೧೦೪ ವೃತ್ತಿ); ಅರಿಲ್ವಟ್ಟೆಯಂ ಸಮೀಕ್ಷಿಸಿದನರಿಯೆ ಪೊಳ್ತಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೯-೧೮).
[ಅಱಿಲ್$_1$ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಅಱಿವಗೆ (ನಾ). ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವೈರಿ; ದಡ್ಡ: ಜೋಗಗೆಳೆಯರೆಣ್ಬರೇಱಿ ವರ್ಪನ್ನಮಱಿವಗೆಗಳಿಟ್ಟಿವೋದ ನಿಚ್ಚಣಿಗೆಯೆಂಬಂತಿರಿರ್ಬದಿಯೊಳಮೆಲ್ಗಳ ಸಾಲ್ಗಳ್ ತೋಱಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೦-೨೬).
[ಅಱಿ + ಪಗೆ$_2$]

ಅಱಿವಣ (ನಾ). ತಿಳಿಯುವುದು; ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಸರ್ವಭವದಲ್ಲಿ ಬಂದಾ ಆತ್ಮವಸ್ತುವಲ್ಲಾಯೆಂದು ಮತ್ತಿನ್ನೇನಱಿವಣ (ಅಱಿಮಾ. ೧೮೦). [ಅಱಿ + -ವಣ]

ಅಱಿವರುಳ್ 'ಅಱಿಮರುಳ್' ನೋ.

ಅಱಿವರುಳ 'ಅಱಿಮರುಳ' ನೋ.

ಅಱಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು; ಅರಿತುಕೊಳ್ಳು: ಮತ್ತಂ ಪಂದಿವೇಂಟೆಯ ನಾಯೆಂತಪ್ಪುದೆಂದೊಡೆ... ಜಾತ್ಯಶ್ವದಂತೆ ಬೇಗಮಾಗಿ ಕೋೞಿಕಾಳಿಕಾಜನಂತೆ ಬೞಿಯಱಿವಿಡಿದು ತುಂಬಿನ ನೀರನುರ್ಚಿದಾಗಳಡೆ ಪರಿದು ಮನ್ನೆಯರಾಳಂತೆ ಕಾದಿಯಲಸದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೬ ವ); ಮುನಿಪದಪದ್ಮಕ್ಕೆಱಗಿ ಜಿನರೂಪಮೆಂಬೊಂದಱಿವಿಡಿದಘಬಲಮನಲೆದು ಶಿಲೆಯೊಳ್ ಪೊಯ್ದಂ (ಆದಿಪು. ೩-೫೧). [ಅಱಿ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಅಱಿವು, ಅರಿವು, ಅರುವು, ಅರುಹು$_2$, ಅಱುಹು$_2$ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಜ್ಞಾನ; ವಿವೇಕ: ಅಱಿವು ಧರ್ಮಮುಂ ಜಕ್ಕನಿನಗಲ್ಲದಿಲ್ಲ ಭುವನದೊಳ್ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೬೨-೧; 800); ಎನ್ನ ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಅಱಿವ ತೋಱಿದನಯ್ಯ ಬಸವಣ್ಣನು (ಮಹಾದೇ. ೨೦-೨); ಅಱಿವು ಮಱವೆಗಳೆನಿಪ್ಪೆರಡಱ ಮಧ್ಯಾವಸ್ಥೆಯೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೯-೧೦೯); ಅಱಿವನಱಿದಡೆ ಜೀವ ನೆಱೆ ಸದಾಶಿವನಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೯೦). **ಅರಿವು**: ಪುಸ್ತಕದಿ ದೊರೆತರಿವು ಮಸ್ತಕದಿ ತಳೆದ ಮಣಿ (ಮಂಕುಕ. ೩೦); ದೇವಾ ನನ್ನ ನಿನ್ನರಿವು ಮುಗುದೆಯ ಕಡು ನೇಹದಂತೆ (ಪ್ರಣಸ. ೪). **ಅರುವು**: ಬೆಳಗಾಗುವಷ್ಟರೊಳಗೆ ಗಂಡ ಸತ್ತುಹೋದನು ಹೆಂಡತಿಯು ಅರುವು ಹಾರಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೫೩); ಶ್ರೀ ಗುರುವೆ ಅರುವೆ, ಶರಣಾಗಿ ಬರುವೆ (ಆರಳು. ೩); ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತರೆಂದರೆ ಅವರಿಗೆ ಅರುವು ತಪ್ಪುತ್ತದೆ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೧೦೨). **ಅರುಹು$_2$**: ಅಳಿಯಿಂದರು ಹಾಗಲಾಕೆ ಕೇಳಿದಳು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೧೦-೩೯); ಅರುಹಂ ತೊರೆಯ ಬೇಡೈ ಬಲವೇ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೯೧-೧೪). **ಅಱುಹು$_2$**: ನಿಜವ ನೆಮ್ಮಿ ಅಱುಹ ಕಂಡೆ ಅಱುಹಿಂದ ಆಚಾರವ ಕಂಡೆ (ಲಿಂಗವ. ೧೧-೪೦); ಅಖಿಳ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅಱುಹನಂಗೀಕರಿಸಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೧-೨೬); ಅಱುಹನೊಳಕೊಂಬಱುಹಿಂಗೆ ಸಾಕ್ಷಿ (ವಿವೇಕ. ೫೦).

ಅಱಿವು ಮರುಳಾಗು = ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮೆಯುಂಟಾಗು: ಈ ಎರೞ್ ಮಕ್ಕಳುಮ್ ನಾನೆಣಿಪೆನ್, ಅಱಿವುಮರುಳಾದರ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೫೩೯). **ಅಱಿವಿಂಗೋಜ** = ವಿದ್ಯೆಗೆ ಗುರು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪುಟ್ಟಿದನುದಾತ್ತಸತ್ವಂ ನೆಟ್ಟನೆ ವಿಬುಧೇಂದ್ರವಂದ್ಯನಱಿವಿಂಗೋಜಂ (ಎಇ. X, ೧೫೨-೪೮; 915).

[ಅಱಿ + -ವು. / **ತಮಿ. ಮಲ.** ಅಱಿವು; **ಕೊಡ.** ಅರಿಮ್ಮೆ; **ತುಳು.** ಅರುವು, ಅರುಹು; **ತೆಲು.** ಎಱುಕು, ಎಱುಗು]

ಅಱಿವುಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡು ; ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು : ಅಱಿವುಗೆಡಿಸುತ್ತುಮೆಲ್ಲಾತೆಱದಿಂ ದೆಸೆಗೆಡಿಸದಿರದು ವಿಷಯಸಮೂಹಕ್ಕೆಱಗಿ ಬಿಡದಂತೆ ಪತ್ತುವ ಮಱುಕಂ ದಿಙ್ಮೋಹದಂದ [ದಿಂ ಮಾನಿ]ಸರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೩೮). [ಅಱಿವುಗೆಡು + -ಇಸು$_3$]

ಅಱಿವುಗೆಡು, ಅಱುಹುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲವಾಗು ; ವಿವೇಕತಪ್ಪು : ಇಂತೀಲೋಕದೊಳ್ ರೂಪುಗಾಣಲೊಡಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಲಜ್ಜೆಗೆಟ್ಟೆಱಿವುಗೆಟ್ಟೆನ್ನಂತೆ ಕಣ್ಗೆಟ್ಟು ಪೇೞಿಮೊಲವಿಂದಿಂತೆರ್ದೆಗೆಟ್ಟರಾರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೫೧). **ಅಱುಹುಗೆಡು :** ಪೂಜೆಯಂ ನೋಡಿ ಮೆಚ್ಚದೆ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ ಓಜೆಗೆಟ್ಟೆಱುಹುಗೆಟ್ಟತಿಲಲ್ಲೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಬಸರ. ೩-೫೫). [ಅಱಿವು + ಕೆಡು]

ಅಱಿವುಮಱೆ (ಕ್ರಿ). ಬುದ್ಧಿಶೂನ್ಯವಾಗು ; ವಿವೇಕವನ್ನು ಮರೆ; ಮೈಮರೆ : ಅಱಿವುಮಱೆದಪಕೀರ್ತಿನಾರಿಯ ಸೆಱಗ ಹಿಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೨೭). [ಅಱಿವು + ಮಱೆ$_1$]

ಅಱಿವೆ 'ಅಱುವೆ' ನೋ.

ಅಱಿಸೆಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?) : ಅದಱ ತದನನ್ತರ ಪಿರಿಪಲ್ಲಿಪಾಲೆ ಅದಱ ತದನಾನ್ತರ ಪಡುವಣ ದಿಸಾಭಾಗದ ಕೆಳಗೆ ಅಱಿಸೆಣೆ ಅದರ ತದನಾನ್ತರ ಎಣಿತೊಣೆಯ ಮಟ್ಟಱಿ (ಸೌ ಇ ಇ. IX-i, ೪೧-೨೭ ; ೧೧ನೆಯ ಶತ). [?]

ಅಱಿಹ 'ಅಱಿಪ' ನೋ.

ಅಱಿಹಿಸು, ಅಱುಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಿಳಿವನ್ನುಂಟುಮಾಡು ; ತಿಳಿಸು : ನಿಮ್ಮನಿಬರ್ಗೆ ಮೊದಲಾತನೇ ತಾನೆಂದಱಿಹಿಸಲ್ಕೆ ನಾಣ್ಚಿ . . . ಮಹಾದೇವನಱಿಹಿಸೆಯಱಿದು ಮಱಹಿಸೆ ಮಱೆವಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೮೦). **ಅಱುಹಿಸು :** ತತ್ತ್ವನಯನಾಸ್ಥಿತಿಯನಱುಹಿಸೆ ಕೇಳ್ದು (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೨೬) ; ಹೊಕ್ಕು ಬಾಗಿಲ ಮುಱಿದು ಮೈಯಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯುರು] ಹಿಸಿ ಯುಧಾಮನ್ಯುವ ವಿದಾರಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೯-೩೨) ; ನಮ್ಮಯ ಬರವ ನಿಮ್ಮವಗಱುಹಿಸುವುದು (ತೊರರಾ. ೬-೬-೪೫).

ಅಱುಹಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ತನಗೆ ತಿಳಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಜ್ಞಾತೃ, ಜ್ಞಾನ, ಜ್ಞೇಯ ಲಿಂಗವಾದರೆ ಅಱಿವುದೇನು ? ಅಱುಹಿಸಿಕೊಂಬುದೇನು ? (ಆದವ. ೯೨).

[ಅಱಿಹು$_2$ (< ಅಱಿವು) + -ಇಸು$_3$]

ಅಱಿಹು$_1$ 'ಅಱಿವು' ನೋ.

ಅಱಿಹು$_2$ 'ಅಱುವು' ನೋ.

ಅಱು$_1$ 'ಆಱು$_1$' ನೋ.

ಅಱು$_2$ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ ; ಸ್ನೇಹ. 'ಅಱುಗೊಳ್' ಪರಾ.

[? . / ತಮಿ. ಅಱು = ಸ್ನೇಹ ; ಪ್ರೀತಿ]

ಅಱು$_3$ (ನಾ). ಆರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದದಲ್ಲಿ ವಿಕಲ್ಪತೆಯಿಂದ ಒದಗುವ ರೂಪ. 'ಅಱುಗಂಡುಗ', 'ಅಱುದಿಂಗಳ್' ಪರಾ. [< ಆಱು$_3$]

ಅಱುಂಬು, ಅರಪು, ಅರಬು, ಅರುಬ್ಬು, ಅಱಂಬು, ಅಱಬು, ಅಱುಬು (ನಾ). ೧. ಬರ ; ಕ್ಷಾಮ ; ಅನಾವೃಷ್ಟಿ : 'ಅಱುಂಬುನೀರ್' ಪರಾ. **ಅರಪು :** 'ಅರಪುಕತ್ತೆ' ಪರಾ. **ಅರಬು :** ಈ ಏಕಾಗ್ರತೆಯು ದುರ್ಲಭವಾಗುವುದರಿಂದಲೇ ಸ್ವತಂತ್ರವಿಚಾರದ ಬರವೂ ಅರಬೂ ಬೀಳುವುದು (ವಿಚಾಮಂ. ೫೮). **ಅರುಬ್ಬು :** ೧. ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸೀನೀರಿನ ಅರುಬು ಹೆಚ್ಚಾಗಿತ್ತು (ಕನ್ನಸು. I, ೧೮೫). **ಅಱಂಬು :** ೨. ನೀರು ಬತ್ತಿಹೋದ ಗುಣಿ, —ಕಾಲುವೆ : ದಿವಸಕರಾಪಸಾರಣದೊಳ್ಪಿದಿಸಿ ಬೆನ್ನನೆ ಬರ್ಪ ಪೆರ್ವಲಕ್ಕವತಮಸಪ್ರಚಂಡಚರರಿಕ್ಕಿದ ಸೊಪ್ಪೆನೆ ಬೆಂದಱಂಬಿ[ಪಾಠಾಂ. ದುಱಿಂಬಿ]ನೊಳ್ ಕವಿಲ ಬಿಸಿಲ್ಗಳೀಂ ಮಱಸಲಾರ್ತುವೊ ತೀವ್ರಕರಾಭಿಘಾತದಿಂದವನಿಯ ಬೆಂದ ಪುಣ್ಗಳಿಗೆ ಳೊಯ್ಯನೆ ಕೆಂಗಲೆಗಟ್ಟಿದಂದಮಂ (ಅನಂಪು. ೬-೬೦ ; ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೨ ನೋ). **ಅಱಬು :** ೧. ಇಂದುವಿನೊಳುರಿಯುಂಟೆ ಸಿಂಧುವಿನೊಳಱಬುಂಟೆ ಸಂದ ವೀರನೊಳು ಭಯವುಂಟೆ ಭಕ್ತಗೆ ಸಂದೇಹವುಂಟೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೬೬). ೩. ಉತ್ಪಾತ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ದೋಷಕ್ಕಾಗಿ ನೆಲದ ಕುಳಿಗೆ ಹಸುವಿನ ಹಾಲು ಕರೆದು ತಂಪು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಕರ್ಮ; ದೋಹನ ಕ್ರಿಯೆ : ನಾಳೆ ನಿನ್ನ ಗೋಬ್ಬಂದಮನಿಲ್ಲಿ ತಂದು ಮುದದಿಂದಱಬಂ ಕಱೆ ಎಂದೊಡೆ (ನೇಮಿಪು. ೬-೧೦೦) ; ತುಱುವನೆಲ್ಲವ ತರಿಸುಯಿಲ್ಲಿಯೆ ಅಱಬ್ಬ[ಬ] ಕಱೆಯಲು ಬೇಹುದೆನೆ ತಾನೆಱಗಿ ಜೀಯೆನಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೪). **ಅಱುಬು :** ೩. ಮೆಱೆವ ಯಕ್ಷಿಯ ಮುಂದೆ ಆಱುಬನು ಕಱೆದರಾನಂದಾಶ್ರು ಕಣ್ಣಿಂ ಕಱೆಯೆ ದೇವಕಿಗಾಗ ಗೋಪಕುಮಾರಕರುವೆರಸಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೬).

[< ಅಱು$_1$ + -ಬು$_1$ ./ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಱುಮ್ಬು = ಬರ, ಕ್ಷಾಮ, ಕೊರತೆ ; ಅಱುವು = ನೀರುಬತ್ತಿ ಹೋದ ಕಾಲುವೆ]

ಅಱುಂಬುನೀರ್ (ನಾ). ಬತ್ತಿದ ಹಳ್ಳದಲ್ಲಿ ತೋಡಿದಾಗ ಬರುವ ನೀರು : ಪಥಿಕರಜಲ್ಗೊಂಡು ತೋಡಿದಱುಂಬುನೀರ ಬಗರಗೆಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೬೬). [ಅಱುಂಬು + ನೀರ್$_1$]

ಅಱುಕಾಱ (ನಾ). ಕೊಯ್ಯಾಳು ; ಕಟಾವುಮಾಡುವವನು : ಯಾಸ್ಥಳದೊಳಗೆ ಬಂದ ದೇವದವಸಯಱುಕಾಱರಲ್ಲಿ ಯಾದೇವರ ದೇವಕಾರ್ಯಕೆ ಬಿಟ್ಟ ವೊಟ್ಟಲಿಂಗೆ ಭತ್ತ ಬಳ್ಳವೊಂದು (ಕಇ. I, ೨೫-೮೮ ; 1186). [ಅಱು ? + -ಕಾಱ. / ತಮಿ. ಅಱು = ಕೊಯ್ಯು, ಕತ್ತರಿಸು]

ಅಱುಕುಳಿ (ನಾ). ಆರಿಹೋಗುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದು ; ಒಣಗುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾದುದು (?) : ಕುಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ—ಪೋರ್ಕುಳಿ . . . ಅಱು [ಪಾಠಾಂ. ಮಱು, ಕುಱು] ಕುಳಿ, ಪೇಂಕುಳಿ, ಇಱುಕುಳಿ, ಅಯ್ಕುಳಿ (ಶಮದ. ೨೦೩ ಪ್ರಯೋ). [ಅಱು$_1$ (< ಆಱು$_1$) + -ಕುಳಿ$_3$]

ಅಱುಗಂಡುಗ (ನಾ). ಆರು ಖಂಡುಗದ ಅಳತೆ : ಕೆಱಿನ ಪೆರ್ಗ್ಗೆಱೆಯಾ ಕೆಱಿಗೆ ಅ[ಅ]ಱುಗಣ್ಡುಗಂ (ಎಕ. III, ನಾಗಮಂ. ೮೫-೬೮ ; 776) ; ಮುಂಗಾರಗೆಱೆಯ ಕೆಱಿಗೆ ಅಱುಗಣ್ಡುಗಂ ಕೆಱಿನ ಕೆರ್ಗೆಱೆಯ ಕೆಱಿಗೆ ಅಱುಗಣ್ಡುಗಂ ಕೆಱನಿ ಈ ಎನೆತ್ತುಂ ಜಡಿಯಕ್ಕೆ ಪೊಯ್ದೋದು (ಎಕ. IX, ನೆಲಮಂ. ೬೦-೧೨೫ ; 797) ; ಕೋಯಿಲ್ವಸದಿಗೆ ಅಱುಗಣ್ಡುಗಬ್ಬೆದೆ ಮಣ್ಕೊಟ್ಟರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೫೪-೨ ; 825) ; ತ್ರೈಲೋಕಪೊಱಲ ದೊಪ್ಪಬ್ಬೆ ಆಳುತಿರೆ ಅಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟುದು ಅಱುಗಣ್ಡುಗ ಮಣ್ಣು (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೨೪-೪೫ ; 900). [ಅಱು$_3$ + ಖಂಡುಗ]

ಅಱುಗದ್ಯಾಣ (ನಾ). ಆರುಗದ್ಯಾಣ : ಅಱುಗದ್ಯಾಣ ರಾಣಿ (?)ದೆ ಪನ್ನೆರಡುಗದ್ಯಾಣ ದಣ್ಡ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೪೭-೧೯ ; 790).

[ಅಱು$_3$ + ಗದ್ಯಾಣ]

ಅಱುಗಯ್ (ನಾ). ಆರು ಕೈಗಳಷ್ಟು ; ಆರು ಮೊಳದಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ : ಕೊಟ್ಟ ವೃಂದಾವನದ ಹೂದೋಂಟ ದೇವಾಲ್ಯದಿಂ ಬಡಗಲು ಅಱುಗಯ್ಯಗಲ ಹನ್ನೆರಡು ನೀಳದ ಮನೆ (ಕಇ. I, ೩೩-೨೯ ; 1240). [ಅಱು$_3$ + ಕೆಯ್$_2$]

ಅಱುಗಳೆ (ನಾ). ಆರುಕೊಳಗ (?) : ಅಱುವತ್ತು ಖಂಡುಗದೀರಱುಗಳಮದು ಪೊಂಗಳಯ್ದು ಪಣಮಯ್ದಕ್ಕಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೧೬-೭) ; ಯಿಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟುದು ಪಡುವಗೆಱೆಯಲಿ ಅಱುಗಳ ಗದ್ದೆ ಅಱುಗಳ ಹೊಲಯಿಷ್ಟನು ನಡೆಸಬಹೆವು (ಎಕ. IX, (S) ಕಾನಕಾ. ೪೯-೮ ; 1368).

[ಅಱು$_3$ + ಗಳ$_0$ (< ಕೊಳಗ)]

ಅಱುಗಾವುದ (ನಾ). ಆರುಗಾವುದ ದೂರ : "ಅಱುಗಾವುದಂ, ಅಱುಗಾವುದಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೮೮ ಪ್ರಯೋ). [ಅಱು$_3$ + ಗಾವುದ]

ಅಱುಗೆಯ್ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಗದ್ದೆ; ನೀರು ಇಂಗಿದ ಗದ್ದೆ: ಎಳೆವೆಣ್ಣ ಮೆಯ್ಯ ಕೋಮಲ ನಖರೇಖೆಯಂತಿರಱುಗೆಯ್ಗಳೊಳಾದುವು ಕೂಡೆ ಬೀಡೆಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೪–೭). [ಆಱು$_1$ (< ಆಱು$_1$) + ಕೆಯ್$_3$]

ಅಱುಗೆಱೆ (ನಾ). ಬತ್ತಿದ ಕೆರೆ; ಒಣಗಿದ ಕೆರೆ; ನೀರು ಇಂಗಿ ಹೋದ ಕೆರೆ: ಕಂಪಲ್ ಮಸಗುತ್ತುಂ ಬತ್ತೆ ತೆರ್ಪಂಬಡೆದಱುಗೆಱೆಗಳ್ ಬೀಡೆವೊಗಿರ್ದ ತಣ್ಣೀರೊಸರ್ದಾಣಂ (ಜಗವಿ. ೧೭–೬೨) ; ಸುಡುಗಾಡಿಡುಗಿಚ್ಚಡುಗೂಳುಡುಗೊಱೆಯುಂ ಮಾಱು . . . ತುಡುಜೊಡರಱುಗೆಱೆಯೆಂಬಿವು ಪಡೆಯವು ಬಿಂದುವನುದಂತವೃತ್ತಿಯನಾಳ್ದುಂ (ಶಮದ. ೧೭೧). [ಆಱು$_1$ (< ಆಱು$_1$) + ಕೆಱೆ]

ಅಱುಗೇಣ್ (ನಾ). ಆರುಗೇಣು : ಆಱುವೆರಲ್, ಅಱುಗೇಣ್, ಅಱುವತ್ತು (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೭ ಉದಾ). [ಆಱು$_3$ + ಗೇಣ್]

ಅಱುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು : ವಿದ್ದೆಯಂ ಗುಣಕಱುಗೊಂಡು ಕೊಟ್ಟನಗೆ ಸಂತಸಮಪ್ಪಿನಮೀವ ನಿನ್ನ ದಕ್ಷಿಣೆಯದು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೬೧) ; ಗುಣಕಱುಗೊಂಡಂ (ಶಮದ. ೧೭೪ ಪ್ರಯೋ).
[ಅಱು$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಱುಚು, ಅರಚು, ಅಱಚು, ಅಱಿಚು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಒರಲು; ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳು ; ಕಿರುಚು ; ಒರಲು : "ಅಱುಚು – ಉಚ್ಚೈರ್ಧ್ವನೌ" (ಶಮಧಾ) ; ಆಱುಚದೆ ಪೋ (ಜಗವಿ. ೧೧–೭೨). **ಅರಚು :** ರಾವುತ ಬಿದ್ದನೆಂದರಚೆ ಮಾವುತ ಪಿಡಿದೀವುತ ಅಂಕುಶದೊಳಗೆ ಕೋಯೆನುತಿಟ್ಟ (ಸೌಂದಕಾ. ೭–೬೪) ; ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಹಾಗೆ ಹೆಣ್ಣುದನಿಯೊಂದು ಛಿಟಾರೆಂದು ಅರಚಿ ಮೌನವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿತು (ಮಹಾಲ. ೧೧೨). **ಅಱಚು :** ನಿನದಂಗೆಯ್ದಱಚುತ್ತುಮೆಯ್ದೆ ಪರಿತಂದಾನಂದದಿಂದೊಂದನೊಂದನಲಂಪಿಂದಮುರ್ದಪ್ಪಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೧–೯೮) ; ಕಾಗೆ ಸಾಕಿದ ಕೋಗಿಲೆಯ ಮಱಿ ಕೂಗುವುದು ಸುಸ್ವರದೊಳಲ್ಲದೆ . . . ಕಾವು ಕಾವೆಂದಱಚುವುದೆ ಹೇಳು (ಬಸಪು. ೩–೭೯) ; ಹರಿಯೊಡನೆ ಜಂಬುಕನಱಚೆ [ಪಾಠಾಂ. ನೊರಲಿ]ದರೆ ನಾನೇನ ಹೇಳುವೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯–೪೬). **ಅಱಿಚು :** ಕಾಗೆಗಳಂತಱಿಚಿ ಗೂಗೆಗಳಂತೆ ಪಲುಂಬಿ ಕತ್ತೆಗಳಂತೊಱಲಿ (ಬಸರ. ೮–೧೦೦) ; ತರಣಿ ಸಮಂತು ನಮ್ಮಧಿಪನಾಗಿಯುಮಿಂತುಱಿಕಾಯ್ದನೆಂದು ತತ್ಸರಸಿಜಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆಯ್ದಱಿಚುತಿರ್ದಪುದೆಂಬಿನಮಾ ನಿದಾಘ ಭೀಕರತರ ತಾಪದೇೞ್ಗೆಗೆನಸುಂ ನಿಲಲಾಱದೆ ಚೀಱುತುಂ . . . ಇರ್ದುದು ಕೋಕಸಂಕುಳಂ (ಕುಸುಮಾ. ೮–೧೨೯) ; ಘುಮ್ಮಿಕ್ಕೆ ಕೂರುಮನಱಿಚೆ ದಿಕ್ಕುವಿದಿಕ್ಕು ಧಿಗ್ಗೆನಲು (ತೊರರಾ. ೪–೪–೨೭) ; ಕಣ್ಬೇನೆಯ ಕರಡಿಯವೊಲಱಿಚುವಂ ವಾಚಕನೇ (ನೀತಿಸಾ. ೩೪). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಅಱಚು]

ಅಱುತು 'ಆಱು$_1$' ಪರಾ.

ಅಱುತೆಱ (ನಾ). ಆರುಬಗೆ, —ವಿಧ : ಸಂದಣಿಸಿದ ನವಚಿತ್ರ ಸುವರ್ತಕನೆಂದೆಂಬಱುತೆಱದಣ್ಪು ಕರಂ ಮನಸಂದುದು (ಜಯಕಾ. ೩–೫). [ಆಱು$_3$ + ತೆಱ$_1$]

ಅಱುದಿಂಗಳ್, ಅರುದಿಂಗಳು (ನಾ). ಆರುತಿಂಗಳು; ಅರ್ಧವರುಷ : ಅಱುದಿಂಗಳೊಳಾ ಅಯ್ವೊಱು ರಥಮಂ ಸಮೆದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೭–೫) ; ಪೂಣ್ದುತೆಱ [ದೊಂ] ದಱುದಿಂಗಳೊಳೊಂದು ಮೂಱು ತಿಂಗಳೊಳೆ ಸಮಾಪ್ತಿಯಾದುದೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೬೦) ; ಅಱುದಿಂಗಳ್ವರ ಜಿನ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಚಾವುಂಪು. ೨೫–೫) ; ಇಂದೀವರಾಕ್ಷಿಗೊಂದು ದಿನದಂದದಿಂದಮಱುದಿಂಗಳ್ ನೆಱೆಯೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೩–೫೬ ವ) ; ಅಱುದಿಂಗಳನಿತಕ್ಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣಮಾಗಲ್ (ರೇವಣ. ೧೦೧–೫೭). **ಅರುದಿಂಗಳು :** ಜಲ್ಪಿಸಲು ಅರುದಿಂಗಳಾದಿಯದುಲ್ಪ ನವಮಾಸಾಂತ್ಯ ಸುರಪತಿ ಕಲ್ಪಿಸುವ ನವರತ್ನವೃಷ್ಟಿಯ ಮೂರುಸಂಜೆಯಲಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೯–೩೬). [ಆಱು$_3$ + ತಿಂಗಳ್]

ಅಱುನೀರ್ (ನಾ). ಬತ್ತಿದ ನೀರು ; ಇಂಗಿಹೋದ ಜಲ : ಮಱುಗಿದಱುನೀರ ಮೀಂಗಳ್ವೊಲಾದರ್ (ಪಡ್ಡಾರಾ. ೫೭–೧೨) ; ಅಱುನೀರಾಗಿರೆ ತಾಯ್ಮಟಿಲ್ವರೆಗಮಾ ವಾರಾಶಿಯಂ ತುಳ್ಕಲುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೮೩) ; ಬಱುಗೊಳದವೊಲಾಯ್ತು ಕ್ಷಿಸಿ ಮಱುಗಿದುದಱುನೀರ ಮೀಂಬೊಲಿಂದೆನ್ನ ಮನಂ (ಯಶೋಚ. ೩–೬) ; ನೀರಡಸಿ ಬೇಸಗೆಯೊಳ್ ಬಡಗೊಂಡೆ ಬಂದು ತಾಂ ಪದೆದದಱುನೀರನೆಯ್ದದೆಯುಮಲ್ಲಿಯ ಕೊಱ್ಕಸಱಲ್ಲಿ ಬೀೞ್ವವೋಲ್ (ಜೀವಸಂ. ೮೧–೧೦).
[ಆಱು$_1$ (< ಆಱು$_1$) + ನೀರ್$_1$]

ಅಱುನೀರ್ವಳ್ಳ (ನಾ). ನೀರು ಬತ್ತಿಹೋದ ಹಳ್ಳ ; ಒಣಗಿಹೋದ ಹಳ್ಳ : ಆಱುನೀರ್ವಳ್ಳಂ ನೆಱಲ್ಗುಂದಿದ ತರುನಿಚಯಂ (ದಶಕು. ೩–೧೨).
[ಆಱುನೀರ್ + ಪಳ್ಳ]

ಅಱುನೂಱು, ಅರುನೂರು (ನಾ). **೧.** ಆರುನೂರು : ಕಲಿದೇವರಿಗೆ ಆಱುನೂಱು ಮರದ ತೋಣ್ಟ (ಇಎ. ೧೯೪೭. ಹಾನಗಲ್. ೨೮೬–೧೪ ; 974) ; ಐಸಾಸಿರದಱುನೂಱವಧಿಜ್ಞಾನಿಗಳುಂ (ಅಜಿಪು. ೮–೨೫ ವ). **೨.** ಆರುನೂರು ಗ್ರಾಮಗಳುಳ್ಳ ಸೀಮೆ (?) : ಚೋಳಧನಞ್ಜಯನೆ ಎರಿಗಾಲ್ವಾದಿ ಆಱುನೂಱು ಆಳೆ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೯೨–೧ ; 750) ; ಈ ಅಱುನೂಱು ಭೂಮಿ ಅಗ್ರಹಾರಮುಂ (ಎಇ. XXI, ೨೯–೧೭ ; ೮ನೆಯ ಶತ) ; ಕನ್ನಡಮೆರಡಱುನೂಱಱ ಕನ್ನಡಮಾ ತಿರುಳ ಕನ್ನಡಂ (ಗದಾಯು. ೧–೪೨). **ಅರುನೂರು : ೧.** ಸಾವಿರದ ಅರುನೂರ ಹತ್ತೊಂಭತ್ತನೆಯಾ ವೊರುಶಯಿಾಶ್ವರನಾಮ ಸಂವತ್ಸರದ ಮಾಘ ಶುಧ ೫ಲ್ಲು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೬೪–೬ ; 1688). [ಆಱು$_3$ + ನೂಱು]

ಅಱುಪು 'ಅಱಿಪು' ನೋ.

ಅಱುಬು 'ಅಱುಂಬು' ನೋ.

ಅಱುಬೋನ (ನಾ). "ಆರುಬಗೆಯ ಅನ್ನ" (ಸಿದ್ಧರಾ. ಕೋಶ) ; ತಱಗು ಚಕ್ಕುಲಿ ಹೂಸಣಂಬ ಹೂರಿಗೆಗಳಂ ಆಱುಬೋನ ಫೇಣಿ ಗಾಂಗೆ ಇಡ್ಡಲಿಗೆ ಅವುಗು ತಿಱುಸೇವಗೆಯನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮–೮೫).
[ಆಱು$_3$ + ಬೋನ]

ಅಱುಮೆ$_1$ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ ; ಲಲ್ಲೆ ; ಮುದ್ದು : "ಅಱುಮೆಯುಂ ತಾಂ ಲಲ್ಲೆಯೆನ್ನಲಿವು ಮುದ್ದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೮೦). [ಅಱು$_2$ + –ಮೆ$_1$]

ಅಱುಮೆ$_2$ (ನಾ). ಆರುಬಾರಿ, —ಸಲ : ಅಱುಮೆ . . . ಅಱುವರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೬೫). [ಆಱು$_3$ + –ಮೆ$_2$]

ಅಱುಮೊಗ (ನಾ). ಆರುಮುಖವುಳ್ಳವನು ; ಷಣ್ಮುಖ ; ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ : "ನವಿಲ್ದೇರಂ ಬಗೆಯಲಱುಮೊಗಂ ತಾನೆನ್ನಲ್ . . . ಷಣ್ಮುಖಂಗಮುರ್ವವು ನಿರುತಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧) ; ಮಾದೇವಿಯೆಱಕದಱುಮೊಗನೊಡನೆ ಕಱಿಗೊರಲನೊಪ್ಪಿರ್ದನು (ಭಾವಚಿಂ. ೯–೪೬).
[ಆಱು$_3$ + ಮೊಗ. / ತಮಿ. ಆರ್ಮೊಗಂ]

ಅಱುಮೊೞ (ನಾ). ಆರುಮೊಳ : "ಅಱುಮೊೞಂ, ಅಱುಮೊೞಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೩೫೫ ಪ್ರಯೋ). [ಆಱು$_3$ + ಮೊೞ]

ಅಱುಲುಗದ್ದೆ (ನಾ). ಕೆಸರುಗದ್ದೆ (?).
[ಅಱುಲು$_0$ (< ಅಳಿಱ್) + ಗದ್ದೆ (< ಗಱ್ದೆ)]

ಅಱುವಗೆ (ನಾ). ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗ; ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ, ಲೋಭ, ಮೋಹ, ಮದ, ಮಾತ್ಸರ್ಯಗಳೆಂಬ ಆರು ಶತ್ರುಗಳು : ಅಱುವಗೆಯಂ ತೊಱೆದು ಹರಿಯೊಳಿರೆ (ಅದ್ಭುತ. ೨೮–೧೫). [ಆಱು$_3$ + ಪಗೆ$_2$]

ಅಱುವಡಿ, ಅರುವಡಿ (ನಾ). ೧. ಆರುಮುಡಿ; ಆರರಷ್ಟು: ಅಱಿಕ್ಕೆ–ಅಱುವಡಿ, ಅಱುವತ್ತು (ಶಮದ. ೧೪೯ ಪ್ರಯೋ). **ಅರುವಡಿ : ೨.** ಆರನೆಯ: ಆಳಿದ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯವರು ಅರುವಡಿ ಶ್ರೀಮಚ್ಛ್ರಾಮರಾಜ ಒಡೆಯ ಮಹಾಸನ್ನಿಧಾನದ ಕಯ್ಯುದ್ರೆಯಿಂದ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೫–೯).
[ಅಱು₃ + ಮಡಿ₃]

ಅಱುವಣ, ಅಱಿವಣ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ: ಮೂಡಲೆರಡುಂ ಪಳ್ಳದ ಕೂಡಲೆ ಮೇರೆಯಾಗೆ ಬಿಟ್ಟರದಕ್ಕಱುವಣಗದ್ಯಾಣವಿಪ್ಪತ್ತು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೨–೫೪ ; 1007) ; ಎರಡಱುವತ್ತು ಪೊನ್ನಱುವಣಂ ಸಮಕಟ್ಟಿನೆ ಮಾಡಿ (ಎಇ. XV, ४೪೧–೩೯ ; 1071) ; ಅಱುವಣ ಪಣವೊಂದು (ಸೌಇಇ. V, ೮೪೮–೩೬ ; 1097) ; ಸೋದರ ಸೋಮಗೌಡ ಹಿಟ್ಟುಕಾಱರಿಗೆ ಅಱುವಣ ಮತ್ತರಿಂಗೆ ಹಂನೆರಡು ಹೊಂನ ಮರಿಯಾದೆ ಕೋಲುಕೊಳಗದೇವರಿಗೆ (ಎಇ. XXIII, ३೦–೬೦ ; 1265) ; ಕೆಱೆಯ ತೋಂಟವಱುವಣದಿಂ ಕೆಱೆಗೆ ತೆರುವ ಗದ್ಯಾಣ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯३३ ; ಹಾವೇರಿ. ೬೦–೨೭ ; ?). **ಅಱಿವಣ :** ತ್ರಿಲೋಚನ ಪಂಡಿತರ್ಗೆ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟ ಅಱಿವಣದ ಮತ್ತರ್ ಮೂವತ್ತು (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೪೧–४೪ ; 1060).

ಅಱುವಣದ ಗೌಡು = ಮಾನ್ಯದ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿನ ರಿಯಾಯಿತಿ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ವಸೂಲ್ಮಾಡುವಾತ: ಸಮಸ್ತ ಮಾಣಿಕ್ಯನಗರಂಗಳು ಕಬ್ಬಾಹುನಾಥ ಅಱುವಣದ ಗೌಡುಪ್ರಜೆಗಳು ಮುಂತಾಗಿ (ಎಕ. II, ३४೬–३೬ ; 1296). [ಅಱು₃ + ಪಣ₂]

ಅಱುವತೊಕ್ಕಲ್ 'ಅಱುವತ್ತೊಕ್ಕಲ್' ನೋ.

ಅಱುವತ್ತಿಗ (ನಾ). ಬಿತ್ತಿದ ಅರುವತ್ತು ದಿವಸಕ್ಕೆ ಬೆಳೆ ಬರುವ ಭತ್ತ; ಎರಡೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಕೊಡುವ ನೆಲ್ಲು: "ಷಷ್ಟಿಕ – ಅಱುವತ್ತಿಗ" (ಒಷಧಿ. ೧೬३); "ಮಾಸದ್ವಯೋದ್ಭವ — ಅಱುವತ್ತಿಗನೆಲ್ಲು" (ಒಷಧಿ. ೧೨೫). [ಅಱುವತ್ತು + –ಇಗ]

ಅಱುವತ್ತು, ಅರವತ್ತು, ಅರುವತ್ತು (ನಾ). ಆರನ್ನು ಹತ್ತರಿಂದ ಗುಣಿಸಿದಾಗ ಬರುವ ಲಬ್ಧ; ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ: ಅಱುವತ್ತು ಬಾಡಮನಾಳುತ್ತಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೫–೧೧); ಇಲ್ಲಿಗಱುವತ್ತು ಯೋಜನದೊಳಿಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥಮೆಂಬುದು ಪೊೞಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ४–೮ ವ); ಅಱುವತ್ತು ತುಂಬಿದೊಡೆ ಮಱುವಾತುಬೇಡೆಂದು ನಾಣ್ಣುಡಿಗಳುಂಟು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–४೫). **ಅರವತ್ತು :** ಅರಿಯೆ ಅಂದರೆ ಅರವತ್ತು ಗುಣ ಬಲ್ಲೆನೆಂದರೆ ಬಹಳ ಕಷ್ಟ (ಗಾದೆ). **ಅರುವತ್ತು :** ಅರುವತ್ತು ಮೂವರ ತ್ರಿಪದಿ (ಕವಿಚ. II, ೧೫३).

ಅಱುವತ್ತುನಾಲುಕು ಬಿಜ್ಜೆ = ಅರವತ್ತು ನಾಲ್ಕು ವಿದ್ಯೆಗಳು: ಗುತ್ತಿಗೆವಿಡಿದಂತೆ ನೆಱೆ ಸಾಧಿಸಿದಱುವತ್ತುನಾಲುಕು ಬಿಜ್ಜೆಗುಱುಹ ವೃತ್ತಕುಚಾನ್ವಿತೆಯರ ಪರಿಕೆಯ ನೋಡು ಚಿತ್ತಯಿಸೆಂದರಂಗಜನ (ಮೋಹತ. ೧೬–೧೧). **ಅಱುವತ್ತುಮೂವರು** = ತಮಿಳು ಶೈವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಅರವತ್ತುಮೂರು ಮಂದಿ ಪುರಾತನ ಭಕ್ತರು: ಅಭವಂಗೇಱಿದುತ್ತಮಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳಱುವತ್ತುಮೂವಱೊಳು (ಬಸಪು. ೧೦–೮); ಧರೆ ಬೆರಲೆತ್ತಿ ಬಣ್ಣಿಸುತಿರಲ್ ಪೊಗಳ್ವಿಂ ಘನಭಕ್ತಿಯಿಂ . . . ಶರಣೆನೆ ಕಾಪರಂ ಸುಕೃತಜೀವರನೊಲ್ದಱುವತ್ತುಮೂವರಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೧–४३).
[ಅಱು₃ + ಪತ್ತು₃. / ತಮಿ. ಮಲ. ಅಱುಪತು; ತುಳು. ಅಜಿಪ, ಅಜಿಪ್ಪ, ಅಜಿಪ; ಕೊಡ. ಅರುವದಿ; ತೆಲು. ಅಱುವದಿ, ಅರುವೈ, ಅರವೈ]

ಅಱುವತ್ತೊಕ್ಕಲ್, ಅಱುವತೊಕ್ಕಲ್ (ನಾ). ಅರುವತ್ತು ಮನೆ, — ಕುಟುಂಬ: ಗಾವುಂಡುಗಳುಮಱುವತ್ತೊಕ್ಕಲುಂ ತೋಂಟದಲೊಂದು ಬಳ್ಳಿಯುಂ ನಡೆಯಿಸುವರು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೦–೨೦ ; 1005); ಧಾರಕ್ಕಮಂ ಅಱುವತ್ತೊಕ್ಕಲು ಒಕ್ಕಲ[ಲ್ಲಿ] ಎಣ್ಣೆಗೆ ಗಾ[ಗೌ]ಡಿಗೆ ೧ (ಇಆ. XI, ೨೭४–३३ ; 1080); ದೇವಂಗೇರಿಯ ಸಾಯಿರ ಪರಿವಾರಂ ಅಱುವತ್ತು(ತ್ತೊ)ಕ್ಕಲುಂ (ಎಇ. XIX, ೧೯೫–३२ ; 1210). **ಅಱುವತೊಕ್ಕಲ್ :** ಭೂಸುತರಪ್ಪಱುವತೊಕ್ಕಲುಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶ. ೧೭–३೯ ; 1196). [ಅಱುವತ್ತು + ಒಕ್ಕಲ್₂]

ಅಱುವದಿಂಬರ್ (ನಾ). ಅರುವತ್ತು ಮಂದಿ, — ಜನ: ಉತ್ತರಾಯಣ ಸಕ್ರಾನ್ತಿಯನ್ದು ಗಾವುಣ್ಡನಾ[ಗಿ]ಯಮ್ಮಗಮಱುವದಿಂಬರ್ಗ್ಗಂ ಕೊಟ್ಟ ವ್ಯವಸ್ಥೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ४३–೧೭ ; 970); ನಾಲ್ವತ್ತೆಣ್ಬರುಮಱುವದಿಂಬರುಮೆಪ್ಪತ್ತಿರ್ವರುಂ (ತಸೂವ್ಯ. ३३३).
[ಅಱು₃ + ಪದಿಂಬರ್]

ಅಱುವಿಡು (ಕ್ರಿ). (?): ಅಱಿತ್ತೋನ್ ಪಞ್ಚ ಮಹಾಪಾಕ್ಕು ಒಕ್ಕಲ್ಕೊರಿ ಪೋಗುಗೆ ಈ ಪಟ್ಟಂ ಅಱುವಿಟ್ಟರ್ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೧೫೧–೧೦ ; ?).
[?. / ತಮಿ. ಅಱುವಿಡು = ಬಾಕಿಯನ್ನು ಪೂರ್ತಿ ವಸೂಲುಮಾಡು]

ಅಱುವುಳ್ಳಿ, ಅಱಿವುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಸೌದೆ, — ಪುಳ್ಳೆ: ಮಿಱುಗುವ ಶಿವಧ್ಯಾನಮಂ ಕೆಡಿಪೆನೆಂದು ಬಗೆದಱುವುಳ್ಳಿವೊತ್ತವನ ಮೇಲಡಕಿಕಿಚ್ಚಿಡಲ್ಕಱಿದನೇ (ಪದ್ಮರಾ. ४–೫४). **ಅಱಿವುಳ್ಳಿ :** ನೆಱೆ ಚತುರ್ಭುಜನ ಹೆಣಕೆಱೆಯರಿಲ್ಲದೆ ಪಾರ್ಥನಱಿವುಳ್ಳಿವೊತ್ತ ಕಥೆಗಳನವಱೊಳೆ (ಸಾನಂಚ. ೨–೧೯). [ಅಱು₁ (< ಅಱು₁) + ಪುಳ್ಳಿ]

ಅಱುವೆ, ಅರಿವೆ, ಅರುಬೆ, ಅಱಿವೆ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆ; ಪಂಚೆ; ವಸ್ತ್ರ: ಅಱುವೆಯನೊಂದೊಱಲೆ ಕೊಂಡೊಡೆ ಆಕಾಶವನುಡುಮೇಯಿತ್ತಲ್ಲಾ (ಅವಚಂ. ೧३२–೬೦२); ಉಟ್ಟಱುವೆಯಂ ಉರದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ತೆಗೆಯುತ್ತ (ಹಚಕಾ. ೧२–೧೬); ಒಂದಱುವೆಯಂ ದಿಟ್ಟಗಳ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿಯುಪವಾಸಮಂ ಕೊಂಡನೆಲ್ಲವರುಮ್ಮಳಿಸುವಂದದಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೧–४೬); ಮಿಸುಪ ರನ್ನಮಂ ಮುಸಿಯಱುವೆಯಿಂದೆ ಬಾಸಣಿಸುವಂದದಿ (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೬–२३). **ಅರಿವೆ:** ಮಾಣಿಕ್ಯವನ್ನು ಮುಸಿ ಅರಿವೇಲಿ ಕಟ್ಟಿದಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **ಅರುಬೆ:** ನುಡಿದ ಗುರು ತರಿಸೆಣ್ಣೆಯಂನರುಬೆಯಂನದ್ದಿ ಶೀಘ್ರದಲಿ ಬರಲಿ (ತುರಂಗ. ೫೬–೧); ಹಾದಿಯ ಅರುಬೆಯ ಜೋಡಿಸಿ ಆಯೋರು . . . ಅಯ್ದು ಅರುಬೆ ಹಸ್ರೂ ಸಕ್ಲಾತಿ ಕಾಣೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ४८). **ಅಱಿವೆ :** ತೊಯ್ದಱ(ಱು)ವೆಯನೆ ನೃಮೂತ್ರದಿಂದೆ ನಸ್ಯಂಗೆಯ್ (ಖಮುದ. ೬–२೧); ಅಱಿವು ಎಂಬ ಅಱಿವೆಹಾಸಿ ಹರವಿ ಹಾಲ ಮೊಸರ ತಳಿದು (ಪುರಂದ. ೧–೧२೮–४); ತೈಲದೊಳಗೆ ಅಱಿವೆಯೆದ್ದಿಮ್ಮೆಗೆ ಉರಿಯ ಸುತ್ತಲಿಕ್ಕೆ (ವಿದಾಕ್ಯ. ೧೧೬–३).
ಅಱಿವೆಯಂಚಟೆ = ಅರಿವೆ ಅಂಚಡಿ: ಅಱಿವೆಯಂ[ಪಾತಾಂ.ಹಂ] ಚಟೆಗಳಲಿ ಸುತ್ತಿ ಸಮೀರ ಬಾಂಧವನ (ತೊರರಾ. ೬–२३–५).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಱುವೈ; ತುಳು. ಅರ್ವೆ; ತೆಲು. ಅಱ = ಚಿಂದಿ, ಜೂಲುಬಟ್ಟೆ]

ಅಱುವೆಗಪ್ಪಡ (ನಾ). ಕೊಳಕೂ ಹರಕೂ ಆದ ಬಟ್ಟೆ; ಮಲಿನ ವಸ್ತ್ರ (?): ಅಱುವೆಗಪ್ಪಡವುಟ್ಟು ಹೆಂಡತಿಯಿರಲ್ಕಂಡು ಮಱುಗಿ ಮುದವಳಿದು (ಪಿಂಡೋರ. ೨–३); ಮೊಗ ಕಂದಿ ಕೆಳೆಗುಂದಿಯಱುವೆಗಪ್ಪಡವುಟ್ಟು ರಾಗವಳಿದೊಪ್ಪಗೆಟ್ಟು (ಹಚಕಾ. ೮–೬२). [ಅಱುವೆ + ಕಪ್ಪಡ]

ಅಱುವೆರಲ್, ಅಱುವೆರಳು (ನಾ). ಆರುಬೆರಳು: ಅಱುದಿಂಗಳ್, ಅಱುವೆರಲ್, ಅಱುಗೇಣ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೭ ಉದಾ); ಎನಗಱಿಯೆ ಕೌತುಕಂ ಮುನ್ನಿನ ನಿನ್ನಱುವೆರಲ ಮೆಯ್ಯೊಳೀ ವರದಕರಂ ಎನಿತುಂ ಕಿಱಿದಾಗಿರ್ದುದೊ (ವಸ್ತುವಂ. ४–३೦). **ಅಱುವೆರಳು :** ಎಡದಂಘ್ರಿಗಱುವೆರಳಾಗಿ ದಿವದೊಳುತ್ಪನ್ನನಾದಂ ಮೂಲನಕ್ಷತ್ರದಿಂದರಿಷ್ಟಾಂಶದೊಳ್ ಸುಕುಮಾರನು (ಜೈಮಿಭಾ. २೮–೧४). [ಅಱು₃ + ಬೆರಲ್]

ಅಱುವೆರಲು 'ಅಱುವೆರಲ್' ನೋ.

ಅಱುಸಾಸಿರ (ನಾ). ೧. ಆರುಸಾವಿರ, —ಸಹಸ್ರ : ಅಱುಸಾಸಿರ ಬಿಲ್ಲಿಡಿಯವಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೫-೪೧ ವ) ; ಪರಮಪ್ರಮಾಣಮಱುಸಾಸಿರಂ ಬರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೦೩). ೨. ಆರುಸಾವಿರ ಗ್ರಾಮಗಳುಳ್ಳ ಸೀಮೆ (?) : ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಶಿವಮಾರ ಪೃಥುವೀರಾಜ್ಯಂಕೆಯೆ ಪುನ್ನಾಡಱುಸಾಸಿರಕ್ಕೆ ಎಱೆಯರ್ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೨೬-೨ ; 310) ; ಶ್ರೀನೊಱಮ್ಬಾಧಿರಾಜಂ ಗಙ್ಗಱುಸಾಸಿರವುಮಾನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೭೯-೭ ; 890).

ಅಱುಸಾಸಿರ್ಬರ್ = ಆರುಸಾವಿರ ಮಂದಿ : ತೊಂಭತ್ತಱುಸಾಸಿರ್ಬರು (ಇಅ. VI, ೧೦೨-೬ ; 887). [ಅಱು$_2$ + ಸಾಸಿರ]

ಅಱುಹಿಗ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನು ; "ಬಲ್ಲವನು ; ಜ್ಞಾನಿ" (ಶೂನ್ಯಸಂ. ಕೋಶ. ೫೧೦). [ಅಱುಹು$_2$ (< ಅಱಿವು) + –ಇಗ]

ಅಱುಹಿರಿಯ (ನಾ). ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು : ಕೊಂಕಣ ದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಪಿ ಹುಟ್ಟಿತ್ತು . . . ಅಱುಹಿರಿಯರ ತಲೆಯ ಮೆಟ್ಟಿ ಅರಿಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೮೨-೩೭೧) ; ಎರಳೆಯ ಕೊಂಬಿನ ನುಲಿಕೆಯ ಬಳಸಿನಲ್ಲಿ ಅಱುಹಿರಿಯರೆಲ್ಲ ಬಳಸ್ಯಾಡುತ್ತೈದಾರೆ (ಅಱಿಮಾ. ೨೫-೬೦) ; ಬಲ್ಲಿದರೆಂಬ ಅದ್ವೈತಜ್ಞಾನಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಮಾಯಾಪ್ರಪಂಚಿನಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿಹರೆಂಬುದೀಗ ಅಱುಹಿರಿಯರೆಲ್ಲರೂ ಬಳಸ್ಯಾಡುತ್ತೈದಾರೆಯೆಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕರ್ಥ (ಅಱಿಮಾ. ೨೫-೬೦ ಟೀಕು). [ಅಱು$_0$ + ಹಿರಿಯ (< ಪಿರಿಯ)]

ಅಱುಹಿರಿಯತನ (ನಾ). ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಮೇಲಾಗಿರುವೆನೆಂಬ ಭಾವ : ಅಱಿಕೆಯಾದೆನ್ನೆಂಬ ಅಱುಹಿರಿಯತನ ಬೇಡ (ಅಂಬಿವ. ೯೧). [ಅಱುಹಿರಿಯ + –ತನ]

ಅಱುಹಿಸು 'ಅಱಿಹಿಸು' ನೋ.

ಅಱುಹು$_1$ 'ಅಱಿಪು' ನೋ.

ಅಱುಹು$_2$ 'ಅಱಿವು' ನೋ.

ಅಱುಹುಗೆಡು 'ಅಱಿವುಗೆಡು' ನೋ.

ಅಱೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬತ್ತು ; ಇಮರು ; ಒಣಗು ; ಮರೆಯಾಗಿ ಹೋಗು ; ರೂಪಗೆಡು ; ಶೋಷಿಸು ; ಅಱಿತು, ಅಱೆತು (ಭೂತಕೃ); "ಅಱೆ–ಸ್ವರೂಪಾಭಾವೇ (ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನೀಗು) ಶಿಲಾಯಾಂ ಚ" (ಶಮುಧಾ) ; "ಒಱೆ ಅಱೆ ಸ್ರಾವಶೋಷಣಯೋಃ" (ಶಬ್ದಾನು. ೫೦೮) ; ನೀರೆಲ್ಲ ಮಱತು ಪೋಗೆ (ಚಾವುಂಪು. ೮೧-೨೪) ; ಆದಿವರಾಹನೆತ್ತುವಂದಸುವಱೆಯಾದ ಸೇದೆತನಗಾಱಿದುದೆಂಬಿನಮೀಗಳಿರ್ದಪಳ್ (ಎಇ. XIII, ೪೨-೨೮; 1112) ; ಹಸಿವಱತಲ್ಲದೆ ಪ್ರಸಾದಿಯಲ್ಲ ತೃಷೆಯಱತಲ್ಲದೆ ಪಾದೋದಕಿಯಲ್ಲ ನಿದ್ರೆಯಱತಲ್ಲದೆ ಭಾವವಿರಹಿತನಲ್ಲ (ಅವಚಂ. ೧೨೪-೫೬೫) ; ಆಸೆಯಱತು ನೋಟಂ ಬಱತು ವಿರಹಾಗ್ನಿಯೆತ್ತಿ (ಗಿರಿಕ. ೪-೧೯೯ ವ) ; ತೊಱೆಗಳುರ್ಕುಗೆಟ್ಟಱತು ಬಯಲ್ದೊಱೆಯಾದುವು (ಜಗವಿ. ೧೭-೬೪) ; ಅಱೆಯದ ಕೆಱೆಗಳ ಕುಂದದ ಬೆಳಸೆಂದುಂ ಆ ನಾಡೊಳ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨-೪೪) ; ಬಿಱುಗಾಳಿ ಬಡಿದಾರ್ದು ಕಡೆಗೆ ಕಡಲನ್ ತಣಿಪಿ ಎತ್ತಲೋ ಅಱೆಗುಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೭-೨೫). [?]

ಅಱೆ$_2$ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಳಿಸು ; ಹೊಡೆ : ಕೆಲರಂ ದೆಸೆವಲಿಗೆಯ್ದು ಕೆಲರಂ ಭುಜಬಲದಿನಱೆದು ಶಿಲೆಯೊಳ್ಪೊಯ್ದಂ (ಗದಾಯು. ೩-೧೦).

ಅಱೆಯೊತ್ತು = ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಟ್ಟಿ ತಟ್ಟಿ ಒತ್ತು : ನೆತ್ತಿಯೊಳೆಱೆದೆಱೆದಿನಿಸಱೆಯೊತ್ತಿ ಬಱಿಕ್ಕಿಱಿಯೆ ಪೊಸೆದು ಜಡೆಗೊಂಡಿರ್ದುದ್ವೃತ್ತಕುಚಯುಗೆಯ ಕೇಶಮನೆತ್ತಂ ಪಸರಿಸಿದನೆಯ್ದೆ ಪಸರಿಸಿದದಟಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೫೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಱ್ಱೈ ; ಮಲ. ಅಱ ; ಕುಡುಖ್. ಅಸ್ಸ್‌ನಾ]

ಅಱೆ$_3$ (ನಾ). ಹೊಡೆತ ; ಬಡಿತ ; ಪೆಟ್ಟು : ಕಳ್ಳರಾಯಿಲಮಱೆಯೇಱು ಮಾರಿ ಪಸವಿಱ್ದು ಬಱಂ ಪೆಱವುಂ ಭಯಂಗಳಾಕುಲಿತೆಗಳಿಲ್ಲ (ಆದಿಪು. ೧-೫೨) ; ಅಱೆಮಱೆಗಳೆಂಬ ನುಡಿ ನಾಡೆ ಭೂಧರಕುಲಂಗಳೊಳ್ (ಭಾವಚಿಂ. ೨-೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಱ್ಱೈ ; ಮಲ. ಅಱ]

ಅಱೆ$_4$, ಅರೆ$_2$ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಬಂಡೆ ; ದೊಡ್ಡ ಶಿಲೆ ; ಕಲ್ಲುಗುಂಡು : "ಅಱೆ—ಸ್ವರೂಪಾಭಾವೇ (ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನೀಗು) ಶಿಲಾಯಾಂ ಚ" (ಶಮುಧಾ) ; ಪೂರ್ವತಃ ಕೆಯವನ್ ಅಱೆ (ಮೈಆರ್. ೧೯೧೪, ೧೦-೧೩ ; 729) ; ದಾಡೆಗಳನಱೆಯೊಳಿಂಬಿಂ ತೀಡುತ್ತುಂ ತೀವ್ರಮಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೮) ; ಅಱೆಯಂ ಸೀಳುವೊಡಾನೆ ಮೆಟ್ಟಲಹುದೇ ಚಾಣಂಗಳಿಂದಲ್ಲದೇ (ಸೋಮೇಶ. ೭೬) ; ಮುಸುಕಿರ್ದ ಮೇಘಮಂ ಜಡಿಯೆಂಬರುರು ಶಿಲೆಯನಱೆಯೆಂಬರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೯) ; ಪಳಿಕುಗಮ್ಮರಿ ಪಚ್ಚೆಯಱೆ ನೀಲದಗವಿ ಕುಲಿಶದ ಡೊಣೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೩೮) ; ನೀಲದಱೆಯ ಮೇಲ್ಪೊದಕೆ ಪವಳದ ಲೋವೆ (ನಂದಿಮಾ. ೧೦-೩೫). **ಅರೆ$_2$** : ಹೂವಯ್ಯನೊಬ್ಬನೆ ಒಂದು ಎತ್ತರವಾದ ಅರೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದನು (ಕಾನೂರು. ೨೭೮) ; ನೀನು ಒಡೆದಿರುವ ಅರೆಯ ಒಂದು ತುಂಡು ಚೂಪಾಗಿಯೂ ಒರಟಾಗಿಯೂ ಇಲ್ಲವೆ (ಮತಂಒ. ೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಱ್ಱೈ ; ತೆಲು. ಱಾಯಿ, ರಾಯಿ]

ಅಱೆಗಲ್, ಅಱೆಗಲ್ಲು, ಅರೆಗಲ್ಲು (ನಾ). = ಅಱೆ$_4$: ಒಡೆದು ತಲೆ ಹುಡಿಗುಟ್ಟುವಱೆಗಲ್ಲ ವೃಷ್ಟಿಯಿಂ (ಸಾನಂಚ. ೪-೧೪೭ ವ) ; ಸರಲಂ ಮುಂಗೈಯ ಬಲ್ದಡ್ಡಿನೊಳೆ ಮುಸೆಯುತುಂ ನೀಡುಮೆತ್ತಿರ್ದಡಗ್ಗಿನ್ನಱೆಗಲ್ಗೊಳ್ ಪಾಂಸುವಂ ಪುಟ್ಟಿಪ ತನುವಿನ ರೌದ್ರಾಸ್ಯದಿಂ . . . ಎಱ್ಱಂದಂ ಪುಳಿಂದಾಗ್ರಣಿ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೩೩) ; ಮಡುವೆಲ್ಲಂ ತೀರ್ಥಂಗಳ್ ಗಿಡುವೆಲ್ಲಂ ಮರುಜೆವಣಿಗಳಱೆಗಲ್ಲೆಲ್ಲಂ ಕಡುಮಿಸುಪ ಸಿದ್ಧಪೀಠಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೬೧); ಮಱಿಮೀನ್ಗಳಿಂ ಪೊಳೆವಱೆಗಲ್ಗಳಿಂದಲ್ಲಿ ಮೆಱೆದುದಾ ನದಿ ನಲವಿಂದ (ಮೋಳಪು. ೧-೨೯). **ಅಱೆಗಲ್ಲು** : ಎತ್ತುಗಲ್ಲುಗಳೇಱುಗಲ್ಲು ಕವಣೆಗಲ್ಲು ಬಿತ್ತರದಱೆಗಲ್ಲುಗಳು ಮೊತ್ತದಸಿಯಕಲ್ಲು ಕೊರಳಿಗೆ ಬೀಱುವ ಜೊತ್ತಿಗೆ ಮೆಱೆದುವರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೩೫) ; ಮೊನೆಗಲ್ಲು ಗುಂಡುಗಲ್ಲುಗಳಱೆಗಲ್ಲುಗಳ್ ಘನವಾದಪರಳುಗಲ್ಲುಗಳು (ಕಂನವಿ. ೧೮-೪೪). **ಅರೆಗಲ್ಲು** : ಯೀ ಊರಿಗೆ ವಾಯುವ್ಯ ಮೂಲೆ ಅರೆಗಲ್ಲು ಮೇಲೆ ಹುಟ್ಟುಗಲ್ಲು (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪-೧೪೦ ; 1686).

[ಅಱೆ$_4$ + ಕಲ್$_2$]

ಅಱೆಗಲ್ಲು 'ಅಱೆಗಲ್' ನೋ.

ಅಱೆಗುಂಡು (ನಾ). = ಅಱೆ$_4$: ಪರುಷದಱೆಗುಂಡು [ಪಾಠಾಂ. ದೆಡೆಗೊಂಡ] ಚಿಂತಾಮಣಿಯ ಮೊಱಡಿಗಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೧೬).

[ಅಱೆ$_4$ + ಗುಂಡು]

ಅಱೆಗೇಡು (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ನಾಶ; ಕೇಡು : ರಣದಲಿ ನುಗ್ಗುನುಗ್ಗಾಗದೆ ಸಹೋದರರೊಗ್ಗು ಮುಱಿಯದೆ ಮಾಣದಱೆಗೇಡಾಯ್ತು ನಿಮಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೫೮). [ಅಱೆ$_1$ + ಕೇಡು]

ಅಱೆಗೊಲೆ (ನಾ). ಹೊಡೆದು ಸಾಯಿಸುವುದು ; ಕೊಲೆ : ಹೊಱಗೆ ಸರ್ವವ ಬಿಡಬಹುದು ಚಿತ್ತದೊಳಿದ್ದ ಕಱೆಯನೊಂದನು ಬಿಡಲರಿದು ಆಱುವೆಯ ಬಿಸುಟರೆ ತಪಸಿಯೆ ಹೆರೆಬಿಟ್ಟರಱೆಗೋ[ಗೊ]ಲೆ ವಿಷ ಹೋಯ್ತೆ ಫಣಿಗೆ (ಭರಚ. ೫೪-೧೯). [ಅಱೆ$_2$ + ಕೊಲೆ]

ಅಱೆಬರಿ (ನಾ). ಬಂಡೆಯ ಪಕ್ಕ : ಪೊಯ್ಲಿಂದೆ ಪೋಱ್ಪನ್ ಮೇಣದಱ ರೂಕ್ಷಮಯ ಅಱೆಬರಿಯ ಅಪ್ಪುಗೆಯಲೊತ್ತಿಟ್ಟಪನ್ ಬಯ್ತೊಡಲ್ ನಿನತನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೫೪-೧೧೭೯). [ಅಱೆ$_4$ + ಬಱಿ$_1$]

ಅಱೆಯಕೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು (?): ಗಿರಿದುರ್ಗ ವೃಷ್ಟಂಗಿಯ ಕೋಟೆಯ ದಕ್ಷಿಣಭಾಗದ ಅಱೆಯಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗಣ ನೀರ್ಮ್ಮಣ್ಣು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೪೫-೨೨ ; 1146). [ಅಱೆ₄ ? + ಕೆಱೆ]

ಅಱೆಯಟ್ಟು, ಅರೆಯಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆನ್ನಟ್ಟಿಹೋಗು : "ಅಱೆಯಟ್ಟು–ಅನುಧಾವನೇ" (ಶಮುಧಾ) ; "ಎೞ್ಬಟ್ಟು ಅಱೆಯಟ್ಟುವುದು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೬೫) ; ಒಂದನೆ ನಂಬಿದೆನ್ನಣುಗದಮ್ಮನನಿಕ್ಕಿದನಂ ಪೊರಳ್ಚಿ ಕೊಂದಂದಱೆಯಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿ ಪಿಡಿತಂದು (ಗದಾಯು. ೧-೧೯) ; ಮರದೆಲೆಯೆಲ್ಲಂ ಪಿರಿದಪ್ಪ ತೇಱಿರೂಪಿಂದಱೆಯಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿ ಕಡಿವುವು ಮುಳಿಸಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೮೫) ; ಬಿಟ್ಟ ಮುಡಿಯ ಬೆಡಗಿನ ಕುಡಿನೋಟದ ಬಟ್ಟ ಮೊಲೆಯ ಭಾರಕಿರದೆ ದಟ್ಟಡಿಯಿಡುತ ಶುಕವನಱೆಯಟ್ಟುವ ದಿಟ್ಟೆಯರಿರುತಿಹರಲ್ಲಿ (ಅಂಜಚ. ೨-೧೦೪). ೨. ಹೊಡೆದೋಡಿಸು : ಪಡೆಯನಱೆಯಟ್ಟಿದೊಡೆ ಕಾಳಗದೊಳ್ (ಮೈಆರ. ೧೯೨೫, ೮೬-೧೨ ; 918) ; ಪೊಯ್ಸಳಂ ತಳ್ತಱೆಯಟ್ಟಿ ವಿರೋಧಿ ಭೂಪರಂ (ಎಕ. II, ೩೮೪-೭ ; 1135) ; ಪೊಱಮಡುತ ದೇಗುಲದ ಹಿಂದಕೆಱಗೆಱಗಿ ನೋಡುತ್ತ ಪೋಗುತ್ತಱಿದು ಭಕ್ತರು ತನ್ನನಿಂತಱೆಯಟ್ಟುವರೊ ಬಳಿಕ (ಬಸಪು. ೨೬-೨೯) ; ಬಱನಱೆಯಟ್ಟಲೊರ್ಬರನೊರ್ಬರ್ ತಿನುತ್ತಿರೆ (ದಶಕು. ೧೨-೬೯ ವ) ; ತರಳನಱೆಯಟ್ಟಿದನು ಧುರದಲಿ ದುರುಳ ದುರಿಯೋಧನನ ಮಕ್ಕಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೭೭). **ಅರೆಯಟ್ಟು** : ೧. ವಿಲಯದ ಭೈರವನ ಬಲದಂತೆಯೊಂದೇಬಾರಿ ಮುಳಿದರೆಯಟ್ಟಿ ಸದೆದರು ಕೋಟಿಸಂಖ್ಯೆಗಳ (ಕೋಗಯು. ೨೩-೪೮) ; ಇರದೆ ಕೂಗುತ್ತಡವಿಶಬರಿಯರು ಪುರುಷಮಿಗಮರೆಯಟ್ಟಿ ಸರಳ್ಗರೆವ ಮಾಳ್ಕೆಯಿಂ (ನವಮೋ. ೧೦-೬೨). [ಅಱೆ₂ + ಅಟ್ಟು₂]

ಅಱೆಯಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ತಾಯ್ ಪೆಂಪಳಂಕರಿಸುತ್ತಿಱ್ದಱೆಯಬ್ಬೆಯೇ ನಗುಳಭೂಪಾಳಂ ಮಹಾಧನ್ಯನೊ (ಮೈಆರ. ೧೯೩೧, ೭೪-೬೬ ; 1053). [ಅಱೆ₄ ? + ಅಬ್ಬೆ₁]

ಅಱೆಯಮಾಲ್ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಗುಂಡುಗಳ ಬೆಟ್ಟ ; ಮೊರಡಿ : ತೆಂಕಲು ಹಲಸಿನ ಮಾನಿ ಕೂಲಂಬಿಕೊಡಲು ಅಱೆಯಮಾಲಿಂದಂ ಬಡಗಲು ಪಡುವಲು ಕುದುರೆಗುಂಡಿಯ ಹರಿದ ಹೊಳೆಯಿಂದಂ ಮುಡಲು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೭೦-೩೦ ; 1482).

[ಅಱೆ₄ + ಮಾಲ್. P ತಮಿ. ಮಾಲ್ = ಬೆಟ್ಟ]

ಅಱೆಯಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಭಟ್ಟರುಗಳಿಗೆ ಬೆಣ್ಣೆಯೂರು ಅಱೆಯಹಳ್ಳಿ ಕೆಳೆಯಬೆಯಹಳ್ಳಿ ಸಹಿತ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೧-೨೫೫ ; 1117). [ಅಱೆ₄ ? + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ)]

ಅಱೆಯೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೀಳೂರು ಅಱೆಯೂರು ಹಱಿಗೆ ಗಾವುಣ್ಡವೃತ್ತಿಯುಮಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦-೫೧ ; 1085). [ಅಱೆ₄ ? + ಊರು₂ (< ಊರ್₂)]

ಅಱೆವಳೆ, ಅರೆವಳೆ (ನಾ). ಬಿರುಸಾದ ಮಳೆ ; ಚಚ್ಚುಮಳೆ : ಬಿಱುಗಾಳಿಯಂ ಬೀಸಲಮ್ಮನನಿಲಂ ಸುರಪನಱೆವಳೆಗಳಂ ಕಱೆಯಲಮ್ಮಂ (ಹಚಕಾ. ೮-೫). **ಅರೆವಳೆ** : "ಅರೆವಳೆ – ಬಿರುಮಳೆ, ಚಚ್ಚುಮಳೆ" (ಸಿರಿಕೋ. ೨೨). [ಅಱೆ₂ + ಮಳೆ (< ಮೞೆ)]

ಅಱೆವೆಣ (ನಾ). ರೂಪಗೆಟ್ಟ ಹೆಣ (?) : ಬಡವ ಬಲ್ಲಿದನ ಕೊಂದ ಸತ್ತ ಶಾವಿನಲ್ಲಿ ಬಂಧುಗಳೆಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿ ಎತ್ತುವರಿಲ್ಲದೆ ಅಱೆವೆಣನಾಯಿತ್ತು (ಗುಪ್ತಮಂ. ೨೦). [ಅಱೆ₁ + ಪೆಣ]

ಅಱೆವೊನಲು (ನಾ). ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಹೊಳೆ : ತೆಗೆದು ದುಬ್ಬಿದ ಧೂಳಿ ಹೆಣಸಾಲುಗಳು ಹರಿದವು ರಕುತದಱೆವೊನಲುಗಳು ಹರಿದವು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೧೦).

[ಅಱೆ₂ + ಪೊನಲು (< ಪೊನಲ್)]

ಅಱೆವೊಯ್₁ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಳಿಸಿ ಹೊಡೆ ; ಬಲವಾಗಿ ಹೊಡೆ : ಬಱಸಿಡಿಲಂ ಬಱಸಿಡಿಲುಱೆ ಕಱುತ್ತು ಮಾರ್ತಾಗುವಂತಿರೋರೊರ್ವರನಂದಱೆವೊಯ್ದು ಪೊಯ್ಯೆ ಘೋಂಕೆನೆ ನೆಱೆದೊಡನೊಡನಾಂತು ಕಳೆದುತಾಗಿದರಾಗಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೨-೧೯೫). [ಅಱೆ₂ + ಪೊಯ್₁]

ಅಱೆವೊಯ್₂ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಹೊಡೆತ ; ರಭಸದ ಹೊಡೆತ : ಆಹವದೋಹಳಂ ತಮಗೆ ಕೈಮಿಗೆ ಬಾಳಱೆವೊಯ್ಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಱವೊಯ್ಲು] ಬೆರ್ಚದುತ್ಸಾಹಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದಿಱಿದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೬೫).

[ಅಱೆ₂ + ಪೊಯ್₂]

ಅಱೆವೊಱೆ (ನಾ). ಬಂಡೆಯಂತಹ ಭಾರದ ಹೊರೆ ; ಕಲ್ಲುಗುಂಡಿನ ಹೊರೆ : ನೋವನೊಡೆಮೆಟ್ಟಿ ದಡದಡನೆ ನಡೆವೆನೆಂಬಡೆ ಬೆಂದ ದೈವವಱೆವೊಱೆ ಹೊಱಿಸಿತು [ಪಾಠಾಂ. ಮಱೆದುಱೆ ಹೊಱಿಸಿದ] (ಹಚಕಾ. ೯-೨೮). [ಅಱೆ₄ + ಪೊಱೆ₂]

ಅಱೆಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮಹಾಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿ . . . ಅಱೆಹಳ್ಳಿಯ ವೊಳಗೆ ಉತ್ತಮ ಸಮುದ್ರದ ಗ್ರಾಮಕ್ಕಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೭೮-೬ ; 1422). [ಅಱೆ₄ ? + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ)]

ಅೞ್₁, ಅಳ್₁, ಅಳು₁, ಅೞು₁ (ಕ್ರಿ). ರೋದಿಸು ; ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸು ; ದುಃಖಿಸು ; ಅೞ್ತು, ಅಳ್ತು, ಅತ್ತು (ಭೂತಕೃ) ; ಅೞ್ವ (ವರ್ತಕೃ) : "ಅೞ್ – ರೋದನೇ" (ಶಮುಧಾ) ; ಮುಳಿವಳಿಱಿಪ್ಪಳೞ್ವಳಿರ್ದಯಂ ಬಡಿವಳ್ ಪುರುಡಿಪ್ಪಳೊಳ್ಪಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೩ ಶೂದ್ರಕ) ; ಬೆಳ್ಗೊಡೆ ನೋಡೆ ನೋಡೆ ನಿಂದುರಿದುವು ಸಾಲಭಂಜಿಕೆಗಳೞ್ತುವು ವೈರಿನರೇಂದ್ರ ಗೇಹದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೯) ; ಅನವರತಮೞ್ತು ಬಾತ ಕಣ್ಗಳುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೭೯ ವ) ; ವಿದೂಷಕಂ ಅೞುತ್ತುಂ ಬಂದ ತನ್ನಂ ನಗುತ್ತುಂ ಪೋಪಂತೆ ಸಂತೋಷಂ ಮಾಡಿಸಿದುದರ್ಕೊಡಂಬಟ್ಟು (ಗದಾಯು. ೨-೧೦ ವ) ; ನೊಂದು ಸೈರಣೆಗೆಟ್ಟೞ್ತಳ್ ನೆನೆದು ನೆನೆದು ಕನ್ನೆಯ ಗುಣಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ ೩-೨೩೪) ; ಎಲರಿಂದೆೞ್ಚತ್ತು ಲೀಲಾವತಿ ನಿಜಪತಿಯಂ ಮಂಚದೊಳ್ ಕಾಣದಾಗಳ್ . . . ಕಳವಳಿಸಿದಳಾಸತ್ತಳೞ್ತಳ್ ಬೆಮರ್ತಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೦-೬೬). **ಅಳ್₁** : ನೀಂ ಕುಡಿಯೆಮ್ಮವ್ವೆ ದಿಟಂ ಕರಂ ಬಡಿವಳೆಂದಳ್ತಳ್ತು ಕಾರ್ಪಣ್ಯದಿಂ ನುಡಿಯಲ್ಕೆ (ಪಂಪಾಶ. ೬೭). **ಅಳು₁** : ಅಳುವುದ್ಯಾತಕೊ ರಂಗ ಅತ್ತರಂಜಿಪ ಗುಮ್ಮ (ಪುರಂದ. ೩-೧೦-೧) ; ಅತ್ತನೆ ಶಿವ ಶಿವ ದೇಶಿಗನಾದನೆಂದತ್ತರಿರ್ವರು ದುಗುಡದಲಿ (ಮೋಹತ. ೩೪-೩೩) ; ಅಳುವ ಹೆಂಗಸನ್ನೂ ನಗುವ ಗಂಡಸನ್ನೂ ನಂಬಬಾರದು (ಗಾದೆ) ; ನಿತ್ಯ ಸಾಯುವವರಿಗೆ ಅಳುವವರು ಯಾರು (ಗಾದೆ). **ಅೞು₁** : ಅೞುವೆನ್ನಂ ತರಳಿಕೆ ಮೆಯ್ವೞಿಯಿಂ ಪಿಡಿದೊಯ್ಯನೆತ್ತಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ತಡಿಗಾಗಿೞಿತಂದು (ಕಾದಂಪೂ. ೯೫೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅೞು ; ತೆಲು. ಏಡುಚು ; ಕೊಲಾ. ಅರ್ ; ನಾಯ್ಕಿ. ಅರ್ ; ಪರ್ಜಿ. ಅಳ್]

ಅೞ್₂, ಅೞು₂ (ನಾ). ಅಳುವಿಕೆ ; ರೋದನ (ಕ). **ಅೞು₂** (ಕ).

[< ಅೞ್₁]

ಅೞಲ್₁, ಅಳಲ್₁, ಅಳಲು₁ (ಕ್ರಿ). ದುಃಖಿಸು ; ಶೋಕಿಸು ; ವ್ಯಥೆಪಡು : ಅೞಿಪಿದವರುಂ ವಿಭೀತರುಮೞಲ್ದರುಂ ಸಲೆ ವಿಯೋಗದಿಂ ನಿಜಜನದಿಂ ಕೞಿಯೆ (ಕವಿರಾ. ೨-೨೫) ; ಒಡನಿರಲಿತ್ತುದಿಲ್ಲ ವಿಧಿ ನಮ್ಮನೞಲ್ದೞವೇಡ ನೀಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೨೫) ; ಬನ್ನಮನಾತನೊಳ್ ನೆಱಪಲಾಱದನಾಥೆಯೆನೆಂದೞಲ್ದು ನೀ ನೆನ್ನ ಮನಕ್ಕೆ ಮಾಡುವುದೆ ಮಲ್ಲಿಗೆಕೆಮ್ಮನೆ ತೀವ್ರತಾಪಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೩೭) ; ಬಾಯ್ಗೆಬಂದುದಂ ನುಡಿದೊಡೞಲ್ದು ಸೋಲ್ತು ಪದದೊಳ್ ದೆಸೆಗಾಣದೆ (ಸಮುಪ. ೬-೫೧) ; ಕೞಲನೞಲಂ ಬಾಡಂ ಕೋಡಂ ಹಿಮಾತಪಬಾಧೆಯಿಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೮೩).

ಅಳಲ್₁: ಪರಮಪತಿವ್ರತಾಸತಿ ನಿಜಪ್ರಿಯವಲ್ಲಭನೊಲ್ಲದಿರ್ದೊಡತ್ಯುರು ತರದುಃಖಭಾವದಿನಳಲ್ವ ಬಳಲ್ವ ಕೆರಳ್ವ ಬೈವವೊಲ್ (ಶತಕ. ೨೨೮-೨೪). **ಅಳಲು₁** : ಅಳಲುಗೆ ಮನ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ (ಮಹಾದೇ. ೧೮-೧) ; ಓಡಿದುದ ಹಂಕಾರಮಳಲಿದುದು ಚಿತ್ತಂ (ಚಿಬಪು. ೨೨-೨೬) ; ಅಳಲಿದುರಗನ ನೆರವಿ ಟೊಪ್ಪಿಗೆಗಳೆದ ಸಾಳ್ವನ ಹಿಂಡು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೧೬) ; ಅಳಲಿದರು ಬಳಿ ಕೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರು (ತೊರರಾ. ೨-೬-೨೬).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅೞಲ್ = ಸುಡು ; **ಮಲ.** ಅೞಲು = ಪರಿತಪಿಸು, ಮತ್ಸರಿಸು ; ಅೞಲ್ = ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ ತಿಂದವರಂತೆ ಉರಿಹತ್ತು, ಕಷ್ಟಪಡು ; **ತುಳು.** ಅಲುರ್ = ಸುಡು, ಬೇಗೆಯುಂಟಾಗು ; **ತೆಲು.** ಅಡಲು = ದುಃಖಿಸು]

ಅೞಲ್₂, ಅಳಲ್₂, ಅಳಲು₂ (ನಾ). ೧. ದುಃಖ; ಶೋಕ; ಪ್ರಲಾಪ: ಕಮಲಾಕರದೊಳ್ ಸಂಕೋಚಮನೞಲಂ ಚಕ್ರವಾಕದೊಳ್ ಮಾಡದು ನಿನ್ನ ಮುಖೇಂದುಬಿಂಬಮಿಂದುಗೆ ಸಮನೆಂಬುದು ಮಿಗೆ ವಿರುದ್ಧರೂಪಕಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೯) ; ಮಗನೞಲೊಂದು ಭೂಪತಿಯ ತಮ್ಮನೊಳಾದೞಲೊಂದು ನೊಂದು ಬಿನ್ನಗೆ ಮೊಗದಿಂದೆ ಕುಂದಿ ಫಣಿಕೇತನನಿರ್ದೞಲೊಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೭೦) ; ಅರ್ಥದೞಲಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು ಮತ್ತಂ ಸತ್ವಾವಲಂಬಿಯಾಗಿ ಪೋಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೨೩೧-೧). ೨. ಭಯ: "ಬೆಗಳ್ ಪೆಳಜೞಲೆಂದಲ್ಲಿಯು . . . ಭಯನಾಮ" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೮). **ಅಳಲ್₂** : ತಿಳಿಯಬಂತೆಯೆ ಕಾಣದಂತೆಯೆ ಅಳಲ್ವ ಬಂಧುಗಳಿಲ್ಲದೆ (ಕಎಪು. ೪೧). **ಅಳಲು₂** : ೧. ಅಂಗತವಿಲ್ಲದ ಸಂಗವು ಅಳಲಿಲ್ಲದ ಹುಯ್ಯಲಂತೆ (ಬಸವ. ೪೫೫) ; ಅಳಲು ಕೈಮಿಗಲಾ ವಿರಾಟನ ಲಲನೆ ಸೈರಂಧ್ರಿಯನು ಕರೆಸಿದಳು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೧೦೭) ; ಹರಿಗೆ ಬಲು ಹಗ್ಗಿಗಳಲುರಿ ಯಮಂಗುಬ್ಬಸಂ ನಿರುತಿಗತಿಸಂಕಟ (ಚಿಬಪು. ೨೪-೨೭).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅೞಲ್ = ಬೆಂಕಿ, ಜ್ವಾಲೆ ; **ಮಲ.** ಅೞಲ್ = ಶಾಖ, ಬೆಂಕಿ ; **ತೆಲು.** ಅಡರು = ದುಃಖ]

ಅೞಲ್ಪಾಡು, ಅಳಲುಪಾಡು (ನಾ). ದುಃಖದ ಸ್ಥಿತಿ: ಅೞಲ್ ಪಾಡಿನತ್ತಣಿನ್ ತೆಱಪುಗೊಳ್ಳಿನಿತು (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೮-೩೭೦). **ಅಳಲು ಪಾಡು** : ಒಳಿತನ್ನು ಎಸಗಲು ಹೋಗಿ ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬಂದ ಅಳಲುಪಾಡನ್ನು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿಹೇಳಿ ಸಹಾನುಭೂತಿಯನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ (ಬದ್ಧಪ್ರ. XIV ಪೀ). [ಅೞಲ್₂ + ಪಾಡು₂]

ಅೞಲಿಗ, ಅಳಲಿಗ (ನಾ). ೧. ದುಃಖಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವನು ; ಸಂಕಟಗೊಂಡವನು. ೨. ಪ್ರಿಯ ; ಆಪ್ತ ; ಆಸಕ್ತ: ಬಲ್ಲಾಳೆಗಮೆನಿಪ ಬಿಲ್ಲಾಳೆಗಮಂ ನೀಡುಂ ಕಾದುವನ್ನೆಗಂ ಅೞಲಿಗರುಂ ವೇಗಾಯ್ಲರುಮಪ್ಪನ್ನಯಾಗತ ನಭೋಗತಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೩೩ ವ). **ಅಳಲಿಗ** : ೧. ನೊಂದ ಜವನೋ ಜಗವನುರುಹಲು ಬಂದ ಶಿವನೋ . . . ತಂದೆಯಳಲಿಗನಿರವು ವಿಶ್ವವನೊಂದು ನಿಮಿಷಕೆ ಸುಡುವುದೋ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೧೨) ; ಅರಿಗಾರ್ಕೈ ಸುಖವ ಮಾಳ್ಪವರಾರಿಗಾರ್ಕೈಯಳಲಿಗರು ಸಂಸಾರವೀಶ್ವರ ತಂತ್ರವಲ್ಲೈ (ನಿಭಾಗ. ೭-೧೪-೬). ೨. ರಾಯನಳಲಿಗರಿವರಘಾಟದ ನಾಯಕರು ಕಾಣಿರೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೩೩) ; ಮುಱಿದುದುರವಣೆಗವನ ಸೇನೆ ಬಳಿಕಳಲಿಗರ್ ತರಹರಿಸಿ ಸುತ ಸಹೋದರ ಮಂತ್ರಿ ಬಾಂಧವರು ಧುರದೊಳಾಂತಳಿದರರ್ಜುನನೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೯-೧೬). [ಅೞಲ್₂ + -ಇಗ]

ಅೞಲಿಸು, ಅಳಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಕಟಪಡಿಸು; ದುಃಖಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು; ಆಯಾಸಪಡಿಸು: ವಿಷಯಲೋಭದಿನೇನಸ್ಸಂತಾನಮೆನ್ನನೇನೞಲಿಸದೋ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೧೮) ; ಮನ್ನಿಸದೆ ತಂದೆಯಂ ಪೊೞಲಂ ನೆಱೆ ಕಾಡುತ್ತುಮೞಲಿಸುತ್ತುಂ ದೂರ್ತಿಂದಂ ನೃಪಸುತನಿರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೯೩). **ಅಳಲಿಸು** : ನಿಮ್ಮವನಳಲಿಸಿದೆನೆನ್ನಿಂದ ಪಾಪಿಗಳೊಳರೆ ಭುವನದೊಳು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೮) ; ಧರೆಯೊಳದಱೆನೊಳ್ಪಿದರ್ಗೆಣೆ ತಾಮೆಂಬರನಘುಮಳಲಿಸದೆ (ಜಯಕಾ. ೩-೫೪) ; ಅರನಳಲಿಸಿದೆನೊ ತಪೋವ್ರತರಾರ ಜಱೆದೆನೊ ತನ್ನ ನಿಜಸಂಸಾರವೀ ತೆಱನಾಯ್ತು (ನಳಚ. ೮-೫).

[ಅೞಲ್₂ + -ಇಸು₃]

ಅೞಲ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಅೞಲಿಸು : "ಅೞಲ್ಚು – ದುಃಖೋತ್ಪಾದನೇ" (ಶಮಧಾ). [ಅೞಲ್₂ + -ಚು]

ಅೞಲ್ವೆ (ನಾ). ದುಃಖ; ಶೋಕ; ರೋದನ: ಬಡಿಹದ ಮಕ್ಕಳಂತೆ ಅೞಲ್ವೆಯೊಳಂ ನೀರ್ ಮುಟ್ಟದ ಕೆಂಡದಂತುಪಶಮನದೊಳಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೨೫). [ಅೞಲ್₂ + -ವೆ]

ಅೞಿ₁, ಅಳಿ₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಡು ; ನಾಶವಾಗು ; ಸಾಯಿ : "ಅೞಿ— ವಿನಾಶೇ, ಮಾನಶೇಷ ರಸೇ ಚ (ಅಳೆಯುವ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತ ದ್ರವ), ಭ್ರಮರಾರ್ಥೇ ಕ್ಷಳಂ (ಅಳಿ)" (ಶಮಧಾ) ; ಕೇಡಡಸಿದೊಡಂ ಬಗೆಯಂ ಕೂಡದು ಕೂಡಿದುದುಮೞಿದು ವಿಪರೀತಮುಮಂ ಮಾಡುಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೭೩) ; ತೋರ್ಕೆಯುರ್ಬೞಿಯದೆ ತಳ್ತ ಪೆರ್ಮೊಲೆಗಳೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೧೧ ಶೂದ್ರಕ) ; ಅಂಗಜೋತ್ಪತ್ತಿಸುಖಕ್ಕೆ ಸೋಲಲೞಿಗುಂ ಪುರುಷವ್ರತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೫) ; ಮೋಹಾಗ್ನಿಯಿಂದಮೞಿವುದು ಜೀವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೩೧). ೨. ಮರೆಯಾಗು : ತಾರಗೆಗಳೞಿಯೆ ನೆಯ್ದಿಲ್ ನೀರಂ ಪುಗೆ ಕೂಡೆ ಮರ್ಬು ಮೆಯ್ವೆರ್ಚೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೪೯). ೩. ಕೆಡಿಸು ; ಹಾಳುಮಾಡು ; ನಾಶಪಡಿಸು ; ಕೊಲ್ಲು : ಅದಾನ್ ಅೞಿವೊನ್ಗೆ ಮಹಾಪಾತಕಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬-೧೫ ; 450) ; ಇತ್ತೊದಾನ್ ಅೞಿವೊನ್ (ಎಇ. III, ೩೬೦-೮ ; 740) ; ದೇವಸ್ವಮನೞಿವನಿಂ ನಿಕೃಷ್ಟರುಮೊಳರೇ (ಎಇ. XVI, ೫-೬೩ ; 978) ; ಕವಿಲೆಯುಮನೞಿದ ಪಾತಕಂ (ಎಇ. XIX, ೨೧೯-೧೫ ; 1037) ; ಈ ಧರ್ಮಮನೞಿದಾತಂ (ಕಇ. II, ೯-೩೩ ; 1075). **ಅಳಿ₁** : ೧. ಲಿಂಗೈಕ್ಯರಿಗೆ ಪ್ರಾಣಗುಣವಳಿಯದವರ ಸಂಗವೇ ಭಂಗ (ಮಹಾದೇ. ೨೫-೧೦) ; ಓವೊ ಗಣಿಕಾನಾಮ ದೋಷವಳಿವುದು ಶಿವಂಗಾವು ಸಲಲೆಂದು ಬಹು ಮುಖದಿನಲರ್ದಂತಿರ್ಪ ಸೇವಂತಿಯಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೫೪) ; ಪತಿಯಳಿದ ಸತಿಯಿರವು ನಾಯಕರತುನವಿಲ್ಲದ ಪದಕ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೧೮). ೩. ಅಳಿವೆನೋ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕವ ಹರಿಯಜಭವಾದ್ಯರ ತಳಿವೆನೋ (ತೊರರಾ. ೩-೭-೧೪).

ಅಳಿವೊಡಲ್ = ನಶ್ವರವಾದ ದೇಹ : ಜಗುಳುವಾತನು ಜಾಱುವಾತನ ಹೆಗಲ ಹಿಡಿದವೊಲಂತಕನ ತಾಳಿಗೆಗೆ ತುತ್ತಾಗಿರ್ದ ತಮ್ಮಳಿವೊಡಲ ದುಃಸ್ಥಿತಿಯ ಬಗೆಯದೆ (ನಿಭಾಗ. ೨-೧-೭). **ಅೞಿತೊಂ**, **ಅೞಿತ್ತೋನ್** = ಕೆಡಿಸಿದವನು ; ಹಾಳುಮಾಡಿದವನು : ಈ ಧರ್ಮಮನೞಿತೊಂ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೪-೧೦ ; 750) ; ಇದಾನೞಿತ್ತೋನ್ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೮೭-೪ ; 700). **ಅೞಿದುಕೊಳ್** = ಹಾಳುಮಾಡಿಕೊ ; ನಷ್ಟಪಡಿಸಿಕೊ : ಈಗಳಾತನೆನ್ನನೞಿದು ತನ್ನ ಜಸಮುಮಂ ಧರ್ಮಮುಮನೞಿದುಕೊಳಲ್ಬಗೆದಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೮-೧೧). **ಅೞಿಪ್ಪಾನ್**, **ಅೞಿಪ್ಪೊನ್** = ಕೆಡಿಸುವವನು ; ಹಾಳುಮಾಡುವವನು : ಅದಾನೞಿಪ್ಪಾನ್ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನಪ್ಪೋನ್ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೨೮-೪; 800) ; ಅೞಿಪ್ಪೊನ್ ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನಪ್ಪೊ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೧೫-೪; 750). **ಅೞಿಮಿನ್** = ನಾಶಮಾಡಿರಿ : ಅೞಿಮಿನೆನ್ದುಪಾದೇಶಂ ಕೊಡುವೋರುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೮-೯ ; 675). **ಅೞಿವಲ್** = ನಾಶಮಾಡಲು : ಅದಾನೞಿವೋರುಂ ಅೞಿವಲ್ಪೞ್ಚಿದೋರ್ ಮನದೆ ನೆನೆವೋರುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೮-೮ ; 675).

ಅೞಿ ವೊನ್ = ಅೞಿಪ್ಪಾನ್ : ಅದಕ್ಕೞಿವೊನ್ಪಞ್ಚ ಮಹಾಪಾತಕ ವಕುವರ್ (ಎಕ. X (S), ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೧೬–೭ ; 700). **ಅೞುತ್ತು** = ಹಾಳು ಮಾಡಿ; ಕೆಡಿಸಿ : ಇದಾನೞುತ್ತು ಕೆಡಿಪಿದನೊಕ್ಕಲ್ ಕೆಡುಗ (ಮೈಆರ್. ೧೯೩೭, ೩೮–೫ ; ೭25).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅೞಿ ; ತುಳು. ಅಲಿ, ಅಳಿ]

ಅೞಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ನಾಶ; ಕೇಡು. ೨. ಅಲ್ಪತನ; ಹೀನತನ : ಅೞಿಯೊಳೆ ಜಾನಕಿಯಂ ತಂದೞಿಗಂಡನೆ ನಿನ್ನ ಪೆಂಡಿರಂ ನೀಂ ನೋೞ್ಪಂತೆೞೆದುಯ್ದಪೆಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೦೨).

[< ಅೞಿ$_1$. / ತಮಿ. ಅೞಿ ; ತುಳು. ಅಳಿಕಟ್ಟ್, ಅಳಿಯಂತರ]

ಅೞಿ$_3$, ಅಳಿ$_3$ (ನಾ). ಅಳತೆಪಾತ್ರೆಯ ತಳದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವ ದ್ರವ: “ಅೞಿ—ವಿನಾಶೇ, ಮಾನಶೇಷ ರಸೇ ಚ (ಅಳೆಯುವ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತ ದ್ರವ) ಭ್ರಮರಾರ್ಥೇ ಕ್ಷಳಂ (ಅಳಿ) ” (ಶಮುಧಾ); “ಅೞಿಯೆಂದು ಬಳ್ಳದೞಿಯೊಳಂ ವಿಧಿಕ್ರಿಯೆಯೊಳಂ ೞಟಿಂ ” (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). **ಅಳಿ$_3$** : ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಅಳಿಬೀಳುವ ಹಾಗೆ ಅಳೆ (ರೂಢಿ).

ಅಳಿಬಿಡು = ತುಂಬಿ ಚೆಲ್ಲುವಂತೆ ಅಳೆ : ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಅಳಿಬಿಡು (ರೂಢಿ). **ಅಳಿಬೀಳು** = ಅಳಿಬಿಡು : ಅಳಿಬೀಳುವಂತೆ ಈ ಪಾತ್ರೆಗೆ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಸುರಿ (ರೂಢಿ). **ಅಳೀಮಟ** = ತುಂಬಿ ಚೆಲ್ಲುವ ಮಟ್ಟ ; ಪಾತ್ರೆಯ ಬಾಯಿಯ ಅಂಚಿನವರೆಗೆ ತುಂಬಿದ ಸ್ಥಿತಿ: ಇಳಿಸ ಬೇಕೆಂದರೆ ‘ಅಳೀಮಟ’ ತುಂಬಿದ ಆ ಚಹದ ‘ಗುಂಡಿ’ಗೆ ಕುತ್ತಿಗೆಯೇ ಇಲ್ಲ (ನಡೆಧಾ. I, ೧೨೬೫). [?]

ಅೞಿಕೆ (ನಾ). ನೀಚ; ಹೀನ; ಕೆಡುಕ: ಕಿಡುಕಂ ಅೞಿಕಂ ಬೆಳುಕಂ (ಶಮದ. ೨೦೫ ಪ್ರಯೋ.). [ಅೞಿ$_2$ + -ಕ$_2$]

ಅೞಿಗಂಡ (ನಾ). ಪೌರುಷವಿಲ್ಲದವನು; ಅಲ್ಪಶೌರ್ಯವುಳ್ಳವನು : ನಿನಗುೞಿಧೇನುಮಲ್ಲದೞಿಗಂಡರಿದಿರ್ಚುವರಲ್ಲರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೬೬) ; ಪೊಚ್ಚೞಿ ನುಡಿವೞಿಗಣ್ಡರಂ ನಗುವುದೊಟ್ಟೞಿ ಮಾವನಗನ್ಧಹಸ್ತಿಯಂ (ಎಕ. II, ೧೩೪–೫೪ ; 982) ; ಬಸಂತನಾಣೆಗಡ ಬಲ್ಲೊಡವಾನೞಿಗಂಡ ರೆಂಬುದಂ (ಲೀಲಾವ. ೨–೫೬). [ಅೞಿ$_2$ + ಗಂಡ$_1$]

ಅೞಿಗಂಡು, ಅಳಿಗಂಡು (ನಾ). ಅಲ್ಪಶೌರ್ಯ; ಹೀನವಾದ ಪರಾಕ್ರಮ: ಅೞಿಗಂಡಿನೊಳೇಂಕೈದುವನುೞಿ(ಪಂರಾಮಾ.೧೪–೧೮೨); ಪೞಿಯಾಳ್ತನದೞಿಗಂಡಿಂದೞಿಯದೆ ಮೆಯ್ವೆರ್ಚಿಪೋಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೨೩). **ಅಳಿಗಂಡು** : ‘ಅಳಿಗಂಡುತನ’ ಪರಾ. [ಅೞಿ$_2$ + ಗಂಡು]

ಅೞಿಗಚ್ಚು (ನಾ). (?) : ಮಾನಧನನಂ ನೆಗೞ್ತೆಯ ಮಾನಸನಂ ತನಗೆ ಹಿತನನೊಂದೞಿಗಚ್ಚಾದಾ [ಪಾಠಾಂ. ದೋಷಕ್ಕಾ] ನರಪತಿ ಕೆಡಿಸದೆ ಕಚ್ಚೇನೆಗೆ ತಲೆದಿವಿಸಿಕೊಳ್ವನಂ ನೆಱೆ ಪೋಲ್ಗುಂ (ನೀತಿಸಾ. ೩೨೦ ; ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೬–೬೩ ನೋ). ℙ ಈ ಶಬ್ದ ‘ಅೞಿಗಟ್ಟು’ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.

[?. / ತಮಿ. ಅೞಿಗಟ್ಟು = ಸುಳ್ಳುದೂರು, ಸುಳ್ಳುನಿಂದೆ]

ಅೞಿಗಜ್ಜ (ನಾ). ಮಾಡಬಾರದ ಕೆಲಸ; ಹೀನವಾದ ಕೆಲಸ: ಮುನ್ನಂ ನೀಂ ಬಾರಿಸೆಯುಮುದನ್ನಯಮಪ್ಪೆನ್ನ ಮಾಡಿದೞಿಗಜ್ಜಂ ಪೇೞಿನ್ನೆಂತು ಮಾಡಲಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೬೮–೨೧) ; ಮುನ್ನೞಿಗಜ್ಜ ಮದೆನಿತೆನಿತುನ್ನೆಗೞ್ದಾ ನೆಲೆಯನುೞಿದು ನೀನೇ ಗತಿಯೆಂಬನ್ನೆಗಮಡಿ ಗೆಱಗಿದರಂ ಮನ್ನಿಸಿ ಸಲಪುವರುಪೇಂದ್ರ ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರರ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೬೫–೯). [ಅೞಿ$_2$ + ಕಜ್ಜ]

ಅೞಿಗಣ್, ಅಳಿಗಣ್, ಅಳಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ವಿಕಾರವಾದ ಕಣ್ಣು; ಕೆಟ್ಟ ಕಣ್ಣು : ಅೞಿಗಣ್ಣವರಂತೆ ಕೊೞೆಗಣ್ಗಳುಂ ಮಾಗಿಯ ದೇಸಿಗನಂತೆ ಬೂದಿವೆರಸಿರ್ದೊಡಲುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೭೫ ವ); ಪಱಿದಲೆ ಕುೞಿನೊಸಲೞಿಗಣ್ಣೊಱೆವಾಯರ್ ಹಪ್ಪಳಿಕೆ ಮೂಗು ಮುಱುಟಿದ ಕಿವಿ (ಯಶೋಚ. ೨–೨೦). **ಅಳಿಗಣ್** : ಅಳಿಗಣ್ಣೊ ಪೊಸನೀಲಿಗಣ್ಣೋ (ಮಹಾವಿ. ೭–೫೧). **ಅಳಿಗಣ್ಣು** : ಅಲಿನೊಂದುದೊ ಕಣ್ಣಬೇನೆಯೊ ವೈಲಿಗೆಯೊ ಹೂ ಹುಟ್ಟಿಹುದೊ ಕಣುಶೂಲೆಯೋಯಳಿ ಗಣ್ಣೊ ತಿಮಿರವೊ (ಬಸಪು. ೧೮–೬೬). [ಅೞಿ$_2$ + ಕಣ್]

ಅೞಿಗಣ್ಣ, ಅಳಿಗಣ್ಣ (ನಾ). ವಿಕಾರವಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು: ಅೞಿಗಣ್ಣರಂತೆ ಮಿಳಮಿಳನೆ ನೋಡುತ್ತುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೮೭–೧೮). **ಅಳಿಗಣ್ಣ** : ಈ ಅಳಿಗಣ್ಣನಿಗೆ ಯಾರು ಹೆಣ್ಣು ಕೊಡುವರು (ರೂಢಿ).

[ಅೞಿಗಣ್ + –ಅ$_7$]

ಅೞಿಗಬ್ಬ, ಅಳಿಗಬ್ಬ (ನಾ). ೧. ಹೀನವಾದ ಕಾವ್ಯ; ಕುತ್ಸಿತವಾದ ಕಾವ್ಯ: ಪೞಗನ್ನಡಂ, ಅೞಿಗಬ್ಬಂ, ಕೆಂದಳಿರ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೮ ಉದಾ). ೨. ಅಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ರವಿಸುವ ಗರ್ಭ; ಅಳಿದು ಹೋಗುವ ಗರ್ಭ: ೧, ೨ : ಅೞಿಗಬ್ಬಂ ಬೆಳ್ಳಕ್ಕರಿಗರೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದಿಲ್ಲಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭–೨೪). **ಅಳಿಗಬ್ಬ** : ೧. ಅಂತುಮಿಂತುಮಳಿಗಬ್ಬಮನಾಗಿಸಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತೆ ಕಾಲುರಿಚರ ತೋರ್ಪ ದುಷ್ಕವಿ ಮಹಾಕವಿಮಧ್ಯದೊಳೊಪ್ಪಲಾರ್ಪನೇ (ರಾಜಶೇ. ೧–೨೩). [ಅೞಿ$_2$ + ಕಬ್ಬ$_1$; ಅೞಿ$_2$ + ಗಬ್ಬ$_2$]

ಅೞಿಗವಿ, ಅಳಿಗವಿ (ನಾ). ಅಸಮರ್ಥನಾದ ಕವಿ; ಕುಕವಿ: ಮುತ್ತಂ ಮೆೞಿಸಂ ಕೋದಂತಿರೆ ಪೇೞ್ವೞಿಗವಿಗಳ ಕವಿತೆ ಬುಧರ ನೆರ್ದೆಗೊಳಿಸುಗುಮೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೫) ; ಒಳ್ಗವಿ, ಬೆಳ್ಗವಿ, ಅೞಿಗವಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೨ ಉದಾ). **ಅಳಿಗವಿ** : ಪೆಳವನ ಕಣ್ಗಳಂಧಕನ ಕಾಲ್ಗಳಿವಿಂತೊಡಗೂಡಿ ಗಾವುದಂ ತಳರ್ದೊಡೆ ಬಲ್ಲಿದಂ ನಡೆದ ಮಾಳ್ಕೆಯೆನಿಪ್ಪುದೆ ಬೇಡ ಮಾಣೆಲೇ ಅಳಿಗವಿ ನಿನ್ನ ತನ್ನೆರವಿನೋದಿನ ಕಬ್ಬಮಂ (ಗಿರಿಕ. ೧–೨೪). [ಅೞಿ$_2$ + ಕವಿ$_2$]

ಅೞಿಗಾಲ, ಅಳಿಗಾಲ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಕಾಲ; ಕಷ್ಟವಾದ ಕಾಲ. ೨. ವಿನಾಶಕಾಲ (ಕ). **ಅಳಿಗಾಲ**: ೨. ಅಳಿಗಾಲವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಯಾರಿಂದಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೩೧).

[ಅೞಿ$_2$ + ಕಾಲ. / ತಮಿ. ಅೞಿವುಕಾಲಂ = ಕೆಟ್ಟಕಾಲ]

ಅೞಿಗಾಳೆಗ (ನಾ). ಅಲ್ಪಕದನ; ಸಣ್ಣಯುದ್ಧ : ಪರಿವ ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳೆಲ್ಲಮೞಿಗಾಳೆಗದೊಳ್ ಸತ್ತೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೯೪ ವ).

[ಅೞಿ$_2$ + ಕಾಳೆಗ]

ಅೞಿಗೆಯ್ತ (ನಾ). ನೀಚವಾದ ಕೆಲಸ; ತುಚ್ಛವಾದ ಕಾರ್ಯ: ಆಗಳವನಳಿಪಿನೞಿಗೆಯ್ತಕ್ಕೆ ಸೀತೆ ಸೈರಿಸದೆ ನೀನೆನ್ನ ಸೋಂಕಿದೊಡೆ ನಾಲಗೆಗಿೞ್ತು ಸಾವೆನೆಂದು ಪರಿಚ್ಛೇದಿಸಿ ನುಡಿಯೆ(ಪಂರಾಮಾ.೯–೧೪೮ ವ).

[ಅೞಿ$_2$ + ಗೆಯ್ತ]

ಅೞಿಗೆಯ್ಮೆ (ನಾ). ಹೀನಕಾರ್ಯ; ಪಾಪಕಾರ್ಯ: ಕರ್ಕಶರೞಿಗೆಯ್ಮೆವಟ್ಟೆಗೊಡನಡಿಯಿಟ್ಟರ್ (ಚಿಕವಿ. ೨–೯೦). [ಅೞಿ$_2$ + ಗೆಯ್ಮೆ]

ಅೞಿಗೆವದ್ದ (ನಾ). = ಅಳಿಕಾಬಂಧ : ಕ್ಷಳಕ್ಕೆ—ತಾಳಂ = ತಾೞ್ . . . ಅಳಿಕಾ ಬದ್ಧಂ = ಅೞಿಗೆವದ್ದಂ (ಶಮದ. ೨೧ ಪ್ರಯೋ).

[< ಸಂ. ಅಳಿಕಾಬದ್ಧ]

ಅೞಿಚಟ್ಟು$_1$ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ಲೇಪನ ದ್ರವ್ಯ; ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ಲೇಪನವಸ್ತು (?) : ಅೞಿಚಟ್ಟಂ ತಲೆ ಬುಗುಂಟುವೋಧುದೆಂಬ ನಾೞ್ನುಡಿಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೨೬). [ಅೞಿ$_2$ + ಚಟ್ಟು$_1$]

ಅೞಿಚಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ಶಿಷ್ಯತನ. [ಅೞಿ$_2$ + ಚಟ್ಟು$_2$]

ಅೞಿಚಾಗಿ (ನಾ). ಅಲ್ಪನಾದ ತ್ಯಾಗಿ: ದೀಪವರ್ತಿಯಂತೆ ಪೊಂಗೆಱಗದೆ ಅೞಿಚಾಗಿಯಂತೆ ಪೊಗೞ್ತೆಗಾಸೆಗೆಯ್ಯದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೪೬).

[ಅೞಿ$_2$ + ಚಾಗಿ]

ಅಱಜಗಳ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಜಗಳ; ತುಚ್ಛವಾದ ಜಗಳ: ಸಂಸಾರದೊಳ್ ಪೇಸುಗೆಗೆಟ್ಟೀ ನಾಣ ಪುತ್ತಪ್ಪಱಜಗಳದೊಳೇನಮ್ಮ ತಕ್ಕೊರ್ಮೆಯುಂಟೀ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೭). [ಅಱ್$_2$ + ಜಗಳ]

ಅಱಜಪ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ಜಪ; ಫಲವಿಲ್ಲದ ಜಪ: ಅಱಯೊಳೆ ಜಾನಕಿಯುಂ ತಂದಱಗಂಡನೆ... ಉಱದಱಜಪಮುಂ ದನುಜ ತೋರ್ಪುದೆನ್ನೊಳ್ ಕೂರ್ಪಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೦೨). [ಅಱ್$_2$ + ಜಪ]

ಅಱಜಸ, ಅಳಿಜಸ (ನಾ). ಅಪಕೀರ್ತಿ; ಕೆಟ್ಟಹೆಸರು: ಅಱಜಸಂ, ತುರಗದಱಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೯೬ ಪ್ರಯೋ). **ಅಳಿಜಸ**: ಅಳಿವುದೊಡಲು ಜಸವಳಿಜಸವೆರಡಿವು ಬಳಿಯೊಕ್ಕಲು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೨-೨೦); ಪೊರೆದ ದಾತಾರಗಿನ್ನೆರಡನೆಣಿಸೆಯಳಿಜಸ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರುಳ್ಳನ್ನ ವರ್ತಿಪುದು ಸತ್ಯ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೫-೪-೨೭); ಅಳಿಜಸ ಪಿರಿದಾಗಿ ಮುಂದೈದುವುದ ನಱಯದೆ ನಮ್ಮ ಕೆಣಕಿದನೆಂದವನೀಶ ಗರ್ಜಿಸಿದ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೨೮). [ಅಱ್$_2$ + ಜಸ]

ಅಱತೊಂ 'ಅಱ್$_1$' ಪರಾ.

ಅಱತ್ತೋನ್ 'ಅಱ್$_1$' ಪರಾ.

ಅಱದೆರೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ತೆರೆ; ಚಿಕ್ಕ ಅಲೆ: ಎಸಗುವ ಮಂದಾನಿಲನಿಂ ಕುಸುಮರಜಂಬೊರೆದು ಪೊಣ್ಮುವಱದೆರೆಗಳಿನೇನೆಸೆದುದೊ . . . ಸರೋವರಮಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೩೭). [ಅಱ್$_2$ + ತೆರೆ$_2$]

ಅಱದೆಸೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟದೆಸೆ; ದುರ್ದೆಸೆ: ನೀನುಮೆನ್ನಱದೆಸೆಯ ನೆಱೆ ನೋಡಿ ಅರಯಲ್ ಬಂದೆಯೇನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೭-೩೫೦). [ಅಱ್$_2$+ದೆಸೆ]

ಅಱದೋಷ (ನಾ). ಅಲ್ಪದೋಷ; ಸಣ್ಣ ತಪ್ಪು: ಮಾನಧನನಂ ನೆಗೞ್ತೆಯ ಮಾನಸನಂ ತನಗೆ ಹಿತನನೊಂದಱದೋಷ[ಪಾಠಾಂ. ಗಚ್ಚು]ಕ್ಕಾ ನರಪತಿ ಕೆಡಿಪೊಡೆ ಕಣ್ಬೇನೆಗೆ ತಲೆದಿವಿಸಿಕೊಳ್ವನಂ ನೆಱೆ ಪೋಲ್ಗುಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೬-೬೩; ನೀತಿಸಾ. ೩೨೦ ನೋ). [ಅಱ್$_2$ + ದೋಷ]

ಅಱನಿಷಾದ (ನಾ). ದುಷ್ಟನಾದ ಬೇಡ; ನೀಚನಾದ ವ್ಯಾಧ: ಬಹುಜನರೊಳ್ ಧರ್ಮದಯಾರಹಿತರೊಳವನಿಪರೊಳಱನಿಷಾದರೊಳಕ್ಕುಂ ಬಹುವಿಧ ವೈರಂ (ಜಾತತಿ. ೯-೨೮). [ಅಱ್$_2$ + ನಿಷಾದ]

ಅಱನೀರ್ (ನಾ). ಅತ್ಯಲ್ಪವಾಗಿರುವ ನೀರು: ಕುದಿಯಿಸುವಿಂದ್ರಿಯಂಗಳಿನಱಲ್ದು ಬಱಲ್ದು . . . ಬರ್ದಿದೆಯಱನೀರ್ಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮೆಲೆ ನೀರ್ಗೆ] ನೀರಡಸಿ ಬೇಸಗೆಯೊಳ್ (ಜೀವಸಂ. ೮೧-೧೦). [ಅಱ್$_2$ + ನೀರ್$_1$]

ಅಱನುಡಿ, ಅಳಿನುಡಿ (ನಾ). ತುಚ್ಛವಾದ ಮಾತು; ಸಲ್ಲದಮಾತು: ಅಱಪಿದೆಯಂತುಮಲ್ಲದೆ ನಿಶಾಚರಿಯೈ ನಿನಗಪ್ಪುದಪ್ಪುದೀಯಱನುಡಿ ಬರ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಪಿರಿಯಣ್ಣನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೬). **ಅಳಿನುಡಿ**: ಬಿಡು ಕರ್ಮಂ ದೈವಮೆಂದೆಂಬವರಳಿನುಡಿಯಂ (ಪಂಪಾಶ. ೬೫). [ಅಱ್$_2$ + ನುಡಿ$_2$]

ಅಱನೆಗೞ್ತೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಕಾರ್ಯ; ಹೀನಕಾರ್ಯ: ದುಶ್ಶಂಕಿತಮೆಂಬ ಕಳ್ಳರಂ ಪೊರ್ದಲೀಯದೆ ದುರಾಚಾರಮೆಂಬ ತೆರೆಗಳಂ ತಪ್ಪಿಸಿ ಅಱನೆಗೞ್ತೆಯೆಂಬ ಮೊಸಳೆಯಂ ತೊಲಗಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೧೧). [ಅಱ್$_2$ + ನೆಗೞ್ತೆ]

ಅಱಪ (ನಾ). ೧. ನಾಶಮಾಡುವವನು; ಹಾಳುಮಾಡುವವನು: "ಅಱಪನೆಂದು ಅಱಪುವನುಂ ಅಱಪಿದವನುಮಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ಕ. ೨೩ ವೃತ್ತಿ); ಅಱಪಂ = ಅಱಪುವಂ; ಅಱಪಿದವಂ (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). ಬಱವಱಯೆಂಬುದು ಬಡವಂಗಱಪಂಗೇಂ ಮುಟ್ಟೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೨೦). ೨. ಅಲ್ಪನಾದವನು: ಅಱಪರಪ್ಪ ರಿಸಿಯರ್ ಮೊದಲಾಗಿಯುಸಿರದೆಮ್ಮ ಪೇೞ್ದಂತೆ ಮೋನದಿಂದುಂಬರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೪). [ಅಱ್$_1$ + -ಪ$_2$. / ತಮಿ. ಅಱಪ್ಪನ್]

ಅಱಪಾಡು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಪಾಡು; ದುಸ್ಥಿತಿ: ಮಱೆಯದಿರ್ ಇಂತಪ್ಪ ಸೊರ್ಕೆ ನಿನ್ನನೀ ಅಱಪಾಡಿಗಿಱಪಿದುದು ಎಂಬುದನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೫೧-೧೧೧೧). [ಅಱ್$_2$ + ಪಾಡು$_2$]

ಅಱಪಾಲು (ನಾ). ದುರದೃಷ್ಟ; ದೌರ್ಭಾಗ್ಯ: ಅಂತಲ್ಲದೀಗಳಿನ ಅಱಪಾಲ ಪೊಱೆಗೆ ಮತ್ತಿನಿತು ಪೊಸವಡಕುವಯ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೮-೩೭೫). [ಅಱ್$_2$ + ಪಾಲು$_2$]

ಅಱಪು$_1$, ಅಲುಪು$_1$, ಅಳಿಪು$_1$, ಅಳಿಹು$_1$, ಅಳ್ಪು$_3$ (ಕ್ರಿ). ನಾಶವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹಾಳುಮಾಡು; ಕೆಡಿಸು. **ಅಲುಪು$_1$**: ಎನಿತು ವಿಪರೀತಗಳನೆಸಗಿದರು ಕರವಿಡಿದು ಜನಪತಿಯು ಕೋಪಿಸಂ ಮತ್ತಾವನಲುಪಿದರು ಮನದಲಿಡನಿದು ತಥ್ಯ (ವೆಂಕಾರಾ. ೪-೧೮-೩೭). **ಅಳಿಪು$_1$**: ಪೊರೆಯಲ್ ಸಾಧುಗಳಂ ನೆರೆ ದುರುಳರನಳಿಪಲ್ಕೆ ಧರ್ಮಮಂ ನೆರೆಗೊಳಿಸಲ್ (ಮರಾಚ. ೨-೧). **ಅಳಿಹು$_1$**: ಇ ಧರ್ಮವ ಅಳಿಹಿದವನು ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕಂ (ಎಕ. VIII (S), ಸೊರಬ. ೫೮೬-೮೪; 1201); ಯಿದನು ಆರು ಅಳಿಹಿದಡೆ (ಎಕ. IX, ಕೊಡಗು. ೬೫-೧೬; 1174); ಇ ಧರ್ಮವನಳಿಹಿದವರು ಗಂಗೆಯ ತಡಿಯಲಿ ಕವಿಲೆಯ ಕೊಂದಪಾಪಕ್ಕೆ ಹೋಹರು (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೧೨೦-೧೦; 7). **ಅಳ್ಪು$_3$**: ಯಿ ಧರ್ಮ್ಮವನು ಆರು ಅಳ್ಪಿದಡಂ ವಾರಣಾಸಿಯ ತಡಿಯಲು ಕವಿಲೆಯ ಕೋಟಿಯ ಕೊಂದ ಪಾಪದ[ಲಿ] ಹೋಹರು (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೧೧-೩೩; 1256). [ಅಱ್$_1$ + -ಪು$_2$. / ತಮಿ. ಅಱಪು, ಅಱಪ್ಪು]

ಅಱಪು$_2$ (ನಾ). ಭಂಗ; ಕೇಡು: ಇಱಯದೆಯುಂ ಮಲ್ಲಂತಿಗೆಯಱಯದೆಯುಂ ಕಾಲೊಳೊತ್ತೆ ಮಾರ್ದನಿವೆರಸಂದಱಪಿಂ ಕರುಣಾಧ್ವನಿ ಪೊಂಪುಱಯಾದುದು ಗಿರಿಯ ಪಿರಿಯ ತಾಱಲೊಳಾಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೮೨). [ಅಱ್$_2$ + -ಪು$_2$]

ಅಱಪೂಜೆ (ನಾ). ವಿಧಿ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪೂಜೆ; ಕ್ಷುದ್ರಮಾರ್ಗದ ಪೂಜೆ: ಬಡವನಂತೆ ಮನ್ನಣೆಗಾಸೆಗೆಯ್ಯದೆ ವ್ಯಂತರನಂತಱಪೂಜೆಗೆಱಗದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೯೯). [ಅಱ್$_2$ + ಪೂಜೆ]

ಅಱಪ್ಪಾನ್ 'ಅಱ್$_1$' ಪರಾ.

ಅಱಪ್ಪೋನ್ 'ಅಱ್$_1$' ಪರಾ.

ಅಱಬಂಟು (ನಾ). ಕುತ್ಸಿತವಾದ ಅಥವಾ ಅಲ್ಪವಾದ ಶೌರ್ಯ: ಅಱಚಟ್ಟಂ ತಲೆಬುಗುಂಟುವೋದುದೆಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿಯಂತಱಬಂಟಂ ಪೋಗಿ ಪೊಕ್ಕೆನಪ್ಪೊಡೆ ಕಾಪಿನವರ ಕಯ್ಯ ಸಾವು ನಿಶ್ಚಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೬). [ಅಱ್$_2$ + ಬಂಟು]

ಅಱಬರ್ದ (ನಾ). ಪ್ರೌಢಿಮೆ ಸಾಲದವನು; ಅಲ್ಪ ಪ್ರೌಢಿಮೆಯುಳ್ಳವನು: ಬಱಕೀಶ್ವರನರಸಮುಖರ್ ತುಱಲಾಳ್ಗಳ್ ದೊರೆಗಳೆನಿಸಿ ತೊಲಗಿದರೈವರ್ ತುಱುವರ್ ಸದಾಶಿವಾಭಿಧನಱಬರ್ದಂ ಪೊರೆಯುತಿರ್ದನೆಳಮೆಯೊಳಿಳೆಯಂ (ಚಿಕವಿ. ೨-೧೪). [ಅಱ್$_2$ + ಬರ್ದ + -ಅ$_7$]

ಅಱಬಳಿ (ನಾ). ಮೇರೆಮಿರುವುದು; ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗುವುದು (?): ತೀವಿದ ಯೌವನ ಭರಮುಂ ಲಾವಣ್ಯರಸಂ ತುಳುಂಕೆ ನಯಮಱಬಳಿವೊಂದಾವುದುವೆಳವೆಳ್ದಿಂಗಳ ಭಾವಿಸಿದ ಸುಧಾಂಶುಕೇಳಿಯಂ ಮಱೆಯಿಸಿದಳ್ (ಅನಂಪು. ೬-೨೯); ಅಂತು ನಿರ್ಮೇಘಂ ಸುರಿವಮೋಘದಿವ್ಯವಚನ ವರ್ಷಾಗಮದೊಳ್. . . ದಯಾರಸ ನೀರತಟಾಕಂ ತೀವಿ ತುಳುಂಕಿ ಕೋಡಿ ಮುರಳೆಯುಂ ದಾನ ತೀರ್ಥಸರೋವರಂಗಳಱಬಳಿವೋಗೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೧೪-೪೭ ವ). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಅಳಬಱ' (ಅಳಬು + ಅಱ) ಎಂದಿರಬಹುದು. [< ಅಳಬು$_0$ (< ಅಳವು) + ಅಳಿ$_3$ (< ಅಱ್$_3$)]

ಅಱಬು 'ಅಱವು' ನೋ.

ಅಱಿಭವ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ಜನ್ಮ; ನೀಚಜನ್ಮ: ಇರುಳುಂ ಪಗಲುಂ ಜಾನಿಸಿ ಸುರತ್ವಮಂ ಕೊಟ್ಟು ಮಗುೞೆ ಕೊಂಡಱಿಭವಮಂ ಪಿರಿದಂ ಕಿಱಿದಕ್ಕೀವಂತಿರೆ ಖಚರಸುಖಕ್ಕೆ ನೀಂ ನಿದಾನಂಗೆಯ್ದುಯ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೬೯). [ಅಱ್$_{2}$ + ಭವ]

ಅಱಿಮಂತ್ರ (ನಾ). ೧. ಹೀನವಾದ ಮಂತ್ರ. ೨. ಹೀನವಾದ ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆ : ತಂತ್ರಂ ಬಹುವಿಧಮಪ್ಪಱಿಮಂತ್ರಂ ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರದಿಂದಿರ್ಪ ಮಹಾಯಂತ್ರಂ ಕೇಡಡಸಿದೊಡವು ಜಂತ್ರದ ಕೀಲ್ಕಳಚಿದಂತೆ ಕಳಕುಳಮಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೫೮). [ಅಱ್$_{2}$+ ಮಂತ್ರ]

ಅಱಿಮನ, ಅಳಿಮನ$_{1}$ (ನಾ). ೧. ಹೀನವಾದ ಮನಸ್ಸು ; ದುರ್ಬಲವಾದ ಮನಸ್ಸು : ಪೊನ್ನೆಂದೊಡೆ ಸುವ್ರತಸಂಪನ್ನರ ಮನಮುಂ ಮರಂಗಳುಂ ಸೊಡರ್ಗುಡಿಯುಂ ತಾನ್ನಿರುತಮೆಱಗುಗುಂ ಪೇೞಿನ್ನುಱಿದಱಿಮನದ ಮನುಜರೆಱಗದರೊಳರೇ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೬–೨೨). **ಅಳಿಮನ**$_{1}$: ೧. ಅಳಿಮನವ ಮಾಡಿದೊಡೆ ಬಲ್ಲೆನೈಸೆ (ಮಹಾದೇ. ೨೪-೧) ; ಹಿಳಿದ ಫಲದ ವಿಡಾಯಿ ಧೈರ್ಯದ ತಳಿತ ಭೀತಿಗೆ ಕಾಲುವೊಳೆಯಾದಳಿಮನದ ಭೂಪಾಲನಿರವನು ಕಂಡನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುಮಾ್ಯದ್ರೋ. ೧೮–೯). ೨. ದುರ್ಬಲವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು ; ಹೀನವಾದ ಮನಸ್ಸಿರುವವನು : ಹಳಿವಿನಬ್ಬರಕಂಜದಿರಿ ನಿಜಗಳದ ಹಸುಗೆಯ ಹಾರದಿರಿಯೆಂದಳಿಮನರು ಬೆಂಗೊಟ್ಟು ಹೊಕ್ಕುದು ಕಳಶಜನ ಮಱೆಯ (ಕುಮಾ್ಯದ್ರೋ. ೧೨–೧೦) ; ವೊಲೆಯ ಮೇಲುದು ಜಾಱೆ ಜಾಱಿದರಳಿಮನರು (ಕುಮಾ್ಯವಿ. ೧–೨೫). [ಅಱ್$_{2}$ + ಮನ]

ಅಱಿಮಾನಸ, ಅಳಿಮಾನಿಸ, ಅಱಿಮಾನಿಸ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮನುಷ್ಯ ; ಅಲ್ಪಮನುಷ್ಯ : ಸಾದುಗೆತ್ತು ಬಗೆಯಾದವಸಾನೋಡಲಟ್ಟಿದೇನಾದ ಮಾನುಮಱಿಮಾನಸನಾಗದೆ ಮಾಳದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೨೭). **ಅಳಿಮಾನಿಸ** : ಮದಿಸಿದ ಹಂಹಗೆಯ್ತುದಳಿಮಾನಿಸ (ಸಂಸಪ. ೩೯–೯). **ಅಱಿಮಾನಿಸ** : ರಾಯನೆಂಬೊಂದು ಪೆಸರ್ ತೊಡಂಕಿದಱಿಮಾನಿಸನಂ ಕರೆತಂದು (ಚಿಕವಿ. ೫–೪೫). [ಅಱ್$_{2}$ + ಮಾನಸ$_{2}$]

ಅಱಿಮಿನ್ 'ಅಱ್$_{1}$' ಪರಾ.

ಅಱಿಮಿಳಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಹಗ್ಗ (?) : ಅರ್ತ ಕದಂಪು ಬತ್ತಿದ ಕಾಲುಂ ಹುರಿಯಱಿದಱಿಮಿಳಿಯೆಸದ, ಸೆರೆಯುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಹುರಿರಯಳಿದಳಿಮಿಳಿರ್ವೆಸಕದ ಕಯ್ಸೆರೆಯುಂ] (ಶಮದ. ೨೪೦ ಪ್ರಯೋ). [ಅಱ್$_{2}$+ಮಿಳಿ]

ಅಱಿಮೆಯ್ (ನಾ). ತುಚ್ಛವಾದ ದೇಹ ; ಹೀನವಾದ ಶರೀರ : ಎನ್ನೀ ಅಱಿಮೆಯ್ಯಂ ಬಾವಿ ದಾವುಗಳ್ಗೊಪ್ಪಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೨–೧). [ಅಱ್$_{2}$ + ಮೆಯ್]

ಅಱಿಮೋಹ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ಅಥವಾ ಹೀನವಾದ ಮೋಹ, —ಭ್ರಮೆ : ಎಳಸದೆ ಮೈಸುಖಕ್ಕೆ ಪೆಱತೊಂದಱಿಮೋಹಮನುಂಟುಮಾಡಿ ಸಂಚಲಿಸಿ ವಿಭೂತಿಯಂ ನೆನೆಯದೊರ್ಮೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೧೦೦); ತನಗೆ ಕಡಂಗಿ ಮಿತ್ರ್ರ ಬರೆ ಮಾನಸರುಂ ಕುಱಿಯುಂ ಬಳಾರಿಗಾರ್ಪನಿತನೆ ಕೊಟ್ಟು ಜೀವಿಸುವೆನೆಂಬಱಿಮೋಹದೆ ಕೊಲ್ವ ಪಾಪಕರ್ಮನೆ ನಿಮಿಷಾರ್ಧಮಂ ಬರ್ದುಕನಾಗಳೆ ಸಾವಂ (ಸಮಪ. ೫–೨೦). [ಅಱ್$_{2}$ + ಮೋಹ]

ಅಱಿಯಾಸೆ, ಅಳಿಯಾಸೆ$_{1}$ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ಆಸೆ ; ತುಚ್ಛವಾದ ಬಯಕೆ; ಬಯಲಾಸೆ : ಎನ್ನೊಡವುಟ್ಟಿದರ್ ಪೆಸರ ನೂರ್ವರೊಳೊರ್ವರುಮಿಲ್ಲ ಬಾೞ್ವೆನೆಂಬೆನ್ನಱಿಯಾಸೆಯುಂ ಬಿಸುಡಿಂ (ಗದಾಯು. ೪–೯) ; ಆ ದ್ವಿಜಕುಮಾರಂ . . . ಎನ್ನನಪ್ಪುವಱಿಯಾಸೆಯಿಂ ದೂರದೊಳ್ ನಿಮಿರ್ವ ನಿಡುತೋಳ್ಗಳುಂ ತನ್ನೊಳ್ ತೋಱೆ . . . ಯುಕ್ತಾಯುಕ್ತ ವಿವೇಕಕ್ಕೆ ಪಿಂತೆಗೆದು ಉನ್ಮತ್ತನಂತಚ್ಚಬೆಳ್ದಿಂಗಳೊಳೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನೆ ಬರುತಿರ್ದನನಾಂ ದೂರದೊಳ್ಕಂಡು ಭಯಂಗೊಂಡು (ಕಾದಂಉ. ೫೬೭).

ಅಳಿಯಾಸೆ$_{1}$: ೧. ಅಳಿಯಾಸೆ ಬೇಡ ನಿಮಗಿಲ್ಲಿ ಸೋಲುವರಿಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪರ. ೩೯–೧೫೯) ; ನಿಜವಱಿಯದಳಿಯಾಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ಶೆ]ಯಲಿ ಭೂಭುಜರು ಬರುತಿರ್ದರು (ತೊರರಾ. ೩–೨–೧೭) ; ಅಳಿಯಾಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ಶೆ]ಯಲಿ ಬೆಂಬತ್ತಿದನು ರಾಮ (ತೊರರಾ. ೩–೮–೫೪). [ಅಱ್$_{2}$ + ಆಸೆ]

ಅಱಿಯಾಳ್, ಅಳಿಯಾಳು (ನಾ). ಹೀನಮನುಷ್ಯ ; ತುಚ್ಛವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಅಯೋಗ್ಯ : ಬಳನಂ ನಚ್ಚುವೊಡೀ ಕೃಷೀವಲನುಮಾ ಜೂದಾಳಿಯುಂ ಗಾಳಿಗಾದಱಿಯಾಳೀ ಬಳೆದೊಟ್ಟ ನಟ್ಟುವನುಮಾ ಗೋಪಾಳರಪ್ಪೀ ಯಮಳ್ಗಳೆ ದಲ್ ಚಂಡಭುಜರ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೧–೧೦೦). **ಅಳಿಯಾಳು** : ಈಯುದನೈಶ್ವರಿ ಮರೆಹೊಗೆ ಕಾಯದನ ಮಹತ್ವಮಾಳ್ದನಳಿವಿನ ಪದದೊಳ್ ಸಾಯದಳಿಯಾಳಿನಿರವುಂ ಭೀಯೆನಿಸಿಯೆಕೊಳ್ಳದಿಹುದೆ ಚೂಡಾರತ್ನ (ನೀತಿಸಾ. ೧೯೦). [ಅಱ್$_{2}$ + ಆಳ್$_{2}$]

ಅಱಿಯಿಸು, ಅಳಿಯಿಸು, ಅಳಿಸು$_{2}$ (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಿಸು ; ನಾಶಮಾಡು ; ಹಾಳುಮಾಡು ; ಒರಸು : "ಅಱಿಯಿಸು – ಲಯೇ" (ಶಮಧಾ) ; ಪೆಸರ್ಗೊಳೆ ಪಾಪಮನುಱೆಯಱಿಯಿಸುಗುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೩–೧೩). **ಅಳಿಯಿಸು** : ಕುತ್ತಮೆಲ್ಲಮನಳಿಯಿಪ ಮದ್ದುಗಿಡುಗಳಿಂ (ಅದ್ಭುತ. ೧–೫) ; ಈ ಜಗವನಳಿಯಿಸಿ ಹೂವ ಸೌರಭ್ಯವುಳಿಯಿಸಿ (ಬಾಸಿಗ.೧೬–೫). **ಅಳಿಸು**$_{2}$: ಹಣೆಯೊಳು ಬರೆದುದನಳಿಸಲಶಕ್ತರು (ಇಂಚಾಪ. ೧೪೫–೧೨). ಅಳಿಸಿಹೋಗು = ಒರಸಿಹೋಗು ; ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು ; ನಾಶವಾಗು : ಗಂಟಲಿನಿಂದ ರೋಗಾಣುಗಳು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಳಿಸಿಹೋಗುವವರೆಗೆ ರೋಗಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಟ್ಟರಬೇಕು (ಕೆಲರೋ. ೨೪). [ಅಱ್$_{2}$ + –ಇಸು$_{3}$]

ಅಱಿಯೂರ್, ಅಳಿಯೂರು (ನಾ). ಸಣ್ಣಹಳ್ಳಿ ; ಕುಗ್ರಾಮ: ಸರ್ವನಿವೇದಕಮೆಂಬ ಯಜ್ಞಮಂ ಕ್ಷಿತಿ ಪೊಗೞ್ವನ್ನಮಿತ್ತು ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆಯಾಗಿರೆ ಕಶ್ಯಪಪ್ರಜಾಪತಿಗೆ ಸಮುದ್ರಮುದ್ರಿತ ಧರಿತ್ರಿಯನೊಂದಱಿಯೂರನೀವವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೪೫) ; ಚಲಮನೆ ಪೇೞಿಮ್ಪೊಡಯ್ವರುಮನಯ್ದಱಿಯೂರೊಳೆ ಬಾೞಿಸೆಂದು ಮುಂಬಲಿಬಲಸೂದನಂ ನುಡಿಯೆಯುಂ ಕುಡದಿರ್ದುದೆ ಪೇೞ್ಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೪೮). **ಅಳಿಯೂರು** : ಅಳಿಯೂರ ತಳವಾರ ಕಳೆಯುಳ್ಳ ಸೂಳೆಯು ಹೊಳಲಸುಂಕಿಗನು ಹಳೆನಾಯಿ ಯಾಚಕನು ತೊಲಗುವವರಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೧೩). [ಅಱ್$_{2}$+ ಊರ್$_{2}$]

ಅಱಿಯೊಡಲ್ (ನಾ). ನಶ್ವರವಾದ ದೇಹ : ಅಱಿಯೊಡಲಂ ನಂಬದೆ ಮಿಗೆಯಱಿಸೊಗಮಂ ಪಗೆಯ ಕಂಡ ತೆಱದಿಂ ಕಾಣುತ್ತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೨೭೮) ; ಅಱಿಯೊಡಲೆಂಬ ಮಣ್ಣಮಱೆಗೋಟೆಯೊಳಿಂದ್ರಿಯ ದುಃಪರಿಗ್ರಹಂಗಳನೊಳಕೊಂಡು (ಸಮಪ. ೧೫–೨೬). [ಅಱ್$_{2}$ + ಒಡಲ್]

ಅಱಿಯೋಲೆ (ನಾ). ಅಲ್ಪವಾದ ಪತ್ರ : ನಿಜಾಜ್ಞೆಯನಾಂತೊಂದಱಿಯೋಲೆಗೇದೊರೆಯರುಂ ಮೂವಿಟ್ಟಗಂ ಪೂಣ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೨). [ಅಱ್$_{2}$ + ಓಲೆ]

ಅಱಿರಕ್ಕಸ (ನಾ). ನೀಚನಾದ ರಾಕ್ಷಸ : ಕೇಳಾ ಅಱಿರಕ್ಕಸರ ಪುಟ್ಟಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨–೨೫). [ಅಱ್$_{2}$ + ರಕ್ಕಸ]

ಅಱಿವಗೆ$_{1}$ (ನಾ). ಅಲ್ಪನಾದ ಶತ್ರು : ಅಱಮಗನಿರ್ಕರ್ಜುನನಿರ್ಕಱಿಕೆಯ ಮಾದ್ರೀಸುತರ್ಕಳಿರ್ಕಱಿವಗೆಯಂ ಪಱಿಪಡಿಸಲ್ಕೆ ಹಲಾಯುಧನೆಱೆದಿರ್ದಪೆನೆನಗೆ ತೋಱಿ ಬಿಡು ಕೌರವನಂ (ಗದಾಯು. ೭–೬೧). [ಅಱ್$_{2}$ + ಪಗೆ$_{2}$]

ಅಱಿವಗೆ$_{2}$ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ಯೋಚನೆ; ಅಲ್ಪವಾದ ಬಗೆ : ಇನ್ನಾದೊಡಂ ಸರಂದೋಱಿ ನರಿಯಂ ಬರಿಸಿ ತಿಂಬೆನೆಂಬಱಿವಗೆಯಂ ಬೇಡರಂತೆ ಬಗೆದು (ಪಂಚತಂ. ೩೮–೧೮). [ಅಱ್$_{2}$ + ಬಗೆ$_{2}$]

ಅೞಿವಗ್ಗ (ನಾ). ದೌರ್ಭಾಗ್ಯ; ದುರದೃಷ್ಟ: ತುರಿಪದೆ ಕಾದಿ
ಗೆಲ್ದು ಹಯಮಂ ತಾರದುೞಿದೆನಾದೊಡೆ ಶ್ರೀರಾಮರಂ ಮೊಕ್ಕಳಂ
ತನ್ನೊಂದು ಹಂಹದೞಿವಗ್ಗಿನ ಬೆಸಗೆಯ್ಮೆಯಿಂ ತೆಗೞ್ವ ಕೀೞಿನ ದುರ್ಗತಿ
ಗಿೞಿವೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೧-೧೮). [ಅೞ್₂ + ಬಗ್ಗು₄]

ಅೞಿವಡೆ (ನಾ). ನೀಚವಾದ ಪಡೆ; ಕ್ಷುದ್ರವಾದ ಸೈನ್ಯ: ನಡೆ
ಮಾಡಮನಡರ್ದು ಹಯಮನುಯ್ವ ಮರ್ಬಿಗನಂ ತಱುಬಿ ಅೞಿವಡೆಯಂ
ಬಱಿಕೆಯ್ವ ಪವಣರಾಯನ ಕಟ್ಟಾಣತಿಯಂ ಪಾರುತಿರ್ಪುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ.
೧೧೦-೧೮). [ಅೞ್₂ + ಪಡೆ₄]

ಅೞಿವಡೆಮಾತು (ನಾ). ಅಪಕೀರ್ತಿಯ ಮಾತು; ಹೀನ
ವೃತ್ತಾಂತ: ಜಸಮುದೊಂದೆ ಕಿಡದದನಾಂ ಬಲ್ಪಿಡಿವಿಡಿದು ನೆಗೞ್ದಸುೞಿ
ವೞಿವಡೆ ಮಾತಂ ಮಾಡಿ ನೀನೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ನುಡಿವಯ್ (ಪಂಪಭಾ.
೧೨-೧೮೧). [ಅೞ್₂ + ಪಡೆಮಾತು]

ಅೞಿವಲ್ 'ಅೞಲ್₁' ಪರಾ.

ಅೞಿವಾಡ (ನಾ). = ಅೞಿಯೂರ್: ಅಯ್ವೞಿವಾಡದೊಳಯ್ವರುಮಂ
ನೀಂ ಕೂರ್ತಿರಿಸೆಂದೊಡಮೆಂತುಮೀಗೆಯ್ದುಮದೊಲ್ಲದ ಕಾರಣದಿಂದಂ
ನೋಡಿನಿತಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೮೬). [ಅೞ್₂ + ಬಾಡ]

ಅೞಿವಾದ (ನಾ). **೧.** ಅತಿಕ್ರಮ; ಮೀರಿನಡೆಯುವುದು: ಅತಿಪಾತಂ,
ಅೞಿವಾದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **೨.** ಕಳೆದುಹೋಗುವುದು.
೩. ಸಂಭವಿಸುವುದು. **೪.** ಸುರಿಯುವುದು. [< ಸಂ. ಅತಿಪಾತ]

ಅೞಿವಾನಿಸ 'ಅೞಿಮಾನಸ' ನೋ.

ಅೞಿವಿಧಿ (ನಾ). ದುರದೃಷ್ಟ; ದೌರ್ಭಾಗ್ಯ: ಗಾಂಪು ಪಡಿಕುಮೞಿ
ವಿಧಿಯಱಿವನಗಲ್ಚುಗುಂ (ಕುಜಳ್. ೧-೩೮-೨). [ಅೞ್₂ + ವಿಧಿ]

ಅೞಿವು, ಅಳಿವು₁, ಅೞಿಬು (ನಾ). **೧.** ವಿನಾಶ; ಕೇಡು: ಊರೞಿ
ವಿನೊಳ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೭, ೨೧-೯; 896); ಪೞಿಯ ಧರಾತಳಮಂ ಗುಣ
ದೞಿವನೊಡಂಬಡದ ಕಾಮದಂಗೀಯುದದರ್ಕೞಿಪೆ ದೆಸೆಗಳ್ಗೆ ಕೆಮ್ಮನೆ
ಮೊೞಗುವಿರೇಂ ಮೊೞಗಿದಂತೆ ಕೊಳ್ವುವೆ ಮೞೆಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೩೭
ಶೂದ್ರಕ). **೨.** ಸಾವು: ಎನ್ನ ತನೂಜನಾಳ್ವಸಾಮಿಗಮೞಿವಾಗೆ ಶೋಕ
ರಸಮಿರ್ಮಡಿಸಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೦೬); ಏಪಡೆಮೂತೀ ಜಗದೊಳ್
ಕೋಪನನಂ ಪಾಪರೂಪನಂ ನಂಬಿದವಂಗಾಪತ್ತೞಿವವಿವೇಕ ಮನಸ್ತಾಪ
ಪರಂಪರೆಗಳೆಂಬಿವಕ್ಕುಮಮೋಘಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೪-೧೦). **ಅಳಿವು₁**:
೧. ಹಿಸುಣು ಧರ್ಮದ್ರೋಹ ರುಜೆ ಕೈಮುಸಕವಳಿವನ್ಯಾಯವೆಂಬಿವೞಿಸಕ
ಹೊದ್ದದಯೋಧಿಪನ ಧರಣೀತಳಾಗ್ರದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೩-೨೭).
೨. ಬೆಳಗವರ್ತಿಯದಾ . . . ಮೇಲೆ ಧಾಳಿಯನಿಟ್ಟಳೆವರಿದು ಪಲರಳಿ
ವಿನಲು ತನ್ನ ಪರಿಚ್ಛೇದಿಸಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೬-೨೫; 1125);
ದುಷ್ಟಚಮೂರು ಚಪ್ಪರಿಸಿದುದೊ ಕೆಡೆದನೊ ಹಳ್ಳಕೊಳ್ಳದಲಿ ನೀರೊಳಗೆ
ಜಾಱಿದನೊ ಮೇಣುಗ್ರೋರಗನೊಳಳಿವಾಯ್ತೊ (ತೊರರಾ. ೨-೫-೨೧).
೩. ಜೀರ್ಣವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಶೈಥಿಲ್ಯ: ಹೊಸಕೆಱೆಯ ಕಟ್ಟಿಸಿ ತೂಬ
ನಿಕ್ಕಿಸಿ ಭೂಮಿಯಂ ತಿೞ್ದಿ ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವರ ದೇಗುಲವ ಅಳಿವಂ
ಸೋದಿಸಿ ಸೊತೆಯನಿಕ್ಕಿಸಲ್ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೩೦-೧೧; 1047).
ಅೞಿಬು: **೧.** ನಿನ್ದಿಯಕೊರಸ್ತಿಯರಸರ ಮಕ್ಕಳ್ನಾಲ್ವರ್ವರು ನೆಲ
ದೞಿಬಿನೊಳ್ ಕಾದಿ ಸತ್ತ(ರ್) (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೧೬-೧೦; 930).
[ಅೞ್₂ + -ವು./ತಮಿ. ಅೞಿವು = ಕೆಟ್ಟಕಾರ್ಯ; ತುಳು. ಅಲಿವು]

ಅೞಿವೆಜ್ಜ (ನಾ). ಕುತ್ಸಿತನಾದ ವೈದ್ಯ; ಅಲ್ಪನಾದ ವೈದ್ಯ:
ಅಧರಾಮೃತಸೇವನೆಯಿಂದೆ ಪಿತ್ತಂ . . . ಪೋಗುಗುಂ ಕಫಮುದೞಿವೆಜ್ಜರ
ಪೇೞ್ದ ಶುಂಠಿ ಪಿಪ್ಪಲಿ ಮೆಣಸೇಂ ತ್ರಿದೋಷಹರಣಕ್ಕಬಲಾಜನ ಸೇವೆ
ಸಾಲದೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪-೪). [ಅೞ್₂ + ಬೆಜ್ಜ]

ಅೞಿವೆಣ್, ಅಳಿವೆಣ್ (ನಾ). ಹೀನಸ್ವಭಾವದ ಹೆಂಗಸು; ನೀಚಸ್ತ್ರೀ:
"ಅೞಿವೆಣ್ಣೆಂದು ಅಲ್ಪಸ್ತ್ರೀ" (ಕಶಸಾ. ೧೮-೩೭೦); ಅೞಿವೆಣ್ಣಾದೊಡ
ಮೊಂದೆರೞ್ದಿವಸವೊಂದಾಗಿರ್ದವಂ ಕೞಿದಂದು (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೬೯).
ಅಳಿವೆಣ್: "ಅಳಿವೆಣ್ಣೆನಲ್ ಕುತ್ಸಿತಸ್ತ್ರೀಯಕ್ಕುಂ" (ಕಶರ. ೮).
ಅೞಿವೆಂಡಿರ್ = ಕೆಟ್ಟಹೆಂಗಸರು; ದುಷ್ಟಸ್ತ್ರೀಯರು: ಕಸವರ
ದಾಸೆಯಿಂ ಪದಪುದೋರ್ಪೞಿವೆಂಡಿರ ನಲ್ಮೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸದಿರು
(ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೦೪); ನಾನೆಂದುಮಪ್, ಅೞಿವೆಂಡಿರನ್ ನನ್ನ ಮಕ್ಕಳ್ಗೆ
ತಾಳೆನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೫೪೭). [ಅೞ್₂ + ಪೆಣ್]

ಅೞಿವೆಸನ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ಕೆಲಸ; ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ: ಪೆಸರೊಳ್
ಸೈರಂಧ್ರಿಯೆನೞಿವೆ [ಪಾಠಾಂ. ವ]ಸನದ ದೆಸೆಯಱಿಯೆಂ (ಪಂಪಭಾ.
೮-೫೭). [ಅೞ್₂ + ಬೆಸನ]

ಅೞಿವೊಡಲ (ನಾ). ವ್ಯರ್ಥವಾದ ದೇಹವುಳ್ಳವನು; ಹೀನ
ಮನುಷ್ಯ; ನೀಚ: ಪೆತ್ತ ಕೊಡಗೂಸಂ ಪಣಕೆ ಮಾಱಾಡಿ ಒಡಲಂ
ಪೊರೆವೞಿವೊಡಲಿ[ಲ]ಂಗೆ . . . ಬೊಮ್ಮವೊಲೆಯಂಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ.
೭೪-೩). [ಅೞ್₂ + ಒಡಲ್ + -ಅ₇]

ಅೞಿವೊನ್ 'ಅೞಲ್₁' ಪರಾ.

ಅೞಿಸು, ಅಳಿಸು₁ (ಕ್ರಿ). ಅಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ದುಃಖಪಡಿಸು:
ಅಶ್ವಕಂಠಮಥನಾಂಕಿತ ಸೂಕ್ತಿಯನಾರ ಮುಂತೆ ಕೇಳಿಸಿದಪಿರಿನ್ನೆನುತ್ತ
ೞಿಸಿದಂ ಪರಿಪಾಠಕ ಕೀರಜಾಳಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೯-೬೯). **ಅಳಿಸು₁**:
ಶೋಕಂ ದಳವೇಱುತೆ ಮಿಾಱುತೆ ಸಂದಣಿಸುತ್ತಳಿಸಿತಸ್ತ್ರರತಿಯಂ ರತಿಯಂ
(ಗಿರಿಕ. ೮-೫೬); ಅಳುವವರ ನಗಿಸುವುದು ನಗುವವರನಳಿಸುವುದು
ಗೆಲಿದವರ ಸೋಲಿಸಿ ಗೆಲಿಸುವುದು ಸೋತವರನೀ ವಿಪರೀತ ಗತಿ ವಿಧಿಗೆ
(ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೩). [ಅೞ್₁ + -ಇಸು₃]

ಅೞಿಸುಖ (ನಾ). ತುಚ್ಛವಾದ ಸುಖ; ಅಲ್ಪಸುಖ: ಪೆಱವರೞಿ
ಸುಖಮಂ ಮನದೊಳ್ ಮಱೆದುಂ ಚಿಂತಿಸದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೭೪).
[ಅೞ್₂ + ಸುಖ]

ಅೞಿಸೊಗ (ನಾ). = ಅೞಿಸುಖ: ಅೞಿಯೊಡಲಂ ನಂಬದೆ ಮಿಗೆ
ಯೞಿಸೊಗಮಂ ಪಗೆಯ ಕಂಡ ತೆಱದಿಂ ಕಾಣುತ್ತ (ಧರ್ಮಾಮೃ.
೩-೨೭೮). [ಅೞ್₂ + ಸೊಗ]

ಅೞು₁ 'ಅೞ್₁' ನೋ.

ಅೞು₂ 'ಅೞ್₂' ನೋ.

ಅೞುಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು(?): ನಾಲ್ಕುಂ ಸೀಮೆಯ ಸ್ಥಳದ
ಮಗಿಲೊಳಗೆ ಅೞುಗಯಿವರ ಮನೆ ಮಗಿಲಹೊಱಗೆ ಇಕ್ಕೈಯ್ಯಿ ಮನೆ
ಅಕ್ಷೀಣಿ ಆ ಗಾಮಿ ಸಹಿತ . . . ಅಗ್ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ಕ್ರಯದಾನವಾಗಿ
ಕೊಟ್ಟರು (ಕಕುಲ. ೪೧೦-೭೧; 1198). [?]

ಅೞುಗು 'ಅೞ್ಗು' ನೋ.

ಅೞುಹ (ನಾ). ರೋದನ; ಅಳುವಿಕೆ: ಅರಣ್ಯರುದಿತಂ – ಅಡವಿ
ಯೊಳೞುಹವುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೬-೮); ನೀರೊಳಗಣ ಪ್ರತಿರೂಪುಗಳ್
ನುಡಿಹ ಅಲ್ಲಾ ಅದಱಲ್ಲಿ ಒಱಲುಹ ಹಾರೈಸಿ ಪಾಡುಹ ಅೞುಹ ಈ
ವಿಕಾರಂಗಳಿಂದೆ ಆದೇಶಮಂ ಮಾರಿಯಟ್ಟಿ ಅಲೆದು ಕಿಡಿಸುವುದು
(ಲೋಕೋಪ. ೪-೫೦ ಟೀಕೆ). [ಅೞು₁ (< ಅೞ್₁) + -ಹ₂ (<-ಪ₂)]

ಅೞೆ (ನಾ). = ಅಣೆ (?): ದೋ[ದೊ]ಣೆಯ ಅೞೆ ಅಲುಕುರ ಕೆಱೆ
(ಇಅ. XIV, ೨೩೩-೬೦; ೯ನೆಯ ಶತ). [?]

ಅೞ್ಕಜ₁, ಅಕ್ಕಜ₁, ಅಳ್ಕಜ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಕರುಬು;
ಅಸೂಯೆ: "ಅೞ್ಕಜಮೆಂದುಂ ಕಱುಂಬೆಂದುಂ ಅಸೂಯೆ" (ಕಶಸಾ.
೨೨-೪೩೭): ಅೞ್ಕಜದಿಂದೆ ಪುಟ್ಟುವುದದವೞಲ್ (ನೀತಿಮಂ. ೬-೧೨೪).

ಅಕ್ಕಜ : "ಕೇಣಂ, ಮಚ್ಚರಂ— ಈ ತ ಮತ್ಸರಂ, ಅಕ್ಕಜ [ಪಾಠಾಂ. ಟಾ]ಮೆಂದು ಅದಱ ಭೇದಂ" (ಕ ಶ ಸಾ. ೨೨–೫೫೭, ೫೫೮); "ಕಱು ಬಕ್ಕಜಮೆಂದಸೂಯೆಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೬); ಅಂಬುಜದಳಲೋಲ ಲೋಚನೆಯರೆಂಬೆಳವಳ್ಳಿಗಳಂ ಕಡಂಗಿಯಕ್ಕಜದಿನಡಂಗಿಸುತ್ತೆ ಮು ನಿ ಶಾಂತಿಜಳೌಘಮನೀಂಟುತ್ತೈದೆ ಖತ್ತ್ವಿಜರೆರ್ದೆಬೆಂಚೆಯಂ ಮಿಗೆ ಕಲಂಕುತೆ ಬಂದುದು ದೈತ್ಯಕುಂಜರಂ (ಉದ್ಭಟ. ೪–೬೪); ಜೂಜಿನಲಕ್ಕಜವಮಾಡಿದೆ ಯಲಾ ಮಾನಿನಿಯ ಮುಡಿವಿಡಿದು (ಕು ವ್ಯಾ ಕ. ೧೯–೫೦). **ಅಳ್ಕಜ** : ಒಂದೆಜಮೇಲೊಂದಳ್ಕಜಮಂ ಪುಟ್ಟಿಪುವು (ಅದ್ಭುತ. ೮–೨೩); ಭುಜ ಬಲಮುಂಟೆನುಗೆಂದಳ್ಕಜದಿಂ ನೃಪನೀತಿದಪ್ಪಿ ತೊಡರ್ದೊಡೆ ಸಖರೊಳ್ (ಚಂದ್ರಛ್ಛ. ೧೨–೯೫).

[? . / ತಮಿ. ಅಟಿಜ್ಜು = ಕೋ ೯ ಪ, ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಅಟುಕ್ಕಜು, ಅಟುಕ್ಕಾಜು = ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು]

ಅಟ್ಟಿಜ₂, ಅಕ್ಕಜ₂, ಅಕ್ಕದ (ನಾ). ಆಶ್ಚರ್ಯ; ಸೋಜಿಗ; ಬೆರಗು : ತನ್ನ ತೊಡಂಕದೈದೆ ನೂರ್ಮಡಿ ಮನದೊಳ್ ಪಳಂಚಲೆಯೆ ಡಕ್ಕೆಯೊಳಟ್ಟಿಜವಾಗೆಯಾಡಿದಳ್ (ಪ ಂ ಪ ಭಾ . ೪–೯೦). **ಅಕ್ಕಜ₂** : ೫೬ನೆಯ ಪುಟವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಅಕ್ಕದ** : ಅಜೇಯರತುಳ ವಿಕ್ರಮಿ ಗಳ್ . . . ಆಯೆರಡುಂ ಬಲಮುದಿರಲ್ ವಿದ್ಯಾಸಾಯಕಮಂ ತೊಟ್ಟೆ ಚ್ಚಾಡುವೆನೆನುತಾಯತಮಾದರ್ ಮೇಲಣ ಸುರತತಿಯಕ್ಕದಗೊಂಬಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೭–೧೩).

[? . / ತೆಲು. ಅಕ್ಕಜ; ಕುಇ. ಅಕಜಕ ಅವ = ಭಯಾಶ್ಚರ್ಯಗಳಿಂದ ಮೂಕನಾಗು]

ಅಟ್ಟಿಜಂಬಡು, ಅಳ್ಕಜಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ಅಸೂಯೆಪಡು; ಕರುಬು; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚುಪಡು : "ಅಟ್ಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಕ] ಜಂಬಡು – ಅಸೂಯಾ ಯಾಂ" (ಶಮುಧಾ). **ಅಳ್ಕಜಂಬಡು** : ವಸಿಷ್ಠಮುನಿವರನನುಳಿದೆನ್ನಿ ಡೆಗೆ ಬಂದನೆಂದಳ್ಕಜಂಬಟ್ಟು ಕೇಳ್ ಶಕ್ರಪದಮಂ ಭರದಿಂದೆ ಕುಡುವುದೇ ನಚ್ಚರಿ . . . ಬಾರೆನುತ್ತೆ (ಪಾಸೋಪು. ೮–೪೦); ಅಂತಿಯ್ಯಲೊಡಮಳ್ಕ ಜಂಬಟ್ಟು ಕರಿಯ ಕೇಶವಂ ತಾಳಿ . . . ನಿಂದೆಜಗಿ ಕರಂಗಳಂ ಮುಗಿದು (ವೃಷವಿ. ೮–೩ ವ). [ಅಟ್ಟಿಜ₁ + ಪಡು₁]

ಅಟ್ಟಿಮೆ, ಅಕ್ಕಮೆ, ಅಕ್ಕವೆ₁, ಅರ್ಕಮೆ, ಅಳ್ಕಮೆ (ನಾ). ಜೀರ್ಣ ವಾಗದಿರುವಿಕೆ; ಅಜೀರ್ಣವಾಗಿರುವುದು : "ಅಟ್ಟಿಮೆ = ಅಜಮೆ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧); "ಅಜವೆಯಟ್ಟಿಮೆಯಜೀರ್ಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೬); ಇನಿದುಣಲಟ್ಟಿಮೆಯಕ್ಕುಮೆ ತ ನು ವಿ ಂ ಗೆ ವಿರುದ್ಧಮುಂಡೊಡಟ್ಟಿಮೆ ಯಕ್ಕುಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೨–೨೧); ಗಟ್ಟನೆ ಕೊಳೆ ಕಡುಗಂಪಿನೊಳಟ್ಟಿ ಮೆಗೊಳಗಪ್ಪೆವೆಂದು ಮಧುಪಂಗಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೧–೧೪); ತೀರಮೆ, ಅಟ್ಟಿಮೆ (ಶಮುದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ). **ಅಕ್ಕಮೆ** : ಅಕ್ಕಮೆಯಕ್ಕು ಮೆಂಬಂಜಿಕೆಯಿಂ (ನೀತಿವಾ. ೯–೧೨೧). **ಅಕ್ಕವೆ₁** : ಅನುಭಾವವಕ್ಕವೆ ಯಾಗದೆ ಬೆಬ್ಬನೆ ಬೆಱತೆನಯ್ಯ (ಬಸವ. ೨೯). **ಅರ್ಕಮೆ** : 'ಅರ್ಕ ಮೆವಡು' ಪರಾ. **ಅಳ್ಕಮೆ** : ಅಱತಬ್ದುಸಂಕುಳಂ ನೀರ ಪರಾಗಮಂ ಕುಡಿದು ಬಂದುಱೆಯಳ್ಕಮೆಯಾಗೆ ಸಾಡೆಯುದ್ಗಾರಿಸುವಲ್ಲಿ (ವೀ ರ ವಿ . ೬–೮). [ಅಟ್ಟು₁ + –ಅಮೆ₂]

ಅಟ್ಟಿಮೆವಡು, ಅರ್ಕಮೆವಡು (ಕ್ರಿ). ಅಜೀರ್ಣವಾಗು : ಅಟ್ಟಿಮೆ ವಡುವುವು ಕುಡಿದೊಂದು ಪಣ್ಣ ರಸದೊಳೆ ಗಿಳಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೬); ಜವನೇನಟ್ಟಿಮೆವಟ್ಟನೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೨೬). **ಅರ್ಕಮೆವಡು** : ಆ ವಿಪ್ರಕುಲಲಲಾಮಂ ದೇವಪಿತೃಪ್ರತತಿ ಹವ್ಯಕವ್ಯಂಗಳನುಣ್ಣಾವಗಮುರ್ಕ್ಕ ಮೆವಡುವಿನಮಾ ಪೊತ್ತುರ್ಗಂ ತತ್ಸಮಾಜಯಜನೈಕರತಂ (ಎಇ. XII, ೨೮೦–೧೪೯; 1077). [ಅಟ್ಟಿಮೆ + ಪಡು₁]

ಅಟ್ಟಿಮೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). = ಅಟ್ಟಿಮೆವಡು : ಒಂದೆ ಕೋರಕದೊಳಟ್ಟಿಮೆ ವೆ ತ್ತ ವ ಚ ತ್ತು ಲಂಘನಂಗೆಯ್ವುದುಮಾದುದಾ ಮಧುಪಕೀರಪಿಕಾಳಿಗೆ ನಂದನಂಗಳೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೬೩). [ಅಟ್ಟಿಮೆ + ಪೆಱು₁]

ಅಟ್ಟಿವೆ (ನಾ). ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಪರಾಕ್ರಮ : "ಅಟ್ಟಿವೆಯೆನಲ್ಕೆ ತಾನಳ ವಿಯೊಳಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೭೫). [?]

ಅಟ್ಟಿಱ್₁, ಅಕ್ಕಱು₁, ಅಳ್ಕರು₁ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಸು; ವಿಶ್ವಾಸತೋರು; ಅಟ್ಟಿಱಿದು, ಅಟ್ಟಿರ್ತು (ಭೂತಕೃ) : ಕೊಂಗನಾಡೆಟ್ಪಿತ್ತುಂ ದಯೆ ಗೆಯ್ದನಟ್ಟಿಱಿದು ಕಲ್ನಾಟನುದ್ಗೋವಿನ್ದರ (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೩೧–೧೦; 900); ಸರ್ವಬಾಧಾಪರಿಹಾರಂ ಅಟ್ಟಿರ್ತುಗೊಟ್ಟಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೨೨–೧೬; ?); ರಾಜತಾದ್ರೀಂದ್ರ ಶೋಭಾವಿಭವಕ್ಕಟ್ಟಿರ್ತು ತತ್ಪರ್ವತ ನಿಕಟವನೋಪಾಂತದೊಳ್ ಬೀಡುಬಿಟ್ಟಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೭೮); ನಾಡವ ರೆಲ್ಲಂ ನೆಱೆದುಂ ನೀಡಿರದಟ್ಟಿರ್ತು ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕದಿಂ ಕೊಂಡಾಡೆ ಗುರು ವೆಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೧೯೨). **ಅಕ್ಕಱು₁** : ಅಱಿಯರೇ ಮುನಿ ಮುಖ್ಯರೆಲ್ಲರ ತೊಱದು ನೀನೇ ಗತಿಯೆನುತ್ತಕ್ಕಱಿತು ಹೃದಯಸರೋಜ ದಲಿ ನಿಜಪಾದಪಂಕಜವ ಸೆಱೆವಿಡಿದು ಸಂಸಾರ ದುಃಖವ ಮಱೆವರು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೨೫–೪೩). **ಅಳ್ಕರು₁** : ಅಳ್ಕರದ ನೀಂ ಬರ್ದುಗಿಂಕಿಮೊಡೇಂ ಸತ್ತೊಡೇಂ (ಸಂಸಪ. ೨೯–೧).

ಅಟ್ಟಿರ್ತಂ = ಪ್ರೀತಿಸಿದವನು : "ಅಟ್ಟಿರ್ತಂ ಪ್ರೀತಿವಟ್ಟನ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೭೫). ಅಟ್ಟಿರ್ತಳ್ = ಪ್ರೀತಿಪಟ್ಟವಳು; ಒಲಿದವಳು : "ಅ ಟ್ಟಿ ರ್ತ ಳ್ ಗುಣಕಱುಗೊಂಡಳ್ ಸಲೆಕೊರ್ತಳ್ . . . ಒಲಿದವ ಳಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೭೦); "ಅಟ್ಟಿರ್ತಳೆಂದೊಡೆ ಮೇಣೊರಲ್ದಳೆಂಬೀ ಪೆಸರ್ ಕೊರ್ತಳ್ಗೆ ತಾನೆನಿಕು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೧೭೦).

[ಅಟ್ಟು ? + ಅಱ್ ?]

ಅಟ್ಟಿಱ್₂, ಅಕ್ಕರ್, ಅಕ್ಕರ₁, ಅಕ್ಕರು, ಅಕ್ಕರೆ₁, ಅಕ್ಕಱ್, ಅಕ್ಕಱ, ಅಕ್ಕಱು₂, ಅಕ್ಕಱೆ, ಅರ್ಕಱು, ಅಳ್ಕರು₂, ಅಳ್ಕರೆ, ಅಳ್ಕಱು, ಅಟ್ಟಿಱು (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ; ಆದರ : "ಅಟ್ಟಿಱು – ಪ್ರೇಮ್ಣಿ" (ಶಮುಧಾ. ನ); ಸಯ್ಪಿದೇಂ ಸಂಭವಿಸಿತೊ ನಮಗಪ್ಪಟ್ಟಿಱಿಂ ಗಂಗೆ ತೆಂಕಣ್ಗಿದಿರಂ ಬನ್ದಿಬ್ದುದೆಂಬನ್ತೆ ಬಹಳ ಜ ಳ ನ್ದೀ ವ ಳ ಬ್ಬಾ ಸ ಮು ದ್ರಂ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೩೮–೨೪; 890); ಅಟ್ಟಿಱೊಳ್ ನೋಡೆ ಮೈಯ್ಯೆಲ್ಲಂ ದಿಟ್ಟಿಗಳಾದೊಡಿಂದ್ರನೆನಿಸಲ್ಕಾರ್ತಂ ಮಹೇಂದ್ರಾಂತಕಂ (ಕಾ ವ್ಯ ಸಾ . ೫೫೧ ಶೂದ್ರಕ); ಧನುರ್ದಂಡ ಟಂಕಾರಮಂ ಕೇಳಲುಮಟ್ಟಿರ್ಪೆರ್ಚೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೩೭); ಅಟ್ಟಿಱಿನಿಂ ಕೈಕೊಳ್ವುದೆಂದಾತ್ಮಜೆಯನೊಲವಿನಿಂ ದಿತ್ತು ಸಾಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಕೈನೀರೆಱೆದಂ ಗಂಧರ್ವರಾಜಂ (ಕಾದಂಉ. ೮೧೦); **ಅಕ್ಕರ್** : ಅಕ್ಕರಿಂದೆನ್ನ ಬೆಸಗೊಂಡರೇನರಿಪುವೆಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೫–೧೩). **ಅಕ್ಕರ₁** : ತೌರುಮನೆಯ ಆದರ ಅಕ್ಕರ ಇಲ್ಲಿ ಮಿ ಥ್ಯೆ ಯಾ ಗಿ ತ್ತು (ಜೀವನ. ೧೩). **ಅಕ್ಕರು** : ಉಕ್ಕಿಹರಿಯುವ ಕರುಣೆಯೊರತೆಯನ್ನು ಅಕ್ಕರನು ಸ್ನೇಹವನು (ವಿಸೀಗೀ. ೧೦೮). **ಅಕ್ಕರೆ₁** : "ಅಕ್ಕರೆಯೆನಲ್ ಪ್ರೀತಿ" (ಕಶರ. ೬); ವೆಂಕಜ್ಜಿಗೆ ಮಕ್ಕಳೆಂದರೆ ಬಲು ಅಕ್ಕರೆ (ತ್ಯಾಗನು. ೧೭೬); ಹೆರವರ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಅಷ್ಟೇ ಅಕ್ಕರೆಯಿಂದ ಮುದ್ದಾಡುವುದ ರಲ್ಲಿಯೇ ಧನ್ಯತೆ ಇದೆ (ಶ್ಯಾಮುತಾ. ೨೮); ಅಕ್ಕರೆ ಬೆರೆತ ದನಿಯಲ್ಲಿ ನುಡಿದ (ಹಾಹುತ್ತ. ೭೨). **ಅಕ್ಕಱ್** : ಎನ್ನ ಮನವಿವನೊಳಕ್ಕರ್ವೆರಸು ತಿದೆ ರೂಪನುನ್ನಿಸುವೊಡನುಜೆಗೀತಂಗೆ ಪಾಸಟೆ (ಜೈ ಮಿ ಭಾ . ೩೦–೫೨). **ಅಕ್ಕಱ** : ಅಕ್ಕಱದಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಕರವ ನೀಡುತ ಪಿಡಿದನಂಚೆಯನು (ನಳಚ. ೨–೧೬); ನಿನಗೆ ನಾನಣ್ಣನೆಂಬಕ್ಕಱವಿಲ್ಲ ನೀನನುಜನೆಂಬಕ್ಕಱುಂಟಪ್ಪ (ಭರಚ. ೫೧–೧೦೭); ರೊಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ಬಾಳ್ವೆ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ಮನೆಯು ಅಕ್ಕಱ ವಿರದ ತವರೂರು ಇವು ಮೂರು ದುಕ್ಕ ಕಾಣಯ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೯೨).

ಅಕ್ಕಱು : ಮುಕ್ತಾಯಕ್ಕನ ಅಕ್ಕಱು ಸತ್ಯಕ್ಕನ ಯುಕ್ತಿ (ಅದವ. ೩೯) ; ಕಱಿಗೊರಳನಕ್ಕಱಿಂ ಕರುಣದಿಂ ಕಳುಪುತಿರೆ (ಬಸರ. ೧-೮೭) ; ಜಿನಮತದೊಳಗುಳ್ಳ ಜಿನಮುನಿಗಳಿಗೆನ್ನಯ ಮನದಕ್ಕಱು ತವಿಪಂತೆ ಮನವೊಲಿದಾನು ವಂದಿಸುವೆ (ಅಂಜಚ. ೧-೬೭). **ಅಕ್ಕಱಿ** : ಅಜಾಮಿಳ ನಿನ್ನಕ್ಕಱಿ ಮಗನೆ ಪೇಳೊ (ಪುರಂದ. ೧-೯೨-೨). **ಅರ್ಕಱು** : ತಮ್ಮದೊಂದರ್ಕ್ಕಱಿಂದಂ ಪೊಗಳಲ್ (ಎಇ. XIII, ೩೩೦-೮ ; 929) ; ಜಯಸಿಂಘದೇವ ನರಪಂ ಕೂೞ್ತರ್ಕಱಿಂ ಕೊಟ್ಟೊಡೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೭೫-೩೩ ; 1042) ; ಬಂಣ್ಣಿಸುತಿಪ್ಪುರ್ದೀ ವಸುಂಧರೆ ಪಿರಿದರ್ಕಱಿಂ ಪ್ರಿಥ್ವಿ(ಥಿವಿ) ಸೆಟ್ಟಿಯನ್ (ಕಇ. IV, ೧-೪೯ ; 1204) ; ಶ್ರೀ ಕಾಂತಾ ಕಾಂತನಾತ್ಮೋದರಭುವನದೊಳೊಂದರ್ಕ್ಕಱಿಂ ಬಯ್ತು (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೮-೪ ; ?). **ಅಳ್ಕರು$_2$** : "ಅಳ್ಕರೆನೆ ಪ್ರಿತಿ" (ಕಶರ. ೧೧೭). **ಅಳ್ಕರೆ** : ಅಳ್ಕರೆವೊಗಳ್ಕೆಗೆರ್ದೆಯುರ್ಕಿ ಸೊರ್ಕುತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೦೦-೧೦೪೧). **ಅಳ್ಕಱು** : ಚೇಳ್ ಚಿಕ್ಕದೆಂದಳ್ಕಱಿಂ ತೆಗೆಯಲ್ ಕಚ್ಚದೆ (ಸೋಮೇಶ. ೪೧) ; ತಂದೆ ತಾಯ್ಗಳ್ ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ್ಗೆ ತನಿವಾಲ ತಂದಳ್ಕಱಿಂದೆಱೆವ ಮಾಳ್ಕೆಯಿಂ (ಚಿಬಪು. ೩-೨೪). **ಅೞ್ಕಱು** : "ತಕ್ಕು, ಅೞ್ಕಱು ... — ಈ ಲ ಸ್ನೇಹಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೯-೩೯೦) ; "ಎಱಕಂ ತಕ್ಕೞ್ಕಱು ಕೂರ್ಪೊರ್ಱಲುಂ ಕಾದಲ್ಮೆಯೆನ್ನಲಿವು ಸುಸ್ನೇಹಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೭೩) ; ಕಾಣಿಕೆಯಂ ಕೈಕೊಳ್ಳ್ವುದೆಂದೞ್ಕಱುಮಿಗೆ ನಲವಿಂ ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ದನಾಗಳ್ (ದಶಕು. ೭-೧೧೩).

[ದೇ ‖ **ಮಲ.** ಅಱಿವು ; **ತುಳು.** ಅರ್ಕಮೆ ; **ತೆಲು.** ಅಕ್ಕಱ]

ಅೞ್ಕಱು 'ಅೞ್ಕಱ್$_2$' ನೋ.

ಅೞ್ಕಾಡಿಸು, ಅಕ್ಕಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಾಶಗೊಳಿಸು ; ಧ್ವಂಸಮಾಡು : ಈ ತ್ರಿಕೂಟಗಿರಿಯಂ ತತ್ಸೂರ್ಯಹಾಸಾಸಿಯಿಂದಿಱಿದೞ್ಕಾಡಿಸಲುಂ ದ್ವಿಷನ್ನೃಪರನೇಕಾಕ್ಷಾಹಿಣೀಸೇನೆಯಾ ನೆಱೆವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೮೩) ; ಅಂಗಜದಹನಪರಿತಾಪದುಜ್ಜುಗಂ ಲಜ್ಜಾರಸಮುನೞ್ಕಾಡಿಸೆ ಕನ್ನೆ (ಜಗವಿ. ೧೭-೧೧೧ ವ) ; ಎನ್ನ ಲೇಸನೞ್ಕಾಡಿಪುದರ್ಥಿಯೋ (ಅನಂಪು. ೮-೨೭). **ಅಕ್ಕಾಡಿಸು** : ಸೊಕ್ಕಿದ ಮದಾಂಧ ಭೂಪರನಕ್ಕಾಡಿಸಿ ತನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯಂ ದಿಗ್ವಧುಗಳ್ತರ್ಕ್ಕಯ್ಸುವಿನೆಗವೆಸೆದಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೦೨-೬೦ ; 1100) ; ಗೋವ್ರಜಂಗಳನಿರದಕ್ಕಾಡಿಸಿ ವಿಗ್ರಹಶೀಲಂ ಬೇಡಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೫-೪೦) ; ವನಿತೆಯರ ಕಡೆಗಣ್ಣನೋಟದಂಬಿನ ಹೊಗರಮೊನೆಯೊಳಕ್ಕಾಡಿಸುವೆಂ (ಲಶಿಚಂ. ೧೪-೨೬). [ಅೞ್ಕಾಡು + -ಇಸು$_3$]

ಅೞ್ಕಾಡು, ಅಕ್ಕಾಡು, ಅರ್ಕಾಡು, ಅಳ್ಕಾಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). **೧.** ಪೂರ್ತಿ ನಷ್ಟವಾಗು : "ಅೞ್ಕಾಡು (ಅೞ್ಕು + ಆಡು) – ನಿರವಶೇಷೇ (ಜೀರ್ಣವಾಗು)" (ಶಮುಧಾ) ; ತುರಗಂ ಪತ್ತೆಂಟುಲಕ್ಕಂ ಪಡಲ್ವಟ್ಟೞ್ಕಾಡಿದುವೊಂದೆ ಬಿಲ್ಗನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೭); ಇದಱೊಳ್ ಶ್ವೇತಾತಪತ್ರಸ್ಥಗಿತ ದಶದಿಶಾಮಂಡಲಂ ರಾಜಚಕ್ರಂ ಪುದಿದೞ್ಕಾಡಿತ್ತಡಂಗಿತ್ತಿದಱೊಳೆ ಕುರುರಾಜಾನ್ವಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೫೬) ; ಆಗಳಾ ಶೈಲರಾಜನ ಶೃಂಗಾರ ರಸಮೆ ಕುದಿದೞ್ಕಾಡುವಂತೞ್ಕಾಡುವ ನಿರ್ಝರ ಜಲಂಗಳುಮಂ (ಜಗವಿ. ೮-೩೫ ವ). **೨.** ನಿಶ್ಶೇಷಗೊಳಿಸು ; ಲಯಗೊಳಿಸು : ಉರ್ಕಿಬಂದು ಮೇಲ್ವಾಯ್ದ ಮಾರ್ವಲಂಗಳಂ ತನ್ನ ಬಾಳ ಬಾಯೊಳೞ್ಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಕಾ, ಕ್ಕಾ]ಡಿದುದಱಿಂ ಪರಸೈನ್ಯಭೈರವನುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೩೭ ವ). **ಅಕ್ಕಾಡು** : **೧.** ಜಗಮೇಕಚ್ಛತ್ರಮಾಯ್ತು ರ್ಕಿದ ಧರಣೀಧರದ್ರೋಹರಕ್ಕಾಡಿದರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೯-೧೧ ; 1073) ; ಅರ್ಚನೆ ಅವರಿಸಿತ್ತಯ್ಯಾ ... ಅಱಪೆ ಅಕ್ಕಾಡಿತ್ತು ಸಮತೆ ಪರಿಣಾಮಿಸಿತ್ತು (ಪದಗೋ. ೬-೧೯೫) ; ಜೋಡಿನ ಸರಪಳಿಯಲಕ್ಕಾಡಿದವು ಕಲಿ ಭೀಷ್ಮನಂಬುಗಳು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೨೩) ; ಬೀಳುತಿರ್ದವು ಬಹಳ ರಭಸದಲೀಳೆಗಳು ಫಲಭಾರದಲಿ ಕಿತ್ತೀಳೆ ಬಾಳೆಯ ವನಗಳಕ್ಕಾಡಿದುವು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೩-೨೫).

ಅರ್ಕಾಡು : **೧.** ಜನಕೆಲ್ಲಂ ತಾನೆ ಕಣ್ಣುಂ ಗತಿಯುಮೆನಿಸಿ ತನ್ನಿಂ ರಿಪುಕ್ಷತ್ರ ನಕ್ಷತ್ರ ನಿಕಾಯಂ ನಿಲ್ಲದೆಲ್ಲಂ ಮಸುಳೆ ಕಳಿಮಳಧ್ವಾಂತಮರ್ಕಾಡೆ ವಿಶ್ವಾವನಿಯಂ ಮಿಕ್ಕೇಳ್ಗೆಯಿಂದಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೪-೨೦ ; 1077) ; ಸಮಪಾದಂ ಪೊರ್ದೆ ಬಲ್ಪಂ ಕರಣ ಸಮುದಯಂ ತನ್ನೊಳರ್ಕಾಡೆ ಕಣ್ಗಳ್ ನಿಮಿಷ ವ್ಯಾಸಂಗಮಂ ಬಿಟ್ಟಿರೆ (ಅರ್ಥನೇ. ೩-೬೭). **ಅಳ್ಕಾಡು$_2$**: ನೆಱೆಸೋಂಕದ ದೇಹಮದೇಕೆ ಕೂಡಿಯುಳ್ಕಾಡದ ಚಿತ್ತವೇಕೆನಗೆ ಹಂಪೆಯ ಲಿಂಗವೆ (ಪಂಪಾಶ. ೮). [ಅೞ್ಕು$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಅೞ್ಕಿಸು, ಅಕ್ಕಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅರಗಿಸಿಕೊ ; ಜೀರ್ಣಿಸಿಕೊ : ಕಣ್ಣನೀರಿೞಿದುವು ಬಾಳೆಮೀನ್ ಜಲಮನೞ್ಕಿಸಲಾಱದೆ ಕಾಱುವಂತೆವೋಲ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೧೧ ಶೂದ್ರಕ) ; ಖಳದುಶ್ಶಾಸನ ಲೋಹಿತಜಳಮಂ ಕುಡಿದೆನಸುಮೞ್ಕಿಸಲ್ಕಾಱದೆ ಕಣ್ಣೊಳೆ ಕಾಱುವಂತೆ ಕೌರವಕುಳಾಂತಕಂ ತರಳತಾಮ್ರಲೋಚನನಾದಂ (ಗದಾಯು. ೮-೫) ; ನೆಗೆವ ಪೊಗೆ ಗುಡಿಗಳಿಂದೇಂ ಸೊಗಯಿಸುತಿರ್ದಪುವೊ ಸುತ್ತಲುಂ ಕೞ್ತಲೆಯಂ ಮಿಗೆ ಕುಡಿದೞ್ಕಿಸಲಾಱದೆ ಮಗುೞ್ದವೆ ಕಾಱಿದಪುವೆನಿಸಿ ಕೈದೀವಿಗೆಗಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೫-೮). **ಅಕ್ಕಿಸು$_1$** : ಇಱಿದ ರಣಂಗಳಿಂ ತಣಿದರೋಚಕಮಾಯ್ತು ಜವಂಗೆ ... ಬಿಸುನೆತ್ತರನಕ್ಕಿಸಲು ನೆಲಂ ನೆಱೆಯದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೪೩-೨೭ ; 1226) ; ಗರಳವನು ಕುಡಿದಕ್ಕಿಸಲು ಬಹುದುರಿಯ ನುಂಗಲು ಬಹುದು ... ಉತ್ತರಿಸಬಾರದು ಸೇವೆಯೆಂಬುದನು (ತೊರರಾ. ೬-೪೮-೩೫) ; ಪುರವನಿತೆಯರ ಮೈಗಂಪನುಂಡಕ್ಕಿಸಲರಿದೆಮಗಕ್ಕೌಷಧಿಯ ಇರದೀವುದೆಂಬಂತೆ ಗಂದಿಗವಸರದಿ ಮೊರೆವಳಿನಿವಹ ರಾಜಿಪುದು (ನಾಗಕು. ೨-೫೭). [ಅೞ್ಕು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಅೞ್ಕು$_1$, ಅಕ್ಕು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಜೀರ್ಣಿಸು ; ಲಯವಾಗು ; ನಿಶ್ಶೇಷವಾಗು : "ಅೞ್ಕು – ಜೀರ್ಣೇ" (ಶಮುಧಾ) ; ವಿದಿತಂ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಮುನ್ನಂ ರಘುಕುಲದಹನೋಗ್ರೇಷುವಿಂ ಕಾಯ್ದು ತಿಣ್ಣಂ ಕುದಿಗೊಂಡೞ್ಕಿತ್ತಗಸ್ತ್ಯಂ ಕುಡಿಯುತುಗುೞ್ದನಿಂ ಕಟ್ಟುಪಟ್ಟೞ್ದುದು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೩೮-೧೩ ; 890) ; ಭವಲಲಾಟವಿಲೋಚನಾಗ್ನಿಶಿಖೆಯಿಂ ಬೆಂದೞ್ಕಿ ಮತ್ತಂ ಮನೋಭವನೞ್ಕಿತ್ತೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೨೪) ; ಅರಗಿನ ಮಾಡದೊಳಾವಿಭುವುರಿದೞ್ಕಿದ[ಪಾಠಾಂ. ರ್ಕಿದ]ನೆಂದೊಡೆ (ನೇಮಿಪು. ೯-೪೮) ; ತುಂಬಿಗೞ್ಕದ ನಱುಗಂಪು ಪೊಂಪುೞಿಸೆ ಪೆಂಪೆಸೆದಿರ್ದುದು ಚಂಪಕವ್ರಜಂ (ದಶಕು. ೧-೫೨). **ಅಕ್ಕು$_2$** : ಮತ್ಸ್ಯ ಸಮುದ್ರವ ಕುಡಿದು ಕೆಱೆಯ ತಪ್ಪಲ ನೀರಿಗಾಱದೆ ಸತ್ತಿತ್ತು ನೀರಕ್ಕದೆ (ಮನುಗುಂ. ೮) ; ಆದುದುತ್ಸವ ಕರ್ಣಮರಣದ ಖೇದವಕ್ಕಿತು ಹಗೆಗೆ ... ಬೀದಿವರಿದುದು ಬಿಂಕ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧-೨೫) ; ಜಾರ ಚೋರರ ಕಜ್ಜವಕ್ಕಿತು ಸೂರ್ಯನುದಯದಲಿ (ಬಿಜ್ಜರಾ. ೧೨-೩). [ದೇ ?. / **ತಮಿ.** ಅಱು ; **ತೆಲು.** ಅಱುಗು]

ಅೞ್ಕು$_2$, ಅಕ್ಕು$_4$ (ನಾ). ಜೀರ್ಣಿಸಿದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಕರಗಿಹೋದ ಸ್ಥಿತಿ : (ಕ). **ಅಕ್ಕು$_4$** : ಎದ್ದನಾ ಗಜಸಿಂಗ ಬಾಣಸಿದೊದ್ದೆಗೂಳಿನ ಮೈಸಿರಿಯ ಬಲು ಬಿದ್ದಿನಕ್ಕಿನ [ಪಾಠಾಂ. ಬಿದ್ದನಿಕ್ಕುವ] ಭೂತಪವಮಾನಜನ ಕಿಬ್ಬದಿಯ ಗುದ್ದಿದರೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ಕ. ೨-೫೮ ; ಓರಿಇ. ೪-೬೦). [< ಅೞ್ಕು$_1$]

ಅೞ್ಕೆ, ಅಕ್ಕೆ$_1$, ಅರ್ಕೆ, ಅಳ್ಕೆ$_1$ (ನಾ). ಅಳುವಿಕೆ ; ರೋದನ ; ವಿಲಾಪ : "ಅೞ್ಕೆ – ರೋದನಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧) ; ಆನೊರ್ವರ ರಸಿಯೞ್ಕೆಯಂ ಮೞ್ಗಿಸಿ ದುಃಖಮಂ ಮಱೆಯಿಸುವೊರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೮-೧೨); ತನುಗೆ ಪೊಱೆ ತುಡುಗೆ ನವಲೇಪನಮೆ ಮಳಂ ಗೀತಮೞ್ಕೆ ನೃತ್ಯಂ ಬಗೆಯಲ್ಕೆನಗೆ ದಲುನ್ಮತ್ತವಿಳಾಸನಂ (ಆದಿಪು. ೯-೫೫) ; ಆ ಶಿಶುವಿನೞ್ಕೆ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿತ್ತನಿತುಂ ದಿಕ್ತಟಮುಂ (ಜಗವಿ. ೩-೧೨). **ಅಕ್ಕೆ$_1$** : ಅಕ್ಕೆಯಂ ಮಾಳ್ಪ ಶೋಕಮುಂ (ತಸೂವ್ಯ. ೨೫೪) ; ಅಯ್ಯಯ್ಯ ನೀ ಹೋಹಾಗಳಕ್ಕೆ ನೀ ಬಾಹಾಗಳಕ್ಕೆ ಅಕ್ಕೆಬಾರದಮುನ್ನ ಪೂಜಿಸು (ಬಸವ. ೧೩೭);

ಬಿರಿವಿದೆ ಬಿಕ್ಕುವಳ್ಳಿ ಕಣ್ಣೊಳಗೊಱತ ಜಲ ಸೆರೆಗಳೊದೆದುಬ್ಬಿ ಬಿಗಿದ ಗಂಟಲಿನ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದಕ್ಕೆಗಳೆಸೆವ ಸತಿಯಳಲು (ಹಚಕಾ. ೧೨–೧೩); ಯುವತಿಯಕ್ಕೆಯ ಸೈರಿಸದೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೬–೩೧); ಕೊಸಂ ಶ್ರೀಮುಖಿಯೆಂಬ ದೇವತೆ ಪಿಡಿದೊಡೆ . . . ಹಲವು ಪರಿಯ ಅಕ್ಕೆಯಿಂದಳುಗುಂ (ಬಾಲಚಿ. ೧೨೯–೯). **ಅರ್ಕೆ** (ಕಿ). **ಅಳ್ಕೆ$_1$** : ತರಳೆಯ ಠಕ್ಕಿನಳ್ಕೆಯೆಯೆಂದು ನೆನೆವ ತನ್ನರಸಿಯು ಬೆಱಗಾಗುತಿಹಳು (ಭರಚ. ೯–೬೯).
[ಅಱ್$_1$ + -ಕೆ]

ಅಱ್ಗಿಸು, ಅಗ್ಗಿಸು$_1$, ಅಳ್ಗಿಸು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಲಯವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕ್ಷೀಣಿಸು: ಮಿಸುಗುವ ಕಾಂಚನಾಚಲದ ಕಾಂತಿಕಳಾಪಮನೆಯ್ದೆ ಪೀರ್ದು ತನ್ನ ಸಕಲ ತೇಜದುಗ್ರತೆಯಿನಾ ತಪನಂ ತಪನೀಯದೀಧಿತಿಪ್ರಸರಮನಱ್ಗಿಸಲ್ (ಕುಸುಮಾ. ೪–೮). **೨.** ಹೋಗಲಾಡಿಸು; ನೀಗು; ಅಡಗಿಸು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ಒರ್ವನನಱ್ಗಿಪರೊರ್ವನ ಮುನ್ನಂ ಬಱಿಕ್ಕವನೊಳ್ಗುಣಂಗಳಂ ನೋಡಿ ಸೈರಿಸದೆ ಪುರುಡಿಪಂತಿರೆ ಪೊರೆವರ್ . . . ಅರಸುಗಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೫೧–೧೦೫); ಕಾಯಕ್ಲೇಶಮನಱ್ಗಿಸಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೩–೮೬); ಅದಟನಳುರ್ಕೆಯಂ ಕಿಡಿಸಿ ಬಿಂಕಮನಱ್ಗಿಸಿಯೆನ್ನ ಕೋಲ್ಗಳಿಂ ಸದೆದರೆವೆಣ್ಣನಂ ಬಿಡದೆ ಮಾಡಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೯೫). **ಅಗ್ಗಿಸು$_1$**: **೧.** ತಮದೊತ್ತರಂ ತರಣಿಪ್ರಭಾತಕವನಗ್ಗಿಪುದೆ (ನಂದಿಮಾ. ೯–೬೧). **೨.** ಸುರನಾಥನಾಥನಂ ವಿದ್ಯಾಗಣಯೂಥನಂ ನೋಡಿ ಪುಳಕಿಸೆ ಮಜ್ಜನಕ್ಕೆಱಿದು ಮನಗೊಂಡು ನಾಡೆ ಅಗ್ಗಿಸುತ ವೀರಾಳಾಪಮಂ ಕೈಕೊಂಡು (ನಾಚಿರ. ೧೬೬–೧೩); ಪರಿಚಯದಬಲೆಯರನಗ್ಗಿಸುವಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦–೩೪). **ಅಳ್ಗಿಸು**: **೧.** ಅಂತರನಂತಕಾನನದೊಳಳ್ಗಿಸಿ ಮತ್ತುಳಿದೋಡಿದನ್ಯಭೂಕಾಂತರನನ್ತಕಾನನದೊಳಳ್ಗಿರೆ ಶಾಸಿಸಿ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೨–೨೧; 1162); ಏತಾದೃಶದುರ್ಜನಸಂಘಾತಮನಳ್ಗಿಸಲೊಡರ್ಚಿದೆಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫–೨–೮೧). [ಅಱ್ಗು + -ಇಸು$_3$]

ಅಱ್ಗು, ಅಗ್ಗು, ಅಳ್ಗು, ಅಱುಗು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಲಯವಾಗು: "ಅಱ್ಗು–ಲಯೇ, ಕ್ಷೀಣತ್ವೇ" (ಶಮುಧಾ); ಅರಗಿನ ಮನೆಯೊಳ್ ಪಾಂಡವರುರಿದಱ್ಗಿದರಕ್ಕಟಯ್ಯೊ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೭); ಖಳಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರಗರ್ವತಮುಮಱ್ಗೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧–೨೫); ಹಿಮಾಹಿಮ ಭೇದಮಱ್ಗಿಪೋಯ್ತು (ಕುಸುಮಾ. ೭–೭); ಕಲುಷಂ ಪುಣ್ಯಮುಮಱ್ಗದಲ್ಲದೆ ಮಹಾಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಮೆಂತು (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫–೩–೧೩೧). **೨.** ಕುಗ್ಗು; ತಗ್ಗು; ಕುಸಿ: ಪದಸಂಘಟ್ಟನೆಯಿಂ ಶಿಲೋಚ್ಚಯಕುಲಂ ನುರ್ಗಾಗೆ ಸೇನಾಸುಭಾರದಿನುರ್ವೀತಳಮಱ್ಗೆ (ದಶಕು. ೧–೭೨); ತೊದಳುತ್ತುಗ್ಗುತೆಯಱ್ಗುತಂತು ನಗುತಂ ಪೊಂಗುತ್ತೆ (ನ್ಯಸೂಮ. ೪–೫೭). **ಅಗ್ಗು**: **೧.** ಅಗ್ಗಿತಾ ಮಾತೇಕೆ ರಣದಲಿ ನುಗ್ಗುನುಗ್ಗಾಗದೆ ಸಹೋದರರೊಗ್ಗು ಮುಱಿಯದೆ ಮಾಣದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೫೮). **ಅಳ್ಗು**: **೨.** ಪೊಱಪೊಣ್ಮದೆಲ್ಗಳಿಂದಳ್ಗದ ಕಣ್ಗಳಿಂ (ವೀರವಿ. ೧೨–೧೧೦). **ಅಱುಗು**: **೧.** ಅಱುಗಿವೆಳಿಯಂಟ್ಟುನೆಱಗಿ ಕಱ್ಕದೆ ತಳ್ತುಮಱುವಕ್ಕಮಾದ ನೃಪರ್ಕ್ಕಳಾ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨–೯; 800).

ಅಱ್ಗಿತಱ್ಗು = ಕುಸಿದುಹೋಗು; ನಾಶವಾಗು: ಅನಿತಿನಿತೆನ್ನದಾಂತ ಸುರಪನ್ನಗ ಕಿನ್ನರಸೈನ್ಯಮೆಲ್ಲಮಂಬಿನ ಮೊನೆಯೊಳ್ ಪಡಲ್ವಡೆ ಲತಾಭವನಂ ಕೃತಕಾಚಳಂಗಳೆಂಬಿನಿತುಮವಱ್ಗಿತಱ್ಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೦೪). ಅಱ್ಗಿಮಱ್ಗು = ನಾಶವಾಗು; ಕ್ಷಯಹೊಂದು: ಮಹೀಭುಜರ್ ಧುರದೊಳೆನ್ನಯ ದೂಸಱಿನಱ್ಗಿಮಱ್ಗಿದಂತಾದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೪೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಱುಜ್ಗು = ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು, ಗಾಯಗೊಳ್ಳು, ರೂಪುಗೆಡು; ಮಲ. ಅಱುಕು]

ಅಱ್ಗೆ 'ಅಡುಗೆ' ನೋ.

ಅಱ್ತಿ, ಅತ್ತಿ$_2$, ಅರ್ತಿ$_1$, ಅರ್ಥಿ$_1$, ಅಳ್ತಿ (ನಾ). **೧.** ಪ್ರೀತಿ; ಆಸಕ್ತಿ: "ಅಱ್ತಿಯೆಂದು ಪ್ರೀತಿ. ಅದನ್ನರ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ತಿ]ಯೆಂದು ಪೇೞಲಾಗದು" (ಶಮುದ. ಸ. ೩೩ ಪ್ರಯೋ); ಪನ್ನಿರ್ಮರ್ತ್ತರ್ ಕೆಯ್ಯಂ . . . ತನ್ನಱ್ತಿಯೆಕೊಟ್ಟು ಕೆಱೆಗೆ ಯಶಮುಂ ಪಡೆದರ್ (ಇಆ. XIX, ೨೨೩–೬; 929); ಈವಱ್ತಿಯದಾಗಳುಂ ನಿನಗೆ ದಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೨೦); ಕರತಳಂಗಳಿನಱ್ತಿಯೊಳೆತ್ತಿ (ಅಜಿಪು. ೪–೧೩). **೨.** ಹರ್ಷ; ಸಂತೋಷ: ತ್ರಿದಶಸುರಲೋಕವಾಸಾಸ್ಪದಮಂ ಪೆಱುಗುಂ ಮನುಷ್ಯ ಮನುಜಂ ನಿನ್ನಾ ಪದಚರಣಯುಗದ್ವಯಮಂ ಮುದದಱ್ತಿಯೆ ಬಗೆದು ನೆನೆವನನುದಿನಮೆಂದುಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೮೪); ಅಱ್ಕಱಿಂದಮರ್ದಿನೊಳ್ ತಾನಱ್ತಿಯಿಂ ತೊಯ್ದು . . . ಪಡೆದಂ (ಪಂಪಭಾ ೪–೭೫); ಆ ಸಾಹಸಕೇಳಿ ಪಿರಿದು ಮಱ್ತಿಯನೀಗುಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೦–೩೧). **ಅತ್ತಿ$_2$**: **೨.** ರಾಯರನೆ ಬಡಿಮೊಲಂಗೊನ್ದು ತಂದತ್ತಿಯಿಂ ದೀವದ ರಾಯರ್ ಮಾಡಿ ಕಾರಾಗೃಹದೊಳಿರಿಸಿದಂ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯದೇವಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೬೫–೧೯; 1081). **ಅರ್ತಿ$_1$**: **೧.** ನಡೆಯಿಲ್ಲದ ಕರ್ತೆ ಮನಕ್ಕೆಡಂಬಡಂಮಾಱ್ಕು ಮರ್ತಿಯಂ ಮಾಡುಗುಮೇ (ಅಜಿಪು. ೬–೯೬). **೨.** ಒಲ್ದು ಮಾಡು ಮುನಿಸಂದೋಹಕ್ಕೆ ನೀನರ್ತಿಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೨೭೦); ನಿನ್ನ ಶೃಂಗಾರ ಅವರ ಕಣ್ಣಿನ ಅರ್ತಿ (ಮಾಮಲ್ಲಿ. ೨೯). **೩.** ಇಷ್ಟ: ಈ ವಸಂತಸಮಯದೊಳ್ ತಮ್ಮೊಡನೆ ವನವಿಹಾರಂಗೆಯ್ಯಲರ್ತಿಯಾದುದು (ಚಾವುಂಪು. ೫೦); ಕೆನೆಮೊಸರ್ ನಿನಗರ್ತಿ ದಮ್ಮಯ್ಯ ಕೊಳ್ಳಯ್ಯ (ಬಸರ. ೭–೧೩೫); ಧೂಪದೀಪ ನೈವೇದ್ಯಂಗಳಿಂ ಪೂಜಿಸಿ ದಳರ್ತಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦–೨೦). **೪.** ಸೊಗಸು; ಠೀವಿ: ವರಲಕ್ಷ್ಮೀ ವಿಲಾಸದ ಚೆಲ್ವಿಕೆಯಿಂದಲರಮನೆ ಮೆಱೆವುದರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂನವಿ. ೨–೭೯). **ಅರ್ಥಿ$_1$**: **೧.** ರಾಮೇಶ್ವರದೇವರ ದೇಗುಲಮನರ್ತ್ತಿ[ರ್ಥಿ]ಯಿಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೩–೨೦; 1079); ಹಳೆಯೆತ್ತನಿದಿರಾಗೇಱಿ ಹರನೈತಹುದನೀಕ್ಷಿಸುವರ್ಥಿ ನಿನಗಾಯ್ತೇ (ನಿಭಾಗ. ೪–೫–೪೩). **ಅಳ್ತಿ**: **೧.** ದೇವಸಂಗಯ್ಯ ಸಲಿಸೆನ್ನ ಮನದಳ್ತಿಯಂ (ಬಸರ. ೫–೧೪೩); ವಿಳಾಸಿನಿಯರಳ್ತಿಯಿಂದಾ ಕುಮಾರನನು ಮಜ್ಜನಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಸೌಂದಪು. ೪–೨೧). **೨.** ಈ ನಗದ ತಪ್ಪಲೊಳಗತುಳಸುರತರುವನಮನೇ ನಿನ್ನ ಮನಕಳ್ತಿಯಪ್ಪಂತೆ ಗೈದನಲೆ (ಚಬಪು. ೪೫–೪).

[ಅಳ್ + -ತಿ. / **ಮಲ.** ಅಱಿವು; **ತುಳು.** ಅರ್ಕಮೆ; **ತೆಲು.** ಅಕ್ಕರ]

ಅಱ್ತಿಕಾರ್ತಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವಳು; ಪ್ರಿಯೆ: ತಾವೆ ತಮಗೇ ನೆರವಪ್ಪರೊ ಚಿತ್ತಜಂಗೆ ಬಾಱಿಸ್ಮೊದಲೆನಿಪಱ್ತಿಕಾರ್ತಿಯರೞಲ್ದು ನೃಪಾಲ ಮನೋಜನಿಂತು ನೋಡಿದ ಕಡೆಗಣ್ಣಕಾಂತಿಲತಿಕಾಸುಮನಶ್ಕರ ಮೋಹಪಾಶದೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೨–೪). [ಅಱ್ತಿಕಾಱ + -ತಿ$_1$]

ಅಱ್ತಿಕಾಱ, ಅರ್ತಿಕಾಱ, ಅರ್ತಿಗಾಱ, ಅರ್ಥಿಕಾಱ, ಅಳ್ತಿಕಾಱ (ನಾ). **೧.** ಪ್ರೀತಿಸುವವನು: ಮನೆಗೆಲ್ಲಂ ಪಗೆಯಾದೆಂ . . . ನಿನ್ನ ಕತದಿಂ ಕೇಳಱ್ತಿಕಾಱಂಗೆ ಕೂರ್ತೆನಗಿಲ್ಲಿಂ ಪಿರಿದಕ್ಕುಮೆಂದು ಸುರಿದಳ್ ಭೋರೆಂದು ಬಾಷ್ಪಾಂಬುವಂ (ಲೀಲಾವ. ೨–೬೧). **ಅರ್ತಿಕಾಱ**: **೨.** ಆಸೆಗಾರ; ಬಯಕೆಯುಳ್ಳವನು: ಇಂತೀ ಅರ್ತಿಕಾಱರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕುವನೆ ನಿಜವಸ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೪–೫೩); ಒಂದು ತಗರನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಮುಕುಂದನಯ್ಯನ ಕಂಡೆಱಗಿ ಜೀಯೆಂದು ತಗರನು ಬಿಡಿಸಿ ನೀವಿದಕರ್ತಿಕಾಱರಲೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮–೩೯); ನೆರೆದುದಾನಗರಿಯೊಳುಳ್ಳರ್ತಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳ್ತಿ]ಕಾಱರ ನೆರವಿಯು ಚೆಂಡಾಟದೆಡೆಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೧–೨೮). **ಅರ್ಥಿಕಾಱ**: **೨.** ಏಸನುಸುರಿದೊಡರ್ಥಿಕಾಱನು ದೋಷಮಂ ತಾನಱಿಯನು (ಬಸಪು. ೪೦–೪೭); ಮಿಂಡುದುಂಡಿಗಳರ್ಥಿಕಾಱರು ಗಂಡಿಗರು ಗರ್ವಿತರು ರಣದುದ್ದಂಡರು (ತೊರರಾ. ೫–೫–೧೪).

ಅರ್ತಿಗಾೞಿ: 'ಅರ್ತಿಗಾೞಿಕೆ' ಪರಾ. **ಅಳ್ತಿಕಾೞಿ** : **೧.** ಅಳ್ತಿಕಾೞಿಂ ಲೆಕ್ಕಿಸುವನೇ ದೋಷವೆಂಬವೊಲಕ್ಕರಲ್ಲದೆ ಬಸವನಂ ಕೀರ್ತಿಸುವಡೆನ್ನಳವೆ (ಬಸಪು. ೧–೩೪); ಮೇಳದವರು ಮನ್ನೆಯರು ಮೇಲಾಳು ಕಾಲಾಳಳ್ತಿಕಾೞಿರೆಯ್ತಂದು ಆಳುತನದ ಬಲು ಮಚ್ಚರದಿಂದಾಟಕಾಳಾಗಿ ನಿಂದರತ್ತಿತ್ತ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೧–೬೧). [ಅೞ್ತಿ + -ಕಾೞಿ]

ಅೞ್ತಿಗ, ಅರ್ತಿಗ (ನಾ). **೧.** ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು; ಬಯಸುವವನು. **೨.** ಆಸಕ್ತ : ಶೌರ್ಯಾಲಂಬಂ ರಾಮಂ ರಣಕ್ಕೞ್ತಿಗನೆನೆ ಬೆಸನಂ ತಂದೆಯಂ ಬೇಡಿಕೊಂಡಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪–೫೦); ದಯಾಪರನಪ್ಪ ದೊಳ್ಪಿನಭ್ಯಾಸದೊಳಿರ್ಪುದೊಳ್ತಪದೊಳೞ್ತಿಗನಪ್ಪುದು (ಜೀವಸಂ. ೫೧–೨೬). **ಅರ್ತಿಗ** : **೧.** ಮನುಮುನಿಮಾರ್ಗನೇಮ ಜಿನಪೂಜೆಯೊಳರ್ತಿಗನೆಂದು ದಾನಿಯೆಂದು . . . ಬಣ್ಣಿಸುಗುಂ . . . ರಾಜನಂ (ಎಇ. XVI, ೬೧–೩೮; 1081); ಶೃಂಗಾರಕರ್ತಿಗನಪ್ಪ ಬಡವನಂತೆ ಚಿಂತಿಸಿ ಕೆಡದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೮೯); ಅರುಹನಾಗಮದೊಳರ್ತಿಗನಾತ್ಮಕಲೆಯೊಳು ಸರಸನಾಗಿರಬೇಕು ನೃಪತಿ (ಭರಚ. ೨–೧೩). [ಅೞ್ತಿ + -ಗ$_2$]

ಅೞ್ತಿಗುಂದು, ಅರ್ತಿಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಆಸಕ್ತಿಗುಂದು : ಪಂಕೇರುಹ ರಾಜಿ ಕಂದೆ ಪೊಣರ್ವಕ್ಕಿಯ ಕಣ್ಪೊಣ[ರೞ್ತಿ]ಗುಂದೆ . . . ಕಣ್ಗೆಸೆದು ದುಜ್ವಲದಿಕ್ಪ್ರಕರಂ ಸುಧಾಕರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೨೯೫). **ಅರ್ತಿಗುಂದು**: **೨.** ಶ್ರದ್ಧೆಗೆಡು; ಉತ್ಸಾಹಕುಗ್ಗು; ಪ್ರೀತಿ ಕಡಮೆಯಾಗು : ತಪದೊಳರ್ತಿಗುಂದದಿರಿನಿಸುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೫೪). [ಅೞ್ತಿ$_1$+ಕುಂದು$_1$]

ಅೞ್ತಿಗೆ, ಅತ್ತಿಗೆ$_2$ (ನಾ). **೧.** ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವಳು : ಗುರುಜನರಲ್ಲಿ ಮಾಡಧಿಕಭಕ್ತಿಯನರ್ಚಿಸು ದೇವರಂ ಮುನೀಶ್ವರಪರಿಚರ್ಯೆಯೊಳ್ ಪಿರಿದುಮೞ್ತಿಗೆ[ಪಾಠಾಂ. ಮಾದೃತೆ, ಮರ್ತಿತೆ]ಯಾಗು (ಕಾದಂಪೂ. ೩೪೮); ಜಿನಧರ್ಮಾತಿಶಯಮುಮಂ ಜಿನದತ್ತಾದೇವಿ ಕೇಳಲೞ್ತಿಗೆಯಾದಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೨೬). **ಅತ್ತಿಗೆ$_2$**: **೨.** ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಳು; ನಲ್ಲೆ: ಪುರುಷವ್ರತಮಿಾಗಳಬ್ಬೆಯೆಂದತ್ತಿಗೆಯೆಂಬ ಮಾತನೆನಗೇನೆನಲಕ್ಕುಮೊ ಪಂಕಜಾನನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭೫). [ಅೞ್ತಿ + -ಗೆ]

ಅೞ್ತಿವಡು, ಅರ್ತಿಬಡು, ಅರ್ತಿವಡು, ಅರ್ಥಿಬಡು; ಅರ್ಥಿವಡು, ಅಳ್ತಿವಡು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಪ್ರೀತಿಸು; ಆಸೆಪಡು; ಬಯಸು : ಮುಕ್ತಾಫಲಂಗಳುಮನೞ್ತಿವಟ್ಟು ನೋಡುತ್ತುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೮೦ ವ); ಅದಱ ಚೆಲ್ವಂ ಕಂಡಾಕೆಯೞ್ತಿವಟ್ಟುದನಱಿದು (ಚಾವುಂಪು. ೫೫–೨೨). **೨.** ಸಂತೋಷಿಸು : ತನ್ನೊಳಿರ್ಪ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತರ ನೆಲೆವಾೞ್ತಿಯೊಳೞ್ತಿವಡುತ್ತುಂ (ಚಿಕವಿ. ೧–೫೯ ವ). **ಅರ್ತಿಬಡು** : **೧.** ಧೀರ ಚೋರವಿಟಾದಿ ಕಥೆಗಳು ಸಾರಕಥೆಗಳೆ ಪೇಳ್ದ ಕವಿಯಘಭೀರುವೇಯದನರ್ತಿಬಡುವರ ಬಗೆಗೆ ಬೆಱಗಾದೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧–೩೭). **ಅರ್ತಿವಡು** : **೧.** ಎಳಲತೆಯಿನೆ ಬಿದಿ ಲೋಕಮನಳಲಿಸಲೆಂದರ್ತಿವಟ್ಟು ವನಿತಾರೂಪಂ ಗಳಿಯಿಸಿದ ನಱಿದೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೪೦); ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವ ಮುಟ್ಟಿ ಬರೆದಿದ್ದ ಲಿಪಿಗಳನಾತ್ಮನೊಳರ್ತಿವಟ್ಟರಿಸು (ಭರಚ. ೩೬–೮೬). **ಅರ್ಥಿಬಡು** : **೧.** ವನಜನಾಭನು ಬಂದನಾದೊಡೆ ತನುಜನನು ತಾನೆತ್ತಿ ತಂದಾತನಿಗೆ ಪೊಡಮಡಿಸುವೆನೆನುತ ಮೊದಲರ್ಥಿಬಡುತಿಹೆನು (ತಿಮ್ಮಅ. ೪–೪–೫೮). **ಅರ್ಥಿವಡು** : **೧.** ಪುರಶ್ರೀಯನರ್ಥಿವಟ್ಟು ನೋಡಿ ಮೆಚ್ಚುತುಂ ಬಂದು (ಆದಿಪು. ೧೪–೪೩ ವ). **ಅಳ್ತಿವಡು** : **೧.** ಜನಮೊಲ್ದಾಲಿಪುದೞ್ತಿವಟ್ಟು (ಹಸ್ತಿಮಾ. ೧–೧೯). **೨.** ಎಣ್ದೆಸೆಯ ಮೆಟ್ಟಿದುದು ಸಕಲ ವಾದ್ಯಂಗಳ ನಿನದಮಳ್ತಿವಟ್ಟರಚ್ಚರಿಯರು (ಚೆಬಪು. ೬–೫೨). [ಅೞ್ತಿ + ಪಡು$_1$]

ಅೞ್ತಿವರ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಿಯವಾದ ಸಂದೇಶ ಬರು : ನಲ್ಲರ ದೆಸೆಯಿಂದ ಮೞ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ರ್ಥಿ] ವರೆ ಕೋಗಿಲೆಯಕ್ಕೆಲರಕ್ಕೆ . . . ಬಂದೊಡ ಮೊಱಲ್ದೆದೆಯಾಱುವರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦೧). [ಅೞ್ತಿ + ಬರ್]

ಅೞ್ತಿಕೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀದೇಕಬ್ಬೆ ಮಹಾದೇವರ್ಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಪೂಂಬೊಲಂ . . . ನಿರ್ಮಾಣಮೞ್ತಿಕೆಱೆಯ ತೆಂಕಣಕಡೆಯಲ್ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೮–೩೩; 1087). [ಅೞ್ತಿ$_0$ + ಕೆಱೆ]

ಅೞ್ದು, ಅಜ್ಜು$_1$, ಅದ್ದು, ಅರ್ದು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಮುಳುಗಿಸು; ನೆನೆಯಿಸು: "ಅೞ್ದು– ಜಲನಿಮಗ್ನೇ" (ಶಮಧಾ); ಗಂಗಾದೇವಿಯ ಮಡುವಿನೊಳೞ್ದಿದರಾವರಿಸದೆ ತಮ್ಮ ಕುಲಮನಡಿಗೞ್ದುವವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೨); ನೂತ್ನಪ್ರವಾಳಲತಾಸಾರದೊಳೞ್ದಂತೆಸೆದುದಾ ಬಿಂಬಾಧರಂ ಕನ್ನೆಯಾ (ದಶಕು. ೧೨–೧೧೭). **ಅಜ್ಜು$_1$** : **೧.** ಆಕಾಶವೆಂಬ ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯು ಸೂರ್ಯಬಿಂಬವೆಂಬ ಚಿನ್ನದ ಗಟ್ಟಿಯಂ ಸಂಜೆಕೆಂಪೆನಿಸುವ ಬೆಂಕಿಯೊಳ್ ಕಾಸಿ ಸಮುದ್ರದ ನೀರಿನೊಳ್ ಅಜ್ಜಲು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೮೬–೧೦). **ಅದ್ದು** : **೧.** ಸೀರೆಯನೆಣ್ಣೆಯೊಳದ್ದಿ ಪಾದದಿಂ ತಲೆವರಂ ಸುತ್ತಿ ಕಿಚ್ಚಂ ತಗುಳ್ಚುವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೧೨೯); ಕಪಿಲಸಿದ್ಧ ಮಲ್ಲಿನಾಥಯ್ಯ ಹಾಲಲದ್ದು ನೀರಲದ್ದು ನೀನೆ ಗತಿಮತಿ (ಸಿದ್ಧವ. ೩೫–೧೯೬); ನೀರನು ಬಿಟ್ಟಿರಲಪ್ಪುದೆ ಮತ್ಸ್ಯಾವತಾರ ನೀನೆಂದು ನೀಱೆಯರು ರಾರಾಜಿಸುತಿಪ್ಪ ಕುಂಕುಮ ಜಲದೊಳು ನಾರಾಯಣನನದ್ದಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೪–೫೪). **೨.** ಕೆಡಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು: ಅಸುರರಿಪುವಿನ ಮಾತ ನೀ ಮನ್ನಿಸದೆ ಕೌರವ ಕುಲವನದ್ದಿದೆ ನುಸಿಗಳಿವದಿರು ಮುನಿದು ಪಾರ್ಥನನೇನಮಾಡುವರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೧೩). **ಅರ್ದು** : **೧.** ಕುಂಕುಮದೊಳರ್ದಿದ ಬಾಳೆಗಳನ್ನವಾಗಿ (ಆದಿಪು ೧೨–೨೫); ದುಶ್ಚರಿತಂಗಾನತೆಯಾಗಿ ನಮ್ಮ ಕುಲಮಂ ನೀಂ ನೀರೊಳಿಂತರ್ದುವೋ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೪೭).

ಅೞ್ದಿದಂ = **೧.** ಸೊಪ್ಪಾದವನು. **೨.** ಕೆಟ್ಟುಹೋದವನು; ಸತ್ತುಹೋದವನು: "ಅೞ್ದಿದನೆಂದು ಸತ್ತನುಂ ಸೊಪ್ಪಾದನುಮಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ನ. ೩೩ ವೃತ್ತಿ); "ಅೞ್ದಿದಂ ಕೆಟ್ಟನೊಳುಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೭೬).

[ಅೞ್ + -ದು. / **ತಮಿ. ಮಲ.** ಅೞುತ್ತು; **ತುಳು.** ಅರ್ದು=ತೊಳೆ, ಚೆಲುವೆಮಾಡು; **ತೆಲು.** ಅದ್ದು]

ಅೞ್ಮ$_1$ 'ಅಣ್ಮ$_1$' ನೋ.

ಅೞ್ಮ$_2$ 'ಆಳ್ಮ' ನೋ.

ಅೞ್ವು$_1$, ಅರ್ವು$_1$, ಅಳ್ವು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಸುಡು; ದಹಿಸು : ಪಾವಕನೞ್ವು ಖಾಂಡವಮನುಂಡಪನರ್ಜುನನೂಡಿದಪ್ಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೭೮); ಸೆಲೆಯ ಮೇಲೆ ಸೂರ್ಯಾಂಶುಗಳೞ್ವುತ್ತುಮಿರೆ ನಿಯಮ ನಿಶ್ಚಲಚಿತ್ತಂ ಬೇಸಗೆಯೊಳಂದು ಕಲ್ನೆಲೆ ನಿಂದಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೪); ಬಡಬಾನಳನೞ್ವಿ ಕಾಯ್ವುದೋ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೨–೧೧). **೨.** ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹರಡು : "ಅೞ್ವು —ದಹನಾತಿಕ್ರಮಣೇ (ಮಿತಿಮಿಾರಿ ಉರಿಯು)" (ಶಮಧಾ); ಅಗಳಾಗಡೆ ಪಸಿವೞ್ವ ನೀಳ್ದ ಪೊಗೆಯುಂ ಕಿಡಿಯುಂ ಬಿಸುಸುಯ್ಯ ಗಾಳಿಯೊಳ್ ತೊಡರ್ದೊಡನುಣ್ಮೆ (ಆದಿಪು. ೨–೪೦); ಕವಿವ ಶರಾಳಿಯಂ ನಿಜಶರಾಳಿಗಳೞ್ವಿ ತೆರಳ್ದಿ ತೂಳ್ದಿ ಮಾರ್ಕವಿದು ಪಳಂಚಿ ಪಾಯ್ದೊರಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೯೦). **ಅರ್ವು$_1$** : 'ಅರ್ವಿಸು' ಪರಾ. **ಅಳ್ವು** : **೧.** ಇನ್ದೆತ್ತಲ್ ಪರಿಯಿತ್ತು ಸುಟ್ಟನೊದಗಿಲ್ಲೆಂದಳ್ವಿ ಕೋಪಾಗ್ನಿ ಕಾಯ್ದಿಂದಾರಂ ಗಡ ತೂಂತಿದಂ ಜವನ ಬಾಯೊಳ್ (ಎಇ. XVI, ೩೫೮–೩೯; 1081); ಏನಳ್ವಿತೋ ಸೇವುಣಬಳವನಮುಂ ವೀರಬಲ್ಲಾಳ ಕೋಪೋದ್ಧುರದಾವೋಗ್ರಾನಳಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೨–೨೬; 1205).

[ಅೞ್ + -ವು ? . / **ತಮಿ.** ಅೞಲ್; **ಮಲ.** ಅೞಲು; **ತುಳು.** ಅಲುರ್; **ತೆಲು.** ಅಡರು]

ಅೞ್ವು$_2$ (ನಾ). ಬಯಲು; ಕಾಡು (?) : ಬೆಟ್ಟದ ಕೆೞಗಣ ಪೇರೞ್ವಿನ ತೆಂಕಣ (ಎಇ. X, ೬೬–೫೭; 892).

[?. / **ತಮಿ.** ಅೞುವಂ = ಹರಹು, ಕಾಡು]

ಆ$_1$ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಎರಡನೆಯ ವರ್ಣ; ಆಕಾರ: ಅಆ . . . ಒ ಔ—ಎಂಬೀ ಪದಿನಾಲ್ಕುಂ ಸ್ವರಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೬ ಪ್ರಯೋ).

ಆ$_2$ 'ಅದು$_1$' ನೋ.

ಆ$_3$ 'ಆನ್$_2$' ನೋ.

-ಆ$_4$ '-ಅ$_2$' ನೋ.

ಆ$_5$ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಪೂರ್ವಸ್ಮರಣೆ, ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ, ಸಂತೋಷ, ಗಡಾರ್ಥ ಇತ್ಯಾದಿ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: (i) ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ: ನಿನ್ನಯ ಪರಿಯನಱಿದೆನಲಾಯೆನುತ (ಬಸಪು. ೫೯-೧೨); ಬಲ್ಸೆಡಕುಗಾರ್ತಿ ಕಣಾ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೬-೨೬). (ii) ಪೂರ್ವಸ್ಮರಣೆಗೆ: ತತ್ತಿಮಿಂಗಳನುಮನಾ ತಿಮಿಂಗಿಳಗಿಳಂಗಳೆ ನುಂಗಿದುವೊಂದು ತಾಣದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೬ ಶೂದ್ರಕ); ಆ ಪ್ರಸ್ತಾವದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೨-೪೦ ವ); ಇದು ಲಾಕ್ಷಾಗೇಹದಾಹಕ್ಕಿದು ವಿಷಮ ವಿಷಾನ್ನಕ್ಕಿದಾ ನಾಡ ಜೂದಿಂಗೆ (ಗದಾಯು. ೮-೧೯); ಜಗತ್ಪ್ರಪಂಚವ ಮಾಡಿ ಆ ಜಗದಲ್ಲಿ ಜೀವರೂಪಿಂದ ಬಳಿಸಂದನೆಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಯಂತಿರಲಿ (ಆದವ. ೧೦). (iii) ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ: ಕಾವೇರಿಯಿಂದಮಾ ಗೋದಾವರಿವರಮಿರ್ಪ ನಾಡದಾ ಕನ್ನಡದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೬); ಆ ಮೈಸೂರನು ಬಳಸಿದುದ್ಯಾನವು (ಕಂನವಿ. ೨-೩೯). (iv) ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ: ಆಯೆನುತ ಬೊಬ್ಬಿರಿದು ವಿಪ್ರನಿಕಾಯ ಕುಣಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫-೩೦). (v) ಗಡಾರ್ಥಕ್ಕೆ: ಪಾಲಾ ಅಮರ್ದಾ ಇನಿದು ಗಡಾ; ಆನಾ ಇಮ್ಮಡಿಯಾ ಎರಟ್ಟುದುರೆಯಾ ಇರ್ಬರ್ಗೆರಟ್ಟಿಕ್ಕೃದುವಾ (ಶಮದ. ೫೭ ಪ್ರಯೋ).

-ಆ$_6$ '-ಅ$_3$' ನೋ.

-ಆ$_7$ '-ಅ$_4$' ನೋ.

ಆ$_8$ (ಅ). ಅದೋ ಅಗೋ ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ನಿರ್ದೇಶಕವಾದ ಅವ್ಯಯ: ಪಿಡಿದಪನೀಗಳಾ ಪಿಡಿಯಲೆಯ್ದಿದನಾ ಪಿಡಿದಪ್ಪನೀಗಳಾ ಪಿಡಿದನೆ ಕಿನ್ನರದ್ವಯಮನೆಂಬಿನೆಗಂ ಬಱಿಸಂದು (ಕಾದಂಪೂ. ೬೨೦); ಭಯದಿಂದೀ ಬಂದನಾ ಬಂದನೆಂದುಬ್ಬಿ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೬-೩೦; 1171); ಆ ತೋರ್ಪುದಾ ತೋರ್ಪುದೆ ಬಾನೊಳ್ ಧ್ವಜಪಟಂ (ಶಮದ. ೧೯೫ ಪ್ರಯೋ).

ಆಂ 'ಆನ್$_2$' ನೋ.

ಆಂಕರ, ಹಂಕಾರ, ಹಾಂಕಾರ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರ; ಗರ್ವ: ನಾಂ ಧನಾಢ್ಯನೆಂದೊಳ್ಳಿದನೆಂಬಾಂಕರಮುಂ ತಾಳ್ದಿರ್ಪಂ (ಪರಮಾ. ೫-೧೪). **ಹಂಕಾರ:** ಹಮ್ಮು ಹಂಕಾರ ಎಲ್ಲ ಬಲವಾಗಿ ಬೇರೂರಿರುವ ಹೆಣ್ಣೆ (ಚೆಂಗೂಲಿ. ೧೯೩); ಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಉದಾಸೀನವೇ ಮದ್ದು (ಗಾದೆ). **ಹಾಂಕಾರ:** ಪ್ರೀತಿಯಿಂ ಹಾಂಕಾರಶಿಖಿಯನು ಆತಗೆಯು ಹಾಕಿದಳು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೨೮-೧೩); ನಾವು ನಾಲ್ಕುದಿನ ಪಟ್ಟಾಗಿ ಮಲಗಿದರೆ ಗಂಡಸರ ಹಾಂಕಾರ ಮುರಿಯುತ್ತೆ (ಶ್ರೀಕಥೆ. ೧೬೦).

[< ಸಂ. ಅಹಂಕಾರ]

ಆಂಕರು (ನಾ). ಅತಿಯಾಸೆ; ದುರಾಸೆ: ಜನಗಳು ಬಾಯಲ್ಲಿ ದುಡ್ಡಿನ ಆಂಕರು ಇಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಜಾರುದಾ. ೨೭). [< ಅಟ್ಕಿಜು ?]

ಆಂಕಿಜ (ನಾ). ಒಂದು ಲಾಂಛನ; ಅಂಕುಶ (?): ಆನ್ಕಿಜಸುಲದಿ ಕಂಬುಕಂಟಿ ಕುಲಿಶಾವನ ಶಿತ್ರಾ ನಂದಿಕೋಲು ಸಂಗಮೇಶ್ವರನ ನುಡಿಗೆ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೪-೨೦; 1672). [?]

ಆಂಕೆ, ಆಕ್ಕೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಎದುರಿಸುವಿಕೆ; ಪ್ರತಿಭಟನೆ; ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದು; ಅಡ್ಡಿ; ತಡೆ: ಮೆಯ್ಗೆ ಮೆಯ್ಯಾಂಕೆಯಮೆಯ್ದಶಂಖಿಯನು (ಕವಿಚ. I, ೩೮೫ ಮಹಾನೇ); ಆಂಕೆಯ ಗಂಡನಾವನುಜದೀ ನಡೆತಂದನೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೩೦). ೨. ಊರೆ; ಆಸರೆ; ಒತ್ತಾಸೆ: ಚೋಳನ ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ಮೞಿದ ಕೂರಸಿಯಾಯುಗವಾಂಕೆಯಾಗೆ (ಕಇ. IV, ೧-೨೦; 1204); ನೂಂಕುವವುಂಕುವ . . . ಕೀಳ್ವಱಿಗಳಾಂಕೆಯೆನಲ್ ಭರದಿ ಲೌಡಿಕಾಱರ್ ಪೊಯ್ದರ್ (ಮಹಾನೇ. ೧೨-೩೮); ಇಱಿವಾಳ್ಗಳಾಂಕೆಯೊಳ್ ಗಡಣಿಸಿ ಕಾದುತಿರ್ದುದು ಮಹೇಂದ್ರಪತಾಕಿನಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೭೬); ಹೊಗಲಿ ಸಮರಕೆ ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹರು ತೆಗೆಯಬೇಡೋ ಬೆನ್ನಲಾಂಕೆಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ನಾಂಕೆಗೆ, ಲೈದನೆ] (ಕುವ್ಯಾಶ. ೭-೨೬; ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೬೯; ನಾಗಕು. ೧೨-೭೩; ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೭; ರಾಜಶೇ. ೭-೯೨ ವ; ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೮-೧೧ ನೋ). **ಆಕ್ಕೆ$_2$:** ೧. ನೂಕಿದರು ಮುಂಗುಡಿಯವರು ಬನದಾಕೆಯಲಿ ಹೊಯ್ದರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೦-೪).

[ಆನ್$_1$ + -ಕೆ$_1$]

ಆಂಕೆಗಂಭ (ನಾ). ಊರೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕಂಬ; ಆಸರೆಯ ಕಂಬ: ಸುರಲೋಕ ಪಳತಾಗಿ ಸಡಿಲ್ದೊಡೆ ತಾಳ್ಗುಮೆ ನರಲೋಕಮೆಂದು ಜೋಕೆಯೊಳು ಸರಸಿಜಸಂಭವ ಕೊಟ್ಟಾಂಕೆಗಂಭದೊಂದಿರವಾದುದಾ ಮಹಾಮೇರು (ನಾಗಕು. ೨-೧೨); ಇಳೆಗೆ ಭರದಿ ಬಿದ್ದಪುದಿದೆಂದಿಟ್ಟಾಂಕೆಗಂಭದೊಂದಿರವಾದುದಾ ಹೇಮಾದ್ರಿ (ರಾಮವಿ. ೨-೧೩).

[ಆಂಕೆ + ಕಂಭ]

ಆಂಕೆಗುಡು 'ಆಂಕೆಗೊಡು' ನೋ.

ಆಂಕೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಊರೆಯಾಗಿ ಕೊಡು. ೨. ನಮಸ್ಕರಿಸು: ಆ ಪಾವನಶಕ್ತಿಯಾವನಡಿಗಾತ್ಮ ಶಿರಸ್ಕಮನಾಂಕೆಗೆಯ್ವಳಾ ದೇವನೊಳಾಂದಿಟಂ ಶಿವಶಿವಾ ಮುಳಿಸಿಂ ಸೆಣಸಲ್ಸಮರ್ಥನೆ (ಶಬಶಂ. ೪-೧೩೪).

[ಆಂಕೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಂಕೆಗೊಡು, ಆಂಕೆಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಊರೆ ಕೊಡು; ಆಸರೆಯನ್ನು ಒದಗಿಸು: ಮೂಗಿಗೆ ತಾವರೆಯಾಂಕೆಗೊಟ್ಟೀಕೊಚ್ಚತಾಗಿ ನುಡಿವೆಯೆಂದರೊಡನೆ (ಭರಚ. ೪೨-೨೨). **ಆಂಕೆಗುಡು:** ಮೊಲೆವಿಣ್ಪಿಂ ಮುಱಿದಪುದೀ ಲಲನೆಯ ಬಡನಡುವಿದೆಂದು ಕುಸುಮಶರಂ ಕೈವಲದಾಂಕೆಗೊಟ್ಟ ನೀಲದ ಸಲಿಗೆಯಿದೆನೆ ರೋಮರಾಜಿ ರಂಜಿಸಿ ತೋರ್ಕುಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೧-೭೪); ಪರಕಾಯ ಪ್ರವೇಶಂಗೆಯ್ವಂತೆ ಮನಕ್ಕೆ ಮನಮನಾಂಕೆಗೊಟ್ಟು (ಲೀಲಾವ. ೪-೭೨ ವ); ವಿಕಸಿತ ಪ್ರಶಸ್ತ ಹಸ್ತತಳಮಂ ಕಪೋಳಮೂಳಕ್ಕಾಂಕೆಗೊಟ್ಟು (ಬಾಧಪು. ೩-೧ ವ).

[ಆಂಕೆ + ಕೊಡು]

ಆಂಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಎದುರಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಪರಿದುದು ಸುಪ್ರತೀಕಗಜಮೇಱಿದವಂ ಭಗದತ್ತನಾ ಮದದ್ವಿರದಮನಾಂಕೆಗೊಂಡು ಪೆಣೆವಂ ಪವನಾತ್ಮಜನೀಗಳಾಹವಂ ಪಿರಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೭೬); ನಿನಗಿಂದ್ರಂ ದೊರೆ ಸಂಗರಕ್ಕೆ ದೊರೆ ನೀನಿಂದ್ರಂಗೆ ಮತ್ತೊರ್ವರಾತನನೇನಾಂಕೆಗೊಳಲ್ ಸಮರ್ಥರೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨-೨೦೫); ಆ ನೆಗಟ್ದಿಂದ್ರನೆಕ್ಕತುಳದೊಳ್ ಧುರದೊಳ್ ಕಡಂಗಿನಿಂದಾನಲೊಡರ್ಚಲಾಂಕೆಗೊಳಲಾಱದೆ ಪೋಗಿ . . . ಮುರಾಂತಕಂಗಾನತನಾಗಿ ಪುಯ್ಯಲಿಡೆ (ಜಗವಿ. ೩-೨೦). [ಆಂಕೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಂಕೆಮಾಡು (ನಾ). ಎದುರಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು : ಎತ್ತಿದ ಕುದುರೆಯ ದಳಮಂ ಸುತ್ತಿದ ಕಾಲಾಳನಾಂಕೆಮಾಡಿಱಿದೆಡೆಯೊಳ್ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೫೮–೧೬ ; 1143). [ಆಂಕೆ + ಮಾಡು$_{1}$]

ಆಂಕೆಯಾಳ್ (ನಾ). ಪ್ರತಿಭಟಿಸುವ ಭಟ; ಎದುರಿಸುವ ಸೈನಿಕ : ಪೊಱಮಟ್ಟುಱಿವಾಳ್ಗಮಾನ್ಕೆಯಾಳ್ ಗಡಣಿಸೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೧೦೬). [ಆಂಕೆ + ಆಳ್$_{2}$]

ಆಂಗಿಕ (ಗು). **೧.** ಶರೀರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). **೨.** [ನಾಟ್ಯ] ಅಂಗಗಳ ಚಲನವಲನಗಳಿಂದ ತೋರಿಸುವ ಅಭಿನಯ; ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಅಭಿನಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅಂಗೋಪಾಂಗಂಗಳೊಳೆಸೆವಾಂಗಿಕಮಂ (ಆದಿಪು. ೯–೨೮) ; ಪ್ರಕಟಾಂಗಿಕ ವಾಚಿಕ ಸಾತ್ವಿಕಾಹಾರ್ಯಂಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕಭಿನಯಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೯) ; ಅಭಿನಯವು 'ಆಂಗಿಕ' (ಅಂಗ ಚಲನೆಗಳು) 'ವಾಚಿಕ' (ಮಾತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವು) 'ಆಹಾರ್ಯಕ' (ವೇಷಭೂಷಾದಿಗಳ ರಚನೆ) 'ಸಾತ್ವಿಕ' (ರೋಮಾಂಚಾದಿಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನ) ಎಂದು ನಾಲ್ಕುವಿಧ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೫ ಅಡಿಟ). [ಸಂ.]

ಆಂಗಿರ (ನಾ). = ಆಂಗಿರಸ ೨ : ಅಬ್ಜಪ್ರಿಯಸೂನುಗಾಂಗಿರನುದಾಸೀನಂ (ಜಾತತಿ. ೨–೧೫) ; ಆಂಗಿರಸ – ಆಂಗಿರ (ಶಮುದ. ೨೮೦ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಆಂಗಿರಸ]

ಆಂಗಿರಸ (ನಾ). **೧.** ಅಂಗಿರಸ್ ವಂಶದವನು. **೨.** ದೇವತೆಗಳ ಗುರುವಾದ ಬೃಹಸ್ಪತಿ: "ಆಂಗಿರಸನಮರಗುರು ವಾಕ್ಪತಿ ಗುರು ಬೃಹಸ್ಪತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧–೬). **೩.** ಅರವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಆರನೆಯದು. [ಸಂ.]

ಆಂಗೀರಸ (ನಾ). = ಆಂಗಿರಸ ೩ : ಮತ್ತಮಾ ವರುಷವೇ ಪ್ರಭವ ವಿಭವ ಶುಕ್ಲ ಪ್ರಮೋದೂತ ಪ್ರಜೋತ್ಪತ್ತಿ ಆಂಗೀರಸ . . . ಅಕ್ಷಯವೆಂದಱುವತ್ತು ತೆಱನಾಗಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೩೨೧). [ಸಂ.]

ಆಂಗುಲಿ (ನಾ). ಹಸುವನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವವನು : ಮುನಿಗಳ್ ಆಂಗುಲಿಗೆಂತಂತು ಮುನಿದು ತಿರೆಯೊಳ್ ರಕ್ಕಸನಾಗಿ ಪುಟ್ಟೆಂದು ಬಯ್ದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೭–೨೨). [ಆವು$_{1}$ + -ಕುಲಿ$_{1}$]

ಆಂಗೊಳ 'ಆಂಗೊಳಗು' ನೋ.

ಆಂಗೊಳಗು, ಆಂಗೊಳ (ನಾ). ಹಸುವಿನ ಕಾಲಿನ ಗೊರಸು : "ಆಂಗೊಳಗೆಂದು ಆವಿನ ಕೊಳಗು" (ಕಶಸಾ. ೭–೧೩೩) ; "ಆವಿನ ಕೊಳಗುಮದಾಂಗೊಳಗೆನಿಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೮೭) ; ಜಲಧಿಯ ನೀರನದೊಂದಾಂಗೊಳಗಿನ ನೀರೆಂದು ಬಗೆದು (ಆದಿಪು. ೧೩–೪) ; ಆ ಜಳಧಿಯಾಂಗೊಳಗೆಂದೆನೆ ದಾಂಟಿ (ನೇಮಿಪು. ೧೧–೨೦) ; ಇನಿತೊಂದು ಮಾಚ್ಕೆಯಿಂ ಮಡಿದಾಂಗೊಳಗೆಂತಂತು ಪೋಟ್ಬು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೪–೧೧). **ಆಂಗೊಳ**: ಆಂಗೊಳಗು = ಆಂಗೊಳಂ (ಶಮುದ. ೧೭೬ ಪ್ರಯೋ). [ಆವು$_{1}$ + ಕೊಳಗು]

ಆಂಗ್ರವಂಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆ (?) : ಕರಣೀಕರ ಆಠವಣೆಯ ಮಾಗಣೆ ಶಾನುಭೋಗರ ವರ್ತನೆಯಿಂದ ಗ ೨ ಆಂಗ್ರವಂಕ್ಕೆ ನಾಡೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಹ ಉಂಬಳಿಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೨೭–೨೬ ; 1430). [?]

ಆಂಗ್ಲ (ಗು). **೧.** ಇಂಗ್ಲಿಷರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಇಂಗ್ಲೀಷರ : ಕುಮಾರಿಯು ಇನ್ನೂ ಆಂಗ್ಲತರುಣಿಯೊಡನೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು (ಸಮುಜೀ. ೫೮೪). (ನಾ). **೨.** ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಜನಾಂಗದವನು : ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿದ ಆ ಆಂಗ್ಲನೊಬ್ಬನನ್ನು ನೀನು ನೋಡಿಲ್ಲವೆ (ಸಮುಜೀ. ೫೭೭). [← ಇಂ. Anglo]

ಆಂಗ್ಲಭಾರತೀಯ (ನಾ). "ಆಂಗ್ಲ-ಭಾರತೀಯ" ಎಂದರೆ ಯಾವನೊಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನ ತಂದೆಯಾಗಲಿ, ಪಿತೃಪರಂಪರೆಯ ಇತರ ಪೂರ್ವಜಗಂಡಸರಲ್ಲಿ ಯಾರೇ ಆಗಲಿ ಯೂರೋಪೀಯ ಸಂತತಿಯವನಾಗಿ ಆಥವಾ ಆಗಿದ್ದು, ಯಾವಾತನು ಭಾರತದ ರಾಜ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದೊಳಗೆ ಅಧಿವಾಸಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೋ ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾದ ಉದ್ದೇಶಗಳಿಗಾಗಿ ಮಾತ್ರ ನೆಲಸಿರದೆ ರೂಢಿಯಾಗಿ ನಿವಾಸಮಾಡುವ ತಾಯಿತಂದೆಗಳಿಂದ ಅಂಥ ರಾಜ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಪಡೆದಿರುತ್ತಾನೋ ಅಥವಾ ಪಡೆದನೋ ಅಂಥ ಮನುಷ್ಯ ಎಂದು ಅರ್ಥ (ಭಾಧಾನ. ೨೧೭). [ಆಂಗ್ಲ + ಭಾರತೀಯ]

ಆಂಗ್ಲೇಯ (ಗು). **೧.** = ಆಂಗ್ಲ ೧ : ಇದು . . . ಆಂಗ್ಲೇಯ ಭಾಷೆಯ Mind ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸಲಾಗಿದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೦೮). **೨.** = ಆಂಗ್ಲ ೨ : ಒಬ್ಬ ಆಂಗ್ಲೇಯನು ರಸ್ತೆಯ ನಡುವೆ ನಿಂತಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). [< ಆಂಗ್ಲ]

ಆಂಡ (ನಾ). ಶಿವಭಕ್ತ. 'ಇಹಃಪಗೆಯಾಂಡ' ಪರಾ. [< ಆಣ್ಡ]

ಆಂಡನೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮನ್ನಾಳ್ಪ್ರಭುವಾಂಡನೂರ ಚಿಮ್ಮಗಾವುಂಡ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೩–೨೩ ; 1205). [?]

ಆಂಡಮ್ಮೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಕುಂಡಿನಗೋತ್ರದ ಶಿಡುಕೆಯ ಅಟಹಿಯ ಮಣವಾಳರಿಗಂ ಆಣ್ಡಂಮೆಗಂ ಕುಲದೀಪಕನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದ ಸುಪುತ್ರ ಪೆರಿಯಾಳುವ ಸೆಟ್ಟಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೬೮–೩೮ ; 1162). [ಆಂಡ$_{0}$ + ಅಮ್ಮೆ]

ಆಂಡಯ್ಯ (ನಾ). **೧.** ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಜವಯ್ಯನುಮ್ ಆಣ್ಡಯ್ಯನುಮ್ ಬಾಳುಗಚ್ಚು ಮೆಚ್ಚಿ ಬಾಧಾಪರಿಹಾರಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೪೬–೨; ?). **೨.** 'ಕಬ್ಬಿಗರ ಕಾವ' ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಕವಿಯ ಹೆಸರು : ಲೆಕ್ಕಿಗರರಸನೊಗೆದನೆಸೆವಾಂಡಯ್ಯಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೧). [ಆಂಡ$_{0}$ + ಅಯ್ಯ$_{1}$]

ಆಂಡಾರಿ (ನಾ). **೧.** ಭಕ್ತ; ಶರಣ; ದೈವಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದವನು : ಶೈವಭಕ್ತಿ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಆಂಡಾರಿಗಳು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದರು (ಭಕ್ತಬ. ೧೧೬). **೨.** ಒಬ್ಬ ಶಿವಶರಣನ ಹೆಸರು : ತರುಣಿ ಪೇಳಿದ ದೋಷಮಂ ಕೇಳ್ದಿರಡು ಕಣ್ಣಂ ಕಳೆದುಹಾಯ್ಕಲು ಮರಳಿ ಪಡೆದನು ಗುರುತನಯನಾಂಡಾರಿಯಕ್ಷಿಗಳ (ಬಸಪು. ೪೫ ಸೂ). [← ತಮಿ. ಆಂಡಾರ್]

ಆಂಡಿ (ನಾ). ಶೈವ ಸಂನ್ಯಾಸಿ; ಜಂಗಮ : ಕೊಡಲಿಯಿಂದೀಯಾಂಡಿ ತಲೆಯನರಿದಂ ದೇವ (ಇಜಿರ. ೪೨–೯) ; ಚೊಲ್ಲಡಿನಾಚಿ ಬರುತಲಾಹರನ ಪೂಜೆಯ ಪೂವನೊಂದ ವಾಸಿಸೆ ಕಂಡು ತೊಣೆಯಾಂಡಿ ಮೂಗರಿಯಲು (ಚೆಬಪು. ೫೫–೧೩). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಆಣ್ಡಿ]

ಆಂಡು 'ಆಡು$_{3}$' ನೋ.

ಆಂಡುಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸಿಮ್ಮನೂರ ಕಿಳ್ಳಮ್ಮನ್ ಆಣ್ಡುಗಿಯರಟ್ಟಗನ್ ಬೆದೆಮೆಟ್ಟಯಾಲಮ್ಮಾನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೧೩ ; 800). [?]

ಆಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು : ಎಡೆಯಾಂಡೆಯ ಮಕ್ಕಳು ಮಾದೆಯಾಂಡೆ ಪಂಡಿತಾಂಡೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೪೩–೧೬ ; 1189). [?]

ಆಂತ 'ಆನ್$_{1}$' ಪರಾ.

ಆಂತರ (ಗು). ಒಳಗಿನ; ನಡುವಣ; ಮಧ್ಯದ : "ಹೀಗೆ ಭಾಷಾವ್ಯತ್ಯಾಸ ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಇರುವ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಆಂತರ ಬಾಹ್ಯ ಎಂದು ಎರಡು ಪಂಗಡಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಬಹುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೯೫). [ಸಂ.]

ಅಂತರಗಭೀರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಆಳ; ಅಂತರಂಗದ ರಹಸ್ಯ : ಅಂತರಂಗವನ್ನೆಲ್ಲ ಬಿಚ್ಚಿತೋರಿಸನಾರು ಅಂತರಗಭೀರಗಳ ತಾನೆ ಕಂಡವರಾರ್ (ಮಂಕುಕ. ೧೯೪). [ಅಂತರ + ಗಭೀರ]

ಅಂತರದೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಅಂತರಂಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ದೀಕ್ಷೆ,— ವ್ರತ: ವಿಷ್ಣುದೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಬಾಹ್ಯದೀಕ್ಷೆಯೆಂದೂ ಅಂತರದೀಕ್ಷೆಯೆಂದೂ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರ (ಹಸಾರ. ೧೬–೧೮ ಟೀಕು). [ಅಂತರ + ದೀಕ್ಷೆ]

ಅಂತರವಸ್ತು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ವಸ್ತು: ಚಾರ್ವಾಕರು ಬಾಹ್ಯವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರು. ಯೋಗಾಚಾರರು ಅಂತರವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರು (ಹಿಂದಸಾ. ೬೯). [ಅಂತರ + ವಸ್ತು]

ಅಂತರಸುಖ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಸುಖ; ಅಂತರಂಗದ ಸೌಖ್ಯ: "ಒಳ್ಳೆಯ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ಅಥವಾ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ . . . ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಓದಿದರೆ ತೊಡಕಾದ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದರೆ . . . ಉಂಟಾಗುವ ಸುಖವನ್ನು ಅಂತರಸುಖವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೬೯). [ಅಂತರ + ಸುಖ]

ಅಂತರಾಳಿಕ (ನಾ). ಒಳಗಿನದು; ಅಂತರಂಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು; ನಡುವಿನದು: ತನಗಂ[ಗಾಂ]ತರಾಳಿಕವಾದ ಮಾಯಾಕಾರ್ಯ ಘನತೆ ಮಂ[ಮುಂ]ದಾದರ್ಶೈದುವವೇ (ಅರಸಾ. ೫–೨೨೫). [ಸಂ.]

ಅಂತರಿಕ (ಗು). ಒಳಗಿನ; ನಡುವಣ: ಅಂತರಿಕವಾದ ದೋಷದಿಂದ ಧರ್ಮವು ಶಿಥಿಲವಾಗುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧ ಮತ್ತು ಮಹಾವೀರರು ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ (ಋಕ್ಸಾರ. ಪೀ. ೧೦೩); ಸಕಲ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆಳವಾದ ಹಾಗೂ ಅಂತರಿಕವಾದ (Intrinsic) ಆನಂದ ಹಾಗೂ ಸೌಂದರ್ಯವಿದೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೭೩). [ಸಂ.]

ಅಂತರಿಕಕಾರಣ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ನಿಮಿತ್ತ; ತನ್ನೊಳಗೆ ತಾನೇ ಒದಗುವ ಕಾರಣ; ಪ್ರಕೃತಿಸಹಜವಾದ ಕಾರಣ: ಭಾಷೆ ದೇಶ ಕಾಲ ಭೇದದಿಂದ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಅಂತರಿಕಕಾರಣವೇ ಸಾಕಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೯೫). [ಅಂತರಿಕ + ಕಾರಣ]

ಅಂತರಿಕಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೆಲಸ; ಅಂತರಂಗದ ಕ್ರಿಯೆ: ಮಾನವನ ಅಂತರಿಕಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸ ತಕ್ಕದ್ದೆಂದು ಅವರ ನಂಬಿಕೆ (ಋಕ್ಸಾರ. ೨೯ ಪೀ). [ಅಂತರಿಕ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಂತರಿಕಚಾರಿತ್ರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ನಡೆ; ಅಂತರಂಗದ ಶೀಲ: ಜೀವನದೊಳಗಿನ ವೈಷಮ್ಯದ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡುವುದು ಚಾರಿತ್ರದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿದೆ . . . ಅಂತರಿಕಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಧ್ಯಸ್ಥಭಾವಗಳ ಸಿದ್ಧಿಗಳ ಸಮಾವೇಶವಾಗುತ್ತದೆ (ಜೈನಪ. ೧೧). [ಅಂತರಿಕ + ಚಾರಿತ್ರ]

ಅಂತರಿಕತೆ (ನಾ). ಮನಸ್ಸು ಒಳಮುಖವಾಗಿರುವುದು; ಅಂತರ್ಮುಖತೆ: ನರಹರಿಯ ಸಹವಾಸದಿಂದ ಅಂತರಿಕತೆಯೊಂದು ಅವನಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ಸಮಜೀ. ೯೭೭). [ಸಂ. ಅಂತರಿಕತಾ]

ಅಂತರಿಕಪರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಒಳಗಡೆಯ ಪರೀಕ್ಷೆ: ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ ಕೂಡಲೇ ಅಂತರಿಕಪರೀಕ್ಷೆಯ ವರದಿಯನ್ನು ಓದಲಾರಂಭಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೮೯). [ಅಂತರಿಕ + ಪರೀಕ್ಷೆ]

ಅಂತರಿಕಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಪ್ರಮಾಣ,—ಆಧಾರ: ಇನ್ನು ಅಂತರಿಕ ಪ್ರಮಾಣದ ಕಡೆಗೆ ನಾವು ಹೊರಳಬಹುದು (ಸಾಹಿಸ. ೧೫೨). [ಅಂತರಿಕ + ಪ್ರಮಾಣ]

ಅಂತರಿಕವಿಭಜನೆ (ನಾ). ಒಳವಿಭಾಗ: ಮುಖ್ಯವಿಷಯ ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯ ಅಂತರಿಕ ವಿಭಜನೆ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೨೩). [ಅಂತರಿಕ + ವಿಭಜನೆ]

ಅಂತರಿಕಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಶಕ್ತಿ,— ಬಲ: ಒಳಿತಿಗೆ ಬಾಹ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶನಯೋಗ್ಯವಾದ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲವಾದರೂ ಅಂತರಿಕಶಕ್ತಿಯಿದೆ ಯೆಂದು ಸಮಾಧಾನಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ಬದ್ಧಪ್ರ. XVII). [ಅಂತರಿಕ + ಶಕ್ತಿ]

ಅಂತರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಅಂತರಂಗ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಒಳಗುಟ್ಟು; ರಹಸ್ಯ: ಬರಿದೆ ಬಯ್ವುದೆ ತಂದೆಯಂ ತಿಳಿಯದಾಂತರ್ಯಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೧–೮೮). ೨. ಸಮೀಪ ಬಂಧುತ್ವ; ತುಂಬ ಬೇಕಾಗಿರುವುದು; ಅಂತರಂಗದ ಸ್ನೇಹ. ೩. ಮನಸ್ಸು: ಪುರುಷರಿ ತಮ್ಮನ್ನು ಗೆಲ್ಲಲೆಂದೆಲ್ಲರು ಬಯಸುವರಾಂತರ್ಯದೊಳಗೆ (ಇಂಚಾಪ. ೯೧–೪೧). [ಸಂ.]

ಅಂತರ್ಯಕ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ ವಿಶ್ವಾಸಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು; ಆತ್ಮೀಯತೆ: ನನಗೆ ನೀನು ನುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವೀಣೆಯ ನೆನಪು ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಕುಮುದಾ . . . ಅದರೊಡನೆ ನೀನು ಎಷ್ಟು ಸರಸವಾಗಿ, ಎಷ್ಟು ಅಂತರ್ಯಕವಾಗಿ ಮುಗುಳುನಗೆಯಿಂದ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೮). [ಸಂ.]

ಅಂತರ್ಯದರ್ಶನ (ನಾ). ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಕಾಣುವುದು: ಆದರೆ ಅದೇ ಮೌನ ಶಿಷ್ಟರಿಗೆ ಅವನ ಮಾತು ಹೇಳಬಹುದಾದ್ದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಅವನ ಅಂತರ್ಯದರ್ಶನ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಿತ್ತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೩೬). [ಅಂತರ್ಯ + ದರ್ಶನ]

ಅಂತರ್ಯವಿಚಾರ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ವಿವೇಚನೆ; ಅಂತರಂಗದ ಪರೀಕ್ಷೆ. ೨. ಗುಟ್ಟಾದ ವಿಷಯ; ರಹಸ್ಯವಾದ ವಿಚಾರ. [ಅಂತರ್ಯ + ವಿಚಾರ]

ಅಂತು 'ಅನ್$_1$' ಪರಾ.

ಅಂತುಕ್ಕೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರು: ಅನ್ತುಕ್ಕೂರಗ್ರಾಮುಕ್ಕ (ಇಅ. IX, ೧೦೩–೮; ?). 'ಆತುಕೂರ್' ಪರಾ. [?]

ಅಂತ್ರ (ಗು). ೧. ಕರುಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಕರುಳು; ದೊಡ್ಡ ಕರುಳು: "ಅಂತ್ರಂ, ಪುರೀತತ್—ಈ ೨ ಕರುಳ್" (ಹಲಾಯು. ೧೦೪–೧೩); ಹತಾಶ್ವೌಘಜರ್ಜರಿತಾಂತ್ರೌಘ ವಿಕರ್ಷಿ ಘೇರವರವ ವ್ಯಾಜೃಂಭಿತಂ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೧೬೧–೯೬; 1137). [ಸಂ.]

ಅಂತ್ರರಸ (ನಾ). ಕರುಳಿನ ರಸ; ಕರುಳಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವ ರಸ: ಲಾಲಾರಸ ಜಠರರಸ . . . ಅಂತ್ರರಸಗಳು ಹೇಗೆ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಬೇಕಾಗುವುದೋ (ಸಾಹಿವಿ. ೮೯). [ಅಂತ್ರ + ರಸ]

ಅಂತ್ರವಾಯು (ನಾ). ೧. ಕರುಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಾಯು (ರೋಗ). ೨. ಅಂತ್ರವೃದ್ಧಿ (ಕಿ). [ಅಂತ್ರ + ವಾಯು]

ಅಂತ್ರಸ್ರಜ (ನಾ). ಕರುಳಿನ ಮಾಲೆ: ಮಹಾಂತ್ರಸ್ರಜಮಂ ತಾಳ್ದಾತನಸುವನಾಗಳ್ ಬೀಳ್ದಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೨–೨೫೧). [ಅಂತ್ರ + ಸ್ರಜ]

ಅಂದಿ (ನಾ). ಹೊಣೆ; ಜಾಮೀನು: ನೀನರಮನೆಯೊಳೆನಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಅಂದಿಯಾದರೆ ಅವರು ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವರು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅನ್$_1$ + -ದಿ]

ಅಂದಿಗ (ನಾ). ೧. ಹೊಣೆಗಾರ; ಜಾಮೀನುದಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಮೋಜುಗಾರ; ಸೆಡಕಿನವನು. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂದಿ + -ಗ$_2$]

ಅಂದಿಗಲ್ ಅಂದುಗಲ್ ನೋ.

ಅಂದುಗಲ್, ಅಂದಿಗಲ್ (ನಾ). ೧. ಹೊರೆಯನ್ನು ಇಳಿಸಲು ನೆಟ್ಟಿರುವ ಹಾಸುಗಲ್ಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಬೀಸುವಕಲ್ಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅಂದುಗಲ್ಲು ಕೊಳ್ಳು (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೨೪). **ಅಂದಿಗಲ್** : ೨. "ಅಂದಿಗಲ್ – ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಅಂದಿ + ಕಲ್$_2$]

ಅಂದು (ನಾ). ಒಂದು ಸುಂಕ (?): ಕುಜುಕುಂದಿಯ ಗ್ರಾಮದ ನಾಯಿಂದರಿಗೆ ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅಂದು ಪಂನು ಬಿಟ ಬಿರಾಡವನೂ ಸರ್ವ ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಿಡಿಸಿದಾತ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೧೫–೯; 1545). [?]

ಅಂದೆ (ನಾ). ಗೂಬೆಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಪಕ್ಷಿ; ಹಂದಿಗೀರನ ಹಕ್ಕಿ: ಹಂಸೆ ಕುರ್ಕುಗಿಳಿ ಪುರುಳಿಪೆಂಗುರು ಕಾರಂಡಮೂಂದೆ ಮೊದಲಾ ಗೊಡೆಯ ಗಗನಚರಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೭–೮); ಆ ರಾಜಹಂಸಂಗಂ ಕನಕಾಕ್ಷ ನೆಂಬೊಂದಾಂದೆಗಂ ಪರಮಮಿತ್ರತ್ವಮಾಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೪–೧೬); ಎಲೆ ದೇವರೆ ಪುತ್ತುಂ ಬತ್ತಲೆಯುಂ ಬಱಿದಿಲ್ಲದೆಂಬರದು ಕಾರಣದಿಂ ನೆಲೆ ಯಾಂದೆಯನಟ್ಟಿದವೋಲೆಲೆಮಿಡುಕದೆ ನೆನೆಯುತಿರ್ದಿರೇನಂ ಮನದೊಳ್ (ಯಶೋಚ. ೪–೧೫); ಕಾಳಾಯಸ ಕಳಾಪುರುಷಂ ಕಣ್ಗಳೊಳ್ ಸುಱಿಯೆ ದೀಪ್ತದೊಳಾಂದೆಗಳ್ಪಱಿಯೆ ರಣರಸೋದ್ರೇಕಾಂಧಂ ಜರಾಸಂಧನವಂ ಬಗೆಯದೆ (ಮಹಾನೇ. ೧೧–೭೬ ವ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅನ್ದೈ = ಗೂಬೆ, ಚುಕ್ಕಿಯಿರುವ ಸಣ್ಣಗೂಬೆ; ಮಲ. ಅನ್ತ = ದುಶ್ಶಕುನದ ಪ್ರಾಣಿ]

ಅಂದೆಗ (ನಾ). = ಅಂದೆ (೩). [ಅಂದೆ + -ಗ್ನ]

ಅಂದೆಗೀರ (ನಾ). = ಅಂದೆ: ಅಂತಾ ಪಿಂಗಲಿಯೆಂಬ ಅಂದೆಗೀರನಾ ಹಂಸೆಗೆ ಕಾಮಪುರುಷನಂತೆ ತನಗಿಲ್ಲದ ಮೈಮೆಯನುಂಟುಮಾಡಿ ನುಡಿ ಯುತ್ತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೬–೧೦). [ಅಂದೆ + ಕೀರ]

ಅಂದೋಲ, ಅಂದೋಳ (ನಾ). ೧. ತೂಗಾಡುವುದು (೩). ೨. ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೩. ಮೇನ; ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ. **ಅಂದೋಳ**: ೧. ಕಣ್ಗೊ ಳಿಸಿತ್ತಬ್ಧಾಕರಂ ತಂಪಲೆಪ ಮಲಯಮಂದಾನಿಲಾಂದೋಳದಿಂದಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೮೦). ೨. "ದೋಳಾಂದೋಳಮುಯ್ಯಲಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೧–೧೬); ಕರ್ಣಾಟೇಕರ್ಣಪೂರನ ಪಾಲೆಗಳುಂ ಸರಸ್ವತಿಯಾಡುವ ಲೀಲಾಂದೋಳದಂತಾದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೫ ವ). ೩. "ನೃಪರ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಂದಣಾಂದೋಳಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೮–೧); ಶಿಬಿಕಾಂ ದೋಳಾದಿ ಯಾನಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೪–೫೪ ವ). ೪. ಚಂಚಲತೆ; ಅನಿಶ್ಚಿತಭಾವ: ಬಿಡು ಮನದಾಂದೋಳವ ಪಂಪಾಂಬೆಯ ಕಡು ಕೃಪೆ ಯಾಯಿತು ನಿನಗೆ (ಕಂನವಿ. ೯–೧೬೩). [ಸಂ.]

ಅಂದೋಲಕ (ನಾ). ೧. = ಅಂದೋಲನ. ೨. ಗಡಿಯಾರದ ಮುಳ್ಳುಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತ ಎಡಕ್ಕೂ ಬಲಕ್ಕೂ ಚಲಿಸುವ ಲೋಲಕದಂಡ: ಗಡಿಯಾರದ ಅಂದೋಲಕಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೨೩). [ಸಂ.]

ಅಂದೋಲಕೇಲಿ (ನಾ). ಉಯ್ಯಾಲೆ ಆಟ: ಪರಮೋಲ್ಲಾಸದಿಂಗಡ ಲೊಳರಸಂಚೆಯಂತಿರಾಂದೋಲಕೇಲಿಯನೆಸಗುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೭–೩೧).

[ಅಂದೋಲ + ಕೇಲಿ]

ಅಂದೋಲಛತ್ರಿಕೆ, ಅಂದೋಳಛತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಮತ್ತು ಛತ್ರಿ. ೨. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಮೇಲಿನ ಛತ್ರಿ. **ಅಂದೋಳಛತ್ರಿಕೆ**: ೧. ಎರಡುಪದಂಗಳಪಭ್ರಂಶಕ್ಕೆ – ಅಂದೋಳಛತ್ರಿಕಾ, ಅಂದಳಸತ್ತಿಗೆ (ಶಮುದ. ೨೮೯ ಪ್ರಯೋ). [ಅಂದೋಲ + ಛತ್ರಿಕೆ]

ಅಂದೋಲನ, ಅಂದೋಳನ (ನಾ). ೧. ತೂಗಾಡುವಿಕೆ: ಅನುಕೂಲ ಮಾರುತಾಂದೋಲನದಿಂ ಕೈಸನ್ನೆಗೆಯ್ವವೋಲ್ ಗಿರಿಶಿಖರಾವನಿಯೊಳ್ ಮಿಳ್ಳಿಸಿದುದು ಕೇತನಪಲ್ಲವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೮೯); ಅದರೆ ಗಡಿ ಯಾಲದ ಸ್ಥಲದಲ್ಲಿ ಅವನು ತನ್ನ ನಾಡಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ನೋಡಿ, ಆ ಅಂದೋಲನಗಳ ಕಾಲವನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೨೩). ೨. ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೩. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ. ೪. ಚಳವಳಿ; ಕ್ರಾಂತಿ: ಶೀನು ಕುಸುಮಾವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗಿನಿಂದ ಅವನ ಅಂತರಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಅಂದೋಲನವೆದ್ದಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೩೭೬); ಅಂದೋಲನದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ – ಪ್ರತಿಭಟನೆಗಿಂತ ಅನಾದರ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಸ್ತ್ರ (ಗೂಂಡಾರ. ೧೧); ಪ್ರಚಂಡಾಂದೋಲನವು ರಾಷ್ಟ್ರದಾದ್ಯಂತ ವ್ಯಾಪಿಸಿತು (ಕುರುಕಾ. ೧೩೨). **ಅಂದೋಳನ**: ೧. ಮಂದಾನಿಳಾಂದೋಳನಾಕುಳಿತಾರಾಮ ಫಲಾಮ್ರ ತೋಪಮ ರಸಸ್ರೋತಂಗಳೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧–೬೪); ಸ್ಮರಮಂತ್ರದೇವತೆ ಯವೋಲ್ ಬಾಹಾಲತಾಂದೋಳನಂ ಬಗೆಯಂ ಬಲ್ಸೆಱಗೆಯ್ಯೆ ಬಾಲೆ ಮೆಱದಳ್ ಲೀಲಾಪದನ್ಯಾಸಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೪೨). ೩. ರಸಚಿತ್ರಂ ರತ್ನಭೂಷಾವಳಿಮ್ಮದುವಸನಶ್ರೇಣಿ . . . ಪೊಂಬಟ್ಟೆ ಬಟ್ಟಲ್ ಕನಕಕಳಶ ಮಾದರ್ಶಮಾಂದೋಳನಂ ದಂತಿಸಮೂಹಂ ವಾಜಿವೃಂದಂ (ರಾಜಶೇ. ೯–೪೦). ೪. ಇದಾದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಅಂದೋಳನವೆದ್ದಂತಾ ಯಿತು (ಶೇಪ್ರಶ್ನೆ. ೧೧೧). [ಸಂ.]

ಅಂದೋಲಪರಿಯಂಕ, ಅಂದೋಳಪರಿಯಂಕ (ನಾ). ತೂಗು ಮಂಚ (೩). **ಅಂದೋಳಪರಿಯಂಕ**: "ಅಂದೋಳಪರಿಯಂಕಮೆನೆ ತೂಗುಮಂಚಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೧–೧೬).

[ಅಂದೋಲ + ಪರಿಯಂಕ]

ಅಂದೋಲಾಯಮಾನ, ಅಂದೋಳಾಯಮಾನ (ಗು). ಉಯ್ಯಾಲೆ ಯಂತೆ ಆಡುವ; ತೂಗಾಡುವ: ಅನುಕೂಲಾನಿಲಾಂದೋಲಾ [ಪಾಠಾಂ. ಳಾ]ಯಮಾನ ರಾಜಕುಂಜರ ವಿಜಯ ಕದಲಿಕಾ ತರಂಗಿತ ಗಗನಾಂಗಣಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೬೧ ವ). **ಅಂದೋಳಾಯಮಾನ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ಅಂದೋಲಿಕ, ಅಂದೋಳಿಕ (ನಾ). ೧. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ (೩). **ಅಂದೋ ಳಿಕ**: ೨. [ಸಂಗೀತ] "ದೀರ್ಘಕಾಲ ಒಂದು ಸ್ವರ ನುಡಿದ ನಂತರ ಮುಂದಿನ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಲೀನವಾಗುವಂತೆ ತಂತಿ ಎಳೆಯುವುದು" (ಸಂಗೀಚಂ. ೨೬). [ಸಂ. ಅಂದೋಲಿಕಾ]

ಅಂದೋಲಿತ, ಅಂದೋಳಿತ (ಗು). ೧. ತೂಗಾಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ತೂಗಾಟ; ಅಲ್ಲಾಟ. ೩. [ನಾಟ್ಯ] ತೋಳಿನ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚಲನಕ್ರಮ: ಊರ್ಧ್ವ . . . ಅಂದೋಲಿತ, ಉತ್ಸಾರಿತ – ಈ ಹದಿನಾರು ತೋಳ ಭೇದಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ.೨–೧೨೨ ವ). ೪. ಉಯ್ಯಾಲೆ ಆಟ. ೫. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೇಶೀಗಮಕ. **ಅಂದೋ ಳಿತ**: ೧. ಮುಹುರ್ಮುಹುರಾಂದೋಳಿತೋತ್ತಮಾಂಗನಾಗಿ (ಗದಾಯು. ೫–೫೫ ವ); ಮರುದಾಂದೋಳಿತ ನಂದನಪರಿವೃತಮುಜ್ಜಯಿನಿಯೆಂಬ ಪೊೞಲುಂಟು (ಪಂಚತಂ. ೨೧–೧೫). ೩. ದಳಿತ ತರುಣಾಂಬುರುಹ ಮುಚ್ಚಳಿತ ತರಂಗಪ್ರಪಾತದಿಂ ಚಲಿಯಿಪ ಪಾಂಗಳವಡೆ ಲಾವಣ್ಯರಸಾ ವಿಳಮಾಂದೋಳಿತದಿನೆಸೆದುದಾಸ್ಯಂ ನಟಿಯಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೭೪). ೪. ಚಿಂದು ಜಕ್ಕಡಿ . . . ಅಂದೋಳಿತ ಮೊದಲಾದ ಆಟಂಗಳಿಂ ಮಧುರ ನಾಗೆ ಮೆಚ್ಚನಚ್ಚೊತ್ತಿದಳ್ (ವಿರೂಪಾ. ೮೮ ವ). ೫. ಕಂಪಿತ ಸ್ಫುರಿತ . . . ಅಂದೋಳಿತ . . . ದೇಶೀಗಮಕಂಗಳೆಂತಲೂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೨).

[ಸಂ.]

ಅಂದೋಲಿಸು, ಅಂದೋಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲುಗಾಡು; ಕಂಪಿಸು; ತೂಗಾಡು: ಸ್ತ್ರೀಯರೂ ಪುರುಷರೂ ಗುಂಪುಗಳಾಗಿ . . . ಕೈಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಅಂದೋಲಿಸುತ್ತಾ ಕುಣಿಯುತ್ತಾರೆ (ಅಭಾನ್ಯ. ೧೨೪). **ಅಂದೋಳಿಸು**: ಬೆರಳಲುಕದೊಳಾಂದೋಳಿಪ ಮಸ್ತಕದರಳುಗಣ್ಣಬಲೆಯೊಪ್ಪಿದಳು (ಕಂನವಿ. ೯–೧೬೪).

[ಅಂದೋಲನ + -ಇಸು]

ಅಂದೋಳ 'ಅಂದೋಲ' ನೋ.

ಅಂದೋಳಛತ್ರಿಕೆ 'ಅಂದೋಲಛತ್ರಿಕೆ' ನೋ.

ಆಂದೋಳನ 'ಆಂದೋಲನ' ನೋ.

ಆಂದೋಳನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತೂಗಾಡಿಸು: ಮುಹುರ್ಮುಹು ಶ್ರೀಹರ್ಷಾಂದೋಳನಂಗೆಯ್ವುತ್ತುಮಂತಃಪುರಕ್ಕೈವರ್ಪಾಗಳ್ (ಪುಷ್ಪ ಪು. ೩-೭೭ ವ). [ಅಂದೋಳನ (=ಅಂದೋಲನ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಂದೋಳಪರಿಯಂಕ 'ಆಂದೋಲಪರಿಯಂಕ' ನೋ.

ಆಂದೋಳಾಯಮಾನ 'ಆಂದೋಲಾಯಮಾನ' ನೋ.

ಆಂದೋಳಾಯಿತ (ಗು). ಉಯ್ಯಾಲೆಯಂತೆ ಆದ; ತೂಗಾಡುವ: ಅಯನಲೀಲಾಂದೋಳಾಯಿತ ರತ್ನವಳಯೋನ್ಮುಖಮಯೂಖಲತಿಕಾ ಪ್ರತಾನಪರಿವೇಷ್ಟಿತ ಭುಜಾದಂಡ ಪಾರಿಜಾತಕಾಂಡನುಂ (ಚಂದ್ರ ಪು. ೪-೬೮ ವ). [ಸಂ. ಆಂದೋಲಾಯಿತ]

ಆಂದೋಳಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗ: ಕೌಶಿಕಿ . . . ಆಂದೋಳಿ ಗೌಡಿ . . . ಎಂಬ ೩೪ ರಾಗಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೩). [?]

ಆಂದೋಳಿಕ 'ಆಂದೋಲಿಕ' ನೋ.

ಆಂದೋಳಿಕೆ (ನಾ). ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ; ಮೇನ: ರತ್ನಮುತ್ತುಗಳಿಂದಲೂ ಪುಷ್ಪಮಾಲೆಗಳಿಂದಲೂ ಅಲಂಕೃತವಾದ ಆಂದೋಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು . . . ಬಂದರು (ಕಥವಿ. I, ೧೨೯). [ಸಂ. ಆಂದೋಲಿಕಾ]

ಆಂದೋಳಿತ 'ಆಂದೋಲಿತ' ನೋ.

ಆಂದೋಳಿಸು 'ಆಂದೋಲಿಸು' ನೋ.

ಆಂಧಸಿಕ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯವನು; ಬಾಣಸಿಗ. [ಸಂ.]

ಆಂಧ್ಯ (ನಾ). **೧.** ಕುರುಡುತನ; ಕುರುಡು: ಅದರ ರಚನಾಕ್ರಮವನ್ನು ಹೇಳಲು ನಿನಗೆ ಆಂಧ್ಯವಿಲ್ಲವು (ಭಾಮೃತ. ೫೫). **೨.** ಕತ್ತಲು: ಜ್ಯೋತಿಸ್ಸಮುದ್ರಮಿತ್ತಲ್ ಭೂತಲದಾಂಧ್ಯದ ನಿವಾಸಮತ್ತಲ್ (ನಿವೇದ. ೨೭-೧). [ಸಂ.]

ಆಂಧ್ರ (ನಾ). **೧.** ತೆಲುಗು ಭಾಷೆ. **೨.** ತೆಲುಗು ದೇಶ: ಪುಟ್ಟುವ ದ್ರವಿಡಾಂಧ್ರಕರ್ಣಾಟಕಾದಿ ಷಟ್ಪಂಚಾಶತ್ ಸರ್ವವಿಷಯ ಭಾಷಾ ಜಾತಿಗಳಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೭೭). **೩.** ತೆಲುಗು ದೇಶದವನು: "ತೆಲುಗನಾಂಧ್ರನೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೨-೭); ನೆಜಿಯಾಂಧ್ರ ಮನ್ನೆಯ ದಳವುಳಕಾಜನೆಂದಿರದೆ ಪಾಡಿದರಂಗನೆಯರು (ಕಂನವಿ. ೮-೭೬); ಶ್ರೀರಂಗರಾಯನು ಆಂಧ್ರನಲ್ಲವೇ (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೭). [ಸಂ.]

ಆಂಧ್ರಕ (ನಾ). ಆಂಧ್ರದೇಶದವನು; ತೆಲುಗುದೇಶದವನು: ಆ ಖಚರಕನ್ಯಾಸ್ವಯಂವರಕ್ಕೆ . . . ಕಪಿಕೇತುಗಳಪ್ಪ ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾಂಧ್ರಕರುಂ ಲಂಕಾಧಿಪನಪ್ಪ ಸುಕೇಶನುಂ ಮೊದಲಾಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೨೩ ವ). [ಸಂ.]

ಆಂಧ್ರಿ (ನಾ). **೧.** ಆಂಧ್ರದೇಶದ ಹೆಂಗಸು: ಆಂಧ್ರೀನೀರಂಧ್ರ ಬಂಧುರಸ್ತನಹಾರನುದಾರಂ ಸರಸ್ವತೀಮಣಿಹಾರಂ (ಆದಿಪು. ೧-೩೨). **೨.** [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗ: ಭಿನ್ನವಾದ ಗಾನಪದ್ಧತಿ ಇತ್ತೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಆಂಧ್ರಿ, ದ್ರಾವಿಡಿ, ಸೌವೀರಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಚೀನ ಜಾತಿ ರಾಗಗಳ ಹೆಸರುಗಳೇ ಸಾಕ್ಷಿ (ಗಾನಕ. ೪೬). [ಸಂ. ಆಂಧ್ರೀ]

ಆಂಬರ 'ಅವ್ರ$_1$' ನೋ.

ಆಂಬಡೆ 'ಆಂಬೊಡೆ' ನೋ.

ಆಂಬೊಡೆ, ಆಂಬಡೆ, ಅಮವಡೆ (ನಾ). ಕಡಲೆಬೇಳೆ ಮುಂತಾದ ದ್ವಿದಳಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಿಕ್ಕಿ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ತುರಿ ಮತ್ತು ಮಸಾಲೆಯೊಡನೆ ಒರಳಲ್ಲಿ ರುಬ್ಬಿ, ಬಿಲ್ಲೆಯಂತೆ ತಟ್ಟಿ, ಎಣ್ಣೆ ಅಥವಾ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕರಿದು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಭಕ್ಷ್ಯ: ಪರಮ ಮಂಗಳ ಅಪ್ಪವು ಅತಿರಸ ಹರುಷದಿಂದಲಿಯಿಟ್ಟ ಹೊಸತುಪ್ಪವೊ ಒಡೆಯಂ[ಯಾಂ] ಬೊಡೆ ಪಥಿವಡೆಯು ತಿಂಥಿಣಿ ಒಡೆಯು ಎಡೆಗೆ ಒಡನೆ ಬಡಿಸಿದೆ (ಪುರಂದ. ೧-೭೬-೩); ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಗೋಲನ್ ಮಾಡಿ ತುಪ್ಪದ ದೋಸೆ, ಬೋಂಡ . . . ಆಂಬೊಡೆ ಮುಂತಾಗಿ ತಿಂಡಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೧೧೬೨). **ಆಂಬಡೆ**: ಬೊಂಡಾ (ಅಂಬಡೆ) ಟೋಪಿ (ನಾಡಿಗೇ. ೨೧೫). **ಅಮುವಡೆ** (೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಮುವಡ್ಯೆ; ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಅಮುವಡೆ]

ಆಂಬ್ರ 'ಅವ್ರ$_1$' ನೋ.

ಆಂಶಿಕ (ಗು). ಅಂಶಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಅಪೂರ್ಣವಾದ. [ಸಂ.]

ಆಂಹತಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ; ಅನುರಾಗ (?): ಹತ್ತುನೂರು ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲಾಗದ ಅಂಹತಿ ಹತ್ತು ಶಬ್ದಗಳ ಟೆಲಿಗ್ರಾಮಿನಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದ್ದನ್ನು ರಾಜ ಕಂಡುಕೊಂಡ (ನಟಸಾ. ೫೧೮). [?]

ಆಃ 'ಅಃ' ನೋ.

ಆಕಂಠ (ಅ). ಗಂಟಲಿನವರೆಗೆ ಬರುವಷ್ಟು: ಭಾವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆಕಂಠ ಭೋಗಿಸಿಯೇ ಅನುಭವಿಸಬೇಕು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೮೫)

[ಸಂ. ಆಕಂಠಂ]

ಆಕಂಠಪೂರ (ನಾ). ಗಂಟಲಿನವರೆಗೂ ತುಂಬುವಷ್ಟು: ಈ ಕರಗದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ತಂದೊಡೆ ಸಾಕಲಾ ವಿರೂಪಾಕ್ಷದೇವಂಗೇಕಣಕವಜ್ಜಯ್ಯ ನಿನಗಾಕಂಠಪೂರವಲ (ಬಸವು. ೫೯-೪). [ಆಕಂಠ + ಪೂರ]

ಆಕಂಠಪೂರ್ತಿ (ನಾ). = ಆಕಂಠಪೂರ: ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವೀಯುತ್ತಲೇ ಆಕಂಠಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಭೋಜನಮಾಡಿದನು (ಚಿನ್ನಬೇ. ೧೮). [ಆಕಂಠ + ಪೂರ್ತಿ]

ಆಕಂಠಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). = ಆಕಂಠಪೂರ: ದಿವ್ಯಾಹಾರಮನಾಕಂಠ ಪ್ರಮಾಣಂ ಬರೆಗಂ ತಣಿಯುಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮-೨೨). [ಆಕಂಠ + ಪ್ರಮಾಣ]

ಆಕಂಠೋಷ್ಠಂಬರಂ (ಅ). ಗಂಟಲು ಮತ್ತು ತುಟಿಯವರೆಗೆ: ಇಂಬಾಗಿರೆ ಮುದದಿಂ ಪಲವುಂಬಣ್ಣದ ಭಕ್ಷ್ಯರಾಶಿವೆರಸಾಕಂಠೋಷ್ಠಂ ಬರಮುಂಡೊಯ್ಯನೆ ಪಾರ್ವಂ ಬಂದಾ ಕೊಡನ ಕೆಳಗೆ ಪಟ್ಟಿರ್ದಾಗಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೮೫-೨೫). [ಆಕಂಠ + ಓಷ್ಠ + -ಬರಂ]

ಆಕಂಪನ (ನಾ). ನಡುಕ; ಅಲ್ಲಾಟ. 'ಆಕಂಪನಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಕಂಪನಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ನಡುಕಗೊಳ್ಳು: ಕಂಪಿಸು: ಕಾಮದೇವನ ಕೂರಲಗಿನ ಧ್ವನಿಯೆಂದು ಕೋಕಿಲಧ್ವನಿಗಾಕಂಪನಗೊಳುತ್ತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೪-೧೨೦ ವ). [ಆಕಂಪನ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಕಂಪಿತ (ಗು). ನಡುಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಲ್ಲಾಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಆಕಂಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅದುರು; ನಡುಗು; ಅಲ್ಲಾಡು: ಮುಡಿ ಸೊಪ್ಪಾಗದು ನೀವಿ ಬಿಚ್ಚದಧರಂ ಬೆಳ್ಪೇಜದೂರುದ್ವಯಂ ಪೊಡರ್ದಾಕಂಪಿಸ ದಕ್ಷಿ ಕೆಂಪಡಸದು (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೨೬). [ಆಕಂಪನ + -ಇಸು$_3$]

ಆಕಟ (ನಾ). ತಿರಸ್ಕಾರ; ಅಣಕ (?): ಆ ಹೆಂಗಸು ಆವ ನಗುವಿನಿಂದಾ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದಳೋ ಅದರಿಂದದು ಆಕಟವೆಂದು ಹೊರ್ತು ಬೇರೆ ಅರ್ಥವಾಗಲಿಲ್ಲ (ಕಪಾಕುಂ. ೪೬). [?]

ಆಕಡೆ (ನಾ). ಅತ್ತಕಡೆ; ಆಚೆಯ ಕಡೆ: ಈಕಡೆಮನೆಯೊಳಾಕಡೆ ಮನೆಯೊಳುಂ ಹೋಗನಾ ಶಿಶು (ಬಸವು. ೪೮-೨೫); ಅವನು ಆಕಡೆಯಿಂದ ಬಂದನು (ರೂಢಿ). [ಆ$_2$ (< ಅದು$_1$) + ಕಡೆ$_4$]

ಆಕಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಪಡುವಲು ಸಂಣೆ[ನಾ]ಯಕನ ಮಾವಣನಾಯ್ಕ ಆಕಯ್ಯ ಆವಳಿಗಡಿ ಬಡಗಲು ಸಂಣೆಮನಾಯ್ಕ (ಕಇ. I, ೪೧-೪೭; 1417). 'ಅಕಯ್ಯ' ಪರಾ. [?]

ಆಕರ$_1$ (ನಾ). ಬಾಯಾರಿಕೆ; ದಾಹ; ನೀರಡಿಕೆ: ಅಯ್ಯಾ ಬಹಳ ಆಕರ ಆಗ್ತದೆ, ಒಂದೀಟು ನೀರು ಕುಡುಕೊಂಡು ಬತ್ತೀನಿ (ಕಾನೂರು. ೬೧೩). [?]

ಆಕರ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಯೀ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಆಕರ ಅನ್ಯಾಯ ಕಾಣಿಕೆ ಖಡ್ಡಾಯ ಬಿಟ್ಟ ಬಿರಾಡ ಮುಂತಾಜು . . . ಬಾತ್ತರಂಗಳು ಇಲ್ಲದೆ (ಕಇ. III–i, ೧೫–೨೪; 1550). 'ಆಕಾರ$_3$' ಪರಾ. [?]

ಆಕರ$_3$ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನ; ಆಧಾರ: ಆ ಕೃತಿ ಮುನ್ನಂ ಚೆಲ್ವಿಂಗಾಕರಮೆನಿಸಿರ್ದು ಮತ್ತೆ ಕನ್ನಡಿಸಿತ್ತಿನ್ನೀ ಕವಿತೆಯಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬). ೨. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ. ೩. ಗಣಿ; ಖನಿ. ೪. ಹಳ್ಳಿ; ಗ್ರಾಮ: ಅಲ್ಲಿ ಪುರ ಆಕರ ಗ್ರಾಮ ಮಡಂಬ ಖೇಟ ಖರ್ವಟ ಪಟ್ಟಣಾದಿಗಳ ರಚನೆಗಳಂ ನೋಡುತ (ಪುರುಚ. ೧೫೭). ೫. ಅವಕಾಶ; ಕಾರಣ: ಇವುಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಕ್ಕೆ ಬರಲು ಆಕರವಾಯಿತು (ಪಾಳೆಗಾ. ೧೪). [ಸಂ.]

ಆಕರ$_4$ (ನಾ). ಮರದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಲೋಹದಲ್ಲಿ ರಂಧ್ರವನ್ನು ಕೊರೆಯುವ ಸಾಧನ; ಬೈರಿಗೆ: ಪಾರಿಗೆ ಆಕರದಿಂದ ವೆಜ್ಜ ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). [< ಇಂ. Auger]

ಆಕರಗ್ರಂಥ (ನಾ). ಆಧಾರವಾದ ಗ್ರಂಥ; ಮೂಲಗ್ರಂಥ: ಆಕರ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ರಮ್ಯವಾದ ಬಗೆಬಗೆಯ ಉಪಾಖ್ಯಾನಗಳೇ . . . ಎಷ್ಟೋ ಬಂದಿರುತ್ತವೆ (ಅಹಲ್ಯೆ. ೭ ಪ್ರಸ್ತಾ). [ಆಕರ$_3$ + ಗ್ರಂಥ]

ಆಕರಣ (ನಾ). = ಆಕರಣೆ$_1$ (೩). [ಸಂ.]

ಆಕರಣೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕರೆಯುವುದು; ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಆಹ್ವಾನ: ಓಕರಿಸಿದುದು ಮೃತ್ಯುವೆನ್ನನು ಲೋಕದಿಂ ಹೊಱಗೆಂದು ಯಮಗಿಮರಾಕರಣೆಗಳ [ಪಾಠಾಂ. ಯಮನ ನಿರಾಕರಣೆಗಳ] ಜೀವಜಾತಿಯೊಳಲ್ಲ ನೀನೆಂದು ಲೋಕದಲಿ ಡಂಗುರವ ಹೊಯ್ಸಿದನೀ ಕಮಲನಾಭನೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭೦೩. ೧೫–೧೯); ಛಲದ ಬಲುಹನು ಬಿಡು ವೃಥಾ ಯಮನಾಕರಣೆಗೊಳಗಾಗಬೇಡೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬–೫೧–೫೪). ೨. ವಸೂಲಿ; ಶೇಖರಣೆ: ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳ ಕರಾಕರಣೆಯಿಂದ ಒಟ್ಟು . . . ರೂ ಕೂಡಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು(ಹುಸಂಕ. ೧೯–೧೧–೫೯). ೩. ಕಂದಾಯ ಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆಸ್ತಿಯ ಬೆಲೆಕಟ್ಟುವುದು: ಪೇಟೆಗೆ ಒಯ್ದು ಮಾರಲು ಯಾವ ವೆಚ್ಚ ತಗಲಬಹುದೋ ಆ ಮಾನದಿಂದಲೇ ಆ ಹುಟ್ಟುವಳಿಯ ಬೆಲೆಯ ಆಕರಣೆ ಆಗುತ್ತದೆ (ಮೂವಾದ. ೧೩೯). [ಸಂ. ಆಕಾರಣ]

ಆಕರಣೆ$_2$ (ನಾ). ತೊಂದರೆ; ಹಿಂಸೆ; ಕಷ್ಟ (?): ಶೋಕ ರೋಗ ಜನನ ಮರಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಕರಣೆಗೊಳಗಾಗುತ್ತ (ಏಲೇಶ್ವ. ೧೪೮); ಹಸಿವು ನೀರಡಿಕೆಯಾ ಆಕರಣೆಯಿಲ್ಲ (ವೀಶೈಪು. ೧–೩–೧೮); ಓಕರಣೆ ಬಹ ತುತ್ತ ನಱಿದಱಿದಾಕರಣೆಯಿಂದುಣ್ಣದಿರು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೭–೫೦). [?]

ಆಕರಮಂಡಳಿಕೆ (ನಾ). ಗಣಿಗಳ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ: ಮದನಮಹೇಸ್ವರ ಆಕರಮಂಡಳಿಕಾ ಚಾಗುರು ಪಂಚಪಾಂಡವ ರಮೆಯ ದೇವನು (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೬೬–೬; 1279). [ಆಕರ$_2$ + ಮಂಡಳಿಕ]

ಆಕರಿಕೆ (ನಾ). ಆಸೆ: ಆತನಿಗೆ ಹಣದ ಆಕರಿಕೆ ಬಹಳ (ರೂಢಿ). [ಆಕರ$_1$ + –ಇಕೆ]

ಆಕರಿಸಣ 'ಆಕರುಷಣ' ನೋ.

ಆಕರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಗೀಕರಿಸು; ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಹೊಂದು: ಏಕತೆಯೆ ತನಗೆ ಬಹುತೆಯನಾಕರಿಸದು ಜಾತಿ ತಾಂ ವಿಶೇಷಣಮುಖದಿಂದಾ ಕಾರಕಮೇಕತ್ವಮನೇಕತ್ವಮನಾ ಕ್ರಿಯಾಪದಂ ಪಡೆಯಲೊಡಂ (ಶಮುದ. ೧೩೮); "ಆಕರಿಸದು– ಅಂಗೀಕರಿಸದು" (ಶಮುದ. ೧೩೮ ಟೀಕೆ); ಏಕ ದ್ವಿ ತ್ರಿ ಚತುಃ ಶಬ್ದಾಕೃತಿಗೆಕ್ಕ ದು ತಿ ಚೌಗಳಾದೇಶಂಗಳ್ ಸ್ವೀಕೃತ ಸಮಾಸಪೂರ್ವದೊಳಾಕರಿಪರ್ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತದೊಳಮಿಾ ವಿಧಿಯಂ (ಶಮುದ. ೨೯೦). ೨. ಬರಮಾಡಿಕೊ; ಕರಸಿಕೊ: ಸಹ್ಯಾಚಲದ ಕೊಳ್ಳದ ಕುತ್ತಿರಿನ ಭೂಪರ ವಿಭಾಡಿಸಿ ಸುತ್ತಿ ಬಂದಾಕರಿಸಿದನು ತದ್ಗಿರಿ ನಿವಾಸಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೫–೧೯); ಆಕರಿಸಿ ಬೆಸಗೊಂಡು ಬಿಟ್ಟರನೇಕ ನೃಪರನು ಬೇಹು ಹರಿದುದು ನಾಕುವ್ಯೆಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೪–೯–೧೦). ೩. ವಸೂಲ್ಮಾಡು; ತೆಗೆದುಕೊ: ಸಿರುತಿಯ ಮೇಲೆ ಮೇಲಲ್ಲಿಂದ ನಡೆದಾಕರಿಸಿದನು ಧನವ (ತೊರರಾ. ೧–೮–೩೫); ಬೆಲೆಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಆತ್ಯಂತಿಕವಾಗಿ ಲಾವಣಿಯನ್ನು ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಆಕರಿಸಬಲ್ಲನು (ಮೂವಾದ. ೧೪೦); ೧೨ ಲಕ್ಷ ರೂಗಳಷ್ಟು ವೆಚ್ಚದ ಕರವನ್ನು ಆಕರಿಸಲಾಗಿದೆ (ಹುಸಂಕ. ೧೯–೧೧–೫೯). [ಆಕರಣ + –ಇಸು$_3$]

ಆಕರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಭಯಗೊಳ್ಳು; ನಡುಗು; ಕ್ಲೇಶಪಡು; ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗು: ತನ್ನಾದಮಂ ಕೇಳುತುಂ ಖುತ್ವಿಜರುಬ್ಬೆಗಂಗೊಳೆ ಹೋತೃಗಳಾಕರಿಸೆ ಸಾಮಾಜಿಕರ್ ಸಂಕ್ಲೇಶಂಬಡೆಯೆ ಆಚಾರ್ಯರಡಂಗೆ (ಉದ್ಭಟ. ೪–೬೩ ವ); ಪರಮಪಾತಕಿಯಾದೆ ವೈಜೀಗೊರವನೆಲ್ಲಿಗೆ ಸರಿದನೋ ಆಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ತೋಱು (ಬಸವು. ೫೨–೭); ಜನಿಸಿದನು ಪ್ರಹ್ಲಾದದೇವಗೆ ತನುಜ ವೈರೋಚನನು . . . ಲೋಕವಾಕರಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೯–೧೮); ಭೇಕಂ ಘೂಕಂ ಶಲಭಂ ಶ್ರೀಕಾಂತ ಮುನೀಂದ್ರ ಸೂರ್ಯರಂ ಜಱಿದೊಡೆ ತಾನಾಕರಿಸಿ ಘನತೆ ಪೋಕುಮೆ ಕಾಕರ ನುಡಿಯಿಂ ಕೊಱಂತೆ ಕೃತಿಗಪ್ಪುದೆ ಮೇಣ್ (ಹಮ್ಮೀರ. ೧–೧೯); ನಾರಿಯರು ನಡನಡುಗಿ ಆಕರಿಸಿ ಹೀಕರಿಸಿ ಶೋಕಮಾಕ್ರಾಂತರಾಗಿ (ಜಿನಮು. ೧೫–೪೩); ಆಕರಿಸುತಿಹರೆಲ್ಲರಳಲಳಲಿ ಬಳಬಳಲಿ (ಜಿನಮು. ೨೪–೨೩). ೨. ಮೆಟ್ಟು; ನಿಗ್ರಹಿಸು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು; ಆಕ್ರಮಿಸು: ದುರುಳ ಕಾಲನ ಬಾಯ ನೊದೆದಾಕರಿಸಿ ತಾಟಿಸಿಯವಧಿ ವಿಧಿಗಳ (ಬಸವು. ೪೭–೧); ಹಿಡಿದಾಕರಿಸಿ ಮಾದಿಗದುರುಳನಂ . . . ಹೊಡೆದು ಕೆಡಹಿ (ಬಸವು. ೫೭–೩೭); ದುರುಳ ದುರ್ಜನ ನೃಪರ ಹಿಡಿದಾಕರಿಸಿ ಬೆಸಗೊಳಲು (ತೊರರಾ. ೪–೯–೨); ನಾಕವನಿತೆಯ ನಯನ ಕಾಂತಿ ನಿರಾಕುಳಿಸೆ ಹರಿಣೀಕುಳವನಿಂತಾಕರಿಸಿದಳು ಚಾರುವನಲಕ್ಷ್ಮಿಯನು ಚಪಲಾಕ್ಷಿ (ನಿಭಾಗ. ೫–೨–೭); ಆಕರಿಸಿತೇ ಮಾಯೆ ತನ್ನ ವಿವೇಕವನು ವಿಧಿಕೃತವ ಮಿಾಱುವರಾರು (ನಿಭಾಗ. ೬–೧೬–೧೪); ಆಕರಿಸಿ ನಿಖಿಳೇಂದ್ರಿಯವನಂದೇಕಚಿತ್ತದಲಾಂತ್ರಮಾಲಾಂಗೀಕೃತಾಂಗದಲಚ್ಯುತಾಂಘ್ರಿಧ್ಯಾನಪರನಾದ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೬೧–೩೫); ಖಡ್ಗದಿಂ ಶಕ್ತಿಯಿಂದಾಕರಿಸಿ ಚತುರಂಗ ಬಲಗಳಂ ತಲೆಗಳಂ ಹಾರಿಸಿದ ಸಂಗರದೊಳು (ತುರಂಗ. ೫೨–೩೪); ಸಕಲ ರಿಪುಬಲಗಳನಾಕರಿಸಿ ಸಬಳದೊಳ್ . . . ಪೊಯ್ದೊರಸಿದರ್ (ತುರಂಗ. ೫೯–೧೮); ಅವನಿಯೆಲ್ಲವನಾಕರಿಸುವಂತಧಿಕ ಶಕ್ತಿಯ ಸಾಕಲಿಲ್ಲವೆ ಧರ್ಮಸುತ ನೀನೆಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ (ಜಿನಭಾ. ೬೨–೩೦). ೩. ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು; ತ್ಯಜಿಸು: ಆಕರಿಸದು ದುರ್ಗುಣಮಂ ಪೋಕರಿಸದು ವಿಷಯ ಸುಖಕೆ ಮನ ಮಚ್ಚರಮಂ ನೀಕರಿಸದು ನಿಮ್ಮೊಳಗೇಕೀಕರಿಸದಲಾ (ಶಂಕಕಂ. ೧೯). [ಆಕರಣೆ$_2$? + –ಇಸು$_3$]

ಆಕರಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಆಕಾರವನ್ನು ತಾಳು, —ಧರಿಸು: ಲೋಕವ ತಾಳ್ದನ ಮನೆಯಲಿ ಪುಟ್ಟಿ ಶೋಕದ ನುಡಿಗಳ ಕದ್ದವನನಾಕರಿಸಲು ನಮಗೆ ಗೋಪರೂಪದಿಂದ ಆಕರಿಸಿದನ ಕುಣಿಸಿದರಯ್ಯ ಹರಿಯೇ ಕುಣಿಯೆನುತ (ಪುರಂದ. ೩–೧೧೧–೪). [ಆಕಾರ$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಆಕರಿಸು$_4$ (ಕ್ರಿ). ಆಸೆಪಡು; ಬಯಸು: ಅವನು ಹಣಕ್ಕಾಗಿ ಬಹಳ ಆಕರಿಸುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಆಕರ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಆಕರು (ನಾ). ಭರ; ಆತುರ; ಗಡಿಬಿಡಿ (?): ನಿಮ್ಮ ತುದಿ ಬುಡವಿಲ್ಲದ ಮಾತಿನ ಆಕರಿನಲ್ಲಿ ಊಟವನ್ನು ಮರೆತು (ಬಿಟ್ಟಜೀ. ೪೭). [?]

ಆಕರುಷಣ, ಆಕರಿಸಣ, ಆಕರುಸನ (ನಾ). ಸೆಳೆತ; ಎಳೆತ; ಆಕರ್ಷಣೆ: ಮೆಚ್ಚದರಾರು ಸತ್ಕವಿತಾವಿಲಾಸದ-ಸೂರಿಗಳ ಹೃದಯಾಕರುಷಣಕಥಾಕುತೂಹಲವ (ತೊರರಾ. ೧-೧-೯). **ಆಕರಿಸಣ** (ಅ). **ಆಕರುಸನ:** "ಆಕರ್ಷಣ – ಆಕರುಸನ" (ಶಮುದ. ೨೫೪ ಪ್ರಯೋ).
[< ಸಂ. ಆಕರ್ಷಣ]

ಆಕರುಷಿಸು 'ಆಕರ್ಷಿಸು' ನೋ.

ಆಕರುಸನ 'ಆಕರುಷಣ' ನೋ.

ಆಕರ್ಣಕ (ನಾ). "ಹೃದಯ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ತುಡಿತದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಆಲಿಸಿ ಕೇಳಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಾಧನ; ಆಕರ್ಣಕ" (Stethoscope. ಇಂಕಸಿ). [ಸಂ.]

ಆಕರ್ಣಕೃಷ್ಟ (ಗು). ಕಿವಿಯವರೆಗೆ ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ,—ಎಳೆದ: ಆಕರ್ಣಕೃಷ್ಟೋತ್ಸೃಷ್ಟ ನಿಜ ವಿಕೀರ್ಣಟಂಕಂಗಳಿಂದಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೦೩ ವ).
[ಸಂ. (ಆಕರ್ಣಂ + ಕೃಷ್ಟ)]

ಆಕರ್ಣನ (ನಾ). ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳುವುದು; ಆಲಿಸುವುದು: ಇತರೇತರ ಹೇಷಾರವಾಕರ್ಣನೋದೀರ್ಣ ರೋಷಹಯ ಹೂಂಕಾರ ನಿಷ್ಠುರ (ಆದಿಪು. ೧೪–೯೫ ವ); ಶೈವಪುರಾತನವ್ರಜ ಪುರಾಣಾಕರ್ಣನೋತ್ಸಾಹದಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೯–೨). [ಸಂ.]

ಆಕರ್ಣನೀಯ (ಗು). ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಆಲಿಸಬೇಕಾದ: ದ್ವಿರೇಫೋದಿತನಾದಾಕರ್ಣನೀಯಂ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ಸುಖದೊದವಂ ನಂದನಂ ಮಾಳ್ಪುದೆಂದುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೧೧೨). [ಸಂ.]

ಆಕರ್ಣನೇತ್ರೆ (ನಾ). ಕಿವಿಯವರೆಗೆ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳವಳು: ಸುರುಚಿರ ಚಕೋರನೇತ್ರೆಯರುಯಾಕರ್ಣನೇತ್ರೆಯರು ಬೆಳ್ನೇತ್ರದವರು (ನವಮೋ. ೧೫–೧೭).
[ಸಂ. ಆಕರ್ಣನೇತ್ರಾ (ಆಕರ್ಣಂ + ನೇತ್ರ + –)]

ಆಕರ್ಣಪೂರ (ನಾ). (ಬಿಲ್ಲಿನ ಹೆದೆಯನ್ನು) ಕಿವಿಯವರೆಗೆ ಸೆಳೆದಿರುವುದು: ಆಸಮುಬಲನಾಕರ್ಣಪೂರದಿನೆಸೆ ವಿರಾಟಕುಮಾರನಸು ಲಂಘಿಸಿತು ಕಾಯವನೊದೆದು ಖಚರೀಜನದ ಕುಚಯುಗಕೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫–೨೬).
[ಸಂ. (ಆಕರ್ಣಂ + ಪೂರ)]

ಆಕರ್ಣಾಂತ (ಅ). = ಆಕರ್ಣಾಂತಂ: "ತೆಗೆನೆಜೆ—ಆಕರ್ಣಾಂತೇ (ಪೂರಾ ಎಳೆ)" (ಶಮುಧಾ); ಜಗತೀನಾಥನನಾಕುಮಾರನೊಸೆದಾಕರ್ಣಾಂತ ವಿಶ್ರಾಂತ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂ ನೋಡುತುಮೆಯ್ದೆವರ್ಪುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೨). [ಸಂ. ಆಕರ್ಣಾಂತಂ]

ಆಕರ್ಣಾಂತಂ (ಅ). ಕಿವಿಯ ಅಂಚಿನ ವರೆಗೆ: ಆನೀವ ಕೋಲಂ ಬಿಲ್ಗೆ ಜೋಡಿಸುತೆ ಆಕರ್ಣಾಂತಂ ಸೆಳೆದಿಸುವುದು (ಅದ್ಭುತ. ೩೩–೬). [ಸಂ.]

ಆಕರ್ಣಾಂತಂಬರಂ (ಅ). = ಆಕರ್ಣಾಂತಂ: ಧನಂಜಯನಾಕರ್ಣಾಂತಂಬರಂ ತೆಗೆದಾ ಕರ್ಣಾಂತಂ ಮಾಡಲ್ ಬಗೆದು ಕಂಧರಸಂಧಿಯಂ ನಿಟ್ಟಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೧೨ ವ).
[ಆಕರ್ಣಾಂತಂ + –ಬರಂ]

ಆಕರ್ಣಾಯತಾಂಬಕ (ನಾ). ಕಿವಿಯವರೆಗೆ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳವನು: ಸಾಯಕವ ತಿರುಹುತ್ತಲಾಕರ್ಣಾಯತಾಂಬಕನೆಡಬಲದ ಕುರುರಾಯನನುಜರ ಮೇಳದಲಿ ಹೊಜವಂಟನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾ ಆ. ೭–೪೭). [ಸಂ. (ಆಕರ್ಣಂ + ಆಯತ + ಅಂಬಕ)]

ಆಕರ್ಣಾಯತಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಾಣವನ್ನು ಹೂಡಿ ಕಿವಿಯವರೆಗೆ ಸೆಳೆದಿರುವವನು: ರಾಯನಾತನ ಬಳಿಯಲಾಕರ್ಣಾಯತಾಸ್ತ್ರರು ಕಾರ್ಮುಕಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಸಿದ್ಧರು ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಮುಕುಟವರ್ಧನರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೯). [ಸಂ. (ಆಕರ್ಣಂ + ಆಯತ + ಅಸ್ತ್ರ)]

ಆಕರ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳು; ಆಲಿಸು: ದಮನಕನ ಮಾತನಾಕರ್ಣಿಸಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೮–೧೬); ಕನ್ಯಾಗುಣಕೀರ್ತನಮನಾಕರ್ಣಿಸುತ್ತುಂ ಮನ್ಮಥವಿಕಾರದಿಂ ಕುಮಾರಕಂಠೀರವನಿರೆ (ಸಂಬಿರ. ೪–೯೯); ಸವಿಗೊರಲನಾಕರ್ಣಿಸಲ್ ಕಿವಿಯನಿತ್ತವಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯–೩೩).
[ಆಕರ್ಣನ + –ಇಸು₃]

ಆಕರ್ಷ (ನಾ). ೧. ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಸೆಳೆಯುವುದು, —ಎಳೆಯುವುದು. ೨. ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಾಣವನ್ನು ಹೂಡಿ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಸೆಳೆಯುವುದು. ೩. ಬಿಲ್ಲು. ೪. ಮನಸ್ಸು ಪರವಶವಾಗುವುದು; ಮೋಹಗೊಳ್ಳುವುದು. ೫. ಪಗಡೆಯಾಡುವುದು; ಪಗಡೆಯಾಟ. ೬. ಪಗಡೆಯ ದಾಳ. ೭. ಪಗಡೆಯ ಹಾಸು; ಹಾಸಂಗಿ: "ಹಾಸಂಗಿಯಲಿ ಮತ್ತದಾಕರ್ಷಮೆಂದೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪–೨೮). ೮. ಪಗಡೆ ಅಥವಾ ಚದುರಂಗದ ಕಾಯಿ. ೯. ಇಂದ್ರಿಯ. ೧೦. ಸೂಜಿಗಲ್ಲು; ಅಯಸ್ಕಾಂತ. ೧೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿಷವೃಕ್ಷ. ೧೨. ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಸೆಳೆಯುವ ಕೈ: "ಬಿಲುವಿಡಿದು ನೂಂಕುವಂ ಕರದಂಡೆಯಕ್ಕು ಬರೆಸೆಳೆವ ಕೈಯಾಕರ್ಷಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೮–೩೬). [ಸಂ.]

ಆಕರ್ಷಕ (ಗು). ೧. (ಮನಸ್ಸನ್ನು) ಆಕರ್ಷಿಸುವ; ಸೆಳೆಯುವ: ಸೀರೆ ತುಂಬಾ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿತ್ತು (ಪದ್ಮಸ. ೨೧೧). (ನಾ). ೨. ಸೂಜಿಗಲ್ಲು; ಅಯಸ್ಕಾಂತ. [ಸಂ.]

ಆಕರ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಸೆಳೆಯುವುದು; ಎಳೆತ; ಹಿಡಿದು ಸೆಳೆಯುವುದು: ಒಂದು ಲೋಹಚುಂಬಕದ ದಕ್ಷಿಣ ತುದಿಯನ್ನು ಎರಡನೇದರ ಉತ್ತರ ತುದಿಯ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಒಯ್ದರೆ, ಅವೆರಡು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಲೋಹಚುಂಬಕಗಳ ಆಕರ್ಷಣವೆಂದೆನ್ನುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೨೯); ಸಜಾತೀಯ ಧ್ರುವಗಳು ನಿರಸನವನ್ನೂ (Repulsion) ವಿಜಾತೀಯ ಧ್ರುವಗಳು ಆಕರ್ಷಣವನ್ನೂ (Attraction) ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವುವು (ಭೌತವಿ. ೩೧೦). ೨. ಸುಲಿಗೆ: "ಸುಲಿಗೆಯಲ್ಲಿಯು ಆಕರ್ಷಣ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೨). [ಸಂ.]

ಆಕರ್ಷಣಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಎಳೆತದ ಶಕ್ತಿ, —ಸಾಮರ್ಥ್ಯ.
[ಆಕರ್ಷಣ + ಶಕ್ತಿ]

ಆಕರ್ಷಣೀಯ (ಗು). ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆಯುವ; ಮನೋಹರವಾದ: ಅವರ ಆ ಕುಣಿತ ಆಕರ್ಷಣೀಯವಾಗಿತ್ತು (ಯಕ್ಷಗಾ. ೧೦); ಅವಳ ಮುಖ ... ಆಕರ್ಷಣೀಯವಾಗಿ ಪ್ರಶಾಂತವಾಗಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೯೨). [ಸಂ.]

ಆಕರ್ಷಣೆ (ನಾ). = ಆಕರ್ಷಣ ೧: ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಆಕರ್ಷಣೆ ಇರುತ್ತಿತ್ತು (ರಂಗರೋ. ೮); ಪ್ರಪಂಚ ಸುಳ್ಳಾದರೂ ಅದರ ಆಕರ್ಷಣೆ ಅವನನ್ನು ಸೆಳೆಯದಿರುವುದಿಲ್ಲ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೧೯). [ಸಂ. ಆಕರ್ಷಣ]

ಆಕರ್ಷಿ (ನಾ). ಬಾವಿಯಿಂದ ನೀರನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವ ಸಾಧನ; ಏತ: "ಆಕರ್ಷಿಯೇತ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೯–೧೯).
[ಸಂ. ಆಕರ್ಷಿನ್]

ಆಕರ್ಷಿತ (ಗು). ಎಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ: ಮೃಷ್ಟಾನ್ನ ಭೋಜನ, ಕೈತುಂಬ ದಕ್ಷಿಣೆ, ಮೇಲಾಗಿ ಅಮ್ಮನವರ ಯಶಸ್ಸು ಇವುಗಳಿಂದ ಆಕರ್ಷಿತರಾಗಿ ... ಬರುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಳಹು. ೨೬). [ಸಂ.]

ಆಕರ್ಷಿಸು, ಆಕರುಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೆಳೆ; ಎಳೆ; ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರಮಾಡಿಕೊ: ವಿಷಯೋಪಭೋಗವು ದೇಹವನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತದೆ (ಆರ್ಯಧ. ೯೮); ಅವಳ ಅಪೂರ್ವಪ್ರೇಮ, ವಿಶ್ವಾಸ—ಆ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಅಷ್ಟು ಆಕರ್ಷಿಸಿತ್ತು (ಜೀವರಂ. ೬೯). **ಆಕರುಷಿಸು:** ಹರ್ಷೋತ್ಕರ್ಷಜನನಸ್ಥಳವಿದೆನಲಾಕರುಷಿಸಿತು ಜನಮನವನನುಪಮ ಪರಿಣಯಸ್ಥಾನ (ತೊರರಾ. ೧–೧೬–೪೯). [ಆಕರ್ಷಣ + –ಇಸು₃]

ಆಕರ್ಷೆ (ನಾ). = ಆಕರ್ಷಣ ೧ : ನಿಜಭಕ್ತಿ ಪರಮುದಾಕರ್ಷೆಯದು (ಮಂಕುಕ. ೪೯೪). [**ಸಂ.** ಆಕರ್ಷ]

ಆಕಲಕರೆ 'ಅಕ್ಕಲಕರೆ' ನೋ.

ಆಕಲನ (ನಾ). **೧.** ಶೇಖರಿಸುವುದು ; ಕೂಡಿಸುವುದು: ಪ್ರಾಕಟಪ್ರಿಯ ವಿನಯಪೂರ್ವ ಸ್ವೀಕರಣ ಸತ್ಕಾರ ಸಂತುಷ್ಟಾಕಲನನಂ ಮಾಡಿ (ಬಸವು. ೫–೧೭). **೨.** ಗ್ರಹಿಸುವುದು : ಆದರ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವರೂಪದ ಆಕಲನವನ್ನು ಒಮ್ಮೆಲೇ ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಪ್ರಬಂಧ. ೧೧೩). **೩.** ಕ್ರೋಡಿತದಲ್ಲಿಡುವುದು : ಮಾಯಾಮೋಹ ಹಾಗು ಅಹಂಕಾರ ಇವುಗಳ ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿ, ವಿಷಯಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಆಕಲನ ಮಾಡಬೇಕು (ಭಾವ್ಮೃತ. ೪೯). [**ಸಂ.**]

ಆಕಲನಶಕ್ತಿ (ನಾ). ವಿಷಯವನ್ನು ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ಗ್ರಹಣಶಕ್ತಿ : ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ನಮ್ಮ ಜ್ಞಾನ ಬೆಳೆದು, ಮನಸ್ಸು ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿ, ಆದರಲ್ಲಿ ಆಕಲನಶಕ್ತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೨೩೬). [ಆಕಲನ + ಶಕ್ತಿ]

ಆಕಲನೆ (ನಾ). ಗ್ರಹಿಸುವುದು : ವಿಚಾರವು ಬೇರೆ ವಿಚಾರಿಗಳ ಮನನಕ್ಕೆ ಆಕಲನೆಗೆ ನಿಲುಕದೆ ಹೋದರೆ (ವಿಚಾಮಂ. ೬೧). [**ಸಂ.** ಆಕಲನ]

ಆಕಲಿತ, ಆಕಳಿತ (ಗು). **೧.** ಸೇರಿದ ; ಕೂಡಿದ ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡ ; ಬೆರಸಿದ : ಝಣಝಣಿತ ಮೇಖಲಾಕಲಿತ ಹಾರಕೇಯೂರ ಭೂಷಣ ಪ್ರಭೆ ದಿಗಂತಮಂ ಬೆಳಗೆ (ಕಾದಂಬ. ೭೬೮) ; ಏಕ ದ್ವಿ ತ್ರಿ ಚತುಃ ಪಂಚಾಕಲಿತಾರ್ಥಂಗಳಾಗಿ ಜಟಿನೊಳವು ನಿಸರ್ಗಾಕೃತಿಯಿಂದೆ (ಶಮದ. ೨೩). **೨.** ಗ್ರಹಿಸಿದ ; ಹಿಡಿದ. **೩.** ಗಣಿಸಿದ ; ಲೆಕ್ಕಿಸಿದ. **ಆಕಳಿತ : ೧.** ಸೊಗಯಿಸಿತಾಕಳಿತಪದಾಂಶು ಹರಿತಮಣಿಸೋಪಾನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೧೨೩). [**ಸಂ.**]

ಆಕಲಿಸು, ಆಕಳಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). **೧.** ಗ್ರಹಿಸು : ವಿಶ್ವದ ಗತಿಶೀಲತೆ ನವೀನತೆ ಕಾಲದ ನಿರಂತರ ಪ್ರವಾಹ ಇವುಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಆಕಲಿಸಿ ನಾವು ಅನುಭವಿಸದಿದ್ದರೆ ಜೀವನವೆಲ್ಲ, ವಿಶ್ವವೆಲ್ಲ ಒಂದು ಕೇವಲ ಯಾಂತ್ರಿಕ ಕ್ರಿಯೆ (ಯಾತ್ರಿಕ. ೪೨). **ಆಕಳಿಸು$_2$: ೨.** ಹಿಡಿ : ನಳಿನಿಯ ನಳಿನಮನಿನನಾಕಳಿಪಂತಿರೆ ಕರದೆ ವಧುವ ಕರಮಂ ಕರದಿಂ ತಳೆದಂ ಕುಮಾರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೭೪). [ಆಕಲನ + –ಇಸು$_3$]

ಆಕಲ್ಪ$_1$ (ನಾ). ಒಡವೆ ; ಆಭರಣ ; ಅಲಂಕಾರ : ಬಂದತ್ತು ನಾಗಾರಿಹಸ್ತದೊಳುದ್ಭಾಸಿತ ದಿವ್ಯಕುಂಡಲ ಕಿರೀಟಾಕಲ್ಪವಾಕಾಶದಿಂ (ಜಗವಿ. ೮–೨೮) ; ಆಸ್ಥಾನರಂಗಕ್ಕೆ ರತ್ನಮಯಾಕಲ್ಪಮೆನಿಸಿಪ್ಪಿನಂ . . . ಅಮಾತ್ಯನಾದನಧಿಕಂ ಪೋಲಾಳ್ವದಂಡಾಧಿಪಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫–೫೫ ; 1224). [**ಸಂ.**]

ಆಕಲ್ಪ$_2$ (ಅ). ಕಲ್ಪದ ವರೆಗೆ : ತಮಗಂತಿರ್ಪೆಡೆಗಳ್ದೂರಮಾದೊಡಂ ಪ್ರೀತಿಮಾಣದಾಕಲ್ಪಾಂತಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೭೫). [**ಸಂ.** ಆಕಲ್ಪಂ]

ಆಕಲ್ಯ (ನಾ). ರೋಗ : "ಆಕಲ್ಯಂ . . . ರುಜಾ — ಈ ೧೨ ವ್ಯಾಧಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೮–೪೪೬). [**ಸಂ.**]

ಆಕಸ 'ಆಗಸ' ನೋ.

ಆಕಸ್ಮಿಕ (ಗು). **೧.** ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ; ಆಕ್ಷಣವೇ, ಅಲ್ಲೆ, ಹಾಗೆಯೇ ಉಂಟಾದ ; ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದ : ನರಕ ನಗರ ಲಗ್ನಾಕಸ್ಮಿಕಾಗ್ನಿಸ್ಫುಲಿಂಗಸ್ಫುರದವಿರಳ ಲಾಕ್ಷಾಗೇಹಪೂರಂ (ಆದಿಪು. ೫–೮೯) ; ಸುಭಟರಿಗಱಹಿತಾಕಸ್ಮಿಕದ ಭಯವವನೀಶ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮–೫). (ನಾ). **೨.** ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ಘಟನೆ : ನಾಳೆ ನಾನೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ರಾತ್ರಿಹೊತ್ತು ಏನಾದರೂ ಆಕಸ್ಮಿಕ ನಡೆದರೆ ಆಗ ನಿನಗೇನಾಗುತ್ತದೆ ಹೇಳು (ದೇವಹಂ. ೩೭). **೩.** ಅಪಘಾತ; ಅವಘಡ. [**ಸಂ.**]

ಆಕಸ್ಮಿಕಂ (ಅ). ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ : ಸತಿಪತಿಗಳ್ ಸುಖದಿಂ ಪರ್ಯಂಕಾಗ್ರದೊಳ್ ನಿದ್ದೆಗೆಯ್ವಾಗಳಾಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಣವವೇ ಕರಚರಣಾದ್ಯವಯವಂಗಳಂ ಧರಿಸಿರ್ಬರ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ಮಲಗಿರಲೊಡನೆ (ಹವ್ಮ್ಯಾರ. ೨–೧೬ ವ) [**ಸಂ.**]

ಆಕಸ್ಮಿಕತೆ (ನಾ). ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ. [**ಸಂ.** ಆಕಸ್ಮಿಕತಾ]

ಆಕಸ್ಮೀಕ (ಗು). = ಆಕಸ್ಮಿಕ : "ಆಕ್ಷಣ ವಿಶೂನ್ಯಂ ಕಾರಣಂ ಮೂರಿವಾಕಸ್ಮೀಕಾಹ್ವಯಮುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೨೭). [**ಸಂ.** ಆಕಸ್ಮಿಕ]

ಆಕಳ್, ಆಕಳ, ಆಕಳು (ನಾ). **೧.** ಹಸು ; ಗೋವು : "ಆಕಳೆಂದು ಪಶು" (ಕಶಸಾ. ೭–೧೨೯) ; ಆಕಳ್ಗಳಿಲ್ಲದೆಯುಮಾ ಕಳ್ಗಳ ಸೊರ್ಕು ಸಿಂದುದಱಿಂದೆ (ಲೀಲಾವ. ೫–೧೧೮); ಕಾಮಧೇನಿರ್ದುಮಾಟಕೆ ಗೊಡ್ಡಾಕಳನಾಳ್ವರೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩). **೨.** ದನಕರು ; ಗೋಸಮುದಾಯ : "ಗೋಸಮುದಾಯವಾಕಳೆಂದಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೫) ; "ತುಱುಗಳೆನಲ್ಕಾಕಳೆಂದು ತಿಳಿಗೆ ವಿದಗ್ಧರ್" (ಭಾರನಿ. ೪೬). **ಆಕಳ :** "ಗೋ— ಆಕಳ" (ಗಂಗಾವು. ೧೨೧) ; ಆಕಳದ ಮೇಲೆ ನಿಬಂಧ ಬರೆದರೆ ಮೊದಲು ಆದರ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ ಆಮೇಲೆ ಆದರ ಅವಯವಗಳು, ಅದಾದ ಮೇಲೆ ಆಕಳದ ಸದುಪಯೋಗ (ಮುಂಗಾಪು. ೫). **ಆಕಳು :** ಆಕಳಿಗೆಮ್ಮೆಯುಂ ಯುವೆಗೆ ಗೋಧುವೆಯುಂ ತುರಗಕ್ಕೆ ಕತ್ತೆಯುಂ . . . ಪ್ರತಿಮಾಡಿದಸೊರ್ವಜೀಯನೆಂದೇಕೆಯೊ ಮೂಢರೂಳ್ವರ್ (ಸಮಪ. ೧೦–೧೧೭) ; ಜೀವಂ ಪೋದೊಡಲಿನಂತೆ ಪಾಳುಮನೆಯಂತೆ ಪಾಲ್ಬತ್ತಿದಾಕಳಿನಂತೆ (ಧರ್ಮಾವ್ಮ. ೯–೨೩) ; ಮಾನದ ತೋರಿಹ ಆಕಳಿಗೆ ಕೊಳಗದ ತೋರಿಹ ಕೆಚ್ಚಲು (ಅವಚಂ. ೧೨–೪೮) ; ಆಕಳು ಕಪ್ಪಾದರೆ ಹಾಲು ಕಪ್ಪೇ (ಗಾದೆ).
[ಆವು$_1$ + –ಕಳ್$_2$]

ಆಕಳ 'ಆಕಳ್' ನೋ.

ಆಕಳಾಸ (ನಾ). ಜುಗುಪ್ಸೆ; ಅಸಹ್ಯ (ದಕ. ಕ). [?]

ಆಕಳಿ 'ಆಯ್ಕುಳಿ' ನೋ.

ಆಕಳಿಕೆ 'ಆಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಆಕಳಿತ 'ಆಕಲಿತ' ನೋ.

ಆಕಳಿಸು$_1$ 'ಆಗುಳಿಸು' ನೋ.

ಆಕಳಿಸು$_2$ 'ಆಕಲಿಸು' ನೋ.

ಆಕಳು 'ಆಕಳ್' ನೋ.

ಆಕಳುಮಂದೆ (ನಾ). **೧.** ಗೋವುಗಳ ಸಮೂಹ ; ಹಸುಗಳ ಗುಂಪು. **೨.** ಹೊಲದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಮಂದೆ (ಕ).
[ಆಕಳು (< ಆಕಳ್) + ಮಂದೆ]

ಆಕಳೇರು (ನಾ). ಗೋರೋಚನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಆಕಳ್ + ಏರು$_0$ (< ಈರು)]

ಆಕಾಂಕ್ಷಣ (ನಾ). = ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ೧ : ಈಕೆಯ ವದನಾಕಾರಮನೇಕಾಂತಂ ಪೋಲ್ವೆನೆಂಬುದರ್ಕಾಗಿ ಕನತ್ಕೋಕನದಕ್ಕಿಂದುಗಮುಂಟಾಕಾಂಕ್ಷಣಮದಱಿಂ ಳೆಂಬುದುಪಮೋತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೬೭). [**ಸಂ.**]

ಆಕಾಂಕ್ಷಿತ (ಗು). ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಬಯಸಿದ : ಲೋಕಮದೂರ್ಧ್ವಾಧೋಮಧ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಿತ ಭೇದರೂಪದಿಂ ಮೂಱಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೦೮).
[**ಸಂ.**]

ಆಕಾಂಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು ; ಆಶಿಸು : ತತ್ತ್ವಲೋಕದಿನಾಕಾಂಕ್ಷಿಪ ಮುಕ್ತಿಯಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೦); ಎಹಗೆ ಮನವಾಕಾಂಕ್ಷಿಸುವುದೊಡಲಹಗೆ ಬೆಳೆದಪುದಶನದಿಚ್ಛೆಗೆಯಹಗೆ ಮನದಾಂಕಾಕ್ಷೆ ಕುಂದುವು ದಶನದಿಚ್ಛೆಯುದು ಆಹಗೆ ಕುಂದುವುದು (ಬಸವು. ೪೩–೫೭).
[ಆಕಾಂಕ್ಷಣ + –ಇಸು$_3$]

ಆಕಾಂಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಬಯಕೆ : ಮನದಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದೆನ್ನಪ್ಪ ನೆನ್ನೊಡನನುದಿನಂ ಕೂಡಿಪ್ಪಂ (ಬಸಪು. ೪೭-೪೨) ; ಬಾಲನಾಕಾಂಕ್ಷೆಗಚ್ಚರಿ ಪಡುತೆ ಮೌನಮಿರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೦-೫೩೮). ೨. [ವ್ಯಾಕ] "ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯವೇ ಮುಖ್ಯ ; ಪದಗಳು ಅದರ ಅವಯವಗಳು . . . ಈ ವಿಷಯ ದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ವಿಚಾರ ನಡಸಿ, ಆಕಾಂಕ್ಷೆ, ಸನ್ನಿಧಿ (ಅಥವಾ ಆಸತ್ತಿ), ಯೋಗ್ಯತೆ—ಈ ಮೂರನ್ನುಳ್ಳ ಪದಸಮುದಾಯವೇ ವಾಕ್ಯವೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಾಕ್ಯದ ಪದಗಳು ಅರ್ಥದ ಹೊಂದಿಕೆಗಾಗಿ ಒಂದ ನ್ನೊಂದು ಕೋರುವುದೇ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ" (ಭಾರವಿಾ. ೨೫೦).
[ಸಂ. ಆಕಾಂಕ್ಷಾ]

ಆಕಾರ್‌ಬಂದ್ (ನಾ). ಕೃಷಿಕ್ಷೇತ್ರದ ಸರ್ವೇನಂಬರಿನ ವಿಸ್ತಾರ, ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಕಂದಾಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ದಾಖಲೆ ಪುಸ್ತಕ (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೪೧). [← ಮರಾ. ಆಕಾರ್‌ಬಂದ್]

ಆಕಾರ$_{1}$ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಆ' ಎಂಬ ವರ್ಣ. [ಸಂ.]

ಆಕಾರ$_{2}$ (ನಾ). ೧. ರೂಪ; ಆಕೃತಿ: ಆಕಾರಂ ಸ್ಮರಾಕಾರಮನಜನಿಸೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೩) ; ಗುರುಗಳೇ ಪೃಥ್ವಿಯ ಆಕಾರವನ್ನು ಕುರಿತು ತಮಗೆ ಕೆಲವು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಬೇಕೆಂದು ಬಯಸುತ್ತೇನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೬೪). ೨. ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವಗಳನ್ನು ಹೊರಗೆಡಹುವ ಮುಖ ಚರ್ಯೆ, ಅಂಗಚೇಷ್ಟೆ ಮುಂತಾದುವು. ೩. ಸೂಚನೆ ; ಚಿಹ್ನೆ ; ಗುರುತು. [ಸಂ.]

ಆಕಾರ$_{3}$ (ನಾ). ೧. ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ, ತೋಟ ಮುಂತಾದ ಕೃಷಿ ಕ್ಷೇತ್ರದ ವಿಸ್ತಾರ. ೨. ಜಮಿಾನಿನ ಕಂದಾಯ ಅಥವಾ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ: ರೆವಿನ್ಯೂ ಸರ್ವೇನಂಬರ . . . ೨೦ ಎಕರೆ ೨೪ ಗುಂಟೆ ಕ್ಷೇತ್ರದ ೧೩ ರೂ. ಆಕಾರದ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ೨೦೦ ರೂ. ಗಳಿಗೆ . . . ಮಾರಾಟ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ (ಶರೀಫ. ೬೩) ; ಖಾತೇದಾರರು ಅದರ ವಸೂಲಿ ಗಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ಆಕಾರ (ಚಾರ್ಜು) ಮಾಡಬೇಕಾಗುವದು (ಬ್ಯಾಂಕಕ್ಕೆ. ೬೮) ; ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ಎರಡು ಎಕರೆ ಆಕಾರ ಆರು ರೂಪಾಯಿ (ರೂಢಿ). ೩. ಉತ್ಪತ್ತಿ; ಹುಟ್ಟುವಳಿ : ಅದರ (ಎಲೆಯ ತೋಟದ) ಆರೈಕೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಾ ಹೋದರೆ ಪ್ರತಿ ವರ್ಷಕ್ಕೂ ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯದ ಆಕಾರಕ್ಕೇನೂ ಕಡಿಮೆಯಿಲ್ಲ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೬೩). [ಸಂ. ?]

ಆಕಾರಂಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ರೂಪಗೆಡು : ಈ ಕಷ್ಟನಂದದಿಂ ಮೆಯ್ಯಾಕಾರಂ ಗೆಟ್ಟು ನಮೆವರಂ ಕಂಡಜೀಯೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೯೦).
[ಆಕಾರ$_{2}$ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಆಕಾರಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸು : ಲೋಕಂ ಡಮರುಗಮಂ ಡಮರುಗದೊಳ್ ಮಗುಚಿಟ್ಟಂತೆ ಆಕಾರಂಬಡೆದುದು (ಜಯಕಾ. ೧-೨೮). [ಆಕಾರ$_{2}$ + ಪಡೆ$_{1}$]

ಆಕಾರಗುಪ್ತಿ (ನಾ). ೧. ರೂಪವನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವಗಳನ್ನು ಹೊರಗೆ ತೋರ್ಪಡಿಸ ದಂತೆ ಮರಸಿಡುವುದು ; ಅವಹಿತ್ಥ.
[ಆಕಾರ$_{2}$ + ಗುಪ್ತಿ]

ಆಕಾರಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸು ; ಮೂರ್ತಿಮತ್ತಾಗು : ಕವಿಯ ಕಲ್ಪನೆಗಳು ಅವನ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಕಾರಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ).
[ಆಕಾರ$_{2}$ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_{1}$)]

ಆಕಾರಗೋಪನ (ನಾ). = ಆಕಾರಗುಪ್ತಿ ೧.
[ಆಕಾರ$_{2}$ + ಗೋಪನ]

ಆಕಾರಣ (ನಾ). ೧. ಕರೆಯುವುದು ; ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಸವಾಲು ಹಾಕುವುದು. [ಸಂ.]

ಆಕಾರಣೆ (ನಾ). ಉತ್ಪತ್ತಿ ; ಹುಟ್ಟುವಳಿ : ಪೆಜ್ಜುಂಕದ ವೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಕರ ಣಂಗಳು ಬಿಟ್ಟ ಧರ್ಮಮಾಉದೆಂದಡೆ ಕುಳಿಯ ಸುಂಕದಾಕಾರಣೆಯಿಂ ಬಿಟ್ಟ ತೋಂಟ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೭೨-೪೬ ; 1121). [?]

ಆಕಾರಪೂಜೆ (ನಾ). ವಿಗ್ರಹಾರಾಧನೆ; ಮೂರ್ತಿಪೂಜೆ (*).
[ಆಕಾರ$_{2}$ + ಪೂಜೆ]

ಆಕಾರರಚನೆ (ನಾ). ಆಕಾರವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವುದು : ಈ ಕತೆ ಗಳಲ್ಲಿ ಸೋದ್ದಿಶ್ಯವಾದ ಆಕಾರ ರಚನೆಯ ಪ್ರಯತ್ನವಿದೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೮೩). [ಆಕಾರ$_{2}$ + ರಚನೆ]

ಆಕಾರಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ರೂಪದಲ್ಲಿ ಏನೂ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಅವಳದು ನೀಳವಾದ, ಹಾಳಿತವಾದ ಆಕಾರಶುದ್ಧಿಯುಳ್ಳಂಥ ದೇಹ (ಒಂಟಿದ. ೩೫). [ಆಕಾರ$_{2}$ + ಶುದ್ಧಿ]

ಆಕಾರಸಂವರಣೆ (ನಾ). ೧. = ಆಕಾರಗುಪ್ತಿ ೧ : ನಿಖಿಲ ಮೃಗಗಣ ಪರಿವೃತನುಮಾಗಿಯಾಕಾರಸಂವರಣೆಯನುಂಟುಮಾಡಿಕೊಂಡಿರ್ಪುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೬-೧೩) ; ಅಪಮಾನಂಬಟ್ಟ ಉಪಧಾವಿಶುದ್ಧನಪ್ಪ ಮಂತ್ರಿ ಯಂತಾಕಾರಸಂವರಣೆಯನುಂಟುಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೩೬-೧೯). ೨. = ಆಕಾರಗುಪ್ತಿ ೨ : "ಅವಹಿತ್ಥಮೆಂಬುದು ಆಕಾರಸಂವರಣೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೭-೮೭). [ಆಕಾರ$_{2}$ + ಸಂವರಣೆ]

ಆಕಾರಹಕ್ಕ (ನಾ). (?) : ಅಂತಾಕಾರಹಕ್ಕದಧಿಷ್ಠಾಯಕಂ ಮೊಲ್ಲೆಯ ಬರ್ಮಣ್ಣಂ ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮ (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೪೯-೨೬ ; 1121). [?]

ಆಕಾಲಿಕಿ, ಆಕಾಳಿಕಿ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷಣಿಕವಾದದ್ದು. ೨. ಮಿಂಚು. **ಆಕಾಳಿಕಿ** : ೨. ಆಖಂಡಲ ಲಲಿತಧನುರ್ಲೀಲಮಾಕಾಳಿಕೀಸಂಚಲವಿಾ ಸೌಂದರ್ಯಮಿಂತೀ ನವರಸಚಯಮಿಾ ದೇಹಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೫೦).
[ಸಂ. ಆಕಾಲಿಕೀ]

ಆಕಾಶ (ನಾ). ೧. ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಗಗನ ; ಅಂತರಿಕ್ಷ : "ತೂಗುವ ಮುಗಿಲ್ವಟ್ಟೆ ಗಾಳಿವಟ್ಟೆಯೆನಲ್ಕಂದಾಗಲಾಕಾಶವೆಸರದು" (ಕವಿಕಂ. ೪೬) ; ಪುಳಿಯೊಳ್ ಕರ್ಚಿದ ಬಾಳ ಬಣ್ಣಮನೆ ಪೋಲ್ವಾಕಾಶ ಮಾಕಾಶಮಂಡಳಮಂ ಪರ್ವಿದ ಬೆಳ್ಮುಗಿಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೭೧) ; ಆಕಾಶದಲಾಡುವ ಹದ್ದನೊಂದ ಕಂಡೆ (ಆದವ. ೧೯೭-೧) ; ಆಕಾಶಕ್ಕಿಂತ ಎತ್ತರವಿಲ್ಲ, ಭೂಮಿಗಿಂತ ಅಗಲವಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಬಯಲು ; ಶೂನ್ಯ ಪ್ರದೇಶ. ೩. [ಛಂದ] ತಗಣ (– – ∪) ಎಂಬ ಒಂದು ಅಕ್ಷರಗಣ : ದಿವಾಕರಾಕಾಶ ದಿನೇಶ ಪಾವಕರ್ ಸುವಿಶ್ರಮಂ ಬಂದಿರೆ ಸಪ್ತಸಂಖ್ಯೆ ಯೊಳ್ . . . ವಂಶಸ್ಥಮೆನಿಪ್ಪ ನಾಮದಿಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೭೮). ೪. [ಜೈನ] ಆರುಬಗೆಯ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. 'ಆಕಾಶದ್ರವ್ಯ' ಪರಾ. ೫. [ಗಣಿತ] ಬಿಂದು ; ಸೊನ್ನೆ : ಗಗನಂ ಶೂನ್ಯಾಂಬರ ಖಂ ಮಿಗೆಯಾಕಾಶಂ . . . ನಭಮುಂ ಸೊಗಯಿಪ ಬಿಂದುವಿನ ನಾಮ ನಾಸ್ತಿ ಸಮೇತಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೧೦-೧೦). [ಸಂ.]

ಆಕಾಶಕೇಶ (ನಾ). ಆಕಾಶವೇ ತಲೆಗೂದಲಾಗುಳ್ಳವನು ; ಶಿವ : ಕೀನಾಶಮದನಾಶ ಪುರನಾಶ ಪರಮೇಶ ಆಕಾಶಕೇಶಾ (ನವಮೋ. ೨೦-೩೨). [ಆಕಾಶ + ಕೇಶ]

ಆಕಾಶಕೊಳವೆ (ನಾ). = ಆಕಾಶಬಾಣ ೧. (ದಕ).
[ಆಕಾಶ + ಕೊಳವೆ]

ಆಕಾಶಗಂಗೆ (ನಾ). ೧. ದೇವಗಂಗಾನದಿ ; ಬಾಂದೊರೆ : ಪ್ರಾಣ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಕಾಯಕವೇ ಸೆಜ್ಜೆ, ಆಕಾಶಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಜ್ಜನ ಹೂವಿಲ್ಲದ ಪರಿಮಳದ ಪೂಜೆ, ಹೃದಯಕಮಲದಲ್ಲಿ ಶಿವಶಿವಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದ (ಅವಚಂ. ೪೬-೧೯೮). ೨. ತಿರುಪತಿ ಮುಂತಾದ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಲ ಪ್ರಪಾತದ ಹೆಸರು. [ಆಕಾಶ + ಗಂಗೆ]

ಆಕಾಶಗಂಟೆ (ನಾ). ವೇಶ್ಯೆಯರ ಮನೆಯ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿರುವ ಗಂಟೆ (?): ಜಗದಂತಂಬರಮಂ ಧರಾತಳಮುಮಂ ಪೋಲ್ವುಗ್ರಪಾತಾಳಸೂಜಿಗಳಂ ಗರ್ಜಿಪ ಭೇರಿ ಕಾಟಕಿಯರಂ ಮೇಗಿಲ್ಲದಾಕಾಶಗಂಟೆಗಳಂ ವಿಸ್ಮಯಮಾಗೆ ಬಂಚಿಪ ಕೃತಾಕೃತ್ಯತ್ವದಿಂ ಸಂದಾಳುಗಳಂ ಕುಂಟಣಿಯರ್ಕಳಂ ಪಲರುಮಂ ಕಂಡರ್ವಣಿಜ್ನಂದನಂ (ಬಂಹರಿ. ೩-೩೩). [ಆಕಾಶ + ಗಂಟೆ]

ಆಕಾಶಗರುಡಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಗಿಣಿಮೂಗಿನ ಗೆಡ್ಡೆ ಗಿಡ (*).
[ಆಕಾಶ + ಗರುಡ + ಬಳ್ಳಿ]

ಆಕಾಶಗಾಮಿ (ನಾ). ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು ; ಖೇಚರ ; ದೇವತೆ: ಆತನಾಕಾಶಗಾಮಿ ನೀನೆಂತು ಕೊಲ್ವಿರೆನೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೯-೨೩).
[ಸಂ. ಆಕಾಶಗಾಮಿನ್]

ಆಕಾಶಗಾಮಿತ್ವ (ನಾ). ಗಗನದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು : ಪದವಿನ್ಯಾಸಮಿಲ್ಲದೆಯುಂ ಆಕಾಶಗಾಮಿತ್ವಮೆಂಬುದು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೯೩-೨೦). [ಸಂ.]

ಆಕಾಶಗಾಮಿನಿ (ನಾ). = ಆಕಾಶಗಾಮಿತ್ವ : ಬಿಲ್ಲು ಶೀರು . . . ಆಕಾಶಗಾಮಿನಿ. . .ಖೇಟಕ ಮುಂತಾದ ಶತ್ರುಜಯಾತ್ಮರಕ್ಷಾಧಿ ಸಾಧನ ವಿಶೇಷಂಗಳಿಂದಲುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೬೩). [ಸಂ. ಆಕಾಶಗಾಮಿನೀ]

ಆಕಾಶಗಾಮಿನಿವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಗಗನದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವ ವಿದ್ಯೆ : ಸೀತೆಯ ಕೋಮಳಾಂಗಸ್ಪರ್ಶನದಿನಾಕಾಶಗಾಮಿನಿ ವಿದ್ಯಾವಿನಾಶಮಕ್ಕುಮೆಂಬ ಭಯದಿಂ ಮುಟ್ಟಲಂಜಿ (ಕಗವಿ. ೪೪ ಚಾವುಂಪು). [ಆಕಾಶಗಾಮಿನಿ + ವಿದ್ಯೆ]

ಆಕಾಶಗೂಡು (ನಾ). = ಆಕಾಶದೀಪ (*). [ಆಕಾಶ + ಗೂಡು]

ಆಕಾಶದೀಪ (ನಾ). ದೀಪಾವಳಿ ಮುಂತಾದ ಹಬ್ಬದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಎತ್ತರವಾದ ಕಂಬದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ತೂಗುಬಿಡುವ ದೀಪ; ಗೂಡುದೀಪ. [ಆಕಾಶ + ದೀಪ$_1$]

ಆಕಾಶದ್ರವ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಷಡ್ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಈ ಭೌತಿಕ ಜಗತ್ತು ಆರುದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವ ಅಜೀವ ಎಂದು ಎರಡು ಭೇದಗಳು. ಅಜೀವದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪುದ್ಗಲ, ಧರ್ಮ, ಅಧರ್ಮ, ಆಕಾಶ, ಕಾಲ ಎಂಬ ಐದು ವಿಧಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ" (ಜೈನಪ. ೪೩೧) ; ಜೀವದ್ರವ್ಯ ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯ ಧರ್ಮದ್ರವ್ಯ ಅಧರ್ಮದ್ರವ್ಯ ಆಕಾಶದ್ರವ್ಯ ಕಾಲದ್ರವ್ಯಗಳೆಂಬ ಷಡ್ದ್ರವ್ಯಂಗಳ ಗುಣಪರ್ಯಾಯಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ವ). [ಆಕಾಶ + ದ್ರವ್ಯ]

ಆಕಾಶಪುರಾಣ (ನಾ). ನಿರಾಧಾರವಾದ ಕಥೆ ; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತು ; ಕಟ್ಟೇಪುರಾಣ : ಕಾಗೆ ಗೂಗೆಗಳ ಕತೆಯಾಗಿ ಆಕಾಶಪುರಾಣವಾಗಿ ಮೂಲೆಗುಂಪಾಗುತ್ತದೆ (ನಂಜುಂಡ. ೧೨೪). [ಆಕಾಶ + ಪುರಾಣ]

ಆಕಾಶಪುಷ್ಪ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಅಸಂಭವವಾದ ವಸ್ತು ; ಗಗನಕುಸುಮ : ಆಕಾಶಪುಷ್ಪವು ಅರಳಿತ್ತು ಹೊರಳಿತ್ತು ತೆರಳಿದ ದಿಟ್ಟಯು ಒಂದು ಕಡೆ (ಸಖೀಗೀ. ೧೬-೩೯೯). [ಆಕಾಶ + ಪುಷ್ಪ]

ಆಕಾಶಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ : ದುರಾಂಟಾ ಎಂಬ ಬೇಲಿಯಗಿಡದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ ಹರಡಿರುವುದನ್ನು ನೀವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನೋಡಿರಬಹುದು. ಇದನ್ನು ಆಕಾಶಬಳ್ಳಿ ಅಥವಾ ಮಂಗನಬಳ್ಳಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೦೯).
[ಆಕಾಶ + ಬಳ್ಳಿ. / **ಮಲ.** ಆಕಾಶವಳ್ಳಿ ; **ಹಿಂ.** ಆಕಾಶಬೇಲ್]

ಆಕಾಶಬಾಣ (ನಾ). **೧.** ಆಕಾಶದ ಕಡೆಗೆ ಬಿಡುವ ಮದ್ದಿನ ಬಾಣ. **೨.** "ಬಾಣಬಿರುಸು, ಸಂಕೇತಸೂಚನೆ, ತೊಂದರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಹಡಗಿಗೆ ಹಗ್ಗವೆಸೆಯುವುದು ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಒಳಗಿನ ಮದ್ದನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸುವುದರಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೊ ದೂರಕ್ಕೊ ಹಾರಬಲ್ಲ, ಲೋಹದ ಅಥವಾ ಕಾಗದದ ಉರುಳೆಯಾಕಾರದ ಕೋಶ ; ಆಕಾಶಬಾಣ" (Rocket. ಇಂಕನಿ).
[ಆಕಾಶ + ಬಾಣ]

ಆಕಾಶಬಿಲ್ಲು (ನಾ). ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು ; ಮಳೆಬಿಲ್ಲು : "ಇಂದ್ರಾಯುಧ— ಅಂದರೆ ಸುರಚಾಪವೆಂಬ ಆಕಾಶಬಿಲ್ಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೮).
[ಆಕಾಶ + ಬಿಲ್ಲು$_1$ (< ಬಿಲ್$_2$)]

ಆಕಾಶಬುಟ್ಟಿ (ನಾ). **೧.** = ಆಕಾಶದೀಪ. **೨.** "ಸರಿಸುಮಾರಾಗಿ ಗುಂಡಾಗಿರುವ, ಗಾಳಿ ತೂರದ ಪಟ್ಟೆಯ ಚೀಲದಲ್ಲಿ ವಾಯುವಿಗಿಂತಲೂ ಹಗುರವಾದ ಅನಿಲವನ್ನು ತುಂಬಿ, ತಾನಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೇರುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವ ಸಾಧನ; ಆಕಾಶಬುಟ್ಟಿ (Balloon ಇಂಕನಿ) ; ಇಡಿಯ ವರುಷದ ಹರುಷ ಆಕಾಶಬುಟ್ಟಿಯಲಿ ಬಣ್ಣದೊಟ್ಟಿಲದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ತುಂಬುವ ಕಂದ (ನೆಲಮು. ೬೨). [ಆಕಾಶ + ಬುಟ್ಟಿ]

ಆಕಾಶಭಾಷಿತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] "ಯಾವ ಪಾತ್ರಗಳೂ ಮಾತನಾಡದೆ ಇದ್ದರೂ, ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದಂತೆ ನಟಿಸಿ . . . ಉತ್ತರ ಕೊಡುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೬). [ಆಕಾಶ + ಭಾಷಿತ]

ಆಕಾಶಮಧ್ಯೆ (ನಾ). ಆಕಾಶದಂತೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಸೊಂಟವುಳ್ಳವಳು : ಆಕಾಶಮಧ್ಯೆ ಮನ್ಮಥಕಳಾಬೋಧ್ಯೆ (ನವಮೋ. ೧-೧).
[ಸಂ. ಆಕಾಶಮಧ್ಯಾ (ಆಕಾಶ + ಮಧ್ಯ + –)]

ಆಕಾಶಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು ; ತಿಲಕಪುಷ್ಪ.
[ಆಕಾಶ + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಆಕಾಶಯಾನ (ನಾ). **೧.** ಆಕಾಶಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಪ್ರಯಾಣ. **೨.** ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವ ಸಾಧನ.
[ಆಕಾಶ + ಯಾನ]

ಆಕಾಶಲಿಂಗ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಬಯಲೇ ರೂಪವಾಗಿರುವ ಶಿವಲಿಂಗ: ಕಾಂಚೀಪುರದಲ್ಲಿ ಪಾರ್ಥಿವಲಿಂಗ, ಜಂಬೂದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ಅಪ್‌ಲಿಂಗ, ತಿರುವಣ್ಣಾಮಲೆಯಲ್ಲಿ ತೇಜೋಲಿಂಗ, ಕಾಳಹಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಾಯುಲಿಂಗ, ಚಿದಂಬರದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶಲಿಂಗ – ಹೀಗೆ ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಪಂಚಭೂತಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸಾದಾಖ್ಯಗಳೆನಿಸಿ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನಾವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೨೬). [ಆಕಾಶ + ಲಿಂಗ]

ಆಕಾಶವಚನ (ನಾ). ಅಶರೀರವಾಣಿ : ಸುತನ ಶೋಕದ ಮಱುಕವಾಕಾಶವಚನದೊಳಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೫). [ಆಕಾಶ + ವಚನ]

ಆಕಾಶವಲೆ (ನಾ). ಹಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಎತ್ತರದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹರಡಿದ ಬಲೆ : ಪೆಂಪಿನಾಕಾಶವಲೆ ಸುತ್ತುವಲೆ ಸುಲಭವಲೆ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೦-೧೯). [ಆಕಾಶ + ಬಲೆ]

ಆಕಾಶವಲ್ಲಿ (ನಾ). = ಆಕಾಶಬಳ್ಳಿ : ಆಕಾಶವಲ್ಲಿ ಎಂಬ ಬಳ್ಳಿಯು ಕಳ್ಳಿಗಿಡದ ಮೇಲೆ ಹುಟ್ಟಿ ಅಲ್ಲೇ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೬೯).
[ಆಕಾಶ + ವಲ್ಲಿ$_1$]

ಆಕಾಶವಾಣಿ (ನಾ). **೧.** ಗಗನದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಬರುವ ಶಬ್ದ ; ಅಶರೀರವಾಣಿ : ಬಂದದ್ದೆಲ್ಲ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ ಆಕಾಶವಾಣಿಯಾಗದು (ಅರಳು. ೨೯೩-೧೧). **೨.** ತಂತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಬರುವ ಸಮಾಚಾರ ಮುಂತಾದುವು: ಸದ್ದು ಹೊರಡುವ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಮೇಲಿನ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಆಕಾಶವಾಣಿಗಳನ್ನು (Wireless) ಕಳುಹುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೬೫೮) ; ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ಸರಿಯುವುದರಲ್ಲಿಯೆ ಅವರ ವಿಮಾನದ 'ಆಕಾಶವಾಣಿ' ಉಪಕರಣವು ಹಾಳಾಯಿತು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೫೦). **೩.** ರೇಡಿಯೋ ; ಬಾನುಲಿ : ಆಕಾಶವಾಣಿಯ ಹವೆಯ ಮುನ್ಸೂಚನೆ ಕೇಳಿಯೆ ಬೆಚ್ಚುವರೇನೆ (ಚಂದ್ರವೀ. ೧೩೧-೨೩). [ಆಕಾಶ + ವಾಣಿ]

ಆಕಾಶವಿಮಾನ (ನಾ). ಗಗನದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ವಾಹನ; ಆಕಾಶಯಾನ; ಏರೋಪ್ಲೇನ್: ಆಕಾಶವಿಮಾನದಿಂದ ಕಂಡುಬರುವ ಇದರ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ (ಭೂವಿವ. ೧೯೭).
[ಆಕಾಶ + ವಿಮಾನ]

ಆಕಾಶವೀಣೆ (ನಾ). ತಂತಿಯ ವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ವಿಪಂಚಿಕೆ. . . ಆಕಾಶವೀಣೆ ಎಂಬ ಮೂವತ್ತುಮೂಱು ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯಂಗಳಲ್ಲಿ (ವಿವೇಕ. ೨೩೬); ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರಂಥಗಳು, ಕಿನ್ನರಿ, ಪಿನಾಕಿ, ರುದ್ರವೀಣೆ, ಆಕಾಶವೀಣೆ . . . ಮುಂತಾಗಿ ನಾನಾ ರೀತಿಯ ವೀಣೆಗಳನ್ನು ನಮೂದಿಸುತ್ತವೆ (ಸಂಗೀಚಂ. ೩೧೦). [ಆಕಾಶ + ವೀಣೆ]

ಆಕಾಶಸ್ವರ (ನಾ). ಮೂಗಿನ ರಂಧ್ರದ ಮತ್ತು ಶ್ವಾಸನಾಳದ ಮೂಲಕ ಉಚ್ಛ್ವಾಸ ನಿಶ್ವಾಸಗಳು ನಡೆಯುವಾಗ ಕಾಲಕ್ಲುಪ್ತಿಯಿಂದ ಹೊರಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸ್ವರ: ಸ್ವರಭೇದದಿಂ ಆಯುಃಪರಿಮಾಣವನಜೀವ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದೊಡೆ ನಾಸಿಕಾರಂಧ್ರದಿಂ ಇಡೆ ಪಿಂಗಳೆ ಎಂಬೆರಡು ನಾಡಿಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದೆರಡು ನಾಳಗಳಿಹವು ಅವುಗಳೊಂದೊಂದು ನಾಳದಲ್ಲಿ ಪೃಥ್ವೀಸ್ವರ ಅಪ್ಪುಸ್ವರ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಸ್ವರ ವಾಯುವಿನ ಸ್ವರ ಆಕಾಶಸ್ವರ ಇಂತೀ ಪಂಚಸ್ವರ ಸಂಜ್ಞೆಯಿಂ ತಾಳಿ ಕಾಲಕ್ಲುಪ್ತಿಯಿಂ ಉಚ್ಛ್ವಾಸ ನಿಶ್ವಾಸವಾಯುವೇ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೧೮೭). [ಆಕಾಶ + ಸ್ವರ]

ಆಕಾಶಾಸ್ತಿಕಾಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐದು ವಿಧವಾದ ಅಸ್ತಿಕಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಜೀವಾಸ್ತಿಕಾಯಂ ಪುದ್ಗಲಾಸ್ತಿಕಾಯಂ ಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯಂ ಅಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯಂ ಆಕಾಶಾಸ್ತಿಕಾಯಮೆಂಬ ಪಂಚಾಸ್ತಿಕಾಯನಿಕಾಯಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೩೬ ವ).
[ಆಕಾಶ + ಅಸ್ತಿಕಾಯ]

ಆಕಾಸ 'ಅಗಸ' ನೋ.

ಆಕಾಸವನಿ (ನಾ). ಮೇಲಿನಿಂದ ಬೀಳುತ್ತಿರುವ ಮಳೆಯ ಹನಿ: ಚಾದಗೆಯಂತಾಕಾಸವನಿಗೆ ಬಾಯಂ ಬಿಡುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೬೦).
[ಆಕಾಸ (< ಅಗಸ) + ಪನ್ನಿ$_2$]

ಆಕಾಳಿಕಿ 'ಅಕಾಲಿಕಿ' ನೋ.

ಆಕಿಂಚನ್ಯ (ನಾ). ೧. ತನ್ನದಾಗಿ ಏನೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು; ಬಡತನ: ಕ್ಷಮಾಮಾರ್ದವಾರ್ಜವ ಸತ್ಯ ಶೌಚ ಸಂಯಮ ತಪಸ್ತ್ಯಾಗಾಕಿಂಚನ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಪರ್ಯಾಪ್ತ ದಶಧರ್ಮಂಗಳುಮಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೬–೩೦ ವ); ದೇಹಸುಖಹೇತುಗಳುಮಂ ದೇಹಮುಮಂ ತನ್ನವೆಂದು ಪಂಬಲಿಸದೆ ನಿರ್ಮೋಹದಿನಿರುತಿರೆ ಯತಿಪತಿಗವ್ಯಾಹತಮಳವಟ್ಟುದುತ್ತಮಾಕಿಂಚನ್ಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧–೪೮). ೨. ತುಂಬ ಬಡತನ; ನಿರ್ಗತಿಕತೆ. [ಸಂ.]

ಆಕಿಮಾರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹೆಸರು (?): ತೊ[ಟ್ಟರ್ದು] ತಂಬು . . . ಸೂಱುಗುಬ್ಬು ಆಕಿಮಾರಿವೆಚ್ಚ [ಡೆ] (ಸೌ ಇ ಇ. XI–i, ೧೧–೨೪; 865). [?]

ಆಕೀರ್ಣ (ಗು). ಹರಡಿದ; ತುಂಬಿದ; ಕಿಕ್ಕಿರಿದ: ಸ್ವಯಂಪ್ರಭಾಚಲದಂಬರಮೆಡೆಯೆಡೆಯೊಳಿರ್ಪ ದ್ವೀಪಸಮುದ್ರಂಗಳ್ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷವನಾಕೀರ್ಣಂಗಳಾಗಿ ಪುಟ್ಟೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೫೪ ವ); ಮಣಿಮುಕುರಮಧ್ಯಬಿಂಬಿತವದನನತುಳಬುಧಮಂಗಳಾಶೀರ್ವಾದ ಶೇಷಾಕ್ಷತಾಕೀರ್ಣ ಜಯಮಸ್ತಕ (ಹಚಕಾ. ೪–೫೮). [ಸಂ.]

ಆಕುಂಚ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಹಸ್ತದ ಐದು ಬಗೆಯ ಅಭಿನಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಳೆದಿರೆ ನಿಕುಂಚಮೇಗಯ್ಯೊಳವಟ್ಟೊಳಕಯ್ಯಕೆಳೆಯಲಾಕುಂಚಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨–೧೫೧). [ಸಂ.]

ಆಕುಂಚನ (ನಾ). ಮುದುರುವುದು; ಬಾಗುವುದು; ಮಡಿಸುವುದು; ಕುಗ್ಗುವುದು: ಕಮಲವುದಯದೊಳರಳಿ ಸಂಜೆಯಲಿ ಮುಗುಳಾಗಿ ಸುಮವಪ್ಪುದಂತೆ ಮರುವಗಲು ಮಗುಳ್ದಂತು ಅಮಿತಪ್ರಪಂಚನಾಕುಂಚನಾವರ್ತನಕ್ರಮವೆ ವಿಶ್ವಚರಿತ್ರೆ (ಮಂಕುತ. ೯೧). [ಸಂ.]

ಆಕುಂಚನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸೆಳೆ; ಆಕರ್ಷಿಸು (?): ಮೋದದಿಂದಾಕುಂಚನಂಗೆಯ್ದಾದಿಶಕ್ತಿಯನಾಂತು ಮೆಟ್ಟಿ ದ್ವಾದಶಾತ್ಮನನಮೃತಕರನಂ ಕಟ್ಟಿ ದೃಷ್ಟಿಯನು (ಬಸವಪು. ೫೫–೪೯).
[ಆಕುಂಚನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಕುಂಚಿತ (ಗು). ೧. ಕುಗ್ಗಿದ; ಮುದುರಿದ: ಅಂತಃಪುರದಾಸೇರಕನನೇಱಿ ಕಿಂಚಿದಾಕುಂಚಿತಾಗ್ರತರ್ಜನೀ ನಿಶಿತಾಂಕುಶನಂತಃಪುರಪ್ರಮದವನ ಪ್ರವಿಷ್ಟನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೮–೪೧ ವ). (ನಾ). ೨. (ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ) ಒಂದು ಹೊಡೆತ: ವಿಳಂಬಿತಮಾಕುಂಚಿತಮಾಸ್ಫೋಟಿತಮಾಕ್ಷಿಪ್ತ ಎಂಬೆಂಟುಂ ತೆಱದ ಪ್ರಹರಣಂಗಳೊಳಂ (ಗದಾಯು. ೮–೧ ವ). ೩. [ನಾಟ್ಯ] ನಾಟ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಂಗಿ: ಸಮಮಾಕುಂಚಿತ . . . ಎಸವುತಿರ್ಪ ವಿವರ್ತಂ ರಮಣೀ ಕೇಳುದ್ವಾಹಿತಮಮುಮಂ ನತಮಿಂತಿವಾಱು ಸುಪ್ತಸ್ಥಾನಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೬–೧೧). [ಸಂ.]

ಆಕುಂಚಿಸು (ಕ್ರಿ). "ಕುಗ್ಗಿಸು, ಸಂಕೋಚಮಾಡು, ಕಿರಿದಾಗು, ಕಿರಿದುಮಾಡು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಆಕುಂಚನ + -ಇಸು$_1$]

ಆಕುಲ, ಆಕುಳ (ಗು). ೧. ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾದ; ಕದಡಿದ; ಕೆದರಿದ. ೨. ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ವ್ಯಾಕುಲವುಳ್ಳ; ಕೊರಗುವ: ಎನ್ನನಶ್ರುಪಿಹಿತಾಕುಲದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದೆ ನೋಡಿದಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೩೬೮). ೩. ತುಂಬಿದ; ಅನ್ವಿತವಾದ: ಧವಳಜಲಧರಕುಲಾಕುಲಮವಿಕಳಮಂಬರತಳಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೬೧). (ನಾ). ೪. ವ್ಯಾಕುಲ; ಕಳವಳ; ಕ್ಲೇಶ: ಈ ಕಲಹದೊಳಣ್ಣ ನಿಮ್ಮ ಕುಲಮಾಕುಲಮುಂ ನಿಮಗುಂಟು ಮಾಡುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೨೧). **ಆಕುಳ**: ೪. ಆಕುಳಮಿಲ್ಲದೆ ವಿಬುಧರಱಿಗೆ ಧರ್ಮೋಪಮೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೬೧); ಏಕಿನಿತಾಕುಳಂ ಪ್ರಭುಗಿದಾದುದೊ (ಆದಿಪು. ೩–೪೯); ಮನದಾಕುಳದ ಬೇಗೆಯ ಬೆಳಸಿನಸುರಾಧೀಶ ನಿಂದಿರೆ (ತೊರರಾ. ೬–೨೬–೨೦). [ಸಂ.]

ಆಕುಲಕ, ಆಕುಳಕ (ನಾ). = ಆಕುಲ೪. **ಆಕುಳಕ**: "ಆಕುಳಕಂ . . . ಕಳವಳಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪–೧೦). [ಸಂ.]

ಆಕುಲತ್ತೆ (ನಾ). = ಆಕುಲೆ: ಪರಿಜನಂಬೆರಸು ಬಂದಾಕುಲತ್ತೆಯರಾಗಿ ದೇವರಂ ಬಂದಿಸುವುದುಮಂ (ಚಾವುಂಪು. ೬೮). [ಸಂ. ಆಕುಲಾರ್ತಾ]

ಆಕುಲಿತ, ಆಕುಳಿತ (ಗು). ೧. ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ; ತುಂಬಿದ: ನಿಸ್ಸೀಮಶೋಕಂ ಭಯಾಕುಲಿತಂ. . . ಬಿಬ್ಬಿಂ ಧರಾತಲದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬–೪೯). ೨. ಕಲಕಿದ; ಕದಡಿದ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾದ. (ನಾ). ೩. ಕಳವಳ; ಚಿಂತೆ: "ಉತ್ಪಿಂಜನಂ, ಆಕುಳ[ಲಿ]ತಂ — ಈ ೨ ಕಳವಳಿಸುಹ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧–೪೬). **ಆಕುಳಿತ**: ೨. ಮಂದಾನಿಳಾಂದೋಳನಾಕುಳಿತಾರಾಮಫಲಾಮೃತೋಪಮ ರಸಸ್ರೋತಂಗಳೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧–೬೪). [ಸಂ.]

ಆಕುಲಿತೆ (ನಾ). ಚಿಂತೆ; ವ್ಯಥೆ; ಕೊರಗು: ಆಕೆಯರಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಾಗದವರೊಲಿವರಲ್ಲಾ ಕುಲಿತೆಬ್ಯಾಡವೇನರೆಯುಂಟು (ಜಿನಮು. ೨೩–೨೮).
[ಸಂ. ಆಕುಲತಾ]

ಆಕುಲೆ, ಆಕುಳೆ (ನಾ). ಚಿಂತೆಗೆ ಒಳಗಾದವಳು; ದುಃಖಕ್ಕೆ ಈಡಾದವಳು: ವಸಂತಂ ಬರಲೊಡನೊರ್ಮೆಯೆ ಗಂಧರ್ವರಾಜಸುತೆ ಮನದೊಳಾಕುಲೆಯಾದಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೭೮೨); ನೃಪೇಂದ್ರನಂ ಕಾಣುತಾಕೇಕಯ ಕುಲೀನೆಯಾಕುಲೆಯಾದಳೆದೆಗರಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೧–೪೭೧).

ಆಕುಳೆ : ಶರಪಾಶಂಗಳ ನಡುವಣ ಹರಿಣಿಯವೋಲ್ ಮನದೊಳಾಗಳಾಕುಳೆಯಾದಳ್ (ಆದಿಪು. ೪-೫೦).

ಆಕುಲೆಯಾಗು = ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದವಳಾಗು : ವೈಭವಗಳಿನೇಳ್ಗೆವೆತ್ತಿನನಕೃತ್ಯದೊಳಾಕುಲೆಯಾಗುತಾವಗಂ (ಶಾಕುಂತ. ೫೭-೯೭). [ಸಂ. ಆಕುಲಾ]

ಆಕುಳ 'ಆಕುಲ' ನೋ.

ಆಕುಳಕ 'ಆಕುಲಕ' ನೋ.

ಆಕುಳಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಮಟೆ; ದೇವರಿಗೆ ಪೂಜಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ವಾದ್ಯಸೇವೆ (?): ಸಂಬುಮುಡಕೆಗೆ ಗ ೧ ಚಯಿತ್ರಮಾಸದ ದವನ ವುಪಾರಗಡುಗೆಯ ದಕ್ಷಿಣೆಗೂಡಿ ಪ ೬ ಆಕುಳಿಗೆ ಪ ೪ ಕಾರ ಪರ್ಬದಲು ದೇವರು ನಂದೀಶ್ವರ ದೇವರ ವುಪ್ಪಾರಕೆ ಪ ೧ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೫೭ ; 1291). [?. / ತಮಿ. ಆಕುಳಿ]

ಆಕುಳಿ$_2$ 'ಅಯ್ಕುಳಿ' ನೋ.

ಆಕುಳಿಕೆ 'ಆಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಆಕುಳಿಗೊಳ್ 'ಅಯ್ಕುಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಆಕುಳಿತ 'ಆಕುಲಿತ' ನೋ.

ಆಕುಳಿಸು 'ಆಗುಳಿಸು' ನೋ.

ಆಕುಳೀಕೃತ (ಗು). ಆಕುಳಿತವಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ : ಧ್ವನದಳಿಕುಳಾಕುಳೀಕೃತವನಂಗಳಿಂದೆಸೆ[ವ ಪದ್ಮಷಂಡಂ]ಗಳ ಚೆಲ್ವಿನೊಳಂ ಕಣ್ಣಂ ಮನಮುಮನನುವಿಸುವ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೨). [ಸಂ.]

ಆಕುಳೆ 'ಆಕುಲೆ' ನೋ.

ಆಕೂತ (ನಾ). ಅಭಿಪ್ರಾಯ ; ಆಶಯ ; ಇಂಗಿತ : "ಆಕೂತಂ, ಅಭಿಪ್ರಾಯಃ—ಈ ೨ ಬಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೫-೭೭) ; ಸಂವೃತಾಕಾರನುಂ ನಿಭೃತೇಂಗಿತನುಮಾಗಿ ದಕ್ಷಜನೋಪಲಕ್ಷಿತಾಕೂತನಪರಾಜಿತಾನುಜನ್ಮಂ ನುಡಿವಾಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೫೧ ವ) ; ಈ ತರುಣರನೆಂತಟ್ಟುವೆವಾತೀಕ್ಷ್ಣಂ ಕಂಸನಲ್ಲಿಗೆಂಬೊಂದು ಭಯಾಕೂತಂ ಬೇಡ . . . ಈತಂಗಳನಾದಿಮಧ್ಯನಿಧನರನೋಘಂ (ಜಗವಿ. ೫-೮೭). [ಸಂ.]

ಆಕೂತಿ (ನಾ). = ಆಕೂತ : ಮೇರುದಂಡವು ಚಿಗಿತು ಹೂತಹಾಗೆ ಹೃದಯದಾಕೂತಿಗಿದೆ ಕಣ್ಣುಮೇಗೆ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧-೧೨) ; ಅಖಂಡಿತವಾಗಿ ಆದಿಪುರುಷನ ಭಕ್ತರಾಗಿ ಬಾಳಲಿ — ಇದು ಜ್ಞಾನದೇವನ ಹೃದಯಾಂತರಾಳದ ಆಕೂತಿ (ಮಸಾಹಿ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಆಕೃತಿ (ನಾ). ೧. ಆಕಾರ; ರೂಪ : ದಿವ್ಯಾಕೃತಿಯಂ ಧರಿಯಿಸಿ ಕೃಷ್ಣಂ (ಜಗವಿ. ೪-೮೧) ; ಬೆಳೆದುದು ಕೂಸು . . . ಜನರ ಕಣ್ಗೆ ಹೇಸಿನಾಕೃತಿಯಾಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೨-೫೯೦). ೨. ದೇಹ; ಶರೀರ. ೩. ಬುಡಕಟ್ಟು; ಪಂಗಡ. ೪. [ಛಂದ] ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆಯ ಛಂದಸ್ಸು : ಅಕೃತಿಯೆಂಬ ಛಂದದೊಳಿಪ್ಪತ್ತೆರಡಕ್ಷರಂ ಪಾದಮಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ . . . ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೩೪). ೫. ಮಂತ್ರಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅಕೃತಿ . . . ಇತ್ಯಾದಿ ಪಂಚಚತ್ವಾರಿಂಶನ್ಮಂತ್ರಸಾಧನಂಗಳೊಳು ಪ್ರಜ್ಞೆಗೊಂಡು (ವಿವೇಕ. ೮೦). [ಸಂ.]

ಆಕೃತಿಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ರೂಪಗೆಡು ; ಆಕಾರ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು : ಪುದಿಯೆ ಘನಾಧ್ವಮಂ ಸರಳಪಂಜರದಿಂ . . . ರೂಪುಗೆಟ್ಟುದು ದೆಸೆ ತೋರ್ಕೆಗೆಟ್ಟುದಿನಮಂಡಲಮಾಕೃತಿಗೆಟ್ಟುದಾಗಸಂ (ಜಗವಿ. ೭-೮೦). [ಆಕೃತಿ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಆಕೃತಿದಾಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಕಾರವನ್ನು ಧರಿಸು ; ರೂಪವನ್ನು ತಾಳು : ಕಪಟನಾಟಕ ಲೀಲಾಲಸಚಿತ್ತಂ ಬಿನದದಿಂ ಭೈರವಾಕೃತಿದಾಳ್ದನದೆಂತೆನೆ (ವೃಷವಿ. ೧೪-೨೮ ವ). [ಆಕೃತಿ + ತಾಳ್$_1$]

ಆಕೃತಿವಂತ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಆಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದವನು ; ರೂಪವಂತ : ಒರ್ವನಪೂರ್ವಂ . . . ಅವಗತಾರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರನಾಕೃತಿವಂತನುದಾತ್ತೋದಂತ ಸಂಭಾಷಣಸಮುತ್ಪಾದಿತತೋಷಣಂ . . . ಖೇಚರಂ ಬಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೮ ವ). [ಸಂ. ಆಕೃತಿಮತ್]

ಆಕೃತಿಸಂವೃತಿ (ನಾ). = ಆಕಾರಗುಪ್ತಿ ೧ : ಆ ದೇವನ ತಪೋಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ವಿಸ್ಮಯಾಕ್ಷಿಪ್ತ ಚಿತ್ತನಾಗಿ ನಿಜಾಕೃತಿಸಂವೃತಿಯಿಂ ತ್ರಿಃಪ್ರದಕ್ಷಿಣಂಗೆಯ್ದು (ಆದಿಪು. ೯-೧೦೦ ವ). [ಆಕೃತಿ + ಸಂವೃತಿ]

ಆಕೃಷ್ಟ (ಗು). ಆಕರ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ : ಅವಲುಪ್ತ ಸಪ್ತಸಪ್ತಿದೀಪ್ತಿಪ್ರತಾಪವಿಧಾನನಿರತನುಮಾಕೃಷ್ಟಸುಂದರ ಸುಂದರೀ ಕಟಾಕ್ಷವಿಕ್ಷೇಪನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೧ ವ) ; ದೋಸೆಯ ವಾಸನೆಯಿಂದಲೇ ಆಕೃಷ್ಟನಾಗಿ ಅಂತಕ್ಕನ ಮನೆಗೆ ನುಗ್ಗಿದ (ಮಲೆಮ. ೬೩). [ಸಂ.]

ಆಕೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಸೆಳೆಯುವಿಕೆ ; ಆಕರ್ಷಣ : ಪಾಂಚಾಲೀಕುಂಚಿತಕೇಶಪಾಶಾಕೃಷ್ಟಿ ಪಾತಕ ಪ್ರಧಾನನಿಹಿತಹಿತನೆನಿಸಿದ ಫಣಿರಾಜಕೇತನಂಗಂ (ಗದಾಯು. ೭-೬೨ ವ) ; ಬುಧಹರ್ಷಾಕೃಷ್ಟಿ ಸರ್ವಾಂಗಸುಂದರಿ ವಿದ್ಯಾನಟಿ (ಪಂಉರಾಮಾ. ೧-೬). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಹಸ್ತಾಭಿನಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮಿಸುಪಾಕೃಷ್ಟಿ ವಿಕೃಷ್ಟಂ . . . ತರ್ಜನಾಖ್ಯಂಗಳಿಂದೆ ತೋಱುವ ಭೇದಂ ಸತಿ ಕೇಳ್ ಕರಕರ್ಮಂಗಳ್ ಸತತಿಪ್ಪತ್ತೆಂಬ ಭಾವದಿಂ ರಂಜಿಸುಗುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪-೧೨, ೧೩). [ಸಂ.]

ಆಕೃಷ್ಟಿಮಂತ್ರ (ನಾ). ಆಕರ್ಷಿಸಿ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಂತ್ರ : ಶ್ರೀಗಂ ವಿದ್ವಿಡ್ವಿಜಯಶ್ರೀಗಮಿದಾಕೃಷ್ಟಿಮಂತ್ರಮೆನಿಸಿದ ಮಂತ್ರೋದ್ಯೋಗದಿನಿರ್ದಂ ನೃಪಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೧). [ಆಕೃಷ್ಟಿ + ಮಂತ್ರ]

ಆಕೆ$_1$ 'ಅಂಕೆ' ನೋ.

ಆಕೆ$_2$ 'ಅದು$_1$' ಪರಾ.

ಆಕೆಯವಾಳ 'ಆಕೆವಾಳ' ನೋ.

ಆಕೆವಾಳ, ಆಕೆಯವಾಳ (ನಾ). ಶೂರ ; ವೀರ ; ಪರಾಕ್ರಮಿ : "ಆಕೆವಾಳನೆ ಶೂರಂ" (ಭಾರನಿ. ೭) ; ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಶಿಲ ಆದಿತ್ಯನ್ ದಿಶಾಮ್ ಭರ್ಗ್ಗನ್ ಆಕೆವಾಳನ್ ಅಗ್ಗಳ ಕಣ್ಬಕನ್ ಪೇರಾಳ್ಕೆವರೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೩, ೭೨-೧ ; 700) ; ನೂಕಿದರು ಶಲ್ಯಂಗೆ ಪಡಿಬಲದಾಕೆವಾಳರು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨-೫೨) ; ಅಂ ತಾನೆಂಬಾಕೆವಾಳರ ಗಲ್ಲಣೆಯ ಬಲ್ಲುಲಿಯಂ ಮಾಣಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೭-೬). **ಆಕೆಯವಾಳ** : ನೂಕಿರೊ ಬಡಿಬಡಿದಾಯ್ಕಿರೊ ಪರಬಲದಾಕೆಯವಾಳರನು ಪೋಕರಿಸಿದಿರೆನುತ್ತೆ (ರಾವದಿ. ೧೩). [ಆಕೆ$_1$ (< ಅಂಕೆ) + -ವಾಳ]

ಆಕೆವಾಳತನ (ನಾ). ಶೂರತನ ; ಪರಾಕ್ರಮ ; ಸಾಹಸ : ಮಹಾಸತಿಯಾಕೆವಾಳತನಕ್ಕೆ ನಮಿಸಿದೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩-೪೦) ; ಅಣಿಯೊಳೆಸೆದನಂದು ದಳಪತಿ ನರಸಿಂಗು ರಣದಾಕೆವಾಳತನದಲಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨-೩೫) ; ಆಕೆವಾಳ[ಳ]ತನಕ್ಕೆ ಮುಡಿದಡೆ ನಾಕವನು ಸಾರುವರು (ತ್ರಿಮ್ಮಸ್ತ್ರೀ. ೧-೫೫). [ಆಕೆವಾಳ + -ತನ]

ಆಕೆವಾಳತೆ (ನಾ). = ಆಕೆವಾಳತನ : ಸಕಲ ಭೂಮಿಪರೂ ಆಕೆವಾಳತೆ ಮೆಱೆದು ಘೋರರಸಮಾಕದೊಳು ಮಿಗೆ ಮಡಿದು ಶಾಶ್ವತ ನಾಕದಖಿಳವ ಸೂಱೆಗೊಂಡರು (ತಿಮ್ಮಸ್ತ್ರೀ. ೩-೭). [ಆಕೆವಾಳ + -ತೆ]

ಆಕೆವಾಳಿಕೆ (ನಾ). = ಆಕೆವಾಳತನ : ನಿನಗಾಕೆವಾಳಿಕೆಯ ಧೀರತ್ವಮುಂಟಾದೊಡದು ಬಳಿಕೆಮ್ಮ ಪುಣ್ಯ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೩೪). [ಆಕೆವಾಳ + -ಇಕೆ]

ಆಕೇಕರ (ನಾ). ೧. ಅರೆತೆರೆದ ಕಡೆಗಣ್ಣು : ಆಕೇಕರಾಲೋಕಮುಖಂ ನೋಡುತ್ತವೇಜಲ್ ಕರೆವ ತೆಜದೆ ಹೇಷಾರವಂ ಪೊಣ್ಮೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೬೩). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ದೃಷ್ಟಿಚಲನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮಿಳಿರ್ವಾಲಿ ಪಲವು ಸೂಳಂ ಕೆಳೆಗೊಳಲಾಕೇಕರಾಖ್ಯದೃಷ್ಟಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩-೩೫). [ಸಂ.]

ಆಕ್ಕೈರು 'ಆಖ್ಯೈರು' ನೋ.

ಆಕೋಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಈ ಕಲ್ಲ ಪೊಯ್ದ ಕಲ್ಕುಟಿಗ ಆಕೋಜ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೯೯–೯ ; 1108). [ಆಕ$_0$ + ಓಜ$_1$]

ಆಕ್ಕ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?) : ವಚ್ಚಗೋತ್ರದ ಕಣ್ಣಮಯ್ಯನ ಮಗ ನಿರುಗಮ್ಮಯ್ಯನುಂ ಮದುಕಮ್ಮಯ್ಯನುಂ ಆಕ್ಕನುಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೫೭–೯ ; 925). [?]

ಆಕ್ಕಕೈಲೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಪುರುಷ ಪ್ರಿ(ಥಿ)ವೀ ರಾಜ್ಯಕೆಯೆ ಆಕ್ಕಕೈಲೂರ ಮಕನ್ದಿರ್ ಮಾದಪ್ಪನ್ನಂ ಆರಿಉರದ ಅಗ್ಗಿರ ವೆರ್ ಪೆರ್ಗಡೆತನ ಕೆಯೆ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೮–೨ ; 750).
[ಆಕ್ಕಕೈಲ್$_0$ + ಊರ್$_2$]

ಆಕ್ಕಾ 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಆಕ್ಕಿ 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಆಕ್ಕು 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಆಕ್ಯ (ನಾ). ಹೆಸರು ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ (?) : ಆಕ್ಯವೆನದಹುದೆನ್ನ ಸಾಹಸವು ನಿನ್ನೊಳಗಯಿಕ್ಯವಿಲ್ಲಸುರಾರಿಗುಂಟು (ಜಿನಮು. ೨೦–೩).
[< ಸಂ. ಆಖ್ಯಾ]

ಆಕ್ರಂದ (ನಾ). ಯುದ್ಧ ; ಕಾಳಗ: "ಧುರಂ, ವಿಗ್ರಹಂ . . . ಆಯೋಧನಂ . . . ಆಕ್ರಂದಂ ಎನಲು ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೫–೨೮). [ಸಂ.]

ಆಕ್ರಂದತ್ಸ್ವರ (ನಾ). (ನೋವಿನಿಂದ) ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಧ್ವನಿ: ನಿಮೀಳನ್ನೇತ್ರ ಸೀದದ್ಗಾತ್ರಮುಹ್ಯನ್ಮಾನಸಾಕ್ರಂದತ್ಸ್ವರ ಪರಿಗತರ್ ಸೈರಿಸಲಾಱದೆ ತಡತಡಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೫–೮೭ ವ).
[ಸಂ. (ಆಕ್ರಂದತ್ + ಸ್ವರ)]

ಆಕ್ರಂದನ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅಳುವುದು; ರೋದನ: ಸಾರೆಯೊಳಬ್ವ ಮಹಾದ್ವಿಜನಾರಿಯ . . . ಕಾರುಣ್ಯಾಕ್ರಂದನಮನಿವಾರಿತಮೊರ್ಮೊದಲೆ ಬಂದು ತೀಡಿತ್ತಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೨೪ ವ) ; ಪ್ರಭುಗಳ ಸಂಕಟ ಈ ಆಕ್ರಂದನಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಇನ್ನಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೩೧೦). [ಸಂ.]

ಆಕ್ರಂದನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಗೋಳಿಡು ; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅಳು : ಪೋದಂ ಬೞಿಕಾತನಿದ್ದೆಡೆಗೆ ಹಾಹಾಕ್ರಂದನಂಗೆಯ್ಯುತುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೦೪).
[ಆಕ್ರಂದನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಕ್ರಂದನಧ್ವನಿ (ನಾ). ಅಳುವಿನ ಸ್ವರ; ದುಃಖಧ್ವನಿ : ಮೊರೆಯಿಡೆ ಕೇಳಿದನು ಕಲಿಭೀಮ ಸತಿಯಾಕ್ರಂದನಧ್ವನಿಯ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩–೯೯) ; ಅಱಿಯೆನುಪಮಿಸಲವರ ಬಹುಳಾಕ್ರಂದನಧ್ವನಿಯ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೮–೩).
[ಆಕ್ರಂದನ + ಧ್ವನಿ]

ಆಕ್ರಂದಿತ (ನಾ). ಅಳುವಿನ ಕೂಗು ; ನೋವಿನಿಂದ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವುದು. [ಸಂ.]

ಆಕ್ರಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಆಕ್ರಂದನಂಗೆಯ್ : ಉಗ್ರಶೋಕದಿನಾಕ್ರಂದಿಸಿದೆಂ (ಆದಿಪು. ೩–೫೨) ; ಭಯವಶದಿನಿರದಾಕ್ರಂದಿಸುವಂತೆಸೆಯೆ ಬೇಱೆ ಶಂಖರವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೧೧೧). [ಆಕ್ರಂದನ + –ಇಸು$_3$]

ಆಕ್ರಮಣ (ನಾ). ೧. ಮುತ್ತುವುದು ; ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು. ೨. ದಾಳಿನಡೆಸುವುದು ; ದಂಡಯಾತ್ರೆ. ೩. (ಮೇಲೆಬಿದ್ದು) ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೪. ಅತಿಕ್ರಮಿಸುವುದು ; ಮೀರುವುದು. [ಸಂ.]

ಆಕ್ರಮಣಧ್ವನಿ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಬೀಳುವ ಅಥವಾ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಶಬ್ದ : "ಜರ್ಬುರ್ – ಆಕ್ರಮಣ ಧ್ವನೌ (ಅಗ್ರಹಧ್ವನೌ) (ಗದರಿಸು)" (ಶಮುಧಾ). [ಆಕ್ರಮಣ + ಧ್ವನಿ]

ಆಕ್ರಮಣೆ (ನಾ). = ಆಕ್ರಮಣ ೧ : ಅಕ್ರಮದೊಳೊಮ್ಮೆ ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದಲೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಆಕ್ರಮಣೆಯಿಂದೊಮ್ಮೆ ಕರಗುತ್ತಲೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ (ತಿರುರ. ೫–೮). [ಸಂ. ಆಕ್ರಮಣ]

ಆಕ್ರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲೆಬೀಳು ; ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕು : ಪಿಂದೆ ಪರಭೂಮಿಯನಾಕ್ರಮಿಸಲ್ಕೆ ನಿಂದನೆಂಬೆನೊ (ಕಾದಂಉ. ೪೪೬) ; ಶಕ್ರನ ಮಱೆವೊಕ್ಕಡವ ಕಾಯಲರಿದೆಂದಾಕ್ರಮಿಸುತಲಿಟ್ಟನವನಾ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೭–೩೫). ೨. ವ್ಯಾಪಿಸು ; ಹರಡು : ಸೇನೆಯಂ ನೆಱೆಯಿಸಿ ಬಳಸುತ ಸಮಾನವಿಕ್ರಮದಿಂದೆ ಪಂಚಮಹಾನಿನದವಾಕ್ರಮಿಸುತಿರೆ ಬಲು ದುರ್ಗವಂ ಬಲಿದು (ಬಸಪು. ೧೬–೧೪) ; ಜಂಗಮಾವಳಿಯಾಸುರದ ಕೋಳಾಹಳಧ್ವಾನಂಗಳಾಕ್ರಮಿಸೆ (ಬಸಪು. ೩೭–೨೧). ೩. ಅತಿಕ್ರಮಿಸು ; ಮೀರು ; ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಚಕ್ರಿ ಮುಂತಾದ ಸರ್ವರ ಮೈಗಳುದ್ದ ಯಥಾಕ್ರಮವೈನೂಱು ಮಾರು ನಕ್ರಕೇತನಿಗೊಬ್ಬಗಂದಿಪ್ಪತ್ತೈದುಮಾರಾಕ್ರಮಿಸಿತು ಚಿತ್ರವೆನಿಸಿ (ಭರಚ. ೫೧–೬೩). ೪. ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡು : ಆಕ್ರಮಿಪೆಡೆಯೊಳ್ ಮೂಱುಂ ವಿಕ್ರಮದಾಯಾಸಮಾಯ್ತು ಮುಂ ಚಕ್ರಿಗೆನುತ್ತಾಕ್ರಾಂತ ಸಮಸ್ತ ಜಗಚ್ಚಕ್ರಂ ನೃಪನೊಂದೆ ವಿಕ್ರಮಂ ನಗುತಿರ್ಕುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯). [ಆಕ್ರಮಣ + –ಇಸು$_3$]

ಆಕ್ರಮ್ಯ (ಗು). ಆಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ; ಮೇಲೆ ಬೀಳಲು ಅರ್ಹವಾದ (*). [ಸಂ.]

ಆಕ್ರಾಂತ (ಗು). ೧. ಆಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಆವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ : ಆಕ್ರಾಂತಸಿ (ಸು) ಶೈಲಸಾಗರಧರಾಶಾಚಕ್ರವಾಳಾಂಬರಂ . . . ಪರಮಾನಂದಿತಲೋಕಮೊಪ್ಪೆ ನೆಲೆಗೊಳ್ಗಾ ಚಂದ್ರತಾರಂಬರಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೩೬) ; ಆ ದ್ವಿಜನ ನುಡಿಯುಂ ಕೇಳ್ದು ವಿಸ್ಮಯಾಕ್ರಾಂತಸ್ವಾಂತನಾಗಿ (ಅಜಿಪು. ೧೦–೧೬ ವ). (ನಾ). ೨. ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡದ್ದು ; ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟುದು : "ಆಕ್ರಾಂತಮಾಸ್ಥಿತಮೆನಲ್ ಕೆಯ್ಕೊಳುಹಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫–೩೭). ೩. ಮುತ್ತಿಗೆಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು ; ದಾಳಿಗೆ ಗುರಿಯಾದದ್ದು. [ಸಂ.]

ಆಕ್ರಾಂತಿ (ನಾ). = ಆಕ್ರಮಣ ೧ : ಭೂಭಾರಮಂ ಪಿಂಗಿಸಲುದಯಿಸಿದಂ ಚಕ್ರಿ ನಮ್ಮಾ ಧರಾಕ್ರಾಂತಿನಿರೋಧಂ ಮಾಣ್ದುದಿನ್ನು (ಜಗವಿ. ೩–೪). [ಸಂ.]

ಆಕ್ರಾಂತೆ (ನಾ). ಆಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟವಳು ; ಆವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವಳು ; ವ್ಯಾಪ್ತಳಾದವಳು : ಅಂತೆನಿಪ ವೆಣ್ಣಮಯ್ಯನ ಕಾಂತೆ ಗುಣಾಕ್ರಾಂತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗುಣವ್ರಾತೆ] ಧರಣಿಸುತೆಗಂ ಮಿಗಿಲ್ (ಛಂದೋಂಬು. ೬. ೧–೧೩). [ಸಂ. ಆಕ್ರಾಂತಾ]

ಆಕ್ರೀಡ (ನಾ). ೧. ಆಟ ; ವಿನೋದ. ೨. ರಾಜೋದ್ಯಾನ. "ಅರಸುಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ತೋಟ" (ಅಮರ. ಟೀಕ). ೩. ಸಾರ್ವಜನಿಕರಿಗಾಗಿ ರಾಜನಿಂದ ಏರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಉದ್ಯಾನವನ. [ಸಂ.]

ಆಕ್ರೀಡೆ (ನಾ). = ಆಕ್ರೀಡ (*). [ಸಂ. ಆಕ್ರೀಡ]

ಆಕ್ರೋಶ (ನಾ). ೧. ದುಃಖದಿಂದ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವುದು,—ಅರಚುವುದು. ೨. ಶಾಪ ; ಬೈಗಳು : "ಶಾಪಃ, ಆಕ್ರೋಶಃ, ಆಕ್ಷೇಪಃ, ಕ್ಷಾರಣಾ, ವಿರೂಕ್ಷಣಾ – ಈ ೫ ಬಯ್ಗುಳ್" (ಹಲಾಯು. ೨೪–೧೪೮) ; ಪರಾಭವಂ ಸಂವತ್ಸರದೊಳ್ ಆಕ್ರೋಶಂ ಪಥಪ್ರಮಾಣಂಗಳೊಳ್ . . . ಉತ್ತುಂಗಭಂಗಂ ಕಡಲೊಳ್ . . . ಜನಪದದ ಜನಂಗಳೊಳಿಲ್ಲ (ಜಗವಿ. ೨–೧ ವ). ೩. ರೋಷ ; ಸಿಟ್ಟು : ಕಲ್ಪಾಂತರುದ್ರನ ತೆರದಿ ಕೋಪಿಸುವ ಸೌಮಿತ್ರಿಯಂತರಂಗಾಕ್ರೋಶಮಂ ತಿಳಿದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೯–೧೪) ; ತನ್ನ ಮೇಲಣ ಕನಿಕರ ಹಾಗೂ ಅವನ ಮೇಲಣ ಆಕ್ರೋಶದಿಂದ ಅವಳು ಉದ್ವೇಗಗೊಂಡಳು (ಪುನರು. ೩೨೫).

ಆಕ್ರೋಶಮಾಡು = ೧. ದುಃಖದಿಂದ ಕೂಗುತ್ತಾ ಅಳು; ಒರಲು: ಅವ್ವಾ ನಡೆದುಬಿಟ್ಟೆಯಾ ಅವ್ವಾ, ಎಂದು ಗೋದಾವರಿ ತಾಯಿಯ ಶವದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡು ಆಕ್ರೋಶಮಾಡತೊಡಗಿದಳು (ಭಾರಥಿ. ೨೯). ೨. ಕೋಪದಿಂದ ರೇಗಾಡು; ರೇಗು; ಗದ್ದರಿಸು: ಅವರು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ತುಂಬಾ ಆಕ್ರೋಶಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಆಕ್ರೋಶಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದುಃಖಗೊಳ್ಳು; ಸಂತಾಪಪಡು; ಶೋಕಿಸು: "ಪ್ರಿಯೆ, ನನಗೆ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಮಾಗಿದೆ ವನವ್ರತಂ. ಬೆದರಿದರ್ ಧೀರರಾಜರ್ಷಿ ಸುತೆ. ಸದ್ವಂಶಸಂಜಾತೆ, ಸೀತೆ, ನೀನಾಕ್ರೋಶಗೊಳ್ಳದಿರ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೬-೨೩೩). [ಆಕ್ರೋಶ + ಕೊಳ್₁]

ಆಕ್ರೋಶಧ್ವನಿ (ನಾ). ೧. ದುಃಖದಿಂದ ಒರಲಿಕೊಳ್ಳುವ ಕೂಗು; ರೋದನಧ್ವನಿ. ೨. ರೇಗಾಟದ ಧ್ವನಿ; ಕೂಗಾಡುತ್ತಾ ಬಯ್ಯುವ ಶಬ್ದ: "ಕೊರಲ್ಚು-ಆಕ್ರೋಶಧ್ವನೌ" (ಶಮುಧಾ). [ಆಕ್ರೋಶ + ಧ್ವನಿ]

ಆಕ್ರೋಶನ (ನಾ). = ಆಕ್ರೋಶ. [ಸಂ.]

ಆಕ್ರೋಶಿಸು (ಕ್ರಿ). ರೋಷದಿಂದ ಕೂಗು; ಚೀರುಚು: ಇಷ್ಟು ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಇರದ ಸ್ಥಳ ಈ ಪಿಶಾಚಿಗೆ ಎಂದು ಮುದುಕ ಆಕ್ರೋಶಿಸಿದ (ಕಣ್ಮಣಿ. ೯೨). [ಆಕ್ರೋಶನ + -ಇಸು₃]

ಆಕ್ಷಾರ (ನಾ). ಒಂದು ರೋಗ: ಆಕ್ಷಾರಕ್ಕೆ – ಸಿರಿಹುಡೆ . . . ಬಂಜೆವಾಗಲದ ಬೇರಂ ನೀರಲ್ಲಿ ತೇದು ನಾಲಿಗೆಗೆ ತೊಡೆದು ದೇಹಕ್ಕೆ ಕೊಳ್ಳಲು ಆಕ್ಷಾರ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೨೯). [ಸಂ.]

ಆಕ್ಷಿಪ್ತ (ಗು). ೧. ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಿಸುಟ. ೨. ಕೂಡಿದ; ಸೇರಿದ: ಆ ಕ್ಷತ್ರಿಯಪುತ್ರಂ ವಿಸ್ಮಯಾಕ್ಷಿಪ್ತಚಿತ್ತನಾಗಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೨೪). ೩. ನಿಂದೆಗೆ ಗುರಿಯಾದ. (ನಾ). ೪. ಹಾಸ್ಯ; ಪರಿಹಾಸ: ಶಿಖಿಯಹುದೆ ನೋಡೆನಲ್ಕೆ ದೃಪ್ತಭಾವದೊಳಾಕೆ ನಡೆತಂದು ನಿಟ್ಟಿಸಲ್ತಪ್ತಮಾದುದು ಮೇಲುದಿನ ವಸನಮಾಗಳಾಕ್ಷಿಪ್ತಮಂ ಮಾಡಿ ನಗುತಿರ್ದನಾ ಭೂವರಂ ಸಭೆಯೊಳ್ಸಿನೋದದಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೯-೯). ೫. ಕೆಟ್ಟವನು: "ಆಕ್ಷಿಪ್ತಃ, ಹತಕಃ – ಈ ೨ ಕೆಟ್ಟವಂ" (ಹಬಾಯು. ೬೨-೨೨೩). ೬. ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಪ್ರಹಾರಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಆಸ್ಫೋಟಿತಮಾಕ್ಷಿಪ್ತಮುದ್ಭ್ರಾಮಿತಂ ದಿಗ್ಭ್ರಾಮಿತಂ . . . ಎಂಬೆಂಟು ತೆಱದ ಪ್ರಹರಣಂಗಳೊಳಂ (ಗದಾಯು. ೮-೧ ವ). ೭. [ನಾಟ್ಯ] ಅಂಗಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವಿಕ್ಷಿಪ್ತಮಲಾತಂ ಕೇಳಾಕ್ಷಿಪ್ತಮೆನಿಪ್ಪ ಮೂಱುಕರಣಮನತ್ಯಾಪೇಕ್ಷೆಯಿನಿಮ್ಮಡಿಮಾಡಲ್ಕಾಕ್ಷಿಪ್ತಮೆನಿಪ್ಪ ಪೆಸರನಾಂತೆಸೆದಿರ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೫-೨೩). [ಸಂ.]

ಆಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ೧. ಎಸೆಯುವುದು; ಬಿಸಾಡುವುದು. ೨. ನಡುಕ; ಕಂಪನ; ಮಿಡಿತ (೩). ೩. ಮೂದಲಿಸುವುದು; ಗದ್ದರಿಸಿ ನುಡಿಯುವುದು; ಬೈಯುವುದು: "ಆಕ್ಷೇಪಮೆನೆ ಬೈಗುಳೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೬-೫); ಬೇಡದುದ್ವೃತ್ತನೊಳಿನ್ನೇನ್ . . . ಎಸಗುವಾಕ್ಷೇಪಮಂ ಮಾಣ ನೀಂ ಕ್ರೋಧನನಾಗಲ್ ನಿನ್ನ ತಮ್ಮಂ ನಿನಗೇಱಗಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೮೪). ೪. ಸಂಶಯ. ೫. ವಿರೋಧ; ಅಡ್ಡಿ: ಸಂದಾದ್ರೀಸ ಪೋಗಗ್ಗಣಿಗೆಸುತೆ ಬೆಸಂಬೇಳ್ವರಾಕ್ಷೇಪದಿಂದಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫-೧೫; 1218). ೬. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ವಿದಿತಾರ್ಥ ವಿಪರ್ಯಾಸಾಸ್ಪದಮೆ ದಲಾಕ್ಷೇಪಮೆಂಬಲಂಕಾರಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೦೦; ಉದಯಾ. ೮ ನೋ).

ಆಕ್ಷೇಪಮಾಡು = ಆಕ್ಷೇಪಿಸು: (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೨೭ ೩). [ಸಂ.]

ಆಕ್ಷೇಪಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ವಿರೋಧಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ದೂಷಿಸು: ಎಂದು ನುಡಿದ ತಾರಾಪೀಡನರೇಂದ್ರನನಾಕ್ಷೇಪಂಗೆಯ್ದು (ಕಾದಂಉ. ೪೭೭). [ಆಕ್ಷೇಪ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಆಕ್ಷೇಪಕ (ಗು). ೧. ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವ; ಅಡ್ಡಿಬರುವ. ೨. ಎಸೆಯುವ; ಬಿಸಾಡುವ. ೩. ನಿಂದಿಸುವ; ಬೈಯುವ. (ನಾ). ೪. ಬೈಯುವುದು; ದೂಷಿಸುವುದು: "ಮೆಚ್ಚಿನೊಳಾಕ್ಷೇಪಕದೊಳ್ ಬೆಚ್ಚೋವಭ್ಯುಪಗಮಾರ್ಥದೆಮುಶಬ್ದಂ" (ಶಮದ. ೫೭). ೫. ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವವನು: ಅದೊಂದು ವ್ಯರ್ಥಪ್ರಲಾಪವೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಕರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೦೨). ೬. [ವೈದ್ಯಶಾ] ಇಪ್ಪತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಾಯುರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಎಳೆವು; ಸೆಳೆತ: ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಶರೀರವ ಮುರಿದು ಹಿಂಡುವುದರಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪಕವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೪೦೫). [ಸಂ.]

ಆಕ್ಷೇಪಣ (ನಾ). = ಆಕ್ಷೇಪ (ದಕ. ೩). [ಸಂ.]

ಆಕ್ಷೇಪಣೀಯ (ಗು). ೧. ಪ್ರತಿಭಟಿಸಲು ತಕ್ಕುದಾದ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಧರ್ಮಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಧರ್ಮಕಥೆಯೆಂಬುದಾಕ್ಷೇಪಣೀಯಂ ವಿಕ್ಷೇಪಣೀಯಂ ಸಂವೇದನೀಯಂ ನಿರ್ವೇದನೀಯಮೆಂದು ಚತುರ್ವಿಧಮಕ್ಕುಮವಱೊಳ್ ಆವುದೊಂದಱೊಳ್ ಜೀವಾದಿ ಪದಾರ್ಥಂಗಳ ನವಭಾಗಂಗಳಂ ಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಪ್ರರೂಪಣಂಗೆಯ್ವುದಾಕ್ಷೇಪಣೀಯಮೆಂಬುದು (ಚಾವುಂಪು. ೩೯೫-೧೪). [ಸಂ.]

ಆಕ್ಷೇಪಣೆ (ನಾ). ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನಾಗಲೀ ಕೆಲಸವನ್ನಾಗಲೀ ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನುಡಿಯುವುದು; ನಿಂದೆ: ". . . ಜೀವಾತ್ಮನು ಅಭೌತನು ಅವನಲ್ಲಿ ಭೌತತತ್ತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅವನು ಏನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ" ಯೆಂದು ಕೆಲವರ ಆಕ್ಷೇಪಣೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೪೧). [ಸಂ. ಆಕ್ಷೇಪಣ]

ಆಕ್ಷೇಪವಾಚಕ (ನಾ). ಪರಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದವಾದ ಮಾತು: ಧನದಪವಣಱಿಯರೆನಿಸಿದ ಧನಪತಿಗಳೆ ಪುರದ ಪರದರವರಂ ನೋಡಲ್ ಧನಪತಿ ನಿರ್ಧನನದಱಿಂ ಧನಪತಿಗಾಕ್ಷೇಪವಾಚಕಂ ತನ್ನಾಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೬೧). [ಆಕ್ಷೇಪ + ವಾಚಕ]

ಆಕ್ಷೇಪಾಲಂಕಾರ (ನಾ). = ಆಕ್ಷೇಪ ೬: "ಮೊದಲು ಏನಾದರೂ ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಿ, ಆಮೇಲೆ ವಿಚಾರಮಾಡಿ, ಆ ವಿಷಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದು—ಆಕ್ಷೇಪಾಲಂಕಾರ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೭೭). [ಆಕ್ಷೇಪ + ಅಲಂಕಾರ]

ಆಕ್ಷೇಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೇರೊಬ್ಬರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನಾಗಲೀ, ಕೆಲಸವನ್ನಾಗಲೀ ವಿರೋಧಿಸಿ ಮಾತನಾಡು; ನಿಂದಿಸು: ಹೊಸ ಮಡಕೆಯಂ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ರಭಸದಿ ಹೋಗಲು ಕಾಣುತಾಕ್ಷೇಪಿಸುತ ನೋಡಾ ಕೊಬ್ಬಿದಳು ಮೂಸಂಡಿದೊತ್ತಿ ವಳು (ಬಸವು. ೫೫-೨೯); ಮದುವೆ ನಿಶ್ಚಯವಾದಾಗ ಅವಳ ಭಾವೀ ಅತ್ತೆಮಾವಂದಿರು ಗೃಹಕೃತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅವಳ ಅಜ್ಞಾನದ ಬಗ್ಗೆ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದರು (ಭಾರಜಾ. ೧೧೯); ಕನಕಮ್ಮನವರು ಅಷ್ಟು ನಿಷ್ಠುರವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಬಾರದಿತ್ತು ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದರು (ಮೂಲಾನ. ೩೭).

[ಆಕ್ಷೇಪಣ + -ಇಸು₃]

ಆಕ್ಷೋಟ (ನಾ). ಒಂದು ವೃಕ್ಷದ ಹೆಸರು: "ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದಂಥಾ ಆ ಒಗನಿಯಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೋಟ, ಕಂದರಾಲ ಎಂಬ ಎರಡು ಶಬ್ದಂಗಳು ನೆಗಳ್ಗು" (ನಾಚಿರಾ. ೩). "ಬೆಟ್ಟದ ಗೋನುಮರ, ಬೆಟ್ಟಗೋಣೀ ಮರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೪). [ಸಂ.]

ಆಕ್ಷೋಡ (ನಾ). = ಆಕ್ಷೋಟ: ಬೃಹಚ್ಛದಃ – ಆಕ್ಷೋಡಃ (ಓಷಧಿ. ೯೬). [ಸಂ.]

ಆಕ್ಷೋಟಿ (ನಾ). = ಆಕ್ಷೋಟ: "ಆಕ್ಷೋಟಂ – ಆಕ್ಷೋಟಿಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [< ಸಂ. ಆಕ್ಷೋಟ]

ಅಖಂಡಲ, ಅಖಂಡಳ (ನಾ). ದೇವೇಂದ್ರ: "ಇಂದ್ರಃ ... ಅಖಂಡಲಃ ... ಮೇಘವಾಹನಃ —ಈ ೩೯ ದೇವೇಂದ್ರನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೦–೫೩); ಕಂಡೆಂ ಗ್ರಹಣಮನದನಾಖಂಡಲ ದಿಙ್ಮುಖದೆ (ಗದಾಯು. ೧–೨೬); ಆಗಳಾಖಂಡಲನ ಬೆಸದಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬–೨೯ ವ). **ಅಖಂಡಳ**: ಮುದುಪಾರ್ವನಾಗಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಸಾರ್ವಾಖಂಡಳನಂ ಕಾಣ ಲೊಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೨); ಕಣ್ಗೊಂಡನಾಖಂಡಳಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨–೩೭). [ಸಂ.]

ಅಖಂಡಲದ್ರುಮ (ನಾ). ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ: ಭಕ್ತಜನಕಾಖಂಡಲದ್ರುಮ ವೆಂದು ತಕ್ಕೈಸಿದನು ಹರಿಪದವ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩–೨). [ಅಖಂಡಲ+ದ್ರುಮ]

ಅಖಂಡಳ 'ಅಖಂಡಲ' ನೋ.

ಅಖಂಡಳತನಯ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಮಗ. ೨. ವಾಲಿ. ೩. ಅರ್ಜುನ: ನೆಗೆದು ಪಾಜುವಾಗಳದನೆರಜ್ಬಂಡಮುಪ್ಪಿನಮಾಖಂಡಳ ತನಯನಿಸುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೯೯ ವ). ೪. ಜಯಂತ [ಅಖಂಡಳ (= ಅಖಂಡಲ) + ತನಯ]

ಅಖಂಡಳಾತ್ಮಜ (ನಾ). = ಅಖಂಡಳತನಯ ೩: ಮರಳಿತು ಸರ್ಪಶರ ವಾಖಂಡಳಾತ್ಮಜನತ್ತ ಹಾಳಾಹಳದ ಜೂಣಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೫–೪೩). [ಅಖಂಡಳ (= ಅಖಂಡಲ) + ಆತ್ಮಜ]

ಅಖರಿ, ಅಖರು (ನಾ). = ಆಖೈರು: ತಿಂಗಳಿನ ಅಖರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ (ದಕ. ೬). **ಅಖರು** (೬).
[← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಆಖಿರ್, ಆಖಿರೀ; ಮರಾ. ಅಖರೀ]

ಅಖರು 'ಅಖರಿ' ನೋ.

ಅಖಾತ (ನಾ). ನೈಸರ್ಗಿಕವಾದ ಕೊಳ ಅಥವಾ ಸರೋವರ; ಕೊಲ್ಲಿ: ಕಾರನಾಡ ಬೇಲಿಕೆರಿಯೆಂಬೆರಡು ಸಣ್ಣ ಅಖಾತಗಳಿವೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧–೪); ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಹಿರಣ್ಮಯಿ ಹಡಗವು ಬಂಗಾಲ ಅಖಾತದಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುತ್ತಾ ಇದೆ (ಭಾರತೀ. ೯೦); ಅಲ್ಲಿಯ ಅಖಾತವು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು (ಸಮುದ್ರ. ೯೯೩). [ಸಂ.]

ಅಖು (ನಾ). ಇಲಿ: "ಅಖುಃ, ವೃಷಃ, ಮೂಷಕಃ —ಈ ೩ ಇಲಿ" (ಹಲಾಯು. ೩೯–೮೨); ಬಡ ಬಿಡಾಲನು ಹೇಡಿ ಅಖುಗಳ್ ಭೀತಿಸುವ ಬಿಡಯ ಕಡುಗೊಳದು (ಜಿನಮು. ೧೯–೪೩). [ಸಂ.]

ಅಖುಗ (ನಾ). ಇಲಿಯ ಮೇಲೆ ಸವಾರಿ ಮಾಡುವವನು; ಗಣೇಶ. [ಸಂ.]

ಅಖುದ್ವಿಷ (ನಾ). ಇಲಿಯ ಹಗೆ; ಬೆಕ್ಕು: "ಮಾರ್ಜಾಲಂ ಬಿಡಾಲ ಮಾಖುದ್ವಿಷಂ ... ಬೆಕ್ಕೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯–೧೧). [ಸಂ. ಅಖುದ್ವಿಟ್]

ಅಖುಭುಜ (ನಾ). ಇಲಿಯನ್ನು ತಿನ್ನುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಬೆಕ್ಕು. [ಸಂ. ಅಖುಭುಜ್]

ಅಖುರಥ (ನಾ). ಇಲಿಯನ್ನು ರಥವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಗಣಪತಿ: "ಹೇರಂಬಃ ... ಅಖುರಥಃ ... ವಿನಾಯಕಃ —ಈ ೯ ಬೆನಕನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೪–೧೯). [ಅಖು + ರಥ]

ಅಖುವಾಹನ (ನಾ). = ಅಖುರಥ. [ಅಖು + ವಾಹನ]

ಅಖುಶಾಬ (ನಾ). ಇಲಿಯ ಮರಿ: ಮಾರ್ಜಾರಂಗಳ್ ತರುಣಾಖುಶಾಬ ಶತಕಂಧರಮಂ ನಖಮುಖದಿನುಜಿಸಿ ತುಜಿಸಿದುವೊಲವಿಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪–೧೯). [ಅಖು + ಶಾಬ]

ಅಖೇಟ (ನಾ). ೧. ಬೇಟೆ: ಕರೆದೊಡೆ ಜೂದಿಂಗಂ ಧುರಭರಕಾಖೇಟಕ್ಕೆ ಭೂಭುಜಂಗಾಗದು ಮೆಯ್ಗುರೆದಿರಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೭೧). ೨. ಭಯ; ಅಂಜಿಕೆ; ಗಾಬರಿ (೬). [ಸಂ.]

ಆಖೇಟಕ (ನಾ). ೧. ಬೇಟೆ: "ಆಚ್ಛೋಟನಂ, ... ಆಖೇಟಕಂ— ಈ ೬ ಬೇಂಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೧–೨೮೧). ೨. ಬೇಟೆಗಾರ. [ಸಂ.]

ಆಖೈರಿ (ಗು). ಕೊನೆಯ; ಕಡೆಯ: ಪದ್ದಿ ತನ್ನ ಆಖೈರಿ ತೀರ್ಮಾನ ಹೇಳಿದಳು (ಚಿಗುಬ. ೮೪); ಆಖೈರಿ ಮಾತು ಹೇಳಿಬಿಡ್ತೀನಿ ಅಪ್ಪಯ್ಯ (ಅನ್ನಾವ ೪೨). [←ಹಿಂ. ಆಖಿರೀ]

ಆಖೈರು, ಆಕೈರು (ನಾ). ಕಡೆ; ಕೊನೆ; ಅಂತ್ಯ: ಸಸಿ ಹಾಕುವುದು ಆಖೈರಾಯಿತೆಂದು ಬೈಲುಕೊಡಿಗೆಯಿಂದ ಸಸಿ ತಂದವಲ್ಲ ಅದಕ್ಕೇನು ಮಾಡುವೇ? (ಗಂಗಾಳ. ೧೧೮); ಅವರ ಅಪ್ರಮಾಣಿಕನವೇ ಆಖೈರಾಗಿರ ತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾನ. ೧೬೦). **ಆಕೈರು**: ಗುರುವಾರಕ್ಕೆ ಆಕೈರು ಆಗಿ ಇದೆ (ಎಕ. I, ೧೨–೧೬; 1782). [< ಅಖಿರಿ]

ಆಖೈರುಸಾಲು (ನಾ). ವರ್ಷದ ಕೊನೆ: ಜಾಮೀನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಆಖೈರು ಸಾಲಿಗೆ ಐವಜು ವಸೂಲಾಗಿ ಬರುವಹಾಗೆ ಬಂದೋಬಸ್ತು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಯಿತಬಾರಿ ಐವಜದಾರ ಬರೆಸಿಕೊಡುವುದು (ಮಹಾವಂ. II, ೭೧). [ಆಖೈರು + ಸಾಲ್ಮು]

ಆಖ್ಯಾತ (ಗು). ೧. ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ; ತಿಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ. ೩. [ವ್ಯಾಕ] ರೂಪನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ; ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ. (ನಾ). ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಧಾತುವಿಗೆ ಕಾಲಸೂಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯವೂ ಪುರುಷ ಸೂಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯವೂ ಸೇರಿ ಆಗುವ ಕ್ರಿಯಾಪದ: ಕ್ರಮದಿಂದೆ ಸಂಧಿ ನಾಮಂ ಸಮಾಸಮಾ ತದ್ಧಿತಂ ಪೊದಜ್ದಾಖ್ಯಾತಂ ಪ್ರಮುದಿತಧಾತುಮಪ ಭ್ರಂಶಮನ್ಯಯಂ ಸಂಧಿ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದೊಳ್ (ಶಮದ.೮). [ಸಂ.]

ಆಖ್ಯಾತಕ (ನಾ). = ಆಖ್ಯಾತ ೪: ಚರಮಸ್ವರಕ್ಕೆ ಚರಮಾಕ್ಷರಕಕ್ಕುಂ ಲೋಪಮುಗ್ರದೊಳ್ ತದ್ಧಿತಮೊಂದಿರೆ ತನ್ನೊಳಾಸಮಾಸಾಂತರದಾಖ್ಯಾತಕದ ಲಕ್ಷಣಂ ವ್ಯವಹರಿಕುಂ (ಶಮದ. ೨೦೯). [ಸಂ.]

ಆಖ್ಯಾತಪದ (ನಾ). ಕ್ರಿಯಾಪದ; ಧಾತುವಿಗೆ ಆಖ್ಯಾತ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರುವುದರಿಂದ ಆಗುವ ಪದ: ನುಡಿ ನೋಡು ಎಂಬ ಧಾತುವನಿಜಿಸಿ ಅವರ್ ಎಂಬ (ಆಖ್ಯಾತ) ವಿಭಕ್ತಿಯಂ ಕುಡೆ ನುಡಿದಂ, ನೋಡಿದಂ ಎಂದು (ಆಖ್ಯಾತ) ಪದಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೩೫ ವೃತ್ತಿ). [ಆಖ್ಯಾತ + ಪದ್ಮ]

ಆಖ್ಯಾತಪ್ರತ್ಯಯ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] "ಕ್ರಿಯಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ, ಎಂದರೆ ಧಾತುಗಳಿಗೆ, ಕೆಲವು ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರಿ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿಗೆ ಆಖ್ಯಾತಪ್ರತ್ಯಯಗಳೆಂದು ಹೆಸರು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೪೨); "ಪುರುಷ, ವಚನ, ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ಸೇರುವ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿಗೆ ಆಖ್ಯಾತ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳೆಂದು ಹೆಸರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೭೮). ℙ ಗುಣವಾಚಕ, ನಾಮವಾಚಕ, ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ, ಸರ್ವನಾಮಗಳಿಗೆ ಪುರುಷವಾಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರಿ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಕ್ರಿಯಾರೂಪಗಳಾಗುವುದೂ ಉಂಟು: ವಿನುತಗುಣವಚನದೊಳ್ ಸರ್ವನಾಮದೊಳ್ ಸಂಖ್ಯೆಯೊಳ್ ಪ್ರವರ್ತಿಪುವಾಖ್ಯಾತ ನಿಯುಕ್ತ ವಿಭಕ್ತಿಗಳಿವು ಘನತರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗುಣೋಕ್ತಿಯೊಳ ಮಮರ್ದಿರ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೨೧೯). [ಆಖ್ಯಾತ + ಪ್ರತ್ಯಯ]

ಆಖ್ಯಾತಿ (ನಾ). ೧. ಹೇಳುವುದು; ನಿರೂಪಣೆ; ವಿವರಣೆ. 'ಅಸದಾಖ್ಯಾತಿ' ಪರಾ. ೨. ಕೀರ್ತಿ; ಯಶಸ್ಸು. [ಸಂ.]

ಆಖ್ಯಾತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು; ವಿವರಿಸು; ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸು: ಮಾತೆ ಮೇಧಾವಿನಿಗೆ ಬಂದು ನಿರ್ಗಮವನಾಖ್ಯಾತಿಸಿ ಪದಾಂಬುಜಕೆ ಪಣೆಯಿಟ್ಟನಾ ಚಂದ್ರಹಾಸ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯–೪೦). [ಆಖ್ಯಾತ + –ಇಸ್ಮು]

ಆಖ್ಯಾನ (ನಾ). ೧. ಹೇಳುವುದು; ನಿರೂಪಣೆ: ಆ ಪುರಾಣಕ್ಕಂ ಲೋಕಾಕಾರಕಥನಮುಂ ದೇಶನಿವೇಶೋಪದೇಶಮುಂ ನಗರಸಂಪತ್ಪರಿವರ್ಣನಮುಂ ರಾಜ್ಯರಮಣೀಯಕಾಖ್ಯಾನಮುಂ . . . ಎಂದಿಂತವಯವಂಗಳೆಂಟಕ್ಕುಂ (ಆದಿಪು. ೧–೪೨ ವ). **೨.** ಹೆಸರು. **೩.** ಕಥೆ, ಪುರಾಣ ಮತ್ತು ಇತಿಹಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ವೃತ್ತಾಂತ ವಿಶೇಷಗಳು: ಶ್ರೀಕಾಂತೆಯಂ ತನ್ನ ಪೇರುರದೊಳ್ ತಾಳ್ದಿ ಬುಧಾಳಿಯೇಂ ಪೊಗಳದೋ ಶ್ರೀವಲ್ಲಭಾಖ್ಯಾನಮುಂ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೩೭–೭೬; 1147); ಈ ಮುಖ್ಯವಾದ ಆಖ್ಯಾನವೇ ಅನೇಕ ಉಪಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡು ಬೃಹತ್ಕಥೆಯಾಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೧೦೦). [ಸಂ.]

ಆಖ್ಯಾನಕ (ನಾ). = ಆಖ್ಯಾನ ೩: ಬರೆಪಂ ಬಾಜನೆ ಗಂಡಯುಕ್ತಿಗಣಿತಂ ಗಂಧರ್ವಮಾಖ್ಯಾನಕಂ ಭರತಾಭ್ಯಾಸಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೫೯). [ಸಂ.]

ಆಖ್ಯಾನಜಾತಿ (ನಾ). ಕಥೆಗಳ ಗುಂಪು,—ವರ್ಗ: ಗದ್ಯಕಾವ್ಯವು ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆ, ಕಥೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಎರಡು ವಿಧವೆಂದು ಹೇಳಿ ಕೊನೆಗೆ ಇವುಗಳಿಗೂ ಹೆಚ್ಚು ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಎರಡೂ ಒಂದೇ ಎಂದೂ ತೋರಿಸಿ ಮಿಕ್ಕ "ಆಖ್ಯಾನಜಾತಿ"ಗಳೆಲ್ಲಾ ಇದರಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಕವಾಗುವುವೆಂದೂ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ (ಕೃಪಿಡಿ. ೧೮೦). [ಆಖ್ಯಾನ + ಜಾತಿ]

ಆಖ್ಯಾಯಕ (ನಾ). ೧. ಹೇಳುವವನು; ನಿರೂಪಿಸುವವನು. **೨.** ಓಲೆಕಾರ; ದೂತ. [ಸಂ.]

ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆ (ನಾ). ಕಥೆ; ಗದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಗದ್ಯಮಯಂ ಪದ್ಯಮಯಂ ತದ್ಯುಮಳವಿಮಿಶ್ರಮೆಂದು ಕೃತಿ ಮೂಱು ತೆಱಂ ಗದ್ಯದೊಳೆ ಸಮೆದುಮಂತವು ಹೃದ್ಯವಚಃಪ್ರೌಢಿಗಳ್ ಕಥಾಖ್ಯಾಯಿಕೆಯೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೪೯); ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂದೆ ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ—ಮುಖ್ಯವಾಗಿ—ಕಥೆಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಇವು ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆ, ಕಥೆ, ಖಂಡಕಥೆ, ಪರಿಕಥೆ, ಕಥಾನಿಕೆ ಎಂಬಂತೆ ಐದು ವಿಧವಾಗಿದ್ದಂತೆ ಅಗ್ನಿಪುರಾಣವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (ಕೃಪಿಡಿ. ೧೮೦); ಅವರ ವಿಷಯವಾಗಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾದ ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ (ತವನಿ. ೧೫೭). [ಸಂ. ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ]

ಆಖ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಸರು: ಕರ್ಣಾಟ ಭಾಷೆಯೊಳ್ . . . ಅನುನಾಸಿಕಾಖ್ಯೆಯಂ ತಳೆದಿರ್ಕುಂ (ಶಮುದ. ೧೫). **೨.** ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ (ದಕ. ೬). [ಸಂ. ಆಖ್ಯಾ]

ಆಖ್ಯೇಯ (ಗು). ಹೇಳಬೇಕಾದ; ತಿಳಿಸಬೇಕಾದ; ಹೇಳಲು ಅರ್ಹವಾದ: ಆಖ್ಯಾತ ಆಖ್ಯೇಯ ಸಂಬಂಧ ಇತ್ಯಾದಿ ಬಗೆಬಗೆಯ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಕಾಣುವೆವು (ಪರಪ. ೨೨೫). [ಸಂ.]

ಆಗ₁ 'ಆಗಡು' ನೋ.

ಆಗ₂ (ನಾ). ಪಾಪ; ಅಪರಾಧ: "ಆಗ–ಆಗಸ್ = ಪಾಪ" (ತದ್ಭಕೋ. ೩); ಆಗಕ್ಕೆ ಭೋಗವೇ ಸಾಕ್ಷಿ (ಗಾದೆ). [ಸಂ. ಆಗಸ್]

ಆಗ₃ 'ಆಗು₁' ಪರಾ.

ಆಗಂ 'ಆಗಡು' ನೋ.

ಆಗಂತು (ಗು). ೧. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಬಂದ; ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬಂದ; ಆಕಸ್ಮಿಕವಾದ; ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾದ. (ನಾ). **೨.** ಅತಿಥಿ; ಅಭ್ಯಾಗತ; ಔತಣಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದವನು: "ಆವೇಶಿಕಃ, ಪ್ರಾ (ಘು) ಹುಣಿಕಃ, ಆಗಂತುಃ, ಅತಿಥಿಃ—ಈ ೪ ಬಿರ್ದಿನಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯–೨೦೩). [ಸಂ.]

ಆಗಂತುಕ (ಗು). ೧. = ಆಗಂತು ೧: ಸಮನಿಸುವ ಸಹಜ ಶಾರೀರ ಮಾನಸಾಗಂತುಕ ಪ್ರಕರಮೆನಿಸಿದ ನಾಲ್ಕುಮುದಗ್ರ ಪೀಡೆಗೆಡೆಯಾದ ಮಾನವಂಗಾವ ಭವದೊಳಂ ಸುಖಮುಂಟೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೩೨); ಸತತಾಗಂತುಕ ಮಾನಸದುಃಖವರ್ಜಿತರು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೩–೯೬); ದುಃಖರಾಗದ್ವೇಷಾದಿ ಪರ್ಯಾಯಗಳು ಆಗಂತುಕಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೮೩); ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬರುವುದು ಆಗಂತುಕ (ಆರ್ಯಧ. ೯೭). (ನಾ). **೨.** ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದ ಅಪರಿಚಿತ: ಆಗಂತುಕರು, ತಾಯೆ! ನಿನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಾವು ಓಡಿಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ (ಶ್ರೀರಾಯ. ೨೩೦); ಯಾವ ಆಗಂತುಕ ಆ ಕಂಬಕ್ಕೆ ಒರಗಿ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಕೂತಾನು (ಕಂಬಹು. ೧). **೩.** ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಬಂದವನು; ತಾನಾಗಿ ಬಂದವನು: ಆಗಂತುಕರಾಗಿ ಬಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಕಂಡು ಜರಾಸಂಧನು ಎದ್ದು ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಾನ ಮಾಡಿದನು (ರಾಜಸೂ. ೧೭); ದೊರೆಯು ಆಗಂತುಕರನ್ನು ಆದರದಿಂದ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹಳೆಯ ಮತವನ್ನು ಅವರು ಬಿಟ್ಟುದಕ್ಕೇನು ಕಾರಣವೆಂದು ಕೇಳಿದನು (ಪ್ರೈಮಹ. ೨೫). **೪.** ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಬಂದ ಸುಂಕದ ರೂಪದ ಆದಾಯ: ಸುಂಕ ಆಗಂತುಕ ಸಹ ಬಾಧೆ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೫, ೧೭–೨೯; 1132). [ಸಂ.]

ಆಗಗಾಡಿ (ನಾ). ಉಗಿಬಂಡಿ; ಹೊಗೆಬಂಡಿ: ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿಯೂ ಆಗಗಾಡಿಯ ರಸ್ತೆಗಳಾಗಲಿ ದೊಡ್ಡ ರಸ್ತೆಗಳಾಗಲಿ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತವೆ (ಬೆಳುವು. ೪) [← ಹಿಂ. ಆಗ್‌ಗಾಡೀ]

ಆಗಡ₁ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ; ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ಕೆಲಸ; ದುಷ್ಟಚೇಷ್ಟೆ: ಆಗಡವ ಮಾಡಿ ಮಾಗುಡವ ಮಿಂದರೆ ತಾ ಕೊಡಬಲ್ಲನೆ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೭೪೫); ಏಳುನೂಱೆಪ್ಪತ್ತು ಅಮರಗಣಂಗಳ ಲಾಸಿದ್ದಂತೆ ನಿಮ್ಮ ಆಗಡವೇಕಯ್ಯಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೦೭).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆಗಡಿಯ; ತೆಲು. ಆಗಡಮು]

ಆಗಡ₂ 'ಆಗಡು' ನೋ.

ಆಗಡಕಾಱ (ನಾ). ಹಿಂಸಿಸುವವನು; ತೊಂದರೆ ಮಾಡುವವನು; ಅಯೋಗ್ಯಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು (೬).
[ಆಗಡ₁ + –ಕಾಱ. / ತೆಲು. ಆಗಡಕಾಡು]

ಆಗಡಿಗ (ನಾ). = ಆಗಡಕಾಱ: ಕಲ್ಲು ದೇವರೆಂದು ಪೂಜಿಸುವರು ಆಗದು ಕಾಣಿರೋ ಆಗಡಿಗರಾದಿರಲ್ಲಾ (ಅವಚಂ. ೪೯–೨೧೦); ಆಗಡಿಗರಿವರಮರವಧುಗಳು ನಾಗರಿಗರಿವರೆತ್ತ ಭಾರತ ಭೂಗತರು ತಾವೆತ್ತಲಿದು ಘಟಿಸಿದುದು ವಿಧಿಯಿಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೯–೪೪). [ಆಗಡ₁ + –ಇಗ]

ಆಗಡಿಗತನ (ನಾ). ಕೇಡಿತನ; ಹೊಲ್ಲತನ; ಗೌರವಕ್ಕೆ ಹಾನಿ ತರುವ ನಡತೆ: ನುಡಿದ ದಿವಸಕೆ ಬಾರದಿದ್ದಾ [ಪಾಠಾಂ. ದಿಹುದವ] ಗಡಿಗತನವದು ಜೀಯ ನಮ್ಮಾ ಪಡೆಯ ನೆರಹಲು ಸರಿದವವಧಿಗೆ ದಿವಸ ಹನ್ನೆರಡು (ತೊರರಾ. ೪–೭–೨೯). [ಆಗಡಿಗ + –ತನ]

ಆಗಡು, ಆಗ₁, ಆಗಂ, ಆಗಡ₂, ಆಗಲ್₁, ಆಗಲು₁, ಆಗವೆ, ಆಗಳ್, ಆಗಳು, ಆಗ್ಗೆ, ಆಗ್ಯೆ, (ಅ). ೧. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ; ಆ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ; ಆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ; ಆ ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ: "ತಳೆಗುಂ ಕಾಲಾರ್ಥಮನಾಗಳೀಗಳೆಂಬಾಗಡೀಗಡೆಂಬಿವು" (ಶಮುದ. ೩೨೧); ಬಡಗಮೊಗದಿರ್ದು ಕರ್ಮದ ತೊಡರಂ ಪಱಿವಂತೆ ಕೇಶಪಾಶಮನಂತಾಗಡೆ ಪಱಿದು ತಪಂಗೊಂಡಂ (ಆದಿಪು. ೭–೨೪); ಪಡೆಯಂ ಸಾಜಲ್ವೇೞ್ದಾಗಡೆ ಪುತ್ರ ಕಳತ್ರ ಮಿತ್ರ ಸಹಿತಂ ಮಹಿಪಂ ನಡೆದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೭೪); ಅಕ್ರೂರನೊಡನೆ ಹರಿ ಪೊಱಮಡಲಾಗಡೆ ಪೊಱಮಟ್ಟುದದೊರ್ವಳ ನಿಡುಸುಯ್ಲು ಸಮೀರನೊಡನೆ ಜೀವಸಮೀರಂ (ಜಗವಿ. ೫–೯೮). **೨.** ಯಾವಾಗಲೂ; ಯಾವ ಸಮಯದಲ್ಲೂ: ವಿನೇಯಜನಮಂ ಕಲ್ಪಿಪ್ಪುಪಾಧ್ಯಾಯರಾಗಡುಮೆಮ್ಮಂ ಮನಮೊಲ್ದು ಕಲ್ಪಿಸುಗೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗೋಪದೇಶಂಗಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೪); ಆಗಡುಂ ಪಿಂಗದೆ ಕರ್ಣನೀವಗುಣವಿಂದ್ರನ ಲೀಳೆ ಭುಜಂಗರಾಜನೊಳು ಸಂಗಳಿಸಿರ್ದ್ದಪೆರ್ಮ್ಮೆ ಸುರಶೈಳದ ಬಿಣ್ಪು ಪೊಱಲ್ದು ನಿಂದುವೀ ಗಂಗನ ಪುತ್ರನೊಳ್ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೯–೧೩; 1160).

ಆಗ$_1$: ೧. ಮುಂತೆ ಕಿನ್ನರರು ನವರಸದಿ ಪಾಡಲ್ಕಾಗ ನಂತರಂ ಭೃಂಗೀಶ ನರ್ತನಕೆ ನಿಂದಾಗ (ಬಸರ. ೧–೨೪) ; ಆಗ ನಳನೃಪನೊಡಲ ದಕ್ಷಿಣಭಾಗ ಭುಜನಯನಂಗಳದಿರಿದುವು (ನಳಚ. ೨–೪೩) ; ಬಿನ್ನಹ ಗುರುವೆ ಧ್ಯಾನಕೆ ಬೇಸಱಾದಾಗ ನಿನ್ನನಾದಿಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕನ್ನಡದೊಳಗೊಂದು ಕಥೆಯ ಪೇಳುವೆನು (ಭರಚ. ೧–೫). ೩. ಯಾವಾಗ; ಯಾವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ: ಈ ರುಚಿರಕೋಮಲ ಶರೀರನಂಗದ ರುಧಿರವಾರಿಯಿನ್ನಾವ ರುಚಿಯೋ ಆಗ [ಪಾಠಾಂ. ಯೋ ಆವಗ, ಯೋವಾಗ] ಸವಿವೆನೋ ತೀರಲೆಂದೆಳಸಿ ಲವಲವಿಸಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬–೨). **ಆಗಂ** : ೧. ಇಂತಾ ಗಂಗೆಯ ಕಾಣುತ ಕಾಂತೆಯು ಮನದಲ್ಲಿ ಹರುಷವನು ತಾಳ್ದಾಗಂ ನಿಂತಲ್ಲಿಹ ನಾವಿಕರೊಡನಿಂತೊರೆದಳು (ನೀಲಧ್ವ. ೪೫) ; ಸಾರಿದವು ತಾಮ್ರಚೂಡವು ಧೀರನೆ ಬೆಳಗರೆಯಿತೆಂದು ಬನದೊಳಗಾಗಂ (ಹಮಚ. ೬೩). **ಆಗಡ**$_2$: ೧. ಆಗಡ, ಈಗಡ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ಉದಾ). **ಆಗಲ್**$_1$: ೧. ಆಗಲಟ್ಟಿದೊಡಾ ಪುರಾರಿಯ್ದು ದೇಗುಲಕ್ಕವರೆಯ್ದಿ (ಬಸಪು. ೨೮–೩೭) ; ಬಳಿಕ ತಿರುವಿಟ್ಟಾಗಲಸ್ತ್ರವ ಸೆಳೆದು ಬಿಲುವಿದ್ಯಾಚಮತ್ಕೃತಿಯಳವ ತೋಱಿದಡೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯–೯) ; ಆಗಲವನ ಪಡೆದಂತಿರವಳಿಗನುರಾಗ ಕೈಮಿಾಱೆ ಮನದೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩–೧೬೪). **ಆಗಲು**$_1$: ೧. ಹೊಗೆಯನಾಗಲು ಕಾಣುತೆದೆಗಳು ಧಿಗಿಲು ಧಿಗಿಲೆನೆ(ಬಸಪು. ೫೮–೬೧). ೨. ಕೆಲಸವಾಗಲು [ಪಾಠಾಂ. ಳು] ಮಾಡಲಾಱದೆ ಬಳಲುತೆನ್ನಂ ತೊಱೆದು (ಬಸಪು. ೧೮–೫೫) ; ಸಂತೆ ಸಾಲಕೆ ಹೊಲ್ಲ ಕೊಂತ ಡೊಂಕಲು ಹೊಲ್ಲ ಬೊಂತೆ ಹಚ್ಚಡವ ಹೊದೆ ಹೊಲ್ಲ ಆಗಲು ಚಿಂತೆಯೇ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೫೨) ; ಸೋಗೆಯ ರಸ ಹೊಲ್ಲ ಮಾಗಿಯ ಚಳಿ ಹೊಲ್ಲ ಆಗಲುಂ ಉರಿವ ನೆರೆ ಹೊಲ್ಲ ದುರ್ಜನರ ಯೋಗವೇ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೨೭). **ಆಗವೆ** : ೧. ಗುರುವಿಂಗೆ ತನುವ ಕೊಟ್ಟಾಗವೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಬಲೆ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಮನವ ಕೊಟ್ಟಾಗವೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಬಲೆ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಧನವ ಕೊಟಾಗವೆ ರುದ್ರನ ಬಲೆ ಇಂತಿವು ಇದಿರಿಟ್ಟ ಭೇದ ಸ್ಥೂಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕಾರಣ ಈ ಮೂಱೂ ಮೂಱಕ್ಕೊಡಲಾದ ಕಾರಣ ಮತ್ತೆ ಇದ ಸಾರಲೇತಕ್ಕೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೮–೧೧೭). **ಆಗಳ್** : ೧. ಸರದಗ್ಗಾರ್ ಪಾರ್ವಗ್ಗಾರ್ಯ್ತುರಸಗ್ಗಾರ್ ಕುಡಿಯುರಪ್ಪ ನಾಲ್ವಗ್ಗಾರ್ಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೬೫) ; ಭೂಷಣವನೆಲ್ಲವನಾಗಳ್ ಕಳೆದು (ಕಾದಂಪೂ. ೬೮). ೨. ಎನ್ನ ದಾನಮಿದಾಗಳುಂ ಮಧುಪಾಶ್ರಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭) ; ನಿರ್ಗರ್ವರಾಗಿ ಪಂಪನ ಗೀರ್ಗುಂಫದ ಪೆಂಪನಾಗಳುಂ ಬಣ್ಣಿಸುವರ್ (ಪಂಚತಂ. ೫–೨೦) ; ನಿನ್ನ ರೂಪನೆ ನೋಡಿ ಬಾೞುವೆನಾಗಳುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೨೨೧). **ಆಗಳು** : ೧. ನಾವು ಆಗಳು ತೊಡಗಿ ನಿಮ್ಮ ಗುಣಾವಳಿಗಳಂ ಕೇಳ್ದು ನಿಮ್ಮಯ ಹಿಂದೆ ಬರುತಿರಲು (ಬಸಪು. ೩೮–೨೦). ೨. ಮೆಲುನುಡಿಗಳಿನಿದಂ ನೆನೆವನಾಗಳು ಸಮೇಳಂ (ಬಸಪು. ೪೨–೨೫). **ಆಗ್ಗೆ** : ೧. ಆಗ್ಗೆ ಈ ಊರಿನ ಪರಿಚಯ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ) ; ಆಗ್ಗೆ ದವಸಧಾನ್ಯಗಳು ಅಗ್ಗವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತಿದ್ದುವು (ರೂಢಿ). ೪. ಅಂಥ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ ; ಆ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ : ಆಗ್ಗೆ ನಾನೇನು ಮಾಡಿದ್ದೆ ಗೊತ್ತೆ ? (ರೂಢಿ). **ಆಗ್ಯೆ** : ೧. ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವಾಗ್ಯೆ . . . ದಾರೀಹಿಡಕೊಂಡು ನೋಡುವಾಗ್ಯೆ (ವೈಅರಿ. ೧೯೨೯, ೧೮–೩೨, ೩೫ ; 1402) ; ಬರೋವಾಗ್ಯೆಯೇನು ತಂದಿ ಬರುತಲೆ ಎಲ್ಲಾನು ನನ್ನದೆಂದಿ (ಪುರಂದ. ೨–೫೪–೨) ; ಆಕಾಶ ಹರಿದು ಬೀಳುವಾಗ್ಯೆ ಅಂಗೈ ಒಡ್ಡಿದರೆ ನಿಂತೀತೆ (ಗಾದೆ).

ಆಗಾಗ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಉಗ್ಗುಗಳನಾಗಾಗ ಬಯಸಲು ಹಿಗ್ಗುವಳು (ಬಸಪು. ೧೫–೧೪). ಆಗಳಂತೆ = ಕೂಡಲೇ ; ಆ ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲೇ ; ತಕ್ಷಣವೇ ; ಶೀಘ್ರವಾಗಿ : "ತಕ್ಷಣಂ, ಏಕಪದಂ, ಸದ್ಯಃ, ಸಪದಿ— ಈ ೪ ಆಗಳಂತೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪–೩೭) ; ತತ್ಪ್ರಪಂಚಮೆಲ್ಲಮಂ ತಿಳಿಯೆ ಪೇೞ್ದೊಡೆ ಕಮಳೆ ಬೆಱಗಾಗಿ ನಿರ್ವೇಗದಿಂದಮಾಗಳಂತೆ ತೊಱೆವೆನೆಂದೊಡೀಗಳ್ ಬೇಡ (ಜೀವಸಂ. ೮೯–೩೧ ವ) ; ಸೂಡಿದ ಬಾಸಿಗಮಾಗಳಂತೆ ದಳ್ಳುರಿ ತಗುಳ್ದಂದದಿಂ ಕರಿದುದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೩). [?]

ಆಗತ (ಗು). ೧. ಬಂದ ; ಸೇರಿದ. ೨. ಉಂಟಾದ ; ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ. [ಸಂ.]

ಆಗತಿ (ನಾ). ೧. ಬರುವುದು ; ಸೇರುವುದು. ೨. ಲಾಭ ; ಆದಾಯ ; ಪ್ರಾಪ್ತಿ. ೩. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದುದು ; ಎಣಿಸಿಲ್ಲದುದು. [ಸಂ.]

ಆಗತೆ (ನಾ). = ಆಗತಿ ೨ : ಈ ಪಾಳೆಯಗಾರ ಆಳಿಕೆಗಳ ಗ್ರಾಮಗಳ ಬಾರಾಬಲೂತಿ ಕೆಲಸದವರಿಗೆ ಮಾನ್ಯ ಮಿರಾಸಿ ಮೊದಲಾದ ಆಗತೆಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೮). [ಸಂ. ಆಗತಿ]

ಆಗತ್ಯ 'ಅಗಾತ್ಯ' ನೋ.

ಆಗಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹೆಸರು : ಲೋಕಯ್ಯನ ಪರೋಕ್ಷದ ಗೋಶಸಿ ಭೂಮಿ ೫ ಆಗಬೆಯುಂ ಕೇತಯ್ಯನುಂ ನಿಱಿಸಿದ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೯–೧೨ ; 1021). [?]

ಆಗಭೋಗ (ನಾ). = ಅಂಗಭೋಗ (?) : ಆಗಭೋಗಗಳಿವೆ ಅನುಭೋಗಗಳಿವೆ ಈಗಲೆ ಕೊಡೆನಗೆ ಮುಕ್ತಿಯನು (ಪುರಂದ. ೩–೮೩–೩) ; ವಾಸುವಿನ ಜತೆಯವನಾದ ಪುಟ್ಟನಿಗೆ ಆಗುತ್ತಿದ್ದ ಆಗಭೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪವಾದರೂ ವಾಸುವಿಗೆ ಆಗದೇ ಹೋಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. (ಬಾಡಿಬ. ೧೯) ; ಆಗಭೋಗಕ್ಕೆ ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಸತ್ಯಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಗಂಗಾಧರೇಶ್ವರ (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಅಂಗಭೋಗ ?]

ಆಗಮ (ನಾ). ೧. ಬರುವುದು ; ಸೇರುವುದು : ಒಪ್ಪಿದುದು ನೀರದ ಶಾರದ ನಿರ್ಗಮಾಗಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೮೮) ; ಚೈತ್ರನಾಗಮವಾಯ್ತು ಮಂಥರೆಯ ಶಿಶಿರಕ್ಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩–೬೦೮). ೨. ಪೂರ್ವದಿಂದಲೂ ಬಂದ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಗ್ರಂಥ, —ಶಾಸ್ತ್ರ : ಆಪ್ತನೆ ಪೇೞ್ವುದಾಗಮಮಾಗಮದರ್ಥಮಾವುದದುವೆ ಪದಾರ್ಥಂ (ಆದಿಪು. ೫–೫೪) ; ಡಂಬಿಸಿ ಪೆಱರೊಡವೆಗಳಂ ತಿಂಬುದು ಪೊಲ್ಲೆಂದು ಪೇೞ್ವ ನಿನ್ನಾಗಮಮುಂ ನಂಬದೆ ಜಿನಪತಿ ಪೆಱತಂ ನಂಬಿದವರ್ಗೀಗಮುಕ್ಕು ತುದಿಯೊಳ್ ಗಾಥಂ (ಜಿನಾಲೆ. ೧೪). ಜಿನಾಗಮ, ಶೈವಾಗಮ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ. ೩. ದೇವಪೂಜಾ ತಂತ್ರವಿಧಾನವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ. ಪಾಂಚರಾತ್ರಾಗಮ, ವೈಖಾನಸಾಗಮ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ. ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ನಡುವೆ ಒಂದು ವರ್ಣ ಅಥವಾ ವರ್ಣಸಮುದಾಯವು ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದು ಸೇರುವುದು : ಇರ್ದುದಂಕೆಡಿಸದೆ ಪತ್ತುವುವಾಗಮಂ (ಶಮದ. ೧೭೪ ವೃತ್ತಿ) ; ಸಮನಿಸುಗುಮಾ ವಿಭಕ್ತಿಗಳ ಮೊದಲೊಳಾದಂಗಳಾಗಮಂ ದ್ವಿತ್ವಬಹುತ್ವಮುದಾಗೆ (ಶಮದ. ೧೦೫). ೫. ಜ್ಞಾನ ; ತಿಳಿವಳಿಕೆ ; ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆ. ೬. ಸನ್ನದು ; ಹಕ್ಕಿನ ದಸ್ತಾವೇಜು ; ಅಧಿಕಾರಪತ್ರ. [ಸಂ.]

ಆಗಮಕುಳ (ನಾ). ಆಗಮಗಳ ಸಮೂಹ ; ಶಾಸ್ತ್ರರಾಶಿ : ಆಗಮಕುಳದ ವಾದ ಭೋಗಿ ತಾನಲ್ಲ (ಅವಚಂ. ೨೮೪–೩) ; ಗೀತಂ ಸಕಳಾಗಮಕುಳಜಾತಂ ಗೀತಂ ಪರಾಪರೈಕ ಸಮೇತಂ (ಬಸರ. ೧೦–೩). [ಆಗಮ + ಕುಳ$_3$ (= ಕುಲ)]

ಆಗಮಕೋವಿದ (ನಾ). ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದವನು : ಆಗಮಕೋವಿದ ನಿಗದಿತಮಾರ್ಗಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೫೧) ; ಯೋಗ ಪಂಕರುಹ ದಿನೇಶರೆಂದು ಸಕಳಾಗಮಕೋವಿದರೆಂದು (ಸೌಇಇ. XX, ೪೯–೫೮ ; 1076 ?). [ಆಗಮ + ಕೋವಿದ]

ಆಗಮಜ್ಞ (ನಾ). ಆಗಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವನು : ಅನಿತಾಗಮಜ್ಞರಾರನಿತು ವಿನೇಯ ಲೋಕಹಿತರಾರ್ (ಚಾವುಂಪು. ೩–೧೭). [ಸಂ.]

ಆಗಮತತಿ (ನಾ). ಆಗಮುಗಳ ಸಮುದಾಯ; ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಗುಂಪು "ಆಗಮತತಿ—ವೇದಸಮೂಹ" (ನಾನಾರ. ೮೦ ಟೀಕು).
[ಆಗಮ + ತತಿ₁]

ಆಗಮನ (ನಾ). ಬರುವುದು; ಬರವು: ಕಲಕಂಠನುಲಿ ಘೋಷಿಸಿತು ಜಗಕೆ ರಾಮಾಗಮನವಾರ್ತೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫–೧೦೪). [ಸಂ.]

ಆಗಮಭಾವನೆ (ನಾ). ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಆಲೋಚನೆ, —ವಿಚಾರ: ತಪೋನುಷ್ಠಾನಕ್ರಮದಿಂದಿಂದ್ರಿಯ ದರ್ಪಸಾಧನಂಗೆಯ್ದು ಆಗಮಭಾವನೆಯಿಂ ಜ್ಞಾನಿಯಪ್ಪುದು (ಜೀವಸಂ. ೧–೯ ವ). [ಆಗಮ + ಭಾವನೆ]

ಆಗಮಭಾಷೆ (ನಾ). ಆಗಮುಗಳ ಮಾತು; ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವಿಷಯ: ಪೆಱವುಱಿವುಳ್ಳುವಿಲ್ಲಿಯೊಳವಾಗಮಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿಯುಳ್ಳವಂ ಪೆಱವುಱಿ ಕಾಣಲಾಗದೆನೆ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೩೩). [ಆಗಮ + ಭಾಷೆ]

ಆಗಮವಿತ್ತ್ವ (ನಾ). ಆಗಮುಗಳನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವಿಕೆ; ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನ: ಅನ್ವಿತಚತುರಾನನತ್ವಮಖಿಳಾಗಮವಿತ್ತ್ವಂ . . . ಏಂ ಜಿನನೊಳ್ ಪೊದಟ್ಟುದೋ (ಆದಿಪು. ೧೦–೪೨). [ಸಂ.]

ಆಗಮವಿದ (ನಾ). = ಆಗಮಜ್ಞ [ಸಂ. ಆಗಮವಿದ್]

ಆಗಮವಿದೆ (ನಾ). ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವಳು: ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನಿ ನಾನಾಗಮವಿದೆ ಸದಲಂಕಾರೆ ಸಾರಾಂಗಿ ವಿಶ್ವೋದರೆಯೆನ್ನಂ ರಕ್ಷಿಸು (೧೧೮ಕ. ೮–೧೪). [ಸಂ. ಆಗಮವಿದಾ]

ಆಗಮವೇದಿ (ನಾ). = ಆಗಮಜ್ಞ: ಎಯ್ದೆ ಒಮ್ಮೆ ಕಣ್ದೆಱೆಯೆ ನೆಗಟ್ಟಿದಂ ಕವಿಚತುರ್ಮುಖನಾಗಮವೇದಿಯಪ್ಪುದುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೩೩). [ಸಂ. ಆಗಮವೇದಿನ್]

ಆಗಮಸಂಧಿ (ನಾ). = ಆಗಮ ೪: "ಹಿಂದೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದ ಒಂದು ವರ್ಣವು ಹೊಸದಾಗಿ ಸೇರುವುದಕ್ಕೆ ಆಗಮವೆಂದೂ, ಈ ಸಂಧಿಗೆ ಆಗಮಸಂಧಿಯೆಂದೂ ಹೆಸರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೮). [ಆಗಮ + ಸಂಧಿ]

ಆಗಮಸಂಪ್ರದಾಯ (ನಾ). ಆಗಮುಗಳ ಮಾರ್ಗ: ವೇದವಿರುದ್ಧವೆಂದು ಆಗಮಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಕರು ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಿದರು (ಹಿಂದಸಾ. ೯೪). [ಆಗಮ + ಸಂಪ್ರದಾಯ]

ಆಗಮಸಮಯ (ನಾ). ಆಗಮುಗಳ ಸಂಪ್ರದಾಯ; ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾದ ನಿಯಮ: ಆಗಮಸಮಯ ನ್ಯಾಯವಿಭಾಗ ಕಳಾಕಾಲಲೋಕ ದೇಶವಿರುದ್ಧಂ ಭೋಗಿವಿಷಂ ಬೊಲ್ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗಮನಾಗಿಸುಗುಮುಮಳಕೃತಿವಧುಗಿನಿತುಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೬೯). [ಆಗಮ + ಸಮಯ]

ಆಗಮಸ್ಥಾನ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಪ್ರದೇಶ: ಅಲ್ಲಿಗೆಂದಿನಂದದೊಳ್ ಆಗಮಸ್ಥಾನದೊಳಿಟ್ಟ [ಪಾಠಾಂ. ಸ್ಥಾನಂಗಳೊಳಗಿಟ್ಟ] ವಿಭೂತಿಯ ತೊಟ್ಟ ರುದ್ರಾಕ್ಷೆಯ ಹೊದೆದ ಧವಳೋತ್ತರೀಯದ . . . ಸೋಮಾಸಿಮಾರರು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಭದ್ರದ ಮೇ[ಗೆ] ಬಂದು (ನಂಬಿರ. ೧೬–೧೦೩). [ಆಗಮ + ಸ್ಥಾನ]

ಆಗಮಿ (ನಾ). ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದವನು: ಪೂರ್ವದ ಹೂಣರಿಗೂ ಈ ನವೀನ ಆಗಮಿಗಳಿಗೂ ತಂತಮ್ಮೊಳಗೆ ಕ್ರಮೇಣವಾಗಿ ಸಂಪರ್ಕವಾಗತೊಡಗಿತು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೯೫). [ಸಂ. ಆಗಮಿನ್]

ಆಗಮಿಕ (ನಾ). ೧. ಆಗಮುಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವನು: ಪೇಟಿಕೋಜಿಗೆ ಸಮನಿಲ್ಲ ಧನಂಜಯಂಗೆ ಕವಿತಾಗಮಿಕರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೩೭); ಆಗಮಿಕರೆದೆಶೂಲ ಗರ್ವಿತ ಗೂಗೆಗಳ ನಖಸಾಳವಗ್ಗದ ಭೋಗಿಗಳ ಕುಲದೈವವೆಸೆದುದು ಕುಸುಮಮಯ ಸಮಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫–೬). ೨. ವಿಗ್ರಹ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮೊದಲಾದ ಆಗಮಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅರಿತವನು; ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪೂಜಾರಿ: ಪಂಡಿತರೂ ಆಗಮಿಕರೂ ಸೇರಿ . . . ಶುಭಮುಹೂರ್ತವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೮). ೩. ಆಗಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು; ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟುದು: ಆದಿಪುರಾಣವೆಂದರೆ ಆಗಮಿಕ ಅಥವಾ ಅಲೌಕಿಕ ಕಾವ್ಯ (ನಾಡೋಜ. ೬೨); 'ಗದಾಯುದ್ಧ'ವು ರನ್ನನ 'ಕೃತಿರತ್ನ'. 'ಅಜಿತಪುರಾಣ'ವು ಆಗಮಿಕವಾದರೆ ಇದು ಲೌಕಿಕ ಕಾವ್ಯ (ಕಸಾಚ. ೧೦೮). [ಸಂ.]

ಆಗಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬರು; ಬಂದು ಸೇರು: ನನ್ನ ನೆರೆಮನೆಯಾಕೆಗೆ ೧೨ ಜನರ ಗುಂಪೊಂದು ಬೀಗರಾಗಿ ಆಗಮಿಸಿತು (ಮೊಪಾಸಾ. ೧೬); ದುಷ್ಯಂತನು ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸುತ್ತಾನೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೬೮).
[ಆಗಮನ + –ಇಸು₃]

ಆಗಮಿಕೆ (ನಾ). = ಆಗಮಿಕ ೧: ಆಗಮಿಕರ ಮನೆಯು ಕರಿಕರಿಯಾಗಿ ಕೆಡೆಯಿತು (ಬಸಪು. ೫೬–೩೫); ಒಡನಂತಾಗಮಿಕೆನು ನಗುತಲೆಂದನು (ಬಸಪು. ೫೭–೨). [ಸಂ. ಆಗಮಿಕ]

ಆಗಮೆ₁ (ನಾ). ಆರಂಬ; ವ್ಯವಸಾಯ; ಕೃಷಿ: ಅವರು ಆಗಮೆ ಮಾಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ (ಮರಮ. ४೧೧). [?]

ಆಗಮೆ₂ (ಅ). ಆಗಲೆ; ಆ ಕೂಡಲೇ; ಅವನಾನೊರ್ವನಂ ಮುಳಿದು ನೋಳ್ಪರ್ನ್ನೋಡಿದಾಗಮೆ ಸಾವುದು (ತಸೂವ್ರ. ೧೨೦).
[ಆಗಂ (< ಆಗಡು) + –ಎ₂]

ಆಗಮೋಕ್ತ (ಗು). ಆಗಮುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ; ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ: ಈಗ ದೃಷ್ಟಪ್ರತ್ಯಯಂಗಳನಾಗಮೋಕ್ತದಿ ತೋಱುವೆಂ (ಬಸವು. ೫೧–೫೨); ಅವರು ಆಗಮೋಕ್ತಕ್ರಮದಿಂದ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). [ಆಗಮ + ಉಕ್ತ]

ಆಗಮೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಆಗಮುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮಾತು; ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವ ಮಾತು.

ಆಗಮೋಕ್ತ್ಯಾಶ್ರಯ = ಆಗಮುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮಾತಿನ ಆಧಾರ; ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮಾತಿನ ಆಧಾರ: ನಿಯತೋದ್ದೇಶಿಯುಮನುದೇಶಿಯುಮನನು(ವಿನಂ)ತು ಪೇೞ್ದ ಯಾಥಾಸಂಖ್ಯಾಹ್ವಯಮಕ್ಕುಮಾಗಮೋಕ್ತ್ಯಾಶ್ರಯದಿಂ ವ್ಯತಿರೇಕಮಕ್ಕುಮಲ್ಲದುವೆಲ್ಲಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೮೬). [ಆಗಮ + ಉಕ್ತಿ]

ಆಗರ₁ (ನಾ). ಆಧಾರವಾದ ಸ್ಥಳ; ಮೂಲಸ್ಥಾನ; ಆಶ್ರಯ; ಗಣಿ: "ಆಕರ–ಆಗರ" (ಶಮುದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); "ಆಗರಂ ಆಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೫–೨೦೦); ಪರಶುರಾಮುನನಂಜಿಸಿ ಬೀರಕ್ಕಾಗರಮಾದ ನದೀಜನೇದೊರೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೬೫); ಇದು ಪೆಂಪಿಗೆ ತವರ್ ಸುಖಕ್ಕೆ ಕಣಿ ಸೌಖ್ಯಕ್ಕಾಗರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೬೮); ಆಱಿವಿಂಗಾಗರವೊಳ್ಗುಣಕ್ಕೆ ಕಣಿ ಶೌಚಕ್ಕಾಸ್ಪದಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧–೫); ಮಣಿಗಳಾಗರಮಂದೆಸೆದತ್ತು ಸಾಗರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೨–೩೭); ಉಪ್ಪಿನಾಗರದ ಗೇಣಿಯಂ ವರುಷ ೧ಕ್ಕಂ ಬಹರೊಕ್ಕ ೧೬ (ಸೌಇಇ. IX–i, ४೯–೨೨; 1365). [ಸಂ. ಆಕರ]

ಆಗರ₂ (ನಾ). ೧. ಮನೆ; ವಾಸಸ್ಥಾನ: ಒಡಲಪ್ಪೊಡಶುಚಿ ನಿಲ್ಲದು ಪಡಿಕೆಕರಂ ಜಂತಿನಾಗರಂ ಪೆರ್ವೇಲಿರ್ಪೆಡೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೩೯); ದೇವರ ಆಗರದ ಕೞಂಕೆಯ ತೆಂಕ ಕಡೆಯ ಹೊಸಮುಂಟಪದ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ४೯–೨೧; 1365); ಶೃಂಗಾರದಾಗರ ಸುಖಮಯಸಾಗರ ಮಂಗಲಾರ್ಥಕೆ ನೆಲೆವೀಡು (ಕಂನವಿ. ೭–೩೮). ೨. ಸ್ಥಳ (ಗಂಗಾಮ. ೨೩). ೩. ತೋಟ: ಆಗರದೊಳು ರಸದಾಳಿ ತೆಂಗಾಳಿಯಿಂ ತಾಗಲೊಂದಱಿಕೊಂದು ಹಳಚಿ ಮೇಗೋಲ್ಲಕೊಡೆದಿನಿರಸದ ಪರಿಯೊಳಿಕ್ಷುಸಾಗರ ತುಂಬಿದಂತಾಯ್ತು (ಮೋಹತ. ೨–೪೮); ಗರವ ಆಕಂಡರಸುಗಳಿಯೊಲು ಮೇಘಮಂ ಕಂಡಾಪ್ತ ನವಿಲೊಲು (ಶಂಕದಾ. ೬–४೮). ४. ಉಪ್ಪಿನ ಮಡಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಸಂ. ಆಗಾರ]

ಆಗರಡಕಂಠ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ (?) : ಹಿ[ರಿ]ಯ ಮನೆಯ ಕೆಳಗಡಿಯಿಂದಂ ಬಡಗಲು ಪಡುವಲು ಆಗರಡಕಂಠಂದಿಂದಂ ಮೂಡಲು ಬಡಗಲು ಮೂಡಕರೆಯ ಗಡಿಯಿಂದಂ ತೆಂಕಲು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೨೪–೪೮ ; 1401). [?]

ಆಗರೆ (ಕ್ರಿ). 'ಆ' ಎಂದು ಕೂಗು, —ಧ್ವನಿಮಾಡು : ಗೋಕುಲಂ ಸಾರುತಂ ಬಪ್ಪವೆನೆ ತಮತಮಗೆ ವತ್ಸಂಗಳಾಧ್ಯಾಸದಿಂದಾಗರ[ರೆ] ವುತಡಿ ಗಡಿಗೆ ಧೂಳಿಯಂ ಸಾನುರಾಗದೊಳಭ್ರಕುಪ್ಪರಿಸುವಂತೆ (ಪರಶು. ೩೩–೪). [ಆ$_1$ + ಕರೆ$_1$]

ಆಗರ್ಭ (ಅ). ಗರ್ಭದಿಂದ ಹಿಡಿದು ; ಗರ್ಭದಿಂದಲೇ.
[ಸಂ. ಆಗರ್ಭಂ]

ಆಗರ್ಭಶ್ರೀಮಂತ (ನಾ). ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಮಂತ; ಹುಟ್ಟಿದಂದಿನಿಂದಲೂ ಐಶ್ವರ್ಯವಂತ : ಪಂಡಿತ ಜವಹರಲಾಲ್ ನೆಹರು ಅವರು ಆಗರ್ಭಶ್ರೀಮಂತರು (ರೂಢಿ).
[ಆಗರ್ಭ + ಶ್ರೀಮಂತ]

ಆಗರ್ಭಸುಖಿ (ನಾ). ಹುಟ್ಟಿದಂದಿನಿಂದಲೂ ಸುಖವಾಗಿರುವವನು.
[ಸಂ. ಆಗರ್ಭಸುಖಿನ್]

ಆಗಲ್$_1$ 'ಆಗಡು' ನೋ.

ಆಗಲ್$_2$ 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಆಗಲ್$_3$ 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಆಗಲೀಸು (ಕ್ರಿ). ಆಗಗೊಡು ; ಆಗುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶಕೊಡು ; ಇರಲು ಅಥವಾ ಬದುಕಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡು : ಯಾಗದ ನೆಪದಿಂದ ಕೂಗಿ ತಿಂಬರು ಆಡ ಯಾಗದಲಿ ಬಂದು ದಿಟವಿರಲು ಹೋತುಗಳನಾಗ ಲೀಸುವರೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೩೩). [ಆಗಲ್$_3$ (< ಆಗು$_1$) + -ಈಸು ?]

ಆಗಲು$_1$ 'ಆಗಡು' ನೋ.

ಆಗಲು$_2$ 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಆಗವೆ 'ಆಗಡು' ನೋ.

ಆಗಸ, ಆಕಸ, ಆಕಾಸ (ನಾ). ಆಕಾಶ ; ಗಗನ : ಆಗಸದೊಳಗೊಂದು ಮಹೀಭಾಗದೊಳಿನ್ನೊಂದು ದಾಡೆಯಾಗಿರೆ ಮುನದಿಂ ಬೇಗಂ ಬರ್ಪಳ ದಿಟ್ಟಗಳಾಗಳೆ ಪತ್ತಿದುವು ಗೆಂಟಣೋಳ್ ಮಾರುತಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೧೩) ; ಆಗಸಮೆಲ್ಲಂ ಸುಧೆಯಿಂದೆ ಲೇಪಿಸಿದುದು . . . ಎಂಬಿನ ಮೊಂದು ಬೆಳ್ಪೆಳಗು ಪರ್ವಿತ್ತೆಯ್ದೆ ರೋದೋಂತಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೦೩); ಬೆಳ್ಗೊಡೆ ಪಳಯಿಗೆಗಳಾಗಸವ ತುಂಬಿತು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧–೬೯). **ಆಕಸ** : ಆಕಸದ ದರ್ಪಣದ ಬಕ ರತ್ನಾಕರನಲೊಂದೊಂದು ಗುಣವಿರಬೇಕು ನೃಪರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧–೫೪) ; ಆಕಸಕೆ ನೆಗೆದಸುರನಂ ಪಿಡಿದೌಕಿ ರೆಕ್ಕೆಯ ಮುರಿದು (ಅನಂರಾ. ೫–೪–೧೧). **ಆಕಾಸ** : "ಆಕಾಶಂ–ಆಕಾಸ, ಆಗಸ" (ಶಮದ. ೨೫೩ ಪ್ರಯೋ) ; ಪಸುರ್ಗರ್ಪಿಂ ಸುತ್ತಲುಂ ಕಟ್ಟಲಿಪ ಪಸಲೆ ಯಾಕಾಸಮಂ . . . ಪೋಲ್ತು (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೭೬).

ಆಗಸದಬ್ಬೆ = ಒಂದು ದೇವತೆ : ಪಸಕಾಲದೊಳೆಱೆಯಪನಾಗಸದಬ್ಬೆ ಬಳಾರಿ ಭೈರವಂ ಮೈಲಾರಂ ಮಸಣಿ ಮಾರಬ್ಬೆಯೆಂದಿಂತು ಸತ್ತರಾ ಭಕ್ತರೇಕೆಯೋ ಕೊಂಡಾಡರ್ (ಸಮುಪ. ೯–೧೦೫).
[< ಸಂ. ಆಕಾಶ]

ಆಗಸಂಬೊಚ್ಚ 'ಆಗಸವೊಚ್ಚ' ನೋ.

ಆಗಸಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮುತ್ತವವರೊಳಗೆ ತಿಪ್ಪ ಗಾವುಂಡನ ಸಾತಿಗಾವುಂಡಂ ಆಗಸಗೆಱೆಯ ತಂನ ವೀಸಂ ಕಾಣಿಯ ಬಳ ದೊಳಗೆ ಗೂಗೆಯ ಬಾಗಿಂ ಪಡುವಣ (ಕಇ. I, ೨೫–೪೧ ; 1186).
[ಆಗಸ + ಕೆಱೆ]

ಆಗಸದೊಱೆ (ನಾ). ಆಕಾಶದ ನದಿ ; ದೇವಗಂಗೆ : ಆಗಸದೊಱೆ ಪೆಱೆಯನಾಂತ ಗಗನಕೇಶಾ (ಸಾನಂಚ. ೧–೭೫) ; ಆಗಸದೊಱೆ ಮೇಲ್ಮಿನುಪೊಳ್ತೊಱೆಯೊಳಗಾಳ್ದಲ್ಲಿಯ ಬೆಳ್ದಾವರೆಗೆಯ್ದಿ (ಉದ್ಭದೇ. ೨–೬೬). [ಆಗಸ + ತೊಱೆ$_2$]

ಆಗಸಮಣಿ 'ಆಗಸವಣಿ' ನೋ.

ಆಗಸವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಬಾಲವುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ : "ಬಾನಡಿ ಟಿಟ್ಟಿಭ ಟೀವಂ ತಾನಾಗಸವಕ್ಕಿ ಖಂಜರೀಟಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೨) ; "ಟೀವಮೆಂದುಂ ಆಗಸವಕ್ಕಿಯೆಂದುಂ ಖಂಜರೀಟಂ" (ಕಶಸಾ. ೬–೯೮). [ಆಗಸ + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಆಗಸವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಗಗನಮಾರ್ಗ ; ಆಕಾಶಮಾರ್ಗ : ನವರತ್ನ ಖಚಿತ ಪುಷ್ಪಕಮೆಂಟು ಕನಕಮಯ ಕೋಟಿ ಸೂರ್ಯಪ್ರಕಾಶಂಗಳಿಂ . . . ನೆಗೆದುವಾಗಸವಟ್ಟೆಗೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೯–೫೩) ; ತ್ರಿಜಗವು ನೆಱೆದು ಬಂದುದು ನಿಮಿಷಕಾಗಸವಟ್ಟೆಯಲಿ ನಿಂದು ಸುರಪತಿಯ ಬಹ ಬರವ ಸಾಱುತ್ತಿರಲ್ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧–೧೨). [ಆಗಸ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಆಗಸವಟ್ಟೆಗ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು ; ಖೇಚರ ; ದೇವತೆ : "ಎಸೆವ ಬಿಡುಗಣ್ಣವರ್ ಬೋಳೆಯರ್ ತಿಳಿಯಲಾಗಸವಟ್ಟೆಗರು ಸಗ್ಗಿಗರು ಬರ್ದಿಲರ್ಬೆದೆಯಾ ಪೆಸರು ಸಲ್ವುದು ಸುರರ್ಗೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦) ; ಆಗಸವಟ್ಟೆಗರಾಯನಣುಗನುಂ ಸೋಗೆಮುಡಿಯ ಕಾಂತಾವತಿ ಯುಂ ಸಮವಾಗಿಯುದಯಗಿರಿಯೇಱಿದ ಶಶಿರೋಹಿಣಿಯಂತೊಪ್ಪಿದರು (ಜಯಕಾ. ೧೩–೨೩) ; ಆ ಘಳಿಗೆಯೊಳಾಗಸವೇಗನೆಂದೆಂಬಾಗಸವಟ್ಟೆಗ ನಿಳಿದು . . . ಈ ಗರುವೆಯನು ಕಂಡನವನು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೫–೧೮).
[ಆಗಸವಟ್ಟೆ + -ಗ$_2$]

ಆಗಸವಟ್ಟೆವೆಣ್ (ನಾ). ಆಕಾಶಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಹೆಣ್ಣು : ಖೇಚರಿ ; ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ : ನಟ್ಟನಡುವೆಯೊಲೆದಾಡುತಿರ್ಪಾಗಸವಟ್ಟೆ ವೆಣ್ಗಳ ತಂಡಮಿಹುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ ೧–೭೧). [ಆಗಸವಟ್ಟೆ + ಪೆಣ್]

ಆಗಸವಣಿ, ಆಗಸಮಣಿ (ನಾ). ಗಗನಮಣಿ ; ಸೂರ್ಯ : "ಪೊಳ್ತು ನೇಸಱಾಗಸವಣಿ ಸೆಗಳಿಗದಿರ . . . ಎನೆ ಸೂರ್ಯನಾಮಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೫). **ಆಗಸಮಣಿ** : "ಆದಿತ್ಯನೊಳಾಗಸಮಣಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕಶರ. ೧೨). [ಆಗಸ + ಮಣಿ$_4$]

ಆಗಸವಳಯ (ನಾ). ಆಕಾಶಮಂಡಲ ; ಆಕಾಶವಲಯ : ಕಿಬ್ಬಾಳ್ಗಳ ಗೊಂದಣ ಬೆಳಗುಗಳ ಬಳಗಂಗಳೊಳಾಗಸವಳಯಮೆಲ್ಲಂ ಕುವಳಯಿತವಾಗೆ ಬಂದು ತಾಗುವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೨೬ ವ).
[ಆಗಸ + ವಳಯ (= ವಲಯ)]

ಆಗಸವೊಚ್ಚ, ಆಗಸಂಬೊಚ್ಚ (ನಾ). = ಆಗಸದೊಱೆ : ಬೆಟ್ಟುಂ ಗಾಡು, ಬೆಟ್ಟುಗಾಡು ; ಅಗಸಂಬೊಚ್ಚಂ, ಆಗಸವೊಚ್ಚಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೭೯ ಪ್ರಯೋ). **ಆಗಸಂಬೊಚ್ಚ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಆಗಸ + ಪೊಚ್ಚ$_2$]

ಆಗಸ್ಕರ (ನಾ). ೧. ಅಪರಾಧಿ ; ದೋಷಿ : ಲೋಗರ್ ಪೊಲ್ಲಮೆ ಗೆಯ್ದೊಡಮಾಗಸ್ಕರನಲ್ಲದಿರ್ಪ ತನ್ನೊಳ್ ಕೇಡಂ ಯೋಗಿಯವರ್ಗ್ಗೊಡ ರಿಸಿದೊಡೆ ನೀಗಲ್ಕರಿದಪ್ಪ ದುಃಖಕಿರಲೆಡೆಯಪ್ಪಂ (ನೀತಿಮಂ. II, ೨೬೩). ೨. ಪಾಪಮಾಡಿದವನು : ತದಾಗಸ್ಕರಂ ಕೋಟಿಪಾಪೌಘವಿಶೇಷಾ ವಾಪ್ತಿಯಂ ಮೇಣ್ಪಡೆಯನೆ ಸುಕೃತಕ್ಕಾದ ಬಲ್ಪೇನಘಕ್ಕಿಲ್ಲವೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೧೦). [ಸಂ.]

ಆಗಸ್ಸು (ನಾ). ೧. ಅಪರಾಧ ; ಅಪ್ರಿಯವಾದ ಆಚರಣೆ : "ವಿಪ್ರಿಯಂ ಮಂತುವಾಗಸ್ಸುವಾವೇಳಿಕಮುದಪರಾಧಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೦–೧೬). ೨. ಪಾಪ. [ಸಂ. ಆಗಸ್]

ಆಗಳ್ 'ಆಗಡು' ನೋ.

ಆಗಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ದುಗ್ಗಮಾರೆಱೆ ಅಪ್ಪೋ ಕುವಳಾಲನಾಡು ಮೂನೂಱುಂ ಗಂಗಱುಸಾಸಿರಮುಮಾಳೆ ಅವರಾ ಮಹಾದೇವಿ ಕಣ್ಚಿಅಬ್ಬೆ ಆಗಳಿ ಆಳೆ ಮದುರೆಗಿಱಾವೆಲ್ಲ ಸಮ್ಮಂಗೆ ಕೊಟ್ಟೋದು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೮೦–೩ ; 762). [?]

ಆಗಳಿಕೆ 'ಆಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಆಗಳಿಸು 'ಆಗುಳಿಸು' ನೋ.

ಆಗಳು 'ಆಗಡು' ನೋ.

ಆಗಾಂತರ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯತ್ಕಾಲದ ವಾರ್ತೆ, —ಸಮಾಚಾರ (?): ಎಂದಿಂತು ಚೆನ್ನಬಸವೇಶನಂದತಿಕರುಣದಿಂದಾಗ ಸಿದ್ಧರಾಮೇಶಂಗೆ ಪೇಳ್ದನಿದು ಮುಂದಣಾಗಾಂತರದ ಸುದ್ದಿ ನೀಂ ಸೊನ್ನಲಾಪುರದೊಳ್ಕೈಕ್ಯ ಸ್ಥಲದಲಿ ನಿಂದು ನಿಜಸುಖ ಸಮಾಧಿಯೊಳಿರೆನೆ (ಚೆಬಪು. ೬೩–೭೫). [?]

ಆಗಾಂತುಕ (ನಾ). = ಆಗಂತುಕ ೩: ಸಿದ್ಧಾಯ ಕಿಱುಕುಳ ಆಗಾಂತುಕವೊಳಗಾದ ಸಮಸ್ತಾಯಮನಾ ದೇವರ ಸನ್ನಿಧಿಯಲು (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೭೮–೩೯ ; 1185). [< ಸಂ. ಆಗಂತುಕ]

ಆಗಾಡ (ನಾ). ಎಲ್ಲೆ; ಸೀಮೆ; ಮೇರೆ: ಸಮಸ್ತ ಗುಣಸಂಪನ್ನರಪ್ಪ ಶ್ರೀಮತ್ಸಮಸ್ತಾಗಾಡದ ಪನ್ನಾಯದ ಗುಗ್ಗರಿಯ ಮಾಚಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಗಂ ಚಟ್ಟಯ್ಯನಾಯಕನುಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೪೯–೩ ; 1081).
[< ಸಂ. ಆಘಾಟ]

ಆಗಾಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತು ಗುರುತಂಮಂಣನು ಆಗಾಣಿಯ ಬಯಿರವಗಉಡಗೆ ಕೊಟ ನೆತ್ತರಗೊಡಗಿಯ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೮೭–೩ ; 1540). [?]

ಆಗಾತ್ಯ, ಆಗತ್ಯ (ನಾ). ಬಹಳ ನೋವು, ಹಿಂಸೆ, ತೊಂದರೆಗಳುಂಟಾಗಿವೆಯೆಂದು ನಟಿಸುವುದು; ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಮಹತ್ತರವಾದದ್ದೆಂದು ಕೂಗಿಕೊಂಡು ಅವಾಂತರ ಮಾಡುವುದು; ಪ್ರಾಣಬಿಡುತ್ತೇನೆಂದು ಹೆದರಿಸುವುದು (ಕ): ಮೈ ಬೆಚ್ಚಗಾಗುವುದಕ್ಕಿಲ್ಲ ಭಾರಿ ಜ್ವರ ಬಂದವರಂತೆ ಆಗಾತ್ಯಮಾಡಿ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಆಗತ್ಯ**: ಅವನಿಗೆ ತುಂಬ ಆಗತ್ಯ ಹೆಚ್ಚು, ಸ್ವಲ್ಪ ಜ್ವರ ಬಂದರೆ ಒರಲಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ).
[?. / **ತಮಿ.** ಆಗಾತ್ತಿ; **ತೆಲು.** ಆಗಾತ್ಯ, ಆಕಾತ್ಯ, ಆಗಾಯಿತ್ತು, ಆಗಾಯಿತ್ಯ, ಆಘಾತ್ಯ, ಓಗಾತ್ಯ, ಓಗಾಯಿತ್ಯ = ಉಗ್ರಸ್ವಭಾವ, ಮೊಂಡುತನ, ಕೀಳುತನ]

ಆಗಾತ್ಯಗಾರ (ನಾ). ಆಗಾತ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವವನು: ಆಗಾತ್ಯಗಾರನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿಗಾರ ಸಾಕ್ಷಿ (ಗಾದೆ).
[ಆಗಾತ್ಯ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಆಗಾಧ (ನಾ). = ಅಗಾಧ (ದಕ. ಕ). [ಸಂ.]

ಆಗಾಧಜಲ (ನಾ). ಬಹಳ ಆಳವಾದ ನೀರುಳ್ಳ ಮಡು, —ಸರೋವರ. [ಆಗಾಧ + ಜಲ]

ಆಗಾಮಿ (ಗು). ೧. ಬರಲಿರುವ; ಮುಂದಿನ; ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿನ: ಪರಶುರಾಮನಾಗಾಮಿಕಾರ್ಯಮನಱಿಪಿ ಕಳುಪಿದಂ (ಜಗವಿ. ೮–೨೧); ಸಂಚಿತಾಗಾಮಿಗಳ ಕರ್ಮ ವಿರಿಂಚಿಜನಕನ ಭಜಿಸೆ ಕೆಡುವುವು (ಹಸಾರ. ೧೯–೧೬). (ನಾ). **೨.** ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮ: "ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಂಚಿತವೆಂತಲೂ ಮುಂದೆ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಆಗಾಮಿಯೆಂತಲೂ ಹೆಸರು" (ಹಸಾರ. ೩–೪ ಟೀಕು); ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದ ಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಾರಬ್ಧ, ಈ ಜನ್ಮದ ಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ಆಗಾಮಿ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೭೬). [ಸಂ. ಆಗಾಮಿನ್]

ಆಗಾಮಿಕ (ಗು). ೧. ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಮುಂದೆ ಬರಲಿರುವ: ಅಂತು ಭಾರದ್ವಾಜನಾಗಾಮಿಕ ಸಂಗ್ರಾಮರಂಗಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರಂಗಳಂ ಸಮೆಯಿಸುವ ಸೂತ್ರಧಾರನಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೫೯ ವ). (ನಾ). **೨.** ಮುಂದೆ ಬರಬಹುದಾದ ಆದಾಯ: ಹಲಗೂರ ಸುಂಕ ಆಗಾಮಿಕ ಮಗ್ಗದೆಱೆ ಇವಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೫, ೧೭–೯ ; ?). [ಸಂ.]

ಆಗಾಮಿಕರ್ಮ (ನಾ). ಮುಂದೆ ಮಾಡಲಿರುವ ಕರ್ಮ: ಹೆಣ್ಣಿನಾಸೆ ಉಳ್ಳನ್ನಕ್ಕರ ಆಗಾಮಿಕರ್ಮ ಬಿಡದು (ಅಖಂಡೇ. ೧೩೪–೧೧೧); ಆಗಾಮಿಕರ್ಮ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಬೀಜದಲ್ಲಿ ವೃಕ್ಷ ಅಣಿಗಿರೋಪಾದೇಲಿ . . . ಆಗಾಮಿಕರ್ಮಯಿರುತ್ತದೆ (ಅಧ್ಯಾಮಾ. ೯೩). [ಆಗಾಮಿ + ಕರ್ಮ]

ಆಗಾಮಿಕಾರ್ಯ (ನಾ). ಬರಲಿರುವ ಕೆಲಸ; ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯ: ಪುರೋಹಿತಂ . . . ರಾಮಕೃಷ್ಣರೆಂಬ ನಾಮಕರಣಂ ಮೊದಲಾಗೆ ಪಲವುಮನ್ವರ್ಥನಾಮುವನಿಟ್ಟು ಆಗಾಮಿಕಾರ್ಯವನಱಿಪಿ ಪರಸಿ ಪೋಪುದುಂ (ಜಗವಿ. ೩–೨೬ ವ). [ಆಗಾಮಿ + ಕಾರ್ಯ]

ಆಗಾರ (ನಾ). ೧. ಮನೆ; ವಾಸಸ್ಥಾನ: ಜಿನನಾಥಾಗಾರದೊಳರ್ಚನೆಯಿಂದಲ್ಲಿರ್ದ ಜಿನಪನಂ ಪೂಜಿಸಿ (ನೇಮಿಪು. ೭–೪೩); ಭೂರಮಣಿಯ ಶೃಂಗಾರಾಗಾರಮಿದೆನೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೨೨). **೨.** "ಸ್ಥಳ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೩). [ಸಂ.]

ಆಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಉಂಟುಮಾಡು; ನೆರವೇರಿಸು: ಶ್ರೀವಿಜಯ ಪ್ರಭೂತ ಮುದಮಂ ತನಗಾಗಿಸಿದೊಂ ಕವೀಶ್ವರಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೫೫); ಶ್ರೀಗೆ ಭುಜಶಿಖರಮಂ ನೆಲೆಯಾಗಿಸಿ ನೀಂ ನೆಲಸು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೧); ವಿನಯಮನಾಗಿಸಲ್ಕೆಱೆಯದನ್ವಯಮುಂ ಶ್ರುತಮುಂ . . . ಅಂತುಟೆ ವಲಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೪೧); ಆಗುಳಿಕೆ ಸೀಸು ತೇಗಿದನಾಗಿಸುಗುಂ ಗಳದೊಳಿರ್ದದಾನವ್ಯಾನಂ (ಕಲ್ಯಾಕ. ೨–೧೭); ದೇವಾಧೀಶನೆ ಕಲ್ಲು ನಿನ್ನ ಹೃದಯಂ ತಾನೆಂಬುದಂ ರಾಕ್ಷಸರ್ ಭಾವಕ್ಕಾಗಿಸಿದರ್ ಗಡಾ ಖಡುಗದಿಂ ಪೊಯ್ದಾಡಿ (ಮೈಸೂಮ. ೨–೬೩). **೨.** ಮಾಡು; ರಚಿಸು: ತಾವರೆಗಾವೊಳಾಗಿಸಿದ ಬಿಲ್ಗದಱೀರೆಳೆಯೇಱಿಸುತ್ತೆ (ರಾಜಶೇ. ೨–೧೭):
[ಆಗು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಆಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). (ಕ್ರಿಯಾರೂಪಗಳು) ಅಕುಂ, ಅಕ್ಕು, ಅಕ್ಕುಂ, ಅಕ್ಕುಗುಂ, ಅಪ್ಪಂ, ಅಪ್ಪಳ್, ಅಪ್ಪುದು, ಅಪ್ಪೊಂ, ಅಪ್ಪೊನ್, ಅಪ್ಪೋನ್, ಅಪ್ಪೋರ್, ಅಹನು, ಅಹನೆ, ಅಹಳ್, ಅಹಾದು, ಅಹಿರಿ, ಅಹುದು$_1$, ಆಕ್ಕು, ಆಗುಗುಂ, ಆಗುಗುಗುಂ, ಆದತ್ತು, ಆಯಿತು, ಆಯಿತ್ತು, ಆಯ್ತು, ಆಹುದು, ಆಹೋದು. (ಕೃದಂತ ರೂಪಗಳು) ಅಪ್ಪ$_4$, ಅಹ$_1$, ಅಹಪ್ಪ, ಆಕ್ಕಿ, ಆಗಿ, ಆದ, ಆಹ$_2$. (ನಿಷೇಧ ರೂಪಗಳು) ಆಗ$_3$, ಆಗದು, ಆಗಲ್$_2$. (ಸತಿಸಪ್ತಮೀ ರೂಪಗಳು) ಆಗಲ್$_3$, ಆಗಲು$_2$, ಆಗೆ. (ಪಕ್ಷಾರ್ಥಕ ರೂಪಗಳು) ಅಪ್ಪಡೆ, ಅಪ್ಪೊಡೆ, ಆಹರೆ, ಆದಡೆ$_2$, ಆದರೆ$_2$, ಆದೊಡೆ$_2$, ಆದ್ರೆ$_2$. (ವಿಧ್ಯರ್ಥಕ ರೂಪಗಳು) ಅಕ್ಕೆ, ಆಕ್ಕಾ, ಆಗುಗೆ. (ಕೃಲ್ಲಿಂಗ ರೂಪಗಳು) ಆದುದು. (ಸಂಭಾವನಾ ರೂಪಗಳು ℙ ಇವು ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿವೆ) ಆದಾತು, ಆದಾನು, ಆದಾರು, ಆದಾವು, ಆದಾಳು, ಆದೀತು, ಆದೀಯೆ, ಆದೀರಿ, ಆದೇನು, ಆದೇವು. ೧. ಹುಟ್ಟು; ಉಂಟಾಗು; ಸಂಭವಿಸು: "ಆಗು — ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೇ" (ಶಮಧಾ); ವಿದ್ರುಮಾಧರ ಶಾನ್ತಿಸೇನ ಮುನೀಶನಾಕ್ಕಿಎ ವೆಳ್ಗೊಳ ಆದ್ರಿ ಮೇಲಶನಾದಿವಿಟ್ಟಪುನರ್ಭವಕ್ಕೆಱೆ ಆಗಿ (ಎಕ. II, ೩೧–೩ ; 650); ದುಷ್ಟನೊರ್ವನದಱ ಫಲಮಂ ತಿಂಬವಂ . . . ಕುಲಕ್ಷಯಮಾಗುಗುಂ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೯೦–೧೫ ; 897); ರಾಗಮುಗುಂದಲೆಯುಂ ಪೊಂಪುಱಿಯುಮಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೯–೪);

ಜಾಬಯ್ಯಗೆ ತಾಮಾದರ್ ತನಯರ್ (ಎಕ. II, ೧೩೯-೪; 950); ನೀತಿಯೆ ಸಕಲ ಲೋಕಕ್ಕಾಗಬೇಕೆಂದು ಪೇಳಿದ ಸೋಮಂ (ಸೋಮೇಶ. ೨); ಪುಲಸ್ತ್ಯನಾ ಸರಸಿರುಹಗರ್ಭನ ಮಾನಸವಲವತರಿಸಿದನು ತನ್ಮನಿಪ ಗಾದನು ವಿಶ್ರವಸು ಬಳಿಕ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೨೩). **೨.** ಜರುಗು; ನಡೆ; ಪ್ರವರ್ತಿಸು: ಅಂತಾದೊಡೆ ಕರಮೊಳ್ಳಿತ್ತು (ಕುಸುಮಾ. ೬-೫೧ ವ); ಆವಾವನೊಬ್ಬ ತಪ್ಪಿ ಬಂದವನಾದ್ರೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೦೮-೩೫; 1364); ಅಶ್ರುತಾಯುಧ ಮಡಿದನಲ್ಲಿ ಮಹಾಸುರದ ರಣವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೧೫); ಮೂವರು ಕಾಂತೆಯರಿಗಾದುದು ಕಣಾ ಸೀಮಂತ ಸೌರಂಭಾತಿಶಯದುಬ್ಬರದ ವಿಭವದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೫); ಜನರೇನು ಬಲ್ಲರು ಒಳಗಾಗೋ ಕೃತ್ಯವ (ಕೈಕವ. ೬೩-೩). **೩.** ಬೆಳೆ; ವೃದ್ಧಿಹೊಂದು: ಆದ ಮುಳಿಸಿಂದಮೆಲ್ವಂ ತೇದುಂ ಕುಡಿಯಲ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪಗೆವನ ರುಧಿರಾಚ್ಛೋದಮನೆ ಕುಡಿದು ಮಾಣ್ದ ವೃಕೋದರನೇನಾವ ತೇಜದೊಳಂ ದೋಷಿಗನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೫೯); ದಿನದಿನಕಾದುದಖಿಳೈಶ್ವರ್ಯ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೨೯); ನನ್ನ ಹಾಗೆ ಆಗು ಮಗಳೇ (ಗಾದೆ). **೪.** ಪಾಲಿಗೆ ಬರು; ಒದಗಿ ಬರು: ಎನ್ನ ಪಾಪಕರ್ಮನ ಕತದಿಂದಮಿಾ ನಿಮಗಮಿಾಯಿರವಾದುದೆ ಸಿಂಧುನಂದನಾ (ಗದಾಯು. ೫-೪೦); ಭಾಗನಾಲ್ಕರಲೆರಡು ಭಾಗಂಗಳು ಸುಮಿತ್ರಾ ತರುಣಿಗಾದವು (ತೊರರಾ. ೧-೭-೫೮); ಕೋರ್ಟಿನ ನಿರ್ಣಯದಂತೆ ಆ ಹೊಲ ನನಗಾಯ್ತು (ರೂಢಿ). **೫.** ಪರಿಣಮಿಸು; ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದು: ಅಂಕದಶ್ವಗೋಪಾಳಕರೆಂಬರಾ ನಕುಳನುಂ ಸಹದೇವನುಮಾದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬); ಪ್ರಭಾವತಿಯುಂ . . . ತಪದೊಳ್ ನೆಗೞ್ದು ಅಚ್ಯುತಕಲ್ಪದೊಳ್ ಪ್ರತೀಂದ್ರನಾದೊಳ್ (ಚಾವುಂಪು. ೨೯-೧೩); ಚರಿಪಾರಣ್ಯದ ಪಕ್ಷಿಗೊಂದು ತರುಗೊಡ್ಡಾಗಲ್ಫಲಂತೀವಿದಾ ಮರಗಳ್ ಪುಟ್ಟವೇ (ಸೋಮೇಶ. ೨೬). **೬.** ಇರು; ವರ್ತಿಸು: ಈ ದೊರೆಯ ಮಹಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಕವಿ ಪೋದರೊಳಿಲ್ಲಾದರೊಳಿಲ್ಲಪ್ಪರೊಳಿಲ್ಲ (ಆಜಿಪು. ೧೨-೩೩); ಕಬ್ಬೆಂಬಭಿಧಾನಂ ಕಾಟ್ಗಬ್ಬಿಂಗಂ ನೆಗೞ್ದ ಮೆಲ್ವ ಕಬ್ಬಿಂಗಂ . . . ಅಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೯೦); ಅಕ್ಕರಮುಂ ವರ್ಣಮುಮೆಂದಕ್ಕುಂ ಶುದ್ಧಾಕ್ಷರಕ್ಕೆ ನಾಮಂ (ಶಮದ. ೨); ನಿಮ್ಮ ಕಿಱಿಯಣ್ಣ . . . ಎಮ್ಮ ಪುರಕೆ ಬಂದಹನೆಯೆಂಬಾ ನುಡಿಯನು ಕೇಳಿ (ಪ್ರಭಂಜ. ೩-೧೨೯); ಅವಳೀಗ ನಿನ್ನ ಮನವ ಸೂಱೆಗೊಳುವಂತೆ ರಂಜಿಸುತಹಳೆ (ಭರಚ. ೩೭-೯೩). **೭.** ನೆರವೇರು; ಕೊನೆಗೊಳ್ಳು; ಈಡೇರು; ಮುಗಿ: ಸಯ್ತಾಯ್ತುಜ್ಜನ ಮಾತು ನಮ್ಮ ಪಡೆಯಂ ಕಾವರಿನ್ನಾರೊ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೫೨); ರಾಜಕೀರನೆ ನೀಂ ಪಲ್ಲೈದಿದ ಕಜ್ಜಮಾದುದೆ (ಉದ್ಭಟ. ೭-೧೧೬). **೮.** ಒಳಹೊಗು; ಹಿಡಿಸು; ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು: ನೀನು ಚಿಕ್ಕವನಪ್ಪ ನಿನ್ನ ಅಂಗಿ ನನಗೆ ಅಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **೯.** ಒಪ್ಪು; ಸರಿಯಾಗು; ತಕ್ಕುದೆನಿಸು: ಎನಗೆ ದೀಕ್ಷೆಯಂ ದಯೆಗೆಯ್ಯಿಮೆನೆ ಭಟಾರರೆಂದರೆಮಗಂತು ದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕುಡಲಾಗ ಮಗನೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪-೧೨); ಅಗದು ಸಮರಂ ಗುಣಯುತನಾಗು (ಗದಾಯು. ೭-೪೩); ನೀಂ ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣ ಪಾಪೆಯನುನ್ನತಿಯಿಂದಱಿಯದನಿತಱಿಂ ಪಾಪೆಗಳಿಲ್ಲೆನ್ನಲ್ಕಕ್ಕುಮೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೮೭); ಇವು ವರ್ಣಾವೃತ್ತಿಗೆ ಸಲ್ಲುವು ಸಂದುಂ ಪ್ರಾಸದೆಡೆಗೆ ಸಲ್ಲವು ಯಮಕವ್ಯವಹೃತಿಗಾಗವು (ಶಮದ. ೧೯); ತಲೆಗೆ ಕೊಂಡೆವು ಹಣವನಿನ್ನುಳುಹಿಕೊಂಡಿರಲಾಗದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೪೯). **೧೦.** ಪ್ರೀತಿಯಿರು; ಬೇಕಾಗಿರು: ಆರ್ಜಿಸಿ ರಕ್ಷೆಯಂ ಕಟ್ಟಲ್ ಆಗದ ರಹಿತ ಬುದ್ಧಿಯಿಂ ಮಾಡಿದ ಕುಟಿಲಂಗಳ್ ಕಿಡುಗುಂ (ಖಮದ. ೧೪-೬೬ ವ); ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಕೊಲಿಸುವರ ಕೊಂಡಾಡುತಿರಬೇಕು ಕಂಡರಾಗದವನ ಹೊಗಳಬೇಕು (ಪುರಂದ. ೨-೭೭-೮); ಆಗದರ ಮನಮನಱಿದೊಡೆ ಬೇಗದೆ ತೊಲಗು (ಶಬ್ದಾನು. ೫೮ ಪ್ರಯೋ); ಕಂಡರಾಗದವರು ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಉಂಡರಂತೆ (ಗಾದೆ). **೧೧.** ತೀರು; ಸಾಧ್ಯವಾಗು: ನುಡಿಯಲಕ್ಕುಮೆ ಪೂಗಳ ಲೆಕ್ಕಮನೆಂದೆಯ್ದೆ ಕಾಮನೊಡ್ಡೋಲಗದೊಳ್ ಮುಡಿಗೆಯಿಕ್ಕಿಯುಂ ಕೈಯನೆತ್ತಿ ಪೊಗೞ್ದುಂ ತಣಿಯನೆ ಮದನನುಂ ಮಲ್ಲಿಗೆಯಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೦೯); ಪುಲಿಯ ಮಿಾಸೆಯನಂಜದುಯ್ಯಲನಾಡಲಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೯); ಯೋಗವೈದ್ಯರು ಬಂದು ಮಂತ್ರಿಸಿ ನಾಗವಿಷದಿಂ ಮಡಿದ ರಾಯನನಾಗದಯ್ಯೋ ನಮ್ಮ ಕೈಯಲೆನುತ್ತ ತೊಲಗಿದರು (ಬಸಪು. ೪೬-೨೩); ಸಾರಿದುದು ಸರಸಿಜಭವನನಾತನಿನಾಗದಿರೆ ಮುರಿದು ಮದನಮದಮರ್ದನನ ಮಱೆಹೊಕ್ಕುದು (ತೊರರಾ. ೨-೭-೧೧); ಕೈಯ್ಯಲ್ಲಾಗದ್ದು ಮೈಯೆಲ್ಲ ಹರಕೊಂಡಿತು (ಗಾದೆ). **೧೨.** ಸೇರಿರು; ಸಂಬಂಧವಿರು: ಆ ಕೂಸೆಂಬುದು ನಿಮ್ಮ ತಮ್ಮನಪ್ಪ ವಾಯುಭೂತಿಯಪ್ಪ ಜೀವಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦-೧); ಈತಂ ನಿನಗೇನಪ್ಪನದೇತಕ್ಕೀ ಬನಕೆ ಬಂದಿರೀರ್ವರ್ (ಉದ್ಭಟ. ೭-೨೫); ಬೆಳತನಕ ರಾಮಾಯಣ ಕೇಳಿ ಬೆಳಗಾಗ ರಾಮನಿಗೆ ಸೀತೆ ಏನಾಗಬೇಕು ಎಂದಂತೆ (ಗಾದೆ). **೧೩.** (ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು) ಹೊಂದು; ಪಡೆ: ಏೞನೆಯಾ ನರಕದಾ ಪುೞು ಅಕು(ಕ್ಕು)ಂ (ಇಅ. X, ೯೦-೪; 570); ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕನಕ್ಕುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭-೧೨; 675); ಇದೊನ್ ಕೆಡಿಸಿದೊನ್ ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನಕ್ಕು (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೫೫-೨೦; 740); ಬಾರಣಾಸಿಯಾ ಆೞಿದಾನಾಕ್ಕು ಸ್ವಾಸ್ತಿ (ಎಕ. X, ಬೌರಿಂಗ್, ೮೯-೧೫; 820); ಸಿಂಧುಕ್ಷಿತಿಪಂ ತಾನೇನನಾದಂರಣದೊಳದನೆ ಪೋಗಾನುಮಪ್ಪೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೨೬); ಕವೀಂದ್ರಚೂಡಾಮಣಿಯ ಕವಿತ್ವಂ ತತ್ತ್ವಕ್ಕವಳಂಬನಮಾದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪೧); ಧರಣಿಪತಿ ಮೞುಗಿದನು ಮಗನೇನಾದನೋ ಎನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೬೨). **೧೪.** ದೊರಕು; ಲಭಿಸು; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು: ಸರಸ್ವತಿಯಂ ಸಾಧಿಸೆ ಸಂದ ಸಯ್ಪು ಸವಣಂಗಕ್ಕುಂ ಪೆಱಂಗಕ್ಕುಮೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮); ಪುರೋಹಿತರ್ಗೆಂಟುತಿಂಗಳೊಳಗ ಪಾಯಮಕ್ಕುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೬); ತಾನವಿವೇಕದಲುಪಾರ್ಜಿಸಿದ ದುಷ್ಕೃತ ಫಲವೆ ತನಗಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೩); ಆದನು ರಾಮ ನಿನಗೆ ಮಾತಿವು ಚೆನ್ನಾದವಿನ್ನೇನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬-೯೬); ಸಂತತಿ ಆಹೋದು ರಾಮಾಯಣವ ಕೇಳಲು (ಪುರಂದ. ೫-೧೩ ಉ); ಹೊದ್ದಿ ಪಾಂಡವರನೋಲೈಸಲಾದುದು ಭಾಗ್ಯ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೪೭); ಗುರುಪಾದ ಕೆಱಗಿದರೆ ಶಿರಸು ತಾ ಮಣಿಯಕ್ಕು ಪರಿಣಾಮವಕ್ಕು ಪದವಕ್ಕು ಕೈಲಾಸ ನೆರೆಮನೆಯಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೨); ಹಲವು ಬಗೆಯಿಂದ ತಿಳಿದು ಮಾಡಲು ಮಹಫಲವಾಹುದು (ಮೋಕ್ಷಪ್ರ. ೧೬೮-೨೧). **೧೫.** ನೆರವಾಗು; ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ ಬರು: ಸುತನಿರ್ದೇಂ ಮುಪ್ಪಿನಲ್ಲಾಗದಾ (ಸೋಮೇಶ. ೧೬); ಈತನೆ ಕಾದಿ ಕೊಂದನೆಡರ್ಗೀತನೆ ತಾಂ ನಮಗಾದಂ (ಜೀವಸಂ. ೫೯-೪೨); ಆ ದೇವರ ದೇವ ಭುವನದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗಾದವನೆ ದೇವ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೦); ನಿನಗಾದುದಿಲ್ಲ ನಾ ನೀನೆನಗಾದೆ (ಗಳವಿಂ. ೫); ನೀನಾರಿಗಾದೆಯೋ ಎಲೆ ಮಾನವಾ (ಕಪಪು. ೪-೩೧). **೧೬.** ನಿರ್ಮಾಣವಾಗು; ರಚಿತವಾಗು: "ಕಾರ್ಪಾಸಂ, ಬಾದರಂ — ಈ ೨ ಹತ್ತಿಯಿಂದಾದ ಸೀರೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೦-೩೯೬); "ಇಟ್ಟಿಗೆಯಲಾದ ಮನೆ ಪ್ರಾಸಾದವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೭-೫); ಮಣ್ಣಿಂದ ಮತ್ತು ಏನೇನು ಆಗುತ್ತವೆ? (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೧). **೧೭.** ದಕ್ಕು; ಉಳಿ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು: ಪುರಗಳ್ ಪುಟ್ಟವೆ ನಿಂದುದಿಲ್ಲ ದಶಕಂಠಂಗಾಯಿತೇ ಲಂಕೆ . . . ಭಿಲ್ಲಗಾದುದೇ ಗೋಪುರಂ (ಸೋಮೇಶ. ೩೦).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ. ಮಲ.** ಆಗು; **ತುಳು.** ಆಪಿ; **ಕೊಡ.** ಆಗ್; **ತೆಲು.** ಆಗು, ಅವು; **ಕೊಲಾ.** ಆನ್, ಆನ್; **ನಾಯ್ಕಿ.** ಅಂದ್; **ಕುಇ.** ಆವ; **ಕುವಿ.** ಅಯ್‌ಯಲಿ, ಆನೈ; **ಬ್ರಾಹೂಈ.** ಅನ್ಆ, ಅನ್ನಿಂಗ್]

ಆಗು₂ (ನಾ). ೧. ಆಗುವಿಕೆ; ಉಂಟಾಗುವಿಕೆ; ನೆರವೇರುವಿಕೆ: ಎನ್ನತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯವೇ ಎನ್ನತಿಶಯಗುರುವೇ ಎನ್ನ ಚೈತನ್ಯದಾಗೇ ಎನ್ನ ಪ್ರಾಣೇಶ ಪಂಪಾಪುರದರಸ (ರಕ್ಷಾಶ. ೯೬); ಶರಣತತಿ ಹೋಹುದೇ ಎನ್ನ ಹರಣದ ಹೋಗು ಶರಣರ ಬರವೇ ಎನ್ನ ಹರಣದ ಬರವಿನಾಗು (ಬಸರ. ೯-೧೮೪); ಜ್ಞಾನವಹ್ನಿಯ ಬಾಗು ಸಾರಾನೂನಭಕ್ತಿತ್ರಿತಯದಾಗು . . . ಶೈವಾಚಾರಸಂಪ್ರೀತಿ (ಬಸಪು. ೬-೯). **೨.** ಲಾಭ; ಜಯ: ಹಾಗಕ್ಕೆ ಹಾಗ ಗಳಿಸಿ ಆಗಾಯಿತ್ತೆಂದು ಉಣಲೊಲ್ಲದಿಪ್ಪ ಮರುಳೇ ಕೇಳು (ಪಚಶಾ. I, ೧೫೧); ಭಕ್ತಂಗೆ ಆಗೂ [ಪಾಠಾಂ. ಆಗೆಯು] ಇಲ್ಲ ಚಾಗೆಯು ಇಲ್ಲ (ಚನ್ನವ. ೧೦೪-೨). **೩.** ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಏಳಿಗೆ: ನುಡಿಯ ಆಗು ಸಾಗಿಗೆ ಪರಂಪರೆಗೆ ಅಡ್ಡಿ ಬಂದರೆ ಶಾಶ್ವತ ಮೂರ್ಛೆಯೊದಗ ಬಹುದು (ಕನ್ನನು. I, ೧೫೦).

ಆಗುಮಾಡಿಸು=ನೆರವೇರುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅದನ್ನು ಆಗುಮಾಡಿಸಿ ನನ್ನ ಮೊದಲ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವ . . . ಮೂರ್ತಿಯವರಿಗೆ ನಾನು ಚಿರಋಣಿ (ಗೋಪುರ. ೪ ಮುನ್ನು). **ಆಗುಮಾಡು** = **೧.** ಒದಗಿಸು; ಹುಟ್ಟಿಸು; ಉಂಟುಮಾಡು: ಪರಶಿವನು ತನ್ನ ಲೀಲಾವಿನೋದಕ್ಕೆ ಸಕಲವೆಲ್ಲವನು ರೂಪಿಸಿ ಆಗುಮಾಡಿ ತೋಜಲು ಎಲ್ಲವು ಎನ್ನಿಂದಾಯಿತ್ತು ನಾ ಮಾಡಿದೆನೆಂದುಲಿವ ದೇಹಿಯನೇನೆಂಬೆನಯ್ಯ (ಚನ್ನವ. ೫೦-೧೦); ಅನುರೂಪರನಿವರಂ ಪಡೆದನುರಾಗಮನಾಗುಮಾಡಿ ಕನಸಿಂ ಕೂಡಲ್ಕನುವಿಸುತಿರ್ದಪನೀಗಳ್ ಬಿನದಮನೇನೆಂದು ಪೇೞ್ವೆನಬ್ಜೋದ್ಭವನಾ (ಲೀಲಾವ. ೭-೯೮); ದೇವಿಯುರಱ್ತಿಯಂ ಸಲಿಸಲಿಲ್ಲದ ವಸ್ತುವನಾಗುಮಾಡಿ ನೀವೀವೊಲವಿಂದೆ ಪೂಣ್ದರೆನೆ (ಜಗವಿ. ೧೩-೨೦); ಆಗುಮಾಡಿದ ಸುಕೃತವಂ ನೆಱೆ ಚೇಗೆಯಾಗಲು ಬಗೆದೆ ಶಿವಶಿವ (ಬಸಪು. ೨೪-೨೫). **೨.** ಸೃಷ್ಟಿಸು; ನಿರ್ಮಿಸು: ರಾಗ ಮಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಕೋಟಿಯನಾಗು ಮಾಡುವನಲಸಿದರೆ ಮುನಿವಾಗ ನುಂಗುವುದೊಂದು ಲೀಲೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೩೮). **೩.** ವಶಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವೀಕರಿಸು: ಹತ್ತಿಯ ಸುಂಕ ಮುಂತಾಗಿ ಏನುಳ ಸರ್ವಸ್ವಾಮ್ಯವನು ಆಗುಮಾಡಿಕೊಂಡು ವೀರಭದ್ರ ದೇವರ ಅಂಗರಂಗಭೋಗಕ್ಕೆ ಸಲುದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೬, ೧೮-೨೩; 1488); ನಿಮಗೆ ಗುತ್ತಿಗೆಗೆ ಕೊಟ್ಟೆವಾಗಿ . . . ಏನುಂಟಾದ ಸರ್ವ ಸ್ವಾಮ್ಯವನು ಆಗುಮಾಡಿ ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ನೀಉ ತೆಱುವ ಸುತ್ರಿಯದ ಗುತ್ತಿಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೬, ೨೯-೧೨; 1530); ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜಃಸ್ವಾಮ್ಯವನು ಆಗುಮಾಡಿಕೊಂಡು ದೇವತಾಸೇವೆ ಸತ್ರಧರ್ಮವನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨-೧೩೭; 1646). **೪.** ನೆರವೇರಿಸು; ಕೈಗೂಡಿಸು; ಆಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಯಥಾಕ್ರಮವಾಗಿ ಮಜ್ಜನ ಭೋಜನಾದಿಗಳಂ ಆಗುಮಾಡಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೩-೧); ನನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ತಾವು ದಯವಿಟ್ಟು ಆಗುಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[< ಆಗು₁]

ಆಗುಂಚೇಗಿ 'ಆಗುಚೇಗೆ' ನೋ.

ಆಗುಚೇಗೆ, ಆಗುಂಚೇಗಿ, ಆಗುಛೇಗೆ (ನಾ). ಆಗುಹೋಗು; ಉತ್ಪತ್ತಿ ಅವಸಾನ (?); "(೧) ಆದಿಅಂತ್ಯ, (೨) ಸುಖದುಃಖ, (೩) ಹುಟ್ಟು ಬೆಳವಣಿಗೆ" (ಮೋಳಮಾ. ಕೋಶ): ಜಗದ ಆಗುಚೇಗೆಯಲ್ಲಿ ಲೋಲನಾಗದೆ ಕಾಯಗುಣವ ಕರ್ಮದಿಂದ ಕಳೆದು ಜೀವಗುಣವ ಅಱಿವಿನಿಂದ ಮಱೆದು ಭಾವ ನಿರ್ಭಾವವಾದಲ್ಲಿ ನಿಃಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ತಾನು ತಾನೆ (ಮೋಳಮಾ. ೨-೨). **ಆಗುಂಚೇಗಿ**: ಏಗೆಯ್ದೊಡ ಮೆಲ್ಲಿದರ್ೊಡಮೇಗಳ್ ಸಾಹಸಮನೆಸಗಿದೊಡಮಧಿಕಮೆನಿಪ್ಪಾಗುಂಚೇಗಿಯುಮೆಂಬಿವು ಭೋಗಾದೃಷ್ಟಾನುಸಾರಿಯೆಂಬುದು ಪುಸಿಯೇ (ದಶಕು. ೭-೧೧೫). **ಆಗುಛೇಗೆ**: ಕುಟಿಲದ ರಸವಾದ ಮಾತಿನ ಮಾಲೆಯೇಕೆ ಆಗುಛೇಗೆಯನಱಿದು ಬೋಧಿಸಲೇಕೆ (ಮನುಗುಂ. ೭೫); ಬೀಜವಳಿದು ಬೆಳೆದು ಪುನರಪಿ ಬೀಜವಾದಂತೆ ಆದಜ ಆಗುಛೇಗೆಯನಱಿದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟ ಪ್ರಾಣಯೋಗ ಕ್ರಿಯಾದ್ವೈತ (ಶಿವಮಂ. ೬೩); ಆಗುಛೇಗೆಯನಱಿಯದ ಹೋರಾಟ (ಪ್ರಭೋಗ. ೭೦); ನಡೆ ನುಡಿ ಶುದ್ಧಾತ್ಮಗೆ ಆಗುಛೇಗೆ ಸೋಂಕಿದಲ್ಲಿ ವಂದನೆ ನಿಂದೆ ಬಂದಲ್ಲಿ ತನುವಿನ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಸಂಭವಿಸಿದಲ್ಲಿ (ಅವರೇ. ೩೬). [ಆಗು₂ + ಚೇಗೆ]

ಆಗುಛೇಗೆ 'ಆಗುಚೇಗೆ' ನೋ.

ಆಗುನುಡಿ (ನಾ). ಪೂಜ್ಯತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು; ಗೌರವ ಸೂಚಕವಾದ ಶಬ್ದ (?): "ಆಗುನುಡಿ ಭಗವತ್ತು ಭವತೆನಿಕು ಪೆಸರ ಕಡೆಯಾಗುನುಡಿ ದೇವಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೭-೭). [ಆಗು₂ + ನುಡಿ₂]

ಆಗುವಳಿ (ನಾ). "(ಕೈಗಾರಿಕೆ, ಗಣಿಕೆಲಸ, ದುಡಿತ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಬಂದ) ಉತ್ಪನ್ನ, ಹುಟ್ಟುವಳಿ, ಆಗುವಳಿ" (Output. ಇಂಕನಿ). [ಆಗು₁ + -ವಳಿ₁]

ಆಗುವೆ (ನಾ). ಬಳಕೆ; ಉಪಯೋಗ (?): ಹೇಮ ಬಣ್ಣವ ಕೂಡಿದ ದೆಸೆಯಿಂದ ಮರ್ತ್ಯರುಗಳಿಗೆ ಆಗುವೆಗಳಿಗೆ ಈಡಾಯಿತ್ತು (ಕೋಲಶಾಂ. ೧೦). [ಆಗು₁ + -ವೆ]

ಆಗುಹ (ನಾ). ಆಗುವಿಕೆ; ಆಗುವುದು: ವಿಪರೀತಂ, ಪರಾಚೀನಂ – ಈ ೨ ಹಿಂದುಮುಂದಾಗುಹಂ (ಹಲಾಯು. ೧೨೫-೭೨); ತಳಮುಳಗೆಂದು ಬೆಜಗಾಗುಹಂ (ಶಮುದ. ನ. ಪರಿ. ೨). [ಆಗು₁ + -ಹ₂]

ಆಗುಹೋಗು (ನಾ). **೧.** ಲಾಭ ನಷ್ಟ; ಜಯಾಪಜಯ: ಕಾಯದ ಮಾಯದ ಸಡಗರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಸಿದಿರಿ ಎನ್ನ ಆಗುಹೋಗು ನಿಮ್ಮ ಲೀಲಾವಿನೋದ (ಬಸಹೆ. ೨೮೬); ಆಗಲದು ತಪ್ಪೇನು ಧರ್ಮಜನಾಗು ಹೋಗರ್ಜುನನ ಮೇಲೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೧೨); ಕೌರವನ ನೀಗಿದಳೆ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಪಾಂಡವರಾಗುಹೋಗೇನಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪-೨೧). **೨.** ಇಷ್ಟ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಮತ್ತು ಅನಿಷ್ಟ ನಿವೃತ್ತಿ: ಆಗುಹೋಗುಗಳು ನೆಱೆ ರಾಗ ಭೋಗಗಳು ಸರಾಗವಾಗಿಕ್ಕು ಶಿವನೊಲಿದಡಲ್ಲದಿರೆ ಹೋಗಿಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೪೬); ಕೇವಲ ಕ್ಷಣಿಕ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಆಗುಹೋಗುಗಳನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆಯೆ? (ಗಾಳಿಗು. ೨೭). **೩.** ಹುಟ್ಟು ಸಾವು: ಆಗುಹೋಗೆಂಬುವಿಲ್ಲದ ಗುರುವೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೪-೧). **೪.** ಸಾಧ್ಯಾಸಾಧ್ಯತೆ: ಈ ಪ್ರಯತ್ನದ ಬಗ್ಗೆ ಆಗುಹೋಗುಗಳನ್ನು ಈಗಲೇ ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಆಗು₂+ ಹೋಗು₂ (< ಪೋಗು₂)]

ಆಗುಳ್, ಆಗುಳಿ (ನಾ). ತೂಕಡಿಕೆ, ನಿದ್ರೆ, ಅಸ್ವಸ್ಥತೆ, ಬೇಸರ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ 'ಆ' ಎಂದು ಅಗಲವಾಗಿ ಬಾಯಿ ಬಿಚ್ಚಿ ಮತ್ತೆ ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕ್ರಿಯೆ; ಆಗುಳಿಸುವುದು: ವನಿತಾಸೇವನೆ ರೂಕ್ಷಮುಕ್ಕೆ ಪಸಿವಾಗುೞ್ [ಳ್] ಚಿಂತೆ ವಿಣ್ಮೂತ್ರವೇಗ ನಿರೋಧಂ ಶ್ರಮಮತ್ಯಜೀರ್ಣಮಿವಱಿಂ ಕಾರ್ಗಾಲದೊಳ್ ಮಾರುತಂ ಜನಿಯಿಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೪). **ಆಗುಳಿ**: ವಿಭೂಷಣಂಗಳೊಳ್ ತೀಡುವ ರಶ್ಮಿಗಳ್ ಮಸುಳ್ದುವಾಗುಳಿಯಾಯ್ತನಿತುಬ್ಬೆಗಂಮೊಗಂಬಾಡಿತಗುಳ್ದು ಸೂಚಿಸಿದುದಾ ದಿವಿಜಂಗವಸಾನಕಾಲಮಂ (ಆದಿಪು. ೩-೩); ನಳಿನದಳನಯನೆ ತನಗಾಗುಳಿವರೆ ಕರತಳದೆ ವದನಮಂ ಮುಚ್ಚುತುಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೨೮); ತನು ಬಡವಪ್ಪ ತೂಂಕಡಿಸುವಾಗುಳಿ ಪುಟ್ಟೆ ಕನಲ್ದೊನಲ್ದು ಸುಯ್ ಜನಿಯಿಸುವಂಘ್ರಿ ಝೊಮ್ಮಡರ್ವ ಪೊಂಗಿ ಬಸಿಱ್ ಬಿಗಿದನ್ಯಗರ್ಭಿಣೀಜನದ ವಿಕಾರಮಾ ಸತಿಯೊಳಾಗವೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೧೭).

[ದೇ. ‖ **ತಮಿ.** ಮಲ. ಆವಿ; **ತುಳು.** ಆವಲು; **ತೆಲು.** ಆವಲಿಂತ; **ಪರ್ಜಿ.** ಅಂಕುಡ್, ಅವ್ಕುಡ್, ಆಕುಬ್]

ಆಗುಳೆ (ನಾ). ಐದು ಕೊಳಗ ಬೀಜವರಿಯುಳ್ಳ ನೆಲ (?) : ಶ್ರೀಮನು ಪರದೇಶಿ ಆರಾಧ್ಯರ ಮಾನ್ಯದ ಹೊಲ ಆಗುಳಯಿ × ಯಿಾ ಧರ್ಮವ ಅರು ನಡೆಸಿದ × × × ಯಿನ್ತೀ ಶಿವಗೋದಾನ ಮಾಡಿದ ಫಲ (ಎಕ. XII, ಪಾವಗ. ೩೨–೨ ; ?). [< ಆಯ್ಗುಳ ?]

ಆಗುಳದು (ನಾ). ಗುಳ್ಳದ ಜಾತಿಯ ಗಿಡ : ಬಿಳಿಯ ಸಾಸವೆ ತಗರ ಕೋಡು ಆನೆಯ ದಂತ ತಲೆಯ ನವಿರುಂ ಬೇವಿನಯೆಲೆ ಕಹಿ ಆಗುಳದು ಯಿವಂ ಸವುಂಗೊಂಡು ಕೂಸಿಂಗೆ ಧೂಪವಿಕ್ಕುವದು (ಬಾಲಚಿ.೧೨೬). [?]

ಆಗುಳಿ 'ಆಗುಳ್' ನೋ.

ಆಗುಳಿಕೆ, ಆಕಳಿಕೆ, ಆಕುಳಿಕೆ, ಆಗಳಿಕೆ, ಆಗುಳಿಕ್ಕೆ, ಆಗುಳಿರ್ಕೆ (ನಾ). = ಆಗುಳ್ : "ಜೃಂಭಃ, ಜೃಂಭಣಃ — ಈ ೨ ಆಗುಳಿಕೆಯ ಪೆಸರು" (ನಾಚಿರಾ. ೯೮) ; ಅಲಸಿಕೆ ಮೆಯ್ಯಾದುದು ಕಣ್ಮಲರ್ ಮರಲ್ದೆ ಸೆದುವೊದವಿತಾಗುಳಿಕೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೮೧) ; ಆಗುಳಿಕೆ ತೇಗು ಸೀನಿದ ನಾಗಿಸುಗುಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೨–೧೬) ; ಲಿಂಗಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ಬಾಯಂ ಬಿಡುವ ನಿಂತೆಂದು ತೋರ್ಪಂದದಿಂ ಹರಿಣಾಕ್ಷಿಗಾಗುಳಿಕೆಯಾದುದು (ಪದ್ಮರಾ. ೨–೪೧). **ಆಕೆಳಿಕೆ** : ಸುತನ ಬರವಿಗೆ ಬಾಯ್ದೆರೆವ ತೆಱದಿ ಪರಮಸತಿ ಗಾಕಳಿಕೆ ಬಂದುದು (ಬಸಪು. ೩–೨) ; ಹೆದರಿಕೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಬಾಯಿಯಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನೀರು ಸುರಿಯುತ್ತ, ಆಕಳಿಕೆಗೂಡಿ ಮೈ ಹುರುಕುಳಿಸಿ . . . ಧ್ವನಿ ಭಾರವಾಗಿ ಇರುವುದೇ ಜ್ವರವೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಸಕವೈ. ೬೨) ; ಅಜ್ಜಿಗೆ ಮೊಮ್ಮಗ ಆಕಳಿಕೆ ಕಲಿಸಿದನಂತೆ (ಗಾದೆ). **ಆಕುಳಿಕೆ** : ಗಗನವ ತುಡುಕುವಾಕು [ಪಾಠಾಂ. ಗು]ಳಿಕೆಗಳ ಮೊರಹಿನ ಮಿಡುಕುಗಳ ನಾಯ್ ನೂಕಿದುವು ಹಾಸದ ವಿಳಾಸದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪–೨೦) ; ಬಿಗಿದ ನಿದ್ರೆಯ ವದನದಾಕು [ಪಾಠಾಂ. ಗು]ಳಿಕೆಗಳ (ತೊರರಾ. ೬–೨೬–೩೪). **ಆಗಳಿಕೆ** : ತೇಗು ಬಿಕ್ಕಳು ಸೀನು ಉದುಗರವಾಗಳಿಕೆಯಾಲಸ್ಯ ಕೆಮ್ಮುಗಳೋಗಡಿಕೆ ಮದ ನಿದ್ರೆ ತೂಕಡು ಕನಸು ಕಳವಳಿಕೆ ಆಗುಹೋಗೆಂದೆಂಬ ಗೊಡವೆಯ ನೀಗಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೮–೭). **ಆಗುಳಿಕ್ಕೆ** : ಆಗಳುಂ ಮಾರ್ದ ಕಣ್ಬಿಡುನೀರ್ ಮೆಯ್ಮುರಿವಾಗುಳಿಕ್ಕೆಗಳಿವೇ ದುಷ್ಕರ್ಮಬಂಧಂ (ರತ್ನಾಶ. ೧೧೩). **ಆಗುಳಿರ್ಕೆ** : ಅಲಸಿಕೆಯಾಗಳುಂ ಕೆಳದಿಯಂತಿರೆ ಪೊರ್ದಿದುದಾಗುಳಿರ್ಕೆಯುಂ ತೊಲಗದು (ಬಾಧಪು. ೪–೨೯).

[ಆಗುಳ್ + –ಇಕೆ]

ಆಗುಳಿಕ್ಕೆ 'ಆಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಆಗುಳಿರ್ಕೆ 'ಆಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಆಗುಳಿಸು, ಆಕಳಿಸು₁, ಆಕುಳಿಸು, ಆಗಳಿಸು, ಆವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿದ್ರೆಯಿಂದಲೋ ಬೇಸರದಿಂದಲೋ ಅಸ್ವಸ್ಥತೆಯಿಂದಲೋ 'ಆ' ಯೆಂದು ಬಾಯಿಬಿಡು : ಮಾತಾಪಿತೃಯುಗಳಂಗಳ್ ಸೀಂತುಮಾಗುಳಿಸಿಯುಂ ಪರಾಸುಗಳಾಗೆ (ಆದಿಪು. ೫–೪೧ ವ) ; ಯುಗಳಂಗಳ್ಪುಟ್ಟಿ ಸೀಂತಾಗುಳಿಸಿ ಪಿತೃಯುಗಂ ಸತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೭೭) ; ಐವಾಯ ಹುಲಿ ಆಗುಳಿಸುತ್ತಿಪ್ಪುದು (ಅವಚಂ. ೧೦೫–೪೭೯) ; ಬಂದುದು ಮಾರಿ ವಿಡುತುಂ ತಿರುಗುತ್ತುವಾಗುಳಿಸುತುಂ ರೌದ್ರಜ್ವರಂ (ಜಗವಿ. ೧೮–೧೩) ; ಕೃತವರ್ಮನೊಲೆದಾಗುಳಿಸಿ ತೂಕಡಿಸಿದನು ತೆಗೆದುದು ನಿದ್ರೆ ತನುಮನವ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೯–೩). **ಆಕಳಿಸು₁** : ಎರಡು ಬಾರಿ ಯಶೋದೆ ಆಕಳಿಸಿದಳು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೭); ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಆಕಳಿಸುವುದನ್ನು ಕಂಡಾಗ ನಾವೂ ಆಕಳಿಸಿ ಬಿಡುತ್ತೇವೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೩). **ಆಕುಳಿಸು** : ಭರದ ನಿದ್ರೆಯಲಾಕು[ಪಾಠಾಂ. ಗು]ಳಿಸಿ ಮೈಮುರಿದು ಕೈಕಾಲುಗಳ ನಿಗುರಿಸೆ (ತೊರರಾ. ೬–೨೬–೩೯). **ಆಗಳಿಸು** : ಚಿಂತಿಸುತಿರ್ಪಾಗಳಚ್ಯುತನಾಗಳಿಸೆ (ಧರ್ಮಪ. ೫–೨೦ ವ) ; ಆಗಳಿಸುತ ಕಣ್ಣ ತೀಡಿಕೊಳುತ (ಭರಚ. ೧೦–೮೮) ; ನೀಡಿ ನಗುವ ತಲೆಯಾಗಳಿಸುವ ತಲೆ ಕೂಡೆ ಬೊಬ್ಬಿಡುವ ತಲೆಗಳು (ಮೋಳಪು. ೪–೧೬೩). **ಆವಳಿಸು** : ಆವಳಿಸುವಾಗ ಯಶೋದಾದೇವಿಗೆ ದೇವ ತನ್ನೊಳಗೆ ಹುದುಗಿದ್ದ ಭುವನವೆಲ್ಲವ ತೋಱಿದುದಿಲ್ಲವೇ (ಲಕ್ಷ್ಮೀಶೋ. ೪೩).

[ಆಗುಳ್ + –ಇಸ್ಸು. / ತೆಲು. ಆವಲಿಂಚು, ಆವುಲಿಂಚು]

ಆಗೇರ (ನಾ). ಉಪ್ಪುಮಾಡುವವನು ; ಉಪ್ಪಲಿಗ ; ಉಪ್ಪಾರ : ಆಗರವೆಂದರೆ ಉಪ್ಪಿನ ಕಣ ; ಇದರಿಂದ ಆಗೇರರೆಂದರೆ ಉಪ್ಪುಮಾಡುವವರು. ಜತೆಗೆ ತಾಡವೋಲೆಯ ಛತ್ತರಿಗೆ ಮಾಡಿ ಮಾರುವವರು (ಕಭಾಗ. ೨೨೧) ; ಇದಿರಿನ ಹಿತ್ತಲದಲ್ಲಿನ ಗುಡಿಸಲೊಳಗೆ ಆಗೇರ ಎಂಕೂನ ಗಾಡಿಗತನ ಸುರುವಾಗಿತ್ತು (ಮೂರುದಾ. ೨೩೯).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಆಗರೀ]

ಆಗ್ಗಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಆರಟ್ಟಿಗತಳರ ಕೂಡಲೂರ ವೃತ್ತಿನೊಕ್ಕಿ ಊರೊಳೆ ಆಗ್ಗಡಿ ಕಳೂಸ ಕೊಟ್ಟ ನೆಲ ತೆನೆನ್ದಕಕಾಡೆಱುಕು ಸಾಕ್ಷಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೬, ೧೩–೭ ; ಸು. 770). [?]

ಆಗ್ಗೆ 'ಆಗಡು' ನೋ.

ಆಗ್ನೀಧ್ರ (ನಾ). **೧.** ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪುಟಗೊಳಿಸಿ ಅದು ಆರಿಹೋಗದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು : ವ್ಯಾಸ ಕಶ್ಯಪ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಭಾರದ್ವಾಜ ಬ್ರಹ್ಮಾಧ್ವರ್ಯ್ವಾಗ್ನೀಧ್ರ ಮೈತ್ರಾ [ಪಾಠಾಂ. ಬ್ರಹ್ಮಧ್ವರ್ಯಾಗ್ನಿಹೋತ್ರ] ವರುಣಾಗ್ನಿ ಪರಿಚಾರಕೋದ್ಗಾತೃ ನೇತೃ ಹೋತೃ ಜಮದಗ್ನ್ಯಾದಿಗಳಪ್ಪ ಷೋಡಶರ್ತ್ವಿಜರ್ಕಳಿಂ ಬೇಳಲ್ವೇಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೩೩ ವ). **೨.** ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೊಳಿಸುವ ಸ್ಥಳ. [ಸಂ.]

ಆಗ್ನೇಯ (ಗು). **೧.** ಅಗ್ನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). **೨.** ಅಗ್ನಿದಿಕ್ಕು ; ಪೂರ್ವಕ್ಕೂ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ಇರುವ ದಿಕ್ಕು : ರಾಜಗೃಹಂಗಳಂ ಕಟ್ಟುವೊಡೆ ಮೂಡಲಾದಿಯಾಗಿ ಮೂಡಲ್ ಮಜ್ಜನದ ಮನೆ ಆಗ್ನೇಯದಲ್ಲಿ ಬಾಣಸಿನ ಮನೆ (ಲೋಕೋಪ. ೩–೧೮ ಟೀಕೆ).

[ಸಂ.]

ಆಗ್ನೇಯಸ್ನಾನ (ನಾ). ಐದು ಬಗೆಯ ಸ್ನಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಮಂತ್ರಪೂತವಾದ ಭಸ್ಮವನ್ನು ಮೈಗೆಲ್ಲಾ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ನಾನ: ದಿವ್ಯಸ್ನಾನ ವಾರುಣಸ್ನಾನ ವಾಯುವ್ಯಸ್ನಾನ ಮಾನಸಸ್ನಾನ ಮತ್ತು ಆಗ್ನೇಯಸ್ನಾನವೆಂದು ಪಂಚವಿಧ ಸ್ನಾನಂಗಳೊಳಗೆ (ವಿವೇಕ. ೧೪೫) ; ಭಸ್ಮಸ್ನಾನಮಂ ಮಾಡಲು ಅದು ಆಗ್ನೇಯಸ್ನಾನವೆನಿಸುವುದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೮೨–೩) ; ಜಲಾದಿಸ್ನಾನಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಭಸ್ಮದಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಸ್ನಾನವೇ ಉತ್ತಮವಾದುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಆಗ್ನೇಯಸ್ನಾನವೆಂದು ಹೆಸರು (ಅಷ್ಟಾವಿ. ೪).

[ಆಗ್ನೇಯ + ಸ್ನಾನ]

ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಮಂತ್ರದಿಂದ ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಬಿಡುವ ಬಾಣ : ಬತ್ತಳಿಕೆಯಿಂದುಗಿದು ಹೂಡಿ ವಿಯತ್ತಳಕೆ ಹಾಯ್ಸಿದನು ಕರ್ಬೊಗೆ ಸುತ್ತಿ ದಳ್ಳುರಿ ಸುಳಿದುವಾಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರಧಾರೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭–೪೩). [ಆಗ್ನೇಯ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಆಗ್ನೇಯಿ (ನಾ). **೧.** ಅಗ್ನಿಯ ಹೆಂಡತಿ; ಸ್ವಾಹಾದೇವಿ: "ಆಗ್ನೇಯೀ, ಸ್ವಾಹಾ (ಕಥ್ಯತೇ) – ಈ ೨ ಅಗ್ನಿಯ ಸ್ತ್ರೀ" (ಹಲಾಯು. ೧೨–೬೬). **೨.** ಆಗ್ನೇಯ ದಿಕ್ಕು. **೩.** ಪಕ್ಷದ ಮೊದಲ ತಿಥಿ; ಪಾಡ್ಯಮಿ.

[ಸಂ. ಆಗ್ನೇಯೀ]

ಆಗ್ಯೆ 'ಆಗಡು' ನೋ.

ಆಗ್ರ (ನಾ). **೧.** ಮನೆ. 'ಒಳಾಗ್ರ' ಪರಾ. (?). **೨.** ಸುತ್ತುಮುತ್ತಿನ ಪ್ರದೇಶ : ಜಾನಕಮ್ಮನ ಮದುವೆ ವಿಜೃಂಭಣೆ ಹೊಗಳುವುದಕ್ಕೆ ಹತ್ತು ಬಾಯಿ ಸಾಲದು. ಇನ್ನೂ ಇಷ್ಟು ವರುಷಗಳಾದರೂ ಈ ಆಗ್ರದ ಜನವೆಲ್ಲಾ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಾ ಇದೆ (ಅದೂಟ. ೪೭). [?]

ಅಗ್ರಹ (ನಾ). ೧. ಹಿಡಿಯುವುದು ; ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು : ಕಂತು ಶರಭವ[ನ]ನಾ ಪ್ರಿಯಕಾಂತಾ ಭ್ರೂವಿಭ್ರಮುಗ್ರಹಾಗ್ರಹವಶದಿಂ ಭ್ರಾಂತಿ ಸದುಪಶಾಂತಮನಂ ಶಂತನುಗಿತ್ತಂ ಸಮಸ್ತರಾಜ್ಯಶ್ರೀಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೬). ೨. ಮೇಲೆಬೀಳುವುದು; ಆಕ್ರಮಣ. ೩. ಹಟ; ಒತ್ತಾಯ : ನಿಮ್ಮಾಗ್ರಹದಿಂದಂ ನಿಜಿಸಿದ ಪದಾರ್ಥಂ ಸುಖ ದುಃಖ ಹರ್ಷ ವಿಷಾದಂಗಳೊಳಾದುದೊಂದು ವಿಜ್ಞಾನಸಂತಾನಮಾದುದಲ್ಲದೆ ತದ್ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ಜೀವನೆಂಬುದಿಲ್ಲ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೪೨ ವ). ೪. ಆಸಕ್ತಿ ; ವಿಶ್ವಾಸ: ಇವರ್ ನಮ್ಮನತ್ಯಾಗ್ರಹದಿಂ ಶಿಕ್ಷಿಸಿ ಸಾಕ್ಷರಿಕರಂ ಮಾಡುವೊಡೆ ನಮ್ಮೊಲ್ಲದುದಾವುದೆಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೫ ವ); ಒಂದು ಪ್ರಸ್ತಾವದೊಳರಸಂ ನೊಳಂಬೇಶ್ವರ ದೇವರ ನೋಟ್ಪಿತ್ಯಾಗ್ರಹದಿಂ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ವನ್ದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೨೪–೨೬ ; 1065). ೫. ಶಕ್ತಿ ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ಧೈರ್ಯ. ೬. ಕೋಪ ; ಸಿಟ್ಟು : ಉತ್ತರ ಗೋಗ್ರಹಂ ಪಿರಿದುಮಾಗ್ರಹಮಂ ಮನದೊಳ್ ತಗುಳ್ಚೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೨) ; ಕಕ್ಕಯ್ಯಂಗಳಾಗ್ರಹವಡಸಿ ತದ್ದ್ರೋಹಿಯನುಜದೆ ಸಬಳದಿನಿಱಿದು ತೆಗೆದು (ಬಸವು. ೫೭-೨೯).

ಅಗ್ರಹಂಬೆರಸು = ಕೋಪದಿಂದ ಕೂಡಿ : ಪಿರಿದುಮಾಗ್ರಹಂಬೆರಸು ಗೋಗ್ರಹಣಪ್ರಪಂಚಮನೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೮೯ ವ). **ಅಗ್ರಹ ಮಾಗು** = ಆಸಕ್ತಿಯುಂಟಾಗು ; ಆಸೆಯಾಗು : ಭವತ್ಪ್ರತಾಪ ಕಥೆಯಂ . . . ಕೇಳ್ವಾಗ್ರಹಮಾಯ್ತನುಗ್ರಹಿಪುದೆನ್ನಂ ದೇವ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೩). [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಹಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಾಯಮಾಡು; ಬಲಾತ್ಕರಿಸು : ನಿಮ್ಮರಸಂಗಾಳಾಗಲೆವೇಟ್ಕುಮೆಂದೆನ್ನ ನೀನಾಗ್ರಹಂಗೆಯ್ದಪೆ (ಪಂಚತಂ. ೫೧-೨) ; ಎನಿತೆನ್ನನಾಗ್ರಹಂಗೆಯ್ದು ನುಡಿದೊಡಂ ಬಿಸುಡೆಲೊಲ್ಲೆಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೫೧). [ಅಗ್ರಹ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಗ್ರಹಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಗ್ರಹಂಗೆಯ್ : ಆ ಅರಿವೆಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅದು ಕುಮಾರಿಕೆಯದಹುದೋ ಅಲ್ಲವೋ ಎಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಹೇಳ ಬಲ್ಲೆವು ಎಂದು ಬಲವಂತಾದಿ ಜನರು ಅಗ್ರಹಪಡಿಸಿದರು (ಅಂಬಿಕ. ೧೨).
[ಅಗ್ರಹ + ಪಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಗ್ರಹಪೂರ್ವಕ (ಗು). ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಬಲವಂತ ದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಟಿಳಕರಿಗೆ ಪೇಂಡಸೆಯವರಿಂದ ಅಗ್ರಹಪೂರ್ವಕ ವಾದ ಆಮಂತ್ರಣ ಬಂದಿತ್ತು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೯೦). [ಅಗ್ರಹ + ಪೂರ್ವಕ]

ಅಗ್ರಹಮಾಡು (ಕ್ರಿ). = ಅಗ್ರಹಂಗೆಯ್ : ಸೀತಕ್ಕ ಅವನನ್ನು ಊಟ ಮಾಡುವಂತೆ ಅಗ್ರಹಮಾಡಿದರು (ಬಾಡಿಬ. ೩೮).
[ಅಗ್ರಹ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಗ್ರಹಾಯಣಿ (ನಾ). ೧. ಮಾರ್ಗಶೀರ್ಷಮಾಸದ ಹುಣ್ಣಿಮೆ. ೨. ಮೃಗಶಿರಾ ನಕ್ಷತ್ರ. [ಸಂ. ಅಗ್ರಹಾಯಣೀ]

ಅಗ್ರಹಾಯಣಿಕ (ನಾ). ಮಾರ್ಗಶೀರ್ಷಮಾಸ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒತ್ತಾಯಮಾಡು ; ಬಲಾತ್ಕರಿಸು : ಮತ್ತಂ ಬರವಿಂಗಾಗ್ರಹಿಸಲಿಂನುಡಿಯದಿರಿಂ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನೊಳ್ ನೆರೆವ ಪುಣ್ಯ ಮೆನಗಿಲ್ಲ (ಕಾದಂಬು. ೪೪೮) ; ಅಹುದಲ್ಲವೆನ್ನದೆ ಸುಮ್ಮನಿರ್ದಪೆಯೆಲೆ ವಿಹಗ ಪೇಳ್ನಿನ್ನಯ ಮನಕೆ ಬಹವೊ ಬಾರವೊ ನನ್ನ ನುಡಿಗಳೆಂದಸಿಯ ಳಾಗ್ರಹಿಸಿ ಕೇಳಿದಳು (ಭರಚ. ೬-೯೮). ೨. ಕೋಪಿಸು ; ಸಿಟ್ಟಾಗು : ಮೂಱು ನಾಲ್ಕು ದಿವಸದೊಳೀ ಪೊನ್ನನಾವಪ್ರಕಾರದೊಳಮಾಗಿಯು ಮಾರಯ್ದು ತಂದುಕುಡುವುದಲ್ಲದೊಡೆ ಕಳ್ಳಂಗೆ ಮಾಟ್ಪ ನಿಗ್ರಹಮಂ ಮಾಟ್ಪೆನೆಂದರಸನಾಗ್ರಹಿಸಿ ನುಡಿವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೮ ವ).
[ಅಗ್ರಹ + –ಇಸು$_3$]

ಆಘಟಿತ (ಗು). ಸೇರಿದ ; ಜೋಡಿಸಿದ; ಕೂಡಿದ: ಶರಣಪದಾಂಬು ಜಂಗಳಿಗೆ ಸಂಧಿಸಲು ಭಾಳಸ್ಥಳಂಗಳಮಂದಭಕ್ತಿಯೊಳವರ ಸುಪದರ ವಿಂದ ಸಂಘಟರೇಣುಪಟಳಾಘಟಿತಶಿರರಾಗಿ (ಬಸವು. ೫೭-೭). [ಸಂ.]

ಆಘಾಟ (ನಾ). ೧. ಎಲ್ಲೆ ; ಮೇರೆ : "ಅವಧಿಃ, ಮರ್ಯಾದಾ, ಆಘಾಟಃ, ಸೀಮ, ಸೀಮಾ — ಈ ೫ ಹೊಲಮೇರೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೩-೧೦೪) ; ನೆಲ ನಿಲ್ಲಿಂದಿತ್ತಲಲ್ಲೆಂಬಿನಮಿನಿತೆ ದಿಶಾಘಾಟಮೆಂಬನ್ನೆಗಂ ಕಟ್ಟಲೆ ಚಂದ್ರಾ ದಿತ್ಯತೇಜಕ್ಕದಿರದಿದಿರನೊಡ್ಡಿರ್ದುದೆಂಬನ್ನೆಗಂ ಕಟ್ಟಲಿಸು ತ್ತಿರ್ದತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೨೩) ; ರಾಮನಾಥದೇವರ ಭೂಮಿಯಿಂ ಪಡುವಲು ಚತುರಾಘಾಟ ಲಿಂಗಮುದ್ರೆಯ ಕಲ್ಲಿನ ಸೀಮೆಯಿಂದೊಳಗೆ (ಕಇ. IV, ೧-೧೦೦ ; 1204). ೨. ಉತ್ತರಣೆಯ ಗಿಡ ; ಅಪಾಮಾರ್ಗದ ಗಿಡ.
[ಸಂ.]

ಆಘಾಟಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ಎಲ್ಲೆಕಟ್ಟಿನ ನಿರ್ಣಯ ; ಗಡಿಯ ಅಥವಾ ಮೇರೆಯ ನಿಶ್ಚಯ : ಅಜನೆಯ ಕುಳಧರಂ ಪುಟ್ಟೆ ಮರ್ಯಾದಾವಿಪ್ರತಿ ಪತ್ತಿಯಿಂದಮುಬ್ಬ್ಯಾರ್ಯೆಜನಕ್ಕಾಘಾಟಶುದ್ಧಿಯಂ ಮಾಡಿ ಸೀಮಂಧರ ನೆಂಬನಾದಂ (ಆದಿಪು. ೬-೫೭ ವ) ; ಆತನಿಂ ಬೞಿಯಂ ಸೀಮಂಧರ ನೆಂಬೊಂ ಆಜನೆಯ ಕುಲಧರಂ . . . ಸೀಮೆಗಳ್ಗಾಘಾಟಶುದ್ಧಿಯಂ ಮಾಡಿದೊಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೦). [ಆಘಾಟ + ಶುದ್ಧಿ]

ಆಘಾತ (ನಾ). ೧. ಪೆಟ್ಟು ; ಹೊಡೆತ : ಅವತಂಸೋತ್ಪಲತಾಡನಂ ಕನಕಕಾಂಚೀಬಂಧನಂ ನೂಪುರಾರವ ಝಂಕಾರಿತ ಚಾರುವಾಮಚರಣಾ ಘಾತಂ . . . ಚಕ್ರಿಗಿತ್ತುವಲಂಪಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೪೮) ; ತುಂಗವನ್ಯ ಮತಂಗಜದಂತಾಘಾತನಿಪಾತಿತ ಸಲ್ಲಕೀ ಭಂಗಮಂ . . . ಶತಶೃಂಗಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೫). ೨. ಹಾನಿ ; ಕೇಡು : ಶಿಷ್ಟಾಚಾರಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ನೀತಿವರ್ತನೆಗೆ ಅಘಾತವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂಥ . . . ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟ . . . ವಿಧಿಯ ಅಮಲಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿರತಕ್ಕುದಲ್ಲ (ಭಾಧಾನ. ೧೦).
[ಸಂ.]

ಆಘಾರ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಚಿಮುಕಿಸುವುದು,—ಸುರಿಯುವುದು ; ಹೋಮಹವನಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವುದು. ೨. ಬೆಣ್ಣೆಕಾಯಿಸಿದ ತುಪ್ಪ. 'ಅಭಿಘಾರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಘೂರ್ಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶಬ್ದವಾಗು ; ಮೊಳಗು : ತವತವಗೆ ಜಯ ಜಯಯೆನಿಪ ರವವಾಘೂರ್ಮಿಸಲಖಿಳಮಾನವರು ನಮಿಸಲು ಬಹಳ ವಾದ್ಯಧ್ವನಿಗಳಗ್ಗಳಿಸೆ (ಬಸವು. ೫೨-೧೧). [ಆಘೂರ್ಮಣ$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಆಘೋಷ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು. [ಸಂ.]

ಆಘೋಷಣ (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿ ಸಾರುವುದು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ : ಭದ್ರವೆಂಬ ಕರಾಡಿ ಶಾಸಕವೆಂಬ ನಗಾರಿ ಭೀಷಣವೆಂಬ ತ್ರಾಸಾಘೋಷಣವೆಂಬ ಹುಡುಕ್ಕಾ ಡಿಂಡಿಮವೆಂಬ ಡಿಕ್ಕಿ . . . ಇತ್ತೆಱದ ದಶವಾದ್ಯಂಗಳಂ ಬಾರಿಸಲುಳ್ಳ ವಿಚಕ್ಷಣರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೬). [ಸಂ.]

ಆಘೋಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು ; ಸಾರು : ಹರಸಿದನು ಚತುರಾಸ್ಯನಮರರ ತರುಣಿಯರು ಸೂಸಿದರು ಸೇಸೆಯ ಸುರಮುನಿಗ ಳಾಘೋಷಿಸಿದರುಬ್ಬಿದರು ದಿಗಧಿಪರು (ತೊರರಾ. ೪-೧೨-೩೬) ; ಅ ಜನಾ ವಳಿಯಲಾಘೋಷಿಸಿದನಾ ನಂದನಡಿಗಡಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬-೩).
[ಆಘೋಷಣ + –ಇಸು$_3$]

ಆಘ್ರಾಣ (ನಾ). ವಾಸನೆ ನೋಡುವುದು ; ಮೂಸಿನೋಡುವುದು : ಮತ್ತಾಣವೆ . . . ಎನುತುಂ ಮೂರ್ಧಾ[ಪಾಠಾಂ. ಧ್ರಾ] ಘ್ರಾಣಂಬೆರಸ ಗಲದಪ್ಪಿದಂ ಗಿರಿರಾಜಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೧೦). [ಸಂ.]

ಆಘ್ರಾಣಿತ (ಗು). = ಆಘ್ರಾತ (ಕ). [ಸಂ.]

ಆಘ್ರಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೂಸಿನೋಡು; ವಾಸನೆತೆಗೆದುಕೊ: ಸಪ್ತಚ್ಛದಗಂಧಮನೀ ವನೇಭಮಾಘ್ರಾಣಿಸಿ ಪೆರ್ಚಿದ ಮುಸಕದಿಂದೆ ಪಾಯಲ್ಕದಿರ್ಪುಗೆಯ್ದಪುದು ನೋಡ ವನವೇದಿಕೆಯಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೬೪); ಪುಷ್ಪವಾಸನೆಯಾ ಆಘ್ರಾಣಿಸುತ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೬-೧೪); ಪರಸುತಿರೆ ಗುರುಹಿರಿಯರೆಲ್ಲರುಂ ಶಿರವನಾಘ್ರಾಣಿಸುತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧-೮೩). [ಆಘ್ರಾಣ + -ಇಸು₁]

ಆಘ್ರಾತ (ಗು). ವಾಸನೆ ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಮೂಸಿನೋಡಿದ; ಮೂಸಿದ: ಸವಿಶೇಷ ಶೇಷಮಂ ಜಂಗಮಾಘ್ರಾತಮಂ ತವೆಪಿಡಿದುದಂ ನೋಡಿತಂ ಕೊಡುವುದೈ ಕೂರ್ತು (ವೀಶೈಪು. ೧-೩-೪೫). [ಸಂ.]

ಆಘ್ರಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಆಘ್ರಾಣಿಸು: ಜಿನಾಂಘ್ರಿಶ್ವಸದಮೃತಾಬ್ಜಮನಾಘ್ರಾಯಿಸಿದಂ ಜಿನಚಂದ್ರನಾ ಸಹಾಯ ಸಮೇತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೪೧). [< ಆಘ್ರಾಣಿಸು]

ಆಚ₁ (ನಾ). ಆಚದ ಮರ; ಸಾಲವೃಕ್ಷ: ಹಿಡಿಹಿಡಿಕೆಯಾಚ ಕತ್ತರಿಮಡುವಾಗಲ್ ನೆಲ್ಲಿ ಗೋಣಿ ಕಿಱುನೆಲ್ಲಿಯ ಚಿಲ್ಲೊಡರಿಸಿದೆಲೆಯಂ ಕೋಲದ ಗಿಡುದಳಿರುಪನಾಹಮುಖಿಳ ವಿಷಮುಂ ಕಳೆಗುಂ (ಖಮದ. ೧೬-೭೭); ಎಲವಂ ಸಂಪಗೆ ಹೊನ್ನೆ ಚೆನ್ನೆ ಕವಳಂ ಕಾರಾಚಮಾಚಂ ಪುಲಿಂಗಿಲೆರಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೭). [?]

ಆಚ₂ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಹೊನ್ನಂಗಿಯ ಬಸದಿಯರುಂ ಆಚಂಗೆ (ಎಕ. VI, ಮೂಡಗೆ. ೧೨-೭; 1172). 'ಆಚಬ್ಬೆ', 'ಆಚಯ್ಯ' ಪರಾ. [< ಪ್ರಾ. ಆಇಚ್ಚ (< ಸಂ. ಆದಿತ್ಯ)]

ಆಚಂದ್ರತಾರಂ (ಅ). ಚಂದ್ರ ಮತ್ತು ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿರುವವರೆಗೆ: ಪಾಟಿ ನಿಲೆ ನೆಗಟ್ ಬಾಳ್ವುದು ಬಾಟಿಂಬುದು ನಿಕ್ಕುವಂ ಗುಣಗ್ರಾಮಣಿಗಳ್ ಪಾಟಾಗೆ ತೆಗಟ್ ಬಾಳ್ವಾಬಾಟೀನಾಚಂದ್ರತಾರಮೋ ಮಾನಸರಾ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೭೭); ಕಾದಂಬರಿ ಪಸರಿಸಿ ರಾಜೇಂದ್ರಚಂದ್ರಾಂಕನೊಳ್ ಸಂಗತಿವೆತ್ತಾದಂ ತ್ರಿಲೋಕೀಸಹಚರಿಯೆನೆ ತಾಂ ಸಂದುದಾಚಂದ್ರತಾರಂ (ಕಾದಂಉ. ೮೨೪); ಮಹೇಶಂ . . . ಶುಭಮನನುದಿನಂ ಮಾಡುಗಾಚಂದ್ರತಾರಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೮-೪; 1147). [ಸಂ.]

ಆಚಂದ್ರತಾರಕಂ (ಅ). = ಆಚಂದ್ರತಾರಂ: ಆಚನ್ದ್ರತಾರಕಂ ಪೊಱಲ ಸಾಸಿರ್ವ್ವರ್ಗ್ಗುಂ ಸಾಲೆ ಆಚನ್ದ್ರತಾರಕಂ ಕುಪ್ಪಟೂರಾ ಸಾಸಿರ್ವ್ವರ್ಗ್ಗುಂ ಸಾಲೆ ಆಚನ್ದ್ರತಾರಕಂ ತದ ಮೂರಾಸಾಸಿರ್ವರ್ಗ್ಗುಂ ಸಾಲೆ ಆಚನ್ದ್ರತಾರಕಂಮಿಟ್ಟಸೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೯; 890); ಶಿವಾರ್ಚಕಂಗೀ ಮಾನಮಾಚಂದ್ರತಾರಕಮಿದೆಂದೆನುತಿರಲ್ಕೆ (ಬಸಪು. ೪೦-೪೮). [ಸಂ.]

ಆಚಂದ್ರಸ್ಥಾಯಿ (ಗು). ಚಂದ್ರನಿರುವವರೆಗೂ ನಿಲ್ಲತಕ್ಕ; ಸ್ಥಿರವಾದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ: ಪವಿತ್ರಾರೋಹಣಮನಾಚಂದ್ರಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿ ನಡಸುತ್ತುಂ ಬರ್ಪರ್ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೫-೫೫; 1106). [ಸಂ. ಆಚಂದ್ರಸ್ಥಾಯಿನ್]

ಆಚಂದ್ರಾಯತ (ನಾ). ಚಂದ್ರನಿರುವಷ್ಟು ದೀರ್ಘಕಾಲ ಇರುವಂಥದು; ಶಾಶ್ವತವಾದುದು: ಬೀಯವಾಗಲಿ ದೇಹವಾಚಂದ್ರಾಯತವೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೯೧); ಸಾಯಲಾಗದೆ ಸುಭಟರಾಚಂದ್ರಾಯತವೆ ತನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೬-೧೮). [ಸಂ.]

ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕಂ (ಅ). ಚಂದ್ರನೂ ಸೂರ್ಯನೂ ಇರುವವರೆಗೆ; ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ: ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಂ . . . ಎನಗಿದಾಚಂದ್ರಾರ್ಕಮೇ ದೇವ (ಆದಿಪು. ೪-೭೯); ಜೀವನಮಾಚಂದ್ರಾರ್ಕಮೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೭೯); ಮಱೆವೊಕ್ಕವಂ ಜಗದೊಳಾಚಂದ್ರಾರ್ಕಮಾಗಿ ಬಾಳ್ವ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೪೩). [ಸಂ.]

ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂ (ಅ). ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯ ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿರುವವರೆಗೆ; ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ: ಶ್ರೀಮದಾಹವಮಲ್ಲದೇವರ ವಿಜಯ ರಾಜ್ಯಂ. . . ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಕತಾರಂ ಸಲುತ್ತಮಿರೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೭೪-೪; 981); ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂ ಸುಖಸಂಕಥಾವಿನೋದದಿಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಮಿರೆ (ಕಇ. ೭-೩-೨೪೩; 1062); ಶ್ರೀಮತ್ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ದೇವರ ವಿಜಯ ರಾಜ್ಯಮುತ್ತರೋತ್ತರಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಪ್ರವರ್ಧಮಾನಮಾಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂ ಸಲುತ್ತುಮಿರೆ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೩-೭; 1079). [ಸಂ.]

ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂಬರಂ (ಅ). ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಇರುವಷ್ಟು ಕಾಲದವರೆಗೆ: ವಿಜಯರಾಜ್ಯಮಾಚನ್ದ್ರಾರ್ಕತಾರಂಬರಂ ಸಲುತ್ತಮಿರೆ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೬-೨; 937); ಶ್ರೀಮತ್ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲದೇವರ ವಿಜಯರಾಜ್ಯಂ . . . ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂಬರಂ ಸಲುತ್ತಮಿರೆ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೪-೩; 1083); ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದ ಧರೆಯೊಳಾಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಾಂ[ರಂ]ಬರಂ ನಡೆವುತಿರಲು ಧರ್ಮಕ್ಕೆಂದು ನಂದಿಂಗೆ ಮೊದಲಾದ ಪಿರಿಯ ನೂಱೊಂದಗ್ರಹಾರಂಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು ಕ್ಷಿತಿಯ ಪಾಲಿಸುತಿರ್ದನು (ಹಚಕಾ. ಪರಿ. ೨೩೩-೧೭). [ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂ + -ಬರಂ]

ಆಚಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತು ಹಬ್ಬೆಯ ನಾಯಕರು ಆಚಗಾವುಂಡನ ಮಗ ತೇಜಿಯ ಚಟ್ಟಗಾವುಂಡನ ಕಯ್ಯೊಳುಂ (ಕಇ. I, ೨೫-೭೪; 1186). [ಆಚ₂ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಆಚಪಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸಾಮಿ ಕಟ್ಟಿಯಮ್ಮನುಂ ಆಚಪಯ್ಯನುಂ ಕಾಲಂ ಕೆಟ್ಟ (ಇಆ. XII, ೨೫೭-೧೨; 951). [ಆಚ₂ + ಅಪ (< ಅಪ್ಪ₁) + ಅಯ್ಯ₁]

ಆಚಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಚೊಕ್ಕಯ್ಯಜ್ಗಂ ಆಚಬ್ಬೆಗಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೩೫-೫; 948). [ಆಚ₂ + ಅಬ್ಬೆ₁]

ಆಚಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: [ಈ] × × × ಯ್ಯಗರಾಳೆ ಆಚಮಗಳ[ಜು]ಯಙದ ಕೊ[ಳೆ] ಎದಿಜ್ಟು (ಸೌಇಇ. XX, ೮-೨; 8ನೆಯ ಶತ). [ಆಚ₂ + ಅಮ (< ಅಮ್ಮ₁)]

ಆಚಮನ (ನಾ). ೧. (ಧಾರ್ಮಿಕ ಕರ್ಮಗಳ ಅಂಗವಾಗಿ, ಊಟಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ, ಊಟದ ತರುವಾಯ ಮುಂತಾದ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ) ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ ಅಂಗೈಗುಳಿಯಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧೋದಕವನ್ನು ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕುಡಿಯುವುದು: "ಆಚಮನಂ, ಉಪಸ್ಪರ್ಶನಂ-ಈ ೨ ಅಂಗದಂಟುಬಾರಿಸುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೮-೨೫೪); ಸಸಿನೆಯಾಚಮನಂಗಳಂ ಮುಟ್ಟಸಲಱಯದೀ ಕರ್ಮಗಳ ಸ್ವೈರಸದ ಬದ್ಧರ ನುಡಿಗಳಂ ಕೇಳುವರೆ ಭೂನಾಥಾ (ಬಸಪು. ೫೭-೫೭); ಅಧಿಕಾರಿಯು ಆಚಮನವನ್ನು ಮಾಡಿ (ಕಪಾಕುಂ. ೩೧). ೨. ಬಾಯಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸುವುದು. ೩. ಬಾಯಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಲು ಬಳಸುವ ನೀರು. [ಸಂ.]

ಆಚಮನಕ (ನಾ). ೧. ಆಚಮನದ ನೀರು. ೨. ಉಗುಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ಪಾತ್ರೆ; ಪೀಕದಾನಿ. [ಸಂ.]

ಆಚಮನೀಯ (ಗು). ೧. ಆಚಮನಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ: ಫಲ ಕಚೋರ ಕರ್ಪೂರ ಕೋಷ್ಟ ಕುಂಕುಮಯಾಲಕ್ಕಿಯೆಂಬಾಜು ಆಚಮನೀಯ ದ್ರವ್ಯಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೦೫). (ನಾ). ೨. ಆಚಮನಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ವಸ್ತು: ಆಚಾರ್ಯರನ್ನು ಊರಬಾಗಿಲಲ್ಲಿಯೆ ಇದಿರುಗೊಂಡು ಸಾಷ್ಟಾಂಗವೆರಗಿ ಅರ್ಘ್ಯ, ಪಾದ್ಯ, ಆಚಮನೀಯಗಳನ್ನಿತ್ತು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೧೧). [ಸಂ.]

ಆಚಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಚಮನ ಮಾಡು: ಪೊಸವಾವುಗೆಯಂ ಮೆಟ್ಟಿ ಕನಕಸ[ಂವ್ಯಾನ]ಸೂತ್ರನಾಚಮಿಸಿ ಕನಕಕಮಳಂಗಳಿಂ ಕಮಳಾಕರಬಾಂಧವಂಗರ್ಘ್ಯಮೆತ್ತಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೧೮ ವ). [ಆಚಮನ + –ಇಸು₃]

ಆಚಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತು ತೊಱಿಕಾರಾಟ್ಟಿಯ ಆಚಯ್ಯನ ಮಗಂ ಕೇಸವಭಟ್ಟಂ (ಎಕ. III, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೯೩–೨೦ ; 1049). [ಆಜ್ಜ + ಅಯ್ಯ₁]

ಆಚರಣ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸುವುದು ; ಆಚರಿಸುವುದು ; ನಡೆಯುವುದು ; ನಡೆ : ಎರಡೆ ವಲಂ ಕುಲವಧುಗಾಚರಿಸಲ್ ಪತಿಯಿಂ ಪರೋಕ್ಷದೊಳ್ ಜಿನದೀಕ್ಷಾಚರಣಂ ಮೇಣ್ ಶುಭಚರಿತದೆ ಮರಣಂ (ಅ ಜಿ ಪು . ೧–೪೬). ೨. ಅಭ್ಯಾಸ ; ರೂಢಿ ; ಬಳಕೆ. [ಸಂ.]

ಆಚರಣೆ (ನಾ). = ಆ ಚ ರ ಣ ೧ : ಪಾನರನಱಿವುದೇ ಗರುವಿಕೆಯ ನಾಚರಣೆಯುಂ ಗಾರ್ದಭನಱಿವುದೇ (ಬಸವು. ೬೦–೪೨) ; ನರರಾಚರಣೆಗಳ ನಾಟಕವ ತಾನೇ ನಟಿಸಿ ತೋಱಿದನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮–೧೭).
[ಸಂ. ಆಚರಣ]

ಆಚರಣೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಆಚರಣೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಚನ: ಓಜೆಯುಂ ಮಱೆಯದೆ ಬುದ್ಧಿಯುಂ ಮಱೆಯದೆ ಆಚರಣೋಕ್ತಿಯನುಕ್ತಿ ಮಾರ್ಗಮುಂ ಮಱೆಯದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೪೪). [ಆಚರಣ + ಉಕ್ತಿ]

ಆಚರಸ, ಆಚರ್ಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸಕಲಕಲಾಪುಂಜನು ಮಪ್ಪ ಆಚರಸರ್ (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೭೮–೮ ; 1060). **ಆಚರ್ಸ** : ಆಚರ್ಸರ ಅಧಿಕಾರದಲು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೫, ೪–೬ ; 1368).
[ಆಜ್ಜ + ಅರಸ₁]

ಆಚರಿತ (ನಾ). = ಆಚರಣ ೧ : ಲಿಂಗಕೆ ಸಾರ್ಥರಾದವರ ಆಚರಿತಕೊಡಬಡುವನೊಲದರನ್ಯಾಚಕರಿಗತ್ತತ್ತ ನಿಲಿಸಿದ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೬೭–೧೮). [ಸಂ.]

ಆಚರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡೆಸು ; ನೆರವೇರಿಸು : ಚತುರ್ವಿಧ ರಾಜವೃತ್ತಮನುದಾತ್ತಮಪ್ಪಂತಾಚರಿಸುತ್ತುಂ (ಅ ಜಿ ಪು . ೨–೪೭ ವ) ; ಅಭಿಲಷಿತ ಸಿದ್ಧಿಗೆಂದಾವುದೊಂದು ಸದ್ವ್ರತಮನಾಚರಿಸುತ್ತಿರ್ದಿರದನೇ ನೀವನು ಬಂಧಿಸುವುದು (ಕಾದಂಉ. ೬೨೫) ; ಕೋಮಲತುರಂಗಮುಂ ಸಾಧಿಸಿ ಮಹಾಕ್ರತುವನಾಚರಿಪೊಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೨೬). ೨. ನಡೆ ; ವರ್ತಿಸು : ವರುಷತನಕ ನಪುಂಸಕದಲಾಚರಿಸಬಲ್ಲೆನೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೯–೪೨) ; ಧರ್ಮವೇತಱದೆಂದು ಭೋಗಕ್ಕೆ ಮರುಳಾಗಿ ಕರ್ಮಿಗಳಾಚರಿಸುವರು (ಭರಚ. ೨–೧೦). ೩. ತಿನ್ನು ; ಉಣ್ಣು : ಇನ್ನಿನಗೆ ಜಾತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತಾಹಾರಮನಾಚರಿಸೆ ದೋಷಮಿಲ್ಲಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೫೭). ೪. ಮಾಡು ; ಉಂಟುಮಾಡು : ಪೊಲ್ಲದನೇನನಾಚರಿಸಿದಳ್ ನಿನ್ನೊಳ್ಮಹಾಶ್ವೇತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೦೦) ; ಪತಿಸೇವೆಯೊಳಂತು ಪಸಿದ ಪಾರ್ವನ ಮಱೆದತಿವಿಳಂಬವನಾಚರಿಸೆ ಸತಿಯರ ಧರ್ಮದ ಸಾರವನಱಿಯದೆ ಖತಿಗೊಂಡು ಮುನಿಗಳಪಿದನು (ಹದಿಬ. ೨–೩೯). ೫. ಓಡಾಡು ; ಚಲಿಸು : ಮಬ್ಬಿನೊಳಗಾಚರಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಚಲಿಸಿ] ಕೆಡೆವರಿಂ ಮಡಿವರಿಂ ಬೆಬ್ಬಳಿಸಿ ಧರೆಗೆ ಬೀಳ್ವಳ್ವರಿಂ ತೊಳಲ್ವರಿಂ (ಚಿ ಬ ಪು . ೪೬–೨೦). ೬. ಹೆದರು ; ಭಯ ಪಡು (?) : ಮುಳುಗಿಸಿದುದಾ ಖಳನ ಮೃಗತ್ತಲೆ ದಿವಾಕರಬಿಂಬವನು . . . ಕುಲಿಶದಂಷ್ಟ್ರದ ವಿಕೃತವಕ್ತ್ರದ ವಿಲಯಭೈರವನಂತೆ ಮುಂದಕೆ ಸುಳಿಯಲಾಚರಿಸಿದಳು ಕಂಡು ಕುಮಾರಿ ಕುಂಭಿನಿಯ (ತೊರರಾ. ೩–೧–೮). [ಆಚರಣ + –ಇಸು₃]

ಆಚರ್ಸ 'ಆಚರಸ' ನೋ.

ಆಚಲದೇವಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತು ಪಿರಿಯ ಹೆಗ್ಗ(ಡಿ)ತಿಯಾಚಲದೇವಿಯಿಯನ್ನಯವೆಂತೆಂದೊಡೆ (ಎಕ. II, ೩೨೭–೪೫ ; 1181). [ಆಚಲ₀ + ದೇವಿ]

ಆಚಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ (ವೈಔಗಿ. ೧೨–೨೧೨). [?]

ಆಚಲೆ (ನಾ). = ಆಚಲದೇವಿ: ಗೌರಿ ತಪಂಗಳಂ ನೆಗಳ್ದುತಾಂ ನೆರೆದಳ್ಗಡ ಚಂದ್ರಮೌಳಿಯೊಳ್ . . . ಆಚಲೆವೋಲ್ ಸೊಬಗಿಂಗೆ ನೋಂತರಾರ್ (ಎಕ. II, ೩೨೭–೬೨ ; 1181). [?]

ಆಚಾಂತ (ಗು). ಆಚಮನ ಮಾಡಿದ : ಆರೋಗಿಸಿದಿಂಬಬೞಿಯಿಂ ಆಚಾಂತಚಂದ್ರಕಾಂತದ್ರವ ಸುರಭಿಸಲಿಲನುಂ ಘನಸಾರ ಚಂದನಸಾರ ಪ್ರಮೃಷ್ಟಕರತಳನುಮಂಗೀಕೃತ ಕಸ್ತೂರಿಕಾ ವಿಲೇಪನನುಂ . . . ಅಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೧–೨೬ ವ). [ಸಂ.]

ಆಚಾಮ (ನಾ). ೧. = ಆಚಮನ. ೨. ಅನ್ನವನ್ನು ಬೇಯಿಸಿ ಬಸಿದ ಗಂಜಿ ; ಅನ್ನದಮೇಲಿನ ಗಂಜಿ. [ಸಂ.]

ಆಚಾಮ್ಲ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಒಣಗಿದ ಅನ್ನ ಮುಂತಾದ ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಸಿ ತಿನ್ನುವುದು. ೨. ಒಂದು ಉಪವಾಸವ್ರತ : ಧರ್ಮವೃಷ್ಟಿಯನು ಕರೆವುತಾಚಾಮ್ಲಚಾಂದ್ರಾಯಣ ಧರ್ಮದಿ ವರಚಕ್ರ ಮುಕ್ತಾವಳಿಯ (ಜ್ಞಾನಚ. ೨೪–೬೪). [ಸಂ.]

ಆಚಾಮ್ಲವರ್ಧನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಪವಾಸ ವ್ರತ : ಆಚಾಮ್ಲವರ್ಧನಮೆಂಬ ನೋಂಪಿಯುಂ ಪನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಂಬರಂ ನೋಂತು ಸಮಾಧಿಮರಣದಿಂ ಮುಡಿಪೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೬–೧೭) ; ಆಚಾಮ್ಲವರ್ಧನಮುಂ ತಪ್ಪದೆ ನೋಂತು (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೮೪) ; ಆಚಾಮ್ಲ ವರ್ಧನವೆಂಬ ನೋಂಪಿಯಂ ನೋನಲುದ್ಯುಕ್ತೆಯಾದಳ್ (ಸು ಕು ಮಾ . ೯–೧೦ ವ). [ಆಚಾಮ್ಲ + ವರ್ಧನ]

ಆಚಾಮ್ಲವರ್ಧನತಪ (ನಾ). = ಆಚಾಮ್ಲವರ್ಧನ : ಅಭಿನಂದನ ಗುರುಗಳಂ ಸಾರ್ದು ಶಾಶ್ವತಸೌಖ್ಯವರ್ಧನಕರಮಪ್ಪಾಚಾಮ್ಲವರ್ಧನತಪದೊಳ್ ನೆಗೞ್ದು ಪರಮಪದವನೆಯ್ದಿದಂ (ಆದಿಪು. ೩–೬೫ ವ) ; ಆಚಾಮ್ಲ ವರ್ಧನತಪದಿಂ ನೆಗೞ್ದು ಜಯವರ್ಮಂ ಪರಮಪದಮನೈದಿದೊಂ (ಚಾವುಂಪು. ೩೭೩–೨೩). [ಆಚಾಮ್ಲವರ್ಧನ + ತಪ]

ಆಚಾರ (ನಾ). ೧. (ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಧಾರ್ಮಿಕಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ಮತ ಸಂಬಂಧವಾದ) ಕಟ್ಟುಪಾಡು ; ನಿಯಮ ; ಸಂಪ್ರದಾಯ : ಭವನ ಭಕ್ತಿಯೆ ಸಂದ ಕಾಹು ನೋಡಾ ಪುರಕೆ ಗುಣ್ಪಱಿಯಬಾರದಾಚಾರದಗಳಾ ಪುರಕೆ (ತಿರುರ. ೨–೫). ೨. ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆ : ಸತ್ಯವ ನುಡಿವುದೆ ದೇವಲೋಕ ; ಮಿಥ್ಯವ ನುಡಿವುದೆ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕ ! ಆಚಾರವೇ ಸ್ವರ್ಗ, ಅನಾಚಾರವೇ ನರಕ (ಬಸವ. ೨೪೯) ; ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಆಚಾರವೇ ಚೆಲುವು (ಆಖಂಡೇ. ೨೧೦–೫೪) ; ಹಬ್ಬಹುಣ್ಣಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ . . . ನಡೆಸಬೇಕಾದ ಕೆಲವು ಆಚರಣೆಗಳನ್ನೂ ಆಚಾರವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನೂ ಮಕ್ಕಳು ಕಲಿಯಬೇಕಾಯಿತು (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೫).

ಆಚಾರವಿಚಾರ = ಒಂದು ಜನಾಂಗ ಅಥವಾ ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸಂಪ್ರದಾಯವಾಗಿ ಬೆಳೆದುಬಂದಿರುವ ಆಚರಣೆಯ ಪದ್ಧತಿ ಮತ್ತು ವಿಚಾರಗಳು : ಆತನು ಪರದೇಶದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದ್ದರೂ ತನ್ನ ತಾಯ್ನಾಡಿನ ಆಚಾರವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಮರೆತಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಆಚಾರಕಲಿ (ನಾ). ಆಚಾರವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಗ ; ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಶೂರ : ಆಚಾರಕಲಿಗಳಪ್ಪ ಶ್ರೀಮುದಯ್ಯೂರ್ವರ್ ಸ್ವಾಮಿಗಳುಂ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೪೮–೮; 1099).
[ಆಚಾರ + ಕಲಿ₂]

ಆಚಾರಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲಿ, ಬಡಗಿ, ಕಮ್ಮಾರ ಮುಂತಾದ ಕಸಬಿನವರು ಸಲ್ಲಿಸುವ ತೆರಿಗೆ : ಉಪ್ಪಿನ ಮೋಳೆ ಆಚಾರಗಾಣಿಕೆ ಇವೇ ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ಸೇರಿದ್ದವು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೪ ಉಪೋ.).
[ಆಚಾರ + ಕಾಣಿಕೆ]

ಆಚಾರಗೈಸು (ಕ್ರಿ). ಕಟ್ಟಳೆಮಾಡಿಸು ; ನಿಯಮವನ್ನು ಮಾಡಿಸು : ಲಿಂಗವನು ಬಿಟ್ಟರ ಮೋರೆ ನೋಡದ ರೀತಿಯೊಳು ಆಚಾರಗೈಸಿದ ವೀರ ಶೈವರಿಗೆಲ್ಲ ಬಸವಣ್ಣ (ಬಜ್ಜಪು. ೪೯–೫೫). [ಆಚಾರ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$) + -ಸ್ಸು]

ಆಚಾರತ್ರಯ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಮೂರು ಬಗೆಯ ಆಚಾರಗಳು : "ಆಚಾರತ್ರಯ —ಸದಾಚಾರ ನಿಯತಾಚಾರ ಗಣಾಚಾರವೆಂದು ಆಚಾರ ಲಿಂಗ ತ್ರಿವಿಧವು" (ವಿವೇಕ. ೧೨೨). 'ಪಂಚಾಚಾರ' ಪರಾ. [ಆಚಾರ + ತ್ರಯ]

ಆಚಾರದೂರ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕಟ್ಟುಪಾಡುಗಳನ್ನು ಮೀರಿದವನು ; ನಡತೆಗೆಟ್ಟವನು ; ದುರಾಚಾರಿ : ಅಸ್ಥಿರವಚನನಾಚಾರದೂರನು ಪಾತಕಿಯು ಖಳನು (ಬಸಪು. ೪–೫೫). [ಆಚಾರ + ದೂರ]

ಆಚಾರದ್ರೋಹ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಬಹಳ ಕಾಲದಿಂದ ಬಂದಿರುವ ಆಚಾರಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು : ಗುರುದ್ರೋಹ, ಲಿಂಗ ದ್ರೋಹ, ಜಂಗಮದ್ರೋಹ, ಆಚಾರದ್ರೋಹ, ಪ್ರಸಾದದ್ರೋಹ ಇಂತೀ ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕಂಗಳು ಭಕ್ತಂಗಲ್ಲದೆ ಭವಿಗೆಲ್ಲಿಯದೊ (ಬಸವ. ೭೬೭). [ಆಚಾರ + ದ್ರೋಹ]

ಆಚಾರಬಾಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ನಿಬಂಧನೆ ; ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದ ನಿಯಮ : ಆಚಾರಬಾಬು ಶಿವಾಯಿಬಾಬುಗಳೆಂಬ ಧಾರ್ಮಿಕ ನಿಬಂಧನೆ ಪ್ರಕಾರ ಕಲಹಗಳ (ವ್ಯಾಜ್ಯ) ನಿರ್ಣಯಮಾಡಿ (ಗುರುದ. ೧೯). [ಆಚಾರ + ಬಾಬು]

ಆಚಾರಭ್ರಷ್ಟ (ಗು). ನಡತೆಗೆಟ್ಟ ; ಆಚಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟ. [ಆಚಾರ + ಭ್ರಷ್ಟ]

ಆಚಾರಭ್ರಷ್ಟತೆ (ನಾ). ಆಚಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವುದು ; ನಡತೆಗೆಟ್ಟಿರುವುದು. [ಸಂ. ಆಚಾರಭ್ರಷ್ಟತಾ]

ಆಚಾರಲಾಜ (ನಾ). (ಶುಭಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ) ಎರಚುವ ಬತ್ತದ ಅರಳು : ಮಾನಿನಿಯರಾಚಾರಲಾಜಗಳ ಸೂಸುತಿರೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೭–೫೮). [ಆಚಾರ + ಲಾಜ]

ಆಚಾರಲಿಂಗ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ೧. ಆರು ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಶ್ರದ್ಧಾಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಭಕ್ತನ ಕುರಿತು ಬಿಂದುವೆ ಆಚಾರಲಿಂಗವೆನಿಸಿದುದು" (ಮನೋವಿ. ೨–೪೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). 'ಗುರುಲಿಂಗ' ಪರಾ. ೨. ಇಷ್ಟಲಿಂಗ : "ಕರ್ಮಾತ್ಮಕ, ಸಕಲ ತತ್ತ್ವಾಶ್ರಯ, ನಿವೃತ್ತಿ ಮಾರ್ಗೋನ್ಮುಖ, ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಯುಕ್ತವೂ ಆಗಿ, ಚಿತ್ತಗಮ್ಯವಾದುದೇ ಆಚಾರಲಿಂಗವು" (ಶಿವಾಸೂ. ೪೨–೩೩) ; ಆಚಾರಲಿಂಗವಿಡಿದು ಗುರುಲಿಂಗವ ಕಾಣಬೇಕು (ಅವಚಂ. ೧೬೮–೭೫೭) ; ಆಚಾರಲಿಂಗ ಪ್ರಸಾದಿಯಾದರೆ ಜಿಹ್ವೆಲಂಪಟ ವಿಲ್ಲದಿರಬೇಕು ಆಚಾರಲಿಂಗ ತೃಪ್ತನಾದಡೆ ಭಕ್ತಕಾಯ ಮಮಕಾಯ ನಾಗಿರಬೇಕು (ಆದವ. ೧೯೮–೩೫೧). [ಆಚಾರ + ಲಿಂಗ]

ಆಚಾರವಂಚಕ (ನಾ). ಆಚಾರಕ್ಕೆ ತಪ್ಪಿ ನಡೆಯುವವನು : ಆಚಾರ ವಂಚಕರ ಎನಗೆ ತೋಜದಿರು (ಬಸವ. ೭೬೨). [ಆಚಾರ + ವಂಚಕ]

ಆಚಾರವಂತ (ನಾ). ಆಚಾರವುಳ್ಳವನು ; ನಿಷ್ಠಾವಂತ : ನಾರಿ ವಾರಿಯನೆಜೆಯೆ ತೊಳೆದಾಚಾರವಂತನು ಸೆಟ್ಟಿ ತತ್ಚರಣಾರವಿಂ ದಾಂಬುಗಳನೀಂಟಿ (ಬಸಪು. ೨೪–೨೨) ; ಜೀವನಮಾನದ ಕಡೆಯವರೆಗೂ ಬಹಳ ಆಚಾರವಂತನಾಗಿದ್ದನು (ಸಸ್ಯಕ. ೩೧). [ಸಂ. ಆಚಾರವತ್]

ಆಚಾರವತಿ (ನಾ). ಆಚಾರವನ್ನುಳ್ಳವಳು ; ನಿಷ್ಠಾವಂತೆ : ಸುಖಮ ನೆಂತುಂ ಬಯಸುವೆಯಪ್ಪೊಡಾಚಾರವತಿಯಾದಂದಾರುಂ ಪರಿಭವಿಸು ವರುಂ ನರಕದುಃಖಭಾಗಿಗಳಪ್ಪರ್ (ಕಗವಿ. ೪೩–೧೧ ಚಾವುಂಪು). [ಸಂ. ಆಚಾರವತೀ]

ಆಚಾರಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ನಡೆನುಡಿಗಳ ವಿಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ. [ಆಚಾರ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಆಚಾರಶೀಲ (ನಾ). ೧. ಆಚಾರವನ್ನು ತಪ್ಪದೆ ಅನುಸರಿಸುವ ಸ್ವಭಾವದವನು ; ಆಚಾರವಂತ. ೨. ಆಚಾರಯುಕ್ತವಾದ ಚಾರಿತ್ರ : ಆ ಸ್ತ್ರೀರತ್ನಮಾಚಾರಶೀಲಸರಃಪದ್ಮಿನಿ ಮಲ್ಲಿನಾಥಜಿನನಂ ಪೆತ್ತಳ್ ಜಗನ್ನಾಥನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧–೧೩೬). [ಆಚಾರ + ಶೀಲ]

ಆಚಾರಾಂಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನಾಗಮದ ದ್ವಾದಶಾಂಗ ಗ್ರಂಥ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಈ ವೇದಗಳಿಗೆ ಆಚಾರಾಂಗ, ಸೂತ್ರಕೃತಾಂಗ . . . ದೃಷ್ಟಿವಾದಾಂಗಗಳೆಂಬ ಹನ್ನೆರಡು ಅಂಗಗಳಿವೆ (ಭಾರದ. ೧೬೯). [ಆಚಾರ + ಅಂಗ$_2$]

ಆಚಾರಾಧಿಕ್ರಮ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸುವುದು ; ಆಚರಣೆ : "ಆಚಾರಾಧಿ ಕ್ರಮಃ ಕ್ರಿಯಾ – ಈ ೨ ನೆಗಟ್ಟಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೪೯–೯೮). [ಆಚಾರ + ಅಧಿಕ್ರಮ]

ಆಚಾರಿ (ನಾ). ೧. ಆಚಾರವುಳ್ಳವನು : ಭಕ್ತಿಯುಕ್ತಾಚಾರಿಗೀಯದೆ ಮತ್ತುಸತೆಯನಿನ್ನಾರಿಗೀವೆನು (ಬಸಪು. ೪–೧). ೨. ಕಮ್ಮಾರ, ಬಡಗಿ, ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ ಮತ್ತು ಶಿಲ್ಪಿ ಮುಂತಾದ ಕೆಲಸಗಾರರ ಕುಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು : ಕೂನಾಚಾರಿ ಲಿಖಿತಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩–೩೫ ; 550) ; ಪಲ್ಲವಾಚಾರಿ ಲಿಖಿತಂ (ಎಕ II, ೨೧–೫ ; 750). [ಸಂ. ಆಚಾರಿನ್]

ಆಚಾರಿಗ (ನಾ). = ಆಚಾರಿ ೨ : ಶ್ರೀಮತ್ ಕಮ್ಮಜಚನ್ದ ಆಚಾರಿಗ (ಎಕ. II, ೪೩೦ ; 1000). [ಆಚಾರ + -ಇಗ]

ಆಚಾರಿಯ, ಆಚಾರ್ಜ್ಯ (ನಾ). = ಆಚಾರ್ಯ ೧ : ದುರ್ವ್ಯಸನ ಲಂಪಟರಿಗಾಚಾರಿಯರು ಖಳರಿಗೆ ನಿರ್ಮೋಳುಪದೇಶ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೨೨) ; ತಪ್ಪದಾಚಾರಿಯನ ನುಡಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೯–೧೨) ; ವಾದಿಗಳಾಚಾರಿಯನಾಗಿ ಹರನೊಳು ಕಾದಿ ಬೂದಿಯನೆಯ್ದಿದೆಯಾ (ಮೋಹತ. ೮–೨೦). **ಆಚಾರ್ಜ್ಯ** : ಅಬ್ಬುವೊಂಗಂ ಕುಡಲಪ್ಪೊಂಗಂ ಒಬ್ಬನೊ ಆಚಾರ್ಜ್ಯನ್ (ಎಇ. XXIV, ೨೬–೮ ; 885). [< ಸಂ. ಆಚಾರ್ಯ]

ಆಚಾರ್ಜ್ಯ 'ಆಚಾರಿಯ' ನೋ.

ಆಚಾರ್ಜ್ಯಪುರುಷ (ನಾ). = ಆಚಾರ್ಯಪುರುಷ : ಅಬ್ಬೆಮೆಚ್ಚಿ ನಾಳ್ಗಣ್ಡನ್ ಆಚಾರ್ಜ್ಯಪುರುಷ ಇಜಿದು ಬಸಮಜಿಯದೆ ಬೀಜ್ಚೊರನ್ ತೆಜನ ಮೆಚ್ಚದೊಂ (ಎಇ. XXIV, ೨೬–೧೦ ; 885). [ಆಚಾರ್ಜ್ಯ (< ಆಚಾರಿಯ) + ಪುರುಷ]

ಆಚಾರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಗುರು : ಓಲಗಿಸಲಾ ಮುನಿಗಳೆಲ್ಲಕೆ ಮೇಲೆನಿಪ ಗುರುವೊಬ್ಬನಾಭೂಪಾಲಕಂಗಾಚಾರ್ಯನಾಗಿ ಜಿನಪ್ರಬುದ್ಧಿಯಲಿ (ಬಸಪು. ೫೧–೧). ೨. ಪುರೋಹಿತ. ೩. ವಿದ್ವಾಂಸರು ಮತಪ್ರವರ್ತಕರು ಮೊದಲಾದವರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಗೌರವ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಸೇರಿಸುವ ಶಬ್ದ : ಉದಾ— ಪೂಜ್ಯಪಾದಾಚಾರ್ಯ, ಮಧ್ವಾ ಚಾರ್ಯ, ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯ, ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯ. ೪. [ಜೈನ] ಪಂಚಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ : ಕಾರ್ಯಮೆಮಗಿದುವೆ ಶಿವಪದ ಪರ್ಯಂತಂಬರಮುಮೋಘಮುದ್ಧರಿಸುಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿನರ್ಹತ್ಸಿದ್ಧಾ ಚಾರ್ಯೋಪಾಧ್ಯಾಯ ಸರ್ವಸಾಧುಗಳೆಮ್ಮಂ (ಆದಿಪು. ೧–೬) ; ತಪದಿಂ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯದಿಂ ಪರ್ಯರಪ್ಪಾಚಾರ್ಯರ್ ನಮಗೀವರಕ್ಕೆ ದಯೆಯಿಂದಾ ಚಾರ್ಯಸಂಪತ್ತಿಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧–೩). [ಸಂ.]

ಆಚಾರ್ಯತೆ (ನಾ). ಆಚಾರ್ಯನಾಗಿರುವಿಕೆ : ಭಿಲ್ಲರಿಗೆ ವಿಪ್ರರಾಚಾ ರ್ಯತೆಯ ಸಮಾಜವೆ, ಸಂಪ್ರದಾಯವೆ ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಿರಲಾ ಸಮಾಜಾಂಗ ವಾದ ನಾನುಲ್ಲಂಘಿಸಲೆ ? (ಹಬ್ಬಿರ. ೧೧–೧೭). [ಸಂ. ಆಚಾರ್ಯತಾ]

ಆಚಾರ್ಯನಿಷ್ಠೆ (ನಾ). [ವಿಶಿಷ್ಟಾ] ತಾನು ಪಶು ಪುತ್ರಾದಿಗಳಂತೆ ತನ್ನ ಆಚಾರ್ಯನಿಗೆ ಸೇರಿದವನು ಎಂಬ ಭಾವ: ಈ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಸ್ವನಿಷ್ಠಾ, ಉಕ್ತಿನಿಷ್ಠಾ, ಆಚಾರ್ಯನಿಷ್ಠಾ ಎಂದು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅನುಸಂಧಾನದಲ್ಲಿ ಪಶುಪುತ್ರಾದಿಗಳಂತೆ ಶಿಷ್ಯನು ಆತ್ಮೀಯನಾಗಿ ಸೇರಿರುವುದೇ ಆಚಾರ್ಯನಿಷ್ಠೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೬೨), [ಆಚಾರ್ಯ + ನಿಷ್ಠೆ]

ಆಚಾರ್ಯಪುರುಷ (ನಾ). ಪೂಜ್ಯನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಪದ್ಧತಿ ಅಥವಾ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಮೂಲಪುರುಷ; ಆದ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಕ: ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ಹೊಸಗನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಆಚಾರ್ಯಪುರುಷರಂತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಆಚಾರ್ಯ + ಪುರುಷ]

ಆಚಾರ್ಯಷಟ್ಕರ್ಮ (ನಾ). [ಜೈನ] ಆಚಾರ್ಯರೂ ಶ್ರಾವಕರೂ ಅನುಸರಿಸುವ ಆರು ಕರ್ಮಗಳು: ಇಜ್ಯೆಯುಂ ವಾರ್ತೆಯುಂ ದತ್ತಿಯುಂ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಮುಂ ಸಂಯಮಮುಂ ತಪಮುಮೆಂಬೀ ಆಚಾರ್ಯ ಷಟ್ಕರ್ಮಂಗಳುಂ ಶ್ರಾವಕಜನಕ್ಕೆ ಕುಲಧರ್ಮಂಗಳ್ (ಚಾವುಂಪು. ೨೨೮). [ಆಚಾರ್ಯ + ಷಟ್ಕರ್ಮ]

ಆಚಾರ್ಯಾಣಿ (ನಾ). ಆಚಾರ್ಯನ ಪತ್ನಿ: ಉಪಾಧ್ಯಾಯ ಪತ್ನೀ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿನೀ ಆಚಾರ್ಯಾಣೀ ಎಂದು ವ್ಯವಹಾರ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೯). [ಸಂ. ಆಚಾರ್ಯಾಣೀ]

ಆಚಾರ್ಯಾನಿ (ನಾ). = ಆಚಾರ್ಯಾಣಿ (ಕ). [ಸಂ. ಆಚಾರ್ಯಾನೀ]

ಆಚಾರ್ಯಾತಿಶಯ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಆಚಾರ್ಯ: ಈತ ಸಚರಾಚರದ ಗುರು ವಿಖ್ಯಾತ ಋತ್ವಿಜನೀತನಾಚಾರ್ಯಾತಿಶಯನೀತನು ಮಹಾಪ್ರಿಯನೀತ ನೃಪನೀತ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೮-೫೨). [ಆಚಾರ್ಯ + ಅತಿಶಯ]

ಆಚಾರ್ಯೆ (ನಾ). ಆಚಾರ್ಯತ್ವವನ್ನು ವಹಿಸಿದ ಹೆಂಗಸು; ಉಪದೇಶಕಳು; ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿನಿ (ಕ). [ಸಂ. ಆಚಾರ್ಯಾ]

ಆಚಿತ (ಗು). ೧. ಕೂಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಶೇಖರಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಒಂದು ಗಾಡಿ ತುಂಬುವಷ್ಟು; ಹತ್ತು ಭಾರಗಳ ತೂಕ. [ಸಂ.]

ಆಚಿಭಟ್ಟ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆಚಿಭಟ್ಟೋ ಭರದ್ವಾಜಗೋತ್ರಜೋ ಯಾಜುಷುಸುಧೀ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೩೮-೨೩; 1109). [ಆಚಿ$_0$ + ಭಟ್ಟ]

ಆಚಿಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನಾರಣದೇವನುಂ ಮುದಯ ನಾಯಕನುಂ ಆಚಿಮಯ್ಯನು (ಕಇ. IV, ೩೪-೨೩; 1109). [ಆಚಿಮ$_0$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಆಚಿಯಕ್ಕ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಚಂದ್ರಮೌಳಿ ವಧುವೀ ಶ್ರೀ ಆಚಿಯಕ್ಕಂ ಜಗಜ್ಜನಸಂಸ್ತುತ್ಯೆ (ಎಕ. II, ೩೨೭-೪೪; 1181). [ಆಚಿ$_0$ + ಅಕ್ಕ$_1$]

ಆಚು (ನಾ). (ಉಕ) ಅವಶ್ಯಕತೆ; ಅಗತ್ಯ; ಸಮಯ; ಕಷ್ಟಕಾಲ; ದರದು: ತಿಗುರಿ ತಿರುಗಿದರೆ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಆಚು ಕುಂಬಾರನದು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೫೭); ನಿಮ್ಮ ಧಣಿಯರಿಗೆ ನನ್ನ ಆಚನ್ನಷ್ಟು ತಿಳಿಸಿಹೇಳು (ಜನನಾ. ೫೭); ನಮ್ಮ ಆಚಿನಾಗ ನಿಮ್ಮಹಾಂಗ ನೆರವಿಗೆ ಬರೂಮಂದಿ ಕಡಮಿಾರಿ (ತಿಮಗು. ೫೧); ಅಂಗಾಲಿಗೆ ಹೇಸಿಗೆ ಇಲ್ಲ ಆಚಿದ್ದವರಿಗೆ ನಾಚಿಕೆ ಇಲ್ಲ (ಗಾದೆ). [← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಆಚ್]

ಆಚುಗಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆನುಪಮವೈರಿ ಮಣ್ಡಳಿಕನಾಚುಗಿ ತತ್ಸಹಜಾತರಪ್ಪ ನಾಕನೃಪ (ಸೌಇಇ. XV, ೧೩೪-೧೯; 1178). [?]

ಆಚುಪೇಚು (ನಾ). ತೊಡಕು; ತೊಂದರೆ; ಅಡ್ಡಿ; ಆತಂಕ: ನಿಮಗೆ ವ್ಯವಹಾರದ ಆಚುಪೇಚು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ (ಎತ್ತಿಕೈ. ೭೬). [ಆಚು + ಪೇಚು]

ಆಚೆ (ಅ). ೧. ಅತ್ತಕಡೆ; ಆಕಡೆ: ಆ ಮರದ ತೆಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಧರೆಯವರು ಹೋಗಿ ಆಚೆಯ ಧರೆಯ ಬೆವಹಾರವ ತಂದು (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೮); ನೆರೆದ ದೈವದ ಹಿಂದನಿರದೆಯಾಚೆಗೆ ನೂಂಕಿ (ಸಾನಂಚ. ೨-೨೧೧); ತೆಗೆದು ದಾಚೆಯಲವರ ಬಲ ಜಗದಗಲದುಬ್ಬಿನ ಬೊಬ್ಬೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೭); ವಾದ್ಯಗೀತಾಮೃತಲಹರಿ ಲಳಿ ಮಸಗಿತಾಚೆಯಲರಸು ಹಂತಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೭-೫೨); ಹೋಗಿಬಾರೈ ಎಂದಾಚೆಗೆಳೆದರೂ ತಲೆಬಾಗಿ ನಿಂತೂ ಅಲ್ಲಿ ಮೌನವಾಗಿ ಓಗರಕೆ ಮನೆಮನೆಯ ತಪ್ಪದೆ ತಿರುಗುವ ಜೋಗಿಯ (ಪುರಂದ. ೧-೬೪-೩); ಪಾಡಜೀದೋಲಗಗೊಟ್ಟಾಚೆ ಶಿರವ ನಲ್ಲಾಡಿಸುತಿಹನು ನೋಳ್ಪವರಾ (ಭರಚ. ೧-೩೭); ಆಚೆಯ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಅವಮಾನವಾದರೆ ಈಚೆಯ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಆಳು (ಗಾದೆ). ೨. ಅನಂತರ; ಆಮೇಲೆ: ಆಚೀನಾಡದ ಶುಕ್ರವಾರ (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೭). ೩. ಹೊರಗಡೆ; ಹೊರಗೆ (ದಕ): ಅವರು ಮನೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲ ಆಚೆ ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

ಆಚೀಚೆ = ಆಕಡೆ ಮತ್ತು ಈಕಡೆ: ಕಾವಲುಗಾರರು ಆಚೀಚೆ ಹೋದರೆ ನಾನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಮಾರ್ಗದ. ೨೩೫). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಅಂಚಿ, ಆಪೆ; ತೆಲು. ಅಚ್ಚಟ, ಅಚ್ಚಟು, ಅಚ್ಚೋಟು, ಆಡ = ಅಲ್ಲಿ, ಅಸ್ಥಳ]

ಆಚೇಶ್ವರ (ನಾ). ಒಂದು ಈಶ್ವರಮೂರ್ತಿಯ ಹೆಸರು: ಕೇಶವ ದೇವರು ಆಚೇಶ್ವರ ಗವಜೇಶ್ವರ ಗಂಗೇಶ್ವರ ಚಿತ್ರೇಶ್ವರ ತೆಲ್ಲಿಗೇಶ್ವರ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೨೦-೫೨; 1249). [ಆಚ್ಯ + ಈಶ್ವರ]

ಆಚ್ಛನ್ನ (ಗು). ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ; ಹೊದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಮರೆಮಾಡಿದ: ಸಾಂದ್ರಭಸ್ಮಾಚ್ಛನ್ನ ಶಿಖಿಯೊಲಳಿತೇಜಸಂ ಕೋಸಲಧರಾವಲ್ಲಭಂ ಮಗನ ನಪ್ಪಲ್ಕೆಳಸಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೯೧-೩೫೩). [ಸಂ.]

ಆಚ್ಛಾದನ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚುವುದು; ಮರೆಮಾಡುವುದು: ಆದಿತ್ಯನು . . . ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಆಚ್ಛಾದನಮಾಡುತ್ತಾ (ಮುಕ್ಸಾರ. ೨೭೪). ೨. ಹೊದಿಕೆ; ಬಟ್ಟೆ: ಚೇಲಂ . . . ಆಚ್ಛಾದನಂ, ಅಂಬರಂ . . . ಪಟಃ – ಈ ೧೦ ಸೀರೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೦-೩೯೪). ೩. ಗೌಸು; ಚೀಲ; ಒರೆ. ೪. ಮನೆಯ ಮೇಲ್ಛಾವಣಿಗೆ ಆಧಾರವಾದ ಮರದ ಪಟ್ಟಿ: "ಆಚ್ಛಾದನಂ, ವಲಭಿಃ – ಈ ೨ ಮನೆಯ ಹೊ(ದಿ)ದಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೧-೧೪೮). [ಸಂ.]

ಆಚ್ಛಾದಿತ (ಗು). ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ; ಹೊದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಮರೆಮಾಡಿದ: ಆಚ್ಛಾದಿತ ದಿವ್ಯದುಕೂಲನುಂ ಆಗಿ (ನಂಬಿರ. ೧೬-೧೨೬); ಮೇಘಾಚ್ಛಾದಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಅರುಣಚ್ಛಾಯೆಯೆಂತು ? (ಶಾಂತಲಾ. ೨೫೮); ಬೆಟ್ಟಗಳು ಗಿಡಗಂಟೆ ಎಲೆಬಳ್ಳಿಗಳಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿತವಾಗಿದ್ದು . . . ಒಪ್ಪುವುವು (ಹೇಮಂತ. ೧). [ಸಂ.]

ಆಚ್ಛಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುಚ್ಚು; ಹೊದಿಸು; ಮರೆಮಾಡು: ಸಲೆ ಮಾಯಾಮೋಹವಾಚ್ಛಾದಿಸೆ ನೆಜೆಧೃತಿಗೆಟ್ಟಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೫೩); ಉಗುರಿಂದಂಟೆ ಬೆರಂಟೆಯುಂಜನಮುದಕ್ಕುಂ ಚೌಕಮುಂ ಕೀಜುತುಂ ತೆಗೆದಾಚ್ಛಾದಿಸೆ ಕೇಳ ನೀಳಪಟಮುಕ್ಕುಂ (೧೦ಕ. ೪-೭೬). [ಆಚ್ಛಾದನ + -ಇಸು$_3$]

ಆಚ್ಛಾದ್ಯ (ಗು). ೧. ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ; ಹೊದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಉಪಪಾದ ಭವನತಳ್ಪದೊಳುಪಚ್ಛದಾಚ್ಛಾದ್ಯತಳದೊಳನವದ್ಯದೊಳಗ್ಲಪಿತನಿರೆ ಪಾಸಿನೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೩). (ನಾ). ೨. ಹೊದಿಕೆ; ಉಡಿಗೆ: ಚಾಮರೋದ್ದಾಮ ಚೀನಾಂಬರಾಚ್ಛಾದ್ಯಂಗಳೊಳಂ . . . ಅಳವಟ್ಟು ಮದನ ಮಂಗಳಾಗಾರದ್ವಾರ ಮಕರತೋರಣದಂತಿರ್ದ ನವಿಲುಯ್ಯಾಲ ಕೆಲಕ್ಕೆ ವಂದು (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೪೫ ವ). [ಸಂ.]

ಆಚ್ಛಾದ್ಯಮಾನ (ಗು). ಮುಚ್ಚಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ; ಮರೆಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ: ಆ ಬಾಲಿಕೆ ಗದ್ಗದಕಂಠಿ ವಾಮಕರಪಲ್ಲವಾಂಗುಳಿನಖಾಕ್ಷಿಪ್ತಾಶ್ರುಸ್ರವೆ ದಕ್ಷಿಣಹಸ್ತಾಚ್ಛಾದ್ಯಮಾನ ಸ್ತನಾಂಶುಕೆಯಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೨ ವ). [ಸಂ.]

ಆಚ್ಛುರಿತ (ಗು). ೧. ಬೆರಸಿದ; ಸೇರಿಸಿದ. ೨. ಉಗುರಿನಿಂದ ಗೀರಿದ. ೩. ಹೊದಿಸಿದ; ಮುಚ್ಚಿದ (ನಾ). ೪. ಕೈಯುಗುರುಗಳನ್ನು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಉಜ್ಜಿ ಶಬ್ದಮಾಡುವುದು. ೫. ಗಟ್ಟಿಯಾದ ನಗು; ಒರಟು ನಗು. ೬. [ನಾಟ್ಯ] ಮೂವತ್ತೆರಡು ಅಂಗಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸ್ಥಿರಹಸ್ತ ಪರ್ಯಸ್ತ . . . ಅಲೀಢ ಆಚ್ಛುರಿತ . . . ಈ ಮೂವತ್ತೆರಡು ಅಂಗಹಾರಂಗಳ ಪೆಸರು (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೫-೭ ವ); ವಿಲಸಿತ ನೂಪುರ ಭ್ರಮರ. . . ಅಗ್ಗದ ನೃತ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದೊಳ್ ಸಲೆ ಪೆಸರಾದುದಾಚ್ಛುರಿತಮೆಂದೆನುತಂ ನೆಗಳ್ದಂಗಹಾರಮುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೫-೩೦). [ಸಂ.]

ಆಚ್ಛುರಿತಕ (ನಾ). = ಆಚ್ಛುರಿತ ೫. [ಸಂ.]

ಆಚ್ಛೇದ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸುವುದು; ಕೊಯ್ದುಹಾಕುವುದು. 'ನಿರಾಚ್ಛೇದ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಚ್ಛೇದಿಸು (ಕ್ರಿ). "ಕತ್ತರಿಸಿಹಾಕು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).

[ಆಚ್ಛೇದನ$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಆಚ್ಛೋಟನ (ನಾ). ಬೇಟೆ: "ಆಚ್ಛೋಟನಂ, ಮೃಗಯಾ, ಮೃಗವ್ಯಂ, ಪಾಪರ್ಧಿಃ, ಆಖೇಟಕಃ — ಈ ೬ ಬೇಂಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೬೧-೨೮೧).

[ಸಂ.]

ಆಚ್ಛೋದನ (ನಾ). = ಆಚ್ಛೋಟನ. [ಸಂ.]

ಆಜ (ಗು). ಆಡುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಆಡಿನ. [ಸಂ.]

ಆಜಂತಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಅಧಿಕಾರಿ: ಯೆಮ್ಮಾರ್ಗಳ ಆಜಂತಿಯಾದ ಮಾರಂಮ ವೆರ್ಗ್ಗಡೆಯರು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೨೬-೮; 1402). [?]

ಆಜಕ (ನಾ). ಆಡುಗಳ ಗುಂಪು; ಮೇಕೆಯ ಮಂದೆ. [ಸಂ.]

ಆಜಗ (ನಾ). ಸಲಿಗೆ; ಸದರ (?): ಗಂಡಹೆಂಡಿರಾದರೂ ಪರಸ್ಪರ ಸೌಹಾರ್ದವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ದುಃಖಮಯ. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಆಜಗವನ್ನು ಕೊಡದಿದ್ದರೆ ಕೊಡಲಿಲ್ಲವೆಂದು ದುಃಖ, ಕೊಟ್ಟರೆ ಕೆಟ್ಟತನದ ದುಃಖ (ಮುಸುಗ. ೧೩೭). [?]

ಆಜನ್ಮ (ಅ). ೧. ಜನನಕಾಲದಿಂದ ಹಿಡಿದು; ಹುಟ್ಟಿದಂದಿನಿಂದ. ೨. ಜನ್ಮವಿರುವವರೆಗೆ; ಜೀವಿತಾವಧಿಯವರೆಗೆ: ಈ ಮಹಾಮಂಗಳವನ್ನು ನೀನು ನಿರಾಕರಿಸಿದೆಯಾದರೆ ನಾನು ಆಜನ್ಮದುಃಖಿಯಾದೇನು (ಶಾಂತಲಾ. ೮೩). [ಸಂ. ಆಜನ್ಮಂ]

ಆಜಮ್ಮರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಕದಮ್ಬರಾ ಆಜಮ್ಮರಸ ಗೌತಮಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟುದು ಸೊಡರು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೬೦; 890). [ಆಜಮ್ಮ$_0$ + ಅರಸ$_1$]

ಆಜವಂಜವ (ನಾ). ಸಂಸಾರ; ಹುಟ್ಟುಸಾವುಗಳ ಪರಂಪರೆ: ಆ ಮಹಾನುಭಾವನಾಜವಂಜವ ವಿಭಾವಕ್ಕೇವಯಿಸಿ ವಜ್ರಜಂಘನೊಳಾತ್ಮೀಯ ಧರಾಭಾರಮಂ ನಿಜಿಸಿ . . . ಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮೀ ಕಟಾಕ್ಷೈಕ ಲಕ್ಷ್ಯನಾದಂ (ಆದಿಪು. ೪-೬೭ ವ); ಜಿನೇಂದ್ರ ದೀಕ್ಷೆಯ ಮಱಿವೊಕ್ಕಂ ಬೇಗ ಮಾಜವಂಜವಭಯದಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೮). [ಸಂ.]

ಆಜವಾನ 'ಅಜವಾನ' ನೋ.

ಆಜಸ್ರಂ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ; ಎಡೆಬಿಡದೆ; ಸಂತತವಾಗಿ: ಕರಿತುರಗರಥಪದಾತಿಯ ಚರಣಾಸಂಘಾತಜಾತರಜಮಾಜಸ್ರಂನೆರೆದಂಬರ ಕೊಗೆಯಲ್ ಬಳಭರದಿಂ ಧರೆಯೆಟ್ಟುಪಾಱುವಂತಾಯ್ತಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬೮). [< ಸಂ. ಅಜಸ್ರಂ]

ಆಜಾನುಬಾಹು (ನಾ). ೧. ನೇರವಾಗಿ ನಿಂತು ನೀಡಿದರೆ ಮಂಡಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವಷ್ಟು ನೀಳವಾದ ತೋಳು; ಉದ್ದವಾದ ತೋಳು: ಸ್ಥೂಲೋನ್ನತಾಜಾನುಬಾಹು ಸಲ್ಲಕ್ಷಣವಿಶಾಲವಕ್ಷಂ (ವೀಶೈಪು. ೪-೧೨-೨೫); ರಂಗ ನಿನ್ನಾಜಾನುಬಾಹು ಬೆರಳುನಖಮಂಗಂಡವರು ಮಱುಹುಟ್ಟ ಮುಂಗುಱುಹಜಿಯರು (ಶತಸಾಂ. ೩-೧೩); ತಮ್ಮ ಆಜಾನುಬಾಹುಗಳಿಂದ . . . ಮಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೫). ೨. ಮಂಡಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವಷ್ಟು ನೀಳವಾದ ತೋಳುಳ್ಳವನು: ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೂ ಒಂದೊಂದು ಗೂಳಿಯಂತಿದ್ದರು; ಆಜಾನುಬಾಹುಗಳು; ತುಂಬಿದ ಭುಜವುಳ್ಳವರು (ವಚಭಾ. ೫೮). ೩. ಎತ್ತರವಾದ ಮನುಷ್ಯ.

[ಸಂ. (ಆಜಾನು + ಬಾಹು)]

ಆಜಾನುವಿಲಂಬಿತ (ಗು). ಮಂಡಿಯವರೆಗೂ ನೀಡಿದ,—ನೇತಾಡುತ್ತಿರುವ,—ನೇತುಬಿದ್ದಿರುವ: ನನ್ನ ಆಜಾನುವಿಲಂಬಿತ ಕೇಶರಾಶಿಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿಬಿಟ್ಟು ಪುನಃಪುನಃ ಅವನ ಪಾದಧೂಳಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಮೈಗೆ ಬಳಿದುಕೊಂಡೆನು (ಇಪ್ಪಕ. ೧೯೦). [ಸಂ. (ಆಜಾನು + ವಿಲಂಬಿತ)]

ಆಜಾನುವಿಳಂಬಿ (ನಾ). ಮಂಡಿಯವರೆಗೆ ನೀಳವಾದದ್ದು: ಬಾಹುಗಳಾಜಾನುವಿಳಂಬಿಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧-೭೪).

[ಸಂ. ಆಜಾನುವಿಲಂಬಿನ್]

ಆಜಾನೇಯ (ಗು). ೧. (ಕುದುರೆಯನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಾಗ) ಒಳ್ಳೆಯ ತಳಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ: ಆಜಾನೇಯಾಶ್ವೋತ್ಕರಂ ಬಾಜಿತ್ತೆಯೊ ಮಣಿನಿಚಯಂ ಬಾಜಿತ್ತೆಯೋ ಪೇಱಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೦); ಆಜಾನೇಯ ಕಾಂಭೋಜ ಭೂಮಿಜಂಗಳಪ್ಪ ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೨ ವ). (ನಾ). ೨. ಉತ್ತಮಜಾತಿಯ ಕುದುರೆ: ರಾಜನ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನೂ ಅಲಂಕೃತರಾದ ನಾರಿಯರನ್ನೂ ಆಜಾನೇಯಗಳು ಕಟ್ಟಿದ ಸೊಗಸಾದ ರಥವನ್ನೂ (ಕೀರ್ತಕ. ೭೧). [ಸಂ.]

ಆಜಾರಿ (ನಾ). ರೋಗ: ಇದಲ್ಲದೆ ದಂಡಿನಲ್ಲೂ ಕಾಯಿಲೆ ಆಜಾರಿ ಆದಂಥಾ ಜನರನ್ನು ವೀರರಾಜೇಂದ್ರಪ್ಪಾಟೆಗೆ ಕಳುಹುತ್ತೇನೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭೭). [← ಅರ. ಪಾರ. ಮರಾ. ಆಜಾರೀ = ರೋಗ]

ಆಜಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಯುದ್ಧ; ಕದನ: ನಿನ್ನನುಱುಗಿಸಲುಮಾಜಿಯೊಳೆನ್ನಂ ಬೆಂಕೊಂಡು ಕಾದಲುಂ ಬಂದೀಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೩); ವೀರನೆಂದಱಿದುದಿಲ್ಲೇಕಾಕಿ ಸಾಮಾನ್ಯನೆಂದನಿತುಂ ರಾಜಸಮಾಜಮಾಜಿಗುಱಿದೆಯ್ತಂದತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೪೮). ೨. ಯುದ್ಧರಂಗ: ಈ ಮಾಳ್ಕೆಯಿನಾಜಿಯೊಳೋರೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ . . . ಜುದ್ಧಂ ಪೆರ್ಚಿರೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೭-೧೨). ೩. ಪಣಕಟ್ಟಿ ಸ್ಪರ್ಧೆಯಿಂದ ಓಡುವುದು; ಓಟದ ಜೂಜು. ೪. ಬೈಗಳು. [ಸಂ.]

ಆಜಿ$_2$ (ನಾ). ಅಜ್ಜಿ: ಪ್ರಿಯಂವದೆ ಅಜ್ಜಿಯನ್ನು ಹಾಸ್ಯಮಾಡಿ ಶಕುಂತಲೆಗೆ, ". . . ನೀನು ಬರುವವರೆಗೆ ಮುದುಕಿಯಾಗಿದ್ದ ಆಜಿ ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡಿದೊಡನೆ ಹುಡುಗಿಯಾಗಿಬಿಟ್ಟರು," ಎಂದಳು. ಅನಸೂಯೆ "ಆಜಿಯನ್ನು ಮುದುಕಿಯೆಂತ ಯಾರು ಹೇಳಿದರು . . ." ಎಂದಳು (ಸಣ್ಣಕ. VII, ೧೭). [← ಹಿಂ. ಆಜೀ]

-ಆಜಿ$_3$ (ಪ್ರ). ಪ್ರೀತಿ ಬಾಂಧವ್ಯಗಳ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಅಕಾರಾಂತ ಪದಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಉದಾ— ಅಕ್ಕಾಜಿ, ಅಣ್ಣಾಜಿ, ಭಾವಾಜಿ, ಮಾವಾಜಿ: ಕುಸುಮವಿದ್ದೆಡೆಗೆ ಮಧುವ್ರತ ಹೋಹಂತೆ ಕುಸುಮಾಜಿಯರಮನೆಗಾಗಿ (ಭರಚ. ೯-೨೮); ಕ್ಷೇಮವೆ ಭಾವಾಜಿ ಮತ್ತು ನಿಮಗೆ ಪರಿಣಾಮವೆ ಹೇಳು ಭಾವಾಜಿ (ಭರಚ. ೯-೩೭); ಎಲ್ಲರೂ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು ಅಕ್ಕಾಜಿ, ಅಕ್ಕಾಜಿ ತಾನೂ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದ (ಅಕ್ಕಾಜಿ. ೩೨). [?]

ಆಜಿಜಯ (ನಾ). ಯುದ್ಧಜಯ : ಆಜಿಜಯೋದಾರಸಾರಸುತನಿಲ್ಲದೆ . . . ಶಿವನ್ನೈಜೋನ್ನತ ಭಕ್ತಿಮುಕ್ತಿಗೆಂತೆನುತಿರ್ದಂ (ಹರಿಶ್ಚ.ರ. ೨-೨). [ಆಜಿ$_1$ + ಜಯ]

ಆಜಿರಂಗ (ನಾ). ಯುದ್ಧಭೂಮಿ ; ರಣರಂಗ : ಭವದೂರುಯುಗಂಗಳ ನಾಜಿರಂಗದೊಳ್ ಗಿಜಿಗಿಜಿಮಾಡಲೆಂದವನ ಪೂಣ್ದುದು ನಿಕ್ಕುವಮಾಗದಿರ್ಕುಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೨); ವಾಹಕರಟ್ಟೆಯುಂ ತುರಗದಟ್ಟೆಯುಮಾಡಿದುವಾಜಿರಂಗದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೬೫). [ಆಜಿ$_1$ + ರಂಗ]

ಆಜಿರಖೊಲ್ಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಆಜಿರಖೊಲ್ಲಾಸುಗತ (ಎಇ. III, ೨೧೦-೧೮ ; 1143). 'ಆಜಿರಗೋಳ' ಪರಾ. [ಆಜಿರ$_0$ + ಖೊಲ್ಲ ?]

ಆಜಿರಗೋಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ತೊಜಗೆಲೆ ಜಟ್ಟಹಳ್ಳಿ ನೆಗಟ್ದಾಜಿರಗೋಳಮೆನಿಪ್ಪ ಗುರ್ವುವೆತ್ತ ಜಿಕೆಯ ಬೇಡವಟ್ಟುಗಳ ಬೂತುಗ ಬೀರುಗಗೋಯೆಯರ್ಕಳಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೨). 'ಆಜಿರಖೊಲ್ಲ' ಪರಾ. [ಆಜಿರ$_0$ + ಗೋಳ ?]

ಆಜಿಲಂಪಟ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಾಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು : ಚಳಿಯಿಸಲಮುರಾಚಲಮಂ . . . ದಿನಕೃನ್ಮಂಡಳಮನಿಳೆಗಿಜಿಪಲೆಂದಾಜಿಲಂಪಟಂ ದೆಸೆಗೆ ಮಸಗಿದಂ ದನುಜೇಂದ್ರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೩೩). [ಆಜಿ$_1$ + ಲಂಪಟ]

ಆಜಿಶ್ರಾಂತ (ನಾ). ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ಆಯಾಸಗೊಂಡವನು : ಆಜಿಶ್ರಾಂತನಂ ಯಶೋಧನನಿಜಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೧). [ಆಜಿ$_1$ + ಶ್ರಾಂತ]

ಆಜೀವ$_1$ (ನಾ). ೧. ಜೀವಿಕೆ; ವೃತ್ತಿ; ಜೀವನೋಪಾಯ : "ಜೀವನಂ, ವೃತ್ತಿಃ, ಆಜೀವಃ, ವಾರ್ತಾ— ಈ ೪ ಬಾಟಿಕ್ಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೩-೪೧೬). ೨. [ಜೈನ] ಜೈನಸಾಧು; ಶ್ರವಣ : "ನಗ್ನಾಟಃ, . . . ಆಜೀವಃ, ಮಲಧಾರೀ, ನಿರ್ಗ್ರಂಥಃ, ಸಾಧುಃ— ಈ ೧೦ ಸವಣನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೫೭-೧೮೯). [ಸಂ.]

ಆಜೀವ$_2$ (ಅ). ಜೀವವಿರುವವರೆಗೆ; ಬದುಕಿರುವವರೆಗೆ : ಆಜೀವವೂ ದಾರಿದ್ರ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದುದು (ಪೈಮಹ. ೧೨೭) ; ಆಜೀವವೂ ನಿಲ್ಲಬಲ್ಲ ಸ್ನೇಹಬಾಂಧವ್ಯಗಳು (ಶಿಕ್ಷದ. ೬೦). [ಸಂ. ಆಜೀವಂ]

ಆಜೀವಕ (ನಾ). ೧. ಎಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದರೂ ಜೀವನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಭಿಕ್ಷುಕ. ೨. ಬೆತ್ತಲೆಯಾಗಿರುವ ಪರಿವ್ರಾಜಕ : ಆಜೀವಕನೆಂದರೆ ಬೆತ್ತಲೆಪರಿವ್ರಾಜಕ ಎಂದು ಬುದ್ಧಘೋಷನು 'ಮನೋರಥಪೂರಣಿ'ಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ (ತೀರ್ಥಕ. ೧೦೯). [ಸಂ.]

ಆಜೀವಪರ್ಯಂತ (ಅ). ಜೀವವಿರುವವರೆಗೆ : ಆಜೀವಪರ್ಯಂತ ಅವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿರುವುದಾಗಿ ನಾನು ಈ ನ್ಯಾಯಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿರುತ್ತೇನೆ (ಪುನರು. ೩೦೫). [ಆಜೀವ$_2$ + ಪರ್ಯಂತ]

ಆಜೀವಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ (ನಾ). ಬದುಕಿರುವವರೆಗೂ ನಡೆಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವ್ರತ : ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಲ್ಲಿ ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಅಥವಾ ಆಜೀವಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಎಂಬ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ ಒಂದು ಆಶ್ರಮವಿದೆ (ಬಂಕಿಮು. ೨೮೩). [ಆಜೀವ$_2$ + ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ]

ಆಜೀವಸದಸ್ಯ (ನಾ). ಬದುಕಿರುವವರೆಗೂ ಸದಸ್ಯನಾಗಿರುವವನು : ಅವರು ಪರಿಷತ್ತಿನ ಆಜೀವಸದಸ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಆಜೀವ$_2$ + ಸದಸ್ಯ]

ಆಜೀವಸದಸ್ಯತ್ವ (ನಾ). ಬದುಕಿರುವವರೆಗೂ ಸದಸ್ಯನಾಗಿರುವಿಕೆ : ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಆಜೀವ ಸದಸ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕಾದ ಹಣ ಒಂದುನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳು (ರೂಢಿ). [ಆಜೀವ$_2$ + ಸದಸ್ಯತ್ವ]

ಆಜೀವಿಕೆ (ನಾ). ಜೀವನೋಪಾಯ ; ವೃತ್ತಿ ; ಉದ್ಯೋಗ : ವೃತ್ತಿಗಳ, ವ್ಯಾಪಾರಗಳ, ಆಜೀವಿಕಾಗಳ ಅಥವಾ ನೌಕರಿಗಳ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ . . . ಅಮಾನ್ಯವಾಗತಕ್ಕುದಲ್ಲ (ಭಾಧಾನ. ೧೫೭). [ಸಂ. ಆಜೀವಿಕಾ]

ಆಜುಬಾಜು, ಆಜೂಬಾಜು (ನಾ). ನೆರೆಹೊರೆ; ಅಕ್ಕಪಕ್ಕ : ಡೋಲಿಲ್ಲದೆ, ಮೆರವಣಿಗೆಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಆಜುಬಾಜು ಮನೆಯವರು ಎಚ್ಚರವಾಗದೆ, ಎಂಥ ಮೆರವಣಿಗೆಯೆಂದು ಅವರನ್ನೂ ಅವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಅಪ್ಪಾಸ್ಸನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು (ಶ್ರೀಕಥೆ. ೧೧೦); ಆಜುಬಾಜಿನ ಮನೆಗಳ ಹೆಂಗಸರು, ಮಕ್ಕಳು, ಮದುಮಗನನ್ನು ನೋಡುವ ಆತುರದಿಂದ . . . ನೆರೆದಿದ್ದಾರೆ (ಮೂರುದಾ. ೨೧೬). **ಆಜೂಬಾಜು** : ಆಜೂಬಾಜು ಇರುವಂಥ ಭೂಮಿ (ಮಹಾವಂ. II, ೬೦) ; ಪೋಲೀಸಿನವರ ವಾಸನೆ ಕೂಡ ಇರಲಿಲ್ಲ ಆಜೂಬಾಜಿನಲ್ಲಿ (ಸಾಹೇಬ್. ೫೬೫). [← ಮರಾ. ಆಜೂಬಾಜೂ]

ಆಜೂಜುವಾರಿ (ನಾ). ಅನುಸರಣೆ; ದೈನ್ಯವರ್ತನೆ : ನಮ್ಮಂಥ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಸರ್ಕಾರಿ ನೌಕರರಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಊರಿಗೆ ವರ್ಗವಾಗುವುದು ಬಹು ಕಷ್ಟ . . . ಎಷ್ಟೆಷ್ಟೋ ಸಿಫಾರಸು, ಸರಬರಾಯಿ, ಆಜೂಜುವಾರಿ ಆಗಬೇಕು (ಶ್ರೀಕಥೆ. ೧೧೨) ; ಇವರು ಇಷ್ಟೊಂದು ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಮಂತ್ರಿವರ್ಯ, ಗುರುವರ್ಯರ ಆಜೂಜುವಾರಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ (ಮರ್ಯಾಜಿ. ೧೩೭). [?]

ಆಜೂಬಾಜು 'ಆಜುಬಾಜು' ನೋ.

ಆಜ್ಞಾಕ್ಷರ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯ ಮಾತು : ಪಿರಿದುಂ ಕೂರ್ಪೆಯೊ ಕಾದಂಬರಿಗೇಂ ಪೋದಪ್ಪೆ ಮುಂದೆ ಪೇಟಿನಲಾಜ್ಞಾಕ್ಷರಮನೆ ಬೆಸಗೊ [ಳ್ವೆಂ] ದೇವರೆನ್ನನಿಂತೇಕೆ ಮಗುಟಿ ಬೆಸಗೊಂಡಪಿರಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೯೪). [ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ಅಕ್ಷರ)]

ಆಜ್ಞಾಚಕ್ರ (ನಾ). ೧. [ತಂತ್ರಶಾ] ಷಟ್ಚಕ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಹುಬ್ಬುಗಳ ನಡುವೆ ಇರುವುದೆಂದು ಭಾವಿಸಿರುವ ಒಂದು ಚಕ್ರ : ಭ್ರೂಮಧ್ಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಆಜ್ಞಾಚಕ್ರ, ಮನವೆಂಬ ಮಹಾಭೂತ, ತಮಂಧಾಕಾರ ದ್ವಿದಳಪದ್ಮ (ಅವಚಂ. ೪೪-೧೮೮). ೨. ಭೂಮಂಡಲ ಭಾಗ. ೩. ಆಜ್ಞೆಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿ. [ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ಚಕ್ರ)]

ಆಜ್ಞಾದೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಬಿಡದೆ ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಗುರುವು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಕೊಡುವ ವ್ರತ, —ದೀಕ್ಷೆ : ಶ್ರೀಗುರು ತನ್ನಾಜ್ಞೆಯಂ ಶಿಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸುವದೇ ಆಜ್ಞಾದೀಕ್ಷೆ ಎನಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೧೧೪) ; ಸದಾಚಾರಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪ್ರವರ್ತಿಸಬೇಡವೆಂದುಪದೇಶಿಸುವುದೇ ಆಜ್ಞಾದೀಕ್ಷೆಯೆನಿಸುವುದು (ಅಷ್ಟಾವಿ. ೧). [ಸಂ. ಆಜ್ಞಾದೀಕ್ಷಾ (ಆಜ್ಞಾ + ದೀಕ್ಷಾ)]

ಆಜ್ಞಾಧರ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ನಡೆಸುವವನು : ವನಿತೆ ಅನುಕೂಲಿನಿಯೇ? ಮಗನು ಆಜ್ಞಾಧರನೆ? (ಕವಿಪು. ೪೯). [ಸಂ.]

ಆಜ್ಞಾಧಾರಕ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಶಿರಸಾವಹಿಸಿ ನಡೆಯುವವನು; ವಿಧೇಯ : ತಮ್ಮ ಆಜ್ಞಾಧಾರಕ ಸೇವಕ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೦೫ ಕಿ). [ಸಂ.]

ಆಜ್ಞಾಧಾರಿ (ನಾ). = ಆಜ್ಞಾಧರ : ನನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯೆಂದು ನಾನು ಹೇಳುವುದೂ ಅವರ ಆಜ್ಞಾಧಾರಿಯೇ ಅಲ್ಲವೆ? (ಬೆತಂಬಾ. ೨೨). [ಸಂ. ಆಜ್ಞಾಧಾರಿನ್]

ಆಜ್ಞಾಧಾರಿಣಿ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವಳು : ಎಲೈ ಪೂಜ್ಯರೆ, ನಿಮ್ಮ ಆಜ್ಞಾಧಾರಿಣಿಯಾದ ಈಕೆಯನ್ನು ಗಾಂಧರ್ವವಿವಾಹದಿಂದ ಮದುವೆಯಾದೆನು (ಶಾಕುಂತ. ೧೧೩-೧೪). [ಸಂ. ಆಜ್ಞಾಧಾರಿಣೀ]

ಅಜ್ಞಾನಿಧಿ (ನಾ). ಆಜ್ಞೆಗಳಿಗೆ ಮೂಲಸ್ಥಾನದಂತಿರುವವನು: ಬಹುಶ್ರುತನಾಜ್ಞಾನಿಧಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಸದೃಶಂ... ಶ್ರೀಭೂಮಿದೇವೋತ್ತಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೪೪). [ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ನಿಧಿ)]

ಅಜ್ಞಾನುರೂಪ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಇರುವುದು; ಆಜ್ಞೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿರುವುದು: ಈ ಪವನತನಯನಂ ಕಳುಹೆಂದು ನಯದೊಳಾ ತಾಪಸೋತ್ತಮನೊಡಂಬಡಿಸಿ ನುಡಿದಾಜ್ಞಾನುರೂಪದಿಂ ದರಸನಿತ್ತಂ... ಅನುಮತಿಯನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೪೪).
[ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ಅನುರೂಪ)]

ಅಜ್ಞಾನುವರ್ತಿ (ನಾ). ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ನಡೆಯುವವನು; ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ನಡೆಯುವವನು: ರುದ್ರಮೂರ್ತಿಯ ಆಜ್ಞಾನುವರ್ತಿಗಳಾದ ಸೇವಕರು (ಕವಿಕ. ೫೩). [ಸಂ. ಆಜ್ಞಾನುವರ್ತಿನ್]

ಅಜ್ಞಾಪತ್ರ (ನಾ). ಶಾಸನಮಾಡಿ ಹೊರಡಿಸುವ ಪತ್ರ; ಅಪ್ಪಣೆ ಚೀಟಿ: ರಾಜನು ಕಳುಹಿಸಿದ ಶಾಸನಗಳಿಗೆ "ಆಜ್ಞಾಪತ್ರ"ಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಕಶಾಅ. ೪೫); ನೆಕ್ಲುದೋವ್ ಕಾಫಿ ಮುಗಿಸಿದನಂತರ ಆಜ್ಞಾಪತ್ರಗಳನ್ನು ನೋಡಿ (ಪುನರು. ೨೦). [ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ಪತ್ರ)]

ಅಜ್ಞಾಪನ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡುವುದು; ಆಜ್ಞೆಮಾಡುವುದು: ಶಿವನಾಜ್ಞಾಪನದಿನೊಲವೊಂದಿಯಾತನು ಪೋಗಲು (ಬಸವು. ೧೯–೩೦).
[ಸಂ.]

ಅಜ್ಞಾಪರಿಸ್ಫುರಣೆ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯ ಪ್ರಕಟನೆ: ಸಮುದಿತ ನಿದಾಘಪತಂಗಪ್ರತಾಪಕ್ಕಂ ಪಿಂಡೀಭೂತ ದಂಡಧರಾಜ್ಞಾಪರಿಸ್ಫುರಣೆಗಂ ... ತಾನೊರ್ವನೆ ನಿರುಪಮ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೪೯ ವ).
[ಸಂ. ಆಜ್ಞಾಪರಿಸ್ಫುರಣ (ಆಜ್ಞಾ + ಪರಿಸ್ಫುರಣ)]

ಅಜ್ಞಾಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಜ್ಞೆಮಾಡು; ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡು: ನಿಶ್ಚಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂ ನಿಜಸಮಾಧಿಯೊಳ್ ಕೂಡಿರೆಂದಭವನಾಜ್ಞಾಪಿಸಿ ನಿರಾಕಾರಮಂ ತಳೆದನಾಕ್ಷಣದೊಳ್ (ಚೆಬಪು. ೧೬–೪); ವಿಭೀಷಣನು ... ಕೊಲೆಗಡುಕರನ್ನು ಕರೆಸಿ ಜನಕ ದಶರಥರೀರ್ವರನ್ನು ಕೊಂದು ಬರುವಂತೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸುವನು (ಸಾಹಿಸ. ೮೬). ೨. (ದೊಡ್ಡವರು ಚಿಕ್ಕವರಿಗೆ) ತಿಳಿಸು; ನಿರೂಪಿಸು: ಆ ಮಹಾತ್ಮನ ಗುಣಚರಿತ್ರೋದ್ದಾಮತೆಯನಾಜ್ಞಾಪಿಸೆಂದು ಸುಧಾಮರೀಚಿಧರಂಗೆ ಬಿನ್ನೈಸಿದಳು ಗಿರಿಜಾತೆ (ತೊರಬಾ. ೧–೨–೧೦); ಕೋಪವುಂಟಾದೊಡಾಜ್ಞಾಪಿಸು ಕಮನೀಯರೂಪ ನೀ ಕಣ್ಡೆಱೆದೆನ್ನ ಆಪಾದಮಸ್ತಕಪರ್ಯಂತ ನೋಳ್ಪುದೆಂದೋಪಂಗೆ ಬಿನ್ನಯಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೯–೬). [ಆಜ್ಞಾಪನ + –ಇಸು₁]

ಅಜ್ಞಾಬದ್ಧ (ಗು). ಅಪ್ಪಣೆಗೆ ಒಳಗಾದ: ಏನುಮಾಡುವುದು? ತಾನು ಸ್ಯೂಸನಿಗೆ ಆಜ್ಞಾಬದ್ಧನಾಗಿ ನಡೆಯಬೇಕು (ಬದ್ಧಪ್ರ. XLIV ಪೀ).
[ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ಬದ್ಧ)]

ಅಜ್ಞಾಭಂಗ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಮೀರುವುದು: ಆಜ್ಞಾಭಂಗದಪರಾಧಿಯ ನುಡಿಗೇಳದೆ ಶೂಲಿ ಸುಮ್ಮನಿರೆ (ನಂಬಿರ. ೧೪–೧೧೧).
[ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ಭಂಗ)]

ಅಜ್ಞಾಲಂಘನ (ನಾ). = ಆಜ್ಞಾಭಂಗ: ಲಂಘಿಸಿದೆಂ ನಿಮ್ಮಯ ಮಾತನೊರ್ಮೆಗಮಿದಾಜ್ಞಾಲಂಘನಂ (ಗದಾಯು. ೬–೫); ಆ ದ್ರವ್ಯಮಂ ಕೊಟ್ಟಲ್ಲದೆ ಪೋಗದಿರೆಂದರಸನಾಣೆಯಿಟ್ಟೊಡಾಜ್ಞಾಲಂಘನಂಗೆಯ್ವುದಲ್ಲದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೫೩ ವ).
[ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ಲಂಘನ)]

ಅಜ್ಞಾವಚನ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯ ಮಾತು: ಈ ವಾಲ್ಮೀಕಿಮುನಿಯ ಆಜ್ಞಾವಚನಕ್ಕೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ (ಕಗವಿ. ೧೨೧ ಉಪಾಕ).
[ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ವಚನ)]

ಅಜ್ಞಾವಿಚಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಧರ್ಮಧ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಆಗಮಗಳ ಗುಣಗಳ ಚಿಂತನೆಮಾಡುವುದು: "ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಅರ್ಥವಿಚಾರಮಾಡುವುದು ಆಜ್ಞಾವಿಚಯವು" (ಜೈನಪ. ೬೯); ಭಟಾರರಾಜ್ಞಾವಿಚಯಮಪಾಯವಿಚಯ ವಿಪಾಕ ವಿಚಯ ಸಂಸ್ಥಾನವಿಚಯಮೆಂಬೀ ನಾಲ್ಕು ಧರ್ಮಧ್ಯಾನಂಗಳಂ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೪–೯); ಯಥಾಗಮಾರ್ಥದ್ರವ್ಯಂಗಳನನುಕ್ರಮದಿಂದಱಿವಾಜ್ಞಾವಿಚಯಮುಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೧೮ ವ).
[ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ವಿಚಯ)]

ಅಜ್ಞಾವಿಧೇಯ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವನು: ವಿಜಯಾರ್ಧಕುಮಾರಂ ಸಾರವಸ್ತುಗಳನೋಲಗಿಸಿ ತನಗಾಜ್ಞಾವಿಧೇಯನಾಗಿ ಪೋದಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೧೮ ವ).
[ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ವಿಧೇಯ)]

ಅಜ್ಞಾಸಮುತ್ಪನ್ನೆ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಗನುಸಾರವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿಬಂದವಳು: ಎಲೆ ಮಾಯಾದೇವಿ ಲೋಕತ್ರಯಜನನಿ ಮದಾಜ್ಞಾಸಮುತ್ಪನ್ನೆ (ಜಗವಿ. ೨–೫೮).
[ಸಂ. ಆಜ್ಞಾಸಮುತ್ಪನ್ನಾ (ಆಜ್ಞಾ + ಸಮುತ್ಪನ್ನಾ)]

ಅಜ್ಞಾಹಸ್ತ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡುವ ಕೈ: ಕರುಣರಸದಲಿ ನನೆದು ನಗೆಯಂಕುರಿಸಲಾಜ್ಞಾಹಸ್ತದಲಿ ಶಂಕರನ ಹೂಂಕರಣೆಯಲಿ ತಳಿತುರಿ ತಗ್ಗಿತಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭–೪೬). [ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ಹಸ್ತ)]

ಅಜ್ಞೆ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪಣೆ; ನಿರ್ದೇಶ; ನಿರೂಪ: ಅತಿಧಾರ್ಮಿಕ ಮಾಯ್ತು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನೃಪಂ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಪ ರಾಷ್ಟ್ರಂ ಮುನಿಪತಿಯಾಜ್ಞೆಯೊಳೀಂ ಸುರೇಶ್ವರಂ ಕೇವಳಮೆ (ಎಇ. XXVIII, ೫–೯; 1082); ಅನಂತಂ ಅನಂತಶಯನನಾಜ್ಞೆಯಿಂ ಬಂದು ದೇವಕಿಯ ಗರ್ಭದೊಳ್ ಜನಿಯಿಸಿದಂ (ಜಗವಿ. ೨–೬೦); ನಡೆವೆನಿದೊ ನಿನ್ನಾಜ್ಞೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪–೩೬೨). ೨. ಅವಕಾಶ; ಅನುಮತಿ. ೩. ನ್ಯಾಯಾಸ್ಥಾನದ ತೀರ್ಪು; ವಿಧಿಸಿದ ಶಿಕ್ಷೆ (ಕಿ). [ಸಂ. ಆಜ್ಞಾ]

ಅಜ್ಞೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡು: ತಂದೆಯ ಮಾತಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವೆನ್ನುವಂತೆ... ಆಜ್ಞೆಗೈವ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಮಾರುತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಳು (ಹೇಮಂತ. ೨೪೪). [ಆಜ್ಞೆ + ಗೈ (< ಕೆಯ್₁)]

ಅಜ್ಞೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ (ದಕ. ಕಿ).
[ಆಜ್ಞೆ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್₁)]

ಅಜ್ಞೆನಿರ್ಣಯ (ನಾ). ನ್ಯಾಯಾಲಯದ ತೀರ್ಪು; ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುವ ನಿರ್ಣಯ (ಕಿ). [ಆಜ್ಞೆ + ನಿರ್ಣಯ]

ಅಜ್ಞೆಪಾಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ನಡೆ (ಕಿ). [ಆಜ್ಞೆ + ಪಾಲಿಸು]

ಅಜ್ಞೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಜ್ಞಾಪಿಸು. ೨. ಶಿಕ್ಷೆವಿಧಿಸು (ದಕ. ಕಿ).
[ಆಜ್ಞೆ + ಮಾಡು₁]

ಅಜ್ಞೆಮೀರು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ನಡೆ; ನಿಯಮವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೭೯ ಕಿ).
[ಆಜ್ಞೆ + ಮೀರು (< ಮೀಱು)]

ಅಜ್ಞಸಾಲೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೭). [?]

ಅಜ್ಯ (ನಾ). ತುಪ್ಪ: ಅಜೀರ್ಣಭಯದಿಂ ಪ್ರಾಜ್ಯಾಜ್ಯಮೇಂ ತ್ಯಾಜ್ಯಮೇ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೪೫); ನೀರದಸಿರ್ದಹೊತ್ತಾಜ್ಯ ದೊರಕಿ ಫಲವೇನು (ಹಚಕಾ. ೭–೮). [ಸಂ.]

ಅಜ್ಯಂಬೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ತುಪ್ಪವನ್ನು ಸುರಿ: ಸತ್ಕರಿಸಲು ತತ್ಕೋಮಲೆಯ ವಿರಹವೇದನೆಯಾಜ್ಯಂಬೊಯ್ದಗ್ಗಿಯ ತೆಱನಾಯ್ತು (ಜಯಕಾ. ೪–೪೦). [ಆಜ್ಯ + ಪೊಯ್₂]

ಆಜ್ಯಗಟ್ಟಿ (ನಾ). ತುಪ್ಪವು ಗಟ್ಟಿಯಾಗುವುದು, —ಹೆತ್ತುಕೊಳ್ಳುವುದು : "ಪ್ರಸೂತಾಜ್ಯಗಟ್ಟಿಗಳೊಳು ಪೆಜು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೮). [ಆಜ್ಯ + ಗಟ್ಟಿ]

ಆಜ್ಯದೀಪ (ನಾ). ತುಪ್ಪದಿಂದ ಉರಿಸುವ ದೀಪ; ತುಪ್ಪದ ದೀಪ : ಮಂತ್ರಪೂತ ಆಜ್ಯದೀಪದಾರತಿಯನು ಮುಂದೆ ಕೊಂಡು (ಮೂಂದಲೆ. ೫೪). [ಆಜ್ಯ + ದೀಪ]

ಆಜ್ಯಧಾರೆ (ನಾ). ತುಪ್ಪದ ಧಾರೆ; ಒಂದೇ ಧಾರೆಯಾಗಿ ಸುರಿಯುವ ತುಪ್ಪ : ಅನಿತು ಶರವನು ನುಂಗಿ ಮಗುಳೆಚ್ಚನಿತನೊಳುಕೊಳುತಾಜ್ಯಧಾರೆಗೆ ನನೆದ ಹುತವಹನಂತೆ ಹೆಚ್ಚಿತು ತೀವ್ರ ಫಣಿಬಾಣ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೫–೨೪). [ಆಜ್ಯ + ಧಾರೆ]

ಆಜ್ಯಪ (ನಾ). ೧. ತುಪ್ಪವನ್ನು ಕುಡಿಯುವವನು; ದೇವತೆ; ಹವಿರ್ಭುಜ : ಆ ನೃಪಾಲಕಂ . . . ಆಜ್ಯಪವರ್ಗಾಚಾರ್ಯನಾಗಿಹ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯ ಪೊರೆಗೆ ಬಂದಿಂತೆಂದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೨೪). ೨. ಪಿತೃಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುಂಪು. [ಸಂ.]

ಆಜ್ಯಪಾತ್ರೆ (ನಾ). ತುಪ್ಪದ ಪಾತ್ರೆ : ಪರಿಸ್ತರಣಗಳ ಮೇಲೆ ದರ್ವಿ, ಸಮಿತ್ತು, ಆಜ್ಯಪಾತ್ರೆ, ಇವುಗಳನ್ನಿಟ್ಟು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೧೭). [ಆಜ್ಯ + ಪಾತ್ರೆ]

ಆಜ್ಯಭಾಂಡ (ನಾ). = ಆಜ್ಯಪಾತ್ರೆ : ನವರಸಗಾನವನಾಲಿಸಿ ಶಿವಮಣಿ ಕಪಿಲಾಜ್ಯಭಾಂಡಮಂ ತರದಿಂದಂ ಅವನಿಪನೀಕ್ಷಿಸಿ ಬಳಿಕಂ ತವೆ ಸುಖದಿಂದಿರೆ (ಹನ್ನಿ್ಮಾ.ರ. ೨–೯೬). [ಆಜ್ಯ + ಭಾಂಡ]

ಆಜ್ಯಸ್ಥಾಲಿ (ನಾ). = ಆಜ್ಯಪಾತ್ರೆ : ಚಮಸ ದರ್ವೀ ಆಜ್ಯಸ್ಥಾಲೀ ಪ್ರೋಕ್ಷಣಪಾತ್ರ . . . ಪ್ರಮುಖಪಾತ್ರವಿಶೇಷಂಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೧೩೫). [ಆಜ್ಯ + ಸ್ಥಾಲಿ]

ಆಜ್ಯಾಭಿಷೇಕ (ನಾ). (ದೇವತಾ ವಿಗ್ರಹಗಳಿಗೆ) ತುಪ್ಪ ಎರೆಯುವುದು; ತುಪ್ಪದ ಅಭಿಷೇಕ : ಬನವಸೆಯ ನಾರಸಿಂಹ್ಯದೇವರಿಗೆ ಆಜ್ಯಾಭಿಷೇಕ ನಂದಾದೀಪ್ತಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪೧–೯ ; 1547). [ಆಜ್ಯ + ಅಭಿಷೇಕ]

ಆಜ್ಯಾಹುತಿ (ನಾ). ತುಪ್ಪದಿಂದ ಮಾಡುವ ಹೋಮ; ಅಗ್ನಿಗೆ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವುದು : ಅಗ್ನಿತ್ರಯಂಗಳೊಳಂ . . . ಘೃತತಿಳಾಜ್ಯಾಹುತಿಗಳಿಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೬ ವ) ; ವಿಷಾದವಹ್ನಿಗಾಜ್ಯಾಹುತಿಗಳಾಗಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೯೨) ; ಅಗ್ನಿಗಾಜ್ಯಾಹುತಿಯನಿತ್ತದಂ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಪಡೆಯಲಾಸಿಪ ಗಾಂಪನಾದನಾ ರಾಕ್ಷಸಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯೧–೪೧೪). [ಆಜ್ಯ + ಅಹುತಿ]

ಆಟ (ನಾ). ೧. ಆಡುವುದು; ಕ್ರೀಡೆ; ವಿನೋದ; ವಿಹಾರ : ರೆವಡಿಬದ್ದರಾಟದಾಳೆ ಕೊಮರಸಿಜ್ಜನ ದೇಗುಲದ (ಇಇ. VIII, ೨೮೬–೫೮ ; 732) ; ಆಟಪಾಟವಿನೋದಂಗಳಿಂದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೮–೧೫) ; ವಿವಿಧ ದೇವಗೃಹದಾಟಪಾಟದಿಂ ಮಱುಗಿ ಬಟ್ಟೆಯರ ನೋಟ್ಟ ನೋಟದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೨೨) ; ಊಟದಿನಾಟದಿನೊಪ್ಪುವ ಪಾಟದಿನಾಱಿಸುವ ತೀಟದಿಂ (ಅಜಿಪು. ೨–೮೧) ; ಮಗನ ವಿನೋದಮಂ ಮಗನ ಮುದ್ದುಗಳಂ ಮಗನಾಡುವಾಟಮಂ . . . ನೋಡುತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೩) ; ಖೂಳತೆಗೆ ಹೆಜಸಾರು ಶಕ್ಕಿನ ಕೌಳಿಯಾಟವೆ ಕದನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪–೧೭). ೨. ಕುಣಿತ; ನೃತ್ಯ; ನಾಟಕ, ಯಕ್ಷಗಾನ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನ : ನೀಲಾಂಜನೆ ತನ್ನಾಟಮನೊಜಲ್ದು ನೋಡುವ ನೋಟಕರಂ ತವದ ಮಾಟ್ಕಿಯಿಂ ಮೋಹಿಸಿದಳ್ (ಆದಿಪು. ೯–೩೮) ; ತೋಱಿ ಸಂಗೀತಕಮಂ . . . ಧರಣೀಭೃನ್ಮನಿ ಪೊಱಗಾಗುಬೀದರ ಕಣ್ಮನಮೆಂಬಿವ ನುಗಿವುದಮರಗಣಿಕೆಯರಾಟಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೩೩) ; ಕಲಾಪಿಗಳಾಟಮಂ ಮನಂಗೊಳೆ ನಡೆ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ಕುಣಿಯಲ್ಕೆಱಿಕಲ್ತು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೯೦) ; ಆಟಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ವೇಷ, ವೇಷಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಭಾಷೆ (ಗಾದೆ) ; ಆಟದವನಿಗೆ ದೀವಟಗೆಯ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣು (ಗಾದೆ) ; ಆಟವೂ ಮುಗಿಯಿತು ತಂತಿಯೂ ಹರಿಯಿತು (ಗಾದೆ). ೩. ವ್ಯವಹಾರ; ಕೆಲಸ; ಕಾರ್ಯ : ಪಾಣ್ಬರೊಳ್ ನೆರೆವ ಪಾಣ್ಬೆಯರಾಟಮನೀಕ್ಷಿಸಲ್ ಮನಂದಂದು (ಪಂಚತಂ. ೭೬–೬) ; ಅಂಗಡಿಗಳುಡುಗಿದವು ವೆವಹಾರಂಗಳಾಟಂ ಮಾದವು (ಬಸಪು. ೨೧–೧೬). ೪. ನಟನೆ; ತೋರಿಕೆ : ನೀನು ಯಾಕೆ ಈ ಆಟ ಹೂಡಿದ್ದೀಯಾ ಎಂಬುದು ನನಗೆ ಗೊತ್ತು (ರೂಢಿ). 'ಆಟಕಟ್ಟು' ಪರಾ. ೫. ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ : ನಾಲ್ಕಾರು ತೋಳಗಳು ಗಂಟುಬಿದ್ದರೆ ಎತ್ತು ಕುದುರೆಗಳ ಆಟ ಸಹ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೧೮) ; ನನ್ನ ಮುಂದೆ ನಿನ್ನ ಆಟ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೬. ಚಲನೆ; ಕ್ರಿಯೆ. 'ಅಲುಗಾಟ', 'ಹೊಡೆದಾಟ' ಪರಾ.

ಆಟವಾಡು=ಕ್ರೀಡಿಸು; ವಿಹರಿಸು; ವಿನೋದಪಡು : ಕೊಡಗದ ಆಟವಾಡುವ ಭೃಂಗಿ (ಬಸಪು. ೨೯–೭) ; ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗರು ಆಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಳಹು. ೧೦೮).

[< ಆಡು$_1$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಆಟ್ಟ, ಆಟ್ಟು ; ತುಳು. ತೆಲು. ಆಟ]

ಆಟಂಕೆ, ಆಟಂಕು (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ; ತಡೆ : ಮಗಧನನಾಟಂಕಕೋಟಿಕನೆಗೂ . . . ಪಾಳಕರ ತಲೆಗಳಂ ಕಿತ್ತು ಸೆಡ್ಡಾಡಿದ (ಎಕ. VII (S), ಶಿಕಾರಿ. ೩೪೨–೭ ; 1050) ; ರಾಕ್ಷಸರಾಟಂಕವಿಲ್ಲದಾ ಮಿತ್ರರ ರಾತ್ರಿ ಕಾಲದಲಿ ಬಿಂಕದಿಂದಲಿ ನೀನು ಪೊಂಕದಿಂ ಪುರವ ಪೊಕ್ಕೆ (ಹನುಮ. ೩೭). **ಆಟಂಕು** : ಕೌರವಸೇನೆಯನಾಟಂಕುಬಡಿದದಡಿಗಂ ದಡಿಗ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೩೫–೨೬ ; 1077). [< ಸಂ. ಆತಂಕ]

ಆಟಂಕಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆತಂಕವುಂಟುಮಾಡು; ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ತಡೆ. (ದಕ. ೬). [ಆಟಂಕ + ಪಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಆಟಂಕು 'ಆಟಂಕ' ನೋ.

ಆಟಂಗುಳಿ, ಆಟಕುಳಿ, ಆಟಗುಳಿ, ಆಟಗೂಳಿ (ನಾ). ಆಟದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಕ್ರೀಡಾಶೀಲ : ಗುಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ– ಆಟಂಗುಳಿ, ಸಾಲಂಗುಳಿ (ಶಮದ. ೨೦೨ ಪ್ರಯೋ) ; ಆಟಂಗುಳಿ, ಪಣಂಗುಳಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೪ ಪ್ರಯೋ). **ಆಟಕುಳಿ** : ಆಟಕುಳಿ, ಅಂಜುಕುಳಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೪ ಉದಾ). **ಆಟಗುಳಿ** : ಮಾತುಕತೆ ನಡತೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಆಟಗುಳಿ ಹುಡುಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಮಲೆಮ. ೭೪೫). **ಆಟಗೂಳಿ** : ನಿನ್ನೆ ಹಸುಳನಿದ್ದೆ ಇಂದು ಆಟಗೂಳಿ ಹುಡುಗನಾದೆ (ಚಿಂತನ. ೨೧). [ಆಟ + –ಗುಳಿ$_3$ (< –ಕುಳಿ$_3$)]

ಆಟಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಚಲಿಸು; ಓಡು; "ಸ್ಥಾನಭ್ರಷ್ಟನಾಗು" (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ) ; ದಿಗಧೀಶರ್ ತಮ್ಮತಮ್ಮಿರ್ದೆಡೆಯೊಳಗಿಡದಂಗಿರ್ಪ್ಪಿನಂ ಚೋಳಲಾಳಾದಿಗಳಾಟಂಗೊಂಡು ದುರ್ಗ್ಗಾಶ್ರಯದೊಳೆ ಸಕಳತ್ರಂ ಭಯಂಗೊಂಡು ಗೋಳುಂಡೆಗೊಳುತ್ತಿರ್ಪ್ಪಿನಂ . . . ಸರ್ವಸ್ವಮಂ ಸೂಱೆಗೊಂಡಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭–೪೮ ; 1136). [ಆಟ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಟಂದಲ್ (ನಾ). ಆಕ್ರಮಣ (?) : ಬಂದು ಕುಲಾಧಿದೇವತೆ ವಸನ್ತಿಕಿಯಂಘ್ರಿಸರೋಜಮಂ ಕುಭೃನ್ನಂದನನರ್ಚಿಸುತ್ತಮಿರಲುದ್ಘನಖಾಸ್ತ್ರನಡುತ್ತುರ್ಪಾಯೆ ಸಿದ್ಧಂ ದಯೆಯಿಂದೆ ಕೊಟ್ಟ ಸೆಳೆಯಿಂ ಪುಲಿಯಂ ಮಿಗೆ ಪೊಯ್ಸಳೆಂದೊಡಾಟಂದಲಿನಿತ್ತ ಹೊಯ್ಸಳ ಕುಳಾನ್ವಯರಾದರಿಳಾತಳಾಗ್ರದೊಳು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೨೯–೧೨ ; 1209). [?]

ಆಟೆಂದು 'ಆಟರ್' ಪರಾ.

ಆಟಕೆ (ನಾ). ೧. ಆಟ; ವಿನೋದ; ತಮಾಷೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೩೯ ಕ). ೨. ಆಡುವವನು; ಪಾತ್ರಧಾರಿ: ಆಟಕ್ಕೆ ಕಥೆಯಿಲ್ಲ ಮೊದಲಿಲ್ಲ ಕಡೆಯಿಲ್ಲ ನೋಟಕರುಮಾಟಕರೆ ಮಂಕುತಿಮ್ಮ (ಮಂಕುಕ. ೨೫೪).
[ಆಟ + -ಕ$_3$]

ಆಟಕಟ್ಟು, ಆಟಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ನಟಿಸು; ಬೂಟಾಟಿಕೆ ಮಾಡು: ಅತನು ಸುಮ್ಮನೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಆಟಕಟ್ಟಿ ಹಗರಣ ಮಾಡಿದ (ರೂಢಿ). **ಆಟಗಟ್ಟು**: ಹೆಣವನ್ನು ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೊಯ್ಯಬೇಕೆಂದು ಅವರು ಆಟಗಟ್ಟಿದಾಗ ಎಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಬಹುವಿಧವಾಗಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡು ದಹನಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು (ದುಸಾರ. ೩೫). [ಆಟ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಆಟಕಪಟ (ನಾ). ನಟನೆಯ ಮೋಸಗಾರ; ಸೋಗಿನ ವಂಚಕ; ಧೂರ್ತ; ಕೇಡಿಗ: ಕುಟಿಲನುಂ ವಂಚಕನುಮಾಟಕಪಟಿಗೆ ಹೋದುದು ಮೊದಲು ಭಾಗಕೆ ದಿಟಕೆ ಮುಟ್ಟಿದ ಲಿಂಗಸಂಗದ ಮೊದಲ ಸೌಭಾಗ್ಯ (ಬಸಪು. ೩೯–೧೮). [ಆಟ + ಕಪಟ]

ಆಟಕಾರ 'ಆಟಕಾಱ' ನೋ.

ಆಟಕಾರ್ತಿ, ಆಟಗಾತಿ, ಆಟಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಆಟವನ್ನು ಆಡುವವಳು; ನಟಿ. ೨. ಬೂಟಾಟಿಕೆಯವಳು. **ಆಟಗಾತಿ**: ೨. ಸಿಂಹಳದ ನಂ. ೧ ಆಟಗಾತಿ . . . ಸೋಲಿಸಿದರು (ಪಿಸಂಕ. ೧೦–೨–೬೫ ; ೩–೧); ನಗೆಕಾರ್ತಿ, ನುಡಿಕಾರ್ತಿ, ಬಗೆಕಾರ್ತಿ, ಆಟಕಾರ್ತಿ, ಬೇಟಕಾರ್ತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋ). **ಆಟಗಾರ್ತಿ**: ೨. ಮಾಲೆಗಾರ್ತಿ, ಬಳೆಗಾರ್ತಿ, ಗೆಲ್ಲಗಾರ್ತಿ, ಆಟಗಾರ್ತಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೯ ಪ್ರಯೋ).
[ಆಟಗಾಱ + -ತಿ$_1$]

ಆಟಕಾಱ, ಆಟಕಾರ, ಆಟಗಾರ, ಆಟಗಾಱ (ನಾ). ೧. ಆಟವನ್ನು ಆಡುವವನು: ಪೆಱರ ನುಡಿ ಪೆಱರ ಮಾರ್ಗಂ ಪೆಱರರ್ಥಂ ಪೆಱರ ದೇಸಿ ಪೆಱರೋಜೆಯೆನಲ್ ಪೆಱರ ಬೞಿಸಂದು ತನ್ನಂ ಮೆಱೆವಂ ಕವಿಯಲ್ಲ ವಾಟಕಾಱರ ಜೋಹಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧–೩೨); ನುಡಿಕಾಱಂ, ಆಟಕಾಱಂ, ಮೋಸಕಾಱಂ, ಮುಂಡುಕಾಱಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೩ ಪ್ರಯೋ). **ಆಟಕಾರ**: ೨. ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರವಹಿಸುವವನು; ನಟ: ಆಯಂ – ಈ, ಜೀವಃ – ಜೀವಂ, ಅಭಿನವಃ – ಅಪೂರ್ವಮಪ್ಪ, ನಟವತ್ – ಆಟಕಾರನಂತೆ, ಭ್ರಮತಿ – ತೊಳಲುಗುಂ (ಜೀವಸಂ. ೭೭ ಅಡಿಟ). **ಆಟಗಾರ**: ೧. ನೀನು ಹೀಗೆ ಆಡಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ಮುಂದೆ ನೀನು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಆಟಗಾರನಾಗಬಹುದು (ಶಾಲಿಮ. ೭೨). ೩. ಬೂಟಾಟಿಕೆಯವನು; ಸೋಗುಹಾಕಿ ನಡೆಯುವವನು: ಅವನು ಒಳ್ಳೆಯ ಆಟಗಾರ, ಅವನ ಮಾತನ್ನು ನೆಚ್ಚುವುದಕ್ಕೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಆಟಗಾಱ**: ೧. ಆಟಗಾಱಂ, ಗೆಲ್ಲಗಾಱಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೮೩ ಪ್ರಯೋ).
[ಆಟ + -ಕಾಱ]

ಆಟಕಾಱಿಕೆ (ನಾ). ಆಟವಾಡುವಿಕೆ; ನಟನೆ: ಆಟಕಾಱಿಕೆ, ಓಲೆಕಾಱಿಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೧ ಪ್ರಯೋ).
[ಆಟಕಾಱ + -ಇಕೆ]

ಆಟಕುಳಿ 'ಆಟಂಗುಳಿ' ನೋ.

ಆಟಕೂಟ (ನಾ). ೧. ನರ್ತನಗೋಷ್ಠಿ: ಶ್ರೀ ಮಹಾದೇವೇಶ್ವರ ದೇವರ ಅಂಗಭೋಗ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನದಾನ ಪಾತ್ರಪಾವುಳ ಪರಿಗ್ರಹಕ್ಕಮಾಟಕೂಟಕ್ಕವಾಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂಬರಂ . . . ಬಿಟ್ಟ ಕುಕ್ಕನೂರ್ ಮೂವತ್ತಱ ಬಳಿಯ ಬೆಣ್ಣೆಕಲ್ಲು (ಎಇ. XIII, ೪೮–೭೦ ; 1112). ೨. ಕ್ರೀಡಾಕೂಟ: ಗೆಳೆಯರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನವರು ಇಂದಿನವರೆಗೆ ಅವನನ್ನು ಆಟಕೂಟದಲ್ಲಿ ತಮಗಿಂತ ಕಡಮೆ ವರ್ಗದವನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಸೋಲು. ೫).
[ಆಟ + ಕೂಟ]

ಆಟಕೋಟಲೆ (ನಾ). (ಸೃಷ್ಟಿ) ಲೀಲಾರೂಪದ ಶ್ರಮ,—ಆಯಾಸ (?): ಕೂಟದಿಂದ ಕೂಸು ಹುಟ್ಟುವಡೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಆಟಕೋಟಲೆಯೇಕೆ ಸ್ಥಿತಿ ಆಟದಿಂದ ನಡೆವಡೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಭೂತಹಿತವೇಕಯ್ಯಾ ಘಾತಕದಿಂದ ಕೊಲುವರೆ ರುದ್ರನ ಅಸುರವೇತಕ್ಕೆ (ಮಸುಗುಂ. ೧೭); ಆಣವಮಲ ಮಾಯಾಮಲ ಕಾರ್ಮಿಕಮಲದೊಳಗಣ ಆಟಕೋಟಲೆ ಅಡಗದೆ . . . ಮಾಟಕೂಟ ಜಪಕೋಟಲೆಯಿಂದ ನಟಿಸಿ (ವಚಸಂ. ೩೧೩–೭೧).
[ಆಟ + ಕೋಟಲೆ]

ಆಟಗಟ್ಟು 'ಆಟಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಆಟಗಾತಿ 'ಆಟಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಆಟಗಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಪಗಡೆ ಮುಂತಾದ ಆಟಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಾಯಿ (ಕ). ೨. ಆಟದ ಕಾಯಿಯ ಹಾಗೆ ಇತರರು ನಡೆಸಿದಂತೆ ನಡೆಯುವವನು (ಕ). [ಆಟ + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಆಟಗಾರ 'ಆಟಕಾಱ' ನೋ.

ಆಟಗಾರಿ (ನಾ). ಆಟದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವಳು; ಕ್ರೀಡಾಶೀಲೆ (ಉಕ. ಕ) [ಆಟಗಾರ (< ಆಟಕಾಱ) + -ಇ$_2$]

ಆಟಗಾರ್ತಿ 'ಆಟಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಆಟಗಾಱ 'ಆಟಕಾಱ' ನೋ.

ಆಟಗೀತಿ 'ಆಟಗೀತೆ' ನೋ.

ಆಟಗೀತೆ, ಆಟಗೀತಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಮೊದಲನೆಯ ಮತ್ತು ಮೂರನೆಯ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ಬ್ರಹ್ಮಗಣ ಮತ್ತು ಎರಡು ವಿಷ್ಣುಗಣಗಳು, ಎರಡನೆಯ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಐದು ಬ್ರಹ್ಮಗಣಗಳು ಬರುವ ಒಂದು ಹಾಡು; ಸೀಸಪದ್ಯದೊಡನೆ ಸೇರಿಸಿ ಹಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾಡು: ಆಟಗೀತೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೫೨). **ಆಟಗೀತಿ**: ಸೀಸಪದ್ಯದೊಡನೆ ಸೇರಿಸಿ ಹಾಡುವ ಗೀತಿ—ಆಟಗೀತಿ, ತೇಟಗೀತಿ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೫೧).
[ಆಟ + ಗೀತೆ]

ಆಟಗುಳಿ 'ಆಟಂಗುಳಿ' ನೋ.

ಆಟಗುಳಿತನ (ನಾ). ಆಟದಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತವಾಗಿರುವುದು; ಕ್ರೀಡಾಶೀಲತೆ: ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಆಟಗುಳಿತನದಿಂದ ಇಹದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಮುಕ್ತಿ (ಗೋಯಾತ್ರ. ೧೩). [ಆಟಗುಳಿ (< ಆಟಂಗುಳಿ) + -ತನ]

ಆಟಗೂಳಿ 'ಆಟಂಗುಳಿ' ನೋ.

ಆಟತಾಳ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳ: ಅವರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಆಟತಾಳದ ವರ್ಣಗಳು (ಸಂಗೀತ. ೯೭). [< ಅಟ್ಟತಾಳ]

ಆಟನಾಣಿ 'ಆಟಲಾಣಿ' ನೋ.

ಆಟಪಾಟ (ನಾ). ೧. ಆಡುವುದು ಮತ್ತು ಹಾಡುವುದು; ವಿಹಾರ; ವಿನೋದ: ಮನದೊಳಲಂಪು ಪೊಣ್ಮೆ ನುಡಿದುಂ ನಡೆನೋಡಿಯುಮಾಟಪಾಟಮುಂ ಬಿನದಮುಮಾರುಮುಂ ಮಱೆಯಿಸುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೯೪); ಅರಮನೆಗಳೊಳಂ ಆಟಪಾಟದೆಡೆಗಳೊಳಂ ಪರಿಚಯದಿಂ ಗೊಟ್ಟಿಗೆಯ್ಯುತ್ತಂ (ಬಂಹರಿ. ೩–೩೧ ವ); ತಿಂಡಿ ತೀರ್ಥ ಆಟಪಾಟಾದಿಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೧೨). ೨. ಆಟ ಮತ್ತು ಹಾಡು: ದ್ವಂದ್ವಕ್ಕೆ: ಆಟಪಾಟಕೂಟಂಗಳ ಕೇಳಿಗೆಯ್ದಿಸದು ಪೊೞ್ತು (ಶಮದ. ನ. ೧೭೬ ಪ್ರಯೋ). [ಆಟ + ಪಾಟ$_1$]

ಆಟಮಾಟ (ನಾ). ಆಟ ಮತ್ತು ಚೇಷ್ಟೆ: ತನ್ನಾಟಮಾಟಂಗಳಿಂ ನೆಗೆಯಿಪ್ಪಂ ಪೆಳವರ್ಕಳಂ ಕುಣಿಯಿಪಂ, ಮೂಕರ್ಗಳಿಂ ಪಾಡಿಪಂ . . . ಕಬ್ಬಿಗಂ (ಸಂಸಪ. ೩೭–೧). [ಆಟ + ಮಾಟ$_1$]

ಆಟರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಮುತ್ತು; ಆಟಂದು (ಭೂತಕೃ), ಆಟರ್ಪ (ಭವಿಕೃ): ಪಳಯಾಱೊಳ್ ದೇವನಾಟಂದಿಱಿದು ಮಡಿಪಿದೊಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೬-೩೬; 937); ಲೋಭಮಕರಾನೀಕಂಗಳಾಟಂದು ನುಣ್ಣಗೆ ನುಂಗುತ್ತಿರೆ (ಆದಿಪು. ೬-೬೦); ನಲಿನಲಿದಾಟಂದು ಕೊಂದಪಂ ಯಮರಾಜಂ (ಅಜಿಪು. ೧೦-೨೬); ರಣಾರಂಭಿಗೆ ಕಾಳಚಕ್ರಮುಱಿದಾಟಪ್ಪಂಗಗುರ್ಬ್ಬಪ್ಪ ದಳ್ಳುರಿ ಮಾರ್ಕ್ಕೊಳ್ವ ಭಟಂಗೆ ತಾಂ ಬಱಸಿಡಿಲ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೧-೪೩; 1047); ಸಂತತಂ ತಾನೆ ಕೂರ್ತಪ್ಪಿದಳಾಟಂದಕ್ಷಯ ಶ್ರೀಯೆನೆ ಸೊಬಗರದಾರ್ ನಿನ್ನವೊಲ್ ಚಂದ್ರನಾಥಾ (ಧರ್ಮನಾ. ೫-೬೫). **೨.** ಅಟ್ಟು; ಓಡಿಸು: ಅರಿಭೂಪಾಳೋಗ್ರವೀರಪ್ರಮುಖಮು[ರ]ನಿಱಿದಾಟಂದಪಂ ಕೊಂದಪಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೯-೨೪; 1042); ದುಷ್ಕೃತಮೆಂಬಱಿವಗೆ ಬಿಡದವನಂ ಬೆಂಬಱಿವಿಡಿದಾಟಂದು ಕೊಂದು ಕೂಗಿಯೆ ಮಾಣ್ಬಂ (ನೀತಿಮಂ. II, ೧೬೭). **೩.** ಒಟ್ಟಾಗು; ಗುಂಪಾಗು: ಜನಮೆಲ್ಲಂ ನುಡಿವುದು ದಂಡ ನೃತ್ಯಮುಂಟೆಂದು ಕಾಣಲಾಟಂ[ಪಾಠಾಂ. ಯ್ತಿಂ] ದುದು ಶಕ್ರನ ಬಾಹುದಂಡದೊಳ್ ಚಿತ್ರನರ್ತನಂ ನೆಗಟ್ದು ಸುರಕಾಂತೆಯರಿಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೨೧); ಭೃಂಗಾವಳಿಯ ಭಯದಿನುಳ್ಳಿಕ್ಕಿ ತದ್ದ್ವಾರನಾರೀಗಣಮಾಟಂದಾವಗಂ ಸಂಪಗೆದಱಿಯ ನೆೞಲ್ದಂಪಿನೊಳ್ ಪೋಪುದೆತ್ತಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೨-೧೧೬). **೪.** ಒದಗು; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು: ತೋಟಯೆಂದಡೆ ಕೋಟಲಾಭವೆಂದುಲಿವರುಂ ಆಟಂದ ಬವರಕ್ಕೆ ನಾಟಕಂ ನಲಿವರುಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೬-೨೩; 1176).

ಆಟಂದಲೆ = ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಹಿಂಸಿಸು; ಮೇಲೆಬಿದ್ದು ಪೀಡಿಸು: ಸ್ಮರತಾಪಂ ಪೆಱಪಿಂಗೆ ಸೂಳೆಯರೊಳಂಗಂವೊಂದಿ ಕೂಡಿರ್ದ ಗಂಡರನಾಟಂದಲೆದಟ್ಟಿ ಪೊಯ್ದು ಕಳೆದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೩೮); ವಿಕ್ರಮೋತ್ಕಂಠಕಂಠರನಾಟಂದಲೆಯುತ್ತುಮಾನತರನೀಗಳ್ ಕಾಯುತುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೩-೬೨). ಆಟಂದಿಕ್ಕು = ಮೇಲೆಬಿದ್ದು ಹೊಡೆ, —ಕೊಲ್ಲು: ಆದಟಂದುರ್ಕ್ಕಿದ ವೈರಿ × × × ಜರನಾಟಂದಿಕ್ಕಿ ಚಂಡಾಸಿಯಿಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೨೧-೧೧; 1283). ಆಟಂದಿಱಿ = ಆಟಂದಿಕ್ಕು: ವೈರಿನರೇಂದ್ರವ್ಯೂಹಮನಾಟಂದಿಱಿದುತ್ಸಾಹ ಗುಣೋದಯದೆ ನೆಗಳ್ದನೀ ರಣವೀರಂ (ಶಾಸಪ. ೨೭-೨೦; 991). ಆಟಂದೆತ್ತು = ಮೇಲಕ್ಕೆಬ್ಬಿಸು: ಪೊಂದಾವರೆಯೆಸಱಿಪ್ಪೊರೆಯೊಳ್ ಸೊರ್ಕಿ ಸಿಲ್ಕಿರ್ದ ಭೃಂಗಂಗಳನಾಟಂದೆತ್ತಿ . . . ತೀಡಿತ್ತಪಹೃತಜನತಾಸುಪ್ತಿಭಾರಂ ಸಮೀರಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೦೩). ಆಟಂದೊತ್ತು = ಮೇಲೆಬಿದ್ದು ನೂಕು, —ತಳ್ಳು: ಉದ್ಧತಾರಿಗಳನಾಟಂದೊತ್ತಿ ಬೆಂಕೊಂಡು ದೋರ್ಬ್ಬಳದಿಂ ಪೊಣ್ದಿಪ್ಪಿನಂ (ಎಕ. II, ೧೪೩-೪೫; 1131). [?]

ಆಟರೂಷ (ನಾ). ಆಡುಸೋಗೆ ಗಿಡ; ಅಡ್ಡಸರ. [ಸಂ.]

ಆಟರೂಷಕ (ನಾ). = ಆಟರೂಷ. [ಸಂ.]

ಆಟಲಾಣಿ, ಆಟನಾಣಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಮದುವೆ ಮುಂಜಿಗಳಾದ ಎಂಟನೆಯ ದಿವಸ ಮದುಮಕ್ಕಳಿಗೆ, ವಟುವಿಗೆ ಮಂಗಳಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸುವ ಸಮಾರಂಭ: ಇವತ್ತಿಗೆ ಮದುವೆಯಾಗಿ ಎಂಟು ದಿನಗಳಾದವು. ಇಂದೇ ಆಟಲಾಣಿಯ ಹೋಳಿಗೆಯನ್ನು ಹೊಡೆದಿದ್ದೇನೆ (ಧರ್ಮಸೆ. ೯೮). **ಆಟನಾಣಿ** (ರೂಢಿ).

[← ಮರಾ. ಅಠನಹಾಣ್, ಅಠನ್ಹಾಣ್ < ಸಂ. ಅಷ್ಟಸ್ನಾನ]

ಆಟಲೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಹಿಂಸಿಸು: ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗಮನವನೀಶ್ವರನಾಟಲೆಯೆ ಪೊಱಗಣರಿಗೆ ಜಯಾಂಗನೆ ಪಲ್ಮೊರೆದಳೆನೆ ಪರಿದುವು ಜೀರ್ಗರೆವುತ್ತುಂ ಚತುರಶೀತಿಲಕ್ಷ ರಥಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೨೯); ರಾವಣನ ರೌದ್ರತೆವೆತ್ತವತಾರವೀತನೆಂಬೊಟ್ಟಜೆ ಲೋಕಪಾಲಕರನಾಟಲೆದಿರ್ಪ ಪೊಡರ್ಪಿನಿಂದೊಡಂಬಟ್ಟುದು ನೋಡಿಮೀತನೊಳೆನಲ್ ಶಿಶುಪಾಲನಿದಿರ್ಚಿ (ಜಗವಿ. ೭-೯೫).

[ಆಟ್ಟು$_0$ + ಅಲೆ$_1$. ℙ ತಮಿ. ಆಟ್ಟು= ಬೆನ್ನಟ್ಟು, ಹಿಂಸಿಸು]

ಆಟಲೆ$_2$ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ; ಕಾಟ: ತರತರದಿ ವಿಟಗಾರರಾಟಲೆಯ ಕೋಟಲೆಯ ನೆರೆನೆರೆದು ಚರಚರಿಸಿ ಗರಗರಿಸಿ ಬಿಡುಬಿಡುವಿನಿರವಿರವನಾರೈದು ಸೇರುವರ್ (ಜಿನಮು. ೪೯-೧೩). [< ಆಟಲೆ$_1$]

ಆಟವಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅವರ ತಾಯಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲದಾಗ ಅದನ್ನು ಮನೆಯೊಳಗೇ ಕರೆದುಕೊಂಡುಹೋಗಿ ಆಟವಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ (ಶಾಲೆಮ. ೧೧೬). [ಆಟವಾಡು + –ಇಸು$_3$]

ಆಟವಾಡು (ಕ್ರಿ). ಆಟವನ್ನು ಆಡು: ಕೋಡಗದಾಟವಾಡುವ ಭೃಂಗಿಯ್ಯೆತಂದಾ (ಬಸಪು. ೨೯-೭); ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗರು ಆಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಳಹು. ೧೦೮). [ಆಟ + ಆಡು$_1$]

ಆಟವಿಕ$_1$ (ನಾ). ಆಟಗಾರ; ನಟ: ಆಟವಿಕನೊಂದೊಂದು ಬಹುರೂಪಮಂ ತಾಳ್ದು ನಾಟಕವನಾಡಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೩೯).

[ಆಟ + –ಇಕ]

ಆಟವಿಕ$_2$ (ನಾ). **೧.** ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವನು; ಕಿರಾತ; ಬೇಡ: ಕಪ್ಪವಿಾಯದ ಮುಂಡಳಿಕರುಮಂ ಅಡಂಗದಾಟವಿಕರುಮಂ (ಆದಿಪು. ೪-೮೨ ವ); ಅಂತಃಕಂಟಕರಂ ಪಡಲ್ವಡಿಸಿ ದುರ್ಗಾಧೀಶರಂ ದುಷ್ಟ ಸಾಮಂತದ್ರೋಹರನುದ್ಧತಾಟವಿಕರಂ ನಿರ್ಮೂಳನಂಗೆಯ್ದು (ಸುಕುಮಾ. ಪರಿ. ೨೫೯-೧೧); ದೇವರ್ ದಿಗ್ವಿಜಯ ವ್ಯಸನಾವಷ್ಟಂಭದೊಳೆ ನಡೆಯದಾಟವಿಕರೊಳಾದೀ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ನಡೆವುದಿದಾವುದೊ ಜಸಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೪೭); ಅಲಱಿ ವಿರೋಧಿಸಂನ್ತಮಸಮಳ್ಕಿರೆಯಾಟವಿಕೋದ್ಧಕೈರವಂ ಸಲೆ ಪೊದಳ್ದೆಯ್ದೆ ಸಜ್ಜನ ಬಿಸಂ ಪ್ರವಿಕಾಸಮಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೨೫-೮೬; 1204); ಆಟವಿಕರ ಮನ್ನೆಯ ಸಾಮಂತರ ಕೂಟವ ನೋಡಿ ಭೂವರನು ತೋಟಿಯ ಗೆಲಬಹುದಿನ್ನೆಂದು ಸಂದೇಹದಾಟವಾ ಪರಿಹರಿಸಿದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೭). **೨.** ಧೂರ್ತ: "ಆಟವಿಕನೆನೆ ಧೂರ್ತಂ" (ಭಾರನಿ. ೬೧); ಆಟವಿಕರಿವದಿರಲಿ ಬಲಿದೊಳ ತೋಟಿ ಬಱಿದೇ ಬಿಡದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೧೭). [ಸಂ.]

ಆಟವಿಕತನ (ನಾ). ಧೂರ್ತತನ; ದುಷ್ಟತನ: ಕೋಟಿ ಕಮಲಭವಾಂಡಗರ್ಭನೊಳಾಟವಿಕತನ ಸಲುವುದೆ (ತೊರರಾ. ೬-೪-೫೧); ಕೋಟಿಕಾಲರ ತಱಿವ ಮಹಿಮನೊಳಾಟವಿಕತನ ಕೊಂಬುದೇ (ಕೋಗಯ. ೧೮-೩೭). [ಆಟವಿಕ$_2$ + –ತನ]

ಆಟವಿಕಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಕಾಡುಜನದ ಬುದ್ಧಿ: ನೋಟವಿಲ್ಲದ ಸುರರಪಜ್ತಿಯ ಗೋಟು ಸಾಕೆಮಗೆನುತ ಮೆಲ್ಲನೆಯಾಟವಿಕಬುದ್ಧಿಯಲಿ ಕುಳ್ಳಿದರವರು ವಿನಯದಲಿ (ಸಂಭಪ. ೫-೧೨೫).

[ಆಟವಿಕ$_2$ + ಬುದ್ಧಿ]

ಆಟವಿಕಭೂಪತಿ (ನಾ). **೧.** ಕಾಡುಜನರ ಒಡೆಯ. **೨.** ದುಷ್ಟರ ಒಡೆಯ: ಆಟವಿಕಭೂಪತಿಯ ಕೀರ್ತಿಯ ಕೂಟಣಿಗರೊಗ್ಗಾಯ್ತುತೆಗೆ ಮರುಳಾಟವಿನ್ನೇಕೆನುತ ಪಾರ್ಥನ ತಾಗಿದನು ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮-೨೯). [ಆಟವಿಕ$_2$ + ಭೂಪತಿ]

ಆಟವಿಕೆ (ನಾ). ಧೂರ್ತತನ; ದುಷ್ಟವರ್ತನೆ: ಚಂದವಾಯಿತು ತಂಗಿ ನಿನ್ನಯ ರಮಣನಾಟವಿಕೆ ಎಂದಿನಂತಿರಲೀಗ ತಮ್ಮೆಡೆಗಿಂದು ನೂತನ ತೋಱುತಿದೆ (ಕೋಗಯ. ೧೪-೨೪). [ಆಟವಿಕ$_2$ + –ಎ$_4$]

ಆಟವಿಗ (ನಾ). = ಆಟವಿಕ$_2$: ಕಾಟಕೊಳಗಾಗದೆ ಕರಣಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯ ಭ್ರಮೆಯ ಆಟವಿಗರೊಡನಾಟದಿಚ್ಛೆಯ ಕೋಟಲೆಗೆ ಮೈಗೊಡದೆ (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೫-೭). [ಸಂ. ಆಟವಿಕ]

ಆಟವಿಟ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರನಾದ ಅಥವಾ ಕಪಟಿಯಾದ ಜಾರ, — ವಿಟ (?) : ಅನ್ಯುತದ ಕಂಡಸಕ್ಕರೆಯ ಕೂಟಮುಮೊಲ್ವಳ ಕೂಟಮುಂ ಸಮಾನಮೆ ವಲವೊಲ್ಲದಳ್ಗೆ ವಿಟನಾ[ಪಾಠಾಂ. ನೇ]ಟವಿಟಂ ಬರೆ ಕೂಟಮ್ಮಿಂಪನೀಗುಮೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೪೪) ; ನಾಣಿಲಿ ನಿಟ್ಟುರಂ ಸಿತಗ ನಾಟವಿಟಂ[ಪಾಠಾಂ. ಏಟವಿಟಂ]ತುದಿಗೋಡ ಪಾಜು ನಿನ್ನಾಣೆ ಗಡಾಗಡುಂ ನಿನಗೆ ಕೂರದರೊಳ್ ಬೆರಸಿರ್ಪಂ (ಲೀಲಾವ. ೨–೧೨೩).

[ಆಟ್ಟ$_0$ + ವಿಟ. P ಸಂ. ಚಾಟ = ಮೋಸಗಾರ, ಕಪಟ]

ಆಟವಿಟಂಬರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೋಸಗೊಳಿಸು ; ಕಪಟಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿಸು: "ಗಾಯಗೊಳಿಸು" (ಲೀಲಾವ. ಕೋಶ); "ಚಂಚಲಗೊಳಿಸು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ನಾಟುವ ನನೆಗಣೆ ಚಿತ್ತಮುನಾಟವಿಟಂಬರಿಸೆ ನೆನೆಹದಿಂ ಪೊಸ ವೇಟಂ ಕೋಟಿತೆಜನಾಗೆ ಕಾಮಿನಿ ಬೇಟದ ಕಥೆಗಳನೆ ಕೇಳಲಟ್ಟುಗೆ ಯಾದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೯–೧೨೨) ; ಮತ್ತೊರ್ವರ್ಳ್ ತನ್ನ ನೊಲಿಸಿ ಮೈದೆಗೆದು ಬಲಿದು ಕಾಡುವ ವಿಟನ ಕಾಟಮಾಟವಿಟಂಬರಿಸೆ ಕೂಟ ದೊಳಿರ್ದಾಕೆಯಿಂತೆಂದಳ್ (ಅನಂಪು. ೮–೧೭ ವ).

[ಆಟವಿಟ + ಬರ್ + –ಇಸು$_3$]

ಆಟಹೂಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಟವನ್ನು ಆರಂಭಿಸು. ೨. ತಂತ್ರಹೂಡು ; ನಟನೆಮಾಡು : ಅವನಾದರೂ ಅದೆಷ್ಟು ಆಟಹೂಡಿ ತನ್ನನ್ನು ಬಲೆಗೆ ಬೀಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಯತ್ನಮಾಡಿದ್ದಾನೆ (ಕುಸುಸಂ. ೨೬೫).

[ಆಟ + ಹೂಡು (< ಪೂಡು)]

ಆಟಾರು (ಕ್ರಿ). (ದಕ). ತೃಪ್ತಿಯಾಗು ; ಸಾಕಾಗು : ಎಷ್ಟು ತಿಂದರೂ ಅವನಿಗೆ ಆಟಾರೋದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ಅಟ್ಟು$_0$ + ಆರ್ು$_2$ (< ಅರ್$_2$). / ತೆಲು. ಆಟು = ಸಾಕಾಗು]

ಆಟಾಳಿ (ನಾ). = ಆಟಗುಳಿ. 'ಆಟಾಳಿತನ' ಪರಾ. [ಆಟ + –ಆಳಿ$_4$]

ಆಟಾಳಿತನ (ನಾ). ಆಟದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಆಸಕ್ತಿಯಿರುವುದು ; ಕ್ರೀಡಾ ಶೀಲತೆ : ನಿನಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ್ದಂತೆ ಮುಸಗುವ ಮನೋರಂಜನದ ಆಟಾಳಿ ತನಕ್ಕೆ, ನಿನ್ನ ಅಂಕೆಯಲ್ಲೆಗಳಿಲ್ಲದ ದಾನಧರ್ಮಗಳಿಗೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೨೫–೧೬).

[ಆಟಾಳಿ + –ತನ]

ಆಟಾಳು (ನಾ). ಶಕ್ತ ; ಸಮರ್ಥ : ಆಟಾಳದಾರು ಪೋಪರು ಕೇಳು ಮಿಕ್ಕಿನ ಪೋಟಾಳುಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವೇ (ಮೋಹತ. ೩೩–೧೮) ; ಆಟಾಳಿ ಗೊಂದು ಮೋಟಾಳು ಬೇಕೊ (ಗಾದೆ. ಕಿ).

[ಅಟ್ಟ$_0$ + ಆಳು$_2$ (< ಅಳ್$_2$). / ತಮಿ. ಅಟ್ಟಾಳಿ = ಶಕ್ತಿ, ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ಶಕ್ತ]

ಆಟಿ$_1$ (ನಾ). (ಸೌರಮಾನದ) ಆಷಾಢಮಾಸ; ತಮಿಳಿನ ಆಡಿ ಮಾಸ; ಕರ್ಕಾಟಕ ಮಾಸ : ಆಟಿಯ ಕಾರಿರುಳೊಳ್ ಬೀಸುವ ಮಳೆಯಲ್ಲಿ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೯೪–೩೬) ; ತುಳುಜನರಲ್ಲಿ ವಧುವನ್ನು ಆಟಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ತಿಂಗಳು ತವರಿನಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಆರೈಕೆ ಮಾಡುವುದು ಒಂದು ಕಟ್ಟಳೆ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೧).

[←ತಮಿ. ಅಡಿ ; ತುಳು. ಆಟಿ. < ಸಂ. ಆಷಾಢ]

ಆಟಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಹಕ್ಕಿ ; ಸರಕುಟ ಹಕ್ಕಿ : "ಆಟಿಃ, ಶರಾರಿಃ, ಅತಿಃ —ಈ ೩ ಸರಕೂಟವಕ್ಕಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೨–೯೬). [ಸಂ.]

ಆಟಿಕೆ, ಆಟಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಆಟದ ಸಾಮಾನು : ರಕ್ಕಸರು ಹಿಡಿ ದೊಯ್ದು ಸೆರೆಯೊಳಗಿಕ್ಕಿದರು ಬಲು ಸಂಕಲೆಗಳನು ಮಕ್ಕಳಾಟಿಕೆ ಮಾಡಿದನೊ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೯–೧೯) ; ಭಟ್ಟನಿಯನ್ನು ನಾನು ರಾಜನೀತಿಯ ಆಟಿಕೆಯಾಗಲು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ (ಬಾಣಅ. ೩೩೨) ; ಈ ಬಣ್ಣದ ಆಟಿಕೆ ಗಳನ್ನು ಎನ್ನ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಹರವಬೇಡ (ಅಂತರಾ. ೩೩). ೨. ಆಟ ; ಲೀಲೆ : ಮಕ್ಕಳಿರ ನಿಮಗೇಕೆ ರಣವಿದು ಮಕ್ಕಳಾಟಿಕೆಯಾಯ್ತು ಲಾ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨–೩೬) ; ಸೊಕ್ಕಿ ತನಗೊರ್ವ ಮಗನಂ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನ ಮಕ್ಕಳಾಟಿಕೆಯಿಂದೆ ದೇವತಾಲಯ ತಟಾಕಾರಾಮುಕೊಡವೆಗಳನು ಇಕ್ಕಿ ಕೆಡಿಸಿದನೆಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧–೨೭) ; ವೈರಿಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವುದು ಆಟಿಕೆ ಯಾಯ್ತು (ಕಂಸುಹು. ೧೩೬). **ಆಟಿಗೆ : ೧.** ದೈವವು ನನ್ನ ಬಾಳುವೆ ಯನ್ನು ತನ್ನ ಆಟಿಗೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದೆ (ಹಾಹುತ್ತ. ೪೭) ; ಮುತ್ತುಮಾಣಿಕಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಆಟಿಗೆಯ ಸಾಮಾನುಗಳ ಸಂಗಡ, ಆಡಿ ಹಾಡಿ (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೧೨) ; ಕಪಾಟನಲ್ಲಿ ಅವಳ ಚಿಕ್ಕಂದಿನ ಹಲವು ಆಟಿಗೆ ಗೊಂಬೆಗಳಿದ್ದವು . . . ಆ ತೆರದ ಆಟಿಗೆಗಳನ್ನು ಆ ಮಗು ಮೊದ ಲೆಂದೂ ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ (ಎರಸ. ೬). [ಆಟ + –ಇಕೆ]

ಆಟಿಕೊಡಂಜಿ (ನಾ). ತುಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕರ್ಕಾಟಕ ಮಾಸದಲ್ಲಿ ಆಟಕ್ಕಾಗಿ ವೇಷಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಆವನನಾಟಿ ಕೊಡಂಜಿ ಮಾಡಿ ತಂಬಟಿಗೆ ನಾಂ ಚಪ್ಪಳಾಡಿ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೬೧).

[ಆಟಿ$_1$ + ಕೊಡಂಜಿ]

ಆಟಿಗದ್ದೆ (ನಾ). ಆಟಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಬರುವ ಗದ್ದೆ : ಅಲ್ಲಳದ ಬೆಟಲಿ ಬೊ[ರಿ]ಗಳಿಂದ ಸರಳ ಆಟಿಗದ್ದೆ [೫] ಮು ೩ ಕಣಾರ ಪಾಡಲಿ ಕೆರೆ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೦, ಉಡುಪಿ. ೫೭೫–೨೭ ; ?)

[ಆಟಿ$_1$ + ಗದ್ದೆ (< ಗಬ್ಬೆ)]

ಆಟಿಗೆ 'ಆಟಿಕೆ' ನೋ.

ಆಟಿಗೆಗೊಂಬೆ (ನಾ). ಆಟದ ಗೊಂಬೆ : ಅವಳ ಕಪಾಟನಲ್ಲಿ ಅವಳ ಚಿಕ್ಕಂದಿನ ಹಲವು ಆಟಿಗೆಗೊಂಬೆಗಳಿದ್ದವು (ಎರಸ. ೬).

[ಆಟಿಗೆ (< ಆಟಿಕೆ) + ಗೊಂಬೆ]

ಆಟಿಡು (ಕ್ರಿ). (ಶತ್ರುವಿನ ಮೇಲೆ) ತೂಗಿ ಬೀಸಿ ಎಸೆ : ಭಿಣ್ಣವಾಳ ಮೆತ್ತಿದ ಕರವಾಳಮಾಟಿಡುವ ಕರ್ಕ್ಕಡೆ ಪಾಜುವ ಚಕ್ರಮೆಂದೊಡೆಂತೊದ ಜುವರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬–೨೮ ; 1068).

[ಆಟು + ಇಡು]

ಆಟಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು ; ಆಸೆಪಡು ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು : ನರಕಂಬುಗಲಾ ಟಿಸಿದಪ್ಪಯ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೩೨–೫) ; ಪೊಸಗೆಂಪಂ ಮಾಂಸಮೆಂದು ಮುಂ ಕರ್ದುಕಲ್ಕಾಟಿಸಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೧೨೩) ; ಅನ್ಯಕಾಂತೆಗಾಟ ಸಿದ ದುರಾತ್ಮನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೫) ; ತಕ್ಕುದನುಂಡನುದಿನ ಕಾಯಜ ಸುಖಕಾಟಿಸುತ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೫–೪೧) ; ಪಿಡಿಯಂ ಕೆಚ್ಚಲ ಪಾಲ್ಗಮಾಟಿಸಿ ಕೆಲಂ ಸಾರ್ದೊತ್ತಿ ಶುಂಡಾಲದಿಂ (ವೈಸೂಮೆ. ೧–೩೮).

[ಆಟ ? + –ಇಸು$_3$]

ಆಟಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲಾಡಿಸು ; ಅತ್ತಿತ್ತ ಆಡಿಸು ; ತೂಗಾಡಿಸು : ಮುಕ್ಕೊಡೆಯೊಳಿರ್ದ ವೈಡೂರ್ಯ ಮಾಣಿಕಮಂ ನೋಡಿ . . . ಪಿಜಿರ್ಕೆಳ ದಂತಾಟಿಸಿ ಕೀಲಂ ಕಳೆದು ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೀಜಲೀಯದೆ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೮೦) ; ಮಿಾಟನ ಭಟರ ಮೇಳದೆ ತೇಜಿಯನಿರದಾಟ ಸುತಲಿ ಬಹನಾರೆ ಕೋಟೆಯ ತಿಮ್ಮೇಂದ್ರನಿವನೀಗ ವಿಜಯ ವಧೂಟೀಶ್ವರ ರಣದೊಳಗೆ (ಕಂನವಿ. ೨೫–೪೯). [ಆಟು + –ಇಸು$_3$]

ಆಟು (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲಾಡಿಸು ; ತೂಗಾಡಿಸು. 'ಆಟಿಡು', 'ಆಟಿಸು$_2$' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಟ್ಟು = ಅಲ್ಲಾಡಿಸು, ತೂಗು ; ಮಲ. ಆಟು]

ಆಟುಳಿಕೆ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ ಮಾಡುವವನು ; ಹಿಂಸಕ. 'ಆಟುಳಿಕತನ' ಪರಾ. [ಅಟುಳ್ಳಿ$_0$ (< ಅಟ್ಟುಳಿ) + –ಕ$_3$]

ಆಟುಳಿಕೆತನ (ನಾ). ಹಿಂಸೆಮಾಡುವುದು : ಆಟುಳಿಕತನದಿನನ್ಯಾಯ ದಿಂದಾ ಪಲವು ಕೋಟಿ ಕಾಲ ಮೊದಲ್ನಡೆದ ಫಲದಿಂದ ಬಹು ಕೀಟಕಂ ಮೊದಲಾದ ಗತಿಗಳೊಳ್ ಜನಿಸಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೨–೨೩).

[ಆಟುಳಿಕ + –ತನ]

ಆಟೋಪ₁ (ನಾ). ೧. ಆಡಂಬರ; ಸಂಭ್ರಮ; ಅಬ್ಬರ: ಸಮದ ಗಜಘಟಾಟೋಪಂಬೆರಸು ನೆಲನದಿರೆವಂದು ತಾಗಿದ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೫೨ ವ); ತತ್ತ್ವಂ ಸಪ್ತಭೇದಂ ಜಿನೇಶ್ವರ ವಕ್ತ್ರಾಬ್ಜವಿನಿರ್ಗತಂ ಸಕಲ ಪಾಪಾಟೋಪತಾಪಾಪಹಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೪); ಹೊಸತಾಯ್ತಲ್ಲಮ ನೂಟದಾಟೋಪ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩–೩೮); ಉಕ್ಕಿದುರಿಯಗ್ಗಳದ ಶೀತಳ ವಾಯುತ್ತು ಸಿಡಿಲಾಟೋಪ ನಯವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬–೧೧). ೨. ದರ್ಪ; ಗರ್ವದ ಪ್ರದರ್ಶನ: ಕೋಪಾಟೋಪದಿಂ ಜಜಿದು ಝಂಕಿಸಿದನವನಿಪನನಾಮಿಕನನು (ಹಚಕಾ. ೧೧–೧೯); ಶರಭನಾಟೋಪವನು ನೋಡಾ ಕಾಂತೆಯರು ಬೆದಜುತವೆ (ಅಂಜಚ. ೧೦–೩೭); ಎಲ್ಲಿ ನಿನ್ನಾಟೋಪ ಹಿಂದಣ ಹೊಳ್ಳುನುಡಿ ಹಾಜಿದವೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೬೧); ನಡೆತರೆ ರಣಾಟೋಪದಿಂದ (ಸೌಂದಪು. ೧೬–೨೪). [ಸಂ.]

ಆಟೋಪ₂ 'ಅಟೋಪ' ನೋ.

ಆಟೋಪಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಆಟೋಪವನ್ನು ಹೊಂದು; ದರ್ಪವನ್ನು ಪಡೆ: ಖೇಚರಚಯಮೆಬ್ಬಾ ಪವನಪಥದಿನಾರ್ದಾಟೋಪಂಬೆತ್ತಂದು (ನೇಮಿಪು. ೧೨–೯೦). [ಆಟೋಪ₁ + ಪೆಱು₁]

ಆಟೋಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗರ್ಜಿಸು; ದರ್ಪವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸು; ಅಬ್ಬರಿಸು: ಇವರನ್ನು ಹೇಳಹೆಸರಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡುವೆನೆಂದು ಆಟೋಪಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಗುರುಚೆ. ೩೬). [ಆಟೋಪ₁ + –ಇಸು₃]

ಆಟೋಪು 'ಅಟೋಪ' ನೋ.

ಆಟ್ಟೆ (ನಾ). ಗೋಪುರ; ಶಿಖರ (?): ಮಾವಿ ಅಟ್ಟೆಗಳ್ × × × ಚುಪ್ಪಿ ನಲ್ಸುರರ ಸೌಖ್ಯಮ ನಿಮ್ಮೊಡಗೊಣ್ಡರಾಟ್ಟಮುವಾ (ಎಕ. II, ೧೦೭–೪; 700). [?]

ಆಟ್ಟೆತನ (ನಾ). ನರ್ತನ: ಆ ಸದ್ಗುರುವಪ್ಪ ನಂದೀಶನ ಶ್ರೀಚರಣಾರವಿಂದಧ್ಯಾನಾರೂಢನಾಗಿ ಅನೇಕ ಕಲ್ಪಂಬರಂ ತಪಂಬಟ್ಟಾಟ್ಟೆತನಮಂ ಭವಿತನಮಂ ನೀಗಿಯಾ ನಂದೀಶ್ವರನಿಂ ಗುರುಕಾರುಣ್ಯಮಂ ಪಡೆದು (ಸಾನಂಚ. ಪೀ. ೨೩ ವ). [ಅಟ್ಟೆ₀ + –ತನ. / ತಮಿ. ಅಟ್ಟು = ನರ್ತನ]

ಆಟ್ಟುವೆಣ್ (ನಾ). ಕುಣಿತದ ಹೆಣ್ಣು; ನರ್ತಕಿ: ಇದಾನಟಿತ್ತೊನ್ವಞ್ಚ ಮಹಾಪಾತಕನಾಗಿ ದಿಟ್ಟಗಲುಣ್ಡ ಕೊಟ್ಟತೇದು ಅಟ್ಟುವೆಣ್ಣಿತ್ತಲ ಪೂಸುವೋನಕ್ಕು ಒಕ್ಕಲುಳ್ಪೊತ್ತಿ ಮಕ್ಕಳ್ಪುಟ್ಟದೆ ಕೆಡುಗ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೨೬–೬; 810). [ಆಟ್ಟು₀ (< ಅಡು₁) + ಪೆಣ್]

ಆಟ್ಟೆಗಳವು (ನಾ). (?): ಕಬ್ಬಿಣಗಳ ಮಾಡುವಂತ್ಥವರು ವಂಮಳ ೧ಕ್ಕಿಲ್ ಕಬ್ಬಿಣದ ಮುದ್ದೆ ೧ ದವಣ ೧ಕ್ಕಿಲ್ ೧ ಅಟ್ಟೆಗಳವುದಿ ೧ಕ್ಕೆ ವರ್ತನೆಲೆಂ॥ (ಎಕ. XI, ಹಿರಿಯೂ. ೮೮–೨೬; 1589). [?]

ಆಠವಣೆ 'ಅಟ್ಟವಣೆ' ನೋ.

ಆಠವಣೆಇಲಾಖೆ 'ಅಟ್ಟವಣೆಇಲಾಖೆ' ನೋ.

ಆಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು.

ಆಡನ ಮಣ್ = ಆಡ ಎಂಬಾತನಿಗೆ ಸೇರಿದ ಅಥವಾ ಆತನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿರುವ ಜಮೀನು: ತಾವರೆಯ ಕೆಜೆಯ ಕೆಳಗಣ ಆಡನ ಮಣ್ಣಂ ಧಾರಾಪೂರ್ವ್ವಕಂ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೩೭–೩೭; 1096). [?]

ಆಡಂಗಿ (ನಾ). ಹೆಂಗಸು (ಕ). [← ತೆಲು. ಅಡದಿ]

ಆಡಂಬರ (ನಾ). ೧. ತೋರಿಕೆ; ಡಬಡ್ಡಾಳಿಕೆ; ಡಂಭ; ಮೆರೆತ; ಬಡಾಯಿ: ಸಂಬಂಧಾಕ್ಷರದೊಳೆಲ್ಲ ಮಾತ್ರೆಗಳುಂ ತಳ್ತಿಂಬಾಗೆ ಬೆರಸಿ ಶೋಭಾಡಂಬರಮಂ ಪಡೆಗುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೫೧ ಅಡಿಟ); ಅತಿದೀರ್ಘಸಮಾಸಾಂಚಿತಗತಿ ಶಬ್ದಾಡಂಬರಾನುವಿದ್ಧಂ ಕ್ರೋಧಾದ್ಭುತರೌದ್ರ ವೀರರಸಂಗತಮುಂತದು ಗೌಡರೀತಿ ಪರುಷಪ್ರಾಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೮೬); ತ್ರ್ಯಂಬಕಾರ್ಚನೆಗೆಂದು . . . ಒಂದುದಿನವಾಡಂಬರದ ಮಳೆಯೊಳು ಕುಸುಮತತಿಯಂ ತಿರಿದುಕೊಂಡು (ಬಸಪು. ೧೦–೯); ಭೂಮಿಜರು ತಾವಜಿಯರಾಡಂಬರದ ಭಕ್ತಿಯಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧–೨೮); ಆಡಂಬರದ ಲಗ್ಗೆಯಲೊದಜಿದವು ನಿಸ್ಸಾಳಕೋಟಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨–೨೮); ಡೊಂಬಿನ ಚತುರ್ಬಲಮಿದೇಕೆ ಭೂಪಾಲರಾಡಂಬರದ ಛತ್ರ ಚಮರಂಗಳೇತಕೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭–೫೪); ಹೆಮ್ಮೆಯೊಡನೆ ಆಡಂಬರವೂ ಹೆಚ್ಚು (ಮಣಿಸ. ೫೨). ೨. ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಬಾರಿಸುವ ತಮ್ಮಟೆ; ಯುದ್ಧಭೇರಿ: ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ವೀಣೆ . . . ಭೂಮಿದುಂದುಭಿ, ಆಡಂಬರ ಮುಂತಾದ ವಾದ್ಯಗಳ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ (ಭಾರದ. ೫೩೭). ೩. ಗುಡುಗು; ಮೇಘಗರ್ಜನೆ. ೪. ಆನೆಯ ಮರಿ. ೫. ಪ್ರಪಂಚ; ವಿಸ್ತಾರ: "ದ್ವಿಪದ ಮಜೆಯೊಳು ಪ್ರಪಂಚದೊಳು ಗರ್ಜಿತದೊಳಾಡಂಬರಾಖ್ಯಮದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೪–೨೬); "ಅಭ್ರಗರ್ಜಿತಮುಂ ಡಂಬ ಮತಂಗ ಪೋತಕಮಿವಿಂತಾಡಂಬರಾವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೧೩೬). [ಸಂ.]

ಆಡಂಬುಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಮೈಔಗಿ. ೨೩–೪೨೪). [ಅಡಂಬು₀ + ಬಳ್ಳಿ]

ಆಡನೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಕನ್ನಯ್ಯ ಅಡನೂರನಭ್ಯನ್ತರಸಿದ್ಧಿಯಾಗೆ ಏಳುಂ ಗೌಡಳುಂ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೩೦–೫; 964). [ಅಡ + ಊರು₃ (< ಊರ್)]

ಆಡನೆಲ್ಲಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನೆಲ್ಲಿಯ ಗಿಡ (ಕ). [ಅಡು₂ + ನೆಲ್ಲಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಆಡಪಗಡಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡರುಮಾಲು: ಪರಸತಿಯರ ಬಯಸುವಗೆ ಪನ್ನಗಶಯನವೇಕೆ ಹರಿದಾಡುವನಿಗೇಕೆ ಆಡಪಗಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಡಪಡವಿಕೆ] (ಪುರಂದ. ೧–೧೦೦–೩). [← ಮರಾ. ಅಡಪಗಡೀ ?]

ಆಡಯಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಮೈಔಗಿ. ೪೬–೯೨೪). [?]

ಆಡಲಬು (ನಾ). ನೆಲದಲ್ಲಿಯೇ ಹರಡಿಕೊಂಡು ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಗಿಡ. (ಕ). [?]

ಆಡಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹರಳು, —ಔಡಲ. 'ಆಡಲು ಹರಳುಗಿಡ' ಪರಾ. [?]

ಆಡಲುಹರಳುಗಿಡ (ನಾ). ಕಾಡುಹರಳು; ಅವುಡಲು (ಕ). [ಅಡಲು + ಹರಳು + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಆಡವಲ (ನಾ). ಬಯಲು; ಸಾಗುವಳಿಮಾಡದ ನೆಲ (?): ಕೆಜೆಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಗದ್ಯಾಣಂ ೪೦ ಆಡವಲಂ ಗದ್ಯಾಣಂ ೧ ತಪ್ಪಿದಂ ಕವಿಲೆಯ ನಳಿದಂ (ಎಕ. IX, ಕೊಡಗು. ೪೯–೧೨; 1070); ನೀರಗಾವುಣ್ಡನ ಕೆಯ್ಯುಲ್ಪೊನ್ನಜಿಕೊಟ್ಟು ಮಣ್ಣಜಿಕೊಣ್ಡು ಪತ್ತುಖಣ್ಡುವೆಯ ಆಡವಲಂ ಕೊಟ್ಟಂ ತಪ್ಪಿದಂ ಕವಿಲೆಯನಳಿದಂ (ಎಕ. IX, ಕೊಡಗು. ೫೦–೯, 1070). [< ಅಡುವೊಲ ?]

ಆಡಸೋಗೆ 'ಅಡುಸೋಗೆ' ನೋ.

ಆಡಳತೆ 'ಆಡಳಿತ' ನೋ.

ಆಡಳಿತ, ಆಡಳತೆ, ಆಡಳಿತೆ (ನಾ). ಸಂಸ್ಥೆಯ ಅಥವಾ ರಾಜ್ಯದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ; ಅಧಿಕಾರ ನಡೆಸುವುದು; ವ್ಯವಹಾರ; ಅಳಿಕೆ: ನಿಗರ್ವರಗ್ರದಮಣಿಯು ಪೇಳಿದನೂರ್ವಿಯಾಡಳಿತವನು ಲಾಲಿಪುದೊಲವಿನೊಳಗೆಂದು (ಬಜ್ಜಪು. ೬೬–೧೪); ರಾಜ್ಯಭಾರದ ಕೆಲಸ, ಆಡಳಿತ ಹೂವಿನ ಹಾಸಿಗೆ ಅಲ್ಲ (ಚಕರಾ. ೨೩೨); ಗೋವಿಂದ ಮಾಸ್ತರರ ಬಿಗುವಿಲ್ಲದ ಆಡಳಿತವೇ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ (ಕಾವೇರಿ. ೧೧). 'ಆಡಳಿತಗಾರ', 'ಆಡಳಿತಮಂಡಳಿ' ಪರಾ. **ಆಡಳತೆ:** ದೇಶ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಆಡಳತೆಗೆ ಬರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ . . . ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಶೋಷಿಸಿ (ರತ್ನಗೋ. ೧).

ಆಡಳಿತೆ : ನಿಮ್ಮ ಸಮಯವಿಡೀ ದೇಶೋದ್ಧಾರ ಮತ್ತು ಆಡಳಿತೆಯಲ್ಲೇ ಕಳೆಯುವುದು (ದೇಶಧು. ೯೭); ಅವನು ನಾಡಿನ ಆಡಳಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಶ್ರದ್ಧೆ ವಹಿಸತೊಡಗಿದ (ಹಾಹುತ್ತ. ೯೯). [?]

ಆಡಳಿತಗಾತಿ (ನಾ). ಆಡಳಿತ ನಡೆಸುವವಳು (Administratrix. ಇಂಕನಿ). [ಆಡಳಿತಗಾರ + -ತಿ$_1$]

ಆಡಳಿತಗಾರ (ನಾ). ಆಡಳಿತ ನಡೆಸುವವನು; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ; ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕ: ಶಕ್ತರಾದ ಆಡಳಿತಗಾರರೂ ಶೂರರೂ . . . ಆದ ಸೈನ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದೂ ಆವಶ್ಯಕ (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೯೮). [ಆಡಳಿತ + -ಗಾರ (< -ಕಾಜ)]

ಆಡಳಿತಮಂಡಲಿ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರ ಅಥವಾ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯನ್ನು ನಡೆಸುವ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಸಂಸ್ಥೆ : ಆಡಳಿತಮಂಡಲಿಯ ಸದಸ್ಯನೂ . . . ಆಗಿದ್ದುಕೊಂಡು . . . ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಸಸ್ಯಕ. ೧೩೪). [ಆಡಳಿತ + ಮಂಡಲಿ]

ಆಡಳಿತೆ 'ಆಡಳಿತ' ನೋ.

ಆಡಳಿತೆದಾರ (ನಾ). (ಉಕ) = ಆಡಳಿತಗಾರ : ಸಿದ್ದಣ್ಣ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಆಡಳಿತೆದಾರನಾದ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೧೩೯). [ಆಡಳಿತೆ (< ಆಡಳಿತ) + -ದಾರ$_4$]

-ಆಡಿ$_1$ (ಪ್ರ). (ಇದರಲ್ಲಿ) ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಉದಾ— ಉಂಡಾಡಿ, ಒಡನಾಡಿ, ಕಾಡಾಡಿ, ನಾಡಾಡಿ, ಬಾನಾಡಿ.

ಆಡಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಹಕ್ಕಿ. [ಸಂ.]

ಆಡಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಆಡುವುದು ; ಹೇಳುವುದು ; ಹೇಳಿಕೆ: ಆಡಿಕೆ ಬೇಡಿಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೬೦ ಪ್ರಯೋ); ಬೇಡಿದನಿತೋವಿ ಭೇದವಿಲ್ಲದೆ ಕಂಡು ನಾಡಿತ್ತು ನಸುಮುನಿಸೆನಗೆ ಜೋಡಿಯನೆಣಿಪುದುಚಿತವೆ ರಂಗಾಯೆಂಬಳಾಡಿಕೆಗೆಂದೊಲಿದಪೆನೊ (ಶತಸಾಂ. ೩೬-೯೨) ; ಈಗಲೂ ಇದೆ ಎಂದು ಜನದ ಆಡಿಕೆ (ಕೆಲನೆ. ೧೮೦). **೨.** ನಿಂದೆ; ದೂರು : ಜನರ ಆಡಿಕೆಗೂ ಮಗಳ ಬಾಳಿಕೆಗೂ ಸರಿಹೋಯಿತು (ಗಾದೆ). **೩.** ವಂಚನೆ; ನಟನೆ : ಆಡಲೇನದನಾ ಕುರಂಗವ ಬೇಡಿದಳು ನಮ್ಮರಸಿ ನಾವದಱಾಡಿಕೆಯಲೊಳಬೀಳಲಿತ್ತಲು ಸತಿಯ ಶಾಬರದ ಜೋಡಣೆಯ ಯತಿರೂಪದಲಿ . . . ಮಱಿಮಾಡಿ ರಾವಣ ಕೊಂಡುಹೋದನು (ತೊರರಾ. ೪-೨-೪). **೪.** ಚಲನೆ; ಸಂಚಾರ; ಸುಳಿದಾಟ : ನೋಡಿದೆನು ಸೌರಭ್ಯಶೈತ್ಯಸಗಾಢಣೆಯನಾ ಗಂಧವಾಹನನಾಡಿಕೆಯ ಸರಣಿಯನು ಕಂಡನು ಗಂಧವಾಹಸುತ (ತೊರರಾ. ೫-೩-೧೧). [ಆಡು$_1$ + -ಇಕೆ]

ಆಡಿಕೆಮಾತು (ನಾ). ಜನರು ಆಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಾತು ; ಅವರಿವರು ಆಡುವ ಮಾತು ; ನಿಂದೆ: ಆಡಿಕೆ ಮಾತಿನಿಂದಾಗಿ ಎಷ್ಟೋ ಸಂಸಾರಗಳು ಹಾಳಾಗಿವೆ (ನಿಂದಸೆ. ೧೭). [ಆಡಿಕೆ + ಮಾತು$_1$]

-ಆಡಿಗ (ಪ್ರ). (ಇದರಲ್ಲಿ) ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಸ್ವಾಮಿಯೊಡನಾಡಿಗರು ಬೆರ್ಚಿ ತುದಿಯಿಂದ ಬಿರ್ದರಾ ಮರದ (ವರ್ಧಚ. ೧೧-೧೭). '-ಅಡಿಗ' ಪರಾ.

ಆಡಿಗೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ರಜೆ: ಪಾಠಶಾಲೆಗೆ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ ಆಡಿಗೆ ದಿನ (ರೂಢಿ). [← ತುಳು.]

ಆಡಿಟರ್, ಆಡಿಟರು (ನಾ). ಸಂಘಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಹಣಕಾಸುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರಗಳನ್ನು ತನಿಖೆ ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರಿ; ಲೆಕ್ಕಪರಿಶೋಧಕ : ಅಕೌಂಟೆಂಟ್ ಇಲಾಖೆಯ ಆಡಿಟರ್ ಅಥವಾ ಕಂಟ್ರೋಲರ್ (ಗ್ರಾ ಮಾ ಕ. ೭). **ಆಡಿಟರು :** ಆದರಲ್ಲಿ ಎಲೆಕ್ಟ್ರಿಕ್ ಆಫೀಸಿನ ಆಡಿಟರಾಗಿದ್ದ ವಾಸುದೇವರಾಯರು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ತಾಯಿಕ. ೨೨). [← ಇಂ. Auditor]

ಆಡಿಟರು 'ಆಡಿಟರ್' ನೋ.

ಆಡಿತ (ನಾ). ಆಡಿದ್ದು : ಆಯ್ಯನಾಡಿತಗಳನ್ ಮಿೞಿ ನಡೆವಾರ್ಪುಂಟೆ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩-೪೭). [ಆಡು$_1$ + -ತ$_2$]

ಆಡಿತು 'ಆಡಿತ್ತು' ನೋ.

ಆಡಿತ್ತು, ಆಡಿತು (ನಾ). ೧. ಮಾತನಾಡಿದುದು : ಗೊರವನಾಡಿತ್ತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ] ಕಡೆಪರಿತನಕ ನಡೆಯಿತ್ತು ತಾವೊಡಲುವಿಡಿದು ಫಲವೇನು (ಸೋಮಚ. ೬-೪೪). **ಆಡಿತು :** **೧.** ನೋಡು ನೋಡಿಂದೆನ್ನ ರಾಜಋಷಿಯೆಂದು ಕೆಟ್ಟಾಡಿತಕ್ಕಾ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನನಸತ್ಯನಂ ಮಾಡಿಸುವೆನು (ಹಚಕಾ. ೨-೩೪). **೨.** (ಗಾಣ) ಆಡಿದುದು : ಎಣ್ಣೆಯನು ಗಾಣಕ್ಕೆ ನಿಚ್ಚಲು ಅರ್ಧಸೊಲಿಗೆಯನು ಆಡಿತಕ್ಕೆ ಎಱೆವರು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೩೬-೨೭ ; 1219). [ಆಡು$_1$ + -ತು$_1$]

ಆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲುಗಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಅತ್ತಿತ್ತ ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಕೈಯಂ ಕಾಲುಮನಾಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಟ]ಸದೊಂದು ಕೆಲದಿಂದೊಂದು ಕೆಲಕ್ಕೆ ಮಗುಚಿದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೧-೧೨) ; ಬೆರಲನಾಡಿಸುತ್ತುಂ ಪುರ್ವಿಕ್ಕುತ್ತುಂ ಸೊಕ್ಕಿದರಂತೆ ಮರುಳ್ಗೊಂಡವರಂತೆ ದೆಸೆಯಂ ನೋಡುತ್ತುಂ . . . ಎಸಗುವಾತಂ ಮೂಜನೆಯ ಶ್ರಾವಕಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೩೬). **೨.** ನರ್ತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಕುಣಿಸು ; ಪಾತ್ರವನ್ನು ಅಭಿನಯಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : "ಆಡಿಸು—ನರ್ತನ ವಿಧೌ" (ಶಮಧಾ) ; ಮಾಣದಾಡಿಸಿದಾತನಂಗಜನೆಂಬ ನಟ್ಟುವಂ (ಆದಿಪು. ೪-೧೫) ; ವಿರಾಟನ ಮಗಳುತ್ತರೆ ಮೊದಲಾಗೆ ಪಲವುಂ ಪಾತ್ರಂಗಳನಾಡಿಸುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೫ ವ) ; ತರುಣಿಯ ಬೆನ್ನೊಳಂಗಭವನಾಡಿಸಿ ದಂಡದೊಳಾಡಿ ಗೋರಿಗೊಂಡೆರಳೆವೊಲಾಗಿ ಪೋದನೊ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೨೩) ; ಆಡಿಸುತೆ ಪಾಡಿಸುತಮಿರ್ದನಾ ವನದೊಳಗೆ (ನಂಬಿರ. ೫-೧೧೦) ; ಈ ಹರಿಯಾಡಿಸಿದವೋಲಾಡಿ ಕೆಟ್ಟರಿ ಖಳರು ನೀವೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೧೭). **೩.** ವ್ಯವಹರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಅನಿದನಱಿಯದೆ ದುಷ್ಟಕಷ್ಟರೊಡನಾಡಿಸಿದೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೮೦) ; ಹಾಡಿಸಬೇಡ ನಾನಾ ವಾದ್ಯವ ದನಿಮಾಡಿಸಬೇಡೊರ್ವರೊಡನೆ ಆಡಿಸಬೇಡ ಸ್ವಸ್ಥದಿ ನಿದ್ದೆಗೆಯ್ವುದೆಂದಾಡಿದಳ್ ಚಿತ್ರಲೇಖೆ (ಮೋಹತ. ೨೭-೩೬). **೪.** (ಪಗಡೆ, ಚದುರಂಗ ಮುಂತಾದ) ಆಟಗಳನ್ನು ಆಡುವಂತೆ ಮಾಡು : ಆ ಯಮನಂದನನಲ್ತೆ ನೆತ್ತದೊಳ್ ಬೆಸನಿಗನಾತನಂ ಬರಿಸಿ ನೆತ್ತಮನಾಡಿಸಿ ಗೆಲ್ದುಕೊಳ್ವಮೀ ವಸುಮತಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೮) ; ಜಗದುದ್ಧಾರನ ಆಡಿಸಿದಳೆಶೋದೆ (ಪುರಂದ. ೪-೧೬೬ ಪ). **೫.** ಮಾತನಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಹೇಳಿಸು; ನುಡಿಸು : ಎನ್ನನಿವರಾಡಿಸಿದಡೇನನಾಡುವೆನೆಂದು ತನ್ನ ಮನದೊಳಗೆ ತಾಂ ನೆನೆದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದಳು (ಹಚಕಾ. ೧೩-೪) ; ಆ ಸರಸ್ವತಿಯನೊಲಿಸಿಯವಳಿಂ ಕಾಳಿದಾಸೋಹಮೆಂದಾಡಿಸಿದ ಭಾಸುರ ಸಕಲ ಕಲಾಕೋವಿದ ಕಾಳಿದಾಸನಡಿಗಳಿಗೆಱಗುವೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೪೦) ; ಆಡಿಸುವರಾಯೆಂದು ದಾಯೆಂದು ಬಾಯೆಂದು . . . ಕುವರನಂ (ಚಿಬಪು. ೫-೨೬). **೬.** ಗಾಣದಲ್ಲಿ ನುರುಗಿಸು ; ಒರಳಿನಲ್ಲಿ ತಿರುವು : ಬಿಳಿದಾಗಿ ತೊಳೆದೆಳ್ಳ ಕಪ್ಪನೆಲ್ಲವ ತೆಗೆದು ... ಗಾಣವನು ಕಣೆಯದೊಳೆಳ್ಳ ಎಳನೀರು ಸಹಿತ ಹುಯಿದಾಡಿಸುತ್ತಾ ಯೆಣ್ಣೆಯಂ ತೆಗೆದು (ಸೂಪಶಾ. ೨-೨೩) ; ಉದ್ದಿನಬೇಳೆಯನ್ನು ನಯವಾಗಿ ಆಡಿಸಿದ ಹೊರತು ಇಡ್ಡಲಿ ಹದವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

ಆಡಿಸ್ಯಾಡು = **೧.** ಆಟವಾಡಿಸು : ಬೆಕ್ಕು ಇಲಿಗಳನ್ನು ಆಡಿಸ್ಯಾಡಿ ಕೊಲ್ಲುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೩೧). **೨.** ಗೇಲಿಮಾಡು : ರಾಮನು . . . ಆಕೆಯೊಂದಿಗೆ ನಕ್ಕು ನಗುತ್ತ ಆಡಿಸ್ಯಾಡುತ್ತ ಸಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಬನಸಿ. ೧೮೭). [ಆಡು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಆಡು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲುಗು; ಚಲಿಸು: ಧ್ಯಾನದೊಳಭವಂ ನೆಱೆದಿನಿಸಾನು ಮನೆರೆಮುಚ್ಚಿ ಕಣ್ಗಳಂ ನಿಶ್ಚಳಿತಂ ತಾನಿರ್ದು ಮಱೆದು ಕೆಂದಿದ ಮಾನಂ ತ[ಳ್ತಾ]ಡದಿರ್ದ ಮಡುವಂ ಪೋಲ್ತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೩) ; ತೆಱೆದುಱು ಗಲ್ಗಾಳಿಯಿಂದಾಡೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೪೦); ಆಕಾಶದಲಾಡುವ ಹದ್ದನೊಂದು ಸರ್ಪ ನುಂಗಿತ್ತ ಕಂಡೆ (ಆದವ. ೧೦೦) ; ಕಡೆಗಣ್ಣಾಡಿತಿವದಿರ ಮೇಲೆ (ಕು ವ್ಯಾ ಸ. ೧೬–೧೬). ೨. ಕುಣಿ; ನರ್ತಿಸು; ಪಾತ್ರವನ್ನು ಅಭಿನಯಿಸು; ಪ್ರದರ್ಶಿಸು: "ಅಡು–ನರ್ತನೇ, ಅಜೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಎನಿತಾನುಂ ರೂಪುಗಳಂ ಕೈಕೊಂಡು ಮರಮೊಗಂಗಳನಿಟ್ಟು ಬಂದು ಮುಂದೆ ಆಡಿಯುಂ ಪಾಡಿಯುಂ ನಗಿಸಿಯುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೮–೧೬) ; ಮಾನಾವೆ ಪಂದಿಯೆಂದೆನಿತಾನುಂ ತೆಜನಾಗಿ ಡೊಂಬವಿದ್ದೆಯನಾಡಲ್ ನೀನಱಿವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೭); ನೀರಜೋತ್ಪಲವರ್ಣನಾಡಿದನಾಡಿದಂ ಕಮಲೇಕ್ಷಣಂ (ಜಗವಿ. ೩–೫೩) ; ಆಡಿದನಾಡಿದನಾಹಾ ಶಂಕರನಾಡಿದನಾ ಗುಂಡನ ಮುಂದೀಶ್ವರಂ (ಕುಂಬರ. ೬೬–೨೦) ; ಗಿಳಿಗಳು ಕೂಗೆ ನವಿಲುಗಳಾಡೆ (ನಳಚ. ೧–೩೭) ; ಆಟವಿಕನೊಂದೊಂದು ಬಹುರೂಪಮಂ ತಾಳ್ದು ನಾಟಕವನಾಡಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫–೪೯). ೩. ಕ್ರೀಡಿಸು; ವಿಹರಿಸು: ಒಂದು ಬಟ್ಟನ ಮೇಗೆ ಪದಿನಾಲ್ಕು ಬಟ್ಟನೊಂದೊಂದಱ ಮೇಗೋಳಿಯೊಳಿಟ್ಟಾಡುತ್ತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೩–೨೨) ; ಸೆಱೆಯುಮೇಱುಂ ನೆತ್ತ ಮಾಡುವರೊಳ್ (ಎಇ. XIII, ೩೩೨–೪೪ ; 929) ; ಮಧುವುಂ ಮನೋಭವನುಮಟ್ಟಿಯೊಳಾಡುವ ಪೊನ್ನಬಟ್ಟಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೫೮); ಪುಲಿಯ ಮಾಸೆಯನಂಜದುಯ್ಯಲನಾಡಲಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೬೯) ; ಅಹಿಪನ ಫಣಾಮಂಡಳದೊಳಾಡಲುಬಹುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೩೭) ; ಚೆನ್ನೆಯರ್ ಪಾಱುಗುಪ್ಪೆಯನಾಡುವ ಮಣಲ್ದಿಣ್ಣೆಯ ನೋಡಿ ಹಿಗ್ಗಿದರು (ಮೋಹತ. ೪–೫೮) ; ಆಡಿಬಾ ನನ ಕಂದ ಅಂಗಾಲ ತೊಳೆದೇನು (ಗರತಿ. ೮೬–೧೩). ೪. ಪಗಡೆ, ಜೂಜು, ಬೇಟೆ ಮುಂತಾದ ಕ್ರೀಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗು: ನೆತ್ತಮನಾಡಿ ಭಾನುಮತಿ ಸೋಲ್ತೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೬೯) ; ಅಡಿ ನಳ ಕೆಟ್ಟ ಮತ್ತಾಡಿ ಧರ್ಮಜ ಕೆಟ್ಟ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೧೨); ಅಡಿ ಮಗ ಕೆಟ್ಟ ಕೂಡಿ ಮಗಳು ಕೆಟ್ಟಳು (ಗಾದೆ). ೫. ನುಡಿ; ಹೇಳು: ಉಮ್ಮಳಿಸಬೇಡೆಂದು ಮಂತ್ರಿಗಾಡಿದನರಸನು (ಹಚಕಾ. ೧೦–೧೫) ; ಆಡದಿರಸತ್ಯವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೫೫) ; ಆಡದಲೆ ಮಾಡುವನು ರೂಢಿಯೊಳಗುತ್ತಮನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೭೯) ; ಮಾಡಿದವರ ಪಾಪ ಆಡಿದವರ ಬಾಯಲ್ಲಿ (ಗಾದೆ). ೬. ವಾಗ್ದಾನಮಾಡು; ಮಾತುಕೊಡು: ಚಾಳುಕ್ಯವಂಶದೊಳೆಲ್ಲಿಯುಮಿನ್ನೆವರೆಗಂ ನುಡಿದು ಪುಸಿವುದುಂ ಅಡಿ ಅಳುಪುವುದುಂ . . . ಇಲ್ಲಂ (ಗದಾಯು. ೨–೭ ವ) ; ಸಂದ ರೇವಣಸಿದ್ಧ ನಾಡಿ ತಪ್ಪುವನೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೪೫). ೭. ವ್ಯವಹರಿಸು: ಪುದಿದ ಸುತ ಮೋಹದಿಂದೋದಿದೊಡಂ ಮುನಿಜನದ ಸಾರೆ ಬಸದಿಯೊಳಿರ್ದಾಡಿದೊಡಮಿವನಲಸುಗೆಂಪಾನಿದನಱಿಯದೆ ದುಷ್ಟಕಷ್ಟರೊಡನಾಡಿಸಿದೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೮೦) ; ಮಂದಮಾರುತನೊಡಗೂಡಿ ಬಂದ ಸಹಕಾರ ಪರಾಗದೊಳಾಡಿದಂತೆ . . . ಗುಣವರ್ಮನ ಸೂಕ್ತಿಸಂಚಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧–೬೬) ; ಹಾಲ ಮುಂದಣ ಬೆಕ್ಕಾಡುವೊಲಾಡಿಕೊಂಡು (ಸೋಮೇಶ. ೧೦೭). ೮. ನಿಂದಿಸು; ತೆಗಳು: ಭಕ್ತರನಾಡಲೆಂತಹುದು (ಬಸವು. ೫೭–೩೦) ; ಯಾತರಿಂದಲಿ ಹೋದಿತೋ ಭೂತನಾಥನ ನಂಬಿದವರ ನಾಡಿದ ದೋಷ (ಚಿದಾವ. ೮೨–೩). ☞ ಈ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಆಚರಿಸು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈ ಧಾತು ಹಲವು ಧಾತುಗಳ ಅಥವಾ ಭೂತನ್ಯೂನ ರೂಪಗಳ ಮುಂದೆ ಸೇರಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಉದಾ: ಓಡಾಡು, ಓಲಾಡು, ಕುಣಿದಾಡು, ಕೊರಚಾಡು, ಹೊರಳಾಡು.

ಆಡಗೊಡು = ಆಡಲು ಅವಕಾಶಕೊಡು (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೩೨ ಕಿ).

ಆಡಿಕೊಳ್ಳು = ೧. ಅಲ್ಲಗಳೆದು ಮಾತಾಡು; ಹೀಯಾಳಿಸಿ ನುಡಿ: ಆಡಹೋದಲ್ಲೆ ಮಕ್ಕಳು ಆಡಿಕೊಂಬರು (ಪುರಂದ. ೨–೧೯ ಪ) ; ಇದಂ ತಿಳಿಯದೆ ಮುಗ್ಧಜನರು ಮನಬಂದಂತೆ ಆಡಿಕೊಂಡಾರು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೩೧೧) ; ನಿಮ್ಮ ತಂದೆ. . .ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಹೊಗಳಿಕೊಂಡು ಕವನಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವನು ಎಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಆಡಿಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಕಾಣೆಯಾ (ಆರ್ಯಕ. ೫೫). ೨. ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳು: ಕೊಟ್ಟು ಕುದಿಯಲಿ ಬೇಡ ಕೊಟ್ಟಾಡಿಕೊಳಬೇಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೧೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಅಡು; ಕೊಡ. ಆಡ್; ಕೊಲಾ. ಆಡ್; ನಾಯ್ಕಿ. ಆರ್]

ಆಡು₂ (ನಾ). ಆಟವಾಡುವುದು. 'ಆಡುಂಗಾಱ', 'ಆಡುಂಗುಳಿ' ಪರಾ. [< ಆಡು₁]

ಆಡು₃, ಅಂಡು (ನಾ). ಮೇಕೆ; ಅಜ: "ಅಡು–ನರ್ತನೇ, ಅಜೇ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; ಅವರೆಯುಮೆಣ್ಣೆಯುಮಾಡಿನಳೆಯುಮಂ ಬಡ್ಡಿಸಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೮–೨೬) ; ಸತ್ತುಗದ ಪುಡಿಯಂ ಪತ್ತುಪಣವಿಂಗೆ ಮಾಱಿ ಪತ್ತಾಡಂ ಕೊಳ್ವೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೮೬–೫) ; ಆಡು ಮುಟ್ಟದ ಗಿಡುವಿಲ್ಲ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೪೨) ; ಆಡ ಮೊಲೆಯಂತೆ ನೇಲ್ದಲ್ಲಾಡುವ ಮೊಲೆ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧–೪೧) ; ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಆಡಿನ ಹಿಕ್ಕೆ ಲಿಂಗವಾದುದಿಲ್ಲವೇ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೨೩೩). **ಅಂಡು**: ಎಮ್ಮೆ ಒಂದಕ್ಕಂ ಹಾಗ ಅಂಡು ಕುಱಿ ಕಾಲುನಡೆ ಒಂದಕ್ಕಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫–೧೧೫; 1382).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆಡು, ಯಾಡು; ಮಲ. ಆಡು; ತುಳು. ಏಡು; ತೆಲು. ಏಡಿಕ, ಏಟ; ಗೊಂಡಿ. ಏಟ = ಹೆಣ್ಣುಮೇಕೆ; ಕುಇ. ಓಡ; ಕುರುಖ್. ಏಡಾ = ಹೆಣ್ಣುಮೇಕೆ; ಮಲ್ತೊ. ಏಡೆ = ಹೆಣ್ಣುಮೇಕೆ; ಬ್ರಾಹೂ. ಹೇಟ್. / ಸಂ. ಏಡ, ಏಡಕ = ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುರಿ]

ಆಡುಂಗಾಯ್ತು (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ರಕ್ಷಣೆಮಾಡುವವನು: "ಆಡುಂಗಾಯ್ತರೆನುತ್ತಂದಾಡಲ್ ತಾಂ ಕೊಟ್ಟದವರ್ಗಳಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ.೧೬೦).

[< ಅಡಂಗಾಯ್ತು]

ಆಡುಂಗಾಱ (ನಾ). ಆಟಗಾರ; ವೇಷಧಾರಿ: ಆಡುಂಗಾಱನೆನಲ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಪದಿನಾಱುಂ ಸಾಸಿರಕ್ಕೊಲ್ದವಂ . . . ನೋಡಿಂ ಸರೋಜಾಕ್ಷನಾ (ವಸ್ತವಂ. ೯–೬೯). [ಆಡು₂ + –ಗಾಱ (< –ಕಾಱ)]

ಆಡುಂಗುಳಿ, ಆಡುಕುಳಿ (ನಾ). ಆಡುವ ಶೀಲವುಳ್ಳವನು; ಆಟದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಗುಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ–ಆಡುಂಗುಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಆಟಂಗುಳಿ] ಸಾಲಂಗುಳಿ, ಲಂಚಂಗುಳಿ (ಶಮುದ. ೨೦೨ಪ್ರಯೋ). **ಆಡುಕುಳಿ**: "ಆಡುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು" (ಗಂಗಾಮ. ೨೪).

[ಆಡು₂ + –ಕುಳಿ₃]

ಆಡುಂದೊಲೆ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೂ ಕೆಳಕ್ಕೂ ತೂಗಾಡುವ ತೊಲೆ, —ದಿಮ್ಮಿ; ಏತ: "ಆಡುಂದೊಲೆ ಎಂದು ಏತದ ಮರ" (ಶಮುದ. ನ. ೧೮೧ ಅಡಿಟಿ) ; ಎತ್ತುಪೇತದಾಡುಂದೊಲೆಯಂತೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದುದೇಱಿದಿಭಂ ಕದನತ್ರಿಣೇತ್ರನಾ (ಶಮುದ. ನ. ೧೮೧ ಪ್ರಯೋ) ; ತೂಗುಂದೊಟ್ಟಿಲ್, ಆಡುಂದೊಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ರೆ] (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೪ ಪ್ರಯೋ).

[ಆಡು₁ + ತೊಲೆ₁]

ಆಡುಂಬೊಲ, ಆಡುವೊಲ (ನಾ). ೧. ಆಟದ ಬಯಲು; ಕ್ರೀಡಾಂಗಣ: ಘೋರತರ ವನವಿದ್ದುದು . . . ಕಾಂತಾರಚರರಾಡುಂಬೊಲನು ತಾನಾಗಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೩) ; ವಾಜಿದ್ಯೂತ ಚೆಂಡಿನಾಟದ ಮಹಾವಿಸ್ತಾರದಾಡುಂಬೊಲಂ (ನೃಸೂಮ. ೪–೭೬). ೨. ಆಶ್ರಯ ಸ್ಥಾನ: "ಆಡುಂಬೊಲಂ ಆಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೫–೨೯೦) ;

"ಆಡುಂಬೊಲನೆಂದಕ್ಕು ನೆಲ ತಾಣ ಗೊತ್ತುಂ . . . ಅಗರ" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೫); ಬೀಡು ಸುಕೃತಕ್ಕೆ ಚೆಲ್ವಿಂಗಾಡುಂಬೊಲನಾಶ್ರಯುಂ ಸುಖಕ್ಕೆನೆ (ಪಂರಾಪೂ. ೧–೧೦೧); ಬಹು ಧರ್ಮಧೇನುನಿವಹಕ್ಕಾಡುಂಬೊಲಂ ಬೆಳ್ವಲಂ (ಎಇ. XIII, ೪೪–೩೪; 1112); ಪರಿಮಳದಾಡುಂಬೊಲನಿದು ವರವಿಟರ ವಿಶಾಲಲೋಲಲೀಲಾಸ್ಥಲಂ (ಗಿರಿಕ. ೨–೮೪). **ಆಡುವೊಲ**: ೧. ಚೆಲುವನು ತೋಱುತಿರ್ದಳು ಜಗದ ಜಂಗುಳಿಗಾಡುವೊಲನಾಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ವೋಜೆಯಲಿ] (ಪ್ರಭುಲೀ. ૩–૩೧). ೨. ಅಲರಶರನ ಬೀಡಪ ರಂಜಿಮಿಗದಾಡುವೊಲ ಕಾಮುಪಶು ಮೇವ ಕಾಡು (ನೇಮಿಸಂ. ೧–೬೧).
[ಆಡು$_1$ + ಪೊಲ]

ಆಡುಕಿವಿಗ (ನಾ). ಆಡಿನ ಕಿವಿಯಂತೆ ಎಲೆಯಿರುವ ಒಂದು ಗಿಡ: "ಅಜಕರ್ಣಾ–ಆಡುಕಿವಿಗಸು" (ಓಷಧಿ. ೬). [ಆಡು$_3$ + ಕಿವಿ + –ಗ$_2$]

ಆಡುಕುಳಿ 'ಆಡುಂಗುಳಿ' ನೋ.

ಆಡುಗಬ್ಬ (ನಾ). ನಾಟಕ; ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯ: ಆಡುಗಬ್ಬವು ದೃಶ್ಯವು ಹಾಡುಗಬ್ಬವು ಶ್ರಾವ್ಯವು (ಸಾಹಿವಿ. ೪೨). [ಆಡು$_1$ + ಕಬ್ಬ$_1$]

ಆಡುಗಾಡು (ನಾ). ಓಡಾಡುವ ಕಾಡಿನ ಪ್ರದೇಶ, —ಅರಣ್ಯ: ಕುರುಪತಿಯ ಗಾಢದ ಸಗಾಢಿಕೆಯ ನೋಡಿ ನಸಿಯಲಿ ಪಾಂಡುಸುತರವ ರಾಡುಗಾಡಿನ ಹೊಲನ ಹೊರೆಯಲಿ ಕೂಡೆ ತನುಪರಿಮಳದಲರಮನೆ ಯಂಗನಾನಿವಹ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೭–೨೦). [ಆಡು$_1$ + ಕಾಡು$_2$]

ಆಡುದೆಱೆ (ನಾ). ಆಡುಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ: ಆ ಸ್ಥಳಂಗಳಿಗೆ ಹೊಗೆದೆಱೆ ಮಗ್ಗದೆಱೆ . . . ಆಡುದೆಱೆ ಆಲೆದೆಱೆ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೦೪–೪೧; 1200); ಮದುವೆದೆಱೆ ವೊಳವಾಱು ಆಲೆದೆಱೆ ಆಡುದೆಱೆ ಮೊಟ್ಟೆಸುಂಕ ಯಿಷ್ಟು (ಎಕ. XIV, ಕೃಷ್ಣರಾ. ೮೧–೧೦; 1402).
[ಆಡು$_3$ + ತೆಱೆ$_2$]

ಆಡುನುಡಿ (ನಾ). ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದ್ದು ಗ್ರಂಥಸ್ಥವಲ್ಲದ ಭಾಷೆ; ಬಳಕೆಯ ಮಾತು: ಹೊಸ ವೈಚಾರಿಕತೆಯ ಮೂಲಕ . . . ಅವರು ಆಡುನುಡಿಗೆ ಸಮೀಪವಾಗಿದ್ದ ಸಾಹಿತ್ಯಭಾಷೆಯೊಂದನ್ನು ರೂಪಿಸಲು ಸಮರ್ಥರಾದರು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೭೯). [ಆಡು$_1$ + ನುಡಿ$_2$]

ಆಡುಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ (ಮೈಔಗಿ. ೪೬–೯೧೩).
[ಆಡು ? + ಬಳ್ಳಿ]

ಆಡುಬೆಣೆ (ನಾ). ಯಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಚಾಲನೆಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವ ಉರುಳಿಯ ಆಕಾರದ (ಉರುಟಾಗಿಯೂ ನಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ) ಉದ್ದವಾದ ಬೆಣೆ; "... ದುಂಡುಬಿಲ್ಲೆ ಅಥವಾ ಕಡಮೆ ಯುದ್ದದ ಉರುಳೆ: ಆಡುಬೆಣೆ" (Piston. ಇಂಕನ್ನಿ): ಉಗಿಯು ಉರುಳೆ ಕೋಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಆದರೊಳಗಿನ ಆಡುಬೆಣೆಯನ್ನು ಚಲಿಸುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ (ವಿಜ್ಞಾವಿ. ೪೭). [ಆಡು$_1$ + ಬೆಣೆ]

ಆಡುಭಾಷೆ (ನಾ). = ಆಡುನುಡಿ: ಬಡಗರ ಭಾಷೆ ಕೇವಲ ಆಡುಭಾಷೆ (ರೂಢಿ). [ಆಡು$_1$ + ಭಾಷೆ]

ಆಡುಮನೆ (ನಾ). ಆಡುಗಳನ್ನು ಕೂಡುವ ಮನೆ; ಕೊಟ್ಟಿಗೆ; ರೊಪ್ಪ: ಆ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸಲುವ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ಆಡುಮನೆ ಆಗಾಮಿ ತೋಟ ಮಡಿಕೆ ಆಣೆ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೬೦–೯; 1611). 'ಆಡುಮನೆವಣ' ಪರಾ. [ಆಡು$_3$ + ಮನೆ]

ಆಡುಮನೆವಣ (ನಾ). ಆಡುಗಳ ಮನೆಗಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಸುಂಕ (?): ಗ್ರಾಮಕೆ ಸಲುವ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಆಡುಮನೆವಣ ವೊಳವಾಱು ಹೊಱವಾಱು ಮತೆನುಂಟಾದ ಸರ್ವಸ್ವಾಮ್ಯವನು . . . ಕೊಟ ಷಿಲಾಷಸನ (ಎಕ. XIV, ಚಾಮರಾ. ೨೬೬–೮; ?).
[ಆಡುಮನೆ + ಪಣ$_1$]

ಆಡುಮಾತು (ನಾ). ೧. ಬಾಯಿಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಆಗಿರುವ ಒಪ್ಪಂದ; ಕೊಟ್ಟ ಮಾತು; ವಾಗ್ದಾನ. ೨. ಜನಬಳಕೆಯ ಮಾತು: ಗದ್ಯಶೈಲಿಯನ್ನು ಆಡುಮಾತಿನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತಂದು ಅದನ್ನು ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ತಿದ್ದಿ (ನಿಬಂಧ. II, VIII ಮುನ್ನು). [ಆಡು$_1$ + ಮಾತು$_1$]

ಆಡುಮುಟ್ಟದಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ; ಕತ್ತೆಕಿವಿ ಗಿಡ: ಆಡುಮುಟ್ಟದ ಗಿಡದ ಬೇರು, ಗಿರಿಕರ್ಣಿಕೆಯ ಬೇರು, ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಬೀಜ, ಚಂದನ . . . ಮಜ್ಜಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಕುಡಿಯ ಕೊಡಿಸಲು ಕತ್ತೆಯ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಗಳೂ ಪರಿಹರವಹವು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, 218).
[ಆಡು$_3$ + ಮುಟ್ಟು$_1$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಆಡುಮೊಗ (ನಾ). ಆಡಿನಂತಹ ಮುಖವುಳ್ಳವನು; ದಕ್ಷಬ್ರಹ್ಮ: ಆಡುಮೊಗನ ಮಗಳು (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೨೫). [ಆಡು$_3$ + ಮೊಗ]

ಆಡುರಿ (ನಾ). (ಮರಿ ಹಾಲು ಕುಡಿಯದಂತೆ) ಆಡಿನ ಕೆಚ್ಚಲಿಗೆ ಮರೆಮಾಡಿ ಕಟ್ಟುವ ಬಟ್ಟೆ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೮). [ಆಡು$_3$ + ಉರಿ ?]

ಆಡುವಳ (ನಾ). ಆಟವಾಡುವವನು; ಆಟಗಾರ: ಕಾಲ್ಚೆಂಡನಾಡಿದರ್ ಈ ಯುಗದ ಆಡುವಳರಿನ್ನು ಬರಲೇಬೇಕು ಚೆಂಡಾಟ (ನವ್ಯಧ್ವ. ೧೧).
[ಆಡು$_1$ + –ವಳ]

ಆಡುವೊಲ 'ಆಡುಂಬೊಲ' ನೋ.

ಆಡುಸೋಗೆ, ಅಡುಸೋಗೆ, ಆಡಸೋಗೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಸರದ ಗಿಡ; ಅಡಸಲಗಿಡ; ಆಟರೂಷಕ; ವಾಸಕ: "ಆಟರುಷ – ಅಡುಸೋಗೆ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ); ವಿಶ್ವಂ ದ್ರಾಕ್ಷಾಫಲಮಾಡುಸೋಗೆ ಎಂಬಿವು ಕಲಸಿಟ್ಟ ಕಷಾಯದಿಂ ಕಫಜ್ವರ ಹರಣಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ૩–૩૩); ಗೂರುಬ್ಬಸ ಬಹಳ ಪ್ರಬಲತರದ್ದಿದ್ದರೆ ಆಡುಸೋಗೆ ರಸದೊಡನೆ ಅರ್ಧ ಚುಟಿಕೆ ವಂಶಲೋಚನವನ್ನು ಮಸೆದು ಸೇರಿಸಿ ಜೇನುಸೇರಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತಾ ಬಂದರೆ ಬೇಗನೆ ಗುಣವಾಗುವುದು (ಮನೆಮ. ೧೮). **ಅಡುಸೋಗೆ**: "ಯಾಯುತ್ – ಅಡುಸೋಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೧૩೨). **ಆಡಸೋಗೆ**: "ವಾಸಾಟರೂಷಾಹ್ವಯಮಾಡಸೋಗೆ" (ವಸ್ತುಕೋ. ૩೯–૩೭); "ಆಟರೂಷಕ – ಆಡಸೋಗೆ" (ಶಮದ. ೨೮೮ ಪ್ರಯೋ); ಆಡಸೋಗೆಯು ಕಾಡನುಗ್ಗೆಯು ರೂಢಿಯಿಂದಲಿ ಬೆಳೆವ ತಗ್ಗಿಯು (ಗೋಹಾಡು. ೨–೧೦); ಇಬ್ಬದಿಯ ಆಡಸೋಗೆ ನರ್ಮಲೀ ಗಿಡಗಳ ಬೇಲಿಗಳಿಂದ (ಮೂರುದಾ. ೯೦).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆಡಾತೊಡೈ; ಮಲ. ಆಡಲೋಡ; ತುಳು. ಅಡಲೋಡು; ತೆಲು. ಅಡ್ಡಸರಮು. / ಸಂ. ಆಟರೂಷ]

ಆಡುಹ (ನಾ). ಆಡುವುದು; ಚಲನೆ; ಸಂಚಾರ; ಅಲ್ಲಾಟ: ಗಱಿಯ ಆಡುಹ ತೊಲಗಿಸಿ ಹಿಡಿಯಿತ್ತು (ಅಱಿಮಾ. ೧೨೬).
[ಆಡು$_1$ + –ಹ$_2$]

ಆಡುಳಿಚ (ನಾ). = ಆಡುಸೋಗೆ: ಸಿರಿಸಂ ಗೋದಿ(ಣಿ) ಪಟೋಳ ಮಾಡುಳಿಚಮಾ ಸಪ್ತಚ್ಛದಂ ಬೇವು ಭಿನ್ನರುಹಂ ಪುಲ್ಗಿಲೆನಿಪ್ಪಿವಂ ತೆಗಪಿ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೨೫); ಸೋಡವರೆಯ ಸೊರ್ಕಿಂಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಸೋದಿಗೆ ಆವರೆಯ ಸೊರ್ಕಿಂ]ದಾಡುಳಿಚಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂ] ಮಧುಕ ಚಿತ್ರಮೂಲಮನಿಂಬಿಂದಾಡಿನ ಪಾಲೊಳ್ ಸೇವಿಸಲೋಡಿಸುಗುಂ ತದ್ವಿಷೋಗ್ರಮಂ ಗುಣನಿಳಯಾ (ಖಮದ. ೨–೧೬೭). [?]

ಆಡೆ (ನಾ). ಜಿಗಣೆ; ಜಿಗಳೆ (ಕಿ). [< ಅಟ್ಟೆ$_3$]

ಆಢಕ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಸ್ಥಗಳ ಅಥವಾ ೧೯೨ ತೊಲೆಗಳ ಒಂದು ತೂಕ: ಷೋಡಶಿಕೆ ಕುಡುಬ ಪ್ರಸ್ಥ ಆಢಕ ದ್ರೋಣಮಾನಿಖರಿಗಳಿವು ಚತುರ್ಗುಣಿತಂಗಳ್ ಇವು ಮೊದಲಾದುವು ಮಾನಪ್ರಮಾಣಮಕ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೧೮೯–೧೧); ಪ್ರಸ್ಥ ಎರಡಾಗೆ ಪಾಹ ಅದೆರಡಾಗಲು ಒಂದು ಆಢಕ (ವಿವೇಕ. ೭). [ಸಂ.]

ಆಢಕಿ (ನಾ). ತೊಗರಿ : "ಆಢಕೀ, ತುವರೀ (ಸ್ಮೃತಃ)– ಈ ೨ ತೊಗರಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೬–೪೩೦) ; ರಾಜಮಾಷಾಢಕೀ ನಿಷ್ಪಾವಚಣಕ ಕುಸುಂಭ . . . ವಿವಿಧ ಧಾನ್ಯಭೇದಂಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೬–೭೨ ವ).
[ಸಂ. ಆಢಕೀ]

ಆಢಕಿಕ (ನಾ). ಒಂದು ಆಢಕ ಬೀಜವರಿಯಷ್ಟು ಜಮೀನು. [ಸಂ.]

ಆಢಕೀನ (ನಾ). ೧. = ಆಢಕಿಕ (ಕಿ). ೨. ತೊಗರಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಯುವ ಭೂಮಿ. [ಸಂ.]

ಆಢಾಪನ (ನಾ). ಅರ್ಧಹಣ (?) : ತಮ್ಮ ಕಾವಣ ಆಢಾಪನವಾಗಿ ಪೊಙ್ಗೆ ತಿಂಗಳ್ಗೆ (ಇಎ. ೧೯೪೬, ಹಾನಗಲ್. ೨೪೯–೧೪ ; ?). [?]

ಆಢಾವೆ (ನಾ). ಜಮಾಖರ್ಚಿನ ನಿರೂಪಣೆ : ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರು ದಸರೆಯ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ವರ್ಷಾಂತ್ಯಕ್ಕೆ ಲಾಭಹಾನಿಗಳ ಆಢಾವೆ ತೆಗೆಯುತ್ತಾರೆ (ಪಾವಕ. ೨೦). [← ಮರಾ. ಆಢಾವ್]

ಆಢ್ಯ (ಗು). ೧. ಹೊಂದಿರುವ. 'ಗುಣಾಢ್ಯ', 'ಧನಾಢ್ಯ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಶ್ರೀಮಂತ; ಉಳ್ಳವನು : ಅನಘಾದಿ ತ್ರಯದಲ್ಲಿ ನಿಂದ ಕುಜನಿಂ . . . ನಿಪುಣನಾಢ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಿ ಮಾರ್ತಂಡನಂದನನಿಂದಂ ಬಹುಪೋಷಕಂ ಬಹುಗುಣಾರಂಭಾಢ್ಯನಕ್ಕುಂ ನರಂ (ಜಾತತಿ. ೧೪–೬) ; ಪೂಜ್ಯ ಸೋಣದಂಡನು ಆಢ್ಯನು, ಮಹಾಧನವಂತನು, ಮಹಾಭೋಗವಂತನು (ಬುದ್ಧಪ. ೧೧೫). ೩. ಸಮರ್ಥ ; ಶಕ್ತ : ಪರಮಯೋಗೀಶರಿಂ ತದ್ವ್ಯಾಸನಾಂಗರಿಂ ಭರಿತ ಸುಜ್ಞಾನರಿಂ ಹರಣಾರ್ಪಣಾಢ್ಯರಿಂ ಪರಮಾನುರಾಗಿಗಳೆನಿಸೆವ ಸಭೆಯಷ್ಟವಿಧಪೂಜೆಯೆನೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದುದು (ಭಾವಚಿಂ. ೧–೩೧). [ಸಂ.]

ಆಢ್ಯತೆ (ನಾ). ೧. ಗಣ್ಯತೆ; ಸಂಪನ್ನತೆ: ಬಾಲತನದಿಂದೊಂದು ನಿಮಿಷ ಯೌವನದಿ ಸ್ತ್ರೀಲೋಲನೆಂದೆನಿಸಿರ್ಪುದರೆನಿಮಿಷ ಧನಧಾನ್ಯಜಾಲದಾಢ್ಯತೆವೆರೆದನೆಂದು ಪೇಳುವ ಹೆಮ್ಮೆಯೊಮ್ಮೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೯–೨೦). ೨. ಠೀವಿ; ದರ್ಪ : ಸುರೇಂದ್ರರಾಯನನ್ನು ಎಳೆದು ತರುವುದು ಎಷ್ಟೊತ್ತಿನ ಕೆಲಸ ಎಂದು ಗೋವಿಂದರಾಯನು ಆಢ್ಯತೆಯಿಂದ ಮಾತಾಡಿದನು (ಸ್ಕೂಲಮಿ. ೨೪) ; ಅವರು ವೇಷಭೂಷಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತರಾಗಿ ಆಢ್ಯತೆಯಿಂದ ಅರಮನೆಗೆ ಹೋದರು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೭೧).
[ಸಂ. ಆಢ್ಯತಾ]

ಆಢ್ಯತ್ವ (ನಾ). = ಆಢ್ಯತೆ (ದಕ. ಕಿ). [ಸಂ.]

ಆಢ್ಯೆ (ನಾ). ಉಳ್ಳವಳು ; ಸಂಪನ್ನಳು ; ಹೊಂದಿದವಳು : ಸರ್ವಕ್ರಿಯಾಕುಶಲೆ ಕಷ್ಟರೂಪೆ ಧೂರ್ತಕ್ರಿಯಾಢ್ಯೆ (ಮುದತಿ. ೪–೪).
[ಸಂ. ಆಢ್ಯಾ]

ಆಣ್ 'ಆಳ್$_3$' ನೋ.

ಆಣ$_1$ 'ಆಣ್$_3$' ನೋ.

ಆಣ$_2$ (ನಾ). (ಉಕ). ಬೆಲ್ಲದ ಪಾಕ: ಗೋದಿ ಅಳ್ಳಿಟ್ಟಗಾಣವ ಕಾಸಿದ್ದೇನ ಕಡ್ಲ್ಯಂಡಿ ಕಟ್ಟ ಕೇರಿ ನೆಲಿನ ಮ್ಯಾಲ ಇಟ್ಟದ್ದ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೧೦೩). 'ಆಣವಲಕ್ಕಿ' ಪರಾ. [?]

ಆಣ$_3$ (ನಾ). (ಉಕ) ಒಲೆಗಿಂತ ಪಾತ್ರೆಯು ಸಣ್ಣದಿರುವಾಗ ಪಾತ್ರೆ ಸರಿಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಒತ್ತಿಗೆ ಕೊಡುವ ಹೆಂಚಿನ ಅಥವಾ ಲೋಹದ ತುಂಡು : ಇಷ್ಟು ಅಗಲದ ಬಾಯಿಯ ಒಲೆಯ ಮೇಲೆ ಆಣವಿಲ್ಲದೆ ಆ ಸಣ್ಣ ಪಾತ್ರೆ ನಿಲ್ಲಲಾರದು (ರೂಢಿ).
[< ಸಂ. ಫಾಲ]

ಆಣ$_4$ 'ಆಣ್$_5$' ನೋ.

ಆಣ$_5$ (ನಾ). (ದಕ). ನಪುಂಸಕ; ಷಂಡ : ಆಣನಿಗೆ ಮದುವೆಯಾಕೆ (ರೂಢಿ). [ಆಣ್ (< ಆಳ್$_3$) + -ಅ$_7$]

ಆಣಂ 'ಅಣಂ' ನೋ.

ಆಣಂತಿ 'ಆಣತ್ತಿ' ನೋ.

ಆಣಂದೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಜ್ಞಾನಸಿದ್ಧದೇವರ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಸರ್ವನಮಸ್ಯವಾಗಿ ಆಣನ್ದೂರು ಮೂನೂಱಱ ಬಳಿಯಂಕುಲಗೆಯಯ್ವತ್ತಱೊಳಗಣ (ಎಇ. XXVII, ೧೫–೪೪ ; 1114). [< ಆನಂದ ? + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಆಣಂಬಿ 'ಆಳಂಬೆ' ನೋ.

ಆಣಂಬೆ 'ಆಳಂಬೆ' ನೋ.

ಆಣಕ (ಗು). ಅಲ್ಪವಾದ; ಕೀಳಾದ; ತುಚ್ಛವಾದ; "ನೀಚ, ಕೀಳ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೪). [ಸಂ.]

ಆಣಗ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?) : ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಮೀಕಣೂರರು ಅಯಿರಣ ಕೀಱವರು ಆಣಗರು ಕಟಿತ್ತಿಯರು ಚಂಗರಸನು ತಲೆಪರಿಯಾಕೆಯ್ಯಾಳದೋರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೬–೧೨ ; 900). [?]

ಆಣಗಜ್ಜಿ 'ಆನೆಗಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಆಣತಿ$_1$ 'ಆಳತಿ' ನೋ.

ಆಣತಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಆಣತಿಯ ಲಕ್ಕರಸ ತಂದೆಗಳಾಣಬೆಯ ಚಂದಯ್ಯನೀಶನ ಬಾಣಸಿಗ ಭೀಮಯ್ಯ ಚಣಗನ ಬೊಮ್ಮ ತಂದೆಗಳು (ಸಾನಂಚ. ೧೯–೭೫) ; ಆಣತಿಯ ತಿರುಮಲನಾಯಕನು (ಎಕ. V, ಚೆನ್ನರಾ. ೨೦೧–೬ ; 1608) ; ಆಣತಿ ಚೆಂನಣ × × ಪಟ್ಟದಹವಾಲಾಗಿಯಿದಲಿ ಆಣತಿ ಸೋಮೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿ (ಎಕ. V, ಚೆನ್ನರಾ. ೨೦೨–೧೦ ; 1651). [?]

ಆಣತಿ$_3$ 'ಆಣತ್ತಿ' ನೋ.

ಆಣತಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹಾಡು ; ಗಾನಮಾಡು : ಮರಲ್ದರಲ್ದ ಮಲ್ಲಿಗೆ ನನೆಗರ್ಚಿ ಕಾಕಳಿಯೊಳಾಣತಿಗೆಯ್ವ ಮದಾಳಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೩೫) ; ಸುಗಂಧಪುಷ್ಪಸಂಕುಳದೊಳು ಬಂಡನುಂಡು ಪೊರೆದಾಣತಿ[ಗೆ]ಯ್ವ ಮದಾಳಿಗೇಯದಿಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೭೧–೧೧ ; 1258).
[ಆಣತಿ$_1$ (< ಆಳತಿ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಣತಿಗೆಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಹಾಡಿಸು ; ಗಾನಮಾಡಿಸು : ಎಸಳ್ವಡಿಗೆತ್ತ ತಾವರೆಗಳೋವರಿಯೊಳ್ ಸುಖನಿದ್ರೆಯಿಂದೆ ಜೋಂಪಿಸುವಳಿಯಂ ಪ್ರಭಾತಶುಭಗೀತಿಯನಾಣತಿಗೆಯ್ಸು[ಪಾಠಾಂ. ಯ್ಯು]ತುಂ . . . ಪ್ರಚಾರಿಸಿದುದು ಕಾಲಭೂಪನ ನಿಯೋಗದ ಸೂಳೆವಳಂಬೊಲೊಂದೆಲರ್ (ವರ್ಧಪು. ೮–೩೩). [ಆಣತಿಗೆಯ್ + -ಸು$_1$]

ಆಣತಿಗೇಳು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಕೇಳು, —ಪಾಲಿಸು : ನಿನ್ನಾಣತಿಗೇಳಿ ನಿನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಸಂದು ನಿನ್ನೂಳಿಗಗಳನೆಸಗಿ ನಿನ್ನವಳೆನಿಸಿ ನಿನ್ನೆಡೆವಿಡದಿರ್ಪೆನು (ಹದಿಬ. ೧–೩೭).
[ಆಣತಿ$_3$ (< ಆಣತ್ತಿ) + ಕೇಳು (< ಕೇಳ್)]

ಆಣತಿಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡು: ದೊರೆ ಆಣತಿಗೈದ (ಹಾಹುತ್ತ. ೫೧). ೨. ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ನಡೆಸು : ನಿನ್ನಾಣತಿಗೈವುದೆನ್ನ ಮನೋರಥವೆನ್ನ ಭಾಗ್ಯಕೆ ಸರಿಯುಂಟೆ (ಹದಿಬ. ೧–೩೨).
[ಆಣತಿ$_3$ (< ಆಣತ್ತಿ) + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಣತಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಪಡೆ : ಅಡಿಗಳಿಗೆಱಗಿಯಾಣತಿಗೊಂಡು ಪೊಱಮಟ್ಟು (ಹದಿಬ. ೮–೭).
[ಆಣತಿ$_3$ (< ಆಣತ್ತಿ) + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಣತಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಗಾನಮಾಡು ; ಹಾಡು : ಬಂಡನುರಂಬರಮುಂಡು ತಳ್ತೆಸಳ್ವೊರೆಯೊಳಡಂಗಿ ನುಣ್ಚರದಿನಾಣತಿಮಾಡಿದುದುನ್ಮದಾಳಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬–೯೮). [ಆಣತಿ$_1$ (< ಆಳತಿ) + ಮಾಡು$_1$]

ಆಣತಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಆಜ್ಞೆಮಾಡು ; ನಿರ್ಬಂಧವನ್ನು ವಿಧಿಸು : ಅಂತು ಋಷಿರೂಪನೂರಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ಕೊಲ್ವೆನೆಂದಾಣತಿಯಿಟ್ಟು ಪೊಜ ಮಡಿಸಿ ಕಳೆವುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೦೪).

[ಆಣತಿ$_{3}$ (< ಆಣತ್ತಿ) + ಇಡು]

ಆಣತಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಆಣತಿಗೊಳ್ : ತುಂಬಿಗಳ ಹಂಬಲಿನ ಕಾವನಾಣತಿ ವಡೆದು ಏತಕೀ ಮದಗಜವು ಮುಸಗುತಿಹುದು ? (ಕವಿಕಾ. ೬೯).

[ಆಣತಿ$_{3}$ (< ಆಣತ್ತಿ) + ಪಡೆ$_{1}$]

ಆಣತ್ತಿ, ಆಣಂತಿ, ಆಣತ್ತಿ$_{3}$, ಆಣ್ತೆ (ನಾ). **೧.** ಅಪ್ಪಣೆ ; ಆಜ್ಞೆ : ಪರಮ ಕೂಳಮ್ಮರ್ಗನ್ಪಿರರಕೇಸಿಗಳಾಣತ್ತಿ ಆಗಪಳ್ಳಿಟ್ಟಿಟ್ಟು ಪ್ರಸಾದಂಗೆಯ್ದಾರ್ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧–೮ ; 726). **ಆಣಂತಿ : ೨.** [ಜೈನ] ಪ್ರತಿ ತಿಂಗಳು ಪೂರ್ಣಿಮಿಯಂದು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ತೀರ್ಥಂಕರನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಆಪ್ತನೊಬ್ಬನು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡುವವರೆಗೂ ಊಟ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವ್ರತ : ದೆಮಾಯಪಗಳಾಣಂತಿಯ ನೋಂಪಿ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿದ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೫೧–೧ ; 1200). **ಆಣತ್ತಿ$_{3}$: ೧.** ಪುಗಿಸೆ ಬನಮಂ ಪುಗಲೆಂಬೊಂದನ್ಯಭೃತಕ್ಕಾಣತಿವಂದಂತಾಯ್ತು ತನು ಬೆಸಸೆ ಕುಸುಮಾವೋದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೩) ; [ದೇವಿಯದ್ದೌವರಾಣತಿಯಿಂ] . . . ವೈಶಂಪಾಯನನಂ [ದೇವರಡಿಯೆಡೆಗೆ ದೌವಾರಿಕೆಯೊಡನೆ ಕಳುಪಿದೆ ವೆಂದು ಬಿನ್ನವಿಸಿದರೆನೆ] (ಕಾದಂಪೂ. ೮೪) ; ಅತನಾಣತಿಯಿಂದಲಾಂ ತೊಡಗಿದೆಂ (ಭಾವಚಿಂ. ೧–೧೩) ; ಕೊಡನ ಕುಮಾರನಾಣತಿಯಿನೆಂದಿನವೊಲ್ ಬಳೆದತ್ತೊ ಬಿಂಜಂ (ಗೀತಗೋ. ४೧–೩) ; ಕವಿಯ ಗಾನವು ಪರಮಾತ್ಮನ ಆಣತಿಯಿಂದ ಬರತಕ್ಕದ್ದು (ಧರ್ಮಸಾ. ೮೩). **೨.** ಉಂಬಲ್ಲಿ ನೀರಂ ಕುಡಿವಲ್ಲಿ ಕಜ್ಜಾಯಮಂ ಕೊಳುವಲ್ಲಿ ತಾಂಬೂಲಂಗೊಳುವಲ್ಲಿ ಆಣತಿಯಂ ಹೇಳಿಸಿಕೊಂಬುದು (ನೋಂಪಿಕ. ೨೦೨–೧) ; ತಿಂಗಳು ತಿಂಗಳು ತಪ್ಪದೆ ಮುನ್ನಿನಂತೆ ಪೌರ್ಣಮಿಯೊಳು ಅಜಿತತೀರ್ಥಕರರಾಣತಿಯಂ ಕೈಕೊಂಬುದು (ನೋಂಪಿಕ. ೨೦೨–೨). **ಆಣ್ತೆ : ೧.** ಪ್ರತಿವರ್ಷಂ ತಾಂ ಬಿಡದೆ ನಡೆವ ಪದ್ಧತಿಯಂ ಬಸವನರೇಂದ್ರನಾಣ್ತೆಯಿಂ ವಿರಚಿಸಿದಂ (ಕೆಳನೃ. ೧೧–೩೨). [< ಸಂ. ಆಜ್ಞಪ್ತಿ]

ಆಣವ (ಗು). **೧.** ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ; ಅಣುರೂಪವಾದ. (ನಾ). **೨.**=ಆಣವಮಲ : ತಾ ಮಾಡಿದೆನೆಂದಡೆ ತನ್ನ ಕೆಳಗಣವೆ ಆಣವ ಮಾಯಿಕ ಕಾರ್ಮಿಕ ಮಲಂಗಳು (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೩–೧೩೭) ; ಆಣವಾದಿಯೊಳಿರಲು ಹೂಣಿ ಲಿಂಗದಿ ಮನವ ಕೇಣವಿಡದಿಹನು ವಿರತಿಯಲಿ ದೇಹದಿಹ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿಯು ತಾ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೮). 'ಆಣವಮಲ' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ಆಣವಮಲ (ನಾ). [ಶೈವ] ಮಲತ್ರಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; "ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅಣುತ್ವಭಾವನೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಮಾಯೆ" (ಶಕ್ತಿವಿ. ४೨) : ಆಣವಮಲ ಮಾಯಾಮಲ ಕಾರ್ಮಿಕಮಲವೆಂಬ ಮಲತ್ರಯಂಗಳ ಕಳೆದುಳಿದು ನಿರ್ಮಲನಾದ ಶಿಷ್ಯನು (ಅವಚಂ. ೨೭४–೧೨೫೫) ; ಆಣವಂ ಗರ್ಭಸಂಬಂಧಂ ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷರ ರೇತರಕ್ತದಿಂದುದಿಸಿದೆನೆಂಬ ಅಭಿಮಾನದ ಮಲಭಾವವೇ ಆಣವಮಲವೆನಿಸುವುದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೩೩४).

[ಅಣವ + ಮಲ$_{3}$]

ಆಣವಲಕ್ಕಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಬೆಲ್ಲದ ಪಾಕದಿಂದ ಕಲಸಿದ ಅವಲಕ್ಕಿ : ಆಣವಲಕ್ಕಿ ಅಂದರೆ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಪ್ರೀತಿ (ರೂಢಿ). [ಆಣ$_{2}$ + ಅವಲಕ್ಕಿ]

ಆಣವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಜ್ಞಾಪಿಸು : ಕ್ರಮದಿಂದಾಣವಿಸು ದೇವ ತಪ್ಪದೆ ನಡೆವೆಂ (ಬಾಲಭಾ. ೯–೫೭). [< ಆಜ್ಞಾಪಿಸು]

ಆಣವೀನ (ಗು). ಜೀರಿಗೆಸಂಬಾರವೆಂಬ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭತ್ತವನ್ನು ಬೆಳೆಯುವ. [ಸಂ.]

ಆಣಿ$_{1}$ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದುದು : ಆಣಿಯಿಲ್ಲದ ಮುತ್ತು ಜಾಣಿಲ್ಲದಾ ಮಾತು ಮೇಣರ್ಥಮಿಲ್ಲದಿರುತಿಪ್ಪ ××× ನೀಕ್ಷೋಣಿಯೊಳಿಲೆಗೆ ಬೆಲೆವೆಣ್ಣೆ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೯೨) ; ಮಲಯಜಮಿಕ್ಕಿ ಮುಡಿದು ಮಲ್ಲಿಗೆಯಂ ಬಿಳಿದುಟ್ಟೋರಾಣಿಯ ಮುತ್ತಂ ತೊಟ್ಟೆಳಮಿಂಚಿಂ ಕಂಡರಿಸಿದ ಕಾಂತೆಯೆನಲ್ ಕಡುಸೊಗಸಿದಳು (ಜಯಕಾ. ೨–४೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಆಱಿ ; ತೆಲು. ಆಣಿ]

ಆಣಿ$_{2}$ 'ಆಱಿ$_{2}$' ನೋ.

ಆಣಿ$_{3}$ (ನಾ). **೧.** ಮೊಳೆ; ಕೀಲು ; ಗೂಟ : ಕತ್ತಿಯಿಂ ಕೆತ್ತುವಾಣಿಯಿಂ ಬೆಟ್ಟುವ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೩–೨೩) ; ಕೆಲಸಗಾರರು ಅವನ್ನು ಆಣಿಯಿಂದ ಜೋಡಿಸುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೨೭೭) ; ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ ಬೀಗದ ಗೊಂಚಲನ್ನು ಆಣಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಸುತ್ತಾ (ನಾಚಿಕೆ. ೯). **೨.** ಕಾಲಿನ ಮಂಡಿಯಿಂದ ಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕು ಅಂಗುಲ ಪರಿಮಿತಿಯಲ್ಲಿನ ಭಾಗ ; ಮೊಳಕಾಲಿನ ಮೇಲ್ಭಾಗ. **೩.** ಮನೆಯ ಮೂಲೆ. **४.** ಎಲ್ಲೆ ; ಗಡಿ. **೫.** ಕತ್ತಿಯ ಅಂಚು, —ಅಲಗು.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಡ. ತೆಲು. ಆಣಿ.
/ ಸಂ. ಪಾಲಿ. ಆಣಿ]

ಆಣಿ$_{4}$, ಆನಿ, ಆನೆ$_{2}$ (ನಾ). ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಮುಳ್ಳು ಮುಂತಾದುವು ಹೊಕ್ಕಮೇಲೆ ಚರ್ಮ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಕೀತುಕೊಳ್ಳುವುದು,—ಕೀವು ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವುದು : ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಆಣಿಯಿದ್ದವನಿಗೆ ನಡೆಯಲು ಚಪ್ಪಲಿ ಬೇಕು (ರೂಢಿ). **ಆನಿ :** (ಉಕ) ಕಾಲಲ್ಲಿ ಆನಿಬೆಳೆದಿರುವುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಬೇಗ ನಡೆಯಲು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಆನೆ$_{2}$:** (ದಕ) ಅವನ ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಆನೆ ಬೆಳೆದುಕೊಂಡಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆಣಿ = ಹುಣ್ಣಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗ ;
ತೆಲು. ಆಣಿ = ಆಳವಾದ ಗಾಯ]

ಆಣಿ$_{5}$ (ನಾ). ಬಲೆಗಳ ತುದಿಗೆ ಅಳವಡಿಸುವ ಬಿದಿರಿನ ದೊಣ್ಣೆ : ಆಣಿಯಿಂದ (ಕತ್ತರಿಯಂತೆ ಸೇರಿಸುವ ಬಿದಿರಿನ ದೊಣ್ಣೆಗಳು) ಬಲೆಯ ತುದಿಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೩೫) ; ಬಲೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಂದರೊಂದಿಗೆ ಒಂದನ್ನು ಗಂಟುಹಾಕಿ ಅದರ ಎರಡು ತುದಿಗಳಿಗೂ 'ಆಣಿ' (ಬಿದಿರಿನ ದೊಣ್ಣೆ) ಯನ್ನು ಹಾಕಿ 'ಬಗ್ರಿ' ಹಗ್ಗವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಆಚೆ ಈಚೆ ಗಿಡಗಳಿಗೆ ಬಿಗಿದರು (ಬೈಸರ್ವೆ. ೧೦೩). [?]

ಆಣಿಕಲ್ಲು$_{1}$ 'ಆಲಿಕಲ್' ನೋ.

ಆಣಿಕಲ್ಲು$_{2}$ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಕಲ್ಲು ; ರತ್ನ : ಮಹಾಭಾರತದ ಆಣಿಕಲ್ಲೆಂದರೆ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರಯುದ್ಧ (ಕಲಾವಿ. ೧೨೧).

[ಆಣಿ$_{1}$ + ಕಲ್ಲು$_{2}$ (< ಕಲ್$_{2}$)]

ಆಣಿಕಲ್ಲು$_{3}$ (ನಾ). ಕಂಬಗಳ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಆಧಾರವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಅಡಿಗಲ್ಲು ; ಸುಣಪಾದದ ಕಲ್ಲು.

[ಆಣಿ$_{3}$ + ಕಲ್ಲು$_{2}$ (< ಕಲ್$_{2}$)]

ಆಣಿಕಾರ 'ಆಣಿಕಾಱ' ನೋ.

ಆಣಿಕಾಱ, ಆಣಿಕಾರ, ಆಣಿಗಾಱ (ನಾ). **೧.** ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ, ರತ್ನ ಮುಂತಾದ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ವಸ್ತುಗಳ ಬಣ್ಣ, ಯೋಗ್ಯತೆ, ಬೆಲೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಲ್ಲ ನಿಪುಣ ; ಸುವರ್ಣಪರೀಕ್ಷಕ ; ರತ್ನಪರೀಕ್ಷಕ : ಮಾಣದಚ್ಚಜಲದೊಳೊಂದು ಆಣಿಯಾದ ಮುತ್ತು ಹುಟ್ಟಿ ಕೋಣೆಯೆಂಟಱೊಳಗೆ ತಾನೆ ತಿರುಗುವುದು ಆಣಿಕಾಱರು ಕಂಡು ಆ ಮುತ್ತ ಬೆಲೆಮಾಡಿ ಜಾಣತನದಲಿ ಕೊಂಡೊಯ್ದರಲನು (ಶಿವಗೀ. ೭೮೨) ; ಶ್ರೀಮದಕ್ಕಸಾಲದಚ್ಚಿನ ಕಮ್ಮಟದಲು ನ[ಡೆ]ವಯಾಣಿಕಾಱಂ ಬಂಡಿಯ ಬಸವಿಸೆಟ್ಟಿಯರ ಮಗಂ (ಸೌಇಇ. XV, ೭೦–೩ ; 1186);

ಬಲ್ಲರೆ ಬಲ್ಲರ್ ಜೀವನ ಸಲ್ಲಕ್ಷಣಗತಿಯನಜ್ಞಜನರೆಂತಱಿವರ್ ಕಲ್ಲಿನೊಳಿರ್ಪ ಸುವರ್ಣಮನೆಲ್ಲರುಮೆಂತಱಿವರಾಣಿಕಾಱನ ತೆಱದಿಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೩೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ) ; ಆಣಿಕಾಱರು ವೈದ್ಯದಲಿ ಬಿನ್ನಾಣಿಗರು ಜೋಯಿಸರು ಮಿಗೆ ಪೌರಾಣಿಕರು ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧರೋಲಗಕೈದಿತೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೧೭–೪೯) ; ತಂದೆಯೊಳಲ್ಲವೇ ಮಱುಕಮೀಶನೊಳಲ್ಲದೆ ಬಾಟ್ಕೆ ಗಂಡನೊಳ್ ಪೊಂದದೆ ಕಾಮಪೂರ್ತಿ ಕಡೆಗಾಣದೆ ಬಣ್ಣಗಳಾಣಿಕಾಱನೊಳ್ ನಿಂದಿಹ ಮಟ್ಟವಾವೆಡೆಯೊಳೀಕ್ಷಿಸಲಪ್ಪುದು (ಕವಿಚ. III, ೧೨೫ ಸದಾಶ). ೨. ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿದವನು ; ಸಮರ್ಥ ; ನಿಪುಣ : ವೀರರಾಮನ ಭುಜದೊಳು ವೀರಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಿಗೆ ವಿಜಯಾಂಗನೆಗೆ ಹೋರಾಟ ತಪ್ಪದು ಸವತಿಮತ್ಸರದಿಂದ ಬಾರಿಪರಳವೆ ರಾಮನಿಗೆ ಎಂಬಾಣಿಕಾಱರಲ್ಲಲ್ಲಿ ನುಡಿವುತಿರಲು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೪–೫೨) ; ರಾಣಿಯರ ಪಂಚಶತ ವಾಮಕರಕಕ್ಷಗಳೊಳಾಣಿಕಾಱರ ದೇವ ತಾಳ್ದಿಳಿಸಿ ಭೂತಳಕೆ ಬಿಗಿದ (ಪರಶು. ೧೨–೩೧). **ಆಣಿಕಾರ : ೧.** ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯಲು ಅಂಗಭೋಗಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಗ ೧ ಅಂತು ಗ ೨ ಆಣಿಕಾರ ಮಹದೇವಸೆ[ಟ್ಟಿ]ಹ ೨ ಅವನಾಗಿ × ಯುಂ (ಸೌಇಇ. XV, ೬೧–೧೦ ; 1184) ; ಮತ್ತಮಾ ಕಂಮಟದಲು ನಡೆವಾಣಿಕಾರ ಮಹಾದೇವ ಸೆ[ಟ್ಟಿ]ಯರು ಕೊಟ್ಟ ಹಣ ೨ (ಸೌಇಇ. XV, ೬೨–೨ ; 1184) ; ಆಣಿಕಾರನ ಮನೆಯ ತೊತ್ತು ನಾಣ್ಯ ನೋಟವ ಬಲ್ಲಳೆ (ಗಾದೆ). **ಆಣಿಗಾಱ : ೧.** ಜಲಜನಾಭನ ಕೌಸ್ತುಭಕೆ ನೆಲೆಗಂಡು ಬೆಲೆಯ ಪೇಳುವ ಆಣಿಗಾಱರಾ ನೆಲದೊಳಗೊಪ್ಪುತಲಿಹರು (ಗೋಮಚೇ. ೧–೧೨೨).

[ಆಣಿ₁ + -ಕಾಱ. / **ತೆಲು.** ಆಣಿಕಾಡು = ಆತ್ಮೀಯ ಸ್ನೇಹಿತ, ಮರ್ಮಜ್ಞ]

ಆಣಿಕಾಱಿಕೆ (ನಾ). ಸುವರ್ಣ ಅಥವಾ ರತ್ನಪರೀಕ್ಷೆ: ಕಾಣದೆ ನಾ ತಿರುಗಿದೆ ಕಂಡುದುದಿಲ್ಲ ಮಾಣಿಕ್ಯದ ರಾಶಿ ಆಡಿಗೆ ಕಂಗಳಯ್ಯನು ಹೋಗಿ ಆಣಿಕಾಱಿಕೆ ಮಾಡಿದಂಥ ಈ ಕುಯುಕುತಿ (ಪುರಂದ. ೩–೭೨–೨) ; ಮಾಣಿಕಮೆಯ್ವಣ್ಣದ ಚಾಯಮಿಾನ ಕಂಡಾಣಿಕಾಱಿಕೆ ಜಲಗಾರ ಕ್ಷೋಣೀಶ್ವರನಾಸ್ಥಾನಕೆ ತಂದು ಕೈಗಾಣಿಕೆ ಕೊಟ್ಟ ರಕ್ಕಸಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೧–೩೪). [ಆಣಿಕಾಱ + -ಇಕೆ]

ಆಣಿಕೆ, ಆನಿಕೆ₂ (ನಾ). ವರ್ತಕನು ರೈತನಿಗೆ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕೊಳ್ಳುವುದಾಗಿ ಒಪ್ಪಂದ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕೊಡುವಂಥ ಹಣ; ವ್ಯಾಪಾರಗಾರ ರೈತನಿಗೆ ಕೊಡುವ ಸಂಚಕಾರ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೭೮). **ಆನಿಕೆ₂** (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೭೮). [?]

ಆಣಿಗಣ್ಧಕೆ (ನಾ). (?) : ಬಿರುದರಪ್ಪವರ ಬಿರುದನೊಡ್ಡಱಿಪೊನ್ ಬಿದ್ಧ ಬಗದತ್ತಿ ಆಣಿಗಣ್ಧಕದ ಗಣಿ ಪೊಕ್ಕ ಅಬ್ಬಯ ಅಟ್ಮ ಮೆಚ್ಚಿ ನಾಳ್ಗಣ್ಡನ್ (ಎಇ. XXIV, ೨೬–೧೦ ; 885). [?]

ಆಣಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ರಂಧ್ರವಿಡು (?) : ರೇಣುಹತ್ತಿದ ರವಿಯ ಮಸೆಯಲು ಸಾಣೆಗಿಕ್ಕಿತೊ ಭಗಣರತ್ನವನಾಣಿಗಳೆಯಲು ಕಮಲಭವ ಸೃಜಿಸಿದ ಸಲಾಕೆಗಳೊ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೧೭). [ಆಣಿ ? + ಕಳೆ₁]

ಆಣಿಗಾಱ 'ಆಣಿಕಾಱ' ನೋ.

ಆಣಿಗೆ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆ; ಆಜ್ಞೆ : ಎಂತಟವಿಯಿಂ ತೊಳಲ್ದಿರಿ ತಾತನಾಣಿಗೆಯೊಳೆಂತನಿಬರೊಳ್ ನೇಹಮಾಯ್ತು ಮೇಣಸುರರೊಡನೆಂತು ಕೈಗೈದಿರಿ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೪–೩೮). 'ಆಣಿಗೆಗೊಳ್' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಅನುಜ್ಞಾ]

ಆಣಿಗೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆ ತೆಗೆದುಕೊ : ಸಂತವಿಟ್ಟಾಗಳಾಣಿಗೆಗೊಂಡು ಮಾತೆಯಿಂ ಕಾಂತೆಯೊಡನರಮನೆಗೆ . . . ಸಂತಸದೊಳೆಣೆವೆರಸು ಸರಸಿಗೈತರ್ಪಂಚೆಯಂತೆ ರಾಮಂ ಬಂದನು (ಶ್ರೀರಾಮ. ೫–೨೯).

[ಆಣಿಗೆ + ಕೊಳ್₁]

ಆಣಿಚೆಲ್ವಿಕೆ (ನಾ). ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಸೌಂದರ್ಯ : ಆಣಿಚೆಲ್ವಿಕೆಯೊಳು ಚೂಣಿ ಶೃಂಗಾರಿ ಕಟ್ಟಾಣಿ ಮಾತಿನೊಳು ಸುಪ್ಪಾಣಿ . . . ನಿಂದಿಹಳು ವಾಲಗದಿ (ಸೌಂದಕಾ. ೩–೪೮). [ಆಣಿ₁ + ಚೆಲ್ವಿಕೆ]

ಆಣಿಡು 'ಆಣೆಯಿಡು' ನೋ.

ಆಣಿತೋರಣ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತೋರಣ : ಆಣಿತೋರಣ ಕೇತನಾಳಿಗಳಿಂದ ಅರಿಸೇನೆ ಭೀಕರವಾಗಿ ತೇಜದಲಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩–೧೧).

[ಆಣಿ₁ + ತೋರಣ]

ಆಣಿಪೊನ್ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಚಿನ್ನ (ಕ).

[ಆಣಿ₁ + ಪೊನ್. / **ತಮಿ.** ಆಣಿಪ್ಪೊನ್ ; **ಮಲ.** ಆಣಿಪ್ಪೊನ್ನು]

ಆಣಿಮಣಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ರತ್ನ : ಲಲನೆಯರ ಮೊಗದ ಮೂಗುತಿಯಾಣಿಮಣಿಯಂತೆ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧–೨೧೨) ; ನವರತ್ನದೊಳಾಣಿಮಣಿಯ ನಾಯ್ದಾಯ್ದು ಹಾರಮಂ ಬಿತ್ತರಿಸುವಂತೆ (ಸಕವೈ. ೧೦).

[ಆಣಿ₁ + ಮಣಿ₂]

ಆಣಿಮುತ್ತು (ನಾ). ೧. ದುಂಡಾದ ಮುತ್ತು. ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮುತ್ತು : ಕಾಣುತ ವನಚರಿ ಮಾಣದೆ ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ ಆಣಿಮುತ್ತುಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಪ್ರಾಣೇಶ್ವರಗೆ ನಿವಾಳಿಸಿ ನುಡಿದಳು ಕಾಣೆ ಪಡಿಯ ನಿನಗೆಂದು (ಮೋಹತ. ೩–೨೬) ; ಆಣಿಮುತ್ತಿನ ಕಂಠಮಾಲೆ ಚೌಕುಳಿ ಪೊಸಮಾಣಿಕಗಳ ದಿವ್ಯಪದಕ ಜಾಣಶೇಖರನ ಸರ್ವಾಂಗದೆ ಮೆಱೆದುವು (ಕಂನವಿ. ೨೩–೮೧) ; ಆಣಿಮುತ್ತಿನ ಸರಗಳಿಂದೊಪ್ಪುವ ಮೇಲುಕಟ್ಟುಗಳಿಂದಲೂ (ಕೃವಾವಿ. ೧೩೦). [ಆಣಿ₁ + ಮುತ್ತು₅. / **ತಮಿ.** ಆಣಿಮುತ್ತು]

ಆಣಿಮೌಕ್ತಿಕ (ನಾ). = ಆಣಿಮುತ್ತು : ಆಣಿಮೌಕ್ತಿಕಜಾಲ ಲೋವೆಯ ಮಾಣಿಕದ ವೈಡೂರ್ಯವಜ್ರಶ್ರೇಣಿ (ಕೋಗಯು. ೩–೭).

[ಆಣಿ₁ + ಮೌಕ್ತಿಕ]

ಆಣಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಪಡೆ : ರಾಣಿಯರೆಲ್ಲರು ಗುಹೆಯ ದಾಂಟಿದ ಮೇಲೆ ಕ್ಷೋಣೀಶ ಹಲವು ರೂಪದಲಿ ಆಣಿವೆತ್ತೊಂದು ರೂಪನೆ ತಾಳ್ದು ನಲವಿಂದ ಕಾಣುತಿದ್ದನು ಬಪ್ಪ ಪಡೆಯಾ (ಭರಚ. ೩೪–೨೮).

[ಆಣಿ₁ + ಪೆಱು₁]

ಆಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಿಸಿಲಿನಿಂದ ಬಿರುಕು ಬಿಡು ; ಒಡೆ; ಸೀಳು : ಆಣಿಸಿದ ಟೆಂಗು ಅತಿಬಲವತ್ತಾಗಿರುವದು (ರೀವ್) ; ಹಸಿಗಡಿಗೆ ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿಟ್ಟರೆ ಆಣಿಸುವುದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಆಣಿ₂ + -ಇಸು₃]

ಆಣುಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (?) : ಆಣುಂಗರ ಕಾಟಯ್ಯ ತುಱುವಿ c ಗಡ್ಡಂಬನ್ದು ಇಱಿದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೬೧–೧೬ ; 1032). [?]

ಆಣುಂಗರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕೀಲ್ಬುಲಿಯ ಮಮ್ಮ ಆಣುಙ್ಗರಸರ ಮಗ ಕಲಿಗಜ್ಗಂ ಆಯಪ್ಪದೇವನೊಳ್ಕಾದಿ ಕಳಿಕಟ್ಟೆಯೊಳ್ಸತ್ತ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೦–೧ ; 919). [ಆಣುಂಗ + ಅರಸ₁]

ಆಣೆ₁ 'ಆಲಿ₁' ನೋ.

ಆಣೆ₂ (ನಾ). (ಉಕ) ಬಿರುಕು ; ಸೀಳು. 'ಆಣೆಬಿಡು' ಪರಾ.

[**ದೇ.** ‖ **ಮಲ.** ಆಣಂಕೀಱುಕ = (ಬಿಸಿಲಿನ ಬೇಗೆಯಿಂದ ಹೊಲವು) ಬಿರುಕುಬಿಡು, —ಸೀಳು]

ಆಣೆ₃, ಆಣ₁ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪಣೆ ; ನಿಯಮ ; ವಿಧಿ : "ಆಜ್ಞಾ— ಆಣೆ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ) ; ಜವನಾಣೆಗಮಾಜ್ಞೆಗಮುಂಟೆ ವಕ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೪–೬೭) ; ಗ್ರಾಮಬ್ರಯ ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಅಂಕೆ ಟಂಕ ಆಣೆಗೋಸನೆ ಮುದ್ರೆ (ಎಇ. XXI, ೨–೭೩ ; 1260) ; ತಾರೆಯ ತಿಂಗಳಲಿ ಆಣೆಕುಡಿ ಊರಾಣೆ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೧ ; ಕುಂದಾಪು. ೩೫೭–೧೩ ; 1379 ?) ; ನಾನಾ ಜಗದೊಳವನಾಣೆಯಾಜ್ಞೆ ಸಂದುದು (ಚಬಪು. ೪೭–೯).

೨. ತನ್ನ ಕೋರಿಕೆಯನ್ನು ಬಿಡದೆ ನಡೆಸಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಬೇರೊಬ್ಬರನ್ನು ನಿರ್ಬಂಧಿಸಲು ಬಳಸುವ ಒಂದು ಶಬ್ದ; ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಸೂಚಕ ಮಾತು: ಉಳ್ಳುದನುಳ್ಳಂತೆ ಪೇೞಿಯುಪ್ಪೊಡೆ ನಿನಗೆನ್ನಾಣೆ ಯೆಂದು ತನ್ನ ಮೇಗೆ ಸೂರುಳಿಸಿ ಬೆಸಗೊಂಡೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೬-೨೪); ಪೋದೊಡೆ ಧೂರ್ಜಟಿಯಾಣೆ ಮಿೞಿ ಪೋದೊಡೆ ಕಲಿಭೀಮನಾಣೆಯೆನೆ (ಗದಾಯು. ೪-೪೫); ಇತ್ತಲಿತ್ತಲು ಪಾರ್ಥ ಹೋಗದಿರಿತ್ತಲಶ್ವತ್ಥಾಮ ನಾಣೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೧೫). ೩. ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿ ಸಲು ಪ್ರಿಯವಾದ ಅಥವಾ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೇಳಿ ಮಾಡುವ ಪ್ರಮಾಣ: ನಿನ್ನಾಣೆ ನೀನಿನ್ನುಪೇಕ್ಷಿಸಿ ದಂದೆನ್ನಯ ಜೀವಮುಂ ಬಿಡದಿರೆಂ ಗಂಧರ್ವರಾಜಾತ್ಮಜೇ (ಕಾದಂಉ. ೬೨); ನೋವು ಮನದೊಳಗುಳ್ಳಡಾ ರಾಜೀವಲೋಚನನಾಣೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೨೬); ಪಶುಪತಿಯ ಮೇಲಾಣೆ ಹುಸಿದಡೆ ಶಿಶು ವಿನಾಣೆಯೆನುತ್ತ ಕೆಲಬಲಕಸವಳಿದು ಬಿಜುನಗೆಯ ಸೂಸಿದ (ತೊರರಾ. ೩-೭-೪೬); ಕೊರಲಾಣೆ ಉಂಗುರದಾಣೆ ಪೇೞ್ವಲ್ಲದೆ ಬಿಡೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೮-೪). ಆಣ$_1$: ೧. ಆವರಾಣದೆ ವೋಗೆ ಇತ್ತ ಧರ್ಮ್ಮ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೧೧-೧೯ ; 700).

ಆಣೆಭಾಷೆ = ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಚನ; ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಶಪಥ: ಕ್ಷಿತಿಪರನು ಕರೆಕರೆದು ಗರ್ವೋದ್ಧತ ಸುಷೇಣ ಕಪೀಂದ್ರ ಸೀತಾಪತಿಯ ಹೆಸರಲಿ ಕೊಂಡನನಿಬರಲಾಣೆಭಾಷೆ [ಪಾಠಾಂ. ಭಾರ] ಗಳ (ತೊರರಾ. ೪-೯-೩); ನನ್ನನ್ನು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಕಟಕ್ಕೀಡು ಮಾಡಲು ಆಣೆಭಾಷೆಗಳನ್ನು ಇಡುತ್ತಿರುವೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೨೭೫).

[< ಸಂ. ಆಜ್ಞಾ]

ಆಣೆ$_4$ (ನಾ). ಹಾಡುವಿಕೆ: ಆಯುತವಿಡುಪು ಸುಸ್ವರ ಷಡ್ಜಪಂಚಮ ಸ್ಥಾಯಿ ಸಂಚರ ಠಾಯೆ ನೇಮ ಬಾಯಿದೆೞಿಯಿನಾಣೆಯಾಯ ತಪ್ಪದ ಗೀತ ಗಾಯಕಿಯರುಗಳೊಪ್ಪಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೮-೪೪). [?]

ಆಣೆ$_5$, ಆಣ$_4$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ರೂಪಾಯಿಯ ಹದಿನಾರು ಅಂಶ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಆ ಬೆಲೆಯ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ: ನನ್ನ ಮೊದಲನೇ ಪುಸ್ತಕ ವಿತ್ತಲ್ಲ, ಅದನ್ನು . . . ಒಂದು ಆಣೆಗೆ ಮಾರಿದೆನು (ಮುಂಬಯಿ. ೮-೪೪); ರೂಪಾಯಿಗೆ ಹದಿನಾರು ಆಣೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಜಮೀನಿನ ವಿಸ್ತಾರ; ಗುಂಟೆಯ ಹದಿನಾರನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ. ೩. ಬೆಳೆಯ ಅಂದಾಜು. 'ಆಣೆವಾರಿ' ಪರಾ. ಆಣ$_4$: (ದಕ. ೬).

[← ಮರಾ. ಆಣಾ ; ಹಿಂ. ಆನಾ]

ಆಣೆಕಲ್ಲು 'ಆಲಿಕಲ್' ನೋ.

ಆಣೆಗಲ್ಲು 'ಆಲಿಕಲ್' ನೋ.

ಆಣೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡು: ನಿಮ್ಮನ್ನು ವಿಷಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಕೊಲ್ಲ ಬೇಕೆಂದು ದೊರೆಗಳು ಆಣೆಗೈದಿರುವರು (ಹಾಹುತ್ತ. ೨೩).

[ಆಣೆ$_3$ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಣೆಗೋಸಣೆ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಸಾರಿ ಹೇಳುವುದು: ಧರಣೀಶಂ ದಯೆಗೆಯ್ದುಮಗ್ರಮಹಿಷೀಸಂಪತ್ತಿಯುಂ ಪ್ರೇಮನಿರ್ಭರ ನಿರ್ಬಂಧದಿ ನಾಣೆಗೋಸಣೆಯನಿತ್ತುಂ ಬಾೞ್ತಿಯೇ ಪುತ್ರಮೋಹರಸಾಸ್ವಾದನ ತೃಪ್ತಿ ಯಿಲ್ಲವೆನುತುಂ ತತ್ಕಾಂತೆ ಚಿಂತಾಪರಂಪರೆಯುಂ ತಾಳ್ದಿದಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೧೦೭); ಆಣೆಗೋಸನೆ[ಣೆ]ಮುದ್ರೆ ನಾಗೇಶ್ವರಕ್ಕೆ ಮಲ್ಲೇಶ್ವರಕ್ಕೆ (ಎಇ. XXI, ೨-೭೩ ; 1260); ಗಣಿದಂಗೊಳ್ವೊಡೆ ಮಿಕ್ಕಿನಕ್ಕರದ ಮಾತಂತಿರ್ಕೆ ತನ್ನಾಣೆಗೋಸಣೆ ಸಲ್ಗುಂ ಸುಕವೀಂದ್ರವೃಂದ ಸಭೆಯೊಳ್ ತಾನೆಂದೊ ಡಮ್ಮಮ್ಮ ಧಾರಿಣಿಯೊಳ್ ಕೇಳ್ದಱಿಯಾ ಜಡಾ ಮಧುರನಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೬೯). [ಆಣೆ$_3$ + ಗೋಸಣೆ]

ಆಣೆಘೋಷಣೆ (ನಾ). = ಆಣೆಗೋಸಣೆ: ಇಳೆಸಹಿತ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕಗಳೊಳಗದಾತನಯಾಣೆಘೋಷಣೆ ಬೆಳೆಯಿತ್ತೆ (ಸಂಭಪ. ೧೦-೨).

[ಆಣೆ$_3$ + ಘೋಷಣೆ]

ಆಣೆತಿನ್ನು (ಕ್ರಿ). ಆಣೆಯಿಡು; ಶಪಥಮಾಡು; ವಚನಕೊಡು: ಅವಳು ತನ್ನ ಮುದ್ದುಕಂದನ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಬಗ್ಗೆ ನನ್ನಿಂದ ಆಣೆತಿಂದಿ ದ್ದಾಳೆ (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೯೩).

ಆಣೆತಿನಿಸಿಕೊ = ಭಾಷೆ ತೆಗೆದುಕೊ; ವಚನ ತೆಗೆದುಕೊ: ಮನೆ ಯಲ್ಲಿ ಅವರ ಮಾವ ಆಣೆತಿನಿಸಿಕೊಂಡು ಕಳಿಸಿದ್ದರಂತೆ (ಕಯಾತ್ರಿ. ೧೧).

[ಆಣೆ$_3$ + ತಿನ್ನು (< ತಿನ್)]

ಆಣೆದೊಡು (ಕ್ರಿ). = ಆಣೆತಿನ್ನು: ನಿಮ್ಮ ಕುರಿತ ಫಲವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಕೊಡುವೆನೆಂದು ಆಣೆದೊಟ್ಟಿರುವವಳು ನಾನು (ಮಂತ್ರಶ. ೨೭-೧೯).

[ಆಣೆ$_3$ + ತೊಡು]

ಆಣೆಬಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶಪಥವನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು (೬). [ಆಣೆ$_3$ + ಬಿಡು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಆಣೆಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ಬಿರುಕುಬಿಡು; ಸೀಳಿಹೋಗು; ಬಿರಿ (೬).

[ಆಣೆ$_2$ + ಬಿಡು$_1$]

ಆಣೆಮಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿಸು; ಶಪಥಮಾಡಿಸು; ಪ್ರಮಾಣಮಾಡಿಸು: ಕುರಾಣವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸಿ ಅವರ ಕಡೆಯಿಂದ ಆಣೆ(ಯ)ಮಾಡಿಸಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೩೦).

[ಆಣೆಮಾಡು + -ಇಸು$_3$]

ಆಣೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡು: ಶಪಥಮಾಡು; ಪ್ರಮಾಣ ಮಾಡು: "ಅವನು ಕೊಂದಿಲ್ಲ ಸರಕಾರ! ಆಣೆಮಾಡಿ ಹೇಳುವೆ" ಎಂದಳು (ಕೊಂದಯಾ. ೭೪); ಅಳತೆಗೆಟ್ಟು ಎಂದೂ ಸಾರಾಯಿ ಕುಡಿಯ ಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ಎಂದು ಆಣಮಾಡಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೩); ಹಗೆತನಮಾಡಿ ದವರು ಇದೇ ಸತ್ಯವೆಂದು ಮಾರಮ್ಮನ ಆಣೆಮಾಡಿದರು (ಮಹಾಲ. ೮೩).

[ಆಣೆ$_3$ + ಮಾಡು$_1$]

ಆಣೆಮೀರು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸು; ಆಜ್ಞೆಮೀರು: ಆಣೆಯಿಡುತ ಬಹೆಉ ಆಣೆಮೀಱಿ ಬಲುಮೆಯಿಂದ ಸಿವರಾಮ್ಮೆಯ್ಯಗಳ ವರು ಮಾಡುತ್ತ ಬಹರು (ಸೌಇಇ. XX, ೨೩೨-೩೧ ; 1412).

[ಆಣೆ$_3$ + ಮೀಱು]

ಆಣೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). = ಆಣೆಯಿಡು: ಮಾತೆತ್ತಿದರೆ ಅವನು ಆಣೆಯಿಕ್ಕು ತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಆಣೆ$_3$ + ಇಕ್ಕು]

ಆಣೆಯಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಆಣೆಮಾಡಿಸು (ದಕ. ೬).

[ಆಣೆಯಿಡು + -ಇಸು$_3$]

ಆಣೆಯಿಡು, ಆಣಿಡು (ಕ್ರಿ). ಆಜ್ಞೆಮಾಡು; ಶಪಥಮಾಡು; ಪ್ರಮಾಣಮಾಡು: ಪನ್ನೆರಡುಯೋಜನಂಬೋದಲ್ಲಿ ರಥಮಾಣೆ ಯಿಟ್ಟಂತೆ ಮಾಣೆ ಕಂಡು ರಥಾಂಗಧರನುಂ (ಅಜಿಪು. ೯-೧೭ ವ); ವಾತಾಪಿ ತನ್ನಾಣೆಯಿಟ್ಟೊಡೆ ಮಾಣ್ದುರ್ದದೆ ಮೇರು ಮತ್ಸರದೊಳಾದಂ ನೀಳ್ದ ವಿಂಧ್ಯಾಚಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೩); ಬೆಲ್ಲವಂ ಮೆಲಿದೆನಾದೊಡೆಯಂ ದಧಿದೇವರಾಣೆ ಎಂದವನಿರದಾಣೆಯಿಟ್ಟು ತೋೞಿದಂ ಗುಡಮುಂ ಕಡು ಮೂರ್ಖನೆಂಬವಂ (ಧರ್ಮಪ. ೪-೮); ಕಾಣಿಸಿರುವಂತವನ ಕಾಣದೇ ಕಿರುವಿರೋ ಕಾಣಲು ಬಿಡಲು ಕರ್ಮಗಳು ನಿನ್ನಿರವನಾಣೆಯಿಟ್ಟಿಹವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೪೨). ಆಣಿಡು: ಸುರನರಖಚರೋರಗ ಸುಂದರಿಯರ್ಗಾ ತರುಣಿಯಂಗಲತಿಕೆಯ ಲಾವಣ್ಯರಸ ಪ್ರವಾಹಲವಮುಂ ದೊರೆಕೊಳ್ವೊಡೆ ನಿನ್ನ ಪಾದದಾಣಿಡಲಪ್ಪೆಂ (ಅನಂಪು. ೬-೨೮).

[ಆಣೆ$_3$ + ಇಡು]

ಆಣೆಯೋಲೆ (ನಾ). ಆಜ್ಞಾಪತ್ರ : ಚ ಟಿ ಕ್ಕ ರ ನ್ವ ಯ ಂ ನೆಗಳೆ ನೆ ಗ ಳ್ತೆ ಯ ಂ ತಳೆದು ತಂನಯ ತೇಜದೊಳಾಣೆಯೋಲೆಯುಂಡಿಗೆ ಸಲೆ ಸಾಧ್ಯವಾದ ನೆಲನಂ ತಳೆದಂ ನೃಪಮೇರು ತೈಲಪಂ (ಕಇಆ. ೯೫–೪–೧೦ ; 1100) ; ಕೋಶದೊಳಗಾದ ಆ ಆಣೆಯೋಲೆಯನ್ನೆಳೆದು ಲಿಂಗರಾಜನ ಸಜ್ಜಿನಂಜಲಿಗಿರಿಸಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೭೭–೧೭). [ಆಣ್$_3$ + ಓಲೆ]

ಆಣೆರಕ (ನಾ). ಗಂಡುರೂಪದ ಎರಕ. 'ಆ ಣೆ ರ ಕ ಗೊ ಳ್', 'ಆಣ್ಬರಿಜು' ಪರಾ. [ಆಣ್ (< ಆಳ್$_3$) + ಎರಕ$_2$]

ಆಣೆರಕಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗಂಡುರೂಪಾಗು : ವಾಣಿಯು ಜಾಣೆ ಆಣೆರಕ ಗೊಂಡುದೆ ? ಗೆಲ್ಲಿನ ಬಿಲ್ಲೆ ಮೂಡಿತೆ ? (ಗಿ೪ವಿಂ. ೫೨–೧೦).
[ಆಣೆರಕ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಣೆವಣಿ 'ಆಳವಿಣೆ' ನೋ.

ಆಣೆವತ್ತಳೆ (ನಾ). ೧. ಆಜ್ಞೆಯ ಪತ್ರಿಕೆ. ೨. ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯ ಪತ್ರ : ಗದ್ದುಗೆಯಯಾಳಿಯ ಶಿರಸ್ಸಿಗೆ ಆಣೆವತ್ತಳೆಯನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೭೩–೧೦). 'ಬಿನ್ನವತ್ತಳೆ' ಪರಾ. [ಆಣ್$_3$ + ಪತ್ತಳೆ$_2$]

ಆಣೆವಾರಿ (ನಾ). ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಬೆಳೆಯನ್ನು ಅಂದಾಜು ಮಾಡುವುದು : ಶೋತನು ಹೊಲಗಳ ಬೆಳೆಯ ಅಂದಾಜು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆದಕ್ಕೆ ಆಣೇವಾರಿ ಮಾಡುವುದು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಶ್ಯಾಮತಾ. ೧೧) ; ಭೂಕಂದಾಯವನ್ನು ತಹಕೂಬ ಇಡಲು ಆಣೆವಾರಿಯನ್ವಯ ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗುವುದು (ಕರವಿ. ೯೩).
[← ಮರಾ. ಆಣೇವಾರೀ]

ಆಣೆಹಾಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿಸು ; ಶ ಪ ಥ ಮಾ ಡಿ ಸು : ರಾಮಕೃಷ್ಣನೊಡನೆ ಆತ್ತು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಮು ಂ ದೆ ಂ ದೂ ಹೀಗೆ ಮಾಡದಂತೆ ಆಣೆಹಾಕಿಸಬೇಕು ಎಂದೊಮ್ಮೆ ಮನಸ್ಸು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ತ್ಯಾಗಮ. ೮೯). [ಆಣ್$_3$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು) + –ಇಸು$_3$]

ಆಣ್ತೆ 'ಆಣತ್ತಿ' ನೋ.

ಆಣ್ಬರಿಜು (ನಾ). ಗಂಡುವೇಷ ; ಪುರುಷನ ರೂಪ : ನಿನಗೀ ಜವ್ವನಮೇಕೆಯೋ ? ಆಣ್ಬರಿಜೇಕೆಯೋ ? (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೧–೨೩).
[ಆಣ್ (< ಆಳ್$_3$) + ಪರಿಜು]

ಆಣ್ಮ 'ಆಳ್ಮ' ನೋ.

ಆಣ್ಮೆ$_1$ (ನಾ). ಒಡತಿ ; ಯಜಮಾನಿ : ಇಂಪುಗಾರ್ತಿಯರಂದಗಾರ್ತಿಯರಾಣ್ಮೆಗೆ ಕಂಪುಗಾರ್ತಿಯರ್ ಜಾಣೆಯರ್ ಮನದಾಣ್ಮೆಗೆ ಸೊಂಪುಗಾರ್ತಿಯರ್ ಬಿಂಕಗಾರ್ತಿಯರಾಣ್ಮೆಗೆ ಸಂಪಿಗೆಯ ಹೂವ ಮು ಡಿ ಸಿ ದ ರು (ಕವಿಚ. III, ೧೮೨ ಲಕ್ಷ್ಮೀಹಾ). [ಆಣ್ಮ (< ಆಳ್ಮ) + –ಎ$_4$]

ಆಣ್ಮೆ$_2$ 'ಆಳ್ಮೆ' ನೋ.

ಆತ 'ಅದು$_1$' ಪರಾ.

ಆತಂಕ (ನಾ). ೧. ಭಯ ; ಹೆದರಿಕೆ : "ಆತಂಕಃ, ಭಯಂ, ಆಶಂಕಾ, ದರಃ, ತ್ರಾಸಃ, ಸಾಧ್ವಸಂ— ಈ ೬ ಭಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೦–೪೦) ; ಜನನ ಮೃತಿ ಜರಾತಂಕ ಶೋಕಾಗ್ನಿಯಿಂದಾವನುಮಿಾ ಸಂಸಾರದೊಳ್ ಬೇಯುದನೊಳನೆ (ಆದಿಪು. ೩–೬) ; ಮೊರಟದ ಬಂಕಿದೇವನ ಲೆಂಕನೆನಗಾತಂಕವುಂಟೇ ವೀರಭಕ್ತಂಗೆ (ಬ ಸ ಪು. ೫೨–೩೫). ೨. ಚಿಂತೆ ; ವ್ಯಥೆ ; ಶಂಕೆ ; ಸಂದೇಹ : ಆ ರಾಜರ್ಷಿಯನ್ನು ನೋಡಿದುದು ಮೊದಲಾಗಿ ಶಕುಂತಳೆ ಪರ್ಯುತ್ಸುಕಳಾಗಿರುವಂತಿದೆ. ಈಕೆಯ ಆತಂಕಕ್ಕೆ ಆತನೇ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿರಬಹುದೋ ಏನೋ (ಶಾಕುಂತ. ೩೪–೧೪) ; ನಾನು ತಪ್ಪಿತಸ್ಥನಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಅವಳು ಶಿಕ್ಷೆ ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಯಿತೆಂಬುದೇ ನನ್ನ ಆತಂಕ (ಪುನರು. ೯೨೩). ೩. ರೋಗ ; ವ್ಯಾಧಿ : "ರೋಗಃ, ರುಕ್, ವ್ಯಾಧಿಃ . . . ಆತಂಕಃ . . . – ಈ ೧೨ ವ್ಯಾಧಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೮–೪೪೬). ೪. ಅಡ್ಡಿ ; ತಡೆ : ವಿಜ್ಞಾನಪ್ರಪಂಚದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಬೋ ೯ ಸ ರ ಹೆಸರನ್ನು ಒಬ್ಬ ಯುಗಪುರುಷನೆಂದು ಸುವರ್ಣಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಬರೆಯಲು ಆತಂಕವಿಲ್ಲ (ಸಸ್ಯಕ. ೧೧೩). ೫. ಅಧೀನ ; ವಶ ; ಹಿಡಿತ : ಮನೆಯ ಯಜಮಾನರೇ ಜಡ್ಡಿನಿಂದ ಮಲಗಿದ ಬಳಿಕ, ಆ ಸೇವಕರನ್ನು ಆತಂಕದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವವರಾರು ? (ಅಂಬಿಕೆ. ೧೨೨). ೬. ದೂತ. ೭. ಗಂಟೆ, ಮೃದಂಗ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಧ್ವನಿ : "ದೂತಂ ಘಂಟೆ ಮೃದಂಗ ಡಿಂಡಿಮರವಂ ರೋಗಾವಳೀ ಭೀತಿಯಿಂತಾತಂಕಾಖ್ಯ" (ನಾನಾರ. ೬೭). 'ನಿರಾತಂಕ' ಪರಾ.

ಆತಂಕಮಾಡು = ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು : ಆ ಕದವು ಭೀಮಜಟ್ಟಿಯಂತೆ ಅಡ್ಡನಿಂತು ಕೇಶವರಾಯನ ಪಾಪಲಾಲಸೆಗೆ ಆತಂಕಮಾಡುತ್ತಲಿತ್ತು (ಅಂಬಿಕೆ. ೩೪). [ಸಂ.]

ಆತಂಕಕಳಂಕ (ನಾ). ೧. ತೊಂದರೆ, ಭಯ, ಶಂಕೆ ಮು ಂ ತಾ ದ ತೊಡಕು. ೨. ರೋಗಾದಿಗಳ ದೋಷ : ಅಘವ್ಯಾಪಾರದಿಂ . . . ಅಲ್ಪಾಯುಷ್ಯಮುಂ ದುರ್ಭಗತ್ವಮುಮಾತಂಕಕಳಂಕಮುಂ ಸಮನಿಕುಂ ಸಂಸಾರಿಗವ್ಯಾಕುಲಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೩೬).
[ಆತಂಕ + ಕಳಂಕ (= ಕಲಂಕ)]

ಆತಂಕಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಭಯಪಡು ; ಶಂಕೆಗೆ ಒಳಗಾಗು ; ತವಕಿಸು : ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಆತಂಕಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ಆತಂಕ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಆತಂಕಪಡು (ಕ್ರಿ). ಹೆದರು ; ಭಯಪಡು : ವಿಧಿಯ ಮುಂದೆ ಯಾವ ಜಾಣ್ಮೆ ತಾನೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಂದೀತು ಎಂದು ಮೋಳದವರು ಆತಂಕಪಡುತ್ತಾರೆ (ಬದ್ಧಪ್ರ. XXI ಪೀ). [ಆತಂಕ + ಪಡು$_1$]

ಆತಂಕಶರೀರಿ (ನಾ). ಭಯಸ್ಥ : "ನಪುಂಸಕಾತಂಕಶರೀರಿಯುಂ ಕೃಪಣರಿಂತಿವು ಕ್ಲೀಬಮೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೪೭). [ಸಂ. ಆತಂಕಶರೀರಿನ್]

ಆತಂಕಿತ (ಗು). ಭಯಗೊಂಡ ; ಶಂಕೆಗೊಳಗಾದ. 'ಆತಂಕಿತಹೃದಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆತಂಕಿತಹೃದಯ (ನಾ). ಭಯಕ್ಕೊಳಗಾದ ಹೃದಯವುಳ್ಳವನು : ನಿಗ್ರಹ ಶಂಕಾಭರಾತಂಕಿತ ಹೃದಯರಾದ ಅಂಗ ವಂಗ ಕಳಿಂಗ ಕೊಂಗ ಮಾಳವ ಚೋಳ . . . ಪ್ರಭೃತಿ ಭೂಪಾಲಕರಿಂ ಭಯಾನಕರಸಮುಂ . . . ನೆಗಟುತ್ತುಮಿರೆ (ಜಗವಿ. ೨–೩೯ ವ). [ಆತಂಕಿತ + ಹೃದಯ]

ಆತಂಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು (ಕಿ).
[ಆತಂಕ + –ಇಸು$_3$]

ಆತಂಚನ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾಲಿಗೆ ಹೆಪ್ಪುಹಾಕುವುದು ; ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಒಡೆದ ಅಥವಾ ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿದ ಹಾಲು. ೩. ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡುವ ವಸ್ತು ; ಹೆಪ್ಪು. ೪. ವೇಗ. ೫. ತಂಪುಮಾಡುವುದು ; ತೃ ಪ್ತಿ ಪ ಡಿ ಸು ವು ದು. ೬. ಕರಗಿದ ಚಿನ್ನ ಮುಂತಾದ ಲೋಹಗಳನ್ನು ಭಸ್ಮಗೊಳಿಸಲು ಹಾಕುವ ಪುಡಿ ಮುಂತಾದುದು. ೭. ಪುಡಿಯನ್ನು ಸೇರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಆತತ (ಗು). ೧. ಹರಡಿದ ; ವಿಶಾಲವಾದ ; ವಿಸ್ತಾರವಾದ : ಈ ತೆ ಜ ದ ಬುದ್ಧಿಯಾವಂಗಾತತಮಾಗಿರ್ಕುಂ (ವಿ ಷ್ಣು ಪು . ೬–೧೧೭). ೨. ಕೂಡಿದ ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡ. 'ಆತತಜ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆತತಕೀರ್ತಿ (ನಾ). ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹರಡಿದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನು ; ಬಹಳ ಯ ಶೋ ೯ ವ ಂ ತ : ಸತ್ಕೀರ್ತಿಯಿನಾ ಮಹೀಪ್ರಭುಕುಮಾರ ಶಿಖಾಮಣಿ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಂಗಾತತಕೀರ್ತಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದನುತ್ಸವದಿಂ ಯುವರಾಜ ಪಟ್ಟಮುಂ (ಎಇ. XXVII, ೫–೧೯ ; 1082).
[ಆತತ + ಕೀರ್ತಿ]

ಆತುಮ (ನಾ). = ಆತ್ಮ೧ : ಗಿಡುವಿನ ಮೇಲಣ ತುಂಬಿ ಕೂಡೆ ವಿಕಸಿತ ವಾಯಿತ್ತು ತುಂಬಿ ನೋಡಾ ಆತುಮ ತುಂಬಿ ತುಂಬಿ ನೋಡಾ ಪರ ಮಾತುಮ ತುಂಬಿ ತುಂಬಿ ನೋಡಾ (ಅವಚಂ. ೬೯-೩೦೬) ; ಆತುಮದ ಲಿಂಗವನು ಪ್ರೀತಿಯಲಿ ಅಱಿದಂಗೆ ಸೂತಕಗಳಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೩) ; ರೇಖಾರಹಸ್ಯಗಳು ನಿನ್ನ ಹಣೆಯುವದಿರಲಿ . . . ತಾಕಿ ನಿನ್ನಾತುಮವ ನಾಕ ನರಕಂಗಳಂ ಏಕವೆನಿಪುವು ನಿನಗೆ (ಮಂಕುಕ. ೩೪೦). [< ಸಂ. ಆತ್ಮನ್]

ಆತುಮನಿವೇದ್ಯ (ನಾ). (ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ) ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಅರ್ಪಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಆತ್ಮಾರ್ಪಣೆ : ಆತುಮನಿವೇದ್ಯವನು ಮಾಳ್ಪರು (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೫-೧೦). [ಆತುಮ + ನಿವೇದ್ಯ]

ಆತುಮವಂಚಕ (ನಾ). ತನಗೆ ತಾನೆ ವಂಚನೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು ವವನು ; ಆತ್ಮದ್ರೋಹಿ : ಮಿಂಚುವೆಳಗಿನ ಬಳಕೆಯಲಿ ಮನಮುಂಚಿ ಮೈಗೊಂಡಳಲುವಾತುಮವಂಚಕರು ನೀವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೨೭). [ಆತುಮ + ವಂಚಕ]

ಆತುಮಸುಖಿ (ನಾ). ದೇಹಸುಖಿ ; ಭೋಗಾಭಿಲಾಷಿ : ಕಂಡ ಕಂಡ ವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಡು ಕುಂಡೆಯ ಬೆಳಸಿಕೊಂಡಿಪ್ಪಾತ ಆತುಮಸುಖಿ ಯಯ್ಯ (ಘನವ. ೨೨-೧೯). [ಆತುಮ + ಸುಖಿ]

ಆತುರ (ನಾ). ೧. ದೈಹಿಕ ಅಥವಾ ಮಾನಸಿಕ ಯಾತನೆಯಿಂದ ಪೀಡಿತನಾದವನು : ಮುನ್ನ ಶಾಪದಿಂದಂ ತಿರ್ಯಗ್ಜಾತಿಗೆ ಬಿಱ್ದಿಂ ಬಿಡು ದುಃಖಾತುರನೆಂ ನಿನಗೆ ಪುಣ್ಯಮಕ್ಕುಮಗಣ್ಯಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೪೫). ೨. ಬಲವಾದ ಆಸೆ ; ಉತ್ಕಟವಾದ ಇಚ್ಛೆ : ಮನವಱಿಯದೆ ಮೆಯ್ಯ ಱಿಯದೆ ಬುದ್ಧಿಯಱಿಯದೆ . . . ಮದನಹರನಂ ಮಱೆದು ಮೂಱು ವರುಷವಾತುರದೊಳೀತೆಜದಿಂದಿರೆ (ನಂಬಿರ. ೧೪-೬೭) ; ಕಿಱಿದಾದ ಕೆಸರ್ನೀರಂ ಮಱಿಯಾನೆಯದೊಂದು ಕಂಡು ಕುಡಿವಾತುರದಿಂ (ಜಾಧಪು. ೪-೮೫) ; ಆತನಂ ನೋಡಿದೊಡೆ ಸಾಕು ಪುನೀತಭಕ್ತಿಗುಣತ್ವವಹುದೆಂ ಬಾತುರದೊಳಿಯ್ತಪ್ಪವರ್ಗಳು (ಬಸಪು. ೬-೧೩) ; ಲಿಂಗಾರ್ಚನಾತುರ ದೊಳಿರಲಾತನಂಗನೆ (ಪಾಸೋಪು. ೧೩-೩೨) ; ನನ್ನ ಚಕ್ಷುಗಳು ನಿನ್ನನ್ನು ಕಾಣುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಹಳ ಆತುರವಾಗಿವೆ (ಸೀತಾರ. ೧). ೩. ಅವಸರ ಪಡುವವನು : ಚರದೊಳ್ ಕೂಡಿರೆ ಚಂದ್ರನರ್ಥಚಯಮುಂ ಸಿಲ್ಲದಸ್ಥಿರ ನಕ್ಕುಂ . . . ಏತರ್ಕಮಾತುರನಲ್ಲಂ (ಜಾತತಿ. ೧೪-೮). ೪. ಅವಸರ ; ತ್ವರೆ : ನೆರೆದು ನರರುಂ ಭೂಸುರರುಮಚ್ಚರಿವಡುತ್ತಂ ನಡನಡುಗಿಯಾ ತುರವಡಸಿಯಿಂತೆಂದರ್ (ಬಸಪು. ೫೭-೪೯) ; ನಿಮಗೆ ಎಷ್ಟು ಆತುರವೋ ನಮಗೂ ಹಾಗೆಯೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೭). [ಸಂ.]

ಆತುರಗಾರ (ನಾ). ಅವಸರಪಡುವವನು ; ಗಡಿಬಿಡಿಯಿಂದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು ; ಹಿಂದುಮುಂದು ನೋಡದೆ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡು ವವನು : ಆತುರಗಾರನಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಮಟ್ಟ (ಗಾದೆ) ; ಆತುರಗಾರನಿಗೆ ಎಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ನನಗೆ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ (ಗಾದೆ). [ಆತುರ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಆತುರತೆ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಆಸೆ ; ಉತ್ಕಟವಾದ ಇಚ್ಛೆ : ನಿತ್ಯಾರ್ಚ ನೋತ್ಸವದಿಂ ಸಂತಸದಿಂ ಸದಾತುರತೆಯಿಂ ಸಾನಂದದಿಂದಿರ್ಪನೆಂದು (ಗಿರಿಕ. ೫-೪೪) ; ವೈದ್ಯಕೀಯ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನಾದರೂ ಕಲಿಯಬೇಕೆಂಬ ಆತುರತೆ ಹುಟ್ಟಿತು (ಸಸ್ಯಕ. ೬೫). [ಸಂ. ಆತುರತಾ]

ಆತುರಪಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಲವಾಗಿ ಆಸೆಗೊಳ್ಳು ; ಹಾತೊರೆ ; ತವಕಿಸು : ನನ್ನ ಕತ್ತಿಯು ಇವನ ರಕ್ತವನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕೆಂದು ಆತುರ ಪಡುತ್ತಿದೆ (ರಾವಿಜ. ೮). ೨. ತ್ವರೆಗೊಳ್ಳು ; ಅವಸರಪಡು : ಗಾಡಿ ಹೊಡೆಯುವವನು ಆತುರಪಟ್ಟಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಮಣಿಸ. ೫). [ಆತುರ + ಪಡು$_1$]

ಆತುರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಆತುರಪಡು ೧ : ಒತ್ತಂಬದಿಂ ಬರ್ಪ ಕೆಮ್ಮಿಂ ಬಿರಿ ಯಲ್ಪಟ್ಟಂಗಳಾ ಬಟ್ಟೆಯೊಳಿನಿತಡಗುಂ ತನ್ನ ಕೆಯ್ಸಾರದೆಂದಾತುರಿಸುತ್ತಂ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದೆನ್ನಯ ಮರದಡಿಯೊಳ್ ನಿಂದನೊರ್ವಂ ಪುಳಿಂದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೭೫) ; ಆತುರಿಸುವ ತುಂಬಿಗಳಾತಣದರಮನೆಯೆನೆ ಪುಷ್ಪ ವಿಕ್ರಯಸ್ಥಲಮೆಸಗುಂ (ಗಿರಿಕ. ೨-೮೪) ; ಅನ್ನವನಾತುರಿಸಿ ಮಡಕೆಯಲಿ ವುಂಡವ ಭೃತಕನಹನು (ನಿಭಾಗ. ೫-೧೨-೭) ; ಶೀತಾಂಶುಕಳೆಗೆ ಚಕೋರ ಗಳರ್ತಿಪಂತಾತುರಿಸುವುವೆ ಕಾಗೆಗಳು (ಭರಚ. ೬೦-೭೩) ; ಭೀತಿಯಲಿ ಸಿಗ್ಗಾಗಿ ಕಣ್ಗೆಟ್ಟಾತುರಿಸಿ ಜವಗುಂದಿ ಕಳವಳಿಸುತೆ ವಿಕಾರದಲಿ (ಅಕ್ರೂಚ. ೭-೭೪). [ಆತುರ + -ಇಸು$_3$]

ಆತುಷ್ಟಿ$_1$ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣ ತೃಪ್ತಿ (ದಕ. ೪). [ಸಂ.]

ಆತುಷ್ಟಿ$_3$ (ಅ). ಸಂಪೂರ್ಣ ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವವರೆಗೆ ; ತೃಪ್ತಿ ಯುಂಟಾಗುವಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ (ದಕ. ೪). [ಸಂ.]

ಆತೋದ್ಯ (ಗು). ೧. ಹೊಡೆಯಲ್ಪಡುವ ; ಬಾಜಿಸುವ (೪). (ನಾ). ೨. ಒಂದು ವಾದ್ಯವಿಶೇಷ : "ವಾದ್ಯಂ, ಆತೋದ್ಯಂ—ಈ ೨ ವಾದ್ಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೬-೯೩) ; ನೃತ್ಯವಾದ್ಯ ಗೀತಾತೋದ್ಯಂಗಳೊಳ್ ಕಿಱಿದುಂ ಬೇಗಮಿರ್ದೋಲಗಮಂ ಪರೆಯಲ್ವೇಱ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೮೧ ವ) ; ಮದೋನ್ಮತ್ತವಿಕಾರ ಕೀರಮುಖ ವಾದ್ಯಾತೋದ್ಯಮಂ ಕೇಳ್ದು ಮೆಚ್ಚಿ (ಅಜಿಪು. ೯-೩೪). [ಸಂ.]

ಆತೋದ್ಯಘೋಷ (ನಾ). ವಾದ್ಯಧ್ವನಿ : ಎಸೆಯೆ ಪಸರಿಪಾತೋದ್ಯ ಘೋಷಂ ವಿಡೂರಾವನಿಯೊಳ್ವೈಡೂರ್ಯರತ್ನಂ ಜನಿಯಿಸೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮-೯೧). [ಆತೋದ್ಯ + ಘೋಷ]

ಆತೋದ್ಯನಾದ (ನಾ). = ಆತೋದ್ಯಘೋಷ : ಅನೇಕಾತೋದ್ಯನಾ ದಂಗಳೊಳ್ ನಲಿಯುತ್ತುಂ ಕುಣಿಯುತ್ತುಮಿರ್ಪ ಗಣಿಕಾಸಂದೋಹದಿಂ (ಅಜಿಪು. ೭-೧೧೨). [ಆತೋದ್ಯ + ನಾದ]

ಆತೋದ್ಯರವ (ನಾ). = ಆತೋದ್ಯಘೋಷ : ವಿವಿಧಾತೋದ್ಯರವಂ ಪೊದಱ್ದಖಿಳ ದಿಕ್ಚಕ್ರಮಂ ಕೂಡೆ (ಗದಾಯು. ೮-೬೭). [ಆತೋದ್ಯ + ರವ$_1$]

ಆತೋದ್ಯಸ್ವನ (ನಾ). = ಆತೋದ್ಯಘೋಷ : ರಸಗೇಯಂ ನೆಲೆವೆರ್ಚ ದೇಕೆ ವಿತತಾತೋದ್ಯಸ್ವನಂ ಸೂಸದೇಕೆ ಸುಧಾಸಾರಮನೀಕ್ಷಣಾಮೃತ ಮುಯಂ ಲಾಸ್ಯಪ್ರಸಂಗಂ ಪ್ರವರ್ತಿಸದೇಕೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೯). [ಆತೋದ್ಯ + ಸ್ವನ]

ಆತೋದ್ಯಾಂಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹತ್ತು ಬಗೆಯ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಬೇಡಿದ ವಾದ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ : ವಸನಾಂಗಾ ತೋದ್ಯಾಂಗ ಪ್ರಸವಾಂಗ ಜ್ಯೋತಿರಂಗ ದೀಪಾಂಗಾನ್ನಾಂಗ ಸುರಾಂಗ ಭಾಜನಾಂಗಾವಸಥಾಂಗ ವಿಭೂಷಣಾಂಗ ದಶಕಲ್ಪಕುಜಂ (ಚಂಪ್ರಪು. ೩-೩೪). [ಆತೋದ್ಯ + ಅಂಗ$_1$]

ಆತ್ಕೂರ್ 'ಆತುಕೂರ್' ನೋ.

ಆತ್ತ (ಗು). ೧. ಹಿಡಿದ ; ಪರಿಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಪಡೆದ ; ಅಂಗೀ ಕರಿಸಿದ ; ಉಂಟಾದ ; ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ. ೩. ಕಳೆದುಕೊಂಡ ; ನಿವಾರಿಸಿದ. 'ಆತ್ತಸಂಗರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆತ್ತಗರ್ವ (ಗು). ೧. ಅಪಮಾನಿತನಾದ. ೨. ಗರ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದ. [ಆತ್ತ + ಗರ್ವ]

ಆತ್ತಚಿತ್ತ (ನಾ). ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು ; ಮನಸ್ಸಿನ ಏಕಾಗ್ರತೆಯುಳ್ಳ ವನು : ಇದು ಪಿರಿದುಂ ಬುಧಾವಳಿಗೆ ಕರ್ಣರಸಾಯನಮಾತ್ತಚಿತ್ತ ಸಮ್ಮದಜನಕಂ . . . ಎಂಬಿನಂ ಪ್ರಯತ್ನದೆ ಕೃತಿವೇಱ್ದುದು (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೪೯). [ಆತ್ತ + ಚಿತ್ತ]

ಆತ್ತಬಳ (ಗು). ಬಲವನ್ನು ಪಡೆದ: ಉತ್ತಮುದ ಮೇರುವಿನ ಕೂಡೆ ಪುರುಷದ ಮಱಿ ನಗುತ್ತಾಡಹೋಹಂತೆ ಭೈರವನ ಸಂಗಡದೊಳಾತ್ತಬಳ ಚಿತ್ತಭವ ಮತ್ತಗಜಕಂಠೀರವಂ ಸಿದ್ಧಪತಿ ಹೋದನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೬೩). [ಆತ್ತ + ಬಳ (= ಬಲ)]

ಆತ್ತಮನ (ನಾ). ಸಂತೋಷಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಆನಂದ ಪರವಶನಾದವನು: ಕುಮಾರಕಶ್ಯಪನು ಆತ್ತಮನನಾಗಿ ಭಗವಂತನ ಭಾಷಿತಕ್ಕೆ ಅಭಿನಂದಿಸಿದನು (ಬುದ್ಧಪ. ೭೪); ಆ ಭಿಕ್ಷುಗಳು ಭಗವಂತನ ಮಾತಿಗೆ ಆತ್ತಮನರಾಗಿ ಅಭಿನಂದಿಸಿದರು (ಬುದ್ಧಪ. ೨೦೪). [ಆತ್ತ + ಮನ]

ಆತ್ತರಕ್ತರುಚಿ (ನಾ). ಪಡೆದ ಅಥವಾ ಉಂಟಾದ ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಕಾಂತಿ: ಸಂಧ್ಯಾಸಮಯಾತ್ತರಕ್ತರುಚಿ ಪಿಂಗೆ ಬೞಿಕ್ಕುದಯಾದ್ರಿಯೊಳ್ ಪದಂಗಾಸಿದ ಪೊನ್ನ ಪುಂಜಿವೊಲಿರ್ದುದು ಕಣ್ಗೆ ಹಿಮಾಂಶುಮಂಡಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೮೧). [ಆತ್ತ + ರಕ್ತ + ರುಚಿ]

ಆತ್ತಸಂಗರ (ನಾ). ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ಯುದ್ಧ; ಕೈಗೊಂಡ ಕಾಳಗ: ಸ್ವೈರಿಸಬಾರದಾತ್ತಸಂಗರವಿಜಯೋರ್ಜಿತಪ್ರಮುಖರಿಲ್ಲ ವಿಚಾರಿಸೆ ವೀರ ತಾರಕಾಸುರನತುಳಪ್ರತಾಪನಿಧಿ (ಗಿರಿಕ. ೬–೧೩). [ಆತ್ತ + ಸಂಗರ]

ಆತ್ತೋದಯ (ನಾ). ಉಂಟಾದ (ಪಡೆದ) ಜನನ: ವಿವಾಹೋತ್ಸಾಹ ಸಾಕಲ್ಯಕಲ್ಪಂ ಪ್ರವರ ನೃಪಕುಮಾರಾತ್ತೋದಯಾವಿಪ್ರಮೋದಾಸವ ಸಮುದಿತಸೇವಾರಾತಿ ವೃತ್ತಾಂತವೃತ್ತಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೧೨). [ಆತ್ತ + ಉದಯ]

ಆತ್ಮ (ನಾ). **೧.** ಜೀವ; ಚೇತನ; ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ; ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದು "ನಾನು" ಎಂಬ ಭಾವಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ವಾದ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ತತ್ತ್ವ: "ಸಂಸಾರಿ ಚೇತನಂ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ಪುರುಷನೆನಲಾತ್ಮನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯–೨೯); ಏದೊರೆಯನಾತ್ಮ ನೆಂದೊಡನಾದಿಯನಂತಂ ನಿರತ್ಯಯಂ ಚಿನ್ಮಯ ನಿಃಪ್ರಾದೇಶಿಕನೆಂದಾ ತನುಪಾದೇಯಂ ಮುಕ್ತಿಮುಕ್ತನುಂ ಪರಮಾತ್ಮಂ (ಯಶೋಚ. ೪–೨೬). **೨.** ಸ್ವಭಾವ; ಧರ್ಮ: "ಧರ್ಮಃ, ಸ್ವಭಾವಃ, ಆತ್ಮಾ—ಈ ೩ ಸ್ವಭಾವಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೯–೯೭). **೩.** ಪ್ರಯತ್ನ. **೪.** ಧೃತಿ; ಧೈರ್ಯ. **೫.** ಬುದ್ಧಿ; ಮನಸ್ಸು; ಅಂತರಂಗ: ಹಿರಿದು ಭಯಮಂ ತೋಱಿ ಭೀತಿಯನೊರೆದೊಡಿದಕಂಜುವೆನೆ ನಾನೀಹರೆಯವೇ ಕಿಱಿದಲ್ಲದೇ ಎನ್ನಾತ್ಮ ಕಿಱಿದಲ್ಲ (ಬಸವು. ೨೪–೧೩). **೬.** ಶರೀರ. **೭.** ಪರಬ್ರಹ್ಮ; ಈಶ್ವರ. **೮.** ಗಾಳಿ; ವಾಯು. **೯.** ಸೂರ್ಯ. **೧೦.** ಅಗ್ನಿ. **೧೧.** ಸ್ವಯಂ; ತಾನು. [ಸಂ. ಆತ್ಮನ್]

ಆತ್ಮಂಭರಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ತಾನು ಹೊರೆದುಕೊಳ್ಳು ವವನು; ಸ್ವಾರ್ಥಪರನಾದವನು: ನಾವು ಆತ್ಮಂಭರಿಗಳು, ಆತ್ಮ ವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡಲು ನಮಗೆ ಕಲಿಸಿಕೊಡಿ (ನಿಬಂಧ. I, ೧೩). [ಸಂ.]

ಆತ್ಮಕಥೆ (ನಾ). ತನ್ನ ಚರಿತ್ರೆ; ತಾನೇ ಬರೆದ ತನ್ನ ಚರಿತ್ರೆ: ಆತ್ಮ ಕಥೆಯಾತ್ಮತತ್ತ್ವವನೊರೆದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨–೪೨); ನಿನ್ನ ಆತ್ಮಕಥೆ ಯನ್ನು ಕೇಳಲು ತುಂಬಾ ಆತುರನಾಗಿದ್ದೇನೆ (ಮಣಿಸ. ೨). [ಆತ್ಮ + ಕಥೆ]

ಆತ್ಮಕೃತ (ಗು). ತನ್ನಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ತಾನು ಮಾಡಿದ: ಪೞಿ ಪೊರ್ದದಂತು ಪರಿಭಾವಿಪುದಾತ್ಮಕೃತೋಪಕಾರಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೩೫). [ಆತ್ಮ + ಕೃತ]

ಆತ್ಮಕೃತ್ಯ (ನಾ). ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯ; ತಾನು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ: ಆತ್ಮಕೃತ್ಯಪರಿಪಾಲನರಾ ದಮಿತಾರಿಯನ್ನರಾರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೪೨). [ಆತ್ಮ + ಕೃತ್ಯ]

ಆತ್ಮಕೃಷಿಕ (ನಾ). = ಆತ್ಮಸಾಧಕ: ಕರಣಗಳ ಪಾತ್ರದೊಳು ರುದ್ರ ರಭಸದಿ ಹರಿದು ಬಲುಕೇಡುಗಳ ಬಳಿವ ಸಂಮೋದಧುನಿಯ ಬಾಳ ಜಡೆ ಯೊಳು ತಳೆದು ಪಳಗಿಸಿದ ದಾಂತರು ಆತ್ಮಕೃಷಿಕರು ಸೇರಿದರು ಬಂದ ಮನೆಯ (ಮಲೆದೇ. ೩೩–೮). [ಆತ್ಮ + ಕೃಷಿಕ]

ಆತ್ಮಕೌಶಲ (ನಾ). ತನ್ನ ಜಾಣತನ: ವರಕೃಷ್ಣ ಭೂಮಿಪಾಲಂ ನಿರವಿಸೆ ತಾಂ ಬಿಲ್ವವೃಕ್ಷ ಪೂಜಾವಿಧಿಯಂ ಸುರುಚಿರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆ ಯೊಳರಿದೆನೆ ವಿರಚಿಸಿದನಾತ್ಮಕೌಶಲದಿಂದಂ (ಶಾಕುಂತ. ೫–೬ ಅಭಿ). [ಆತ್ಮ + ಕೌಶಲ]

ಆತ್ಮಕ್ಲೇಶ (ನಾ). ತನ್ನ ಸುಖ,—ಸಂಕಟ,—ತೊಂದರೆ: ಈ ಊರಿ ನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಬಾಡಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರೂ ಲಕ್ಷಣವಾದ ಮನೆಯೇ ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ ... ಎಂದು ಆತ್ಮಕ್ಲೇಶವನ್ನೇ ಆತ್ಮಾನುಕಂಪವಾಗಿ ಪಲ್ಲಟಿಸಿಕೊಂಡು (ನಂಟರು. ೧೬). [ಆತ್ಮ + ಕ್ಲೇಶ]

ಆತ್ಮಕ್ಷೇಮ (ನಾ). ತನ್ನ ಸುಖ,—ನೆಮ್ಮದಿ: ಆತ್ಮಕ್ಷೇಮ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಗೌರವಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯ ನೀಡಿದ್ದ (ಪುನರು. ೧೯೪). [ಆತ್ಮ + ಕ್ಷೇಮ]

ಆತ್ಮಗತ (ಗು). **೧.** ಆತ್ಮನಲ್ಲಿರುವ; ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ; ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಅಂಟಿದ, —ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. **೨.** ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ; ತನ್ನಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಕೊಂಡ; ತನಗೆ ಅಂಟಿದ, —ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). **೩.** ತನ್ನಲ್ಲಿ ತಾನು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವುದು, —ಚಿಂತಿಸುವುದು: ಅಂತಾತ್ಮಗತದೊಳೆ ಬಗೆಯುತ್ತುಂ ಬಂದು (ಆದಿಪು. ೨–೪೫ ವ); ತಜ್ಜರದ್ವಾನರ[illegible] ತ್ಕರ್ಷಚಿತ್ತನಾಗಿ ಆತ್ಮಗತದೊಳಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೬೯–೧೦). **೪.** [ನಾಟ್ಯಶಾ] ರೂಪಕದಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರವು ಇತರರಿಗೆ ಕೇಳಿಸದಂತೆ ತನಗೆ ತಾನೇ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸ್ವಗತ: (ಆತ್ಮಗತಂ) ಎಲೆ ಮನಸ್ಸೆ, ಕಳವಳಿಸಬೇಡ (ಶಾಕುಂತ. ೧೦–೧೩). [ಆತ್ಮ + ಗತ]

ಆತ್ಮಗುಣ (ನಾ). **೧.** ಆತ್ಮದ ಅಥವಾ ಜೀವದ ಗುಣ, —ಸ್ವಭಾವ: ಪರಗುಣಾಸ್ತ(ಸ)ಹನನಲ್ಲದನಾತ್ಮಗುಣೋದಯಾಂತರ ಸರೂಪನಖಿ ಲಾಗಮಪಾರಪರಾಯಣಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೨೨). **೨.** ತನ್ನ ಗುಣ ಅಥವಾ ಸ್ವಭಾವ: ಹಿರಿಯರು ಆತ್ಮಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಆತ್ಮ + ಗುಣ]

ಆತ್ಮಗುತ್ತೆ (ನಾ). = ಆತ್ಮಗುಪ್ತೆ: "ನಸುಕುನ್ನಿ ಮರ್ಕಟಿಯಾತ್ಮಗುತ್ತೆ [ಪಾಠಾಂ. ವರ್ತಿ]" (ಮಂಗರಾ. ೪೩–೪೩). [< ಸಂ. ಆತ್ಮಗುಪ್ತಾ]

ಆತ್ಮಗುಪ್ತೆ (ನಾ). ನಸುಗುನ್ನಿ ಗಿಡ; ಕಪಿತುರಚಿಗಿಡ, —ಬೀಜ. [ಸಂ. ಆತ್ಮಗುಪ್ತಾ]

ಆತ್ಮಗೌರವ (ನಾ). ಸ್ವಾಭಿಮಾನ; ಆತ್ಮಾಭಿಮಾನ: ಆತ್ಮಗೌರವ ಕುಂದಲಾಗದು ಇಂದಿನೀ ಸಮಯುಗದಲಿ (ವಿಜದ. ೧೧); ಕುಮುದಾ ನಿನ್ನ ಆತ್ಮಗೌರವವೇನಾಯಿತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೩). [ಆತ್ಮ + ಗೌರವ]

ಆತ್ಮಗ್ಲಾನಿ (ನಾ). ಚಿತ್ತಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಚಿಂತೆ: ಲೋಲಾ ತನಗೆ ಯಾರೂ ಅಲ್ಲ. ಸ್ನೇಹಿತಳೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದೂ ಆತ್ಮಗ್ಲಾನಿಯ ಕೆಲಸ (ಜಯಂತ. ೨೨೪). [ಆತ್ಮ + ಗ್ಲಾನಿ]

ಆತ್ಮಘಾತ (ನಾ). **೧.** ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ. **೨.** ತನಗೆ ತಾನೇ ಕೇಡು ತಂದು ಕೊಳ್ಳುವುದು: ಯಂತ್ರವಾದವೇ ಸತ್ಯವೆಂಬ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಬೆಳಸಿದರೆ ಮಾನವನ ಆತ್ಮಘಾತವಾಗುವುದು ಖಂಡಿತ (ಪುಕ್ಸಾರ. ೨೪ ಪೀ); ಯೌವನದ ಲಂಪಟತನಕ್ಕೆ ಭಕ್ತಿಯ ಲಗಾಮು ಬೀಳದೆಹೋದರೆ ನಮ್ಮ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಲ್ಲ ಹುಚ್ಚು ಕುದುರೆಯಾಗಿ ಆತ್ಮಘಾತ ಅನಿವಾರ್ಯ (ದಾನಚಿಂ. ೩೮). [ಆತ್ಮ + ಘಾತ]

ಆತ್ಮಘಾತಕ (ನಾ). **೧.** ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ ; ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಯ ದೋಷ : ವನದೊಳೇತಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳಲೀಯಾತ್ಮಘಾತಕವ (ಬಸವು. ೪೪–೮) ; ಕೊಂದು ಕೊಂಬೆನೆ ಆತ್ಮಘಾತಕ ಹಿಂದೆ ಹತ್ತದೆ ಮಾಣದೇಗುವೆನು (ಕು ವ್ಯಾ ವಿ. ೩–೩೧). **೨.** ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು ; ತನಗೆ ತಾನೇ ಕೇಡುತಂದುಕೊಳ್ಳುವವನು. [ಆತ್ಮ + ಘಾತಕ]

ಆತ್ಮಘಾತಕಿ (ನಾ). ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ವ್ಯಕ್ತಿ (ಕಿ). [ಸಂ. ಆತ್ಮಘಾತಕಿನ್]

ಆತ್ಮಘೋಷ (ನಾ). **೧.** ಕಾಗೆ. **೨.** ಹುಂಜ. **೩.** ಆತ್ಮಸ್ತುತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು. [ಆತ್ಮ + ಘೋಷ]

ಆತ್ಮಚರಿತೆ (ನಾ). = ಆತ್ಮಕಥೆ : ನನ್ನ ಆತ್ಮಚರಿತೆ ಕಳಂಕಪ್ರಾಯವಾಗಿರುವುದೇ ನಾನು ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ (ಬಾಣಅ. ೯). [ಆತ್ಮ + ಚರಿತೆ]

ಆತ್ಮಚರಿತ್ರೆ (ನಾ). = ಆತ್ಮಕಥೆ. [ಆತ್ಮ + ಚರಿತ್ರೆ]

ಆತ್ಮಚಿಂತೆ (ನಾ). ಆತ್ಮಧ್ಯಾನ; ಚೈತನ್ಯದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವುದು : ಮಾಂಗಲಿಕ ಕರ್ಮಾಭಿಯೋಗ ಕುಲಾಂಗನಾರತಿಯಾತ್ಮಚಿಂತೆ ಪರಾಂಗನಾ ವೈಮುಖ್ಯವಿವು ಸದ್ಧರ್ಮಗತಿಯೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫–೧೫). [ಆತ್ಮ + ಚಿಂತೆ]

ಆತ್ಮಚೈತನ್ಯ (ನಾ). ಆತ್ಮಶಕ್ತಿ : ಆತ್ಮಚೈತನ್ಯ ದೀಪಾಲಂಬನವೆ ಸುಖಪ್ರಭೆಯ ರೂಪಿಂದಹೋ ಮೇಲ ವಿಕ್ರಯದಾಗಿಯಿಕ್ಕುಮಂತಾಯಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸವಿಕಾರಿ ತಾನೂ (ವೀಶೈಪು. ೫–೪–೨೫). [ಆತ್ಮ + ಚೈತನ್ಯ]

ಆತ್ಮಜ (ನಾ). **೧.** ಮಗ : ಮನದೊಳ್ ಪಿರಿದುಮುತ್ಸಾಹಮಂ ಪಡೆದ ಳಾತ್ಮಜರ ಬರವಿಂದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೬೨) ; ಮಱೆ ಬೇಡಾತ್ಮಜ ಸತ್ಕಳತ್ರ ಸಖರೊಳ್ (ಸೋಮೇಶ. ೮೨). **೨.** ತಲೆಯ ಕೂದಲು. **೩.** ರೇತಸ್ಸು; ಶುಕ್ಲ. **೪.** ಮನ್ಮಥ. **೫.** ಬುದ್ಧಿ. **೬.** ವೇದ : “ಕಚಂ ರೇತಮನೋಜ ಬುದ್ಧಿ ನಿಗಮಂಗಳ್ ಆತ್ಮಜಾ ವಾಚಕಂ” (ನಾನಾರ. ೪೯). [ಸಂ.]

ಆತ್ಮಜನ್ಮ (ನಾ). = ಆತ್ಮಜ ೧ : ಗಂಗಾತ್ಮಜನ್ಮಂ ಜಯಶ್ರೀಲೋಲಂ ಜಮದಗ್ನಿರಾಮ ಮುನಿಯೊಳ್ ಕಲ್ತಂ ಧನುರ್ವಿದ್ಯೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೬೮). [ಸಂ. ಆತ್ಮಜನ್ಮನ್]

ಆತ್ಮಜಳ (ನಾ). ತನ್ನ ಮೂತ್ರ : ಪೊಸೆದಾತ್ಮಜಳದೆ [ಪಾಠಾಂ. ರಸದೆ] ಬೇಳೆಯ ರಸಮಂ ಕಿವಿಯೊಳಗೆ ಪಿಱಿಗೆ . . . ಸೂಱ್ಜ್ವರಮಱಿಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೪) ; “ನರಮೂತ್ರ” (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೪ ಟೀಕು). [ಆತ್ಮ + ಜಳ (= ಜಲ)]

ಆತ್ಮಜಾತ (ನಾ). ಮಗ : ದುರಾತ್ಮರಂ . . . ಸೋಮಶರ್ಮಾತ್ಮಜಾತರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೧೮). [ಆತ್ಮ + ಜಾತ]

ಆತ್ಮಜಾತೆ (ನಾ). ಮಗಳು (ಕಿ). [ಸಂ. ಆತ್ಮಜಾತಾ]

ಆತ್ಮಜೆ (ನಾ). = ಆತ್ಮಜಾತೆ : ಈ ಪೃಥ್ವೀನಾರಾಯಣರಿಗೆ ನನ್ನ ಆತ್ಮಜೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು (ಶಾಂತಲಾ. ೮೯). [ಸಂ. ಆತ್ಮಜಾ]

ಆತ್ಮಜ್ಞ (ನಾ). **೧.** ಆತ್ಮದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದವನು; ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿ: ಭೀಷ್ಮ, ವಿದುರ, ಕೃಪ, ಸಂಜಯ, ಎಲ್ಲರೂ ಶಮವನ್ನೇ ಬೋಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ಆತ್ಮಜ್ಞರ ನಡತೆ (ವಚಭಾ. ೧೧೯). **೨.** ಋಷಿ; ಮುನಿ. [ಸಂ.]

ಆತ್ಮಜ್ಞತೆ (ನಾ). ಆತ್ಮದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವಿಕೆ : ಎನಿತಿಷ್ಟಯೋಗದೊಳ್ ಸುಖಮನಿತೆ ಮನೋದುಃಖಮುದಜಗಲ್ಕೆಯೊಳೆಂದಲ್ತೆ ನಿವೃತ್ತಿಯೊಳೆಸೆವರ್ ಸಜ್ಜನರಾತ್ಮಜ್ಞತೆಗೆ ನೋಱ್ಪೊಡದು ಫಲಮೆ ವಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೩೮). [ಸಂ. ಆತ್ಮಜ್ಞತಾ]

ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಅರಿವು. [ಆತ್ಮ + ಜ್ಞಾನ]

ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ಆತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು : ಸಿರಿಗುಬ್ಬ ನೆಡಱಿಗೆ ತಗ್ಗನಾತ್ಮಜ್ಞಾನಿ (ಭರಚ. ೨–೨೬). [ಸಂ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿನ್]

ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿ (ನಾ). ಆತ್ಮದ ಪ್ರಕಾಶ: ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದದಿ ಮನಂ ಬೆರಸಿ ಬೇರಿಲ್ಲದೆ ತಪ್ತಕಾಂಚನಪ್ರಭಾಮಯಯಾತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯೊಡನೇ ಸ್ಥಿರ ಸುಚಿಜ್ಯೋತಿಯ ಕೂಡಿ ಬೆಳಗುತ್ತೆ (ನವಮೋ. ೬–೨೯). [ಆತ್ಮ + ಜ್ಯೋತಿ]

ಆತ್ಮಜ್ವಾಲೆ (ನಾ). ಆತ್ಮದ ತೇಜಸ್ಸು : ಆತ್ಮಜ್ವಾಲೆಯ ದಳ್ಳುರಿ ಹೊತ್ತಿ ಭ ವ್ಯಾ ಕಾ ರ ದ ಜಿಹ್ವೆಯನೆತ್ತಿ ನಾಕದ ನೀಲವ ನೆಕ್ಕುತಿದೆ ಮಿಥ್ಯೆಯ ದಹಿಸುತ ಮುಕ್ಕುತಿದೆ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೩೩) [ಆತ್ಮ + ಜ್ವಾಲೆ]

ಆತ್ಮತತ್ತ್ವ (ನಾ). ಆತ್ಮನ ಅಥವಾ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪ: ಜಿನೇಂದ್ರನಂ ಬಗೆವ ಮನಂ ಗಡಂ ಮುಗುಳ್ದು ಜಾನಿಪ ಕಣ್ಗಡಮಾತ್ಮತತ್ತ್ವದೊಳ್ ಬಗೆ ಗಡಂ (ಆದಿಪು. ೨–೬೦). [ಆತ್ಮ + ತತ್ತ್ವ]

ಆತ್ಮತುಷ್ಟಿ (ನಾ). ಆತ್ಮಸಂತೋಷ, —ತೃಪ್ತಿ : ಉದಾತ್ತವಾದ ಲಕ್ಷ್ಯವೊಂದನ್ನು ಅನ್ವೇಷಿಸುವುದರಿಂದ ಲಭಿಸುವ ಆತ್ಮತುಷ್ಟಿ ಕೇವಲ ಪಾರ್ಥಿವ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಪಡೆಯುವುದರಿಂದ ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ (ಋಕ್ಸಾರ. ೧). [ಆತ್ಮ + ತುಷ್ಟಿ]

ಆತ್ಮತೃಪ್ತಿ (ನಾ). = ಆತ್ಮತುಷ್ಟಿ : ಆತ್ಮಸಂಯಮ ಆತ್ಮನಂಬಿಕೆ ಆತ್ಮತೃಪ್ತಿಯ ಸಿರಿಯಲಿ ತುಂಬುಯೌವನ ಬೆಳಗಲಿ (ವಿಜದ. ೧೫೦). [ಆತ್ಮ + ತೃಪ್ತಿ]

ಆತ್ಮತೃಷ್ಣೆ (ನಾ). ಆತ್ಮದ ಆಸೆ : ತಿರೆಮುಗಳ ಚೆಲುವಲರ ಬಂಡಿಡಿದ ಬಟ್ಟಲಂ ಪೀರ್ದನೆರ್ದೆತುಟಿಯಿಂದೆ ತಣಿವಿನಂ ತನ್ನಾತ್ಮತೃಷ್ಣೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೫–೩೧). [ಆತ್ಮ + ತೃಷ್ಣೆ]

ಆತ್ಮತೇಜ (ನಾ). **೧.** ಆತ್ಮಪ್ರಭೆ; ಆತ್ಮದ ಜ್ಯೋತಿ : ಸಾಧನೆಗೈದರೆ ಸಹನೆಯ ನೀಗದೆ ಬೆಳಗದೆ ನಿನ್ನಾತ್ಮತೇಜ (ಇಂಚಾಪ. ೨೧೫–೬೨). **೨.** ಆತ್ಮಾಭಿಮಾನ; ಸ್ವಾಭಿಮಾನ : ಪೂರ್ವಾಶ್ರಯ, ಬಂಧುಭ್ರಮೆ, ಆತ್ಮತೇಜ, ಲೋಕದ ನಚ್ಚುಮಚ್ಚು ಇಂತಿವ ಸುಟ್ಟು (ಘನವ. ೨೦–೧೬). [ಆತ್ಮ + ತೇಜ]

ಆತ್ಮತೇಜಸ್ಸು (ನಾ) = ಆತ್ಮತೇಜ. [ಆತ್ಮ + ತೇಜಸ್ಸು]

ಆತ್ಮತ್ರಯ (ನಾ). ಜೀವಾತ್ಮ, ಅಂತರಾತ್ಮ, ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂಬ ಮೂರು ಬಗೆಯಾದ ಆತ್ಮಗಳು : ಜೀವತ್ರಯಂಗಳ ಜೀರ್ಣೀಕರಿಸಿ ಆತ್ಮತ್ರಯಂಗಳ ಧಾತುಗೆಡಿಸಿ (ಅಖಂಡೇ. ೧೯೪–೧೪); ಆತ್ಮತ್ರಯವನು ಹೇಳ್ವೆನಾ ಜೀವಾತ್ಮ ಅಂತರಾತ್ಮ ಕೇಳ್ಪರಮಾತ್ಮ ತಾನಿವು ಆತ್ಮತ್ರಯ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೪–೧೦೦). [ಆತ್ಮ + ತ್ರಯ]

ಆತ್ಮದಂಡನೆ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ದಂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ದೇಹದಂಡನೆ : ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ತಾವು ಹೀಗೆ ಆತ್ಮದಂಡನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು (ನೀತಿಚಿಂ. IV, ೨೨). [ಆತ್ಮ + ದಂಡನೆ]

ಆತ್ಮದರ್ಶನ (ನಾ). ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ: ಈ ಮಹಾಸ್ವಾತ್ಮಯೋಗ ಪ್ರದೀಪಾತ್ಮದರ್ಶನೋತ್ಸುಕಜನಂ (ವೀಶೈಪು. ೫–೨೦–೩೦) ; ಒರ್ದಿನಂ ತಾಂ ಕಂಡ ದೃಶ್ಯಸೌಂದರ್ಯದಿಂದಾತ್ಮದರ್ಶನಕೇರ್ದ ರಸಸಮಾಧಿಯ ಮಹಿಮೆಗಾಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪೯–೨೦೪). [ಆತ್ಮ + ದರ್ಶನ]

ಆತ್ಮದರ್ಶನಿ (ನಾ). = ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿ : ದ್ವೈತವೇನದ್ವೈತವೇನಾತ್ಮದರ್ಶನಿಗೆ (ಮಂಕುಕ. ೮೧೯). [ಸಂ. ಆತ್ಮದರ್ಶನಿನ್]

ಆತ್ಮದರ್ಶಿ (ನಾ). = ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿ : ರಾಜರ್ಷಿ ಜನಕ, ಆತ್ಮದರ್ಶಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ, ತ್ಯಾಗಮಯಿ ಮೈತ್ರೇಯಿ . . . ಭಾರತೀಯರಿಗೆ ಚಿರಪರಿಚಿತರಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಭಾರದ. ೩೮). [ಸಂ. ಆತ್ಮದರ್ಶಿನ್]

ಆತ್ಮದಾರಿ (ನಾ). ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದ ಮಾರ್ಗ: ಮಾರುತನಂತೆ ಸಂಚಲಿಪ ಚಿತ್ತವನಾತ್ಮದಾರಿಯೊಳಗೆ ನಿಲಿಸಿದರೆ (ಭರಚ. ೬೯–೧೦೫). [ಆತ್ಮ + ದಾರಿ$_1$]

ಆತ್ಮದ್ರೋಹ (ನಾ). ತನಗೆ ತಾನೆ ವಂಚನೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ತಲೆಹಾಕಿ ತಮ್ಮ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸುವುದು ಆತ್ಮದ್ರೋಹವೇ ಸರಿ (ರೂಢಿ). [ಆತ್ಮ + ದ್ರೋಹ]

ಆತ್ಮದ್ರೋಹಿ (ನಾ). ತನಗೆ ತಾನೇ ಕೇಡು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು. [ಸಂ. ಆತ್ಮದ್ರೋಹಿನ್]

ಆತ್ಮಧ್ಯಾನ (ನಾ). ೧. ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕುರಿತು ತಾನು ಚಿಂತಿಸುವುದು: ತಮ್ಮ ದಣಿ ಆತ್ಮಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿ ಆತ್ಮೋದ್ಧಾರ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತನಾಗಿದ್ದ (ಪುನರು. ೩೦೬). ೨. ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಚಿಂತಿಸುವುದು: ಧಾರಿಣಿಯ ದಿವಿಜರಿಗೆ ಪರಮೋದಾರ ಬುದ್ಧಿಯಲಿತ್ತ ಫಲ ಕೈಸೇರುವುದು ನಿಮಿಷಾರ್ಧವಾತ್ಮಧ್ಯಾನನಿಷ್ಠರಿಗೆ (ಅಮೃತ. ೧–೧೧). [ಆತ್ಮ + ಧ್ಯಾನ]

ಆತ್ಮನಾಥ (ನಾ). ತನ್ನ ಪ್ರಭು, —ಒಡೆಯ, —ಪತಿ: ಪೋದರಾತ್ಮನಾಥನ ಬೞಿಯಂ ಮಱುಕವೊಯ್ಯೆ ಯಶಸ್ವತಿಯುಂ ಸುನಂದೆಯುಂ (ಆದಿಪು. ೯–೬೬). [ಆತ್ಮ + ನಾಥ]

ಆತ್ಮನಿಂದೆ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನೆ ನಿಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಆತ್ಮನಿಂದೆ, ಭಯ, ಲೋಭ ಮತ್ತು ತಾಪತ್ರಯಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತಗೊಂಡ ಆತ್ಮ (ಪುನರು. ೨೨೨). [ಆತ್ಮ + ನಿಂದೆ]

ಆತ್ಮನಿಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ಅರ್ಪಣೆಮಾಡುವುದು; ಆತ್ಮಸಮರ್ಪಣೆ. [ಆತ್ಮ + ನಿಕ್ಷೇಪ]

ಆತ್ಮನಿರಾಕರಣೆ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ನಿರಾಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ನೈಚ್ಯಾನುಸಂಧಾನ: ಅವರು ಆಯಾ ಮತೀಯರಿಗೆ ರುಚಿಸುವಂಥಾ ಅತ್ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಆತ್ಮನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಜಸಾ. X ಪೀ). [ಆತ್ಮ + ನಿರಾಕರಣೆ]

ಆತ್ಮನಿರ್ಮಿತ (ಗು). ತಾನು ಮಾಡಿದ, —ನಿರ್ಮಿಸಿದ; ಸ್ವಯಂನಿರ್ಮಿತ: ನಿಮ್ಮಯ ಪುರದಲಿರಿ ನೀವಾತ್ಮನಿರ್ಮಿತ ರಾಜಧಾನಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೭–೨೭). [ಆತ್ಮ + ನಿರ್ಮಿತ]

ಆತ್ಮನಿರ್ವಾಣ (ನಾ). ಜೀವಾತ್ಮನ ಮೋಕ್ಷ: ಮೆಯ್ಯ ನಿರ್ವಾಣ ಮಾಳ್ಪುದು ದೇಹನಿರ್ವಾಣ ಮೆಯ್ಯೊಳಗಿರ್ದ ಹಂಸನನು ಮೆಯ್ಯೆಂಬ ಹೊದಪಿಂದ ಬೇರ್ಮಾಡಿ ನೋಳ್ಪುದೆ ಮೆಯ್ಯಿಲ್ಲದಾತ್ಮನಿರ್ವಾಣಾ (ಭರಚ. ೬೯–೬೨). [ಆತ್ಮ + ನಿರ್ವಾಣ]

ಆತ್ಮನಿವಾಸ (ನಾ). ತನ್ನ ವಾಸಸ್ಥಾನ: ಆತ್ಮನಿವಾಸಮಪ್ಪ ಹೇಮಕೂಟಾಚಲಕ್ಕೆ ಪೋಗುತ್ತಿರ್ದಪಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೯೪). [ಆತ್ಮ + ನಿವಾಸ]

ಆತ್ಮನಿವೇದನ (ನಾ). (ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ) ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಆತ್ಮಾರ್ಪಣೆ: "ಶ್ರವಣಂ, ಕೀರ್ತನಂ, ವಿಷ್ಣೋಃ ಸ್ಮರಣಂ, ಪಾದಸೇವನಂ, ಅರ್ಚನಂ, ವಂದನಂ, ದಾಸ್ಯಂ, ಸಖ್ಯಂ, ಆತ್ಮನಿವೇದನಂ" ಎಂಬ ೯ ವಿಧ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತಾ (ಹಸಾರ. ೨೧–೫೧ ಟೀಕು). [ಆತ್ಮ + ನಿವೇದನ]

ಆತ್ಮನೇಪದ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯೆಯ ಫಲ ಕರ್ತೃವಿಗೇ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ; ಸಂಸ್ಕೃತದ ಆಖ್ಯಾತ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ವರ್ಗಗಳಲ್ಲೊಂದು. [ಸಂ.]

ಆತ್ಮನೈವೇದ್ಯ (ನಾ). = ಆತ್ಮನಿವೇದನ: ಕರ್ಮಫಲವ ಕೊಡಿ ಕೂಡಲಸಂಗಮ ದೇವಂಗೆ ಆತ್ಮನೈವೇದ್ಯವ ಮಾಡಿದವನೆ ಧನ್ಯ (ಬಸವ. ೬೬೩); ಸದ್ಭಕ್ತಿಯಿಂ . . . ಆತ್ಮನೈವೇದ್ಯಮಂ ಮಾಡಿದನಾ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ತಾನೇಂ ಸುಕೃತಿಯೋ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೧೦೬). [ಆತ್ಮ + ನೈವೇದ್ಯ]

ಆತ್ಮಪರ (ನಾ). ಆತ್ಮದ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದವನು; ಸ್ವಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕುರಿತು ಚಿಂತಿಸುವವನು: ಶಂಕರಭಾವದಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ರಮಿಸಿ ಧರಿಸಿ ಸಮಾಧಿಯನು ತಳೆದಾತ್ಮಪರನಾದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫–೫). [ಆತ್ಮ + ಪರ$_1$]

ಆತ್ಮಪರಾಭವ (ನಾ). ತನ್ನ ಸೋಲು; ತನಗೆ ಉಂಟಾದ ಪರಾಜಯ: ಎಂತೊ ಸೈರಿಸುವರಾತ್ಮಪರಾಭವಮಂ ಕುಲೋದ್ಭವರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೩೭). [ಆತ್ಮ + ಪರಾಭವ]

ಆತ್ಮಪಾಲನ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ: ಆತ್ಮಪಾಲನಮೆಂಬುದು ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾಕಾರದೊಳವಾತ್ಮರಕ್ಷೆಗೆಯ್ವುದು (ಚಾವುಂಪು. ೨೩೮). [ಆತ್ಮ + ಪಾಲನ]

ಆತ್ಮಪುಣ್ಯ (ನಾ). ತಾನು ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯ: ಕೂರ್ತಿಟ್ಟವರಾತ್ಮಪುಣ್ಯಮೆ . . . ಕಾವು (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೦೬). [ಆತ್ಮ + ಪುಣ್ಯ]

ಆತ್ಮಪುತ್ರಕ (ನಾ). ತನ್ನ ಮಗ: ಆತ್ಮಪುತ್ರಕವಿವಹನಪ್ರೀತಂ ರೋಮಾಂಚಕಂಚುಕಿತಾಂಗಕಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೩೭). [ಆತ್ಮ + ಪುತ್ರಕ]

ಆತ್ಮಪ್ರಜ್ಞೆ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಅರಿವು: ಅತೀಂದ್ರಿಯದೊಂದು ದರ್ಶನಾನಂದದೊಳ್ ಮುಳುಗಿತಾತ್ಮಪ್ರಜ್ಞೆ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಪ್ರಲಯಯೋಗಕ್ಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೯೬–೫೦೭). ೨. ತನ್ನತನದ ಅರಿವು: ಆ ಆತ್ಮಪ್ರಜ್ಞೆ ದಿಗ್ದೇಶ ಮುಟ್ಟ ಎಂಟೆದೆಯ ರೂಪ ತಳೆದು (ಹೃದಸ. ೫[illegible]). [ಆತ್ಮ + ಪ್ರಜ್ಞೆ]

ಆತ್ಮಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (ನಾ). ೧. ತನ್ನ ಗೌರವ, —ಘನತೆ: ಹಗಲುಗನಸುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಘ ಜೀವನಾಭಿಲಾಷೆ, ಆತ್ಮಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಈ ಎರಡು ಹುಟ್ಟುಗುಣಗಳೂ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತವೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೬೫೨). ೨. ಗರ್ವ; ಅಹಂಕಾರ; ಸ್ವಪ್ರತಿಷ್ಠೆ: ಅವನದು ಬಹಳ ಆತ್ಮಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (ರೂಢಿ). [ಆತ್ಮ + ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ]

ಆತ್ಮಪ್ರತ್ಯಯ (ನಾ). ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ: ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಆತ್ಮಪ್ರತ್ಯಯ ಮತ್ತು ಸ್ವೇಚ್ಛಾವರ್ತನೆ ಕುಡಿದು ಅಮಲೇರಿದಾಗ ಮೈದೋರುತ್ತಿದ್ದವು (ಪುನರು. ೧೧). [ಆತ್ಮ + ಪ್ರತ್ಯಯ]

ಆತ್ಮಪ್ರಭೆ (ನಾ). ಆತ್ಮದ ಪ್ರಕಾಶ: ಈ ಆತ್ಮಪ್ರಭೆಯೆಂಬ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆವರಣವುಂಟು ಅದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನಾವರಣಕರ್ಮವೆಂದು ಹೆಸರು (ಹಿಂದಸಾ. ೮೬). [ಆತ್ಮ + ಪ್ರಭೆ]

ಆತ್ಮಪ್ರವಾದ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನಶಾಸ್ತ್ರಗಳ 'ಪೂರ್ವ' ಎಂಬ ಹದಿನಾಲ್ಕು ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ℙ ಇದರಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವನ್ನು ಕುರಿತ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ವಿವೇಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ: ಈ ಪೂರ್ವಗಳು ಜೈನಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ವಿಭಾಗಗಳಾಗಿವೆ. ೧ ಉತ್ಪಾದನಪೂರ್ವ . . . ೮ ಆತ್ಮಪ್ರವಾದ (ಆತ್ಮದ ಪೂರ್ಣಕಲ್ಪನೆ) (ಜೈನಪ. ೪೯೯). [ಆತ್ಮ + ಪ್ರವಾದ]

ಆತ್ಮಪ್ರಶಂಸೆ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನೆ ಹೊಗಳಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಆತ್ಮಸ್ತುತಿ: ಆತ್ಮಪ್ರಶಂಸೆ ಸಜ್ಜನರ ಲಕ್ಷಣವಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಆತ್ಮ + ಪ್ರಶಂಸೆ]

ಆತ್ಮಬಲ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮನ ಶಕ್ತಿ. ೨. ತನ್ನ ಶಕ್ತಿ: ದೈವಬಲವಿಲ್ಲದ ಮೇಲೆ ಆತ್ಮಬಲವೇನೂ ಸಾಗದು (ರೂಢಿ). ೩. ತನ್ನ ಸೈನ್ಯ: ಭೀತಪರಿಗ್ರಹಂ ಕೃಪಣನಾತ್ಮಬಲವ್ಯಸನಾತಿವಿಹ್ವಲಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೯–೧೦). [ಆತ್ಮ + ಬಲ]

ಆತ್ಮಬೋಧ (ನಾ). = ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ: ಅಪನಿಂದಾನ್ವಿತರಾತ್ಮಬೋಧಕುಹಕರ್ ಸಾಮಿಪ್ಯಮಾತ್ರೇಷ್ಟರುಂ ನೃಪರೊಳ್ ಮಾನ್ಯರೆನಿಪ್ಪರೈ (ಸೋಮೇಶ. ೫೯). [ಆತ್ಮ + ಬೋಧ]

ಆತ್ಮಭವ (ನಾ). **೧.** ಮಗ: ಆ ಬದ್ದೆಗಂಗೆ . . . ಮುಗ್ಧಮಲ್ಲನಿಳಾಬಹುವಿಧ [ರ]ಕ್ಷಣ ಪ್ರವೀಣ ಕೃಪಾಣಂ ಆತ್ಮಭವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೩೦, ೩೧); ಜಗದ ನವನಿಧಿಗೊಡೆಯನಾತ್ಮಭವನೆನಿಸಿ ಮುಟ್ಟಗೆಯು ಸುಂಕದ ಹಾಗ ವಿಲ್ಲಾಯ್ತೆ ಮಗನೇ (ಹಚಕಾ. ೧೨–೩೨). **೨.** ತನ್ನ ಜನ್ಮಪರಂಪರೆ: ಅಂಬರೇಚರ ಪುತ್ರರ್ ಬೆಸಗೊಂಡರಾತ್ಮಭವಮಂ ಧರ್ಮಶ್ರವಾನಂತರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೫೦). [ಆತ್ಮ + ಭವ]

ಆತ್ಮಭವೆ (ನಾ). ಮಗಳು: ಸಿಂಹಳಂ . . . ಆತ್ಮಭವೆಯೆನಿಸುವ ಪೆಣ್ಮಣಿಯಂ ನೃಪಕುಳಚೂಡಾಮಣಿ ಯುವರಾಜಂಗೆ ಮದುವೆಯಂ ಮಾಡಿದಪಂ (ರಾಜಶೇ. ೬–೯೯); ಇನ್ನುಳಿದ ಗೃಹಸ್ಥರಾತ್ಮಭವೆಯಂ ಕಳುಪುತ್ತಕಟೆಂತಳಲ್ವರೋ (ಶಾಕುಂತ. ೫೨–೮೪).
[ಸಂ. ಆತ್ಮಭವಾ]

ಆತ್ಮಭಾವಿ (ಗು). ಆತ್ಮಧ್ಯಾನದಿಂದ ಉಂಟಾಗತಕ್ಕ: ವೀರ್ಯಮನಂತವೀರ್ಯಮೞಿವಪ್ರತಿಮಂ ಸುಖಮಾತ್ಮಭಾವಿ ಗಾಂಭೀರ್ಯಮಮಾನುಷಂ ನಿನಗೆ ದೇವರ ದೇವ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೦೦).
[ಸಂ. ಆತ್ಮಭಾವಿನ್]

ಆತ್ಮಭೂ (ನಾ). **೧.** ಬ್ರಹ್ಮ. **೨.** ವಿಷ್ಣು: "ಅರವಿಂದನಾಭಂ . . . ಆತ್ಮಭೂನಾಮ ಗೋವಿಂದನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬–೧೬). **೩.** ಮನ್ಮಥ: "ಮನಸಿಜಂ . . . ಆತ್ಮಭೂ ಪಂಚೇಷು. . . ಮದನನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬–೨೨).
[ಸಂ.]

ಆತ್ಮಮಲ (ನಾ). ಆತ್ಮದ ದೋಷ: ಆವರಿಸಿದೆನ್ನಾತ್ಮಮಲಪಂಕಾವಳಿಯನೆಲ್ಲಂ ತೊಳೆದು ಕಳೆದೋವಿದಿರಿ (ಬಸಪು. ೫೬–೬೩). [ಆತ್ಮ + ಮಲ$_3$]

ಆತ್ಮಯೋಗ (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮನ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾಡುವ ಚಿತ್ತೈಕಾಗ್ರತೆ, —ತಲ್ಲೀನತೆ: ಉಂಡು ತೇಗುವನಂತೆ ತಾನಾತ್ಮಯೋಗದೊಳುಂಡ ಸವಿಯ ಕೃತಿಮಾಳ್ಪಾ ಕಂಡುದ ತೋಱುವಂತೊಳಗೆ ತನ್ನಾತ್ಮನ ಕಂಡುದನುಸುರಿ ತೋಱುವನು (ಭರಚ. ೬೯–೩೪).
[ಆತ್ಮ + ಯೋಗ]

ಆತ್ಮಯೋಗಿ (ನಾ). ಆತ್ಮಯೋಗವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು: ಕಿಲುಬು ಜಾಱಿದರೆ ಕನ್ನಡಿ ಕಾಣ್ಬ ತೆಱದಿ ನಿರ್ಮಲನಾತ್ಮಯೋಗಿ ಧ್ಯಾನದೊಳು ತೊಲಗಿಪನೊಂಭತ್ತು ಕರ್ಮವನಾಗ (ಭರಚ. ೬೨–೨೪).
[ಸಂ. ಆತ್ಮಯೋಗಿನ್]

ಆತ್ಮರಕ್ಷಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಜೀವಕ್ಕೆ ಅಂಗರಕ್ಷಕರಾಗಿರುವ ದೇವತೆಗಳು: ಮತ್ತಮನಲ್ಪಕಲ್ಪಾಮರರುಂ ಇಂದ್ರ ಪ್ರತೀಂದ್ರ ಸಾಮಾನಿಕತ್ರಯಸ್ತ್ರಿಂಶಪಾರಿಷದಾತ್ಮರಕ್ಷಕ ಲೋಕಪಾಲ ಕಿಲ್ಬಿಷಾಭಿಯೋಗ್ಯಭೇದದಿಂ ನವವಿಧಮಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೬ ವ).
[ಆತ್ಮ + ರಕ್ಷಕ]

ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ತನಗೆ ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದ ಅಪಾಯವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಗಿಂತ ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆ ಪ್ರಿಯವಾಯಿತು (ಭಾರದ. ೩೮೮); ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ನಾನಿಲ್ಲಿ ಬಂದು ವಿಶ್ರಮಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ (ಮಣಿಸ. ೮).
[ಆತ್ಮ + ರಕ್ಷಣೆ]

ಆತ್ಮರಕ್ಷೆ (ನಾ). = ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ. 'ಆತ್ಮರಕ್ಷೆಗೆಯ್' ಪರಾ.
[ಆತ್ಮ + ರಕ್ಷೆ]

ಆತ್ಮರಕ್ಷೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತನ್ನನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊ; ಆತ್ಮಸಂರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊ: ಆತ್ಮಪಾಲನಮೆಂಬುದು ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾಕಾರದೊಳಮಾತ್ಮರಕ್ಷೆಗೆಯ್ವುದು (ಚಾವುಂಪು. ೨೩೮).
[ಆತ್ಮರಕ್ಷೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆತ್ಮರತಿ (ನಾ). **೧.** ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪ ಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿ, —ಆಸಕ್ತಿ: ಈ ಭಾವರಸಾಯನವು ದೇಹವನ್ನು ರಕ್ತದಂತೆ ಅಭಿಸರಣಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಆತ್ಮರತಿಯ ಅನಿರುದ್ಧ ವಿದ್ಯುತ್‌ಪ್ರವಾಹವೇ ಬೇಕು (ವಿಚಾಮುಂ. ೮೩). **೨.** ತನ್ನಲ್ಲಿ ತಾನು ಸಂತೋಷಗೊಳ್ಳುವುದು. **೩.** ಆತ್ಮಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷಗೊಳ್ಳುವವನು. [ಆತ್ಮ + ರತಿ$_1$]

ಆತ್ಮರಾಗ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನ ಅನುರಾಗ ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿ: ದೂಱಿದತ್ತು ಕಂಪನಕೃತ ಕಂಕಣಸ್ವನಮುಮಾಸ್ಯವಿಕಾಸಮುಮಾತ್ಮರಾಗಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೮–೬೪). [ಆತ್ಮ + ರಾಗ]

ಆತ್ಮರೂಪ (ನಾ). ಜೀವದ ಸ್ವರೂಪ; ಚೇತನದ ನೈಜಸ್ವಭಾವ: ಮನಸ್ತತ್ವದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮರೂಪವನ್ನೂ ಅಹಂಕಾರತತ್ವದಲ್ಲಿ ಅಂತರಾತ್ಮರೂಪವನ್ನೂ . . . ಚಿಂತಿಸಬೇಕು (ಹಸಾರ. ೬–೨೬ ಟೀಕೆ). [ಆತ್ಮ + ರೂಪ]

ಆತ್ಮಲಾಭ (ನಾ). ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದಾಗುವ ಮೇಲ್ಮೆ; ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪ ನಿಶ್ಚಯದಿಂದಲೂ, ಅನುಸಂಧಾನದಿಂದಲೂ ಉಂಟಾಗುವ ಲಾಭ: ತುಷ್ಟನಾದವನೇ ನರೇಂದ್ರನು ತುಷ್ಟನಾದವನೇ ಸುರೇಂದ್ರನು ತುಷ್ಟನಾದವನೇ ಚತುರ್ಮುಖನಾತ್ಮಲಾಭದಲಿ ತುಷ್ಟನಾದವನೇ ಮಹೇಶ್ವರ (ನಿಭಾಗ. ೨–೧–೩೬). [ಆತ್ಮ + ಲಾಭ]

ಆತ್ಮವಂಚಕ (ನಾ). ತನಗೆ ತಾನೆ ವಂಚನೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಆತ್ಮದ್ರೋಹಿ: ಆತ್ಮನಂತು ಪೇೞ್ವಾತ್ಮವಂಚಕರ್ ಪೆಱರೊಳರೇ (ಅಜಿಪು. ೨–೩೫). [ಆತ್ಮ + ವಂಚಕ]

ಆತ್ಮವಂಚನೆ (ನಾ). = ಆತ್ಮದ್ರೋಹ: ಈಗ ನನ್ನ ನಿಜಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಸಲಿ, ಹೇಗೆ ಆತ್ಮವಂಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಿ (ಶಾಕುಂತ. ೧೩–೧೩). [ಆತ್ಮ + ವಂಚನೆ]

ಆತ್ಮವಂತ (ನಾ). ಮನಸ್ಸನ್ನು ವಶದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವವನು; ಶುದ್ಧವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು: ಪ್ರಾಜ್ಞರೂ ಶೂರರೂ ಉತ್ಸಾಹಿಗಳೂ ಆತ್ಮವಂತರೂ ಆದ ಪಾಂಡವರೊಡನೆ ಸಂಧಿಮಾಡಿಕೋ (ವಚಭಾ. ೨೫೪).
[ಸಂ. ಆತ್ಮವತ್]

ಆತ್ಮವಲ್ಲಭ (ನಾ). ತನ್ನ ಗಂಡ ಅಥವಾ ಪ್ರಭು: ಆತ್ಮವಲ್ಲಭಾಂತರಿತೆಯನೆನ್ನನಣ್ಣ ಬೆಸಗೊಳ್ವುದೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೦೪); ಆತ್ಮವಲ್ಲಭನ ಚಿತ್ತವಱಿತು ಸೇವೆಯೆಸಗುವ ಸತಿಯರ ವೃತ್ತವ ಬಿತ್ತರಿಸುವೆನು (ಹದಿಬ. ೪–೩). [ಆತ್ಮ + ವಲ್ಲಭ]

ಆತ್ಮವಸ್ತು (ನಾ). **೧.** ತನ್ನವಸ್ತು. **೨.** ಜೀವತತ್ತ್ವ: ಆತ್ಮವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಚೇತನತ್ವ, ಜ್ಞಾತೃತ್ವ, ಕರ್ತೃತ್ವ, ಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಮೊದಲಾದ ವ್ಯವಹಾರಗಳಿರುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೩೯). [ಆತ್ಮ + ವಸ್ತು]

ಆತ್ಮವಿಕಾಸ (ನಾ). ಆತ್ಮದ ಏಳಿಗೆ, —ಬೆಳವಣಿಗೆ: ಈ ಸನ್ನಿವೇಶ ಆತ್ಮಸಂಯಮಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಸಾಧಕವೋ ಆತ್ಮವಿಕಾಸಕ್ಕೂ ಅಷ್ಟೇ ಸಾಧಕ (ಖುಕ್ಸಾರ. ೮೮). [ಆತ್ಮ + ವಿಕಾಸ]

ಆತ್ಮವಿಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಆತ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು: ನಲ್ಲಳೊಲುಮೆಗಾಗಿ ಸಖಸಖಿ ದೂತಿಯರೆಲ್ಲರ ಮನ್ನಿಪನಂತೆ ಸಲ್ಲಲಿತಾತ್ಮವಿಜ್ಞಾನಾರ್ಥಕಾಗಿ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಮನ್ನಿಪೆಯಲ್ತೆ (ಭರಚ. ೨–೪೫). [ಆತ್ಮ + ವಿಜ್ಞಾನ]

ಆತ್ಮವಿದ (ನಾ). = ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿ: ವ್ಯಾಸಮುನಿಪತಿ ಶುಕಮುನಿಗೆ ಸಂತೋಷದಿಂದಲಿ ತತ್ತ್ವಬೋಧೆಯ ಲೇಸೆನಲು ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಪೇಳಿದನಾತ್ಮವಿದರೊಲಿಯೆ (ಅಮೃತ. ೧ ಸೂ). [ಸಂ. ಆತ್ಮವಿದ್]

ಆತ್ಮವಿದ್ಧ (ನಾ). ತನ್ನ ರೂಪವನ್ನು ತಾನೇ ಚಿತ್ರಿಸುವುದು: ರಸಚಿತ್ರ ಧೂಳೀಚಿತ್ರದೋಜೆಯುಮಂ ಶ್ರುತಿವಿದ್ಧಮಾತ್ಮವಿದ್ಧಂ ಪರವಿದ್ಧಮೆಂಬ ವಿದ್ಧಪದ್ಧತಿಯುಮಂ ಲಾಕ್ಷಾರಸರೇಖಾಶುದ್ಧಿಯುಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫–೪೨). [ಆತ್ಮ + ವಿದ್ಧ]

ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ವೇದಾಂತ ಶಾಸ್ತ್ರ; ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ: ಅನುಭಾವವೆಂಬುದು ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆ (ವಚಸಂ. ೪-೮); ಆದುನಿಮಿತ್ತ ದಲಾತ್ಮವಿದ್ಯಾಹೃದಯವಾದೀ ಗ್ರಂಥವನು ಪೇಳಿದೆನು (ಅಮೃತ. ೧-೧೭); ಈಗ ವೇದಾಂತವೆಂಬ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಗೆ ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೧೨). [ಆತ್ಮ + ವಿದ್ಯೆ]

ಆತ್ಮವಿಲಾಸ (ನಾ). ತನ್ನ ಲೀಲೆ ಅಥವಾ ವೈಭವ: ಭವದಾನನಕ್ಕೆ ಸೋಲ್ತಾತ್ಮವಿಲಾಸಮನುಟಿದ ತೆಜದೆ ರುಚಿಗೆಟ್ಟು . . . ಉಡುಪನುಡುಪ ನಾದೆಂತಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೮೮). [ಆತ್ಮ + ವಿಲಾಸ]

ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ (ನಾ). ತನ್ನಲ್ಲಿ ತನಗೆ ನಂಬಿಕೆ; ತನ್ನಬಗ್ಗೆ ಭರವಸೆ ಇರುವುದು: ಅವನಿಗೂ ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸವಿತ್ತು (ಪುನರು. ೩೩೩). [ಆತ್ಮ + ವಿಶ್ವಾಸ]

ಆತ್ಮವೀರ (ನಾ). ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದ ಶೂರ; ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿ: ಸಾಕ್ರೆಟೀಸ ಆತ್ಮವೀರ ಕುಡಿದನಲ್ಲ ವಿಷದ ನೀರ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೦-೧೮). [ಆತ್ಮ + ವೀರ]

ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿ (ನಾ). **೧.** ಮನಸ್ಸಿನ ನೈರ್ಮಲ್ಯ; ಅಂತಶ್ಶುದ್ಧಿ: ಅಘೋರ ತಪವ ಮಾಡಿದೊಡೇನು? ಅಂತರಂಗ ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವರ ನೆಂತು ನಂಬುವನಯ್ಯಾ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೧೧೭); ನೆಕ್ಲ್ ದೋವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನೇಕವೇಳೆ ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯ ಕಾರ್ಯ ನಡೆದಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೩೩). **೨.** ಐದು ಬಗೆಯ ಶುದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ತನ್ನನ್ನು ಶುಚಿಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿ, ದ್ರವ್ಯಶುದ್ಧಿ, ಲಿಂಗಶುದ್ಧಿ, ಮಂತ್ರಶುದ್ಧಿಗಳೆಂಬ ಪಂಚಶುದ್ಧಿಗಳ್ (ವಿವೇಕ. ೧೦೩). [ಆತ್ಮ + ಶುದ್ಧಿ]

ಆತ್ಮಶೋಧನೆ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಆ ವ್ಯಥೆ ಇನ್ನೂ ಉಳಿದಿರಬಹುದೆ ಎಂದವನು ಆತ್ಮಶೋಧನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು (ಪುನರು. ೨೯೮). [ಆತ್ಮ + ಶೋಧನೆ]

ಆತ್ಮಶ್ರಾದ್ಧ (ನಾ). ತಾನೇ ತನಗೋಸ್ಕರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಶ್ರಾದ್ಧ: ನಾನು ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಆತ್ಮಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲ ಸಂಬಂಧವನ್ನೂ ತೊರೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಹೊಸಕ್ಷೆ. ೨೩೨). [ಆತ್ಮ + ಶ್ರಾದ್ಧ]

ಆತ್ಮಶ್ಲಾಘನೆ (ನಾ). = ಆತ್ಮಸ್ತುತಿ: ಇಲ್ಲಿಯತನಕ ನೆಕ್ಲದೋವ್ ತನ್ನ ಮರುಕವನ್ನು ತಾನೆ ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ಆತ್ಮಶ್ಲಾಘನೆಯ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಸಂತೃಪ್ತನಾಗಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೨೧೮). [ಆತ್ಮ + ಶ್ಲಾಘನೆ]

ಆತ್ಮಸಂಗ (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮನ ಕೂಟ: ಅಂತರಂಗ ಬಹಿರಂಗ ಆತ್ಮಸಂಗ ಒಂದೇ ಅಯ್ಯ (ಬಸವ. ೯೫೮). [ಆತ್ಮ + ಸಂಗ]

ಆತ್ಮಸಂಗತ್ಯ (ನಾ). = ಆತ್ಮಸಂಗ: ಅತ್ಯಾಸನ್ನಭವ್ಯರಿಗಲ್ಲದಾತ್ಮಸಂಗತ್ಯವೆಲ್ಲರಿಗೇಕೆ ಬಹುದು (ಭರಚ. ೨-೯೫). [ಆತ್ಮ + ಸಂಗತ್ಯ]

ಆತ್ಮಸಂಗಾತ (ನಾ). ತನಗೆ ಜೊತೆ; ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಜೊತೆ: ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಯ್ಯ ಆತ್ಮಸಂಗಾತಕ್ಕೆ ನೀನೆನಗುಂಟು (ಮಹಾದೇ. ೭೯-೧೯೯). [ಆತ್ಮ + ಸಂಗಾತ]

ಆತ್ಮಸಂತೋಷ (ನಾ). ತನ್ನಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂತೋಷ, —ತೃಪ್ತಿ: ನೀಲನದಿಯಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸಿ ಆತ್ಮಸಂತೋಷವನ್ನು ಪಡೆದೆನು (ಮಣಿಸ. ೪೪). [ಆತ್ಮ + ಸಂತೋಷ]

ಆತ್ಮಸಂಧಾನ (ನಾ). ಆತ್ಮಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ತಲ್ಲೀನನಾಗಿರುವಿಕೆ; ಆತ್ಮಯೋಗ: ನಾನಾ ಚಿಂತೆಯಳಿದು ಮನವಾತ್ಮಸಂಧಾನದೊಳಿರಲದೆ ಧ್ಯಾನ (ಭರಚ. ೭೯-೨೩). [ಆತ್ಮ + ಸಂಧಾನ]

ಆತ್ಮಸಂಯಮ (ನಾ). ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಜಿತೇಂದ್ರಿಯತ್ವ: ಆತ್ಮಸಂಯಮ, ಆತ್ಮನಂಬಿಕೆ, ಆತ್ಮತೃಪ್ತಿಯ ಸಿರಿಯಲಿ ತುಂಬುಯೌವನ ಬೆಳಗಲಿ (ವಿಜಯ. ೧೫-೩); ಅವರಿಗೆ ಶಕ್ತಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳನ್ನೂ ಆತ್ಮಸಂಯಮವನ್ನೂ ಕೊಡಬೇಕಾಗಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೮). [ಆತ್ಮ + ಸಂಯಮ]

ಆತ್ಮಸಂವರಣ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಮರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಮೊದಲಿಂದ ಕಡೆಯವರೆಗೂ ಅವನು ಆತ್ಮಸಂವರಣಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಯುಕ್ತಿಯ ಸುನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪಥವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ (ಬಂಕಿಮ. ೨೪ ಮುನ್ನು). [ಆತ್ಮ + ಸಂವರಣ]

ಆತ್ಮಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಸ್ಕಾರ, —ವಿಕಾಸ: ಕನ್ನಡವನೆ ಓದಿ ಕನ್ನಡವನೆ ಬರೆದಾತ್ಮಸಂಸ್ಕಾರವ ಪಡೆದೆ (ಇಂಚಾಪ. ೭೯-೮೫). [ಆತ್ಮ + ಸಂಸ್ಕಾರ]

ಆತ್ಮಸಮರ್ಥನ (ನಾ). ತಾನು ಮಾಡಿದುದು ಸರಿ ಎಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದು: ಅನೇಕರು ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಸಮರ್ಥನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ನಾನು . . . ನೋಡಿರುವೆನು (ಚೆನ್ನಬೇ. ೧೫೫). [ಆತ್ಮ + ಸಮರ್ಥನ]

ಆತ್ಮಸಮರ್ಪಣ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಅರ್ಪಿಸುವುದು: ಇಂತಹ ಆತ್ಮಸಮರ್ಪಣದ ಬಗೆಯನ್ನು ನಾನು ಎಲ್ಲಿಯೂ ನೋಡಿಲ್ಲ ಎಂದು . . . ಅಭಿಜ್ಞನಂತೆ ಮಾತನಾಡಿದನು (ಚೆನ್ನಬೇ. ೧೫೫). [ಆತ್ಮ + ಸಮರ್ಪಣ]

ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ (ನಾ). ಆತ್ಮವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಜೀವನೋದ್ದೇಶ ತಾನಾತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ (ಅನಿಕೇ. ೫೬-೫) ಅವುಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನವಿಕಾಸವೇರ್ಪಟ್ಟು ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೧೫೮). [ಆತ್ಮ + ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ]

ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಅಂತರಂಗದ ಪ್ರೇರಣೆ; ಮನಸ್ಸಾಕ್ಷಿ: ಪುರೋಹಿತ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ತನ್ನ ಪಾತ್ರವನ್ನು ನಟಿಸಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೧೮೦). [ಆತ್ಮ + ಸಾಕ್ಷಿ]

ಆತ್ಮಸಾಧಕ (ನಾ). ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಧನೆಮಾಡುವವನು: ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವುದು ಶಿವದ ಸೋಪಾನವನ್ನೇರಿ ಹೊರಟ ಆತ್ಮಸಾಧಕರ ಮಿಂಚಿನ ಹೆಜ್ಜೆಗಳ ಗುರುತು (ಶಂಶೀ. ೪೪). [ಆತ್ಮ + ಸಾಧಕ]

ಆತ್ಮಸಾಧನೆ (ನಾ). ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಪ್ರಯತ್ನ. [ಆತ್ಮ + ಸಾಧನೆ]

ಆತ್ಮಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಆತ್ಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಪಡೆಯುವ ಸಿದ್ಧಿ: ಮುನ್ನ ಕಟ್ಟಿದ ಕರ್ಮ ಸೋರುತಿಹುದು ನಿಚ್ಚಲಿನ್ನು ಬಪ್ಪುದನು ತಡೆದರೆ ತನ್ನಾತ್ಮಸಿದ್ಧಿ ತನಗೆ ಸಾಧ್ಯವಹುದಾವ ಬಿನ್ನಾಣವಲೆ ರವಿಕೀರ್ತಿ (ಭರಚ. ೬೮-೬೮). [ಆತ್ಮ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಆತ್ಮಸುಖ (ನಾ). **೧.** ತನ್ನ ಸುಖ: ಲೋಕಹಿತಸಾಧನೆಗೆ, ಆತ್ಮಸುಖವನೆ ತೊರೆದು ನಿಶಿತ ಸತ್ಯಾನ್ವೇಷಣೆಯ ಮಾರ್ಗದಲಿ ನಡೆದು (ವಿಜಯ. ೩೦-೧). **೨.** ದೇಹದಿಂದ ಭಿನ್ನವಾದ ಜೀವಾತ್ಮನ ಸೌಖ್ಯ: ಕೈಕೊಳ್ವೊಡಾತ್ಮಸುಖಮನೆ ಕೈಕೊಳ್ಳುವುದು ದೇಹಿ ನೆಗಟಿಕೆ ಪರಹಿತಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೮೭). [ಆತ್ಮ + ಸುಖ]

ಆತ್ಮಸುಖಿ (ನಾ). **೧.** (ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಕಂಡು) ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಅನುಸಂಧಾನದಿಂದ ಸುಖಿಸುವವನು: ವಾಲ್ಮೀಕಿ ತಾಂ ಪಡೆತಂದನಾತ್ಮಸುಖಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧-೪). **೨.** ದೇಹಸುಖಿ; ಭೋಗಾಭಿಲಾಷಿ (?): ಹೆಣ್ಣು ಹೊನ್ನು ಮಣ್ಣು ಬಿಟ್ಟು ಲಿಂಗಾಂಗ ಸಂಯೋಗವಜೀಯದೆ ಸದಾಚಾರದಲ್ಲಿ ತಿರಿದುಂಡು ಆತ್ಮಸುಖಿಯಾದವರೆಲ್ಲರೂ ಫಲಭೋಗಕ್ಕೊಳಗಾದರು (ಬಸವ. ೩೭-೩೦). [ಸಂ. ಆತ್ಮಸುಖಿನ್]

ಆತ್ಮಸ್ತವ (ನಾ). = ಆತ್ಮಸ್ತುತಿ. [ಆತ್ಮ + ಸ್ತವ]

ಆತ್ಮಸ್ತಾವಕ (ನಾ). ಆತ್ಮಸ್ತುತಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು : ನೀವು ಬಿನ್ನಹಮಾಡಬೇಹುದು ಮಾವ ರಣಸಂಗತಿಯನಾತ್ಮಸ್ತಾವಕರು ನಾವಲ್ಲ ವೆಂದನು ಕೃಪಗೆ ಗುರುಸೂನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೦–೫). [ಆತ್ಮ + ಸ್ತಾವಕ]

ಆತ್ಮಸ್ತುತಿ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಹೊಗಳಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಸ್ವಪ್ರಶಂಸೆ : ಅನುಭಾವನೆಲ್ಲಿಯದೋ ಆತ್ಮಸ್ತುತಿ ಪರನಿಂದೆಯ ಬಿಡದನ್ನಕ್ಕ (ಬಸವ. ೮೫೫). [ಆತ್ಮ + ಸ್ತುತಿ]

ಆತ್ಮಸ್ವಾಮಿ (ನಾ). = ಆತ್ಮನಾಥ : ಆತ್ಮಸ್ವಾಮಿ ಗುಣವರ್ಣನ ಮೆಮ್ಮಂದಿಗರ್ಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದೊಳ್ ತಕ್ಕುದಲ್ತು (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೭೭ ವ). [ಆತ್ಮ + ಸ್ವಾಮಿ]

ಆತ್ಮಸ್ವೀಕೃತ (ನಾ). ತಾನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದು ಅಥವಾ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿದ್ದು : ಇಂತು ಮೃಗಾಧಿರಾಜಪದವಿಯೊಳಾಧಿಪತ್ಯಮನಾತ್ಮಸ್ವೀಕೃತಂ ಮಾಡಿ (ಪಂಚತಂ. ೨೫–೧೨). [ಆತ್ಮ + ಸ್ವೀಕೃತ]

ಆತ್ಮಹತ್ಯ (ನಾ). = ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ : ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಮನುಷ್ಯನು ಸಾಯಲು ಯಾವಾಗಲೂ ಸಿದ್ಧನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಆತ್ಮಹತ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ (ಸೋಕ್ರಮ. ೫೯) ; ನಿನ್ನ ಆತ್ಮಹತ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣಳಾದ ನನ್ನನ್ನು ನೀನೆ ಆಹುತಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಬಿಡು (ಪದ್ಮಸ. ೨೬೨). [ಸಂ. ಆತ್ಮಹತ್ಯಾ]

ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಕೊಂದುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗಮಾಡುವುದು. [ಸಂ. ಆತ್ಮಹತ್ಯಾ]

ಆತ್ಮಹಿತ (ನಾ). ೧. ಜೀವ ಅಥವಾ ಚೇತನನಿಗೆ ಸುಖಕರವಾದದ್ದು ; ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದು : ಕೈಕೊಳ್ವೊಡೆ ಹಿತಮಾತ್ಮಹಿತವೊಂದೆ ವಲಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೮೭). ೨. ಸ್ವಂತದ ಹಿತ ; ತನಗೆ ಹಿತವಾದದ್ದು. [ಆತ್ಮ + ಹಿತ]

ಆತ್ಮಾಜ್ಞೆ (ನಾ). ತನ್ನ ಅಪ್ಪಣೆ : ಆತ್ಮಾಜ್ಞೆಯಿಂ ಕಾದು ಮೇದಿನಿಯಂ ವಿಶ್ವಜಗ(ನ್ನು)ತಂ (ಕಇಅ. ೩–೨–೫೫ ; 1058). [ಆತ್ಮ + ಆಜ್ಞೆ]

ಆತ್ಮಾಧೀನ (ಗು). ತನಗೆ ವಶವಾದ ; ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ : ಮಾನವನು ಪರಾಧೀನವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾದ ಮಟ್ಟಿಗೂ ತ್ಯಜಿಸಿ ಆತ್ಮಾಧೀನವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಬೇಕು (ಭಾರದ. ೫೪). [ಆತ್ಮ + ಅಧೀನ]

ಆತ್ಮಾನಂದ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಆನಂದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ವಿಷಯಾನಂದ, ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದ . . . ವಿದ್ಯಾನಂದವೆಂಬವೇ ಆನಂದದಷ್ಟಭೇದಂಗಳ್. . . ಪ್ರಿಯವಾದ ವನಿತಾದಿ ವಿಷಯಂಗಳ ಮಧ್ಯದೊಳು ತಾನೆ ಪ್ರಿಯತಮನೆಂದು ತೋರ್ಪುದೇ ಆತ್ಮಾನಂದಮೆನಿಪುದು (ವಿವೇಕ. ೨೩). [ಆತ್ಮ + ಆನಂದ]

ಆತ್ಮಾನುಭವ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ೧. ತನ್ನ ಅನುಭವ. ೨. ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದು ಸುಖಪಡುವುದು ; ಆತ್ಮಧ್ಯಾನಸುಖ. [ಆತ್ಮ + ಅನುಭವ]

ಆತ್ಮಾನುಭೂತ (ನಾ). ತನಗೆ ಅನುಭವವಾದುದು; ತನ್ನ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದುದು : ಒಲಿಸಿಯುಮೊಲ್ದುಮಱಿವ ಚದುರನಾತ್ಮಾನುಭೂತಮನಿಂತೆಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೯೧ ವ). [ಆತ್ಮ + ಅನುಭೂತ]

ಆತ್ಮಾನುಭೂತಿ (ನಾ). = ಆತ್ಮಾನುಭವ : ಅಪರೋಕ್ಷವಾದ ಆತ್ಮಾನುಭೂತಿಯನ್ನು ಪರೋಕ್ಷಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಅಳಿದು ನೋಡುವ . . . ವಿಮರ್ಶನಾಶಕ್ತಿ ಕ್ರಿಸ್ತಪೂರ್ವ ಆರನೆಯ ಶತಮಾನದ ಸುಮಾರಿಗೆ ಆರಂಭವಾಗಿರಬೇಕು (ಭಾರದ. ೧೨೧). [ಆತ್ಮ + ಅನುಭೂತಿ]

ಆತ್ಮಾಭಿಮಾನ (ನಾ). ೧. ತಾನು ಹಿರಿಯನೆಂಬ ಭಾವನೆ ; ಗರ್ವ : ಚಿತ್ತವಿಶೇಷಪ್ರಭವಂಗಳ್ ಪ್ರಬಂಧದಿಂದಂ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುವವನಱಿಯದ ಲೋಕಕ್ಕಾತ್ಮಾಭಿಮಾನಂ ಪುಟ್ಟುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೪೨ ವ). ೨. ಸ್ವಾಭಿಮಾನ : ಮರುಕ್ಷಣ ಆತ್ಮಾಭಿಮಾನ ಎಚ್ಚೆತ್ತು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಆದೇನು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದೆ ಅನ್ನಿಸಿತು (ಮೂರುದಾ. ೧೧೫). [ಆತ್ಮ + ಅಭಿಮಾನ]

ಆತ್ಮಾಮಿಷ (ನಾ). ೧. ತನ್ನ ಮಾಂಸ. ೨. [ರಾಜನೀ] ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಶತ್ರು ಸಮಸ್ತ ಬಲಂಬೆರಸು ವಿಜಿಗೀಷುವಂ ಕಾಣ್ಬುದುಂ ಆತ್ಮಾಮಿಷಸಂಧಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ" (ಪಂಚತಂ. ೨೨೦–೧೯). [ಆತ್ಮ + ಆಮಿಷ]

ಆತ್ಮಾಯತ್ತ (ನಾ). ತನ್ನ ಅಧೀನ ಅಥವಾ ವಶ.

ಆತ್ಮಾಯತ್ತಂ ಮಾಡು = ತನ್ನ ವಶಮಾಡಿಕೊ ; ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊ : ಮಹಿಮಾತಿಶಯದಿಂ ಮಹೇಂದ್ರಾದ್ರಿಸಾರಮನಾತ್ಮಾಯತ್ತಂ ಮಾಡಿದುರ್ವರಾಸ್ಯತಿಲಕನ ಸೈನಿಕಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೬೨ ವ). [ಆತ್ಮ + ಆಯತ್ತ]

ಆತ್ಮಾರಾಮ (ನಾ). ತನ್ನೊಳಗೆ ತಾನೇ ಆನಂದಪಡುತ್ತಿರುವವನು : ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವವನ್ನು ತನ್ನೊಳಗೆ ಅಡಗಿಸಿಕೊಂಡು ಏಕಾಂತ ವಿಶ್ರಾಂತನಾಗಿ ಆತ್ಮಾರಾಮನಾಗಿರುವನು (ಶಕ್ತಿವಿ. ೨೪). [ಆತ್ಮ + ಆರಾಮ]

ಆತ್ಮಾರ್ಥ (ಅ). ೧. ತನಗಾಗಿ ; ತನಗೋಸ್ಕರ : ಮಲಹರಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥಮಾಗಿಹ ಜಲಚರವನಾತ್ಮಾರ್ಥವಾಗಿದ ಕೊಳುವುದನುಚಿತವೆನುತ ಮನೆಗೆಯ್ತಂದು (ಬಸಪು. ೨೭–೨೪). ೨. ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿಗೋಸ್ಕರ. [ಸಂ.]

ಆತ್ಮಾರ್ಥಕ (ಗು). ತಾನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ. 'ಆತ್ಮಾರ್ಥಕ ಸರ್ವನಾಮ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆತ್ಮಾರ್ಥಕಸರ್ವನಾಮ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸರ್ವನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ತಾನು ತಾವು ಎಂಬ ಸರ್ವನಾಮಗಳು . . . ಇವಕ್ಕೆ ಆತ್ಮಾರ್ಥಕ ಸರ್ವನಾಮಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೩೦). [ಆತ್ಮಾರ್ಥಕ + ಸರ್ವನಾಮ]

ಆತ್ಮಾರ್ಪಣ (ನಾ). ೧. = ಆತ್ಮನಿವೇದನ : ಪರಮ ಶ್ರೀಗುರುವರನೊಳಗೆ ಮನವೆರಕವಾಗಿಹುದದುವೆ ಆತ್ಮಾರ್ಪಣವು (ಗಗತಾ. ೩–೫೯). ೨. ಅಂತರಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವುದು ; ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸುವುದು. ೩. ತನ್ನ ಬಲಿದಾನ; ತನ್ನನ್ನೆ ಆಹುತಿ ಕೊಡುವುದು. [ಆತ್ಮ + ಅರ್ಪಣ]

ಆತ್ಮಾರ್ಪಿತ (ಗು). ೧. ಅಂತರಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ತನಗೆ ತಾನೇ ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಂಡದ್ದು : ಈ ಸಂವಿಧಾನವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಅಧಿನಿಯಮಿತಗೊಳಿಸಿ ಆತ್ಮಾರ್ಪಿತ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ (ಭಾಧಾನ. ೧ ಪ್ರಸ್ತಾ). [ಆತ್ಮ + ಅರ್ಪಿತ]

ಆತ್ಮಾಸ್ತಿತ್ವ (ನಾ). ಆತ್ಮನೆಂಬ ವಸ್ತುವಿನ ಇರುಪಿಕೆ ; ಆತ್ಮನು ಇರುವನೆಂಬ ಭಾವ : ಪರಲೋಕ ಸುಖಾರ್ಥಮಾತ್ಮಾಸ್ತಿತ್ವ ಅಭಿನಿವೇಶದಿಂ ತನು ಧನ ನಿಧನಂ ಮಾಡಿ ಸೇದೆಗಿಡಲ್ವೇಡ (ಆದಿಪು. ೨–೯ ವ). [ಆತ್ಮ + ಅಸ್ತಿತ್ವ]

ಆತ್ಮಾಹುತಿ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಆಹುತಿ ಕೊಡುವುದು ; ತಾನು ಬಲಿಯಾಗುವುದು : ತನ್ನ ಆತ್ಮಾಹುತಿಯಿಂದ ಸಾವಿರ ಜನರಿಗೆ ನೀರು ಸಿಗುವಂತಾಗಲೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದಳು (ರಂಗರೋ. ೩೫) ; ಪ್ರಭುಗಳು ಲೆಂಕನ ಧೈರ್ಯಕ್ಕೆ ಆತ್ಮಾಹುತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ (ಶಾಂತಲಾ. ೨೨೯). [ಆತ್ಮ + ಆಹುತಿ]

ಆತ್ಮೀಕರಣ (ನಾ). ತನ್ನದಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದು ; ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು. 'ಆತ್ಮೀಕರಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆತ್ಮೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಸ್ವೀಕರಿಸು ; ಪರಿಗ್ರಹಿಸು : ಮೆಚ್ಚುವುದನಾತ್ಮೀಕರಿಪರೊ ದೇವಿಯರಿಂದೀಗಳಿವಱಿೊಳದುವೆ ಕೃತಾರ್ಥಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೫೬). **೨.** ತನ್ನದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ : ಇದರ ಭವ್ಯತೆಯನ್ನೂ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವವನ್ನೂ ಅರಿತು ಆತ್ಮೀಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾಲತ್ರಯವನ್ನು ನಿಲುಕುವ ಕಲ್ಪನೆಯ ಕುಂಚದಿಂದ ಪಂಪನು ಇದನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾನೆ (ಕಸಾಚ. ೮೯). [ಆತ್ಮೀಕರಣ + -ಇಸು₃]

ಆತ್ಮೀಕೃತ (ಗು). ತನ್ನದಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ; ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡ: ಅಂತು . . . ನಳಕೂಬರ ಲಾವಣ್ಯಕ್ಕಂ ಆತ್ಮೀಕೃತ ದಿವಿಜೇಂದ್ರ ವಿಭವಕ್ಕಂ ತಾನೊರ್ವನೆ ನಿರುಪಮ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೪೯ ವ). [ಸಂ.]

ಆತ್ಮೀಭಾವ (ನಾ). **೧.** = ಆತ್ಮೀಯತೆ ೧ : ದೇವೇಂದ್ರನುಮಾಗಳ್ ದೇಶಾವಧಿಯಿಂ[ಯಂ] ಚಿತ್ತದೊಳ್ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ನಿಜಜನ್ಮಾವಳಿಸಮೇತಮಾತ್ಮೀಭಾವಮನಱಿದಂ ವ್ಯತೀತಭವಸಂತತಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೭). **೨.** ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವಾಗುವುದು. [ಸಂ.]

ಆತ್ಮೀಯ (ಗು). **೧.** ತನ್ನ ; ತನಗೆ ಸೇರಿದ, —ಸಂಬಂಧಿಸಿದ : ಅವರ ವಚನದಿನಾತ್ಮೀಯ ಪಿತೃಮರಣಮುಮನಾತನ ನರಕಗತಿ ಗಮನಮುಮನಱಿದು (ಆದಿಪು. ೨-೧೪ ವ) ; ಅಂತಾತ್ಮೀಯ ಸುಕೃತಾಸಾದಿತಮುಮಂ ಅನತಿಶಯಮುಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೭೬). (ನಾ). **೨.** ತನ್ನದು; ತನಗೆ ಸೇರಿದ್ದು. **೩.** ಆಪ್ತ; ಸ್ವಜನ; ಬಂಧು : "ಆತ್ಮೀಯಃ, ಸ್ವಜನಃ, ಬಂಧುಃ, ಆಪ್ತಃ, ಜ್ಞಾತಿಃ, ಬಾಂಧವಃ— ಈ ೬ ನಂಟರ್" (ಹಲಾಯು. ೮೪-೩೫೫) ; ಆದರೆ ಮುಸಲ್ಮಾನನಾದನೆಂದು ಆತ್ಮೀಯರೆಲ್ಲರೂ ಅವನಿಗೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರಕೊಟ್ಟು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ತ್ಯಜಿಸಿಬಿಟ್ಟರು (ಕಪಾಕುಂ. ೩೪). **೪.** ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು (ಕಿ).

ಆತ್ಮೀಯಂಮಾಡು = ತನ್ನದಾಗಿಸಿಕೊ ; ವಶಪಡಿಸಿಕೊ : ಷಟ್ಖಂಡ ಮಂಡಳಕ್ಷಿತಿಯುಮನಾತ್ಮೀಯಂ ಮಾಡುವೆನೆಂಬ ನಿಜಾಯತಿಯಿಂದಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೧). [ಸಂ.]

ಆತ್ಮೀಯತೆ (ನಾ). **೧.** ತನ್ನದೆಂಬ ಭಾವನೆ ; ಸ್ವಕೀಯವೆಂಬ ಅಭಿಮಾನ : ದಿನಗಳು ಉರುಳಿದಂತೆ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಗೆಳೆತನ ಆತ್ಮೀಯತೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು (ಕುಂಕುಮ. ೨೮) ; ಗೋವಿಂದನೇ ಎಷ್ಟೋ ಬಾರಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಅವನು ನನ್ನಲ್ಲಿಟ್ಟಿರುವ ಆತ್ಮೀಯತೆ ಕೇವಲ ನನ್ನ ಸದ್ಗುಣಕ್ಕಾಗಿರಬಹುದು (ನಿಶಿಉ. ೪೪). **೨.** ನಿಕಟ ಸಂಬಂಧ.
[ಸಂ. ಆತ್ಮೀಯತಾ]

ಆತ್ಮೀಯಪ್ರಪಂಚ (ನಾ). ತನ್ನ ವೃತ್ತಾಂತ; ತನಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯ : ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸನಿಮಿತ್ತದಿಂ ಭವದಂಘ್ರಿಸ್ಮರಣ ಪರಿಣತಾಂತಃಕರಣರಾಗಿ ಬಂದೆವೆಂದಾತ್ಮೀಯಪ್ರಪಂಚಮನಱಿಪಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೪೮ ವ). [ಆತ್ಮೀಯ + ಪ್ರಪಂಚ]

ಆತ್ಮೀಯಬಲ (ನಾ). ತನಗೆ ಸೇರಿದ ಸೈನ್ಯ; ತನ್ನದಾದ ಪರಿವಾರ : ವಿಪುಳಾರ್ಥಮಂತ್ರಮುಂ ಯಾನಪಾತ್ರಮುಂ ಭಿನ್ನಮಾದೊಡಱಿವರ್ ವಸುಧಾಧಿಪಕರ್ಣಧಾರರಿರ್ವರುಮಪರಿಮಿತಾತ್ಮೀಯಬಲಸಮೇತಂ ಕ್ಷಣದಿಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೧೩-೯). [ಆತ್ಮೀಯ + ಬಲ]

ಆತ್ಮೀಯಭಾವನೆ (ನಾ). ತನಗೆ ಸೇರಿದ್ದು ಎನ್ನುವ ಭಾವನೆ ; ಮಮತೆ : ಎದೆಹಾಲನ್ನು ಕೊಡುವ ಮತ್ತು ಕುಡಿಯುವ ಅನುಭವದಿಂದ ಒಂದು ಆತ್ಮೀಯಭಾವನೆ ಬೆಳೆದು ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಸುಖ ಮತ್ತು ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ (ಗೃಹವಿ. ೧೦೫). [ಆತ್ಮೀಯ + ಭಾವನೆ]

ಆತ್ಮೇಶ (ನಾ). **೧.** = ಆತ್ಮನಾಥ : ಕೊಡೆಯೆಲೆಗಳ ತಿಂತಿಣಿಯಿಟ್ಟೆಡೆಗಳ ಕಟ್ಟಲೆಯನಿರುಳೆಗೆತ್ತಾತ್ಮೇಶಂ ತಡೆದೊಡೆ ನರೇಂದ್ರ, ನೋಡೀ ನಡುವಗಲೊಳ್ ಚಕ್ರವಾಕವಧು ವಿರಹಿಸುವಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೬೩) ; ಇನ್ನುಳಿದೀ ಲೋಕದ ಪೆಂಡಿರೇನುಱಿವರೇ ತಳ್ತಪ್ಪದಾತ್ಮೇಶರಂ (ರಾಜಶೇ. ೯-೧೭). **೨.** ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಒಡೆಯ ; ಪರಮಾತ್ಮ (ಕಿ). [ಆತ್ಮ + ಈಶ]

ಆತ್ಮೈಶ್ವರ್ಯ (ನಾ). ಆತ್ಮದ ಐಶ್ವರ್ಯ : ಆತ್ಮೈಶ್ವರ್ಯದಿಂ . . . ಏಂ ಪಿರಿಯಯೋ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯರಕ್ಷಾಮಣೀ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮೫).
[ಆತ್ಮ + ಐಶ್ವರ್ಯ]

ಆತ್ಮೋದಯ (ನಾ). **೧.** ಆತ್ಮದ ಏಳಿಗೆ ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸು : ಉಜ್ವಳರುಂ ನಿಶ್ಚಳರುಂ ಪ್ರಣೂತ ಬಲರುಂ ತಾಮಾಗಿ ಲೋಕಾಗ್ರದೊಳ್ ತೊಳಗುತ್ತಿರ್ಪ ವಿಶುದ್ಧಸಿದ್ಧರೆಮಗೀಗಾತ್ಮೋದಯಪ್ರಾಪ್ತಿಯಂ (ಜೀವಸಂ. ೨-೨). **೨.** ತನ್ನ ಏಳಿಗೆ,—ಅಭಿವೃದ್ಧಿ. [ಆತ್ಮ + ಉದಯ]

ಆತ್ಮೋದ್ಧಾರ (ನಾ). **೧.** ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿನ ಉದ್ಧಾರ ; ಸಂಸಾರಕ್ಲೇಶದಿಂದ ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದು : ನಿನ್ನ ಕುಮಾರನಾತ್ಮೋದ್ಧಾರಕೋಸುಗಮೆ ಹರಕೆಗೈ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೪-೧೫೯). **೨.** ತನ್ನ ಉದ್ಧಾರ : ಆತ್ಮೋದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ಇಷ್ಟು ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದವನು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಹುಚ್ಚನಿರಬಹುದೆ ? (ಚೆನ್ನಬೇ. ೧೩೪).
[ಆತ್ಮ + ಉದ್ಧಾರ]

ಆತ್ಮೋದ್ಭವ (ನಾ). **೧.** ಮನಸಿಜ ; ಮನ್ಮಥ : ಆತ್ಮೋದ್ಭವಮೂಲಚ್ಛೇದನೋಪಾಯವನೆಣಿಸದು ಮದ್ಬುದ್ಧಿಯಂ ಶಂ[illegible] ಸಂತಂಮಾಡಿ . . . ರಕ್ಷಿಪ್ಪುದೆನ್ನಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೧೫). **೨.** ತನ್ನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಮಗ : ಅಂತಾದೊಡಾತ್ಮೋದ್ಭವನನೊಲಿವೆನದಲ್ಲದೊಡೆ ನಾನೊಲ್ಲೆನೀ ವರವ (ಬಸವು. ೨-೩). [ಆತ್ಮ + ಉದ್ಭವ]

ಆತ್ಮೋದ್ಯೋಗ (ನಾ). ತನ್ನ ಉದ್ಯೋಗ; ತಾನು ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ : ಜನನಾಥಂ ಗೋತ್ರಮಿತ್ರಾಧಿಕೃತ ಸಚಿವ . . . ಜನಕಾತ್ಮೋದ್ಯೋಗಮಂ ಪೇೞ್ದು (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೬೦). [ಆತ್ಮ + ಉದ್ಯೋಗ]

ಆತ್ಮೋನ್ನತಿ (ನಾ). = ಆತ್ಮೋದಯ : ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಯ ಗುರಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣದ ಸಂಪೂರ್ಣತೆಯಾದುದರಿಂದ ನಾವು ಆತನ ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಆರಾಧಿಸಬೇಕು (ನಿಶಿಉ. ೨೩೭) ; ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಯ ಮಾರ್ಗವನ್ನೂ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿರುವಂಥ ಸತಿಯರಿಗೆ ತೋರಿಸಿಕೊಡುವುದೇ ಹೊನ್ನಮ್ಮನ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ (ಕರ್ನಾಕ. ೧೯೪). [ಆತ್ಮ + ಉನ್ನತಿ]

ಆತ್ಮೋಪಾಸನೆ (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮನ ಉಪಾಸನೆ ; ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿ ಅನುಸಂಧಾನಮಾಡುವುದು : ಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ ಇಂತಹ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ಆತ್ಮೋಪಾಸನೆ ಎಂಬ ಸ್ವಾತ್ಮಶರೀರಕ ಪರಮಾತ್ಮೋಪಾಸನಾರೂಪವಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೭೪).
[ಆತ್ಮ + ಉಪಾಸನೆ]

ಆತ್ಯಂತಿಕ (ಗು). ಅತ್ಯಂತ ಕೊನೆಯದಾದ ; ಪರಮಾವಧಿಯ : ಈ ಕಾವ್ಯಮಂ ಪೇೞ್ವ ಕೇಳ್ವರೊಳಜ್ಞಾನಭರಂ ಕಿಡಲ್ ಸುಖಭರಂ ಕೈಕೊಳ್ಗುಮಾತ್ಯಂತಿಕಂ (ಜಗವಿ. ೧೮-೧೧೨). [ಸಂ.]

ಆತ್ಯಂತಿಕಸುಖ (ನಾ). ಪರಮಾವಧಿಯಾದ ಸುಖ ; ಮೋಕ್ಷ : ಗಣನಾತೀತರಾಗಿರ್ದ ಮುಕ್ತಿಶ್ರೀನಾಥರ್ ಸಿದ್ಧರಾತ್ಯಂತಿಕಸುಖಪದವೀಸಿದ್ಧಿಯಂ ಮಾೞ್ಕೆ ನಮ್ಮೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೨).
[ಆತ್ಯಂತಿಕ + ಸುಖ]

ಆತ್ರೇಯ (ನಾ). **೧.** ಅತ್ರಿ ಋಷಿಯ ಗೋತ್ರದವನು. **೨.** ಅತ್ರಿಯ ಮಗನಾದ ದೂರ್ವಾಸ. **೩.** ಚಂದ್ರ. 'ಆತ್ರೇಯಬಿಂಬ' ಪರಾ.
[ಸಂ.]

ಆತ್ರೇಯದ್ಯುತಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿ; ಬೆಳುದಿಂಗಳು: ಆತ್ರೇಯದ್ಯುತಿಯುಂ ಪಳಂಚಲೆದು ಕುಂದಚ್ಛಾಯೆಯುಂ ಮಿಕ್ಕು ನಕ್ಷತ್ರಜ್ಯೋತಿಯನ್ನೈದೆ ತೂಳ್ದಿ... ದಿಗ್ಧಾತ್ರಿವ್ಯೋಮವಿಭಾಗಗಾಮಿಯೆನಿಸಿತ್ತುಚ್ಛೃಂಖಳಂ ದಾಮನಂದಿ ತ್ರೈವಿದ್ಯ ಮುನೀಂದ್ರ ನಿರ್ಮಳ ಯಶಶ್ರೀಶುಭ್ರತಾವಿಭ್ರಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೩೩). [ಆತ್ರೇಯ + ದ್ಯುತಿ]

ಆತ್ರೇಯಬಿಂಬ (ನಾ). ಚಂದ್ರಮಂಡಲ; ಇಂದುಬಿಂಬ: ವಿಯನ್ನೀರಜಿನೀ ಮಧ್ಯೋಲ್ಲಸತ್ಪಾಂಡುರತರಶತಪತ್ರಂ ಬೆಡಂಗಾಯ್ತು ಯುಕ್ತವ್ರಜಗರ್ವೋರ್ವೀಧ್ರಶಂಬಂ ನಯನಸುಖಲತಾಸ್ತಂಬಮಾತ್ರೇಯ ಬಿಂಬಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೩೪). [ಆತ್ರೇಯ + ಬಿಂಬ]

ಆತ್ರೇಯಿ (ನಾ). ರಜಸ್ವಲೆಯಾದ ಅಥವಾ ಮುಟ್ಟಿನಲ್ಲಿರುವ ಹೆಂಗಸು; ಬಹಿಷ್ಠೆ. [ಸಂ. ಆತ್ರೇಯೀ]

ಆತ್ರೇಯಿಕೆ (ನಾ). = ಆತ್ರೇಯಿ: "ಅವೀಃ, ಉದಕ್ಯಾ, ರಜಸ್ವಲಾ, ಆತ್ರೇಯಿಕಾ, ಪುಷ್ಪವತೀ— ಈ ೫ ಮುಟ್ಟಿವೆಗಂಡವಳ್" (ಹಲಾಯು. ೮೦-೩೩೪). [ಸಂ. ಆತ್ರೇಯಿಕಾ]

ಆತ್ವ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಆ' ಎಂಬ ವರ್ಣ; 'ಆ'ಕಾರ: ಆತ್ವದಿ ನಿವರ್ಣದಿಂ ಮತ್ತೋತ್ವದಿನೈತ್ವದಿನೆವರ್ಣದಿಂ ಮುಂದಕ್ಕುಂ ಯತ್ವಂ (ಶಮುದ. ೫೩). [ಸಂ.]

ಆಥರ್ವಣ (ಗು). ೧. ಅಥರ್ವಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಅಥರ್ವ ಋಷಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಅಥರ್ವಣ ಮಂತ್ರಗಳ ಗುಂಪು. [ಸಂ.]

ಆದ$_1$ 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಆದ$_2$ 'ಆಯ್$_1$' ಪರಾ.

ಆದಂ (ಅ). ವಿಶೇಷವಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ: "ಆದಮತ್ಯರ್ಥೇ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೪೨); "ಆದಮೆಯ್ದೆ . . . ಅಧಿಕಾರ್ಥಂ" (ಶಮುದ. ೩೦೪); ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಮೆಂಬುದಾದಂ ದೋಷಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೮೧); ಅಮರೀ ಮಧುರಗೀತನಿನಾದಕ್ಕಾದಮೊಜಲ್ದಿರ್ದ ಶಿರಃಕಂಪದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೪-೯ ವ); ನಡೆತರ್ಪ ನೀಲಮಣಿಪುತ್ರಿಕೆಯುಂದದಿನಾದಮೊಪ್ಪಿದಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೮); ಆದಮೆಡಬಲಮಿರ್ದ ಚಮರೀರುಹಂಗಳಂ ಸೋದರರ್ ಬೀಸೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫-೫೬).

ಆದಮೆ, ಆದವೆ = ವಿಶೇಷವಾಗಿಯೆ; ಅತಿಶಯವಾಗಿಯೆ: ಅವಸ್ತುಭೂತನೆಂದಾದಮೆ ಭೂತಳಂ ಪಚಿಯೆ ತೇಜಮೆ ಕೆಟ್ಟಪುದಿಂತಿದರ್ಕೆ ಪದ್ಮೋದರ ನೀನೆ ಪೇೞ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೮); ಎನ್ನವೊಲಾದಮೆ ನೋಂತಳಾವಳಿನ್ನುಸುರ್ವುದು ನನ್ನಿಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೯೬); ಕೊಲೆಗಾದಮೆ ಪೇಸಿಯುಪವಾಸಮಿರ್ಪುದುಂ (ಸಮುಪ. ೨-೭೯); ಸಂತಪ್ತನಾಗಿರ್ದನೊಳಾನುಂ ಕಾಯೆನೆಂದಾದವೆ ಕರುಣಿಸಿದಂತೆಯ್ದಿ (ಕಾದಂಉ. ೩೭೪); ಪರದನ ಬೋಧಿಸುತ್ತಾದವೆ ವಿಜಯಾರ್ಧಗಿರಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೯-೧೧).

ಆದಕಾರಣ (ಅ). ಸಂಭವಿಸಿದುದರಿಂದ; ಉಂಟಾದುದರಿಂದ: ಮಂತ್ರಮೂರ್ತಿಯೆ ಗುರುವಾದಕಾರಣ ಷಡಕ್ಷರಿಯೆ ಷಡ್ರುಚಿಯಾಗಿ ತೋಱುಹುದಾಗಿ (ಆದವ. ೧೩); ಅಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಯಾರೂ ಲಕ್ಷಿಸಲಿಲ್ಲ; ಆದಕಾರಣ ಅವನಿಗೆ ತುಂಬ ಕೋಪ ಬಂದಿತು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೬೨); ಅವನು ಹೇಗಾದರೂ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗುಮಾಸ್ತನನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳತಕ್ಕವನೇ ಇದ್ದನು. ಆದಕಾರಣ ಜಗನ್ನಾಥನನ್ನೇ. . . ಇಟ್ಟುಕೊಂಡನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೫೦). [ಆದ$_1$ (<ಆಗು$_1$) + ಕಾರಣ]

ಆದಡೆ$_1$ 'ಆದೊಡೆ' ನೋ.

ಆದಡೆ$_2$ 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಆದತ್ತು 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಆದಮಾನುಂ (ಅ). ವಿಶೇಷವಾಗಿ; ಬಹಳವಾಗಿ: ಸಂಸಾರ ವೈರಾಗ್ಯಮಾದಮಾನುಂ ಪೆರ್ಚಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೫-೨೮); ಮುನಿಪತಿ ನಿಜಚರಣಾಳೋಕನಮಾತ್ರದೆ ಮನದೊಳ್ ಆದಮಾನುಂ ಸ್ನೇಹಂ ಜನಿಯಿಸಿದಪುದೇ ಕಾರಣಮೆನಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೪೮). ℙ ಆದಂ ಆನುಂ ಎಂಬೆರಡು ಅವ್ಯಯಗಳು ಸೇರಿ ಆಗಿರುವ ರೂಪ. [ಆದಂ + ಆನುಂ]

ಆದಮಿ 'ಆದ್ಮಿ' ನೋ.

ಆದಮೆ 'ಆದಂ' ಪರಾ.

ಆದಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅಡೆಪದ ಆದಯ್ಯಂ ಮಾಡಿಸಿದ (ಎಕ. III, ನಾಗಮಂ. ೫೧-೨೬; 972). ೨. ಒಬ್ಬ ಶಿವಶರಣ: ಸೌರಾಷ್ಟ್ರಪತಿ ಸೋಮನಾಥ ಶರಣೆನುತಿರ್ದನಾದಯ್ಯನೂ (ಸೋಮಜ. ೪-೧೬). [ಆದ ? + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಆದರ (ನಾ). ೧. ಗೌರವ; ಮರ್ಯಾದೆ: ಆದಿಬ್ರಹ್ಮಂ ತೀವ್ರಾಷ್ಟಾದಶವಿಧ ದೋಷರಹಿತನಾಪ್ತಂ ತಾನೆಂದಾದರದಿಂದೋಲಗಿಪುದು (ಸಮುಪ. ೧-೨೧). ೨. ಆಸಕ್ತಿ: ಮರುದೇವಿಯೆಂಬಳಂಬರಚರನರಸುರಯುವತಿರೂಪ ಸರ್ವಸ್ವಮನಾದರದೆ ಬಿದಿ ನೆರಪಿ ಲಲನಾಸ್ವರೂಪದಿಂ ನಿಱಿಸಿತೆನ್ನದಿನ್ನೇವೊಗಳ್ವೆಂ (ಆದಿಪು. ೬-೮೦); ಪಿರಿದಪ್ಪಾದರದಿಂದಂ ಪುರಾಣಮಂ ಕೇಳ್ವರೆಲ್ಲರ್ (ಸಮುಪ. ೬-೨೪). ೩. ಅಕ್ಕರೆ; ಪ್ರೀತಿ; ವಾತ್ಸಲ್ಯ: ಆದರದಿಂದೆ ಕೊಂಡನವಱೊಳ್ ಪತ್ತೆಂಟು ರತ್ನಂಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೨೦); ಆದರಿಲ್ಲದ ಊಟ ಅಮೃತಾನ್ನವಿದ್ದೇನು (ಪುರಂದ. ೧-೧೩೯-೫). ೪. ಸತ್ಕಾರ; ಉಪಚಾರ: ಏನು ಆದರ ಅವರದು (ರೂಢಿ). 'ಆದರಿಸು' ಪರಾ. ೫. ಆಸೆ; ಉತ್ಕಟವಾದ ಇಚ್ಛೆ: ಭೇದಿಸಿ ಸಹದೇವಿಗೆ ಮಗನಾದುದನೊರ್ವಂ ಧನಾರ್ಥಿ ಮೆಚ್ಚಂ ಪಡೆವೊಂದಾದರದಿನಱಿಪೆ ಭೂಪತಿಗಾದುದು ಬಗೆತೀರ್ದುದೀಗಳೆಂಬನುರಾಗಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೩೫). ೬. ಸಂತೋಷ; ಉತ್ಸಾಹ: ಬಸವರಾಜಂ ಪುಸಿಯ ತಾಯ್ತಂದೆಗಳ್ ಪೋದುದಂ ಕಂಡಾದರಂಮಿಕ್ಕು ಸಂಸಾರದ ಭಾರವಿಳಿದು ನಲಿನಲಿದಾಡಿ (ಬಸರ. ೨-೮). ೭. ಲಕ್ಷ್ಯ; ಗಮನ. 'ಆದರಣೀಯ' ಪರಾ.

ಆದರಮಾಡು = ಸತ್ಕರಿಸು; ಉಪಚರಿಸು: ದ್ರುಪದನು ಅವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಗೌರವಿಸಿ ಆದರಮಾಡಿದನು (ವಚಭಾ. ೫೦). [ಸಂ.]

ಆದರಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸತ್ಕರಿಸು; ಉಪಚಾರಮಾಡು: ಮೊದಲೊಳ್ ಸಂಭಾಷಣಂಗೆಯ್ವುದೆ ವಲಮಿಳಿಕೆಯ್ವಂದಮೆಂದಾದರಂಗೆಯ್ವುದಹಂಕಾರಂ . . . ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ವುದೆ ಧಾಷ್ಟ್ರ್ಯಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೧೨). [ಆದರ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆದರಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು: ನಾಲ್ವರುಮನಾದರಂಗೊಂಡಾ ನಾಲ್ಕುಂ ದೆಸೆಗೆ ಬೆಸಸಿಂ ಬೆಳ್ಕುಱುವಿನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೮). [ಆದರ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆದರಣೀಯ (ಗು). ೧. ಆದರಿಸತಕ್ಕ; ಆದರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ಲಕ್ಷ್ಯವಿಡತಕ್ಕದ್ದು; ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ್ದು: ಕರಣೀಯಮಿಷ್ಟಕರಣಮಕರಣೀಯಮನಿಷ್ಟಕರಣಮೆಂಬೀ ನಯಮಾದರಣೀಯಮಲ್ಲದುದು ಪರಿಹರಣೀಯಂ ಭೂಮಿಪಂಗಿಳಾಧಿಪತಿಳಕಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೩). [ಸಂ.]

ಆದರಣೆ (ನಾ). ಉಪಚಾರ; ಸತ್ಕಾರ: ವನವಾಸಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ನಾವು ನಿಮ್ಮ ಆದರಣೆಯಿಂದ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಮೌನಮಂ ತ್ಯಜಿಸಿ ನಿಮ್ಮನ್ನಗಲಲಾರದೆ . . . ಇದ್ದೇವೆ (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೮೧). [ಸಂ. ಆದರಣ]

ಆದರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗೌರವಿಸು; ಮರ್ಯಾದೆಮಾಡು : ಗುರುಗಿದಿರೇೞ್ವರೆ ಪೊಡವಡುವರೆ ದೇವರನರ್ಚಿಸುವರೆ ಪಾರ್ವರನಱಿದಾದರಿಪರೆ ಮಾನ್ಯರ ಮನ್ನಿಸುವರೆ ಪೂಜ್ಯರ ಪಿರಿದೆನಿಸುವ ಗರ್ವದೆ ಭೂಪರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೭೦) ; ನಿಜಾಗ್ರಜಂಗೆ ಮೊದಲಾಗಿಯುಮೇಜಲಿಕ್ಕದೆಯು ಮಾದರಿಸದೆಯುಂ ಮೂಗಂ ಮೇಲೆತ್ತಿಕೊಂಡಿರ್ಪುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೨೪ ವ) ; ವೈದಿಕಮಲ್ಲದೆ ಧರ್ಮಮನಾದರಿಸುವನಲ್ಲೆಂ (ಸಮಪ. ೪–೧೩೨) ; ಆ ಯುವತಿಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆದರಿಸುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದೆಂದು ಅವನಿಗನಿಸಿತು (ಮಣಿಸ. ೭೬). ೨. ಪ್ರೀತಿಸು ; ವಾತ್ಸಲ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸು : ಪರಮ ಜಿನೇಂದ್ರವಾಣಿಯೆ ಸರಸ್ವತಿ . . . ಅದುವೆ ಭಾವಿಸಿಯೋದುವ ಕೇಳ್ವ ಪೂಜಿಪಾದರಿಸುವ ಭವ್ಯಕೋಟಿಗೆ ನಿರಂತರಂ ಸೌಖ್ಯಮನೀವುದು (ಆದಿಪು. ೧–೯) ; ಮನುಜರ್ ಪ್ರಭುಗಳ್ದಯೆಯಿಂದೆ ತಮ್ಮನಾದರಿಸಿದೊಡಾಗಳಂತೆ ಗಱಿಪಲ್ಬಗೆದಪ್ಪುದಿದಾವ ವಿಸ್ಮಯಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೯೬) ; ಇನ್ನಾದರೆಯು ಕೌಂತೇಯರನು ಕರೆವಾದರಿಸಿ ಕೊಡು ಧರೆಯನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧–೧೩). ೩. ಸತ್ಕರಿಸು ; ಉಪಚರಿಸು : ಅತಿಥಿಯನಾದರಿಪ್ಪ ಪಿತೃದೈವಮನರ್ಚಿಪ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೨೫); ಭರಿತ ಭೋಜನ ದಕ್ಷಿಣೆಯಲಾದರಿಸಿದನು ಗುರು ಬಂಧುಜನ ಭೂಸುರರ (ತೊರರಾ. ೧–೮–೧೧). ೪. ಅಪೇಕ್ಷೆಪಡು ; ಬಯಸು : ಚಾದಗೆ ನವೋದಬಿಂದುವನಾದರಿಪ ಪೊಲುಱಿದ ಕೆಱೆಯ ತೊಱೆಯುದಕಮನೇನಾದರಿಕುಮೆ (ಆದಿಪು. ೯–೧೦೯) ; ನೃತ್ಯಕೇಳಿಯೊಳು ಸಂಗೀತಕೇಳಿಯೊಳು ಸಾಹಿತ್ಯಕೇಳಿಯೊಳಾತ್ಮಕಲೆಯಾ ಅತ್ಯಂತ ಮಮತೆಯೊಳಾದರಿಸುವ ಕೃತಕೃತ್ಯರಾರರಸ ನಿನ್ನಂತೆ (ಭರಚ. ೨–೫೯). ೫. ಅಂಗೀಕರಿಸು ; ಸ್ವೀಕರಿಸು : ಪಾರ್ವತಿಯೊಡನ ಮೃತಾನ್ನಮನಾರೋಗಿಸಿ ಕೈಘಟ್ಟಯಂ ಕೊಂಡು ತಾಂಬೂಲಮನಾದ ಸುತ್ತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೯೬). ೬. ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು ; ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಡು : ಆದರಿಸಿ ಪರಿಚಾರಕರು ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಘೃತ ಚರುಪುರೋಡಾಶಾದಿ ಸಂಭಾರೌಘವನುವಾಯಿತ್ತು ನಿಮಿಷದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೭–೨೨) ; ಪರಮಪುಣ್ಯಚರಿತ್ರವಿದನಾದರಿಸಿ ಕೇಳುವ ನರರ ಜನ್ಮಾಂತರದ ಘನತರ ದುರಿತವಳಿದು (ನಳಚ. ೧–೭). [ಆದರ + –ಇಸು₃]

ಆದರೆ₁ ‘ಆದೊಡೆ’ ನೋ.

ಆದರೆ₂ ‘ಅಗು₁’ ಪರಾ.

ಆದರ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಡೆಗಣಿಸು ; ತಿರಸ್ಕರಿಸು ; “ಪ್ರತಿಭಟಿಸು” (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ) ; “ಪೀಡಿಸು, ಪರಾಕ್ರಮಿಸು” (ಅಯ್ಯಾಶಾ) : ನಯನಂ ನೀಲಸರೋಜಮಂ ಸೆಣಸುಗುಂ ವಕ್ಷಃಸ್ಥಳಂ ವಜ್ರವೇದಿಯನಾದ [ಪಾಠಾಂ. ೪]ರ್ಪಿಸುಗುಂ ಮುಖಂ ಕಮಲಮಂ ಕೀೞ್ಮಾಡುಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೯೫) ; ನೀರದಪಥಕ್ಕೆ ಭೋಂಕನೆ ನಾರದನೊಗೆದೆಯ್ದಿ ಲಂಕೆಯಂ ತನುರುಚಿ ನೀಹಾರಮನಾದರ್ಪಿಸೆ ಬಲನಾರಾಯಣದೇವರಿರ್ದ ಸಭೆಯಂ ಪೊಕ್ಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫–೧೫) ; ಸಂಹರಿಪೆಂ ಮಾಯಾಪ್ರಪಂಚಂಗಳನದಟಲೆವೆಂ ಲೋಭಮಂ ಕಾಮನಂ ಪೋ ಬರವೇೞ್ಕೆಂದೆನ್ನನಾದ[ಪಾಠಾಂ. ೪]ರ್ಪಿಸಿ ಪರಮತಪೋಗರ್ವದಿಂದೊರ್ವನಿರ್ದಂ(ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪–೩೦) ; ತಲೆದೋಱಲ್ ಮಿಱಲಾನಲ್ ಪೊಡಱಲೆಡಱಲಾದರ್ಪ್ಪಿಸಲ್ ಆರಾರಾಚಮ ನೃಪನಿದಿರೊಳ್ ಮಿಱಿ ಮಾಱಾಂಪಗಂಡರ್(ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೪೮–೧೪ ; 1121) ; ಯಶಸ್ಸಾಧನಂ ಸಾಧನಂ ಮುನ್ನೀರಂ ನೀರಂಧ್ರವಾದರ್ಪಿಸೆ ನಡೆದದಟಂ ದಾನವಂ ದಾನವಂ (ಜಗವಿ. ೧೫–೫೬) ; ಅವನ್ನಾಚರಿಸಲೇಬೇಕೆಂಬ ಬಲಾತ್ಕಾರದ ವೇಗದಲ್ಲಿ ಗನಹರನ್ನೂ ಗೌರವಗಿಡಿಸಿ ಆದರ್ಪಿಸಿ . . . ಕುಣಿದಾಡುತ್ತಿರುವನು (ಮಂತ್ರಶ. ೬೮–೧). ೨. ನೋಯಿಸು ; ನೋವನ್ನುಂಟುಮಾಡು ; ಅವಮಾನಿಸು (ಶಿ). [ಆದರ್ಪ ? + –ಇಸು₃]

ಆದರ್ಶ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನಡಿ ; ದರ್ಪಣ : ಕರಿಯಿಂ ಭದ್ರಯುತಂ . . . ಕಮಳಾಪ್ತನಿಂ ಪ್ರಬಲತೇಜೋಯುಕ್ತನಾದರ್ಶದಿಂ ಪರಸಂಪ್ರೀತಿದನಬ್ಧಿಯಿಂದತಿಗಂಭೀರಂ (ರಾಜಶೇ. ೪–೨೯). ೨. ಧ್ಯೇಯ ; ಗುರಿ ; ಮಾದರಿ : ಆದರ್ಶವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಕಾಲವಿಳಂಬವಾದರೂ ಸರಿಯಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೪೫). [ಸಂ.]

ಆದರ್ಶನ (ನಾ). ೧. = ಆದರ್ಶ ೧ : “ಆದರ್ಶನಂ ದರ್ಪಣಂ ಮುಕುರಮೆಂದೆನಲ್ ಕನ್ನಡಿಗೆ ನಾಮಮುಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೬೧–೧೮). ೨. ಪ್ರಕಟನೆ ; ತೋರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಆದರ್ಶಪ್ರಾಯ (ನಾ). ಮಾದರಿ ; ಮೇಲ್ಪಂಕ್ತಿ : ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಆದರ್ಶಪ್ರಾಯರಾಗಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಆದರ್ಶವಾದ (ನಾ). ಉತ್ತಮ ಧ್ಯೇಯಸಾಧನೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವಾದ : ಪ್ರತೀಕವಾದವೇ . . . ಆದರ್ಶವಾದ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ತಂದೆ ನನ್ನೆದುರು ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೭೪).
[ಆದರ್ಶ + ವಾದ₃]

ಆದರ್ಶವಾದಿ (ನಾ). ಉತ್ತಮ ಧ್ಯೇಯಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದವನು : ಆತನು ಆದರ್ಶವಾದಿಯೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡನು (ಪಂಜಪಂ. ೧೩೨) ; ಕೆಲವು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಆದರ್ಶವಾದಿಯಾದ ಶೀನೂನ ಐ. ಸಿ. ಎಸ್. ಸ್ನೇಹಿತ ಎಂಡರಸನ್ (ಸಮಜೀ. ೧೪ ಪೀ).
[ಸಂ. ಆದರ್ಶವಾದಿನ್]

ಆದರ್ಶೀಕರಣ (ನಾ). ಆದರ್ಶವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು : ಶ್ರೇಷ್ಠಗುಣಗಳು ಇವನಲ್ಲಿ ಮಿಲಿತವಾಗಿದ್ದು ದಂತಕಥೆಯ ಆದರ್ಶೀಕರಣವು ಪೂರ್ಣಗೊಂಡಂತಿದೆ (ತವನಿ. ೪೯). [ಸಂ.]

ಆದಲಜ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (?) : ಮಲೆಯಾಳರ್ಪ್ಪಳ್ಳಿ ಕಾಜರ್ ಕಡಗುವರಸುಮಕ್ಕಳ್ ಹಯಾಧೀಶರಪ್ಪಾದಲಜರ್ ಸಾಮಂತ ದಂಡಾಧಿಪರೊದವಿ ಭರಂಗೆಯ್ದು ನಿಂದಲ್ಲಿ ಅಮ್ಮುಂ ಚಲಮುಂ ಪೆರ್ಚುತ್ತಿರಲ್ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೫–೩೩ ; 1149). [?]

ಆದಲೆ₁ (ನಾ). ೧. ಅತ್ತ ; ಅತ್ತಕಡೆ : ಸಮಂತೆಯ್ದೆ ಸುತ್ತಲುಮಿರ್ಪ್ಪುದು ಮಧ್ಯಲೋಕಮೆಸೆದಿರ್ದಾ ಚೂಳಿಕಾಭಾಗದಾದಲೆಯೊಳ್ನಿಂದಪ್ಪುದೂರ್ಧ್ವಲೋಕಂ (ಆದಿಪು. ೧–೫೦) ; ಆದಲೆ ನೀರ್ ಗುಂಡಿತ್ತೆಂದೀದಲೆಯೊಳೆ ನಿಂದು ಸತಿಗೆ ಹರಿಗಂ ತೋಱುತ್ತ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೬೨) ; ಜಳಧಿ ದ್ವೀಪಚಯಂಗಳುಂ ಪೆಱವುಮಂ ನೋಡುತ್ತದೇನಾವುದಾದಲೆಯಾ ತೋರ್ಪುದದಾವುದೆಂದು ಬೆಸಗೊಂಡುತ್ಸಾಹಮಂ ತಾಳ್ದಿದಂ (ಬಂಹರಿ. ೨–೫೩) ; ದೇವಕುಲಂಗಳಾದಲೆಯೊಳೊತ್ತುಂಗೊಂಡಿರ್ದ ಕಟ್ಟಲೆಗೆ ಮಿಱುವಾಗಿಯುಂ . . . ಚಂದ್ರಾತಪದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೪೩ ವ) ; ಸಡಗರದಿನಾದಲೆಯೊಳ್ ಮನವೆಳಸಿ ಪರಸಿ ಸುಕುಮಾರಾಂಗಮನೆಳದಳಿರ್ಗೈಯಿಂದೆ ತಡವಿ ಕೊಂಡಾಡಿದಳಾ ದಂಪತಿಗಳನು (ಜಯಕಾ. ೯–೩೮). ೨. ಮುಂದುಗಡೆ ; ಮುಂಭಾಗ : ಕೆಲಕೆಲದೊಳ್ ರಾಜಸುತರ್ ಕೆಲಬರ್ ಬರೆ ರಾಜಚಿಹ್ನ ಪಾಳಿಧ್ವಜ ಸಂಕುಲಮುಂ ಭಟಕಟಕಮುಮಾದಲೆಯೊಳ್ ಬರೆ ವಜ್ರಬಾಹು ಪಯಣಂ ಬಂದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೧೨).
[ಆ₂ (< ಅದು₁) + –ತಲೆ₂)]

ಆದಲೆ₂ (ನಾ). ಉಂಟಾಗುವಿಕೆ ; ಉತ್ಪತ್ತಿ : ಪಯೋರಸದಿಂ ಪಂಹಂಸಂಗುಪದೇಶಮಾವ ಗಾಂಪನುಮೊಳನೇ ಅದೊಡಮಱಿಪಿದಪೆಂ ನಯದಾದಲೆಯಂ ನಿನಗೆ ನಳಿನವಿಕಸನದೊಳ್ ಸೂರ್ಯೋದಯಕೆ ಸಹಾಯತ್ವವನೂಡುವ ತಣ್ಣೆಲರುಮಲಸದೇಂ ಪುದುವುಗದೇ (ಲೀಲಾವ. ೪–೩೮). [ಆ₀ (< ಆಗು₁) + –ದಲೆ]

ಆದವನಿ ‘ಆದವಾನಿ’ ನೋ.

ಆದವಾನಿ, ಆದವನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ದೋರ ಸಮುದ್ರ ಗುತ್ತಿ ಪೆನಗುಂಡಿ ಆದವಾನಿ ಉದಯಗಿರಿ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫–೫೮ ; 1382). **ಆದವನಿ :** ಆದವನಿಯ ನರಹರಿ ಕಂಪರಾಯನ ಕಾದಲೆ ಕೇಳು ರತ್ನಾಜಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೧–೮೨).

ಆದವಾನಿಹೊನ್ನು = ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾಣ್ಯ. ℙ ಮ ದ ಕ ರಿ ನಾ ಯ ಕ ನ ಬೊಕ್ಕಸದಲ್ಲಿದ್ದು ಹೈದರನ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ : ಆದವಾನಿಹೊನ್ನು ತಾಡಪತ್ರಿಹೊನ್ನು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೧೦೪). [?]

ಆದವೆ 'ಆದಂ' ಪರಾ.

ಆದಳಿಕೆ (ನಾ). ರವಿಕೆ ; ಕುಪ್ಪಸ; ಚೋಲಿ : ಕನಕಮಣಿಗಳ ತೊಟ್ಟು ಜಾಜಿಯ ನನೆಯ ಆದಳಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಚುಳಿಕೆ, ಕಂಚುಕಿ] ಯಲಿ ಮದನನ ಮೊನೆಯ ಖಾಡಾಖಾಡಿ ಖಾತಿಯರ್ರೈದೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦–೮೨).
[< ಸಂ. ಅರ್ಧೋರುಕ]

ಆದಾಗ್ಯೂ (ಅ). ಆದರೂ : ಯೀ ಗ್ರಾಮುಗಳಲ್ಲಿಯೆಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚು ಹುಟ್ಟು ವಳಿಯಾದಾಗ್ಯೂ ನಿರುಪಾಧಿಕ ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೨–೮೧ ; 1877) ; ಆದಾಗ್ಯೂ ಗತಿಯಾವುದಾಯುಧ ವಮಾಣಲ್ ತೀಕ್ಷ್ಣ ತೇಜಸ್ವಿಯಲ್ಲಾ (ಉರಾಚ. ೯೪).
[ಆದ$_1$ (< ಆಗು$_1$) + ಅಗ್ಗೆ (< ಆಗಡು) + -ಊ$_2$]

ಆದಾನ (ನಾ). ೧. ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು : ಅನೇಕ ರೂಪಪರಾವರ್ತನ ರಸಾದಾನವರುಮೆಂಬ ದಾನವರುಮಂ . . . ಬೆಸಸಿದಂ (ಜಗವಿ. ೩–೨೨ ವ). ೨. [ಜೈನ] ಐವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಆದಾನಮುಂ ಪ್ರೀತಿಯುಂ ಧೃತಿಯುಂ . . . ಎಂದಾದಾನಾದಿ ನಿ ರ್ವಾ ಣ ಪರ್ಯಂತಮಪ್ಪಯ್ವತ್ತುಮೂಱು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಯೊಳ್ (ಚಾವುಂಪು. ೨೨೯). [ಸಂ.]

ಆದಾನನಮ್ರ (ನಾ). ಪರಿಗ್ರಹದ ದೆಸೆಯಿಂದ ನಮ್ರವಾಗಿರುವುದು : ಹಣ್ಣಿನಿಂ ತರು ನಮ್ರ ಮೋಡ ಹನಿಯಿಂ ನಮ್ರ . . . ಎಲ್ಲರಹಮನು ಕಳೆದು ವೃದ್ಧಮಾದೀ ಗುಡಿಯು ಸ ಕ ಲ ಜ ನ ಕಾ ಯಿ ತಾ ದಾ ನ ನ ಮ್ರ (ಮಲೆದೇ. ೧೧–೮). [ಆದಾನ + ನಮ್ರ]

ಆದಾನನಿಕ್ಷೇಪಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐದು ಬಗೆಯ ಸ ಮಿ ತಿ ಗ ಳ ಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಪ್ರಾಣಿಹಿಂಸೆಯಾಗದಂತೆ ಶಾಸ್ತ್ರ, ಪಿಂಛ, ಕಮಂಡಲು ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ನೋಡಿ ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಇಡುವುದು ಮತ್ತು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು : ಜ್ಞಾನ ಸಂಯಮ ಶೌಚೋಪಕರಣಂಗಳಂ ನೋಡಿ ಪ್ರ ತಿ ಲೇ ಖಿ ಸಿ ಕಳೆದು ಕೊಳ್ವುದು ಮ ಡ ಗು ವು ದು ಆದಾನನಿಕ್ಷೇಪಣಾಸಮಿತಿಯೆಂಬಾಜಿನೆಯ ಮೂಲಗುಣಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೮೨–೧). [ಆದಾನ + ನಿಕ್ಷೇಪಣ]

ಆದಾನು 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಆದಾಪುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಬೆನೂರ ಕಂಪಣದಲ್ಲು ಸಾಂಬಪುರೇ ವೃತ್ತಿ ೧೩ . . . ಆದಾಪುರ ವೃತ್ತಿ ೨ ನಾಗಮುದ್ರಾ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೯–೬೦ ; 1154). [? + ಪುರ]

ಆದಾಬು (ನಾ). ಗೌರವ; ನಮಸ್ಕಾರ ; ಸಲಾಮು (ದಕ.೩).
[← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅದಬ್, ಆದಾಬ್]

ಆದಾಯ (ನಾ). ವರಮಾನ; ಲಾಭ ; ಸಂಪಾದನೆ ; ಹುಟ್ಟುವಳಿ : ಸುಂಕ ವಿಶೇಷಆದಾಯ ಬಿಟ್ಟ ಬಿರಾಡ (ಎಕ. IX, ಮಾಗಡಿ. ೬–೧೨ ; 1524) ; ನನ್ನನ್ನು ಕೈದಿಯಾಗಿಟ್ಟು ಆದಾಯ ಪಡೆಯಬೇಕೋ (ದೇವೀಚೌ. ೮೪). [ಸಂ.]

ಆದಾಯಕರ$_1$ (ಗು). ಲಾಭಕರವಾದ ; ಗಳಿಕೆಗೆ ಸಹಾಯವಾದ : ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕಿಂತ ಆದಾಯಕರವಾದ ಉದ್ಯೋಗವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಆದಾಯಕರ$_2$ (ನಾ). ಆದಾಯ ತೆರಿಗೆ ; ವರಮಾನ ತೆರಿಗೆ : ಹತ್ತಿಯ ಮೇಲಣ ಆದಾಯಕರ (ಹುಸಂಕ. ೧೩–೧೧–೫೯). [ಆದಾಯ + ಕರ$_1$]

ಆದಾವತಿ (ನಾ). (ಉಕ) ದ್ವೇಷ ; ಹಗೆತನ ; ಆಗದಿರುವಿಕೆ : ನನ್ನ ಮ್ಯಾಲಿನ ಆದಾವತಿಯಿಂದ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ ಖಟ್ಲೆಹಾಕಿಸಿ . . . ಅನ್ನಾನ್ನ ಗತಿಕೆಮಾಡಿದ ಈ ಮೋಸಗಾರ (ನಾಧಾರಿ. ೧೦೩) ; ಅವರದು ನಮ್ಮದು ಆರುತಲೆ ಆದಾವತಿ (ನಡೆದಾ. I, ೨೬೧).

ಆದಾವತಿಜನ = ಆಗದವರು ; ಹಗೆಗಳು : ಆದಾವತಿ ಜನ ನನ್ನ ವಿರುದ್ಧ ಆರೋಪ ಮಾಡ್ಯಾರ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೨೫).
[← ಮರಾ. ಅರ. ಪಾರ. ಅದಾವತ್]

ಆದಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಪೀಡೆ ; ಹಿಂಸೆ ; ತೊಂದರೆ (?) : ಯೀ ಹೆಂಣಿಗೆ ಆದಿ ಅಡಮು ಅಡ್ಡಿ ಸಡ್ಡಿಯೇನು ಉಂಟಾದಂನು ನಾನೆ ನೋಡಿಕೊಂಡೇನು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೬೭–೧೧ ; 1808). ೨. ಚಿಂತೆ ; ಮನೋರೋಗ : ಆದಿ ಹಿಡಿದವನಿಗೆ ಆದೇ ಮುಪ್ಪು (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಆಧಿ]

ಆದಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲು ; ಪ್ರಾರಂಭ. ೨. ಕಾರಣ ; ಮೂಲ. ೩. ಪೂರ್ವಕಾಲ. ೪. (ಸಮಾಸಗಳ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ) ಮುಂತಾದುದು: ಸ್ವಾಮ್ಯಾದಿಯೊಳಂ ಷಷ್ಠಿ ತಾನದಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೨೦) ; ಗೋಭೂಮಿ ಹೇಮವಸ್ತ್ರಾದಿಗಳಂ (ಎಇ. XXI, ೨–೧೫ ; 1266). ೫. [ಸಂಗೀತ] ತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ ; ಆದಿತಾಳ : ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಸಂಗೀತ ದಲ್ಲಿ ರೂಪಕ (ದಾದರಾ), ಆದಿ (ತ್ರಿವಟ) . . . ಎಂಬ ಹಲವು ತಾಳ ಪದ್ಧತಿಗಳಿರುವುವು (ಬಾಲಪ್ರ. II, 1040) ; ಆದಿ, ದೇಶಾದಿರೂಪಕ . . . ತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಸ ಂ ಗೀ ತ. ೨೯). ೬. [ವ್ಯಾಕ] ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಿ : ಗುಣದಿಂ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂ ನಿರ್ಧಾರಣೆ ಯೊಳ್ ಸಪ್ತಮಿಯುಮಕ್ಕುಮಾದಿಯದಾಮಂತ್ರಣದೊಳ್ ನೆ ಗ ಱ್ಗಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೨೫).

ಆದಿತೊಡಗಿ = ಆರಂಭದಿಂದ ; ಮೊದಲಿನಿಂದ : ಆ ದಿ ತೊ ಡ ಗಿ ಬೇಟಗೊಂಡಿದ್ದು ಕೂಟದಿಂದಾದುದಿನ್ನೆಂತೊ ವಿಲಾಸ (ಭರಚ. ೪೧–೧೬೬).
[ಸಂ.]

ಆದಿಅಯನ (ನಾ). ಪ್ರಥಮಪೂಜೆ, —ಉತ್ಸವ : ಉಭಯಮಾರ್ಗದ ಹಾದಿ ದೇವಿಯ ಹಬ್ಬದ ಆದಿಅಯನಕೆ ಕುಱಿಯನು ಅಡಕೆಯ ಮರನು ಮಾ ಡ ಕೇ ರ್‍ಯ ಹಲರು ಆ ಹಾದಿಯಲು ಮೆಱಸಿಕೊಂಡು ಹೋಹರು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೫೭–೩೩ ; 1455). [ಆದಿ$_2$ + ಅಯನ]

ಆದಿಕಥೆ (ನಾ). ಹಿಂದಿನ ಕಥೆ ; ಪುರಾಣ : "ಆದಿಕಥೆಯೊಳು . . . ಪುರಾಣಂ " (ಮಂಗರಾ. ೧೫೧–೫೫). [ಆದಿ$_2$ + ಕಥೆ]

ಆದಿಕಮಠ (ನಾ). ಮೊಟ್ಟಮೊದಲನೆಯ ಆಮೆ ; ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿರುವನೆಂದು ಪು ರಾ ಣ ಗ ಳ ಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಕೂರ್ಮ : ಆದಿಕಮಠಂಬರಮಾಳಮನಾಳ್ವಗಳ್ (ಶಬಶಂ. ೧–೫೪).
[ಆದಿ$_2$ + ಕಮಠ]

ಆದಿಕರ್ಣಾಟಕ (ನಾ). ಹಿಂದುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡದ ಹೆಸರು: ಆದಿ ಕರ್ಣಾಟಕರೂ ನಾಳೆ ಕೌನ್ಸಿಲರು, ದಿವಾನರು ಆಗುತ್ತಾರೆ (ರಂಗಕ. ೭೬).
[ಆದಿ$_2$ + ಕರ್ನಾಟಕ]

ಆದಿಕಲ್ಯಾಣ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲನೆಯ ಮಂಗಳಕಾರ್ಯ ; ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಧ್ವಜಾರೋಹಣವೆಂಬ ಮೊ ದ ಲಿ ನ ಶು ಭ ಕಾ ರ್ಯ : ಧ್ವಜಾರೋಹಣವೆಂಬ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಿಧಾನಂ ಆದಿ ಕಲ್ಯಾಣಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾವಿಧಾನದೊಳಾದಿಕಲ್ಯಾಣಮೆಂದು . . . ಪೇಳ್ವರು (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೩–೨). ೨. [ಜೈನ] ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು. 'ಗರ್ಭಾವತರಣ ಕಲ್ಯಾಣ' ಪರಾ. [ಆದಿ$_2$ + ಕಲ್ಯಾಣ]

ಆದಿಕವಿ (ನಾ). **೧.** ಮೊದಲನೆಯ ಕವಿ. **೨.** (ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ) ವಾಲ್ಮೀಕಿ : ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ರಾಮಾಯಣ ಮಹಾಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದು ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಆದಿಕವಿಯಾದ (ಸಾಹಿಸ. ೨೧). **೩.** (ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ) ಪಂಪ : ಆದಿಕವಿ ಪಂಪನೆಂದನುವಾದಿಸಿ ವಾದಿಸಿ ವಿರೋಧಿ ವಿಪರೀತತೆಯಿಂದೋದೆ ವಿಲೋಮದೆ ಪೆಸರಂ ಮೇದಿನಿಯೊಳವನ ಪೆಸರೆ ಪೆಸರ್ವಡೆದೆಸೆಗುಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೩೬). [ಆದಿ$_2$ + ಕವಿ$_6$]

ಆದಿಕಾರಣ (ನಾ). ಮೊಟ್ಟಮೊದಲನೆಯ ಕಾರಣ ; ಮೂಲಕಾರಣ: ಶ್ರೀಯುವತೀಶನಖಿಲಗುಣನಿಧಿ ನಾರಾಯಣನಾದಿಕಾರಣನು (ಹದಿಬ. ೧-೧೨). [ಆದಿ$_2$ + ಕಾರಣ]

ಆದಿಕಾವ್ಯ (ನಾ). ಮೊಟ್ಟಮೊದಲನೆಯ ಕಾವ್ಯ ; ರಾಮಾಯಣ : ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣವೇ 'ಆದಿಕಾವ್ಯ'ವೆಂದು ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿದೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೬೨). [ಆದಿ$_2$ + ಕಾವ್ಯ]

ಆದಿಕೆ (ನಾ). ವೇದಿಕೆ : "ಆದಿಕೆ ವೇದಿಕೆಯೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮೫). [?]

ಆದಿಕ್ರೋಡ (ನಾ). ಆದಿವರಾಹ : ಆದಿಕ್ರೋಡನಂತೆ ಕಾಡಿಗೆವೆಟ್ಟನಂತೆ ಕಾರಮೇಘದಂತೆ ಜವನ ಜಕ್ಕಂದೊಳಲಿಯಂತಿರ್ದ ಗಜಸಮಾಜದಿಂ (ಹವಿಮ್ಮರ. ೩-೩೩ ವ). [ಆದಿ$_2$ + ಕ್ರೋಡ]

ಆದಿಗ (ನಾ). ಮೊದಲಿಗ : ಭೇದಿಸಿ ಸತ್ಕಥನವನು ಕನ್ನಡಕೆ ತಾನಾದಿಗನೆನಿಸಿ ಲೋಕದೊಳು ಆದಿತೀರ್ಥೇಶನ ಕಥೆಯ ವಿಸ್ತರಮಾಡಿದಾದಿಪಂಪನ ಪೊಗಳುವೆನು (ನಾಗಕು. ೧-೨೩). [ಆದಿ$_2$ + -ಗ$_3$]

ಆದಿಗರ್ಭೇಶ್ವರ (ನಾ). ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೂ ರಾಜವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು : ತಾವಾದಿಗರ್ಭೇಶ್ವರರಪ್ಪುದಱಿಂ ತಳರ್ದೆಡೆಯೆಡೆಯ ಮರಂಗಳ ತೊಱೆಗಳ ಬಾಡಂಗಳ ಪೆಸರ್ಗಳಂ ಬೆಸಗೊಳುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೭ವ). [ಆದಿ$_2$ + ಗರ್ಭ + ಈಶ್ವರ]

ಆದಿಗವುಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಂಬ ೧೫೦ ಆದಿಗಉ[ವು]ಡನ ಹಳಿಯ ಆದಿಗಉ[ವು]ಡನ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೬೯-೪೪ ; 1117). [ಆದಿ$_2$ + ಗವುಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಆದಿಗಿರಿ (ನಾ). ಉದಯಾದ್ರಿ ; ಮೂಡಲಗಿರಿ : ಬಸವಮೊದಲಾಗೆಲ್ಲರೆದ್ದೊಂದಿಸುವ ಸಮಯದೊಳರಸುಪೀಠದಿ ಸಸಿನವಾದಿನನಾದಿಗಿರಿ ಏರಿದನೊ ಎಂಬಂತೆ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೮೦-೨೦). [ಆದಿ$_2$ + ಗಿರಿ$_1$]

ಆದಿಚಕ್ರಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮೊದಲನೆಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ; ಭರತ ಚಕ್ರವರ್ತಿ : ಆದಿತೀರ್ಥಂಕರರ ಕಾಲದಿ ಆದಿಚಕ್ರಿಯೆ ಭರತರಾಜನಿಗಾದ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೧೨-೯೫). [ಆದಿ$_2$ + ಚಕ್ರಿ]

ಆದಿಜ (ನಾ). ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟಿದವನು : ಅಮಳರಾದಿಜರಭವರವ್ಯಯರ್ (ಬಸಪು. ೮-೪೭). [ಸಂ.]

ಆದಿಜಿನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಪ್ರಥಮ ತೀರ್ಥಂಕರ ; ವೃಷಭ ದೇವ : ಅನತಿಶಯ ಕೇವಲಜ್ಞಾನನಿರೀಕ್ಷಿತ ವಿಶ್ವನಾಥನಾದಿಜಿನಂ . . . ಕೈವಲ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂ ಪಡೆದಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೫). [ಆದಿ$_2$ + ಜಿನ]

ಆದಿಜಿನೇಂದ್ರ (ನಾ). = ಆದಿಜಿನ : ದೇವಾಸುರ ಮಕುಟಮಣಿದ್ಯುತಿಭಾಸುರ ಚರಣಾರವಿಂದನಾದಿಜಿನೇಂದ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೩೮). [ಆದಿ$_2$ + ಜಿನೇಂದ್ರ]

ಆದಿಜಿನೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಆದಿಜಿನ : ಆದಿಜಿನೇಶ್ವರಂ ಮೊದಲಚಕ್ರಿಗೆ . . . ಬೆಸಸೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೭೯). [ಆದಿಜಿನ + ಈಶ್ವರ]

ಆದಿತಾಳ (ನಾ). = ಆದಿ$_2$ ೫. [ಆದಿ$_2$ + ತಾಳ$_4$ (= ತಾಲ$_4$)]

ಆದಿತೀರ್ಥಂಕರ (ನಾ). = ಆದಿಜಿನ : ಆದಿತೀರ್ಥಂಕರರ ಕಾಲದಿ ಆದಿ ಚಕ್ರಿಯೆ ಭರತರಾಜನಿಗಾದ ಕುವರ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೧೨-೯೫). [ಆದಿ$_2$ + ತೀರ್ಥಂಕರ]

ಆದಿತೀರ್ಥಪ್ರವರ್ತಕ (ನಾ). = ಆದಿಜಿನ : ಈ ಭವಕ್ಕೆಂಟನೆಯ ಭವದೊಳ್ ಭರತದೊಳ್ ನೀನಾದಿತೀರ್ಥಪ್ರವರ್ತಕನಾದಂದೀ ಶ್ರೀಮತಿ ದಾನತೀರ್ಥಪ್ರವರ್ತಕಂ ಶ್ರೇಯಾಂಸನಕ್ಕುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೧೩ ವ). [ಆದಿ$_2$ + ತೀರ್ಥ + ಪ್ರವರ್ತಕ]

ಆದಿತೀರ್ಥೇಶ (ನಾ). = ಆದಿಜಿನ : "ನಮಸ್ಸಿದ್ಧೇಭ್ಯ" ಎಂದಾದಿತೀರ್ಥೇಶರ್ ವಂದಿಸಿ ದೀಕ್ಷೆಗೆಯ್ದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೨) ; ಆದಿ ತೀರ್ಥೇಶನ ಕಥೆಯ ವಿಸ್ತರಮಾಡಿದಾದಿಪಂಪನ ಪೊಗಳುವೆನು (ನಾಗಕು. ೧-೨೩). [ಆದಿ$_2$ + ತೀರ್ಥೇಶ]

ಆದಿತೀರ್ಥೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಆದಿಜಿನ : ವಾಗ್ವಧೂಮುದ್ರೆಯೊಳ್ ಮುದ್ರಿಸಿ ನಿಂದತ್ತಾದಿತೀರ್ಥೇಶ್ವರನ ಚರಿತದೊಳ್ ವಾಕ್ಯಮಾಣಿಕ್ಯಕೋಶಂ (ಆದಿಪು. ೧೬-೭೯). [ಆದಿ$_2$ + ತೀರ್ಥೇಶ್ವರ]

ಆದಿತೇಯ (ನಾ). ಅದಿತಿಯ ಮಗ ; ದೇವತೆ ; ಸುರ. [ಸಂ.]

ಆದಿತ್ಯ (ನಾ). **೧.** = ಆದಿತೇಯ : "ಆದಿತ್ಯಃ . . . ಅನಿಮಿಷಃ . . . ದೈವತಮ್-ಈ ೨೧ ದೇವರ್ಕಳ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧-೪) ; ಆದಿತ್ಯನ ಪಿತೃ ಮಾತೃಗಳಾದಾ ಕಶ್ಯಪನುಮದಿತಿಯುಂ . . . ಯದುವಂಶಜರಾದರ್ (ಜಗವಿ. ೧-೭೫). **೨.** ಸೂರ್ಯ : "ಆದಿತ್ಯಃ . . . ರವಿಃ . . . ತ್ರಯೀತನುಃ— ಈ ೪೭ ಆದಿತ್ಯನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೭-೩೫) ; ನವಗ್ರಹದ ನಡುವೆ ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯರುರ್ವಿಯುಂ ಪರ್ವಿ ಪಸರಿಸಿದ . . . ತೆಜದಿ (ಹಚಕಾ. ೨-೫) ; ಪುರದ ನೆಲೆವನೆಗಳಂ ದಾಂಟಲಾಱದಾದಿತ್ಯಂ ತೆಂಕು ಬಡಗು ಬಳಿಯೊಳೆ ಬಾನೊಳ್ ಪೋಪನಪ್ಪಂ (ಅದ್ಭುತ. ೪೦-೨೩). **೩.** [illegible]ದಶಾದಿತ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು. **೪.** [ಜೈನ] ಎಂಟು ಜನ ಲೋಕಾಂತಿಕ ದೇವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ : ಸಾರಸ್ವತಾದಿತ್ಯ ವಹ್ನ್ಯರುಣಗರ್ದತೋಯ ತುಷಿತಾವ್ಯಾಬಾಧಾರಿಷ್ಟರೆಂಬೆಣ್ಬರುಂ ಲೋಕಾಂತಿಕ ದೇವರ್ ಬಂದು (ಆದಿಪು. ೯-೬೦ ವ). **೫.** [ಛಂದ] ಜಗಣ (U-U) ಎಂಬ ಅಕ್ಷರ ಗಣ: ಆಶೀರ್ವಾದದೊಳುರ್ವಿಯುಂ . . . ಧೈರ್ಯಕನಲಂ ಭೀತಂಗಮಾದಿತ್ಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಧೀರೋನ್ನತಂಗಗ್ನಿ] . . . ಭಾಸ್ವದ್ದೇವಗಣಂಗಳೆಂದಱಿಪಿದೆಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೩೬ ಕ). **೬.** ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುಂಪು, —ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದವನು.

ಆದಿತ್ಯನಕಲ್ = ಸೂರ್ಯನ ಚಿಹ್ನೆಯಿರುವ ಗಡಿಗಲ್ಲು : ಆಗ್ನೇಯದೊಳ್ ಆದಿತ್ಯನ ಕಲ್ (ಎಇ. XVI, ೫೬-೩೨; 1053). [ಸಂ.]

ಆದಿತ್ಯಪ್ರಭ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಭೆಯಂತೆ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನು : ಬೆಸಸುವುದೆನಗಾದಿತ್ಯಪ್ರಭ ನಿಮ್ಮ ಬಂದ ಕಾರ್ಯಾಂತರಮಂ (ಜಗವಿ. ೨-೪೨). [ಸಂ. (ಆದಿತ್ಯ + ಪ್ರಭಾ + -)]

ಆದಿತ್ಯಬಲ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಬಲ : ಯಾದವ ನಾರಾಯಣನ ಅವತಾರಕ್ಕೆ ತಾರಾಬಲಂ ಅಯಿಶ್ವರ್ಯಕ್ಕೆಯಾದಿತ್ಯಬಲಂ ಚತುರೋಪಾಯಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರಬಲಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೦೨-೧೦ ; 1244). [ಆದಿತ್ಯ + ಬಲ]

ಆದಿತ್ಯಭಕ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : "ಮಂಡೂಕೀ—ಆದಿತ್ಯಭಕ್ತ" (ಓಷಧಿ. ೧೧೫) ; ಆದಿತ್ಯಭಕ್ತ—ಈ ಸಮೂಲವನ್ನು ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯಲು ಹೊಟ್ಟೆಗಟ್ಟು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧). [ಸಂ. ಆದಿತ್ಯಭಕ್ತಾ]

ಆದಿತ್ಯವಾರ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಹೆಸರಿನ ವಾರ ; ಭಾನುವಾರ : ಸರ್ವ್ವಧಾರಿ ಸಂವತ್ಸರದ ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಶುದ್ಧ ತ್ರಯೋದಶಿ ಆದಿತ್ಯವಾರದನ್ದು (ಇಆ. IV, ೧೮೦-೧೩ ; 1048).

ಆದಿತ್ಯವಾರದವರು = ಆದಿತ್ಯವಾರದ ದಿನ ತಮ್ಮ ಕುಲದೈವವನ್ನು ಪೂಜಿಸುವವರು ; ಹಾಲುಕುರುಬರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸವೈ. I, ೪). [ಆದಿತ್ಯ + ವಾರ$_3$]

ಆದಿತ್ಯಸುತ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯನ ಮಗ; ಕರ್ಣ : ಆದಿತ್ಯಸುತಸುತನ ಶೌರ್ಯಮಂ . . . ಏವೇಳ್ವೆನಾಹವದೊಳು (ಜೈ ಮಿ ಭಾ . ೮-೩೪). ೨. ಸುಗ್ರೀವ. ೩. ಶನಿ. ೪. ಯಮ. [ಆದಿತ್ಯ + ಸುತ]

ಆದಿತ್ಯಾಲಯ (ನಾ). ಸೂರ್ಯದೇವಸ್ಥಾನ : ನೆಗಱ್ದುತ್ತುಂಗ ಶಿವಾಲಯ ಪ್ರತತಿಯಾದಿತ್ಯಾಲಯಂ ಸಾಲೆ ವಿಷ್ಣುಗೃಹಂ ಬುದ್ಧವಿಹಾರ ಮಹಾಭವನಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೯-೩೯ ; 1076). [ಆದಿತ್ಯ + ಆಲಯ]

ಆದಿದೇವ (ನಾ). ೧. ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿನ ಪ್ರಭು ; ಪರಮ ಪ್ರಭು. ೨. ವಿಷ್ಣು. ೩. ಶಿವ. ೪. ಬ್ರಹ್ಮ. ೫. = ಆದಿಜಿನ : ಇದಿರ್ಗೊಳ್ವಂತಾಯ್ತು . . . ಇಂದ್ರಶೈಲಕ್ಕತಿಶಯಮಹಿಮಂ ಬಂದೊಡಂದಾದಿದೇವಂ (ಆದಿಪು. ೭-೬೦). [ಆದಿ$_2$ + ದೇವ]

ಆದಿದ್ರಾವಿಡ (ನಾ). ಹಿಂದುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡದ ಹೆಸರು. [ಆದಿ$_2$ + ದ್ರಾವಿಡ]

ಆದಿಧೌರ್ಯ (ನಾ). ಸಮರ್ಥರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯ ; ಅಗ್ರೇಸರ : ಮಾಯೆಯಂ ಕೋಳಾಹಳಂಗೆಯ್ದು ಹಲಗೆಯಾರ್ಯ ಶಂಭುಕಾರ್ಯವಿನುತಾದಿಧೌರ್ಯಂ (ವೀಶೈಪು. ೩-೧೪-೩). [ಸಂ.]

ಆದಿನಾಥ (ನಾ). = ಆದಿಜಿನ.

ಆದಿನಾಥಮತ = ಜೈನಮತ ; ತೀರ್ಥಂಕರ ಮತ (?) : ತತ್ತ್ವಮನಾದಿನಾಥಮತದಿಂ ಸಿರಿಯಂ ನೃಪರಿಂ ಮಹಾಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಮನಗ್ಗದಕ್ಕರಿಗರಿಂ . . . ಪಡೆದೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೮೦). [ಆದಿ$_2$ + ನಾಥ]

ಆದಿನಾರಾಯಣ (ನಾ). ಮೊದಲನೆಯ ನಾರಾಯಣ; ವಿಷ್ಣು : ಆದಿನಾರಾಯಣನಾ ಶೇಷನೊಡಗೂಡಿಯಾದರದಿಂದವತರಿಸೆ (ಹದಿಬ. ೧-೩). [ಆದಿ$_2$ + ನಾರಾಯಣ]

ಆದಿನಾರಾಯಣಿ (ನಾ). ಆದಿನಾರಾಯಣನ ಪತ್ನಿ ; ಲಕ್ಷ್ಮಿ : ಆದಿನಾರಾಯಣಿ ಪರಾಯಣಿ ನಾದಮಯಿ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸತ್ತ್ವಗುಣಾಧಿದೇವತೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧-೬). [ಸಂ. ಆದಿನಾರಾಯಣೀ]

ಆದಿಪರ್ವ (ನಾ). ೧. ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಪರ್ವ : ಕರ್ಣಾಟ ಭಾರತ ಕಥಾಮಂಜರಿಯೊಳ್ ಆದಿಪರ್ವಂ ಸಮಾಪ್ತಮಾದುದು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೦-೬೯ ವ). ೨. ಮೊದಲನೆಯ ಹಬ್ಬ; ಯುಗಾದಿ ಹಬ್ಬ (ದಕ. ೬). [ಆದಿ$_2$ + ಪರ್ವ]

ಆದಿಪುರಾಣ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಾಸರು ಬರೆದ ಮೊದಲನೆಯ ಪುರಾಣ. ೨. [ಜೈನ] ಮೊದಲನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರನಾದ ವೃಷಭದೇವನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪುರಾಣ; ಪಂಪನು ರಚಿಸಿದ ಒಂದು ಗ್ರಂಥ : ಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗಕ್ಕಮಾಸ್ಪದಮಪ್ಪಾದಿಪುರಾಣ ವಸ್ತುಕೃತಿಯಂ ಪೇೞ್ದಂ . . . ಸಂಸಾರಸಾರೋದಯಂ (ಆದಿಪು. ೧೬-೭೮). [ಆದಿ$_2$ + ಪುರಾಣ]

ಆದಿಪುರುಷ (ನಾ). ೧. = ಆದಿಜಿನ : ಪುರಮುಮಂತಃಪುರಮುಮಾದಿಪುರುಷಜನ್ಮೋತ್ಸವ ಸುಧಾಂಬುರಾಶಿಯೊಳ್ ಕೂಡಿ ಮೂಡಿ (ಆದಿಪು. ೭-೧೧೪ ವ). ೨. = ಆದಿನಾರಾಯಣ: ಅಬ್ಜಾಯತನೇತ್ರನಾದಿಪುರುಷಂ ಪುರುಷೋತ್ತಮನೀ ಚಳುಕ್ಯನಾರಾಯಣದೇವಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧) ; ದೇವರ ದೇವನಾದಿಪುರುಷಂ ಜಲಶಯ್ಯೆಯೊಳಿರ್ದಪಂ (ಜಗವಿ. ೧-೩೨). ೩. ಶಿವ: ಆದಿಪುರುಷನೊಬ್ಬ ಪುರುಷನು ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗಯ್ಯ (ಬಸವ. ೯೫೫). [ಆದಿ$_2$ + ಪುರುಷ]

ಆದಿಪ್ರಸಾದಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಚಿತ್ತದ ಐಕ್ಯದಿಂದ ಶಿವನ ಪ್ರಸನ್ನತೆಗೆ ಪಾತ್ರನಾದವನು : "ಚಿತ್ತದ ಕೂಟದಿಂದ ಶಿವನು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುತಿಹನು ಅದೂ ಕಾರಣದಿಂದ ಆವಾತಂಗೆ ಶಿವತ್ತ್ವವುಂಟು ಆತನು ಆದಿಪ್ರಸಾದಿಯೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಿಹನು" (ಕೈವಟೀ. ೫೨). [ಆದಿ$_2$ + ಪ್ರಸಾದಿ]

ಆದಿಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಛಂದ] ಪದ್ಯದ ಪ್ರತಿಪಾದದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡನೆಯ ಸ್ವರಗಳ ನಡುವೆ ಒಂದೇ ವಿಧವಾದ ವ್ಯಂಜನವಿರುವಂತಹ ರಚನೆ ; ದ್ವಿತೀಯಾಕ್ಷರ ಪ್ರಾಸ : ಆದಿಪ್ರಾಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದೂ ಉಂಟು (ಕೈಪಿಡಿ. ೭೫). [ಆದಿ$_2$ + ಪ್ರಾಸ]

ಆದಿಬ್ರಹ್ಮ (ನಾ). = ಆದಿಜಿನ : ಶ್ರೀದೇವೇಂದ್ರಮುನೀಂದ್ರವಂದಿತ ಗುಣವ್ರಾತಂ ಜಗತ್ಸ್ವಾಮಿ ಸಂದಾದಿಬ್ರಹ್ಮನಗಾಧಬೋಧನಿಳಯಂ (ಆದಿಪು. ೧-೧). [ಆದಿ$_2$ + ಬ್ರಹ್ಮ]

ಆದಿಭಟ್ಟಾರಕ (ನಾ). = ಆದಿಜಿನ : ಇಂದ್ರನಂತೆನಗೆ ಸಾಲವಿನ್ನೆರಡೆ ಕೈಯೆರಚ್ಕಣ್ಗಳೊಂದೆ ನಾಲಗೆಯುಮೆಂದೆ ಚಿಂತಿಸುವೆನಾದಿಭಟ್ಟಾರಕಾ (ಆದಿಪು. ೧೩-೮೯). [ಆದಿ$_2$ + ಭಟ್ಟಾರಕ]

ಆದಿಭೈರವ (ನಾ). ರುದ್ರ : ಭೋಂಕನೇಕಾರ್ಣವದೊಳಾಡುತಿಹ ಕೂರ್ಮಾಂಕನಂಕನದ್ವೇಗದಿಂ ತೆಗೆದಾದಿಭೈರವಂ ಸಂಹಾರಮಂ ಮಾಡಿದಂ (ವೀಶೈಪು. ೩-೧೧-೧೧). [ಆದಿ$_2$ + ಭೈರವ]

ಆದಿಮ (ಗು). ೧. ಮೊದಲಿನ ; ಮೂಲದ. (ನಾ). ೨. ಮೊದಲಿನವನು ; ಪ್ರಥಮ : ಪ್ರೇಮನೈರ್ಮಲ್ಯ ನಮ್ರತಾ ಸಂತೋಷ ಸಂಭೂತಮಿದು ಜೀವಾತ್ಮಸಂದೋಹ ಅಜಮನಸ್ಸಂಜಾತರಾದಿಮರ ತೆರವೆಸೆವುದು (ಮಲಿದೇ. ೩೬-೧೦). ೩. (?) : ಕೃಷ್ಣನ ಭಾಗಿಯ ನವಗೆ ಆದಿಮ ಮಾಡಿದ ಬಾಳ ವಿವರ (ಕಇ. III-i, ೧೧-೩೯ ; 1542). [ಸಂ.]

ಆದಿಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಪ್ರಾಚೀನರ ಮಾರ್ಗ ; ಹಿಂದಿನವರ ಮಾರ್ಗ ; ಮೊದಲಿನ ಮಾರ್ಗ : ಮನಂ ಸಂತಸಂಬಡೆ ಪರಿಪುಷ್ಟ ಹರ್ಷೋತ್ಕರ್ಷಚಿತ್ತನಾಗಿಯಾದಿಮಾರ್ಗ ಪ್ರಹಿತಮತಿಯಾಗಿ ಪಾಂಡುಕಶಿಳಾತಳಮೆ ರಂಗಭೂಮಿಯಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೬೦ ವ) ; ಕನ್ನಡಕ್ಕಂ ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕಂ ಸಮಾಸವಿಲ್ಲ ಆದಿಮಾರ್ಗದಿನೆಂತರ್ಕೆ ಕೆಲವಂ ಸಂದುವನಱಿದಿರ್ಪುದು (ಶಮದ. ೧೭೪ ವೃತ್ತಿ). [ಆದಿ$_2$ + ಮಾರ್ಗ]

ಆದಿಮುಕ್ತ (ನಾ). [ಶೈವ] ಬಂಧನದಲ್ಲಿದ್ದು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆದವನು : ಪರಮಶಿವನ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ವೀತಮಲರಾದ ಪುರುಷರು ಪರಮಶಿವನ ಪರಮಸಾಮ್ಯವೆಂಬ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಶಾಶ್ವತ ಶಿವರಾಗಿರುವರು. ಆದರೆ ಇವರು ಆದಿಮುಕ್ತರು, ಪರಮಶಿವನು ಅನಾದಿಮುಕ್ತನು ಆದುದರಿಂದಲೇ ಪರಮಪದ ವಿಶೇಷಣವು (ಹಿಂದಸಾ. ೩೦೧). [ಆದಿ$_2$ + ಮುಕ್ತ]

ಆದಿಮುನಿಪತಿ (ನಾ). = ಆದಿಜಿನ : ಕಚ್ಛ ಮಹಾಕಚ್ಛ ಮರೀಚ್ಯಾದಿಗಳಾದಿಮುನಿಪತಿಯ ಮೊಗಮಂ ನೋಡಿ (ಆದಿಪು. ೯-೮೮ ವ). [ಆದಿ$_2$ + ಮುನಿ$_2$ + ಪತಿ$_2$]

ಆದಿಮೂಲ (ನಾ). ೧. ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ; ಉಗಮಸ್ಥಾನ. ೨. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೂಲವಾದ ಭಗವಂತ : ಕರಿರಾಜ ಕಷ್ಟದಲಿ ಆದಿಮೂಲ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಕ್ಷಣ ಬಂದು ಒದಗಿದೆಯೊ ನರಹರಿಯೆ (ಕನಕ. ೧೨೧-೧). [ಆದಿ$_2$ + ಮೂಲ]

ಆದಿಯಮಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಪದ್ಯದ ಪಾದಗಳ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಬರುವ ಯಮಕ. ಉದಾ : ಮಂತಣಕಂ ಚದುರರ್ ಗಡ ಮಂತಣಕಂ ನೆಗೞಿ ಬಂದರೆನಿಸಿರ್ದುಂ ತಾಂ ಮಂತಣಮುಸಿರದೆ ಕೆಲರಾಮಂತಣ ಮುಂಡಂತೆ ಪೆಜಿರ ನಯದೊಳೆ ತಣಿವರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೩೫). [ಆದಿ$_2$ + ಯಮಕ]

ಆದಿಯುಗ (ನಾ). ಮೊದಲನೆಯ ಯುಗ ; ಕೃತಯುಗ : ನಡೆವುದಾದಿಯುಗಂಗಳೊಳು ನಾಲ್ಕಡಿಯೊಳುನ್ನತ ಧರ್ಮವು (ಬಸವು. ೨-೫). [ಆದಿ$_2$ + ಯುಗ]

ಆದಿರಂಗ (ನಾ). **೧.** (ಕಾವೇರಿಯಲ್ಲಿ) ಮೊದಲನೆಯ ದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವ ರಂಗನಾಥ. **೨.** ರಂಗನಾಥನ ಸ್ಥಾನವಾದ ಶ್ರೀರಂಗ ಪಟ್ಟಣ (ದಕ. ೩). [ಆದಿ₂ + ರಂಗ]

ಆದಿರಾಜ (ನಾ). **೧.** ಮೊದಲನೆಯ ರಾಜ : ನೀನಾದಿರಾಜನೈ ನಿನಗಾ ನಾಲ್ಕುಂ ರಾಜವಿದ್ಯೆ ಪುಟ್ಟಿದುದಱಿಂ ನೀನೆ ಬೆಸಸುವುದು ನಯಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೦); ಆದಿರಾಜಪರಂಪರಾಪುತ್ರ ಪೌತ್ರನಕಳಂಕಾಚಾರ ಸಾರಂ ಸುಖದೊಳರಸುಗೆಯ್ಕೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೧ ವ). **೨.** ಮನು ಚಕ್ರವರ್ತಿ. **೩.** [ಜೈನ] ಭರತಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಮಗನೊಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಆ ದಿನದೊಳು ಜಾತಕರ್ಮವ ಮಾಡಿಸಿ ದ್ವಾದಶದಿನದೊಳು ನೃಪತಿ ಆದಿಜಿನನ ಪೆಸರವನಾದಿರಾಜನೆಂದಾದರಮಿಗೆ ನಾಮವಿಟ್ಟ (ಭರಚ. ೨೫-೯೮). **೪.** ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಮೈಔಗಿ. ೨೫-೪೬೬).
[ಆದಿ₂ + ರಾಜ]

ಆದಿರಾಜಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಾವು : "ಮನ್ಮಥಾನಂದಃ— ಆದಿರಾಜಮಾವು, ಮದನೇಚ್ಛಾಫಲಃ— ಆದಿರಾಜಮಾವು, ವನೇಜ್ಯಃ— ಆದಿರಾಜಮಾವು, ರಸಾಲಃ— ಆದಿರಾಜಮಾವು" (ಓಷಧಿ. ೧೨೨; ೧೨೩; ೧೩೩; ೧೪೬). [ಆದಿರಾಜ + ಮಾವು]

ಆದಿರುದ್ರ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೂ ಮೂಲನಾದ ಪರಮೇಶ್ವರ : ಆದಿರುದ್ರನ ಮಗಳು ಆದಿಶಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೮೩೦).
[ಆದಿ₂ + ರುದ್ರ]

ಆದಿಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). = ಆದಿನಾರಾಯಣಿ : ಆದಿಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಗಂಡನೆಸೆದನು . . . ಕೌಸಲೆಯ ಗರ್ಭದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೧). [ಸಂ. ಆದಿಲಕ್ಷ್ಮೀ]

ಆದಿಲಿಂಗ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮೂಲಭೂತವಾದ ಲಿಂಗ; ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಆದಿ ಶಿವತತ್ತ್ವ; ಮೂಲ ಲಿಂಗ : ಆದಿಲಿಂಗವೆಂಬುದು ಬೇಱಿಲ್ಲ ಕಾಣಿರೊ . . . ಮುಂದಿರ್ದ ಘನವ ನೀವಱಿಯಿಂ ಭೋ (ಅವಚಂ. ೨೮೨-೧೨೫).
[ಆದಿ₂ + ಲಿಂಗ]

ಆದಿವಸ್ತು (ನಾ). ಪರವಸ್ತು : ವೇದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪುರಾಣ ತರ್ಕಾಗಮ ದೋದಿಗೆ ಸಿಲ್ಕಿ ಸಿಲ್ಕದನಾ ಆದಿಗನಾದಿಯಿಂದತ್ತತ್ತಲಱಿವೇಱಿದಾದಿ ವಸ್ತುವ ಕಂಡರವರು (ಭರಚ. ೬೬-೩೧). [ಆದಿ₂ + ವಸ್ತು]

ಆದಿವಾರ (ನಾ). ವಾರದ ಮೊದಲನೆಯ ದಿನ; ಭಾನುವಾರ: ಪಂಚಮಿ ಆದಿವಾರ ಧಾರೇಸ್ವರ ದೇವರ (ಇಎ. ೧೯೪೬, ಭಟ್ಕಲ್. ೩೪೨-೫; 1005); ವೈಶಾಖ ಸುಧ ಆದಿವಾರದಂದು (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪-೩; 1265).
[ಆದಿ₂ + ವಾರ₃]

ಆದಿವಾಸರ (ನಾ). = ಆದಿವಾರ : ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದೊಳ್ ಬಿದಿಗೆಯೊಳಾದಿ ವಾಸರದೊಳುತ್ತರೆಯೊಳ್ . . . ಅದುದು ಕವಿರತ್ನನಂದನನ ರಾಯನ ಜಾತಕಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೫೧). [ಆದಿ₂ + ವಾಸರ]

ಆದಿವಾಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ದೇಶದ ಮೂಲನಿವಾಸಿ : ಆದಿವಾಸಿಗಳಾದ ಬಡಗರು ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಸಾಲುಸಾಲಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಗುಡಿಸಲುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವರು (ದ್ರಾವಿವಿ. ೧೯೫). [ಸಂ. ಆದಿವಾಸಿನ್]

ಆದಿವಿಭಕ್ತಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಮೊದಲನೆಯ ವಿಭಕ್ತಿ; ಪ್ರಥಮಾ ವಿಭಕ್ತಿ : ಆದಿವಿಭಕ್ತಿಯೊಳಂ ಸ್ವಾಮ್ಯಾದಿಯೊಳಂ ಷಷ್ಠಿ ತಾನದಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೨೦). [ಆದಿ₂ + ವಿಭಕ್ತಿ]

ಆದಿಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಮೂಲಶಕ್ತಿ; ಮಹೇಶ್ವರಿ : ಮೋದದಿಂದಾಕುಂಚನಂಗೆಯ್ದಾದಿಶಕ್ತಿಯನಾಂತು (ಬಸಪು. ೫೫-೪೯); ಅಂ ಮಹೇಶನಾಶ್ರಯಂಗೆಯ್ದಿರ್ಪವಳ್ ಎನ್ನಂ ಮಹೇಶ್ವರಿಯೆಂದುಂ ಆದಿಶಕ್ತಿಯೆಂದುಂ ಕರೆವರ್ (ಅದ್ಭುತ. ೫೩-೧೭). [ಆದಿ₂ + ಶಕ್ತಿ]

ಆದಿಶೇಷ (ನಾ). ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಹಾಸಿಗೆಯಾದ ಸರ್ಪರಾಜ.
[ಆದಿ₂ + ಶೇಷ]

ಆದಿಶೈವ (ನಾ). **೧.** [ವೀಶೈ] ಏಳು ಬಗೆಯ ಶೈವಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಆದಿಶೈವವನನುಕರಿಸದೆ (ಪೋಳಮಾ. ೧೨೬-೪೯೧); ಆದಿಶೈವ, ಮಹಾಶೈವ, ಅನುಶೈವ, ಅಂತರ (ಅವಾಂತರ) ಶೈವ, ಪ್ರವರಶೈವ, ಅಂತ್ಯಶೈವ ಎಂಬ ಈ ಆಱು ಶೈವದ ನೀತಿಯಲ್ಲ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೯); ಆ ದೀಕ್ಷಾಯುಕ್ತಮಾದ ಅನಾದಿಶೈವ, ಆದಿಶೈವ . . . ಅಂತರಶೈವವೆಂಬವೇ ಸಪ್ತ ಶೈವಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೬೨). **೨.** ಆದಿಶೈವ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು : ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವನ ಪಂಚವಕ್ತ್ರದಿಂ ದೀಕ್ಷಿತರಾದ ಕೌಶಿಕಾದಿ ಋಷೀಶ್ವರರೇ ಆದಿಶೈವರು (ವಿವೇಕ. ೬೨). [ಆದಿ₂ + ಶೈವ]

ಆದಿಷ್ಟ (ಗು). **೧.** ಉಪದೇಶ ಹೊಂದಿದ; ಅಪ್ಪಣೆ ಪಡೆದ. **೨.** [ವ್ಯಾಕ] ಆದೇಶವಾದ. [ಸಂ.]

ಆದಿಷ್ಟಣ (ನಾ). ಅಸ್ತಿಭಾರ : ಸೋವಣನು ಮಾಡಿಸಿದ ಧರ್ಮದೇವಲ್ಯದ ಮುಂದಣ ಆದಿಷ್ಟಣ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೪-೫; 1355).
[< ಸಂ. ಅಧಿಷ್ಠಾನ]

ಆದೀಕೆ (ನಾ). ಲಾಭ; ಆದಾಯ : ಆದೀಕವಿದ್ದೋನು ಉಂಡು ಸಾಯಲಿಲ್ಲ, ಸಾಲವಿದ್ದೋನು ತೀರಿಸಿ ಸಾಯಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಅಧಿಕ್ಯ]

ಆದೀಕೆರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಆದೀಕೆರೆ ಮಾಧವಭಟ್ಟರ ಮಕ್ಕಳು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨-೧೦೫; 1641).
[ಆದಿ₂ + ಕೆರೆ₂ (< ಕೆಱೆ)]

ಆದೀನವ (ನಾ). **೧.** ಕ್ಲೇಶ; ವ್ಯಥೆ; ವೇದನೆ. **೨.** ದೋಷ: "ದೋಷಃ, ಆದೀನವಃ— ಈ ೨ ದೋಷಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೭-೮೬). [ಸಂ.]

ಆದೀಶ್ವರ (ನಾ). =ಆದಿಜಿನ: ತ್ರಿಪುರವನು ಜಾತರೂಪನು ತಳೆದಾದೀಶ್ವರ ಸುಟ್ಟ ಕೌತುಕವನು ಪೇಳುವೆನು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೩-೩೫). [ಸಂ.]

ಆದು 'ಆಯ್₁' ಪರಾ.

ಆದುಣಿಗ 'ಆಯ್₁' ಪರಾ.

ಆದುದರಿಂದ, ಆದ್ದರಿಂದ (ಅ). ಆ ಕಾರಣದಿಂದ; ಅದರಿಂದ; ಆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ : ಆದರೆ, ಆದರೂ, ಆದ್ದರಿಂದ (ಆದುದರಿಂದ) ಆದ ಕಾರಣ —ಇವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸತಕ್ಕ ಅವ್ಯಯಗಳು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೬೧). **ಆದ್ದರಿಂದ** : ನೀರು ನಿಂತ ಕಡೆ ಸೊಳ್ಳೆಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೌಗುನೆಲದಲ್ಲಿ ಮನೆ ಕಟ್ಟಬಾರದು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೬೧). [< ಆಗು₁]

ಆದೃತ (ಗು). **೧.** ಆದರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಗೌರವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. **೨.** ಆದರವುಳ್ಳ; ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳ. [ಸಂ.]

ಆದೃಪ್ತ (ಗು). ಸೊಕ್ಕಿದ; ಕೊಬ್ಬಿದ : ಮುದಿತ ಸುರಾನೀಕನಾದೃಪ್ತ [ಪಾಠಾಂ. ಮುದ್ವ್ಯೃತ್ತ] ವಿಶ್ವಾವನಿಭೃದ್ವ್ಯಾಹಾಬಲೋನ್ಮೂಲನ ಪಟುತರ ದೋರ್ವಿಕ್ರಮಂ (ಆದಿಪು. ೮-೪೯). [ಸಂ.]

ಆದೆ₁ (ನಾ). ಗೂಬೆಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಪಕ್ಷಿ; ಹಂದಿಗೀರನ ಹಕ್ಕಿ : ಕಾಗೆ ಕುಟುಕ ಕೊಂಬಾಗ ಗೂಗೆ ಕಣ್ಣ ತೆಗೆಯಿತ್ತು, ಗೂಗೆ ಕಣ್ಣ ತೆಗೆದಾಗ ಆದೆಯ ಹಕ್ಕಿ ಬಾಯ ಬಿಟ್ಟಿತ್ತು, ಆದೆಯ ಹಕ್ಕಿ ಬಾಯಬಿಡುವಾಗ ಮಾದೇವ ಹೆಡೆಯ ಮಾದೇವನಾದ (ನಗವಮಾ. ೭೮). [< ಅಂದೆ]

-ಆದೆ₂ (ಪ್ರ). ಧಾತುಗಳಿಗೆ ನಿಷೇಧಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ : ವಿತ್ತಿದಲ್ಲಿ ವೆಳೆಯಾದೆ ಕೆಡುಗೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪-೧೫; 685); ತಪ್ಪಾದೆ ನೋನ್ತು (ಎಕ. II, ೨೭-೨; 700); ಇದನ್ ವಕ್ರಮಿಲ್ಲಾದೆ ಕಾದು (ಎಇ. IX, ೨೧-೧೩; 800). ℙ ಇದು ಪೂರ್ವದ ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿತ್ತು.

ಆದೆಪ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಆದೆಪ ಮುದಪ್ಪರಾ ಮಗನ ಎಟಿಕೇಸಿಗಳಾ ಪೆಣ್ಣರ್ ಮದಕೆ ಗೌತುಮೇಶ್ವರಕೆ ಕೊಟ್ಟದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೨೧ ; 890). [?]

ಆದೇಯ (ಗು). **೧.** ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದಾದ; ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ: ವಿವೇಕಿಗಮರತ್ವಂ ಹೇಯಮಾದೇಯಮೇ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೧೨೨). (ನಾ). **೨.** ದಾನ (ಕಿ). **೩.** [ಜೈನ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾಮಕರ್ಮ: ಸುಭಗ ದುರ್ಭಗ ಸುಸ್ವರ ದುಸ್ಸ್ವರಾದೇಯಾನಾದೇಯ . . . ಎಂಬೀಟ್ಪತ್ತೆರಡುಂ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಂ ದೂರೀಕೃತಂ ಮಾಡಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೭-೮೦ ವ). [ಸಂ.]

ಆದೇಯನಾಮಕರ್ಮ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೊಂಬತ್ತು ಮೂರು ಬಗೆಯ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಆದೇಯನಾಮಕರ್ಮ: ದೇಹಕ್ಕೆ ಕಾಂತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಯಿದು" (ಜೈನಪ. ೩೭೭).
[ಆದೇಯ + ನಾಮ + ಕರ್ಮ]

ಆದೇಯರೂಪ (ನಾ). ಮೆಚ್ಚಿಕೆಗೆ ಅರ್ಹವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವನು: ಅದೊಂದು ಗೃಹಮಂ ಪುಗುವುದುಂ ಆಗಳಾ ಗೃಹದ ವಿಪ್ರವಧು ಆದೇಯ ರೂಪರಂ ಕಂಡಾದರಿಸಿದಳೀಜಲಿಕ್ಕಿದಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೨೫).
[ಆದೇಯ + ರೂಪ]

ಆದೇಶ (ನಾ). **೧.** ಆಜ್ಞೆ; ಅಪ್ಪಣೆ; ನಿರೂಪ; ನಿರ್ದೇಶ: ಎಂಬುದುಂ ಮಹಾಪ್ರಸಾದಮೆಂದಾ ದ್ವಿತೀಯಮುನೀಶ್ವರನಗ್ರಮುನೀಶ್ವರಾದೇಶದಿಂ . . . ಜನ್ಮಾಂಧಕಿಯಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೫-೨೩ ವ); ಇಂದ್ವಿನರ್ ಬೆಳಪರಾರಾದೇಶದಿಂ ತದ್ರಮಾಸ್ಪದನೆನ್ನಂ ತಳೆದಿರ್ಪಂ (ಜಗವಿ. ೪-೫೭). **೨.** ಭವಿಷ್ಯವಾಣಿ: ಆ ಬಿಲ್ಲನೇಱಿಸಿ ಆ ಸರಲ್ಗಳಿಂದೆ . . . ಜಂತ್ರದ ಮೀನನೆಚ್ಚನುಮಾಕೆಗೆ ಗಂಡನಕ್ಕುಮೆಂದಾದೇಶಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೨ ವ); ದೇವನಿರ್ಮಿತಮಪ್ಪ ದ್ವಾರಾವತಿಯೆಂಬ ಪೊೞಲುಂ ಪನ್ನೆರಡು ವರ್ಷದಂದಿಗೆ ದೀಪಾಯನಮುನಿಯಿಂದೆ ಕಳ್ಪಿಂದೞಿಗುಮೆಂಬಾದೇಶಂ ಕಾರಣಮಾಗಿಯಾ ದೇಶಮಂ ಬಿಸುಟು ದೀಪಾಯನಂ ತಪಂಬಟ್ಟು ಪೋದಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೪೪-೨೧ ವ). **೩.** ಉಪದೇಶ. **೪.** [ವ್ಯಾಕ] ಒಂದು ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ವರ್ಣವು ಬರುವುದು: "ಪಗೆಯಂತಿರಿರ್ಪುದಂ ಕಿಡಿಸಿ ಬರ್ಪುದದಾದೇಶಂ" (ಶಮದ. ೧೭೪); ಡಕಾರಕ್ಕಾದೇಶಮಾದ ಱಕಕ್ಕೆ (ಶಮದ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಆದೇಶಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). **೧.** ಆಜ್ಞೆಮಾಡು. **೨.** ಭವಿಷ್ಯವನ್ನುಹೇಳು: ದಾಡೆವೆರಸು ಪುಟ್ಟಿದನೆಂಬುದಂ ನೈಮಿತ್ತಿಕಂ ಶ್ರಾವಕಂ ವಸಂತಕನೆಂಬೊಂ ಕೇಳ್ದಿಂತೆಂದಾದೇಶಂಗೆಯ್ದುಂ . . . ಎಂದಾದೇಶಂಗೆಯ್ದುದಂ ಚಾಣಾಕ್ಯನ ತಂದೆ ಕೇಳ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೩-೧೦); ಮುನೀಶನಾದೇಶಂಗೆಯ್ದು ಪೋಗೆಂದು ಕಳುಪಿದೊಸಗೆಗೆ (ಜಗವಿ ೧೧-೨೯).
[ಆದೇಶ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆದೇಶತೆ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವಿಕೆ: ಪಿತೃಶಬ್ದದೆಡೆಗರಾದೇಶತೆ (ಶಮದ. ೮೫). [ಸಂ. ಆದೇಶತಾ]

ಆದೇಶತ್ವ (ನಾ). = ಆದೇಶತೆ: ಅರಾದೇಶತೆ= ಅರ ಎಂಬಾದೇಶತ್ವಂ (ಶಮದ. ೮೫ ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಆದೇಶನ (ನಾ). **೧.** ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡುವುದು. **೨.** "ಆದೇಶನ ಎಂದರೆ ಪರರ ಚಿತ್ತವನ್ನು ತಿಳಿದು ತೋರಿಸುವುದು" (ತೀರ್ಥಕ. ೧೨೧). [ಸಂ.]

ಆದೇಶಪತ್ರ (ನಾ). **೧.** ಆಜ್ಞಾಪತ್ರ. **೨.** ಕೋರಿಕೆ ಪತ್ರ: ಈ ವರೆಗೆ ಮಾಡಿದ ವಿವೇಚನೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಗ್ರಂಥಗಳ ಆಯ್ಕೆಮಾಡಿ . . . ಗ್ರಂಥಾಲಯಕ್ಕೆ ಪೂರೈಕೆಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಆದೇಶಪತ್ರವನ್ನು (Order) ಕಳಿಸಬೇಕು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೧೩). [ಆದೇಶ + ಪತ್ರ]

ಆದೇಶಪುರುಷ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಉಕ್ತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ತತ್ಪುರದ ಜನಮೆಲ್ಲಂ ನೇಸಱ್ ಮೂಡಿದಾಗಳ್ ಆದೇಶಪುರುಷಂ ಬಂದನೆಂದು ಅಷ್ಟಶೋಭೆಯಿಂದಿದಿರ್ಗೊಳೆ (ಚಾವುಂಪು. ೬೯-೧೩).
[ಆದೇಶ + ಪುರುಷ]

ಆದೇಶವಚನ (ನಾ). ಮುಂದಾಗುವುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಮಾತು; ಭವಿಷ್ಯದ ನುಡಿ: ಈ ವಚನಮಾದೇಶವಚನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೨೭ ವ).
[ಆದೇಶ + ವಚನ]

ಆದೇಶಸಂಧಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] "ಒಂದು ವ್ಯಂಜನದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ವ್ಯಂಜನ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಆದೇಶವೆಂದೂ, ಈ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಆದೇಶಸಂಧಿಯೆಂದೂ ಕರೆಯುವರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೨೦).
[ಆದೇಶ + ಸಂಧಿ]

ಆದೇಶಿ (ನಾ). **೧.** ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡತಕ್ಕವನು. **೨.** ಸೂಚನೆ ಮಾಡತಕ್ಕವನು; ಸಲಹೆಗಾರ. **೩.** ಜೋಯಿಸ; ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವವನು: "ಸಾಂವತ್ಸರಃ . . . ಆದೇಶೀ, ಗಣಕಃ– ಈ ೮ ಜೋಯಿಸಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೭-೨೪೯). [ಸಂ. ಆದೇಶಿನ್]

ಆದೇಶಿಕೆ (ನಾ). ನಿರೂಪ; ಆಜ್ಞೆ: ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರನ್ನು . . . ಅವರ ಪದಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿಯಲು ಯಾವುದೇ ನ್ಯಾಯಾಲಯದಿಂದ ಆದೇಶಿಕೆ ಹೊರಡತಕ್ಕುದಲ್ಲ (ಭಾಧಾನ. ೨೧೪).
[ಸಂ. ಆದೇಶಿಕಾ]

ಆದೇಶಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡು; ಆಜ್ಞಾಪಿಸು; ನಿರೂಪಿಸು: ನೀಂ ಪೋಣರ್ದಂತಾದೊಡಮೆನ್ನ ಶತ್ರುಗಳನಾರ್ಪಿಂ ಕೊಂದೊಡೀ ರಾಜ್ಯ ಕುಲ್ಬಣಮಾಗಿರ್ಪೆಡರಳ್ಗಿ ಸೌಖ್ಯಮೊಗೆಗುಂ ಸಂದೇಹಮಿಲ್ಲೆಂದು ತಕ್ಷಣಮಾದೇಶಿಸಿ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೧೭-೧೯); ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಿಂದ ಯವನರನ್ನಟ್ಟಿ ರಾಮಸೇತುವಿನ ಮೇಲೆ ವಿಜಯಸ್ತಂಭವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸು ಎಂದು ಆದೇಶಿಸುವಳು (ಸಂಕವ. ೫೧). [ಆದೇಶನ + –ಇಸು$_3$]

ಆದೇಷ್ಟೃ (ನಾ). **೧.** ಆದೇಶಕೊಡತಕ್ಕವನು; ನಿರ್ದೇಶಕ; ಸಲಹೆಗಾರ. **೨.** ಯಾಗಮಾಡುವವನು; ಯಜ್ಞದೀಕ್ಷಿತ: "ಯಷ್ಟಾ, ಯಜಮಾನಃ, ಆದೇಷ್ಟಾ . . . ಯಾಸುತೀವಳಃ— ಈ ೯ ಯಾಗಮಾಡುವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೯-೨೬೬). [ಸಂ.]

ಆದೊಡೆ, ಆದಡೆ$_1$, ಆದರೆ$_1$ (ಅ). **೧.** ಮೊದಲು ಹೇಳಿದೊಂದು ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥವು ಮುಂದೆ ಬರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ; ವಿರೋಧಸೂಚಕಾವ್ಯಯ: ಕತೆ ಪಿರಿದಾದೊಡಂ ಕತೆಯ ಮೆಯ್ಗಿಡಲೀಯದೆ ಮುಂ ಸಮಸ್ತಭಾರತಮನಪೂರ್ವಮಾಗೆ ಸಲೆ ಪೇೞ್ದ ಕವೀಶ್ವರರಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧); ಕಱವುವು ಗೋಸಹಸ್ರಮೊಳವಾದೊಡದೊರ್ವಳ [ಪಾಠಾಂ. ಮೊಬ್ಬಳ] ಪಾಲ ಲೆಕ್ಕಮುಂ ನೆಱೆದಿರೆ (ಸಮಪ. ೫-೭೬); ಕಥಾನಾಯಕಂ ದುರ್ವ್ಯಸನಿಯಾದೊಡಂ ನಿಷ್ಕಾಮನೆಂದೆಂದು ದುರ್ನೀತನಾದೊಡಂ ನೀತಿವಿದನೆಂದಜ್ಞನಾದೊಡಂ ಸಲೆ ಶಿವಜ್ಞಾನಿಯೆಂದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೬). **೨.** ಪಕ್ಷಾರ್ಥಕ ಅವ್ಯಯ; ಆ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ; ಹಾಗಾದರೆ; ಹಾಗೆ ನಡೆದರೆ: ಪವನಜನಿಂದೆ ಕೌರವಕುಲಂ ಪಡಲಿಟ್ಟವೊಲಕ್ಕುಮಾದೊಡಿನ್ನವರವರಾರುಮಿಲ್ಲಣಮೆ ಸಂತತಿ ಕೆಟ್ಟಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬೩); ನಾವು ಪೊಸಲಾಂಛನಧಾರಿಗಳಪ್ಪುದಱಿಂ ನಿಮ್ಮೊಡನಿರ್ಪ ಜಾಯಿಲಂಗಳ್ ಕಂಡು ತಗುಳ್ದುಬಂದೆಮ್ಮಂ ಕಡಿದುವಾದೊಡಾದೋಷಂ ನಿಮಗಪ್ಪುದು (ಪಂಚತಂ. ೨೦-೨). **೩.** ಕೊನೆಯಪಕ್ಷ; ಕೂಡ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅವ್ಯಯ: ಪತ್ತುವಿಧಮುಂಟು ಸುತರದಱೊಳ್ . . . ಒಂದು ತೇಜದ ಮಗನಾದೊಡಂ ಬೇಕಲಾ ಮಾನವರ್ಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೫೭).

ಆದಡೆ$_1$: ೨. ಭವಿಗಳು ಲಿಂಗವಂತರ ಹೊಸಮುಡಿಯ ವಸ್ತ್ರಂಗಳಂ ಸಂದಿಸಿದರಾದಡೆಯಿಱಿದು ಕೆಡಹುವೆನು (ಬಸಪು. ೨೧-೯). ೩. ಎಲವೊ ಕೇಳಿನ್ನಾದಡೆಯು ಬಿಡು ಛಲವ (ತೊರರಾ. ೬-೫೦-೧೪). ಆದರೆ$_1$: ೨. ಆದರಾ ಮೃತ್ಯುವಿನ ಕೈವಶವಾದವರನೆನಗಱುಹಬೇಹುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೭-೩೭); ಆರಸ ಕೇಳಾದರೆ ತಪೋಧನರರಸು ಕಶ್ಯಪ ಮುನಿಯ ಬಲ್ಲೈ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೧೧). [< ಆಗು$_1$ + -ಒಡೆ$_2$]

ಆದೊರೆತು (ನಾ). ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದುದು ; ಅಂಥದು : ನಾನಾ ದೇಶ ನರೇಂದ್ರರುಂ ಘಟೋದ್ಭವನ ಧನುರ್ವೇದಮನೆ ಕಲಲ್ ಬಂದಾ ಳಾದರ್ ವಿದ್ಯಾಪ್ರಭಾವಮಾದೊರೆತೆ ವಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೫೬). [ಆ$_2$ (< ಅದು$_1$) + ದೊರೆತು$_0$ (< ದೊರೆ$_3$)]

ಆದೊರೆಯ (ನಾ). ೧. ಅಂಥವನು ; ಆ ಗುಣವುಳ್ಳವನು : ಆದಿಕವೀಶ್ವರರ್ ನಡೆದ ಪದ್ಧತಿಯಿಂ ತನಗರ್ಥಶುದ್ಧಿವೆತ್ತಾದೊರೆಯಂಗಮೇಂ ನಡೆವುದಚ್ಚರಿಯೇ ಕವಿರಾಜವೀಥಿಯೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ ೧-೩೬). (ಗು). ೨. ಅಂತಹ; ಅಂಥ : ಆ ದೊರೆಯ ವಿಭವದೊಳ್ ಪರಮಾದರದಿಂ (ಆದಿಪು. ೭-೧೧೧). [ಆ$_2$ (< ಅದು$_1$) + ದೊರೆಯ$_0$ (< ದೊರೆ$_3$)]

ಆದೋಹಳ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಬಯಕೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ : ಓಹಿಳನನವರತ ಸುಗುಣಾದೋಹಳನನವಿಚಲಿತಭಕ್ತಿಕುತೂಹಳನಂ (ಬಸಪು. ೪೪-೩೧). [ಸಂ. ಆದೋಹಲ]

ಆದ್ದರಿಂ (ಅ). = ಆದುದರಿಂದ : ಸಿರಿಮೊಗದೆ ಗುಡಿಗಟ್ಟಿತಾದ್ದರಿಂ ಪುಂಡರೀಕಮಿದೆಂಬ ಬೆಡಗಿನಿಂ (ಪರಶು. ೩-೪೭). [< ಆಗು$_1$]

ಆದ್ಮಿ, ಆದಮಿ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯ. **ಆದಮಿ** : ಕುಪ್ಪಯ್ಯನಾದರೂ ಸಣ್ಣ ಆದಮಿಯಲ್ಲ (ಕೈಮಾಂಸ. ೬); ವಯಸ್ಸು ಹೆಚ್ಚಾದಂತೆ ತಾರುಣ್ಯ ಉಕ್ಕೇರುವ ಆದಮಿಯೆಂದೇ ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ಟೀಕೆ (ಹಳ್ಳಹಾ. ೧೪). [← **ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ.** ಆದ್ಮೀ ; **ಮರಾ.** ಆದಮಿ]

ಆದ್ಯ (ಗು). ೧. ಮೊದಲನೆಯ; ಆದಿಯ : ವಿದ್ಯಾಪಾರಪರಾಯಣಮಾದ್ಯಂ ಸದ್ವೃತ್ತಿವೃತ್ತಜಾತ್ಯಾಯತ್ತಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೦). (ನಾ). ೨. ಮೊದಲನೆಯವನು ; ಹಿಂದಿನವನು ; ಪೂರ್ವಿಕನು : ಆದ್ಯರದ್ಯತನರೇಕಾರಾದೊಡಂ ಪೇೞರೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೩೩); ಅದ್ಯತನನಾಗಿಯುಂ ನೆಗೞ್ದಾದ್ಯರ ದೊರೆಯೆನಿಸಿ ನೆಱೆದು ಸಾಹಿತ್ಯಕಳಾಹೃದ್ಯತೆಯಿನೆಸೆದನಾ . . . ನಾಗಚಂದ್ರಕವೀಂದ್ರಂ (ನೇಮಿಪು. ೧-೨೨); ಆದ್ಯರ ವಚನ ಪರುಷ ಕಂಡಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೧೭೧). ೩. (ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ, ಬಹುವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ) ಮುಂತಾದವರು ; ಮುಂತಾದುವು: ಶೃಂಗಾರಲಾವಣ್ಯಾದ್ಯ ರೂಪುಗುಣಾವಳಿಗಳಂ (ಬಸಪು. ೨೬-೭); ಹರಿಹರಾದ್ಯರ ಹವಣಲ್ಲ (ಹದಿಬ. ೨-೪೩); ಗುರುವಸಿಷ್ಠಾದ್ಯರಂ ಬೆಸಗೊಂಡು ತಿಳಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯-೨೬). [ಸಂ.]

ಆದ್ಯಂತ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲು ಮತ್ತು ಕೊನೆ. 'ಆದ್ಯಂತಪ್ರಾಸ' ಪರಾ. ೨. ಸಮಸ್ತ ; ಒಟ್ಟು ; ಸಮಗ್ರ : ದೇಹಮಂ ಕಡಿದೀಯೆಂದೆನೆ ಪಕ್ಕಿಗೀಯನೆ ನೃಪಂ ತನ್ನಂಗದಾದ್ಯಂತಮಂ (ಸೋಮೇಶ. ೮೪). [ಆದಿ$_2$ + ಅಂತ$_2$]

ಆದ್ಯಂತಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಛಂದ] ಪದ್ಯದ ಪಾದದ ಮೊದಲು ಮತ್ತು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪ್ರಾಸ. ಉದಾ : ಶ್ರೀಗೆ ಕುಳಸದನಮೆನೆ ತೊಳಪ ಮಣಿಭವನದೊಳ್ ರಾಗರಸಮೊದವೆ ಸರಸಿರುಹಸಮ ವದನದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೨೭ ರ); ಸಂಗಮನ ಕರುಣವೇ ತನಗೆ ಬೆಂಬಲವಾಗಿ ಸಂಗಮಧ್ಯಾನವೇ ತನಗೆ ಸಂಗಡವಾಗಿ (ಬಸರ. ೫-೫). [ಆದ್ಯಂತ + ಪ್ರಾಸ]

ಆದ್ಯಂತರಹಿತ (ನಾ). ಮೊದಲು ಕೊನೆಗಳಿಲ್ಲದವನು; ಪರಮಾತ್ಮ; ಆತ್ಮ. [ಆದ್ಯಂತ + ರಹಿತ]

ಆದ್ಯಕರ್ತವ್ಯ (ನಾ). ಮೊದಲು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯ : ತನ್ನ ವ್ಯಾಸಂಗ ಸಂಶೋಧನೆಗಳ ಫಲಿತಾಂಶ ಏನಾಗಬಹುದೆಂಬ ವಿಚಾರ ಅವನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅದೆಲ್ಲ ತನ್ನ ಆದ್ಯಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೨೯೯). [ಆದ್ಯ + ಕರ್ತವ್ಯ]

ಆದ್ಯಕವಿ (ನಾ). = ಆದಿಕವಿ (ದಕ. ಕಿ). [ಆದ್ಯ + ಕವಿ$_6$]

ಆದ್ಯಕಾವ್ಯ (ನಾ). ಮೊದಲಿನ ಕಾವ್ಯ ; ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕಾವ್ಯ : ಪರಮಶ್ರೀವಿಜಯ ಕವೀಶ್ವರ ಪಂಡಿತಚಂದ್ರ ಲೋಕಪಾಲಾದಿಗಳಾ ನಿರತಿಶಯ ವಸ್ತುವಿಸ್ತರ ವಿರಚನೆ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ತದಾದ್ಯಕಾವ್ಯಕ್ಕೆಂದುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೩). [ಆದ್ಯ + ಕಾವ್ಯ]

ಆದ್ಯತೆ (ನಾ). ಮೊದಲಿನ ಸ್ಥಾನ ; ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ; ಪ್ರಮುಖತೆ: ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣದ ಗುರಿಗಳಲ್ಲಿ ಗುಣಶೀಲಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಆದ್ಯತೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು (ಶಿಕ್ಷದ. ೪೫೮). [ಸಂ. ಆದ್ಯತಾ]

ಆದ್ಯನುಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅನುಪ್ರಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಪದ್ಯದ ಸಾಲುಗಳ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅನುಪ್ರಾಸ. ಉದಾ: ಸೋಡಂಬಾಡಂ ಕರಿಯ ಮುಗಿಲಂ ದಂತಿಗಳ್ಗೆತ್ತು ಮಿಂಚಂ ನೋಡಲ್ ನೀಡುಂ . . . ಕಾಡುಂ ಕೋಡುಂ . . . ವ್ರೀಡಾಪೀಡಂ ವಿರಹಿಜನಮಂದಳ್ಕಿಬೆಳ್ಕುತ್ತುದೆತ್ತಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೫೭). [ಆದಿ$_2$ + ಅನುಪ್ರಾಸ]

ಆದ್ಯಪುರುಷ (ನಾ). ೧. ಆದಿಪುರುಷ; ಭಗವಂತ. ೨. ಮೊದಲ ಮಾನವ; ಆದಿಪ್ರವರ್ತಕ : ಬುದ್ಧಿಯ ಬಲವನ್ನು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಸಿದ ಆದ್ಯಪುರುಷ ಬುದ್ಧನೇ (ಭಾರದ. ೧೨೦). [ಆದ್ಯ + ಪುರುಷ]

ಆದ್ಯಮನುಷ್ಯ (ನಾ). ಮೊದಲನೆಯ ಮನುಷ್ಯ : ಆದ್ಯಮನುಷ್ಯನಾದ ಆದಾಮನನ್ನು ದುರ್ಬೋಧಿಸಿ (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. ೧೬-೧೮). [ಆದ್ಯ + ಮನುಷ್ಯ]

ಆದ್ಯಮಾಷಕ (ನಾ). ಒಂದು ತೂಕದ ಪರಿಮಾಣ; ಐದು ಗುಂಜಿಗಳ ತೂಕ (ಕಿ). [ಆದ್ಯ + ಮಾಷಕ]

ಆದ್ಯೂನ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಬಾಕ; ಉದರಂಭರಿ : "ಆದ್ಯೂನಃ, ಔದರಿಕಃ — ಈ ೨ ತನ್ನ ಬಸಿಱ ಹೊರೆವವಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೮-೧೯೫). [ಸಂ.]

ಆದ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲಿನವಳು ; ಆದಿಶಕ್ತಿ ; ಪಾರ್ವತಿ (ದಕ. ಕಿ). ೨. ಭೂಮಿ (ಕಿ). [ಸಂ. ಆದ್ಯಾ]

ಆದ್ಯೋತ (ನಾ). ಕಾಂತಿ ; ಪ್ರಕಾಶ ; ಪ್ರಭೆ. [ಸಂ.]

ಆದ್ಯೋಪಾಂತ (ನಾ). ಮೊದಲಿನಿಂದ ತುದಿಯವರೆಗಿನದು; ಎಲ್ಲಾ ; ಸಮಗ್ರ; ಪೂರ್ಣ : ಶ್ರೀದೇವಿಯ ವಿವಾಹವಿಷಯಮಾತ್ರ ಆದ್ಯೋಪಾಂತವಾಗಿ ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ (ಶ್ರೀರಾಯ. ೭೦). [ಆದ್ಯ + ಉಪಾಂತ]

ಆದ್ರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ. 'ಆದ್ರಿಹೂ' ಪರಾ. [?]

ಆದ್ರಿಹೂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂ : ಕೊಳದಲ್ಲಿ ಮುಖ ಕೈಕಾಲು ತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಅಲ್ಲೇ ಬಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ಆದ್ರಿಹೂವಿನ ಮರದಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ಹಂಗೀತ. ೧೪೦). [ಆದ್ರಿ + ಹೂ$_2$ (< ಪೂ$_2$)]

ಆದ್ರೆ$_1$ 'ಆರಿದ್ರೆ' ನೋ.

ಆದ್ರೆ$_2$ 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಆಧರ (ನಾ). ತನ್ನ ಸೋಲನ್ನು ತಾನೇ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವವನು : "ತನ್ನ ಸೋಲವ ನುಡಿದುಕೊಂಬನಾಧರನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೦-೧೫). [?]

ಆಧರಣೆ (ನಾ). = ಆಧಾರ ೧ : ಪೃಥ್ವಿಯ ಪೃಥ್ವಿ ಎಲ್ಲಿಪ್ಪುದು? ಅಪ್ಪುವಿನ ಅಪ್ಪು ಎಲ್ಲಿಪ್ಪುದು . . . ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಆತ್ಮನ ಪ್ರತಿರೂಪ ಕಂಡಲ್ಲಿ ಇಂತಿವಕ್ಕೆ ಉಭಯನಾಮ ಉಂಟು ಪೃಥ್ವಿಗೆ ಆಧರಣೆ ಒಂದೇ ಮಯ (ಮೋಳಮಾ. ೮-೨೮). [ಸಂ. ಆಧರಣ]

ಆಧರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಧಾರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ: ಅವಾವ ಸ್ಥಲಂಗಳ ನಾಧರಿಸಿ ನಡೆವಲ್ಲಿ ಘಟವೇ. ಬೀಗವಾಗಿ ಎಸಳೇ ಅತ್ಮನಾಗಿ ಅಜೀವೇ ಕೈಯಾಗಿ . . . ತುಡುಕಿದಡೆ ಬಿಟ್ಟುದುಂಟೇ ಆ ಸಿಕ್ಕು ? (ಮೋ ೯ ೪ ಮಾ. ೯–೩೦) ; ಕಾಡಿನಿಂದೊಂದು ನೀಳವಾದ ಬಾಗಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ ನಡೆಗೋಲನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಬಂತು (ತಾಯಿ. ೩೦೩) ; ಆಸೆ ಭಯಲೋಭಗಳನಾಧರಿಸುವರೆಕೆಗಳ ಆಯ್ದಾಯ್ದು ತೋರ್ವುದರೊಳೇ ನಿನ್ನ ಸಿಲವೆ (ಮಲೆದೇ. ೩೧–೩). ೨. ಆಧಾರವಾಗು ; ಧರಿಸು : ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬದುಕುವ ಪ್ರಾಣಿಯ ದೇಹವನ್ನು ಸುತ್ತಲೂ ನೀರು ಆಧರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಈ ದೇಹವು ಮೆದುವಾಗಿಯೂ ಕೋಮಲವಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕಾಗಿದೆ (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೧).
[ಆಧರಣ$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಆಧಾನ (ನಾ). ೧. ಇಡುವುದು ; ಮಾಡುವುದು. ೨. ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು : ಶರಾಧಾನ ಸಂಧಾನ ಮೋಕ್ಷಂಗಳ ವೇಗಂ ಲೋಚನಾಗೋಚರಮೆನಿಸೆ (ಜಗವಿ. ೧೨–೩೬). ೩. ಒಳಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಹೊಂದಿರುವುದು. ೪. ಇಟ್ಟಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ವಸ್ತು ; ನ್ಯಾಸ: ಪುರಾಣದ ನಾಯಕಿಯಂತೆ ತಾನು ಈ ಮಗನನ್ನು ದೇವರಿಂದ ಆಧಾನ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡೆನೆಂದೇ ? (ಸಣ್ಣಕ. ೮–೨೩). ೫. ಹೊಣೆ ; ಜಾಮೀನು. ೬. ನಿಯೋಗ ; ನಿಯಮಿಸುವುದು ; ನೇಮಕ. ೭. ಆಧಾರವಾದ ಪಾತ್ರೆ. ೮. ಧಾರಣೆ ; ಧರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಆಧಾರ (ನಾ). ೧. ಆಶ್ರಯ ; ಆಸರೆ ; ನೆಲೆ : ಗಗನಕುಸುಮಂ ಕುಸುಮಕ್ಕೆ ಗಗನಮಿಲ್ಲದಲ್ಲದೆ ನಿಜಾಧಾರಾಧೇಯ ಸ್ಥಿತಿಯೊಳಲ್ಲದಿರ್ಕುಮೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೩೮ ವ). ೨. ಅವಲಂಬನ; ಸಹಾಯ. ೩. ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡುವ ಪ್ರಮಾಣ ; ಸಾಧಕವಾದ ವಸ್ತು : ಈ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಪುನರ್ಜನ್ಮವಿದೆಯೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೮೩) ; ನಾಡನ್ನು ಕಟ್ಟಬಯಸಿ ದುಡಿಯುವವರಿಗೆ . . . ಬೇಕಾದ ಅಗತ್ಯದ ಆಧಾರಗಳೆಲ್ಲ ಇಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ (ಕಜಸಾ. ೧೫೪). ೪. ತಳಹದಿ ; ಅಸ್ತಿಭಾರ. ೫. ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮೂಲ (?) : ಸಚರಾಚರವೆಲ್ಲ ರಚನೆಗೆ ಬಾರದಂದು ಆಧಾರದೊಳಗಣ ವಿಭೂತಿಯನೆ ತೆಗೆದು ಭೂಮಿಯ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ಪಂಚಾಶತ್ಕೋಟಿ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ಭೂಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿಹರಿದವು ಸಪ್ತಸಾಗರಂಗಳು (ಅವಚಂ. ೨–೮) ; "ಆತ್ಮಾಂತರ್ಗತಸ್ಥಾನ" (ಪ್ರಭುವ. ಟೀಕು). ೬. ಪ್ರವಾಹ; ಹರಿವು : "ಆಧಾರವೆಂಬುದು ಹರಿಯುವುದು"(ಹಲಾಯು. ೧೧೧–೪೯). ೭. ನೀರಿನ ಆಸರೆ ; ಕೆರೆ : "ಆಧಾರಃ, ತಟಾಕಃ— ಈ ೨ ಕೆಱೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧–೫೪). ೮. [ವ್ಯಾಕ] ಅಧಿಕರಣ ವಿಭಕ್ತಿ ; ಸಪ್ತಮೀ ವಿಭಕ್ತಿ : ಧೀರರಿನಾವುದು ತಾನಾಧಾರಮದಧಿಕರಣಮಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಮಿ ತಿಳಿ (ಶಮದ. ೧೩೩). ೯. [ಯೋಗಶಾ] ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಒಂದು ನಾಡೀಚಕ್ರ: ಆಧಾರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವಾಯತವಾದ . . . ಮಣಿಪೂರಕದಲ್ಲಿ ರುದ್ರಸ್ವಾಯತವಾದ (ಅವಚಂ. ೪೭–೨೦೧) ; ಆದಿಯನುಳ್ಳುದೆ ಆಧಾರ ಅನಾಹತವ ಕೂಡಿಪ್ಪುದೆ ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನ ಮಣಿಯ ಬೆಳಗಿನಲ್ಲಿಪ್ಪುದೆ ಮಣಿಪೂರಕ (ಪದಗೋ. ೫೯). ೧೦. ಇತರರಿಂದ ಹಣವನ್ನು ಸಾಲವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಾಗ, ಹಣಕ್ಕೆ ಹೊಣೆಯಾಗಿಡುವ ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ ಮುಂತಾದುದು : ಭ್ರಮರೆಯು ಅವಳ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಆಧಾರಮಾಡುವವಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ (ಬಂಕಿಮ. ೭೨) ; ಸ್ಥಿರಸ್ವತ್ತಿನ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಸಾಲಕೊಡುವುದು (ಯೋಧಪು. ೩೧). [ಸಂ.]

ಆಧಾರಕ (ನಾ). ಅಸ್ತಿಭಾರ ; ತಳಹದಿ ; ಆಧಾರವಾಗಿರುವ ವಸ್ತು : ಮಿಸುನಿಮೇಲಣ ಮಣಿಯವೋಲ್ ರಾಜಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಮನದಲಿ ಬಿಸಜಜಾಂಡಾಧಾರಕನು ಆಧೇಯನೆಂದೆನಿಸಿ (ಹಸಾರ. ೭–೧೩).
[ಸಂ.]

ಆಧಾರಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಆಧಾರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಡು ; ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಪೀಠವನ್ನು ಒದಗಿಸು : ಬೋಧಾರ್ಹ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯಾಶೀರ್ವಾದವನಾದರದಿಂ ಕುಡಲೊಡನೆ ಆಧಾರಗೆಯ್ದು ಕುಳ್ಳಿರಗೊಟ್ಟು ಕೇಳ್ದ ರತೀಧವ ಬಂದ ಸುದ್ದಿಯನು (ಮೋಹತ. ೫–೪೪).
[ಆಧಾರ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಧಾರಚಕ್ರ (ನಾ). [ಯೋಗಶಾ] ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಒಂದು ನಾಡೀಚಕ್ರ : ಗುದಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಆಧಾರಚಕ್ರ (ಅವಚಂ. ೪೪–೧೮೮) ; ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಗುರುಲಿಂಗ, ಆಧಾರಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಆಚಾರಲಿಂಗಗಳು ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿರುವುವು (ಭಾರದ. ೨೫೩). [ಆಧಾರ + ಚಕ್ರ]

ಆಧಾರಪತ್ರ (ನಾ). ಆಧಾರಮಾಡಿ ಬರೆದುಕೊಡುವ ಪತ್ರ ; ಇತರರಿಂದ ಹಣವನ್ನು ಸಾಲವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಾಗ, ಹಣಕ್ಕೆ ಹೊಣೆಯಾಗಿಡುವ ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ವಿಷಯಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಓಲೆ, —ಕಾಗದ. [ಆಧಾರ + ಪತ್ರ]

ಆಧಾರಭೂತ (ಗು). ಆಧಾರವಾದ. [ಸಂ.]

ಆಧಾರರಹಿತ (ಗು). ನಿರಾಧಾರವಾದ ; ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದ : ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಮಂ ಪಡೆದ ಪರಾರ್ಥಮಂ ಶಾಶ್ವತಮೆಂಬುದನುಕ್ತಸಿದ್ಧಮಲ್ಲದಂದಭಿಧಾನಂ ನಿರರ್ಥಕರಮುಮಾಧಾರರಹಿತಮುಮಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೩೮ ವ). [ಆಧಾರ + ರಹಿತ]

ಆಧಾರಲಿಂಗ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಆಧಾರಚಕ್ರಸ್ಥಾನ (?) : ಆಧಾರಲಿಂಗ ನಾಭಿ ಹೃದಯ ಕಂಠ ಭ್ರೂಮಧ್ಯದ ಮೇಲೆ ನಿಂದುದದೇನೋ . . . ಗುಹೇಶ್ವರನೆಂಬುದದೇನೋ (ಅವಚಂ. ೪೫–೧೯೦). [ಆಧಾರ + ಲಿಂಗ]

ಆಧಾರಸ್ತಂಭ (ನಾ). ಆನಿಕೆಗಂಬ ; ಊರೆಗಂಬ : ಕಲ್ಯಾಣದ ಪಶ್ಚಿಮ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ರಸಾತಳಕ್ಕಿಳಿದಿತ್ತು. ಆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಕೆಲ ಕಾಲ ಆಧಾರಸ್ತಂಭಗಳಾಗಿ ನಿಂತ ಕಲಚೂರ್ಯರೂ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿದ್ದರು (ಸಾಹಿಸ. ೧೩೪). [ಆಧಾರ + ಸ್ತಂಭ]

ಆಧಾರಸ್ಥ (ನಾ). ಆಸ್ತಿಯುಳ್ಳವನು ; ತಕ್ಕಷ್ಟು ಉಪಪತ್ತಿಯಿರುವವನು (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಆಧಾರಾಧೇಯಭಾವ (ನಾ). ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಸ್ತು ಆಧಾರವಾಗಿಯೂ ಮತ್ತೊಂದು ಆಧೇಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧ : ಈ ಸಂಬಂಧವು ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವ, ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಶೇಷ ಭಾವ, ಆಧಾರಾಧೇಯ ಭಾವ . . . ಮೊದಲಾದ ಸಂಬಂಧದ ಮೂಲಕ ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೦).
[ಆಧಾರ + ಆಧೇಯ + ಭಾವ$_3$]

ಆಧಾರಿ (ನಾ). = ಆಧಾರಸ್ಥ (ದಕ. ಕಿ). [ಸಂ. ಆಧಾರಿನ್]

ಆಧಿ (ನಾ). ೧. ಮಾನಸಿಕವಾದ ತೊಂದರೆ, —ಪೀಡೆ ಅಥವಾ ಹಿಂಸೆ : "ಆಧಿಯೆಂಬುದು ಮನೋದುಃಖಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೮–೮೧) ; ಆಧಿಗಳುಮನೇಕವಿಧ ವ್ಯಾಧಿಗಳುಂ ಬಾಧಿಸುತ್ತುಮಿರೆ (ಅಜಿಪು. ೨–೮೩) ; ಆಧಿ ತೀರಲಿ ನಮ್ಮ ಸೇನಾವ್ಯಾಧಿಗಿದೆ ಮದ್ದೆನುತ ಪರಬಲಸಾಧಕನು ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವನು ತೊಟ್ಟೆಚ್ಚನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೩–೪೫) ; ದೇಹವ್ಯಾಧಿಗಳನ್ನು ಔಷಧಿಯಿಂದ ವಾಸಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಆಧಿಗಳನ್ನು ವಿವೇಕದಿಂದ ವಾಸಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ವಚಭಾ. ೩೨೨). ೨. ಆಸ್ತಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಧಾರ, ಭೋಗ್ಯ ಮುಂತಾದ ಪರಾಧೀನತೆ : ಆಧಿ ಕ್ರಯ ದಾನಪರಿವರ್ತನೆಗಳಿಗೆ ಸಲಿಸಿಕೊಂಡು ಅನುಭವಿಸಿ ಬಹಿರಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩, ೩೧–೪೦ ; 1660). 'ಪೂರ್ವಾಧಿ', 'ಭೋಗ್ಯಾಧಿ' ಪರಾ. ೩. ಜೂಜು ಮುಂತಾದ ದುರ್ವ್ಯಸನ. ೪. ಆಶ್ರಯ ; ಆಸರೆ ; ನೆಲೆ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಕಾರಿಕೆ (ಗು). ೧. ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] : "ಆಧಿಕಾರಿಕವೆಂದರೆ ಕಾವ್ಯದ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಬರುವ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಥೆ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೫). [ಸಂ.]

ಅಧಿಕ್ಯ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ಅಧಿಕವಾಗಿರುವುದು. ೨. ಹಿರಿಮೆ; ಮೇಲ್ಮೆ; ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ: ಎಲೆ ಕೃಷ್ಣ ನಿನ್ನ ರೂಪಮುಂ . . . ವಿಕ್ರಮಾಧಿಕ್ಯಮುಂ ವಿವೇಕಾತಿರೇಕಮುಂ ನೋಡಲ್ ನೀಂ ಪರದೈವತಕಳಾಸ್ವರೂಪನಾಗಿ ತೋರ್ಪೆ (ಜಗವಿ. ೪-೭೯ ವ). ೩. ಹಿರಿಯವನು; ಮೇಲಾದವನು: ಅದುಭುತಚರಿತ ನಮಿತೋದ್ಧಾರಿ ಜಂಗಮ ಭಕ್ತರೊಳಗಾಧಿಕ್ಯನೆನಲೊಪ್ಪಿ (ಬಸವು. ೩೧-೨). [ಸಂ.]

ಅಧಿದೈವಿಕ (ನಾ). ತಾಪತ್ರಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ದೈವಿಕವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವ ತೊಂದರೆ: "ಆಧಿದೈವಿಕವೆಂದರೆ ಯಕ್ಷ, ರಾಕ್ಷಸ, ಪಿಶಾಚ, ಭೂತ, ಪ್ರೇತ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಆವೇಶದಿಂದುಂಟಾಗುವ ತೊಂದರೆ" (ಹಿಂದಸಾ. ೬೬); ಅವರುಪೇಕ್ಷೆಯ ಉಳಿವಿನಲಿ ನಮ್ಮವರ ಬೇಹಿನ ಸುಳಿವಿನಲಿ ಮೇಣವರನಳುಕಿಸುವಾಧಿದೈವಿಕ ಕರ್ಮಗತಿಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨-೯). [ಸಂ.]

ಅಧಿಪತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಭುತ್ವ; ಅಧಿಕಾರ: ಹಿರಿಯ ಭಂಡಾರಾಧಿಪತ್ಯದೊಳಿರಲನುಮತಿಸಿ ಸಕಲ ರಾಜ್ಯೋದ್ಧರಣಕರಣಮನಿತ್ತು (ಬಸವು. ೫-೧೯); ಅವೆಲ್ಲ ಅವಳ ಅಧಿಪತ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದವು (ಪ್ರಣಸ. ೪). ೨. ಪ್ರಭುತ್ವಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಪ್ರದೇಶ; ಅಧಿಕಾರದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಭಾಗ ಅಥವಾ ಸೀಮೆ: ಬೊಂಬಾಯಿ ಅಧಿಪತ್ಯ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಧಿಭೌತಿಕ (ಗು). ೧. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದ ಸಂಭವಿಸುವ ವಿಪತ್ತು,—ಅಪಘಾತ: "ಆಧಿಭೌತಿಕವೆಂದರೆ ಶತ್ರು, ವ್ಯಾಘ್ರ, ಸರ್ಪ, ವೃಶ್ಚಿಕ ಮೊದಲಾದ ದುಷ್ಟ ಜಂತುಗಳಿಂದ ಬರುವ ಹಿಂಸೆ" (ಹಿಂದಸಾ. ೬೬). ೨. ಪಂಚಭೂತಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ತೊಂದರೆ,—ವಿಪತ್ತು: ಅಧಿಭೌತಿಕದಿಂದ ನೊಂದು ವಿರೋಧಿ ಷಡ್ವರ್ಗದ ವಿಕಾರ ವ್ಯಾಧಿಯಲಿ ಬೆಂಡಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೨೯). [ಸಂ.]

ಅಧಿರಾಜ್ಯ (ನಾ). ಅಧಿರಾಜ ಪದವಿ; ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮೇಲಾದ ಪ್ರಭುತ್ವ: ಶ್ರೀರಮಣೀರಮಣೀಯಂ ಸೀರಾಸ್ತ್ರಂ ನಿಂದನಾಧಿರಾಜ್ಯದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧). [ಸಂ.]

ಅಧಿವ್ಯಾಧಿ (ನಾ). ಮಾನಸಿಕ ವ್ಯಥೆ ಮತ್ತು ರೋಗ: ಎಲುವಿನ ಪಂಜರ . . . ಆಧಿವ್ಯಾಧಿಯ ತವರುಮನೆ (ವಚಸಂ. ೪೫-೬೨ ಚಂದಿವ); ಎನ್ನ ಅಧಿವ್ಯಾಧಿಗಳೆಲ್ಲ ಪ್ರಸಾದವಯ್ಯ (ಅಖಂಡೇ. ೧೮೩-೬೯); ಜೀವನು ತನ್ನ ಅಧಿವ್ಯಾಧಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ನಿರಾಮಯನಾಗುವನು (ಶಕ್ತಿವಿ. ೬೩). [ಅಧಿ + ವ್ಯಾಧಿ]

ಅಧಿವ್ಯಾಧಿಪ್ರದ (ನಾ). ಮಾನಸಿಕ ವ್ಯಥೆಯನ್ನೂ ರೋಗಬಾಧೆಯನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುವಂಥದು: ಸಾಧಿತಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನ ಬೋಧ ಚರಿತ್ರಂಗಳೆಂಬ ಧರ್ಮಮಿದವ್ಯಾಬಾಧಂ ಧರ್ಮಮಿದಲ್ಲದುದಾಧಿವ್ಯಾಧಿಪ್ರದಂ ಶರೀರಿಗಪಥ್ಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೪೫). [ಸಂ.]

ಅಧಿವ್ಯಾಧಿಹರ (ನಾ). ಮಾನಸಿಕವ್ಯಥೆಯನ್ನೂ ರೋಗಾದಿ ಉಪದ್ರವಗಳನ್ನೂ ಹೋಗಲಾಡಿಸತಕ್ಕುದು: ಇದು ಮಹಾಧಿವ್ಯಾಧಿಹರ ವಿಂತಿದನು ನೀಕೊಳ್ಳೆಂದರ್ಜುನಂಗೊರೆವುದು ರಹಸ್ಯದೊಳು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪-೧೬). [ಸಂ.]

ಅಧಿಹೇತು (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನ ದುಃಖದ ಕಾರಣ: ಸಮಸುಖದುಃಖಮಾದ ಜನವೀಕೆಯನೀಪರಿಯಿಂದ ಕೇಳಲೀ ರಮಣಿಯಿವರ್ಗೆ ಪೇಳದಿರಲಾರ್ಪಳೆ ಮಾನಸದಾಧಿಹೇತುವಂ (ಶಾಕುಂತ. ೩೫-೬೩). [ಅಧಿ + ಹೇತು]

ಅಧೀನ (ನಾ). ಅಧೀನ; ವಶ: ಆ ನಿಜಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಯಲಿಯನುಮಾನವಿಲ್ಲವೆ ಫಲಿಸಿ ನಿನ್ನಾಧೀನವಾಯಿತ್ತೀಗಳೀ ದೇವೇಂದ್ರಪಟ್ಟವಿದು (ಬಸವು. ೪೧-೧೧); ಎನ್ನ ಪೊರೆದವರು ನಿನ್ನ ಸೇವಕರಯ್ಯಾ ಎನ್ನ ಬಳಿಕ ಎಲ್ಲಾ ನಿನ್ನ ಅಧೀನವಯ್ಯ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೫೪). [ಸಂ.]

ಅಧೀನಚಿತ್ತ (ಗು). ವಶವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ: ಅರ್ಹ[ದ್ವೀ]ಜಮಂ ಹೃತ್ಪದ್ಮಸದ್ಮದೊಳ್ ನಿಶ್ಚಳಮಿರಿಸಿ ಯೋಗಸಮಾಧಾನಾಧೀನಚಿತ್ತರಾಗಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೨-೩೭; 1077). [ಅಧೀನ + ಚಿತ್ತ]

ಅಧುನಿಕ (ಗು). ಈಗಿನ; ಈ ಕಾಲದ; ನವೀನ; ಇತ್ತೀಚಿನ: ಆಧುನಿಕ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣಸಾಧಕವಾಗಿ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿರತಕ್ಕವುಗಳನ್ನು ಭಾರತವು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೧೯). [ಸಂ.]

ಅಧುನಿಕತೆ (ನಾ). ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತಿರುವುದು; ನವೀನತೆ; ನವ್ಯತೆ: ಬೊಜ್ಜು ಬೆಳೆದು ವಿಕಾರಗೊಂಡಿದ್ದ ದೇಹದಲ್ಲೂ ಆಧುನಿಕತೆಯ ಬೆಡಗು ಬೇರೆ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೧೩೬). [ಸಂ. ಅಧುನಿಕತಾ]

ಅಧೂತ (ಗು). ೧. ಅಲ್ಲಾಡಿಸಿದ; ಕುಲುಕಿದ; ಒದರಿದ. (ನಾ). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಶಿರಸ್ಸಿನ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಭಂಗಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶಿರಮೊರ್ಮೆಯೆಡನು ಮಾಗುತ್ತಿರದೂರ್ಧ್ವಕ್ಕೆಯ್ದಲಂತದಾಧೂತಾಖ್ಯಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೧-೮೦). [ಸಂ.]

ಅಧೃತ (ಗು). ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ; ತರಲ್ಪಟ್ಟ; ತಂದ; ಆಧಾರವಾಗಿರಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅಧೇಯ (ಗು). ೧. ಆಧಾರದಲ್ಲಿ ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಆಧಾರವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ. (ನಾ). ೨. "ಆಶ್ರಯ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ); ಚಲದ ಜಾಗದ ಕುಲದ ನನ್ನಿಯನಾವರ್ಜಿಸಿ ರಾಧೇಯನೊಳ್ಪಿಂಗಾಧೇಯಮಾಗಿರ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೮೭ ವ); ಶರೀರವೆಂದರೆ ಶರೀರಿಯಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಆಧೇಯವಾಗಿಯೂ ವಿಧೇಯವಾಗಿಯೂ ಶೇಷವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ನಮ್ಮ ಅನುಭವಸಿದ್ಧವು. ಆಧೇಯವೆಂದರೆ ಆತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕ್ಷಣಮಾತ್ರವೂ ನಿಲ್ಲುವಂತಹುದಲ್ಲ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೫೦). ೩. ಆಧಾರವಾಗಿ ಇಡುವ ಜಮೀನು ಮುಂತಾದುದು. [ಸಂ.]

ಅಧೇಯವಚನ (ನಾ). ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಆಧಾರನಾದವನು; ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಚತುರನಾದವನು; ವಶ್ಯವಾಣಿ: ವಕ್ರೋಕ್ತಿ ನಿಪುಣನುಂ ಆಧೇಯವಚನನುಂ . . . ಪ್ರಸಿದ್ಧನುಮಪ್ಪ ಮಹತ್ತರನ ಕೈಯೊಳ್ ಸನ್ಮಾನಪುರಸ್ಸರಂ ಕೊಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೧೪-೪೩ ವ). [ಆಧೇಯ + ವಚನ]

ಅಧೋರಣ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಸವಾರ; ಮಾವುತ; ಮಾವಟಿಗ: ರಾವಣಂ ನಿಜವಾರಣದಿನಿಂದ್ರನೈರಾವಣದ ಮೇಲೆ ಪಾಯ್ದು ಮುಂದಣಾಧೋರಣನಂ ಚರಣಪ್ರಹಾರದಿಂ ನೆಲಕಿಕ್ಕಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೨೧೯ ವ). ೨. ಸಲಗ: "ಆಧೋರಣಮೆಂಬುದು ನಾಯಕವಪ್ಪಾನೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೮-೭೨). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಮಾನ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಹೊಟ್ಟೆ ಉಬ್ಬರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಉದರದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಧ್ವನಿಯುಂಟಾಗಿ ಬಹಳ ನೋವುಂಟಾಗಿ ವೆಗ್ಗಳವಾಗಿ ಹೊಟ್ಟೆಯುಬ್ಬರಿಸಿಕೊಂಡು ವಾಯು ಅಧೋಮುಖ ಊರ್ಧ್ವಮುಖವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಬಂಧಿಸಿಕೊಂಡು ಇಹುದು ಅದನು ವೈದ್ಯರು ಅಧ್ಮಾನ [ಪಾಠಾಂ. ಆನಾಹ] ವೆಂಬರು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೩೨೪). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಮಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಟ್ಟೆ ಉಬ್ಬರಿಸಿಕೊ: ಬಸಿಜಿಸೊದವಿ ತೊಟ್ಟನಾಧ್ಮಾನಿಸಿ ವಾಜಿಗೆ ಶೂಲೆ ತೋಱೆ ಪೆಜತೇಂ ತಿಳತೈಲ ಸಮನ್ವಿತದಿಂ ಬೊಮ್ಮಿಯ ರಸಮಂ ಕೊಟ್ಟಂತದಂದುಮುಪಶಮಮುಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೩೦). [ಅಧ್ಮಾನ + -ಇಸು]

ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ (ಗು). **೧.** ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿಗೆ ಅಥವಾ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ; ವೇದಾಂತದ: ಬ್ರಿಟಿಷರ ಅಧೀನಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿ ನಮ್ಮ ದೇಶಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕುಪಟ್ಟಿನ ನಷ್ಟ ಸಂಭವಿಸಿದೆ . . . ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾದ ನಷ್ಟ (ರಾಮುರಾ. ೩೭). (ನಾ). **೨.** ತಾಪತ್ರಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ರಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಬರುವ ದುಃಖವು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ, ಆಧಿಭೌತಿಕ, ಆಧಿದೈವಿಕವೆಂದು ಮೂರುವಿಧ. ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವೆಂದರೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ವಾತ ಪಿತ್ತ ಶ್ಲೇಷ್ಮಗಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದ ಬರುವ ಜ್ವರ ಜರೆ ಮರಣ ಮೊದಲಾದುದು" (ಹಿಂದಸಾ. ೬೬); ದುಃಖತ್ರಯಂಗಳು (ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ, ಇತರ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಂದುಂಟಾಗುವ ಆಧಿಭೌತಿಕ, ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದಾಗುವ ಆಧಿದೈವಿಕ) (ಅಮೃತ. ೬-೮೮ ಟೀಕು).
[ಸಂ.]

ಆಧ್ಯಾನ (ನಾ). **೧.** ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸ್ಮರಣೆ; ವ್ಯಸನಕರವಾದ ನೆನಪು. **೨.** ಕಳವಳ; ಆತಂಕ. [ಸಂ.]

ಆನ್$_1$, ಆನು$_1$ (ಕ್ರಿ). **೧.** ಇದಿರಾಗು; ಎದುರಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ಅಡ್ಡಲಾಗು; ತಡೆದು ನಿಲ್ಲು; ಆಂತ, ಆಂತು, ಆತು (ಭೂತಕೃ); ಆಂಪ (ಭವಿಕೃ): ಆನೆಯೊಳಾಂತಿಱಿದು (ಎಇ. I, ೩೫೦-೫ ; 900); ಕದನದೊಳಿದಿರಂ ಮೀಱಿ ಮಾಱಾಂತು ನಿಂದಾಂತರಿಭೂಪರ್ ಭಸ್ಮಮಾದರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೧೫ ಶೂದ್ರಕ); ಒರ್ವರಪ್ಪೊಡಮಿದಿರ್ಚುವ ಗಣ್ಡರ ನಾಮ್ಪೆವೆಂದು ಪೊಟ್ಟಳಿಸುವ ಬೀರರಂ ನೆಱೆಯೆ ಕಾಣೆಮೆ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧-೧೬ ; 950); ಆಂತವನಿಪನಿಕರಂ ಕೈಯಾಂತವನಿಪನಿಕರಮೊಂದು ಕೋಟೆಗೆ ಮಿಗಿಲೆಂಬಂತಾದೊಡಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧೫); ಇದಿರಲಾಂಪವರಾರ್ ಜಯಸಿಂಹದೇವನಾ (ಇಆ. V, ೧೬-೧೮ ; 1019); ರಿಪುಬಲಜಲಧಿವಡಬನೊಳಾಂತು ತಾಗಿದರಂದು ಷಡುರಥರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೩೮). **೨.** ಧರಿಸು; ವಹಿಸು; ಕೈಕೊಳ್ಳು; ಹೊಂದು; ಪಡೆ: "ಆನ್ – ಧಾರಣೇ" (ಶಮುಧಾ); ಲಕ್ಷ್ಮೀಲಲನೆಯನಾಂತು ವಕ್ಷಃಸ್ಥಲದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೬೧); ರಕ್ತಪಂಕರುಹಮನಾಂತ ಪಂಕಜಿನಿಯಂತೆ ನವೋದಿತ ಚಂದ್ರಬಿಂಬಮಂ ಧರಿಯಿಸಿದಿಂದ್ರದಿಗ್ವನಿತೆಯಂತೆಸೆದಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೬೨ ಶೂದ್ರಕ); ಪೊಂಗೊಡನಂ ತವಮಾಳಪಲ್ಲವದೊಳೆ ಮುಚ್ಚಿದಂದದೊಳೆ ಚೂಚುಕಮಾಂತುದು ಕರ್ಪನಾಕೆಯಾ (ಪಂಪಭಾ.೧-೧೨೫); ಬಿಸುಪಮರ್ದ ನೊಸಲ ಕಣ್ಣುಂ ತಿಸುಳಂಗಳನಾಂತ ಕೈಗಳುಂ ನೋಽಪ್ಪರ ನಂಜಿಸೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೪); ಶಪಥವನಾಂತೊಡಲ್ಲದೆ ಬಿಡೆನು (ಬಸವು. ೨೭-೬೪); ನಿನ್ನಡಿಯಾಣತಿಯನೆನ್ನ ಮುಡಿಯೊಳಾಂತೆನು ಮತ್ತೇನು (ಹದಿಬ. ೧-೪೪). **೩.** ಹಿಡಿ; ಒಡ್ಡು: ಪಲರುಂ ಬಣ್ಣಿಸೆ ಕಿವಿಯನಾಂತು ಕೇಳುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೨); ಆನೀವ ಧನಕ್ಕೇಂ ಕಯ್ಯಾನದೆಯುಂ ಕೊಳ್ಳದನಿಬರುಂ . . . ಪೋಗಲೇನಾರ್ಪಿರೆ (ನೇಮಿಪು. ೫-೧೮); ಕನಸಿನ ಭತ್ತಕ್ಕೆ ಗೋಣಿಯಾಂಪರೆ ನೃಪತೀ (ಲೀಲಾವ. ೪-೭೦); ಮಧುಕರನಿಕರ ಪರೋಕ್ಷಹತಿಗಂ ಸುರಿವ ನವಮಕರಂದಧಾರೆಗೆ ಶಿರವನಾನುತ್ತ (ಬಸವು. ೨೬-೪೪); ನಿನಗೆ ಕಿಂಕರವೆರಡು ಸಂತತಿಯೆನಿಸಲೊಲ್ಲದೆ ನೀನು ದುರಿಯೋಧನನ ಬಾಯ್ದಂಬುಲಕೆ ಕೈಯಾನುವರೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦-೮). **೪.** ತಡೆ; ನಿಲ್ಲು; ಸೈರಿಸು; ತಡೆದುಕೊ; ತಾಳು; ಆಶ್ರಯಿಸು: ಪಾಂಡವರ ಬಲವೆಂದು ಆತು ಮರಳಿದು ಹಿಂದೆ ನೋಡಿ ಪರೇತ ವಿಭವವಲಾ ಎನುತ ಛಲಚೇತನನು ಸಲೆ ಚಂಡಿಯಾದನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೩-೧೫); ಆನುತಾನುತ ಗಜ ಪೋಪಾಗ ಲೇಸೆಂದರಾನದೆ ಮುಂದೆಯ್ದುವಾಗ ಆನೆಗೆ ಮಂದಗಮನವೆಂಬರಿದು ಬೇಗದಾನೆ ಲೇಸಲ್ಲೆಂದರೊಡನೆ (ಭರಚ. ೩೭-೨೩); ಕಾಂತೆ ಕೇಳಿಕ್ಷ್ವಾಕು ವಂಶಮೆನ್ನಲ್ಲಿ ಬಂದಾಂತುದಿಲ್ಲಿಂದೆ ಸಂತತಿ ನಡೆಯದಿರ್ದೊಡೆ ಕುಲಾಂತಕಂ ತಾನಾದಪೆಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೧೬).

ಆನು$_1$: **೧.** ತಿವಿಯೆ ಕಳಚುವ ಕಳಚಲೊತ್ತುವ ಕವಿದೊಡಾನುವ ನಿಂದಡೆತ್ತುವ . . . ನವಮದೇಭದ ಸಮರ ಸೋಲಿಸಿತಮರರಾಲಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೭೬); ಕಾನನವ ಬಳಸಿದರು ಮೃಗತತಿಯಾನಲಾಪುದೆ ತೆಗೆದು ಹಾಯ್ವುದು ಭಟರ ಘಲ್ಲಣೆಗೆ (ನಳಚ. ೨-೧೨); ಕುಂತ ನೇಜೆಯ ಕೈಯಿಟ್ಟೆಯಾಯುಧಗಳನಂತರಿಕ್ಷಗಳಿಗಿಟ್ಟಾಗ ಪಂಥದಿಂದಾನುವ ಕಾಲಾಳ ರಾವುತರ ತಿಂಥಿಣಿಯೊಪ್ಪಿತು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೨೧). **೨.** ಕದಳಿಯಂ ಪೊಕ್ಕು ನಿರ್ವಾಣಪದವಿಯನಾಂತ ಮಾದೇವಿಯಕ್ಕನ ಪದಕ್ಕೆ ಶರಣು (ಚಿಬಪು. ೧-೧೫); ಅಗ್ರಜನ ನೇಮವನಾಂತು ನಮ್ಮಯ ಬಲದ ಮೇಲುಚ್ಚಳಿಸುತಿಹರು (ಕೋಗಯು. ೨೦-೧೨). **೩.** ನಡೆವ ಕಾಲು ಆನುವ ಕೈ ಬೇಡುವ ಬಾಯಿ (ನಗೆವೂ. ೧೩); ಮುಯ್ವನಾನುವುದವರ್ಗೆ ಭುವನವು ಬೈವುದೈ ನಿಮ್ಮಿನಿಬರನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೨೩). **೪.** ಒಡೆಯರ ಮಂದಿಯನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ನೀಉ ಆತು ಬಂನಿಯೆಂದು ಮಂಗಪ್ಪ ದಣಾಯಕರೂ ನಿರೂಪವ ಕೊಟ್ಟು (ಕಇ. I, ೩೬-೫ ; 1398). **೫.** ಆಶ್ರಯವಾಗು; ಊರೆಯಾಗು: ಮಂದರಗಿರಿಯನೇ ಕಡೆಗೋಲ ಮಾಡುತ ಧರಣಿಗಾತಿಹ ಸರ್ಪವಾತನ ತಂದು ತೆಗೆನೇಣ (ಸಂಭಪ. ೫-೯೫). **೬.** ಆಶ್ರಯ ಹೊಂದು; ಒರಗು: ಆತನೋದದ ವೇದ ಶಾಸ್ತ್ರಸಮೇತವಾತನ ನಾಲಗೆಯ ತುದಿಗಾತು ಬೆಸನನು ಬೇಡುತಿಹವು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೩೩); ಆನೆಯೊಳೊಮ್ಮೆ ತೇಜಿಯೊಳೊಮ್ಮೆ ಶಿಬಿಕಾವಿಮಾನರಥಗಳೊಳೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅನುತೇಳುತ ಬಂದು ಹಲವು ಪಯಣದಲ್ಲಿ ಭೂನಾಥ ಸಾರ್ದನಾ ಗಿರಿಯಾ (ಭರಚ. ೩೬-೭೯); ಗಂಗವ್ವ ಬಿರಬಿರನೆ ನೀಟಾಗಿ ದೇಸಾಯರ ಕೋಣೆಯ ಹೊರಕ್ಕೇ ಗೋಡೆಗೆ ಆತು ಕುಳಿತಳು (ಗಂಮಾಯಿ. ೧೦೮).

ಆತುಉಣ್ಣು = ತಡೆದು ಊಟಮಾಡು; ನಿಧಾನವಾಗಿ ಊಟಮಾಡು (ಕಿ). **ಆತುಕೊ** = ಕೈಯೊಡ್ಡಿ ಹಿಡಿದುಕೊ: ಚೆಂಡನ್ನು ಎಸೆಯುತ್ತೇನೆ ಆತುಕೊ (ರೂಢಿ). **ಆತುಕೊಳ್ಳು** = ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ನಿಲ್ಲು: ಈತನೊಡ್ಡಿನ ಸಾರೆ ಸಂಗರಕಾತುಕೊಂಡದೆ ಕೃಪನ ದಳಸಂಘಾತ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೧೨). **ಆತುಹೋಗು** = ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ ಹೋಗು: (ಜಾನಕೋ. ೧೫). **ಆತುಕುಡಿ** = ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ ಕುಡಿ: (ಏಕಲವ್ಯನಿಗೆ ನೀರು ಕುಡಿಸುತ್ತ) ಆತುಕುಡಿ! (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೩೫-೧೧).

[**ದೇ.** ‖ **ತುಳು.** ಆನಿ; **ತೆಲು.** ಆನು; **ಕುರುಖ್.** ಅನ್ನಾ = ಚರ್ಮಹಿಸುಕಿ ಕಾಡು; **ಮಲ್ತೊ.** ಆನ್ರೆಟೆ = ದಿಂಬಿನಲ್ಲಿ ಒರಗು]

ಆನ್$_2$, ಆ$_3$, ಆಂ, ಆನು$_2$ (ಸ). ಉತ್ತಮಪುರುಷ ಏಕವಚನ ಸರ್ವನಾಮ; ಮಾತಾಡುವವನು ತನ್ನನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಮಾತು; ನಾನು. ☞ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಏಳು ವಿಭಕ್ತಿಗಳು; ಆನ್, ಎನ್ನಂ, ಎನ್ನಿಂ, ಎನಗೆ, ಎನ್ನತ್ತಣಿಂ, ಎನ್ನ, ಎನ್ನೊಳ್; (ಬಹುವ) ಆಮ್, ಎಮ್ಮಂ, ಎಮ್ಮಿಂ, ಎಮಗೆ, ಎಮ್ಮತ್ತಣಿಂ, ಎಮ್ಮ, ಎಮ್ಮೊಳ್: ಎನ್ನಱಿವುದುಮಂ ತಱಿಸ[ಲೆ] ಬುಧಜನಕ್ಕೆ ಕೆಲವಂ ಪೇೞ್ವೆಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೭); ವಿಜಯನನೆ ಮುನ್ನೆ ಕಂಡುದಱಿಂದಾನೆನ್ನಂ ಕೊಟ್ಟೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೨); ಆನಱಿವೆಂ ಪೃಥೆಯಱಿವಳ್ದಾನವರಿಪುವಱಿವನರ್ಕನಱಿವಂ (ಗದಾಯು. ೫-೧೮).
ಆ$_3$: ತಂದೆ ನಿಮಗಾ ಮುನಿಯಲಾಪೆನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೫೧); ಎನ್ನನು ಕರೆದು ಮಿಗೆ ಪತಿಕರಿಸೆ ಬಳಿಕಾ ಬಱಿದೆ ಹೋಹೆನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೩೯). **ಆಂ**: ನಿನ್ನನಾಮೊಡಗೊಂಡು ಬಂದುದರ್ಕೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪-೧೫); ಆಂ ತನಗೆ ಪರಮ ವಿಶ್ವಾಸಭೂಮಿಯೆನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೪-೨೧ವ); ಆಂ ಪೋಗದೆ ಬಾರಂ ವೈಶಂಪಾಯನಂ (ಕಾದಂಉ. ೪೯೦); ಕೃಷ್ಣರಾಯನ ಕರುಣಕವಚವನೊಡೆಯಲಾಪವೆ ಎಮ್ಮಕೈದುಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ.೪-೮).

ಆನು$_2$: ಆನು ನೀನು ಇಲ್ಲದಂದು ಆಂದೇನೊ ಇಂದೇನೊ (ಅದವ. ೧) ; ಆನು ಗುರುವಾಜ್ಞೆಯಂ ಮೀಱಿದುದಱಿಂದೆನಗೆ ಹಾನಿ ಹೊಗದಿರದು (ಹಚಕಾ. ೬–೪೬); ಹಿಂದೆ ಕಂಬದೊಳಾನು ಜನಿಸಿದ ಶುಭ ಮಾಸ (ಕಂನವಿ. ೪–೪೪). **ಅಮ್, ಆವು (ಬಹುವ)** : ಕಿತ್ತ್ಯಯ್ಯಂಗಳನಿಂದೆ ಮಗೆ ಕಾರುಣ್ಯಂಗೆಯ್ದುವಾವು ನಿಱಿಸಿ ಪಾಣಿಗಟ್ಟಿ ಪುಣ್ಯಮಂ ನೆರಪಿಕೊಳ್ವೆಮೆಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೯–೧೯) ; ಅಮೆ ಬಂದು ಕಾಲ್ವಿಡಿದಪೆವು (ಪಂಪಭಾ. ೭–೯೩) ; ಅಮೆ ಕಣ್ಡೆವು (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧–೧೬ ; 950) ; ವಿಲಾಸ ದುರ್ಮೆಗಳೊಳಾವೆವಗಾಗಿಪೆವೆಂದು ಬಂದ ಚೆನ್ನಿಗರುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೬) ; ಸಂಜೀವಕನ ಗುಣಂಗಳುಮಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣಂಗಳಿನಾವಱಿದಿರ್ದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೪–೨೦) ; ಕಾದುವವರಾವಲ್ಲ ಸಾರಥಿತನವೆ ಸಾಕೆಮಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೬೪) ; ನಗೆಯ ಸೂಸುವಡಾವು ಲೋಕದ ಹಗರಣಿಗರೇ (ತೊರರಾ. ೧–೯–೩೦).

[ದೇ ॥ ತಮಿ. ಯಾನ್, ನಾನ್ ; ಮಲ. ನಾನ್ ; ತುಳು. ಯಾನು, ಏನು ; ಕೊಡ. ನಾನಿ, ನಾ ; ತೆಲು. ಏನು, ನೇನು ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಪರ್ಜಿ. ಗಡಬ. ಆನ್ ; ಗೊಂಡಿ. ಅನಾ ; ಕುಇ. ಆನು ; ಕುವಿ. ನಾನು ; ಕುರುಖ್. ಮಲ್ತೊ. ಎನ್ ; ಬ್ರಾಹೂ. ಐ]

ಆನ್$_3$ 'ಆನುಂ' ನೋ.

ಆನಂತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಲೆಕ್ಕಹಾಕುತ್ತಾ ಹೊರಟರೆ ಆನಂತ್ಯವೇ ಬಂದುಹೋಗುತ್ತದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೬೪) ; ಆನಂತ್ಯದೊಂದು ನವಜಲಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಟಿಹುದು ನನ್ನ ನಾವೆ (ಅರಳು. ೧೮೪–೧). ೨. ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ ವಸ್ತು : ಆನಂತ್ಯವೀ ಜಗಚ್ಚಕ್ರ ನಾಭಿಕ್ರಮತೆ ತಾನೊಂದೆ ಸತ್ತ್ವವದು (ಮಂಕುಕ. ೧೩೭). [ಸಂ.]

ಆನಂದ (ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷ. ೨. ಪರಮಾವಧಿಯಾದ ಸಂತೋಷ ; ಲೋಕೋತ್ತರವಾದ ಆಹ್ಲಾದ ; ರಸಾಸ್ವಾದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬೇರೊಂದರ ಅರಿವೇ ಉಳಿಯದಂತೆ ಒದಗುವ ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಸುಖ : ಎಲ್ಲಾ ಕುಶಲಕಲೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಆನಂದವೇ ಮುಖ್ಯಫಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ(ಕೈಪಿಡಿ. ೧೭೫). 'ಕಾವ್ಯಾನಂದ', 'ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದ' ಪರಾ. ೩. [ವೀಶೈ] ಆರು ವಿಧವಾದ ಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಶ್ರದ್ಧೆ, ನಿಷ್ಠೆ, ಅವಧಾನ, ಅನುಭವ, ಆನಂದ, ಸಮರಸ (ಇವು ಆರು ಷಡ್ವಿಧ ಭಕ್ತಿಗಳು) (ಶಿವಾಸೂ. ೨ ಅಡಿಟ). 'ಆನಂದ ಭಕ್ತಿ' ಪರಾ. ೪. ಅರವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪ್ರಭವ . . . ಆನಂದ . . . ಅಕ್ಷಯವೆಂದಱುವತ್ತು ತೆಱನಾಗಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೩೨೧).

ಆನಂದವಾಡು = ಸಂತೋಷಪಡು ; ನಲಿದಾಡು : ತೊಟ್ಟಿಲ ಚಪ್ಪರದಲಿ ಸುಮ್ಮಾನದ ಬಿಬ್ಬಿಯರೊಡನೆ ಆನಂದವಾಡುತ ಬರುವ ಖಾನರುಗಳನೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆನಚ್ಚರಿಯ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೩೧). **ಆನಂದವಿಡಿ** = ಸಂತೋಷ ತುಂಬು ; ಹರ್ಷಪೂರ್ಣವಾಗು : ಮಾನಿನಿಯಾಸ್ಯೇಂದು ಮಂಡಲವನು ಕಂಡಾನಂದವಿಡಿದು ನುಡಿದರು (ಕಂನವಿ. ೯–೪೯). [ಸಂ.]

ಆನಂದಂಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷವು ನಾಶವಾಗು ; ಸುಖವು ಹಾಳಾಗು : ಕೊಟ್ಟಪ್ಪೆಡೆಯದೆ ಮಱುಗುತ್ತಿರ್ಪುದುಂ ಲೋಗರಿಂದೊಂದಾನಂದಂಗೆಟ್ಟು ಚಿಂತಿಪ್ಪುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೬೬).

[ಆನಂದ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಆನಂದಂಬಡು, ಆನಂದಪಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷ ಹೊಂದು ; ಸುಖಪಡು : ಸರ್ವಜನವಾನಂದಂಬಡಲಾ ರಾಜ್ಯ ಜೇಂಗೊಡದೊಲ್ತುಂಬಿ ತುಳುಂಕೆ (ಸೋಮೇಶ. ೯೬). **ಆನಂದಪಡು** : (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೮೧ ; ೪–೨೦೭ ಕಿ). [ಆನಂದ + ಪಡು$_1$]

ಆನಂದಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಆನಂದವನ್ನು ಪಡೆ : ಮರಕತಮಣಿಮಯ ದಂಡಮನತ್ಯಾನಂದಂಬೆತ್ತು ಅಮರಿ ಪಿಡಿಯಲ್ (ಜಯಕಾ. ೨–೧೩).

[ಆನಂದ + ಪೆಱು$_1$]

ಆನಂದಕರ (ಗು). ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ; ಸುಖವನ್ನು ತರುವ : ಅತುಳಿತಮಹಾದಾನಿ ಪಶುಪತಿ ಯತಿಜನಾನಂದಕರನಭವಂ (ಬಸವು. ೧೩–೩೦). [ಸಂ.]

ಆನಂದಕಾರಕ (ಗು). = ಆನಂದಕರ. [ಸಂ.]

ಆನಂದಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡಿಸು ; ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟು ಮಾಡು : ದಿನಕೊಂದು ಹೊಸ ಹೊಸ ಮೂಳಿಯನೆಸೆಯುತ ನಾಯಿಯ ನಾನಂದಗೊಳಿಸು (ಇಂಚಾಪ. ೧೯೦–೪೦).

[ಆನಂದ + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಆನಂದಜಲ, ಆನಂದಜಳ (ನಾ). ಸಂತೋಷದ ಕಣ್ಣೀರು ; ಆನಂದ ಬಾಷ್ಪ : "ಅಶ್ರು ಬಾಷ್ಪಂ ಅಕ್ಷಿಯಾನಂದಜಲಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೩–೨) ; ಆನಂದಜಲಪರಿಲುಳಿತ ನಯನಸ್ಪಂದ ಪರಿತೋಷದಲಿ ತೆಗೆದಪ್ಪಿ ದರವರು ಪಾಂಡವರ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೭–೩೦). **ಆನಂದಜಳ** : ಮಗನ ಮೊಗಮನಾನಂದಜಳಲುಳಿತ ಲೋಚನನಾಗಿ ನೋಡಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯–೮೫).

[ಆನಂದ + ಜಲ$_2$]

ಆನಂದಜಳ 'ಆನಂದಜಲ' ನೋ.

ಆನಂದತುಂದಿಲ (ಗು). ಆನಂದದಿಂದ ತುಂಬಿದ ; ಸಂತೋಷ ತುಂಬಿ ತುಳುಕಾಡುವ : ಆನಂದತುಂದಿಲಸ್ವಾಂತರಾದ ...ಪತಿಗಳ್ (ಅದ್ಭುತ. ೫–೭) ; ತಾವು ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆದ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಆನಂದತುಂದಿಲರಾಗುತ್ತಾರೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೩೧). [ಆನಂದ + ತುಂದಿಲ]

ಆನಂದನ (ಗು). ೧. ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ; ಸುಖವನ್ನು ತರುವ. (ನಾ). ೨. ಸಂತೋಷ : ಅನಿಮಿತ್ತ ದರಸ್ಮಿತದಿಂ . . . ಅಕಾರಣಾನಂದನದಿಂದುತ್ತಾನಶಯನದಿಂ ಹರಿಯೆಸೆದಂ (ಜಗವಿ. ೩–೨೮). ೩. ಇಷ್ಟಮಿತ್ರರು, ಬಂಧುಗಳು ಮುಂತಾದವರನ್ನು ಉಪಚರಿಸಿ ಯೋಗಕ್ಷೇಮಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಆನಂದನಾಟಕ (ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷದಿಂದ ಮೈಮರೆತು ಆಡುವ ನೃತ್ಯ ; ಹರ್ಷಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಆಡುವ ನೃತ್ಯ. ೨. ಆನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ನಾಟಕ : ಆನಂದನಾಟಕಂ ಪರಮಾನಂದಮನುಂದುಮಾಡೆ ದಿವಿಜಾಧೀಶರ್ ನಾನಾಪ್ರಕಾರದಿಂದಮದೇನೆಂಬುತ್ಸವಮನಟ್ಟಿಯಿಂ ಮಾಡಿದರೋ (ಆದಿಪು. ೧೬–೫೪).

[ಆನಂದ + ನಾಟಕ]

ಆನಂದನಾಡಿ (ನಾ). ಸಂತೋಷವು ತುಂಬಿರುವ ನಾಡಿ ; ಆನಂದವುಂಟಾದಾಗ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ನಾಡಿ : ಸ್ಪಂದಿಸುವುದು ಹೃದ್ಬಂಧ ತುಂಬಿದಾನಂದನಾಡಿಯಿಂದ (ಹಾಡುಪಾ. ೧೩–೧೨).

[ಆನಂದ + ನಾಡಿ]

ಆನಂದನೃತ್ಯ (ನಾ). ಸಂತೋಷದಿಂದ ಮೈಮರೆತು ಕುಣಿಯುವ ಕುಣಿತ : ಎಸೆದತ್ತಿಂದ್ರನಾನಂದನೃತ್ಯಂ (ಆದಿಪು. ೭–೧೨೦) ; ಅಂತುಮೂವತ್ತಿರ್ವರಿಂದ್ರರುಮಾನಂದನೃತ್ಯಮನಾಡೆಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೩೭ವ) ;

[ಆನಂದ + ನೃತ್ಯ]

ಆನಂದಪಡು 'ಆನಂದಂಬಡು' ನೋ.

ಆನಂದಪುರ (ನಾ). ಆನಂದದ ಪಟ್ಟಣ ; ವೈಕುಂಠ : ನವಭಕುತಿ ಮನಗಂಡು ಸವೆಯದಾನಂದಪುರ ಪಥವನು ತೋರಿಸಿದಂಥ ಬಹು ಕೃಪಾಕರನ (ಪ್ರಸಕೀ. ೨–೪). [ಆನಂದ + ಪುರ$_1$]

ಆನಂದಬಾಷ್ಪ (ನಾ). = ಆನಂದಜಲ: ನೇತ್ರಯುಗದಿಂ ಆನಂದ ಬಾಷ್ಪಾಂಬು ಝುಮ್ಮನುಗಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೭೨) ; ಕಣ್ಣೀರು ಆನಂದ ಬಾಷ್ಪಪ್ರವಾಹದಿಂದ . . . ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಸಮಿಾಪದಲ್ಲೆ ನಿಂತಿರುವರು (ಶಾಕುಂತ. ೫೨-೯). [ಆನಂದ + ಬಾಷ್ಪ]

ಆನಂದಭಕ್ತಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಆರುಬಗೆಯ ಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಸ್ಥಲದಲ್ಲಿರುವ ಅನುಭವ ಭಕ್ತಿಯೇ ಆನಂದಯೋಗದಿಂದ (ಶಿವಾನುಭವದಿಂದುಂಟಾದ ಅಂತರಾನಂದಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಂದ) ಆನಂದಭಕ್ತಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ಶಿವಾಸೂ. ೭೮) ; ಈ ಆರು ಭಕ್ತಿಯ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನೇ ವೀರಶೈವರು : (೧) ಶ್ರದ್ಧಾಭಕ್ತಿ, (೨) ನಿಷ್ಠಾಭಕ್ತಿ, (೩) ಅವಧಾನಭಕ್ತಿ, (೪) ಅನುಭವಭಕ್ತಿ, (೫) ಆನಂದಭಕ್ತಿ ಮತ್ತು (೬) ಸಮರಸಭಕ್ತಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಮಹಾಸಾ. ೫೨ ಪ್ರಸ್ತಾ). [ಆನಂದ + ಭಕ್ತಿ]

ಆನಂದಭೇರಿ (ನಾ). ಸಂತೋಷವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ರಾಜನು ಹೊಡೆಯಿಸುವ ಭೇರಿ,—ನಗಾರಿ : ಚರಾಚರ ಗುರುವಿರ್ದ ದೆಸೆಗೇಟಡಿಯಂ ನಡೆದೆಱಗಿ ಪೊಡೆವಟ್ಟಿರಡೊಸಗೆಯೊಳಂ ಮುಖ್ಯಂ ಗುರುವೆಂಬುದಂ ಬಗೆದು ಆನಂದಭೇರಿಯಂ ಪೊಯ್ಸಲ್ವೇಟ್ಟು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೫೪ ವ) ; ಆನಂದದಿನಾನಂದಭೇರಿಯಂ ಪೊಯ್ಸಿದಾಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೪೭ವ). [ಆನಂದ + ಭೇರಿ]

ಆನಂದಭೈರವಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗ : ಆ ಕಳಾವತಿಯರಾನಂದಭೈರವಿಯಂ ಆಲಾಪಿಸುತ ನಿಂತಿರಲು (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೦೩-೨) ; ಹಾಡುಗಳಿಗೆ ಕಾಂಬೋಧಿ . . . ಆನಂದಭೈರವಿರಾಗಗಳೂ, ಆದಿ, ಅಟತಾಳಗಳೂ ಸೂಚಿತವಾಗಿವೆ (ಯಕ್ಷಗಾ. ೩೮). [ಸಂ.]

ಆನಂದಮಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಣಿ : ಮತ್ತಂ ತನ್ನಂ ಸೇವಿಸಿದ ಮಾತ್ರದಿಂ ದುಃಖನಿವೃತ್ತಿಯಪ್ಪ ಆನಂದಮಣಿ . . . ಅಲ್ಲಿಯಣ ಶಿವಭಕ್ತರಿಗೆ ಸುಕೃತಾನುರೂಪದಿಂದಾನಂದಕರಗಳಾಗಿರ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೧೦). [ಆನಂದ + ಮಣಿ₃]

ಆನಂದಮಯ (ಗು). ೧. ಆನಂದದಿಂದ ತುಂಬಿದ,—ಮಾಡಿದ. (ನಾ). ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] = ಆನಂದಮಯ ಕೋಶ : ಐದು ಕೋಶಾತ್ಮಕ = ಅನ್ನಮಯ, ಪ್ರಾಣಮಯ, ಮನೋಮಯ, ವಿಜ್ಞಾನಮಯ, ಆನಂದಮಯ ಎಂಬ ಐದು ಕೋಶ ಸ್ವರೂಪನಾಗಿ (ಹಸಾರ. ೪-೧೬ ಟೀಕು). [ಸಂ.]

ಆನಂದಮಯಕೋಶ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಪಂಚಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಕೇವಲ ಆನಂದವೇ ಮುಖ್ಯಲಕ್ಷಣವಾದ ಕೋಶ : ವನಿತೆ ಮೊದಲಾಗಿರುವ ವಿಷಯದ ನೆನಹು ಪ್ರಿಯಮೋದವು ಪ್ರಮೋದಂದಳೆದು ಮೂರೊಂದಾದುದಾನಂದಮಯಕೋಶವದು (ಗಗತಾ.೧೮-೧೩); ಅವಿದ್ಯೆ ಎಂಬ ಅಜ್ಞಾನವೇ ವ್ಯಷ್ಟಿದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಕಾರಣ ಶರೀರವಾಗಿಯೂ ಕೋಶದಂತೆ ಆವರಣರೂಪವಾಗಿಯೂ ಆನಂದ ಪ್ರಚುರವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಆನಂದಮಯಕೋಶವಾಗಿರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೭). [ಆನಂದಮಯ + ಕೋಶ]

ಆನಂದಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ಆನಂದವೇ ಸ್ವರೂಪವಾದವನು : ಆನಂದಮೂರ್ತಿ . . . ನೀರಜನೇತ್ರನ ಬಾಲಕೇಳಿ ಬಣ್ಣಿಪರಳವೆ (ಜಗವಿ. ೩-೫೭). [ಆನಂದ + ಮೂರ್ತಿ]

ಆನಂದವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷವನ್ನು ಪಡೆ ; ಹರ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದು : ನೊಂದವರು ಸತ್ಸಂಗತಿಯಲಾನಂದವಡೆವುದೆನುತ್ತ ಮುನಿಪತಿ ಕಂದು ಮೋಱತೆಯ ಮಹಿಪತಿಯ ನೆಗಹಿದನು ಕರುಣದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೨೧); ಅವಳಾಡಿದ ನುಡಿಗೆ ಮನದೊಳಾನಂದವಡೆದು ಲಲಿತಾಂಗಿ ಅಂದಿನ ದಿನವ ಕಳೆಯಲು (ಕಂನವಿ. ೯-೫೮). [ಆನಂದ + ಪಡೆ₁]

ಆನಂದವರಣ (ನಾ). ಆನಂದವನ್ನು ಆರಿಸುವುದು : ಆನಂದವರಣದೊಳು ಸುಖಯಜ್ಞಕಲ್ಪವೇ (ಮಲೆದೇ. ೧೨-೩). [ಆನಂದ + ವರಣ]

ಆನಂದವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಾದ ಸ್ತ್ರೀಯ ರಕ್ತದಿಂದ ಕೆಂಪಾದವಸ್ತ್ರ: ದೇವಕಿಯಾನಂದವಸ್ತ್ರಮಂ ಪಡಲಗೆಯೊಳ್ ಪಿಡಿದೊಸಗೆ ಮರುಳ್ಗೊಂಡಾಡುವ ಜೀವಂಜಸೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೫ ವ) ; ನಿಮ್ಮ ತಂಗೆಯುಡಲಟ್ಟಿದ ಳೆಂದೆತ್ತಿದಳವಂಗೆ ಮೊಗಮುರಿವುತ್ತಿರಲಾನಂದವಸ್ತ್ರಮಂ ದೇವಕಿಯಾ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೭). 'ರಕ್ತವಸ್ತ್ರ' ಪರಾ. [ಆನಂದ ? + ವಸ್ತ್ರ]

ಆನಂದವಾದ (ನಾ). ಜೀವನದ ಎಲ್ಲ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳೂ ಆನಂದೋನ್ಮುಖವಾಗಿರುತ್ತವೆ ಎನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತ : ಆತ್ಮದ ಈ ಆನಂದಮಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೇ ಕರುಣರಸ ಆಸ್ವಾದ್ಯವಾಗಲು ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಮಾಧಾನ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಭಾರತೀಯ ಆನಂದವಾದವನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿದೆ (ಶ್ರೀಷ್ಮಪ್ರ. ೩೭). [ಆನಂದ + ವಾದ₃]

ಆನಂದವಾದಿ (ನಾ). ಆನಂದವೇ ಪರಮಾರ್ಥವೆಂದು ತಿಳಿದವನು : ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳೂ ಆನಂದೋನ್ಮುಖವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಆನಂದವಾದಿ (Hadonist) ಸಂಪ್ರದಾಯವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಶ್ರೀಷ್ಮಪ್ರ. ೧೫). [ಸಂ. ಆನಂದವಾದಿನ್]

ಆನಂದವೃಕ್ಷ (ನಾ). ಅಶೋಕವೃಕ್ಷ ; ಅಸುಗೆಗಿಡ : "ಅಶೋಕಃ— ಅಶೋಕವೃಕ್ಷ, ಕೆಂಪುಚಿನ್ನದ ಎಲೇಗಿಡ, ಆನಂದವೃಕ್ಷ, ಕಷ್ಟಹರವೃಕ್ಷ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೧). [ಆನಂದ + ವೃಕ್ಷ]

ಆನಂದವೇಱು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷ ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಇಹಃಪಗೆಯಾಂಡರಾನಂದವೇಱುತಂ ತಂಡತಂಡದ ಪುಳಕವೃಂದಮಂ ಹೇಱುತಂ (ಇಹರ. ೩೦-೧೭). [ಆನಂದ + ಏಱು₁]

ಆನಂದಸ್ವರೂಪ (ನಾ). ಆನಂದವೇ ಮೂರ್ತಿವೆತ್ತವನು : ಜಯ ಜಯಾನಂದಸ್ವರೂಪ (ಶತಸಾಂ. ೬೨-೮). [ಆನಂದ + ಸ್ವರೂಪ]

ಆನಂದಾಗರ (ನಾ). ಸಂತೋಷದ ಆಶ್ರಯ,—ಸ್ಥಳ : ತನ್ನ ಜೀವನ ಸರ್ವಸ್ವವೂ ಆನಂದಾಗರವೆಂಬಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೫೭). [ಆನಂದ + ಆಗರ₂]

ಆನಂದಾಶ್ರು (ನಾ). = ಆನಂದಜಲ : ಕಣ್ಮಲರೊಳಾನಂದಾಶ್ರು . . . ಎಸೆಯುತ್ತಿರ್ಪನ್ನಂ (ಜಗವಿ. ೩-೫). [ಆನಂದ + ಅಶ್ರು]

ಆನಂದಾಶ್ರುಜಲ (ನಾ). = ಆನಂದಜಲ : ಶೋಕಬಾಷ್ಪಂಗಳುಮನಾನಂದಾಶ್ರುಜಲಂಗಳುಮಂ ತೊಳೆದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೦೪). [ಆನಂದಾಶ್ರು + ಜಲ₂]

ಆನಂದಿ (ನಾ). ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿರುವವನು ; ಸುಖಪಡುವವನು : ಆನಂದಿಯಾಗಿರುವುದೇ ಕವಿಯ ಲಕ್ಷಣ (ಸಾಹಿವಿ. ೫). [ಸಂ. ಆನಂದಿನ್]

ಆನಂದಿತ (ಗು). ಸಂತೋಷಗೊಂಡ ; ಹರ್ಷಹೊಂದಿದ : ಆನಂದಿತಾಮಳಭಕ್ತಿಯುಕ್ತಾನಂದಸರಸದೊಳಾಡುವಂತೆ (ಬಸವು. ೧-೫೯). [ಸಂ.]

ಆನಂದಿನಿ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದ ಧ್ಯೇಯವಾದ ಸಮಾಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಅಥವಾ ಪರವಸ್ತುವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಏಳು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಲ್ಲಿ ಐದನೆಯದು : ಸಪ್ತಭೂಮಿಕೆಗಳನು ತಿಳಿ ಪರವಸ್ತುವನು ಹೊಂದುವೊಡೆ ಮನಸಿಗೆ ಸ್ವಸ್ಥವಹ ಸೋಪಾನವಾಗಿರ್ಪವನು ಕ್ರಮದಿಂದ . . . ಒದವಿದಾನಂದಿನಿಯೆ ಐದನೆಯದು (ಅಮೃತ. ೬-೫,೬) ; ಜೀವಪರಮೈಕ್ಯವನು ಪಡೆದವಗಾವ ಸಂಗವುಮಿಲ್ಲ ನೆಱೆ ಸದ್ಭಾವವೇ ಒಡಲಾಗಿ ನಿರ್ವಾಸನೆಯೆ ನೆಲೆಯಾಗಿ ಕೇವಲಾನಂದಾನುಭವವೇ ಸಾವಧಾನದಿ ಹೊಱಗೊಳಗೆ ನೆಱೆ ತೀವಿರುವುದದ ತಿಳಿಯಲಾನಂದಿನಿಯೆನಿಪ ಭೂಮಿ (ಅಮೃತ. ೬-೩೪). [ಸಂ. ಆನಂದಿನೀ]

ಆನಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡು ; ಸುಖಿಸು : ಗಂಧರ್ವರಾಜನಂದನೆಯುನಾನಂದಿಸುತ್ತಮಿರ್ಪುದುಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೯೩) ; ಆಮೋದಕಾನಂದಿಸುತ ದುರ್ಗಂಧದ ಸೀಮೆಗೆಜಿಗದಳಿಯಂತೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧–೪೫) ; ಬಂದು ಹೊಕ್ಕನು ಮಂದಿರವ ನೃಪವೃಂದವಾನಂದಿಸಲು (ನಳಚ. ೩–೪೭). [ಆನಂದ + –ಇಸು$_3$]

ಆನಂದೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಆನನ್ದೂರ ಶ್ರೀಕೋಟ ಆಚ್ಚಾರಿ ಮಾಡಿವನ್ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೯–೧೧ ; 800) ; ಶ್ರೀ ಆನನ್ದೂರ ಮೂದಾಚ್ಚಾರಿ ಮಾಡಿದನ್ (ಎಕ. X, ಶಿಡ್ಲಘ. ೩೧–೧೩ ; 870). [ಆನಂದ + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಆನಂದೋನ್ಮತ್ತ (ನಾ). ಸಂತೋಷದಿಂದ ಅಮಲೇರಿದವನು : ಕವಿ ಉನ್ಮತ್ತ, ಭಾವೋನ್ಮತ್ತ, ಆನಂದೋನ್ಮತ್ತ (ಅನಿಕೇ. ೪೯–೧೨). [ಆನಂದ + ಉನ್ಮತ್ತ]

ಆನಕ (ನಾ). ೧. ಭೇರಿ ; ದುಂದುಭಿ ; ನಗಾರಿ ; ತಮಟೆ : "ಆನಕಃ, ಪಟಹಃ – ಈ ೨ ಪಡಡಕ್ಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೭–೯೭) ; ಕೆದನಾನಕ ರಾವಮಗುರ್ವಿಸುರ್ವಿಪರ್ವುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೯೨) ; ಲಕ್ಕೆ ತೆಜದಿಂದೆ ಪೊಯ್ವ ನಾನಾನಕ ಧ್ವನಿಯಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೫೯) ; ವಿವಿಧಾನಕಮೆಸೆದಿರೆ ಪುಂಸವನೋತ್ಸವಮೆನಗದೆಂದು ಸಮನಿಸಿದಪುದೋ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೧೧೧). ೨. ಗುಡುಗು ; ಸಿಡಿಲು. [ಸಂ.]

ಆನಕದುಂದುಭಿ (ನಾ). ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ತಂದೆಯಾದ ವಸುದೇವ : ಗೋಕುಲಮನಾನಕದುಂದುಭಿ ಪೊಕ್ಕು (ಜಗವಿ. ೩–೧೧). [ಸಂ.]

ಆನಕಧ್ವನಿ (ನಾ). ಭೇರಿಯ ಧ್ವನಿ ; ತಮಟೆ ಮೊದಲಾದ ಚರ್ಮವಾದ್ಯಗಳ ಸದ್ದು : ಅನಕಧ್ವನಿ ವಿಹಂಗಧ್ವಾನಮಂ ಪೋಲೆ ವಿಭ್ರಮದಿಂ ಬಂದನದೊಂದು ನಂದನವನಂ ಬರ್ಪಂತೆ ಸಂಕ್ರಂದನಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪–೪೫). [ಆನಕ + ಧ್ವನಿ]

ಆನಕಧ್ವಾನ (ನಾ). = ಆನಕಧ್ವನಿ : ಚೆಲ್ವಾಯ್ತು ಸಂಧ್ಯಾಪ್ರಭವದಭವಗೇಹಾನಕಧ್ವಾನಮೆತ್ತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೧೮). [ಆನಕ + ಧ್ವಾನ]

ಆನಕರವ (ನಾ). = ಆನಕಧ್ವನಿ : ಅಗಳಸೇಕಮೂರ್ಧಾಭಿಷಿಕ್ತಮಂಡಳಿಕಮಂಡಳೀಪರಿವೃತನಾಗಿ ಪದ್ಮರಾಜನಾ ರಾಜವಿದ್ಯಾವಿಳಾಸನಂ ಮಂಗಳಾನಕರವಂಗಳೆಸೆಯೆ ಕಮನೀಯ ಕಲ್ಯಾಣ ಪೀಠನಿಷ್ಠಿತನಂ ಮಾಡಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೮೦ ವ). [ಆನಕ + ರವ]

ಆನಗಳಿ 'ಆನೆಗಳಿ' ನೋ.

ಆನತ (ಗು). ೧. ಬಗ್ಗಿದ ; ಬಾಗಿದ ; ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ ; ವಿಧೇಯವಾದ : ಮಾನಿಯುಮುದಾರಚರಿತನುಮಾನತರಿಪುನಿಕರನುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೭೧) ; ಭಕ್ತಜನಪ್ರೇಮಿಯಾನತಕಲ್ಪಕುಜ (ಪ್ರಾಥರಾ. ೧–೧). (ನಾ). ೨. ನಮಸ್ಕರಿಸಿದವನು ; ಶರಣಾಗತನಾದವನು ; ವಿಧೇಯನಾದವನು : ಆನತರ ತೇಜೋಭಿಮಾನವ ನೀನೊಲಿದು ಸಲಹೆಂದು ಮುದದಲಿ ಭಾನುಮತಿ ಮೈಯಿಕ್ಕಿದಳು ಮುರಹರನ ಚರಣದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯–೬೭) ; ಚರಣದ್ವಂದ್ವಕಾನತರಾಗಿ ಹರುಷದ ಸಂದಣಿಯ ಸೌರಂಭದಲಿ ಬೀಳ್ಕೊಂಡರಾ ಹರಿಯ (ತೊರರಾ. ೧–೮–೬೭). ೩. [ಜೈನ] ಸೌಧರ್ಮ, ಈಶಾನ ಮುಂತಾದ ಕಲ್ಪಗಳಂತೆ ಒಂದು ಕಲ್ಪ ; ಅರವತ್ತುಮೂ ಇಂದ್ರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಆನತ ಪ್ರಾಣತ ಕಲ್ಪಮೆಂಬೆರಡಜೊಳಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೦೬) ; ಆನತಪ್ರಾಣತ ಆರಣಾಚ್ಯುತ ಕಲ್ಪನಿವಾಸಿಗಳ್ಗೆ ದೈವರ್ದ್ಧಿದರ್ಶನಂ ಪೊಜಗಾಗಿ ಉಟಿದ ಮೂಜುಮಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೩). ೪. [ಕಾಮಶಾ] ರತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕ್ರೀಡಾಬಂಧ : ವನಿತೆ ಬಾಗಿರಲ್ಕೆ ಪುರುಷನನುಭವಿಸುವುದಾನತಾಖ್ಯಂ (ಜನವ. ೭–೭). [ಸಂ.]

ಆನತಜನ (ನಾ). ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ ಅಥವಾ ಶರಣಾಗತರಾದ ಜನ : ಆನತಜನಕ್ಕಾನಂದಮಂ ಮಾಟ್ಕೆ (ಗದಾಯು. ೧–೪) ; ಕಾವುದಾನತಜನವ ಗದುಗಿನ ವೀರನಾರಯಣ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧–೧). [ಆನತ + ಜನ]

ಆನತಭುವನ (ನಾ). ಲೋಕದಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು ; ಎಲ್ಲ ಜನರಿಂದಲೂ ವಂದಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು : ಅಜಿಪಿದನುದ್ಯಾನಮಹತ್ತರನರಸಂಗಾನತಭುವನನ ಸಮಾಗಮ ಪ್ರಸ್ತುತಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೧೦೫). [ಆನತ + ಭುವನ]

ಆನತಮಸ್ತಕ (ನಾ). ತಲೆಯನ್ನು ಬಾಗಿದವನು ; ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದವನು : ಸೌಧರ್ಮೇಂದ್ರಂ. . . ತಡೆದಿರದೆೞ್ದು ವಿಷ್ಟರದಿನಾನತಮಸ್ತಕನಾಗಿ ಮೂಜುಸೂೞ್ ಪೊಡೆಮಡುವಲ್ಲಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦–೫). [ಆನತ + ಮಸ್ತಕ]

ಆನತಮುಖಿ (ನಾ). ಮುಖವನ್ನು ತಗ್ಗಿಸಿದವಳು : ಮೇನಕೆಯುಂ ರಂಭೆಯುಮಿನಿಸಾನತಮುಖಿಯರ್ಕಳಾಗಿ ಬೆಜಗಾಗಿರ್ದರ್ (ಅಜಿಪು. ೫–೧೬). [ಸಂ. ಆನತಮುಖೀ (ಆನತ + ಮುಖ + –)]

ಆನತಮೂರ್ಧ (ನಾ). = ಆನತಮಸ್ತಕ : ಇಂತೆಂದರ್ ಆನತಮೂರ್ಧರ್ ಪಿತೃಮಾತೃಗಳ್ ದಯೆಯಿನಸ್ಮದ್ಗರ್ಭದೊಳ್ ಗೋಮಿನೀಪತಿ ನೀಂ ಪುಟ್ಟಿದೆ ಧನ್ಯರೆಮ್ಮವೊಲದಾರ್ (ಜಗವಿ. ೩–೫). [ಸಂ. ಆನತಮೂರ್ಧನ್ (ಆನತ + ಮೂರ್ಧನ್)]

ಆನತವದನೆ (ನಾ). = ಆನತಮುಖಿ : ಮತ್ತಮಾಕಾಂತೆ ಲಜ್ಜಾನತವದನೆಯಾಗಿ . . . ತಂಬುಲಂಗೊಡಲುಜ್ಜುಗಂಗೆಯ್ವಲ್ಲಿ (ಕಾದಂಉ. ೯೦). [ಸಂ. ಆನತವದನಾ (ಆನತ + ವದನ + –)]

ಆನತಾರ್ತಿಹರ (ನಾ). ನಮಸ್ಕರಿಸಿದವರ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವವನು ; ಶರಣಾಗತರಾದವರ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಬಿಡಿಸುವವನು : ಆನತಾರ್ತಿಹರ ದೀಪ್ತಿರೂಪನ ವಿಶ್ವಕರ್ತನಂ . . . ಕೂರ್ತು ವಂದಿಸುವೆನು (ವೀಶೈಪು. ೬–೧–೩೬). [ಸಂ.]

ಆನತೆ (ನಾ). ಬಾಗಿದವಳು ; ನಮಸ್ಕರಿಸಿದವಳು : ಹಾ ಎಂದು ಆತನ ಪಾದಕಾನತೆಯಾದಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೨–೪). [ಸಂ. ಆನತಾ]

ಆನದ್ಧ (ಗು). ೧. ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಮದ್ದಲೆ ಮುಂತಾದ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ : "ಚರ್ಮವಂ ಕಟ್ಟಿ ನುಡಿಸುವ ಮುರಜಾದಿಕವೇ ಆನದ್ಧವೆನಿಸುವುದು" (ವಿವೇಕ. ೨೩೬) ; ತತಗಳಾನದ್ಧಗಳು ಸುಷಿರಗಳು (ಸೌನಂದ. ೧೦–೨೫). [ಸಂ.]

ಆನನ (ನಾ). ೧. ಮುಖ : ಪ್ರಿಯಾತ್ಮಜಾನನಾರವಿಂದ ನಿರೀಕ್ಷಣಾನಂತರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೬೭ ವ) ; ಅಸುರರಿಪುವಿನ ಮಂಗಳಾನನಕಮಲದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೨೫). ೨. ಬಾಯಿ : ಪೋದ ಭವಂಗಳೊಳ್ ನೆರಪಿದೊಂದು ತಪಂ ಫಲಮಾಯ್ತು ನಿನ್ನೊಳಿಂದಾ ದನುಜಾರಿ ಬಂದು ಭವದಾನನದೊಳ್ ಪುಗೆ (ಜಗವಿ. ೨–೮೪). [ಸಂ.]

ಆನನಾಗ್ರ (ನಾ). ಮುಖದ ತುದಿ : ಅದೊಂದು ಮಹೋರಗಮಾನನಾಗ್ರಮಂ ಪಿಡಿದಡರ್ದಲ್ಲಿ ನೇಲುತಿರೆ ಸುಂಡಿಲವೋಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೫–೭೯). [ಆನನ + ಅಗ್ರ$_1$]

ಆನಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ವಿನಯದಿಂದ ವಂದಿಸು ; ನಮಸ್ಕರಿಸು : ಪರಮಮಹೇಶ್ವರರು ನೀವೆಂದಾನಮಿಸೆ (ಬಸವು. ೪೬–೧೦). [ಆನಮನ$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಆನಮ್ರಾಮರ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು : ಆನಮ್ರಾಮರನಗ್ನಿಭೂತಿಮುನಿರಾಜೇಂದ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೪). [ಆನಮ್ರ + ಅಮರ$_3$]

ಆನಯ (ನಾ). = ಆನಯನ. [ಸಂ.]

ಆನಯನ (ನಾ). ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರುವುದು ; ತರಿಸುವುದು ; ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು : ಸಂಕಲ್ಪಿತಕ್ಷೇತ್ರ ಬಹಿಃಸ್ಥಿತವಸನಾದಿ ವಸ್ತುವಂ ತರಿಸುವಾನಯನಮುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೮೨); ಹೀಗೆ ಪದಾರ್ಥ ಸಾಗಿಸುವಿಕೆಗೆ ನಯನ, ಆನಯನ ಎಂದು . . . ಹೆಸರು (ಭೂವಿವ. ೨೦೧). [ಸಂ.]

ಆನರ್ತ (ನಾ). ೧. ರಂಗಸ್ಥಳ; ನಾಟ್ಯರಂಗ ಅಥವಾ ಶಾಲೆ: ವದನಂ ವಾಗ್ವನಿತಾವಿಳಾಸಸದನಂ ವಕ್ಷಂ ರಮಾನರ್ತ್ತಕೀವಿದಿತಾನರ್ತ್ತವುದಾರವರ್ತ್ತಿಜನತಾಸಂತರ್ಪ್ಪಣಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೭೭–೨೭ ; 1219). ೨. ಯುದ್ಧ. ೩. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು. ೪. ಆನರ್ತದೇಶದವನು. [ಸಂ.]

ಆನರ್ಥಕ್ಯ (ನಾ). ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಆನವಂಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬೆಳ್ಗಲ್ಲ ಸರಡೆ ಆನವಂಗೆಱೆಯ ಉತ್ತರ ಶೃಂಘ(ಗ)ದ ಪಾಷಾಣ ಪ್ರಕೃತಿಎ(ಯೆ) (ಇಆ. VIII, ೫೪–೨೭ ; 10ನೆಯ ಶತ). [ಆನವ$_0$ + ಕೆಱೆ]

ಆನವು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು. (ಮೈಔಗಿ. ೫೬–೧೧೨೩). [?]

ಆನವೇರಿ, ಆನುವೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಹಿಂದೆ ಆನವೇರಿ ಹನುಮಂತ ದೇವರು ಹೊರಟು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦೭–೨೩ ; 1576). **ಆನುವೇರಿ:** ಹೊಂನೂರ ಸೀಮೆವಳಗಣ ಆನುವೇರಿ ಪಾಲಿಗೆ ಸಲುವ ಕನಸಿನಕಟಿ ಗ್ರಾಮದಲಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೨–೧೯ ; 1683). [?]

ಆನಾಯ (ನಾ). ಬಲೆ: "ಆನಾಯಃ, ಜಾಳಃ, ಕುವೇಣೀ, ಮತ್ಸ್ಯಬಂಧಿನೀ— ಈ ೪ ಬಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೭–೪೪೦). [ಸಂ.]

ಆನಾಯ್ಯ (ಗು). ೧. ತರಿಸಬೇಕಾದ ; ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರಬೇಕಾದ. (ನಾ). ೨. ಸಂಸ್ಕರಿಸುವ ಅಗ್ನಿ : "ಗಾರ್ಹಪತ್ಯದ ದೆಶೆಯಿಂದ ತೆಗಿಯಲ್ಪಟ್ಟು ದಕ್ಷಿಣಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿಡಲ್ಪಟ್ಟ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅನ್ನಾಯ್ಯ ಶಬ್ದವು ವರ್ತಿಸುವುದು" (ಗುರುಬಾ. ೨೫೦). [ಸಂ.]

ಆನಾಹ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಬದ್ಧವಾಗುವುದು. ೨. ಮಲ ಮೂತ್ರಗಳು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ರೋಗ. ೩. ಉದ್ದ : "ಆಯಾಮಃ, ಆನಾಯಃ — ಈ ೨ ಉದ್ದಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೩೦–೧೦೧). [ಸಂ.]

ಆನಿ 'ಆಣಿ$_4$' ನೋ.

ಆನಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿಭಟನೆ ; ಎದುರಾಗುವುದು ; ಸೈನ್ಯವು ಒಡ್ಡಿ ನಿಲ್ಲುವಿಕೆ : ಆನಿಕೆಯ ಭಟರುಳ್ಳರಿಱಿತಕೆ ಜಾನಿಸದೆ ಕಳುಹೆಂದು ಜಱಿದನು ರಾವಣಾಸುರನ (ತೊರರಾ. ೫–೫–೫). ೨. ಎದುರು; ಸಮಾನ: ಆನೆಯ ಬಲವೊಂದೆಸೆ ಕುದುರೆಯ ಪೌಜಿನಾನಿಕೆಯೊಂದೆಸೆಗಾಗೆ ಏನೆಂಬೆ ಕಾಲಾಳು ದಿಕ್ಕು ದಿಕ್ಕಿಗೆ ದುಮ್ಮಾನದೆ ತೆಗೆದೋಡಿದುದು (ಕಂನವಿ. ೧೭–೭೮) ; ಕೇಸರಿಗೆ ನರಿ ಪಾಸಟಿಯೆ ಸುರಭೂಧರಕೆ ಮೊಱಡಿಗಳಾನಿಕೆಯೆ ಭೂತ್ಕರಿಪ ಫಣಿಪತಿಗೆ ಸರಿಯೆ ನೀರೊಳ್ಳೆಗಳು (ಅನಂರಾ. ೬–೨–೭). ೩. ಧರಿಸುವುದು ; ಧಾರಣೆ : ಏನನೆನಗೆ ನಿರೂಪಿಸಿದಿರದಱಾನಿಕೆಯುಲೇ ಹೋಗಿ ಕಂಡೆನು ಜಾನಕಿಯ ಬಳಿಕಿತ್ತೆನವರಿಗೆ ರಾಮ ಮುದ್ರಿಕೆಯ (ತೊರರಾ. ೫–೯–೧೦). ೪. ಆಧಾರ ; ಆಸರೆ ; ಊರೆ ; ಒರಗು : ಪುರದಾನಿಕೆಯುಳ್ಳದೀಪಂ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೭, ಲಕ್ಷ್ಮೇಶ್ವ. ೨೯–೩೧ ; 996) ; ಧ್ಯಾನಪರನಾಗೈದೆ ಮಂಡಿಸಿರಲೆಡಬಲದೊಳಾನಿಕೆಯೊಳುಂ ಜ್ಯೇಷ್ಠರ ಧ್ಯಾತ್ಮ (ಪರಶು. ೪೨–೪೪); ಮಾನವ ಜನಾಂಗದ ವಿಚಾರಕ್ರಾಂತಿಯ ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಸಂಚಾಲನೆಯ ಸೊನ್ನೆಗೆ ಮಾರ್ಕ್ಸ್‌ನು ಒಂದು ಆನಿಕೆಯ ಬಿಂದುವಾದನು (ಮಾವಾದ. ೩೬). [ಆನ್$_1$ + -ಇಕೆ]

ಆನಿಕೆ$_2$ 'ಆಣಿಕೆ' ನೋ.

ಆನಿಕೆಗಂಭ (ನಾ). ಆಸರೆಯ ಕಂಬ ; ಊರೆಗಂಭ. [ಆನಿಕೆ$_1$ + ಕಂಭ]

ಆನಿಲ (ಗು). ೧. ಅನಿಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಆಂಜನೇಯ. ೩. ಭೀಮಸೇನ [ಸಂ.]

ಆನಿಲಿ (ನಾ). ೧. ಸುಂಡಿಲಿ ; ಮೂಗಿಲಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. "ಕಸ್ತೂರೀ ಮೃಗ" (ಕಲ್ಪದ್ರು). [?]

ಆನಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒರಗಿಸು ; ಜೋಡಿಸು ; ಸೇರಿಸು : ನಟ್ಟಾನಿಸಿದಂತೆ ಕಾಲ್ಗಳಿರೆ ಕಾಡಱಿದೇವರ [ಪಾಠಾಂ. ದೇವತೆ] ನೋಂಪಿಗಿಟ್ಟ ಮಣ್ಣಾನೆಯ ಮಾಟ್ಕೆಯಿಂ ಮಿಡುಕದಿರ್ದುದು ದಂತಿ ನಿದಾಘಕಾಲದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦–೧೦೮) ; ಖಡ್ಗಧಾರೆಯಂ ಲಲನೆಯ ಕಂಧರಕ್ಕೆ ಜಡಿದಾನಿಸಿದರ್ (ದಶಕು. ೧೩–೧೩) ; ಹೆಡತಲೆಯಲಾನಿಸಿದ ಕಾಲನ ಖಡುಗವಿದೆಲಾ ಕಾಣರಾರಿದನು (ನಿಭಾಗ. ೭–೬–೪) ; ಆನೆಗಳನು ಕೊಂಬುಗತ್ತಿ ಸಹಿತ ತಂದಾನಿಸಿ ಕೆಡಹಿ ಬಾಗಿಲನು ಭೂನಾಥನ ದಳಪತಿ ನಂಜರಾಜೇಂದ್ರ ತಾನೊಳಹೊಕ್ಕನುಬ್ಬಿನಲಿ (ಕಂನವಿ. ೧೮–೧೬೦) ; ಕೈಯ ಕೋಲನ್ನು ನೆಲಕ್ಕೆ ಊರಿ ಅದಕ್ಕೆ ಮುಖವನ್ನು ಆನಿಸಿ ಕುಳಿತನು (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೭೩). ೨. ಊರೆಕೊಡು ; ಒಡ್ಡು : ವಾನರ ಸಂಚಯಂ . . . ಅಗ್ನಿಯೆಂದು ಸನ್ಮಾನಿಸಿ ಪತ್ತೆಸಾರ್ದದಱ ಸುತ್ತಲುಮೊಯ್ಯನೆ ಕುಳ್ಳಿದಿರ್ದು ಮತ್ತಾನಿಸಿ ಪೊಟ್ಟೆಯಂ ತುಱಿಸುತುಂ ಸಲೆ ಕಾಯ್ದುದು ಕಿಚ್ಚನಾಕ್ಷಣಂ (ಬಾಧಪು. ೪–೭೪) ; ಇವನ ಮಸ್ತಕವನೊಯ್ಯನೆನುತ ಖಂಡೆಯವ ಕೊರಳಿಗಾನಿಸು ವನಿತಱಿೂಳು (ತೊರರಾ. ೬–೨೪–೨೫).

ಆನಿಸಿಕೊಳ್ = ತಗುಲಿಸಿಕೊ ; ಮುಟ್ಟಿಸಿಕೊ ; ತಾಗಿಸಿಕೊ : ಅಳುಕದಂಜದೆ ತನ್ನ ಕೊರಲಿಂಗಲಗನಾನಿಸಿಕೊಳಲೊಡನೆ ಹಾ ನಿಲುನಿಲೆನುತಾಗಳು. . . ಶಂಕರನು (ಬಸವು. ೧೭–೧೧). **ಆನಿಸಿಡು** = ಒರಗಿಸಿಡು : ಒಮ್ಮೆ ಗೋಡೆಗೆ ಆನಿಸಿಟ್ಟ ಸಣ್ಣ ನೀರಿನ ಡೋಣಿಯನ್ನು ಜೀಕ ಹೊಡೆದು ಮೈಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು (ಮೇದಿಮ. ೨). [ಆನ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಆನೀಕ (ನಾ). ೧. ಸೈನ್ಯ. ೨. ಸಮೂಹ : "ಸಂಕುಳಂ ಪ್ರಕರಮಾನೀಕಂ ಗಣಂ ಸಮಿತಿ ಸಮುದಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೬–೧) ; ಇದನು ತ್ರಿಗುಣಿಸೆ ಪು[ಪೃ]ತನೆಯೆನಿಸಿಂತಿದನು ತ್ರಿಗುಣಿಸಲಕ್ಕು ಚಮುವಂತದನು ತ್ರಿಗುಣಿಸಲಾಹವಾನೀಕೆನಿಸು (ಜಿರಾಮಾ. ೨೩೯–೧೭). 'ಆನೀಕಿನಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅನೀಕ]

ಆನೀಕಿನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಅಕ್ಷೌಹಿಣಿಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಅಂಶದಷ್ಟು ಸೈನ್ಯ ; ೨,೧೮೭ ಆನೆ, ೨,೧೮೭ ರಥ, ೬,೫೬೧ ಕುದುರೆ, ೧೦,೯೩೫ ಕಾಲಾಳು ಇರುವ ಸೈನದ ಪ್ರಮಾಣ : ತದಕ್ಷೌಹಿಣೀ ಪ್ರಮಾಣಮೆಂತೆನೆ ಪತ್ತಿಯೆಂದುಂ ಸೇನೆಯೆಂದುಂ ಸೇನಾಮುಖಮೆಂದುಂ ಗುಲ್ಮಮೆಂದುಂ ವಾಹಿನಿಯೆಂದುಂ ಪೃತನೆಯೆಂದುಂ ಚಮುವೆಂದು ಮಾನೀಕಿನಿಯೆಂದುಮಿಂತೆಂಟುತೆಱದಿಂ ಪಡೆಗೆ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ . . . ಈ ನೆಗಬ್ದ ಚಮೂತ್ರಿತಯಮದಾನೀಕಿನಿಯಕ್ಕುಮದು ಪದಿರ್ಮಡಿಸಲೊಡಂ ತಾನಕ್ಷೌಹಿಣಿಯಕ್ಕುಂ ಜೈನೋಕ್ತಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೪ ವ, ೮). [ಸಂ. ಅನೀಕಿನೀ]

ಆನೀತ (ಗು). ತರಲ್ಪಟ್ಟ ; ತಂದ. [ಸಂ.]

ಆನೀತಬಿರಾಡ (ನಾ). (?) : ರಾಜಪಾಲು ಕುಳಬಿರಾಡ ಆನೀತಬಿರಾಡ ಸಹವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೪೨–೧೮ ; 1551). [?]

ಆನೀಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅದೋ ಉದ್ದವಾಗು : ಆನತರಾಗದ ರಿಪುನೃಪರಾನನ ಸರಸೀರುಹನಾಳಮಂ ಖಂಡಿಸಲೆಂದಾನಿಳುಕುಮದಾನಿಳುಕುಮದಾನಿಳುಕು ಮದೇಗ ನೃಪನ ಭುಜದಸಿಹಂಸಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೪೧–೧೦ ; 1158). [ಆ$_8$ + ನೀಳ್]

ಆನು$_1$ 'ಆನ್$_1$' ನೋ.

ಆನು$_2$ 'ಆನ್$_2$' ನೋ.

ಆನು$_3$ 'ಆನುಂ' ನೋ.

ಆನುಂ, ಆನ್$_3$, ಆನು$_3$ (ಅ). ಅನಿಶ್ಚಿತತೆ, ಸಂಭಾವನೆ, ಆಯ್ಕೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ, 'ಆದರೂ' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸರ್ವನಾಮ, ಸ್ಥಾನವಾಚಕ, ಕಾಲವಾಚಕ, ದಿಗ್ವಾಚಕ, ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಕಡೆಗೆ ಸೇರಿ ಬರುವ ಅವ್ಯಯ : ಆನುಮೆನಿಪ್ಪವ್ಯಯಮಂ ಸ್ಥಾನ ದಿಶಾ ಕಾಲ ಸಂಖ್ಯೆಯೊಳುಸಿರ್ವರ್, ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಿಯಾನುಂ, ದೆಸೆಗೆ – ಎತ್ತಾನುಂ, ಕಾಲಕ್ಕೆ – ಎಂದಾನುಂ, ಸಂಖ್ಯೆಗೆ– ಒಂದಾನುಂ, ಎರಡಾನುಂ, ಪತ್ತಾನುಂ, ನೂಱಾನುಂ (ಶಮದ. ೩೦೩ ಪ್ರಯೋ) ; ಆವೊನಾನುಂ ಕಿಡಿಪೊನುಳ್ಳೊಡೆ (ಇಅ. VIII, ೨೮೬–೫ ; 732) ; ಇದಾನಾಡಾಳ್ವೊನಾನುಂ ಊರಾಳ್ವೋನಾನುಂ ಊರಾ ಒಕ್ಕಲನುಂ ಅೞಿದೋರ್ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೯೨–೬ ; 750) ; ಆವುದಾನುಂ ಮಾತುಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೨–೯೯) ; ಆದಮಾನುಂ ಸಂತೋಷಂಬಟ್ಟಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪–೧೨); ಏನಾನುಮೊಂದು ಕಾರಣಮಂ ಕುಱಿತ್ತು ಪೋಪುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧). **ಆನ್$_3$:** ಆವುದಾನೊಂದು ಭಾವಮುಂ ತಳೆದಿರ್ಪವನೊಳ್ ಕ ಪ್ರತ್ಯಯಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೨೦೫ ವೃತ್ತಿ). **ಆನು$_3$:** ಒಂದಾನೊಂದು ಊರಿನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ವರ್ತಕನಿದ್ದನು (ರೂಢಿ).

ಆನುಂಪಾಸಱೆ (ನಾ). ಒರಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಲ್ಲು : ಬಳ್ಳಿಮಾಡಂಗಳಲ್ಲಾನುಂಪಾಸಱೆ ನೆಮ್ಮಿ ಪಟ್ಟಬಲೆಯರ್ಗಾ ತೋಂಟಮೇ ಬೀಡೆನಲ್ಕೇನೆಂಬೆಂ ಮನೆವಾೞ್ತೆಯಂ (ಮೈಸೂಮೆ. ೩–೪೫).

[ಆನು$_1$ (< ಆನ್$_1$) + ಪಾಸಱೆ]

ಆನುಕೂಲಿಕ (ಗು). **೧.** ಅನುಕೂಲವಾದ. (ನಾ). **೨.** [ಜೈನ] ಅನುಕೂಲಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿರುವವನು : ಆನುಕೂಲಿಕನೆಂಬೊಂ ಹಿಂಸಾನೃತಸ್ತೇಯಾಬ್ರಹ್ಮಪರಿಗ್ರಹ ಕ್ರೋಧಮಾನ ಮಾಯಾ ಲೋಭ ದ್ವೇಷ ರಹಿತಂ (ಚಾವುಂಪು. ೬). [ಸಂ.]

ಆನುಕೂಲ್ಯ (ನಾ). **೧.** ಅನುಕೂಲತೆ ; ಸೌಕರ್ಯ. **೨.** ಹಿತವಾಗಿರುವುದು ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವುದು : ಆ ದಂಪತಿಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಆನುಕೂಲ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿ ಆದರ್ಶವಾಗಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಆನುಕ್ರಮಿಕ (ಗು). ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬರುವ ; ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿರುವ : ಅನುಗೂಡಿ ಬರದ ; ಆನುಕ್ರಮಿಕವಲ್ಲದ ; ಕ್ರಮ ತಪ್ಪಿದ (Inconsecutive. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ.]

ಆನುಗುಣ್ಯ (ನಾ.) ಅನುಗುಣವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಆನುಗೋಲು (ನಾ). ಊರೆಗೋಲು : ಎಡ ಬಗಲ ಆನುಗೋಲ ಆಧರಿಸಿ ಬಲಗೈಯಿಂದ ಆ ಭಾವಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಹೂಮಾಲೆಯನ್ನು ಏರಿಸಲು ತಲ್ಲೀನನಾದ (ಬೆನ್ನಹಿಂ. ೨೦) ; ಈಗ ಜೀವನಪಥಕ್ಕೆ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಆನುಗೋಲು ದೊರೆತಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ (ಕನ್ನನು. XXI, ೧೨) ; ಆನುಗೋಲೇ ಇಲ್ಲದಾ ಹೆಳವ ಸಾಗಿದಂತೆಯೇ (ಪಯಣ. ೫೬–೨).

[ಆನು$_1$ (< ಆನ್$_1$) + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಆನುಚ್ಛಾಯೆ (ನಾ). ಅನುಭೋಗ ; ಅನುಭವ (?) : ತಮ್ಮಿಬ್ಬರಾನುಚ್ಛಾಯೆಯ ವೃತ್ತಿಸ್ಥಲದೊಳಗೆ ಹಿರಿಯ ಕೋಲು ಮತ್ತರು (ಎಇ. V, ೨೫–೨೪ ; 1165) ; ಚಿಕ್ಕಗೋವಿಂದರಸ ಕೈಯಲವರಾನುಚ್ಛಾಯದ ಗುಡ್ಡೆಮಾನ್ಯದೊಳಗೆ ಧಾರೆಗೊಂಡು ಬಿಟ್ಟ ಕೈಯ್ಯ (ಸೌಇಇ. XV, ೧೧೧–೩೪ ; 1165). [?]

ಆನುತ್ಸಾಯ (ನಾ). = ಆನುಚ್ಛಾಯೆ : ಆಯಣಾನುತ್ಸಾಯಿಗೆ ಬಂದ ಮೂಡಣಗುಡ್ಡೆ ಮಾನ್ಯದೊಳಗೆ . . . ಅವರಾನುತ್ಸಾಯದ ಮೂಡಣ ಗುಡ್ಡೆ ಮಾನ್ಯದೊಳಗೆ (ಸೌಇಇ. XV, ೨೪–೩೪, ૩೮ ; 1165). [?]

ಆನುಪು 'ಅನುಪು$_2$' ನೋ.

ಆನುಪೂರ್ವಕ (ನಾ.) = ಆನುಪೂರ್ವಿ (ಕ). [ಸಂ.]

ಆನುಪೂರ್ವಿ (ನಾ). **೧.** ಅನುಕ್ರಮ ; ಯಥಾಕ್ರಮವಾದ ರೀತಿ ; ಪರಿಪಾಡಿ : ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಅಂದರೆ ಪದಗಳು ಯಾವ ಆನುಪೂರ್ವಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಶಾಬ್ದಬೋಧವಾಗುವುದೋ ಅಂತಹ ಆನುಪೂರ್ವಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೫). **೨.** ಪೂರ್ವಾಪರ ಸಂಬಂಧ: ಮೊಕದ್ದಮೆಯ ಸಂಗತಿಯೇನೋ ತೊಡಕಾದ್ದು. ಆದರೆ ಆನುಪೂರ್ವಿಯನ್ನು ತಿಳಿದ ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ನಡಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯ (ಮುಸುಗ. ೧೨೭).

[ಸಂ. ಆನುಪೂರ್ವೀ]

ಆನುಪೂರ್ವ್ಯ (ನಾ). ಅನುಕ್ರಮತೆ ; ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬಂದದ್ದು : ಮಾನುಷ್ಯ ಚರಿತೆಯಚ್ಛಿನ್ನವಾಹಿನಿ ಸಾಗಲಾನುಪೂರ್ವ್ಯದ ಕರ್ಮಋಣಶೇಷವಿನಿತು (ಮಂಕುಕ. ೧೬೩). [ಸಂ.]

ಆನುಭವವೇದ (ನಾ). ಅನುಭವದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಜ್ಞಾನ: ಮಾನುಷದ ಚರಿತೆ ಪರಸತ್ತ್ವಸಾಕ್ಷಾತ್ಕವಿತೆ ಕಾಣಿಪುದದಾತ್ಮಸ್ವಭಾವದುದ್ಗಮವ ಏನಾಶೆ! ಯೇನುಸಾಹಸವೇನು ಭಂಗಗಳು! ಆನುಭವವೇದವದು (ಮಂಕುಕ. ೪೦೯). [ಆನುಭವ$_0$ + ವೇದ]

ಆನುಮಾನಿಕ (ಗು). ಅನುಮಾನಸೂಚಕ ; ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿಯಬಹುದಾದ : ಆನುಮಾನಿಕವೂ ಎಂದರೆ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿರುವ ಪ್ರಧಾನವೂ ಕೆಲವುಶಾಖೆಯವರ ಶಬ್ದ(ಪ್ರಮಾಣ)ವುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೫೪೯). [ಸಂ.]

ಆನುವಂಶ (ಗು). ವಂಶಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ ; ಅನುಸರಿಸಿ ಬಂದ : ಸ್ನಿಗ್ಧಪೂರ್ವ ಶ್ವೇತಶ್ಲಕ್ಷ್ಣೋರ್ಧಚಂದ್ರ ಸದೃಶ ಸುಸನ್ನಿವಿಷ್ಟಾನುವಂಶವೃತ್ತಾಂತರ ವಿಂಶತಿನಖನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೪೩ ವ). [ಸಂ.]

ಆನುವಂಶಿಕ (ಗು). ವಂಶಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ : ಆನುವಂಶಿಕವಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಯ ರಚನೆಗೆ ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತದೆ (ಮನೋನಂ. ೧೬೭). [ಸಂ.]

ಆನುವಂಶಿಕತೆ (ನಾ). ವಂಶಪರಂಪರೆ: ಮಕ್ಕಳು ಹುಟ್ಟಿದಾಗ ಆನುವಂಶಿಕತೆ(Heredity)ಯಿಂದ ಕೆಲವು ಗುಣಗಳನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡೇ ಬಂದಿರುತ್ತವೆ (ಗೃಹವಿ. ೧೨೮). [ಸಂ. ಆನುವಂಶಿಕತಾ]

ಆನುವಂಶಿಕೆ (ನಾ). ವಂಶಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದದ್ದು : ಆನುವಂಶಿಕೆ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಗುಣ ಅಥವಾ ಕಾರಣ(ಸಸ್ಯಕ. ೩೦). [ಸಂ. ಆನುವಂಶಿಕ]

ಆನುವೇರಿ 'ಆನವೇರಿ' ನೋ.

ಆನುಶ್ರಾವಿಕಕರ್ಮಿ (ನಾ). ವೇದಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕರ್ಮ ಮಾಡುವವನು ; ವೇದೋಕ್ತವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವವನು : "ವೇದೋಕ್ತಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮೀರದೆ ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡುವವನೇ ಆನುಸ್ರಾ[ಶ್ರಾ]ವಿಕಕರ್ಮಿ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು" (ಹಸಾರ. ೧೦–೮ ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಆನುಶ್ರಾವಿಕಕರ್ಮಿನ್]

ಆನುಷಂಗಿಕ (ಗು). ಮುಖ್ಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಒದಗಿ ಬರುವ ; ಜತೆಗೆ ಒದಗುವ ; ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾದ : ಸತ್ಯವಾದಿ ಕಥಾನಾಯಕನಾಗೆ ತಚ್ಚರಿತಮಂ ಪೇೞ್ದಂಗೆ ಕೈಸಾರ್ಗುಮೈಹಿಕಮಾಮುತ್ರಿಕಮಾನುಷಂಗಿಕಮೆನಲ್ ನಿಶ್ರೇಯಸ ಶ್ರೀಪದಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧–೪೮) ; ಅವುಗಳಿಗಿದ್ದ ಅರ್ಥವು ಆನುಷಂಗಿಕ(Incidental)ವಾದುದು (ನವ್ಯಕಾ. ೭೨). [ಸಂ.]

ಅನುಷಂಗಿಕಫಲ (ನಾ). ಉದ್ದೇಶಪಟ್ಟ ಮುಖ್ಯ ಫಲವಲ್ಲದೆ ನಡುವೆ ಅದರ ಜತೆಗೆ ತಾನಾಗಿ ಒದಗುವ ಪ್ರಯೋಜನ: ಧರ್ಮಮೆ ವಲಂ ಪೊತ್ತೆತ್ತುಗುಂ ಮುಕ್ತಿಪರ್ಯವಸಾನಂಬರಮಾನುಷಂಗಿಕಫಲಂ ಭೂಪೇಂದ್ರದೇವೇಂದ್ರರಾಜ್ಯವಿಳಾಸಂ (ಆದಿಪು. ೨-೭); "ಸರ್ವರಿಗೂ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದು ರಸಾಸ್ವಾದವೇ ಹೊರತು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಲ್ಲವಲ್ಲ ನಿಯೋಗ" ಎಂದು ಘೋಷಿಸಿ, ಈ ಮಿಕ್ಕವನ್ನು ಅನುಷಂಗಿಕ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿಯಾದರೂ ಗಣಿಸದಷ್ಟು ದೂರಕ್ಕೆ ಅವನು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ (ಭಾರವಿಾ. ೭೩). [ಅನುಷಂಗಿಕ + ಫಲ]

ಅನುಷಂಗಿಕಲಾಭ (ನಾ). ಜೊತೆಗೆ ಬರುವ ಲಾಭ; ಮೇಲಿನ ಸಂಪಾದನೆ: ಅನುಷಂಗಿಕಲಾಭ . . . ಮೇಲುಸಂಪಾದನೆ (Perquisite. ಇಂಕನಿ). [ಅನುಷಂಗಿಕ + ಲಾಭ]

ಅನೂಪಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಸುತ್ತುಮುತ್ತು ನೀರು ಹೇರಳವಾಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶ: ಸೊಗಯಿಪಾನೂಪಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್ ಕುಱಿಪಂ ನೋಡಿಯಗುಟ್ಟಿಗೆ ಬಾವಿಯಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೧೧-೫೮). [ಸಂ. ಅನೂಪಕ್ಷೇತ್ರ]

ಆನೃಣ್ಯ (ನಾ). **೧.** ಋಣವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅನೃಣತೆ: ಪಂಚನಿರ್ವಾಣಗಳು ಹೋದಮೇಲೆ ಆನೃಣ್ಯ, ಆರೋಗ್ಯಭೂಮಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದಂತೆ ಕಾಣುವನು (ಬುದ್ಧಪ. ೧೯೩). **೨.** ಋಣದಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಆನೃಶಂಸ್ಯ (ನಾ). ಕ್ರೌರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ದಯಾಪರತ್ವ: ಆನೃಶಂಸ್ಯವೇ (ದಯಾಶೀಲತೆಯೇ) ಪರಮಧರ್ಮ, ಪರಮಾರ್ಥ ಎಂದು ನಾನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ (ವಚಭಾ. ೧೮೨). [ಸಂ.]

ಆನೆ$_1$ (ನಾ). **೧.** ಪ್ರಾಣಿವರ್ಗದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಬಹು ದೊಡ್ಡದಾದ, ಸೊಂಡಿಲಿರುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಗಜ; ಕರಿ: ಆನೆಗಳೀ ಪ್ರದೇಶದೊಳ್ ಸಿಂದುದಿದೆಂಬುದುಂ ವಚನದೋಷವಿಶೇಷಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೧೮); ಆನೆಯ ಕೋಡು ಬಾಗದೆಂಬಂತೆ ದುರ್ಯೋಧನನುದ್ವೃತ್ತತೆಯುಮಂ . . . ಆರ್ಗಂ ಬಾರಿಸಲ್ಬಾರದು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೬ ವ); ತಾವರೆಗೊಳನಂ ಸೊಕ್ಕಿದಾನೆ ಪೊಕ್ಕಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೯೫); ಆನೆಯ ನಡು ಬಡವೆ (ಶಮದ. ನ. ೩೩೮); ಮಸಗಿ ಮದದಾನೆಗಳು ಸಿಂಹದ ಶಿಶುವ ಮುತ್ತುವವೋಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೧೨); ಆನೆ ಬೀದಿಲಿ ಬರಲು ಶ್ವಾನ ತಾ ಬೊಗಳುವದು ಶ್ವಾನನಂತಾನೆ ಬೊಗಳಿದರೆ ಆನೆಯ ಮಾನವೇ ಹಾನಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೪೯); ಆನೆ ತಿಂಬೋದು ಸೊಪ್ಪು ಇರುವೆ ತಿಂಬೋದು ಸಕ್ಕರೆ (ಗಾದೆ); ಆನೆ ಮಲಗಿದರೆ ಆಡಿನಷ್ಟು ಉದ್ದವಿಲ್ಲವೇ (ಗಾದೆ). **೨.** (ವಿಶೇಷಾರ್ಥದಲ್ಲಿ) ದೊಡ್ಡದು. 'ಆನೆಗಜ್ಜಿ' ಪರಾ. **೩.** ಮೊರಸು ಒಕ್ಕಲಿಗರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮೈ. XV, ೪೩).

[ದೇ. ‖ **ತಮಿ.** ಯಾನೈ, ಆನೈ; **ಮಲ.** ಆನ; **ತುಳು. ಕೊಡ.** ಆನೆ; **ತೆಲು.** ಏನುಂಗು, ಏನಿಕ; **ಕೊಲಾ.** ಎನಾಗಿ, ಏನ್ಗಿ; **ಪರ್ಜಿ.** ಏನು; **ಗಡ.** ಏನಿಗ್; **ಗೊಂಡಿ.** ಏನಿ, ಐನಿ, ಎನ್]

ಆನೆ$_2$ 'ಅಣೆ$_4$' ನೋ.

-ಆನೆ$_3$ '-ಅನೆಯ್ಯ$_2$' ನೋ.

ಆನೆಊರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕನ್ನಮ್ಮ ಭಟ್ಟರಾನೆಊರಾಳೆ ಆನೆಊರಱುವಿನೊಳ್ (ಎಕ. X, ಶಿಡ್ಲಘ. ೩೪-೧; 900). [ಆನೆ$_1$ + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಆನೆಕಂಭ (ನಾ). ಗೋಡೆ ಬೀಳದಂತೆ ಕಟ್ಟುವ ಈಡುಗಂಭ (ಕಿಸಂಗ್ರಾ. ೮೧). [ಆನೆ$_0$ (< ಆನ್$_1$) + ಕಂಭ]

ಆನೆಕತ್ತಾಳೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕತ್ತಾಳೆ ಗಿಡ; ಹೆಗ್ಗತ್ತಾಳೆ (ವೈಔಗಿ. ೪-೩೫). [ಆನೆ$_1$ + ಕತ್ತಾಳೆ]

ಆನೆಕಲ್, ಆನೆಕಲ್ಲು$_1$, ಆನೆಗಲ್ಲು (ನಾ). = ಆಲಿಕಲ್: ಮಳೆಯೊಪ್ಪಿತಾನೆಕಲ್ವೆರಸಿ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೨-೪೨). **ಆನೆಕಲ್ಲು$_1$**: ಸಂಧಿಸುವ ಸಿಡಿಲಿನ ಸಡಿಲಿ ನೆಲಕೊಗುವಾನೆ [ಪಾಠಾಂ.ಆಲಿ]ಕಲ್ಲುಗಳ (ತೊರರಾ. ೪-೬-೬). **ಆನೆಗಲ್ಲು**: ಚಿದ್ಬಿಂದಾನೆಗಲ್ಲು ಸುರಿಯೆ (ಚಿದಾವ. ೧೫೮-೧೨). [< ಆಲಿಕಲ್]

ಆನೆಕಲ್ಲು$_1$ 'ಆನೆಕಲ್' ನೋ.

ಆನೆಕಲ್ಲು$_2$ (ನಾ). ಆಟವಾಡುವಾಗ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರಿಸಿ ಕೈಯೊಡ್ಡಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಣ್ಣಕಲ್ಲು; "ತಿಱುಕಲ್ಲು": ಅರಿಗಳಂ ಶಿರಗಳಂ ಪರಿಹರಿಸಿ ಪರಶುರಾಮಂ ಆನೆಕಲ್ಲಾಡುತಂ (ಪರಶು. ೨೮-೧೧). [< ಅಣ್ಣೆಕಲ್$_1$]

ಆನೆಕಾಲು (ನಾ). ಮನುಷ್ಯರ ಕಾಲು ಆನೆಯ ಕಾಲಿನಂತೆ ಊದಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ರೋಗ: ನಮ್ಮ ನೆರೆಕರೆಯವರಿಗೆಲ್ಲಾ ಆನೆಕಾಲು (ಜಳಕು. ೭೯); ಆನೆಯ ಚರ್ಮದಂತೆ ಬಹಳ ದಟ್ಟವಾಗಿ ಊದುವ ಒಂದು ಚರ್ಮರೋಗ; ಆನೆಕಾಲುರೋಗ (Elephantiasis. ಇಂಕನಿ). [ಆನೆ$_1$ + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಆನೆಕಾಲುಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ವೈಔಗಿ. ೩೩-೬೪೧). [ಆನೆಕಾಲು ? + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಆನೆಕಾಸು (ನಾ). ಆನೆಯ ಗುರುತುಳ್ಳ ತಾಮ್ರದ ಕಾಸು (ಉಕ. ಕಿ). [ಆನೆ$_1$ + ಕಾಸು$_2$]

ಆನೆಕಿವಿ (ನಾ). ಆನೆಯ ಕಿವಿಯಂತೆ ಎಲೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಗಿಡ; ವೊಗವಾಳೆ ಗಿಡ (ವೈಔಗಿ. ೧೨-೨೧೬). [ಆನೆ$_1$ + ಕಿವಿ]

ಆನೆಕೆರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆನೆಕೆರೆ ಕೃಷ್ಣದೇವರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೨೦-೧; ?). [ಆನೆ$_1$ + ಕೆರೆ$_2$ (< ಕೆಱೆ)]

ಆನೆಕೊಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬತ್ತ: ಬತ್ತದ ಧಾರಣೆ – ಆನೆಕೊಂಬು ಐವತ್ತು ರೂಪಾಯಿ (ರೂಢಿ). [?. / **ತೆಲು.** ಏನುಂಗುಕೊಮ್ಮುಲು = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ]

ಆನೆಗ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಗಜಾಖ್ಯೆಯಾನೆಗಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೫). [?]

ಆನೆಗಂಬ, ಆನೆಗಂಭ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕಂಬ; ಆಲಾನಸ್ತಂಭ: ದಂಡಿಗೆಗೆ ವೇಣುವನಂಗಳುಮಾನೆಗಂಬಕ್ಕೆ ಪೆರ್ಮರಂಗಳುಮಾ ಪಡೆಗೆ ನೆಱೆಯವೆನಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೦೪ ವ). **ಆನೆಗಂಭ**: ಸಾಹಣಾಭುದೊಳ್ ನಿಚ್ಚಮೋಲಗಿಸುವ ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣಂಗಳುಮಂ ಕಟ್ಟುವಾನೆಗಂಭಂಗಳುಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೯ ವ). [ಆನೆ$_1$ + ಕಂಬ]

ಆನೆಗಂಭ 'ಆನೆಗಂಬ' ನೋ.

ಆನೆಗಜ್ಜಿ, ಆಣಗಜ್ಜಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡಕಜ್ಜಿ (ಕಿ). **ಆಣಗಜ್ಜಿ**: ಮೇಲೋಕದಿಂದಾವೆ ಇಳಿದರು ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಆಣಗಜ್ಜಿ ಸಣಗಜ್ಜಿ ಬೇಗದಲಿ ಎದ್ದವು (ನಾಪದ. ೧೬೦). [ಆನೆ$_1$ + ಕಜ್ಜಿ]

ಆನೆಗಜ್ಜಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ (ವೈಔಗಿ. ೭೬-೧೫೬೫). [ಆನೆಗಜ್ಜಿ ? + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಆನೆಗದಗು 'ಆನೆಗದುಗು' ನೋ.

ಆನೆಗದುಗ 'ಆನೆಗದುಗು' ನೋ.

ಆನೆಗದುಗು, ಆನೆಗದಗು, ಆನೆಗದುಗ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಗಜ್ಜುಗದ ಗಿಡ: "ಏಡಗಜಃ–ಚಗತೆ, ಆನೆಗದುಗು" (ಒಷಧಿ. ೧೮). **ಆನೆಗದಗು**: "ಕಾಲಃ–ಎಲಹುರಿ, ಕೆಂಪಿನ ಚಿತ್ರಮೂಲ, ಆನೆಗದಗು, ಚಗತೆ" (ಒಷಧಿ. ೨೮). **ಆನೆಗದುಗ**: "ಮೇಷಾಕ್ಷಿ–ಕುಸುರು, ಆನೆಗದುಗ, ತಗಚೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೨೯). [ಆನೆ$_1$ + ಗದುಗು]

ಆನೆಗದುಪು (ನಾ). ಆನೆಗಳ ಗುಂಪು : ಮೃಗರಾಜಂಗಗಿದೋಡುವಾನೆಗಡು[ದು]ಪಂ ಕೈಕೊಂಡು ಯೂಥಾಧಿಪಂ ಮುಗುಟ್ದುಂ ಸಿಂಹದ ಮೇಲೆ ಪಾಯ್ವ ತೆಱದಿಂ ಹೇಮಪ್ರಭಂ ರಾಜಸೂನುಗಳಂ ತನ್ನೊಡಗೂಡಿಕೊಂಡು ಕಱಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೫೭); ಬಲಿದಳು ಬಲುರಾವುತರನವರು ನೊಂದು ತೊಲಗೆ ತೊಲಗದಾನೆಗದುಪ ನಿಲಿಸಿ ನಿಂದಳು ರಾಯಮೋಹರದೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೩–೩೩). [ಆನೆ$_1$ + ಕದುಪು]

ಆನೆಗಲ್ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆ : ಮೂಡಾಯ್ನೋಡಿ ನೀರಿಱುವ ತಾಱಿಎ ತೆತಾವಿನ್ಕೊಲ್ಲಿಎ ಪೋಗಿ ಕುಣ್ಡು ಸೋಮೆಎ ಕರ್ಗ್ಗಲ್ಲಾಱದೆ ಆನೆಗಲ್ಲೆ ಕಮ್ಮಾರ್ ಕೊಟ್ಟಲೆಯೆ ಮುದುವುಱುಸೆಮಾಳ್ದಿಯುಳ್ ಕೂಡಿತ್ತು ಸೀಮೆ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫–೫೩ ; 733). [ಆನೆ$_1$ + ಕಲ್$_2$]

ಆನೆಗಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಆನೆಗಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮೇ ದ್ವಿವರ್ತ್ತನೀ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩, ೧–೬ ; 500). [ಆನೆ$_1$ + ಗಲ್ಲಿ ?]

ಆನೆಗಲ್ಲು 'ಆನೆಕಲ್' ನೋ.

ಆನೆಗವರ್ತೆ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಸೂರೆ. ೨. ದೊಡ್ಡ ಸೂರೆ; ಸರ್ವಸ್ವಾಪಹರಣ. 'ಆನೆಗವರ್ತೆಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಆನೆ$_1$ + ಕವರ್ತೆ]

ಆನೆಗವರ್ತೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆನೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಹಾಗೆ ಹಿಡಿ. ೨. ದೊಡ್ಡ ಸೂರೆಯನ್ನು ಮಾಡು; ಸರ್ವಸ್ವಾಪಹರಣಮಾಡು : ಹೊಯ್ಸಳನನದಿರ್ಪ್ಪಿ ತೇಜದೆಸಕಂ ಮಿಗಲಾನೆಗವರ್ತೆಗೊಂಡನಾರಳವೊ ಭುಜಪ್ರತಾಪವಿಭವಂ ಜಗದೊಳ್ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನಾ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೮೫–೧೪ ; 1143). [ಆನೆಗವರ್ತೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆನೆಗಳಿ, ಆನಗಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ದೇವರ ನಂದಾ ಬೆಳಕಿಗೆ ಕೊಟದು ಆನೆಗಳಿಯ ಒಳಗಣ ಕಳಿಂಜಿಯ ಹಿರಿಯ ಮನೆಯ ಕಳು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೨೪–೪೫ ; 1401). **ಆನಗಳಿ** : ಯೀ ಮಠಕ್ಕೆ ಬರಸಿದ ಬಾಳು ಆನಗಳಿಯ ವೊಳಗೆ ಆ ಬಾಳು ಚತುಸೀಮೆಯ ವಿವರ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೫೨–೧೦ ; 1450). [ಆನೆ$_1$ + ಗಳಿ ?]

ಆನೆಗಾಜ (ನಾ). ಮಾವಟಿಗ: ತುಳಿಯಿಸಬೇಕೆಂದೆಂಬಾನೆಗಾಜರ ಬಳಗದ ಬೊಬ್ಬೆ ಮಸಗಿತು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೮–೬೮) ; ಆನಂದದಿಂದೆಸಗುವರಾರಿಳೆಯೊಳಗೆಂದಾನೆಗಾಜರು ಪೊಗಳಿದರು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೨೦–೪೧).
[ಆನೆ$_1$ + –ಕಾಜ]

ಆನೆಗುಂದಿ, ಆನೆಗೊಂದಿ, ಆನೆಯಗೊಂದಿ, ಆನೇಗೊಂದಿ (ನಾ). (ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿಯ ದಡದ ಮೇಲಿರುವ) ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; ಆ ಹೆಸರಿನ ಒಂದು ಸಂಸ್ಥಾನ : ಆತನು ತಿರುಗಿ ಆನೆಗುಂದಿಗೆ ಹೋದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೧೭). **ಆನೆಗೊಂದಿ** : ಆನೆಗೊಂದಿ ಯುದ್ಧವಾದ ಮೇಲೆ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಸಮಾಧಾನಗಳೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾ. ೯೪). **ಆನೆಯಗೊಂದಿ** : ಅಂದೆಲ್ಲ ಕಿಷ್ಕಿಂಧಪುರವೆಂಬರಾನೆಯಗೊಂದಿಯೆಂಬರು ಕಲಿಯುಗದಿ (ಭರಜ. ೫೫–೯) ; ಆನೆಯಗೊಂದಿಯಲ್ಲಿರುತೆ ಹರಿಹರನೃಪಾಲವಂಶೋದ್ಭವಂ . . . ವಿದ್ಯಾನಗರಿಯೆಂಬ ನಗರವ ರಚಿಪನಿತ್ತ (ಚಿಬವು. ೬೩–೩). **ಆನೇಗೊಂದಿ** : ಶಾಂಡಿಲ್ಯಗೋತ್ರಭೂರಾನೇಗೊಂದೀ ಗಂಗರಸಾತ್ಮಜಃ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೬–೧೯೬ ; 1524).
[ಆನೆ$_1$ + ಕುಂದಿ (< ಕುಂದ$_1$)]

ಆನೆಗುಂದು (ನಾ). ಒಂದು ಬೆಟ್ಟದ ಹೆಸರು : ಅನ್ತೆ ಮೂಡ ಆನೆಗುನ್ದು (ಎಇ. X, ೬೭–೮೮ ; 892). [ಆನೆ$_1$ + ಕುಂದು$_3$ (< ಕುಂದ$_1$)]

ಆನೆಗುಲಗಂಜಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಗುಲಗಂಜಿಯ ಗಿಡ : ಇದರ ಆಕಾರವು ಆನೆಗುಲಗಂಜಿಯ ಹಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೪೩) ; ಮಂಜತ್ತಿ, ಮಂಜಡಿ, ಮಂಜಟ್ಟಿ, ದೊಡ್ಡಗುಲಗಂಜಿ, ಆನೆಗುಲಗಂಜಿ (ಮೈಔಗಿ. ೩–೩೮). [ಆನೆ$_1$ + ಗುಲಗಂಜಿ]

ಆನೆಗುಲಿ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲತಕ್ಕ ಪ್ರಾಣಿ; ಸಿಂಹ : "ಆನೆಗುಲಿ, ಸಿಂಹಃ" (ಶಬ್ದಾನು. ೫೪೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಆನೆ$_1$ + –ಕುಲಿ$_3$]

ಆನೆಗೈ (ನಾ). ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲು. 'ಆನೆಗೈದೊಡೆ' ಪರಾ.
[ಆನೆ$_1$ + ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$)]

ಆನೆಗೈದೊಡೆ (ನಾ). ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲಿನಂತಿರುವ ತೊಡೆ : ಪೊಳೆವ ಸುಣ್ಣೊಡೆಯ ಪೊಸ ಪೊಂಬಾಳೆದೊಡೆಯಾನೆಗೈದೊಡೆಯ ಬಾಲಕಿಯರು (ಚಿಬವು. ೩೭–೪೧). [ಆನೆಗೈ + ತೊಡೆ$_2$]

ಆನೆಗೊಂಡಗುಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಹೊಸ ಕೇತಾತಿಯ ಮೊಂಮಗ ಆನೆಗೊಂಡಗುಣಿಯ ಹಳಿಯ ಚಿಕ್ಕಕೇತಗೊಂಡನ ಮೊಂಮಗ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೮೪–೬ ; 1112). [ಆನೆ$_1$ + ಕೊಂಡ + ಕುಣಿ$_2$]

ಆನೆಗೊಂದಿ 'ಆನೆಗುಂದಿ' ನೋ.

ಆನೆಗೊಬ್ಬರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮರೋಗ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೦೧). [ಆನೆ$_1$ + ಗೊಬ್ಬರ]

ಆನೆಗೊಬ್ಬಳಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಗೊಬ್ಬಳಿ ಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೧–೧೫).
[ಆನೆ$_1$ + ಗೊಬ್ಬಳಿ]

ಆನೆಗೊಲೆ (ನಾ). ೧. ಆನೆಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು. ೨. ದೊಡ್ಡ ಕೊಲೆ; ಬಲ್ಗೊಲೆ; ಹೆಗ್ಗೊಲೆ : ಮನ್ಮಥಮಹೀಭುಜನೋವದೆ ತೋಱೆ ಕೊಟ್ಟುದೊಂದಾನೆಯೆ ತನ್ನನಾನೆಗೊಲೆಗೊಂದಪುದೆಂದು ಲತಾಂಗಿ ಬೆರ್ಚಿದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೫೮) ; ಈ ಪರಿಯಾನೆಗೊಲೆಯ ಕೊಲುತೆಯಿತ್ತ[illegible] ಚಾಪಾಗಮಾಚಾರ್ಯನನು ಕೋಪದಿನಂದು ತಾಗಿದನು ಪಾಂಚಾಳಮಹೀಪತಿಯತಿಭರದಿಂದ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೯–೧೩೯). [ಆನೆ$_1$ + ಕೊಲೆ]

ಆನೆಗೊಳ್ಳ (ನಾ). "ಆನೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ದೊಡ್ಡ ಹೊಂಡ; ಕೆಪ್ಪು" (ಮುಚ್ಚಿಮು). [ಆನೆ$_1$ + ಕೊಳ್ಳ]

ಆನೆಜಂತು (ನಾ). ಆನೆಯ ದಂತ : ತಲೆಯೊಳಗಿನ ಕರೀಕೂದಲುಗಳೊಳಗೆ ಆನೆಜಂತಿನ ಬಿಳೀ ಹಣಿಗೆಯನ್ನು ಸಿಗಿಸಿಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೩೦೦). [ಆನೆ$_1$ + ಜಂತು$_1$]

ಆನೆಜೊಂಡು (ನಾ). ಒಂದುಬಗೆಯ ಜೊಂಡು (ಮೈಔಗಿ. ೭೬–೧೫೫೭).
[ಆನೆ$_1$ + ಜೊಂಡು]

ಆನೆತೂಬು (ನಾ). (ಕೆರೆಯ) ದೊಡ್ಡ ತೂಬು : ಕೊಂಡಪನು ಆನೆತೂಬಿನಲು ಹಾಕಿಸಿದ ಶಿಲಾಶಾಸನ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೬೧–೩೪ ; 1538).
[ಆನೆ$_1$ + ತೂಬು (< ತೂಂಬು)]

ಆನೆತೊಂಡ (ನಾ). ಹೆಬ್ಬಾವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ : ದಕ್ಷಿಣ ಅಮೇರಿಕಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವೆನಿಸಿದ 'ಆನೆತೊಂಡ' ಎಂಬ ಬೇರೊಂದು ಜಾತಿಯ ಹೆಬ್ಬಾವಿದೆ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೧೯). [ಆನೆ$_1$ + ತೊಂಡ$_2$]

ಆನೆದಲೆ (ನಾ). ಆನೆಯ ತಲೆ : ಆನೆದಲೆನುಣ್ಪಂ ಪೆಂಪನಾಳ್ದಂದು . . . ಬಣ್ಣಿಪ್ಪುದಾ ಕಾಂತೆಯಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೭೭) ; ಕೆಲದೊಳಿಕ್ಕಿದಾನೆದಲೆಯ ನೆತ್ತಪುರ್ದಿದ ಮುತ್ತಂ ದಾಳಿಂಬದ ಬೀಜಂಗೆತ್ತೆತ್ತಿ . . . ಮುಕ್ಕಲೊಡನೆ (ರಾಜಶೇ. ೫–೫೫ ವ) ; ಅಲರುವಿಲ್ಲಿನ ಮೂಡುವೆಟ್ಟದೊಲವನಾನೆದಲೆಯಂತಿರೆಸೆಗು ಚೆಲ್ವಿಂದಾ (ವರ್ಧಚ. ೨–೨೩). [ಆನೆ$_1$ + ತಲೆ$_1$]

ಆನೆದಲೆಗ (ನಾ). ಆನೆಯ ತಲೆಯಂತೆ ತಲೆಯುಳ್ಳವನು; ಗಜಮುಖ; ವಿನಾಯಕ: ಇಕ್ಕಡಿವಡೆದ ಕಾರ್ಮುಕವ ನಿವಾರಿಸಿ ತೆಕ್ಕೊಂಡು ಭಾರಿಯ ಹಲವ ಒಕ್ಕಯ್ಯೊಳಾಂತ ಪೇರೊನಕೆಯಿಂದಿಕ್ಕಿದ ಸೊಕ್ಕಾನೆದಲೆಗನ ಮೇಲೆ (ಮೋಹತ. ೩೮–೫೯). [ಆನೆದಲೆ + –ಗ$_3$]

ಆನೆದಳೊಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು (?) : ಪಳಮ್ಬೇ ಪುಣುಸೆಯೇ ಆನೆದಳೊಗೆಱಿಪ ಪುಲ್ಪಡಿಯೇ ಎಟಿಗಲ್ಲೇ (ಇಆ. XII, ೧೬–೧೯ ; 735). [?]

ಆನೆದಿಂಬ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ತಿನ್ನುವವನು : ಆನೆದಿಂಬಂಗಾಡಾವರಿ ದೆಂಬವೋಲ್ ಪೊಸೆದು ಮುಕ್ಕಲ್ ಸಾಲನೇ ಶಾಙ್ರ್ಗಿ ನಮ್ಮಂ (ಜಗವಿ. ೮–೯೫). [ಆನೆದಿನ್ + –ಅ$_7$]

ಆನೆದಿಡ್ಡಿ (ನಾ). ಅರಮನೆಯ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು. [ಆನೆ$_1$ + ದಿಡ್ಡಿ]

ಆನೆದಿನ್ (ಕ್ರಿ). ಆನೆಯನ್ನು ತಿನ್ನು. 'ಆನೆದಿಂಬ' ಪರಾ. [ಆನೆ$_1$ + ತಿನ್]

ಆನೆದುಗ್ಗಾಣಿ (ನಾ). ಆನೆಯ ಗುರುತುಳ್ಳ ಒಂದು ದುಗ್ಗಾಣಿಯ ನಾಣ್ಯ (ಕಿ). 'ದುಗ್ಗಾಣಿ' ಪರಾ. [ಆನೆ$_1$ + ದುಗ್ಗಾಣಿ]

ಆನೆದುಡ್ಡು, ಆನೇದುಡ್ಡು (ನಾ). (ವಿಜಯನಗರದ) ಒಂದು ನಾಣ್ಯ; ಆನೆಯ ಗುರುತುಳ್ಳ ಒಂದು ದುಡ್ಡಿನ ನಾಣ್ಯ (ಕಿ). **ಆನೇದುಡ್ಡು** : ಆನೀ[ನೇ]ದುಡ್ಡು ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರ ನಾಣ್ಯವು. ಇದಾದರೊ ಗಟ್ಟಿ ದುಡ್ಡು ಎಂದೆಣಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಈ ದುಡ್ಡಿಗೆ ಎರಡು ಕಾಸುಗಳೆಂಬ ನಾಣ್ಯಗಳಿದ್ದುವು (ಕಭಾಗೆ. ೨೮೧); ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಆನೇದುಡ್ಡಿನ ತೂಕವು ಒಂದು ತೊಲಿಯೆಂದು ಎಣಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗೆ. ೨೮೮). 'ದುಡ್ಡು' ಪರಾ. [ಆನೆ$_1$ + ದುಡ್ಡು]

ಆನೆನೂಂಕು (ನಾ). ೧. ಆನೆಯಿಂದ ನೂಕಿಸುವುದು. ೨. ಬಲವಾಗಿ ನುಗ್ಗುವಿಕೆ; ದೊಡ್ಡ ನೂಕಾಟ : ಆ ಕಾಣುವ ಮೂಡಲ ಗೋಡೆಯು . . . ಇನ್ನೂ ನೂರಾರು ವರುಷಗಳ ಕಾಲ ಎಷ್ಟೋ ಆನೆನೂಂಕು ಫಿರಂಗಿಯ ಗುಂಡುಗಳನ್ನಾದರೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಪುಟ ಹಾರಿಸಿಬಿಟ್ಟು ಹಾಸ್ಯಮಾಡಬಲ್ಲುದೆಂದು ತೋರಬಹುದು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೬೮೯೨). [ಆನೆ$_1$ + ನೂಂಕು$_2$]

ಆನೆನೆಗ್ಗಲು 'ಆನೆನೆಗ್ಗಿಲ್' ನೋ.

ಆನೆನೆಗ್ಗಿಲ್, ಆನೆನೆಗ್ಗಲು, ಆನೆನೆಗ್ಗಿಲು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ನೆಗ್ಗಿಲು. **ಆನೆನೆಗ್ಗಲು** : "ವನಶೃಂಗಾಟ–ನೆಗ್ಗಲಮುಳ್ಳು, ಆನೆನೆಗ್ಗಲ ಮುಳ್ಳು" (ಗಂಗಾಮ. ೨೮೧). **ಆನೆನೆಗ್ಗಿಲು** : ತವಸದ ಎಲೆ ಆನೆನೆಗ್ಗಿಲು ಹಾವು ಮೆಕ್ಕೆ . . . ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲು ಗುಲ್ಮಕ್ಕುಂ ಬಸುರಿಗುಂ ಉತ್ತಮಂ (ವಿವೈವಿ. ೨೧). [ಆನೆ$_1$ + ನೆಗ್ಗಿಲ್]

ಆನೆನೆಗ್ಗಿಲು 'ಆನೆನೆಗ್ಗಿಲ್' ನೋ.

ಆನೆಪಾದ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ವೈಔಗಿ. ೧೨–೨೧೩). [ಆನೆ$_1$ + ಪಾದ]

ಆನೆಬಾಗಿಲು (ನಾ). ಅರಮನೆಯ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು. [ಆನೆ$_1$ + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್). / **ತುಳು.** ಆನೆಬಾಗಲು]

ಆನೆಬಾಳ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ನಿಡುಗುಂದಿಯ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಜೆ ಪಿ(ಹಿ)ಟ್ಟುಕಾರರುಂ ಆನೆಬಾಳ ಪ್ರಜೆ ಪಿ(ಹಿ)ಟ್ಟುಕಾರರುಂ ಇನ್ತಿವರ ಸಮಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆನೆಬಾಳ (ಆಸೆಪೊಳಲ ?) ಗೌಡಿಕೆಯ ವೃತ್ತಿಯ ಅಷ್ಟ ಭೋಗಕೆ (ಕಕುಲ. ೧೭–೧೭; 1050). [ಆನೆ$_1$ + ಬಾಳ್$_2$ (< ಬಾೞ್$_2$)]

ಆನೆಬಿದ[ದ್ದ]ಜಱಿ 'ಆನೆಬಿದ[ದ್ದ]ಸಱಿ' ನೋ.

ಆನೆಬಿದ[ದ್ದ]ಸಱಿ, ಆನೆಬಿದ[ದ್ದ]ಜಱಿ, ಆನೆವಿದ್ದಸಱಿ, ಆನೇಬಿದ್ದಜಱಿ (ನಾ). ಆನೆ ಬಿದ್ದ ಬಂಡೆ. ℙ ಈಗಿನ ದೇವರಾಯನ ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಹೆಸರು : ದೇವಪ ದಂಣಾಯಕರ ಮಯಿದುನ ಬಿಮುಳಪನವರು ಆನೆಬಿದ[ದ್ದ]ಸಱಿಯೆ ಏಳುನಾಡನಾಥ ಮಾಹೆನಸಿಗೆಱಿ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೭೯–೯, ೧೦ ; 1314). **ಆನೆಬಿದ[ದ್ದ]ಜಱಿ** : ಪೆನುಗುಂಡೆಯ ರಾಜ್ಯದ ಆನೆಬಿದ[ದ್ದ]ಜಱಿಯ ಶಿವಗಂಗೆಯ ಸ್ತಳದ ಬಿದರೆಯ ಸೀಮೆಯೊಳಗಣ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೫೯–೧೮ ; 1573). **ಆನೆವಿದ್ದಸಱಿ** : ನಿಡುಗಲ್ಲು ಚಿಮಂತನಕಲ್ಲು ತಱಿಯಕಲ್ಲು ಆನೆವಿದ್ದಸಱಿ ಕಲ್ಲೆಯ ತೆಲಕಲಂಬಿ ಸಿಂಗಪಟ್ಟಣ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫–೬೩; 1382). **ಆನೇಬಿದ್ದಜಱಿ** : ಗೂಳೂರ ಸೀಮ್ನಿಚ ಆನೇಬಿದ್ದಜರಿ[ಱಿ] ಸ್ಥಾನೇ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿಮಧಿಕಾಂಶ್ರಿತಂ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೧–೧೨೩ ; 1571). [ಆನೆ$_1$ + ಬಿದ್ದ$_0$ (< ಬೀೞ್$_1$) + ಸಱಿ$_2$]

ಆನೆಬೇಲ (ನಾ). ತದುಕಿನ ಗಿಡ ; ಸಲ್ಲಕೀ (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಆನೆ$_1$ + ಬೇಲ]

ಆನೆಬೊಬ್ಬುಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಗೊಬ್ಬಳಿ ಗಿಡ : ಕರಿಬೇವಿನಂಬಟೆಯ ತಾಱಿಯ ತಂಡಸಿನಾಸಿನಾನೆಬೊಬ್ಬುಲಿಯರನೇಱಿ ಲಂಕೊಲೆಯ (ಲೀಲಾವ. ೬–೨೬). [ಆನೆ$_1$ + ಬೊಬ್ಬುಲಿ]

ಆನೆಮಯ್ಲಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಬೊಕ್ಕೆಯೇಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಡುಬು ; ದೊಡ್ಡಸಿಡುಬು (ಕಿ). [ಆನೆ$_1$ + ಮಯ್ಲಿ]

ಆನೆಮಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬೆಟ್ಟದ ಹೆಸರು. ℙ ಪಾಲಘಾಟ್ ಬಳಿ ಇರುವ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಸಾಲು (ದಕ. ಕಿ). [ಆನೆ$_1$ + ಮಲೆ$_2$. / **ತಮಿ.** ಆನೈಮಲೈ]

ಆನೆಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಲ್ಲಿಗೆ. [ಆನೆ$_1$ + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಆನೆಮಱಿ 'ಆನೆವಱಿ' ನೋ.

ಆನೆಮೀನು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಮೀನು : ಸರೋವರದಿಂದೊಂದಾನೆಯೆದ್ದುದು ಆ ವನಧಿಯಿಂದಾನೆಮೀನೊಂದೆದ್ದವೊಲು ಭರದಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೧೦). [ಆನೆ$_1$ + ಮೀನು (< ಮೀನ್$_1$)]

ಆನೆಮುಂಗು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು ; ದೊಡ್ಡ ನುಗ್ಗೆ ; ಆಳಂಗಿಮರ (?) (ವೈಔಗಿ. ೫೯–೧೧೮೩). [ಆನೆ$_1$ + ಮುಂಗು]

ಆನೆಮುಸುಡು (ನಾ). ಆನೆಯ ಮೂತಿ; ಆನೆಯ ಮುಖ. ಆನೆಮುಸುಡಿನ ನೆಗಲು = ಉದ್ದವಾದ ಮೂತಿಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೊಸಳೆ : "ನಕ್ರ, ಕುಂಭೀರ — ಆನೆಮುಸುಡಿನ ನೆಗಲು" (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ). [ಆನೆ$_1$ + ಮುಸುಡು]

ಆನೆಮೂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು : ಆನೆಮೂಗ ಮದಲೆಂಬಗಣಿತ ಶಫರಾಳಿಗಳನೆ ತೆಗೆದರ್ ಬೇಡರ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೭–೯೧). [ಆನೆ$_1$ + ಮೂಗು + –ಅ$_7$]

ಆನೆಮೆಟ್ಟು (ನಾ). ಆನೆಯ ಹೆಜ್ಜೆ. ಆನೆಮೆಟ್ಟಿನ ತಬಕು = ಆನೆಯ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಆಕಾರದ ತಟ್ಟೆ (ದಕ. ಕಿ). [ಆನೆ$_1$ + ಮೆಟ್ಟು$_2$]

ಆನೆಮೊಗ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಮುಖದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವನು ; ಗಜಮುಖ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು : ಹಂದೆಗನಾನೆಮೊಗನೆಂಬ ಪರಿಪರಿಯ ಮೀನ್ಗಳಂ ಗುದಿಗೆಯ್ದರು (ಹಚಕಾ. ೫–೪೫). [ಆನೆ$_1$ + ಮೊಗ]

ಆನೆಮೊಘೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಆನೆಮೊಘೆಯ ಜೋಕಿ ಹೆಗಡೆಯ ಮಗ ಕೋಜಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೧೪–೧ ; 1516). [ಆನೆ$_1$ + ಮೊಘೆ (< ಮೊಗ್ಗೆ$_2$)]

ಆನೆಮೊಸಳೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡಮೊಸಳೆ (?) : "ಕುಂಭಿ— ಆನೆಮೊಸಳೆ" (ಒಷಧಿ. ೩೪). [ಆನೆ$_1$ + ಮೊಸಳೆ]

ಆನೆಯ (ನಾ). ೧. ಮಾವಟಿಗ : ಗೊಟ್ಟಿವಡ್ಡಿಯ ಗೋವುಣ್ಣುಗಳಂ ಸೆಲಾಂಭೈಯರುಂ ಆನೆಯರು ಕೂಡಿ ಗೋವುಣ್ಣುಂಗೆಯ್ದು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೯–೮ ; 189 ?). ೨. "ಬಲೆ" (ರಮಾಕಾಂ). [?]

ಆನೆಯಖೇಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ದೇವರಾಯಪುರದ ಗ್ರಾಮವನೂ ಆನೆಯಖೇಡೆಯ ನಂಜರಾಯಗಳು ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟನು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೬, ೧೮–೭ ; 1488). [ಆನೆಯ + ಖೇಡೆ]

ಆನೆಯಗೊಂದಿ 'ಆನೆಗುಂದಿ' ನೋ.

ಆನೆಯಪೊನ್ (ನಾ). ಆನೆಯ ಮುದ್ರೆಯ ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ: ವರ್ಷಂ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಆನೆಯಪೊನ್ನಾಱುಗದ್ಯಾಣಮುಂ ಧರಣಪೊನ್ನ ಆದಿತ್ಯ ದೇವರ್ಗೆ ಇಕ್ಕುವ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೭೫–೧೦ ; 987).
[ಆನೆ$_1$ + ಪೊನ್]

ಆನೆಯಮದ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಗಜಭಕ್ಷಃ — ಆನೆಯ ಮದ" (ಓಷಧಿ. ೪೫). [?]

ಆನೆಯಸೇಸೆ (ನಾ). ಆನೆಗಾಗಿ ಹಾಕುವ ಒಂದು ತೆರಿಗೆ: ತೊದರು ಗಳ ಆನೆಯಸೆ[ೇಸೆ]ಗ ೬ ಪ ೧ ಹಾ ೨ ಕುದುರೆಯ ಸೇಸೆ ಗ ೫ ಪ ೯ ಹಾ ೩ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೮೪–೬೪ ; 1230) ; ಕುಳುನೂಲೊಳಗಾದವು ಕಟ್ಟುಗೂಳು ಕಟಕಸೇಸೆ ವೀರಸೇಸೆ ಆನೆಯಸೇಸೆ ಕುದುರೆಯಸೇಸೆ ಬಾಸಿಗದೆಱೆ ಹೊಗೆದೆಱೆ ಮಗದೇಱೆ ಪಂಚಕಾರುಕ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭೧–೨೭ ; ?). [ಆನೆ$_1$ + ಸೇಸೆ]

ಆನೆಯಾಳ್ (ನಾ). ಆನೆಯ ಬಲವುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯ: ಗುರು ದೀಕ್ಷಾವಿಧಿಗಳ್ಗೆ ಮಂತ್ರಿ ಹಿತಕಾರ್ಯಾಲೋಚನಕ್ಕಾಳ್ದನುರ್ವರೆಯಂ ಕಾವಗುಣಕ್ಕೆ ನರ್ಮಸಚಿವಂ ಕ್ರೀಡಾರಸಕ್ಕಾನೆ[ಪಾಠಾಂ. ಸೆ]ಯಾಳ್ ಗುರುಭಾರಕ್ಕಿಱಿವಾಳ್ (ಗದಾಯು. ೫–೩೫). [ಆನೆ$_1$ + ಆಳ್$_2$]

ಆನೆಯುಂಡಿಗೆ (ನಾ). ಆನೆಯ ಮುದ್ರೆ, —ಲಾಂಛನ: ಅಂತು ಶ್ರೀದತ್ತನಿಂದಿತ್ತಲಾನೆಯುಂಡಿಗೆ ಸಲುತ್ತುಮಿರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೧೭ ; 1122). [ಆನೆ$_1$ + ಉಂಡಿಗೆ$_3$]

ಆನೆಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅರಸನ್ನನ್ನಿ ಪೋಪಲ್ಲಿ ತನ್ನಾಳ್ ಪೊಪಲ್ಲೆ ವಿಸಸೆ ಆನೆಯೂರ್ ತಾಗಿ ಎಚ್ಚು ಎಱಿದು ಆನೆಯ ಎಱಿದಟ್ಟೆ ಕಾದು ಸತ್ತ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೩೦–೧೧ ; 800) ; ದ್ವಿಸನ್ನಿ ಸತ್ತಿವಂಗಲದ ಆನೆಯೂರ್ ಉತ್ತರಸ್ಯಾಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೯, ೧೧–೧೨ ; ?). [ಆನೆ$_1$ + ಊರ್]

ಆನೆರಕ್ಕಸ (ನಾ). "ಗಜಾಸುರ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಆನೆ$_1$ + ರಕ್ಕಸ]

ಆನೆರದ (ನಾ). ಆನೆಯ ಹಲ್ಲು: ಮುತು ಹವಳ ಆನಿ[ನೆ]ರದ ಕೊಂಡು ಮಾಡಿದು ಧರ್ಮ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೮೮–೯ ; ?).
[ಆನೆ$_1$ + ರದ]

ಆನೆಲೋಳಿಸರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡಲೋಳಿಸರದ ಗಿಡ (ಕಿ). [ಆನೆ$_1$ + ಲೋಳಿಸರ. / **ತುಳು.** ಆನೆಇಲೋಳಿಸರ]

ಆನೆವರಿ$_1$ (ನಾ). ಆನೆ ನುಗ್ಗುವಂತೆ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗುವಿಕೆ; ಆನೆಯ ನುಗ್ಗಾಟ. 'ಆನೆವರಿವರಿ' ಪರಾ. [ಆನೆ$_1$ + ಪರಿ$_2$]

ಆನೆವರಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; ಪಂಢರಾಪುರಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು ನಾಲ್ಕು ಮೈಲಿಗಳ ದೂರವಿರುವ ಆನೆವಳಿ (?): ಮಹಾದೇವಗಿರೇಃ ಪೂರ್ವತ ಆನೇ[ಆನೆ]ವರಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೧೧೭–೧೬ ; 516). [ಆನೆ$_1$ + ಪರಿ$_0$ (< ಪುರಿ ?)]

ಆನೆವರಿ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಂಕ: ಕೂಡಲ ಸಂಗವದ ರಾಮ ತೀರ್ಥಕ್ಕೆ ಆನೆವರಿಯಂ ಕೊಟ್ಟರಲ್ಲಿ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೫, ರಾಣಿಬೆ. ೨೭–೭ ; 970). [ಆನೆ$_1$ + ವರಿ$_1$]

ಆನೆವರಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ಆನೆ ನುಗ್ಗುವಂತೆ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗು: ವಿರೋಧಿ ಸೇನೆಯೊಳಾನೆವರಿವರಿದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭–೩೨) ; ತಾಲಫಲಗಳನಲುಗಿ ಕೆಡಹಿದನಾನೆವರಿವರಿದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೧೫–೨೬).
[ಆನೆವರಿ$_1$ + ಪರಿ$_1$]

ಆನೆವಸದನ (ನಾ). ಆನೆಯ ಅಲಂಕಾರ; ಆನೆಯಂತೆ ಅಲಂಕಾರ. 'ಆನೆವಸದನಂಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಆನೆ$_1$ + ಪಸದನ]

ಆನೆವಸದನಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆನೆಯಂತೆ ಸಿಂಗರಿಸಿಕೊ, —ಅಲಂಕಾರಮಾಡಿಕೊ: ಕುಮಾರಂ . . . ಗಜಮದದಿಂ ತಿಳಕವಿಕ್ಕಿ ಸೆಂದುರದ ಬಿರುಮುಗುಳಂ ಕಱುಂಬಿ ಕಮಳಪತ್ರಮಂ ರಾಗವಟ್ಟೆ ಕಟ್ಟೆಕಾವುವೆರಸಿರ್ದ ಕರಿಯನೆಯ್ದಿಲನಂಕುಶಂ ಮಾಡಿ ಪಿಡಿದು ವಿನೋದದಿನಾನೆವಸದನಂಗೊಂಡು (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೧೧೧ ವ). [ಆನೆವಸದನ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆನೆವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆ ಮಹೀವಲ್ಲಭನ ಮೋಹದ ಭಂಟನಾಗಿ ಸಂ[ದ] ಆನೆವಳಿಯ ಸಿರಿಯಣ ನಾಯಕನು ತಂನ ಹುಟ್ಟು ಕಟ್ಟಳೆಗೆ (ಕಇ. I, ೬೦–೭ ; ?). [ಆನೆ$_1$ + ಪಳಿ$_0$ (< ಪಳ್ಳಿ)]

ಆನೆವಱಿ, ಆನೆಮಱಿ (ನಾ). ಆನೆಯ ಮರಿ: "ಚೆಲ್ವ ಪಲ್ಲಮಱಿಯೆನಲ್ಕಾನೆವಱಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೨). **ಆನೆಮಱಿ**: ಏನನೆಂಬೆನು ಬಸವ ನೀನೀವಾನೆಮಱಿಗಳು ಬಡಕುದುರೆಗಳು . . . ತಾನಿವೆಲ್ಲಂ ಶರಕೆ ಶರಣವಿತಾನಕಿತ್ತಲು ನೋಡು (ಬಸವು. ೨೨–೫೫). [ಆನೆ$_1$ + ಮಱಿ]

ಆನೆವಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ; ಆನೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಾರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ನಗಾರಿ: ಮೊಳಗಿದವಾನೆವಱೆ ಗಜಱಿದವು ಡೌಡೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫–೨೮).
[ಆನೆ$_1$ + ಪಱೆ$_1$]

ಆನೆವಱೆಘೋಷಣ (ನಾ). 'ಆನೆವಱೆ'ಯ ಮೂಲಕ ಬಿರುದನ್ನು ಘೋಷಿಸುವವನು: ಚಮರೀ ಧ್ವಜವಿರಾಜಿತರಾನೆವಱೆಘೋಷಣರ್ ಸತ್ಯಮಣಿಭೂಷಣರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೦೪–೧೧ ; 1046).
[ಆನೆವಱೆ + ಘೋಷಣ]

ಆನೆವಾಂಗು (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ವಿದ್ಯೆ; ಗಜ ವಿದ್ಯೆ: ಕಲ್ತಾನೆವಾಂಗು ಗೆಲೆ ಸಲೆ ಸೋಲ್ತಾನೆಗೆ ಲೆಕ್ಕಮಿಲ್ಲ ಬಿನ್ನಣಮೆನ್ನೊಳ್ ನಿಲ್ತಳವಳವಿಗಱಿಯಲೆ ಕವಲ್ತುದು ಬಿಡಿಸುವುದಿಭೇಂದ್ರಮಂ ಖಚರೇಂದ್ರಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೨೪) ; ಇಕ್ಕೆಲದಾನೆವಾಂಗಿನ ನಿಶಾದಿಗಳಂ ದೊಡನೇಱಿ ಕಾದೆ ಕಾಲ್ವಕ್ಕದ ಕೊಂತಧಾರಿಣಿ ಕೃತಾಂತನ ಪೆರ್ವಡೆಯಂತೆ ಮಿಱಿ ಬಂದೆಕ್ಕತುಳಂಗಳಿಂದಿಱಿಯೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭–೭೬).
[ಆನೆ$_1$ + ಪಾಂಗು]

ಆನೆವಾರು (ನಾ). = ಆನೆವಾಂಗು (?): ತಮ್ಮ ತಕ್ಕಿನ ಮೂಱುಂ ತಕ್ಕುಗಳುಮನಡರಿಯುಂ ತೊಡರಿಯುಂ ನುಡಿದಂತೆ ತಂತಮ್ಮಾನೆಯೊಳ್ತನಮುಮಂ ಬಿನ್ನಣಮುಮಂ ಮೆಱೆದಾನೆವಾರು [ಪಾಠಾಂ. ದಾನೆವಾತು]ಗಳೊಳಮುಂಡಿಗೆವಾದರೊಳಂ ಪುಗದೆ ಸಲೆ ಬರ್ದ ಗಜವಿಜಯಿಗಳಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೨೭ ವ). [ಆನೆ$_1$ + ಪಾರು ?]

ಆನೆವಾಲು (ನಾ). ಆನೆಯ ಹಾಲು: ಆನೆವಾಲು, ಪನ್ನೋಲೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೨೬ ಉದಾ). [ಆನೆ$_1$ + ಪಾಲು$_1$ (< ಪಾಲ್$_1$)]

ಆನೆವಿದ್ದಸಱಿ 'ಆನೆಬಿದ[ದ್ದ]ಸಱಿ' ನೋ.

ಆನೆವಿನ್ನಾಣಿ (ನಾ). ಗಜಶಾಸ್ತ್ರನಿಪುಣ: ಕುಮಾರಂ ಕಂಡೀ ಕಟ್ಟಾನೆಯನೇಱಿದೊಡಾನೆಯಾನೆವಿನ್ನಾಣಿಯೆಂದು ಸರಂದೋಱಿದ ಸರದ ಬಱಿಯನೆ ಗಱಿವಱಿಯ ಪಾವಿನಂತೆ . . . ಚಪ್ಪರಿಸಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೧೧೩ ವ) ; ಈ ನವಮದಮಾತಂಗಮನೇಱಿದೊಡಾನೆವಿನ್ನಾಣಿ ನಾನಹೆನು (ನೇಮಿಪು. ೯–೯). [ಆನೆ$_1$ + ಬಿನ್ನಾಣಿ]

ಆನೆವೆಡಂಗ (ನಾ). ಆನೆಯಂತೆ ಬೆಡಗುಳ್ಳವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅಮೋಘವರಿಷದೇವ . . . ಅಂಕತ್ರಿಣೇತ್ರನಾನೆವೆಡಙ್ಗಂ ವನಗಜಮಲ್ಲಂ ಕಚ್ಚೆಗ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಶ್ರೀಮತ್ ಕನ್ನರ ದೇವ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧–೩ ; 950) ; ಆನೆವೆಡೆ(ಡ)ಙ್ಗಂ ಮದಗಜಮಲ್ಲಂ (ಇಆ. XII, ೨೫೭–೧ ; 951) ; ಮದಗಜಮಲ್ಲನಾನೆವೆಡಂಗ ಶ್ರೀ ಕನ್ನರ ದೇವ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೭೬–೫ ; 991). [ಆನೆ$_1$ + ಬೆಡಂಗು + –ಅ$_7$]

ಆನೆವೆಣ (ನಾ). ಆನೆಯ ಹೆಣ: ಆನೆವೆಣಗಳು ತೇಲಿದವು ಕುದುರೆಯಟ್ಟೆ ಮಾನವ ಸಬದೊಡಗೂಡಿಯೇನೆಂಬೆ ರಕುತದ ಪೆರ್ದೊರೆಱ ಪರಿಯಲು ತಾನೆದ್ದು ಕುಣಿದ ನಾರದನೂ (ವರ್ಧಚ. ೬–೧೨೦).
[ಆನೆ$_1$ + ಪೆಣ]

ಆನೆವೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತು[ಜೊ]ಂಮಂಣ ಒಡೆಯರ ನಿರೂಪದಿಂ ದೇವರಾಯ ಒಡೆಯರ ಆನೆವೇರಿಯದ ಉಭಯ ಮಾರ್ಗ್ಗದ ಸುಂಕದ ಮಾನಿಕಪ್ಪ ಮೂಗವಾಡಿಯ ಪುರದ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ४२८–೧೧ ; 1405) ; ಆ ರಾಯಂಣ ಒಡೆಯರು ಅಗರದ ರಾಜ್ಯ ಆನೆವೇರಿಯ ಹನಗವಾಡಿಯ ಭಾಗದ ನಾಡು ಹೊಳೆಯ ಹೊಂನೂರ ನಾಡನು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೧–೧೭ ; 1431). [ಆನೆ$_1$ + ಪೇರಿ ?]

ಆನೆಸತ್ತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ (ವೈಔಗ. ೨೮–೫೪೬).
[ಆನೆ$_1$ + ಸತ್ತೆ$_1$]

ಆನೆಸವಾರಿ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯನ್ನು ಹತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ: ಆನೆಸವಾರಿ ತಾತೆಹುಳ್ —ಇತ್ಯಾದಿ ಹಲವು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆಡಿಸುತ್ತಾ (ಮುನಿಮಾ. ೧೭೫). [ಆನೆ$_1$ + ಸವಾರಿ]

ಆನೆಸಾಲೆ (ನಾ). ಆನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಸ್ಥಳ; ಗಜಶಾಲೆ: ಸೊದೆವೞಿದರಮನೆಯಂ ಬಳಸಿದಾನೆಸಾಲೆಗಳೆಸೆಗುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೬೫).
[ಆನೆ$_1$ + ಸಾಲೆ$_2$]

ಆನೆಸುಂಡೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಸುಂಡೇಗಿಡ (ವೈಔಗ. ೭೦–೧೪೪೦). [ಆನೆ$_1$ + ಸುಂಡೆ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಆನೆಸೂಜಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡಸೂಜಿ; ದಬ್ಬಳ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಆನೆ$_1$ + ಸೂಜಿ]

ಆನೆಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬನವಾಸಿಯ ಆನೆಸೆಟ್ಟ[ಟ್ಟಿ]ಯ ಅಳಿಯ ಬಸನ್ತಕುಮಾರ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೭೧–೨೭ ; 692).
[ಆನೆ$_1$ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಆನೆಸೊಗಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ (ವೈಔಗ. ೧೯–೩೩೬).
[ಆನೆ$_1$ + ಸೊಗಟೆ]

ಆನೆಸೊಳ್ಳೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಸೊಳ್ಳೆ (ಕಿ). [ಆನೆ$_1$ + ಸೊಳ್ಳೆ]

ಆನೆಹಲ್ಲು (ನಾ). ಆನೆಯ ಹಲ್ಲು; ದಂತ.
[ಆನೆ$_1$ + ಹಲ್ಲು (< ಪಲ್). / ತಮಿ. ಆನೈಪಲ್ ; ತೆಲು. ಏನುಗಪಲ್ಲು]

ಆನೆಹುಣಿಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ದೊಡ್ಡ ಹುಣಿಸೆ (ವೈಔಗ. ೩–೩೭). [ಆನೆ$_1$ + ಹುಣಿಸೆ (< ಪುಣಿಸೆ)]

ಆನೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ದೊಡ್ಡ ಹುಲ್ಲು: ಗಿನಿಹುಲ್ಲು, ಆನೆಹುಲ್ಲು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕೃಷಿಕನು ಇತರ ಬೆಳೆ ಬೆಳೆಯುವಂತೆ ಬೆಳೆಯಬೇಕು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೭೭೬). [ಆನೆ$_1$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಆನೆಹೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಪಾದ. ೨. ಆನೆಯು ಹೆಜ್ಜೆಹಾಕುವ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹಾಕುವ ಹೆಜ್ಜೆ: ಆನೆಹೆಜ್ಜೆಯನಿಟ್ಟು ಹೊಸಕಿದೆಯ ಹೊರಳಿಸುತ ಪಾರಸಿಕ ಜನರನ್ (ಪಾರಸಿ. ೧೯–೯).
[ಆನೆ$_1$ + ಹೆಜ್ಜೆ (< ಪಜ್ಜೆ)]

ಆನೇಕಾಲಹರಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹರಕೆ; ಆನೆಯ ಕಾಲಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಎಳೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆಂದು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಹರಕೆ: ಕನ್ನಡ ರಮಣಿಯರು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಅನುಸರಿಸಿದ ಸಿಡಿ, ಸಹಗಮನ, ಆನೇಕಾಲ ಹರಕೆ, ಜೋಹಾರ ಮುಂತಾದ ಕಠೋರವಾದ ಪದ್ಧತಿಗಳು ಅವರ ವೀರಜೀವನದ ಉಜ್ವಲತೆಯನ್ನು ಬೀರುತ್ತವೆ (ಕವಿಂಚಿ. ೨೯). [ಆನೆ$_1$ + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಹರಕೆ (< ಪರಕೆ$_1$)]

ಆನೇಕೆರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಚೆಂನಿಗರಾಯಸ್ವಾಮಿ ಸೇವೆಗೆ ಆನೇಕೆರೆ ಭಾರದ್ವಾಜ ಗೋತ್ರದ . . . ಗಿರಿಯಪ್ಪ ಹೆಬ್ಬಾರ ಮಗ ವೆಂಕೈಯನು (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೨೭–೩ ; 1767).
[ಆನೆ$_1$ + ಕೆರೆ$_2$ (< ಕೆಱೆ)]

ಆನೇಗೊಂದಿ ‘ಆನೆಗುಂದಿ’ ನೋ.

ಆನೇದುಡ್ಡು ‘ಆನೆದುಡ್ಡು’ ನೋ.

ಆನೇಬಿದ್ದಜಱಿ ‘ಆನೆಬಿದ[ದ್ದ]ಸಱಿ’ ನೋ.

ಆನ್ಮೆ (ನಾ). ಅಹಂಭಾವ; ತನ್ನತನ: ನನ್ನೆದೆಯಾನ್ಮೆಯ ಮಲ್ಲನ ತರಿಯದೆ (ಗಿಏಂ. ४४–೬). [ಆನ್$_2$ + –ಮೆ$_1$]

ಆನ್ವೀಕ್ಷಿಕಿ (ನಾ). ತರ್ಕವಿದ್ಯೆ; ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರ: ಆನ್ವೀಕ್ಷಿಕಿಯೆಂದೂ ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಇರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೧೧).
[ಸಂ. ಆನ್ವೀಕ್ಷಿಕೀ]

ಆಪ$_1$ ‘ಆಱು’ ಪರಾ.

ಆಪ$_2$ (ನಾ). ನೀರು; ಜಲ. [ಸಂ.]

ಆಪಕ್ವ (ಗು). ೧. ಅರ್ಧಪಕ್ವವಾದ, —ಬೆಂದ, —ಬಲಿತ. (ನಾ). ೨. ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ ಹುರಿದ ಧಾನ್ಯ. ೩. ದೋಸೆ; ರೊಟ್ಟಿ. [ಸಂ.]

ಆಪಗಾವಾರಿ (ನಾ). ನದಿಯ ನೀರು: ಅಂಬೋಧಿ ತೀರ್ಥಾಪಗಾವಾರಿ ವಿರಾಜಚ್ಚಂದ್ರಕಾಂತೋಪಲ ಕಲಶಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೮೦).
[ಸಂ. (ಆಪಗಾ + ವಾರಿ)]

ಆಪಗಾಸ್ನಾನ (ನಾ). ನದಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ: ಆ ಪರಮ ಪುರುಷ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಸೀತೆ ಸಹಿತ ಬಳಿಕಾಪಗಾಸ್ನಾನಮಂ ರಚಿಸಿ ಸಂಧ್ಯಾಕೃತ್ಯಗಳ ಮಾಡಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೩–೮–೧೮).
[ಸಂ. (ಆಪಗಾ + ಸ್ನಾನ)]

ಆಪಗೆ (ನಾ). ನದಿ; ಹೊಳೆ: ಶುಭಕರದಾಪಗೆಗಳ್ ಮಹಿಮೆಯಿಂದೆ ಪರಿರಾಜಿರ್ಕುಂ (ಹವ್ಮಾರ. ೧–೫೪); ಒಗುಮಿಗೆಯ ಸೊಗದಗೆಯ ನಾಪಗೆಯ ತಾಳ್ದಿದನೊಸಗೆಯ (ಉದ್ಭದೇ. ೬–४). ‘ಅಮರಾಪಗೆ’, ‘ದೇವಾಪಗೆ’, ‘ಸುರಾಪಗೆ’ ಪರಾ. [ಸಂ. ಆಪಗಾ]

ಆಪಡಿ (ನಾ). ಆ ರೀತಿ; ಹಾಗೆ: ಆ ಪುರದುತ್ತರಭಾಗದೊಳಾಪಡಿಯೆನೆ ನೆಗಳ್ದಯೆಳೆಹಯೆಂಬುದು ಲಕ್ಷ್ಮೀಪರಿವ್ರಿ[ವೃ]ತನಗಸ್ತ್ಯೇಶನುಮಾಪತಿ ದೇವಾಧಿ[ದೇವ]ನೆಸೆದಿಪ್ಪುದಱಿಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೬४–೩೦ ; 1154).
[< ಅಪ್ಪಡಿ$_1$]

ಆಪಣ (ನಾ). ಅಂಗಡಿ; ಪೇಟೆ: “ಪಣ್ಯಂ, ವಿಕ್ರಯಶಾಲಾ, ಆಪಣಃ, ವಿಪಣಃ –ಈ ४ ಅಂಗಡಿ” (ಹಲಾಯು. ೫೦–೧४೧); ಧನದ ಭವನ ಮೆನಿಪ ಸಿರಿಯ ಬಚ್ಚರಾಪಣಂಗಳಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೮ ರ); ಬಿಡುವಿಲ್ಲದೀ ಜೀವಿತಾಪಣದ ಸರಕೆಣಿಸೆ ಕಡೆಯೇನು (ಮಂಕುಕ. ೫೯४). [ಸಂ.]

ಆಪಣಿಕ (ಗು). ೧. ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿನ; ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ವರ್ತಕ; ವ್ಯಾಪಾರಿ. [ಸಂ.]

ಆಪತು ‘ಆಪತ್ತು’ ನೋ.

ಆಪತ್ಕಾಲ (ನಾ). ತೊಂದರೆಯ ಕಾಲ; ಕಷ್ಟದ ವೇಳೆ: ಭಯಂಕರವಾದ ಆಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಧೃತಿಯಿಂದ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ಸಮಚಿತ್ತತೆಯನ್ನು . . . ವ್ಯಾಸರು ಗೀತೆಯ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಸಿದರು (ಋಕ್ಸಾರ. ೧೨४ ಪೀ); ಆಪತ್ಕಾಲಕ್ಕೆ ಆದವನೇ ನೆಂಟ (ಗಾದೆ). [ಸಂ. (ಆಪದ್ + ಕಾಲ$_1$)]

ಆಪತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಬರುವುದು; ಉಂಟಾಗುವುದು; ಪ್ರಾಪ್ತಿ. ೨. ಕಷ್ಟ; ಆಪತ್ತು. ೩. ಸಂಕೋಚ: ನಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಇಷ್ಟು ಆಪತ್ತಿಯೆ? ಮಡಿ ಮೈಲಿಗೆಯ ವಿಷಯವಲ್ಲವಷ್ಟೆ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೮೦). [ಸಂ.]

ಆಪತ್ತಿಗ (ನಾ). ಕಷ್ಟದ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಆದವನು : ಪವನಜ ಪಾರ್ಥರುಬ್ಬಟೆಯ ನಿಲಿಸುವಾಪತ್ತಿಗರು ನಮಗಿಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೭); ನಿನ್ನಂತೆ ಕೇವಲಾಪತ್ತಿಗರು ಯಿನ್ನಾವ ಲೋಕದೊಳಗಿಹರು (ನವಮೋ. ೨೭-೫೬). [ಆಪತ್ತು + -ಇಗ]

ಆಪತ್ತು, ಆಪತು (ನಾ). ಕಷ್ಟ; ಅಪಾಯ; ತೊಂದರೆ; ಬಾಧೆ: ಅಪತ್ಪಯೋಧಿಯೊಳಗತ್ಯಾಪತ್ತಿಂದುಳ್ಕಿಮುಳ್ಕಿ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೬೧); ಅಂಜಿ ಕೆಲಸವನು ಮಾಡುತಿಪ್ಪ ವನಿತೆಗಾದಾಪತ್ತನಾಲಿಸದೆ . . . ಕೆಟ್ಟು ದಿಟ್ಟಸುವರದನೇನೆಂಬೆನು (ಹಚಕಾ. ೧೨-೧೧); ಆಪತ್ತು ಸುಖವು ಸರಿಯೆಂದು ಪೋಪಗೆ ಪಾಪವೆಲ್ಲಿಹುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೭೯). **ಆಪತು**: ಹಸಿವಿಗಾಪತಿಗುಳ್ಳಡದೆ ದೈವ (ಬಸವು. ೯-೯); ಆಪತಿಗೆ ಬಂದೊದಗಿದ್ದೈ ತಂದ್ಯೆ ಪಣವ (ಬಸವು. ೨೩-೩೨). [ಸಂ. ಆಪದ್]

ಆಪತ್ತುವಡು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಪಡು; ಪ್ರಯಾಸಪಡು; ತೊಂದರೆ ತೆಗೆದುಕೊ: ಕುತ್ಸಿತನಪ್ಪೀ ನಿನಗೆನಿತಾಪತ್ತುವಟ್ಟೊಡಂ ದುಃಖಮೆ ಕೈಸಾರ್ಗುಮಲ್ಲದೆ ರತ್ನಂ ಕೈಸಾರಲಱಿಯದು (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೬-೧೨೮); ಇಂತೇಕಾಪತ್ತುವಟ್ಟೆಯೆನೆ ಎನಗೊಂದೆಟ್ಟುಂಟು ಅದರ್ಕೆಣೆಯಂ ಮಾಡುವೆನೆಂದು ಆಪತ್ತುವಟ್ಟಪೆಂ ಎಂದೊಡರಸಂ ಕರುಣಿಸಿ (ಜೀವಸಂ. ೧೪೯-೩೧ ವ). [ಆಪತ್ತು + ಪಡು$_1$]

ಆಪತ್ಪ್ರತೀಕಾರ (ನಾ). ಆಪತ್ತಿಗೆ ಪರಿಹಾರ; ಕಷ್ಟವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವ ಪರಿಹಾರ: ಎಮಗಾಪತ್ಪ್ರತೀಕಾರಮಾವುದೀಗಳೆ ಬೆಸಸಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೬೧). [ಸಂ. (ಆಪದ್ + ಪ್ರತೀಕಾರ)]

ಆಪತ್ಸಂನ್ಯಾಸ (ನಾ). ಆಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಂನ್ಯಾಸ: ಆಪತ್ಸನ್ಯಾಸವನ್ನು ಕೊಡಿಸುವ ಕಾಲ ಮೀರಿತು (ಮಾಮುರಾ. ೧೧೧). [ಸಂ. (ಆಪದ್ + ಸಂನ್ಯಾಸ)]

ಆಪತ್ಸಖ (ನಾ). ಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಮಾಡುವ ಗೆಳೆಯ: ಈತನೆ ಆಪತ್ಸಖಂ (ವಸ್ತವಂ. ೬-೩೯). [ಸಂ. (ಆಪದ್ + ಸಖ)]

ಆಪದ (ನಾ). = ಆಪತ್ತು: ಆಪದ ಸುಖಸಾಧನಗಳಿಲ್ಲಿಯವು (ವಿಸೀಗೀ. ೧೧-೮). [< ಸಂ. ಆಪದ್]

ಆಪದ್ಧನ (ನಾ). ಆಪತ್ತಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಒದಗಲೆಂದು ಕೂಡಿಡುವ ಧನ, —ಹಣ: ಆಪದ್ಧನವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಡುವ ಬಯಕೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೪೫೨); ಉಳಿತಾಯವೇ ಆಪದ್ಧನ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಆಪದ್ + ಧನ)]

ಆಪದ್ಧರ್ಮ (ನಾ).(ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಿಷಿದ್ಧವಾದರೂ) ಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸಬಹುದಾದ ಧರ್ಮ: "... ನನ್ನ ಸಲುವಾಗಿ ನೀನು ಮಾಡಿದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನೂ ಬಲ್ಲೆ; ಆದರೆ ಇದನ್ನು ಆಪದ್ಧರ್ಮವಾಗಿ ಎಣಿಸು..." ಎಂದು ವಿಧವಿಧವಾಗಿ ಕೇಳಿಕೊಂಡಳು (ವಚಭಾ.೭); ಧರ್ಮ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದುಂಟು. ಆಪದ್ಧರ್ಮವೆಂಬುದೊಂದಂಥಾ ಪ್ರಯೋಗವು. ಅನಾಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಧರ್ಮವೇ ಆದರೂ ವಿಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾದುದು ಆಪದ್ಧರ್ಮವು (ಆರ್ಯಧ. ೧೩). [ಸಂ. (ಆಪದ್ + ಧರ್ಮ)]

ಆಪದ್ಬಂಧು (ನಾ). ಕಷ್ಟಕಾಲಕ್ಕೆ ಒದಗುವ ಸಹಾಯಕ: ಆಪದ್ಬಂಧುವೆಂದು ಈ ನಮ್ಮ ಪ್ರಮಿಾತ್ಯೂಸ್ ಏಕೆ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ? (ಬದ್ಧಪ್ರ. ಪೀ. XXXI). [ಸಂ. (ಆಪದ್ + ಬಂಧು)]

ಆಪದ್ಬಾಂಧವ (ನಾ). = ಆಪದ್ಬಂಧು: ಈ ಆಪದ್ಬಾಂಧವರ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಈಗಲೂ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವುದು (ಆರ್ಯಕೀ. ೫೫); ನಿನ್ನಂಥ ಆಪದ್ಬಾಂಧವ ಅವಳಿಗೆ ದೊರೆತದ್ದೇ ನನಗೆ ಪರಮಸಂತೋಷ (ಪುನರು. ೫೪೨). [ಸಂ. (ಆಪದ್ + ಬಾಂಧವ)]

ಆಪದ್ವಾರ್ತೆ (ನಾ). ಆಪತ್ತಿನ ಸುದ್ದಿ, —ಸಮಾಚಾರ: ನಿಮಗೆ ಸಂಭವಿಸಿದಾಪದ್ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ನಿನ್ನ ಬಂಧುಜಾಲಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯಪಡಿಸುವುದು ನಿಮಗೆ ವಿಧಿಯಲ್ಲವೇನಮ್ಮಾ? (ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರ. ೧೧೦). [ಸಂ. ಆಪದ್ವಾರ್ತಾ (ಆಪದ್ + ವಾರ್ತಾ)]

ಆಪದ್ವಿನೀತ (ಗು). ಆಪತ್ತಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ವಿನಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವ: ಆಪದ್ವಿನೀತನಂ ಧೃತಕೋಪನನಜ್ಞಾನಿಯಂ ಕೃತಘ್ನನನೆಂದುಂ . . . ಅಶೇಷ ದೋಷಾವಿಳನಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೫-೧೪). [ಸಂ. (ಆಪದ್ + ವಿನೀತ)]

ಆಪನ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಪ್ತಿ; ಹೊಂದುವಿಕೆ. ೨. ಮುಟ್ಟುವುದು; ಸೇರುವುದು. ೩. ಮೆಣಸು. [ಸಂ.]

ಆಪನ್ನ (ಗು). ೧. ಆಪತ್ತಿಗೆ ಗುರಿಯಾದ: ಶ್ರೀಪಾದಕಲ್ಪಪಾದಪಮಾಪನ್ನಾಶ್ರಿತಸುಖಪ್ರದಂ . . . ಎನೆ (ಜಗವಿ. ೧೦-೧); ಆಪನ್ನರಾದ ಜ್ಞಾತಿಗಳಂ ನಂಟರುಂ ನೇಹಿಗರುಂ ಚನ್ನಾಗಿ ಪರಿಪಾಲನೆಗೆಯ್ದು (ಭಾರಶಾಂ. ೬೭-೪೧೧). ೨. ಪಡೆದ; ಹೊಂದಿದ: ಆಕೆಯು ಕೆಳದಿ ಕಂಡು ವಿಸ್ಮಯಾಪನ್ನಮಾನಸೆಯಾಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೧೮ ವ); ಕನ್ನಡದ ಕೃತಿಯೆಂದವಜ್ಞಾಪನ್ನರಾಗದಿರಿ (ನಿಭಾಗ. ೧-೧-೪). [ಸಂ.]

ಆಪನ್ನಸತ್ತ್ವ (ನಾ). ಗರ್ಭಿಣಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು; ಬಸುರಿ: "ಆಪನ್ನಸತ್ವಾ, ಗುರ್ವಿಣೀ, ಅಂತರ್ವತ್ನೀ, ಗರ್ಭಿಣೀ – ಈ ೪ ಬಸಿಱಹೆಂಡಿತಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೨-೩೪೪). [ಸಂ. ಆಪನ್ನಸತ್ತ್ವಾ (ಆಪನ್ನ + ಸತ್ತ್ವ + -)]

ಆಪಮಿತ್ಯಕ (ಗು). ವಿನಿಮಯದಿಂದ ಪಡೆದ; ಪರಸ್ಪರ ಬದಲಾಯಿಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಆಪರಾಹ್ಣಿಕ (ಗು). ಅಪರಾಹ್ಣದ; ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಮೇಲಿನ. [ಸಂ.]

ಆಪರಾಹ್ಣಿಕಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಅಪರಾಹ್ಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ, —ಕರ್ಮ: ತತ್ಸಮಯದೊಳ್ ನಿರ್ವರ್ತಿತಾಪರಾಹ್ಣಿಕಕ್ರಿಯನಾಗಿ ಬಂದು (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೨೪ ವ). [ಆಪರಾಹ್ಣಿಕ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಆಪಸಾತು, ಆಪ್ಸಾತು (ನಾ). ೧. ಪರಸ್ಪರ. ೨. ಪರಸ್ಪರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ರಾಜಿ: ಏನೊಂದೆರಡ ಕಿರಕೋಳ ಪಾಪಕೆಲಸಾ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ದಯಮಾಡಿ ಆಪಸಾತಿನ್ಯಾಗ ಬಗಿಹರಿಸಿಗೊಂಡ ಬಿಡ್ರಿ (ನಡುಮ. ೧೪). **ಆಪ್ಸಾತು**: ೨. ಮುನಿಸಿಪಾಲಟಿಯೊಳಗ ರಿಜಸ್ಟ್ರೇಶನ್ ಇಲ್ಲದ ನಾಯೀ ಕಟ್ಟಲಿಕ್ಕೆ ಬರೋದಿಲ್ಲ. ಆಪ್ಸಾತಿನೊಳಗ ಬಗೀಹರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಿಡ್ರಿ (ಪ್ರೇಮತ. ೨೭). [← ಮರಾ. ಆಪಸಾಂತ್]

ಆಪಸ್ತ (ನಾ). ಬಂಧು; ನೆಂಟ: ಅದರ ವಳಗೆ ಆಪಸ್ತ ಆದವರ ಕಡೆಯಿಂದಾ ಯೇನಾದರೂ ತಾಮಸ ವಿಘ್ನ ಬಂದರೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೧೩). [← ಹಿಂ. ಆಪಸ್]

ಆಪಾಂಡು (ಗು). ೧. ನಸುಬಿಳುಪಾದ: ವನಿತಾ ಮಧುರಾಧರದಿಂಪನೆ ಬಯಸಿ ಬೆಳರ್ತುದೆನಿಪ ಬೆಳ್ಪಿಲೆ ಬಿಡದೇಂ ನೆನೆಯಿಸಿದುದೊ ತರುಣೀಜನಘನವಿರಹಾಪಾಂಡು ಗಂಡಮಂಡಳದಿರವಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೧೦೩). ೨. ತುಂಬ ಬಿಳುಪಾದ: ವರುಣಮಕರಹಸ್ತೋಚ್ಛೀಕರಾದ್ರ್ರಂ ಪ್ರತೀಚೀಶರಧಿ ವಿಮಳಫೇನಾಪಾಂಡುವಸ್ತ್ರಾದ್ರಿ . . . ತೀಡಿತ್ತಿರದೆ ಮುದಿತ ವಿಶ್ವಂ ನಾಭಸಂ ಮಾತರಿಶ್ವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೩೦). [ಸಂ.]

ಆಪಾಂಡುರ (ನಾ). = ಆಪಾಂಡು. [ಸಂ.]

ಆಪಾಟೆ (ಗು). ೧. ಅಷ್ಟು. ೨. ಅಷ್ಟೊಂದು; ತುಂಬ: ಅವನಿಗೆ ಆಪಾಟೆ ದಿಗಿಲಿದೆಯಲ್ಲ (ಸಾಹೇಬ್. ೨೪೨). [(ಆ$_2$ (< ಅದು$_1$) + ಪಾಟ$_1$]

ಆಪಾತ (ನಾ). ೧. ನುಗ್ಗುವುದು; ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು; ಮುತ್ತಿಗೆ. ೨. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿಸುಡುವುದು; ಇಳಿಸುವುದು. ೩. ಉಂಟಾಗುವುದು; ಸಂಭವ. ೪. ಮೇಲ್ನೋಟ; ಹೊರನೋಟ. [ಸಂ.]

ಆಪಾತತಃ (ಅ). ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ; ಹೊರನೋಟಕ್ಕೆ: ಇಲ್ಲಿ ವಕ್ರೋಕ್ತಿಯೆಂದರೆ ನಮಗೆ ಆಪಾತತಃ ತೋರುವಂತೆ ಕುಟಿಲೋಕ್ತಿಯಲ್ಲ (ಭಾರವಿಾ. ೬೬); ಆದರೆ ಆಪಾತತಃ ಆ ವನದ ಮಧ್ಯದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೋಗುವುದು ಹೇಗೆ (ಕಪಾಕುಂ. ೧೬). [ಸಂ.]

ಆಪಾತಮಧುರ (ನಾ). ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಮನೋಹರವಾದದ್ದು. [ಆಪಾತ + ಮಧುರ]

ಆಪಾತರಮಣೀಯ (ಗು). ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ ರಮ್ಯವಾಗಿರುವ; ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೋರುವ; ಅವಿಚಾರಿತ ರಮಣೀಯ: ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆಪಾತರಮಣೀಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳೂ ವಿಷಯಗಳೂ ಎಷ್ಟೋ ಇವೆ (ರೂಢಿ). [ಆಪಾತ + ರಮಣೀಯ]

ಆಪಾತರೂಪ (ನಾ). ಹೊರಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಆಕಾರ; ಮೇಲುರೂಪ. [ಆಪಾತ + ರೂಪ]

ಆಪಾದನೆ (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪುಹೊರಿಸುವುದು; ಆರೋಪಣೆ: ಈತನ ಮೇಲೆ ಕೋರ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಆಪಾದನೆಗಳಿವೆ (ರೂಢಿ). ೨. (ಉಕ). ತಪ್ಪು; ಆರೋಪ. [ಸಂ. ಆಪಾದನ]

ಆಪಾದಮಸ್ತಕ (ಅ). ಕಾಲಿನಿಂದ ಹಿಡಿದು ತಲೆಯವರೆಗೆ; ಅಡಿಯಿಂದ ಮುಡಿಯವರೆಗೆ: ಆಪಾದಮಸ್ತಕಾಂತವಯವಂಗಳಿಗೆ ವಸುದೀಪಿತದ ಮಣಿಖಚಿತದಾಭರಣಮಳವಡಿಸಿ (ನವಮೋ. ೧೩-೪೬); ಸರ್ವಜ್ಞನು ಭೋಜಕುಮಾರನನ್ನು ಆಪಾದಮಸ್ತಕವೂ ನೋಡಿ (ಕಲಾಧ. ೬೬). [ಸಂ. ಆಪಾದಮಸ್ತಕಂ]

ಆಪಾದಿತ (ಗು). ೧. ಹೊಂದಿದ; ಪಡೆದ; ಸಂಪಾದಿಸಿದ: ಶ್ರೀ ಕಾಳಿದಾಸ [ದಣ್ಣಾ]ಧಿಪನಾಪಾದಿತ ವಿಶುದ್ಧಯಶನುತ್ಪಾದಿತ ಚಾ[ಳು]ಕ್ಯ ರಾಜರಾಜ್ಯಾಭ್ಯುದಯಂ (ಕಇಅ. ೩-೨-೬೪; 1058). ೨. ತಂದುಕೊಂಡ. ೩. ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ. (ನಾ). ೪. ತಪ್ಪು ಆರೋಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು: ಅವನನ್ನು ಆಪಾದಿತನಂತೆ ನೋಡಿದಾಗ ಅವನಲ್ಲಿ ಕೆಡಕು ಭಾವನೆಗಳು ಉದ್ಭವಿಸುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ (ರಂಗರೋ. ೧೨೬). [ಸಂ.]

ಆಪಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಪ್ಪನ್ನು ಹೊರಿಸು; ಆರೋಪಮಾಡು: ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಂದವಳು ನೀನೆ ಎಂದು ಮಗಳನ್ನು ಮುದುಕ ಆಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದ (ಕಮನೆ. ೧೦೦). [ಆಪಾದನ$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಆಪಾನ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಡ ಕುಡಿಯುವುದು; ಪಾನಗೋಷ್ಠಿ: "ಆಪಾನಂ, ಪಾನಗೋಷ್ಠೀ – ಈ ೨ ಕಳ್ಳುಡಿವುದು" (ಹಲಾಯು. ೫೪-೧೭೩). ೨. ಮಿಾರಿ ಕುಡಿಯುವುದು: "ಮಿಾಱಿಕುಡಿವುದಾಪಾನಂ ಪಾನಗೋಷ್ಠಿಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೬೬-೮). ೩. ಮದ್ಯವನ್ನು ಮಾರುವ ಅಂಗಡಿ. [ಸಂ.]

ಆಪಾಲಿ (ನಾ). ಹೇನು. [ಸಂ.]

ಆಪಾಳಿತ (ಗು). ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ: ಅಖಿಳಕ್ಷ್ಮಾಪಾಲ ಮೌಳಿಮಣಿ ಕಿರಣಾಪಾಳಿತ [ಪಾಠಾಂ. ಪಾಟಲ] ನಖಮಯೂಖ ರಂಜಿತಚರಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೮). [ಸಂ. ಆಪಾಲಿತ]

ಆಪಿಡು (ಕ್ರಿ). ಬೆಣೆಹಾಕು; ಸಂದುಮುಚ್ಚು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಆಪು$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಆಪೀಡ (ನಾ). ೧. ಒತ್ತುವುದು. ೨. ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಧರಿಸುವ ಆಭರಣ; ಶಿರೋಭೂಷಣ: "ಆಪೀಡಃ, ಶೇಖರಃ–ಈ ೨ ಬಾಸಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೧-೪೦೦); ಜನನಿಯ ವಕ್ತ್ರಾಬ್ಜದೊಳ್ ಚಂದ್ರಮಂ ಪೊಕ್ಕುದನಲ್ತೇ ಕಂಡೆ ನಾಂ ಸ್ವಪ್ನದೊಳೆನುತೆ ಮನಂಗೊಂಡು ತತ್ಸ್ವಪ್ನ ಸಾದೃಶ್ಯದೆ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನೆಂಬೀ ಮೊದಲ ಪೆಸರನಿಟ್ಟಂ ತನೂಜಂಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೩೧). [ಸಂ.]

ಆಪೀನ (ಗು). ೧. ದೊಡ್ಡದಾದ; ದಪ್ಪನಾದ. (ನಾ). ೨. ಕೆಚ್ಚಲು: "ಊಧಸ್, ಆಪೀನಂ – ಈ ೨ ಕೆಚ್ಚಲ್" (ಹಲಾಯು. ೪೫-೧೧೬). [ಸಂ.]

ಆಪು$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜೊಂಡುಹುಲ್ಲು: ಜಲನಿಧಿಯ ತದ್ವಾರಿಶೀಕರಗಳು ಕವಿದವಿವರಳಿವಿಂಗವು ಮಿಗೆ ಬೆಳೆಯಿತಾಪುಗಳಾಗಿ ಮುಸಲಗಳಂತೆ ಮೊನೆಯಾಗಿ (ತಿಮ್ಮಮಾ. ೧-೫೯); ಈ ಜಲ್ಲಿಯಂತಹ ವಸ್ತುಗಳನಂತರ ಸಮುದ್ರದ ಆಪು (Sea-weeds), ಶಂಖದಮಿಾನು, ಏಡಿ ಮತ್ತು ಹುಳುಹುಪ್ಪಡಿಗಳು ತಲೆದೋರಿದುವು (ಮತಂಜ. ೧೮); ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಆಪಿನಿಂದ ಹೊಡೆದಾಡಿ ಅವರು ಮಡಿಯಹತ್ತಿದರು (ಭಾಮೃತ. ೪೯೫). ೨. ರಾಗಿಯ ತೆನೆಯ ಒಂದು ಎಸಳು (ದಕ. ೩). [?]

ಆಪು$_2$ (ನಾ). ಬೆಣೆ. 'ಆಪಿಡು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆಯ್ಪು; ಮಲ. ಆಪ್ಪು; ತೆಲು. ಆಯ್ಪು]

ಆಪು$_3$ 'ಆರ್ಪು$_1$' ನೋ.

ಆಪೂಪಿಕ (ನಾ). ೧. ಕಜ್ಜಾಯ, ದೋಸೆ ಮುಂತಾದ ತಿಂಡಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು. ೨. ಕಜ್ಜಾಯ, ದೋಸೆ ಮೊದಲಾದ ತಿಂಡಿಗಳ ರಾಶಿ. [ಸಂ.]

ಆಪೂರ (ಗು). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ತುಂಬಿದ: ವೀರಶೈವಾಚಾರಧರ್ಮಾಪೂರ ಸಂಗತಸಾರ ಭಕ್ತಿವಿಚಾರಭಾವನೆ ನಿನಗೆ ತಾನವಿಚಾರಿಗೇಕಹುದು (ಬಸವು. ೬೦-೬). (ನಾ). ೨. ಪ್ರವಾಹ: ಉರ್ವೀಚಕ್ರಮೆಲ್ಲಂ ಪ್ರಸರಾಪೂರದೆ ತೇಂಕಿದತ್ತು (ಕಾದಂಉ. ೧೦೩). [ಸಂ.]

ಆಪೂರಿತ (ಗು). = ಆಪೂರ ೧: ಚಾರುಗೌರವ ಲೈಂಗ್ಯಭಕ್ತ್ಯಾಪೂರಿತತ್ರಿವಿಧ ಪ್ರಸಾದಾಹಾರ ಸಂತುಷ್ಟಾಂಗ ಬಸವನಂ (ಬಸವು. ೩೭-೩೬). [ಸಂ.]

ಆಪೂರ್ಣತೆ (ನಾ). ತುಂಬಿರುವುದು; ಭರ್ತಿಯಾಗಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಆಪೃಚ್ಛನ (ನಾ). ಇಷ್ಟಮಿತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಉಪಚರಿಸುವಿಕೆ: "ಆಪೃಚ್ಛನಂ. . .ಯೋಗಕ್ಷೇಮಂಗಳಂ ಕೇಳಿ ಉಪಚಾರಗಳಿಂದ ಸನ್ಮಾನಗೊಳಿಸಿ ಸುಖಪಡಿಸುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೦೭). [ಸಂ.]

ಆಪೆ (ನಾ). ಚಿಪ್ಪಿನ ಸೌಟು; ಸಟ್ಟುಗ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆಪ್ಪೈ; ಮಲ. ಆಪ್ಪ]

ಆಪೆಯಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು: "ಅಭಿಕಾ–ಆಪೆಯಸೊಪ್ಪು" (ಒಷಧಿ. ೪). [ಆಪೆ ? + ಸೊಪ್ಪು]

ಆಪೇಕ್ಷಿಕ (ಗು). ೧. ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ; ಬಯಸಿದ. ೨. ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದ; ಇದಿರುನೋಡಿದ. [ಸಂ.]

ಆಪೇಕ್ಷಿತ (ಗು). = ಆಪೇಕ್ಷಿಕ. [ಸಂ.]

ಆಪೇಕ್ಷೆ (ನಾ). ಅಪೇಕ್ಷೆ: "ಡಾವುರಮೆನಲಾಪೇಕ್ಷೆಯು" (ಭಾರನಿ. ೩೨); ಕ್ರಿಯಾಪದಂ ಕರ್ತೃಪದದೊಡನೆ ಕೂಡಿದುದಾಗಿ ಎಲ್ಲಿ ಏನೆಂಬಾಪೇಕ್ಷೆಯ ಬಯಸುವುದು ಅದು ಸಕರ್ಮಕಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ನ. ೨೬೩ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ. ಆಪೇಕ್ಷಾ]

ಆಪೇಯ (ಗು). ಕುಡಿಯತಕ್ಕ; ಕುಡಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ. [ಸಂ.]

ಆಪೊತ್ತು 'ಆಪೊಟ್ಟು' ನೋ.

ಆಪೊತ್ತುಂ 'ಆಪೊಟ್ಟುಂ' ನೋ.

ಆಪೊಟ್ಟು, ಆಪೊತ್ತು, ಆವತ್ತು, ಆವೊತ್ತು (ನಾ). ಆ ಸಮಯ; ಆ ಕಾಲ; ಆ ದಿನ: 'ಆಪೊಟ್ಟುಂ' ಪರಾ. **ಆಪೊತ್ತು**: 'ಆಪೊತ್ತುಂ' ಪರಾ. **ಆವತ್ತು**: ಆವತ್ತು ನನಗೆ ತುಂಬಾ ಕೋಪ ಬಂದಿತ್ತು (ರೂಢಿ). **ಆವೊತ್ತು**: ಆವೊತ್ತು ಇನ್ನೂ ಬಹಳ ಸಿಟ್ಟು ಬಂದಿತ್ತು (ಸುವಸಂ. ೨೧). [ಆ$_2$ (< ಅದು$_1$) + ಪೊಟ್ಟು]

ಅಪೊಟ್ಟುಂ, ಅಪೊತ್ತುಂ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ; ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ; ಸದಾ: ತನ್ನ ಪೊಟಿಲ ಗೋಪುರದ್ವಾರದೊಳ್ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿ ತೀರ್ಥಂಕರರನಾಪೊಟ್ಟುಂ ಸ್ಮರಿಸಲೆಂದು (ಚಾವುಂಪು. ೭೬–೧೯); ಅಪೊಟ್ಟುಂ ಕೋಕಿಲಂಗಳುಲಿಗುಂ ಬನದೊಳ್ (ಕ ವಿ ಚ. I, ೫೧); **ಅಪೊತ್ತುಂ**: ಅಪೊತ್ತುಂ ಮಣಿದೀಪಕಳಾಪೋದ್ಯಜ್ಜ್ಯೋತಿಗಳ್ ದಿಶಾಮಂಡಲಮಂ ವ್ಯಾಪಿಸುತಿರೆ (ಆದಿಪು. ೫–೪೦); ಕಿವಿ ಮೂಗನರಿದು ಬಡಿದುಂ ಬಿಡದಾಪೊತ್ತುಂ ಚಿತ್ತಕ್ಲೇಶಂಗೊಳ್ವ (ಸಸಪು. ೫–೧೧); ಸಂವೃದ್ಧಿಯನೊಲ್ದಾಪೊತ್ತುಂ ಮಾಡುವ (ಕೊಲ್ಹಾ.ಶಾ. ೯–೧೮; 1147).
[ಅಪೊಟ್ಟು + –ಉಂ₃]

ಆಪೋಕ್ಲೀಬ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿಷ] ಲಗ್ನದಿಂದ ಮೂರು, ಆರು, ಒಂಬತ್ತು ಮತ್ತು ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಸ್ಥಾನಗಳು: ಫಣ ಪರಮದಜ ಪರಮುದಾಪೋಕ್ಲೀಬಂ (ಜಾ ತ ತಿ. ೧–೩೬); ಸೌಮ್ಯೇತರರಾಪೋಕ್ಲೀಬದೊಳಿರೆ ಧರಣೀಶ್ವರನಕ್ಕುಮಾ ವಿಲಗ್ನಪ್ರಭವಂ (ಜಾ ತ ತಿ. ೧೨–೧೦); (೩, ೧೨, ೯, ೬) ಈ ನಾಲ್ಕು ಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಆಪೋಕ್ಲೀಬವೆಂದು ಸಂಜ್ಞೆ (ಜಾತತಿ. ೧–೩೬ ಟೀಕೆ). [← ಗ್ರೀಕ್. ಅಪೊಕ್ಲಿಮ]

ಆಪೋಶನ (ನಾ). ಊಟಕ್ಕೆ ಮೊದಲೂ ಊಟದ ನಂತರವೂ ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಂಗೈಯ ನೀರನ್ನು ಹೀರುವುದು.; ಹಾಗೆ ಹೀರುವ ನೀರು: ಕಡಲಾಪೋಶನಮಾದುದಾ ಮುನಿಗೆನಲ್ಕೇನೆಂಬೆನಾಶ್ಚರ್ಯಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೩); ಅಗಸ್ತ್ಯಂ ತನುಮುನಿ ಮುನಿದಾಪೋಶನಂಗೊಂಡೊಡೆತ್ತಂ ಪುಡಿವಿಟ್ಟತ್ತು... ಎಂದಗಟಿಬ್ ವಾರ್ಧಿಯಂ ಕೀಟ್ಪಿಡಿಕುಂ (ಜಗವಿ. ೨–೧೮).

ಆಪೋಶನ ಹಾಕು = **೧.** ಆಪೋಶನಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯವಾದ ನೀರನ್ನು ಅಂಗೈಗೆ ಉದ್ಧರಣೆಯಿಂದ ಹಾಕು: ಯಜಮಾನನು ಆಪೋಶನ ಹಾಕಿ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣವೆಂದನು (ಕ ಭ ವಿ. ೧೮೫). **೨.** ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಹಾಕು: ನಾಲ್ಕು ಜನಕ್ಕೆ ಆಪೋಶನ ಹಾಕು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಆಪೋಶಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಪೋಶನಮಾಡು, —ತೆಗೆದುಕೊ: ಜೀವಮೇಜುತ್ತಿಬಿಯುತ್ತಿರೆ ನೀರೊಳಿರಿಸಿ ಜೀವಶ್ರಾದ್ಧಕ್ಕುಬಿದಿರ್ದ ಮಾಜನಂಗಳ್ ಕಟಿಯುಂಡಾಪೋಶಿಪಲ್ಲಿ ನೆನೆದುದು ತನ್ನಂ (ಯಶೋಚ. ೩–೪೯).
[ಆಪೋಶನ + –ಇಸು₃]

ಆಪೋಷಣ (ನಾ). = ಆಪೋಶನ: ಅನ್ನ ಉಂಡಾಯಿತೋ ಇಲ್ಲವೋ ಅವರೆಲ್ಲ ಆಪೋಷಣ ತಕ್ಕೊಂಡು ಎದ್ದರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೨೮).
[ಸಂ. ಆಪೋಶನ]

ಆಪೋಸ (ನಾ). (ಗೋವಾದೇಶದ) ಮಾವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಅವುಗಳಲ್ಲಿ... ಆಪೋಸ, ಮಾಲದೇಸ, ಫರ್ನಾದಿ ಎಂಬ ತರಗಳುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೬೨). [← **ಮರಾ.** ಅಪೂಸ್, ಅಪೋಸ್]

ಆಪ್ತ (ಗು). ೧. ಹೊಂದಿದ; ಪಡೆದ. ೨. ಸರಿಯಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ. **೩.** ನಂಬಿದ; ನಂಬಿಕೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ. **೪.** ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). **೫.** ನಂಬಿಕೆಗೆ ಅರ್ಹನಾದವನು: ಹಲಗೆಕಾಜರನಾಪ್ತರಂ ದೇವಲಕರಂ ಪೂವಡಿಗರಂ ಬಾಗಿಲವರಂ (ಬಸವು. ೧೬–೧೩). **೬.** ಆತ್ಮೀಯ; ನಿಕಟವರ್ತಿ: ಸಾಮಾನ್ಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನೀನು ಮಲಗುತ್ತಲೇ ನಿದ್ದೆಮಾಡಿಬಿಡುತ್ತಿ. ಆಗ ನಿನಗೊಂದು ದುರ್ಘಟನೆ ಅಥವಾ ಆಪ್ತರ ಮರಣ ಇತ್ಯಾದಿಗಳೇನಾದರೂ ಕೇಳಿಬಂದರೆ ಆಗ ನಿನ್ನ ಅವಸ್ಥೆಯೇನು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೭೮). **೭.** [ಜೈನ] ಅಷ್ಟಾದಶ ದೋಷರಹಿತನಾದವನು: ದೋಷವಿರಹಿತನಾಪ್ತಂ... ಕ್ರಮದಾಪ್ತನೆ ಪೇಟ್ದುದಾಗಮಂ (ಆದಿಪು. ೫–೪೫); ದೋಷೇತರನಾಪ್ತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೪); ಉದ್ಧಾತದೋಷಪ್ರಕರರಹಿತನೆನಿಪನಾಪ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೩೯).

೮. [ವೀರಶೈ] ಗುರುಸೇವೆಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಗುರುವಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವ ವೃತ್ತಿ: ಸಾಧನಸಂಪನ್ನನಾದಧಿಕಾರಿಯು ಮಾಳ್ಪ ಸದ್ಗುರುಸೇವೆಯಾದೊಡೆ ಆಪ್ತ ಅಂಗ ಸ್ಥಾನ ಸದ್ಭಾವವೆಂದು ನಾಲ್ಕು ತೆಜನಾಗಿಹುದು ಗುರುವಿಗೆ ಅನುಕೂಲವೃತ್ತಿಯೇ ಆಪ್ತವೆನಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೧೬). [ಸಂ.]

ಆಪ್ತಚರ (ನಾ). ನಂಬಿಕೆಗೆ ಯೋಗ್ಯನಾದ ಸೇವಕ: ಉಭಯಬಲಂಗಳು ಮಲ್ಲಾಮಲ್ಲಿಯಾಗಿ ಕಾದುವಾಗಳ್ ತಕ್ಷಕನೆಂಬಾಪ್ತಚರನಲ್ಲಿ ತಲ್ಲಣಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೩ ವ). [ಆಪ್ತ + ಚರ]

ಆಪ್ತತ್ವ (ನಾ). ಸ್ನೇಹ; ಬಂಧುತ್ವ: ಒಳಗಿನ ಆಪ್ತತ್ವ —ಹಿರಿಯರ ಉತ್ಪನ್ನಗಳ ಸಲುವಾಗಿ ಮಗಳಿಗೆ ಸರಿಯೆನಿಸದ ವರನೆಂಬುದು ಹಿರಿಯರ ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಕೂಡ ಬರಲಿಲ್ಲ (ಪ್ರಣಸ. ೩). [ಸಂ.]

ಆಪ್ತದವಾಕ್ಕಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಏಟೂನ ವರ್ಷದುಳ್ ಪುಲಿ ಕಲ್ಲಡಿ ಆಪ್ತದವಾಕ್ಕಿಲುಳ್ ಸೆಗುಣ್ಣನೊಳ್ ಎಱಿದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೪, ೧೧–೨; 8ನೆಯ ಶತ). [?]

ಆಪ್ತಬಂಧು (ನಾ). ಹತ್ತಿರದ ಸಂಬಂಧಿ: ಆಪ್ತಬಂಧುಗಳಿಲ್ಲವೆಂದೊಡೆ ಸಕಲ ಮಾಹೇಶ್ವರರುಯೆನಗುಂಟು (ಬಸವು. ೪೦–೧೪); ಮತ್ತಿಬ್ಬರೀ ವೇಳೆಗೆ ಎನಗಿಲ್ಲವಾದರು ಪರಮಾಪ್ತಬಂಧುವಾದವರು (ಇಂಚಾಪ. ೪೧–೯೨). [ಆಪ್ತ + ಬಂಧು]

ಆಪ್ತವರ್ತಿ (ನಾ). ಹಿತಚಿಂತಕನಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು; ಆತ್ಮೀಯನಾದವನು: ರಾಜರೊಳಂ... ಕ[illegible]ರ್ತವ್ಯದಿಂ ನಯಮುಮನಾಪ್ತವರ್ತಿಯುಮನಾಸೆವಡುವರಲ್ಲರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೩೫ ವ).
[ಸಂ. ಆಪ್ತವರ್ತಿನ್]

ಆಪ್ತವಾಕ್ಯ (ನಾ). ಆಪ್ತರು ಹೇಳಿದ ಮಾತು; ಗುರುವಚನ; ವೇದ, ಶಾಸ್ತ್ರ ಮೊದಲಾದವು: ಇದನ್ನು ನಿರ್ಣಯಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಆಪ್ತರ ವಾಕ್ಯ ಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿ, ಸ್ಮೃತಿ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳೇ ಆಪ್ತವಾಕ್ಯಗಳು (ಹಸಾರ. ೧–೧ ಟೀಕು); ಆಪ್ತವಾಕ್ಯಂಗೇಳ್ದು ಸಂತೃಪ್ತನಾಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧–೪೦). [ಆಪ್ತ + ವಾಕ್ಯ]

ಆಪ್ತವಿಕೆ (ನಾ). = ಆಪ್ತತ್ವ: ಅಸಹಾಯನಿನೆರವಿರಿಸದಿವನಾಪ್ತವಿಕೆ ಬಯಸುವುದೆಂದ ಗಾಂಡೀವೀ (ಜಿನಭಾ. ೪೩–೧೦). [ಆಪ್ತ + –ಇಕೆ]

ಆಪ್ತಾಗಮ (ನಾ). ವೇದ; ಶಾಸ್ತ್ರ: ಮೊದಲಿಂ ತುದಿವರಮುಚಿತಾಪ್ತಾಗಮ ಪದಾರ್ಥ ಸೂತ್ರ ಪ್ರಪಂಚಮಂ ಮುನಿ ನುಡಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೩).
[ಆಪ್ತ + ಆಗಮ]

ಆಪ್ತಾಗಿರಿ, ಅಪ್ತಾಬಗಿರಿ (ನಾ). ಉತ್ಸವಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜರಿಗೆ ಹಿಡಿಯುವ ಅಲಂಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೊಡೆ, —ಛತ್ರಿ: ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಹಿಂದೆ ಆಪ್ತಾಗಿರಿ ಎತ್ತಿದವರೂ ಸಾಗುವರು (ಕಪಪು. ೬–೧೭). **ಆಪ್ತಾಬಗಿರಿ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[← **ಮರಾ.** ಅಫತಾಬಗೀರ್, ಅಬದಾಗಿರ್, ಅಬದಾಗೀರ್; **ಹಿಂ.** ಆಫ್ತಾಬ್‌ಗಿರೀ]

ಆಪ್ತಾಬಗಿರಿ 'ಆಪ್ತಾಗಿರಿ' ನೋ.

ಆಪ್ತಾಲೋಚನೆ, ಆಪ್ತಾಳೋಚನೆ (ನಾ). ಆಪ್ತರೊಂದಿಗೆ ಮಾಡುವ ಆಲೋಚನೆ: ಯಾರಾದರೂ ಆಪ್ತಾಲೋಚನೆಯನ್ನು ಕೇಳಬಂದರೆ... ಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಕಂಡುಬಂದುದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೩೪). **ಆಪ್ತಾಳೋಚನೆ**: ಮಹಾಪ್ರಧಾನಾವಳಿಯ ನಾಪ್ತಾಳೋಚನೆಯುಲಾ ಮಂತ್ರಿಗಿಂತೆಂದ (ತೊರರಾ. ೧–೫–೪).
[ಆಪ್ತ + ಆಲೋಚನೆ]

ಆಪ್ತಾಳೋಚನೆ 'ಆಪ್ತಾಲೋಚನೆ' ನೋ.

ಆಪ್ತಿ (ನಾ). ಪ್ರಾಪ್ತಿ ; ಪಡೆಯುವುದು: ಆಪ್ತನೆಂದರೆ ಆಪ್ತಿಯುಳ್ಳವನು. ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವೇ. ಆಪ್ತಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ನೋಡದೇ ಇರುವವನು ಆಪ್ತನಲ್ಲ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೪). [ಸಂ.]

ಆಪ್ತಿಗ (ನಾ). ಆಪ್ತ ; ಹಿತೈಷಿ : ನೆಲದೊಡೆಯನಾಪ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ನಾಪತ್ತಿ] ಗರು ಬಗೆದರು ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹಿಕೆಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೭); ಆಚಾರ್ಯ ನಳಿದನದಾರು ನಮಗಾಪ್ತಿಗರು [ಪಾಠಾಂ. ನಿನಗಾಪತ್ತಿ] ದೊರೆಯಿನ್ನಾರು ಸಂಗರಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೨೨) ; ಅವನ ಸೀಮೆಯೊಳು ನಾವಿದ್ದಿಂತು ನುಡಿವುದು ವಿವರವೆಯೆಂದರಾಪ್ತಿಗರು (ಭರಚ. ೩೭–೩೬).

[ಆಪ್ತ + -ಇಗ]

ಆಪ್ಪರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಆಪ್ಪರಸನ್ ಅಜನ್ನಾ (ಕಇಆ. ೭೧–೪–೧ ; ಸು. 6ನೆಯ ಶತ). [?]

ಆಪ್ಪಾರಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಯಜುಶಾಖೆ ಭಾರದ್ವಾಜ ಗೋತ್ರ ಆಪ್ಪಾರಯ್ಯ ಅಪ್ಪೊಯಗಳಿಗೆ ವೃತ್ತಿ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೩೯–೪೬ ; 1468). [?]

ಆಪ್ಯ$_1$ (ಗು). ಪಡೆಯಬೇಕಾದ; ಹೊಂದಬಹುದಾದ : ಮುಕ್ತಿಯು ಕರ್ಮದ ಫಲದಂತೆ ಉತ್ಪಾದ್ಯಾದಿರೂಪವೆಂದು ಹೇಳುವ ವಾದಿಗಳೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಆಪ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುವವರು ಈಗಲೂ ಇದ್ದಾರೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೫೨ ಅಡಿಟ). [ಸಂ.]

ಆಪ್ಯ$_2$ (ಗು). ೧. ನೀರಿನ ; ನೀರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ ; "ಕೊಳಂಜನ" (ಗಂಗಾವು. ೨೫). [ಸಂ.]

ಆಪ್ಯಯ (ನಾ). ಜೀರ್ಣ; ಲಯ: ಉಂಡುದೇನಾಯಿತ್ತೆಂಬುದು ನಿನ್ನನೀ ತಿಳಿದುನೋಡಾ ಉಂಡುದು ಆಗಳೆ ಆಪ್ಯಯವಾಗಿತ್ತು (ಬಸಪ. ೨೦೦).

[< ಸಂ. ಆಪ್ಯಾಯನ]

ಆಪ್ಯಾನ (ನಾ). ೧. ಸುಖ ; ತೃಪ್ತಿ ; ಹಿತ. ೨. ಹಸಿವು (?) : ಅಮೃತ ಸೇವನೆಯ ಮಾಡಿ ಆಪ್ಯಾನ [ಪಾಠಾಂ. ಆಪ್ಯಾಯನ] ಘನವಾಯಿತ್ತು ಪರುಷವೇದಿಯ ಸಾಧಿಸ ಹೋದರೆ ದಾರಿದ್ರ್ಯ ಘನವಾಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೧೦೧–೪೫೬). [< ಸಂ. ಆಪ್ಯಾಯನ]

ಆಪ್ಯಾಯ (ನಾ). ಸುಖ ; ಸಂತೋಷ (?) : ಕಾಣದ ದುಃಖವ ಕಾಣಿಸಿ ಉಣ್ಣದ ಆಪ್ಯಾಯವನುಣಿಸಿ ಮಾರಾರಿ ವಿನೋದಿಸೆ (ಲಿಂಗಲೀ. ೫೮–೪).

[ಸಂ.]

ಆಪ್ಯಾಯನ (ಗು). ೧. ಸೌಖ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ; ಸುಖಕರವಾದ ; ಹಿತವಾದ ; ಪ್ರೀತಿಯುಂಟುಮಾಡುವ ; ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಸುಖ ; ತೃಪ್ತಿ ; ಹಿತ : ಅಮೃತವರ್ಷಿ ಕರಪರಿಷೇಕದಿಂದೆ ಪುತ್ರ ಸ್ಪರ್ಶನಮಾಪ್ಯಾಯನ ಕೋಟಿಯಾಗೆ ಪುಳಕಿತಗಾತ್ರರುಮಾನಂದ ಬಾಷ್ಪವಾರಿ ಧಾರಾಪರಿಕಲಿತ ನೇತ್ರರುಮಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೮ ವ) ; ಜಂಗಮವಾಪ್ಯಾಯನವಾದರೆ ಲಿಂಗಸಂತುಷ್ಟಿಯಹುದಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೧೯೭) ; ಭಕ್ತಿವೈರಾಗ್ಯಗಳು ತುಂಬಿ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಆಕೃತಿಗಳಿಂದ ಅವರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆಪ್ಯಾಯನವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ರಾಗಿಣಿ. ೧೬೬). [ಸಂ.]

ಆಪ್ಯಾಯನಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಆಪ್ಯಾಯನವನ್ನು ಹೊಂದು ; ತೃಪ್ತಿ ಪಡು : ಶರಹತಿಯಲುಜಿಕ ನೊಂದು ಧೂಪಿಸಿ ತರಹರಿಸುವಶ್ವಾಳಿ ಕೃಷ್ಣನ ವಚನಾಮೃತರಸದಿನಾಪ್ಯಾಯನಂಬಡೆದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೩–೨೯).

[ಆಪ್ಯಾಯನ + ಪಡೆ$_1$]

ಆಪ್ಯಾಯನಕಾರಿ (ನಾ). ತೃಪ್ತಿಪಡುವಂಥದು ; ಹಿತಕರವಾದುದು : ಸಕಲಜಗತ್ಪಾವನಾಪ್ಯಾಯನಕಾರಿಯಪ್ಪ ವೈಶಂಪಾಯನ ಸರೋವರಕ್ಕೆ ನೀರ್ಗುಡಿಯೆ ಪೋಗಿ (ಗದಾಯು. ೬–೩೭ ವ).

[ಸಂ. ಆಪ್ಯಾಯನಕಾರಿನ್]

ಆಪ್ಯಾಯಮಾನ (ಗು). ತೃಪ್ತಿಕರವಾದ ; ಹಿತಕರವಾದ ; ಸುಖಕರವಾದ : ಪುಂಡರೀಕನ ಶರೀರಮಂ ಕಿಡದಂತು ತಂದು ಮತ್ತೇಜದಿಂ [ದಾಪ್ಯಾಯಮಾನಮಾಗೆ] . . . ಇರಿಸಿ (ಕಾದಂಉ. ೬೧೪) ; ಅವಳ ಹೊಟ್ಟೆ ಚುರುಕ್ ಅನ್ನಿಸಿದರೆ ನನಗೆ ಆದೇನೋ ಆಪ್ಯಾಯಮಾನ (ವೈದ್ಯವಿ. ೯೦). [ಸಂ.]

ಆಪ್ಯಾಯಿತ (ಗು). ಸುಖಗೊಂಡ ; ಸಂತೋಷಗೊಂಡ ; ತೃಪ್ತಿ ಹೊಂದಿದ : ಹರಿಕರಾಬ್ಜಸ್ಪರ್ಶಮಾತ್ರ ಸ್ಫುರಣದಿಂದಾಪ್ಯಾಯಿತಾಂತಃ ಕರಣನಾದನು ನೆನದನುದ್ಗತ ಬಾಷ್ಪವಾರಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬–೧೦) ; ನಿನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಲೆ ಶರೀರವು ಆಪ್ಯಾಯಿತವಾಗುವುದು (ಭೀಷ್ಮಚ. ೩೭). [ಸಂ.]

ಆಪ್ಯಾಯಿನಿ (ನಾ). ತೃಪ್ತಳು ; ಸುಖಪಡುವವಳು : ಅಂಗಸಂಗಿಯಾಗಿ ಸಂಬಂಧಿಯಲ್ಲ ಲಿಂಗದಾಪ್ಯಾಯಿನಿಯಾಗಿ ಇತರ ಸುಖಂಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು ಕಳೆದು (ಶಿವಗೀ. ೩೮೦). [ಸಂ.]

ಆಪ್ರಚ್ಛನ (ನಾ). ಇಷ್ಟಮಿತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಉಪಚರಿಸುವಿಕೆ.

[ಸಂ.]

ಆಪ್ರಪದಂ (ಅ). ಪಾದದ ತುದಿಯವರೆಗೆ ; ಹೆಜ್ಜೆಯ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ. [ಸಂ.]

ಆಪ್ರಪದೀನ (ಗು). (ಉಡುಪಿನಂತೆ) ಪಾದದ ಬೆರಳ ತುದಿಯವರೆಗೂ ಜೋಲಾಡುವ ; ಕಾಲಿನ ಹೆಜ್ಜೆಯ ತುದಿಯವರೆಗೂ ಬಂದಿರುವ. [ಸಂ.]

ಆಪ್ರೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡುವುದು, —ದೃಷ್ಟಿ ಬೀರುವುದು : ಪಂಚಾಕ್ಷರೀವರಮಂತ್ರಸಿದ್ಧಂ ಪ್ರಕ್ಷಮಂ ಕರುಣಕಟಾಕ್ಷಾಪ್ರೇಕ್ಷಣಾ ಲೋಲ (ಬಸಪು. ೪೬–೩). [ಸಂ.]

ಆಪ್ಲವ (ನಾ). ೧. ಸ್ನಾನ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಚಿಮುಕಿಸುವುದು ; ಸಿಂಪಡಿಸುವುದು : ಆಮೋದದ ಕೋಲಾಹಲದಾನಂದದ ಶೀಕರದಾಪ್ಲವವಂ ಬೆನಕನ ಬಣ್ಣನೆಯೊಳು ಬೇಡಲವಂ (ಗಣೇಶ. ೧೪–೩೬೨). [ಸಂ.]

ಆಪ್ಲವನ (ನಾ). = ಆಪ್ಲವ (೧). [ಸಂ.]

ಆಪ್ಲವವ್ರತಿ (ನಾ). ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ವ್ರತಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದವನು ; ಸ್ನಾತಕ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ.

[ಸಂ. ಆಪ್ಲವವ್ರತಿನ್]

ಆಪ್ಲಾವ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುವುದು; ಸ್ನಾನಮಾಡುವುದು. ೨. ಪ್ರವಾಹ. [ಸಂ.]

ಆಪ್ಲಾವಿತ (ಗು). ಸ್ನಾನಮಾಡಿಸಿದ ; ಮುಳುಗಿಸಿದ : ಆಪ್ಲಾವಿತೋಪಾಂತ ಶಾದ್ವಲಮುಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೩೯). [ಸಂ.]

ಆಪ್ಲುತ (ಗು). = ಆಪ್ಲಾವಿತ. [ಸಂ.]

ಆಪ್ಲುತವ್ರತಿ (ನಾ). = ಆಪ್ಲವವ್ರತಿ. [ಸಂ. ಆಪ್ಲುತವ್ರತಿನ್]

ಆಪ್ಸಾತು 'ಆಪಸಾತು' ನೋ.

ಆಫಾಲ (ಅ). ಹಣೆಯವರೆಗೆ. 'ಆಫಾಲಗುಲ್ಫಂ' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಆಫಾಲಂ]

ಆಫಾಲಗುಲ್ಫಂ (ಅ). ಹಣೆಯಿಂದ ಹಿಮ್ಮಡಿಯವರೆಗೂ : ವಜ್ರದ ಹರಳೊಳಡಕವಾಗಿರುವ ದ್ರವ್ಯಾಗ್ನಿಯಂತಾಫಾಲಗುಲ್ಫಮಾ ನಿಪ್ಪಟಬ್ರಹ್ಮ ಚರ್ಯದ ದೀಧಿತಿಯ ನೋಡ (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. ೪–೭); ಮಂಡಿಸಿದರೆನಿಬರೋ ಪರ್ಯಂಕವಿದರೊಳಾ ವಿಷ್ಟ್ವಂಶ ಮಿನುಗೆ ಆಫಾಲಗುಲ್ಫಂ (ಅಮತಂ. ೪೦). [ಸಂ.]

ಆಫೀಮು (ನಾ). ಅಫೀಮು (ಉಕ. ೧).

[< ಅಫೀಮು. / ತುಳು. ಅಫೀಮು]

ಆಫೀಸರು (ನಾ). ಅಧಿಕಾರಿ : ಗ್ರಾಮದ ಆಫೀಸರುಗಳು (ಪಟೇಲ ಶಾನುಭೋಗರು ವಗೈರೇರು) (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೪). [← ಇಂ. Officer]

ಆಫುಖುದ್ದು (ಗು). ಸ್ವತಃ ತಾನೇ ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ; ತಾನೇ ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [← ಹಿಂ. ಆಪ್‌ಖುದ್]

ಆಫ್ತಾಬು (ನಾ). ಇಸ್ಪೀಟಿನ ಒಂದು ಎಲೆ; ಗಂಜೀಪಿನ ಒಂದು ಎಲೆ (ದಕ. ೬). [?]

ಆಬಂಧ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟುವುದು ; ಸೇರಿಸುವುದು ; ಕಟ್ಟು ; ಗಂಟು. ೨. ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ನೊಗಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ನೇಗಿಲಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ : "ಯೋಕ್ತ್ರಂ, ರಶ್ಮಿಃ, ಆಬಂಧಃ – ಈ ೩ ಹಗ್ಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೪–೪೨೧). ೩. ಆಭರಣ ; ಒಡವೆ. [ಸಂ.]

ಆಬಂಧನ (ನಾ). ಕಟ್ಟು. [ಸಂ.]

ಆಬಗ್ಗೆ (ಅ). ಆ ವಿಚಾರವಾಗಿ; ಅದನ್ನು ಕುರಿತು.

[ಆ$_3$ (< ಅದು$_1$) + ಬಗ್ಗೆ]

ಆಬದ್ಧ (ಗು). ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ ; ನಿರ್ಬಂಧಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ : ಅವನು ಯಾವ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೂ ಆಬದ್ಧನಾಗಿ ಇದ್ದವನಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಕ. ೧೭೦). [ಸಂ.]

ಆಬದ್ಧೆ (ನಾ). ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟವಳು ; ಬಂಧಿತೆ : ನಿತ್ಯಮಂಗಳೆಯು ಶ್ರೀಕುಮಾರನ ಬಾಹುಪಂಜರದಲ್ಲಿ ಆಬದ್ಧೆಯಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡೇ ಆನಂದಾಶ್ರುವನ್ನು ಸುರಿಸಿ (ಚಿನ್ನಚೀ. ೧೮೯). [ಸಂ. ಆಬದ್ಧಾ]

ಆಬರು, ಅಬರು, ಅಬರೂ, ಅಬ್ರು, ಆಬ್ರು (ನಾ). ಗೌರವ; ಮರ್ಯಾದೆ; ಮಾನ : ಬಹಳ ಸರಫರಾಜ ಆಬರು ಉಂಟಾಯಿತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೨). **ಅಬರು** : ಅವರ ಅಬರು ಹೋಗೂ ಆಟ ಬಂದೈತಿ (ನಡೆದಾ. I, ೨೬೮). **ಅಬರೂ** : ಅಬರೂದಿಂದ ಬಾಳುವ ಜನ ನೀವು (ಪ್ರಣಸ. ೪೯). **ಅಬ್ರು** : ನನ್ನ ಅಬ್ರು ಹೋತು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಆಕೀನೂ ಹೋದ್ಲು (ಧನಂಜ.೫೩); ನಿಮ್ಮ ಮನಿತನದ ಅಬ್ರು ಉಳೀತದ (ಗಂಗಾಸಾ. ೧೧೩). **ಆಬ್ರು** : ನಮಗೆ ಬಹಳ ಆಬ್ರು ಉಂಟಾಯಿತು (ರಾಜೇಂದ್ರ ೧೦೪) ; ಅದು (ಕಿಲ್ಲತ್ತುಜೋಡಿ) ನಂಮ ಸರ್ವಾಂಗಕ್ಕೂ ಆಳವಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದಾ ಬಹಳ ಆಬ್ರು ಆಯಿತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೧೯).

[← ಪಾರ. ಆಬರೂ ; ಮರಾ. ಅಬ್ರು, ಅಬ್ರೂ]

ಆಬರುಗೇಡಿ, ಅಬರೂಗೇಡಿ, ಅಬ್ರೂಗೇಡಿ (ನಾ). "ಮಾನಮರ್ಯಾದೆಯಿಲ್ಲದವನು" (ರಮಾಕಾಂ). **ಅಬರೂಗೇಡಿ** : ಆ ಅಬರೂಗೇಡಿ. . .ಮಗನ ಬೆನ್ನಹತ್ತಿ ಹಿಂಗಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಿ (ಪ್ರಣಸ. ೪೯). **ಅಬ್ರೂಗೇಡಿ** : ನನ್ನನ್ನು ಜನದೊಳಗೆ ಅಬ್ರೂಗೇಡಿಮಾಡಿದರೆ ಅವನಿಗೇನು ಬರುವುದು ? (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೯೬). [ಆಬರು + ಕೇಡಿ]

ಆಬಲ್ 'ಆವಲ್$_1$' ನೋ.

ಆಬಲು 'ಆವಲ್$_1$' ನೋ.

ಆಬಾಗೇಡಿ (ನಾ). ೧. ತಿಳಿಗೇಡಿ. ೨. ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು (೬). [?]

ಆಬಾದು (ನಾ). ೧. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ; ಉತ್ತಮಸ್ಥಿತಿ ; ಸಾಗುವಳಿ : ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಗ್ರಾಮ ಆಬಾದು ಮಾಡುತ್ತೇವೆ (ಮಹಾವಂ. I, ೭೯) ; ಜಮಿನುಗಳನ್ನು ಆಬಾದು ಮಾಡುವ ರೈತರಿಗೂ . . . ಸಾಲ ಕೊಡುವುದುಂಟು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೫೯). ೨. ಜನವಸತಿ.

[← ಪಾರ. ಮರಾ. ಹಿಂ. ಆಬಾದ್]

ಆಬಾಧಿಕ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಯೋಗದಿಂದ ಲಭ್ಯವಾಗುವ ಐದು ಬಗೆಯ ಕ್ಷುದ್ರ ಸಿದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕಾಲಜ್ಞಾನಾಸಿದ್ಧಿಯೊಂದದು ಕೇಳು ಆಬಾಧಿಕವು ಯೆರಡದು ಹೇಳೆ ಚಿತ್ತಾಭಿಜ್ಞಸಿದ್ಧೆನಿಸುವುದು ಮೂರು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೨೧–೬೬). [ಸಂ.]

ಆಬಾಧೆ (ನಾ). ನೋವು. [ಸಂ. ಆಬಾಧಾ]

ಆಬಾಲಗೋಪಾಲ (ಅ). ಮಕ್ಕಳಿಂದ ಹಿಡಿದು ಗೊಲ್ಲರವರೆಗೆ; ಎಲ್ಲ; ಸಮಸ್ತ : ತನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಭವದ ಪೆಸರಂ ನೆಗಟ್ಟಿಯುಮಂ ಪೇಟ್ದುದುಮಾಬಾಲಗೋಪಾಲ ವೃದ್ಧಪ್ರಸಿದ್ಧಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೩೭ ವ) ; ಧರ್ಮ . . . ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಆಬಾಲಗೋಪಾಲರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಪರಿಚಿತವಾಗಿರುವ ಶಬ್ದ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೧೪೨). ℙ ಇದನ್ನು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ನಾಮಪದವಾಗಿ ಬಳಸಿದೆ. [ಸಂ. ಆಬಾಲಗೋಪಾಲಂ]

ಆಬಾಲವೃದ್ಧ (ಅ). ಮಕ್ಕಳಿಂದ ಹಿಡಿದು ಮುದುಕರವರೆಗೆ; ಎಲ್ಲ; ಸಮಸ್ತ : ಪತ್ತನ ಸಮಗ್ರಮಾಬಾಲವೃದ್ಧರ್ವೆರಸಿ ಕಡೆದುದ್ಯೆರೋದನ ಸಮುದ್ರಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೧–೪೦). [ಸಂ. ಆಬಾಲವೃದ್ಧಂ]

ಆಬಾಸ, ಆಬಾಸು (ನಾ). = ಆಭಾಸ (ದಕ. ೬). **ಆಬಾಸು** (೬).

[< ಸಂ. ಆಭಾಸ]

ಆಬಾಸು 'ಆಬಾಸ' ನೋ.

ಆಬುಕಾರಿ 'ಆಬ್ಕಾರಿ' ನೋ.

ಆಬುತ್ತ (ನಾ). ಸೋದರಿಯ ಗಂಡ. [ಸಂ.]

ಆಬೆ (ನಾ). ಆಕೆ (?) : ಪಾರದ್ವಾರವ ಮಾಡಬಂದವ ಆಬೆಯ ಗಂಡಗೆ ಕೂಪನೇ (ಸಗಬೊ. ೫೫). [< ಅಬ್ಬೆ]

ಆಬ್ಕಾರಿ, ಅಬಕಾರಿ, ಅಬುಕಾರಿ, ಅಬ್ಕಾರಿ, ಆಬುಕಾರಿ (ನಾ). ಹೆಂಡ, ಸಾರಾಯಿ ಮುಂತಾದ ಮಾದಕವಸ್ತುಗಳ ತಯಾರಿಕೆ ಮತ್ತು ಮಾರಾಟದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ, —ತೆರಿಗೆ ; ಎಕ್ಸೈಸ್ : ಆಬ್ಕಾರಿ ಸರಕಾರದ ಈಚಲು, ಬಗನಿ, [illegible]ಳೆ, ತೆಂಗು ಮುಂತಾದ ಗಿಡಗಳಲ್ಲಿ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೫೭). **ಅಬಕಾರಿ** : ಅದು ಕ್ರಿಮಿನಲ್ ಅಲ್ಲ ಅಬಕಾರಿ ಲೆಕ್ಕದ್ದು (ಹಹಸ. ೨೭). **ಅಬುಕಾರಿ** (೬). **ಅಬ್ಕಾರಿ** (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೪೧). **ಆಬುಕಾರಿ** (೬).

[← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಆಬ್ಕಾರೀ]

ಆಬ್ದಿಕ (ಗು). ವಾರ್ಷಿಕ. 'ವರ್ಷಾಬ್ದಿಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಬ್ರು 'ಆಬರು' ನೋ.

ಆಭರಣ (ನಾ). ೧. ಧರಿಸುವುದು. ೨. ಒಡವೆ : ಚಿತ್ರಾಶ್ಲೇಷಶ್ರವಣಾಭರಣ ಭೂಷಿತೆಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೯) ; ಕೋಟೀರಾದ್ಯಾಭರಣ ಚಕ್ರಮುಖ್ಯಾಯುಧ . . . ರಾರಾಜಿಸಿದತ್ತು ಕೌಸ್ತುಭಂ ಪೇರುರದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೩–೧). [ಸಂ.]

ಆಭರಿತ (ಗು). ಪೂರ್ಣ ತುಂಬಲ್ಪಟ್ಟ ; ತುಂಬಿದ ; ಪೂರ್ಣವಾದ : ವಿಮಳತರ ಪ್ರಸಾದಾಭರಿತ ಸುಧೆಯಿಂ ತಣಿಸಿದಂ ನಿಜ ಶಿಷ್ಯನಂ ನೋಡಿ (ಬಸಪು. ೩೯–೬೩). [ಸಂ.]

ಆಭಾರ (ನಾ). (ಉಕ). ಉಪಕಾರ; ಔದಾರ್ಯ : ಇದನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಲು ಸಮ್ಮತಿಸಿದುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾವು ಲೇಖಕರ ಆಭಾರವನ್ನು ಮನ್ನಿಸುವೆವು (ಸ್ವಪ್ನವಾ. ೫) ; ಮಧುರಚೆನ್ನರೇ ಎಲ್ಲರ ಆಭಾರ ಮನ್ನಿಸಿದರು (ಪ್ರಬಂಧ. ೯೮). [ಸಂ.]

ಆಭಾರಮನ್ನಣೆ (ನಾ). (ಉಕ). ವಂದನಾರ್ಪಣೆ : ಲೇಖಕರು ಅನೇಕರ ಆಭಾರಮನ್ನಣೆಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೂಡ ಆ ಇತಿಹಾಸ ಹಾಗೂ ವಿವೇಚನೆಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೇ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ (ಸಾಸಮಾ. ೬೮).

[ಆಭಾರ + ಮನ್ನಣೆ]

ಆಭಾರಿ (ನಾ). ಉಪಕೃತ ; ಋಣಿ : ಪೊಸಕೃತಿಗೆ ಮಹಿಮೆಗಳನನುಕೂಲಿಸಿದನೀತಗಾಭಾರಿಯಾಗಿರ್ಪೆನು (ಮಹಾಂತೇ. ೧–೧೨) ; ನಾನು ಅವನಿಗೆ ತುಂಬಾ ಆಭಾರಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಆದರೆ ನಿನ್ನ ಉಪಕಾರದ ಮುಂದೆ ಅವನ ಉಪಕಾರವೇ ? (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೮೯) ; ಈ ಸೂಚನೆಗಾಗಿ ನಿಮಗೆ ಆಭಾರಿಯಿರುವೆ (ವೈದ್ಯರಾ. ೭೧). [ಸಂ. ಆಭಾರಿನ್]

ಆಭಾರ್ಯ (ನಾ). = ಆಭರಣ ೨ : ಸಕಲಸಂಪದ್ವೈಭವಾಭಾರ್ಯ [ಪಾಠಾಂ. ವೈಶ್ವರ]ವೆ ದೆವಸಂ ಬಿಜ್ಜಳರಾಯನಿಂದೆ ಪಡೆದಂ (ಬಸರ. ೬-೧). [ಸಂ.]

ಆಭಾಷಣ (ನಾ). **೧.** ಮಾತನಾಡುವುದು; ಸಂಭಾಷಣೆ. **೨.** ಕೂಗುವುದು. [ಸಂ.]

ಆಭಾಸ (ನಾ). **೧.** ಕಾಂತಿ; ಪ್ರಕಾಶ. **೨.** ಹೊರತೋರಿಕೆ; ನಿಜವಲ್ಲದ್ದು. 'ವಿರೋಧಾಭಾಸ' ಪರಾ. **೩.** ಸಾದೃಶ್ಯ; ಹೋಲಿಕೆ; ಸಾಮ್ಯ. **೪.** ಉದ್ದೇಶ; ತಾತ್ಪರ್ಯ: ಹುಡಿಗೆಯನ್ನು ಒಮ್ಮೆ ನೋಡುವುದು ಅವಶ್ಯ ಎಂಬ ಆಭಾಸ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತಲೇ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೬೫). **೫.** ಭ್ರಾಂತಿ; ತಪ್ಪುತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ. **೬.** ಭ್ರಾಂತಿಯ ವಿಷಯ; ತಪ್ಪಾಗಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವ ವಸ್ತು : ಕಂತು ವಿನೋದಾರ್ಥ ವಿಚಿತ್ರ ಚಿತ್ರಿತ ಪತಾಕಾಭಾಸಮೆಂಬಂತು (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೦೮); ಸಾಹಿತ್ಯದ ಎಷ್ಟೋ ಭಾಗ ಈ ಬಗೆಯ "ಆಭಾಸ"ದ ವಿಷಯವೇ ಆಗಿದೆ (ಭಾರಮಿಾ. ೩೯೯). 'ಭಾವಾಭಾಸ', 'ರಸಾಭಾಸ' ಪರಾ.

ಆಭಾಸವಾಗು = ಎಡವಟ್ಟಾಗು; ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು. [ಸಂ.]

ಆಭಾಸಾಂಗ (ನಾ). (?) ; "ತಲ್ಲೀನ" (ಮೋಳಿಮಾ. ಕೋಶ) : ಆಡುವಂಗೆ ಅವಧಾನ ಆಭಾಸಾಂಗವಲ್ಲದೆ ನೋಡುವಂಗೆ ಚೋದ್ಯವಪ್ಪಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೮೮-೩೫೨). [ಸಂ.]

ಆಭಿಚಾರ (ಗು). **೧.** ಮರುಳುಗೊಳಿಸುವ; ಅಭಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ: ಕರ್ಣನತ್ತಲು ಕ್ರತುಗಳಾದೆಸೆಯಾಭಿಚಾರಕ್ರತುಗಳೀದೆಸೆಯಾಗಿ ನಿಂದವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೨-೫). (ನಾ). **೨.** ಮಾಟ; ಮೋಡಿ: ಆತನ ಪುರೋಹಿತಂ ಕನಕಸ್ವಾಮಿಯೆಂಬಂ ಪಾಂಡವರ್ಗಾಭಿಚಾರಮಾಗೆ ಬೇಳ್ವ ಬೇಳ್ವಿಯ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೪೨ ವ). [ಸಂ.]

ಆಭಿಚಾರಕವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಅಭಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಿದ್ಯೆ; ಮರುಳುಗೊಳಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ; ಮಾಟದ ವಿದ್ಯೆ; ಮೋಡಿಯ ವಿದ್ಯೆ: ಸರಹಸ್ಯಯುಕ್ತಮಾದಾಭಿಚಾರಕವಿದ್ಯೆಯೊರೆದು ಭೃಗುಕುಲರನ್ನನಿಂತೆಂದ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೫೩-೮). [ಅಭಿಚಾರಕ + ವಿದ್ಯೆ]

ಆಭಿಜಾತ್ಯ (ನಾ). ಸತ್ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ; ಕುಲೀನತೆ : ದೇವಿಯರಾಭಿಜಾತ್ಯಮುಮಂ ಮಹಾನುಭಾವತೆಯುಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೬೧); ಕೊಳುಗೊಡೆಗೆ ತಪ್ಪೇನು ವಸುವಿನ ಕುಲ ವಿರಾಟನು ಇಂದುವಂಶಾವಳಿಯವರು ನೀವಾಭಿಜಾತ್ಯದೊಳಿಲ್ಲ ಹಳಿವುಗಳು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦-೬೫). [ಸಂ.]

ಆಭಿಯೋಗ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ. ೧೬ ಸೌಧರ್ಮಾದಿ ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಸುಕೃತಜೀವಿಗಳಿಗೆ ವಾಹನಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತರಾಗಿರುವ ದಾಸತುಲ್ಯರಾದ ಸೇವಕದೇವತೆಗಳು : ಪ್ರಮುಖಲೋಕಪಾಲಾಭಿಯೋಗ್ಯದಿಗ್ಗಜೇಂದ್ರ ದೇವವಿಹಾರಪ್ರಾಸಾದಾಭಿರಾಮಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧-೪೯ ವ); ಆತ್ಮರಕ್ಷಕಾಭಿಯೋಗ್ಯ ಪ್ರಕೀರ್ಣ ಸಂಮಾನಿತಾಮರ ಪರಿಜನಪರೀತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೬೮ ವ). [ಸಂ.]

ಆಭೀರ (ನಾ). **೧.** ದನಗಾಹಿ; ಗೋಪಾಲಕ; ಗೊಲ್ಲ : ಖಾನದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಮರಾಠಿಯ 'ಅಹಿರಾಣೀ' ಭಾಷಾಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣರಾದ ಪರಕೀಯ 'ಆಭೀರ' ಅಥವಾ ಆಹಿರ ಗೌಳಿಗಳು (ಕರ್ನಾಟ. ೪೯೨). **೨.** ಒಕ್ಕಲಿಗ: "ಆಭೀರಃ, ಮಹಾಶೂದ್ರಃ – ಈ ೨ ಕುಡಿಯೊಕ್ಕಲಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೬-೪೩೩). [ಸಂ.]

ಆಭೀರಪಲ್ಲಿ (ನಾ). ಗೊಲ್ಲರ ಹಳ್ಳಿ; ತುರುಹಟ್ಟಿ (ಕ). [ಆಭೀರ + ಪಲ್ಲಿ]

ಆಭೀರಿ (ನಾ). ಗೊಲ್ಲರ ಹೆಂಗಸು; ಗೊಲ್ಲಿತಿ. [ಸಂ. ಆಭೀರೀ]

ಆಭೀಲ, ಆಭೀಳ (ಗು). ಹೆದರಿಕೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ; ಭಯಂಕರವಾದ : ಶಾರ್ದೂಲಾಭೀಲವನಂಗಳೊಳ್ ತಿರಿಪಿದೀಯುರ್ಕೊಂದೆ ಲೆಕ್ಕಂಗೊಳಲ್ ಕಾಲಂ ಸಾಲವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೨); ಮಾಲವ ಮಾಲವಾದಿಹರಣಂ . . . ಕಳಿಂಗನೆಂಬುದಾಭೀಳ ಪರಾಕ್ರಮ ಕ್ರಮಮನೆಯ್ದೆ ಜಗಂ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನಂ (ಎಕ. VIII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೩-೧೨; 1158). **ಆಭೀಳೆ** : ಶತ್ರುಪಕ್ಷ ಕ್ಷಯಕರ ಕರವಾಳ ದಂಷ್ಟ್ರಾಭೀಳ ಭುಜಂಗಮೂರ್ತಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦ ವ); ಸಮರಾಭೀಳ ಗದೆಯನು ತಿರುಹಿದನು ಪಯಪಾಡನಾರೈದು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೫-೪೨); ಸೇರ್ದರಾಭೀಳ ಘೋರದಾಕಾಂತಾರದಂತಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯೨-೪೩೪). [ಸಂ.]

ಆಭೀಳ 'ಆಭೀಲ' ನೋ.

ಆಭೀಳತೆ (ನಾ). ಭಯಂಕರತೆ; ಉಗ್ರತೆ: ಉಗ್ರಸರ್ಪಂಗಳದ್ಭುತಕ್ಕಂ ಭೀಮುರ[ಪಾಠಾಂ. ಆರಣ್ಯ]ದಾಭೀಳತೆಗಂ ಕೋಡದೆ ಕೊಂಕದೆ ಬಾಡದೆ (ಗಿರಿಕ. ೯-೫೮ ವ). [ಸಂ. ಆಭೀಲತಾ]

ಆಭೋಗ (ನಾ). **೧.** ಸುಖ; ಸಂತೋಷ: ಅರಿಕುಮುದಾಭೋಗ ವಿಧ್ವಂಸಿಯಾಗಿ . . . ಬೆಳಗುಗೆ ಜಗಮಂ ಗೋಪಮಾರ್ತಂಡದೇವಂ (ಜಗವಿ. ೧-೪). **೨.** ಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವಿಕೆ; ತುಂಬಿರುವಿಕೆ: "ಆಭೋಗಃ, ಪರಿಪೂರ್ಣತಾ– ಈ ೨ ನೆಜಿವಣಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪-೬೦). **೩.** ವಿಸ್ತಾರ; ಹರಹು: ಶರರೂಪದಿಂದಸುಂಗೊಳೆ ದೊಣೆಯಿಂ ಪೊಳೆದು ಬರೆ ಕೆಯ್ಗೆ ತಾಂ ವಿಸ್ಫುಳಿಂಗಪಿಂಗಳಿತ ಭುವನ ಭವನಾಭೋ [ಪಾಠಾಂ. ಭಾ]ಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೯೧); ಪಲ್ಲವಾಧರಮಂ ಚುಂಬಿಸಿ ನೀವಿ ಜಾಱಿ ಜಘನಾಭೋಗಂ ಪೊದಳ್ದುರ್ವಸೌಂದರಿ ನಾನಾ ಕಳೆವೆತ್ತು ಸೋಂಕಿ ನೆರೆದಳ್ಕಾದಲ್ಮೆಯಿಂ ಕಾಂತನೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೪೨). **೪.** ಹಾವಿನ ಹೆಡೆ. **೫.** ಪ್ರಯತ್ನ; ಶ್ರಮ. [ಸಂ.]

ಆಮ$_1$ (ನಾ). ಮಡಕೆಗಳನ್ನು ಸುಡುವ ಒಲೆ; ಆವಿಗೆ (ಕ).
[ದೇ ‖ **ತುಳು.** ಆವೆ; **ತೆಲು.** ಆವ.
/ **ಮರಾ.** ಆವಾ, ಆವಾ; **ಹಿಂ.** ಆವಾ]

ಆಮ$_2$ (ಗು). **೧.** ಬೇಯಿಸದ; ಪಕ್ವವಾಗದ; ಹಸಿಯ : ವೇದೋಕ್ತ ಧರ್ಮವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದರೆ ಮಾಡುವ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಕಾಲ, ದೇಶ, ಶಕ್ತಿ, ಶುದ್ಧಿ, ಅಶುದ್ಧಿ, ಸಹಾಯ ಮೊದಲಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಭೇದದಿಂದ ದ್ರವ್ಯ, ಪದಾರ್ಥ, ಆಮ, ಪಕ್ವ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಭೇದಗಳೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಿರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೬೨). **೨.** ಮಾಗಿಲ್ಲದ; ಹಣ್ಣಾಗದ. **೩.** ಮಲಬದ್ಧತೆ; ಅಜೀರ್ಣರೋಗ. **೪.** ಆಹಾರವು ಸರಿಯಾಗಿ ಪಚನವಾಗದೆ ಜೀರ್ಣಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಹುಳಿಯಾಗಿ ತಿರುಗಿ ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ರವ: ಬೆಮರ್ವೊಡಮುದರಂ ವಿಜೃಂಭಿಸುವೊಡಂ ಕರಮಾಮದೊಳೊಂದಿ ಲದ್ದಿ ಪೋಪೊಡಮದು ಶೂಲೆಯೆಂದಱಿದು (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೨೬); ಕೆರಕುಂ ತುರಿ ಕಷ್ಟಗುಲ್ಮಂ ಪಿರಿದಕ್ಕು ಪೆರ್ಚಿದಾಮದಿಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೬-೯); ಅಜೀರ್ಣದಿಂದ ಕಟ್ರಿಯಾಗಿ ಆಮಾ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು (ಶಿವದ. ೧೫೨-೧). **೫.** ರೋಗ; ವ್ಯಾಧಿ: "ರೋಗಃ . . . ಆಮಃ, ಆಮಯಃ . . . — ಈ ೧೨ ವ್ಯಾಧಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೮-೪೪೬). **೬.** ಒಂದು ಗಿಡ: "ಗಜಪ್ರಿಯಾ–ತದುಕು, ಆಮ" (ಒಷಧಿ. ೪೫). [ಸಂ.]

ಆಮಂಡ (ನಾ). ಹರಳುಗಿಡ; ಔಡಲಗಿಡ. [?]

ಆಮಂತಣ (ನಾ). = ಆಮಂತ್ರಣ : ಮಂತಣಮು ಸಿರದೆ ಕೆಲರಾ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಲರುಂ] ಮಂತಣಮುಂಡಂತೆ ಪೆಱರ ನಯದೊಳೆ ತಣಿವರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೩೫). [< ಸಂ. ಆಮಂತ್ರಣ]

ಆಮಂತ್ರಕ (ನಾ). "(ಸಭೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಕರೆಯುವವನು, ಸೇರಿಸುವವನು" (Convener. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ.]

ಆಮಂತ್ರಣ (ನಾ). ೧. ಆಹ್ವಾನ; ಕರೆ: ರೋಹಿಣಿ ರಂಗನ ಆಮಂತ್ರಣವನ್ನು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಳು (ರಂಗರೋ. ೧೯೫). ೨. ಆಹ್ವಾನ ಪತ್ರಿಕೆ; ಕರೆಯೋಲೆ: ಮದುವೆಯ ಆಮಂತ್ರಣ (ರೂಢಿ). ೩. ಮರ್ಯಾದೆ; ಉಪಚಾರ; ಅಭಿವಂದನೆ. ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಸಂಬೋಧನ ವಿಭಕ್ತಿ: ಆಮಂತ್ರಣದೊಳಾದ ಗಳ್ಗಂ ಕಳ್ಗಂ 'ಇರ' ಎಂಬ ಆಗಮವುಂಟು (ಶಮುದ. ೧೩೬ ವೃತ್ತಿ). ೫. ಔತಣ; ಮೃಷ್ಟಾನ್ನ ಭೋಜನದ ಏರ್ಪಾಡು: "ಆಹ್ವಾನ ಮೃಷ್ಟಾನ್ನಮಾಮಂತ್ರಣ ಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾರ. ೧೫೬). ೬. ಬೀಳ್ಕೊಳ್ಳುವುದು (ಕಿ). ೭. ಸಂಭಾಷಣೆ. 'ನಿಮಂತ್ರಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಮಂತ್ರಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಆಹ್ವಾನಿಸು; ಬರಮಾಡು: ಆತ್ಮಗತದೊಳ್ ಗರುತ್ಮಂತನನಾಮಂತ್ರಣಂಗೆಯ್ಯೆ (ಜಗವಿ. ೮-೭೯ ವ).
[ಆಮಂತ್ರಣ + ಗೆಯ್ (<ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಮಂತ್ರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಹ್ವಾನಿಸು; ಬರಿಸು; ಕರೆ: ವಸುಧಾದೇವರನಾಮಂತ್ರಿಸಿ ಪಿರಿದುಂ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕಂ ವಿಧಿಯಿಂ ಪೂಜಿಸಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೪-೨೦); ದೇಶದೇಶಾಂತರಗಳಿಂದ ಸಂಗೀತಾಚಾರ್ಯರೆಲ್ಲ ಆಮಂತ್ರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರು (ಕಲನಿ. ೭); ಮುದುಕಿಗೆ ಚಹ ಕುಡಿಯಲು ಚೌಡಪ್ಪ ಆಮಂತ್ರಿಸಿದರು (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೪೫). [ಆಮಂತ್ರಣ + -ಇಸು$_3$]

ಆಮಗಂಧ (ನಾ). ಹಸಿಮಾಂಸದ ವಾಸನೆ; ದುರ್ವಾಸನೆ: ಹೇಮಕುಂಭದಿ ಕೊಳಚೆ ರೊಚ್ಚುನೀರ್ಗಳ ತುಂಬಿ ರಾಮಣೀಯಕದೊಳಿಟ್ಟಾಮಗಂಧವನು ... ಏಂ ಮಾಡಿದನೊ ಬೊಮ್ಮ (ಮಂಕುತಿ. ೪೧೭).
[ಆಮ$_1$ + ಗಂಧ]

ಆಮಗಂಧಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ವಸ್ತು; "ಅಪಕ್ವವಾದ, ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಆಮಗಂಧಿಕೆ (ನಾ). = ಆಮಗಂಧಿ. [ಸಂ.]

ಆಮಚ್ಚ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಆಮಚ್ಚರ್ ತೆಲಪ್ಪೆಯರ್ ಕರಾಸರ್ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲು ಪೇ. ೮೬-೫; 750).
[< ಅಮಾತ್ಯ ?]

ಆಮದು (ನಾ). ೧. ಬರುವಿಕೆ; ಆದಾಯ. ೨. ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡ ಅಥವಾ ತರಿಸಿಕೊಂಡ ವಸ್ತು; ಆಯಾತ: ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬರುವ ಸರಕುಗಳಿಗೆ ಆಮದ [ದು] ... ಅನ್ನುವುದುಂಟು (ವಿಜಾಭೂ. ೩೭); ಖರ್ಜೂರವು ... ಆಮದುಮಾಡುವ ವಸ್ತುವಾದರೂ ಅದರ ಬೆಲೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅಗ್ಗವಾಗಿದೆ (ಅಡುಸೌ. ೭೯). 'ರಫ್ತು' ಪರಾ.
[← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಆಮದ್]

ಆಮದೇವ್ವೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆಮದೇವ್ವೆಯಾಯ ವಿಪ್ರನೋಡಮ್ಮೆಯಸುತಾಯ (ಇಎ. V, ೨೭೮-೮; 1036).
[ಆಮದೇವ$_0$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಆಮನಸ್ಯ (ನಾ). ನೋವು; ಬಾಧೆ. [ಸಂ.]

ಆಮನಿಯನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಆಮನಿಯನಾಡು ಮೂವತ್ತುಂ ದುಗ್ಗಮಾರಂ × × × ಆಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೪೮-೩; 890). [?]

ಆಮಯ (ನಾ). ೧. ಕಾಯಿಲೆ; ರೋಗ: ನರಂಗೆ ... ಜ್ವರಭಂಗಂಗಳೆನಾಮಯಂ ಸಮನಿಕುಂ (ಜಾತತಿ.೯-೨೨); ಪಾಲ್ಸಕ್ಕರೆಯಿಂದಾಮಯಮುಪಶಮಿಪೊಡೆ ವಿದ್ಯಾಮಯ ಸೇವಿಸಲದೇಕೆ ಕಟುಕೌಷಧಮಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೨-೪೦); ಪ್ರಜೆಗಳ್ಗನಾಮಯಾದಿ ಭಯಂಗಳ್ (ಜಟ್ಟಮು. ೭-೧೨೯). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಸಂಚಾರಿ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಪಸ್ಮಾರ ಲಜ್ಜಾ ವಿಷಾದಸ್ಥಿತಿ ಚಿತ್ತಭ್ರಂಶಮೋಹಾಮಯ ಮೃತಿಗಳಿವಿಂತೆಯ್ದೆ ಸಂಚಾರಿ ಭಾವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೯೫); ಮತಿ ... ವಿಷಾದ ಔತ್ಸುಕ್ಯ ಅಮರ್ಷ ಚಿಂತೆ ಅಸೂಯೆ ಅವಹಿತ್ಥ ಉಗ್ರ ಅಪಸ್ಮಾರಗಳೆಂಬ ಮೂವತ್ತುಮೂಱು ಸಂಚಾರೀಭಾವಂಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೭). [ಸಂ.]

ಆಮಯಮಂದಿರ (ನಾ). ರೋಗದ ಮನೆ, —ತವರು: ಆಮಯಮಂದಿರಮಂ ಬಾಧಾಮಯಮಂ ತನುವನೆಯ್ದುದನ್ನಂ ಭೀಮಾಯಾಮಯಮಂ ಸಾಧಿಸುವೆನನಾಮಯಮಂ ಪ್ರಿಯಮನಮಳ ರತ್ನತ್ರಯಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯-೭೫). [ಆಮಯ + ಮಂದಿರ]

ಆಮಯಾವಿ (ನಾ). "ರೋಗವುಳ್ಳವನು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ).
[ಸಂ. ಆಮಯಾವಿನ್]

ಆಮರಕ್ತ (ನಾ). ಆಮ ಮತ್ತು ರಕ್ತದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಭೇದಿ; ಆಮಶಂಕೆ. (ದಕ. ಕಿ). [ಆಮ$_2$ + ರಕ್ತ]

ಆಮರಣ (ಅ). ಸಾಯುವವರೆಗೆ: ಆಮರಣ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆ ಅವನ ಗುರಿಯೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೨೩೪). [ಸಂ. ಆಮರಣಂ]

ಆಮರ್ದ (ನಾ). ಹಿಸುಕುವಿಕೆ; ಒತ್ತುವುದು; ಹಿಂಡುವುದು; ಕಿವಿಚುವುದು; ನೂಕಾಟ. [ಸಂ.]

ಆಮರ್ದನ (ನಾ). = ಆಮರ್ದ (ದಕ. ಕಿ). [ಸಂ.]

ಆಮರ್ಷ (ನಾ). ಸೈರಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಕೋಪ: ದೂರ್ವಾಸನಧಿಕಾಮರ್ಷದಿಂ ಶಪಿಸನೇ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೬೦); ಮಗುಳೆಚ್ಚನೊಬ್ಬಿರದ ನಾ ನೀಲನಂ ದಶಕಂಠನಾಮರ್ಷದೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೨೪-೯).
[ಸಂ. ಆಮರ್ಷ]

ಆಮಲ, ಆಮಳ (ನಾ). = ಆಮಲಕ: 'ತಲಾಮಲ' ಪರಾ. **ಆಮಳ**: 'ತಳಾಮಳ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಮಲಕ, ಆಮಳಕ (ನಾ). ನೆಲ್ಲೀಗಿಡ, —ಕಾಯಿ: ಕರಸ್ಥಿತಾಮಲಕಮೆಂಬರಾ ಜಜುಂಚದೇವುದಿಂದ್ರಾರ್ಚಿತಾ (ಆದಿಪು. ೧೩-೮೫); ಪಲಕಾಲದೊಳೆಜತಿರ್ದಾಮಲಕದ ಪಣಿಯಂ ಕುಠಾರದಿಂ ಸೀಳ್ದದಱಿಕೊಳ್ ತಿಲ ಮಧುಘೃತಮಂ ಪೂರಿಸೆ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೩೯); ಭಾರತೀಯರು ಸ್ವಚ್ಛತೆಗಾಗಿ 'ಸಪ್ತಲಾ,' 'ಆಮಲಕ,' 'ಸೀಕೆಕಾಯಿ' ಮತ್ತು 'ಫೇನಕ'ಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾಷಾಶಾ. ೧೬೧). **ಆಮಳಕ**: ಅದತ್ತಾಮಳಕ ಫಳಾಸ್ವಾದನೆಯಿಂ ತೃಪ್ತಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೭); ತದ್ದುರ್ಗಗಳೞಿಗುಂ ಬಱಟಯೊಳುದ್ದಿ ನೆಲಾವರೆಯ ಬೇರುಮನಾಮಳಕಮುಮಂ ಬದ್ದಿಳಿ ಮಿಂಚಿಯ ರಸದೊಳ್ ಸಿದ್ಧಯೆಯಿಂದೊರಸಿ ಪೂಸೆ ದಿನಪಂಚಕದೊಳ್ (ಶಮುದ. ೨೬೧ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಆಮಲಕಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿಯ ಗಾತ್ರ: ಬದರಾಕ್ಷಾಮಲಕ ಪ್ರಮಾಣಮಶನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೦೪). [ಆಮಲಕ + ಪ್ರಮಾಣ]

ಆಮಲಕಿ, ಆಮಳಕಿ (ನಾ). = ಆಮಲಕ. **ಆಮಳಕಿ**: "ಧಾತ್ರೀ, ಆಮಳಕೀ, ತಿವಾ—ಈ ೩ ನೆಲ್ಲಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧-೪೬೪).
[ಸಂ. ಆಮಲಕೀ]

ಆಮಲೆ 'ಅಮಲ್$_1$' ನೋ.

ಆಮವಡೆ 'ಆಂಬೊಡೆ' ನೋ.

ಆಮಶಂಕೆ (ನಾ). ಆಮಕೂಡಿದ ಭೇದಿ: ಆಮಶಂಕೆ ಕ್ಷಯ ಮೊದಲಾದ ರೋಗಗಳು ರೋಗಾಣುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆಹಾರ ಮತ್ತು ನೀರಿನ ಮೂಲಕ ಹರಡುವ ಸಂಭವವಿದೆ (ಅಡುಸೌ. ೮೪); ಭೇದಿಯನ್ನು ಅಲಕ್ಷಿಸಿ, ಸಿಕ್ಕಾಪಟ್ಟೆ ತಿನ್ನಿಸಿದರೆ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಆಮಶಂಕೆ ಬರುವುದುಂಟು (ಗೃಹವಿ. ೧೪೭). [ಆಮ$_2$ + ಶಂಕೆ]

ಆಮಶ್ರಾದ್ಧ (ನಾ). ಹಸಿಯ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಮಾಡುವ ಶ್ರಾದ್ಧ: ಸಿಕ್ಕಿದ ಕಡೆ ಆಮಶ್ರಾದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಮಾಮರಾ. ೭). [ಆಮ್ಯ₂ + ಶ್ರಾದ್ಧ]

ಆಮಸೋಲು, ಅಮಸೋಲು, ಆಮುಸೂಲು, ಆಮುಸೋಲು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳಿಯ ಹಣ್ಣು: "ತಿಂತಿಡಿಕ, ಆಮಸೋಲು" (ಗಂಗಾಮ. ೧೫೨). ೨. ಹುಣಸೆ ಹಣ್ಣಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಒಂದು ಹುಳಿ ಹಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹುಳಿಸಾರು. ೩. ಒಣಗಿಸಿದ ಮಾವಿನಕಾಯಿ ಬಾಳಕ. **ಅಮಸೋಲು** : ೧. (ಮುರುಗಲದ ಹಣ್ಣು) ಸ್ತಂಭಕ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೪೭–೧೨೮). **ಆಮುಸೂಲು** : ೧. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಆಮುಸೋಲು** : ೧. (ಪಂಡಿತ).
[← ಮರಾ. ಆಮಸೋಲ್, ಆಮಸೂಲ್, ಅಮಸೋಲ್, ಅಮಸೂಲ್ ; ಹಿಂ. ತೆಲು. ಆಂಸೋಲ್]

ಆಮಳ 'ಆಮಲ' ನೋ.

ಆಮಳಕ 'ಆಮಲಕ' ನೋ.

ಆಮಳಕಿ 'ಆಮಲಕಿ' ನೋ.

ಆಮಳೆ(ಗು). (ದಕ). ಇಡೀ; ಪೂರ್ತಿ: ಕೃಷ್ಣಗಿರಿ ಸಂಸ್ಥಾನಾಮಳೆಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಸರಕಾರದ ಉದ್ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿರುವರು (ಇಬದು. ೬೯) ; ಸಂಸ್ಥಾನಾಮಳೆ ಶಾಲೆಗಳನ್ನು ತೆರೆಯುವಂತೆ (ಕಜಸಾ. ೧೪೮) ; ಯಡತೊರೆ ತಾಲ್ಲೂಕು ಆಮಳೆ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಜನಗಳು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ ಪ್ರೇಮ ಮೆಚ್ಚುಗೆ . . . ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡಿದವು (ಕೆಲನೆ. ೨೮೯). [?]

ಆಮಾತಿಸಾರ (ನಾ). = ಆಮಶಂಕೆ: ಕೃಷ್ಣಪ್ಪನವರು ಆಮಾತಿಸಾರದಿಂದ ಕೆಲಕಾಲ ಬಳಲಿ ತೀರಿಕೊಂಡರು (ಪೂಜಾಫ. ೧೧೪).
[ಆಮ್ಯ₂ + ಅತಿಸಾರ]

ಆಮಾತ್ಯ (ನಾ). ಮಂತ್ರಿ; ಸಚಿವ : ಶುದ್ಧಸತ್ಯನಭಿರಾಮರಾಮಾತ್ಯನತ್ಯಘನಿಶಾದಿತ್ಯಂ (ಮಂಗರಾ. ೧–೧). [ಸಂ.]

ಆಮಾಶಯ (ನಾ). ೧. ಜೀರ್ಣಿಸಿದ ಆಹಾರ ಹುಳಿಯಾಗಿ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಆಹಾರ ನಾಳದ ಭಾಗ, —ಕೋಶ. ೨. ಹೊಟ್ಟೆ ; ಜಠರ : ಇದರ ಕೆಳಗಿನ ತುದಿಯು ಎದೆಮುಗುಳಿಗೆ ಮೇಲೆ ಆಮಾಶಯಕ್ಕೆ ಕೂಡಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೩೦೮). [ಆಮ್ಯ₂ + ಆಶಯ]

ಆಮಿಕ್ಷೆ (ನಾ). ಕಾಯಿಸಿದ ಹಾಲಿಗೆ ಹಾಕಿದ ಮೊಸರಿನ ಹೆಪ್ಪು ; "ಕುದಿಸಿ ಬಿಸಿಯಾದ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಮೊಸರನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಪಕ್ವ ಮಾಡಿದ್ದು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ) ; "ಕಾಯ್ದ ಹಾಲೊಳಗೆ ಮೊಸರು ಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಹೆಪ್ಪು" (ಗಂಗಾಮ. ೨೬).
[ಸಂ. ಆಮಿಕ್ಷಾ]

ಆಮಿಲಿತ, ಆಮಿಳಿತ (ಗು). ಸೇರಿದ; ಕೂಡಿದ ; ಒಂದಾದ ; ಬೆರೆತ. **ಆಮಿಳಿತ** : ಚೆಲುವುಮಿಗೆ ಪೂಜಾಪ್ರಬಂಧಂಗಳನಭಿನಯಿಸುವಂ ದಶಾಂಗಾಮಿಳಿತ ಧೂಪವನಿತ್ತು (ಬಸವು. ೪೧–೨೨). [ಸಂ.]

ಆಮಿಷ (ನಾ). ೧. ಮಾಂಸ; ಬಾಡು : "ಪಲಲಂ . . . ಆಮಿಷಂ . . . ತರಸಂ–ಈ ೮ ಮಾಂಸಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೪–೯); ಪರಸ್ಯೈನ್ಯಾಮಿಷಮಂ ಪಿಶಾಚನಿವಹಕ್ಕಾಂ ಬೀಱುವೆಂ (ಜಗವಿ. ೭–೩೬) ; ಕಂಡರು ಸರಸಿಯನು ನೀರ್ಗುಡಿಯಲ್ಲೈತಂದಿರಿಸಿದರು ತೀರದಲಿ ಬಹಳಾಮಿಷದ ಕಂಬಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪–೪೨). ೨. ಭೋಗ್ಯವಸ್ತು; ಸುಖಸಾಮಗ್ರಿ. ೩. ಲಂಚ: "ಲಂಚಃ, ಉತ್ಕೋಚಃ . . . ಉಪಚಾರಃ, ಆಮಿಷಂ – ಈ ೫ ಲಂಚಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೧–೨೮೦). ೪. ಲೋಭ ; ಬಯಕೆ : ಆಸೆಗೆ ಸತ್ತುದು ಕೋಟಿ, ಆಮಿಷಕ್ಕೆ ಸತ್ತುದು ಕೋಟಿ (ಅವಚಂ. ೨೨–೯೧) ; ಇಂದಿಗೆಬೇಕು ನಾಳಿಗೆಬೇಕೆಂಬ ಆಸೆಯಾಮಿಷವ ಜರೆಯಬೇಕು (ಅಖಂಡೇ. ೧೦೩–೩೩). ೫. ಪ್ರಲೋಭನ : ಆಸೆಯಾಮಿಷ [ಪಾಠಾಂ. ಸ] ತಾಮಸ ಹುಸಿ ವಿಷಯ ಕುಟಿಲ ಕುಹಕ ಕ್ರೋಧ ಕ್ಷುದ್ರ ಮಿಥ್ಯ ಇವನೆನ್ನ ನಾಲಗೆಯ ಮೇಲಿಂದತ್ತ ತೆಗೆದು ಕಳೆಯಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೪೬). [ಸಂ.]

ಆಮಿಷಾಶಿ (ಗು). ಮಾಂಸವನ್ನು ತಿನ್ನುವ; ಮಾಂಸಾಹಾರಿಯಾದ
[ಸಂ. ಆಮಿಷಾಶಿನ್]

ಆಮಿಸ (ನಾ). = ಆಮಿಷ : "ಆಮಿಷ-ಆಮಿಸ" (ಶಮದ. ೨೫೩ ಪ್ರಯೋ).
[< ಸಂ. ಆಮಿಷ]

ಆಮಿಳಿತ 'ಆಮಿಲಿತ' ನೋ.

ಆಮೀನ (ನಾ). = ಅಮೀನ (೩). [< ಅಮೀನ]

ಆಮೀನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳಿಯಾದ ಮಾವಿನ ಕಾಯಿ : (ದಕ. ೩). [?]

ಆಮೀಲ (ನಾ). ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಆಡಳಿತವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳೀಯ ಅಧಿಕಾರಿ ; ತಹಸೀಲ್‌ದಾರ : ಆಮೀಲಾನೆ ವ ಕಿಲೆದಾರಾನೆ ವ ದೇವಸ್ಥಾನ ಪಾರುಪತ್ಯಗಾರಾನೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೧೯–೨ ; 1811) ; ಆಮೀಲಾನಿ ಶಿರಸ್ತೆದಾರಾನಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೯೪–೧; 1813); ಗಂಜೂರು ಬನಾಮೇ ಅಮೀಲಾನೆ ಸಿರಸ್ತಿದಾರಾನೆ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೪೮–೨೧ ; 1813) ; ಚಂನಗಿರ್‍ರಿ ಆಮೀಲ ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾಯಗೆ ಬರಶಿ ಕಳುಹ್ಸಿದ ನಿರ್‍ರುಪಾ (ಎಕ. VII (S), ಚನ್ನಗಿ. ೮೫–೭ ; 1821) ; ಮತ್ತಮಾ ಉದಯಕಾಲದೊಳಾಮಿಲರೆದ್ದು ನಡೆಯುವುದೆಂತೆಂದೊಡೆ (ಅರ್ಚಾವಿ. ೩೧–೩೭); ಸ್ಥಳದ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿಯಾದ ಆಮೀಲನ ಶ್ರದ್ಧೆ ಅವಶ್ಯಕವಷ್ಟೆ (ಮಾಮರಾ. ೧೯) ; ಆಮೀಲರನೇಕರನ್ನು ಹಿಂಸಿಸಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೧೪).
[← ಅರ. ಆಮಿಲ್]

ಆಮೀಲನ, ಆಮೀಳನ (ನಾ). ಮುಚ್ಚುವಿಕೆ. **ಆಮೀಳನ** : ಆಮೀಳನಮಂ ಕಣ್ಗಳೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೯). [ಸಂ.]

ಆಮೀಲನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಮುಚ್ಚು : ವದನೇಂದುಜ್ಯೋತ್ಸ್ನೆಯಿತ್ತಂ ಕವಿದಪುದೆನುತಂ ಪಾಣ್ಬನಾಸ್ಯಾಬ್ಜದೊಳ್ಮುಚ್ಚಿದಳಕ್ಕುಂ ಕಣ್ಗದಿರ್ಮಿಂಚುಗುಮೆನುತದನಾಮೀಲನಂಗೈದಳಕ್ಕುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧–೩೪).
[ಆಮೀಲನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಆಮೀಳನ 'ಆಮೀಲನ' ನೋ.

ಆಮು (ನಾ). = ಆಮ್ಯ₂ ೪ : ಕೆಲವು ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಮಲವಿಸರ್ಜನೆಯಾದರೆ ಆಮು ಮತ್ತು ರಕ್ತಮಿಶ್ರವಾಗಿರುವುದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೨೯). [< ಆಮ್ಯ₂]

ಆಮುಕ್ತ (ಗು). ೧. ಬಿಟ್ಟ ; ಸಡಿಲಗೊಳಿಸಿದ; ಎಸೆದ. ೨. ತೊಟ್ಟ ; ಧರಿಸಿದ. (ನಾ). ೩. "ಕವಚ ತೊಟ್ಟಿರುವವನು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೪. ಯುದ್ಧಕವಚ. [ಸಂ.]

ಆಮುಖ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನಾಟಕದ ಒಂದು ಅಂಗ ; ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ : "ಸೂತ್ರಧಾರನು . . . ಕವಿ ಕಾವ್ಯವಿಚಾರ ವಸ್ತುವಿನ ಅಥವಾ ಪಾತ್ರಗಳ ಸೂಚನೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಮಾಡಿ ಹೊರಟು ಹೋಗುವನು. ಅನಂತರ ಕಥೆಯು ಆರಂಭವಾಗುವುದು. ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ 'ಆಮುಖ' ಅಥವಾ 'ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ' ಎಂದು ಹೆಸರು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೧೨). [ಸಂ.]

ಆಮುಗುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕಸಭಿಗೌಉತಿಂಮಪ ಅಮುಗುರ ಬಸವ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦೮–೪೫ ; 1558). [?]

ಆಮುತ್ರಿಕ (ಗು). ೧. ಪರಲೋಕದ ; ಬೇರೆ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಮೋಕ್ಷ; ಪರಲೋಕದ ಗತಿ : ಅಕಲಂಕಚರಿತ್ರಂ ಕ್ಷತ್ರಕುಲೋದ್ಗತನೆರಡುಸಿದ್ಧಿರ್ದೈಹಿಕವಾಮುತ್ರಿಕಮಱಿಗುಂ (ಪಂಚಮಾ. ೭–೨೧) ; ಇವು ಮೊತ್ತಮೊದಲಣುವ್ರತಮಿವು ಮಸುಳದೆ ನಡೆವೊಡೈಹಿಕಾಮುತ್ರಿಕಮೆಂಬಿವು (ಯಶೋಚ. ೪–೩೨). [ಸಂ.]

ಆಮುದಿತ (ಗು). ಸಂತೋಷಪಟ್ಟ; ಹರ್ಷಗೊಂಡ; ತೃಪ್ತಿ ಹೊಂದಿದ: ಪಾಲೊಳಗೆ ಪಾಲ್ಬೆರಸಿದವೊಲಾಜ್ಯದೊಳಾಜ್ಯವೇ ತಾ ಬೆರಸಿದಂದದಲಿ ಸದಮಲಾತ್ಮಕ ಬಸವ ಸಶಿವಾಮುದಿತ ಸಮುದಯಹೃದಯ ಸದ್ಗುರುಪದವಿಯೊಳು ಶಿವಲಿಂಗದೊಳೆ ನೀನೈಕ್ಯವಾದೆಯಲಾ (ಬಸಪು. ೬೧–೭೧). [ಸಂ.]

ಆಮುಷ್ಮಿಕ (ಗು). ೧. ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ: ಆಮುಷ್ಮಿಕ ವಿದ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಯ ವಾತಾವರಣವು . . . ಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಭಾಇಪ್ರ. ೭೬). (ನಾ). ೨. ಪರಲೋಕ: ಮಕರಕೇತನನಸ್ತ್ರನಿರ್ಬಾಧಕವೆಯಕಟಕಟೈಹಿಕಾಮುಷ್ಮಿಕಕೆ ಸಲ್ಲದ ಮತಿಯ ಮನದಲಿ ನೆನೆದನೇ (ತೊರರಾ. ೬–೨೬–೬೩). [ಸಂ.]

ಆಮುಷ್ಯಾಯಣ (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದವನ ಮಗ: "ಪ್ರಸಿದ್ಧನಪ್ಪ ತಂದೆಗೆ ಪುಟ್ಟಿದಾತನಂ ಆಮುಷ್ಯಾಯಣನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೫–೨೪೧). [ಸಂ.]

ಆಮುಸೂಲು 'ಆಮಸೋಲು' ನೋ.

ಆಮುಸೋಲು 'ಆಮಸೋಲು' ನೋ.

ಆಮೂಲ$_1$ (ನಾ). ಹಿಪ್ಪಲಿ: "ಊಷಣಾ–ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಆಮೂಲ, ಮೆಣಸು" (ಓಷಧಿ. ೧೭). [ಸಂ.]

ಆಮೂಲ$_2$ (ಅ). ಮೂಲದಿಂದ ಹಿಡಿದು; ಬುಡದಿಂದ ಹಿಡಿದು.
ಆಮೂಲಚೂಲಂ = ಬುಡದಿಂದ ತುದಿಯವರೆಗೆ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ: ಎಲೆ ಭೂಮೀಶ್ವರ ನಿನಗೆ ಪಥ್ಯಮಾವುದದಂ ಮಾಡಾಮೂಲಚೂಲಮೆಮಗೆ ತಳಾಮಳಕಂ ಭವನಿಬದ್ಧಮಖಿಲಿಸಿತೆಮ್ಮಂ (ಯಶೋಚ. ೧–೬೫). [ಸಂ. ಆಮೂಲಂ]

ಆಮೂಲಾಗ್ರ (ಅ) = ಆಮೂಲಾಗ್ರಂ: ಆಮೂಲಾಗ್ರವಾಗಿ ಆ ಆಲದ ಮರವನ್ನು ನೋಡಿದನು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಆಮೂಲಾಗ್ರಂ]

ಆಮೂಲಾಗ್ರಂ (ಅ). ಬುಡದಿಂದ ತುದಿಯವರೆಗೆ: ಮಲ್ಲಿಗೆ ಜಾಜಿಗಳ ಪೂಗಳಿಂ ಪೂಗಳೊಂದುಗೂಡಿ ಕಡುಗಂಪುವಡೆದುವಾಮೂಲಾಗ್ರಮಾ ಬನದ ನಡುವೆ ಪುಟ್ಟ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೩೬). [ಸಂ.]

ಆಮೆ$_1$, **ಆವೆ**$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಲಚರಪ್ರಾಣಿ; ಕೂರ್ಮ; ಕಮಠ: ಒರ್ವ ಮೀಂಗುಲಿಗನೊಂದಾಮೆಯಂ ಬಾೞ್ವಾೞ್ ನಾಲ್ಕು ಕಾಲಂಕಟ್ಟಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೦–೧೬); ಪೊದಳ್ದುಗುರ್ ಶುಕ್ತಿಜದ ಬೆಡಗಿಂಗೆ ಭಂಗಮಂ ಸಂಗಳಿಸೆ ಪಾದಾಗ್ರವಾಮೆ ಚೆಲ್ವಿಂದಾಮೆಯಂ ಜಡಿದು ನೀರೊಳ್ನೆರಪೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೨೭). **ಆವೆ**$_1$: "ಕಚ್ಛಪಃ, ಕಮಠಃ, ಕೂರ್ಮಃ — ಈ ೩ ಆವೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೮–೪೪); ಮೀನಾವೆ ಪಂದಿಯೆಂದೆನಿತಾನುಂ ತೆಱನಾಗಿ ಡೊಂಬವಿದ್ದೆಯನಾಡಲ್ ನೀನಱಿವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೭); ಈ ವನಿತೆಯ ಮೇಗಾಲಜನಾವೆಯ ಚೆಲ್ವುಗಳನೀಯೆ ಭಯದಿಂ ವನಮಂ ತಾವಂಜಿ ಪೊಕ್ಕುವೆನೆ ಮುಂಕಾಲಿಂ ಪೊಱಗಾವೆಯೆಂಬವಡವಿಯೊಳೊಳವೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೪೧); ನಾಡೆ ಪಗಿಲ್ತೆಸೆವಾವೆಯ ಜೋಡೆನೆ ಮೇಗಾಲ್ಗಳೆಸೆದುವಾ ಸುಂದರಿಯಾ (ಉದ್ಭಟ. ೬–೮೮).

[ದೇ.॥ ತಮಿ. ಆಮೈ, ಯಾಮೈ; **ಮಲ.** ಆಮ; **ತುಳು.** ಏಮೆ; **ಕೊಡ.** ಆಮೆ; **ತೆಲು.** ತಾಬೇಲು, ತಾಮೇಲು]

ಆಮೆ$_2$ (ನಾ). ಕಚ್ಚಾ ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳು; ಬೇಯಿಸದ ಪದಾರ್ಥಗಳು: ಅವರಿಗೆ ಧರೆಯ ಆಮೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಸಲುವುದು ಅವರಿಗೆ ಕಳಸ ಕನ್ನಡಿಯೂ (ದೇವಾಂಪು. ೩–೧೩೯); ನಿರುಪಾದಿ ಮಠ ಇನಿತು ಆಮೆಸಾಮೆಯ ಧರೆಯ ಮಹಜನದ ಹನ್ನಿಬ್ಬರಿಗೆ (ದೇವಾಂಪು. ೩–೧೩೩); ಅಕ್ಕಿ ಕಣಕ ತಳಿಗೆಯ ಗೌಡಿಕೆಗಳ ಪೊಕ್ಕಳ ಆಮೆಗಳನಿತ್ತಾ (ದೇವಾಂಪು. ೩–೧೩೯). [< ಆಮ್ಯ$_2$]

ಆಮೆದೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ, —ಸುಂಕ; ಆಮೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಹಕ್ಕಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಸುಂಕ (?): ಗಾಣದೆಱೆ ಆಮೆದೆಱೆ ಮಗ್ಗಮುದ್ರೆ ಒಳವಾೞು ಹೊರವಾೞು ಮದುವೆ × ಣಗೆ ಮುಂತಾದ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೧–೩೦; 1431). [ಆಮೆ$_1$? + ತೆಱೆ$_2$]

ಆಮೇಗೆ (ಅ). ತರುವಾಯ; ಅನಂತರ: ಕಾಮಾಂಧಕಂಗಾಮೇಗೆ ಬರ್ಪಾ ಕಾರ್ಯವಂ ಕಾಣಿಸದೆನುತ ಮಱುಗಿ (ಬಸಪು. ೪೫–೩).
[ಆ$_2$ (< ಅದು$_1$) + ಮೇಗೆ]

ಆಮೇಲೆ (ಅ). = ಆಮೇಗೆ: "ಪುನರರ್ಥದೊಳ್ = ಆಮೇಲೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ" (ಶಮದ. ಕಿ. ೩೧೨ ಟೀಕು); ಆಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ತಂದು ಅರಿಸಿ ಕಾಳು ಬೇರೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೭). [ಆ$_2$ (< ಅದು$_1$) + ಮೇಲೆ]

ಆಮೈತ್ರ (ಗು). ಸ್ನೇಹದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ವಿಶ್ವಾಸವುಳ್ಳ: ಶತ್ರುನಾಶಖನಿತ್ರ ಕರುಣಾಪಾತ್ರ ದುರಿತಾಮಿತ್ರ ಭಕ್ತಕ್ಷೇತ್ರ ಜಂಗಮ ಸುಪ್ರಸಾದಾಮೈತ್ರ (ಬಸಪು. ೫೯–೪೫). [ಸಂ.]

ಆಮೋದ (ಗು). ೧. ಸಂತೋಷಕರವಾದ; ಸುಖಕರವಾದ: ರಾಜಾನ್ನದ ಕೂೞುಂ ಪೆಸಱ ತೊವೆಯುಂ ಬೆಣ್ಣೆಗಾಸಿದಾಮೋದ ಸುಗಂಧ ಪರಿಮಳಂ ನಾರ್ಪ ತುಪ್ಪಮುಂ. . . ಬಡ್ಡಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮–೧೫). (ನಾ). ೨. ಸಂತೋಷ; ಆನಂದ; ಸುಖ: ನೂರಾರು ಜನರ ಆ ಸಸ್ನೇಹ ಪರಿಚಯದಿಂದಲಂದಾಮೋದಗೊಂಡೆ (ಇಂಚಾಪ. ೩೩–೫೨). ೩. ಸುವಾಸನೆ; ಪರಿಮಳ: "ಆಮೋದಃ, ಪರಿಮಳಃ, ಸೌರಭ್ಯಂ, ಸುಗಂಧಿತಾ – ಈ ೪ ಕಂಪು" (ಹಲಾಯು. ೧೪–೭೭); ತುಂಬಿ ಪೀರ್ವ[illegible]ಂ ಪೀರ್ದಪುದೇ ಕಂಡಂದುಱುತೆ ನವ್ಯಾಮೋದಮಂ ಪೂಗಳೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧–೧೩). [ಸಂ.]

ಆಮೋದಖೇಲ (ನಾ). ಸಂತೋಷಕರವಾದ ಅಥವಾ ವಿನೋದದ ಆಟ: ಸುಂದರಿಯರಾಮೋದಖೇಲದಿಂದಿರಲಂದು ತೀರದೊಳ್ ನವಸಸಿಯಾ (ಪರಶು. ೧೭–೧೬). [ಆಮೋದ + ಖೇಲ]

ಆಮೋದಚಿತ್ತ (ನಾ). ಸಂತೋಷಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸು: ಅದು . . . ಕುರಂಗದವೋಲ್ ತೂರ್ಣಗತಿಪ್ರಯುಕ್ತಮಳಿಯಂತಾಮೋದಚಿತ್ತಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೧೦೨). [ಆಮೋದ + ಚಿತ್ತ]

ಆಮೋದಿ (ಗು). ೧. ಸುಖದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಆನಂದವುಳ್ಳ. ೨. ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ. (ನಾ). ೩. ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಸುಗಂಧ.
[ಸಂ. ಆಮೋದಿನ್]

ಆಮೋದಿತ (ಗು). ೧. ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಸುವಾಸನೆಯುಂಟುಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ: ನಿಜದಿವ್ಯ ಪರಿಮಳಾಮೋದಿತ ದಿಗಂಗನಾಮುಖಂಗಳಪ್ಪ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಂಗಳಂ ಪೂಸಿ (ಆದಿಪು. ೭–೧೦೫ ವ). [ಸಂ.]

ಆಮೋದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುಖಿಸು; ಸಂತೋಷಪಡು: ಸ್ವಾಮಿಯೋಲಗವಾದ ನೀನೆಯ್ದಿದಿರವ ಕೇಳ್ದಾಮೋದಿಸಿದನು ಬಾರೆಂದು (ಭರಚ. ೪೭–೫೭). ೨. ಸುವಾಸನೆ ಕೊಡು: ಪರಿಮಳದಿಂದಾಮೋದಿಸಿದ ಗಂಧದ್ರವ್ಯದೊಳು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩–೯೨); ಆಮೋದಕಾನಂದಿಸುತ ದುರ್ಗಂಧದ ಸೀಮೆಗೆಱಗದಳಿಯಂತೆ ಆಮೋದಿಸುತ ಗುಣದೊಳಗೆ ದೋಷವ ಬಿಡುವಾ ಮನುಜರಿಗೆಱಗುವೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧–೪೫). [ಆಮೋದ + -ಇಸು$_3$]

ಆಮ್ನಾಯ (ನಾ). ೧. ಪರಂಪರಾಗತವಾದ ಪದ್ಧತಿ; ಸಂಪ್ರದಾಯ; ವಂಶಾನುಗತ: ದಿವದೊಳ್ ಮೇಲಪ್ಪ ರತ್ನಂಗಳೆಂತನಿತಂ ಮುಂ ಮಣಿಮಾಳಿಗಿತ್ತನವು ತಮ್ಮಾಮ್ನಾಯದಿಂ ಬಂದೊಡೀತನುಮೀಗಳ್ ನೆಱೆ ತೊಟ್ಟು ಬಂದನಿದನೇಂ ನೀಮೆಲ್ಲರುಂ ಕಾಣಿರೇ (ಆದಿಪು. ೨–೧೮). ೨. ವಂಶ; ಪೀಳಿಗೆ. ೩. ವೇದ: ನಿಜಸ್ವರೂಪ ನಿರೂಪಣ ಚಕಿತ ಸಕಲ ಸಮಾಮ್ನಾಯತಂತ್ರ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತ ಶ್ರೀಪಾದಭಕ್ತಿಯುಕ್ತ . . . ರುದ್ರಪ್ರಣೀತ ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥವಿಜಯ (ಜಗವಿ. ೧–೮೦ ವ). [ಸಂ.]

ಆಮ್ನೆ (ನಾ). ಸ್ಮೃತಿಗತಮಾಡುವಿಕೆ; ನೆನಪಿಗೆ ಒಳಪಡಿಸುವುದು: ಚಿತ್ತದ ಆಮ್ನೆಯಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಭೀತಿಯಿಂದ ಕವಿತ್ವದ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಅನಿತ್ಯ ನಿತ್ಯವೆಂದು ಮಿಕ್ಕಾದವರಿಗೆ ಹೇಳುವ ಕರ್ತೃವಲ್ಲದೆ (ನಗಮಾ. ೬೨). [ಸಂ. ಆಮ್ನಾ]

ಆಮ್ಮು (ನಾ). ಒಡೆತನ; ಸ್ವಾಮಿತ್ವ: ಪಡೆದೊಂ ಶ್ರೀಪುರುಷಯ್ಯ ಲಾಮ್ಮುಮೊದಲೊಳ್ಕಲ್ನಾಡನೊನ್ದಂ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೬-೬ ; 750). [< ಆಳ್ಮೆ. / ತಮಿ. ಆಣ್ಮೈ]

ಆಮ್ಮುಳಿಂಜ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಭೀಮಂಣಶೇಖರು ಭೊಂಮಣ ಸೇಖರು ಸಹವಾಗಿ ಆಂಮುಳಿಂಜದಲು ಕ[ಂ]ಮ್ಮರಂಬಳಿಯ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೦-೯ ; 1465). [?]

ಆಮ್ರ$_1$, **ಆಂಬರ, ಆಂಬ್ರ** (ನಾ). ಹುಳಿ; ಸಾರು: ಆಮ್ರಮಾಡ್ಯಾಳ ಅಟಗಾಳೆಂತಾ ಗಟವಾಣೆವ್ವ ಬೀಗುತಿ (ಲೋಕಗೀ. ೫೧); ಆಮ್ರವನ್ನು ಸುರ್ರನೆ ಸುರಿದುಕೊಂಡ ಶಿವನಗೌಡ (ಕೆರೆಹಾ. ೩೪); ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅವರೆಕಾಳ ಆಮ್ರ (ರೂಢಿ). **ಆಂಬರ** (ಕ). **ಆಂಬ್ರ**: ಹೊಸತೆನಲು ಕ್ಷಾರಾಂಬ್ರ ಲವಣಾದ್ಯಸಮರಸಯುತಮಾಗೆ ಸೌಗಂಧಿಸುವ ಮಾಂಸ ವನಟ್ಟು (ಬಸಪು. ೫೭-೩೫); ವಗ್ಗರಣೆಯಿತ್ತಾಂಬ್ರಮಾ ಲೇಸಿನಿಂ ಮಾಡಿ (ನವಮೋ. ೯-೬). [< ಸಂ. ಆಮ್ಲ]

ಆಮ್ರ$_2$ (ನಾ). ಮಾವಿನ ಮರ; ಮಾವು: ಕಣ್ಗೆ ಕರಮೊಪ್ಪಿದುವಾಮ್ರ ಮಹೀಜರಾಜಿಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೪೨); ಸಿರಿ ತಂದಿಕ್ಕಿದಶೋಕೆ ವಾಗ್ವನಿತೆಯಿಟ್ಟಾಮ್ರಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೩೧). [ಸಂ.]

ಆಮ್ರದಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು (ಮೈ ಔ ೧. ೨೭-೫೨೨). [ಆಮ್ರ$_1$ + ಸೊಪ್ಪು]

ಆಮ್ರರಸ (ನಾ). ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣಿನ ರಸ: ಘೃತಕ್ಷೀರದಧಿನಾಳಿಕೇರ ತೋಯಾಮ್ರರಸೇಕ್ಷುರಸಗಂಧೋದಕಾದಿಗಳಿಂ ಮಾಡುವ ಸವನಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೩ ವ). [ಆಮ್ರ$_2$ + ರಸ]

ಆಮ್ರವನ (ನಾ). ಮಾವಿನ ಮರಗಳಿರುವ ವನ; ಮಾವಿನ ತೋಪು: ಉನ್ಮದಭೃಂಗಮಾಳಿಕಾರವಮುಖರೀಕೃತಾಮ್ರವನಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೩೦); ಭಗವಂತನು ಇಲ್ಲಿಯೇ ನನ್ನ ಆಮ್ರವನದಲ್ಲಿ ತಂಗಿದ್ದಾನೆ (ಹತ್ತುಮ. ೮೪). [ಸಂ. ಆಮ್ರವಣ (ಆಮ್ರ + ವನ)]

ಆಮ್ರವಲ್ಲಿ (ನಾ). ಮಾವಿನ ಬಳ್ಳಿ: ಭಗ್ನವಾಗೆ . . . ನವಾಮ್ರವಲ್ಲಿ ವೋಲ್ (ಜಗವಿ. ೨-೫೬). [ಆಮ್ರ$_2$ + ವಲ್ಲಿ$_2$]

ಆಮ್ರಾತಕ (ನಾ). ಅಮಟೆಯ ಮರ,—ಕಾಯಿ: ಆಮ್ರಾತಕ ಕೇತನ ನಿಕೇತಮಳಿ ಶುಕ ಪಿಕ ವಿರಚಿತ ಪಕ್ಷಪಾತ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೬ ರ); ತಿಳಕಾಮ್ರಾತ(ಪ)ಕ ಬೆಲ್ಲ(ಪ)ವತ್ತ ಸಿರಿಸಾಂಕೋಲಾಖ್ಯ ಭಲ್ಲಾತ ಕಾಮಳಕಾದ್ಯಂಘ್ರಿಪಮೂಳಮಂ ಬಳಸಿ ಪುತ್ತಾದಂದು (ಲೋಕೋಪ. ೫-೨೭). [ಸಂ.]

ಆಮ್ರಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು: ಕಟ್ಟಿದನಾಮ್ರಾಯ ಲತಾಂತಮಾಲಿಕೆಯಂ (ಅನಂಪು. ೩-೯೭). [ಸಂ.]

ಆಮ್ರೇಡಿತ (ನಾ). ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಮತ್ತೆ ಹೇಳುವುದು; ದ್ವಿರುಕ್ತಿ; ಪುನರುಕ್ತಿ: ಈಡಿತಮೆನಗೆ ಸಮಂತಾಮ್ರೇಡಿತಮುಂ ಮಹಿಪ ಬಗೆವೊಡೆಂದು ಮುಹುರ್ವಾಕ್ಕ್ರೀಡೆಯನುಱಿದು ಕುಮಾರಕ ಚೂಡಾಮಣಿ ತಂದೆಯೆಂದುದರ್ಕೆದರ್ದೆಗೊಂಡಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೫೫). [ಸಂ.]

ಆಮ್ಲ (ನಾ). ೧. ಹುಳಿ; ಹುಳಿರಸ: "ಆಮ್ಲಮೆಂದೆನಲ್ಕಾ ಹುಳಿಗಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೫-೫); ಕೊಡವಾಲ ಕೆಡಿಸುವೊಡಾಮ್ಲವೆನಿತಾಗಬೇಕೆಂದನು (ಹಚಕಾ. ೭-೨೨); ತೊವರ್ಗಿಂದ್ರೇಜ್ಯನ್ ಮಿಕ್ಕಿನಾಮ್ಲಕೆಸಿತಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೮-೧೪೧). ೨. ಹುಣಿಸೆ. [ಸಂ.]

ಆಮ್ಲಕಾರಕ (ನಾ). ಆಮ್ಲವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಆಮ್ಲಜನಕ (ನಾ). ಪ್ರಾಣವಾಯು; ಆಕ್ಸಿಜೆನ್: ಆಮ್ಲಜನಕ, ಸಾರಜನಕ, ಜಲಜನಕ, ಇಂಗಾಲ ಮೊದಲಾದ ನಿರವಯವ (Inorganic) ವಸ್ತುಗಳ ರಾಸಾಯನಿಕ ಸಂಕಲನದಿಂದ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುವ ಪಿಷ್ಟ ಮೇದಸ್ಸು ಮತ್ತು ಸಸಾರಜನಕ ಪದಾರ್ಥಗಳೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಆಹಾರವಸ್ತುಗಳು (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೯). [ಆಮ್ಲ + ಜನಕ]

ಆಮ್ಲದಾಡಿಮ (ನಾ). ದಾಳಿಂಬೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಹುಳಿ ದಾಳಿಂಬೆ: ಮಧುರದಾಡಿಮ, ಆಮ್ಲದಾಡಿಮ . . . ಫಲಂಗಳುಳ್ಳ ತರುನಿಕರಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೧೧). [ಆಮ್ಲ + ದಾಡಿಮ]

ಆಮ್ಲಪಿತ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ರೋಗ: ಆಮ್ಲಪಿತ್ತಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿಹರಳ ಹುರಿದು ಚೂರ್ಣಂಮಾಡಿ ಏಲಕ್ಕಿ ಸಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಆಮ್ಲಪಿತ್ತ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೭೮). [ಆಮ್ಲ + ಪಿತ್ತ]

ಆಮ್ಲಪೀತ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ: "ಗೆಣಸು ಗುಣಮೂಲಿದಾಗುಡಿಯ ಧೋಮುಖಿಯಂಬೆ(ಯ)ಹಳದಿಯಾಮ್ಲ[ಪಾಠಾಂ. ಮ್ರ]ಪೀತಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೩). [?]

ಆಮ್ಲವತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ಆಮ್ಲ[ಪಾಠಾಂ. ಮ್ರ]ವತಿ ವೋಟಿ ಜೀವಣಿಕೆ(ಗೆ) ಮಾಧುರ್ಯೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೩೭). [ಸಂ. ಆಮ್ಲವತೀ]

ಆಮ್ಲವೇತಸ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳಿ ಹಬ್ಬೆಗಿಡ. [ಆಮ್ಲ + ವೇತಸ]

ಆಮ್ಲೀಕರಣ (ನಾ). ಹುಳಿಮಾಡುವಿಕೆ (Acidification. ಪಾರಿಶ). [ಸಂ.]

ಆಮ್ಲೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹುಳಿಯಾಗಿಸು; "ಆಮ್ಲವನ್ನಾಗಿ ತಿರುಗಿಸು" (Acidify. ಇಂಕನಿ). [ಆಮ್ಲೀಕರಣ + -ಇಸು$_3$]

ಆಮ್ಲೀಯ (ಗು). ಹುಳಿಯಾದ: ಬೀಜದ ರಚನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಆಮ್ಲೀಯ ಪ್ರತ್ಯಾಮ್ಲೀಯ ವಸ್ತುಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೩೧). [ಸಂ.]

ಆಮ್ಲೇಟು (ನಾ). ಮೊಟ್ಟೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ದೋಸೆ: "ಯಾಕೆ ಮಾಮಾ, ಹೊರಗೆ ಆಮ್ಲೇಟು ಕಟ್ಲೇಟು ಆಗಿದೆಯೇನೋ" (ಪಹಾರ. ೧೨೦). [← ಇಂ. Omelette]

ಆಯ್$_1$, **ಆಯಿ**$_1$, **ಆಯು**$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿರಳವಾಗಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಬಿದ್ದಿ)ರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಶೇಖರಿಸು; ಆರಿಸು; ಸಂಗ್ರಹಿಸು; ಆದ$_2$ (ಭೂತಕೃ), ಆದು (ಭೂತನ್ಯೂ): "ಆಯ್-ವಿರಲವಸ್ತ್ವಾಕರ್ಷಣೇ, ಆಯುಷ್ಯೇ ಚ (ವಯಸ್ಸು)" (ಶಮಧಾ); ಆಮೋದ ಕುಸುಮ ಸಮಿತಿಯ ನಾಮರಗಳೊಳಾಯ್ದು ಕೊಯ್ದುಮಿಲ್ಲಿಗೆ ಬರ್ಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೩೨); ಲಂಬಣಂ ಪಱಿಯೆ ಮುತ್ತಿನ ಕೇಡನೆ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ಬಳ್ಕುತ್ತಿರೆ ಯೇವ ಮಿಲ್ಲದಿವನಾ[ಯ್ದು]ದೊ ತಪ್ಪದೆ ಪೇೞಿಮೆಂಬ ಭೂಪೋತ್ತಮನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೯); ಒಂದು ವರುಷದಾರಂಬಕ್ಕಾಜದೆ ಸಾವನ್ನೆವರಮೆಂಜಲಗುಟಿನಾಯ್ದುಣ್ಬೊಕ್ಕಲಮಗನುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೫೩). ೨. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಒಪ್ಪಿದುದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಚುನಾಯಿಸು: ಅಶೇಷಭಾಷಾವಿಷಯೋಕ್ತಿಯಂ ಬಗೆದುನೋಡಿ ಪುರಾಣಕವಿ ಪ್ರಭುಪ್ರಯೋಗಾವಿಲ ಸದ್ಗುಣೋದಯಮನಾಯ್ದುವಱಿಂ ಸಮೆದೊಂದು ಕಾವ್ಯದಿಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೫೫); ಬಿರುದರನದಟನೊಳುಬ್ಬರಮುರಿವರನಾಯ್ದುಱಿಕೊಂಡುವರಿಗನ ಕಣೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೧೪); ಇಂತಿಂತನಂತಕಾಂತಲತಾಂತಂಗಳನಾಯ್ದು ಕೊಯ್ದು (ಗಿರಿಕ. ೫-೬೬); ಸರಸವೀಣಾಧ್ವನಿಯ ಹಂಸೆಯ ಗರುವ ಗತಿಗಳನಾಯ್ದು ಮನ್ಮಥ ವರ ವಿರಿಂಚಿಯೆ ಸೃಜಿಸಿದನು ಪಾಂಚಾಲನಂದನೆಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩-೧೭).

೩. (ಉತ್ತಮವಾದ ಅಥವಾ ಬೇಕಾದ ವಸ್ತುಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆರಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಬೇಡದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು) ಬೇರ್ಪಡಿಸು : "ಆಯ್ ಇತಿ ರತ್ನ ವಸ್ತು ಫಲಪುಷ್ಪಾದಿ ವಸ್ತುಸಮೂಹೇ ಸಮೀಚೀನ ವಸ್ತೂನಾಂ ಪೃಥಕ್ಕರಣಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಆಯಿ₁ : ೧.** ಅಡಗನಾಯಿದು ಕೆದಱಿ ರಕುತವ ತುಡುಕಿ ಚೆಲ್ಲುವ ಕರಿಯ ಬರಿಕೈ ಬಿಡಿಸಿದುವು ಹುಟ್ಟಾಗಿ ಯಮರಾಜನ ಪರಿಗ್ರಹಕೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೮೨). **೨.** ಜೋಯಿಸನ ಕರೆದಖಿಳ ದಿವಸದೊಳಾಯಿದರು ಶುಭದಿನವನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭–೧೩). **೩.** ಅಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕಲ್ಲನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸ್ವಲ್ಪ ಆಯಿ (ರೂಢಿ). **ಆಯು₁ : ೧.** ಬಿದ್ದ ಬಳೀಲಿ ಬೆರಣಿ ಆಯಬೇಕು, ಇದ್ದ ಬಳೀಲಿ ಇರಬೇಕು (ಗಾದೆ); ಕೆಳಗೆ ಉದುರಿದ್ದ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಆಯುವುದರಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿದ್ದ (ರೂಢಿ). **೨.** ಈ ಹಣ್ಣಿನ ರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಹಣ್ಣನ್ನು ಆಯು (ರೂಢಿ). **೩.** ಅಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲನ್ನಾಯುತ್ತಿದ್ದಳು (ರೂಢಿ).

ಆದುಣಿಗ = ಭಿಕ್ಷೆಬೇಡಿ ಜೀವಿಸುವವನು (ದಕ. *). **ಆಯ್ದು ಕೊಳ್** = ಆರಿಸಿಕೊ ; ಚುನಾಯಿಸಿಕೊ : ಕನಕರಜತ ವಿಚಿತ್ರಾಲಂಕೃತ ಸ್ವರೂಪಸಮನ್ವಿತಂಗಳುಮಪ್ಪ ಗದೆಗಳುಮನಿರ್ವರುಮಾಯ್ದುಕೊಂಡು (ಗದಾಯು. ೮–೧ ವ) ; ವಸುಭಾಗಭಟ್ಟಂ ಕೇಳ್ದಾ ಕಥಾಸಮುದ್ರದೊಳ್ ಪಂಚರತ್ನಮಪ್ಪೈದು ಕಥೆಗಳನಾಯ್ದುಕೊಂಡು ಪಂಚತಂತ್ರಮೆಂದು ಪೆಸರಿಟ್ಟಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೩–೩).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ. ಮಲ.** ಆಯ್ ; **ತುಳು.** ಆಯು ; **ಕೊಡ.** ಆಯ್ ; **ಪರ್ಜಿ.** ಆಚ್ ; **ಗೊಂಡಿ.** ಆಚಾನಾ ; **ಕುಇ.** ಆಸ್ಕ ; **ಕುವಿ.** ಆಚಲಿ ; **ಕುರುಖ್.** ಆದಾ ; **ಮಲ್ತೊ.** ಆದೆ]

-ಆಯ್₂ (ಪ್ರ). ಆ ದಿಕ್ಕಿನ, ಆ ಕಡೆಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ದಿಗ್ವಾಚಕಗಳಿಗೆ ಸೇರುವ ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯಯ : ಅನ್ತೆಬನ್ದು ಬೆಟ್ಟದಾ ಮೂಡಾಯ್ ಪೊರೆಎ ಬನ್ದು ತುೞ್ದಿಲ್ಲಾಗಲೊಳ್ಕೂಡಿತ್ತು ಸೀಮೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩–೨೯ ; 550) ; ಪೊಲಮೇರೆ ಪ್ರಾಚೀದೆಸೆ ಪನೆದ್ಗುಣ್ಪೆಯಿನ್ಮೂಡಾಯ್ ಕಡೆ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೩೨೮–೪೯ ; 650) ; ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲ್ಪೊರಳೆಬನ್ದು ಮೂಡಾಯ್ ಸಿ[ಸೀ]ಮೆಯುಳ್ ಕು[ಕೂ]ಡಿತ್ತು (ಇಆ. XVIII, ೩೬೮–೨೮; 8ನೆಯ ಶತ). 'ತೆಂಕಾಯ್', 'ಮೂಡಾಯ್' ಪರಾ. [ಆಗು₁ ?]

ಆಯ₁ (ನಾ). **೧.** ಒಳಗು ; ಮರ್ಮ ; ರಹಸ್ಯ : ಆ ಯಜ್ಞಸಂಗತಿಯನಾ ಬಾದರಾಯಣಂ ಪೇಳೆ ಬಳಿಕವನಿಪಂ ಧರ್ಮಸಾರಾಯಮಂ ಕೇಳ್ದನಾ ಮುನಿವರನೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೪೮) ; ಆಯದಲಿ ನಿಜದಿನಿಂದಾಯವನು ಅಱಿಯದಲೆ ವಾಯಕ್ಕೆ ಜಪವ ಜಪಿಸುವ ಯೋಗಿಯ ಬಾಯ ನೋಡೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೭೪). **೨.** ಐಶ್ವರ್ಯ ; ಸಂಪತ್ತು : ಶ್ರೀಯುವತಿಯನಾ ವೀರಶ್ರೀಯುವತಿಗೆ ಸವತಿಮಾೞ್ಪೆನೆಂದರಿನೃಪರುಳ್ಳಾಯವೆರಸೆೞೆದುಕೊಂಡು ಧರಾಯುವತಿಗೆ ನೆಗೞ್ದ ಹರಿಗನೊರ್ವನೆ ಗಂಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧) ; ಸಲೆಸಂದ ಚಕ್ರಿವೃಂದದ ಚ್ಛಲದಾಯದಾಯತಿಯ ಬೀರದ ಚಾಗದ ಮಾತುಗಳ್ ಪೊದೞ್ದಿರೆ ತತ್ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳೊಳಂ ತವನೊಯ್ಯನೆ ನೋಡಿ ನೋಡಿ (ಆದಿಪು. ೧೩–೭೧) ; ನೀಮೆಮಗೆ ಪೇೞಿಂ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂ ಪೃಚ್ಛೆಯಂ ಎಂಬುದುಮಾ ಪಂಡಿತಂ ಕನ್ನಗಳ್ಳನಂತೆ ಬಳಪಮಂ ತೆಗೆದು ಕಬ್ಬಿಗನಂತೆ ಗೋಮೂತ್ರಕವೃತ್ತಾಳಂಕೃತನಾಗಿ ಭಂಡಾರಿಗನಂತಾಯಮಂ ಪಿಡಿದು ಜೂದುಗಾಜನಂತೆ ಕವಡಿಕೆಯಂ ತೆಗೆದು (ಸುಕುಮಾ. ೩–೬, ವ). **೩.** (ಶರೀರದ) ಮರ್ಮಸ್ಥಾನ ; ಅಪಾಯದ ಸ್ಥಳ : ದುರುಳನೆಂದನು ಪಕ್ಷಿ ಸಾಯದಿರೆ ಆಯಗಳ ಮರೆಮಾಚದಂತೆ ತೋರಿಸಿ ಕಾದುಯೆನ್ನಲಾಗರಿದು ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವುಂಗುಷ್ಠದೊಳಗಿಹುದೆಂದು ರಾವಣಂ ಕಪಟವ ನುಡಿಯೆ (ತುರಂಗ. ೩೪–೩೪). **೪.** ಪ್ರಮಾಣ ; ಪರಿಮಿತಿ ; ಅಳತೆ : ತದ್ವಶಾತನಯ ವಿಮೋಹಮುಂ ಹರಿಯ ವಿಕ್ರಮದಾಯಮುಮೇನುದಾತ್ತಮೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೧೦೫) ; ಶ್ರೀಯುಪೇಂದ್ರನ ಚರಣಕಮಲಕದಾಯದಲಿ ಮೂಜಡಿಗೆ ನೆಱೆಯದೆ ರಾಯ ಕೇಳೈಯಿಾ ಮಹಾಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೆರಡಡಿಯ (ಸಂಭಪ. ೧೦ ಸೂ) ; ತಾಯಿವೊಲು ನಿನಗಾತ್ಮ, ಮಡದಿವೊಲು ಕಾಯವವರಾಯವನು ಸರಿನೋಡು (ಮಂಕುಕ. ೩೯೯). **೫.** ಕ್ರಮ ; ರೀತಿ ; ನೀತಿ : ಪೆಂಡಿರ್ ಪಟಯಿಸುವಂದದೆ ಗಂಡರ್ ಪಟಯಿಸುವುದಾಯಮೋ ಛಲಮಂ ಕೊಂಡೆಸಪರಾರೊ (ಗದಾಯು. ೫–೩೩) ; ಪೊಸ ಮಿಂಚಿನವೊಲ್ಪಳಂಚುತಾಯದಿಂದಡಿಯಿಡುವ ತುೞಿಲಾಳ್ಗಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧–೮೦ ವ) ; ಚಾಗಮುಂ ಪೆರ್ಚಿದ ಸೊಂಪುಂ ಪೆರ್ಮೆಯುಂ ನನ್ನಿಗೆ ನೆಲೆಯೆನಿಸಿರ್ದಾಯಮುಂ ಬೀರಮುಂ... ಕೈಮಿಗೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೧೯). **೬.** ಉದ್ದೇಶ ; ನಿಶ್ಚಯ ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ : ಏನು ನೃಪ ಸಂಗರವೆನ್ನೊಳಗಾನಲಾಪೆಯಾ ಸೋತೆನೆಂದನುಮಾನವಿಲ್ಲದೆ ಪೇಳ್ದಪೆಯಾ ಬಿಡೆನಲ್ಲದೊಡೆ ಬಱಿದೆ ಏನು ನಿನ್ನಾಯವನು ಹೇಳೆನೆ (ಉತ್ತರಾ. ೬–೩೪). **೭.** ರಚನೆಯ ವಿಧಾನ ; ಯೋಜನೆ ; ಕಟ್ಟಡದ ನೆಲಗಟ್ಟಿನ ಆಕಾರ ಮುಂತಾದುದು : ಏನೆಂಬೆನೀ ಹಸ್ತವೀಯಳತೆಯಿಾಯಧಿಷ್ಠಾನವೀರೇಖೆಯಿಾ ಖಂಡೆಯಂ ಕಡೆಗೆಯಿಾ ತಾನವೀಯಾಯವೀಗೃಹವೆಂದು ಹೆಸರಿಡುವರಿಲ್ಲೆಂದು ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩–೪೩) ; ಆಯ ಹಾಕೋವಾಗಲೆ ನ್ಯಾಯ ಬಂತು (ಗಾದೆ). **೮.** ಸೌಕರ್ಯ ; ಅನುಕೂಲತೆ : ಆಂ ಬರ್ಪನ್ನವಾಯಂ ನಿನಗಿದು ವಿಗತಾಪಾಯಮಪ್ಪೊಂದುಪಾಯಂ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧[illegible]) ; ತಾಯಿ ಕೇಳೀ ವಿಪ್ರಪುರದೊಳಗಾಯವುಂಟೆನಗೆಂದು ರಕ್ಕಸನಾಯಿ ನೆಲಸಿಹ ನೂರ ಹೊಱಗಣ ಶೈಲಶಿಖರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೦–೧೧) ; ಆಲದಮರವ ಸೀಳಿ ನಡುವೋರುಂಟಿ ಮಾವಿಲ್ಲದ ಮನೆಗೆ ಗೌರಿಯ ಕೊಟ್ಟರೆ ಆಯಾ ಇನ್ನಾರು ಕಲಿಸೋರು (ನಾಪದ. ೧೦೫). **೯.** ಸಮಸ್ಥಿತಿ ; ಹಿಡಿತ : ಸಣ್ಣಬಳ್ಳಿ ಕಾಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದರೂ ಆಯತಪ್ಪಿ ಬೀಳುವಂತಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ನಡೆದಾ. II, 1233) ; ನಿಂತಿದ್ದ ಆಯ ತಪ್ಪಿ ಮುಂದೆ ಕೊಂಚ ಮುಗ್ಗರಿಸಿದೆ (ಆಲಹೂ. ೧೪). **೧೦.** ನಿಯಮ ; ದೇವಸ್ಥಾನದ ಕಟ್ಟಳೆ (*). **೧೧.** ಶರೀರದ ಒಂದು ಭಾಗ (*). **೧೨.** ವಿವರ ; ತಪಸೀಲು (*). **೧೩.** ಅಗಲಕ್ಕಿಂತ ಉದ್ದ ಅಧಿಕವುಳ್ಳದ್ದು ; ದೀರ್ಘಚತುರಸ್ರ.

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಆಯ್ಮ = ಅಗಲ, ವಿಸ್ತಾರ ; **ತುಳು.** ಆಯ = ಅಳತೆ, ಪ್ರಮಾಣ ; **ತೆಲು.** ಆಯಿತಮು, ಆಯಿತ್ತಮು. / **ಸಂ.** ಆಯ]

ಆಯ₂ (ನಾ). = ಆತ : ಆಯನ ಸತಿ ಭವನದೊಳತ್ಯಾಯತ ಪತಿಭಕ್ತೆ ನಾಗಿಕವ್ವೆ (ಎಇ. XVIII, ೧೮೪–೧೭ ; 1097). [ಆ₂ (< ಆದು₁) + ಅಯ್ಯ₁]

ಆಯ₃ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮ ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ (?) : ಪುಟ್ಟಿದೊಡಾತನೊಳಱಿವೊಡವುಟ್ಟಿದುಱಱಿವಿಂಗೆ ಪೆಂಪು ಪೆಂಪಿನೊಳಾಯಂ ಕಟ್ಟಾಯದೊಳಳವಳವಿನೊಳೊಟ್ಟಜೆ ಪುಟ್ಟಿದುದು ಪೋಲ್ವರಾರ್ ಬದ್ದೆಗನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೨೪) ; ಚಲಮಿಲ್ಲದ ಗಂಡಂ ತಂಬುಲಮಿಲ್ಲದವದನಮಾಯಮಿಲ್ಲದ ತುೞಿಲಾಳ್ (ಅಜಿಪು. ೬–೯೫) ; ಪದುಳಂ ಕುಳ್ಳಿರ್ದಮಗಾಯದ ಮಾತಂ ತಗುಳೆಗೞಿಪಿ ಪೋದಂ ಸಂದಿರ್ದಟರೊಳೆಱಿದಱಿಯಂ ತಪ್ಪದೆ ಕಮ್ಮಱಿಯೋಜನೆನಿಸಿದಂ ಬಿಲ್ಲೋಜಂ (ಗದಾಯು. ೨–೧೩) ; ಆರ್ಪು ಕುಂದಿತ್ತು ಶೌಚಂ ತೊಲಗಿತ್ತಾಯಂ ಬಳಲ್ದತ್ತು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೭–೭ ; 1055) ; ವಿದ್ವಿಷ್ಟಬ್ರಜಕ್ಕೆಯ್ದೆ ಭೀತಿಯನಿತ್ತಾಯಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು ಚಲಮಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೩೭–೬ ; 1096). [?]

-ಆಯ₄ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ. 'ಉಳಿತಾಯ', 'ಪೂರಾಯ,' 'ಬಂಡಾಯ' ಪರಾ.

-ಆಯ$_5$ (ಪ್ರ). ಹೆಂಗಸರ ಹೆಸರುಗಳ ಜತೆಗೆ ಅಮ್ಮ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಸೇರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಉದಾ: ಅನಲಾಯ, ಕಮಲಾಯ.

ಆಯ$_6$ (ನಾ). ರಾಗಾಲಾಪನೆಯ ವಿಸ್ತರಣೆ (?): ಮಿಗುವಾಯಂ ಜತಿ ತಾಳಮುಜ್ವಳಿಪ ಮಿಶ್ರಂ ತತ್ರಮಾಣಂ ಕರಂ ಬಗೆಗೊಂಬಾಶ್ರುತಿಮೇಣ್ ಬಜಾವಣೆ ಲಸದ್ಗ್ರಾಮಂಗಳೌಚಿತ್ಯದಿಂ ಪುಗೆ ಪಕ್ಕಾದ ನವೀನ ತಾನತತಿಯೊಪ್ಪಲ್ ಪಾಡಿದರ್ (ಉದ್ಭಟ. ೩–೩). [?]

ಆಯ$_7$ (ನಾ). **೧.** ಆದಾಯ; ಹುಟ್ಟುವಳಿ; ವರಮಾನ: ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ನಿಮಿತ್ತದೊಳಾಯದ ಪಣಮೆನೆತನಿತ್ತು ಮೂರೊಳ್ಸಹಿರಣ್ಯಾಯದ ಪಣಮುಂ ಪೆರ್ಗ್ಗೆಱೆಗಾಯಮಿದೆನ್ದೊಸದು(ಸೆದು)ಕೊಟ್ಟೊರೀ ದ್ವಿಜಮುಖ್ಯರ್ (ಕಇ. II, ೪–೯ ; 918); ಗಣಕರ್ಕಳೆಲ್ಲರುಂ ನೋಡುತಿರೆ ಆಯದೊಳು ಬೀಯಮಂ ಕಳೆದು ನಿಲವಂ ಕಂಡು (ಬಸರ. ೫–೭೫); ಆ ಮಲಿತಾಂಡ ಸೆಟ್ಟಿಯ ಕಾಣಿಕೆ ಕಡ್ಡಾಯ ಸುಂಕ ಸುವರ್ಣ ಮನೆದೆಱೆ ಮುಂತಾದ ಆಯವೆಲ್ಲಲು ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಂದು ಬಹುದು (ಎಕ. IX (S), ಕಾನಕಾ. ೩೦–೭ ; 1332). **೨.** ಉಪಾಯ; ಮಾರ್ಗ: ಆಯದಲಿ ನಿಜದಿ ನಿಂದಾಯವನು ಆಱಿಯದಲೆ ವಾಯಕ್ಕೆ ಜಪವ ಜಪಿಸುವ ಯೋಗಿಯ ಬಾಯ ನೋಡೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೭೪). **೩.** [ಜ್ಯೋತಿ] ಲಗ್ನದಿಂದ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಸ್ಥಾನ; ಇಷ್ಟಗ್ರಹವಿರುವ ಕಡೆಯಿಂದ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಸ್ಥಾನ: ಸಹಜಾಯವ್ಯಯ ಧನದಶಸುಹೃದ್ಗೃಹಸ್ಥಾಯಿಯಾಗೆ ತತ್ಕಾಲದೊಳಾಗ್ರಹಮಂತದು (ಜಾತತಿ. ೨–೧೭). **೪.** ಲಾಭ. **೫.** ದೇವಸ್ಥಾನ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮುಂತಾದವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡುಗೆ: ಶ್ರೀಶ್ರುತಕೀರ್ತಿತ್ರೈವಿದ್ಯದೇವರ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚ್ಚಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಮಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಾಯಮೆಂತೆಂದೊಡೆ (ಎಇ. XIX, ೩೩–೨೬ ; 1135); ಚಂದ್ರಮೌಳಿ ದೇವರ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟಾಯವೆಂತೆಂದೊಡೆ (ಎಇ. XX, ೧೨–೪೮; 1167). **೬.** ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಸುಂಕ: ತೆಱೆ ಕಾಣಿಕೆ ಸೇಸೆಯಾಸೆಗಳ್ ಮಂನೆಯ ವಾಯದಾಯಮಿವು ಸಲ್ಲವು ಸರ್ವ್ವನಮಸ್ಯವೆಂದು ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಇ. XXVII, ೧೫–೫೭ ; 1114); ಅಯ್ದೆತ್ತಿನ ಮೂಲೆ ಸುಂಕಮಂ ಯೆಲೆ ಆಯಂ ಹೊಂಗೆ ಹಾಗ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೧೦–೫ ; 1154); ದೇವಿಯ ಹಬ್ಬದೊಳಗೆ ಯೇನು ಮಾಱಿದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಯಾಯ ಸುಂಕವಿಲ್ಲ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೨೧೯–೩೩ ; 1278). **೭.** ಕಂದಾಯ: ಆತನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಶಾನುಭೋಗತನವನ್ನು ನೇಮಕಮಾಡಿ ಅವನಿಗೆ ರೈತರಿಂದ ಆಯ ಮೊದಲಾದ್ದು ಸಲ್ಲಬೇಕೆಂದು ನಿಗದಿ ಮಾಡಿಸಿದನು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೩ ಉಪೋ). **೮.** ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ವಂಶಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವವರಿಗೆ ಕಣದಲ್ಲಿ ಅಳೆದುಕೊಡುವ ಧಾನ್ಯ, —ವರ್ಷಾಶನ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೪೯); ರೈತರಿಂದ ದೊರೆಯುವ 'ಆಯ'ದ ಕಾಳು, ಸತ್ತ ದನಗಳ ಮಾಂಸದಿಂದಲೇ ಅವರು ಹೊಟ್ಟೆ ಹೊರೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ನೀನಮು. ೩೩). **೯.** ಅಂತಃಪುರದ ಕಾವಲುಗಾರ. [ಸಂ.]

ಆಯಂಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಹುರುಳು ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು; ಧೈರ್ಯಗೆಡು: ಆಯಂಗಿಡೆ ಕಾಮಂ ಕೈಪಾಯದೆ ನಿಂದಾರ್ದು ಕೊಂದಪಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೭೮); ಆಯಂಗೆಟ್ಟು ಪ್ರ[ಪ]ತಿವ್ರತಿಕ್ಕೆಯವಳಂ ತಾಂ ಸುಟ್ಟು ದುರ್ಮೋಹದಿಂ ಬಾಯಂಬಿಟ್ಟು . . . ಕಳಂಕಮಾಗೆ ಕುಲಮುಂ ಪೋದಂದದೇನೊಳ್ಳಿತೇ (ಜೀವಸಂ. ೨೨೮–೩೮).

[ಆಯ$_1$ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಆಯಂಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?): ಆಯಂಗೆಱೆಯ ಉತ್ತರ ಶೃಂಖು[ಗ]ಮಂ ಲಂಘಿಸಿ (ಇಆ. VIII, ೨೧೩–೨೬ ; 10ನೆಯ ಶತ). [?]

ಆಯಂದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಕೆಚ್ಚುಗುಂದು; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಕಡಮೆಯಾಗು: ಅಂತು ಶೂನ್ಯಹಸ್ತದೊಳಿರ್ವರುಂ ಪೆಣೆದು ಪಲವುಂಗಾಯದೊಳಾಯಂದಪ್ಪದೆ ಪಿರಿದುಂ ಪೊಱ್ತು ಸಂತರ್ಪಿನಂ ಪೋರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೨೧ ವ); ಪಲವುಂ ಗಾಯಂಗಳೊಳಾಯಂದಪ್ಪದೆ ತನಗವಂ ಸಮಾನಬಳನಪ್ಪುದಱಿಂ ಪಿರಿದು ಪೊಱ್ತು ಸಂತರ್ಪಿನಂ ಪೋರ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೭೬ ವ). **೨.** ತೂಕತಪ್ಪು. [ಆಯ$_1$ + ತಪ್ಪು$_1$]

ಆಯಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಆದಾಯವಾಗಿ ಮಾಡು; ಹುಟ್ಟುವಳಿಯಾಗಿ ಕೊಡು, —ಬಿಡು: ಮಾಱಿದ ಸೀರೆಗಂ ಅಡಕೆಗಂ ಪೊಂಗೊಂದು ಸಲೆ ವೀಸಮಂ ಆಯಂ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟರು (ಕಇಆ. ೧–೧–೯ ; 1092).

[ಆಯ$_7$ + ಮಾಡು$_1$]

ಆಯಃಪಾರ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಕವಚ (?): ಈಯೆಮ್ಮಯ್ಯನಿನಾದುದೊಂದು ಪಗೆಯಿಂ ಸೀಳ್ದುಗ್ರಪಾಂಚಾಳರಾಜಾಯಃ[ಪಾಠಾಂ. ಯುಃ]ಪಾರಮನನ್ಯಭೂಪಬಲಮಂ ಪರ್ದಿಂಗೆ ಬಿರ್ದಿಕ್ಕುವೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೩೮). [ಸಂ.]

ಆಯಃಶೂಲಿಕ 'ಆಯಶ್ಶೂಲಿಕ' ನೋ.

ಆಯಕ (ನಾ). ಆ ಅಕ್ಕ; ಆ ಹೆಂಗಸು: ಆ ರಾಯನಾಲಿಸುತ್ತಿರೆ ಸಭಾಜನವೆಯ್ದೆ ಮಱುಗಲಾಯಕನೆಂದಳು [ಪಾಠಾಂ. ಮಲಮಱುಗಲಾಯೆಂದಳು] (ಭಾವಚಿಂ. ೮–೩೩); ವಿರಾಜಿಸುತಿರ್ಪುದೆಯ್ದೆಯಾಯಕನ ಪದಂಗಳೀಗೆಮಗೆ ಭಾಗ್ಯದ ಪೆಂಪಂ (ಉಮಾಶ. ೧೦); ಸಲೆ ಬಾಹುಬಲ್ಲಿದ ನಿನ್ನ ವಿಕ್ರಮದೇಳ್ಗೆ ಬೆಲೆಗಟ್ಟಬಲ್ಲವರಾರು ಮೊಲೆವಾಲನುಣಿಸಿದಾಯಕನ ಪ್ರಾಣವ ಕೊಂದ ಕೊಲೆಗೇಡಿ ಬಲುಹ ತೋಱಿನಗೆ (ಮೋಹತ. ೪೦–೨೬). 'ಈಯಕ' ಪರಾ.

[ಆ$_2$ (< ಅದು$_1$) + ಅಕ$_1$ (< ಅಕ್ಕ$_1$)./
ತೆಲು. ಆಯಕ = ಆಕೆ, ಪೂಜ್ಯೆ]

ಆಯಕಟ್ಟು$_1$ (ನಾ). **೧.** ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಅನುಕೂಲತೆ; ಸೌಕರ್ಯ; ಹೊಂದಿಕೆ: ಸಮುದ್ರವನು ಕುಡಿದರೆ ಈ ಮಹದಾಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ನೋಡಬೇಕಾದ್ದೇ ಸರಿ. ಅದಕ್ಕೆ ನಿನಗೆ ಏನು ಆಯಕಟ್ಟು ಮಾಡಿಸಿಕೊಡಬೇಕು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೧೨೭); ಇದು ಹೊರಗಿನ ನೋಟಕ್ಕೆ ತೋರುವ ಆಯಕಟ್ಟು (ದೌಲತ್. ೧೨೩). **೨.** ಮರ್ಮಸ್ಥಾನ; ಮಹತ್ವದ ಪ್ರದೇಶ: ಈ ಊರಿನ ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯ ಅನೇಕ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿದರೆ (ಕನ್ನಸು. I, ೯೨); ಆಯಕಟ್ಟಿಗೆ ಬಾಣ ತಾಕಿತು (ಜಮಾನ್ದಾ. ೨೧); ಅವಳ ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಸುತ್ತಿಗೆಯ ಏಟು ಹಾಕಿದೆ. ಅವಳು ಅವಾಕ್ಕಾದಳು (ಬದುಜ. ೧೧೪); ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಬೇಟೆಗಾರರು ಮೃಗಗಳನ್ನು ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಪಂಜಪಂ. ೨೨). **೩.** ರಚನೆ; ಮಾಟ; ಸೌಷ್ಠವ: ಆ ವೃದ್ಧನ ಕರಲಾಘವವನ್ನೂ ಬಾಹುಬಲವನ್ನೂ ಶರೀರದ ಆಯಕಟ್ಟನ್ನೂ ನೋಡಿ ರಾಜಒಡೆಯರು ಅಚ್ಚರಿಗೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೨೪); ಅವರು ರಾಜಾಜಿಯ ಮುಖದ ಆಯಕಟ್ಟನ್ನು ನೋಡಿದರೆ —'ಈ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶಾಲತಾಭಾವವಿರಲಾರದು; ಆದರೆ ಅಗಾಧವಾದ ಗಾಂಭೀರ್ಯವಿದೆ' —ಎಂದು ಹೇಳದಿರಲಾರರು (ರಾಜವ. ೬೫). **೪.** ಒಂದು ಗ್ರಾಮದ ಎಲ್ಲೆಕಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿದ ಹೊಲಗದ್ದೆ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲಾ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಸಮಗ್ರ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ. **೫.** ಒಂದು ಕೆರೆ ಅಥವಾ ಕಾಲುವೆ ಮುಂತಾದ ಜಲಾಶಯದ ಆಸರೆಯಲ್ಲಿ ನೀರಾವರಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಬೆಳೆಯುವ ಜಮೀನಿನ ಒಟ್ಟು ವಿಸ್ತಾರ (ಮೈಗೆಜೆ. IV, ೭೬೩). **೬.** ಒಂದು ಜಮೀನಿನ ವಿಸ್ತಾರ (ಕಿ).

೭. (ಮೈಸೂರು ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ ಒಡೆಯರು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದ ೮ಳ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ) ಪೂರ್ಣವಾದ ಆಯವ್ಯಯದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯ ಇಲಾಖೆ : ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಕೃಷ್ಣೈಗೆ ಬರಸಿ ಕಳುಹಿದ ನಿರೂಪ . . . ನಿತ್ಯಾರಾಧನೆ ಬಗ್ಯೆ ಸಹ ನಿಂನಹವಾಲು ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಚಾವಡಿಯಿಂದಲ್ಲು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೨೪–೧,೫ ; 1820). ೮. ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ನಿಯಮಾವಳಿ (ದಕ. ೬). [ಆಯ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಆಯಕಟ್ಟು₂ (ನಾ). ನಿಗದಿಯಾದ ಒಂದು ಹಣದ ಮೊಬಲಗು ; ಗೊತ್ತಾದ ಹಣದ ಮೊತ್ತ (೬). [ಆಯ$_7$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಆಯಕಟ್ಟುಗಾರ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸವನ್ನು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಮಾಡುವವನು. ೨. ಕೌಶಲ್ಯದಿಂದ ಕೆಲಸ ನಡೆಸುವವನು (ದಕ. ೬). [ಆಯಕಟ್ಟು$_1$ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಆಯಕಾಱ, ಆಯಗಾರ₁, ಆಯಗಾಱ₂ (ನಾ). ಕೆಲಸದ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದವನು: ಅದಱೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದ ಗಂಡರೆಲ್ಲಮತಿವೀರರ್ . . . ಗಾಂಪರುಂ ಚದುರರ್ ಲೆಂಕರುಮಾಯಕಾಱ [ಪಾಠಾಂ. ಗಾಱ] ರಥಮವ್ಯಾಪಾರರುಂ ಧಾರ್ಮಿಕರ್ (ಅನಂಪು. ೧೧–೧೨ ; ಸೂಕ್ತಿ ಸೂ. ೪–೧೦೨ ನೋ). **ಆಯಗಾರ₁** (ದಕ. ೬). **ಆಯಗಾಱ₂** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಆಯ$_1$ + –ಕಾಱ]

ಆಯಗ, ಆಯುಗ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ಹಿಡಿ (?) : ಮಗಧಾಧೀಶನ ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ ಮುೞಿದ ಕೂರ್ವಾಳ್ ಚೋಳನೀರಳ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟಗೆಗೋದನ್ತಿರಲುರ್ಬಿನಿಂದಸಬಳಂ ನೇಪಾಳನಾ ಬಾಯೊಳಾಯಗವಡ್ಡಂ ನಿಲೆನಟ್ಟ ಕಟ್ಟದಲಗಾದಂ ತನ್ನ ದೋರ್ಗರ್ವ್ವಮಂ ತ್ರಿಗುಣಂ ಮಾಡೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩೫–೧೭ ; 1160) ; ಚೋಳನ ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ಮುೞಿದ ಕೂರಸಿಯಾಯಗವಾಂಕೆಯಾಗೆ ಪಾಂಚಾಳನ ಬಾಯನೆಯ್ದೆ ನೆಱೆನಟ್ಟಲಗು[ರ್ಬಿ]ಗಗುರ್ಬ್ಬುರ್ವಿತ್ತ ನೇಪಾಳನ ಬೆಂನೊಳೆಯ್ದೆ ಬಳಿದಿರ್ದ್ದ ಮಹಾಸಬಳಂ ದಿಟಕ್ಕೆ ಬಲ್ಲಾಳನ ಬೀರಮಂ ತ್ರಿಗುಣಿಸುತ್ತವೆವೇಳವೆ ಭೂತಳಾಗ್ರದೊಳು (ಕಇ. IV, ೧–೨೦ ; 1204). **ಆಯುಗ** : 'ಹೊನ್ನಾಯುಗ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಆಯೋಗ]

ಆಯಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮರ್ಮಸ್ಥಾನವನ್ನು ಮುಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡು, —ಗುರಿಯಾಗಿಸು ; ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿಸು : ಸಿಂಗರಕೆ ಸಿಂಗರಮಾದ ಯೊಯುವತಿಯ ಕಾಣುತವೆ ಆಯಗಾಣಿಸಿ ತನ್ನಂತರಂಗವನಾ ಕಾಯಜಕಣೆಗಾಱಳನು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೫–೬೫). [ಆಯ$_1$ + ಕಾಣಿಸು]

ಆಯಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ಸಮತೆಯನ್ನು ಕಾಣು ; ಸಮಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರು ; ಸೌಕರ್ಯಕಾಣು : " . . . ಕಠಿಣಮನಸ್ಕಳಾಗಿ . . . ಕೈಯಾರ . . . ಸ್ವಂತಕೈಗಳಿಂದಲೇ . . . ನನ್ನ ಒಂದೇ ಒಂದು ಹಸುಳೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವೆನಲ್ಲಾ . . . " ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಹೇಳುತ್ತ ಆಯಗಾಣದೆ ಬಿಕ್ಕೇ ಬಿಟ್ಟಳು (ರಂಗನಾ. ೧೩೬). [ಆಯ$_1$ + ಕಾಣು (< ಕಾಣ್)]

ಆಯಗಾರ₁ 'ಆಯಕಾಱ' ನೋ.

ಆಯಗಾರ₂ 'ಆಯಗಾಱ₁' ನೋ.

ಆಯಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಉಪಾಯಗಾರಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ತಂತ್ರಿ; ಚತುರೆ (ದಕ. ೬). [ಆಯಗಾರ$_1$ (< ಆಯಕಾಱ) + –ತಿ$_1$]

ಆಯಗಾಲು (ನಾ). ೧. ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಅಳವಡಿಸುವ ಪೀಠದ ಕಾಲು (?) : ಪೊಸಮಿಸುನಿಗಳಾಯಗಾಲಂತರಾಂತರ ಜಸವಡೆದಿಹ ರನ್ನಲೋವೆ ಬಿಸಜಾಕ್ಷ ರಂಗನಾಥನ ದಿವ್ಯರಥದೊಳಗೆಸೆದುವೇನೆಂಬೆನಚ್ಚರಿಯ (ಕಂಠವಿ. ೨೩–೬೭). ೨. ದೇವರನ್ನು ಬಿಜಯಮಾಡಿಸುವವರು ಆಗಾಗ್ಯೆ ವಿಶ್ರಾಂತಿಗಾಗಿ ಅಡ್ಡಣಿಗೆಗೆ ಕೊಡುವ ಊರೆಗೋಲು ; ಆಸರೆಗೋಲು. [ಆಯ$_1$ + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಆಯಗಾಱ₁, ಆಯಗಾರ₂ (ನಾ). ೧. ವಂಶಪಾರಂಪರ್ಯವಾಗಿ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಸೇವಕ ; (ತನ್ನವೃತ್ತಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಕುಲಕ್ರಮದಿಂದ ಗ್ರಾಮದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿರುವ ಜನಸೇವಕರಾದ) ಗೌಡ, ಶಾನುಭೋಗ, ಜೋಯಿಸ, ಕಮ್ಮಾರ, ಕುಂಬಾರ, ಬಡಗಿ, ನಾಯಿಂದ ಮೊದಲಾದವರು : ನಾಉ ನಿಮಗೆ ಸೀಮೆಯೊಳಗೆ ಹಂನೆರಡು ಆಯಗಾಜರ ಸಂಗಡ ನಿಮಗೆ ಸಲುವಂಥಾ ಸ್ವಾಮ್ಯ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೪೧–೨೧; 1544); ಇದಕ್ಕೆ ನಿಂಮ ಬಿಟ್ಟ . . . ಬಿರಾಡ ನಂಮ ಆಯಗಾಜರಿಗೆ ಕೊಡುವ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೯–೬ ; 1549) ; ಹನ್ನೆರಡು ಆಯಗಾಜರನು ನುಡಿಸಲಿಲ್ಲ (ಇಎ. ೧೯೪೭, ರಾಣಿಬೆ. ೨೪೮–೧೨ ; ?). **ಆಯಗಾರ₂** : ೧. ಶಾನುಭೋಗರು ನಾಡಿಗರು ಹನ್ನೆರಡುಮಂದಿ ಆಯಗಾರರು (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೨೫–೬೪ ; 1665) ; ಹನ್ನೆರಡು ಆಯಗಾರರು ಸ್ರಿಂಗಾರ ××× ರಂಗೈಯನ ಮಗ ಮುದುರಂಗೈಯಗೆ ಮಾಂನ್ಯ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೮೭–೫ ; ?) ; ಅದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ದೊರೆಯು ಆಯಾ ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಗೌಡ, ತಳವಾರ, ಬೇ[ಬೋ]ಗಾರ ಮೊದಲಾದ ಆಯಗಾರರನ್ನು ನೇಮಿಸಿದನು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೩ ಉಪೋ). ೨. ಜೀತಗಾರ: ಆಯಗಾರನ ಹೆಂಡತಿ ಗಂಡ ಹಡೆದಾಳ ನೆತ್ತಿಗೆ ಎರಿಯಾಕ ನೀರಿಲ್ಲ (ಜಾನಗೀ. ೫–೨೦). ೩. ಊರಿನ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರ ಮನೆಗಳಿಂದ ಅನ್ನ ಆಹಾರ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾಗಿ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವರು (ಎಸಮೈ. XII, ೧೫) ; ಅದರೆ ಆಯಗಾರರು ತಿರುಪೆಗಾರ[illegible]ಟ್ಟಾರೆಯೇ? (ದಿವಾಬ. ೧). [ಆಯ$_7$ + –ಗಾಱ (< –ಕಾಱ)]

ಆಯಗಾಱ₂ 'ಆಯಕಾಱ' ನೋ.

ಆಯಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಯವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ; ಸುಂಕವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸು : ಪೂಜೆವೇೞ್ಪಂಗೆಲೆ ನೂಱುಮಂ ಮೆಣಸುಮಂನೇಲಕ್ಕಿ ಮುಖ್ಯಂಗಳಂ ನೆಱ ತಾಂ ಸೊಲ್ಲಗೆ . . . ಈ ತೆಱದಿಂ ಬೆಂಮುಡಿಯಾಯಗೊಂಬ ನೆನಿಪರ್ ಶ್ರೀರಾಯನಾರಾಯಣಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೫೯–೮೪ ; 1280). [ಆಯ$_7$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಯತ₁ (ನಾ). ೧. ಉಚಿತವಾದ ಕ್ರಮ ; ಯೋಗ್ಯವಾದ ರೀತಿ : ಆಯತದೊಳೊಡಗೊಂಡು ಬಂದು (ಬಸಪು. ೨೫–೩೭) ; ಕಾಯದೊಳು ಗುರುಲಿಂಗಜಂಗಮದಾಯತವನಱಿಯಲ್ಕೆ ಸುಲಭೋಪಾಯದಿಂದಿದಿರಿಟ್ಟು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧–೨) ; ಹಂಸಧ್ವಜನ ಮೋಹನ ಕುಮಾರಂ ಸುಧನ್ವನಾಯತವಾಗಿ ಬಂದು ನಿಜಮಾತೆಯಡಿಗೆ . . . ಸಾಷ್ಟಾಂಗಮೆಱಗಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧–೧). ೨. ಸಿದ್ಧ ; ಸನ್ನದ್ಧ : ಗದೆವಿಡಿದಾಯತನಾಗೆಂದು ಹಲಧರ ಸದೆಬಡಿದನು (ಮೋಹತ. ೪೦–೩೮); ಕ್ಷಿತಿಪ ತಾನೊಂದು ಮನೆಯ ಹೊಕ್ಕು ಮಜ್ಜನಾಯತನಾಗಿ ಬಸದಿಗೆಯ್ದಿದನು (ಭರಜ. ೪೨–೨) ; ರಣದೊಳ್ತೇರಗಾಲಿ ವಸುಧಾತಳದೊಳಳ್ದೊಡಾಯತಮಾಗಿ ನಿಲ್ವಿನಂ ಘಾತಿಸದಿರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩–೨೨) ; ಅಡಗೂಲಜ್ಜಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಟ್ಟಡಿಗೆ ಆಯತವಾಗಿರುವುದು (ಗಾದೆ. ೬). ೩. [ವೀಶೈ] "ಗುರು ಭಕ್ತನಿಗೆ ಇಷ್ಟಲಿಂಗವನ್ನು ಕೊಡುವ ದೀಕ್ಷೆ" (ಬಸವ. ಕೋಶ); ಮುನ್ನಿನಪುರುಷವ್ರತಿಯರು ಒಲಿಸಿದ ಆಯತವ ಪರಿಪರಿಯಲು ಬಣ್ಣಿಸಲು ಬಹುದಲ್ಲದೆ . . . ಹೊಕ್ಕು ತೋಱಲು ಬಾರದು (ಬಸವ: ೬೭೮). ೪. ಸುಲಭ ; ನಿರಾಯಾಸತೆ; ಅನಾಯಾಸ (೬).(ಗು). ೫.ಅಗತ್ಯವಾದ; ಉಚಿತವಾದ;ಯೋಗ್ಯವಾದ: ಆಯತವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಅವರು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸುವರು (ಮುಂಗಾಪು. ೧೧೦) ; ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತೇನೆಂದು ಎದೆತಟ್ಟಿ ಹೇಳಿ ಆಯತ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದರು (ನಾಡಿಗೇ. ೨). [?. / ತೆಲು. ಆಯತ]

ಆಯತ್ತ$_2$, ಆಯತ್ತ$_1$ (ಅ). (ಉಕ). ೧. ಸುಲಭವಾಗಿ; ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ: ಆಕಿಗೆ ತನ್ನ ಪ್ರೇಮದ ಹವ್ಯಾಸ ಪೂರಯಿಸಿಕೊ ಬೇಕಾಗೇದ? ಅದಕ್ಕ ಆಯತ ಈ ಸೇಡಿನ ನೆವ ಸಿಕ್ಕಿತಷ್ಟೆ (ಜೂಜು. ೭೭); ನನಗೆ ಆಯತಾ ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಸಿಗತದ ಅದಕ್ಕ ಬಂದೀತು ಚಕ್ರ (ಬಾಂಡಾಯ. ೮); ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಾನಂದಮ್ಯಾಲ ನಿನ್ನ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದಾನೇನ? ಆಯತಾ ಮನಿತನಕ ಬಂದಾನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಿಡು ಹೋಗಲಿ (ಭಾಗ್ಯಶ್ರೀ. ೧೮). **ಆಯತ್ತ$_1$**: ೧. ಅಗ ನನ್ನ ಮಗಳ ಮದುವೆಯ ಕಾರ್ಯ ನಡೆದಿತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಆಯತ್ತವಾಗಿ ರೂಪಾಯಿಗಳು ದೊರೆತವೆಂದು ನಾನು ಆ ಹಣವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು (ಉರಾಜ. ೪). ೨. ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧತೆ ಇಲ್ಲದೆ; ನೇರವಾಗಿ, ಗೊತ್ತಾದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ: ಕೆಲಸದ ನೆವ ಹೇಳಿ ಆಯತ್ತ ಮದುವೆಗೆ ಬರುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳಿ ಅವರನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದೆ (ಕಪ್ಪುಹು. ೫೧).
[← ಮರಾ. ಆಯತಾ. / ಸಂ. ಆಯತ್ನತಃ]

–ಆಯತ್ತ$_3$ ‘ – ಆಯ್ತು ’ ನೋ.

ಆಯತ್ತ$_4$ (ಗು). ೧. ವಿಸ್ತಾರವಾದ; ವಿಶಾಲವಾದ; ಅಗಲವಾದ: ಆಯತ ಸಮುನ್ನತೋರಸ್ಥಳಂ ದೀರ್ಘಬಾಹಾಲಂಬಂ ಭುಜವೀರ್ಯವಿಕ್ರಮಯುತಂ ಗಂಗಾತ್ಮಜನ್ಮಂ ಜಯಶ್ರೀಲೋಲಂ ಜಮದಗ್ನಿರಾಮ ಮುನಿಯೊಳ್ ಕಲ್ತಂ ಧನುರ್ವಿದ್ಯೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೬೮); ಆಯತ ಪಳುಕಿನ ಮಂದುರಗಳೊಳಾ ರಾಯನ ಗೃಹದ ಸುತ್ತಿಹುದು (ವರ್ಧಜ. ೧–೧೨೫). ೨. ಉದ್ದವಾದ; ನೀಳವಾದ: “ದೀರ್ಘಮಾಯತಂ ನೀಳಕ್ಕೆ ಪೆಸರೆನಿಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨–೨೪); ಮೃದುತರ ಕಪೋಲಫಲಕಂ ವದನಾಂಬುಜಮಾಯತೋನ್ನತಭ್ರೂಚಾಪಂ ಮುದಮಂ ಪಡೆದತ್ತೆನಗೆ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೭); ವಿಮಳಾಯತ ಬಾಹುವಂ ವರಾಹಜಘನಪರನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೪೨ ವ). (ನಾ). ೩. ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚಳ; ಆಧಿಕ್ಯ: ಮಾಯೆಯಗಲಿದ ಬಳಿಕ ಭಾವಿಸೆ ಕಾಯವುಂಟೇ . . . ಬಾಯನುಡಿ ಬೆವಹಾರ ಬೆಸನಗಳಾಯತವು ಬಳಿಕುಂಟೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫–೭೦); ರಾಯ ಚಿತ್ತೈಸಿವನ ವಿಕ್ರಮದಾಯತಕೆ ಸರಿಸುಭಟರ ಸುರನಿಕಾಯ ನಿರ್ಜರ ನರ ಭುಜಂಗರೊಳೆಣಿಸಲಿಲ್ಲ (ತೊರರಾ. ೬–೯–೨); ಈ ಅಸಮಾನವಾದ ಪರಾಕ್ರಮದ ಆಯತವನ್ನು ನೋಡಿ ರಣದುಲ್ಲಾ ಖಾನನ ಪಂಥ ಪಾಡುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಹೆಸರಿಲ್ಲದೆ ಹೋದವು (ಕರತ್ನ. ೧೩೦). ೪. ನೆಲೆ; ಆಸರೆ; ವಾಸಸ್ಥಾನ: ಗೌರಿಯರಸಂ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಶೃಂಗಾರ ಸಿಂಹಾಸನವೊ ಶಿವನ ವಿಹಾರ ಧವಳಾಯತವೊ ಶಂಕರರಚಿತ ಮಂಟಪವೊ . . . ಎನಲ್ಕತಿರಮ್ಯವಾಗಿರ್ದ (ಬಸಪು. ೧೨–೧೫); ಜಾನಕಿಗೂಡಿ ತನ್ನ ಲೀಲಾಯತವನು ಪೊಕ್ಕನಂದು (ರಾಮವಿ. ೮–೧೩೫). ೫. (ಮಂಗಳಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ) ಸಮ್ಮತವೇ ಎಂದು ಕೇಳುವುದು; ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೇಳುವ ಕ್ರಮ: ಕಳಕಳಮಂ ನಿವಾರಿಸುತಮಾಯತಮೇಯೆನಲಾಯತಂ . . . ನಿರಾಕುಳಿತಮನಂ ಬೃಹಸ್ಪತಿಸಮಾಯತಮೇಯೆನಲಾಯತಂ ಮನಂಗೊಳಿಪ ಮಹಾಮುಹೂರ್ತದೊಳಗಾಯತಮೇಯೆನೆ ತಪ್ಪದಾಯತಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೮೬); ಸುತ ಮಂಗಳಾಷ್ಟಕಗಳನೋದುತೆಡೆಯೊಳಾಯತವೆಯೆಂದುಱೆ ಕೇಳ್ವರದಕೆ ಹಿತವರಾಯತವೆನೆ ಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿಯೆಂಬತುಳ ವಾಕ್ಯಗಳು ಮೆಱೆದುವು (ಭರಚ. ೪೧–೨೦). ೬. ಅಗಲಕ್ಕಿಂತ ಉದ್ದ ಅಧಿಕವುಳ್ಳದ್ದು; ದೀರ್ಘಚತುರಶ್ರ. [ಸಂ.]

ಆಯತಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಒರಸು (?); “ಸ್ವೀಕರಿಸು” (ಚಿಬಪು. ಕೋಶ): ಹಸ್ತಂಗಳಂ ಪ್ರಕ್ಷಾಲನಂಗಳಂಮಾಡಿ ಬಳಿಕೆ ಇರದೆ ತದ್ದ್ರವಮನೊಡನಾಯತಂಗೆಯ್ಯಲತಿ ಪರಮಪರಿಣಾಮದಿಂ ಚೆನ್ನಬಸವೇಶ್ವರಂ ಸರಸ ಕರ್ಪೂರ ತಾಂಬೂಲಂಗಳಂ ಕೊಡಿಸಿದಂ ಮಹಾಭಕ್ತಿಯಿಂದೆ (ಚಿಬಪು. ೫–೬೪). [ಆಯತ್ತ$_1$ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಯತಕರ (ನಾ). ೧. ನೀಳವಾದ ತೋಳುಗಳುಳ್ಳವನು. ೨. ಉದ್ದವಾದ ಸೊಂಡಿಲುಳ್ಳ ಆನೆ: ೧, ೨. ಆಯತಕರನಾ ರಾಜಸುತಕುಂಜರಂ ರಾರಾಜಿಸಿದಂ ಗುರುವಚೋಂಕುಶೈಕಾನುವಶಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೨೧).
[ಆಯತ$_4$ + ಕರ$_2$]

ಆಯತಕಾಲ (ನಾ). ಸರಿಯಾದ ಸಮಯ; ನಿರ್ಣಾಯಕ ಗಳಿಗೆ; ಕೊನೆಯ ಗಳಿಗೆ: ಕೇಶವರಾಯನ ಪಾಶದಿಂದ ಆಯತಕಾಲಕ್ಕೆ ಬಿಡಿಸಿ ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದು (ಅಂಬಿಕೆ. ೩೪). [ಆಯತ$_1$ + ಕಾಲ]

ಆಯತಕೀರ್ತಿ (ನಾ). ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಪಸರಿಸಿದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ನೃಪತೀ ಪರೋಪಕಾರೀ ವಿಪುಳಗುಣೀ ವಿಶದಶಶಧರಾಯತಕೀರ್ತೀ (ಕವಿರಾ. ೨–೨೨). [ಆಯತ$_4$ + ಕೀರ್ತಿ]

ಆಯತತರ (ಗು). ತುಂಬ ವಿಶಾಲವಾದ; ಹೆಚ್ಚು ನೀಳವಾದ: ಅರಸುಕುಮಾರನನಾಯತತರ ಕಡೆಗಣ್ಣಿಂದೆ ನೋಡಿ (ಕವಿರಾ. ೧–೫೮).
[ಸಂ.]

ಆಯತನ (ನಾ). ೧. ನೆಲೆ; ಆಸರೆ; ಮನೆ; ವಾಸಸ್ಥಾನ: ಇದು ಸಿದ್ಧಾಯತನಂ ಮನಂಗೊಳಿಸಿ ತೋಱುತ್ತಿರ್ಪುದು (ಕಾದಂಪೂ. ೬೫೬). ೨. ದೇವಾಲಯ: “ದೇಗುಲಂಗಳನೆ ಆಯತನವೆಂಬುದು” (ಹಲಾಯು. ೪೯–೧೩೮); ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೊಡೆದ ಕೆಱೆಗಮುೞಿದಾಯತನಕ್ಕಂ ಧನಮನಿತ್ತು ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಮಂ ಮಾಡಿಸುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೯೭ ವ). ೩. ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಪಶುವಧೆ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ; ಬಲಿಕೊಡುವ ಸ್ಥಾನ. ೪. [ಬೌದ್ಧ] ಇಂದ್ರಿಯ: ಈ ಐದು ಆಯತನಗಳೂ ನಾನಾಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದುವು; ಒಂದೇ ಕರ್ಮದಿಂದ ಅಲ್ಲ (ಬುದ್ಧಪ. ಮಿಲಿಂದ. ೮೮). ೫. [ವೈದ್ಯ] ವ್ಯಾಧಿಯ ಮೂಲ, —ಕಾರಣ. [ಸಂ.]

ಆಯತಬಾಹು (ನಾ). = ಆಯತಕರ ೧: ವಿಪುಳಾಯತಬಾಹುವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೫೨ ವ). [ಆಯತ$_4$ + ಬಾಹು$_2$]

ಆಯತಲಿಂಗ (ನಾ). “ಇಷ್ಟಲಿಂಗ” (ಶೂನ್ಯಸಂ. ಕೋಶ); ಆಯತ ಲಿಂಗವ ಹಿಡಿದು ಸ್ವಾಯತಲಿಂಗವ ಕಾಣಬೇಕು (ಅವಚಂ. ೨೨೧–೧೦೦೬).
[ಆಯತ$_1$ + ಲಿಂಗ]

ಆಯತವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗು; ಸಿದ್ಧವಾಗು: ಆಯತವಡೆದ ಕೇರಿಗಳೊಪ್ಪಿ ಮೆಱೆವ ಸುದಾಯವನೇನ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಕಂನವಿ. ೧೧–೧೪).
[ಆಯತ$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಆಯತವಱಿ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮ ರೀತಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿ: ನಾಯಕಿಯಾದೊಡೆಯದಱ ಮಾರ್ಗವು ಬೇಱೆಯಾಯತವಱಿಯದೇ ಹೋದೆ ನ್ಯಾಯವ ತಿಳಿಯದೆ ಮಾಯವ ಮಾಡಿದೆ ದಾಯವು ತಿಳಿಯಿತು ನಿನಗೆ (ಕಂನವಿ. ೬–೧೮೧). [ಆಯತ$_1$ + ಅಱಿ]

ಆಯತವೃತ್ತ (ನಾ). ದೀರ್ಘವೃತ್ತ; ವಿಸ್ತಾರವೂ ದುಂಡೂ ಆದ ಗೋಳ: ಮಿಱುಗುವ ವಿದ್ರುಮಾಧರದ ಮಧ್ಯದೊಳಾಯತವೃತ್ತಮಾದ ನುಣ್ಗಱೆಯಿದು ಮನ್ಮನಕ್ಕೆ ಪಡೆದಪ್ಪುದು . . . ಪೊಱಮಟ್ಟು ಪೋದಿವಳ ಲಜ್ಜೆಯ ಪಜ್ಜೆಯಿದೆಂಬ ಪೋಲ್ವೆಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೫೭).
[ಆಯತ$_4$ + ವೃತ್ತ]

ಆಯತವೆಱು (ಕ್ರಿ). = ಆಯತವಡೆ: ಅವರವರುಗಳು ತಮ್ಮಯ ಪ್ರಾಣಕಾಂತರ ನಿವಹವೊಂದಾಗಿಯಾ ಕೊಳದಿ ಬೆವಹರಿಸಿದರಾಯತವೆತ್ತು ಧರಣೀಧವನೋಕುಳಿಗೆ ನೇಮಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೧೪–೩೪); ಬಿಸಜಗಂಧಿಯರಾಯತವೆತ್ತು ಕಾವನ ಮಸೆದ ಕೂರ್ಗಣೆಗಳಂತೆಸೆಯೆ (ಮೋಹತ. ೧೪–೪೫); ತವಕದಿಂ ತಾನುಯಾಯತವೆತ್ತು ನಕ್ಷತ್ರ ನಿವಹಮಧ್ಯದಲಿ ವುಡುರಾಜ ರಾಜಿಸುವಂತೆ (ನವಮೋ. ೧೦–೬೬).
[ಆಯತ$_1$ + ಪೆಱು$_1$]

ಆಯತವೇಳೆ, ಆಯತ್ತವೇಳೆ (ನಾ). = ಆಯತಕಾಲ : ಆಯತವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಅವರು ಎಬ್ಬಿಸುವರು (ಮುಂಗಾಪು. ೧೧೦). **ಆಯತ್ತವೇಳೆ**: "ನಾನು ನಾಳೆ ಬೆಳಗ್ಗೆ ದಾದರಿಗೆ ಬರುವವನಿದ್ದೇನೆ. ನಾನು ತಿಕೀಟು ತೆಗೆದು ಇಟ್ಟಿರುತ್ತೇನೆ. ಸುಮ್ಮನೆ ಆಯತ್ತವೇಳೆಗೆ ತೊಂದರೆ ಬೇಡ" (ಕಮನೆ. ೭೬). [ಆಯತ$_1$ + ವೇಳೆ]

ಆಯತಹೆಗ್ಗಡೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ದೇವರ ನಂದಾದೀವಿಗೆಗೆ ನಾಗಂಣ್ಣನ ಬೆಸದಿಂ ಆಯತಹೆಗ್ಗಡೆ ಧಾರಾಪೂರ್ವ್ವಕಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟ ಮಗ್ಗ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೫೨–೨೮ ; 1189).
[ಆಯತ ? + ಹೆಗ್ಗಡೆ (< ಪೆರ್ಗಡೆ)]

ಆಯತಾಂಬಕಿ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು : ಆಯತಾಂಬಕಿ ತೆಗೆಸಿಯೆನೆ ನುಡಿ ರಾಯಸವಿದೇಕೆನುತ . . . ಹೊಕ್ಕಳು ತಳಿರ ಮಂಟಪವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨–೧೩) ; ಸಂಭ್ರಮಾನ್ವಿತೆಯಾದಳಾಯತಾಂಬಕಿ ತನ್ನ ಭೀಷ್ಟಮಂ ಸಲಿಸುವಂ ಕಾಂತನೆಂಬುತ್ಸವದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೬೧).
[ಸಂ. ಆಯತಾಂಬಕೀ (ಆಯತ$_4$ + ಅಂಬಕ + –)]

ಆಯತಾಕ್ಷಿ (ನಾ). = ಆಯತಾಂಬಕಿ : ರಾಯ ಪಾಂಡವರರಸಿ ಕಮಲದಳಾಯತಾಕ್ಷಿಯ ಪರಿಭವವ ನೆಱೆ ಕಾಯಿದುದೆಲಾ ವೀರನಾರಾಯಣನ ಸಿರಿನಾಮ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪ ಸೂ) ; ಆಯತಾಕ್ಷಿಯ ಭಾವಶುದ್ಧಿಯಂ ತಿಳಿದಿರ್ದು ... ಇಂತರಸಿಯಂ ತೊಱೆಯಬೇಕೆಂಬರೇ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೫೫).
[ಸಂ. ಆಯತಾಕ್ಷೀ (ಆಯತ + ಅಕ್ಷಿ + –)]

ಆಯತಿ (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಯಮ ; ವಿಷಯಗಳತ್ತ ಮನಸ್ಸು ಹರಿಯದಂತೆ ತಡೆಯುವುದು : ಆ ಯತಿಪತಿ ತನ್ನೊಳ್ಪುಗೆದಾಯತಿಗಾಯತಿಯನುಂಟುಮಾಡಲ್ ಬಗೆದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೧೦). ೨. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ಧಾರ್ಷ್ಟ್ಯ : ಅಭರಮೆತ್ತಿ ಆಯೆ[ಯ]ತಿವಿ ಕೊಳ್ವೋರುಂ . . . ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕ ಸಂಯುಕ್ತನಾಗಿ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭–೬ ; 675) ; ಮಾಯಾಚಮೂಸಮೂಹದೊಳಾಯತಿಯಂ ಬಗೆದು ಕಾದಿ ಯಾದವಸೈನ್ಯಂ ಛಾಯಾಯುದ್ಧಂಗೆಯ್ವವೊಲಾಯಾಸಂಬಟ್ಟು ಕೆಟ್ಟು ಪೆಳಱಿದುವಾಗಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೭–೧೯೯) ; ಅ ಸೊಲ್ಲಂ ಪುಲ್ಲಂ ಬಗೆದು ಪಲ್ಲವಱಿಯೊಂದಾಯತಿಯಿಂ ಮಿಕ್ಕು ಮಾಱಿ ಪೊಕ್ಕಿಱಿದಟ್ಟಿಯಂ ಮುಟ್ಟೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೪–೯). ೩. ಮಹಿಮೆ ; ಹಿರಿಮೆ ; ಪ್ರಭಾವ : ಅರ ನೆಗಱ್ತೆಯುಂ ಬಲಮುಮಾಯತಿಯುಂ ಚಲಮುಂ ಪ್ರಭುತ್ವಮುಂ ದೂರದೊಳಿರ್ದ್ದ ನೋಡೆ ಸೊಗಯಿಪ್ಪುದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೩೫ ಶೂದ್ರಕ) ; ತೋಯಜಷಂಡಮನಿದನಾನಾಯತಿಯಿಂ ಕಾವೆನೆನ್ನ ಮಾತಿಂಗೆಲೆ ಕೌಂತೇಯ ಮಱುಮಾತನಿತ್ತು . . . ತೋಯಮಂ ಕುಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೩೯) ; ಆಯುಂ ಶ್ರೀಯುಂ ವಿಜಯಮುಮಾಯತಿಯುಂ ನಿಮ್ಮೊಳೊದವಿ ಸುಸ್ಥಿರಮಪ್ಪಂತೀಯುತ್ತುಮಿರ್ಕೆ . . . ವಿಭು ಶಾಂತಿಜಿನಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೬೩). ೪. ವಿಸ್ತಾರ ; ವ್ಯಾಪ್ತಿ ; ಹರಹು : ಅರುಣೋದಯಪ್ರಭೆಯ ಗಿರಿಶೃಂಗದುನ್ನತಿಯ ವರುಣಾಲಯಾಯತಿಯ ನಿರುಕಿಸಿದೊಡಹುದೇಂ ಬೆರಗು ಬರಿಬೆರಗು ನುಡಿಗರಿದೆನಿಪ್ಪಾನಂದ ಪರಮಪೂಜೆಯುಮಂತು (ಮಂಕುಕ. ೪೯೫). ೫. ಭವಿಷ್ಯ ; ಮುಂದೆ ಆಗಬೇಕಾದುದು : "ಉತ್ತರಕಾಲಃ, ಆಯತಿಃ – ಈ ೨ ಮೇಲಪ್ಪ ಕಾಲಂ" (ಹಲಾಯು. ೨೦–೧೧೮) ; ಆಯತದ ಲೋಕಧರ್ಮಗಳ ಪಾಲಿಪುದು ಆಯತಿಗೆ ಬಾಯ್ಬಿಡದೆ ಗತವ ಚಿಂತಿಸದಿಹುದು (ಮಂಕುಕ. ೭೧೩). ೬. ಆಯ ; ಆದಾಯ ; ಲಾಭ : ಆವನಿಗೆ ತುಂಬಾ ಆಯತಿ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಆಯತಿಕೆ 'ಆಯತಿಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಆಯತಿಕೆಗಿಡು 'ಆಯತಿಕೆಗೆಡು' ನೋ.

ಆಯತಿಕೆಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗೌರವಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯನ್ನು ತರು ; ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು : ಸಾಯೆ ನೋಡುವ ಕರುಣಿ ಸೋಮಯ್ಯ ಬೇಡಿದರಿಗೀಯದಳಲಿಪ ದಾನಿ ಸೋಮಯ್ಯ ನಂಬಿದರನಾಯತಿಕೆಗೆಡಿಪ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಪರ ಸೋಮಯ್ಯ ಕೈಯತ್ತಿ ಕರೆದು ಕರೆದು (ಸೋಮುಚ. ೪–೨೩).
[ಆಯತಿಕೆಗೆಡು + –ಇಸು$_3$]

ಆಯತಿಕೆಗೆಡು, ಆಯತಿಕೆಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಗೌರವವನ್ನು ಕೆಡಿಸಿಕೊ ; ಸ್ವರೂಪಹಾನಿಹೊಂದು ; ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿಕೊ : ಎನ್ನವೊಲಾರೊ ನಿಕ್ಕುವಂ ಕುಲದಭಿಮಾನದಾಯತಿಕೆಗೆಟ್ಟು ನಿರಾಕುಳಮೆಯ್ದೆ ನಿನ್ನೊಳಾದೊಲವನೆ ನೋಡಿ ಬಂದವರೊ ಭಾವಿಸು ನೀಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೪–೬೪) ; ಆಯತಿಕೆಗೆಟ್ಟೆಮ್ಮ ಬೊಪ್ಪನಪಾಯದಿಂ ಸಲೆ ನಿಮ್ಮ ಬೊಪ್ಪನ ಕೈಯೊಳೀಂ ಕೈಯಾಂತುಕೊಂಡನೆ ಹಳೆಯ ಸಾಲವನು (ಬಸಪು. ೨೬–೬೧). **ಆಯತಿಕೆಗಿಡು** : ಆಯುಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕುದೆನೆ ಕೆಯ್ಗಾಯದೆ ಬೀಯಮನೊಡರ್ಚುವಂ ಸ್ವಜನರೊಳಂ ಆಯತಿಕೆಗಿಡುವನೆತ್ತಂ ಸ್ತ್ರೀಯಿಯೆನಿಪ್ಪಂ ವಿಷಾದಭರಕೆಡೆಯಪ್ಪಂ (ನೀತಿಮಂ. I, ೭೬).
[ಆಯತಿಕೆ (< ಆಯತಿಕ್ಕೆ) + ಕೆಡು]

ಆಯತಿಕೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಪಡೆ ; ಘನತೆಯನ್ನು ಹೊಂದು : ರೂಪುರೇಖೆ ಛಾಪನೆ ಬಯ್ಸಿಕೆ ತೊಡೆ ಮಡಕಯ್ದುನಿಯೆಂಬ ಚಡಾಯತಿಕೆಗಾಯತಿಕೆವಡೆದಾರೂಢ ವಿದ್ಯಾವಿಳಾಸ ಸಬಳದ ಸೆಲ್ಲಹದ ಕುಂತದ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೪೩–೨೦ ; 1226).
[ಆಯತಿಕೆ (< ಆಯತಿಕ್ಕೆ) + ಪಡೆ$_1$]

ಆಯತಿಕ್ಕೆ, ಆಯತಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಭಾವ ; ಘನತೆ : ನಾಯಕುನ್ನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ರಾಜ್ಯಮನಿತ್ತು ಪಾಸಿನ ಮೇಲೆತಂದಾಯತಿಕ್ಕೆಯಿನೊಪ್ಪವಾಗಿರಿಸಿ ಪ್ರಭೂತ್ಕರಮಿರ್ದು . . . ಓಲಗಿಸುತ್ತುಮಿರ್ಪೊಡೆ ಮತ್ತಮಾ ನಾಯಕುನ್ನಿ ಸಮಂತು ಮಾಣ್ಬುದೆ ಪೇಲತಿಂಬುದನೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೧೬೪) ; ಬಧಿರನಪ್ಪನಕೇಳ್ವಿಯುಮಾಯತಿಕ್ಕೆಯುಂ[ಯಂ]ಬಿಸುಟನ ಕೀರ್ತಿಯುಂ ವಿಟನ ಶೀಲಮುಮುರ್ವಿಯೊಳೊಪ್ಪಲಾಪುರ್ವೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೯೭). **ಆಯತಿಕೆ** : ೧. ಆಯತಿಕೆ ಮಿಗೆ ಸರ್ವಭಾಗ್ಯ ಶ್ರೀಯ ದ್ರಾಕ್ಷಾರಾಮದೊಳು ನಾನಾ ಯುವತಿಯುತ ಸುಖರಸದೊಳೋಲಾಡುತೆಯ್ತಂದು (ಬಸಪು. ೨೫–೧೦). ೨. ಅತಿಶಯ ; ಆಧಿಕ್ಯ ; ತೀವ್ರತೆ : ಮಾಯಿ . . . ಮಿಗೆ ಬಯಸಿ ಭಜಿಸಿದಳಾಯತಿಕೆಯಲಿ ಮಧುಕನಾಥನ ಪಾದಪಂಕಜವ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೪ ಸೂ) ; ಆಯತಿಕೆಯಲಿ ಪಂಚ ಕೈಕಯರಾಯುಧದ ಬೆಳಗಳ್ಳಿಱಿಯೆ ನೂಕಿದರು ತೇರುಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೪೮) ; ಬಾಯ ನೋಡಾ ಅಂಜದೆಮ್ಮೊಡನಾಯತಿಕೆಯಲಿ ಗೆಡವ ಪಾಪನಿಕಾಯವೇನಿದ್ದೇನ ಮಾಡುವನೀ ಮಹಾತ್ಮನಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೬–೨–೭). ೩. ಶ್ರದ್ಧೆ ; ಆಸಕ್ತಿ : ಹುಟ್ಟಿದುದು ಬಳಿಕಾಯತಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಸತಿಗೆ] ಗಱಿಗಟ್ಟಿತಗ್ಗದಸೂಯೆಮನ ಕವಲಿಟ್ಟುದಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಲಿ ರಾಜ್ಯಶ್ರೀ ನಿತಂಬಿನಿಯ (ತೊರರಾ. ೨–೧–೩೭). [ಆಯತಿ + –ಇಕ್ಕೆ$_2$]

ಆಯತಿಗಿಡು 'ಆಯತಿಗೆಡು' ನೋ.

ಆಯತಿಗೆಡು, ಆಯತಿಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಂದು ; ಅಸಮರ್ಥನಾಗು : ಸುತನ ರೂಪಿನ ಸೊಬಗನಂಗಸುಕುಮಾರತೋನ್ನತೆಯ ಬಾಲ್ಯದ ಚೆಲುವನು . . . ಅಧಿಕಗುಣಗಣವನಾಯತಿಗೆಟ್ಟು ನೆನೆದು ಶೋಕಿಪೆನೆಂಬಡಾಕಲ್ಪಶತವೆಯ್ದದರಸ (ಹಚಕಾ. ೧೨–೫೪) ;. ಆಯತಿಗೆಟ್ಟಳ್ಕಿರ್ದೆವಡೆದಱಿವಿನ ಬೀಯದೆ ಮಱೆದೊಱಗಿದಳಲರ್ವಾಸಿನೊಳ್ (ಜಯಕಾ. ೪–೩೬). **ಆಯತಿಗಿಡು** : ಆ ಯತಿಗಾಯತಿಗಿಡೆ ಕಾಳೀಯಕತತಿ ನೃಪತಿ ಕೆಳರ್ದು ಮುಳಿದುರ್ಚಿದ ಕೌಕ್ಷೇಯಕದೆ ಪೊಯ್ಯಲ್ (ಯಶೋಚ. ೪–೪೪). [ಆಯತಿ + ಕೆಡು]

ಆಯತಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಸ್ತಾರವಾಗು; ಅಗಲವಾಗು: ಮನಮನಲರ್ಚಿದತ್ತು ಪುರುಷೋತ್ತಮನುಚ್ಚ ಲಲಾಟರೇಖೆ ... ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪೇರುರಮಾಯತಿವೆತ್ತ ವಾರಿಜಾಕ್ಷನ ಧವಳೇಕ್ಷಣಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೧೫೭). ೨. ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಕೂಡು; ಉತಾಹಗೊಳ್ಳು; ಆಸಕ್ತಿವಹಿಸು: ಪೀಯೂಷಜಲಧಿಜಲಮಿಾಜ್ಯಾಯನ ಸವನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುವಿಂ ನಿಕ್ಕುವ ಮೆಂಬಾಯತಿವೆತ್ತ ನಿಜಾಭಿಪ್ರಾಯದಿನನಿಮಿಷರಶೇಷರನುನಯದಿಂದಂ ... ಎಯ್ದಿ (ನೇಮಿಪು. ೮–೧೩೭ ವ); ಭಾವೆಯರಾಯತಿವೆತ್ತು ಪಟ್ಟಣದಿಂ ಪೊಜಮಟ್ಟು ನೆಟ್ಟನೆ ಸ್ಮರನಿರ್ದ ನಂದನದೆಡೆಗೆ ಸಾಲಿಟ್ಟುದನೇಕ ಸಂಭ್ರಮದಿ (ಮೋಹತ. ೫–೨೯). ೩. ಸಮಗ್ರವಾಗು; ಒಟ್ಟಾಗು: ಆಯತಿವೆತ್ತು ಶಬ್ದ ಭರತಾಗಮ ... ಅಖಿಳಶಾಸ್ತ್ರಸಮಾಜಮನೋಜೆಯಿಂದುಪಾಧ್ಯಾಯನತಿಪ್ರಸನ್ನ ಹೃದಯಂ ಸಲೆ ಪೇಱುತಿರಲ್ಕೆ ತಾಂ ಸಹಾಧ್ಯಾಯಿದಲೆಂಬಿನಂ ನೃಪಸುತಂ ನೆಱೆ ಕೇಳ್ವನವೇಂ ಮನಸ್ವಿಯೋ (ಕುಸುಮಾ. ೭–೨೮). [ಆಯತಿ + ಪೆಱು$_1$]

ಆಯತುತ್ತು (ನಾ). ಸುಲಭವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುವ ಆಹಾರ (?): ಹದನ ನೆಲ್ಲವ ಕೇಳಿ ತಲೆದೂಗಿದನು ಬಡತನದಾಯತುತ್ತಲ್ಲಿದು ತ್ರಿಯಂಬಕನಿಂದ ಗಿರಿಜೆಯುಲಾತ್ಮಸಂಭವನು ಉದಿಸಿದಡೆ ನಮ್ಮಿಷ್ಟವಹುದಾನಿದಕೆ ಸಾಧಕ ನಲ್ಲ ತತ್ಕರ್ಮದಲಿ ಸಂಸ್ಥಿತರಾಗಿ ಹೋಗಿಯೆನುತ್ತ ನೇಮಿಸಿದ (ನಿಭಾಗ. ೪–೫–೨೦). [ಆಯ$_1$ + ತುತ್ತು$_2$]

ಆಯತೆ (ನಾ). ಆಸಕ್ತಳು; ಅನುರಕ್ತೆ: ಲಲಿತ ಕಾಯಕಾಂತಿಯ ರಸಭರಿತ ಗಿಂಡಿಯ ಹಿಡಿದಾಯತೆಯಿರ್ದಳೊತ್ತಿನಲಿ (ಮೋಹತ. ೪–೯).

[ಸಂ. ಆಯತಾ]

ಆಯತ್ತ$_1$ 'ಆಯತ್ತ$_2$' ನೋ.

ಆಯತ್ತ$_2$ (ಗು). ೧. ಅಧೀನ; ವಶ: ಆ ದಿಶಾಭಾಗಮನಾತ್ಮೀಯ ಶಾಸನಾಯತ್ತಂ ಮಾಡುತ್ತುಂ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೧ ವ). ೨. ಸಾಧುವಾದ; ಪಳಗಿದ; ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳುವ; ವಿಧೇಯವಾದ. (ನಾ). ೩. ಸೇರಿರುವುದು; ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವುದು; ಕೂಡಿರುವುದು: ಕೃತ್ತಿರದೆಯುಮುತ್ವಾತ್ವಾಯತ್ತಮನುಸ್ವಾರಂ (ಶಮದ. ೧೭೨); ಎತ್ತಾನುಮದೆಲ್ಲಿಯಾನುಮೆಂಬರ್ಥದೊಳಾಯತ್ತಂಗಳರಮೆ ಅರೆಗಳ್ (ಶಮದ. ೩೧೨); ಅತ್ತ ನೋಡಲು ದೃಷ್ಟಿಗೋಚರವೆತ್ತ ಜೋಳದ ರಾಶಿ ರುಚಿರಾಯತ್ತ ಮೌಕ್ತಿಕಪುಂಜವುನ್ನತವಾಗಿರಲು ನಗುತ (ಬಸವು. ೯–೨೧). ೪. [ಸಂಗೀತ]ರಾಗಾಲಾಪನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅವರೋಹಣ ರೀತಿ: ಇಳುವರಿಯ ಹಂತಗಳಿಗೆ ವಿದಾರಿ ಅಥವಾ ಆಯತ್ತಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಸಂಗೀಚಂ. ೨೯). [ಸಂ.]

ಆಯತ್ತಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅಧೀನಗೊಳಿಸು; ವಶಪಡಿಸಿಕೊ: ನಿರ್ಮಳ ಕೀರ್ತಿಶ್ರೀಯಂ ಗೌರೀಶಂ ಒಸೆದಾಯತ್ತಂ ಮಾಳ್ಕೆ ವಿಕ್ರಮಾಂಕ ನಿನಗನವರತಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೭೬–೨೦; 1183). [ಆಯತ್ತ$_2$ + ಮಾಡು$_1$]

ಆಯತ್ತವೇಳೆ 'ಆಯತವೇಳೆ' ನೋ.

ಆಯತ್ತಸಮಯ (ನಾ). = ಆಯತಕಾಲ: ಹಣ ಸುಲಿದ ವಕೀಲರು ಆಯತ್ತಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕೈಬಿಟ್ಟರು (ಭಾರಥಿ. ೧೩೫).

[ಆಯತ್ತ$_1$ (< ಆಯತ್ತ$_2$) + ಸಮಯ]

ಆಯಪಾಣಿ (ನಾ). ಆರಿಸಿದ್ದು; ಅತಿ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದುದು: ಭೀಷ್ಮನು ಸಂತತವಾಗಿ ಬಾಣದ ಮಳೆಗರೆಯುತ್ತ ಪಾಂಡವರ ಕಡೆ ಆಯಪಾಣಿಯಾಗಿದ್ದ ಸೈನಿಕರನ್ನು ಆರಿಸಿ ಆರಿಸಿ ಕೊಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದನು (ವಜಭಾ. ೨೭೧); ಒಂದು ದಿವಸ ಆಯಪಾಣಿಯಾದ ಕೆಲವು ನಗಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಟ್ಟು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು ... ಇದೆಲ್ಲಾ ವಾಡಿಕೆಗೆ ಬಂತು (ಅದೂಟ. ೭೮). [?]

ಆಯಪ್ಪದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆಣುಜ್ಜರಸರ ಮಗ ಕಲಿಗಜ್ಜಂ ಆಯಪ್ಪದೇವನೊಳ್ಕಾದಿ ಕಳಿಕಟ್ಟಿಯೊಳ್ಸತ್ತ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು, ೧೪೦–೨; 919). [ಆಯಪ್ಪ$_0$ + ದೇವ]

ಆಯಮೇರ (ನಾ). ಕೊಯ್ಲಿನ ಒಕ್ಕಣೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಸೇವಕರಿಗೆ ಕೊಡುವ ಧಾನ್ಯದ ಭತ್ಯ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೮).

[ಆಯ$_7$ + ?]

ಆಯರ (ನಾ). ಆದರ (?): ಒದವಿದ ಕೂರ್ಮೆಯಿಲ್ಲದಳಿಪಾಯರ [ಪಾಠಾಂ. ರಯ] ಮಿಲ್ಲದ ಪಾಳಿ ರಾಗಮಿಲ್ಲದ ಸುಸಿಲ್ ... ಚದುರರುಮಂ ಮನಂಗೊಳಿಪುದೇಂ ಕಡುಜಾಣೆಯರೋ ಲತಾಂಗಿಯರ್ (ಆದಿಪು. ೧೨–೪೭). ℙ ಆದರ ಎಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದದ ಪ್ರಾಕೃತ ರೂಪವಿರಬಹುದೆ? [< ಸಂ. ಆದರ]

ಆಯರಾಶಿ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ]. ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಲಗ್ನದಿಂದ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ರಾಶಿ: ತ್ರಿದಶಷಡಾಯರಾಶಿಗಳೊಳಕ್ಕೆ ವಿಲಗ್ನದೊಳಕ್ಕೆ ಮೇಣ್ ಸುಹೃತ್ ಸದನದೊಳಕ್ಕೆ ಸದ್ಗ್ರಹದ ವರ್ಗದೊಳಕ್ಕಿರೆ ಪಾಕನಾಥಂ ... ಚಂದ್ರನಿರ್ದೊಡೆ ಶುಭಂ (ಜಾತತಿ. ೯–೧೫).

[ಆಯ + ರಾಶಿ]

ಆಯಲ್ಲಕ (ನಾ). ಉತ್ಕಟವಾದ ಬಯಕೆ; ಉತ್ಸುಕತೆ; ಉತ್ಕಂಠತೆ; ವಿರಹವ್ಯಥೆ: "ಆಯಲ್ಲಕಂ, ಉತ್ಕಂಠಾ, ಉತ್ಕಳಿಕಾ ... ಔತ್ಸುಕ್ಯಂ, ಹೃಲ್ಲೇಖಃ, ವಿರಹಃ, ವಿಯೋಗಃ — ಈ ೯ ವಿರಹಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೨–೫೭). [ಸಂ.]

ಆಯವರಿ 'ಆಯವಜಿ' ನೋ.

ಆಯವಜಿ, ಆಯವರಿ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ತಿಳಿ; ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿ: ನೋಯಿಸಿ ನುಡಿಸದೆ ನೋಡದುಚಿತಗಳ ಬೀಯವೆಸಗಿ ಬೇಸಜಿಸದೆ ಆಯವಜಿತು ತರಲಜಿಯದ ಪತಿಯೊಳಸೂಯೆಗೊಳದೆ ಸುಖಿಸುವುದು (ಹದಿಬ. ೩–೨೬). **ಆಯವರಿ**: ಮೊಗ್ಗುಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿ ಆಯವರಿತು ಜೋಡಿಸಿದಾಗ ಇವೆಲ್ಲಾ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಳಿ ಪೂರ್ಣಸೌರಭವನ್ನು ಬೀರಿ (ಭಾರವಿಾ. ೨೯೨). [ಆಯ$_1$ + ಅಜಿ]

ಆಯವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಬರು; ಆಗಮಿಸು: ವಾಯುಸೆಡಬಲನಾಗೆ ಅಂಗಭಾರದ್ವಾಜದಾಯದಿಂ ತಾರ್ಕ್ಷ್ಯ ದಕ್ಷಿಣ ವಾಮಕೈದೆ ಪಾಲ್ಗಾಯಕಾಂಗನೆ ಪುಷ್ಪಫಲವೃಷಭ ಕರಿತುರಗಸಂಪತ್ಸಮಾಜಯುತರು ತೋಯ ಮಂಗಲ ವಾದ್ಯ ... ಜಿನಮುನಿಯೆದುರಿಗಾಯವಿಡೆ ಲೇಸು ಲೇಸೆಂದು ನಯಂಧರನು ಆ ಕನಕಪುರದಿಂದ್ಯೆದಿದ (ಜಿನಮು. ೩–೨೧).

[ಆಯ ? + ಇಡು]

ಆಯವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ರಹಸ್ಯವಾದ ವಿದ್ಯೆ; ಶಾರೀರ ವಿದ್ಯೆ: ಆಯವಿದ್ಯೆಗೆ ಸಿಲುಕಿ ಕಚ್ಚಿತ್ರಾಯತನಮಂ ಪಿಡಿದನೇಕವಿಪಾಯನೆಂಗಳ ಮೆಟ್ಟಿ ಬೊಂಮಗೆ ಜೀವನಾಮಕದಿ (ವಿವೇಭ. ೧೩–೭೫).

[ಆಯ$_1$ + ವಿದ್ಯೆ]

ಆಯವ್ಯಯಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಆದಾಯ ವೆಚ್ಚಗಳ ವಿವರವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಪಟ್ಟಿಕೆ, —ತಖ್ತೆ. [ಆಯ$_7$ + ವ್ಯಯ + ಪಟ್ಟಿ]

ಆಯಶ್ಶೂಲಿಕ, ಆಯಃಶೂಲಿಕ, ಆಯಶ್ಶೂಳಿಕ (ಗು). ೧. ಕಬ್ಬಿಣದ ಶೂಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಸುಲಭೋಪಾಯದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವವನು. **ಆಯಃಶೂಲಿಕ** (ಕ). **ಆಯಶ್ಶೂಳಿಕ**: ೩. ಪ್ರಾಣಬಿಡುವವನು (?): "ಪ್ರಾಣಪರಿಚ್ಛೇದಂಗೆಯ್ವವನಂ ಆಯಶ್ಶೂಳಿಕನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೧–೨೧೬). [ಸಂ.]

ಆಯಶ್ಶೂಳಿಕ 'ಆಯಶ್ಶೂಲಿಕ' ನೋ.

ಆಯಸ$_{1}$ (ನಾ). ಆಯಾಸ; ಬಳಲಿಕೆ; ಶ್ರಮ: ವೀರಸುತಜನನಿಗೀ ಗಾಂಧಾರಿಗೆ ದುಃಖಿಶತಜನನಿವೆಸರಾಯ್ತೀಗಳ್ ಕೌರವಪತಿ ದುಃಖಿಮಹಾ ಭಾರಮನಾಂತಾಯಸಕ್ಕೆ ಗುಱಿಯಾದುದಱಿಂ (ಗದಾಯು. ೪–೫); ಪುಟ್ಟುವುದೊಂದುಜ್ಜುಗದೊಳೆ ಮರಣಾವಸ್ಥೆಯಂ ತಾಳ್ದಿ ಬಂದಾಯ ಸಮಂ ಚಿತ್ತಯ್ಸಿ ಪಂಪಾಪುರದರಸ . . . ರಕ್ಷಿಪ್ಪುದೆನ್ನಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೩); ಇದಱಾಯಸವು ತಾನೇಸುದಿನ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦–೩೫); ಕಾಯ ಮನೋ ವಚನಗಳ ಆಯಸದಿಂದಳವಳಿಯದೆ ಪತಿಯನುಪಾಯದಿಂದುಪಚರಿಸು ವುದು (ಹದಿಬ. ೩–೯). [< ಸಂ. ಆಯಾಸ]

ಆಯಸ$_{2}$ 'ಆಯಿಸ' ನೋ.

ಆಯಸ$_{3}$ (ಗು). ೧. ಕಬ್ಬಿಣದಿಂದ ಮಾಡಿದ; ಕಬ್ಬಿಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. 'ಆಯಸಕವಚ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಲೋಹದಿಂದ (ಉಕ್ಕಿನಿಂದ) ಮಾಡಿದ ಆಯುಧ: "ಸಿಡಿ – ವಿಕೀರ್ಣೇ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಯಸ (ಸಿಡಿಯಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮೊನಚಾದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೊಕ್ಕಿ) ದಾಹಾಂತ (ಹುರಿಯುವುದರಲ್ಲಿ ಹಾರುವುದು), ಗಜಕ್ರೋಧವಸ್ತು ನೋಃ (ಆನೆಯ ಮದೋದಕ)" (ಶಮಧಾ). [ಸಂ.]

ಆಯಸಂಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸ ತೋರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬಳಲಿಕೆಯುಂಟುಮಾಡು: ವರುಣನೊಡಲೊಳಗರುಣವಾರಿಯಂ ತೋಱಿ ವಾಯುವಿಗಾಯಸಂಗಾಣಿಸಿ (ಚಿಬವು. ೩೯–೧೬).

[ಆಯಸ$_{1}$ + ಕಾಣ್ + –ಇಸು$_{3}$]

ಆಯಸಂಗೊಳ್, ಆಯಸಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬಳಲು; ಆಯಾಸ ಹೊಂದು: ಮಾಯೆಯೆಂಬಳ ಸೃಜಿಸಿ ತಾಯನಾಗಿಸಿ ಜಗಕೆ ಆಯಸಂಗೊಳುತ ಸಂಸಾರಿಯಾಗಿರುವ ನಾಯಕ ಬ್ರಹ್ಮನನುಯಾಯಿಗಳು ನಾವೆಲ್ಲ ಹೇಯವದರೊಳಗೇನೊ (ಮಂಕುಕ. ೬೭೨). **ಆಯಸಗೊಳ್**: ಬಾಯ ಬಿಡುತ ಬಲುಭೀತಿಯೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕರಾಯಸಗೊಂಡು ಹೆಮ್ಮಲೆಯ (ಕಂನಧಿ. ೧೧–೪೭); ಎನಿತಿತ್ತೊಡಂ ಬೊಕ್ಕಸಂ ಪೂರ್ಣಮಾಗಿರ್ದುದಿನಿಸುಮರೆಯಾಗದೆ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿದವರೊಯ್ಯಲಾರದಾಯಸಗೊಂಡರು (ಶೇಷರಾ. ೩೪–೧೬). [ಆಯಸ$_{1}$ + ಕೊಳ್$_{1}$]

ಆಯಸಂಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಯಾಸಪಡಿಸು; ಬಳಲಿಸು; ಕಷ್ಟಪಡಿಸು: ಬೀಯವಾಗುವ ತನುವಿನಲಿ ನಿದಾರ್ಯಕನು ನೀನಿರ್ದು ಅತಿ ಹಿರಿದಾಯಸಂಬಡಿಸುವರೆ ನೀನನುಕೂಲವಾಗಿರ್ದು (ಹಭಸಾ. ೯೪). ೨. ನೆನೆಯಿಸು; ಮುಳುಗಿಸು: ರಾಯ ದಶರಥನಸುವಿಸಂಚಿತ ಕಾಯವನು ನವತಪ್ತತೈಲದಲಾಯಸಂಬಡಿಸಿದರು ಮೇಧಿಸಿದರು ಸುಗಂಧದಲಿ (ತೊರರಾ. ೨–೬–೧). [ಆಯಸ$_{1}$ + ಪಡು$_{1}$ + –ಇಸು$_{3}$]

ಆಯಸಕವಚ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಕವಚ: ಡೆಂಡಣಿಸಿ ಕಳಚಿ ಬಿದ್ದುವು ಪುರಾತನಾಯಸಕವಚ (ಚೈತ್ಯಾಲ. ೫). [ಆಯಸ$_{3}$ + ಕವಚ]

ಆಯಸಗೊಳ್ 'ಆಯಸಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಆಯಸಪಿಂಡ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಗುಂಡು: ಸ್ಸಾಹಸಗತಿ ತಪ್ತಾರಕ್ತಾಯಸ ಪಿಂಡಂ ನೀರೊಳಗಬ್ಬಿಂತೆ ತನ್ನ ತೇಜಂಗೆಟ್ಟಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೩೦).

[ಆಯಸ$_{3}$ + ಪಿಂಡ]

ಆಯಸಬಡು 'ಆಯಸವಡು' ನೋ.

ಆಯಸವಡು, ಆಯಸಬಡು (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸಪಡು; ಬಳಲು; ನೋಯು: ಹಕ್ಕಿಯನೇಱಿಯಾಯಸವಡುತೆಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ತುಕ್ಕಿ ಬಂದಿರಿ ಪೇಳ್ವುದೆನಲು (ಮೋಹತ. ೧೩–೩೪). **ಆಯಸಬಡು**: ಜನಮೇಜಯ . . . ಯಜ್ಞಮಂ ಆಯಸಬಟ್ಟು ಮಾಡೆ (ಕಜಿಕಂ. ೩೦). [ಆಯಸ$_{1}$ + ಪಡು$_{1}$]

ಆಯಸಾಮ್ಯ 'ಆಯಸ್ವಾಮ್ಯ' ನೋ.

ಆಯಸಾಯ 'ಆಯಸ್ವಾಮ್ಯ' ನೋ.

ಆಯಸ್ಕರ (ನಾ). ಅಯಸ್ಕಾಂತ; ಸೂಜಿಗಲ್ಲು: ಸೂಚಿಗಳಿಗಾಯಸ್ಕರವ ದೂರದಿ ತೋರಿಸಲ್ಕಾಚರಿಸವೇ ಆ ತೆರಮೆನಲು (ಶಂಕದಾ. ೧೪–೬೧). [?]

ಆಯಸ್ವಾಮ್ಯ, ಆಯಸಾಮ್ಯ, ಆಯಸಾಯ (ನಾ). ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ವಂಶಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವವರಿಗೆ ಕಣದಲ್ಲಿ ಅಳೆದು ಕೊಡುವ ಧಾನ್ಯ, —ವರ್ಷಾಶನ: ಅಂಗಡಹಳ್ಳಿ ಪಟ್ಟಡಿ ಸೇನಭೋಗತನವನ್ನು ನೇಮಿಸಿ ಆಯಸ್ವಾಮ್ಯ . . . ಮುಂತಾದುವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೧೦). **ಆಯಸಾಮ್ಯ** (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೪೦). **ಆಯಸಾಯ** (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೪೯). [ಆಯ$_{1}$ + ಸ್ವಾಮ್ಯ]

ಆಯಸ್ಸು 'ಆಯುಸ್ಸು' ನೋ.

ಆಯಾ (ನಾ). ದಾದಿ; ದಾಸಿ; ಸೇವಕಿ: ಅವರ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು . . . ಮೇಂ ಸಾಹೇಬರ ಆಯಾಗಳಾದರು (ಸಾಹೇಬ್. ೯); ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಿಂದ ಒಬ್ಬ ಆಯಾವನ್ನು ಜೊತೆಮಾಡಿ ರೋಗಿಯನ್ನು ಮನೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). [← ಹಿಂ. ಆಯಾ]

ಆಯಾತ (ಗು). ೧. ಬಂದು ತಲಪಿದ; ಬಂದ; ಬರುವ. (ನಾ). ೨. ಬಂದವನು: ಶರಣಾಯತರನೆಯ್ದೆ . . . ಮುನಿಸಿಂ ಮಾಜಾನ್ತರಂ ಕೊಂದು (ಎಇ. XIII, ೩೨೯–೫; 930). ೩. ಆಮದು; ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬರುವುದು: ಆಹಾರದಿಂದ ಮೊದಲ್ಗೊಂಡು ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ವಿದೇಶಿ ಆಯಾತವನ್ನೇ ಕಾದು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕೊರತೆಯು ಪಿಡುಗು ಮನೆ ಮಾಡಿತು (ಭ್ರಮಾನ. ೬೭); ಆಯಾತ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ದಂಡ ವಿಧಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಹುಸಂಕ. ೧೯–೧೧–೫೯). [ಸಂ.]

ಆಯಾತಪ್ರಯಾತ (ಗು). ಬರುವ ಮತ್ತು ಹೋಗುವ: ವಿಕಿರತ್ಪುಷ್ಪ ಕದಂಬತಾರಕಿತ ಮಾಯಾತಪ್ರಯಾತಾಂಗನಾನಿಕರೋದ್ಯಚ್ಚರಣಾಂಶು ಪಲ್ಲವಿತಂ . . . ರಾಜಗೇಹಾಜಿರಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧–೧೫೧).

[ಆಯಾತ + ಪ್ರಯಾತ]

ಆಯಾನ (ನಾ). ೧. ಬರುವುದು; ಬಂದು ತಲುಪುವುದು. ೨. ಸ್ವಭಾವ; ಪ್ರಕೃತಿ. ೩. ಅಭೇದ್ಯವಾದುದು; ಅನಾಹತ: "ಆಯಾನಮೆನಲನಾಹತಮೆನಲಭೇದ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫–೩೮). [ಸಂ.]

ಆಯಾಮ (ನಾ). ೧. ಉದ್ದ; ನೀಳ; ದೀರ್ಘತೆ: ವಿಂಶತಿ ಯೋಜನ ವಿಸ್ತಾರಮುಂ ತ್ರಿಂಶದ್ಯೋಜನಾಯಾಮಮುಮಪ್ಪ ರಣಭೂಮಿಯಂ ಕೈಕೊಂಡಿರ್ಪುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨–೬೯ ವ). ೨. ವಿಸ್ತಾರ; ಹರಹು. ೩. ಸಂಯಮ; ತಡೆದಿರುವುದು; ನಿಯಮನ. [ಸಂ.]

ಆಯಾರ (ನಾ). ಆಹಾರ; ಬಲಿ: ಅಯ್ಯಾ ಕೊಡಿ ಹೊತ್ತಾಯ್ತು ಭೂತಕ್ಕೆ ಆಯಾರ ಕೊಡಬೇಕು ಎಂದು ತಿಮ್ಮನು ಹೇಳಲು ಮಾವಯ್ಯನು ನಿಂತು ಹಿಂತಿರುಗಿ . . . ಕಠೋರವಾಗಿ ನುಡಿದನು (ಕಾನೂರು. ೨೫೭).

[< ಸಂ. ಆಹಾರ]

ಆಯಾಲ 'ಅಯಾಲು' ನೋ.

ಆಯಾಸ (ನಾ). ೧. ಬಳಲಿಕೆ; ಶ್ರಮ; ನೋವು: ಆ ಕೆಲಸ ಮುಗಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಆಯಾಸವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ೨. ಪ್ರಯತ್ನ: ಪಾಯಸವಾದರೂ ಆಯಾಸದ ಹೊರತು ಸಿಕ್ಕದು (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಆಯಾಸಂಗೊಳ್, ಆಯಾಸಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಳಲು; ಶ್ರಮಪಡು; ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು: ಈಯಂದದ ವಿರಹವೇದನೆಯಿಂದಾಯಾಸಂಗೊಂಡಲರ್ವಾಸಿನಮೇಲಾಯತನೇತ್ರೆ ಸುಲೋಚನೆ . . . ಮೆಯ್ಯಿಕ್ಕಿದಳು (ಜಯಕಾ. ೪–೩೮); ಆ ಸಕಳ ವೇದಂಗಳತ್ಯಾಯಾಸಂಗೊಂಬವು ನುತಿಸಲಾಱದೆ (ಬಸವು. ೮–೪೬). **ಆಯಾಸಗೊಳ್**: ೧. ರತಿದೇವಿ ದುಕ್ಕದಿಂದಾಯಾಸಗೊಳುತೆ . . . ಹೊಕ್ಕಳು ಕುಸುಮಾವತಿಯ (ಮೋಹತ. ೮–೪೯). ೨. ಪ್ರಯತ್ನಿಸು (ಕಿ). [ಆಯಾಸ + ಕೊಳ್$_{1}$]

ಆಯಾಸಂಬಡು, ಆಯಾಸಪಡು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಪಡು ; ಶ್ರಮವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಬಳಲು : ಕ್ಷುತ್ಪಿಪಾಸೆಗಳಿನಾಯಾಸಂಬಡದೆ ಮುನಿಜನೋಚಿತಮಪ್ಪ ನವಫಲಂಗಳನುಪಭೋಗಿಸು (ಕಾದಂಬ. ೭೫೭) ; ಕಾಯಕ್ಲೇಶಂಗಳಿನಿನಿಸಾಯಾಸಂಬಡದೆ ಪೆಜರ ಮನೆಯೊಳ್ಪುಣಿಸಂ ಮಾಯಾವಿತನದಿನುಣ್ಬರ ದಾಯಮನೀ ಪರದನಜೀಯದಕ್ಕಟ ಕೆಟ್ಟಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೦೫). **ಆಯಾಸಪಡು** : ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಯಾಕೆ ವೃಥಾ ಆಯಾಸಪಡುತ್ತೀರಿ (ರೂಢಿ). [ಆಯಾಸ+ಪಡು$_1$]

ಆಯಾಸಗೊಳ್ 'ಆಯಾಸಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಆಯಾಸಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಪಡಿಸು ; ಬಳಲುವಂತೆ ಮಾಡು ; ದಣಿಸು : ಅವರನ್ನು ಆಯಾಸಪಡಿಸಬೇಡಿ (ಕೊನೆಬೇ. ೧೪೨).

[ಆಯಾಸಪಡು (< ಆಯಾಸಂಬಡು) + -ಇಸು$_3$]

ಆಯಾಸಪಡು 'ಆಯಾಸಂಬಡು' ನೋ.

ಆಯಾಸಿ (ನಾ). ಶ್ರಮಗೊಂಡವನು; ದಣಿದವನು : ಕನಕಾಪೇಕ್ಷೆಯಿನಾವಗಂ ಖನನಮಂ ಮಾಳ್ಪುದ್ಗತಾಯಾಸಿಗಳ್ಗೆನಸುಂ ಸತ್ಕರಣಾತ್ಮೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆದಳ್ ಭೂದೇವಿ ತಾನಿಲ್ಲಿ (ಕುಸುಮಾ. ೨-೪೨).

[ಸಂ. ಆಯಾಸಿನ್]

ಆಯಾಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೇಸರದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊ : ದಿಂಬಿನಲಿ ಮೊಗದೋರಿ ಎಸಳನಾಯಾಳಿಸುತ ಸಿಂಹಾವಲೋಕನದಿ ನೋಡುವಂತೆ ಸೂರ್ಯಪಾನವ ನೋಡು ಹೇಗೆ ನಿಂತಿಹುದು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧-೭).

[ಆಯಾಳ್$_0$ (< ಅಯಾಲು) + -ಇಸು$_3$]

ಆಯಿ$_1$ 'ಆಯ್$_1$' ನೋ.

ಆಯಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ತಾಯಿ : ಸೈಗರೆವದು ಸಮರಂಗವೆರಡು ಸಮ ಆಯಿಗಳಲಿಂತು ವಂಚನೆಯೇ (ಸೌಂದರಾ. ೮-೯). ೨. ಹೆಂಗಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಅಕ್ಕ, ಅಮ್ಮ ಎಂಬಂತೆ) ಸೇರುವ ಮಾತು. ಉದಾ : ಗಂಗಾಯಿ, ಧವಳಾಯಿ, ನಾಗಲಾಯಿ, ಮಂಗಾಯಿ. ೩. ಅಜ್ಜಿಯ ತಾಯಿ ; ಮುತ್ತಜ್ಜಿ : ನಿಮ್ಮ ಅಜ್ಜ ಪಣಿಜ ಸತ್ತುದ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಿ, ನಿಮ್ಮ ತಾಯಿ ಸತ್ತುದ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಿ, ನಿಮ್ಮ ತಾಯಿಯ ತಾಯಿ ಸತ್ತುದ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿ, ನಿಮ್ಮ ಆಯಿ ಪಣಿಜಿ ಸತ್ತುದ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಿ (ವಚಶಾ. I, ೨೪೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆಯ್, ಆಯಿ, ಯಾಯ್, ನಾಯ್ ; ಪರ್ಜಿ. ಆಯಾಲ್ = ಹೆಂಗಸು, ಹೆಂಡತಿ ; ಕುಈ. ಐಅ, ಐಅಲಿ ; ಕುವಿ. ಈಯ ; ಕುರುಖ್. ಆಯಂಗ್ ; ಮಲ್ತೊ. ಅಯ್ಯ. / ಮರಾ. ಗುಜ. ಅಸ್ಸಾ. ಬಂಗಾ. ಒರಿ. ಸಿಂಧಿ. ಆಯಿ]

ಆಯಿ$_3$ (ನಾ). ಗೊಲ್ಲರವನು (?) : ಹಾಲುಗಲ್ಲನಾಡ ಆಯಿಗಳ ಸಂಖಿಪ್ಪ ನಾಗರಖಂಡೆಯನಾಡ ಕುಪ್ಪಟೂರ ಗೋಪಗೌಡ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೮೨-೬೬ ; 1368). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆಯನ್ ; ಮಲ. ಆಯ]

ಆಯಿಕುಳಿ 'ಆಯ್ಕುಳಿ' ನೋ.

ಆಯಿಕೆ 'ಆಯ್ಕೆ' ನೋ.

-ಆಯಿತ '- ಆಯ್ತ' ನೋ.

ಆಯಿದೆನೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಲ ಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯನ್ನು ಕೊಯ್ದ ಮೇಲೆ ಆರಿಸಿ ಶೇಖರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಉದುರಿದ ತೆನೆ; ಹಂಕಲು (ಶಿ). ೨. ಬೀಜಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಬೆಳೆಯಲ್ಲಿ ಆರಿಸಿ ತೆಗೆದಿಡುವ ಉತ್ತಮವಾದ ಕಾಳಿನ ತೆನೆ; "ಆರಿಸಿದ ತೆನೆ, ಬೀಜದ ತೆನೆ" (ಜಾನಕೋ. ೧೬). ೩. "ಮೊದಲನೆಯ ಬೆಳೆ" (ರಮಾಕಾಂ.).

[ಆಯಿ$_1$ (< ಆಯ್$_1$) + ತೆನೆ]

ಆಯಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಅದೋ ಇರು ; ಅಲ್ಲಿ ಇರು : ಎನ್ನ ಭಾರ್ಯೆ ಕುಬೇರಶ್ರೀಮಾಡದ ಮೇಗಣಿಂದಂ ತನ್ನಂ ನೆಲಕ್ಕಿಕ್ಕಿ ಬಿಟ್ಟು ಸತ್ತಳೆನ್ನು ಮಾಯಿರ್ದ್ದಳೆಂದು ತೋಱಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೯-೯) ; ಪರಿಹಾಸನೆಂಬುದಾಯಿರ್ಪರಗಿಳಿ ಕಾಳಿಂದಿಯೆಂಬುದೀ ಸಾರಿಕೆ (ಕಾದಂಬ. ೬೪).

[ಆ$_3$ (< ಅದು$_1$) + ಇರ್$_1$]

ಆಯಿಲ$_1$ (ನಾ). ಸೂರೆ; ಕೊಳ್ಳೆ (?) ; "ರೋಗ" (ಆದಿಪು. ಕೋಶ) ; "ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆ" (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ. ಕೋಶ) : ಕಳ್ಳರಾಯಿಲಮುಱಿಯೇಱು ಮಾರಿ ಪಸವಿಟ್ಟಿ ಬಱಂ ಪೆಱವುಂ ಭಯಂಗಳಾಕುಲಿತೆಗಳಿಲ್ಲ (ಆದಿಪು. ೧-೫೨) ; ಬಡವರ್ ಬಲ್ಲಿದರೆಂಬ ದೇಶಭಾಷೆಯಂ ಆಯಿಲದಳುಪಿನಿಱಿವಿಱಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೦೨ ವ) ; ಪಿಡಿಕಟ್ಟಾಱಡಿ ತೊಂಡು ಬಂಡು ಮೊಱಿ ಪೊಕ್ಕೇಱಾಯಿಲಂ ಚೌರ್ಯಮೆಂಬೊಡವೆಂದುಂ ತಲೆದೋಱವು (ಧರ್ಮನಾ. ೨-೪೬) ; ಮನದೊಳುಮ್ಮಳಿಕೆಯೆನಿಸಿಲ್ಲೇಱುಮಾಱು ಸಜ್ಜನದೂಷಣತ್ವಮಾಯಿಲಮೊತ್ತು ಜೊತ್ತು (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ. ೬-೩೩). [?]

-ಆಯಿಲ$_2$, -ಅಯಿಲ, -ಆಯ್ಲ (ಪ್ರ). "ದೀವ್ಯನ್" ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಕ್ರೀಡಿಸು, ಗೆಲ್ಲು, ಮಾರು, ಪ್ರಕಾಶಿಸು, ಅಪೇಕ್ಷಿಸು ಇತ್ಯಾದಿ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ : "ಘೋಱಿಯಿಲಂ, ಘೋಱಾಯಿಲಂ ಅತ್ರ ಘೋಟಕಾರ್ಥಾತ್ ಘೋಱಿ ಶಬ್ದಾತ್ ತೃತೀಯಾಸಮರ್ಥಾತ್ ದಿವ್ಯನ್ನಿತ್ಯರ್ಥೇ ಆಯಿಲ, ಆಯಿಲ ಇತ್ಯೇತೌ ಪ್ರತ್ಯಯೌ ನಿಪಾತ್ಯೇತೇ ಘೋಟಕೇನ ದೀವ್ಯನ್ ಘೋಱಾಯಿಲೋ ಘೋಱಾಯಿಲಶ್ಚೇತಿ ಘಾಟಿಕ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಘೋಟಾರೋಹಣ ಪ್ರವಣ ಇತಿ ಯಾವತ್" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ) ; ಸಂಗ್ರಾಮುಪ್ರಮುಖಿರಖಿಲ ಘೋಱಾಯಿಲರ್ ಮನೋಜವ ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳನೇಱಿ ಕದನಕ್ಷೋಣಿಗೆ ನಡೆದರ್ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೧೩-೨೯ ವ) ; ಒದವಿರ್ಕುಂ ಸಂಸ್ಕೃತವೆನ್ನದೆ ಕನ್ನಡವೆನ್ನದಾಯಿಲ ಪ್ರತ್ಯಯಮಂ . . . ಪ್ರಯೋಗಂ – ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೆ, ಆಯಿಲ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಗಾಢಾಯಿಲಂ, ರೇಖಾಯಿಲಂ, ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ – ಓಜಾಯಿಲಂ, ಅಡ್ಡಾಯಿಲಂ, ಗೋಱಾಯಿಲಂ, ಪುಗ್ಗಾಯಿಲಂ (ಶಮದ. ೨೧೫ ಪ್ರಯೋ) ; ತಾಯಂ ಮಗನಿಂ ಕೊಲಿಸದೆ . . . ಪುಗ್ಗಾಯಿಲನಂ ಕೊಂದು ಕೂಗಿಸದೆ ಬಿದಿ ಸತತಂ (ನಳಚಂ. ೬೪೨). **-ಅಯಿಲ** : ಪದಯಿಲಂ, ಪಚ್ಚಯಿಲಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ಪ್ರಯೋ). ℙ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣಕಾರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದು ಇಲ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಪೀನಂ ತದ್ವರ್ತನಗತ ಮಾನವನೊಳ್ ತಿಳಿಗೆ ಮತ್ತಿಲ ಪ್ರತ್ಯಯಮಂ . . . ಇಲ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ —ಪಚ್ಚಯಿಲಂ, ಪಡೆಯಿಲಂ, ಗಾವಿಲಂ (ಶಮದ. ೨೦೫, ಪ್ರಯೋ). **-ಆಯ್ಲ** : ಘೋಱಾಯ್ಲರ್ ಪೊಳೆಯಿಸೆ ಬಿಸಿಲ್ಗುದುರೆಗಳ್ ಪೊಳೆವಂತೆ ಪೊಳೆವ ಕಡುಗುದುರೆಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೧ ವ) ; ಅಱಲಿಗರು ವೇಗಾಯ್ಲರುಮಪ್ಪನ್ವಯಾಗತ ನಭೋಗತಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೩೩ ವ) ; ಪುಗ್ಗಾಯ್ಲಂ = ಗರ್ವಿತಂ (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨) ; ಜಾಡಲೆಗೆ ವೇಗಾಯ್ಲರನ್ನೋಡಿಸಿ (ಚೆಟ್ಟಅ. ೬೭-೮).

ಆಯಿಲಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸೂರೆಮಾಡು; ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆ; ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳು (?) : ಈತನಿನಿತಱಿಕೊಳಗೆ ಮಾಣ್ಬನಲ್ಲ ಎಮ್ಮೆಮ್ಮ ಜೀವಧನಂಗಳನಾಯಿಲಂಗೊಂಡಿರ್ದಪನೆಂಬುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೭ ವ).

[ಆಯಿಲ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಯಿಸ, ಆಯಸ್ಸ, ಆಯುಸ (ನಾ). ಜೀವಿತದ ಕಾಲಾವಧಿ ; ಬದುಕಿರುವ ಕಾಲ: "ಆಯುಷ್ಯ – ಆಯಿಸ" (ಶಮದ. ೪೩ ಪ್ರಯೋ) ; ತವಿಸುವುದಾಯಿಸ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೪೨ ಪ್ರಯೋ). **ಆಯಸ್ಸ** : "ಆಯುಷ್ಯ — ಆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಯಿ]ಸ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). **ಆಯುಸ** (ದಕ. ಶಿ). [< ಸಂ. ಆಯುಷ್ಯ]

ಆಯಿಸು, ಅಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಆಯುವಂತೆ ಮಾಡು; (ಕಲ್ಲು, ಕಸ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು) ಬೇರ್ಪಡಿಸುವಂತೆ ಏರ್ಪಡಿಸು: ಅವರು ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಾಯಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಆಯ್ಸು**: ದುಗುಡವೇತಕೆ ಜೀಯ ಡೊಂಬಿನ ಜಗಳವನು ತೆಗೆದರಿನೃಪರ ಸುಂಟಿಗೆಯನಾಯ್ಸುವೆನವರ ತನುವನು ಯುದ್ಧರಂಗದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮-೬). [ಆಯ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಆಯು$_1$ 'ಆಯ್$_1$' ನೋ.

ಆಯು$_2$ (ನಾ). ಜೀವಿತದ ಅವಧಿ; ಆಯುಷ್ಯ: ಕುಂದುವುದಾಯುವೆನಲ್ಕೆ (ಸಮುಪ. ೫-೬೩); ಅಯ್ಯ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಆಯುವ ಬೇಡುವೆನೆ (ವಚರ. ೧೧೫); ಮಹಾಶುಭಂಗಳನಾಯುವಂ ಕೊಟ್ಟು . . . ರಕ್ಷಿಪಂ (ಪದ್ಮಪು. ೧-೫೩); ಬೊಮ್ಮನನು ಭಜಿಸುತ್ತ ಆಯುವನು ಸಾಧಿಸೆಲೊ (ಮಂಕುಕ. ೭೩೬). [ಸಂ.]

ಆಯುಃಕರ್ಮ 'ಆಯುಷ್ಕರ್ಮ' ನೋ.

ಆಯುಃಪರಿಮಾಣ (ನಾ). ಬದುಕಿರುವ ಅವಧಿ; ಆಯುಸ್ಸಿನ ಪ್ರಮಾಣ, —ಅವಧಿ. [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಪರಿಮಾಣ)]

ಆಯುಃಪರಿಮಿತಿ (ನಾ). = ಆಯುಃಪರಿಮಾಣ: ಮನುಷ್ಯನ ಆಯುಃಪರಿಮಿತಿ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ನೂರು ವರ್ಷಗಳು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಪರಿಮಿತಿ)]

ಆಯುಃಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). = ಆಯುಃಪರಿಮಾಣ: ಕೆಡಿಸುವೆಯೊ ಕಾಡೊಳಲೆದಾಯುಃಪ್ರಯಾ[ಮಾ]ಣಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೭೦-೪೮೮). [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಪ್ರಮಾಣ)]

ಆಯುಕ್ತ (ಗು). ೧. ನೊಗಕ್ಕೆ ಹೂಡಿದ, —ಜೋಡಿಸಿದ. ೨. ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ನಿಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೩. ನಿಯೋಗಿ; ಸಚಿವ; ಪ್ರತಿನಿಧಿ. [ಸಂ.]

ಆಯುಕ್ತಕ (ನಾ). = ಆಯುಕ್ತ. [ಸಂ.]

ಆಯುಗ 'ಆಯಗ' ನೋ.

ಆಯುಧ (ನಾ). ೧. ಹೊಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಬಳಸುವ ಸಾಧನ; ಕತ್ತಿ, ಗದೆ, ಚಕ್ರ, ಮುಸಲ, ಮುದ್ಗರ ಮೊದಲಾದವುಗಳು: "ಹೇತಿಃ, ಶಸ್ತ್ರಂ, ಪ್ರಹರಣಂ, ಆಯುಧಂ, ಅಸ್ತ್ರಂ-ಈ ೫ ಕೆಯ್ದು" (ಹಲಾಯು. ೭೬-೩೦೮); ಒಟ್ಟಿದ ಮೂವತ್ತೆರಡಾಯುಧಂಗಳುಂಬೆರಸೆಜಂಕೆವೆರಸಿದ ಕುಲಗಿರಿಗಳೆ ತಳರ್ವಂತೆ ತಳರ್ವ ಮದಾಂಧಗಂಧಸಿಂಧುರಂಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೧ ವ). ೨. ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಾರೆ, ಗುದ್ದಲಿ, ಮಚ್ಚು ಮೊದಲಾದ ಸಲಕರಣೆ, —ಸಾಧನ. [ಸಂ.]

ಆಯುಧಧಾರಿ (ನಾ). ಆಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು. [ಸಂ. ಆಯುಧಧಾರಿನ್]

ಆಯುಧಧಾರಿಣಿ (ನಾ). ಆಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿದವಳು: ಅವಳಿಗೆ ಆಯುಧಧಾರಿಣಿಯರಾದ ವಿಕೃತ ರಾಕ್ಷಸಿಯರು ಹಗಲೂ ಇರುಳೂ ಕಾವಲಾಗಿದ್ದರು (ವಚಭಾ. ೪೦೮). [ಸಂ. ಆಯುಧಧಾರಿಣೀ]

ಆಯುಧಪಾಣಿ (ನಾ). ಆಯುಧವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವವನು: ಮಾವಿನ ತೋಪಿನ ಹತ್ತಿರ ಆಯುಧಪಾಣಿಗಳು ಕೂಡಿವ್ದಾರೆಂದು ವರ್ತಮಾನ ಬಂತು (ಬಂಕಿಮ. ೩೯). [ಆಯುಧ + ಪಾಣಿ]

ಆಯುಧಪೂಜೆ (ನಾ). ಯುದ್ಧೋಪಕರಣಗಳಿಗೂ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಸಲಕರಣೆಗಳಿಗೂ ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ; ನವರಾತ್ರಿಯ ಹಬ್ಬದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಆಶ್ವಯುಜ ಮಾಸದ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದ ಮಹಾನವಮಿ ದಿನ) ಮಾಡುವ ಆಯುಧಗಳ ಪೂಜೆಯ ಸಮಾರಂಭ: ಮೈಸೂರರಸರ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆಯುಧಪೂಜೆಯು ಬಹಳ ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ಜರುಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಆಯುಧ + ಪೂಜೆ]

ಆಯುಧಶಾಲೆ (ನಾ). ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಜೋಡಿಸಿಟ್ಟಿರುವ ಮನೆ ಅಥವಾ ಕಟ್ಟಡ: ಆಯುಧಶಾಲೆಯೊಳ್ ಶತಸಹಸ್ರ ರವಿ ಪ್ರವಿಭಾಸಿ ದೇವ ಚಕ್ರಾಯುಧಮಿಂದು ಬಂದು ನೆಲಸಿರ್ದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೫೩). [ಆಯುಧ + ಶಾಲೆ]

ಆಯುಧಾಗಾರ (ನಾ). = ಆಯುಧಶಾಲೆ: ಆಯುಧಾಗಾರದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದ ಚಕ್ರಾಸಿದಂಡಚ್ಛತ್ರರತ್ನಂಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೩ ವ). [ಆಯುಧ + ಆಗಾರ]

ಆಯುಧಾಧ್ಯಕ್ಷ (ನಾ). ಆಯುಧಶಾಲೆಯ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ; ಆಯುಧಶಾಲೆಯ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ನಡೆಸುವವನು: ಒಂದು ದೆವಸ ಮೋಲಗದೊಳಾಯುಧಾಧ್ಯಕ್ಷಂ ಬಂದು . . . ಇದಿರೊಳ್ ನಿಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೫೨). [ಆಯುಧ + ಅಧ್ಯಕ್ಷ]

ಆಯುಧಿಕ (ಗು). ೧. ಆಯುಧಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಸೈನಿಕವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು; ಸಿಪಾಯಿ: "ಶಸ್ತ್ರಜೀವಃ, ಕಾಂಡಪೃಷ್ಠಃ, ಆಯುಧೀಯಃ, ಆಯುಧಿಕಃ - ೪ ಆಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಜೀವನ ಮಾಡುವವರ ಪೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೨೦). [ಸಂ.]

ಆಯುಧೀಯ (ನಾ). = ಆಯುಧಿಕ ೨: "ಶಸ್ತ್ರಜೀವಃ, ಕಾಂಡಪೃಷ್ಠಃ, ಆಯುಧೀಯಃ, ಆಯುಧಿಕಃ - ೪ ಆಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಜೀವನ ಮಾಡುವವರ ಪೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೨೦). [ಸಂ.]

ಆಯುರವಧಿ (ನಾ). ಜೀವಿತದ ಕಾಲ; ಬದುಕಿ[illegible] ಕಾಲದ ಪರಿಮಿತಿ: ಅದರ್ಕಾಯುರವಧಿಯುಮಿಂದಿನೊಂದೆ ದಿವಸಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೨೨ ವ); ನಿನಗಾಯುರವಧಿ ಮೂಱುದಿನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೮). [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಅವಧಿ)]

ಆಯುರವಸಾನ (ನಾ). ಜೀವಿತದ ಕಡೆ; ಬದುಕಿನ ಕಡೆಗಾಲ: ಸೂರ್ಯಪ್ರಭನುಮಾಯುರವಸಾನದೊಳ್ . . . ವಿದ್ಯುತ್ಪ್ರಭಂಗೆ . . . ಮಗನಾದೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೮೪ ವ, ೮೫ ವ). [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಅವಸಾನ)]

ಆಯುರೇಖೆ (ನಾ). [ಸಾಮುದ್ರಿ] ಜೀವಿತಾವಧಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಗೆರೆ; ಆಯುಷ್ಯಸೂಚಕವಾದ ಗೆರೆ (ದಕ. ೬). [ಸಂ. ಆಯುರೇಖಾ (ಆಯುಸ್ + ರೇಖಾ)]

ಆಯುರ್ಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಜೀವಿತಾವಧಿಯ ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಆಯುಸ್ಸಿನ ಅರಿವು: ಆಯುರ್ಜ್ಞಾನಮಱಿವಗಂತುಮಲ್ಲದೆ ಮನುಷ್ಯರ್ ಪರಿಮಿತಾಯುಗಳಪ್ಪುದಱಿಂದ[ದೆ] ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಂಗಳನೊಡನೊಡನೆ ದೇಶ ಕಾಲ ಬಲೋಪಾಯದಿಂ ನೇಮಿಸುಗೆ (ಮದತಿ. ೧-೫೮ ವ). [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಜ್ಞಾನ)]

ಆಯುರ್ದಶೆ (ನಾ). ಆಯುಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿ: ದಶವದನನ ಪರಮಾಯುರ್ದಶೆಯಂತಸ್ತಮಿಸೆ ಭಾನುಮಂಡಲಮಾಗಳ್ ದಶವದನನ ಪಟಿಯಂತಿರೆ ದಶದಿಗ್ವದನಮುಮನುರ್ವಿಪರ್ವಿತ್ತು ತಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೮೦). [ಸಂ. ಆಯುರ್ದಶಾ (ಆಯುಸ್ + ದಶಾ)]

ಆಯುರ್ಮಾನ (ನಾ). = ಆಯುರವಧಿ: ಇಹಜೀವಿತದ ನನ್ನ ಆಯುರ್ಮಾನ ಪೂರ್ಣವಾಗದಿದ್ದುದರಿಂದ ಹಾಗಾಯಿತೇನೋ (ಶಾಂತಲಾ. ೩೮೯). [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಮಾನ)]

ಆಯುರ್ಮಿತಿ (ನಾ). ಆಯುಸ್ಸಿನ ಮಿತಿ, —ಮೇರೆ: ಅತಿದೂರಂ ಕಾಲಕಲ್ಪೋಚಿತವಿಕೃತಿ . . . ಪೂರ್ವಕೋಟ್ಯಾಯತಾಯುರ್ಮಿತಿ . . . ತನ್ನೊಳೆಂಬೀ ಸ್ತುತಿವಡೆದುದು ಸೌಖ್ಯಾವಗಾಹಂ ವಿದೇಹಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೭೬). [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಮಿತಿ)]

ಆಯುರ್ವಂತ, ಆಯುವಂತ (ನಾ). ಬಹಳ ಕಾಲ ಬದುಕುವವನು; ದೀರ್ಘವಾದ ಆಯುಸ್ಸುಳ್ಳವನು: ಬೊಮ್ಮಿದೇವನನಂತಚರಿತವನು ಕೇಳುತಿರ್ದವರು . . . ಆಯುರ್ವಂತರಪ್ಪರು (ಬಸಪು. ೩೧-೩೨). **ಆಯುವಂತ**: "ಜೈವಾತೃಕಃ, ಆಯುಷ್ಮಾನ್ – ಈ ೨ ಆಯುವಂತಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೩-೨೨೬); ಆಯುವಂತನೆ ಬಾಳು ದನುಜನಿಕಾಯಮಸ್ತಕಶೂಲ ಬಾಳೆನುತಾಯತಾಂಬಕಿ ಹರಸೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೪೩-೩).
[**ಸಂ.** ಆಯುಷ್ಮತ್]

ಆಯುರ್ವಂತೆ (ನಾ). ಬಹಳ ಕಾಲ ಬದುಕುವವಳು; ದೀರ್ಘವಾದ ಆಯುಸ್ಸುಳ್ಳವಳು (ದಕ. ೬). [ಆಯುರ್ವಂತ + -ಎ$_4$]

ಆಯುರ್ವರ್ಧನ (ಗು). ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸತಕ್ಕ (ದಕ. ೬).
[**ಸಂ.** (ಆಯುಸ್ + ವರ್ಧನ)]

ಆಯುರ್ವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ಆಯುಸ್ಸಿನ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಆಯುಸ್ಸು ಹೆಚ್ಚುವುದು (ದಕ. ೬). [**ಸಂ.** (ಆಯುಸ್ + ವೃದ್ಧಿ)]

ಆಯುರ್ವೇದ (ನಾ). ಒಂದು ಉಪವೇದ; ಆಯುರ್ವೃದ್ಧಿ, ರೋಗ, ನಿದಾನ ಮತ್ತು ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಒಂದು ವೇದಭಾಗ; ಭಾರತೀಯ ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ: ಉಪವೇದ ಚತುರ್ವಿಧಂಗಳಲ್ಲಿ ಆಯುರ್ವೇದವೇ ವ್ಯಾಧಿನಿದಾನ ವ್ಯಾಧಿಚಿಹ್ನೆ ಮಂತ್ರೌಷದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳಿಂದ ಆಯುರಾರೋಗ್ಯಾದಿಗಳಂ ತೋಱುಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೪); ಬಾಹುಬಲಿಗೆ ಕಾಮತಂತ್ರ ಸಾಮುದ್ರಿಕಾಯುರ್ವೇದ ಧನುರ್ವೇದ ಹಸ್ತ್ಯಶ್ವತಂತ್ರ ರತ್ನಪರೀಕ್ಷೆಗಳುಮಂ . . . ಉಪದೇಶಂಗೆಯ್ದು (ಆದಿಪು. ೮-೬೦ ವ). [**ಸಂ.** (ಆಯುಸ್ + ವೇದ)]

ಆಯುರ್ವೇದಿ (ನಾ). ಭಾರತೀಯ ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದವನು; ಆಯುರ್ವೇದವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು: "ಆಯುರ್ವೇದೀ, ಭಿಷಕ್, ವೈದ್ಯಃ, ದೋಷಜ್ಞಃ, ಚಿಕಿತ್ಸಕಃ— ಈ ೫ ವೈದ್ಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦-೪೫೮). [**ಸಂ.** ಆಯುರ್ವೇದಿನ್]

ಆಯುರ್ಹೀನ (ಗು). ಪೂರ್ಣಾಯುಸ್ಸಿಲ್ಲದ; ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಮಾತ್ರ ಬದುಕುವ (ದಕ. ೬).
[**ಸಂ.** (ಆಯುಸ್ + ಹೀನ)]

ಆಯುರ್ಹೋಮ (ನಾ). ದೀರ್ಘಾಯುಸ್ಸಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಹೋಮ (ದಕ. ೬). [**ಸಂ.** (ಆಯುಸ್ + ಹೋಮ)]

ಆಯುವಂತ 'ಆಯುರ್ವಂತ' ನೋ.

ಆಯುವರ್ಧನ (ಗು). ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸತಕ್ಕ: "ಕರ್ಣಾಗ್ರದೊಳ್ ಕಾಱುವ ವ್ರಣದ ಹಯಮಾಯುವರ್ಧನನಕ್ಕಲ್ಲದಿರಲಾಯುಹೀನಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೪-೨೨). [ಆಯು$_2$ + ವರ್ಧನ]

ಆಯುವೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಕೊಡು; ಜೀವಪನ್ನು ತುಂಬು: ಸೊಗಯಿಸುತಿರ್ಪಂಗನಾ ಭಂಗಿಯಂ ಚಿತ್ರಿಸಿ ಚಿತ್ರಕ್ಕಾಯುವೊಯ್ದಂ ಮದನನೆನೆ ಮಹಾದೇವಿ ಕಣ್ಗೊಪ್ಪಿ ತೋರ್ಪಳ್ (ಅಜಿಪು. ೭-೪೫); ಕರುವಿಟ್ಟಂ ಸತ್ಯದಿಂ ಕಣ್ದೆಱೆದನಸಮಸಾಹಿತ್ಯದಿಂ ಬಣ್ಣವಿಟ್ಟಂ ಸಿರಿಯಿಂ ಕೂರ್ತಾಯುವೊಯ್ದಂ ಪರಹಿತಚರಿತೋದ್ಯೋಗದಿಂ ಬರ್ಮನೆಂಬಂತಿರೆ . . . ಧಾತ್ರೀಗುರುವಾದಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫-೬೧ ; 1224).
[ಆಯು$_2$ + ಪೊಯ್$_1$]

ಆಯುಶ್ಚ್ಯುತಿ (ನಾ). ಆಯುಸ್ಸಿನ ನಾಶ; ಆಯುಸ್ಸು ಕಡಮೆಯಾಗುವುದು: ಅಮರಾಹ್ವಯಮೊಂದುಂ ವ್ಯರ್ಥಮಾದೊಡೇನಚ್ಯುತೇಂದ್ರನಾಯುಶ್ಚ್ಯುತಿಯೊಳ್ ಸುಮನೋಲೋಕಸ್ವವಿಬುಧಸಮಾಖ್ಯೆಗಂ ನಾಡೆ ಮಾಡಿದಂ ಸಾರ್ಥತೆಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೫೮).
[**ಸಂ.** (ಆಯುಸ್ + ಚ್ಯುತಿ)]

ಆಯುಶ್ಶೇಷ (ನಾ). ಕಳೆದು ಉಳಿದ ಆಯುಸ್ಸು: ನನಗೆ ಇನ್ನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಆಯುಶ್ಶೇಷವಿತ್ತೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೩೯೦).
[**ಸಂ.** (ಆಯುಸ್ + ಶೇಷ)]

ಆಯುಷ (ನಾ). = ಆಯುಷ್ಯ ೨: ರಾಯದಳಗಿಳವೆನ್ನಕೊಡೆ ನವಾಯಿಯೇ ಕಲಿಕರ್ಣನಾಯುಷ ಹೋಯಿತಿದೆಯೆಂದೊರಸಿದನು ವಾಮಾಂಘ್ರಿಯಲಿ ನೆಲನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬-೧೫). [< **ಸಂ.** ಆಯುಷ್ಯ]

ಆಯುಷ್ಕರ್ಮ, ಆಯುಃಕರ್ಮ (ನಾ). **೧.** ಕ್ಷೌರವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ನಮ್ಮ ಕೆಲಸವನ್ನು ನಾವು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. "ಆಯುಷ್ಕರ್ಮ" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರಲ್ಲಾ – ಆಯುಷ್ಯ ಇರುವವರೆಗೂ ನಡೆಯುವ ಕರ್ಮ ಅದು (ಗಾಳಿಪ. ೮೧). **೨.** [ಜೈನ] ಆಯುಸ್ಸಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಒಂದು ಕರ್ಮ: ಆಯುಷ್ಕರ್ಮಮುಂ ನರಕತಿರ್ಯಙ್ಮನುಷ್ಯದೇವಾಯುಷ್ಯಭೇದದಿಂ ನಾಲ್ಕುಂ ತೆಱನಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೧೧ ವ). **ಆಯುಃಕರ್ಮ**: **೨.** ಅಪೂರ್ವಕರಣಕ್ಷಪಕ ಪ್ರಥಮ ಶುಕ್ಲಧ್ಯಾನಪರಿಣತನಾಗಿರ್ದಾಯುಃಕರ್ಮಮನುೞಿಪಿ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೪ ವ); ಅನಂತಗುಣಹಾನಿರೂಪ ನಿರ್ಜರಾವಿಧಿಯಿನಾಯುಃಕರ್ಮಮುೞಿಯಲ್ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೬೨ ವ). [**ಸಂ.** (ಆಯುಸ್ + ಕರ್ಮ)]

ಆಯುಷ್ಕರ್ಮಶಾಲೆ (ನಾ). ಕ್ಷೌರದ ಅಂಗಡಿ: ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಒಂದು ಆಯುಷ್ಕರ್ಮಶಾಲೆ ಇದೆ (ರೂಢಿ).
[ಆಯುಷ್ಕರ್ಮ + ಶಾಲೆ]

ಆಯುಷ್ಕಾಮ (ನಾ). ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯವನ್ನು ಬಯಸುವವನು. 'ಆಯುಷ್ಕಾಮಹೋಮ' ಪರಾ. [**ಸಂ.** (ಆಯುಸ್ + ಕಾಮ)]

ಆಯುಷ್ಕಾಮಹೋಮ (ನಾ). ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯವನ್ನು ಬಯಸುವವನು ಮಾಡುವ ಹೋಮ: ಆ ಮಹಾನುಭಾವನೀತಂಗಾಯುಷ್ಕಾಮಹೋಮಾದಿಕಮನೊಡರ್ಚಿದಪಂ (ಕಾದಂಉ. ೬೧೪).
[ಆಯುಷ್ಕಾಮ + ಹೋಮ]

ಆಯುಷ್ಮಂತ (ನಾ). ದೀರ್ಘವಾದ ಆಯುಸ್ಸನ್ನುಳ್ಳವನು: ತೇಜಸ್ಸೂ, ಯಶಸ್ಸೂ ಉಳ್ಳ ಆಯುಷ್ಮಂತನಾದ ಪುತ್ರನು ನನಗಾಗಲಿ ಎಂದು ಅನುಗ್ರಹಿಸು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೮). [**ಸಂ.** ಆಯುಷ್ಮತ್]

ಆಯುಷ್ಮಂತೆ (ನಾ). ದೀರ್ಘವಾದ ಆಯುಸ್ಸನ್ನುಳ್ಳವಳು: (ದಕ. ೬). [ಆಯುಷ್ಮಂತ + – ಎ$_4$]

ಆಯುಷ್ಮತಿ (ನಾ). = ಆಯುಷ್ಮಂತೆ. [**ಸಂ.** ಆಯುಷ್ಮತೀ]

ಆಯುಷ್ಮಾನ್ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವಿಷ್ಕಂಭ ಪ್ರೀತಿ ಆಯುಷ್ಮಾನ್ . . . ವೈಧೃತಿಗಳೆಂಬಿಪ್ಪತ್ತೇಳು ಯೋಗಂ (ವಿವೇಕ. ೩೨೦). [**ಸಂ.** ಆಯುಷ್ಮತ್]

ಆಯುಷ್ಯ (ಗು). **೧.** ದೀರ್ಘಾಯುಸ್ಸನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕ; ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ. (ನಾ). **೨.** ಆಯುಸ್ಸು; ಬದುಕಿರುವ ಕಾಲ: ಚತುರುತ್ತರಾಶೀತಿಲಕ್ಷಪುರ್ಬಂಗಳೊಳಗೆ ಪದಿನಾಲ್ಕುದಿವಸದಾಯುಷ್ಯ [ಪಾಠಾಂ. ಷ] ಮುಂಟೆನೆ (ಆದಿಪು. ೧೬-೪೦ ವ); ಭಜಿಸಿದನು ಬಾಲೇಂದುಶೇಖರನ ಪಡೆದನಾಯುಷ್ಯವನು (ತೊರರಾ. ೧-೮-೩೩). [**ಸಂ.**]

ಆಯುಷ್ಯಂಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊ: ಈ ಶಾರ್ದೂಲಂ ಪ್ರಾಗ್ಜನ್ಮದೊಳ್ ಉಗ್ರಸೇನನೆಂಬೊಂ ತನೂಜನ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಕ್ರೋಧದಿಂ ತಿರ್ಯಗಾಯುಷ್ಯಂಗಟ್ಟಿ . . . ಈ ತೆಱದಿಂ ಪುಲಿಯಾದಂ (ಆದಿಪು. ೫-೧೪ ವ). [ಆಯುಷ್ಯ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಆಯುಷ್ಯರೇಖೆ (ನಾ). = ಆಯುರೇಖೆ: ಅರ್ಥರೇಖೆಯಿದ್ದಲ್ಲಿ ಫಲವೇನು ಆಯುಷ್ಯರೇಖೆ ಇಲ್ಲದನ್ನಕ್ಕ (ಬಸವ. ೧೦೮).
[ಆಯುಷ್ಯ + ರೇಖೆ]

ಆಯುಷ್ಯಹೋಮ (ನಾ). = ಆಯುರ್ಹೋಮ (ದಕ. ೩).
[ಆಯುಷ್ಯ + ಹೋಮ]

ಆಯುಷ್ಯಾಂತ (ನಾ). ಜೀವಿತಕಾಲದ ಕೊನೆ; ಆಯುಸ್ಸಿನ ಅಂತ್ಯ: ಆಯಿರ್ದಮಾಚಿಕ್ಕಿಯೊಳ್ ಪರಮಾಯುಷ್ಯಾಂತಂಬರಂ ನಿರಾಕುಳಮಾಗಿರ್ಪ (ಆದಿಪು. ೨–೫೨). [ಆಯುಷ್ಯ + ಅಂತ್ಯ]

ಆಯುಷ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ಆಯುಸ್ಸು ಹೆಚ್ಚಾಗುವುದು: ಚಿಕಿತ್ಸಕನ ನಾದರಿಸದಾತಂಗಾಗದಾಯುಷ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಲು. ೩–೧೮).
[ಆಯುಷ್ಯ + ಅಭಿವೃದ್ಧಿ]

ಆಯುಸ 'ಆಯಿಸ' ನೋ.

ಆಯುಸ್ಥಾಪನ (ನಾ). ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ದೃಢಗೊಳಿಸುವುದು; ರಕ್ಷಿಸುವುದು: ಭಾಪು ಶರಣಾಗತಜನಾಯುಸ್ಥಾಪನಾಚಾರ್ಯ (ಬಸಪು. ೩೨–೪೬). [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಸ್ಥಾಪನ)]

ಆಯುಸ್ಸು, ಆಯಸ್ಸು (ನಾ). ಜೀವಿತದ ಅವಧಿ; ಬದುಕುವ ಕಾಲ: ಕುಜಾದಿ ಐದು ಗ್ರಹಗಳೂ . . . ಉಚ್ಚ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿದ್ದು ಬಲಿಷ್ಠರಾಗಿದ್ದರೆ ತನಗೆ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವಷ್ಟು ಪರಮಾಯುಸ್ಸನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ (ಜಾತತಿ. ೮–೯ ಟೀಕು). **ಆಯಸ್ಸು**: ಆ ನೀಳಾಂಜನೆಗೆ ಆಯಸ್ಸು ಮುಗಿಯಿತು (ಕಸಾಚಿ. ೨೪). [ಸಂ. ಆಯುಸ್]

ಆಯುಹೀನ (ನಾ). = ಆಯುರ್ಹೀನ: "ಅರೆಗಳು ಚರಣದೊಳ್ ಕೆಂಪಾಗಿ ಕಣ್ಗಳೊಳ್ ತೋಱೆ ರಕ್ತಚ್ಛವಿಗಳಾಗೆ ಕರ್ಣಾಗ್ರದೊಳ್ ಕಾಣುವ ವ್ರಣದ ಹಯಮಾಯುವರ್ಧನನಕ್ಕದಿಲ್ಲದಿರಲ್ಕಾಯುಹೀನಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೪–೨೨). [ಆಯುಷ್ಯ + ಹೀನ]

ಆಯೋಗ (ನಾ). ೧. ನೊಗಕ್ಕೆ ಹೂಡಿದ ಎತ್ತು, ಕುದುರೆ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಜೊತೆ ಅಥವಾ ಸಮುದಾಯ. ೨. ನಿಯೋಗ; ಒಂದು ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ನೇಮಿಸಿದ ಸಮಿತಿ: ಒಂದು ವೇತನ ಆಯೋಗವನ್ನು ರಚಿಸಬೇಕು (ಪ್ರಜಾವಾ. ೧–೨–೬೫; ೨–೩); ಹಣಕಾಸಿನ ಆಯೋಗ ನಮಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ತೀರ್ಪು ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ (ಬಿಸಂಕ. ೬–೨–೬೫; ೧–೪). ೩. **ಸೇರುವೆ**; **ಜೋಡಣೆ**: ಅತಿವಿತತಾಯೋಗರತ್ನಪ್ರಭಾಪಿಂಗಲಿತ ಸ್ವರ್ಗಾಂತರಾಳಂ ಹಿಮಗಿರಿಧವಳಂ ಬಂದುದಿಂದ್ರದ್ವಿಪೇಂದ್ರಂ (ಜಗವಿ. ೧೩–೬೩). ೪. ಆಭರಣ; ಅಲಂಕಾರ. 'ಆಯೋಗಂಗೊಳ್' ಪರಾ. ೫. ತೀರ; ದಡ (೩).
[ಸಂ.]

ಆಯೋಗಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸೇರುವೆಯಾಗು; ಜೋಡಣೆಯಾಗು: ಮಂಗಳಾಭರಣದೊಳ್ ನೆಱೆಯೆ ಕೆಯ್ಗೆಯ್ದು ಮುತ್ತಿನ ಮಾಣಿಕದ ಮಂಡನಾಯೋಗಂಗಳೊಳಾಯೋಗಂಗೊಂಡು ಬಂದ ಮದಾಂಧಗಂಧಸಿಂಧುರಮಪ್ಪ ಪಟ್ಟವರ್ಧನದ ಬೆಂಗೆವಾಯ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೨೬ ವ).
[ಆಯೋಗ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಯೋಜನ (ನಾ). ಜೋಡಣೆ; ಸೇರುವೆ. [ಸಂ.]

ಆಯೋಜನೆ (ನಾ). ಪ್ರಯತ್ನ; ಸಿದ್ಧತೆ: ಶಾಕ್ಯಸಿಂಹನಿಗೆ ಬಹು ಹಿಂದೆಯೇ ಆದರ ಆಯೋಜನೆ ನಡೆಯುತಿತ್ತು (ನಿಬಂಧ. I, ೧೧೭).
[ಸಂ. ಆಯೋಜನ]

ಆಯೋಧನ (ನಾ). ಯುದ್ಧ; ಕಾಳಗ: ಕುಮಾರ ಕಾಲದೊಳ್ . . . ಆರೋಹಣಾಯೋಧನಾದಿ ನಾನಾ ವಿನೋದಂಗಳೊಳ್ . . . ಬಳೆಯೆ (ಆದಿಪು. ೮–೩ ವ); ಆಯೋಧನ ಪುನಸ್ಸಂಧಾನವಿಶಾರದಂ ನಾರದನಿಂತೆಂದಂ (ಜಗವಿ. ೧೩–೫೩ ವ). [ಸಂ.]

ಆಯ್ಕಗೆ (ಅ). = ಆಯ್ಕನೆ: ಆಯ್ಕನೆ, ಆಯ್ಕಗೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ಪ್ರಯೋ).

ಆಯ್ಕನೆ (ಅ). ನಿರ್ಭರಾರ್ಥದ ಒಂದು ಅವ್ಯಯ; ಗಾಢವಾಗಿ; ತೀವ್ರವಾಗಿ: ಆಯ್ಕನೆ, ಆಯ್ಕಗೆ . . . ಆಯ್ಕನಪ್ಪಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ಪ್ರಯೋ).

ಆಯ್ಕುಳಿ, ಆಕಳಿ, ಆಕುಳ್ಳಿ, ಆಯಿಕುಳಿ (ನಾ). ೧. ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವದವನು; ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ, ಕಣ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಉದಿರಿರುವ ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಆರಿಸಿ ಜೀವಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ತಿರುಕ; ಭಿಕ್ಷುಕ: "ಶಿಱಿಕೊಱಿ = ಆಯ್ಕುಳಿ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಆಯ್ಕುಳಿಯೆನಲ್ ಯಾಚಕನಿಗೆ" (ಕಶರ. ೧೧); ಅವಳುಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದೆ ಸುರಪಂಗಮಭೋಗತಿ ತಪ್ಪದಾದುದಿನ್ನಾವಳ ನಲ್ಮೆಯಿಂ ಪಡೆವನಾಯ್ಕುಳಿಯುಂ ತ್ರಿಜಗತ್ಪ್ರಭುತ್ವಮಂ . . . ಆ ದೇವಿ ನಿರೀಕ್ಷಿಕೆನ್ನಂ (ಮರಾಜ. ೧–೨೨). ೨. ಉತ್ತಮವಾದುದನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. 'ಆಯ್ಕುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ. ೩.(ಆರಿಸಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ) ಉಳಿದದ್ದು; ಕೀಳಾದ ವಸ್ತು: "ಆಯ್ಕುಳಿ – ಆಯ್ ಇತಿ ರತ್ನ ವಸ್ತ್ರ ಫಲ ಪುಷ್ಪಾದಿವಸ್ತು ಸಮೂಹೇ ಸಮೀಚೀನ ವಸ್ತೂನಾಂ ಪೃಥಕ್ಕರಣಂ ತತೋವಶಿಷ್ಟಂ ಅಸಮೀಚೀನಂ ವಸ್ತು ಆಯ್ಕುಳಿ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). (ಗು). ೪. ಆರಿಸಿಕೊಂಡ. 'ಆಯ್ಕುಳಿವಾತು' ಪರಾ. **ಆಕಳಿ**: ೩. ಆಕಳಿ ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣನ್ನು ಏಕೆ ತಂದೆ? (ರೂಢಿ). **ಆಕುಳ್ಳಿ**: ೩. 'ಆಕುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಆಯಿಕುಳಿ**: ೧. "ಶಿಱಿಕೊಱಿಯೆಂದೊಡಾಯಿಕುಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಆಯ್ಕುಳಿ] ಯುಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೮೫).
[ಆಯ್$_1$ + –ಕುಳಿ$_3$]

ಆಯ್ಕುಳಿಗೊಳ್, ಆಕುಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆರಿಸಿ ತೆಗೆದುಕೊ; ಚುನಾಯಿಸಿಕೊ: ಅವು ಪಿರಿಯವು ಭಾವಿಪೊಡಿಂತಿವು ಕಿಱಿಯವೆನಿಪ್ಪುದಿದುವೆ ಭೇದಂ ನಿನಗಾವುವು ಮನಕೇಱುವುವಟ್ಟಱಿನವನಾಯ್ಕುಳಿಗೊಳ್ಳಿಮೆಂದು ನವರತ್ನಮುಮಂ (ಶಮದ. ೯೫ ಪ್ರಯೋ); ದುರ್ಗಂಗಳಂ ಕುಱುಪಿಂದಂ ಪರಿಮುತ್ತುಗೊಂಡು ಪುರಮಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡು ನಾನಾರ್ಥಮಂ ಸೆಱೆಗೊಂಡಾಯ್ಕುಳಿಗೊಂಡನುದ್ಧ್ಯುಚಶಮಂ ವಿಕ್ರಾಂತಕಾಳಾನಳಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೫೧). **ಆಕುಳಿಗೊಳ್**: ಇಳೆಯೊಳಗಿವಕ್ಕೆ ಬೆಲೆಯಿಡುವವರಾರೆಂಬಗ್ಗಳಿಕೆಯಶ್ವಗಳನು ಬಿಟ್ಟು ಕೆಲವು ದಿನದಿಂ ಮೇಲೆ ಗತಜೀವವಡೆದ ದುರ್ಬಲ ಕುದುರೆಗಳನಾಕುಳಿಗೊಂಬರೇ [ಪಾಠಾಂ. ನಾಯ್ದುಕೊಂಬರೇ] ಯೆನಲ್ (ಸವ್ಯಕಾ. ೧೧–೨೦). [ಆಯ್ಕುಳಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಯ್ಕುಳಿಮಾತು 'ಆಯ್ಕುಳಿವಾತು' ನೋ.

ಆಯ್ಕುಳಿರಾಯ (ನಾ). ತಿರುಕದೊರೆ; ಹೀನನಾದ ದೊರೆ; ದರಿದ್ರನಾದ ರಾಜ: ಆಯ್ಕುಳಿರಾಯನಿಗೆ ಆಶ್ರಯವನ್ನಿತ್ತ ತೆಂಕನಾಡಿನ ಪ್ರಭುಗಳಿಗೆ ದೇಶಕೋಶಗಳೆಲ್ಲಾ ಬಚ್ಚಬರಿದಾಗಿ ಅವರೂ ಅವನಂತೆಯೇ ನಾಡಾಡಿಗಳಾಗುವ ದುರವಸ್ಥೆಗುರುಳ್ದಿರುವುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೦–೨೩). [ಆಯ್ಕುಳಿ + ರಾಯ]

ಆಯ್ಕುಳಿವಾತು, ಆಯ್ಕುಳಿಮಾತು (ನಾ). ಇತರರಿಂದ ಎತ್ತಿಕೊಂಡ ಮಾತು; ಎರವಲುತಂದ ಮಾತು; ಎಂಜಲುಮಾತು: ಕ್ಷಳಜಟಿ ಕುಳಗಳ ತಿಳಿವಿನಿಸಿಲ್ಲದೆ ಪಳಿಯಾದೊಂದೆರಡಾಯ್ಕುಳಿವಾತಿನ ಅಗಬ್ಬಿಗ ದಳದುಳಿಗರ್ ತಿಳಿಯಲಸಾಧ್ಯಮದೀಕಾವ್ಯಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೧–೪೪). **ಆಯ್ಕುಳಿಮಾತು**: ಒಳಗಱಿಯದೆ ಸತ್ಕಾವ್ಯದ ಕಳೆಯಱಿಯದೆ ಲಘುತರತ್ವದಿಂ ನಾಲ್ಕೆರಡಾಯ್ಕುಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಆಯಿಕುಳಿ] ಮಾತನಾಡಿಯುಱಿ ಹೆಕ್ಕಳಮಿಕ್ಕಿದೊಡೊಲ್ವರೇ ಕವೀಂದ್ರಾಭರಣರ್ (ಗಿರಿಕ. ೧–೨೭); ಅವಿಚಾರಿಗಳು ಅಂತೇನಿದ್ದಾರಲ್ಲಾ ಅವರು 'ಸ್ವಯಮುಸ್ವಿಚ್ಛ ಭರ್ತಾರಂ' ಇಂಥಾ ಪಾಪ ಆಯ್ಕುಳಿಮಾತ ಎತ್ತಾಡಿ (ಹೊಸಂಸಾ. ೮೧).
[ಆಯ್ಕುಳಿ + ಮಾತು$_1$]

ಆಯ್ಕೆ, ಆಯಿಕೆ (ನಾ). ಆರಿಸುವುದು ; ಚುನಾಯಿಸುವುದು ; ಚುನಾವಣೆ: ಆಯ್ಕೆ, ಆಯ್ಕೆಗಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೫೬ ಪ್ರಯೋ) ; ಯಾರದು ತಪ್ಪಿದರೂ ಅವರ ಆಯ್ಕೆ ತಪ್ಪುವಹಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಅಪನಾ. ೮೧) ; "ನಿಮ್ಮ ಈ ಆಯ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲವರ ರಾಜಾ ಗೋವಿಂದರ ಮಗಳು ಇರುವ ಳೇನು?" (ಸವತಿ. ४೧). **ಆಯಿಕೆ** (ದಕ.ಕಿ). [ಆಯ್$_1$ + -ಕೆ$_1$]

ಆಯ್ಕೆಗೊಳು 'ಆಯ್ಕೆಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಆಯ್ಕೆಗೊಳ್ಳು, ಆಯ್ಕೆಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ಆಯ್ಕೆಯಾಗು ; ಚುನಾಯಿತನಾಗು: ಅಧ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ಆಯ್ಕೆಗೊಂಡನು (ಸಸ್ಯಕ. ೭೯). **ಆಯ್ಕೆಗೊಳು** : ಹೆಡ್ಡನೆ ಅಧ್ಯಕ್ಷನೆಂದಾಯ್ಕೆಗೊಳುವನು ದೊಡ್ಡವರಿಲ್ಲದ ಸಭೆಗೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೭೩-೫४). [ಆಯ್ಕೆ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಆಯ್ಚಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎಚ್ಕೋಟಿ-ತಪೋಧನರ ಸತ್ರಕ್ಕೆ ಮತ್ತರ್ಪನ್ನೆರಡು ಆಯ್ಚಗಾವುಣ್ಡನ ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಮತ್ತರೈದು (ಎಇ. XX, ೬-೧೮ ; 1012).

[ಆಯ್ಚ$_0$ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ). P ಆಯ್ಚ < ಸಂ. ಆದಿತ್ಯ]

ಆಯ್ಚಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಕಾಡಬ್ಬೆ ಮಗಳ್ ಆಯ್ಚಬ್ಬೆ ಆಯ್ಚಬ್ಬೆ ಮಗಳ್ ಕಳಿಜ್ಜಬ್ಬೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೭-೭ ; 889).

[ಆಯ್ಚ + ಅಬ್ಬೆ$_1$]

ಆಯ್ಚಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆಯ್ಚಯ್ಯನ ಮಾಡಿಸಿದ ದೇಗುಲಕ್ಕೆ (ಎಇ. XIV, ೩೬೫-೧४ ; 945).

[ಆಯ್ಚ$_0$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

-ಆಯ್ತ, -ಆಯತ್ತ$_3$, -ಆಯಿತ (ಪ್ರ). ಇದನ್ನು ನಡೆಯಿಸುವವನು, ಇವರಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಾಮವಾಚಕಗಳಿಗೆ ಸೇರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ : "ನಡೆಯಿಸುವನೀತನಿದನೆಂಬೆಡೆಯೊಳ್ ವಳವಳ್ಳಮಕ್ಕುಮಾಯ್ತಮುಮಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ೧೯೮) ; ಕರಗದವರಂತೆ ಸೂಜಿಯಾಯ್ತರಂತೆ ಕಂಚುಕಿಗಳಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೧೯) ; ಆಯ್ತಬ್ಧಿಯ ಘೂರ್ಣಿಸುವಂತಾಯ್ತರಮನೆಯೊಳಗೆ ಪುಗುವ ಪೊಜಮಡುವ ಝಳಂಬಾಯ್ತರ ಸೂಜಿಯಾಯ್ತರ ಕಲ್ಲಾಯ್ತರ ಡಂಗಾಯ್ತರಚ್ಚುಳಾಯ್ತರ ರಭಸಂ (ಶಮದ. ೧೯೮ ಪ್ರಯೋ). **-ಆಯತ್ತ$_3$**: 'ಪಸಾಯತ' ಪರಾ. **-ಆಯಿತ** : 'ಪಸಾಯಿತ' ಪರಾ.

ಆಯ್ತಮಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಾರಿಸೆಟ್ಟಿ ಆಯ್ತಮಸೆಟ್ಟಿ ಪ ೨ ಮಾರಜ್ಜ ಹರಿಯಣ ಕಾಳೆಯಪ ೨ (ಎಕ. II, ೨೩೫-೩೭ ; 1185). [ಆಯ್ತ$_0$ + ಸೆಟ್ಟಿ. P ಆಯ್ತ < ಸಂ. ಆದಿತ್ಯ]

ಆಯ್ತಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಗಂಗಿಸೆಟ್ಟಿ ಆಯ್ತಸೆಟ್ಟಿ ದೇವಿಸೆಟ್ಟಿ ೨ ಮಾಳಿಸೆಟ್ಟಿ ದಂಮಿಸೆಟ್ಟಿ ಪ ೨ (ಎಕ. II, ೨೩೫-೩೭ ; 1185).

[ಆಯ್ತ$_0$ + ಸೆಟ್ಟಿ]

-ಆಯ್ತಿ (ಪ್ರ). ಇದನ್ನು ನಡೆಯಿಸುವವಳು, ಇದರಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವಳು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಾಮವಾಚಕಗಳಿಗೆ ಸೇರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ. 'ಪಸಾಯ್ತಿ' ಪರಾ. [-ಆಯ್ತ + -ಇ$_4$]

ಆಯ್ದುಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆಯ್ದುಗನುಂ ಮಾಳನುಂ ಮಾರಗನುಂ ನಾಗ . . . ಒಡನೆ ಸಿದ್ಧಿಸಿದರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨४-೬ ; 970 ?). [?]

ಆಯ್ಪೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ತುಂಬು (?) : ಎಯ್ದದ ಬಗೆಯನೆಮೆಯ್ದುಪ್ಪಂತೆನಿತುಮೆಯ್ದುರೆ ವಧುವರ್ ಬಂಧರೂಪಿಂಗಾಯ್ಪೊಯ್ದುನ್ನನಪ್ಪ ಪರಮನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೯೧). [ಆಯು$_2$? + ಪೊಯ್$_1$]

-ಆಯ್ಲ '-ಆಯಿಲ$_2$' ನೋ.

ಆಯ್ವಮರೊಡೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಆಯ್ವಮರೊಡೆಯರ ಮಗಂ ಮೇಲಾರೊಡೆಯ ಮಾರಯ್ಯಂಗೆ ದಾನಸುಗೊಟ್ಟರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫, ೧೭-೧೨ ; 1010 ?). [ಆಯ್ವಮ$_0$ + ಒಡೆಯ]

ಆಯ್ವಶಾಮಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅನೇಕ ಗುಣಗಣಲಂಕೃತ ಧಾರಭೂತನಾಗುತ್ತಿಬ್ದ ಆಯ್ವಶಾಮಿಯ ನಿಸಿಧಿಗೆ (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆನ. ೬೮-೯ ; 950). [ಆಯ್ವ ? + ಶಾಮಿ]

ಆಯ್ವಳಿ (ನಾ). ಆರಿಸಿದ್ದು ; ಶ್ರೇಷ್ಠ (?) : ಅರೂರಿಗೆ ಇಂಥ ಆಯ್ವಳಿ ಮಲ್ಲಯ್ಯ ಆದ (ನಾಪದ. ೧೨) ; "ಆಯ್ವಳಿ–ಆಯುವಳಿ, ಅತಿಶಯವಾದವನು, ಆಯ್ಕೆಯ ರೀತಿಯನ್ನು ಬಲ್ಲವನು" (ನಾಪದ. ೮).

[ಆಯ್$_1$ + -ವಳಿ]

ಆಯ್ಸು 'ಆಯಿಸು' ನೋ.

ಆರ್$_1$, ಆರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು ; ಗರ್ಜಿಸು ; ಆರ್ಭಟಿಸು; ಆರ್ದುರ್ (ಭೂತನ್ಯೂ), ಆರ್ವರ್ (ಭವಿಷ್ಯ) : "ಆರ್–ಉಚ್ಚೈರ್ಧ್ವನೌ (ಅರಚು) ಹಲಾನ್ವಿತವೃಷಭಯುಗ್ಮೇ, ದಾರುಭೇದೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಕಿಚ್ಚಿನೊಳಗಿಬ್ದು ನಿಜೇಚ್ಛೆಯಿನೊಲದಾರಿವಾರಿಮೆನ್ದುನಯದಿಂ ಬಿಚ್ಚಳಿಕೆವೆರಸಿ ಮನದೊಳ್ ಮೆಚ್ಚಿ ಮಹೇಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸುತಿಬ್ದವರ್ (ಇಅ. XX, ೬೯-೫ ; 9ನೆಯ ಶತ) ; ಆರ್ವರ್ ಪಿಶಾಚಿಯರ್ಕಳನಸುಂಗೊಳೆ ಬೇವ ಪೆಣಕ್ಕೆ ಕೋಪದಿಂ ಪೋರ್ವರ್ ಮರುಳ್ಗಳಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೩४ ಶೂದ್ರಕ) ; ನೆಲದಿನಣಮೆ ತಳರದೆ ಬಿಲ್ ನಿಲ್ತೊಡೆ ಗುಡುಗುಡುಗುಡುಗೊಳ್ಳೆಂದೊಡನಾರೆ ಸುಯೋಧನಂ ಕರಂ ಸಿಗ್ಗಾದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫೯) ; ಪಾಮರೀಯುವತಿಯರಾರ್ದುರ್ ಚಪ್ಪರಿಸೆ ಕೋಗಿಲೆಯಿಂಚರಮೆಂದು ಬೆರ್ಚಿ ಪಾಜವುಗಿಳಿವಿಂಡು (ಅನಂಪು. ೧-೮೨). **ಆರು$_1$** : ಹಿಂಡುಭೂತಂಗಳೊಡನಂ ಬುಜಭವಾಂಡಮಂ ಗಂಡುಗೆಡಿಸುತ್ತಲಾರುತ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಯಜ್ಞಕುಂಡದೆಡೆಗೆಯ್ತಪ್ಪ ವೀರೇಶ್ವರನ (ಲಶಿಚಂ. ೧೮-೨೮) ; ಆರಿದನು ಜಗ ನಡುಗಲಾ ಜಂಭಾರಿ ಜವಗೆಡೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೧೮) ; ಬಳಿಕವರಾರಿ ಬೊಬ್ಬಿಜಿದಿದಿರಿಗೈತಹ ಹಯಕುಲಂಗಳನು ಏಜುಗಾಣಿಸುತ (ಕೋಗಯ. ೨೧-೧೦).

[ದೇ.॥ ತಮಿ. ಆರ್ ; ಮಲ. ಆರ್ಕ್ಕು, ಆರ್ಪ್ಪು ; ಕೊಡ. ಆರ ; ತುಳು. ಆರ್ಕು, ಆರ್ತು, ಹರ್ತು ; ತೆಲು. ಅಜ್ಚು, ಅರುಚು ; ಪರ್ಜಿ. ಆರ್ ; ಕುಇ. ಆರ್ಷ ; ಕುವಿ. ಆರ್ನೈ. /ಮರಾ. ಅರ್ಗೆ]

ಆರ್$_2$, ಆರು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತೃಪ್ತಿಪಡು ; ತಣಿ : ಅರಾತಿಯ ಮೆಯ್ಯ ನೆತ್ತರಂ ಕಂಡು ಸೂಟೀಸಿನೊಳಿವನ ನೆತ್ತರೊಕ್ಕೊಡಂ ತನಗೆ ಬಸಿಜಾರೆ ಕುಡಿಯಲುಂ ದ್ರೌಪದಿಯ ಕೇಶಪಾಶಮಂ ತೊಯ್ದು ಮುಡಿಯಲುಂ ನೆಜಿಯದೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧४೮ ವ) ; ಶುಕನಾಸನಂದನನಾ ಸತಿ ಕಣ್ಮಲರಾರೆ ನೋಡಿದಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೦೧) ; ಆವ ಕಾಳೆಗದೊಳಂ ಕಣ್ಣಾರದಂ ನಾರದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೮) ; ಮನೆಯೊಳಗುಳ್ಳುದನೆಂದುಂ ಜಿನಮಹಿಮೆಗೆ ತವಿಸುತಿರ್ಪ ಮಗನಂ ಪೆತ್ತಂ ಮನಮಾರೆ ವಸ್ತುವಾಹನ ಕನಕೌಘಸಮೃದ್ಧಮಪ್ಪ ಸಿರಿಯಂ ಪೆತ್ತಂ (ಸಮಪ. ೫-೧೩೫). ೨. ತುಂಬು ; ಪೂರ್ಣವಾಗು: ತೊಳಪ ಹರಿನ್ಮಣಿಕುಟ್ಟಿಮತಳದೊಳ್ ತಳಮಾರೆ ತಳಮನೂಜಿ ಬೆಡಂಗಂ ತಳೆದು ತಳರ್ನಡೆ ನಡೆವೆಡೆಯೊಳದೇಂ ಜನನಿಗೆ ವಿನೋದಮಂ ಮಾಡಿದನೋ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೩೯); ಗಂಡರೊಳ್ ನೀಜನೆಂಬರ ಮಾತಂ ಕಿವಿಯಾರೆ ಕೇಳ್ದು (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೧೨). **ಆರು$_2$** : ೧. ನುಡಿಗಳ ಕಾಳಕೂಟವ ಬಡಿಸುವೆನು ಕಿವಿಯಾರೆ ಸವಿಯೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೭-೧). ೨. ಕಣ್ಣಾಲಿ ತುಂಬಲು ನೋಡುವನು . . . ಕೈಯಾರಲಪ್ಪುವನು (ಬಸಪು. ४೭-೨೯) ; ಕೈಯ್ಯಾರಲೆತ್ತಿ ಮುದ್ದಿಸುತ ಮುಂಡಾಡುತೆಮ್ಮಯ್ಯ ಬಾರೆಂದು ಬೇಗದೊಳು ಮೈಯ್ಯಾರಲಪ್ಪಿಕೊಂಡೆಂದಿಗೆ ಮಗನ ನಾನೊಯ್ಯನೆ ನೋಡಿ ನಲಿವೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೭-೬೮).

ಆರ, ಆರೆ = ತೃಪ್ತಿಪಡಲು; ಸಂತೋಷಿಸಲು; ತಣಿಯಲು: ತನುಜಾತೋದಯಮಪ್ಪ ಪುಣ್ಯದಿನಮಂ ಮೆಯ್ವೆರ್ಚಿ ಕಾಣಲ್ಕೆ ನೋನೆನೊ ಗೇಹಾಂಗಣದೊಳ್ ತಳರ್ನಡೆವುದಂ ಕಣ್ಣಾರ ನೋಡಲ್ಕೆ ನೋ ೯ ನೆ ನೊ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೧೦೩); ಸುಕುಮಾರನಂ ತಕ್ಕೈರ್ಸುತಂ ಕೈಯಾರೆ ಚಂಡಿಕೆಯಂ ಹುಡುಕುತನುರಾಗಚಿತ್ತದಲಿ (ಬಸವು. ೫೦–೩); ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡೆ ನಚ್ಯುತನ ಕಂಚಿಪುಣ್ಯಕೋಟಿ ಕವಿರಾಜವದನನ (ಪುರಂದ. ೧–೮–೩೧); ತನ್ನ ಕಣ್ಣದಿರೊಳ್ ಮೂರ್ತಿಗೊಂಡ ಆದಿಮಾಯೆಯುಂ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡಾನಂದಾಬ್ಧಿಯೊಳೋಲಾಡಿಯುಂ ಪಾಡಿಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೨–೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆರ್; ಮಲ. ತೆಲು. ಆರು; ಕುಇ. ಸಾರ]

ಆರ್$_{3}$, ಆರು$_{5}$ (ನಾ). **೧.** ನೊಗವನ್ನು ಹೂಡಿ ದನಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ನೇಗಿಲು. **೨.** ನೊಗ, ನೇಗಿಲು ಮತ್ತು ಎತ್ತುಗಳ ಜೋಡಿ; ಇವುಗಳ ಕೂಟ: "ಆರ್ – ಉಚ್ಚೈರ್ಧ್ವರ್ನೌ (ಆರಚು) ಹಲಾನ್ವಿತವೃಷಭಯುಗ್ಮೇ, ದಾರುಭೇದೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಎರಡಾರ ಬೆವಸಾಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೬೫–೧೪). **ಆರು$_{5}$**: **೨.** ಬಿತ್ತುವ ಕೆಯ್ಗಳಂತಾರು ಅಳಿಮಾನಸನ ಬಗೆಯಂತೆ ಬಿಲ್ಲು (ಬಂಹರಿ. ೨–೩೮ ವ); ವಕ್ಕಲು ವಂದಕ್ಕೆ ವಂವಾರುಯರಡು ಆರು ಯತ್ತು ಕರು ಇದೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭೩); ಗಂಡನು ಆರು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋದಮೇಲೆ ರೈತರ ಹೆಂಗಸರು . . . ಬರುತ್ತಾರೆ (ನಮ್ಮೂರ. ೪). **೩.** ಹೋರಿಗಳನ್ನು ಪಳಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೊಗದಂತೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮರ.

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಏರ್, ಸೇರ್; **ಮಲ.** ಏರ್; **ತೆಲು.** ಏರು; **ಕೊಲಾ.** ಸೇರ್; **ಪರ್ಜಿ.** ಸೆರೆಯಾಕುಲ್; **ಗೊಂಡಿ.** ಸೇರ್; **ಕುಇ.** ಸೇರು; **ಕುವಿ.** ಹೇರು]

ಆರ್$_{4}$, ಆರ$_{1}$ (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು; ನಿಚುಳ ವೃಕ್ಷ: "ಆರ್ – ಉಚ್ಚೈರ್ಧ್ವರ್ನೌ (ಆರಚು) ಹಲಾನ್ವಿತ ವೃಷಭಯುಗ್ಮೇ, ದಾರುಭೇದೇ ಚ" (ಶಮಧಾ). **ಆರ$_{1}$**: "ನಿರ್ಜುಳ ನಿಚುಳಮಾರುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೪–೧೦); ಎಲವದ ಬೇಲ ಚೆನ್ನಗೆಯಪೊನ್ನೆಯ ಕಮ್ಮರದಾರ ಕೇರ ನೇಳಲ ಸಿರಿತಾಳೆಯಿಂಗುಳದ . . . ಮರಂಗಳ ಕೊಂಬುಗಳಂಬರಂಬರಂ ಪುದಿದು . . . ಪರ್ಬಿರೆ (ಲೀಲಾವ. ೬–೨೬).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಆರ್, ಆರೈ; **ತೆಲು.** ಆರೆ. / ಸಂ. ಆಲು]

ಆರ್$_{5}$ 'ಆವುದು' ನೋ.

ಆರ$_{1}$ 'ಆರ್$_{4}$' ನೋ.

ಆರ$_{2}$ (ನಾ). ಹಾರ; ಕಂಠಾಭರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಮಾಲಿಕೆ: "ಆರಮೆಂದು ಹಾರಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೦–೪೧೦); "ಹಾರಮಾರಮೆನಲ್ಕೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೭೨); "ಹಾರ, ಆರ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ); ಆರಮಿಲ್ಲದೆ ಕುಚಮಂಡಳಂ . . . ಒಪ್ಪಿದಪುದು (ಆದಿಪು. ೩–೪೮); ತುಂಗಸ್ತನದ್ವಂದ್ವದೊಳ್ ಪೊಳೆಯುತ್ತಾರಡವೊಲ್ . . . ಇನಿಯಳಂ ಪತ್ತಿರ್ಪ ಸೈಪೇಕೆ ಸಂಗಳಿಕುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೪೦); ಉಷ್ಣೀಷಪಟ್ಟಂ ಶಿಖಾಮಣಿಯಿಂ ಕಂಧರಮಾರದಿಂ . . . ಅಲಂಕೃತನಾಗಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೫೮ ವ); ಅದಟನಳುಕ್ಕೆರ್ಯಂ . . . ತಾವೆ ಪೇಳವೆ ಬಿರೋದಿಯ ಪೆಣ್ಡಿರ ಕಂಕಣಂಗಳಿಲ್ಲದ ಕರಮಾರಮಿಲ್ಲದುರಮಂಜನಮಿಲ್ಲದ ಕಂಗೊಳೋಲೆ ಇಲ್ಲದ ಕಿವಿ (ಕಇಆ. ೭–೨–೪೮; 1058). [< **ಸಂ.** ಹಾರ]

ಆರ$_{3}$ (ನಾ). **೧.** ಹಿತ್ತಾಳೆ. **೨.** ಲೋಹಾಮ್ಲ; ಕಬ್ಬಿಣಕ್ಕೂ, ಆಮ್ಲಜನಕಕ್ಕೂ ಉಂಟಾದ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ದೊರೆಯುವ ವಸ್ತು. **೩.** ಅಂಗಾರಕಗ್ರಹ; ಕುಜ: ಆರಂಗೆ ಸಿತಾರ್ಕಜರ್. . .ಉದಾಸೀನಂ (ಜಾತತಿ. ೨–೧೫); ತಾರೇಶಂ ನಿಲೆ ಮೇಷದೊಳಾರಂ ಮೊದಲಾಗೆ ಷಡ್ಗ್ರಹ ನೋಡೆ ನೃಪಂ ಸೂರಿ (ಜಾತತಿ. ೨೦–೧). **೪.** ಶನಿಗ್ರಹ. [**ಸಂ.**]

ಆರ$_{4}$ (ನಾ). **೧.** ಖಡ್ಗ; ಕಠಾರಿ. **೨.** "ಚರ್ಮವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ಸಾಧನ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಆರಾ]

ಆರಂಬ$_{1}$ (ನಾ). **೧.** ಬೇಸಾಯ; ಒಕ್ಕಲುತನ: ಒಂದು ವರುಷವಾರಂಬಕ್ಕಾಜದೆ ಸಾವನ್ನೆವರಮೆಂಜಲಗುಟಿನಾಯ್ದುಣ್ಬೊಕ್ಕಲಮಗನುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೫೩); ಬೇನೆಯಳಿವಾ ತೀಕ್ಷ್ಣೌಷಧಂ ಪಾಡುಬಿದ್ದುಳುವಾರಂಬದ ಧಾನ್ಯ ಶತ್ರುಜಯ ಪುತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿ . . . ಇಂತೆಲ್ಲಮುಂ ಪಲಕಷ್ಟಂ ಕಡೆಗೊಳ್ಳಿತೈ (ಸೋಮೇಶ. ೯೬); ಆಮೇಲೆ ಒಂದೇರಿನ ಆರಂಬ ಮಾಡಿ ಇಪ್ಪತ್ತು ಖಂಡುಗ ರಾಗಿ ಹಗೇದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೧೯). 'ಕಾಡಾರಂಬ', 'ನೀರಾರಂಬ' ಪರಾ. **೨.** ಮೊದಲು; ಪ್ರಾರಂಭ.

[ಸಂ. ಆರಂಭ]

ಆರಂಬಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಬೇಸಾಯಮಾಡು; ಒಕ್ಕಲುತನ ಮಾಡು: ಅವರ್ಕೆ ಪುಟ್ಟಿದ ಪೋರಿಗಳಂ ತಿರ್ದಿಯಾರಂಬಂಗೆಯ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೧೮೬–೮); ಊರೇಜಲ್ ಮನೆಮಾಡಲ್ಕಾರಂಬಂಗೆಯ್ಯಲೆಟ್ಟುಗೊಳಲ್ . . . ದಾರುಣ ತಾರೆಗಳನುಟಾಯೆ ಪೆಜವರೊಳುಚಿತಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೫).

[ಆರಂಬ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_{1}$)]

ಆರಂಬಗಾರ (ನಾ). ಬೇಸಾಯ ಮಾಡುವವನು; ಒಕ್ಕಲಿಗ; ರೈತ: ಕೃಷಿಯಂ ಬಿಟ್ಟು ಪೋಗುವ ಆರಂಬಗಾರನಂತೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೬೭–೧೦); ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಒಳ್ಳೆ ಆರಂಬಗಾರ (ಬೈಸರ್ವೆ. ೩೬).

[ಆರಂಬ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಆರಂಬಿಗ (ನಾ). **೧.** ಮೊದಲುಮಾಡುವವನು; ಮೊದಲಿಗ: ಕ್ರೂರಾತ್ಮಂ ದಿವ್ಯಮುನಿಗಿದಂ ಮಾಡಿ ದುರಾಚಾರಂ ನರಕಾಯುಷ್ಯಕ್ಕಾರಂಬಿಗನಾದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೪). **೨.** = ಆರಂಬಗಾರ.

[ಆರಂಬ + –ಇಗ]

ಆರಂಭ (ನಾ). **೧.** ಮೊದಲು; ಆದಿ; ಉಪಕ್ರಮ: "ಉಪಕ್ರಮಮುಪಜ್ಞಮಾರಂಭಮೆನೆ ಮೊದಲು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೮-೧೦). **೨.** ಉದ್ಯೋಗ; ಕೆಲಸ: ಕೊಲುವಾ ಕೂಟವು ನಷ್ಟಮಪ್ಪ ಕೆಲಸಂ ಕೈಲಾಗದಾರಂಭಮುಂ ಗೆಲವೇನಿಲ್ಲದ ಯುದ್ಧ ಪಾಳು ನೆಲದೊಳ್ ಬೇಸಾಯ . . . ಫಲದ ಭ್ರಾಂತಿಯ ತೋರ್ಪುದೈ (ಸೋಮೇಶ. ೨೩). **೩.** ವ್ಯವಸಾಯ; ಒಕ್ಕಲುತನ; ಬೇಸಾಯ: "ಕೃಷಿಯೆಂಬುದಾರಂಭ" (ಪಸಾರ. ೯೬೮–೭); ಸುಧಾಮಕನೆಂಬೊಂ . . . ತನ್ನಾರಂಭದ ಕೆಯ್ಗಳನೊಕ್ಕುವೆಟ್ಟುಗಳ ಬಾಯಂ ಕಟ್ಟಿಯೊಕ್ಕಿಸುಗುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೦–೧೧). **೪.** [ಜೈನ] ಹಿಂಸೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಉದ್ಯೋಗ: ವಿವಿಧಾರಂಭಪರಿಗ್ರಹಂ ವಿಷಯ ಸೌಖ್ಯಾಯತ್ತನತ್ಯಂತ ಲೋಭ ವಿಷಗ್ರಸ್ತನುಪಾದ್ರಿಯೊಳ್ ದ್ರವಿಣಮಂ ಬೈತುದ್ಧತಂ ತನ್ನುಸಿರ್ ತವೆ (ಆದಿಪು. ೫–೪). [ಸಂ.]

ಆರಂಭಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಆರಂಬಂಗೆಯ್: ಬಡವರೊಡೆಯರೆಂಬಿರ್ವರೊಳಂ ಸುಖಮಿಲ್ಲದೊಡಂ ಆಸಡಿ ಸುಗ್ಗಿ ಎಂಬೆರಡುಂ ಕಾಲದೊಳಮೊಕ್ಕಲ್ಗಿಣಲಿಲ್ಲದೊಡಮೇಕೆ ಸುಖಮನಜಸುವುದು ಏಕೆ ಆರಂಭಂಗೆಯ್ವುದು (ಜೀವಸಂ. ೮೩–೧೬ ವ).

[ಆರಂಭ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_{1}$)]

ಆರಂಭಕ (ನಾ). **೧.** ಮೊದಲುಮಾಡುವವನು. **೨.** ಒಕ್ಕಲಿಗ; ರೈತ. **೩.** [ಜೈನ] ಹನ್ನೊಂದು ಬಗೆಯ ಶ್ರಾವಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ: ದರ್ಶನಿಕಂ ವ್ರತಿಕಂ ಸಾಮಯಿಕಂ ಪ್ರೋಷಧೋಪವಾಸಿಕಂ ಸಚಿತ್ತವಿರತಂ ರಾತ್ರಿಭಕ್ತವ್ರತಂ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಆರಂಭಕಂ ಪರಿಗ್ರಹವಿರತಂ ಅನುಮತಿವಿರತಂ ಉದ್ದಿಷ್ಟವಿರತನೆಂದಿಂತು ಪನ್ನೊಂದು ವಿಕಲ್ಪಮನುಳ್ಳ ಶ್ರಾವಕರೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೩೬ ವ). [**ಸಂ.**]

ಆರಂಭಕಾಱ, ಆ ರಂ ಭ ಗಾ ರ (ನಾ). ಆರಂಭಮಾಡುವವನು; ಒಕ್ಕಲಿಗ; ರೈತ: ಆರಂಭಕಾಱಂ ವೋಲಗಿಕಾಱಂಗಂ ಲಾಭಮಾಗಾಗ ರಾಗಕ್ಕೆ ಸಲುವಂ (ಪಸಾರ. ೭೭೨–೨೦); ಇಂತು ಸುಕಾಲದೊಳ್ ಬಿತ್ತಡೆ ಕೆಟ್ಟೆನೆಂದು ಚಿಂತಿಸುವಾರಂಭಕಾಱಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೮೯–೧೧). **ಆರಂಭಗಾರ:** ಒಕ್ಕಲಿಗ, ಕುಡುವ, ಆರಂಭಗಾರ, ರೈತ (ಕಂನುಹು. ೮೦).
[ಆರಂಭ + –ಕಾಱ]

ಆರಂಭಗಾರ 'ಆರಂಭಕಾಱ' ನೋ.

ಆರಂಭಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಬೇಸಾಯ; ಒಕ್ಕಲುತನ ಮಾಡುವುದು: ಹೊಲ ಸಾಗುವಳಿಯ ಯು.ಗ ವು ("ಆರಂಭಗಾರಿಕೆ"ಯ ಯುಗವು) ಆರಂಭವಾದದ್ದು ಇಡೀ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಹಿತವೇ ಆಯಿತು (ಮಾವಾದ. ೯೭).
[ಆರಂಭಗಾರ (< ಆರಂಭಕಾಱ) + –ಇಕೆ]

ಆರಂಭಣ (ನಾ). ೧. ಕೈಕೊಳ್ಳುವುದು; ಉದ್ಯೋಗ. ೨. ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೩. ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳ; ಹಿಡಿ. ೪. ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು; ಬಳಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಆರಂಭತ್ಯಾಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹಿಂಸೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಸೇವೆ, ಒಕ್ಕಲತನ, ವ್ಯಾಪಾರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಬಿಡುವುದು: "ಪ್ರಾಣಿಯ ಘಾತಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದಂಥ ಸೇವೆ, ಒಕ್ಕಲತನ, ವ್ಯಾಪಾರ ಮೊ ದ ಲಾ ದ ಆರಂಭಗಳಿಂದ ಯಾವನು ವಿರಕ್ತನಾಗುವನೋ ಅವನು ಈ ಆರಂಭತ್ಯಾಗ ಪ್ರತಿಮಾಧಾರಿಯು ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೫೭೦).
[ಆರಂಭ + ತ್ಯಾಗ]

ಆರಂಭನಿವೃತ್ತ (ನಾ). = ಆ ರಂ ಭ ವಿ ರ ತ: ಘನತರಸಾವದ್ಯಕರಂ ನೆನೆವೊಡೆ ಷಟ್ಕರ್ಮಮೆಂದವಂ ತೊಱೆದವನೆಂಟನೆಯ ನೆಲೆಯಾತನಾರಂಭ ನಿವೃತ್ತನೆನಿಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೩೩). [ಆರಂಭ + ನಿವೃತ್ತ]

ಆರಂಭಭಾಷಣ (ನಾ). ಸಂ ಘ ದ ಕಾರ್ಯಾರಂಭ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಮೊತ್ತಮೊದಲನೆಯ ಭಾಷಣ: ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘದ ಆರಂಭಭಾಷಣ ಇಂದು ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಆರಂಭ + ಭಾಷಣ]

ಆರಂಭವಿರತ (ನಾ). ೧. ಬೇಸಾಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು. ೨. [ಜೈನ] "ಶ್ರಾವಕನು ತನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ಸಾಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಒಕ್ಕಲತನ, ವ್ಯಾಪಾರ, ನೌಕರಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಾಗಲಿ ಮಾಡಿಸುವುದನ್ನಾಗಲಿ ಯಾವಾಗ ಬಿಡುವನೋ ಆಗ ಆರಂಭವಿರತನೆನಿಸುವನು" (ಜೈನಪ. ೪೭೩).
[ಆರಂಭ + ವಿರತ]

ಆರಂಭಶೂರ (ನಾ). ಕೆಲಸವನ್ನು ಮೊದಲುಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಗಟ್ಟಿಗ; ಕೆಲಸದ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಶೂರ; ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೊನೆ ಮುಟ್ಟಿಸದವನು: ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯರು ಆರಂಭಶೂರರೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ (ರೂಢಿ). [ಆರಂಭ + ಶೂರ]

ಆರಂಭಶೂರತನ (ನಾ). ಕೆಲಸವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಗಟ್ಟಿಗತನ: ಹಿಡಿದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸುವ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಲ್ಲದ ಬರಿಯ ಆರಂಭಶೂರತನದಿಂದ ಫಲವೇನು? (ರೂಢಿ). [ಆರಂಭಶೂರ + –ತನ]

ಆರಂಭಶೂರತ್ವ (ನಾ). = ಆರಂಭಶೂರತನ: ಕೇ ವ ಲ ಆರಂಭ ಶೂರತ್ವದಿಂದ ಏನೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಆರಂಭಿಗ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲುಮಾಡುವವನು; ಮೊ ದ ಲಿ ಗ. ೨. ಬೇಸಾಯಗಾರ; ಒಕ್ಕಲಿಗ; ರೈತ; ಕೆಲಸಗಾರ: ಆರಂಭಿಗ ನಾತ್ಮಂ ಸಂಸಾರಂ ಕೆಯ್ ಬಿತ್ತಿಯುಣ್ಬ ಫಲಮುಭಯಭವೋದಾರಂ ಬಿತ್ತು ಶುಭಾಶುಭಮೋರಂತಿರೆ ಬೆಳಪ ಬೆಳಸು ಸು ಖ ದು ಃ ಖ ಂ ಗ ಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೪೧); ಒಕ್ಕಲಿಗಂ ಮೊದಲಾದಾರಂಭಿಗರ್ಗೆ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೭೭). [ಆರಂಭ + –ಇಗ]

ಆರಂಭಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೊದಲುಮಾಡು; ಷುರುಮಾಡು; ಉದ್ಯೋಗಿಸು: ಸವನಸಾಧನದಿಂದಲಾ ಕ್ರತುಶಾಲೆ ಸೊಗಸಾಯ್ತು ಂದಿನಂಬುಜಗರ್ಭನಾರಂಭಿಸಿದ ಮಖದಂತೆ (ತೊರರಾ. ೧–೭–೩೧); ಮಾಧವನು ಮಾಲತಿಯ ಭಾವಚಿತ್ರವನ್ನು ಬರೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದನು (ಕಲಾಧ. ೧೦೬). [ಆರಂಭ + –ಇಸ್ಸು]

ಆರಂಭೋತ್ಸವ (ನಾ). (ಸಂಸ್ಥೆಸಂಘಗಳ ಕಾ ರ್ಯ ಗ ಳ ನ್ನು) ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವಾಗ ನಡೆಸುವ ಸಮಾರಂಭ: ಕನ್ನಡ ಸಂ ಘ ದ ಆರಂಭೋತ್ಸವವು ಇಂದು ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಆರಂಭ + ಉತ್ಸವ]

ಆರಕ (ನಾ). ಕಾಪಾಡುವವನು; ರಕ್ಷಕ; "ಸಂತೈಸುವವ" (ಮೋಳಿಮಾ. ಕೋಶ); ಉಂಬುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನವೆ ಓಗರ ಮಿಕ್ಕಿತ್ತು ಮಿಕ್ಕೋಗರವನಾರೋಗಿಸಿದವರು ಹೊಲಬುಗೆಟ್ಟರು ಎನಗಿನ್ನು ಹೊಲಬಾವುದೋ ಎನಗಾರಕರಿಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೫೧–೮೦೧). [< ಸಂ. ಆರಕ್ಷಕ]

ಆರಕುಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬಲಿವಂಸೋದ್ಭವ ಘನ ರುದ್ರಸ್ವಾಮಿ ವತ್ಸಳ ಶ್ರೀಮತ್ ಆರಕುಟ್ಟ ಆರಕುಟ್ಟೇಶ್ವರಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಗಱ್ದೆ (ಎಕ. IV, ಎಳಂದೂ. ೨೫–೩; 925 ?). [?]

ಆರಕ್ತ (ಗು). ಪೂರ್ಣ ಕೆಂಪಾದ: ದಳ್ಳಿಸೆ ಕೋಪಾರಕ್ತನೇತ್ರಂ ನಿಜಭುಜಗದೆಯಂ ತೂಗಿದಂ ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಂ (ಗದಾಯು. ೭–೩೦); ಆರಕ್ತಮಾಗಿ ನೇಱಿಲ ದೋರೆಯನನುಕರಿಪುದಾದುದಾಗಸಮೆನೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೦೮); ಆವಳ ಪೊಳೆವ ರುಚಿರೋಷ್ಠಾಳಂಕೃತಿ ಪವಳದ ದಳದಂತಾರಕ್ತಾಕೃತಿ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೫೧ ರ). [ಸಂ.]

ಆರಕ್ತೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ಪೂರ್ಣಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು: ಗೆಲ್ದನಿಂದಗಿಯಂ ಸಂಪ್ರತಿಕಾಲ ಸಾಂಧ್ಯಜಲದಾರಕ್ತೇಕ್ಷಣಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೨೦). [ಆರಕ್ತ + ಈಕ್ಷಣ]

ಆರಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ರಕ್ಷಣೆ; ಕಾಪು. ೨. ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳದಕೆಳ ಭಾಗ: "ಕುಂಭಸ್ಥಳದ ಕೆಳಗು ಆರಕ್ಷಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೩೭–೬೫). [ಸಂ.]

ಆರಗ (ನಾ). ಒಂದು ರಾಜ್ಯದ ಹೆಸರು: ರಾಜ್ಯಸ್ಯಾರಗ ವೇಂಠಸ್ಯ ಸ್ವರ್ಣಗ್ರಾಮಸ್ಥಳಸ್ಯ ಚ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೪–೧೫; 1216); ಆರಗದ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸಲುವ ಗಾಜನೂರ ಸೀಮೆವಳಗೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨–೪೪; 1641). [?]

ಆರಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರು: ದೇವರಿಗಾರಗಿಯಲು ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ . . . ಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೫೪–೮೩; 1104). [?]

ಆರಗ್ವಧ (ನಾ). ಕಕ್ಕೆಗಿಡ: "ಆರಗ್ವಧಂ ಸ್ವರ್ಣಪುಷ್ಪ ಕೃತ ಮಾಲಮೆನಲಾ ರಾಜತರುವೆನಲ್ ಕಕ್ಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೩೫–೧೨). [ಸಂ.]

ಆರಜ (ನಾ). ಸಂಕೋಚ; ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ (?): ಅಜಗಳಸ್ತನದಂತೆಸೆವ ನಿನ್ನ ಪೌ ರು ಷ ಂ ನಿಜವಾದೊಡಾಂ ಸೈರಿಸುವೆನಲ್ಲದಿರ್ದೊಡಾರಜದಿಂದೆ ಪುಸಿವೇಳ್ವ ನಾಲಗೆಯನರಿವೆಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦–೫೭); ದ್ವಿಜತಿಲಕ . . . ತ್ಯಜಿಸಬೇಡೊಂದುಮಂ ಪೇಳ್ದೊಡಾನೀವೆನಾರಜಮಿಲ್ಲದೆಲ್ಲಮಂ ವಾಚಿಸು (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೨೬–೩೨); ಪರೋಪಕೃತಿಗಲ್ಲದ ಮನುಜನ ಬಾಳ್ವನಬುರಿದ ಬೂದಿಯಂತಪ್ಪುದಾರಜಮಿಲ್ಲದೀಕ್ಷಿಪುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬–೫೪).
[?. / **ತೆಲು.** ಆರಜ = ಕಲಧ್ವನಿ; ಮನೋಹರವಾದುದು; ಇಂಪಾದುದು; ಸೊಗಸಾದುದು; ದುರ್ವಿಲಾಸ]

ಆರಜಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನಾ ಗಾ ರ್ಜು ನ ಂ ನಾಗ್ರ್ಗವುಣ್ಣುಗೆಯ್ಯೆ ಆರಜಗಾವುಣ್ಡನೂರ್ಗಾವುಣ್ದುಗೆಯ್ಯೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೮೧–೧೧; 1030). [ಆರಜ ? + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಆರಟೆ, ಅರಟೆ (ನಾ). ಸೂರೆ; ಕೊಳ್ಳೆ; ದರೋಡೆ. 'ಆರಟೆಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಆರಟೆ:** 'ಆರಟೆಗೊಳ್' ಪರಾ.
[?. / **ತೆಲು.** ಅರಟ, ಆರಾಟ = ಸಂತಾಪ, ಬಾಧೆ]

ಆರಟಿಗೊಳ್, ಆರಟಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದರೋಡೆಮಾಡು; ಕೊಳ್ಳೆ ಹೊಡೆ; ಸೂರೆ ಮಾಡು : "ಪ್ರತಿರೋಧಕನಾರಟಿಗೊಳ್ವ ತಕ್ಕಿನವನ ಜಿಗೆ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೫–೮೨). **ಆರಟಿಗೊಳ್** : ಚೇರ ಕೇರಳರನಾರಟಿಗೊಂಡುಜಿ ತುಳ್ವರಾಯರಂ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೪ ; ಬಂಕಾಪು. ೧–೯ ; ?). [ಆರಟ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆರಟಿ 'ಆರಟ' ನೋ.

ಆರಟಿಗೊಳ್ 'ಆರಟಗೊಳ್' ನೋ.

ಆರಟ್ಟ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಗಳ ತಳಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಒಂದು ದೇಶ : ಬಿಸಕಾಂಭೋಜಕ ಬಾಹ್ಲೀಕ ಸೈಂಧವಾರಟ್ಟ ತೈತಿಲಂವಾನೇಯಂ ಪೆಸರ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಹಯಕಾ ಪೆಸರೆ ಪೆಸರ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೬–೭೬). ೨. ಆರಟ್ಟದೇಶದ ಕುದುರೆ : ಧಾರಾಸಮೃದ್ಧಿಯಿಂದೆಸೆವ ಘೋಟಕಗಳನ್ನೇರಿ ನಿಜಕರಕಲಿತ ಕಶೆಗಳಿಂ ತಾಡಿಸಲ್ . . . ನೆಲಕೆ ತಾರಕೆಗಳುರುಳುವಂತಾರಟ್ಟ ವದನದಿಂ ಜಾರುತಿಹ ಬೆಳ್ನೊರೆಯ ತೋರವನಿ . . . ರಾಜಿಸಿದುದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೧–೭–೮). ℙ ಇದು ಪಂಜಾಬಿನ ಈಶಾನ್ಯಕ್ಕಿದೆ. [ಸಂ.]

ಆರಡಿ$_1$ 'ಆಱಡಿ$_1$' ನೋ.

ಆರಡಿ$_2$ 'ಆಱಡಿ$_2$' ನೋ.

ಆರಡಿಗೊಳ್ 'ಆಱಡಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಆರಣ (ನಾ). ೧. ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗ : ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜನನ ಮರಣಂಗಳುಂಟೆಂದು ಯಜುರ್ವೇದದ ಆರಣದ ಮೂರನೆಯ ಪ್ರಶ್ನದಲ್ಲಿ . . . ಪೇಳಿಯಿದ್ದಿತು (ಸಾತ್ವಿವಿ. ೪೦) ; ವಿತತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳಾರಣಗಳಂ ಪಠಿಸುತಿಹ ಯಾತುಧಾನರ ಕಾಣುತ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೩–೨೮). ೨. [ಜೈನ] ಒಂದು ಸ್ವರ್ಗದ ಅಥವಾ ಕಲ್ಪದ ಹೆಸರು : ಆನತ ಪ್ರಾಣತ ಆರಣಾಚ್ಯುತ ಕಲ್ಪನಿವಾಸಿಗಳ್ಗೆ ಪೋಜಗಾಗಿ ಉಳಿದ ಮೂಱುಮಕ್ಕುಂ (ತತ್ವಪ್ರ. ೧೩). [ಸಂ.]

ಆರಣಅಡ್ಡ (ನಾ). ಆರುಹಣ ಮತ್ತು ಅರ್ಧ; ಆರುವರೆ ಹಣ : ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರಹಾಂನು ಆರಣಅಡ್ಡದ ಭೂಮಿಗೆ ಹುಜರಾದ ಊಳಿಗದ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೦–೨೯; 1758). [ಆರಣ$_0$(<ಆಱುವಣ) + ಅಡ್ಡ$_2$]

ಆರಣವಿಮಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಆರಣವೆಂಬ ಕಲ್ಪದ ಇಂದ್ರನ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನವಾದ ವಿಮಾನ : ಆರಣವಿಮಾನದೊಳು ಪ್ರಾಣತೇಂದ್ರನಾಗಿ ಪುಟ್ಟ (ಚಾವುಂಉ. ೧೪೯). [ಆರಣ + ವಿಮಾನ]

ಆರಣಿಯೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಮಾಂಬಲಯ್ಯಂ ಆರಣಿಯೂರ ಕೆಱೆಗೆಳ ಬಿತ್ತುವಟ್ಟಮಂ ಬಿಟ್ಟರ್ (ಎಕ. III, ನಾಗಮಂ. ೫೧–೨೨ ; 972). [ಆರಣಿ$_0$ + ಊರು (< ಊರ್$_2$)]

ಆರಣೇಂದ್ರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಆರಣವೆಂಬ ಸ್ವರ್ಗದ ಇಂದ್ರ : ಅಷ್ಟಮ ಪೃಥ್ವೀಗತಾವಧಿಜ್ಞಾನನುಂ ಶುಕ್ಲಲೇಶ್ಯಾಪರಿಣಾಮನುಮಪ್ಪಾರಣೇಂದ್ರನಾಗಿ ಪುಟ್ಟ ಸುಖಮಿರ್ಪಿನಂ (ಚಾವುಂಉ. ೧೫೨). [ಆರಣ + ಇಂದ್ರ]

ಆರಣ್ಯ (ಗು). ೧. ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಕಾಡಿನ. (ನಾ). ೨. ಅರಣ್ಯ ; ಕಾಡು : ಚರಿಪಾರಣ್ಯದ ಪಕ್ಷಿಗೊಂದು ತರು ಗೊಡ್ಡಾಗಲ್ (ಸೋಮೇಶ. ೨೬) ; ರಾಮಚಂದ್ರನಾರಣ್ಯಮಧ್ಯದೊಳು ಚಂದ್ರವದನೆ ಗೂಡಿ ನವೆದುದಿಲ್ಲವೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೬–೫೬) ; ಗಾರುಡದೊಳಹಿತತ್ವಮಾರಣ್ಯದೊಳ್ ದಾನವಾರಣಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೮). [ಸಂ.]

ಆರಣ್ಯಕ (ಗು). ೧. = ಆರಣ್ಯ ೧ : ಆರಣ್ಯಕದ ಪುಷ್ಪಗಳ ಮೂಸುವ ರಾರು (ಮಂಕುಕ. ೫೬೬). (ನಾ). ೨. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವನು ; ಅರಣ್ಯವಾಸಿ : ಈಗ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಆರಣ್ಯಕರು ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ (ನಿಬಂಧ. I, ೨೦೧). ೩. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವೇದದ ಒಂದು ಭಾಗ. 'ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆರತ$_1$ (ನಾ). ಸಂಕಟ ; ವ್ಯಾಕುಲ : ಆರತವಡಗಿತ್ತೆನ್ನ ಬಯಕೆ ಸಮನಿಸಿತ್ತೆನ್ನ (ಬಸಹೆ. ೨೨೯) ; ಅಶನ ಕುಂದದು ವ್ಯಸನ ಮಾಣದು ಆರತವಡಗದು ವೆವಹಾರವುಡುಗದು (ಬಸವ. ೨೫೯). [< ಸಂ. ಆರ್ತ]

ಆರತ$_2$ (ಗು). ೧. ಸಾಧುವಾದ ; ಮೃದು ಸ್ವಭಾವದ (ಕ). ೨. ಆಸಕ್ತನಾದ ; ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳ. [ಸಂ.]

ಆರತಕ್ಷತೆ (ನಾ). ವಧೂವರರನ್ನು ಹಸೆಯ ಮೇಲೆ ಕೂರಿಸಿ ಅಕ್ಷತೆ ಹಾಕಿ ಆರತಿಮಾಡಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸುವ ಸಮಾರಂಭ : ಆರತಕ್ಷತೆಗೆ ದಯವಿಟ್ಟು ಬರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಆರತಿ + ಅಕ್ಷತೆ]

ಆರತಿ$_1$, ಆಲತಿ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸವದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಅರಿಸಿನ ಕುಂಕುಮ ಬೆರಸಿದ ನೀರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ತಟ್ಟೆಯಿಂದ ಎತ್ತುವ ನೀರಾಜನ, —ನೀಲಾಂಜನ. ℙ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ತಟ್ಟೆಯ ನಡುವೆ ನೀಲಾಂಜನ ದೀಪಗಳನ್ನು ಇಡುವುದುಂಟು : ಭುವನದೀಪಿಕೆಗಾರತಿಯನೆತ್ತಿ ಕೆಲಕೆಲರ್ ಕವಿನುತೆಗೆ ಬದ್ದವಣಮಂ ಮೊಱಗಿ ಕೆಲಕೆಲರ್ (ವರ್ಧಪು. ೧೩–೫೨ ರ) ; ಸೋಟವೇ ಬೆಳಗಿದಾರತಿ ಶಂಕರಂಗೆ (ಕಾರಿರ. ೨೮೨) ; ಉಗೆ ಚಾಂಗು ಬಲಯೆಂದು ನೆಗೆವ ರಭಸಂಗಳೊಳು ಮಘಮಘಿಪ ಧೂಪದೀಪಗಳಾರತಿಗಳೊಳು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೦೭–೭) ; ಅಱಿವು ಕಣ್ದೆಱೆಯದವರಲ್ಲಿ ಆರು[ರ]ತಿಯನೊಲ್ಲೆಯಯ್ಯ ನೀನು (ಮಹಾದೇ. ೧೩–೪) ; ಸುಳಿದವಾರತಿಯಮರಿಯರ ಹೊಂದಳಿಗೆಗಳ ದೀವಿಗೆಯ ಮುಕ್ತಾಫಳದ ಶೇಷಾಕ್ಷತೆಯ ಮಳೆ ಸಿರಿಮುಡಿಯ ಸರಿಸದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩–೬–[illegible]) ; ಆರತಿಗೊಂದು ಹೆಣ್ಣು ಕೀರತಿಗೊಂದು ಗಂಡು (ಗಾದೆ). ೨. ದೇವತಾ ಮೂರ್ತಿಗೆ ಕರ್ಪೂರ, ದೀಪವನ್ನು ಹತ್ತಿಸಿ ಮಾಡುವ ನೀರಾಜನ: ದೇವರಿಗೆ ಆರತಿಯಾಯಿತೆ? (ರೂಢಿ). 'ದೀಪಾರತಿ', 'ಮಂಗಳಾರತಿ' ಪರಾ. ೩. ಆರತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಉಪಕರಣ : ಶ್ರೀ ವೀರಕೃಷ್ಣರಾಯ ಮಹಾರಾಯರೂ ಶ್ರೀ ಕಾಳಹಸ್ತೀಶ್ವರದೇವರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸ್ತ . . . ಮಧ್ಯಮಾಣಿಕ್ಯವಿಕ್ಕಿದ ಸಂತರ್ಧಾರೆಯ ಚಿಂನದ ಬಟ್ಟಲು . . . ಚಿಂನದ ಪುರುಷಾಮೃಗದ ಆರತಿ ೧ ಗಿರಿಯಾರತಿ × × × . . . ಬೆಳ್ಳಿಯ ಆರತಿ ೨೫ (ಸೌ ಇ ಇ. IX–ii, ೪೮೭–೫ ; 1513) ; ಹೊಳೆವಾರತಿ ತಮ್ಮ ಹಸ್ತದೊಳೆಸೆಯಲು ಕುಲಸತಿಯರು ಬಂದರಾಗ (ಭರಚ. ೩–೭೬). ೪. ಆರತಿಯನ್ನು ಎತ್ತುವಾಗ ಹೇಳುವ ಹಾಡು : ಮಾಧವ ಆಡಕರ ಕೃತ ಆರತಿಯನ್ನು ಬರೆದ ಒಂದು ಪ್ರತಿ (ಸಾಲೀಲಾ. ೪) ; ಮಗು ಒಂದು ಆರತಿ ಹೇಳಮ್ಮ (ರೂಢಿ). **ಆಲತಿ** : ತೊಳಗುವಾಲತಿಯ ಪಲವುಂ ದೀವಿಗೆ ಗುಡಿಗಳ್ (ಚಿಕವಂ. ೧೨೩–೫). [< ಸಂ. ಆರಾತ್ರಿಕ]

ಆರತಿ$_2$ (ನಾ). ವಿರಾಮ ; ಮುಗಿಯುವಿಕೆ : "ಆರತಿಃ . . . ಉಪರಮಃ –೪ ಮುಗಿವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೧೭). [ಸಂ.]

ಆರನಾಲ, ಆರನಾಳ (ನಾ). ಗಂಜಿ ; ಅಂಬಲಿ. **ಆರನಾಳ**: "ಧಾನ್ಯಾಮ್ಲಂ, ಆರನಾಳಂ, ಸಂಧಾನಂ, ಕಾಂಜಿಕಂ, ಸೌವೀರಂ – ಈ ೫ ಅಂಬಿಲಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೩–೧೬೩) ; ಆರನಾಳ ಸಂಮಿಶ್ರಮಪ್ಪ ಕೋದ್ರವಾಹಾರಮಂ . . . ಕುಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೪೦೩–೨೬). [ಸಂ.]

ಆರತಿಬೆಳಗು (ಕ್ರಿ). ಆರತಿಯನ್ನು ಮಾಡು ; ನಿವಾಳಿಸು : ಕಂಗೆ ಕೌತುಕವೆನಲು ಆರತಿಗಳಂ ಬೆಳಗಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮–೮೭). [ಆರತಿ + ಬೆಳಗು$_1$]

ಆರತಿಯೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆರತಿ ಬೆಳಗು : ಆನನಸ್ಮೇರಮರೀಚಿಲೋಚನಮರೀಚಿಲಲಾಟ ಮರೀಚಿದಂತವಿಸ್ತಾರ ಮರೀಚಿಗಳ್ ತೊಳಗುವಾರತಿಗಾರತಿಗೆತ್ತು ಸುತ್ತಿನಿಂದಾರತಿಯೆತ್ತಿದರ್ ಗಿರಿಜೆಗಂ ಜನಕಂಗಮನಂತಕಾಂತೆಯರ್ (ಗಿರಿಕ. ೩–೧೧೭). ೨. (ಆಲಂ). ಅವಮಾನ ಮಾಡು: ಅವನ ಅಹಂಭಾವಕ್ಕೆ ಆರತಿಯೆತ್ತಿದಂತಾಯಿತು (ಪುನರು. ೮೨). [ಆರತಿ + ಎತ್ತು$_1$]

ಆರನಾಲಕೆ, ಆರನಾಳಕ (ನಾ). = ಆರನಾಲ : "ಗಂಜಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೭). **ಆರನಾಳಕೆ** (ಅಮರ). [ಸಂ.]

ಆರನಾಳ 'ಆರನಾಲ' ನೋ.

ಆರನಾಳಕ 'ಆರನಾಲಕ' ನೋ.

ಆರನಾಳಾಂಬು (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕಿ ತೊಳೆದ ನೀರು ; ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚು. ೨. ಗಂಜಿ ; ಅಂಬಲಿ : ಪೀಯೂಷಮನುಂಡವಂ ಬಗೆವನೇ ಪೇಳಾರನಾಳಾಂಬುವಂ (ವೃಷವಿ. ೬-೩೦). [ಆರನಾಳ (= ಆರನಾಲ) + ಅಂಬು₃]

ಆರಪಾರ, ಆರುಪಾರು (ಅ). (ಉಕ). ತುದಿಯಿಂದ ತುದಿಯವರೆಗೆ ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ, —ಅನಿರ್ಬಂಧಿತವಾದ, —ನೇರವಾಗಿ, —ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ : ಇದೊಂದು ಕಾಜಿನ ಕೊಳವೆಯು ಆರಪಾರ ಇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೭೬) ; ಸೂರ್ಯಕಿರಣಗಳು ಎಲೆಯ ಸಣ್ಣ ದೊಡ್ಡ ಶಿರಗಳೊಳಗಿಂದಲೂ ತ್ವಚೆಯೊಳಗಿಂದಲೂ ಸಮವಾಗಿ ಆರಪಾರ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೮೮); ಎಂದಿನಂತೆ ಅದು ಇಂದಿಗೂನು ಸಿದ್ಧಾಂತ ದಾರಪಾರ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೧೪-೧೫) ; ಈ ಗಾಡಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಡಬ್ಬಿಗೂ ಆರಪಾರ ಹಾದಿ ಇರತದ (ವೈನಿ. ೧). **ಆರುಪಾರು** : ನೋಡ ನೋಡುತಿರೆ ಜಡವೆ ಜಲದವೊಲು ತೆಳ್ಳನಾರುಪಾರು (ಹೃದಸ. ೭-೨) ; ಪ್ರಾಜ್ಞಗಿದೆ ಈ ವಿಶ್ವ ಒಂದು ಮಾರು. ತಿಳಿವ ತೇಜದ ಮುಂದೆ ನಾನು, ಬಾನೂ, ನೀನು ತುದಿಯಿಂದ ತುದಿವರೆಗೆ ಆರುಪಾರು (ಅರಳು. ೧೪೨-೨೨).
[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಆರ್‌ಪಾರ್ = ಈ ಕೊನೆಯಿಂದ ಆ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ]

ಆರಬ್ಧ (ಗು). ಮೊದಲುಮಾಡಿದ ; ಆರಂಭಿಸಿದ : ಆರಬ್ಧಕ್ಕಧಿಕಮಸಾಧಾರಣಗುಣಮಧಿಕಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೬೨). [ಸಂ.]

ಆರಭಟಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಬಿಗಿಯಾದ, ಓಜಪೂರ್ಣವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ರೌದ್ರ, ಭೀಭತ್ಸ ರಸಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಅಥವಾ ಅಭಿನಯಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸುವ ಕ್ರಮ : ಭಾರತಿ ಸಾತ್ವತಿ ಕೈಶಿಕೆಯಾರಭಟಿಯುಮೆಂಬ ವೃತ್ತಿಯೊಳ್ ರಸಮಂ ಸಂಚಾರಿಸುವ ಭಾವಮಂ ವಿಸ್ತಾರಿಸುವ ಬೆಡಂಗು ಬೇಱೆ ನೀಲಾಂಜನೆಯಾ (ಆದಿಪು. ೯-೨೬) ; ಆರಭಟಿಯು ಮಾಯೆ, ಇಂದ್ರಜಾಲ, ಜಗಳ, ಕೋಪ, ಕಳವಳ ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಉದ್ಧತವಾಗಿರುವುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೧೧). [ಸಂ. ಆರಭಟೀ]

ಆರಭಟೀವೃತ್ತಿ (ನಾ). = ಆರಭಟಿ : ಕ್ರೂರಾಸ್ತ್ರಪಾತ ಚಿತ್ರಮಹಾರಣ ಮಹೇಂದ್ರಜಾಲ ರೌದ್ರಾದಿ ರಸಂ ಚಾರುತರ ಸ್ಫುಟಬಂಧದೊಳಾರಭಟೀ ವೃತ್ತಿಯಿಂದಭಿವ್ಯಂಜಿಸುಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೪೧) ; ಕೇವಳಂ ತಾಳ ಲಯಾಶ್ರಯಮುಮಪ್ಪ ತಾಂಡವಮನಾಡಲೆಂದಾರಭಟೀವೃತ್ತಿಯಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೧೮೪ ವ). [ಸಂ. (ಆರಭಟೀ + ವೃತ್ತಿ)]

ಆರಭಟೆ 'ಆರ್ಭಟೆ' ನೋ.

ಆರಭಾರ, ಆರಾಭಾರ (ನಾ). ೧. ಆಡಳಿತ; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ : ಪಡೆದ ವಸ್ತುವನು ಮನೆಯಾರಭಾರವನು ನಂದನರ ಕೈವಶಮಾಡಿ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಭೋಗೋಪಭೋಗಮಂ ಕೊಳೆವುಲ್ಲ ಬಿಡುವಂತೆ ಬಿಸುಟು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೫-೧೨) ; ಸಂಸ್ಥಾನದ ಆರಭಾರಮಂ ನಡಸುತ್ತಮಿರಲಾ ಕಾಲದೊಳ್ (ಕೆಳನೃ. ೮-೪೧). ೨. "ಮನೆತನದ ಎಲ್ಲ ಖರ್ಚು" (ಜಾನಕೋ. ೧೬) ; ಆಕೀ ಆರಭಾರ ಎಲ್ಲಿಂದ ಹಿಡೀಲಿನ್ನ (ಧರ್ಮಸೆ. ೧೧೬). **ಆರಾಭಾರ** : ೧. ನಿಖಿಳಕಾಲಕೆ ನಿರ್ದುಃಖಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಬ ಭಕುತರ ಆರಾಭಾರ ವಹಿಸುವ ಹರಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೪೩-೧). ೨. ಮುದುಕಿ ಆದರೂ ಆಕಿಯ ಆರಾಭಾರಾ ಹಿಡಿಯೋ ಧೈರ್ಯ ನನಗಿಲ್ಲ (ಪೂಜಾಫ. ೫).
[← ಮರಾ. ಆರ್‌ಭಾರ್]

ಆರಭಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ಬಳಿಕ ಸಮಸ್ತ ರಾಗಂಗಳೊಳಗೆ ರಾಮಕ್ರಿಯೆ . . . ಆರಭಿ . . . ಮಧ್ಯಮಾವತಿಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತಾಱು ರಾಗಂಗಳ್ (ವಿವೇಕ. ೨೩೪). [ಸಂ. ?. / ತಮಿ. ಆರಭಿ]

ಆರಮೆ 'ಆರವೆ' ನೋ.

ಆರಯ್, ಆರಯಿ, ಆರಯು, ಆರಯ್ಯು, ಆರೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹುಡುಕು; ಪತ್ತೆಹಚ್ಚು : "ಆರಯ್ – ಅನ್ವೇಷಣೇ" (ಶಮಧಾ) ಕಸವರಮೆಲ್ಲಮಂ ಕಳ್ದೊಡಮಾರಯ್ಯದೆ ಕೆಮ್ಮಗಿರ್ಪ . . . ಬೇಗಂ ಕಳ್ಳನನಾರಯ್ದು ಹಾರಮಂ ಕೊಂಡು ಬಾ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೩-೧೮) ; ಗಾಂಧಾರಿಯುಂ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನುಂ ತಮ್ಮ ಮಗನನಾರಯ್ಯಲುಂ ಮನಃಕ್ಷತಮನಾಱಿಸಲುಮೆಂದಱಸುತ್ತುಂ ಬಂದು (ಗದಾಯು. ೩-೭೩ ವ). ೨. ಯೋಚಿಸು ; ಚಿಂತಿಸು : ತುಡುಗೆಗಳೊಳ್ ಸರಿಗೆಯುಮಂ ಕಡುವಿಣ್ಣಿತ್ತೆನಿಸಿ ನಡೆದುಮೋರಡಿಯನಣಂ ನಡೆಯಲುಮಾಜದೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ಬಿಡವಾರಯ್ವನಿತುಮಾಗೆ ಬಳೆದುದು ಗರ್ಭಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೪೪). ೩. ವಿಮರ್ಶಿಸು ; ಪರೀಕ್ಷಿಸು ; ವಿಚಾರಿಸು: ಪದನಱಿದು ನುಡಿಯಲುಂ ನುಡಿದುದನಱಿದಾರಯಲುಮಾರ್ಪರಾನಾಡವರ್ಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೮) ; ಆರಯೆ ಧರ್ಮಮೊಂದೆ ಶರಣೆನ್ಗೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೩-೨೫) ; ಆತನ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯಂ ಪ್ರಿಯಸೇನನೆಂಬ ಲೆಂಕನಿಂದಮಾರಯ್ಯಲ್ವೇೞ್ದು (ಚಾವುಂಪು. ೮೪-೧೪). ೪. ರಕ್ಷಿಸು; ಕಾಪಾಡು; ಸಲಹು : ಕಾಡಬಸವನ ಹುಲಿ ಕೊಂಡೊಯ್ವರೆ ಆರಯ್ಯಲಾಗದೆ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೪೫); ಎನ್ನನಿಂದುವರಮತಿಮೋಹದಿಂದಾರಯ್ದು ಮನ್ನಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩-೧೯). **ಆರಯಿ** : ೩. ಈವೆಡೆಯೊಳಿಂತಾರಯಿದು ಆಗೆ ಆಗೆ ಎನುತ್ತ (ಬಸಪು. ೨೩-೩೪) ; ಚಾರುವಿದ್ಯಾವಳಿಗಳಾ ಜೀವಂಧರನ ತೆಜನ ಆರಯಿದು ಬಂದಱುಹುತಿರೆ (ಜೀವಂಚ. ೧೩-೨) ; ಚಾರುದತ್ತಗೆ ಪೆಣ್ಣ ಸೌಖ್ಯದ ಸಾರವಱಿವುದಮಾಡಬೇಕೆಂದಾರಯಿದು ದೇವಿಲೆಯು ಪುತ್ರನ ಕೆಳೆಯರಿಗೆ ಹೇಳೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭-೨೫). ೪. ನಂದನನವರ ಪಶುಗಳಾನಾರಯಿದು ಕಾಯ್ತಪ್ಪನನುದಿನವು (ಬಸಪು. ೨೪-೨). **ಆರಯು** : ೧. ನವಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಆರಯುವುದರಲ್ಲಿ ವಿನಿಯೋಗಿಸತೊಡಗಿದ (ಕಾಲಯಾ. ೪೧). **ಆರಯ್ಯು** : ೧. (+). **ಆರೈ** : ೧. ತಂದೆ ಧೃತಿಗೆಡಬೇಡ ನಡೆ ನಿಜನಂದನನನಾರೈವೆವೆನುತೈತಂದು ಕೋಟೆಯ ಕಳೆದು ಬಂದರು ರಾಜಬೀದಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೧೦); ಪಿತನನಾರೈ ಹೋಗು ಬೇಗೆಂದ (ತೊರರಾ. ೨-೪-೧೦). ೨. ಮುಂದೆ ನರನುದ್ಯೋಗಕಾರೈವೆವು ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೨೯) ; ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣವನು ಕೊಳೆ ಕರ್ಣಾಟ ಸೇರುವುದತಿ ಬೇಗವೆಂದು ಆರೈದಿವನ ಕಳುಹೆಯಪಕೀರ್ತಿಯ ಸೇರಿಸಿದನು ಖಾನನೆಮಗೆ (ಕಂನವಿ. ೧೬-೪). ೩. ಕಕ್ಕಿನ ಪವಳದ ಮಣಿಗಳನಿಕ್ಕುವವರ್ ಪಲರೊ . . . ಆರೈದು ನೋಱಿಪ್ಪೊಡವನೀತಳದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೨೦೦) ; ಕ್ಷೀರದೊಳು ಘೃತವಡಗಿ . . . ಆರೈದು ನೋಡೆ ಬೀಜದೊಳು ವೃಕ್ಷ ಸಾರಿರ್ದು (ಶಿವಗೀ. ೪). ೪. ಹೆಣ ಹೆಣಂ ತಾಗೆ ಸೂಲವನೊಡಗೂಡಿತ್ತು ಸೂಲಕೊಲ್ಲದೆ ಆರೈವುತ್ತದೆ (ಸಗಬೊ. ೭೦).

ಆರೈದುಕೊಳ್ = ೧. ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡು : ಗೋಪಾಲ ದಂಣ್ನಾಯಕರು ತಾವೆ ಆರೈದುಕೊಂಡು ಆ ವ್ರಿತ್ತಿಯ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದಲೆ ಆ ಧರ್ಮ್ಮವ ನಿಲಲೀಯದೆ ತಾವೆ ನಡಸುವರು (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೨-೨೧ ; 1261). ೨. ಸವರಿಕೊಳ್ಳು : ಬರತ ತುಟಿಗಳನ್ನು ಆರತ ನಾಲಿಗೆಗಳಿಂದ ಆರಯ್ದುಕೊಂಡು (ಮಂತ್ರಶ. ೬೫). ೩. ವಿಚಾರ ಮಾಡಿಕೊ : ದೊರೆ ಅದನು ನೋಡಿ, ತನ್ನೆದುರಿನಲಿ ಹಾಡುವಂದಿವನು ಏತಕೆ ಇಂತು ಹಾಡನು, ಎಂದು ಆರಯ್ದುಕೊಂಡನು (ನವರಾ. ೫-೩).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಆರಾಯ್ ; ತುಳು. ಅರಿಸು ; ತೆಲು, ಆರಯು, ರಾಚು]

ಆರಯಿ 'ಆರಯ್' ನೋ.

ಆರಯಿಕೆ 'ಆರಯ್ಕೆ' ನೋ.

ಆರಯಿಸು, ಆರಯ್ಸು, ಆರೈಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಚಾರ ಮಾಡಿಸು; ವಿಮರ್ಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪರೀಕ್ಷೆಮಾಡಿಸು: ಪಾಂಗಱಿವ ವಿಪ್ರವರರ್ಕಳಿಂ ಚರರಿಂ ವಿಚಾರಪರರ್ಕಳಿಂ . . . ಇನ್ನುಮಾರಯಿಸಿಂ ವಿದಗ್ಧರಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೫). **೨.** ವಿಚಾರಿಸು; ವಿಮರ್ಶಿಸು: ಸನ್ನಿಧಿ ಮನದೊಳಾರಯಿಸಿ ಬೆಸಸಿದೊಡೆ ಬದುಕುವೆನು (ನವರಾ. ೩-೧೯). **೩.** ಆದರಿಸು; ಗೌರವಿಸು: ವಾರಿಜಾಕ್ಷನೆ ರಣದಿ ಕೌರವ ವೀರರನು ಸದೆಬಡಿದು ಭೀಷ್ಮನನಾರಯಿಸದೆಯೆ ಮಡಿಸಿ ಬಂಧುಗಳೆಲ್ಲರನು ಕೊಲಿಸಿ (ತಿಮ್ಮಸ್ತ್ರೀ. ೨-೩೯). **ಆರಯ್ಸು: ೧.** (ಕಿ). **ಆರೈಸು$_2$: ೩.** ಜಾರೆಯ ಶಿಶುವಳಲು ಆರೈಸಿ ಪತಿ ಕರೆಯೆ ಜಾರೆಯುದ ಕಂಡು ನಗುವಂತೆ ಜ್ಞಾನಿ . ಸಂಸಾರವನು ನಗುವ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೯೭). [ಆರಯ್ + -ಇಸು$_3$]

ಆರಯು 'ಆರಯ್' ನೋ.

ಆರಯ್ಕೆ, ಆರಯಿಕೆ, ಆರೈಕೆ (ನಾ). ೧. ವಿಚಾರ ಮಾಡುವುದು; ವಿಮರ್ಶಿಸುವುದು; ಪರೀಕ್ಷೆ; ವಿಮರ್ಶೆ: "ಪರೀಕ್ಷಣಮೆನಲ್ಕಾರೈಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೦-೧೫); ಮೃಗದ ಮೂಱಿರವುಮನಾಱಾರಯ್ಕೆಯುಮಂ ಗಾಳಿಯು [ಮನೆ]ಜಂಕೆಯುಮಂ ಬಲ್ಲನಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩ ವ); ಆರಯ್ಕೆಯುಂ ಮೆಯ್ಗಾಪಿನಾಳ್ವಲಮುಮಿಲ್ಲದೆ ಪೊಕ್ಕಿಱಿವ ಪಗೆಯುಂ ಕಾಯಲಱಿವರೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೫೬-೧೧ ವ); ಛಡಾಳಿಸಿದ ರಾಗದಿಂ ಭೋರನಮರ್ದಪ್ಪಿ ಚೆಂದುಟಿಯಿತ್ತು ಪುಳಕವಾಂತ್ಯಾರಯ್ಕೆಯಿಲ್ಲದುಲಿದು ಮೇರೆದಪ್ಪಿದ ಸೌಖ್ಯದಿಂ . . . ಒಪ್ಪಿದಳ್ ನಾರಿಯೊರ್ವಳ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೯೪). **೨.** ರಕ್ಷಣೆ; ಪೋಷಣೆ; ಶುಶ್ರೂಷೆ: ಯೆಡೆದೊಱೆ ಮಂಡಲಿನಾಡಪ್ರಭು ಗಾವುಣ್ಡುಗಳ ಕರೆಯಲಟ್ಟಿ ಧರ್ಮ × ಮಾರಯ್ಕೆಯೆಂದು . . . ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪-೯೪; 1112). **ಆರಯಿಕೆ: ೧.** ಅರನಾದರೂ ಜಾತಿಧರ್ಮದ ಸೇರುವೆಗಳೇ ಹೇಳುವುದು ನಮ್ಮಾರಯಿಕೆಗಿವರಿಂದು ಕ್ಷತ್ರಿಯರೆಂದು ಮುನಿ ನುಡಿದ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೬-೨೪); ಆರಯಿಕೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮೃಗವ್ಯಾಪಾರಚಿತ್ತನು ಶಾಂತಗುಣ ಗಂಭೀರಗರ್ವಿತನ್ಯೈದಿದನು ಮಾಯಾಕುರಂಗಮವ (ತೊರರಾ. ೩-೮-೪೮). **೨.** ಪ್ರಜೆಯ ಆ[ಆ]ರಯಿಕೆ ಆ ಬಾಳ ಚತುಸ್ಸೀಮೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೦೫-೧೭; 1457); ಘೋರತರ ಸಂಸಾರದೊಳು ನಿಸ್ಸಾರಯಿಕೆ [ಪಾಠಾ. ರೈಕೆ]ಯಿಲ್ಲದಿರೆಯೆನ್ನನದಾರುಬಲ್ಲರು (ದೇವೀಮ. ೧-೧೦-೧೧). **ಆರೈಕೆ: ೧.** ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಬಾಗಿಲಂ ಕಾವನಂತೆ ನಯುಮುಂ ಬುದ್ಧಿಯ ಪೂರೈಕೆಯುಂ ಬೆರಸು ನಡೆವಾತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೩೧); ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಆರಯಿಕೆ ಮುನ್ನಿಲ್ಲ ಹಾರಯಿಸಿ ಬಯಸಿ ಬಂದುದಕೆ ತಾನಳುಕನಾರೂಢಯೋಗಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೫೯). **೨.** ಆರೈಕೆಯ ಮಾಡುವ ತಾಯಿ ಧಾರುಣಿಯಲ್ಲಿ ಕೊರಳ ಕೊಯ್ದಳು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೧೪-೭೬೮); ಎರಡು ಮೂರು ತಿಂಗಳ ಆರೈಕೆಯಾಗದ ಹೊರತು ಪೂರ್ವಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರಲಾರದಷ್ಟು ಬಲವಾದ ಪೆಟ್ಟಿನ ಗಾಯ . . . ಆಗಿತ್ತು (ಕುರುಕಾ. ೧೨೧); ಮಕ್ಕಳ ಆರೈಕೆ, ಉಪಚಾರಗಳಿಗಾಗಿ ಎಷ್ಟು ಹಣ ಕೊಟ್ಟು ಇಟ್ಟರೂ ದಾದಿಯು ತಾಯಿಗೆ ಸರಿದೊರೆಯಾಗಬಹುದೆ? (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೫೨). **೩.** ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ (?): ಗತಿಭಾವಂ ಚಾರಿಸೂತ್ರಂ ನಿಱಿಸಳವಿ ಬಳಂ ಕಾಣ್ಕೆ ಬಲ್ಪೋಜೆ ಕಾಯ್ಪುನ್ನತಿ ಗಾಢಂ ಲಾಗು ಬೇಗಂ ತೆಜಪು ಪಸರವಾರೈಕೆ ತೇರಯ್ಕೆ . . . ಎನಿಪ ಭೃಗುಪ್ರೌಢಿಯಿಂ ಕೊಲ್ವನುಗ್ರಾಹಿತನಂ ಮಾಜಂಕವಂ ಮಾರ್ಮಲೆದಡೆ ಜಲದಿಂದೆಕ್ಕಲ ಕ್ಷೋಣಿಪಾಳಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦-೩೪; 1198); ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನನಾರೈಕೆಯಲಿ ನೃಪಸೇನೆ ತವಕಮಿಗೆ ಮೋಹರಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೧). **೪.** ಎಚ್ಚರಿಕೆ, ಪರಾಕು, ಅವಧಾರು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗುವ ಶಬ್ದ: ಅದೆ ರತ್ನದೊಡ್ಡುಗಲ್ಲಾರೈಕೆ ದೇವ ಮುಂದದೆಕೊ ಪಾಸಱೆ ಪಾದಜತನಾ ಇದೆ ಪುಷ್ಪವಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯೆಂದನುಜರು ಹದಹದ ಕುಸುರುತೆಯ್ದಿದರು (ಭರಚ. ೬೬-೧೮೩).

[ಆರಯ್ + -ಕೆ$_1$. / ತಮಿ. ಆರೈಚಿ;
ತುಳು. ಆರಿಕೆ, ಆರೈಕೆ, ಆರೇಕ್ತಿ; ತೆಲು. ಆರಯಿಕ]

ಆರಯ್ಯು 'ಆರಯ್' ನೋ.

ಆರಯ್ಸು 'ಆರಯಿಸು' ನೋ.

ಆರವ (ನಾ). ಶಬ್ದ; ಧ್ವನಿ; ಕೂಗು: ರೌದ್ರಸ್ಫಾರಧೀರಾರವ ವಿಜಿತ ಘನಧ್ವಾನಮಂಭೋನಿಧಾನಂ (ಶಾಪಮಂ. ೧೦೫೫; 1189) [ಸಂ.]

ಆರವಾರ$_1$ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಆಯಾಸ, ಉಪದ್ರವ ಅಥವಾ ನೋವಿಗೆ ಬಹಳವಾಗಿ ಆರ್ಭಟಮಾಡಿ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಆಗತ್ಯಮಾಡುವುದು (ದಕ. ಕಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಆರವಾರ]

ಆರವಾರ$_2$ 'ಆರುವಾರ' ನೋ.

ಆರವೆ, ಅರವೆ$_2$, ಆರವೆ$_2$, ಆರಾಮೆ, ಆರುವೆ (ನಾ). ತೋಟ; ಉದ್ಯಾನವನ; ತೋಪು: "ಆರಾಮಃ, ಉಪವನಂ – ಈ ೨ ಅರವೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೫-೫೯); ಪೊಜವೊಟಲೊಳಾರವೆಯೊಳ್ ಕಾಷ್ಠಕೂಟಂ ಸೇದೆಗೆಟ್ಟು ಪುಳ್ಳಿಯ ಪೊಱೆಯನಿಟಿಪಿ ಪಟ್ಟದೊರ್ಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೬-೨೪); ಕಲ್ಪಾಂಘ್ರಿಪಪಾರವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨೮); ಬೇವಿನಾರವೆಯ ನಿಟ್ಟು ಮಾವಿನ ಪಣ್ಣನಜಸುವ ಗಾವಿಲನುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೬೮); ಆ ಭೂಮಿಗೆ ಬಂದ ತೋಟ ಆರವೆ ಕಂಬಿ ಮನೆ ಸಹಿತವಾಗಿ (ಎಇ. XXVII, ೨೮-೬೨; 1256). **ಅರವೆ$_2$:** ಇನ್ತಿದಱಿದುಟ್ಟಿದನ್ ಗರಿಱಿಯನರಮೆಯಂದರನಲಯಂ ಕವಿಲೆಯಂನಱಿದ ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನಕುಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೪೯-೯; 1017). **ಆರವೆ$_2$:** ಕೆಱೆ ಅರಮೆ ಸಹಿತ ದೇವಣ್ಣಯ್ಯಂ ಬೆಳ್ವೊಲ ಮೂನೂಱುನಾಡಾಳೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೫-೪; 873); ಇದನಱಿದುಣ್ಡೋನುಂ ಕೊಣ್ಡೋನುಂ ಪಸುವುಂ ಪಾರ್ವರುಂ ಕೆಱೆಯುಂ ಆರಮೆಯುಂ ಬಾರಣಾಸಿಯುಮನಱಿದೊಂ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪೭-೧೬; 900); ತಳಿತಾರಮೆಯಿಂ ನೆಱೆ ಪೂತು ಕಾಯ್ತು ಪಣ್ತಳಿಗೆ ವಿಳಾಸಮಪ್ಪ ವನದಿಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೭-೯; 1177). **ಆರಾಮೆ:** ಕೆಱೆಯಬಮನಾರಾಮೆಯುಮಂ ಕವಿಲೆಯುಮನಱಿದ ಪಾಪಮಕ್ಕು (ಎಇ. XXVII, ೪-೨೦; 906). **ಆರುವೆ:** ಚತುಸೀಮೆಯ ಬೆದಲು ಆರುವೆ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೩-೨೧; 1313). [< ಸಂ. ಆರಾಮ]

ಆರಾಗ್ರ (ನಾ). ೧. ಮೋಚಿಯ ಚರ್ಮಕತ್ತರಿಸುವ ಉಳಿಯಂತೆ ಮೊನೆಯುಳ್ಳ ಬಾಣ. **೨.** ಚರ್ಮ ಕತ್ತರಿಸುವ ಉಳಿಯ ಬಾಯಿ, —ಅಲಗು. [ಸಂ. (ಆರಾ + ಅಗ್ರ)]

ಆರಾಘಾತ (ನಾ). "ಪರಸ್ಪರ ಅಭಿಮುಖಗಳಾಗಿ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಹರಿಸೋಣವೇ ಆರಾಘಾತವೆನಿಸುವುದು" (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೭೬-೧೨).

[ಆರಾ ? + ಘಾತ]

ಆರಾಜಿತ (ಗು). ಸಿಂಗರಿಸಿದ; ಅಲಂಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಆರಾಜಿತೆ (ನಾ). ಶೃಂಗರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವಳು; ಅಲಂಕೃತಳಾದವಳು: ಚಾರುಪಯೋಧರೆ ಮಹಿಮಾಧಾರೆ . . . ವರಶೃಂಗಾರಾಜಿತೆಯೆನಿಸುವ ಕಾವೇರಿ ಧರಾಕಾಮಧೇನುವೆನಿಪುದು ಪುಸಿಯೇ (ರಾಜಶೇ. ೨-೮):

[ಸಂ. ಆರಾಜಿತಾ]

ಆರಾಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಕಾಶಿಸು; ರಂಜಿಸು; ಹೊಳೆ: ಸಂಪೂರ್ಣಕಲೆಗಳಿಂದಾರಾಜಿಪಿಂದುವೆನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೪೯).

[ಆರಾಜನ್$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಆರಾಟ$_1$ (ನಾ). ಕೂಗಾಟ; ಕಿರುಚಾಟ: ಮಳೆಗಾಲದ ಆರಾಟ ಹೋರಾಟಗಳೆಲ್ಲ ಮುಗಿದು ಚಳಿಗಾಲದ ನರ್ತನಕ್ಕೆ ನಾಂದಿಯಾಗಿತ್ತು (ವೀರಬಂ. ೬). [ಆರ್$_1$ + ಅಟ]

ಆರಾಟ$_2$ 'ಆಱಾಟ$_2$' ನೋ.

ಆರಾಟ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?) : ಮಗ್ಗದೆಱೆ ಗಾಣದೆಱೆ ಸಮಸ್ತ ಕಿಱುಕುಳ ತೆಱೆಯಾರಾಟ ಚಂಡೇಸ್ವರ ದೇವರ ಸಂನಿಧಾನದಲು . . . ಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೨೪–೬ ; 1197). [?]

ಆರಾತಿಯ (ಗು). = ಆರಾತೀಯ ೧ : ಆರಾತಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ರಾದಿಯ] ಕವಿಗಳು ಪೋದ ಬಳಿಕ ನೀನಾರ ಬಳಿಗೆಯ್ದೆ ನನ್ನ ಸಾರಿ ನೋಡೊಮ್ಮೆ ಶಾರದೆ ನಿನ್ನ ಚಿತ್ತಕೆ ಸಾರಸುಖವನೊಲಿದೀವೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧–೨೪). [ಸಂ. ಆರಾತೀಯ]

ಆರಾತೀಯ (ಗು). **೧.** ದೂರದ; ಹಿಂದಿನ : ಆರಾತೀಯ ಕವೀಶ್ವರರಾರುಂ ಮುನ್ನಾರ್ತರಿಲ್ಲ ವಾಗ್ದೇವಿಯ ಭಂಡಾರದ ಮುದ್ರೆಯನೊಡೆದಂ ಸಾರಸ್ವತಮೆನಿಪ ಕವಿತೆಯೊಳ್ ಕವಿರತ್ನಂ (ಗದಾಯು. ೧–೩೮) ; ಜೀವನೋಪಕರಣೋಪಾಯಂಗಳಂ ತೋಱಿಕೊಟ್ಟಾರಾತೀಯ ಮನುಪ್ರಧಾನರನುಪಾತ್ತಂ ನಾಭಿ ಕೀರ್ತ್ಯಮಾಡಿದಂ (ಪಂರಾವಾ. ೧–೯೧). **೨.** ಸಮೀಪದ; ಈಚಿನ. [ಸಂ.]

ಆರಾತೋಂಟ (ನಾ). ಹೊಳೆಯ ದಡದ ತೋಟ (?) : ಎಳಬ್ಬೆಯಾ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು ಮೊಳೆವೆಡೆ ಪದಿಕ್ಕೊರ್ಳಂ ಆರಾತೋಣ್ಟದಿಂ ಮೂಡಣ ತೋಣ್ಟಕಣ್ಣಮುಂ (ಎಕ. IV, ಎಳಂದೂ. ೨೫–೭ ; 925 ?). [ಆರ ? + ತೋಂಟ]

ಆರಾತ್ರಿಕ (ನಾ). = ಆರತಿ$_1$: ಭೋಂಕನೆ ದೇವಸ್ತ್ರೀಯರಾರಾತ್ರಿಕಮನುಘೆಯುಘೇಯೆಂದು ತಂದೆತ್ತುತಿರ್ದ್ದರ್ (ಶಮುದ. ೫೩ ಪ್ರಯೋ) ; ಭಕ್ತಜನತತಿಯ ಮಡದಿಯರು ಘೇ ಎನುತ್ತಾರಾತ್ರಿಕವ ಪಿಡಿದು ಬೆಳಗಿ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೧೩–೪೦). [ಸಂ.]

ಆರಾತ್ರಿಕಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಆರತಿಯೆತ್ತುವ ಕೆಲಸ; ಆರತಿಯೆತ್ತುವುದು : "ನೀರಾಜಿಸು – ಆರಾತ್ರಿಕಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಶಮುಧಾ). [ಆರಾತ್ರಿಕ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಆರಾಧಕ (ನಾ). ಪೂಜೆಮಾಡುವವನು; ಅರ್ಚಕ : ಮತ್ತಮಾ ವನಂ ಆರಾಧಕನಂತಕ್ಷಮಾಲಾಗಣಿತ ಜಪೋಪೇತಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೫೨ ವ) ; ಚರಲಿಂಗ ನಿತ್ಯಾರಾಧಕರು . . . ತಾವು ಪ್ರವರ್ತಿಸಲು (ಬಸವು. ೬೧–೨). [ಸಂ.]

ಆರಾಧಕಿ (ನಾ). ಪೂಜೆಮಾಡುವವಳು; ಅರ್ಚಿಸುವವಳು : ಗೌರೀಪದಾಂಬುಜಾರಾಧಕೀ (ಎಇ. XXVIII, ೫–೪೨ ; 1082). [ಸಂ. ಆರಾಧಕೀ]

ಆರಾಧನ (ನಾ). **೧.** ಪೂಜೆ; ಉಪಾಸನೆ. **೨.** ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವುದು; ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವುದು. **೩.** ಸೇವೆ : "ವರಿವಸ್ಯಾ . . . ಆರಾಧನಃ, ಉಪಚಾರಃ – ಈ ೧೧ ಬೆಸಕೆಯ್ವುದರ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨೧–೧೨೯); "ಆರಾಧನಂ . . . ಉಪಚಾರಂ ಪ್ರಸಾದನಮುಪಾಸ್ತಿ ಪರಿಚರ್ಯಮೆನೆ ಸೇವೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮–೨೭). **೪.** ಸಾಧನೆ. **೫.** ಸಿದ್ಧಿ. [ಸಂ.]

ಆರಾಧನೆ (ನಾ). **೧.** ಸೇವೆ; ಪೂಜೆ; ಆದರಣೆ : ಅನುನಯಂ ಮಿಗೆ ಜಂಗಮಾರಾಧನೆಗಳಂ ಭಯಭಕ್ತಿಯಲಿ ಮಾಡೆನೆ (ಬಸವು. ೪೪–೧೪) ; ಸತ್ಯದ ಆರಾಧನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸೌಂದರ್ಯದ ಸವಿಯನ್ನು ಯಾರೂ ಅನುಭವಿಸಲಾರರು (ಶಕ್ತಿವಿ.೧); ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ ಆರಾಧನೆಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲಂಥ ಮನುಷ್ಯ (ಬೆತಂಬಾ. ೫೫). **೨.** ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ ಪುಣ್ಯತಿಥಿಯ ಆಚರಣೆ, —ಸಮಾರಂಭ : ಮುರಗಿಸ್ವಾಮಿಗಳ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಆರಾಧನೆ (ರೂಢಿ). **೩.** [ಜೈನ] ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನ, ಸಮ್ಯಜ್ಞಾನ, ಸಮ್ಯಕ್ಚಾರಿತ್ರ, ಸಮ್ಯಕ್ತಪಸ್ಸು ಎಂಬ ನಾಲ್ಕನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು : ಶ್ರೀಗನ್ತಿಯರ್ . . . ಕಟ್ವಪ್ಪಿನುಳ್ ತೊಱದಾರಾಧನೆ ನೋನ್ತು ತೀರ್ತ್ಥಗಿರಿ ಮೇಲ್ ಸ್ವರ್ಗಾಲಯಕ್ಕೇಱಿದಾರ್ (ಎಕ. II, ೭೬–೨ ; 700) ; ಮಹಾನುಭಾವನಾ ಮಹೋಪಸರ್ಗಮನಶ್ರಮದಿಂ ಸೈರಿಸಿ ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನ ಜ್ಞಾನ ಚಾರಿತ್ರ ತಪಸಾಂ ಸ್ವೀಕರಣಮಾರಾಧನಾನಾಮಮೆಂಬ ಚತುರ್ವಿಧಾರಾಧನೆಗಳನಾರಾಧಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೪೧). [ಸಂ. ಆರಾಧನಾ]

ಆರಾಧಿಸು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಪೂಜಿಸು ; ಮೆಚ್ಚಿಸು ; ಓಲೈಸು : ಮೊಗಮಂ ತಾವರೆ ಕಣ್ಣನುತ್ಪಳದಳಂ ಧಮ್ಮಿಲ್ಲಮಂ ಸೋಗೆ . . . ದಂತಾಳಿಯಂ ಮುತ್ತು ಕೈಮುಗಿದಾರಾಧಿಸಿ ಪೋಲ್ತುವೆನ್ನದೆ ಸರೋಜಾತಾದಿ ನಿಸ್ಸಾರವಸ್ತುಗಳೊಳ್ ಪೋಲಿಸುವಂತುಟೇಂ ಮರುಳನೇ ರೂಪಂ ವಿಚಿತ್ರಾಂಗಿಯಾ (ಆದಿಪು. ೬–೮೫) ; ಕುಲಾಚಾರದಿಂ ನಡೆದು ವರಮುನಿಜನವನಾರಾಧಿಸಿ (ಹಚಕಾ. ೬–೫೨) ; ವರಂಬಡೆವನ್ನಮಾರಾಧಿಸಿದಂ (ಶಮುದ. ೨೪೨ ಪ್ರಯೋ) ; ಭಕ್ತಿಯೊಳೆನ್ನನಾರಾಧಿಸಿ ನಾಲ್ವಗೆ ಮುಕ್ತಿಯ ಪಡೆದವನಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೩೫–೬೧). **೨.** ಸಾಧಿಸು : ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟು ಅಭಿಮಾನವಿದ್ದರೆ ನೀನು ನಿನ್ನ ಕಲೆಯನ್ನೇ ಆರಾಧಿಸು (ರಂಗರೂ. ೧೦೦). **೩.** ಕಾಪಾಡು ; ರಕ್ಷಿಸು : ಈ ದೇಹಮನತಿಪ್ರಯತ್ನದಿನಾರಾಧಿಸುತ್ತಿರ್ಪುದೆಂದು ನುಡಿದು (ಕಾದಂಉ. ೬೦೫). [ಆರಾಧನ + –ಇಸು$_3$]

ಆರಾಧ್ಯ (ಗು). **೧.** ಪೂಜ್ಯನಾದ ; ಸೇವೆಗೆ ಅರ್ಹನಾದ; ಓಲೈಸಬೇಕಾದ ; ಸಂತೋಷಪಡಿಸಬೇಕಾದ : ನೀನೆ ಭುವನಕ್ಕಾರಾಧ್ಯನೈ (ಆದಿಪು. ೧೧–೯೮) ; ಭುವನಕ್ಕಾರಾಧ್ಯನೆಂಬೀ ನೆಗಟ್ದ ಬಿರುದಿನಂಕಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂದದಿಂ (ಗದಾಯು. ೨–೩೦). (ನಾ). **೨.** ಶೈವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ. ℙ ಇವರು ಶಿವದಾರ ಜನಿವಾರ ಎರಡನ್ನೂ ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ. [ಸಂ.]

ಆರಾಧ್ಯೆ (ನಾ). ಪೂಜ್ಯಳು ; ಸೇವ್ಯಳು : ವಿಶ್ವಾರಾಧ್ಯೆ ಕಾರುಣ್ಯದ ನೆಲೆಮನೆ ಶರ್ವಾಣಿ (ಗಿರಿಕ. ೮–೧೩). [ಸಂ. ಆರಾಧ್ಯಾ]

ಆರಾನುಂ (ಅ). ಯಾರಾದರೂ : ಆರಾನುಂ ಬಟ್ಟೆವೋಪರ್ ಬೀಡಂ ಬಿಟ್ಟಿರ್ದರ್ ನಿಱಿಸುವರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೯–೪) ; ಇದಕ್ಕಾರಾನುಂ ಪ್ರತಿಬಂಧಕರಾಗಿ ಕಿಡಿಸಿದರಪ್ಪಡೆ (ಕಇಅ. ೩೬–೪೯–೨೦ ; 1134). [ಆರ್$_5$ (< ಆವುದು) + ಅನುಂ]

ಆರಾಭಾರ 'ಆರಭಾರ' ನೋ.

ಆರಾಮ$_1$ (ನಾ). **೧.** ಸುಖಕರವಾದುದು; ರಮ್ಯವಾದುದು : ಪ್ರೋದ್ಯತ್ತರಂಗೋಚ್ಚರದಮರನದೀಶೀಕರೋದಾರತಾರಾರಾಮಂ . . . ಚಂದ್ರಂ . . . ಆನಂದಮಂ ಮಾಡುಗೆಂದುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧) ; ದಳಿತಾಬ್ಜಪ್ರಸರಂ ಸರಂ ಕುಸುಮಮಾಳಾರಾಮಮಾರಾಮಂ (ಜಗವಿ. ೨–೨). **೨.** ಉದ್ಯಾನವನ ; ತೋಟ : "ಆರಾಮಃ, ಉಪವನಃ – ಈ ೨ ಆರವೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೫–೫೯) ; ಕುಸುಮಮಾಳಾರಾಮಮಾರಾಮಂ (ಜಗವಿ. ೨–೨). **೩.** "ಗೋಣಿ ; ಕಾಡುಗೋಳಿಯ ಸೊಪ್ಪು" (ಒಷಧಿ. ೧೩). [ಸಂ.]

ಆರಾಮ$_2$, ಆರಾಮು (ನಾ). **೧.** ವಿಶ್ರಾಂತಿ ; ವಿರಾಮ. 'ಆರಾಮ ಕುರ್ಚಿ' ಪರಾ. **೨.** ಸ್ವಸ್ಥತೆ; ಆರೋಗ್ಯ : ಆ ದಿವಸವೇ ಜ್ವರ ಬಂದುವು. ನಿನ್ನೆಯಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಆರಾಮಾಗಿದ್ದೇನೆ (ಕೊತಕಾ. ೪೬) ; ನಿನ್ನೆ ಸಂಜೆತನಕ ಆರಾಮಿದ್ದ (ಗಂಗಾಸಾ. ೪) ; ನನ್ನ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಆರಾಮಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಆರಾಮು** : **೧.** ಸ್ವಲ್ಪ ಆರಾಮು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಿರಿ (ನಾಪೋಲೀ. ೨೬೪). **೨.** ಅನಂತನ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಆರಾಮು ಕೂಡ ಇದ್ದಿರಲಿಲ್ಲ (ಜೀದಾನ. ೮೭). [←ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಆರಾಮ್. / ಸಂ. ಆರಾಮ]

ಆರಾಮುಕುರ್ಚಿ (ನಾ). ಸುಖವಾಗಿ ಒರಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ಕುರ್ಚಿ; ಸುಖಾಸನ; ಈ ಸಿ ಚೇ ರ್: ಸುಂದರ ರಮಣಿಯೊಬ್ಬಳು ಆಧುನಿಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡವಳಾಗಿ ಆರಾಮು ಕುರ್ಚಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿದ್ದಳು (ಸುಂದರಿ. ೧). [ಆರಾಮು₂+ ಕುರ್ಚಿ]

ಆರಾಮಶೀತಲ (ಗು). ೧. ಉಪವನದಂತೆ ತಂಪಾದ. (ನಾ). ೨. ಕೊಡಸಾಲೆ ಗಿಡ; "ಕೊಡಸಾಲೆ" (ಔಷಧಿ. ೧೩).
[ಆರಾಮ₁ + ಶೀತಲ]

ಆರಾಮು 'ಆರಾಮ₂' ನೋ.

ಆರಾಮೆ 'ಆರವೆ' ನೋ.

ಆರಾಲಿಕ, ಆರಾಳಿಕ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯವನು; ಬಾಣಸಿಗ. **ಆರಾಳಿಕ:** "ಆರಾಳಿಕಃ, ಸೂಪಕಾರಃ, ಸೂದಃ, ವಲ್ಲವಃ – ಈ ೪ ಬಾಣಸಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೧–೨೭೭). [ಸಂ.]

ಆರಾವ (ನಾ). ಧ್ವನಿ; ಶಬ್ದ: ಲಯಕ್ಷುಭಿತ ಜಲನಿಧಿ ನಿನಾದಮನಭಿನಯಿಸಿದುದೊಗೆದು ನೆಗೆದ ಸಮರಾರಾವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೩೪); ಭಾಪು ಹರಿದೇವ ಮಧುರಾರಾವ ಭಾಪು (ಪದ್ಮರಾ. ೫–೧೯). [ಸಂ.]

ಆರಾಳಿಕ 'ಆರಾಲಿಕ' ನೋ.

ಆರಾಳು (ನಾ). (?): ಆನೇ ಮೇಲ್ಬರುವಾ ಅರಸಾನಾ ನೋಡೀರಿ ಆರಾಳಿಗಿಂತಾ ಚಲುವಾನಾ (ಹುಟ್ಟಪ. ೧೫೦). [?]

ಆರಿ 'ಆಲಿ₁' ನೋ.

ಆರಿಂದ, ಆರಿದ (ನಾ). ಒಂದು ಕುಲದ ಹೆಸರು: ಇನ್ತು ನೆಗರ್ತೆಗೆ ನೆಲೆಯಾದೆಜುವಗ್ಗಾರ್ವುಣ್ಣುಗಳೊಳಗಾರಿಂದರ ಕುಲಕ್ಕೆ ತಿ ಲ ಕ ನೆ ನಿ ಸಿ (ಕಇ. I, ೨೪–೩೩; 1148). **ಆರಿದ:** ವಾಇಲೆಯ ಗಾಮನಾರಿದರ ಪೊಲೆಯಮ್ಮ ಗಾಮಿಗರವರಿಂ ಬಱಿಕವರ ಮಗನ್ ರಾಜಪುಲಿ ಕುಲ ಮುದ್ದನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೯–೨; 800 ?). [< ಸಂ. ಹಾರೀತ]

ಆರಿಕಲ್ಲು 'ಅಲಿಕಲ್' ನೋ.

ಆರಿಕೆ (ನಾ). ಜೈನಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ; ಕಂತಿ: ಪೃಥಿವೀತಿಳಕೆ ಸುಮತಿಯೆಂಬಾರಿಕೆಯ ಸಾರೆ ದೀಕ್ಷೆಗೊಂಡು ಪೋಗೆಯುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ.೧೨–೧೧೭ ವ); ನಾರಿಯರನು ನಂಬಿ ಹರಣದಾಶೆಯ ಬಿಟ್ಟಾರಿಕೆಯೊಡಮೆಯ ಕದ್ದು ನಾರಕಗತಿಗೆಯ್ದಬೇಡ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೪–೭೦); ನಿರುಪಮಮಪ್ಪ ಪ್ರಸಂಗದೊಳಿರ್ದಳಾ ತರುಣಿಯಾರಿಕೆಯರ ಕೂಡೆ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೨೪–೨೪).
[< ಸಂ. ಆರ್ಯಿಕಾ]

ಆರಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಾಗಿ ಇರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸಾಲಾಗಿರಿಸು (?): ತಳರ್ವ ತರಳಲೋಚನೆಯ ಪಾದಪಲ್ಲವದ ಕೆಂ ಪಿ ನ ಸೊಂಪು ಪೂಗತರುನಿಕರದ ಸಾಲ್ಗಳೆಡೆಯೆಡೆಯೊಳ್ ಬಯಲ್ದಾವರೆಯ ಬನಮಂ ಪ ಡೆ ಯೆ ಯು ೦ ನಖಮಯೂಖಪ್ರಭಾಪ್ರಸರಂ ನಾಳಿಕೇರಮಾಳಿಕಾ ಮಾರ್ಗದೊಳ್ ತಾವರೆಗಳನಾರಿಗೊಳಿಸೆಯುಂ (ಅಸಂಪು. ೭–೧೧ ವ).
[ಆರಿ₀ (< ಅಲಿ₄) + ಕೊಳ್₁ + –ಇಸು₃]

ಆರಿದ 'ಆರಿಂದ' ನೋ.

ಆರಿದಗೋತ್ರಜ (ನಾ). ಹಾರೀತಗೋತ್ರದವನು: ಸಾಸಿರ್ವರುಂ ಅಜುನೂರ್ವರುಂ ಸಹಿತಂ ತಮ್ಮ ಪ್ರಸಾದಪರನಪ್ಪೊನ್ಗೆ ಆರಿದಗೋತ್ರಜನ್ಗೆ ಸಿಂಗಿತಲೆ ಫಣ್ಯಾರನ್ಗೆ ಕಾಸಂಪಳ್ಳಿಯಾ ಸಮಭಾಗಮಾನ್ . . . ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಇ. XXI, ೨೯–೭; 8ನೆಯ ಶತ). [ಆರಿದ (< ಆರಿಂದ) + ಗೋತ್ರಜ]

ಆರಿದಾಳ್ಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಮುದುಕೊಙ್ಗುಣಿಯದಿಯರೆಸರ್ ಆರಿದಾಳ್ಕೆ ಎೞ್ಪತ್ತುಮಾಂ ತಭ್ಭೂಮಿ ವ್ರಿತ್ತಿಯಾಳುತ್ತಮಿಬ್ಬು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೪–೧೭; 750). [?]

ಆರಿದ್ರ 'ಆರಿದ್ರೆ' ನೋ.

ಆರಿದ್ರಪುಳು (ನಾ). ಆರಿದ್ರೆಮಳೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು. [ಆರಿದ್ರ (< ಆರಿದ್ರೆ) + ಪುಳು (< ಪುೞು)]

ಆರಿದ್ರೆ, ಆದ್ರೆ₁, ಆರಿದ್ರ, ಆರ್ತಿ₁ (ನಾ). ೧. ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರ ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಆರನೆಯದು. ೨. ಆರಿದ್ರ ನಕ್ಷತ್ರದ ಹೆಸರಿನ ಮಳೆ: ಆರಿದ್ರೆ ಮಳೆ ಗುಡುಗಿದರೆ ಆರು ಮಳೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ); ಆರಿದ್ರೆ ಬಂದರೆ ದಾರಿದ್ರ್ಯವಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ); ಆರಿದ್ರೆ ಮಳೆಗೆ ಆದಷ್ಟು ಬಿತ್ತು (ಗಾದೆ). **ಆದ್ರೆ₁**: ೧. ಪುನರ್ವಸುವಶ್ವಿನಿಯಾದ್ರೆ ವರುಣಮೆಂಬಿವಱೊಳ್ ತಾನ ಸುರೇಜ್ಯಂ ನಿಲೆ ತಾಂ ಮಾಡಿಸುವುದು ತದ್ದಿನ ದೊಳಖಿಳ ದೇವಾಲಯಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೩–೫). **ಆರಿದ್ರ**: ೨. ಆದರೆ ಆರಿದ್ರ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ದರಿದ್ರ (ಗಾದೆ). **ಆರ್ತಿ₁**: ೨. ಅ[ಆ]ರ್ತಿಯ ಪೂರ್ವಾತ್ರಯದೊಳ್ ಹತ್ತಿಯುಮಂ ಶತವಿಶಾಖೆಯೊಳ್ (ನೀನೆಂದುಂ) ಬಿತ್ತುಗೆ ಫಲವಂ ಬೆಳಸಂ ಅ[ಆ]ರ್ತಿಯೊಳಂ ಬಿತ್ತುಯೆಲೆಯ(ನು) ಉತ್ತರೆಯೊಳಗಂ (ಅ ಟ್ಟ ಮ. ೯–೧೦). [< ಸಂ. ಆರ್ದ್ರಾ]

ಆರಿನಿಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಪ್ರತಿ ರೈತನೂ ಹೊಂದಿರುವ ನೇಗಿಲುಗಳ ಲೆಕ್ಕವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪಟ್ಟಿ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೪೦). [ಆರಿನಿ ? + ಪಟ್ಟಿ]

ಆರಿಪುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ತಾಯೂರ ಇಗ್ಗಲಿಯ ಆರಿಪುರ ಮೂಜೂರ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯–೧೯; 915).
[ಆರಿ ? + ಪುರ₁]

ಆರಿಯ, ಆರ್ಯ, ಆರೆಯ (ನಾ). ೧. ಆರ್ಯ; ಯೋಗ್ಯ (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೬೮ ೩). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿ ಅಥವಾ ಕುಲದ ಹೆಸರು: ಪಟ್ಟವಾಲರು ಗಳಿಗೆ ಗ ೩ ಆರಿಯರು ತೆರುವ ಗ ೮ (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೨೯೮–೭೩; 1278); ಸಿಂಘಣದೇವಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರಲಾತನ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿ ಆರಿಯ ಮಲಿಸೆಟ್ಟಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೬೯–೮; 1330); ಆರಿಯದ ದಳವಾಯ ಕೊಚರಸನು ಎತ್ತಿಬಂದು ಎಣಿಕಲನು ಇಱಿದು (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೪೮–೧; ?). ೩. (ಕ ರ್ನಾ ಟ ಕ ದ ಲ್ಲಿ ರು ವ) ಮರಾಠಾ ಜನಾಂಗ: ಲಾಳರಾವುತರಾರಿಯ ರಾವುತರು ಕೈಮೇಳದ ಕನ್ನೋಜಿಗಳು (ಕು ರಾ ಸಾ ೦ . ೧೧–೨೪); "ಆರ್ಯರು ಹಟ್ಟಕಾರರ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಮದುವೆಯಾದುದರಿಂದಾಗಲೀ ಹಟ್ಟಕಾರರು ಆರ್ಯರ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಕೈಹಿಡಿಯುವುದರಿಂದಾಗಲೀ ಹುಟ್ಟಿದ ಸಂತತಿಯಿಂದಲೇ ಮುಂದೆ ಆರಿಯರೆಂಬ ಜನವು ನಿರ್ಮಾಣವಾಯಿತು" (ಕಂನಾಡ ಕತೆ) (ತುಳುನಾ. ೪೭). **ಆರ್ಯ₅**: ೩. ಒಂದು ಕಡೆಯೊಳ್ ಮೊರಸರೊಂದೆಡೆಯೊಳಾರೆಯರ ಬೃಂದಮಳವಿಂ ಸಂದಣಿಸಿ ಕಾಳಗಕೆ ಮುಂದುವರಿವನ್ನಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧–೨೧); ಆರೆಯರ ಮೂಲಮುಮನಾ ರಾಮರಾಜನಂ ಪಿಡಿಯಲ್ಕೆದಿದ ತುರುಷ್ಕರ ಮೂಲ ಮುಮಂ . . . ಬಿತ್ತರಿಪೆಂ (ಕೆಳನೃ. ೯–೧೮ ವ). **ಆರೆಯ** ೩. (ಕಿ).
[ಪ್ರಾ. ಆರಿಯ < ಸಂ. ಆರ್ಯ. / ತೆಲು. ಮರಾ. ಅರೆ]

ಆರಿಯಬಳಿ (ನಾ). ವೈಶ್ಯವಂಶ (?): ಹರವರಿಯ ಗಡಿಯಿಂದಂ ಮೂಡಲು ... ಆರಿಯಬಳಿಯರ ಗಡಿಯಿಂದಂ ಪಡುವಲು ತೆಂಕಲು ಗೊಜರಡೆಯ ಬಳಿಯ ದೇವರು ಸೆಟಿಯ ಗಡಿಯಿಂ ಆರಿಯ ಬಳಿಯವರ ಗಡಿಯಿಂ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೨೪–೧೫; 1401). [ಆರಿಯ + ಬಳಿ₂ (< ಬೞಿ₃)]

ಆರಿಸು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಯು; (ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು) ಬೇರ್ಪಡಿಸು: ಅದನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ತಂದು ಆರಿಸಿ ಕಾಳು ಬೇರೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೭). ೨. ಶೇಖರಿಸು; ಸಂಗ್ರಹಿಸು; ಹುಡುಕಿ ತೆಗೆ: "ವರಿಸು – ಆರಿಸಿ ಮದುವೆಯಾಗು" (ಗಂಗಾಮು. ೨೮೨); ಅಡುಗೆಯ ಮನೆಯ ಸಲಕರಣೆಗಳನ್ನು ಆರಿಸುವಾಗ ಕೆಳಗಿನ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು (ಅಡುಸೌ. ೩೨). ೩. (ಮತದಾನದಿಂದ) ಚುನಾಯಿಸು: ಅವರನ್ನು ವಿಧಾನಸಭೆಗೆ ಆರಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಆರ್ ? + –ಇಸು₁]

ಆರಿಸು$_2$ 'ಆಱಿಸು' ನೋ.
ಆರು$_1$ 'ಆರ್$_1$' ನೋ.
ಆರು$_2$ 'ಆರ್$_2$' ನೋ.
ಆರು$_3$ 'ಆಱ್' ನೋ.
ಆರು$_4$ 'ಆಱು$_2$' ನೋ.
ಆರು$_5$ 'ಆರ್$_4$' ನೋ.
ಆರು$_6$ 'ಆಱು$_3$' ನೋ.
ಆರು$_7$ (ನಾ). ೧. ಹಂದಿ. ೨. ನಳ್ಳಿ; ಏಡಿ. ೩. ಪಾತ್ರೆ; ಗಡಿಗೆ. [ಸಂ.]
ಆರು$_8$ 'ಆವುದು' ಪರಾ.
ಆರುಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಉಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೇಗಿಲಿಗೆ ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ಹೂಡು; ಬೇಸಾಯಕ್ಕೆ ತೊಡಗು: ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿದ್ದ ಸೋಮೇಶ್ವರಹೊಲದಲ್ಲೇ ನೇಗಿಲು ಹೂಡಿ ಆರುಕಟ್ಟಿ ವರಸೆ ವರಸೆಯಾಗಿ ನಿಂತರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೬೧). [ಆರು$_5$ (< ಆರ್$_4$) + ಕಟ್ಟು$_{11}$]
ಆರುಕಾರು, ಆರುಕೋರು (ನಾ). ನೇಗಿಲು ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಸಲಕರಣೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಆರುಕೋರು** (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೮).
[ಆರು$_5$ (< ಆರ್$_4$) + ಕಾರು$_4$ (< ಕಾಱು$_3$)]
ಆರುಕೆಲಸ 'ಆರುಗೆಲಸ' ನೋ.
ಆರುಕೋರು 'ಆರುಕಾರು' ನೋ.
ಆರುಗಾಲ (ನಾ). ಆರು ಋತುಗಳು: ಆರುಗಾಲ ಮಳೆ ಹೊಯ್ದರೂ ಮುತ್ತುಗಕ್ಕೆ ಮೂರೇ ಎಲೆ (ಗಾದೆ).
[ಆರು$_6$ (< ಆಱು$_3$) + ಕಾಲ$_1$]
ಆರುಗೆಲಸ, ಆರುಕೆಲಸ (ನಾ). ವ್ಯವಸಾಯದ ಕೆಲಸ; ಉಳುಮೆ; ಆರಂಬ: ರೈತರಿಗೆ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ವೇಳೆಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಆರುಗೆಲಸ ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). **ಆರುಕೆಲಸ**: ಆ ದಿನ ಹೊತ್ತಾರೆ (ಬೆಳಿಗ್ಗೆ) ನಾವು ಆರುಕೆಲಸ (ಬೇಸಾಯ) ಮಾಡೋದಿಲ್ಲ (ಬೈಸರ್ವೆ. ೧೦೮).
[ಆರು$_5$ (< ಆರ್$_4$) + ಕೆಲಸ]
ಆರುಗೋಲು (ನಾ). "ತೆಪ್ಪ ನಡೆಸುವ ಹುಟ್ಟು" (ನಾಪದ. ಕೋಶ); ಹಾಕೋಕೊಂದಾರುಗೋಲು ನೂಕೋಕೊಂದೂರುಗೋಲು ಬೊಬ್ಬೆ ಹೊಡೆದವೆ ಬಾಳೆಮಿಾನು (ನಾಪದ. ೧೮).
[ಆರು ? + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]
ಆರುಪಾರು 'ಆರಪಾರ' ನೋ.
ಆರುಬಟಿ 'ಆರ್ಭಟಿ' ನೋ.
ಆರುಬಟೆ 'ಆರ್ಭಟೆ' ನೋ.
ಆರುಭಟಿ 'ಆರ್ಭಟಿ' ನೋ.
ಆರುಭಟೆ 'ಆರ್ಭಟೆ' ನೋ.
ಆರುವೊಗ 'ಆರ್ಮೊಗ' ನೋ.
ಆರುವನ್ (ನಾ). ನೇಗಿಲ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ (?): ಕುಂತುರ ಗ್ರಾಮದ ಚತುಸ್ಸೀಮೆವೊಳಗುಳ ಗದೆ ಬೆಜ್ಜಲು ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಕಾಲುವಳಿ ಅರುವನ್ ಮೇಲುವನ್ ಮಗ್ಗ ಮನೆವಣ ಕಾಣಿಕೆ ಬೇಡಿಗೆ... ಸುಂಕ ಮೊದಲಾದ ಸರ್ವ್ವಸ್ವಾಮ್ಯ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೭೦೧–೯; 1512).
[ಆರು$_5$ (< ಆರ್$_4$) + ಪೊನ್ ?]
ಆರುವಾರ, ಆರವಾರ$_2$ (ನಾ). ಸಾಲಕ್ಕಾಗಿ ಮನೆ, ಜಮಿಾನು ಮುಂತಾದ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಭೋಗ್ಯ ಹಾಕುವುದು; ಭೋಗ್ಯ: ಬಡ್ಡಿ ವಾಸಿ ಹೊಂನು ಭತ್ತವನು ಕಾಲಕಾಲಕೆ ನಡೆಸತೀರದೆ ಯಿರಲಾಗಿ ಅರುವಾರವ ಬಿಟ್ಟು ಮುಂದೆ ನಡಸುವಂತಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೦–೧೩; 1465); ನರಸಸೆಟ್ಟಿಯ ತಂಮನ ಮಗ ಗೋವಿಂದಸೆಟ್ಟಿ ಆರುವಾರವ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಗೆದೆಯಿಂದ ಬಹ (ಕಇ. III–i, ೭–೨೫; 1527); ಅರುವಾರದ ಬಾಳುಗಳ ಅರ್ಥ ಬಂದರೆ ಪಡುವ ಕೇರಿಯ ಹಲರು ಸೆಟ್ಟಿಕಾಜರೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೩೨–೨೫; 1548). **ಆರುವಾರ$_2$** (ಕಿ). 'ಅರುವಾರ' ಪರಾ. [← ತುಳು. ಅರವಾರ]
ಆರುವಾರಿ (ನಾ). ಜಮಿಾನನ್ನು ಭೋಗ್ಯ ಅಥವಾ ಆಧಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವವನು: ಹೊಂನ ಕೊಟ್ಟು ಅರುವಾರವ ಬರಸಿ... ಆ ಅರುವಾರಿಗಳ ಬಾಳಿಸುವರು ನಿವೆ ಕರ್ತೃರಲ್ಲದ ಆ ಅರುವಾರಿಗಳ (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಕಾರ್ಕಲ್. ೪೮೨–೧೮; 1391). [ಅರುವಾರ + -ಇ$_2$]
ಆರುವೆ 'ಆರವೆ' ನೋ.
ಆರುಷಣ (ನಾ). ಕೊತ್ತಂಬರಿ ಬೀಜ; ಧನಿಯಾ: "ಧಾನ್ಯಕವದಾರುಷಣಮೆನಲು ಕೊತ್ತೊಂಬರಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೧–೩೫). [ಸಂ.]
ಆರುಷ್ಕರ (ಗು). ಗೇರಿನ; ಗೇರುಬೀಜದ. 'ಆರುಷ್ಕರದ್ರವ' ಪರಾ.
[ಸಂ.]
ಆರುಷ್ಕರದ್ರವ (ನಾ). ಗೇರುಬೀಜದ ಸಾರ; ಗೇರೆಣ್ಣೆ: ಅಕ್ರಂದತ್ಸ್ವರಪರಿಗತರ್ ಸೈರಿಸಲಾಜದೆ ತಡತಡಿಸಿ ಪರಿತಂದತಿದ್ರುತಪ್ರವಾಹದಿನಾರುಷ್ಕರದ್ರವಾವರ್ತಗರ್ತಗಂಭೀರೆಯಂ... ಭಯಂಕರೆಯಂ ... ವೈತರಣಿಯಂ ಪೊಕ್ಕಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೫–೮೭ ವ). [ಆರುಷ್ಕರ + ದ್ರವ]
ಆರುಹ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಕಿರುಚುವುದು (ಕಿ). 'ಬಾಯಾರುಹ' ಪರಾ. [ಆರು$_1$ (< ಆರ್$_1$) + -ಹ$_2$]
ಆರುಹತ (ನಾ). ೧. ಜೈನಮತ: ಆರುಹತಮಂ ಬಿಟ್ಟು ಶೈವಧರ್ಮವನೆ ದೃಢದಿಂ ಪಡೆದು (ರೇವಣ. ೪–೧೬). ೨. ಜೈನಮತದವನು; ಜೈನ: ಆರುಹತಂ ಜಿನೇಂದ್ರನಂತಿರ್ದ ಮಹಾನುಭಾವಂ (ಶಮುದ. ೨೪ ಪ್ರಯೋ); ಪ್ರಾಕಟವಿದಂ ಮುನ್ನವಱಿಯಾ ವ್ಯಾಕುಲದ ನಿನ್ನಾರುಹತರಂ ಭೀಕರದೊಳಪಹರಿಸಿದೆಮ್ಮಾದ್ಯರ ಮಹಿಮೆಗಳನು (ಬಸಪು. ೪೯–೨೫).
[< ಸಂ. ಆರ್ಹತ]
ಆರೂಢ (ಗು). ೧. ಏರಿದ; ಹತ್ತಿದ. ೨. ಹೊಂದಿದ; ಪಡೆದ: ಆರೂಢ ನಿಜಮನೋಹಂಕಾರೋತ್ಕರ್ಷಪ್ರಕಾಶಮೂರ್ಜಿತ ಸದಳಂಕಾರಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೯೮); ಆರೂಢಯೌವನೆಯುಂ ಅಂತರ್ನಿಗೂಢಶೋಕೋದ್ರೇಕೆಯುಮಾಗಿರ್ದ ನಿಜ ತನೂಜೆಗೆ ಬಱಿಯನಟ್ಟಿದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೩–೪೬ ವ); ಇಂದ್ರಂ ... ಐರಾವತಾರೂಢಂ ಲೋಕಪಾಲಪುರಸ್ಸರಂ ಮಹಾಯುದ್ಧಂಗೆಯ್ವುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೩೫ ವ). ೩. ಕೈಕೊಂಡ. 'ಆರೂಢತಪ', 'ಆರೂಢಪ್ರತಿಜ್ಞ' ಪರಾ. (ನಾ). ೪. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿ; ಜೀವನ್ಮುಕ್ತ: "ವಿಶ್ವ ವಿಕೃತಿ ತೋಱದೆ ಸಾತ್ವ[ಪಾಠಾಂ. ಅತ್ಮ]ಜ್ಞಾನದಿಂ ಸದ್ಯೋಮುಕ್ತನಪ್ಪಾತನೇ ಆರೂಢನಪ್ಪಂ"(ವಿವೇಕ. ೧೬); ಆರೂಢನಾದ ಮತ್ತೆ ಈ ರೂಢಿಯ ಅವತಾರವ ಹೊಱಲೇಕೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೭–೬೬); ಅತೀತಜ್ಞಾನಿ ಆರೂಢ; ಆರೂಢನನಾರೂ ಅಱಿಯಬಾರದಯ್ಯ (ಅವಚಂ. ೮೧–೩೬೩). ೫. [ಜ್ಯೋತಿ] ವಿಶಿಷ್ಟಕ್ರಮದಿಂದ ಆರೋಪಿತವಾದ ಅಥವಾ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಲಗ್ನ: ಪಾದಚ್ಛಾಯೆಯನಿಟ್ಟು ಜೋಯಿಸದಭಿಪ್ರಾಯಂಗಳಿಂ ಹೋರೆಯಿಂದೋದಿ ಪೃಚ್ಛಕಲಗ್ನದಿಂ ಸರುತದಿಂದಾರೂಢದಿಂ ನೋಡಿದಾಬೋಧಂ ನಚ್ಚಿನ ನಮ್ಮ ಜೋಯಿಸಿಗಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೨೦). ೬. ಕುದುರೆ, ಆನೆ ಮುಂತಾದ ವಾಹನಗಳನ್ನು ವಶಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಂಡು ಸವಾರಿ ಮಾಡುವ ಕ್ರಮ. 'ಆರೂಢಸರ್ವಜ್ಞ' ಪರಾ. [ಸಂ.]
ಆರೂಢಕೋಪ (ನಾ). ಕೋಪಹತ್ತಿದವನು; ರೇಗಿದವನು: ಆರೂಢಕೋಪನುಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರೂಢನುಮಾಗಿ (ಗದಾಯು. ೨–೧ ವ).
[ಆರೂಢ + ಕೋಪ]

ಆರೂಢತಪ (ಗು). ೧. ತಪಸ್ಸಿನ ನೆಲೆಯನ್ನು ಏರಿದ; ತಪಸ್ಸನ್ನು ಕೈಕೊಂಡ. ೨. ಮಾಘಮಾಸವನ್ನು ಹಿಡಿದ. ೧, ೨ : ಅಜಿತಸೇನ ಮಹಾರಾಜಂ . . . ಸಾಯಂತನ ತರಣಿಯಂತೆ ಪರಿಹೃತಾಂಬರನುಂ . . . ಶಿಶಿರಸಮಯದಂತಾರೂಢತಪನುಮಾಗಲೊಡಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೪೧ ವ). [ಸಂ. ಆರೂಢತಪಸ್]

ಆರೂಢಪಥ (ನಾ). ಜೀವನ್ಮುಕ್ತನ ದಾರಿ ; ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿಯ ಬಾಳಿನ ಕ್ರಮ : ಹಿರಿಯ ಯೋಗವೆ ವಿರತಿಪಥ ಆರೂಢಮಾರ್ಗವದು . . . ಅದು ಸುಲಭವಲ್ಲಾರೂಢಪಥವೆಂದಾ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ ೨೩–೩). [ಆರೂಢ + ಪಥ]

ಆರೂಢಪದವಿ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಿದ ನೆಲೆ, —ಸ್ಥಿತಿ : ಕುಲಮದ ಛಲಮದ ವಿದ್ಯಾಮದದವರ ತೋಱದಿರಾ ಅವರ ಆರೂಢಪದವಿಯನೆನಗೆ ತೋಱದಿರಾ (ಅವಚಂ. ೧೦೨–೪೬೪). [ಆರೂಢ + ಪದವಿ]

ಆರೂಢಪ್ರತಿಜ್ಞ (ನಾ). ಶಪಥವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡವನು : ಆರೂಢಪ್ರತಿಜ್ಞನಾಗಿ ನಾಗಪುರಕ್ಕೆ ವಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೫೦ ವ). [ಸಂ. (ಆರೂಢ + ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ + –ಅ$_{7}$)]

ಆರೂಢಯೋಗಿ (ನಾ). ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಯೋಗಿ; ಸಿದ್ಧ ; ಜೀವನ್ಮುಕ್ತ : ಆರು ಹರಿಗುಣನಾಮಕಥನದ ಸಾರಸುಧೆಗೆಱಗದ ವಿರಕ್ತರದಾರು ಪರಮಾರೂಢಯೋಗಿಗಳಿದನು ಸೇವಿಸಲು (ನಿಭಾಗ. ೨–೧–೧೪). [ಸಂ. ಆರೂಢಯೋಗಿನ್]

ಆರೂಢವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಕುದುರೆ, ಆನೆ ಮೊದಲಾದ ವಾಹನಗಳನ್ನು ವಶಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಂಡು ಸವಾರಿಮಾಡುವ ವಿದ್ಯೆ, —ಜ್ಞಾನ: ಅನೇಕಪಂ ಭವದೀಯ ನಗರಿಯಂ ಪುಗುತಂದುದುಮಂ ದೇವರಾರೂಢವಿದ್ಯಾಪ್ರಭಾವದಿಂ ಕಂಭಕ್ಕೆ ತಂದುದುಮನಱಿದೆಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೧೦೨ ವ). [ಆರೂಢ + ವಿದ್ಯೆ]

ಆರೂಢಸರ್ವಜ್ಞ (ನಾ). ಕುದುರೆ, ಆನೆ ಮೊದಲಾದ ವಾಹನಗಳನ್ನು ವಶಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಸವಾರಿಮಾಡುವ ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಣಾತನಾದವನು, —ಬುದ್ಧಿವಂತ ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಪಾಂಬರಂಕುಶನಮ್ಮನಗನ್ಧವಾರಣಂ ಗನ್ಧೇಭವಿದ್ಯಾಧರನಾರೂಢಸರ್ವಜ್ಞನುದಾತ್ತನಾರಾ[ಯ]ಣಂ . . . ಶ್ರೀಮದರಿಕೇಸರಿಯರಸರ್ (ಕಇಅ. ೨೪–೮–೭೫; 9ನೆಯಶತ) ; ಆರೂಢಸರ್ವಜ್ಞನಂ ವೈರಿನರೇಂದ್ರೋದ್ದಾಮದರ್ಪೋದ್ದಳನನನೆ ಕಥಾನಾಯಕಂ ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೧). [ಆರೂಢ + ಸರ್ವಜ್ಞ]

ಆರೂಢಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಜೀವನ್ಮುಕ್ತನ ಸ್ಥಿತಿ; ಸಿದ್ಧನ ಸ್ಥಾನ : ಅಜಗಣ್ಣನ ಐಕ್ಯಸ್ಥಲ ನಿಜಗುಣನ ಆರೂಢಸ್ಥಲ . . . ಇಂತಿವರ ಕರುಣಪ್ರಸಾದವೆನಗಾಯಿತ್ತು (ಮಹಾದೇ. ೭೮–೧೯೭). [ಆರೂಢ + ಸ್ಥಲ]

ಆರೂಢಿದೋಱು (ಕ್ರಿ). ವಿನಯವನ್ನು ತೋರು ; ಸೌಜನ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸು (?) : ನಾರಿಯರೆಲ್ಲರು ಸಿಂಧುದೇವಿಗೆ ಸರಸಾರೂಢಿದೋಱಿ ಮೌಕ್ತಿಕದ ಹಾರ ಮಾಣಿಕ್ಯದುಂಗುರ ಮೊದಲಾದುಪಚಾರವಸ್ತುವ ಕೊಟ್ಟರೊಸೆದು (ಭರಚ. ೩೫–೯೩). [ಆರೂಢಿ + ತೋಱು$_{1}$]

ಆರೂಢೆ (ನಾ). ೧. ಏರಿದವಳು ; ಹತ್ತಿದವಳು : ಮತ್ತೊರ್ವಳತಿಗರ್ವಪರ್ವತಾರೂಢೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೧೬ ವ). ೨. ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದವಳು. [ಸಂ. ಆರೂಢಾ]

ಆರೆ$_{1}$ ‘ಪಾರೆ$_{1}$’ ನೋ.

ಆರೆ$_{2}$ (ನಾ). ದನಕರು, ಕುದುರೆ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಗೊರಸಿನ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬೆರಳಿನಂತೆ ಬೆಳೆದು ಕಾಣುವ ಭಾಗ ; ಕಿರುಗೊರಸು; ಬೆಟ್ಟಗೊಳಗು; ಕೋಳಿಯ ಕಾಲಿನ ಹಿಂಭಾಗದ ಕೊಕ್ಕೆ: ಕೂರ್ಚೆಗಳಾರೆ ಕೋೞಿಯಾರೆವೊಲಿರೆ . . . ವಾಜಿ ಚಿರಾಯು ನಿಶ್ಚಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧–೭೫) ; ಕಿಱುಗೊಳಗಿನ ಆರೆಗಳ್ ಕೂಂದಲ್ ಸಹಿತಮಾಗಿ ಕೋೞಿಯ ಆ[ಆ]ರೆಯ ಮರ್ಯಾದೆಯಲ್ಲಿ ಮೊನೆಯಾಗಿ ಇರುಹ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧–೭೫ ಟೀಕೆ) ; ವಿಸರುಹದಂತೆ ಕೇಸರಮನಾಂತುದು ಮೆಯ್ಗಲಿಯಂತಿರಾರೆ ಕೂರ್ಪೆಸೆದುದು . . . ಪುಂಜನಗ್ಗದ ಸುವಸ್ತುವಿನಂತಿರೆ ತಳ್ತು ಹೇಂಟೆಯೊಳ್ (ಯಶೋಚ. ೩–೭೮).
[ದೇ.॥ ತಮಿ. ಆರ್ = ಚೂಪು ; ಮಲ. ಆರ್ = ಬಿದುರಿನ ಚೂಪಾದ ಕುಡಿ]

ಆರೆ$_{3}$ (ನಾ). ೧. ಚರ್ಮವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ (ಮೋಚಿಯ) ಉಳಿ. ೨. ಸಣ್ಣ ಚೂರಿ; ಕಠಾರಿ. ೩. ಅಂಕುಶ. ‘ಆರೆಕಾಱ’ ಪರಾ. ೪. ಕೋಳಿ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಕೋಳಿಗಳ ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಸಣ್ಣ ಕತ್ತಿ : ಗಱಿಯ ಫಕಫಕರವಂ ಬಾಯಱಿಚುವ ಕೆಕೆಕೆಂಬ ನಾದವಾರಿ[ರೆ]ಗಳೋರಂತುಱಿತಾಗಲ್ಪೆಱಕೆನುತುಮೆ ಬಿಱುದನಿಗೆಯ್ಯಲ್ಕೆ ನೆಗೆದು ತಾಗಿದುವಾಗಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨–೧೧೫) ; ಮಸೆಮುಸೆದಾರೆಗಳಂ ಕ[ಕು]ಡಿಯಿಸಿ ನೀರಂ ಕಿವಿಯ ಗಱಿಯ ಮಡೆಯಂ ಪೆಱಸಾರಿಸಿ ಬಿಡೆ ಕೋೞಿಗಳೆರಡುಂ . . . ಕಾದುತ್ತಿರೆಯುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨–೧೧೬). [ಸಂ. ಆರಾ]

ಆರೆ$_{4}$ (ನಾ). ೧. ಗಾಡಿಯ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಮರದ ಕಾಲು, —ಕಡ್ಡಿ. ೨. [ಗಣಿತ] ತ್ರಿಜ್ಯ : ವಕ್ರರೇಖೆಯ ಗುಣವನ್ನೂ, ಅದರ ಎರಡು ತ್ರಿಜ್ಯ ಅಥವಾ ಆರೆಗಳ (radii vectors) ನಡುವೆ ಇರುವ ಕ್ಷೇತ್ರಫಲವನ್ನೂ ಆರ್ಕಿಮಿಡೀಸನು ಕಂಡುಹಿಡಿದನು (ಗಣಿಚ. ೩೮). [ಸಂ. ಆರ]

ಆರೆ$_{5}$ ‘ಆರಿಯ’ ನೋ.

ಆರೆಕಾರ (ನಾ). ಮರಾಠೆಯವನು (*).
[ಆರೆ$_{5}$ (< ಆರಿಯ) + –ಕಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಆರೆಕಾಱ, ಆರೆಗಾಱ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಆರೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಿಂತಿರುವ ಕಾವಲುಗಾರ; “ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥ, ಭಟಶ್ರೇಷ್ಠ, ಪರಿಕಾರ, ಕಾವಭಟ, ಅಂಗರಕ್ಷಕ” (ಪ್ರಭಣ್ಣ) : ನಡೆದೆಳ್ತಂದತ್ತು ಕಣ್ಗಂ ಪುಱಿ ಮೊಗವಡದಾಟೋಪಮಂ ಬೀಱಿ ಪಕ್ಕಂಬಿಡಿದಳ್ಕುತ್ತಾರೆಕಾಱರ್ ಬರೆ ಭರವಶದಿಂ ಮೇಗಣಾರೋಹಕರ್ ಬಾಯ್ವಿಡೆ (ಜಗವಿ. ೧೫–೭೯) ; ಪಟ್ಟದಾನೆ . . . ಆಳವಿಗೆ ಬಂದಾರೆಕಾಱರನರೆದು ಸಣ್ಣಿಸುತಂ (ಬಾಹುರ. ೧೮೧–೩) ; ಮಾವಂತರಂ ಮುಱಿದಿಕ್ಕುತುಂ ಆ[ಪಾಠಾಂ. ಹಾ]ರೆಕಾಱರನರೆದು ಸಣ್ಣಿಸುತ್ತುಂ (ನಂಬಿರ. ೨–೨೩) ; ಬೊಬ್ಬೆಗುಡುವಾರೆಕಾಱರ ಘುಳುಘುಳಿಸುವ ವೀರವೃಂದದ (ಗಿರಿಕ. ೬–೫೫ವ) ; ಪಾರೈಸುವಾರೆಕಾಱರ ನೆರವಿಗಳಂ ಕೈಸನ್ನೆಯಿಂ ನಿವಾರಿಸುತ್ತುಂ (ಅನಂಪು. ೨–೨೯ ವ) ; ಮನ್ನಣೆಯ ಮಾವಂತರುಮನಾರೆಕಾಱರುಮಂ ಮಿಱಿ . . . ಗಿಱ್ರನೆಯ್ದುವ ಸೊರ್ಕಾನೆಗಳ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೪) ; ಕಟ್ಟುಪಂಜರದಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಬರುತ್ತಬ್ಬರಿಸುವಾರೆಕಾಱರ ಬೊಬ್ಬೆಗಳಿಗೆ ಬೆಬ್ಬಳಂ ಪೊಗದೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨–೭ ವ) ; ಆರೆಕಾಱರ ಚಿಗುಳಿದುಳಿದು ನರಸಿಂಗಮೊನೆಯರ ಪಟ್ಟದ ಭದ್ರದಂತಿ (ಸೌಂದಪು. ೩–೧೩) ; ನಿಟ್ಟೋಟದಿಂ ಬೀದಿವರಿದಾರೆಕಾಱರನರೆಯುಟ್ಟೆ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ) ; (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೧೦೨ ; ಇಱಿರ. ೧೧೨–೩ ; ವೃಷವಿ. ೨–೬೦ ವ ನೋ). **ಆರೆಗಾಱ** : ಗುಳ ಬಿಗಿದ ಱಿಂಚೆಯ ಮೊಗವರಿಗೆ ಕದಳಿಕೆಯ ಗಳೆನಿಂದ ಸಬಳಿಗರು ಜೋಘ ಸಂಕುಳ ಹೀಲಿದಳೆಸುತ್ತಿದಾರೆಗಾಱ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾರಿಕಾರ]ರು ವೀರಡೌಡೆಗಳುವೆರಸಿ ನಿಂದವು ಕರಿಗಳು (ಸೋಮಚ. ೫–೩೦) ; ಬಱಿಗಾಲೊಳಗಿರಲಾರೆಗಾಱರು ಕಂಡುಱುಬಿ ತಡೆಯಲಂತವರ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೨೦–೫೩).
[ಆರೆ$_{3}$ + –ಕಾಱ]

ಆರೆಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಚೂಪಾದ ಆಯುಧವನ್ನು ತುದಿಗೆ ಅಳವಡಿಸಿದ ಕೋಲು ; ಈಟಿ; ಭಲ್ಲೆಯ : ಆರೆಗಟ್ಟಿಗೆ ಮೊಳೆವಣಿ ಕೂರಂಕುಶ ಸೇರಿ ಬಾಜಿಸುವ ಡಾಡೆಗಳ ಕೂರಾನೆಗಳನೇಱಿ ಮಾವಟಿಗರು ಬಂದರಾರ ಭಟಿಯ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೨೬); ಆರೆ[ಪಾಠಾಂ.ರ]ಗಟ್ಟಿಗೆಗಳ ನಡುವೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಮದವಾರಣದಂತೆ ರಣದೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೩–೯೭). ೨. ಹಾರೆಕೋಲು. [ಆರೆ$_1$ (< ಪಾರೆ$_1$) + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಆರೆಗಾಱಿ ‘ಆರೆಕಾಱಿ’ ನೋ.

ಆರೆಗೊಂಬು (ನಾ). = ಆರೆಗಟ್ಟಿಗೆ ೧ : ಕೋರಕಮೆರಡೆಸೆದೀ ಸಹಕಾರದ ಸೆಳೆಗೊಂಬು ಮಾನಿನೀಮಾನಸ್ತಂಬೇರಮುಮನಳಱಿಪಂಗಜವೀರನ ಪಿಡಿವಾರೆಗೊಂಬೆನಲ್ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬–೨೯).
[ಆರೆ$_1$ (< ಪಾರೆ$_1$) + ಕೊಂಬು$_1$]

ಆರೆಗೋಲು (ನಾ). ಮುಳ್ಳು, ಕುರುಚಲು ಗಿಡಗಳನ್ನು ಸೌದೆಗಾಗಿ ಬಳಸಲು ಚುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೊತ್ತು ತರುವ ಕವಲುಗೋಲು (ದಕ). [ಆರೆ$_1$ (< ಪಾರೆ$_1$) + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಆರೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಕಾಯಿಸಿ ಆರಿಸಿದ ಎಣ್ಣೆ (?) : “ರಾಜ್ಯಪಾಳೋರ ಮಗನಿಗೆ ಆರೆಣ್ಣೆ ತೂರೆಣ್ಣೆ ಆರ್ಮಾನದ ಒಳ್ಳೆಣ್ಣೆ ಪಟ್ಣಪಾಳುವರ ಮಗನೀಗೆ ಹತ್ತೆಣ್ಣೆ ಒತ್ತೆಣ್ಣೆ ಹತ್ತುಮಾನದ ಹರಳೆಣ್ಣೆ – ಹರಳೆಣ್ಣೆ ತಂಪು – ನಿಸ್ತ್ರೀರ ಕೈಯ ಉಗುರೆಣ್ಣೆ” ಒತ್ತುತ್ತಾರೆ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೭೬).
[ಆರು$_4$ + (< ಆಱು$_2$)+ ಎಣ್ಣೆ]

ಆರೆಯ ‘ಆರಿಯ’ ನೋ.

ಆರೈ ‘ಆರಯ್’ ನೋ.

ಆರೈಕೆ ‘ಆರಯ್ಕೆ’ ನೋ.

ಆರೈಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ವಿಚಾರಿಸಿಕೊ; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡು : ವಿಜಯಾರ್ಧಧಾರಿಣೀಧರದಿದಿರಿನೊಳು ಆರೈಕೆಗೊಂಡು ದುಮಾನವ ಹೊಯ್ಸಿದನಾ ರಾಜಸಿಂಹನುಬ್ಬಿನೊಳು (ಭರಚ. ೨೮–೮೬).
[ಆರೈಕೆ (< ಆರಯ್ಕೆ) + ಕೊಳ್$_1$]

ಆರೈಸು$_1$ ‘ಆರೋಗಿಸು’ ನೋ.

ಆರೈಸು$_2$ ‘ಆರಯಿಸು’ ನೋ.

ಆರೊಗಿಸು ‘ಆರೋಗಿಸು’ ನೋ.

ಆರೋಗಣ ‘ಆರೋಗಣೆ’ ನೋ.

ಆರೋಗಣಂಗೆಯ್ ‘ಆರೋಗಣೆಗೆಯ್’ ನೋ.

ಆರೋಗಣೆ, ಆರೋಗಣ (ನಾ). ಊಟ; ಭೋಜನ : ಜ್ಞಾನಾಮೃತ ರಸದಲ್ಲಿ ಓಗರವ ಮಾಡಿ ಆರೋಗಣೆಯ ಮಾಡಿದೆನು (ಅವಚಂ. ೧೨೫–೫೭೦); ಲಿಂಗವಾರೋಗಣೆಯ ಮಾಡಿ ಮಿಕ್ಕುದು ಪ್ರಸಾದವೆ (ದೇದಾವ. ೫೦–೯೯) ; ಅಗ್ಘವಣಿ ಹೂಗಳಂ ಬೇಗಂ ತಂದಂತಂತೆ ಪೂಜೆಗೆಯ್ದಾರೋಗಣೆಗಿತ್ತು (ಬಸರ. ೪–೪೨) ; ಹೆಣನ ಹೋಳಿನ ಸಿಡಿದಡಗು ಡೊಂಕಣೆಯೊಳೆಸೆದುವು ಕಾಲನಾರೋಗಣೆಗೆಮಿಗೆ ಪಡಿಸಣವ ನೋಡದೆ ಮಾಣವೆಂಬಂತೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೪೪) ; ಮನೆಯೊಳು ತೀವಿದ ದಿವ್ಯ ವಸ್ತುಗಳ ದೇವರಾರೋಗಣೆಗೆಂದೆಲ್ಲವ ಭಕ್ತಿಭಾವದಿ ಪರಿಶೋಧಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೮–೧೪). **ಆರೋಗಣ** : ‘ಆರೋಗಣಂಗೆಯ್’ ಪರಾ.
[?. / ತೆಲು. ಆರೋಗಿಂಚು. / ಪ್ರಾ. ಆರೋಗ್ಗ ;
ಹಿಂ. ಆರೋಗನಾ ; ಮರಾ. ಆರೋಗಣೇ ;
ಗುಜ. ಆರೋಗ್ವೂ]

ಆರೋಗಣೆಗೆಯ್, ಆರೋಗಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಊಟಮಾಡು : ನಿಮ್ಮಡಿಗಳೆನ್ನಮೇಲಣ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂ ಮದೀಯ ಗೃಹದೊಳಿಂದಾರೋಗಣೆಗೆಯ್ವುದೆಂದು ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ಯೆ (ವೃಷವಿ. ೧೪–೩೨ ವ). **ಆರೋಗಣಂಗೆಯ್** : ನೀವೀಯೋಗರವು ಶಾಕಂಗಳಾಱದ ಮುನ್ನ . . . ಆರೋಗಣಂಗೆಯ್ದೆಮ್ಮುವಂ ಪೊರೆ (ಬಸಪು. ೨೩–೩೪).
[ಆರೋಗಣೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆರೋಗಿಸು, ಆರೈಸು$_1$, ಆರೊಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಊಟಮಾಡು ; ತಿನ್ನು ; ಸೇವಿಸು : ವೇಳಾತಿಕ್ರಮಮಾದಪುದಾರೋಗಿಸಲ್ಕೇೞಿಮೆಂದು ನುಡಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೬–೨೨) ; ದಿವ್ಯಾಹಾರಂಗಳನಾರೋಗಿಸಿ ಕೆಯ್ಗುಟ್ಟಿಕೊಂಡು ತಂಬುಲಂಗೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೬೭ ವ) ; ಜಠರಾಗ್ನಿನಂದದಂದದಿನರ್ಧಾಹಾರಮನಾರೋಗಿಸುವಾಚಾರದಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೫) ; ಬೀಗಿ ಬೆಳೆದು ನಭಕಡರ್ದೊಡೆ ದೇವರ್ಕಳಾರೋಗಿಪ ಸವಿಗಾಣರ್ ಪೋಗಿ ಮಾಡುವುದೇನೆನುತ ಲಜ್ಜಿಸಿ ತಲೆವಾಗಿದಂತಿಹುದು ರಾಜಾನ್ನ (ಮೋಹತ. ೨–೪೧). **ಆರೈಸು$_1$** : ಬಸವರಾಜಂ ನಲಿದು ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಯನೀಯೆ . . . ಆರೈಸಲಿಕ್ಕುತ್ತುಘೇಚಾಂಗು ಬೊಲ್ಲೆಂದು ಮಾರಾರಿಯಂ ಶಂಭುವಂ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಂದು ತಮ ತಮಗೆ ನೇಮದಿಂದರ್ಪಿಸಲ್ ತೊಡಗಿದರು (ಬಸರ. ೭–೧೨೧) ; ಹಾಲುಂಡೆ ಮೃದುವಾದವೆಲೆ ಲಿಂಗ ಕೊಳ್ಳೆಂದು ಹಾಲನಾರೈಸು ಮತ್ತಾವುದುಂ ಬೇಡೆಂದು (ಬಸರ. ೭–೧೨೬). **ಆರೊಗಿಸು**: ಅಟ್ಟುತ್ತುಂ ಪಸಾಯಂಗಳಂ ಕೆಲಕೆಲ್ಲಂ ಭರತೇಶನಾರೊಗಿಸಿದಂ ಕಲ್ಯಾಣಕಾಹಾರಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೨೭) ; ಆರೊಗಿಸಿದಂ, ಆರೋಗಿಸಿದಂ (ಶಮದ. ೧೧೮ ಪ್ರಯೋ). [ಆರೋಗಣೆ + –ಇಸು$_3$. / ತೆಲು. ಆರಗಿಂಚು]

ಆರೋಗ್ಯ (ನಾ). ೧. ರೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಸ್ವಸ್ಥತೆ; ಸೌಖ್ಯ : ಆಯುರಾರೋಗ್ಯಯುತಸಂಪದಜೀಯವೃದ್ಧಿಯನು . . . ಶ್ರೀಯುಮೇಶ ಕೊಡುತಿರಲು (ಬಸಪು. ೬೧–೮೧). [ಸಂ.]

ಆರೋಗ್ಯಕರ (ಗು). ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವ : ಆರೋಗ್ಯಕರವಾದ ಬದುಕು ಸಾಗಿಸಲು ನಾವು ಈ ಜೀವಿಗಳಿಂದ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವುದು ಅವಶ್ಯ (ಅಡುಸಾ. ೪೮). [ಸಂ.]

ಆರೋಗ್ಯಕಾರಕ (ಗು). = ಆರೋಗ್ಯಕರ : ಎಂಟು ತಾಸು ನಿದ್ದೆ ಮಾಡುವುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಆರೋಗ್ಯಕಾರಕವದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೩೧). [ಸಂ.]

ಆರೋಗ್ಯಕೇಂದ್ರ (ನಾ). ಜನತೆಯ ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಸಂಸ್ಥೆ. [ಆರೋಗ್ಯ + ಕೇಂದ್ರ]

ಆರೋಗ್ಯಗೃಹ (ನಾ). ೧. ಔಷಧಿ ಅಂಗಡಿ. ೨. ಔಷಧಶಾಲೆ; ಆಸ್ಪತ್ರೆ : “ಭೇಷಜನಿವಾಸನೆನಲು ಆರೋಗ್ಯಗೃಹಮಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೫೯–೧೦). [ಆರೋಗ್ಯ + ಗೃಹ]

ಆರೋಗ್ಯಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸ್ವಸ್ಥತೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು ; ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು ; ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಒದಗಿಸು : ಶರೀರವನ್ನು ಆರೋಗ್ಯಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅದು ಅವಶ್ಯಕವದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೨೯). [ಆರೋಗ್ಯ + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಆರೋಗ್ಯಚಕ್ರ (ನಾ). [ಮಂತ್ರಶಾ] ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಬಯಸುವವರು ನಿತ್ಯವೂ ಪೂಜಿಸಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೇಖಾಯಂತ್ರ, —ತಾಯಿತಿ : ಆರೋಗ್ಯಚಕ್ರಮೆಂದೀಯಂತ್ರದ ಹೆಸರು. ಈ ಯಂತ್ರಮಂ ಪ್ರತಿದಿನಂ ಆರಾಧಿಸುವುದು (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೧೦–೪೭).
[ಆರೋಗ್ಯ + ಚಕ್ರ]

ಆರೋಗ್ಯಧಾಮ (ನಾ). ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಹಿತವಾದ ಸ್ಥಳ : ಆರೋಗ್ಯಧಾಮದಲ್ಲಿ ಅವರ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ (ಕ್ರಾಂತಿಕ. ೨೪೩). [ಆರೋಗ್ಯ + ಧಾಮ]

ಆರೋಗ್ಯಭಾಗ್ಯ (ನಾ). ಆರೋಗ್ಯದ ಸಂಪತ್ತು ; ರೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವ ಭಾಗ್ಯ : ಭಗವಂತನು ತಮಗೆ ಆರೋಗ್ಯಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಕರುಣಿಸಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇವೆ (ರೂಢಿ). [ಆರೋಗ್ಯ + ಭಾಗ್ಯ]

ಆರೋಗ್ಯಮಣಿ (ನಾ). ಅಭಿಷೇಕಮಾಡಿ, ಆ ತೀರ್ಥವನ್ನು ಸೇವಿಸುವುದರಿಂದ ರೋಗವನ್ನು ಪರಿಹಾರಮಾಡುವ ಒಂದು ಮಣಿ: ಅಭಿಷೇಕಗೊಳಿಸಿದ ತೀರ್ಥಸೇವನದಿಂ ರೋಗನಿವರ್ತಕಮಪ್ಪ ಆರೋಗ್ಯಮಣಿ (ವಿವೇಕ. ೨೧೦). [ಆರೋಗ್ಯ + ಮಣಿ$_3$]

ಆರೋಗ್ಯಸ್ಥಾನ (ನಾ). = ಆರೋಗ್ಯಧಾಮ. [ಆರೋಗ್ಯ + ಸ್ಥಾನ]

ಆರೋಚಕ (ಗು). ಅರುಚಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ನಾಲಗೆಗೆ ರುಚಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ. [**ಸಂ.**]

ಆರೋಪ (ನಾ). ೧. (ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ಗುಣವನ್ನು) ಹೊರಿಸಿ ಹೇಳುವುದು: ಪಾಪಪುಣ್ಯಂಗಳಾರೋಪಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗದಾ ಪರಬ್ರಹ್ಮ (ಅನುಸಾ. ೮–೪–೧೨). **೨.** ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸುವುದು: ಇದೇನು ಇಲ್ಲದುದನ್ನೂ ಆರೋಪಮಾಡುವರು? (ಶಾಕುಂತ. ೬೭–೩); ಪೋಲೀಸರ ಮೇಲೆ ಆರೋಪಮಾಡಲು ಬರುತ್ತಾನೆ (ನಾಪೋಲೀ. ೧೪೩). **೩.** ಸಂಘರ್ಷಣ; ಆಕ್ರಮಣ: ನೀರುಗುಳ್ಳೆಯು ಬರಿಯ ನೀರಿನಿಂದಲೂ ಆಗಿರುವದಿಲ್ಲ; ಬರಿಯ ಗಾಳಿಯಿಂದಲೂ ಆಗಿರುವದಿಲ್ಲ; ನೀರು ಗಾಳಿಗಳಿಂದ ಪರಸ್ಪರಗಳ ಮೇಲೆ ಆಗುವ ಆರೋಪದಿಂದ ಅಂದರೆ ಸಂಘರ್ಷಣದಿಂದ ಆಗುವದು (ಭಾಮೃತ. ೪೦೦). [**ಸಂ.**]

ಆರೋಪಣ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಹೊರಿಸುವುದು, —ಏರಿಸುವುದು. ೨. ತಪ್ಪುಹೊರಿಸುವುದು; ಆಪಾದನೆ. 'ಆರೋಪಣಂಗೆಯ್' ಪರಾ. ೩. ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಹೆದೆಯನ್ನು ಏರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಆರೋಪಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಅಕ್ಷತೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಮೇಲೆ ಹಾಕು: ಮುದೆವಂಗಂ ಮುದೆವಳ್ಗಮಾದ್ರ್ರಾಕ್ಷತಾರೋಪಣಂಗೆಯ್ದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೮ ವ). **೨.** ಆಪಾದಿಸು; ತಪ್ಪುಹೊರಿಸು: ಕ್ರೋಧಮೂರ್ಛಿತನಾಗುತಾರೋಪಣಂಗೆಯ್ವೆ ನೀಂ ಭ್ರಾತೃವತ್ಸಲ ಭರತನಿಗೆ ದುರಭಿಸಂಧಿಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೯–೧೮೬).
[ಆರೋಪಣ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆರೋಪಣೆ (ನಾ). = ಆರೋಪಣ ೨: ನನ್ನಮೇಲೆ ಇಲ್ಲದ ಆರೋಪಣೆ ಮಾಡಬೇಡ (ರೂಢಿ). [**ಸಂ.** ಆರೋಪಣ]

ಆರೋಪಿ (ನಾ). ತಪ್ಪುಹೊರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು; ಅಪವಾದಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವನು: ಆರೋಪಿಗಳೆನಿಸಿದ ಇಬ್ಬರು ತಲೆಮರೆಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು (ಆತ್ಮಾರ್ಪ. ೪೧). [**ಸಂ.** ಆರೋಪಿನ್]

ಆರೋಪಿತ (ಗು). ೧. ಏರಿಸಿದ. ೨. ಹೆದೆಯೇರಿಸಿದ: ಆರೋಪಿತಚಾಪಂ ಸಂಧಾರಿತ ಕವಚಂ ಧೃತೋಗ್ರಶರಧಿಯುಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೨). (ನಾ). **೩.** ಏರಿಸಿದ್ದು; ಹೊರಿಸಿದ್ದು: "ಆಹಿತಂ . . . ಆರೋಪಿತಂ – ಈ ೪ ಏಱಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೩–೬೨); ಈವುದು ಕರ್ಣಂಗೆ ಸಹಜಮಾರೋಪಿತಮೇ (ಶಮುದ. ೨೨೫ ಪ್ರಯೋ). **೪.** [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಒಂದನ್ನು ಮತ್ತೊಂದನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದಾಗ ಆ ಮತ್ತೊಂದಾಗಿ ತಿಳಿದ ವಸ್ತು: ಕಪ್ಪೆಯ ಚಿಪ್ಪನ್ನು ಬೆಳ್ಳಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವಂತೆ, ಯಾವುದನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುವೆವೋ ಅದು ಅಧಿಷ್ಠಾನವೆನಿಸುವುದು ಯಾವುದೆಂದು ಗ್ರಹಿಸುವೆವೊ ಅದು ಆರೋಪಿತ ಅಥವಾ ಅಧ್ಯಸ್ತ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨–೧೪). **೫.** = ಆರೋಪಿ. (Accused. ಪತ್ರಿನಿ ೨).
[**ಸಂ.**]

ಆರೋಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಪಾದಿಸು; ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಹೊರಿಸು: ಇದ್ದ ಗುಣವನು ಬಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲದಾರೋಪಿಸುವ ಗದ್ದಲವ ಮಾಡಿ ಪೊಗಳುವ ಕುನ್ನಿ ತಾ ಸದ್ದಿಲ್ಲದುರಗ (ನೀತಿಚಂ. XI, ೨೪); ದುರ್ಗುಣಿಗಳು ಪ್ರತಿಯೊಂದಕ್ಕೂ ದುರ್ಗುಣವನ್ನೇ ಆರೋಪಿಸುವರು (ಮುಸಕೂ. ೨೩).
[ಆರೋಪಣ + –ಇಸು$_3$]

ಆರೋಮಿ (ನಾ). ಚಮರೀಮೃಗ: "ಆರೋಮಿ ಗೋಕರ್ಣಮೆನಲು ಚಮರಿಯುಮೃಗಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯–೧೧). [?]

ಆರೋಹ (ನಾ). **೧.** ಹತ್ತುವುದು; ಏರುವುದು. **೨.** ಸವಾರ. **೩.** ಎತ್ತರ. **೪.** ಉದ್ದ: "ಆರೋಹಃ, ಸಮುಚ್ಛ್ರಯಃ – ಈ ೨ ಮರದ ಉದ್ದಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೦–೨೭). **೫.** (ಹೆಂಗಸರ) ಸೊಂಟ, —ನಡು: "ಆರೋಹಃ, ನಿತಂಬಃ, ಕಟೀ – ಈ ೩ ಕಟಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೪–೩೫೮). **೬.** ನಿತಂಬ ಪ್ರದೇಶ; ಕುಂಡೆ; ಪಿರ್ರೆ. [**ಸಂ.**]

ಆರೋಹಕ (ನಾ). ಸವಾರ: ಆ ಪಂಡಿತಂ . . . ತುರಗಾರೋಹಕನಂತಾರೂಢಕ್ರಮಮಱಿದು (ಸುಕುಮಾ. ೩–೬ ವ); ಅಧನೇನೆಂಬೆಂ ಗುಣವ್ರಾತಮನೆ ಪಳಿಯುತುಂ ವಿದ್ಯೆಯಂ ಖಂಡಿಸುತ್ತುಂ . . . ಕಾಯ್ದಪುದೆನ್ನೀಮದಮಾತಂಗಂ ಮಹಾರೋಹಕ ನಿಜಚರಣಸ್ತಂಭದೊಳ್ ಕಟ್ಟಿ ಸೈತಿಟ್ಟು . . . ರಕ್ಷಿಪ್ಪುದೆನ್ನಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೧೦). [**ಸಂ.**]

ಆರೋಹಕತನ (ನಾ). ಸವಾರಿ; ಸವಾರನಾಗಿರುವಿಕೆ: ಸುಱಿದೋಡಿತ್ತಾದೊಡಾರೋಹಕತನಮನೆಲೇ ಕೇಳ ನೀ ನಿನ್ನ ಕೈಗೈವಱಿಯೊಳ್ ಕಲ್ತಾತನಲ್ಲೆಂ (ಅನಂಪು. ೨–೩೦); ಆರೋಹಕತನಮೆಂಬುದಬದ್ಧಂ (ಶಮುದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ). [ಆರೋಹಕ + –ತನ]

ಆರೋಹಕೌಶಲ (ನಾ). ವಾಹನವನ್ನು ಹತ್ತಿ ಸವಾರಿ ಮಾಡುವ ಜಾಣತನ; ಸವಾರಿ ಮಾಡುವ ಚಾತುರ್ಯ: ಆನೆವಾಂಗಿನವರೆಲ್ಲ ಮೊಲ್ಲನುಲಿದು ಕೊಂಡುಕೊನೆವಿನೆಗಮಾರೋಹಕೌಶಲಮಂ ವಿಧಾನ ಕೌಶಲಮಂ ಮೆಱೆದುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೯೬ ವ). [ಆರೋಹ + ಕೌಶಲ]

ಆರೋಹಣ (ನಾ). **೧.** ಏರುವುದು; ಹತ್ತುವುದು: ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದೊಳು ರತ್ನಸಿಂಹಾಸನಾರೋಹಣವನಾಚರಿಸಿ (ಹದಿಬ. ೧–೧೧). **೨.** ಅವಲಂಬನ: ಧರ್ಮಚಕ್ರವಾಲಮುನಾಗಳ್ ಭೇದಿಸಿ ಸಕಳ ಶ್ರಾವಕವ್ರತಾರೋಹಣಸಮೇತಮಾ ಮುನೀಶ್ವರಂ ಕುಡೆ ಕೊಂಡು ಮನೆಗೆವಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೬೭ ವ). **೩.** ಮೆಟ್ಟಿಲು; ಸೋಪಾನ. **೪.** ಏಣಿ; ನಿಚ್ಚಣಿಗೆ. **೫.** [ಸಂಗೀತ] ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಏರಿಕೆ: ಈ ಸ್ವರಗಳ ಮೆಟ್ಟಲನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಏರುವುದಕ್ಕೆ ಆರೋಹಣವೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಬಾಲಪ್ರ. II, 1039). [**ಸಂ.**]

ಆರೋಹಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತು; ಏರು: ಬಱಿಯಂ ಮೋಹನೀಯಕರ್ಮೋಪಶಮದೊಳ್ ವಿಶುದ್ಧಾತಿಶಯವಿಶೇಷದಿನುಪಶಮಶ್ರೇಣ್ಯಾರೋಹಣಂಗೆಯ್ದು (ಆದಿಪು. ೬–೩೩ ವ).
[ಆರೋಹಣ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆರೋಹಿ (ನಾ). **೧.** ಏರಿದವನು; ಸವಾರ: ದೇಹವೆಂಬುದು ಕುದುರೆಯಾತ್ಮನದರಾರೋಹಿ ವಾಹನವನುಪವಾಸವಿರಿಸೆ ನಡೆದೀತೆ (ಮಂಕುಕ. ೩೯೭). **೨.** [ಜ್ಯೋತಿ] ನೀಚಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದ ಉಚ್ಚಕ್ಷೇತ್ರೋನ್ಮುಖವಾದ ಗ್ರಹ: ತನ್ನೀಚದಿಂದುಚ್ಚಮುಪ್ಪಿನಮಾರೋಹಿ (ಜಾತತಿ. ೯–೬); "ನೀಚಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದ ಉಚ್ಚಕ್ಷೇತ್ರೋನ್ಮುಖವಾದ ಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಆರೋಹಿ ಎಂದು ಹೆಸರು" (ಜಾತತಿ. ೯–೬ ಟೀಕೆ). [**ಸಂ.** ಆರೋಹಿನ್]

ಆರೋಹಿಗ್ರಹ (ನಾ). = ಆರೋಹಿ ೨: ಆರೋಹಿಗ್ರಹವು ಶತ್ರು ಅಥವಾ ನೀಚಾಂಶದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಅಶುಭಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ (ಜಾತತಿ. ೯–೬ ಟೀಕೆ). [ಆರೋಹಿ + ಗ್ರಹ]

ಆರೋಹಿಣಿ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತುವವಳು. **೨.** [ಜ್ಯೋತಿ] ನೀಚಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದ ಉಚ್ಚಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಸೂರ್ಯಾದಿ ಗ್ರಹಗಳು ನಡೆಯುವ ದಶೆ: ಜನಪತಿ ಸೇವೆಯಿನರಿಮರ್ದನದಿಂದಜಮೇಷಸಮಿತಿಯಿಂ ನಿಜಸಹಜಾತನಿನುರ್ವರೆಯಿನದಕ್ಕುಂ ಕನಕಂ ಕನಕಾಭಿಧಾನನಾರೋಹಿಣಿಯೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೯–೨೧). [**ಸಂ.** ಆರೋಹಿಣೀ]

ಆರೋಹಿದಶೆ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಗ್ರಹಗಳು ನೀಚಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದ ಉಚ್ಚಕ್ಷೇತ್ರೋನ್ಮುಖವಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ : ಆರೋಹಿದಶೆಯಲ್ಲಿ ಶುಭ ಫಲಪ್ರದರಾದರೂ ಶತ್ರು ಅಥವಾ ನೀಚಾಂಶದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಅಶುಭಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ (ಜಾತತಿ. ೯–೬ ಟೀಕೆ). [ಆರೋಹಿ + ದಶೆ]

ಆರೋಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತು ; ಏರು : ಮಿತವಚನಕುಮಾರಂ ಹರಿಣ ಗತಿಯೆಂಬೆರಡನೆಯ ತುರಂಗಮನಾರೋಹಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೭೧ ವ) ; ಸರ್ವಸ್ತ್ರೀಯರು ಈಕೆಯ ನಾಮಸ್ಮರಣದಿಂದಲೇ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯರೂಪಖಡ್ಗಧಾರೆಯನ್ನು ಆರೋಹಿಸುವರು (ತುಳಸೀ. ೨೦). [ಆರೋಹಣ + –ಇಸು$_3$]

ಆರ್ಕಾಟಿ (ನಾ). ಹಡಗು, ವಿಮಾನ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಚಾಲಕ ; ಪೈಲಟ್ಟು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೩೩). [?]

ಆರ್ಕಾಲು (ನಾ). ದುಂಬಿ; ಗುಂಗೀಹುಳ (ಕಿ). [ಆರು$_6$ (< ಆಱು$_3$) + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಆರ್ಕಿ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯನ ಮಗ ; ಶನಿ : ಇನಾರ್ಕಿವಕ್ರಕ್ಷೀಣೇಂದುಗಳಶುಭಗ್ರಹಂ (ಜಾತತಿ. ೨–೨). ೨. ಯಮ : ಸಿಂಹರಥಂ ಮಾರ್ಕೊಳ್ವರೆನ್ನನಾರೆಂದಾರ್ಕಿಗೆ ಬಿರ್ದಿಕ್ಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ದಾರ್ಕೆಗೆ ನೆಲಕಿಕ್ಕಿ] ತನಗಿದಿರ್ಚಿದ ಬಲಮಂ (ನೇಮಿಪು. ೫–೮೫). ೩. ಸುಗ್ರೀವ. ೪. ಕರ್ಣ. [ಸಂ. ಆರ್ಕಿನ್]

ಆರ್ಕ್ಯ (ಗು). ಶನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. ‘ಆರ್ಕ್ಯವಾರ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆರ್ಕ್ಯವಾರ (ನಾ). ಶನಿವಾರ : ಬಹುಧಾನ್ಯಮೆಂಬ ವರಿಷಂ ತ್ರಿಕಮಾಸದ ಕಾಳಪಕ್ಷದೊಳ್ ದಸಮಿಯೊಳಾರ್ಕ್ಯವಾರದುದಿತೋದಿತ ವೇಳೆಯೊಳಣ್ಮಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೯–೨೮ ; 918). [ಅರ್ಕ್ಯ + ವಾರ$_3$]

ಆರ್ಗಳ್ (ನಾ). ತುಳುನಾಡಿನವರು ; ತುಳುವರು (?) : “ಆರ್ಗಳೆನಲ್ ತುಳ [ಪಾಠಾಂ. ಳು]ವರ್” (ಚತುನಿ. ೧–೬೦ ಕಿ). [?]

ಆರ್ಘ (ನಾ). ೧. ಪೂಜಾದ್ರವ್ಯ. ೨. ಅರ್ಘ್ಯೋದಕ. ‘ಆರ್ಘಂಬಿಡಿ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆರ್ಘಂಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಪೂಜಾದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊ; ಅರ್ಘ್ಯೋದಕವೇ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊ: ಭೀಷ್ಮನ್ವಿಬ್ಬನ್ತೆ ನೆಲಮುಟ್ಟದೆ ಬಿಚಿರ್ದ್ದೋನಾನ್ದೇವಗಣಿಕೆಯರಾರ್ಘಂಬಿಡಿದು ಬನ್ದಿದಿಗೊರ್ಣ್ಡಯೆ ವೀರಲೋಕಕ್ಕೆ ಸನ್ದೋನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೯ ; 800). [ಆರ್ಘ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಆರ್ಜನ (ನಾ). = ಆರ್ಜನೆ. ‘ದ್ರವ್ಯಾರ್ಜನ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆರ್ಜನೆ (ನಾ). ಸಂಪಾದಿಸುವುದು ; ಶೇಖರಿಸುವುದು ; ಗಳಿಕೆ : ಹಣವು ಆರ್ಜನೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ರಕ್ಷಣೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ನಾಶ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ದುಃಖವನ್ನು ಮುಂದುಮಾಡಿಕೊಂಡೇ ಇರುವುದು (ನೀಗಟ್ಟು. ೭೫). [ಸಂ. ಆರ್ಜನ]

ಆರ್ಜವ (ನಾ). ೧. ಋಜುಸ್ವಭಾವ ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ ; ವಂಚನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಕ್ಷಮಾಮಾರ್ದವಾರ್ಜವ ಸತ್ಯ ಶೌಚ ಸಂಯಮ ತಪಸ್ತ್ಯಾಗಾಕಿಂಚನ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಪರ್ಯಾಪ್ತದಶಧರ್ಮಂಗಳುಮಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೬–೩೦ ವ) ; ಆ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ ಆರ್ಜವಗಳಿಗೆ ಹೆಸರಾದ ಅನೇಕ ರಾಜರಾದರು (ವಚಭಾ. ೩೯೮). ೨. ಸುಖದುಃಖಗಳೊದಗಿದಾಗ ಸಮಚಿತ್ತದಿಂದಿರುವುದು : “ಹರ್ಷಶೋಕಂಗಳೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿತಡೆದಿರ್ಪುದೇ ಆರ್ಜವವೆನಿಸುವುದು” (ವಿವೇಕ. ೧೪೮). ೩. ನಿತ್ಯಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಸಂತೋಷಮಯವಾಗಿರುವುದು : ಸ್ನಾನ, ಸಂಧ್ಯಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನು ಬಿಡದಾನಂದಚಿತ್ತನಾಗಿರಲದೂ ಸ್ವಾನುಭಾವಿಗಳೆಲ್ಲರಾರ್ಜವಮೆಂಬುವ ಮಾನಿನಿ ತಿಳಿ ನಿನ ಮನದೊಳೂ (ವೇದಾಂಪ. ೩–೧೨). ೪. ವಿನಯ ; ನಮ್ರತೆ. ೫. ಋಜುಸ್ವಭಾವದವನು; ಸರಳಸ್ವಭಾವದವನು ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ: ಪಗಲಿರುಳೆಂಬೀ ವಿಭೇದಂಗಳಿಲ್ಲಾಳರಸೆಂಬೀ ಪಂಬಲಿಲ್ಲಾರ್ಜವರೆ ಮನುಜರೆಲ್ಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೬೦). ೬. ಅನುಸರಣೆ ; ಉಪಸರ್ಪಣೆ : ಸ್ವತಃ ದುಡಿಯುವುದು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಸಣ್ಣಕೆಲಸಕ್ಕೆಸಹ ಎರಡನೆಯವರ ಮೋರೆಯ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ, ಅವರ ಆರ್ಜವ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯತ್ವವೆಂಬುದು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಉಳಿದೇ ಇಲ್ಲ (ಅಮೇವಿ. ೨). [ಸಂ.]

ಆರ್ಜವವೃತ್ತಿ (ನಾ). ವಿಧೇಯವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ನಮ್ರತೆ; ವಿನಯ : ಶಿಕ್ಷಕರು ಕೂಲಿಗಳಂತೆ ಬಾಳಕೂಡದು. ಆರ್ಜವವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಕೂಡದು ಎಂಬುದೇ ಅವರ ಇಚ್ಛೆಯಾಗಿತ್ತು (ರಂಗರೋ. ೮೩). [ಆರ್ಜವ + ವೃತ್ತಿ]

ಆರ್ಜಿಕೆ (ನಾ). ಜೈನಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ ; ಕಂತಿ : ಅಭಿವಿನುತಭಕ್ತಿಯಿಂದಗ್ನಿಭೂತಿ ಮೊದಲಾದ ಮುನಿಪರುಂ ನಾಗಶ್ರೀಪ್ರಭೃತಿ ಸಮಸ್ತಾರ್ಜಿಕೆಯರುಮಭೀಕ್ಷ್ಣ ಪರಿಣಾಮಶುದ್ಧಿಯಿಂ ವಂದಿಸಿದರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೬೯) ; ರಾಜಮತೀದೇವಿಯು ಆರ್ಜಿಕೆ (ಜೈನಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ)ಯಾಗಿ ತಪಸ್ಸುಮಾಡಿ ಮುಡಿಪಿ ದೇವಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾಳೆ (ಭಾರದ. ೧೭೪). [< ಸಂ. ಆರ್ಯಿಕಾ]

ಆರ್ಜಿತ (ಗು). ಸಂಪಾದಿಸಿದ ; ಗಳಿಸಿದ : ಭುಜವಿಕ್ರಮಾರ್ಜಿತವಿಜಯದೊಡನೆ ತಾಮ್ರಧ್ವಜಂ ತುರಗಮಂ ತಂದೊಪ್ಪಿಸಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫ ಸೂ). ‘ಪಿತ್ರಾರ್ಜಿತ’, ‘ಸ್ವಯಾರ್ಜಿತ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆರ್ಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಪಾದಿಸು ; ಗಳಿಸು : ಎನಗೆನಗೆ ಸೋಲ್ತಳೆಂಬಂತೆ ನೋಡಿ ನೋಟದೊಳಲಂಪನಾರ್ಜಿಸಿ ಕಾಮಿನಿ ಕಾಮಪಾಶದಂತೆಯಿರೆ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೧೨) ; ಸುರೇಂದ್ರರಾರ್ಜಿಸಿದ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಬೂದಿಯ ಬೊಟ್ಟೇ (ಸಮಪ. ೧೦–೨೩) ; ಪುರುಷಂ ಧನಮೆನಗುಂಟೆಂದಿರಲಾಗದು ದ್ರವ್ಯಮುಳ್ಳೊಡಂ ದ್ರವ್ಯಮನಾರ್ಜಿಪುದೇಕೆನೆ ವಿತ್ತಂ ತಾಂ ದೊರೆಕೊಳೆ ಕೇಳಿಹಪರಂಗಳೆರಡುಂ ಸಾಧ್ಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೯೩). [ಆರ್ಜನ + –ಇಸು$_3$]

ಆರ್ತ$_1$ ‘ಆಱ್’ ಪರಾ.

ಆರ್ತ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದವನು ; ನೋವಿನಿಂದ ನರಳುವವನು ; ದುಃಖಿತ : ಮನ್ಮಥಸಹಾಯನೀ ಚಂದ್ರಮಂ ಕೊಲಲ್ಬಗೆದನೆನ್ನನಾರ್ತನನನಾಥನಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೭೦). ೨. ಬಯಸುವವನು : “ಆಲುಬ್ಧನಭಿಲಾಷುಕನೆನಲಾರ್ತನಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೬೯–೧೧). ೩. ಕಷ್ಟ; ಸಂಕಟ ; ಆಪತ್ತು ; ವಿಪತ್ತು : ಉತ್ತಮಸತ್ತ್ವನಾರ್ತದೊಳ್ ಪೊರೆವನೆ ಪುಣ್ಯಮೂರ್ತಿಗೆಡರುಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಳುಮೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೭೨) ; ಕಾಂತನೊಳಾದ ಭಕ್ತಿಯುಂ ನಿಲಿಸಿ ಪೊದಟ್ಟ ದುಃಖಮುಮನಾರ್ತ [ಪಾಠಾಂ. ರ್ಥ, ರ್ಪ]ಮುಮಂ ಕಡುನೋವುಮಂ ಮಹೀವಳಯದೊಳಾಂತು ಬೆಬ್ಬಳಿಸದಂಜದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೫೮) ; ಗುಡ್ಡನಂ ನರಕದಿಂ ತೆಗೆದು ತಂದಾ ಎಂದಡೆ . . . ಎತ್ತವಾರ್ತದಿಂ ಬಂದೆನನುಮತಿಗೊಡುವುದೆಂದನಚಳಿತಸಿದ್ಧನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮–೩೭) ; ಮೂರ್ತಿಯ ನೀಕ್ಷಿಸುವರ್ಥಿಗಳಾರ್ತಮನೀವಮರಭೂಜಚಯ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೯–೮೭). ೪. = ಆರ್ತಧ್ಯಾನ : “ಆರ್ತ–ದುಃಖಸಮುದ್ಭೂತಾರ್ತಧ್ಯಾನಮುಂ” (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೪೫) ; ಆರ್ತರೌದ್ರ ಧರ್ಮ ಶುಕ್ಲಾಭಿಧಾನಧ್ಯಾನಚತುಷ್ಟಯಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೩೯ ವ). ೫. ಅಪಹಾರ ; ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವಿಕೆ : “ಆರ್ತಮುಪಹೃತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅರ್ಥಕಮುಪಹ್ನುತಿ]” (ಮಂಗರಾ. ೬೭–೫). [ಸಂ.]

ಆರ್ತಂಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಹತಾಶವಾಗು ; ನಿರಾಶೆಯಾಗು : ಬಾಡುವಳ್ ಕುಂದುವಳಾರ್ತಂಗೆಟ್ಟು ನಿಲ್ವಳ್ ನೆನೆದುರವಣಿಪಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೫–೮೯). [ಆರ್ತ$_2$ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಆರ್ತಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದುಃಖಿತನಾಗು : ನೆಱೆ ನೃಪತಿ ದೀಕ್ಷೆಗೊಂಡೊಡೆ ಜಱಿಗೊಂಡಂ ಗೂಡುಗೊಂಡನಾರ್ತಂಗೊಂಡಂ ಮಱೆಗೊಂಡನೊತ್ತುಗೊಂಡಂ ಪೆಱತೇಂ ಸ್ಮರನಸ್ತ್ರಕಾಂಡನಪಕೋದಂಡಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೯). [ಆರ್ತ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆರ್ತಗಲ, ಆರ್ತಗಳ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹೂವಿನ ಗೋರಂಟೆ ; "ಕರೇಗೊರಟೀ ಗಿಡ" (ಗಂಗಾಮು. ೨೭). **ಆರ್ತಗಳ** (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಆರ್ತಗಳ 'ಆರ್ತಗಲ' ನೋ.

ಆರ್ತಜನ (ನಾ). ದುಃಖಿತಜನ; ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಜನ : ಸಮನಿಸಿದುದೆನಗೆ ಚಿಂತಾತಿಮಿರಂ . . . ಆರ್ತಜನವನಚ್ಚೈತ್ರಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೧೪೩). [ಆರ್ತ$_2$ + ಜನ]

ಆರ್ತಧ್ಯಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಇಷ್ಟವಲ್ಲದ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಅಗಲಬೇಕೆಂಬ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದಲೂ ಇಷ್ಟವಾಗಿರುವ ವಸ್ತುಗಳು ಬೇಕೆಂಬ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದಲೂ ಮನಸ್ಸು ತುಂಬಿ ಅವುಗಳನ್ನೇ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರುವುದು : ಅಂತಾರ್ತ್ತ [ಪಾಠಾಂ. ರ್ಥ]ಧ್ಯಾನದೊಳಜಗರನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ (ಆದಿಪು. ೨–೧೫ ವ) ; ಎನ್ನನೊದೆದ ನಿನ್ನ ಕಾಲ್ಗಳನೆನ್ನ ಮಕ್ಕಳುಮಾನುಮೊಂದಾಗಿಯುಮೇನಾಗಿಯುಂ ಸೀಳ್ದು ಪೋಱ್ದು ತಿಂಬೆನೆಂದಾರ್ತಧ್ಯಾನದಿಂ ನಿದಾನಂಗೆಯ್ದು ಸತ್ತು (ಸುಕುಮಾ. ೫–೮ ವ) ; ಅವಱೊಳಾರ್ತಧ್ಯಾನಮಮನೋಜ್ಞದ್ರವ್ಯ ವಿಪ್ರಯೋಗಾಕಾಂಕ್ಷೆಯುಂ ಮನೋಜ್ಞದ್ರವ್ಯಸಂಯೋಗಾಕಾಂಕ್ಷೆಯುಂ ದುಸ್ಸಹವೇದನೋಪಸಮಚಿಂತಾಪ್ರಬಂಧಮುಂ ಹರ್ಷೋನ್ಮತ್ತಾರ್ತಲಾಭಜಮುಮೆಂದು ನಾಲ್ಕುತೆಱಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೬–೨೭ ವ). [ಆರ್ತ$_2$ + ಧ್ಯಾನ]

ಆರ್ತಧ್ವನಿ (ನಾ). ದೀನವಾದ ಧ್ವನಿ; ಸಂಕಟದಿಂದ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವರ : ಅದು ರಾಮನ ಸ್ವರದಿಂದ "ಹಾ ಸೀತೆ ! ಹಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣ !" ಎಂದು ಆರ್ತಧ್ವನಿ ಮಾಡಿತು (ವಚಭಾ. ೪೦೬). [ಆರ್ತ$_2$ + ಧ್ವನಿ]

ಆರ್ತನಾದ (ನಾ). = ಆರ್ತಧ್ವನಿ : ಕರ್ಣಭೇದಕ ಆರ್ತನಾದವನೊಂದು ಕೇಳಿದಂತಾಯ್ತು (ನಡೆದಾ. I, ೪೧೯). [ಆರ್ತ$_2$ + ನಾದ]

ಆರ್ತರೌದ್ರ (ನಾ). [ಜೈನ] ತನ್ನ ಕಷ್ಟಕ್ಕೂ ದುಃಖಕ್ಕೂ ಕಾರಣರಾದವರ ಮೇಲೆ ಕೋಪಗೊಂಡು ಮುಯ್ಯಿತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಿರುವುದು ; ಆರ್ತಧ್ಯಾನ ಮತ್ತು ರೌದ್ರಧ್ಯಾನ : ಕಣ್ಬುರಿಗೆಟ್ಟು ದಿವ್ಯಮುನಿಗಿತ್ತಪಮಾನದಿನಾರ್ತರೌದ್ರದಿಂ ಪೆಣ್ಬುಲಿಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ ಸಹದೇವಿ ಬರುತ್ತಿರೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೫೩). [ಆರ್ತ$_2$ + ರೌದ್ರ]

ಆರ್ತವ (ಗು). ೧. ಋತುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. ೨. ಸ್ತ್ರೀಯರ ಋತುಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೩. ಮುಟ್ಟು ; ಋತುಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ರವಿಸುವ ರಕ್ತ, —ರಜಸ್ಸು ; "ಮುಟ್ಟು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಆರ್ತಸ್ವರ (ನಾ). = ಆರ್ತಧ್ವನಿ : ಕರುಣಾರ್ತಸ್ವರವನ್ನು ಕೇಳಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೩೮). [ಆರ್ತ$_2$ + ಸ್ವರ]

ಆರ್ತಿ$_1$ 'ಆರಿದ್ರೆ' ನೋ.

ಆರ್ತಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಥೆ; ಕಷ್ಟ; ಸಂಕಟ: ಲಲನಾಸಂಭೋಗರೋಗಂ ಪಸಿವನುಡುಗಿಸುತ್ತಾರ್ತಿಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಆರ್ತಮಂ] ಪೊಂಗಿಸುತ್ತುಂ . . . ಇದೆ ಯಿದಕ್ಕಾಷಧಂಗೊಟ್ಟು . . . ರಕ್ಷಿಪ್ಪುದೆನ್ನಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೨೭). ೨. ದೈನ್ಯ. ೩. ಬಿಲ್ಲಿನ ತುದಿ, —ಕೊಪ್ಪು. ೪. ರೋಗ; ಜಾಡ್ಯ. ೫. ಬಯಕೆ; ಆಸೆ (?). ೬. ನಾಶ. [ಸಂ.]

ಆರ್ತೆ (ನಾ). ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವಳು; ದುಃಖಿತೆ : ಸೀತೆ ಕಂಬನಿಗಳಂ ಮಿಡಿದಾರ್ತ್ತೆಯಾಗಿರಲ್ ಸೌಮಿತ್ರಿ ನುಡಿದನು (ಜೈವಿಭಾ. ೧೯–೨೭) ; ಭೂಮಿಜೆ . . . ಕಿಱಿದಾನುಂ ಬೇಗದಿಂ ಮುಚ್ಚೆದಿಳಿದು ದುಃಖಾರ್ತೆಯಾಗಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೩–೩೦). [ಸಂ. ಆರ್ತಾ]

ಆರ್ತ್ಯ (ಗು). ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ; ಶ್ರೀಮಂತವಾದ ; ಇಷ್ಟವಾದ (?): ಪಟ್ಟಾಭಿರಾಮನಿಗೆ ಪಟ್ಟೆಯ ಹಚ್ಚಡ ಮಿತ್ರೆ ಸೀತೆಗೆ ಹೊಸ ಸೀರೆಗಳು ಆರ್ತ್ಯವಾಗಿರುವ ಜೌಳಿ ಬರಬೇಕೆಂದು ಪತ್ರ ಬರೆದ (ಕಜಾಗೀ. ೯೦). [?]

ಆರ್ತ್ವಿಜ್ಯ (ನಾ). ಋತ್ವಿಜನಾಗಿರುವಿಕೆ; ಋತ್ವಿಜನ ಪದವಿ. [ಸಂ.]

ಆರ್ಥಪರಿಚ್ಛೇದ (ನಾ). ದ್ರವ್ಯರೂಪವಾದ ಪರಿಹಾರ : ಆಡಕವೆಂತೆಂದಱೆ ಕಿಱು ಶಿವಕೇಷವ ಹೆಬರನ ಮಂಚ್ಚೆಂಣ ಹೆಬರ ತಂಮಂ ಆಯಮದುಸುದನ ಕೇಶವನ ಕಯಲಿ ಅರ್ಥಪರಿಛೆ[ಚ್ಛೆ]ೀದ ಕೊಟು ಮೂಲಪರಿಛೇದ ಎಱಯಿಸಿಕೊಂಡ (ಕಇ. III–i, ೩–೮ ; 1336). [ಆರ್ಥ$_0$ + ಪರಿಚ್ಛೇದ]

ಆರ್ಥಿಕ (ಗು) ಹಣಕಾಸಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಹಣಕಾಸಿನ : ಸಾಮಾಜಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ ಮತ್ತು ರಾಜಕೀಯ ನ್ಯಾಯವೂ (ಭಾಧಾನ. ೧ಪ್ರಸ್ತಾ) ; ನಾಡಿನ ಆರ್ಥಿಕ ಪ್ರಗತಿಯ ಸಾಧನೆಯಾಗಬಲ್ಲದು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೬). [ಸಂ.]

ಆರ್ಥಿಕಕ್ಷೋಭೆ (ನಾ). ಹಣಕಾಸಿನ ಮುಗ್ಗಟ್ಟು, —ಬಿಕ್ಕಟ್ಟು (Economic crisis ಪಾರಿನಿ. ೩೪). [ಆರ್ಥಿಕ + ಕ್ಷೋಭೆ]

ಆರ್ಥಿಕನ್ಯಾಯ (ನಾ). ಹಣಕಾಸಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನ್ಯಾಯ (Economic law ಪಾರಿನಿ. ೩೪). [ಆರ್ಥಿಕ + ನ್ಯಾಯ]

ಆರ್ದವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮಾರಸಿಂಗ ದೇವ ಬಿಟ್ಟ ವೃತ್ತಿ ಆದ್ರ[ರ್ದ]ವಳ್ಳಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬–೬ ; 1060) ; ಆ ಮಾರಸಿಂಗ ದೇವಂ ಆರ್ದ್ರ[ರ್ದ]ವಳ್ಳಿಯೆಂಬೂರುಮಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೭೨ ; 1122). [ಆರ್ದ ? + ಪಳ್ಳಿ]

ಆರ್ದು 'ಆರ್$_1$' ಪರಾ.

ಆರ್ದ್ರ (ಗು). ೧. ತೇವವಾದ; ಒದ್ದೆಯಾದ; ನೆನೆದ: ಮದವನ್ಮಾತಂಗಕುಂಭಾರ್ದ್ರಮೌಕ್ತಿಕಲಗ್ನೋಜ್ವಲ ಬಾಣನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೩೪) ; ಹರಿವಿದಳಿತ ಮದಗಜಕುಂಭರಕ್ತಸಿಕ್ತಾರ್ದ್ರಮೌಕ್ತಿಕ ಪ್ರಕರದವೋಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೭). ೨. ಹೊಚ್ಚ ಹೊಸದಾದ ; ಇದೇ ಈಗ ಆಗಿರುವ ; ರಸವತ್ತಾದ. 'ಆರ್ದ್ರಕ್ಷತ' ಪರಾ. ೩. ಮೃದುವಾದ ; ಕೋಮಲವಾದ. ೪. ಆಸಕ್ತವಾದ ; ಮಗ್ನವಾದ : ವೇಳೆಯನ್ನು ಕೊಂಚವೂ ಕಳೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಹೊತ್ತಿಗೆಗಳ ಆರ್ದ್ರ ಅಭ್ಯಾಸಿಗಳು (ಮುಳ್ಳಹಾ. ೨೭). (ನಾ). ೫. ಹಸಿಯ ಶುಂಠಿ ; ಅಲ್ಲ. [ಸಂ.]

ಆರ್ದ್ರಕ (ನಾ). ೧. ಹಸಿಯ ಶುಂಠಿ ; ಅಲ್ಲ : "ಆರ್ದ್ರಕಂ, ಶೃಂಗಬೇರಂ – ಈ ೨ ಅಲ್ಲದ ಕೊಂಬು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೧–೪೬) ; ಬಗೆಗೊಳ್ಳುವು ಹಾರಿದ್ರಕ ಜೀರಕಾರ್ದ್ರಕೇಕ್ಷುವನಂಗಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೨೨). ೨. "ಕಾಗದ, ತಲೆಚೀಟಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ತೇವಮಾಡುವ ಸಲಕರಣೆ ; ಆರ್ದ್ರಕ ; ತೇವತಡಿ" (Damper. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ.]

ಆರ್ದ್ರಕ್ಷತ (ನಾ). ಹೊಸಗಾಯ ; ಆರದಿರುವ ಗಾಯ : ಬಲ್ಲೆಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಈ ಆರ್ದ್ರಕ್ಷತಕ್ಕೆ ಭಿಲ್ಲರಾಣ್ಮ ? (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೩೭–೧೫). [ಆರ್ದ್ರ + ಕ್ಷತ]

ಆರ್ದ್ರಜಲ (ನಾ). ೧. ಹೊಸನೀರು (?) : ಒದವಿತ್ತು ಘನಸುಕೃತವೀ ಪ್ರಾಣಿಗೆಂತೆನಲು ಮದನಾರಿ ಗಂಗಾರ್ದ್ರಜಲದಿಂದ ಮಜ್ಜನಕ್ಕೆಱೆದಂದವಾಯ್ತೆಂದನು (ವೀಶೈಪು. ೨–೧೨–೭). ೨. ತಣ್ಣೀರು ; ಶೀತೋದಕ. [ಆರ್ದ್ರ + ಜಲ$_1$]

ಆರ್ದ್ರತೆ (ನಾ). ೧. ಒದ್ದೆ ; ತೇವ. ೨. ಮೃದುತ್ವ ; ಕೋಮಲತೆ : ಹೊಳೆಹೊಳೆವಸ್ತ್ರಶೈಲಗಳ ಹೊದಱು ಹೊಗಿಸಿ ದಿಗಂತವನು ಹರಿಪದವಪದ್ಮಭವಾಮರೇಂದ್ರರ ಹೃದಯದಾರ್ದ್ರತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಹಾತಕ, ದಾರ್ತತೆ, ವಾಧೃತಿ]ಯಾಱೆ ಮೊಱೆಯುವ ರಭಸದಂದದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೩೫–೧೯). [ಸಂ. ಆರ್ದ್ರತಾ]

ಆರ್ದ್ರತ್ವ (ನಾ). = ಆರ್ದ್ರತೆ ೧: "ನನೆ – ಆರ್ದ್ರತ್ವೇ" (ಶಮುಧಾ). [ಸಂ.]

ಆರ್ದ್ರಭಾವ (ನಾ). ೧. ತೇವವಾಗಿರುವಿಕೆ; ನನೆದಿರುವುದು: "ನಾನ್ – ಆರ್ದ್ರಭಾವೇ" (ಶಮುಧಾ). ೨. ಮೃದುತ್ವ; ಕೋಮಲತೆ. ೩. ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು: ಅವರು ನನ್ನನ್ನು ಆರ್ದ್ರಭಾವದಿಂದ ಆದರಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). [ಆರ್ದ್ರ + ಭಾವ$_2$]

ಆರ್ದ್ರಮತಿ (ನಾ). ಮೃದುವಾದ ಮನಸ್ಸು; ಕೋಮಲವಾದ ಮನಸ್ಸು: ಪಗೆವಂಗಂ ಕೆಳೆಯಂಗವಾದ್ರ್ರಮತಿಯಂ ತ್ವನ್ಮೂರ್ತಿ ತೀರ್ಥೇಶ ಮಾಡುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೫೮). [ಆರ್ದ್ರ + ಮತಿ]

ಆರ್ದ್ರಹೃದಯ (ನಾ). ೧. ಮೃದುವಾದ ಹೃದಯವುಳ್ಳವನು; ಕೋಮಲವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು: ಆತ್ಮೀಯ ಪಿತೃಮರಣಮುಮಂ ಆತನ ನರಕಗತಿಗಮುನಮುಮುನಱಿದು ಕರುಣಾರಸಾದ್ರ್ರಹೃದಯಂ (ಆದಿಪು. ೨–೧೪ ವ); ಶಾಂತರಸಾತ್ಮನಾದ್ರ್ರಹೃದಯಂ ಸುದಿಗಂಬರವರ್ತನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೨೬). ೨. ಮೃದುವಾದ ಹೃದಯ. [ಆರ್ದ್ರ + ಹೃದಯ]

ಆರ್ದ್ರಾಂತರಂಗ (ನಾ). = ಆರ್ದ್ರಹೃದಯ ೧: ತಿಳಿದ ಮಾನಸ ಸರೋವರದಂತೆ . . . ಸುಪ್ರಸನ್ನನುಮಾರ್ದ್ರಾಂತರಂಗನುಂ . . . ಆಗಿರ್ದ ಹಲಧರನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೨೫ ವ). [ಆರ್ದ್ರ + ಅಂತರಂಗ]

ಆರ್ದ್ರಾಕ್ಷತ (ನಾ). ಹೊಸದಾದ ಅಕ್ಷತೆ; ಹಸಿಯ ಅಕ್ಷತೆ: ಕನಕಪೀಠಸ್ಥಿತರಪ್ಪ ಮದೆವಂಗಂ ಮದೆವಳ್ಗಮಾದ್ರ್ರಾಕ್ಷತಾರೋಪಣಂಗೆಯ್ದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೮ ವ). [ಆರ್ದ್ರ + ಅಕ್ಷತ]

ಆರ್ದ್ರಾಶಯ (ನಾ). = ಆರ್ದ್ರಹೃದಯ ೧: ತದೀಯ ಕರುಣಾರಸಪ್ರೇರಿತಾದ್ರ್ರಾಶಯಂ ತತ್ಪ್ರಜಾಜೀವನೋಪಾಯಮಂ . . . ನಿಱಿಸಲ್ವೇಱ್ಕುಮೆಂದು (ಆದಿಪು. ೮–೬೨ ವ); ಸುಪ್ತಮೀನಾಚ್ಛೋದಮಾನಸಸರೋಪಮಾನಂ ನಿಮೀಲಿತಲೋಚನಂ ಪ್ರಸನ್ನಾದ್ರ್ರಾಶಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೬೩ ವ). [ಆರ್ದ್ರ + ಆಶಯ]

ಆರ್ದ್ರೀಕರಣ (ನಾ). ತೋಯಿಸುವುದು; ನನೆಯಿಸುವುದು; ತೇವ ಮಾಡುವುದು: "ನಾಱು–ದುರ್ಗಂಧೇ ಆರ್ದ್ರೀಕರಣೇ ಚ(ನನೆಯಿಸು)" (ಶಮುಧಾ). [ಸಂ.]

ಆರ್ದ್ರೀಭೂತ (ಗು). ೧. ನನೆದ; ತೊಯ್ದ. ೨. ಮೃದುವಾದ; ಕೋಮಲವಾದ: ಮಾಚಯ್ಯನ ದಯಾದ್ರ್ರೀಭೂತ ಭಾವದಲಿ ಬಂದುದಿದು (ಬಸಪು. ೩೬–೫೧); ಉಲ್ಲಸಿತ ಕರುಣಾರಸಾದ್ರ್ರೀಭೂತಚೇತಸನು (ಬಸಪು. ೪೩–೮೬)- [ಸಂ.]

ಆರ್ದ್ರೆ (ನಾ). ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಆರನೆಯದು: "ಆರ್ದ್ರಾ, ಲುಬ್ಧಕಃ — ಈ ೨ ಆರ್ದ್ರಾ(ನಕ್ಷತ್ರದ ಪೆಸರ್)" (ಹಲಾಯು. ೯–೪೯); "ಲುಬ್ಧಕಮೆನಲಾರ್ದ್ರೆ[ಪಾಠಾಂ. ದ್ರೆ]" (ಮಂಗರಾ. ೧೨–೭). [ಸಂ. ಆರ್ದ್ರಾ]

ಆರ್ಪ 'ಆಱ್' ಪರಾ.

ಆರ್ಪಳಿ (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಂದು; ಧೈರ್ಯಗೆಡು: ಪುಳಿಂದನ ವಕ್ಷಮನುದ್ಗಮಾಸ್ತ್ರದಿಂದಿಸೆ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರನಾರ್ಪಳಿದು ಕೂರ್ಪಳ ಕೈವಿಡಿದೆಯ್ದಿ . . . ಪೊಸಪೂವಸೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೦೫). [ಆರ್ಪು$_1$ + ಅಳಿ$_1$ (< ಅೞಿ$_1$)]

ಆರ್ಪಿಗ (ನಾ). ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನು; ಸಾಹಸಿ: ತೆಮಳ್ದಿ ಮಾರು ವಾರ್ಪಿಗನಿರೆ ಭೋಗಿಯುಮಿರಲ್ ದಿಟಕೆಲ್ಲಿದರೆಲ್ಲಿ ತೋರಿರೇ (ಸಂಸಪ. ೧೦–೧೨); ರವಿ ಕಾಣದಿರ್ದ ನೆಲೆಯಂ ಕಾಣ್ಬಾರ್ಪಿಗಂ ಕಬ್ಬಿಗಂ (ಸಂಸಪ. ೧೪–೧). [ಆರ್ಪು$_1$ + –ಇಗ]

ಆರ್ಪು$_1$, ಅಪ್ಪು$_3$ (ನಾ). ೧. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಪರಾಕ್ರಮ; ಸಾಹಸ: "ಪನ್ನತಿಕೆ . . . ಅಣ್ಮು — ಈ ೮ ಪರಾಕ್ರಮಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೩–೨೬೩); "ಸಾಸ ದಪ್ಪಮದಟಾರ್ಪಣ್ಮೆಂದೆನ್ನಲ್ ಪರಾಕ್ರಮಾಖ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೫); ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದಱಿವು ಸುಶರ್ಮನಾರ್ಪಿನೊಳ್ ದೊರೆ ಧರ್ಮದೊಳ್ ಬಲಿಯ ಸಮನೆಂಬ ಜಕ್ಕಯ್ಯ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೬೨–೨; 800); ಬಲ್ಪಿಂ ಕೂರ್ಪುಮಾರ್ಪುಂ ನಿರಂತರಮೊಪ್ಪಲ್ (ಎಇ. XIII, ೩೨೯–೫; 929); ನುಡಿದುದೆ ದೇವಾಲಿಕೆ ತಂನಡವಳಿ ಮನುಮಾರ್ಗ್ಗವಾಪ್ಪು ಸುರಕುಜದ ಬನಂ ಎಡೆಗೊಂಡ ರೂಪು ಕಾಮನ ಹಿಡಿದಲಗ್ಗಣಿ (ಎಕ. V. ಚನ್ನರಾ. ೧೮೬–೩೧; 1142); ಇಷ್ಟ ಶಿಷ್ಟರ ಬಗೆತೀರೆ ವಂದಿಜನಮಾರೆ ಸುರದ್ರುಮದಾರ್ಪು ಸಾರೆ . . . ಅಲಂಪಿನೊಳಿತ್ತಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨–೧೧೦); ತನ್ನಿಂದಧಿಕನನಾರ್ಪಿಂ ಮುನ್ನಿಱಿವುದು ಧೂರ್ತಸಚಿವನಂ ಭೂಪಾಲರ್ (ದಶಕು. ೯–೭೫). ೨. ತೀವ್ರತೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ; ರಭಸ: ಜರಿದು ಪೊದಟ್ಟ ನೀಳ್ಮುಡಿಯ ಪೆರ್ಮುಸುಕಿಂ ಬಿಸಿಲಾರ್ಪನಾಱಿಪರ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೬೯–೧೭); ಇರದೆ ದುಗುಡದಾರ್ಪಿನಿಂದ ನರಳುವೆದೆಯ (ಕವಿಕಾ. ೧೭–೧೪). ೩. ದಯೆ; ಮರೆಹೊಕ್ಕವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಸ್ವಭಾವ: ಪರಿಕಿಸೆ . . . ದಿವಿಜೇಂದ್ರಪುತ್ರನಿಂ ಪಿರಿಯನೆನಿಪ್ಪನುದ್ಧತರದಾನದೊಳಾರ್ಪಿನೊಳೆಯ್ದೆ ಗಂಡಿನೊಳ್ ಧರೆ ಪೊಗಳ್ವಂತು ಬೇಡಿದವರ್ಗಿತ್ತು ಶರಣ್ಬುಗೆ ಕಾದು ಶತ್ರುವಂ ಧುರಧರೆಯೊಳ್ತಗುಳ್ದು (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೧೩೭–೯೧; 1130). **ಅಪ್ಪು$_3$**: ೧. ಕದಡದಿರಿ ಹೆದಱದಿರಿ ಬೆಂಬೀಳದಿರಿ ಮಱುಗದಿರಂಜದಿರಿ ಕರಗದಿರಿ ಕೊರಗದಿರೋಡದಿರಿ ಎನ್ನಾಪು ಹರನಾಪು [ಪಾಠಾಂ. ಮ ಹರನಾಮು] (ಬಸಪು. ೩೭–೩೯); ರಟ್ಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನಷ್ಟು ಆಪಿಲ್ಲ (ಬೆಳುಮ. ೨೮೧). [ಆಱ್ + –ಪು]

ಆರ್ಪು$_2$ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು; ಗರ್ಜನೆ: ಮೇಲಾರ್ಪ್ಪನಾರ್ದನಾತಂ ಸೋಲದ ಗಣ್ಡಂ ಪ್ರತಾಪಿ ದಾನದ ಫಲದಿಂ ಮೇಲಕ್ಕು ಕೊಟ್ಟುದನನುಂ ಪಾಲಿಪ ಫಲಮೆಂದು ತನ್ನೊಳಱಿದಿಂತೆಂದ[ಂ] (ಎಇ. IV, ೬೪–೬; 945); ಹೆಲನರಿನ್ ಮೊದಲೆದ್ದುದೊಂದಾರ್ಪು — ಬುಲ್ಲುಲಿಯ, ನಲ್ಲುಲಿಯ ಪಾಡು (ಪಾರಸಿ. ೧೫–೩೫೩). [ಆರ್$_1$ + –ಪು. / **ತೆಲು.** ಆರ್ಪು]

ಆರ್ಪುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಬಲಹೀನವಾಗು; ಸತ್ವಹೀನವಾಗು; ಧೈರ್ಯಗೆಡು: ದರ್ಪಕಂ . . . ಆರ್ಪುಗುಂದಿ ಕಾರ್ಪಣ್ಯದಿಂ ನಗತನೂಜೆಯಂ ಪೊಗಳ್ದು (ಗಿರಿಕ. ೮–೧೪ ವ). [ಆರ್ಪು$_1$ + ಕುಂದು$_1$]

ಆರ್ಪುಗೆಯ್ತ (ನಾ). ಸಾಹಸಕಾರ್ಯ; ದಿಟ್ಟತನದ ಕೆಲಸ: ರಣರಂಗದೊಳಾರ್ಪುಗೆಯ್ತಮುಂ ಭೋಂಕನೆ . . . ಪೆರ್ಚಿಸಲಕ್ಕುಂ (ಕಮಮಾ. ೧೭–೩೭). [ಆರ್ಪು$_1$ + ಗೆಯ್ತ]

ಆರ್ಪೊಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬ್ರಹ್ಮದೇಯಂ ಕೊಟ್ಟಂ ಆರ್ಪೊಟಿ ಒಡೆಯ ಕೌಶಿಕಗೋತ್ರಂ ಪೊನ್ನಡಿಗೆ (ಎಕ. IV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೬೦–೧೫; 800). [?]

ಆರ್ಬಟಿ 'ಆರ್ಭಟಿ' ನೋ.

ಆರ್ಬಟಿಸು 'ಆರ್ಭಟಿಸು' ನೋ.

ಆರ್ಬಟೆ 'ಆರ್ಭಟೆ' ನೋ.

ಆರ್ಭಟೆ 'ಆರ್ಭಟಿ' ನೋ.

ಆರ್ಭಟಂಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು; ಅಬ್ಬರಿಸು: ಏಳಿ ಕಂಸಾಳಂಗಳಂ ಪಿಡಿದೋಳಿಯಿಂದಂ ತಾರವಿಸುತಿರಿ ಆಳತಿಯವೇಳೆಯೊಳೆನುತಮಿಂತಾರ್ಭಟಂಗೊಟ್ಟು (ಬಸಪು. ೧೨–೪೪). [ಆರ್ಭಟ (< ಆರ್ಭಟಿ) + ಕೊಡು]

ಆರ್ಭಟಿಸು, ಆರ್ಬಟಿಸು, ಆರ್ಭಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಬ್ಬರಿಸು; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು; ಗರ್ಜಿಸು: ಇಂತಪ್ಪ ಬಿರುದಿನ ಹೊಳಕೆಯ ಭಟರ್ಗಳು ಮುಂತಾರ್ಭಟಿಸುತ್ತೈತರಲು (ಮೋಹತ. ೩೩–೩೫); ಕೋಗಿಲೆಗಳಾರ್ಭಟಿಸೆ . . . ಮನ್ಮಥನಾಗ ಪೂಗಣೆಗಳನು ಸಂಧಿಸುತೆಚ್ಚನಂಗನೆಯ (ನಳಚ. ೧–೩೭); ಆರ್ಭಟಿಸುವ ಕರ್ಮಗಳ ಸುಟ್ಟು ಮುಕ್ತಿಗೆ ನಿರ್ಭಾಗ್ಯರೆಯ್ದುವರಲ್ಲ (ಭರಚ. ೬೮–೧೫); ಆನೆ, ಹುಲಿ ಮುಂತಾದ ದುಷ್ಟಮೃಗಗಳು ಬೇರೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಆರ್ಭಟಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು (ಹಂಕಿರು. ೧೯೯). **ಆರ್ಬಟಿಸು:** ಎಮ್ಮ ಮೇಲೆಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳಮೇಲಿವನ ರಕ್ತವಿರಲೆಂದು ಸಂತೋಷದಿಂದಲಾರ್ಬಟಿಸಿದರು (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. ೮–೨೨೫). **ಆರ್ಭಡಿಸು:** ಕಲ್ಪಾಂತಕಾಲದ ಸಿಡಿಲಗರ್ಜನಮನಿರದೆ ತಾಳ್ದಾರ್ಭಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಟಿ]ಸುತ (ಪದ್ಮರಾ.೬–೬೧); ವಿವಿಧ ವಾದ್ಯಂಗಳ ವಿಡಾಯಿಯಿಂದಾರ್ಭಡಿಸಿ ತಿವಿ ಬಸುಱನುಗಿ ಕರುಳನುಗಿಯೆನುತ್ತೆ (ಚಬಪು. ೩೯–೩). [ಆರ್ಭಟ (< ಆರ್ಭಟಿ) + –ಇಸು$_3$]

ಆರ್ಭಟೆ, ಆರಭಟೆ, ಆರುಬಟಿ, ಆರುಬಟೆ, ಆರುಭಟಿ, ಆರುಭಟೆ, ಆರ್ಬಟಿ, ಆರ್ಬಟೆ, ಆರ್ಭಟ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು; ಗರ್ಜನೆ; ಅಬ್ಬರ: ಅಂತು ಶರವರ್ಷಮಂ ಕಱೆಯುತ್ತುಮಿರ್ದದೊಂದಭಿನವಾರ್ಭಟೆಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ಜಗವಿ. ೮–೫೭ ವ); ದನುಜೇಂದ್ರನಾರ್ಭಟೆಯ ಕೇಳ್ದು (ಉದ್ಭಟ. ೪–೬೬ ವ); ದೇವದತ್ತದ ಬಿರಿಸಿನಾರ್ಭಟೆ ಗಾಂಡಿವದ ದುರ್ಧರ ಗುಣದ ರವ (ಕೋಗಯ. ೨೦–೨). **ಆರಭಟೆ:** ಖಂಡಪರಶುವಿನಂತುದ್ಭಟಾರಭಟೆಯಿಂದಾರ್ದು (ಜಗವಿ. ೬–೫೦ ವ); ಆರಭಟೆಯೊಳರಸ ಕಂಡು ಪೊಯ್ದುಸಿತೋರಗನಂಗವೊಪ್ಪಿದುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೧–೭೦). **ಆರುಬಟಿ:** ಆತನ ಕರೆಯಬೇಕೆಂದಾರುಬಟಿಯಲಿ ಮಂತ್ರಿಗಳನವಿಚಾರನಟ್ಟಲು (ಜೀವಂಚ. ೧೫–೧). **ಆರುಬಟೆ:** ಚೀರಿದನು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೊಡೆಯಲ್ಕಾರುಬಟೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೩–೭೯); ಕಾರುಗನಹಳ್ಳಿಯವನಾರುಬಟೆಯಿಂ ನೆರೆಯೆ (ಚಕವಿ. ೨–೨೮). **ಆರುಭಟಿ:** ಮಿಱುತಾ ಧನುವೇನಮಾಡಿದೊಡೋರಣಿಸಿ ಶಿಶುಪಾಲ ಭೂಮಿಪನಾರುಭಟಿಯಲ್ಲಿಱಿದು ಹೋಯಿತು ಧನುವಿನುಬ್ಬಟೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೩೦–೧೭). **ಆರುಭಟೆ:** ಚಾಪದನಾರಿ ಬೆಸಲಾಗಲಿ ಮಹಾಸ್ತ್ರವನಾರುಭಟೆಯಲಿ ಗಜವ ಮುಱಿ ಕೆಡೆಯೆಸು ಮಹೀಸುತನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೭೩); ಕಪಿಭಟರಾರುಭಟೆ ತಲೆಕೆಳಗಮಾಡಿತು ಜಗದ ಜೋಡಿಗಳ (ತೊರರಾ. ೬–೧೨–೪೦). **ಆರ್ಬಟಿ** (೪). **ಆರ್ಬಟೆ:** ಕರ ಚಮತ್ಕಾರಕೆ ಚಮತ್ಕಾರಮಾರ್ಬಟೆಗೆಯಾರ್ಬಟೆ ತುಳಿಲ್ಗೆ ತುಳಿಲು (ಚಬಪು. ೨೬–೨೫). **ಆರ್ಭಟ:** ಮಾರನು ಮಾಡುವ ಹಟ ಆರ್ಭಟಗಳನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ (ಮುನಿಮಾ. ೮೮).

[**ಸಂ.** ಆರಭಟ, ಆರಭಟೀ. / **ತಮಿ.** ಆರ್ಪ್ಪಾಟ; **ತುಳು.** ಆರ್ಬಟೆ, ಆರ್ಭಟ, ಆರ್ಭಟೆ; **ತೆಲು.** ಆರ್ಭಟ, ಆರ್ಭಟ]

ಆರ್ಭಡಿಸು 'ಆರ್ಭಟಿಸು' ನೋ.

ಆರ್ಮ (ನಾ). **೧.** ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ; ನೆಲೆ; ಆಧಾರ: ಜಿನಧರ್ಮಂ ಪ್ರಾಣಿಗಾರ್ಮಂ ಮಱೆಯದಿರು (ಆದಿಪು. ೨–೨೦); ಮುನಿದುಯ್ವ ಜವಂಗಂ ಮಾಯಿನಲಮ್ಮುವರಿಲ್ಲ ಬಗೆಯೆ ನಿನಗಿನ್ನಾರ್ಮಂ ಜಿನಧರ್ಮಮೊಂದೆ ಜೀವನೆ (ಅಜಿಪು. ೨–೫೭); ಕಲಿಕಾಲಧರ್ಮತನೆಯಂ ಸೌಚಕ್ಕಾರ್ಮನಿವನೆನ್ದು ಪಲರುಂ ನೆಮ್ಮುವರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೬೫–೩೧; 1028); ಸಲೆ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಮೊದಲ್ ಚಲಕ್ಕೆ ನೆಲೆ ಧರ್ಮಕ್ಕಾರ್ಮ್ಮಮಾಯಕ್ಕಗುಂದಲೆ ಬೀರಕ್ಕೆ ತವರ್ . . . ಸಂಗ್ರಾಮುಕಂಠೀರವಂ (ಹೈಆರಿ. VIII, ೧೧–೭೨; 1058); ಧರ್ಮಮೆ ಸಮಸ್ತ ಸೌಖ್ಯಕ್ಕಾರ್ಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೪೧); ಪುರುಷಾರ್ತ್ಥಕ್ಕೆಡೆ ವಿಕ್ರಮಕ್ಕೆ ನೆಲೆ ಧರ್ಮ್ಮಕ್ಕಾರ್ಮ್ಮನೌದಾರ್ಯ್ಯದಾಗರಮೊಳ್ಪಿಂಗೆಱೆವಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೧೩–೩೪; 1126). **೨.** ಹಿತಕರವಾದುದು; ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವಾದುದು: ಕೂರ್ಮೆಯೊಳಲಸದೆ ಜೀವಕ್ಕಾರ್ಮಂ ಪೆಱತಿಲ್ಲ ದುಃಖದಿಂದೆತ್ತುವ ಸದ್ಧರ್ಮಮೆ ಹಿತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೪೫); ತಡೆಯಲೆಡೆಯಿಲ್ಲ ಚೆಚ್ಚರವೊಡರ್ಚು ನಿನಗಾರ್ಮಮಪ್ಪ ಧರ್ಮಮಂ (ಜೀವಸಂ. ೨೭–೫೦); ಧರ್ಮಮನೆ ಕಿಡಿಸಿ ಮೆಯ್ಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮೇಗಿ] ನಿಸಾರ್ಮಮಿದೆಂದಱಿಸುಖಕ್ಕೆ ಮೋಹಿಸುವುದೆ ಪೇೞ್ (ಜೀವಸಂ. ೨೧೫–೫); ಏಸಾರ್ಮಮೋ ಜೈನಧರ್ಮಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೧–೧೩). [?]

ಆರ್ಮೊಗ, ಆರುಮೊಗ, ಆಱುಮೊಗ (ನಾ). **೧.** ಆರು ಮುಖಗಳ ಸಮುದಾಯ: ಆರ್ಮೊಗದಿಂದೆ ಶಿವ ತನ್ನ ತಾನೆ ಜನಿಸಿದನೆನಲ್ ಸೊಗಯಿಸುತ್ತಿಹ ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯಡಿದಾವರೆಗಳಿಗಾಱಡಿಯಪ್ಪೆನು (ಚಬಪು. ೧–೧೦). **೨.** ಆರು ಮುಖಗಳುಳ್ಳವನು; ಷಣ್ಮುಖ: ಆರ್ಮೊಗನಂ ಪೆತ್ತಯ್ಯಂ ಕೂರ್ಮೆಯಿನುಸುರಲ್ಕೆ (ಶ್ರೀಮಹಾ. ೯–೨). **ಆರುಮೊಗ:** **೨.** "ಸ್ಕಂದನೊಳಗಾರುಮೊಗನೆಂದಕ್ಕುಂ" (ಕಶರ. ೧೧); ತಗುಲಿ ಕವಚಮುಮನೊಡೆದಾರುಮೊಗನು ಭ್ರಮೆಯೊಳೊಂದಿಯಳ್ಳರುತ್ತೀ (ನವಮೋ. ೩೧–೪೭). **ಆಱುಮೊಗ:** **೨.** ಆಱುಮೊಗನಯ್ಯನೆನ್ನಯ ಕನಸಿನೊಳ್ ಬಂದು . . . ಚಿಂತಿಸದಿರೆನಲು (ಭಾವಚಿಂ. ೮–೩೭).

[ಆರು$_6$ (< ಆಱು$_3$) + ಮೊಗ]

ಆರ್ಯ (ನಾ). **೧.** ಸಾಧು; ಸಜ್ಜನ: "ಸಾಧುಃ, ಸಜ್ಜನಃ, ಆರ್ಯಃ— ಈ ೩ ಸತ್ಪುರುಷಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೧–೨೧೭). **೨.** ಪೂಜ್ಯ; ಗೌರವಾರ್ಹ. **೩.** ಉತ್ತಮ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. **೪.** ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಅಥವಾ ವೈಶ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು. **೫.** ವೈಶ್ಯಕುಲದವನು: "ಆರ್ಯಾಃ, ಭೂಮಿಸ್ಪೃಶಃ, ವೈಶ್ಯಾಃ, ಊರವ್ಯಾಃ, ವಿಶಃ — ಈ ೫ ವೈಶ್ಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೩–೪೧೬). **೬.** ತಪಸ್ವಿ; ಋಷಿ. **೭.** ಆಚಾರ್ಯ; ಗುರು. **೮.** ಶೈವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ; ಆರಾಧ್ಯ: ಅವಸರೋಚಿತಕೆ ಬಳಲಿ ಬಂದಂತಾರ್ಯರುಗಳಂ ನಿಲಿಸಿ ಧಿಕ್ಕರಿಸಿದೆನೆ (ಬಸಪು. ೪೫–೧೨). **೯.** ವೃದ್ಧ; ಹಿರಿಯ: ಆರ್ಯರು ಪರಸಿ ಕಳುಹಲು (ಬಸಪು. ೩೨–೧೨). **೧೦.** ಸೂರ್ಯ. **೧೧.** ಗೆಳೆಯ; ಸ್ನೇಹಿತ. **೧೨.** ಭೋಗಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಆತನ ಸೇನಾನಾಯಕ ಮಂತ್ರಿಪುಂಗವ ಪುರೋಹಿತರ್ ಮೂವರುಂ ನೃಪನ ದಾನಾನುಮೋದದ ಫಲದಿಂದಮುತ್ತರಕುರುವಿನೊಳಾರ್ಯರಾಗಿ ಜೀವಿತಾಂತ್ಯದೊಳೀಶಾನಕಲ್ಪದೊಳ್ ಸೇನಾನಾಯಕನಪ್ಪಾರ್ಯಂ (ಆದಿಪು. ೫–೧೩ ವ). **೧೩.** ಒಂದು ಜನಾಂಗ. **೧೪.** ಅಂತಃಪುರದ ಅಧಿಕಾರಿ; ಕಾವಲುಗಾರ; ಕಂಚುಕಿ: "ಸೋವಾಸಿಯಲ್ಲಿಯುಂ ಆರ್ಯನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೬–೨೮). **೧೫.** ಬಿಳಿಯ ಮಗ್ಗದವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮ್ಯೆ. VIII, 8). **೧೬.** ಒಂದು ಭಾಷೆ: ನಾಗರ ಕಂನಡ ತಿಗುಳಾರ್ಯ್ಯವನೋದಿಸುವ ಬಾಲಶಿಕ್ಷೆ ಉಪಾದ್ಯರ ಜೀವಿತಕ್ಕೆ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೨೭–೪೩; 1290). **೧೭.** = ಆರ್ಯೆ ೪: ಆನಂದದಾಸರ ಆಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕಾರು ಪದಗಳಿಗಿಂತ, ಹತ್ತೆಂಟು ಆರ್ಯಗಳು, ಅಷ್ಟೇ ಸಂಖ್ಯೆಯ ವೃತ್ತಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ (ಕಭವಿ. II, ೩೩೨); "ಸೂರ್ಯಂ ತಾಪಸಭೋಗಭೂಮಿಭವರುಂ ಸಾವಾಸಿಯುಂ ವೃದ್ಧರಿಂತಾ[ರ್ಯಾ]ಖ್ಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೦೭). [**ಸಂ.**]

ಆರ್ಯಕರ್ಮ (ನಾ). **೧.** ಉತ್ತಮರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕೆಲಸ; ಆರ್ಯನ ಕೆಲಸ. **೨.** [ಜೈನ] ಶ್ರಾವಕರು ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ಆರು ಬಗೆಯ ಕೆಲಸಗಳು: ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಸಂಯಮ ತಪಮೆಂದಾರ್ಯಕರ್ಮಮಾಱುತೆಱನಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೨೫ ವ).

[ಆರ್ಯ + ಕರ್ಮ]

ಆರ್ಯಕೆ (ನಾ). ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ ; ಕಂತಿ : ಪ್ರಭಾವತಿಯುಂ ಪದ್ಮಾವತ್ಯಾರ್ಯಕಾ [ಪಾಠಾಂ. ತ್ಯಜ್ಜಿಕಾ] ಪಾದಮೂಲದೊಳುಪಾರ್ಜಿತ ರತ್ನಾವಳಿ ತಪದೊಳಚ್ಯುತಕಲ್ಪದೊಳ್ ಪ್ರತೀಂದ್ರ ಪದವಿಯಂ ಪಡೆದರ್ (ಆದಿಪು. ೩–೫೮ ವ). [ಸಂ. ಆರ್ಯಕಾ]

ಆರ್ಯಚರಿತ (ನಾ). ಆರ್ಯರ ನಡವಳಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು ; ಉತ್ತಮವಾದ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು ; ಸದಾಚಾರಿ : ಅಮಾರ್ಯರಕ್ರೋಧರುಲ್ಬಣರಿಂದ್ರಾದಿಗಳಾರ್ಯರಾರ್ಯಚರಿತರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೨೨). [ಆರ್ಯ + ಚರಿತ]

ಆರ್ಯಪ್ರಣುತ (ಗು). ಆರ್ಯರಿಂದ ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟ : ಜನನಿ ಸುತೆ ಭಗಿನಿ ವಯಸದೊಳೆನಗಧಿಕೆಯುಮೂಣೆಯುಂ ಸಮಾನೆಯುಮೆಂದಂಗನೆಯ ನವಲೋಕಿಸುವುದೆನೆ ಮನೋಹರಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮಾರ್ಯಪ್ರಣುತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೫೫). [ಆರ್ಯ + ಪ್ರಣುತ]

ಆರ್ಯವಿಮುಖ (ನಾ). ಹಿರಿಯರನ್ನು ಕಂಡರೆ ಕಡೆಗಣಿಸುವವನು, —ಉದಾಸೀನಮಾಡುವವನು: ಉದ್ಧತವೃತ್ತಂ ಗತಧೈರ್ಯನಾರ್ಯವಿಮುಖಂ ನಿದ್ರಾಳು ತಾನಾದ ಭೂಪತಿಗಾದೈಸಿರಿ ಗಾಳಿಗೊಡ್ಡಿದ ಸೊಡರ್ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೨೪). [ಆರ್ಯ + ವಿಮುಖ]

ಆರ್ಯವೇಷ (ನಾ). ಆರ್ಯನಿಗೆ ತಕ್ಕ ವೇಷವುಳ್ಳವನು ; ಒಳ್ಳೆಯ ಉಡುಪು ಧರಿಸಿದವನು : ಧವಳವಾಸೋಲ್ಸಿತಂ ಮತ್ತಮೊರ್ವಂ ಬರುತಿರ್ದಂ ಬೆನ್ನೊಳಾತ್ಮೋಚಿತಮೆನಿಸಿದ ಚಾತುರ್ಯದಿಂದಾರ್ಯವೇಷಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೬). [ಆರ್ಯ + ವೇಷ]

ಆರ್ಯಷಟ್ಕರ್ಮ (ನಾ). = ಆರ್ಯಕರ್ಮ ೨ : "ಇಜ್ಯೆಯುಂ ವಾರ್ತೆಯುಂ ದತ್ತಿಯುಂ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಮುಂ ಸಂಯಮಮುಂ ತಪಮುಂ ಎಂದು ಗೃಹಸ್ಥಂಗೆ ಆರ್ಯಾ [ರ್ಯ] ಷಟ್ಕರ್ಮಂಗಳಪ್ಪುವು"(ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೮೭) ; ಪಂಚಾಣುವ್ರತಾದಿಪ್ರವರ್ತನ ಸ್ವಭಾವಸಂಯಮಮುಂ ಅನಶನವೃತ್ತ್ಯಾದಿ ತಪೋನುಷ್ಠಾನಮುಂ ಬೆರಸಾರ್ಯಷಟ್ಕರ್ಮಂಗಳುಂ ನಿಮಗಿವು ಕುಲಾಚಾರಂಗಳೆಂದಱಿಯೆ ಪೇಟ್ದು ಕೈಕೊಳಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೩ ವ). [ಆರ್ಯ + ಷಟ್ಕರ್ಮ]

ಆರ್ಯಾಗೀತಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ಮಾತ್ರಾವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ಕಂದಕ್ಕೆ ಸಮನಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಬಂಧ ಆರ್ಯಾಗೀತಿ. 'ಆರ್ಯೆ'ಯಿಂದ ಆರ್ಯಾಗೀತಿ ರೂಪಗೊಂಡಿರಬೇಕು (ಛಂದೋವಿ. ೧೧೨). [ಸಂ. (ಆರ್ಯಾ + ಗೀತಿ)]

ಆರ್ಯಾಣಿ (ನಾ). ವೈಶ್ಯಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು : "ವೈಶ್ಯಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದರೆ ಆರ್ಯಾಣಿಯೆನಿಸುಗು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೭). [ಸಂ. ಆರ್ಯಾಣೀ]

ಆರ್ಯಾವರ್ತ (ನಾ). ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆರ್ಯರು ನೆಲಸಿದ್ದ ಭೂಮಿ ; ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹಿಮಾಲಯ ಮತ್ತು ವಿಂಧ್ಯಪರ್ವತಗಳ ನಡುವೆ ಪೂರ್ವ ಪಶ್ಚಿಮ ಸಮುದ್ರಗಳು ಮೇರೆಯಾದ ಪ್ರದೇಶ : ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಆರ್ಯಾವರ್ತವು ವಿಂಧ್ಯದವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ (ಕರ್ಣಾಟ. ೮೪). [ಸಂ.]

ಆರ್ಯಾವೃತ್ತ (ನಾ). = ಆರ್ಯೆ ೩ : ಆರ್ಯಾವೃತ್ತಂ ‖ ಸ್ತನಯುಗಮಶ್ರುಸ್ನಾತಂ ಸಮೀಪತರವರ್ತಿ ಹೃದಯಶೋಕಾಗ್ನೇಃ ಚರತಿ ವಿಮುಕ್ತಾಹಾರಂ ವ್ರತಮಿವ ಭವತೋ ರಿಪುಸ್ತ್ರೀಣಾಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೦). P ಸಂಸ್ಕೃತದ ಆರ್ಯಾ ಅಥವಾ ಗಾಥಾವೃತ್ತವು ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಆರ್ಯಗೀತ ಅಥವಾ ಸ್ಕಂಧಕವೆಂಬ ೬೪ ಮಾತ್ರೆಯ ವೃತ್ತವಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಂದ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೧೨). [ಸಂ. (ಆರ್ಯಾ + ವೃತ್ತ)]

ಆರ್ಯಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಗೌರವಾರ್ಹಳು ; ಪೂಜ್ಯೆ. ೨. ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ ; ಕಂತಿ : ಅತ್ತ ಸೀತಾರ್ಯಿಕೆ ಪಲವುಕಾಲಂ ತಪಂಗೆಯ್ದು (ಸಂರಾಮಾ. ೧೬–೪೨ ವ) ; ಸಹಸ್ರಾರು ಜನ ಆರ್ಯಿಕೆಯರು ಕರುಣೆಯ ಸಸಿಗಳಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದರು (ದಾನಚಿಂ. ೧೧೨). [ಸಂ. ಆರ್ಯಿಕಾ]

ಆರ್ಯೀಕರಣ (ನಾ). ಆರ್ಯರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ; ಆರ್ಯರ ರೀತಿಗೆ ತಿರುಗಿಸುವುದು : ಶಾತವಾಹನರ ಪ್ರಭುತ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣದ ಆರ್ಯೀಕರಣ ಹೇಗಾಗಿತ್ತೆಂದೂ . . . ನಿರೂಪಿಸಿದೆ (ತುಳುನಾ. ೮೪). [ಸಂ.]

ಆರ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಪೂಜ್ಯಳಾದ ಹೆಂಗಸು : ಶ್ರೀಮತ್ಯಾರ್ಯೆಯುಂ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮಾಹಾತ್ಮ್ಯದಿಂ ಸ್ತ್ರೀರೂಪಮಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು ತತ್ತ್ವಯಂಪ್ರಭವಿಮಾನದೊಳ್ . . . ದಿವಿಜನಾದಂ (ಆದಿಪು. ೫–೬೦ ವ) ; ಭಾವಶುದ್ಧಿ ವಿಶೇಷದಿಂದಮನಿಂದಿತೆಯುಮಾರ್ಯನಾಗೆ ಸತ್ಯಭಾಮೆ ತದಾರ್ಯೆಯಾದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೨೪ ವ). ೨. ಪಾರ್ವತಿ. ೩. [ಛಂದ] ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ೩೦ ಮಾತ್ರೆಗಳು ಮತ್ತು ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ೨೭ ಮಾತ್ರೆಗಳು ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ೫೭ ಮಾತ್ರೆಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು ವೃತ್ತ : ಅಂತುಂ ಯತಿಯಂ ಪೇಱ್ಪಾರ್ಪಂತಾದ್ಯದೊಳಲಸದಾರ್ಯೆಯೊಳ್ ಕಂದದೊಳಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೬೬). [ಸಂ. ಆರ್ಯಾ]

ಆರ್ಯೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಆರ್ಯರ ನುಡಿ ; ಹಿರಿಯರ ಮಾತು : 'ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಕತ್ತೆಯ ಕಾಲಾದರೂ ಕಟ್ಟಬೇಕು' ಎಂಬ ಆರ್ಯೋಕ್ತಿಯನ್ನು ನಾನು ಯಾವಾಗಲೂ ಶಿರಸಾ ಧರಿಸಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ (ನಾಡಿಗೇ. ೨೪೬). [ಆರ್ಯ + ಉಕ್ತಿ]

ಆರ್ಯೋತ್ತಮ (ನಾ). ಆರ್ಯರಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮನಾದವನು: ಆರ್ಯೋತ್ತಮನುತ್ತಮಾರ್ಯವೆಸರವ್ಯಾಬಾಧದಿಂ ಮೂಡುತುಂ ಮುಱುಗುತ್ತುಂ ತಣಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೨೬). [ಆರ್ಯ + ಉತ್ತಮ]

ಆರ್ಷ (ಗು). ೧. ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ; ಋಷಿಗಳಿಂದ ಬಂದ. ೨. ಪ್ರಾಚೀನವಾದ : ಆರ್ಷಾನಾರ್ಷಾಭೇದದಿಂ ದ್ವಿವಿಧಮಕ್ಕುಂ ಅವಱೊಳಾರ್ಷಮೆಂಬುದಾದಿಬ್ರಹ್ಮೋಪದಿಷ್ಟಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೯೬–೨೧) ; ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಪೂರ್ವದಿಂದ ಬಂದ ಅರಿಸಮಾಸಪದಗಳುಂಟು . . . ಇವು ಆರ್ಷ (ನಮ್ಮನು. ೨೭೪) ; ಆರ್ಷವಾದ ತಮಿಳುಭಾಷೆಯು ಈ ಪಂಡಿತರ ಪ್ರಕಾರ ಅಪಭ್ರಂಶದೋಷಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗಲಾರದು (ಭಾಷಾಶಾ. ೬೭). ೩. ಪವಿತ್ರವಾದ ; ಅತಿಮಾನುಷವಾದ. (ನಾ). ೪. ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ವಿವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ತೆರತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕನ್ಯಾದಾನ ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಮದುವೆ. [ಸಂ.]

ಆರ್ಷತೆ (ನಾ). ೧. ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವಿಕೆ. ೨. ಪ್ರಾಚೀನತೆ. ೩. ಪವಿತ್ರತೆ : ಅಧಿಕಾರ– ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಗಳು ಸರ್ವರ ಸೊತ್ತಾಗಲಿರುವಂತೆ ಆರ್ಷತೆಯನ್ನೂ ಸಾಹಿತಿಯು ಮನೆಮನೆಗೆ ಬೀರಿ ಮನುಕುಲವನ್ನು ಪಾವನಗೊಳಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೨೩). [ಸಂ. ಆರ್ಷತಾ]

ಆರ್ಷದರ್ಶನ (ನಾ). ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಯೋಗಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಆಗುವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ, —ದರ್ಶನ: ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಜ್ಞಾನವು ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಧರ್ಮಾತಿಶಯದಿಂದ ಹೊಳೆಯುವದು ಆರ್ಷದರ್ಶನವು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨೩೨ ಅಡಿಟಿ). [ಆರ್ಷ + ದರ್ಶನ]

ಆರ್ಷದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). = ಆರ್ಷದರ್ಶನ : ಅವನ ಕೃತಿಯ ಉನ್ನತಿಯಿಂದಲೂ ಅವನು ಆರ್ಷದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಯೋಗಿ . . . ವರಕವಿಯೆಂಬುದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ (ಕಸಾಚ. ೨೬೨) ; ಅವನ ದರ್ಶನ ಭಾವನೆಯ ದರ್ಶನವಾಗಿತ್ತು. ಆರ್ಷದೃಷ್ಟಿಯ ರವಿತೇಜ ಅದರಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೭೭೪). [ಆರ್ಷ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಆರ್ಷಭ್ಯ (ನಾ). ಎತ್ತು ಆಗುವುದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಾದ ಹೋರಿ; ಬೀಜವನ್ನು ಹಿಡಿಮಾಡುವ (ಕಸಿಮಾಡುವ) ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದ ಹೋರಿ: "ಆರ್ಷಭ್ಯಯೆಂಬುದು ಹಿಡಿಯಿಸಲ್ತಕ್ಕ ಹೋರಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೪-೧೦೯); "ಆರ್ಷಭ್ಯಮೆನಲು ಹಿಡಿಹೋರಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೩-೧). [**ಸಂ.**]

ಆರ್ಷಮತ (ನಾ). ಋಷಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯ, —ಮತ: ಸ್ರವಿಸುವುದು ಜೀವರಸ ಹೃದಯಗರ್ತದ ತಳದಿ ಕಿವಿಗಾ ರಹಸ್ಯದುಲಿ ಕಾವ್ಯಗಾನಗಳಿಂ ಭುವನದಾಚಿನ ರಹಸ್ಯದ ಕೀರ್ತಿ ವೇದಗಳ ರವದಿನೆಂದಾರ್ಷಮತ (ಮಂಕುಕ. ೪೬೪). [ಆರ್ಷ + ಮತ]

ಆರ್ಷವಾಣಿ (ನಾ). ಋಷಿಗಳ ವಾಣಿ, —ಮಾತು: ಆರ್ಯಕಂಠಗಳೆನಿತೊ ಆರ್ಷವಾಣಿಯೊಳಂದು ವೃಷ್ಟಿಕಾಮಿಗಳಾಗಿ ಪರ್ಜನ್ಯಸೂಕ್ತಗಳ ಹಾಡಿ ಕೊಂಡಾಡಿದರು (ಕ್ರೌಂಚಧ್ವ. ೪೬-೩). [ಆರ್ಷ + ವಾಣಿ]

ಆರ್ಷಸಂಪತ್ತು (ನಾ). ಋಷಿಗಳ ಸಂಪತ್ತು; ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಪತ್ತು: ನವ್ಯಸಂಪದವಾರ್ಷಸಂಪದುದ್ಧೃತವಿಂತು ಸವ್ಯಪೇಕ್ಷಗಳುಭಯ (ಮಂಕುಕ. ೮೬೧). [ಆರ್ಷ + ಸಂಪತ್ತು]

ಆರ್ಷಸಂಹಿತೆ (ನಾ). ಋಷಿಗಳು ಹೇಳಿದ ವೇದಮಂತ್ರ: ಶ್ರೀಯುತರ ದರ್ಶನಾಕಾಂಕ್ಷಿಯಾಗಿ ನಾನು ಹೋದಾಗ ಒಂದಾನೊಂದು ಆರ್ಷಸಂಹಿತೆಯ ಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ಮಗ್ನರಾಗಿದ್ದರು (ಜೀವಾತ್ಮ. XI).

[ಆರ್ಷ + ಸಂಹಿತೆ]

ಆರ್ಷೇಯ (ಗು). **೧.** ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ: ಸಂಸ್ಕೃತ ಆರ್ಷೇಯ ಭಾಷೆ (ಜೀವಸಾ. ೧೧). **೨.** ಪ್ರಾಚೀನವಾದ; ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬಂದ: ತಮಿಳರ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡಿಗರ ಸಂಬಂಧವು ಆರ್ಷೇಯವಾದುದು (ಕೊನಷ್ಟೈ. ೨). (ನಾ). **೩.** ಹಿಂದಿನವನು; ಪ್ರಾಚೀನ: ನಮ್ಮ ಆರ್ಷೇಯರು ಭಾರತವರ್ಷದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಜ್ಞಾನ ಪರಿಪಾಕವನ್ನು ಯಾವ ತಕ್ಷಶಿಲ ನಲಂದ ಎಂಬ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ . . . ಅದರ ಸವಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರೋ (ಜಗಚಂ. ೭೨). [**ಸಂ.**]

ಆರ್ಷೇಯಾರ್ಥ (ನಾ). ಋಷಿಗಳು ಅಥವಾ ಪ್ರಾಚೀನರು ಮಾಡಿರುವ ಅರ್ಥ: ಸಾರ್ಥಕವದಪ್ಪುದಾರ್ಷೇಯಾರ್ಥದೊಡವೆರೆಯೆ ಪಾರ್ಥನನುಭವದಂತೆ (ಮಂಕುಕ. ೫೧೮). [ಆರ್ಷೇಯ + ಅರ್ಥ]

ಆರ್ಸಿ (ನಾ). "ಮೋಸ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೮). [?]

ಆರ್ಹಂತ್ಯ (ಗು). **೧.** ಅರ್ಹಂತನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. 'ಆರ್ಹಂತ್ಯಧರ್ಮ' ಪರಾ. (ನಾ). **೨.**[ಜೈನ] ಮೋಕ್ಷ; ಅರ್ಹಂತನ ಪದವಿ: ತದ್ಯುಗಂಧರ ಮಹಾಯೋಗೀಶ್ವರಂ ಪೊರ್ದಿದಂ ನೆಗಬ್ದಾರ್ಹಂತ್ಯಮನೇನನೀಯದೊ ಶುಭಧ್ಯಾನೋಪಯೋಗೋದಯಂ (ಆದಿಪು. ೩-೮೦). **೩.** [ಜೈನ] ಐವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಯೋಗಸಂನಾಹಮುಂ ಆರ್ಹಂತ್ಯಮುಂ . . . ಅಪ್ಪಯ್ವತ್ತುಮೂಱು ಗರ್ಭಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಯೊಳು (ಚಾವುಂಉ. ೨೩೦). **೪.** ಅರ್ಹತೆ. [**ಸಂ.**]

ಆರ್ಹಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರತ್ವ: ಅಷ್ಟಮಹಾಪ್ರಾತಿಹಾರ್ಯ ಚತುಸ್ತ್ರಿಂಶದತಿಶಯಂಗಳೆಸೆಯೆ ಸಮವಸರಣಮಂಡಲದೊಳು ದ್ವಾದಶಗಣಪರಿವೇಷ್ಟಿತನಾಗಿಪ್ಪುದು ಆರ್ಹಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆ (ಚಾವುಂಉ. ೨೩೯); ಆರ್ಹಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆಯೆಂಬುದು ಧರ್ಮಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯಮುಂ ಪುಟ್ಟಿಸುವುದು (ಚಾವುಂಉ. ೨೫೧). [ಆರ್ಹಂತ್ಯ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಆರ್ಹಂತ್ಯಧರ್ಮ (ನಾ). ಜೈನಧರ್ಮ: ಆರ್ಹಂತ್ಯಧರ್ಮಂ ತನಗಾಮರ್ಮಂ ಭೂಷೆ ರತ್ನತ್ರಯಮೆನೆ ನೆಗಬ್ದಂ ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ ಶಾಂತಿನಾಥಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೫೫). [ಆರ್ಹಂತ್ಯ + ಧರ್ಮ]

ಆರ್ಹಂತ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮಿ; ತೀರ್ಥಂಕರತ್ವದ ವೈಭವ: ಪೂಜಾರ್ಹನಾರ್ಹಂತ್ಯಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತಂ ಮುನಿಸುವ್ರತಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧). [**ಸಂ.** ಆರ್ಹಂತ್ಯಲಕ್ಷ್ಮೀ (ಆರ್ಹಂತ್ಯ + ಲಕ್ಷ್ಮೀ)]

ಆರ್ಹತ (ಗು). **೧.** ಜೈನಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಜಿನನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). **೨.** ಜೈನ. [**ಸಂ.**]

ಆರ್ಹತಮತ (ನಾ). ಜೈನಮತ: ಈ ತೀರ್ಥಂಕರರಿಗೆ . . . ಪೂಜ್ಯಾರ್ಥಕವಾದ "ಅರ್ಹನ್" ಎಂದೂ, ಈ ಮತಕ್ಕೆ ಆರ್ಹತಮತವೆಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಬಂದಿತು (ಹಿಂದಸಾ. ೭೨). [ಆರ್ಹತ + ಮತ]

ಆಲ್, ಆಲು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು; ಕಿರುಚು; ಅರುಚು: ವಕ್ಷದೊಳಾಲ್ದು ಬೊಬ್ಬಿಱಿವ ದೇವಕರೋಟಿಯ ದೇವನೀ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನೆ ದೇವನೆಂದು ಮುಡಿಗಿಕ್ಕಿದೆಂ (ಮುಡಿಗೆ. ೧); ಜಟ್ಟಿಗಳುಬ್ಬಿ ಕೋಯೆಂದಾಲ್ದು ಭುಜಗಳ ತಟ್ಟಿಕೊಂಡು (ಭರಚ. ೨೦-೪೦). **ಆಲು$_1$**: ಆಲುತ್ತಲು ಹಱಿಯ ಹೊಯಿಸಿ ಅಂಕವ ಮಾಡಿದೆನೆಲ್ಲರ ಕಂಡು (ಬಸವ. ೪೩೬); ಸೂಲವನೇಱುವ ಕಳ್ಳನಂತೆ ಬಾಹ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಾಯಾಲುವೆ (ಏಲೇಶ್ವ. ೪೯); ಮೊನೆಯಿಲ್ಲದೊಪ್ಪುವ ಬಾಣ ಕೊಲುವೆನೆಂದಾಲಿಯೆಸುವ ವೀರನರೆಗಂಡು (ಲಶಿಚಿಂ. ೧೨-೭೧); ನೀ ನಂಜದಿರು ಕೈಕೊಂಡು ನಿಲುವೆನೆನುತ್ತ ಫಲುಗುಣ ಮಂಡಿಸಿದನಾಲಿದನು ಸೆಳೆದನು ಬೋಳೆಯಂಬುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೧); ಪರವಾದಿಯಂ ಕೊಂದೆವೆಂದಾಲಿ ಬೊಬ್ಬಿರಿವುತ್ತ (ಚಬಪು. ೬೨-೨೩); ಮೆಯಿರ್ ಪೊಕ್ಕಾಲುವ ದೇವಿಯರನ್ (ಅಂತಿಗೂ. ೫೧-೧೦೬೩).

ಆಲಕರೆ = ಕೂಗಿ ಕರೆ; ಅರಿಚಿ ಕರೆ: 'ಬರಬಾರದ ಬೇಗ ?' ಎಂದು ಆಲಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ಗುಲಾಬಿ. ೬೨). **ಆಲಿಕೊಳ್** = ಕಿರಿಚಿಕೋ: ಖಂಡೆಯದ ಪೊಳಪಿನ ಭಟಾಳಿ ಭೋಯೆನುತಾಲಿಕೊಂಡು ಬೊಬ್ಬಿರಿವುತಿರ್ದುದು (ಚಬಪು. ೪೨-೨೫). 'ಆರ್$_1$' ಪರಾ.

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಆಲು, ಆಲಿ; **ಮಲ.** ಆಲಿ]

ಆಲ್‌ಅವಲಾದ್ (ನಾ). ವಂಶ; ಸಂತಾನ: ಈ ಮೇರೆ ಈ ಸಾಧನದಲ್ಲಿ ಬರದು ಇಟ್ಟಂಥಾದ್ದನ್ನು ಕಾಲಾನುಕಾಲಕ್ಕೂ ಮಹಾರಾಜರವರು ಆಲ್‌ಅವಲಾದ್ ತಿಳಿಯುವ ಬಗ್ಯೂ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೫೨).

[← **ಅರ.** ಆಲ್‌ಅವಲಾದ್]

ಆಲ$_1$ (ನಾ). ಹಾಲುಮರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ನ್ಯಗ್ರೋಧ; ವಟವೃಕ್ಷ: "ನ್ಯಗ್ರೋಧಃ, ಬಹುಪಾತ್, ವಟಃ – ಈ ೩ ಆಲದಮರ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೭); ಕಗ್ಗಲ್ಲಾರದು ಸಲ್ಲು ಪೆರಿಯ ಆಲ (ಎಕ. II, ೩೫-೬; 800); ಪಡುವಣ ಮೇರೆ ಆಲದಮರ (ಕಇ. II, ೫-೪; 859); ಮುಂದೆ ತಮ್ಮ ಪಗೆ ಪರ್ವುವಂತೆ ಪನ್ನಿರ್ಮತ್ತರ್ ಪರ್ವಿದಾಲದ ಮರದ ಮೊದಲ್ಗೆ ವಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೦ ವ); ಆಲದಮರದ ಮೇಲೆ ಕಾಗೆ ಬಂದು ಪಾಯ್ದುಂ ದುಸ್ವರದಿಂ ಕರೆವುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೪-೧೦); ಆಲದೆಲೆಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿದ ಶಿಶುವೇ (ಪುರಂದ. ೧-೧೯-೩); ಆಲಕ್ಕೆ ಹೂವಿಲ್ಲ ಸಾಲಕ್ಕೆ ಕೊನೆಯಿಲ್ಲ ಜಾಲಿಯ ಮರವು ನೆರಳಲ್ಲ (ಜಗೀತೆ. ೮೮).

ಆಲದಬಿಳಲು = ಆಲದಮರದ ಕೊಂಬೆಗಳಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯಬೀಳುವ ಬೇರುಗಳು: ಆಲದಬಿಳಲಂತೆ ನೆಲಕ್ಕೆಱಗದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೯೯); ಸೈಂಧವದಿಂದರೆದಾಲದಬಿಳಲನಳೆವೆರಸಿ ಕುಡಿದಂದು ಮಾಣ್ಬವತಿಸಾರಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೪-೧೩). **ಆಲದಪಣ್** = ಆಲದಮರದ ಹಣ್ಣು: ಮಿಸುಪಾಲದಪಣ್ಣಿನಂದಮಂ ಪೊಳೆವಧರಂ ಕರಂ ನೆಱಯೆ ಪೋಲ್ವುದಱಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೮೦); ಪೊಡವಿ ಜನಿಸಿದುವು ಮೊಗಮೆಂಬಿಂದುವಿನೊಡಲಾಲದಪಣ್ಮನುಗುವವೊಲ್ (ಜಯಕಾ. ೨-೪೭).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಆಲ್, ಆಲ; **ಮಲ.** ಆಲ್;
ಕೊಡ. ಆಲಿ; **ಪರ್ಜಿ.** ಏಲ್; **ಗೊಂಡಿ.** ಆಲೀ]

ಆಲ$_2$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕೇಸರಿ ತೊಱುವಾಳ್ವನ್ ಮಗನ್ ಆಲನ ತೊಱು ಇಕ್ಕಿಸಿ ಬಿಟ್ಟನ್ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೧೫೬–೫ ; 8ನೆಯ ಶತ). [?]

ಆಲ$_3$ (ಗು). ೧. ಅಗಲವಾಗಿರುವ ; ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿರುವ. (ನಾ). ೨. ವಿಷಪ್ರಾಣಿಗಳು ಬಿಡುವ ದ್ರವ. ೩. ಹಳದಿಯ ಬಣ್ಣದ ಹೂವು ; "ಆರದಾಳ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೮). ೪. ಚೇಳಿನ ಬಾಲ, — ಕೊಂಡಿ : "ದ್ರುತಪುಚ್ಛಪಾಲ[ಪಾಠಾಂ. ಮಾಳ]ಮೆನೆ ಚೇಳ ಬಾಲಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೯–೫). ೫. ಕಟಪ ; ವೋಸ. 'ಆಲಜಾಲ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಲಂಕಾರಿಕ (ಗು). ೧. ಅಲಂಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ; ಅಲಂಕೃತ ವಾದ. ೨. ಔಪಚಾರಿಕವಾದ ; ಲಾಕ್ಷಣಿಕವಾದ. (ನಾ). ೩. ಅಲಂಕಾರ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು ; ಅಲಂಕಾರ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ : ನಮ್ಮ ಆಲಂಕಾರಿಕರು ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಭೆ ಬೀಜವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು (ಭಾರವಿಶಾ. ೭೭). [ಸಂ.]

ಆಲಂಗಿರಿ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಣ್ಯ ; ಒಂದು ವರಹ : ೧೮ ಬಗೆ ವರಹ ನಾಣ್ಯಗಳು. ೧೬ ಆಲಂಗಿರಿ ಕಿಮ್ಮತ್ತು ರೂ ೩ ಆ ೪ (ಕಭಾಗೆ. ೨೮೦).
[← **ಮರಾ.** ಆಲಮ್‌ಗಿರೀ = ಅಲ್ಪಬೆಲೆಯ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ ; **ಅರ.** ಆಲಮ್‌ಗೀರ್ = ಜಗತ್ತನ್ನು ಜಯಿಸಿದವನು]

ಆಲಂಗಿಸು 'ಆಲಿಂಗಿಸು' ನೋ.

ಆಲಂತೂರ್, ಆಲತ್ತೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅನ್ದರಿಯ ಆಲನ್ತೂರ ಪೊರುಳಱೆ (ಇಆ. V, ೧೩೯–೬ ; 513). **ಆಲತ್ತೂರ್ :** ಅನ್ದರಿಯಾಲತ್ತೂರ್ಪೊರುಳಱೆ ಪೆಱ್ಗರಾದ್ಯನೇಕ ಸಮರಮುಖಮುಖಾಹೂತಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೪ ; ೧೫–೧೪ ; 725) ; ಅನ್ದರಿ ಆಲತ್ತೂರ್ ಪೊರುಳಱೆ (ಎಕ. IV, ಎಡತೊ. ೬೦–೧೪ ; 890) ; ಅನ್ದರಿ ಆಲತ್ತೂರ್ಪೊರುಳಱೆ ಪೆಱ್ಗರಾದ್ಯನೇಕ ಸಮರಮುಖ ಮುಖಹುತ ಪ್ರಹತ ಶೂರಪುರುಷ ಪಶೂಪಹಾರ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೯೦–೧೯ ; 903). 'ಅಲತ್ತೂರ್' ಪರಾ. [?]

ಆಲಂಬ, ಆಳಂಬ (ನಾ). = ಆಲಂಬನ ೧ : ದೀರ್ಘಬಾಹಾಲಂಬಂ ಭುಜವೀರ್ಯವಿಕ್ರಮಯುತಂ . . . ಕಲ್ತಂ ಧನುರ್ವಿದ್ಯೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೬೮) ; ಶ್ರೀಲೋಲನೆ ನೀ ಗತಿಯೆಂದು ತರಳನ ಆಲಂಬದಲಿರುತಿಹಳು (ಚಂದ್ರಹಾ. ೧–೨೫). **ಆಳಂಬ :** ಮೃಗಾದಿ ಕ್ರೂರ[ಪಾಠಾಂ. ಘೂಳ] ಸತ್ವಕ್ಕೆ ಸಂದಾಳಂಬಂ ಪೆಱತಿಲ್ಲೆನಿಪ್ಪ ಗಹನಂಬೊಕ್ಕಲ್ಲಿ ಕಂಡರ್ (ನೇಮಿಪು. ೯–೫೩). [ಸಂ.]

ಆಲ್ಂಬನ, ಆಳಂಬನ (ನಾ). ೧. ಆಶ್ರಯ ; ಆಧಾರ : ಮದನಂ ತೋಂಟಿಗನಾದ . . . ಶೀತಾಂಶು ಶೀವಿದ ನೆಯ್ದಿಲ್ಗೊಳನಲ್ಲದಿಲ್ಲೆನೆ ಬನಂ ಚಿತ್ತೋತ್ಸವಾಲಂಬನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೭–೩೭). ೨. ನೇತಾಡುವುದು ; ಮೇಲಿನಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಜೋಲುಬಿದ್ದಿರುವುದು. ೩. ಸಹಾಯ ; ನೆರವು. **ಆಳಂಬನ :** ೧. ಇಂಬಱವಂದು ಬೇಸಱುವ ಪೆಂಡಿರ ಮಾಱ್ಕೆಯುಮಾತ್ಮಮೋಹದಾಳಂಬನಮಪ್ಪ ಮಕ್ಕಳೆಡರ್ಗಾಗದುದಂ ಧನಮುಳ್ಳಿನಂ ಕರಂಡೊಂಬಿಸಿ ತಿಂಬರಿಲ್ಲದೊಡೆ . . . ಏನೆಂದು ಪೇೞ್ವುದೋ (ಜೀವಸಂ. ೬೯–೧೪, ವ). [ಸಂ.]

ಆಲಂಬನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ತೂಗುಹಾಕು ; ನೇತುಹಾಕು : ಪಾಪಿ ಕೆಟ್ಟಂ ಕೆಟ್ಟನಿನ್ನೇಕೆ ಸಂದೇಹವೀಪರಿಯೊಳಕಟ ಪತ್ರಾಲಂಬನಂ ಗೆಯ್ದನೇ ಪೂರ್ವದೊಳ್ ನೆಗಳ್ದ ತದ್‌ವ್ಯಾಸನುಂಡ ದುಃಖವನದೇಂ ಕೇಳ್ದಱಿಯನೇ (ಪದ್ಮರಾ. ೯–೨೩). ೨. ಅವಲಂಬಿಸು.
[ಆಲಂಬನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಲಂಬನವಿಭಾವ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] "ಭಾವವು ಆವಿರ್ಭವಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮೂಲಾಶ್ರಯವಾದ ಕಾರಣವೇ ಆಲಂಬನವಿಭಾವ" (ಭಾರವಿಶಾ. ೩೫೦) ; "ಕಾವ್ಯನಾಟ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸ್ಥಾಯಿಭಾವಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ 'ಆಲಂಬನವಿಭಾವ'ಗಳೆಂದೂ, ಆ ಭಾವಗಳು ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸುವ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ 'ಉದ್ದೀಪನ ವಿಭಾವ' ಗಳೆಂದೂ . . . ಹೆಸರು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೮೯) ; ಆಲಂಬನವಿಭಾವಗಳಿಂದಾ ಸ್ಥಾಯಿಭಾವಂಗಳಂಕುರಿಸಿ (ವಿವೇಕ. ೨೨೭). 'ಉದ್ದೀಪನವಿಭಾವ' ಪರಾ. [ಆಲಂಬನ + ವಿಭಾವ]

ಆಲಂಬಮಾನ (ಗು). ಜೋಲಾಡುತ್ತಿರುವ ; ನೇತಾಡುತ್ತಿರುವ : ಅನೂನಮರಕತರತ್ನಭಿತ್ತಿವಿಭ್ರಾಜದೊಳಾಲಂಬಮಾನ ಮುಕ್ತಾದಾಮಲಂಬೂಷಭೂಷಿತದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೧೭ ವ). [ಸಂ.]

ಆಲಂಬಿತ (ಗು). ೧. ಜೋಲುಬಿಟ್ಟ ; ಇಳಿಬಿಟ್ಟ ; ತೂಗುಹಾಕಿದ : ಆಲಂಬಿತ ಜಾಂಬೂನದ ಘಂಟಾಜಾಲ ವಿರಾಜಿತಂಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೪–೫೮ ವ). ೨. ಆಧರಿಸಿದ ; ರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಆಲಂಬಿತಕೂರ್ಚ (ನಾ). ಜೋಲಾಡುವ ಗಡ್ಡ ಉಳ್ಳವನು : ಆಲಂಬಿತಕೂರ್ಚಂ ಸಿಂಹದಂತಿಮುದ್ರೇಕ್ಷ್ಯಾಣಂ (ಜಾತಕ. ೧೯–೧೫).
[ಆಲಂಬಿತ + ಕೂರ್ಚ]

ಆಲಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೋಲುಬೀಳು ; ನೇತಾಡು : ಮಱಿದುಂಬಿಯ ನುಣ್ಬೆಮರ್ವನಿಯದಱ ಬೆಂಬಳಿಯೊಳಿಳಿದಾಲಂಬಿಪಂತೆ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೯ ವ). ೨. ನೇತುಹಾಕು ; ತೂಗುಬಿಡು : ಕರ್ಪೂರದ ರಂಗವಾಲಿಯಿಂ ಆಲಂಬಿಸಿದ [ಪಾಠಾಂ. ಆವಲಂಬಿಸಿದ, ಅಲಂಕರಿಸಿ ಲಂಬಿಸಿದ] ಪುಷ್ಪಮಾಲೆಯಿಂದಲಂಕರಿಸಿದ (ನಂಬಿರ. ೧೦–೪೯). ೩. ಅವಲಂಬಿಸು ; ಹಿಡಿ : ವಿಧವೆಯಾದೊಡೆ ಶೀಲಮಾಲಂಬಿಸಿ ತವರ್ಮನೆಯೊಳಿರ್ದನಿತು ಕಾಲಮಾಲಸ್ಯಮಿಲ್ಲದೆ . . . ದೇಹಮಂ ದಂಡಿಸಲ್ಪತಿಲೋಕಮಂ ಪಡೆದಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೫೫). [ಆಲಂಬನ + –ಇಸು$_3$]

ಆಲಂಭ, ಆಳಂಭ (ನಾ). ೧. ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಕೊಲ್ಲುವುದು. ೩. ಉತ್ಪಾಟನ ; ನಿರ್ಮೂಲನ. 'ದುರಾಲಂಭ' ಪರಾ. **ಆಳಂಭ :** ೨. "ಮಾರಣಂ . . . ಆಳಂಭಃ . . . ಈ ೨೧ ಕೊಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೮–೩೨೪). [ಸಂ.]

ಆಲಂಭನ (ನಾ). = ಆಲಂಭ. 'ಸಮಾಲಂಭನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಲಕೇಱಿ 'ಆಲಗೇಱಿ' ನೋ.

ಆಲಕೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಬಿಟ್ಟಕರಗೆಯ ಬಡ್ಡಿಯಿಂ ತೆಂಕ ಆಲಕೇರಿಯಿಂ ದೂರಾನ್ನರಂ ಪಡುವಲ್ ಬಿಟ್ಟಿರೆ (ಕಕುಲ. ೮–೩೦ ; 11ನೆಯ ಶತ). [ಆಲ$_0$ + ಕೇರಿ]

ಆಲಕೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಆಲಕೊಳದ ನಿತ್ತೊರ್ಟ ಕ್ಕಾಗೆ ತೆಂಕಲ್ಯೆವತ್ತೆರಡು ಗೇಣಗಳೆಯಲೆರಡು ಮತ್ತ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೮–೪೪ ; 1042). [ಆಲ$_0$ + ಕೊಳ (< ಕೊಱ)]

ಆಲಕ್ಕೊವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ತೊಱುಕೊಲ್ವಳಿ ಪೆರಿಯವನ್ ಕೋಲ್ಗಳಾಂತುಭಿಳ್ದನ್ ಎಳಾ ಆಲಕ್ಕೊವಾಡಿ ತಾಳೆಯೋನ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩–೧೦ ; 9ನೆಯ ಶತ). [? + ಪಾಡಿ]

ಆಲಗಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಆಲಗಟ್ಟದ ಹಳಗಿನಲು ಬಿಟ್ಟ ಗದ್ದೆ ಕ[ಂ]ಮ್ಮ ನೂಱಮೂವತ್ತು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯೧–೨೮ ; 12ನೆಯ ಶತ). [ಆಲ$_0$ + ಗಟ್ಟ]

ಆಲಗಾನಹಳ್ಳಿ, (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು : ಅಡಿಗನಹಳ್ಳಿ ೧ ವಾದಾಂಡಪಳ್ಳಿ ೧ ಆಲಗಾನಹಳ್ಳಿ ೧ ಮಂಚಿನಹಳ್ಳಿ ೧ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೫೧–೧೪ ; 1631). [ಆಲಗಾನ್$_0$? + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ)]

ಅಲಗೇಱಿ, ಅಲಕೇಱಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸೆಟ್ಟಿಯರ್ಪ್ಪ ಅಲಗೇಱಿಯ ಎಱೆದ ಸರಿ ಬಂಧಂಶಿಗೇಱಿಯ ನಿರುವರಿ ಎಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟ ಕಂಬಂ ೨೫ (ಕಕುಲ. ೯–೧೩ ; 11ನೆಯ ಶತ). **ಅಲಕೇಱಿ :** ಮೊದಲೇಱಿಯೊಳ್ ಇರ್ಪ್ಪಣ್ಣುಗ ಪೆದೆ ಗಟ್ಟಿದ್ದೆ ಪನ್ನಿರ್ಮತ್ತಲೆಱಿ ಅಯ್ನೂಱು ಬಳ್ಳಿಯ ತೋಣ್ಟ ಅಲಕೇಱಿ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೭–೧೫ ; 889). [ಅಲ್$_0$ + ಕೇಱಿ]

ಅಲಗ್ನ (ಗು). ೧. ಸೇರಿಕೊಂಡ ; ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡ : ಉರಗಾಸ್ಯಾಲಗ್ನಭಗ್ನ ಪ್ರಚಲಿತಹರಿಪೋಲ್ (ರಕ್ಷಾಶ. ೨೭). ೨. ಸೇರಿಸಿ ಕಟ್ಟಿದ. [ಸಂ.]

ಅಲಜಾಲ, ಆಳಜಾಳ (ನಾ). ಮಿಥ್ಯೆಯ ಸಮೂಹ ; ಸುಳ್ಳಿನ ಕಂತೆ : ಎಂದಿವು ಮೊದಲಾಗಿ ಪಲವುಮಾಲಜಾಲಂಗಳಂ ದುರ್ಜೀವಿಕಾಗೃಹೀತೆ ಯೆನೆನ್ನೊಳ್ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಮಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೬೭). **ಆಳಜಾಳ:** ಬಾಣಜಾಳಮದು ಭೋಂಕನೆ ನೋಡುವೊಡಾಳಜಾಳಮಾಯ್ತೆನೆ ಕಡಿದೊಟ್ಟಿ ಸುಟ್ಟುವು ಪತತ್ರಿಗಳಂ ಗುರುಪುತ್ರನಂಬುಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೬೮).

[ಅಲ್$_3$ + ಜಾಲ]

ಅಲತಿ 'ಆರತಿ$_1$' ನೋ.

ಅಲತ್ತೂರ್ 'ಅಲಂತೂರ್' ನೋ.

ಅಲದಾವು (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅಲದಾವುನ ಹೆಣ್ಡತಿ ಅಳ್ವಬ್ಬೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಕೆಱೆಯಿಯನ್ (ಎಕ. X, ಚಿಕ್ಕಬ. ೩–೫ ; 953). [?]

ಅಲಪರಿ 'ಅಲ್ಪರಿ' ನೋ.

ಅಲಪಿಸು 'ಅಲಾಪಿಸು' ನೋ.

ಅಲಪ್ಪ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಆತನ ಮಕ್ಕಳು ಅಲಪ್ಪ ಬಯಿರೆ ಯಂಗಳು ಎತಿಸಿದ ಬೀರಗಲ್ಲು (ಎಕ. II, ೪೦೫–೪ ; 1333 ?).

[ಅಲ್$_0$ + ಅಪ್ಪ$_1$]

ಅಲಬೋಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅಲಬೋಯಸ್ಯ ಕೌಣ್ಡಿಲ್ಯ ಗೋತ್ರಸ್ಯ ಕಟ್ಟಿಶರ್ಮ್ಮಣ ಪುತ್ರಾಯ (ಇಆ. VII, ೧೮೭–೪೨ ; 668).

[ಅಲ್$_0$ + ಬೋಯ]

ಅಲಮಂಡಲ (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷೇತ್ರದ ಹೆಸರು : ಆಲಮಂಡಲಸ್ಯ ಷಟ್ ಖಣ್ಡಿಕಮ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೪ ; ೧೦–೧೨ ; 729). [ಅಲ್$_0$ + ಮಂಡಲ]

ಅಲಮಡವೆ (ನಾ). ಆಲದ ಮರದ ಬಳಿಯ ಕಾಲುವೆಯ ತೂಬು : ತಳಕಾಡ ಮಾದರಸ ವೊಡೆಯರ ಕಟ್ಟಿ ಕಾಲುವೆಯ ಕೆಳಗೆ ಅಲಮಡವೆಯ ವೊಳಗೆಱೆಯ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧೩–೮ ; 9ನೆಯ ಶತ). 'ಮಡವೆ' ಪರಾ. [ಆಲ್$_1$ + ಮಡವೆ]

ಅಲಮರ (ನಾ). ಆಲದಮರ ; ವಟವೃಕ್ಷ : ಆಭವಂಗಿಳೆಯೊಳ್ ತಪಮಿರ್ಪ ಭವಾನಿಗೆ ಬಂದು ಕಲ್ಪತರು ಫಳರಸದಿಂದಭಿಷೇಕಂ ಮಾಡುವನತಿ ವಿಭವದವೋಲೆಸೆದುದಾಲಮರನಾ ಮಳೆಯೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೯–೫೮).

[ಆಲ್$_1$ + ಮರ]

ಅಲಮಾರಾನ್ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕುಱುಂಜಿಯಳ ಊರಱಿ ಕೊಲ್ವಲ್ಲಿ ಪೊಪ್ವೆ ಅವು ಒಡೆಯಲಕವಧಿ ಪೆಸರ ಅಲಮಾರಾನ್ ಕೆಲೆ ಮೂಟ್ಟಿನ್ ಸತ್ತನ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩–೯ ; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಅಲಯ, ಆಳಯ (ನಾ). ವಾಸಸ್ಥಳ ; ಮನೆ ; ನಿವಾಸ : "ಆವಾಸಃ . . . ನಿವಸನಂ, ಆಲಯಃ— ಈ ೩೧ ಮನೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೯–೧೩೯) ; ಹೆಬ್ಬಾಳೆಯೌದುಂಬರಂ ತುಂಬುರಿಂಗಾಲಯವೆನಿಪ್ಪ ನಾನಾ ಭೂಜದೊಗ್ಗಿನಿಂ ಕಾನನಂ ಕಣ್ಗೆಸೆದುದು (ಹಚಕಾ. ೫–೧೫) ; ಎರಡು ಕೋಣೆಗಳ ನೀಂ ಮಾಡು ಮನದಾಲಯದಿ (ಮಂಕುಕ. ೭೦೧). 'ದೇವಾಲಯ,' 'ಶಿವಾಲಯ' ಪರಾ. **ಆಳಯ :** ಖರ್ಜೂರಮೇಲೆ ಲವಂಗಂ ಕಾಳಾಗುರುಗಂಧಂಗಳ್ಗಾಳಯಮಾದಂದು ವಾಹಮುತ್ಸಾಹಕರಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೩–೧೮). [ಸಂ.]

ಅಲಯಿಸು 'ಆಲಿಸು$_1$' ನೋ.

ಅಲಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಪರಾಕ್ರಮಸಿಂಗಂ ತೊಲಗದ ಗಂಡಂ ಶೌರ್ಯ್ಯಾಗಾರಂ ಶ್ರೀಮದಾಲಯ್ಯಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೮೪–೬ ; 1033). [ಅಲ್$_0$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಅಲಯ್ಸು 'ಆಲಿಸು$_1$' ನೋ.

ಅಲವಂಟಿಗೆ (ನಾ). = ಆಲವಟ್ಟ : ವೇಳೆ ವೇಳೆಗೆ ನಾ ಊಳಿಗವಮಾಡುವೆ ನಾ ಅಲವಂಟಿಗೆ ಚಾಮರವ ಬೀಸುವೆ (ಕನಕ. ೯೧–೨). [< ಆಲವಟ್ಟ]

ಅಲವಟ 'ಆಲವಟ್ಟ' ನೋ.

ಅಲವಟ್ಟ, ಆಲವಟ (ನಾ). ಹುಲ್ಲು, ತಾಳೆಗರಿ ಅಥವಾ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬೀಸಣಿಗೆ ; ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆ : "ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆ, ಅಲವಟ್ಟಂ – ಈ ೨ ತಾಲವೃಂತಂ" (ಕಶಸಾ. ೩೧–೬೬೨) ; "ತಾಲವೃಂತಾಖ್ಯಮದಕ್ಕುಂ ಪೇಟಿಲ್ ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆಯಾಲವಟ್ಟಮುದೆಂದುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೪) ; ವಾಯು ಬಯಲೆಂದಡೆ ತಿರುಗುವ ಆಲವಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಕುಱುಹುಗೊಂಬುತಿತ್ತು (ಅಱಿಮಾ. ೩೭) ; ಯುವತಿಯರು . . . ಬೀಸುವ ಕಮಲದಳದಾಲವಟ್ಟದೆಲರು (ಹಚಕಾ. ೩–೭೧) ; ಅಲವಟ್ಟದ ಗಾಳಿಯಲಿ ಮೇಘಾಳಿ ಮುಱಿವುದೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೨೯) ; ಪಿಡಿದ ಕೆಂಡಸಂಪಗೆಯ ಬಿರಿಮುಗುಳಾಲವಟ್ಟಂ (ರಾಜಶೇ. ೪–೧೪ ವ). **ಆಲವಟ :** ಇದುವೆ ಐರಾವತದ ಕೊರಳ ಹೊಂಘಂಟೆಯೋ ಅಮರಪುರದಾಲವಟವೊ (ಸೋಮಚ. ಪರಿ. ೨೦೬) ; ಮಂದಮಾರುತನ ಮದನ ದಿವ್ಯಾಂಗಲತೆಗೆ ಸೂಸುವೋಲೊರ್ವ ಚದುರೆ ಬೀಸಿದಳಾಲವಟವ (ಕಂಸವಿ. ೨೪–೮೦).

[< ಸಂ. ಆಲಾವರ್ತ]

ಅಲವಟ್ಟಲು, ಆಲಿವಟ್ಟಲು (ನಾ). ೧. = ಆಲವಟ್ಟ : ಎಳಲತೆ ಮೆಟ್ಟುವ ಪೊದೆಯ ಕುಳಿರೆಲರಾಲವಟ್ಟಲು[ಪಾಠಾಂ. ಲೆ]ಗಳಿಂ ಮಧುರಾಜ ತಳರ್ದ ನಂದನರಾಜ್ಯಕಾಗ (ಕಂಸವಿ. ೯–೬) ; ಆಲವಟ್ಟಲ ಗಾಳಿಗೆ ಮುಱಿವುದೆ ಮೇಘ (ರಾಮವಿ. ೧೮–೧೬೬). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಛತ್ರಿ, —ಕೊಡೆ : ಅಂಬರವಿಂಬಿಲ್ಲ ಮುಂಬಲಿ ತುಂಬಿದ ಹೊಂಬೆಸೆಯಾಲ ವಟ್ಟಲಿಗೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೩–೨೬) ; ರವಿರಶ್ಮಿಯ ಜರಿವಾಲವಟ್ಟಲುಗಳ ಸುವಿಲಾಸದ ನೆಳಲೊಳಗೆ ತವೆ ಮೊಳಗುವ ವಾದ್ಯದೆ (ಕಂಸವಿ. ೨೧–೩೩). **ಆಲಿವಟ್ಟಲು : ೧.** ಆಲಿವಟ್ಟಲ ತಂದಿಕ್ಕಿ ತುಪ್ಪಳವಾಸ ಸಾಲಿಹಚ್ಚಡಗಳ ನಿರಿಸಿ ಮೇಲೆ ಪುಷ್ಪಗಳ ಹಾರಗಳ ಮಂಚಕೆ ಸುತ್ತಿ ಕಾಳಾಗರುಧೂಪವಿಕ್ಕಿ (ಜಿನರಾ. ೨–೯೮) ; ಸಿಂಹಪೀಠದ ಕೆಲದಿ ಆಲಿವಟ್ಟಲು ಚಮರದ ಬಿಚ್ಚಲೆಯ ಗಳಿಗೆಗಳ ನೀಡುವತಿಸೌಂದರಿಯರು (ಜಿನಮು. ೩–೨).

[ಆಲವಟ್ಟ + –ಲು]

ಅಲವಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ಬೀಸಣಿಗೆಯಿಂದ ಬೀಸುವವನು : ಅತ್ಯಧಿಕರು ಅಲವಟ್ಟಿಗನಟುವ ಕ್ಷಾತ್ರ ಧರ್ಮಜನನೋಲಗಿಪರೂ (ಸೌಂದಕಾ. ೨–೨೨).

[ಆಲವಟ್ಟ + –ಇಗ]

ಅಲವಣ್ (ನಾ). ಆಲದ ಹಣ್ಣು : ಶಶಿಬಿಂಬಮನಿನಿತಗಲದೆ ಪತ್ತಿದಾಲ ವಣ್ಣಿಂಬಿನೆಗಂ (ಉದ್ಭಟ. ೬–೧೦೪) ; ಆಲವಣ್ಣಿಂದಧರಮಂ ಗಿಳಿ ಕರ್ದುಂಕಿದುದು (ಚಿಬಪು. ೧೦–೬೪).

ಆಲವಣ್ಣದುಟಿ, ಆಲವಣ್ಣುಟಿ = ಆಲದ ಹಣ್ಣಿನಂತೆ ಕೆಂಪಾಗಿರುವ ತುಟಿ : ಬಣ್ಣದುಟಿಯ ಬಂದುಗೆಯಲರ್ದುಟಿಯಾಲವಣ್ಣದುಟಿಯ ತೊಂಡೆದುಟಿಯ ಸಣ್ಣ ಚೆಂದಳಿರದುಟಿಯ ಹೆಱೆದುಟಿಯೆಳೆವೆಣ್ಣ ತಿಂತಿಣಿ ಬಂದುದಾಗ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೩–೨೪೩) ; ಬಾಲಮೃಗಾಕ್ಷಿಯ ಅಮೃತನಿಭ ವಾಣಿಯನಾಲವಣ್ಣುಟಿಯ ಕೋಮಲೆಯಾ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪–೯೧) ; ತಳಿರ್ದುಟಿಯ ತೊಂಡೆವಣ್ಣುಟಿಯ ಬಂದುಗೆದುಟಿಯ ಪೊಳೆವ ಸಸಿಗೆರೆದುಟಿಯ ಅಲವಣ್ಣುಟಿಯ (ಚಿಬಪು. ೩೭–೪೫). [ಆಲ್$_1$ + ಪಣ್$_2$]

ಆಲವರಿ 'ಅಲ್ಪರಿ' ನೋ.

ಆಲವರು 'ಅಲ್ಪರಿ' ನೋ.

ಆಲವಾಲ, ಆಳವಾಳ (ನಾ). ಮರದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ನೀರು ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಸುತ್ತಲೂ ಕಟ್ಟುವ ಕಟ್ಟೆ; ಪಾತಿ; ಮಡಿ: "ಆಲವಾಲದೊಳ್ಕುಂಡ ದೋಳ್ವಂಶವೃದ್ಧತ್ವದೊಳು ಕಟ್ಟೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೦); ಭಕ್ತಲೋಲ ಸುಗು ಣಾಲವಾಲ ಮತ್ಪುತ್ರಿಯಂ . . . ಕೈಕೊಂಡು ಪಾಲಿಸೆನ್ನನು (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೩೪); ಸುಲಲಿತದೋರ್ಲತೆಗಳಿಗಾಲವಾಲವನೆಳಸಿ ರಚನೆ ಮಾಡಿದಂತೆ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೨-೧೯೯); ತರುಗಳಾಲವಾಲದೊಲು (ವಿಸೀಗೀ. ೬೪-೬). **ಆಳವಾಳ**: ವನಕುಸುಮಂಗಳಂ . . . ಮೆಲ್ಲನೆ ವಕುಳಾಳ ವಾಳ ತಳ ದೊಳ್ ಸುರಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೬); ಏಣ ಶಾಬತತಿ ನೀರುಣೆ ಕಣ್ಗೊಳಿ ಪಾಳವಾಳ ಮಂಡಳದಿನದೊಂದು ಮುಂದೆಸೆದು ತೋಱುದುದಾಗ ಳಶೋಕಭೂರುಹಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೨೯). [ಸಂ.]

ಆಲವಾಲಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪಾತಿಯನ್ನು ಮಾಡು; ಕಟ್ಟೆಕಟ್ಟು: ಎಳ ದೊಳಚಿಸಸಿಗಳಂ ಬಳಸಿಯಗೆದಾಲವಾಲಂಗೆಯ್ದು (ಚಿಕವಂ. ೧೦೩-೨೧). [ಆಲವಾಲ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಲವಾಲಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಪಾತಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟು; ಮಡಿಮಾಡು: ಮುದದ ಬೀಜಕೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಪದೆದಾಲವಾಲಗಟ್ಟಿದನೆಂಬೊಲೆಸೆದುದಾಪರಿಧಿ (ಭೈರಸೂ. ೨೯೨-೮೬). [ಆಲವಾಲ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಆಲವಾಲಜಲ (ನಾ). ಪಾತಿಯ ನೀರು: ನಿಮ್ಮ ವಚೋಜಲಮಾಲ ವಾಲಜಲಕೃತ ವಿಲಾಸನ್ನಪಭೂರುಹಕ್ಕೆ ಹಿತಕರಮೆ ವಲಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೯೯); ನಿರ್ಮಲಧರ್ಮದ್ರುಮಕಾಲವಾಲಜಲಮಿರ್ಪಂತಿರ್ಪುದು ಶಾಪಮಂ. ೨೧೪; 1112); ಬಿಡದಾಲವಾಲಜಲದೊಳ್ ಕಡುಗೆಂಪಿಡಿದಿಡಿದ ಬೀಜ (ರಾಜಶೇ. ೨-೪೯). [ಆಲವಾಲ + ಜಲ]

ಆಲಸ (ಗು).೧. ಮಂದವಾದ; ನಿಧಾನವಾದ.(ನಾ).೨. ಸೋಮಾರಿ; ಜಡ: "ಆಲಸಂ ಜಡಂ ಮಂಥರಂ ಜಿಂಹ್ಮನೆನೆ ಸೋಂಬನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೩-೨೪). ೩. ಸೋಮಾರಿತನ; ಆಲಸ್ಯ: ಆಲಸವು ನಿದ್ರೆಗಳು ಕವಿದವು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೨-೩೨). [ಸಂ.]

ಆಲಸಿ, ಆಳಸಿ (ನಾ). = ಆಲಸ: ಅವನು ಅಲಸಿ ಯಾವುದೊಂದು ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಆಳಸಿ** (ಉಕ): ಅವನು ಆಳಸಿ (ರೂಢಿ). [ಆಲಸ + -ಇ$_2$]

ಆಲಸಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಆಯಾಸ; ಬಳಲಿಕೆ: ಏಳಿ ಹೊತ್ತಾಯ್ತು ಬಿಡಾರವ ನೊಳಪೊಕ್ಕು ಆಲಸಿಕೆಯ ಪರಿಹರಿಸಿ (ಜಿನರಾ. ೬-೧೪೧). ೨. ಜಡತೆ; ಆಲಸ್ಯ; ಜಾಡ್ಯ: "ಜಡ್ಡು; ಜಡ" (ಕಂನುಹು. ೪೯). [ಆಲಸ + -ಇಕೆ]

ಆಲಸ್ಯ (ನಾ). ೧. ಸೋಮಾರಿತನ; ಮೈಗಳ್ಳತನ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ: ಕಾವ್ಯಮಂ ನಡೆಸುವಾತಂ ರಸಾವೇಶ ಮಱಹಾಲಸ್ಯವೆಡೆಗೊಳಲು ತಪ್ಪು ಗಲ್ಲದೆ ಕಾವ್ಯಕರ್ತೃ ತಪ್ಪುವನೆ (ಹಚಕಾ. ೧-೨೩); ಆಲಸ್ಯದವನಿಗೆ ಎರಡು ಕೆಲಸ ಲೋಭಿಗೆ ಮೂರು ಖರ್ಚು (ಗಾದೆ). ೨. ಅನಾರೋಗ್ಯ; ಅಸ್ವಸ್ಥತೆ: ಒಬ್ಬಳ ಮೈಗೆ ಆಲಸ್ಯವಾಗಲಿ ದೇಹಾಯಾಸವಾಗಲಿ ಆದರೆ ಅದು ಇನ್ನೊಬ್ಬಳಿಗೂ ಆಲಸ್ಯವಾಯಿತು; ಆಯಾಸವಾಯಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೧). ೩. ಸೋಮಾರಿ; ಮೈಗಳ್ಳ: ಕರ್ಮಬಂಧಕ್ಕಂ ಮೋಕ್ಷಮುಕ್ಕುಂ (ಇದನಱಿದು) ನೀನಾಲಸ್ಯನಾಗದಿರು (ಜೀವಸಂ. ೧೮೭-೭ ವ); ಮತಿ ಹೀನನುಮಾಲಸ್ಯನುಮತಿನಿದ್ರಾಪೂರ್ಣನಯನನುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೬-೯೭). ೪. ದಣಿವು; ಬಳಲಿಕೆ (ಕ). ೫. ಬೇಜಾರು; ಬೇಸರ: ಇಂದೆನಗೆ ನಿದ್ದೆ ಬಾರದು ಬಂದಪುದಾಲಸ್ಯಮಸದಳಂ ನೀಮೆನಗೊಂದೊಂದು ಕಥೆಗಳಂ . . . ಪೇೞ್ದು ಪೊತ್ತಂ ಕಳೆಯಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೧೬).

೬. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಮೂವತ್ತುಮೂರು ಸಂಚಾರೀಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಧೃತಿ ನಿದ್ರಾವೇಗ ಶಂಕಾತ್ರಸನ ಚಪಲತಾಲಸ್ಯ ಸುಪ್ತಾವಬೋಧ . . . ಸಂಚಾರಿ ಭಾವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೯೫); 'ಆಲಸ್ಯ' ಯಾವುದೂ ಬೇಡ ಎನಿಸುವ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿ (ಭಾರಮಿ. ೩೨೦). [ಸಂ.]

ಆಲಸ್ಯಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಉದಾಸೀನತೆಯಿಂದ ನೋಡು; ಅಲಕ್ಷಿಸು: ಓಲಗವಾಗದ ಮುನ್ನ ಬಂದೈ ನಸು ಜೋಲಿಯಾಯ್ತು ದಱಿಂದ ನಿನ್ನ ಆಲಸ್ಯಗಂಡರೆಂದೆನ್ನದಿರು (ಭರಚ. ೪೭-೫೬). [ಆಲಸ್ಯ + ಕಾಣ್]

ಆಲಸ್ಯಗಾರ (ನಾ). ೧. ಸೋಮಾರಿ; ಮೈಗಳ್ಳ. ೨. ರೋಗಿ; ಜಡ್ಡಿ ನವನು (ದಕ. ಕ). [ಆಲಸ್ಯ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಆಲಹಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆಲಹಕ್ಕಿ ಗುಂಮ್ಮಟ ಸೆಟ್ಟಿಯರ ಮಕ್ಕಳು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೧೧-೬; ?). [?]

ಆಲಾಅದನಾ (ನಾ). ಮೇಲು ಕೀಳು: ಚಿಕ್ಕವರು ದೊಡ್ಡವರು ಆಲಾ ಅದನಾ ಮುಂತಾದ ಸಮಸ್ತ ರೈತರು ನಿಂಮುಕ್ ಹಲಾಲಾಗಿ ಸ್ವಾಮಿ ಕಾರ್ಯಧುರಂಧರರಾಗಿ ನಡಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨೪). [← ಹಿಂ. ಅಲ್ ಅದನಾ]

ಆಲಾಜೀಲಿ 'ಆಲಾಜೋಲಿ' ನೋ.

ಆಲಾಜೋಲಿ, ಆಲಾಜೀಲಿ (ನಾ). ೧. ಆಲಸ್ಯ; ಜಡತೆ: ಆಲಾ ಜೋಲಿಯಿಂದ ಬಸವನ ಹುಳದಂತೆ ಮುಂದಕ್ಕೂ ಹಿಂದಕ್ಕೂ ತೆವಳು ತ್ತಿದ್ದು (ಕಂನಾಸಾ. ೧೩). ೨. "ಅಮಲಿನ ಗುಂಗು" (ಜಾನಕೋ. ೧೬). ೩. ಸಾವಕಾಶ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಆಲಾಜೀಲಿ**: ೩. (ದಕ) ಅವನು ಆಲಾಜೀಲಿ ಮಾಡಿ ಬಂದ (ರೂಢಿ). [?]

ಆಲಾಟ (ನಾ). ಕೂಗುವಿಕೆ; ಅರಚುವಿಕೆ: "ಆಲಾಟ—ಕೂಗುವಿಕೆ ಯಲ್ಲಿ" (ಕರ್ಣಾಭಾ. ೧೯). [ಅಲ್$_1$ + ಆಟ]

ಆಲಾನ, ಆಳಾನ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕಂಬ: "ಆಲಾನ ಮೆನೆ ಕಂಭಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೭-೫); ಪಾಯ್ದಾಲಾನಮಂ ತ್ವಗ್ಜ ಲೋಹಜ ಬಂಧಂಗಳನೆಲ್ಲಮಂ ಪಱಿವಿನಂ ಪೊಯ್ದೆತ್ತಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೩೧). **ಆಳಾನ**: ಪದುಳವಿರ್ದಪ್ಪುದುದ್ದಾಮದೊಳ್ ಕುಂಭಿನಿಯೀ ಗಳ್ ವೀರಬಲ್ಲಾಳನ ವಿಜಯ ಭುಜಾಳಾನದೊಳ್ ಲೀಲೆಯಿಂದಂ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೨೯-೧೨; 1219). [ಸಂ.]

ಆಲಾನಸ್ತಂಭ, ಆಳಾನಸ್ತಂಭ (ನಾ). = ಆಲಾನ: ಉದಾತ್ತನಾರಾ ಯಣನೂರುಯುಗ್ಮಂಗಳ್ ಮಾನಿನಿಯರ ಮನೋಗಜಂಗಳ ಕಟ್ಟಲ್ಕಾ ಲಾನಸ್ತಂಭಂಗಳಾದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ವ). **ಆಳಾನಸ್ತಂಭ**: ಆನಂದಂಬೆರಸಂಕದಚ್ಚರಸೆಯರ್ ದೇವೇಂದ್ರನೈರಾವತಾಳಾನಸ್ತಂಭ ಸಮಂಗಳಪ್ಪ ಭುಜಸಂದೋಹಂಗಳೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೧೨೩). [ಆಲಾನ + ಸ್ತಂಭ]

ಆಲಾಪ, ಆಳಾಪ (ನಾ). ೧. ಮಾತು; ಸಂಭಾಷಣೆ; ಸಲ್ಲಾಪ: ಸತಿಯಾಲಾಪಕೆ ಸೋಲ್ವ ಜೂಜಿಗೆ ಮತಿವಂತರ್ ಮರುಳಪ್ಪರೇ (ಸೋಮೇಶ. ೨೦); ವಿತತ ಸಲ್ಲಕ್ಷಣಾಲಾಪದಿಂ . . . ನಿಸೆಯಂ ನೂಂಕಿದಂ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೨೯). ೨. = ಆಲಾಪನೆ ೨: "ಆಲಾಪ ಎಂದರೆ ವಿಸ್ತರಿಸುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥ" (ಸಂಗೀಚಂ. ೨೪); ಆಲಾಪ . . . ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಇಪತ್ನಾಲ್ಕು ತೆರದಲ್ಲಿ . . . ಆಲಾಪಿಸಿ ಕೇಳಿಸುವ (ವಿವೇಕ. ೨೩೭); ಗಮಕ ಬೇರೆ, ಆಲಾಪ ಬೇರೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೬೫). **ಆಳಾಪ**: ೧. ಪುರಜನಾಳಾಪಂಗಳ್ ನೆಗೞೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬ ವ); ಕೋಪದಲಿ ಗಂಭೀರತನದಾಳಾಪಕೊಂಬುದೆ (ತೊರರಾ. ೬-೪-೩೬). ೨. ತಾಳ ಮದ್ದಳೆ ಶಂಖನಾದ ಭಾಗವತರ ಮೇಳದ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳ ಆಳಾಪ ಗಳಿಂದ (ಕಂನವಿ. ೯-೬೧). [ಸಂ.]

ಆಲಾಪನೆ (ನಾ). ೧. ಮಾತನಾಡುವಿಕೆ; ಸಂಭಾಷಣೆ. ೨. [ಸಂಗೀತ] ಸಂಗೀತದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ರಾಗದ ಛಾಯೆಯನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದು : ಮಂದ್ರಸ್ಥಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಆಲಾಪನೆ ಮುಕ್ತಾಯಮಾಡುವುದೂ ಒಂದು ಕ್ರಮ (ಸಂಗೀಚಂ. ೨೯). [**ಸಂ.** ಆಲಾಪನ]

ಆಲಾಪಿ (ನಾ). ಮಾತನಾಡುವವನು; ಸಂಭಾಷಣಕಾರ: ಭೂನರರು ವಿಸ್ಮಿತರಾಗಿ ಪೊಗಳಲು ಸರಸ ಸತ್ಯಾಲಾಪಿ ಕರುಣಾಮೂರ್ತಿ ಚೌಡಯ್ಯ (ಬಸಪು. ೩೨–೧೬). [**ಸಂ.** ಆಲಾಪಿನ್]

ಆಲಾಪಿಸು, ಆಲಪಿಸು, ಆಳವಿಸು, ಆಳಾಪಿಸು, ಆಳೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾತಾಡು; ಸಂಭಾಷಿಸು : ಸಾಮುದ್ರಿಕವೆಂದು ಪೇಳಿದ ಶೌಷ್ಕಲನ ಬಾಯಿ ಬೆಂದುಹೋಗದೆಯೆಂದು ಆಲಾಪಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೫೬–೫). ೨. ಗಾನಮಾಡು; ರಾಗದ ಛಾಯೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು: ಆ ಕಳಾವತಿಯರಾನಂದಭೈರವಿಯಂನಾಲಾಪಿಸುತ ನಿಂತಿರಲು (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೦೩–೨). **ಆಲಪಿಸು :** ೨. ಮದಮುಗ್ಧಮದಾಳಿಯಂತಿರೆ ಆಲಪಿಸುವ ತನ್ನಿಂಚರಮುಮಂ ವಿಪಂಚಿಯನುಚ್ಚರಮುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೦–೧೩ ವ). **ಆಳವಿಸು :** ೧. ಉಬ್ಬಿನೊಳಾಳವಿಸಿದನು ಚಾಪಗಾನಸ್ವಾನಕವನಜಿಂದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೪–೪೯). **ಆಳಾಪಿಸು :** ೧. ನಿಶೆಯ ನಿಃಶಬ್ದತೆಗೆ ಭಂಗಬಾರದ ತೆರದಿ ತನ್ನೊಳಾಳಾಪಿಸುತೆ ಗುಡಿಸಲೊಳಗಾದಳಾ ಶಬರಜ್ಜಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬೮–೧೩೪). ೨. ಪ್ರಾತಃಕಾಲದ ರಾಗವನಜಿಂದು ಆಳಾಪಿಸಿದರು (ಭರಚ. ೧–೭೨); ಸಪ್ತಸ್ವರವನಾಳಾಪಿಸಲು ಕ್ರಮದಿಂದ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೪–೧೧). **ಆಳೈಸು :** ೧. ಗಿಳಿಗಳ್ಗೊಳಿ ಗಟಪಿ ಮೊಜಿವಳಿಕುಳದೊಡನಾಳೈಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಆಲಯ್ಸಿ]ಪುರುಳಿಯೊಡನೆಳಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೧–೮೨). [ಆಲಾಪನ + – ಇಸು$_3$]

ಆಲಾಬು (ನಾ). ಸೋರೆಗಿಡ, —ಕಾಯಿ, —ಬುರುಡೆ. [**ಸಂ.**]

ಆಲಾವರ್ತ (ನಾ). = ಆಲವಟ್ಟ. [**ಸಂ.**]

ಆಲಾಷ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳನ್ನು ಆರೋಹಣ, ಅವರೋಹಣಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ವಿನ್ಯಾಸಮಾಡಿ ಹಾಡುವುದು: ಆಲಾಪ ಕಾಲಾಪ ಆಲಾಷ . . . ಮುಂತಾದಿಪ್ಪತ್ನಾಲ್ಕುತೆರದಲ್ಲಿ . . . ಆಲಾಪಿಸಿ ಕೇಳಿಸುವ ಭಾಸುರಕರ ವಾರವಿಲಾಸಿನಿಯರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೭). [**ಸಂ.**]

ಆಲಾಸ್ಯ (ನಾ). ಮೊಸಳೆ. [**ಸಂ.**]

ಆಲಿ$_1$, ಆಣಿ$_1$, ಆರಿ$_1$ (ನಾ). ಘನೀಭೂತವಾದ ನೀರಿನ ಹನಿಗಳು; ಆಲಿಕಲ್ಲು; ನೀರ್ಗಲ್ಲು : ಸುರಧನು ತಳಿರ್ದೋರಣವಾಲಿ ರಂಗವಲಿ ಬದ್ಧವಣಂ ಜಳಧರರವಮಾಗೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೪೨); ಸಿಡಿಲಸರಿ ಮೊಟಗುಗಳ ಮಟಿ ಕುಡುಮಿಂಚಿನ ಸೋನೆಯಾಲಿಗಳ ಬೆಳ್ಸರಿಗಳ್ (ಅರ್ಥನೇ. ೪–೬೧). ‘ಆಲಿಕಲ್’ ಪರಾ. **ಆಣಿ**$_1$: ‘ಆಣಿಕಲ್ಲು$_1$’ ಪರಾ. **ಆರಿ**$_1$: ‘ಆರಿಕಲ್ಲು’ ಪರಾ.

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ಕುರುಖ್.** ಆಲಿ ; **ಮಲ್ತೊ.** ಆಲಿ]

ಆಲಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಕರಿಯ ಗುಡ್ಡೆ ; ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆ : “ಕನೀನಿಕಾ, ನಯನಮಧ್ಯಂ, ತಾರಾ– ಈ ೩ ಕರಿಯಾಲಿ” (ಹಲಾಯು. ೮೬–೩೬೬); “ಕನೀನಿಕೆಯಕ್ಷಿಮಧ್ಯಂ ತಾರೆಯೆನಲಾಲಿ” (ಮಂಗರಾ. ೯೩–೨); ಕಣ್ಮಲರ ಬೆಳ್ಪುಗಳಾಲಿಯ ಕಟ್ಟಿನೊಳ್ ಪೊದಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೭೮); ನಾನು ಪುಷ್ಪದ ಹಾಗೆ ನೀವು ಪರಿಮಳದ ಹಾಗೆ ನಾನಾಲಿಯ ಹಾಗೆ ನೀವು ನೋಟದ ಹಾಗೆ (ವಚಸಂ. ೧೨೧–೮೯); ಮತ್ತೆಯುಂ ಮುಳಿದಾಲಿಯಂ ತಿರಿಪಿದಾಗಳ್ (ಬಂಹರಿ. ೮–೫೦ವ); ಕಳಹಂಸ ಧವಳನಗ್ರಜ ನಳಿನೀದಳಶ್ಯಾಮನನುಜನಿರ್ವರ ಗಡಣಂ ಬಿಳಿಯ ಕರಿಯಾಲಿಯಂತುಜ್ಜ್ವಳಿಸಿರೆ ಲೋಕಕ್ಕೆ ತಾಮೆ ಲೋಚನಮಾದರ್ (ಅನಂಪು. ೧೨–೮೬). ೨. ಕಣ್ಣು : “ಅಚ್ಚಿಯಾಲಿಯೆಂದೆನೆ ದಿಟ್ಟಿ” (ಶಬ್ದಮಂ. ೭೧); “ಅಚ್ಚಿ, ಆಲಿ, ದಿಟ್ಟಿ – ಈ ೩ ನಯನಂ” (ಕಶಸಾ. ೨೧–೪೨೫); ಈಕೆಯ ರೂಪಮಳುಂಬಮಾದೊಡಂ ನಮ್ಮಮುನ್ನ ನೋಡಿದಾಲಿಗೀಗಳ್ ಕಿಂಚಿನ್ಮಾತ್ರಂ ಕುಂದಿರ್ದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೦೧ವ); ಆಲಿ ನುಂಗಿದ ನೋಟದಂತೆ ಬಯಲ ನುಂಗಿದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಂತೆ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೭೬–೧೯); ಆಲಿ ಕಿಡಿಯಿಡೆ ಕುಣಿವ ಮೀಸೆ ಕರಾಳವದನದ . . . ಭೀಮ ಬಂದನು ಬಿಟ್ಟ ಸೂಠಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨–೩೭). ೩. ದೃಷ್ಟಿ; ನೋಟ: ಆಲಿ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ನಟ್ಟವು ನೋಡಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ೩೬–೧); ದ್ರುಪದ ತನುಜೆಯನಾಲಿಯಲಿ ನುಂಗಿದನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨–೧೪). ೪. ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆ : ಒಯ್ಯಗೊಯ್ಯಗೆ ನಗೆಗಣ್ಗಳಾಲಿ ಮಗುಟ್ದಂತಿರೆ ಮುಚ್ಚಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೧೯). ೫. ಕಣ್ಣ ಬೇನೆ (ಉಕ. ೬). [?]

ಆಲಿ$_3$ (ನಾ). ನೇಯುವುದು ; ನೇಯ್ಗೆ : ಸರ್ವ ಸಾವಧಾನಿಯ ಇರವು ಅನಿಲನ ತೆಜದಂತೆ ಅಂಕುರ ಅಪ್ಪುವಿನ ತೆಜದಂತೆ ಆಲಿ ನೂಲಿನ ತೆಜದಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨೯–೪೯೯); “ನೂಲನ್ನು ತೆಗೆಯುವ ಯಂತ್ರ, ರಾಟೆ” (ಮೋಳಿಮಾ. ಕೋಶ). [?. / **ತೆಲು.** ಅಲ್ಲು = ನೇಯು]

ಆಲಿ$_4$, ಆಳಿ$_4$ (ನಾ). ೧. ಗೆಳತಿ ; ಸ್ನೇಹಿತೆ ; ಸಖಿ. ೨. ಆಸೆ; ಬಯಕೆ. ೩. ಸಾಲು; ಪಂಕ್ತಿ. ೪. ಸಮೂಹ; ಗುಂಪು. ೫. ಏರಿ ; ಸೇತುವೆ. ೬. ದುಂಬಿ. ೭. ಚೇಳು. **ಆಳಿ**$_4$: ೧. ಮೇಳಿಸಿ ಪೊರ್ದಿದಾಳಿಯರ ಮೈಬಿಸುಪೇಜಿ (ಜಗವಿ. ೧೧–೨೧); ಮೇಳದಾಳಿಯೊಳ್ ಆಳಿಯೊರ್ವಳ್ ನುಡಿದಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೭೬ ವ); ಮದನಾವಳಿಯೆಂಬಾಳಿಯ[illegible]ರ್ವಳ್ (ಜಯಕಾ. ೪–೨೪). ೪. ಅಂಗನಾಳಿಯಾರೊಡನೆ ಗಜಂಗಳಾರೊಡನೆ . . . ಪೋದುವು (ಅಜಿಪು. ೨-೧೦೩); ಹವಿಯಜ್ಞಾಳಿಗೆ ಭೂಷಣಂ (ಸೋಮೇಶ. ೫). ೫. “ಆಳೀ, ಪಾಳೀ — ಈ ೨ ಏಜಿ” (ಹಲಾಯು. ೧೧೧–೫೪); “ಆಳಿಪಾಳಿಯೆನಲೇಜಿಯಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩–೧೪); “ಕೆಳದಿಯರೊಳು ಬಯಕೆಯೊಳುಂ ಸಲೆ ನೆರವಿಯೊಳು ತ್ರಿಶಬ್ದವಾಳೀ ವಾಕ್ಯಂ” (ನಾನಾಕಂ. ೧೫೬). ೮. ವಂಶ; ಮನೆತನ: ಆಳಿ ಸವೆವಲ್ಲಿ ಅವಧಾನಿಯಾಗಿರ್ದರೆ ಆಳ್ದನು ನಮ್ಮ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೭೮೮).

[**ಸಂ.** ಆಲಿ, ಆಲೀ]

ಆಲಿಂಗ (ನಾ). ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವುದು. [**ಸಂ.**]

ಆಲಿಂಗನ (ನಾ). ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ತೆಕ್ಕೆ : “ತಜಿಕೆಯಪ್ಪುಗೆಯನಲ್ಕಾಲಿಂಗನಂ” (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೨೯); ತನುಪುಳಕದುಬ್ಬುಗಳಲಾಲಿಂಗನವ ಮಾಡಿದನು (ತೊರರಾ. ೧–೧೧–೨೩). [**ಸಂ.**]

ಆಲಿಂಗನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಿಕೊ ; ತಬ್ಬಿಕೊ : ಪಲ್ಲವಿತ ಕೋರಕಿತ ಕುಸುಮಿತ ಫಲಿತ ಪರಿಣತ ಫಲಲಲಿತ ಸಹಕಾರ ಭೂರುಹಮನತಿನಿಬಿಡಾಲಿಂಗನಂಗೆಯ್ದು (ಆದಿಪು. ೧೧–೯೭ ವ); ಪರಮಾಶೀರ್ವಚನ ಶತಸಹಸ್ರಂಗಳಿಂ ಪರಸಿ ಪುನಃಪುನರಾಲಿಂಗನಂಗೆಯ್ದು (ಗದಾಯು. ೩–೮೪ ವ).

[ಆಲಿಂಗನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಲಿಂಗಿತ (ಗು). ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡ; ತಬ್ಬಿಕೊಂಡ: ಚರಲಿಂಗ ಸರ್ವಾಲಿಂಗಿತ ಪ್ರಾಣ (ಬಸಪು. ೩೬–೫೫). [**ಸಂ.**]

ಆಲಿಂಗಿಸು, ಆಲಂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಿಕೊ; ತಬ್ಬಿಕೊ : ನೀಳ್ದಂಬರ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯುಮಂ ವಿಟನೆಂಬಿನಮಾಲಿಂಗಿಸುತ್ತೆ ಧೂಳೀಪಟಲಂ (ಅಜಿಪು. ೯–೧೫); ನಿಮ್ಮ ಕರುಣಾಪಾಂಗದಿಂ ಭಕ್ತ್ಯಂಗನೆಯನಾಲಿಂಗಿಸುವೆನೆನುತಾ (ಬಸಪು. ೪–೪೮). **ಆಲಂಗಿಸು :** ಅತಿ ಶೀತಳವಾಗಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಸಂಚರಿಸುವ ಮಾರುತಗಳಿಂ ಸ್ನೇಹದಿಂದಾಲಂಗಿಸಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೮೦–೧೫); ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ಮರಣವಧುವನ್ನು ಆಕೆ ಆಲಂಗಿಸಿದಳು (ಹಳ್ಳಹಾ. ೧೨೦). [ಆಲಿಂಗನ + – ಇಸು$_3$]

ಆಲಿಂಗ್ಯ (ಗು). ೧. ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳಲು ಅರ್ಹವಾದ. (ನಾ). ೨. ಚರ್ಮವಾದ್ಯವನ್ನು ನುಡಿಸುವ ಮೂರು ಬಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ತ್ವಂಕ್ಯ ಆಲಿಂಗ್ಯ ಊರ್ಧ್ವಕವೆಂಬ ತ್ರಿವಿಧಕ್ರಮ ವೞಿತು . . . ನುಡಿಸಿ ಬಾರಿಸುವ ಜಾಣರಪ್ಪ ಮರ್ದಳಿಕಾಜಿರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೬). [ಸಂ.]

ಆಲಿಂದ (ನಾ). ಮನೆಯ ಹೊರಬಾಗಿಲಿನ ಮುಂದಿನ ಪಠಾರ; ಮೊಗಸಾಲೆ. [ಸಂ.]

ಆಲಿಕಲ್, ಆಣಿಕಲ್ಲು$_1$, ಆಣೆಕಲ್ಲು, ಆಣೆಗಲ್ಲು, ಆರಿಕಲ್ಲು, ಆಲಿಕಲ್ಲು, ಆಲಿಗಲ್ (ನಾ). ಘನೀಭೂತವಾದ ಮಳೆಯ ಹನಿ; ಘನೋಪಲ : "ಕರಕಃ, ಘನೋಪಳಃ — ಈ ೨ ಆಲಿಕಲ್" (ಹಲಾಯು. ೧೧-೫೯) ; "ಕರಕ ಆಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಆನಿ, ಆರಿ] ಕಲ್" (ನಾನಾರ. ೫೦) ; ಬಣ್ಣವುರಂ ತೀವಿದ ಮಾಟ್ಕೆಯಾಯ್ತು ನವಿಲಿಂ ಕುಂದಂಗಳಿಂದಿಂದ್ರಗೋಪವಿಳಾಸಂ ಗಳಿನಾಲಿಕಲ್ಲ ಪರಲಿಂ ಕಾರೊಳ್ ಮಹೀಮಂಡಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೪) ; ತರುವಲಿಯ ತಲೆಯ ಕಿರೀಟಮನಾಲಿಕಲ್ಲ ಮಟೆ ಕೊಂಡುದೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೫೮) ; ಜಲದ ಮಂಟಪದ ಮೇಲೆ ಉರಿಯ ಚಪ್ಪರವ ನಿಕ್ಕಿ ಆಲಿಕಲ್ಲ ಹಸೆಯ ಹಾಸಿ (ಮಹಾದೇ. ೬-೬) ; ಆಲಿಕಲ್ಲಾಲಿಕಲ್ಲಂ ತಾಗಿದಂತಾಗೆ (ಬಸರ. ೧೧-೧೬೫) ; ನೀರಾಲಿಕಲ್ಲ ನೀರೊಳಗೆ ಬೈಚಿಟ್ಟಂತೆ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೪೯-೮) ; ಆಲಿಕಲ್ಗಳ ಮಳೆಯು ರಪರಪನೆ ಹೊಡೆದಂತೆ (ಕವಿಸೋ. ೯೧). **ಆಣಿಕಲ್ಲು$_1$** : ಆಣಿಕಲ್ಲು ಕರಗಿದಷ್ಟು ವೇದನೆಯಾಯಿತು ಹೃದಯಕ್ಕೆ (ಹಾಡುಹು. ೬೩). **ಆಣೆಕಲ್ಲು** : ಮಳೇಹನಿಗಳು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಬಿಳೀಕಲ್ಲಿನ ಹಾಗೆ ಬೀಳುತ್ತವೆ, ಅವೇ ಆಣೆಕಲ್ಲು (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೩೪) ; ಆಣೆಕಲ್ಲೊಲು ಕರಗಿ ಬಿಟ್ಟ ನಿಟ್ಟುಸಿರೆ ಚಂದನದ ತಂಪು (ಗರಿ. ೮೪-೨೦). **ಆಣೆಗಲ್ಲು** : ಝಂಝಾನಿಲನು ಅತಿಶಯ ಶೈತ್ಯವನ್ನು ತಳೆದು ಆಣೆಗಲ್ಲುಗಳನ್ನೂ ಸುರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಶ್ರೀರಾಪ. ೬೮). **ಆರಿಕಲ್ಲು** : ಉದಕದಿಂದಾರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲಿ] ಕಲ್ಲೊಗೆದಲ್ಲಡಗಿದಂತೆ (ಬಸಪು. ೬೧-೬೬). **ಆಲಿಕಲ್ಲು** : ಆಲಿಕಲ್ಲುಗಳು ಸಿಡಿಲಮಱಿಗಳ ಮೇಲೆ ಪಾಯ್ದುವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೨೬); ಪಱಿದುದಿರುವ ಮಣಿನಿಚಯ ಬಿಱುವಳೆಯೊಳಗಾಲಿ ಕಲ್ಲುಗಳಂದದಿ ತುಱುಗಿರ್ದುದುಯ್ಯಲೆಯಡಿಯ (ಮೋಹತ. ೧೪-೯೦) ; ಎಲ್ಲರಚ್ಚರಿಪಟ್ಟು ನೋಡುವಂತೊಡನಾಲಿಕಲ್ಲು ಝಲ್ಲೆಂದು ಚೆಲ್ಲಿದುವು (ಭರಚ. ೩೪-೫೫) ; ಸುಬ್ಬುವು ತನ್ನ ಕೈಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ದುಡ್ಡನ್ನು ಆಲಿಕಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಲಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಅವತಂ. ೧೪೧) ; ಒಂದು ಸಾರಿ ಆಲಿಕಲ್ಲು ಬಿತ್ತು (ಪಠಾಕ್ಷಿ. ೩೬). **ಆಲಿಗಲ್** : ಮಲ್ಲಿಗೆ ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚು ನಲ್ಲಲವುರ್ಡಿಯಾಲಿಗಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೨-೪೬) ; ವ್ಯೋಮಕ್ಕೆ ತಾರಾಸಮೂಹಮನಭ್ರಾವಳಿಗಾಲಿಗಲ್ಲ ಸಿರಿಯಂ ಮೆಯ್ವೆರ್ಚಿಸಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧-೩೩) ; ಕೀರಪ್ರಚಯರೋಚಿ ಸುರಚಾಪಮುದಿರುವಲರಾಲಿಗಲ್ ಪಿಕಕದುರ್ಕಿದ ಕೋರಕದಿ ಸುರಿವ ಸೊನೆವನಿ ಮಳೆಯಪಾಗೆ (ನಂದಿಮಾ. ೩-೧೯).
[ಆಲಿ$_1$ + ಕಲ್$_2$. / ತಮಿ. ಅಲಙ್ಗಟ್ಟ ; ಮಲ. ಆಲಿಪ್ಪುಟ ; ತುಳು. ಆಲಿಕಲ್ಲು, ಆಲಿಪಂರ್ದ್ ; ಕೊಡ. ಆಲಿಕಯ್]

ಆಲಿಕಲ್ಲು 'ಆಲಿಕಲ್' ನೋ.

ಆಲಿಕೋಡು 'ಆಲಿಗೋಡು' ನೋ.

ಆಲಿಗಣ್ (ನಾ). ಕಣ್ಣು : ಏನಿದೇನಚ್ಚರಿಯೊಳಾಲಿಗಣ್ಣರಳಿ ಮರವಟ್ಟವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೯೧-೬೯೮). [ಆಲಿ$_2$ + ಕಣ್]

ಆಲಿಗಲ್ 'ಆಲಿಕಲ್' ನೋ.

ಆಲಿಗುಡು (ಕ್ರಿ). ತಂಪನ್ನುಂಟುಮಾಡು ; ತಣ್ಣಗಾಗು : ಪರಿಜನಂಗಳ್ ತಳಿವ ಪೀಲಿಗರಗದಾಲಿಗುಡುವ ನೀರ ತೋರವನಿಯ ತಂದಲೊಂದು (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೯ ವ). [ಆಲಿ$_1$ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಆಲಿಗೊಂಡ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಂಡದ ಹೆಸರು : ಆ ಗ್ರಾಮದ ಸೀಮೆಯೆಂತೆಂದೊಡೆ ಆಲಿಗೊಂಡದಿಂ ಸಿಡಿಲ ನೆಟಲಿಂ ಸಮೆಯದಾತನ ಕೆಱೆಯಿಂ (ಇಅ. XVIII, ೩೧೨-೧೮ ; 11ನೆಯ ಶತ). [ಆಲಿ$_1$ + ಕೊಂಡ$_1$]

ಆಲಿಗೋಡು, ಆಲಿಕೋಡು (ಕ್ರಿ). ಆಲಿಕಲ್ಲಿನಂತೆ ತಣ್ಣಗಾಗು ; ಅತಿಶೈತ್ಯವಾಗು : ಉರದೊಳಿಕ್ಕಿದಾಲಿಗೋಡುವ ಹಾರಂಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಬ. ೬೬೫). **ಆಲಿಕೋಡು** : ಅಲಮನಳುರ್ವ ದವಾನಲನಾಲದ ತಣ್ಣೆಲೊಳಾಲಿಕೋಡೆ ತದೀಯ ಜ್ವಾಲೆ ಸುಡಲಾಱದಿರ್ದವೊಲಾಲದೆ ತಳತಳಿಸುತಿರ್ದುವೆಳದಳಿರ್ದುಱುಗಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೮-೪೪).
[ಆಲಿ$_1$ + ಕೋಡು$_1$]

ಆಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕೂಗಿಡು ; ಒರಲು ; ಕಿರುಚು : ಸಂಗನಂ ತಕ್ಕೈಸಿ ಪಳವಿಸಿ ಪಲುಂಬಿ ಗೋಳಿಟ್ಟು ಆಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ] ಟ್ಟು ಸಿವದಿಟ್ಟು ಮೊಱೆಯಿಟ್ಟು (ಬಸರ. ೪-೩೯) ; ಮಂದಿರಕ್ಕೆ ಮಂದಿರವೇ ಥರಗುಟ್ಟ ನಡುಗುವಂತೆ ಚೀರುವಳು. ಕೂಗುವಳು – ಆಲಿಟ್ಟು, ಗೋಳಿಟ್ಟು, ಸಿವದಿಟ್ಟು ಕೂಗುವಳು (ತುಂಗಭ. ೧೪೨). [ಆಲ್ + ಇಡು$_1$]

ಆಲಿದೆಱೆ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ತೆರೆ : ಆಲಿದೆಱೆದು ನೋಳ್ಪ ಸಭೆಗೆ ಮೋಹದಿಂದ್ರಜಾಲವ ಬೀಸಿದರವರು (ಭರಚ. ೧೨-೯೩).
[ಆಲಿ$_2$ + ತೆಱೆ$_1$]

ಆಲಿನೀರ್$_1$, ಆಲಿನೀರು (ನಾ). ತಣ್ಣನೆಯ ನೀರು ; ಮಂಜಿನ ನೀರು : ಕೆಂದಳಿರ ಪಾಸುಗ[ಳಂ] ಕುಳಿರ್ವಾಲಿನೀರ್ಗಳಿಂ ತುರಿಪದೆ ಸೂಸುತುಂ ಕೆಳದಿಯರ್ ನೆರಪುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೮) ; ತಣ್ಣರಗದ ತಣ್ಗೋಡುವಾಲಿನೀರಂ ಅರ್ಪನಿತಂ ಕುಡಿದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೫೨) ; ಬಾಳೆಯ ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆಯಿಂ ಬೀಸಿಕೊಳುತ್ತೆ ಆಲಿನೀರ್ಗಳಂ ಚೆಲ್ಲಿಸಿಕೊಳುತ್ತೆ (ನಂಬಿರ. ೧೨-೧೧೬). **ಆಲಿನೀರು** : ಮಲಯರುಹದ ಘನಸಾರದ ಪಳುಕಿನ ಕಳಸದ ಕುಳಿರ್ವಾಲಿನೀರ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೪-೪). [ಆಲಿ$_1$ + ನೀರ್$_1$]

ಆಲಿನೀರ್$_2$ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು ; ಕಂಬನಿ : ಗದ್ಗದಂ ಮಿಗೆಯುಗೆಯಾಲಿನೀರ್ ನೆಱೆಸೊಗಂಬಡೆಗುಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೧-೯). [ಆಲಿ$_2$ + ನೀರ್$_1$]

ಆಲಿನೀರು 'ಆಲಿನೀರ್$_1$' ನೋ.

ಆಲಿನೀರ್ವನಿ (ನಾ). ತಣ್ಣಗಿರುವ ನೀರಿನ ಹನಿ : ಎಡೆವಿಡದಾಲಿನೀರ್ವನಿಗಳಂ ಸಿಂಪಿಸುವ ನೀಜೊರ್ಂಪಂಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೯೮).
[ಆಲಿನೀರ್$_1$ + ಪನಿ$_2$]

ಆಲಿಪರಿ 'ಆಲ್ಪರಿ' ನೋ.

ಆಲಿಮುಟೆ 'ಆಲಿವಟೆ' ನೋ.

ಆಲಿಯುಕ್ದಾರು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವನು ; ಉನ್ನತ ಅಧಿಕಾರಿ : ಆಲಿಯುಕ್ದಾರು ಜನರಾಲ್ ಇಷ್ಟೋರಟ್ ಸಾಹೇಬ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೩). [← ಹಿಂ. ಆಲಾಎಖ್ದಾರ್]

ಆಲಿವಟ್ಟೆಲು 'ಆಲವಟ್ಟೆಲು' ನೋ.

ಆಲಿವರಲ್, ಆಲಿವರಳು (ನಾ). = ಆಲಿಕಲ್ : "ಆಲಿವರಲು ಮುಗಿಲ್ಗಳ್ಲಿಂದುಂ ತೋಱೆ ವರ್ಷೋಪಲಾಖ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೯೧) ; ಧರಾತಳಕ್ಕೆ ಪೂವಲಿಗೆದಱಿದಂತೆ ಕೆದಱಿದ ಕರ್ಪೂರವಳಿಕುಗಳಂ ಮುಂಚಿ ಬಂದ ಜಳದಾಗಮ ಪ್ರಸೂಚಕಂಗಳಪ್ಪಾಲಿವರಲ್ಗಳೆಂದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೬೮ ವ); ಭೂವನಿತೆಗೆ ಮುತ್ತಿನ ಸೇಸೆಗಳಂ ಗಗನಾಂಗನೆ ಸೂಸಿದಳೆನಿಸೆ ಬಿಳ್ದುವಾಲಿವರಲ್ಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೯-೪೬) ; ಆಲಿವರಲ್ಗಳುಮಿಂದ್ರಗೋಪಮುಂ ಸೂಸಿದುವಭ್ರದಿಂ (ಶಮದ. ೧೧೬ ಪ್ರಯೋ) ; ಗಗನಸ್ಥಳದಿಂದುಡುಗಳ್ಪಳಪಳನುದಿರ್ವವೊಲೆಡೆವಿಡದಿಳಿವಾಲಿವರಲ ಮಳೆ ಬಗೆಗೊಳಿಕುಂ (ರಾಜಶೇ. ೮-೧೧೩). **ಆಲಿವರಳು** : ಆಲಿವರಳುಗಳ ಪರಿಯಲಾತಾರಗೆವುದುರಿದುವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೩೨). [ಆಲಿ$_1$ + ಪರಲ್]

ಆಲಿವರಳು ‘ಆಲಿವರಲ್’ ನೋ.

ಆಲಿವಱೆ, ಆಲಿಮುಱೆ (ನಾ). ಆಲಿಕಲ್ಲು ಬೀಳುವ ಮಳೆ: ತನೂದರಿಯರಲಂಪಿನಿಂ ತುಳುಕೆ ಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ಪೊದಱ್ದುದಂದು ಕಪ್ಪುರವಱೆಯಂತಿರಾಲಿವಱೆಯಂತಿರಲರ್ವಱೆಯಂತಿರೆತ್ತಲುಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೯೮). **ಆಲಿಮುಱೆ** : ಪೂರ್ವಭವ ವೈರಿಯಿರ್ದನೆಂದಱಿದು ಮುಳಿದು ಮಹಾಘೋರಮಪ್ಪಾಲಿಮುಱೆಯಂ ಮಾಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೩೯೩-೧).

[ಆಲಿ$_1$ + ಮುಱೆ]

ಆಲಿವೆಳಗ (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ: “ಜೊನ್ನೊಡಲಂ . . . ಆಲಿವೆಳಗಂ . . . ತಿಂಗಳ್ – ಈ ೨೦ ಚಂದ್ರನ ಪೆಸರ್” (ಕಶಸಾ. ೩–೨೩); “ಆಲಿವೆಳಗನುಱೆ ತಾಂ ನೆಯ್ದಿಲ್ಗೆಳೆಯ ಜೊನ್ನೊಡಲನೈಕಿಲ್ವೆಳಗಂ ತಣ್ಗದಿರ ಮಂಜುಗೈಯಂ ಚಂದ್ರಂ” (ಕವಿಕಂ. ೪೩). [ಆಲಿ$_1$ + ಬೆಳಗು$_2$ + –ಅ$_7$]

ಆಲಿಷಾಂ (ಗು). ದೊಡ್ಡದರ್ಜೆಯ; ಘನವಾದ: ಆಮೇಲೆ ಆಲಿಷಾಂ ರಾಬರ್ಟ್ ಟಿಲೇರು ಸಾಹೇಬರವರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೧).

[← ಪಾರ. ಅಲೀಶಾನ್]

ಆಲಿಸು$_1$, ಆಲಯಿಸು, ಆಲಯ್ಸು, ಆಲ್ಯೈಸು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಮನಸಿಟ್ಟು ಕೇಳು; ಕಿವಿಗೊಟ್ಟುಕೇಳು; ಗಮನಿಸು: “ಆಲಿಸು – ಪರಿಭಾವನೇ, ಆಕರ್ಣನೇ ಚ” (ಶಮಧಾ. ನ); ಮನಂ ಪೆರ್ಚಿ ಧನುರ್ಲತಾಗುಣನಿನಾದಮನಾಲಿಸಿ ಕೇಳಲುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೪೨); ಬೀಳ್ಕೊಂಡನಕ್ಕಱಿಂ ಲಾಲಿಸುತ್ತಾಲಿಸುತೆ (ಬಸರ. ೩–೮); ಅದೊಡಾಲಿಸುವೊಂದು ಬುದ್ಧಿಯಲಾದರಿಸಿ ಕೇಳಭವ ತನ್ನ ವಿನೋದದಿಂದಾ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬–೧೦); ಅರಸನಾಲಿಸಿ ಕೇಳುತಿರ್ದನು ಕೈಯ ಗಲ್ಲದಲಿ(ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೬೩); ಈಚಣ್ಣನ ವಚನಗಳನ್ನು ವೀರಣ್ಣ ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಆಲಿಸಿದ (ಹಾಹುತ್ತ. ೯೭). **೨.** ಚಿಂತಿಸು; ಆಲೋಚಿಸು: “ಆಲಿಸು – ಪರಿಭಾವನೇ, ಆಕರ್ಣನೇ ಚ” (ಶಮಧಾ. ನ). **ಆಲಯಿಸು** : **೧.** ಆಲಯಿಸಿ ಕೇಳ್ದಾ ಕಿರಾತರು ಪೇಳ್ದರುತ್ತರವಾ (ಅನಂರಾ. ೧–೨–೨೩). **ಆಲಯ್ಸು** : **೧.** ವೇದಪುರಾಣಾದಿಗಳನ್ನು ಆಲಯ್ಸಿದೆನು (ಸುಗುಗಂ. ೬೫–೨); ಅವನ ಬಿನ್ನಹವನ್ನು ಆಲಯ್ಸಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೧). **ಆಲ್ಯೈಸು** : **೧.** ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳನವಲೋಕಿಸುತ ಶುಕಪಿಕಾದಿ ಧ್ವನಿಗಳನಾಲ್ಯೈಸುತ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೮೨–೯).

[ಆಲ್ ? + –ಇಸು$_3$. / **ತುಳು.** ಆಲ್ಯೈಸು; **ತೆಲು.** ಆಲಗಿಂಚು, ಆಲಿಂಚು]

ಆಲಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗುವಂತೆ ಮಾಡು, —ಕೂಗು (ಕ).

[ಆಲ್ + –ಇಸು$_3$]

ಆಲಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). ನೋಡು; ನಿರೀಕ್ಷಿಸು: ಏಳಿ ದೇವಿಯರೆ ಯೆಮ್ಮೂರಿಗೆ ಪೋಪನೃಪಾಲರೆಲ್ಲರ ಕೂಡಿ ಮಂತ್ರಿವೇಳೆಯ ಕಾದು ಪೆರ್ಬಾಗಿಲೆಡೆಯೊಳು ನಿಂದಾಲಿಸುತಿಹನೆಂದಳವಳು (ಭರಚ. ೩೮–೧೧೩).

[ಆಲಿ$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಆಲೀಢ (ಗು). **೧.** ರುಚಿನೋಡಿದ; ತಿಂದ: ಅರಾತಿನೃಪಮಣಿಮಯ ಕಿರೀಟಪ್ರಭಾಲೀಢ ಚಳನ ನಳಿನಯುಗ್ಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೭೯ ವ). **೨.** ಆವರಿಸಿದ: ಶ್ರೀರಾಮಾಲೀಢ ವಜ್ರದ್ರಢಿಮ ಘನ ಭುಜಸ್ತಂಭನಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪–೮೮; 1172). (ನಾ). **೩.** ಯುದ್ಧಮಾಡುವಾಗ ನಿಲ್ಲುವ ಕ್ರಮ: ರಥಯುದ್ಧದೊಳಮಾಲೀಢ ಪ್ರತ್ಯಾಲೀಢ . . . ವಿದ್ಯೆಗಳೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೩೮ ವ). **೪.** [ನಾಟ್ಯ] ಮೂವತ್ತೆರಡು ಅಂಗಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸ್ಥಿರಹಸ್ತ . . . ಆಲೀಢ . . . ಸ್ವಸ್ತಿಕರೇಚಿತ –ಈ ಮೂವತ್ತೆರಡು ಅಂಗಹಾರಂಗಳ ಪೆಸರು (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೫–೭ ವ). [ಸಂ.]

ಆಲೀನ (ಗು). **೧.** ಕರಗಿಸಿದ. **೨.** ಮೇಲೆ ನೆಲೆಸಿದ; ಒರಗಿದ. [ಸಂ.]

ಆಲು$_1$ ‘ಆಲ್’ ನೋ.

ಆಲು$_2$ (ನಾ). **೧.** ನೀರನ್ನು ಇಡುವ ಸಣ್ಣ ಪಾತ್ರೆ, —ಹೂಜಿ; “ಅಕ್ಕಿ ತೊಳೆಯುವ ರವಳಿಗೆ” (ಗಂಗಾವು. ೨೮). **೨.** ಕಾಡು ಸೂರಣದ ಗಡ್ಡೆ. [ಸಂ.]

ಆಲು$_3$ (ನಾ). ಪಲ್ಯಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಡ್ಡೆ; ಆಲೂಗಡ್ಡೆ; ಬಟಾಟೆ. [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಆಲೂ]

ಆಲುಕ (ನಾ). **೧.** ನೀರನ್ನು ಇಡುವ ಸಣ್ಣಪಾತ್ರೆ; ಹೂಜಿ. **೨.** ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಪ್ಪುಮರ. **೩.** ಆದಿಶೇಷ. [ಸಂ.]

ಆಲುಕುರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರು: ಆಲುಕುರ ಕೆಱೆ ಕುಸುಗ ಕೆಱೆಯ ಪುಳುಂಸೆ (ಇಆ. XIV, ೨೩೩–೬೦; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಆಲುಗಡ್ಡೆ, ಆಲೂಗಡ್ಡೆ, ಆಲೂಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ನೆಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಗೆಣಸಿನಂತಹ ಗಡ್ಡೆ; ಉರುಳುಗಡ್ಡೆ: ಆಲುಗಡ್ಡೆ ತಿನ್ನುವುದು ಧರ್ಮವೋ ಅಧರ್ಮವೋ ? (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೬೭). **ಆಲೂಗಡ್ಡೆ** : ಆಲೂಗಡ್ಡೆಯನ್ನು ಅನೇಕರು ಬೇರಿನ ಭಾಗವೆಂದು ಭಾವಿಸುವರು, ಇದು ತಪ್ಪು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೨೬). **ಆಲೂಗೆಡ್ಡೆ** : ಆಲೂಗೆಡ್ಡೆ ಬೆಳೆಗೆ ಮರಳು ಮಿಶ್ರವಾದ ನೆಲ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದುದು (ತರಬೆ. ೩೭). [ಆಲು$_3$ + ಗಡ್ಡೆ]

ಆಲುಬೆ (ನಾ). (?): ಅಲ್ಲಿ ನಟ ಸಸಿ ಆಲುಬೆ ಸಹ ದೇವರಿಗೆ (ಸೌಇಇ. ೧೯೩೨, ಉಡುಪಿ. ೩೧೦–೧೪; 1544). [?]

ಆಲುಹ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವುದು, —ಕಿರುಚಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಕ). ‘ಆರುಹ’ ಪರಾ. [ಆಲು$_1$ (< ಆಲ್) + –ಹ]

ಆಲೂಗಡ್ಡೆ ‘ಆಲುಗಡ್ಡೆ’ ನೋ.

ಆಲೂಗೆಡ್ಡೆ ‘ಆಲುಗಡ್ಡೆ’ ನೋ.

ಆಲೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆಲೂರ ಚೋಳಗಾವುಣ್ಡನುಂ ಸಣ್ಣೆನಾಡ ನಾಱ್ಗಾವುಣ್ಡಂ (ಎಕ. IX, ನೆಲಮಂ. ೧–೧೭; 1029).

[ಆಲ್ ? + ಊರ್]

ಆಲೆ$_1$ (ನಾ). **೧.** ಕಬ್ಬಿನಿಂದ ರಸವನ್ನು ತೆಗೆಯುವ ಯಂತ್ರ; ಕಬ್ಬಿನ ಗಾಣ: “ರಸೋಲೂಖಲಮೆನಲ್ಕಾಲೆಗಾಣಮುಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೬೩–೨೬); ಆಲೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಯ ಹೊಯಿದು ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಳೆನಱಿಸುವಂತೆ (ಮನುಗುಂ. ೭೧); ಸೀಮೆಯಲು ಬೆಳೆದ ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಕಬ್ಬಿನಾಲೆ × × × ಸುಂಕ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೩೦–೩೮; 1413); ಬಾಲೆಯ ಕೊರಲು ಹೊನ್ನೊರಲು ಸುಸ್ವರ ಕಣೆ ಲೀಲೆಗತ್ತರಿ ಕುರುಳ್ಕೊಂಕು ಪಾಲಿರ್ದ ಕುಚ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ ನಿಟ್ಟೆಸಳ್ಗಣ್ಣಾಲೆಯ ಮನೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨–೫೦); ಆಲೆ ಇಲ್ಲದ ಊರಿಗೆ ಹಿಪ್ಪೆಯ ಹೂವೇ ಸಕ್ಕರೆ (ಗಾದೆ); ಆಲೆಗೆ ಕೈಕೊಟ್ಟ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **೨.** ಗಾಣ: ಸೂಲದ ಮೊನೆಯೊಳೇಱಿದ ಕಲ್ಲಾಲೆಯ ಬಸಿಱೊಳ್ ಸಿಲ್ಕಿದ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೫–೨೪). [**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಆಲೈ; **ಮಲ.** ಆಲ; **ತುಳು.** ಆಲೆ]

ಆಲೆ$_2$ ‘ಪಾಲೆ$_3$’ ನೋ.

ಆಲೆದೆಱೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಗಾಣದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ; ಗಾಣದ ತೆರಿಗೆ: ಆ ಸ್ಥಳಂಗಳಿಗೆ ಹೊಗೆದೆಱೆ ಮಗ್ಗದೆಱೆ . . . ಆಲೆದೆಱೆ ಕಪ್ಪಿಲದೆಱೆ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೦೪–೪೧; 1200); ಪಂಚಕಾರುಕ ಆಲೆದೆಱೆ ಮುಕುಡಿದೆಱೆ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯–೪೨; 1291); ಎರಡೂರ ಮಗ್ಗದೆಱೆ ಮದುವೆದೆಱೆ ವೊಳವಾಱು ಆಲೆದೆಱೆ ಆಡುದೆಱೆ ಮೊಟ್ಟೆಸುಂಕ ಕಾವಲಿದೆಱೆ ಅಡಿದೆಱೆ ಯಿಷ್ಟೂ . . . ಸಲುಉ (ಎಕ. XIV, ಕೃಷ್ಣರಾ. ೮೧–೧೦; 1402); ಪಂಚಗಾರುಕ ಆಲ[ಲೆ]ದೆಱೆ ಮಗದೆಱೆ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೬೪–೨೨; 1420). [ಆಲೆ$_1$ + ತೆಱೆ$_3$]

ಆಲೆಮನೆ, ಆಲೇಮನೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನಿಂದ ರಸವನ್ನು ತೆಗೆದು ಬೆಲ್ಲಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ : ಇಕ್ಷುವೊಲ್ ಜೀವ ಗಾಣದವೊಲ್ ಜಗನ್ಮಾಯೆ ನಿಚ್ಚವಿಳಿಯಾಲೆಮನೆ (ಮಂಕುಕ. ೧೨೫). **ಆಲೇಮನೆ :** ಆಲೇಮನೆ ಸೂಳುಂಡೆ ದಿನ ೧ಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆ ಬೆಲ್ಲ ೫೦೦ (ಎಕ. XI, ಹಿರಿಯೂ. ೮೮–೨೧ ; 1588) ; ಆಲೇಮನೆ ಕದುರ್ರು ಮಾಡಿದ ಬಡಗಿಯಿಂದ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೩೧–೧೨ ; 1656). [ಆಲೆ$_1$ + ಮನೆ]

ಆಲೆಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕಬ್ಬಿನ ರಸವನ್ನು ಗಾಣದಿಂದ ಹಿಂಡಿ ತೆಗೆ; ಗಾಣವನ್ನಾಡಿಸು : ಆಲೆಯಾಡುತಿರ್ಪ ರಜಿುದು ಕಬ್ಬಿನಂತೆ ಗಾಣದೊಳಗೆ ಅಂಗವಜಿುದು ಬೀಳೆ ಹರಿಸಿ ಖಡ್ಗತಾಳ ವಿಟಪಿಯೊಳಗೆ (ಸಾನಂಚ. ೬–೪೫ ರ) ; ಆಲೆಯಾಡಿ ಬೆಲ್ಲವಾದಕೂಡಲೇ . . . ಮಾರಿಸಿ ಧನವಂತ ನಾಗಿದ್ದನು (ಕಥಾಮಂ. ೪೨–೬೭). [ಆಲೆ$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಆಲೆಹಗ್ಗ (ನಾ). ದನಗಳು ಸುತ್ತಲೂ ತಿರುಗಿ ಮೇಯುವಂತೆ ಹುಲ್ಲು ಗಾವಲಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಹಾಕುವ ಉದ್ದವಾದ ಹಗ್ಗ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೭೫).
[ಆಲೆ ? + ಹಗ್ಗ (< ಪಗ್ಗ)]

ಆಲೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ತತಪೆರ್ದಾ(?)ತು ತತ ಆಲೆಱೆ ತತ × × × ಳ ತತ ನಿತ್ತ ಕಲ್ಲು (ಇಆ. VI, ೯೩–೩೩ ; 617). [?]

ಆಲೇಖ್ಯ (ಗು). ೧. ಬರೆಯಬೇಕಾದ; ಚಿತ್ರಿಸಬೇಕಾದ. (ನಾ). ೨. ಬರೆಹ; ಚಿತ್ರ; ವರ್ಣಚಿತ್ರ : ದಿವಸೇಂದ್ರಂ ಕನ್ನೆಯೊಳ್ ಕೂಡಿರೆ ಲಿಪಿ ಗಣಿತಾಲೇಖ್ಯ ಕಾವ್ಯಪ್ರವೀಣಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭–೧೬). [ಸಂ.]

ಆಲೇಖ್ಯಗತೆ (ನಾ). ಚಿತ್ರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವಳು : ಅಮೂರ್ತೆಯಂತೆ ಸ್ಪರ್ಶ ವರ್ಜಿತೆಯುಂ ಆಲೇಖ್ಯಗತೆಯಂತೆ ದರ್ಶನಮಾತ್ರಫಲೆಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೯). [ಸಂ. ಆಲೇಖ್ಯಗತಾ]

ಆಲೇಖ್ಯಪ್ರಖ್ಯ (ನಾ). ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾದುದು, —ಸಮನಾದುದು : ಉಳಿದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಚರವಾಗುವ ಹೋಲಿಕೆಗಳನ್ನು ಆನಂದ ವರ್ಧನನು 'ಪ್ರತಿಬಿಂಬಕಲ್ಪ', 'ಆಲೇಖ್ಯಪ್ರಖ್ಯ', 'ಸಮಾನದೇಹಿಕಲ್ಪ' ಎಂದು ಮೂರು ಬಗೆಯಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸುತ್ತಾನೆ (ಭಾರಮೀ. ೧೭೮). [ಸಂ.]

ಆಲೇಖ್ಯಯಂತ್ರ (ನಾ). [ತಂತ್ರಶಾ] (ಬೇಕಾದವರನ್ನು) ವಶ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಚಿತ್ರರೂಪವಾಗಿ ಬರೆಯುವ ತಗಡಿನ ತಾಯತದ ಯಂತ್ರ : ವಿಜಯಾಕೃಷ್ಟಿಗೆ ತೋಳಬಾಳ ಪೊಗರಾಯ್ತಾಲೇಖ್ಯಯಂತ್ರಾಕ್ಷರಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೨೭–೧೯ ; 1185).
[ಆಲೇಖ್ಯ + ಯಂತ್ರ]

ಆಲೇಪ (ನಾ). = ಆಲೇಪನ ೧. 'ಆಲೇಪಂಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಲೇಪಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಬಳಿ ; ಸವರು ; ಲೇಪಿಸು : ಬೀರಮನಲರ್ವಿಲ್ಲಂ ಗೇಱಿಸುತೆ ಪಟೀರಮನಾಲೇಪಂಗೆಯ್ದು ಸ್ತಂಬೇರಮದಾಲಸಗಾಮಿನಿಯೊರ್ವಳ್ ತಡಂಬಡೆದಳ್ (ಉದ್ಭದೇ. ೪–೪೪).
[ಆಲೇಪ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಲೇಪನ (ನಾ). ೧. ಬಳಿಯುವುದು ; ಸವರುವುದು. ೨. ಲೇಪಿಸುವ ದ್ರವ್ಯ : ತರವೇಱ್ ದಿವ್ಯಾಂಬರಾಲೇಪನಮೃಗಮದಗಂಧಂಗಳಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೭೯). [ಸಂ.]

ಆಲೇಪನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಆಲೇಪಂಗೆಯ್ : ಸಂಗತೋಲ್ಲಸಿತ ತ್ರಿಪುಂಡ್ರಾಂಕಂಗಳಂ ತತ್‌ಶ್ರುತಿನಿರೂಪಿತ ಸಾಂಗದಿಂದಾಲೇಪನಂಗೆಯ್ದು (ಬಸಪು. ೪೬–೬೨). [ಆಲೇಪನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಲೇಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಳಿ ; ಸವರು ; ಲೇಪನಮಾಡು : ಬಿಟ್ಟ ಮುಡಿ ಕೇಶದಿಂ ತಟ್ಟಿಡುವ ಬಸಿವನಿಯವುಟ್ಟ ವಸನಂ ತೊಯ್ದುಯಂಗಕಾಲೇಪಿಸಿಯೆ ಯಿಟ್ಟೆಡೆಯ ಕುಚಮುಖ್ಯ ಸರ್ವಾವಯ[ವ] ಪೊರಮಟ್ಟು ಜಲದೇವಿಯರೆನೆ (ನವಮೋ. ೧೦–೫೭). [ಆಲೇಪನ + –ಇಸು$_3$]

ಆಲೇಮನೆ 'ಆಲೆಮನೆ' ನೋ.

ಆಲ್ಸೈಸು 'ಆಲಿಸು$_1$' ನೋ.

ಆಲೋಕ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವುದು ; ನೋಟ : ಜಗತೀನಾಥನನಾ ಕುಮಾರನೊಸೆದಾಕರ್ಣಾಂತವಿಶ್ರಾಂತ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂ ನೋಡುತುಮೆಯ್ದೆ ವರ್ಪುದುಮಪೂರ್ವಾಲೋಕದಿಂದಾಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೨) ; ಈ ಕಮಲಮುಖಿಯರಿಗೆ ನಿನ್ನಾಲೋಕವಲ್ಲದೆ ಬೇಱೆ ಕಾರ್ಯವ್ಯಾಕುಳತೆ ಬೇಡ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭–೫೩). ೨. ಪ್ರಭೆ ; ಕಾಂತಿ ; ಬೆಳಕು : "ಆಲೋಕಮುದ್ಯೋತಮೆನೆ ಶಿಖಿಯ ಬೆಳಗು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪–೮) ; ಕುವಲಯಾನಂದಕರದ ಘನಪರಿಶೋಭೆಯಿಂದೆ ಚಂದ್ರೋದಯವನಾಲೋಕಚಂಚಲೋದ್ಭಾಸದಿಂದೆ ತರುಣಿಯ ಕಟಾಕ್ಷಮಂ. . . ಪೋಲ್ತು ಕಾರೆಸೆದಿರ್ದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭–೩). ೩. ಜ್ಞಾನ : ವ್ಯಾಕರಣದ ಪದದಿನರ್ಥಮರ್ಥದೆ ತತ್ತ್ವಾಲೋಕಂ ತತ್ತ್ವಾಲೋಕದಿನಾಕಾಂಕ್ಷಿಪ ಮುಕ್ತಿಯಕ್ಕುಮದೆ ಬುಧರ್ಗೆ ಫಲಂ (ಶಮದ. ೩) ; ಅರ್ಥದೆ– ಅರ್ಥವಿಚಾರದಿಂದೆ ತತ್ತ್ವಾಲೋಕಂ – ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಂ ಅಪ್ಪುದು (ಶಮದ. ೩ ಟೀಕು). ೪. ಹೊಗಳಿಕೆ ; ಸ್ತುತಿಪಾಠಕರ ಭಾಷಣ. [ಸಂ.]

ಆಲೋಕನ, ಆಳೋಕನ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವುದು ; ನೋಟ : ಜಗದಾಲೋಕನ ದರ್ಪಣಂ ಪ್ರಥಮದಿಕ್ಕಾಂತಾನನಂ . . . ಬಿಂಬಂ ಸುಧಾಸೂತಿಯಾ (ಅಜಿಪು. ೬–೪೨) ; ಅಂಗನೆಯರಾಲೋಕನಂಗಳವೇಕೆ ಭಕ್ತರಿಗೆ (ಬಸಪು. ೪೦–೭೯). ೨. ವಿಮರ್ಶೆ ; ಪರಿಶೀಲನೆ. **ಆಳೋಕನ :** ೧. 'ಆಳೋಕನರುಚಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಲೋಕನಂಗೆಯ್, ಆಲೋಕನಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ನೋಡು; ಈಕ್ಷಿಸು : ಮಗಧನರಪಾಲನಂ ಶಿಶುಪಾಲನಾಲೋಕನಂಗೆಯ್ದು (ಜಗವಿ. ೮–೯೫ ವ). **ಆಲೋಕನಗೆಯ್ :** ಸೊಬಗಿಯರ್ . . . ಅಕ್ಕಱಿಂದಾಲೋಕನಗೆಯ್ದು ಮದನನ ಮೊಕ್ಕಳಕೊಳಗುಮಾಡಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೪–೧೬).
[ಆಲೋಕನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಲೋಕನಗೆಯ್ 'ಆಲೋಕನಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಆಲೋಕನವೆಸಗು (ಕ್ರಿ). = ಆಲೋಕನಂಗೆಯ್ : ಮನದಣಿಯಲಾ ಶಿಶುವನಾಲೋಕನವೆಸಗಿ ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿಕೊಂಡು (ಜೀವಂಚ. ೫–೩೯).
[ಆಲೋಕನ + ಎಸಗು$_1$]

ಆಲೋಕಿತ (ಗು). ೧. ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟ; ನೋಡಿದ. (ನಾ). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಕಣ್ಣಿನ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಚಲನೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕಣ್ಣುಆಲಿಗಳ 8 ಚಲನೆಗಳಿವೆ. ಅವು ಯಾವುವೆಂದರೆ — 1 ಸಮ . . . 4 ಆಲೋಕಿತ (ಅಭಾನ್ಯ. ೪೬). [ಸಂ.]

ಆಲೋಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೋಡು ; ಈಕ್ಷಿಸು : ಪಲವುಂ ವೀಧಿಗಳ ವಿಚಿತ್ರ ವಿಭ್ರಮಮನಾ ಶೈಲಪತಿಯಾಲೋಕಿಸುತುಂ ಕೇಳುತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೪–೧೧೧ ವ) ; ಲೋಕದೊಳಗಿಂತಪ್ಪ ಮಾನವರಾಕೃತಿಯ ನಾ ಕಾಣೆನೆನುತಾಲೋಕಿಸಿದಳನಿಮಿಷತೆಯಿಂದಾ ವಿಮಳೆಯಲ್ಲಮನ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭–೨೯). ೨. ವಿಮರ್ಶಿಸು ; ಪರೀಕ್ಷಿಸು : ಲೋಲಂಗೀ ವಿಹಗಂಗೀ ಬಾಲೆಯನೀ ಮುಗ್ಧೆಯಂ ವಿಚಾರಿಸದೆಯುಮಿಂತಾಲೋಕಿಸದೆಯುಮಿವುದೆ (ಕಾದಂಉ. ೬೯) ; ನೋಕರ್ಮಗಾಣದಂತಾ ದ್ರವ್ಯಕರ್ಮವಾಲೋಕಿಸೆ ಹಿಂಡಿಯಂತಿಹುವು ಹೋಕಿನ ಭಾವಕರ್ಮಗಳೆಣ್ಣೆಯಂತೊಳಗಾಕಾಶದಂತಾತ್ಮನಿಹನು (ಭರಚ. ೬೭–೧೧೨). [ಆಲೋಕನ + – ಇಸು$_3$]

ಆಲೋಚ, ಆಳೋಚ (ನಾ). = ಆಲೋಚನೆ ೨ : ಆಲೋಚಂ ಸಾಲದೆ ಶಿಶುಪಾಲನನುಜದಿಕ್ಕಿ ಮಿಕ್ಕ ಭುವನಸ್ಥಿತಿಯಂ ಪಾಲಿಸು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೨೯). **ಆಳೋಚ :** 'ಆಳೋಚಂಗೆಯ್', 'ಆಳೋಚಂಬೆರಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಲೋಚನ, ಆಳೋಚನ (ನಾ). = ಆಲೋಚನೆ ೨. **ಆಳೋಚನ:** 'ಆಳೋಚನಂಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಲೋಚನೆ, ಆಳೋಚನೆ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವುದು; ಕಾಣುವುದು. ೨. ಯೋಚಿಸುವುದು; ಪರೀಕ್ಷಿಸುವುದು; ಪರಾಮರ್ಶೆ: ಓಲಗಂ ಪರೆವುದುಮಾಲೋಚನೆಗೆ ಪೊಕ್ಕಂ (ಶಮದ. ೨೪೬ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಉದ್ದೇಶ; ಸಲಹೆ (?). ೪. "ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಆಲೋಚನೆಯೆಂದು ಹೆಸರು" (ಹಿಂದಸಾ. ೫೫). **ಆಳೋಚನೆ:** ೨. ಹುರಿದ ಧೈರ್ಯದ ತಳ್ಳುವಾಜುವ ತರಳಹೃದಯದ ದೇವರಿಂದ್ರನನಜಿಸಿ ಕಂಡರು ತಮ್ಮೊಳಾಳೋಚನೆಯ ಮಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೧೨). [ಸಂ. ಆಲೋಚನ]

ಆಲೋಚಿಸು, ಆಳೋಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಚಾರಿಸು; ಯೋಚಿಸು; ವಿಮರ್ಶಿಸು: ನೆಗಟ್ಟ್ವ ಕಜ್ಜಮಾವುದುಮಂ ನಿಮ್ಮಜ್ಜನೊಳಾಲೋಚಿಸಿ ನೆಗಟ್ಟುದು (ಗದಾಯು. ೪–೧೩ ವ); ಅರಸ ಕಟ್ಟದಿರಾಟ ಮುಗಿದಂತೆ ಮಿಕ್ಕಿನ ಪುರವೆಮ್ಮ ಕೈವಶವಹುದು ಎಂದಾಲೋಚಿಸಿ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೬೮); ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಹಿಂದು ಮುಂದು ಆಲೋಚಿಸದೇ ಮಾತನಾಡುವಿಯಲ್ಲೇ (ಮೊಗ್ಗು. ೪೮). **ಆಳೋಚಿಸು:** ೧. ಏನಂ ನೆಗಟಿಪ್ದೊಡಂ ಕುರುಪಿತಾಮಹನೊಳಾಳೋಚಿಸಿ ನೆಗಟ್ಟುದೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೫೧ ವ); ತನ್ನ ಮನಮೆ ಮಧ್ಯಸ್ಥಮಂತ್ರಿಯಾಗಾಳೋಚಿಸಿ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೬೩ ವ); ಏಳಿದರ ಪುಯ್ಯಲಂ ಕರೆದಾಳೋಚಿಸಿ ತಿರ್ದಿ ಸಂತಸಂಬಡಿಸದೆ(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೮೮). ೨. [ಜೈನ] ಗುರುವಿನ ಹತ್ತಿರ ತಪ್ಪೊಪ್ಪಿಗೆ ಮಾಡು; ಅಪರಾಧವನ್ನು ತಿಳಿಸು: ಗುರುಗಳ್ಗೆ ತಮ್ಮುಕ್ಕೈವದಿಂ ತಪಂಬಟ್ಟುದನಾಳೋಚಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬–೨೬). [ಆಲೋಚನ + –ಇಸು$_3$]

ಆಲೋಡನ (ನಾ). ೧. ಕಲಕುವುದು; ಕಡೆಯುವುದು; ಮಥನ. 'ಆಲೋಡನಂಗೆಯ್' ಪರಾ. ೨. ಆಲೋಚನೆ. [ಸಂ.]

ಆಲೋಡನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಡೆ; ಮಥಿಸು: ಪಾಲ್ಗಡಲನೆಯ್ದಾಲೋಡನಂಗೆಯ್ದು ಬಲ್ ಚೆನ್ನಿಂ ಪೊಂದಿದ ಬೆಣ್ಣೆಯಂ ತೆಗೆದು (ಹಮ್ಮಿರ. ೨–೫೮). [ಆಲೋಡನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಲೋಡನೆ (ನಾ). ೧. ಬೆರಸುವುದು; ಕಲಸುವುದು; ಮಿಶ್ರಮಾಡುವುದು. ೨. ಕಲಕುವುದು; ಕಡೆಯುವುದು: "ಕಲಂಕು – ಆಲೋಡನೇ" (ಶಮಥಾ). ೩. ಆಳವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವುದು; ಮನನಮಾಡುವುದು. [ಸಂ. ಆಲೋಡನ]

ಆಲೋಡಿತ (ಗು). ಕದಡಿದ; ಕಲಕಿದ: ಕ್ಷಣದೊಳಗೇ ಅಚಲೆಯ ಹೃದಯ ಆಲೋಡಿತವಾಯಿತು (ಅರಗಿ. ೬೮). [ಸಂ.]

ಆಲೋಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಲಕು; ಕದಡು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಬೆರಸು: ಹಾಲಕೆನೆ ಮೊಸರಕೆನೆ ತನಿವಾಲು ಸೊಜ್ಜಿಗೆಯ ಹಾಲು ಮೆಣಸುಪ್ಪು ತುಪ್ಪದೊಳಗಾಲೋಡಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಕಲ್ಕವಂ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೫೨); ಹೆಬ್ಬುಲಿಯ ಆರ್ಭಟೆ ಕಂದರಾದ್ರಿವಿಪಿನಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಆಲೋಡಿಸಿತ್ತು (ಮಲೆಮ. ೨೪೯). ೨. = ಆಲೋಚಿಸು ೧: ನೀತಿ ಚತುರೋಪಾಯಕೆಲ್ಲ ತಂತ್ರಾಗಾರರಾದ ನೃಪರೆಲ್ಲ ಸಭ್ಯಜನರಿದೀಗಲಾಲೋಡಿಸುವುದು (ಜಿನಮು. ೧೮–೯). [ಆಲೋಡನ + – ಇಸು$_3$]

ಆಲೋಲ, ಆಳೋಳ (ಗು). ೧. ಅಲುಗಾಡುವ; ಚಂಚಲವಾದ; ಕಂಪಿಸುವ: ಭವದೀಯ ವದನಮಾಲೋಲವಿಲೋಚನಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೮೨); ಆಲೋಲಲೋಹಿತಪಟಪತಾಕನುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೧೩). ೨. ಹೊರಳುವ; ತಿರುಗುವ. ೩. ಕದಡಿದ; ಕಲಕಿದ. (ನಾ). ೪. ಅಸಕ್ತನಾದವನು: ಕೇಳವನಿಯೊಳು ಮಡಿವಾಳ ಮಾಚಯ್ಯಂ ಶಿವಗಣಾಲೋಲ ನತಿವೀರವ್ರತಾಚಾರಪ್ರಯುತಚರ್ಯ(ಬಸವು. ೨೧–೩). ೫. ಆಸಕ್ತಿ: ಓಳಿಯಿಂ ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯನಾಲೋಲದಿಂ ಮಾಡುತ್ತ (ಬಸವು. ೩೦–೧೬). **ಆಳೋಳ:** ೧. ಲಳಿತಮಧುರಂ ಲಜ್ಜಾಳೋಳಂ ಸ್ಮರಾಕುಳಿತಂ ಮನಂ ದಳಿತಮುಪಸನ್ಮುಗ್ಧಂ ಸ್ನಿಗ್ಧಂ ವಿಲೋಕನಮೋಪಳಾ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೭೭). [ಸಂ.]

ಆಲೋಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಡೆ; ಮಥಿಸು: ಹಾಲ ಹೆಪ್ಪನಿಕ್ಕಿ ಮೊಸರಾದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತಾಲೋಲಿಸಿ ತೆಗೆದ ಬೆಣ್ಣೆ ಮೊಸರಾಗುವುದೇ (ಭಕ್ತಿಸ. ೭–೬). [ಆಲೋಲನ$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಆಲೋಲೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ಚಂಚಲವಾದ ಕಣ್ಣು: ಆಲೋಲೇಕ್ಷಣದಿಂ ಹರುಷಾಶ್ರುಸ್ರೋತಂ ಸ್ರವರಿಯೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೭–೧೨). [ಆಲೋಲ + ಈಕ್ಷಣ]

ಆಲ್ಗೆಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತತಃ ಪೆಬುಗೆತ್ತು ತತ ಆಲ್ಗೆಜಿ ತತೋ ಆಲ್ಗೊಳ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೬೬–೨೩; 694). ᑭ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಆಲ್ಗೊರೆ ಎಂದು ಓದಿದೆ. [ಆಲ್ ? + ಕೆಜಿ]

ಆಲ್ಗೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತತ ಆಲ್ಗೊಳ (ಇಆ. VII, ೩೦೨–೩೩; 694); ತತೋ ಆಲ್ಗೊಳ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೬೬–೨೩; 694). [ಆಲ್ ? + ಕೊಳ$_1$]

ಆಲ್ಪರಿ, ಆಲಪರಿ, ಆಲಪರೆ, ಆಲವರಿ, ಆಲವರು, ಆಲಿಪರಿ, ಆಲ್ಪರೆ, ಆಲ್ವರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲೆದಾಡು; ಆಯಾಸಪಡು; ಕಷ್ಟಪಡು. ೨. ಅಂಗಲಾಚಿ ಬೇಡು; ಮೊರೆಯಿಡು: ನಿನ್ನ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಂತೆ ಆನ್ನರಿಗೆ ಆಲ್ಪರಿಯೆ ಎನ್ನ ಪಾಲಿಸು ಧೊರೆಯೆ (ಜಗದಾ. ೧[illegible]); ಆರಿಗು ಸುರಲಿ ಆಲ್ಪರಿಯಲಿನ್ನಾರಿಗೆ . . . ಆರ ಮೊರೆಹೊಗಲಿ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೩೧). ೩. ಗೋಳಾಡು; ಶೋಕಿಸು: ಈ ವರುಷವೂ ಮಳೆಹೋದರೆ ಹೇಗೆ ದೇವರೇ ? ಎಂದು ಆಲ್ಪರಿಯತೊಡಗಿದರು (ಹಬ್ಬಬ. ೯೨). ೪. ನಿರೀಕ್ಷಿಸು; ಹಂಬಲಿಸು: ಜನಜಂಗುಳಿಯೆಲ್ಲಾ ನಿನಗಾಗಿ ಆಲ್ಪರಿಯುತ್ತಿದೆ. ನಿನ್ನೊಡನೆ ಮಾತನಾಡಬೇಕೆಂದಿದೆ (ಪ್ರವಾತೋ. ೧೪). **ಆಲಪರಿ:** ೨. ಪರಿಪರಿಯ ಪಕ್ವಾನ್ನಗಳನ್ನು ನೈವೇದ್ಯವಾಗಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಅವರಿಗೆ ಉಣ್ಣಲೇಬೇಕೆಂದು ಆಲಪರಿಯುವುದು (ಪೂರ್ವರಂ. ೩). **ಆಲಪರೆ:** ೧. ಆಲದ ಮರನೇರಿ ಆಲಪರದು ನಾನೆ ಬಂದ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೩). **ಆಲವರಿ:** ೨. ಅರಿಗಾಲವರಿಲಿ ಆರನಾಶ್ರೈಸಲಿ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೬೫). **ಆಲವರು:** ೨. ಎನ್ನನು ಯಿರಾ (ಇಕ್ಕಟ್ಟು) ಕಟಕದೊಳಗೆ ಇಟ್ಟು ಯೆಳಸುವೆ ಆಕಟಕಟಾ ನಾನಾರಿಗಾಲವರಲಿ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೩೫). **ಆಲಿಪರಿ:** ೧. ಅದಟ ವಿಷದ ಹೊಗೆ ತಾಗಿ ಅಜನ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಆಲಿಪರಿದೆಯಮ್ಮ ನಿನ್ನ ಮಾತೇನು (ಶಿವಗೀ. ೧೬೩–೮೦೩); ಅಸರಿಲ್ಲದ ಬಳ್ಳಿ ಆಲಿಪರಿವಂತೆ (ಜಾನಕಿ ೧೬). ೪. ಬಾಳ್ವ ಸುಜನರ ಕಂಡು ನನಗಿಲ್ಲವೆಂದಾಲಿಪರಿಯದಿರು (ಗುರುಚಾ. ೧೬–೫೦). **ಆಲ್ಪರೆ:** ೨. ಅಂತೆಯೆ ಹಿರಿಬಳಗದೊಳಿರಬಯಸಿ ಸಂತತ ಆಲ್ಪರೆದನು ತಳಮಳಿಸಿ (ನನಲ್ಲ. ೯೬); ಸಂಜೆಗೆ ತಂದೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ರೊಟ್ಟಿ ತಂದು ತಿನ್ನಲು ಎಷ್ಟು ಆಲ್ಪರೆದರೂ ತಾನು ಕೇಳಿರಲಿಲ್ಲ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೫೩). ೫. ಕೂಗಿ ಕರೆ; ಆಹ್ವಾನಿಸು: ಆಲ್ಪಹುಳದ ಆಕೃತಿಗೂ ಗಂಭೀರ ಶಾಂತತೆಯನ್ನು ಆಲ್ಪರೆಯುತ್ತಿದ್ದವು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೩೨೮). **ಆಲ್ವರಿ:** ೨. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು ಎಷ್ಟು ಆಲ್ವರಿದರೂ ಹೊಲತಿಯರನ್ನು ತನ್ನ ರಾಣಿಯರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನು ಒಪ್ಪದೆ ಹೋದನು (ತವನಿ. ೧೧೩). ೩. ನೋವನ್ನು ತಾಳದೆ ಸೋಮನಾಥನು ಆಲ್ವರಿದನು (ರಂಗರೋ. ೯೪). [ಆಲ್ + ಪರಿ$_1$]

ಆಲ್ಪರೆ 'ಆಲ್ಪರಿ' ನೋ.

ಆಲ್ವರಿ 'ಆಲ್ಪರಿ' ನೋ.

ಆವ 'ಆವುದು' ಪರಾ.

ಆವಂಚಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪರಾಭ[ವ] ಸಂ[ವ]ತ ಸರದ ಸಂಕ್ರಮಾಣದಂದು ಆವಂಚಿಗೆಯ ದ್ರೋಣಮರಸನ ತಂಮ ಬಾಚರಸ (ಕಇಅ. ೮೦–೧೪–೨ ; 1088). [?]

ಆವಂತಿ (ಗು). ೧. ಅವಂತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದ ಆರು ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು 'ಲಾಟ' 'ಆವಂತಿ' 'ಮಾಗಧಿ' ಈ ಮೂರನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ರೀತಿಗಳು ಆರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೧). [ಸಂ.]

ಆವಕ್ (ನಾ). ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬಂದ ಕಾಗದಪತ್ರಗಳ ದಾಖಲೆ ಪುಸ್ತಕ; ಇಂದ ರಿಜಿಸ್ಟರ್ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೭೪). [← ಮರಾ. ಆವಕ್]

ಆವಗ 'ಆವಗಂ' ನೋ.

ಆವಗಂ, ಆವಗ (ಅ). ೧. ಯಾವಾಗಲೂ; ಎಡೆಬಿಡದೆ; ಬಿಡುವಿಲ್ಲದೆ; ನಿರಂತರವಾಗಿ : ಆವಗಂ ಪುಣ್ಯಮಂ ಕೈಕೊಳ್ವೆಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೦–೮); ಬೇಪ್ಪರ(ಬ್ಬರ)ನುತ್ಸಾಹದಿನಾವಗಂ ತಣಿಪಿ (ಎಇ. XIII, ೩೨೯–೫ ; 930) ; ಕುಂದದಾವಗಮಾ ಜಿನೇಂದ್ರಕಥಾಪ್ರಸಂಗವನೆ ಚಂದದಿಂ ಭಾವಿಸುವ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧–೩೮). ೨. ಅತಿಶಯವಾಗಿ ; ಬಹಳವಾಗಿ; ಪೂರ್ಣವಾಗಿ: "ನಾಡೆಯೆಡೆಯಾವಗಂ ನೆಱೆ ನೀಡುಂ ಕರಮಾದ ಮೆಯ್ದೆ. . .ಇವವ್ಯಯದೊಳಧಿಕಾರ್ಥಂ" (ಶಮದ. ೩೦೪) ; ನಾನಾ ವಿಧದ ಪದಪಿನೊಳ್ ಹರಿಗಾವಗಮಾಱಿದುದು ಪಥಪರಿಶ್ರಮಮೆಲ್ಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೨೮) ; ಪೂವಿನ ಬಿಲ್ಗೆ ಪುರ್ವು ಕುಸುಮೇಷುಗೆ ಕಣ್ ಝುಷಕೇತನಕ್ಕೆ ಚೆಲ್ವಾವಗಮಾದ ಸೋರ್ಮುಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೮೩) ; ಪೊಳೆವೊಂದು ದಂತದೋಲೆಯ ಬೆಳಗಿಂದುಜ್ಜ್ವಳಿಪ ಕದಪಿನಿಂದಿಂದುವಮಂಡಳದಿಂದಮಾವಗಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಪ ವಿಭಾವರಿಯನಿನಿಸನನುಕರಿಸಿರ್ದಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೦) ; ಕಮಳಕ್ಕಾವಗಮಲ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿರವು (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೩೨). **ಆವಗ :** ೧. ಆವಗ ದುರ್ಗೋಷ್ಠಿಯೊಳಿರ್ಪರೇಳುಬೆಸನಕ್ಕೀಡಪ್ಪರ್ (ಸೋಮೇಶ. ೪೬) ; ಆತ್ಮವಿಚಾರಪ್ರಕರವನಾವಗ ಹುಸುಗೆಗೆಯ್ಯುವ ಶಿವಾರ್ಚಕರ ಚಿತ್ತೈಸೆಲೆ ಜೀಯ (ಮೋಹತ. ೨೦–೫೩). [?]

ಆವಗಲು 'ಆವಾಗಳುಂ' ನೋ.

ಆವಗೆ, ಆವಿಗೆ, ಆವುಗೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಚು, ಮಡಕೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸುಡುವ ಕುಂಬಾರನ ಒಲೆ; ಕುಲಿಮೆ : ಒಗೆದ ಸುತಶೋಕದಿಂದಾವಗೆಯಂತೊಳಗುರಿಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೮) ; ಆವಗೆಯ ಕಿಚ್ಚಿನಂತೆ ಸುಳಿಸುಳಿದು ಬೆಂದೆ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೪೩–೩೨೬) ; ಆವಗೆಯ ಕಿಚ್ಚಿನಂತೊಳಗೆ ಶೋಕಂ ಸುತ್ತಿ (ಮನುರ. ೨೧೯–೬). **ಆವಿಗೆ :** ಜನಪನುಮರಸಿಯರುಂ ಭೋಂಕನೆ ಪಾಸಱೆ ಕೊಳದ ಮೇಲೆ ಕವಿದಿರೆ ಪೊಱಗಣ್ಗೆನಸುಂ ಪೊಱಮಡಲಱಿಯದೆ ಘನವಪ್ಪಾವಿಗೆಯ ಕಿರ್ಚಿನಂತೊಳಗಿರ್ದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೨೩) ; ಎಲವದಲಿ ಫಲವುಂಟೆ ಆವಿಗೆಯೊಳಗೆ ತಣ್ಪುಗಳುಂಟೆ (ಬಸಪು. ೩೦–೨೮). **ಆವುಗೆ$_1$:** ಕೆತ್ತುವ ಪುಣ್ಗಳ ಬಾಯ್ಗಳಿಂದೆ . . . ದಿಟ್ಟಗೊಟ್ಟದಾವು [ಪಾಠಾಂ. ವ]ಗೆಯ ಘಟಂಗಳಾನನದಿನುಣ್ಮುವ ಕೇಸುರಿಯೊಂದು ಮಾಟ್ಕೆಯಿಂ (ಜಗವಿ. ೭–೮೩) ; ಆವ ಪರಿಯಲಿ ವೈರಿಘಟಕುಲಕಾವುಗೆ[ಪಾಠಾಂ. ಆವಿಗೆ]ಯನಿಡಿಸುವಿರಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ಒರಿಇ. ೨೧–೬೪). ೨. ಆವಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ : ಅಂತು ಹದಿನಾಕು ಮೂಡೆ ಸುಗ್ಗಿಯನೂ ಕಾದ ದರ್ಮ್ಮ ಆವುಗೆ ಅನಾಯ ಹೊಡಕೆ ಸಹಿತವಾಗಿ ಏನು ಬಂದರೂ ಸರ್ವ್ವಮಾಂನ್ಯವಾಗಿ (ಕಇ. II, ೬–೪೪ ; 1348). [ಪ್ರಾ. ಆವಾಗ < ಸಂ. ಆಪಾಕ]

ಆವಗೆಗಲ (ನಾ). ಆವಗೆಯಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟ ಮಡಕೆ : ಅಯ್ಯಾವಂತರ್ ದೇವರಗ್ಘವಣಿಯ ಬಿಂದಿಗೆಗೆ ಆವಗೆಗಲನ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೭೦–೨೫ ; 1229). [ಆವಗೆ + ಕಲ$_1$]

ಆವಗೆಗಿಚ್ಚು, ಆವಿಗೆಗಿಚ್ಚು, ಆವುಗೆಕಿಚ್ಚು, ಆವುಗೆಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಆವಗೆಯ ಬೆಂಕಿ, —ಉರಿ : ಅಖಿಲಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಭಾಂಡಕ್ಕಮಾವಗೆಗಿಚ್ಚೆಂ [ಪಾಠಾಂ. ಆವಿಗೆಗಿರ್ಚೆಂ] ಬಿನೆಗಂ ನಿಶಾಚರನ ಕೋಪೋಗ್ರಾನಲಂ ಪೊತ್ತುತುಂ (ಜಗವಿ. ೧೫–೪೦ ; ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೫). **ಆವಿಗೆಗಿಚ್ಚು :** ಸವಸಂದಾವಿಗೆಗಿಚ್ಚು ಮೆಲ್ಲದೆಯ ಸೂಡು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೫–೫೪) ; ವಿರಹದಾವಿಗೆಗಿಚ್ಚೊ ಎನಲಾವರಿಸಿದುದು ಸಂಧ್ಯಾರುಣವು (ಜೀವಂಚ. ೪–೧೪). **ಆವುಗೆಕಿಚ್ಚು :** ಮೊಳೆವುದೆ ಕಂಜವನಲದೊಳಾವುಗೆಕಿಚ್ಚಿನೊಳು ತಂಪು (ಮೋಳಪು. ೫–೧೨೦). **ಆವುಗೆಗಿಚ್ಚು :** ಆ ವಿರಹಾವಸ್ಥೆಯ ಬೇವಸದ ಬೇಗೆಯಾವುಗೆಗಿಚ್ಚಾದುದೊಳಗೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೮–೮೫).

[ಆವಗೆ + ಕಿಚ್ಚು (< ಕಿರ್ಚು)]

ಆವಗೆದೆಱೆ (ನಾ). ಆವಗೆಯಿಂದ ತೆಗೆ : ತರುಣಿಯ ವಿರಹಾನಳನಿಂ ಕರಿಂಕು ತಗುಳ್ದಲರ ದೂಳಿದೂವೆಯ ತೆಱಮೋಸರಿಸೆ ಮಿಸುಕಿದುವು ಬೆಳುಪಿಂದೊರೆದಾವಗೆದೆಱೆದ ಕೊಡಗಳೆನೆ ಮೊಲೆಗೊಡಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೧–೩೧). [ಆವಗೆ + ತೆಱೆ$_1$]

ಆವಗೆಯುರಿ (ನಾ). ಆವಿಗೆಯ ಜ್ವಾಲೆ, — ಬೆಂಕಿ: ಮಗನಟಿಲೊಂದು ಭೂಪತಿಯ ತಮ್ಮನೊಳಾದಟಿಲೊಂದು ನೊಂದು ಬಿನ್ನಗೆ ಮೊಗದಿಂದೆ ಕುಂದಿ ಫಣಿಕೇತನನಿರ್ದಟಿಲೊಂದು ತನ್ನನಾವಗೆಯುರಿಯಬ್ಬವೋಲಳುರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೭೦). [ಆವಗೆ + ಉರಿ$_2$]

ಆವಜ 'ಆವುಜ' ನೋ.

ಆವಟ$_1$ (ನಾ). ಅಳತೆ (?) : ಸಭಾಮಂಟಪದಿಂ ತೆಂಕಣಗಡಿಯುಮಂ ಕೊಬ(ಳ)ಗದಾವಟದಲ್ಲಿ ವೀಸಂ ಕಾಣಿಯುಮಂ . . . ಬಿಟ್ಟರು (ಎಇ. XV, ೩೨೨–೬೦ ; 1172). 'ಆವಟಿಗ' ಪರಾ. [?]

ಆವಟ$_2$ 'ಆವುಟ' ನೋ.

ಆವಟಿಗ (ನಾ). ದವಸಧಾನ್ಯವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಕಸುಬಿನವನು : ತಿರಿದು ತೈಲವ ತೆಗೆವ ಗಾಣಿಗರ ಸೇಣಿಗರ ಇರದೆ ದವಸವನಳೆವ ಆವಟಿಗ ಕೋವಟಿಗ ದೀವಟಿಗ ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗ (ಗುರುಚಾ. ೧–೩೪) ; ರಾಶಿಯೊಳಗೆ ಒಂದು ಕಾಳು ಪೋಗಲು ತಿರುಗಿ ಲೇಶ ಬಿಡದೆ ಬಂದು ಆವಟಿಗನು ಅಳಿಯೆ ರಾಶಿ ಕಡಿಮೆ ಉಂಟೆ ನೋಡಲು ಕೇಳಲು (ವಿಸಾಸು. ೯೬–೨).

[ಆವಟ$_1$ + –ಇಗ]

ಆವಡಿ (ನಾ). ಕಷ್ಟ ; ತೊಂದರೆ ; ಹಿಂಸೆ. 'ಆವಡಿಗೊಳಿಸು' ಪರಾ.

[ಪ್ರಾ. ಆವೀಡ < ಸಂ. ಆಪೀಡ]

ಆವಡಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗು ; ಹಿಂಸೆಗೆ ಒಳಗಾಗು ; ತೊಂದರೆ ಪಡು. 'ಆವಡಿಗೊಳಿಸು' ಪರಾ.

[ಆವಡಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆವಡಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು ; ಹಿಂಸೆಪಡಿಸು ; ತೊಂದರೆಮಾಡು : ಬಾವುಜಿಗೆಯನೆಳ್ಳಂ ನಿಷ್ಪಾವಮನಗಸೆಯುಮನಿಕ್ಕಿ ದಂದೆರ್ಮೆಗೆ ಮೇಣಾವಿಂಗೆ ಬಸಿಱ ಕಱು ಸತ್ತಾವಡಿ(ದಿ)ಗೊಳಿಸುತ್ತು [ಪಾಠಾಂ. ತ್ತಾವಱಿಸಿಗೊಳುತ್ತು]ಮಿರ್ಪೊಡದು ಪೊಱಮಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೯೦). [ಆವಡಿಗೊಳ್ + –ಇಸು$_3$]

ಆವಣ$_1$ (ನಾ). ಅಂಗಡಿ : ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯನ್ದು ತಳಱಱ್ಗೆ ಆವಣದೊಳೊರ್ವ್ವಳ್ಳ ಜೋಳಂ ಮನೆಯೊಳೊರ್ವ್ವಳ್ಳಂ ಜೋಳಂ (ಹೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೨೬–೪೨ ; 872) ; ದೂಸಿಗರ ಕಂಚಗಾಱರ ಬಳೆಗಾಱರ ತಂಬುಲಿಗರ ಮಣಿಗಾಱರ ಗಂದಿಗರಾವಣಂಗಳೊಳ್ ನಡೆತಂದರ್ (ಜಗವಿ. ೬–೧೮).

[< ಸಂ. ಆಪಣ]

ಆವಣ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಆವಣ ಗ್ರಾಮ ಸಮುದ್ಭೂತಾ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೭೩–೩೦ ; 1057). [?]

ಆವಣಿ (ನಾ). ತಮಿಳು ತಿಂಗಳುಗಳಲ್ಲಿ ಐದನೆಯ ತಿಂಗಳು; ಚಾಂದ್ರಮಾನದ ಆಷಾಢ ಶ್ರಾವಣ: "ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಇದಾದರೂ ಕೊಡುತ್ತದೆಯೇ ನೋಡಿ. ಆವಣಿ (ಆಶಾಢ, ಶ್ರಾವಣ) ಮಾಸವಾದರೂ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲ, ಈಗಲೇ ವಿವಾಹವನ್ನು ಮುಗಿಸಿಬಿಡ್ತೇನೆ" ಎಂದರು (ಕೊನಷ್ಟ್ಟ. ೬).
[← **ತಮಿ. ಮಲ.** ಆವಣಿ < **ಸಂ.** ಶ್ರಾವಣ]

ಆವತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾ ಆವತಿಯ ನಾಡ ಪ್ರಭು ಸೊಣಪಗಉಡ ಅಯ್ಯನವರು (ಎಕ. X, ಗೋರಿಬಿ. ೫೨–೮; 1565); ಶ್ರೀಮತು ಮಹಾ ಆವತಿ ನಾಡ ಪ್ರಭು ಮೊಲೆಯ ಬಾಯಿರಯ ಗವುಡ (ಎಕ. X, ಚಿಕ್ಕಬ. ೨೭–೬; 1575). [?]

ಆವತ್ತು 'ಆಪೊಟ್ಟು' ನೋ.

ಆವದಕಲ್ (ನಾ). (?): ಪಡುವ ಕಮ್ಮಜಕಲ್ ನೈರಿತಿಯೊಳೆ ಆವದ ಕಲ್ ತೆಂಕ ಪೇರೂರ ಪಳ್ಳಂ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೨೭–೫; 962). [?]

ಆವನ್ 'ಆವುದು' ಪರಾ.

ಆವನಿನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಆವನಿ ನಾಡ ಕಾಲು ತನಹಳ್ಳಿಯ ಸೋಮದೇವರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಕಾಲದಲು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೯–೩; 890); ಮುಳುವಾಯ ರಾಜ್ಯದ ಆವನಿನಾಡ ಕುಂಮಾದೇವಿಯ ಹಳಿಯ ಗ್ರಾಮವಂದನು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೧–೧೦; 1389).
[ಆವನಿ$_0$ + ನಾಡು]

ಆವನು 'ಆವುದು' ಪರಾ.

ಆವನ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಆವನ್ಯದಿ ಕಾಮಸರ ಆಚಾರಿಯ ಮಗ ಕೇವಳಿ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೮೫–೪; 750); ದೀವಬ್ಬೆಸಮುದ್ರವಂ ಕಟ್ಟಿಸಿಯಲ್ಲಿಯ ವಿಷ್ಣುಗ್ರಿಹಮುಮ್ಮಾಡಿಸಿಯಾವನ್ಯದೊಳ್ಳೊಟಿಂಬ ನಾರಾಯಣೇಶ್ವರಮುಮ್ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೩೮–೭೦; ಸು. 890).
[?]

ಆವಪನ (ನಾ). **೧.** ಬೀಜ ಬಿತ್ತುವುದು; ಬಿತ್ತನೆ. **೨.** ಪಾತ್ರೆ. [**ಸಂ.**]

ಆವರ್ 'ಆವುದು' ಪರಾ.

ಆವರ 'ಆವರಂ' ನೋ.

ಆವರಂ, ಆವರ (ಅ). ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ; ಆವರೆಗೆ: ಈ ಬಯಕೆ ಏವರಂ ನೆರೆಯದಾವರಂ ನನಗಕಟಾ ಬಾರದು ನಿದ್ದೆ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೬–೬); ನಮ್ಮಾಭಾರಮೇವರಂ ಹೆಸರು ನಿನ್ನಾಚಾರ್ಯಮುನ್ನಾವರಂ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೫೩–೧೪).
ಆವರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಆ$_3$ (< ಅದು$_1$) + –ವರಂ]

ಆವರಕ (ನಾ). ಮುಚ್ಚುವ ಅಥವಾ ಮರೆಮಾಡುವ ವಸ್ತು: ಗಜ ತುರಂಗ ಮನುಷ್ಯಾದಿ ಸ್ಥೂಲಶರೀರಗಳನ್ನು ಜೀವರ ಲಿಂಗಶರೀರಗಳ ಮೇಲೆ ಆವರಕವನ್ನಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಸುವನು (ಹಸಾರ. ೩–೨೮ ಟೀಕೆ).
[**ಸಂ.**]

ಆವರಣ (ನಾ). **೧.** ಮುಚ್ಚುವುದು; ಮರೆಮಾಡುವುದು; ಮುಸುಕು ಹಾಕುವುದು. **೨.** ಪ್ರಾಕಾರ; ಸುತ್ತುಗೋಡೆ; ಬೇಲಿ ಅಥವಾ ಕಂಬಿಗಳಿಂದ ಹಾಕುವ ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು. **೩.** ಹೊದಿಕೆ; ಮರೆ; ಮುಸುಕು: ಆವರಣ ವಿಕ್ಷೇಪ ಶಕ್ತಿಗಳಾವರಿಸೆ ಪರವಸ್ತುವನು ಜಗಜೀವರೂಪಾಗಿಹುದು ಸ್ವಪ್ನಪದಾರ್ಥದಂದದಲಿ (ಅಮೃತ. ೫–೫೭); ಇಂತು ಯಶೋದೆಯ ಬಾಳಿನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಮತ್ತೊಂದಾವರಣದ ವೋಲೆ (ಗಣೇಶ. ೭೬–೧೨). **೪.** [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಅಜ್ಞಾನ. 'ಆವರಣಭಂಗ' ಪರಾ. **೫.** ಗುರಾಣಿ; ಹರಿಗೆ: "ಖೇಟಕಂ, ಫಳಕಂ, ಚರ್ಮ, ಆವರಣಂ —ಈ ೪ ಹರಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೬–೩೦೬). **೬.** (ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ) ಶತ್ರುವಿನ ಪೆಟ್ಟನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು, —ತಡೆಗಟ್ಟುವುದು. **೭.** ಯುದ್ಧಕವಚ. **೮.** "ಮರುಳು ಮಾಡು... ವಂಥಾದು" (ಗಂಗಾಮ. ೨೮). **೯.** ಅಗುಳಿ; ತಾಳು. **೧೦.** ಎಲ್ಲೆ... ಕಟ್ಟು; ಪರಿಧಿ; ಪರಿಮಿತಿ: ಹರಭಕ್ತನಾದ ಜ್ಞಾನಿ ಸಂಸಾರದಾವರ... ದೊಳಗಿಹನೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೭); ಕೆರೆ ಅಥವಾ ಬಾವಿಯ ಆವರಣವನ್ನು... ಚೊಕ್ಕಟವಾಗಿರಿಸಬೇಕು (ಅಡುಸಾ. ೮೪). [**ಸಂ.**]

ಆವರಣಚಿಹ್ನೆ (ನಾ). ಬರೆವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ '( )' '[ ]'... ಮುಂತಾದ ಸಂಕೇತಗಳ ಹೆಸರು: ಅಧ್ಯಾಹಾರಮಾಡಿ ಆವರಣ... ಚಿಹ್ನೆಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಬೇಕು (ಮಧ್ಯಮ. ೩೦೦). [ಆವರಣ + ಚಿಹ್ನೆ]

ಆವರಣಭಂಗ (ನಾ). **೧.** ಆವರಣದ ನಿವಾರಣೆ: ಅಂತೂ ಪ್ರತಿಭೆಯ... ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿರುವ ಆವರಣಭಂಗವೇ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಕವಿತೆಗೆ... ಕಾರಣ (ಭಾರವಿಾ. ೧೬೧). **೨.** [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಅಜ್ಞಾನದ ನಿವೃತ್ತಿ:... ಅಂತಃಕರಣವೃತ್ತಿಗೆ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಫಲ. ವಿಷಯಕ್ಕೂ ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೂ... ಅನಾದಿಯಾಗಿ ಆವರಣವಾಗಿರುವ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಿವೃತ್ತಿಮಾಡುವುದು ಒಂದು; ಇದಕ್ಕೆ ಆವರಣಭಂಗವೆಂದು ಹೆಸರು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೦೨).
[ಆವರಣ + ಭಂಗ]

ಆವರಣಶಕ್ತಿ (ನಾ). **೧.** ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಶಕ್ತಿ; ಮರೆಮಾಡುವ... ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿರ್ಪುದದು ಕೇಳಾವರಣಶಕ್ತಿಯು (ಅಮೃತ. ೪–೮); ಅವಿದ್ಯೆಗೆ ಆವರಣಶಕ್ತಿ, ವಿಕ್ಷೇಪಶಕ್ತಿ ಎಂದೆರಡು ಸ್ವಭಾವ... ಗಳು ಇರುವುವು. ಆವರಣಶಕ್ತಿಯಿಂದ ವಸ್ತುರೂಪವು ಮುಚ್ಚಲ್ಪಡುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೧೩). [ಆವರಣ + ಶಕ್ತಿ]

ಆವರಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುಚ್ಚು; ಮರೆಮಾಡು: ಕನಕಶಿಲೆ ಎನಿಸುವ... ಪಾಷಾಣದಲ್ಲೆ ರತುನ ಪುಟ್ಟಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರ ತೋಜಲಿಕ್ಕೆ... ಆ ಸೂತ್ರ ಪಾಷಾಣವ ಗ್ರಹಿಸಿ ಆವಕಡೆ ಮುಖವಾದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರ ಆವರಣಿ... ಸುವಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೭೩–೧೪). [ಆವರಣ + –ಇಸು$_3$]

ಆವರಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಯಂತ್ರ (?): "ಆವರಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ...ಣೆ]ಯೆನೆ ಜಂತ್ರಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ ೬೧–೨೦). [?]

ಆವರವೇಂಟೆ (ನಾ). ಮೂರು ಬಗೆಯ ಬೇಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (?):... ಪೆರ್ವೇಂಟೆ ಕಿಱುವೇಂಟೆಯಾವರವೇಂಟೆಯೆನಲ್ ಮೂಜುವೇಂಟೆ ಪಸ... ರ್ವಡೆದಿರ್ಕುಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೯೫). ℙ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಆ + ವ[ಮು]ರ... ವೇಂಟೆ ಎಂದು ಬಿಡಿಸುವುದೂ ಸಾಧ್ಯ. [ಆವರ$_0$ + ಬೇಂಟೆ]

ಆವರಿ$_1$ (ನಾ). (?): ಒರೆಯಾಣಿ ಕೇಣಿ ನೋಟಂ ತೂಕ ಬಡ್ಡಿಯಾವರಿ... ಉಭಯವಟ್ಟ ಹಿಡಿಹತಿ ಗನ್ನಗತಕ ಭಾಸುರದ ರತ್ನಪರೀಕ್ಷೆಗಳೊಳು... ಪರಿಣತನ ಮಾಡಿದಂ (ಸೋಮಚ. ೧–೯೩). [?]

ಆವರಿ$_2$ 'ಆವಿ' ನೋ.

ಆವರಿಕೆ (ನಾ). ತಂಗಡಿ ಗಿಡ; ಗೊಂಚಲು ಗೊಂಚಲಾಗಿ ಹಳದಿ... ಹೂವುಗಳು ಬಿಡುವ ಸಣ್ಣ ಕುರುಚಲು ಗಿಡ: ತಾವರೆಗಳ ಆವರಿಕೆ... ಸೊಪ್ಪು ಇವನು ಸಮಾನವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅರೆದು ಸಕ್ಕರೆವೆರಸಿ... ಹಸುವಿನ ಹಾಲಿಂದ ಸೇವಿಸಲು ಬೇವಿನ ವಿಷಹರವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೨೩೩); ಆವರಿಕೆ – ಈ ಚಿಗುರಂ ಅರೆದು ಮೂರುಗುಳಿಗೆಯುಂ ಎಮ್ಮೆ... ಮೊಸರಿನಲ್ಲಿ ಮೂರು ದಿನ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೆ ನಷ್ಟೇಂದ್ರಿಯಗುಣ (ವಿವೈವಿ. ೨).
[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಆವಾಕ್ಕೆ, ಆವಾರೈ, ಆವಿರೈ; **ಮಲ.** ಆವೀರಂ; **ಕೊಡ.** ಆವ್ರಂ]

ಆವರಿಗಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಆ ಮಹಾಜನಂ... ಗಳು ತಮ್ಮ ಆವರಿಗಾಲೊಳಗೆ ಕಂಬ ೪೦೦೦೦ನೂ ಆಕರವಾಗಿ ಭೋಗಿಸು... ವನು ಎಂದು ಕೊಟ್ಟ ಶಾಸನ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೨೩–೭; ?).
[ಆವರಿ$_0$ + ಕಾಲ್$_2$]

ಆವರಿಸು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಹರಡು ; ವ್ಯಾಪಿಸು: ಅವನ ಸೈನ್ಯದೊಳಾವರಿಸಿದ ಧೂಳಿ ಪೂಟ್ಟುದಂಭೋನಿಧಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೭೪) ; ಆವರಿಸಿತ್ತೊ ನಭೋಂತರ್ಭೂವಿವರಮನವಮರ್ದಿನೆಸಕಮೆನೆ . . . ಬೆಳಗಿದಂ ತುಹಿನ ಕರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೫೨) ; ಇತ್ತ ಇಂದ್ರನ ಪ್ರಭಾವ ಪೂರ್ವಾಂಕವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಆವರಿಸುತ್ತದೆ (ಸಮಾಲೋ. ೮೦). **೨.** ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು ; ಆವರಣ ವಾಗು : ಮುಗಿಲ ತುಡುಕುವ ತೆನೆಗಳಾಳ್ವೇರಿಗಳು . . . ಬಳಸಿದ ಕೋಟೆ ಸುತ್ತಾವರಿಸಿದುನ್ನತ ಗಗನವೀಧಿಯ (ನಳಚ. ೧–೨೧). **೩.** ಪಡೆ ; ಹೊಂದು : ಪಿರಿದಪ್ಪ ಬೇವಸಮನಾವರಿಸಿರ್ದಳದೊಂದು ಬೇಗಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೯೦) ; ಎಲ್ಲದೆನಿಪ್ಪಾ ವಚನಮುದೇಕತ್ವಮನಾವರಿಸಿದೊಡೆಲ್ಲ ಮೆಂದೆ ಆಯ್ತಾದೇಶಂ (ಶಮದ. ೧೫೧) ; ಚಂಪಕಂ ಸೊಂಪಡರೆ ಬಕುಳ ಮಿರದಾವರಿಸೆ ಮುಕುಳಮಂ ಪಾದರಿಗೆ ಪದವಿ ಪೆರ್ಚಲ್ಕೆ (ಚಿಬಪು. ೩೫–೩). **೪.** ಮುಚ್ಚು ; ಮುತ್ತು ; ಕವಿ : ನೆರೆದು ಸಹಜಾಮೋದಕ್ಕೆಬ್ಬಿಂದು ತುಂಬಿಯ ಬಂಬಲಾವರಿಸಲೆನಸುಂ ತನ್ನಂ ನೀಲಾಂಬರಚ್ಛದೆಯಾಗಿ (ಕಾದಂಉ. ೯೭) ; ಆವರಿಸಿದುದು ಮತ್ತೆ ಹೊಸ ಮೇಳಾಪದಲಿ ಕುರುಸೇನೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪–೨೮). **೫.** ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು ; ಸೇರು : ದೊರೆಕೊಳೆ ಕಾಲಲಬ್ಧಿ ಬಗೆದಂತಿರೆ ಕೂಡೆ ಗುರೂಪದೇಶಮಾವರಿಸೆ ಜಿನೇಂದ್ರಭಕ್ತಿ ಪೊಜಪೊಣ್ಮೆ ದಯಾರಸಂ (ಆದಿಪು. ೫–೫೩) ; ವಿರಹವಿಹ್ವಲತೆಯಿಂ ಚಂದನಾನುಲಿಪ್ತನಾದಂತೆ ಬೆಳರ್ಪಿನಾವರಿಸಿಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೯೮) ; ಪಿರಿದುಂ ಪಕ್ಷಾಂತರಮಂ ನಿರವಿಪೆಕಾರಂ ನಿಜಾಂತಮಾದೊಡೆ ಶಬ್ದಂ ಪರಿಕಿಸೆ ಧಾತ್ವಂತ್ಯದೊಳಾವರಿಸಿರ್ಕುಂ ಲಿಂಗ ವಚನ ಪುರುಷಾಯತ್ತಂ (ಶಮದ. ೨೫೦). **೬.** ವಿಮರ್ಶಿಸು ; ವಿಚಾರಿಸು : ಗಂಗಾದೇವಿಯ ಮಡುವಿನೊಳಬ್ಬಿದರಾವರಿಸದೆ ತಮ್ಮ ಕುಲವನಡಿಗಬ್ಬುವವೊಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೨). [ಆವರಣ + -ಇಸು₃]

ಆವರು ‘ಆವುದು’ ಪರಾ.

ಆವರೆ (ನಾ). = ಆವರಿಕೆ : “ರಜಪುಪ್ಪಿ ಆವರವೆನಲ್ಕಾವರೆಯೆನಿಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೪೦–೩೦) ; ಪದಾದಿಯ ದೀರ್ಘಕ್ಕೆ —ಅಮರ – ಆವರೆ [ಪಾಠಾಂ. ರಿ] (ಶಮದ. ೨೬೭ ಪ್ರಯೋ) ; ಆರಿಸಿನದ ಕಷಾಯದೊಳಾವರೆ ಯೆಲೆಯಂ ಮುಗುಳನಕ್ಕೆ ಕಿಱುಸಾಲೆಯ ಬೇರ್ವೆರಸು ಕುದಿಯಿಸಿ ಬಱಿಕ್ಕದನರೆದಡುಗೆರವುರಿಯ ಬಾಡಮಂ ಮಸುಳಿಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮–೨೨) ; ನೀಳ್ದಲೆದೆಡೆಗೈಯೊಳಾವರೆಯ ಪಂದಳಿಗರ್ಗಳ್ ನಡೆಗೇಡು ಮಾಡೆ . . . ಒಪ್ಪಿದರ್ (ಲೀಲಾವ. ೫–೧೧೬) ; ಒಳ್ಳಿದುವೆರಸಾವರೆಯಂ ಕೊಳ್ಳರೆದು ನೃಮೂತ್ರದಿಂದೆ ಕಟ್ಟುವಿಷಘ್ನಂ (ಖಮದ. ೧೬–೭೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅವರೈ ; ಮಲ. ಅವೀರ]

ಆವರೆಗೊಂಬು (ನಾ). ತಂಗಡಿಗಿಡದ ರೆಂಬೆ; ಆವರಿಕೆ ಗಿಡದ ಕೊಂಬೆ : ತುಱುಗಿರ್ದಾವರೆಗೊಂಬಂ ಮುಱಿದು ನೆಟಲ್ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನಡೆವರ್ ಪಥಿಕರ್ (ಜಗವಿ. ೧೭–೬೯). [ಆವರೆ + ಕೊಂಬು]

ಆವರ್ಜನ (ನಾ). ೧. ಬಾಗುವುದು ; ಒರಗುವುದು. **೨.** ಕೊಡು ವುದು. ೩. ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. **೪.** ಸಂಪಾದನೆ; ಗಳಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಆವರ್ಜಾ, ಆವರ್ಜಿ (ನಾ). ಜಮಿಾನು ಮತ್ತು ಕಂದಾಯದ ವಿವರ ಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ದಾಖಲುಪಟ್ಟಿ ; ಪಟ್ಟಿ (ಕಿ). **ಆವರ್ಜಿ** (ಕಿ).

[← ಮರಾ. ಆವರ್ಜಾ, ಆವರಜಾ ; ಪಾರ. ಅವಾರ್ಜ, ಆವರ್ಜ ; ಹಿಂ. ಅವಾರಜಾ, ಆವಾರಜಾ]

ಆವರ್ಜಿ ‘ಆವರ್ಜಾ’ ನೋ.

ಆವರ್ಜಿಸು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಸರ್ವರತ್ನಭಾಜನನುಂ ಚಕ್ರ ವರ್ತಿಯುಮಪ್ಪ ನಿನಗಲ್ಲದೆ ಯೋಗ್ಯಮಲ್ಲೆಮ್ಮಱಿವುದುಂ . . . ಎಂದು ನುಡಿದು ಖಚರೇಂದ್ರನ ಮನಮನಾವರ್ಜಿಸಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೨೨ ವ). **೨.** ಪಡೆ; ಗಳಿಸು; ಸಂಪಾದಿಸು : ರಣದೊಳಾ ವಿಕ್ರಮಮಂ ಸೊಲ್ವಿನಮಾವರ್ಜಿ (?)[ಪಾಠಾಂ. ತಿರ್] ಸಿದಂ ನಾಲ್ವತ್ತೆರಡಱಿಕೆಗಾಳೆ ಗಂಗಳೊಳೀತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೨೫) ; ಭುವನಕ್ಕಾಶ್ಚರ್ಯಮಪ್ಪಂತು ಕೀರ್ತಿಯನಾವರ್ಜಿಸುತಿರ್ಪುದಾವ ಚರಿತಪ್ರಾರಂಭದಿಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಯುಮಂ ಪೆರ್ಚಿಸಿದೊಳ್ಪು ನಿನ್ನೊಳೆಸೆಗುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೧೧). ೩. “ಒಳಕೊಳ್ಳು” (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ) : ಗಂಡುಗೆಟ್ಟಾಳ್ವೆಸನಂ ಪೊಣ್ದತ್ತು ಶೌರ್ಯ್ಯೋನ್ನತಿಗಗಿದಸುಹೃನ್ಮಂಡಳಂ ಮೆಲ್ಪನಾವರ್ಜ್ಜಿಸಿದೊಂ ದಾಜ್ಞಾವಿಶೇಷಕ್ಕೆಳಸಿದುದು ಸುಹೃನ್ಮಂಡಳಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬–೧೩ ; 1068). [ಆವರ್ಜನ + -ಇಸು₃]

ಆವರ್ಣ (ನಾ). **೧.** = ಆವರಣ ೨ : ಒಂದು ಗುಂಡಾದ ಆವರ್ಣ (ಮುಸುಗ. ೧೦೦). **೨.** = ಆವರಣ ೩ : ನಾರಾಯಣಾವರ್ಣದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಕ್ತ ಆವರ್ಣಗುಣತ್ರಯಾತ್ಮಕವಾಗಿದೆ (ಅಧ್ಯಾತ್ಮ. ೨೧).

[ಸಂ. ಆವರಣ]

ಆವರ್ತ (ನಾ). **೧.** ನೀರಿನ ಸುಳಿ ; ಸುಳಿ : “ಆವರ್ತವೆಂಬುದು ಸುೞಿ” (ಹಲಾಯು. ೧೧೦–೪೬) ; ಕಲ್ಲೋಲಮಾಲೆಯಿಂ ಶೈವಾಳಗರ್ತದಾ ವರ್ತದಿಂ ತಿಮಿತಿಮಿಂಗಿಲ ಕಮಠದಿಂ . . . ಎಸೆವ ನೀರಾಕರಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೧೩). **೨.** ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮೈಮೇಲಿನ ಕೂದಲಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸುಳಿ. ‘ಆವರ್ತಯುಕ್ತ’ ಪರಾ. ೩. ತಿರುಗುವಿಕೆ ; ಸುತ್ತುವುದು.

[ಸಂ.]

ಆವರ್ತತೇಜ (ನಾ). ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ತೇಜಸ್ಸು : ಒಲಿವಂದಮೆನ್ನೆಸಗಿ ಒಲವಕೊಳೆ ಕೈತೆರೆಯುತಾವರ್ತತೇಜದೊಳು ಬೆಳಗು ವಿರುಳೇ (ಮಲೆದೇ. ೯–೮). [ಆವರ್ತ + ತೇಜ]

ಆವರ್ತದಶಾಂಶ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಪೂರ್ಣಾಂಕಕ್ಕೆ ದಶಾಂಶರೂಪ ಕೊಡುವಾಗ ಪುನಃ ಪುನಃ ಶೇಷ ಉಳಿಯುವ ಅಂಕೆ : ‘ನಾಳೆ’ ಮತ್ತು ‘ಮುಂದಿನವಾರ’ ಗಳು ಆವರ್ತದಶಾಂಶದಂತೆ . . . ಉಳಿಯು ತ್ತವೆ (ಗಾಳಿಪ. ೧೫೫). [ಆವರ್ತ + ದಶಾಂಶ]

ಆವರ್ತನ (ನಾ). **೧.** ತಿರುಗುವಿಕೆ; ಸುತ್ತುವುದು : ಚತುರಶೀತಿಲಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣಯೋನಿಮುಖಂಗಳೊಳಾವರ್ತನ ಪರಿವರ್ತನದಿಂ ದುರಿತವರ್ತಿ ಯಾಗಿ ನಮೆವ ಸಂಸಾರಿ ಜೀವಕ್ಕೆ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೩೨ ವ). **೨.** ಮಲ್ಲ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ, —ಭಂಗಿ : ಕೃಷ್ಣಂ ನಿವರ್ತನಾವರ್ತನ ಭ್ರಮಣ ವಲ್ಗನ ಪ್ಲವನಾವಸ್ಥಾನಾದಿ ಕ್ರಿಯಾಪರಿಣತಂ (ಚಾವುಂಪು. ೩೫೭–೨೬). ೩. ಸುಳಿ. ‘ಆವರ್ತನಸಿದ್ಧಿ’ ಪರಾ. **೪.** ಲೋಹ ಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಕರಗಿಸುವುದು. ೫. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದು ; ಅನುಶೀಲನೆ. [ಸಂ.]

ಆವರ್ತನಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಸುಳಿಸುಳಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಸುಳಿಯಂತಿರು ವಿಕೆ. **೨.** ಸುಳಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು. ೧, ೨ : ಗಂಭೀರ ಗುಣ ದೊಳಮಾವರ್ತನಸಿದ್ಧಿಯೊಳಂ ಜಳನಿಧಿಯನೆ ಪೋಲ್ವ ಶರಣಾಗತಜಳ ನಿಧಿಯ ನಿಮ್ನನಾಭಿ ಚೆಲ್ವಿಂಗೆ ತಾನೆ ನಾಭಿಯಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೯ ವ). [ಆವರ್ತನ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಆವರ್ತನಾಭಿ (ನಾ). **೧.** ಸುಳಿಯಂತಿರುವ ಹೊಕ್ಕುಳುಳ್ಳವಳು. **೨.** ಸುಳಿಯೇ ನಾಭಿಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು. ೧, ೨ : ಆವರ್ತನಾಭಿ ನಸುನಕ್ಕಾವರನಿಂದತ್ತ ಪೋದಳಧಿಕೇಚ್ಛೆಯೊಳನ್ಯಾವನಿಪತಿಯೊಳ್ ತಡೆ ಗುಮೆ ದೇವಾಪಗೆ ತಡೆಯದೆಡೆಯೊಳಂಭೋಧಿವರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೪೬).

[ಆವರ್ತ + ನಾಭಿ]

ಆವರ್ತನಿ (ನಾ). **೧.** ಲೋಹಗಳನ್ನು ಕರಗಿಸುವ ಮೂಸೆ. **೨.** ಸೌಟು. [ಸಂ. ಆವರ್ತನೀ]

ಆವರ್ತನೆ (ನಾ). = ಆವರ್ತನ ೧ : ಛಂದಸ್ಸೆಂದರೆ ವಿಭಿನ್ನಮೌಲ್ಯಗಳ ನ್ನುಳ್ಳ ಅಕ್ಷರಗಳ ನಿಯತ ಆವರ್ತನೆಯಿಂದುಂಟಾಗುವ ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಲಯ (ಸಾಹಿಪ್ರ. ೧೧೪). [ಸಂ. ಆವರ್ತನ]

ಆವರ್ತಪ್ರತಿಮಾರುತ (ನಾ). ವಾಯುಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಒತ್ತಡವಿರುವ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಕಡಮೆ ಒತ್ತಡವಿರುವ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿ, ಸುತ್ತುತ್ತ ಹೋಗುವ ವಾಯುಸ್ಥಿತಿ; ಅಪಭ್ರಮಣಮಾರುತ: ಆವರ್ತಪ್ರತಿಮಾರುತಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಒತ್ತಡವಿರುವ ಪ್ರದೇಶವೇ ಕೇಂದ್ರ (ಭೂವಿವ. ೬೬). [ಆವರ್ತ + ಪ್ರತಿಮಾರುತ]

ಆವರ್ತಮಾನ (ಗು). ಸುತ್ತುತ್ತಿರುವ ; ಸುಳಿದಾಡುತ್ತಿರುವ : ಅಗಾಧರಂಧ್ರಾವರ್ತಮಾನ ಜಳಚರ ಸಂಚರಣ ವಿಸ್ಮಯನೀಯ ಭಯಾನಕೆಯಂ (ಆದಿಪು. ೫–೩೭ ವ). [ಸಂ.]

ಆವರ್ತಮಾರುತ (ನಾ). ಸುಂಟರಗಾಳಿ ; ಸುಳಿಗಾಳಿ ; ನ್ಯೂನತಮ ವಾಯುಭಾರವಿರುವ ಪ್ರದೇಶದ ಕೇಂದ್ರದ ಸುತ್ತಲೂ ಸುತ್ತುವ ಮಾರುತ ಸರಣಿ: ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಚಕ್ರ(ಆವರ್ತ)ಮಾರುತ (Cyclones) ಗಳಿಗೆ ಹೆದರುವಂತೆಯೇ (ಭೂವಿವ. ೨೫೯). [ಆವರ್ತ + ಮಾರುತ]

ಆವರ್ತಯುಕ್ತ (ಗು). ಸುಳಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಅದು ಧಾರಾಧರ ಮಬ್ಬದಂತೆ ಪೊಳೆಯಂತಾವರ್ತಯುಕ್ತಂ . . . ಎನಿಸಿತ್ತಾ ರಾಜಿಪಾವಾಜಿ ಯುಗ್ಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೧೦೨). [ಆವರ್ತ + ಯುಕ್ತ]

ಆವರ್ತಿ (ನಾ). **೧.** ಸುತ್ತುವುದು ; ತಿರುಗುವುದು. **೨.** ಬಾರಿ ; ಸಲ ; ಸಾರಿ : ಅವನು ಎಷ್ಟಾವರ್ತಿ ಬಂದಿದ್ದ ? (ರೂಢಿ). 'ಅನೇಕಾವರ್ತಿ', 'ಒಂದಾವರ್ತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಆವೃತ್ತಿ]

ಆವರ್ತಿನಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ವಿದ್ಯೆ : ನಿಜರಾಜಧಾನಿಗೆ ಪೋಗಿ . . . ಸಂಕ್ರಮಣಿ ಆವರ್ತಿನಿ . . . . ಯೆಂಬಿವು ಮೊದಲಾಗಿ ಕುಲವಿದ್ಯೆ ಜಾತಿವಿದ್ಯೆಗಳೊಳ್ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿರ್ದು (ಚಾವುಂಉ. ೨೧೦). [ಸಂ. ಆವರ್ತಿನೀ]

ಆವರ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳು ; ವ್ಯಾಪಿಸು : ಮರುಳ್ ಶಂತನು ತನ್ನದೊಂದು ಸವಿಗಂ ಸೋಲಕ್ಕಮಿತ್ತಂ ನಿಜಕ್ರಮಮಂ ತನ್ನಯ ಬೇಟದಾಕೆಯ ಮಗಂಗೆಂಬೊಂದಪಖ್ಯಾತಿ ಲೋಕಮನಾವರ್ತಿಸೆ ಬಱ್ಱೊಡೆನ್ನ ಕುಲಮುಂ ತ[ಕ್ಕೊ]ರ್ಮೆಯುಂ ಮಾಸದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೬೧) ; ದಿಗ್ರಾಜಿಗಳೊಳ್ ಧೀಂಕಿಟ್ಟುದೆಂಬಂತನಿಲಪಥದೊಳಾವರ್ತಿಸುತಿರ್ದುದೆಂಬಂತೊಗೆದತ್ತುತ್ತಾ[ರ ರಾಗಂ] [ಪಾಠಾಂ. ನರಾಗಂ] ತ್ರಿಭುವನ ಭುವನೋದ್ಭೇದಿ ಶಂಖಪ್ರಣಾದಂ (ಕಾದಂಉ. ೪೨೪). **೨.** ಮರಳಿ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಪುನಃ ಕರೆಸು : ಜಯಮಂ ಬಯಸುವಡರಿಮಾರಿಯನಾವರ್ತಿಸಿದರೆಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿಗಮಳುರ್ಚಿಯೆ ನಿನ್ನೊಳೆಡಱಿ ತನಗಱಿಕೆಯ ಮಿಱುವನಿಂತು ತಂದುಕೊಂಡರುಮೊಳರೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೬೨). **೩.** ಮರಳಿ ನೋಡು ; ಪುನಃ ವಿಚಾರಿಸು : ಇಂತಿದೇನೆಂದು ಚಿತ್ತದೊಳಾವರ್ತಿಸಿ ನೋಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೬–೫). [ಆವರ್ತನ + –ಇಸು$_3$]

ಆವರ್ಹಿತ (ಗು). ಕೀಳಲ್ಪಟ್ಟ ; ನಾಶಮಾಡಿದ : "ಆವ[ಪಾಠಾಂ. ಬ]ರ್ಹಿತಂ, ಉನ್ಮೂಳಿತಂ, ಉತ್ಪಾಟಿತಂ, ಉದ್ಧೃತಂ –ಈ ೪ ಕೀಱಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೮–೨೬). [ಸಂ.]

ಆವಲ್$_1$, ಆಬಲ್, ಆಬಲು, ಆವಲು (ನಾ). **೧.** ತಾವರೆ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಹೂವು ; ಕೆಂದಾವರೆ : "ಆವಲೆಂದುಂ, ಚೆಂಗಲವೆಯೆಂದುಂ ಚೆನ್ನೆಯ್ದಿಲ್" (ಕಶಸಾ. ೯–೧೬೬) ; ಅಂಬುಜಸೂತ್ರಮೆಂಬ ಪೆಣೆದಾವಣಿಯಂ ಪಱಿದಾವಲೆಂಬ ಬಾಳ್ಗಂಬಮನೊತ್ತಿ ಕಿಱು ... ಸೋವುದು ಸವಿಾರಣ ವಾರಣಮಾ ಪ್ರದೇಶದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೮೯) ; ಕೊಳನಿಲ್ಲದ ತೋಂಟಮಾವಲಿಲ್ಲದ ಕೆಱೆ . . . ಇಲ್ಲದೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೬). **ಆಬಲ್** : "ಮಿಗೆ ಚೆಂಗಳವೆಯಾಬಲೆಂ [ಪಾಠಾಂ. ವಲೆಂ]ದೆನಲ್ ಚೆನ್ನೈದಿಲೆಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೨೧). **ಆಬಲು** : "ಆಬಲು ಚೆನ್ನೈದಿಲೆಯು ಚೆಂಗಲವೆಯುಮದೆನ್ನಲ್ ಸಲೆ ರಕ್ತೋತ್ಪಳಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೯೫). **ಆವಲು** : ಆ ಪುರದರಸುಗಳಿಗೆ ಜಯಸಿರಿಯ ಕೃಪಾಪರಿಪೂರ್ಣದೀಳಿಗೆಗೆ ಕಾಪಾಲಿತ್ರಿಣಯನ ತೀರ್ಥಗೊಳದೆ ಪಂಚರೂಪಿನಾವಲುಗಳೊಪ್ಪುವುವು (ಕಂಸವಿ. ೨–೧೦೯) ; ಆವಲು ಹೂವ ಮುಟ್ಟಲು ಓಡುವ ತೆರೆಗಳ ನಿಟ್ಟಿಸುತಿರುವ (ಗಣೇಶ. ೩೧–೧೦).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಆಮ್ಪಲ್ ; ತುಳು. ಆಂಬಲು]

ಆವಲ್$_2$ (ನಾ). ಇನಾಮತಿ ಗ್ರಾಮುಗಳ ಜಮಿಾನುಗಳ ಮೇರೆಯನ್ನೂ ಚಕ್ಕುಬಂದಿಯನ್ನೂ ತಿಳಿಸುವ ಲೆಕ್ಕದ ಪಟ್ಟಿ (ಮೈಗಜಿ. IV, ೭೬೩). [← ಹಿಂ. ?]

ಆವಲಲರ್ (ನಾ). ಆವಲದ ಹೂವು ; ಕೆಂದಾವರೆ ಹೂವು : ಆವಲಲರಾಯ್ವ ಕಱಿಮೆಯ ಪೂವೊಡೆಯಂ ಮುಡಿಯೆ ಬಿಗಿದು ಬಿರಿಯಿಸಿ ನೆಯ್ದಿಲ್ಪೂವುಡಿಯನೆತ್ತಿ ಬೈತಲೆದೀವುವ ಪಾಮರಿಯರಂ ಮಹೀಪತಿ ಕಂಡಂ (ಲೀಲಾವ. ೫–೭೭) ; ತೆರೆಗಳ್ ನೆಗೆದೊರ್ಮೊದಲುಣ್ಮೆ ಪೊಣ್ಮೆ ತಾವರೆಗಳ್ ನೈದಿಲಾವಲಲರ್ಗೊಯ್ಯನೆ ಪಾಯ್ದು ಪಲುಂಬಿ ತುಂಬಿಗಳ್ ಮೊರೆದು ಕಲಂಕಿ ತೇಂಕಿ . . . ಸೊರ್ಕಿ ಮಿಕ್ಕಿರೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೭–೪೪).
[ಆವಲ್$_1$ + ಅಲರ್$_2$]

ಆವಲಿ, ಆವಳಿ$_1$ (ನಾ). **೧.** ಸಾಲು ; ಪಂಕ್ತಿ. **೨.** ಕುಲ ; ವಂಶ; ಸಂತತಿ. **೩.** ಗುಂಪು ; ರಾಶಿ ; ಸಮೂಹ. **೪.** [ಜೈನ] ಕಾಲದ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ: "ಅಸಂಖ್ಯಾತ (ಜಘನ್ಯಯುಕ್ತ ಅಸಂಖ್ಯಾತ) ಸಮಯಗಳಿಂದ ಒಂದು ಆವಲಿ ಆಗುತ್ತದೆ" (ಜೈನಪ. ೩೦೫); ಕಾಲದಿಂ ಆವಲ್ಯಸಂಖ್ಯೇಯ ಭಾಗಮಾತ್ರಾತೀತಾನಾಗತಮಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬೮). **ಆವಳಿ$_1$: ೩.** "ಕದಂಬಮಾವಳಿ. . . ಸ್ತೋಮಕ್ಕೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೬–೧) ; ಜಾತಿವನೇಜಾತ ಪ್ರಸೂನಾವಳಿಯನಿಳಿಸಿ ಸಂಪತ್ತುವೆತ್ತಿರ್ದುದೆತ್ತಂ (ಜಗವಿ. ೪–೬೫). **೪.** ಸಮಯ ಸಮೂಹಮಸಂಖ್ಯಾತಮಾದೊಡಾವಳಿಯೆನಿಕ್ಕು (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೪೯) ; ನಿರೂಪಣದಿಂ ನಿಜವೇದಕಲಾಕಾಲಮಂ ನೋಡಲಾವಳಿಗಧಿಕಮಾಗಿ (ಕ್ಷಪಣ. ೪೫–೧೪). **೫.** [ಸಂಗೀತ] ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಮಧುರೆ ಆವಳಿ ಏಕಾಕ್ಷರಿಯೆಂಬ ಮೂಱು ಶ್ರುತಿಗಳೇ ಋಷಭಸ್ವರದಿಂ ಜನಿಸಿದವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೨). **೬.** ಕಾಳಾಮುಖ ಶೈವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ. ☞ ಕಾಳಾಮುಖರ ಶಾಖೆಯಾದ ಶಕ್ತಿಪರ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಪರ್ವತಾವಳಿ ಮತ್ತು ಭುಜಂಗಾವಳಿ ಎಂಬೆರಡು ಪಂಗಡಗಳಿದ್ದುವು. [ಸಂ.]

ಆವಲಿಕೆ, ಆವಳಿಕ (ನಾ).= ಆವಲಿ ೪ : ಆವಲಿಕಾ ಸಂಖ್ಯೇಯ ಭಾಗಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೭). **ಆವಳಿಕೆ** : ಅದು ಸಮಯಾವಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಲಿ] ಕೋಚ್ಛ್ವಾಸಸ್ತೋಕ ನಿಮೇಷನಾಳಿಕಾ ಮುಹೂರ್ತ ದಿವಸ ಪಕ್ಷಮಾಸರ್ತ್ವಯನ ಸಂವತ್ಸರಾದಿಗಣನಾನುಕ್ರಮದಿಂದಂ ಪೆರ್ಚಿದೆಣಿಕೆಯೊಳ್ ಕೂಡಿದುದು (ಆದಿಪು. ೬–೪೮ ವ). [ಸಂ.]

ಆವಲಿತ (ಗು). ಹೊರಳಿದ ; ತಿರುಗಿದ : ಜಾಬಾಲಿಮುನೀಂದ್ರನಾಮಾತಂ [ಕೇಳ್ದೀಷದಾವಲಿತ] ಕಂಧರನಿದೆತ್ತಣಿಂ ಬಂದುದೆಂದು ಪುಣ್ಯಜಲದಿಂ ಪ್ರಕ್ಷಾಳಿಸುವಂತೆ ಶಾಂತದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದೆನ್ನಂ ಮುನ್ನಂ ಕಂಡಱಿವನಂತೆ ನೀಡುಂ ಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೬೪). [ಸಂ.]

ಆವಲು 'ಆವಲ್$_1$' ನೋ.

ಆವಲ್ಗಂಪು (ನಾ). ಆವಲು ಹೂವಿನ ವಾಸನೆ : ಸಂಪಗೆಯಲರ್ಜೊಂಪದ ಮುಂದಾವಲ್ಗಂಪಂ ಬೀಱುವವೊಲ್ (ಉದ್ಭದೇ. ೧–೨೦).
[ಆವಲ್$_1$ + ಕಂಪು]

ಆವಲ್ಗೊಳ (ನಾ). ಆವಲದ ಹೂವುಗಳು ಬೆಳೆದಿರುವ ಕೊಳ: ತೀವಿದ ತಿಳಿಗೊಳದಿಂ ಪೊಂಬಾವರೆಗೊಳದಿಂದರಲ್ದ ನೆಯ್ದಿಲ್ಗೊಳದಿಂದಾವಲ್ಗೊಳದಿಂ . . . ಒಪ್ಪುವಾ ನಾಡೂರ್ಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೦೪); ಎನಗಾವುದಱಿೊಳ್ ಕೊಱತೆಯಿಲ್ಲ ಪೋದಿರುಳೊಳ್ ಪೊಂದಾವರೆಗೊಳದಂಚೆ ಕನಲ್ದಾವಲ್ಗೊಳದೊಳಗೆ ನಲಿವ ಕನಸಂ ಕಂಡೆಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೯). [ಆವಲ್$_1$ + ಕೊಳ$_2$]

ಆವಶ್ಯ (ಗು). ೧. ಅಗತ್ಯವಾದ; ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ಆಗಬೇಕಾದ; ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ. ೨. = ಆವಶ್ಯಕ ೨: ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನ ಸಂಶುದ್ಧಿಯುಂ . . . ಚತುರ್ಭಕ್ತಿಯುಂ ಷಡ್ವಿಧಾವಶ್ಯಕ ಕ್ರಿಯಾಪರಿಪಾಳಮಪ್ಪಾವಶ್ಯಮುಂ. . . ಎಂಬೀ ಷೋಡಶ ಭಾವನೆಗಳಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೨೨ ವ). [ಸಂ.]

ಆವಶ್ಯಕ (ಗು). ೧. ಅಗತ್ಯವಾದ; ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ಆಗಬೇಕಾದ; ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ: ತುಳುವ ಸಂತತಿಯ ಅರಸರ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನೂ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದುದು ಆವಶ್ಯಕ (ಕೃದೇವ. ೮). (ನಾ).೨.[ಜೈನ]ಜೈನಮುನಿ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ಮಗಳು; ಷಡಾವಶ್ಯಗಳು. ℙ (೧) ಸಾಮಯಿಕ. (೨) ಇಪ್ಪತ್ನಾಲ್ಕು ತೀರ್ಥಂಕರರ ಸ್ತುತಿ. (೩) ಪಂಚ ಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳ ವಂದನೆ. (೪) ಪ್ರತಿಕ್ರಮಣ. (೫) ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ. (೬) ಕಾಯೋತ್ಸರ್ಗ: ಬಗೆಯೊಳ್ಪೊಣ್ಮೆ ದಯಾರಸಂ ಚರಿತದೊಳ್ಕೈಗಣ್ಮೆ ಚಾರಿತ್ರಮಾವಗಮಾವಶ್ಯಕದೊಳ್ ತಗುಳ್ದು ಪಲವುಂ ಶೀಲಂಗಳಂ ತಾಳ್ದಿ. . . ಕಟಿಲ್ಲುಗೆಮ್ಮ ಮನದಿಂ ದುರ್ಮೋಹ ಸಂದೋಹಮಂ (ಆದಿಪು. ೧-೫). [ಸಂ.]

ಆವಶ್ಯಕತೆ (ನಾ). ಅಗತ್ಯವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅನಿವಾರ್ಯವಾದುದು: ನಮ್ಮ ಆಹಾರದ ಆವಶ್ಯಕತೆಗಳೇನು ಎಂದು ನಾವು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅವಶ್ಯ (ಅಡುಸೌ. ೫೬). [ಸಂ. ಆವಶ್ಯಕತಾ]

ಆವಸಥ (ನಾ). ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಮನೆ; ನೆಲ: "ಆವಾಸಃ, ಆವಸಥಂ . . . ಆಲಯಂ — ಈ ೩೧ ಮನೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೯-೧೩೬); ಅತ್ತ ಸುರೇಶ್ವರಾವಸಥಮಿತ್ತ ಮಹೀತಳಮುತ್ತ ಪನ್ನಗೋದಾತ್ತ ಸಮಸ್ತಲೋಕ ಮಱದಂತಿರೆ ಪೂಣ್ದನಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೫). [ಸಂ.]

ಆವಸಥ್ಯ (ನಾ). ಹೋಮ ಹವನಗಳಿಗಾಗಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂರಕ್ಷಿಸಿಟ್ಟ ಧಾರಾಗ್ನಿ. 'ಪಂಚಾಗ್ನಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆವಸಿತ (ನಾ). ದಾಸ್ತಾನು ಮಾಡಿದ ಧಾನ್ಯ. [ಸಂ.]

ಆವಹ (ಗು). ೧. ಉಂಟುಮಾಡುವ; ಒದಗಿಸುವ; ತರುವ: ಚಕ್ರವಾಕನಿವಹ ಪ್ರೇಮಾವಹಂಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೧-೪). ೨. ಕೂಡಿದ; ಉಳ್ಳ: ತೆಂಕಣದೆಸೆಯೊಳ್ ಮಹಿಭರತಂ ಷಟ್ಖಂಡಾವಹಮಲ್ಲಿ ಶುಭಾವಹಂ ವಿನೀತಾಖಂಡಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೬೮). [ಸಂ.]

ಆವಹನ (ನಾ). = ಆವಾಹನ. 'ಆವಹನವಿಧಾನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆವಹನವಿಧಾನ (ನಾ). ಆವಾಹನದ ಕ್ರಮ; ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿ: ಆ ವಿಪ್ರಘೋಷಣಂ ಸ್ಮೃತಿಗಾವಹನವಿಧಾನಮಾದಪೋಲಜಪೋತಂ ಭಾವಿಸಿದುದಾಂ ಯಶೋಧರದೇವನೆಯೆನ್ನಾತ್ಮಜಂ ಯಶೋಮತಿಯಾತಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೫೯). [ಆವಹನ + ವಿಧಾನ]

ಆವಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆವಾಹನಮಾಡು; ಆಹ್ವಾನಿಸು. ೨. ಕೂಗಿ ಕರೆ: ಕಾಡುವ ರಕ್ತಬೀಜ ಜನಡಾವರಕೆ ಬೆಚ್ಚದಿರಿ ಬೆದರದಿರಾವ ಸಂಶಯ ಬೇಡ ನಿಮಗೆಂದಾವಹಿಸಿ ದಿಗಧಿಪರು ಮೊಳಗಿತು ಬೆರಳ ಹಿಳುಕಿನಲಿ (ಅಂಬಿಕಾ. ೩೮-೯). [ಆವಹನ + -ಇಸು$_3$]

ಆವಳ್ 'ಆವುದು' ಪರಾ.

ಆವಳಿ$_1$ 'ಆವಲಿ' ನೋ.

ಆವಳಿ$_2$ (ನಾ). ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯಿ, —ಗಿಡ: "ಆವಳಿಯದಾಮಳಕ ಧಾತ್ರಿ ಶಿವೆಯೆನೆ ನೆಲ್ಲಿ" (ಮಂಗರಾ. ೩೭-೨೦). [ಪ್ರಾ. ಆಮಲಯ < ಸಂ. ಆಮಲಕ]

ಆವಳಿಕ 'ಆವಲಿಕ' ನೋ.

ಆವಳು 'ಆವುದು' ಪರಾ.

ಆವಳಿಸು 'ಆಗುಳಿಸು' ನೋ.

ಆವಾಂಬಳ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೇಶವ ಪೆರುಮಾಳೆಯ ಮಕಳು ಬಲೆಪನು ಮಣಿಯರು ಮಾರಪ ಕೇಶನ ಪೆರುಮಾಳೆಯ ತಂಮ ಆವಾಂಬಳ ತಂಮೊಳಗೆ ಏಕಸ್ತರಾಗಿ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೭-೪; 1146). [< ಸಂ. ಅಹೋಬಲ]

ಆವಾಗ (ಅ). ೧. ಯಾವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ; ಯಾವ ವೇಳೆಗೆ: ಮನೆಗಾವಾಗ ಜಂಗಮವು ಬಪ್ಪರದನಱಿದಾಗಳಲ್ಲದೆಯುಪ್ಪೊರಿಸಿ ಹೋಗನು (ಬಸಪು. ೩೧-೨೫); ಕಱಿಗೊರಳವನ ರಜತಗಿರಿಗೇತೆಱದೊಳಾವಾಗೇಸು ದಿವಸಕೆ ಮೆಱದೆನಿಬರಂ ಕೂಡಿ ಹೋಹೆ (ಬಸಪು. ೪೪-೬೮). ೨. ಯಾವಾಗಲೂ; ಎಂದೂ; ನಿರಂತರವಾಗಿ: ಆವಾಗ ತನ್ನೆದೆಯಡಗನೆ ಕೊಯ್ತುಂಬ ದೇವರ್ಕಳಟ್ಟುಳಿಯಿಂದೆ ಸಾವುದೆ ಸುಖಂ (ಮೋಹತ. ೧೮-೧೦೬); ದೇವನ ಕೀರ್ತಿ ವೈಭವವ ಆವಾಗ ಪಾಡುತ ನರ್ತಿಸುತಿರ್ಪರು (ಶಾಂತೀಚ. ೧೦-೩೩). ೩. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ; ಆ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ; ಅಂದು: "ತದಾ, ತದಾನೀಂ . . . ಆಗ, ಆವಾಗ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೮೦); ಆವಾಗ – ನಮ್ಮ ತಸಬೀರು ಬರೆಯುವೆಯಾ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೪೯). [ಆವ (< ಆವುದು) + ಆಗ$_1$ (< ಆಗಡು)]

ಆವಾಗಲೂ 'ಆವಾಗಳುಂ' ನೋ.

ಆವಾಗಳು 'ಆವಾಗಳುಂ' ನೋ.

ಆವಾಗಳುಂ, ಆವಗಲು, ಆವಾಗಲೂ, ಆವಾಗಳು, ಆವಾಗಳೂ (ಅ). ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲೂ; ಸದಾಕಾಲ; ಎಡಬಿಡದೆ: ಎಂದುಂ= ಆವಾಗಳುಂ(ಶಮದ. ೫ ಟೀಕೆ). **ಆವಗಲು**: ಆವಗಲು ತಿರುಗುತ್ತಲೀಹರು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೨-೫). **ಆವಾಗಲೂ**: ಹರಿಯ ನೆನೆಸಿದ ನಿಮಿಷ ಆವಾಗಲೂ ಹರುಷ (ವಿದಾಕ್ಯ. ೨೨-೧); ಉದ್ಗಾರ, ಮಲಬಂಧ, ಆವಾಗಲೂ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿದ ಹಾಗೆ ಇಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೨೯೨-೨೧೫ ಟೀಕೆ). **ಆವಾಗಳು**: ಆವಾಗಳು ಎನ್ನ ಮನ ಉದರಕ್ಕೆ ಹರಿವುದು (ಮಹಾದೇ. ೩-೧೧). **ಆವಾಗಳೂ**: ಆವಾಗಳೂ ಅಗಲನಯ್ಯ ಶಿವನು (ಆದವ. ೨೩); ಆವಾಗಳೂ ತತ್ಸ್ವರೂಪವಾದ ಶಿವನಲ್ಲಿಯೆಯ್ದಿದ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳ (ಕೈವಟೀ. ೫೧).
ಆವಾಗಲೇ = ಆ ಸಮಯದಲ್ಲೇ: ಈ ಮನೆಗೆ ಬನ್ನಿ ನಾನೂ ಆವಾಗಲೇ ಭೆಟ್ಟಿಯಾಗುವೆ (ಕೊಂದಯಾ. ೭೫). [ಆವ (< ಆವುದು) + ಆಗಳು (< ಆಗಡು)]

ಆವಾಗಳೂ 'ಆವಾಗಳುಂ' ನೋ.

ಆವಾಗ್ಗೆ, ಆವಾಗ್ಯೆ (ಅ). ೧. ಆ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ; ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ: ಆವಾಗ್ಗೆ ನಮ್ಮ ದೇಶ ಸುಖದಿಂದ ಕೂಡಿತ್ತು (ರೂಢಿ). ೨. ಆ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ; ಆ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ: ಅವರೂ ನಮ್ಮ ಜತೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಆವಾಗ್ಗೆ ಏನಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಗೊತ್ತೆ? (ರೂಢಿ). **ಆವಾಗ್ಯೆ**: ೧. ಈ ಮೇರೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದಲ್ಲಿ ಆವಾಗ್ಯೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗ್ಗೆ] ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ ಒಡೆಯರು . . . ಇರುತ್ತಿದ್ದರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨); ಆವಾಗ್ಯೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗ್ಗೆ] ನಂಜುಂಡ ಅರಸುಗಳು ಹೇಳಿದ ವಿವರ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩). ೨. ಕಷ್ಟಬಂದರೆ, ಆವಾಗ್ಯೆ ನೀನು ಏನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ (ರೂಢಿ). [ಆವ (< ಆವುದು) + ಆಗ್ಗೆ (< ಆಗಡು)]

ಆವಾಗ್ಯೆ 'ಆವಾಗ್ಗೆ' ನೋ.

ಆವಾಪ (ನಾ). ೧. (ಬೀಜವನ್ನು) ಬಿತ್ತುವುದು. ೨. ಗಿಡದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ನೀರು ಹಾಕಲು ಮಾಡಿರುವ ಪಾತಿ; ಕಟ್ಟೆ; ಮಡಿ: ಏಱಿಸಿದಂ ಮುರಾರಿ ಜನಿತಾರಿಸ್ತ್ರೀಮನಸ್ತಾಪಮಂ . . . ಸಜಯವೃಕ್ಷಾವಾಪಮಂ ಚಾಪಮಂ (ಜಗವಿ. ೧೨–೬); ಸಗ್ಗದ ಮರವನೆ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಕುಳಿಗರ್ಗಲ್ಲೊಗ್ಗಿಂದಾವಾಪಮನಮರ್ದಿಂ ನೀರುಣಿಸಂ ಸಮೆದಂತೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೪–೧೪). **೩.** ಕೈಬಳೆ; ಕಂಕಣ; ಕೈಕಡಗ: "ಆವಾಪಃ, ಪಾರಿಹಾರ್ಯಃ, ಕಟಕಃ, ವಳಯಃ – ಈ ೪ ಕಂಕಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೧–೪೦೩). [**ಸಂ.**]

ಆವಾಪಕ (ನಾ). = ಆವಾಪ **೨.** [**ಸಂ.**]

ಆವಾರ (ನಾ). ೧. ಆವರಣ; ಅಂಗಳ; ಹೊರಗಿನ ಪ್ರದೇಶ: ಗುಡಿಯ ಆವಾರದಲ್ಲಿ ಅಂದು ಯಾರ ಸದ್ದೂ ಇರದಿದ್ದುದನ್ನು ನೋಡಿ (ಕಾಲಚ. ೬); ಕಣ್ಣುಹಾಯುವಷ್ಟು ದೂರ ಆವಾರ ವಿಸ್ತರಿಸಿತ್ತು (ಜಾರುದಾ. ೨೧೫). [**ಸಂ.**]

ಆವಾಲ, ಆವಾಳ (ನಾ). ಮರದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ನೀರು ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಸುತ್ತಲೂ ಕಟ್ಟುವ ಕಟ್ಟೆ; ಪಾತಿ; ಮಡಿ: ಪೃಥ್ವೀ ಮಹಾವಲ್ಲಿಯಂ ತಾಂ ಬಳಸಿರ್ದಾವಾಲದಂತಿರ್ಪುದು . . . ಅಂಭೋನಿಧಾನಂ (ಜಗವಿ. ೧–೨೩). **ಆವಾಳ:** "ಆವಾಳಮಾಳವಾಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೩–೬); ಕರ್ಬಿನ ಕೋಲ್ಗಳ್ ಬಿಡದೊಂದನೊಂದೊರಸೆ ಪರ್ವಾಘಾತದಿಂದುರ್ಬಿ ಭೋರನೆ ಪಾಯ್ತುರ್ಪ ರಸಪ್ರವಾಹಚಯಮಾವಾಳಂಗಳಂ ತೀವುತಿರ್ಪಿನಂ (ಜಗವಿ. ೨–೯). [**ಸಂ.**]

ಆವಾಸ (ನಾ). ವಾಸಸ್ಥಾನ; ನೆಲೆ; ಮನೆ: "ಸದ್ಮಮೋಕಸಂ . . . ಆವಾಸಂ . . . ಧಿಷ್ಣ್ಯಮೆನಲಿವು ಮನೆಗೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೮–೬); ದಿವಿಜೇಂದ್ರಾವಾಸ ಸೌಖ್ಯಕ್ಕತಿಶಯಮೆಸೆವೀ ಸೌಖ್ಯಂ (ಆದಿಪು. ೫–೨೨); ನರೇಂದ್ರ ದೇವೇಂದ್ರರ್ ತಂತಮ್ಮಾವಾಸಂಗಳ್ಗೆ ಪರೆದು ಪೋದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೨೩ ವ). [**ಸಂ.**]

ಆವಾಸಿ (ನಾ). ೧. ವಾಸಸ್ಥಾನವನ್ನು ಉಳ್ಳವನು. ೨. ನೆಲಸುವವನು; ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬಂದು ನೆಲೆಗೊಂಡವನು.

[**ಸಂ.** ಆವಾಸಿನ್]

ಆವಾಹನ (ನಾ). ವಿಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಬೇರೆಯ ಪ್ರತೀಕದಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಇಷ್ಟವಾದ ದೇವತೆಯನ್ನು ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವುದು, —ಆಹ್ವಾನ: ಶ್ರದ್ಧಾ ಭಕ್ತಿ ಧ್ಯಾನಜ್ಞಾನಸಮೇತನಾಗಿ ಶಿವನಂ ಭಜಿಸುತ ಆವಾಹನ ಸ್ಥಾಪನ ಸನ್ನಿಧಾನ . . . ಸಮ್ಮುಖೀಕರಣಾದಿ ಮುಖ್ಯಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ (ವಿವೇಕ. ೧೦೪). 'ಆವಾಹನಂಗೆಯ್' ಪರಾ. [**ಸಂ.**]

ಆವಾಹನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಆವಾಹನಮಾಡು: ಆಹೂಡಿದರ್ಜುನನ ಮಾರ್ಗಣದ ಮೊದಲೊಳಾವಾಹನಂಗೆಯ್ದು ಕಮಲಜನಂ ನಿಲಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೪೨); ವಿಗ್ರಹಕೆ ದೇವತಾವಾಹನಂಗೆಯ್ವವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪–೧೦೬). [ಆವಾಹನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆವಾಹನಮುದ್ರೆ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಇಷ್ಟದೇವತೆಯನ್ನು ಮೂರ್ತಿ ಅಥವಾ ಪ್ರತೀಕದಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೆಲಸುವಂತೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವಾಗ ಮಾಡುವ ಹಸ್ತಮುದ್ರೆ: ವಸ್ತ್ರಮುದ್ರೆ . . . ಆವಾಹನಮುದ್ರೆಯೆಂಬಾದಿಯಾಗಿ ಸಕಲ ಮುದ್ರೋಪಮುದ್ರಾಬಂಧ ಲಕ್ಷಣಂಗಳಂ ಗುರುಮುಖದಿಂದಱಿತು (ವಿವೇಕ. ೧೦೩). [ಆವಾಹನ + ಮುದ್ರೆ]

ಆವಾಹನೆ (ನಾ). = ಆವಾಹನ: ಪ್ರಾಜ್ಞಶಿರೋಮಣಿಗಳು . . . ತಮ್ಮ ಜೀವಕಲೆಯ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಆವಾಹನೆಮಾಡಿ ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಅಂತರ್ಭೂತರಾಗಿರುವರು (ನೀಗಟ್ಟು. ೬೨). [**ಸಂ.** ಆವಾಹನ]

ಆವಾಹನೆಗೆಯ್, ಆವಾಹನೆಗೈ (ಕ್ರಿ). = ಆವಾಹನಂಗೆಯ್: ಆವಾಹನೆ [ಪಾಠಾಂ. ಆಹ್ವಾನ]ಗೆಯ್ದಶ್ವಿನಿದೇವರನವರಿತ್ತ ವರದೊಳವರಂಶಮೆ ಸಂಭಾವಿಸೆ ಗರ್ಭದೊಳಮಳರನಾ ವನಜದಳಾಕ್ಷಿ ಪಡೆದು ಸಂತತಿವೆತ್ತಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩). **ಆವಾಹನೆಗೈ:** ರಾಜಪುರೋಹಿತರು ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಆವಾಹನೆಗೈದು ಅಗ್ನಿಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೬). [ಆವಾಹನೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆವಾಹನೆಗೈ 'ಆವಾಹನೆಗೆಯ್' ನೋ.

ಆವಾಹಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಆವಾಹನಂಗೆಯ್: ಜ್ವರಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾದರೆ ಆ ಜ್ವರವನ್ನು ದಂಡದಲ್ಲಿ ಆವಾಹಿಸಿ ಪೂಜೆಯನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಭವಿ. I, ೨೨೮); ರಾಜನ ಆ ಒಂದು ನಗೆಹನಿ ದಾಸೋಜನಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಆವಾಹಿಸಿತು (ಸವಶಿ. ೪೫). [ಆವಾಹನ + –ಇಸು$_3$]

ಆವಾಳ 'ಆವಾಲ' ನೋ.

ಆವಿ$_1$, ಆವರಿ$_2$, ಆವಿರಿ (ನಾ). ೧. (ನೀರಿನ) ಹಬೆ; ಉಗಿ: ಕೋಟಿದೆಸೆಯುಸಿರುಗಳು, ಕೋಟಿರಸದಾವಿಗಳು ಕೋಟಿಹೃದಯದ ಹೋಹೊಹಾಹಕಾರಗಳು ಕೂಟಿ ಕೂಡಿಹುವಂತರಿಕ್ಷದಲಿ (ಮಂಕುಕ. ೨೬೩); ಕಡಲಿನಾವಿಯನೆತ್ತಿ ತಿರೆಗದನು ಮರೆಮಾಡಿ ಮುಗಿಲ ಮೇಲೆಯೆ ಬೆಳಗುವಿನ ತೇಜದಂತೆ (ಮಲೆದೇ. ೪೮–೧). ೨. ಸೆಕೆ; ಕಾವು (ಕಿ). 'ಆವಿಗಣ್ಣು' ಪರಾ. **ಆವರಿ$_2$:** ಆವರಿಕಟ್ಟು, ಆವರಿಇಟ್ಟು ಬೇಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಆವಿರಿ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಆವಿ; **ಮಲ.** ಆವಿ, ಆವತಿ; **ತೆಲು.** ಆವಿ, ಆವಿರಿ; **ಪರ್ಜಿ.** ಆಕುಬ್]

ಆವಿ$_2$, ಆವೆ$_2$ (ನಾ). = ಆವಗೆ೧: ಕುಂಬಾರನ ಆವಿಯಲ್ಲಿ ತಾಮ್ರದ ಚಂಬು ಹುಡುಕಿದಂತೆ (ಗಾದೆ. ಕಿ). **ಆವೆ$_2$:** 'ಆವೆಮಣ್ಣು' ಪರಾ.

ಆವೆಯಕುಂಟೆ = ಒಂದು ಕುಂಟೆಯ ಹೆಸರು: ಈಂತಾಱಿಯ ಹಡಿಲಿಂ ಮೂಡ ಆವೆಯಕುಂಟೆ ಕೆಂಜಾಲದ ಮೊರಡಿ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೩೦–೬೮; 1331).

[**ದೇ.** ‖ **ತುಳು.** ಆವೆ; **ತೆಲು.** ಆವ. / **ಮರಾ. ಹಿಂ.** ಆವಾ]

ಆವಿ$_3$ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಟ; ಚಿಕ್ಕಾಡು: "ಆವಿ ಚಿಕ್ಕಾಡು" (ಮಂಗರಾ. ೫೩–೧೧). [**ಪ್ರಾ.** ಆವಿಅ]

ಆವಿಕ (ಗು). ೧. ಕುರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಕಂಬಳಿ; ಜಾಡಿ: "ಆವಿಕಃ, ಔರಭ್ರಃ, ರಲ್ಲಕಃ, ಊರ್ಣಾಯುಃ, ಕಂಬಳಃ – ಈ ೫ ಕಂಬಳಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೦–೩೯೬). **೩.** ಒಂದು ನರಕ: ಮತ್ತಂ ಶುನಕ ಸೂಕರ ಅಜ ಮಹಿಷ ಆವಿಕವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳ ನಡುವೆ ಚಂಡಕೋಲಾಹಲವೆಂಬರಸುನರಕವಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). [**ಸಂ.**]

ಆವಿಕಣ್ಣು 'ಆವಿಗಣ್ಣು' ನೋ.

ಆವಿಗಣ್ಣು, ಆವಿಕಣ್ಣು (ನಾ). ಕಾವುಗಣ್ಣು; ಉಷ್ಣದಿಂದ ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣು (ದಕ. ಕಿ). **ಆವಿಕಣ್ಣು** (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಆವಿ$_1$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಆವಿಗೆ 'ಆವಗೆ' ನೋ.

ಆವಿಗೆಗಿಚ್ಚು 'ಆವಗೆಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಆವಿದ್ಧ (ಗು). ೧. ಕೊರೆದ; ರಂಧ್ರಮಾಡಿದ: ದಿಗ್ಭಾಗಮೆಲ್ಲಂ ಪಟಹರವದಿನಾವಿದ್ಧಮಾದತ್ತು (ಸುಕುಮಾ. ೮–೮೪). ೨. ತಿರುಗಿಸಿದ; ನೂಕಿದ: ಆವಿದ್ಧಕುಲಾಲಚಕ್ರದಂತಸಂಗತತ್ತ್ವದಿಂದೇರಂಡಬೀಜದಂತೆ . . . ಸಲ್ದುಂ (ಅಜಿಪು. ೮–೨೮ ವ); ಆವಿದ್ಧಕುಲಾಲಚಕ್ರದವೋಲ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೬೦). **೩.** ಡೊಂಕಾದ; ಕೊಂಕಿದ: "ವಕ್ರಂ, ವೃಜಿನಂ . . . ಆವಿದ್ಧಂ . . . — ಈ ೧೨ ಕೊಂಕಿದುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೬–೧೯).

(ನಾ). ೪. [ನಾಟ್ಯ] ರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ; ದುರಂತ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ ಯಾವುದಕ್ಕೆ 'Tragic' ಎನ್ನುವರೋ ಅದು 'ಆವಿದ್ಧ' (ಸಾಹಿವಿ. ೧೨೬); ಅದು ಆವಿದ್ಧ ಪ್ರಯೋಗ ವಿರಬೇಕು. ನಾವೆಲ್ಲಾ ಕೂಡಿ ಅದರ ಕಥೆಯನ್ನು ತಯಾರಿಸಬೇಕು (ಜನಸಾ. ೫). [ಸಂ.]

ಆವಿದ್ಧಪ್ರಯೋಗ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ದುರಂತನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ದುಃಖಾಂತನಾಟಕ: ಸುಕುಮಾರ (Comedy) ಮತ್ತು ಆವಿದ್ಧ (Tragedy) ಪ್ರಯೋಗಗಳು (ಸಾಹಿವಿ. ೧೨೧); 'ಉದ್ಧಾರ' ಎಂಬೀ ಏಕಾಂಕ–ದೃಶ್ಯವು 'ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಮಸ್ಯೆಯ ಆವಿದ್ಧಪ್ರಯೋಗ' ಎಂದು ಪ್ರಕಟಿಸಲಾಗಿದೆ (ಹೊಸಂಸಾ. ೩ ಮುನ್ನು). [ಆವಿದ್ಧ + ಪ್ರಯೋಗ]

ಆವಿದ್ಧರೂಪಕ (ನಾ). ದುಃಖಾಂತ ಅಥವಾ ದುರಂತ ನಾಟಕ: ಡಿಮ, ಸಮವಕಾರ, ವ್ಯಾಯೋಗ, ಈಹಾಮೃಗ ಈ ನಾಲ್ಕು ಆವಿದ್ಧ ರೂಪಕಗಳು (ಸಾಹಿವಿ. ೧೨೨). [ಆವಿದ್ಧ + ರೂಪಕ]

ಆವಿರಿ 'ಆವಿ$_1$' ನೋ.

ಆವಿರ್ಭವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹುಟ್ಟಿಬರು; ಕಾಣಿಸಿಕೊ; ಉಂಟಾಗು: ಉತ್ಸವವಳಿದು ಕೆಟ್ಟೋಡಲಾವಿರ್ಭವಿಸಿ ನಳಿನಭವಾಂಡನಿಚಯಮನುರು ಪುತುರವಣಿಸಿ ಕವಿದ ವಿಷಮಂ (ಬಸವು. ೧೩–೨); ನವಬಳಾಹಕದೊಳಗೆ ಮಿಂಚಿನ ಗವಿಸಹಿತ ಮಱಿಮೇಘವಾವಿರ್ಭವಿಸಿತೆನೆ ದಂಡಿಗೆಯನಿಳಿದಳು ಹೊಕ್ಕಳೋಲಗವ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬–೧೮); ಮಹರ್ಷಿ ಪಾಣಿನಿಯ ಶಬ್ದಾನು ಶಾಸನದ ರಕ್ಷಾಬಂಧನವಿದ್ದರೂ ಭಾಷಾಗತಿ ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಕೃತಗಳು ಬೆಳೆದುವು; ಅಪಭ್ರಂಶಗಳು ಆವಿರ್ಭವಿಸಿದುವು (ಸಮಾಲೋ. ೧೨೮).
[ಆವಿರ್ಭವನ$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಆವಿರ್ಭಾವ (ನಾ). ಹುಟ್ಟುವುದು; ಉಂಟಾಗುವುದು; ಪ್ರಕಟವಾಗುವುದು: ತಪಃಪ್ರಭಾವಮಹಿಮಾವಿರ್ಭಾವಮಂ ತಾಳ್ದಿದರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೯); ಹರುಷದಾವಿರ್ಭಾವ ಮಿಗೆ ನಿಜಪುರವ ಹೊಕ್ಕನು ವೀರನಾರಯಣ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೩–೧೫). [ಸಂ.]

ಆವಿರ್ಭಾವಿತ (ಗು). = ಆವಿರ್ಭೂತ: ಕ್ರೋಶದ್ವಿಕ್ರೋಶ ಸೀಮಾಭಾಗ ಯೋಜನ ಪಂಚಶತಕುಟುಂಬಿ ಕುಲಾವಿರ್ಭಾವಿತಾಧಮೋತ್ತಮ ಭೇದಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮–೬೩ ವ). [ಸಂ.]

ಆವಿರ್ಭೂತ (ಗು). ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ; ಹುಟ್ಟಿದ; ಉಂಟಾದ: ಶೌರ್ಯಾವಿರ್ಭೂತ ದವಾನಳನಾವನ ಚತುರಂಗಬಲಮನಿಂ ಸುಟ್ಟಪುದೋ (ಆದಿಪು. ೧೪–೫); ದಿವಿಜ ಮನುಜ ತಿರ್ಯಗ್ವಿನೇಯನುಮಾವಿರ್ಭೂತ ಚತುಸ್ತ್ರಿಂಶದತಿಶಯನುಂ (ಅಜಿಪು. ౭–೨೦ ವ). [ಸಂ.]

ಆವಿಲ, ಆವಿಳ (ಗು). ೧. ಕದಡಿದ; ಕೊಳಕಾದ; ಬಗ್ಗಡವಾದ: ತಿಳಿಗೊಳನಾದೊಡಂ ಮಱಿಯ ನೀರ್ಗಳಿನಾವಿಲಮಾಗದಿರ್ಕುಮೇ (ಕಾದಂಉ. ೪೮೬); ಬಲ್ಪಿಂದೆ ತಳ್ತಪ್ಪಿಯಾವಿಲಶೃಂಗಾರದೊಳೀಸಿ ಪೇಸಿ (ಸಂಸಪ. ೧೦–೪). ೨. ಕೂಡಿದ; ಸೇರಿದ: ಕರ್ಕಶಾಂಗಿ ಭುಜಂಗಾವಿಲೆ ಬನದೊಳೂಳುತಿರ್ಪಳ್ ಲಲನೆಯೆನಿಕ್ಕುಂ ಕುಳೀರಮಧ್ಯತ್ರ್ಯಂಶಂ (ಜಾತತಿ. ೧೯–೧೧); ತುಳುವಬ್ರಾಹ್ಮಣಭಕ್ತಿಯಿಂದೆಯುಮುದಾರಾಸ್ಮತ್ತ್ವ ಸಾದತ್ವದೀ ಸ್ಥಳಮಂ ವರ್ಜಿಸಿ ಪೋಗಿಮಾವಿಲಲಸಚ್ಛ್ರೀರಂಗಕೆಂದಂತು (ದಿವ್ಯಸೂ. ೧೩–೭೧). **ಆವಿಳ**: ೨. ಪುರಾಣಕವಿ ಪ್ರಭು ಪ್ರಯೋಗಾವಿಳ ಸದ್ಗುಣೋದಯಮನಾಯ್ದು (ಕವಿರಾ. ೨–೧೫೩); ಬಾಡವಾನಳಾವಿಳಜಳಮಂ . . . ನೋಡಿದನರ್ಣವಮಂ ಗುಣಾರ್ಣವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೨೫). (ನಾ). ೩. ವ್ಯಾಕುಲಿತ; ಪಿಡಿತ: ಅಸೂಯೆಯಿಂದಾವಿಳರಾಗುತ್ತೆಸಗರಾರೊಳಂ ಪೊಲ್ಲಮೆಯಂ (ನೀತಿಮಂ. II, ೧೨೪); "ಆವಿಳರ್ = ವ್ಯಾಕುಲರು" (ನೀತಿಮಂ. ಟಿಪ್ಪಣಿ). [ಸಂ.]

ಆವಿಲೆ (ನಾ). ಕೂಡಿದವಳು; ವ್ಯಾಪ್ತಳಾದವನು: ದೇವಿಲೆಯಂ ಲಾವಣ್ಯರಸಾವಿಲೆಯಂ . . . ಚಂದ್ರಮುಖಿಯನಿತ್ತನತೀಂದ್ರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೧೯). [ಸಂ. ಆವಿಲಾ]

ಆವಿಷ್ಕರಣ (ನಾ). ೧. ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗುವುದು. ೨. ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದು: ಸ್ವಗುಣಪ್ರಚ್ಛಾದನಮನ್ಯಗುಣಾವಿಷ್ಕರಣಮಾತ್ಮದೂಷಣಮನ್ಯೋಪಗಮ ಪುರಸ್ಕಾರಮಪಾರಗುಣಗಣಂ ಗುಚ್ಛಗೋತ್ರದಾಸ್ರವಮಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೨೪). ೩. ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವ ಸಾಧನ; ಪ್ರಕಟಪಡಿಸುವ ಮಾರ್ಗ. ೪. ಶೋಧನೆ: ಇದರ ಆವಿಷ್ಕರಣವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನೀನು ಮುಗುಳು ನಗೆ ನಕ್ಕೆ (ಸಮುಜೀ. ೫೩೮). [ಸಂ.]

ಆವಿಷ್ಕಾರ (ನಾ). ೧. = ಆವಿಷ್ಕರಣ ೧: ವಿಭೂತಿಯಾವಿಷ್ಕಾರ ಸಾಧನಾರ್ಥಂ ಬೇಗಮಾ ಕೈಕೆಯಾತ್ಮಂಬೊಕ್ಕು ರಚಿಸು ವಿನ್ಯಾಸಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೩–೫೦೭); ಗ್ರಂಥಸ್ಥವಾದ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಕ್ರಮದಿಂದ ಅವಸ್ಥಾಭೇದಗಳ ಆವಿಷ್ಕಾರವು ಸಾಮಾನ್ಯ ನಿಯಮ (ಕಸಾಚ. ೬೯). ೨. ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವುದು; ಸಂಶೋಧನೆ: ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಆವಿಷ್ಕಾರಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಲಾಭದಾಯಕವಾದ ಅನೇಕ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯಗಳು ಸಾಧಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿವೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ಮುನ್ನು. i). [ಸಂ.]

ಆವಿಷ್ಕೃತ (ಗು). ೧. ಉಂಟಾದ; ಕೂಡಿದ; ಆವಿರ್ಭವಿಸಿದ: ನೀವೀಬಂಧನಾವಿಷ್ಕೃತಸ್ಖಳಿತಂವಿಸ್ಮೃತ ಪಕ್ಷ್ಮಪಾತನವಪೂರ್ವಾಳೋಕನಾ ಕೌತುಕಾಕುಳಿತಾಂತಃಕರಣಂ (ಆದಿಪು. ೪–೬೦); ಈವುದತಿವಿಶದವೃತ್ತಿ ಗುಣಾವಿಷ್ಕೃತನಪ್ಪ ಸುತನನೆಂದುಜ್ಜ್ವಲಮುಕ್ತಾವಳಿಯಿಂ ಜಿನಶಾಸನ ದೇವಿಯುರಂ ದೇವಿ ರಾಗದಿಂದರ್ಚಿಸಿದಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೪೨). ೨. ಪ್ರಕಟಗೊಂಡ; ಪ್ರಕಾಶವಾದ; ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಂಡ: ಆವಿಷ್ಕೃತನಿಯಮಂ . . . ಅಗಣ್ಯಪುಣ್ಯನಿಲಯಂ . . . ರಾವಣನುಗ್ರಾಸಿರತ್ನಮಂ ಸಾಧಿಸಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೪೮); ಆವಿಷ್ಕೃತ ಕುಸುಮವಿಸರಮೆನೆ ಶಿಖರಿವನಂ . . . ಕಾಣಲಾಯ್ತು ರೈವತಶೈಲಂ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧). [ಸಂ.]

ಆವಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಶೋಕಾವಿಷ್ಟನೂ ಕಾಂತಿಹೀನನೂ ಆದ ಅರಸನು . . . ಬೇರುಸಹಿತವಾಗಿ ಕಿತ್ತ ಕಮಲದಂತೆ ತೋರಿದನು (ತುಳಸಿ. ೧೧೮). ೨. ಭೂತಗ್ರಹಾದಿಗಳು ಮೈಮೇಲೆ ಬಂದ, —ಒಳಹೊಕ್ಕ: ವಂಶಲೋಚನರಿನ್ನೂ ಕಾಲಿಯ ಮುಂದೆ ಕೈಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡು ಆವಿಷ್ಟರಂತೆ ನಿಂತಿದ್ದರು (ಎರಸೆ. ೧೪). [ಸಂ.]

ಆವಿಷ್ಟತೆ (ನಾ). ಆವೇಶಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿರುವುದು: ಪುತ್ರಶೋಕಗ್ರಹಾವಿಷ್ಟತೆಯ ಕಡುಪಿನಿಂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಬಂದು (ಹಚಕಾ. ೧೨–೩೪).
[ಸಂ. ಆವಿಷ್ಟತಾ]

ಆವಿಷ್ಟಲಿಂಗ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ವಿಶೇಷಣಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದ ಲಿಂಗ; ವಾಚ್ಯಲಿಂಗ: ಆವಿಷ್ಟಲಿಂಗಕ್ಕಂ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಕ್ಕಂ ಬಲ್ಲರಿಂದೇಕ ವಚನಮಕ್ಕುಂ . . . ಆವಿಷ್ಟಲಿಂಗಕ್ಕೆ – ವೇದಂಗಳ್ ಪ್ರಮಾಣಂ (ಶಮದ. ೧೪೪ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ). [ಆವಿಷ್ಟ + ಲಿಂಗ]

ಆವಿಷ್ಟೆ (ನಾ). ಭೂತಗ್ರಹಾದಿಗಳ ಚೇಷ್ಟೆಗೆ ಒಳಗಾದವಳು: ಅದಂ ಕೇಳಲೊಡನೆನ್ನ ನೆತ್ತಿಯೊಳುರಿಮುಸಗಿದಂತಾಗೆ . . . ಕಂಬನಿಗಿಡಿಗಳಿಂದುರುಪುವಂತವನಂ ನೀಡುಂ ನೋಡುತಾವಿಷ್ಟೆಯಂತೆನ್ನನಾನಱಿಯದೆ (ಕಾದಂಉ. ೫೭೨). [ಸಂ. ಆವಿಷ್ಟಾ]

ಆವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆವಿಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಉಗಿಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸು: ಮಡಿಕೆಯ ಕಂಠಕ್ಕೆ ಹಂದರ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಕಟ್ಟನಿಕ್ಕಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ಅವರೆಯ ಚಿಗುರು ಒಂದು ಹಿಡಿಯನಿರಿಸಿ . . . ಇಡ್ಲಿಯ ಹಾಗೆ ಆವಿಸಿ (ವಿವೈವಿ. ೧೪೨).
[ಆವಿ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಆವಿಳೆ ‘ಆವಿಲ’ ನೋ.

ಆವೀಕ್ಷಿತ (ಗು). ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟ; ನೋಡಿದ: ಕೃತನಿತ್ಯದಾನನಾವೀಕ್ಷಿತ ಘೃತನಾಸ್ಪೃಷ್ಟಕಪಿಳನೊಯ್ಯನೆ ಸಾರ್ದಂ . . . ಚತುರನರಸಿಯನರಸಂ (ಯಶೋಚ. ೨–೬೬). [ಸಂ.]

ಆವು (ನಾ). ಹಸು; ಆಕಳು: “ಗೋವಿನೊಳಗಾವುಮಾಕಳುಂ” (ಕಶರ. ೧೧); ರುಜೆ ವೇಣು ಬಿಳಿಯ ಸಾಸಿವೆ ಬಜೆ ಬಿಟಲಿನ ಬೀಜಮೆಂಬಿವಂ ಸರಿಗೊಂಡಂತಜಮೂತ್ರದೊಳರೆದೆಚ್ಚುಗೆ ನಿಜೇಚ್ಛೆಯಿಂದೋಜೆಯಾವು ಮಟ್ಟಂ ಕಟಿಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೯೬); ಪಾಲುಂ ಶೀಲಮು ಮುಳ್ಳಾವುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೯); ಊಡದ ಆವಿಂಗೆ ಉಣ್ಣದ ಕಱುವ ಬಿಟ್ಟಂತೆ (ಬಸವ. ೧೦೯); ಆವು ಕಾಯಪೋಗಿ (ಪುರಂದ. ೧–೧೦.೪–೧); ಬಾಡ ತಿಂಬಾತಂಗೆ ಆಡೇನು ಆವೇನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೪೨).

ಆವಪಳ್ಳಿ = ಗೋವುಗಳ ಹಳ್ಳಿ; ತುರುಹಟ್ಟಿ: ದೇವಕಿಯ ಜಠರದಲ್ಲಿ ಬಂದನ ಆವಪಳ್ಳಿಲಿ ನಿಂದನ (ಪ್ರಸಕೀ. ೫–೨).

[ದೇ. ‖ **ತಮಿ.** ಆ; **ಮಲ.** ಆ, ಆನ್; **ತೆಲು.** ಆವು, ಆನ್; **ಕುರು.** ಓಯ್]

ಆವುಂಡಲಗೆ ‘ಅವುಂಡಲಗೆ’ ನೋ.

ಆವುಂಡಲಿಗೆ ‘ಅವುಂಡಲಗೆ’ ನೋ.

ಆವುಂಡಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಮಣಿಗಂಟಿಗೆ ಬರುವ ಗಂಟುರೋಗ: ಆವುಂಡಿಗೆ (ಚರಣಗ್ರಂಥಿರೋಗ) – ಸೊಗಯಿಪ ಮಣಿಬಂಧಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಕೊಳೆ ಕೋಮಳಿಕೆಗೆಟ್ಟು ಗಂಟಾದೊಡೆ ವಾಜಿಗಳಳುಕಿ ನಡೆಯಲಾವುಂ (ಗಂ – ಟಿಂ)ಡಿಗೆಯೆಂಬುದು ಗಂಟು ಕುಂಟುಮಾಟ್ಕುಂ ಹಯಮಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೫–೧೯); ತಳಲಿಂಗ ಕೂರ್ಚಲಿಂಗಂಗಳ[ಳಾ]ವುಂಡಿಗೆ ಗಂಟುಗಳ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೫–೨೧). [?]

ಆವುಕ (ನಾ). ತಂದೆ; ಜನಕ: “ತಂದೆಯಂ ಆವುಕನೆಂಬುದು” (ಹಲಾಯು. ೧೭–೯೯); “ಜನಕನಾವುಕನಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೨೫–೧೦); ಆವುಕನನೀ ನಿರ್ಬಂಧದಿಂ ಬಂಧದಿಂ ಬಿಡಿಕುಂ (ಜಗವಿ. ೨–೮೫). [ಸಂ.]

ಆವುಕ್ಕ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಶ್ರೀಪುರುಷ ಪ್ರಿಥಿವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ ವೈಳಕಟ್ಟಾಡರ ತಟ್ಟಿಯೂರಾಳ ಆವುಕ್ಕ ಇಯುರೆ ಪಣುವುಲ್ಲು ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೬–೧; 750). [?]

ಆವುಗೆ ‘ಆವಗೆ’ ನೋ.

ಆವುಗೆಕಿಚ್ಚು ‘ಆವಗೆಗಿಚ್ಚು’ ನೋ.

ಆವುಗೆಗಿಚ್ಚು ‘ಆವಗೆಗಿಚ್ಚು’ ನೋ.

ಆವುಗೆಮನೆ (ನಾ). ಕುಂಬಾರನು ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಸುಡುವ ಒಲೆಯಿರುವ ಮನೆ: ನಾಜೂಕಿನ ಪಿಂಗಾಣಿ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಶಿಕ್ಷಣಕೊಟ್ಟು ಗ್ರಾಮಕ್ಕೊಂದರಂತೆ ಆವುಗೆಮನೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು ಸಾಮೂಹಿಕ ಕೈಗಾರಿಕೆ ಏರ್ಪಡಿಸಿದರು (ಗೊಂಡಾರ. ೨೧೨).

[ಆವುಗೆ (< ಆವಗೆ) + ಮನೆ]

ಆವುಜ, ಆವಜ, ಆವುಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ: “ಅಗ್ಗಟಿಕೆ = ಲಾಟವಿಂಡಿಗೆ, ಆವುಜದ ಮುಟ್ಟು (ಆವುಜ = ಸಂಗೀತ ವಾದ್ಯ)” (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); ತಾಳವಾವುಜ ಮೃದಂಗ ಕರಡೆಗಳ ರವದಿಂ (ಸಿದ್ಧೇಪು.೧ ೩–೨೪). **ಆವಜ:** ಆವಜ ಚಂಗು ಶ್ರೀಮುಖ ವೀಣೆಗಾಜರು ತಾವಾಗ ತಂತಮ್ಮ ಕಲೆಯ ಭಾವ ಬಿನ್ನಣದೋಜೆ ಕೇಳಿಸಿದರು (ನಾಗಕು. ೨೨–೭೧). **ಆವುಜೆ:** ನಟಟಹಕು ಫಣಫಣಕು ಛಿಣಿಲೆನಿಸುವಾವುಜೆಯ (ನಂಬಿರ. ೧೧–೧೬೩); ಭೋರ್ಗರೆವ ತಂಬಟೆ ಭೇರಿ ಡೊಳ್ಳುವಾವುಜೆ ಮುರುಜೆ ಸರಗೊಡುವ ಶಂಖ (ರಾಘಚ. ೪–೭). ‘ಅಡ್ಡಾವುಜ’ ಪರಾ.

[**ಪ್ರಾ.** ಆಉಜ್ಜ, ಆಒಜ್ಜ < **ಸಂ.** ಆತೋದ್ಯ]

ಆವುಜಕಾಱ (ನಾ). ಆವುಜವನ್ನು ಬಾರಿಸುವವನು; ಆವುಜಿಗ: ಉಲ್ಲಾಸದಂಕೆ ಝುಂಕೆಗಳಾ ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆಯೊಳಗೆ ಕೇಳಿಸಿದನಾವುಜಕಾಱನೆಲ್ಲರ ಚಿತ್ತ ಜುಮ್ಮೆನಲು (ಭರಚ. ೧೨–೩೯); ಆವುಜಕಾಜ ಮದ್ದಳೆಗ ನರ್ತಕಿಯರೋವಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಶಿಕ್ಷಿಸುವ ಕೋವಿದಾಚಾರ್ಯ (ಅನಂಚ. ೨–೨೩). [ಆವುಜ + –ಕಾಱ]

ಆವುಜಿಗ (ನಾ). = ಆವುಜಕಾಱ: ಶ್ರೀ ಕಂದರ್ಪೇಶ್ವರದೇವರ[ಆ]ಯು[ಆವು]ಜಿಗ ಮುಸಣೋಜಂಗೆ ಹಡಪವಳಂ . . . ಬಿಟ್ಟ ಮತ್ತರು (ಕಇ. II, ೧೬–೫೪; 1122); ತಾಳಧರರೊಂದೆಸೆಗೆ ಆವುಜಿಗರೊಂದೆಸೆಗೆ. . . ಚೆಲ್ಲುತಿರೆ (ಬಾಹೂರ. ೧೮೧–೨೯); ಆವುಜಿಗಂ ಕಂದವಟ್ಟಗೆಯಂ ಪೆಗಲೊಳ್ ತಗುಳ್ಚಿ ಕಯ್ಯನೇಣೊಳ್ ಕರತಳಮಂ . . . ದಿಟಪುಟಮಾದ ಬಹುಲಾಕೆಯೊಳತಿಮಧುರಮಾಗೆ . . . ತೋರ್ಪುದುಂ (ಮಹಾನೇ. ೪–೫೪ ವ). [ಆವುಜ + –ಇಗ]

ಆವುಜಿಗಿತಿ (ನಾ). ಆವುಜವನ್ನು ಬಾರಿಸುವವಳು: ಆವುಜಿಗಿತಿ, ಕನ್ನಡಿಗಿತಿ (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ). [ಆವುಜಿಗ + –ಇತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಆವುಜೆ ‘ಆವುಜ’ ನೋ.

ಆವುಟ, ಆವಟ್ಟ$_2$ (ನಾ). ಬೂಟಾಟಿಕೆ; ನಟನೆ; ನೆಪ: ದೀಕ್ಷಿತರು ತೀರ ರಿಕ್ತರು; ಆದರೇನನೂ ಬಯಸದಿಹ ಆವರ ಆವುಟವ ಹೇಳಲಾಗದು (ಸುನೀತ. ೧೧); ಈ ಅದ್ಭುತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ದೈವಾಂಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ತನ್ಮೂಲಕ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೀಗೆ ಆವುಟಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು ನಮ್ಮ ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ([illegible]ಪೂಚ. ೩); ಈ ಆವುಟ ಯಾರ ಹತ್ತಿರ ಎತ್ತುತ್ತೀಯೆ (ರಂಗಕ. ೪). **ಆವಟ್ಟ$_2$:** ನಾವೆಲ್ಲ ನಿಮ್ಮ ಮನೆಯ ಮದುವೆಗೆ ಬರಬಾರದೆಂದು ನಿಮ್ಮೂರಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಆವಟ ತೆಗೆದಿರುವಹಾಗೆ ಕಾಣುತ್ತೆ (ಶ್ರೀಕಥೆ. ೧೦೦). [?]

ಆವುಟಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಸೋಗನ್ನು ಹಾಕು: ಮಂತ್ರ ಮರೆತುಹೋದಾಗ ಆಟಾಟೋಪದಿಂದ ಆವುಟಕಟ್ಟುವ ಹಾಗೆ ಗುದ್ದಲು ಕೈ ಸೋತುಹೋದಾಗ ಘರ್ಜಿಸಿ ಗದ್ದಲ ಮಾಡಿದ ಹಾಗೆ (ರಾಮುರಾ. ೭೬).

[ಆವುಟ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಆವುತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ (?): ಕೃತ ವಿವಿಧಾಸ್ತ್ರ ವೀರಭಟಕೋಟಿ ಭಯಂಕರಮಾಗೆ ಬೀಸುವಾವುತಿಯು [ಪಾಠಾಂ. ಬೇಳಲಾವುತಿಯು] (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೫೦); ತೊಳಗುವ ಬಾಳ್ ತಟತ್ತಟಿಪ ಕಕ್ಕಡೆ ಬುಂಭುಕದೊಳ್ ತಗುಳ್ದು ಪಜ್ಜಳಿಸುವ ಪಂಚರಾಯುಧ ಮಗುರ್ವಿಸುವಾವುತಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೭೬). [?]

ಆವುದು (ಸ). ರೂಪಗಳು (ಪುಂ. ಏಕ). ಆವಂ, ಆವನ್, ಆವನು, ಆವೊಂ, ಆವೊನ್ (ಸ್ತ್ರೀ. ಏಕ). ಆವಳ್, ಆವಳು (ಬಹುವ) ಆರ್, ಆರು$_8$, ಆವರ್, ಆವರು, ಆವುವು (ವಿಶೇ) ಆವ: **೧.** ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ಸರ್ವನಾಮ; ಎಂತಹುದು; ಎಲ್ಲಿಯದು; ಏನು: ಕಾಲಂ ಕಚ್ಚಿ ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ ಆವುದೆನ್ದೊಡೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೭–೧೩; 889); ನೀನಾರ್ಗೇನೆಂಬೆಯಾವುದು ಕಾರಣದಿಂದಮೆನ್ನ ದೊಣೆಯಂ ಪೊಕ್ಕಿರ್ದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೦೩ ವ); ಬರವಿದು ಚೋದ್ಯವಾರ ತನಯಂ ಪೆಸರಾವುದು (ಕಾದಂಉ. ೨೯); ಕೃಷ್ಣನೊಲಿದರಿಗಾವುದರಿದೆಂದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೧೦); ನೆಲನಾವುದಾಗಸವಾವುದೆಣ್ದೆಸೆಗಳ ಹೊಲಬಾವುದೆಂದು ತೋಱಸದೆ ಜಲನಿಧಿ ಜಲವ ನುಂಗಿದವೊಲು ಬಾಣಾಬ್ಧಿ ಬಲಗೂಡಿ .ಹರಿಯ ನುಂಗಿದುವು (ಮೋಹತ.೪೦–೩೬). **೨.** ಸಂಬಂಧಾರ್ಥಕ ಸರ್ವನಾಮ: ಆವುದಂತರ್ಬಹೀರೂಪದಿಂ ವಿಶದ ದರ್ಶನಾವಗಮ್ಯಂ ಅದೆಲ್ಲಮುಸತ್ಯಾವಭಾಸಿ (ಆದಿಪು. ೨–೯ ವ); ಆವುದು ಬೆಳೆಗುಂ ವೃಷ್ಟಿಯಿನಾ ವಿಷಯಂ ದೇವಮಾತೃಕಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೬–೩).

ಆವಂ: ತಾನಾವಂಗಂ ಪಡಿಚನ್ದಮಾದೆಸಕದೊಳ್ಪೆರ್ಮಾಡಿಗಂಗೊಪ್ಪರೇ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೫೧–೧೧ ; 972) ; ಆವಂಗಿಂದ್ರಿಯವರ್ಗಮುಂಟು ಮನಮುಂಟಾವಂ ದಿಟಂ ಕಾಣ್ಬನಿನ್ನಾವಂ ಕೇಳ್ವಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೦). **ಆವನ್** : ಮರುಳುಂ ಮದಿರಾಪರವಶಶರೀರನುಂ ಪೇೞ್ಗುಮಾವ ನಜೀವಂ ಪೇೞ್ಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೮೦) ; ಸಮಾನನಾವನೊ ಸಾಹಸಭೀಮ ಭೂಪನೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೧–೨೨). **ಆವನು** : ಗುರು ಮುನಿದವಗಡಿಸಿದರೆ ನಿಲುವನಾವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೨೫). **ಆವೊಂ** : ವಿಗಳಿತರಾಗನಾವೊಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೫೨) ; ಆವೊಂ ವಾದಿ ಕಥಾತ್ರಯ ಪ್ರವಣದೊಳ್ ವಿದ್ವಜ್ಜನಂ ಮೆಚ್ಚೆ (ಎಕ. II, ೬೪–೮೨ ; 1163) ; ಆವೊಂ ಹರಿಹಯಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೧೪–೨೮). **ಆವೊನ್** : ಇದಾನ್ ಸಲಿಸುಗೆ ಆವೊನಾನುಂ ಕಿಡಿಪೊನುಳ್ದೊಡೆ (ಇಆ. VIII, ೨೮೬–೫; 732). **ಆವಳ್** : ಆವಳ ಕಯ್ಯ ಪುಸ್ತಕದೊಳಿರ್ಪುವು ಲೋಕದ ಸಾರ ಸೂಕ್ತಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧–೬). **ಆವಳು** : ಆವಳುಮನುೞಿದು ಮುಕ್ತಿಶ್ರೀವಧುಗೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೫೭). **ಆರ್** : ಒಳ್ಪಿತ್ತಕೆಯ್ವೋರಾರ್ (ಇಆ. X, ೬೧–೭; 700) ; ಕರ್ಮಕ್ಕೋಡಿ ಬರ್ದುಂ ಕಲ್ತೆ ಕಲ್ತರಾರ್ ಬಿನ್ನಣಮಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೭೪) ; ಬೀರಕೆ ಬೀಯಕ್ಕೆ ಜೀವಬೆಡಂಗನೊಳಾರ್ದೊರೆ (ಗದಾಯು. ೧–೧೮). **ಆರು$_8$** : ನಿಮ್ಮ ನಿಜದೊಳಗಾರು ಬಲ್ಲರಯ್ಯ (ಆದವ. ೪) ; ಕೋದಂಡರುದ್ರನ ತೊಡಕಿ ಬದುಕುವರಾರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೫೬) ; ಆರೇನ ಮಾಡುವರು ಆರಿಂದಲೇನಹುದು (ಪುರಂದ. ೨–೬೨–೧). **ಆವರ್** : ಕೊತ್ತಕ್ಕೆಯೂರ ಪೂರ್ವ್ವದ ಬೆಸಮಕ್ಕಳಾವರುಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯–೧೧ ; 915). **ಆವರು** : ಆ ಸಿಂದೊಗಿಯ ಗ್ರಾಮಕೆ ಆವರೊಬ್ಬರು ತಪ್ಪಿದವರು (ಕಇಆ. ೭೨–೯–೧೩ ; 1521) ; ವಿತ್ತ ಪೋದರು ಆಂಜೆ ಸುತ್ತಲಾವರು ಮುನಿದು ಹತ್ತಿಗರಿಯಾದಿರೆ ಆಂಜೆ ಆಂಜೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೭೧) ; ಸೋತರಾವರು ನಿನಗೆ ನಿನ್ನಯ ಗುಣಗಣಂಗಳಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೬–೧೫–೧೦). **ಆವುವು** : ಆವಾವುವೆನ್ದೊಡೆ (ಎಇ. 1, ೩೫೦–೬ ; 900) ; ಅವೆನಿತಗಲಮನುಳ್ಳುವಾವುವಱಿಂ ಸುತ್ತೆಪಟ್ಟುವು (ತಸೂವ್ಯ. ೬೪); ಆವುವು (ಶಬ್ದಾನು. ೨೩೫ ಪ್ರಯೋ.). **ಆವ** : ಇನಿತಾವ ಶಾಪದೆ ಪಾವು ಮುಟ್ಟದೋನ್ (ಎಕ. II, ೨೧–೧ ; 700) ; ಪಸದನಮಾವುದಾವ ಋತುವಿಂಗಮದೊರ್ಪ್ಪುಗುಮಾವ ಪೊೞ್ತದಾವೆಸಕಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೩೮) ; ಆವ ದಿಕ್ಕಿನಲಿ ನೋಡಲು ವಾಜಿ ವಾರಣ ತೀವಿದ ಕಾಲಾಳಮೊತ್ತ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೧೧೫). **ಆವೊನಾವೊಂ** = ಯಾವನು ಯಾವನು: ಆವೊನಾವೊನ್ ರಕ್ಷಿಕ್ಕುವರ್ ಅವಂಗೆ ಧರ್ಮ್ಮಂ ಚನ್ದ್ರಾದಿತ್ಯರುಳ್ಳಿನ ನಿಲ್ಕೆ (ಎಕ. IX (S), ಹೊಸಕೋ. ೧೯೧–೧೧ ; 800). **ಆವೊನೊರ್ಬಂ** = ಯಾವೊಬ್ಬನು : ದತ್ತಿಯನಾವೊನೊರ್ಬ್ಬನೞಿದೊಂ (ಇಆ. XIV, ೭೬–೧೬ ; 899). 'ಏವುದು', 'ಯಾವುದು' ಪರಾ.

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಯಾ, ಯಾವೈ, ಯಾವದು, ಯಾದು ; **ಮಲ.** ಏ, ಏವ ; **ಕೊಡ.** ಎನ್ನಿ, ಏದಿ ; **ತುಳು.** ದಾ, ದಾನೇ, ಜಾನೇ, ದಾವ ; **ತೆಲು.** ಏ, ಏದಿ ; **ಕೊಲಾ.** ಏನ್, ಏನ್ದ ; **ಪರ್ಜಿ.** ಎದ್, ಏದಿ.]

ಆವುಪನ್ನ (ಗು). ಬೆಳೆದ ; ಉತ್ಪನ್ನವಾದ (?) : ಭೀಮೇಶ್ವರ ದೇವರ ನಂದಾದೀವಿಗೆಗಮಂಗಭೋಗ ನಿವೇದ್ಯಕ್ಕಂ ಆ ಸ್ಥಳದ ಆವುಪಂನದಡಕೆ ಲಕ್ಕ ಒಂದಕೆ ಶ್ರೀ ವೀರಪಾಂಡ್ಯದೇವರ ಮಠದಿಂ ಬಿಟ್ಟ ಹಾಗವೊಂದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯೩–೨೫ ; 1162). ℙ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಆ + ಉಪನ್ನ ಎಂದು ಬಿಡಿಸಬಹುದು. ಅಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಎಂದರೆ ಬೆಳೆದ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಉಪನ್ನ < ಸಂ. ಉತ್ಪನ್ನ. [?]

ಆವುವು 'ಆವುದು' ಪರಾ.

ಆವೃತ (ಗು). ೧. ಹೊದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ : ಅಂತು ವಲ್ಕಲಾವೃತ ಕಟಿತಟನುಮಾಗಿರ್ದ ಜಟಾಕಲಾಪನುಮಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೪೫ ವ). ೨. ಸುತ್ತುವರಿದ ; ವ್ಯಾಪಿಸಿದ ; ಆವರಿಸಿದ : ಭದ್ರೆ, ನೀನು ಭಯಾವೃತಳಾಗಿದ್ದೀಯೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೯೫). [**ಸಂ.**]

ಆವೃತಿ (ನಾ). ೧. ಹೊದಿಕೆ ; ಆವರಣ. ೨. ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಡುವುದು ; ವ್ಯಾಪಿಸಲ್ಪಡುವುದು. [**ಸಂ.**]

ಆವೃತ್ತ (ಗು). ೧. ಸುತ್ತ ತಿರುಗಿದ ; ತಿರುಗಿದ. ೨. ಹಿಂದಿರುಗಿದ ; ಮತ್ತೆ ಬಂದ. (ನಾ). ೩. ಅಗೆಯುವುದರಿಂದ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಬರುವ ನೀರು : "ಆವೃತ್ತಮೆನಲಗತೆಯಿಂದಾದ ನೀರ್ಗಕ್ಕು ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೦–೨). [**ಸಂ.**]

ಆವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಬರುವುದು ; ಪುನರಾವೃತ್ತಿ. 'ವರ್ಣಾವೃತ್ತಿ' ಪರಾ. ೨. ಸುತ್ತುವುದು ; ತಿರುಗುವುದು. ೩. (ಪುಸ್ತಕಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ಮುದ್ರಣ ; ಛಾಪೆ : ಮೊದಲನೆಯ ಆವೃತ್ತಿ ೫೦೦೦ ಪ್ರತಿಗಳು (ರೂಢಿ). ೪. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ : ಸಮಗೊಂಡರ್ಥ ಪದಾವೃತ್ತಿ ಮತ್ತದಾವೃತ್ತಿಯೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೫೨). [**ಸಂ.**]

ಆವೃತ್ತಿದೀಪಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ : ಹಲವು ವರ್ಣ್ಯಗಳ ಸಮಾನಧರ್ಮವು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಉಕ್ತವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಆವೃತ್ತಿದೀಪಕಾಲಂಕಾರವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೬೨). [ಆವೃತ್ತಿ + ದೀಪಕ]

ಆವೆ$_1$ 'ಆಮೆ$_1$' ನೋ.

ಆವೆ$_2$ 'ಆವಿ' ನೋ.

ಆವೆ$_3$ (ನಾ). "ಸಾಸಿವೆ" (ಕಲ್ಪದ್ರು, ಗಂಗಾಮ. ೨೯). [**?.** / **ತೆಲು.** ಆವ]

ಆವೆಕಲ್ಲು (ನಾ). ಔಷಧಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಲ್ಲು. [ಆಮೆ$_1$ (< ಆವೆ$_1$) + ಕಲ್ಲು$_1$ (< ಕಲ್$_2$)]

ಆವೆಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು : ಚಕ್ರಗೆಂಡೆಯಾವೆಗ ನವಿಲು . . . ಗಿಱಿಲುಗಳೆಂಬ ಹೊಳೆವಳಿಯ ಮೀನ್ಗಳಂ ತವಿಸುತಿಹ ಬೇಡರಂ ನೋಡಿದಂ (ಹಚಕಾ. ೫–೪೬). [?]

ಆವೆಚಿಪ್ಪು (ನಾ). ಆಮೆಯ ಚಿಪ್ಪು (ಕ).
[ಆವೆ$_1$ (< ಆಮೆ$_1$) + ಚಿಪ್ಪು]

ಆವೆಮಣ್ಣು (ನಾ). ಜೇಡಿಮಣ್ಣು : ಅಲ್ಲಿನ ನೀಲ ಆವೆಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಬೆರತು ನಾನಾ ಬಗೆಯ ಬೆಣಚುಕಲ್ಲುಗಳು ದೊರೆಯುವುವು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೧೦೩೪) ; ಆ ಮನುಷ್ಯನು ಕುಂಬಾರನಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ರತ್ನವನ್ನು ಅಡಗಿಸಲು ತಕ್ಕ ಸ್ಥಳವು ಆವೆಮಣ್ಣಿನ ಹೊಂಡವೇ ಆಗಿರಬೇಕಲ್ಲವೇ ? (ಮಣಿಸ. ೧೫). [ಆವೆ$_2$ (< ಆವಿ$_2$) + ಮಣ್ಣು (< ಮಣ್)]

ಆವೆವೋಡು (ನಾ). ಆಮೆಯ ಚಿಪ್ಪು (ಕ).
[ಆವೆ$_1$ (< ಆಮೆ$_1$) + ಓಡು$_2$]

ಆವೇಕ (ನಾ). ಆಸೆ ; ತೃಷ್ಣೆ (?) : ಲೋಕಾಯತವೆನಿಸಿದ ಚಾರ್ವಾಕೋಕ್ತಿಯನಹಿತ ಶಕ್ತಿಯಂ ಭೇದಿಸುವಂತೇಕಕ್ಷಣದೊಳೆ ವಿಗತಾವೇಕಂ ಜಿನಚಂದ್ರಭೂಭುಜಂ ಭೇದಿಸಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೩೫).
[< **ಸಂ.** ಅಪೇಕ್ಷಾ ?]

ಆವೇಗ (ನಾ). ೧. ಸಂಭ್ರಮ ; ಗಡಿಬಿಡಿ ; ತ್ವರೆ : ಅಗುರ್ವೆರ್ವೆಕೆಯ್ಮೆಕ್ಕು ಕಾದಲ್ ನಡೆತರ್ಪಾವೇಗದೊಳ್ ಮುಮ್ಮೞಿಸಿದ ಪಲವುಂ ರಾಜಚಿಹ್ನಂಗಳಂ ಬೆಳ್ಗೊಡೆಗಳ್ ತಳ್ಪೊಯ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೩೮) ; ವಿವಿಧ ಮಹಾಯುಧಂಗಳಂ ತನ್ನಿಮೆನುತ್ತಾವೇಗದೆ ತಮ್ಮಯ ಶಿಷ್ಯಾವಳಿಯಿಂ ತರಿಸಿದಂ ಮುನೀಶ್ವರನಾಗಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೭–೧೦೨). ೨. ಉದ್ವೇಗ, ದುಃಖ, ರೋಷ ಮುಂತಾದ ಭಾವನೆಗಳ ಉತ್ಕಟತೆ, —ರಭಸ : ಕ್ರೋಧದ ಆವೇಗದಿಂದ ಅವನ ಮೈ ನಡುಗುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಢಿ).

೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಸಂಚಾರಿ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಉತ್ಪಾತಾದಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಭ್ರಮ ಅಥವಾ ಗಡಿಬಿಡಿಗೆ ಆವೇಗವೆಂದು ಹೆಸರು" (ಭಾರಮೀ. ೩೪೬); ಮತಿನಿರ್ವೇದಾವಹಿತ್ಥ ಶ್ರಮ . . . ಧೃತಿ ನಿದ್ರಾವೇಗ ಶಂಕಾ . . . ಇವಿಂತೆಯ್ದೆ ಸಂಚಾರಿಭಾವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೯೫). [ಸಂ.]

ಆವೇಗಿ (ನಾ). "ಅನಂತನಗೊಂಡೇಸೊಪ್ಪು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೬). [ಸಂ. ಆವೇಗಿನ್]

ಆವೇದನ (ನಾ). ೧. ಅರಿಕೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ನಮ್ರವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವುದು; ವರದಿಮಾಡುವುದು. ೨. ಮನವಿ. 'ಆವೇದನಪತ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆವೇದನಪತ್ರ (ನಾ). ಮನವಿಪತ್ರ: ಸರಕಾರದಿಂದ ವಿಧೇಯಕವಾಗಿರುವ ನಮೂನೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಂಥ ಆವೇದನಪತ್ರ (ಭಾಧಾನ. ೫). [ಆವೇದನ + ಪತ್ರ]

ಆವೇಶ (ನಾ). ೧. ರೋಷ; ಆಗ್ರಹ; ಉದ್ವೇಗ: "ಆವೇಶಃ (ಸಂವೇಗಃ); ಸಂರಂಭಃ, ಸಂಭ್ರಮಃ, ಆಟೋಪಃ – ಈ ೫ ಸಂಭ್ರಮಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೯೯–೩೭); "ಸಂವೇಗಮಾವೇಶಮಾಟೋಪಮುಂ ಸೌರಂಭಮೆಂದೆನಲು ಸಂಭ್ರಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೦–೧೬). ೨. ಆಕ್ರಮಣ; ಹಿಡಿತ; ಪರವಶತೆ: ದಾರುಣರೋಷಾವೇಶ ವಿಕಾರಭವಂ ರೌದ್ರಮೆಂಬ ರಸಮದು ನೆಗಟ್ದುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೧೬); ಏನು ಆವೇಶದಿಂದ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾನೆ ಅವನು (ರೂಢಿ). ೩. ಉಂಟಾಗುವಿಕೆ; ಆವಿರ್ಭಾವ: ಕುಶೇಶಯಲೋಚನನ ಮೂರ್ತಿ ಪಡೆದುದು ರಾಗಾವೇಶಮನೆಳವೆಜೆಯ ಕಳಾವೇಶಮದುತ್ಪಲಿನಿಗಳ್ಗೆ ಪಡೆವವೊಲೊಲವಂ (ಜಗವಿ. ೩–೭೧). ೪. ಭೂತ, ಗ್ರಹ ಮುಂತಾದುವುಗಳು ಮೈಯೊಳಕ್ಕೆ ಸೇರುವುದು: ಆ ಹುಡುಗನ ಮೇಲೆ ಭೂತದ ಆವೇಶ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ). ೫. ಆಂತರಿಕವಾದ ಅನುಭವ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ (?): ಭಿಕ್ಷುಕಂ ವೇಷದೊಳುಮಾವೇಶದೊಳುಮಾಂ; ನಿತಂಬಿನಿಯೆ ಕೃಪೆಗೈದೆನಗೆ ಲಂಕೆಗೆನ್ನೊಡನೆ ಬಾ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೫–೪೬೨). ೬. ಸ್ಫೂರ್ತಿ; ಪ್ರತಿಭೆ. 'ಕಾವ್ಯಾವೇಶ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆವೇಶನ (ನಾ). ೧. ರೋಷ; ಆಗ್ರಹ; ಉದ್ವೇಗ. ೨. ಶಿಲ್ಪಶಾಲೆ; ಕಾರ್ಖಾನೆ: "ಆವೇಶನಂ, ಶಿಲ್ಪಶಾಲೆ — ಈ ೨ ಚಿಪ್ಪಿಗರ ಮನೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೪೧). [ಸಂ.]

ಆವೇಶಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಆವೇಶವುಳ್ಳ ಭಕ್ತಿ: ಆನಂದಿಸಿ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿ ಆಹಾ ಎಂಬುದು ಆವೇಶಭಕ್ತಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೭–೬೩). [ಆವೇಶ + ಭಕ್ತಿ]

ಆವೇಶಿಕ (ನಾ). ಅಭ್ಯಾಗತ; ಅತಿಥಿ: "ಆವೇಶಿಕಃ, ಪ್ರಾ(ಘು)ಹುಣಿಕಃ, ಆಗಂತುಃ, ಅತಿಥಿಃ – ಈ ೪ ಬಿದ್ದಿನಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯–೨೦೩). [ಸಂ.]

ಆವೇಶಿಕೆ (ನಾ). ಆಗಂತುಕಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ಅಭ್ಯಾಗತಳು (ಕ). [ಸಂ. ಆವೇಶಿಕೀ]

ಆವೇಷ್ಟಕ (ನಾ). ಬೇಲಿ, ಪ್ರಾಕಾರ, ಗೋಡೆ ಮುಂತಾದ ಆವರಣ: "ಆವೇಷ್ಟಕಃ, ವೃತ್ತಿಃ – ಈ ೨ ಬೇಲಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೮–೧೩೫). [ಸಂ.]

ಆವೇಷ್ಟನ (ನಾ). ೧. ಸುತ್ತುವುದು; ಪುಸ್ತಕ ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕಾಗದ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಸುತ್ತಿ ಭದ್ರಪಡಿಸುವುದು; ಗಾಯಕ್ಕೆ ಬಟ್ಟೆ ಸುತ್ತುವುದು. ೨. ಪುಸ್ತಕಗಳ ರಕ್ಷಾಪತ್ರ, — ಹೊದಿಕೆ. ೩. = ಆವೇಷ್ಟಕ. [ಸಂ.]

ಆವೇಷ್ಟಿತ (ಗು). ಸುತ್ತುವರಿದ; ಆವೃತವಾದ: ದುರ್ಯೋಧನೋರಸ್ಸ್ಥಳಾವಸಥಂ ದ್ರೋಣನದೀಜ ಕರ್ಣ ಭುಜವೀರ್ಯಾವೇಷ್ಟಿತಂ ಮಾಡೆ ಸಂತಸದಿರ್ದೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೧೦೦). [ಸಂ.]

ಆವೇಷ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲು; ಆವರಿಸು; ಬಳಸಿ ನಿಲ್ಲು: ಭೂವರಂ ಹರಿಸಹಿತ ಪತ್ನಿಯುಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡಾವೇಷ್ಟಿಸಿದ ಸಕಲ ಬಾಂಧವರ ಗಡಣದಿಂ ಪಾವಕನ ಮುಂದೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೪–೧೯). [ಆವೇಷ್ಟನ + – ಇಸು₃]

ಆವೊಂ 'ಆವುದು' ಪರಾ.

ಆವೊತ್ತು 'ಆಪೊಟ್ಟು' ನೋ.

ಆವೊನ್ 'ಆವುದು' ಪರಾ.

ಆವೋಡು (ನಾ). ಆಳವಾದ ನೀರಿನೊಳಗೆ ಬಿದ್ದುಹೋದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ತೆಗೆಯಲು ಬಳಸುವ ಕೊಕ್ಕೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಾಧನ; ಪಾತಾಳ ಗರಡಿ; ಪಾತಾಳ ಭೈ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಆವ್ಯಾನ (ಗು). ಆವೃತವಾದ; ವ್ಯಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ನೀನಪ್ಪುದನಣಮು ಯದೆ ದಾನವ ಮಾನವ ಸುರೇಂದ್ರ ಮಣಿಮಕುಟತಟಾವ್ಯಾ ಪದ[ಂ]ಗಾ ನೆಗ[ಬ್ದು]ದನಾನೇ[ತ]ಜೆತೊಳೆಂತು ನೀಗುವೆಂ ನೀಂ ಬೆಸ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೨೫). [ಸಂ.]

ಆಶಂಕಿತ (ಗು). ಶಂಕೆಗೊಂಡ; ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ. 'ಆಶಂಕಿತಹೃದಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಶಂಕಿತಹೃದಯ (ನಾ). ಶಂಕೆಗೆ ಗುರಿಯಾದವನು; ಸಂದೇಹಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು: ಅಂತು ಕಂಡು ಭೋಂಕೆನಲಾಶಂಕಿತಹೃದಯನಾಗಿ (ಕಾದಂಉ. ೫೪೨). [ಆಶಂಕಿತ + ಹೃದಯ]

ಆಶಂಕೆ (ನಾ). ೧. ಸಂದೇಹ; ಸಂಶಯ: ಬಿದಿ ಸೇತುವಂ ಸಮೆದಬಾಶಂಕೆಯುಂ ಮಾಡುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೫೦); ಈ ದುಃಖಾಂತ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಗ್ರಂಥಕರ್ತನು ಒಂದು ಆಶಂಕೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹೀಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ (ಬಂಕಿಮ. ೧೬೭). ೨. ಭಯ; ಆತಂಕ: "ಆತಂಕಭಯಂ, ಆಶಂಕಾ, ದರಃ, ತ್ರಾಸಃ, ಸಾಧ್ವಸಂ — ಈ ೬ ಭಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೦–೪೦); ಮಗನಿಗೇನಾದುದೋ ಅಳಿದಿಹನೊ ಉಳಿದಿಹನೊ ಎಂಬುವಾಶಂಕೆಯಿಂ ಕುದಿಯುತಳತೊಡಗಿದಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೧–೧೯೩). [ಸಂ. ಆಶಂಕಾ]

ಆಶಂಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗಾಬರಿಯಾಗು; ದಿಗಿಲುಪಡು: ತಮತಮ ಭಯಗೊಂಡರಾಶಂಕೆಗೊಂಡರ್ (ಶಮದ. ೨೪೫ ಪ್ರಯೋ). [ಆಶಂಕೆ + ಕೊಳ್₁]

ಆಶಂಸನ (ನಾ). ೧. ಹಾರೈಸುವುದು; ಕೋರುವುದು. ೨. ಸಾರಿ ಹೇಳುವುದು; ಉದ್ಘೋಷಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಆಶಂಸಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಹೇಳಿರುವ ಅರ್ಥ; ಉದ್ಘೋಷಿಸಿರುವ ಅರ್ಥ. ೨. ಪ್ರಶಂಸೆಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶ. ೩. ಇಚ್ಛಾರ್ಥ. [ಸಂ.]

ಆಶಂಸಿತೃ (ನಾ). ಹಾರೈಸುವವನು; ಕೋರುವವನು. [ಸಂ.]

ಆಶಂಸು (ನಾ). = ಆಶಂಸಿತೃ. [ಸಂ.]

ಆಶಂಸೆ (ನಾ). ೧. ಹಾರೈಕೆ; ಕೋರಿಕೆ; ಬಯಕೆ. ೨. ಘೋಷಣೆ. 'ಶುಭಾಶಂಸೆ', 'ಹಿತಾಶಂಸೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಆಶಂಸಾ]

ಆಶಕ (ನಾ). ಆಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಆಸೆಯಿಂ ತುಂಬಿದವನು: ಇಷ್ಟವನಱಿಯದೆ ಕಾಬರ ಕಂಡು ನೋಡುವ ಮಾಡುವರ ನೋಡಿ ಮಾಡುವ ಮಾಟ ರಾಟಾಳದ ಕುಂಭದ ಪಾಶದ ಆಶಕರನೊಲ್ಲೆನೆಂದ (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೦–೧೨೬); ರುದ್ರ ದೈವವೆಂಬ ಅರ್ಥನಾರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಚಿದ್ರೂಪ ದೈವವೆಂದಡೆ ಹೊದ್ದಿಹುದಕ್ಕೆ ರೂಪು . . . ಗುರು ನರನಾದ ಲಿಂಗ ಪಾಷಾಣವಾಯಿತ್ತು ಜಂಗಮ ಆಶಕನಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೦–೨೦೮). [ಸಂ. ?]

ಆಶಯ (ನಾ). **೧.** ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಉದ್ದೇಶ: ಪರಮ ಕವಿಜ್ಯೇಷ್ಠರಾದರ್ ತದೀಯಾಂಘ್ರಿಪಯೋಜಂಗಳ್ ಮದೀಯಾಶಯಮಣಿಭವನಕ್ಕಕ್ಕೆ ಪುಷ್ಪೋಪಹಾರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೨೮); ನೃಪನ ಆಶಯವನಱಿದಾಕೆಯುದರ ಮಧ್ಯದಲಿ ನಿಖಿಲಾಶೆಯಂ ತೀವಲ್ (ಚೆಬಪು. ೪–೨೩). **೨.** ಮನಸ್ಸು; ಹೃದಯ: ಸಂಶಯರಹಿತಾಶಯ ಸಮೇತರಾನಂದಯುತರ್ ಭಯಭಕ್ತಿವೆರಸು ನುತಿಸಿದರ್ (ರಾಜಶೇ. ೪–೯೯). **೩.** ಆಧಾರ; ಆಶ್ರಯ: "ಆಧಾರದಲ್ಲಿಯುಂ ಅಶಯಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೩–೧೨). **೪.** ಕೋಶ; ಚೀಲ. 'ಅಂಡಾಶಯ', 'ಅನ್ನಾಶಯ', 'ಆಮಾಶಯ' ಪರಾ. **೫.** ಸಂಸ್ಕಾರ: "ಆಶಯವೆಂದರೆ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರ" (ಹಿಂದಸಾ. ೯೬). **೬.** ನೀರು. **೭.** ಆಸ್ತಿ; ಸ್ವತ್ತು. **೮.** ಹಲಸಿನ ಮರ. **೯.** ಲೋಭಿ; ಜಿಪುಣ: "ಅಭಿಪ್ರಾಯಂ ಶಂಬರಮಿಂತಾಶಯಮಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೯೪). [ಸಂ.]

ಆಶರ (ನಾ). **೧.** ರಾಕ್ಷಸ. **೨.** ಅಗ್ನಿ. [ಸಂ.]

ಆಶಾಂತ (ನಾ). ದಿಕ್ಕಿನ ಕೊನೆ; ದಿಗಂತ: ವಿಶದೀಕೃತಾಶಾಂತದೊಳ್ ಭಾವಿ ಜಿನಜನನಿ ಸತಿ ಪವಡಿಸಿ ನಿಶಾಂತದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೬–೨೬ರ); ಮಾರಿಟ್ಟಾಶಾಂತಮಂ ಬಳ್ಳದಲಳೆದು ದಧಿವ್ರಾತಮಂ ತೂಗೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪–೮೭; 1172). [ಸಂ. (ಆಶಾ + ಅಂತ₂)]

ಆಶಾಂತರಾಲ, ಆಶಾಂತರಾಳ (ನಾ). ದಿಕ್ಕುಗಳ ಮಧ್ಯಭಾಗ,—ಪ್ರದೇಶ: ಬಿರಿದುವೆ ಜಾತೀಯೂಥಿಕಾಕೇತಕೀಸಂಕುಲಮವಿರಲಗಂಧಾಮೋದಿತಾಶಾಂತರಾಲಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೫೫). **ಆಶಾಂತರಾಳ:** ಮಂಗಳಭೇರೀರವಮಾಶಾಂತರಾಳಮಂ ತೀವುವಿನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯–೧).
[ಸಂ. (ಆಶಾ + ಅಂತರಾಲ)]

ಆಶಾಂತರಾಳ 'ಆಶಾಂತರಾಲ' ನೋ.

ಆಶಾಂತ್ಯ (ನಾ). = ಆಶಾಂತ: ನಿನ್ನ ಯಶಮಂ ಶ್ರೀಕಾಂತೆಯಾಶಾಂತ್ಯದೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ದುನ್ಮದದಂತಿ ದಂತಯುಗದೊಳ್ ತನ್ನರ್ತ್ತಿಯಿಂ ಕಟ್ಟಿದುಯ್ಯಲನಾನಂದದೊಳೇಱಿ ದಿಗ್ವನಿತೆಯರ್ ತೂಗಲ್ಕೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೮೯–೩೯; 1042). [ಸಂ. (ಆಶಾ + ಅಂತ್ಯ)]

ಆಶಾಂಬರ (ನಾ). **೧.** ದಿಕ್ಕುಗಳು ಮತ್ತು ಆಕಾಶ: ಸುರವಂದಿವ್ರಜಜಯ ಜೀಯರವಂ ಪರಿಪೂರಿಸಿದತ್ತಾಶಾಂಬರವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೬೩ ರ). **೨.** ದಿಗಂಬರ; ಜಿನ: ಆಂದರ್ಕಕೀರ್ತಿಯುಮಮಿತತೇಜನಪ್ಪಿನಗೆ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಮನಿತ್ತಭಿನಂದನ ಮುನಿಪ್ರಧಾನಪಾರ್ಶ್ವದೊಳಾಶಾಂಬರನಾದೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೬೩ ವ). **೩.** ಶಿವ. [ಸಂ. (ಆಶಾ + ಅಂಬರ)]

ಆಶಾಕರಿ (ನಾ). = ಆಶಾಗಜ **೧.** 'ಆಶಾಕರಿಕಲಭ' ಪರಾ.
[ಸಂ. ಆಶಾಕರಿನ್]

ಆಶಾಕರಿಕಲಭ (ನಾ). ದಿಗ್ಗಜದ ಮರಿ: ಅಂತು ಬಲದೇವ ವಾಸುದೇವರ್... ಆಶಾಕರಿಕಲಭ ಸುಕುಮಾರ ರದನಾಂಕುರದ್ವಿತಯಮುಮೆನೆ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಕುಲನಿಲಯಮುಮುಂ ... ಆಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೮೦ ವ).
[ಆಶಾಕರಿ + ಕಲಭ]

ಆಶಾಗಜ (ನಾ). **೧.** ದಿಗ್ಗಜ: ಆಶಾಗಜವರ್ತಿಕೀರ್ತಿಯೆನಲಾರ್ ಜಗದೇವನವೋಲ್ ಯಶಸ್ವಿಗಳ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦೩–೨೨; 1149). **೨.** ಎಂಟು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಒಂದು ಸಂಕೇತ: ಭೂತ ಗಣೇಶಂ ಭೂತ ಶರಾಶಾಗಜದೊಳ್ ಯತಿಗಣಮೆಸೆದಿರೆ ... ಕ್ರೌಂಚಪದಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೪೪). [ಸಂ. (ಆಶಾ + ಗಜ)]

ಆಶಾಚಕ್ರ (ನಾ). ದಿಕ್ಕುಗಳ ಮಂಡಲ: ದೇವತೂರ್ಯಸ್ವರಮಾಶಾಚಕ್ರದೊಳ್ ಬಳ್ಳಳ ಬಳೆದಿರೆ (ಆದಿಪು. ೮–೬೭). [ಸಂ. (ಆಶಾ + ಚಕ್ರ)]

ಆಶಾಜನಕ (ಗು). ಆಶೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ; ಭರವಸೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ: ನಿರಾಶರಾದವರಿಗೆ ನಿಮ್ಮ ಮಾತು ಆಶಾಜನಕವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ಸಂ. (ಆಶಾ + ಜನಕ)]

ಆಶಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?): ಮದ್ದಿಕೆಱೆಯ ಆಶಾಡದ ನಾಗರಸರ ಮಗ ನಿಡುಗಲ್ಲು ಕರಣಿಕರ ರೇಚಪ್ಪಗಳ (ಎಕ. X, ಬಾಗೇಪ. ೪೩–೩; 1774 ?). [?]

ಆಶಾತ (ಗು). ಮಸೆದ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಾಣೆಹಿಡಿದ; ಹರಿತವಾದ: ಉನ್ಮತ್ತರಿಪುಬ್ರಾತಾಸುವಾತಾಶನದೆ ತಣಿದುದಾಶಾತಖಡ್ಗಾಹಿ ... ಎನಿಪಂ ಬಿಜ್ಜಲಂ ಕ್ಷೋಣಿಪಾಳಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩೫–೨೩; 1160). [ಸಂ.]

ಆಶಾದಂತಿ (ನಾ). = ಆಶಾಗಜ **೧:** ಆಶಾದಂತಿ ಬಾಯ್ವಿಟ್ಟುದುರ್ಕಳಿದರ್ ದಿಗ್ವರರಂಜಿದರ್ ದಿವಿಜರ್ (ರಾಜಶೇ. ೫–೩೬).
[ಸಂ. (ಆಶಾ + ದಂತಿ)]

ಆಶಾದೇಶ (ನಾ). ದಿಕ್ಕುಗಳ ಪ್ರದೇಶ: ಆಶೀರ್ನಿನಾದವಾಶಾದೇಶಮನೆಯ್ದಿದುದು ಮಂಗಲಾನಕರವಮಾಕಾಶಮನಡರ್ದುದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೬೨). [ಸಂ. (ಆಶಾ + ದೇಶ)]

ಆಶಾಧಿಪ (ನಾ). ದಿಕ್ಕಿನ ಒಡೆಯ; ದಿಕ್ಪಾಲಕ: ದೇಶಾಧಿಪರೀಪರಿಯೊಱಗುವರೆ ಆಶಾಧಿಪರಳುಕದೆ ಬೀಳುವರೆ (ಜಚಕಾ. ೧೨–೩೦ ರ).
[ಸಂ. (ಆಶಾ + ಅಧಿಪ)]

ಆಶಾಧೀನ (ಗು). **೧.** ಆಸೆಗೆ ಅಧೀನವಾದ. **೨.** ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿದ; ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ: ಅತಿಧವಳಮಾಯ್ತು ಗುಣಸಂತತಿಯೊಡನೆ ಯಶೋವಿತಾನಮಾಶಾಧೀನಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೫೬).
[ಸಂ. (ಆಶಾ + ಅಧೀನ)]

ಆಶಾಪತಿ (ನಾ). = ಆಶಾಧಿಪ: ಸುರಪತಿ ಶಿಖಿ ಯಮ ನೈರುತಿ ವರುಣ ಮರುದ್ಧನದ ಪುರಹರಾಶಾಪತಿಗಳ್ (ಜಾತತಿ. ೨–೧).
[ಸಂ. (ಆಶಾ + ಪತಿ₂)]

ಆಶಾಭಂಗ (ನಾ). ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಆಸೆಗೆ ಲೋಪವಾಗುವುದು; ನಿರೀಕ್ಷೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು: ಈ ರೀತಿ ನೀವು ಆಶಾಭಂಗ ಮಾಡುವಿರೆಂದು ನಾನು ನಂಬಿದ್ದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
[ಸಂ. (ಆಶಾ + ಭಂಗ)]

ಆಶಾರದನಿ (ನಾ). = ಆಶಾಗಜ **೧.** 'ಆಶಾರದನೀಂದ್ರ' ಪರಾ.
[ಸಂ. (ಆಶಾ + ರದನಿ)]

ಆಶಾರದನೀಂದ್ರ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ದಿಗ್ಗಜ; ದಿಗ್ಗಜೇಂದ್ರ: ಮೇರುಗಿರೀಂದ್ರದಂತೆ ವಿಬುಧಾಶ್ರಯಪೀಶ್ವರನನ್ತುಮೇಶನಾಶಾರದನೀಂದ್ರನನ್ತಧಿಕದಾನಂ ... ಆಹಮಲ್ಲವಲ್ಲಭ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೧೮–೬; 1054). [ಸಂ. (ಆಶಾರದನಿ + ಇಂದ್ರ)]

ಆಶಾರುಚಿ (ನಾ). **೧.** ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಹರಡುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದ್ದು,—ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳದ್ದು. **೨.** ಆಸೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ಅಭಿರುಚಿಯನ್ನು ಉಳ್ಳವನು: **೧, ೨.** ತನುಮನಸ್ಸಂತೋಷ ಸಂಪಾದಿಯಾಗಿಯುಮಾಶಾರುಚಿಯಾಗಿಯುಂ ... ಇಂದುದ್ಯುತಿ ಪದ್ಮಮಂ ಕೊರಗಿಪಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೨೩). [ಸಂ. (ಆಶಾ + ರುಚಿ)]

ಆಶಾವರ್ಗ (ನಾ). ಆಸೆಗಳ ಗುಂಪು,—ಸಮೂಹ: ಪ್ರಸನ್ನೀಕೃತಗುರುವರ್ಗನುಂ ತರಳೀಕೃತಾಶಾವರ್ಗನುಂ ದೂರೀಕೃತಾರಿಷಡ್ವರ್ಗನುಂ ... ಆಗಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೨೮ ವ). [ಸಂ. (ಆಶಾ + ವರ್ಗ)]

ಆಶಾವಸನ (ನಾ). ದಿಗಂಬರ; ಜಿನ: ಶುಭಭಾವನೆಯುಳ್ಳೊಡದುವೆ ಮಾಡುಗುಮನೇಕಮಿನ್ನುಱಿದುವೇವುದಾಶಾವಸನಾ (ಜಿನಾಲೆ. ೨೦).
[ಸಂ. (ಆಶಾ + ವಸನ)]

ಆಶಾವಳೆಯಿತ (ಗು). ದಿಕ್ಕುಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿದ: ಆಶಾವಳಯಿತ ಲೋಕಾಕಾಶಮಿದೇನತಿವಿಶಾಲಮೆ (ಕವಿರಾ. ೩-೯೪).
[ಸಂ. (ಆಶಾ + ವಳಯಿತ (= ವಲಯಿತ)]

ಆಶಾವಾದ (ನಾ). ಯಾವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಭರವಸೆಯನ್ನು ತಾಳುವುದು: ತಳಬುಡವಿಲ್ಲದ ಆಶಾವಾದ (ನವ್ಯಕಾ. ೧೧). [ಸಂ. (ಆಶಾ + ವಾದ್ಯ)]

ಆಶಾವಾದಿ (ನಾ). ಆಶಾವಾದವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವವನು; ಯಾವುದರಲ್ಲೂ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಭರವಸೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು: ನಾನು ಮಾತ್ರ ಆಶಾವಾದಿಯಾಗಿಯೇ ಜೀವಿಸತೊಡಗಿದ್ದೆನು (ಹೇಮಂತ. ೨೪೧). [ಸಂ. ಆಶಾವಾದಿನ್]

ಆಶಾವಾರಣ (ನಾ). = ಆಶಾಗಜ ೧: ಆಶಾವಾರಣಕ್ಕಂ ಗ್ರಾಮಸೂಕರ ವಿತತಿ ಸರಿಯೇ (ಬಸವು. ೫೫-೨೨). [ಸಂ. (ಆಶಾ + ವಾರಣ)]

ಆಶಾವೇಶ (ನಾ). ಆಸೆಯ ಉತ್ಕಟತೆ; ಆಸೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಉದ್ವೇಗ; ಪರವಶತೆ: (ಆಶಾವೇಶದಿಂದ) ಓಹೋ! (ಮಂತ್ರ ಶ. ೧೪-೩). [ಸಂ. (ಆಶಾ + ಆವೇಶ)]

ಆಶಾಷ್ಟಕ (ನಾ). ಎಂಟು ದಿಕ್ಕು, —ದೆಸೆ (ದಕ. ೬).
[ಸಂ. (ಆಶಾ + ಅಷ್ಟಕ)]

ಆಶಾಸನ (ನಾ). ಕೋರುವುದು; ಹಾರೈಕೆ; ಹರಸುವುದು. 'ಮಂಗಳಾಶಾಸನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಶಾಳಿ (ನಾ). = ಆಶಾಚಕ್ರ: ಅಮಳಯಶೋರೋಚಿಸ್ಸಮಾವೃತಾಶಾಳಿಯೆನಿಸಿದಂ ರೆಬ್ಬರಸಂ [ಪಾಠಾಂ. ರೇಚರಸಂ] (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೩-೩೭; 1158). [< ಸಂ. ಆಶಾಲಿ]

ಆಶಿ₁ (ನಾ). ಹಾವಿನ ಹಲ್ಲು: "ಆಶೀ, ದಂಷ್ಟ್ರಾ – ಈ ೨ ಹಾವಿನ ದಾಡೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೭-೨೦). [ಸಂ. ಆಶೀ]

ಆಶಿ₂ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ಶುಭಪ್ರಾಯಾರ್ಥಾಶಂಸಾಭಿಪ್ರಾಯಮಲಂಕಾರಮಾಶಿಯೆಂಬರ್ ಕೆಲಬರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೭೨). ಉದಾ.: ನೆಲೆಗೊಳ್ಗೆ ನಿಜಭುಜಾಸಿಯೊಳೊಲಿದು ಜಯಾಂಗನೆ ವಿರೋಧಿವಂಶಾವಳಿಯಂ ನೆಲೆಗಿಡಿಸಿ ನಿನ್ನ ತೇಜೋಜ್ವಲನಂ ತಳ್ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಗೆ ವಿಕ್ರಮತುಂಗಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೭೫). [ಸಂ. ಆಶಿಸ್]

ಆಶಿ₃ (ನಾ). ತಿನ್ನುವವನು. 'ಬಹ್ವಾಶಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಆಶಿನ್]

ಆಶಿತ₁ (ಗು). ತಿನ್ನಲ್ಪಟ್ಟ; ತಿಂದ (೬). [ಸಂ.]

ಆಶಿತ₂ (ನಾ). ಬಯಸಿದ್ದು; ಇಚ್ಛೆಪಟ್ಟದ್ದು: ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಕಪ್ಪುರಗಳನ್ನು ನಿವೇದಿಸಿ ತನ್ನ ಆಶಿತವನ್ನು ಆತ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ (ಧೂಮಮ. ೭೨); ದೇವತೆಗಳಾಶಿತಮೊ? ಮತಚಿದಿಚ್ಛೆಯೊ? ವಿಧಿಯೊ? (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮-೨೦೧). [ಸಂ. ಆಶಾ]

ಆಶಿತಂಗವೀನ (ನಾ). "ಮೊದಲು ಹಸುಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸಿದ ಸ್ಥಳ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. (ಆಶಿತ + ಗವೀನ)]

ಆಶಿರ (ಗು). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಬಾಕನಾದ. (ನಾ). ೨. ಅಗ್ನಿ. ೩. ಸೂರ್ಯ. ೪. ರಾಕ್ಷಸ. [ಸಂ.]

ಆಶಿಷ (ನಾ). ಆಶೀರ್ವಾದ; ಹರಕೆ. 'ಆಶಿಷಂಬೀಱು' ಪರಾ.
[ಸಂ. ಆಶಿಸ್]

ಆಶಿಷಂಬೀಱು (ಕ್ರಿ). ಆಶೀರ್ವಾದಮಾಡು; ಹರಸು: ಆತಂ ಪೂಜಿಸಿ ನೀಡೆ ದಕ್ಷಿಣೆಗಳಂ ಕೊಂಡಾಶಿಷಂಬೀಱುವರ್ (ಮೈಸೂಮೆ. ೬-೧೪೪).
[ಆಶಿಷ + ಬೀಱು]

ಆಶಿಸ, ಆಶಿಸ್ಸು (ನಾ). = ಆಶಿಷ: ಮುಂಗೆಟ್ಟೆ ಜೋಡಿ ಮರಣವ ನೋಡಲಿಲ್ಲ ಕಂಗೆಟ್ಟು ಆಶಿಸವ ಬೇಡಲಿಲ್ಲ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೭೮-೧೮).

ಆಶಿಸ್ಸು: "... ನಿಮ್ಮ ಆಶಿಸ್ಸಿನಿಂದ ಅದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಒಳ್ಳೆಯದು ಆಗಿದೆ" ಎಂದನು (ಸಣ್ಣಕ. VII, ೨೫೧). [ಸಂ. ಆಶಿಸ್]

ಆಶಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಯಸು; ಹಾರೈಸು; ಕೋರು: ಕೋಡಿಗಾಶಿಸಿ ಕಾಡಿಬೇಡುವ ಪೀಡೆ ವೇಶ್ಯಾಮಾತೆ ದಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿ (ಬಸವು. ೪೨-೬); ನನ್ನ ಜತೆಯಲ್ಲಿರಲು ಆಶಿಸುವವರು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕುದುರೆ ಸವಾರಿ... ಕಲಿಯಬೇಕಾಗುವುದು (ಝಾರಾಣಿ. ೭೧). ೨. ಬಯಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಸರ್ವಸಂಗಪರಿತ್ಯಾಗಿ ಎಂದೊಡೆ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಮಱುಗಿಸುವೆ ಪಾಕನೇಮಿ ಎಂದೊಡೆ ಷಡ್ರಸಕ್ಕೆ ಆಶಿಸುವೆ ಮೌನವ್ರತಿ ಎಂದೊಡೆ ಸನ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಡಿಸುವೆ... ದೇವಾ ಎನ್ನಳವಾಡಿ ಕಾಡುವೆ (ಸಮಾವ. ೪೪).
[ಆಶೆ + -ಇಸು₃]

ಆಶಿಸ್ಸು 'ಆಶಿಸ' ನೋ.

ಆಶೀರಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ಆಶೀರಲಂಕಾರ ಲಕ್ಷಣಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೦೬). [ಸಂ.]

ಆಶೀರ್ನಿನಾದ (ನಾ). ಹರಕೆಮಾಡುವ ಧ್ವನಿ, —ಶಬ್ದ: ಆಶೀರ್ನಿನಾದವಾಶಾದೇಶಮನೆಯ್ದುದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೭೨). [ಸಂ.]

ಆಶೀರ್ವಚ (ನಾ). ಹರಕೆಯ ಮಾತು; ಆಶೀರ್ವಾದದ ನುಡಿ: "ಆಶೀರ್ವಚಂ ... ಸ್ವಸ್ತಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೩೯). [ಸಂ.]

ಆಶೀರ್ವಚನ (ನಾ). ೧. ಆಶೀರ್ವಾದ: ತಮ್ಮ ಆಶೀರ್ವಚನದ ರಕ್ಷೆಯಿತ್ತರು (ಸವಿಶಿ. XV ಪ್ರಸ್ತಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ಆಶೀರ್ವಚನಮುದಭಿಲಷಿತಾಶಂಸನವಚನಮುದೆಗ ನಿನ್ನಂ ಪೊರೆಗಿಂತಾ ಶಿವಂ (ಉದಯಾ. ೧೪). [ಸಂ.]

ಆಶೀರ್ವದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹರಸು; ಆಶೀರ್ವಾದಮಾಡು: ಹಸೆಯಮೇಲೆ ಕೂತಿರುವ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆಶೀರ್ವದಿಸು (ಮೊಗ್ಗು. ೧೭); ವಧೂವರರನ್ನು ಆಶೀರ್ವದಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). [ಆಶೀರ್ವಾದ + -ಇಸು₃]

ಆಶೀರ್ವಾದ (ನಾ). ಹರಕೆ: ಅಂತು ಪೊಡಮಟ್ಟು ಪರಮಾಶೀರ್ವಾದಂಗಳನಾಂತು (ಕಾದಂಪೂ. ೫೦೩); ಅತನಂತಾಶೀರ್ವಾದಮಂ ಕೊಡಲೊಲ್ಲದಗಲಿರಲು (ಬಸವು. ೪೭-೬).

ಆಶೀರ್ವಾದಮಾಡು = ಹರಸು: ಅರಸು ಓಲಗದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವಾಗ ಒಬ್ಬ ಬಡಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಬಂದು ಆಶೀರ್ವಾದಮಾಡಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೨೭). [ಸಂ.]

ಆಶೀರ್ವಾದಂಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಹರಸು; ಆಶೀರ್ವದಿಸು: ಮುಕ್ತಿಶ್ರೀದೊರೆಕೊಳ್ಗೆಂದಾಶೀರ್ವಾದಂಗೊಟ್ಟಂ ಸರಸ್ವತೀಮುಖತಿಲಕಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೧). [ಆಶೀರ್ವಾದ + ಕೊಡು]

ಆಶೀರ್ವಾದಪರ (ನಾ). ಮಂಗಳವನ್ನು ಕೋರುವುದೇ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಆಶೀರ್ವಾದದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದವನು: ವೇದವಿದಂ ಕಾಲತ್ರಯವೇದಿ ಬಹುಶ್ರುತನಥರ್ವಕುಶಲಂ ಶುಭವಂಶೋದಯನುತ್ತಮನಾಶೀರ್ವಾದಪರಂ ಪರಹಿತಂ ಪುರೋಹಿತನಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೦೫ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ. (ಆಶೀರ್ವಾದ + ಪರ)]

ಆಶೀರ್ವಾದಪ್ರಿಯ (ನಾ). ೧. ಇತರರಿಗೆ ಶುಭವನ್ನು ಕೋರುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು. ೨. ಹಿರಿಯರ ಆಶೀರ್ವಾದವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು: ವೇದವಿದಂ ಸಕಳ ಕಳಾವೇದಿ ಸಮಸ್ತಾಧಿಕಾರಪರಿಚಿತನಾಶೀರ್ವಾದಪ್ರಿಯಂ... ಉದಾತ್ತಯಶಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೧೨). [ಆಶೀರ್ವಾದ + ಪ್ರಿಯ]

ಆಶೀರ್ವಾದಸೇಸೆ (ನಾ). ಹರಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಕ್ಷತೆ: ಮುನಿಗಳವನೀಶಂಗೆ ಮಂಗಳಾಶೀರ್ವಾದ ಸೇಸೆಯಂ ಸೂಸಲು (ಹಚಕಾ. ೩-೩).
[ಆಶೀರ್ವಾದ + ಸೇಸೆ]

ಆಶೀರ್ವಿಷ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ವಿಷವುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ; ಹಾವು. [ಸಂ.]

ಆಶೀವಿಷ (ನಾ). = ಆಶೀರ್ವಿಷ: "ಆಶೀವಿಷಃ, ದೀರ್ಘಪೃಷ್ಠಃ – ಈ ೨ ನಿಮಿರ್ದ ಪಾ[ಹಾ]ವು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೫–೧೯); ಆಶೀವಿಷವಿಷಮೋರಗರಾಶಿಯನೊಳಕೆಯ್ದು ವಿಪುಳಪಾತಾಳ ನಿವಾಸಾಶಂಕೆಯನೀವುದು ನಿಚಿತಾಶೇಷಾಸ್ತ್ರಾಳಿ ಜಯನಶಾಲಿಕೆಯದಜಿರೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧–೧೪೪). [ಸಂ.]

ಆಶೀಸ್ತವ (ನಾ). ಮಂಗಳವನ್ನು ಕೋರುವ ಸ್ತೋತ್ರ: ಸುರಗೀತಂ ಸುರದುಂದುಭಿಧ್ವನಿ . . . ಸುರಜಯಸ್ತೋತ್ರಂ ಸುರಾಶೀಸ್ತವಂ . . . ತರೆಚಿತ್ತೋತ್ಸಾಹಮಂ ತಾಳ್ದಿದಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೯೨). [ಸಂ. ಆಶೀಸ್ಸ್ತವ]

ಆಶು$_1$ (ನಾ). ೧. ವೇಗ; ತ್ವರೆ: ತಾಂ ಸಮರಕ್ಕೆ ಆಶುವಿಂ ಪೊಱಮಡುವ ದುಂದುಭಿಯ ಸನ್ನೆಯ ಮಹಾಶಬ್ದಮಂ ಕೇಳ್ದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೪೬). ೨. (ಬೇಗನೆ ಬೆಳೆಯುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬತ್ತ; "ಕೆಂಬತ್ತ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಆಶು$_2$ (ಅ). ಬೇಗನೆ; ಜಾಗ್ರತೆ; ವಿಲಂಬವಿಲ್ಲದೆ: "ದ್ರಾಕ್, ಚಪಳಂ, ಲಘು . . . ಆಶು, ಶೀಘ್ರಂ . . . ಝಟಿತಿ – ಈ ೧೬ ಶೀಘ್ರಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೬–೧೨); ಪ್ರಚಂಡಲಯತಾಂಡವಕ್ಷುಭಿತಯಾಶು ಯ ಸ್ಯಾ ನ ಯಾ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೨೭). [ಸಂ.]

ಆಶುಕವಿ (ನಾ). ಸಮಯಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ ಕವನವನ್ನು ರಚಿಸಬಲ್ಲ ಕವಿ: ಶಾಸನಮನಿದಂ ಬರೆದನಾಶುಕವಿನಿಟಿಳಾಕ್ಷಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾ೦. ೯೮–೫೫; 1103); ಹಗಲುವೇಷಧಾರಿಗಳೂ ನಟನಟಿಯರೂ . . . ಆಶುಕವಿಗಳೂ . . . ಬಂದು ಶಿಕ್ಕಿರಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೦). [ಆಶು$_1$+ ಕವಿ]

ಆಶುಕವಿತೆ (ನಾ). ಸಮಯಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ ರಚಿಸಿದ ಕವಿತ್ವ, — ಕವನ: ಇವಳ ಆಶುಕವಿತೆಗೆ ಶ್ರಾವಕರು ಕರತಾಡನಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಬೆಂದಜೀ. ೧೦೫). [ಆಶು$_1$ + ಕವಿತೆ]

ಆಶುಕವಿತ್ವ (ನಾ). = ಆಶುಕವಿತೆ: ಈ ಸಮಸ್ಯಾಪೂರ್ತಿಯ ಪದ್ಯಗಳು ಕಂಠಿಯ ಆಶುಕವಿತ್ವಶಕ್ತಿಯ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿವೆ (ಕರ್ಣಾಕ. ೫೨). [ಆಶು$_1$ + ಕವಿತ್ವ]

ಆಶುಗ (ಗು). ೧. ಬೇಗ ಚಲಿಸುವ; ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ಹೋಗುವ. (ನಾ). ೨. ಗಾಳಿ: ಒಗೆಯುತ್ತಿರ್ಪಿನಸಮಚ್ಯುತಂ ಸಕಲಸಂತರ್ಗಾಯ್ತು ಸಂತೋಷಮಾಶುಗಮೊಳ್ಪಿಂ ಬಲವಂದು ತೀಡಿತು (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫–೧–೧೨೬). ೩. ಬಾಣ; ಅಂಬು: ಆಶುಗಾಶನನಿಭಾಶುಗಮನಾಶುಗಾಸನದೊಳೋರೆಸರಿಸದೆ ತೊಡರ್ಚಿ ಸಾರ್ಚಿ ತೆಗೆನೆಱೆದು ನಿಂದು (ರಾಜಶೇ. ೬–೯೭ ವ). ೪. ಸೂರ್ಯ. [ಸಂ.]

ಆಶುಗತಿ (ನಾ). ಗಾಳಿ. 'ಆಶುಗತಿಮಿತ್ರ' ಪರಾ. [ಆಶು$_1$ + ಗತಿ]

ಆಶುಗತಿಮಿತ್ರ (ನಾ). ವಾಯುವಿನ ಸ್ನೇಹಿತ; ಅಗ್ನಿ: ಧೈರ್ಯಜಿತ ಸುವರ್ಣಭೂಧರ ಸುಪ್ರತಾಪ ಜಿತಾಶು [ಪಾಠಾಂ. ಸು]ಗತಿಮಿತ್ರ ಪೂರ್ಣ ತೇಜೋವಿಜಿತ ದಿನಕರ (ಬಸವ. ೫ ೧). [ಆಶುಗತಿ + ಮಿತ್ರ]

ಆಶುಗತ್ವ (ನಾ). ಶೀಘ್ರತೆ; ತೀವ್ರತೆ: ಅರಿಗಳಸುಪವನನಂ ತಾನಿರದೊಳಕೈದಾಶುಗತ್ವಮಂ ಪ್ರಕಟಿಸಿದತ್ತರರೆ ಶರಮನ್ಯರೊಡನೊಂದಿರೆ ತದ್ಧರ್ಮಂ ಧರಿತ್ರಿಯೊಳ್ ದೊರೆಕೊಳದೇ (ರಾಜಶೇ. ೬–೪೯). [ಸಂ.]

ಆಶುಗಮನ (ನಾ). ಬೇಗ ಚಲಿಸುವುದು; ಬಾಣ: ಆಶುಗಾಶನನಿಭಾಶುಗಮನಾಶುಗಾಸನದೊಳೋರೆಸರಿಸದೆ ತೊಡರ್ಚಿ (ರಾಜಶೇ. ೬–೯೭ ವ). [ಆಶು$_1$ + ಗಮನ]

ಆಶುಗಸಖ (ನಾ). = ಆಶುಗತಿಮಿತ್ರ: ಗಿರಿಶ ದಿನಕರನಾಶುಗಸಖ ತುಹಿನಕರರೀಕ್ಷಣ (ಉದ್ಭದೇ. ૩–૩૫). [ಆಶುಗ + ಸಖ]

ಆಶುಗಾಮಿ (ನಾ). ೧. ಜಾಗ್ರತೆ ನಡೆಯುವವನು. ೨. ಸೂರ್ಯ. [ಸಂ. ಆಶುಗಾಮಿನ್]

ಆಶುಗಾಶನ (ನಾ). ಗಾಳಿಯನ್ನೇ ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳದ್ದು; ಸರ್ಪ: ಆಶುಗಾಶನನಿಭಾಶುಗಮನಾಶುಗಾಸನದೊಳೋರೆಸರಿಸದೆ ತೊಡರ್ಚಿ (ರಾಜಶೇ. ೬–೯೭ ವ). [ಆಶುಗ + ಅಶನ]

ಆಶುಗಾಸನ (ನಾ). ಬಾಣಾಸನ; ಬಿಲ್ಲು: ಆಶುಗಾಶನನಿಭಾಶುಗಮನಾಶುಗಾಸನದೊಳೋರೆಸರಿಸದೆ ತೊಡರ್ಚಿ (ರಾಜಶೇ. ೬–೯೭ ವ). [ಆಶುಗ + ಅಸನ]

ಆಶುಪತ್ರಿ (ನಾ). ಧೂಪದ ಮರ; ಸಲ್ಲಕಿ ವೃಕ್ಷ (?). [ಸಂ. ಆಶುಪತ್ರಿನ್]

ಆಶುಭಾಷಣ (ನಾ). ಸಮಯಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಲೇ ಮಾಡುವ ಭಾಷಣ: ಅವರಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಆಶುಭಾಷಣ ಭಾಗವತನು ಹಾಡುವ ಪದ್ಯಗಳ ಸರಳಾನುವಾದವಾಗಿತ್ತು (ಯಕ್ಷಬ. ೧೦). [ಆಶು$_1$ + ಭಾಷಣ]

ಆಶುಭಾಷಣಸ್ಪರ್ಧೆ (ನಾ). ಸಮಯಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಲೇ ಮಾಡುವ ಭಾಷಣದ ಸ್ಪರ್ಧೆ: ಇಂದು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಆಶುಭಾಷಣಸ್ಪರ್ಧೆಯನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಆಶುಭಾಷಣ + ಸ್ಪರ್ಧೆ]

ಆಶುವಂತ (ನಾ). "ಆಯುಷ್ಯವಂತ" (ನಾಪದ. ಟಿಪ್ಪಣಿ): ಕೂಸು ಕೊಡದಿದ್ದರೆ ಆಶುವಂತ ನೀನಾಗೊ ಕಾತರಿಕೆ ಸೀಮೆ ಕಡುಚೆಲುವ (ನಾಪದ. ೭೪). [ಸಂ. ಆಯುಷ್ಮತ್]

ಆಶುಶುಕ್ಷಣಿ (ನಾ). ಅಗ್ನಿ; ಬೆಂಕಿ: ಒಣಗಿದುದೊಂದು ಪರ್ವಿದಿರ ಪೆರ್ವೊದಱಿಂ ಮೊರೆದುರ್ವುವಾಶುಶುಕ್ಷಣಿಯವೊಲಾಂತ ಖಟ್ಟನಿವಹಕ್ಕೆ . . . ಅಭಿಮನ್ಯುವ ಕೂರ್ಗಣೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೯೪). [ಸಂ.]

ಆಶೆ (ನಾ). ೧. ಆಸೆ; ಬಯಕೆ: ಜಂಗಮಲಿಂಗಪ್ರಸಾದಿಯಾದೊಡೆ ಭೋಗಭೂಷಣಂಗಳಾಶೆ ಇಲ್ಲದಿರಬೇಕು (ಅದವ. ೧೨); ವೃತ್ತಮುಮಖಿಳ ಕಳಾಸಂಪತ್ತಿಯುಮತಿವಿಶದಮೆನಿಕುಮಾಶೆಯನುಱಿದಂದು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೦–೨೪); ಆಶೆಗೆ ಅಂತ್ಯವಿಲ್ಲ, ಪಾಶಕ್ಕೆ ಕಡೆಯಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ); ಆಶೆ ಅತಿ, ಆಯುಷ್ಯ ಮಿತಿ (ಗಾದೆ). ೨. ಭರವಸೆ; ನಂಬಿಕೆ: ಅವನು ಬದುಕುತ್ತಾನೆಂದು ನಾವು ಆಶೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ (ರೂಢಿ). ೩. ದಿಕ್ಕು: ಆ ರುಚಿರ ವನಧಿಪರಿವೃತಧರಾ ಮಧ್ಯದೊಳು ಮೇರುವಿಂ ದಕ್ಷಿಣಾಶೆಯೊಳು . . . ಒಪ್ಪುವುದು ಚಾರುತರ ಲಾಳದೇಶಂ (ಹಚಕಾ. ೧–೩೫). [ಸಂ. ಆಶಾ]

ಆಶೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಆಶೆಪಡು; ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದು. [ಆಶೆ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಆಶೆಪಡು 'ಆಶೆವಡು' ನೋ.

ಆಶೆಬುರುಕ (ನಾ). ಅತ್ಯಾಸೆಯುಳ್ಳವನು; ದುರಾಸೆಗಾರ: ಆಶೆಬುರುಕನಂತೆ ನನ್ನನ್ನೇನು ಕೇಳುತ್ತೀ (ರಂಗರೋ. ೨೯). [ಆಶೆ + –ಬುರುಕ]

ಆಶೆಮಾತು (ನಾ). ಭರವಸೆಯ ಮಾತು: ಆಶೆಮಾತನು ಕೊಟ್ಟು ಭಾಷೆ ತಪ್ಪುವ ಹೊಲೆಯ (ನೀತಿಚಿಂ. IV, ೧೬). [ಆಶೆ + ಮಾತು$_1$]

ಆಶೆವಂತ (ನಾ). ೧. ಆಸೆಯನ್ನು ಉಳ್ಳವನು. ೨. ಆಸೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿಕೊಂಡವನು.

ಆಶೆವಂತಳು = ಆಸೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವಳು: ಆಶೆವಂತಳಾಗು ಅಷ್ಟಬಲ್ಲಿದಳಾಗು (ಲೋಕಗೀ. ೧೨೯–೫೪). [ಸಂ. ಆಶಾವತ್]

ಆಶೆವಡು, ಆಶೆಪಡು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಇಚ್ಛಿಸು: ಭವ್ಯಜನಂಗಳಾಶೆವಡುತಿರ್ಪಾರ್ಹಂತ್ಯಮುಂ ಸಾರ್ಗು೦ (ಆದಿಪು. ೪–೯೯). **ಆಶೆಪಡು**: ರಾವಣನು ಈ ಸೀತೆಗೆ ಆಶೆಪಟ್ಟು ಅವಳನ್ನು ಕದ್ದುಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಯತ್ನಮಾಡಿದನು (ನೀತಿಚಿಂ. V, ೨೩). [ಆಶೆ + ಪಡು$_1$]

ಆಶೋತ್ತರ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಸೆ, —ಹಾರೈಕೆ: ಅದು ಕನ್ನಡಿಗರ ಆಶೋತ್ತರಗಳ ಸಂಕೇತ (ರಾಜ್ಯೋದ. ೨೧೫). [ಸಂ.]

ಆಶೌಚ (ನಾ). ೧. ಸೂತಕ; ಮೈಲಿಗೆ. ೨. ಅಶುದ್ಧಿ; ಹೊಲಸು. [ಸಂ.]

ಆಶ್ಚರಿಯ (ನಾ). = ಆಶ್ಚರ್ಯ ೧: ಅರಸ ಕೇಳಾಶ್ಚರಿಯವನು ನಿಮ್ಮರಸ ನಾಹವ ಸಫಲ ಸುರಕುಲವರಳಮಳಿಗಜಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೭–೩೯). [< ಸಂ. ಆಶ್ಚರ್ಯ]

ಆಶ್ಚರ್ಯ (ನಾ). ೧. ವಿಚಿತ್ರ; ಚೋದ್ಯ; ಸೋಜಿಗ: ಹಾರಾದ್ಯಾಭರಣಂಗಳಿನಾರೂಪಾಶ್ಚರ್ಯಮಾಗೆ (ಆದಿಪು. ೪–೪೨). ೨. ಅದ್ಭುತ; ವಿಸ್ಮಯ. ೩. ಬೆಕ್ಕಸ; ಬೆರಗು: "ಬೆಕ್ಕಸಮೆನಲಾಶ್ಚರ್ಯಾರ್ಥಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೯). [ಸಂ.]

ಆಶ್ಚರ್ಯಂಬಡು, ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯಗೊಳ್ಳು; ಬೆರಗಾಗು: ಬಿನ್ನಪಕ್ಕಾಶ್ಚರ್ಯಂಬಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. XX, ೪೯–೪೮; 1076); ವರುಣಮಹಾರಾಜಂ ಕೇಳ್ದಾಶ್ಚರ್ಯಂಬಟ್ಟದೇನೆನೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೨೦೭). **ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡು**: ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವರು ಆಶ್ಚರ್ಯಪಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). [ಆಶ್ಚರ್ಯ + ಪಡು$_1$]

ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡು 'ಆಶ್ಚರ್ಯಂಬಡು' ನೋ.

ಆಶ್ಚರ್ಯಭೂತ (ಗು). ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವಂಥ; ವಿಸ್ಮಯಕರವಾದ: ಭರತೇಶ್ವರಂ . . . ಒಂದು ದಿವಸಂ . . . ಆಶ್ಚರ್ಯಭೂತಂಗಳುಂ ದುರಾರಿಷ್ಟಫಲಸೂಚಕಂಗಳುಮಪ್ಪ ಸ್ವಪ್ನಂಗಳಂ ಕಂಡು (ಆದಿಪು. ೧೫–೨೧ ವ). [ಸಂ.]

ಆಶ್ಚ್ಯೋತನ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಕಣ್ಣಿಗೆ ಔಷಧಿಯ ಬಿಂದುಗಳನ್ನು ಬಿಡುವುದು: ನೇತ್ರರೋಗಂಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಆಶ್ಚ್ಯೋತನವ ಮಾಡಿಸುವದು ಆಶ್ಚ್ಯೋತನವೆಂಬುದು ಔಷಧಿಗಳ ಹಾಕಿ ಕಾಸಿದ ಕಷಾಯವ ಧಾರೆಯಾಗಿ ಕಣ್ಣ ಒಳಕ್ಕೆ ಹೊತ್ತುಹೊತ್ತಿಗೆ ಬಿಡುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೭೫). [ಸಂ.]

ಆಶ್ಮ (ಗು). ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಆಶ್ಮನ (ಗು). = ಆಶ್ಮ. [ಸಂ.]

ಆಶ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಋಷಿಗಳ ವಾಸಸ್ಥಾನ; ತಪಸ್ವಿಗಳ ನಿವಾಸಸ್ಥಳ: "ಮುನಿಗಳಿರ್ಪ ಠಾವು ಆಶ್ರಮವೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೫೦–೧೪೩). ೨. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯ, ವಾನಪ್ರಸ್ಥ ಮತ್ತು ಸಂನ್ಯಾಸ ಎಂಬ ಜೀವನದ ನಾಲ್ಕು ಘಟ್ಟಗಳು: ಇದ್ದುದ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ ಇದ್ದುದ ತೋಜಲಿಲ್ಲ ಹೊದ್ದಿದ ಆಶ್ರಮ [ಪಾಠಾಂ. ಆಶ್ರಿಮ, ಆಶ್ರಯ, ಆಶ್ರಿಯ] ವದ ನಾನೇನೆಂಬೆನು (ಅವಚಂ. ೧೩೦–೫೯೬); ಸಾಮಗಾಚಾರ್ಯರಾದ ಜೈಮಿನಿ ಶಬರಸ್ವಾಮಿ ಗೌತಮ ಮೊದಲಾದವರು ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವೇ ಆಶ್ರಮ, ನಾಲ್ಕು ಆಶ್ರಮಗಳಿಲ್ಲವೆಂಬ ಐಕಾಶ್ರಮ್ಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೫೪). ೩. ಪಾಠಶಾಲೆ; ವಿದ್ಯಾಶಾಲೆ. ೪. ವಸತಿ; ವಾಸಗೃಹ. 'ಅನಾಥಾಶ್ರಮ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಶ್ರಮಧರ್ಮ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ, ಗೃಹಸ್ಥ, ವಾನಪ್ರಸ್ಥ ಮತ್ತು ಸಂನ್ಯಾಸಿ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಆಶ್ರಮದವರು ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ಧರ್ಮ: ಆಶ್ರಮಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಆಯಾ ಆಶ್ರಮದವರು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಪರಿಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ನಿಯಮವೆಂದರ್ಥವು (ಆರ್ಯಧ. ೧೧). [ಆಶ್ರಮ + ಧರ್ಮ]

ಆಶ್ರಯ (ನಾ). ೧. ಆಸರೆ; ಅವಲಂಬನ; ಆಧಾರ: ನಿಯತಂ ವಿಸ್ಮಯಭಾವಾಶ್ರಯಮದ್ಭುತರಸಮೆನಿಪ್ಪವೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೨೧). ೨. ಮೂಲಸ್ಥಾನ; ನಿವಾಸಸ್ಥಾನ; ನೆಲೆ; ಮನೆ: "ಉಪಘ್ನಃ, ಆಶ್ರಯಃ – ಈ ೨ ಇರ್ಪ ಠಾವು" (ಹಲಾಯು. ೫೦–೧೪ "ಗೊತ್ತು ನೆಲೆ . . . ಆಡುಂಬೊಲನೆನಲ್ಕೆಯಾಶ್ರಯನಾಮ" (ಶಬ್ದ ೫೯). ೩. ರಕ್ಷಣೆ; ಸಹಾಯ. [ಸಂ.]

ಆಶ್ರಯಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಆಸರೆಯನ್ನು ಕೊಡು; ಅವಲಂಬನವಾ ಒತ್ತಾಸೆಯಾಗು: ಶ್ರೀಯುತರು ಅನೇಕ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ಆಶ್ರಯ + ಕೊಡು]

ಆಶ್ರಯಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಆಸರೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಆಶ್ರಯಿಸು (ದಕ. [ಆಶ್ರಯ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಆಶ್ರಯಣ (ನಾ). ೧. ಆಸರೆ; ಆಶ್ರಯ: ತ್ರಿಜಗದಭಿಷ್ಟುತಂ ತ್ರಿ ದಾಶ್ರಯಣಂ ಕಥೆ ಶಾಂತಿನಾಥನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೫೫). ೨. ಆಶ್ರ ಹೊಂದುವುದು; ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು; ಅವಲಂಬಿಸುವುದು. [ಸ

ಆಶ್ರಯದಾತ (ನಾ). ಆಸರೆಯನ್ನು ಕೊಡುವವನು; ಅವಲಂ ವಾಗುವವನು; ಪೋಷಿಸುವವನು. [ಸಂ. ಆಶ್ರಯದಾತೃ]

ಆಶ್ರಯದಾತೃ (ನಾ). = ಆಶ್ರಯದಾತ: ನಾನು ನಿನ್ನ ಆಶ್ರಯದ ವಿನ ಅಣ್ಣನ ಮಗಳಲ್ಲವೆ (ಅಂಬಿಕೆ. ೩೨). [ಸಂ.]

ಆಶ್ರಯವೆರೆ (ಕ್ರಿ). ಆಸರೆಯನ್ನು ಬೇಡು; ಸಹಾಯವನ್ನು ಕೋ ಉಜ್ಜೀವಿಸಲು ಬಯಸಿ ಹಾತೊರೆದು ಹೊರನಿಂತು ಗಾನ ಆಶ್ರಯ ದಿವ್ಯಸಂಮುದವೇ (ಮಲೆದೇ. ೧೭–೨). [ಆಶ್ರಯ + ಎರೆ$_1$ (< ಎ

ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಆಸರೆಯಾದ ಸ್ಥಳ; ನೆಲೆಯಾದ ಜಾ ನಳಿಗೆಯು ಕ್ರಿಮಿಕೀಟಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನವಾಗಬಹುದು (ಅಡುಸೌ. [ಆಶ್ರಯ + ಸ್ಥಾನ]

ಆಶ್ರಯಾಶ (ಗು). ೧. ಆಸರೆಕೊಟ್ಟ ವಸ್ತುವನ್ನು ತಿಂದುಕೊಳ್ಳು (ನಾ). ೨. ಅಗ್ನಿ. [ಸಂ.]

ಆಶ್ರಯಿ (ಗು). ಆಶ್ರಯಿಸತಕ್ಕ; ಆಸರೆ ಪಡೆದಿರುವ (ದಕ. ೩). [ಸಂ. ಆಶ್ರಯಿನ್]

ಆಶ್ರಯಿಸು, ಆಶ್ರಯ್ಸು, ಆಶ್ರೈಸು (ಕ್ರಿ). (ಆಸರೆಗಾಗಿ) ಹ ಹೋಗಿ ಸೇರು; ಅವಲಂಬಿಸು; ಸಹಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಬೇಡು; ಅ ಸರಿಸಿ ನಡೆ: ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನುಂ ಗಾಂಧಾರಿಯುಂ ಪುತ್ರವಿಯೋಗದುಃ ಮುನಿವನಮನಾಶ್ರಯಿಸಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೧೦ ವ); ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಣ ಧಾರೆಯನೆಜಿದು ದೇಹಸ್ಥಿತಿಯಂ ಮಾಜಿ ಸತ್ಪುರುಷರ್ ಅರಸನನಾಶ್ರ ಸಿರ್ಪರ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೩–೧೮); ತಾನ್ ನೀನ್ ಅನ್ ಎಂಬಥ ನಾಶ್ರಯಿಸಿ ಪುರುಷತ್ರಯಂಗಳಿರ್ಪುವು (ಶಮದ. ೨೨೪ ವೃತ್ತಿ); ಸವಿ ಯನಾಶ್ರಯಿಸಿತಲಸಿಕೆ (ಚಿಬಪು. ೪–೧೧). **ಆಶ್ರಯ್ಸು**: ತೊಜಿಯ ಪೋಗುತ್ತುಮಿರ್ದಂತಡಿಯುಗಿಡುವನಾಶ್ರಯ್ಸೆ ಕಾಯಲ್ಕದೆತ್ತಾನಜಿಯ ಪೋಗೆನ್ನದೆಂತುಂ ನಿಲಿಸುಗುಮೆನೆ (ಸಮುಪ. ೭–೩೯). **ಆಶ್ರೈಸ** ಅನಾಥೆಯೆಂ ಶರಣೆನುತ್ತಾಶ್ರೈಸಿದೆಂ ಸ್ಥಾಣುವಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೫ ಪದವನಾಶ್ರೈಸದೆ ಛಲವನಳಿಯದೆ (ಬಸಪು. ೪೪–೨೨). [ಆಶ್ರಯ + -ಇಸು$_3$]

ಆಶ್ರಯ್ಸು 'ಆಶ್ರಯಿಸು' ನೋ.

ಆಶ್ರವ (ನಾ). ೧. ವಿಧೇಯ; ಆಜ್ಞಾನುವರ್ತಿ; ವಿನಿ ೨. ವಾಗ್ದಾನ. ೩. ತಪ್ಪು; ಅಪರಾಧ. ೪. (ಪ್ರವಾಹದ ಹರಿಯುವುದು; ಓಡುವುದು. ೫. ಪ್ರವಾಹ; ನದಿ (೩). ೬. "ಅ ಕಾರ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೭. [ಜೈನ] ಸಪ್ತತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂ ಪುಣ್ಯಪಾಪ ರೂಪವಾದ ಕರ್ಮವು ಜೀವನೊಳಕ್ಕೆ ಹರಿ ವುದು: ಸಕಲಬದ್ಧಾಶ್ರವ ನಿರೋಧದಿನಯೋಗಿಕೇವಲಿ ಗುಣಸ್ಥಾ ಪೊರ್ದಿ (ಪಂಡಾಮಾ. ೧೬–೭೯ ವ). [ಸಂ.]

ಆಶ್ರಾವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳು : ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಾವಿಸಿದ ಮೇಲಂತೂ ಅವಳ ಜೀವವು ಹೌಹಾರಿತು (ಅಮಾನಂ. ೧೪). **೨.** ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳಿಸು. [ಆಶ್ರಾವಣ$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಆಶ್ರಿತ (ಗು). ೧. ಆಶ್ರಯಿಸಿದ; ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿರುವ; ಪೋಷಣೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ : ದ್ವಿಜವಂಶಾಂಬರ ತಿಗ್ಮರೋಚಿ . . . ಆಶ್ರಿತಜನಾಧಾರಂ ಮದಗ್ರಜಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೩೯) ; ಪೋಲ್ವನ್ನನದಾವನಾಶ್ರಿತಕೃತಶ್ರೀಲೋಕನಂ ನಾಕನಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೭೬–೪೮ ; 1165) ; ನಿತ್ಯಾಶ್ರಿತ ಮಹೇಶ್ವರ ಭಕ್ತವರ್ಗ (ಬಸಪು. ೩೦–೩೬) ; ವಕೀಲಜನರ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾದಿ, ಪ್ರತಿವಾದಿ, ಆಶ್ರಿತ, ನೌಕರ, ಭಿಕ್ಷುಕ ಜನರು ಬರುವದು ಹೋಗುವದು ನಡೆದದೆ (ಮಂಜುಕ. ೮). **೨.** ಆಧಾರವಾಗಿ ಹೊಂದಿದ; ಮೂಲವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳ : ಅತಿಪೀಡನದಿಂ ರೇಫಾಶ್ರಿತಮಾದ ಜಕಾರಮುಂ ಸಮಂತು ಡಕಾರಾಶ್ರಿತಮಾದ ಜಟಿಸುಂ (ಶಮದ. ೧೮). [ಸಂ.]

ಆಶ್ರುತ (ಗು). ೧. ಕೇಳಲ್ಪಟ್ಟ; ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳಿದ. **೨.** ಅಂಗೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ. **೩.** ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿದ; ಮಾತುಕೊಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಆಶ್ರೈಸು 'ಆಶ್ರಯಿಸು' ನೋ.

ಆಶ್ಲಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಆಲಿಂಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ : ಗೌರೀಲತಾಶ್ಲಿಷ್ಟ ಶಂಕರಕಲ್ಪದ್ರುಮನೀಗಭೀಷ್ಟಫಲಮಂ (ಗದಾಯು. ೧–೨). **೨.** ಒಡಗೂಡಿದ; ಕೂಡಿದ : ಖಳದುಶ್ಶಾಸನ ಕೃಷ್ಣಲೋಹಿತಜಲಾಶ್ಲಿಷ್ಟಂ ಕುರುಪ್ರೋದ್ಭವ ಪ್ರಳಯಜ್ವಾಲಿ... ಹಿಡಿಂಬಾಂತಕಂ (ಗದಾಯು. ೧–೫೫). [ಸಂ.]

ಆಶ್ಲೇಷ (ನಾ). ೧. ಆಲಿಂಗನ; ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಅಪ್ಪುಗೆ : "ಆಲಿಂಗನಂ, ಉಪಗೂಹನಂ, ಪರಿರಂಭಣಂ, ಪರಿಷ್ವಂಗಃ, ಆಶ್ಲೇಷಃ, ಅಂಕಪಾಳೀ, ಕ್ರೋಡೀಕರಣಂ – ಈ ೭ ಅಪ್ಪಿಕೊಳುಹ" (ಹಲಾಯು. ೯೩–೪೧೪) ; ದಿನಕರನುದಯಂಗೆಯ್ದುಂ ವಿನಿಹತತಿಮಿರಂ ವಿಶಿಷ್ಟಸಂಧ್ಯಾಶ್ಲೇಷಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೭೨). **೨.** ನಿಕಟವಾದ ಸಂಬಂಧ; ಒಡಗೂಡಿರುವುದು. **೩.** ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತನೆಯದು. **೪.** ಸಂಯೋಗ. **೩, ೪** : ನಕ್ಷತ್ರಮಾಲೆಯಂತೆ ಚಿತ್ರಾಶ್ಲೇಷ ಶ್ರವಣಾಭರಣಭೂಷಿತೆಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೯) **೫.** ಸೂರ್ಯನು ಆಶ್ಲೇಷೆ ನಕ್ಷತ್ರವ್ಯೂಹದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಬರುವ ಮಳೆ : ಅಶ್ಲೇಷದಲ್ಲಿ ಹಾರೈಸಿದಷ್ಟ ಬೆಳೆ (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಆಶ್ಲೇಷೆ (ನಾ). = ಆಶ್ಲೇಷ **೩** : ಅಜಹವು ಮೂಲವಾಶ್ಲೇಷೆ ಕೃತ್ತಿಗೆಯೊಳಾ ತಾರೆಯೆಂಟಹವು (ಮುಂಗರಾ. ೧೯–೩). [ಸಂ. ಆಶ್ಲೇಷಾ]

ಆಶ್ವ (ಗು). ೧. ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). **೨.** ಕುದುರೆಗಳ ಗುಂಪು. [ಸಂ.]

ಆಶ್ವಯುಜ (ನಾ). ಚಾಂದ್ರಮಾನದಲ್ಲಿ ಏಳನೆಯ ತಿಂಗಳು; ಶರದೃತುವಿನ ಮೊದಲನೆಯ ತಿಂಗಳು. [ಸಂ.]

ಆಶ್ವಾಸ (ನಾ). ೧. ಉಸಿರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಉಚ್ಛ್ವಾಸ. **೨.** ಸಮಾಧಾನ ಪಡಿಸುವುದು ; ಭರವಸೆಕೊಡುವುದು. **೩.** ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿನ ಅಧ್ಯಾಯ, ಸಂಧಿ ಮುಂತಾದ ಭಾಗ : ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನ ವಿಜಯದೊಳ್ ಪ್ರಥಮಾಶ್ವಾಸಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೪೯ ವ). [ಸಂ.]

ಆಶ್ವಾಸನ (ನಾ). ೧. ದುಃಖಿತರನ್ನು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುವುದು. 'ಆಶ್ವಾಸನಪರ' ಪರಾ. **೨.** ಭರವಸೆ : ಒಮ್ಮೆ ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರನ್ನೂ ನೋಡಲು ಬರುವೆನೆಂಬ ಆಶ್ವಾಸನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು (ಚಿತಸ. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ಆಶ್ವಾಸನಪರ (ಗು). ೧. ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ನಿರತವಾದ: ಆಕ್ರಾಂತಚಿಂತಾಭರಸ್ತಿಮಿತಗಾತ್ರೆಯುಂ ಆಶ್ವಾಸನಪರಾಂತಃಪುರ ವೃದ್ಧಾಂಗನಾ ನಿಷೇವ್ಯಮಾಣೆಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೫೦ ವ). **೨.** ಭರವಸೆ ಕೊಡುವ. [ಸಂ.]

ಆಶ್ವಾಸನೆ (ನಾ). ಭರವಸೆ : ನಿರರ್ಥಕವಾದ ಆಶ್ವಾಸನೆಗಳನ್ನು ಕೊಡಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಆಶ್ವಾಸನ]

ಆಶ್ವಾಸನೆಯೀ (ಕ್ರಿ). ಭರವಸೆಯನ್ನು ಕೊಡು : ಮಹಾರಾಣಿಗೆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವೆನೆಂದು ಆಶ್ವಾಸನೆಯಿತ್ತನು (ಯೋಧರು. ೭೫). [ಆಶ್ವಾಸನೆ + ಈ$_2$]

ಆಶ್ವಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸು; ಶಾಂತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು ; ಉತ್ತೇಜನಗೊಳಿಸು : ಅನಾಶ್ವಾಸಿಸಿದನಿತಜಿಗೊಳೆನಾ ಚಂದ್ರಮನೆ ನಿನ್ನನಾಶ್ವಾಸಿಸಿದಂ ತಾನೆಂದೊಡದೇನೆಂಬುದೊ ಮಾನಿನಿ ತದ್ವಿಧರವಚನಮನಿತಥಮೆ ವಲಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೬೪) ; ಪಿಡೆಯಂ ಕೊಡೆಯಂತಿರೆ ಪಿಡಿದಡಿಯೊಳ್ ನೆಜೆನಿಂದ ಮಜಿಯ ನಾನನದೆಲರಿಂ ಬಿಡದಾಶ್ವಾಸಿಸಿ ಮಜುಕಂಬಡೆದೋವುತ್ತಿರ್ದುದುರಗಿ ಪರ್ಬಿದ ಬಿಸಿಲೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫–೪೪). [ಆಶ್ವಾಸನ + –ಇಸು$_3$]

ಆಶ್ವಿನ (ನಾ). ೧. ಆಶ್ವಯುಜಮಾಸ : ಇದರ (ಆಕ್ರೋಡದ) ಹಣ್ಣಿನ ಸುಗ್ಗಿ ಆಶ್ವಿನ ಕಾರ್ತಿಕಗಳಲ್ಲಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೧೧೧). **೨.** ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಒಂದು ದಿನ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವಷ್ಟು ಮಾರ್ಗ ; ಕುದುರೆಯ ಒಂದು ದಿನದ ನಡಿಗೆ. [ಸಂ.]

ಆಶ್ವಿನೇಯ (ನಾ). ೧. ಅಶ್ವಿನಿದೇವತೆ; ದೇವವೈದ್ಯರ ಜೋಡಿ. **೨.** ಪಾಂಡವರಲ್ಲಿ ನಕುಲ ಅಥವಾ ಸಹದೇವ. [ಸಂ.]

ಆಶ್ವೀಜ 'ಆಶ್ವೈಜ' ನೋ.

ಆಶ್ವೀನ (ನಾ). = ಆಶ್ವಿನ **೨.** [ಸಂ.]

ಆಶ್ವೈಜ, ಆಶ್ವೀಜ (ನಾ). = ಆಶ್ವಯುಜ : ಆ ಜನತಾಧಿನಾಯಕನತಿಮುದದಿನಾಶ್ವೈಜಶುದ್ಧ ನವಮಿಯೊಳು ಪೂಜೆಮಾಡಿದನು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩–೪೭). **ಆಶ್ವೀಜ** : ಆಶ್ವೀಜದಲ್ಲಿ ಹೊನ್ನುಕರಗುವ ಬಿಸಿಲು ಮಣ್ಣು ಕರಗುವ ಮಳೆ (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಆಶ್ವಯುಜ]

ಆಷಕೆ (ನಾ). ಪ್ರಿಯ ; ನಲ್ಲ : ಗಂಡ ಹೆಂಡಿರ ಆಷಕ ಮಾಷಕರ ವಿರಹ ವ್ಯಥೆಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದಳು (ಅಂಬಿಕೆ. ೯೮). [←ಹಿಂ. ಮರಾ. ಆಶಕ್]

ಆಷಡಿ 'ಆಸಡಿ' ನೋ.

ಆಷಡಿಗೆಣಸು 'ಆಸಡಿಗೆಣಸು' ನೋ.

ಆಷಾಢ (ನಾ). ೧. ಚಾಂದ್ರಮಾನದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ತಿಂಗಳು : ಗರ್ಭಾವತರಣಂ ಆಷಾಢ ಬಹುಳ ಬಿದಿಗೆಯುತ್ತರಾಷಾಢ ನಕ್ಷತ್ರದ ಬೆಳಗಪ್ಪ ಜಾವದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೭–೩೨ ವ). **೨.** ವ್ರತಿಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳೂ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಮುತ್ತುಗದ ಕೋಲು ; ಪಲಾಶದಂಡ : "ಆಷಾಢವೆಂಬುದು ವ್ರತಿಗಳ ಕೋಲ್" (ಹಲಾಯು. ೬೮–೨೫೭) ; ಸಾಷಾಢ ಸಪ್ತರ್ಷಿಸಂಕುಲ ಸಂಪೂತಮರುಂಧತೀ ಪ್ರತಿನುತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೮೩). **೩.** ಮಲಯ ಪರ್ವತ. [ಸಂ.]

ಆಷಾಢಭೂತಿ (ನಾ). ವೇಷಧಾರಿ ; ಬೂಟಾಟಿಕೆಯವನು ; ಮೋಸಗಾರ ; ವಂಚಕ : ಧರ್ಮಾಂಧರ ಆಷಾಢಭೂತಿ ನೀತಿಗಳಿಗೆ ಕೊನೆ ಮೊದಲೇ ಇಲ್ಲ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೧೭). [ಸಂ.]

ಆಷಾಢಭೂತಿತನ (ನಾ). ವಂಚನೆ; ಮೋಸ; ಬೂಟಾಟಿಕೆ: 'ಆಟ'ಯ ಮಳೆಯ ಆಷಾಢಭೂತಿತನ ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತು (ಒಡ್ಡಉ. ೨). [ಆಷಾಢಭೂತಿ + –ತನ]

ಆಷಾಢಮಾಸ (ನಾ). ಚಾಂದ್ರಮಾನದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ತಿಂಗಳು : "ಆಸಡಮೆನಲಾಷಾಢಮಾಸಂ" (ಚತುನಿ. ೨೧).
[ಆಷಾಢ + ಮಾಸ$_1$]

ಆಷಾಢಿ (ನಾ). ೧. ಆಷಾಢಮಾಸದ ಹುಣ್ಣಿಮೆ. ೨. ಶತಾವರಿ ಗಿಡ; ಮಜ್ಜಿಗೆ ಗಡ್ಡೆ ; ಸೊರೆಮುದ್ದಿನ ಗಿಡ: "ಶತಮೂಲೀ . . . ಶತಾವರೀ . . . –ಈ ೧೦ ಆಷಾಢಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೯೯) ; ಆಷಾಢಿ – ಈ ಬೇರಂ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕದಡಿ ಕುಡಿಯೆ ಮೊಲೆಹಾಲು ಬರುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೨).
[ಸಂ. ಆಷಾಢೀ]

ಆಷಾಢಿಬೇರು (ನಾ). ಶತಾವರಿ ಗೆಣಸು (ಮೈಔಗ. ೧೦-೧೬೮).
[ಆಷಾಢಿ + ಬೇರು]

ಆಷೂರ್‌ಖಾನಾ (ನಾ). ಮೊಹರಂ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಮಹಮ್ಮದೀಯರು ಪಂಜ (ಹಸ್ತ)ವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲು ಮೀಸಲಾಗಿಟ್ಟಿರುವ ಚಾವಡಿ (ರೈಸ್‌ಗೆ. II, ೫೪೨). [?]

ಆಸಂಗ (ನಾ). ೧. ಆಸಕ್ತಿ ; ಹವ್ಯಾಸ: ಅಂಗಿಯಾ ಮುರವೈರಿಯಂಗೋಪಾಂಗಮುಖಿಳವಿದೆಂದು ಫಲದಾಸಂಗವಿಲ್ಲದೆ ಸಕಲವಸುತದ್ರೂಪವನೆ ಕಂಡ (ನಿಭಾಗ. ೫-೫-೬). ೨. ಸಂಬಂಧ ; ಸಹವಾಸ ; ಕೂಟ. ೩. ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವ. [ಸಂ.]

ಆಸಂಗಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗರು ಒಡವೆ ಅಥವಾ ವಸ್ತುಗಳ ತಗ್ಗನ್ನು ಎತ್ತುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಸಾಧನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್ ; ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೮೫).
[ಸಂ. ಆಸಂಗಿನ್]

ಆಸಂದ (ನಾ). ವಿಷ್ಣು. [ಸಂ.]

ಆಸಂದಧೀರ (ನಾ). ವಿಷ್ಣುವಿನಂತೆ ಧೀರನಾದವನು : ನುಡಿದಂತೆ ಮಾಪ್ಪರ್ಂ ಕೂರೆ ಕೂಪ್ಪರ್ಂ ಪ್ರತಿಪನ್ನಮೇರುವೇಕಾಂಗವೀರನಾ ಸಂಧು(ದ)ಧೀರಂ ವೀರಾವತಾರಂ (ಎಇ. XIX, ೧೮೧-೭ ; 1045).
[ಆಸಂದ + ಧೀರ]

ಆಸಂದಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು : ಅಸನ್ದಿವಿಷಯೇ ಕರಞ್ಜಗ್ರಾಮೇ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩, ೧-೫ ; 500) ; ಬಲಿವಂಶತಿಲಕ ಆಸನ್ದಿನಾಡಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೨೧೫-೬ ; 890) ; ಆಸಂದಿನಾಡಯ್ನೂಱುಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೯-೨೧ ; 990) ; ಒಂಟೆಯನಹಳ್ಳಿ ಆಸಂದಿನಾಡೆರಡುಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೧-೨೪೦ ; 1117). [?]

ಆಸಂದಿ$_2$ (ನಾ). (ಬೆತ್ತದಿಂದ ಮಾಡಿದ) ಆಸನ; ಪೀಠ: "ವೇತ್ರಾಸನಂ, ಆಸಂದೀ – ಈ ೨ ಬೆತ್ತದ ಜಕ್ಕಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೨-೧೫೬); "ಆಸಂದಿ ವೇತ್ರಾಸನಂ ಜಕ್ಕಳಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೧); ರನ್ನಗಂಬಳಿ, ಆಸಂದಿ, ಸುಖಾಸನಗಳು (ಚಿಟ್ಟಅ. ೧೩೮-೨). [ಸಂ. ಆಸಂದೀ]

ಆಸಕಳಂ (ಅ). ಸಪರಿವಾರವಾಗಿ ; ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಎಲ್ಲರೊಡನೆ : ಶಾಸನಮಿದಾವುದೆಲ್ಲಿಯು ಶಾಸನಮಾರಿತ್ತರೇಕೆ ಸಲಿಸುವೆ ನಾನೀಶಾಸನಮನೆಂಬ ಪಾತಕನಾಸಕಳಂ ರೌರವಕ್ಕೆ ಗಳಗಳನಿಳಿಗುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೭-೫೩ ; 1113). [ಸಂ. ಆಸಕಲಂ]

ಆಸಕುತ (ನಾ). ಆಸಕ್ತನಾದವನು : "ಆಸಕುತಂ = ಆಸಕ್ತಂ(ದ್ಭ) ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [< ಸಂ. ಆಸಕ್ತ]

ಆಸಕುತಿ (ನಾ). = ಆಸಕ್ತಿ ೧ : ಅಕಟ ದೈವದ್ರೋಹಿಗಳಲಾಸಕ[ಕು]ತಿಯನು ನೆಱೆಮಾಡಿ ಘನತರಸುಕೃತವನು ಹೋಗಾಡಿಕೊಂಡೆಸು (ನಿಭಾಗ. ೩-೧-೨೨) ; ಬಹಳಾಸಕ[ಕು]ತಿಯಲಿ ಕೇಳುವ ಮಹಾತ್ಮರು ಪ್ರಕಟಸುವೊಲಿದ ತಿದ್ದಿ ಮೆಱೆವುದು (ಕೋಗಯ. ೧-೧೫) ; ಬಂಧುನಿಕರಮಂ ತೊರೆದಟವಿಯೊಳು ಚರಿಪ ಮೂರ್ಖನಾಸಕ[ಕು]ತಿಯಿಂದೇಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೯-೧೫). [< ಸಂ. ಆಸಕ್ತಿ]

ಆಸಕ್ತ (ಗು). ೧. ಮಗ್ನವಾದ; ತತ್ಪರವಾದ; ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳ: ಸಂಧ್ಯಾವಂದನಾಸಕ್ತ ಧರಾಮರಪ್ರಕರಮುಂ (ಗಿರಿಕ. ೫-೯ ವ) ; ಲಿಂಗಮೂರ್ತಿಯೊಳರ್ಚನಾಸಕ್ತಂಗೆ ನಿದ್ರಾಹಾರ ಮೈಥುನ ಸಂಗಭಯವಿಕೃತಂಗಳೆಂದುಂ ಹೊದ್ದವೆನುತಿಹರು (ಬಸವು. ೪೩-೮೨). ೨. ಸ್ಥಿರವಾದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಆಸಕ್ತತೆ (ನಾ). ಆಸಕ್ತವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಆಸಕ್ತಿ. [ಸಂ. ಆಸಕ್ತತಾ]

ಆಸಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಶ್ರದ್ಧೆ ; ತತ್ಪರತೆ; ಒಂದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ನಟ್ಟಿರುವಿಕೆ : ಕಾದುವಾಸಕ್ತಿಯಿಂ ಚಕ್ರಿಗಭಿಮುಖನಾದ ಬಳಿಕಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲದೆ ಬೇಱೆ ಜಯಮುಂಟೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೧೩). ೨. ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವ. ೩. ಮೋಹ. [ಸಂ.]

ಆಸಗಗೆಯ್ (ನಾ). ಅಗಸನ ಗದ್ದೆ, —ಹೊಲ : ಹಿರಿಯ ಹಸುಡಿಯ ಮೂಡಣ ಸೀಮೆಯಿಂ ಮೂಡಲ್ ಆಸಗಗೆಯ್ಯಿಂ ಬಡಗಲ್ ಬೀರಗೌಡನ ಮಾನ್ಯದಿಂ (ಕಇ. I, ೩೩-೩೪ ; 1246). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಅಸಗಗೆಯ್' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ. [ಅಸಗ$_0$ (< ಅಸಗ) + ಕೆಯ್$_4$]

ಆಸಡ, ಆಸಾಡ (ನಾ). ಚಾಂದ್ರಮಾನದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ತಿಂಗಳು: "ಆಸಡಮೆನಲಾಷಾಢಮಾಸಂ" (ಚತುನಿ. ೨೧) ; "ಆಸಡಮದಾಷಾಢಂ" (ಕಶರ. ೧೧). **ಆಸಾಡ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಸಂ. ಆಷಾಢ]

ಆಸಡಿ, ಅಸಡಿ, ಅಸಾಡಿ, ಆಷಡಿ, ಆಸಾಡಿ (ನಾ). ೧. ಆಷಾಢಮಾಸ : "ಆಸಡಿಯಾಷಾಢಮಾಸಮೆನಿಪುದು" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೩) ; ಆಸಡಿ ಸುಗ್ಗಿಯೆಂಬೆರಡುಂ ಕಾಲದೊಳವೊಕ್ಕಲ್ಗುಣಲಿಲ್ಲದೊಡ[illegible]ಕಲ್ಲಿ ಸುಖಮನಾಸೆವಡುವುದೇಕಾರಣಮಾರಂಬಂಗೆಯ್ವುದು (ಜೀವಸಂ. ೮೩-೧೬ ವ); ಸುಗ್ಗಿಯೆನ್ನದೆ ಬೇಸಗೆಯೆನ್ನದಾಸಡಿಯೆನ್ನದೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೩-೩). ೨. ಶತಾವರಿಗಿಡ; ಸೊರೆಮುದ್ದು: "ಶತಮೂಲಿಯೆನಲಾಸಡಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೧) ; ಕೊಡಸಿಗದ ತಿಗುಡಿನೊಡನಾಸಡಿ ನೆಗ್ಗಿಲು ಯಷ್ಟಿಮಧುಕರ್ಪಟಕಂಗಳ್ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೪-೯) ; ಅಡವಿಯೊಳುದ್ದಂಬರ್ದಾಸಡಿಯಿಂ ಮುನ್ನಂ ಬಂದಾಸಡಿಯೊಳ್ ನಳನಳಿಸುವೆಳದಳಿರ್ಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೪-೩) ; [ತಾವರೆಯುಕ್ಕದಲ್ಲದೊಡ]ಮಾಸಡಿ ಮೇಣ್ ರವಿಮೂಲಮಕ್ಕದಾತಾವರೆ ಶರ್ಕರಾನ್ವಿತಮದಾಗಲಿ (ಖಮದ. ೨-೪೮). **ಅಸಡಿ**: ೧. "ಆಷಾಢ – ಅಸಡಿ, ಆಸಡಿ" (ಶಮದ. ೨೭೮ ಪ್ರಯೋ). ೨. "ಅಧರಕಂಡಿಕಾ – ಅಸಡಿ" (ಓಷಧಿ. ೯). **ಅಸಾಡಿ** : ೧. ಅಸಾಡಿಸೋಣೆಗೆ ರುದ್ರಪೂಜೆಗೆ ಅಜುವತ್ತು ಹಾನೆ ಅಕ್ಕಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೩೦-೩೪; 1406). **ಆಷಡಿ** : ೨. "ಸತ್ಯಸರಣಿ – ಅಷಡಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೬೪). **ಆಸಾಡಿ** : ೧. ಅಸಾಡಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಬಿಸಿಲು ಬಂದೀತು (ಮುರಮ. ೯); ಆಸಾಡಿ ಸೋಣೆ ತಿಂಗಳ ಕಾಲ (ಮುರಮ. ೪೦). [< ಸಂ. ಆಷಾಢೀ]

ಆಸಡಿಗೆಣಸು, ಆಷಡಿಗೆಣಸು (ನಾ). ಶತಾವರಿಯ ಬೇರು ; ಮಜ್ಜಿಗೆ ಗೆಡ್ಡೆ : ಆಸಡಿಗೆಣಸು, ತಾವರೆಗೆಣಸು, ವಿಷ್ಣುಕ್ರಾಂತಿಯ ಬೇರು ಇವುಗಳ ಸುಟ್ಟು ಕರಿಯ ನೀರಿಂದ ಕುಡಿಯಕೊಡಲು ಕೆಂಬಣಿಲ ವಿಷ ಪರಿಹರವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೨೧೯). **ಆಷಡಿಗೆಣಸು**: ಆಷಡಿಗೆಣಸು . . . ನೆಲದೆಂಗಿನ ಗೆಣಸು ಇವಂ ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ಚೂರ್ಣಿಸಿ ತುಪ್ಪ ಸಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಳ್ಳೆ ಪುಷ್ಟಿವರ್ಧನವಕ್ಕು (ವಿವೈವಿ. ೬೨). [ಆಸಡಿ + ಗೆಣಸು]

ಆಸತ್ತ 'ಆಸಱ್$_1$' ಪರಾ.

ಆಸತ್ತಿ (ನಾ). [ತರ್ಕಶಾ] ಪದಗಳ ನಡುವೆ ವ್ಯವಧಾನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: "ವಾಕ್ಯದ ಪದಗಳು ಒಂದಕ್ಕೂ ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ವಿಲಂಬವಾಗದಂತೆ ಉಚ್ಚರಿತವಾಗಿ ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳಬೇಕು ಇದಕ್ಕೆ ಸನ್ನಿಧಿ ಅಥವಾ ಆಸತ್ತಿ ಎಂದು ಹೆಸರು" (ಭಾರಮಿ. ೨೫೦) ; ಪದಗಳ ಅವ್ಯವಧಾನವು ಆಸತ್ತಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೫). [ಸಂ.]

ಆಸತ್ತು 'ಆಸಜ್$_1$' ಪರಾ.

ಆಸನ (ನಾ). **೧.** ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು. **೨.** ಪೀಠ; ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಇಡುವ ಮಣೆ, ಚಾಪೆ, ಕೃಷ್ಣಾಜಿನ, ಕುರ್ಚಿ ಮುಂತಾದ ಸಾಧನ: ವಾಸವಂ . . . ಆಸನದಿಂದೆರ್ದು ಮೂಱುಸೂೞ್ ಪೊಡೆವಟ್ಟಂ (ಆದಿಪು. ೭–೪೧); ಆಗ ರಾಜಸುತೆಯು ಸುಚ್ಛಾಸನದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೪–೪೭). **೩.** [ಯೋಗ] ಅಷ್ಟಾಂಗ ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಂಗ; ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದು ಕ್ರಮ: ಯಮ ನಿಯಮಾಸನ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರ ಧ್ಯಾನ ಧಾರಣ ಸಮಾಧ್ಯಷ್ಟಾಂಗ ಯೋಗನಿಷ್ಠೆ (ವಿವೇಕ. ೧೪೩); ಆಸನವೆಂದರೆ ಸುಖಕರವಾಗಿಯೂ ಸ್ಥಿರವಾಗಿಯೂ ಇರತಕ್ಕ ಸ್ಥಿತಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೬). **೪.** ಷೋಡಶೋಪಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಧರ್ಮಾದಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಮಕ್ಕಾಸನಾದ್ಯುಪಚಾರಣಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೭–೧೨). **೫.** ರಾಜನ ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಅರಿವಿಜಿಗೀಷುಗಳೊರ್ವರೊರ್ವರ ಮೇಲೆತ್ತಿಯೆತ್ತಲಾಱದೆ ನಿಲ್ಲುವುದು ಆಸನಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ" (ಪಂಚತಂ. ೨೧೯–೧೭). **೬.** ಆನೆಯ ಹೆಗಲು: "ಸ್ಕಂಧಃ, ಆಸನಃ – ಈ ೨ ಆನೆಯ ಪೆಗಲ್" (ಹಲಾಯು. ೩೬–೬೪). **೭.** ಮಲದ್ವಾರ ಪ್ರದೇಶ; ಗುದ: "ವೂರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲೂಕಿ] ಯೆನಲಾಸನದ ಪುಣ್ಣಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪–೩). 'ಆಸನಕುರು', 'ಆಸನಾಂಕುರ' ಪರಾ. **೮.** ಹೊನ್ನೇಮರ: ಆಸನ (ಕಾಂಚಿ) ಇದರ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಮೇಲಾದ ತೊಲೆಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗೆ. ೩೬). [ಸಂ.]

ಆಸನಂದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಉಪೇಕ್ಷಾಭಾವವನ್ನು ಅಥವಾ ತಾಟಸ್ಥ್ಯ ಭಾವವನ್ನು ತೋರಿಸು: ಏಱನೆ ಸೂಱೆಗೊಂಡು ನುಡಿವೀನುಡಿಯಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಮಾಸನಂದೋಱುವ ಬಲ್ಪುದೋಱುವೆರ್ದೆದೋಱುವ ಕಯ್ಪೆಸರಂಗಳಿಮ್ಮನುಂತೆಱವು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೨೦).
[ಆಸನ + ತೋಱು (< ತೋಱ್)]

ಆಸನಕಂಪ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರನ ಜನನವೇ ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ದೇವೇಂದ್ರನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಪೀಠದ ಅಲುಗಾಟ, —ಕಂಪನ: ವಾಸವನಾಸನಕಂಪದಿನಾಸಮಯದೊಳವಧಿಯಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ಬೋಧಾವಾಸಪ್ರಿಯನುದಯಮನಱಿದಾಸನದಿಂದೆರ್ದು ಮೂಱುಸೂೞ್ ಪೊಡೆವಟ್ಟಂ (ಆದಿಪು. ೭–೪೧); ತನಗಾಸನಕಂಪಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಪುಟ್ಟೆ ರಣಪ್ರಪಂಚದೊಳ್ ರಘುವೀರಂ ನೆನೆದಪನೆಂದು ಮಹಾಲೋಚನನೊರ್ಮೆದಲಱಿದನವಧಿಲೋಚನದಿಂದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೧೫೬). [ಆಸನ + ಕಂಪ]

ಆಸನಕುರು (ನಾ). ಗುದ ಅಥವಾ ಮಲದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಎದ್ದ ಕುರು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೧). [ಆಸನ + ಕುರು$_1$]

ಆಸನಕ್ರಮ (ನಾ). ಯೋಗಾಸನದ ರಚನೆ: ಸಮರತ ಸೌಖ್ಯದೊಳ್ ಸತಿ ದಿಗಂಬರವೇಷಮನಾಂತು ಮುಕ್ತಕೇಶಮದೆಸೆಯಲ್ಕೆ ಕಣ್ ದರ ನಿಮೀಲಿತಮಾಗೆ ದಲಾಸನಕ್ರಮಂ ಸಮನಿಸೆ ಹೂಂಕೃತಪ್ರಣವಮೊಪ್ಪೆ ಶರೀರಮನೊಕ್ಕು ತನ್ಮನೋರಮಣನ ಹೃನ್ನಿಧಾನಮನುಪಾರ್ಜಿಪ ಯೋಗಿನಿಯಂತಿರೊಪ್ಪಿದಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೬೫). [ಆಸನ + ಕ್ರಮ]

ಆಸನಗುರಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ವೃಕ್ಷ: ಕರಜೊ (ಆಸನಗುರಗಿ)(ಅಂಜುನ) ಸುಂದರ, ಸರಳ, ಎತ್ತರ, ಕಟ್ಟಿಗೆ ಕೆಂಗಪ್ಪು (ಕಭಾಗೆ. ೩೭). [?]

ಆಸನತ್ಯಜತೆ (ನಾ). ಆಸನತ್ಯಾಗ; ಕುಳಿತಿದ್ದ ಪೀಠವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಏಳುವುದು: ಭಕ್ತನ ಮಠವೆಂದು ಜಂಗಮವು ನಡೆದು ಬಂದಲ್ಲಿ ಆ ಭಕ್ತನು ಕಾಣುತ್ತ ಆಸನತ್ಯಜತೆಯಮಾಡುತ್ತ ಕೊಂಕುತ್ತ ಕೈಮುಗಿದು ನಿಂದಿರ್ದು ಬಾಗಿ ಬಳುಕುತ್ತ (ಬಸವ. ೮೬೪). [ಸಂ. ಆಸನತ್ಯಜತಾ]

ಆಸನದ್ವಾರ (ನಾ). ಗುದದ್ವಾರ; ಮಲದ್ವಾರ: ಕೆಲವು ಪೇಳೆ ಮಗುವಿನ ಆಸನದ್ವಾರ (Anus)ದ ಒಳಗಡೆ ಸಾಬೂನಿನ ಕಡ್ಡಿಯನ್ನಿಟ್ಟು ಭೇದಿ ಮಾಡಿಸುವುದುಂಟು (ಗೃಹವಿ. ೧೪೬). [ಆಸನ + ದ್ವಾರ]

ಆಸನನೂತಿಹುಣ್ಣು (ನಾ). ಆಸನದ ಒತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬೊಕ್ಕೆ ಎದ್ದು ನವೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ ಆಗುವ ಹುಣ್ಣು: ಆಸನನೂತಿಹುಣ್ಣಿಗೆ . . . ತುರುವೆ ಯೆಲೆಯನ್ನು ಎಂಟು ಹತ್ತು ಜೋಡಿಸಿ ದಿನಕ್ಕೆ ಎರಡುಹೊತ್ತು ಹದಿನೈದು ದಿನ ಕಟ್ಟುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೯೯). [ಆಸನ + ನೂತಿ + ಹುಣ್ಣು (< ಪುಣ್)]

ಆಸನಬಂಧನ (ನಾ). **೧.** ಯೋಗಾಸನ. **೨.** ಯೋಗಾಸನ ಹಾಕಿದವನು: ಆಸನಬಂಧನರು ಸುಮ್ಮನಿರರು ಭಸ್ಮವ ಪೂಸಿ ಸ್ವರವ ಹಿಡಿವುತ್ತಿಪ್ಪರು (ಅಪಚಂ. ೫೨–೨೨೪). [ಆಸನ + ಬಂಧನ]

ಆಸನಬಾವು (ನಾ). = ಆಸನಕುರು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೧). [ಆಸನ + ಬಾವು]

ಆಸನಯೋಗ (ನಾ). [ಯೋಗಶಾ] ಅಷ್ಟಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಅಥವಾ ಧ್ಯಾನಕ್ಕಾಗಿ ಉಚಿತವಾದ ಆಸನವನ್ನು ಹಾಕಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಈ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಗಳು ದೃಶ್ಯಯೆಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದು ಸುಸ್ಥಿರನಾಗಿಯಿರುವುದೆ ಆಸನಯೋಗ (ತತ್ತ್ವಚಿಂ. ೨೭–೮). [ಆಸನ + ಯೋಗ]

ಆಸನರೋಗ (ನಾ). ಗೂದೆ ಹಾಯುವ ರೋಗ; ಗೂದೆ ರೋಗ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೦೧). [ಆಸನ + ರೋಗ]

ಆಸನವಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಹಲಗೆ, —ಮಣೆ: (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೫೧೧ ಕೋಶ). [ಆಸನ + ಪಟ್ಟಿಗೆ]

ಆಸನವ್ರಣ (ನಾ). ಮಲದ್ವಾರದ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಗಾಯ, —ಹುಣ್ಣು; ಭಗಂದರ: ಭಗಂದರವೆಂಬ ಪೆಸರುಳ್ಳಾಸನವ್ರಣವನ್ನು (ಬಾಹಟೀ. ೨–೫–೧೧೪). [ಆಸನ + ವ್ರಣ]

ಆಸನಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಯಾವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಸೇರದೆ ಉದಾಸೀನದಿಂದ ಇರುವಿಕೆ (?): ದೇವರ ಗುಂಡು ಗುಜಿಗುಜಿಗೊಂಡು ಪೊಗೞೆ ನ್ಯಾಯಪುರುಷಸಂತಾನಮಾಸನಸ್ಥಾನಂ ಬಿಲ್ಮುಟ್ಟೆ ಲಕ್ಷಣೋಪೇತಂ ಬಗೆಬಾಗವಸಮೆಂಬಿವನಱಿದು ಧನುರ್ವಿದ್ಯೆಯೇ ರೂಪುಗೊಂಡಂತಿರ್ದರುಂ ಕಾದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೪೫ ವ). 'ಆಸನ ೫' ಪರಾ. [ಆಸನ + ಸ್ಥಾನ]

ಆಸನಾಂಕುರ (ನಾ). ಮೊಳೆರೋಗ; ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ: "ಆಸನಾಂಕುರಮೆನಲು ಮೂಲವ್ಯಾಧಿಯೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪–೩).
[ಆಸನ + ಅಂಕುರ]

ಆಸನೋಚಿತ (ನಾ). **೧.** ಉಚಿತವಾದ ಅಥವಾ ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸುವುದು. **೨.** ಆಸನದ ಔಚಿತ್ಯ: ಅರಸನಾತನ ಮನುಷ್ಯಾತೀತಮಪ್ಪ ಪ್ರಕೃತಿಯಂ ಕಂಡಾಸನೋಚಿತದಿಂ ದೇಱಲಿಕ್ಕಿದ ಭದ್ರಾಸನದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೨೬ ವ).
[ಆಸನ + ಉಚಿತ]

ಆಸನ್ನ (ಗು). **೧.** ಹತ್ತಿರವಾದ; ಸಮೀಪವಾದ: ಆಸನ್ನಂ ಮೞೆಗಾಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೧೩೨). (ನಾ). **೨.** ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ: "ಸಮೀಪಂ, ಸನೀಡಂ . . . ಆಸನ್ನಂ, ಸವಿಧಂ, ಪಾರ್ಶ್ವಂ . . . ಅಪದಾಂತರಂ –ಈ ೧೮ ಸಮೀಪಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೫–೮). [ಸಂ.]

ಆಸನ್ನಕಾಲ (ನಾ). ಸಾವು ಸಮೀಪಿಸಿದವನು: ಅಧರೀಕೃತದಿಕ್ಪಾಲಕನುಮಾಸನ್ನಕಾಲನುಮಪ್ಪ ಶಿಶುಪಾಲಂ ಕಡುಮುಳಿದು (ಪಂಚತಂ. ೨೩೬–೧೪). [ಆಸನ್ನ + ಕಾಲ]

ಆಸನ್ನಗತ (ನಾ). ಹತ್ತಿರ ಬಂದವನು; ಸಮೀಪಗತನಾದವನು: ತ್ರಿವಿಷ್ಟಪಗುರುವಂ ಕಂಡತ್ಯಂತ ದೂರಾವನತಮಣಿಕಿರೀಟನಾಸನ್ನಗತನಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೭೭ ವ). [ಸಂ.]

ಆಸನ್ನಗಮನ (ನಾ). ಹತ್ತಿರಹೋಗುವುದು : "ಪೋಪು – ಆಸನ್ನ ಗಮನೇ" (ಶಮುಧಾ). [ಆಸನ್ನ + ಗಮನ]

ಆಸನ್ನತೆ (ನಾ). ಸಮೀಪವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಸಾಮೀಪ್ಯ : ಮುನ್ನಿನ ಭವಮುಂ ಬಂಧುಗಳಂ ನೆಱೆ ತಿಳಿವಱಿತಮಾಯ್ತು ಭವದೀಯ ಪದಾಸನ್ನತೆ ಯಿಂದೆ (ಕಾದಂಉ. ೯೯೪). [ಸಂ. ಆಸನ್ನತಾ]

ಆಸನ್ನಪೀಡನ (ನಾ). ಹತ್ತಿರಬಂದು ಹಿಂಸೆಮಾಡುವುದು ; ಅಂಡಲೆ ಯುವುದು : "ಅಂಡಲೆ—ಆಸನ್ನಪೀಡನೇ (ತೊ ಂ ದ ರೆ ಪ ಡಿ ಸು)" (ಶಮುಧಾ). [ಆಸನ್ನ + ಪೀಡನ]

ಆಸನ್ನಪ್ರದೇಶ (ನಾ). ಹತ್ತಿರದ ಜಾಗ ; ಸಮೀಪದ ಪ್ರದೇಶ : ಯತಿಪತಿಗಳಂ ಕಂಡು ವಿನಯದಿಂ ಬಂದಿಸಿ ತದಾಸನ್ನಪ್ರದೇಶದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಸುಕುಮಾ. ೭–೪೨ ವ). [ಆಸನ್ನ + ಪ್ರದೇಶ]

ಆಸನ್ನಭವ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನತತ್ತ್ವೋಪದೇಶವನ್ನು ಕೇಳಿ ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಮನಃಪರಿಪಾಕವನ್ನು ಹೊಂದುವವನು : ಆಸನ್ನ ಭವ್ಯರರ್ಹಚ್ಛಾಸನದೊಳ್ ಭಕ್ತರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೩೯) ; ಸೂರ್ಯ ಮಿ ತ್ರ ನ ಂ ಕ ಂ ಡು ತದಾಕಾರೋಪಲಕ್ಷಿತದಿಂದತ್ಯಾಸನ್ನಭವ್ಯನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯ್ಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೮ ವ). [ಆಸನ್ನ + ಭವ್ಯ]

ಆಸನ್ನಭವ್ಯೆ (ನಾ). ಆಸನ್ನಭವ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದವಳು : ಆಸನ್ನ ಭವ್ಯೆಯುಂ ಜಿನಶಾಸನದೀಪಿಕೆಯುಮೆನಿಸಿ (ಅಜಿಪು. ೧–೫೮). [ಸಂ. ಆಸನ್ನಭವ್ಯಾ]

ಆಸನ್ನಮೃತ್ಯು (ನಾ). ಸ ಮೀ ಪ ವಾ ಗಿ ರು ವ ಸಾವು ; ಸಾವಿನ ಸಾಮೀಪ್ಯ : ವಿದ್ಯಾವಚನದಿನಾತನಾಸನ್ನಮೃತ್ಯುವನಱಿದು (ಆದಿಪು. ೨–೧೪ ವ). [ಆಸನ್ನ + ಮೃತ್ಯು]

ಆಸನ್ನವರ್ತಿ (ಗು). ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ ; ಸಮೀಪವರ್ತಿಯಾದ : ತನ್ನ ತ ಂ ದ ಪಾಗುಡಮನಾಸನ್ನವರ್ತಿಯುಮಭಿರಾಮಮೂರ್ತಿಯು ಮಪ್ಪಮಾತ್ಯೋತ್ತಮನ ಕೈಯೊಳ್ ಕುಡುವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೨೨ ವ). [ಸಂ. ಆಸನ್ನವರ್ತಿನ್]

ಆಸನ್ನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತಿರವಾಗು ; ಸಮೀಪಿಸು : ಈಕೆಯಂನಿನ್ನು ವರಿಸುವೆ ನೆಂಬ ಭರವಾ[ಪಾಠಾಂ. ತರಿಸುವೆನೆಂಬ ಭರವಸ]ಸನ್ನಿಸಲು ಕೌಶಿಕ ಮಹೀ ಪತಿ ಹೊಕ್ಕನರಮನೆಯ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೦–೫). [ಆಸನ್ನ + –ಇಸು₃]

ಆಸಪತ್ರಿ 'ಆಸ್ಪತ್ರೆ' ನೋ.

ಆಸಪಾಕ 'ಆಸ್ಪಾಕ' ನೋ.

ಆಸಪಾಸ 'ಆಸಪಾಸು' ನೋ.

ಆಸಪಾಸು, ಆಸಪಾಸ, ಆಸುಪಾಸು (ನಾ). (ಉಕ; ಕರಾ). ಸುತ್ತು ಮುತ್ತು ; ಅಕ್ಕಪಕ್ಕ ; ನೆರೆಹೊರೆ : ಕಾಡುಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮರೆಮಾಡಿ ಕೊಂಡು ಆಸಪಾಸು ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವರನ್ನು ತಮ್ಮವರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಕೊಂಡು (ನಡೆವಾ. II, ೮೫). **ಆಸಪಾಸ :** ಅಷ್ಟರಾಗ ಆಸಪಾಸ ಹೊಲ ದಾಗಿನ ಮಂದಿ ಕೂಡಿ ಬಿಡಿಸಿದರಂತ (ಧನಂಜ. ೩೩) ; ಉರಿಯು ಪ್ರಬಲ ವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಝಳವು ಆಸಪಾಸ ಯಾರನ್ನೂ ಹಾಯಗೊಡಲಿಲ್ಲ (ಕುಂಬಳ. ೨೧). **ಆಸುಪಾಸು :** ಈ ಬೆಳ್ತಂಗಡಿ ಆಸುಪಾಸುಗಳಲ್ಲೇ ಎಷ್ಟೆಲ್ಲ ಶಾಲೆಗಳಿಲ್ಲ (ಚಿಗುಕ. ೫೭). [← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಆಸ್‌ಪಾಸ್]

ಆಸಪು 'ಆಸಫ್' ನೋ.

ಆಸಫ್, ಆಸಪು (ನಾ). (ರೆವಿನ್ಯೂ ಅಥವಾ ಸೈನ್ಯದ) ಸರಕಾರೀ ಉನ್ನತಾಧಿಕಾರಿ : ಅಮಲ್ದಾರರು ಆಸಫರ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೨೬) ; ಕ್ರೂರದಂಡನೆಯ ಭಯದಿಂದಲೂ ಅವರು ನೇಮಿಸಿದ ಆಸಫರ ಫೌಜು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಜಾಗರೂಕವಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ (ಮಹಾವಂ. II, ೩೫). **ಆಸಪು** (ರೀವ್ಸ್). [← ಅರ. ಆಸಫ್]

ಆಸಫಗಿರಿ (ನಾ). ಸ್ಥಳೀಯ ಉನ್ನತಾಧಿಕಾರಿಯ ಅಧಿಕಾರ (ರೀವ್ಸ್). [ಆಸಫ + –ಗಿರಿ₂]

ಆಸಬದಾರ (ನಾ). ರಾಜದಂಡವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವವನು : ಅನೇಕ ಚೋಪದಾರರೂ ಆಸಬದಾರರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಉಡುಪು ತೊಡುಗೆಗಳಿಂದ ಸಜ್ಜಿತರಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದಾರೆ (ದೇವೀಚೌ. ೧೧೩). [← ಅರ. ಆಸಾಬರ್‌ದಾರ್]

ಆಸಮಾನಿ (ನಾ). ಆಕಾಶದ ಬಣ್ಣ ; ನೀಲಿಯಬಣ್ಣ (ದಕ. ೬). [← ಹಿಂ. ಆಸಮಾನೀ]

ಆಸರ₁ (ನಾ). ಒಂದು ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ ; ಜಾಯಿಪತ್ರೆ : ಸಿರಿಕಂಡಂ ಕುಂಕುಮಮಗುರು ರೇ ಣು ಕ ಂ ಜಾದಿಕಾಯ್ ತವಕ್ಷೀರಂ ಕತ್ತುರಿ ಸಿ ತ ಮಾ ಸ ರ ಮೆ ಂ ಬಿ ವು ಸರಿಸಂ ನಾಲ್ವಡಿ ಶಶಾಂಕತಕ್ಕೋಲಂಗಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೭–೯). [?]

ಆಸರ₂ 'ಆಸರೆ' ನೋ.

ಆಸರಗೇಡಿ (ನಾ). ಆಸರೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ನಿ ರಾ ಶ್ರಿ ತ : ಮುಂಚೆ ಗಿಂತಲೂ ಎಲ್ಲ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಒ ಳಿ ತೆ ನಿ ಸು ವ ಜಾಗೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದರೂ ಆಸರಗೇಡಿ (ಪುರುಷ. ೮೦). [ಆಸರ₂ (< ಆಸರೆ) + ಕೇಡಿ]

ಆಸರಿಕೆ 'ಆಸಱಿಕೆ' ನೋ.

ಆಸರಿಸು₁ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯಕೊಡು : ಆಸರ್ತು ಪಸಿದುಬನ್ದವರ್ಗ್ಗಾಸರಿಸದ ಕಿಱಿದು ಬರಿದಿದೆನ್ನದೆ ಕೇಳಿ ಸಾಸಲ ಸ್ವಯಂಭೂದೇವರ ದಾಸಂ ಸಲೆ ಮಲ್ಲಿಸೆಟ್ಟಿ ದಾನವಿನೋದ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೧೦–೩೦ ; [illegible]).
[ಆಸರ₂ (< ಆಸರೆ) + –ಇಸು₃]

ಆಸರಿಸು₂ (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸಗೊಳಿಸು ; ಬಳಲಿಸು : ಘೋಷ ಗಂಟೆಯು ಜಾವವನು ತಾ ಬಯಸುವಂದದಲಿ ಈಶ ನಿಮ್ಮಯ ನಿತ್ಯಸುಖವನು ಹೇಳಿ ಮನುಜನು ತನಗೆ ಬಹುದಿನವಾಸರಿಸದೇ ನಿನ್ನ ಸೀನೇ ಒಲಿಯದಿರದೇ (ಸುಸಾರ. ೧೦೫–೨) ; ಅಂತೆ ನೀನೆಸಗಲಿನಿತಾಸರಿಸಿ ಬೇಸರಿಸಿ ಬಿಲುವಿದ್ಯೆ ಕಲಿತಕಟ ಫಲವೇನು ? (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧೪–೧೬).
[ಆಸರು₁ (< ಆಸಱ್₂) + –ಇಸು₃]

ಆಸರು₁ 'ಆಸಱ್₂' ನೋ.

ಆಸರು₂ 'ಆಸರೆ' ನೋ.

ಆಸರೆ, ಆಸರ₂, ಆಸರು₂ (ನಾ). ಅವಲಂಬನ ; ಆಶ್ರಯ ; ಆಧಾರ ; ಊರೆ : ಸುತ್ತಲೂ ಯಾವುದರ ಆಸರೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಪೃಥಕ್ಕಾಗಿ ಭೂಮಿಯು ಮಹಾದೂರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ . . . ಗೋಳ (ಜ್ಯೋತಿವಿ. ೧೯) ; ಆತನೇ ನನ್ನ ಆಸರೆಯಾಗಿದ್ದ (ನನ್ನಜೊ. ೪೩) ; ನಾನು ದೊರೆಯ ಮಗನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರೆ ನಿಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಆಸರೆ ದೊರೆಯುತ್ತಿರ ಲಿಲ್ಲ (ಹಾಹುತ್ತ. ೯೮). **ಆಸರ₂ :** ನಾವು ಸುಮ್ಮನಿರುವುದೇ ? ಅವರಿಗೆ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆಸರ ಬೇಡವೆ ? ಸಮಾಜವೇ ಅವರ ಆಸರ (ಹಬ್ಬಿ. ೩೮). **ಆಸರು₂ :** ಇದುವೆ ಆಸೆಯು ಇದುವೆ ಆಸರು ನಾಳೆಯೆಳ್ಗೆಯ ನೇಸರು (ದ್ರಾಕ್ಷಿದಾ. ೪೨). [< ಸಂ. ಆಶ್ರಯ]

ಆಸರೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಕೊಡು ; ಆಸರೆಯಾಗು : 'ಬಿಜ್ಜ'ನಿಗೆ ಆಸರೆಗೊಟ್ಟು ಅರಿಕೇಸರಿ ಅವನನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿದ ವಿಷಯ ವನ್ನು ಭಾವಿಸಬೇಕು (ನಾಡೋಜ. ೨೦೪). [ಆಸರೆ + ಕೊಡು]

ಆಸರೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆ ; ಆಶ್ರಯಿಸು (ದಕ. ೬). [ಆಸರೆ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್₁)]

ಆಸರ್ಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊ ; ಬಳಲಿಕೆ ಯನ್ನು ನೀಗು : ಸುಳಿವ ತಂಗಾಳಿಗಳ ಕಡುಗಂಪ ಸೇವಿಸುತೆ ಪಥಿಕರಾ ಸರ್ಗಳೆವರಾ ನಾಡೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೮). [ಆಸಱ್₂ + ಕಳೆ₁]

ಆಸಲ್ (ಗು). ಒಳ್ಳೆಯ ; ಉತ್ತಮ : ಹೀಗೆ ಇರುವಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಸರಹದ್ದಿನ ಮೇಲೆ ಮನಸು ಮಡಗುವುದು ಆಸಲ್ ಮಾತಲ್ಲ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೪). [← **ಅರ.** ಅಸಲ್]

ಆಸವ (ನಾ). **೧.** ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸಿ ತಯಾರಿಸಿದ್ದು ; ಔಷಧಿಯ ಅರ್ಕ : ವನೌಷಧಿಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಆಸವಗಳು (ಗೃಹವೈ. ೨) ; ಆಸವ ಅರಿಷ್ಟ ತೈಲಗಳನ್ನು ಪಂಡಿತರು ಹೇಳಿದಂತೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ . . . ಅನುಭವ ಪಡೆದ (ಶಾಂತಲಾ. ೨೪೭). **೨.** ಮದ್ಯ ; ಸುರೆ : "ಮಧು, ಆಸವ, ಸೀಧು, ಸುರಾ . . . – ಈ ೨೮ ಕಳ್ಳು" (ಹಲಾಯು. ೫೫–೧೭೫) ; ಬಗೆವರೇ ವಿಷಯಾಸವ ಮತ್ತರೇನುಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೩೪). **೩.** ಮಕರಂದ ; ಪುಷ್ಪರಸ : ಭಾವೋದ್ಭವನಿಂ ಪರವಶೆಯಾದೆಂ ನವಕುಸುಮಮಾಸವದೆ ಸೊರ್ಕಿದ ಳಿನಿಯ ತೆಱದಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೪೫). [**ಸಂ.**]

ಆಸವಾರಿ (ನಾ). **೧.** ಕುದುರೆಯ ಸೇವಕ ; ಕಾಸ್‌ದಾರ : ಕಳಕಳನಾದಮಾದ ತೆಱನಂ ಜನಕಂ ತಿಳಿದಾಸವಾರಿಗಳ್ ತಳೆದು ಖಲೀನಮಂ ತುರಿಪದಿಂ ಬರೆ ಸಂದಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೪–೧೧೩). **೨.** ಅಶ್ವಾರೋಹಕ ; ಸವಾರ; ರಾವುತ : ತಾಗಿ ತಳ್ತಿಱಿದು ಲೋಹಿತವೃಷ್ಟಿಯನಾಸವಾರಿಗಳ್ ಪುಟ್ಟಿಸೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೫೯) ; ಜಾನುದಘ್ನಮಾದುವು ತರವಾರಿಯಿಂದಿಱಿಯೆ ಲೋಹಿತವಾರಿಗಳಾಸವಾರಿಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೬೧).

[**ಪ್ರಾ.** ಆಸವಾರ < **ಸಂ.** ಅಶ್ವವಾರ]

ಆಸವಾಸಕ್ತ (ನಾ). ಮದ್ಯದ ಗೀಳುಳ್ಳವನು ; ಮದ್ಯಪಾನದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತ : "ಆಸವಾಸಕ್ತನಶುದ್ಧ ವಾದ್ಯ ಪಶುತುಂಡವಿಲೇಪನ ಗೋಮುಖಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೨೧). [ಆಸವ + ಆಸಕ್ತ]

ಆಸವಾಸಕ್ತಿ (ನಾ). **೧.** ಮಕರಂದದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ. **೨.** ಮದ್ಯದ ಗೀಳು. **೧, ೨** : ಆಸವಾಸಕ್ತಿ ಮಧುವ್ರತದೊಳ್ . . . ಗಳಗ್ರಾಹಿತ್ವಮೇಕಾವಳಿಯೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದಿಲ್ಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೯ ವ). [ಆಸವ + ಆಸಕ್ತಿ]

ಆಸಱ್₁, ಆಸಱು₁ (ಕ್ರಿ). ಬಳಲು ; ಆಯಾಸಪಡು ; ದಣಿ; ಆಸತ್ತ, (ಭೂತಕೃ), ಆಸತ್ತು (ಭೂತನ್ಯೂ) : ಆಸತ್ತು ತಿರಿದರಣ್ಯವಾಸದ ಪರಿಭವದ ಕುದಿಪಮಂ ನೀಗಿ ಸುಖವಾಸಮನೆಯ್ದಿಸಿದುದು ದುಶ್ಶಾಸನ ನಿರ್ದಿರವು ಮನದೊಳಾ ದ್ರೌಪದಿಯಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೫೨) ; ಪಿರಿದುವಾಸತ್ತ ಬಲಂ ನಿಲವೇೞ್ಕುಮೆಂದು ನೃಪಕುಲಲಲಾಮನಂತಲ್ಲಿ ಪಲವು ದಿವಸಮನಿರ್ದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೧೫). **೨.** ಬೇಸರಗೊಳ್ಳು ; ಜುಗುಪ್ಸೆ ಹೊಂದು : ಅಕಟಕಟಾ ಸಂಸಾರಕ್ಕಾಸತ್ತೆ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೧೦) ; ಆತನಂ ತೋಱಲಾವಱಿಯೆವಳಬೇಡೆಂದಡೇತೆಱದೊಳಂ ಮಾಣದಿರ್ದಡಾಸತ್ತು ಬಿಟ್ಟೈತಂದರೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೫೮). **ಆಸಱು**₁ : **೧.** "ಆಸಱು – ಆಲಸ್ಯೇ" (ಶಮುಧಾ) ; ಚಿತ್ರವೆನ್ನಯ ಮುಗ್ಧತನವೀ ನೇತ್ರದೊಳಗಣ ಕಸವಿದೆಂಬವೊಲಾ ತ್ರಿನೇತ್ರನ ನೇತ್ರವಂ ಶೋಧಿಸುವ ನಾಸಱದೆ (ಬಸಪು. ೧೮–೫೯).

ಆಸಱುಬೇಸಱು = ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು ಮತ್ತು ಬೇಸರಪಡು : ಈ ಗತಿಯಡಗದಾಸಱದೆ ಬೇಸಱದೆ . . . ಸದ್ವ್ರತಿಯ ಸಮತೆಗೆ ಪುರಜನಂ ವಿಸ್ಮಯವಿದೆನುತಿರಲು (ಬಸಪು. ೩೯–೩೧).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅಚರ್, ಅಯರ್ ; **ಮಲ.** ಅಯರ್]

ಆಸಱ್₂, ಆಸರು₁, ಆಸಱು₂ (ನಾ). **೧.** ದಣಿವು ; ಬಳಲಿಕೆ ; ಆಯಾಸ: ಶರಭಮುಂ ಬೆಂಕೊಳ್ವ ಭೇರುಂಡವಕ್ಕಿಗಳಂ ನೋಡಿದ ನೋಟದಾಸಱುಗಿವನ್ನಂ ಕಂಡನಾಸನ್ನದೊಳ್ ಸಗರಂ ಕನ್ನೆಯುಮಂ ತದಗ್ರಜನುಮಂ ವೇತ್ರಾವತೀ ತೀರದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೭೮) ; ಚಿತ್ತದಾಸಱಳಿವಂತೆ...ಪೂಜಿಸಿದನೋಜೆಯಿಂ ರಾಜೇಂದ್ರನು(ಹಚಕಾ.೩–೬೬); ಕೈತವಕ್ಕೆಕ್ಕತಳಂ ಕನಲ್ಕೆಗಿರವಾಸಱ ವಾಸಮೆಡರ್ಗೆ ಬೀಡೆನಲ್ (ಚಕವಿ. ೬–೭೪).

ಆಸರು₁ : **೧.** ತೃಷೆಯಡಸುತಾ ಯುವತಿಯ ಸುಲಾವಣ್ಯರಸವನಂಬಕಗಳಿಂ ತವೆ ನೀಂ[ಯೀ]ಂಟಿ ತಣಿದು ತಣ್ಣನೆ ಝುಳಮಡಂಗಿ ನಡದಾಸರಂ ಮರದನೊರ್ವ ಸವಿಗಾರನು (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೨–೨೧) ; ಆಸರಾಯ್ತು ನಿನಗೆ ರಂಭೆ . . . ಬಹಳ ನೊಂದೆ (ಅಹಲ್ಯೆ. ೯–೧೩). **೨.** ಬಾಯಾರಿಕೆ ; ದಾಹ : ಯಾರೋ ಮೂಡಲು ಕಡೆಯವರಂತೆ, ಉಡುಪಿಗೆ ಯಾತ್ರೆ ಹೊರಟಿರುವಂತೆ, ಆಸರೆಂದು ನೀರು ಕೇಳಿದರು (ಹಾಹುತ್ತ. ೬೯) ; ಯಾರೂ ಇಲ್ಲವೆ ? ಆಸರಿಗೆ ನೀರು ಬೇಕು ಎಂದು ಕೂಗಿದನು (ಕೋಟಿಚೆ. ೧೭). **ಆಸಱು**₂: **೧.** ಎಕ್ಕಲನ ಬಳಿವಿಡಿದು ಸುತ್ತಿದಾಸಱನು ಮುನಿರಕ್ಕಸನ ಬನಕೆ ಬಂದಂಜಿಕೆಯನು . . . ಮಿಕ್ಕು (ಹ ಚ ಕಾ . ೭–೭) ; ಮನದಾಸಱು ನುಡಿದಲ್ಲದೆ ಮಾಣದು ವನಿತೆ ಮೌನವಿದೇಕೆ ನಿನಗೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨–೩೨) ; ಬೇಸಱುಗೊಂಬ ತತ್ಕುವರಿಯ ಮನದೊಳಗಾಸಱು ಬಹಳ ವೆಗ್ಗಳಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೨೭–೬೫); (ನಿಭಾಗ. ೩–೨–೩೦ ನೋ). **೨.** ಲೇಸನಾಡಿದೆ ವಿದುರ ವೇದವ್ಯಾಸನಂದನ ನೀನಲಾ ನಿನ್ನಾಸಱೀ ಜಗದಘಸಮುದ್ರವನೀಂಟದಡಗದಲ (ನಿಭಾಗ. ೪–೧೧–೫). **೩.** ಆಲಸ್ಯ ; ಬೇಸರು : ಆಸಱುಳ್ಳವಳ ಮನೆವಾರ್ತೆ ತಾಯ್ಸತ್ತ ಕೂಸಿನಂತಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೨೩). **೪.** ಆಸೆ; ಬಯಕೆ : ಬಟಲದು ಜವ್ವನಂ ತವದು ಮೆಯ್ಸಿರಿ ಖಂಡಿಸದಾಯು ಮೆಚ್ಚು ಕೆಚ್ಚುಱಿಯದು ನಣ್ಪು ನಣ್ಪುಗೆಡದಾಸಱು ಪೋಗದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪–೧೨೮) ; ವರಪುಣ್ಯಕಥೆವೇಳ್ದು ನಮ್ಮ ಕಿವಿಯಾಸಱಂ ತವಿಸೆಂದನು (ನಂದಿಮಾ. ೨–೩೨).

ಆಸಱುಬೇಸಱು = ಆಯಾಸ ಮತ್ತು ಬೇಸರಿಕೆ : ಅಲ್ಲಮಲಿಂಗನಿದಿರಲಿ ಸೂಸಿದರು ತಮ್ಮೊಡತಿಯಾಸಱುಬೇಸಱಿಲ್ಲವನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭–೪೯) ; ಕಾದು ದೀತನ ನಾಮವಾ ಪ್ರಹ್ಲಾದನಾಸಱುಬೇಸಱನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦–೪೩).

[< ಆಸಱ್₁. / **ತಮಿ.** ಅಚತಿ, ಅಚಪ್ಪು, ಅಚ್ಚೈವು; **ಮಲ.** ಅಯರ್ಚ, ಅಯಪ್ಪು, ಅಶತಿ ; **ತುಳು.** ಆಸರು = ಬಾಯಾರಿಕೆ, ದಾಹ]

ಆಸಱಿಕೆ, ಆಸರಿಕೆ (ನಾ). ದಣಿವು ; ಆಯಾಸ : ತೊಡೆಗಳು ಸೋಂಕಿದ ಪೆಂಗಳಾಸಱಿಕೆಯ ತೊಡೆವುವು ಕದಳಿಗಳವಕೆ ಪಡಿಯೆಂಬ ಪದನುಳ್ಳರದ ತೊಡೆ ರಾಯನ ಕಡು ಚೆಲ್ವನಱಿದಿರು ವಿಹಗಾ (ಭರತ.೬–೬೭). **ಆಸರಿಕೆ:** ಆದರ ಆಸರಿಕೆ ತೊಡಗುತ್ತಲೇ ನಿಜಕ್ಕೂ ಬಾಯಾರಿಕೆಯಾದವನಂತೆ ಸುಬ್ರಾಯನನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು (ಕರ್ಮವೀ. ೮–೧೧–೫೯).

ಆಸರಿಕೆಬೇಸರಿಕೆ = ಆಯಾಸ ಮತ್ತು ಬೇಸರಿಕೆ : ಅಬ್ಬಬ್ಬ ಏಸೊ ದಿನ ಸಾಗಿಯೂ ಕೂಡ ಆಸರಿಕೆ ಬೇಸರಿಕೆ ತೋರದಿತ್ತು (ನನಲ್ಲ. ೬೭).

[ಆಸಱ್₁ + -ಇಕೆ]

ಆಸಱು₁ 'ಆಸಱ್₁' ನೋ.

ಆಸಱು₂ 'ಆಸಱ್₂' ನೋ.

ಆಸಱಿ (ನಾ). (?) : ಜವನ ಮೀಸೆಯನೊಲೆದುಯ್ಯಲಾಡುವರುಂ ಮಿತ್ತುವಂ ತೊತ್ತಮಾಡಿಯಾಳುವರುಂ ಅರಳಿಯ ಹೂತರಳಿಯ ತಿಗುಡರಕ್ಕಸನ ದಾಡೆಯ ಬೆಳುದಿಂಗಳ ನೊರೆಯ ಹೆಬ್ಬುಲಿಯ ಗಿಣ್ಣು ಆಸಱಿಯ ಗೋಸನೆಯುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೬೮–೩೯ ; 1245). [?]

ಆಸಾ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರ ಸೂಚಕವಾದ ದಂಡ : ರತ್ನದ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದಂಥ ಚೋಪದಾರರ ಮುರುಕು ಆಸಾಗಳು ಸೋಟಾಗಳು . . . ಹಾಗೆಯೇ ಬಿದ್ದಿತ್ತು (ಮುಸಗ. ೨೮). [← **ಅರ. ಹಿಂ.** ಆಸಾ]

ಆಸಾಗೊರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಇಂತಿದಕ್ಕೆ ಸಾಕಂಬಾಳ ಕಂಭಯ್ಯನುಂ ಆಸಾಗೊರರ ಕನ್ನನುಂ ವೊಸವೂರ ಬೇದಮ್ಮನುಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೪–೨೨ ; 968). [?]

ಆಸಾಡ 'ಆಸಡ' ನೋ.

ಆಸಾಡಿ 'ಆಸಡಿ' ನೋ.

ಆಸಾಡಿತಿಂಗಳು (ನಾ). ಆಷಾಢಮಾಸ: ಆಸಾಡಿ ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಬಿಸಿಲು ಬಂದೀತು (ಮರವ. ೯); ಆಸಾಡಿ ತಿಂಗಳು ಎಂದರೆ ಬರೀ ಮಳೆಯ ತಿಂಗಳೇ (ಅನಾಥೆ. ೧೯೯).

[ಆಸಾಡಿ (< ಆಸಡಿ) + ತಿಂಗಳು (< ತಿಂಗಳ್)]

ಆಸಾದನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು,—ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಹೊಂದುವುದು; ಪಡೆಯುವುದು. ೩. ನೆರವೇರಿಸುವುದು.

[ಸಂ.]

ಆಸಾದಿ (ನಾ). ಕೆರ ಹೊಲಿಯುವವನು; ಅಟ್ಟೆ ಚುಚ್ಚುವವನು; ಮೋಚಿ: ಅವೂರೊಳಗಣ ಆಸಾದಿಗಳನು ಕರೆದು ನೀವು ಶಿವಭಕ್ತರಾಗಿರೆಂದು (ಬಿಜ್ಜರಾ. ೯–೩೮); ಎಸೆವ ಆಸಾದಿಗಳೀವೆಂದು ಶೀಲವ ಬಸವಣ್ಣ ನಿಟ್ಟು ಬೆರಸಿದ (ಬಿಜ್ಜರಾ. ೯–೪೧). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಆಸಾದಿ]

ಆಸಾದಿತ (ಗು). ಪಡೆದ; ಹೊಂದಿದ: ಕರ್ಮಾರಿಪು ವಿಜಯದೊಳಾಸಾದಿತ ಕೇವಳಲೋಚನನಾ ದೇವಂ ಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮಿಗಧಿಪತಿಯಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೫೨); ವಿಕ್ರಮಾಸಾದಿತ ವಿಶ್ವಲೋಕವಿಜಯಂ . . . ಜನಾರ್ದನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೭೫). [ಸಂ.]

ಆಸಾದ್ಯ (ಗು). ಹೊಂದಬಹುದಾದ; ಹೊಂದತಕ್ಕ. [ಸಂ.]

ಆಸಾಧಿತ (ಗು). ಸಾಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಸಾಧಿಸಿದ: ಲೋಕಾಯತವಾದಿಯಂತೆ ಆಸಾಧಿತ ಗುರುಮತನುಂ ವಿರಹಿಯಂತೆ ಮುಕ್ತಾಭರಣನುಂ . . . ಅಗಲೊಡಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೪೧ ವ). [ಸಂ.]

ಆಸಾಮಿ, ಅಸಾಮಿ (ನಾ). ವ್ಯಕ್ತಿ; ಮನುಷ್ಯ: ವಾರಂಟನಿಂದ ಆಸಾಮಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಮಾಲನ್ನಾಗಲಿ ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕೂ . . . ಸಹಾಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು (ಗ್ರಾ ವಾ ಕ. ೪೬); ಮರ ಹತ್ತುವುದರಲ್ಲಿ ಬಲು ಗಟ್ಟಿಗ ಆಸಾಮಿ ಕೆಂಚಣ್ಣ (ನವನೀ. ೨೧). **ಅಸಾಮಿ**: ಮೇಕೀರಾಮನೀಗ ಹದಿನೈದು ಲಕ್ಷದ 'ಅಸಾಮಿ' (ಕುರಿಹಂ. ೧೦); ಅವನಾದರೋ ಬಹಳ ಗಡಸು ಆಸಾಮಿ (ಬಾಳಹೊ. ೯).

ಆಸಾಮಿ ಪಾವತಿ ಹುಂಡಿ = ಯಾರು ತಂದರೆ ಅವರ ಹಸ್ತ ಹಣ ಕೊಡಬಹುದಾದ ಹುಂಡಿ; ಚೆಕ್ಕು. (Bill payable to bearer. ಪಾರಿಸಿ). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಸಾಮೀ]

ಆಸಾರ (ನಾ). ೧. ಮಳೆ; ಎಡೆಬಿಡದೆ ಸುರಿಯುವ ಮಳೆ; ಜಡಿಮಳೆ: "ತಾಂ ಬಿಡದೆ ಸುರಿವ ಮಳೆಯಾಸಾರಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩–೫); ಸುರಕುಸುಮಾಸಾರದ ಬೆಳ್ಸರಿ ಸುರಿದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೯–೨೦). ೨. ಶತ್ರುವಿನ ಸುತ್ತಲೂ ಆವರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕುವುದು. ೩. ಮಿತ್ರಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ರಾಜನ ಅಥವಾ ರಾಜ್ಯದ ಸೈನ್ಯ. ೪. ಆಹಾರ ಸಾಮಗ್ರಿ; ಆಹಾರ. [ಸಂ.]

ಆಸಾರಚಾರಿ (ನಾ). ಜಡಿಮಳೆಯ ನಡುವೆ ನುಸುಳಿ ನಡೆಯುವವನು; ಬಿರುಮಳೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವನು: ಅಂತು ಮಳಯಜರಸಶಿಶಿರ ಶೀಕರಾಸಾರಚಾರಿಯಾಗಿ ಬಂದ ಮಂದಾನಿಳನ ಬಟಿಯನೆಬಂದು (ಆದಿಪು. ೧೧–೫೫ ವ). [ಸಂ. ಆಸಾರಚಾರಿನ್]

ಆಸಾರಮಹಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಮಹಲಿನ ಹೆಸರು; ವಸ್ತುಪ್ರದರ್ಶನಾಲಯ: ಬೋಳಗುಮ್ಮಟ ಆಸಾರಮಹಾಲು . . . ಇಮಾರತುಗಳು ಅವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆದವು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೪೨).

[← ಅರ. ಅಸಾರ್‌ಮಹಲ್]

ಆಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ (?): ಅಲ್ಲಿಂ ತೆಂಕಲು ಹೊಳೆಯದಡ ಮೇಲಣ ಆಸಿಯ ನೆಲ್ಲಿನ ಮರನ ಒತ್ತಿನಲ್ಲಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯೦–೩೨; 1409). 'ಆಸು₂' ಪರಾ. [?]

ಆಸಿನಗೊಟ್ಟೆಮುಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಮೈ ಔ ಗಿ. ೭೯–೧೯೨೬). [?]

ಆಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಳ್ಳಿರು: ಭುಂಜಿಸುವಂ, ರಾಜಿಸುವಂ, ಆಸಿಸುವಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೩೯ ಪ್ರಯೋ). [ಆಸನ + – ಇಸು₃]

ಆಸೀನ (ಗು). ಕುಳಿತುಕೊಂಡ; ನೆಲಸಿದ: ಉತ್ತುಂಗ ಸಿಂಹಾಸನಾಸೀನಂ (ಆದಿಪು. ೨–೨ ವ). [ಸಂ.]

ಆಸು₁ (ಕ್ರಿ). ಮೇಲಿನಿಂದ ಬಿಡು; ಎತ್ತಿಬಿಡು: "ಅಸು – ಊರ್ಧ್ವವಿಮೋಚನೇ (ಮೇಲಿನಿಂದ ಬಿಡು), ವೃಕ್ಷಭೇದೇ ಚ (ಸಾಲವೃಕ್ಷ)" (ಶಮಧಾ); ಆಸುವನುಂ ಕೊಕುವನುಂ ಬೀಸುವನುಂ ಗಡಯೆ ನೆಗಟ್ದ ತಕ್ಕಡಿಯೊಳೆನುತ್ತಾಸದೆಯು[ಂ] ಕುಂಕದೆಯುಂ ಬೀಸದೆಯು[ಂ] ಬಿದ್ದ ಮೆಟಿಗುಮೆಟಿವಬೆಡೆಂಗಂ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೧೩೧; 942). [?]

ಆಸು₂ (ನಾ). ಆಚದ ಮರ; ಸಾಲವೃಕ್ಷ; ಸರ್ಜವೃಕ್ಷ: "ಅಸು–ಊರ್ಧ್ವವಿಮೋಚನೇ (ಮೇಲಿನಿಂದ ಬಿಡು) ವೃಕ್ಷಭೇದೇ ಚ (ಸಾಲವೃಕ್ಷ)" (ಶಮಧಾ); ತಾಟಿಯ ತಂಡಸಿನಾಸಿನಾನೆಬೊಬ್ಬುಲಿಯರನೇಜುಲಂ ಕೊಲೆಯಸೆಳ್ಳ ತಮಾಳದ...ಕೊಂಬುಗಳಂಬರಂಬರಂ ಪುದಿದು (ಲೀಲಾವ. ೬–೨೬); ಹಲಸಾಲಂ ತಡಸಾಸು . . . ಇಮ್ಮಾವು ಕಕ್ಕೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೨–೫೮); ಅಶೋಕೆಯ ಆಸಿನ ಎಲವದ . . . ಶುಭವೃಕ್ಷಂಗಳುಂ (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೩–೨೨). 'ಆಚ₁' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಚ್ಚ]

ಆಸು₃ (ನಾ). ಅಷ್ಟು; ಆ ಪ್ರಮಾಣ: ಹಿಂಡ್‌ಮಂಗ್ಯಾ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಹಿತ್ತಲವಾಗ ಹಾದೀಮಾಡಿ ಇದ್ದಾಸ್ಟೂರಣಗಡಬ ಎಳಕೊಂಡ್ಹೋದಾವ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೧೦೩). [?]

ಆಸು₄ (ನಾ). ಸಾಧ್ಯ; ಶಕ್ಯ.

ಆಸಲ್ಲ = ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ; ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ: ಅಗಲಾ ಮೂವರ ಗೋಳಾಟ ಹೇಳಲಾಸಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೬೮); ಮಿಥ್ಯಾಚಾರವನ್ನು ತಿದ್ದಲಾಸಲ್ಲ (ಸಾಹಿವಿ. ೩೮). [< ಅಸ₇ ?]

ಆಸು₅ (ಅ). = ಆಶು₁: "ಆಸು – ಶೀಘ್ರಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ ೨); ರೋಷದಿಂವಾ ದೈತ್ಯನ ಅಸುವೇ ಸಂಹರಿಸಿಯಾ ಸಮಸ್ತರ ಕಾಯ್ದ ಶೇಷಧರ (ಗುರುಚಾ. ೧೦–೨೪). [< ಸಂ. ಆಶು]

ಆಸುಕೆರ (ನಾ). ಆಧಿಕ್ಯ; ತೀವ್ರತೆ; ಅತಿಶಯ: ಸೋಮವಂಶಜರ್ ಪಲರಾಸುಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ತ]ರಂಬೆರಸು ನೆಗಟ್ದ ಜಸದಿಂ ಜಗಮಂ ಬಾಸಣಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೬೨); ಕೆಯ್ವೀಸಲೊಡಮಜಿದು ತಾಗಿದುವಾಸುಕರಂ ಬೆರಸು ತಡೆಯದುಭಯಬಲಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೫೬); ಕೇಸುರಿ ಸೂಸೆ ತನ್ನ ಮೊಗದಿಂ ಕಿಡಿ ಬೀಟ್ರರೆ ತನ್ನ ಕಣ್ಗಳಿಂದಾಸುರಮಾಗೆ ದಾಡೆಗಳೊಡಲ್ ಬಳೆದಂಬರಮಂ ತಱುಂಬೆ ತನ್ನಾಸುಕರಂ ಕರಂ ದೆಸೆಗ ಮರ್ವಿಸೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೧೦೭).

[ಪ್ರಾ. ಆಸುಕ್ಕಾರ < ಸಂ. ಆಶುಕರ]

ಆಸುಕೆರಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ: ಕೇಸರದ ಸರಡೆ ಬೀಸುವ ಸೌಸವಮಂ ಕೇರಿಕೇರಿಯೊಳ್ ಮನೆ ಮನೆಯೊಳ್ ಸೂಸುವ ಸುಟ್ಟುರೆ ರಾಗದಿನಾಸುಕರಂ ಮುಚುಗಿಸಿತ್ತಯೋಧ್ಯಾಪುರಮಂ (ಅನಂಪು. ೫–೫). [< ಆಸುಕರ]

ಆಸುಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆವರಗ್ರತನಯನಾತಂ ವಿವೇಕ ××× ಸರೋವರ ಹಂಸ ಕವಿ ಗಮಕಿ ವಾಗ್ಮಿಗಮವನೀತಳದೊಳೊಗೆದಾಸುಗಂ ಕಳ್ಪಕುಜಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೮೨–೧೬; 1040). [?]

ಆಸುತಿ (ನಾ). ೧. ಸೋಮಲತೆಯನ್ನು ಹಿಂಡಿ ರಸತೆಗೆಯುವುದು. ೨. ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಆಸುತೀವಲ, ಆಸುತೀವಳ (ನಾ). **೧.** ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡುವವನು ; ಯಾಜ್ಞಿಕ. **೨.** ಸೋಮರಸವನ್ನು ತೆಗೆಯುವ ಯಾಜಕ. **೩.** ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸುವವನು (?). **೪.** ಹುಣ್ಣಿಮೆ ಅಥವಾ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ದಿನ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವವನು. **೫.** ಕನ್ಯಾಪಾಲಕ. **ಆಸುತೀವಳ :** ೧. "ಯಷ್ಟಾ . . . ಯಾ[ಆ]ಸುತೀ[ವ]ಳಃ – ಈ ೯ ಯಾಗಮಾಡುವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೯–೨೬೬). [ಸಂ.]

ಆಸುತೀವಳ 'ಆಸುತೀವಲ' ನೋ.

ಆಸುಪಾಸು 'ಆಸಪಾಸು' ನೋ.

ಆಸುರ (ಗು). **೧.** ಭಯಂಕರವಾದ ; ಘೋರವಾದ : ಮುನಿಸಿಂ ಕರಮಾಸುರನಾದನಾ ಸುರಂ (ಜೀವಸಂ. ೨೨೯–೪೩) ; ಉರುಳ್ದ ಪಂದಲೆಯ ರಾಸಿಗಳಾಸುರಮಾಗೆ ಕಣ್ಗೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೬–೧೨). (ನಾ). **೨.** ಬೇಸರವನ್ನು ತರುವಂಥ ಸ್ಥಿತಿ ; ಜುಗುಪ್ಸೆಯುಂಟುಮಾಡುವ ರೀತಿ ; ಬೇಸರ. **೩.** ರಭಸ : ವ್ಯಾಸ ಸಮಾಸಾದಿ ಪದರಚನಾವಿನ್ಯಾಸವಿಲಾಸವಱಿಯದೆ ಆಸುರದಿಂ ಕಬ್ಬಕರ್ಘವೇಳುವ ಬುಧಾಭಾಸರಿಗಾನಂಜುವೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧–೮೦). **೪.** ಅತಿಶಯ : "ಆಸುರಮೆನಲತಿಶಯಂ" (ಭಾರನಿ. ೧೨) ; ಭೂಸುರರು ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆಯನಿತ್ತು ಶಿವಭಕ್ತರಾಸುರದ ಭಸಿತಮಂ ಕೊಟ್ಟುಳಿದ ಜನಮೆಲ್ಲ ಲೇಸೆನಿಪ ವಸ್ತುವಂ ಕಾಣಿಕೆಯನಿತ್ತು (ಹಚರಾ. ೩–೬೮) ; ಆಸುರದ ಬೆಜಗೇಕೆ ನಮ್ಮೊಡನೀಸುಮಾತೇಕೆಮ್ಮ ರಕ್ಷಿಸುವಾಶೆಯುಂಟೇ ಮಾಡಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫–೩೧). **೫.** ಸೊಕ್ಕು ; ಅಹಂಕಾರ : ವೇಷ ಅವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಿತ್ತೆಂದು ಆಸುರದಲ್ಲಿ ಬಗುಳುವ ಕುನ್ನಿ ನೀ ಕೇಳಾ (ಬಸವ. ೪೩೨) ; ಗುಹೆಯೊಳಗಿರ್ದ ಕೇಸರಿಯನಾಸುರದಿಂ ವನದಂತಿ ಸೊರ್ಕಿ ಬಂದಹಹ ಕೆರಳ್ಚಿ ಜೀವಿಕುಮೆ (ರಾಜಶೇ. ೬–೯೧). **೬.** ಎಂಟು ಬಗೆಯ ವಿವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ತೆರಕೊಟ್ಟು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮದುವೆ.

ಆಸುರಂಮಸಗು = ಬಹಳವಾಗಿ ರೇಗು ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಕೋಪಿಸು : ಕೇಸರಿಯಾಸುರಂಮಸಗಿ ಕ್ಷುಧಾಗ್ನಿಯೊಡನೆ ಕೋಪಾಗ್ನಿ ಪೆರ್ಚೆ (ಪಂಚತಂ. ೯೦–೧೧). **ಆಸುರಂಮಾಡು** = ದುಷ್ಟತನವನ್ನು ನಡೆಸು ; ಕ್ರೂರವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊ : ಕೂಸಂ ಚಿವುಂಟುವ್ಯೆ ತೊಟ್ಟಲಂ ತೂಗುವ್ಯೆ ಆಸುರಂ ಮಾಡಿ ನೀನೆನ್ನೊಡನಿದೇಗುವ್ಯೆ ಬೇಡಬೇಡಾನಿಂತಿದೆಲ್ಲವಂ ಬಲ್ಲೆನ್ಯೆ (ನಂಬಿರ. ೧೫–೧೪೩). [ಸಂ.]

ಆಸುರಕರ್ಮ (ನಾ). ಕ್ರೂರಕೃತ್ಯ ; ದುಷ್ಟವಾದ ಕೆಲಸ. 'ಆಸುರಕರ್ಮಂಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಆಸುರ + ಕರ್ಮ]

ಆಸುರಕರ್ಮಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರೂರಕೃತ್ಯವನ್ನು ಮಾಡು ; ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಮಾಡು ; ಪೀಡಿಸು : ಅಕಾರಣ ಕೋಪನುಂ ಪಾಪರೂಪನಪ್ಪಾಕೇಸರಿಗಾಸುರಕರ್ಮಂಗೆಯ್ಯಲ್ವೇಡೆಂದು ಧರ್ಮೋಪದೇಶಂಗೆಯ್ದು ಪರಲೋಕಕ್ಕುತ್ತರಸಾಧಕನಾಗಿ ನಡೆವೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೬–೨).
[ಆಸುರಕರ್ಮ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಸುರತರ (ಗು). ಅತಿಭಯಂಕರವಾದ ; ಬಹಳ ಘೋರವಾದ : ಕಹಕಹಧ್ವನಿ ಕೌಳಿಕನಾದಮಾದಮಾಸುರತರಮಾಗೆ ಬಂದು ಕವಿದತ್ತು ಘಟೋತ್ಕಚ ರೌದ್ರಸಾಧನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೭) ; ಅರೆಮುಗಿದಿರ್ದ ಕಣ್ಗಳುಮಲರ್ದ ಮೊಗಂ ಕಡಿವೋದ ಕೆಯ್ಯುಮಾಸುರತರಮಾಗೆ ಕರ್ಚಿದ ವುಡುಂಬೆರಸನ್ಯಶರಪ್ರಹಾರಜರ್ಜರಿತಶರೀರನಾಗಿ (ಗದಾಯು. ೪–೫೩).
[ಸಂ.]

ಆಸುರಾಕ್ರಂದನ (ನಾ). ರೋದನ ; ಆಕ್ರೋಶ : ಆಸುರಾಕ್ರಂದನದ ಶೋಕಾವೇಶ ಬಹಳದ ಬಾಲೆಯರು ಪ್ರಾಣೇಶ ಮ್ಯೆದೋಱಿನುತ ಹೊಕ್ಕಜಸಿದರು ಕಳನೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೨–೫). [ಆಸುರ + ಆಕ್ರಂದನ]

ಆಸುರಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಮಂತ್ರಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರ ಆಸುರಾಸ್ತ್ರ ಮುಂತಾದ ಸಕಲ ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ಅವರು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಬಲ್ಲರು (ವಚಭಾ. ೧೨೩). [ಆಸುರ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಆಸುರಿ (ನಾ). **೧.** ಕರಿಯ ಸಾಸಿವೆ : "ಅ[ಆ]ಸುರೀ, ರಾಜಿಕಾ, ರಾಜಸರ್ಷಪಃ — ಈ ೩ ರಾಯಸಾಸುವೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೫–೪೨೭). **೨.** ಈಶ್ವರೀ ಬಳ್ಳಿ : "ಆಸುರಿಯೆನಲ್ಕೆಯೀಶ್ವರೀವಲ್ಲಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೫–೪೮). [ಸಂ. ಆಸುರೀ]

ಆಸುರೀವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಅಸುರರ ನಡೆವಳಿಕೆ ; ದುರ್ಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವ್ಯವಹಾರ : ಗುಣವಿಲ್ಲದ ಹಣ ಮಾನವನಲ್ಲಿ ಆಸುರೀವೃತ್ತಿಯನ್ನೇ ತರುತ್ತದೆ (ರಂಗಪೋ. ೧೫೬). [ಸಂ. (ಆಸುರೀ + ವೃತ್ತಿ)]

ಆಸುರೀಶಬ್ದ (ನಾ). ಅಸುರ ಸಂಬಂಧವಾದ ಶಬ್ದ : ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅರ್ಥಕ್ಕೂ ದ್ಯೆವೀಶಬ್ದವೊಂದೂ ಆಸುರೀಶಬ್ದವೊಂದೂ ಇದೆಯೆಂದು ಹೇಳಹೊರಟರು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಕಿವಿಗೆ ದ್ಯೆವೀಶಬ್ದ 'ಗವೋಶ' ಆಸುರೀಶಬ್ದ ಕರೆನ (ಕರ್ಣ) (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೨೩೫). [ಸಂ. (ಆಸುರೀ + ಶಬ್ದ)]

ಆಸುರೀಸಂಪತ್ತು (ನಾ). **೧.** ಅಸುರರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಗುಣ ; ಅಹಂಕಾರ, ಆವೇಶ, ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ, ದರ್ಪ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವ ಸ್ವಭಾವ, —ಪ್ರವೃತ್ತಿ : ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ದರಿದ್ರತೆಯೇಕೆ ? ಅಲ್ಲದೆ ಅವನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆಸುರೀಸಂಪತ್ತು ತುಂಬಿ ತುಳುಕುತ್ತಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೬೬೮). **೨.** ರಾಕ್ಷಸೀವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಪಡೆದ ಸಂಪತ್ತು. [ಸಂ. (ಆಸುರೀ + ಸಂಪತ್ತು)]

ಆಸುವಪುದು ? (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?) : ಯಿಾ ಗ್ರಾಮದ ಚತುಸ್ಸೀಮೆಗೆ ಸಲುವ ನಂಜೆ ಪುಂಜೆ . . . ಸೆಕುಕಡಮೆ ತಱಿಕಡಮೆ ಆಸುವಪುದು ಮಕಳಕಡಿಮೆ ಮಾವಡೆ ಮರವಡೆ ಕುಳವಡೆ . . . ಉಂಟಾದ ಹಲ ಉಪಾಧಿಗಳೂ ಸಹ ಸೇರ್ಸಿ ಕೊಟ್ಟೆವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೩–೮ ; 1470). ℙ ಆಸುವರಿ ಮತ್ತು ಪುದುವರಿ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೇ ? [?]

ಆಸೆ$_1$ (ನಾ). **೧.** ಬಯಕೆ ; ಅಪೇಕ್ಷೆ : ಆಸೆಗಮಾಸೆಯುನಾದಲಂಪಿನಿಂ ಪತ್ತಿದ ಮೆಯ್ಗೆ ಪತ್ತುಗೆಯನುಕ್ಕೆವಕುಕ್ಕೆವಗೆಯ್ತುಮಂ ಪೊಣರ್ಚುತ್ತುಮುಪಾಯದಿಂ ಕಟಿಯೆ ಕೂಡುವನಂ ವಿಭು ಕಂಡು ಮೆಚ್ಚಿದಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೮೫ ಶೂದ್ರಕ) ; ಆಸೆಗೆ ಸತ್ತುದು ಕೋಟಿ . . . ನಿನಗಾಗಿ ಸತ್ತವರು ಯಾರನೂ ಕಾಣೆ (ಅವಚಂ. ೨೨–೯೧) ; ಆಸೆಯೇ ಜೀವದಲಿ ಕುರು ಧರಣೀಶ ಬಿಡು ರಾಜ್ಯವನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫–೧೫) ; ರೊಕ್ಕದಾಸೆಗಳಿಲ್ಲ ಮೋಹಕ್ಕೆ ನಾ ಸಿಕ್ಕಿ ದಕ್ಕಿದೆ ನಿನಗೆಂದಳಾಗ (ಕಂನವಿ. ೨–೧೦೫) ; ಆಸೆಗೆ ಅಂತ್ಯವಿಲ್ಲ, ಪಾಶಕ್ಕೆ ಕಡೆಯಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). **೨.** ಭರವಸೆ ; ನಂಬಿಕೆ ; ನಿರೀಕ್ಷೆ : ನುಡಿಗಳೊಳಾಸೆಯುಂಟೆನಲೊಡಂ ತಳೆದಂತಿರೆ ನಿಲ್ವುದೆಂತುಮಾವೆಡೆಯೊಳಮಾಸೆಗಾಣೆನೆನೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಪೋಪುವು ನಲ್ಲರಿರ್ವರೀರೊಡಲೊಳಗಿರ್ಪ ಜೀವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦೪) ; ಇನ್ನು ಆತ ಬದುಕುವ ಆಸೆಯಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **೩.** ದಿಕ್ಕು : ಆ ವಿಭಾಕರನೆಂಬ ಕರಗಮುಂ ಪೊತ್ತುತ್ತ ರಾಸೆಯಿಂ ನಡೆಯಲೊಡೆದು ತೀವಿದುದಕಂ ಸುರಿದವೊಲು (ಭಾವಚಿಂ. ೬–೪). **೪.** ಆಸರೆ ; ಆಶ್ರಯ ; ನೆರವು : ನೆರವಾರೆನಗಿರ್ದಪರೆತ್ತವೋಪೆನೊರ್ಬರುಮೆನಗಾಸೆಯಿಲ್ಲ ದೆಸೆ ಪಾಟ್ಟಸಗಿರ್ದಪುದು (ಕಾದಂಪೂ. ೯೦೨) ; ಅವನೀಶಂಗಾಸೆಯಾದಂ ಪ್ರಿಯ ಸಚಿವಸುತಂ (ಲೀಲಾವ. ೬–೪೮) ; ಆ ಶಿಶುತ್ವದಲೆಮ್ಮ ಬೊಪ್ಪನು ವಾಸವನ ಪುರಕ್ಯೆದಿದನು ನಿಮ್ಮಾಸೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯–೪೯). **೫.** ಜೀನು ; ತಡಿ : ಖುರಮುಂ ನಾಸಿಕೆ ಸೂಸುವಂದದೆ ಬೆಡಂಗಂ . . . ಜಾಜುಕಲ್ಪರಿವಂತಾಸೆಯು ಪ್ಯೆಸರಂ ಮೆಱೆವ (ಅನಂಪು. ೨–೩೧) ; "ಆಸೆ = ಹಾಸು ; ತಡಿ" (ಪದ್ಯಸಾ. II, ೧೫೫ ಕೋಶ).

ಆಸೆಮಾಡು = ಬಯಸು ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು : ನಿಜಾನಂದಮನಾಸೆಮಾಡಿ ಮನಮೊಲ್ದೀ ಪಂಪೆಯೊಳ್ ಭಕ್ತಿಯಿಂ ನೆನೆಗಟ್ಟಿರ್ಪ ನರಂಗೆ ಮುಕ್ತಿ ಘನಮೇ (ಉದ್ಭಟ ೩–೭೭) ; ವಾಸಿಯನು ಬಿಸುಟಕಟಕಟ ಜೀವದಲಾಸೆ ಮಾಡಿದೆವೆನುತ ಮಱುಗಿತು ಕೂಡೆ ಪರಿವಾರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩–೩).

[< ಸಂ. ಆಶಾ]

ಆಸೆ₂ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?): ತೆಱೆ ಕಾಣಿಕೆ ಸೇಸೆಯಾಸೆಗಳ್ ಮುಂನೆಯ ವಾಯದಾಯಮಿವು ಸಲ್ಲವು ಸರ್ವನಮಸ್ಯಮೆಂದು ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಇ. XXVII. ೧೫–೫೭ ; 1114). [?]

ಆಸೆಕದಿರು (ನಾ). ಆಶಾಕಿರಣ ; ಆಸೆಯ ಅಥವಾ ಭರವಸೆಯ ಬೆಳಕು : ನೇಹದಿಂದ ಅವಳ ಪೊರೆದು ಉತ್ಸವದೊಳೆ ಭವಕೆ ತಂದನಾಸೆ ಕದಿರನು (ಗಣೇಶ. ೫೩–೧೨). [ಆಸೆ₁ + ಕದಿರು (< ಕದಿರ್)]

ಆಸೆಕಾಱ, ಆಸೆಗಾರ, ಆಸೆಗಾಱ (ನಾ). ೧. ಬಯಸುವವನು ; ಆಶೆ ಪಡುವವನು : ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಚೆಲ್ವುಗಳ ವಿಲಾಸದುರ್ಮೆಗಳೊಳಗಾವೆ ವಗಾಗಿಪೆವೆಂದು ಬಂದ ಚನ್ನಿಗರುಮನಾಸೆಕಾಱರುಮನೊಲ್ಲದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೬). **ಆಸೆಗಾರ :** ೧. ಆಸೆಗಾರ ಹಾರುವಯ್ಯ ಗೋಸಿಯೊಳಗೆ ಮೂಗಳ ಕಟ್ಟಿದ (ಗಾದೆ). **ಆಸೆಗಾಱ :** ೧. ಓಸರಣೆಗೊಡದತಿಬಳರು ದಿವದಾಸೆಗಾಱರು ವೈರಿಬಲವನು ಘಾಸಿಮಾಡಿದರೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೬೨). ೨. ಭರವಸೆಯುಳ್ಳವನು ; ನಂಬಿಕೆಯುಳ್ಳವನು : ಧರೆ ಲೇಸೆಂಬಾಸೆಗಾಱಂ ಪರಪುರುಷಗುಣಾನ್ವೇಷದೊಳ್ ಸ್ವೈಪುಗಾಱಂ ಸಿರಿಯೊಳ್ . . . ನೇಮಿಚಂದ್ರಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೩೭).

[ಆಸೆ₁ + –ಕಾಱ]

ಆಸೆಗ (ನಾ). "ಆಶಿಸತಕ್ಕವನು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಆಸೆ₁ + –ಗ₂]

ಆಸೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಭರವಸೆಯನ್ನು ಕಾಣು ; ಆಸೆಯು ನೆರವೇರುವು ದೆಂಬ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಹೊಂದು : ನುಡಿಗಳೊಳಾಸೆಯುಂಟೆನಲೊಡಂ ತಳೆದಂತಿರೆ ನಿಲ್ಪುದೆಂತುಮಾವೆಡೆಯೊಳಮಾಸೆಗಾಣೆನೆನೆ ತಟ್ಟನೆ ಪೋಪುವು ನಲ್ಲರಿರ್ವರೀರೊಡಲೊಳಗಿರ್ಪ ಜೀವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦೪).

[ಆಸೆ₁ + ಕಾಣ್]

ಆಸೆಗಾರ 'ಆಸೆಕಾಱ' ನೋ.

ಆಸೆಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ತುಂಬ ಆಸೆಯುಳ್ಳವಳು ; ದುರಾಸೆಯುಳ್ಳ ಹೆಂಗಸು. (೬). [ಆಸೆಗಾಱ (< ಆಸೆಕಾಱ) + –ತಿ]

ಆಸೆಗಾಱ 'ಆಸೆಕಾಱ' ನೋ.

ಆಸೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಯಸು ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು ; ಆಸೆಪಡು : ಕವಿತೆ ಯೊಳಾಸೆಗೆಯ್ವ ಫಲಮಾವುದೊ (ಆದಿಪು. ೧–೩೬) ; ಬಡವನಂತೆ ಮನ್ನಣೆ ಗಾಸೆಗೆಯ್ಯದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೯೯). ೨. ಆಶ್ರಯಿಸು ; ಆಸರೆಗೊಳ್ಳು : ಬಳಸಂಪನ್ನರನಾಸೆಗೆಯ್ದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೯೦) ; ಕಱಿದರ್ ಕರ್ಣಾದಿ ಗಳಿನ್ನುಱಿದುದನಾನಾಸೆಗೆಯ್ಯೆನೆನಗಂ ನೆರಮೇ (ಗದಾಯು. ೩–೪೬). ೩. ಆಶ್ರಯಕೊಡು : ಆ ಸಿರಿಮೊಗಕ್ಕೆ ಬಿಸಿಲಾಗದಂತಾಗಸದೊಳೋಸ ರಿಸದಂಚೆಗಳೆಱಂಕೆಯನಗಲ್ಚಿ ನೆಳಲಾಸೆಗೈದುವು ರಾಘವನ ರಾಣಿ ದುಃಖ ಸಂತಪ್ತೆಯಾಗಿರುತಿರಲ್ಕೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯–೩೪).

[ಆಸೆ₁ +. ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಆಸೆಗೇಡು (ನಾ). ಆಸೆ ಭಂಗವಾಗುವುದು ; ನಿರಾಸೆ : ನೀನಿಂತು ಕಳ ವಳಿಸುತಾಸೆಗೇಡಿನ ಕಿಬ್ಬಿಗುರುಳುವೆಯ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬೪–೨೮).

[ಆಸೆ₁ + ಕೇಡು]

ಆಸೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು ; ಆಸೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸು (೬). [ಆಸೆಗೊಳು (< ಆಸೆಗೊಳ್ಳು) + – ಇಸು₃]

ಆಸೆಗೊಳು 'ಆಸೆಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಆಸೆಗೊಳ್ಳು, ಆಸೆಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು : ಹುಡುಗ ಹಣ್ಣ ಗಾಗಿ ಬಹಳ ಆಸೆಗೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಆಸೆಗೊಳು :** ನೀನೆತ್ತಲಾ ಗೊಲಿವೆ ಇದನರಿಯಲಳವೆ ? ನಿನಗೆ ಪಾತ್ರಾಪಾತ್ರದರಿವಿಲ್ಲ–ಅದಕೆ ನಾನಾಸೆ ಗೊಳುವೆ (ಮಲೆದೇ. ೧೭–೧೦). [ಆಸೆ₁ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್₁)]

ಆಸೆತೋರಿಸು 'ಆಸೆದೋಱಿಸು' ನೋ.

ಆಸೆದೊಱೆ (ಕ್ರಿ). ಆಸೆಯನ್ನು ಬಿಡು ; ನಿರಾಶನಾಗು (೬).

[ಆಸೆ₁ + ತೊಱೆ₁]

ಆಸೆದೋಱಿಸು, ಆಸೆತೋರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಬಯಕೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸು : ಪಿಡಿದುದದೆಯೆಂಬಾಸೆದೋಱಿಸಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೧೪). **ಆಸೆತೋರಿಸು :** ನನಗೆ ಒಂದು ಕಡೆ ಶಾಪದ ಹೆದರಿಕೆ; ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ತಂದೆಯ ಹೆದರಿಕೆ; ಮತ್ತೊಂದುಕಡೆ ಅವನು ಆಸೆತೋರಿ ಸಿದ ವರಗಳ ಮೇಲೆ ಮನಸ್ಸು (ವಚಭಾ. ೭). [ಆಸೆದೋಱು + –ಇಸು₁]

ಆಸೆದೋಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಸೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸು ; ಅಪೇಕ್ಷೆಯ ನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ಎನಗಾಸೆದೋಱಿ ಬಿಸಸಿತಮೆನಿಸುವ ನಿಜತಾರ ಹಾರ ಲತೆಯಿಂದಂ ಹಂಸನವೊಲ್ಮಾನಸಸಂಭವವೆನಿಪ ಮದೀಯಾಭಿಮಾನಮಂ ಕಟ್ಟೊಯ್ದೌ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೦೨). ೨. ಆಸೆಯನ್ನು ತೋರು ; ಬಯಕೆ ಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸು : ಬಸನದೊಡಂಬಡಿಂಗಲಸಿ ಮಾಣ್ದೊಡಮಿಂತಿ ದನೀವೆನೆಂದ[ನ]ಂ ಪುಸಿದೊಡಮಾಸೆದೋಱೆ ಬಗೆದೋ[ಱ]ದೊಡಂ... ಆಯಮುಂ ಚಲಮುಮುಳ್ಳೊಡೆ ಪೇಸದವಳ್ಗೆ ಮತ್ತಮಾಟಿಸುವುದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೨). ೩. ದಾರಿ ತೋರಿಸು ; ದಿಕ್ಕುಗಾ[illegible] : ಎಮ್ಮ ಮಾತಿನಿತೆ ಗುಣಾರ್ಣವಂಗೆ ಕುಡು ಗೆಲ್ಲಮನಿಂತಿದೆ ಕಜ್ಜದುಜ್ಜುಗಂ ಎಂದು ಕಮಲಾಸನನಾಸೆದೋಱೆ ನುಡಿದುಳ್ಳುದನೆ ನುಡಿದೊಡಂತೆಗೆಯ್ವೆನೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೦೨, ವ). [ಆಸೆ₁ + ತೋಱು (< ತೋಱ್)]

ಆಸೆಪಡು 'ಆಸೆವಡು' ನೋ.

ಆಸೆಪುರುಕ 'ಆಸೆಬುರುಕ' ನೋ.

ಆಸೆಬಡಕ 'ಆಸೆಬಡಿಕ' ನೋ.

ಆಸೆಬಡಕತನ (ನಾ). ದುರಾಸೆ ; ಲೋಭ (ದಕ. ೬).

[ಆಸೆಬಡಕ (< ಆಸೆಬಡಿಕ) + –ತನ]

ಆಸೆಬಡಿಕ, ಆಸೆಬಡಕ (ನಾ). = ಆಸೆಬುರುಕ (೬). **ಆಸೆಬಡಕ** (೬).

[ಆಸೆ₁ + –ಬಡಿಕ]

ಆಸೆಬಡಿಕಿ (ನಾ). ದುರಾಸೆಯುಳ್ಳವಳು ; ಆಸೆಗಾತಿ (೬).

[ಆಸೆಬಡಿಕ + –ಇ₂]

ಆಸೆಬಾಕ (ನಾ). = ಆಸೆಬುರುಕ (ದಕ. ೬). [ಆಸೆ₁ + ಬಾಕ]

ಆಸೆಬುರಕ 'ಆಸೆಬುರುಕ' ನೋ.

ಆಸೆಬುರಕತನ 'ಆಸೆಬುರುಕತನ' ನೋ.

ಆಸೆಬುರುಕ, ಆಸೆಪುರುಕ, ಆಸೆಬುರಕ (ನಾ). ಅತಿ ಆಸೆಯುಳ್ಳ ವನು ; ದುರಾಸೆಗಾರ ; ಲೋಭಿ : ಈ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಆಸೆಬುರುಕ ಹಾರವ ನಾದ ವಸುಭೂತಿ (ತವನಿ. ೯೩). **ಆಸೆಪುರುಕ :** ಒಲವನರಿಯದಾಸೆ ಪುರುಕ ಇದರ ತಂದೆ (ಗಣೇಶ. ೫೩–೫). **ಆಸೆಬುರಕ :** 'ಆಸೆಬುರಕ ತನ' ಪರಾ. [ಆಸೆ₁ + – ಪುರುಕ]

ಆಸೆಬುರುಕತನ, ಆಸೆಬುರಕತನ (ನಾ). ಅತಿ ಆಸೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರು ವುದು ; ಅತಿಯಾಸೆ ; ಲೋಭಿತನ : ಕೊಡುವುದು ಹಾನಿಯಲ್ಲ ... ಇಡುವುದು ಆಸೆಬುರುಕತನ (ಮಣ್ಣಿಮ. ೧೦೦) ; ಹಾಗೆಂದರೆ ಲೋಭ, ಆಸೆ ಬುರುಕತನ ಎಂದು ಅರ್ಥ (ಕಲ್ಲಿಕಾ. ೯). **ಆಸೆಬುರಕತನ :** ಮಕ್ಕಳು ಗಂಗಾಳದಲ್ಲಿರುವ ಆ ಅನ್ನವನ್ನು ಆಸೆಬುರಕತನದಿಂದ ಹಸಿದ ಕಂಗಳಿಂದ ನೋಡುತ್ತ ಹೇಳಿದುವು (ಬರಹಾ. ೧೫೯). [ಆಸೆಬುರುಕ + –ತನ]

ಆಸೆಬುರುಕಿ (ನಾ). ಅತಿಯಾಸೆಯುಳ್ಳವಳು: ಆಸೆಬುರುಕಿ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ದರಿದ್ರಿಯೇ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೫). [ಆಸೆಬುರುಕ + –ಇ$_2$]

ಆಸೆಮಾರಿ (ನಾ). = ಆಸೆಬುರುಕ (ದಕ. ೬). [ಆಸೆ$_1$ + ಮಾರಿ$_2$]

ಆಸೆವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಸೆಪಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬಯಕೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸು: ಪಸರಿಸಿ ಮಿಥ್ಯಾಸಂಕಲ್ಪಸಹಸ್ರದಿನಾಸೆವಡಿಸುತಿರ್ಪುದು ಕಿಱುವಾನಿಸಿಕರ್ಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಜದೊಳೆ ಸುಲಭಮೆನಿಸಿರ್ದ ಮದನಲಾಘವಮಾಗಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೯೨); ಬೆಜ್ಜಂ ಪಂದೆಯ ಪೇೞ್ವುೞಿಗಜ್ಜಂಗಳು ಮಾಸೆವಡಿಪ ಕುಹಕದ ಫಲಮುಂ ಬಿಜ್ಜೆಗಳುಮೆಮಗೆ ಕಾಪೆಂಬುಜ್ಜುಗ ಮೞಿಪೞಿಪು ಕಾಯಲಾರ್ಕುಮೆ ನರರಂ (ಜೀವಸಂ. ೩೬–೧೯). [ಆಸೆವಡು + –ಇಸು$_3$]

ಆಸೆವಡು, ಆಸೆಪಡು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು: "ಆಸೆವಡು – (ಆಸೆ + ಪಡು) ಈಪ್ಸಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ); ಭಾಗಮನಾಸೆವಟ್ಟೆಳಿಪಿ ಬೇಱ್ಪುದು ನಿನ್ನಯ ಕಲ್ತ ವಿದ್ದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೪೬); ಅನ್ನಪಾನಮಂ ರಾತ್ರಿಯೊಳಾಸೆವಡುವುದುಮನುೞಿದುದೆಸಗುವ ವಿವೇಕಿಯಾಜನೆಯ ರಾತ್ರಿ ಭುಕ್ತವ್ರತಿಕಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೩೧); ಮನ್ನಣೆಗಾಸೆವಟ್ಟು ಮುಂದಣ ಫಲಮಂ ಕಿಡಿಸದಿರಿಂ (ಜೀವಸಂ. ೩೬–೧೮ ವ). **ಆಸೆಪಡು**: ನಿನ್ನನ್ನು ಒಂದು ಬಾರಿ ನೋಡಬೇಕೆಂದು "ಇವಳು" ತುಂಬಾ ಆಸೆಪಡುತ್ತಾಳೆ (ಅವತಂ. ೧). [ಆಸೆ$_1$ + ಪಡು$_1$]

ಆಸೆವಾತು (ನಾ). ಆಸೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಮಾತು; ಭರವಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಮಾತು: ಆಗಳಂತಃಪುರವೃದ್ಧರವರನಜಸಲೀಗಳೆ ಬಂದಪ್ಪರಂಜದಿರಿಮೆಂದಾಸೆವಾತುಗಳೊಳಾೞಿಸಿ ನುಡಿದೊಡಗೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೯–೭೬ ವ); ಸುಯ್ ತಪ್ಪುದು ತಪ್ಪುದೆನ್ನತನು ಬೇಟದ ಕಾಟದೊಳಿಂತು ಕಂಡುಮಿನ್ನಪ್ಪೊಡಮಾಸೆವಾತನೆನಗೋಪನೆ ನೀಂ ದಯೆಗೆಯ್ಯಲಾಗದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೯). [ಆಸೆ$_1$ + ಮಾತು$_1$]

ಆಸೆವಾಸಿ (ನಾ). ಆಶ್ರಯ ಮತ್ತು ಕೀರ್ತಿ: ನಯದೊಳೇಕಾಂತದೊಳು ಸಲೆ ಕಾರಿಯವ ನುಡಿದವನಾಸೆವಾಸಿಯ[ಪಾಠಾಂ. ನುಡಿವುದವನಾಶೆಯನು ನೀವ್] ಬಯಸಲಾಗದು ಹಿತವನೇ ಬಯಸುವುದು ಕುರುಕುಲಕೆ ನಿಯತವಿದು ಪಾಂಡವರೊಡನೆ ಸಂಧಿಯೇ (ಕುವ್ಯಾಉ. ಓರಿಇ. ೧೦–೫೦). [ಆಸೆ$_1$ + ವಾಸಿ$_2$]

ಆಸೇಚನ (ನಾ). **೧.** ಚಿಮುಕಿಸುವುದು; ಸಿಂಪಡಿಸುವುದು. **೨.** ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯವಾದುದು; ಎಷ್ಟು ನೋಡಿದರೂ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸದ ವಸ್ತು. [ಸಂ.]

ಆಸೇಚನಕ (ನಾ). = ಆಸೇಚನ ೨ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಸಂ.]

ಆಸೇಚಿಸು (ಕ್ರಿ). "ಚಿಮುಕಿಸು, ಎರಚು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಆಸೇಚನ + –ಇಸು$_3$]

ಆಸೇವನ (ನಾ). **೧.** ಯಾವ ಕೆಲಸವನ್ನಾದರೂ ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಮಾಡುವುದು, —ಎಡೆಬಿಡದೆ ನಡೆಸುವುದು; ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಸೇವೆ. **೨.** (ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ) ಸೇವಿಸುವುದು; ಅನುಭವಿಸುವುದು: ದೇವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಾ ಪ್ರಸಾದಾಸೇವನಮೆ ಜೀವನವೆಮಗೆ ಪೆಱತಾವುದುಂಟೇ (ಬಸವು. ೧೨–೨೮). [ಸಂ.]

ಆಸೇವಿತ (ಗು). ಸೇವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಎಡೆಬಿಡದೆ ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ವಸಿಷ್ಠಗೋತ್ರವರಿಷ್ಠನುಂ ಆಸೇವಿತ ತ್ರಿವರ್ಗವಿರುದ್ಧ ಸಮ್ರಾರ ಸೌಖ್ಯನುಂ (ಕಇಅ. ೫–೨–೧೫೫; 1068). [ಸಂ.]

ಆಸೇವೆ (ನಾ). = ಆಸೇವನ ೨: ಶಿವಪ್ರಸಾದಾಸೇವೆಯಿಂ ದಣಿದಲ್ಲದುಸಿಕನೆ ಯಾವಪರಿಯಿಂದಾದೊಡೆಮ್ಮೊಡನೊಡಬಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ (ಬಸವು. ೨೪–೨೮). [ಸಂ. ಆಸೇವಾ]

ಆಸೇವೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಎಡೆಬಿಡದೆ ಸೇವೆಮಾಡು; ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ: ಪೂಸರಲಗೆ ಮಿಾಸಲಾಗಿ ಕೆಂಜಾಜಿಯ ಬಾಸಿಗವಿಡಿದೆಯ್ದುವಾಗ ಆಸೇವೆಗೈವಳಿವಳ್ಗೆ ಚಂಪಕಮಾಲೆ ಬೀಸುತೆಯ್ದಿದಳೊರ್ವ ಕುಶಲೆ (ಭರಚ. ೪೭–೩೯). [ಆಸೇವೆ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಸೋದ, ಆಸೋದೆ (ನಾ). ಉಪಾಹಾರ; ಉಪಚಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಆಸೋದೆ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

ಆಸೋದೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು = ಉಪಾಹಾರ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಉಪಚರಿಸಿಕೊ; ಆಯಾಸ ಪರಿಹಾರಮಾಡಿಕೊ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಆಸೋದಿ (ನಾ). ಪರಹಿತವನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಲೋಕೋಪಕಾರಿ (?): ಆಸೋದಿಗಳು ನವರತ್ನ ಸುವರ್ಣವ ಹೇಸರನಂತೆ ಹೊತ್ತಿಹರು ದೇಶದೊಳ್ ಪರಹಿತವೆಂಬುದು ವರರತ್ನಭೂಷಣ ಕೇಳು ಕಂದರ್ಪ (ಮೋಹತ. ೫–೫೭). [?]

ಆಸೋದೆ 'ಆಸೋದ' ನೋ.

ಆಸ್ಕಂದ (ನಾ). = ಆಸ್ಕಂದನ. [ಸಂ.]

ಆಸ್ಕಂದನ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು; ಕಾಳಗ; ಯುದ್ಧ [ಸಂ.]

ಆಸ್ಕಂದಿ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಬೀಳುವವನು; ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡುವವನು. 'ಪರಾಸ್ಕಂದಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಆಸ್ಕಂದಿನ್]

ಆಸ್ಕಂದಿತ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಐದು ಬಗೆಯ ನಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಆಸ್ಕಂದಿತವು ಅಂದರೆ ಸಮಗತಿ, ಎಳೆನಡಿಗೆ" (ಗುರುಬಾ. ೨೭೪); ಆಸ್ಕಂದಿತಧಾರೆಯಿಂ ಸುದೃಢಪೀವರ ಕಾಯದೊಂದು ಕಾಂತಿಯಿಂ . . . ಸನ್ತಂ ಪೋಪ ಕುದುರೆಯ ಬೆನ್ನೊಳೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೯–೨೬). [ಸಂ.]

ಆಸ್ಕರ (ನಾ). **೧.** ಆಸ್ಪದ; ಆಶ್ರಯ; ರಕ್ಷಣೆ (?). 'ಆಸ್ಕರಂಗೊಳ್' ಪರಾ. **೨.** ಆಶಯ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ (?): ಸಾಸ್ಕರ ಪ್ರವೀರನಾನೀ ರತ್ನ ಸಂಚಯವನಾಸ್ಕರಿಪೆನ್ನೈದಿ ಖಳ ಬರಲಿ ನೀಕ್ಷಿಪೆನುಯಂಬಾಸ್ಕರದಿಂ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟನೆಲ್ಲರ (ಜಿನಮು. ೨೨–೧೨). [< ಸಂ. ಆಸ್ಕೃ = ಸಮಿಾಪಿಸುವ, ಸೇರುವ ?]

ಆಸ್ಕರಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಸ್ಪದವನ್ನು ಪಡೆ: ಭಾಸ್ಕರೋದಯಕಾಲಕೆಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಆರಸಿ ನಯನಾಸ್ಕರಂಗೊಳದಿರಲು (ಜಿನಮು. ೨೨–೧೨). [ಆಸ್ಕರ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಸ್ಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ರಕ್ಷಿಸು; ಕಾಪಾಡು; ಶೇಖರಿಸು (?): ನಾನೀ ರತ್ನ ಸಂಚಯವನಾಸ್ಕರಿಪೆನ್ನೈದಿ ಖಳ ಬರಲಿ ನೀಕ್ಷಿಪೆನು (ಜಿನಮು. ೨೨–೧೨). [ಆಸ್ಕರ + –ಇಸು$_3$]

ಆಸ್ತರ (ನಾ). = ಆಸ್ತರಣ (ದಕ. ೬). [ಸಂ.]

ಆಸ್ತರಣ (ನಾ). **೧.** ಹರಡುವುದು; ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡುವುದು (೬). **೨.** ಆಸನ; ಹಾಸಿಗೆ; ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಮಲಗುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಹಾಸುವ ರತ್ನಗಂಬಳಿ, ಜಮಖಾನ ಮುಂತಾದುವು: "ಆಸ್ತರಣಮಾ ಪ್ರವೇಣಿಯೆನೆ ಗವಸಣಿಗೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೦–೧೬); ನಿಜವಿಜಯ ತುರಗ ರಥಂಗಳನರ್ಚಿಸಿ ಪೊಡೆಮಟ್ಟು ದರ್ಭಾಸ್ತರಣದೊಳಾಯಿರುಳಂ ಕಳೆದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೫೨ ವ). **೩.** "ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಸುವ ಚಿತ್ರದ ಕಂಬಳಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). **೪.** ರಥ, ಗಾಡಿ, ಸಾರೋಟು ಮುಂತಾದ ವಾಹನಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾಸುವ ಕಂಬಳಿ ಅಥವಾ ರತ್ನಗಂಬಳಿ (೬). **೫.** ಪದರ (೬). [ಸಂ.]

ಆಸ್ತರಣಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಹಾಸುವುದು: "ಪಾಸು – ಆಸ್ತರಣ ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ, ತಲ್ಪೇಚ" (ಶಮಧಾ). [ಆಸ್ತರಣ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಆಸ್ತರಿಸು (ಕ್ರಿ). "ಹಾಸು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಆಸ್ತರಣ + –ಇಸು$_3$]

ಆಸ್ತಾ ‘ಆಸ್ತೆ’ ನೋ.

ಆಸ್ತಿ (ನಾ). ಸೊತ್ತು; ಸೊಮ್ಮು; ಒಬ್ಬರಿಗೆ ಸೇರಿರುವ ಜಮೀನು, ಮನೆ ಮುಂತಾದ ಸಂಪತ್ತು : ನೀನು ನಿನ್ನ ತಂದೆ ಜಯಸಿಂಹನನ್ನು ವಧಿಸಿ, ಅವನ ಆಸ್ತಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ದೋಚಿಕೊಂಡು ಹೋದುದಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಕೊಡು (ಆರ್ಯಕ. ೧೮) ; ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರ ತರುಣಿ ಮತ್ತು ನಿನ್ನ ವಿಪುಲ ಸಂಪತ್ತು ಈ ಎರಡೂ ಆಸ್ತಿಗಳ ಒಡೆತನಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗಿರಿ (ಬಂಗಾಹೆ. ೧೩).

ಆಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿ = ಆಸ್ತಿ : ನೀನು ಆಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿ ವಿಲೇವಾರಿ ಮಾಡಬಹುದು (ಪುನರು. ೨೬೬). [**ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು.** ಆಸ್ತಿ]

ಆಸ್ತಿಕ$_1$ (ನಾ). **೧.** ಪರಲೋಕ, ದೈವ, ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯುಳ್ಳವನು; ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನು : ಸತ್ಯಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಭ್ರಷ್ಟನಾದ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಕಂಡು ನಾಸ್ತಿಕನೂ ಹಾವನ್ನು ಕಂಡಂತೆ ಅಂಜುತ್ತಾನೆ; ಹೀಗಿರಲು ಆಸ್ತಿಕರ ವಿಚಾರ ಹೇಳಬೇಕಾದದ್ದೇನು (ವಚಭಾ. ೩೯೮) ; ಆಸ್ತಿಕನ ದಾನ ನಾಸ್ತಿಕನ ಭಿಕ್ಷೆ (ಗಾದೆ). **೨.** ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು. [**ಸಂ.**]

ಆಸ್ತಿಕ$_2$ (ನಾ). = ಆಸ್ತಿವಂತ. [?]

ಆಸ್ತಿಕತ್ವ (ನಾ). = ಆಸ್ತಿಕ್ಯ : ಏನೇ ಆದರೂ ಅಸ್ಥಿಗತವಾದ ಆಸ್ತಿಕತ್ವಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಲೋಪವು ಸಂಭವಿಸಿಲ್ಲ (ಆರ್ಯಧ. ೧). [**ಸಂ.**]

ಆಸ್ತಿಕ್ಯ (ನಾ). **೧.** ಪರಲೋಕ, ದೈವ, ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯಿರುವಿಕೆ; ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿರುವಿಕೆ: ತಪಸ್ಸು, ಸಂತೋಷ, ಆಸ್ತಿಕ್ಯ, ದಾನ . . . ವ್ರತಮೆಂಬ ನಿಯಮಾಂಗ ದಶಕಮುಂ (ವಿವೇಕ. ೧೪೮) ; “ದಿಟ, ಪುಣ್ಯವಂತ ಕೊಡಲು ಬೇಕಿಲ್ಲ ನೀನವಗೆ ಭಕ್ತಿ ಕಂತ . . . ಆಸ್ತಿಕ್ಯದಾಧಿಕ್ಯ ನಿನ್ನ ನಾಸ್ತಿಕ್ಯ ದೈವವುಳ್ಳಗೆ ದೇವರುಂಟೆನೆ ಅಶಕ್ಯ” (ಗಣೇಶ. ೭೧–೧೫). **೨.** = ಆಸ್ತಿಕ$_1$ **೧.** [**ಸಂ.**]

ಆಸ್ತಿಗಾರ (ನಾ). = ಆಸ್ತಿವಂತ (ಕ).

[ಆಸ್ತಿ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಆಸ್ತಿಮಿತ (ಗು). **೧.** ತೊಯ್ದ ; ನೆನೆದ. **೨.** ಅಲುಗದ; ಕದಲದ : ಸರಸ ಭಕ್ತಿಸತಿಯ ಪರವಶಾವರಣದಿಂ ನಿರುಪಾಧಿಕದ ವಿಸ್ತರಣದವಸ್ಥೆಯೊಳುರುಸುಖಾಸ್ತಿಮಿತೇಂದ್ರಿಯದೊಳಿಹಗೆ (ಬಸಪು. ೩೫–೩೪). **೩.** ಸೊಗಸಾದ ; ಕೋಮಲವಾದ. **೪.** ಸಂತೋಷಗೊಂಡ; ಕೃತಾರ್ಥತೆಯನ್ನು ಪಡೆದ (ಕ). [**ಸಂ.**]

ಆಸ್ತಿವಂತ (ನಾ). ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಉಳ್ಳವನು ; ಸಂಪತ್ತುಳ್ಳವನು ; ಶ್ರೀಮಂತ. [ಆಸ್ತಿ + -ವಂತ]

ಆಸ್ತೆ$_1$, ಆಸ್ತಾ (ನಾ). ಅಕ್ಕರೆ; ಪ್ರೀತಿ ; ಆಸಕ್ತಿ : ಕೂಡುವಾಸ್ತೆಯೆಂದುಬಂದಪುದೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೬–೩೪); ಮುರಳೀಧರ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಊಟಕ್ಕೆ ಎಂದು ರಾಯರು ಆಸ್ತೆಯಿಂದ ಕೇಳಿದರು (ಜೀವಪ್ರ. ೯). **ಆಸ್ತಾ** : ದೇವರ ಮುಂದೆ ದೀಪ ಹಚ್ಚಲಿಕ್ಕೆ ಆಸ್ತಾ ಇಲ್ಲ ಇವರಿಗೆ (ಹರಿಜ. ೩) ; ಅವನ್ನ ಎಷ್ಟೊಂದು ಆಸ್ತಾದಿಂದ ಹಾಕ್ಕೊಂಡದಂದಿ ಆ ಹುಡುಗ ! (ವೈನಿ. ೧೦). [**ಸಂ.** ಆಸ್ಥಾ]

ಆಸ್ತೆ$_2$ (ಅ). ಮೆಲುನಡೆಯಿಂದ ; ನಿಧಾನವಾಗಿ (ದಕ. ಕ).

[← **ಹಿಂ.** ಆಹಿಸ್ತಾ]

ಆಸ್ಥಾನ (ನಾ). **೧.** ಸ್ಥಳ; ಜಾಗ. **೨.** ರಾಜಸಭೆ; ದರಬಾರು : “ಆಸ್ಥಾನಮೆಂಬುದು ರಾಜಸಭೆ ” (ಹಲಾಯು. ೧೨೮–೯೩); ದನುಜಂ ಆಪ್ತಮಂತ್ರಿ ನಿವಹಕ್ಕಿಂತೆಂದನಾಸ್ಥಾನದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೩–೧೮) ; ಕವಿಯಾಸ್ಥಾನಕೆ ಭೂಷಣಂ (ಸೋಮೇಶ. ೫). **೩.** ಸಭೆ. [**ಸಂ.**]

ಆಸ್ಥಾನಕವಿ (ನಾ). ರಾಜಸಭೆಯ ಕವಿ. [ಆಸ್ಥಾನ + ಕವಿ$_6$]

ಆಸ್ಥಾನಗೇಹ (ನಾ). ದರ್ಬಾರು ಮಂಟಪ; ಓಲಗಶಾಲೆ : ಪೂಣ್ದುಗ್ಧಾರ್ಣವದೊರೆಗೆಣೆವಂದತ್ತು . . . ಆಸ್ಥಾನಗೇಹಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೩).

[ಆಸ್ಥಾನ + ಗೇಹ]

ಆಸ್ಥಾನಪಂಡಿತ (ನಾ). ಆಸ್ಥಾನದ ಪಂಡಿತ: ಆಸ್ಥಾನ ಪಂಡಿತನಾಗಿದ್ದು ಸಂಸ್ಕೃತ ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಹಾಗೆ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ (ಚಿಕವಿ. ೧ ಪೀ). [ಆಸ್ಥಾನ + ಪಂಡಿತ]

ಆಸ್ಥಾನಮಂಟಪ (ನಾ). **೧.** = ಆಸ್ಥಾನಗೇಹ : ಆಸ್ಥಾನಮಂಟಪ ಮಧ್ಯಸ್ಥಿತ ಚಾರು ಚಾಮೀಕರ ಮೃಗರಿಪುವಿಷ್ಟರದೊಳ್ ತ್ರಿಪೃಷ್ಠತನಯ ಶ್ರೀವಿಜಯನಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೨೩ ವ). **೨.** [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳ : ಧ್ರುವ . . . ಆಸ್ಥಾನಮಂಟಪ . . . ಮೊದಲಾದ ನೂಱೆಂಟು ತಾಳಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೮). [ಆಸ್ಥಾನ + ಮಂಟಪ]

ಆಸ್ಥಾನವಸ್ತುನಾಯಕ (ನಾ). ಆಸ್ಥಾನ ಮಂಟಪದ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಏರ್ಪಾಡುಗಳಿಗೂ ಮುಖ್ಯ ವಿಚಾರಕನಾಗಿರುವವನು; ದರ್ಬಾರು ಭಕ್ಷಿ: ಮಹಾಸಾಮಾನ್ತಾಧಿಪತಿ ಮಹಾಪ್ರಚಣ್ಡದಣ್ಡನಾಯಕಂ ಆಸ್ಥಾನವಸ್ತುನಾಯಕಂ . . . ದಾಮಪಯಂ (ಸೌಇಇ. VI, ೫೭೧–೩೨ ; 1077). [ಆಸ್ಥಾನ + ವಸ್ತು + ನಾಯಕ]

ಆಸ್ಥಾನವಿದ್ವಾಂಸ, ಆಸ್ಥಾನವಿದ್ವಾನ್ (ನಾ). ರಾಜಾಸ್ಥಾನದ ವಿದ್ವಾಂಸ, —ಪಂಡಿತ : ಅಭಿನವಕಾಳಿದಾಸ ಬಸವಪ್ಪಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಆಸ್ಥಾನ ವಿದ್ವಾಂಸರಾಗಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). **ಆಸ್ಥಾನವಿದ್ವಾನ್** : ಶ್ರೀಯುತರು ಆಸ್ಥಾನವಿದ್ವಾನ್ ಪಂಡಿತರತ್ನಂ ಬಿರುದಾಂಕಿತರು (ರೂಢಿ).

[**ಸಂ.** ಆಸ್ಥಾನವಿದ್ವಸ್]

ಆಸ್ಥಾನವಿದ್ವಾನ್ ‘ಆಸ್ಥಾನವಿದ್ವಾಂಸ’ ನೋ.

ಆಸ್ಥಾನಿ (ನಾ). ಸಭೆ; ಗೋಷ್ಠಿ ; ಸಮಿತಿ. [**ಸಂ.** ಆಸ್ಥಾನೀ]

ಆಸ್ಥಾನಿಕ (ಗು). **೧.** ರಾಜಸಭೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ. (ನಾ). **೨.** ರಾಜಸಭೆಯ ಸದಸ್ಯ; ಸಭಾಸದ: ಸನ್ನಿಧಾನವು ಒಡ್ಡೋಲಗಕ್ಕೆ ಬಿಜಯಮಾಡಿದೊಡನೆಯೇ ಆಸ್ಥಾನಿಕರೆಲ್ಲ ಇದಿರೆದ್ದು . . . ನಮಸ್ಕರಿಸಿ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೩೪–೧೪). [**ಸಂ.**]

ಆಸ್ಥಾಯಿ (ಗು). ಸ್ಥಿರವಾದ; ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲತಕ್ಕ ; ಶಾಶ್ವತವಾದ: ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣಮೆನಿಸಿದಾಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿಯುಂ ಲೋಕತ್ರಯ ಸಂಚಾರಿಯೆನಿಸಿದ ಕುವಳಯವಿಭ್ರಾಜಿಯಾಗಿಯುಂ ಕುಮುದದಳಧವಳನೆನಿಸಿ ನಿನ್ನ ಜನೋತ್ಸಾಹಕರಣಂ ಜಗಕ್ಕುದಾಹರಣಮಾದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೭೫ ವ). [**ಸಂ.**]

ಆಸ್ಥಾಯಿಕಾಜನ (ನಾ). ಸಭೆಯ ಅಥವಾ ಆಸ್ಥಾನದ ಜನರು: ರೂಪಾತಿಶಯಕ್ಕಂ . . . ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಾದಂದಕ್ಕಂ ಬೆಕ್ಕಸಂಬಟ್ಟಾಸ್ಥಾಯಿಕಾಜನಕ್ಕೆ ಲಕ್ಕೆ ತೆಱದಿಂ ಪೊಗೞ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೫೩ ವ).

[**ಸಂ.** (ಆಸ್ಥಾಯಿಕಾ + ಜನ)]

ಆಸ್ಥಾಯಿಕೆ (ನಾ). ರಾಜಸಭೆ; ಆಸ್ಥಾನ: ಮಿಸುಗುವ ಮಾಣಿಕ್ಯದೆಳವಿಸಿಲುಮನೊಡಗಾಣಲಾದುದಾಸ್ಥಾಯಿಕೆಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೯–೫); ತತ್ತ್ವಲಯಸ್ಥಾನನೆಸೆದನಾಸ್ಥಾಯಿಕೆಯೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೯೧೧).

[**ಸಂ.** ಆಸ್ಥಾಯಿಕಾ]

ಆಸ್ಥಿತ (ಗು). **೧.** ನೆಲೆಗೊಂಡ; ಅನುಸರಿಸಿ ನಿಂತುಕೊಂಡ. **೨.** ಉದ್ಯುಕ್ತವಾದ; ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವ. (ನಾ). **೩.** ಕೈಗೊಂಡುದು ; ಅಂಗೀಕರಿಸಿದುದು : “ಆಸ್ಥಿತಮೆನಲ್ ಕೈಕೊಳುಹಮುಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫–೩೭). **೪.** ಆಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು : “ಆಸ್ಥಿತಂ ಆಕ್ರಾಂತಂ – ಈ ೨ ಆಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು ” (ಹಲಾಯು. ೧೨೯–೯೬).

[**ಸಂ.**]

ಆಸ್ಥೆ (ನಾ). **೧.** ಅಕ್ಕರೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದಾಸ್ಥೆಯೊಳಂ ಪರೀಕ್ಷಿಸಲ್ ಬಲ್ಲೊಡವನ ಪೇೞ್ದುದೆ ತಥ್ಯಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೧–೨೭); ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲತ್ಯಂತದಾಸ್ಥೆಯೊಳು ಕೇಳ್ವೆ ಮಗನೆಯೆನುತೆ (ವೀಶೈಪು. ೧–೧–೧೭); ಅವಳಿಗೆ ಆನಂದನ ಭಾವಚಿತ್ರವನ್ನು ನೋಡಲು ಬಹಳ ಆಸ್ಥೆ (ಮರಳಿ. ೪೭). **೨.** ಆಸ್ಥಾನ; ರಾಜಸಭೆ. **೩.** ಯತ್ನ; ಪ್ರಯತ್ನ. **೪.** ಸ್ಥಿತಿ; ಅವಸ್ಥೆ. **೫.** ಶ್ರದ್ಧೆ; ಆಸಕ್ತಿ.

ಆಸ್ಥೆಪಡು = ಆಸೆಪಡು; ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು: ಧರ್ಮ ಧರ್ಮ ಎಂದೆಲ್ಲರೂ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ಆಸ್ಥೆ ಪಡುತ್ತೇವೆ (ಆರ್ಯಧ. ೧). **ಆಸ್ಥೆವಹಿಸು** = ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ವಹಿಸು; ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರು: ಅವನ ಶುಶ್ರೂಷೆಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಕಣ್ಣ ಎಣಿಸಲಾರದಷ್ಟು ಆಸ್ಥೆ ವಹಿಸಿದ್ದ (ಪರಾವ. ೧೭೫); ನನ್ನ ಪರವಾಗಿ ಬಹಳ ಆಸ್ಥೆವಹಿಸಿದ್ದರು (ಬೆಂಜನ್. ೧೦೫). [**ಸಂ.** ಆಸ್ಥಾ]

ಆಸ್ಥೌಲ್ಯ (ನಾ). ಸೆಡೆತುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ದಪ್ಪವಾಗುವುದು: "ಸೆಡೆ – ಆಸ್ಥೌಲ್ಯೇ (ಹೆಚ್ಚು), ರಸಧಾನ್ಯಾಕರ್ಷಣ ಪಾತ್ರೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ). [**ಸಂ.**]

ಆಸ್ಪಂದನ (ನಾ). ಮಿಡಿಯುವಿಕೆ: ಸುಂದರತೆಯೆನುವುದೇಂ? ಜನಕೆ ಮೈಮರೆಯಿಪಾನಂದದೊಳಮರುವುವೇಂ? ವಿಶ್ವಚೇತನದಾಸ್ಪಂದನವೆ ಸೌಂದರ್ಯಮದುವೆ ಜೀವನ ಮೂಲ (ಮಂಕುಕ. ೪೪೬). [**ಸಂ.**]

ಆಸ್ಪತ್ರೆ, ಆಸಪತ್ರಿ (ನಾ). ವೈದ್ಯಶಾಲೆ; ಚಿಕಿತ್ಸಾಲಯ; ದವಾಖಾನೆ: ಆಸ್ಪತ್ರೆಯೊಂದನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು ಅವರು ಒಂದು ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿ ದಾನ ಮಾಡಿದುದರಿಂದ (ರತ್ನಗೋ. ೨); ಅವರಿಗೆ ತರಬೇತು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಆಸ್ಪತ್ರೆಗಳು ಕೂಡ ಸುಸಂಘಟಿತವಾಗಿದ್ದುವು (ಮಾನಸಾ. ೩೩). **ಆಸಪತ್ರಿ**: ಈ ನಾಲ್ಕು ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಸರಕಾರಿ ಆಸಪತ್ರಿಗಳುಂಟು (ಕಭಾಗೆ. ೪೧೬); ಇಲ್ಲಿಯೊಂದು ಆಸಪತ್ರಿಯದೆ (ಗ್ರೇಟಬ್ರಿ. ೨೯).

[← **ಪೋರ್ಚು.** ಎಸ್ಪಿಟಲ್, ಎಸ್ಪಿಟೆಲ್, ಎಸ್ಪ್ರಿಟೆಲ್; **ಇಂ.** ಹಾಸ್ಪಿಟಲ್. / **ತಮಿ.** ಆಸ್ಪತ್ತಿರಿ; **ತೆಲು.** ಆಶಿಪತ್ರಿ, ಹಾಸ್ಪತ್ರಿ; **ಹಿಂ.** ಅಸ್ಪತಾಲ್]

ಆಸ್ಪದ (ನಾ). **೧.** ಅವಕಾಶ; ಸ್ಥಳ; ಕ್ಷೇತ್ರ: ಮಧ್ಯಾಸ್ಪದದಿಂ ತದಂಬರಚರಂ ನೀಚಾಹ್ವಯಸ್ಥಾನದೊಳ್ ನಿಲೆ ನೀಚಾಸ್ಪದದಿಂದೆ ಬಂದ ನವನೆಂಗಾ ನಾಲ್ಕು ಯೋಗಂಗಳೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೨೩–೨೬); ಮುಳ್ಳು ಮೊನೆಯಷ್ಟು ಆಸ್ಪದ ಕೊಡದವನ ತಳ್ಳಿ ಬೇಡ (ಗಾದೆ). **೨.** ಆಶ್ರಯ; ನೆಲೆ: ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯಾಸ್ಪದಂ ರಕ್ಷಿಸುಗೆ ವಸುಧೆಯಂ ಯುದ್ಧರಂಗ ತ್ರಿಣೇತ್ರಂ (ಜಗವಿ. ೧–೩); ಪೆರ್ಗಿಚ್ಚನಾರ್ ಕಂಡೊಡಂ ಶಕುನಂ ಶೋಭನಕಾಸ್ಪದಂ (ಸೋಮೇಶ. ೬೭). **೩.** ವೃತ್ತಿ; ಉದ್ಯೋಗ. **೪.** ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ; ಗೌರವ: ಪತಿಯಂ ಪಿರಿಯಂನಂ ಶೌರ್ಯದೆ ಮೆಚ್ಚಿಸಿ ಪರಮಮಹಾಸ್ಪದಮನೆಯ್ದೆ ಪಡೆದಂ ರೇಚಂ (ಮದತಿ. ೧–೮). [**ಸಂ.**]

ಆಸ್ಪಾಕ, ಆಸಪಾಕ (ನಾ). ಬಾಯೆಲ್ಲಾ ಬೆಂದುಹೋದಂತೆ ಹುಣ್ಣಿನಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಬಾಯಿಹುಣ್ಣು: ಆಸ್ಪಾಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮಾತನಾಡಲು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಆಸಪಾಕ** (ಕಿ).
[< **ಸಂ.** ಆಸ್ಯಪಾಕ]

ಆಸ್ಪೃಷ್ಟ (ಗು). ಮುಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ; ಮುಟ್ಟಿದ. 'ಆಸ್ಪೃಷ್ಟಕಪಿಳ' ಪರಾ. [**ಸಂ.**]

ಆಸ್ಪೃಷ್ಟಕಪಿಳ (ನಾ). ಕಪಿಲ ವರ್ಣದ ಹಸುವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದವನು: ಕೃತನಿತ್ಯದಾನನಾವೀಕ್ಷಿತಘೃತನಾಸ್ಪೃಷ್ಟಕಪಿಳನೊಯ್ಯನೆ ಸಾದರಂ ಕತಿಪಯ ಪರಿಚಿತಪರಿಜನಚತುರವಚಃಪ್ರಚಯ ಚತುರನರಸಿಯನರಸಂ (ಯಶೋಚ. ೨–೬೬). [**ಸಂ.** ಆಸ್ಪೃಷ್ಟಕಪಿಲ]

ಆಸ್ಫಾಲ, ಆಸ್ಫಾಳ (ನಾ). = ಆಸ್ಫಾಲನ. **ಆಸ್ಫಾಳ**: ಉನ್ಮದಮಾತಂಗಾಳಿಕೇಳೀಚಳಿತ ಜಳಚರಾಸ್ಫಾಳ ಕಲ್ಲೋಳಮಾಳಾನದ ನದ್ಯಂಭಃಪ್ಲವಾಲಂಕರಣನೃಜಗದಾವಾಸಮುದ್ರಂ ಸಮುದ್ರಂ (ಇಅ. IX, ೯೭–೪; 1161). [**ಸಂ.**]

ಆಸ್ಫಾಲನ, ಆಸ್ಫಾಳನ (ನಾ). ಬಡಿಯುವುದು; ತಟ್ಟುವುದು; ಅಪ್ಪಳಿಸುವುದು; ಹೊಡೆತ: ವಾಮದಕ್ಷಿಣಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರಾಸ್ಫಾಲನವಿಭೇದಂಗಳೊಳಂ (ಗದಾಯು. ೮–೧ ವ); ಬಂದು ರಂಗಸ್ಥಲದೊಳ್ ನಿಂದರ್ ಭುಜಾಸ್ಫಾಲನರುತಿ ಮಿಗೆ ಚಾಣೂರ ಮುಖ್ಯಾದಿ ಮಲ್ಲರ್ (ಜಗವಿ. ೬–೪೬). **ಆಸ್ಫಾಳನ**: ನಾನಾಜಳಚರ ನಿಕರಾಸ್ಫಾಳನ ಪ್ರೋಜ್ಜ್ವಲತ್ಪ್ರಚ್ಛದನಚ್ಛನ್ನಚ್ಛಟಾಪ್ರಕ್ಷುಭಿತ ಲಹರಿಕಾಸ್ಫಾರರೌದ್ರಂ ಸಮುದ್ರಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೪ ಶೂದ್ರಕ); ಕರತಳಪಲ್ಲವಂಗಳ್ ಸಮದ ಗಜಕುಂಭಸ್ಥಳಾಸ್ಫಾಳನ ಕರ್ಕಶಂಗಳಾದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೯ ವ).

ಆಸ್ಫಾಲನಂಮಾಡು = ತಟ್ಟು; ತೀಡು: ಅಪವಾದಾತೋದ್ಯನಾದಂ ವಸುಂಧರೆ ನಿಲ್ವನ್ನೆವರಂ ದಿಶಾಕರಟಿ ಕರ್ಣಾಸ್ಫಾಲನಂ ಮಾಡುಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೪೮). [**ಸಂ.**]

ಆಸ್ಫಾಲನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಳಿಸು; ತಟ್ಟು; ಬಡಿ: ಕೋಪಮನೆಡೆಗೊಂಡು ಆಸ್ಫೋಟಿಸಿ ಬಾಹಾಸ್ಫಾಲನಂಗೆಯ್ದು . . . ಗರ್ಜಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೬–೬೬ ವ). [ಆಸ್ಫಾಲನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಸ್ಫಾಲಿತ (ಗು). ತಟ್ಟಿದ; ಅಪ್ಪಳಿಸಿದ: ಕನನ್ಮಣಿವತಂಸಾಸ್ಫಾಲಿತಾಂಸಂ ಲಸದ್ದೋರಾಂದೋಳನಜಾತ ಕಂಕಣಝಣತ್ಕಾರಂ ಪುರಸ್ತ್ರೀಜನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦–೩). [**ಸಂ.**]

ಆಸ್ಫಾಲಿಸು (ಕ್ರಿ). "ಹೊಡೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಆಸ್ಫಾಲನ + –ಇಸು$_3$]

ಆಸ್ಫಾಳ 'ಆಸ್ಫಾಲ' ನೋ.

ಆಸ್ಫಾಳನ 'ಆಸ್ಫಾಲನ' ನೋ.

ಆಸ್ಫುರಿತ (ಗು). **೧.** ಅದುರಿದ; ನಡುಗಿದ. **೨.** ಮೇಲಕ್ಕೆ ನೆಗೆದ; ಉದ್ಭವಿಸಿದ. **೩.** ಪ್ರಕಾಶಿಸಿದ; ಹೊಳೆದ. [**ಸಂ.**]

ಆಸ್ಫೋಟ (ನಾ). ಸಿಡಿತ; ಹಾರುವುದು: ಸರ್ವತೋಮುಖವೂ ನವನವೋನ್ಮೇಷಶಾಲಿನಿಯೂ ಕಲ್ಯಾಣಾಕಾಂಕ್ಷಿಯೂ ಆದ ಕ್ರಾಂತಿ ಆಸ್ಫೋಟಗೊಳ್ಳಲನುವಾಗುತ್ತದೆ (ಸಾಹಿಪ್ರ. IV ಪ್ರಸ್ತಾ). [**ಸಂ.**]

ಆಸ್ಫೋಟಕ (ನಾ). **೧.** ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ ತಟ್ಟುವವನು; ಚಿಟಿಕೆ ಹಾಕುವವನು; ಭುಜವನ್ನು ತಟ್ಟುವವನು. **೨.** ಸ್ಫೋಟಕವಾಗುವ ವಸ್ತು; ಸ್ಫೋಟಕದ್ರವ್ಯ: ಆಸ್ಫೋಟಕವನ್ನು ಬಾಂಬಿನ ಚಿಪ್ಪಿನೊಳಗೆ ತುಂಬಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸುವ ಕಾರ್ಯ ಉಳಿಯಿತು (ಆತ್ಮಾರ್ಪ. ೧೩೮). [**ಸಂ.**]

ಆಸ್ಫೋಟನ (ನಾ). **೧.** ಸಿಡಿತ; ಸಿಡಿದು ಹಾರುವುದು: ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನಂ . . . ಸಕಲಲೋಕಾಸ್ಫೋಟನಾಪೇಕ್ಷನಂ ತವೆ ಕೊಂದಾದಿವರಾಹರೂಪದೊಳ್ ನೀನಂದೆತ್ತಿದ್ದೈ (ಜಗವಿ. ೧–೫೭). **೨.** = ಆಸ್ಫಾಲನ. **೩.** ಜಟ್ಟಿಗಳು ತೋಳುತಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಶಬ್ದ: ಆ ಠಣತ್ಕಾರ ರವಣಾಸ್ಫಾ[ಸ್ಫೋ]ಟನ ಶ್ರವಣದೊಳ್ (ವೀಶೈಪು. ೨–೨–೧). **೪.** ಅತ್ತ ಇತ್ತ ಚಲಿಸುವುದು; ನಡುಗುವುದು; ಅದುರುವುದು (ಕಿ). [**ಸಂ.**]

ಆಸ್ಫೋಟಿತ (ಗು). **೧.** ಬಡಿದ; ಅಪ್ಪಳಿಸಿದ: ತ್ರಿಭುವನ ಮೂಲಸ್ತಂಭ ಸಕಳಕಳಾಧರಲೀಲಾವಳಂಬಿತವದನೇಂದುಸಾಂದ್ರ ಚಂದ್ರಿಕಾಮೃತಚ್ಛಟಾಸ್ಫೋಟಿತ ಸುರಾಧೀಶನೆಟ್ಟಿಂದುದಂ ಕಂಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೯ ವ). **೨.** ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಸೆ: ಆಕುಂಚಿತಮಾಸ್ಫೋಟಿತಮಾಕ್ಷಿಪ್ತಮುದ್ಭ್ರಾಮಿತಂ ಎಂಬೆಂಟುಂತೆಜದ ಪ್ರಹರಣಂಗಳೊಳಂ (ಗದಾಯು. ೮–೧ ವ). [**ಸಂ.**]

ಆಸ್ಫೋಟನಿ (ನಾ). ರಂಧ್ರಮಾಡುವ ಸಾಧನ; ಭೈರಿಗೆ. [ಸಂ. ಆಸ್ಫೋಟನೀ]

ಆಸ್ಫೋಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಡಿ; ಅಪ್ಪಳಿಸು; ತಟ್ಟು: ಪಿಡಿದಡಸಿಯ ಗುರ್ವುರ್ ಪರ್ವೆ ಬೀಸಿ ಗುಣಣೆಯ ಕಂಭಂಗಳೊಳಂ ಕೇರ್ಗಳೊಳಮಾಸ್ಫೋಟಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೬ ವ); ತೋಳೆರಡುಮನಾಸ್ಫೋಟಿಸಿ ನೀಳಾಬ್ಜದ ಕಾವುವಿಡಿದು ಕುಣಿದಳದೊರ್ವಳ್ (ಜಗವಿ. ೫-೨೨). ೨. ಆರ್ಭಟಿಸು; ಸಿಡಿದೇಳು: ವೃಕೋದರಂ ಮುಳಿದಾಸ್ಫೋಟಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೯೦ ವ); ಚತುರಂಗಬಲದ ಭಾರದುರವಣೆಯಂ ತಾರಕಾಸುರಂ ಕಂಡು ಕೋಪಮನೆಡೆಗೊಂಡು ಆಸ್ಫೋಟಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೬-೭೬ ವ); ಬಸವರಾಜಂ ರುದ್ರಾವತಾರನಿಂತಾಸ್ಫೋಟಿಸೆ (ಬಸರ. ೮-೧೪೧). ೩. ಸಿಡಿದುಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಖಾಸಗಿ ವಿಮಾನವೊಂದನ್ನು ಬಾಂಬ್ ಇಟ್ಟು ಆಸ್ಫೋಟಿಸಲಾಗಿದೆ (ಪ್ರಜಾವಾ. ೨೧-೩-೬೩, ೧-೬). [ಆಸ್ಫೋಟನ + -ಇಸು$_3$]

ಆಸ್ಫೋಟೆ (ನಾ). ೧."ಕಾಡುಮಲ್ಲಿಗೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೨."ಸಟ್ಟುಗದ ಹಂಬು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಆಸ್ಫೋಟಾ]

ಆಸ್ಮಿಕೆ, ಆಸ್ಮೀಕ (ನಾ). ಆಶ್ಚರ್ಯ: ನೀವು ಈ ಶೂನ್ಯಪೀಠವನಡರಿಸಿದುದಕಾಸ್ಮಿಕವ ತಾಳುತ್ತಿರ್ಪಿರಿ (ಪ್ರಭುಪು. ೯-೪೬). **ಆಸ್ಮೀಕೆ:** ಕಾಸ್ಮೀರೆ ಹಂಬಲಿಸಲಿತ್ತ ಕಾಶೀರಾಜನಾಸ್ಮೀಕದಿಂ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯನೇವರನೆಂದು ಭೀಷ್ಮನೆಂಬನುಜನಂ ಕಳುಹೊಡನೆ ಕರಸಿದಂ (ಪರಶು. ೭ ಸೂ). [< ಸಂ. ಆಕಸ್ಮಿಕ]

ಆಸ್ಮೀಕೆ 'ಆಸ್ಮಿಕ' ನೋ.

ಆಸ್ಯ (ನಾ). ೧. ಮುಖ: "ತುಂಡಂ . . . ಆಸ್ಯಂ, ಆನನಂ – ಈ ೭ ಮೊಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೫-೩೬೪); ಈ ಜಂಬೂದ್ವೀಪ ಮಹೀಭ್ರಾಜಿತ ಭರತಕ್ಕೆ ರತ್ನಪುರಮಾಸ್ಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೪೬); ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣನಾಸ್ಯಚಂದ್ರನಾನಂದಮಂ ನಮಗೀಯಲಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೧). ೨. ಬಾಯಿ: ಅನಿಮೇಷಾಹಿತನಾಸ್ಯಗಹ್ವರ ವಿನಿರ್ಯಲ್ಲೋಹಿತಂ . . . ಬಿಟ್ಟಂ (ಜಗವಿ. ೪-೫೮). [ಸಂ.]

ಆಸ್ಯಪತ್ರ (ನಾ). ತಾವರೆ; ಕಮಲ. [ಆಸ್ಯ + ಪತ್ರ]

ಆಸ್ಯಪಾಕ (ನಾ). ಬಾಯೆಲ್ಲಾ ಬೆಂದುಹೋದಂತೆ ಹುಣ್ಣಿನಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಬಾಯಿಹುಣ್ಣು. [ಸಂ.]

ಆಸ್ಯಲಾಂಗಲ (ನಾ). ೧. ನೇಗಿಲಿನಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ. ೨. ನಾಯಿ. ೩. ಹಂದಿ. [ಆಸ್ಯ + ಲಾಂಗಲ]

ಆಸ್ಯಲೋಮ (ನಾ). ಮುಖದ ಕೂದಲು; ಗಡ್ಡ. [ಆಸ್ಯ + ಲೋಮ]

ಆಸ್ಯವಿಲಸಿತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಮುಖಭಂಗಿ; ಮುಖದ ಮೂಲಕ ಭಾವಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವುದು: ಆಕೆಯರ ಚತುರ್ದಶವಿಧಾಸ್ಯವಿಳಸಿತದಿಂ ಶಶಿಬಿಂಬಕದಂಬಕಮಂ ಪಸರಿಸಿದಂತೆಯುಂ . . . ಅತಿ ಮನೋಹರಮಾಗೆ ಎತ್ತೆತ್ತಂ ನರ್ತಿಸೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೧೯೪ ವ). [ಆಸ್ಯ + ವಿಳಸಿತ (= ವಿಲಸಿತ)]

ಆಸ್ಯವೈರಸ್ಯ (ನಾ). ಬಾಯಿಗೆ ರುಚಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅರುಚಿ ಎಂಬ ರೋಗ: ಸ್ವಲ್ಪ ಲವಣಬೆರಸಿ ಅಂಬಿಲವನು ಪಾಕವ ಮಾಡಿ ಅದರಿಂದ ಬಾಯ ಉಗುಳಲು ಆಸ್ಯವೈರಸ್ಯ ಶಮನವಹುದು. ಆಸ್ಯವೈರಸ್ಯವೆಂದರೆ ಉಪ್ಪು ಹುಳಿ ಕಹಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿ ಒಂದೂ ನಾಲಿಗೆಗೆ ತಿಳಿಯಬಾರದೆ ಇಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೪೯). [ಆಸ್ಯ + ವೈರಸ್ಯ]

ಆಸ್ಯಾನಿಳ (ನಾ). ಉಸಿರು: ಆಸ್ಯಾನಿಳಂ ಶೀತಶೀತಳಿಕಾಸಖ್ಯಮನೊಲ್ದುದಿಲ್ಲಬಲೆಗೀ ನೋವೇತಱಿಂದಾದುದೋ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೪). [ಆಸ್ಯ + ಅನಿಳ (= ಅನಿಲ)]

ಆಸ್ರಪ (ನಾ). ೧. ನೆತ್ತರನ್ನು ಕುಡಿಯುವವನು; ರಾಕ್ಷಸ. ೨. ಆಸ್ರಪನು ಅಧಿದೇವತೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳ ನಕ್ಷತ್ರ; ಮೂಲಾನಕ್ಷತ್ರ. [ಸಂ.]

ಆಸ್ರಯ (ನಾ). ಆಶ್ರಯ: ಶ್ರೀಗಾಸ್ರಯಮೆನೆ ತೇಜಕ್ಕಾಗರವೆನೆ ನೆಗಬ್ದ ಗಂಗವಜ್ರನ ಲೆಂಕ (ಎಕ. II, ೧೩೮-೧; 940). [< ಸಂ. ಆಶ್ರಯ]

ಆಸ್ರವ (ನಾ). ೧. ಕ್ಲೇಶ; ಕಷ್ಟ. ೨. ಹರಿಯುವಿಕೆ; ಸ್ರಾವ. ೩. ಕುದಿಯುವ ಅನ್ನದ ಮೇಲೆ ಕಾಣುವ ಗಂಜಿಯ ನೊರೆ (ಕಿ). ೪. [ಜೈನ] ಸಪ್ತತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಪುಣ್ಯಪಾಪ ರೂಪವಾದ ಕರ್ಮವು ಜೀವದೊಳಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವುದು: "ಶುಭಾಶುಭರೂಪ ಮನೋವಾಕ್ಕಾಯ ಪರಿಸ್ಪಂದ ಹೇತುಕಮಾಗಿ ಬರ್ಪ ಕರ್ಮದ ಬರವಾಸ್ರವಮೆಂಬುದು" (ಆದಿಪು. ೧೦-೬೩ ವ); ಮೋಕ್ಷಪದಾರ್ಥಂ ಆಸ್ರವಪದಾರ್ಥಂ ಸಂವರಪದಾರ್ಥಂ ನಿರ್ಜರಪದಾರ್ಥಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ವ); ಶುಭಾಶುಭಕರ್ಮಾಗಮನ ದ್ವಾರರೂಪಂ ಆಸ್ರವಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೮). ೫. [ವೈದ್ಯಶಾ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಶೂಲೆ: ಆಸ್ರವವೆಂಬ ಹೊಟ್ಟೆಶೂಲೆ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗೆ ಮಲಹೆಚ್ಚಿದ ಶೂಲೆ ××× ಸ್ವನಕದ ಶೂಲೆ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೭೯). [ಸಂ.]

ಆಸ್ರವತತ್ತ್ವ (ನಾ). = ಆಸ್ರವ ೪: ಜೀವತತ್ತ್ವಮಜೀವತತ್ತ್ವಮಾಸ್ರವತತ್ತ್ವಂ . . . ಎಂಬ ಸಪ್ತತತ್ತ್ವರೂಪಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ವ). [ಆಸ್ರವ + ತತ್ತ್ವ]

ಆಸ್ರವಪದಾರ್ಥ (ನಾ). = ಆಸ್ರವ ೪: ಜೀವಪದಾರ್ಥಮಜೀವಪದಾರ್ಥಂ ಮೋಕ್ಷಪದಾರ್ಥಂ ಆಸ್ರವಪದಾರ್ಥಂ ಸಂವರಪದಾರ್ಥಂ ನಿರ್ಜರಪದಾರ್ಥಂ . . . ಎಂಬ ನವಪದಾರ್ಥಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ವ). [ಆಸ್ರವ + ಪದಾರ್ಥ]

ಆಸ್ವಾದ (ನಾ). ೧. ರುಚಿನೋಡುವುದು; ಸವಿಯುವುದು; ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದು: ನಿನಗೆ ಕರಮಾಸ್ವಾದವೇಕೈಯೆನುತ (ಬಸಪು. ೫೯-೧೪); ಚಮತ್ಕಾರ, ಆಸ್ವಾದ, ಆನಂದ, ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಒಂದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ (ಭಾರವಿಾ. ೩೮೮). ೨. ರುಚಿ; ಸವಿ: ಮಲಮಲನೆ ಮಱುಗುತಲವನಿಯೊಳು ತೊಳಲಲೇಕಾಸ್ವಾದದೂಟವನೆಲೆ ಮಗನೆವುಣಲೇತಕೀ ಹಸುವಿಲ್ಲದೂಟದಲಿ (ಬಸಪು. ೧೫-೨೮); ಕಾವ್ಯದ ಆಸ್ವಾದವನ್ನು ಸವಿಯಲು ಯತ್ನಿಸಿದಂತಾಯಿತು (ಸಾಹಿಸ. ೧೬೮). [ಸಂ.]

ಆಸ್ವಾದನ (ನಾ). ಸವಿಯುವುದು; ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದು: ಮಗುಳ್ದು ಬಂದು ವಿಷಯಸುಖಾಸ್ವಾದನರಸಾಮೃತತತ್ಪರನಾಗಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೩೬ ವ); ರಸದರ್ಶನಾಸ್ವಾದನಂಗೈವ ಸಹಜಕವಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೭-೧೦೧). [ಸಂ.]

ಆಸ್ವಾದನಂಗೈ (ಕ್ರಿ). = ಆಸ್ವಾದಿಸು: ನಿನ್ನಧರ್ಮಂಗಿ . . . ಬಂದರಲ್ತೆಗೆದು ಗಂಧಾಸ್ವಾದನಂಗೈಯೆ (ವೃಷವಿ. ೧೪-೧೦೩). [ಆಸ್ವಾದನ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಸ್ವಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಿನ್ನು; ರುಚಿನೋಡು; ಸವಿ; ರುಚಿಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸು: ಅಂತು ನಿಜಮನೋನಯನ ಕಾಂತಕಾಂತಾವದನ ಸರಸಿಜ ಸೌರಭಮನಾಸ್ವಾದಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೭-೩೪ ವ); ರಸರಸಾಯನದಿನಿದನಾಸ್ವಾದಿಸುತ (ಬಸಪು. ೩೩-೧೫); ಬೋಧಿಸಿ ಪೇಳ್ದೊಡೆನ್ನಯ ಮಾತ ವಿಷವೆಂಬಾಸ್ವಾದಿಸಲೊಲ್ಲದೆ ಬಿಸುಟು (ಮೋಹತ. ೮-೨೦); ಇದರ ಅಪೂರ್ವ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಆಸ್ವಾದಿಸುವ ಭಾಗ್ಯ ನನಗೆ ದೊರೆಯಿತು (ಸಮಾಲೋ. ೮೫). [ಆಸ್ವಾದನ + -ಇಸು$_3$]

ಆಹ$_1$, ಅಹಾ, ಆಹಾ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಆಕ್ಷೇಪ, ಮೆಚ್ಚಿಗೆ ಕನಿಕರ, ದುಃಖ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು. (i) ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ: ಆಹ ಬಸವಾ ಲೇಸು ಮಾಡಿದೆ ಸೋಹವಂ ಬಯಸಿದೆಯಲಾ (ಬಸಪು. ೩೭–೫೩). (ii) ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ: ಆಹ ಯಿಳಿಯಿಳಿಗೊರವ ನಿನಗೀ ಚೋಹವೇಕಿನ್ನೆನಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದೆ ಮೋಹಿಕೊಂಡಿಲ್ಲಿದ್ದೊಡಂ ನಗೆಯಲ್ಲ ಸೈರಿಸೆನು (ಬಸಪು. ೩೨–೧೫). (iii) ಮೆಚ್ಚಿಗೆಗೆ: ಮಹೇಶನಂ ಪ್ರಿಯದೊಳಪ್ಪಿದವಳ್ ಗಿರಿಜಾತೆಯಾಹ ಚೆಲ್ವೊಡರಿಸಿತಾಹ ದಂಪತಿಗಳಾಹ ಜಗತ್ಪ್ರಭುಗಳ್ ಸುಭಾಗ್ಯರೆನ್ನೊಡೆಯರ್ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೧೦೧). (iv) ದುಃಖ ಅಥವಾ ಕನಿಕರಕ್ಕೆ: ಆಹ ಎಂತಹ ಕೆಲಸವಾಗಿ ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಅಹಾ**: (i) (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೭ ಕಿ). **ಆಹಾ**: (i) ಇದು ಭೂಮಿಸ್ಥಾನದಿಂ ಮುಕ್ತಿಗೆ ನಡೆಯಿಪ ನೀಲಾಶ್ಮಸೋಪಾನಮಾಹಾ (ಗಿರಿಕ. ೧–೬೭); ಮುಯ್ಯಿಂದೊರ್ವರ್ಗರ್ಮೋರ್ವರ್ ಕೆಲಕೆಲ ತೆಜದಿಂ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಿರ್ಪರಾಹಾ (ಮೈಸೂಮೆ. ೫–೧೮೭); ಆಹಾ ಈ ಬಾಳೆತೋಟ ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). (ii) ಆಹಾ ನಿಶಾಚರಿಯರಲ್ಲವೇ ನರಕಾಸುರನ ಮನೆಯ ಬಾಲಕಿಯರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೫೯). (iv) ಆಹಾ ಎಂಥ ದುಃಸ್ಥಿತಿ ಬಂದಿತು (ರೂಢಿ).

ಆಹಾಹ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಆಹಾಹ ಹಸನಾಯ್ತು ಕೊಡಿರೇಕೆ ಪಾತ್ರೆಯಂ (ತಿರುರ. ೧೩). [?]

ಆಹ$_2$ 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಆಹಂಗೆ 'ಅಹಗೆ' ನೋ.

ಆಹಕ (ನಾ). ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ. [ಸಂ.]

ಆಹತ (ಗು). ೧. ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಡಿದ. ೨. ತಿಳಿದ; ಗೊತ್ತಾದ. ೩. [ಗಣಿತ] ಗುಣಾಕಾರ ಮಾಡಿದ; ಗುಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೪. ಹೊಡೆತ; ಏಟು; ಪೆಟ್ಟು: ರಾಜ್ಯಮಂ ಕಟ್ಟಿದರು ನಮ್ಮವರು ಪರಧರ್ಮದಾಹತವ ಬಿಗಿತಡೆದರೆಮ್ಮವರು (ನಾಗರಿ. ೩೯–೩). ೫. "ಬಹು ಅಸಂಭಾವಿತವಾದ ಮಾತು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೬. ಹೊಸಬಟ್ಟೆ; ಒಗೆಯದೆಯಿರುವ ವಸ್ತ್ರ (ಕಿ). ೭. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಿಸೆ: ಡೊಕ್ಕರಂ ಪಟ್ಟಸಂ ವಳಯಾವೇಷ್ಟನಮಾಹತಂ ಭುಜಗಬಂಧಂ ತೋರಹತ್ತಂ ಶಿರೋವಳಯಂ ಬಾಹುತಳಂ ಚಮತ್ಕರಿಸೆ ನಾನಾಕೌಶಲಂ ದೋಱಿದರ್ (ಶಬಶಂ. ೪–೭೫). ೮. ನಗಾರಿ, ಮದ್ದಳೆ, ತಮಟೆ ಮುಂತಾದ ವಾದ್ಯ. ೯. [ಸಂಗೀತ] ದೇಶೀಗಮಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಂಪಿತ . . . ಆಹತವೆಂಬೇಳು ದೇಶೀಗಮಕಂಗಳೆಂತಲೂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೨); ವೀಣೆಯ ಕೈಗಿತ್ತು . . . ಜೋಕೆಯಿಂ ಜತಿ ರೀತಿ ತಾಳ ಪ್ರಮಾಣ ಕಂಪಿತ ಮೂರ್ಛೆ ರಸ ಪಾಡು ಬೆಡಗು ಬಿನ್ನಾಣ ಲಯಮಾಹತ ಪ್ರತ್ಯಾಹತ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಱಿದು ಕೇಳಿಸಿದರವರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧–೫೭). [ಸಂ.]

ಆಹತಲಕ್ಷಣ (ನಾ). "ಗುಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದವನು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಆಹತ + ಲಕ್ಷಣ]

ಆಹತಿ (ನಾ). ಹೊಡೆತ; ಏಟು; ಪೆಟ್ಟು: ಅನಿಲಾಹತಿಯಿಂ ಚಳಿಯಿಕುಮನೋಕಹಾನೀಕಮದ್ರಿ ಚಳಿಯಿಕುಮೇ (ಅಜಿಪು. ೧೦–೪೮). [ಸಂ.]

ಆಹನ (ನಾ). ಕುಲುಮೆ; ಕಮ್ಮಟ (?): ದೇವರಾಯ ಮಹಾರಾಯರು ಯಪ್ಪತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಆಹನದ ಪಂಚಾಲಖೆ ಕೊಟ್ಟ ಸಾಹಸದ ಕ್ರಮ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೩೯–೭; 1418). [?]

ಆಹಮಿಸು (ಕ್ರಿ). 'ಅಹಂ' ಎಂಬ ಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದು, —ಪಡೆ: ದೇಹವಾತ್ಮನ ಯೋಗದಿಂದುಱಿಯಾಹಮಿಸುತೆ ವಿಕಾರಿಯಾಗಿಹುದು (ಶಂಕದಾ. ೩–೬೭). [< ಅಹಮ್ಮಿಸು]

ಆಹರ$_1$ (ನಾ). ಅನ್ನ; ಊಟ; ಭೋಜನ: ಸಲ್ಲಲಿತ ಶಿವಲಿಂಗಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ ತನ್ನಲ್ಲಿರ್ದ ಕಟ್ಟೋಗರನಾಹರಂ [ಪಾಠಾ. ನುಪಾರಂ, ನುಪಾಹ]ರಂಗೊಟ್ಟು . . . ಆನಂದದಿಂದಾಡಿ ಪಾಡಿದನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೧೬); ಆಹರಂಬುವ ಬಯಸುವುದು ಕಾರ್ಪಣ್ಯಬಡುತಿಹುದು (ಶಂಕದಾ. ೩–೬೭). [< ಸಂ. ಆಹಾರ]

ಆಹರ$_2$ (ನಾ). ೧. ತರುವುದು; ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರುವುದು. ೨. ಉಚ್ಛ್ವಾಸ; ಉಸಿರನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೩. ಉಚ್ಛ್ವಾಸದ ಗಾಳಿ; ಒಳಕ್ಕೆ ಎಳೆದುಕೊಂಡ ಉಸಿರು. [ಸಂ.]

ಆಹರಣ (ನಾ). ೧. ತರುವುದು; ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರುವುದು: ಸಮುದ್ರ ಕೇವಲ ಏಳುತ್ತದೆ; ಕೂಗುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾಪಾರದ ಹಡಗುಗಳನ್ನು ತೇಲಿಸುತ್ತದೆ; ಆಹರಣ ಮಾಡುತ್ತದೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೪೨೦). ೨. ಅಪಹರಿಸುವುದು; ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೩. ಮುಂದಿಡುವದು. ೪. ಯಜ್ಞ ಮುಂತಾದವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವುದು,—ಆಚರಿಸುವುದು. ೫. ಪ್ರೇರಿಸುವುದು; ಮಾಡಿಸುವುದು. ೬. ಮದುವೆ ಮುಂತಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರಿಗೆ ಕೊಡುವ ಉಪಾಯನ. [ಸಂ.]

ಆಹರಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗ; ನಾಟರಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ನಾಟ, ಆಹರಿ, ಸಾಳಗ, ಹಮೀರನಾಟ, ಘೂರ್ಜರನಾಟಯೆಂಬಿವೇ ಪಂಚವಿಧನಾಟಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೫); ಬಳಿಕ ಸಮಸ್ತರಾಗಂಗಳೊಳಗೆ ರಾಮಕ್ರಿಯೆ, ಭೂಪಾಳಿ, ವಸಂತ, ನಾಟ . . . ಆಹರಿ . . . ಮಧ್ಯಮಾವತಿಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತಾಱು ರಾಗಂಗಳ್ (ವಿವೇಕ. ೨೩೪). [< ಸಂ. ಆಭೀರೀ ?]

ಆಹರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕದಿ; ದೋಚು (ಕಿ). [ಆಹರಣ + –ಇಸು$_3$]

ಆಹವ (ನಾ). ೧. ಯುದ್ಧ; ಕಾಳಗ: "ಕೊಳುಗುಳಮಾಹವಮುಳ್ಕಿಯಕ್ಕೆ" (ಚತುನಿ. ೬೫); ಮಹಾಹವ ಜಯದೊಳ್ ಗುಣೋನ್ನತಿಯೊಳಾಹವಮಲ್ಲನೊಳಾಂ ಸಮಾನಮೆಂಬವನಿಪನೇಂ ಯಯಾತಿಯೋ ಭಗೀರಥನೋ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೧೮–೯; 1054); ಆಹವಯಜ್ಞ ದೀಕ್ಷಿತನಹೆನು ತಾನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦–೧೯). ೨. ಯುದ್ಧ ಅಥವಾ ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಕರೆಯುವುದು. ೩. ಯಾಗ; ಯಜ್ಞ.

ಆಹವಜತ್ತಲಟ್ಟ = ಒಂದು ಬಿರುದು: ಎಸುವರಾದಿತ್ಯನುಂ ಆಹವಜತ್ತಲಟ್ಟನುಂ ವಯಿರಿಘುರಟ್ಟನುಂ ಭಯಂಕರನುಂ . . . ಬಂಮರಸದೇವರು (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೧–೩೫; 1104); ಆಹವಜತ್ತಲಟ್ಟ ವೈರಿಘುರಟ್ಟ ಶರಣಾಗತವಜ್ರಪಂಜರ ವೈರಿದಿಕ್ಕುಂಜರಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೨–೧೨; 1104); ಎಸುವರಾದಿತ್ಯನುಂ ಆಹವಜತ್ತಲಟ್ಟನುಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೫೯–೪೫; 1190). [ಸಂ.]

ಆಹವಂಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಯುದ್ಧವನ್ನು ಆರಂಭಿಸು; ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕರೆ: ಕಟ್ಟಿರ್ದ ಕುದುರೆಯಂ ಕಂಡು ಕಾಪಿನ ಭಟರ್ ಥಟ್ಟಿಸಿದೊಡಾ ಪ್ರವೀರಂ ಕೆರಳ್ದೊಡಾಹವಂಗೊಟ್ಟೆನಾಪ್ಪೊಡೆ ಬರಲಿ ತನ್ನೊಡನೆ ಕಾಳಗಕೆ ಪಡೆಸಹಿತ ಪಾರ್ಥನೆಂದು ತೊಟ್ಟಂ ಶರಾಸನದೊಳಂಬನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೮–೨೬). [ಆಹವ + ಕೊಡು]

ಆಹವಕ್ಷಮ (ನಾ). ಯುದ್ಧಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥ, —ದಕ್ಷ: ಪ್ರಮದೋದ್ಯಾನದೊಳಾವನಿರ್ದನವನಂ ಕೊಂದಿಕ್ಕಿಮೆಂದಾಹವಕ್ಷಮರಂ ಪೇೞ್ದೆ ದಶಾನನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೧೧೬). [ಆಹವ + ಕ್ಷಮ]

ಆಹವದುರ್ಜಯ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಗೆಲ್ಲಲು ಅಸಾಧ್ಯನಾದವನು: ತಾಗಿದನಾಹವದುರ್ಜಯಂ ಮಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೩೩). [ಆಹವ + ದುರ್ಜಯ]

ಆಹವಧರ್ಮ (ನಾ). ಯುದ್ಧಧರ್ಮ. 'ಆಹವಧರ್ಮಕುಶಲ' ಪರಾ. [ಆಹವ + ಧರ್ಮ]

ಆಹವಧರ್ಮಕುಶಲ (ನಾ). ಯುದ್ಧಧರ್ಮವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದವನು : ನಿರ್ಮಳರು ನೀವ್ವೆವರಾಹವಧರ್ಮಕುಶಲರು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೧–೫೬). [ಆಹವಧರ್ಮ + ಕುಶಲ]

ಆಹವನೀಯ (ಗು). ೧. ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಣೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಹೋಮಮಾಡಲು ತಕ್ಕುದಾದ. (ನಾ). ೨. ತ್ರೇತಾಗ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಕ್ರಿಯಾಸಮಾಪ್ತಿ ಪರ್ಯಂತವೂ ಹೋಮ ಮಾಡತಕ್ಕ ಅಗ್ನಿ : ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ ದಕ್ಷಿಣಾಗ್ನ್ಯಾಹವನೀಯಮೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಡೆದಗ್ನಿತ್ರಯಂಗಳೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೬ ವ) ; ವೇದಿಯ ಯಥೋಚಿತ ಸ್ಥಾನಂಗಳೊಳ್...ಆಹವನೀಯಮುಮಂ . . . ವಿವಿಧ ಮುಖಪರಿಕರಂಗಳುಮಂ ಬೇಱೆವೇಱೆ ತೋಱಿ (ಜಗವಿ. ೧೭–೭). [ಸಂ.]

ಆಹವಭೀಮ (ಗು). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಭಯಂಕರನಾದ: ಶ್ರೀಮದೂರ್ಜಿತಧಾಮ ಸುದಯಾನಾಮನಾಹವಭೀಮ ರಘುಕುಲರಾಮ ರಕ್ಷಿಸು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧–೮). [ಆಹವ + ಭೀಮ]

ಆಹವಭೀಷ್ಮ (ಗು). = ಆಹವಭೀಮ : ಕುರುಕುಲ ಪಿತಾಮಹನುಂ ಆಹವಭೀಷ್ಮನುಮೆನಿಸಿದ ಭೀಷ್ಮನ ಶರಶಯನದೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೨–೧೦ ವ). [ಆಹವ + ಭೀಷ್ಮ]

ಆಹವಮಲ್ಲ (ನಾ). ೧. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜಟ್ಟಿ,—ಗಟ್ಟಿಗ. ೨. ಚಾಲುಕ್ಯ ಅರಸರ ಒಂದು ಬಿರುದು : ಸಂಗರರಂಗದೊಳಿಱಿವಬೆಡಂಗವೆಸರ್ನೆಗೞೆ ನೆಗೞ್ದ ಸಂಗರಮಂ ತೋರ್ಪಂ ಗಡ ನೆಗೞ್ದಾಹವಮಲ್ಲಂಗಂ ಜಾಕವ್ವೆದೇವಿಗಂ ಪುಟ್ಟಿದುದಂ (ಗದಾಯು. ೧–೬೫); ದಾನಿಗಳೊಳಗಗ್ಗಳದ ದಾನಚಿಂತಾಮಣಿ ಚಕ್ರಿಗಳೊಳಗಾಹವಮಲ್ಲಂ ಮಿಗಿಲೆನಿಕುಂ (ಅಜಿಪು. ೧–೨೦). [ಆಹವ + ಮಲ್ಲ]

ಆಹವರಂಗ (ನಾ). ಯುದ್ಧರಂಗ; ಕಾಳಗದ ಕಣ : ಆಹವರಂಗದೊಳ್ ನೃಪೇಶ್ವರರಱಿಗುಂ (ಜಟ್ಟಿಮ. ೫–೧೭). [ಆಹವ + ರಂಗ]

ಆಹವಲಂಪಟ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಆಸಕ್ತನಾದವನು; ಯುದ್ಧವ್ಯಸನಿ : ಆಹವಲಂಪಟಂ ಮುಸಗಿದಂ ಚಾಳುಕ್ಯಕಂಠೀರವಂ (ಗದಾಯು. ೭–೬೮). [ಆಹವ + ಲಂಪಟ]

ಆಹವವ್ಯಸನ (ನಾ). ಯುದ್ಧಾಸಕ್ತಿ : ಮಂತ್ರನಿಷ್ಠೆಯ ಮೌನ ಹಿಂಬೆಳೆಯಾಯ್ತು ಮೋಹಿದುದಾಹವವ್ಯಸನ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೫–೩೩). [ಆಹವ + ವ್ಯಸನ]

ಆಹವಶೌಂಡ (ನಾ). ರಣಧೀರ; ಯುದ್ಧಸಮರ್ಥ : ಗಾವುಣ್ಡಗೆ ನಿನ್ನನಾಹವಶೌಣ್ಡಂ ತೊಣ್ಡಂ ತದನ್ವವಾಯನಜೇಯಂ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭–೧೩ ; 980) ; ಈ ಗದಾದಂಡಮುಮುಗ್ರಪನ್ನಗ ವಿಭೀಷಣಮಾಹವಶೌಂಡಮಿಾ ಧನುರ್ದಂಡಮುಂ (ಗದಾಯು. ೧–೭೩). [ಆಹವ + ಶೌಂಡ]

ಆಹವಸಿಂಹ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹದಂತೆ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದವನು : ಉದ್ದಾಮಭುಜಂ ವಿಜಯಸಿಂಹನಾಹವಸಿಂಹಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೨೪). [ಆಹವ + ಸಿಂಹ]

ಆಹವಾಗ್ರ (ನಾ). ಯುದ್ಧರಂಗದ ಮುಂಭಾಗ; ಮುಂಚೂಣಿ : ಅಳಿಸಿದೆವು ದಾನವರ ಹಿಂಡಿದೆವಾಹವಾಗ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧–೩೭); ಶಿರಕೆ ಶಿರವನು ರಥಕೆ ರಥವನು ಸರಿಗಡಿದು ಕಾದಿದರು ಸಮರಥರಾಹವಾಗ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೯೭). [ಆಹವ + ಅಗ್ರ]

ಆಹವಿ (ನಾ). ಯೋಧ; ಯುದ್ಧವೀರ (ದಕ. ೬). [ಸಂ. ಆಹವಿನ್]

ಆಹಾ 'ಆಹ₁' ನೋ.

ಆಹಾರ (ನಾ). ೧. ಅನ್ನ; ಕೂಳು : "ಅಂಧಃ . . . ಅಶನಂ, ಆಹಾರಃ —ಈ ೯ ಕೂೞ್" (ಹಲಾಯು. ೫೩–೧೬೪). ೨. ಊಟ; ಭೋಜನ : "ವಲ್ಭನಂ . . . ಆಹಾರಃ, ಭೋಜನಂ, ಸ್ವದನಂ – ಈ ೧೧ ಊಟಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೪–೧೭೦) ; ಆಹಾರಾಚ್ಛಾದನಂಗಳಂ ನಿಮ್ಮ ಮೆಚ್ಚಿದೆಡೆಯೊಳ್ ಎಡೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ನೀಡಿರದೋದಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೫೫ ವ). ೩. ಸಮಿಾಪಕ್ಕೆ ತರುವುದು ; ನೇಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೪. ಬೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಷಿಕಾರಿಯ ಪ್ರಾಣಿ ಏಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕುವಷ್ಟು ದೂರ; ಅಳವು : ಅದು ಗುಂಡಿನ ಆಹಾರದೊಳಕ್ಕೆ ಬಂದ ಕೂಡಲೇ ಆ ಬೇಟೆಗಾರನು ಅದಕ್ಕೆ ಗುಂಡು ಹೊಡೆಯುವನು (ಕಭಾಗೆ. ೬೧). ೫. = ಆಹಾರಕ ೧ : ಅಮರ್ತ್ಯನಾರಕಯುಗ್ಮಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ವೈಕ್ರಿಯಾಂಕಂ ತಾನಾಹಾರಂ ಪ್ರಮತ್ತಸಂಯತನೆಡೆಯೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೧೧).

ಆಹಾರತೆಗೆದುಕೊ = ಊಟಮಾಡು : ಪೌಷ್ಟಿಕಾಂಶದ ಆಹಾರ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಆಹಾರಂಗೊಳ್, ಆಹಾರಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಊಟಮಾಡು ; ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ : ಕಾರ ದಿನಂ ಕೈಮಿಾಱಿದ ಬಳಿಕವೆ ನೀರನುಣದಚಾದಗೆವಱಿಯಂತಾಹಾರಂಗೊಳ್ವುದನುಳಿದಳ್ (ಜಯಕಾ. ೪–೩೩). **ಆಹಾರಗೊಳ್** : ವನವ ಸುಡುತಲಿ ಸುಳಿಸುಳಿಯುತಾಹಾರಗೊಳುತಿರಲಲ್ಲಿ ದನಿಯಾಯ್ತು (ನಳಚ. ೬–೯). [ಆಹಾರ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಹಾರಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಆಹಾರವನ್ನು ಪಡೆ,—ದೊರಕಿಸಿಕೊ : ಪಲವು ದಿವಸಮಾಹಾರಂಬಡೆಯದೆ ಬಡವಾಗಿ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಆಸೆವಟ್ಟು ಬಂದೆನೆಂಬುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೪೦–೨೦). [ಆಹಾರ + ಪಡೆ$_1$]

ಆಹಾರಕ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಜೀವರುಗಳಿಗಿರುವ ಐದು ವಿಧವಾದ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಜೀವರುಗಳಿಗೆ ಐದು ವಿಧ ಶರೀರಗಳಿರುವುವು —ಔದಾರಿಕ, ವೈಕ್ರಿಯಕ, ಆಹಾರಕ, ತೈಜಸ, ಕಾರ್ಮಣ—ಎಂದು" (ಹಿಂದಸಾ. ೮೯) ; ಅಯ್ದುಭೇದದಿನೌದಾರಿಕ ವೈಕ್ರೀಯಕ[ಮಾ]ಹಾರಕ ತೈಜಸ ಕಾರ್ಮಣಂಗಳಿವು ತನುವೆನಿಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೧೦). ೨. ಆಹಾರಕಶರೀರವನ್ನುಳ್ಳ ಜೀವಿ : ಆಹಾರಾನುವಾದದಿನಾಹಾರಕರ್ಗೆ ಛದ್ಮಸ್ಥರಪ್ಪ ಅನಾಹಾರಕರ್ಗಂ ತ್ರಿತಯಮುಮಕ್ಕುಂ (ತಸೂವೃ. ೧೩). 'ಅನಾಹಾರಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಹಾರಕಕಾಯ (ನಾ). = ಆಹಾರಕ ೨ : ಆಹಾರಕಕಾಯಯೋಗಿಗಳ್ ಅಯ್ವತ್ತುನಾಲ್ವರ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೩). [ಆಹಾರಕ + ಕಾಯ]

ಆಹಾರಗೊಳ್ 'ಆಹಾರಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಆಹಾರದಾನ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ಕೊಡುವುದು : ಒಂದು ದೆವಸಂ . . . ಸುವ್ರತೆಯರೆಂಬಾರ್ಯಿಕೆಯರಂ ನಿಱಿಸಿ ನಿರತಿಶಯ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕಮಾಹಾರದಾನಮನೀಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೬೭ ವ); ತಪೋಧನರ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಾಹಾರದಾನಕ್ಕಂ (ಕಇಆ. ೨೨–೭–೩೪ ; 1083). [ಆಹಾರ + ದಾನ]

ಆಹಾರಧಾನಿ (ನಾ). ೧. ಭೋಜನಶಾಲೆ; ಅಡಿಗೆ ಮನೆ (?) : ಬಳಸಿದ ದೇವಾಲಯಮುಂ ಘಳಿಗೆಯುಮಾಹಾರಧಾನಿಯುಂ ಪ್ರಪೆಯುಂ (ಎಇ. XIII, ೩೩೧–೪೦ ; 920). ೨. ಆಹಾರವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಪಾತ್ರೆ. [ಸಂ. ಆಹಾರಧಾನೀ]

ಆಹಾರನಾಳ (ನಾ). ಬಾಯಿಂದ ಜಠರಕ್ಕೆ ಆಹಾರವು ಹೋಗುವ ನಾಳ; ಅನ್ನನಾಳ : ಆಹಾರನಾಳ, ಅನ್ನಮಾರ್ಗ (Alimentary Comal ಪಾರಿಸ). [ಆಹಾರ + ನಾಳ (= ನಾಲ)]

ಆಹಾರಪಚನ (ನಾ). (ತಿಂದ) ಆಹಾರ ಅರಗುವುದು; ಜೀರ್ಣವಾಗುವುದು : ವಚನ ಕೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಆಹಾರಪಚನವಾದೀತೇ (ಗಾದೆ). [ಆಹಾರ + ಪಚನ]

ಆಹಾರಮುಖ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಜಂಗಮ : ದೇಹಿಗಳೆಲ್ಲ ಆಜೀವರೆ ಗುಹೇಶ್ವರನ ಆಹಾರಮುಖವ (ಅವಚಂ. ೫೬–೨೪೧).
[ಆಹಾರ + ಮುಖ]

ಆಹಾರಶುದ್ಧಿ (ನಾ). **೧.** ಆಹಾರದ ಸಾತ್ವಿಕತೆ, —ಪರಿಶುದ್ಧತೆ. **೨.** [ಜೈನ] ಮಾಂಸ ಮುಂತಾದ ದೋಷಸಹಿತವಾದ ಆಹಾರವನ್ನು ಬಿಡುವುದು : ಆಹಾರಶುದ್ಧಿಯೆಂಬುದು ಮಾಂಸಾದಿ ಸಾವದ್ಯಾಹಾರವರ್ಜನಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೪೧). [ಆಹಾರ + ಶುದ್ಧಿ]

ಆಹಾರಶೇಖರಣೆ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ಕೂಡಿಡುವುದು ; ಆಹಾರದ ದಾಸ್ತಾನು : ಆಹಾರ ಶೇಖರಣೆ (Storage Roots) ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ತಾಯಿಬೇರುಗಳು . . . ಮಾಡುತ್ತವೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೬).
[ಆಹಾರ + ಶೇಖರಣೆ]

ಆಹಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರಿತುಕೊಳ್ಳು ; ತಿಳಿ : ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಯೋಗಕ್ರಮಂಗಳಿಂದಾಸನಪ್ರಮಾಣವನಾಹಾರಿಸುವುದು ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಯೋಗ (ಅದವ. ೮೭). [ಆಹಾರ ? + –ಇಸು$_3$]

ಆಹಾರ್ಯ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನಾಲ್ಕುಬಗೆಯ ಅಭಿನಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ವೇಷಭೂಷಣಾದಿಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಅಭಿನಯ : ಅಂಗೋಪಾಂಗಂಗಳೊಳೆಸೆವಾಂಗಿಕಮಂ ಗಾನಪಾಠ್ಯದೊಳ್ ವಾಚಕಮಂ ತುಂಗಕುಚೆ ಮೆಱೆದಳಾ ದಿವಿಜಾಂಗನೆಗಾಹಾರ್ಯ ಸಾತ್ವಿಕಂ ನಿಜಮೆವಲಂ (ಆದಿಪು. ೯–೨೮) ; ಪ್ರಕಟಾಂಗಿಕ ವಾಚಿಕ ಸಾತ್ವಿಕಮಾಹಾರ್ಯಂಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕಭಿನಯಮುಂ . . . ರಂಜಕಮಾದುವು ರಂಗಮಧ್ಯದೊಳ್ ಕೌಶಿಕನಾ (ಅಜಿಪು. ೫–೯). [ಸಂ.]

ಆಹಾರ್ಯಕ (ನಾ). = ಆಹಾರ್ಯ : ವಿತತಾಂಗಿಕಮಾಹಾರ್ಯಕಮತಿಶಯ ಸಾತ್ವಿಕಮುಮುಮರ್ದ ವಾಚಿಕಮೆನಿಪೀ ಚತುರಭಿನಯಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೭೩) ; ಅಭಿನಯವು 'ಆಂಗಿಕ' (ಅಂಗಚಲನೆಗಳು), 'ವಾಚಿಕ' (ಮಾತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟುವು), 'ಆಹಾರ್ಯಕ' (ವೇಷಭೂಷಾದಿಗಳ ರಚನೆ), 'ಸಾತ್ವಿಕ' (ರೋಮಾಂಚಾದಿಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನ) — ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೫ ಅಡಿಟ). [ಸಂ.]

ಆಹಾವ (ನಾ). **೧.** "ಪಶುಗಳು ನೀರುಕುಡಿಯುವ ನೀರುತೊಟ್ಟಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). **೨.** ಕೊಳ ; ಹೊಂಡ : "ನಿಪಾನಂ, ಉದಪಾನಂ, ವಾಪೀ, ಆಹಾವಃ – ಈ ೪ ಬೆಂಚೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೩–೬೨) ; "ಆಹಾವಮುದುದಪಾನಮೆನಿಸಿಕ್ಕುಮುಪ್ವಾಪಿಯೆನೆ ಬೆಂಚೆಗಭಿಧಾನಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪–೧೮). [ಸಂ.]

ಆಹಿಕ (ಗು). **೧.** ದಿನದ ; ದಿನಗಟ್ಟಲೆಯ ; ದಿನ ಬಿಟ್ಟು ದಿನ ಬರುವ. (ನಾ). **೨.** ಕೇತುಗ್ರಹ. **೩.** ಪಾಣಿನಿಯೆಂಬ ಋಷಿ. [ಸಂ.]

ಆಹಿತ (ಗು). ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ ; ಮಡಗಿದ : "ಆಹಿತಂ, ನಿಹಿತಂ, ನ್ಯಸ್ತಂ, ಅರೋಪಿತಂ — ಈ ೪ ಏಱಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೩–೬೨).
[ಸಂ.]

ಆಹಿತಪ್ರತಿಮೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲು, ಲೋಹ, ಮರ, ಮಣ್ಣು ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಆದ ದೇವತಾಪ್ರತಿಮೆ, —ವಿಗ್ರಹ : ಆಹಿತಪ್ರತಿಮೆಗಳೆನಿಸುವವು ದೇಹಗೇಹಾಪತ್ಯ ಸತಿ ಧನಲೋಹಕಾಷ್ಠ ಶಿಲಾಮೃದಾತ್ಮಕವಾದ ದ್ರವ್ಯಗಳು (ಹಸಾರ. ೨೪–೧೬). [ಆಹಿತ + ಪ್ರತಿಮೆ]

ಆಹಿತಾಗ್ನಿ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಮಾಡುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ : ಯಜನಾದಿ ಷಟ್ಕರ್ಮನಿರತನುಂ ಆಹಿತಾಗ್ನಿಯುಮಪ್ಪ ದೇವಶರ್ಮನೆಂಬ ಪಾರ್ವನಿರ್ಪಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೮೪–೮). [ಆಹಿತ + ಅಗ್ನಿ]

ಆಹಿತುಂಡಿಕ (ನಾ). ಹಾವಾಡಿಗ : "ವ್ಯಾಳಗ್ರಾಹೀ, ಆಹಿತುಂಡಿಕ — ಈ ೨ ಹಾವಾಡಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦–೪೫೯). [ಸಂ.]

ಆಹಿರ (ನಾ). ಆಭೀರಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು ; ಗೊಲ್ಲರವನು ; ಗೋಪಾಲಕ. 'ಆಹಿರರಾಯ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಆಭೀರ]

ಆಹಿರಜೈತ (ನಾ). = ಆಹಿರಜೈತುಗಿದೇವ : ಸಂಗರದೊಳತುಳಭುಜಬಳತುಂಗಂಗೆಣೆಯಾರೊ ಪರಮವಿಶ್ವಾಸಿಯೊಳಂ ಭಂಗವಿರಹಿತನು ಬಿರುದರ ಕಂಗಳ ಮುಳ್ಳೆನಿಸಿ ನೆಗಳ್ದನಾಹಿರಜೈತಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೭೬–೬೭ ; 1070). [ಆಹಿರ + ಜೈತ]

ಆಹಿರಜೈತುಗಿದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅನ್ತು ನೆಗಳ್ದಾಹಿರಜೈತುಗಿದೇವ ಹಿರಿಯ ಬಳ್ಳಿಗಾವೆಯ ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳಿರ್ದು . . . ಚಿಕ್ಕಶಕುನಮಂ ಶ್ರೀಕೋಟಿನಾಥಂಗೆಯಾಹಿರಜೈತುಗಿದೇವಂ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೭೬–೬೮, ೭೦ ; 1070).
[ಆಹಿರ + ಜೈತುಗಿ + ದೇವ]

ಆಹಿರರಾಯ (ನಾ). ಆಭೀರರ ದೊರೆ : ಆಹಿರರಾಯ ಶೈಳದಂಭೋಳಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೨೬–೧೫ ; 1196). [ಆಹಿರ + ರಾಯ]

ಆಹು (ನಾ). **೧.** ಧ್ವನಿ. **೨.** ಬತ್ತ ; ನೆಲ್ಲು. **೩.** ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದುದು ; ಅತಿ ಸಣ್ಣದು : "ಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ವ್ರೀಹಿರವಂಗಳಾಹುವೆನಿಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೮೭). [ಸಂ.]

ಆಹುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ನೆರವೇರಿಸು : ಅಹಿತನಲ್ಲಾತನೇನಾನೊಂದು ಕಾರ್ಯವನುಗ್ರಹಿಸಿಬಂದಿಹನಾಹುಗೊಳಿಸಿರೆನಲು (ಜಿನಮು. ೯–೨೫).
[ಆಹು$_0$ (< ಆಗು$_1$) + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಆಹುತ (ಗು). **೧.** ಹೋಮಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ; ಅರ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). **೨.** ಆತಿಥ್ಯ ; ಸತ್ಕಾರ. **೩.** ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರಾಶಿಗಳಿಗೂ ತೃಪ್ತಿಯಾಗಲೆಂದು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಯಜ್ಞ. [ಸಂ.]

ಆಹುತಿ (ನಾ). **೧.** ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳಿಗಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸುವ ಹವಿಸ್ಸು : ಬೀಳುವಾಹುತಿಗಳಂ ನುಂಗಿ ನೊಣೆದೊಡನೊಡನೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೩–೩೩೩). **೨.** ಬಲಿ ; ತುತ್ತು : "ಕಬಳಮಾಹುತಿಯೆನಲ್ ತುತ್ತೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೫–೭) ; ರಾಹು ನೆಲಸಿದೊಡೆ ಸಪ್ತಮಗೇಹದೊಳೀಕ್ಷಿಪೊಡೆ ಸೂರ್ಯಶಶಿಗಳ್ ಶುಭಸಂದೋಹಂ ಕಾಣದೊಡನಲಂಗಾಹುತಿ ಪನ್ನೆರಡುವರ್ಷದಿಂದವನಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೬–೩೪). 'ಆಹುತಿಗೊಡು' ಪರಾ.

ಆಹುತಿಮಾಡು=ಬಲಿಯಾಗಿ ಮಾಡು ; ಆಹುತಿಯಾಗಿಅರ್ಪಿಸು: ವಿರೋಧಿಯಂ ಕೋಪಹುತಾಶನಂಗಾಹುತಿಮಾಡಿ (ಜಗವಿ. ೯–೪೫ ವ). **ಆಹುತಿಯಾಗು** = ಬಲಿಯಾಗು ; ತುತ್ತಾಗು : ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧಿಯವರು . . . ಗುಂಡಿಗಾಹುತಿಯಾದರು (ಕಂಬಹು. ೮೭). [ಸಂ.]

ಆಹುತಿಕೊಡು 'ಆಹುತಿಗೊಡು' ನೋ.

ಆಹುತಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). **೧.** ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಅರ್ಪಿಸು. **೨.** ಬಲಿಕೊಡು ; ತುತ್ತಾಗಿ ಮಾಡು : ಅವಯವದ ಸಾರಸರ್ವಸ್ವವನಾಹುತಿಗೆಯ್ದಳಂಗಜಾಗ್ನಿಯೊಳುಱಿದತ್ತವಳೊಳಸುವೊಂದೆ ಸತಿ ಮಾಟ್ಕುವನಾಕುಳ ಕಾಮಶಿಖಿಗೆ ಪೂರ್ಣಾಹುತಿಯಂ (ಜಗವಿ. ೧೧–೨೫).
[ಆಹುತಿ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಹುತಿಗೊಡು, ಆಹುತಿಕೊಡು (ಕ್ರಿ). = ಆಹುತಿಗೆಯ್ **೨** : ಸೌಂದರಾಂಗಿ ಭವಾನಿ ಕಲುಷಿತದಿಂದೊಗೆದು ನೆಗೆದುರಿವುರಿಗೆ ಭರದಿಂದಮಾಹುತಿಗೊಟ್ಟಳಲ್ಲಾ ತನ್ನ ದೇಹವನು (ಬಸಪು. ೬೧–೧೭). **ಆಹುತಿಕೊಡು : ೨.** ಅವನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಡಗಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿಳಿದ ಜನರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅವನು ದೇವಗಣಕ್ಕೆ ಆಹುತಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಣಿಸ. ೮೨). [ಆಹುತಿ + ಕೊಡು]

ಆಹುತಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಹುತಿಯಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊ; ಬಲಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ; ನುಂಗು: ಆತನ ಮಾತಾಪಿತೃಗಳೆಲ್ಲಮೆಪ್ಪತ್ತೇಳುಕೋಟಿ ವರುಸಂಬರಂ ಪುಳುಗೊಂಡದ ನರಕದಲ್ಲಿಕ್ಕಿ ನೀನಾಹುತಿಗೊಳುತ್ತಿರು ಗಂಡಾ ಎಲೆ ಪಾಪವೇ (ಎಇ. XXIII, ೩೦–೧೪; 1265); ಉಬ್ಬು ತುಪರಿಗೆ ಧಗಧಗಿಸುತಡುಗಬ್ಬುಗಳನಾಹುತಿಗೊಳುತ್ತಂ . . . ಪಿರಿಯುರಿ ಹಬ್ಬುತ (ಬಸವು. ೪೪–೨೧); ಅಪ್ಯೆಸನಾಹುತಿಗೊಳಲಿ ಪಾವಕ ನಮ್ಮ ಖಾಂಡವವ (ಕುವ್ಯಾ.ಆ. ೨೦–೩೧). [ಆಹುತಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಹುದು 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಆಹೂತ (ಗು). ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಆಹ್ವಾನಿಸಿದ: ಭಾವಿತೀರ್ಥಕರ ಪುಣ್ಯದೂತಾಹೂತಂ ಪುರುಹೂತಂ ಬಂದು (ಆದಿಪು. ೬–೭೮ ವ); ಆಹೂತರಾಗಿದ್ದ ಅತಿಥಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಹೊರಟು ಹೋದರು (ಅಧಿಕಾ. ೧೩). [ಸಂ.]

ಆಹೂತಿ (ನಾ). ೧. ಕರೆಯುವುದು; ಆಹ್ವಾನ. 'ಆಹೂತಿಗೆಯ್' ಪರಾ. ೨. ಬಲಿ; ತುತ್ತು: ಸಪ್ತವಿಧ ಮಂತ್ರದಿನರ್ಹತ್ಪೂಜಾವಿಶಿಷ್ಟ ಮಪ್ಪ ಶುಚಿದ್ರವ್ಯಂಗಳಿಂ ಘೃತತಿಲಾದಿಗಳನಾಹೂತಿಗಳನಿಕ್ಕುತ್ತಂ (ಚಾವುಂಉ. ೨೩೧). [ಸಂ.]

ಆಹೂತಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕರೆ; ಬರಮಾಡಿಕೊ; ಆಹ್ವಾನಿಸು: ಆಪುರಂ ಶ್ರೀಪುರುಹೂತಾಹೂತಿಗೆಯ್ವಂತಿರೆ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ ಕೇತುಹಸ್ತಂಗಳಿಂದಂ (ಅಜಿಪು. ೨–೨೧). [ಆಹೂತಿ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಹೃತ (ಗು). ತರಲ್ಪಟ್ಟ; ತಂದ. 'ಉದಾಹೃತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಹೃತಿ (ನಾ). ೧. ತರುವುದು; ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರುವುದು: ಶೈತ್ಯಗಂಧಗುಣಾಹೃತಿಯಿಂ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಜೀವನಿಕಾಯ ಸಮೇತಂ ಮನುಷ್ಯರ್ ಬಿಲಂಗಳಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೪೩). ೨. ಅಪಹರಿಸುವುದು; ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು: ದಾನವನಿನಾದ ಸುತಾಹೃತಿಯೊಳ್ ಪೊದಟ್ದು ನಿನ್ನಾಧಿಯನಾನಣೀಕ್ಷಿಸಿ ಗುಣಪ್ರಣಯಿತ್ವದೆ ಬಂದೆನಲ್ತೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೩೦). ೩. ಶೇಖರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಆಹೇಯ (ಗು). ೧. ಹಾವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಹಾವಿನ. (ನಾ). ೨. "ಹಾವಿನ ವಿಷ, ಚರ್ಮ ಮುಂತಾದ್ದು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಆಹೇರ, ಆಹೇರಿ$_1$, ಆಹೇರು (ನಾ). (ಉಕ). (ಮದುವೆ ಮುಂತಾದ ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ) ಉಡುಗೊರೆ; ಮುಯ್ಯಿ: ಅಳೀತನಕ್ಕ ಅಂತ ಬಂದವಮ್ಯಾಲೆ ಹಾಂಗಾರ ಆಹೇರ ಏನು ಕೊಡುತೀರಿ (ವೈನಿ. ೧೯೧); ಅವರಿಗೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ತಾಬಾಣ ವಾಟಗ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯ 'ಆಹೇರ' ಎಂದು ಕೊಟ್ಟರು (ಇತಿಶ್ರೀ. ೧೬). **ಆಹೇರಿ$_1$**: ತಂದೆಯವರು ಅಳಿಯನಿಗೆ ಆಹೇರಿಯೆಂದು ಐದುನೂರುರೂಪಾಯಿ ಚಿಕ್ಕು ಕಳಿಸಿದ್ದರು (ದೀಪನಿ. ೬೨). **ಆಹೇರು**: ಆಹೇರು ಅಂದ್ರ ಐದುಸಾವಿರಕ್ಕ ಬಂತು (ಮಿಂಚಿಹು. ೬೭); ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಪಾಂಡುರಂಗನಿಗೆ ಒಂದು ಒಳ್ಳೆಯ ಆಹೇರನ್ನು ತಂದಿದ್ದ (ಸಮುಜೀ. ೪೪೮). [← ಮರಾ. ಅಹೇರ್ < ಸಂ. ಅಭಿಹಾರ]

ಆಹೇರಿ$_1$ 'ಆಹೇರ' ನೋ.

ಆಹೇರಿ$_2$ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ರಾಗ: ಮಾಳವಿಯಾಹೇರಿ ಕಾಂಬೋಧಿ . . . ಅವನೊಲ್ದು ಪಾಡಿದ (ಶ್ರಿಭುತಿ. ೬–೩೦). [ಸಂ. ಅಭೀರೀ]

ಆಹೇರು 'ಆಹೇರ' ನೋ.

ಆಹೋದು 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಆಹೋಪುರುಷಿಕ 'ಆಹೋಪುರುಷಿಕೆ' ನೋ.

ಆಹೋಪುರುಷಿಕೆ, ಆಹೋಪುರುಷಿಕ (ನಾ). ಒಣಜಂಭ; ದುರಹಂಕಾರ; "ತನ್ನ ಸಮಾನರಿಲ್ಲವೆಂದು ಗರ್ವದಿಂದ ಭಾವಿಸುವಿಕೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). **ಆಹೋಪುರುಷಿಕೆ**: "ಅಹುದಹುದೆನಿಪ್ಪುದು ಮಾಹೋಪುರುಷಿಕೆಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೬–೪೨). [ಸಂ. ಆಹೋಪುರುಷಿಕಾ]

ಆಹ್ನಿಕ (ಗು). ೧. ಪ್ರತಿದಿನದ; ದಿನಗಟ್ಟಲೆಯ. (ನಾ). ೨. ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಕ್ಲುಪ್ತಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಬೇಕಾದ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆಯೇ ಮುಂತಾದ ನಿತ್ಯಕರ್ಮ. ೩. ನಿರಂತರವಾದ ಉದ್ಯೋಗ. ೪. ನಿತ್ಯಆಹಾರ, —ಊಟ. ೫. ಒಂದು ದಿನದಲ್ಲಿ ಓದಬಹುದಾದಷ್ಟು ಗ್ರಂಥದ ಭಾಗ. [ಸಂ.]

ಆಹ್ಲಾದ (ನಾ). ಸಂತೋಷ; ಆನಂದ: ಜನಚಿತ್ತಾಹ್ಲಾದಪಾದಂ ಬೆಳಗುಗೆ ಜಗಮಂ ಗೋಪನಾರ್ತಾಂಡದೇವಂ (ಜಗವಿ. ೧–೪). [ಸಂ.]

ಆಹ್ಲಾದಕರ (ಗು). ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ; ಆನಂದಜನಕವಾದ: ಬೆಳುದಿಂಗಳು ಎಷ್ಟು ಆಹ್ಲಾದಕರವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಆಹ್ಲಾದಕಾರಿ (ಗು). = ಆಹ್ಲಾದಕರ: ಉಚಿತೈಕಾರ್ಥಾಂತರವಾಚಿಶಬ್ದಮನವಭಾಸರೂಪಮಾಹ್ಲಾದಕಾರಿಯಪ್ಪುದದರ್ಥಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೦). [ಸಂ. ಆಹ್ಲಾದಕಾರಿನ್]

ಆಹ್ಲಾದನ (ಗು). ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುವ: ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿ ಆಹ್ಲಾದನಶಕ್ತಿ ಜೀವಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿ . . . ಕಾಣುತ್ತೇವೆ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೩೩). [ಸಂ.]

ಆಹ್ಲಾದಿಸು, ಅಹಲ್ಲಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡು; ಆನಂದಿಸು: ಸ್ತ್ರೀಪುಂನಪುಂಸಕ ಜಾತಿಗೊಲ್ದು ಗಣಿಕಿಂಥಿಣಿಯನಾಹ್ಲಾದಿಸಲ್ ಕಣ್ಣನಿತ್ತಾಮುಹಂತಕಂಗಳ. . .ನೃಪತಿ (ಮದೇವು. ೨೫–೩೫). **ಅಹಲ್ಲಾದಿಸು**: ಚೇಗೆ ಬಪ್ಪುದೆನುತ್ತ ಮೆಯ್ಯಿಕ್ಕೆ ಗುರುವಹಲ್ಲಾದಿಸಿದ ಮನಬಂದೊಲು (ಷಶಿಲ. ೩–೧೩೩). [ಆಹ್ಲಾದ + –ಇಸು]

ಆಹ್ವಯ (ನಾ). ಹೆಸರು; ನಾಮಧೇಯ: ನಿನಗನ್ವರ್ಥಂ ಶ್ರೀಧರ ವಿನುತಾಹ್ವಯಮೆಂದು ಪೊಗಟ್ದುದಾ ದಿವಿಜಜನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೭೮). [ಸಂ.]

ಆಹ್ವಯವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆ: ಕಡೆಯ ಶಿಶು ನಾರಾಯಣಾಹ್ವಯವಿಡಿದು ಬೆಳೆವುತಿರಲು (ನಿಭಾಗ. ೬–೧–೧೬). [ಆಹ್ವಯ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಆಹ್ವಾನ (ನಾ). ೧. ಕರೆಯುವಿಕೆ; ಕರೆ: "ಅಕಾರಣಂ, ಆಹ್ವಾನಂ, ಅಭಿಮಂತ್ರಣಂ – ಈ ೩ ಕರೆಹ" (ಹಲಾಯು. ೨೫–೧೫೩). 'ಆಹ್ವಾನಂಗೆಯ್' ಪರಾ. ೨. (ಉಕ) ಸವಾಲು: ಅಚ್ಚಗನ್ನಡದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರೌಢವಾದ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದು ತೋರಿಸುವನಾಗಿ ಆಂಡಯ್ಯನು ಆಹ್ವಾನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು (ಸಾಹಿಸ. ೧೩೬). [ಸಂ.]

ಆಹ್ವಾನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕರೆ; ಆಹ್ವಾನಿಸು: ಅಂತು ಕೊಟ್ಟಯ್ದು ಮಂತ್ರಾಕ್ಷರಂಗಳನಾಹ್ವಾನಂಗೆಯ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೮೯ ವ); ಆಹ್ವಾನಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅವಾಹನೆ] ಗೆಯ್ದಶ್ವಿನಿದೇವರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩). [ಆಹ್ವಾನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಹ್ವಾನಪುರುಷ (ನಾ). ಕರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವನು; ದೂತ: "ಬಟಿ – ಸಂಮಾರ್ಜನ, ಮಾರ್ಗ, ವಂಶೇಷು, ಆಹ್ವಾನಪುರುಷೇ ಚ" (ಶಮಧಾ). [ಆಹ್ವಾನ + ಪುರುಷ]

ಆಹ್ವಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕರೆ; ಬರಮಾಡು: ಆದಿತ್ಯಂಗಳ್ಮೃಗಂಗುಡಲೆ ನುತುಂ ಮೇದಿನಿಗಿಳಿದೆಯ್ದಿದ ಸುರಪತಿ ಮೊದಲಾದರನೆಲ್ಲರನಾಹ್ವಾನಿಸುತಾದರಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೨–೨೬); ಬಾ, ಬಾ, ಎಂದು ಅಲೆಗಳಿಂದ ನದಿಯು ರವಿಯನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ನವನೀ. ೭೪); ಚಂದ್ರನನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸಿ (ಶಿಕ್ಷದ. ೫೬). ೨. (ಉಕ) ಆಮಂತ್ರಿಸು. [ಆಹ್ವಾನ + – ಇಸು]

ಆಳ್₁, ಆಳು₁ (ಕ್ರಿ). **೧.** ಅಧಿಕಾರ ನಡೆಸು; ಪ್ರಭುತ್ವ ಮಾಡು; ನಿಯಂತ್ರಿಸು: ಶ್ರೀಮತ್ಕದಂಬಪನ್ನಾಗಸಂಪನ್ನನ್ಕಲಭೋರ[ನಾ] ಅರಿಕಕುಸ್ಥಭಟ್ಟೋರನಾಳೆ ನರಿದಾವಿ[ಳೆ] ನಾಡುಳ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬–೨; 450); ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಎಱೆಯಪ್ಪೊರಾ ಪೃಥುವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ ಶೌಚಮಣಲೆಯರುಂ ನನ್ನಿಮಟಿಲೂರುಂ ಸನ್ತೊನಮಾಳ ಕಿಱುವೆಟ್ಟಿಗರಾ ಪನ್ನಿರ್ವ್ವರ್ಗ್ಗರ್ಂ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೫೩–೧; 800); ಅಧನಾಳ್ವ ನಖಿಳಖಚರಪತಿಮಕುಟಮಣಿಗಣಕಿರಣರಾಗರಂಜಿತಚರಣಯುಗಳಂ... ಅತಿಬಳನೆಂಬಂ (ಆದಿಪು. ೧–೭೧ ವ); ಆ ಪುರಮನಾಳ್ವಂ ವಿಶ್ವಸೇನನೆಂಬ ಮಹಾಮಂಡಳಿಕಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೯೦). **೨.** ಪಡೆ; ಹೊಂದು: ನೆಗಱ್ದ ಮಹಾಪಟ್ಟಣಮೊಳ್ಪನಾಳ್ದ ಪುಲಿಗೆಱೆಯೆಸೆಗುಂ (ಎಇ. XIII, ೩೩೧–೨೬; 929); ವೃತ್ತಕುಚಂಗಳಿಂದುದಿರ್ದ ಚಂದನದೊಳ್ ತಳಿರ್ವಾಸು ಬೆಳ್ಪನಾಳ್ದತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೭); ಅಸುವೆ ಶಿಳಾಪಟ್ಟಕಾಭಿಧಾನಮನಾಳ್ಗುಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೦–೩೨); ಪಿತ್ತಜ್ವರನಿರತನ ಬಾಯ್ಗಿಂಪನಾಳ್ದಿರ್ದ ಪಾಲ್ ಬೇವಿನ ಕಾಯ್ವೊಲ್ ಕೈಪೆಯಪ್ಪಂತಿರೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧–೪೪). **೩.** ಅನುಭವಿಸು; ಭೋಗಿಸು: ಓದಿಸಿ ಗುಣಶಾಸನದಿ ನಾಳ್ವಕ್ಕರಿಗವೃತ್ತಿ ಮತ್ತರಿಪ್ಪತ್ತೈದು ಮನೆಯೊಂದು (ಎಇ. XX, ೬–೨೮; 1012). **೪.** ರಕ್ಷಿಸು; ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು; ಕಾಪಾಡು: ಕಾಮಧೇನಿರ್ದು ಮೂಟಕೆ ಗೊಡ್ಡಾಕಳನಾಳ್ವರೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩); ಯೀಸ್ಥಾನದುಂಬಳಿ ಸಹಿತಕ್ಕೊಡೆಯರು ಆಚಾರವಂತನಪ್ಪ ಪೂಜಾರಿಯನಾಳ್ದು ಪೂಜಿಸುವರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೭೦–೮೪; 1169); ಜಾರತ್ವ ಮಾಡೊ ಪತ್ನಿಯ ಕೂಡಿ ಆಳಬಾರದು (ಪುರಂದ. ೨–೬೦–೪). **ಆಳು₁**: **೧.** ತುಂಬಿಯ ಮೇಳವದ ಗೀತದ ವಿನೋದದಲಾಳಿದರು ವನವಾಸ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನು ಸೊಗಸಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೦–೧); ಬಳಿಕ ಸುಧರ್ಮದೇವತೆ ಭೂವರನಾಳುವಿಳೆಯೊಳು ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ... ರಾಜಿಸುವಳು (ಕಂನವಿ. ೪–೧೦೬); ಆದಿನ ಮೊದಲು ಮೈಸೂರನಾಳಿದರಾ ಯಾದವಕುಲವರ್ಧನರು (ಹದಿಬ. ೧–೮). **೨.** ಕೌರವ ಗೋಳಿಡುತ ಸುಕುಮಾರಕರ ಸಾವಿಂಗೆ ಹಂಬಲಿಸೆ ಆಳಿದನು ದುಮ್ಮಾನವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬ ಸೂ. ಅಡಿಟ); ಕೇಳುತೊಯ್ಯನೆ ಲಲನೆಯರು ನಲವಾಳಿಧರು (ಜಿನಭಾ. ೧೫–೨೧); ದಿತಿಯು ಮಧ್ಯಾಹ್ನದೊಳ್ ಪಾಸಿ ದರ್ಭೆಯನದರ ಮೇಲೆ ನಿದ್ರೆಯನಾಳಲು (ವೆಂಕಾರಾ. ೧–೧೫–೧೦). **೪.** ನಿನ್ನನಾಳ್ವೆನೆಂದು ಬಾಣಸಿನ ಕರಣಕ್ಕೆ ನಿರೂಪಣಂಗೆಯ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೫೪ ವ); ಗಂಡರ್ರೈವರು ಮೂಱುಲೋಕದ ಗಂಡರೊಬ್ಬಳನಾಳಲಾಱರಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩–೪೬).

ಆಳ್ದ, ಆಳಿದ = **೧.** ಒಡೆಯ; ಸ್ವಾಮಿ; ಪ್ರಭು: "ಈಶನೊಳಾಳ್ದಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೫೪); ಶಲ್ಯ ಶಕುನಿ ದುಶ್ಶಾಸನ ವೃಷಸೇನಾದಿಗಳಾಳ್ದನ ಮುಳಿದ ಮೊಗಮನಱಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೧೦ ವ); ಆಳ್ದಂ ಎಂತು ನಿರ್ಗುಣನಾದೊಡಂ ಗುಣವಂತನಪ್ಪ ಭೃತ್ಯನಾಳ್ದನೆಡಱಂ ಕಡೆಗಣಿಸಿರ್ಪುದೊಪ್ಪದು (ಪಂಚತಂ. ೩೧–೧); ಒಬಂಗಿಬರಂ ಕೊಲ್ಲುವರು ಆಳಿಗಾಳ್ದನಂ ಕೊಲ್ವರು ತಪ್ಪೆ ತಪ್ಪುವರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೮೬–೨೦; 1190); ಆಳೆಸಗಿದುವಾಳ್ದಂಗೆಂಬಾ ನಾಣ್ನುಡಿಯಿಂದ (ಜಯಕಾ. ೧೦–೩೮); ಸುರರಾಳ್ದಂ ಮೃಗೇಂದ್ರಪೀಠವನಿಳಿದು ನಡೆತಂದು (ಚಿಬಪು. ೨೦–೪). **೨.** ಪತಿ; ಗಂಡ: ಪಾರ್ವತಿಗಾದುದಂತಸ್ತಾಪವಾಳ್ದನ ಚರಣಚಿಂತೆಯಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೪–೫–೧೮); ಆತಂಕದಿಂದಾಳ್ದನ ಪೆಸರ್ಗೊಂಡಳು ನೂತನ ಕಂದರ್ಪರೂಪ ಸೋತವಳೊಡನೆ ವಂಚನೆಬೇಡ ಮತ್ಪ್ರಾಣನಾಥ ಮೆಯ್ದೋಱೆಂದಳಬಲೆ (ಮೋಹತ. ೨೭–೪೭). **ಆಳಿದ**: **೧.** ಏಳನವ ನಿನ್ನೇನಮಾಡಲಿ ಆಳಿದನೆ ಚಿತ್ತೈಸುಯೆಂದೆನೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೪–೮); ಆಳಿದನ ಪದಕೆರಗಿ ನಿಂದು ಕೃಪಾಳು ಜಯಜಯತೆನುತ (ಗಗಕಾ. ೧೫–೪).

ಆಳ್ದನಚಕ್ರ = ಪ್ರಭುವಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿನ ಚಕ್ರಾಯುಧದಂಥವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ನನ್ನಿನಾರಾಯಣಂ...ಪತಿಮೆಚ್ಚೆಗಣ್ಡನಾಳ್ದನಚಕ್ರಂ ಕರ್ಪೂರವರ್ಷರ್ಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೩–೩೫; 1007). **ಆಳ್ವನ್, ಆಳ್ವೊಂ** = ಪ್ರಭು; ಒಡೆಯ; ಸ್ವಾಮಿ: ಒಡನೆ ದರಿದ್ರರೆಲ್ಲಮಭಿಮಾನಿಗಳಪ್ಪೊಡಮಾಳ್ವನಿಚ್ಚೆಯಂ ನುಡಿವವರೆಲ್ಲಮಾತನೆಡಱೊಳ್ ನಿಲಲಾರ್ಪೊಡಂ... ಈ ಯುಗಮೇಕೆ ಕನಿಷ್ಠಮಪ್ಪುದೋ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೨೩ ಶೂದ್ರಕ); ಶ್ರೀಮತು ಕಲುಕಱೆನಾಡಾಳ್ವರು ಚೊಕ ಜಿನಾಲಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತಿಕ್ಕೆಱೆಯ ನಟ್ಟ ಕಲ್ಲ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೯೨–೨; 1000 ?); ನಮ್ಮಾಳ್ದಂ ಸ್ವಾಮಿ ನರೇಂದ್ರಂ ಮಗನೆ ಕೂರ್ಮೆಯಿಂದೆ ನಿನ್ನಂ ನೋಡಲ್ ತಾಮ್ಮನೆಗೆ ಬಂದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೪); ಮಗಧೆಯೆಂಬುದು ನಾಡಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಮಧುರೆಯೆಂಬುದು ಪೊಲಲದನಾಳ್ವೊಂ ಪ್ರಜಾಪಾಳನೆಂಬೊನರಸಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೧–೧೩); ಜಂಬೂದ್ವೀಪದ ದಕ್ಷಿಣಭರತದ ಮಳಯದೇಶದ ರತ್ನಪುರಮನಾಳ್ವೊಂ ಶ್ರೀಷೇಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೬ ವ). **ಆಳಿಬಾಳಿದವ** = ಅನುಭವಸ್ಥ; ವೃದ್ಧ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಆಳ್ದೊತ್ತು** = ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಅದುಮು, —ಅಮುಕು: ಉತ್ತಮಸತ್ವದಿಂ ಪಿಡಿದು ಚಾಣೂರನಂ ನೆಲಕಿಕ್ಕಿ ಕೃಷ್ಣನಾಳ್ದೊತ್ತಿದೊಡೊತ್ತಿ ಧಾತ್ರಿ ರಸೆಗದ್ದುದು (ಅರ್ಧನೇ. ೮–೯೩). **ಆಳ್ದುಂಬರ್ಪರ್** = ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡು ಆಳುವವರು; ಅನುಭವಿಸುವವರು: ಈ ಧರ್ಮಕ್ಕಾರೊರ್ವರಾಳ್ದುಂಬರ್ಪ್ಪರವರ್ಗ್ಗೆ ವಾರಣಾಸಿಯೊಳಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನಳಿದ ದೋಷಮಕ್ಕುಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೬೭–೧೬; 1032).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಆಳ್; **ಮಲ.** ಆಳು; **ಕೊಡ.** ಆಳ್; **ತುಳು.** ಆಳು; **ತೆಲು.** ಏಲು]

ಆಳ್₂ 'ಆಟ್' ನೋ.

ಆಳ್₃, ಆಣ್, ಆಳು₃ (ನಾ). **೧.** ಗಂಡಸು; ಮನುಷ್ಯ; ಪುರುಷ: ಇಂದವನ್, ನಾಳೆ ನಾನ್, ಏನ್ ಪಾಡೊ ಆಳಬಾಟ್, ಬೀಸುವ ಬಯಲ್ ಗಾಳಿ ಪರಿದಡಂಗುವ ನೆಟಿಲ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೭–೧೪). **೨.** ಸೇವಕ; ದೂತ: "ಆಟ್ – ಜಲನಿಮಜ್ಜನೇ (ಮುಳುಗು), ಸೇವಕೇ ಕುಳಂ (ಆಳ್)" (ಶಮಧಾ); "ಸೇವಕನಿಮಜ್ಜನಗಳೊಳಾಳು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೬); ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಶ್ರೀಪುರುಷಮಹಾರಾಜ ಪ್ರಿಥುವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ ಅವರ ಮಗನ್ದಿರ್ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯರ್ ಈ ನಾಡು ಅಳ್ವನ್ದು ಅವರಾಳ್ ಚಣ್ಣವೂರೊಳೆ ಎಱಮ್ಮನಾಸನ್ದಿ ಅಳೆ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೫–೧; 750); ಆಕೆಯಂ ಬೆಳ್ಕಾಡೊಳ್ ಮಸಣದೊಳ್ ಕೊಂಡು ಪೋಗಿಕ್ಕಿಮೆಂದಾಳ್ಗಳ್ಗೆ ಬೆಸನಂ ಪೇಱಿಡೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೨–೪); ಅಣುಗಾಳ್ಕಾಯ್ದ್ಯಾದ ಶೌರ್ಯದಾಳ್ವಿಜಯದಾಳ್ವಾಳುಕ್ಯ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣಮಾದಾಳ್ತುಳಿಲಾಳ್ತನಕ್ಕೆ ನೆಱೆವಾಳ್ಕಟ್ಟಾಯದಾಳ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬–೧೯; 1068). **೩.** ಭಟ; ಯೋಧ; ಸೈನಿಕ: ಮನ್ನೆಯರಾಳಂತೆ ಕಾದಿಯಲಸದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೬ ವ); ಗೆಲಲಾರ್ಪೊಡಿಱಿದು ಗೆಲ್ವುದು ಗೆಲಲಾಱದೊಡಣ್ಮಿ ಸಾವುದಾಳ್ಗಿನಿತೆ ಗುಣಂ (ಗದಾಯು. ೨–೨೧); ಶತ್ರುಘ್ನನಂ ಜಯಿಸುವಾಳುಂಟೆ ಲೋಕದೊಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦–೩೫); ಸಿಡಿಲಾಳ್ ತಡೆಯದೆಡೆಯ ನಡುವೆಟ್ಟುಗಳ್ಗೆ ಕಟ್ಟುಬ್ಬರದಿಂ ಬಂದೆಱಗುಗುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧–೫). **೪.** (ಚತುರಂಗ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ) ಪದಾತಿ; ಕಾಲಾಳು: ಅನಿತುಂ ತುರಂಗದಟಿಮೊಂದೊಂದರ್ಕ್ಕೆ ನೂಱಾಳ್ ತಗುಳ್ದಿರೆ ಬಲ್ಲರ್ ನಡೆನೋಡಿ ಕೂಡೆ ಪಡೆದತ್ತಕ್ಷೋಹಿಣೀಸಂಖ್ಯೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೯೫); ಭರದಿಂದಿಭದೊಳಿಭಂ ಹರಿ ಹರಿಯೊಳ್ ತೇರ್ ತೇರೊಳಾಳೊಳಾಳ್ ಪೊಣರ್ದುದು (ವರ್ಧಪು. ೮–೪೬); ಸಾರ್ಧಯೋಜನದೊಳಾಳ್ ಗಜತುರಂಗ ರಥವಿಟ್ಟಣಿಸಿ ನಡೆದುದುತ್ಸಾಹದಿಂ ನರನ ಮೇಲೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨–೫).

ಆಣ್ : ೧. ಮಱಿಯಲಾಗದಿದನ್ ನಾವ್ ಪೆಣ್ಣೆಂಬುದನ್ ; ಆಣ್ಗಳೊಳ್ ಪೋರಲ್ಕೆ ಪುಟ್ಟಿದವರಲ್ಲ (ಅಂತಿಗೊ. ೩–೫೦) ; ಶ್ರೀರಘು ವರನಯ್ದೆ ಕೊಂಚೆಯೆಣೆಯಾಣ್ಗೆ ಹಲುಂಬಿದಂ (ಗಿರಿವಿಂ. ೧೦೮–೯).

ಆಳು$_3$: ೧. ಗಾಳಿ ಮಣ್ಣುಂಡೆಯೊಳಹೊಕ್ಕು ಹೊರಹೊರಳಲದು ಆಳೆನಿಪುದಂತಾಗದಿರೆ ಬರಿಯ ಹೆಂಟೆ ಬಾಳೇನು ಧೂಳು ಸುಳಿ (ಮಂಕುಕ. ೧೯) ; ಅವರು ಇಂಥ ತಿರುಗಾಟಗಳಿಗೆ ಆಳಲ್ಲ (ಒಂಟಿದ. ೪೬) ; ತೋಳ ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದರೆ ಆಳಿಗೊಂದು ಕಲ್ಲು (ಗಾದೆ). ೨. ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ರಣಸಾಗರನಾ ಆಳು ವಿಜ್ಞನೆ ಪ್ರಹಾರ ಭೂಷಣನಾ ಮಗನ್ ಕಾಮಕೋಡನ್ (ಎಇ. IX, ೮–೨ ; 710) ; ನೀವೊಡೆಯ ನಾನಾಳು . . . ಉತ್ತಮಂ ನೀನಧಮ ನಾನಯ್ಯ (ಬಸಪು. ೨೨–೬೧) ; ಆಳಾಗಬಲ್ಲವನು ಆಳುವನು ಅರಸಾಗಿ ಆಳಾಗಿ ಬಾಳಲಱಿಯದನು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಳಾಗಿ ಹೋಹ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೩೮) ; ಆಳಾಗಿ ದುಡಿ ಅರಸಾಗಿ ಉಣ್ಣು (ಗಾದೆ). ೩. ಕೊಙ್ಗಣಿಯರಸರಾ ಆಳು ಎಱಿದು ಸತ್ತೋನ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೯, ೨೩–೨ ; 740) ; ಪೊರೆದಂಕಪಾಳಿನಂತೆ ಪತ್ತಿಸಿ ನೋೞ್ಪ ಸೂಳೆಯಂತೆ ಲೇಸಲ್ಲದ ಸುಖಕ್ಕೆ ಪಾಯಿಸಿ ನೋಯಿಸುವಿಂದ್ರಿಯಂಗಳುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೨೩) ; ಪದ್ಮವ್ಯೂಹದಲಿ ಹೊಕ್ಕಾಳು ಮರಳಿದಡಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾಭಾಳಲೋಚನನೆಂಬ ಬಿರುದನು ಬಿಟ್ಟೆ ನಾನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೯) ; ಕಾಳಗಕೆ ಆಳು ಕಟ್ಟಿದವನೇ ಅರಸು ಕೂಳು ಇಕ್ಕಿದವನೇ ದಾತ (ಗಾದೆ). ೪. ಬಳಿಕೆರಡು ಥಟ್ಟಿನೊಳಾಳು ಕುದುರೆಯ ಗಜರಥವ ಭೂಪಾಲರಳಿದುಳಿದವರ ಲೆಕ್ಕವನೈದೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಕೇಳು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧–೧೭) ; ಆಳ ಕೊಂದನು ಲಕ್ಕವನು ತುರಗಾಳಿಯನು ನಾಲ್ಸಾವಿರವ ಶುಂಡಾಲಘಟೆಗಳ ತುಂಡಿಸಿದನೊಂದೆರಡು ಸಾವಿರವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೧೬) ; ಆಳು ಕುದುರೆಗಳು ಸಹಿತ . . . ಬಹದಾಳಿಯನೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೧೭). ೫. ಶೂರ; ದಿಟ್ಟ ; ಗಂಡಸುತನ ಉಳ್ಳವನು : ಆಳಹಿರಿ ನಿಮಗಂಜುವೆನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೭೦) ; ಆಳು ನೀನಹುದೆಲವೊ ಕರ್ಣ ವಿಶಾಲಮತಿ ನೀ ಲೇಸುಮಾಡಿದೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪–೧೪). ೬. (ಚದುರಂಗದಾಟದಲ್ಲಿ) ಪೇದೆ, —ಕಾಯಿ : ಇನ್ನು ಹಿಡಿಯದಿರು ಸಾಕಾಳ ಪನ್ನಗವೇಣಿ ಮುನ್ನಾನೆ ಸಿಕ್ಕಿದುದ ನೋಡಿದಾ ಶಶಿವದನೆ . . . ನಿನ್ನ ಚತುರಂಗಮುಂ ಗೆಲ್ದೆನೆಂದೊರ್ವನಾಡುತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೩೦) ; ಪಿಡಿಯಾನೆಗಳನಾಳೊತ್ತು ರಥಕೆ ಕೈದುಡುಕು ಮಂತ್ರಿಯ ಮೇಲಕೇಱು ಕಡುಗುದುರೆಯ ಸೊಕ್ಕ ಮುಱಿಯೆಂದು ಚದುರಂಗದಡಿಯಮೇಲ್ದಾಯ ಪೇಳಿದಳು (ಕಂನವಿ. ೬–೧೨೦). ೭. ಕೆಲಸಗಾರರು; ಕೂಲಿಯವರು : ನಾಳೆ ಗಾರೆಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಐದಾಳು ಬೇಕಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ) ; ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತಾಳು ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). ೮. ಪುರುಷಪ್ರಮಾಣ; ಸುಮಾರು ಐದರಿಂದ ಆರು ಅಡಿ : ಸರ್ರೆಂದು ಎರಡು ಆಳು ಕೆಳಕ್ಕೆ ನನ್ನ ದೇಹವು ಬಂದಿತು (ಮೇದಿಮ. ೧೨೩) ; ಬಾವಿ ಎಷ್ಟು ಆಳುದ್ದ ಇದೆ (ರೂಢಿ).

ಆಳಾಗಿಸಿಕೊಳ್ = ವಶಪಡಿಸಿಕೊ ; ಅಧೀನಮಾಡಿಕೊ : ಕೇಳಿದನಾ ಲೇಖನಾರ್ಥವ ಕಂಪಭೂಪಾಲನಿದೊಂದು ನೆವದೊಳು ಆಳಾಗಿಸಿಕೊಂಬ ಬಗೆ ನಮ್ಮನಸುರನೆಂದಾಳೋಚಿಸಿದನೆದೆಯೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೭–೬೮). **ಆಳಾಳ್** = ಆಳಿನ ಆಳು; ದಾಸಾನುದಾಸ : ಕಾಳನೊ ರಾವಣನೋ ಶಿಶುಪಾಳನೊ ತಾನೆನಿಸಿ ನೆಗೞ್ದ ನರಗನ ತಲೆ ತನ್ನಾಳಾಳ ಕಯ್ಗೆವಂದುದು ಹೇಳಾಸಾಧ್ಯದೊಳೆ ಗಂಗಚೂಡಾಮಣಿಯಾ (ಎಕ. II, ೫೯–೯೬ ; 974). **ಆಳಿನೇಱಿಕೆ** = ಮಕ್ಕಳು ಒಬ್ಬರ ಮೇಲೊಬ್ಬರು ಕುಳಿತು ಆಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ : ಹೊಱವಳಯದಲಿ ಪುರದ ಆಳಿನೇಱಿಕೆ ಹಿಡಿಗವಡೆ ಗುಱಿಯಾಳು ಚೆಂಡಿನ ಹೊಣಕೆ ಚಿಣಿಕೋಲಾಳು ಗೊತ್ತಿನದಂಡೆಯೆನೆ ನಾನಾ ವಿನೋದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೬–೧).

ಆಳುಕಾಳು = ಸೇವಕ ಮೊದಲಾದವರು : ಆಳುಕಾಳಿಂದ ಉಪದೇಶ ಪಡೆಯುವ ಹಂತಕ್ಕೆ ನಾನಿನ್ನೂ ಇಳಿದಿಲ್ಲ (ಹಾಹುತ್ತ. ೩೫) ; ಆಳುಕಾಳು ಇದ್ದವನಾದರೆ ಕಾಳಯಮ ಬಿಟ್ಟಾನೆ (ಗಾದೆ). **ಆಳುಹೋಳು** = ಆಳು ಮೊದಲಾದವರು : ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರವಾಗಿ ಬರುವ ಆಳುಹೋಳುಗಳ ರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳು ಎಳೆದ ಒಂದೆರಡು ಗೆರೆಗಳಿಂದಲೇ ಕತೆಗಾರ್ತಿಗಿದ್ದ ಜೀವನದ ಇನ್ನೊಂದು ದಿಕ್ಕನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ (ತೇಮೋಡ. ೨ ಮುನ್ನು). **ಆಳಿಂಮುನ್ನಿಱಿವ** = ತನ್ನ ಸೈನಿಕರಿಗಿಂತ ಮುಂಚೆ ತಾನೇ ಶತ್ರುವನ್ನು ಇದಿರಿಸಿ ಕೊಲ್ಲುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಆಳಿಂಮುನ್ನಿಱಿವಂ ಶೌರ್ಯಮಂ ಮೆಱೆವಂ (ಕಇ. II, ೧೧–೧೭ ; 1092); ಮನ್ನೆಯ ವಲ್ಲಭ ಭಯಲೋಭ ದುರ್ಲಭ ಆಳಿಂಮುನ್ನಿಱಿವ ಶೌರ್ಯಮಂ ಮೆಱೆವ (ಎಇ. XXVII, ೧೫–೩೫ ; 1114). **ಆಳ್ಗೆನಲ್ಲಾತ** = ಮನುಷ್ಯರಿಗೆಲ್ಲಾ ಒಳ್ಳೆಯವನು ; ಜನಪ್ರಿಯ : ಕೃತಯುಗಚರಿತ ನಾಳ್ಗೆನಲ್ಲಾತಂ ಗೋತ್ರಪವಿತ್ರ ಸಹಿತ ನಿಕ್ಷತ್ರಂ ತಡವಿಲ್ಲದೀವಂ ಮಱುವುಗೆ ಕಾವಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೯೨–೭ ; 1054). **ಆಳ್ದಳ್** = ೧. ಯಜಮಾನಿ ; ಒಡತಿ : ತತ್ತಸುಖವೇ ಬಾರೆನ್ನ ಮಾತಾಮಹೇ ಬಾರೆನ್ನಾಳ್ದಳೆನುತ್ತುಮೊಲ್ದು ಕರೆದಂ ಶರ್ವಾಣಿಯಂ ಶೈಳಪಂ (ಗಿರಿಕ. ೩–೧೦೫). ೨. ಹೆಂಡತಿ ; ಪತ್ನಿ : ನೀಂ ಮುಗ್ಧತೆಯ ಕಳೆದಿಟ್ಟು ಹರುಷವಟ್ಟು ಈ ಮಹಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದೊಡೆತನವನನುಭವಿಸಿ ಪ್ರೇಮದಿಂದೆನ್ನಾಳ್ದಳೆನಿಪ ಕೀರ್ತಿಯ ಗಳಿಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೯–೧೭). **ಆಳ್ದಾನಿವೀರ** = ಸಮರ್ಥರಾದ ದಾನಿಗಳಲ್ಲಿ ಶೂರ (?) : ಆಹವ ನಿರ್ಭಯನಭಿಮಾನವಾಮನ ಮಟ್ಟಿನಚರಿತನಸತೀವಿದೂರನಾಳ್ದಾನಿವೀರಂ ಚಾಳುಕ್ಯಾರ್ಜುನಂ ಚಲಕೆ ಮೊದಲಿಗಂ (ಎಕ. XIV, ಮೈಸೂರು. ೧೨೭–೪ ; 900). **ಆಳಕಟ್ಟಳೆ** = ಆಳುಗಳು ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ನಿಯಮಗಳು; ಆಳುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕಟ್ಟಳೆಗಳು : ಆ ದಂಣಾಯಕಪುರದ ಗ್ರಾಮ ಒಂದಕ್ಕೆ ಹಿರಿಯರ ಮನೆಯವರು ಆಳಕಟ್ಟಳೆಗೆ ಬರಸಿ ಕೊಟ್ಟಹ ಪ್ರಮಾಣರೇಖೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೧–೨೫ ; 1431).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಆಳ್, ಆಣ್; ಕೊಡ. ಆಳಿ, ಆಣಿ ; ತುಳು. ಆಳು, ಆಣು ; ಕುರುಖ್. ಆಲ್]

ಆಳ$_1$ 'ಆಟಿ' ನೋ.

ಆಳ$_2$ (ನಾ). ಮೋಸ ; ವಂಚನೆ ; "ಹೆಚ್ಚಾಗಿ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ) ; ಸುೞಿಯದು ಗಾಳಿ ಮೃಗಂ ಕೆಯ್ವುೞಿಗಳ ಮೇತದೊಳೆ ತಣಿದಪುವು ಪಂದಿಗಳುಂ ಪಟಿನವಿರಿಕ್ಕಿದುವಾಳಂ ಪಱು ಪರಿದಾಡಲ್ ಕರಂ ಬೆಡಂಗವನಿಪತೀ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೩೮) ; ಆಳಮಾಳಮಂತೆ ಠಮಾಳಂ (ಶಮದ. ೨೫). 'ಆಳಮಾಳ', 'ಆಳವಾಡು', 'ಆಳಂಗೊಳ್' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಆಲ]

ಆಳಂಚೆ (ನಾ). ಆಳಿನ ಮೂಲಕ ಕಳುಹಿಸುವ ಟಪ್ಪಾಲು (ರೀವ್).

[ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$) + ಅಂಚೆ$_1$]

ಆಳಂಬ 'ಆಲಂಬ' ನೋ.

ಆಳಂಬನ 'ಆಲಂಬನ' ನೋ.

ಆಳಂಬಿ 'ಆಳಂಬೆ' ನೋ.

ಆಳಂಬೆ, ಅಣಂಬಿ, ಅಣಂಬೆ, ಅಣಬೆ, ಅಳಂಬೆ, ಆಣಂಬೆ, ಆಳಂಬಿ, ಹಣಬೆ (ನಾ). ಗೊಬ್ಬರದ ಗುಂಡಿ ಅಥವಾ ತಿಪ್ಪೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಬೆಳೆಯುವ ಕೊಡೆಯಾಕಾರದ ಸಸ್ಯಜಾತಿ ; ಶಿಲೀಂಧ್ರ ; ನಾಯಿಕೊಡೆ : ಮತ್ತಂ ಮಧುಮದ್ಯ ಮಾಂಸಂಗಳುಮಯ್ದು ಪಾಲ್ಮರದ ಪಣ್ಗಳುಮಾಳಂಬೆಯುಂ ಸಣಂಬಿನ ಪೂವುಮೆಂದಿವಂ ಸೇವಿಸುವರುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೬–೧೮).

ಅಣಂಬಿ : ಅಣಂಬಿಗಳ್ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಮೂಡಣದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲೇಟಿಲ್ ಲೇಸಂ ಪೇಳ್ವುದು (ಲೋಕೋಪ. ೧೨–೪೪ ಟೀಕೆ). **ಅಣಂಬೆ** : ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯಗ್ರಹಂಗಳ್ ಕಳ್ಪಡಗುಂ ಜೇನುಂ ಗಿಣ್ಣಣಂಬೆ ಮೊದಲಾದುವಲ್ಲದೆ ಶುದ್ಧಮಪ್ಪಾಹುತಿಯಂ ಕೊಳ್ಪವು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೧೧) ; ಉಳಿದ ರಾಯರ ಕೊಡೆಗಳ್ ಗಡಣದೊಳ್ ತಳಿದಣಂಬೆಯ ಕೊಡೆವೋಲ್ ಬೆಳ್ಗೊಡೆಗಳಾದುವು (ಕಬ್ಬಿಗಕಾ. ೫೦) ; ಸೋರೆಯಣಂಬೆ ಸೋದಿಸದುದ ಕಾದಿಯೊಳ್ ವಿರತನವನು ದರ್ಶನಿಕ (ನಾಗಕು. ೨೮–೪೩). **ಅಣಬೆ** : ವಿಷದಣಬೆಗೆ ಮೊಸರಿಳಿಯೊಳ್ ಭಿಷಗ್ವರರ್ ಹಿಂಗು ತಗಟೆಗುಪವಿಷಮಕ್ಕುಂ (ಖಮದ. ೨–೧೧೯) ; ಹಣಜಿ ಬತ್ತವು ಅಲ್ಲ ಅಣಬೆ ಸತ್ತಿಗೆಯಲ್ಲ ಕಣಕದ ಕಲ್ಲು ಮಣಿಯಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೧೯) ; ಅಣಬೆ ಇದು ಕೊಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಸಸ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೧೦). **ಅಳಂಬೆ** : ನಾಳಿನಾಸೆಯಳಂಬೆಯಂತೆ ಅದುರುವೆದೆಯಲಿ ಮೊಳೆವುದು (ಗಿಳಿವಿಂ. ೬೬–೭೫). **ಅಣಂಬೆ** : ನೀಂ ಬೆಸಗೊಳ್ವುದದೇನಾಣಂಬಿ[ಬೆ]ಯನವಯವದೆ ಕೀಟ್ಪ್ವ ತೆಱದಿಂ ಕಿಟ್ಟೀಯಂಬುಜಲೋಚನನೇಟು ದಿನಂಬರಮೆತ್ತಿರ್ದ ಗಿರಿಯಿದಂಬುಜವದನೇ (ಅರ್ಧನೇ. ೮–೨೪); ನಿಂಬದ ಕುಸುಮಂಗಳನೌದುಂಬರಪಂಚಕಮನಂತೆ ನವನೀತಮನಾಣಂಬೆಯ ನನಾರತಂ ಬೆಳ್ಗಂಬಳಮುಂ ಗಿಣ್ಣನುಣ್ಣದಿರ್ಪುದಮೋಘಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೪೩) ; ಬೆಣ್ಣೆ ಗಿಣ್ಣಾಣಂಬೆ ಮೊದಲಾದುದಱಿದು ತೊಱೆವುದಿಂತು (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೫೫–೪). **ಆಳಂಬಿ** : ಆಳಂಬಿ [ಪಾಠಾಂ. ಆಣಂಬಿ] ಮೂಡೆ ವಿಭವಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨–೪೪). **ಹಣಬೆ** : ಬಣಜೀಗ ಬೊಗಸ್ಯಲ್ಲ ಹಣಬೇ ಶತ್ತೇಯಲ್ಲ ಒಣಗಿದ್ದ ಮರಾ ನೆರಳಲ್ಲಾ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೧೧).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಅಮ್ಬಿ ; **ತುಳು.** ಲಾಂಬು, ಸಾಂಬು. / **ಮರಾ.** ಅಳಂಬೆ, ಅಳಂಭೆ ; **ಪ್ರಾ.** ಆಲಂಬ]

ಆಳಂಭ 'ಆಲಂಭ' ನೋ.

ಆಳಕಟ್ಟಲೆ 'ಆಳ್$_3$' ಪರಾ.

ಆಳಗನಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಆಳಗನ ಹಳ್ಳಿ ಎತ್ತುರುಳಿ ಸರಿಗನಕಟ್ಟೆ ಮತ್ತರನಱೆ ನಿಱಿಯಿಂಗಲು (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೭–೧೧ ; 888). [ಆಳಗನ್$_0$ + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ)]

ಆಳಗೆ (ನಾ). (?) : ಆಳಗೆ ಮನೆಯೊಳ್ ದೇ(ದಿ)ವಸಮ(ನೋ)ನೂಳಿಯೆ ನಿಂದಿರಿಸಿ ಕಡೆಯನೆಣಿಸುತೆ ಬಾಸಾಲೀಲೆಯೊಳೆ ನೀರನೊಕ್ಕೊಡೆಗಾಲಯ ಮೇಲಿ(ಲ)ನಿತೆ ಸಮಯದೊಳ್ ಮುಱಿಯಕ್ಕುಂ (ಜಟ್ಟಿಮ. ೩–೫). [?]

ಆಳಜಾಳ 'ಆಲಜಾಲ' ನೋ.

ಆಳಟ್ಟು$_1$ (ನಾ). ಒಂದಾಳಿಗೆ ಇಷ್ಟು ಎಂದು ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ (?) : ಮತ್ತವಾ ಮಣಿಗುಂದಗೆಯಯ್ಯನೂಱಿನಾಲ್ವರುಂ ಚೈತ್ರದ ಪರ್ವ್ವಕ್ಕೆ ಆಳಟ್ಟ ಹಾಗೆ ಪವಿತ್ರದ ಪರ್ವ್ವಕ್ಕೆ ಆಳಟ್ಟ ಹೊಗವನ್ತನಿತುಮಂ ಚಂದ್ರಭೂಷಣದೇವರ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚ್ಚಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವ್ವಕಂ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರು (ಕಕುಲ. ೫–೫೦ ; ?). [ಆಳ್$_3$ + ಅಟ್ಟು]

ಆಳಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಪಣ್ಣಮಯ್ಯ ಆಳಟ್ಟಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳನ್ನು (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೭೭–೧ ; 1000). [?]

ಆಳಡಿ (ನಾ). ಆಳವಾದ ತಳಭಾಗ ; ಅತ್ಯಂತ ಆಳದ ಭಾಗ : ಪೃಥ್ವಿಯ ಗರ್ಭದ ಆಳಡಿಯಲ್ಲಿ ನಿಸ್ವಪ್ನದ ನಿದ್ರೆಯ ತೊಡೆಯಲ್ಲಿ (ಅರಳು. ೧೭೮–೫). [ಆಳ್$_1$ (< ಆಟಿ) + ಅಡಿ$_1$]

ಆಳಣಿ (ನಾ). ಪದಾತಿಗಳ ಸೈನ್ಯ : ಚೋಳನ ತಟ್ಟು ಮಾಳವನ ಬಿಲ್ಲಣಿ ಪಾಂಡ್ಯನ ವೀರಸೇನೆ ಪಾಂಚಾಳನ ಮೋಹರಂ ಮಗಧ ಭೂಭುಜನಾಳಣಿ ಬಂದು ಸಂಗರಕ್ಕೆಳಸಿವೊಡ್ಡಿದತ್ತು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೮–೨೨).

[ಆಳ್$_3$ + ಅಣಿ$_3$]

ಆಳಣೆ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕಂಭ : ಅತ್ತ ನಿರಂಕುಶಂ ಮದಕಿದಾಳ [ಪಾಠಾಂ. ಳೆ]ಣೆಯಂ ಮುಱಿದಂಜನನನ್ನನು(?)ನ್ಮತ್ತಮತಂಗಜಂ ಬೊಲೆಸೆದಾ ವಸುದೇವಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೫೫) ; ಅ ಕೆಚ್ಚಿನ ಕಂಭಮನಂ ಗಜಗಜಮಾಳಣೆಯಂ ಮುಱಿವಂತೆ ಮುಱಿದು ಪೊಱಮಟ್ಟು ಪೋಪ ಕೃಷ್ಣನಂ ಕಂಡು (ಅರ್ಧನೇ. ೭–೮೧ ವ). [< **ಸಂ.** ಆಲಾನ]

ಆಳತಿ, ಆಣತಿ$_1$ (ನಾ). ಹಾಡುವಿಕೆ ; ಗಾಯನ : ಏಳಿ ಕಂಸಾಳಂಗಳಂ ಪಿಡಿದೋಳಿಯಿಂದಂ ತಾರವಿಸುತಿರೆ ಆಳತಿಯವೇಳೆಯೊಳೆನುತಮಿಂತಾರ್ಭಟಂಗೊಟ್ಟು (ಬಸವು. ೧೨–೪೪). **ಆಣತಿ$_1$** : "ಅಣತಿಯೆನೆ ಗಾಣಂ" (ಭಾರನಿ. ೬೩) ; ಮಲ್ಲಿಗೆನನೆಗರ್ಚಿ ಕಾಕಳಿಯೊಳಾಣತಿಗೆಯ್ವ ಮದಾಳಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೩೫) ; ಬೀಣೆಯ ಸರಂ ಬಿಡದಿಲ್ಲಿಯೆನಿಪ್ಪ ಠಾಯೆಯಿಂ ದಾಣತಿಮಾಡಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೯೬) ; ಈಂಚರದಿನಾಣತಿ ಮಾಡಿದುದುನ್ಮದಾಳಿ (ಶಮದ. ೭೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಆಣತಿಯ ತುಂಬಿಯ ಕಪೋಲದ್ರೋಣಿ ಯೊಱತೆಯ ಮದದ ಕರಿಗಳ . . . ಸಂವರಿಸಿದನು ಪಾರ್ಥ (ಕುಮ್ಯಾಕ. ೨೦–೪೦). [**ಸಂ.** ಆಲಾಪ್ತಿ ?]

ಆಳತಿಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಆಲಾಪನೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸು ; ಆಲಾಪನೆಯೊಡನೆ ಕೂಡು : ಬೇಡಿ ಕರುಣವನೀಯೆನುತ್ತಂ ಬೊಬ್ಬಿಡುತಾರುತಾಳತಿಗೂಡಿ ತಾರೈಸುತ್ತಲುಬ್ಬುತ ಗೀತಜತಿಗಳಿಗೆ ಹಾಡುತಂ (ಬಸವು. ೧೭–೨೧).

[ಆಳತಿ + ಕೂಡು]

ಆಳಬಗ್ಗಿಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?) : ಕಂದಳ್ ಮೊರಡಿ ತೆಂಕಾಯ್ ಪೊಲ ಎಲ್ಲೆ ಆಳಬಗ್ಗಿಡಿಯಾ ಬಡಗಾಯೊಟಿಪ್ಪಿ ಗೊಳುರನ್ ಮೇ ಅಳ್ತಿಬೆ ಪುಣಿಸೆಗಾಯ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೮೦–೧೦೯ ; 799). [?]

ಆಳಮಾಳ (ನಾ). ಮೋಸ ; ವಂಚನೆ : "ಆಳಮಾಳಮಂತೆ ಶಮಾಳಂ" (ಶಮದ. ೨೫) ; ಸೋಗೆಗಳಾಟದ ಚೇಷ್ಟೆಯಿಂದಣಂ ಕಳವಳದಾಳಮಾಳದ ವಿಟಾಳಿ ಶಮಾಳದ ಸೂಳೆಮೆಂಗಳಾಕುಳ ರತಿ ಕಾಮುಕೇಳಿಯ ವಿಕಾರದ ಭೋಗದೊಳಿರ್ದರಾಗಳುಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨–೮೯). 'ಆಳಮಾಳವಱು' ಪರಾ. [ಆಳ್$_2$ + ಮಾಳ (= ಮಾಲ)]

ಆಳಮಾಳವಱು (ಕ್ರಿ). ಮೋಸ ವಂಚನೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿ (?) : ರೂಪು ಸ್ವಭಾವಯುತೆಗೊಳ್ಳಿದ ಕಾಪಿನಾಳಂ ರೂಪಸ್ವಭಾವಯುತನಲ್ಲದ ಪಾಣ್ಬನಿಂದಂ ಕಾಪಾಳಮಾಳವಱಿಯೆಂದಿನಿಯಳ್ಗೆ ಪೇಟ್ದಂ ಕಾಪಾಳಜಟಾಪಾದ ಸರೋಜಭೃಂಗಂ (ಮದತಿ. ೮–೩೫).

[ಆಳಮಾಳ + ಅಱಿ]

ಆಳಮೇಳ (ನಾ). ಸಹವಾಸ ; ಒಡನಾಟ : ಭಂಡರೊಳ್ ಗೋಷ್ಠಿ ಜೂದುಂಗಾಱರೊಳ್ ಮಮತೆ ಪುಂಡರೊಳಗಾಳಮೇಳಂ ಖಳರ ಸಂಗಮಾಱಿಕಾಱರೊಡನೆ ಬಿನದಂ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦–೧೪).

[ಆಳ್$_0$ + ಮೇಳ (= ಮೇಲ)]

ಆಳಯ 'ಆಲಯ' ನೋ.

ಆಳರ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಳಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸು ; ಕಡೆಗಣಿಸು ; ತಿರಸ್ಕರಿಸು ; "ಪ್ರತಿಭಟಿಸು" (ಪಂರಾಮಾ. – ಕೋಶ) ; ನಯನಂ ನೀಲಸರೋಜಮುಂ ಸೆಣಸುಗುಂ ವಕ್ಷಃಸ್ಥಳಂ ವಜ್ರವೇದಿಯನಾಳ[ಪಾಠಾಂ. ದ]ರ್ಪಿಸುಗುಂ ಮುಖಂ ಕಮಲಮಂ ಕೀಱ್ಮಾಡುಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೯೫) ; ಸಂಹರಿಪೆಂ ಮಾಯಾಪ್ರಪಂಚಂಗಳನದಟಲೆವೆಂ ಲೋಭಮುಂ ಕಾಮನಂ ಪೋ ಬರವೇಟಿಂದೆನ್ನನಾಳ[ಪಾಠಾಂ. ದ]ರ್ಪಿಸಿ ಪರಮ ತಪೋಗರ್ವದಿಂದೊರ್ವನಿರ್ದಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪–೩೦). "ಸೇವಕ ತನಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಿಸು, ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿ ಕಳುಹಿಸು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). 'ಆದರ್ಪಿಸು' ಪರಾ.

[ಆಳ್$_3$ + ಅರ್ಪಿಸು]

ಆಳವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶತ್ರುಭಟನನ್ನು ಓಡಿಸು : ತುಱುವ ಮುಗುೞ್ಚಿ ಆಳವರಿಸಿ ಬಿದ್ದ ಮಾರಗವಱೆ (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೮೨–೪ ; 1163) ; ಮಾದಿಗವುಣ್ಡನ ಪಟ್ಟದ ಮಗ ಕೇತಬೋವನ ಸುಪುತ್ರ ಮಾರಸಿಂಗ ಕೋಟೆಯ ಕೊಂಡು ಆಳವರಿಸಿ ಬಿದ್ದ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೮೦–೨ ; 1203). [ಆಳ್$_3$ + ಪರಿಸು]

ಆಳವಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರುಳುಗೊಳಿಸು; ವಂಚಿಸು; ಮೋಸಗೊಳಿಸು : ಒಂದಾಡಂ ಬೇಱೂರಿಂ ಮಾಱುಗೊಂಡು ಪೆಗಲೊಳಿಕ್ಕಿ ಪೋಪನಂ ನಾಲ್ವರ್ ಧೂರ್ತರ್ ಕಂಡು ನಾವೀ ಬೆಳ್ಳನನಾಳವಾಡಿಕೊಂಡೀಯಾಡಂ ನಾಯಂಮಾಡಿ ತಿಂಬಂ ಬನ್ನಿಮೆಂದು (ಪಂಚತಂ. ೧೪೬–೧೧) ; ಚೋೞನನಾಳವಾಡುವುದು ಗುರ್ಜ್ಜರನಂ ಸಲೆತರ್ಜ್ಜಿಕುಂ (ಎಇ. XIV, ೨೬೧–೨೧ ; 1173) ; ಜಾಲಗಾಱನ ಕೈಯ ದೀಹದಂತೆ ಬಾಲೆಯರ ಮನದ ಸೋಲುವೆಯಂತೆ ಇಂತಿವರನ[ನಾ]ಳವಾಡಿ ಸಿಕ್ಕಿಸುವ ಪೋಲಿಗಾಱರಿಗೆಲ್ಲಿಯದೋ ಸತ್ಯ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೫–೨೬೪). ೨. ಮಿಥ್ಯಾದರವನ್ನು ತೋರಿಸು; ಸುಳ್ಳು ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡು : ಶಿವಚಿಂತೆ ಶಿವಜ್ಞಾನಿಗಳ ಕಂಡರೆ ಆಳವಾಡಿ ನುಡಿದವರು ಗುಹೇಶ್ವರನನಱಿಯದ ಕರ್ಮಿಗಳಯ್ಯ (ಅವಚಂ. ೩೧–೧೨೯) ; ಎಂತಯ್ಯಾ ಆಳವಾಡಿ ಕಳೆವೆನು ಒಂದು ಜುಗ ಮೇಲೆ ಕೆಡೆದಂತೆ (ಬಸವ. ೩೭೦) ; ಮೌನವ್ರತಿಯೆಂದೊಡೆ ಸನ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಡಿಸುವೆ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯೆಂದೊಡೆ ಅಂಗನೆಯರಿಗೆಱಗಿಸುವೆ ಸಕಳೇಶ್ವರದೇವಾ ಎನ್ನಳಿ[ನಾಳ]ವಾಡಿ ಕಾಡುವೆ (ಸಮಾವ. ೧೨–೪೪) ; ಕರವಾಳವಾಡೆ ಪಾಂಡ್ಯಂ ಕರವಾಳಿಂ ಹೊಯ್ಸಳೇಶನಿಱಿಯಲ್ ನೋಡಲ್ ಕರವಾಳಲ್ಲದೆ ಕಾದಲ್ಕರಪಾಳಿಲ್ಲಾಯ್ತು ನೋಡೆ ತಿಗುಳನಪಡೆಯೊಳ್ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭೧–೨೧ ; 1160) ; ಸೂಳೆಯ ಕಣ್ಗೋಲಿಗೆ ಭೀತಿಸದ ಕಟ್ಟಾಳಾರು ಬೀಯಗತನದೆ ಆಳವಾಡಿದಿರಿ ಮತ್ಪಿತ ನಲಗೋರ್ಲಿಂದೆ ಭಾಳಾಕ್ಷ ತಪಗೆಟ್ಟನಱಿಯಾ (ಮೋಹತ. ೩೫–೪೩) ; ಅವದಿರ ಆಳವಾಡುವುದರಿದು ಲೋಕದ ನರರಿಗೆ (ಶಂಕವಾ. ೯–೬೪).

[ಆಳ್$_2$ + ಆಡು$_1$]

ಆಳವಾಳ 'ಆಲವಾಲ' ನೋ.

ಆಳವಿಣೆ, ಆಣೆವಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ : ಆಳಿಸಿ ಕುಚಾಗ್ರದೊಳ್ ಪಿಡಿದಾಳವಿಣೆಯ ವನಜಸೂತ್ರತಂತ್ರಿಯದೆನಿಸುಂ ಗಾಳಿಯ ಕೋಳಿಂ ದನಿವಿಡೆ ಬಾಳಾರೂಪಕಮೆ ಬಾಜಿಪಂತೆವೊಲೆಸೆಗುಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೧–೬೨). **ಆಣೆವಣೆ** : ಭಿಲ್ಲತತಿ ಬಲ್ಬೆಱಗಾಗಿರೆ ಮತ್ತೆ ಪಂಚಮಸ್ವನವೊಗೆವಪ್ಪಿಲಾಣೆವಣೆಯಿಂ ಪೊಸದೇಸೆಯೆನಲ್ಕೆ ಕೋಕಿಲ ಧ್ವನಿಯನದಿರ್ಪಯೆನ್ನ ಮನಮುಕ್ಕಿರೆ ಪಾಡಿದೆಂ (ದಶಕು. ೫–೭೯).

[ಪ್ರಾ. ಆಲಾವಣೀ < ಸಂ. ಆಲಾಪನೀ]

ಆಳವಿಸು 'ಆಲಾಪಿಸು' ನೋ.

ಆಳಸಿ 'ಆಲಸಿ' ನೋ.

ಆಳಾನ 'ಆಲಾನ' ನೋ.

ಆಳಾನಸ್ತಂಭ 'ಆಲಾನಸ್ತಂಭ' ನೋ.

ಆಳಾಪ 'ಆಲಾಪ' ನೋ.

ಆಳಾಪಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). (ಬಾಯಿಗೆಬಂದಂತೆ) ಮಾತಾಡು; ಗಳಹು; ಹರಟು : ಏಳಿದರ ಪುಯ್ಯಲಂ ಕರೆದಾಳೋಚಿಸಿ ತಿರ್ದಿ ಸಂತಸಂಬಡಿಸದೆ ಬಿಲ್ಲಾಳಪ್ಪರ ಕೊರ್ವಂ ಜಡಿದಾಳಾಪಂಗೆಯ್ದು ಕೆಡಿಸಿದಂ ನೃಪಸುತನೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೮೮) ; ಏಳಿಸಿ ಪುಗಬಾರದು ವೈಶ್ಯಾಲಯಮಂ ಕೃತಕದಿಂದೆ ಮಾಯಾತಪಮಂ ಮೇಳಿಸಿ ಪೊಕ್ಕಂ ಮಿಕ್ಕಿಂತಾಳಾಪಂಗೆಯ್ದು ಪುಗುವ ಗಂಡರುಮೊಳರೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೫೩).

[ಆಳಾಪ (= ಆಲಾಪ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$]

ಆಳಾಪಂದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಮಾತಾಡು : ಮದದೊದವು ಮಿಗಲ್ ಕೊರ್ಬಿ ಕೋಟ್ಟುಟ್ಟ ರೌದ್ರಾಭೀಳಂಬೆತ್ತೊಂದುಮಾದ್ಯದ್ಗಜಪತಿ ರಜನೀಮಧ್ಯದೊಳ್ ಬರ್ಪುದಂ ಕಂಡಾಳಾಪಂದೋಱಿ ಭೈಭೈಪಡಿಪಡಿಯೆನುತಾರ್ದೆರ್ದೆಱಿದೆಂ (ದಶಕು. ೮–೧೩೦).

[ಆಳಾಪ (= ಆಲಾಪ) + ತೋಱು (< ತೋಱ್)]

ಆಳಾಪಾಳಿ (ನಾ). ಮಾತುಗಳ ಸಮೂಹ, —ಮೊತ್ತ : ಪಿರಿಯರ ಪೆಸರ್ವೇಱಿದ್ದಿಮ್ಮಂ ಪೊರೆವಾಳಾಪಾಳಿಯುವರೆಮೆನ್ನದೆ ಪತಿಯಂ ಪಿರಿದುಂ ಶೌರ್ಯದೆ ಮೆಚ್ಚಿಸಿ ಪರಮಮಹಾಸ್ಪದಮನೆಯ್ದೆ ಪಡೆದಂ ರೇಚಂ (ಮದತಿ. ೧–೮). [ಆಳಾಪ (= ಆಲಾಪ) + ಆಳಿ$_4$ (= ಆಲಿ$_4$)]

ಆಳಾಪಿಕೆ (ನಾ). ಹಾಡುಗಾರಿಕೆ : ತುಂಬುರನಾರದರನುರಾಗಸಮೂಹದಾಳಾಪಿಕೆಗೆ ನಂದಿಮಾಕಾಳರೆಸೆವ ವಾದ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿಗಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಪೆನಂಜಬೇಡೆಂದನು (ಸೋಮಚ. ೧–೫೪). [ಸಂ. ಆಲಾಪಿಕಾ]

ಆಳಾಪಿಗ (ನಾ). ಸಂಗೀತಗಾರ; ಗಾಯಕ : ತಾಳಧಾರಿಗ ಮದ್ದಳಿಗ ನಾಗಸರಮುವುರಿಯಾಳಾಪಿಗ ನಟುವಿಗರ ಹೇಳಲಳವೇ (ಕಂನವಿ. ೬–೫೬).

[ಆಳಾಪ (= ಆಲಾಪ) + -ಇಗ]

ಆಳಾಪಿಸು 'ಆಲಾಪಿಸು' ನೋ.

ಆಳಾರ್ಪು (ನಾ). ಭಟರ ಪೌರುಷ, —ಪರಾಕ್ರಮ : ಚಂದ್ರನಿಲ್ಲದಿರುಳಾಳಾರ್ಪಿಲ್ಲದ ನೃಪತಿ ಕವಿತೆಯಿಲ್ಲದ ವಿದಗ್ಧತಾಗುಣಮದೇಂ ಮನಂಗೊಳಿಸುಗುಮೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೨೬). [ಆಳ್$_3$ + ಆರ್ಪು]

ಆಳಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಕುಲದ ಅಥವಾ ವೃತ್ತಿಯ ಹೆಸರು (?) : ಆಳಾಳರ ನಾಗದೇವಯ್ಯ ಹರದರ ಶಾಂತಯ್ಯ ಮಣ್ಡಿಯರ ಮಾಕಣಯ್ಯ ಉಬ್ಬರದ ಬಮ್ಮಯ್ಯ ಇಂತೀ ನಾಲ್ವರು (ಎಇ. XVIII, ೧೯೨–೩೬ ; 1184). [?]

ಆಳಿ$_1$ (ನಾ). ಉಪೇಕ್ಷೆ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ; ತಿರಸ್ಕಾರ; ಮೂದಲಿಕೆ (?) : ಆಳಿಗೊಳಗಾಯ್ತೆನ್ನ ಭಕ್ತಿ ಧಾರುಣಿಗೆನುತ (ತಿರುರ. ೨೮–೪) ; ಮನಮನೊಂದಾಳಿಯಿಂದಭವನವರೇಳಿಗೆಯೆ ನಿನಗಾಗದೇಕೆಂದೆನೆ (ಮಸೋವಿ. ೧–೮) ; "ನೆವ" (ಮಸೋವಿ. ಟೀಕೆ) ; ಬಾಲನಂಗದನಹಿತಸುತನೆಂದಾಳಿಯನು [ಪಾಠಾಂ. ದೇಳಿಲವ] ಮಾಡದಿರು (ತೊರರಾ. ೪–೪–೬೦).

[< ಏಳಿದು]

ಆಳಿ$_2$ 'ಆಱಿ$_1$' ನೋ.

-ಆಳಿ$_3$ (ಪ್ರ). ಸ್ವಭಾವ, ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಉಳ್ಳವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಆಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯಮುಕ್ಕುಂ ಶೀಳಾದ್ಯರ್ಥಂಗಳಂ ವಿವಕ್ಷಿಸೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೫೨) ; ಉಕ ಕುಳಿ ಯಾಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯಮಿಕಮುಂ ಶೀಲಾದಿ ವಿಶ್ರುತಾರ್ಥದೊಳ್ . . . ಆಳಿಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ–ಓದಾಳಿ, ಜೂದಾಳಿ . . . ಸಿಗ್ಗಾಳಿ (ಶಮದ. ೨೦೩, ಪ್ರಯೋ).

ಆಳಿ$_4$ 'ಆಲಿ$_4$' ನೋ.

ಆಳಿಂದಕಿ (ನಾ). ಅಳಿಲು (ದಕ. ೯). [?]

ಆಳಿಕಾರ 'ಆಱಿಕಾಱ' ನೋ.

ಆಳಿಕಾಱ, 'ಆಱಿಕಾಱ' ನೋ.

ಆಳಿಕೆ 'ಆಳ್ಕೆ' ನೋ.

ಆಳಿಕೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಡು : ಪುಟ್ಟಿದೆಡೆಯ ನೆಱೆಬಿಟ್ಟು ತನ್ನಾಳಿಕೆಗೊಟ್ಟು ಶಶಿಗೆ ಕಡೆಗೆಯ್ದು ಕೆಟ್ಟು ಬಾಳುವ ಬಾಳದೇಕೆನುತ ರವಿ ತೊಟ್ಟನೆ ಬಿದ್ದನಬ್ಧಿಯೊಳು (ಅಂಜಚ. ೫–೧೦೮).

[ಆಳಿಕೆ (< ಆಳ್ಕೆ) + ಕೊಡು]

ಆಳಿಗ$_1$ (ನಾ). ಕುಟಿಲ; ವಂಚಕ : ಅಪರಾಧ ಕ್ಷಮಿಸು ನೃಪನೆಂದೆರಗಲಾಳಿಗರರಸು ನಗುತದಕೆ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೬೬–೧೧). [ಆಳ್$_2$ + -ಇಗ]

ಆಳೇೞ್ (ಕ್ರಿ). ಪೌರುಷ ಉಕ್ಕು; ಪರಾಕ್ರಮ ಉಬ್ಬು: ಆಳೆೞ್ದು ಗರ್ಜಿಪಾಶಾಪಾಳರ ಕಣ್ಮಲರ ಕೆಂಪು ಪರ್ವಿದುದಾ ದಿಕ್ಪಾಳರ ವೀರ ರಸಾಬ್ಧಿಯ ವೇಳಾವಿದ್ರುಮದ ಕೆಂಪೆನಲ್ ತತ್ಸಭೆಯಂ (ಜಗವಿ.೧೩–೫೭); ವಾರ್ಧಿಗಳುಂ ದ್ವೀಪಂಗಳುಂ ಮೇರೆಯನುರವಣೆಯಿಂ ಮಿಾಜಲಾಳೆೞ್ದು [ಪಾಠಾಂ. ಲಾಳ್ದೆೞ್ದು]ವೋ ಧಾತ್ರಿಗಳೇೞುಂ ತಾಗಿ ತಾಳಂಗುಡ ಲೊಡರಿಸಿ ಜೀಱಿೞ್ದುವೋ (ವರ್ಧಪು. ೮–೪೫). [ಆಳ್$_3$ + ಎೞ್$_1$]

ಆಳೈಸು 'ಆಲಾಪಿಸು' ನೋ.

ಆಳೊತ್ತು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಳುಗಳನ್ನು ನೂಕು; ಕಾಲಾಳುಗಳನ್ನು ತಳ್ಳು. ೨. (ಚದುರಂಗದ) ಪೇದೆಯನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಮುಂದಕ್ಕೆ ನಡೆಸು: ಪಿಡಿಯಾನೆಗಳನಾಳೊತ್ತು . . . ಕಡುಗುದುರೆಯ ಸೊಕ್ಕಮುಱಿಯೆಂದು ಚದುರಂಗದಡಿಯ ಮೇಲ್ವಾಯ ಪೇಳಿದಳು (ಕಂನವಿ. ೬–೧೨೦). [ಆಳ್$_3$ + ಒತ್ತು$_1$]

ಆಳೊತ್ತು$_2$ (ನಾ). ಅರಸೊತ್ತಿಗೆ: ಬಿಜ್ಜಳನ ಆಳೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ತಾನೆ ಆಳಿರಬೇಕೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವ ಮೈಳುಗಿಯೂ ಕಂದರನೂ . . . ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಆಳಿರಬೇಕು (ಮೂರುಉ. ೯೪). [ಆಳ್$_1$ + ಒತ್ತು$_2$]

ಆಳೋಕನ 'ಆಲೋಕನ' ನೋ.

ಆಳೋಕನರುಚಿ (ನಾ). ನೋಟದ ಕಾಂತಿ: ಆಕೆಯರಪ್ಪವಿಧಾಳೋಕನರುಚಿಯಿಂ ಕುಡುಮಿಂಚಿನೊಳ್ ಕಟ್ಟಿ ಮೆಱೆದಂತೆಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨–೧೯೪ ವ). [ಆಳೋಕನ (= ಆಲೋಕನ) + ರುಚಿ]

ಆಳೋಚ 'ಆಲೋಚ' ನೋ.

ಆಳೋಚಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಆಲೋಚಿಸು: ನಾಳೆಯೊ ನಾಡಿದೊ ಕಾಲನ ಧಾಟಿಯವಂ ನುಂಗಿ ನೊಣೆಗುಗುಂ ಶರಣಾರೆಂದಾಳೋಚಂಗೆಯ್ಯದೆ ದಿಟ ಬಾಟಿಂದುಱಿ ಬೆಱೆತು ಬೀಗುವರ್ಗೇಗೆಯ್ವೆಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೬೪ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಆಳೋಚ (= ಆಲೋಚ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಳೋಚಂಬೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಆಲೋಚನೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಆಲೋಚಿಸು: ಶಾಳಿ ಹರಿನೀಲಮಣಿ ಕಿರಣಾಳಿ ಪೊದಟ್ಟಿಸೆಯೆ ರಾಹುಗೆತ್ತ ಗಿದಿರ್ದಟ್ಟಾಳಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ನಾಡೆಯುಮಾಳೋಚಂಬೆರಸು ತಡೆದು ನಡೆವಂ ದಿನಪಂ (ಆದಿಪು. ೬–೧೦೫). [ಆಳೋಚ (= ಆಲೋಚ) + ಬೆರಸು]

ಆಳೋಚನ 'ಆಲೋಚನ' ನೋ.

ಆಳೋಚನಂಗೆಯ್, ಆಳೋಚನೆಗೈ (ಕ್ರಿ).= ಆಲೋಚಿಸು: ಯಾದವರ್ ತಮ್ಮೊಳಾಳೋಚನಂಗೆಯ್ದು (ಜಗವಿ. ೬–೪೪ ವ). **ಆಳೋಚನೆಗೈ**: ಪರಿಮಿತಕಾಗ ತನ್ನಾಪ್ತಖಾನರುಗಳ ಕರಸಿಯಾಳೋಚನೆಗೈದು . . . ಪಿರಿದಿಹ ಕಾರ್ಯವಿದೆಂದ (ಕಂನವಿ. ೧೩–೧೩); (ಕಂನವಿ. ೩–೨೦ ನೋ). [ಆಳೋಚನ (= ಆಲೋಚನ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಳೋಚನೆ 'ಆಲೋಚನೆ' ನೋ.

ಆಳೋಚನೆಗೈ 'ಆಳೋಚನಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಆಳೋಚಿಸು 'ಆಲೋಚಿಸು' ನೋ.

ಆಳೋಳ 'ಆಲೋಲ' ನೋ.

ಆಳೋಳಿ (ನಾ). ಆಳುಗಳ ಸಾಲು; ಸೇವಕರ ಗುಂಪು: ಪ್ರಸಿದ್ಧ ರಖಿಳದ್ವೀಪಾಧಿಪರ್ ಖೇಚರರ್ ನೆರೆದಾಳೋಳಿಗೆವಂದರಾರ್ಗಮಧಿಕಂ ಸೌಮಿತ್ರಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨–೬೯); ನಮ್ಮ ನೀವು ಈಯೋಳಿಗೆ ನಿಮ್ಮ ಪನ್ನದಿಗಳಂ ಬರಲೀಯದೆ ಕಣ್ಣು ಬಾಬ್ಬು[ದಾ]ಳೋಳಿಯಲಿಂಬಿನಂ ನೆಗಬ್ದುದೊಟ್ಟಜಿ ಮಣ್ಡಳಿಕ ತ್ರಿಣೇತ್ರನಾ (ಎಕ. II, ೫೯–೮೯; 974); ಶ್ರೀಬಿಜ್ಜಣೋರ್ವಿಪತಿಯೆಸಕದಿನಾ . . . ಚೋಳನಾಳೋಳಿಯೊಳೆ ನಡದನಾರಂಧ್ರನಾಗಿರ್ದ್ದನಂಧ್ರಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೩೬–೩೩; 1174). [ಆಳ್$_3$ + ಓಳಿ]

ಆಳ್ಕುಡಿ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯ ಕುಲ; ಮಾನವ ವಂಶ: ಆಳ್ಕುಡಿಗೆ ತೋಱಿದನ್ ಆಳ್ ಕುತ್ತಮುನಿತಱೊಳ್ ಅಱಿವಿಲ್ಮೆ ತಾನೆನಿತು ಪೆರ್ಗುತ್ತಮೆಂಬುದನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೫೪–೧೧೬೫); ಆಳ್ಕುಡಿಗೆ ನೆರವಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಮಿಾತ್ಯೂಸ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. XV, ೭೧). [ಆಳ್$_3$ + ಕುಡಿ$_2$]

ಆಳ್ಕೆ, ಆಳಿಕೆ, ಆಳುವಿಕೆ, ಆಳ್ವಿಕೆ (ನಾ). ೧. ರಾಜ್ಯಭಾರ; ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತ; ಅಧಿಕಾರ: ಸೇನ್ದ್ರಕ ಮಹಾರಾಜನರ್ಾಯರ್ಖಣ್ಡಮುಂ ಜೆಳುಗೂರಾಳ್ಗಿ[ಕ್ಕೆ]ಯನಾಳುತ್ತು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪–೪; 685); ಅರಸಾಳ್ಕೆ . . . ಸ್ವಸ್ತಿ (ಎಇ. XIV, ೧೬೦–೪೫; 725); ಇನಿತುಂ ಪುರಮೇವುದೊ ಪೌದನಪುರಮೆನಗಾಳ್ಕೆಗಿಂತು ಪೊಱಗೆನಿಪಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೪–೨೮); ಇನ್ತು ನೆಗೞ್ತೆವಡೆದ ಶೌಚರಸರಾಳ್ಕೆಯಲು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೦೧–೨೪; 1068); ತಲೆದೋಱದುದು ಜಗಮೆಱಗುವಿನಮವಳ್ಗಿಮುದನಾಳ್ಕೆಯ ಹರೆಯಂ (ವರ್ಧಪು. ೯–೨೮); ಭಾರತದೊಳೊಕ್ಕೂಟದಾಳ್ಕೆ ಬಿಡುತೆಯೊಳಗೆಲ್ಲರಿಗೆ ಬಾಳ್ಕೆ (ಹೊಂಗಳು. ೩೦–೨೨). ೨. (ರಾಜ್ಯದ) ಸೀಮೆ; ಮೇರೆ; ಗಡಿ: ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಮುತ್ ಬಿನಯಾದಿತ್ಯರಸರ್ ಕೊಱಕುನ್ದಾಳ್ಕೆ ಮೂನೂಱು ಆಳುತ್ತಿೞ್ದು (ಎಕ. IX (s), ಹೊಸಕೋ. ೯೧–೩; 800). **ಆಳಿಕೆ**: ೧. ಪರಕೀಯ ಆಳಿಕೆಯ ಭದ್ರತೆಗೆ ನೆರವಾಗಬಹುದಾದ, ಇಲ್ಲಿನ ಜನತೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೬೭); ಅರಸರ ಆಳಿಕೆಯ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ (ವೀರಬಂ. ೧); ರಾಮಿ ತನ್ನ ಹಿಡಿತ, ಗಂಡನ ಮೇಲಿನ ಮೋಹ, ಶಕ್ತವಾದ ಆಳಿಕೆ . . . ಗಂಡನನ್ನು ಒಳ್ಳೆಯ ದಾರಿಗೆ ತರುವಂತಿದ್ದರೂ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೬೯). **ಆಳುವಿಕೆ**: ೧. ಬ್ರಿಟಿಷರ ಆಳುವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಭಾರತ ಒಂದು ಇಡಿ ರಾಷ್ಟ್ರವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಆಳ್ವಿಕೆ**: ೧. ಅರಟ್ಟೀರರ್ ಕುಡಲೂರದ ಗೊಟ್ಟಿಮಡಿ ಒಡೆಯೆಂಬರಾಳ್ವಿಕೆಯನೊಕ್ಕಜ ಒಡೆ ಅಗ್ಗದೀಕಡ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೨೫–೪; 750); ತಮ್ಮ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ರಜತಮಹೋತ್ಸವವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದಾಗ (ಕನ್ನನು. ೧–೨). [ಆಳ್$_1$ + –ಕೆ$_1$. / ತಮಿ. ಆಳುಕೈ]

ಆಳ್ಕೆಗಡೆ (ನಾ). ಆಳಿಕೆಯ ಕೊನೆಯ ಭಾಗ; ಅಧಿಕಾರದ ಅಂತ್ಯಕಾಲ: ತಮ್ಮಪ್ಪಾಜಿಯವರ ಆಳ್ಕೆಗಡೆಯಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ನಡೆದಿರುವ ರಾಜ್ಯದಾಡಳಿತ ಆಯವ್ಯಯದ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರಗಳು (ವಿಗಡ. ೧೮–೧). [ಆಳ್ಕೆ + ಕಡೆ$_2$]

ಆಳ್ಕೆವಾಡ (ನಾ). ಆಳಿಕೆಗೆ ಸೇರಿದ ಗ್ರಾಮ; ಅಧಿಕಾರವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರದೇಶ: ಶ್ರೀಮದ್ರಾಜಗುರುಗಳ್ ಮುನಿಚಂದ್ರದೇವರಾಳ್ಕೆವಾಡಂ ಸುಗಂಧವರ್ತಿ ಹಂನೆರಡುಮಂ (ಮುಂಬರಾ. X, ೧೬೯–೫೩; 1229). [ಆಳ್ಕೆ + ವಾಡ]

ಆಳ್ಕೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಪಡೆ; ಆಳಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಓ ಭೂಮಿತಾಯ್ ಮುಬ್ಬುನಾಡೊಳಗಾಳ್ಕೆವೆತ್ತಾ ಓ ಈಶರ್ ಮೇಲೆ ಕಳುಹಿ ಆತನನ್ (ಪಾರಸಿ. ೨೪–೧೨). [ಆಳ್ಕೆ + ಪೆಱು$_1$]

ಆಳ್ಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಆಳ್ತನಮಾಡು; ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸು; ಚಾಕರಿ ಮಾಡು: ತನ್ನಂ ಬಳಿಸಂದಾಳ್ಗೆಯ್ವ ಅನುಜರ್ವರಸು (ಚಿಕವಿ. ೩–೧೧); ಶೀಲಮೆಂದಾತಂಗಾಳ್ಗೆಯ್ವುದೇ ಒಳ್ಗಜ್ಜಂ (ಚಿಕವಂ. ೨೦–೭). [ಆಳ್$_3$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಆಳ್ಗೆಯ್ತ, ಆಳುಗೆಯ್ತ (ನಾ). ೧. ಆಳಿನ ಕೆಲಸ, —ಚಾಕರಿ, —ಸೇವೆ. ೨. ಶೂರನ ಕೆಲಸ; ಯೋಧನ ಕಾರ್ಯ: ಪಿರಿದಪ್ಪಾಳ್ತನದಿಂದೆ ಕೂರ್ಪವರ ಮಾತಂ ಮಿಾಱಿದಾಳ್ಗೆಯ್ತದೊಳ್ ನೆರೆದಿಂತೀಗಳೆ ಪೋಗಿ ತಳ್ತಿಱಿವೆನೆಂಬಾ ಮಾತದಂತಿರ್ಕೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೫೯). **ಆಳುಗೆಯ್ತ**: ೧. ಒದವಿದುತ್ಸವದಿಂದಲೋರ್ವಂ ಮುದದೆ ಗುಡಿವಿಡಿದಾಳುಗೆಯ್ತದಿ ನೆಂದನಿಂತೆಂದು (ಕುಮುರಾ. ೩–೩೭). [ಆಳ್$_3$ + ಕೆಯ್ತ]

೨. ಒದಗಿಸು; ಉಂಟುಮಾಡು: ಸುಸಿಲ ಸೊಕಕ್ಕೆ ಸೊರ್ಕಡರೆ ಮೆಯ್ಯೊಳವಾಱದ ತೋಳತಳ್ಪನಾಳಿಸುವಿರದೊಟ್ಟಮುಂ ಸವಿವ . . . ಗೆಯ್ತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೭೭); ಕಾಮುಮನಾರಮುನಕ್ಕಮಾಳಿಪಾಗ್ರಹಮು ನೊಡರ್ಚಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೪೨); ನಿನಗೇಕಾಲಮುಂ ಶಾಶ್ವತ ಸುಖಂಗಳನಾಳಿಸುವೆ ನಾ ನಂಬು ನಿಶ್ಚಯುವಿದೆನುತ ರಂಭೆ (ಬಸಪು. ೪೧–೧೯). **೩.** ನಟನೆಮಾಡು: ಸೂಳೆ ಪಲರ್ವಿಟರೊಳ್ಕೆರೆದಿರ್ದಂ[ಪಾಠಾಂ. ದುರ್ಂ] ದಾಳಿಪರೊಲ್ವವೊಲೆಲ್ಲರುಮಂ ಭೂಪಾಲನುಮಂತೆ ನಿಜಾಂಗನೆಯುಗುರ್ಂ ಸೂಳೆಗನಾಗೆ ಸುಖಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಂ (ಮುದತಿ. ೮–೬೦).

[ಆಳ್$_1$? + –ಇಸು$_3$]

ಆಳಿಸು$_3$ 'ಆಱಿಸು' ನೋ.

ಆಳೀಜನ (ನಾ). ಸಖಿಯರು; ಗೆಳತಿಯರು: ಹರಿಣಾಕ್ಷಿಯ ತನುವಂ ದುಗುಲದಿ ತೊಡೆದಾಳೀಜನವುಡಿಸೆ (ಜಯಕಾ. ೫–೫).

[ಆಳೀ$_0$ (= ಆಲಿ$_4$) + ಜನ]

ಆಳು$_1$ 'ಆಳ್$_1$' ನೋ.

ಆಳು$_2$ 'ಆೞ್' ನೋ.

ಆಳು$_3$ 'ಆಳ್$_3$' ನೋ.

ಆಳುಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣಾಳುಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಡುವವಳು; ಯಜಮಾನಿ; ಹೆಣ್ಣಾಳು; ಸೇವಕಿ: ಮಣೆಗಾರ್ತಿ, ಆಳುಗಾರ್ತಿ, ಸುಣ್ಣಗಾರ್ತಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೯೪ ಉದಾ). [ಆಳುಗಾಱ$_0$ + –ತಿ]

ಆಳುಗೆಯ್ತ 'ಆಳ್ಗೆಯ್ತ' ನೋ.

ಆಳುಗೆಲಸ 'ಆಳ್ಗೆಲಸ' ನೋ.

ಆಳುಗೊಳ್ 'ಆಳ್ಗೊಳ್' ನೋ.

ಆಳುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೇವೆಮಾಡಿಸಿಕೊ: ಕೇಳುವ ಕೆಲವು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ವಸ್ತ್ರ ಕೂಳು ವೀಳೆಯವಿತ್ತು ಮುದದಿ ಆಳುಗೊಳಿಸಿ ಪ್ರತಿದಿವಸದಿ ತರ್ವಾಯ ಹೇಳುವ ವಿಬುಧರೊಪ್ಪಿದರು (ಮೋಹತ. ೩–೩೭).

[ಆಳುಗೊಳ್ (< ಆಳ್ಗೊಳ್) + –ಇಸು$_3$]

ಆಳುಗೊಳು 'ಆಳ್ಗೊಳ್' ನೋ.

ಆಳುಗೋಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ದತ್ತಂ ಗ್ರಾಮಮುದಾಳುಗೋಡುರಿತಿ ವಿಖ್ಯಾತಂ ಪ್ರಜಾಭಿಃಪುರಂ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೧೨೧–೬೦; 1424). [?]

ಆಳುತನ 'ಆಳ್ತನ' ನೋ.

ಆಳುದೋಟಿ (ನಾ). ಸೇನಾನಾಯಕರ ಒಳಜಗಳ; ಸೈನಿಕರ ಅಂತಃಕಲಹ: ಖೂಳನಿವನನು ಹೊಯ್ದರೊಳಗೊಳಗಾಳುದೋಟಿ ವಿಕಾರಿವಿಪ್ರನ ಕಾಳುಶಾಪದ ಫಲವಲಾ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತವಾಯ್ತೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೧೨).

[ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$) + ತೋಟಿ$_1$]

ಆಳುದೋಱು 'ಆಳ್ದೋಱು' ನೋ.

ಆಳುದ್ದ (ನಾ). ಒಂದು ಆಳಿನಷ್ಟು ಎತ್ತರ; ಪುರುಷಪ್ರಮಾಣ: ಅತಿವೇಗದೊಳರ್ದು ನಾಲ್ಕೆರಡಾಳುದ್ದದವೊಂದು ಕಾಣಲ್ ಬಪ್ಪ ದಿಣ್ಣೆಯುಂ ಗಳಗಳನೇಱ (ನಂಬಿರ. ೬–೧೦೫); ಆಳುದ್ದ ಶರೀರವನ್ನು ಗೇಣುದ್ದ ಮಾಡು (ಗಾದೆ). [ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$) + ಉದ್ದ]

ಆಳುಪ, ಆಳ್ಪ (ನಾ). ಒಂದು ರಾಜಮನೆತನದ ಹೆಸರು: ಪ್ರಿಥುವಿಸಾಗರ ಶ್ರೀಮದಾಳುಪೇನ್ದ್ರ ದುಷ್ಟ ಭಯಂಕರಗ್ಗೆ ಇಷ್ಟಮಿತ್ರನಪ್ಪ (ಎಇ. IX, ೨೦–೭; 800). **ಆಳ್ಪ**: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀಮತ್ಪಾಣ್ಡ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತ್ತಿ ಭುಜಬಳವೀರ ಕವಿಯಾಳ್ಪೇಂದ್ರದೇವ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೯೩–೩; 1155); ಅರಿರಾಯ ಗಜಕೇಸರಿ ವೀರಪಾಂಡ್ಯದೇವಾಳ್ಪೇಂದ್ರದೇವ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೯೫–೫; 1261). [?]

ಆಳುಭಾಷೆ (ನಾ). ಸೇವಕರ ಭಾಷೆ; ಕೀಳು ಭಾಷೆ: ಜನಭಾಷೆಯನ್ನು ಆಳುಭಾಷೆಯನ್ನಾಗಿ ಕಡೆಗಣಿಸಿ ನಡೆಯುವ (ವಿಚಾಮಂ. ೧೯).

[ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$) + ಭಾಷೆ]

ಆಳುಮಂದಿ 'ಆಳ್ಮಂದಿ' ನೋ.

ಆಳುಮಗ (ನಾ). ಆಳು; ಸೇವಕ; ಜೀತದಾರ: ಆಳುಮಗನಿಗೆ ಕೇಳಲು ಸಹ ಒಬ್ಬರಿಗೂ ಧೈರ್ಯ ಸಾಲಲಿಲ್ಲ (ಹೂಬಿಸಿ. ೧೦); ಆಳುಮಗ ಸಹಿತ ಅಂದು ಬಿಡುವು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ಗಾಳಿಗು. ೧೬).

ಆಳುಮಕ್ಕಳು (ಬಹುವ): ಬೇಸಾಯ ಬದುಕಿಗೆಂದು ನಾಲ್ಕು ಆಳುಮಕ್ಕಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಬೆಳುಮ. ೧೪).

[ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$) + ಮಗ. / **ತುಳು.** ಆಳ್ಮಗ]

ಆಳುಮಟ್ಟ (ನಾ). = ಆಳುದ್ದ: ಭಾವಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಆಳುಮಟ್ಟದ ನೀರಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$) + ಮಟ್ಟ. / **ತಮಿ.** ಆಳ್‌ಮಟ್ಟ]

ಆಳುಮತ್ಸರ (ನಾ). ಆಳಿನ ಮತ್ಸರ; ವ್ಯಕ್ತಿಗತವಾದ ದ್ವೇಷ (?): ಆಳುಮತ್ಸರದಧಿಕರೋಷದ ಮೇಲುನುಡಿಯಂಕುರಿಸೆ ಕುರುಭೂಪಾಲ ನಿಬ್ಬರ ತೆಗೆದನುಚಿತೋಕ್ತಿಯಲಿ ಸಂತೈಸಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೭–೨೦).

[ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$) + ಮತ್ಸರ]

ಆಳುಮನುಷ್ಯ (ನಾ). ಸೇವಕ; ಆರಂಬಮಾಡುವ ಆಳು: ಆ ಮೂಜೂರ ಗ್ರಾಮಾನುಮತದಿಂದ ಆ ಆಳುಮನುಸ್ಯ[ಷ್ಯ]ರಿಂಗುಂ ವ್ರಿತ್ತಿಗಳನು ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪಸಹಿತವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಾಯಯೆಸಗೆ (ಎಇ. XXVIII, ೨೮–೬೦; 1256). [ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$) + ಮನುಷ್ಯ]

ಆಳುಮಾಡು 'ಆಳ್ಮಾಡು' ನೋ.

ಆಳುವಖೇಡ (ನಾ). ಆಳುಪ ರಾಜರಿಗೆ ಸೇರಿದ ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಆಳುವಖೇಡಮುಱುಸಾಸಿರನುಮಾನ್ ಚಿತ್ರವಾಹನನಾಳುತ್ತುಂ ಬಾಯ್ಕೇಳದಿರೆ ಮುನಿದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೩; 800).

[ಆಳುವ$_0$ (< ಆಳುಪ) + ಖೇಡ]

ಆಳುವಾರು 'ಆೞ್ವಾರ್' ನೋ.

ಆಳುವಾಸಿ (ನಾ). ಶೌರ್ಯದ ಪಂಥ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಹೆಮ್ಮೆ: ಆಳುವಾಸಿಯು ಕಡುಹು ಕರ್ಣನ ಬೀಳುಕೊಂಡುದು ಪೂತು ಮಝರೇ ಬಾಲ ಎಂದವನೀಶ ಮೂದಲಿಸಿದನು ತನ್ನವರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೨೪).

ಆಳುವಾಸಿಯ ತೋಟಿ = ಶೂರನೆಂಬ ಕೀರ್ತಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಜಗಳ; ತಾನೇ ಮೇಲಾದ ವೀರನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕೀರ್ತಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಜಗಳ: ಕಾಳಗಕೆ ತನ್ನವನೊಡನೆ ನಿಮ್ಮಾಳುತನವನು ತೋಱಿಯೊಳಗೊಳಗಾಳುವಾಸಿಯ ತೋಟಿ ಬೇಡೆಂದರಸ ಮಾಣಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೭–೨೦). . [ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$) + ವಾಸಿ$_4$]

ಆಳುವಿಕೆ 'ಆಳ್ಕೆ' ನೋ.

ಆಳುವೆ (ನಾ). ಆಳಿಕೆಗೆ ಸೇರಿದ ಪ್ರದೇಶ: ಮುಳುಗುಂದದ ಪಂನೆರಡಕ್ಕಂ ತಲೆಯಾಗಿರ್ದ್ದ ವೀರನಾರಾಯಣ ದೇವಗ್ರಾಮಳುವೆ ಪೊಸವೂರುಮ ಸುಖದಿನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೫೨–೨೭; 1103).

[ಆಳು$_1$ (< ಆಳ್$_1$) + –ವೆ]

ಆಳುವೆಸ 'ಆಳ್ವೆಸ' ನೋ.

ಆಳುವೇರಿ 'ಆಳ್ವೇರಿ' ನೋ.

ಆಳಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ಸೈನ್ಯಸಹಿತವಾಗಿ ನುಗ್ಗು; ದಾಳಿಡು (?): ತಮ್ಮ ಕೂಸನ ಕಯ್ಯ ಮಾರ್ಕೊಲು ಮುಗುಳೆ ಆಳಿವರಿದು ಮಾರ್ಬಲಮನ್ ಕಾದಿಸಿ ತುಱುವಂ ಮುಗುಚ್ಚಿ ತೆಲ್ಲಿಗ ಬಮ್ಮಣ್ಣ ಸುರಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತನಾದ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೩೭–೭; 1140). [ಆಳ್$_8$ + ಪರಿ$_1$]

-ಆಳಿಗ$_2$ (ಪ್ರ). ಇದರಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ (ಕಿ). '-ಆಡಿಗ', 'ಕಲಹಾಳಿಗ' ಪರಾ.
[-ಆಳಿ$_3$ + -ಗ$_2$]

ಆಳಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ಪಂಕ್ತಿಯಾಗಿ ನಿಂತುಕೊ: ಪೊನ್ನ ಪೊಚ್ಚಪೊಸವಪ್ಪ ಕೊಡಂಬೆರಸಾಳಿಗಟ್ಟಿ ಭೋರೆರ್ ಭೋರೆನೆ ಪೋಪ ಬರ್ಪಮರಸಂಹತಿ ಪೋಲ್ತುದು. . .ಜಂಗಮಸೇತುಬಂಧಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೪೫). [ಆಳಿ$_4$ (= ಆಲಿ$_4$) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಆಳಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಉಪೇಕ್ಷಿಸು; ಅಲಕ್ಷಿಸು (?): ಹಸುಳನುಯೆನುತಲಾಳಿಗಳೆವುತಲಿರ್ದವು (ನವಮೋ. ೨೯-೩೦). [ಆಳಿ$_1$ + ಕಳೆ$_1$]

ಆಳಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ನಡಸು; ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡಸು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅಜ್ಜವರ್ಮ್ಮ ಕಾಸರೂರಾಳಿಗೆಯೆ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೭೪-೨; 780). [ಆಳಿ$_0$ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$). ℙ ತಮಿ. ಆಳಿ = ಅರಸು]

ಆಳಿಗೊಳ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಉಪೇಕ್ಷೆಮಾಡು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಧಿಕ್ಕರಿಸು; ಅವಮಾನಿಸು: ಆಳಿಗೊಂಡಿಹರೆಂದು ಅಂಜಲೇಕೆ ನಾಸ್ತಿಕವಾಡಿಹರೆಂದು ನಾಚಲದೇಕೆ (ಬಸವ. ೧೭೬); ಆರೂ ಇಲ್ಲದವಳೆಂದು ಆಳಿಗೊಳಲು ಬೇಡ ಕಂಡೆಯಾ (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೪೧-೧೦೭); ಸೂಳೆಯರು ಗಡ ಸಾಮಗಾನವನಾಳಿಗೊಂಬರು ಗಡ ದಿನೇಶನ ಮೇಳವನು ಮುದುಗೂಗೆ ಮೆಚ್ಚದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೨-೨೪). [ಆಳಿ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಳಿಗೊಳ್$_2$ 'ಆಟಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಆಳಿಗೊಳ್$_3$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೊತೆಗೂಡು; ಮಿಲನವಾಗು: ರವಿರುಚಿಯನಾಳಿ[ಪಾಠಾಂ ಚಿ]ಗೊಂಡು ಮಿಸುಪ ಮಿಂಚಿನೊಳಗೆ ಸುಳಿವ ಬಣ್ಣಮಂ ಬಳಲ್ಚಿಕೊಂಡು ಚಿತ್ರಕಾಶ ರಾಶಿಯೆನಿಪುದಭವನಿನಿಡುವುದೀ ವಿ ಭೂ ತಿ (ವಿಭೂರ. ೪-೫); ಕಟ್ಟಿಲೆಯಂ ತಲೆವಿಡಿದು ಕಾಳಮನಾಳಿಗೊಳ್ವ ತಮಾಳಲತೆಯ (ಅನಂಪು. ೭-೧೦ವ). ೨. ಸಾಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲು: ಇರ್ಕೆಲದ ರತ್ನವೇದಿಕೆಗಳೊಳಾಳಿಗೊಂಡು ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ನಾನಾದೇಶಭೂಮಿಶರೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೯-೪೭ ವ). [ಆಳಿ$_4$ (= ಆಲಿ$_4$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಳಿಗೊಳಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಮೋಸಮಾಡು; ವಂಚಿಸು: ಸೀತೆಯಿಂದ ಕೆಟ್ಟ ರಾವಣ ಬಲಿಗೆ ಬಂಧನವಾಯಿತ್ತು ಪಟ್ಟಕ್ಕೇಱಿದ ವಿಭೀಷಣ ಇದು ಕಾರಣ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವಾ ನೀ ಮಾಡಿದ ಮಾಯೆಯ ಮಾಟವ ದಾರಾರನಾಳಿಗೊಳಿಸಿತು (ಗಣಭಾ. ೪೭ ಬಸವ); ಗಗನದೇವಾ ಆಳಿಗೊಳಿಸಿದಿರೇಸನಾದೊಡೆ ಎಱೆದೊಡೀಂಟುವೆನು (ಬಸಪು. ೫೯-೨).
[ಆಳಿಗೊಳ್$_2$ (< ಆಟಿಗೊಳ್) + -ಇಸು$_3$]

ಆಳಿಗೊಳಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿಸು; ಹತ್ತಿಸು: ಅರಗಿನ ಮಾಳಿಗೆಯ . . . ಬಾಳಚಿತ್ರದಿ ರಚಿಸಿ ಬಳಿಕ ನೃಪಾಳನೆಮಗೆಂದಿತ್ತು ಪಾವಕನಾಳಿಗೊಳಿಸಲಿ ಕಂದು ಕಾದನು ಕೃಷ್ಣ ದಯದಿಂದ (ಕೋಗಯ. ೧೨-೨೪).
[ಆಳಿಗೊಳ್$_3$ + -ಇಸು$_3$]

ಆಳಿಗೊಳು 'ಆಟಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಆಳಿಗೊಳುಹ (ನಾ). ವಂಚಿಸುವುದು; ಮೋಸಗೊಳಿಸುವುದು: "ವ್ಯಾಳಿಕಂ ವಂಚನಂ ವಿಪ್ರತಾರಣಮೆನಲ್ಕಾಳಿಗೊಳುಹಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೦-೧೭); ಅಂತಿಂದ್ರಜಾಲಮಂ ಬೀಸಿ ನಿಮ್ಮನಾಳಿಗೊಳುಹಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇಕೆ ಬೇಡಾವು ಹೇಳಿದಂತಿರಬಾರದೇ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೩೧-೧೫).
[ಆಳಿಗೊಳು (< ಆಟಿಗೊಳ್) + -ಹ$_2$]

ಆಳಿಡು (ಕ್ರಿ). ಆಳನ್ನು ಇಡು, —ನೇಮಿಸು: ಆ ಬಱಿಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿಪ ದೇವ ಮನುಷ್ಯ ತಿರ್ಯಕ್ಸ್ಥಾವರ ಸೃಷ್ಟಿಗಳನಾಳಿಟ್ಟುಗೆಯ್ವುವೆನೆಂದು ನಾಲ್ಮೊಗನಂ ಪಡೆದೈ (ಚಿಕಬಿ. ೨೭-೧೩).
[ಆಳ್$_3$ + ಇಡು$_1$]

ಆಳಿತ್ತಿ (ನಾ). ಆಳಿನ ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ವಸ್ತು (?). 'ಆಳಿತ್ತಿಕಾಳು' ಪರಾ. [ಆಳ್$_3$ + ವೃತ್ತಿ ?]

ಆಳಿತ್ತಿಕಾಳು (ನಾ). ಆಳಿನ ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಭತ್ಯದ ದವಸ (?): ಬಾಣರಾವಿ ಕಸಬೆ ಗ್ರಾಮಾನುಗ್ರಾಮಗಳ ಆಯ ಬೆಳಿಸಿ ಮದೆ ಹೊರೆ ಸೊಪೆ ಆಳಿತ್ತಿಕಾಳು ಹಳಿಗಳ ವ ಳ ಗೆ ಯಿ ದ ೦ ತ ಮಾನ್ಯಗಳು (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೨೫-೧೨೭; 1665). [ಆಳಿತ್ತಿ + ಕಾಳು$_2$]

ಆಳಿದ 'ಆಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಆಳಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ವಂಚಿಸು (?): ಚೋಳನನಾಳಮಾಡುವುದು ಗುಜ್ಜರನಂ ಸಲೆ ತರ್ಜ್ಜಿಕುಂ ಕರಂ ಲಾಳನನಾಳಿಮಾಡುವುದು ಪಾಂಡ್ಯನನಂಡಲೆಗುಂ ತೆಲುಂಗಭೂಪಾಲನನೇಳಿದಿಕ್ಕೆಯನೆ ಮಾಡುವುದೀ ಕುಜುಗೋಡಕೋಟಿ (ಎಇ. XIV, ೨೭೧-೨೧; 1173); ಚೋಳನನಾಳುಮಾಡುವುದು ಗೂಜ್ಜರರಂ ಸಲೆ ತರ್ದ್ದಿಕುಂ ಕರಂ ಲಾಳನನಾಳಿಮಾಡುವುದು ಪಾಂಡ್ಯನನಂಡಲೆಗುಂ ತೆಲುಂಗಭೂಪಾಲನನೇಳಿದಿಕ್ಕೆಯನೆ ಮಾಡುವುದೀ ಕುಜುಗೋಡ ಕೋಟಿ ತಾಂ (ಸಾಇಇ. IX-i, ೨೯೬-೧೪; 1176).
[ಆಳಿ$_2$ (< ಆಱು$_1$) + ಮಾಡು$_1$]

ಆಳಿವಸತಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ: ಮಂನೆಯ ಸಾಮ್ಯದೊಳ್ ಬಿಟ್ಟ ಮನ್ನಣೆಯೆನ್ತೆನ್ದೊಡೆ ಮನ್ನೆಯದೆಱೆ ಆಳಿವಸತಾಯ ಪೊ[ಗೆ]ವೊಗೆ ತಳಾಱಗೂಲಿ (ಸಾಇಇ. IX-i, ೭೫-೨೧; 1042).
[ಆಳಿವು + ಅಸತು + ಆಯ$_7$]

ಆಳಿವಾಱು (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ; ನಷ್ಟ (?): ಕಾಣಿಕೆ ಕಪ್ಪ ಜೋಡಿ ಬೇಡಿಗೆ ತಳವಾಱಿಕೆ ಆಳಿವಾಱನ್ಯಾಯ ಸಭೆಯ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಚಿಲುವಾನ ಸುಂಕ ಸೋಡಿಗೆ ಇವಾ ಮೊದಲು ಸರ್ವ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೨-೧೮; 1563). ℙ ಇದನ್ನು ಅಳಿವು ಮತ್ತು ಅನ್ಯಾಯ ಎಂದು ಭಾಷಾಂತರದಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಲಾಗಿದೆ.
[?. / ತಮಿ. ಆಳ್ವಾರಂ = ಕೆಲಸದ ಆಳುಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಭಾಗ]

ಆಳಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಒಡಗೂಡು; ಜೊತೆಗೂಡು (?): ಜನಕಂ ನಾಗರಸಂ ಪರಾಕ್ರಮಧನಂ ಪೆತ್ತಾವ್ವೆ ಸೀಗಾಳಿ ಮಂಡನ ರಾಜಯ್ಯೆ ಸಮಸ್ತ × × × ಶ್ರೀಜಗದ್ದೇವ ಭೂಪನಧೀಶಂ ತನಗಾಳಿವ[ವೆ]ತ್ತೆ ಸುತವಿದ್ವೋರಂ ದಾಜಿಯೊಳ್ ಪೂಣ್ದು ಮಾಮ್ಮೊನೆಯಂ ತಳ್ತಿಱಿದ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೯೩-೧೦; 1160). [ಆಳಿ$_4$ (= ಆಲಿ$_4$) + ಪೆಱು$_1$]

ಆಳಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಆಳಿಕೆಯನ್ನು ನಡಸು; ಆಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ಈ ಕ್ರಮವನೂರಾಳಿಸುವೊನ್ ಇದನಱಿದೊವ್ಪ್ಪಾವಿರ ಕವಿಲೆಯುಮ್ವಾರಣಾಸಿಯುಮನಱಿದ ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನಪ್ಪೊ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೪-೧೨; 907); ಪಟ್ಟಮಂ ತಡೆಯದೆ ಕಟ್ಟಿ ಭೂತಳಮನಾಳಿಸದಿರ್ದೊಡದರ್ಕೆ ಸೊರ್ಕಿ ನೀಂ ನುಡಿಯದಿರಣ್ಣ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬).
ಆಳಿಸಿಕೊಳು = ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರು (ದಕ. ಕಿ).
[ಆಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಆಳಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೋಡಿಸು; ಅಳವಡಿಸು; ಧರಿಸು; ತೊಡು: ತಮ್ಮ ರಂಭಾಸ್ತಂಭಾಯಮಾನೂರುಸ್ತಂಭಂಗಳೊಳಾಳಿಸಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೮-೨೪ ವ); ವಿಷಮ ವಿಷಯ ಮದೇಭಮನಾಳಿಸಿ ಕಟ್ಟುವಂತೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೮೩ ವ); ಕ ವ ಚ ಮ ನಾ ಳಿ ಸಿ ಪೆಗಲೊಳ್ತವದೊಣೆಯಂ ಬಿಗಿದು (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೫೭); ನೊರೆನೆತ್ತರನೀಂಟಿ . . . ಬಲುಗಂಡದ ದಂಡೆಯನೊಪ್ಪೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಾಳಿಸಿಯುಟ್ಟು ಪಂದೊವಲನಾಹವದೊಳ್ ನಲಿದಾಡಿಪಾಡಿದರ್ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೫-೫೧; 1218); ಆಭೀಳತರಂಗಳಿಸಿಪ್ಪುವನೊಪ್ಪುವನೇಕ ಕೋಟಿವಾಜಿಗಳಂ ಆಳಿಸಿ ಜೋಡುಂ ಹಕ್ಕರಿಕೆಗಳಂ . . . ಪೊಱಮಟ್ಟರು ಬಲ್ ರಕ್ಕಸರಾವುತರು (ಕುಮುರಾ. ೮-೨೭).

ಆಳ್ಗೆಲಸ, ಆಳುಗೆಲಸ (ನಾ). ಆಳು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ, —ಸೇವೆ, —ಚಾಕರಿ : ನಿಮ್ಮಯ ಬಸಿಜಬಂದೆವೆಮಗೊರೆವುದಾಳ್ಗೆಲಸಮಂ ಮಾಳ್ಪೆವೆಂದುಸಿರಿ (ಚಬಪು. ೨೪–೨೩). **ಆಳುಗೆಲಸ :** ಆಳುಗೆಲಸಕೆ ಕೆಲಬರರಸನ ಖೇಳಮೇಳಕೆ ಕೆಲರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೧೪) ; ಗಾಳಿಯಾಹಾರವಕೊಂಬೆತಿಗಳ ತಂದಾಳುಗೆಲಸಕಿಕ್ಕಿ ಕೊಡುವೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೪–೪೪) ; ಆಳುಗೆಲಸಮಾಳ್ಪುದಭಿವಂದಿಸುವುದಡಿಗಡಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೭–೪–೨೦). [ಅಳ್$_3$ + ಕೆಲಸ]

ಆಳ್ಗೇಡಿ (ಗು). ನಿರ್ಜನವಾದ ; ನಿರ್ಮಾನುಷವಾದ : ಇಳಿವಗಲ್, ಸುಡುವಿಸಿಲ್, ಆಳ್ಗೇಡಿ ಕಾಡೊಳಲೆದಿರ್ದರುಂ ಕರೆಕರೆದು ಹುಡುಕಿದರು ಸೀತೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೫೬–೭೪೬). [ಅಳ್$_3$ + ಕೇಡು + –ಇ$_3$]

ಆಳ್ಗೊಳ್, ಆಳುಗೊಳ್, ಆಳುಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಳಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ; ಶರಣನನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸು: ನರಲೋಕದೊಳಾಳಲೀಯದೆ ಚೆಂಡಿಕೆವಿಡಿದುದ್ಧರಿಸಲೆಂದಾಳ್ಗೊಂಡ ಗುರುವೆ ಪರಮ ಬಂಧುವೆ ಪ್ರಾಣವೆ (ಬಸರ. ೪–೩೨). ೨. ಅಧೀನಪಡಿಸಿಕೊ ; ಕರಗತಮಾಡಿಕೊ : ತ್ರಿಜಗವನಾಳ್ಗೊಂಡೆಸೆವಂಗಜಂ (ಉದ್ಭಟ. ೭–೧೩) ; ಕೃಷ್ಣನೊಲಿವಾಳ್ಗೊಂಡ ಇಹಪರದ ಧ್ಯೇಯಂಗಳೆಲ್ಲಂ ಬೆಳೆಯುತಿವೆ (ಹೊಂಗಳು. ೩೦–೧೬). **ಆಳುಗೊಳ್ :** ೧. ಧರ್ಮಪುತ್ರನನಾಳುಗೊಂಡನು ಮತ್ಸ್ಯ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧–೧೯) ; ಆಳುಗೊಂಡನು ಕೌರವನು ಪರರಾಳುತನವೆಮಗಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨–೨೫) ; ಈ ಸರಡುಪತ್ರದಲಾಳುಗೊಂಬ ಗಡ ನಮ್ಮನೀ ನರೆದಲೆಯ ಚಾಳಕನೆನುತ್ತ (ಸೌಂದಪು. ೫–೯). **ಆಳುಗೊಳು :** ೧. ಚೋಳರಾಯ ತನ್ನ ಕೆರೆಗೆ ಬಾಳವಾಗಿ ಮಣ್ಣ ಹೊರಿಸಿ ಆಳುಗೊಳಲು ಎನ್ನ ಕಾಡುತಿಹೆಯೊ ಕಾಣೆನು (ಸುಸಾರ. ೭೮–೨). [ಅಳ್$_3$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಳ್ತನ, ಆಳುತನ (ನಾ). ೧. ಆಳಿನ ಕೆಲಸ, —ಸೇವೆ ; ಸೇವಕತನ ; ಭೃತ್ಯತ್ವ : ಅಂತು ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಪಾಲಪುರಸ್ಸರರವನಿಪತಿಗಳೊಳಾಳ್ತನಮಂ ಪೂಣ್ದು ಸಾರಸರ್ವಸ್ವನಿವೇದನಂಗೆಯ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೬ ವ) ; ಸನ್ಮೂರ್ತಿಗಾರ್ನೆರ್ಟ್ಟನಾಳ್ತನದೊಳ್ನಿಲ್ಲದರ್ (ಕಾದಂಬ. ೧೧೦) ; ಮಹೇಂದ್ರಪ್ರಸನ್ನಕೀರ್ತಿಗಳ್ ಕಿಷ್ಕಿಂಧಪುರಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ ಬಲನಾರಾಯಣರಂ ಕಂಡಾಳ್ತನಮುಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೫೬ ವ). ೨. ಪೌರುಷ ; ಶೌರ್ಯ ; ಪರಾಕ್ರಮ : ವಿನಯೈಕಜನ್ಮಗೃಹಮಾಳ್ತನವಾಸ್ಪದಮೊಳ್ಪಿನಾಬಿಮಾರ್ಪಿನ ಕಣಿಯೆಂದನುನಯದಿಂ ಕೂರ್ತು ಜಗಜ್ಜನಜಾಲಂ ಪೊಗಟೆ ದುರ್ಗಮಯ್ಯಂ ನೆಗಟ್ದಂ (ಪಂಚತಂ. ೯–೧೦) ; ಕಾಳೆಗದೊಳ್ ತಡಂಗಡಿದು . . . ಮೆಟ್ಟಿ ತಿವಿದಾಳ್ತನವಚ್ಚರಿಯಾಯ್ತು ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೫–೨೫ ; 1196) ; ನೀಂ ಪೋಗುತು ಮೆಮ್ಮಾಳ್ತನದಗ್ಗಳಿಕೆಯನೆಮ್ಮಾ ಪಡೆಯ ಪವಣನಣಿಯರ ಮೊರೆದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೭–೨೩). ೩. ಮನುಷ್ಯಾಕಾರ ; ಮನುಷ್ಯನ ರೂಪ : ಬಾನ್ಗೋಡೆಗೆದುರಿನಾ ಕಲ್ಗೋಡಿನಗ್ರದೊಳ್ ಕಂಡುದೊಂದಾಳ್ತನಂ ಮೆಯ್ಗೊಂಡ ಗೋಳೆಂಬ ತೆರದಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೪–೧೦೬). ೪. ಯಜಮಾನಿಕೆ : ಮನೆವಾಳ್ತನದೊಳು ಬಲುಬಲು ದಕ್ಷೆ ಅವಳಾಳ್ತನದೊಳೆ ನನ್ನಯ ರಕ್ಷೆ (ಗಣೇಶ. ೩–೫೩). ೫. "ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ" (ಗಂಗಾಮು. ೩೦). **ಆಳುತನ :** ೧. ಒಕ್ಕಲನ್ ಆಳುತನಂಗೆಯೆ ಆನೆಯ ಕೊನ್ದು ಕಾದಿ ×××× ಕೊಣ್ದು ಬಿದ್ದನ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೨–೩ ; 9ನೆಯ ಶತ) ; ಆಳುಗೊಂಡನು ಕೌರವನು ಪರರಾಳುತನವೆಮಗಾಯ್ತು ಪರಸೇವಾಲಘುಸ್ಥಿತರೆಮ್ಮನೇತಕೆ ನುಡಿಸಿದಪೆಯೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨–೨೫) ; ನಮ್ಮ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಮೂರು ಅಂತಸ್ತಿನ ಜನರಿದ್ದರೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಒಂದು ಯಜಮಾನಿಕೆ, ಎರಡನೇದು ಆಳುತನ, ಮೂರನೇದು ಇವರಿಬ್ಬರ ದಳ್ಳಾಳಿತನ. ಆಳುತನದ ಗುಂಪೇ ಹೊಲೆಯರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೬೬). ೨. ಆಲಿಕಲುಗಳು ಸಿಡಿಲಮುಱಿಗಳ ಮೇಲುವಾಯ್ದವು ಗಡ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಾಳುತನದಲಿ ನಮ್ಮ ಜಜೆಗೆದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೨೬) ; ಆಳುತನವೆನಗಿಲ್ಲ ಸಾಹಸಿಯಲ್ಲ ನಿನ್ನಂತೆ ಓಲಗಿಸಲಾನಱಿಯೆನನ್ಯರನಾಳಿಗೋಳಲೇಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೩–೯–೧) ; ಗೌಳರಾವುತರು ಗುರ್ಜರರಾವುತರು ಬಂದರಾಳುತನದ ಮಚ್ಚರದೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೨೪).
[ಅಳ್$_3$ + –ತನ]

ಆಳ್ತನಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೇವೆಯನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳು ; ಆಳುತನವನ್ನು ಮಾಡು ; ಚಾಕರಿಮಾಡು. ೨. ಮಾನವ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸು ; ಆಕಾರವನ್ನು ಪಡೆ : ಶಿವನ ಚಿದ್ಧರ್ಮವೇ ಶರಣರಾಳ್ತನಗೊಂಡು ಶಿವತತ್ತ್ವದನುವ ಭೂಮಿಗೆ ಬಿತ್ತಿದ ಶಿವನೆ ಮಾನುಷ್ಯದಿಂ ಮಾಯೆಯನಿಕ್ಕಿದ ಶಿವನ ರೌದ್ರಾವೇಶರಸವೊಂದೆ ಕರುವಾದ (ಕೈಕವ. ೪–೧).
[ಅಳ್ತನ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಳ್ದ 'ಆಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಆಳ್ದಟ್ಟು (ನಾ). ಶೂರರ ಸಮೂಹ ; ಸೈನಿಕರ ಗುಂಪು (?) : ಭೂತಳಕ್ಕೆ ಪರಿವೇಷಂಗೊಂಡು ಬೀಟ್ಟಂದ ಭಾಸ್ಕರನಂತಿರ್ದುದು ಸಿಂಹಚೂಡನ ಶಿರಂ ಪೊಂಬಟ್ಟನಾಳ್ದಟ್ಟನೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೧–೭೫).
[ಅಳ್$_3$ + ತಟ್ಟು$_4$]

ಆಳ್ದನಿ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯರ ಕೂಗು : ಚೆಂಗಣಿಗಿಲ ದಿವ್ಯಪರಿಮಳಕೆಜಗುವ ಭೃಂಗವಿಂಡುಗಳ ಝೇಂಕಾರ ಅಂಗಜವನದುರ್ಗಕಟ್ಟೆ ಮೇಲ್ವಾರಿಯ ಪೊಂಗಿದಾಳ್ದನಿಗಳಂತಿಹುವು (ಕಂಸವಿ. ೫–೧೦೨). [ಅಳ್$_3$ + ದನಿ]

ಆಳ್ದಳ (ನಾ). ಪದಾತಿ ; ಕಾಲಾಳು ; ಸೈನ್ಯ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಳ್$_3$ + ದಳ$_2$ (< ದಟ)]

ಆಳ್ದಾರಿ (ನಾ). ಕಾಲುದಾರಿ ; ಮನುಷ್ಯರು ಮಾತ್ರ ನಡೆದುಹೋಗಬಹುದಾದ ದಾರಿ (ದಕ. ೬). [ಅಳ್$_3$ + ದಾರಿ$_1$]

ಆಳ್ದಿತಿ (ನಾ). ಒಡತಿ ; ಯಜಮಾನಿ : ನೀನೆನಗೆ ದೊರೆಕೊಂಡೆ ನಿನ್ನ ನೆನ್ನಾಳ್ದಿತಿಯಲ್ಲಿಗೊಪ್ಪಿಸುವೆನಲ್ಲಿಂಮೇಲೆ ಬಿಡುಗೆ ಬಿಡದಿರ್ಕೆ ನಿನಗಾಯಜ್ಜೆಯೊಡೆಯಳೆಂಬುದಂ ಪೇಳ್ವುದುಂ (ಕಾದಂಬ. ೭೪೧).
[ಅಳ್ದ (< ಅಳ್$_1$) + –ಇತಿ]

ಆಳ್ದೋಱು, ಆಳುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಪೌರುಷವನ್ನು ತೋರಿಸು ; ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸು : ಆಳ್ದೋಱಿ ತಮತಮಗೆ ಭೂಪಾಲರೈದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೨–೧). **ಆಳುದೋಱು :** ಅವನಿಪತಿಗೆಮ್ಮಾಳುದೋಱುವ ಸವೆದುಬರಲೇಳೆಂಟು ಪದ್ಮವು (ಕೌಶಿರಾ. ೯–೧೨).
[ಆಳ್$_1$ + ತೋಱು (< ತೋಱ್)]

ಆಳ್ನೆಲ (ನಾ). ಆಳಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಭೂಮಿ ; ಅಧೀನವಾದ ನೆಲ : ಆಳವಿಗಳುಂಬವಪ್ಪ ಭುಜಗರ್ವದ ಚೋಳನೃಪಾಳನಂಜಿ ತಲ್ಲಳಿಸೆ ತಗುಳ್ದು ಚೋಳ್ನೆಲನನಾಳ್ನೆಲನಾಗಿರೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಹೊಯ್ಸಳನಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೮೫–೧೩ ; 1143). [ಅಳ್$_3$ + ನೆಲ]

ಆಳ್ಪ 'ಆಳುಪ' ನೋ.

ಆಳ್ಪೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). (ಚರ್ಮವನ್ನು) ಎತ್ತು, —ಸುಲಿ (?) : ಬಿಡದೆಡಱಿಸೆಣಸಿ ಚುನ್ನಂ ನುಡಿವೀ ಮುನ್ನೆಯರ ಬೆನ್ನ ಬಾರಂ ಮಿಡಿಯಿಂ ಪಿಡೆತಲೆವರ ಮಾಳ್ಪೊತ್ತುವ ಕಡುಗಲಿ ಶಶಿವಿಶದಕೀರ್ತಿ ಜೂಜಕುಮಾರಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೧೧–೩೦ ; 1100 ; ಶಾಪಮುಂ. ೩೩–೧೭೨) ; "ಆಳ್ಪೊತ್ತುವ = ? ಎತ್ತುವ" (ಶಾಪಮುಂ. ಕೋಶ). [ಅಳ್$_1$ + ಪೊತ್ತು]

ಆಳ್ಬಾಳು (ನಾ). ೧. ಮನುಷ್ಯನ ಬಾಳು, —ಜೀವನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್) ೨. ಸೇವಕನ ಹೊಲ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಳ್$_3$ + ಬಾಳು$_2$ (< ಬಾಱ್$_2$)]

ಆಳ್ಮ, ಆಣ್ಮ, ಆಟ್ಮ (ನಾ). ಒಡೆಯ; ಯಜಮಾನ; ಗಂಡ; ಪ್ರಭು: ವಾರಾಹರೂಪನ್ ಒಡಿಪೊಡಿಸಿ ಅರಮನೆ ಪುಗುವೊರಾ ಅಬ್ಬೆ ಆಳ್ಮನ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೬–೧೯ ; 9ನೆಯ ಶತ); ಪರ್ವತಪುತ್ರಿಯಾಳ್ಮ ನೆಱೆ ರಕ್ಷಿಪುದೆನ್ನನು (ಉಮಾಶ. ೨೪); ಬಿಲ್ಲನೇಱಲು ಗುರುವು ಧನು ರಾಶಿಗೆ ಬರಲು ತಲ್ಲಣವು ಪಿರಿದಕ್ಕು ಕಲ್ಲಮೇಲೆಲ್ಲ ಬೆಳಸಕ್ಕು ಆಳ್ಮರಿಗೆ ತಲ್ಲಣವಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೮೮). **ಆಣ್ಮ**: "ಆಣ್ಮಂ, ಎಱೆಯಂ, ಬಲ್ಲಹಂ —ಈ ೩ ಅಧಿಪತಿಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೬–೩೨೦); "ಆಣ್ಮೆಱೆಯ ಬಲ್ಲಹಂ ವಲ್ಲಭ ತಾನಧಿಪತಿಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೮); ನಿನ್ನಾಣ್ಮನುಮಂ ನಿನ್ನ ಮಯ್ದುನನುಮಂ ನೀನೊಪ್ಪುಗೊಳ್ವೆಂಬುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೩೯ ವ); ಜಯವಧುಗಾಣ್ಮನಾಗಿಯುಮಸೌಮ್ಯನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೬೬); ನಮ್ಮಾಣ್ಮನ ಬೆಸನದೀ ವನವ ಕಾದಿಹೆವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೧೬); ಸೊಲ್ವೆಣ್ಣನಾಣ್ಮಂ . . . ಐದೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೧–೩೦); ನೆಲದಾಣ್ಮನೊಳ ವೋಲಗದೊಳೊಪ್ಪಿದನಾ ಬಲವೈರಿಗೆ ಪಡಿಯೆನಿಸಿ (ಹದಿಬ. ೧–೧೦). **ಆಟ್ಮ**: ಬಯ್ಯೊರಬ್ಬೆಯ ಆಟ್ಮ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೩–೨೦ ; 780); ಬಿದ್ಧ ಬಗದತ್ತಿ ಆಣೆಗಣ್ಧಕದ ಗಣಿ ಪೊಕ್ಕ ಅಬ್ಬೆಯ ಆಟ್ಮ ಮೆಚ್ಚಿ ನಾಳ್ಗಣ್ಡನ್ (ಎಇ. XXIV, ೨೬–೧೧ ; 885); ಶ್ರೀಮುತ್ತರ ಅತಿರಥಗಣ್ಡ ಪೊಸವೆಣ್ಡರಟ್ಮ [ರಾಟ್ಮ] ಬೀಸಿತಪ್ಪದೊನ್ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೧೫–೪ ; 890). ℙ 'ಆಟ್ಮ' ಇದು 'ಆಳ್ಮ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ.
[ಆಳ್$_{3}$ + –ಮ. / **ತಮಿ.** ಆಳನ್, ಆಣನ್ = ಗಂಡ; **ಮಲ.** ಆಣ್ಮ]

ಆಳ್ಮಂದಿ, ಆಳುಮಂದಿ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯರ ಸಮೂಹ; ಜನರ ಗುಂಪು; ಸೇವಕ ಜನ: ಮುಪ್ಪುದಲೆಯಂತೆ ಕೊಡಲಿಯ ಹತಿಗೆ ಕಂಪಿಸಿದೆ ಕಾಣದೊ ಬೃಹನ್ಮಸ್ತಕಂ ಹಿಗ್ಗುತಿರಲಾಳ್ಮಂದಿ ಕುಗ್ಗುತಿರಲಾ ಮಲೆಯ ಪೆರ್ಮೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೫೯–೮೨೬). **ಆಳುಮಂದಿ**: ಆಳುಮಂದಿಯ ಕಳುಹಿ ಮನದಿ ವಿಶಾಲ ವಿರಹದ ತಾಪದಲಿ . . . ವಿಭವವ ನುಳಿದನಾ ನೃಪತಿ (ನಳಚ. ೨–೪೮). [ಆಳ್$_{3}$ + ಮಂದಿ]

ಆಳ್ಮಾಡು, ಆಳುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಳಾಗಿ ಮಾಡು; ಸೇವಕನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು: ನಿನ್ನನಾಂ ನಂಬಿಸಿ ನುಡಿದಾಗ್ರಹದಿಂ ತಂದೆಮ್ಮರ ಸಂಗಾಳ್ಮಾಡಿದೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೪–೧೬). ೨. ಸೇವೆಮಾಡು; ಸೇವಕನಂತೆ ವರ್ತಿಸು: ಪೊಡರ್ವ ಮಂಡಳಿಕರ ಮನದಂತೆ ಕರಮಸಿದಾದ ಪರಾಕ್ರಮಧವಳನ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶಂ ನಾರಾಯಣಂ ತನ್ನಾಳ್ದಂಮಾಡಿ ತಾನಾಳ್ಮಾಡಿಯುಂ ತಾನಳ್ಮಾಡೆಯುಂ ಬರ್ದೆಯರ ಮನಮನಳ್ಮಾಡಿಸುವಂತಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೯ ವ); ಜಿನಮುನಿಗಳಂ ಸಾರಲುಂ . . . ಸದ್ದೃಷ್ಟಿಗಳಪ್ಪರಾಳ್ಮಾಡಲುಂ ಬಯಕೆ ತಿಣ್ಣಮಾಗೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೯). **ಆಳುಮಾಡು**: ೧. ಚೋಳನನಾಳುಮಾಡುವುದು ಗೂರ್ಜ್ಜರರಂ ಸಲೆ ತದ್ದಿರ್ಕುಂ ಕರಂ ಲಾಳನನಾಳಿಮಾಡುವುದು . . . ಕುಱುಗೋಡ ಕೋಟೆ ತಾಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯೬–೧೪ ; 1176). [ಆಳ್$_{3}$ + ಮಾಡು$_{1}$]

ಆಳ್ಮೆ, ಆಣ್ಮೆ$_{2}$ (ನಾ). ಪೌರುಷ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಶಕ್ತಿ: ಕಳುಹಿದೆನು ನಾನದನರಿತೆ ನಿನ್ನನವರಿರ್ಪೆಡೆಗೆ ತಿಳಿಯಲವರಾಳ್ಮೆಯುಂ ಕೈತವದೊಳವನಿಜಾತೆಯನೆಂತುಟಾದೊಡಂ ಕವರ್ತೆಗೊಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೧೫–೧೨೯). **ಆಣ್ಮೆ$_{2}$**: "ಆಣ್ಮೆಯು ಪರಾಕ್ರಮದಿ" (ಕಶರ. ೧೧).
[ಆಳ್$_{2}$ + –ಮೆ. / **ತಮಿ.** ಆಣ್ಮೆ$_{2}$]

ಆಳ್ಮೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಆಳು ಹೊರಬಹುದಾದ ಹೊರೆ; ಆಳಿನ ಹೊರೆ (ದಕ. ೩). [ಆಳ್$_{3}$ + ಮೊಟ್ಟೆ$_{2}$]

ಆಳ್ಪಡೆ (ನಾ). ಪದಾತಿಸೈನ್ಯ: ಎಡಬಲಗಡೆಗಳೊಳ್ ಆಳ್ಪಡೆ ಕೋತಿಪಡೆಗಳನಿಟ್ಟು ವಿಭೀಷಣನ ರಕ್ಕಸವಡೆಯದು ಪಗೆವಡೆಯಂ ಮುಂಗಡೆಯೊಳ್ ತಾಂಗೆ (ಅದ್ಭುತ. ೪೫–೫). [ಆಳ್$_{3}$ + ಪಡೆ$_{2}$]

ಆಳ್ವಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಅಲವಾವುನ ಹೆಣ್ಡತಿ ಆಳ್ವಬ್ಬೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಕೆಱೆಯನ್ (ಎಕ. X, ಚಿಕ್ಕಬ. ೩–೬ ; 953). [ಆಳ್$_{1}$ + ಅಬ್ಬೆ$_{1}$]

ಆಳ್ವನ್ 'ಆಳ್$_{1}$' ಪರಾ.

ಆಳ್ವರ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬ ರಾಜನ ಹೆಸರು: ಚೇರನೆದೆ ಹವ್ವನೆ ಪಾಱಿದುದಂಧ್ರಸುಬ್ಬೆಗಂಬಡುತವೆ ಕಂದಿದಂ ಕುಸಿದನಾಳ್ವರನಾಲಿಸಿ ಪೊಯ್ವ ಭೇರಿಯಂ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೩೭–೨೦ ; 1162). ೨. ಆಳುವವರು; ರಾಜರು: ಆಳ್ವರನೆಂದೊಡಾಳ್ವರನಾಳ್ವಸಗೆಯ್ಸಿದನಂನ್ಯಭೂಮಿಪರಂ ಬಾಳ್ವೆರಸೆಯ್ದೆ ಬಾಳ್ವೆರಸು ಬಾಳ್ದಲೆಗೊಂಡ . . . ಕುನ್ತಳೇಶನೊಳು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩–೭ ; 1121). [?]

ಆಳ್ವರಿ 'ಆಳ್ವೇರಿ' ನೋ.

ಆಳ್ವರೆ 'ಆಳ್ವೇರಿ' ನೋ.

ಆಳ್ವಲ (ನಾ). ೧. ಸೈನಿಕರ ಅಥವಾ ಆಳುಗಳ ಬಲ: ಆಳ್ವಲದ ತೋಳ್ವಲದ ಬಾಳ್ವಲದ ಗರ್ವದಿಂದುರ್ವಿ ಮಲೆದ ಗರ್ವಿತೋರ್ವೀಶಬಳ ಮನೆಬ್ಬಟ್ಟೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೫೧ ವ); ಆಳ್ವಲ, ತೋಳ್ವಲ (ಶಮುದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಚತುರಂಗಬಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗ; ಪದಾತಿ; ಕಾಲಾಳು: ಆಳ್ವಲಮುಳ್ಳಡಶ್ವಬಲಮಿಲ್ಲ ಭಟಾಶ್ವಬಲಂಗಳುಳ್ಳಡಂ ತೋಳ್ವಲಮಿಲ್ಲ ಭೃತ್ಯಹಯದೋರ್ಬ್ಬಲಮುಳ್ಳಡಮೇರ್ವ್ವಲಂಗಳಿಲ್ಲಾಳ್ವಸಗೆಯ್ಯದೇಕೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬–೨೬ ; 1068). [ಆಳ್$_{3}$ + ಬಲ]

ಆಳ್ವಲ್ಮೆ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, —ಶಕ್ತಿ: ಆಳ್ವಲ್ಮೆ, ತೋಳ್ವಲ್ಮೆ (ಶಮುದ. ೬೭ ಪ್ರಯೋ). [ಆಳ್$_{3}$ + ಬಲ್ಮೆ]

ಆಳ್ವಾರ್ 'ಆಟ್ವಾರ್' ನೋ.

ಆಳ್ವಾರು 'ಆಟ್ವಾರ್' ನೋ.

ಆಳ್ವಾೞ್ತೆ (ನಾ). ಆಳಿನ ಬಾಳು; ಸೇವಕನ ಜೀವನ: ಆಳ್ವರಸನೆಱಕದಿಂದಮೆ ಆಳ್ವಾೞ್ತೆಗೆ ಬರ್ಕುಮೆಂಬ ನಾಣ್ನುಡಿ (ಚಿಕವಿ. ೬–೨೭೩).
[ಆಳ್$_{3}$ + ಬಾೞ್ತೆ]

ಆಳ್ವಿಕೆ 'ಆಳ್ಕೆ' ನೋ.

ಆಳ್ವೆ (ನಾ). ಸೇವಕತನ; ಕಿಂಕರತ್ವ: ಈ ಬೆಸಕಣ್ಣ ನೀನೆ ಯಾಂ ತಮ್ಮನೆ ನಾಳಿನಾಳ್ವೆಯೆನಗಪ್ಪೊಡೆ ನೀನೆನಗತ್ತಲಗ್ಗಮೆಂದಾಮ್ಮ ಗುಟ್ಟೆಂದು ನಿಮ್ಮಡಿಗೆ ಸೂೞಿದಱಿಂ ಬೆಸಸೆನ್ನನನ್ನೆಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೨).
[ಆಳ್$_{3}$ + –ವೆ]

ಆಳ್ವೆರಿ 'ಆಳ್ವೇರಿ' ನೋ.

ಆಳ್ವೆರೆ 'ಆಳ್ವೇರಿ' ನೋ.

ಆಳ್ವೆಸ, ಆಳುವೆಸ (ನಾ). ಆಳಿನ ಕೆಲಸ; ಊಳಿಗ; ಸೇವೆ: ವೀರನತಿಬಲಂ ನಿನಗಾಳ್ವೆಸಕೆಂದಿರ್ದನಲ್ತೆ ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೫); ಶತ್ರುಮಂಡಲಿಕ ಮಂಡಳಿಯಂ . . . ಆಳ್ವೆಸಕೆದಂದು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೨–೧೮ ; 1162). **ಆಳುವೆಸ**: ಪದಕೆಱಗಿದ ಮೋಹನನಾದೀಶ್ವರ ಬೆದಱಿರೆನುತಭಯವನು ಮುದದೀವುತಧಟನು ನೀನಾಳುವೆಸಮಾಡಿ ಹೋಗೆನಲು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೨೩–೨೫೮). [ಆಳ್$_{3}$ + ಬೆಸ]

ಆಳ್ವೆಸಂಗೆಯ್, ಆಳ್ವಸಕೆಯ್, ಆಳ್ವೆಸಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸೇವೆಮಾಡು; ಊಳಿಗಮಾಡು; ಚಾಕರಿಮಾಡು: ನರರುಂ ಖೇಚರರುಂ ಸುರಪ್ರತತಿಯುಂ ಪೂಣ್ದಾಳ್ವೆಸಂಗೆಯ್ವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೨೩೨); ಆತಂಗಿದಾವಾವಾಳ್ವೆಸಂಗೆಯ್ದಪೆವೆನೆ (ಜಗವಿ. ೭–೩೯). **ಆಳ್ವೆಸಕೆಯ್**. 'ಆಳ್ವೆಸಕೆಯ್ಸು' ಪರಾ. **ಆಳ್ವೆಸಗೆಯ್**: ತಮಿಸ್ರಗುಹಾಕೂಟಸ್ಥಿತನೆಂ ನೀನೆನ್ನನಾಳ್ವುದಾಳ್ವೆಸಗೆಯ್ವೆಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೨೯); ಕೇರಳ ಕಳಿಂಗ ಸಿಂಧು ವಿಷಯಾಧಿಪರಾಳ್ವೆಸಗೆಯ್ಯೆ ಧಾತ್ರಿಯಂ ಲೀಲೆಯಿನಾಳ್ದು (ಕಇ. I, ೩೦–೧೨ ; 1222). [ಆಳ್ವೆಸ + ಕೆಯ್$_{1}$]

ಆಳ್ವಿಸಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸೇವೆಯನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳು; ಊಳಿಗಮಾಡು : ಈ ನೇಮಂಗಂಡಾಕ್ಷಣದೆ ಬಂದಾಳ್ವಿಸಂಗೊಂಡು ಬಾೞ್ವುದೆಂದೊಡೆ ಕೇಳ್ದು ಕೆಳದರ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೫–೧೧೫ ವ).
[ಆಳ್ವಿಸ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಳ್ವಿಸಕೆಯ್ ‘ಆಳ್ವಿಸಂಗೆಯ್’ ನೋ.

ಆಳ್ವಿಸಕೆಯ್ಸು, ಆಳ್ವಿಸಗೆಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಆಳಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ; ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸು : ಗುಣನಿಧಿ ನಂದಿವರ್ಧನನನಾಡುವನಾಳ್ವಿಸಕೆಯ್ಸಿ ವಿಶ್ವಧಾರಿಣಿಯನವಜ್ಞಿಗೆಯ್ಯದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೦೪); ನಮ್ಮನೈವರ ನಿನ್ನಾಳ್ವಿಸಕೆಯ್ಸಿಕೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೭–೪೪); ಅನಿಮಿಷರುಳ್ಳುದಂ ಕವರ್ದು ಭೂಪರನಾಳ್ವಿಸಕೆಯ್ಸಿಕೊಳ್ವಜೇಯನಂ . . . ತಾರಕವೀರನಂ (ಜಗವಿ. ೧೮–೩೪). **ಆಳ್ವಿಸಗೆಯ್ಸು** : ಆಳ್ವರನೆಂದೊಡಾಳ್ವರ[ನ]ನಾಳ್ವಿಸಗೆಯ್ಸಿದನ್ . . . ಕುನ್ತಳೇಶನೊಳ್ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩–೭ ; 1121).
[ಆಳ್ವಿಸ + ಕೆಯ್ಸು]

ಆಳ್ವಿಸಗೆಯ್ ‘ಆಳ್ವಿಸಂಗೆಯ್’ ನೋ.

ಆಳ್ವಿಸಗೆಯ್ಸು ‘ಆಳ್ವಿಸಕೆಯ್ಸು’ ನೋ.

ಆಳ್ವೇರಿ, ಆಳುವೇರಿ, ಆಳ್ವರಿ, ಆಳ್ವರೆ, ಆಳ್ವೆರಿ, ಆಳ್ವೆರೆ (ನಾ). **೧.** ಕೋಟೆಯ ಸುತ್ತಣ ಗೋಡೆ; ಕೋಟೆಯ ಎತ್ತರವಾದ ಗೋಡೆ: ಇಂದ್ರಿಯಂಗಳೆಂಬ ಕೊತ್ತಲಂ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಆಶೆಯೆಂಬಾಳ್ವೇರಿಯಂ ಸೃಜಿಸಿ (ವಚಶಾ. II, ೧೪೧); ಅಂಬರಂಬರಂ ಬೆಳೆದ ಚೆನ್ನರನ್ನದ ಕೋಟೆಯಿಂ ಪವಳದಾಳ್ವೇರಿಯಿಂ ಮಾಣಿಕ್ಯದ ತೆನೆಗಳಿಂ (ಧರ್ಮಪ. ೧–೪೮ ವ); ದೇಶಾಧಿಪ ಕೃಷ್ಣರಾಯರಿಗೆ ಖಳರಿಂದ ಮೋಸವ ಬರಗುಡೆನೆಂದು ಶೇಷ ಮಂಡಳಿಸಿದಂದದಿ ವಜ್ರದಾಳ್ವೇರಿ ಲೇಸಾದುದೇವಣ್ಣಿಸುವೆನು (ಮೋಹತ. ೩–೮); ಆಳ್ವೇರಿ ನೆಲಗಟ್ಟಗುಬ್ಬಿಗಳ್ ನಾಗಭುವನದಿಂ ನಾಕಲೋಕಂಬರಂ ಮೀಱಿ ಬಳೆದ ಕೋಂಟೆ (ಚಿಕವಂ. ೪–೧೦). **೨.** ಕೋಟೆಯ ತೆನೆಯ ಹಿಂಬದಿಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲೂ ಓಡಾಡಲು ಮಾಡಿರುವ ದಾರಿ. **ಆಳುವೇರಿ** : **೧.** “ಚಯಃ, ವಪ್ರಃ – ಈ ೨ ಆಳುವೇರಿಯ ಹೆಸರು” (ನಾಚಿರಾ. ೬); ಅಂಗಕೋಟೆ ಭುಜ ಆಳುವೇರಿ ತಲೆ ತೆನೆ ಕಣ್ಣು ಅಂಬುಗಂಡಿ ಕಾಡುವ ಅರಸು ಅಸುರಾಜ (ಕಲ್ಯಾಶಾಂ. ೪೦); ಬೀಳುತಿರ್ದುವು ಗಿರಿಗಳಟ್ಟಳೆಯಾಳುವೇರಿಯ ಮೇಲೆ ತೆನೆಗಳ ಸಾಲ ಸರಿಸದ ಸಬಳ ನೆಗಹುತ್ತಿರ್ದವರಿಬಲವ (ತೊರರಾ. ೬–೧೭–೪); ಊರ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿಕ್ಕಿತು ತಮ್ಮ ಪಡೆಯಾಳುವೇರಿಯ ಹತ್ತಿತುಬ್ಬಿನೊಳು (ಭರಚ. ೫೬–೩೩). **ಆಳ್ವರಿ** : **೧.** ಪುರವೀಥೀಲತೆಗಳ್ ಕುಡಿವರಿದಪುವೆನೆ ಮುಂದೆ ತೆಱಪುವಡೆಯದೆ ಸುತ್ತುಂ ಪರಿವಡೆದುದು ಪುರಜನಮಾಳ್ವರಿಗಳ ಕೊತ್ತಳದ ಮದಿಲಮಾಡದ ಮೇಲಂ (ವರ್ಧಪು. ೫–೫೨); ಅರುತ್ತೆ ಕೋಟೆಯೊಳಾಳ್ವರಿಯ ಮೇಲೆ ಸೇನೆಯಂ ನೆರೆಯಿಸಿ ಬಳಸುತ (ಬಸಪು. ೧೬–೧೪); ತೊಳಗಿದುದಿಂತು . . . ಇಂದ್ರಮಣಿಯಾಳ್ವರಿ ಬಜ್ಜರಗೊತ್ತಳಂಗಳಗ್ಗಳಿಸಿರೆಪೆರ್ಮೆವೆತ್ತು ಪುರವೈರಿಪುರಂ (ಶಬಶಂ. ೧–೫೪). **ಆಳ್ವರೆ** : **೧.** ಅರಿಬಳ ಪ್ರಹರಣನಿವಾರಂಗಳ ಪ್ಪಾಳ್ವರೆಯ ತುಱುಗಲಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭–೬೯ ವ). **ಆಳ್ವೆರಿ** : **೧.** ಬಗೆಗೊಂಡುಂ ದೇಸೆವೆತ್ತಾಳ್ವೆರಿಯ ತುಱುಗಲಿಂ . . . ಕರಮೆಸೆಗುಂ ವಿಶ್ರುತೋತ್ತುಂಗ ವಪ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೫೭); ಸೊಗಯಿಪಾಳ್ವೆ[ಪಾಠಾಂ. ಳ್ವ]ರಿ ಡೆಂಕಣಿ ಸಾರಮಾಗಿಯಗ್ಗಳಿಸುವ ಗೋಪುರಂ ಪುಲಿಮೊಗಂ ಮೆಱೆಗುಂ ಪುರದೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೨–೭೯). **ಆಳ್ವೆರೆ** : **೧.** ಪುದಿದಿರ್ದಟ್ಟಳೆ ಪೆಚ್ಚಿದಾಳ್ವೆಱೆ [ರೆ] ಯುಗುರ್ವಾಗಿರ್ದ ಮೇಲ್ಗೊತ್ತಳಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೫–೧೧ ; 1194).

[ಆಳ್$_3$ + ಪರಿ. / **ತಮಿ.** ಆಳ್ವಾರಿ = ಕೆರೆಯ ಏರಿಯ ಒಳಭಾಗದ ದಾರಿ ?]

ಆಳ್ವೇಲಿ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯರೇ ನಿಂತುಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಆಗಿರುವ ಬೇಲಿ : ಸಿದ್ಧ ಖೇಚರರೆ ತಾಮಾಳ್ವೇಲಿ[ಪಾಠಾಂ. ರಿ]ಯಾಗಿಂತು ನಿಚ್ಚಲು ಮೋರಂತಿರೆ ಕಾವರೀ ದೊರೆತು ಕಾಪೀ ನಂದನಕ್ಕಿಂದ್ರನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೮೧). [ಆಳ್$_3$ + ಬೇಲಿ]

ಆಳ್ವೊಂ ‘ಆಳ್$_1$’ ಪರಾ.

ಆಳ್ಸಿರಿ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯನ ಸಂಪತ್ತು : ಆಳ್ಸಿರಿಗೆ ಕಱುಬುವುದು ದೈವಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ४೧–೨೨). [ಆಳ್$_3$ + ಸಿರಿ]

ಆಱ್, ಆರು$_3$, ಆಱು$_2$ (ಕ್ರಿ). **೧.** ಸಮರ್ಥವಾಗು; ಶಕ್ತವಾಗು; ಆರ್ತ (ಭೂತಕೃ); ಆಪ, ಆರ್ಪ (ಭವಿಕೃ): ಪಾಸುಗಿಯುಮಱಿಯಲಾಱದೆ ಬೇಸಱುಗುಂ ದೇಶಿ ಬೇಱೆವೇಱಪ್ಪುದಱಿಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೪೬); ಎನ್ನ ಗೆಲಲ್ ವಜ್ರಗಿರಿಯನಾರ್ಕುಮೆ ವಜ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೨೯); ಇಱಿಯಲ್ಕಣ್ಮುವರೀಯಲಾಱರರೆಬರ್ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೧೫ ; 982); ಗೆಲಲಾರ್ಪೊಡಿಱಿದು ಗೆಲ್ವುದು ಗೆಲಲಾಱದೊಡಣ್ಮಿಸಾವುದಾಳ್ಗಿನಿತೆ ಗುಣಂ (ಗದಾಯು. ೨–೨೧); ಚತುರ್ದಶಿಯೊಳಿರ್ಪುದುಪವಾಸಮನಾಱದೊಡೇಕಭುಕ್ತಮಂ ಮಾೞ್ಪುದು (ಅನಂಪು. ೧೦–೭೧); ದೇವಂಗಾಱದೆ ಧರ್ಮಿಯಂ ಬಡಿದರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨–೮೬); ಕೃಷ್ಣರಾಯನ ಕರುಣಕವಚವನೊಡೆಯಲಾಪವೆ ಎಮ್ಮ ಕೈದುಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ४–೮). **೨.** ತಾಳಿಕೊಳ್ಳು; ಸೈರಿಸು; ಸಹಿಸು : ಶೀತಕ್ಕಾಱದಳ್ಕಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೯४ ಶೂದ್ರಕ); ಇಲಿಯ ಕಾಟಕ್ಕಾಱದೆ ಮಠಮಂ ಬಿಸುಟು ಪೋಗಲೇಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೦೩–೨೩); ಮಹಾರಥರೆಸುಗೆಯನು ನೀನೆಂತು ಸೈರಿಸಲಾಪೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ४–೩೬). **ಆರು$_3$** : **೧.** ಇವಳು ಪ್ರೀತಿಸಿದ ರೀತಿಯನ್ನಂತೂ ಹೇಳಲೇ ಆರೆ (ನಡೆದಾ. II, ೯४೨); ನುಡಿಯಲು ಆರಳು ನಿಲ್ಲಲು ಆರಳು (ಕವಿಸೋ. ೫೫–೧೩). **ಆಱು$_2$** : **೧.** “ಆಱು – ನಿರ್ದ್ರವೇ, ಸಮರ್ಥತ್ವೇ ಚ” (ಶಮಧಾ).

ಆರ್ಪಶಕ್ತಿ = ಆದಷ್ಟು ಶಕ್ತಿ; ಶಕ್ತ್ಯನುಸಾರ : ಅಲ್ಲಿಗೆತ್ತಾನುಂ ಬಂದಿರಪ್ಪೊಡೆನ್ನಾರ್ಪಶಕ್ತಿಯಿಂ ಭಕ್ತಿಗೆಯ್ವೆನೆಂದು ಗೋಲಾಂಗೂಲಂ ಪೇೞ್ದು ಪೋಪುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೦–४).

[ದೇ ‖ **ತಮಿ. ಮಲ.** ಆಱು ; **ಕೊಡ.** ಆತ್ ; **ತೆಲು.** ಆಂತು, ಆತು]

ಆಱಕ್ಕರ (ನಾ). ಆರು ಅಕ್ಷರ; ‘ಓಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯ’ ಎಂಬ ಮಂತ್ರ; ಷಡಕ್ಷರೀ ಮಂತ್ರ : ಭಕ್ತಿಗೆರಡಕ್ಕರವು ಮುಕ್ತಿಗೆರಡಕ್ಕರವು ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಮುಕ್ತಿ ಪಡೆಯುವರೆ ಬಿಡದೆ ಆಱಕ್ಕರವ ಹೇಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೦೫). [ಆಱು$_3$ + ಅಕ್ಕರ$_2$]

ಆಱಟೆ ‘ಆಱಾಟ$_2$’ ನೋ.

ಆಱಡಿ$_1$, ಆರಡಿ$_1$ (ನಾ). **೧.** ಆರು ಕಾಲುಗಳುಳ್ಳ ಕೀಟ; ದುಂಬಿ; ಗುಂಗೀಹುಳು; ಭ್ರಮರ : “ಆಱಡಿ – ತುಂಬಿ” (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); “ಆಱಡಿಯೆಂದು ಷಟ್ಪದಂ” (ಕರ್ಣಾನಿ. ೫೮೯); ಕೋಕಮಳಕಾನೀಕಂಗಳಂ ಸೊರ್ಕಿದಾಱಡಿಗೆತ್ತಾಱಡಿ ಸುತ್ತುತುಂ ಬರೆ ಬನಂ ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದಾಕೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೮೬); ಇಡಿಕಿಱಿದಿಹ ಪುಷ್ಪದೊಳು ಗಂಧವಿರಲಾಱಡಿ ತುಡುಕುವುದೆಂದು ನೆಲದೆ ನಿಡುವೇಱನೊಳು ಪರಿಮಳವೆತ್ತು ರಂಜಿಪ ಮುಡಿವಾಳವಸರವೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೩–೧೬); ವನಜದಲರ ನುಳಿದಾಱಡಿಗೆ ಬೊಬ್ಬುಳಿಯ ಪೂವಿನೊಳ್ ಮಧುವುಂಟೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೧೨); ಆಱಡಿ ಪಾದರಿಯೊಳ್ ಪಾದರಿ ಬನದೊಳಲ್ಲದಿಲ್ಲ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮–೨). **೨.** [ವೀಶೈ] ಆರು ಮೆಟ್ಟಿಲು; ಷಟ್‌ಸ್ಥಲಭಾವ. ‘ಆಱಡಿಗೊಳ್$_2$’ ಪರಾ. **ಆರಡಿ$_1$** : **೧.** “ಆರಡಿಯೆನಲ್ ಭ್ರಮರ” (ಕಶರ. ೧೧); ಝುಂಕಾರದಿಂ ಕಾದಲರ್ಗುಬ್ಬೆಗವನೊಡರಿಸುತ್ತಾರಡಿಗಳು (ಶೇಷರಾ. ೧೬–೧೭). [ಆಱು$_3$ + ಅಡಿ$_1$]

ಆಱಡಿ$_2$, ಆರಡಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಸುಲಿಗೆ; ದರೋಡೆ (?) : ಬೆನ್ನಿಯುಂ ಕಳಚುವಾಱ[ಡಿ]ಯುಮಾಗಳಿದನೆ ಕಾದಿ ತನ್ನನಾಳ್ದಾತ ಸಯೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧–೭ ; 865) ; ಆಱಡಿ ಬಂದಿ ಠಕ್ಕು ಕಳವೊಟ್ಟಜೆ ತಾಂ ಪರಿ ಮುತ್ತು ಡಾವರಂ ಸೂಱೆ ನಿರೋಧ ನಿಗ್ರಹಮುಪದ್ರವಮಾಯಿಲ ಮೊತ್ತು ಜೊತ್ತು ಮೇಲೇಱೆಕೊಳಗೇಱು ದೂಱುಮಱವೊಳ್ನುಡಿ ವಂಚನೆ ಯೆಂಬುಪಾಯಮುಂ ಪಾಱಿಸಿ ಧರ್ಮಮಂ ನಿಱಿಸಿ ಪಾಲಿಸವೇೞ್ಪುದು ದೇಶಮಂ ನೃಪಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೬–೮) ; ಬಱನಿಲ್ಲಾಱಡಿಯಿಲ್ಲ ಕಳ್ಳರ ಭಯಂ ಮುನ್ನಿಲ್ಲ (ಬಾಧಪು. ೩–೭). **೨.** ಬಾಧೆ ; ಹಿಂಸೆ; ಕಾಟ; ತೊಂದರೆ: ಅಬ್ಜದೊಳಾಱಡಿ ವರಕುಚಯುಗ್ಮದೊಳಲ್ಲದೆ ಕಠಿಣ ವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲಾ ನಾಡೊಳ್ (ಧರ್ಮಪ. ೧–೩೮) ; ವಿರಹದೊಳೀಕೆಗಕ್ಕ ಬಿಸಜಂ ವಿಷಜಂ . . . ಹಂಸೆ ಹಿಂಸೆ ಮೊರೆವಾಱಡಿಯಾಱಡಿ ತಿಂಗಳಿಂಗಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೪–೧೪೧) ; ಲಂಚಂ ಕವರ್ತೆ ಸೆಱೆ ಕೋಳಿಂಚೆ ಬರಂ ಪಸವು ಮಾರಿ ಬಂದೀಗ್ರಹಣಂ ಮಂಚಲ್ ಕಳವಾಱಡಿ ಭಯಸಂಚಯಮೆಂಬವಱ ಪೆಸರುಮಿಲ್ಲಾ ನಾಡೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೫) ; ನೆತ್ತಿ ಕಣ್ಣಾಯ್ತು ಧಮುತೆಗೆ ನಗೆಯೊತ್ತಿತಾಱಡಿ ಸುಜನಮಾರ್ಗವ ಕೆತ್ತುದಟವುಟವೀ ಸುಯೋಧನ ಸೌಮನಸ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬೭೩. ೨೨–೬೯) ; ಜನಪನಾಱಡಿಯನಾನೆಯ ದೊಂದು ತೊಂಡ ಗುರುವಿನ ದುರಾಚಾರಮಂ ಮಾಣಿಸಲ್ಬಲ್ಲರೇ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೨–೭೫) ; ಆಱಡಿಗಳಳಿಯೊಳು ಜಳದಿ ಭಂಗ ಕನಿಷ್ಠವಂಗುಲಿ ಗಳೊಳಗಲ್ಲದೆ ಕುಂತಳಭೂಮಿಯೊಳು ಕಾಣಿಸವು (ಶಂಕದಾ. ೧–೪೨) ; ಅವರ ಜಾಣ್ನುಡಿ ವಿಟಜನಂಗಳಾಱಡಿ (ಭಿಕ್ಷಾಚ. ೨–೧೪). **೩.** ದ್ವೇಷ ; ಹಗೆತನ. 'ಆಱಡಿಕಾಱ' ಪರಾ. **ಆರಡಿ$_2$:** ೧. ಹುಸಿ ಕಳವು ಡಂಭಕವು ನುಸುಳು ಆರಡಿ ತಳ್ಳಿ (ಸುಸಾರ. ೧೨) ; ಆರಡಿಗಳುಂಟು ಪಗಲಲರಿನಲ್ಲಿ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೪–೧೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತೆಲು. ಅಱಡಿ = ನಿಂದೆ, ಹಾನಿ, ಭಂಗ, ದುಃಖ]

ಆಱಡಿ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಆದಿವಾರದಲ್ಲೂ ಕಂದಳಿಯ ಹೊಂಗಗೌಡನಾಱಡಿ ದೇಸಿಗಾವುಂಡನ ಆಳು ಯುದ್ಧದಲು ಶಿವಲೋಕಕೆ ಸಂದ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮ ; ೮೪–೨ ; ?).

[ಆಱು ? + ಅಡಿ ?]

ಆಱಡಿಕಾಱ (ನಾ). ೧. ಹಗೆ ; ಶತ್ರು : "ಪರಿಪಂಥೀ ಖಲು ಆಱಡಿಕಾಱ ನಂತೆ" (ನೀತಿವಾ. ೨೨) ; ಕೊಲೆ ಹೊಲೆಯಲ್ಲದ ಧರ್ಮವ ಸಲೆ ನೆಗೞ್ವುದು ನರಕ ಹೇತುವೆಂಬರ್ ಪಿರಿದುಂ ಕೊಲೆ ಹೊಲೆಯುಳ್ಳಱನಂ ಪೊರ್ದಲೆ ಸುಖ ಹೇತುವೆಂಬರಾಱಡಿಕಾಱರ್ (ಸಮುಪ. ೧೩–೨೯) ; ಆಱಡಿಕಾಱ ಕೌರವನ ಬಲವ ಹೊಕ್ಕು ಮಿಱಿದ ವಿಕ್ರಾಂತದಿಂದ ಮಾಱಾಂತ ಮಂಡಳಿಕರ ಕೊಂದನಾ ಹೇನುಕೂಱೆಯನೊಱಸುವಂದದೊಳು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೯–೨೯). **೨.** ದರೋಡೆಕಾರ ; ಹಿಂಸೆಮಾಡುವವನು : ಆಱಡಿಕಾಱನನಾರುಂ ದೂಱರೆ ದಲ್ ಕೊಂದು ಕುಡಿದು ಬೇಳ್ಪಂತಿರಲಿಂ ನೂಱು ವಿಗತಾತ್ಮಜನಂ ಮಾಱಿದನಾ ಸುನಕಶೇಷನೆಂಬಾ ಮುನಿಯಂ (ಸಮುಪ. ೧೦–೧೦೯) ; ಸಿರಿಯಿಲ್ಲದವನು ಕುಲಹೀನನವಿವೇಕಿ ದುಶ್ಚರಿತ ನಾಱಡಿಕಾಱ ಭೂಭಾರಕಂ ಪಿಸುಣನುರುತರದ್ರೋಹಿಯನ್ನಯಕಾಱ ನೆಂದು ನೆಲನೆಲ್ಲ ನುಡಿಯುತ್ತುಮಿಹುದು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೨–೬೨).

[ಆಱಡಿ$_2$ + -ಕಾಱ]

ಆಱಡಿಗ (ನಾ). ಸುಲಿಗೆ ಮಾಡುವವನು ; ದರೋಡೆಕಾರ. 'ಆಱಡಿ ಗತನ' ಪರಾ. [ಆಱಡಿ$_2$ + -ಗ$_2$]

ಆಱಡಿಗತನ (ನಾ). ದರೋಡೆ ; ಸೂರೆಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ : ಧೂರ್ತ ವೃತ್ತಿಗೆ ಮೊಗಂಗುಡದಾಱಡಿಗೊಂಡು ಕಾಡುವಾಱಡಿಗತನಂ (ಮನ್ಮವಿ. ೧೬–೧೩). [ಆಱಡಿಗ + -ತನ]

ಆಱಡಿಗಳ್ಳ (ನಾ). ಸುಲಿಗೆಗಾರ ; ದರೋಡೆಮಾಡುವ ಕಳ್ಳ : ಬಿದಿ ಯೆಂಬಾಱಡಿಗಳ್ಳನೆನ್ನನುಜನಂ ಗೋವಿಂದನಂ ಸಿರ್ಗರುಯ್ವುದುಂ (ಆದಿಪು. ೩–೫೨) ; ಬಿದಿಯೆಂಬಾಱಡಿಗಳ್ಳ [ಪಾಠಾಂ. ಗಕ್ಕ]ನಿಂದಮುಱಿವಾಯ್ತು ವರ್ಗ್ಗಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೦೫) ; ಜವನೆಂಬಾಱಡಿಗಳ್ಳಂ ತವಕದಿನಸುವೆಂಬ ವಸುವನುಯ್ಯದೆ ಮಾಣಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೫–೮೭) ; (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧–೩೭ ನೋ). [ಆಱಡಿ$_2$ + ಕಳ್ಳ]

ಆಱಡಿಗುರುಳ್ (ನಾ). ದುಂಬಿಯಂತೆ ಕಪ್ಪಗಿರುವ ಕುರುಳು ; ಭ್ರಮರಕುಂತಳ : ಆಱಡಿಗುರುಳ . . . ನೀಱೆಯ ನವಲಾವಣ್ಯದ ಸಿರಿಯನದೇನಂ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಜಯಕಾ. ೩–೬೫) ; ಆಱಡಿಗುರುಳ ಮಾನಿನಿ ಕೇಳು (ಮೋಹತ. ೧೦–೪೦).

ಆಱಡಿಗುರುಳಳ್ = ದುಂಬಿಯಂತೆ ಕಪ್ಪಾದ ಕುರುಳುಳ್ಳವಳು ; ಭ್ರಮರಕುಂತಳೆ : ಆಱಡಿಗುರುಳಳನಾಸೆವಟ್ಟೆಲ್ಲರು ಮೋಱೆಯ ಬಾತು ಕೊಂಡಿದ್ದು ನೀಱೆಯೊಬ್ಬಗೆ ಮಾಲೆಯಿಡೆ ತಮ್ಮ ಲಜ್ಜೆಯ ಮಾಱಿ ಜಾಱುವರದು ಬದುಕೆ (ಭರಚ. ೫೫–೨೬). [ಆಱಡಿ$_1$ + ಕುರುಳ್]

ಆಱಡಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ದುಂಬಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು ; ಭ್ರಮರ ವಾಗಿಸು : ಬಸವಾದಿ ಪ್ರಮಥರ ಚರಣಸಾರಸಗಳಿಗೊಸೆದೆನ್ನ ಮನವ ನಾಱಡಿಗೆಯ್ವೆನು (ಕೈಕವ. ೪ ಪಲ್ಲವಿ). [ಆಱಡಿ$_1$ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಱಡಿಗೊಳ್$_1$, ಆರಡಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಂಸೆಮಾಡು ; ಸೂರೆ ಹೊಡೆ : ರಾಗದ್ವೇಷಲೋಭಂ ಕಾರಣವಾಗಿ . . . ಆಱಡಿಗೊಳ್ವರುಂ ಕಳ್ವೋರುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೬–೧೬); ಧೂರ್ತವೃತ್ತಿಗೆ ಮೊಗಂಗುಡದಾಱಡಿ ಗೊಂಡು ಕಾಡುವಾಱಡಿಗತನಂ (ಮನ್ಮವಿ. ೧೭–೧೩) ; ಮೋಕ್ಷದ ಬಟ್ಟೆಗಟ್ಟೆ ಬಿಡವಾಱಡಿಗೊಳ್ವ ದುರಂತದುಷ್ಟಕರ್ಮಕ್ಷುಭಿತೋಗ್ರ ತಸ್ಕರರ (ಜೀವಸಂ. ೨–೫). **೨.** ಮೋಸಮಾಡು ; ವಂಚಿಸು : ನಿಂದ ಮಂದಿಗೆ ತೋಱಿ ತೋಱಿ ಆಱಡಿಗೊಳುತೆ ಬಂದರ್ಗೆ ದೂಱಿ ನೆಱೆ ಸಾಱಿ ನೋಡಿರಿಯೆನುತೆ (ತಿರುರ. ೧೩–೧೭) ; ವನಿತೆಯನಾಱಡಿಗೊಂಡೆಯಾ ವಿಧಿಯೇ (ಹಚಕಾ. ೧೨–೩೧ ರ). **೩.** ದೂರು ; ನಿಂದಿಸು ; ಅಪಮಾನಿಸು : ಗಾವಿಲನಾಗಿ ಚಿಃ ಕಿಡಿಸಿ ಚಾರುಚರಿತ್ರಮಂ ತೊಱೆದೆಮ್ಮನಾಱಡಿಗೊಂಡು . . . ಪೊರ್ದಿದ್ದೈ ಜಿನದೀಕ್ಷೆಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೩೬) ; ದೇವರಾರೋಗಣೆ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಮುಂದಿರ್ದ ಪರಿಯಾಣಮುಂ ತೆಗೆದು ಇನ್ನೊಂದು ಪರಿ ಯಾಣಮುಂ ತನ್ನಿ ಎಂಬ ಕಷ್ಟವ ನೋಡಾ ಆ ಅಗಲನಾಱಡಿಗೊಂಬ ಪಾಪಿಯ ನೋಡಾ (ಚನ್ನವ. ೪೨–೨). **೪.** ದ್ವೇಷಿಸು : ಪಾಱದ ತುಂಬಿಯುಂ ಕಱೆಯೊಳೊಂದಿರದಿಂದುವನಿಂದು ದರ್ಶನಕ್ಕಾಱಡಿಗೊಳ್ವ ದಂಬುರುಹಮುಂ ಬಿಱುಸಾಗದ ರನ್ನಮುಂ . . . ಜಡಜಭವಂ . . . ಒಡರ್ಚಿ ದನೆಂದೆನೆ (ರಾಜಶೇ. ೩–೧೫, ೧೬). **೫.** ಆತಂಕಪಡು ; ಸಂಕಟಪಡು : ಆಱಿವು ಮಱವೆಯೆಲ್ಲಿಂದ ಬಂದಿತ್ತೆಂದು ಆಱಡಿಗೊಳಲೇತಕ್ಕೆ (ಅವರೇ. ೬೮). **೬.** ಆರು ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಹೊಂದು, —ಪಡೆ. **೩, ೬ :** ಗ್ರಹ ದಂತೆ ಪುಯ್ಯಲಿಡುವರ್ ತುಂಬಿಯಂತಾಱಡಿಗೊಳ್ವರ್ (ಧರ್ಮಾನ್ಯ. ೩–೮೧). **ಆರಡಿಗೊಳ್ :** ೪. ಯದುರಾಜಂ . . . ಪ್ರಜಾನುರಾಗಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತುಂ ತನ್ನೊಳಾರಡಿಗೊಂಡೆಡೆಸಂದಿರ್ದ ದುರು ಳರಪ್ಪ ಕೆಲಬರಂ ಪಾಳೆಯಗಾರರಂ ಪಾಳೇಳಿಸಿ (ಮರಾಚ. ೧–೩೭).

[ಆಱಡಿ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಱಡಿಗೊಳ್$_2$ (ಕ್ರಿ). "೧. ಜೇನುಹುಳದಂತೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸು. ೨. ಷಟ್ಸ್ಥಲಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನಾನುಭವ ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳು" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ಟೀಕೆ) : ಮೂಱಱಿಂದಲಿ ಹೊಱಗೆ ತೋಱಿರುವದನು ಗುರು ಆಱಱಿಂದೊಳಗೆ ತೋಱಿದಡೆ ಶಿಷ್ಯ ತಾನಾಱಡಿಗೊಂಬ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೧).

[ಆಱಡಿ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಱಡಿತನ (ನಾ). "ಶತ್ರುಭಾವ" (ಕೈವಲ್ಯ. ಟೀಕು) : ಮೂಱವಸ್ಥೆಯನೊಂದುದಿನದೊಳ್ಕೈದುವ ಹಂಸನಾಱಡಿತನದಚ್ಚರಿಯನು ಕಂಡು (ಕೈವಲ್ಯ. ೨-೧೯-೪). [ಆಱಡಿ$_2$ + -ತನ]

ಆಱಡಿದಾಣ (ನಾ). **೧.** ದುಂಬಿಗೆ ಸ್ಥಾನವಾದುದು : ನಿಜದಿಂ ಮದಮಳಿನಂ ಧೃತರಜನುರುಮಾತಂಗ ಧರ್ಮ ನಾಱಡಿದಾಣಂ . . . ಹಸ್ತಿಮೂರ್ಖನೇನೆತ್ತಱಿವಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭-೬೫). **೨.** ಹಿಂಸೆಯ ನೆಲೆ : ಕಡುನಿಮಿರ್ದ ಕೊಂಬುಕೊಂಬಿನೊಳೆಡೆವಿಡದಲರ್ದಲರ ತೊಂಗಲಿಂ ಪುದಿದುಮಣಂ ಗಡಣದಿನೆಯ್ತಂದೆಱಪಾಱಡಿಗಾಱಡಿದಾಣಮಾಯ್ತು ಸಂಪಗೆಪಲವುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೯). [ಆಱಡಿ$_{1,2}$ + ತಾಣ]

ಆಱಡಿದುಂಬಿ (ನಾ). ಹಿಂಸೆಮಾಡುವ ದುಂಬಿ : ಆಱಡಿದುಂಬಿಯ ನೋವದೇಕೆ ಪೆತ್ತನೊ ಬಿದಿಯೆಂದು . . . ಅವಳೀಂ ಬೆದಱುತ್ತುಮಿರ್ಪಳೊ (ಜಗವಿ. ೧೧-೩೭). [ಆಱಡಿ$_2$ + ತುಂಬಿ]

ಆಱಡಿವಣ್ಣ (ನಾ). ದುಂಬಿಯ ಬಣ್ಣ : ಆಱಡಿವಣ್ಣದಾಗಸಕೆ (ರಾಜಶೇ. ೩-೧೦೧). [ಆಱಡಿ$_1$ + ಬಣ್ಣ]

ಆಱಡಿವಸುಳೆ (ನಾ). = ಆಱಡಿವಱಿ : ಮಿಱುಗುವ ಮೆಯ್ಯ ಸೊವಡ ಸೊಗಸಿಂಗೆ ಬಂದೆಱಗುವಾಱಡಿವಸುಳೆಗಳ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೪೬) ; ಪೊಸ ಕಮ್ಮಂಗಳವೆಯ ತೆನೆಯ ತುದಿಯ . . . ಆಱಡಿವಸುಳೆಗಳು (ಜಯಕಾ. ೧-೩೯). [ಆಱಡಿ$_1$ + ಪಸುಳೆ]

ಆಱಡಿವಱಿ (ನಾ). ದುಂಬಿಯ ಮರಿ ; ಗುಂಗೀಹುಳುವಿನ ಮರಿ : ಪೊಂದಾವರೆಯ ಬಂಡನುಂಡುಣ್ಮುವಾನಂದದಿಂ ಮೈಮಱೆದು ಜಿನುಗುವಾಱಡಿವಱಿಗಳ ಕಳಕಳವನಾಲಿಸಿ ವಿರಹಿಗಳು ಸಲೆ ಬೆರ್ಚಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೪೭). [ಆಱಡಿ$_1$ + ಮಱಿ]

ಆಱಡಿವಱಿವೆದೆ (ನಾ). ದುಂಬಿಯ ಮರಿಗಳಿಂದಾದ ಬಿಲ್ಲಿನ ಹಗ್ಗ ; ಎಳೆಯ ಭ್ರಮರಗಳಿಂದಾದ ಬಿಲ್ಲಿನ ಹುರಿ : ಆಱಡಿವಱಿವೆದೆಯೆನೆ ಕುರುಳ್ಗಳ್ ಪೊಸಪವಳದ ಗುಂಬದಡಿಯ ಚೆಲ್ವೆನೆಯಧರಂ (ಜಯಕಾ. ೩-೬೦). [ಆಱಡಿವಱಿ + ಹೆದೆ (< ಪೆದೆ)]

ಆಱಡಿವಿಂಡು (ನಾ). ದುಂಬಿಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ : ಆಱಡಿವಿಂಡು ಬಿಲ್ಲವೀರರ ಪಡೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೦೧). [ಆಱಡಿ$_1$ + ಪಿಂಡು$_2$]

ಆಱಡಿವೆಣ್ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುದುಂಬಿ : ಅರಲ ತೊಡಂಬೆಯೊಳಿಟ್ಟು ಮಱಿಯ ಮೇಲೆ ಮೊರೆವಾಱಡಿವೆಣ್ಗಳಂತೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೮೦).
[ಆಱಡಿ$_1$ + ಪೆಣ್]

ಆಱಡಿವೆದೆ (ನಾ). ದುಂಬಿಗಳಿಂದಾದ ಬಿಲ್ಲಿನ ಹಗ್ಗ ; ಭ್ರಮರಗಳಿಂದಾದ ಹೆದೆ : ನನೆವಿಲ್ಗಾಱಡಿವೆದೆಯೇಱುವವೊಲ್ ವನಿತಾಮಣಿಯಿಂತೊಪ್ಪುವ ರೂಪಿಗೆ ಮಿನುಗುವ ಮಿಱುಂಜವ್ವನವೇಱಿ ವಿರಾಜಿಸುತಿರೆ (ಜಯಕಾ. ೩-೬೪) ; ವಿಗ್ರಹಕೆ ನಮಗಿಕ್ಷುಚಾಪವಾಱಡಿವೆದೆ ಸಮಗ್ರ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರಂಗಳಿಲ್ಲ ನೋಡೆಮ್ಮದೊಂದುಗ್ರಸಾಯಕವ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೩೮). [ಆಱಡಿ$_1$ + ಹೆದೆ (< ಪೆದೆ)]

ಆಱಡು (ಕ್ರಿ). "ಬೊಬ್ಬಿಡು, ಒದರು" (ಬಸವ. ಕೋಶ) : ಆಕಳ ಕಳ್ಳರು ಕೊಂಡೊಯ್ದರೆನ್ನದಿರಿಂ ಭೋ, ನಿಮ್ಮ ಧರ್ಮ ಬೊಬ್ಬಿಡಿದಿರಿಂ ಭೋ, ನಿಮ್ಮ ಧರ್ಮ ಆಱಡ[ಪಾಠಾಂ. ಆಱಸ]ದಿರಿಂ ಭೋ (ಬಸವ. ೮೨೯). ☞ ಈ ಶಬ್ದ 'ಆರಿಡು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ. [?]

ಆಱಲೂರಗನ್ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?) : ಇಟ್ಟು ಇತ್ತಮಣ್ಣ ಆಱಲೂರ ಗನಾವಱಿ ಗುಣಸಾಗರ ತಮ್ಮಡಿಗಳ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೮-೭ ; 750). [?]

ಆಱಾಟ$_1$ (ನಾ). ರೋಗದಿಂದ ನರಳುವವನ ವೇದನೆ, —ಕೂಗು ; ನರಳಾಟ (ಕಿ). [ದೇ. ‖ **ತಮಿ.** ಆಱಾಟ್ಟ ; **ತೆಲು.** ಆರಾಟ]

ಆಱಾಟ$_2$, ಆರಾಟ$_2$, ಆಱಟ (ನಾ). ನೀರಾಟ ; ಜಲಕೇಳಿ : ಗುಡುಗುಡಿಪ ಮೊಱಗಂ . . . ಸಿಂಗದ ದನಿಗೆತ್ತು ಬಿಗುರ್ತೋಡಿ ಕರ್ಮಡುವಿನ ತಡಂಗುಂಡಿಯೊಳಡಂಗುವುವೆನೆ ಆಱಾಟಕೆಂದು ಯೂಥನಾಥಂ ಮುಂದಿರೆ ಕಳಭಂ ಬಱಿವರೆ . . . ನೀರ್ದಾಣಮಂ ಪುಗುವಾನೆವಿಂಡಿನಿಂದೆಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩-೧೬). **ಆರಾಟ$_2$** : ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೇಟೆ ಗೀಟೆ, ಆಯನ ಆರಾಟ ಇರಬೇಕು. ಇವುಗಳ ಮೂಲಕ ಜನಗಳಲ್ಲಿ ಮೈಬಲವು ಬರುತ್ತದೆ (ಕೋಟಚೆ. ೫೧). **ಆಱಟ** (ರೀವ್).
[ಆಱು$_0$ + ಆಟ. ☞ ತಮಿ. ಆಱ್ = ನದಿ$_0$]

ಆಱಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). (?) : ನೆರವಿಯನುರವಣಿಸಿ ಪಾಯ್ದು ಬೀದಿವರಿದಾಱಿ[ಪಾಠಾಂ. ದಾದಿ]ಗೊಂಡು ಸಿಕ್ಕಿದ ರೂಪಿನ ತಲೆಯೊಳ್ ನಿಳಿಲ್ ನಿಕ್ಕೆಂದು ತರ್ಗಿ ನುರ್ಗಿ ಕರ್ಚಿ ಕೊಡಹುವ ನೆಚ್ಚಿನ ಗೋವಂ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ). "ನಾಗಾಲೋಟ ಓಡು, ರೋಷೋನ್ಮತ್ತವಾಗು, ಹುರಿಪುಗೂಡು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ☞ ಆಱಿಗೊಳ್ಳು = ದಾರಿಬಿಡಿಸಿಕೊ, ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ ಎಂದರ್ಥವಾಗಬಹುದು. ತಮಿ. ಆಱು = ದಾರಿ, ಪಕ್ಕ.
[ಆಱಿ ? + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಱಿಲ್ 'ಅಱಿಲ್$_1$' ನೋ.

ಆಱಿಸು, ಆರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). **೧.** (ದೀಪವನ್ನು) ನಂದಿಸು ; (ಬೆಂಕಿಯನ್ನು) ಆಳಿಸು : ವಿರಹಾಗ್ನಿಯನಾಱಿಸುತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬) ; ಸಿಡಿಲಕಿಚ್ಚಿನ ಬೇಗೆಯನಾಱಿಸಲ್ ಜಲಧರಸಂಕುಲಮಿರ್ಪ ತಾಣಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೧೮); ಘನಮೋಹಪಂಕಮಂ ತೊಳೆದು ನಿರರ್ಗಳ ಶೋಕಶಿಖಿಯನಾಱಿಸಿ ಮುಖಾಂಬುಜಮಂ ಮುರಿದಿತ್ತು ತನ್ನವಂಗೆ . . . ಮುದ್ದಿಸಿ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೧೦೮). **೨.** (ದುಃಖ, ಕೋಪ, ಆಯಾಸ ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಶಮನಮಾಡು ; ಶಾಂತಗೊಳಿಸು : ಸೇದೆಯನಾಱಿಸಿ ನಾಳೆ ಪೋಕೆಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೪-೨೭) ; ಎಂತಾನುಂ ಮೃದುವಚನಂಗಳಿಂ ಮುಳಿಸನಾಱಿಸುತ್ತಿರ್ದನ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೫೮ ವ) ; ಭವದ್ವಿರಹದೊಳಿರ್ದ ವಲ್ಲಭೆಯನಾಱಿಸು (ಜಗವಿ. ೧೨-೧೧) ; ಏಱ ನೋವಿನೊಳಾದ ತೃಷ್ಣೆಯನಾಱಿಸುವರಿವಱಳವೆ ಸಾಕಿವ ತೋಱದಿರು ತೆಗೆ ತೊಲಗು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೨೬) ; ಬಳಲಿಕೆಯನಾಱಿಸುವ ನೆವದೊಳು (ಚೆಬಪು. ೧೧-೧೪). **೩.** (ದ್ರವವನ್ನು) ಇಂಗಿಸು ; ಒಣಗಿಸು : ಮಿಂದು ನಿಂದು ಮುಡಿಯಂ ಬಿಟ್ಟಾಱಿಸುತ್ತಿರ್ದ ಕಾಮುಕಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೩೪) ; ಪಸಿಯ ಕಲದೊಳಗೆ ನೆಲ್ಲಿಯ ರಸಮಂ ಮೇಣ್ ಬೆಱಲ ರಸಮನೊರಸಿ ಬಱಿಕ್ಕಾಱಿಸಿ ಪಾಲನಲ್ಲಿ ಪೊಯ್ದೊಡೆ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೪೯) ; ತಲೆವಾಗಿಲೊಳು ಘರ್ಮಜಲವಾಱಿಪಸಿಯುಳ (ಕಂನವಿ. ೬-೧೧೫). **೪.** ತಣ್ಣಗೆ ಮಾಡು ; ತಂಪು ಮಾಡು : ಬುದ್ಧಿಯೊಡೆಯೊನ್ ಬಿಸಿಯಂಬಲಿಯಂ . . . ಕಿಱಿಕಿಱಿದನೆ ಆಱಿಸುತ್ತಮುಣ್ಗುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೧-೧) ; ಬಿಸಿಲೆಸಕದಿಂದೆ ಕೊರಗಿದ ದೆಸೆವೆಣ್ಗಳ ಬಿಸುಪನಾಱಿಪಂತಿರೆ ಗಿಳಿಗಳ್ ಪಸುರೆಱಕೆ ಬಾಱಿಯ ಪೊಸ ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆಗಳಿನೆಸಗಿಪುವು ತಣ್ಣೆಲರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೩೦) ; ಕೆಂಡಮಂ ಕೀಳ್ಮೇಲೊಳಿಕ್ಕಿ ಪುಟಮಂ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿಳಿಸಿ ತೆಗೆದಾಱಿಸುತವೆ ಮುಚ್ಚಳ ದೆಗೆದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೨೧). **೫.** ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸು ; ಸಂತೋಷಪಡಿಸು : ಕಪ್ಪುರದ ರಜಂ ಮುಸುಕಿದುದೆನೆ ಪುದಿದೇನಾಱಿಸಿದುದೊ ಪೊಳೆವಮೃತಕಿರಣನಮೃತಕರಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೧) ; ಜನಪನ ಕೋಪದ ಬಱಿಯೊಳೆ ಜನಿಯಿಸಿ ಜನಮಂ ಪ್ರಸಾದರಸವಾಱಿಸುಗುಂ (ಪುಷ್ಪಪು ೯-೩೮). **ಆರಿಸು$_2$** : **೧.** ದೀಪವನ್ನಾರಿಸಿ ಮಲಗಿಕೊ (ರೂಢಿ). **೨.** ನೆತ್ತರ್ ಸೋರ್ವ ಗಾಯಕ್ಕೆ ಮದ್ದಿಕ್ಕಿ ನೋವನಾರಿಸಿದರ್ (ಚಂದ್ರಸ. ೩೫). **೩.** ಗಂಗೆಯು 'ಧಣೀರ' ಅರಿವೆಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿ ಇಸ್ತ್ರಿ ಮಾಡಿಟ್ಟಳು (ದಾಸಹು. ೫). **೪.** ಕಾಫಿಯನ್ನು ಆರಿಸಿ ಕುಡಿಯಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಅಱು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಅಱು$_1$, ಅರು$_4$ (ಕ್ರಿ). **೧.** (ದೀಪ ಮುಂತಾದುವು) ನಂದು ; ಆಳಿಸಿ ಹೋಗು ; ಅಡಗು : ಗುಹಾದ್ವಾರಮಂ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಕ್ರಮದೊಳೆ ತೆಱೆದಡಱ ಬೆಂಕಿಯಾಱುವನ್ನೆಗಂ . . . ಪೋಗೆ (ಆದಿಪು. ೧೩-೭೮ ವ) ; ಆಱದ ಕೋಪಪಾವಕನನಣ್ಣನ ನನ್ನಿಯನಿಲ್ಲಿ ಮಿಱುವೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೧) ; (ಚಾವುಂಪು. ೬೦-೨೨೧ ; ಗದಾಯು. ೯-೩೪ ನೋ ೧). **೨.** (ದುಃಖ, ಕೋಪ, ಸಂತಾಪ, ಆಯಾಸ ಮುಂತಾದುವುಗಳು) ಶಮನವಾಗು ; ಶಾಂತವಾಗು : ಧರ್ಮಪುತ್ರನ ಶೋಕಮನಾಱೆ ನುಡಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೦೮ ವ) ; ಭಯಂಕರಾಟವಿಯೊಳೆನ್ನೆವರಂ ನೆಲಸಿರ್ದ ಸೇದೆ ನೀಂ ಕರುಣಿಸಿದಾಗಳಲ್ಲದವರ್ಗಾಱದು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೪೨) ; ಎನ್ನ ಬಿಱಾಱೆದೊಡಾಗದೆಂಬೆನೆ (ಗದಾಯು. ೫-೫೧) ; ನಿನ್ನ ನಕಾರಣಬಾಂಧವನಂ ನೋಡಿಯೆ ಶೋಕವಾಱಿದುದು (ಕಾದಂಪೂ. ೯೯೩) ; ಶ್ರಮಮಾಱೆ ಬಂದಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ವಿಶ್ರಮಿಸುತ್ತುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೪೪ ವ) ; ಪೊಸಮಾಗಿ ಮದವಾಱೆ [ಪಾಠಾಂ. ವೇಱೆ]ಮಾವಂಕುರಂ ದೋಱೆ (ಹಚಕಾ. ೩-೧೦). **೩.** ತಣ್ಣಗಾಗು ; ತಂಪಾಗು : ಬಾಣ ಸಿಗಂ ಬಂದು ಬೋನಮೆತ್ತಿಯೋಗರಮಾಱಿದಪ್ಪುದೆಂದು ಪೇೞ್ದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪-೨೩) ; ಮುನಿಸಂಮಾಡಿದರಾತಿನಾಥರಡಗಂ ಸುಪ್ಪಲ್ಗೆ ಕೆನ್ನೆತ್ತರಂ ಕೆನೆಗೊಂಡಾಱಿದ ಪಾಲ್ಗೆ ದೊಂಡೆಗರುಳಂ ಕರ್ಬಿಂಗೆ ಲೆಕ್ಕ [ಕ್ಕೆ ತಂ]ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೬೦) ; ಸುರರ ಹೂಮಳೆಯ ತಂಪಿಂ ನೆಲದ ಬಿಸಿಯಾಱಿತು (ಹಚಕಾ. ೧೦-೨೭) ; ಕೋಮಳನ ಮಸ್ತಕದುಷ್ಣವಾಱದಿರೆ (ಸಂಭಪ. ೬-೭). **೪.** ಒಣಗು ; ಬತ್ತು : "ಅಱು - ನಿರ್ದ್ರವೇ, ಸಮರ್ಥತ್ವೇ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; ಮೆಯ್ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಜಿಗಿಲ್ತಾಂತ ನಾಯಕರಂ ಸುಂಟಗೆಯಾ[ಪಾಠಾಂ. ಯೂ]ಱಿದಂತೆ ರಥದೊಳ್ ಜೋಲ್ವನ್ನೆಗಂ [ಕೋ]ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೪) ; ಮುನಿನಿವಹಮಾಜಲಿಕ್ಕಿದ ತನುತರ ಕಾಷಾಯವಲ್ಕವಸನಂಗಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೭೫) ; ಪೊಸಮಿಡಿ ಶಲಾಟು ತಾನದು ಪಸುರಾಱಿದ ಫಳನಿಕಾಯಮುಕ್ಕುಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೧-೯) ; ಆದಟಿಂ ಮಂಡೆಯ ಮಾಸಾ [ಪಾಠಾಂ. ನಾ] ಱದ ತರುವಲಿ ನಮುಗಮುರಿಯನಾದವನವಂ ಪೆರ್ಚಿದೊಡಾ ಭವನುಂ ಜವನುಂ ಕದನದೊಳಾನಲ್ಕೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೫) ; ವಿರಹಿಗಳ ಬಾಯಾಱೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೬೭) ; ನೀರ್ದೆಗೆದು ಬೆಂಚೆಗಳೊಳ್ ಕೆಸಱಾಱೆ (ಕಬ್ಬಿಗಕಾ. ೫೩) ; ಅಱಿಹೋಯಿತೆ ವೀರರಸ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೨೯) ; ಬಾಡಿತವಳ ಮೊಗ . . . ಅಧರವಾಱಿದುದು (ಭರಚ. ೪-೪೮). **೫.** ಸಮಾಧಾನಗೊಳ್ಳು ; ತಣಿ ; ತೃಪ್ತಿ ಹೊಂದು : ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರ ವಚನ ರಚನೆಗಳಿಂದಾಕೆಯ ಮನಮನಾಱೆ ನುಡಿಯುತಿರ್ಪಿನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೯ ವ) ; ಹಿತಮಲ್ಲೀ ಶೋಕವೇಗೋದಯಮೆನೆ ಬುಧಸತ್ಸೂಕ್ತಿಯಿಂದಾಱೆ ಭೂವಿಶ್ರುತನಾಗಳ್ ಮಾಡಿದಂ ಲೌಕಿಕಮನತಿ ನುತಂ (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೬೭) ; ಪುಳಕಾಂಕುರಂಗಳುಬ್ಬರಿಸೆ ಮೃದೂಕ್ತಿಬಿಂದುಚಯಮುಮಂ ಸವಿದಾಱೆ ವಿದಗ್ಧ ಚಾತಕಂ . . . ರಸಪ್ರವಾಹಮಂ ಸುರಿವುದು (ಲೀಲಾವ. ೧-೭೬). **೬.** (ಗಾಯ) ಮಾಯು (ಕಿ). **ಅರು**$_4$: **೧.** ದೀಪ ಅರುತ್ತಿತ್ತು (ಪುಟ್ಟರ. ೧). **೨.** ಹೆದರಿಕೆ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಎಲ್ಲಾ ಅರಿಹೋದವು (ಗಂಗಾಸಾ. ೪೮) ; ಆವನ ಭಾವೋದ್ರೇಕ ಕೂಡಲೆ ಅರಿಹೋಯಿತು (ಪುನರು. ೧೭). **೩.** ಹಾಲು ತುಂಬಬಿಸಿಯಾಗಿದೆ ಕುಡಿಯಲು ಅರಬೇಕು (ರೂಢಿ). **೪.** ಪ್ರಭುವಿನ ನಾಲಿಗೆ ಅರಿಹೋಗಿತ್ತು (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೧೮) ; ಅರಿದ ನೀರಿಗೆ ನೆಲವೇ ಸಾಕ್ಷಿ (ಗಾದೆ). **೬.** ಗಾಯ ಅರುತ್ತಾ ಇದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆಱು, ಅಱ್ಱು ; ಮಲ. ಆಱು ; ತುಳು. ಅರು, ಆಱು ; ಅಂಜಿಯು ; ತೆಲು. ಆಱು ; ನಾಯ್ಕಿ. ಆರ್ ; ಪರ್ಜಿ. ಏದ್ ; ಗೊಂಡಿ. ಆರಾನಾ ; ಕುಇ. ಅಜ]

ಅಱು$_2$ 'ಆಱ್' ನೋ.

ಅಱು$_3$, ಅರು$_6$ (ನಾ). **೧.** ಒಂದು ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ ; ಐದರ ಮೇಲೊಂದು : "ಅಱು - ನಿರ್ದ್ರವೇ, ಸಮರ್ಥತ್ವೇ ಸಂಖ್ಯಾಯಾಂ ಚ" (ಶಮಧಾ. ಸ) ; ಶ್ರೀ ಪ್ರಿಥುವೀವಲ್ಲಭ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರ ಭಟಾರರ ರಾಜ್ಯಂ ಒನ್ದುತ್ತರಮಭಿವೃದ್ಧಿಸಲೆ ಅಱನೆಯಾ ವರ್ಷಮ್ಪ್ರವರ್ತ್ತಮಾನಮಾಗೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೫-೫ ; ಸು. 750) ; ನಾಲ್ಕು ವೇದಮುಮಾಱಂಗಮುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೨-೧೩) ; ಅಱನೆಯ ವಿಭಕ್ತಿಯೊಳಂ ಒಳವು ಗುರು ಲಘು ಭೇದಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೫) ; ಸೀಮಂಧರನೆಂಬೊಂ ಅಱನೆಯ ಕುಲಧರಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೪-೫) ; ವೇದನಾಲ್ಕದಱಂಗವಾಱು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨-೧೧). **೨.** (ಅಲಂ) ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗ : ಉಚಿತಂ ತಾನೆನಿಪಾಱು ಕಟ್ಟು ತಯಿದಕ್ಕೀಡಾಗದೇ ನಾಲ್ವರಂ ರಚನಂಗೆಯ್ಯದೆ . . . ವಚನಬ್ರಹ್ಮದೆ ಮುಕ್ತಿಯೇ (ಸೋಮೇಶ. ೧೦೧) ; ಅಱುಬಟ್ಟೆಳಿಗಳನು ಮೂಱು ಕಂಟಕರನ್ನು ಏಱು ಜವ್ವನವ ತಡೆದಿಹರೆ ಶಿವ ತಾನು ಬೇಱೆ ಇಲ್ಲೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೦೮). **ಅರು**$_6$: **೧.** ಇಪ್ಪತ್ತಾ ಅರನೆ ವರ್ಷದು × × × ಪುಲಿನೋಡಿ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೭೮-೨ ; 751) ; ಪವಿತ್ರಾರೋಪಣಕ್ಕೆ ಪಣವಾರುಮಂ ಪಾರಿಖಾಯದಲು ನಡಸುತ್ತಂ ಬಪ್ಪರು (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೫-೪೧ ; 1076) ; ಆರುಹೆತ್ತವಳಿಗೆ ಮೂರು ಹೆತ್ತವಳು ಮುಲುಕು ಕಲಿಸಿದಳಂತೆ (ಗಾದೆ).

ಅಱುಂಗುಣಂ = [ರಾಜ್ಯಶಾ] ಸಂಧಿ, ವಿಗ್ರಹ, ಯಾನ, ಆಸನ, ದ್ವೈಧೀಭಾವ, ಸಮಾಶ್ರಯ ಎಂಬ ಆರು ರಾಜನೀತಿಗಳು : ಮಱುದಿವಸಮಱವರುಮಾಱುಂಗುಣಂಗಳೆ ಮೂರ್ತಿಮಂತಂಗಳಾದಂತೆ ಮಂತ್ರಶಾಲೆಯಂ ಪೊಕ್ಕಿರ್ದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೨ ವ) ; ಅಱುಂಗುಣದೆಱೆ ವೆಟ್ಟೀಱಾಱುಂ ಮಂಡಲದ ನಾಭಿ . . . ಅತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೬೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಆಱು ; ಕೊಡ. ಆರಿ ; ತುಳು. ಆಜಿ ; ತೆಲು. ಆಱು ; ಕೊಲಾ. ಆರ್ ; ಗೊಂಡಿ. ಸಾರುಂಗ್ ; ಕುವಿ. ಸಜ್]

ಅಱು$_4$ (ನಾ). (?) : ಪಡಿಯೆ ಅಱೊಡನೂರೂರೊಳ್ (ಎಕ. I ೧-೧೯ ; 466). [?]

ಅಱುಗಂಡುಗ (ನಾ). ಆರು ಖಂಡುಗದ ಅಳತೆ : ಕಟನಿ ಪೆರ್ಗ್ಗೆಱೆಯಾ ಕೆಱಗೆ ಅಱುಗಣ್ಡುಗಂ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೮೫-೭೮ ; 776). [ಅಱು$_3$ + ಖಂಡುಗ]

ಅಱುದಲೆ (ನಾ). **೧.** ಆರು ತಲೆಗಳು. **೨.** ಷಣ್ಮುಖ (ದಕ. ಕಿ). [ಅಱು$_3$ + ತಲೆ$_1$]

ಅಱುದಳ (ನಾ). **೧.** ಆರು ಎಸಳುಗಳು. **೨.** ಆರು ಎಸಳಿರುವ ಒಂದು ಹೂವು (ಬಸಪು. ಕಿ). [ಅಱು$_3$ + ದಳ (= ದಲ)]

ಅಱುದೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : ಆ ಗಂಗನ ನಾಡು ನೆರದಲಿ ಆ ಗಂಗನ ನಾಡಿಂಗೆ ಅಜ[ಱು]ದೆಱೆ ಬಂದಲಿ ಕೂಡಲಿಯ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೯-೨೨ ; 1320). [ಅಱು$_3$ + ತೆಱೆ$_3$]

ಅಱುನೆಲೆ (ನಾ). ಆರುಸ್ಥಾನ, —ಅಂತಸ್ತು : ಅಱುನೆಲೆ ಮಂಟಪದ ಮೂಱು ಕೋಣೆಗಳೊಳಗೆ ಬೇಱೊಂದು ಸ್ಥಾನದಲಿ ಲಿಂಗವಿಹುದು ಅಱು ನೆಲೆಯನು ದಾಂಟ ಮೂಱು ಬಾಗಿಲ ಮುಚ್ಚಿ (ಚನ್ನಸಾ. ೬೩ ಮಂತ್ರಪ್ರ). "ಆರು ಆಧಾರ ಚಕ್ರಗಳು" (ಚನ್ನಸಾ. ಕೋಶ). [ಅಱು$_3$ + ನೆಲೆ]

ಅಱುಮಡಿ (ನಾ). ಆರರಷ್ಟು : ನೃಕೇಸರಿಗಾಱುಮಡಿ ಭುಜಬಲರ ಭುವನ ಕ್ಷೋಭಕೃತಬಲರ ತೋಱಿದನು (ತೊರರಾ. ೪-೭-೧೫). [ಅಱು$_3$ + ಮಡಿ$_3$]

ಅಱುಮುಖ (ನಾ). ಆರು ಮುಖಗಳುಳ್ಳವನು ; ಷಣ್ಮುಖ : ಬೇಱಿನ್ನು ದೈವಮಿಲ್ಲೆಂದು ಸಾಱುವಂತಿರ್ದವು ಕೊರಲ ಮೂರೇಖೆಗಳಾಱುಮುಖದಯ್ಯಂಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೬-೧೮). [ಅಱು$_3$ + ಮುಖ]

ಆಱುವಣ (ನಾ). ೧. ಆರುಹಣಗಳಷ್ಟು (?). ೨. ಒಂದು ತೆರಿಗೆ: ಫಲವಾದ ಮಣ್ಣ್ಗೆಯಾಱುವಣಂ ಎಲೆಯ ಬಳ್ಳಿ ೧೦೦೦ಂಕ್ಕೆ ಮೂಱು ಗದ್ಯಾಣಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೭೭–೨೬; 992); ಮಾನ್ಯೇಷು ದೇಶಮರ್ಯಾದಾಱುವಣಾನ್ವಿತಂ (ಇಆ. XIX, ೨೪೭–೧೦೩; 1208); ಸಿದ್ದಾಯ ಸೇಸಿ ಆಱುವಣ ಪನೆವಣ ಬಿಟ್ಟೆ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೨೭–೪೫; 1290). 'ಅಱುವಣ' ಪರಾ. [ಆಱು$_3$ + ಪಣ$_1$]

ಆಱೆಡೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಆರು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ತಂಗು, —ವಿಶ್ರಮಿಸು: ಧರಣಿಪನ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ಮಾರ್ಗಾಂತರದೊಳಾಱೆಡೆಗೈದು [ಪಾಠಾಂ. ಳಾಱಡಿಗೈದು] ಹೊಕ್ಕನು ಹರನ ಕರುಣಾಸಿದ್ಧಿ ಸಾಧನವೆನಿಪ ಗಿರಿವನವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪–೪೧). [ಆಱು$_3$ + ಎಡೆ$_3$ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಱೆತ್ತು (ನಾ). ಆರು ಎತ್ತುಗಳು (?): ಪರಿಗೆಯ ಬನ್ದುಗಿಯರ್ ಈ ಊರ್ಗೆ ಬನ್ದು ಆರಿದರೊಳ್ ಛಲಮಿನೆ ನಾಲ್ಕೆಱ್ತಿನ ಬಳನ ಕಿಡಿಸಿ ಆಱೆತ್ತುಮಾಡಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೧೦; 800).

[ಆಱು$_3$ + ಎತ್ತು]

ಆೞ್, ಆಳ್$_2$, ಆಳು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ನೀರಿನಲ್ಲಿ) ಮುಳುಗು; ಅೞ್ದ, ಆೞ್ದ (ಭೂತಕೃ); ಅದ್ದು, ಆರ್ದು, ಅೞ್ದು (ಭೂತನ್ಯೂ); ಆೞ್ವ (ಭವಿಕೃ): "ಆೞ್ – ಜಲನಿಮಜ್ಜನೇ (ಮುಳುಗು), ಸೇವಕೇ ಕುಳಂ (ಆಳ್)" (ಶಮಧಾ); ಕುದುರೆಯ ಖುರಂಗಳಿನಿಸಾೞದೆಯುಂ ಚಕ್ರಂಗಳರ್ದು ಬಾರದೆಯುಂ ರಥಮಿಂತು ಪರಿದುದಂಭೋನಿಧಿಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೨–೮೨); ನವಲೋಹಿತವಾರ್ಧಿಯೊಳಱ್ದುಬಿೞ್ದನಂ ಕುರುಪತಿ ನೋಡಿ ಕಂಡನಭಿಮನ್ಯುಕುಮಾರನನಾಜಿವೀರನಂ (ಗದಾಯು. ೪–೫೩); ಚದುರನೆನಿಪ್ಪಂ . . . ಸಂಸಾರಸಮುದ್ರದೊಳರ್ದು ಕಿಡದೆ ಮನ್ನಮೆ ಪದುಳಿಗನಾಗಱಿದು ಪಿಡಿವುದೀ ದರ್ಶನಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೨೦೬); ನರಕದೊಳಾೞ್ವುದದೇಂ ನೀತಿಯೇ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೮೦). ೨. (ದುಃಖ, ಕೋಪ, ಚಿಂತೆ, ಸಂತೋಷ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ) ಮಗ್ನವಾಗು: ಪಿರಿದು ದುಃಖದೊಳೞ್ದಿತ್ತಾನುಮುಪಶಮಂಬೆತ್ತು (ನೇಮಿಪು. ೬–೫೬ವ). ೩. ಹೂಳು; ಒಳಸೇರು: ಮುಡಿಯ ಕುಚಯುಗದ ಜಘನದ ಕಡುವಿಣ್ಪಿಂ ಮಣಲೊಳೞ್ದು ಬರೆ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೮೫); ಅಪಘನತತಿಯೊಳೆಯ್ದೆ ಗಱಿವರಮೞ್ದಾ ಶರನಿಕರಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೨–೯೪); ಅವಳ ಕಡುಗುಣ್ಪನಾೞ್ದ ಪೊರ್ಕುಳೊಳಗೞ್ದ ಬಗೆಯೆನ್ನಂ ತೆಗೆಯಿಮೆಂದೆತ್ತಿದ ಕೈಯಂತಿರ್ದ ಬಾಸೆಯೊಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೭೮). ೪. ಕುಸಿಬೀಳು; ಕುಸಿ: [ಪಲ್ಲುಂ ಮೊರದಂತಪ್ಪ ಕಾಲುಗುರುಂ ಒಳಗೞ್ದ] ಬಸಿಱುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೨೨೫); ಬಱಿತಬಾಯುಮೞ್ದರೆಗಣ್ಪೇಡುಗಳುಂ (ಜಗವಿ. ೧೭–೬೬). **ಆಳ್$_2$**: ೧. ಸವಿದು ಕರಂ ನವರಸದೊಳಾಳುತ್ತುಮಿರ್ಪ ರಸಿಕರ್ ಬಲ್ಲರ್ (ಗಿರಿಕ. ೧–೩೧); ಹರ್ಷಾರ್ಣಂಬುಧಿಯೊಳಾಳ್ದು (ಪದ್ಮರಾ. ೪–೫). ೨. ಕೇಳಲೊಡಂ ಕಿವಿ ಸವಿಯೊಳಗಾಳದೊಡಂ ತನ್ಮನಂ ಮುಳುಂಗದೊಡಂ . . . ಅದು ಸತ್ಕೃತಿಯೇ (ಗಿರಿಕ. ೧–೨೧); ಶರಣ ಪದಪಂಕಜರಜಂಗಳೊಳಾಳದಂತುಂ ಶಂಕರಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೧೨೫). **ಆಳು$_2$**: ೧. ಶಿಶು ಬಾವಿಯೊಳಗದ್ದೆ ತೆಗೆವ ಕರುಣಿಯ ಕಾಣೆ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೮೯–೬); ಉಣ್ಮುವ ಶಿವಾನಂದ ರಸದ ಹೊನಲೊಳಗದ್ದು (ಬಸರ. ೨–೧೧೮); ಅಂಧಕಾರದ ಜಲಧಿಯಲಿ ಜಗವದ್ದುದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೩೨–೧೬). ೨. ಬೀಳಾದ ಬೇಳುವೆಯಲಾಳಿದ ಗುರುಲಿಂಗ ಜಂಗಮದ ಪ್ರಸಾದದ ನೆನಹು (ಆದವ. ೭೦); ಭಕ್ತಿಯೊಳಾಳಿಬದುಕುವುದುಚಿತ (ಹಭಸಾ. ೭೭); ಕೋಪದೊಳಾಳಿದನಾ ಪಾತ್ಸಾಹವು (ಕಂನವಿ. ೧೬–೧೦). ೩. ಘೀಳಿಡುವ ಕರಿ ಕೆದಱಲಂಕುಶವಾಳೆ ನೆತ್ತಿಯ ನೆಗೆದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨–೧೭); ಕಪಿವಡೆಯ ಪದಹತ ಧೂಳಿಗದ್ದುದು ಸಕಲಭುವನಚಯ (ತೊರರಾ. ೪–೭–೧೦).

ಆೞ್ನಡು = ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಟು; ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಕೀಲಿಸು: ಈ ಕುಚಂ ಚಪ್ಪಲದಾರಾೞ್ನಟ್ಟಿರ್ದಯೊಳೞ್ದಿರದೆಂಬ . . . ಲತಾಂಗಿಯೊಪ್ಪಿದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೩–೧೭). ಆೞ್ಪುಗು, ಆೞ್ವುಗು = ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಒಳಹೋಗು; ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಮುಳುಗಿ ಮರೆಯಾಗು: ಸೊಪ್ಪಡಗಿರ್ದ ಕಾದಲನ ತಳ್ಪಿನ ಕಾಳೆಸಗಾೞ್ಪೊಕ್ಕ ಮೆಯ್ಯೊಪ್ಪಿರೆ (ಲೀಲಾವ. ೧೩–೧೭); ಅಲಸಿಕೆ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗೆ ಜಗುಳ್ತರೆ ಪಕ್ಕದೊಳಾೞ್ವೊಕ್ಕು ಜಕ್ಕುಲಿಸಿ ಸಡಿಲ್ದು (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೯೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆೞ್; ಮಲ. ಆೞು]

ಆೞ, ಆಳ$_1$ (ನಾ). ಗಭೀರ; ಗಾಢತೆ: ವಿನಯೈಕಜನ್ಮಗೃಹಮಾಳ್ತನದಾಸ್ಪದಪೊಳ್ಪಿನಾೞಮಾರ್ಪಿನ ಕಣಿ (ಪಂಚತಂ. ೯–೪೩); ಸಿಂಹದವೊಲ್ ಆೞದೊಳ್ ನರಲ್ವೊಡೆ ನರಲ್ವನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೪–೨೧). **ಆಳ$_1$**: ಅಂಬುನಿಧಾನದಾಳವನಱಿವುದೋ ನೊಣಂ (ಬಸಪು. ೬೦–೪೩); ರೂಪಿದೊಳ್ಳಿತು ರೇಖೆಯುಚಿತ ಕಳಾಪವತಿಹಸನಾಯ್ತು ಬಾಣಸ್ಥಾಪನಕೆ ಮೆಚ್ಚಿದೆನು ಮೇಲಣ ತೂಕದಾಳವನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೪೪); ಮಿಂಗಳಾಳದೊಳ್ ಮುಳುಗಿದುವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦–೧೦); ಮಹಾಸಾಗರದ ಆಳವು ಸರ್ವತ್ರ ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೦೩); ಪರರ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಬಾವಿಗೆ ತಳ್ಳಿ ಆಳ ನೋಡಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. (ಆಲಂ) ಒಳಗು; ಅಂತರಾಳ; ಮರ್ಮ: ಅವನ ಆಳವನ್ನೇ ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

ಆಳವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡು = ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಲಿ; ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ತಿಳಿ: ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬಹುಆಳವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದ್ದರು (ಹಾಹುತ್ತ. ೫). **ಆಳವಾದ ಪಾಂಡಿತ್ಯ** = ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದ ವಿದ್ವತ್ತು: ಅವರದು ಆಳವಾದ ಪಾಂಡಿತ್ಯ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಆೞ; ತುಳು. ಆಳ]

ಆೞವಡು (ಕ್ರಿ). ಆಳವನ್ನು ಹೊಂದು, —ಪಡೆ: ಕಮಳಕುಮುದ ಕುವಳಯ ಕಲ್ಹಾರ ಶೋಭಿತ ನಾಭಿದ್ವಯಸ ಪಯಸದೊಳಂ ಆೞವಟ್ಟುದಿಟ್ಟಗೊಲವನೋಲಗಿಪ ಲೀಲಾಸರೋವರಮಂ ರಾಜಹಂಸಂ ಲೀಲಾವತೀಜನ ಸಮೇತಂ ಪುಗೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೧೧೯ ವ). [ಆೞ + ಪಡು$_1$]

ಆೞಾೞಿ 'ಆೞಿ$_1$' ಪರಾ.

ಆೞಾೞಿಗ$_1$ (ನಾ). ಮಾಲೆ; ಹಾರ (?); "ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಹೂಮಾಲೆ; ಹಿಡಿದ ಪಟ್ಟನ್ನು ಬಿಡದವ" (ಶಮದ. ಮ. ಕೋಶ); "ಆೞಾೞಿಗಂ ಒಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಾಲಾಬಂಧಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); "ಆೞಾೞಿಗಂ ಸಾಮಾನ್ಯದಾ ಮಾಲ್ಯಬಂಧಮುದು" (ಸಂಜೀವ. ೬); ಆೞಾೞಿಗ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ಪ್ರಯೋ).

[ಆೞ ? + ಆೞಿಗ ?]

ಆೞಿ$_1$, ಆಳಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ: "ಆೞಿಯೆನಲ್ ವಂಚನೆಯೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮೧). ೨. ಹಟಮಾರಿತನ; ಚಂಡಿ; ಮೊಂಡುತನ; ಹಿಡಿದಪಟ್ಟನ್ನು ಬಿಡದಿರುವುದು: "ಆೞಿ – ವಂಚನೆ, ಏಕಗ್ರಾಹಿತ್ವಂ(ಸಂಸ್ಕೃತದೊಳ್ ಸಖಿಯುಂ, ಸಾಲುಂ ಬರ್ಪಡೆ ಕ್ಷಳಂ)" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); ಆೞಿಯ ಕೇೞಿಯ ನಿಮ್ಮನ್ನರೀ ಅಳ್ತನಂ ಪುಗುತೆಯಿರ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೨–೧೭). 'ಆೞಿಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಆಳಿ$_2$**. 'ಆಳಿಕಾಱ' ಪರಾ.

ಆೞಾೞಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) = ಹಠಮಾರಿತನ; ಅತಿಛಲ: ಆೞಾೞಿಗೆ ಬಲ್ಲಾಳನ ದಾೞಿಯ ದಾವಣಿಯ ತುರಗದೞ ಖುರಹತಿಯಿಂ ಪೇೞ್ ಪೆಸರಿಲ್ಲದಂತಿರೆ ಪಾೞಾದುವು ವೈರಿದುರ್ಗಮೆನಿತೊಳವನಿತುಂ (ಯಶೋಚ. ೧–೧೪). [?]

ಆೞಿ$_2$, ಆಣಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ವೃತ್ತ; ದುಂಡಾಗಿರುವುದು. ೨. ಚಕ್ರ; ಚಕ್ರಾಯುಧ. **ಆಣಿ$_1$** : ೨. ಸೂಂಡಿಯ ಉಂಡಿಗೆಯ ಕಂ[ಮ]ಟದಾಣಿಗೆ ಸಂದ ಹೊಂನನೀ ಸ್ಥಾನಿಕ ದೋ[ರು] ದಳ ಸಲುಗೆ ಹತು ದಳ ಸಲುಗೆಯೆನಿ[ತು]ದಳ ಸನ್ನಡದಳಕೆ ವೀಶವೀಶ[ಮಂ] ಲೆಕ್ಕವಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ವುದು (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೫೩–೧೬ ; 1103).

ಆಣಿಮೆಟ್ಟಿನ ಉಂಗುರ = ಕಾಲಿನ ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ ಉಂಗುರ (ಕಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆೞಿ]

ಆೞಿಕಾಱ, ಆಳಿಕಾಱ, ಆಳಿಕಾರ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ; ಕಪಟಿ: ನೀಜನನಾತ್ಮಘಾತಕನನುತ್ಸುಕನಂ ಕ್ಷಮೆಯಿಲ್ಲದಾತನಂ ಜಾಱುವನಂ ಪಲುಂಬುವನನಸ್ಥಿರನಪ್ಪನನಾೞಿಕಾಱನಂ. . . ನೃಪನಾಳಲಕ್ಕುಮೇ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೬–೪೫). **ಆಳಿಕಾಱ** : ಆಳಿಕಾಱನೆನಗೊಬ್ಬ ಮಗ ಹುಟ್ಟಿದನೆಂದು ಆಳಿಕೆಯ ಕೆಡಲೀಸದೆ ನಡೆಸುವ ನಮ್ಮಯ್ಯ (ಬಸವ. ೭೮೮); ಹೊಗೆವಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲನಿಕ್ಕುವರುಂ ಆಳಿಕಾಱರುಂ ಬಂಡಾಱಕಾಱರುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೬೮–೩೧ ; 1245); ಇನ್ನೇನಾಳಿಕಾಱನ ಬರವು ಹಗೆವರ ಪಾಲಿಸುವ ಭರ ಸಂಧಿಕಾರ್ಯಕೆ ಬಾರದಿರನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮–೨೬). **ಆಳಿಕಾರ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಆೞಿ$_1$ + –ಕಾಱ]

ಆೞಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹಟಮಾಡು; ಮೊಂಡುಹಿಡಿ: ಮತ್ತೊಂದು ಸಮಯದೊಳ್ ಪಾಲ್ಗುಡಿಯಲೊಲ್ಲದಾೞಿಗುಟ್ಟುವ ದಾಮೋದರನಂ ಯಶೋದೆ ಕಂಡು (ಜಗವಿ. ೩–೫೧ ವ). [ಆೞಿ$_1$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಆೞಿಗೊಳ್, ಆಳಿಗೊಳ್$_2$, ಆಳಿಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಂಚಿಸು; ಮೋಸಗೊಳಿಸು: "ವಂಚನಂ, ಅತಿಸಂಧಾನಂ, ವ್ಯಳೀಕಂ, ಪ್ರತಾರಣಂ – ಈ ೪ ಆೞಿಗೊಳ್ವುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೩–೬೩); ಕಮಲಗರ್ಭನುಮಂ ಖಳನಾೞಿಗೊಂಡನೋ (ಲೀಲಾವ. ೧–೩೯). ೨. ಮೋಸಹೋಗು: ಮಿಡುಕುವಿನಂ ಪ್ರಾಣಿಗಳಂ ಮಡಿಪಿದೊಡಂ ದೋಷಮಿಲ್ಲ ದೇವಾರ್ಚನೆಯುಳ್ಳೊಡೆ ಸಾಲ್ಗುಮೆಂಬ ಮುನಿಗಳ ನುಡಿಯಂ ಕೇಳ್ದಾೞಿಗೊಳ್ಳದಿರ್ಪರೆ ಚದುರರ್ (ಸಮಪ. ೧೪–೮೧). ೩. ಮೊಂಡುಹಿಡಿ; ಹಠಮಾಡು: ಒರ್ವಂ ತನ್ನ ಕಾಂತೆಯೊಳ್ ಕೈಕೊಂಡ ಪೊಲ್ಲಮೆಯ ಕಳೆಯಲ್ಕೆಂದು ನಲ್ಲಳ ಕಾಲ್ಗೆಱಗೆ, ಎಱಕಂ ಚಿತ್ತದೊಳಿಲ್ಲ ಕಾಲ್ಗೆಱಗಿ ನೀನೇಕಾೞಿಗೊಂಡಿರ್ಪೆ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೨೦ ವ, ೧೨೧); ಇಲ್ಲಿಯ ತಾಯ್ಮಕ್ಕಳ್ ತಾಮೊರ್ವರನಾೞಿಗೊಂಬುದರ್ಕೆನಿತಾನುಮಟಮಟಂಗೆಯ್ದಪರ್ (ಚಿಕವಿ. ೬–೯೫ ವ). **ಆಳಿಗೊಳ್$_2$** : ೧. ಅಧರಾಮೃತವನಿತ್ತಾಳಿಗೊಂಡನು ತನ್ನ ನಾರಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೮೮–೨೦). ೪. ಹಿಂಸಿಸು; ಕೋಟಲೆಯುಂಟುಮಾಡು: ಶೀಲಶೀಲವೆಂಬನಿ (ೀ?) ಲಿಗವಾರ್ತೆಯ ಬೇಳುವೆ ಬಾಲರಾಳಿಯಂತೆ ಆಳಿಗೊಂಡಿತ್ತು [ಪಾಠಾಂ. ಗೊಡದು, ಗೊಂಡುದು] ಹೇಳಕೇಳಲಿಲ್ಲದ ವಾಳಾವಳಿಯ ಬಱಿಯ ಶಬ್ದ ಬಯಲ ಹೋರಟೆ (ಅವಚಂ. ೭೪–೩೨೭); ಶುನಕ ಮೊಗೆವಾಲಂ ಕುಡಿದು ಪೋಗೆ ಆಳಿಗೊಳುತ ಬಡಿವರಲ್ಲದೆ ಲಾಲಿಸುವರೇ (ಬಸಪು. ೧–೨೦); ಓಲಗಿಸಲಾನಱಿಯೆನನ್ಯರನಾಳಿಗೊಳಲೇಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೩–೯–೧). **ಆಳಿಗೊಳು** : ೧. 'ಆಳಿಗೊಳುಹ' ಪರಾ. [ಆೞಿ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆೞಿಜನ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ: ಅರಿಸಮಾಸಂ ಮಾರ್ಗದೊಳುಳ್ಳವರ್ಕೆ – ಇರ್ಬಲಂ, ಪೆರ್ಬಲಂ, ಆೞಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳಿ] ಜನಂ (ಶಮದ. ೧೭೪ ಪ್ರಯೋ). [ಆೞಿ$_1$ + ಜನ]

ಆೞಿಸು, ಆಳಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಮುಳುಗಿಸು; ಮಗ್ನವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಆಗಡೆ ನಾಗಲೋಕ ವಿಭವಂಗಳೊಳಾೞಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೭); ಮರುತ್ತೇಕೊಯ್ಯದಾಯ್ತೊ ಮೊರ್ದಲ್ ಜಲಮೇಕಾೞಿಸದಾದುದೋ (ಕಾದಂಉ. ೫೭೪). **ಆಳಿಸು$_3$** : ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರನೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರಾಳಿಸುತ ಮತ್ತೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ಮೊಗದೊಳಗೆ ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರು ನೀರಚೆಲ್ಲುತಾಡಿದರಂದುಬ್ಬಿನಿಂ ನೀರಾಟವನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭–೧೦೯); ಕೇಳಿದೊಡೆ ಸಾಕವರ ಕಿವಿಯುಮಂ ಮನಮುಮಂ ಕೋಳಹಿಡಿದೊಡನೆ ನಿರ್ಮಲಿನ ನವರಸಮಹಾದುಗ್ಧವಾರಾಶಿಯೊಳಗೆ ಆಳಿಸದೆ ಬಿಡದೆನ್ನ ಕೃತಿ (ಚಬಪು. ೧–೩೫); ಕುಳಮಂ ನೀರೊಳಾಳಿಸಿದ ದುರ್ವಾರಕಿಯ ಬಸುರೊಳು ಜಾತಮಾದುದಕಾನು ಲೋಕನಿಂದಕನಾದೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೨೮–೩೧).

[ಆೞ್ + –ಇಸು$_3$]

ಆೞ್ಕುಳಿ (ನಾ). ಆಡುವುದೇ ಶೀಲವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು: ಮಾೞ್ಪುದು ಶೀಲಮಿೂತಂಗೆ ಮಾೞ್ಕುಳಿ. ಏವಂ ಆೞ್ಕುಳಿ, ಪೋರ್ಕುಳಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೪೫ ಪ್ರಯೋ). [< ಆಡು$_1$ + –ಕುಳಿ$_3$]

ಆೞ್ತೆ (ನಾ). ಮುಳುಗುವಿಕೆ; ಮಗ್ನವಾಗುವಿಕೆ: ಬಾೞ್ತೆ, ಆೞ್ತೆ, ಆೞ್ತೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಆೞ್ + –ತೆ]

ಆೞ್ದೂಱು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆೞ್ದೂಱ ತಮ್ಮಡಿಗಳ ಸನ್ಯಸನದಿನಿತಮ್ಮಜ್ಜಯಾ ನಿಸಿಧಿಗೆ (ಎಕ. II, ೧೫–೧ ; 800).

[ಆೞ್ದ ? + ಊಱು ?]

ಆೞ್ದೆಕಲ್ನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಆೞ್ದೆಕಲ್ನಾಡು × × × ಪುನ್ನಾಡರಸರಾ ಮಗನ್ದಿರ್ ಸೀಮರ್ಸರ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೪೧–೧ ; 900). [?]

ಆೞ್ಮ 'ಆಳ್ಮ' ನೋ.

ಆೞ್ವರ್ 'ಆೞ್ವಾರ್' ನೋ.

ಆೞ್ವಾರ್, ಆಳುವಾರು, ಆಳ್ವಾರ್, ಆಳ್ವಾರು, ಆೞ್ವರ್ (ನಾ). ಭಗವಂತನ ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದವರು, —ಮಗ್ನರಾದವರು; ದೈವಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಲೀನರಾದವರು: ಪೇೞ್ವೆಂ ಪನ್ನಿರ್ವರುಮೆನಿಪ್ಪಾೞ್ವಾರ ಪವಿತ್ರಮಾದ ಚಾರಿತ್ರಮಂ (ದಿವ್ಯಚ. ೧–೨೯). **ಆಳುವಾರು** : ಬರೆಯಿಸಿದನದಱಿನೊರುಮುಕ್ಕಾಳುವಾರು ತದ್ಗುರು ಕುಲೋದ್ಭವ ಚಿದ್ಘನಾರ್ಯರಡಿಗಂಡೆವೈ (ಭಾವಚಿಂ. ೨–೨೫). **ಆಳ್ವಾರ್** : ಶೈವಮತದ ನಾಯನಾರರಂತೆಯೇ ವೈಷ್ಣವಮತವನ್ನು ಪ್ರಚಾರಗೊಳಿಸಿದ ಹನ್ನೆರಡು ಮಂದಿ ಆಳ್ವಾರರೆಂಬ ಭಕ್ತರು ದ್ರವಿಡದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಭಾಇಪ್ರ. ೨೬೯); ಆಳ್ವಾರರಿಂದ ವೈಷ್ಣವ ಶಾಖೆಯೂ . . . ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಬಂದವು (ಕಭವಿ. II, ೫). **ಆಳ್ವಾರು** : ಸನ್ನುತದೆಂಬೆರುಮಾನಾರು ಹರುಷದೆ ಪನ್ನೆರಡಾಳ್ವಾರುಗಳು ಪನ್ನಗಶಯನಿಗೆ ಕರಕಮಲವ ಮುಗಿದು (ಕಂನವಿ. ೭–೯೯). **ಆೞ್ವರ್** (ಕಿ). ℙ ತಮಿಳುನಾಡಿನ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿ ಪಂಥದ ಹನ್ನೆರಡು ಮಂದಿ ಆಚಾರ್ಯರ ಹೆಸರು.

ಆೞ್ವರಾನಾರ್ = ಭಕ್ತರಾದವರು; ಭಕ್ತರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ವನಿತಾಲಯರ ಆೞ್ವರಾನಾರದಿ[ಡಿ]ಗೆ ಕಕ್ಕಿವಳ್ಳಿಯೋನ್ ಪುಕ್ಕೊಳ್ಳಿ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. VI, ಮೂಡಗೆ. ೨೬–೩ ; 950).

[←ತಮಿ. ಆೞ್ವಾರ್. / **ಮಲ.** ಆೞವಾರ್, ಆಳ್ವಾರ್; **ತೆಲು.** ಆಳುವಾರು, ಆಳ್ವಾರು]

ಇ$_1$ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಮೂರನೆಯ ವರ್ಣ; ಇಕಾರ: ಅ ಆ ಇ ಈ . . . ಎಂಬೀ ಪದಿನಾಲ್ಕುಂ ಸ್ವರಂಗಳ್ (ಶಮುದ. ೫ ವೃತ್ತಿ).

-ಇ$_2$ (ಪ್ರ). ಸ್ತ್ರೀವಾಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯ: ನಿಡುಗಣ್ಣಿ, ನಿಡುವೆರಲಿ, ಸುಕ್ಕುರ್ಗುಂಗುರುಳಿ, ಕರಿಕಿ, ಬಿಳಿಕಿ, ಮುದುಕಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೪ ಪ್ರಯೋ).

-ಇ$_3$ (ಪ್ರ). ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಸಮಾಸದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಇತ್ವಕ್ಕೆ – ಕಡುಗೆಲಸಿ, ನಿಡುಮೂಗಿ, ಚಲವಾದಿ, ಕೃತ್ತನಾಸಿ, ಕಡುಚಾಗಿ (ಶಮುದ. ೧೮೬ ಪ್ರಯೋ).

ಇ$_4$ (ನಾ). ೧. ಕಾಮನ ಒಂದು ಹೆಸರು. ೨. ನೂರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ. [ಸಂ.]

ಇಂ 'ಇನ್' ನೋ.

ಇಂಕರ, ಇಂಕ್ರ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ; ಕೊಂಚ: ಸ್ಮರವೀಧಿ ಕತ್ತುರಿಯನು ಇಂಕರ ಸೋಂಕದೆ ಕರುವಿಟ್ಟ ಪುತ್ತಳಿಗಳಿಗೆ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೬–೬೧); ಇಂಕರನಾರೂ ಬಾವಣಿಸಬೇಕಲ್ಲ ನನ್ನ ಮಾತಾ? (ಸರ್ಪಮಂ. ೧೭). **ಇಂಕ್ರ**: ಔಸ್ದೀಗ್ ಇಂಕ್ರ ಬೇಕಂದ್ರೂನೆ ಔಳ್ತಾವಿಲ್ಲ ಕೋಪ (ರತ್ನಪ. ೫೪); ಇಂಕ್ರಾನೂ ಸಂದೇಹ ಬರಲಿಲ್ಲ ಸೇಠಗೆ (ಚಿಂಗೂಚಿ. ೮೬). [?]

ಇಂಕಾರ್, ಇನ್ಕಾರ್ (ನಾ). ನಿರಾಕರಣೆ; ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವಿಕೆ; ತಿರಸ್ಕಾರ. ಇನ್ಕಾರ್ (ಕ).

ಇನ್ಕಾರ್‌ಮಾಡು = ನಿರಾಕರಿಸು; ಅಲ್ಲಗಳೆ; ತಿರಸ್ಕರಿಸು: "ವಿಪ್ರಲಂಭ, ವಿಸಂವಾದ . . . ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಇನ್ಕಾರ್ (ಇನ್‌ಕಾರ್) ಮಾಡಿ ಮಾತಾಡುವುದರ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೩).

[← ಮರಾ. ಅರ. ಇನ್‌ಕಾರ್]

ಇಂಕು (ನಾ). ಮಸಿ; ಶಾಯಿ: ಇಂಕಿನಿಂದಲೇ ಸಹಿ ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. Ink]

ಇಂಕೆ (ನಾ). ಇಂಗುವಿಕೆ; ಆರುವಿಕೆ; ಬತ್ತುವಿಕೆ: "ಇಂಗುವುದಕ್ಕಿಂಕೆ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೩). [ಇಂಗು$_1$ + -ಕೆ$_1$]

ಇಂಕೆಂಡಿಕುಂಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆಹಾರದಾನಕ್ಕಂ ಸಿಂಘಪರಿಶೆ ಬ್ರಹ್ಮೇಶ್ವರ ಕಾಲ[ಂ] ಕರ್ಚ್ಚಿ ಇಂ[ಕೆಂಡಿ]ಕುಂಟೆಯಂ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರ್ (ಕಇಅ. ೨೦–೫–೧೪; 1031).

[ಇಂಕೆಂಡಿ$_0$ + ಕುಂಟೆ$_2$]

ಇಂಕೆವರ್ (ಕ್ರಿ). ಇಂಗಿ ಬರು; ಆರಿಕೆ ಬರು; ಬತ್ತು: ಇಂಕೆವಂದೆಯ್ದೆ ಕಂಪಳ್ ಮಸಗುತ್ತುಂ ಬತ್ತೆ ತೆರ್ಪಂಬಡೆದಜುಗೆಱೆಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೭–೬೨). [ಇಂಕೆ + ಬರ್$_1$]

ಇಂಕ್ರ 'ಇಂಕರ' ನೋ.

ಇಂಗಡ (ನಾ). ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಆಕೆ ಜನಾನಿಹೆಂಗಸು, ಮರೆಯಾಗಿ ಕೂತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಆದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಇಂಗಡವಾದ ಒಂದು ಕೊಠಡಿಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ್ದರೆ ಸಾಕು (ಮುಸುಗ. ೭೨). [< ಪಿಂಗಡ]

ಇಂಗಡಲ್, ಇಂಗಡಲು, ಈಂಗಡಲ್ (ನಾ). ಕ್ಷೀರಸಾಗರ; ಹಾಲ್ಗಡಲು: "ಇಂಗಡಲೆಂದು ಪಾಲ್ಗಡಲೊಳಾಯ್ತು" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೧); ಮಂದರದಿಂ ಕಡೆದಿಂಗಡಲಿಂದುಣ್ಮಿದ ಸುಱೆಯಿದೆನೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೯೧); ಭಾನುವನಿಂಗಡಲಂ ಮದದಾನೆಯನದಟಲೆವದೊಂದು ಕೇಸರಿಯಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೧೮); ಇಂಗಡಲ ಬಿಡದೆ ಕಡೆವಂದು ಪುಟ್ಟಿದ ಪದಾರ್ಥಂಗಳಂ (ಹಚಕಾ. ೩–೨೮); ಇಂಗಡಲೊಡನಾಡಿಯೊ (ರಾಜಶೇ. ೧–೬೧). **ಇಂಗಡಲು**: ಸಿಂಗರದ ಕರುವೊ ಮುಕ್ತಿಯ ಗುರುವೊ ಮೋಹರಸದಿಂಗಡಲೊ ಸುಕೃತದೊಡಲೋ (ಚಿಬಪು. ೧೯–೬); ಇಂಗಡಲಿನ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿದ ಕೃಷ್ಣನ ಸಂಗಕೆ ಬಹ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತೆ (ಜೀವಂಸಾಂ ೨–೮೪); ಇಂಗಡಲಿಂ ಸೊದೆ ಮೂಡುವ ತೆರದಿ (ಗಣೇಶ. ೧೬–೪೧೩). **ಈಂಗಡಲ್**: ಈಂಗಡಲೊಳಗೋಲಾಡುವ ಮೀಂಗಳ ಬಳಗಂಗಳೆಂಬಿನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೧೬೩); ಈಂಚರಂ, ಈಂಗಡಲ್, ಈಂಬುಳಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೮ ಪ್ರಯೋ); ಈಂಗಡಲ್ಗೆ ಫೇನಪಿಂಡಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೩೭ವ); ಈಂಚರಂ, ಈಂಬುಳಿ, ಈಂಗಡಲ್ (ಶಮುದ. ೧೮೦ ಪ್ರಯೋ).

ಇಂಗಡಲಕುವರ, **ಇಂಗಡಲಗುವರ** = ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಚಂದ್ರ: "ಇರುಳರಸನಿಂಗಡಲಕುವರನೈದಿಲ್ಗೆಳೆಯ . . . ಶಶಿಯ ನಾಮಮಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕೈ. ೪೩); "ಇಂಗಡಲಗುವರಂ ಚಂದ್ರನಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೪). **ಇಂಗಡಲಕುವರಿ** = ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ: ಇಂಗಡಲಕುವರಿಯರಸಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೮೩ ಪ್ರಯೋ); ಇಂಗಡಲಕುವರಿ ತಾಂ ಪಡೆದಂಗಜಶಿಶುಗೆಱೆಯಲಿಟ್ಟ ಪಾಲ್ಪೆಣ್ಣೆಯವೊಲ್ (ಚಿಕವಿ. ೬–೨೫). **ಇಂಗಡಲಕುವರಿಯರಸ, ಇಂಗಡಲಕುವರಿಯೆಱೆಯ** = ವಿಷ್ಣು: "ರಕ್ಕಸವಗೆಯಂ ಮುನ್ನೀರ್ವಕ್ಕೆಗನಿಂಗಡಲಕುವರಿಯೆಱೆಯಂ . . . ಹರಿಯಕ್ಕುಂ" (ಚತುನಿ. ೭). **ಇಂಗಡಲಣುಗ** = ಚಂದ್ರ: ಇಂಗಡಲಣುಗನ ಕೂಡಿದ ಪತಂಗನು ತಾಮಸದಿವಸವ ಮೆಱೆದಂತೆ (ಚೆನ್ನವ. ಕ. ೧೦೭೫). **ಇಂಗಡಲಣುಗಿ** = ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ: "ಇಂಗಡಲಣುಗಿಯು ಸಿರಿ ತಾಂ ಸಂಗತಿಯಿಂ ನೋಡೆ ಲಕುಮಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೬); ಇಂಗಡಲಣುಗಿಗಿಂದಿರೆಗೆ . . . ಎಜಗುವೆನು (ಹದಿಬ. ೨–೨). **ಇಂಗಡಲಸುತೆ** = ಇಂಗಡಲಕುವರಿ: ಇಂಗಡಲ ಸುತೆಯ ಪೆಂಪಂ ಭಂಗಿಸುವ ವಿಳಾಸಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೬೨–೩೩; 1277). **ಇಂಗಡಲಳಿಯ, ಈಂಗಡಲಳಿಯ** = ಕ್ಷೀರಸಾಗರದ ಅಳಿಯ; ವಿಷ್ಣು: "ಇಂಗಡಲಳಿಯನೆನಲದುವುಪೇಂದ್ರಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶರ. ೧೩); "ಅರಲ್ವೊಡೆಯಂ . . . ಈಂಗಡಲಳಿಯಂ, ಸಿರಿಯರಸಂ . . . ಈ ೧೨ವಿಷ್ಣುಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧–೯). [< ಇನಿದು + ಕಡಲ್$_2$]

ಇಂಗಡಲು 'ಇಂಗಡಲ್' ನೋ.

ಇಂಗಣ$_1$ 'ಇಂಗಳ$_1$' ನೋ.

ಇಂಗಣ$_2$ (ನಾ). (?): ಇನ್ನುಂ ನರಗನನೆನಾಳುವುದೆನ್ದು ಅನ್ತೆಗೆಯ್ವೆನೆನ್ದು ಪ್ರಸಾದಮೆನ್ದು ಇಙ್ಗಣಮುಱೆಯ ನರಗನಿಱೆಯೆ ತನ್ನಱೆಯನುಂ ತನ್ನ ಮುಕ್ಕಳುಂ . . . ಪೆಮ್ಮಾರ್ಡಿಯ ಬೆಸದೊಳಿಱಿದು ನರಗನೊಳಿಱಿದು ಕಾದಿ ಸತ್ತರ್ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೭–೬; 972). [?]

ಇಂಗಣೆಯ (ನಾ). ಸವಿಯಾದ (ಮೃದುವಾದ) ಬಾಣಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: "ಅನಂಗನಿಂಗಣೆಯನೆಂದು" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೯೩).

[< ಇನಿದು + ಕಣೆ$_1$ + -ಅ$_7$]

ಇಂಗದಿರ್ (ನಾ). ಅಮೃತಕಿರಣ; ಚಂದ್ರನ ಕಿರಣ: ಇಂಗದಿರಿಂದೆ ನೆಯ್ದುದೆನಲಪ್ಪ ದುಕೂಲದ ಕಮ್ಮನಪ್ಪ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳೆನಲ್ಕೆ ಬರ್ಪ (ವರ್ಧಪು. ೬–೪೯); ನೆಱೆದಿಂಗಳಿಂಗದಿರ ಸೊಂಪತಿನೂತನಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧–೪೦); ಬಂದು ಇಂಗದಿರ್ಗಳಂ ಕಾಣ್ಕೆಗೊಟ್ಟು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೪೩); ನೆಱೆದಿಂಗಳಿಂಗದಿರನು ಹರುಷದಲಿ ಹಾರೈಸಿ ಸವಿಯುಲೆಯ್ತಪ್ಪ ಬಂಧುರ ಚಕೋರನಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೮–೮೬). [< ಇನಿದು + ಕದಿರ್]

ಇಂಗದಿರ (ನಾ). ಅಮೃತಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ: ನುಂಗಲೊಡರ್ಚಿದ ರಾಹುವನಿಂಗದಿರಂ ನುಂಗೆ (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೯) ; ಇಂಗೋಲನ ತಾಯಿಗಿಂಗದಿರನ ತಂಗಿಗಿಂಗಡಲಣುಗಿಗಿಂದಿರೆಗೆ . . . ಎ ಜ ಗು ವೆ ನು (ಹದಿಬ. ೨-೨). [ಇಂಗದಿರ್ + -ಅ₇]

ಇಂಗದಿರುಣಿ (ನಾ). ಬೆಳುದಿಂಗಳನ್ನು ಉಣ್ಣುವ ಹಕ್ಕಿ; ಚಕೋರ. 'ಇಂಗದಿರುಣಿವಱಿ' ಪರಾ. [ಇಂಗದಿರ್ + -ಉಣಿ]

ಇಂಗದಿರುಣಿವಱಿ (ನಾ). ಚಕೋರ ಪಕ್ಷಿಯ ಮರಿ: ಇಂಗದಿರುಣಿವಱಿವಿಂಡಿಂಗೆ ತಣಂ ತೃಪ್ತಿ (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೭). [ಇಂಗದಿರುಣಿ + ಮಱಿ]

ಇಂಗದಿರ್ಗಲ್ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆ. 'ಇಂಗದಿರ್ಗಲ್ವಳಿಕು' ಪರಾ. [ಇಂಗದಿರ್ + ಕಲ್₂]

ಇಂಗದಿರ್ಗಲ್ವಳಿಕು (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆಯ ಹಳುಕು: ದರಹಸಿತ ಜೋತ್ಸ್ನೆಯಿಂ ಈಕ್ಷಿಪ ನೃಪವರರೆರ್ದೆಯೆಂಬ ಇಂಗದಿರ್ಗಲ್ವಳಿಕಂ ಕರಗಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೫-೪೯). [ಇಂಗದಿರ್ಗಲ್ + ಪಳಿಕು]

ಇಂಗದಿರ್ವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಚಕೋರಪಕ್ಷಿ: ಇಂದುವಿನ ಲೇಖೆಯಂ ಕಂಡಿಂಗದಿರ್ವಕ್ಕಿಯಂತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೪೨ ವ). [ಇಂಗದಿರ್ + ಪಕ್ಕಿ]

ಇಂಗದಿರ್ವಟ್ಟು (ನಾ). ಚಂದ್ರಮಂಡಲ: ಇಂಗದಿರ್ವಟ್ಟಂ ಕಂಡಿಂಗದಿರ್ವಕ್ಕಿಯಂತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೫೫ ವ). [ಇಂಗದಿರ್ + ಬಟ್ಟು₁]

ಇಂಗರೀಜ 'ಇಂಗ್ರಜ' ನೋ.

ಇಂಗರೆಜಿ 'ಇಂಗ್ರೇಜಿ' ನೋ.

ಇಂಗರೆಜಿತಿಂಗಳು (ನಾ). ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್ ದೇಶದವರ ಕಾಲಗಣನೆಯ ಪ್ರಕಾರದ ತಿಂಗಳು; ಜನವರಿ, ಫೆಬ್ರವರಿ ಮೊದಲಾದ ತಿಂಗಳು: ಬಹುಧಾನ್ಯ ಸಂವತ್ಸರದ ಪುಷ್ಯ ಶುದ್ಧ ೫ ಶುಕ್ರವಾರ ಗುರ್‍ರೆ ಜನವರಿ ಅರಭ್ಯಾ ಯಿಂಗರೆಜಿತ್ತಿಂಗಳ ಕಾಯದೆ ಮೇರೆಗೆ (ಮೈ ಆ ರಿ. ೧೯೩೪, ೨೩-೨೯; 1819). [ಇಂಗರೆಜಿ (< ಇಂಗ್ರೇಜಿ) + ತಿಂಗಳು (< ತಿಂಗಳ್)]

ಇಂಗಲ 'ಇಂಗಳ್₁' ನೋ.

ಇಂಗಲಿಕೆ 'ಇಂಗುಲಿಕ' ನೋ.

ಇಂಗಲೀಕೆ 'ಇಂಗುಲಿಕ' ನೋ.

ಇಂಗಲೀಷು 'ಇಂಗ್ಲೀಷು' ನೋ.

ಇಂಗಲು₁ 'ಇಂಗಳ್₁' ನೋ.

ಇಂಗಲು₂ (ನಾ). ರಸವು ಬತ್ತಿ ಹೋಗಿರುವ ವಸ್ತು; ಒಣಕಲು: ಈರುಳ್ಳಿ ಇಂಗಲಾಗಿ ಹೋಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಇಂಗು₁ + -ಅಲು (< -ಅಲ್₂)]

ಇಂಗಳ್₁, ಇಂಗಣ₁, ಇಂಗಲ, ಇಂಗಲು₁, ಇಂಗಟಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿ; ಕೆಂಡ: ಲಲಾಟದಿನಿಂಗಳಗಣ್ಣದೆತ್ತವೋದುದೊ (ಗದಾಯು. ೪-೫೦) ; ಅತ್ವಕ್ಕಿತ್ತ್ವಂ – ಅಂಗಾರ – ಇಂಗಳ (ಶಮುದ. ೨೬೯ ಪ್ರಯೋ); ಮಂಗಳದ ಬೆಳೆಗಿಂಗಳದ ಮಳೆ ಸುರಿದುದೆ ಮಹಾದೇವ (ಕು ವ್ಯಾ ಆ. ೬-೩೬) ; ಮಂಗಳದ ಬೆಳೆಗ್ಯೆಯಲಕಟಕಟಂಗಳದ ಮಳೆಗಜಿದ ತೆಜನಾಯ್ತು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨-೯). ೨. (ಆಲಂ) ಸಂತಾಪ; ಸಂಕಟ: ಸಚರಾಚರಕೆ ಮಂಗಳವಾಯ್ತು ಯಿಂಗಳವಾಯ್ತು ಸುರಪತಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೫-೩-೧೬). **ಇಂಗಣ₁**: ೧. ಕುಣಿದುವಾ ಕುಡಿಮಿಾಸೆ ಬಿಡದಿಂಗಣವನು ಗುಳಿದುವಕ್ಷಿ (ತೊರಠಾ. ೧-೧೭-೯). **ಇಂಗಲ**: ೧. ಕಂಗಳಲಿ ಕೆಂಗಿಡಿಯು ಮುಖದಲಿ ಯಿಂಗಲಗಳುದುರಿದುವು (ಕೋ ೀ ಗ ಯ. ೧೦-೨೨). **ಇಂಗಲು₁**: ೧. ಪೆಚ್ಚಿದಡವಿಗೆ ಯಿಂಗಲಾವರಿಸಿ ಕಡುಕಾಡುಗಿಚ್ಚು ಕವಿವಂದದೊಳು (ತುರಂಗ. ೬೨-೪). **ಇಂಗಟಿ**: ೧. ಅಂಗಾರಂ, ಇಂಗಟಿಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಪ್ರಾ. ಇಂಗಾರ, ಇಂಗಾಲ, / ಸಂ. ಅಂಗಾರ]

ಇಂಗಳ್₂ (ನಾ). ಗಾರೆಗಿಡ; ಇಂಗುದೀವೃಕ್ಷ: ಬಿಲ್ಪಲ್ಲತ್ತಿ ಮುಳ್ಮುತ್ತವಂಕೊಲೆ ಕಾಚ್ಮೆಣಸಿಂಗಳಂ ಕೊಸಗು ಗೇರ್ ಕಕ್ಕೆ ಬಿದಿರ್ಕಮ್ಮರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೨೩) ; ಮಾವಿಂಗಳಂ ಬೇಲ ಬೊಬ್ಬುಲಿ (ಯಾ ದ ಮಾ. ೪-೫೨) ; ಇಂಗಳದ ಮುಳ್ಳನ್ನು . . . ಹಚ್ಚಿ ಬಂದೋಬಸ್ತು ಮಾಡಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೩೨) ; ಇಂಗಳದ ಹಣ್ಣು ಮತ್ತು ಮಯಣಗಳನ್ನು ಅರೆದು ಕುಡಿಯಲು ರಕ್ತಕಾಸ ಗುಣವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೪೩೪). [< ಸಂ. ಇಂಗುಲ]

ಇಂಗಳಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು; ಉರಿಯತೊಡಗು: ಮುನ್ನಿನ ಹಾಂಗಿರದೆ ಹೊಗೆ ಛಾಯೆಗೆಟ್ಟೊಡೆ ಇಂಗಳಂಗೊ[ಪಾಠಾಂ.ಕೊ] ಳದಿರ್ದೊಡಂ ಮಿಕ್ಕುರಿವುತಿರ್ದೊಡೆಯು (ಬಸಪು. ೪೪-೨೭). [ಇಂಗಳ್₁ + ಕೊಳ್₁]

ಇಂಗಳಗಣ್, ಇಂಗಳಗಣ್ಣು (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರುವ ಕಣ್ಣು; ಅಗ್ನಿನೇತ್ರ: ದ್ರುಪದಾತ್ಮಜಾತನೋವದೆ ಪುಡಿಯೊಳ್ಪೊರಳ್ಚಿ ತಲೆಯಂ ತೆಗೆವಲ್ಲಿ... ಲಲಾಟದಿನಿಂಗಳಗಣ್ಣದೆತ್ತವೋದುದೊ (ಗದಾಯು. ೪-೫೦). **ಇಂಗಳಗಣ್ಣು**: ಧೂರ್ಜಟಿಯ ಫಣೆಯೊಳ್ ಎರಕವೆನೆ ತೋರುವಿಂಗಳಗಣ್ಣೊ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೨-೧೮). [ಇಂಗಳ್₁ + ಕಣ್]

ಇಂಗಳಗಣ್ಣ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಉರಿಗಣ್ಣ; ಕೆಂಡಗಣ್ಣ; ಶಿವ: "ಗೊರವಂ . . . ಮಾದೇವ ಗನಹನಿಂಗಳಗಣ್ಣ ಕಿಡಿಗಣ್ಣನು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪) ; "ಇಂಗಳಗಣ್ಣ ಸಾಂತ ಪಂದಲೆವಚ್ಚ ಗಂದರಗಿವಿಯನೀಸರಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩). [ಇಂಗಳಗಣ್ + -ಅ₇]

ಇಂಗಳಗಣ್ಣು 'ಇಂಗಳಗಣ್' ನೋ.

ಇಂಗಳಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾಣು, —ಸೋಕು: ಅಘಂಗಳ ಪತ್ತಿ ರಾಸಿಗಳು ಇಂಗಳಗಂಡವೊಲಳಿವುದೆನಲ್ಕದೆನ್ನಂಗದೊಳೆರ್ದೆಯೊಳೊಲ್ದಿರ್ಕೆ (ಶತಸಾಂ. ೨-೭). [ಇಂಗಳ್₁ + ಕಾಣ್]

ಇಂಗಳಗುವರ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಮಗ; ಷಣ್ಮುಖ: "ಆ ಗುಹಂಗಕ್ಕುಮಿಂಗಳಗುವರನೆಂದು ಪೆಸರ್" (ಕಶರ. ೧೨). [ಇಂಗಳ್₁ + ಕುವರ₂]

ಇಂಗಳಮಗ (ನಾ). = ಇಂಗಳಗುವರ: "ನವಿಲ್ದೇರನಿಂಗಳಮಗಂ . . . ಗುಹನ ಪೆಸರಪ್ಪುದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫). [ಇಂಗಳ್₁ + ಮಗ]

ಇಂಗಳಾಂಬಕ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಗಣ್ಣು; ಶಿವನ ಹಣೆಗಣ್ಣು: ಉನ್ನತಮಹಾಕೋಪದಿಂದಿಂಗಳಾಂಬಕವ ತೆರೆಯಲುರಿದಾ ಮಾರನು (ನವಮೋ. ೬-೩೫). ೨. ಬೆಂಕಿಗಣ್ಣು ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ. [ಇಂಗಳ್₁ + ಅಂಬಕ]

ಇಂಗಳಿಸರ 'ಇಂಗಳೇಶ್ವರ' ನೋ.

ಇಂಗಳೀಕ 'ಇಂಗುಲಿಕ' ನೋ.

ಇಂಗಳೇಶ್ವರ, ಇಂಗಳಿಸರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸುರರಾಜಾರ್ಚಿತನಿಂಗಳೇಶ್ವರಪುರ ಶ್ರೀತೀರ್ಥಚಂದ್ರಪ್ರಭಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೫೨). **ಇಂಗಳಿಸರ**: ಕೃಷ್ಣಬೆಣ್ಣೋತ್ತರ ಪಥೇ ಬಾಸುರಿಕೋಡು ಇಂಗಳಿಸರ ಬಾಗೆವಾಡಿ ಸಾಮುಳವಾಡಿಗೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೮-೧೭; 862). [ಇಂಗಳ್₁ + ಈಶ್ವರ]

ಇಂಗಟಿ 'ಇಂಗಳ್₁' ನೋ.

ಇಂಗಾಲ (ನಾ). ೧. ಇದ್ದಲು. ೨. 'ಕಾರ್ಬನ್' ಎಂಬ ಅಲೋಹ ಮೂಲಧಾತು: ಆಮ್ಲಜನಕದ ಒಂದು ಪರಮಾಣು ಜಲಜನಕ, ಇಂಗಾಲ, ಸಾರಜನಕ ಮುಂತಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಪರಮಾಣುವಿನ ಮೇಲೆ ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಪ್ರಭಾವವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು ಸಹ ಒಂದು ಮೂಲ ರಹಸ್ಯ ಅಥವಾ ಸಂಬಂಧ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೦೩). [ಪ್ರಾ. ಇಂಗಾಲ. / ಸಂ. ಅಂಗಾರ]

ಇಂಗಾಲಾಮ್ಲ (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಯುಕ್ತ ಅನಿಲ ; "ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣದ ಇಂಗಾಲವೂ ಎರಡು ಪ್ರಮಾಣದ ಆಮ್ಲಜನಕವೂ ಕೂಡಿ ಆದ ಸಂಯುಕ್ತ ಅನಿಲ" (Carbon dioxide. ಇಂಕನಿ) ; ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿರುವ ಸಸ್ಯಗಳು ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ಇಂಗಾಲಾಮ್ಲವನ್ನೂ ನೀರಿನಲ್ಲಿರುವ ಸಸ್ಯಗಳು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬೆರೆತುಕೊಂಡಿರುವ ಇಂಗಾಲಾಮ್ಲವನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೦೪).
[ಇಂಗಾಲ + ಅಮ್ಲ]

ಇಂಗಾಲಾಮ್ಲವಾಯು (ನಾ). ಇಂಗಾಲಾಮ್ಲವೆಂಬ ಅನಿಲ: (Carbonic acid. ಇಂಕನಿ) ; (Carbonic acid gas. ಪಾರಿನಿ. ೧೨).
[ಇಂಗಾಲಾಮ್ಲ + ವಾಯು]

ಇಂಗಿ (ನಾ). ಬೆರಗು ; ಗಾಬರಿ (?) : ದೇವ ಪಯಣಂಗಳಾವೆಡೆ ಮತ್ತೆ ದಾರಮೇಲ್ ಮನವಾಯ್ತೆನುತ ಶ[ಸ]ರಗಂ ಪಿಡಿಯಲು ಇಂಗಿಯಾದನು ಪಾರ್ಥ ನಾರಿ ಕೇಳ್ ಮತ್ತಾವ ಹೆಂಗಳಲಿ ಮನವಿಲ್ಲ ಬಿಡು ಶ[ಸ]ರಗೆನುತ (ತುರಂಗ. ೧೫-೨೪).
[< ಸಂ. ಇಂಗ = ಬೆರಗು, ಗಾಬರಿ, ಇಂಗಿತ. P ತುಳು. ಇಂಗಿ = ವಕ್ರ, ಕೊಂಕು]

ಇಂಗಿಣಿಮರಣ 'ಇಂಗಿಣೀಮರಣ' ನೋ.

ಇಂಗಿಣೀ (ನಾ). ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು : ಮಾತ್ಯ ಸರಿತ ಆರಭ್ಯ ಅ ಇಂಗಿಣೀ ಸಂಗಮಾತ್ (ಮುಂಬರಾ. IX, ೧೩೭-೩ ; ?). [ಸಂ.]

ಇಂಗಿಣೀಮರಣ, ಇಂಗಿಣಿಮರಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಬಗೆಯ ಮರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ ; ಯತಿಯು ಸಂಘವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಏಕಾಂತಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಆಹಾರತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ತನ್ನ ಉಪಚಾರಗಳನ್ನು ತಾನೇ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಉಪಸರ್ಗಬಂದಾಗ ಸ್ವೋಪಚಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸಮತೆಯಿಂದ ಮರಣಹೊಂದುವುದು : ಚತುರ್ವಿಧಮಪ್ಪಾಹಾರ ಶರೀರಮುಮಂ ತೊಱೆದಿಂಗಿಣೀ ಮರಣದಿಂ ಶುಭಪರಿಣಾಮದೊಳ್ ಕೂಡಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೯೨-೧೦) ; ಇಂಗಿಣೀಮರಣವೊಂದು ತಿಂಗಳಿಂ ಸಾಧಿಸಿದೊರ್ (ಕೊಪ್ಪಶಾ. ೭-೧ ; 1010). **ಇಂಗಿಣಿಮರಣ** : ಕ್ರಮದಿನ್ದಂ ಕಡುಪಮಿಜ್ಗಿಣಿಮರಣದೊಳೊಡಲಂ ತಾವೆ ನೋನ್ತು ಸಿಂಹಣನ್ದ್ಯಾಚಾರ್ಯರ್ ಮುಡಿಪಿದೆಡೆ [ಯೊಳ್] ಬೆಡೆಂಗಂ ಪಡೆದಿರೆ ಮಾಡಿಸಿ ಜಿನೇನ್ದ್ರಚೈತ್ಯಾಳಯಮಂ (ಕಇಅ. ೬೨-೮-೧೦ ; 1008).
[ಪ್ರಾ. ಇಂಗಿಣೀಮರಣ. / ಸಂ. ಇಂಗಿನೀಮರಣ]

ಇಂಗಿತ (ನಾ). ಆಶಯ ; ಮನೋಗತ ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ : ಬಗೆದಿಂಗಿತ ಚೇಷ್ಟಾಕಾರ ಗತಂಗಳಿನಂತರಂಗದೊಳ್ಮಸಿದುದಂ ಮಿಗೆ ಸೂಚಿಸುವುದು (ಕವಿರಾ. ೩-೧೧೭) ; ಲಿಂಗದಿಂದುದಿಸಿ ಅಂಗವಿಡಿದಿಪ್ಪ ಪುರಾತನರ ಇಂಗಿತವನೇನೆಂದು ಬೆಸಗೊಂಬಿರಯ್ಯಾ (ಮಹಾದೇ. ೩೯-೧) ; ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ನೀಡುವ ಸಲುಗೆ, ಅವರ ಇಂಗಿತವನ್ನು ಅರಿತ ಬೋಧನಕ್ರಮ . . . ಕಲಿಯಲು ತಕ್ಕ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತವೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೪೯೧).
[ಸಂ.]

ಇಂಗಿತಕೊಡು 'ಇಂಗಿತಗುಡು' ನೋ.

ಇಂಗಿತಗುಡು, ಇಂಗಿತಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕೊಡು, —ಸೂಚಿಸು : (ಹಿಂದಾಗಿ, ಇಂಗಿತಗುಡುವನು) (ಚಿಟ್ಟಅ. ೩೨-೩). **ಇಂಗಿತಕೊಡು** : ಅವಳು ತನ್ನ ಮನದೊಳಗೇ ನೆನೆದುಕೊಂಡಳು, 'ಇಂದು ಬೆಳಗಿನಿಂದಲೇ ನನ್ನ ಮನ ನನಗೆ ಇಂಗಿತಕೊಟ್ಟು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ, ಇಂದು ನನಗೆ ಕಾಗದ ಬಂದೇ ಬರುವುದೆಂದು . . .' (ಇಪ್ಪಕ. ೨೮೮). [ಇಂಗಿತ + ಕುಡು (< ಕೊಡು)]

ಇಂಗಿತಜ್ಞ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿದವನು ; ಮನೋಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅರಿತವನು : ನಿಪುಣಂ ಕೂರ್ಪರ ನಿಂಗಿತಜ್ಞನೆನಿಸುಂ ಕ್ಲೇಶಕ್ಷತಂ ಶೌಚಿ . . . ಸಂದ ವಿದೂಷಕಂ ಸ್ಮರಕಳಾ ರಾರಾಜಿತಂ ಪೂಜಿತಂ (ಮದತಿ. ೧೦-೩೯). [ಸಂ.]

ಇಂಗಿತಜ್ಞತೆ (ನಾ). ಇತರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಯುವಿಕೆ: ". . . ಅದು ನನಗೂ ಗೊತ್ತಿದೆ" ಎಂದು . . . ಇಂಗಿತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಜನರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮುಂದಾಗಿಯೇ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವವನಂತೆ ನಕ್ಕನು (ಪುನರು. ೩೪೨). [ಸಂ. ಇಂಗಿತಜ್ಞತಾ]

ಇಂಗಿತಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಬೇರೊಬ್ಬರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು : ಇಂಗಿತಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಬಂಧುಪರಿವಾರ ಹಂಗಿಸುವ ಛಲವುಳ್ಳ ಸತಿಪುತ್ರಸಖರು (ಮಂಕುಕ. ೧೭೬).
[ಇಂಗಿತ + ಜ್ಞಾನ]

ಇಂಗಿತವ್ಯಂಗ್ಯ (ನಾ). ಸೂಚ್ಯವಾದ ವ್ಯಂಗ್ಯ ; ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ವ್ಯಂಗ್ಯ : ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರದ ಇಂಗಿತವ್ಯಂಗ್ಯಕೊಂದಿನಿತೆ ನಕ್ಕು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೯-೨೫೬). [ಇಂಗಿತ + ವ್ಯಂಗ್ಯ]

ಇಂಗಿತಾಕಾರ (ನಾ). "ಮನೋಭಾವ, ಮನದಿಂಗಿತವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ರೂಪ" (ಶೂನ್ಯಸಂ. ಕೋಶ). [ಇಂಗಿತ + ಆಕಾರ₂]

ಇಂಗಿಲಿಕನಕುಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಬಳೆಗಾರ ಕುಲ ಬೀವಿಸೆಟ್ಟಿಗಂ ಬೋಕಚ್ಚೆಗಂ ಪುಟ್ಟಿದಂಗಿಬಮ್ಮಣಂ ಇಂಗಿಲಿಕನಕುಪ್ಪೆಯ ಸಯಂಬು ದೇವರಿಗೆರಡು ಬಟ್ಟಾರ ದೇವಾಲ್ಯವಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ(ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೩೪-೬ ; 1126). [?]

ಇಂಗಿಲೀಷು 'ಇಂಗ್ಲೀಷು' ನೋ.

ಇಂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇಂಗಿ ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಬತ್ತಿಸು ; ಒಣಗಿಸು : ಸೇನಾವಿಸರ ಪದಹತ ಧೂಳೀವಿಸರ ವಿಬುಧತರಂಗಿಣಿಯನಿಂಗಿಸಿತು (ತೊರರಾ. ೩-೬-೧೭) ; ಕೆಂಗೆಯ ಹನುಮಂ ಕಿಱುನೆರವಿಂಗೆಳಸದೆ ವಿಜಯಪುರದ ಶಾಹನ ದಱಮಂ ಬೆಂಗೊಂಡು ಬಳೆದ ದೂಳಿಯೊಳಿಂಗಿಸಿದಂ ಗಡಿಗಳವರ ಸಂಗರರಸಮಂ (ಚಿಕವಿ. ೨-೯೨) ; ಇದೆ ಇಲ್ಲೆಂಬುವ ವಾದವ ಇಂಗಿಸುವ ವಿಚಿತ್ರ (ಜೀವಲ. ೩-೮) ; ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಒಂದೇ ಸಲ ತೊಳೆದು ಇಂಗಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ (ಗೃಹವಿ. ೫೦). ೨. ಕಳೆ ; ಹಿಂಗಿಸು ; ಹೋಗಲಾಡಿಸು : ನೂರಾರು ಬುಧರು . . . ತೃಷೆಯನಿಂಗಿಪರು (ಇಂಚಾಪ. ೫೩-೫೪). [ಇಂಗು₁ + -ಇಸು₃]

ಇಂಗು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಣಗು ; ಬತ್ತು : "ತಾನಿಂಗುವುದಕಿಂಕೆ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೩) ; ಮೈಮೆ ಮಡಿಯಿತ್ತುತ್ಸಾಹಮಿಂಗಿತ್ತು (ಗಿ೦ಕ. ೮-೧೬೨) ; ತೈಲವಿಂಗಿದ ದೀಪ್ತಿಗೆ ಉದಕವಜತ ಘನ ತಟಾಕಕ್ಕೆ (ಹಚಕಾ. ೯-೨೪) ; ಆಜದ ಸೇದೆ ಮಗ್ಗುಲಿಕ್ಕದ ಪುಳಕಂಗಳಿಂಗದ ಬೆಮರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೧೬೨) ; ಬೆಣ್ಣೆಯನಿಕ್ಕಿ ಕಾಸಲದು ನೀರಿಂಗಿ ಪೊಸಗಿಣ್ಣನ ಪರಿಯಾಗಲಂತಲ್ಲಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೭). ೨. ಅಡಗು ; ಹುಗಿದುಹೋಗು ; ನಾಶವಾಗು : ಉರುಕೃಪೆಯೊಳಿಂಗಿರ್ದ ಕಂಗಳಂ ಕೊಟ್ಟು ಪಾಲಿಸಿದ ಕರುಣಾಸಾಗರ (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೩-೧೪).

ಇಂಗಿಹೋಗು = ಬತ್ತಿಹೋಗು : ನಿನ್ನ ಬಿಟ್ಟು ಅನ್ಯಕೆನ್ನ ಮನವೆಳಸಿದ ದಿನ ಈ ಕಣ್ಣು ಕುರುಡಾಗಿ ಹೋಗಲಿ ನಿನ್ನ ತೇಜದಿಂದ ನಿನ್ನ ದಿವ್ಯದರ್ಶನದಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇಂಗಿಹೋಗಲಿ (ಜಗದಾ. ೧೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಙ್ಙು ; ತುಳು. ಇಂಗು ; ತೆಲು. ಇಂಕು, ಇಗುರು, ಇವುರು, ಇಮುರು, ಇನುಕು, ಈಕು]

ಇಂಗು₂ (ಕ್ರಿ). ಕೊಡು : ಭಟ್ಟರೇ ಕ್ಷೇಮವೋ ಎಂದರೆ ಎರಡು ದುಡ್ಡು ಇಂಗಿ ಎಂದ (ಗಾದೆ. ೬). [< ಈ. / ತಮಿ. ಇಗು ; ತೆಲು. ಇಚ್ಚು]

ಇಂಗು$_3$ (ನಾ). **೧.** ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಓಷಧಿ. ೫; ವೈಶಿಗ. ೩೮–೭೪೮). **೨.** (ಅಡಿಗೆಗೂ ಔಷಧಕ್ಕೂ ಉಪಯೋಗವಾಗುವ) ಒಂದು ಮರದ ಹಾಲಿನಿಂದ ದೊರೆಯುವ ವಸ್ತು; ಹಿಂಗು: ಉಪ್ಪಿಲ್ಲಣಿಂಗು ಸಾಸವೆ ತಪ್ಪಿಲ್ಲದ ಮೆಣಸು ಸುಂಟಿ ಪೊಸ ಸುಣ್ಣಮಿವಂ ಚಪ್ಪರಿಸಿ ಬಡಿದು ಮೆಯ್ಯಂ ಸೊಪ್ಪಾಗಿರೆ ಮೋದಿ ಪೂಸುವರ್ ನಿರ್ದ ಯೆಯಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೭೧); ಇಂಗಿನ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಗೆ ಇಂಗು ಗದ್ಯಾಣಂ ತೂಕವಾಜು (ಎಇ. XIII, ೨೨–೫೫; 1204); ಕರಿಬೇವು ಬಡಗ ಸಂಡಗೆ ಯಿಂಗು ಕಡಲೆವಿಟ್ಟರಿಸಿನದ ಹುಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೧); ಗಳಿಲನೆ ಬಡಿಸ ಲೊಗ್ಗರಣೆಯಿಂಗಿನ ಕಂಪು ಸುಳಿದುದು (ಮೋಹತ. ೩–೫೪); ಹೊಗೇ ಸೊಪ್ಪು ಯಿಂಗು ಜೀರಿಗೆ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೭೨–೧೬; 1711); ಇಂಗು ಮೆಣಸ್ಯಾಲಕ್ಕಿ ಮೇಣ ಸಾಂಬ್ರಾಣಿಗಳನು (ಅರ್ಚಾವಿ. ೩೧–೩೪).
ಇಂಗುತಿನ್ನಿಸು = ಮೋಸಮಾಡು. ಇಂಗಿನಎಲೆ = "ಕಾರವಿ, ಬಾಷ್ಪಿಕೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೬); ಇಂಗಿನೆಲೆ ಮುಸ್ತೇಯುಳಿಲೆ ಲವಂಗಂ ಬಜೆ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭–೧೪). ಇಂಗುಹಚ್ಚು = **೧.** (ಕಣ್ಣಿಗೆ) ಇಂಗನ್ನು ಬಳಿ, —ಸವರು. **೨.** ವಂಚಿಸು; ಮೋಸಮಾಡು. [< **ಸಂ.** ಹಿಂಗು]

ಇಂಗುಣಮೇಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬಟಾರರು ಕೊಟ್ಟುದು ಇಙ್ಗುಣಮೇಡಿನೊಳ್ ಒಕುಳಂ ಕಟನಿ ಸರ್ವ್ವಪರಿಹಾರಂ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೨೭–೨೬; 870). [?]

ಇಂಗುಣಿಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಬಮ್ಮಣವಾಡ ಕುಟುಕ ವಾಡದ ಮುಗ್ಗುಡ್ಡೆಯ ಇಂಗುಣಿಗೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ನಟ್ಟಕಲ್ (ಎಇ. XIII, ೩೦–೪೦; 1204). [ಇಂಗುಣಿ$_0$ + ಕೆಱೆ]

ಇಂಗುದ (ನಾ). = ಇಂಗುದಿ: "ಇಂಗುದ, ಇಂಗುದಿ, ತಾಪಸತರು – ಇಂಗುಳದ ಮರ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಸಂ.]

ಇಂಗುದಿ (ನಾ). ಗಾರೇಗಿಡ; "ಇಂಗಳದ ಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೭).
[**ಸಂ.** ಇಂಗುದೀ]

ಇಂಗುದೀತೈಲ (ನಾ). ಇಂಗುಳದ ಬೀಜದಿಂದ ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ: ಆಶ್ರಮವು ಇಂಗುದೀತೈಲದ ದೀಪಗಳಿಂದ ಬೆಳಗತೊಡಗಿತು (ನಾಗಕಾ. ೮); ಹಾಗಾದರೆ ಆಕೆಯನ್ನು ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ಕಾಪಾಡಿಕೊ. ಇಂಗುದೀತೈಲ ದಿಂದ ಜಿಡ್ಡಾದ ತಲೆಯುಳ್ಳ ಯಾವನಾದರೂ ಒಬ್ಬ ದರಿದ್ರನಾದ ಕಾಡು ಮನುಷ್ಯನ ಕೈಗೆ ಬಿದ್ದಾಳು (ಶಾಕುಂತ. ೨೫–೧೨).
[**ಸಂ.** (ಇಂಗುದೀ + ತೈಲ)]

ಇಂಗುದೀಫಲ (ನಾ). ಇಂಗುಳದ ಹಣ್ಣು: ಇಂಗುದೀಫಲವಿಭೇದದೆ ನುಣ್ಪಿಡಿದಿರ್ಪ ಕಲ್ಗಳುಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧–೧೪).
[**ಸಂ.** (ಇಂಗುದೀ + ಫಲ)]

ಇಂಗುಲಿ (ನಾ). = ಇಂಗುಲಿಕ (ಓಷಧಿ. ೧೩೬). [< **ಸಂ.** ಹಿಂಗುಲ]

ಇಂಗುಲಿಕ, ಇಂಗಲಿಕ, ಇಂಗಲೀಕ, ಇಂಗಳೀಕ, ಇಂಗುಲೀಕ, ಇಂಗುಳಿಕ, ಇಂಗುಳೀಕ (ನಾ). **೧.** ಪಾದರಸದಿಂದ ಆದ ಒಂದು ಅದಿರು; ಹಿಂಗುಳ: ಕರ್ಪೂರತೈಲಾಹ್ವಮಿಂಗುಲಿಕಂ ನಾಗರಮಿಪ್ಪೆ (ಖಮುದ. ೬–೮). **೨.** ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಔಷಧ ದ್ರವ್ಯ (೬). **೩.** ಒಂದು ಬಣ್ಣ; ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ: ದ್ವಿಗುಣಿಸೆ ಪತ್ತಿದಿಂಗುಲಿಕದಿಂ ನಖದೀಧಿತಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫–೨೯). **ಇಂಗಲಿಕ: ೧.** "ಹಿಂಗೂಳಕ – ಇಂಗಲಿಕ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಇಂಗಲಿಕವು ಮಣಿಶಿಲೆಯು ಅಂಗಡಿಯೊಳು ಮಾರುತಿಹ ಬೇಹಾರಿಗರು ಕಂಗೊಳಿಸಿದರು (ಅಬ್ಬಲೂ. ೩–೭೬). **ಇಂಗಲೀಕ: ೧.** ಸೌಗಂಧಿಕಂ ಕಪ್ಪಿನೊಡವೆರದ ಕೆಂಪನ್ನು ಕೂಡಿರ್ಪುವಲತಿಗೆಯ ರಸದ ವೊಲಿಂಗಲೀಕ ತನ್ನಿಚ್ಛೆಯೊಳ್ ಬೆಳದ ಚಿತ್ರಮೂಲದ ಪುಷ್ಪ ಕುಂಕುಮಮಂಜಿಷ್ಟೆಯಂತೆ (ರತ್ನಶಾ. ೧೦–೧೦); ಇದಕ್ಕೆ ಇಂಗಲೀಕ (Cinnabar Sulphide of Mercury) ವನ್ನು ಲಿಂಬೆ ಹಣ್ಣಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ನುಣ್ಣಗೆ ಅರೆದು ಹಚ್ಚುವುದು (ಮನೆಮ. ೧೦೧). **ಇಂಗಳೀಕ: ೧.** ಪಾರಜ, ಗಂಧಕ . . . ಇವೆರಡುಗಳ ರಸಾಯನ ಮಿಶ್ರಣವಾಗಿ ಇಂಗಳೀಕವೆಂಬ ಮಿಶ್ರಪದಾರ್ಥ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೮). **೩.** ಹರಿದಳ, ಇಂಗಳೀಕ, ಅಭ್ರಕ ಇವೇ ಆಗಿನವರು ಉಪಯೋಗಿಸು ತ್ತಿದ್ದ ಬಣ್ಣಗಳು (ಕನ್ನನು. ೧–೯೪). **ಇಂಗುಲೀಕ: ೧.** "ಮ್ಲೇಚ್ಛಂ– ಇಂಗುಲೀಕ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೯). **ಇಂಗುಳಿಕ: ೧.** "ಅನ್ಯಮಾರಕಂ– ಇಂಗುಳಿಕ" (ಓಷಧಿ. ೮). **೩.** ನಯಮುಳವಟ್ಟ ಪಚ್ಚೆ ಸಹಕಾರದೊಳಿಂ ಗುಳಿಕಂ ತಳಿರ್ತಶೋಕೆಯೊಳರಿದಾಳಮುಳ್ಳಲರ್ದ ಸಂಪಗೆಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೬೪); ಇಂಗುಳಿಕದಣ್ಕೆಯಿಂ ನಯನಂಗಳ್ . . . ರಂಜಿಸೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫–೩೭); ಅಂತು ಬಂದಾ ಚಿತ್ರಿಕ ನಿಜಾಂಗುಳಿಯೊಳ್ ಪೊರೆ ದಿಂಗುಳಿಕಂ ಕೇಸರಿಯ ಕೆಂಬೊಗರಂ ದ್ವಿಗುಣಿಸೆ (ಧರ್ಮನಾ. ೩–೧೧೩). **ಇಂಗುಳೀಕ: ೧.** (೬). [< **ಸಂ.** ಹಿಂಗುಲಿಕಾ]

ಇಂಗುಲೀಕ 'ಇಂಗುಲಿಕ' ನೋ.

ಇಂಗುಳ (ನಾ). ಗಾರೆಗಿಡ; ಇಂಗುದೀವೃಕ್ಷ: ಆಮ್ರಂ ಬೆಳಲಿಂಗುಳಂ ಪನಸು ನಿಂಬಂ ಜಂಬು ಜಂಬೀರಕಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೪೦ ಶೂದ್ರಕ); ಕುರುಟಗೆ ಯಿಂಗುಳಂ ತವಸಿಯೆರ್ಕೆಯ ಪಾ(ಲ್ಮೆಣಸ)ಲೆಸೆವಶ್ವಗಂಧಿ ನಾಗರಮುಮರೇಂದ್ರ ವಾರುಣಿಯೆನಿಪ್ಪವನೆಣ್ಣೆಯೊಳಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟೊಡಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೧೪); ಕಮ್ಮರ ದಾರ ಕೇರ ನೇಳಲ ಸಿರಿತಾಳೆ ಯಿಂಗು ಳದ ನೆಲ್ಲಿಯ ನೀಪದ ಸೋಲೆಯಾಲದಿಂ (ಲೀಲಾವ. ೬–೨೧); ಇಂಗುಳದ ಬೇರಿನೊಳು ವಂಗವನು ಬೆರಸಿದರೆ ಅಂಗನೆಯು ತನಗೆ ವಶವಕ್ಕು ವೈರಿತಾ ಸಂಗಾತಿಯಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೭೮); ಇಂಗುಳದ ಮೇಣವಂ ನಿಂಬೇಹುಳಿ ಯಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಪೂಸಲು ಸಕಲವಿಧವಾದ ವ್ರಣ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೨).
[**ಸಂ.** ಇಂಗುಲ]

ಇಂಗುಳವಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರಾಂತದ ಹೆಸರು: ಯಿಂಗುಳವಡಿಯ ಸೀಮೆ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೪೭–೧; ?). ℙ ಇಂದಿನ 'ಇಂಗಳ ವಾಡಿ' ಎಂಬ ಊರು. [ಇಂಗುಳ + ವಡಿ$_0$ (< ಪಾಡಿ ?)]

ಇಂಗುಳಿಕ 'ಇಂಗುಲಿಕ' ನೋ.

ಇಂಗುಳೀಕ 'ಇಂಗುಲಿಕ' ನೋ.

ಇಂಗೂಟ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಕೂಟ; ಸಂಭೋಗ: ಬಸಮಾದ ಗಂಡರಿಂಗೂಟಮೆ ತೋಟಿಯೆಂದು (ಲೀಲಾವ. ೧೪–೪೦); ಪೊಂಗುತ್ತಿರೆ ನಾಣ್ಬಾಣಂ ಸೂಳ್ವದದಿಂಗೂಟಂ ಗಡಿಗೆಟ್ಟರಲ್ (ಉದ್ಭದೇ. ೪–೨೮).
[< ಇನಿದು + ಕೂಟ$_1$]

ಇಂಗೊರಲ್, ಇಂಗೊರಳ್, ಈಂಗೊರಲ್ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಧ್ವನಿ; ಮಧುರವಾದ ಕಂಠ: ಅಂತೊಂದೆ ಕೊರಲೊಳ್ ಕೊಳೆ ಪಾಡುವ ಬರ್ಬರಕಿರಾತೆಯರಿಂಗೊರಲೊಳೊದವಿ ಬಂದೆರ್ದೆಯನಳ್ಳಿವಿಳ್ಳಿಯಾಗಿ ಪಿಡಿದಲುಗುವಂತಲುಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೨೨ ವ); ಎಂಬಿನೆಗಮಿಂಗೊರ ಲೊಳ್ಕೊಳೆ ಪಾಡಿಯಾಡಿ ರಂಜಿಸಿತೊ ಸಭಾಜನಂಗಳ ಮನಂಗಳನಾ ದಿವಿ ಜಾಂಗನಾಜನಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೩೮); ಒಳದೊಂಡಿನ ಪಾಲ್ಗಳುಮಂ ಪೀರ್ದಿಂಗೊರಲ್ಗಳಾದ ನೀರ್ವ್ವಕ್ಕಿಗಳ ಸುಸಿಲಮುಸಕದಿಂಚರಂಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೨೬); ಮಾಂಗಾಯ ಗೊಂಚಲೊಳಗುಳಿದಿಂಗೊರಲಿಂದುಲಿವ ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೫೦). **ಇಂಗೊರಳ್:** ಅಂಗನೆಯರನು ಪಡಿಯುಜತಿಯರು ಸಂಗೊಳಿಸಿ ಜಡಿಕೆಯಿದು ನಿಲಿಸಿದರಿಂಗೊರಳ ನುಣ್ಚರದಿ ಹೊಹೊ ಗಲಭೆ ಬೇಡೆಂದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦–೨೭). **ಈಂಗೊರಲ್:** ಈಂಗೊರಲ್, ಈಂಚರಂ, ಈಂಗಡಲ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೬–೧೩೮ ಉದಾ).
[< ಇನಿದು + ಕೊರಲ್]

ಇಂಗೊರಳ್ 'ಇಂಗೊರಲ್' ನೋ.

ಇಂಗೊಳ (ನಾ). **೧.** ಸಿಹಿನೀರಿನ ಕೊಳ. **೨.** ಅಮೃತ ಸರೋವರ: ಒಗೆದುದೊ ತಿಂಗಳಿಂಗೊಳದೊಳೇನಸಿತೋತ್ಪಲಂ ... ಎಂಬಿನಮಾಯ್ತು ಲಾಂಛನಂ (ಚಕವಿ. ೬-೨೮). [< ಇನಿದು + ಕೊಳ$_1$]

ಇಂಗೋಲ್ (ನಾ). **೧.** ಸವಿಯಾದ ಕೋಲು; ಕಬ್ಬು: "ಇಂಗೋಲ್ ರಸಾಲಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೧); ಇಂಗೋಲಂ ನವಪಾಡಿಮಿಾಫಲಮಂ (ಉದ್ಭಟ. ೯-೧೨); ಬೆಳ್ಪುವೆತ್ತಿರ್ದಿಂಗೋಲಂ ತೋಂಟಿಗಂ ಕೊಟ್ಟ ನೊರ್ವಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೮೮); ಪಾಲ್ಗಡಲ ತೆರೆಯ ಬಂಬಲ್ಗಳಂ ಜೇಂಗೊಡದ ಸಾಲ್ಗಳಂ ಮಿಱುಗುವಿಂಗೋಲ್ಗಳಗ್ಗಳವಾದ ಮೇಲ್ಗಳಂ ಪರಿಕಲಿಪ ಕೀಲ್ಗಳಂ (ವೀಶೈಪು. ೩-೧-೧); ಸಂಪಗೆಗೆ ಕಂಪಿ ಹುದೆ? ಇಂಗೋಲಿ ಗಿಂಪಿಹುದೆ? ಮಳೆವಿಲ್ಲೆ ಸೊಂಪಿಹುದೆ? ... ಇಲ್ಲದಡೆ ಪೇಳು ಪೊಸಸೃಷ್ಟಿ ರಚಿಸುವ ಕವಿಗೆ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೨೨-೩೨). **೨.** ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲು; ಮನ್ಮಥನ ಚಾಪ; "ಇಕ್ಷುಚಾಪ" (ಚತುಸ. I, ೬ ಕಿ). **೩.** ಮನ್ಮಥ ಬಾಣ: ಇಂತಿಂಗೋಲಿಂ ಕೆತ್ತಿದ ನಂದನ ನಂತರದೊಳ್ ಮತ್ತಂ ಚಿಂತಿಸುತಂ ಇಂತಾ ಸವಣಂ ಸವಿಯಿಲ್ಲದ ಮಾತಂ ತಾನೆಂದಂ ಹಿತಮಂ ಗುಣಮಂ (ಸೌನಂದ. ೮-೨೨). [< ಇನಿದು + ಕೋಲ್$_1$]

ಇಂಗೋಲ (ನಾ). **೧.** ಮಧುರವಾದ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಹೂವಿನ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: ಇಸಲೊಡರಿಸುವಿಂ ಗೋಲನ ಮಿಸುಗುವ ಪೊಸವಿಲ್ಲ ಜೇವೊಡೆಯ ದನಿಯವೊಲ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೯೬); ಇಂಗೋಲನ ತಾಯಿಗಿಂಗದಿರನ ತಂಗಿಗಿಂಗಡಲಣುಗಿಗಿಂದಿರೆಗೆ (ಹದಿಬ. ೨-೨). **೨.** [ಜೈನ] ಕಾಮದೇವನಾದ ಬಾಹುಬಲಿ: ಹೆಂಗಳೆಲ್ಲರು ನನ್ನ ಪಕ್ಷ ಪುರುಷರೆಲ್ಲರಿಂಗೋಲ ಕೇಳ್ ನಿನ್ನ ಪಕ್ಷ (ಭರಚ. ೫೦-೨೬). [ಇಂಗೋಲ್ + -ಅ$_7$]

ಇಂಗೋಲವಿಲ್ 'ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್' ನೋ.

ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್, ಇಂಗೋಲವಿಲ್ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲು; ಮನ್ಮಥನ ಬಿಲ್ಲು: ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಗಿಕ್ಕಿದ ಗವಸಣಿಗೆಯ ಭಂಗಿಯವೊಲ್ ಬಿಳಿದಂ ಪೊದೆಯುತ (ಜಯಕಾ. ೨-೪೦). **ಇಂಗೋಲವಿಲ್**: ಕೇಸಡಿ ಕೆಂದಾ ವರೆವೂಗಳಂ ಕೆದಱೆ ಪುರ್ಬಿಂಗೋಲವಿಲ್ಲಂದಮಂ ಕುಡೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೯೩). [ಇಂಗೋಲ್ + ಬಿಲ್$_2$]

ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: "ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲನೆಂದು ಕಾಮಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨); "ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲಂ ... ಗಿಳಿದೇರಂ — ಇವು ೧೩ ಕಾಮದೇವಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೨-೧೩); ಜಗಮಂ ಜಕ್ಕುಲಿಸುವಿಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲನ ಬಲ್ಲಾಳನ ಕೈದುಸರಲ್ಗಳೆಯ್ದು ವೆಂದು (ಅನಂಪು. ೨-೨೦ ವ); ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲನಾರ್ದೆಚ್ಚೊಡೆ (ಉದ್ಭಟ. ೬-೬೧); ಮಿಸುಪ ಸುಲಿಪಲ್ವೆಳಗೆಂಬ ಕಾರಮಿಂಚಿಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲನೆಂಬ ಸೋಗೆಯುಂ ಸೋಲಿಸೆಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨೩). [ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್ + -ಅ$_7$]

ಇಂಗ್ರಜ, ಇಂಗರೀಜ, ಇಂಗ್ರೆಜ (ನಾ). ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್ ದೇಶದವನು; ಆಂಗ್ಲ: ಅರಬರು ಸಿಂಧುದೇಶವನ್ನು ಒಳನುಗ್ಗಿದಂದಿನಿಂದ ಇಂಗ್ರಜರು ಈ ದೇಶಕ್ಕೆ ಬರುವವರೆಗೆ (ಮೋಬಾದ. ೧). **ಇಂಗರೀಜ**: ಮಂಗಲೂರು ತ್ತುಂಗ ಪರಿಸ್ತರಣಮಂ ವಶಂಗೆಯ್ದು ಬಳಿಕ್ಕಿಂಗರೀಜಾದ್ಯರಾಗಮುನಂ ಗಳುಮಂ ತವಿಸಿ ರಾಜ್ಯಮಂ ಬಾಳಿಸಿದಂ (ಕೆಳನೃ. ೭-೮). **ಇಂಗ್ರೆಜ**: (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೬೭ ಕಿ). [← ಪೋರ್ಚು. ಇಂಗಲೇಜ; ಮರಾ. ಇಂಗರೇಜ]

ಇಂಗ್ರೆಜ 'ಇಂಗ್ರಜ' ನೋ.

ಇಂಗ್ರೆಜಿ 'ಇಂಗ್ರೇಜಿ' ನೋ.

ಇಂಗ್ರೆಜು 'ಇಂಗ್ರೇಜಿ' ನೋ.

ಇಂಗ್ರೇಜಿ, ಇಂಗರೆಜಿ, ಇಂಗ್ರೆಜಿ, ಇಂಗ್ರೆಜು, ಇಂಗ್ರೇಜು (ಗು). **೧.** ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್ ದೇಶಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಜನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ: ಸ್ಫುಟ ಗಳಾದಿಂಗ್ರೇಜಿ ವಾದ್ಯಗಳ ಸಾಲುಗಳ್ (ಅರ್ಚಾವಿ. ೨೪-೩೧); ಮೊಹಂ ಮದಲ್ಲೀಖಾನರು ಕುಮುಕಿಗೆ ಇಂಗ್ರೇಜಿ ಬಹಾದೂರ ಸರಕಾರದ ಫೌಜು ಕರಸಿಕೊಂಡು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೯). (ನಾ). **೨.** ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್ ದೇಶದ ಜನರು ಆಡುವ ಭಾಷೆ; ಆಂಗ್ಲಭಾಷೆ: ಆಕೆ ಬರೆದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಇಂಗ್ರೇಜಿಯ ಭಾಷಾಂತರಗಳನ್ನೂ ... ತಿದ್ದಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಉತ್ತಗ್ಯ. ೧೯); ಇಂಗ್ರೇಜಿ ವಿದ್ಯೆ ಬಂದ ಬಳಿಕ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೨೩). **೩.** (ಕರಾ). ರೋಮನ್ ಕ್ಯಾಥೋಲಿಕರ ಚರ್ಚು; ಇಗರ್ಜಿ (ಕಿ). **ಇಂಗರೆಜಿ**: **೧.** 'ಇಂಗರೆಜಿ ತಿಂಗಳು' ಪರಾ. **ಇಂಗ್ರೆಜಿ**: **೨.** (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೫೦ ಕಿ). **ಇಂಗ್ರೆಜು**: **೨.** (ದಕ. ಕಿ). **ಇಂಗ್ರೇಜು**: **೨.** (ದಕ. ಕಿ). [← ಪೋರ್ಚು. ಇಂಗಲೇಜೀ; ಮರಾ. ಇಂಗರೇಜೀ]

ಇಂಗ್ರೇಜಿಬಿಘೆ (ನಾ). ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ಅಳತೆ ಮಾಡಿದ ಭೂಮಿಯ ಭಾಗ: ಇಂಗ್ರೇಜಿಬಿಘೆಕ್ಕೆ ಎರಡು ಮಣದ ಅಜಮಾಸು ಬೀಜ ಬಿತ್ತಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೭೨). [ಇಂಗ್ರೇಜಿ + ಬಿಘೆ$_0$. P ಹಿಂ. ಭೀಘಾ]

ಇಂಗ್ರೇಜು 'ಇಂಗ್ರೇಜಿ' ನೋ.

ಇಂಗ್ಲೀಷು, ಇಂಗಲೀಷು, ಇಂಗಿಲೀಷು (ನಾ). = ಇಂಗ್ರೇಜಿ **೧.** ಸಂದಣಿಯ ಬಾಣಭಲ್ಲಗಳ ಪಿಡಿದಿರ್ಪವರನಿಂಗ್ಲೀಷು ವಾದ್ಯದವರಾ (ಅರ್ಚಾವಿ. ೨೪-೪೭); ಪಟಹ ಡಿಂಡಿಮ ಢಕ್ಕೆ ಕಹಳೆ ನವಪತ್ತುಗಳು ಸ್ಫುಟಗಳಿಂದಿಂಗ್ಲೀಷು ವಾದ್ಯಗಳ ಸಾಲುಗಳ್ (ವರ್ಷವ. ೩-೩೧). **ಇಂಗಲೀಷು**: **೧.** ಯಿಂಗಲೀಷು ಸಂ. ೧೮೬೫ನೆಯ ಕ್ರೋಧನ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೧; ೩೦-೩; 1865). **ಇಂಗಿಲೀಷು** **೨.** (ಕಿ). [← ಇಂ. English]

ಇಂಘಾರಿಗೆ (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ಘಾರಿಗೆ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ; ಕಜ್ಜಾಯ: ಇಂಘಾರಿಗೆ, ಕಂಥಾಯಂ, ಅಂಘುವಣೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [< ಇನಿದು + ಘಾರಿಗೆ]

ಇಂಚರ$_1$, ಈಂಚರ (ನಾ). **೧.** ಇಂಪಾದ ಧ್ವನಿ; ಮಧುರ ಸ್ವರ: "ಇಂಚರಮೆನೆ ಮಧುರನಾದಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೪); ಜಿನುಗುವ ತುಂಬಿಯಿಂಚರಮೆ ಗಾಣರ ಕಾಕಲಿ ಕೂಡೆ ಸೋರ್ವ ಮಾವಿನ ಸೊನೆ ಗಂಧಸಿಂಧುರಮದಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೬); ಅಡಿಯಿಡುವ ರಮಣಿಯರ ನೂಪುರರಣಿತಕ್ಕೆಳಸಿ ಬರ್ಪಂಚೆವಿಂಡಿನಿಂಚರದೊಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೭); ಇಂಚರದಿ ಬಗೆಗೊಳಿಪಂಚೆಯ ನೆರವಿಗಳಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೮೪); ಇಂಚರದ ಮಱಿದುಂಬಿಗಳ ಮೇಳವದ (ತೊರರಾ. ೩-೪-೨೦); ಪಂಚಮದಿಂಚ ರಮುಂ ಪಿರಿದವಗಡಿಸುವ ಮಾತು (ಜಯಕಾ. ೨-೨). **೨.** ಇಂಪಾದ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳದ್ದು; ಕೋಗಿಲೆ: "ಇಂಚರಂ – ಕೋಕಿಲಃ" (ಶಬ್ದಾನು. ೯೩ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಈಂಚರ**: **೧.** "ಈಂಚರಮೆಂದೆನಲ್ಕೆ ಮಧುರಧ್ವನಿಯೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೩೧); ವಿಪಂಚಿಯೀಂಚರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧-೪೪); ಈಂಚರದಿನಾಣತಿ ಮಾಡಿದುದುನ್ಮದಾಳಿ (ಶಮುದ. ೬೮ ಪ್ರಯೋ). [< ಇನಿದು + ಸರ$_3$]

ಇಂಚರ$_2$ (ನಾ). **೧.** ಮಧುರವಾದ ಬಾಣ: "ಇಂಚರಂ ... ಮಧುರಾಸ್ತ್ರಂ ವಾ" (ಶಬ್ದಾನು ೯೩ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **೨.** ಮಧುರವಾದ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: "ಇಂಚರಂ ಕೋಕಿಲೋ ಮನ್ಮಥೋ ವಾ" (ಶಬ್ದಾನು. ೯೩ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [< ಇನಿದು + ಸರ$_4$]

ಇಂಚರಂಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ಮಧುರವಾದ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಮಾಡು; ಇಂಪಾಗಿ ನುಡಿ: ಪೊಳಗುವ ಮದ್ದಲೆಯ ಪೋಹಿಪಾವುಜದಿಂಚರಂಗಱೆವ ಬಂಚದ ಪಾಂಗಱಿದು ಪಾಡುವ ಸಂಗೀತದ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೯ ವ). [ಇಂಚರ$_1$ + ಕಱೆ$_1$]

ಇಂಚರವೀಾ (ಕ್ರಿ). ಮಧುರವಾದ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೊಡು; ಇಂಪಾಗಿ ಧ್ವನಿಮಾಡು: ಇಂಚರವೀಾವ ನೇವುರಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೪೦). [ಇಂಚರ$_1$ + ಈ$_2$]

ಇಂಚರಿ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಸೋನೆ, —ಪ್ರವಾಹ: ಮಗಮಗಿಸುತ್ತೆ ಪಾಯ್ವ ರಸದಿಂಚರಿಯಂ ಸವಿವನ್ನೆಗಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೧–೭). [< ಇನಿದು + ಸರಿ$_6$]

ಇಂಚಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಏಣಿ; ಮರ ಹತ್ತುವ ಏಣಿ: ತಳಿ ಹಾಕಿ ಮರಹತ್ತಬೇಡಪ್ಪ ಎಲೆಬಳ್ಳಿ ಹಾಳಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂಚಿ ಚಾಚಿಕೊಂಡು ಹತ್ತು (ರೂಢಿ). [← ತುಳು. ಎಂಚು]

ಇಂಚಿಲ್ 'ಈಂಚಿಲ್' ನೋ.

ಇಂಚು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹಾರು, —ನೆಗೆ (?): ಮಂಚದಿಂದ ರಂಗಭೂಮಿಗಿಂಚಿದ ಕೇಸರಿಯು ಮದ ಅಂಚಿತ ಕರಿಯನು ಕೆಡಹಿದಂತೆ (ಪ್ರಸಭಾ. ೬೫–೭). [?]

ಇಂಚು$_2$ (ನಾ). ಅಂಗುಲ: ಇಟ್ಟಂಗಿಯನ್ನು ಕಡೆಗೆ ತೆಗೆಯಲು ಅದರಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಇಂಚು ಉದ್ದವಾದ ಮೊಳೆಯಿದ್ದಿತು (ತುಬ್ಬಣ್ಣ. ೧೬೨); ರಾತ್ರಿ ಎರಡಿಂಚು ಮಳೆಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. Inch]

ಇಂಚುಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ರೇಖೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಇಂಚುಗಳಲ್ಲಿ ಅಳೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾಪಕ; ಇಂಚುಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿರುವ ಅಳತೆಯ ಪಟ್ಟಿ: ಇಂಚುಪಟ್ಟಿಯು ಹಚ್ಚಿ ನಾಡಿನುದ್ದಗಲಗಳ ಅಳೆಯುವುದು ಬೇಡ ತಮ್ಮಾ (ನೆಲಮು. ೧೮). [ಇಂಚು$_3$ + ಪಟ್ಟಿ$_2$]

ಇಂಚೆ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ: ಇಂಚೆಯ ಪಸನಿನ ಬಱದ ಕಳಿಂಚಿನ ಡಾವರದ ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲದ ಪದದೊಳ್ ಮುಂಚದೆ ಪಿಂಚದೆ ಬಳೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೧); ಪಂಚಭೂತಂ ನೆರೆಯೆ ಕಾಯಂ ಪರೆಯೆ ವಾಯು ಇಂಚೆವೋ[ಗಿ] ರೆ[ಪಾಠಾಂ. ಇಚ್ಚೆಗೊಳ್ಳದಿರಿ]ಯೆನ್ನ ರೂಪಿದೆಲ್ಲಂ ಹೇಯ (ಕಾದಿರ. ವೇ. ೨೯೦–೧೨); ಎಡರುಂಚಲಿಂಚೆ ಮುಂಚಲು ಲಂಚಂ . . . ಇಲ್ಲಾನಾಡೊಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [< ಸಂ. ಹಿಂಸಾ]

ಇಂಚೆವೋಗು 'ಈಂಚುವೋಗು' ನೋ.

ಇಂಜನಮಳೆ (ನಾ). ಭೋರಿಡುವ ಮಳೆ; "ಬೋರಮಳೆ" (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ಟಿಪ್ಪಣಿ); ಇಂಜನಮಳೆ[ಳೆ]ಯ ಗಂಧದ ಗೀರ ಇಂದದ್ನಮ ತಂಗೆಮನ ಗಂಡನ ಸದರ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೭೬). [ಇಂಜನ$_0$ + ಮಳೆ (< ಮಱೆ)]

ಇಂಜನೀಯರು (ನಾ). ಎಂಜಿನುಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವವನು; ಯಂತ್ರಶಿಲ್ಪಿ: ವಿದ್ಯುತ್ ಇಲಾಖೆಯ ಮುಖ್ಯ ಇಂಜನೀಯರು (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. Engineer]

ಇಂಜಿನು, ಇಂಜೀನು (ನಾ). ಚಲನಶಕ್ತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಯಂತ್ರಸಾಧನ; ಎಂಜಿನು; ಯಂತ್ರ: ಇಂಜಿನು ಕೂಗಿದ ಕೂಡಲೆ ರೈಲು ಹೊರಡುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). **ಇಂಜೀನು**: ಇಂಜೀನು ಕೂಗಿತು (ಕವಪು. ೧–೨೪). [← ಇಂ. Engine]

ಇಂಜೀನು 'ಇಂಜಿನು' ನೋ.

ಇಂಜೆಕ್ಷನ್ (ನಾ). ಸೂಜಿಯ ಮೂಲಕ ಶರೀರದೊಳಕ್ಕೆ ಔಷಧಿಯನ್ನು ಕೊಡುವುದು; ಸೂಜಿಮದ್ದು: ಲೇಡಿ ಡಾಕ್ಟರ್ ಬಂದು . . . ಇಂಜೆಕ್ಷನ್ ಕೊಟ್ಟಳು . . . ಹತ್ತು ನಿಮಿಷ ಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮತ್ತೊಂದು ಇಂಜೆಕ್ಷನ್ ಕೊಟ್ಟಳು (ಮಹಾಗ. ೯೩). [← ಇಂ. Injection]

ಇಂಟರ್‌ವಲ್ಲು (ನಾ). ಮಧ್ಯಂತರ; ವಿರಾಮ; ವಿಶ್ರಾಂತಿ: ಇಂಟರ್‌ವಲ್ಲಿಗೆ ಬೇಕಾದರೆ ಹೊರಟರೆ ಸರಿ (ತುಂಬಿಕೊ. ೪). [← ಇಂ. Interval]

ಇಂಡಕಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಕೂರಿಗೆಯ ಒಂದು ತಾಳಿಗೆ, ಕಾಳು ಬೀಳದಂತೆ ಅದಕ್ಕೆ ಬಿತ್ತುವಾಗ ಹಾಕುವ ಬೂಚು; ಪಿಡ್ಡ: ಇಂಡಕಿ ಹಾಕಿ ಬಿತ್ತಿದೆವು (ರೂಢಿ). [?]

ಇಂಡಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ×× ಂಡಳೆಸ್ವರಂ ಮಿಂಡರಗಂಡರಿಂಡಲಿ ಹನುಮಂತ ಇವ (ಎಕ. IX (S), ಚನ್ನಪ. ೧೬೮–೫; 1300). [?]

ಇಂಡಾರ್ಸ್, **ಇಂಡಾರ್ಸು** (ನಾ). ೧. ದಸ್ತಾವೇಜುಗಳ ಅಥವಾ ಪತ್ರಗಳ ಹಿಂಬದಿಯಲ್ಲಿ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು (ಷರಾ) ಬರೆದು ಸಹಿ ಮಾಡುವುದು; ಹಿಂಬರೆಹ. ೨. ಕಾಗದ ಪತ್ರಗಳ ಮೇಲೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಅಧಿಕಾರಿಯು ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ ರುಜು ಹಾಕುವುದು; ಹುಂಡಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಹಕ್ಕನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟು ರುಜುಹಾಕುವುದು: ಸಂಬಳದ ತಃಖ್ತೆಯು ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ . . . ಪಾವತಿ ಮಾಡುವಂತೆ ಇಂಡಾರ್ಸ್ ಷರಾ ಬರೆದು ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ರವಾನಿಸಲ್ಪಡುವದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೬). **ಇಂಡಾರ್ಸು**: ಇವತ್ತು ನಾಳೆ ಇಂಡಾರ್ಸು ಬರಬಹುದು ಯಜಮಾನರೆ (ಜೈಸರ್ಪೆ. ೨). [← ಇಂ. Endorse]

ಇಂಡಾರ್ಸು 'ಇಂಡಾರ್ಸ್' ನೋ.

ಇಂಡಿಗೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ದಂಡೆ: ರೇಕನ್ನೆ ಇಂಡಿಗೆಯಂ ಕಟ್ಟುವ ಕಾಯಕದವಳು (ಕರ್ಣಾಕ. ೧೭೬). [< ಇಂಡೆ$_3$]

ಇಂಡಿಯ (ನಾ). ಹಿಂದೂದೇಶ; ಭಾರತ: ಇಂಡಿಯದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಭಾಷೆಗಳನ್ನಾಡುವ ಜನರಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. India]

ಇಂಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು; ಕೂಗು: ಸೋತ ಹರಿ ಸೋತ ಶಿಶುಪಾಲನೆಂದು ನೆರೆದ ನೋಟಕರಿಂಡುತಿರಲಿತ್ತ ದೇವತತಿ ಬೆರಗಾಗೆ (ತುರಂಗ. ೨೨–೩೮). [?. / ತುಳು. ಈಂಡು = ಜೋರಾಗಿ ಹೇಳು, ಕೂಗು]

ಇಂಡು$_2$ 'ಇಂಡೆ$_1$' ನೋ.

ಇಂಡುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ತೂರಾಡು; ರಾಶಿಹಾಕು (?): ಗಣ್ಯಗಲಿ ಸಂಗರರಂಗದೊಳು ಕೆಣ್ಣಮನಿಣ್ಣುಗಟ್ಟದನ್ತೆ ಖಣ್ಡಿಸಿದ ಪಾರೆ ಅಪ್ಪಿನೊಳು ನಿಜವೈರಿಭಟರಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೬–೧೦; 1165). [ಇಂಡು ? + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಇಂಡೆ$_1$, ಇಂಡು$_2$ (ನಾ). ೧. ಚೂರು; ತುಣುಕು: ನಾಟಕಶಾಲೆಯೊಳೆಯ್ದೆ ರಕ್ತಪುಷ್ಪಾಂಜಳಿಗೆಯ್ದು ಮಾಱ್ಕೆಯವೊಲಿರ್ದುವು ಸೂಸಿದ ಖಂಡದಿಂಡೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೭೮); ಜುಱುತಡಗಿನಿಂಡೆಗಳ ಮಿದುಳಿನ ನಿಱಿಗರುಳ ನೆಣವಸೆಯ ಜಿನಿಯಲಿ ಮೆಱೆದುದಾ ಮರನಲ್ಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨–೨೯); ಖಂಡದಿಂಡೆಗಳ ತೆಗೆದು ಬಾಯೊಳು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಚಪ್ಪಳೆಯಿಕ್ಕಿ ನಲಿದು ಕೊಂಡಾಡಿ ಭೂಪನ (ಕಂಸವಿ ೧೫–೭೨). ೨. ಹಿಂಡು; ರಾಶಿ; ಒಟ್ಟಿಲು: ನಭಂಬರಂ ಸಿಡಿಲ್ವ ಪಂದಲೆ ಸೂಸುವ ಕಂಡದಿಂಡೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೫೮); ಪೊಸಗಂಡದಿಂಡೆಯಿಂ ಕರುಳ ಪಿಣಿಲ್ಗಳಿಂ ರುಧಿರದಿಂದೆ ಮುರುಳ್ವಡೆಗುದ್ಧುರಾಗಮುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೩೮–೩೯; 1145); ನೆಗೆದುದು ಪಾಯ್ದು ಪೊಯ್ದುದೊಡಲಿರ್ಱಡಿಯಾಗಿರೆ ಖಂಡದಿಂಡೆಯಂ ತೆಗೆತೆಗೆದಿಟ್ಟುದು (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೧೭). ೩. ಬಿರುಕು; ಸಂದು (?). ೪. ಚೆಂಡು. 'ಇಂಡೆಯನಾಡು' ಪರಾ. **ಇಂಡು$_2$**: ೨. ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆಯೊಳಗೆ ಕಾಮಿಗಳಿಂಡು ತಾಪದಿಂದಡಿಗಡಿಗೆ ಚರಿಸಬೇಮನದಿ (ಶಾನಂಗ. ೪).

ಇಂಡೆಯನಾಡು = ಚೆಂಡಾಡು ; ಎಸೆದಾಡು : ಕೆಂಡದೊಳಿಂಡೆಯ ನಾಡು ಚುರ್ಚುರ್ ಮಾರ್ನುಡಿಯದೆ ಗಾಣದೊಳ್ ಪಿೞಿ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೫೨) ; ಸಂಗರದೊಳನೇಕರಂ ತಱಿದು ಖಂಡದೊಳಿಂಡೆಯನಾಡುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೨೩೭) ; ಖಂಡದೊಳಿಂಡೆಯನಾಡುತಿರ್ದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು (ಕುಮುರಾ. ೮–೫೦).

[ದೇ ‖ ಮಲ. ಇಂಡ = ಗುಂಪು, ಸಮುದಾಯ./ ಸಂ. ಪಿಂಡ]

ಇಂಡೆ₂ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಹಾರ ; ಮಾಲಿಕೆ ; ದುಂಡಾದ ಹೂವಿನ ದಂಡೆ : ಸ್ವದೇಹ ಶಿವಪುರದಲ್ಲಿ ವಾಯು ಪೂಜಾರಿಯಾಗಿ ಪರಿಮಳ ದಿಂಡೆಯ ಕಟ್ಟಿ ಪೂಜಿಸುತಿರ್ಪುದು (ಅವಚಂ. ೪೫–೧೯೩೭) ; ಕೆಲಬಲ ದೊಳೆಸೆವ ಮಾಣಿಕದಿಂಡೆಯಂ ಕಟ್ಟಿ (ಮಾನರ. ದೇ. ೧೬೧–೯) ; ನಾನಾ ಬಂಧವಿಡಿದಿಂಡೆಗಳ ರಚನೆಯಿಂದಿತ್ತರಬಲೆಯರು ಭೂಪ ಮಕರಧ್ವಜನ ಶಿವಪೂಜೆಗೆ (ಹಚಕಾ. ೩–೫೬) ; ಭಕ್ತಾದಿಗಳ್ ಪೂಜೆಗೆಯ್ದಲರಿಂಡೆಯಿಂ ದೆಸೆವ ವ್ಯೋಮಕೇಶಂ (ನಂದಿಮಾ. ೫–೧೧).

ಇಂಡೆಯವ = ಹೂವಿನ ಹಾರ ದಂಡೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವವನು ; ಹೂವಾಡಿಗ : ಆ ಬಾಣಸದ ಅಘ್ಘಣಿಯವರಿಗೆ ಗ ೨೪ ಇಣ್ಡೆಯವರು ೬ ಕ್ಕಂ ಗ ೨೪ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧೦೧–೮೩ ; 1276). ಇಂಡೆಯಹಬ್ಬ = ಹೂವಿನ ದಂಡೆ ಅಥವಾ ಚೆಂಡನ್ನು ಒಬ್ಬರ ಮೇಲೊಬ್ಬರು ಎಸೆದಾಡಿ ಆಡುವ ಹಬ್ಬ : ಹರಿಯ ಲೆಂಕರುಗಳಿಂಡೆಯ ಹಬ್ಬವೆಂದಾಡುವರು (ವೀಶೈಪು. ೩–೧೧–೧೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಂಡೈ ; ತೆಲು. ಇಂಡೆ]

ಇಂಡೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹೂವಿನ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟು ; ದಂಡೆಯನ್ನು ಮಾಡು : ಎಡ್ಡವೆನಲಿಂಡೆಗಟ್ಟುವ ಗಡ್ಡುಗೆಗುಡುವೆಡೆಗೆ ನೀರನಡಕುವ ಫಲಮಂ ಬಡ್ಡಿಸಿ ನಿವೇದ್ಯಮಿಾವೀ ಗೊಡ್ಡಾಟದ ಮುಸುಗಳೆಸೆವುವಾ ಮುನಿವನದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬–೫೬) ; ಶಿವಪೂಜೆಯಿಂದಂದದಿಂ[ದಿಂ]ಡೆಗಟ್ಟುತ್ತಿರಲು ಓಜೆಯಿಂ (ಸಾಮಾರ. ೭೮–೧೯) ; ನೀಲೋತ್ಪಲ ಸಹಸ್ರಾದಿಯ . . . ಇಂಡೆಗಟ್ಟಿ ಬಳಿಕಾ ಮಹಾಪೂಜೆ ಗೋಕಲ್ಪೋಕ್ತದಿ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೬–೧೨). [ಇಂಡೆ₂ + ಕಟ್ಟು₁]

ಇಂಡೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮುದ್ದೆಯಾಗು ; ಉಂಡೆಯಾಗು ; ರಾಶಿಯಾಗು : ಕೂರಸಿ ಕೂರಸಿಯಂ ಪಳಂಚೆ ಘೊಪ್ಪೆನೆ ಕರುಳಿಂಡೆಗೊಂಡಡಗು ಥಿಪ್ಪೆನೆ ಭೋರೆನೆ ರಕ್ತವಾರಿ ಭಾಪ್ಪೆನೆ ಮರುಳಾರ್ದುರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೪೨–೨೪ ; 1163) ; ಸವಿಯಿಂಡೆಗೊಂಡಿರ್ಪ ಕದಳೀಫಳಂಗಳಂ (ಇಹರ. ದೇ. ೩೨–೫). [ಇಂಡೆ₁ + ಕೊಳ್₁]

ಇಂಡೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ರಾಶಿಹಾಕು ; ಒಟ್ಟು ; ಒಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು : ಬಸವರಾಜಂ ಪುಳಕದ ಹಿಂಡನಿಂಡೆಗೊಳಿಸುತಂ (ಬಸರ. ೧೨–೬೭).

[ಇಂಡೆಗೊಳ್ + –ಇಸು₃]

ಇಂಡೆದಂಡೆ (ನಾ). ಒತ್ತಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಹೂವಿನ ದಂಡೆ : ಇಂಡೆ ದಂಡೆಯ ಹೂವನೊದವಿಸಿ ಕೊಂಡು ಬರಲಾ ಭಕ್ತವರನಂ ಕಂಡು (ಬಸಪು. ೨೨–೩೨) ; ಪರಿಪರಿಯಲಿಂಡೆದಂಡೆಯ ಪೂಜೆ ರಾಜಿಸುತಿರಲ್ ಕಂಡನು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೨೦–೧೨) ; ಇಂಡೆದಂಡೆಯ ಕಟ್ಟಿ (ಗುರುಚಾ. ೬–೩೦).

[ಇಂಡೆ₂ + ದಂಡೆ₂]

ಇಂಡೆಯಾಡು (ಕ್ರಿ). (ಹೂವಿನ ದಂಡೆಯನ್ನು) ತೂರಾಡು ; ಎಸೆದಾಡು ; ಎಸೆದಾಡಿ ವಿನೋದಿಸು (?): ಆ ಸತ್ತವರೆತ್ತ ನೀರಿೞಿವರೆತ್ತ ಜನಂ ನೆರೆದಿಂಡೆಯಾಡಿ ಪಾಡುತ್ತೆಸೆದಿರ್ಪರಿಂತು ಮೃತರಾಜವಿಡಂಬನಮೇಕೆ ಕಾಣ್ಬರೇ (ಅಜಿಪು ೨–೧೦೫) ; ದೆಸೆದೇವತೆಯೆ ಕುಸುಂಬೆಯ ಕುಸುಮಂಗಳಿನಿಂಡೆಯಾಡುವಂತಿರೆ ಕೆಂಗಲ್ಮಸಗಿ ಪರಿತಂದು ಮಾಯದ ಸಿಸುಗಳನೆೞೆದಱೆಯೊಳೊಗೆದನಱಿಗುಲಿ ಕಂಸಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೭–೩೨) ; ಕಂದರಂಗಳಿಡುವಿನೆಡೆಗಳೊಳ್ ಕವಲ್ತು ನಿಲ್ತು ಭೋರೆಂದು ಪಾಯ್ವ ಪಾಲ ಪೊನಲೆ ನೊರೆಯ ಪಿಂಡಲೊಗೆದು ವಾ ಮಂದರಂ ತ್ರಿಲೋಕನಾಥನಭಿಷವೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣೇಂದುಮಂಡಲಂಗಳಿಂದಮಿಂಡೆಯಾಡಿತೆಂಬಿನಂ (ಅನಂಪು. ೫–೭೦) ; ಕೆಂಡಮನುಗುಳ್ವ ಕೆಂಪಿನ ತುಟಿ ನಸುನಗೆಯಿಂಡೆಯಾಡುತ ಬಂದಳವಳು (ಭರಚ. ೧೦–೮೯). [ಇಂಡೆ₂ + ಆಡು₁]

ಇಂಡ್ಲಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗ್ರಾಮದ ಹೆಸರು : ಮುಳುವಾಯಿ ಚಾವಡಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಯಿಂಡ್ಲಹಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೮–೧೨ ; 1234). [ಇಂಡ್ಲ₀ + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ)]

ಇಂತ ‘ಇಂತಪ್ಪ’ ನೋ.

ಇಂತಪ್ಪ, ಇಂತ, ಇಂತಹ, ಇಂತಾ, ಇಂಥ, ಇಂಥಾ (ಗು). ಈ ರೀತಿಯ ; ಈ ಬಗೆಯ ; ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ ; ಈ ಮಾದರಿಯ : ಇಂತಪ್ಪ ರೂಪಮಂ ಕೈಕೊಂಡೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪–೩) ; ಇಂತಪ್ಪ ವಿಪ್ರಳಾಪಂಗಳ್ ಶೌರ್ಯಶಾಲಿಗಳ್ಗನುಚಿತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೫೭ ವ) ; ಇಂತಪ್ಪ ಗಾವಿಲನಂ . . . ಜಡನನಾಂ ಕಾಣೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೦೮) ; ಕೇಳಿದಿರೆ ಇಂತಪ್ಪ ವಿಕ್ರಮಲೋಲ ಸದ್ಭಕ್ತಿಯನವನಿಯೊಳು (ಬಸಪು. ೩೯–೫೮). **ಇಂತ** : ಅಕಟ್ಟಗವಿಲುಕೆ ಸಂತು ಎನೆಬರು ಇಂತ ಶಲ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೫–೧೩ ; 690). **ಇಂತಹ** : ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನಿಂತಹ ಸಿತಗನವ್ವಾ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೫೮–೧೪೩) ; ಬಿತ್ತಲಾ ಶಿವಭಕ್ತಿಗಿಂತಹ ಚಿತ್ತವಿಂತಹ ಭೀತಿಯುನ್ನತಿವೆತ್ತ ನಿರ್ಗರ್ವತೆಯಿದಾರಿಂಗುಂಟು (ಬಸಪು. ೨೩–೩೧). **ಇಂತಾ** : ಇಂತಾ ಹೆಂಗಸರು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೫೫) ; ಇಂತಾ ಆವಸ್ಥೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೫೭). **ಇಂಥ** : ಇಂಥವರ ದೆಸೆಯಿಂದ ಇಂತು ಟಾದುದೆಂದು ಚಿಂತಿಸುತಿಪ್ಪ (ಸಮಾವ. ೧೨–೪೬). **ಇಂಥಾ** : ಇಂಥಾ ಹೆಣ್ಣಿನ ನಾನೆಲ್ಲೂ ಕಾಣೆನು (ಪುರಂದ. ೧–೧೩೦ ಪ).

ಇಂತಪ್ಪಂ = ಈ ಬಗೆಯವನು ; ಈ ರೀತಿಯವನು : “ಇನ್ನನುಮಿಂತಪ್ಪನಿಂತಹಂ ತಾನೆಂದು” (ಕವಿಕಂ. ೨೧೮). **ಇಂತಪ್ಪುದು** = ಈ ರೀತಿಯದು ; ಹೀಗಾಗತಕ್ಕದ್ದು : ಇಂತಪ್ಪುದಂ ತಪ್ಪಿದಂದು ವಾರಣಾಸಿಗಂ ಕವಿಲೆಗಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ್ಗಂ ತಪ್ಪಿದವ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೨–೨೦ ; 970). ಇಂತವರು = ಈ ರೀತಿಯವರು : (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೪೦, ೫–೪೨ ಕಿ). ಇಂತಹಂ = ಇಂಥವನು : ಅಂತಪ್ಪಂ ಮೊದಲಾದುವಱ ಹಕಾರಕ್ಕೆ– ಅಂತಹಂ, ಇಂತಹಂ, ಉಂತಹಂ, ಎಂತಹಂ (ಶಮದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). **ಇಂತಿಂಥದು** : ಇಂತಿಂಥಾದ್ದೆಲ್ಲವು ಬರಲಿ ನಿಶ್ಚಿಂತೆಂಬುದು ನಿಜವಾಗಿರಲಿ (ಪುರಂದ. ೩–೮೫ ಪ). ಇಂಥಿಂಥ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಇಂಥಿಂಥ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಇಷ್ಟಿಷ್ಟು ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೮೮).

[ಇಂತು + ಅಪ್ಪ₄ (< ಅಗು₁)]

ಇಂತಹ ‘ಇಂತಪ್ಪ’ ನೋ.

ಇಂತಾ ‘ಇಂತಪ್ಪ’ ನೋ.

ಇಂತಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಗಸು. ೨. ಹೆಂಡತಿ : ಇಂತಪ್ಪ ಪ್ರೀತಿಯಲಿಯಿರಿಸಿಕೊಂಡಿರಲಾಗ ಯಿಂತಿಯನು ನೋಡಿಯಿಂತೆಂದುದಾ ಪಕ್ಷಿ (ಯನಳ. ೩೫).

[←ತೆಲು. ಇಂತಿ = ಸ್ತ್ರೀ, ಹೆಂಡತಿ. / ಪ್ರಾ. ಇತ್ಥೀ < ಸಂ. ಸ್ತ್ರೀ]

ಇಂತು, ಇತ್ತು (ಅ). ಹೀಗೆ ; ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ; ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ : ಇನ್ತುಣ್ಣೋರುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭–೫ ; 675) ; ನಿನಗಿಂತು ತೋರ್ಪ ಜವ್ವನದೊಳಗೀ ತಪಕ್ಕೆ ಗುಱಿಮಾಡಿಸಿದುಬ್ಬೆಗಮಾವುದು (ಕಾದಂಪೂ. ೬೮೫) ; ಬಳಿಕಿಂತೆಂದನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೪–೭). **ಇತ್ತು** : ಹೊತ್ತು ಹೊತ್ತಿಗೆ ತಾಪ ವೆಗ್ಗಳಿಸಿ ಕೋಪಬಂದಿತ್ತು ನುಡಿದನು ಮುನಿಪ (ತುರಂಗ. ೧೦–೨೦) ; ಗೊತ್ತುಗೊತ್ತಿಗೆ ನಿತ್ತು ಕಾದಿದರು ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದಿತ್ತು ಪಗಲಿರುಳ್ಳೆದು (ತುರಂಗ. ೧೮–೧೯).

ಇಂತಿಂತು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಇಂತಿಂತು ನೋಡುತುಂ ಬರೆ (ಗಿರಿಕ. ೫-೧೪). ಇಂತಿಷ್ಟು = ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಇಷ್ಟು; ಈ ಪ್ರಮಾಣದ ಮೇಲೆ: ಇಂತಿಷ್ಟು ತೋಳಗಳ ತಲೆಗಳನ್ನು ತಂದು ಕೊಟ್ಟವರು ಇಂತಿಷ್ಟು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸಾಗುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೧೯). ಇಂತುಪರಿ=ಹೀಗೆ; ಈ ರೀತಿ: ನಾರಿಯೊಂದಿಗೆ ಇಂತುಪರಿ ಮಾತಾಡ ಲೆಸಗಿದನು (ರಘುವಂ. ೧೬-೫೭).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಇಂಚ; ತೆಲು. ಇಟು]

ಇಂತುಟು₁ (ಗು). ಇಷ್ಟು; ಈ ಪ್ರಮಾಣದ: ಮಹಾದೇವಿಗಿಂತು ಟೊಂದು ಬಯಕೆಯಾದುದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೨-೧೪); ಇಂತುಟಿ ನಿಮ್ಮ ನಿಬರ ವಿಕ್ರಾಂತಮಾದೊಡಂ ಸೈರಿಸಿಮಿನ್ನಿನಿಸಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೯೫); ಇಂತುಟಾನೆ, ಇಂತುಟು ಕುದುರೆ (ಶಮದ. ೧೩೮ ಪ್ರಯೋ); ಬಳಿಕಮಿಂ ತುಟು ತಾಗಿ ನೈಮಜಿಕೆದಿಳೆಯೊಳಂಗನೆಯರಿಗೆಳಸಿ ಪೋಪತಿದುರಾತ್ಮರಿಗೆ (ಬಸವು. ೪೦-೬೨).

ಇಂತುಟುಂ = ಸ್ವಲ್ಪವೂ; ಒಂದಿಷ್ಟು ಕೂಡ: ಇಂತುಟುಂ ತೆಜಹಿಲ್ಲದಿರಲಾ ಕಂತುಮರ್ದನನಂತತಿಶಯಾಕ್ರಾಂತಮಾನಸನಾಗುತಂ (ಬಸವು. ೪೯-೨೨). 'ಇನಿತುಟು' ಪರಾ. [< ಇನಿತುಟು]

ಇಂತುಟು₂ (ಅ). ಹೀಗೆ; ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ: ಇಂತುಟು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಧರ್ಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨೭); ಇದನೇನೆಂದಪುದಿಂತುಟೆಂದುಸಿರ ಲಾರ್ಗಂ ಬಾರದು (ಕಾದಂಊ. ೨೫೧); ಜಿನತತ್ತ್ವಮನಿಂತುಟಿಂತುಟೆಂದು ಬಾಯ್ಗೆವಂದಂತಣಕಚಣಕಗೆಡೆದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೩೮); ಸರಸಮೆ ದೇವ ಕಿಂಕರನೊಳಿಂತಿದಜಿಱೊಂದಿರವಿಂತುಟೆಂದು ಬಿತ್ತರಿಪುದು (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೫೧). [ಇಂತು + -ಟು]

ಇಂತೆ (ಅ). ಹೀಗೆಯೇ; ಈ ಪ್ರಕಾರವೇ: ಇಂತುಟು, ಇಂತೆ, ಇಂತು (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೭ ಪ್ರಯೋ). [ಇಂತು + -ಎ₂]

ಇಂಥ 'ಇಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಇಂಥಾ 'ಇಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಇಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು. 'ಇಂದಭೂಪಾಳಕ' ಪರಾ.

[ಪ್ರಾ. ಇಂದ < ಸಂ. ಇಂದ್ರ]

ಇಂದಗೋಟೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪರಮೇಶ್ವರ ಭಟ್ಟರ ಲಿಖಿತಂ ಚಂದ್ರಾರ್ಕಧರಾರ್ಣವ[ಂ] ನಿ[ಲ್ಕೆ]ಇನ್ದಗೋಟೆಯ ಬೆಸಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೫-೮; 872). [?]

ಇಂದನಕಂದ (ನಾ). ಕೋಳಿಕುಟುವನಗಡ್ಡೆ ಗಿಡ: ಇಂದನಕಂದ ಮನಾಜ್ಯದೊಳೊಂದಿಸಿ ಕಟ್ಟುವುದು ಪುಣ್ಣೊಳಲ್ಲದೊಡಂ ತಾನಂದಿಂದ್ರವಾ ರುಣಿಯುಮಂ ತಂದಿಕ್ಕಲ್ ಮುಳ್ಳುಸರಲ್ಗಳುಂ ಪೊಱಮಡುಗುಂ (ಖಮದ. ೨-೨೦೪). [ಇಂದ₀ + ಕಂದ₂]

ಇಂದಪ್ಪರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಇನ್ದಪ್ಪರಸನಾಳ ನಾಂಕ್ಕುಳ್ತಿರೆ ಪುತ್ತೂರತೊ ಭುವನಸಿಂಗಿಯರ ಮಗ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩೨-೧; 750); ಇನ್ದಪ್ಪರಸಮಗಳ್ ಮಾಣಿಕಬ್ಬೆಯಾ ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟೊದು (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೬-೬೨; 850).

[ಇಂದ + ಅಪ್ಪ₁ + ಅರಸ₁]

ಇಂದಭೂಪಾಳಕ (ನಾ). ಒಬ್ಬರಾಜನ ಹೆಸರು: ಖಚರೇಂದ್ರಂ ಗಮೇಂ ಬೆರಲಿಂದಗ್ಗಳಮಾವ ಕಾವ ಗುಣಮಂ ಪೊಣ್ದಿಂದಭೂಪಾಳಕ (ಕಇ. II, ೧೨-೩೧; 1114). 'ಇಂದರಸ' ಪರಾ.

[ಇಂದ + ಭೂಪಾಳಕ]

ಇಂದಯುರ 'ಇಂದವೂರ' ನೋ.

ಇಂದಯೂರ 'ಇಂದವೂರ' ನೋ.

ಇಂದರ, ಇಂದಿರ (ನಾ). **೧.** = ಇಂದ್ರ **೧**: "ಇಂದ್ರ-ಇಂದರ" (ಶಮದ. ೨೫೪ ಪ್ರಯೋ). 'ಇಂದರಗಾಮುಂಡ' ಪರಾ. **ಇಂದಿರ: ೧.** "ಇಂದಿರ ಪಲಗಣ್ಣಂ... ಇಂದ್ರಾಹ್ವಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೩೩); ಬಿದಿಯಂ ಪೊಡೆಯಲ ರನನಿಂದಿರನನಥಟರಂ ತವಸಿಗಳಂ ನೆಲೆನಟ್ಟು ನೋಯಿಸಿದುದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೫೭); ಇಂದಿರನ ದೆಸೆಗೆಂಪು ಮೂಡೆ (ಚಿಬಪು. ೪-೭). **೨.** ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುದುರೆ: ಇಂದಿರನಕ್ಕುಂ ಮೂಷಕವ್ಯಂದಚ್ಛಾಯಾವಿರಾಜಿತಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨-೨೯). [< ಸಂ. ಇಂದ್ರ]

ಇಂದರಗಾಮುಂಡ, ಇಂದರಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮುದುಗುಂಪೆಯ ಇಂದರಗಾಮುಣ್ಡರು ಶ್ರೀದಾಮಗಮುಣ್ಡರುಂ... ಎನೆವ್ವರುಂ ನರಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. IV, ಎಡತೊ. ೬೦-೭೦; 890). **ಇಂದರಗಾವುಂಡ:** ಇಂದರಗಾವುಣ್ಡನ ಮಗಂ ಬಮ್ಮಿಸೆಟ್ಟಿಗೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೯-೧೦; 1043). [ಇಂದರ + ಗಾಮುಂಡ]

ಇಂದರಗಾವುಂಡ 'ಇಂದರಗಾಮುಂಡ' ನೋ.

ಇಂದರಬಲ್ಲಹ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಇನ್ದರಬಲ್ಲಹ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೬-೨; 920).

[ಇಂದರ + ಬಲ್ಲಹ]

ಇಂದರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇನ್ದರಸಂ ಜೋಡದೂರಾಳ್ಗೆ ಆಳೆ ಪೇಸಲ್ಕೊನ್ದಾನ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೮-೧೧; 1080).

[ಇಂದ + ಅರಸ₁]

ಇಂದವೂರ, ಇಂದಯುರ, ಇಂದಯೂರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಇನ್ದವೂರದ ವಿಟಿಯ್ಯನುಂ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೩-೧೬; 899). **ಇಂದಯುರ:** ಇನ್ದಯುರದ ಬೂವೆಗವುಣ್ಡ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೨೧-೯; 1012). **ಇಂದಯೂರ:** ಇನ್ದಯೂರದ ಬೂವೆಗಾವುಣ್ಡ ಹೊಲದ ಬಿದಿರ ಸಂಮ್ಮಂಧದಿ ಕೊಟ್ಟಡೆ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೩೮-೯; 1013). [< ಇಂದ್ರಪುರ ?]

ಇಂದಾಪಾಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇನ್ದಾಪಾಯ್ಯನಾಡಾನಾ ಳುತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೨೦-೪; 883). [ಇಂದ + ಅಪ್ಪ₁ + ಅಯ್ಯ₁]

ಇಂದಾಳೆ (ನಾ). (?); "ಹಿಂದುಗಡೆಯಿಂದ ಮೇಲ್ಬೀಳುವುದು" (ಪದ್ಯಸಾ. II, ೧೯೮ ಟಿಪ್ಪಣಿ); ಈಯೊಡಲ್ಮಣಿತಮಾಯಿಂದಾಳಮಾ ಬೀರವಾಚಳಕಂ (ಚಿಕವಿ. ೪-೧೪೮). [?]

ಇಂದಿಂದಿರ (ನಾ). ದುಂಬಿ; ಗುಂಗೀಹುಳು; ಭ್ರಮರ: ನಂಜು ರುಳಿಯಂ ಪೋ ನುಂಗಿದಳ್ ಪೇಟಿದಬ್ಜಿನಿಯೆಂಬಂತೆವೋಲಾಯ್ತು ಕುಟ್ಮ ಳಿತಕಂಜಾತೋದರೇಂದಿಂದಿರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೧೫); ವನಜಮವು ಮುಗಿಯೆ ಗರ್ಭದೆ ಸಿಲ್ಕಿದಿಂದಿಂದಿರಂ ಕರಂ ಚೆಲ್ವಾದುದು (ಚಿಬಪು. ೯-೬).

[ಸಂ.]

ಇಂದಿಂದಿರಾಳಕಿ (ನಾ). ದುಂಬಿಯ ಬಣ್ಣದ ಕುರುಳುಳ್ಳವಳು; ಭ್ರಮರಕುಂತಳೆ: ಇಂದೀವರಾಂಬಕಿಯರಿಂದಿಂದಿರಾಳಕಿಯರು (ಉದ್ಭದೇ. ೫-೨೭).

[ಸಂ. ಇಂದಿಂದಿರಾಲಕಾ (ಇಂದಿಂದಿರ + ಅಲಕ₃ + -)]

ಇಂದಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ರಾಜಲಕ್ಷ್ಮೀನಿಳಯಂ ಪ್ರತಾಪನಿಧಿ ಪುಟ್ಟಿದನಿಂದಿಗ ಮಂಡಳೇಶ್ವರ (ಕಇ. II, ೧೨-೨೯; 1114).

[ಇಂದ + -ಇಗ]

ಇಂದಿರ 'ಇಂದರ' ನೋ.

ಇಂದಿರದಿಕ್ಕು (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ದಿಕ್ಕು; ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು: ಇಂದಿರ ದಿಕ್ಕೆಂಬಾಳಿ ತೋರ್ಪಾ ಮುಕುರಮೆನೆ ಕರಂ ಮೂಡಿತಬ್ಜಾರಿಬಿಂಬಂ (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೩). [ಇಂದಿರ (< ಇಂದರ) + ದಿಕ್ಕು]

ಇಂದಿರವರಲ್ (ನಾ). ಇಂದ್ರನೀಲರತ್ನ ; ನೀಲಮಣಿ : ಇಂದಿರವರಲ ಬಜ್ಜರದ ಪದುಮರಾಗದ ತೊಡವಿನೊಳ್ ಮಿನುಗುತೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೭-೪). [ಇಂದಿರ (< ಇಂದರ) + ಪರಲ್]

ಇಂದಿರವಿಲ್ (ನಾ). ಇಂದ್ರಧನುಸ್ಸು ; ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು ; ಮಳೆಬಿಲ್ಲು : "ಇಂದಿರವಿಲ್ಲೆನೆ ಶಕ್ರಚಾಪಮುಕ್ಕುಂ ನಿಜದಿಂ" (ಕವಿಕಂ. ೯೨) ; ಶ್ರಾವಣ ದೊಳೆಸೆಯೆ ವರುಣನ ದೆಸೆಯೊಳ್ ಇಂದಿರವಿಲ್ ತೋಜಲ್ ಮುಟಿ ಸಂದಿಸೆ ಮಾಸತ್ರಯಂಬರಂ ಬಜನಕ್ಕುಂ (ಲೋ ೯ ಕೋ ೯ ಪ. ೪-೨೭) ; ತೋರಣಮಿಂದಿರವಿಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೮-೧೧೮). [ಇಂದಿರ (< ಇಂದರ) + ಬಿಲ್₂]

ಇಂದಿರಾಜ (ನಾ). ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮಗ ; ಮನ್ಮಥ. 'ಇಂದಿರಾಜಾಸ್ತ್ರ' ಪರಾ. [**ಸಂ.**]

ಇಂದಿರಾಜಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). **೧.** ಮನ್ಮಥನ ಬಾಣ ; ಕಾ ಮ ಬಾ ಣ. **೨.** ಕಮಲ. 'ಇಂದಿರಾಜಾಸ್ತ್ರಾಕ್ಷಿ' ಪರಾ. [ಇಂದಿರಾಜ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಇಂದಿರಾಜಾಸ್ತ್ರಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು : ಇಂದಿರಾ ಜಾಸ್ತ್ರಾಕ್ಷಿಯರು ಅರವಿಂದಗಂಧಿಯರು (ಬಸವು. ೫-೨೭). [**ಸಂ.** ಇಂದಿರಾಜಾಸ್ತ್ರಾಕ್ಷೀ (ಇಂದಿರಾಜಾಸ್ತ್ರ + ಅಕ್ಷಿ +-)]

ಇಂದಿರಾಪತಿ (ನಾ). ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಪತಿ ; ವಿಷ್ಣು : ಇಂದಿರಾಪತಿ ಜನಿಸಿದ ನಲಾ ತತ್ಪಿತಾಮುಹಗೆ (ಬಸವು ೫೪-೩೧). [**ಸಂ.** (ಇಂದಿರಾ + ಪತಿ₁)]

ಇಂದಿರಾಭವ (ನಾ). ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮಗ ; ಮನ್ಮಥ : ಇಂದಿರಾಭವನ ವಾಹಿನಿಯಂತೆ ಬಗೆಗೊಳಿಸುವಿಂದುಮಂಡಲಮುಖಿಯರು (ಉ ದ್ಭ ದೇ . ೫-೨೭). [**ಸಂ.** (ಇಂದಿರಾ + ಭವ)]

ಇಂದಿರಾರಮಣ (ನಾ). = ಇಂದಿರಾಪತಿ : ಇಂದಿರಾರಮಣ ಗೋವಿಂದ ನಿನ್ನಯ ಪಾದದ್ವಂದ್ವವೆನಗೆ ಸಾಕೆಲೊ (ಪುರಂದ. ೪-೧೭೮ ಪ). [**ಸಂ.** (ಇಂದಿರಾ + ರಮಣ)]

ಇಂದಿರಾವರ (ನಾ). = ಇ ಂ ದಿ ರಾ ಪ ತಿ : ಒಂದೆಸೆಯೊಳಿರ್ದಿಂದಿರಾ ವರನೊಂದೆಸೆಯೊಳರವಿಂದಸಂಭವನೊಂದೆಸೆಯೊಳಿಂದ್ರನು ಸು ರಾ ವ ಳಿ ಯೊಂದೆಸೆಯೊಳಿರ್ದು (ಬಸವು. ೨-೨೬). [**ಸಂ.** (ಇಂದಿರಾ + ವರ)]

ಇಂದಿರೆ (ನಾ). ಲಕ್ಷ್ಮಿ : "ತಾ ವ ರೆ ವ ನೆ ಯ ಳಿ ಂ ಬ ಹೆಸರಿಂದಿರೆಗೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೭) ; ಕನಕಕಮಳದಿನಿಟಿಪೊಂದಿಂದಿರೆಯೆನೆ ಮೆ ಱೆ ದ ಳ್ . . . ರಾಣಿಯದೊರ್ವಳ್ (ಅನಂಪು. ೭-೫) ; ಇಂದಿರೆಗಾನಂದರಸಂ . . . ನೆಗಳೆ (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೧೮). [**ಸಂ.** ಇಂದಿರಾ]

ಇಂದಿರೆಯರಸು (ನಾ). = ಇ ಂ ದಿ ರಾ ಪ ತಿ : ಇಂದು ನಾನೇನು ಸುಕೃತವ ಮಾಡಿದೆನೊ ಇಂದಿರೆಯರಸು [ಪಾಠಾಂ. ಮಂಗಳಮಹಿಮ] ವೇಂಕಟ ಬಂದ ಮನೆಗೆ (ಪುರಂದ. ೨-೧೪೨ ಪ). [ಇಂದಿರೆ + ಅರಸು₂ (< ಅರಸ₁)]

ಇಂದಿರೇಶ (ನಾ). = ಇಂದಿರಾಪತಿ : ಗಜ ಕೂಗಲು . . . ಇಂದಿರೇಶನೆ ಚಕ್ರದಿಂದ ನೆಗಳಿನ ಬಾಯ ಸಂದಿಯನು ಸೀಳಿ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಸಲಹಿದೆಯೊ (ಪುರಂದ. ಸು. ೧-೧೫೪-೨೭೪). [**ಸಂ.** (ಇಂದಿರಾ + ಈಶ)]

ಇಂದೀವರ (ನಾ). **೧.** ನೀಲಿಯ ನೈದಿಲೆ ; ಕನ್ನೈದಿಲೆ : ಕುಂದ ಮುಚುಕುಂದ ಮಂದಾರೇಂದೀವರ ನಂದ್ಯಾವರ್ತ . . . ಮಲ್ಲಿಕಾದ್ಯ ನೇಕ ಸುರಭಿ ಕುಸುಮಂಗಳಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೭-೩) ; ವಂದಿಸುವೆಂ . . . ವಿಮಲೇಂದೀವರ ನೀ ಲ ಮೇ ಘ ಸುಂದರವಪುವಂ (ವಸ್ತವಂ. ೧-೧). **೨.** ತಾವರೆ. 'ಇಂದೀವರಮಂದಿರೆ' ಪರಾ. [**ಸಂ.**]

ಇಂದೀವರನಾಭ (ನಾ). ಪದ್ಮನಾಭ ; ವಿಷ್ಣು : ಇಂದೀವರನಾಭರಮ್ಯ ಸಭೆಯಂತೆ . . . ಕೊಳಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೫೩). [**ಸಂ.** (ಇಂದೀವರ + ನಾಭಿ + -)]

ಇಂದೀವರಮಂದಿರೆ (ನಾ). ತಾವರೆಯನ್ನು ಮನೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು ಲಕ್ಷ್ಮಿ : ಇಂದುಸೋದರಿಗಿಂದೀವರಮಂದಿರೆಗಿಂದು ವಂದಿಪೆನು (ಹದಿಬ. ೪-೨). [**ಸಂ.** ಇಂದೀವರಮಂದಿರಾ (ಇಂದೀವರ + ಮಂದಿರ + -)]

ಇಂದೀವರವಕ್ತ್ರೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು ; ಕಮಲ ಮುಖಿ : ವಿಕಚೇಂದೀವರವಕ್ತ್ರೆ ಸನ್ಮರಕತಚ್ಛಾಯಾಂಗಿ (ಸು ಕು ಮಾ . ೧-೮). [**ಸಂ.** ಇಂದೀವರವಕ್ತ್ರಾ (ಇಂದೀವರ + ವಕ್ತ್ರ + -)]

ಇಂದೀವರಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಕನ್ನೈದಿಲೆಯಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು : ಇಂದೀ ವರಾಕ್ಷಿಯರ್ ನೋಡಿದರ್ ಕೌತುಕಮಿದೆಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೨೭) ; ಇಂತೇಕಿದೊಮ್ಮಿಂಗೆ ಇಂದೀ ವಿಕಾರಚಿತ್ತಂ ನಿನಗೆ ಪೇಳೆನಗೆ, ಇಂದೀವ ರಾಕ್ಷಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೧-೪೭೭). [**ಸಂ.** ಇಂದೀವರಾಕ್ಷೀ (ಇಂದೀವರ + ಅಕ್ಷಿ + -)]

ಇಂದೀವರಿ (ನಾ). "ಪಿಲ್ಲ ಪಿಚ್ಚರ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ) ; "ಮಜ್ಜಿಗೆ ಗಡ್ಡೆ (ಪಂಡಿತ. ೧೪೭). [**ಸಂ.** ಇಂದೀವರೀ]

ಇಂದೀವರೇಕ್ಷಣೆ (ನಾ). = ಇಂದೀವರಾಕ್ಷಿ (ದಕ. ೩). [**ಸಂ.** ಇಂದೀವರೇಕ್ಷಣಾ (ಇಂದೀವರ + ಈಕ್ಷಣ + -)]

ಇಂದು₁ (ನಾ). **೧.** ಈ ದಿನ ; ಈಹೊತ್ತು ; ಈಗ : ನಮಗಿನ್ದೊಟ್ಟಿದು ಯೆನ್ದು ಏಱಿ ಗಿರಿಯಾನ್ಸನ್ಯಾಸನಮ್ ಯೋಗದೊಳ್ . . . ಏಱಿದಾರ್ (ಎಕ. II, ೯೭೩ ; 700) ; ಮನೆಗಿಂದು ಬರ್ಕುಮೆಂದು (ಕವಿರಾ. ೨-೩೩) ; ಅಳ್ದನವದನಕಮಲಕೆನಮ್ಮ ಪೌರುಷವಿಂದು ಹಿಮವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೨೮) ; ಇಂದು ಗುಡಿಗಳಿಗೆ ಬಂದ ಈ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ನನ್ನ ಎದೆಯೇ ಬಿರಿಯುತ್ತದೆ (ಹಬ್ಬಿಬ. ೨೮).

ಇಂದುತನಕ = ಈವರೆಗೆ : ನಿನ್ನೊಳು ಪುಟ್ಟಿದದು ಮೊದಲಿಂದುತನ ಕೊಂದಡಕೆ ಹಂಗಿನೊಳೊಂದೆನು (ಬಸವು. ೬೧-೫೭). **ಇಂದುಮೊದಲ್** = ಇವೊತ್ತಿನಿಂದ ಮುಂದೆ : ಇಲ್ಲಿ ನೀರ್ಗುಡಿದ ಜೀವಿಗಳಿನ್ನು ಪುಲಿಯಾಗ ಲಿಂದುಮೊದಲೆಂದು ಮುನಿ ಶಾಪಿಸಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೩೨). **ಇಂದು ಮೊದಲಾಗಿರೆ** = ಈಗಿನಿಂದ ಹಿಡಿದು ; ಇಂದಿನಿಂದ ಹಿಡಿದು ; ಇಂದಿ ನಿಂದ ಮುಂದೆ : ಪೆಂಡಿರೆಂಬರೊಳೆ ಕೂಡುವನಲ್ಲೆನಿಂದುಮೊದಲಾಗಿರೆ ನಿಕ್ಕುವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭). **ಇಂದುವರಂ** = ಈ ದಿನದ ವರೆಗೆ ; ಈ ಹೊತ್ತಿನ ವರೆಗೆ : ಇಂದುವರಂ ದೇವರ ಮನಂ ನೊಂದಪುದೆಂದು ಮನಂದೋಱದಿರ್ಪಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೪೪) ; ಅಂದಿಂತೊಟ್ಟು ಇಂದು ವರಮೆನ್ನಂ ಕರಂ ಮನ್ನಿಸಿ ನಡಪುತ್ತಿರ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೯೫-೧೦). **ಇಂದು ವರೆ** = ಇಂದುವರಂ : ಹೇಸರು ಯಮದೂತರು ಹಸುಗೂಸುಂಗೊಲೆ ಗೆಂದು ಇಂದುವರೆ ತಿಳಿದಿರ್ದೆಂ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೫೮-೧೦).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಇನ್ಱು ; **ಮಲ.** ಇನ್ನು ; **ತುಳು.** ಇನಿ ; **ಕೊಡ.** ಇಂದಿ ; **ಕುರುಖ್.** ಇನ್ನಾ]

ಇಂದು₂ (ನಾ). ಸಿಂಧೂನದಿ. 'ಇಂದುಪ್ಪು' ಪರಾ. [< **ಸಂ.** ಸಿಂಧು]

ಇಂದು₃ (ನಾ). **೧.** ಚಂದ್ರ : ಇ ಂ ದು ಕು ಂ ದ ಸೌಂದರತರವರ್ಣಂ (ಆದಿಪು. ೧-೮) ; ಇಂದುಗೆ ಮೇಘಂ ಕವಿದೊಡಮಿಂದೀ ಲೋಕಕ್ಕೆ ತಣ್ಪು ತಪ್ಪದ ತೇಜದಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೯-೯೭) ; ಇಂದುರವಿಜಲವಹ್ನಿಯನಿಲ ಪುರಂದ ರಾದಿ ಸುರೌಘ ಸಾಕ್ಷಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೯). **೨.** ಒಂದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : ಶಶಿಯಿಂದು . . . ಧರೆ ಇಳೆ ರೂಪವ್ಯೆಕವೊಂದಱ ನಾಮಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೯-೧) ; ಉಡುದೇವನಿಧಿ ನಯನೇಂದು ಸಂಖ್ಯೆಗ ಳೊವಿ ಶಕವರುಷಂಗಳಾಗಲು (ಬಸವು. ೬೧-೯೨). **೩.** [ಛಂದ] ಚಂದ್ರ ಗಣ ; ಭಗಣ (- ∪ ∪) : ಇಂದುಯುಗಂಗಳ ಮುಂದಿಂದುಧರಂ ಬರೆ ತಾನೆಂದುಮಿದರ್ಕೆ ಪೆಸರ್ ಸೌಂದರಿ ಕೇಳಮಳಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೫೩). [**ಸಂ.**]

ಇಂದುಕರ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಿರಣ. 'ಇಂದುಕರಾವಳಿ' ಪರಾ. [ಇಂದು$_3$ + ಕರ$_4$]

ಇಂದುಕರಾವಳಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಿರಣಗಳ ಸಮೂಹ: ಹಿಮೋಪಳ ಮೊಸರ್ವವೊಲಿಂದುಕರಾವಳಿಗೆ ತೃಣಗ್ರಾಹಿ ನೀಳಮಣಿಯೊಸರ್ದಪುದೇ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೩೯). [ಇಂದುಕರ + ಆವಳಿ$_1$ (= ಅವಲಿ)]

ಇಂದುಕಲಾವತಂಸ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಲೆಯನ್ನು (ತಲೆಯ) ಒಡವೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಈಶ್ವರ: ಇಂದುಕಲಾವತಂಸಂ . . . ಗಂಗಾಧರಂ ಬಿಡದೆ ಸಲಹುಗೆ ನಮ್ಮನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೨). [ಸಂ. (ಇಂದುಕಲಾ + ಅವತಂಸ)]

ಇಂದುಕಳೆ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಲೆ: ಇಂದುಕಳೆ ಮೆಱೆವ ತಾರಾವೃಂದದ ನಡುವೊಪ್ಪುವಂತೆ (ನಂಬಿರ. ೬-೧). [ಸಂ. ಇಂದುಕಲಾ (ಇಂದು + ಕಲಾ)]

ಇಂದುಕಾಂತ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆ: ಇಂದುಕಾಂತದ ಸಜ್ಜೆಯೋವರಿಯೊಳ್ (ಸೌಂದಪು. ೧೦-೨೯). [ಇಂದು$_3$ + ಕಾಂತ$_2$]

ಇಂದುಕಾಂತಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿ: ಉತ್ಸವಕರಮೆನೆ ಬೆಳಪ ಶರತ್ಸಮಯದೊಳಿಂದುಕಾಂತಿ ದಳವೇಱುವ ವೋಲ್ (ಜಗವಿ. ೧-೧೧). [ಇಂದು$_3$ + ಕಾಂತಿ]

ಇಂದುಕಾಂತೋಪಳ (ನಾ). = ಇಂದುಕಾಂತ: ಸಾಂದ್ರೇಂದುಕಾಂತೋಪಳೋಚ್ಚಳಿತಾಚ್ಛಾಚ್ಛಜಲಪ್ರವಾಹ ಭರದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧-೬೪). [ಇಂದುಕಾಂತ + ಉಪಳ (= ಉಪಲ)]

ಇಂದುಕಿರಣ (ನಾ). = ಇಂದುಕರ: ಇಂದುಕಿರಣಂಗಳಿಂದಂ . . . ನಂದದು ಪರಿತಾಪಾನಳಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೬೪). [ಇಂದು$_3$ + ಕಿರಣ]

ಇಂದುಚೂಡ (ನಾ). ಚಂದ್ರಶೇಖರ; ಶಿವ: ಮುಂದೆ ತುತ್ತಂ ಮಾಡಿ ನೀಡಲ್ಕಿಂದುಚೂಡಂ ಕೂರ್ತು ಕೈಕೈಯಿಂದೆ ನೀಡಿಕೊಳುತ್ತವಾರೋಗಿಸಿದ ನೆಂದೆನುತ (ಬಸವು. ೩೩-೧೯). [ಸಂ. (ಇಂದು$_3$ + ಚೂಡಾ + -)]

ಇಂದುಜ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಮಗ; ಬುಧ: ಇಂದುಜನಿಂ ಕಡುಗಾಳಿಯಕ್ಕುಮಿಂದ್ರನ ಗುರುವಿಂದಮೊಳ್ವಿಳಸು (ಜಟ್ಟಮು. ೮-೧೪೩). [ಸಂ.]

ಇಂದುಜನಕ (ನಾ). ೧. ಚಂದ್ರನ ತಂದೆ; ಸಮುದ್ರ. ೨. ಅತ್ರಿಮಹರ್ಷಿ. [ಇಂದು$_3$ + ಜನಕ]

ಇಂದುಜೂಟ (ನಾ). = ಇಂದುಚೂಡ: ಇಂದುಜೂಟಂ ಭ್ರೂಣಹತ್ಯಕೆ ಬಂದು ನಿಲುವನೆ (ಬಸವು. ೧೮-೯೦); ಇಂದುಜೂಟಂ ಮನೋರಮೆಯ ಭಕ್ತ್ಯಾತುರವನೀಕ್ಷಿಪೆನೆನುತ್ತ (ಸೌಂದಪು. ೧೨-೨೫). [ಇಂದು$_3$ + ಜೂಟ]

ಇಂದುಜ್ಯೋತ್ಸ್ನೆ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಬೆಳಕು; ಬೆಳುದಿಂಗಳು: ಇನನಿಂದುಜ್ಯೋತ್ಸ್ನೆಯಂ ತಾಳ್ದಿದನನಲನವಷ್ಟಂಭಮೋಡಿತ್ತು (ಸುಕುಮಾ. ೪-೧೧). [ಇಂದು$_3$ + ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನೆ]

ಇಂದುಟಿ, ಈಂದುಟಿ (ನಾ). ಸವಿಯಾದ ತುಟಿ: ಪವಣಱಿದು ಚುಂಬಿಸುತೆ ಇಂದುಟಿಸುಧೆಯನೊಸೆದೀಂಟಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪-೧೦); ಇಂದುಟಿಯ ನುಣ್ಬೊಗರಂಗದ ವಾರನಾರಿಯರ್ (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೧೨೬). **ಈಂದುಟಿ**: ಈಂಗಡಲ್, ಈಂದೋಳ್, ಈಂದುಟಿ (ಶಮದ. ೧೮೦ ಪ್ರಯೋ.). [ಇನಿದು + ತುಟಿ]

ಇಂದುಟಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಸವಿಯಾದ ತುಟಿಯನ್ನು ಪಡೆ: ಇನಿಗಲೆಯ ಜೀವಳ ಯಿಂದುಟಿವೆತ್ತಳ ತನುವ ತಳ್ಕೈಸುವುದೆಂದು (ಶತಸಾಂ. ೨೮-೪೭). [ಇಂದುಟಿ + ಪೆಱು$_1$]

ಇಂದುದೀಧಿತಿ (ನಾ). = ಇಂದುದ್ಯುತಿ: ಸರಸಿರುಹಮಿಂದುದೀಧಿತಿ ಪರಾಜಿತಶ್ರೀವಿಲಾಸಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೭೧). [ಇಂದು$_3$ + ದೀಧಿತಿ]

ಇಂದುದ್ಯುತಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿ: ನಿನ್ನ ಯಶೋರಾಶಿಯನಿಂದುದ್ಯುತಿನಿಕಾಶಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೯೪). [ಇಂದು$_3$ + ದ್ಯುತಿ]

ಇಂದುಧರ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು (ತಲೆಯಲ್ಲಿ) ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: "ಇಂದುಧರನಂ ಖಂಡಪರಶುವೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೫-೧); ಇಂದುಧರಂ ವಟುವೇಷಂದಳೆದೊಡಮಗಜೆಗಾದುದು ಹರುಷಂ (ಗಿರಿಕ. ೯-೯೬). [ಸಂ.]

ಇಂದುನಿಭ (ಗು). ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ. 'ಇಂದುನಿಭಾಸ್ಯೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಇಂದುನಿಭಾಸ್ಯೆ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಹೋಲುವ ಮುಖ ಉಳ್ಳವಳು; ಚಂದ್ರಮುಖಿ: ಮೃದುಸುಗಂಧಮನಿಂದುನಿಭಾಸ್ಯೆ ಸೂಸೆ (ರಾಜಶೇ. ೨-೨೫). [ಸಂ. ಇಂದುನಿಭಾಸ್ಯಾ (ಇಂದುನಿಭ + ಆಸ್ಯ + -)]

ಇಂದುಪ್ಪು (ನಾ). ಸೈಂಧವಲವಣ: ಇಂದುಪ್ಪಿನೊಡನೆ ಈ ಔಷಧಿ ಸೇವಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಇಂದು$_2$ + ಉಪ್ಪು]

ಇಂದುಮಂಡಲ, ಇಂದುಮಂಡಳ (ನಾ). ಚಂದ್ರಮಂಡಲ: "ಇಂದುಮಂಡಲಕಾ ಪೆಸರ್ಪೆಱೆಯೆನಲ್" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪೪). **ಇಂದುಮಂಡಳ**: ಸಾರೆ ಚಕೋರಮಿಂದುಮಂಡಳಗಳಿತಾಮೃತಾಸವಮನುಂಡುಸಿರುತ್ತಿರೆ ಚೆಲ್ವು ಶಾರದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೦). [ಇಂದು$_3$ + ಮಂಡಲ]

ಇಂದುಮಂಡಳ 'ಇಂದುಮಂಡಲ' ನೋ.

ಇಂದುಮಣಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆ: ಉತ್ಪಲಾವಳಿ ತಿಳಿಜೊನ್ನಮೆಂದಲರ್ಗುಮಾ ನಗದಿಂದುಮಣಿಪ್ರಕಾಶಮಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೩೮). [ಇಂದು$_3$ + ಮಣಿ$_3$]

ಇಂದುಮುಖಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನಂತಿರುವ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು; ಚಂದ್ರಮುಖಿ: ಇಂದುಮುಖಿ ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯನೊಲವಿಂದ ಸಲಿಸಿ (ಬಸವು. ೨೪-೩೦); ಇಂದುಮುಖಿಯರ ಗುಣವ ತಿಳಿಯಲಸಾಧ್ಯ (ನಳಚ. ೩-೨೨). [ಸಂ. ಇಂದುಮುಖೀ (ಇಂದು$_3$ + ಮುಖ + -)]

ಇಂದುಮೌಲಿ, ಇಂದುಮೌಳಿ (ನಾ). ಶಿವ. **ಇಂದುಮೌಳಿ**: ಇಂದುಮೌಳಿಯ ಬೆಸನದಿಂದವೆ ಬಂದ ನಂದೀಶನು (ಬಸವು. ೨-೫೬); ಇಂದುಮೌಳಿಯ ಸೇವೆಗಿಂದು ಪುಳಿಂದ ಕಂಟಕನಾದನೇ (ಕುಮ್ಯಾಅ. ೬-೧೮). [ಇಂದು + ಮೌಲಿ]

ಇಂದುಮೌಳಿ 'ಇಂದುಮೌಲಿ' ನೋ.

ಇಂದುರುಚಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿ, —ಕಿರಣ: ವಿಳಸಿತ ಶಾರದೇಂದುರುಚಿ ಕೋಮಳಬಾಳಮೃಣಾಳಸೂತ್ರಮಂ (ಶಾಕುಂತ. ೯೦-೧೪೯). [ಇಂದು$_3$ + ರುಚಿ]

ಇಂದುರೇಖೆ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಲೆ. [ಇಂದು$_3$ + ರೇಖೆ]

ಇಂದುರೋಚಿ (ನಾ). = ಇಂದುರುಚಿ: ನಿಜನಾಥನ ಮಾತೆಂಬಿಂದುರೋಚಿ ಕುಡೆ ಹೃತ್ಕುಮುದಶ್ರೀಗೆಂದುಮಿಲ್ಲದ ಮಹೋತ್ಸವಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೧೨). [ಇಂದು$_3$ + ರೋಚಿ]

ಇಂದುಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ವೈಭವ, —ಕಾಂತಿ: ಚಂದ್ರಿಕೋಜ್ಜ್ವಳಸಾನ್ನಾಯ್ಯದಿನಿಂದುಲಕ್ಷ್ಮಿಯನುಪದಂಚದ್ದೀಪದಿಂ ಕಾಂತಿಯಂ . . . ಮಾಡುಗುಂ ಜಿನಪತಿಪದಪಂಕಜಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೫೫, ೫೬). [ಇಂದು$_3$ + ಲಕ್ಷ್ಮಿ]

ಇಂದುಲಾಂಛನ (ನಾ). ೧. ಚಂದ್ರನ ಗುರುತು, —ಕಳಂಕ: ಚಂದ್ರಿಕೆಯೆಂಬ ಪಾಲ್ಗಡಲ್ ಪುತ್ರನನಿಳಾಜನಮಿಕ್ಷಿಸೆ ದೃಷ್ಟಿಪಾತದಿಂ ನವೆದಪನೆಂದು . . . ಪಣೆಗಿಟ್ಟ ಕಜ್ಜಳದ ಬೊಟ್ಟಿನಲೊಪ್ಪಿದುದಿಂದುಲಾಂಛನಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೫೮). ೨. ಚಂದ್ರಶೇಖರ (ದಕ. ೩). [ಇಂದು$_3$ + ಲಾಂಛನ]

ಇಂದುಲೇಖಾಚೂಡ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಲೆಯನ್ನು ಜಡೆಯಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ : ಇಂದುಲೇಖಾಚೂಡ ಮಂತ್ರದ ಲೇಖೆಯಂ ಜಿನ ಮಂತ್ರಲೇಖೆಯನು ಕೂಡೆ ಕಾವೇರಿಯಲಿ ಹಾಯ್ಕಲು (ಬಸವು. ೫೦-೩೮). [**ಸಂ.** (ಇಂದು$_3$ + ಲೇಖಾ + ಚೂಡಾ + –]

ಇಂದುಲೇಖೆ (ನಾ). = ಇಂದುರೇಖೆ. 'ಇಂದುಲೇಖಾಚೂಡ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಇಂದುಲೇಖಾ]

ಇಂದುವಾರ (ನಾ). ಚಂದ್ರನವಾರ; ಸೋಮವಾರ (ದಕ. ೬). [ಇಂದು$_3$ + ವಾರ$_3$]

ಇಂದುವ್ರತ (ನಾ). ಚಾಂದ್ರಾಯಣ ವ್ರತ. [ಇಂದು$_3$ + ವ್ರತ]

ಇಂದುಶೇಖರ (ನಾ). ಚಂದ್ರಶೇಖರ; ಶಿವ: ಇಂದುಶೇಖರನಿಂದೆ ಕದಹುಗಳಂ ತೆಗೆಸಿ ಹೊಕ್ಕು (ಬಸವು. ೪೪-೧೮). [ಇಂದು$_3$ + ಶೇಖರ]

ಇಂದುಸಂತತಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರವಂಶ: ಇಂದುಸಂತತಿಗುಱುವರಲ್ಲಾ ಬಂದರೇನಪರಾಧವೇ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೨೦). [ಇಂದು$_3$ + ಸಂತತಿ]

ಇಂದುಸೋದರಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಸೋದರಿ: ಲಕ್ಷ್ಮಿ: ಇಂದು ಸೋದರಿಗಿಂದೀವರಮಂದಿರೆಗಿಂದಿರೆಗಿಂದು ವಂದಿಪೆನು (ಹದಿಬ. ೪-೨). [ಇಂದು$_3$ + ಸೋದರಿ]

ಇಂದುಹಾಸ (ನಾ). **೧.** ಚಂದ್ರನನ್ನು ನಗುವಂತಿರುವವನು. **೨.** ಕುಂತಳದೇಶದ ಒಬ್ಬ ಅರಸು; ಚಂದ್ರಹಾಸ: ಇಂದುಹಾಸನ ದೂತರುಪವಾಸವಿರಬಾರದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೨೫). [ಇಂದು$_3$ + ಹಾಸ]

ಇಂದೂದಯ (ನಾ). ಚಂದ್ರೋದಯ: ಇಂದೂದಯಮಂಗಜನ ಜಯಮನುತ್ಪಾದಿಪವೊಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೯೩). [ಇಂದು$_3$ + ಉದಯ]

ಇಂದೂಪಲ, ಇಂದೂಪಳ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆ: ಇದು ನಿಂದ ನವೇಂದೂಪಲಮಿದಭವನಂ ಪೂಜೆಗೆಯ್ದ ಶೀಕರತಲಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೦೩). **ಇಂದೂಪಳೆ**: ಪೊಳೆವಿಂದೂಪಳಕುಟ್ಟಿಮಸ್ಥಳದೊಳೆತ್ತಂ ಸೂಸೆ ತೀವಿರ್ದ ಕರ್ಪೂರರಜಂಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೪-೭೩). [ಇಂದು$_3$ + ಉಪಲ]

ಇಂದೂಪಳ 'ಇಂದೂಪಲ' ನೋ.

ಇಂದೊವರ್, ಈಂದೊವರ್ (ನಾ). ಸವಿಯಾದ ಒಗರು; ಸಿಹಿ ಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಗರು: ಇಂ[ಪಾಠಾಂ. ಈಂ]ದೊವರೆನಿಸಿದ ತನಿರಸ ದಿಂದೊದವಿದ ನೀಲಪಾಟಲಚ್ಛವಿಯಿಂ ಸುಣ್ಪಿಂದೆಸೆವರನೇಱಿಲ ಪಣ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೫೫). **ಈಂದೊವರ್**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [< ಇನಿದು + ತೊವರ್]

ಇಂದೊಳ 'ಇಂದೋಳ' ನೋ.

ಇಂದೋಳ, ಇಂದೊಳ (ನಾ). **೧.** [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೇಳ ರಾಗ; ಆರು ಬಗೆಯ ಪುರುಷರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ☞ ಭೈರವ, ಶ್ರೀರಾಗ, ಕೌಶಿಕ, ದೀಪಕ, ಮೇಘರಾಗ, ಹಿಂದೋಲ, (= ಇಂದೋಳ) ಎಂಬಿವು ಆರು ಪುರುಷರಾಗಗಳು. **೨.** ಮಧುರ ವಾದ ಗಾನ; ಗಾಯನದ ಇಂಪು: ಇದು ಲೀಲಾಂದೋಳಮಿಂದೋ ಳದ ದನಿ ನೆಱೆಗೊಳ್ವನ್ನೆಗಂ ಪಾಡಲೆಂದೇಱಿದಳಂ ತೂಗುತ್ತು ಮಿರ್ದನ್ನಯ ಪರಿಜಿದುವೇ (ಆದಿಪು. ೪-೯); ಪದ್ಮಷಂಡಂಗಳೊಳೆತ್ತಂ ಸುತ್ತುಗೊಂಡಿರ್ದಳಿಕುಳಮಳಿನೀ ಗೇಯದೊಳ್ ಕೂಡಿ ತಳ್ತಿಂದೊಳ ಮಿಂದೋಳಕ್ಕಳಂಕಾರಮನೊದವಿಸುವುತ್ಕೋಕಿಲಂ . . . ರಯ್ಯಮೆತ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೭೧). **ಇಂದೊಳ**: **೨.** ಇಂದೊಳದಿನುನ್ಮದಷಟ್ಪದ ವೃಂದಮಿಾಗಳೀಗಳೆ ಮೊರೆದತ್ತು (ಆದಿಪು. ೧೩-೫); ಎಳಮಾವಿನ ಚೆಲ್ವಿಂ ಪೊಂಬಳೆಗಂಪಿಂ ತೆಂಕಣೆಲರಿನೆಳನೀರ್ಗಳಿನಿಂದೊಳದಿಂ ತಣಿಯಿಪುದು ಜನಂಗಳ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಮನಂದು ಬಂದ ವಸಂತಂ (ಕಾದಂಬ. ೭೭೯); ಬೀಱಿದುದೊಂದೆ ಬಾಯಿನಮೆ ಬಾಲಕಿ ಬಾಲಕಿಯರ್ಗೆ ಗಾಡಿಯಂ ನೀಱರ ಕಣ್ಗೆ ಸೋಲ್ತು ಸುತಿಗಿಂದೊಳಮಂ . . . ಬಾಯ ಕಂಪನೆಳದುಂಬಿಗೆ ಬೀಱುತುಮುಯ್ಯಲಾಡಿದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೨-೩೯); ಇಂದೊಳಂ, ಇಂದೋಳಂ (ಶಮದ. ೧೧೮ ಪ್ರಯೋ). [< **ಸಂ.** ಹಿಂದೋಲ]

ಇಂದ್ರ (ನಾ). **೧.** ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯ; ಸ್ವರ್ಗದ ಅಧಿಪತಿ: "ಇಂದ್ರಃ . . . ಮೇಘವಾಹನಃ –ಈ ೪೯ ದೇವೇಂದ್ರನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೦-೫೨,೫೩,೫೪). **೨.** ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು: ಧಾತಾ, ಅರ್ಯಮಾ, ಮಿತ್ರ, ವರುಣ, ಇಂದ್ರ . . . ವಿಷ್ಣುಗಳೆಂಬವರೇ ಕ್ರಮದಿಂ ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯರು (ವಿವೇಕ. ೨೬೬). **೩.** ಒಡೆಯ; ಯಜಮಾನ: "ಸ್ವಾಮಿ ಪತಿ . . . ನಾಥನಿಂದ್ರಂ ಕಾಂತನೀಶ್ವರಂ . . . ಒಡೆಯಂಗೆ ನಾಮಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೭-೬). **೪.** ಶ್ರೇಷ್ಠ. 'ಕವೀಂದ್ರ', 'ಮುನೀಂದ್ರ' ಪರಾ. **೫.** [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ (∪∪∪) ನಗಣ. **೬.** [ಛಂದ] ಅಂಶಗಣದಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ವಿಷ್ಣುಗಣ: (ಮೂರಂಶದ ಗಣ: ವಿಷ್ಣು, ಇಂದ್ರ) (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೧೮). **೭.** ತುಳುನಾಡಿನ ಪುರೋಹಿತವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: ಈ ಜೈನರು ಸೆಟ್ಟಿಗಳು ಮತ್ತು ಪುರೋಹಿತರಾದ ಇಂದ್ರರೊಳಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿವಾಹವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ತುಳುನಾ. ೧೮೯). **೮.** [ಜೈನ] ದೇವಾಲಯದ ಅರ್ಚಕ: ರಾಜಮಾತೆ . . . ದೇವಿಯ ಆಲಯಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟುಹೊತ್ತಿಗೆ ಬರುವೆವೆಂದು ಮೊದಲೆ ಇಂದ್ರರಿಗೆ ಹೇಳಿ ಕಳಿಸಿದ್ದರು. ವಾಸಂತಿಕಾ ದೇವಾಲಯದ ಇಂದ್ರರು ನಾಗಪಂಡಿತರು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೩). **೯.** ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುದುರೆ: ಉರಮುಂ ಕಪೋಲಮುಂ ಕೇಸರಮುಂ ಮುಷ್ಕ ಪ್ರದೇಶಮುಂ ಲೋಚನಮುಂ ಖುರಮುಮಧರೋಷ್ಠಮುಂ ಕಡುಕರಿ ದಾಗಿರೆ ಧವಲವರ್ಣನಿಂದ್ರಾಹ್ವಹಯಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨-೧೧). [**ಸಂ.**]

ಇಂದ್ರಕ (ನಾ). **೧.** ಸಭಾಗೃಹ; ಸಭಾಮಂಟಪ. **೨.** [ಜೈನ] ನರಕ ಬಿಲಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಆ ಬಿಲಂಗಳುಮಿಂದ್ರಕ ಶ್ರೇಢೀಬದ್ಧ ಪ್ರಕೀರ್ಣಕಂಗಳೆಂದು ಮೂಱುತೆಱಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೩ವ). **೩.** [ಜೈನ] ಸೌಧರ್ಮೇಂದ್ರನೇ ಮುಂತಾದವರ ವಿಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಅಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗಮೆಂಬಿನಂ ಸೌಧರ್ಮೇಶಾನಾದಿಗಳ ವರವಿಮಾನಂ ಗಳಿಂದ್ರಕಶ್ರೇಣಿಬದ್ಧ ಪ್ರಕೀರ್ಣಕಗಳೆಂದು ಮೂದೆಱಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೩೨ವ); ಇಂದ್ರಕಂಗಳ್ ಸೌಧರ್ಮೈಶಾನಕಲ್ಪದೊಳ್ ಮೂವತ್ತೊಂದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೧೨). [**ಸಂ.**]

ಇಂದ್ರಕಲೆ (ನಾ). ಮಾಯಾವಿದ್ಯೆ: ದುಃಖವನ್ನು ಅದ್ಭುತವಾಗಿ ಪಲ್ಲಟಿಸಿ ಅದನ್ನು ನಿರಪಾಯಕರವಾಗಿಸುವ ಇಂದ್ರಕಲೆಯೊಂದು ಕುಸುಮಾನಿಗೆ ಹಸ್ತಗತವಾದಂತೆ ತೋರಿತು (ಸಮಜೀ. ೧೧೫೧). [ಇಂದ್ರ + ಕಲೆ$_3$]

ಇಂದ್ರಕೀಲ (ನಾ). ಒಂದು ಪರ್ವತದ ಹೆಸರು: ಇಂದ್ರಕೀಲ ನಗೇಂದ್ರದ ತಪೋಧನರೆಲ್ಲಂ ನೆರೆದು ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೦ವ). [**ಸಂ.**]

ಇಂದ್ರಕೇತು (ನಾ). **೧.** ಇಂದ್ರನ ಧ್ವಜ, —ಬಾವುಟ. **೨.** [ಜೈನ] ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರರು ಮಾಡುವ ಜಿನಪೂಜೆ: ಮಹಾಮಂಡಲೇ ಶ್ವರರ್ ಮಾಳ್ಪಿಂದ್ರಕೇತುವೆಂಬ ಪೂಜೆಯುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೨೫ವ). [ಇಂದ್ರ + ಕೇತು]

ಇಂದ್ರಕೋದಂಡ (ನಾ). = ಇಂದ್ರಧನು: ವಿದ್ಯುಲ್ಲತೆಯ ತಿರುವು ವೊಯ್ದಿಂದ್ರಕೋದಂಡಮಂ ಕೊಂಡು (ಜಗವಿ. ೪-೨೧). [ಇಂದ್ರ + ಕೋದಂಡ]

ಇಂದ್ರಕೋಶ (ನಾ). **೧.** ಸುಖಾಸನ; ಪೀಠ. **೨.** ಮಂಚ; ಪಲ್ಲಂಗ. **೩.** ವೇದಿಕೆ; ತವಂಗ: "ಇಂದ್ರಕೋಶಃ, ತವಂಗಃ —ಈ ೨ ತವಂಗ" (ಹಲಾಯು. ೪೯-೧೩೯). [ಇಂದ್ರ + ಕೋಶ]

ಇಂದ್ರಗಾಯಕ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಸಂಗೀತಗಾರ: ಪಂಚಮ ಮಾಂಗಲ್ಯದೊಳಿಂದ್ರಗಾಯಕರದೇನಿಂಬಿಂ ನಯಂಬೆತ್ತರೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೩೫). [ಇಂದ್ರ + ಗಾಯಕ]

ಇಂದ್ರಗಿರಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕುಲಪರ್ವತ: ಶಂಖಕೂಟ . . . ಇಂದ್ರಗಿರಿ . . . ಎಂಬ ಹದಿನೇಳು ಕುಲಗೋತ್ರಂಗಳೀ (ವಿವೇಕ. ೨೧೬). ೨. ಶ್ರವಣಬೆಳುಗೊಳದ ಒಂದು ಬೆಟ್ಟದ ಹೆಸರು. 'ಚಂದ್ರಗಿರಿ' ಪರಾ. [ಇಂದ್ರ + ಗಿರಿ$_1$]

ಇಂದ್ರಗೋಪ (ನಾ). ೧. ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಮಿಂಚು ಹುಳು; ಹೊನ್ನೆಹುಳು: "ಅಭ್ರಜ ಮೆನಲ್ಕಿಂದ್ರಗೋಪಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೯–೧೩); "ಇಂದ್ರಗೋಪ ಕೆಂಬುಟುವಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೯೫); ಬಣ್ಣವುರಂ ತೀವಿದ ಮಾಟಿಕ್ಕೆಯಾಯ್ತು ನವಿಲಿಂ ಕುಂಪಂಗಳಿಂದಿಂದ್ರಗೋಪವಿಳಾಸಂಗಳಿನಾಲಿಕಲ್ಲಪರ ಕಾರೊಳ್ ಮಹೀಮಂಡಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೨೪); ಎಳದಳಿರಿಂದ್ರಗೋಪಂ. . . ಕೀರಮಂಡಳಿಯ ಮುಖಂ ಪ್ರವಾಳಮದಿರ್ಮುತ್ತೆಯ . . . ಚೈತ್ರವಾರ್ಧಿಯ ವಹಿತ್ರಮಿದೆಂದೆನಿಸಿತ್ತು ನಂದನಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦–೪); "ಹಡಗಿನ ಮಂಚ" (ರಾಜಶೇ. ಕೋಶ). ೨. ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ: ಇಂದ್ರಗೋಪದ ಬರಹದ ಹೊಂಬಣ್ಣದ . . . ಇಂದ್ರಾಣಿಯ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟು ಮೆಱೆದರು ಚಂದ್ರಮುಖಿಯರೋಲಗದೊಳು (ರಾಮವಿ. ೯–೭೯). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಚಾಪ (ನಾ). ಕಾಮನ ಬಿಲ್ಲು: ರತ್ನಾಭರಣಕಿರಣಜಾಲಂಗಳಿಂದಿಂದ್ರಚಾಪಂಗಳ ತಳ್ಪಿಂದೊಪ್ಪಮಂ ತಾಳ್ದಿದ ಘನಸಮಯಂ ತಾನಿದೆಂಬಂದದಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೬); ಕಟ್ಟಿದ ಪಂಚವಣ್ಣಿಗೆಯ ಪಟ್ಟಿಯ ತೊಂಗಲೊಳಿಂದ್ರಚಾಪಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೫೯). [ಇಂದ್ರ + ಚಾಪ$_1$]

ಇಂದ್ರಚಾಪಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕಾಮನಬಿಲ್ಲನ್ನು ಪಡೆ; ಮಳೆಬಿಲ್ಲನ್ನು ಹೊಂದು: ಭೋಂಕನೆ ನೂಂಕಿ ಬರ್ಪ ಮಣಿಮಯಮಾದ ತೇರ್ಗಳಿಂದಿಂದ್ರಚಾಪಂಬೆತ್ತ ನೀರತೇರ್ಗಳಿಳಿಗಿಳಿದು ತಳರ್ವಂತೆಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೭೭ ವ). [ಇಂದ್ರಚಾಪ + ಪೆಱು$_1$]

ಇಂದ್ರಚ್ಛಂದ (ನಾ). ಸಾವಿರದೆಂಟು ಎಳೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹಾರ: ಸಿಂಹಾಸನಮುಮನೊಡನೆ ಬೆಳಗೆ ಬೆಳಗಿಂದೆ ಜಗಂ ಬಾಸಣಿಸಿದುದೆನೆ ಸಕಳ ಸುರಾಸುರಪತಿಯುರದೊಳೆಸೆದುದಿಂದ್ರಚ್ಛಂದಂ (ಆದಿಪು. ೯–೭); ಕಂಠದೊಳ್ ಕೌಸ್ತುಭಾದಿರತ್ನಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಮುತ್ತಿನ ಸಾವಿರದೆಂಟು ಎಳೆಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಇಂದ್ರಚ್ಛಂದವೆಂಬ ಹಾರವನ್ನಿಟ್ಟು (ಪುರುಚ. ೧೩೬). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಜ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಮಗ; ಅರ್ಜುನ: "ಇಂದ್ರಜಂ . . . ಗಾಂಡೀವಿ . . . ಅರ್ಜುನನೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೮–೩). ೨. ಜಯಂತ: ತನು ಸೌಂದರ್ಯದೊಳಿಂದ್ರಜಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೮೫–೨೨; 1157). ೩. ವಾಲಿ. ೪. ಕಾಕಾಸುರ. [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಜವ, ಇಂದ್ರಜವಿ, ಇಂದ್ರಜೆವಿ (ನಾ). = ಇಂದ್ರಯವ: "ಇಂದ್ರಜವ = ಇಂದ್ರಜವಿ, ಕುರುಟಿಗನ ಬೀಜ" (ಗಂಗಾಮು. ೩೨). **ಇಂದ್ರಜವಿ:** "ಭದ್ರಯವ = ಇಂದ್ರಜವಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೨೪೦). **ಇಂದ್ರಜೆವಿ:** "ಇಂದ್ರಜೆವಿಯು ಗಿಡ, ಹೆಮ್ಮುಷ್ಟಗೇ ಗಿಡ" (ಗಂಗಾಮು. ೨೮೧). [ಸಂ. ಇಂದ್ರಯವ]

ಇಂದ್ರಜವಿ 'ಇಂದ್ರಜವ' ನೋ.

ಇಂದ್ರಜಾಲ (ನಾ). ೧. ಯಕ್ಷಿಣೀ ವಿದ್ಯೆ; ಗಾರುಡಿ; ಕಣ್ಕಟ್ಟು; **ಮೋಡಿ:** ಇಂದ್ರಜಾಲದ ಸಿರಿಗೇಕೆ ಮೆಚ್ಚಿಪ್ಪುದುವಿರಿ (ಗದಾಯು. ೧–೩೫); ಇಂದ್ರಜಾಲ ಮಹೇಂದ್ರಜಾಲವನ್ನರಿತವರೂ . . . ಬಂದು ಕಿಕ್ಕಿರಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೦). ೨. ಕಪಟ; ವಂಚನೆ; ಮಾಯಾವಿತನ: ಇದಾರಿಗೆ ಮನವ ಕದ್ದಾಡುವಿರಿ ನಿಜಶಿಷ್ಯನಲಿ ನಾಟಕದಿಂದ್ರಜಾಲವೆ (ಕುವ್ಯಾಲು. ೧–೪೨). ೩. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ತಂತ್ರ. [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಜಾಲಿಕ (ಗು). ೧. ದಿಟವಲ್ಲದ; ಅಸತ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ಇಂದ್ರಜಾಲ ಮಾಡುವವನು; ಮಾಯಾವಿ; ಯಕ್ಷಿಣಿಯವನು: ಸುಗ್ಗಿಯಲಿ ಪಱಮೆಯ ಮಱಗೆ ಕೆಂಜಾಱ ಆರಳುದೋಱದ ತೆಱದಿ[ನೃಪ ಮುನಿ]ವರರನಾ ಪರಿ ಸಮವಸರಣದೊಳಿರಿಸಿ ತೋಱದನಾ ಧನದನೆಂಬಿಂದ್ರಜಾಲಿಕನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪–೧೩); ನಾನೇ ಇಂದ್ರಜಾಲಿಕನಾಗಬೇಕು (ಶಾಲಿಮು. ೧೪೭). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಜಾಲಿಗ (ನಾ). ೧. = ಇಂದ್ರಜಾಲಿಕ ೨: ಅದಱೊಳಗಿರ್ದ ಇಂದ್ರಜಾಲಿಗರ ಪಾಪಗಳುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೯–೧೧); ಬಂದನವನೊರ್ವನ ಪೂರ್ವಿಗನಿಂದ್ರಜಾಲಿಗಂ (ಲೀಲಾವ. ೪–೭೫); ವನಜಾಸ್ತ್ರನೆಂಬಿಂದ್ರಜಾಲಿಗ ನೋಳ್ಪರ ಮನವೆಂಬ ಚೆಂಡಿಟ್ಟು ಮುಚ್ಚಿದ ಕನಕ ಕರಂಡಗಳಂತೆ ಕಂಗೆಸೆದುವು ವನಿತೆಯ ಪೀನಕುಚಗಳು (ತ್ರಿಭುತಿ. ೨೦–೫೧). ೨. ಇಂದ್ರಜಾಲವೆಂಬ ತಂತ್ರಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿ ಗಾಯಗೊಂಡವನು: ನೆಱನಂ ನಟ್ಟುರ್ಚಿದುಗ್ರಾಯುಧಾವಲಿಯಿಂದುರ್ವಿಸುವಿಂದ್ರಜಾಲಿಗನವೋಲ್ ಜೋಲ್ದುಂ ನೆಱಲ್ದುಂ ಸಮಾಕುಲಿತರ್ ಮೋಹಿಸಿ ಮೆಚ್ಚುವೋಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೮೯). [ಇಂದ್ರಜಾಲ + -ಇಗ]

ಇಂದ್ರಜಾಲಿಗತನ (ನಾ). ಮಾಯಾವಿತನ; ಮಾಯೆ: ಬಿತ್ತರಿಸಿದನಿಂದ್ರನಿಂದ್ರಜಾಲಿಗತನಮಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೧೮). [ಇಂದ್ರಜಾಲಿಗ + -ತನ]

ಇಂದ್ರಜಿತು, ಇಂದ್ರಜಿತ್ತು (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನನ್ನು ಜಯಿಸಿದವನು. ೨. ರಾವಣನ ಮಗ; ಮೇಘನಾದ: ರಣಭೂಮಿಗಿಂದ್ರಜಿತು ಪೊಱಮಟ್ಟಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೧೫); ಎತ್ತನೋಡಿದಡಿಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಮೊತ್ತವಿರ್ದುದು (ತೊರರಾ. ೬–೪೪–೩೭). ಇಂದ್ರಾರಿ ಹೋ. **ಇಂದ್ರಜಿತ್ತು:** ೨. ಇಂದ್ರಜಿತ್ತು ಮಹಾಮಾಯಾವಿಯಾಗಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಇಂದ್ರಜಿತ್]

ಇಂದ್ರಜಿತ್ತು 'ಇಂದ್ರಜಿತು' ನೋ.

ಇಂದ್ರಜೆವಿ 'ಇಂದ್ರಜವ' ನೋ.

ಇಂದ್ರತ್ಯಾಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುವುದು; ರಾಜ್ಯಪದವಿಯ ತ್ಯಾಗ; ಐವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಇಂದ್ರತ್ಯಾಗಮುಂ ಅವತಾರಮುಂ . . . ಅಪ್ಪಯ್ವತ್ತುಮೂಱು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಯೊಳು (ಚಾವುಂಪು. ೨೩೦); ನಮಗಾದರೋ ಭೋಗಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಮುಗಿಯುವಂಥಾದ್ದಾಯಿತು. ಮುಂದೆ ಜನಿಸುವ ದೇವೇಂದ್ರನಿಗೆ ನೀವು ಅಧೀನರಾಗಿರಿಯೆಂದು ಅಜ್ಞಾಪಿಸಿ ತನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಪದವಿಯಂ ತ್ಯಜಿಸುವುದೇ ಇಂದ್ರತ್ಯಾಗವೆಂಬ ಮೂವತ್ತೇಳನೇ ಕರ್ಮವು (ಪುರುಚ. ೨೧೨); (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೫ ವ ನೋ). [ಇಂದ್ರ + ತ್ಯಾಗ]

ಇಂದ್ರತ್ಯಾಗಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). = ಇಂದ್ರತ್ಯಾಗ: ನಿಜಾಯುಷ್ಯಾವಸಾನದೊಳು ಸ್ವರ್ಗಾವತರಣಮನಱದು ದೇವರ್ಕಳುಮಂತಃಪುರದೊಲ್ಲಭೆಯರುಮಂ ಕರೆದೆನ್ನ ಪರೋಕ್ಷದೊಳೆನ್ನ ಪದವಿಯೋಗದೊಳ್ ನಿಂದಾತಂಗೆ ಬೆಸಕೆಯ್ದು ಬಾಱಮೆಂದವರ ಸಾಕ್ಷಿಯೊಳ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಂ ತೊಱವುದು ಇಂದ್ರತ್ಯಾಗಕ್ರಿಯೆ (ಚಾವುಂಪು. ೨೩೬). [ಇಂದ್ರತ್ಯಾಗ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಇಂದ್ರತ್ವ (ನಾ). ಇಂದ್ರಪದವಿ. [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರದಿಕ್ಕು (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ದಿಕ್ಕು; ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು. [ಸಂ. ಇಂದ್ರದಿಶ್]

ಇಂದ್ರದಿಕ್ತಟ (ನಾ). ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಪ್ರದೇಶ; ಮೂಡಲಿನ ಕಡೆ: ಮರುದಿನಂ ಬೆಳಗಾದುದಿಂದ್ರದಿಕ್ತಟದಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧-೧೦೨). [ಸಂ. (ಇಂದ್ರದಿಶ್ + ತಟ)]

ಇಂದ್ರದ್ರು (ನಾ). "ಕೆಂಪು ಮತ್ತಿಯ ಮರ; ಅರ್ಜುನ ವೃಕ್ಷ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರದ್ರುಮ (ನಾ). = ಇಂದ್ರದ್ರು (ಪಂಡಿತ. ೧೮೭). [ಇಂದ್ರ + ದ್ರುಮ]

ಇಂದ್ರದ್ವಿಪ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಆನೆ; ಐರಾವತ: ದೇವರ ದಂಡ ಧಾರರೆರಡುಂ ಪಕ್ಷಂಗಳೊಳ್ ಸಾರೆ . . . ಪೋಯ್ತಾಗಳಿಂದ್ರದ್ವಿಪಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೨೪). [ಇಂದ್ರ + ದ್ವಿಪ]

ಇಂದ್ರಧನು (ನಾ). ಕಾಮನ ಬಿಲ್ಲು: ಭೀಷ್ಮ ಜಲಪಾತದೊಳು ಸ್ಥಿರ ಚಂಚಲೇಂದ್ರಧನು ಎಸೆವ ಪರಿ ಭವದ ಮೇಲಾಡುತಿರುವಂತೆ (ಮಲೆದೇ. ೪೩-೩); ಇಂದ್ರಧನು ಕೈದೋಟಕೊಂಕಿಗೆಟಕುವುದೇ (ಮಂಕುಕ. ೬೯೩). [ಸಂ. ಇಂದ್ರಧನುಸ್]

ಇಂದ್ರಧನುಸ್ಸು (ನಾ). = ಇಂದ್ರಧನು. [ಸಂ. ಇಂದ್ರಧನುಸ್]

ಇಂದ್ರಧ್ವಜ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಬಾವುಟ. ೨. ಭಾದ್ರಪದ ಶುಕ್ಲ ದ್ವಾದಶಿಯಂದು ರಾಜರು ಪೂಜಿಸುವ ಧ್ವಜ. ೩. ವಜ್ರಾಯುಧ. ೪. [ಜೈನ] ಇಂದ್ರಾದಿಗಳು ಮಾಡುವ ಜಿನಪೂಜೆ: ಇಂದ್ರರ್ ಮಾಟ್ಪ ಇಂದ್ರಧ್ವಜಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೩ವ); ಇಂದ್ರಧ್ವಜಮೆಂಬುದು-ಇಂದ್ರಾದಿಗಳ್ ಮಾಟ್ಪ ಪೂಜೆಯಕ್ಕುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೧ವ). [ಇಂದ್ರ + ಧ್ವಜ]

ಇಂದ್ರನಂದನ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಮಗ; ಅರ್ಜುನ. ೨. ಜಯಂತ: ತೊಳಗಿದನಿಂದ್ರನಂದನನ ಮೈಸಿರಿಯಂ ಜಜಿದಾ ಮೃಗಾಂಕನುಜ್ವಳಮಣಿ ಳಿಂಕೆಗೆಯ್ದು ನಳಕೂಬರನಗ್ಗದ ಗಂಡಗಾಡಿಯಂ ಪಳಿದು (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೬೦). ೩. ವಾಲಿ. ೪. ಕಾಕಾಸುರ. [ಇಂದ್ರ + ನಂದನ]

ಇಂದ್ರನಗ (ನಾ). ಮೇರುಪರ್ವತ. 'ಇಂದ್ರನಗೇಂದ್ರ' ಪರಾ. [ಇಂದ್ರ + ನಗ]

ಇಂದ್ರನಗೇಂದ್ರ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮೇರುಪರ್ವತ: ಇಂದ್ರಾಳಿ ಸಮೆಯಿಸಿದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕೋಳೆಯನಾಂತಂತಿರೆಸೆದುದಿಂದ್ರನಗೇಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೫೦). [ಇಂದ್ರ + ನಗೇಂದ್ರ]

ಇಂದ್ರನಿಲಯ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಅಮರಾವತಿ. ೨. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ (ᑌᑌᑌ) ನಗಣ: ಧರಣಿ ಜಲಾಗ್ನಿಮರುದ್ವ್ಯೋಮ ರವಿ ಶಶಾಂಕೇಂದ್ರನಿಲಯಮಿವು ಗಣದ ಪೆಸರ್ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೩೭). [ಇಂದ್ರ + ನಿಲಯ]

ಇಂದ್ರನೀಲ (ನಾ). ನೀಲವರ್ಣದ ರತ್ನ: ಸೊಗಯಿಸುಗುಮಿಂದ್ರನೀಲಮಣಿಸನ್ನಿಭದೊಳ್ ಮಿಗೆ ಜಳನಿಧಿಯೊಳಗೆ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೪೭); ಇಂದ್ರನೀಲದ ಮಣಿಸ್ತಂಭ ನಿಳಯಂಗಳಂ (ನಂಬಿರ. ೯-೯೨); ಬಿತ್ತರಿಪ ನಯವು ಕಾಂತಿಯು ರಂಗುಛಾಯೆಯೆಂ[ಯಿಂ] ಬಿತ್ತರದ ಮೈಯೊಳತಿ ನಯಮಾಗಿ ಕೆಲದಲುಂ ಸುತ್ತಲುಂ ಪ್ರಭೆ ತೋರ್ಪ ನೀಲಮದು ತೃಣ ಗ್ರಾಹಿಯಿಂದ್ರನೀಲಮಯಮೆನಿಪುದು (ರತ್ನಶಾ. ೧೩-೭). [ಇಂದ್ರ + ನೀಲ]

ಇಂದ್ರಪುರ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ನಗರ; ಅಮರಾವತಿ: ಆ ನಗರಮಿಂದ್ರಪುರಕ್ಕಮುದಾತ್ತಮಗ್ಗಳಂ (ಜಗವಿ. ೨-೩೫). ೨. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ (ᑌᑌᑌ) ನಗಣ: ತ್ರಿದಶಮರುದಿಂದ್ರ ಪುರಚಂದ್ರ ಸಲಿಲಂಗಳ್ ತುದಿಯೊಳಿರೆ ತಳ್ತು . . . ವಿದಿತಮಿದು . . . ವಿಚಿತ್ರ ಲಲಿತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೧೮). [ಇಂದ್ರ + ಪುರ]

ಇಂದ್ರಪುರೋಹಿತ (ನಾ). ಬೃಹಸ್ಪತಿ; ಗುರು: ಇಂದ್ರಪುರೋಹಿತಂ ಧನುರ್ಧರ ಗೃಹದೊಳ್ . . . ಇರೆ . . . ಸಕಲ ಭೂವಲಯಾಧಿಪನಕ್ಕುಮಾ ನರಂ (ಜಾತತಿ. ೧೨-೧೮). [ಇಂದ್ರ + ಪುರೋಹಿತ]

ಇಂದ್ರಪುಷ್ಪಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಮೈಔಗಿ. ೭೪-೧೫೨೩). [ಇಂದ್ರ + ಪುಷ್ಪ + ಬಳ್ಳಿ]

ಇಂದ್ರಪ್ರಹರಣ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಆಯುಧ; ವಜ್ರಾಯುಧ: "ಪವಿಃ, ಅಶನಿಃ, . . . ಇಂದ್ರಪ್ರಹರಣಂ (ತಥಾ), ಶಂಖಃ—ಈ ೧೨ ಇಂದ್ರನ ವಜ್ರಾಯುಧದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೧-೫೭). [ಇಂದ್ರ + ಪ್ರಹರಣ]

ಇಂದ್ರಮಂತ್ರಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಮಂತ್ರಿ; ಬೃಹಸ್ಪತಿ; ಗುರು: ಅಸ್ತದೊಳಿಂದ್ರಮಂತ್ರಿ ಶುಭದಂ (ಜಾತತಿ. ೧೦-೧೧). [ಇಂದ್ರ + ಮಂತ್ರಿ]

ಇಂದ್ರಮಣಿ (ನಾ). = ಇಂದ್ರನೀಲ: ಇಂದ್ರಮಣಿಯಾಳ್ವರಿ ಬಜ್ಜರ ಗೊತ್ತಳಂಗಳಗ್ಗಳಿಸಿರೆ (ಶಬಶಂ. ೧-೫೪). [ಇಂದ್ರ + ಮಣಿ]

ಇಂದ್ರಯವ (ನಾ). "ಕೊಡಸಿಗೆ ಬೀಜ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ); "ಕೊಂಡಿರ ಫಾಲಗಿಡ" (ಪಂಡಿತ. ೧೮೭). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಲುಪ್ತ (ನಾ). (ತಲೆಯ) ಕೂದಲು ಉದುರಿ ಹೋಗಿ ಚರ್ಮ ಕಾಣುವಂತಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ; ತೆಗಳೆ; ತೆವಳೆ; ಪ್ರತಿಮುಂಡೆ ರೋಗ: "ಕೇಶಘ್ನಂ, ಇಂದ್ರಲುಪ್ತಂ—ಈ ೨ ತೇವುಳು" (ಹಲಾಯು. ೯೯-೪೫೧); ಇಂದ್ರಲುಪ್ತ ಎಂಬುದೊಂದು ಮಂಡೆಯ ಚರ್ಮ ಕಾಣಲ್ಪಡುವುದು, ಅದನೇ ಹೇನಕರೆ ಎಂಬರು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೩೦). [ಇಂದ್ರ + ಲುಪ್ತ]

ಇಂದ್ರಲುಪ್ತಕ (ನಾ). ೧. (ತಲೆಯ) ಕೂದಲು ಉದುರಿ ಹೋದವನು; ಬೋಳುದಲೆಯವನು: "ಕಟರಂ ಖಳವ ಶಿಪಿವಿಷ್ಟನಿಂದ್ರಲುಪ್ತಕನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೫). ೨. = ಇಂದ್ರಲುಪ್ತ: "ಇಂದ್ರಲುಪ್ತಕ = ತಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಕೂದಲುಗಳು ಇಲ್ಲದ ಹಾಗಾಗುವ ಬೇನೆ, ತೆಗಳಿ ನೆಕ್ಕೋಣ" (ಗಂಗಾಮು. ೩೨). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಲೋಕ (ನಾ). ಸ್ವರ್ಗ. [ಇಂದ್ರ + ಲೋಕ]

ಇಂದ್ರವಂಶ (ನಾ). [ಛಂದ] (ಅಕ್ಷರ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ) ಒಂದು ಸಮ ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ವ್ಯೋಮದ್ವಯಂ ಮುಂತೆ ದಿವಾಕರಾಗ್ನಿಗಳ್ ತಾಮೊಂದೆ ದಿಗ್ದಂತಿಯೊಳಾಗೆ ವಿಶ್ರಮಂ ಶ್ರೀಮಾನಿನೀ ಸಯ್ಯೆದಿಯಾತ ನಿಂತಿದೀ ನಾಮೋಪಮಂ ಮಾಡಿದನಿಂದ್ರವಂಶಮಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೭೯). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರವಜ್ರ (ನಾ). [ಛಂದ] (ಅಕ್ಷರ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ) ಒಂದು ಸಮ ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ವ್ಯೋಮದ್ವಯಂ ಭಾನುಕಪರ್ದಿಯುಗ್ಮಂ ತಾಮಾಗಿರಲ್ಕೆಂಟಜೊಳಾ ವಿರಾಮಂ ಈ ಮಾಟ್ಕಿಯಿಂದೋದಿದೊಡಿಂದ್ರವಜ್ರಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೬೩); ೧೧ನೆಯ ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ಪಿವಿನಲ್ಲಿ . . . ತಾನಿಂದ್ರ ವಜ್ರಂ ತತಜಂಗಯುಗ್ಮಂ (ಕೃಪಿಡಿ. ೮೦). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರವಧು (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನಿಂದ ನಿಯಮಿತಳಾದ ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ; ಅಪ್ಸರೆ; ಅಮರಿ: ತಂಬುಲಂದೀವಿದ ಪೊಂಗವಳಿಗೆಯಂ ಪಿಡಿದಂಬಿಕೆ ಗವಟಯ್ಸಿದಳೊರ್ವಳಿಂದ್ರವಧು ತಂಬುಲಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೮೦). ೨. ಶಚೀದೇವಿ. [ಸಂ. ಇಂದ್ರವಧೂ (ಇಂದ್ರ + ವಧೂ)]

ಇಂದ್ರವರ್ತುಲ (ನಾ). ಮಾಯಾವಲಯ; ಮೋಹದ ಆವರಣ: ಶೀನೂ ಕ್ರಮೇಣ ಆ ನಾಗಿಣಿಯ ಇಂದ್ರವರ್ತುಲದಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿ ಸುಶೀಲೆಯನ್ನು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟಿದ್ದ (ಸಮಜೀ. ೮೭). [ಇಂದ್ರ + ವರ್ತುಲ]

ಇಂದ್ರವಾರುಣಿ (ನಾ). ಕಾಡುಕವಡೆಕಾಯಿ ಗಿಡ; "ಹಾವುಮೆಕ್ಕೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಇಂದ್ರವಾರುಣೀ (ಇಂದ್ರ + ವಾರುಣೀ)]

ಇಂದ್ರವಿದ್ವಿಷ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಹಗೆ ; ರಾವಣ : ಪುಷ್ಪಕವಿಮಾನ ವನೇಱಿದನಿಂದ್ರವಿದ್ವಿಷಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೭೪). [ಸಂ. ಇಂದ್ರವಿದ್ವಿಷ್]

ಇಂದ್ರಶೂದ್ರ (ನಾ). ಕುರುಬ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದವನು (ಎಸಮೈ. I, ೧). [ಇಂದ್ರ + ಶೂದ್ರ]

ಇಂದ್ರಸಂಜ್ಞಕ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಹೆಸರನ್ನುಳ್ಳದು : ಸುತ್ರಾಮು ನಿತ್ತನು ದಿವ್ಯಬಾಣಮನಿಂದ್ರಸಂಜ್ಞಕವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೭). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಸರಿತ್ತನಯ (ನಾ). ಗಂಗಾಪುತ್ರ ; ಭೀಷ್ಮ : ತತ್ತನಯಂ. . . ಶೌಚಗುಣೇಂದ್ರಸರಿತ್ತನಯಂ ಬೊಪ್ಪದೇವ ಭೂಪಂ ನೆಗಳ್ದಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩೫-೫೮ ; 1100). [ಸಂ. (ಇಂದ್ರಸರಿತ್ + ತನಯ)]

ಇಂದ್ರಸರಿತ್ತು (ನಾ). ದೇವಗಂಗೆ ; ಗಂಗಾನದಿ. 'ಇಂದ್ರಸರಿತ್ತನಯ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಇಂದ್ರಸರಿತ್]

ಇಂದ್ರಸಾವರ್ಣಿ (ನಾ). ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಮನು. 'ಇಂದ್ರಸಾವರ್ಣಿಕ' ಪರಾ. [ಇಂದ್ರ + ಸಾವರ್ಣಿ]

ಇಂದ್ರಸಾವರ್ಣಿಕ (ನಾ). ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಮನು : ಸ್ವಾಯಂಭುವ . . . ರುದ್ರಸಾವರ್ಣಿಕ . . . ಇಂದ್ರಸಾವರ್ಣಿಕರೆಂಬ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಮನುಗಳೊಳಗೆ (ವಿವೇಕ. ೨೦೪). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಸಿಂಧು (ನಾ). ದೇವಗಂಗೆ ; ಗಂಗಾನದಿ : ಆಕೂಪಾರಮನಿಂದ್ರಸಿಂಧು ಪುಗುವಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೨). [ಇಂದ್ರ + ಸಿಂಧು]

ಇಂದ್ರಸಿಂಧುರ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಆನೆ ; ಐರಾವತ : ಮಂತಣಸಾಲೆಗೆ ಬಂದನಿಂದ್ರಸಿಂಧುರಗತಿ ರೇವತೀಧವನುಂ (ಜಗವಿ. ೧೫-೪೬).
[ಇಂದ್ರ + ಸಿಂಧುರ]

ಇಂದ್ರಸುರಸ (ನಾ). "ಲಕ್ಕೀಗಿಡ ; ನಿರ್ಗುಂಡೀ ಗಿಡ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ).
[ಸಂ. ಇಂದ್ರಸುರಸಾ]

ಇಂದ್ರಾಂಗನೆ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿ ; ಶಚೀದೇವಿ : ಇಂದ್ರಾಂಗನೆ ನೋಡಿದಳ್ . . . ಜಿನೇಂದ್ರದಾರಕ ರವಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೬).
[ಸಂ. ಇಂದ್ರಾಂಗನಾ]

ಇಂದ್ರಾಣಿ (ನಾ). **೧.** ಇಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿ ; ಶಚೀದೇವಿ. **೨.** ರತಿದೇವಿ. **೩.** ಸರಸ್ವತಿ. **೪.** ದುರ್ಗಾದೇವಿ ; ಭೈರವಿ. **೫.** ಐದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು. **೬.** ಕಿರಣ ; ಕಾಂತಿ. **೭.** ಲಕ್ಕೀಗಿಡ ; ನಿರ್ಗುಂಡೀಗಿಡ : "ಲೊಕ್ಕಿಯೊಳು ಶಚಿಯೊಳೈದಿಂದ್ರಿಯದೊಳಾರತಿಯೊಳಿಂದ್ರಾಣಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೯-೪೭) ; "ರತಿ ನಿರ್ಗುಂಡಿ ಪುಲೋಮಜಾತೆ ಕಿರಣಂ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂ ಚರ್ಚೆ ಭಾರತಿಯಿಂದ್ರಾಣಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೨೯).
[ಸಂ. ಇಂದ್ರಾಣೀ]

ಇಂದ್ರಾಣಿಕೆ (ನಾ). "ಲಕ್ಕೀಗಿಡಿ ; ನಿರ್ಗುಂಡಿಗಿಡ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ).
[ಸಂ. ಇಂದ್ರಾಣಿಕಾ]

ಇಂದ್ರಾತ್ಮಜ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಮಗ ; ಅರ್ಜುನ : ಇಂದ್ರಾತ್ಮಜನಪಟದಟು (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೭೦-೨೭ ; 1177). [ಇಂದ್ರ + ಆತ್ಮಜ]

ಇಂದ್ರಾತ್ಮಜಾತ (ನಾ). = ಇಂದ್ರಾತ್ಮಜ : ಬಿಲ್ಲೊಳ್ ಮುನ್ನಂ . . . ಬಲ್ಲನಿಂದ್ರಾತ್ಮಜಾತಂ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೭೭-೩೩ ; 1180).
[ಇಂದ್ರ + ಆತ್ಮಜಾತ]

ಇಂದ್ರಾನುಜ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ತಮ್ಮ ; ಉಪೇಂದ್ರ ; ವಿಷ್ಣು : ಇಂದ್ರಾನುಜನೆನಲು ಪುಟ್ಟಿದನದಿತಿಗಂಭೋಜಲೋಚನನು (ಬಸವು. ೫೪-೩೨). [ಇಂದ್ರ + ಅನುಜ]

ಇಂದ್ರಾನೇಕಪ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಆನೆ ; ಐರಾವತ : ಪೊದೆಟ್ಟಿಂದ್ರಾನೇಕಪಂ . . . ಈಗರಿಗಂಗೆ ಮಂಗಳ ಮಹಾಶ್ರೀಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೯). [ಇಂದ್ರ + ಅನೇಕಪ]

ಇಂದ್ರಾನೋಕಹ (ನಾ). ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ ; ಸುರಭೂಜ : ಇಂದ್ರಾನೋಕಹಂ . . . ಈಗರಿಗಂಗೆ ಮಂಗಳಮಹಾಶ್ರೀಯಂ ಜಯಶ್ರೀಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೯). [ಇಂದ್ರ + ಅನೋಕಹ]

ಇಂದ್ರಾಭಿಷೇಕ (ನಾ). **೧.** ಇಂದ್ರನಿಗೆ ನಡೆಯುವ ಅಭಿಷೇಕ. **೨.** [ಜೈನ] ಐವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಇಂದ್ರೋಪಪಾದವಂ ಪಡೆದವನು ಜನ್ಮಾಂತರವಂ ತಿಳಿದು ಸಿಂಹಾಸನಾರೂಢನಾಗಿ ದಿವ್ಯಗಾನವಂ ಕೇಳುತ . . . ಅಭಿಷೇಕವಂ ಪಡೆದು ಕಿರೀಟವಂ ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ದೇವಸಮೂಹಗಳಿಂ ಸೇವೆಗೊಳುತಲಿರುವದೇ ಇಂದ್ರಾಭಿಷೇಕವೆಂಬ ೩೪ನೆಯ ಕರ್ಮವು (ಪುರುಚ. ೨೧೨). 'ಇಂದ್ರಾಭಿಷೇಕಕ್ರಿಯೆ' ಪರಾ. [ಇಂದ್ರ + ಅಭಿಷೇಕ]

ಇಂದ್ರಾಭಿಷೇಕಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). = ಇಂದ್ರಾಭಿಷೇಕ **೨** : ಯೋಗದೊಳ್ ಸಮಾಹಿತನಾಗಿ ಪ್ರಾಣಪರಿತ್ಯಾಗಂಗೆಯ್ದು ತಪೋಬಲದಿನಿಂದ್ರನಾಗಿ ದಿವ್ಯಶಯ್ಯೆಯೊಳ್ಪುಟ್ಟಿ ದಿವ್ಯಗೀತವಾದ್ಯನೃತ್ಯಂಗಳೆಸೆವಿನಮುಭಿಷಿಕ್ತನಾಗಿ ದಿವ್ಯಕಿರೀಟಮಂ ತಾಳ್ದಿ ದಿವ್ಯವಿಷ್ಟರಾರೂಢಂ ದೇವರ್ಕಳಿಂ ಪೂಜೆಯನೆಯ್ದುವುದಿಂದ್ರಾಭಿಷೇಕಕ್ರಿಯೆ (ಚಾವುಂಉ. ೨೩೬).
[ಇಂದ್ರಾಭಿಷೇಕ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಇಂದ್ರಾಯಣಫಲ (ನಾ). ಸುಂದರವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಹಿ ಹಣ್ಣು : ಇದು ಅಮೃತಫಲವಲ್ಲ, ಇಂದ್ರಾಯಣಫಲವೆಂದು ಅವರಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಕೊಡಬೇಕು (ಶೇಪ್ರಶ್ನೆ. ೪೨). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಾಯುಧ (ನಾ). **೧.** ಇಂದ್ರನ ಆಯುಧ ; ವಜ್ರಾಯುಧ ; ಸಿಡಿಲು : "ಶಂಬಮಿಂದ್ರಾಯುಧಂ ದಂಭೋಳಿಯಶನಿ. . . ವಜ್ರಮೆಂಬುದಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩-೫) ; ಅಂತು . . . ಬಿಟ್ಟಿಂದ್ರಾಯುಧಮಂ ಕಂಡು ಬೆಕ್ಕಸಂಬಟ್ಟು (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೨೯ ವ). **೨.** ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು ; ಮಳೆಬಿಲ್ಲು: ಆರ್ಗಿವು ನಿಲ್ಕುಂ ನವಸಾಂಧ್ಯರಾಗಹಿಮರುಂದ್ರೇಂದ್ರಾಯುಧಾಭಾಸಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೮). **೩.** ಕಣ್ಣಿನ ಸುತ್ತ ಕಪ್ಪಾಗಿರುವ ಕುದುರೆ : "ಕರಿಯ ಕಣ್ಣಾಗಲಿಂದ್ರಾಯುಧಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೨-೧೫). **೪.** ಒಂದು ಕುದುರೆಯ ಹೆಸರು : ಮುಂಗಾಲ್ಗಳಿಂದಂ ಮುಗಿಲಂ ಮುಟ್ಟೆಪ್ಪುದೆಂಬಂತತಿಜವಮಿದಿರೊಳ್ ಬಂದುದಿಂದ್ರಾಯುಧಾಶ್ವಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೫೬). [ಇಂದ್ರ + ಆಯುಧ]

ಇಂದ್ರಾರಿ (ನಾ). **೧.** ಇಂದ್ರನ ಶತ್ರು ; ಗರುಡ : ಇಂದ್ರಾರಿಯಂ ಪಡೆದವಳು ವಿನತೆಯಕ್ಕುರಗಸಂದೋಹಮುಂ ಪಡೆದವಳು ಕದ್ರುವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮-೨೪). **೨.** ಅಸುರ ; ದೈತ್ಯ. **೩.** ಇಂದ್ರಜಿತು : ಆಹವದೊಳ್ ಚಾಳುಕ್ಯರಾಮಂ ಬೆಸಸೆ ರಿಪುಬಳಕ್ಕೆನ್ನನಿಂದ್ರಾರಿಯನ್ನಂ ಭವನನ್ನಂ ಭದ್ರುನನ್ನಂ ಸಿಡಿಲ ಬಳಗದನ್ನಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೨೭ ; 1068). [ಇಂದ್ರ + ಅರಿ$_6$]

ಇಂದ್ರಾವಣಿ (ನಾ). = ಇಂದ್ರಾಯಣಫಲ : ಮನೆಯ ಶೃಂಗರಿಸುವರು ಮಕ್ಕಳವಿನಿಯಲಿ ಸಂತೈಸುವರು ಬಹು ದನಕರುವ ಬೋಳೈಸುವರು ಧನಧಾನ್ಯ ಬೈಚಿಟ್ಟು ಅನವರತ ಪತಿಸೇವೆ ಸಂಪ್ರತಿ ವಿನಯ ತಾನಿದು ರೂಪು ಮಿಕ್ಕಿನ ವನಿತೆಯರ ಸ್ವರೂಪುಯಿಂದ್ರಾವಣಿಯ ತೆರದಿಂದ (ಕಕ್ಕೋಕ. ೪-೧೦). [< ಇಂದ್ರಾಯಣ]

ಇಂದ್ರಾವತಾರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಇಂದ್ರತ್ಯಾಗವುಳ್ಳವನು ಆಯುರಂತ್ಯದೊಳ್ . . . ಷೋಡಶಸ್ವಪ್ನಪೂರ್ವಕ ಭೂಮಿಯೊಳ್ ಅವತರಿಸುವುದೇ ಇಂದ್ರಾವತಾರವೆಂಬ ೩೮ನೇ ಕರ್ಮವು (ಪುರುಚ. ೨೧೨). [ಇಂದ್ರ + ಅವತಾರ]

ಇಂದ್ರಾವರಜ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ತಮ್ಮ ; ಉಪೇಂದ್ರ ; ವಿಷ್ಣು.
[ಇಂದ್ರ + ಅವರಜ]

ಇಂದ್ರಾಶೆ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ದಿಕ್ಕು; ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು: ಇಂದ್ರಾಶೆಯೊಳೆನೆಯೆನೆ ಚೆಲ್ವಾಯ್ತು ಶೀತಾಂಶು ಬಿಂಬಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೭೧).
[ಸಂ. ಇಂದ್ರಾಶಾ]

ಇಂದ್ರಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯ (?): ಅವಾ ಜೀವದ ಮೇಲೆ ಅವಾ ಜೀವದ ಇಂದ್ರಿ ಅವಾ ಜೀವದ ಕರ್ಮ ಅವಾ ಜೀವದ ಕ್ರೀಡೆ ಅವಾಜೀವದಿಂದ ಲಾವಾ ಜೀವಕೆ ಬಂದು (ಮೋಕ್ಷದೀ. ४೦). [?]

ಇಂದ್ರಿಯ (ಗು). ೧. ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. ೨. ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೩. ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲು ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಅವಯವ; ನಡೆನುಡಿಗಳಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಗವಿಶೇಷ. 'ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯ', 'ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ' ಪರಾ. ೪. ಶುಕ್ಲ; ಧಾತು; ವೀರ್ಯ: ಶುಕ್ಲಂ, ವೀರ್ಯಂ, ಬಲಂ, ಬೀಜಂ, ಇಂದ್ರಿಯಂ ರೇತಃ – ಈ ೬ ಇಂದ್ರಿಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೫–೧೬). ೫. ಶಕ್ತಿ; ಓಜಸ್ಸು (ಕಿ). ೬. ಐದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: ಪುರಹರ ವಕ್ತ್ರಂ ಪಂಚಂ ಪರಮ ವ್ರತಭೂತಮಿಂದ್ರಿಯಂ ಇಷುಪತ್ರಂ . . . ಐದಜ ನಾಮಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೯–೫). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಮ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಮೂಹ (ಕಿ).
[ಇಂದ್ರಿಯ + ಗ್ರಾಮ]

ಇಂದ್ರಿಯಚಾಪಲ್ಯ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಚಾಪಲ್ಯ, —ಲೋಲತೆ: ಅವರೆಗೆ ನನಗೆ ಅನುಭವವಾಗಿದ್ದ ಇಂದ್ರಿಯ ಚಾಪಲ್ಯದ ಪ್ರೇಮವೂ ಇಲ್ಲ (ಮಲೆನಾ. ೧೭೫). [ಇಂದ್ರಿಯ + ಚಾಪಲ್ಯ]

ಇಂದ್ರಿಯಜೀವಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ತೃಪ್ತಿಗಾಗಿ ಜೀವಿಸುವವನು: ಇಂದ್ರಿಯಜೀವಿಯದು ಪ್ರಾಣಾನುಭವ; ಭಾವಜೀವಿಯದು ಕಾವ್ಯಾನುಭವ; ತೇಜೋಜೀವಿಯದು ಶಿವಾನುಭವ (ಸಾಸಮಾ. ३೯).
[ಸಂ. ಇಂದ್ರಿಯಜೀವಿನ್]

ಇಂದ್ರಿಯದರ್ಪ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸೊಕ್ಕು, —ಪ್ರಾಬಲ್ಯ: ಧನಮೊಂದಿಂದ್ರಿಯದರ್ಪಮೊಂದು . . . ಬೆಳ್ತನಮೊಂದಿನಿತೆಲ್ಲಮೆನ್ನನಟಿಯಲ್ಕೆಂದಿರ್ಪುವು (ಜೀವಸಂ. ४೬–೧೦). [ಇಂದ್ರಿಯ + ದರ್ಪ]

ಇಂದ್ರಿಯದೃಢ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವಶದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡವನು; ಜಿತೇಂದ್ರಿಯ; ಸಂಯಮಿ: "ಇಂದ್ರಿಯದೃಢನು ಶಾಂತಂ ಶ್ರಾಂತನೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭४–४). [ಇಂದ್ರಿಯ + ದೃಢ]

ಇಂದ್ರಿಯದೋಷ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ದೋಷ, —ಲೋಪ: ಕಾಚ, ಕಾಮಲಾ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯ ದೋಷಗಳು ದೂರ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುದೋಷಗಳು ಅನವಧಾನ, ಶ್ರಮ, ಆಲಸ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಮನೋದೋಷಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೩೬). [ಇಂದ್ರಿಯ + ದೋಷ]

ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾಗಿ ಬಿಡದೆ ತಡೆದಿಡುವುದು, —ವಶದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹವೆಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವಶದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು (ಆರ್ಯಧ. ೨೨೨).
[ಇಂದ್ರಿಯ + ನಿಗ್ರಹ]

ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವಶದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡವನು; ಜಿತೇಂದ್ರಿಯ; ಸಂಯಮಿ (ದಕ. ಕಿ).
[ಸಂ. ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹಿನ್]

ಇಂದ್ರಿಯಲೌಲ್ಯ (ನಾ). = ಇಂದ್ರಿಯ ಚಾಪಲ್ಯ (ಪಾರಿಸಿ. ೨೦).
[ಇಂದ್ರಿಯ + ಲೌಲ್ಯ]

ಇಂದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಕೆಲಸ, —ವ್ಯವಹಾರ (ಪಾರಿಸಿ. ೨೦). [ಇಂದ್ರಿಯ + ವ್ಯಾಪಾರ]

ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯಮ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾಗಿ ಬಿಡದೆ ತಡೆದಿಡುವುದು, —ವಶದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಸಂಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ: ಒಂದು ಪ್ರಾಣ ಸಂಯಮ, ಇನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯ ಸಂಯಮ (ಜೈನಪ. ४೭೧). [ಇಂದ್ರಿಯ + ಸಂಯಮ]

ಇಂದ್ರಿಯಸುಪ್ತಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸ್ತಬ್ಧವಾಗಿರುವಿಕೆ, —ಮಲಗಿರುವಿಕೆ: "ಸೋಕಿನ ತಿಳಿವಿಲ್ಲದಿರುವುದು, ಇಂದ್ರಿಯಸುಪ್ತಿ" (Anaesthesia. ಇಂಕನಿ). [ಇಂದ್ರಿಯ + ಸುಪ್ತಿ]

ಇಂದ್ರಿಯಸೌಖ್ಯ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸುಖ: ತವಿಲುಳ್ಳಿಂದ್ರಿಯ ಸೌಖ್ಯದಿಂ ತಣಿವೊಡೀ ಭೂಲೋಕಮೇಂ ನಾಕಮೇಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧३–೧೨४). [ಇಂದ್ರಿಯ + ಸೌಖ್ಯ]

ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥ (ನಾ). "ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಷಯ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಇಂದ್ರಿಯ + ಅರ್ಥ]

ಇಂದ್ರಿಯಾನುಗ್ರಹಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಒಂಬತ್ತು ಬಗೆಯ ಶಿವಲಿಂಗಸ್ಥಲಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಾರ್ಯಾನುಗ್ರಹಸ್ಥಲ . . . ಸೇವ್ಯಸ್ಥಲ– ಈ ೯ ಶಿವಲಿಂಗಸ್ಥಲಗಳು (ಅಖಂಡೇ. ೨೫೧–೭).
[ಇಂದ್ರಿಯ + ಅನುಗ್ರಹ + ಸ್ಥಲ]

ಇಂದ್ರೇಜ್ಯ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಗುರು; ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯ: ಭಾಪ್ಪುರೆ ಪಾರ್ತ್ಥೇನ್ದ್ರೇಜ್ಯಭೀಮಾಂತಕ ಬಲಿ ಮನು ತಾನೆಂದೊಡಿಂ ಧನ್ಯನಾವಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ३೯೭–३೭; 1080).
[ಇಂದ್ರ + ಇಜ್ಯ]

ಇಂದ್ರೇಭ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಆನೆ; ಐರಾವತ: ಇಂದ್ರೇಭದಿಂದವನೀಭರ್ತೃ . . . ಪುರುಷಸಿಂಹಂ ಪುಟ್ಟುಗುಂ ನಂದನಂ (ಜಗವಿ. ೨–೮३).
[ಇಂದ್ರ + ಇಭ]

ಇಂದ್ರೋಪಪಾತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಹಜ ಸ್ರಗ್ವಸ್ತ್ರಾಭರಣಗಳಿಂದಲಂಕೃತನಾಗಿ ಪ್ರಭುತ್ವಮಂ ಪಡೆದು ಅವಧಿಜ್ಞಾನಮಂ ಧರಿಸಿ ತಾನೇ ಆ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರನಾಗಿರುವೆನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಇಂದ್ರೋಪಪಾದ[ತ]ವೆಂಬ ಮೂವತ್ತೊರನೆಯ ಕರ್ಮವು (ಪುರುಚ. ३೧೧). 'ಇಂದ್ರೋಪಪಾತ ಕ್ರಿಯೆ' ಪರಾ. [ಇಂದ್ರ + ಉಪಪಾತ]

ಇಂದ್ರೋಪಪಾತಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). = ಇಂದ್ರೋಪಪಾತ: ಪರಿಪೂರ್ಣಯವ್ವನನುಂ . . . ಅಣಿಮಾದ್ಯಷ್ಟಗುಣಸಂಪನ್ನನುಂ ಅಗಿ ನಿಜಾವಧಿಯಿಂ ತನ್ನಂದಮಱಿವುದಿಂದ್ರೋಪಪಾತಕ್ರಿಯೆ (ಚಾವುಂಉ. ೨३೬).
[ಇಂದ್ರೋಪಪಾತ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಇಂದ್ರೋರ್ವೀಜ (ನಾ). ಇಂದ್ರಲೋಕದ ಮರ; ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ: ಕೈಯಾನ್ತ ದೀನಾವಳಿಗಿಂದ್ರೋರ್ವ್ವಿಜನನ್ಯಾಂಗ[ನೆ]ಗೆ ಪವನಜಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧–೩೨; 1018). [ಇಂದ್ರ + ಉರ್ವಿಜ]

ಇಂದ್ವಂಕ (ನಾ). ಚಂದ್ರಬಿಂಬದಲ್ಲಿರುವ ಕಪ್ಪು ಕಲೆ: ಇರ್ದುದಿಂದ್ವಂಕ ಕರ್ಬುರಕಾಯಂ ಶಬರೀಚಯಂ ನೆರೆದು ಪಾನಕ್ರೀಡೆಯೊಳ್ ನಾಡೆಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೫೬). [ಇಂದು + ಅಂಕ]

ಇಂದ್ವರ್ಧ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರ: ಜಾನಿಸಿದನಿನಘನದ್ಯೋತಿಯಂ ಸಾಂಬನಂ ಶಂಭುವನಿಂದ್ವರ್ಧಾಂಕಕೋಟೀರನನಘನಾನಂದದಿಂ ತನ್ನೃಪಾಲಂ (ರಾಜಶೇ. ೧३–४೬). [ಇಂದು + ಅರ್ಧ]

ಇಂದ್ವಿನಗ್ರಹಣ (ನಾ). ಚಂದ್ರಗ್ರಹಣ ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣ: ಮತ್ತಂ ತೀರ್ಥಂಗಳೊಳಿಂದ್ವಿನಗ್ರಹಣ ತತ್ಕಾಲಂಗಳೊಳ್ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಂ ತಾಂ ಕೊಟ್ಟ ಫಲಂ ಮಹಾದ್ವಿಜರ್ಗೆ ಭಾಸ್ವದ್ಗೋಸಹಸ್ರಂಗಳಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೯೬–೯३; 1141). [ಇಂದು + ಇನ + ಗ್ರಹಣ]

ಇಂಧನ (ನಾ). **೧.** ಹತ್ತಿಸುವುದು ; ಉರಿಸುವುದು. **೨.** ಸೌದೆ ; ಕಟ್ಟಿಗೆ ; ಉರವಲು : "ಏಧಸ್, ತರ್ಪಣಂ, ಇಂಧನಂ, ಏಧಃ, ಸಮಿತ್, ಇಧ್ಮ—ಈ ೭ ಪುಳ್ಳಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೩–೬೯) ; ಎಂತಾನುಂ ನಿಲೆ ಪಿಡಿ [ಯುಸು] ಸಂತತಿಯಂ ಸ್ಮರಣಶೋಕ ಶಿಖಿಗಿಂಧನವಪ್ಪಂತೆಸಗಲಾಗಡವಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೩೧) ; ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರರಾಯನ ಕುಮಾರನಿಂಧನಕೆ ಹೋದಲ್ಲಿ ಕಾಳೋರಗಂ ಪಿಡಿಯಲು (ಹಚಕಾ. ೧೨ ಸೂ).

ಇಂಧನಮಾಡಿಸು = ಚಿತೆಯನ್ನು ಏ ರ್ಪ ಡಿ ಸು : ತನಗಿನ್ನಿಂಧನವ ಮಾಡಿಸುವದ್ಯೆಸಲೆಯೆಂದನಾ ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨–೩೭). [**ಸಂ.**]

ಇಂಧನಿ (ನಾ). ಉರುವಲನ್ನು ಒದಗಿಸುವವನು : ಸುರಪನಾಯಕ ನಗ್ನಿಯಿಂಧನಿ ಮರುತ ಬೋವನು ಯಮನು ಗೋವನು . . . ಮನುಜ ರೆನಗಿದಿರೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೦–೬೭). [**ಸಂ.** ಇಂಧನಿನ್]

ಇಂಪಡರ್, ಇಂಪಡರು (ಕ್ರಿ). ರುಚಿಯಾಗು ; ಸೊಗಸಾಗು : ಒಡನೊಡನೆ ಉಣಲುಣಕಲಿತೆನಿಂಪಡರೆ ವಸ್ತ್ರವನುಡಿಸೆ ದಾಸನೊಳುಡಕಲಿತೆ (ಬಸಪು. ೨೫–೮) ; ಇಂಪಡರೆ ತೋಳ್ಗೆ ಮೌಕ್ತಿಕದಿಂ ಪುದಿದುರುಬಾಹುಪೂರಮುಂ ಪದೆದಿತ್ತಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೮–೨೩). **ಇಂಪಡರು** : ಸೊಗಯಿಸಿದನಾ ಸೌಂದರೇಂದ್ರನಿಂಪಡರಿದೊಡ್ಡೋಲಗದೊಳು (ಸೌಂದಪು. ೬–೫೯).

[ಇಂಪು + ಅಡರ್]

ಇಂಪಡರು 'ಇಂಪಡರ್' ನೋ.

ಇಂಪಣ (ನಾ). (ದಕ). ರುಚಿ ; ಇಂಪು ; ಹಿತ : ಪಾನಕ ತುಂಬಾ ಇಂಪಣವಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ); ಕಣ್ಣಿಗಿಂಪಣವೋ ಕರುಳಿಗಿಂಪಣವೋ (ಗಾದೆ).

ಇಂಪಣಮಾಡು = ರುಚಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಹಿತಕರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ಮಡದಿ ಶಿರೋಮಣಿ ಮೆಚ್ಚಿಕೆ ಶಾಕವ ಇಡುವಳು ಇಂಪಣಮಾಡಿ ಭ ಕ್ತಿ ಯ ಭಕ್ಷ್ಯವು . . . ಯುಕ್ತಿಯ ಅನ್ನ ಶೋಭಿಸಲಿ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೭೭). [ಇಂಪು + –ಅಣ]

ಇಂಪಾಣ (ನಾ). ಇಂಪಾಗಿ ಹಾಡುವವನು : ದೇಸಿಯ ಗೀತಮನಂದು ಪಾಡುವಿಂಪಾಣನನುರ್ವರಾಧಿಪತಿ ಲೀಲೆಯಿನೆಕ್ಕಲಗಾಣನೋರ್ವನಂ ಕೇಳುತ್ತುಮಿರ್ದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೯೬). [< ಇನಿದು + ಪಾಣ]

ಇಂಪಿಗಿಡ (ನಾ). ಚೀನಾಕಬ್ಬು (ಕ). [ಇಂಪಿ$_0$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಇಂಪು (ನಾ). **೧.** ಸವಿ ; ರುಚಿ ; ಸೊಗಸು; ಮಾಧುರ್ಯ : "ಇಂಪು ಸೊಗಸಿನೊಳಕ್ಕುಂ... ಮಾಧುರ್ಯಮಿಂಪೆಂದೆನಲ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೨) ; ಕಬ್ಬದ ಗೇಯದೊಂದು ಸುಸಿಲೊಂದಿಂಪೆಂಬುದೇಗೆಯ್ಯದೋ (ಆದಿಪು. ೧೨–೨೪); ಇನಿಯನೊಡಗೂಡಲೆಂದಿಂಪಿನ ರಮ್ಯಸ್ಥಳಮನಜಸಿ ಬರುತಂ (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೨೬) ; ಬಗೆಭಾವಧಾತುಮಾತುಗಳಿಂಪು ಸೊಂಪಿನ ಪೊಗಿತೆಯನೆಳ್ಪನಿತಱಿಯೆ (ಅಂಜಚ. ೧–೧೦೬) ; ಕಡುರೂಪು ಕಣ್ಗೆ ಮೈಗಂಪು ಮೂಗಿಗೆ ಮೆಲ್ನುಡಿ ಕೊಡಕೆಗೆ ಹೆಂಗಳೆಱೆವ ಕುಡಿನೀರಿನಿಂಪು ಜಿಹ್ವೆಗೆ ಶೈತ್ಯ ತನುವಿಂಗಿಡಿದು ಬಳಲಿ ಬಂದರಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೨–೪೧). **೨.** ಹಿತ ; ಆನಂದ : ಸೊಂಪುಗೆಟ್ಟುದು ಸಿರಿವದನ ಮನದಿಂಪು ಬೀತುದು ಭಕ್ತ ಮೋಹದಲಂಪು ಮಸುಳಿತು ಬಿಸುಟು ಕಳೆದನು ಹಯದ ವಾಘೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೨೬) ; ಸಾಹಿತ್ಯರಸ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಇಂಪಾದಂತೆ ಜೀವಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕಾರಕಾರಿಯೂ ಆಗುತ್ತದೆ (ಸಾಹಿಶ. ೯).

[ಇನಿದು + –ಪ್ಪು. / **ತಮಿ.** ಇನ್ಪು, ಇನಿಪ್ಪು; **ಮಲ.** ಇನ್ಪ, ಇನಿಪ್ಪ ; **ತುಳು. ತೆಲು.** ಇಂಪು]

ಇಂಪುಗರ್ಪುರ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕ ರ್ಪೂ ರ ; ಪ ಚ್ಚ ಕ ರ್ಪೂ ರ : ಮೃಗನಾಭಿಯಂ ಕುಂಕುಮವನಿಂಪುಗರ್ಪುರವ ನಗುರುಮಂ ಸಾದಂ ಜವಾದಿಯಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೭೯).

[ಇಂಪು + ಕರ್ಪುರ]

ಇಂಪುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ರುಚಿಯನ್ನು ಕಾಣು, —ಸವಿ : ಕಂಡಂಗಳ ನರ್ವಿಸೆ ಮೆಲ್ದು ಮೆಲ್ದು ಕರ್ಬಿನ ರಸಕ್ಕಮಿನಿಸಿಂಪುಗಾಣೆನೆಂದನಿಲಸುತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೫೭). [ಇಂಪು + ಕಾಣ್]

ಇಂಪುಗು (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸನ್ನು ಸೂಸು ; ಸಂತೋಷವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು : ವಾದ್ಯ ಪ್ರತಿಮಿಳಿತ ಷಡ್ಜಾದಿ ಸಪ್ತಶ್ರುತಿಗಳಿಂಪುಗೆ . . . ಉನ್ನತರಸದೊಳೊಡಗೂಡಿ ಪಾಡುತ (ಬಸಪು. ೧–೪೮).

[ಇಂಪು + ಉಗು$_1$]

ಇಂಪುಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಸು ಖ ಪ ಡು : ನೆನೆವಳವನ ನೆಱೆ ಸೊಗಸೊಳುವಗೆಗಳ ನೆನೆವಳವನ ವ್ಯೆಸಿರಿಯ ನೆನೆವಳವನ ನೇಹದೆಸಕದಿರವನಿಂತು ನೆನೆನೆನೆದಿಂಪುಗೊಳುವಳು (ಹದಿಬ. ೭–೫).

[ಇಂಪು + ಕೊಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಇಂಪುದಂಬುಲ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ತಾಂಬೂಲ ; ರುಚಿಕರವಾದ ತಾಂಬೂಲ : ನಿ ರು ಪ ಹ ತಿ ಸ್ಥ ಲ ಂ ಮೃದುತರಾಸನವೊಳ್ಪುಣಿಸಿಂಪುದಂಬುಲಂ . . . ನಿರಂತರ ಗೃಹನಿಶ್ಚಿತಸ್ಥಿತಿ ವಿಚಾರಕ ಸಂಗತಿ ಸತ್ಕಳತ್ರ ಸಾದರತೆಯನುಳ್ಳ ಸತ್ಕವಿಯುಮಿಾಸುವೊಡಾಗದೆ ಕಾ ವ್ಯ ವಾ ರ್ಧಿ ಯಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧–೭೦). [ಇಂಪು + ತಂಬುಲ]

ಇಂಪುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಸುಖವನ್ನು ಕಾಣಿಸು ; ಸ ವಿ ದೋ ರು : ಕೂಟದೊಳಿಂಪುದೋರ್ಪರ್ ಬಿತ್ತಿಗನೆನಿಸಿರ್ಪರ್ . . . ಚೆನ್ನಿಗನೊಲವೆಂಬುದಂತದು ಪುರಾಕೃತ ಪುಣ್ಯವೆನಿಪ್ಪುದು (ವೀರವಿ. ೬–೧೩೦).

[ಇಂಪು + ತೋಱು (< ತೋಱ್)]

ಇಂಪುನೋಟ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ನೋಟ ; ಮಧುರವಾದ ದೃಶ್ಯ : ಪಶುಗಳೊಳ್ ಪಶುವಾಗಿ ಪ ಶು ಪ ತಿ ಗೆ ನೋಟಂ ಕಣ್ಗಿಂಪುನೋಟಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೪–೩೪೬). [ಇಂಪು + ನೋಟ]

ಇಂಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಇಂಪನ್ನು ಪಡೆ ; ಸೊಗಸಾಗು : ಸೊಂಪೊದವಿದವಯವದೊಳಿಂಪುವಡೆದ ಪೂವೆಸೆವ ಕೋಮಲೆಗದೇಕೆ ಕುಸುಮದ ಮಾಲೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧–೭). [ಇಂಪು + ಪಡೆ$_1$]

ಇಂಪುವತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : "ಇಂಪುವತಿ ಶಂಪೆಯುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೫–೧೪). [?]

ಇಂಪುಮಾತು (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಮಾತು ; ಹಿತವಾದ ಮಾತು : ಆಯತಾಕ್ಷಿಯಿಂಪುಮಾತು ಕೇಳುತುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೨–೬೧).

[ಇಂಪು + ಮಾತು$_1$]

ಇಂಪುವಾಳೆ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಬಾಳೆ ; ರ ಸ ಬಾ ಳೆ : ತಾಳೆಯ ಹೂವಿನೆಸಳೊಯೆನೆ ಸುಲಿದಿಂಪುವಾಳೆಯ ಹ ಣ್ಣ ನಾ ರಾ ಯ ಲಾಲಿತ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಭುಜಮುಟ್ಟ ಮೆದೆಗಟ್ಟೆ ಥಾಳಿಪಂತಭಿಷೇಕಗೈದಾ (ಭ ರ ಚ . ೧೬–೭೪). [ಇಂಪು + ಬಾಳೆ (< ಬಾೞೆ$_2$)]

ಇಂಪುವೆಱು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಇಂಪನ್ನು ಪಡೆ ; ಹಿತವನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ಇಂಪುವೆತ್ತ ಮಾತುಗಳೊಡನೋದುಗುಂ ಸ್ಮರಧನುರ್ಗುಣಟಂಕೃತಿಗಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೯–೩೨) ; ಮ ನೋ ಜ್ಞ ಮಾ ದ ಮೃತ್ಯೇಯುಷಿಯಿಂಪುವೆತ್ತ ತುಟಿಯಂ (ಶಾ ಕು ಂ ತ. ೯೧–೧೫೧). **೨.** ಸಂತೋಷಹೊಂದು ; ಸು ಖಿ ಸು : ಸತಿಯಾದ ಮಂಗಳೆದೇವಿಯುಂ ತಾನುಮನ್ಯೋನ್ಯರಾಗದಿಂದಿಂಪುವೆತ್ತು (ಪದ್ಮರಾ. ೨–೩೩). [ಇಂಪು + ಪೆಱು$_1$]

ಇಂಪೆಸೆ (ಕ್ರಿ). ರಮ್ಯವಾಗು ; ಸೊಗಸಾಗು : ಬಹಳ ಘಂಟಾಸಮೇಳನ ಕಂಸತಾಳರವಂಗಳಿಂಪೆಸೆಯೆ (ಬಸಪು. ೪೬–೫೪). [ಇಂಪು + ಎಸೆ$_1$]

ಇಂಪೇಱು (ಕ್ರಿ). ಆನಂದ ಹೊಮ್ಮು ; ಹಿತವಾಗು : ಒಲೆಯುತ್ತು ಮರ್ಚಿಸಿಂಪೇಱುತುಮರ್ಚಿಸುನ್ನತಿಯೊಳರ್ಚಿಸು (ಪಂಪಾಶ. ೭೬).

[ಇಂಪು + ಏಱು$_1$]

ಇಂಪೇಱ್ (ಕ್ರಿ). ಆಪ್ಯಾಯನವಾಗು : ಇಂಪೇಱದೆ ನಿಲೆ ಹೃದಯದೊಳಿಂಪೇಱದೆ ಪೋಕುಮೆಂದೆ ಪೇೞ್ವೆಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೨). [ಇಂಪು + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್)]

ಇಂಬಣ್, ಇಂಬಣ್ಣು (ನಾ). ರುಚಿಯಾದ ಹಣ್ಣು ; ಮಧುರವಾದ ಫಲ : ತುಂಬಿಗಳೆಳಸದರಲ್ ಗಿಳಿ ಚುಂಬಿಸದಿಂಬಣ್ ಪಿಕಸ್ವನಂ ದೆಸೆದೆಸೆಯಂ ತುಂಬದ ನಂದನಮಿಲ್ಲ (ಮಹಾನೇ. ೧-೬೧). **ಇಂಬಣ್ಣು** : ಪೞಜೋಗಿಗಳ ಸಂಕಲ್ಪಕಲ್ಪದ್ರುಮದೊಳು ಮೆಯ್ದೋಱುವಿಂಬಣ್ಣು . . . ಬಯಸಿ ಬಾಯಿಡುವೆನು (ಕರ್ಣವೃ. ೧-೯) ; ಸಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ಸೀರೆಯ ಪೂಸರವ ಇಂಬಣ್ಣು ಪಲವು ಭಕ್ಷ್ಯಗಳ ಕಣ್ಣುವಿಡಿದುದನು ಕಳುಹಿಸುವುದು ತನ್ನ ಪೆಣ್ಣಿದ್ದ ಮನೆಗೆ ಬೇಸಱದೆ (ಹದಿಬ. ೫-೨೭). [< ಇನಿದು + ಪಣ್$_2$]

ಇಂಬಣ್ಣು 'ಇಂಬಣ್' ನೋ.

ಇಂಬದವಣ್ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ, ಹದಕ್ಕೆ ಬಂದ ಹಣ್ಣು ; ಮಾಗಿದ ಹಣ್ಣು : ಕೆಂಬರಲ್ಗೆಣೆಮಾಡುವರೇಕೆಂಬ ರಸಂಬಡೆದು ರಂಜಿಪೊಳ್ವಿತ್ತಿನ ದಾಳಿಂಬದ ಬನದ ಶುಕಾಳಿಗಳಿಂಬದವಣ್ಗೆಱಗಿ ತುಱುಗಿದುವು ನೋಡಬಲೇ (ಧರ್ಮನಾ. ೪-೫೦). [< ಇನಿದು + ಪದ$_1$ + ಪಣ್$_2$]

ಇಂಬನಿ (ನಾ). ಸವಿಯಾದ ಹನಿ ; ಮಧುರವಾದ ಹನಿ : ಕಿಱುನೊೞಿನ ಸವಿಜೇನ ಸಜ್ಜಿನಿಂಬನಿಯನೆಱೆದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೦-೩೦). [< ಇನಿದು + ಪನಿ$_2$]

ಇಂಬಲಸು (ನಾ). ಸವಿಯಾದ ಹಲಸು ; ರುಚಿಕರವಾದ ಹಲಸು : ಫಲವಾಗಲ್ ಪದನಾದ ಕೌಂಗಿನ ಮರಂ ನಾಲ್ಸಾಸಿರಂ ಮತ್ತಮಿಂಬಲಸಿ ಮ್ಮಾವೆಳೆವಾಳೆ ತೆಂಗು ಮೊದಲಾಗಿರ್ದೊಳ್ಮರಂ ಸುತ್ತಲುಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೫೧-೬೦ ; 1169). [< ಇನಿದು + ಪಲಸು]

ಇಂಬವಳ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಹವಳ : ವಿಧುಬಿಂಬಮಿಂಬವಳಮಂ ಪಡೆದಂದು ತದಗ್ರದಲ್ಲಿ ಭೃಂಗಾವಳಿ ಮೂಡಿದಂದು ಸತಿಯಂಗಮನಾಂ ಪೊಗಳಲ್ಕೆ ಸಾಲ್ದಪೆಂ (ರಾಜಶೇ. ೭-೨೬). [< ಇನಿದು + ಪವಳ]

ಇಂಬಳೆ 'ಇಂಬುಳ' ನೋ.

ಇಂಬಳು 'ಇಂಬುಳ' ನೋ.

ಇಂಬಱಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವಕಾಶ, ಸಮಯ, ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ತಿಳಿ ; ಇಂಗಿತವನ್ನು ತಿಳಿ ; ಮರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿ : ಸಮೀರಣೋತ್ಥಿತ ವಿಶಾಳ ವಿಳೋಳ ತರಂಗರೇಖೆ ಪದ್ಮಾಂತರದಿಂದಮಿಂಬಱಿದು ಮಾನಸ ಹಂಸಿಯನುಯ್ವ ಮಾರ್ಗದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫೭) ; ನಂಬಿಯಣ್ಣನಿಂಬಱಿವ ಮಂತ್ರಿಯಪ್ಪ ತುಂಬರನಂ ಕರೆದು (ನಂಬಿರ. ೧೨-೫); ಸುಗತಿದಾಣವನಿಂಬಱಿದು ತಾನೇಱುವಂತೇಱಿದನು ಬಲುಗಂಡ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೪೧) ; ಶಂಭುವಿನ ಮಹಿಮೆ ಸತಿಯರ ಹೃದಯವನಿಂಬಱಿದರಾರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೪೯). ೨. ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿ; ನೆಲೆಗಾಣು: ಕೆಱೆಯಾರವೆ ವಾಪಿಕೂಪದಿಂಬಱಿದಳವಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. XX, ೭೦-೪ ; 1108) ; ಪಾಣ್ಬೆ ನೆಳೆದುಯ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಕುಟುಂಬಿನಿಯಂ ಕಾದೆಯಿಲ್ಲ ರಾಮಾಕೃತಿಯಂ ನೀಂ ಬೞಿಕ ವಾಯುಪುತ್ರಕನಿಂಬಱಿಯಲ್ಕೈದೆ ಪಗೆಯನಿಕ್ಕುವುದರಿದೇ (ಜಗವಿ. ೧೭-೪೦). [ಇಂಬು$_1$ + ಅಱಿ]

ಇಂಬೞಿ (ಕ್ರಿ). ಹದಗೆಡು ; ಅನುಕೂಲತಪ್ಪು; ನೆಲೆಗೆಟ್ಟು ಹೋಗು ; ಸೋಲು : ಕಾಳೆಗಮಿಮ್ಬೞಿದೊಡೆ (ಎಇ. I, ೩೫೦-೫ ; 700) ; ನಾಗತ್ತರನಂ ದಣ್ಡುವೇೞ್ದೊಡೆ ತುಮ್ಬೆಪಾದಿಯೊಳ್ಕಾದಿ ಕಾಳೆಗಮಿಮ್ಬೞಿದೊಡೆ ಆನೆಯೊಳಾನ್ತಿಱಿದು ಸತ್ತೊಡೆ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮೩-೪ ; 890) ; ಬಾಂಬಾವು ನುಂಗಿ ಮಗುೞ್ದನಬಿಂಬಮನಿಳೆಗಿೞಿದೊಡೈದೆ ಪಸುರೇೞಿ ಮಗುೞ್ದಿಂಬೞಿದು ಬೀೞ್ವ ತೆಱದಿಂದಂಬರದಿಂದಿೞಿದುದಿಳೆಗೆ ಗಿಳಿವಿಂಡರಸಾ (ಉದ್ಭಟ. ೬-೧೪). [ಇಂಬು$_1$ + ಅೞಿ$_1$]

ಇಂಬಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯ ಕೊಡು ; ಅವಕಾಶ ಉಂಟುಮಾಡು : ಉರ್ಬುವಾಶಾವ್ಯೂಹಕ್ಕಿಂಬಾಗಿಸುತ್ತುಂ ನೆನೆದು ಮಱುಗಿಸುತ್ತುಂ . . . ನುಡಿಗೆಡೆಗುಡದಿರ್ದಪ್ಪುದೊತ್ತಂಬದಿಂದೀ ಮೋಹಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೯). [ಇಂಬಾಗು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಇಂಬಾಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಶ್ರಯವಾಗು ; ಆಸ್ಪದವಾಗು ; ಅವಕಾಶವಾಗು : ತೊಳಪ ತೋರಮೊಲೆಗಳೆಂಬ ಪೂಗೊಂಚಲ್ ಪೂಸರಲನೆಂಬ ತುಂಬಿಗಿಂಬಾಗಿಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨೩) ; ಅಭಿನವ ಚಿತ್ರರೂಪಿನೊಳಸುವು ಪುತ್ಥಳಿಯೊಳಗೆ ಜೀವಂ ಒಸೆದೊಗೆದವೊಲು ವೊಗೆದೆ ಮಗನೇ ಭಕ್ತಿಗಿಂಬಾಗಿ (ಬಸಪು. ೮-೧೮) ; ಮಧುಕರನ ಝೇಂಕಾರ ಕೋಲಾಹಲಕ್ಕಿಂಬಾಗಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೩೨). ೨. ಉಚಿತವಾಗು ; ಸರಿಯಾಗು ; ಚೆನ್ನಾಗು : ಸಂಬೋಧನೆ ದೀರ್ಘೋಕ್ತಿಯೊಳಿಂಬಾಗಿರೆ ಬರ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೨೩) ; ತನಗೆ ಸೊಗಯಿಸದ ವಸ್ತುಗಳನಿತುಮನಿಂಬಾಗೆ ತೊರೆದು ಪುರುಡಿಸಿ ಪೆಱನಾವನೊ ಪೊಲ್ಲಮೆಂದೊಡಂತಾತನುಮಂ ಕೈಕೊಳ್ಳದಾತನುಂ ಮುನಿಯಲ್ಲಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೮೯). ೩. ಹರವಾಗಿರು ; ವಿಶಾಲವಾಗಿರು ; ಅನುಕೂಲವಾಗಿರು : ಇಂಬಾದೆಡೆಯೊಳ್ ಕಟ್ಟುವುದು ಕಲಿತಯೋಗ್ಯಾಲಯದೊಳ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೭). [ಇಂಬು$_1$ + ಆಗು$_1$]

ಇಂಬಾಗು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೊಗಸಾಗು; ಮನೋಹರವಾಗು; ಚೆನ್ನಾಗು: ರಂಗವಲ್ಲಿಗಳೆ ಬಿಡುಮುತ್ತುಗಳಿನಿಂಬಾಗೆ (ಅಜಿಪು. ೪-೬ರ) ; ಅತ್ಯನುರಕ್ತೆಯಾದೆನಗೆರಡಿಲ್ಲದೆ ಕೂಡಿರ್ಪೆಯೆಂಬುದನಿಂಬಾಗಱಿದೆಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೧೨) ; ನಾನಾವರ್ಣದಿಂ ಮುತ್ತೆ ಚಿತ್ತಮನೇಂ ಚಿತ್ತಜ ಚಿತ್ರಶಾಲೆಯೆನೆ ಜಂಬೂದ್ವೀಪಮಿಂಬಾದುದೋ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧-೬೭) ; ಸಕಳ ಮೃಗರಾಜ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮೀವಿಳಾಸ ಭವನ ಮೂಲಸ್ತಂಭಮೆಂಬಿನೆಗಮಿಂಬಾಗಿ . . . ಬೆಡಂಗನಂಗೀಕರಿಸಿ (ವರ್ಧಪು. ೧೦-೫ವ) ; ತುಂಬುರವಿಡಿದು ಗಾನಾಮೃತವನು ಕಿವಿಗಿಂಬಾಗಿ ಸವಿದೋಱಿಸುತ . . . ಗಾಯಕರು ಪಾಡುವ ಸಂರಂಭವನೇನ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಕಂನವಿ. ೮-೩೩). ೨. ಅನುಕೂಲವಾಗು ; ಅವಕಾಶವಾಗು : ಬಲ್ಲಾಳ್ತನದಿಂದೆೞಿದುಕೊಳ್ವಂಗೆ ಕಡಂಗೊಟ್ಟರೆಂಬಂತೆ ಪ್ರಾಣಮನಿಕ್ಕಿಯುಂ ಸೆರಗುಮಂ ಬೆರಗುಮಂ ಬಗೆಯದೆ ಸದ್ರತ್ನಮಂ ಕೊಳ್ವೆನೆಂದಿರ್ದನಗೆ ಸೆಟ್ಟಿಯ ಪೋಗಿನೊಳಿಂಬಾದುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೬೮). [ಇಂಬು$_2$ + ಆಗು$_1$]

ಇಂಬಿ 'ನಿಂಬೆ' ನೋ.

ಇಂಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸಾಗಿ ತುಂಬಿರು ; ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿರು : ದಿನಲಕ್ಷ್ಮಿ ನಡೆಯೊಂದು ಸೇದೆಯಿಂ ಬೞಲ್ದು ಪಯಣಂಬರ್ಪ ತನ್ನಿನಿಯನ ನೀರಱ್ಕೆಗೆಂದೆಱೆತ್ತಿ ನೀಡಿದ ತಣ್ಣೀರ ಪೊಸಪೊಂಗಳಸಮಿದೆನೆ ಇಂಬಿಡಿದ ತೆಂಗಾಯಿಂ ಬಾನುದ್ದಂ ಬೆಳೆದೋರಣಮಾಗಿ ತೋರ್ಪ ತೆಂಗಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೩-೯). [ಇಂಬು$_2$ + ಇಡಿ$_1$]

ಇಂಬಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವಾಗಿ ಇರಿಸು ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಮಡಗಿಸು : ವರವಸ್ತ್ರಭಸಿತ ರುದ್ರಾಕ್ಷೆ ನಾನಾಕುಸುಮ ಪರಿಮಳ ಸುಗಂಧ ನವಧೂಪ ದೀಪಂಗಳಂ ತರಿಸಿ ತರತರದೊಳಿಂಬಿಡಿಸಿದಳ್ ರಂಭೆ ಶಂಭುವಿನಿದಿರೊಳು (ಚೆಬಪು. ೫೧-೨೦). [ಇಂಬಿಡು$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಇಂಬಿಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊರಚಾಚು ; ಉದ್ದವಾಗಿ ನೀಡು; ಪ್ರಸರಿಸು: ಪೊರೆದರೊ ನೆತ್ತರಿಂದೆನಿಪ ನಾಲಗೆಯಿಂಬಿಡೆ ಕೀೞ್ತ ಸಿಂಹಕೇಸರದವೊಲಿರ್ಪ ದಾಡೆಗಳ ಕಾಂತಿಯನಾಂತ ವರಾಹಘಾತಜರ್ಝರ ತನುಗಳ್ ನಿಜಶ್ರಮವನೊಯ್ಯನೆ ನಾಲಗೆಯಿಂದೆ ತೋಱುವಂತಿರೆ ಬೞಿಸಂದುವಾ ಶಬರನಾಯಕನಂ ಕಿಱುನಾಯ ಕುನ್ನಿಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೭); ಕೆಂಬೆಳಗನಿಂಬಿಡುವುನ್ನತದ ಮಾಣಿಕದ ಕಳಸಾಳಿಯಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪-೪೦).

೨. ಆಶ್ರಯ ಕೊಡು ; ನೆಲೆಗೊಡು : ಗಣನಾಥತ್ವಮನುದ್ಭಟಂಗೆ ಪದೆದಿತ್ತಾತಂ ವಲಂ ತಂದ ಪಟ್ಟಣಮಂ ತಚ್ಛಿವಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಿಡದೊಲ್ದಿಂಬಿಟ್ಟು . . . ಒಪ್ಪಿದಂ ಗುರು ವಿರೂಪಾಕ್ಷಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೨-೧೪೦) ; ಪ್ರಹ್ಲಾದನ್ನ . . . ಇಂಬಿಟ್ಟು ಪೊರೆದದ್ದು ಎಲ್ಲಿ ಕಲಿತೆಯ್ಯಾ (ಪುರಂದ. ೧-೯೬-೯). [ಇಂಬು₁ + ಇಡು₁]

ಇಂಬಿಡು₂ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕ್ರಮವಾಗಿ ಇಡು; ನೆಲೆಗೊಳಿಸು : ಬೀರವ ನುಡಿದ ಮೂವರ ವಾಕ್ಯವ ಕೇಳಿ ಮಾರ ಮನ್ನಣೆಗೈದನವರ ಓರಂತೆ ಮುಂಚೂಣಿಯಲಿಂಬಿಟ್ಟು ವಿಸ್ತಾರದಿ ತೆರಳ್ದ ಮುಂದೆಸೆಗೆ (ಮೋಹತ. ೬-೨೪) ; ಅಱಿದನಾಗಳೆ ಹೆಣ್ಣನೊಸಗೆಯೆಂದದನಱಿದಱಿಯದಂತವನನಿಂಬಿಟ್ಟು ಹೊಱಸಭೆಯಿಂದೊಳಚಾವಡಿಗೆಯ್ದಿ ಚೆಲ್ವೆಱಕದೊಳೋಲಗವಾದ (ಭರಚ. ೩೭-೬೪) ; ಇಂದೀವರಾಕ್ಷಿಯ ಕುರುಳ ನೇವರಿಸುತಾನಂದದೆ ತೊಡೆಯೊಳಿಂಬಿಟ್ಟು (ಕಂನವಿ. ೧೦-೩೬) ; ಮಿಗೆ ತಪೋವನದ ಋಷಿಗಳ್ಗೆ ಮುನಿಪತ್ನಿಯರ್ಗಗುರು ಚಂದನ ಕುಂಕುಮಾನುಲೇಪನಗಳಂ ಬಗೆಬಗೆಯ ದಿವ್ಯಾಂಬರಂಗಳಂ ವಿವಿಧ ಮಣಿಭೂಷಣ ಸುವಸ್ತುಗಳನು ತೆಗೆದು ಕಟ್ಟಿಸಿ ರಥದೊಳಿಂಬಿಟ್ಟು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೬೩). ೨. ಒದಗಿಸಿಡು ; ಒಪ್ಪಿಸು : ಮುದದೊಳಾ ಬಸವದಂಡೇಶ್ವರಂ ತದ್ರಾಜಸದನಕ್ಕೆ ಧನಧಾನ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಸಂಪದವನಿಂಬಿಟ್ಟನಾಕ್ಷಣದೊಳು (ಚೆಬಪು. ೫-೫೫). ೩. ಹಿತವಾಗು; ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನು ಕೊಡು : ಅಂತಾ ವಣಿಗ್ವರಂ ತನ್ನ ಮನಕ್ಕೆ ಶಕುನಮಿಂಬಿಡೆ ಬಂಧುಜನಂಗಳೊಡಂಬಡೆ ಶುಭ ಮುಹೂರ್ತದೊಳ್ ಪೊಱಲಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು (ಪಂಚತಂ. ೨೩-೮) ; (ಅರಾಚ. ೬-೧೩ ; ಭಿಕ್ಷಾಚ. ೧-೧೨; ಚೆಬಪು. ೬-೧೬ ; ವಿಷ್ಣುಪು. ೧-೧೫೯ ; ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯ ನೋ).

ಇಂಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್= ಚೆನ್ನಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊ, —ಕಾಪಾಡು: ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ ನಿಮ್ಮ ಚರಣಕಮಲದೊಳಗೆನ್ನನಿಂಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಯ್ಯಾ (ಬಸವ.ಕ. ೧೩೯೦). [ಇಂಬು₂ + ಇಡು₁]

ಇಂಬಿತ್ತು (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ಬೀಜ; ಸೊಗಸಾದ ಬೀಜ ; ಸವಿಯಾದ ಕಾಳು : ದಶನಂ ದಾಳಿಂಬದಿಂಬಿತ್ತುಗಳನಿಳಿಸುಗುಂ (ಲೀಲಾವ. ೭-೯೫). [< ಇನಿದು + ಬಿತ್ತು₂]

ಇಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯಿಸು ; ನೆಲಸು : ಕೋಱಿಗಸಱಿಗೊಳ್ಳೆಸಱಾಟವಾಡಿ ಸೊರ್ಕಿನ ಸೊವಡಿಂಗೆ ಮುತ್ತಿ ಮಱಿದುಂಬಿಗಳಿಂಬಿಸೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೬೫). ℙ ಇದು 'ಅಂಬಿಸು' ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. ಅಂಬಿಸು < ಅಬ್ಬಿಸು < ಅರ್ವಿಸು₃ = ಹೆದರಿಸು.
[ಇಂಬು₁ + -ಇಸು₃]

ಇಂಬೀ (ಕ್ರಿ). ಆಸ್ಪದ ಕೊಡು; ನೆಲೆಗೊಡು : ಈರಾಱುಂ ತಪೋಮಾರ್ಗವಿಂಬಿರದಿಂಬಿತ್ತುದು ಶೀಲಮಾಲೆ ಪದುಳಂ ನಿಂದತ್ತು ಮೆಯ್ವೆರ್ಚಿ ಶಾಂತರಸಂ ಕಾಱ್ಪುರಮಾಯ್ತು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧-೫) ; ನಂಬಿದವರ್ಗಿಂಬೀವನೆಂಬ ಅಚ್ಯುತನ ಅಚ್ಚರಿಯೆನಿಪೀ ಪೆಂಪನಿಚ್ಛೆಗೊಂಡು (ಅದ್ಭುತ. ೪-೧೬).
[ಇಂಬು₁ + ಈ₂]

ಇಂಬು₁ (ನಾ). ೧. ಎಡೆ; ಆಶ್ರಯ; ನೆಲೆ; ಅವಕಾಶ : "ಇಕ್ಕೆ, ಇಂಬು . . . ಆಗರಂ – ಈ ೧೫ ಆಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೫-೨೯೦) ; "ಇಕ್ಕೆ ಪೊಱಲಿಂಬು ತಾಯ್ವನೆ . . . ಎಂದಕ್ಕು ನೆಲೆದಾಣ ಗೊತ್ತು" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೫) ; ಸವಿಗಿಂಬಾಗಿ ರತರಾಗದುರುಳಿವೊಲಾಗೆ ಕರಂ ಬೀಗಿ ಬಾಯ್ಗಳಂ ಚುಂಬಿಸಿದರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೭೭ ಶೂದ್ರಕ) ; ನಮಗಿನ್ನುಂ ಪೊಕ್ಕಿರಲ್ಕಿಂಬು ಮತ್ಸ್ಯಪುರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೦); ಮೋಹಕ್ಕೆ ತೆಱಹಿಲ್ಲ . . . ಮತ್ಸರಕ್ಕಿಂಬಿಲ್ಲ (ಬಸರ. ೮-೫೪) ; ಶಾಲೆ – ಕಾಲೇಜುಗಳಲ್ಲಿ . . . ರಾಷ್ಟ್ರೀಯಭಾವನಾ ಪೋಷಕ ಯಾವ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೂ ಇಂಬು ಇರಲಿಲ್ಲ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೨೩). ೨. ಅಳತೆ ; ಮಿತಿ ; ಮಟ್ಟ : ನಿನ್ನಿಂಬನಱಿಯದಾಜಿಯೊಳೆನ್ನೊಡನೆ ಪೊಣರ್ಕೆಗೆಂದು ಬಂದಪೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೩೮) ; ಕಂಬಳಿಯ ಹೊದೆವ ತನ್ನಿಂಬಿನೊಳಗಿರಬೇಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೫೪). ೩. ವಿಶಾಲತೆ ; ಅತಿಶಯ : ಪಾದರಿ ಪೂತುವು ತೋರಿದುವಾದುವು ಮಲ್ಲಿಗೆಗಳೆಯ್ದೆ ಪಣ್ತುವು ಮಾವಿಂಬಾದುದು ನಿದಾಘ ಮಧುವಿನ ಭೇದಮದೀ ಬನದೊಳಾ ತಪಕ್ಕೆಡೆಯುಂಟೆ (ಆದಿಪು. ೧೧-೮೭) ; ಅಖಿಳವೇದ ಸ್ಮೃತಿ ತತ್ಪುರಾಣಮೆನಿಪ್ಪವಱೊಳ್ ಸಾರಮನಿಂಬಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಿವಂ ತಾಂ ಬಲ್ಲಂ (ಸಮುಪ. ೧-೫೮) ; ಅಂಬು ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಲೇಸು ಇಂಬು ಕೋಣೆಗೆ ಲೇಸು ಸಂಬಾರ ಲೇಸು ಸಾರಿಗೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೪೧) ; ನೀರು ನೆಳಲಿಲ್ಲ ತನುತಾಪವಿಂಬಾದುದಿದ ಸಹಿಸಲಳವಲ್ಲ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೨-೧೫). ೪. ಪ್ರದೇಶ; ಸ್ಥಳ : ವಾಮಾಂಗಿಯ ಮುಡಿಯರಳಂ ಹೇಮಾಚಲದಿಂಬಿನಲ್ಲಿ ಶಂಕರನಿತ್ತಂ (ಹಮ್ಮಿರ. ೨-೧೫).
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಇಂಬು ; ತೆಲು. ಇಮ್ಮು]

ಇಂಬು₂, ಇನ್ಬು (ನಾ). ೧. ಇಂಪು ; ಸುಖ ; ಸಂತೋಷ : ಮಾಸೇನರ್ ಪರಮಪ್ರಭಾವ ರಿಷಿಯರ್ ಕಟ್ವಪ್ಪಿನಾ ವೆಟ್ಟದುಳ್ ಶ್ರೀಸಂಗಂಗಳ ಪೇೞ್ದ ಸಿದ್ಧಸಮಯಂ ತಪ್ಪಾದೆ ನೋನ್ತಿಮ್ಬಿನಿನ್ . . . ಸ್ವರ್ಗಾಗ್ರಮಾನೇಱಿದಾರ್ (ಎಕ.II, ೨೭-೧; 700) ; ತುಱುಗಿದ ಪೂಗೊಂಚಲ ಕಾಯ್ತೆಱಗಿದ ಮಾವುಗಳ ಬೆಳೆದ ಕೌಂಗಿನ ಗೊನೆ ತಳ್ತೆಱಗಿರೆ ಮಾಡದೊಳಲ್ಲಿಯೆ ತಿಱಿದುಕೊಳಲ್ಕಿಂಬಿನೆಸಕಮೆಸೆದುದು ಪವನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪೧). ೨. ಪ್ರೀತಿ: ಇದನೋದುವುದಿಂಬಿನೆ [ಪಾಠಾ. ನಿಜನಾಮದೆ] ಪದ್ಮಮುಖೀ (ಛಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೧೮೪) ; ಪರವೆನಾಚಿಯರೊಳು ಪರಮಸುಖದಿಂ ಮನದಿಂಬು ಬೆಂಬಳಿಗೊಂಡು ನಂಬಿಯಣ್ಣನೊಲವಿಂ ಪಲಕೆಲವು ದಿನಮಿರಲ್ (ನಂಬಿರ. ೧೨-೨). ೩. ಸೌಕರ್ಯ ; ಅನುಕೂಲತೆ ; ಹಿತ : ಅರಿಗಿಂಬಾಯ್ತೆಱವಾದುದು ಮರುತ್ಸುತಂಗೆ . . . ಎಂದು ಧರ್ಮಜಂ ಚಿಂತಿಸಿದಂ (ಗದಾಯು. ೮-೨೯) ; ವನಿತೆಯರುಂ ತಾಯುಂ ಬಂಧುನಿಕಾಯಮುಮಾತ್ಮಜಾತರುಂ ತಂತಮ್ಮಿಂಬನೆ ಬಗೆವರಲ್ಲದೆಂತುಂ ತನಗಪ್ಪರೆ ನರಕಗತಿಗೆ ಪೋಪವಸರದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೪೬). ೪. ಕ್ರಮ; ಸೌಂದರ್ಯ; ಸೊಗಸು ; ಲೇಸು : ಮಕ್ಕಳನಿಂಬಿಂ ಋಷಿಯರ ಪಕ್ಕದೊಳೋದಿಪುದು ಯೋಗ್ಯರಪ್ಪರ್ (ಸಮುಪ. ೫-೧೧೭); ಕೇಶವನಿಂಬಿನೆ ಮಾಡಿಸಿದಂ ಬಿಸಿಷ್ಟಮನೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೦-೨೯ ; 1108) ; ನೀಂ ದೇವಕೀಗರ್ಭದ ಶಿಶುವನನಂತಾಂಶಮಂ ಕರ್ಷಣಂಗೆಯ್ದದನಿಂಬಿಂ ತತ್ಸಪತ್ನೀ ಜಠರದೊಳಿರಿಸು (ಜಗವಿ. ೨-೫೯); ವೀಣೆಯ ಧರಿಸಿ ತಂತ್ರಿಯನಿಂಬಿನಿಂದಳವಡಿಸಿ (ಜೀವಂಚ. ೯-೧೩). **ಇನ್ಬು** : ೧. ಸುರಲೋಕದ ಮಾರ್ಗ್ಗದೊಳಿೞ್ದರಿನ್ಬಿನಿಂ (ಎಕ. II, ೧೦೮-೪ ; 700).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇನ್ಬು, ಇನಿಪ್ಪು ; ಮಲ. ಇನ್ಬ, ಇನಿಪ್ಪ ; ತುಳು. ಇಂಬು ; ತೆಲು. ಇಂಪು, ಇಂಬು]

ಇಂಬುಕೆಯ್₁, ಇಂಬುಗೆಯ್, ಇಂಬುಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಗೀಕರಿಸು ; ಒಪ್ಪಿಕೊ ; ಸಮ್ಮತಿಸು : "ಅಪ್ಪುಕೆಯ್ಯೆಂದುಂ, ಇಂಬುಕೆಯ್ಯೆಂದುಂ, ಅಂಗೀಕಾರಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೫-೫೨೭) ; "ಇಂಬುಕೆಯ್ದನೆನ್ನಲ್ ಮುದದಿಂದೊಪ್ಪಿದನೆಂಬರ್ಥಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೧) ; ಇವರೆಂಬುದನಿಂಬುಕೆಯ್ವಮೆಂದಿದಿರ್ದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೧-೨) ; ಎಮ್ಮಯ್ವರುಂ ಬೆಸಕೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ ನೀನೆ ಮೇಣರಸುಗೆಯ್ ಸೋದರ್ಯದಿಂದೊಳ್ಪಿತೇ ವಸುಧಾಮಂಡಳಮಿಂಬುಕೆಯ್ವುದಿದನಾಂ ಕೆಯ್ಯೊಡ್ಡಿದೆಂ ಬೇಡಿದೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೮೫) ; ಇನ್ನಾನೆಂದುದನಿಂಬುಕೆಯ್ವೆಯಪ್ಪೊಡೆ ಪಾಂಡವರನೊಡಂಬಡಿಸಿ ಸಂಧಿಯಂ ಮಾಡಿ ಪೂರ್ವಕ್ರಮದೊಳ್ ನಡೆವಂತು ಮಾೞ್ಪೆಂ (ಗದಾಯು. ೫-೪೪ ವ) ; ದೇವರ ಸಮ್ಮವಾವುಗೆಗಳಂ ಪಿಡಿದೆಂಬುದನಿಂಬುಕೆಯ್ಸ ಸದ್ಭಾವಮೆ ಸಾಲ್ಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೬೮).

೨. ಎಡೆಮಾಡಿಕೊ ; ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊ ; ಒಂದು ಸ್ಥಳವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ವಶಪಡಿಸಿಕೊ (?) : "ಇಂಬುಕೆಯ್ —ಸ್ಥಾನಸಂಗ್ರಹೇ (ಸ್ಥಳಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು)" (ಶಮುಧಾ). ೩. ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊ; ವಿಧೇಯನಾಗು ; ಹಿತವನ್ನು ಆಚರಿಸು : ಮುತ್ತರುಂ ಕುರುಡರು ಮೆನ್ನದೆಮ್ಮ ನುಡಿಗೇಳ್ ಮಗನೇ ಬಗೆ ತಂದೆಗಿಂಬುಕೆಯ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೨) ; ಅರಲಸರಲ್ಗದಾರ ಮನಮಂ ಗುಱಿಮಾಡದೊ . . . ಒಲ್ವಗೆಲ್ವ ಬಸದಾಗಿಪ . . . ಇಂಬುಕೆಯ್ಯುವೊಳಪೊಯ್ಯುವನೇಕ ವಿಚಿತ್ರ ಚೇಷ್ಟೆಗಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೨೬). **ಇಂಬುಗೆಯ್** : ೪. ಹೊಂದಿಸಿಕೊ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಮಾಡಿಕೊ : ಕಪ್ಪುರವೀಳೆಯವನಿಂಬುಗೆಯ್ದು ತಮ್ಮ ಚಲ್ಲಗಣ್ಗಡೆಯ ಕುರುಳೆಂಬುರುಳ್ಗಣ್ಣಿಯಲ್ಲಿ ಪಥಿಕಮನೋಮೃಗವನೆಯ್ದೆ ಬೀಱಿ ತಂದಲ್ಲಿ ತಡೆವರ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೯) ; ಪುಣುಗುಮಂ ಸೊಗಯಿಸುವ ಪನಿನೀರ್ಗಳಂ ದಶಾಂಗಮನಿಂಬುಗೆಯ್ದುವಱ ಯೋಗವಱಿದು ಮಿಗೆ ಕೂಡಿ . . . ಘಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯರರೆದರಾ ಯಕ್ಷಕರ್ದಮಾದಿಗಳನೊಲವಿಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೭೯). **ಇಂಬುಗೈ** : ೫. ಆಧಾರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ : ಪರಿಶ್ರಾಂತನಾಗಿ ಕರ್ಣನ ತೊಡೆಯಂ ತಲೆಗಿಂಬುಗೈದು ಸುಖದಲ್ಲಿ ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ವುತಿರ್ಪ ಸಮಯದೊಳ್ (ಭಾರಶಾಂ. ೨).

[ಇಂಬು$_1$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಇಂಬುಕೆಯ್$_2$, ಇಂಬುಕೈ (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡಿಸು ; ಪ್ರೀತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು ; ರುಚಿಸು ; ಹಿತವಾಗು : ಇಚ್ಛೆಯಂ ಸಲಿಸಿ ಮೆಚ್ಚಱಿದೋಲಗಿಸುತ್ತುಮಿರ್ಪರಚ್ಚರಸೆಯರಿಂಬುಕೆಯ್ದೊಲಿಸಿ ಚಿತ್ತದೊಳಗ್ಗಲಿಸುತ್ತುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೩೬) ; ವನಿತಾಸಂಕುಳಮಿಂಬುಕೆಯ್ಯೆ ನಿಜತೇಜಂ ದಿಗ್ಜಯಂಗೆಯ್ಯೆ ಭೃತ್ಯನಿಕಾಯಂ ಬೆಸಕೆಯ್ಯೆ . . . ಅರಸುಗೆಯ್ದಂ ಲೀಲೆಯಿಂದಾಹುಕಂ(ಜಗವಿ. ೬-೨); ಧರ್ಮಪರರ್ಗಲ್ಲದೆಮ್ಮಯ ನಿರ್ಮಲಚರಿತ್ರಮಿಂಬುಕೆಯ್ಯದು (ಯಶೋಚ. ೧-೬೪). **ಇಂಬುಕೈ** : 'ಇಂಬುಕೈಸು' ಪರಾ. [ಇಂಬು$_2$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಇಂಬುಕೆಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಳಮಾಡಿಕೊಡು ; ಅವಕಾಶಮಾಡಿಕೊಡು : ಕಳಕಳಮಂ ಪೊಂಬೆತ್ತಮನೆತ್ತಿ . . . ನಿವಾರಿಸಿ ಸಮುಚಿತ ಸ್ಥಾನದೊಳಿಂಬುಕೆಯ್ಸುವ ಭೀಮ ಕಂಕಾಳಿಗಳೆಂಬ ವೇತ್ರಧರರಿಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೭೯ ವ). [ಇಂಬುಕೆಯ್$_1$ + -ಸು$_1$]

ಇಂಬುಕೈ 'ಇಂಬುಕೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಇಂಬುಕೈಸು (ಕ್ರಿ). ಮನಸ್ಸು ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಸಂತೋಷಪಡಿಸು ; ಹಿತವಾಗಿಸು : ಬೇಟದ ಲಲ್ಲೆಯ ಬಲ್ಮೆ ಪತ್ತಿ ಸುತ್ತಿಸೆ ಪುರುಡಿಂಬುಕೈಸೆ ಬಿಯಮಾಱಿಸಿ ಪೊಂದದವಂ ಬೊಜಂಗನೇ (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೮). [ಇಂಬುಕೈ (< ಇಂಬುಕೆಯ್$_2$) + -ಸು$_1$]

ಇಂಬುಕೊಡು$_1$ 'ಇಂಬುಗೊಡು$_1$' ನೋ.

ಇಂಬುಕೊಡು$_2$ 'ಇಂಬುಗೊಡು$_2$' ನೋ.

ಇಂಬುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯಿಸು ; ಅವಲಂಬಿಸು : ಧರ್ಮಜ್ಞಪುತ್ರನ ಬಯಸಿ ಸತಿ ಯಮುನ ಇಂಬುಗಟ್ಟಿದಳೊಂದು ಮಂತ್ರವನು (ಸಂಭಪ. ೧೫-೩೮). [ಇಂಬು$_1$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಇಂಬುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ನೆಲೆಯನ್ನು ಕಾಣು ; ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆ : ಹೆಂಪದ ಜನ್ಮದೊಳ್ ತೊಳಲಿ ಬಂದುದಱಿಂದವೆ ಮುಂದುಗೆಟ್ಟು ನಾಂ ನಿಂದಿರಲಿಂಬುಗಾಣದಱಸುತ್ತವೆ ದೈವದ ವೃಂದಮಧ್ಯದೊಳ್ . . . ಮಱಿವೊಕ್ಕೆನು ನಿಮ್ಮುಸು ದೇವ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೮೩-೮).

[ಇಂಬು$_1$ + ಕಾಣ್]

ಇಂಬುಗಿಡು 'ಇಂಬುಗೆಡು' ನೋ.

ಇಂಬುಗುಡು 'ಇಂಬುಗೊಡು$_1$' ನೋ.

ಇಂಬುಗೆಡು, ಇಂಬುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂದಕೆಡು ; ಸೌಂದರ್ಯ ಕುಂದು ; ಸೊಗಸುಗುಂದು. ೨. ಹದಗೆಡು ; ಅಹಿತವಾಗು : ಬೆಂಬಲಕೆ ತಾನೆಂದು ಬಯಲ ವಿಡಂಬದಲಿ ಕಾಳೆಗವ ಮಸೆದರೆ ನಂಬಿ ಕೆಟ್ಟರಿ ಕೃಷ್ಣನನು . . . ಇಂಬುಗೆಟ್ಟುದು ರೀತಿ ರಣಕೆ ತ್ರಿಯಂಬಕನನಮರಾಧಿಪನ ಕೈಕೊಂಬನೇ ಕೌರವನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೫೯). **ಇಂಬುಗಿಡು** : ೧. ಇದು ಸುಱಿಗಾಳಿಯಿಂ ನೆಗೆದು ತೋಱುವ ಕಿಂಶುಕಶುಷ್ಕಪತ್ರಂ . . . ಎಂಬಿನಮಿಂಬುಗೆಟ್ಟು ಕಂದಿದ ಪಱಿಗಂಚುಗನ್ನಡಿವೊಲೇನಿಳಿದಾದುದೊ ಚಂದ್ರಮಂಡಲಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೯-೫). [ಇಂಬು$_2$ + ಕೆಡು]

ಇಂಬುಗೆಯ್ 'ಇಂಬುಕೆಯ್$_1$' ನೋ.

ಇಂಬುಗೈ 'ಇಂಬುಕೆಯ್$_1$' ನೋ.

ಇಂಬುಗೊಡು$_1$, ಇಂಬುಕೊಡು$_1$, ಇಂಬುಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯ ಕೊಡು ; ಅವಕಾಶಕೊಡು ; ಜಾಗಕೊಡು : ಇರ್ವರುಂ ಪರ್ವಿದ ಹರ್ಷಕ್ಕಿಂಬುಗೊಟ್ಟು ನಲಿನಲಿದು (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೪ ವ) ; ದೋರ್ದಂಡಮನನಘಜಯಶ್ರೀಗೆ ತಾನಿಂಬುಗೊಟ್ಟು (ಕುಸುಮಾ. ೧-೧೯) ; ಹಲವು ಶಬ್ದಕಿಂಬುಗೊಡದ ಸುಳುಹು ಸೂಕ್ಷ್ಮದೊಳಗಣ ಬೆಳಗಿನಿಂದ ನಿಜದ ನಿಲವ ಸ್ಥಲವ ತೋಱಬಪ್ಪುದೆ (ಶಿವಗೀ. ೫೦-೨೪೦) ; ಇನ್ನು ನೀನು ದುಃಖಕ್ಕೆ ಇಂಬುಗೊಡಬೇಡ ; ಶಾಂತಚಿತ್ತಳಾಗು (ಪದ್ಮನ. ೧೦೯). **ಇಂಬುಕೊಡು$_1$** : ಎನಗೆ ನೀನಿಂಬುಕೊಡುವಲ್ಲಿ ಸಕಲ ಪ್ರಮಾಣಿಸುವುದ ಬಿಟ್ಟು ನಿಃಕಲವಸ್ತುವಾಗು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೭೨-೧೨). **ಇಂಬುಗುಡು** : ವನಜಲಕೇಳಿಗಿಂಬುಗುಡುವಂತೆ ಪಗಲ್ ಪಿರಿದಾದುದು (ಅನಂಪು. ೬-೮೯). [ಇಂಬು$_1$ + ಕೊಡು]

ಇಂಬುಗೊಡು$_2$, ಇಂಬುಕೊಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು ; ಹಿತವಾಗು : ತುಂಬುಹೊಲವೆಲ್ಲ ಇಂಬುಗೊಡುತಿಹುದು ನೇಹ ರೂಪ ತಳೆದಂತೆ (ವಿಜದ. ೨೦-೫). **ಇಂಬುಕೊಡು$_2$** : ಆಕೆಯ ಮನೋಹರ ಮುಖಮಂಡಲದತ್ತ ನೋಡಿದೆ. ಅದು ಪಾಟಲಪ್ರಸೂನದಂತೆ ಕೆಂಪಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಆ ಕೆಂಪು ಆಕೆಯ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಇಂಬುಕೊಟ್ಟಿತ್ತು (ಬಾಣಅ. ೧೫೦). [ಇಂಬು$_2$ + ಕೊಡು]

ಇಂಬುಗೊಳ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಶ್ರಯಿಸು ; ನೆಲಸು ; ವ್ಯಾಪಿಸು : ಎನ್ನಲ್ಲಿ ಏನುಂಟೆಂದು ಕರಸ್ಥಲವನಿಂಬುಗೊಂಡೆ ಹೇಳಾ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೩-೯) ; ನಂಬಿದವರನು ಕೊಂದನೆಂಬಪಹಾಸ್ಯ ಜಗದೊಳಗೆ ಇಂಬುಗೊಂಬುದು (ತೊರರಾ. ೪-೩-೨೬) ; ಎಲ್ಲ ಪೆಂಗಳೆದೆಯೊಳೀತನಿಂಬುಗೊಂಡಿಹ ಪರಿಯೇನು (ಭರಚ. ೬-೩೬) ; ಕಿಕ್ಕಿಱಿದಡರ್ದುರವನಿಂಬುಗೊಂಡುರೆ ಬೆಳೆದ ಕಕ್ಕಸದ . . . ಬಲ್ಮೊಲೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೧೧). ೨. ಹಿಡಿಸು ; ಒಳಗೊಳ್ಳು : ಏಸನೀಂಟಿದೊಡಿಂಬುಗೊಂಡುದು ಶರಣನುದರಕೆ ತುಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲೆನುತ (ಬಸವು. ೫೯-೧೬). ೩. ಪಡೆ ; ಹೊಂದು : ಪರಮ ಶ್ರೀ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರಿಂ ಪಾಶಚ್ಛೇದಮನಿಂಬುಗೊಂಡು ಮೆಱೆದಂ ಶ್ರೀ ಮಾದಿರಾಜಾಹ್ವಯಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೩೬). [ಇಂಬು$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಂಬುಗೊಳ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೊಗಸಾಗು ; ಚೆಲುವಾಗು : ಇಂಬುಗೊಂಡಿಟ್ಟೆಡೆಯ ಬಲ್ಮೊಲೆಯ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೯) ; ಇಂಬುಗೊಂಡುತ್ತಮ ನೀಲಪುತ್ರಿಕೆ (ರಾಜಶೇ. ೮-೨). ೨. ಸಂತೋಷಪಡು ; ಮೆಚ್ಚು : ನಂಬಿದೀತನ ಭಕ್ತಿಯುಂ ಮನದಿಂಬುಗೊಂಡಾತಂಗೆ ಕೂರ್ಪ ತ್ರಿಯಂಬಕನ ಕೂರ್ಮೆಗಳನೀಗಳೆ ನೋಡಿದಹೆನೆನುತ (ಬಸವು. ೨೬-೨೨) ; ಅಂಬರಕ್ಕೈನೂಱು ಪ್ರಜೆಗಳು ಇಂಬುಗೊಂಡೈದಿದರು ಪಾರ್ಥನ ಅಂಬು ಕಾದುದದೆನುತ ಹೊಗಳಿದರಂದು ಹರುಷದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬೦೩. ೩೬-೩೦) ; ಇಂಬುಗೊಂಡು ಜಳಮಂ ರಂಭಾದಿಗಳ್ ಸೇವಿಸುತ್ತಿರೆ (ರಾಜಶೇ. ೨-೪).

[ಇಂಬು$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಂಬುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಡಿಯಿಸು; ಹೊಂದಿಸು; ಅಳವಡಿಸು: ಬ್ರಹ್ಮಕಪಾಲಮಂ ನಿಲಲೀಯದೆ ಪುಣ್ಯಪವಿತ್ರಮುನಿಟ್ಟು ಖಟ್ವಾಂಗಮಂ ಬಿಡಿಸಿ ಮಾದುಫಲಮನಿಂಬುಗೊಳಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೭೦ ವ); ಬಿರುದ ನಚ್ಚಣಿಯರೆದೆದಲ್ಲಣವೆನಿಪ್ಪ ಭಾಸುರದ ಚಲ್ಲಣವುಡಿಸಿ ಕಾಸೆಯಂ ದೇಶಿ ಮಿಗಲೊಜೆಯಿಂದಿಂಬುಗೊಳಿಸಿ (ಸೌಂದಪು. ೭–೩೦); ತುಂಬಿದ ಕರಿಯ ಮದ್ದಿನ ಪೊಟ್ಟಣಗಳನಿಂಬುಗೊಳಿಸು ಶರಾಗ್ರದಲಿ ತುಂಬಿಪ್ಪ ಬಲು ಸುರಂಗಗಳ ದ್ವಾರಗಳಿಗೆಂದೆಂಬ ರಭಸವೊಪ್ಪಿತಾಗ (ಕಂನವಿ. ೧೪–೭). ೨. ಒದಗಿಸು; ಕೊಡು; ನೀಡು: ಕೃಪಾಂಬುನಿಧಿ ನೀಲಕಂಠಂ ಮೆಚ್ಚಿ ಹಸ್ತಮಂ ಸೃಜಿಸಿ ಕಾಮಿತ ಫಲವನು ಇಂಬುಗೊಳಿಸಿದನು (ಸೌಂದಪು. ೧೪–೨೫). [ಇಂಬುಗೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಇಂಬುದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆ; ವಿಸ್ತಾರವಾಗು: ಕೆಂಬರಲ ನೀಲದ ಪಳುಕಿನೊಪ್ಪಂಬಡೆದ ಮುಖವೊಂದುಯೋಜನದಿಂಬುದಳೆದೊಡ ಲೆಂಟುಯೋಜನಮಾದುವೆಡೆಬಿಡದೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧–೫೯).
[ಇಂಬು$_1$ + ತಳೆ$_1$]

ಇಂಬುದುಂಬು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ತುಂಬು; ನಿಬಿಡವಾಗಿ ನೆಲಸು; ಕಿಕ್ಕಿರಿದು ತುಂಬು: ಭರದಿ ಮೊಳಗುವ ವಾದ್ಯಗಳ ಸುಭಟರ ನೆರವಿಯಂ ದಳದ ಸಂದಳಿ ತರತರದೆ ತತ್ಪುರದ ಬೀದಿಯೊಳಿಂಬುದುಂಬಿಹುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨–೭). [ಇಂಬು$_2$ + ತುಂಬು$_1$]

ಇಂಬುಮಾಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಡೆಕೊಡು; ಅವಕಾಶ ಕಲ್ಪಿಸು: ಲೇಸಾಯಿತ್ತು ಮನೆ ಲೇಸಾಯಿತ್ತು ಮೇಲುವೊದಿಕೆ ಮಗುಳೆ ಆ ಅಂಗಕ್ಕೆ ಕಿಚ್ಚನಿಕ್ಕಿ ಮನೆಯನಿಂಬುಮಾಡಿದೆ ಲಿಂಗ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ (ಅವಚಂ.೨೪–೯೯); ಪೊಸವಣ್ಣ ಪಸರದಿನೆಸೆವಸಿಯಕೊಂಬನಿಂಬುಮಾಡಿ ಸುಟಿದು ಗಟಪು ವೆಳಗಿಳಿಯ ಬಳಗಕ್ಕೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦); ನಂಬಿಕೆಯ ಕೊಟ್ಟರೂ ನಂಬದಿರು ಸೂಳೆಯನು ನಂಬಿಸಿ ಒಬ್ಬಗೆ ತಿಳಿಯದಿನ್ನೊಬ್ಬಗೆ ಇಂಬುಮಾಡಿಹಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೪೨); ಅಂತರ್ಜಾತೀಯ ವಿವಾಹಕ್ಕೂ ಇಂಬುಮಾಡಿ ಕೊಡಬೇಕು (ಎಡಹ. ೧೪೪) ೨. ವಿಸ್ತಾರಗೊಳಿಸು; ವಿಶಾಲವೆನಿಸು: ಈ ನಿಖಿಳಾಮುರರ್ಗೆ ಜಿನಯಾತ್ರೆಯೊಳಾಗದು ಪಾಜುಗೆಯ್ತುಮಧ್ವಾನಮ ನಿಂಬುಮಾಡಿ ನಡೆಯಿಪ್ಪೆನೆನುತ್ತುಮೆ ಶಕ್ರವಿಕ್ರಿತಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦–೩೩).
[ಇಂಬು$_1$ + ಮಾಡು$_1$]

ಇಂಬುಮಾಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಹದಗೊಳಿಸು; ಕ್ರಮಪಡಿಸು: ವಸುದೇವಂ ಕನ್ನೆಯ ಮುಂದಣಿಂದೆ ವೀಣೆಯಂ ತರಿಸಿ ತಂತ್ರಿಯನಿಂಬುಮಾಡಿ ... ಚತುರ್ದಶಗುಣಂಗಳೊಳ್ ಕೂಡಿ ಬಾಜಿಸಿದಾಗಳ್ (ಬಂಹರಿ. ೫–೩ ವ).
[ಇಂಬು$_2$ + ಮಾಡು$_1$]

ಇಂಬುವಡೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗು; ಮಿಗಿಲಾಗು; ಹಬ್ಬು: ಪದ್ಮಜಾಂಡಘಟಮಂ ತುಂಬಿತ್ತು ಕಲ್ಪಾಂತದುಗ್ಗಡದಂಭೋಧರವಂ ಬೊಲಿಂಬುವಡೆದಾ ಗಂಭೀರಭೇರೀರವಂ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧).
[ಇಂಬು$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಇಂಬುವಡೆ$_2$ (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವನ್ನು ಪಡೆ; ಮನೋಹರವಾಗು; ರಮ್ಯವಾಗು: ತುಱುಗೆಮೆ ನೀಳ್ದ ಪುರ್ವು ನಿಡುಗಣ್ ... ತೆಳ್ಪಸಿಜುಲ್ ಕರಂ ನೆಱೆದ ನಿತಂಬಮಿಂಬುವಡೆದೊಳ್ದೊಡೆ ... ಎಂದು ಧಾತ್ರಿ ಪೊಗೞ್ಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೮); ತಿಂತಿಣಿವಣ್ಣನಾಂತ ಸಣ್ಣಗೊಂಬಿಂದಿಂಬುವಡೆದ ದಾಳಿಂಬಂಗಳೊಳಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦); ಇಂಬುವಡೆದಾ ರಜತವಾಳುಕಿಯೆಂಬ ನದಿಯುಪವನದ ಕುಸುಮತೊಡಂಬೆಗಳನಾಯ್ದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭–೧೧); ಶಂಬರಹರ ಕರಿವರ ಕುಂಭಮಿಂಬುವಡೆದುದಿಲ್ಲೇಕೆ ... ಮಣಿಗಣ ಸುರುಚಿರತರ ಮೇಖಲಾಶಿರೋಮಾಲಿಕೆಯಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೩–೫೮). [ಇಂಬು$_2$ + ಪಡೆ$_1$]

ಇಂಬುವರ್ (ಕ್ರಿ). ಅನುಕೂಲವಾಗು; ಹಿತವೆನಿಸು: ಸುಯೋಧನನೆಂಬ ಪಾಪಕರ್ಮನ ಮಾಡಿದನುವರಂ ನಿಮ್ಮನುಬಲದೊಳಮರಿಕೇಸರಿಯ ಭುಜಬಲದೊಳಮೆಮಗಿಂಬುವಂದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೯–೧೭ ವ); ಇವನಪ್ಪೊಡೆ ಮಹಾಪಾತಕಂ ವಿಶ್ವಾಸಘಾತುಕಂ ತನಗಿಂಬುವರೆ ನಿನಗಂ ತಪ್ಪದಿರ್ಪನಲ್ಲಿವನನದಱಿಂ ಕೆಡೆನೂಂಕು (ಪಂಚತಂ. ೧೦೪–೩).
[ಇಂಬು$_2$ + ಬರ್$_1$]

ಇಂಬುವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿತದಿಂದ ಕೂಡು; ಸುಖವಾಗು; ಸೊಗಸಾಗು: ಆಲಂಪುವೆರಸಿದ ನೋಟಕ್ಕಮಿಂಬುವೆರಸಿದ ಕೂಟಕ್ಕಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೭ ವ). [ಇಂಬು$_2$ + ಬೆರಸು$_1$]

ಇಂಬುವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಇಂಪಿನಿಂದ ಕೂಡು; ಸೊಗಸಾಗು: ಮನಂ ನೊಸಲಲ್ಲಿರೆ ಲೋಚನಂಗಳುಳ್ಳರೆಮುಗುಟ್ದಿಂಬುವೆತ್ತಿರೆ ... ಸಮಸಂದುದಾ ಪರಮಯೋಗಿಗೆ ಯೋಗನಿಯೋಗಭಾವನಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೧೪); ಕೋಮಲಾಂಗುಳಿಗಳದೇಂ ಬಗೆಯಂ ಬೆದಱಿಪುವೊ ಪುಱುಂಬುಗಳೆಂಬಂತಿಂಬುವೆತ್ತು ವಿಷಮಾಯುಧನಾ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೨೭).
[ಇಂಬು$_2$ + ಪೆಱು$_1$]

ಇಂಬುಳ, ಇಂಬಳ, ಇಂಬಳು (ನಾ). ಜಿಗಳೆ; ಜಿಗಣೆ; ಅಟ್ಟೆ: ಮುಂಗಾರು ಮಳೆಯ ಕಾಲವಾದ್ದರಿಂದ ಕಾಡಿನ ಮಧ್ಯೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಇಂಬುಳಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಮಕ್ಕಳ ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಪದೇ ಪದೇ ಹತ್ತಿ ರಕ್ತವನ್ನು ಹೀರುತ್ತಿದ್ದವು (ಪಂಜಪಂ. ೧೫). **ಇಂಬಳೆ**: ಮಳೆಯ ನೀರು ಹನಿಯಿತೆಂದರೆ, ಕಾಡಿನ ದಾರಿ ಇಂಬಳದಿಂದ ತುಂಬಿ ನರಕವಾಗುತ್ತದೆ (ಕುಡಿಕೂ. ೧೨); ಅಲ್ಲಿಯ ಇಂಬಳ (ಜಿಗಣೆ)ಗಳಿಗೆ ಚಿರಂಜೀವತ್ವ ಲಭಿಸಿತ್ತು (ಕಾನೂರು. ೧೩೮). **ಇಂಬಳು**: (ಕರಾ). "ಇಂಬಳು–ನೆಲ ಜಿಗಣೆ" (ಸಿರಿಕೋ); ಆ ಶಿಶುವಾದರೂ ಆ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಂಬುಳು ತುಂಬಿದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ... ಐವಾರು ದಿನಗಳು ರಾತ್ರಿಹಗಲುಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಳೆಯಿತೋ ಏನೋ (ನಂಬಿನಾ. ೧೮೨).
[ಇರ್ಪು + ಪುಳ (< ಪುೞು). / **ತುಳು**. ಉಂಬುರು, ಉಂಬ್ರು]

ಇಂಬುಳಿ, ಈಂಬುಳಿ (ನಾ). ೧. ಇನಿದಾದ ಹುಳಿ; ಮಧುರವಾದ ಹುಳಿ: ಶೋಧಿಸಿದಿಂಬುಳಿಯಂ ಸಂಶೋಧಿಸಿ ಪುಣೊ[ಣ್ಗೊ]ಳಗೆ ಬಿಡುಗೆ ಮಧುಘೃತಮಂ ನಿರ್ವ್ಯಾಧಿ ಹಯಕ್ಕಕ್ಕುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೪–೨೪). **ಈಂಬುಳಿ**: ೧. ಈಂಚರಂ, ಈಂಗಡಲ್, ಈಂಬುಳಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೮ ಉದಾ); ಪದಾದಿಯ ಹ್ರಸ್ವಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘ– ಈಂಚರಂ, ಈಂಬುಳಿ, ಈಂಗಡಲ್ (ಶಮುದ. ೧೮೦ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಸಿಹಿಯಾದ ಕಿತ್ತಲೆ (ಕ).
[< ಇನಿದು + ಪುಳಿ]

ಇಂಬೆಳಸು (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಬೆಳಸು; ಸೊಂಪಾದ ಬೆಳೆ: ನಾಡ ಕಾಡ ಬೆಳಸಿಂಬೆಳಸಾ ವಿಷಯಾಂತರಾಳದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೪).
[< ಇನಿದು + ಬೆಳಸು$_2$]

ಇಂಬೊಸರ್ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಒಸರು, —ಒರತೆ: ಮುಂಗಾರೆನ್ನದೆ ಸುಗ್ಗಿಯೆನ್ನದೆ ಬೇಸಗೆಯೆನ್ನದಾಸಡಿಯೆನ್ನದಿಂಬೊಸರಿಂ ತುಂಬಿ ಪೊನಲ್ವರಿವ ಪೊಕ್ಕರಣೆಯಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೩–೪). [ಇಂಬು$_2$ + ಒಸರ್$_2$]

–ಇಕ (ಪ್ರ). ಇದು ಈ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಶೀಲ ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಾಮವಾಚಕಗಳಿಗೆ ಸೇರುವ ಒಂದು ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಉಕಕುಳಿಯಾಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯಮಿಕಮುಂ ಶೀಲಾದಿ ವಿಶ್ರುತಾರ್ಥದೊಳ್ ... ಅಕ್ಕುಂ (ಶಮುದ. ೨೦೩); ಇಕ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ— ಕರಿಕಂ, ಅಸಿಕಂ, ದಸಿಕಂ, ಬಾರಿಕಂ (ಶಮುದ. ೨೦೩ ಪ್ರಯೋ).

ಇಕಾರ (ನಾ). = ಇ$_1$: ಇಕಾರಕ್ಕೆ: ಕಲಿಯಾರ್ (ಶಮುದ. ನ. ೬೩ ಪ್ರಯೋ).
[ಸಂ.]

ಇಕಾರಾಂತ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] 'ಇ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ (ಶಬ್ದ): ಇಕಾರಾಂತ ವ್ಯಂಜನಾಂತಂಗಳ್ಗೆ ಇದಾಗಮಮಿಲ್ಲದುದರ್ಕೆ (ಶಮದ. ೨೨೧ ಪ್ರಯೋ); ಇತ್ವಾಂತಮುಂ – ಇಕಾರಾಂತ ಶಬ್ದಮುಂ (ಶಮದ. ೮೪ ಟೀಕೆ). [ಇಕಾರ + ಅಂತ$_2$]

ಇಕಿಸು 'ಇಕ್ಕಿಸು$_1$' ನೋ.

ಇಕುಳ್ 'ಇರ್ಕುಳ್$_2$' ನೋ.

–ಇಕೆ, –ಇಕ್ಕೆ$_3$ (ಪ್ರ). ೧. ಭಾವನಾಮಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಒಂದು ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ: "ಪ್ರಕಟಂ ಚೇತನಭಾವದೊಳಿಕೆ ತನ ಮೆಯಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ೨೧೧); ಆದಮಾನುಮಜಿತಮುಂ ಕುಶಲಿಕೆಯುಂ ನಂಬುಗೆಯುಮಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬–೨೦); ಆದುದೊಂದು ಮಾನಸಿಕೆ ಮನಂಗೊಳಲ್ಕೆನಗಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೬೫); ಪೆಜರ ವಿಭವಕ್ಕೆ ಬಯಸುವ ಮಜುಗುವ ಗಾವಿಲಿಕೆಯೇಕೆ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೪೨); ಇಕೆಗೆ — ಉನ್ನತಿಕೆ, ಉದ್ಧತಿಕೆ, ಆಯತಿಕೆ (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಕೃದಂತಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪೆರ್ಚಿದೆಣಿಕೆಯೊಳ್ ಕೂಡಿದುದು (ಆದಿಪು. ೬–೪೮ ವ); ಬಿಡು ನೀನಂಜಿಕೆಯಂ ಕಪಿಂಜಲಕ ದೋಷಂ ನಿನ್ನದಲ್ತು (ಕಾದಂ ಉ. ೭೨೪). –**ಇಕ್ಕೆ$_2$**: ೧. ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕ ಸಂಬಂಧದಿಂದಂ ವಖ್ಖಾಣಿಸಿ ತಮ್ಮ ಪಂಡಿತಿಕ್ಕೆಯನಜಿಪಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪–೨೫); ಇಕೆಗೆ ದ್ವಿತ್ವಮುಂಟು — ಉನ್ನತಿಕ್ಕೆ, ಉದ್ಧತಿಕ್ಕೆ (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ).

ಇಕ್ಕೈಯಿಮನೆ (ನಾ). ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿರುವ ಮನೆ; ಎರಡು ಕೈ ಅಳತೆಯುಳ್ಳ ಮನೆ (?): ಸ್ಥಳದ ಮಗಿಲೊಳಗೆ ಅಟುಗಯಿವರ ಮನೆ ಮಗಿಲ ಹೊಜಗೆ ಇಕ್ಕೈಯಿಮನೆ ಅಕ್ಷೀಣಿ ಆಗಾಮಿ ಸಹಿತ ಸಮಸ್ತ ಬಡ್ಡಿ ಸಹಿತ (ಕಕುಲ. ೫–೭೧; ?). [ಇಕ್ಕೈ$_0$ (< ಇರ್ಕೆಯ್) + ಮನೆ]

ಇಕೊ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇಕೋ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇಕ್ಕಂಡುಗ 'ಇರ್ಕಂಡುಗ' ನೋ.

ಇಕ್ಕಂತಿ (ನಾ). ಇಬ್ಬರು ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿಯರು; ಕಂತಿದ್ವಯರು; (?): ಇಬ್ಬರ್ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ್ ಇಕ್ಕಂತಿ ಉಣ್ಣ ಧರ್ಮ್ಮ ನೆಲನು ಚಂದ್ರನುವುಳ್ಳನ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೯–೮; 925). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕಂತಿ]

ಇಕ್ಕಟ (ಗು). ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ; ನಿಬಿಡವಾದ (?): ಆಕ್ಕಜವಿಡಿದಾಡು ವಿಕ್ಕಟ ಪೊಗರಿಂದ ಕಕ್ಕದಿಸುವ ಪೆರ್ಮೊಲೆಗಳು (ಭೈರಸೂ. ೩೦೪–೧೨೪). [?]

ಇಕ್ಕಟ್ಟು 'ಇರ್ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಇಕ್ಕಡಿ 'ಇರ್ಕಡಿ' ನೋ.

ಇಕ್ಕಡಿಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ತುಂಡಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು: ಭಗದತ್ತನ ಧನುವನಿಕ್ಕಡಿಗಡಿಯೆ ಕಂಗನೆ ಕನಲಿ ಗವಸಣಿಗೆಯಿಂದುಗಿದನು ನಿಜಾಯುಧವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೫೫); ಒಗ್ಗೊಡೆಯದಿರಿ ಆರ್ದೇಸಿಯಿಜಿಯಿಕ್ಕಡಿಗಡಿಯಿಮೆನುತ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೩೩); ಇಕ್ಕಡಿಗಡಿದ ತೊಡೆ (ಉತ್ತರಾ. ೫–೨೫). [ಇಕ್ಕಡಿ (< ಇರ್ಕಡಿ) + ಕಡಿ$_1$]

ಇಕ್ಕಡಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎರಡು ತುಂಡು ಮಾಡಿ ಎಸೆ: ಕರವಾಳನಿಕ್ಕಡಿಗಳೆದು ಹಲಗೆಯನೆಂಟುಕಡಿ ಮಾಡಿದನು ಕಲಿಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೩೭); ಧನುವನಿಕ್ಕಡಿಗಳೆದು ರಿಪುಸೂತನ ಶಿರವ ಹಜಿಯೆಸಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೪೪). ೨. ಎರಡು ತುಂಡಾಗಿ ಕಳಚಿ ಬೀಳು; ಎರಡು ತುಂಡಾಗು: ಸೆಳೆದನಾಕರ್ಣಾಂತಪರಿಯಂತಲಘುಬಲ ರಘುನಾಥನಿಕ್ಕಡಿಗಳೆದುದಾ ಬಲುಬಿಲ್ಲು (ತೊರರಾ. ೧–೧೫–೪೧). [ಇಕ್ಕಡಿ (< ಇರ್ಕಡಿ) + ಕಳೆ$_1$]

ಇಕ್ಕಡಿಗೈ 'ಇರ್ಕಡಿಗೆಯ್' ನೋ.

ಇಕ್ಕಡಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ತುಂಡಾಗು, — ಭಾಗವಾಗು: ಇಕ್ಕಡಿವಡೆದ ಕಾರ್ಮುಕವ ನಿವಾರಿಸಿ ತೆಕ್ಕೊಂಡು ಭಾರಿಯ ಹಲವ . . . ಪೇರೊನಕೆಯಿಂದಿಕ್ಕಿದ (ಮೋಹತ. ೩೮–೫೯). [ಇಕ್ಕಡಿ (< ಇರ್ಕಡಿ) + ಪಡೆ$_1$]

ಇಕ್ಕಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ತುಂಡಾಗು, — ಭಾಗವಾಗು: ಮುರಿವ ರಥಮಿಕ್ಕಡಿಸುವ ಕೇತನಮುರುಳ್ವ ಭಟರ್ (ಮಹಾನೀ. ೧೨–೬೫); ಕೊರಳ್ ನಡುಗಳಿಕ್ಕಡಿಸಲೆಚ್ಚಾಡಿದರ್ ಬಿಲ್ಲ ಬಿನ್ನಣಿಗರಂದು (ಚಿಬಪು. ೪೮–೪೯). [ಇಕ್ಕಡಿ (< ಇರ್ಕಡಿ) + –ಇಸು$_3$]

ಇಕ್ಕಡೆ 'ಇರ್ಕಡೆ' ನೋ.

ಇಕ್ಕಣ್ 'ಇರ್ಕಣ್' ನೋ.

ಇಕ್ಕಣ್ಣಿ (ನಾ). ಎರಡು ಕಣ್ಣಿಗಳು; ಎರಡು ಹುರಿ ಅಥವಾ ಹಗ್ಗ. 'ಇಕ್ಕಣ್ಣಿವಲೆ' ಪರಾ. [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕಣ್ಣಿ]

ಇಕ್ಕಣ್ಣಿವಲೆ (ನಾ). ಎರಡು ಹುರಿಗಳಿಂದ ಹೊಸೆದು ಮಾಡಿದ ಬಲೆ: ತಿಣ್ಣವಲೆ ಜೋಡುವಲೆ ಹೊಸೆದಿಕ್ಕಣ್ಣಿವಲೆ ಚಕ್ರವಲೆ ಮಿಗೆ ಮುಕ್ಕಣ್ಣಿವಲೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೧೮). [ಇಕ್ಕಣ್ಣಿ + ಬಲೆ$_1$]

ಇಕ್ಕತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಉಭಯಮುಖಿ ಹಸು; ಆಗತಾನೆ ಕರು ಹಾಕುತ್ತಾ ಇದ್ದು ಹಿಂದೊಂದು ಕೊರಳು, ಮುಂದೊಂದು ಕೊರಳು ಕಾಣುವ ಹಸು: ಇ ಧರ್ಮ್ಮವ ಕಿಡಿಸಿದ ಲಿಂಗಭೇದಿ ಇಕ್ಕತ್ತಿಗೆಯ ಕವಿಲೆಯ ಕೊಂದ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೩೪–೧೩; 1115). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕತ್ತು + –ಇಗೆ$_0$]

ಇಕ್ಕಪಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ದಂಡನಾಯಕನಿಕ್ಕಪಯ್ಯನ ಮಗಂ ಕೊನ್ದದ ಗೊಗ್ಗಿ ಊರಟುವಿನೊಳ್ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೬–೬; 925). [?]

ಇಕ್ಕಯ್ 'ಇರ್ಕೆಯ್' ನೋ.

ಇಕ್ಕರ$_1$ (ನಾ). ಎರಡು ಕೈ. [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕರ$_4$]

ಇಕ್ಕರ$_2$ (ನಾ). (?): ಹೆಗ್ಗಡೆ ಬಾಸಯ್ಯ ಇಕ್ಕರಂ ಮಜ್ಜಳಂ (ಮೈಆರ್. ೧೯೩೫, ೨೭–೧೮; 1029). ℙ 'ಅಕ್ಕರ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಪಲಿಖಿತ ವಿರಬಹುದು. [?]

ಇಕ್ಕೆರಿಸು$_1$, ಇಕ್ಕಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎರಡು ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಲುಗೊಂಡು ಬರು; ಎರಡು ಸಾಲಾಗು: ಇನಕುಲನ ತೇರನಿಕ್ಕರಿ[ಪಾಠಾಂ. ಲಿ]ಸಿ ಬೆಂಬಳಿವಿಡಿದು ಬನಕೆ ಬರುತಿಹ ರಥದ ಮೇಲೆ (ಹಚಕಾ. ೩–೨೫); ಹೊಕ್ಕನಸುರಾರಾತಿ ಸುರವರರಿಕ್ಕರಿ[ಪಾಠಾಂ. ಲಿ]ಸಲಮರೇಂದ್ರಭವನವನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೭೦–೯); ಇಕ್ಕರಿಸಿ ಬೆಳದ ಖಿಳ ವೃಕ್ಷದ ತೆಕ್ಕೆಯಲಿ ಪಂಗಡಿಸಿ ಜಾಜುವ ಸೊಕ್ಕಿದಾನೆಯ (ಅಕ್ರೂಚ. ೫–೧೧). ೨. ಎರಡು ಭಾಗವಾಗು; ಎರಡು ಪಾಲಾಗು, — ಹೋಳಾಗು: ತೆಕ್ಕೆ ಸಡಿಲಿತು ತಜಗೆಲೆಯ ಹೊದಜಿಕ್ಕರಿ[ಪಾಠಾಂ. ಲಿ]ಸಿ ಮೈಮುಜಿಯಲನಿಲಜನಕ್ಕತುಳದಲಿ ಮೇಲೆ ಹಾಯ್ದನು ಕಾಣದಹಿಪತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩–೩೩). **ಇಕ್ಕಲಿಸು**: ೧. ನೆಲನಿಕ್ಕಲಿಸೆ ಬಿಜುವರಿಗಳಲಿ ತೇರೈಸಿದವು ತೇರುಗಳು (ತೊರರಾ. ೬–೧೩–೨೨). ೨. ಪಟುಭಟರಿಕ್ಕಲಿಸಿ ಬರೆ ಕಂಡು (ನಳಚ. ೯–೨೪). ೩. ಅಗಲಿಸು; ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿಸು: ಬಲಿದು ಮಕುಟಾವಳಿಯ ಶೋಣಿತ ಪಳಿಯ ರಕ್ಕಸ ದೇಸಿಯಲಿ ಬಿಗಿದೆಳೆವ ಹಾಹೆಯನೋಜಿಗೊಳಿಸಿಕ್ಕಲಿಸಿ ಪದಯುಗವ ಅಳುಕದಂದು ಹರಾದ್ರಿಯನು ಕಿತ್ತಿಳೆಯನಗಲಿಸುವಂತೆ ಬಾಹಾಲುಳಿತ ಬಲನೆತ್ತಿದನು ನೆಲನೊಲೆದಾಡಲೆಡಬಲಕೆ (ತೊರರಾ. ೧–೧೫–೧೯). [ಇಕ್ಕೆರ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಇಕ್ಕರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ರಭಸದಿಂದ ಇಕ್ಕು; ಹೊಡೆ; ಅಪ್ಪಳಿಸು: ಹೆಂಗಸು ಬಗ್ಗಿನಿಂತು ಗುರಿಯಿಟ್ಟು... ಚೆಂಡಿಗೆ ಗೋಲ್ಫಕೋಲಿನಿಂದ ಇಕ್ಕರಿಸಿದಳು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೩೦); ಪೋಲೀಸರು ಜಗ್ಗಾನನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿದು ಕೈಬಡಿಗೆ ಬಂದೂಕುಗಳಿಂದ ಇಕ್ಕರಿಸತೊಡಗಿದರು (ಕಸ್ತೂರಿ. ೧–೩–೧೯೬೫, ೧೨೧); ಡಬ್ಬಿಯನ್ನು ತಂದು ತಾಯಿಯೆದುರು ಇಕ್ಕರಿಸಿದನು (ಗಂಮಾಯಿ. ೪೯). [?]

ಇಕ್ಕರೆ$_1$ (ನಾ). ಎರಡು ಕರೆ, —ದಡ, —ಅಂಚು: ಗರಗರನೆಯ್ದುವ ಗಂಗಾದೇವಿಗೆ ಧರಣೀದಯಿತೆ ಧವಲಚಾಮರಮಂ ಹರಿಸಮೊದವೆ ಹಲವಂ ಡಾಳಿಸುವಂದದೆ... ಕಾಶಪ್ರಸವಂ... ಬೆಳೆದೊಪ್ಪಿದು ವಾವಿಕ್ಕರೆಗಳೊಳು (ಜಯಕಾ. ೯–೮). [ಇರ್್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕರೆ$_4$]

ಇಕ್ಕರೆ$_2$ (ನಾ). ಈಚೆಯ ದಡ; ಹತ್ತಿರದ ದಡ (ಕ್ಯಾಂಡರ್).
[ಈ$_5$ (< ಇದು) + ಕರೆ$_4$. / ತಮಿ. ಇಕ್ಕರೈ]

ಇಕ್ಕರ್ತರು 'ಇರ್ಕರ್ತರು' ನೋ.

ಇಕ್ಕಲ 'ಇಕ್ಕಲು$_1$' ನೋ.

ಇಕ್ಕಲಿಸು 'ಇಕ್ಕರಿಸು$_1$' ನೋ.

ಇಕ್ಕಲು$_1$, ಇಕ್ಕಲ (ನಾ). ರಾಶಿ; ಬಣವೆ; ಮೆದೆ: ಗೋದಿಯ ಹುಲ್ಲಿನ ಇಕ್ಕಲನ್ನು ಕಾಯ್ದು (ಬೆಳುಮ. ೧೯೯); ಜೋಳವನ್ನು ಕಿತ್ತಿ ಇಕ್ಕಲು ಹಾಕಿದ್ದನು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೨೧೪). **ಇಕ್ಕಲ**: "ಒಟ್ಟು, ಗುಂಪು, ಗೂಡು, ಇಕ್ಕಲ, ಬಣಬೆ [ಬಣವೆ]" (ಕಂನುಹು. ೮೦): ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಿದ್ದ ಇಕ್ಕಲಗಳಿಗೆ (ಮನೆಬೆ. ೩೧). [ಇಕ್ಕು + -ಅಲು ?]

ಇಕ್ಕಲು$_2$ 'ಇರ್ಕುಟ್್$_2$' ನೋ.

ಇಕ್ಕಲ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಇಕ್ಕು; ಕೂರಿಸು (?): ತುಳುವನು ಮರಳ್ವಿಯಂ ಮಿರವಿ ಸತ್ತ ಕಲಿ × × ದೇವಕಂನಿಕೆಯರು ಪೊಯ್ದು ದೇವರ ವರಾಸನದಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕಲ್ಸಿದರು (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೪೧–೪; 1301). [?]

ಇಕ್ಕವಲು (ನಾ). ಎರಡು ಕವಲು, —ಶಾಖೆ: ಒಂದೇ ರಾಗದಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕವಲನ್ನು ನೋಡಿರಿ (ನಾಹೋಜ. ೨೩೦); ಇಕ್ಕವಲಾದ ಸೊನ್ನೆಯ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಹರಿದರೂ ಒಂದಾದ ಬಿತ್ತಿನಲ್ಲೇ ಬಂದು ಬಿತ್ತುವುದು (ನಡೆವಾ. I, ೪೩೯). [ಇರ್್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕವಲ್$_2$]

ಇಕ್ಕಳ$_1$ 'ಇರ್ಕುಟ್್$_2$' ನೋ.

ಇಕ್ಕಳ$_2$ 'ಇರ್ಕುಳ$_2$' ನೋ.

ಇಕ್ಕಳು 'ಇರ್ಕುಟ್್$_1$' ನೋ.

ಇಕ್ಕಾಟ (ನಾ). ಬಡಿದಾಟ; "ಹಾಕಾಟ; ವಾದ; ವೈರತ್ವ" (ಜಾನಕೋ. ೧೬). [ಇಕ್ಕು$_1$ + ಆಟ]

ಇಕ್ಕಾಲು 'ಇರ್ಕಾಲು' ನೋ.

ಇಕ್ಕಿಡು (ಕ್ರಿ). ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು; ಬಿಸಾಡು; ವಿಸರ್ಜಿಸು: ಭೋಜನವ ಮಾಡಿ ಭಾಜನವನಿಕ್ಕಿಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ಇಟ್ಟು] ಹೋಹ ಹಿರಿಯಂಗೆ ಭಂಗ ನೋಡಾ (ಅವಚಂ. ೩೯–೧೬೯); ನಳರಾಜ ಬಲ್ಲಿದನೆಂದಡೆ ತನ್ನ ಸತಿಯ ನಿಕ್ಕಿಟ್ಟು ಹೋಗಲದೇನು (ಚನ್ನವ. ಕ. ೪೮೧). [ಇಕ್ಕು$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಇಕ್ಕಿವಿ (ನಾ). ಎರಡು ಕಿವಿಗಳು: ಹೊಂಗಳುವೂವಿನೆಸಳುಗಳ ಪೋಲೆಗಳನಿಕ್ಕಿವಿಯೊಳಿಕ್ಕಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೮). [ಇರ್್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕಿವಿ]

ಇಕ್ಕಿಸು$_1$, ಇಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾಕಿಸು; ಇರಿಸು; ಇಡಿಸು; ಸ್ಥಾಪಿಸು: ಅವರಣ್ಣಂ ಕುನ್ದಿಗನಿಕ್ಕಿಸಿದನೀ ಕಲ್ಲಮ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯೯–೬; 10ನೆಯ ಶತ); ಇವಂ ಪಿಡಿ ಕಂಸ ನಿನ್ನ ಭಂಡಾರದೊಳಿಕ್ಕಿಸೆಂದು ಬಿಸುಟಿರ್ಪ ನಿಜಹಸ್ತದ ದಂತಯುಗ್ಮಮಂ (ಜಗವಿ. ೬–೬೧); ಗಗನತಲದಿಂ ನೆಲಕ್ಕೆ ಪರ್ಣಲಘುವಿದ್ಯೆಯಿಂ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನ ಪಾದೋಪಕಂಠದೊಳಿಕ್ಕಿಸುವುದುಂ (ಮಹಾನೀ. ೧೧–೫೧ ವ); ಕಂಬಳಿಯನಿಕ್ಕಿಸಿಯಧಟ ಮೋಳೀಶ್ವರ ಸಮಾರಾಧನೆಗೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಬಸಪು. ೧೨–೧೬); ಸಲ್ಲದ ಮಾತನಾಡಿದೆನೆಂದು ಕೋಪಿಸಿ ಕಲ್ಲಗಾಣದೊಳಿಕ್ಕಿಸೆನ್ನ (ನೋಹತ. ೩೬–೨೧). ೨. ಕಟ್ಟಿಸು; ಮಾಡಿಸು: ಹೊಸಕೆರೆಯ ಕಟ್ಟಿಸಿ ತೂಂಬನಿಕ್ಕಿಸಿ ಭೂಮಿಯಂ ತಿಟ್ಟಿ ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವರ ದೇಗುಲವ ಆಳಿವಂ ಸೋದಿಸಿ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೩೦–೧೦; 1047); ಶಿವಭವನವಮಂ ಮಂಟಪವನಭಿನವವೆಸೆಯೆ ಮಾಡಿಸಿಯದಟ ಸುತ್ತಿವರೆ ಕೋಂಟೆಯನಿಕ್ಕಿಸಿದನಗಳುಗಳ ನಗುಳಿಸಿದನು (ಬಸಪು. ೧೬–೯); ಬಾದಾವಿಯ ದುರ್ಗದ ಕೋಟೆಯನೂಯಿಕ್ಕಿಸಿ... ವೃದ್ಧಿಯಾಗಬೇಕೂಯೆಂದು (ಇಅ. V, ೨೦–೧೪; 1533). ೩. ಮುಚ್ಚಿಸು; ಭದ್ರಪಡಿಸು: ನೀಂ ನಗರಿಯಂ ಪುಗಲುಬೇಡಾ ನಾಳಿನುದಯಕ್ಕೆ ಕೋಂಟೆಯನಿಕ್ಕಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಪಾಳೆಯಂ ಸಹಿತ ಬಿಜಯಂಗೆಯ್ವುದು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೨–೫೨). ೪. ಊಟಹಾಕಿಸು; ಬಡಿಸು: ತಾಂ ಕುಡುವುದು... ತಾನುಂಬುದು ಮಗುಟ್ಟವಗಿಕ್ಕಿಸುವುದು ಎಂದಿಂತು ಪ್ರೀತಿಯಾಜುತೆಜನಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೫–೧೬); ಸತ್ಯಭಾಮೆ ಸಮಕ್ಷದೊಳಿರ್ದು... ಸಮಸ್ತ ಭಕ್ಷ್ಯಶಾಲ್ಯೋದನ ಸಂಭಾರೋಪದಂಶ ಸಮನ್ವಿತಮಿಕ್ಕಿಸುವುದುಂ (ಮಹಾನೀ. ೭–೧೩೧ ವ); ಪಾಲು ಪೊಂಗಲಿಕ್ಕಿಸಯ್ಯ (ಗೋಹಾಡು. ೧೧೦). **ಇಕಿಸು**: ೨. ಕೆಱೆಯ ಕಟ್ಟ ಕಲ್ಲತುಂಬನಿಕಿಸಿದ ಮಂಗಳ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೧೧–೫; 886).

ಇಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ = ಕೈಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವೀಕರಿಸು: ಯತಿಗಳಿಂದೆಜಗಿಸಿಕೊಳುತೆ ಕಾಣ್ಕೆಗಳುಮಂ ವ್ರತಿಗಳಿಂದಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಳುತ್ತೆ (ಚಬಪು. ೩೫–೧೬).
[ಇಕ್ಕು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಇಕ್ಕಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಮರಳಿಸು; ಹಿಂತಿರುಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕೇಸರಿ ತೊಳುವಾಳ್ವನಾ ಮಗನ್ ಆಲನ ತೊಳು ಇಕ್ಕಿಸಿ ಬಿಟ್ಟೊನ್ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೧೫೬–೬; 8ನೆಯ ಶತ); ನೆಲ್ಲಿಗೆಱೆಯ ತುಱುಗೊಣ್ಡಲ್ಲಿ ತುಱುವನಿಕ್ಕಿಸಿ ಪೊಸಗರಲಯನ್ ಪೊಸಮೆಣ್ಡಿ ಸಗಮೇಱಿದನ್ (ಎಕ. IX (S), ಹೊಸಕೋ. ೯–೩; 875); ಪೆರ್ವಯಲ ಕೊಜ್ಞಣಿ ಪುಯ್ಯಲ್ಪರಿದು ಬಯಲ್ನಾಡಿನುಳ್ ಕಾದಿ ತುಱುವನಿಕ್ಕಿಸಿ ಬಯಲ್ನಾಡನನೊಡೆ ಕಾದಿ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೩–೯; 910). [ಇಕ್ಕು ? + -ಇಸು$_3$]

ಇಕ್ಕಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). "ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ತುಂಬು; ಹಾಕು; ತೋಡಿ ಹಾಕು" (ಜಾನಕೋ. ೧೬). [ಇಕ್ಕು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಇಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇರಿಸು; ಮಡಗು; ಇಡು; ಹಾಕು: ರಾಹುಗೆ ವಾಯುಪಥಾಗ್ರಮೆಂಬ ಪೆರ್ಮಡಕೆಯೊಳಿಕ್ಕಿ ಕೊಟ್ಟ ಪೊಸ ಬೆಣ್ಣೆ ಪೊಲಿರ್ದುದು ಚಂದ್ರಮಂಡಲಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೩೪ ಶೂದ್ರಕ); ಒಂಬತ್ತು ತಿಂಗಳ ಗರ್ಭಿಣಿಯುಂ ಪೊತ್ತು ಪೋಗಿಯಾಕೆಯನಲ್ಲಿಕ್ಕಿ ಇಂತೆಂದರ್ ... ಕ್ಷಮಿಯಿಸಿಮರಸನ ಬೆಸದೊಳ್ ತಂದಿಕ್ಕಿದೆಮೆಂದು ನುಡಿದು ಪೋದರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೨–೭); ಅವರವರ ಪಡೆದ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಗಳನಱಿದಿಕ್ಕಿದ ಲೋಹಾಸನಂಗಳೊಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೨೮ ವ); ಒದವಿದ ಚಿಂತಾಭಾರದೆ ಕದಪಿನೊಳಿಕ್ಕಿರ್ದ ಮುನಿಯ ಕರನಖರುಚಿಗಳ್ ... ಬೆಳಗಿದುವು (ಕಾದಂಪೂ. ೫೩೨); ತೆಗೆವೆರಳುಗೋಲಿನ ಕೊಬ್ಬಿನಾಳೆಚ್ಚಾಡಿತಿಕ್ಕಿದ ಮಂಡಿ ಚಂಡಿಸದೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೧೨); ಪುರುಷಪ್ರಮಾಣ ಕೇಶವನಡಗಿಸಿ ಸಿರಿದುಱುಬಿಕ್ಕಿ (ಭರಚ. ೬–೪೨). ೨. ಧರಿಸು; ತೊಡು: ತುಱುಂಬಿದ ನವಮೂಲಿಕಾಕುಸುಮಮಿಕ್ಕಿದ ಮುತ್ತಿನ ಲಂಬಣಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೮೨); ಕೊರಲೊಳಿಕ್ಕಿದೆಕ್ಕಸರದ ಕೆಂಬಟ್ಟೆಯ ತೊಂಗಲ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೯೬); ಅಜಾಂಡಕುಳಜಾಳಮಂ ಮಣಿಮಾಡಿ ಕೊರಲೊಳಿಕ್ಕುವ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೨೦). ೩. ಲೇಪಿಸು; ಬಳಿ; ತೊಡೆ: ನೊಸಲೊಳಿಕ್ಕಿದ ನುಂದವಪ್ಪ ಚಂದನದಣ್ಪಿನಿಂ ಪತ್ತಿ ಪಗಿಲ್ತು ಬೆಳ್ಕರಿಸಿದಳಕ ನಿಕರಮುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೯೦); ಪಟಿವು = ನರೆಗಿಕ್ಕುವ ಕರ್ಪುರ (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨).

೪. ಮುಡಿಸು ; ತೊಡಿಸು : ಜಯಂಗೆ ಜನ್ಮಾಂತರ ಪ್ರೇಮಪ್ರೇರಣೆಯಿಂ ಸ್ವಯಂವರಮಾಲೆಯನಿಕ್ಕಿದಳ್ (ಚಾವುಂಪು. ೭೯–೨೦) ; ಕರಮೆಸೆದಿರ್ದುದು ಚಪಳೆಗೆ ಸಿರಿಗಿಕ್ಕಿದ ನಿಯಮನಿಗಳಮೆನೆ ಭುಜಗಯುಗಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೧) ; ಗಗನಸ್ತಂಬೇರಮಕ್ಕಿಕ್ಕಿದ ಮೊಗವಡಮುಂ ಪೋಲ್ತು ಫೇನಪ್ರತಾನಂ ಮುಗಿಲಂ ತಳ್ಪೊಯ್ಯೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೧೦) ; ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ವೆರಲಿಂಗೆ ಮಾಣಿಕದುಂಗುರಗಳನಿಕ್ಕಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೩–೪೨) ; ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ಸಕಲಸಿರಿ ಶವಕಿಕ್ಕಿದಮಳಾಭರಣವಿಭ್ರಮ (ತೊರರಾ. ೧–೪–೩). **೫.** ಸುರಿ ; ಸುರಿಸು ; ಚೆಲ್ಲು : ಮಗುೞ್ದು ಸತಿಯಿಕ್ಕಿದ ಕಣ್ಣನೀರ ಧಾರೆಗಳೊಳೆ ನಾಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೦) ; ಚಿಂತಾಬ್ಧಿ ನಿಮಗ್ನರಾಗಿ ಕಣ್ಣೀರನಿಕ್ಕುತಿರೆ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೨೯) ; ವನಿತಾಕದಂಬಮಿಕ್ಕುವ ಧವಳಾಕ್ಷತಂ ಕುಡುವ ಚಂದನಂ (ಜಗವಿ. ೮–೨). **೬.** ತೊರೆ ; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು: “ಇಕ್ಕು–ತ್ಯಾಗ, ಹನನಯೋಃ (ಹೊಡೆ)” (ಶಮಧಾ) ; ನೋನ್ತು ತನ್ದೇಹಮಿಕ್ಕಿ . . . ಶಿವನಿಲೆ ಪಡೆದಾನ್ (ಎಕ. II, ೮೪–೩ ; 700) ; ಭೀರುಗಳಂ . . . ಭಯದುಟ್ಟುದನಿಕ್ಕಿ ನಿಲುವರಂ (ಎಇ. XX, ೧೨–೨೩ ; 1167) ; ಸಿಕ್ಕಿದೆಯಲಾ ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹಿಗಳಿಕ್ಕಿ ಹೋದರೆ ಭೀಮ ಫಲುಗುಣರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೫೭). **೭.** ಕೆಡಹು ; ಒಗೆ ; ಬಿಸಾಡು ; ಬಿಸಾಕು : ಪರಿದಡರ್ದಂತದಲ್ಲಿಂದಂ ತನ್ನನಿಕ್ಕಿ ಮಲಯಾವತಿ ಶತಖಂಡಮಾಗಿ ಬಿಟ್ಟು ಸತ್ತತ್ತು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೮–೩) ; ಭುಜಬಲಿ ಸಕಳಾವನಿತಳವಲ್ಲಭನಂ ಭೋಂಕನೆತ್ತಿ ಪೊತ್ತಿರ್ದನಿಕ್ಕಲೊಲ್ಲದೆ ನೆಲದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೧೧) ; ಅಂತು ನೆಲಕ್ಕಿಕ್ಕಿ ಗಂಟಲಂ ಮೆಟ್ಟಿದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೨೨ ವ). **೮.** (ಚಾಮರ, ಬೀಸಣಿಗೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ) ಬೀಸು ; ಉಪಚರಿಸು : ಸುದತಿಯರಿಕ್ಕೆ ಚಾಮರಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೦೫) ; ಇಕ್ಕುವ ಚೆಂಬೊನ್ನ ಕಾವ ಚಮರೀರುಹಂಗಳೊಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೫೧) ; ಸೂಳಱಿದಿಕ್ಕುವ ಚಾಮರಗ್ರಾಹಿಣಿಯರೊಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ) ; ಚಾಮರವ ಸನತ್ಕುಮಾರ ಮಾಹೇಂದ್ರರಿಕ್ಕುವರು (ಶಾಂತೀಚ. ೭–೫೪). **೯.** (ಪಗಡೆ ಹಾಸು, ಬಲೆ, ಬಟ್ಟೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು) ಹಾಸು ; ಹರಡು ; ಹರಹು : ಅಂತು ಪೂಡಿಕೊಂಡು ನಾಱವಾಸಗೆಯನಿಕ್ಕಲ್ವೇೞ್ದುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೭೧ ವ) ; ಮುನಿನಿವಹಮಾಜಲಿಕ್ಕಿದ ತನುತರ ಕಾಷಾಯವಲ್ಕವಸನಂಗಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೭೫) ; ಎಲೆ ನೀನಾರೇಕಿಕ್ಕಿದೆ ಬಲೆಯಂ ಪೇೞೆಣ್ಣ (ಕಾದಂಉ. ೭೩೯). **೧೦.** ಪ್ರಯೋಗಿಸು ; ಉಪಯೋಗಿಸು ; ಬಳಸು ; ನಿಯೋಜಿಸು : ನೀವೆತ್ತಾನುಂ ಮರುಳ್ಗೊಂಡಿರೋ ಮರುಳಿಕ್ಕಿ ಅಟ್ಟುದನುಂಡಿರೋ ಪೇೞಿಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೬–೧೯) ; ಕುತ್ತಕ್ಕೆ ಮದ್ದನಿಕ್ಕದೆ ಕುತ್ತಂ ಪೋಗೆಂದೊಡಂತೆ ಪೋಕುಮೆ (ಸಮಪ. ೧೧–೯೪) ; ಪೊಸಕನ್ನಡದಿಂ ವ್ಯಾವರ್ಣಿಸುವೆಂ ಸತ್ಕೃತಿಯನೆಂದು ಕನ್ನಡಮಂ ಚಿಂತಿಸಿ ಕೂಡಲಾಱದಕ್ಕಟ ಮಿಸುಕದ ಸಕ್ಕದವನಿಕ್ಕುವವನುಂ ಕವಿಯೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೪೧) ; ಕರಗಸ ಗಾಳ ನಿಚ್ಚಣಿಗೆ ದಬ್ಬುಕಮೆಂಬಿವನಿಕ್ಕಿ ಕಾದಿ ನಿತ್ತರಿಸದೆಯೋಡಿಹೋದ ಬೆಳ್ಪಿರಳೆಯ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೭೬–೩೩ ; 1183) ; ಬಗೆಯದೆ ಸತ್ಯಣಾಭ್ಯವಹಾರಿಗಳುಸಿರ್ವರ್ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದೊಳ್ ನಿರ್ಬಂಧಂ ಪುಗದೆಂದರೋಚಿಗಳದಂ ತೆಗೞೆಂದಾ ಗದ್ಯಪದ್ಯಕಾವ್ಯದೊಳಿಕ್ಕರ್ (ಶಮದ. ೬೦) ; ವರಿಸವೈದಱೊಳೋದ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಯೋದಿಸದೆ ಎರಡಾಱು ಸಂವತ್ಸರದ ಮೇಲೆ ನಮಗುಳ್ಳ ಹರದಿಕೆಯ ವೆವಹಾರದುದ್ಯೋಗಕಿಕ್ಕದೇ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦–೭). **೧೧.** (ಬಾಗಿಲು, ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು) ಮುಚ್ಚು ; ಹಚ್ಚು : ಸಲ್ಲಲಿತಾಂಗಿ ಬಾಗಿಲನಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಾಣ್ಮನಲ್ಲಿಗೈದಿದಳೋಜೆಯಿಂದ (ಭರಚ. ೧೦–೨೨) ; ಪೊಳಲಪೆರ್ಬಾಗಿಲ್ಗಳಿಕ್ಕಿದುವು ಕೋಟೆಕೊತ್ತಳದ ಕಾವಲ್ಗಳಂ ಬಲಿದರಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೯–೧೬) ; ಬಾಗಿಲು ಇಕ್ಕಿ ಚಿಲಕವನ್ನು ಹಾಕಿ (ಷೋಡಶ. ೧೯೮). **೧೨.** ಇರಿಸು ; ನಿಕ್ಷೇಪಮಾಡು ; ಕಾದಿಡು : ಅನ್ಯಾಯದೊಳ್ ಪಡೆದರ್ಥಂ ನಡುನೀರೊಳಿಕ್ಕಿದೊಡಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೨೮). **೧೩.** ನೀಡು ; ಕೊಡು ; ಉಣಿಸು ; ಬಡಿಸು : ಮೆಪ್ಪಿಕ್ಕಿ ಪೊರದ ಪನ್ದಿಗಳ ನಿಱಿಯಲ್ಬನ್ದಲ್ಲಿ (ಇಆ. XI, ೧೨೭–೯ ; 808) ; ಪರ್ವಮೆಂದು ತಣಿಯೆ ಉಣಲಿಕ್ಕಿದೆನೆಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೧–೧೩) ; ಎಂತಪ್ಪೊಡಮೆನಗೆ ಪುರುಷಭಿಕ್ಷಮನಿಕ್ಕಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೩೪) ; ತಾನುಣ್ಣದ ಪೆಱರ್ಗಿಕ್ಕದ . . . ಲೋಭಿಯ ಪೊನ್ನಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೩೪) ; ಕೆನೆಮೊಸರ ಒಲವಿಂದಯಿಕ್ಕಿ (ಇಹರ. ದೇ. ೩೦–೮) ; ಇಕ್ಕುವುದು ಸುಂಕಮಂ ನೀಂ (ಬಂಹರಿ. ೯–೧೫) ; ಬೊಪ್ಪ ನಿಮ್ಮಡಿಯಾಲಿಗಳಿಗೌತಣವನಿಕ್ಕುವೆ ನೊರಸಿ ರಿಪುಬಲವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೪೧) ; ಇಕ್ಕಲಾಱದ ಕೈಯೆಂಜಲು (ಪುರಂದ. ೧–೧೩೧–೧) ; ಇಕ್ಕಿದಾತನು ಉಂಡು ನಕ್ಕು ಸ್ವರ್ಗಕೆ ಹೋಹ ಇಕ್ಕದವ ಹೋಹ ನರಕಕ್ಕೆ ಲೋಕದೊಳಗಿಕ್ಕಲೇಬೇಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೨೦). **೧೪.** ಹೊಡೆ ; ಬಡಿ ; ಕೊಲ್ಲು : “ಇಕ್ಕು — ತ್ಯಾಗ, ಹನನಯೋಃ (ಹೊಡೆ)” (ಶಮಧಾ) ; ಪತಿಯ ಬೆಸದಿಂದ ಮಹಿತರನತಿ ಕೋಪದಿನಿಕ್ಕಿ (ಎಇ. X, ೧೫೦–೨ ; 915) ; ಪಲರುಂ ತುಱುಲಾಳ್ಗಳನಿಕ್ಕಿ (ಎಕ. II, ೧೩೮–೧೨ ; 940) ; ಸಂಗರದೊಳ್ ಶಲ್ಯನನಿಕ್ಕಿ ಗೆಲ್ದದಟನಾ ಭೀಮಂ ಗಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೨) ; ಎನ್ನಣುಗದಮ್ಮನನಿಕ್ಕಿದನಂ ಪೊರಳ್ಚಿ ಕೊಂದು (ಗದಾಯು. ೧–೧೯) ; ಬೆದಱಿ ಪುಲಿ ಬಾವಿಯೊಳ್ ಬಿರ್ದುದನಱಿದೊಡೆ ಗುಂಡುಗೊಂಡು [ಕೊಂದಿ] [ಪಾಠಾಂ. ಯಿ]ಕ್ಕ[ಕ್ಕು]ಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೩೭) ; ಇಕ್ಕಿದರು ಸುರಗಿಯಲಿ ಕರಿಗಳ (ನಳಚ. ೯–೨೪). **೧೫.** ಬಲಿಕೊಡು ; ತಳ್ಳು ; ನೂಕು : ಹೆಜರ ಮಕ್ಕಳನಿಕ್ಕಿ ನೆಲೆಯನಱಿವುದನಿಳೆಯೊಳಗೆನ್ನಲ್ಲಿ ಮಾಳ್ಪರೇ (ಗಿರಿಕ. ೨–೩೦) ; ಇಕ್ಕಿದರಲಾ ರಾಜಪುತ್ರರ ನಕ್ಕಟಕಟಾ ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹರು ಹೊಕ್ಕ ಮನೆ ಹಾಳಹುದಲಾ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೮೦) ; ನೂಱುಮಕ್ಕಳನಿಕ್ಕಿ ಸಾಧಿಸಲಾಱನೇ ಜಯಸಿರಿಯನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧–೮)

ಇಕ್ಕಿಕೊಳ್, ಇಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳು = **೧.** ಇರಿಸಿಕೊ ; ಇಟ್ಟುಕೊ ; ಮಡಗಿಕೊ : ಬಲದೇವಂ ದುರ್ಯೋಧನಂಗಾಯು ಬರ್ಪಂತೆ ಪೆಗಲೊಳ್ ಹಲಾಯುಧಮನಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು ಜಂಗಮ ಪರ್ವತಮೆ ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೮೮ ವ) ; ತದೀಯ ಚರಣಂಗಳಂ ತೊಡೆಯ ಮೇಲಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು (ಕಾದಂಉ. ೬೩೧) ; ಕೀಲಂ ಕಳೆದು ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೀೞಲೀಯದೆ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡು ತಳದೊಳಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು ನೋಡಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೮೦). **೨.** ಧರಿಸು : ಲಲಿತಾಕೃತಿ ವಿಜಿತಮಕರಧ್ವಜಂ ಮರಕತಕುಂತಳಮನಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೮–೩೦ ವ). **೩.** ಮುಚ್ಚಿಕೊ ; ಹಾಕಿಕೊ : ಕೇಶವನು ತನ್ನ ಕೋಣೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಬಾಗಿಲನ್ನು ಇಕ್ಕಿಕೊಂಡನು (ಸಮಜೀ. ೧೨೭). **ಇಕ್ಕಿಮೆಟ್ಟು** = ಕೆಡಹಿ ತುಳಿ ; ಹೊಡೆದು ತುಳಿ ; ಆಚೆಗೆ ತಳ್ಳು ; ಅಡಗಿಸು : ಸೆಣಸಿಂ ಮಿಕ್ಕೇವದಿಂದಿಕ್ಕಿಮೆಟ್ಟಿದರೀ ಕಾಂತೆಯರೀ ಸರೋರುಹದಳವ್ರಾತಂಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೭–೫೫) ; ಮುನ್ನಿನ ಕಬ್ಬಮನೆಲ್ಲಮಿಕ್ಕಿಮೆಟ್ಟಿದುವು ಸಮಸ್ತ ಭಾರತಮುಮಾದಿಪುರಾಣಮಹಾಪ್ರಬಂಧಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೫೯) ; ಮಗಧೇಶನನಿಕ್ಕಿಮೆಟ್ಟಿಪೆಂ ಲಾಳನ ಗಂಟಲಂ ಮುಱಿದಪೆಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೨–೧೫ ; 1007) ; ಮುಕ್ಕಣ್ಣನನಿಕ್ಕಿಮೆಟ್ಟಿ ಬಿಡೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಜಡೆಯಂ ಕಿೞ್ತು ಬಱಿಯ ಪೆಱೆಯುಂ ತರ್ಪೆಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೫೫). **ಇಕ್ಕಿರ್** = ಧರಿಸಿರು ; ಹಾಕಿಕೊಂಡಿರು : ಮುನ್ನಮೆ ಕೊರಲೊಳಿಕ್ಕಿರ್ದಕ್ಷಾವಳಿಯುಂ ಕಿವಿಯೊಳಿಕ್ಕಿರ್ದ ಪಾರಿಜಾತ ಕುಸುಮಮಂಜರಿಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೯೦).

[ದೇ. ‖ **ತಮಿ.** ಇಕು ; **ಮಲ.** ಇಕಲ್ ; **ತುಳು.** ಇಕ್ಕಾವು, ಇಕ್ಕು ; **ತೆಲು.** ಇಚ್ಚು]

ಇಕ್ಕುಂಗೂೞ್ (ನಾ). (ಇತರರು) ಹಾಕುವ ಅನ್ನ; ಭಿಕ್ಷಾನ್ನ: ಪೆಱನಿಕ್ಕುಂಗೂೞೊಳಂ ಕೀೞಲೊಳವುಳವಿಗೆಟ್ಟಿರ್ಪ ನಿಮ್ಮಿರ್ಪುದರ್ಕಂ ಮಱುಗುತ್ತಿರ್ಪಳ್ಗೆ ನೋಡಾದಱಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೧); ಸಪತ್ನಿಯ ರಿಕ್ಕುಂಗೂೞಂಗೆ ಬಯಸಿ ಪಾರ್ದಿರ್ಪ ವಿಷಾದಕ್ಕೆ ಗುಱಿಯಪ್ಪ ದುರ್ಯಶಮಕ್ಕುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೯೧). [ಇಕ್ಕು + ಕೂೞ್]

ಇಕ್ಕುಗುತ್ತ (ನಾ). ಇಕ್ಕುಮದ್ದಿನ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ರೋಗ; ಕೈಮುಸಕಿನ ರೋಗ: ತತ್ಸಾಮರ್ಥ್ಯದೊಳಿಕ್ಕುಗುತ್ತಮೆಲ್ಲಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಖಮದ. ೧೪-೧೬); ಆದಱಿಂ ಕಳ್ಳಿಯರಿಂ ಪುಟ್ಟಿದಿಕ್ಕುಗುತ್ತಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಖಮದ. ೧೪-೫೫). [ಇಕ್ಕು + ಕುತ್ತ]

ಇಕ್ಕುಗೋಳು (ನಾ). ಹಾಕುವ ಕೈಕೋಳ, —ಬೇಡಿ (?): ಕರ್ತಾರನ ಕಮ್ಮಟದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕಮಕ್ಕಳ ಕೈಯ ಇಕ್ಕುಗೋಳಿನೊಳಗಾಯಿತ್ತು ನೋಡಾ ನಿತ್ಯತೃಪ್ತನೆಂಬ ಲಿಂಗ ಸಿಕ್ಕಿತ್ತಯ್ಯ ಭವದಾಸೆಗೊಡಲಾಗಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨೩-೪೭೯). [ಇಕ್ಕು + ಕೋಳ ?]

ಇಕ್ಕುತೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ಸರಿದೊರೆ; ಸರಿಸಮಾನ; ಈಡುಜೋಡು: ವರಭೋಗದಿಂದ ಶಚಿಯಲ್ಲಿ . . . ರೋಹಿಣೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಸುರುಚಿರ ಕಾಂತಿಯಿಂದಿಕ್ಕುತೆಕ್ಕೆಯಾಗಿರ್ಪಳಾ ಪುರಚರಿತ್ರೋದ್ದಾಮೆ . . . ಸೋಮೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೬-೧೦). [ಇಕ್ಕು + ತೆಕ್ಕೆ (< ತೞ್ಕೆ)]

ಇಕ್ಕುಪಡು ‘ಇಕ್ಕುವಡು’ ನೋ.

ಇಕ್ಕುಮದ್ದು (ನಾ). (ಇತರರಿಗೆ ಕೆಡುಕುಂಟುಮಾಡಲು) ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ ಹಾಕುವ ವಿಷ; ಕೈಮುಸಕು: ಎನಗಿಕ್ಕುಮದ್ದಾದುದಾಸಕ್ತಿ ದಿನದಿನಕೆ ಕೃಶಿಯಾದೆನು (ಪರಶು. ೨೪-೧೫).

[ಇಕ್ಕು + ಮದ್ದು (< ಮರ್ದು)]

ಇಕ್ಕುಮುಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸವಾಲು: ಅವನಂಗಸಂಗದಲ್ಲಿರ್ದ ಕಾರಣ ಗೆಲವು ಸೋಲಕ್ಕೆ ಇಕ್ಕುಮುಡಿಗೆ ಏಱುಮುಡಿಗೆ ಎಂಬ ಮತ್ಸರಕ್ಕೆ ಮುಂದುವಿಡಿದು ಮುಡುಹಿಕ್ಕಿ ಕೆಲೆದಾಡುವರನ್ನೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಮನದಲ್ಲಿ ತಾವಱಿದು ಒಯ್ಯನೆ ತೊಲಗುವರು (ವಚಶಾ. I, ೧೭೪-೧೯). ‘ಏಱುಮುಡಿಗೆ’ ಪರಾ. [ಇಕ್ಕು + ಮುಡಿಗೆ]

ಇಕ್ಕುವಡು, ಇಕ್ಕುಪಡು (ಕ್ರಿ). ಹೊಡೆಯಲ್ಪಡು; ಸೋಲು; ಪರಾಜಿತವಾಗು: ಸೆಜ್ಜೆವನೆಯೊಳ್ ಮೆಯ್ಯನೀಡಾಡಿ ದಾರುಣಮೆನಿಪ ದಾಹಜ್ವರದಿನಿಕ್ಕುವಟ್ಟಂತೇನಾನುಂ . . .ಆರೊಳುಂ ನುಡಿಯದೆ (ಕಾದಂಉ ೨೦೬); ಮೂರ್ಛಾವೇಗದಿಂದಿಕ್ಕುವಟ್ಟನವೋಲ್ ಝೊಂಪಿಸಿ ಜೋಲ್ದು (ಕಾದಂಉ. ೪೪೪). **ಇಕ್ಕುಪಡು**: ಮೂರ್ತಿಬಲಮಿದಲ್ಲ ಮಲ್ಲನಂತಿಕ್ಕುಪಟ್ಟು ಬಾಹುಬಲವಿಲ್ಲದ ರಾಜಪುತ್ರನಂತೆ ತಕ್ಕುಗೆಟ್ಟು (ಶಾಂತಿಪು.೪-೩೦೪); ರಾಜಸಿಂಹನೆಂಬರಸನಾತನುಂ . . . ಸುಮಿತ್ರನೊಳ್ ಪೋರಲೆಂದಾತನ ಪೊೞಲ್ಗೆವಂದು ರಂಗದೊಳ್ ಗೆಲ್ದೊಡಿಕ್ಕುಪಟ್ಟ ಸುಮಿತ್ರಂ ಸಿಗ್ಗಾಗಿರ್ದು (ಚಾವುಂಪು. ೪೬-೪). [ಇಕ್ಕು + ಪಡು$_1$]

ಇಕ್ಕುಹ (ನಾ). ಇಕ್ಕುವಿಕೆ; ಹಾಕುವುದು: ಭ್ರೂಕುಟಿಃ – ಹುಬ್ಬುಗಂಟಿಕ್ಕುಹ, ಮಿಥ್ಯಾಭಿಯೋಗಃ – ಇಲ್ಲದ ಹೊಲ್ಲೆಹನಿಕ್ಕುಹ (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಇಕ್ಕು + –ಹ$_2$]

ಇಕ್ಕುಳ$_1$ ‘ಇರ್ಕುೞ್$_2$’ ನೋ.

ಇಕ್ಕುಳ$_2$ ‘ಇರ್ಕುಳ$_2$’ ನೋ.

ಇಕ್ಕುಳವಾಯ್ (ನಾ). ಇಕ್ಕಳದ ಬಾಯಿ: ಎಳ್ಚರದ ತರುಣ ಅರಸು . . . ಸ್ವಪ್ನದ ಸತ್ಯಲೋಕದಲ್ಲಿ ತೇಲುತ್ತಿದ್ದ ಧರ್ಮೋನ್ಮತ್ತನೊಬ್ಬ ದಳವಾಯಿ; ಈ ನಡುವೆ ಇಕ್ಕುಳವಾಯ್ಗೆ ಸಿಲ್ಕಿ ಜಜ್ಜರಿವೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಪೆಂಡವಾಸ, ಅರಮನೆ, ಪ್ರಜಾವಳಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೧೩-೫).

[ಇಕ್ಕುಳ$_1$ (< ಇರ್ಕುೞ್$_2$) + ಬಾಯ್]

ಇಕ್ಕುಳಿ ‘ಇರ್ಕುೞ್$_2$’ ನೋ.

ಇಕ್ಕುಳಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: “ಇಕ್ಕುಳಿಕೆ ಹಣಜೆಯಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೮); “ಇಕ್ಕುಳಿಕೆ – ಇಕ್ಷ್ವಾಲಿಕಾ” (ತದ್ಭಕೋ. ೩).

[< ಸಂ. ಇಕ್ಷ್ವಾಲಿಕ]

ಇಕ್ಕುಳಿಗೊಳ್ ‘ಇಱ್ಕುಳಿಗೊಳ್’ ನೋ.

ಇಕ್ಕುಳು ‘ಇರ್ಕುೞ್$_2$’ ನೋ.

ಇಕ್ಕುೞ್$_1$ ‘ಇರ್ಕುೞ್$_1$’ ನೋ.

ಇಕ್ಕುೞ್$_2$ ‘ಇರ್ಕುೞ್$_2$’ ನೋ.

ಇಕ್ಕುೞಿಸು ‘ಇರ್ಕುೞಿಸು’ ನೋ.

ಇಕ್ಕೆ$_1$ ‘ಇರ್ಕೆ’ ನೋ.

–ಇಕ್ಕೆ$_2$ ‘–ಇಕೆ’ ನೋ.

ಇಕ್ಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ನೆಲೆಯನ್ನು ಸೇರು; ಗೂಡುಸೇರು: ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳಿಕ್ಕೆಗೊಂಡವು ಪಕ್ಕಿಗಳು ಗಗನಕ್ಕೆ ನೆಗೆದವು ಸಿಕ್ಕಿದಳಿ ಹೊಱವಂಟವಜ್ಜಂಗಳ ಬಸುಱೊಳಿರ್ದು (ಬಸವು. ೧೨-೪೮).

[ಇಕ್ಕೆ$_1$ (< ಇರ್ಕೆ) + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಕ್ಕೆಡ (ನಾ). ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಪ್ರದೇಶ: ಬೆಟ್ಟಗಳ ಸಂದುಗಳಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕೆಡದಲ್ಲಿ ಘಾಟಿಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ . . . ನಿದ್ರೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನು (ಕೋಹಿನೂ. ೨೩). [ಇಕ್ಕು ? (< ಇಱುಕು) + ಎಡ$_1$ (< ಎಡೆ$_3$)]

ಇಕ್ಕೆದಾಣ ‘ಇರ್ಕೆದಾಣ’ ನೋ.

ಇಕ್ಕೆಯ್ ‘ಇರ್ಕೆಯ್’ ನೋ.

ಇಕ್ಕೆಲ ‘ಇರ್ಕೆಲ’ ನೋ.

ಇಕ್ಕೆವನೆ ‘ಇರ್ಕೆವನೆ’ ನೋ.

ಇಕ್ಕೆಹಕ್ಕೆ (ನಾ). ಇರುವ ನೆಲೆ; ವಾಸಸ್ಥಾನ: ಆತ್ಮತೇಜಕ್ಕೆ ತರ್ಕದ ಗೆಲ್ಲ ಸೋಲಕ್ಕೆ ಇಕ್ಕೆಹಕ್ಕಿ[ಕ್ಕೆ]ಗೆ ಹಿಕ್ಕುಗೊಡದಿರ್ಪುದೇ ಅಱಿವು (ಮೋಳಿಮಾ. ೮೫-೩೩೬); ಜಕ್ಕುಲಿಸಿದನು ಜಲಚರೌಘವನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿದನಾ ತಿಮಿಂಗಿಲನಿಕ್ಕೆಹಕ್ಕೆಯನಳಿದನಳಿಸಿದನಾ ಮಹಾಂಬುಧಿಯ (ನಿಭಾಗ. ೩-೮-೨೦). [ಇಕ್ಕೆ$_1$ (< ಇರ್ಕೆ) + ಹಕ್ಕೆ (< ಪೞ್ಕೆ)]

ಇಕ್ಕೇರಿವರ ‘ಇಕ್ಕೇರಿವರಹ’ ನೋ.

ಇಕ್ಕೇರಿವರಹ, ಇಕ್ಕೇರಿವರ (ನಾ). ಇಕ್ಕೇರಿಯ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಿದ್ದ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ. ℙ ಈಗಿನ ಐದು ರೂಪಾಯಿಗಳಷ್ಟು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ನಾಣ್ಯ (೬). **ಇಕ್ಕೇರಿವರ**: ದೇವಿಯಿಂದ ಇಕ್ಕೇರಿವರಗಳನ್ನು ಪಡೆದರೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತಿದೆ (ಶ್ರೀಫ. ೭೧).

[ಇಕ್ಕೇರಿ$_0$ + ವರಹ]

ಇಕ್ಕೈ ‘ಇರ್ಕೆಯ್ ನೋ.

ಇಕ್ಕೈವರೆ (ನಾ). ಎರಡೂವರೆ ಹಸ್ತದಷ್ಟು: ಬಟ್ಟೆಗೆಂದು ರಾಜಹಸ್ತದಯಿಕ್ಕೈವರೆಯಂ ಕಳೆದು ವುಳಿದ ನಿವೇಶನವಂ (ಎಇ. XIV, ೨೫-೫೧; 1245). [ಇಕ್ಕೈ (< ಇರ್ಕೆಯ್) + ಅರೆ$_3$]

ಇಕ್ಕೊ ‘ಇದೆಕೊಳ್’ ನೋ.

ಇಕ್ಕೋ ‘ಇದೆಕೊಳ್’ ನೋ.

ಇಕ್ಕೊಳಗ (ನಾ). ಎರಡು ಕೊಳಗ: ದಿನವೊಂದಕ್ಕಿಕ್ಕೊಳಗಿಮ್ಮನಜೋಳಂ ಬೀಯಮಾಗಲ್ (ವ್ಯವಹಾ. ೨೧-೩೦).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು)+ ಕೊಳಗ$_1$]

ಇಕ್ಷು (ನಾ). ಕಬ್ಬು: ಕ್ರಿಯಾಮಥನವಿಲ್ಲದೆ ಕಾಣಬಂದುದೆ ಇಕ್ಷುವಿನೊಳಗಣ ಮಧುರ (ವಚರ. ೮೯); ಸಚ್ಚಿದಾನಂದಂಗಳಾತ್ಮಸ್ವಭಾವರಸ ಬಚ್ಚಿಡುವುದದನು ಜೀವಿತೆಯ ಮಾಯಿಕತೆ ಇಕ್ಷುವೊಲ್ ಜೀವ, ಗಾಣದವೊಲ್ ಜಗನ್ಮಾಯೆ ನಿಚ್ಚವಿಳೆಯಾಲೆಮನೆ (ಮಂಕುಕ. ೧೨೫). [ಸಂ.]

ಇಕ್ಷುಕಾಂಡ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲು, —ಜಲ್ಲೆ : ಕಂಡರಿಸಿದೊಡಿಕ್ಷುಕಾಂಡಮೆನೆ ಸೀಯನೆ ಸದ್ರಸಮುಣ್ಮದಿರ್ದೊಡಂ... ಮನೋಜ್ಞಮೆ ಕಾವ್ಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೧–೫೧). [ಇಕ್ಷು + ಕಾಂಡ]

ಇಕ್ಷುಕಾರ್ಮುಕ (ನಾ). = ಇಕ್ಷುಕೋದಂಡ ೨ : ಇಕ್ಷುಕಾರ್ಮುಕಾರಿಯ ಗೋಪುರದೆ ತೋರ್ಪ ಭರ್ಮಕಳಶ ಕಾಣುತ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೩–೧೨). [ಇಕ್ಷು + ಕಾರ್ಮುಕ]

ಇಕ್ಷುಕೋದಂಡ (ನಾ). ೧. ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲು. ೨. ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲನ್ನೇ ಬಿಲ್ಲಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಮನ್ಮಥ : ಇಕ್ಷುಕೋದಂಡ ಬಂದ ಸುರುಚಿರ ನವಗ್ರಹಂಗಳು ಬಂದರು (ಹಚಕಾ. ೧೪–೨). [ಇಕ್ಷು + ಕೋದಂಡ]

ಇಕ್ಷುಖಂಡ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ತುಂಡು, —ಚೂರು. [ಇಕ್ಷು + ಖಂಡ]

ಇಕ್ಷುಗಂಧೆ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ನೆಗ್ಗಿಲು ಗಿಡ. ೨. ಕೊಳವಳಿಕೆ ಗಿಡ. ೩. ಬಿಳಿಯ ನೆಲಗುಂಬಳ ಗಿಡ. ೪. "ಕೋಟಸಾಲೆಗಿಡ" (ಅಮರ ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಇಕ್ಷುಗಂಧಾ]

ಇಕ್ಷುಚಾಪ (ನಾ). ೧. ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲಿನಿಂದಾದ ಬಿಲ್ಲು : ಇದು ನಿನ್ನರ್ಚಿಸುವಿಕ್ಷುಚಾಪಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೨) ; ಅಂಗಜನಿಕ್ಷುಚಾಪಮಂ ಪೂಜಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೩೨). ೨. ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲಿನಿಂದಾದ ಬಿಲ್ಲುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: ಅನುದಿನಮಿಕ್ಷುಚಾಪನೆಳೆವೆಂಡಿರ ಪೆರ್ಮೊಲೆವೆಟ್ಟನಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟನೆ ನೆಲೆಗೊಂಡು (ರಾಜಶೇ. ೮–೩೯). [ಇಕ್ಷು + ಚಾಪ$_1$]

ಇಕ್ಷುಜಂತ್ರ (ನಾ). = ಇಕ್ಷುಯಂತ್ರ : ಕ್ರಮ ತಪ್ಪದಿನಿದುಂಡು ಭ್ರಮೆಯೇಕೆಮಗೆಂಬೊಲ್ ನಿಮಿರ್ದಿಕ್ಷುಜಂತ್ರ ಕೂಗುವವೊ (ಭೈರವೇ. ೧–೭೦). [ಇಕ್ಷು + ಜಂತ್ರ]

ಇಕ್ಷುದಂಡ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲು, —ಜಲ್ಲೆ : ಧನು ಕಾಮುಗಿಕ್ಷುದಂಡಂ (ಆದಿಪು. ೩–೯೪); ತೆಳುಗಾಳಿಗೊಲೆವ ಮೇಲುದು ಗುಡಿ... ಪುರ್ಬಿಕ್ಷುದಂಡ ... ಎಸೆದರಂತಾ ಸತಿಯರು (ಹಚಕಾ. ೪–೭) ; ದುಗ್ಗಳಾದೇವಿ ಹೊಲಬನೆಲ್ಲವ ತಿಳಿದು ಮಳಲಕ್ಕಿ ಪಿಡಿಯೆ ಕಯ್ಯಲಿ ಇಕ್ಷುದಂಡವೊಂದೇ ಕೊಡಲು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೪–೬); ದ್ರಾಕ್ಷಿರಸವೇನಲ್ಲ ಜೀವನದ ತಿರುಳಾರ್ಗಮಿಕ್ಷುದಂಡದವೋಲದು ಕಷ್ಟ ಭೋಜನವೆ (ಮಂಕುಕ. ೨೬೦). [ಇಕ್ಷು + ದಂಡ]

ಇಕ್ಷುಧನ್ವ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲನ್ನು ಬಿಲ್ಲಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಮನ್ಮಥ. [ಸಂ. ಇಕ್ಷುಧನ್ವನ್]

ಇಕ್ಷುಪಯ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಹಾಲು, —ರಸ. 'ಇಕ್ಷುಪಯೋವಿಕಾರ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಇಕ್ಷುಪಯಸ್ (ಇಕ್ಷು + ಪಯಸ್)]

ಇಕ್ಷುಪಯೋವಿಕಾರ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಹಾಲಿನಿಂದಾದ ವಸ್ತು; ಬೆಲ್ಲ ; ಸಕ್ಕರೆ ; ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ ; ಕಾಕಂಬಿ : ಇಕ್ಷುಪಯೋವಿಕಾರದಿಂ ... ಫಳಮುಕ್ಕಂ ... ಮನುಜಂಗೆ ಚಂದ್ರದಶೆಯಪ್ಪಾರೋಹಿಗೇಹಂಗಳೊಳ್ (ಜಾತಕ. ೯–೧೯). [ಸಂ. (ಇಕ್ಷುಪಯಸ್ + ವಿಕಾರ)]

ಇಕ್ಷುಪುಷ್ಪ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಹೂ ; ಸೂಲಂಗಿ : ಇಕ್ಷುಪುಷ್ಪದವೊಲೆನ್ನಯ ನಿಷ್ಫಲಪುಷ್ಪದರ್ಶನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೧೭). [ಇಕ್ಷು + ಪುಷ್ಪ]

ಇಕ್ಷುಯಂತ್ರ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನಿಂದ ರಸವನ್ನು ತೆಗೆಯುವ ಯಂತ್ರ ; ಕಬ್ಬಿನ ಗಾಣ : ಓರೋರ್ವರೋರೊರ್ವರನಿಕ್ಷುಯಂತ್ರಂಗಳೊಳ್ ಕಬ್ಬಂ ಪಿೞಿವಂತೆ ಪಿೞಿವರುಂ (ಆದಿಪು. ೫–೮೫ ವ) ; ಇಕ್ಷುಯಂತ್ರ ನಿವಹಂ ಮೊರೆವಬ್ಬರಮೆಂದುಮುಬ್ಬರಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೪೯). [ಇಕ್ಷು + ಯಂತ್ರ]

ಇಕ್ಷುರ (ನಾ). ಕೊಳಗುಳಿಕೆ ; "ಕೊಳವಳಿಕೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಇಕ್ಷುರಕ (ನಾ). = ಇಕ್ಷುರ : "ಕೊಳಗುಳಿಕೆ ಯಿಕ್ಷುರಕವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೦–೩೦). [ಸಂ.]

ಇಕ್ಷುರಸ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ರಸ, —ಹಾಲು : ಘೃತ ಕ್ಷೀರ ... ಇಕ್ಷುರಸ ಗಂಧೋದಕಾದಿಗಳಿಂ ಮಾಡುವ ಸವನಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೩ ವ) ; ನವನಾಳಿಕೇರ ಜಲಪೂರ ಸಿತೇಕ್ಷುರಸಪ್ರವಾಹ ಮಾತೃಕಮೆನೆ ಸಂತತಂ ಬೆಳೆಯೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೧೬). [ಇಕ್ಷು + ರಸ]

ಇಕ್ಷುವಾಟ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ತೋಟ, —ಗದ್ದೆ, —ಕ್ಷೇತ್ರ : ಇಕ್ಷುವಾಟಂಗಳೆಲ್ಲಂ ಪುಂಡ್ರೇಕ್ಷುವಾಟಂಗಳೆನಿಸೆಯುಂ (ಅಜಿಪು. ೪–೬೭ ವ) ; ಮೊರೆವುವು ಗಾಣಂಗಳಿಕ್ಷುವಾಟಾಂತರದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೫೬). [ಇಕ್ಷು + ವಾಟ]

ಇಕ್ಷುವಾಟಿ (ನಾ). = ಇಕ್ಷುವಾಟ : ಇರ್ದತ್ತಮೃತಾಕರಾವನಿಯವೋಲ್ ಪುಂಡ್ರೇಕ್ಷುವಾಟೀಕುಲಂ (ಜಗವಿ. ೨–೯). [ಸಂ. ಇಕ್ಷುವಾಟೀ]

ಇಕ್ಷುವಿಶಿಖಾಸನ (ನಾ). ೧. ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲು : ಇಕ್ಷುವಿಶಿಖಾಸನಕ್ಕೆ ಯಳಿಯೌಘುವೌರ್ವಿಯವುಭಯ ಕೋಪಿಂ[ಕೊಪ್ಪಿಂ]ಗೆಯಳವಡಿಸಿ (ನವಮೋ. ೬–೪೮). ೨. ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲುಳ್ಳವನು ; ಮನ್ಮಥ : ಈಶನರ್ಧಾಂಗಿ ತಾ ಮಱೆಯಾಗೆ ಇಕ್ಷುವಿಶಿಖಾಸನನ [ಪಾಠಾಂ. ಮಧುಕರಶರಾಸನನ] ಆರು ಕಾಣದ ತೆಱದಿ ಕಳುಹೆ ಸರ್ವೇಶ ತಪಗೆಯ್ವುದನು ಕಂದರ್ಪ ಕಂಡು ಕಾರ್ಮುಕಕಂಬನನುಗೆಯ್ದನು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೧–೧೬). [ಇಕ್ಷು + ವಿಶಿಖಾಸನ]

ಇಕ್ಷುಶರಾಸನ (ನಾ). = ಇಕ್ಷುವಿಶಿಖಾಸನ. [ಇಕ್ಷು + ಶರಾಸನ]

ಇಕ್ಷುಸಮುದ್ರ (ನಾ). ಸಪ್ತಸಮುದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಕಬ್ಬಿನ ರಸದ ಸಮುದ್ರ. [ಇಕ್ಷು + ಸಮುದ್ರ]

ಇಕ್ಷುಸಾಗರ (ನಾ). = ಇಕ್ಷುಸಮುದ್ರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಇಕ್ಷು + ಸಾಗರ]

ಇಕ್ಷ್ವಾಕು (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯವಂಶದಲ್ಲಿ ಮೂಲಪುರುಷನಾದ ಒಬ್ಬ ದೊರೆ : ಇಕ್ಷುಖಂಡಿಕಾವಿಮರ್ದನಸಮುದ್ಭೂತ ರಸಸಂಗ್ರಹಣ ಪ್ರಯೋಗಮಂ ಪ್ರಜೆಗೆ ತೋಱಿದುದಱಿನಿಕ್ಷ್ವಾಕುವುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೩೪) ; ಆದಿಯುಗದಲ್ಲಿ ವಿಮಲಾದಿತ್ಯವಂಶದೊಳ್ ಮೆಱೆದರಿಕ್ಷ್ವಾಕು ಮೊದಲಾದವರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೨೨). ೨. ಕಹಿಸೋರೆ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಇಕ್ಷ್ವಾಲಿಕೆ (ನಾ). ಲಾಳದ ಗಿಡ. [ಸಂ. ಇಕ್ಷ್ವಾಲಿಕ]

ಇಖ್ಖಂಡುಗ 'ಇರ್ಕಂಡುಗ' ನೋ.

-ಇಗ (ಪ್ರ). ಇದನ್ನು ಮಾರುವವನು, ಇದು ಇವನ ಶಿಲ್ಪ, ಇದು ಇವನ ನಿಯೋಗ, ಇದನ್ನು ತಿಳಿದವನು, ಇದನ್ನು ಆಚರಿಸುವವನು, ಇಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಅಥವಾ ಬಹಳ ಕಾಲ ಇಲ್ಲಿ ಇದ್ದವನು, ಇದರಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಒಂದು ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಇವು ಪಣ್ಯಮಿವರ್ಗೆ ಮೇಣಂತಿವು ಶಿಲ್ಪಂ ಮೇಣ್ ನಿಯೋಗಮಿವನಱಿವಂ ಮೇಣಿವನಾಚರಿಸುವನೆಂದಿಂತಿವಱೊಳಿಗ ಪ್ರತ್ಯಯಂ ಯಥೋಕ್ತಿಯಿನಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೨೨) ; ಅಣ್ಣುಗಿಯಾ ಗಾಮಿಗರುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪–೧೦ ; 685) ; ಕೇಳ್ವಾನಾಡೊಕ್ಕಲಿಗರೆಲ್ಲಂ ಮಣ್ಣ ಪೇಱಂ ತಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೮–೧) ; ಯುದ್ಧಕೇಳಿಯಂ ಬಗೆಗೊಳೆ ನೋಡಲುಂ ನೆಗೞ್ದ ಮಲ್ಲರುಮಂ ಪಿಡಿದೊತ್ತಿ ಗೆಲ್ದ ಜಿಟ್ಟಿಗರೆನೆ ಸಂದ ಮಲ್ಲರೆನೆ (ಆದಿಪು. ೮–೪೮) ; ಅಲ್ಲಿ ಬೇಟದ ತೆತ್ತಿಗನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೯೪ ವ) ; ಪಣ್ಯೇ – ತಂಬುಲಿಗಂ, ಗಂದಿಗಂ, ದವಸಿಗಂ. ಶಿಲ್ಪೇ – ಸರವಂದಿಗಂ, ಪಟ್ಟಸಾಲಿಗಂ, ಚಿಪ್ಪಿಗಂ. ನಿಯೋಗೇ – ಭಂಡಾರಿಗಂ, ಬಾಣಸಿಗಂ, ಕೊಟ್ಟಾರಿಗಂ ... ಜೋಯಿಸಿಗಂ, ಗಣಿತಿಗಂ, ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಂ ... ಪಡಿಸಣಿಗಂ, ಸುಂಕಿಗಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೬೬, ೧೬೭, ೧೬೮ ಉದಾ);

ಪರಿನಿರ್ಮಿಪ ಮಾಜಾಡುವ ದೊರೆವಡೆದ ನಿಯೋಗದನ್ವತದಜೀತದ ಋಣ ದಾಚರಣದ ಶಿಲ್ಪದ ಮೂಲದ ನರನಂ ಪೇೞ್ವಲ್ಲಿ ಮಾೞ್ಕಿಗಪ್ರತ್ಯಯಮಂ . . . ಮಾಡುವಂಗೆ – ಕಬ್ಬಿಗಂ, ಸರವಂದಿಗಂ, ಸಿಂಗರಿಗಂ, ತೋಂಟಿಗಂ . . . ಮಾಜುವಂಗೆ – ಗಂದಿಗಂ ದೂಸಿಗಂ, ತಂಬುಲಿಗಂ. . . ನಿಯೋಗಕ್ಕೆ – ಅಡಪಿಗಂ, ಚಾಮರಿಗಂ, ಕರಹಟಿಗಂ. ಅನ್ವತಕ್ಕೆ – ಅಟಮುಟಗಂ, ಮಾಳಿಗಂ, ಪುಸಿಗಂ. ಅಜೀತಕ್ಕೆ – ಜೋಯಿಸಿಗಂ, ಲೆಕ್ಕಿಗಂ, ಪೊಲಂಬಿಗಂ. ಋಣಕ್ಕೆ – ಸಾಲಿಗಂ, ಹಂಗಿಗಂ, ಆಚರಣಕ್ಕೆ – ದೇಗುಲಿಗಂ, ಅಕ್ಕರಿಗಂ, ಚಂದಸಿಗಂ. ಶಿಲ್ಪಕ್ಕೆ – ಚಿಪ್ಪಿಗಂ, ಮೂಲಕ್ಕೆ – ಮೂಲಿಗಂ (ಶಮದ. ೧೯೭, ಪ್ರಯೋ).

ಇಗರು$_1$ (ಕ್ರಿ). = ಇಮರು (ೞ). [← ತೆಲು. ಇಗುರು]

ಇಗರು$_2$, ಇಗುರು (ನಾ). ಹಲ್ಲಿನ ಒಸಡು (ದಕ. ೞ). **ಇಗುರು** (ದಕ). [?. / ತಮಿ. ಈಱು]

ಇಗರ್ಜಿ, ಈಗರ್ಜಿ (ನಾ).(ಕರಾ). ಕ್ರೈಸ್ತರದೇವಾಲಯ ; ಚರ್ಚು: ಇಗರ್ಜಿಯ ಗಡಿಯಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗಂಟೆ ಬಾರಿಸಿತ್ತು (ಇಪ್ಪಕ. ೩೩೧) ; ಇಗರ್ಜಿಯ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಆದೇ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಮೇರಿ ಮನೆ ಸೇರಿದಳು (ತೇವೋಡ. ೧೭) ; ದೇಗುಲ, ಗುಡಿ – ಗುಂಡಾರ, ಮಸೀದಿ ಇಗರ್ಜಿ, . . . ನಮಗೆ ಅಡ್ಡ ನಿಂತಿಲ್ಲ (ಧೂಮುಮು. ೧೧). **ಈಗರ್ಜಿ** : ನೆಗೆಬೆದ್ದು ಚಿಮ್ಮುತಿದೆಹಳ್ಳಿ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ, ಗುಡಿ ಮಠ ಮಸೀದಿ ಈ ಗ ರ್ಜಿ ಯ ಲ್ಲಿ (ಚಂಡೆಮ. ೧೯).

[← ಹಿಂ. ಇಗರ್ಜಿ, ಇಗಾರ್ಜಿ ; ಬಂಗಾಳಿ. ಗಿರ್ಜಾ. / ತುಳು. ಇಗ್ರೆಜಿ ; ಮಲ. ಇಗ್ರೇಷಿಯಾ. / ಜರ್ಮನ್. ಕಿರ್ಕೊಸ್]

ಇಗಾ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇಗುತ್ತಿ (ನಾ). "ಇಗುತ್ತಿವೀಳೆಬಳ್ಳಿ" (ಮೈಔಗಿ. ೧೯–೩೪೫). [?]

ಇಗುರು 'ಇಗರು$_2$' ನೋ.

ಇಗೊ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇಗೋ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇಗ್ಗಡೆ 'ಇರ್ಕಡೆ' ನೋ.

ಇಗ್ಗರ, ಇಗ್ಗರಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಉಪದ್ರವ ; ಕಾಟ ; ಹಿಂಸೆ: "ಕಾಟ ; ಉಪದ್ರ" (ಜಾನಕೋ. ೧೬) ; ಅತ್ತೆಯ ಮನೆಯ ಇಗ್ಗರ ಬಹಳವಾಗಿದೆ (ಗರಬಾ. ೫೦) ; ಮನೆಯ ಇಗ್ಗರದಲ್ಲಿ ಮೆದುಳೆಲ್ಲಾ ಸಾವಿರಾರು ಸೂಜಿಗಳಿಂದ ಚುಚ್ಚಿ ಚುಚ್ಚಿ ನೋವು ಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಬಿಟ್ಟಹೊ. ೭೫). **ಇಗ್ಗರಿ** : ತಾಯಿ ಹಡೆದೌವನ ಬರಹೇಳ ಅತ್ತಿಮನಿ ಇಗ್ಗರಿ ಭಾಳ ಇರಲಾರೆ (ಗರತಿ. ೨೬). [< ನಿಗ್ರಹ]

ಇಗ್ಗರಿ 'ಇಗ್ಗರ' ನೋ.

ಇಗ್ಗಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೆರ್ಮ್ಮಾಡಿಯು ಎಱೆಯಪ್ಪನು ವಿಟ್ಟು ಇಗ್ಗಲಿನುಂದುದುಗೆಱೆಯುಮಂ ಕಲ್ನಾಡುವಡೆದ ಸ್ಥಿತಿಯಾವುದೆನ್ದೊಡೆ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯–೩ ; 915). 'ಇಗ್ಗಾಲಿ$_1$' ಪರಾ. [?]

ಇಗ್ಗಲಿಯೂರ್ (ನಾ).= ಇಗ್ಗಲಿ : ಶಿವಯಗವುಣ್ಣನು ಮುವರುಮಿಟ್ಟು ಇಗ್ಗಲಿಯೂರಾ ಗವತೆಯವಿಡಿಸಿದರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೪೦–೭ ; 9ನೆಯ ಶತ). [ಇಗ್ಗಲಿ + ಊರ್]

ಇಗ್ಗಲೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ನಲ್ಲೂರು ಕೊಮರಜ್ಜನ್ದು ಇಗ್ಗಲೂರು (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮೩–೮ ; 890). [?]

ಇಗ್ಗಾಲಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಇಗ್ಗಾಲಿಯ ಪಾಲಪಿರಿಯ ಮೇರೆ ಅರೆಬನ್ದು ತಾಯೂರ ಪಡುವಣದೆಸೆಯ ಕೊರಕೊರೆಯ ಪಳ್ಳ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯–೧೧ ; 915). 'ಇಗ್ಗಲಿ' ಪರಾ. [?]

ಇಗ್ಗಾಲಿ$_2$ (ನಾ). ಎರಡು ಚಕ್ರಗಳುಳ್ಳದ್ದು ; ಬೈಸಿಕಲ್ಲು : "ಕಾಲೊತ್ತಿನಿಂದ ನಡೆಸಲಾಗುವ ಎರಡು ಚಕ್ರಗಳ ವಾಹನ, ಇಗ್ಗಾಲಿ, ಕಾಲ್ಗಾಡಿ, ಬೈಸಿಕಲ್ಲು" (Bicycle. ಇಂಕನಿ) ; ಹೊರಗೆ ಇಗ್ಗಾಲಿಯ ಸಪ್ಪಳವಾಗಿ ಒಬ್ಬ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಹದಿನೈದು ವರುಷದ ತರುಣನು ಬಂದು ನೆಲಮುಟ್ಟಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ದೂರದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡನು (ಸಿವಭಾ. ೮). 'ಒಗ್ಗಾಲಿ' ಪರಾ. [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಗಾಲಿ]

ಇಗ್ಗಿಲೀಕಲ್ಲು (ನಾ). ಗ್ರಾಮುದ ಗಡಿಕಲ್ಲು (?) : ವಿನಾಯಕನ ಕಟ್ಟ ನಡುವೆ ಹಾದು ಇಗ್ಗಿಲೀಕಲ್ಲ ತಾಗಿ ಬಡಗ ನಡದು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೮–೧೫೨ ; 1639). 'ಇಗ್ಗಲಿ' ಪರಾ.

[ಇಗ್ಗಲಿ + ಕಲ್ಲು$_1$ (< ಕಲ್$_2$)]

ಇಗ್ಗುಂಡು (ನಾ). "ಅಂಗಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಕೊನೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾರವಾದ ಗುಂಡುಗಳುಳ್ಳ ಮೋಟಾದ ಕಬ್ಬಿಣದ ದಂಡ" (Dumbells. ಇಂಕನಿ) ; ಗೋಡೆಯ ಬೀರುವಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಜೊತೆ ಇಗ್ಗುಂಡಿನ ದಂಡವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಪುನರು. ೨೬). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಗುಂಡು]

ಇಗ್ಗೆಲಸ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಕೆಲಸ. ೨. ಇಮ್ಮಡಿ ಕೆಲಸ : ಇಗ್ಗೆಲಸ ಮಾಡಿ ನುಗ್ಗಾದೆ ಮಗಳೇ (ಗಾದೆ). ೩. (ಉಕ). ಕೆಟ್ಟುಹೋದ ಕೆಲಸ : ನೀ ಮಾಡೋದೆಲ್ಲಾ ಇಗ್ಗೆಲಸ (ರೂಢಿ).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕೆಲಸ]

ಇಗ್ಗೇಣ್ 'ಇರ್ಗೇಣ್' ನೋ.

–ಇಚ (ಪ್ರ). ಅಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಅಥವಾ ಬೆಳೆದವನು, ಅದರಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಒಂದು ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ : "ಅಲ್ಲಿಯೆ ಪುಟ್ಟಿದನಿಂತವನಲ್ಲಿಯೆ ತಾಂ ಬೆಳೆದನೆಂದು ಪೇೞ್ವರ್ಥದೊಳಂತೆಲ್ಲಮಿಚಪ್ರತ್ಯಯಂ" (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೩೪) ; **ಪೊಟಲಿಚಂ, ಅಲರಿಚಂ, ಕರಹಡಿಚಂ, ಕಾಲುರಿಚಂ** (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೬೯ ಪ್ರಯೋ) ; ಒರೆವರಿಚಪ್ರತ್ಯಯಮಂ ಪಿರಿದುಂ ತದ್ಭವನೊಳ್ ; ಇಚ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ — ಅಲರಿಚಂ ಪೊಟಲಿಚಂ (ಶಮದ. ೨೦೦ ಪ್ರಯೋ) ; **ಕಾಲೂರೊಳಾದಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಮೇಣ್ ಕಾಲುರಿಚಂ. ಏವಂ ಒಳ್ಳುರಿಚಂ, ಬನಿಚಂ, ಕಲಿಚಂ** (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೦ ಪ್ರಯೋ).

ಇಚಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ : ಬರಗಾಲದ ಆಹಾರ : ಎಲೆ, ಬೇರು, ಗಿಡ – ರತ್ನಪುರುಷ, ಇಚಕ, ಗಣಜಲಿ (ಕಭಾಗ. ೧೧). [?]

ಇಚಕಿಲ (ನಾ). ೧. ಕೆಸರು. ೨. ಹೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಇಚ್ಛಂಕೆ (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರಿದ ಸಂಖ್ಯೆ (ಉಕ. ೞ). ೨. [ಗಣಿತ] ತ್ರೈರಾಶಿಕದಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯ ರಾಶಿ.

[ಇಚ್ಛೆ + ಅಂಕೆ$_4$. / ಮರಾ. ಇಚ್ಛಾಂಕ < ಸಂ. ಇಚ್ಛಾಂಕ]

ಇಚ್ಛಕ (ನಾ). ೧. ಇತರರ ಇಚ್ಛೆಗನುಸಾರವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವುದು ; ಪುಸಲಾಯಿಸುವುದು ; ಮುಖಸ್ತುತಿ : ಈ ಯೆಡೆಯಿನೀ ಠಾವಿಂದೆ ಸಂದಿಚ್ಛಕಂ ಪದುಳಂಬೆತ್ತುದು ಮುತ್ತಮೇಂ ಭವಸುಖಂ ಪೆಂಪಾದುದೀ ಬೀದಿಯಂ (ಚಿಕವಿ. ೬–೬೫) ; ಈ ನುಡಿಗಳೊಳೇನಾನುಂ ಇಚ್ಛಕಂ ಬೆರಸಿರ್ಪುದೆಂದು ತಿಳಿಯಲ್ವೇಡ್ಕುದಲ್ತು (ಚಿಕವಂ. ೧೬೫–೯) ; ಸಚ್ಚರಿತನಹುದಿಲ್ಲಿ ಬಾರ್ಪ್ಪೆ ಇಚ್ಛಕದ ಮಾತಲ್ಲ ನಮ್ಮದು ಮುಚ್ಚರವೆ ಗುಣಕೆ (ಕೋಗಯ. ೨೭–೩೪). ೨. ವಿಧೇಯನಾದವನು ; ಸೇವಕನಂತೆ ಇಚ್ಛೆಗನುಸಾರವಾಗಿ ನಡೆಯುವವನು : ನಮ್ಮ ಮನೆಯವರ ಕೈಕೆಳಗೆ ಒಬ್ಬ ಇಚ್ಛಕಳಾದ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳು ಬೇಕಾಗಿದ್ದಾಳೆ (ತೊಳಿನು. ೭೬). ೩. ಪುಸಲಾಯಿಸುವ ಸ್ವಭಾವದವನು ; ಮುಖಸ್ತುತಿಗಾರ (ೞ). ಇಚ್ಛಕನು ಚಿಕ್ಕವನಲ್ಲ (ಗಾದೆ).

ಇಚ್ಚಕವಾಡು = ಮುಖಸ್ತುತಿಮಾಡು : ಇಚ್ಚಕವಾಡದಿರಡಿಗೆಜಗುವೆ ಚಿತ್ತವಿಸು (ಗೀತಗೋ. ೨೫–೪೪); ಇಚ್ಚಕವಾಡಿ ಮುಖಸ್ತುತಿಯಿಂದ ಉಬ್ಬಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಅಫಜುಲನು ಕೈಮುಗಿದುಕೊಂಡು ಹೇಳಿದನು (ಕೋಹಿನೂ. ೩೪). [< ಸಂ. ಇಚ್ಛಕ]

ಇಚ್ಚಕತನ (ನಾ). ಪುಸಲಾಯಿಸುವ ಅಥವಾ ಮುಖಸ್ತುತಿ ಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ (ದಕ. ೬). [ಇಚ್ಚಕ + -ತನ]

ಇಚ್ಚಕಾಱ 'ಇಚ್ಚೆಕಾಱ' ನೋ.

ಇಚ್ಚಕಾಱತನ 'ಇಚ್ಚೆಕಾಱತನ' ನೋ.

ಇಚ್ಚಗಾರ್ತಿ 'ಇಚ್ಚೆಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಇಚ್ಚಟ (ನಾ). ಧೀರ; ಶೂರ; ಗಟ್ಟಿಗ: ಎಚ್ಚರಿಱಿದರು ಹೊಯ್ದರಿಟ್ಟರು ಚುಚ್ಚಿದರು ಸೀಳಿದರು ನೂಕಿದರಿ[ಪಾಠಾಂ. ನಿ]ಚ್ಚಟರ ಸೇದಿದರು ದಡಿವಲೆ ಕಣ್ಣಿವಲೆಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೯–೪೬). [< ನಿಚ್ಚಟ?]

ಇಚ್ಚಟವಣೆ 'ಇಚ್ಚೆಟವಣೆ' ನೋ.

ಇಚ್ಚಡಿ 'ಇರ್ಚವಡಿ' ನೋ.

ಇಚ್ಚಡಿಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ಎರಡು ಪದರಗಳುಳ್ಳ ಬಟ್ಟೆ; ಕೌದಿ; "ಕೌದಿ; ಹಚ್ಚಡ; ಪದರರವಿ" (ಜಾನಕೋ. ೧೬).
[ಇಚ್ಚಡಿ (< ಇರ್ಚವಡಿ) + ಬಟ್ಟೆ$_2$]

ಇಚ್ಚಣಿಗೆ (ನಾ). ಏಣಿ; ನಿಚ್ಚಣಿಗೆ: ಭವವೆಂಬ ವಾರಿಧಿಯ ದಾಂಟಿಸಲು ಹಡಗು ಸಗ್ಗವನಡರಲಿಚ್ಚಣಿಗೆ ಬದ್ಧರಂ ಮುಕ್ತರೆನಿಸುವ ಮಂತ್ರ . . . ಚತುರಾಕ್ಷರಂ (ವೀಶೈಪು. ೨–೬–೩೩); ಇಚ್ಚಣಿಗೆಯನೇಱಿತಲೆವರಿಗೆಯ ನಿಕ್ಕಿ ನಚ್ಚಿನ ಭಟರೆಯ್ದಿ ಬರಲು (ಅನಂಚ. ೧೮–೬೨).
[< ನಿಚ್ಚಣಿಗೆ ?]

ಇಚ್ಚಯ್ಸು 'ಇಚ್ಚಿಸು' ನೋ.

ಇಚ್ಚರ (ನಾ). ಎರಡು ಎಳೆಯ ಹಾರ, —ಸರ: ಬೆಚ್ಚದೆಳೆ ಪುಲ್ಲೆಗಣ್ಪೊಳೆಯೆ ನುಣ್ಮುತ್ತುಗಳ ಇಚ್ಚರಂ ಕುಚದಿಟ್ಟೆಡೆಗಳೊಳಿಟ್ಟಣಿಸುತಿರೆ (ರಾಘಚ. ೭–೩೩). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಸರ$_6$]

ಇಚ್ಚವಡಿ 'ಇರ್ಚವಡಿ' ನೋ.

ಇಚ್ಚಳ (ನಾ). (?) : ಬಲುಭಂಡನೀ ಬೃಹನ್ನಳೆಯಂತೆ ಗೆಜ್ಜೆಯಿಚ್ಚಳದೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೋೀಜೆ ನಿಳಯದೊಳಗಿರಲಾಗದಿರಲವಲಕ್ಷಣವಾದರೂ (ಜಗದಾ. ೧೪೮). [?]

ಇಚ್ಚಳಗಾತಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಳು (?) : ಅಚ್ಚಕ್ಕಿ ಇದ್ದಾಗ ನುಚ್ಚಕ್ಕಿ ಹಂಗೇನು ಇಚ್ಚಾ[ಚ್ಚ]ಳಗಾತಿ ತಾಯಮ್ಮ ಇದ್ದಾಗೆ ಉಚ್ಚವರ ಸಂಗ ನಮಗೇನು (ಹಳ್ಳಿಯ. ೯೬). [ಇಚ್ಚಳಗಾಱ$_0$ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಇಚ್ಚಾರಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಚಾರಿ; ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಿಸುವಿಕೆ; ಸವ್ಯಸಾಚಿತ್ವ: ಹಲಜನರವರಾಗೆ ಅವರೊಳು ತಾಗೆ ಕಾದುವೆನಾನಿಚ್ಚಾರಿಯಲಿ (ಹಬ್ಬೆರ. ೨೮–೧೦). 'ಇಚ್ಚಾರಿಗೊಳ್' ಪರಾ. ೨. ಎರಡು ಪಕ್ಕ, —ಮಗ್ಗುಲು: ಇಚ್ಚಾರಿ ಮಕರತೋರಣ ರತ್ನಕೀಲಿತನಿಚ್ಚಳ ಹೊನ್ನ ತೋರಣದಿ ಸ್ವಚ್ಛದಿ ಪೊಱಮಟ್ಟಳು ಪುರಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಉಚ್ಚವಮೂರು ತಿಯಂತೆ (ಮೋಹತ. ೨೪–೨೮).
[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಚಾರಿ]

ಇಚ್ಚಾರಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಬಗೆಯ ಚಾರಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸು; ಎಡಗೈ ಮತ್ತು ಬಲಗೈ ಎರಡನ್ನೂ ಬಳಸಿ ಶರಸಂಧಾನ ಮಾಡು: ಇಚ್ಚಾರಿಗೊಂಡು ನರನೆಚ್ಚ ಕೆಂಗಱಿಗೋಲ . . . ನಿಚ್ಚಳದ ನಿಡುಸರಳ್ ಪೆಚ್ಚಿದವು ನಿಮಿಷದೊಳ್ ಮುಚ್ಚಿದವು ಗಗನಮಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೧೮); ಏನಿದಿಚ್ಚಾರಿಗೊಂಡೆಸೆದಪನೆ? – ಈ ಗಹನವಿದ್ಯೆಯಂ ನಾನನಿತೆ ಬಲ್ಲೆನೆಂದೆಣಿಸಿದ್ದೆ! (ಹಬ್ಬೆರ. ೨೮–೯೫). [ಇಚ್ಚಾರಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಚ್ಚಾಲು (ನಾ). (ಕರಾ). ಎರಡು ಸಾಲು: ಇಚ್ಚಾಲು ಮಾಡಿದ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿವೆನೆಂದರೆ ಮಣ್ಣಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಸಾಲು$_2$ (< ಸಾಲ್$_2$)]

ಇಚ್ಚಿಗ 'ಇಚ್ಚೆಗ' ನೋ.

ಇಚ್ಚಿಡಿ 'ಇರ್ಚವಡಿ' ನೋ.

ಇಚ್ಚಿಸು, ಇಚ್ಚಯ್ಸು, ಇಚ್ಚೈಸು (ಕ್ರಿ). ಆಸೆಪಡು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು: ಆಯ್ನುಳ ಬೆದೆ ಮಣ್ಣು ಇದನಿಚ್ಚಿಸುವಗೆ ಸಲ್ಲದು ಅಕ್ಷಯ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೬, ೧೫–೨೪; 897). **ಇಚ್ಚಯ್ಸು**: ಮುನ್ನಮೆ ತನ್ನಂ ಬರಿಸಿ ಕನ್ನೆಯಂದವಮಂ ವಿಸ್ತರಮುಱಿಯಲಿಚ್ಚಯ್ಸು [ಪಾಠಾಂ. ಚ್ಚೈಸು]ತಿರ್ದ ಜನಾರ್ದನನಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಸಾರ್ದು (ವರ್ಧಪು. ೪–೭ ವ). **ಇಚ್ಚೈಸು**: ಸಾವ ಪದದೊಳು ಧರ್ಮಕ್ಕಿಚ್ಚೈಸುವೆನೆಂಬಾತಂ ಕಿಚ್ಚಿದ್ದಡೆ ಬಾವಿ ತೋಡುವವನಂ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಸಮಪ. ೬–೪೦); ಭವಸಂತಾಪವಿಲೋಪಮಂ ನಿಯಮದಿಂದಿಚ್ಚೈಪವಂ ನಿಚ್ಚಮುತ್ಸವದಿಂ . . . ಭಕ್ತಿರಮೆಯಾ ಪರ್ಚಂ ಚಿರಂ ನಚ್ಚಿ ಮೆಚ್ಚಿ ವಲಂ ವರ್ತಿಕೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೬–೮೨); ಮುನಿಗಳ ಬರವ ನಿಚ್ಚೈಸುತ ತಾನೊಬ್ಬ ಮುನಿಯಂತೆ ಜಾನಿಸುತಿದ್ದಾ (ಭರಚ. ೩–೨೬).
[ಇಚ್ಚೆ + -ಇಸು$_3$]

ಇಚ್ಚುಮೀನು (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು.
[ಇಚ್ಚು$_0$ + ಮೀನು (< ಮೀನ್)]

ಇಚ್ಚೆ (ನಾ). ೧. ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಆಸೆ; ಇಷ್ಟ: ಕಾಮಕಾಂತೆ ಬೞಿಯಂ ತನ್ನಿಚ್ಚೆಯಿಂ ಮೆಚ್ಚಿ ಬಣ್ಣಿವುರಂ ತೀವಿದ ಮಾಟಿಕ್ಕೆಯಾಯ್ತು . . . ಕಾರೊಳ್ ಮಹೀಮಂಡಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೨೪); ಎರ್ದೆಯೊಳ್ ಬೈತಿಚ್ಚೆಯೊಳ್ ಕೂರ್ಮೆ ತಳ್ತಿರವಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೨೩); ನೋಡುವೊಂದಿಚ್ಚೆ ಪೆರ್ಚಿ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೪೧); ಅಕ್ಷಣದೊಳಿಚ್ಚೆಯ ಕೆಲ್ಲೆಯಲಿ ಕಾದಿದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫–೩೪); ಬೆಚ್ಚನಾ ಮನೆಯಾಗಿ ವೆಚ್ಚಕ್ಕೆ ಹೊನ್ನಾಗಿ ಇಚ್ಚೆಯನು ಅಱಿವ ಸತಿಯಾಗಿ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕಿಚ್ಚು ಹಚ್ಚೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೧೧); ತನ್ನಿಚ್ಚೆಗೂ ಸಾಣೆತಲೆಗೂ ಮದ್ದಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಬಯಸಿದ ವಸ್ತು; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರವಾದ ವಸ್ತು, —ವಿಷಯ: ಶ್ರೀ ಪ್ರಭುಮಾಣಿ ಪರಮ ಸುಭಗನ್ ಪಗೆವರ ಗನ್ಧಾಸ್ತಿ ಪಾರ್ವ್ವರ ಇಚ್ಚೆ (ಎಕ. XVI, ಮುದ್ದಗಿ. ೧೧೮–೨; 8ನೆಯ ಶತ); ಸಂತತಂ ಬಂದವಾ ನೃಪನ ಮನದಿಚ್ಚೆಗಳು ಬರುತಮಿರ್ದವು ದೇಶದೇಶದ ಸುವಸ್ತುಗಳು (ನಂಬಿರ. ೫–೧೬); ಅಕ್ಕರಿಗರಾಭಣಂ ಬುಧರಿಚ್ಚೆಯಚ್ಚು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧–೨೫). ೩. ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅಥವಾ ಅಧೀನವಾದ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯ: ಸಾವೆ ನಿಮತಿಚ್ಚೆಯೆನೆ ಪೊಣರ್ದಾವಂ ತಳ್ತಿಱಿದು ಗೆಲ್ವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೩೧); ಅರಸುಮಾನೆಯುಂ ತಿರಿಪುವರಿಚ್ಚೆ (ಪಂಚತಂ. ೯೫–೮); ಮರಣವದು ನಿನ್ನಿಚ್ಚೆ ಹೋಗೆಂದ (ಸಂಭಪ. ೧೩–೨೮); ಮದಸೊಕ್ಕಿದಾನೆ ಮಾವುತನಿಚ್ಚೆಯಿದ್ದಂತೆ (ಮೋಹತ. ೨೬–೩೬). ೪. ಮನ ಬಂದ ರೀತಿ; ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ; ಸ್ವೇಚ್ಛೆ: ಪುಚ್ಚವಣಂ ನೋಡುವೆನೆನ್ನಿಚ್ಚೆಯೊಳೀ ಮುನಿಯವರದ ಮಹಿಮೆಯನೆನುತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೯೦); ಇರದೊಯ್ಯುದು ತನ್ನಿಚ್ಚೆಗೆ ವರಯೌವನದಂದು ಪುರುಷನಂ ಪ್ರಕೃತಿ ರಜಂಬೊರೆದು ತಿರುಪುತ್ತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೩೫); ತೆಂಗಾಳಿ ತನ್ನಿಚ್ಚೆಯಿಂ ನಡೆತಂದಪ್ಪುದು (ಕಬ್ಬಕಾ. ೫೫). ೫. ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಸಮ್ಮತಿ: ಇಚ್ಚೆಯಣಮಿಲ್ಲದೊಡಂ ತೆಗೆದಳ್ ಕರಂ ಮನಂ ಕಿಡೆ ಪೊಸತಪ್ಪದೊಂದು ಪಿಡಿಗಂಕುಶಮಿಟ್ಟು ಮುರಳ್ಚುವಂದದಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೭೨); ಅರಸುಗಳ್ . . . ಮಂತ್ರಿಗಳಿಚ್ಚೆಯಿಂ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸರ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೮–೫); ಒಡೆಯರಿಚ್ಚೆಯನಱಿದುಚಿತದೊಳು ನಡೆಯಲಱಿಯದ ಭಕ್ತಿಹೀನಂ ಕೊಡಲಿಯಂದದ ಪಾತಕನೊಳೇಂ ಗುಣವಱಸಲುಂಟೇ (ಸಾನಂಚ. ೭–೪೬).

೬. [ಗಣಿತ] ತ್ರೈರಾಶಿಕದಲ್ಲಿ ಬಲಗಡೆಯಿಂದ ಒಂದನೆಯ ರಾಶಿ : ಇಚ್ಛೆ ಫಲಂ ಪ್ರಮಾಣಮೆಂಬಿವು ನಿಚ್ಚಲು ತಾಂ ಮೂಱು ರಾಶಿ (ವ್ಯವಹಾ. ಅನು. I, ೧೧-೧೩).

ಇಚ್ಛೆಯರ್ (ಬಹುವ) : ಮತ್ತಮೊಂದೆಡೆಯೊಳೊರ್ವರ ತೊಟ್ಟು ಲಲಿತಾಂಗಂ ಬಂದನಿನ್ನಾವಾತನ ತೋಟ ಪಿಂಗುವಿನಂ ನೆರೆವನೆಯೊಳಿರ್ದು ಬರ್ಪಮೇೞಿಮೆಂದು ತನ್ನಾಳ್ದಿಚ್ಛೆಯರಪ್ಪ ಬಧಿರೆಯರ್ಗಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಪೇೞ್ವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೪೯). [**ಸಂ.** ಇಚ್ಛಾ]

ಇಚ್ಛೆಕಾರ್ತಿ, ಇಚ್ಛಗಾರ್ತಿ, ಇಚ್ಛೆಗಾತಿ, ಇಚ್ಛೆಗಾರ್ತಿ, ಇಚ್ಛೈಕಾರ್ತಿ, ಇಚ್ಛೈಗಾರ್ತಿ (ನಾ). **೧.** ಇಷ್ಟಾನುಸಾರ ನಡೆಯುವವಳು; ಪ್ರಿಯೆ ; ಮನದನ್ನೆ : ತನ್ನಿಚ್ಛೆಕಾರ್ತಿ ಗಡ ಕಡುಚೆನ್ನಿರ್ದಡೆ ಪಿಡಿದೊಡೆಳಸಿ ಪೇೞ್ದುದು ಗೆಯ್ತರ್ಪನ್ನಳ್ [ಪಾಠಾಂ. ಚೆನ್ನೆ ಗಡಂ ಪಿಡಿದೊಡೆಳಸಿ ತಾಂ ಪೇೞ್ದಡೆ ಗೆಯ್ವನ್ನಳ್ ಗಡ] ದೊರೆಕೊಂಡೊಡೆ ಮನ್ನಿಸದಿರ್ಪನೆ ವಿಚಿತ್ರದೂರಂ ಜಾರಂ (ಸಮುಪ. ೫-೫೬). **ಇಚ್ಛಗಾರ್ತಿ : ೨.** ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ನಡೆಯುವವಳು ; ಸ್ವೈರಿಣಿ : ಉಗಿದು ತಿಂಬಾ ರಕ್ಕಸಿಯರಾಶಾಪಿಶಾಚಿಯರಿಚ್ಛಗಾರ್ತಿಯರು [ಪಾಠಾಂ. ಚ್ಛೆಗಾತಿ]ಯರು (ಬಸವು. ೪೦-೫೨). **ಇಚ್ಛೆಗಾತಿ : ೨.** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಇಚ್ಛೆಗಾರ್ತಿ : ೧.** ಬಿಚ್ಚತಮಾಡುವಿಚ್ಛಗಾರ್ತಿಯರೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೭-೨೮ ವ). **೩.** ಮನ್ಮಥನ ಹೆಂಡತಿ ; ರತಿದೇವಿ : "ಇಚ್ಛೆಗಾರ್ತಿಯೆಂದು ರತಿ" (ಕಶಸಾ. ೨-೧೪) ; "ಏಱುಂಜವ್ವನೆಯುಮಿಚ್ಛೆಗಾರ್ತಿಯು ರತಿಯೊಳ್" (ಕವಿಕಂ. ೨೮); ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳಿರ್ದಿಚ್ಛೆಗಾರ್ತಿ ಕೇಳ್ದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೨). **೪.** ಗೆಳತಿ (ದಕ. ೬). **ಇಚ್ಛೈಕಾರ್ತಿ : ೨.** ಲಿಂಗಿಯುಂ ತನ್ನಿಚ್ಛೆಕಾರ್ತಿಯುಂ ಸೂಳೆಯುಂ ಮೊದಲಾದವರ್ಗಳಂ ಪೊರ್ದಲಾಗದು (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೯೫-೭). **ಇಚ್ಛೈಗಾರ್ತಿ : ೩.** ನನೆಯಂಬನು ಶಿವಶಾಪದಿಂದ ಇಚ್ಛೈಗಾರ್ತಿಯನ್ನಗಲಿ (ತವನಿ. ೧೪೨).

[ಇಚ್ಛೆಕಾಱ + -ತಿ$_1$]

ಇಚ್ಛೆಕಾಱ, ಇಚ್ಛಕಾಱ, ಇಚ್ಛೆಗಾರ, ಇಚ್ಛೆಗಾಱ (ನಾ). **೧.** ಇಷ್ಟದಂತೆ ನಡೆಯುವವನು; ಪ್ರಿಯ; ವಿಧೇಯ : "ಯಥಾಕಾಮೀ, ಸ್ವರುಚಿಃ, ಸ್ವಚ್ಛಂದಃ, ನಿರವಗ್ರಹಃ- ಈ ೪ ತನ್ನಿಚ್ಛೆಕಾಱಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೨-೨೨೪) ; ಇಚ್ಛೆಕಾಱರೊಳ್ ಕೂಡೆನೆ ತೋಳ್ಗೆ ಕೊಕ್ಕರಿಕೆ (ಅನಂಪು. ೮-೨೭); ವಿಳಾಸಿನಿಯರುಂ ನಗೆಕಾಱರುಮಿಚ್ಛೆಕಾಱರುಂ . . . ನಡೆತಂದರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೪೨) ; ನಡೆವಳಿಕಾಱಂ, ಇಚ್ಛೆಕಾಱಂ (ಶಮದ. ೧೯೯ ಪ್ರಯೋ). **ಇಚ್ಛಕಾಱ : ೧.** 'ಇಚ್ಛಕಾಱತನ' ಪರಾ. **ಇಚ್ಛೆಗಾರ : ೧.** ಭಕುತರಿಗಿದ್ದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ನಿನಗಿಲ್ಲ ಭಕುತರಿಚ್ಛೆ[ಚ್ಛೆ]ಗಾರ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೩೮-೪). **ಇಚ್ಛೆಗಾಱ : ೨.** ಮನ್ಮಥ ; ಕಾಮ : ಎನ್ನ ಇಚ್ಛೆಗಾಱನ ಬೆಚ್ಚಪಚ್ಚೆಯ ಕೈಗನ್ನಡಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೧-೯). **೩.** ಗೆಳೆಯ (ದಕ. ೬).

[ಇಚ್ಛೆ + -ಕಾಱ]

ಇಚ್ಛೆಕಾಱತನ, ಇಚ್ಛಕಾಱತನ, ಇಚ್ಛೆಕಾರ್ತನ (ನಾ). **೧.** ಸ್ವಚ್ಛಂದವೃತ್ತಿ. **೨.** ಮುಖದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾತನಾಡುವುದು : ಮಂತ್ರಿಗಮಿಚ್ಛೆ[ಪಾಠಾಂ. ಚ್ಛ]ಕಾಱತನಮೇ (ಗದಾಯು. ೫-೪೬ ; ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೩೯). **ಇಚ್ಛಕಾಱತನ :** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಇಚ್ಛೆಕಾರ್ತನ : ೩.** ಪ್ರಣಯ ; ಪ್ರೀಣನ; ಅನುನಯ : ನಗೆ ಸಬ್ಬವಂ ಬಿನದಮೆಂಬಿವಱಿಂ ಲಲಿತಾಂಗನಂ ಮನಂಗೊಳಿಸುವರಿಚ್ಛೆಕಾರ್ತನದ ಲಲ್ಲೆಯ ಸಗ್ಗದ ದೇಸೆಕಾರ್ತಿಯರ್ (ಆದಿಪು. ೨-೭೧) ; ಪದಯಿಸೆ ಸೊಂಕಿ ಸಂಕೆಗಿಡೆ ಮೇಳಿಸಿ . . . ನಾಣನೊಕ್ಕುದನಱಿದಿಚ್ಛೆಕಾರ್ತನದ ಲಲ್ಲೆಗಳಂ ನುಡಿದಂತಲಂಪಿನುಬ್ಬದಿಗಮನಾಲತಾಂಗಿಗೆ ನೃಪಂ ಪಡೆದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೦೦). [ಇಚ್ಛೆಕಾಱ + -ತನ]

ಇಚ್ಛೆಗ, ಇಚ್ಛಗ (ನಾ). **೧.** ಇಷ್ಟವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವನು ; ವಿಧೇಯ : ನಾನು ವಿಪ್ರನು ಮಿತ್ರರರಸನಿಚ್ಛೆಗರು ಸಂಧಾನಿಪೆ ವಿಷ್ಣು ತೇಜವನು ಮಾನಿಗಳಲ್ತೆ ರಾಜರು ವ್ಯಂತರೇಂದ್ರರು ನೀನದನುಸುರಬೇಕೆಂದ(ಭರಚ. ೩೮-೬); ಮಡದಿಯರನಳಲಿಸದಿರಿಚ್ಛೆಗನಾಗಿರವರೊಡನೆ (ಶಂಕದಾ. ೧೩-೬). **೨.** ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅರಿತು ಮಾತನಾಡುವವನು ; ಹೊಗಳಿ ನುಡಿಯುವವನು : ರಾಜಾಂಗವನೆ ತೋಱಿ ನುಡಿದೆಯಲ್ಲದೆ ನೀನು ವ್ಯಾಜ್ಯಾಂಗವೊಂದನಾಡಿದೆಯಾ ತೇಜಸ್ವಿಯೇ ಕೊಬ್ಬಗೆಱಗುವನದು ರಾಜರೋಜೆ ತಾನೆಂದನಿಚ್ಛೆಗನು (ಭರಚ. ೪೮-೯೮). **ಇಚ್ಛಿಗ : ೧.** ನರೋತ್ತುಮಪತಿ ನರಪರಿಯಂಕ ನರನ ಕೂಡ ಇಚ್ಛಗನೆ ನರನಾಥ ನಾರಾಯಣ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೫೦). **೨.** ನನ್ನ ಇಚ್ಛಗರು ನನ್ನನ್ನು ಅಳತೆಗೆಟ್ಟು ಹೊಗಳಿ ಜನರಲ್ಲಿ ತಪ್ಪು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸತೊಡಗಿದ್ದಾರೆ (ಬೀರಬ. ೧೪೫).

[ಇಚ್ಛೆ + -ಗ$_3$. / **ತೆಲು.** ಇಚ್ಛಕ]

ಇಚ್ಛೆಗತನ (ನಾ). ಹೊಗಳಿ ಮಾತನಾಡುವುದು ; ಮುಖಸ್ತುತಿಯ ಸ್ವಭಾವ : ನಿನ್ನಿಚ್ಛೆಗತನದ ಬಣ್ಣವಣ್ಣಿಗೆಯ ಮಾತನಾಡುವುದು ನನಗಾದುದಿಲ್ಲ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೧-೪೫) ; ಇಲ್ಲದ ಗುಣಗಳ ಬಲ್ಲರಿಚ್ಛೆಗತನದಲ್ಲಿ ಪೊಗಳೆ ಪೊಂಗಿ ನಲಿವ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಗರು ಕಡುಗಾಂಪರವನಿಯೊಳಗಿಲ್ಲನ್ಯರರಸುಗಳಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೫-೮೫). [ಇಚ್ಛೆಗ + -ತನ]

ಇಚ್ಛೆಗಾತಿ 'ಇಚ್ಛೆಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಇಚ್ಛೆಗಾರ 'ಇಚ್ಛೆಕಾಱ' ನೋ.

ಇಚ್ಛೆಗಾರ್ತಿ 'ಇಚ್ಛೆಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಇಚ್ಛೆಗಾಱ 'ಇಚ್ಛೆಕಾಱ' ನೋ.

ಇಚ್ಛೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಆಸೆಗೆ ಭಂಗವಾಗು ; ಬಯಕೆಗೆ ಕೇಡೊದಗು : ನಗೆ ಪೊಗೆ ಮೊಗಮುಂ ಪೊದಟ್ದಲರ್ದ ತಾವರೆಯೆಂಬ ವಿಮೋಹದಿಂ ಮೊಗಂಬುಗಲೊಡಮಾ ತಳೋದರಿಯ ಸುಯ್ಗಳ ಬೆಂಕೆಯೊಳಿಚ್ಛೆಗೆಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ಳಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು] ತೊಟ್ಟಗೆ ಕೊಳೆ ಮುಂದೆ ಬಿಟ್ಟು . . . ಪಾಱುದುವುನ್ಮದಾಳಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦). **೨.** ಅಪೇಕ್ಷೆ ಕಡಮೆಯಾಗು; ರುಚಿಯಿಲ್ಲವಾಗು: ಕಣ್ಣುಗಳು ಕೆಂಪಾಗೆ. . . ಅನ್ನಪಾನದಲಿಚ್ಛೆಗೆಟ್ಟುಱೆ ಕೋಪತಾಪದಲಿ ಉಣ್ಣದುರಿಯುತ್ತ (ಅಮೃತ. ೨-೬೬). **೩.** ಎಚ್ಚರ ತಪ್ಪು ; ಸ್ವಾಧೀನ ತಪ್ಪು : ಒಡಲುರಿಗುಂ . . . ನುಡಿ ತಡವಕ್ಕುಮಿಚ್ಛೆಗೆಡುಗುಂ ಗಡ ನಲ್ಲರಗಲ್ಕೆಗೆ (ಆದಿಪು. ೧೨-೪೦) ; ಬೀರರಿರ್ವರುಮಿಚ್ಛೆಗೆಟ್ಟು ಮರವಟ್ಟರೆನೆ ಕುಳ್ಳಿರದೆ ತಣ್ಣು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೮-೮೬).

[ಇಚ್ಛೆ + ಕೆಡು]

ಇಚ್ಛೆಗೆಯ್, ಇಚ್ಛೆಗೈ (ಕ್ರಿ). **೧.** ಇಷ್ಟವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸು ; ಆಸೆಯನ್ನು ಪೂರ್ತಿಗೊಳಿಸು : ಪರಿವಾರಿಸಿ ಪಾಟವೋದಲಚ್ಚರಸಿಯರಾಡಲಚ್ಚರಸಿಯರ್ ಮನದಿಚ್ಛೆಯನಿಚ್ಛೆಗೆಯ್ಯಲಚ್ಚರಸಿಯರೆಂದೊಡೇವೊಗಟ್ವುದೋ ಜಿನಚಂದ್ರವಿಭೂತಿಲೀಲೆಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೭೫). **ಇಚ್ಛೆಗೈ : ೨.** ಇಷ್ಟಪಡು ; ಸಂಕಲ್ಪಿಸು : ಸಕಲದೇವಾತ್ಮಕಂ ನೀನಿಚ್ಛೆಗೈದುದತಿಸುಕರದಿಂದಪ್ಪುದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧-೪೨).

[ಇಚ್ಛೆ + ಕೆಯ್$_1$]

ಇಚ್ಛೆಗೈ 'ಇಚ್ಛೆಗೆಯ್' ನೋ.

ಇಚ್ಛೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಬಯಕೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸು; ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸು. **೨.** ಮರುಳುಗೊಳಿಸು ; ಆಕರ್ಷಿಸು : ಅಬಳೆಯರು ಇಚ್ಛೆಗೊಳಿಸುವರೆಂದು ಗುಂಪಂ ಬಿಚ್ಚಿ ಗುಂಪಿಸಲಿಲ್ಲ ಬಿಟ್ಟೊಡೆ ಹೆಚ್ಚಿ ಪಾಱುವರಾಗಳೇ ಸಾಳುವನ ಪರಿಯಿಂದ (ಬಸವು. ೪೦-೭೬). [ಇಚ್ಛೆ + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಇಚ್ಚೆಟವಣೆ, ಇಚ್ಚಟವಣಿ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರಿದ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಮೊತ್ತವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವ ಕ್ರಮ: ಉದಯರಾಗಾ ಹೇಳಿಸುವುದು, ಹಲಗೆ ಬರೆಯಿಸುವುದು, ಕೊಟ್ಟ ಕಾಗದ ಓದಿಸುವುದು, ಇಚ್ಚೆಟವಣೆ ಹಾಕಿಸುವುದು ಇದೇ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಕ್ರಮವಾಗಿತ್ತು (ಮುಸುಗ. ೪). **ಇಚ್ಚಟವಣಿ** (ದಕ. ಕಿ). [ಇಚ್ಚೆ + ಟವಣೆ]

ಇಚ್ಚೆಬೋನ (ನಾ). ಇಷ್ಟವಾದ ಭೋಜನ; ಬಯಸಿದ ಊಟ: ನೇಮದ ಮಹಂತರಿಗೆ ಇಚ್ಚೆಬೋನವ ನೀಡಿ ಮಿಂಡಜಂಗಮರೆಲ್ಲ ಬೇಡಿ ದರ್ಘಗಳ ಕೊಡುತ (ಮಡಿಕ್ಯಾ. IV, ೮೨೩ ಬಸಸ್ತೋ). [ಇಚ್ಚೆ + ಬೋನ]

ಇಚ್ಚೆಯಱಿ (ಕ್ರಿ). ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ತಿಳಿ; ಇಂಗಿತವನ್ನು ಅರಿ: ಮನವೆಳಸಿದ ಮೋಹವ ತೋಱದೆ ಕಣ್ಗೊನೆಯೊಳಿಟ್ಟಸುತಿಚ್ಚೆಯಱಿತು ಇನಿವಾತಿನಿಂದ ಸೋಲಿಸಿ ಕೂಡಿಯವನಿಂದ ಘನಸುಖವಡೆಯಬೇಕಬಲೆ (ಕಂನವಿ. ೯–೧೫೫). [ಇಚ್ಚೆ + ಅಱಿ]

ಇಚ್ಚೆಯಾಣ್ಮ (ನಾ). ಪ್ರಿಯತಮ; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದವನು; ಮನದನ್ನ: ಎಲ್ಲಿದಂ ಸೊಬಗಿನಾಗರಮೆಲ್ಲಿದನಿಚ್ಚೆಯಾಣ್ಮಂ (ಆದಿಪು. ೩–೧೫); ಅಗಲೊರ್ವಳಿಚ್ಚೆಯಾಣ್ಮನೊಳ್ ಬೆಚ್ಚಮನದಾಕೆ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೯೯ ವ). [ಇಚ್ಚೆ + ಆಣ್ಮ (< ಆಳ್ಮ)]

ಇಚ್ಚೆವಡು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು: ಇಚ್ಚೆವಟ್ಟೊಡಮೆಗಳ ನಿತ್ತಪೆಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೮೬ ವ). [ಇಚ್ಚೆ + ಪಡು$_1$]

ಇಚ್ಚೆಸಾವು (ನಾ). ತನಗೆ ಮನಸ್ಸು ಬಂದಾಗ ಪಡೆಯುವ ಸಾವು; ಸ್ವೇಚ್ಛಾಮರಣ: ಮಾರಾಣಿಯುಂ ಪತಿಪಾದಮೂಲದೊಳ್ ಪಟ್ಟು ಪೊಂದಿದಳಿರುಳ್ ಇಚ್ಚೆಸಾವಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೧೬–೧೩೦). [ಇಚ್ಚೆ + ಸಾವು]

ಇಚ್ಚೆಱಂಗು 'ಇರ್ಚೆಱಂಗು' ನೋ.

ಇಚ್ಚೈಸು 'ಇಚ್ಚಿಸು' ನೋ.

ಇಚ್ಚಕ (ನಾ). ೧. = ಇಚ್ಚಕ (?). ೨. [ಗಣಿತ] ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ಮೊತ್ತ, —ಲಬ್ಧ. [ಸಂ.]

ಇಚ್ಛಯಿಸು 'ಇಚ್ಛಿಸು' ನೋ.

ಇಚ್ಛೆಯ್ಸು 'ಇಚ್ಛಿಸು' ನೋ.

ಇಚ್ಛಾಕಾರ (ನಾ). ಆದರ; ಸತ್ಕಾರ: ಗಂಧೋದಕಮನುಯ್ದು ಕೊಟ್ಟು ರಘುವೀರಂಗಿಚ್ಛಾಕಾರಪೂರ್ವಕಂ ಸರ್ವಾಂಗಪ್ರಣತನಾಗಿ ಕಾಣ್ಬುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೧೩೭ ವ); ಪುರಮಂ ಪೊಕ್ಕು ಲವಾಂಕುಶರಂ ಕಾಣ್ಬುದು ಮವರಿಚ್ಛಾಕಾರಂಗೆಯ್ದು ಮಣಿಮಯಾಸನಮಂ ಕುಡುವುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬–೬ ವ). [ಸಂ.]

ಇಚ್ಛಾಕಾರಂಗೆಯ್, ಇಚ್ಛಾಕಾರಗೈ (ಕ್ರಿ). ಸತ್ಕರಿಸು; ಆದರಿಸು; ಗೌರವಿಸು: ಅಂತು ಬರ್ಪುದನಪರಾಜಿತಾಮಹಾದೇವಿ ಕಂಡಿದಿರೆಟ್ದಿೞಿ ಲಿಕ್ಕಿ ಬೞಿಯಮಿಚ್ಛಾಕಾರಂಗೆಯ್ವುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫–೧೩ ವ). **ಇಚ್ಛಾಕಾರಗೈ:** ಏಕೆ ಕಾಡುವಿರಿ ನಿಮ್ಮಣ್ಣನೊಳ್ನೊಡನೀ ಕನ್ನೆ ನುಡಿದು ಗೆಲ್ವಳೆ ಸಾಕು ಸೈರಿಸಿರೆಂದು ವಿನಯದಿಂದವರಿಗಿಚ್ಛಾಕಾರ ಗೈದಳಾ ತಾಯಿ (ಭರಚ. ೪೦–೭೮). [ಇಚ್ಛಾಕಾರ + ಕೆಯ್$_1$]

ಇಚ್ಛಾಕಾರಗೈ 'ಇಚ್ಛಾಕಾರಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಇಚ್ಛಾದಾಸ್ಯ (ನಾ). ಇಚ್ಛೆಗಳಿಗೆ ದಾಸನಾಗುವುದು; ಸ್ವಂತ ಇಷ್ಟದಿಂದ ದಾಸನಾಗುವುದು: ಸಂಪ್ರದಾಯ ದಾಸ್ಯ, ಇಚ್ಛಾದಾಸ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು (ಪ್ರೇಮಶ್ರ. ೧೨೩). [ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ದಾಸ್ಯ)]

ಇಚ್ಛಾನುಡಿ (ನಾ). ಇಚ್ಛೆಗನುಸಾರವಾದ ಮಾತು; ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಹೇಳುವ ಮಾತು (ಉಕ. ಕಿ). [ಇಚ್ಛಾ$_0$ + ನುಡಿ$_2$]

ಇಚ್ಛಾನುಸಾರ (ಅ). ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ; ಅಪೇಕ್ಷೆಪಟ್ಟಂತೆ (ಕಿ). [ಸಂ. ಇಚ್ಛಾನುಸಾರಂ]

ಇಚ್ಛಾಪತ್ರ (ನಾ). ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ಬರೆದಿಟ್ಟ ಪತ್ರ; ಉಯಿಲು: ಉಯಿಲುಗಳು, ಇಚ್ಛಾಪತ್ರ (ಭಾಧಾನ. ೨೯೩). [ಸಂ.]

ಇಚ್ಛಾಪೂರ್ತಿ (ನಾ). ಬಯಕೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನೆರವೇರುವಿಕೆ; ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ. [ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ಪೂರ್ತಿ)]

ಇಚ್ಛಾಪ್ರಸವ (ನಾ). ಬಯಕೆ ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ; ಆಸೆಯಾಗುವಿಕೆ. [ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ಪ್ರಸವ)]

ಇಚ್ಛಾಬಲ (ನಾ). ದೃಢಸಂಕಲ್ಪದ ಶಕ್ತಿ; ಸಂಕಲ್ಪಶಕ್ತಿ: ಇದನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಇಚ್ಛಾಬಲವುಬೇಕು (ವಿಚಾಮುಂ.೧೯). [ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ+ ಬಲ)]

ಇಚ್ಛಾಭೋಜನ (ನಾ). ಇಷ್ಟವಾದ ಊಟ; ಸಮೃದ್ಧವಾದ ಊಟ: ನಮ್ಮ ಕೂಡಲ ಸಂಗನ ಶರಣರಿಗಲ್ಲದೆ ಬೇಱೆ ಇಚ್ಛಾಭೋಜನ ವನಿಕ್ಕಿದರೆ ಕಿಚ್ಚಿನೊಳಗೆ ಉಚ್ಚೆಯ ಹೊಯಿದು ಹವಿಯ ಬೇಳ್ದಂತಾಯಿತ್ತು (ಬಸವ. ೫೯೫); ಚರಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೆ . . . ಇಚ್ಛಾಭೋಜನವ ನೀಡಿಸುತ್ತ (ಭೈರಸೂ. ೧೮೪). [ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ಭೋಜನ)]

ಇಚ್ಛಾಮರಣ (ನಾ). = ಇಚ್ಚೆಸಾವು. [ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ಮರಣ)]

ಇಚ್ಛಾಮರಣಿ (ನಾ). ತನಗೆ ಮನಸ್ಸು ಬಂದಾಗ ಸಾವನ್ನು ಪಡೆಯುವವನು. ಉದಾ: ಭೀಷ್ಮ. [ಸಂ. ಇಚ್ಛಾಮರಣಿನ್]

ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರ (ನಾ). ಸಂಕಲ್ಪಿಸುವಷ್ಟು ಮಾತ್ರ; ಸಂಕಲ್ಪಮಾತ್ರ: ಕೂಡಲಸಂಗನ ಮಹಾಮುನಿಯಲು ಅಸ್ತಿಗ್ರಾಹಕನೆಂಬ ಗಣೇಶ್ವರನ ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರದಿಂದೆ ಜಗಜುಗವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೫೩೫). [ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ಮಾತ್ರ)]

ಇಚ್ಛಾಯಿತ (ಗು). ಬಯಸಿದ; ಆಸೆಪಟ್ಟ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ಕಿ). P "ಆಶಾತೃಷ್ಣಾಪಿಚಾಯತಾ" ಎಂಬುದನ್ನು ಕಿಟೆಲ್ ಅವರು 'ಇಚ್ಛಾಯಿತ' ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಪದವಿಭಾಗಮಾಡಿಕೊಂಡಂತಿದೆ. [?]

ಇಚ್ಛಾರೂಪಿ (ನಾ). ಬೇಕಾದ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಬಲ್ಲವನು; ಕಾಮರೂಪಿ: ಅವರು ಇಚ್ಛಾರೂಪಿಗಳೂ ಅತ್ಯಂತ ಮಾಯಾವಿಗಳೂ ದಯಾಶೂನ್ಯರೂ ಆಗಿದ್ದರು (ತುಳಸಿ. ೫೦); ಸುಳಿಸುಳಿದನಿಚ್ಛಾರೂಪಿ ಸೌಧದಿಂ ಸೌಧಕ್ಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೪೮–೧೦೭). [ಸಂ. ಇಚ್ಛಾರೂಪಿನ್]

ಇಚ್ಛಾವಂತ (ನಾ). ಹಲವು ಆಸೆಗಳುಳ್ಳವನು (ದಕ. ಕಿ). [ಸಂ. ಇಚ್ಛಾವತ್]

ಇಚ್ಛಾವತಿ (ನಾ). ಆಸೆಯುಳ್ಳವಳು; ಬಯಕೆಗಾತಿ: "ಇಚ್ಛಾವತೀ ಕಾಮುಕಾ–ತಿಸ್ರಕ್ಕಂದನ ಪುರುಷಧನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಆಸೆಯುಳ್ಳವಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೮). [ಸಂ. ಇಚ್ಛಾವತೀ]

ಇಚ್ಛಾವಿಘಾತಿ (ನಾ). ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಹಾನಿ, —ಕೇಡು: ಸೀತೆಯಂ ರಾಮಂಗೊಪ್ಪಿಸುವುದೆ ನೀತಿಯುಂ ನಿರ್ವಾಹಮುಮೆಂದು . . . ವಿಭೀಷಣಂ ಸುಭಾಷಿತಂಗಳಂ ನುಡಿಯೆ ತನಗಿಚ್ಛಾವಿಘಾತಿಯಂ ಮಾಡಿದನೆಂಬನಿತ ಱಕೊಳಾ ದನುಜಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೫–೧೦). [ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ವಿಘಾತಿ)]

ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] (ಪರಮೇಶ್ವರನ ಅಥವಾ ವ್ಯಕ್ತಿಯ) ಸಂಕಲ್ಪರೂಪವಾದ ಶಕ್ತಿ: ಪರಮೇಶ್ವರನ ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಮನುಷ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಕ್ಷೇರಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಎಂದು ಈಶ್ವರವಾದಿಗಳು ಹೇಳುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೬೨); ಶಕ್ತಿಗಳು —ಇವು ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿ, ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿ, ಆದಿಶಕ್ತಿ, ಪರಾಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಚಿತ್‌ಶಕ್ತಿ ಎಂದು ಆರು ಇರುತ್ತವೆ (ಶಿವಾಕೋ. ೩೭); ಫುಟ್‌ಬಾಲ್ ಆಡಲು ಹೊರಟರೂ ಹಾಗೆಯೇ ಆಟವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬರುವ ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಶಾಲೆಮ. ೬೩). [ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ಶಕ್ತಿ)]

ಇಚ್ಛಾಸಿರ ‘ಇಛ್ರಾಸಿರ’ ನೋ.

ಇಚ್ಛಾಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ತನ್ನ ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ನಡೆಯುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ; ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿ ನಡೆಯುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ: ಜೀವನಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಇಚ್ಛಾಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿರುತ್ತದೆಂದೂ ಸನಾತನಧರ್ಮವು ಅನ್ನುವುದಿಲ್ಲ (ಗೀತಾಸಂ. ೧೨೦).
[ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ)]

ಇಚ್ಛಿತ (ಗು). **೧.** ಬಯಸಿದ; ಅಪೇಕ್ಷೆಪಟ್ಟ. (ನಾ). **೨.** ಬಯಕೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: ನನ್ನ ಇಚ್ಛಿತವು ಮನೋರಾಜ್ಯದಂತೆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಭಸ್ಮವಾಗಿದೆ (ಜೀವಮು. ೨). [ಸಂ.]

ಇಚ್ಛಿಸು, ಇಚ್ಛಯಿಸು, ಇಚ್ಛೈಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; ಬಯಸು; ಕೋರು: ಶಿರವಾಗಿ[ಗ]ಲಿಚ್ಛಿಸಿ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೩–೪೨); ಇಂತಹ ಹತ್ತಿರದ ಹೂ ತನ್ನ ಮನೆಯನ್ನು ಬೆಳಗಬೇಕೆಂದು ಕೇಶವ ಇಚ್ಛಿಸುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ (ಮುಂಗಾಮು. ೬೫); ಮುತ್ತೈದೆಯ ಸಾವಿಚ್ಛಿಪೆನು (ಕವಿಸೋ. ೫೬). **ಇಚ್ಛಯಿಸು**: ಮೆಚ್ಚಿ ವಸುದೇವನ ಕೊರಳ್ಗೆ ತೊಡರ್ಚಿದಳು ನವರತ್ನಮಾಲೆಯನಿಚ್ಛಯಿಸಿ ಗಂಧರ್ವದತ್ತೆ ವಿವಾಹವಿಧಿಯಿಂದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೩೬). **ಇಚ್ಛೈಸು**: ಅಮಳನಭಃಶ್ರೀಗಲಂಕಾರಮಂ ಮಾಳ್ಪೆನೆನುತ್ತಿಚ್ಛೈಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೧–೧೯); ಅಂಕಾರೋಹಕಿಚ್ಛೈಪ ಮಕ್ಕಳನಿಕ್ಕೈಗಳಿನೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೫–೧೮೦).
[ಇಚ್ಛೆ + –ಇಸು$_3$]

ಇಚ್ಛುಕ (ನಾ). **೧.** ಬಯಸುವವನು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವನು; ಅಭ್ಯರ್ಥಿ; ಉಮೇದುವಾರ. **೨.** ಬಯಕೆಯುಳ್ಳುದು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದು: ಆ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳೂ ಕಾಮನೆಗಳೂ ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇರಲಿಲ್ಲ, ತಳಮಳಕ್ಕಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಇದ್ದವು. ಆ ದಾಹ, ಆ ಸಂತೋಷ ಶಾಂತಿಯ ಇಚ್ಛುಕವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೮೧). [ಸಂ.]

ಇಚ್ಛೆ (ನಾ). **೧.** ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಬಯಕೆ: “ಇಚ್ಛಾ, ಕಾಂಕ್ಷಾ, ಸ್ಪೃಹಾ, ವಾಂಛಾ, ಕಾಮಃ, ಈಪ್ಸಾ (ಕಾಮನಾ), ರುಚಿಃ, ಆಶಂಸಾ– ಈ ೮ ಇಚ್ಛೆ” (ಹಲಾಯು. ೧೧೮–೨೫); ಮೇಲೊಂದು ಗರುಡ ಹಾರುತಿಹುದು ಕೆಳಗದರ ನೆರಳು ಓಡುತಿಹುದು ಅದಕೊ ಅದರಿಚ್ಛೆ ಹಾದಿ ಇದಕೊ ಹರಿದತ್ತ ಬೀದಿ (ಗಣೇಶ. ೩೯–೩). **೨.** [ಗಣಿತ] ಬಯಸಿದ ಸಂಖ್ಯೆ; ಮೊತ್ತ; ಲಬ್ಧ.
[ಸಂ. ಇಚ್ಛಾ]

ಇಚ್ಛೆಕಾರ್ತಿ ‘ಇಚ್ಚೆಕಾರ್ತಿ’ ನೋ.

ಇಚ್ಛೆಗ (ನಾ). ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅರಿತು ಮಾತನಾಡುವವನು; ಹೊಗಳಿ ನುಡಿಯುವವನು: ದನಿ ಲೇಸು ಮೇಳದ ಜೋಕೆ ಲೇಸಾಳಾಪವನುಭವ ಲೇಸು ಮತ್ತಲ್ಲಿ ಜಿನನಾಮ ಕೂಡಿತು ಲೇಸು ಲೇಸೆಂದು ರಾಯನ ಮುಂದೆ ನುಡಿದರಿಚ್ಛೆಗರು (ಭರಚ. ೧–೮೬). [ಇಚ್ಛೆ + –ಗ$_2$]

ಇಚ್ಛೆಗಾರ್ತಿ ‘ಇಚ್ಚೆಕಾರ್ತಿ’ ನೋ.

ಇಚ್ಛೈಸು ‘ಇಚ್ಛಿಸು’ ನೋ.

ಇಛ್ಛಾಸಿರ ‘ಇಛ್ರಾಸಿರ’ ನೋ.

ಇಜಹರನಾಮೆ ‘ಇಜಾರನಾಮು’ ನೋ.

ಇಜಾ (ನಾ). ಅಪಾಯ; ತೊಂದರೆ; ಗಾಯ; ಪೆಟ್ಟು.
ಇಜಾಆಗು = ಗಾಯಗೊಳ್ಳು: ಬಾರಿಬಿದ್ದು ಕದ್ದಿಗಳು ಸರಿದು ಎತ್ತುಗಳು ಮನುಷ್ಯರುಗಳು ಇಜಾಆಗುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೦೮).
[← **ಮರಾ. ಹಿಂ. ಪಾರ.** ಈಜಾ]

ಇಜಾಫೆ (ನಾ). ಬಡತಿ; ವೃದ್ಧಿ: ಅನೇಕರಿಗೆ ಕಾಲೋಚಿತವಾಗಿ ಇಜಾಫೆಯನ್ನು ಸಹ ಅಪ್ಪಣೆ ದಯಪಾಲಿಸಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೫೬).
[← **ಅರ.** ಇಜಾಫಾ]

ಇಜಾರ$_1$, ಇಜಾರೆ$_1$ (ನಾ). ಗುತ್ತಿಗೆ ಕರಾರು; ಕಂದಾಯದ ಅಥವಾ ಗುತ್ತಿಗೆಯ ಒಪ್ಪಂದ (ಕೈಸ್‌ಗೆ. II, ೫೫೦). **ಇಜಾರೆ$_1$**: ಅದಲ್ಲದೆ ದೇವೀಸಿಂಹನ ಇಜಾರೆ! ಅವನು ಸರ್ಕಾರದ ಹಣವನ್ನು ವಸೂಲ್ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಇಜಾರೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದನು (ದೇವೀಚೌ. ೩೧).
[← **ಅರ.** ಇಜಾರಹ್, ಇಜಾರತ್, ಇಜಾರಾ = ಗುತ್ತಿಗೆ]

ಇಜಾರ$_2$, ಇಜಾರು (ನಾ). ಷರಾಯಿ; ಚಣ್ಣ; ಪಾಯಿಜಾಮಾ: ಜಾತಿನವರತ್ನದಾಭರಣ ಪೈಠಣಿಯಾಗಿ ಖ್ಯಾತಿವೆತ್ತಂ ಸೂರ್ಯಪುಟವಿಜಾರದ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀತಕನಕದ ಕಮರಬಂಡವದರುಪರಿಯೊಳು ಜವದಾಡೆಯೊಪ್ಪಿ ಮತ್ತಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೯–೨೦೬); ಥಾನುಗಟ್ಟಲೆ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಇಜಾರ ಹೊಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದರೆ ಎಷ್ಟು ಹಣವಾಗುತ್ತೆ (ನಾಡಿಗೇ. ೬); ಬಿಜಾಪುರದಲ್ಲಿ ಇಜಾರದವರು ಹಜಾರ್ ಮಂದಿ (ಗಾದೆ). **ಇಜಾರು**: ನಿಮ್ಮ ಕಿಟ್ಟು ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಇಜಾರು ಹಾಕುತ್ತಾನಲ್ಲ (ಕದಂಬ.೧); ಬಹುಜನರು ಇಜಾರವನ್ನೂ ಉದ್ದಂಗಿಯನ್ನೂ ಹಾಕುವರು (ವಿಜಾಭೂ. ೪೯). [← **ಮರಾ.** ಇಜಾರ್; **ಪಾರ.** ಇಝಾರ್, ಇಜಾರ್]

ಇಜಾರನಾಮು, ಇಜಹರನಾಮೆ (ನಾ). ಸರಹದ್ದಿನ ತಕರಾರು; ಗಡಿ ವಿವಾದ; ಜಾಹೀರನಾಮೆ; ಪ್ರಕಟನೆ (?): ಆ ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ಯಾವತ್ತೂ ವಿವರವಾಗಿ ಬರದು ಇಜಾರನಾಮುಯಂತಾ ಅದರ ಹೆಸರು ಮಡಗಿ, ಆ ಇಜಾರನಾಮೆಯಂನು ತಂಮ ಬಳಿಗೆ ರವಾನೆ ಮಾಡಿ ಇದ್ದೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨೯). **ಇಜಹರನಾಮೆ**: ಇದರ ಸಂಗಡ ಪೀಲ್ ಸಾಹೇಬರಿಗೆ ಬರದು ಕೊಟ್ಟ ಇಜಹರನಾಮೆ ವಿವರ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೦).
[← **ಅರ.** ಇಜಹಾರ್‌ನಾಮಾ]

ಇಜಾರಾದಾರ ‘ಇಜಾದಾರ್ರ್’ ನೋ.

ಇಜಾರು ‘ಇಜಾರ$_2$’ ನೋ.

ಇಜಾರೆ$_1$ ‘ಇಜಾರ$_1$’ ನೋ.

ಇಜಾರೆ$_2$ (ನಾ). ಕಾಯಿಲೆ (?): ವ್ರಜೇಶ್ವರನಿಗೆ ಕೆಲವು ದಿನ ಅವಳೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡುವುದು ಬಹಳ ಕಷ್ಟವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಸಾಗರೆಗೆ ಆಗ ಪೂರಾ ಇಜಾರೆಯಾಗಿದ್ದಿತು (ದೇವೀಚೌ. ೧೧೭). [?]

ಇಜಾದಾರ್ರ್, ಇಜಾರಾದಾರ (ನಾ). **೧.** ಜಮೀನನ್ನು ಏಕಾಧಿಕಾರವಾಗಿ ಗುತ್ತಿಗೆಗೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಒಟ್ಟು ಗುತ್ತಿಗೆದಾರ. **೨.** ಹೆಂಡ, ಸಾರಾಯಿ ಮುಂತಾದ ಮಾದಕದ್ರವ್ಯಗಳ ಅಂಗಡಿಯ ಗುತ್ತಿಗೆದಾರ; ಕಂಟ್ರಾಕ್ಟ್‌ದಾರ (ಕೈಸ್‌ಗೆ. II, ೫೫೦). **ಇಜಾರಾದಾರ** (ದಕ. ೬). [← **ಅರ.** ಇಜಾರಾದಾರ್]

ಇಜ್ಜತ್, ಇಜ್ಜತು (ನಾ). ಮರ್ಯಾದೆ; ಗೌರವ: ತಮ್ಮ ಇಜ್ಜತ್ ಒಡೆದ ವಿಗ್ರಹದಂತೆ ಬೊಕ್ಕಬೋರಲು ಬಿದ್ದುಹೋಯಿತೆಂದು ಅವರು . . . ಭಾವಿಸಿದ್ದರು (ದಿವಾಬ. ೫೯). **ಇಜ್ಜತು**: ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಾಣ, ಮಾನ, ದೌಲತ್ತು, ಇಜ್ಜತು(ಮರ್ಯಾದೆ) ಮುಂತಾದುವು ಹೆಚ್ಚಾಗಲಿ (ದೇವೀಚೌ. ೮೪). [← **ಅರ.** ಇಜ್ಜತ್]

ಇಜ್ಜತು ‘ಇಜ್ಜತ್’ ನೋ.

ಇಜ್ಜತೆ ‘ಇಜ್ಜೊತೆ’ ನೋ.

ಇಜ್ಜಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಮರ: “ಅಷ್ಟಪದಃ – ಚಿನ್ನಉಳ್ಳಿ; ಇಜ್ಜಮರನು” (ಒಷಧಿ. ೬). [?]

ಇಜ್ಜಲ (ನಾ). “ನೀರು ಹಲಸಿನ ಗಿಡ” (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಇಜ್ಜಲು ‘ಇರ್ದಲ್’ ನೋ.

ಇಜ್ಜಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಕಡೆಗೂ ಜಾಡಿಸು, — ಚಾಚು (?): ವೈರಿಜಜ್ಜಾರನಾ ಕವಾಟವನು ಜಜ್ಜರಿಮಾಡಲಾಗಳೆ ಕಿಚ್ಚು ಜಿಹ್ವೆಯನಿಜ್ಜಾಡಿಸುತ ಹಬ್ಬಿತೊಡನೆ (ಭರಚ. ೨೯–೭೬). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಜಾಡಿಸು]

ಇಜ್ಜೊತೆ, ಇಜ್ಜತೆ (ನಾ). ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಜೋಡಿ; ಇಜ್ಜೋಡಿ : ಈ ಇಜ್ಜೊತೆಯ ದೆಸೆಯಿಂದ ಅವಾಂತರವಾಯಿತು (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೧೧೩). **ಇಜ್ಜತೆ** (ದಕ. ಕ). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಜೊತೆ]

ಇಜ್ಜೋಡಿ (ನಾ). = ಇಜ್ಜೊತೆ: ಅವನ ನಾಗರಿಕತೆಯಲ್ಲಿ ಇಜ್ಜೋಡಿ ಪ್ರಗತಿ ಕಾಣಹತ್ತಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೬೨೩). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಜೋಡಿ]

ಇಜ್ಜೋಡು (ನಾ). = ಇಜ್ಜೊತೆ: ಎಲ್ಲ ಅನುಕೂಲತೆಯಿದ್ದರೂ ಇಜ್ಜೋಡು ದಾಂಪತ್ಯಸುಖವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಜೋಡು]

ಇಜ್ಯಾಕಾಲ (ನಾ). ದೇವರ ಪೂಜೆಯ ಸಮಯ : ಇಜ್ಯಾಕಾಲದೊಳ್ ಪ್ರಸಾದಪ್ರತಿಪತ್ತಿಗೆಯ್ಯುತ್ತೆ ಸವಿ ಭಾವಿಪುದು ವಿಷಯಾಭಿಲಾಷೆಯೆನಿಪುದು (ಚಿಕವಂ. ೧೦೭–೫). [ಸಂ. (ಇಜ್ಯಾ + ಕಾಲ)]

ಇಜ್ಯಾಪುರಸ್ಸರಂ (ಅ). ದಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ; ಮೊದಲು ದಾನಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ: ರಾಜ್ಯಕ್ಕಂ ತ್ರಿಭುವನಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕಂ ಬಗೆಯೆ ಹಸ್ತಿಮಶಕಾಂತರಮೆಂದಿಜ್ಯಾಪುರಸ್ಸರಂ ಪ್ರವ್ರಜ್ಯಮನವಯವದೆ ಹಲಧರಂ ಧರಿಯಿಪುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೭೨). [ಸಂ.]

ಇಜ್ಯಾಶೀಲ (ನಾ). (ಹಲವಾರು) ಯಾಗಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವವನು; ಯಾಗಮಾಡುವವನು : ಯಷ್ಟಾ, ಯಜಮಾನಃ . . . ಇಜ್ಯಾಶೀಲಃ, ಯಾಯಜೂಕಃ, ಯಜ್ವಾ, ಯಾಸುತೀವಳಃ – ಈ ೯ ಯಾಗಮಾಡುವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೯–೨೬೬). [ಸಂ. (ಇಜ್ಯಾ + ಶೀಲ)]

ಇಜ್ಯೆ (ನಾ). **೧.** ಯಜ್ಞ ; ಯಾಗ. **೨.** ದತ್ತಿ ; ದಾನ. **೩.** ದೇವತಾ ಪೂಜೆ. **೪.** [ಜೈನ] ಅರ್ಹಂತಪೂಜೆ: ಇಜ್ಯೆಯುಂ ವಾರ್ತೆಯುಂ ದತ್ತಿಯುಂ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಮುಂ ಸಂಯಮಮುಂ ತಪಮುಮೆಂಬೀ ಆರ್ಯಷಟ್ಕರ್ಮಂಗಳುಂ ಶ್ರಾವಕಜನಕ್ಕೆ ಕುಲಧರ್ಮಂಗಳ್ (ಚಾವುಂಉ. ೨೨೪). [ಸಂ. ಇಜ್ಯಾ]

–ಇಟೆ (ಪ್ರ). ಒಂದು ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಉದಾ:— ಪೆಂಡಿರ ಬೇಟ ಮನೇಳಿದಿಟಂಮಾಡದೆ ನುಡಿಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೯೬ ವ). [?. P ತೆಲುಗು ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯ –ಟ ಅನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ. ಇಚ್ಚುಟ ಇತ್ಯಾದಿ]

ಇಟೆಕರ 'ಇಡುಕುಱು' ನೋ.

ಇಟೆಕು 'ಇಡಂಕು' ನೋ.

ಇಟೆಕುಮನೆ (ನಾ). ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಮನೆ : ಇಟುಕುಮನೆಯ ವಾಮನನು ಬೆಳೆದ ಹೇಗೋ ವಿಶ್ವಯೋಗಿ ಈ ಪ್ರಪಂಚದೊಡನೊಡನೆ ಸಾಗಿ ವಿಶ್ವಾಕಾರನಾಗಿ (ಅರಳು. ೧೮೪–೧೩). [ಇಟುಕು (< ಇಡಂಕು) + ಮನೆ]

ಇಟ್ವರ (ನಾ). **೧.** ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಸಂಚರಿಸುವಂತಹದು. **೨.** ಬಸವ; "ಗೂಳಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಇಟ್ಟ$_1$ (ನಾ). ಇಷ್ಟ: ಧಿಟ್ಟರಂಮಾಡಿ ಭೂಭಾರಮಂ ನಿಳುಹಿ ಕಡೆಗಿಟ್ಟವಂನಿತ್ತೆ ಕುಂತೀಸುತರಿಗೆ (ತುರಂಗ. ೭೬–೧೨). [< ಸಂ. ಇಷ್ಟ]

ಇಟ್ಟ$_2$ 'ಇಡು$_1$' ಪರಾ.

ಇಟ್ಟಂಗಿ$_1$ 'ಇಟ್ಟಗೆ$_1$' ನೋ.

ಇಟ್ಟಂಗಿ$_2$ (ನಾ). = ಇಟ್ಟಿಮರ (ದಕ. ಕ). [ದೇ.॥ ತಮಿ. ಅಟ್ಟಿ, ಎಟ್ಟಿ]

ಇಟ್ಟಗೆ$_1$, ಇಟ್ಟಂಗಿ$_1$, ಇಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). **೧.** ಗೋಡುಮಣ್ಣಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಹಸಿಯ ಅಥವಾ ಸುಟ್ಟಮಣ್ಣಿನ ಆಯಾಕಾರದ ಹೆಂಟೆ : ಪೊಳೆವ ಸಂಜೆಯ ಕೆಂಪದು ಸಾಣೆಗೊಡ್ಡಿದಿಟ್ಟಗೆಯ ರಜಂಬೊಲೆಂಬಿನೆಗಮಸ್ತಮಯಕ್ಕೆಱಿದಂ ದಿವಾಕರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೩೫); ಉಣಂ ದೇಗುಲವಂ ಮಾಡಿದಡೆ ಯಿಟ್ಟಗೆಯ ದೇಗುಲಮಂ ಕಳೆದು (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೨೭–೩ ; 962); ಸಾಣೆಯ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀಗಂಧಮಂ ತೇವರಲ್ಲದೆ ಇಟ್ಟ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟಿ]ಗೆಯ ಮೇಲೆ ತೇವರೆ (ಅವಚಂ. ೭೧–೩೧೫); ಹೂಸಿದಿಟ್ಟಗೆಯ ಹುಡಿಯ ಕೆಂಗಣ್ಣ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭–೨೭); ಜಡನಂ ಗಟ್ಟಿಸಿದೆನಾಗಳಿಟ್ಟಗೆಯಿಂದ (ದಶಕು. ೧೩–೫೨). **ಇಟ್ಟಂಗಿ$_1$:** (ಉಕ) **೧.** ಮನೇ ಕಟ್ಟಲಿಕ್ಕೆ . . . ಇಟ್ಟಂಗಿ, ತೊಲೆ, ಕಂಬ . . . ಮುಂತಾದುವುಗಳು ಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೧೬); ದೈವವುಳ್ಳವರು ಸುಟ್ಟ ಇಟ್ಟಂಗಿ ಗಚ್ಚುಕಲ್ಲು ಇವುಗಳ ಮನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುವರು (ಕಭಾಗ. ೨೫೭); ಇಟ್ಟಂಗಿ ಗೋಡೆ ಹೋಗಿ ಕಲ್ಲಿನ ಗೋಡೆಯಾಯಿತು (ಫಲಸಂ. ೩೬). **೨.** ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೃದುವಾದ ಕೆಂಪು ಕಲ್ಲು; ಜಂಬಿಟ್ಟಿಗೆ: ಬೆಳಗಾವಿಯ ಹತ್ತರ ನೆಲದೊಳಗೆ ಜಂಬೂರಿ ಇಟ್ಟಂಗಿಯೆಂಬ ಮಿದುವಾದ ಕಲ್ಲಿನಂಥ ಥರವಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಇಟ್ಟಂಗಿಗಳನ್ನು ಅಗಿದು, ಕೆತ್ತಿ, ಕೊರೆದು, ಮನೆಯ ಗೋಡೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಾರೆ (ಬೆಳವ. ೩೫). **೩.** ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯರೋಗ : ಕುಂಕುಮ, ಇಟ್ಟಂಗಿ ಮೊದಲಾದ ರೋಗಗಳು ಹಾಯದೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೩). **ಇಟ್ಟಿಗೆ : ೧.** "ಇಷ್ಟಕಾ – ಇಟ್ಟಗೆ" (ಶಮದ. ೨೮೩ ಪ್ರಯೋ); ಪುರವರೇಶನ ಮಾಡಿದ ಚೈತ್ರಕ್ಕಿಟ್ಟಗೆಗಳ್ ಬರೆ ನೋಡಿ . . . ಒಂದವಱೊಳ್ ಪೊನ್ನಿಟ್ಟಗೆಯಾದೊಡೆ (ಆದಿಪು. ೫–೧೯); ದೇಗುಲದ ಶಿಖರಮನಡರ್ದೇಱಿ ಒಟ್ಟಿರ್ದಿಟ್ಟಗೆಯಂ ಕೆದಱಿಯುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೦–೧); ಇಟ್ಟಗೆಗೆಂದಗಬ್ದ ಕುೞಿಗಳ್ ಕೆಱೆಯಾದುವು (ಎಕ. II, ೧೪೩–೧೦ ; 1131); ಸಾಣೆಗೊಡ್ಡಿದ ಹಣ್ಣಿಟ್ಟಗೆಯ ರಜಮೆನಿಸೆ ಸಂಜೆಯ ಮುಗಿಲರ್ಕಂ ಭೋಂಕೆನಲಪರಜಳನಿಧಿಗಿೞಿದಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೧–೧೩೨); ಮುಕ್ತಿಗೆ ಮಾರ್ಗವೆಂಬುದ ತೋಱಿಸುವಂತೆ ಭವ್ಯರಿಗೆ ಮೂಱಿಟ್ಟಗೆಯ ಮೇಲೆ ಪವಡಿಸುವನು ಮಲಧಾರಿ . . . ಲಲಿತಕೀರ್ತಿ ಮುನಿಪ (ಗೋಮಟೇ. ೧–೨೦); ವೇದಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಗಳಿಗಾಗಿ ಶಾಲೆಗಳನ್ನೂ ವೇದಿಕೆಗಳನ್ನೂ ಇಟ್ಟಗೆ, ಮರ, ಬೊಂಬುಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಮೈವಾಸ್ತು. ೨೨). [< ಸಂ. ಇಷ್ಟಕಾ]

ಇಟ್ಟಗೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅಣ್ಣೀಗೆಱೆ ಇಟ್ಟಗೆ ಪಸುಣ್ಡಮುಗುಳಿ . . . ಏತೇಷಾಂ . . . ಮಧ್ಯಸ್ಥಿತೇ (ಇಆ. VII, ೨೨೦–೪೫ ; 658); ಹೆದರಿಗಟ್ಟವುಂ ಕಾರಿಂಗೆಱೆಯುಂ ಸಿರಿಂಗೆಱೆಯುಂ ಇಟ್ಟಗೆಯು ಮಂತು ನಾಲ್ಕುಂ ಬಾಡವುಮಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೬–೨೩ ; 937); ಈಶಾನ್ಯದ ದೆಸೆಯೊಳಿಟ್ಟಗೆಯ ಬಟ್ಟೆಯಿಂ ಬಡಗಲು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೮೧–೧೭ ; 1049); ಇಟ್ಟಗೆಯ ಮಾರ್ತ್ತಂಡಗೌಡ ವುಡುವದ ಚಿಕ್ಕಗವುಡ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೩೨–೧೫೦ ; 1050 ?) ; ಕಣ್ಗೆಸವ ಮಹಾಗ್ರಹಾರ ಮೆನಿಪಿಟ್ಟಗೆಯೊಳ್ವರ ಕಶ್ಯಪಾನ್ವಯಂ ಪಸರಿಸೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೩೩–೩೫ ; 1215). [?]

ಇಟ್ಟಗೆಸೊಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಕಾರ ಅಱೆಎ ಇಟ್ಟಗೆಸೊಣೆಎ ಬಡಗ್ಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೪, ೧೨–೨೦; 810); ಬಲಗ್ಗೆ ನಡದು ಕಲ್ಮಲರುಳಿ ಕೊಲಿಗನ್ಮೇಲ ಕಾರಱೆಎ ಇಟ್ಟಗೆಸೊಣೆಎ ಬಡಗ್ಗೆನಿಟ್ಟರುಳಿಎ (ಎಕ. IX (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬–೨೦ ; 850). [ಇಟ್ಟಗೆ$_2$ + ಸೊಣೆ]

ಇಟ್ಟಡೆ 'ಇಟ್ಟೆಡೆ' ನೋ.

ಇಟ್ಟಣ$_1$ 'ಇಟ್ಟಳ$_2$' ನೋ.

ಇಟ್ಟಣ$_2$ (ನಾ). ಗುಂಪು; ಸಂದಣಿ; ಸಾಂದ್ರತೆ: ಗಿಡಗಳ ಸರುವಿನ ದರುವಿನ ನಿಡುಗಲ್ಗಳ ಬೆಟ್ಟ ಘಟ್ಟದಿಟ್ಟಣದೊಳ್ ಮುಳ್ಗಡಣದ ಮೆಳೆಗಳ ಪುಲ್ಪೊದಱೆಡೆಯೊಳ್ ನಡೆತಂದನೋಹಿಲಂ (ವೃಷವಿ. ೨೯–೧೧೭). [?]

ಇಟ್ಟಣ$_3$ 'ಇಟ್ಟಳ$_1$' ನೋ.

ಇಟ್ಟಣ$_4$ (ನಾ). ಒದೆಯುವ ಹಸುಗಳನ್ನು ಕರೆಯಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಏರ್ಪಡಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರದ ಉಪಕರಣ; ಒದೆಮರ: ಇಟ್ಟಣದೆಳೆವಗ್ಗ ಯಿದಿರಾದ ಗೋಗಳನಿಟ್ಟು ಮುಳ್ಳನು . . . ಕಱೆವ ಗೊಲ್ಲರ ಪಡೆ ಇಟ್ಟಣಿಸಿಹವಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಅಬ್ಬಲೂ. ೩–೪೧). [?]

ಇಟ್ಟಣಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗು ; ಸೊಗಸಾಗು : ಮತ್ತಮಾ ಪಟ್ಟಣಮಿಟ್ಟಣಂಬಡೆದು ಮೆಱೆವ ಪೊಂಬೆಸದುಪ್ಪರಿಗೆಯ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೪).
[ಇಟ್ಟಣ$_1$ (< ಇಟ್ಟಳ$_2$) + ಪಡೆ$_1$]

ಇಟ್ಟಣಿ 'ಇಟ್ಟಳ$_1$' ನೋ.

ಇಟ್ಟಣಿಕೆ (ನಾ). ನಿರೀಕ್ಷೆ; ಬಯಕೆ: ಅವರ ಇಟ್ಟಣಿಕೆಗಳವಡದಂಗ ಚಿತ್ತಮುಂ ಕೊಟ್ಟು (ಉದ್ಭಟ. ೩-೩ ವ). [?]

ಇಟ್ಟಣಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಮನೋಹರವಾಗು; ಸುಂದರವಾಗು: ದುರ್ಜನರಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿದಂ . . . ಸುಜನದೊಳಿಟ್ಟಣಿಸಿದ ಗುಣಮನಱಿಪಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೫೧); ಇಟ್ಟಣಿಸಿದಲರ್ಗಳೆಸೆದಿರೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೦೭).
[ಇಟ್ಟಣ$_1$ (< ಇಟ್ಟಳ$_2$) + -ಇಸು$_3$]

ಇಟ್ಟಣಿಸು$_2$ 'ಇಟ್ಟಳಿಸು' ನೋ.

ಇಟ್ಟಣೆ 'ಇಟ್ಟಳ$_1$' ನೋ.

ಇಟ್ಟಲ (ನಾ). ಸುಂಕ; ದೂರು; ನಿಂದೆ (?): ಇಟ್ಟಲಮಿಲ್ಲ ಅಭಿರಾಗಮಿಲ್ಲ (ಹೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೨೭-೪೦ ; 872) ; ಮಿಣಕ್ಕಡೆ ಇಪ್ಪರ್ತ ನಾಲ್ಕು[ದ್ರ]ಮ್ಮ ಇಟ್ಟಲಮಿಲ್ಲ ಅಭಿ ಆಗಮಿಲ್ಲ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯಂದು (ಕಇಆ. ೮೭-೧೮-೪೦ ; 932). [?]

ಇಟ್ಟವಟ್ಟಲ್ (ನಾ). ಸಟ್ಟುಗ ; ಸೌಟು : "ದರ್ವಿ – ಸಟ್ಟುಗಂ, ಇಟ್ಟವಟ್ಟಲ್ ಎಂದೂ ಎಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ೬).
[ಇಟ್ಟು$_1$ + ಬಟ್ಟಲ್]

ಇಟ್ಟಳ$_1$, ಇಟ್ಟಣ$_3$, ಇಟ್ಟಣಿ, ಇಟ್ಟಣೆ (ನಾ). ೧. ರಾಶಿ; ಮೊತ್ತ; ಸಮೂಹ; ಗುಂಪು: "ಬಂಬಲ್, ತುಱುಗಲ್ . . . ಇಟ್ಟಳಂ . . . ಗೊಂದಣ (ಉಂದಲ್) – ಈ ೪೦ ಸಮೂಹಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧-೨೨೨) ; "ಸಂದಣಿಗೆಯಿಟ್ಟಳಮೋಣಿಜುಬೆಯೆಂದಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೪) ; "ಮೊತ್ತಮೊಬ್ಬುಳಿಯುಮೊಗ್ಗರಮುತ್ತಿಟ್ಟಳ" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೭); ಪುಟ್ಟಲೊಡಂ ನಿನ್ನಯೆ ಪೆಸರ್[ರಿ]ಟ್ಟಪರೀ ಜಗದ ಮನುಜರೆಂದೊಡೆ ಪೆಸರೊಂದಿಟ್ಟಳಮಾದಡೆ ಕೊಲ್ಲು ಪಟ್ಟಳಿಗೆಯ ಚಿಣ್ಣನೆಂಬ ಭಯರಸದಿಂದಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೩೭-೨೦; 1096) ; ಬಱಿಗಿರ್ಪಾ ಕಣಿಶಂಗಳಿಟ್ಟಳದೊಳಿಲ್ಲಾ ಕಾರಮೋರಂದದಿಂ ಮಿಱುಗುತ್ತೊಪ್ಪುವುವಪ್ರತರ್ಕ್ಯ ಕಳಮಕ್ಷೇತ್ರಂಗಳಾ ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೯೨). ೨. ಆಶ್ರಯ; ವಾಸಸ್ಥಾನ: ಸುರರಿಟ್ಟಳಿಕೆ ಸುರರಮಣಂ ಸುರಪುರಂ ನೆಱೆಯದುದನಱಿದಾದರದೆ ಹೊಚಕ್ಕೇರಿಯನೆ ಮಾಡಿಸಿ (ಕುಮುರಾ. ೨-೭). ೩. ಸಂಭ್ರಮ; ಸಡಗರ; ಅತಿಶಯ: ಸಾಮುದ್ರವಿಜಯ ನೃಪ ನೆಟ್ಟನಿದಿರ್ಗೊಂಡೆಯ್ದಿವರೆ ಕಂಡಿಟ್ಟಳದಿ ವಸುದೇವನೆಱಗಲು . . . ಪರಸಿದನು ಭೂಪ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೯೪). ೪. ಅಪವಾದ; ಕಲಂಕ; ನಿಂದೆ; ಬಯ್ಗುಳು ; ಪರಹಿಂಸಾಕರವಾದ ಮಾತು : ಎನಿತಾನುಮಿಟ್ಟಳಂಗಳುಮಂ ಪುಸಿಯ ಪೊಟ್ಟಣಂಗಳುಮಂ ನುಡಿಯೆ (ಬಂಹರಿ. ೮-೭೦ ವ). 'ಇಟ್ಟಳಮಿಡು' ಪರಾ. ೫. ಹಿಂಸೆ; ಆಘಾತ: ಅಹಿತನಿಟ್ಟಳಕಳುಕಿ ಕೆಲದಲಿ ಮಿಹಿರನಂದನ ನೆಚ್ಚಡೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೪೬) ೬. ರಚನೆ; ಕ್ರಮ: ಅದರ ಅಷ್ಟಾಂಗದ ಇಟ್ಟಳವು ಹೇಗಿದೆ ಆದನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ನೋಡಬೇಕಾಗಿದೆ (ಸಾಹಿಸಂ. ೧೬). **ಇಟ್ಟಣ$_3$** : ೫. ಬಸವಟ್ಟುದು ಚೆನ್ನಪಟ್ಟಣಂ ಪೊಸ ತಾಂಥ್ರಂಗೆ ಪೊದಟ್ದುದಿಟ್ಟಣಂ (ಚಕವಿ. ೨-೭೭). **ಇಟ್ಟಣಿ** : ೧. ಇಟ್ಟಣಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ಇಟ್ಟಣಿಸಿ] ಬೀದಿಗಳಲುಱೆ ಕಂಗೆಟ್ಟು (ತೊರರಾ. ೫-೮-೭೮) ; ಕ್ಲೇಶಗಳಿಟ್ಟಣಿಯ ನೆಱೆ ಮುಱಿದು (ಅಮೃತ. ೧-೨೨).
ಇಟ್ಟಣೆ : ೨. ಧೂರ್ತತೆಯ ಹುತ್ತುವಾಸೆಯ ಗೊತ್ತು ಪಿಸುಣಿನಿಟ್ಟಣೆ ಲಜ್ಜೆಯಡವು ನಿಂದೆಯ ತವರು (ಕೈಕವ. ೧೮-೨).
[**ದೇ.|| ತಮಿ.** ಇಟ್ಟಳ ; **ತೆಲು.** ಇಟ್ಟಲ]

ಇಟ್ಟಳ$_2$, ಇಟ್ಟಣ$_1$ (ಗು). ಮನೋಹರವಾದ; ಸುಂದರವಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ: ಮೈಳಲದೇವಿಯುಮಂತೆ ರೂಪಿನಿಂದಿಟ್ಟಳವಾಗಿ (ಎಇ. XVIII, ೨೦೩-೧೮ ; 1076) ; ಇಟ್ಟಳಮಿಟ್ಟೆಱಿಮುಳಿಸಿಂದಿಟ್ಟಳ್ ಕವಿರಾಜಮಲ್ಲನಂ ಕಡೆಗಣ್ಣಳ್ ನಟ್ಟ ಬಱಿವಿಡಿದು ನನೆಗಣೆ ನಟ್ಟವೊಲಿರೆ ತಳದೊಳಡಸಿ ತೀವಿದ ನನೆಯಿಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೧೫೮) ; ಕುಂಕುಮದಿಂ ಕೆಂಕಮಾದಂಗವಟ್ಟದೊಳ್ ಬಿಂದುವಿಟ್ಟು ಕಿಱುವುಲಿಯ ಜೋಡಂ ತೊಟ್ಟಂತಿರಿಟ್ಟಳಮಾಗೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೨-೨೯) ; ಕಣ್ಗಿಟ್ಟಳವೆನಿಸಿದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಬೆಟ್ಟ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೯೫). **ಇಟ್ಟಣ$_1$**: ಕಟ್ಟಿದ ಗುಡಿಗಳ ಮುಗಿಲಂ ಮುಟ್ಟಿದ ತೋರಣದ ನೆರೆದು ನೋಳ್ಪಬಲೆಯರೊಂದೊಟ್ಟಜೆಗಳ ಲಾವಣ್ಯಮದಿಟ್ಟಣಮೆನಿಸಿತ್ತು ಶಿವನ ಕಣ್ಣಂ ಮನಕಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೯೯) ; ತಿರುನಾವಲೂರೆಂಬುದದು ಪೊಗಳ್ವೊಡಿಟ್ಟಣಂ (ನಂಬಿರ. ೧-೯೪).

ಇಟ್ಟಳಮಾಗು = ಮನೋಹರವಾಗು; ಅತಿಶಯವಾಗು : ಅತಿಶಯಮಾಯ್ತು ಕಾಲ್ದುಱುಗಲಿಟ್ಟಳಮಾಯ್ತುರಚಲ್ಲಿ ಕೊಂದು ಕೂಗಿತು ಕಟಿಚಲ್ಲಿ ಸೂಸಕದ ನೂಪುರದಬ್ಬರಮಾದುದುಬ್ಬರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೧).
[?]

ಇಟ್ಟಳಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ ; ವಿಶೇಷವಾಗಿ : ಸಂಚಳಿಸುವ ಚಾಮರಂ ಕನಕಪದ್ಮದ ಸೀಗುರಿ ತೊಟ್ಟ ಮಾಣಿಕಂಗಳ ಬೆಳಗಿಟ್ಟಳಂ ತನಗೊಡಂಬಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೦) ; ಒಪ್ಪಿಟ್ಟಳಮಾಗಿರೆ ದಿವಿಜರ ದಿಟ್ಟಿಗೆ ಸೊಗಯಿಸಿತು ಮುಂದೆ ಮಂದರಶೈಳಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೯೫) ; ದಾನಗುಣಮಿಟ್ಟಳಮಾಯ್ತು (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೫-೫೫ ; 1196). [< ಇಟ್ಟಳ$_2$]

ಇಟ್ಟಳಂಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಾಗಿ ಕಟ್ಟು ; ಗುಂಪಾಗು ; ಸಂದಣಿಸು : ಸಂಪಗೆಯ ಕುಟ್ಮಳದಿನಿಟ್ಟಳಂಗಟ್ಟ ದಿಟ್ಟಗೆಸೆಯೆ ದಂಡೆಗಟ್ಟಿದ ಮಾಲತಿಯ ಮುಗುಳ ವನಮಾಲೆಗಳುಮಂ (ಜಗವಿ. ೬-೧೬ ವ).
[ಇಟ್ಟಳ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಇಟ್ಟಳಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ನಿಬಿಡವಾಗು; ತುಂಬಿಹೋಗು : ಸುರಪತ್ತನಂ ಪಲಬರಿಂ ವೀರಭಟರಿಂದಿಟ್ಟಳಂಗೊಂಡುದೇನೆಂಬೆನು (ಶೀಷರಾ. ೧೭೧-೧೮). [ಇಟ್ಟಳ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಟ್ಟಳಮಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಪವಾದ ಹೊರಿಸು; ಆಕ್ಷೇಪಿಸು : ರಾಮಸ್ವಾಮಿಯ ಭಾರ್ಯೆ ಸೀತಾದೇವಿಯೆಂಬೆನೆನ್ನಮೇಲೆ ಜನಪದಜನಂ ಪೊಲ್ಲಪ್ಪ ರಾವಣನುಯ್ದುಳಂ ತಂದು ವಿಚಾರಿಸದೆ ಮಹಾದೇವೀಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟುವುದಾವುಚಿತಮೆಂದಿಟ್ಟಳಮಿಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ವಿಟ್ಟು] ನುಡಿಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೮೧ ವ). [ಇಟ್ಟಳ$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಇಟ್ಟಳಿಸು, ಇಟ್ಟಣಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುಂಪಾಗು ; ಸಂದಣಿಸು; ಒತ್ತಾಗಿ ಸೇರು : ಬಲುಮೈಮೆವಡೆದಿರ್ದ ಮತ್ತಮಾತಂಗವಿಟ್ಟಳಿಸಿದ ಜನಂಗಳಂ ತೂಳ್ದು (ಸೌಂದಪು. ೩-೧೪) ; ಭಟರು ನಡೆದಿಟ್ಟಳಿಸಿ ನಿಂದರು ಸರಿಸದಲಿ ರಘುರಾಜ ಸೈನಿಕದ (ತೊರರಾ. ೬-೧೩-೨೧) ; ಜೀವಲಹರಿಯ ಭೇದ ಒಡೆದು ಕಾಣಲಿ, ಅಭೇದದ ಕಟ್ಟಡವು ಇಟ್ಟಳಿಸಿ ಬರಲಿ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೧೫-೧೧). ೨. ಆಕ್ರಮಿಸು ; ಮುತ್ತು : ಹಗೆ ಬಂದಿಟ್ಟಳಿಸಿದ ಪಂದೆಯವೊಲ್ಕೊಟ್ಟು ಕಜಂಗಿದುವು ಲೋಭಿಯಂತಿರೆ ಮೊಲೆಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೨-೬೫) ; ಕಟ್ಟಳವಿಯಲಿ ವೈರಿರಾಯನನಿಟ್ಟಳಿಸಿ ಮುಱಿಯೆಸುತ ಬರಲಡಗಟ್ಟತಡೆದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೩೪). **ಇಟ್ಟಣಿಸು$_2$**: ೧. ಕಲಿಗಳಿಟ್ಟಣಿಸಲುಳಿದಾಳುಗಳು ಹೇರಿಟ್ಟಯಂ ಪಿಡಿದು (ಹಚಕಾ. ೬-೭) ; ಸಂದಣಿಸುತಿಟ್ಟಣಿಸಿ ನೆರೆದಿಹ ಮಂದಿಯಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೨೮); ಕೊಲ್ಲಾರ ಬಂಡಿಗಳ ಮೇಲೆ ಸರಕಿಟ್ಟಣಿಸಿ ನೂಕಿದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೫) ; ಲಾವಣ್ಯಲತೆ ಬೆಳೆವಂತೆ ನರುಹರಿಯವಿಟ್ಟಣಿಸಿ ದಿನದಿನಕೆ ಬೆಳೆದು (ಕೊಟ್ಟೂಬ.೪-೧೧೨); ಶ್ರೈತಿರುಹಂಗಳಿಂದಿಟ್ಟಣಿಸಿ ವನಮದೇನೊಪ್ಪಿರ್ದುದೋ (ಶೀಷರಾ. ೧೯೧-೬) ;

ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿಂದ ಇಟ್ಟಣಿಸಿದ ತಾರಾಪುಂಜಗಳ ವಿಶಾಲಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನು ಈಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರಲು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೧೪೪). ೨. ಇಟ್ಟಣಿಸಿದನು ಹಿಂದೆ ಕೃಪನಡಗಟ್ಟಿದನು ಸಮಸಪ್ತಕರು ಸಲೆ ಮುಟ್ಟಿ ಬಂದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೨೨); ತೊಟ್ಟನನಿಲಜ ಕೇಳ್ದು ಕೋಪದ ದಿಟ್ಟಿಯಲಿ ಕಿಡಿಗೆದಱಿ ಹರಿತಂದಿಟ್ಟಣಿಸಿ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದು ತಿವಿದನು ತಿಣುಕಲಸುರೇಂದ್ರ (ತೊ ರ ರಾ . ೬-೨೭-೩೯) ೩. ಒತ್ತಾಗಿ ಇಡು; ಮುದ್ದೆಮಾಡಿ ಇಡು; ಜೋಡಿಸು: ಹಂಚಿನೊಳಿಕ್ಕಿ ಸುಟ್ಟು ಪರಿಯಣಕೆ ತೆಗೆದು ಇಟ್ಟಣಿಸಿ ಸಲಗೆಯಿಂ ಚುಚ್ಚಿ . . . ಸಕ್ಕರೆಯುಮಂ ತಳಿದು ತೆಗೆದೊಡೆ ಚುಚ್ಚುರೊಟ್ಟಿಯೆಂಬೊಳ್ಳಿಸರವಡೆದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೧೦); ಒಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹಸಿರಾದ ಬಿದಿರ ಹಗಣ[ವ]ನಿಟ್ಟಣಿಸಿ ಹಸರಿಸಿದ ಬಳಿಕವಱ ಮೇಲೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪಸರಂ ಮಾಳ್ಪುದು (ಸೂ ಪ ಶಾ. ೪-೮೨). ೪. ತುಂಬಿ ಹೋಗು: ತಬ್ಬಿದ ವೇಳೆಯೊಳವಳುಬ್ಬಿದಳು ಮುಂದು ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿಟ್ಟಣಿಪಂತೆ (ಭರಚ. ೧೪-೧೬೧). ೫. ಹಿಗ್ಗು: ಮಣಿಮೂರ್ತಿಗಳೆನೆ ವರ ಸತ್ಯಭಾಮೆ ರುಕ್ಮಿಣಿ ವಸಂತಾಪೇಕ್ಷೆಯಲಿ ಫಣಿತಲ್ಪಂಗೆ ಬಿನ್ನೈಸಲು ಮನದೊಳಿಟ್ಟಣಿಸಿದ ಕೇಳಾಯತಾಕ್ಷಿ (ಮೋಹತ. ೧೪-೧೭). ೬. ಮೀರು; ಅತಿಶಯವಾಗು: ಪವನನಂ ಪರಿಭವಿಸುವ ಮನಮನನು ಗೆಡಿಸುವ ದಿಟ್ಟಗಳನಿಟ್ಟಣಿಸಿ ದಾಂಟುವ ಕಡುವೇಗದಿಂ ಮೆಱೆದು (೧೧೪. ೬-೫೫ವ); ಅಳವಿಗಿಟ್ಟಣಿಸಲು ಶರಾಳಿಯ ತುಳುಕಿಹೊಕ್ಕನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೪೩). ೭. ಇಡು; ಹೊಂದಿಸು; ಸೇರಿಸು: ಹೊಂಗೈಪಿಡಿ ಗಲ್ಲದೊಳು ಚಂದಳಿಗೆ ಕೈಯನಂಗನೆ ಇಟ್ಟಣಿಸಿದಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೩೯).

[ಇಟ್ಟಳ್$_1$ + – ಇಸು$_3$]

ಇಟ್ಟಾಟ$_1$ (ನಾ). ಎಸೆದಾಟ; ಈಡಾಡುವಿಕೆ; (ಟೋಪಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಒಬ್ಬರಿಂದೊಬ್ಬರಿಗೆ ಎಸೆದು ಆಡುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ: ಸಮರವು ಕಡುಬಿನಿಟ್ಟಾಟವೇ (ಕೋಗಯ. ೨೨-೬೧).

[ಇಟ್ಟಾಡು + -ಟ$_2$]

ಇಟ್ಟಾಟ$_2$ (ನಾ). (ದಕ). ಕಷ್ಟ; ತೊಂದರೆ: ಜೀವನ ಇಟ್ಟಾಟವಾಗಿ ಹೋಯ್ತು (ರೂಢಿ). [ಇಟ್ಟು$_1$ + ಆಟ]

ಇಟ್ಟಾಡು (ಕ್ರಿ). ಎಸೆದಾಡು; ಚೆಲ್ಲು: ತುಳ್ಕಾಡಿದರಿಟ್ಟಾಡಿದರೀಸಾಡಿದರಮುರ್ದಾಡಿದರ್ ಸರೋಜಾನನೆಯರ್ (೧೧೪. ೪-೩೨); ಮಂದಗಾಮಿನಿಯರೀರ್ವರ್ ಕಂಠಗತಜಲದೊಳೊಂದಿ ತಿಳಿ ನೀ ರ ನಿ ಟ್ಟಾಡು ತ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೪೮); ಕರಸಂಧಾನಗಳ ಶೈಲಗಳ ಸುಭಟನಿಧಾನರಿಟ್ಟಾಡಿದರು ಹರಿಹರಿದಶ್ವರಬ್ಬರಿಸೆ (ತೊರರಾ. ೩-೪-೧೬); ಥಟ್ಟಪಟ್ಟನೆ ತಿವಿದೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ತೆಗೆದಿಟ್ಟಾಡಿ ಕೆಡೆದರತ್ತಿತ್ತ (ಭ ರ ಚ. ೨೦-೪೦); ಹೆಡ್ಗೇಲ್ಹಣ್ಣೊ ಬಂದೊ ಗಡ್ಗೇಲ್ತುಪ್ಪಾ ಬಂದೊ ಇಟ್ಟಾಡಿ ಬಂದೊ ಇಡಗಾಯಿ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೫೮); ಹಣ್ಣುಹಂಪಲು ಹೂವು ಮೊದಲಾದ ಕಾಣಿಕೆಗಳು ಇಟ್ಟಾಡಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದವು (ದಿನಾರಿ. ೨). [ಇಟ್ಟು$_2$ (< ಇಡು$_1$) + ಆಡು$_1$]

ಇಟ್ಟಾಣಿ (ನಾ). ಇಕ್ಕಟ್ಟು: ನಾನಾ ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಾಣಿ ಫಣಿಯಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕಿತು ಜೇನು ತನ್ನ ಸುಖಕಾಗಿ (ಪುರಂದ. ೩-೬೭-೩).

[< ಇಟ್ಟಣಿ ?]

ಇಟ್ಟಿ$_1$, ಇಟ್ಟಿ$_1$ (ನಾ). ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ ಕಹಿಕಾಯಿ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಕಾಜಿವಾರದ ಮರ: ಇಟ್ಟಿಯ ಹಣ್ಣಿನಂತೆ ಹೊಱಗೆ ಬಟ್ಟಿತ್ತಾದರೇನಯ್ಯಾ ಒಳಗಣ ಕಹಿ ಕಳೆಯದನ್ನಕ್ಕ (ಆ ದ ವ. ೧೭೯); ಅಡವಿಯಲಿ ನಯವೆತ್ತು ಬೆಳೆದಿಟ್ಟಿಯಮರಂಗಳು ಪಿರಿದು ಫಲಮಾಗಿ (ಬಸವು. ೩೨-೬); ಮುಷ್ಟಿಚೌಡಯ್ಯಗಳು . . . ನಟ್ಟಡವಿಯೊಳ್ ಬರುತ ಯಿಟ್ಟಿಪಣ್ಣುಗಳಿರಲು ಮುಟ್ಟಿಸಲು ಸುರಗಿಯಿಂದಮೃತಫಲಮಂ ಮಾಡಿ ಸಲಿಸಿದನು ಶಿವಲಿಂಗಕೆ (ಲಶಿಚಿಂ. ೩೭-೬೭); ಪೊಂಗಿದಿಟ್ಟಿಯ ಬೀಜದ ಹೇಱು ನಡೆದವಾ ಭಂಗನೇಮಿಯ ದಂಡಿನೊಡನೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯-೧೦); ಕಣ್ಣುದೃಷ್ಟಿ ಕೆಟ್ಟರೆ – ಅಂಕೋಲೆಯ ಬೇರು, ಇಟ್ಟಿಯ ಬೀಜ, ಈ ೨ ತಂದು ತೇದು ಕಣ್ಣಿಗಿಕ್ಕಲು ಚಳುಕು ತೀರ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೫೧); ನಡುವೂರೊಳಗಿರ್ಪಿಟ್ಟಿಯೊಳಡಕಿಲ್ಗೊಂಡೆಸೆವ ಪಣ್ಗೆ ಪಾಸಟಿಯಕ್ಕುಂ (ನೀತಿಮಂ. II, ೩೪೮). **ಇಟ್ಟಿ$_1$**: ಇಟ್ಟಿಯ ಹಣ್ಣು ನರಿ ತಿಂದು ಸೃಷ್ಟಿ ತಿರುಗಿತ್ತೆಂಬಂತೆ (ಬಸವ. ೫೭೮); ಮೂವಣ್ಣಳಂ ಪೀರ್ವ ಕೀರವಿಟ್ಟಿಯ ಪಣ್ಗೆ ಚಿತ್ತಂ ಹಾರಿದಪುದೇ (ಬಸವು. ೧೧-೧೧); ವಿಷ ಹೊಲ್ಲ ಇಟ್ಟಿಯಾ ಕುಸಿ ಹೊಲ್ಲ ಕಟ್ಟಡದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೫೫).

ಇಟ್ಟಿಯಮರ = ಕಾಜಿವಾರದ ಮರ: ಬಟ್ಟೆಯೊತ್ತಿನೊಳಗಿಟ್ಟಿಯ ಮರಂಗಂಡವಱ ಫಲಕೆ ಚಿತ್ತವಿಟ್ಟವು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೧೧-೪೭); ಫಲಭರಿತಮಾಗಿದಿರೊಳಿಟ್ಟಿಯಮರಂಗಳಿಗೆ (ಪಾ ಸೋ ಪು. ೪-೭೭). **ಇಟ್ಟಿಯ ಹಣ್ಣು** = ಇಟ್ಟಿಮರದ ಹಣ್ಣು: ಸೊಡ್ಡಳ ದೇವನ ಶುಭವಪ್ಪ ನೋಟದಿಂದ ಇಟ್ಟಿಯ ಹಣ್ಣುಗಳು ಸಿಹಿಯಾದುವು (ಚೆನ್ನವ. ಕ. ೪೬೭); ಕಲ್ಪತರುವಿನಗ್ರದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿಯ ಹಣ್ಣಾಯಿತ್ತು ಯಿಟ್ಟಿಯ ಹಣ್ಣು ತೊಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಬಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅಮೃತಮಯವಾಯಿತ್ತು (ಅಱಿಮಾ. ೯೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಟ್ಟ; ಎಟ್ಟಿ]

ಇಟ್ಟಿ$_2$, ಈಂಟಿ, ಈಟಿ (ನಾ). ಮೊನೆಯಾದ ಸಲಾಕೆಯಂತಿರುವ ಒಂದು ಆಯುಧ; ಶಲ್ಯ; ಬರ್ಚಿ; ಬರ್ಜಿ: "ಇಟ್ಟಿ ಮೊದಲಾದುದು ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೭೬-೩೦೯); ಕೊಂತಂಗಳಿಂದಮಿಟ್ಟಿಗಳಿಂದಂ ಕರುಳ್ಗಳಂ ಸೋರೆ ಕುತ್ತುವುದುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೬-೨೮); ನಡುವ ಸರಲ್ಗೆ ಮೆಯ್ಯೊಳಗಡಂಗುವ ಸಂಕುಗೆ ದಿಂಕುಗೊಳ್ವ ಕಕ್ಕಡೆಗಿದಿರುರ್ಚುವಿಟ್ಟಿಗೆ . . . ನೊಂದು ಬಾಯ್ಬಿಡದಿನಿಸಪ್ಪೊಡಂ ಪೆಳಱದಳ್ಕದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೯೪); ಕೊಂತಗಾಱರ ತಿಂತಿಣಿಯ ನಡುವೆ ಪಿಡಿದ ವಜ್ರಮುಷ್ಟಿಯ ಮಸೆದಿಟ್ಟಿಯೆಸೆವ ಗಂಡಗತ್ತಿಯ (೧೧೪. ೬-೫೫ ವ); ತೆತ್ತಿಸಿದ ರಿಟ್ಟಿಯಲಿ ಭೀಮನ ಮುತ್ತಿ ಕೈಮಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೧೬); ಮುಸಲ ಮುದ್ಗರತತಿಗಳಿಟ್ಟಿಗಳ್ ನುಚ್ಚುನೂಱಾದುವು (ಜಿ ಬ ಪು. ೪೪-೧೩). **ಈಂಟಿ**: ಎಮ್ಮಯ್ಯಂ . . . ಪೇೞ್ದಂತೆ ನೆಗೞ್ವೆನೆಂದು ಕಿಱಿಯ ಬಿಲ್ಲುಮಿಾಂಟಿಯುಮುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಬಿಲ್ಲಂ ಮಿಾಂಟಿಯುಮುಂ] ಕೊಂಡು ಪೋಗಿ (ಜೀವಸಂ. ೧೩೪-೩೧ ವ). **ಈಟಿ**: ಇಟ್ಟರೀಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ರಿಟ್ಟಿ]ಯಲೆತ್ತಿದರು (ತೊ ರ ರಾ. ೫-೪-೨೦); ಇರಾವಂತನು ರಕ್ತಸಿಕ್ತಾಂಗನಾಗಿಯೂ ವ್ಯಥೆಪಡದೆ ಈಟಿಗಳಿಂದ ತಿವಿಯಲ್ಪಟ್ಟು ಕೆರಳುವ ಮದ್ದಾನೆಯ ತೆರದಿಂದ (ಕೃವಾಭೀ. ೧೩೯); ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಈಟಿಯಿಟ್ಟಂತಾಯಿತು (ಅಲಹೂ. ೧೧೩).

[< ಸಂ. ಋಷ್ಟಿ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಇಟ್ಟಿ]

ಇಟ್ಟಿ$_3$ (ನಾ). ಯಾಗ; ಯಜ್ಞ; ಹೋಮ: "ಇಷ್ಟಿಃ – ಇಟ್ಟಿ" (ಶಾಶಕ್ಕ. ೫೭). [< ಸಂ. ಇಷ್ಟಿ]

ಇಟ್ಟಿಗೆ 'ಇಟ್ಟಗೆ$_1$' ನೋ.

ಇಟ್ಟಿಗೆಗೂಡು (ನಾ). ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನು ಸುಡುವ ಗೂಡು: ಇಟ್ಟಿಗೆ ಗೂಡಿನಿಂದ ಇಟ್ಟಿಗೆ ಹೇರಿಸು (ರೂಢಿ).

[ಇಟ್ಟಿಗೆ (< ಇಟ್ಟಗೆ$_1$) + ಗೂಡು]

ಇಟ್ಟಿಗೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಇಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಶೇಖರಿಸು. ೨. ಇಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಂಡುಕೊ: ಪುರವರೇಶನ ಮಾಡಿದ ಚೈತ್ಯಕ್ಕಿಟ್ಟಿಗೆಗಳ್ ಬರೆ ನೋಡಿ ಕಲ್ಲುರಿಗನೊಯ್ಯನೆ ಪೂರಿಗೆಗೊಟ್ಟೈದಾಱನೆ ಕೊಂಡವನಱ್ರಿಯಿಂದೊರಸಿ ನೋೞ್ಪುದುಮೊಂದವಱೊಳ್ ಪೊನ್ನಿಟ್ಟಿಗೆಯಾದೊಡೆ ರಾಗದಿಂ ಪಿರಿದು ಬಿಟ್ಟಿಯವಂದಿರ ಕೈಯಿಂದಿಟ್ಟಿಗೆಗೊಂಡವನೊಟ್ಟದಂ (ಆದಿಪು. ೫-೧೯); ಮತ್ತೊಂದು ದಿವಸಂ ತನ್ನ ಮಗಳ ಕೆಲದೂರ್ಗೆ ಪೋಗುತ್ತುಂ ತನ್ನ ಮಗಂಗಿಟ್ಟಿಗೆಗೊಳ್ವ ಬೆಸನಂ ಪೇೞ್ದೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೩೮-೫). [ಇಟ್ಟಿಗೆ (< ಇಟ್ಟಗೆ$_1$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಟ್ಟಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಈಟಿಯಿಂದ ಚುಚ್ಚು, —ತಿವಿ : ಬಳಿಕ ಬಲ್ಲಾಳಿಟ್ಟಿಗೊಂಡಂತೆ ಯಮದಂಡನುಳಿವು ತನಗಿನ್ನಿಲ್ಲ ಕಟ್ಟೊಡೆಯನೇ ಪಿರಿದು ಮುಳಿದನೆನುತಿರಲು ಮಱುದಿನದೊಳವನಂ ಕರಸಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೨–೪೯).
[ಇಟ್ಟು$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಟ್ಟಿಗೋಲು (ನಾ). ಈಟಿಯ ಕೋಲು; ಬರ್ಚಿಕೋಲು : ನೀಲಗಿರೀಂದ್ರನ ತಡೆದರು ಪೊಳೆವಿಟ್ಟಿಗೋಲ ಮೊನೆಯ ಮುಂದು ಮಾಡಿ (ನಾಗಕು. ೭–೧೧); ಆ ಹುಡುಗಿಯ ಅಂತರ್ಗೃಹಕ್ಕೆ ಅವನ ಗುರಿತನದ ಆ ನಿಡಿದಾದ ಇಟ್ಟಿಗೋಲನ್ನುಯ್ಯುವುದಾಗದು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೫–೧೭).
[ಇಟ್ಟು$_2$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಇಟ್ಟಿದಿರು (ನಾ). ತೀರ ಸಮೀಪ; ಸಮ್ಮುಖ.
ಇಟ್ಟಿದಿರಾಗು = ತೀರ ಸಮೀಪವಾಗು; ಸಮ್ಮುಖವಾಗು: ಇಟ್ಟಿದಿರಾಗಿ ತಂದರು ಹೊನ್ನ ಹರಿವಾಣದಿಟ್ಟ ನೈವೇದ್ಯಸಂಕುಲವ (ಮೋಹತ. ೪೨–೪೬). [< ಇಡಿದು + ಇದಿರು (< ಇದಿರ್)]

ಇಟ್ಟಿಯಾಳು (ನಾ). ಈಟಿಯಿಂದ ಯುದ್ಧಮಾಡುವ ಆಳು; ಈಟಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವ ಬಂಟ: ಅಟ್ಟಿಕ್ಕುವಾಕೆಯೊಳು ಬೆಟ್ಟಿತ್ತು ಹಗೆ ಬೇಡ ಸಟ್ಟುಗದಿ ಗೋಣ ಮುಱಿಯುವಳು ಅಲಗಿಲ್ಲದಿಟ್ಟಿಯಾಳವಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೬೧). [ಇಟ್ಟು$_2$ + ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$)]

ಇಟ್ಟಿವೀಸು (ಕ್ರಿ). ಈಟಿಯನ್ನು ಬೀಸು : ಲಿಂಗಣ್ಣ :— (ಇಟ್ಟಿವೀಸುವನು) ಎಲ್ಲರೂ :— (ಕುಳ್ಳಿರುವರು) (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೦೦–೧೩).
[ಇಟ್ಟು$_2$ + ಬೀಸು$_1$]

ಇಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ದೃಷ್ಟಿಸಿ ನೋಡು; ದಿಟ್ಟಿಸು (?): ಮನದಣಿವನ್ನದಾನವನಿತ್ತು ಭೂಸುರಜನಕೆ ಜನಪ ಪುಳಕಗಳೇಳ್ಗೆ ತನುವನಡರೆ ನಡೆತಂದಿಟ್ಟಿಸಿದನು ತನಯನ ಕಣ್ಮನಕಿನಿಯನಾ (ಸೊಬಸೋ. ೪–೨೦); ಕಣ್ಗೊನೆಯೊಳಿಟ್ಟಿಸುತಿಚ್ಛೆಯಱಿತು ಇನಿವಾತಿನಿಂದ ಸೋಲಿಸಿ ಕೂಡಿಯವನಿಂದ ಘನಸುಖವಡೆಯಬೇಕಬಲೆ (ಕಂನವಿ. ೯–೧೫೫); ಕಟ್ಟಿ ಕೆಡವುವೆನೆನುತ್ತಿಟ್ಟಿಸುತೆ ಬರಲಕ್ಕಿ ನೆಟ್ಟಗವನಿಯೊಳೆ ಕುಂಬಿಟ್ಟು ಬಲವಂದು (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೧೭–೧೮); ಪಥಿಕ ಬೆರಗಿಂದಲಿ[ಪಾಠಾಂ. ದಿ]ಟ್ಟಿಸಿದನು (ನೆಂಕಾರಾ. ೧–೪–೫೬); ಕಷ್ಟಕನುಸರಿಯಾದ ಪಾಂಡವರಿಟ್ಟಿಸಲಿ ನಿಜಸಿರಿಯನೆಂದಡಿಯಿಟ್ಟ . . . ಕುರುರಾಯ (ಜಿನಭಾ. ೪೭–೨೧).
[< ನಿಟ್ಟಿಸು ?]

ಇಟ್ಟು$_1$ (ನಾ). ನಿಬಿಡತೆ; ಸಾಂದ್ರತೆ (ಕ).
[?. / ತಮಿ. ಇಟ್ಟಿಮೈ = ಚಿಕ್ಕದು, ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದುದು]

ಇಟ್ಟು$_2$ 'ಇಡು$_1$' ಪರಾ.

ಇಟ್ಟುಗಣೆ (ನಾ). (?) : ತಿರುವಣಿಯನಿಡದವನ ಮುಖವನಾಮಿಕಚೆಲ್ವ ತಿರುಮಣಿಯನಿಡದವನ ಹಣೆಯಿಟ್ಟುಗಣೆ ತಿರುಮಣಿಲ್ಲದ ಆಸ್ಯ ಅಪಹಾಸ್ಯವೂ (ತಿರುಶ. ೭–೧೩). [ಇಟ್ಟು ? + ಕಣೆ]

ಇಟ್ಟುಬೀಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿವರಸೆ (?) : ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವದಹಾಗೆ ನಿಂತು ಶೀಘ್ರಗಮನದ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಬಂಡಿಕೋಲನ್ನು ಮೂರು ಬಾರಿ ತಿರುಗಿಸಿ ತಾನು ತಿರುಗಿ ಮುಂದುಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಬಂಡಿಕೋಲನ್ನು ಮೊನೆ ಕೆಳಗಾಗಿ ಮಾಡಿ ಬಲದ ಹಸ್ತದ ಕೆಳಗೆ ದೃಷ್ಟಿಬೀಳುವುದು ಅವದು ಮಾಡಲು ತಕ್ಕಂಥಾದು ಆದರ ಹೆಸರು ಇಟ್ಟುಬೀಸುವುದು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೫–೨೫). [< ಇಡು$_1$ + ಬೀಸು$_1$]

ಇಟ್ಟೆ$_1$ 'ಇಟ್ಟಿ$_1$' ನೋ.

ಇಟ್ಟೆ$_2$ (ನಾ). ಬೇಕಾದವಳು; ಇಷ್ಟಳಾದ ಹೆಂಗಸು : ರೊಟ್ಟಿಯಿಲ್ಲದ ಊಟ ಹೊಟ್ಟೆಗಿಲ್ಲದ ಕೂಟ ಇಟ್ಟೆಯರಿಲ್ಲದರಮನೆಯು ಚಂದನವ ಕುಟ್ಟಿ ಕುಡಿದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೪೯). [< ಸಂ. ಇಷ್ಟಾ]

ಇಟ್ಟೆಡೆ, ಇಟ್ಟಡೆ (ನಾ). ೧. ಇಕ್ಕಟ್ಟು; ಸ್ಥಳ ಸಾಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ಸಂದು : ಪೊಯ್ವ ಪೊಯ್ಗಳಿಂ ನೆಗೆದು ಮುಗಿಲ್ಗಳಿಟ್ಟೆಡೆಗಳೊಳ್ ತಲೆಗಳ್ ತೊಡರ್ದರ್ದ ಜೇನ ಪುಟ್ಟಿಗಳನೆ ಪೋಲ್ತುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೮೦); ಅಟ್ಟಿಯ ಬೆಟ್ಟಘಟ್ಟದಿಟ್ಟೆಡೆಗಳೊಳ್ ನಿಟ್ಟಿಸಿಯುಂ (ಗದಾಯು. ೬–೨೮ ವ); ಗುಡಿ ಗೂಡಾರಂಗಳೊಳಂ ಬೆಟ್ಟಾಗೊಟ್ಟರ್ದ ಪೇಱನಿಟ್ಟೆಡೆಗಳೊಳಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೦೪); ಎಡೆಗಿಱಿದಬಲೆಯ ಮೊಲೆಯಿಟ್ಟೆಡೆಯೊಳ್ ಕೆಳೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳ]ಗೊಂಡು ನಿಂದುವಲ್ಲದೆ ನುಸುಳಲ್ ಪಡೆಯವು ಮದನಾಸ್ತ್ರಗಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೩–೨೩); ನಡು ಸಣ್ಣ ಮುಡಿ ತೋರ ತೊಡೆ ನುಣ್ಪು ಮೊಲೆಗಳಿಟ್ಟೆಡೆಯೆಂದರರೆ ಬಾಯಬಿಟ್ಟು (ಭರಚ. ೨–೫೦); ದೀಪಮಾಲಿಕೆ . . . ಈ ಕಗ್ಗಾಡಿನ ಇಟ್ಟೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಆರಿಹೋದುದೆಂದರೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲ (ವೀರಬಂ. ೨೧). ೨. ಅನಿವಾರ್ಯತೆ; ಕಷ್ಟ; ಬಾಧೆ; ಬಿಕ್ಕಟ್ಟು : ಅನ್ವಯಾಗತ ನಭೋಗತಿಗಳ್ ಬಿಲ್ಗಂ ಸರಳ್ಗಮಣ್ಮುಗೆಟ್ಟುಮಿಟ್ಟೆಡೆಯುಮಾಗಿ ತೊಟ್ಟನೆ ನೆರೆದುರುಳೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೩೩ ವ); ಬಱಿಕೆ ಗಂಟಲಂ ಮೆಟ್ಟಿದೊಡಿಟ್ಟೆಡೆಯೊಳ್ ಕೊಟ್ಟಂ ಗೆಲ್ಲಂಗುಡುವಂತೆ ನರಂಗೆ ಪಾಶುಪತಮಂ ರುದ್ರಂ (ಗದಾಯು. ೩–೩೯); ಶರಣರಿಟ್ಟೆಡೆಗಳನು ಶರಣರಾಪತ್ತುವನು ಶರಣರಿಗೆ ಮುನಿವ ಕಡುಪಾತಕರನು ಒರಸುವುದು ಕಡಿದು ಕತ್ತರಿಸುವುದು . . . ಶ್ರೀ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ (ಶಿವಗೀ. ೧೫–೫೫). ೩. ಗುಂಪು; ಸಂದಣಿ; ಸಾಂದ್ರತೆ : ವಿಭ್ರಮಂಬಡೆದ ನಿಜಾಸ್ಯಪಂಕ್ತಿಗಳಿನಿಟ್ಟೆಡೆಯಾಗಿರೆ ಪಣ್ಯವೀಥಿಯೊಳ್ ನಡೆದುದು ಪೆಂಡವಾಸಂ (ವರ್ಧಪು. ೫–೩೯); ತೆಂಗಿನತಿಂತಿಣಿಯುಂ ಕದಳಿಯ ಕಂಟಿಯುಂ ದಾಡಿಮದೊತ್ತರಮುಂ ಈಳೆಯಿಟ್ಟೆಡೆಯುಂ . . . ಅಸುಗೆಯ ಕುತ್ತುಱುಂ ಕ್ರಮುಕದ ಸಮೃದ್ಧಿಯುಂ . . . ಎನಿಸಿದ ದೇವರಮಣೋದ್ಯಾನಮಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦–೭೮ ವ); ಪವನಜನಿಟ್ಟೆ[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ]ಡೆಯ ಭಕ್ತಿಯಲಿ ಭಾಳವ ಚಾಚಿದನು ಪದಕೆ (ತೊರರಾ. ೪–೮–೧೬); ಅಬಲೆ ಕಂಡಳು ಮುಂದೆ ಹೊಳೆಹೊಳೆವ ದೃಷ್ಟಿಗಳು ಕೋರೆವಿಸಲೆಡಬಲದಿಟ್ಟೆಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟಡೆ]ಯ ಕಮಲಜ ಸುರೇಂದ್ರರ ಬಿಟ್ಟ ಬೀದಿಯ ಬಹಳ ತೇಜದ ತೆರಳಿಗೆಯ ಶಿವನ (ನಿಭಾಗ. ೪–೫–೬೨); ಮೆಟ್ಟಾಸೆ ಕಾಲಿಂಗೆ ಹೊಟ್ಟಾಸೆ ಆವಿಂಗೆ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಆಸೆ ಮೃಗಗಳಿಗೆ ಹರದಂಗೆ ಇಟ್ಟೆಡೆಗಳಾಸೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೨೨). ೪. ಸಮೀಪ; ಹತ್ತಿರ : ಒರ್ಮೆ ನನೆಯಂಬಂ ತನ್ನ ಮೇಳದ ಕೆಳೆಯನಪ್ಪ ನಗೆಗಾಱನಂ ಬಱಿಯಟ್ಟಿ ಬರಿಸಿ ಪಸಾಯ್ತರೆಲ್ಲರುಂ ಬಗೆಯಱಿದಿಟ್ಟೆಡೆಯಂ ತೊಲಗಿ ಪೋಗೆ ಕೆಲಕ್ಕೆ ಕರೆದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೭೨); ಇಂತು ಕರಮೊಪ್ಪುವ . . . ಕರ್ಗಲ್ಲ ಕರ್ವಟ್ಟಮನಿಟ್ಟೆಡೆಯೊಳ್ ದಿಟ್ಟಿಸಿ ಸುಮಿತ್ರಾತ್ಮಜಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೩–೨೩). ಇಟ್ಟೆಡೆ : ೧. ಯಾನಮೇಂ ಕೀಱಿದುದೋ ನಭಃಪ್ರಸೃತಿಗಿಟ್ಟೆಡೆಯಿಟ್ಟಡೆಯಾದುದೆಂಬಿನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೮೨). ೨. ತನಗಿಟ್ಟಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗಿರ್ದಡೆ]ಯಾದಡೆ ಸುರಮುನಿಯೊರ್ವಂ ನಾಯಮಾಂಸಮಂ ಪೇಸದೆ ಸೇವನೆಮಾಡಿ ತಪಂಗೆಯ್ದಾತನೆ ಪೋದಂ ಮುಕ್ತಿಗೆಂಬರ್ (ಸಮುಪ. ೧೦–೧೧೫); ಸರ್ವಾಂಗವಿಟ್ಟಡೆಯ ಹೃತ್ಕುಂಭದಿ ಘನಮಾತೆಯವಯವದ ಜಠರಾಗ್ನಿಯಿಂ ಬೇವುತನುಭವಿಪ ದುಃಖಕೋಟಿಗಳ ಸಂತಾಪದಿಂ (ಲಶಿಚಂ. ೩೯–೩೯).

ಇಟ್ಟೆಡೆಯಾಗು = ೧. ಕಿಕ್ಕಿರಿ; ತುಂಬಿಹೋಗು : ನಿಲುಕಲಿಟ್ಟೆಡೆಯಾದ ಹೆಣನನು ತುಳಿದು ರಣದಲಿ ಕುಣಿವ ಮುಂಡವನೆಳೆದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೩೧). ೨. ಇಕ್ಕಟ್ಟಾಗು; ಸ್ಥಳ ಸಾಲದೆ ಹೋಗು : ಅರಿರಾಯರಿಗೆ ದಿಗುವಳಯವಿಟ್ಟೆಡೆಯಾಗೆ ರಥಹಯ ದಳವುಳಕೆ ಕುರುಸೇನೆ ನಡೆದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೪೫).

[< ಇಡಿದು$_2$ + ಎಡೆ$_3$. / ತಮಿ. ಇಟ್ಟಡೈ = ಚಿಕ್ಕದಾಗಿರುವಿಕೆ, ವಿಘ್ನ]

ಇಟ್ಟೆಡೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತೊತ್ತಾಗಿರು ; ಸಂದಣಿಸು : ತಳರ್ದುಡಿಯಡಿಗಡಿಗೊಡನೊಡನಿಟ್ಟೆಡೆಗೊಂಡಿರೆ ನುಡಿದನಾಗಳಾ ಚರಮುಖ್ಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೬–೩೩). [ಇಟ್ಟೆಡೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಟ್ಟೇವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : ಇಬ್ಬನೆ, ಪರಲೆ, ಇಟ್ಟೇವು, ಇಸಗ, ಮದರಾಸ್ ಮಲ್ಲಿಗೆ (ಮೈಔಗಿ. ೨೩–೪೧೮). [?]

ಇಟ್ಲ (ನಾ). (ಉಕ). ಗೂಳಿಯ ಅಥವಾ ಹೋರಿಯ ಗುಟುರು : ಮುದಿಯೆತ್ತು ಇಟ್ಲ ಹೊಡೆಯುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [?]

ಇಡಂಕು, ಇಟುಕು, ಇಡುಕ್ಕು, ಇಡುಗ್ಗು$_2$ (ನಾ). ೧. ಸಂದು ; ಬಿರುಕು ; ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಪ್ರದೇಶ (ಕಿ). **ಇಟುಕು** : ೧. 'ಇಟುಕುಮನೆ' ಪರಾ. **ಇಡುಕ್ಕು$_3$** : ೧. ರಥಸಂದೋಹದಿಡುಕಿನೊಳ್ ಬೆದಕಿ ನೋಡಿ (ಚಿಬಪು. ೪೦–೨೮) ; ಅಂದಿನಂತೆಯೇ ಇಂದೂ ಒಂದು ಹೊಳೆ ಪರ್ವತದ ಇಡುಕಿನಲ್ಲಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕಾನೂರು. ೩). ೨. ಇಡುವಿಕೆ : ಮುಖದಿ ಬೆಮರಿಡುಕನಾರಿಸುತ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೬–೪೮). ೩. ದನಕರುಗಳ ಒಂದು ರೋಗ (ಉಕ. ಕಿ). **ಇಡುಗ್ಗು$_2$** : ೧. 'ಇಡುಗುತೊಡಗು' ಪರಾ.

ಇಡಂಕುತೊಡಂಕು, ಇಡುಕುತೊಡಕು = ಕ್ಲೇಶಮಯತೆ ; ಕಷ್ಟಕಾರ್ಪಣ್ಯ ತುಂಬಿರುವುದು (ದಕ. ಕಿ). **ಇಡುಗುಮುಡುಗು** = ಕಷ್ಟಕರ : ಆ ಕೆಲಸ ತುಂಬ ಇಡುಗುಮುಡುಗು (ರೂಢಿ).

[← ತಮಿ. ಇಡುಕ್ಕು]

ಇಡಗಂಟು 'ಇಡುಗಂಟು' ನೋ.

ಇಡಗು 'ಇಡುಗು$_1$' ನೋ.

ಇಡಪಿಡು (ಕ್ರಿ). ಠೇವಣಿಯನ್ನಿಡು ; ಇಡುಗಂಟನ್ನು ಮಡಗು : ಜನರು ಬಾಂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಹಣವನ್ನು ಇಡಪಿಡುವರು (ಮತಂಪ. ೫೯).

[ಇಡಪು + ಇಡು$_1$]

ಇಡಪು (ನಾ). ಠೇವಣಿ ; ಇಡುಗಂಟು. 'ಇಡಪಿಡು' ಪರಾ.

[< ಇಡು$_1$ + -ಪು]

ಇಡರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಎಡಹು ; ಮುಗ್ಗರಿಸು (ಕಿ). 'ಎಡರ್$_1$' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಇಡಱು]

ಇಡರು$_2$ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಿ ; ತಡೆ ; ವಿಘ್ನ ; ಪ್ರತಿಬಂಧಕ (ಕಿ). ೨. ತೊಂದರೆ ; ಕ್ಲೇಶ (ಕಿ). ೩. ಹಗೆತನ ; ದ್ವೇಷ (ಉಕ. ಕಿ). 'ಎಡರ್$_2$' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಇಡರ್ ; ತೆಲು. ಎಡರು]

ಇಡರೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). (ಬಾಗಿಲನ್ನು) ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ತೆಗೆ : ಬೆಳಗಿನ ಎಂಟು ಘಂಟೆಯಾದರೂ ಅಳಿಯ ಏಳಲಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಕಂಡು ಮಾವನ ಮನೆಯವರು ಕೊಟ್ಟಡಿಯ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಇಡರೆತ್ತಿದರು (ನೀತಿಚಿಂ. II, ೬).

[ಇಡರು$_2$ + ಎತ್ತು$_1$]

ಇಡಾವತ್ಸರ (ನಾ). "ಅಶ್ವಿನ್ಯಾದಿ ನಕ್ಷತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನೀ ನಕ್ಷತ್ರವಾಗಲಿ ಮತ್ತಾವ ನಕ್ಷತ್ರವಾಗಲಿ ೧೨ ಆವರ್ತಿ ಆದರೆ ಒಂದು ವರ್ಷವಾಗುವುದು. ಆ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಇಡಾವತ್ಸರವೆಂದು ಹೆಸರು" (ಹಸಾರ. ೫–೪೦ ಟೀಕು) ; ಇಡಾವತ್ಸರ, ಅನುವತ್ಸರ, ಪರಿವತ್ಸರ (ಜೀದಾನ. ೬೨).

[ಸಂ. (ಇಡಾ + ವತ್ಸರ)]

ಇಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಟ್ಟು ; ಪುಡಿಮಾಡು : "ಇಡಿ–ಚೂರ್ಣೇ, ಸಂಕೀರ್ಣೇಚ" (ಶಮುಧಾ) ; ಶುಂಠಿ ಹಿಂಗು ಮುಸ್ತೆಗಳಂ ಕೂಡಿಡಿದಿಟ್ಟದಱ ಕಷಾಯಂ ಕುಡಿದೊಡೆ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೪–೧೦) ; ಕಲ್ಲಿನೊರಳೊಳಿಕ್ಕಿಯಿಕ್ಕಿ ಒನಕೆವಿಡಿದು ಇಡಿವರಯ್ಯೋ (ಸಾನಂಚ. ೯೨ ರ) ; ನೂಱುಮಂದಿಯನಿಡಿವನಾ ಚೂರ್ಣಿಗನ ತೆಱದೊಳಗೆ (ಜಿನಭಾ. ೭–೧೩). ೨. ತಿವಿ ; ಕಚ್ಚು ; ಹಾಯು ; ಚುಚ್ಚು ; ಇರಿ : ತುಡೆ ನೂಱಿಸೆ ಸಾಸಿರಮಾ ಪಡೆಯಂ ಕೊಳೆ ಲಕ್ಕೆಲೆಕ್ಕಮಾಗುರ್ಚದುವಟ್ಟಿಡಿದುವು ಕುಱಿದಱಿದಱಿದುವು ಕಡುಪಿಂದಿಸೆ ವಿಬುಧವನಜವನಕಳಹಂಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೨೭) ; ಕುಸುಂಬೆಯ ಪೂವರಿದಾಳಮರ್ಕಕೀಟದ ಗೃಹಗೋಧೆಯೆಚ್ಚ ಮಿವನೊಯ್ಯನೆ ತೇಱಿಡಿ(ಱ) ದಲ್ಲಿ ಪೂಸೆ ನಿಲ್ಲದು ವಿಷಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦–೨೭) ; ಕಡಿದನು ಖಳರೆಚ್ಚ ಕೋಲ್ಗಳ ವಕ್ಷದೊಳಿಡಿದನೆಲ್ಲರಿಗೆ ಕೂರ್ಗಣೆಯ (ಮೋಹತ. ೩೪–೧೧) ; ಹೊಳೆಗಳುದಕದೆ ತುಂಬಿತುಳುಕುವಾಗಳ್ ದಡದ ನೆಲವನಿಡಿವಂದದಿಂ (ಶ್ರೀರಾಚ. ೨–೫೮) ; ಇದೇನೋ ನಿಂಗು, ಎತ್ತಿನ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಗಾಯ ? ಯಾವುದೋ ಎತ್ತು ಇಡಿದದ್ದು (ಕಾನೂರು. ೧೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಇಡಿ]

ಇಡಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತುಂಬಿರು ; ನಿಬಿಡವಾಗು ; ವ್ಯಾಪಿಸು : "ಇಡಿ–ಚೂರ್ಣೇ, ಸಂಕೀರ್ಣೇಚ" (ಶಮುಧಾ) ; ಪುದಿದು ಕವಿದಿಡಿದ ತಮದೊಡ್ಡ ದಿರ್ವಿನಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೭೦ ಶೂದ್ರಕ) ; ಇಡಿದಿರೆ ಮಂಜಿನೊಳ್ ತುಱುಗಿ ತೆಂಕಣಗಾಳಿಯೊಳಾದ ಸೋಂಕಿನೊಳ್ ನಡುಗುವಶೋಕವಲ್ಲರಿಯ ಪಲ್ಲವದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೭೫) ; ಇಡಿದಿರೆ ಗುಹಾಂಧಕಾರಂ (ಅಜಿಪು. ೯–೨೧) ; ಇಂತಿಡಿದ ಕತ್ತಲೆಯೊಳಭವನೂರಂ ಪೊಕ್ಕು (ಇಳೆರ. ದೇ. ೫೨–೫) ; ಇಡಿದ ಮೋಡದ ಮುತ್ತಿಗೆಯ ಮೇಲೊಡೆದು ಮೂಡುವ ರವಿಯವೊಲು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯–೨೫) ; ಕುಡಿನೀರಿನಿಂಪು ಜಿಹ್ವೆಗೆ ಶೈತ್ಯ ತನುವಿಂಗಿಡಿದುದು ಬಳಲಿ ಬಂದರಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೨–೩೧) ; ಮುಳ್ಳಿಡಿದ ಮರನೇಱಿದಂತಾದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೨೪). ೨. ಅದುಮಿ ತುಂಬು ; ಒತ್ತೊತ್ತಿ ತುಂಬು ; ಗಿಡಿ : ನವಯೌವನಂ ನೆಱೆಯೆ ನೆಱೆಯೆ ನಿಱಿನಿಱಿಗೊಂಡ ಗುಣಾರ್ಣವನ ತಲೆನವಿರ್ಗಳ್ ಲಾವಣ್ಯರಸಮನಿಡಿದಿಡಿದು ತೀವಿದ ಕಮಲಾಸನನ ಬೆರಲಚ್ಚುಗಳನ್ನವಾದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೯ ವ).

ಇಡಿದಿಡಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ರಾಜೀವದಲರಲರ ತುಳಿತುಳಿದಿಡಿದಿಡಿದ ಬಂಡ . . . ಸವಿದು ಸವಿದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೩೭) ; ಕಡುಗೆಂಪಿಡಿದಿಡಿದ ಬೀಜರದನದ ಚೆಲ್ವಂ (ರಾಜಶೇ. ೨–೪೯). [ದೇ ?. / ತಮಿ. ಇಟ್ಟೈ, ಇಜ್ಜೈ, ಇಯ್ಯೈ]

ಇಡಿ$_3$ 'ಇಡಿದು' ನೋ.

ಇಡಿ$_4$, ಇಡೀ (ಗು). ಸಮಗ್ರ ; ಪೂರ್ಣ ; ಎಲ್ಲ : ಅರ್ಧಮುದ್ದಳೆಯ ತಲೆಯ ಮೇಗಡೆ ನಿಲಿಸಿದಿಡಿಮುದ್ದಳೆಯದೆನಲ್ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧–೫೧) ; ಒಡನೊಡನೆ ನೆರೆ ಬೆರೆತು ಹೊಸತಾಯ್ತು ಯುಕ್ತಿ ಹೀಗೆ ಇಡಿಯಾಗೋಣ ಸೀಮೆಯನು ದಾಟಿ (ಗರಿ. ೪೨–೧೨) ; ಲಿಪಿಕಾರರು ಸಮಾಜದ ಅಚ್ಛೇದ್ಯ ಅಂಗವಾಗಿದ್ದು ತಮ್ಮ ಪಾಲಿನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಇಡಿ ಸಮಾಜದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕನ್ನಸಂ. ೫೮) ; ಅರಸಿಗೆ ಅರ್ಧ ರಾಜ್ಯವಾದರೆ ತಿರಿದುಂಬುವಗೆ ಇಡಿ ರಾಜ್ಯ (ಗಾದೆ). **ಇಡೀ** : ದಿವ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಯ ಕಣ್ಮರೆಯಿಂದ ಇಡೀ ಜಗತ್ತೇ ಒಬ್ಬ ಶ್ರೇಷ್ಠ ವಿಜ್ಞಾನಿಯನ್ನು ಕಳೆದು ಕೊಂಡಂತಾಯಿತು (ಸಸ್ಮಕ. ೧೧೦) ; ರಾಯರಿಗೆ ಇರುವ ಇಡೀ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಹೆಸರುಗಳಿಸುವುದು (ರಾಯಕ. ೩೬) ; ಒಂದೆರಡು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಂದ ಇಡೀ ಪಾಠವೇ ಪುನರಾವರ್ತನೆಯಾಗುವಂತಿರಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೭೮) ; ಇಡೀ ನಗರವೇ ಆ ಬೆಳದಿಂಗಳ ತಕ್ಕೆಯ್ಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದಂತಿತ್ತು (ಚಿಂದುಟಿ. ೧೬).

ಇಡಿಯಾಗು = ಸಮಗ್ರವಾಗು ; ಅಖಂಡವಾಗು : ಸ್ವಾನುಭವವು ಬಿಡಿಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಇಡಿಯಾಗಿ ಅವನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಗಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವು ಜೀವಂತಸಾಹಿತ್ಯವಾಗಿವೆ (ತವನಿ. ೨೯) ; ಅಮೋಘ ವಿಚಾರಸರಣಿಯನ್ನು ಇಡಿಯಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಯತ್ನಿಸಲಾಗಿದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೪ ಅರಿಕೆ). **ಇಡೀಧಾನ್ಯ** = ತೌಡು ಕಳೆಯದ ಧಾನ್ಯ : ಇಡೀ ಧಾನ್ಯಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ರೊಟ್ಟಿ ಪದಾರ್ಥಗಳು . . . ಮುಂತಾದ ಆಹಾರ ಸಾಮುಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೯೯). [ದೇ. ‖ ಕೊಡ. ತುಳು. ಇಡಿ]

ಇಡಿಂಬ (ನಾ). (?) : ನಾನಲುಮಂ ಬಾನಲುಮಂ ಸಡಿಂಬಮನಿಡಿಂಬಮಂ ಪರಲುಮಂ ಪುರಿವರಲುಮಂ . . . ಕಳೆದು ಪೋಗಿ (ಲೀಲಾವ. ೬–೨೦೪).
[?]

ಇಡಿಕಾಸು (ನಾ). ಮುರಿಸದಿರುವ ನಾಣ್ಯ ; ಇಡಿ ನಾಣ್ಯ : ಅವನು ಕಥೆ ಹೇಳಿ ಹೇಳಿ ಕೇಳುವವರಿಂದ ಪುಡಿಕಾಸು ಇಡಿಕಾಸು ಕಸೆದು ಕಸೆದು ಅವರಿಗೆ ಕಲಿಯಹಾಗೆ ಯುಗಬಂಧು ಆಗುತ್ತಾನೆ (ಕಂಬಹು. ೩೭).
[ಇಡಿ$_4$ + ಕಾಸು$_2$]

ಇಡಿಕಿಚ್ಚಡಿ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಕಿಚ್ಚಡಿ (ಉಕ. ೩).
[ಇಡಿ$_3$ (< ಇಡಿದು) + ಕಿಚ್ಚಡಿ]

ಇಡಿಕಿರಿ 'ಇಡಿಕಿಱು' ನೋ.

ಇಡಿಕಿಱು, ಇಡಿಕಿರಿ, ಇಡಿಗಿರಿ, ಇಡಿಗಿಱು, ಇಡುಕಿಱು (ಕ್ರಿ). **೧.** ತುಂಬಿರು ; ಒತ್ತಾಗಿರು ; ದಟ್ಟೈಸು : ಬಾಗುತೆ ಬಲಿಯುತೆ ಪೊಳೆದಿನಿದಾಡುತೆ ದಳವೇಱುತಿಡಿಕಿಱಿದು ಹಿಗ್ಗುತೆ (ಗಿರಿಕ. ೨–೫೦) ; ಪಡಗೋಡು ನಾವೆ ದೋಣಿಗಳಿಡಿಕಿಱಿದ ಬಹಿತ್ರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೨–೨೦) ; ಬಾಯೊಳಿಡಿಕಿಱಿವ ಹುಡಿವೊಯ್ದು ಮುಡದಿಂದ ಘಟ್ಟಿಸದೆ ಬಿಡುವುದೇ ನಮ್ಮ ಕೋಪಾ (ವೀಶೈವ. ೩–೨೨–೧೮) ; ಇಡಿಕಿಱಿದಿಹ ಪುಷ್ಪದೊಳು ಗಂಧವಿರಲಾಜಡಿ ತುಡುಕುವುದೆಂದು (ಮೋಹತ. ೩–೧೬). **ಇಡಿಕಿರಿ : ೧.** ಇಡಿಕಿರಿದ ಫಲಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಮರಗಳಿಂದ ಆಶ್ರಮ ರಮ್ಯವಾಗಿತ್ತು (ಬಿದುರೆ. ೪೪) ; ಜನ್ಮಾಂತರಗಳ ಜಟಿಲವಾದ ಕಥಾನಕ, ಶಬ್ದಾರ್ಥಚಮತ್ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಇಡಿಕಿರಿದ ವರ್ಣನೆ . . . ಇವುಳ್ಳ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು (ಕಸಾಚ. ೧೧೬). **ಇಡಿಗಿರಿ : ೧.** ಹರುಷವು ಇಡಿಗಿರಿವುತಲಿ ಸುಖದ ಕಣ್ಣೀರ್ ಝುಡಿವುತಲಿ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೩೨–೧). **ಇಡಿಗಿಱು : ೧.** ನಾನಾವಸ್ತುಗಳಿಡಿಗಿಱಿದೈಶ್ವರ್ಯವಡೆದ . . . ಅಂಗಡಿಗಳೊಪ್ಪಿರ್ದುವು (ಮೋಹತ. ೨೦–೧೯). **೨.** (ಹಲ್ಲು) ಗಿಟಕು ಹಾಕು, —ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರು: ದಡದಡಿಸಿ ಪದಂಗಳ್ ಪಲ್ಲಿಡಿಗಿಱಿದಿರೆ ಬಾಲವಾಲ ಬೀಳಲತೆಱದಿಂ ಮಿಡುಕದಿರೆ ಹರಿಣರೋಗಂ ತಡೆಯದೆ ಮಡಿಗುಂ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗೆಯ್ಯಲ್ವೇಡಾ(ಡಂ) (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೩–೪೨). **ಇಡುಕಿಱು : ೧.** (೩).
[ಇಡಿ$_2$ + ಕಿಱು$_1$]

ಇಡಿಕು 'ಇಡುಂಕು' ನೋ.

ಇಡಿಕೆ (ನಾ). ತುಂಬಿರುವಿಕೆ; ನಿಬಿಡವಾಗಿರುವಿಕೆ. 'ಇಡಿಕೆಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಇಡಿ$_2$ + –ಕೆ$_1$]

ಇಡಿಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ತುಂಬಿರು; ನಿಬಿಡವಾಗು : ಮುಂದೊಂದೆಡೆಯೊಳಿಡಿಕೆಗೊಂಡು ಕಣ್ಗೊಳಿಪ ಪಣ್ಗೊಂಚಲ ಸಂಚಯದಿಂದಂಚಿತಮಾಗಿರ್ದ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೧–೭೮ ವ). [ಇಡಿಕೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಡಿಗಂಟು$_1$ 'ಇಡುಗಂಟು' ನೋ.

ಇಡಿಗಂಟು$_2$ (ನಾ). ಇಡಿಯ ಗಂಟು ; ಪೂರ್ತಿ ಗಂಟು : ಒಮ್ಮೆಲೆ ಇಡಿ ಗಂಟು ಬೇಕಾದರೆ ಹೊಲ ಮಾರದೆ ಗತ್ಯಂತರವಿರಲಿಲ್ಲ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೫೯).
[ಇಡಿ$_4$ + ಗಂಟು]

ಇಡಿಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ತಿವಿಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮೊನಚಾದ ಕೋಲು (?) : ಪಿಡಿದ ಖಂಡೆಯ ಕಟ್ಟಿ ನೇಲ್ವ ಇಡಿಗಟ್ಟಿಗೆಯ ಬತ್ತಳಿಕೆ ರಾಜಿಸೆ ಬಂದರೊಡನೊಡ್ಡಿಯ ರಾವುತರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೨೩).
[ಇಡಿ$_1$ + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಇಡಿಗಟ್ಟು (ನಾ). ಪೂರ್ಣರಚನೆ, —ಸ್ವರೂಪ : ಪುಲಿಗೆರೆಯೇ ಆ ಪುಣ್ಯಭೂಮಿ ಎಂದು ತರ್ಕಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅಡಿಗಟ್ಟೇನೋ ಇದೆ. ಆದರೆ ಆ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಇಡಿಗಟ್ಟು ಇನ್ನೂ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ (ನಾಡೋಜ. ೧೫).
[ಇಡಿ$_4$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಇಡಿಗತ್ತಲೆ (ನಾ). ನಿಬಿಡವಾದ ಕತ್ತಲೆ; ತುಂಬಿದ ಕತ್ತಲೆ; ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ : ಹಲಬರುಂಟೇ ರವಿಗಳಿಡಿಗತ್ತಲೆಯ ಮೊತ್ತಕೆ (ತೊರರಾ. ೩–೬–೩೧) ; ಇಡು[ಡಿ] ಗತ್ತಲೆಯ ಮೊತ್ತ ರವಿಗಲ್ಪವಹುದಿದು ಸೊಡರ್ಗಳ್ಗೆಲ್ಲಕೆ ಸ್ವಲ್ಪವಹುದೆ (ಭರಚ. ೫–೬೪).
[ಇಡಿ$_3$(< ಇಡಿದು) + ಕತ್ತಲೆ (< ಕಟ್ಟಲೆ)]

ಇಡಿಗಪ್ಪು (ನಾ). ನಿಬಿಡವಾದ ಕಪ್ಪು; ತುಂಬಿದ ಕಪ್ಪು: ಕರ್ಬೊಗೆಯೊಳೊಂದಿದಿಡಿಗಪ್ಪಿಂಗೆ ಹೆದಱಿ ನಾವಮ್ಮೆವಿದನಿಂದು ನೀವುಂಡೊಡೆಯರಾಗಿ . . . ಎಂದರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೫–೧೫).
[ಇಡಿ$_3$ (< ಇಡಿದು) + ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$)]

ಇಡಿಗಾಯ್$_1$, ಇಡಿಗಾಯಿ (ನಾ). **೧.** ಇಡಿಯಾದ ಕಾಯಿ; ತುಂಬುಕಾಯಿ ; ಮುರಿಯದ ಅಥವಾ ಒಡೆಯದ ಕಾಯಿ. **೨.** ಉಂಡೆಗಾಯಿಯ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ. **ಇಡಿಗಾಯಿ : ೨.** ಮೆಂತ್ಯದ ಚಟ್ನಿ, ಕಾರದ ತೊವ್ವೆ, ಇಡಿಗಾಯಿ ಏನೇನೋ ಮಾಡಿದ್ದಾಳೆ (ಬೆಳುಮ. ೯೧).
[ಇಡಿ$_4$ + ಕಾಯ್$_4$]

ಇಡಿಗಾಯ್$_2$ 'ಇಡುಗಾಯ್' ನೋ.

ಇಡಿಗಾಯಿ 'ಇಡಿಗಾಯ್$_1$' ನೋ.

ಇಡಿಗಾಳು (ನಾ). ಪೂರ್ಣವಾದ ಕಾಳು; ಒಡೆದು ಬೇಳೆಯಾಗದ ಕಾಳು : ಮಾಡದಿರು ಬಾಳನ್ನು ಬೇಳೆಯಂತೆ ಕೂಡಿರಲಿ ಬಾಳು ಇಡಿಗಾಳಿನಂತೆ (ನಾದಲೀ. ೬೬–೧೩) ; ಸಂಶಯದಿಂದ ಇಡಿಗಾಳಿನಂತಹ ಬಾಳನ್ನೇ ಹೋಳಾಗಿಸಿ ಅತೃಪ್ತಿ, ಅಶಾಂತತೆ ತಲೆದೋರುವಂತೆ ಮಾಡುವನು (ಮುಡಿಹೂ. ೩೮). [ಇಡಿ$_4$ + ಕಾಳು$_2$ (< ಕಾೞ್ತ$_2$)]

ಇಡಿಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಹರಡಿದ ಕಿಚ್ಚು ; ವ್ಯಾಪಿಸಿದ ಬೆಂಕಿ : ಮನುಮಥನಿಕ್ಕಿದಿಡಿಗಿಚ್ಚಿನಲೆ ತನು ಬೆಂದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೭೦–೮) ; ಜಗದಿಡಿಗಿಚ್ಚು ಸ್ಯೆರಿಸಲರಿದು ತಮಗೆಂದುದು ಸುರಸ್ತೋಮ (ನಿಭಾಗ. ೭–೨–೪೯).
[ಇಡಿ$_2$ + ಕಿಚ್ಚು (< ಕಿರ್ಚು)]

ಇಡಿಗಿರಿ 'ಇಡಿಕಿಱು' ನೋ.

ಇಡಿಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ದಟ್ಟವಾಗಿಸು ; ತುಂಬಿಸು : ಸಿಗಾರೇಟಿನ ಹೊಗೆ ಇಡಿಗಿಸಿ . . . ನನ್ನ ಸಾಹೇಬಕೀಯ ರೈಲುಗಾಡಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿ (ಇಪ್ಪಕ. ೧೮೨).
[ಇಡಿಗು (< ಇಡುಗು$_1$) + –ಇಸು$_3$]

ಇಡಿಗಿಱು 'ಇಡಿಕಿಱು' ನೋ.

ಇಡಿಗು 'ಇಡುಗು$_1$' ನೋ.

ಇಡಿಗುಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ತಿ ಪುಡಿಯಾಗುವಂತೆ ಕುಟ್ಟು : ಹಗಲ ಹಣಿಯಕ್ಕರಂದೊಡೆದು ಇಡಿಗುಟ್ಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯಿಡಿಗುಟ್ಟಿ] ಕಾಡಿಗೆಯೊಳಗೆ ಕಾರಿರುಳ ತಿರುಳ ರಸಮಂ ಕಲಸಿ ಮೊಗೆದು ಬಳಿದಂತೆ ಬಳವೆತ್ತ ಕತ್ತಲೆ ಸಿದ್ಧರಾಮಂಗೆ ಬೆಳಗಾದುದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩–೩೧). [ಇಡಿ$_1$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಇಡಿಗುಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ಪೂರ್ಣವಾದ ರಹಸ್ಯ : ಒಳಗಿದೆ ಹೂವರಳಿದವೊಲು ವಿಶ್ವದ ಇಡಿಗುಟ್ಟು (ಹೃದಸ. ೨–೮). [ಇಡಿ$_4$ + ಗುಟ್ಟು]

ಇಡಿಗೆ 'ಇಡುಗೆ' ನೋ.

ಇಡಿಗೋಡೆ (ನಾ). (ಬಾಗಿಲುಗಳ ಮುಂದುಗಡೆ ಅಥವಾ ಪ್ರವೇಶ ದ್ವಾರಗಳಲ್ಲಿ) ಮರೆಗಾಗಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ಮೋಟು ಗೋಡೆ; ಅಡ್ಡಗೋಡೆ (ಉಕ. ೩). [ಇಡಿ$_6$ + ಗೋಡೆ]

ಇಡಿಜಡಿ (ಅ). ಬಿಡದ ಹಾಗೆ; ಅಲ್ಲಾಡದಂತೆ: ಗುಡಿ ಇದಿರಿಗೆ ಇಡಿಜಡಿ ಕೂತು ಬಿಡಬೇಕು ಅಂತೀನಿ (ಪೊಸಂಸಾ. ೩೯). [ಇಡಿ$_4$+ ಜಡಿ$_1$]

ಇಡಿತನ (ನಾ). ಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಇಡಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಸಮಷ್ಟಿ : ಬಿಡಿತನದ ಬಿಕ್ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಇಡಿತನದ ಒಕ್ಕಟ್ಟು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಹುಟ್ಟೇ ಬಳಗ (ವಿಚಾಮಂ. ೬೩). [ಇಡಿ$_4$ + –ತನ]

ಇಡಿತುಂಬು (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ತುಂಬು : ಸಾಯುವರ ಚೀರಾಟ, ಗೆದ್ದವರ ಸಿಂಹನಾದಂಗಳಿಡಿತುಂಬಿ (ಪಾರಸಿ. ೧೭–೪).
[ಇಡಿ$_4$ + ತುಂಬು$_1$]

ಇಡಿತೇಜಿ (ನಾ). ಹಿಡಿದು ನಡಸಿಕೊಂಡುಹೋಗುವ ಕುದುರೆ : ಇದು . . . ದೇವೇಂದ್ರಸಮ್ಮುದದಿಂದಲೇರ್ವ ಬಿಳಿಯಾನೆ ನೀಂ ಕೇಳು ಮತ್ತದರ ಮುಂಗಡೆ ಪಿಡಿವ ಇಡಿತೇಜಿಯಿಚ್ಛಾಶ್ವ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಕುಣಿವುತಿರಲು (ನವಮೋ. ೨೫–೩೦). [ಇಡಿ$_0$ (< ಪಿಡಿ$_1$) + ತೇಜಿ]

ಇಡಿದಡಕು (ನಾ). ಹಳ್ಳತಿಟ್ಟು ; ತಗ್ಗುದಿಣ್ಣೆ : ನೆಲವೂ ಗೋಲಿಯೂ ನುಣುಪಾಗಿದ್ದಷ್ಟೂ ಗೋಲಿಯು ಹೆಚ್ಚು ದೂರ ಹೋಗುವುದು. ಇಡಿದಡಕುಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಗೋಲಿಯು ಒಂದೇ ನೇರದಲ್ಲಿಯೇ ಚಲಿಸುವುದು (ಭೌತವಿ. ೨೭). [?]

ಇಡಿದು, ಇಡಿ$_3$ (ಗು). ೧. ದಟ್ಟವಾದ ; ಸಾಂದ್ರವಾದ ; ಒತ್ತಾದ ; ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ. 'ಇಟ್ಟೆಡೆ' ಪರಾ. ಇಡಿ$_3$: ೧. ಇದು ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ ಬರುವ ರೂಪ. 'ಇಡಿಕಿಚ್ಚಡಿ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಆರಿಗಟ್ಟಿಯಾದ ಮೂಗಿನ ಸಿಂಬಳ, —ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಕಿಮುಟ ಅಥವಾ ಅವುಗಳಿಗೆ ಮೆತ್ತುವ ಮೇಣ (ಕ). [?]

ಇಡಿಪುಡಿ (ನಾ). ಕುಟ್ಟಿದ ಪುಡಿ ; ಚೂರ್ಣ : ಈರಣ್ಣ ಬರುವಾಗ ನೀರೆರಡು ಭಾಗಾದೊ ಗೋರಿಕಲ್ಲೆರಡೂ ಇಡಿಪುಡೀ (ಹುಟ್ಟಹ. ೪೪).
[ಇಡಿ$_1$ + ಪುಡಿ]

ಇಡಿಯಪ್ಪ (ನಾ). ಒತ್ತುಸೇವಗೆ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ : ಎಲ್ಲವನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕಲಸಿ ಇಡಿಯಪ್ಪದ ಅಚ್ಚಿನ ಮೂಲಕ ಚಪ್ಪಟೆಯಾದ ಅಲ್ಯುಮಿನಿಯಂ ತಟ್ಟೆಯುಲ್ಲಿ ಎರೆದು ಹಾಗೆಯೇ ಇಡ್ಲಿಬೇಯಿಸುವ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಬೇಯಿಸುವುದು (ಅಡುಸೌ. ೯೪).
[ಇಡಿ$_1$ + ಅಪ್ಪ$_3$. / **ತಮಿ. ಮಲ.** ಇಡಿಯಪ್ಪಂ]

ಇಡಿರ್ಗಿಱುಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಕೊಕ್ಕೆಗೋಲು ; ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಕ್ಕೆಯಿರುವ ಕಡ್ಡಿ ; ಮೀನು ಹಿಡಿಯುವ ಗಾಳದ ಕಡ್ಡಿ (ಕ) : ತೊಱೆ ವೇಂಟೆಯಾಡಲೆಳಸುತಿಱಿಗೂಳಿ ಹಂಜರಗೂಳಿಡುಗಾಣಂ . . . ಪೆಗೂರ್ಳಿ ಕೊಡಂಬೆಯಿಡಿರ್ಗಿಱುಗಟ್ಟಿಗೆಯೆರೆಮಡ್ಡಿ ಸೂಸುಗೂಳ್ಗಳೆಂಬಿವಂ ಕೊಂಡು (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೧೪ ವ). [ಇಡಿಱ್ + ಕಿಱುಗಟ್ಟಿಗೆ ?]

ಇಡಿವು 'ಇಡುವು' ನೋ.

ಇಡಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾಕಿಸು ; ಕಟ್ಟಿಸು ; ಸ್ಥಾಪಿಸು : ಇಡಿಸುವ ಡೆಂಕಣಕ್ಕೆ ನೆಲವಾಳಿಗೆ ಕೊತ್ತಳದಂಬುಗಂಡಿಯಿಂದುಡುಗದೆ ಪಾಯ್ವ ಕೂರ್ಗಣೆಗೆ . . . ಆನ್ಕೆಯಾಳ್ ಗಡಣಿಸೆ ಕಾದುತಿರ್ದುದು (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೧೦೭). ೨. ತೊಡಿಸು ; ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಧರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಮೆಚ್ಚಿ ವಜ್ರಶೃಂಖಲಮೆಂಬ ಕಡಗವ ಕಾಲ್ಗಿಡಿಸಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೫–೭೭) ; "ದೈವದಲ್ಲಿದ್ದರೆ, ಗಂಡ–ಮೈದುನರ ಕೈಗೆ ಆಶೆಮಾಗಲಿ, ಹದಿನಾಲ್ಕು ತೊಲೆಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ತೊಲಿ ಇಡಿಸಿಯಾರು ?" (ಬಟ್ಟಹೊ. ೫೨). [ಇಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಇಡಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕುಟ್ಟಿಸು ; ಪುಡಿಮಾಡಿಸು : ಈ ಔಷಧಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಇಡಿಸಿ ಕೊಡಪ್ಪ (ರೂಢಿ). [ಇಡಿ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಇಡಿಹಾರೆ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವ ಹಾರೆ ; "ಕುಟ್ಟುವ, ಮಿದಿಯುವ ಸಲಕರಣೆ" (Pounder. ಇಂಕನಿ). [ಇಡಿ$_1$ + ಹಾರೆ (< ಪಾರೆ)]

ಇಡಿಱ್ (ನಾ). ಬಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕೊಕ್ಕೆಯಂತೆ ಬಗ್ಗಿರುವುದು (ಕ).
[< ಎಡಱು$_2$ = ವಕ್ರ]

ಇಡೀ 'ಇಡಿ$_4$' ನೋ.

ಇಡೀದರ (ನಾ). ಒಟ್ಟುವ್ಯಾಪಾರದ ಲೆಕ್ಕ; ಸಗಟು ವ್ಯಾಪಾರದ ದರ. **ಇಡೀದರದ ಅಂಗಡಿ** = ಸಗಟು ವ್ಯಾಪಾರದ ಅಂಗಡಿ ; ಒಟ್ಟುಗಟ್ಟಲೆ ವ್ಯಾಪಾರದ ಅಂಗಡಿ : ಈ ಇಡೀದರದ ಅಂಗಡಿಗಳೆಂದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾವದೊಂದು ಸಾಮಾನು ಕೊಳ್ಳುವದಿದ್ದರೂ ದೊಡ್ಡ ಮೊಬಲಗಿಗಾಗಲಿ ಇಲ್ಲವೆ ದೊಡ್ಡಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಾಗಲಿ ಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ತಕ್ಕಡಿ. ೨೧). [ಇಡೀ (< ಇಡಿ$_4$) + ದರ$_3$]

ಇಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಡಗು ; ಇರಿಸು ; ಇಕ್ಕು; ಇಟ್ಟ$_2$ (ಭೂತಕೃ) ; ಇಟ್ಟು$_2$ (ಭೂತನ್ಯೂ) : ಪರೆದಿರೆ ಸಂಧ್ಯಾರಾಗಂ ನಿರಂತರಂ ಗಗನವಿವರಮೊಪ್ಪಿತ್ತೆಂದಾದರದಿಂ ಪೇಱಲ್ಬಗೆದಂತಿರೆ ಸಂಧ್ಯಾಪದಮನಿಡದೆ ಪೇೞ್ದುದು ದೋಷಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೦೨) ; ಪಿತೃಗಳುಪಾರ್ಜಿಸಿಟ್ಟ ಸಿರಿ ಜವ್ವನದೇೞ್ಗೆ . . . ರೂಪು ಶಕ್ತಿಗಳಿವಲ್ಲವೆ ಹಾನಿಯ ಬಳ್ಳವಳ್ಳಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೩೪) ; ಪಾತ್ರೆಯು ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯೊಳಿಟ್ಟು ಮುದ್ರಿಸಿ (ತಿರುರ. ದೇ. ೧೨–೫). ೨. ಹೂಡು ; ಅಣಿಗೊಳಿಸು : ತಿರಿಪಿದೊಡದನೆಳೆ ತಿಱ್ಱನೆ ತಿರಿದುದು ತಿರುವಾಯೊಳಿಡೆ ಸುರರ್ ಮೊರೆಯಿಟ್ಟರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೯೨) ; ಬಿಡುಮರೀಚಿಯ ತೊಱಿಗೆ ಹಱಿಗೋಲಿಡುವರುಂಟೇ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೩೮). ೩. ಧರಿಸು ; ತೊಡು ; ಉಡು : ಇಟ್ಟ ಸಿರಿಕಂಡದ ಬೊಟ್ಟು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೩) ; ಹಾರಪದಕ ಚೌಕುಳಿಯನಿಟ್ಟವ ತಮ್ಮ ಕೇರಿಯೊಳಗೆ ಸುಳಿದಾಡೆ (ಕಂನಸಿ. ೨–೯೮) ; ನಡೆ ಮಜ್ಜನ ಭೋಜನಕೆ ಶೃಂಗಾರದ ತೊಡವುಗಳಿಡು ನೀ ಬೇಗ (ಕಂನವಿ. ೯–೧೬೩) ; ಇಟ್ಟರೆ ತೊಟ್ಟರೆ ಪುಟ್ಟಕ್ಕ ಚಂದ (ಗಾದೆ). ೪. ಆಯುಧವನ್ನು ಅಥವಾ ಯಾವುದಾದರೂ ವಸ್ತುವನ್ನು ಎಸೆದು ಹೊಡೆ : "ಇಡು–ಕರವಿಮೋಚನೇ" (ಶಮಧಾ) ; ಮುಳಿದು ತನಗರ್ಘ್ಯಮೆತ್ತಿದ ತಳಿಗೆಯೊಳಿಡೆ ತಿಱಿದ ತಲೆ ಪಱಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೬೪) ; ಮಾನವರಿಂ ಮನುಜರನಿಟ್ಟು ಮೋದಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೩೪) ; ಅವತಂಸನೀಲೋತ್ಪಲದಿನಿಡಲೊಡಂ (ಚಾವುಂಪು. ೮೨–೧೭) ; ಇಂದ್ರನಣುವನಂ ವಜ್ರದಿನಿಟ್ಟಂ ಗಡ (ಸಮುಪ. ೧೦–೧೪೬) ; ಮಹಾಯುಧದಲಾ ಕಪಟನಾಟಕ ಸೂತ್ರಧಾರನನಿಟ್ಟು ಬೊಬ್ಬಿಱಿದ (ತೊರರಾ. ೧–೧೧–೧೬). ೫. ಎಸೆ; ದೂರ ಬಿಸಾಡು : ಕಲ್ಹಾರಕುಟ್ಮಲ ಶಾಲೂಕ ಮೃಣಾಳಜಾಲಮನಿಡುತ್ತೀಡಾಡುತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೩೦) ; ಮುಱಿದು ತರುಗಳನಿಡುತ (ನಳಚ. ೫–೪೫). ೬. ಅನ್ನದಾನ ಮಾಡು ; ಭಿಕ್ಷೆ ಹಾಕು : ಇಡಬೇಕಿದ್ದುಣಬೇಕೆಲ್ಲೆ (ಸೋಮೇಶ. ೭೯) ನಾನೇ ಭಿಕ್ಷವನ್ನು ಇಡುತ್ತೇನೆ (ದೌಲತ್. ೩೦೯). ℙ ಈ ಧಾತು ಹಲವು ಶಬ್ದಗಳ ಜತೆಗೆ ಸೇರಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಧಾತುವಾಗಿ ವಿವಿಧವಾದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾ : ಅಡಿಯಿಡು, ಊಳಿಡು, ಎತ್ತಿಡು, ಔತಿಡು, ಕಣ್ಣಿಡು, ಗೋಳಿಡು, ಜತೆಯಿಡು, ದನಿಯಿಡು, ದಾಳಿಯಿಡು, ನೆನಪಿಡು, ಪಡಲಿಡು, ಬಡಿದಿಡು, ಮಡಗಿಡು, ಲಗ್ಗೆಯಿಡು, ಸಾಲಿಡು, ಹೆಸರಿಡು, ಹೊಯ್ದಿಡು ಇತ್ಯಾದಿ.

ಇಡುವರಾದಿತ್ಯ, ಈಡುವರಾದಿತ್ಯ = ಆಯುಧ ಪ್ರಯೋಗಕುಶಲರಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಇರುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಇಡುವರಾದಿತ್ಯಂ (ಎಇ. XIX, ೩೨–೩ ; 1135) ; ಇಡುವರಾದಿತ್ಯಂ ರೂಪನಾರಾಯಣಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೨೪–೬ ; ?) ; ಈಡುವರಾದಿತ್ಯ ಮಾರ್ಬಲಮಲ್ಲ ಮಱುವಂಕ ಭೈರವ ಅಯ್ಕಣ ಪುತ್ರ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೧೩–೧೧ ; 986). **ಇಟ್ಟುಕೊ, ಇಟ್ಟುಕೊಳ್** = ೧. ಧರಿಸು : ಕಳ್ತೊಳ್ ಬೊಟ್ಟನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕೆಲದರ್ಗೆಲ್ಲಂ ಬೊಟ್ಟಿಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೭ ವ) ; ಭಕ್ತಿವಿಶೇಷದಿಂ ಶೇಷಮಾಲ್ಯಾದಾನಪೂರ್ವಕಂ ತಲೆಯೊಳಿಟ್ಟುಕೊಂಡು (ಚಾವುಂಪು. ೭೮–೧೧). ೨. ತನ್ನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊ ; ಬಚ್ಚಿಡು ;

ಮುಚ್ಚಿಡು ; ಅವಿತಿರಿಸು : ವೇದತಸ್ಕರನ ತನ್ನೊಳಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಪರಾಧಕ್ಕೆ ಪೊಜಮಡಲೊಡನೆ ಮಾಧವ ಕರೆಸಲು ಮರಳಿ ಬಂದಂತಾಗಲಾದುದು ಕಡಲೋಟ ಭರಿತ (ಮೋಹತ. ೨-೯) ; ಪದಾರ್ಥ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡೂ ಇಲ್ಲ ಅನ್ನುತ್ತೀಯಲ್ಲ, ನ್ಯಾಯವೇ? (ರೂಢಿ). **೩.** ಉಪಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಅಥವಾ ಉಪಪತ್ನಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಡಗಿಕೊ ; ಮರೆಬಾಳು ನಡೆಸು : ಒಬ್ಬಾಕಿನ್ನ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ನಾಪೋಲೀ. ೨೯೯) ; ಆಕೆ ಒಬ್ಬಾತನನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ). **೪.** ತನ್ನ ಕೈಕೆಳಗೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ನೇಮಿಸಿಕೊ : ನಮ್ಮ ಹುಡುಗನನ್ನು ತಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಕ್ಕಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿ ಸ್ವಾಮಿ (ರೂಢಿ) ; ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಆಳು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). **೫.** ಸ್ವಂತಕ್ಕಾಗಿ ಉಳಿಸಿಕೊ : ನೀನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಇಟ್ಟುಕೋ ; ಎಲ್ಲಾ ನನಗೇ ಕೊಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟರೆ ಹೇಗೆ? (ರೂಢಿ) ; ಅವನು ಹತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮಿಕ್ಕದ್ದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ **ತಮಿ. ಮಲ.** ಇಡು ; **ತುಳು.** ಇಡ್ ; **ತೆಲು.** ಇಡು ; **ಕೋಲಾ.** ಇಡ್]

ಇಡು$_{2}$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಬಿದಿರಿನ ದೆಬ್ಬೆಗಳಿಂದ ಹೆಣೆದು ಮಾಡಿದ ತಟ್ಟೆ ; ತಡಿಕೆ : ಬಡವರ ಮನೆಗೆ ಇಡುವೇ ಗೋಡೆ (ರೂಢಿ).

[< ಇಡು$_{1}$]

ಇಡುಂಕು, ಇಡಿಕು, ಇಡುಕು$_{1}$ (ಕ್ರಿ). **೧.** ಬಲವಾಗಿ ಎಸೆ ; ಚಿಮ್ಮಿಸು ; ದೂರ ಬಿಸುಡು ; ಬೀಸಿ ಎಸೆ : "ಇಡುಕು, ಇಡುಂಕು–ಗಾಢವಿಮೋಚನೇ" (ಶಮುಧಾ) ; "ಇಡುಕೆನಲ್ ಬಿಸಾಡುವುದಪ್ಪುದು" (ಕಶರ. ೧೧೮). **೨.** ಇಡು ; ತುರುಕು ; ಸಾಂದ್ರವಾಗಿಸು. 'ಇಡುಕುಂಬನಿ' ಪರಾ. **ಇಡಿಕು : ೧.** ಪಡುವಣ ವಾರ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ನೊಗನಂ ಕೞಿಯುಂ ಗಡ ಮೂಡಣಬ್ಧಿಯಲ್ಲಿಡಿಕಿದೊಡೊಯ್ಯನಾನೊಗದೊಳಾಕೞಿ ಮುನ್ನೆ ತಗುಳ್ದು ಛಿದ್ರದೊಂದೆಡೆಯೊಳೆ ಮತ್ತೆ ಬಂದು ಘೞಿಯಿಪ್ಪೊಡೆ ತಾಂ ಘೞಿಯಿಕ್ಕುಮೊರ್ಮೆ ಕೆಟ್ಟೊಡೆ ಬೞಿಕೆಲ್ಲಿಯುಂ ಪಡೆಯಬಾರದು ನೆಟ್ಟನೆ ಬೋಧಿರತ್ನಮಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೯೪-೨೪). **೩.** ಮೇಲೆ ಬೀಳು ; ಬೀಳಿಸು : ಏನೋ ಮಿಾನ ನೀನಿಡಿಕಿದಾ ಎಂದಡಿಡಿಕಿವೆಂ ವಿಭುವೆಯೆಂದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೫೪) ; ತನ್ನ ಶಾಂತಿಯ ಹಿಮದೊಳಾಱುವ ಗುಂಡನಿಡಿಕಿದನು ಭಾವಿಸದೆ ಭ್ರಮಿತ ತಾರೆಯನು ನಭವಿಡಿಕಿತೆಂತೆಂಬುದಾ ಕ್ರಮಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭-೨೧). **ಇಡುಕು$_{1}$: ೧.** ಮುನಿಯ ಕೋಪವ ಬಳಿದು ಮುರರಿಪುವನಧಿಗಿಡುಕಿದನೆನಲು ರವಿರಥವನುಕರಿಸಿ ರೌದ್ರವನು ಹಾಯ್ದುದು ಪಶ್ಚಿಮಾಂಬುಧಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೪-೩೦) ; ಬಸುರುಗಳ ಹೊಯ್ಲಿನೊಳ್ತಣಿಗಣ ಸರಂಗಳಂ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಪರಿದಿಡುಕಿ ಹೊರಳುತಂ (ತುರಂಗ. ೮೨-೩೦) ; ತೊಡೆದು ಬರೆಬರೆದು ಹಲಗೆಯನಿಡುಕುವ ಕುಕವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ನಗದವರೊಳರೇ (ನೀತಿಸಾ. ೮೨). [?]

ಇಡುಕಿಱಿ 'ಇಡಿಕಿಱಿ' ನೋ.

ಇಡುಕು$_{1}$ 'ಇಡುಂಕು' ನೋ.

ಇಡುಕು$_{2}$ (ನಾ). ಸ್ವಯಂಪೂರ್ಣವಾದುದು. 'ಇಡುಕುಂಗಬ್ಬ' ಪರಾ. [?]

ಇಡುಕು$_{3}$ 'ಇಡಂಕು' ನೋ.

ಇಡುಕುಂಗಬ್ಬ (ನಾ). ಅರ್ಥದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸ್ವಯಂಪೂರ್ಣವಾದ ಪದ್ಯ, —ಕಾವ್ಯ; ಮುಕ್ತಕ: "ಇಡುಕುಂಗಬ್ಬಂ ಮುಕ್ತಕಂ" (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೫೧) ; "ಉಕಾರಾಂತದೊಳ್ ಗಕಾರಂ ಪರಮಾದುದರ್ಕೆ–ಇಕ್ಕುಂಗೂಱ್, 'ಇಡುಕುಂಗಬ್ಬಂ" (ಶಮದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ).

[ಇಡುಕು$_{2}$ + ಕಬ್ಬ]

ಇಡುಕುಂಬನಿ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾಗಿ ಬೀಳುವ ಹನಿ : ಘಳಘಳನಭ್ರದಿಂದಮಿಡುಕುಂಬನಿ ಸೂಸೆ (ಜಗವಿ. ೪-೧೮) ; ಮೆಲ್ಸರಿ ತುಂತುಱ್ ತುಷಾರಮಿಡುಕುಂಬನಿ ತಂದಲ್ತೋನೆ ನಟ್ಟ ಬಡಪಮೆನಲ್ಸುರಿದುವು ಮುಱಿಗಳಿರುಳುಂ ಪಗಲುಂ (ಜಗವಿ. ೪-೩೨) ; ಘನಕುಚಶೈಲವಾಳಿಗಿಡುಕುಂಬನಿಯಂ ಬಿಡುತಿರ್ಪುದೇಕೆ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೪೦) ; ತಂದಲ್ವನಿಗಳ್ಬಿಡುವನಿಗಳ್ ಕಡುವನಿಗಳ್ ಸರಿವನಿಗಳಡಸಿದಿಡುಕುಂಬನಿಗಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨-೪೮) ; ಅಡಸರಿ ಬಲ್ಸರಿ ಮರಮಳೆಯಿಡುಕುಂಬನಿ ನಟ್ಟವನಿ ತುಷಾರಂ ಬಡಹಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೮-೩೯). [ಇಡುಕು$_{1}$ (< ಇಡುಂಕು) + ಪನಿ$_{2}$]

ಇಡುಕುದೆರೆ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಅಲೆ : ಇಡುಕುದೆರೆಯಟ್ಟುದೆರೆ . . . ಉಲಿದು ಹಳಚಲು (ಸೋಮಚ. ೧-೬೦).

[ಇಡುಕು$_{1}$ (< ಇಡುಂಕು) + ತೆರೆ$_{4}$]

ಇಡುಕುಮುಡುಕು (ನಾ). ಸಂಕೋಚ ; ಕುಗ್ಗು : ಅತ್ಯಂತ ಮೈತ್ರಿ ಇರುವ ಕಡೆ ಎಳ್ಳುಮೊನೆಯಷ್ಟು ಅನುಮಾನ ಹುಟ್ಟಲು ಆಸ್ಪದವಾದರೆ ಆ ಸ್ನೇಹದ ಸಮತಳವು ಕೆಟ್ಟು ಇಡುಕುಮುಡುಕಾಗುವುದು (ಅದೂಟ. ೧೬೦). [← ತಮಿ. ಇಡಕ್ಕುಮುಡುಕ್ಕು = ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಸ್ಥಳ]

ಇಡುಕುರು 'ಇಡುಕುಱು' ನೋ.

ಇಡುಕುಱು, ಇಟಕರ, ಇಡುಕುರು (ನಾ). **೧.** ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಎಡೆ ; ಸಂದು : ಹಡೆದ ಹಣ ಹಾಗಮೆಲ್ಲಂ ಜಡೆಯಿಡುಕುಱಮಡಗಿ ಮಿಂಡಿದೊತ್ತಿರಿಗೀವೀ ತುಡುಗುಣಿ ಗೊರವರ ಮೆಚ್ಚಂ ಪೊಡವಿಗೆ ಶಿವಶಕ್ತಿ ತಾನೆ ನೈಷ್ಠಿಕ ಮುನಿಪಂ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೩೦-೨೯ ; 1149). **೨.** ಗುಂಪು; ಪೊದರು ; ರಾಶಿ : ಲತೆಗಳಿಡುಕುಱುವೊಕ್ಕು ಮಱುನುಡಿಯಲಱಿಯಳೋ ಮತಿಗಿಡಿಸಿದಂಜಿಕೆಯೊಳಬಲೆ ಮೆಯ್ಮಱಿಯಳೋ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೧೧೯ ರ) ; ತಳಿತ ಬೆಳುಗೊಡೆಗಳಿಡುಕುಱ ನೆಳಲ (ಹಚಕಾ. ೮-೭೦) ; ತರುಲತೆ ಗಿಡುಗಳಿಡುಕುಱಿಂದ ಘನಮಾದ ವನಮರಣ್ಯಾನಿಯೆಂದೆನಿಸಿಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೪೫-೪೯) ; ಎಱಗಿ ಮಾಯಾಗುಣವಿಷಯದಿಡುಕುಱಿನ ಸುಖ ಲೇಶಕ್ಕೆ ಮತಿಯನು ತೆಱುವ ಮರ್ತ್ಯರ ಮಾತದೇಕಿನ್ನು (ನಿಭಾಗ. ೧೨-೩೫-೨೮). **ಇಟಕರ : ೧.** ಕೋಣೆ ತೀರ ಇಟಕರವಾಗಿದೆ (ಚೀನಬಾ. ೨೯೭). **ಇಡುಕುರು : ೧.** ಪ್ರಾಣವಿದ್ದುದರಿಂದ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಗಿಡಬಳ್ಳಿಗಳ ಇಡುಕುರಿನಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಬಿಟ್ಟಿತು (ಕಾನೂರು. ೨೦೦).

[ಇಡುಕು$_{1}$ + ಉಱು. / ತಮಿ. ಇಡಂಗರ್]

ಇಡುಕೈದು (ನಾ). ಎಸೆಯುವ ಆಯುಧ ; ಅಸ್ತ್ರ : ಕುಡುಗೋಲ್ಕತ್ತಿ ಕೊಡಲಿ ಮಚ್ಚು ಪೇರಿಟ್ಟ ಬಡಿಕೋಲಿಡುಕೈದುಗಳ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೪೫). [ಇಡು$_{1}$ + ಕೈದು$_{1}$ (< ಕೆಯ್ದು)]

ಇಡುಗಂಟು, ಇಡಗಂಟು, ಇಡಿಗಂಟು$_{1}$ (ನಾ). **೧.** ಇಟ್ಟ ಹಣ ; ಠೇವಣಿ : ಬ್ಯಾಂಕಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ ಇಡುಗಂಟಿನ ಮೇಲೆ ಸಾಲವನ್ನು ತರಹೇಳಿ ಇಡುಗಂಟಿನ ಪಾಯಿದೆ ಮುಂದಿನ ವರ್ಷ ಮುಗಿದಾಗ ಸಾಲವನ್ನು ತೀರಿಸಬಹುದೆಂದು ಸೀತಾರಾಮುವಿಗೆ ಹೇಳಿದಳು (ಮುಹಾಗ. ೩೦೮). **೨.** (ಉಕ). ಬಂಡವಾಳ; ನ್ಯಾಸ; ನಂಬುಗೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಬಳಿ ಇಟ್ಟ ಒಡವೆ ಮುಂತಾದುದು. **ಇಡಗಂಟು : ೧.** ಬಿಲ್ಲುಗಳೇ ಅವರು ಗಳಿಸಿದ ಇಡಗಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೩೦೭) ; ನನ್ನ ಮೇಲೆ ನಿನ್ನ ವಿಶ್ವಾಸವಿದ್ದರೆ ಭೀಮಾರ್ಜುನರನ್ನು ಇಡಗಂಟಿನಂತೆ ಬೇಗನೆ ನನಗೆ ಒಪ್ಪಿಸು (ಮಭಾರ. ೩೯) ; ಮಹಾರಾಜರು ತಮಗೆ ಎರಡು ವರಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ಅವನ್ನು ನೀವು ಇಡಗಂಟಿನಂತೆ ಅವಳ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿರುವಿರಿ (ತುಳಸಿ. ೧೧೦). **ಇಡಿಗಂಟು$_{1}$: ೨.** "ಶೇವಧಿ—ನಿಧಿ, ಹೂಳಿಟ್ಟ ಹಣ, ಇಡಿಗಂಟು" (ಗಂಗಾಮ. ೩೧೦).

[ಇಡು$_{1}$ + ಗಂಟು]

ಇಡುಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಎಸೆಯುವ (ಹೊಡೆಯುವ) ಕೋಲು, — ಬಡಿಗೆ: ಇಡಲಿಡುಗಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ರಾವುತರದಜ಼ೊಡನೆ ಬೀಳ್ವರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩–೯೯). [ಇಡು$_1$ + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಇಡುಗಲ್ (ನಾ). ಹೊಡೆಯುವ ಕಲ್ಲು: ಬಡಿಗೋಲ್ ತುಪಾಕಮಿಡುಗಲ್ಲೆರೆ ಪೆರ್ಬಲೆ ಕೊಳಿಗಾಳಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೫೨). [ಇಡು$_1$ + ಕಲ್$_2$]

ಇಡುಗವಣೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲು ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಬೀಸಿ ಎಸೆಯುವ ಸಾಧನ; ಕವಣೆ: ಸಿಡಿಗುಂಡು ಬಡಿಕೋಲ್ಗಳುಜುಬೆಯಿಂದಿಜುಬೆಯಿಂದಿಡುಗವಣೆ ನೇಣುರಲ್ಗೊಲೆಗಳಿಂ ಬಲೆಗಳಿಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೪೭).
[ಇಡು$_1$ + ಕವಣೆ]

ಇಡುಗಾಣ (ನಾ). ಬೀಸಿ ಎಸೆದು ಮೀನು ಹಿಡಿಯುವ ಕೊಕ್ಕೆ, — ಗಾಳ: ಇಡುಗಾಣಂ ... ಕೀಳ್ವಾಳಿಗೆಯೊಳ್ ನಾಂಟುವ ಪಲವುಂ ಬಗೆಯ ಗಾಣಂಗಳಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೧೪ ವ). [ಇಡು$_1$ + ಗಾಣ$_1$ (< ಗಾಳ$_1$)]

ಇಡುಗಾಯ್, ಇಡಿಗಾಯ್$_2$, ಈಡುಗಾಯಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ದೇವತಾ ವಿಗ್ರಹದ ಅಥವಾ ಬೇರೆ ಯಾರಾದರೊಬ್ಬರ ಮುಂದೆ ನಿವಾಳಿಸಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೀಸಿ ಎಸೆಯುವ ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ. P ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಹರಸಿಕೊಂಡ ಜನರು ಕೆಲಸ ಕೈಗೂಡಿದ ಮೇಲೆ ದೇವತಾ ವಿಗ್ರಹದ ಮುಂದೆ ಇಡುಗಾಯಿ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ೨. ಪಂದ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಒಂದನ್ನು ಒಡೆಯುವ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ: ಇಂದು ಇಡುಗಾಯ್ ಆಟದಲ್ಲಿ ಐವತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಗೆದ್ದೆ (ರೂಢಿ).
ಇಡಿಗಾಯ್$_2$: ೧. ಪುರದ ಬಾಗಿಲಿಗೈತರುವರಿತ್ತರದಿ ನಿಂದೂಳಿಗರು ನೀವಳಿಗರೆದುಯಿಡಿಗಾಯ್ಗಾಕಿದರು ಲಕ್ಷೋಪಲಕ್ಷಗಳಾ (ಜಿನಭಾ. ೫೮–೫); ಅತ್ತೆಯ ಮಗಳ ಲೆತ್ತವು ಸರಿಬಂದರೆ ಸುತ್ತಲದೇವರಿಗೆ ಇಡಿಗಾಯ ನಿಡಿಸೇನೆಂದು ಗ್ಯಾನ ಅಪ್ಪಯ್ಯ ಮನದಾಗೆ (ನಾಪದ. ೧೨೬–೭).
ಈಡುಗಾಯಿ$_2$: ೧. ದೇವರಿಗೆ ನಾವೇ ಈಡುಗಾಯಿ ಒಡೀತೀವಿ (ನಮ್ಮಳ್ಳಿ. ೫೮). [ಇಡು$_1$ + ಕಾಯ್$_4$]

ಇಡುಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಇಡುವ ಕಿಚ್ಚು; ಹಾಕುವ ಬೆಂಕಿ: ಇನಿತು ಮನ್ನಣೆಯ ಮೇಲಿಡುಗಿಚ್ಚನಿಕ್ಕಬೇಕೆನುತೆ ದಿಟದೂರದಿಂ ಬಂದಂತೆ (ಸೋಮಚ. ೧–೩೭); ಸುಡುಗಾಡಿಡುಗಿಚ್ಚುಡುಗೂಜುಡುಗೊಜುಬೆಯುಂ (ಶಮದ. ೧೭೧); ಇಡುಗಿಚ್ಚು ಹೊಕ್ಕಂದದಲಿ ರಥವನು ಬೆಚ್ಚಿ ಬಿಸುಟನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೭೬). [ಇಡು$_1$ + ಕಿಚ್ಚು (< ಕಿರ್ಚು)]

ಇಡುಗು$_1$, ಇಡಗು, ಇಡಿಗು (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹರಡು; ತುಂಬು: ಅದರ ಪಡಿದನಿಯು ಆ ತಪೋವನದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಇಡುಗಿದ್ದಿತು (ಶ್ರೀರಾಪ. ೨೯); ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಲ್ಲಿ ನಿರಾಶೆಯ ವಾಸನೆಯೇ ಇಡುಗಿತ್ತು (ಅಪನಾ. ೨೨೪); ಊದಬತ್ತಿಯ ಗಮಗಮ ವಾಸನೆಯೆಲ್ಲ ಪಡುಮನೆಯ ತುಂಬ ಇಡುಗಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೮೦). **ಇಡಗು**: ಹೊರಗಣ ಹವೆ ಬರಲು ಯಾವ ದಾರಿಯಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಹೊಲಸು ನಾತವು ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಇಡಗಿರುತ್ತಿತ್ತು (ಮೊಪಾಸ. ೮೩). **ಇಡಿಗು**: ವಾಸನೆಯು ಕೋಣೆಯ ತುಂಬ ಇಡಿಗಿತ್ತು (ಕನ್ನಡಿ. ೧೧೨); ತೊಗರೆ ಮತ್ತು ಸಾಸಿವೆಯ ಹೊಲಗಳು ಮತ್ತು ಮುಗಿಲೆಲ್ಲ ಇಡಿಗಿದ ಅವುಗಳ ಕೋಮಲ ಸುಮಧುರ ಗಂಧ . . . ಎಲ್ಲವೂ ನನ್ನ ಮೈಗೆ ಮುಳ್ಳು ತಂದವು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೦೭). [< ಇಡಿಕು]

ಇಡುಗು$_2$ 'ಇಡಂಕು' ನೋ.

ಇಡುಗುಂಡು (ನಾ). ಎಸೆಯುವ ಕಲ್ಲುಗುಂಡು: ಇಡುಗುಂಡು ಸಾಳಿವಿಲ್ಲಂಬು ಡೊಂಕಣಿ ಇಟ್ಟಿ ಬಿಡವೆ ಬೀಜುವ ಪಾಶ . . . ಕೈಪಾರೆಯ ಕಡುಗಲಿ ಜೋದರೆಯ್ದಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯–೨೧); ರಣಾಜಿರದೊಳ್ ಶ್ರೀ ವಿಜಯಾಸ್ತ್ರದಿಂದೆ ಕಡಿಕಂಡಂಗೆಯ್ಸುವೆಂ ಕಂಡದುತ್ಕರದಿಂ ಸೀಳ್ದಿಡುಗುಂಡನಾಡಿಸುವೆನೆಲ್ಲಾ ಭೂತಸಂಘಾತಮಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೫–೨೦೪); ನೆಟ್ಟ ಸಬಳಗಳನಿಡುಗುಂಡುಗಳ ಸಂದಣಿಯ ಸನ್ನಾಹದ ಸ್ಥೂಲಮಾಗಿರ್ದತೆನೆಗಳ (ಚೆಬಪು. ४२–೨೨). [ಇಡು$_1$ + ಗುಂಡು]

ಇಡುಗುಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಡ್ಡಿದ ಗುಡ್ಡೆ; ಹಾಕಿದ ರಾಶಿ; ದಟ್ಟವಾದ ರಾಶಿ: ಉಂಡಲಿಗೆಗಳ ರಾಶಿ ಹೂರಿಗೆಗಳಿಡುಗುಡ್ಡೆ ಸಣ್ಣ ಸೇವಗೆಯ ಮೆದೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೭–೨೫); ದಾಂಟುವುದಿಡುಗಡ್ಡೆಗಳ ಗಿರಿಗಳನಿಕ್ಕಿ ದಾಂಟುವ ಡಾಳಿಯಂದದೊಳು (ಭರಚ. ೩೬–೭೫). [ಇಡು$_1$ + ಗುಡ್ಡೆ]

ಇಡುಗುತೊಡಗು (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ ಆತಂಕ; ತುಂಬ ತೊಡಕು (?): ರೆಸ್ತೆ, ಕೆಲಸಗಳಂತೆ ತುಂಬ ತೊಡಕಾಗಿರುವಿಕೆ (ದಕ. ಶಿ).
[ಇಡುಗು$_2$ (< ಇಡಂಕು) + ತೊಡಗು$_2$]

ಇಡುಗುರು 'ಇಡುಗೂರು' ನೋ.

ಇಡುಗೂರು, ಇಡುಗುರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅತಿ ಶುಭದಲೆನಿಪುದೀಯಿಡುಗೂರು (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೩४–೫; 1134).
ಇಡುಗುರು: ಇಡುಗುರ ಗವುಣ್ಡತನದ ಕಯ್ಯ ಅದ್ದಿಯಾಪಳ್ಳಿಯೊಳ್ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೧–೨; 961). [?]

ಇಡುಗೆ, ಇಡಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಇಡುವಿಕೆ. ೨. "ಆಭರಣ" (ಜಾನಕೋ. ೧೭). 'ತೊಡುಗೆ' ಪರಾ. ೩. ಇಟ್ಟದ್ದು; ಠೇವಣಿ: "ಒಂದು ಬ್ಯಾಂಕಿನಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ಹಣ; ಠೇವಣಿ; ಠೇವಣಾತಿ; ಇಡುಗೆ" (Deposit. ಇಂಕನಿ).
ಇಡಿಗೆ: ೨. ಈ ಧರೆಯ ಮೇಲಿರ್ದ ಇಡಿಗೆತೊಡಿಗೆಯು ಕರ್ಪುರಾದಿ ತಾಂಬೂಲ (ವಿವಾಕ್ಯ. ೯೨–೫). [ಇಡು$_1$ + –ಗೆ$_3$]

ಇಡುತೊಡು (ಕ್ರಿ). ಆಭರಣ ಮತ್ತು ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸು (ಉಕ. ಶಿ). [ಇಡು$_1$ + ತೊಡು$_1$]

ಇಡುದಡಿ (ನಾ). = ಇಡುಗಟ್ಟಿಗೆ: ಕಣೆಕಾಲಿಡುದಡಿಯಿಂ ಸೊಣಗು [ಗಂ]ಗಳ ಸೊಣವುತ ಮರುಳ್ವಣಗುಗಳು ಒಣದಲೆಯೋಡ ಹಿಡಿದು ರಕ್ಕಸರುಂಬ ಹೆಣನ ಭಿಕ್ಷವ ಬೇಡುತಿಹರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮–೧೫).
[ಇಡು$_1$ + ದಡಿ$_1$]

ಇಡುದಿ (ನಾ). ಇಡುವಿಕೆ; ನ್ಯಾಸ (ಸ್ಟ್ಯಾಂಡರ್). 'ಇಟ್ಟಿ' ಪರಾ.
[ಇಡು$_1$ + –ದಿ]

ಇಡುಮದ್ದು (ನಾ). (ಕರಾ). = ಇಕ್ಕುಮದ್ದು.
[ಇಡು$_1$ + ಮದ್ದು (< ಮರ್ದು). / ತಮಿ. ಇಡುಮರುನ್ದು]

ಇಡುಮುಡುಕನೆ (ಅ). ಸಿಡಿಲಿನ ಅಬ್ಬರದಂತೆ; ಚಟಚಟೇರೆಂದು: ಎಡೆವಜದೊಳೆಜಗಿ ಬಜಸಿಡಿಲಿಡುಮುಡುಕನೆ ಪೊಡೆದುದೆನಿಸಿ ಪಾಂಡ್ಯನ ರಥದಚ್ಚುಡಿದಟ್ಟಿಗೆ ತಟ್ಟಿಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೮೨).
[ಇಡುಮುಡುಕು$_1$ + –ಅನೆ$_1$]

ಇಡುಮುಡುಕು$_1$ (ನಾ). ಸಿಡಿಲಿನ ಅಬ್ಬರ; ಚಟಚಟೇರು. 'ಇಡುಮುಡುಕನೆ' ಪರಾ.
[ಇಡು$_0$ + ಮುಡುಕು. / ತಮಿ. ಇಡಿಮುಟಕ್ಕಂ=ಸಿಡಿಲಿನ ಮೊಳಗು]

ಇಡುಮುಡುಕು$_2$ (ನಾ). ಬಹಳ ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಪ್ರದೇಶ; ಸಂದಿ; ಸಂದು: ಮನೆಮನೆಯ ಹಿತ್ತಿಲುಗಳಿಡುಮುಡುಕಿನೊಳಗೊಬ್ಬನೆ ಸಾರ್ದು (ಬಸಪು. ೩೧–೫); ನಡೆತಪ್ಪೆಡೆಯೊಳಡುಮುಡುಕಿನಿಂದೊಬ್ಬ ಮುಂತೆ ಸಂಧಿಸಲೊಡನೆ (ಬಸಪು. ೨೧–೧೩); ಮಡಿವಳ ಮಾಚಿದೇವಯ್ಯನಿಡುಮುಡುಕಿನಲ್ಲಿ ಭವಿಯಂ ಕಂಡು (ಪಾಸೋಪು. ೮–೪೨); ಕಾರ್ಗತ್ತಲೆಯೊಳು ನಡೆದು ಮನೆಯ ಹಿತ್ತಲು ಇ[ಡು]ಮುಡುಕಿನೊಳಗೆ ಒಬ್ಬನೆಯಡಗಿ (ಭೈರಸೂ. ೩೫೦). [ಇಡು ? + ಮುಡುಕು]

ಇಡುವಗೆ (ನಾ). ಬದ್ಧದ್ವೇಷ; ಬಲವಾದ ವೈರ: ತೊಡರ್ದು ಬಿಡಿಂ ಸುಯೋಧನನನೆನ್ನುಮನಾನಿರೆ ಕೌರವಾಧಿಪಂಗಿಡುವಗೆ ಪೇಟುಮಿಂ ಪೆಜರೊಳಂ ಮುಳಿಸುಂಟೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೯೧). [ಇಡು$_1$ + ಪಗೆ$_2$]

ಇಡುವರ್ಣ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾಗಿ ಬಳಿದ ಬಣ್ಣ : ತೊಡೆವ ಬೆರಸುವ ತೆರಳ್ಚುವಿಡುವರ್ಣದ ತೆಳ್ವರ್ಣದರ್ಥೋದಕದ ಬಹುವಿಧದ ವರ್ಣ ಕ್ರಮಮುಂ (ವರ್ಧಪು. ೭–೩ ವ). [ಇಡು$_0$ (< ಇಡು$_2$) + ವರ್ಣ]

ಇಡುವಲೆ (ನಾ). ಬೀಸುವ ಬಲೆ; ಬೀಸಿ ಎಸೆಯುವ ಬಲೆ : ಎಳೆಯಳ ಕಣ್ಗದಿರೋಡುವ ಗಿಳಿಗಳ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಸುತ್ತಿ ಮುತ್ತಿರೆ ತೋರ್ಕುಂ ಪೊಳೆ ವಿಡುವಲೆಯಿಡೆಯವಳವನೊಳಗಾಗಿಸಿದಂತೆ ನೋಳ್ಪ ಪಥಿಕರ್ಗಾಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೨–೧೯). [ಇಡು$_1$ + ಬಲೆ]

ಇಡುವೞಿ$_1$ (ನಾ). ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಆಳು; ನೇಮಿಸಿಕೊಂಡ ಸೇವಕ: ಒಡಲಂ ದಂಡಿಸಿ ನಿಯಮದೆ ನಡೆಯದೆ ಪೋಕೆಂದು ಪಾರ್ವರೆಂದೊಡೆ ಪಾಪಂ ಬಿಡೆ ಪೋಪಂತದು ಪೇೞವರಿಡುವೞಿಯೋ [ಪಾಠಾಂ. ತುಡುಗುಣಿಯೋ] ತಿರಿವ ಬಡವನೋ ಡಿಂಗರನೋ (ಸಮಪ. ೧೧–೯೫).

[ಇಡು$_1$ + ಬೞಿ$_4$]

ಇಡುವೞಿ$_2$ (ನಾ). ಇರಿಸಿದ ಸ್ಥಿತಿ; ನಿಯಮಿತ ಮಾರ್ಗ : ಮನದಿಡುವೞಿಯೊಳೆ ವರ್ತಿಕುಮನಿತಿಂದ್ರಿಯಗಣಮುಮುದಜೞೊಳಧಿಕೃತನಾತ್ಮಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೧–೨೫); ಇಡುವೞಿಯೊಳಿರ್ಪವೊಲ್ ಮೆಚ್ಚಿಡಿಸಿದ ನಿಂತೆನ್ನನೆನಗೆ ವಸುದೇವನೆನಲ್ ಪೆಡದಲೆಯ ಪಾವು ಸೋಂಕಿಲ ಕಿಡಿನಣ್ಪಿನ ಮೃತ್ಯುವಿಂಪುದೋಱುವ ಗರಳಂ (ಜಗವಿ. ೫–೬೦).

[ಇಡು$_1$ + ಬೞಿ$_2$]

ಇಡುವು, ಇಡಿವು (ನಾ). **೧.** ಸಂದುಗೊಂದು; ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶ; ಇಕ್ಕಟ್ಟು; ಸಮ್ಮರ್ದ : ಇಡಿದಿರೆ ಪೂತಮರದ್ರುಮದಿಡುವುಗಳೊಳ್ ಬದ್ದವಣದ ಪುಡಿವೋಲ್ ಬೆನ್ನೊಳ್ ಬಿಡದಲುಗೆ ಕುಸುಮಕುಳರಜಮಡರ್ದುದು ಸುರಗಿರಿಯನಿಂದ್ರರುಂದ್ರಗಜೇಂದ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೭–೬೩); ತಾನುಂ ಹಿಡಿಂಬೆಯುಮವನ ಬರಿಯ ನರವಿನಡಗಿನಿಡುವಿನೆಡೆಯ ಕೆನ್ನೆತ್ತರೊಳೊರ್ವರೊರ್ವರಂ ತಳ್ಕಿಱಿದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೫೪ ವ); ಅರೆದುಱುಗಿರ್ದ ಬಯಲ್ದಾವರೆಯೆಲೆಗೊಡೆಯಿಡುವಿನಲ್ಲಿ ಸುಖದಿಂ ಕಣ್ಗೆಯ್ದಿರೆ (ಕಾದಂಉ. ೨೮೨); ಒದವಿದ ಮದಜಲದಿಂ ತೀವಿದ ನಗದಿಡುವು [ಪಾಠಾಂ. ಪು] ಗಳೊಳೆಯ್ದೆ ಮುೞುಗಿರೆ ಯಮುನಾಹ್ರದದೊಳ್ ಮುೞುಗಿದವೋಲ್ ತೋರ್ಪುದು ನೋೞ್ಪಡೆ ನಾಡೆ ಚೆಲ್ವುವಡೆದು ಕರೀಂದ್ರಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪–೧೨೬); ಕಂದರಂಗಳಿಡುವಿನೆಡೆಗಳೊಳ್ ಕವಲ್ತು ನಿಲ್ತು (ಅನಂಪು. ೫–೭೦). **೨.** ರಾಶಿ; ಗುಂಪು; ಮೊತ್ತ : ನೆಣದ ಪಳ್ಳಂಗಳಂ ಪಾಯ್ದುಂ . . . ಅಡಗಿನಿಡುವುಗಳಂ ದಾಂಟಿಯುಂ ಪೆಣದ ತಿಂತಿಣಿಯಂ ನೂಂಕಿಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೫೩ ವ). **ಇಡಿವು** : **೧.** ಆಗಸಮನುಗಿವ ಮನೆಗಳ ದೇಗುಲದಿಡಿವುಗಳೊಳಡಿಯನಿಡಲಱಿಯದೆ ತಾರಾಗಣಮಿಳೆಗಿೞಿದಂತೆ ವೊಲಾಗಿರ್ಕುಂ ಪುರದ ಕಂಚಗಾಜರ ಪಸರಂ (ಲೀಲಾವ. ೭–೧೭).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಇಡುಪ್ಪು = ನಡು, ಮಗ್ಗುಲು, ಪಕ್ಕ, ಟೊಂಕ]

ಇಡುಸೆಂಡು (ನಾ). ಎಸೆಯುವ ಚೆಂಡು : ಮಂದರಾಚಲವ ನಲಿದು ಯಿಡುಸೆಂಡ ಮಾಡಿ ಲಗ್ಗೆಗಳ ನಗುತಾಡುತಂ (ಏಕೋಪು. ೨–೩೯).

[ಇಡು$_1$ + ಸೆಂಡು]

ಇಡುಸೇಸೆ (ನಾ). ಹಾಕುವ ಅಕ್ಷತೆ : ಕುಸುಮಾಕ್ಷತೆಗಳಿಂದ ಬೆರೆದಿರುವ ಮುತ್ತುಗಳಿಂದ ಇಡುಸೇಸೆಗಳನ್ನು ಚೆಲ್ಲುತ್ತ (ಕೃಪಾವಿ. ೧೩೦).

[ಇಡು$_1$ + ಸೇಸೆ]

ಇಡೆ$_1$ (ನಾ). ಎಡೆ; ಸ್ಥಳ; ಅವಕಾಶ; ಆಕರ : ಉರ್ಬ್ಬಿಯೊಳ್ಸಕಲದೊಳೊರ್ಬ್ಬನೆ ಗಣ್ಡ ಶ್ರೀ ಚನ್ನಮನೆನ್ತುಮೊಳ್ಪಿಡೆಯನ್ ಗೊನ್ತಿಸುತರಿಂ ಪರಾಕ್ರಮನ್ ಬಲ್ವಡೆ ಸುದ್ರಕನ್ ಪ್ರಳಯ ಧನಿ ಮುತ್ತಿ ಅಣಿಯೆಂ (ಎಇ. XXIV, ೨೬–೬; 885). 'ಎಡೆ$_2$' ಪರಾ.

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಇಡೈ; **ಮಲ. ತುಳು.** ಇಡೆ]

ಇಡೆ$_2$ (ನಾ). **೧.** ಭೂಮಿ. **೨.** ಸ್ವರ್ಗ. **೩.** ದೇವತೆಗಾಗಲಿ ಮನುಷ್ಯನಿಗಾಗಲಿ ಅರ್ಪಿಸುವ ಆಹಾರ. **೪.** ಹಸು. **೫.** ದೇಹದ ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ನಾಡಿಯ ಹೆಸರು : ಮೆಲ್ಲನಿಡೆಯಿಂ ಪ್ರಾಣವಾಯುವಂ ಪೂರಿಸುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೨–೪೫); ಇಡೆಯಿಂ ಕುಡಿದು ಸಮೀರಣಜಲವನು (ಯೋಗಾಂವಿ. ೫–೨೩); ಇಡೆ ಪಿಂಗಳೆಂಬೆರಡು ನಾಡಿಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ (ವಿವೇಕ. ೧೮೭); ಇಡೆಯಿಂ ರೇಚಕಮಾಡಿಯೊರ್ಮೆಯುಸಿರಂ ಮತ್ತಂ ತೆಯೇ ಪೂರಕಂಬಡೆದು (ವೈಸೂಮ. ೫–೧೧೪). **೬.** ಮಾತು. **೭.** ಬುಧನ ಹೆಂಡತಿ; ವೈವಸ್ವತ್ರಾವರುಣಿ. [**ಸಂ.** ಇಡಾ]

ಇಡೆಯ (ನಾ). ಸ್ಥಾನವಾದವನು; ನೆಲೆಯಾದವನು : ಉರ್ಬ್ಬಿಯೊಳ್ ಸಕಲದೊಳೊರ್ಬ್ಬನೆ ಗಣ್ಡ ಶ್ರೀಚನ್ನಮನೆನ್ತುಮೊಳ್ಪಿಡೆಯನ್ (ಎಇ. XXIV, ೨೬–೬; 885); [ಇಡೆ$_1$ + -ಅ$_7$]

ಇಡೆಯಗಟ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಇಡೆಯಗಟದೊಳಗೆ ಚಡಿ ಬಾಜಿಯ ಪಡುವಲು ನನೂರು ಕಂಬ ತೋಟ ಮೂಲಸ್ತಾನಗೇರಿ ಒಳಗೆ ರುದ್ರಭಟ್ಟನ ಮನೆಇಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯೧–೩೦; 12ನೆಯ ಶತ).

[ಇಡೆ ? + ಗಟ್ಟ$_0$ (< ಘಟ್ಟ)]

ಇಡೆಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅತ್ತಿಂದಿತ್ತ ಓಡಾಡು; ಎಡೆಯಾಡು; ಎಡತಾಕು : ಇಡೆಯಾಡಿ ಮುಖ ಬಾಡಿ ನುಡಿಯಡಗಿ ಬಡವನೆಂದೊಲವ ತೋಱಿಸಿದೆನೋ ಕಡುದೈನ್ಯದಿ (ಪುರಂದ. ೧–೬೪–೫). [ಇಡೆ$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಇಡೆವೆಟ್ಟು (ನಾ). ನಡುವೆ ಇರುವ ಬೆಟ್ಟ : ಮೂಡಣ್ಣಾ ಸೀಮೆ ಇಡೆವೆಟ್ಟದಾ ವಡಗಣ್ಣಾ ನೀರಿಜಗ (ಎಇ. XXI, ೨೯–೧೩; 4ನೆಯ ಶತ).

[ಇಡೆ$_0$ + ಬೆಟ್ಟ]

ಇಡ್ಡಲಿ, ಇಡ್ಲಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿ ಉದ್ದಿನ ಬೇಳೆಗಳನ್ನು ನೆನೆಯಿಸಿ ಕೂಡಿಸಿ ರುಬ್ಬಿ ಸಂಬಾರದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬೆರಸಿ ಹಬೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಅಥವಾ ರವೆಯನ್ನು ಮಜ್ಜಿಗೆ ಮೊಸರುಗಳಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ಹಬೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ : ದೋಸೆ, ಇಡ್ಡಲಿ, ಕಾಂಧಾಭಜಿ, ಉಪ್ಪಿಟ್ಟು, ಬಟಾಟಾವಡಾ . . . ಏನನ್ನೋ ಒಂದೇ ಉಸಿರಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟನು (ಚೆಂದುಟ. ೪೦). **ಇಡ್ಲಿ** : ನಮ್ಮ ತೇಜೋರಾಶಿ ಇಡ್ಲಿಯಂತೆ ಅಥವಾ ಬನ್ನಿನಹಾಗೆ ಇದೆ ಮಧ್ಯೆ ಉಬ್ಬಾಗಿ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ತೆಳ್ಳಗೆ ಇದೆ (ಆಕಾಶ. ೬೩); ಮಾಣಿ : – ಏನು ಕೊಡಲಿ ಸಾರ್, ಜಾಮೂನ್, ಇಡ್ಲಿ (ಮಹಾಲ. ೪೬).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ. ಮಲ.** ಇಟ್ಟಲಿ; **ತೆಲು.** ಇಡ್ಡೆನ]

ಇಡ್ಡಲಿಗೆ, ಇಡ್ಡಿಲಿಗೆ (ನಾ). = ಇಡ್ಡಲಿ : ತುಯ್ಯಲುಂ ಪೂರಿಗೆಯಿಡ್ಡಲಿಗೆ ಸೋದಿಗೆ ಲಾವಣಿಗೆ ಘೃತಪೂರಂ ಲಡ್ಡುಗೆ ಮಂಡಗೆ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಪದಿನೆಂಟು ತೆಱದ ಭಕ್ಷ್ಯರೂಪಂಗಳುಮಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮–೧೬); ಅರೆದುರ್ದಿನ ಬೇಳೆಯನೊಂದಿರೆ ಮೊಸರಧಿ(ಡಿ) ನೀರೊಳಿಂಗು ಜೀರಗೆ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಮೆಣಸಲ್ಲಮಿವಿನಿತಂ ಬೆರಸಿಡ್ಡಲಿಗೆಯನಡಲ್ಕೆ ಕಂಪಂ ಕುಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮–೧೧); ಇಡ್ಡಲಿಗೆಯನಣ್ಣೆವಾಲ ಪಾಯಸಂಗಳಂ ನಿಮಿರ್ಚಿ (ವೈಜರ. ೯೩–೧); ಪಾಲೋಗರ ಬೋನವಿಡ್ಡಲಿಗೆಯಂ ಜೋಗಾಯಿ . . . ಎಣ್ಣೂರಿಗೆ ಬಿಸುಪೂರಿಗೆ . . . ಭಕ್ಷ್ಯಚಯಮಂ ತಂದಿಕ್ಕಿದರ್ ಕಾಂತೆಯರ್ (ಧರ್ಮಪ. ೨–೫೪); ಬಡ್ಡಿಸಿದಿಡ್ಡಲಿಗೆಯ ಮುಂದೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು ಗಡ್ಡಮೀಸೆಯ ನೀವಿಕೊಳುತ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೩–೨೭೫). **ಇಡ್ಡಿಲಿಗೆ** : ಅಡ್ಡಣಿಗೆಗಳ ಮೇಲ್ದೆಸೆಯ ಕಂಗೆಡ್ಡವಹ ಪೊಂದಟ್ಟೆಗಳೊಳಿನಿದಿಡ್ಡಿಲಿಗೆ ಮಧುನಾಳ ಮಂಡಗೆ ಫೇಣಿ (ಮದೇಪು. ೧೬–೨೪); ಇಡ್ಡಿಲಿಗೆ ಮುಖಾಪರಿಮಿತ ಭಕ್ಷ್ಯಾಳಿಯ ಬಡಿಸಿದಳು (ಮದೇಪು. ೨೭–೫).

[ಇಡ್ಡಲಿ + -ಗೆ ?. / → **ಪ್ರಾ.** ಇಡ್ಡರಿಯಾ = ಮಿಷ್ಟಾನ್ನ, ಮಿಠಾಯಿ]

ಇಡ್ಡಲಿಗೆವಡೆ (ನಾ). ಇಡ್ಡಲಿಯಿಂದ ತಯಾರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಡೆ: ಮೃದುವಾಗಿ ಪಾಕವಮಾಡಿಡ್ಡಲಿಗೆಯಂ ಮೆಲ್ಲನುದುರಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಮೆಣಸುಳ್ಳಿ ಕೊತ್ತುಂಬುರಿಯನದಱೊಳಗೆ ಹಾಕಿ ಪೆಱೆದುಪ್ಪದಿಂದವೆ ಬೆರಸಿ ವಡೆಯಂತೆ ತಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಅದಕೆ ಕರ್ಪೂರ ಮೊದಲಾದ ಪರಿಮಳಗಳನು ಹುದುಗಿ ಕಣಿಕದ ಬಟ್ಟಲಂ ಮುಚ್ಚಿ ತುಪ್ಪದೊಳು ಹದನಾಗಿ ಪಾಕಮಾಡಿಡ್ಡಲಿಗೆವಡೆಯೆಂದು ಪೆಸರಂ ಬುಧರು ಕರೆವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೧–೬೮). [ಇಡ್ಡಲಿಗೆ + ವಡೆ$_2$ (< ಒಡೆ$_4$)]

ಇಡ್ಡಿಗೌರವ (ನಾ). ವೃದ್ಧಿಯ ಅತಿಶಯ; ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯ ಮರ್ಯಾದೆ (?) : ಇಡ್ಡಿಗೌರವ ಕಾರಣವಾಗಿ ಮಾಳ್ಪುದುಂ . . . ಹಾಡುತ್ತಂ ಮಾಳ್ಪುದುಮೆಂದಿವು ಮೂವತ್ತೇೞು ದೋಷಂಗಳಪ್ಪುವು (ಪಸಾರ. ೬೮೬–೧೯).

[ಪ್ರಾ. ಇಡ್ಡಿಗಾರವ < ಸಂ. ಋದ್ಧಿಗೌರವ]

ಇಡ್ಡಿಲಿಗೆ 'ಇಡ್ಡಲಿಗೆ' ನೋ.

ಇಡ್ಲಿ 'ಇಡ್ಡಲಿ' ನೋ.

ಇಡ್ವರ (ನಾ). "ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ತಿರಿಗ್ಯಾಡುವ ಎತ್ತು, ಗೂಳಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೩೩). [ಸಂ.]

ಇಣಕಲು (ನಾ). ಇಣಕಿ ನೋಡುವುದು : ಮುಚ್ಚು ಕದವಿದೆ ; ಬೀಗ ತೆಗೆಯೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ ; ಬಿಟ್ಟ ತೆರೆಯಾಚೆ ನನ್ನಿಣಕಲಳವಲ್ಲ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೨೦–೨೩). [ಇಣಕು (< ಇಣಿಕು) + -ಅಲು (< -ಅಲ್$_2$)]

ಇಣಕು 'ಇಣಿಕು' ನೋ.

ಇಣಗಾ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [?]

ಇಣಚಿ (ನಾ). **೧.** (ಉಕ) ಅಳಿಲು: ಅಡವಿಯೊಳಗಿನ ಹಕ್ಕಿ, ಇಲಿ, ಇಣಚಿ, ಮೊಲ ಮುಂತಾದ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಕೊಂದು ತಿನ್ನುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೩೧) ; ಗಿಳಿ, ಇಣಚಿ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು . . . ಪಕ್ವವಾದ ಫಲಗಳನ್ನು ಕಡಿಕಡಿದು ಮಧುರವಾದ ರಸವನ್ನು ಹೀರಿ ಹೀರಿ ತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತಲಿವೆ (ಕುಮುದಿ. ೮೫) ; ಕೊಲ್ಲಿಸಿದೆ ಇಣಚಿಯನ್ನು ತಲ್ಲಣಿಸಿ ಜೀವನನ್ನು (ಸಖೀಗೀ. ೧೮–೧೭) ; ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಸೊಸೆಯು ಮಡಿಯ ನುಸುಳಾಟದಲ್ಲಿ ಇಣಚಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಚಪಲತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ನಿರಾಭ. ೪೩). **೨.** ಬಿಳೀ ಮಗ್ಗದವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮೈ. VIII, ೯). [?]

ಇಣಿ (ನಾ). ಗೂಳಿ ಎತ್ತು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಹಿಣಿಲು, —ಗೋಪುರ: ಅಡೆಯಂ ಕೋದೆತ್ತುತುಂ ಮಾರ್ದನಿಗೆ ಮಸಗುತುಂ ದರ್ಪದಿಂ ಛಾಯೆಯೊಳ್ ಕೋಡಿಡುತುಂ ಪೋರ್ದಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಪೆತ್ತಿಣಿಗೆಱಗೆ ನೊಣಂ ಶೀರ್ಣಶೃಂಗಾಗ್ರದಿಂ ಮಾರ್ದೊಡೆಯುತ್ತುಂ . . . ಬಂದುದು ಮದವಿದಳತ್ಪಿಂಗಳಾಕ್ಷಂ ಮಹೋಕ್ಷಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೮–೧೮) ; ಇಣಿಗಿಡಿದಿಣಿಯಂ ಕೊಳ್ಕಣಿ[ಕೋೞ್ಕಳಿ]ನಣೆದು ನೆಲಂ ಬಿರಿಯೆ ಕೆಲೆದು ಮಲೆದೊಲೆದಿದಿರೊಳ್ . . . ಅಣಿಯುರಮಾಡುವ ಗವೇಂದ್ರನಂ ಸತಿ ಕಂಡಳ್ (ಅನಂಪು. ೪–೧೧೧) ; ಹೋರಿಯ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಇಣಿ ಉಂಟು. ಆಕಳಿಗೆ ಇಣಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೧–೩೩) ; ಕೊಂಬು ಕೊಳಗ ಶುದ್ಧ ಇಂಬುಳ್ಳ ಇಣಿ ಶುದ್ಧ ಬಂಗಾರದಣಿಯಾ ಬಸವಣ್ಣೋ (ಕಜಾಗೀ. ೫೨).

[< ಹಿಣಿಲು ?]

ಇಣಿಕು, ಇಣಕು, ಇಣುಕು (ಕ್ರಿ). ಮರೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ನೋಡು ; ಹಣಿಕಿ ನೋಡು ; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಮಕ್ಕಳ ಪದ್ಯವು ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲೂ ಮಾಸಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲೂ ಇಣಿಕುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾಯಿತು (ಸಮಾಲೋ. ೬೧) ; ಹೊರಗೆ ಇಣಿಕಿ ನೋಡಿದೆ (ಪ್ರತಾಪ. ೫೧). **ಇಣಕು**: ಆತನು ಮೆಲ್ಲನೆ ಇಣಕಿ ನೋಡಿದ, ಆದರೆ ಏನೂ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಇಣುಕು** : ಕೇವಲ ಮಹಾರಾತ್ರಿಯೇ ತನ್ನ ವಿದ್ಯುನ್ಮಯಿಯಾ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಧ್ಯೆಮಧ್ಯೆ ಇಣುಕಿ ಆ ಮಹಾತಪಸ್ಯೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿತ್ತು (ಬಾಣಅ. ೨೮೩).

ಇಣುಕಿಕ್ಕು = ಹಣಿಕಿ ನೋಡು : ಟೊಂಗೆಗಳ ಕಿಂಡಿಯಿಂದ ಇಣುಕಿಕ್ಕಿದೆನು (ಬಂಗಾಹೆ. ೨). **ಇಣಿಕಿಣಿಕು, ಇಣುಕಿಣುಕು** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಬೊಂಬೆಗೂಡಿದ ತೆನೆಯ ಗೋಪುರದ ಬಾಗಲಿನ ಕತ್ತಲೆಯೊಳಿಣಿಕಿಣಿಕಿ ಏರಲೆನ್ನ ಬಗೆ (ಮಲೆದೇ. ೧೪–೪) ; ಇಣುಕಿಣುಕಿ ನೋಡಿದ ಒಣಕಲು ಗೌರೀನ (ಗಾದೆ). [?]

ಇಣಿಕುಗಂಡಿ (ನಾ). ಇಣಿಕಿ ನೋಡಲು ಅನುಕೂಲವಾದ ಸಂದು, —ಕಂಡಿ : ನೋಡುಗಂಡಿ ; ಇಣಿಕುಗಂಡಿ (Eyehole. ಇಂಕನಿ).

[ಇಣಿಕು + ಕಂಡಿ$_1$]

ಇಣಿಗಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಹಿಣಿಲಿನಿಂದ ಅಮುಕು, —ಒತ್ತು (?) : ಇಣಿಗಿಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ನಿಡಿ]ದಿಣಿಯಂ ಕೊಳ್ಕಣಿ[ಕೋೞ್ಕಣಿ]ನಣೆದು ನೆಲಂ ಬಿರಿಯೆ ಕೆಲೆದು . . . ಅಣಿಯುರಮಾಡುವ ಗವೇಂದ್ರನಂ ಸತಿ ಕಂಡಳ್ (ಅನಂಪು. ೪–೧೧೧). [ಇಣಿ + ಗಿಡಿ]

ಇಣಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹಿಣಿಲನ್ನು ಹೊಂದು ; ಡುಬ್ಬವನ್ನು ಹೊಂದು : ಇಭಾಂಗದ ಕುಂಭದ ಮೆಲ್ಮಿದುಳ್ಗಳಂ ಮುಱಿದಿಣಿ[ಪಾಠಾಂ. ಣು]ಗೊಂಡು ಕೊರ್ಬಿದ ಲುಲಾಯದ ಖಂಡದ ಮಾಂಸವೃಂದಮಂ ಧರಿಯಿಸಿ ಕೂಡೆ ಬೇಡವಡೆ ತಾಂ ನಡೆಗೊಂಡುದರಣ್ಯಮಾರ್ಗದೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪–೫೪). [ಇಣಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಣುಕು 'ಇಣಿಕು' ನೋ.

ಇಣುಕುದೀಪ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಬೆಳಕನ್ನುಳ್ಳ ದೀಪ ; ಮಿಣುಕುದೀಪ: ಗೋಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಇಣುಕುದೀಪಗಳು – ಇವೆಲ್ಲಾ ಇರುತ್ತವೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೪೭೩). [ಇಣುಕು (< ಇಣಿಕು) + ದೀಪ]

ಇತಃಪರಂ (ಅ). ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ; ಇನ್ನು ಮುಂದೆ : ಇದು ಗೋಪಾಲದೇವರಾ ದತ್ತಿ ಇತಃಪರಮಿದಾನೞಿವೊರ್ ಈ ಅಱುನೂಱು ಭೂಮಿ ಅಗ್ರಹಾರಮುಂ ವಾರಣಾಸಿಯುಮಾನೞಿದೊರಾ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಲ್ವಾರ್ (ಎಇ. XXI, ೨೯–೧೭ ; 8ನೆಯ ಶತ). [ಸಂ.]

ಇತಬಾರಿ (ನಾ). ವಿಶ್ವಾಸದವನು ; ಶ್ರದ್ಧಾಳು ; ನಂಬುಗೆಯ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಆಪ್ತನಾದವನು : ಈ ಬಗ್ಗೆ ನಿನಗೆ ಇತಬಾರಿ ಆಗಿ ಇರುವಂಥಾ ಮನುಷ್ಯನ ಕರಕೊಂಡು ಬಾ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೦) ; ಇತಬಾರಿ ಆಗಿ ವಳ್ಳೆ ಶಿಸ್ತು ಹೊಡೆಯುವಂಥಾ ಮರಡು ಜನರಂನು . . . ಕಳುಹಿಸಿದರೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೫) ; ನಂಮ ಕದೀಂ ಇತಬಾರಿ ಕರಣೀಕ ಸುಬ್ಬಯ್ಯನಂನು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨೨). [← **ಮರಾ.** ಇತಬಾರೀ ; **ಅರ.** ಇಅತಿಬಾರೀ]

ಇತಮಾಮು (ನಾ). **೧.** (ಲವಾಜಮೆ, ಕಟ್ಲೆ, ದಾಸದಾಸೀಜನ, ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ, ಕುದುರೆ, ವಾಹನಸೌಕರ್ಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳ) ವ್ಯವಸ್ಥೆ, —ಏರ್ಪಾಡು, —ಬಂದೋಬಸ್ತು : ಲಾಗೂಯೆಂಬ ಮನೆತನದವರು ಶಿರಟ್ಟೆಯ ಶುಬೇದಾರರಾಗಿದ್ದಾಗ ಅವರು ಸ್ವತಂತ್ರ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕನ ಹಾಗೆ ಇತಮಾಮು ಇಟ್ಟಿದ್ದರು (ಕಭಾಗೆ. ೬೩೧). **೨.** ಗೌರವ ; ಠೀವಿ : ಈ ಆಹೇರಿಯ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಊರಿನ ಇತಮಾಮಿನ ಇಝ್ಝತ್ತಿನ ಪ್ರಶ್ನೆ ಇರುತ್ತದೆ (ದೀಪಹ. ೧೦೪) ; ಒಂದಾನೊಂದು ರಾಜ್ಯದ ಶ್ರೇಷ್ಠಮಂತ್ರಿಗೆ ಇರುವಷ್ಟು ಇತಮಾಮು ಆಚಾರ್ಯರ ವಿಷಯವಾಗಿ ಕಾಯಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು (ಮಾಧವ. ೨೮೧) ; ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅವಳ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೂ ತನ್ನ ಇತಮಾಮಿಗೂ ಇದ್ದ ಮಹದಂತರವನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತಂದು ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಚಾರವು ತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲವೆಂದು ಮನಸ್ಸು ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು (ಪ್ರೇಮವಿ. ೮೦).

[← **ಅರ.** ಇಹತಿಮಾಮ್ ; **ಮರಾ. ಹಿಂ.** ಇತಮಾಮ್]

ಇತರ (ಗು). **೧.** ಬೇರೆಯ ; ಉಳಿದ : ನೃಪನವ್ಯಗ್ರತೆಯಿನಿತರ ವನಿತೆಯರಾಗ್ರಹಮಂ ಬಿಟ್ಟಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೭೩) ; ಇತರ ಚಿಂತೆಯನುಳಿದುಮಾಶಿವಕತೆಯೊಳೊಂದರೆವದನ ಕೇಳಿದ (ಮದೇಪು. ೨–೭೪). (ನಾ). **೨.** ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನ ; ನಾಡಾಡಿ ; ಚಿಲ್ಲರೆ ಜನ : "ನೀಚನು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ).

ಇತರರ್ (ಬಹುವ) = ಬೇರೆಯವರು : ಈತನಂತಿರಿತರರ್ [ಪಾಠಾಂ. ತದಟರುಂ] ಪತಿಭಕ್ತರುಮಿಾಗಳಾರುಮಿಲ್ಲೆನಿಸಿದ ನಾಗದೇವಂ (ಅಜಿಪು. ೧–೪೩). [ಸಂ.]

ಇತರತೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯತನ : ಪರಸತಿಗಳುಪುವಳಿಯಾಸೆ ಈ ಸಿರಿಯ ಸೊರ್ಕಿಗಲ್ಲದೆ ಸಲ್ಲದಿತರತೆಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೨೨–೫೨). [ಸಂ. ಇತರತಾ]

ಇತರತ್ರ (ಅ). ಬೇರೆಯ ಕಡೆ : ದ್ರಾವಿಡ ಜನಾಂಗವು ಹಿಂದುಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇತರತ್ರ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಭಾಷಾಶಾ. ೬೬) ; ಇತರತ್ರ ದೊರೆಯದ ಅನೇಕ ಅಂಶಗಳು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಇತರಾರ್ಥ (ನಾ). **೧.** ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥ. **೨.** ಇತರ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ. **೩.** ಬೇರೊಂದು ಪ್ರಯೋಜನ. **೪.** ಬೇರೆಯವರಿಗಾಗಿ ಆದದ್ದು. [ಇತರ + ಅರ್ಥ]

ಇತರಾಲಯ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಮನೆ. 'ಇತರಾಲಯವಿದೂರ' ಪರಾ. [ಇತರ + ಆಲಯ]

ಇತರಾಲಯವಿದೂರ (ನಾ). ಇನ್ನೊಂದು ಮನೆಗೆ ಹೋಗದಿರುವವನು : ಪತಿಹಿತನ ಷಡುರಸವಿಶೇಷಾನ್ವಿತನನಿತರಾಲಯವಿದೂರನ ಪತಿಕರಿಸುವುದು ಸೂಪಕಾರತೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೯೨). [ಇತರಾಲಯ + ವಿದೂರ]

ಇತರೆ (ನಾ). ಸಾಧಾರಣಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ಸಾಮಾನ್ಯಳು; ಪಾಮರೆ: ಆರಸನತಿಸಂಭ್ರಮದಿನಿದಿರೇಟ್ವನ್ನೆಗಮಿತರೆಯಂತಲ್ಪಸಖೀಜನಪರಿವೃತೆಯುಮುಪನೀತಾಶೇಷ ರಾಜಚಿಹ್ನೆಯುಮಾಗಿ (ಕಾದಂಉ. ೧೪೯). [ಸಂ. ಇತರಾ]

ಇತರೇತರ (ಗು). ಪರಸ್ಪರ ; ಅನ್ಯೋನ್ಯ : ಪ್ರವಾಹ ಸಹಸ್ರಂಗಳಿಂದಮಿತರೇತರ ಹೇಷಾರವಾಕರ್ಣನೋದೀರ್ಣರೋಷಹಯ ಹೂಂಕಾರ ನಿಷ್ಠುರ ದಶನಗ್ರಾಹ ಖಣಖಣಾಯಿತ ಖಲೀನಸಂಘಟ್ಟಸ್ಯಂದಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೯೫ ವ) ; ಉಭಯಕುಲ ಸಹಾಯತ್ವಮಿತರೇತರೋಪಕಾರದಿಂ ಸಂಗತದೊಳಾದುದುಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೭೭ ವ). [ಇತರ + ಇತರ]

ಇತರೇತರಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಪರಸ್ಪರವಾದ ಕ್ರಿಯೆ ; ಒಬ್ಬನು ಮಾಡಿದುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಅದನ್ನೇ ಅವನಿಗೆ ಮಾಡುವುದು: ಇತರೇತರಕ್ರಿಯಾಸಂಹತಮುದು ತಾನಾವುದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಬಹುವ್ರೀಹಿತಗುಳ್ಗುಮಾತ್ವವಿಧಿ ಸಂಗತಮಾದಿ ಪಪಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಚರಮಕ್ಕಿತ್ವಂ . . . ಮುಷ್ಟಾಮುಷ್ಟಿ (ಶಮದ. ೧೮೫, ಪ್ರಯೋ). [ಇತರೇತರ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಇತರೇತರೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾದ ಮಾತು (?) : ಉಪಶಮಮುಂ ತೀವ್ರತೆಯುಂ ವಿಪಕ್ಷಮಿತರೇತರೋಕ್ತಿಯಿಂದವನಾ ಭೂಮಿಪನಾಂತು ಮಧ್ಯಮಂ ಲೋಕಪಾಲನಾದಂ ಗಡಂ ಮಹೀಮಂಡಲದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೨೪). [ಇತರೇತರ + ಉಕ್ತಿ]

ಇತಸ್ತತ (ಅ). ಇತ್ತ ಅತ್ತ ; ಈಕಡೆ ಆಕಡೆ : ಆ ಹರ ಹರುಚ್ಚೈರ್ನೀಚೈರ್ಮುರ್ಹುಮುರ್ಹುರಿತಸ್ತತಃ . . . ಸಹಸಾದ್ಯವ್ಯಯಂಗಳಸಹಾಯಂಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೫೨) ; ಮಂದಾರ ಪಾರಿಜಾತಕುಸುಮವರ್ಷಮುಮಿತಸ್ತತಸ್ಸಂಚಲದಮರಕರಪರಿತಾಡ್ಯಮಾನ ಮಹನೀಯದೇವದುಂದುಭಿನಿರ್ಘೋಷಲೀಲೆಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧ ವ). [ಸಂ. ಇತಸ್ತತಃ]

–ಇತಿ₁ '–ಇತ್ತಿ' ನೋ.

ಇತಿ₂ (ಅ). **೧.** ಹೀಗೆಂದು ; ಇಂತು ; ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ : ಸ್ಥಿತಿಯನುಭಾಗ ಮುಂತಾಗಿ ನಾಲ್ದೆಜಸುಂಟು ವಿತತ ವಿಸ್ತರವೇಕೆ ಸಾಕು ಇತಿ ಬಂಧತತ್ತ್ವವೆಂದಜಃದಿರು ಮುಂದೆ ಕೇಳತುಳಸಂವರೆಯನಾತ್ಮಾರ್ಥಿ (ಭರಚ. ೬೮–೬೨). **೨.** ಆದಕಾರಣ. **೩.** ಹೆಸರಾದ. **೪.** ಮುಕ್ತಾಯ; ಪೂರ್ತಿ : ಇತಿ . . . ನಾನಾರ್ಥಕಾಂಡಂ ಸಮಾಪ್ತಂ (ಮಂಗರಾ. ೧೫೭–೫). 'ಅಥ' ಪರಾ. ℙ ಗ್ರಂಥಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಂಗಳಾರ್ಥವಾಗಿ ಬಳಸುವ ವಾಡಿಕೆಯುಂಟು. **೫.** ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಆದಿಯೆಂಬುದರ ಜೊತೆಗೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಮಾತು. **೬.** ನಿಷೇಧ. **೭.** ಮಧ್ಯ ; ಅಂತರ. **೮.** ಕುತೂಹಲ. **೯.** ಪ್ರಕಟಾರ್ಥ : "ಇತಿ ಹೇತು ಸಮಾಪ್ತಿಗಳೊಳ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೩೬–೧೧೩) ; "ಇಂತೀಪ್ರಕಾರಮೆಂಬಲ್ಲಿ ಹೇತುವಿನಲ್ಲಿ ಅಂತದಲ್ಲಿ ಇತಿ ಶಬ್ದಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೫–೬೮) ; "ಕಾರಣದೊಳ್ ನಿಷೇಧದೊಳ್ ಪೂರ್ಣದೊಳಂತರದೊಳ್ ಪ್ರಕಾರದೊಳ್ ಪೂರಣೆಯೊಳ್ ಕುತೂಹಲದೊಳಂ ಪ್ರಕಟಾರ್ಥದೊಳಿತಿಯೆಂದೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೯೩). [ಸಂ.]

ಇತಿಕರ್ತವ್ಯ (ನಾ). ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ : ಅವನು ತನ್ನದೇ ಒಲೆ ಹೂಡಿ ಪ್ರಪಂಚ ಸುರುವು ಮಾಡಿದನೆಂದರೆ ತನ್ನ ಇತಿಕರ್ತವ್ಯ ಮುಗಿಯಿತು (ಗಂಪೂಾಯಿ. ೧). [ಇತಿ₂ + ಕರ್ತವ್ಯ]

ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾಮೂಢ (ನಾ). ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಲು ದಿಕ್ಕು ತೋರದವನು : ವೈದ್ಯ ವಾಗೀಶನು ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾಮೂಢನಾಗಿ ಬಲುಹೊತ್ತು ಯಾವ ಮಾತನ್ನೂ ಆಡದೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ (ಚಿನ್ನಬೇ. ೧೮೩). [ಸಂ.]

ಇತಿಗತಿ (ನಾ). ತೀರ್ಮಾನ; ನಿರ್ಣಯ : ಅವಳ ಸಹವಾಸವು 'ಸಖ್ಯ' ರೂಪವಾಗಿದ್ದಿತಲ್ಲದೆ 'ಪ್ರೇಮ'ದ ಮಿಾಮಾಂಸೆಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನವಿದ್ದಿಲ್ಲವೆಂದು ಇತಿಗತಿಯಾಗಿತ್ತು (ಹೇಮಂತ. ೨೫೫). [ಇತಿ₂ + ಗತಿ]

ಇತಿಮಿತಿ (ನಾ). **೧.** ಇಷ್ಟು ಎಂಬ ಅಳತೆ; ಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ಪರಿಮಿತಿ : ನಮ್ಮ ಇತಿಮಿತಿಗಳನ್ನರಿತೂ ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣನಲ್ಲಿ ಅಚಲವಿಶ್ವಾಸವನ್ನಿಟ್ಟು ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡೆವು (ಚೆನ್ನಸಾ. ೫ ಮುನ್ನುಡಿ) ; ಮನೆತನದ ಗಾತ್ರಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಖರ್ಚೂ ದೊಡ್ಡದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೊಂದು ಇತಿಮಿತಿ ಇರಬೇಡವೆ (ಮಣ್ಣಿಮ. ೪೮). **೨.** (ಉಕ). ಅನುಮಾನ; ಸಂಶಯ ; ಸಮಸ್ಯೆ ; ಮಿಾನ ಮೇಷ ನೋಡುವುದು : ನಾನೊಂದ ನೆನೆದರ ನೀನೊಂದ ನೆನೆಯುತಿ, ನನ್ನ ನಗಿಗ್ಯಾಕ ಮುನಿಯುತಿ ಎಂದೆನಗ ಬಿದ್ದಿತು ನೋಡು ಇತಿಮಿತಿ (ನಾದಲೀ. ೫೪–೪). [ಇತಿ₂ + ಮಿತಿ]

ಇತಿವೃತ್ತ (ನಾ). ನಡೆದ ಸಂಗತಿ; ಚರಿತ್ರೆ ; ಕಥೆ : ಆ ಕುಟುಂಬದ ಇತಿವೃತ್ತವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅರಿತಿದ್ದ ಒಂದು ಆತ್ಮೀಯ ಜೀವದ ಅನುಕಂಪದ ಕಣ್ಣೀರು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೫); 'ವಸ್ತು'ವೆಂದರೆ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಕಥಾಭಾಗ. ಇದಕ್ಕೆ 'ಇತಿವೃತ್ತ'ವೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೫) ; ಹಿಸ್ಟೀರಿಯಾದಿಂದ ಬಳಲುತ್ತಿದ್ದವಳು, ಉನ್ಮಾದದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಹತ್ಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವಳೆಂದು ಇತಿವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಲಾಯಿತು (ಅಲ್ಪವಿ. ೮೦). [ಇತಿ₂ + ವೃತ್ತ]

ಇತಿಶ್ರೀ (ನಾ). **೧.** ಕೊನೆ; ಮುಕ್ತಾಯ : ಇತಿಶ್ರೀಯಾಗಿದ್ದರೂ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ (ನಾಡೋಜ. ೩೪೩) ; ಜುಟ್ಟನೊಡನೆ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನ ಹವನಾದಿಗಳಿಗೂ ಇತಿಶ್ರೀ ಒದಗಿ ಬಂತು (ಕೆಲಕ. ೯೫) ; ಸತಿ ಗಿಯಾಸಳಿಗೆ ಈಗ ಇಲ್ಲಿಂದ ಕದಲದೆ ಇದ್ದರೆ ಕಳ್ಳರು ತಮ್ಮ ಇತಿಶ್ರೀಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಬಿಡುವರೆಂಬ ಹೆದರಿಕೆ (ನೂರಜ. ೫). **೨.** (ಉಕ). ಫಜೀತಿ. [ಇತಿ₂ + ಶ್ರೀ]

ಇತಿಹಾಸ (ನಾ). ಹೀಗೆ ಇತ್ತಂತೆ, ಹೀಗಂತೆ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ತಿಳಿಸುವ ಪೂರ್ವಕಥೆ; ಪ್ರಾಚೀನ ವೃತ್ತಾಂತ; ಚರಿತ್ರೆ: "ಇತಿಹಾಸಃ – ಪೂರ್ವದವರ ವರ್ತಮಾನದ ಪೆಸರು" (ನಾ ಚಿ ರಾ. ೯೪); ಕಂಡು ಕೇಳಿದ ಮಾತನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಹೇಳುವುದು ಸತ್ಯವಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇತಿಹಾಸವೇ ಸಾಕ್ಷಿ (ಬಾಣಅ. ೧೩೩); ಧ್ರುವಬಾಲಕನ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ನೀವು ಮನನ ಮಾಡಿದ್ದೀರಿ (ರಂಗರೋ. ೧೦); ರಾಮಾಯಣ ಮತ್ತು ಮಹಾಭಾರತ ಈ ಎರಡೂ ಭರತಭೂಮಿಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಇತಿಹಾಸಗಳು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಇತಿಹಾಸಕಾರ, ಇತಿಹಾಸಗಾರ (ನಾ). ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಬರೆದವನು; ಚರಿತ್ರಲೇಖಕ: ಇತಿಹಾಸಕಾರರನು ಸತ್ಯ ಹುಡುಕುವವ (ಯಕ್ಷಬ. ೮). **ಇತಿಹಾಸಗಾರ** (ದಕ. ಕಿ).
[ಇತಿಹಾಸ + -ಕಾರ$_3$ (< -ಕಾಜ)]

ಇತಿಹಾಸಗಾರ 'ಇತಿಹಾಸಕಾರ' ನೋ.

ಇತಿಹಾಸಜ್ಞ (ನಾ). ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು. [ಸಂ.]

ಇತಿಹಾಸೋಪಾಶ್ರಯ (ನಾ). ಇತಿಹಾಸಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವಂಥದು, —ಅವಲಂಬಿಸಿರುವದು: ಅತಿಶಯಮಿತಿಹಾಸೋಪಾಶ್ರಯಂ ಮೇಣ್ ಕಥಾವಿಶ್ರುತ ಚತುರವಿ[ಕಾ]ಶೋತ್ಪಾದಿತಾರ್ಥೋತ್ಕರಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೦೯). [ಇತಿಹಾಸ + ಉಪಾಶ್ರಯ]

ಇತುಬಾರು (ನಾ). ವಿಶ್ವಾಸ; ಮೆಚ್ಚಿಗೆ: ದೊರೆಗಳ ಇತುಬಾರಿಗೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷವಿದ್ದು . . . ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೋದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೧೧೩). [← ಮರಾ. ಇತಬಾರ್; ಅರ. ಇಅತಿಬಾರ್]

ಇತೋಪ್ಯತಿಶಯ (ನಾ). ಇದಕ್ಕಿಂತ ವಿಶೇಷ; ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು: ಮಾತೃಋಣವನ್ನೂ ಪಿತೃಋಣವನ್ನೂ ಇತೋಪ್ಯತಿಶಯವಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸಿ ಮುಕ್ತರಾದರು (ಜಗಚಂ. ೩). [ಸಂ.]

ಇತ್ತ$_1$ (ನಾ). **೧.** ಈ ಕಡೆ; ಈ ದಿಕ್ಕು; ಈ ಭಾಗ; ಇಲ್ಲಿ: ಇತ್ತ ವರ್ಧಮಾನಭಟ್ಟಾರರ್ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪೋದಿಂಬಟಿಕ್ಕೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೩–೨೪); ತಾರದಿರ್ ಮೊಗಮನಿತ್ತೆ ನುತುಂ ಬೆಜಗಾಗೆ ಕೂಡಿದಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೪ ಶೂದ್ರಕ); ಅತ್ತ ಸುರೇಶ್ವರಾವಸಥಮಿತ್ತ ಮಹೀತಳ ಮುತ್ತ ಪನ್ನಗೋದಾತ್ತಸಮಸ್ತಲೋಕಮಜಿಾದಂತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭೫); ಕೌರವರಿತ್ತ ಸರಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೧೧); ಅತ್ತಿತ್ತಗಲದೆ ಭಕ್ತರ ಮನೆಯಲಿ ನಿತ್ಯಮಹೋತ್ಸವ ನಿತ್ಯಸುಮಂಗಳ (ಪುರಂದ. ೧–೨೧೧–೩); ಇತ್ತ ದರಿ ಅತ್ತ ಪುಲಿ (ಗಾದೆ). **೨.** ಆ ಕಾಲದಿಂದೀಚೆಗೆ; ಆ ಸಮಯದಿಂದೀಚೆಗೆ: ಮುನಿದಿರ್ಪತ್ತೊಂದು ಸೂಯ್ ಕ್ಷತ್ರಿಯರನಜಿಸಿ ಕೊಂದಿಕ್ಕಿದಾ ರಾಮನಿಂದಿತ್ತ ನರೇಂದ್ರರ್ ಪೊಕ್ಕರಿಲ್ಲೊರ್ಬರುಂ (ಗದಾಯು. ೧–೨೮); ಶಕವರ್ಷದಿನಿತ್ತ ೧೧೦೮ನೆಯ ಪರಾಭವ ಸಂವತ್ಸರದ ಪುಷ್ಯ ಸುದ್ಧ ೧೩ ಬೃಹಸ್ಪತಿವಾರದಂದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೭೯–೧೭; 1186).

ಇತ್ತಣ್ = ಈ ಕಡೆ; ಈ ದಿಕ್ಕು: ಅನನುನಯದಿಂದಮಾದರಿಸದಿತ್ತಣಿನಿತ್ತಲೆ ಪೋದೊಡೆ (ಕಾದಂಉ. ೪೫೭); ಪದಿನಾಱುಂ ಕಲ್ಪದೊಳಿರ್ಪ ದೇವರಿತ್ತಣ್ಗೆವರ್ಪರೆಜಗಲ್ಕರ್ಹತ್ಪದಪದ್ಮಕ್ಕೆ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೩೦); ನರನಾದ ಬಳಿಕ ಎತ್ತಣದು ಇತ್ತಣ ಬರವು (ನಂಬಿರ. ೧–೫೮); ಆಯ್ತು ಭೀಷ್ಮಂಗಿತ್ತಣವಧಾನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೨೨). **ಇತ್ತಣಂ** = ಈ ದಿಕ್ಕಿನವನು; ಈ ಕಡೆಯವನು: "ಅಕಾರಕ್ಕೆ . . . ಪಿಂತಣಂ, ಅತ್ತಣಂ, ಇತ್ತಣಂ" (ಶಮದ. ೧೧೧ ಪ್ರಯೋ). **ಇತ್ತಲ್$_1$**, **ಇತ್ತಲು** = ಈಕಡೆ; ಈಪಕ್ಷ: ಇತ್ತಲೆರಡು ಲಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಂ ಪರಮಾಯುಷ್ಯನುಂ ನೂಱು ಬಿಲ್ಲಿನಿಡಿಯನುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೯–೧೯); ಅನ್ನೆಗಮಿತ್ತಲ್ ತಾಂ ಪರ್ವತದ ತಪ್ಪಲೊಳ್ ಬಿಟ್ಟಿರ್ದ . . . ಗೋಪತಿಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೮೦–೮); ಇತ್ತಲು ದೇಹಂ ಬಿಟ್ಟಿಡೆ ಎತ್ತಿನ ಮಣ್ಣಿಂಬುವಾದುದಂದಿಂದಿತ್ತಲು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೭, ೩೪–೪; 11ನೆಯ ಶತ); ಧ್ಯಾನವಿತ್ತಲು ರಾಗವತ್ತಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೧). **ಇತ್ತಲಾಗಿ** = ಈ ಕಡೆ; ಈದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ; ಈಚೆಗೆ; ಆ ಕಾಲದಿಂದೀಚೆಗೆ: ಇತ್ತಲಾಗಿ (ಈಚೆಗೆ) ಕಟ್ಟೆಯು ಬಿದ್ದುಹೋಗಬಾರದೆಂದು ಅದರ ಸುತ್ತಲು ಕಂಬಗಳನ್ನು ನೆಡಿಸಿ ಸರಪಳಿಯನ್ನು ಬಿಗಿದು, ಒಂದು ಲೇಖದ ಕಲ್ಲನ್ನು ಹುಗಿದಿರುತ್ತಾರೆ (ಅಕ್ಬ ರ. ೨೩). **ಇತ್ತಿತ್ತ** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಅಯ್ಯಾ ಪಾತಾಳವಿತ್ತಿತ್ತ ಶ್ರೀಪಾದವತ್ತತ್ತ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವಿತ್ತಿತ್ತ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೧–೭); ಇತ್ತಿತ್ತ ಬಾ ಅಂದರೆ ಇದ್ದ ಮನೆ ಕಿತ್ತುಕೊಂಡ (ಗಾದೆ); ಇತ್ತಿತ್ತ ಬಾ ಅಂದರೆ ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಹತ್ತಿಕೊಂಡ (ಗಾದೆ). **ಇತ್ತೀಚೆ** = ನೆನ್ನೆಮೊನ್ನೆ; ಈ ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನಗಳಿಂದ ಈಚೆಗೆ: "ಇತ್ತೀಚೆ –ನಿನ್ನೆ ಮೊನ್ನೆ" (ಜಾನಕೋ. ೧೭). [?]

ಇತ್ತ$_2$ 'ಈ$_2$' ಪರಾ.

ಇತ್ತಂಡ 'ಇರ್ತಂಡ' ನೋ.

ಇತ್ತಂಡವಾದಿ (ನಾ). ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳ ಕಡೆಗೂ ವಾದಿಸುವವನು: ಇಂಥ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಕೆಲವು ಇತ್ತಂಡವಾದಿಗಳನ್ನು ದಿಗಿಲುಗೊಳಿಸದೆ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೭೧೯). [ಇತ್ತಂಡ (< ಇರ್ತಂಡ) + ವಾದಿ]

ಇತ್ತಕಡೆ (ನಾ). ಈ ಕಡೆ; ಇಲ್ಲಿ: ಇತ್ತಕಡೆ ತಿಲೋತ್ತಮೆ ವಿಮಲೆ ಅಭಿರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಮೂವರಿಗೂ ಸಂಬಂಧವಾದರೆ (ಬಂಕಿಮು. ೧೫೩); ಇತ್ತಕಡೆಗೂ ಅತ್ತಕಡೆಗೂ ಒಂದೆರಡುಗಳಿಗೆ ಹಾರಾಡಿ . . . ಮನೆಯ ಹತ್ತಿರ ಬರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೧೦೯). [ಇತ್ತ$_1$ + ಕಡೆ$_4$]

ಇತ್ತಟ (ನಾ). ಎರಡೂ ದಡ; ಎರಡೂ ಪಾರ್ಶ್ವ: ಮತ್ತಂ ಭಾಳಸ್ಥಳದ ರುಚಿಯಿತ್ತಟ[ಪಾಠಾಂ. ಯತ್ತಯ] ದಿನುದಿರ್ದ ಭಸಿತರಾಶಿಗಳಂ ತೆಸೆವ ಭುಜಮುಂಡಲಂಗಳ (ಬಸರ. ೨–೨೮); ಮನ ತಾನಿತ್ತಟವ[ಪಾಠಾಂ. ಡಿಯ] ಮೆಟ್ಟರಲು ಬೇಡ ಪುನಃ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೪–೨–೪೯); ವಿಪ್ರರನಾರಿಯರೆಸೆದರಿತ್ತಟದೆ (ಕಂನವಿ. ೫–೫೧).
[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತಟ]

ಇತ್ತಟ್ಟು$_1$ 'ಇರ್ತಟ್ಟು' ನೋ.

ಇತ್ತಟ್ಟು$_2$ (ಅ). ಈ ಕಡೆ: ಇತ್ತಟ್ಟು ಬಾ (ರೂಢಿ).
[ಈ$_4$ (< ಇದು) + ತಟ್ಟು$_5$]

ಇತ್ತಡ (ನಾ). ಎರಡು ದಡ, —ಕಡೆ: ನಡುಗಿದನು ಸೌಮಿತ್ರಿ ತಾನಾ ನುಡಿಯ ಕೇಳಿದು ಚಿತ್ತದಲಿ ಇ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ತ್ತಡಕೆ ಬಿದ್ದುದು ಬುದ್ಧಿ (ತೊರರಾ. ೩–೯–೪). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತಡ$_4$]

ಇತ್ತಡಿ 'ಇರ್ತಡಿ' ನೋ.

ಇತ್ತಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಶ್ರೀ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವರಂಗಭೋಗಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿತ್ತಣಿಯುಲಿರ್ದು ಪನ್ನಾಯದ ಸುಂಕಮಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೭೪–೪೧; 1098). [?]

ಇತ್ತರ 'ಇರ್ತರ' ನೋ.

ಇತ್ತರಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಸಾಲಾಗು: ಮುಂದಣ ರಂಗಮುಂಟಪದೊಳಿತ್ತರಂಗೊಂಡೋಲಗವಿತ್ತು ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಪರಮ ಭಕ್ತರ (ಮಲುರ. ೧೭–೨೧). [ಇತ್ತರ (< ಇರ್ತರ) + ಕೊಳ್$_1$]

ಇತ್ತರಂಬಿಡಿ, ಇತ್ತರವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಸಾಲಾಗಿರು: ಇತ್ತರಂಬಿಡಿದೊತ್ತರಿಸಿ ಬೆಳೆದಕ್ಷೀಣವೇಣುಕುಂಜ ಮಂಜುಳಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ (ರಾಜಶೇ. ೧–೧೩೩ ವ). **ಇತ್ತರವಿಡಿ**: ಇತ್ತರವಿಡಿದು ನೋಟಕಜನವಿದ್ದುದು ಮತ್ತೆ ರಾಯನ ಸಮ್ಮುಖದೊಳು (ಭರಚ. ೧೨–೩೫).
[ಇತ್ತರ (< ಇರ್ತರ) + ಪಿಡಿ$_1$]

ಇತ್ತರವಿಡಿ 'ಇತ್ತರಂಬಿಡಿ' ನೋ.

ಇತ್ತಲ್$_1$ 'ಇತ್ತ$_1$' ಪರಾ.

ಇತ್ತಲ್$_2$ (ನಾ). ಅಮೇಧ್ಯ; ಹೇಲು (?): ಇದಾನಱಿತ್ತೊನ್ ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕನಾಗಿ ದಿಟ್ಟಿಗಲುಣ್ಡು ಕೊಟ್ಟ ತೇದು ಅಟ್ಟುವೆಣ್ಣಿತ್ತಲ ಪೂಸುವೋನಕ್ಕು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೨೬-೬; 810). [?]

ಇತ್ತಲು 'ಇತ್ತ$_1$' ಪರಾ.

ಇತ್ತಲೆ 'ಇರ್ತಲೆ' ನೋ.

ಇತ್ತಲೆಗ (ನಾ). ಎರಡು ತಲೆಯನ್ನು ಉಳ್ಳದ್ದು: "ರಾಜಸರ್ಪಃ – ಇತ್ತಲೆಗ, ಹಸುರು ಹಾವು" (ಒಷಧಿ. ೧೩೮).

[ಇತ್ತಲೆ (< ಇರ್ತಲೆ) + –ಗ$_3$]

ಇತ್ತಲೆಗುಂಡಿ (ನಾ). ಎರಡು ತಲೆಗಳುಳ್ಳ ಗುಂಡಿ: ಚಿನ್ನದ ಇತ್ತಲೆ ಗುಂಡಿಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿಗೊಂಡು ಗಂಜಿಮಾಡಿದ ಶರಟಿನ ತೋಳ್ಳುದಿಯ ಪಟ್ಟಿಗಳಿಂದ ಆ ಮುಷ್ಟಿಯು ಇಣುಕುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೨೫).

[ಇತ್ತಲೆ (< ಇರ್ತಲೆ) + ಗುಂಡಿ$_2$]

ಇತ್ತಾಪಾರ (ನಾ). ಎಲ್ಲ ಆಸ್ತಿ; ಸರ್ವಸ್ವ: "ಎಲಾ ದುಶ್ಶಾಸನ! ಮೋಸದಿಂದ ನಮ್ಮ ಇತ್ತಾಪಾರವನ್ನು ಗೆದ್ದು ಏನು ಜಂಭ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳು ತ್ತೀಯೆ! . . ." (ವಚಭಾ. ೧೦೮). [ಇತ್ತ$_0$ (< ವಿತ್ತ) + ಅಪಾರ ?]

–ಇತ್ತಿ, –ಇತಿ$_1$, **–ತಿ**$_1$ (ಪ್ರ). ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ; ಸ್ತ್ರೀವಾಚಕ: ಚಿತ್ತೂರ ಮೋಣಿಗುರವಡಿಗಳ ಶಿಷಿತ್ತಿಯರ್ ನಾಗಮತಿಗನ್ತಿಯರ್ (ಎಕ. II, ೨೦–೧; 700). **–ಇತಿ**$_1$: ನಿಷಾದಿತಿಯೆಂಬ ಬೇಡಿತಿಗಮ ಯ್ಯರ್ ಮಗಂದಿರ್ಗಂ ಉಣಲಿಕ್ಕಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೪ ವ); ಮಗ ಮಹದೇವ ನಾಯಕನು ಪದ್ಮವ್ವೆ ನಾಯಕಿತಿಯುಂ ನಿಲಿಸಿದ ವೀರಸಾಸನ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೪೪–೧೪; 1181); ಚಾಮರಿಗಿತಿ, ಮುದ್ದಳಿಗಿತಿ . . . ಕನ್ನಡಿಗಿತಿ, ಲೇಪಾಳಿಗಿತಿ (ಶಮುದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ); –ಇತಿ, –ಇತ್ತಿ, ಮೊದಲಾದ ಸ್ತ್ರೀವಾಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೨೮). **–ತಿ**$_1$: ಮಣಿಗಾರ್ತಿ, ಕಂಚಗಾರ್ತಿ . . . ಪೊಲತಿ, ನರತಿ, ಎಡತಿ (ಶಮುದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ). [← ಪ್ರಾ. ಇತ್ಥೀ < ಸಂ. ಸ್ತ್ರೀ]

ಇತ್ತಿಗ 'ಇರ್ತಿಗ' ನೋ.

ಇತ್ತಿಗೆ 'ಇರ್ತಿಗ' ನೋ.

ಇತ್ತಿಲ್ಲೆ (ನಾ). ಸುದ್ದಿ; ವರದಿ; ಬರೆಹದ ಮೂಲಕ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಒದಗಿಸುವ ವರದಿ: ಕಾಗದಗಳು, ಕಾಗದದಾಳು, ಇತ್ತಿಲ್ಲೆಗಳು, ರಿಕಾರ್ಡುಗಳು, ಬಾಕಿ ಕ್ರಮುಗಳು . . . ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೇ ಟೈಮ್ ಇಲ್ಲ (ಕೆಲಸೆ. ೨೯೮).

[← ಮರಾ. ಇತಲ್ಲಾ; ಅರ. ಇತ್ತಿಲಾ. / ತಮಿ. ಇತ್ತಿಲಾ]

ಇತ್ತೀಚೆ 'ಇತ್ತ$_1$' ಪರಾ.

ಇತ್ತು$_1$ 'ಇಂತು' ನೋ.

ಇತ್ತು$_2$ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇತ್ತುಂಡು (ನಾ). ಎರಡು ತುಂಡು: ಗರ್ಜಿಸುತುಂ ಬಂದ ಜಾತಿ ಜಾಯಿಲಂಗಳನಿತ್ತುಂಡು ಮಾಡುತ್ತೆ (ನಂಬಿರ. ೧೮–೧೬).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತುಂಡು]

ಇತ್ತೆರ 'ಇರ್ತೆಱ' ನೋ.

ಇತ್ತೆರಿಗೆ (ನಾ). ಎರಡು ತೆರಿಗೆ. 'ಇತ್ತೆರಿಗೆ ಸೀಮೆ' ಪರಾ.

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತೆರಿಗೆ]

ಇತ್ತೆರಿಗೆಸೀಮೆ (ನಾ). ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ವಸೂಲ್ಮಾಡುವ ಸೀಮೆ ಒಂದು, ಅದು ಪಾವತಿಯಾಗುವ ಸೀಮೆ ಬೇರೊಂದು – ಹೀಗೆ ಇಬ್ಬಗೆಯಾದ ಕ್ರಮವುಳ್ಳ ಸೀಮೆ: ಆ ಹೋಬಳಿಗಳನ್ನು ಏಳುಸಾವಿರ ಸೀಮೆಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ಹೋಬಳಿಗಳಿಂದ ವಸೂಲಾದ ಹಣಗಳನ್ನು ಏಳುಸಾವಿರ ಸೀಮೆ ಪಾರುಪತ್ಯಗಾರನು ದೊಡ್ಡವೀರಪ್ಪ ಒಡೆಯರವರ ಹುಕುಂ ಪ್ರಕಾರ ಕೊಡುತ್ತ ಇದ್ದನು. ಅದ್ದರಿಂದ ಆ ಏಳೂಸಾವಿರ ಸೀಮೆಗೆ ಇತ್ತೆರಿಗೆ ಸೀಮೆ [ಪಾಠಾಂ. ಶೀಮೆ]ಯೆಂದು ಹೆಸ ರಾಯಿತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬). [ಇತ್ತೆರಿಗೆ + ಸೀಮೆ]

ಇತ್ಯರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಸಾರಾಂಶ; ಫಲಿತಾಂಶ. ೨. ತೀರ್ಮಾನ: ತನಗರಿಯದರ್ಥದಿಂ ಕಾಣ್ಬುದೆಂತಿತ್ಯರ್ಥಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬೩–೨೬೮).

ಇತ್ಯರ್ಥವಾಗು = ತೀರ್ಮಾನವಾಗು: ನಾಳೆಯ ಸಂಜೆಯ ಒಳಗೆ ಈ ಮಾತಿನ ಇತ್ಯರ್ಥವಾಗಬೇಕು (ರಂಗರೋ. ೧೧).

[ಸಂ. (ಇತಿ + ಅರ್ಥ)]

ಇತ್ಯರ್ಥಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿಶ್ಚಯಕ್ಕೆ ತರು; ತೀರ್ಮಾನಿಸು; ನಿರ್ಣಯಿಸು: ಈ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಜನಾಂಗದ ಜೀವನತತ್ತ್ವದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲೇ ಇತ್ಯರ್ಥಪಡಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೫).

[ಇತ್ಯರ್ಥ + ಪಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಇತ್ಯರ್ಥಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಇತ್ಯರ್ಥಪಡಿಸು: ಈ ಛಂದಸ್ಸಿಗೆ ಝಂಪೆ ಎಂಬ ಅನ್ವರ್ಥನಾಮವೇ ನೇರಾಗಿ ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ ಎಂದು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಇತ್ಯರ್ಥಿಸಬಹುದು (ಗೊಲ್ಲೊಛಾ. X ಮುನ್ನುಡಿ). [ಇತ್ಯರ್ಥ + –ಇಸು$_3$]

ಇತ್ಯಾದಿ (ನಾ). ಇವೇ ಮುಂತಾದುವು: ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗಕ್ಕೆ: ತಾಯಿ . . . ಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಗೌರಿ ಇತ್ಯಾದಿ (ಮಧ್ಯಮ. ೩೧). [ಸಂ. (ಇತಿ + ಆದಿ)]

ಇತ್ವ (ನಾ). = ಇಕಾರ: ತನಗತ್ವಂ ಪೆಱಗಿತ್ವಂ ತನಗರಿಪದದನಿಲ್ಲ ಕರ್ಮಧಾರಯಮದುವುಂ (ಶಮುದ. ೧೬೮). [ಸಂ.]

ಇತ್ವರ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಯಾಣಿಕ. ೨. ದೀನ; ದರಿದ್ರ. ೩. ನೀಚ. ೪. ಅಭಾವ; ಕೊರತೆ; ನ್ಯೂನತೆ (ದಕ. ೬). [ಸಂ.]

ಇತ್ವರಿ (ನಾ). ಸ್ವೈರಿಣಿ; ಜಾರೆ: "ಪಾಂಸುಳಾ, ಬಂಧಕೀ . . . ಇತ್ವರೀ . . . ಅಭಿಸಾರಿಕಾ –ಈ ೧೦ ಹಾದರಿಗಿತ್ತಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೧–೩೪೨).

[ಸಂ. ಇತ್ವರೀ]

ಇತ್ವರಿಕೆ (ನಾ). = ಇತ್ವರಿ: "ಪರಪುರುಷಗಮನಶೀಲೆ ಇತ್ವರಿಕೆಯೆಂಬಳ್" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೮೧); ಇತ್ವರಿಕೆಯೆಂಬಳು ಬಿಸುಡುಗಾರ್ತಿಯೆಂತೆನೆ ಪುರುಷನುಂಟಾಗಿಯುಂ ಸ್ವೈರಚಾರಿಣಿಯುಂ ಸೂಳೆಯುಂ (ಪಸಾರ. ೬೧೭–೧೯). [ಸಂ. ಇತ್ವರಿಕಾ]

ಇತ್ವವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಇಕಾರಕ್ಕೆ ತಿರುಗುವಿಕೆ; ಇಕಾರವಾಗುವಿಕೆ: ಆದಿ ಯೊಳಿರ್ದತ್ವಕ್ಕುತ್ವಾದೇಶಮುಮಿತ್ವವೃತ್ತಿಯುಂ ಹತ್ವಮುಮಾಪಾದಿತ ಮಕ್ಕುಂ (ಶಮುದ. ೨೮೯). [ಇತ್ವ + ವೃತ್ತಿ]

ಇತ್ವಾಂತ (ನಾ). ಇಕಾರವನ್ನು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳದ್ದು; ಇಕಾರಾಂತ: ಅತ್ವಾಂತಮುಮಿತ್ವಾಂತಮುಮುತ್ವಾಂತಮುಂ (ಶಮುದ. ೮೪).

[ಇತ್ವ + ಅಂತ$_2$]

ಇದಂತ (ನಾ). = ಇತ್ವಾಂತ: ಗದಬಜಕಾರಮುವಿದಿರಿರೆ ಮೊದಲ ಪದಂ ತಾಂ ಕೃದಂತಮಾಗಿರೆ ದೊರೆಕೊಳ್ವನುಸ್ವಾರಮುದಂತದೊಳಿದಂತದೊಳ್ ಕರ್ಮಧಾರಯಂ ಬರೆ ಬಹುಳಂ (ಶಮುದ. ೧೬೦). [ಸಂ.]

ಇದಂದೇವ (ನಾ). ಈತನೇ ದೇವ: ಇದಂದೇವ (ಇದಂದೇವನೆಂದೀ ತನೆ ದೇವನೆಂದರ್ಥಂ) (ಶಮುದ. ೮೧ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಇದಕೊ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇದಕೋ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇದಡು (ನಾ). ಇದಿರು; ಹಗೆ; ಪ್ರತಿಭಟನೆ (?): ಇದಡಿ(ರಿ)ನ ಚೋಳಿಕಂ ಕಳಕವಾರನೆ ಲಾಳನ ಲೀಲೆ ದೂರಮಾದುದು ಮಲೆಪರ್ ಕಡಂಗಿ ತಲೆದೋಜದೆ (ಎಇ. XV, ೧೧೧–೭; 1084).

[< ಇದಿರ್ ? . / ತಮಿ. ಇದಡಿ = ಎಮ್ಮೆ]

ಇದಮಿತ್ಥಂ (ಅ). ಇದು ಹೀಗೆ: ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇದಮಿತ್ಥಂ ಎಂದು ಯಾವುದೇ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕಾದರೂ ಪೂರ್ವಾಪರ ವಿವೇಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಸಂ. (ಇದಂ + ಇತ್ಥಂ)]

ಇದಾನೀಂತನ (ಗು). ಈಗಿನ; ಈ ಕಾಲದ: ಜನನಾಥಂ ಜಗದೇಕನಲ್ಲಿ ಕಟಕೋಪಾಧ್ಯಾಯನಾ ನಾಗವರ್ಮನಿದಾನೀಂತನ ಶರ್ವವರ್ಮನೆ ಗಡಂ ಜನ್ನಂಗುಪಾಧ್ಯಾಯಂ (ಅನಂಪು. ೧–೩೪). [ಸಂ.]

ಇದಿಕೊ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇದಿಗೊ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇದಿನಿಸು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತೆಱಕಾಹು ಇದಿನಿಸು ಗ್ರಾಮದ (ಸೌಇಎ. ೧೯೪೬, ಭಟ್ಕಳ್. ೩೪೨–೧೦; 1005). [?]

ಇದಿರ್, ಇದಿರು, ಇದುರು (ನಾ). ೧. ಅಭಿಮುಖ; ಸಮ್ಮುಖ; ಎದುರಾಗಿರುವುದು: ಅರ್ಘ್ಯಮ್ಬಿಡಿದು ಬನ್ದಿದಿರ್ಗೊಣ್ಡುಯೆ ವೀರ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸನ್ದೋನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೯; 800); ಎಸೆವುದು ಕೈಲಾಸಮೆಂಬುದಾ ನಗಮಿದಿರೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೨೬); ಪೆರ್ಮಡು ಗಳೊಳಿದಿರುಂಬಱಿಯುಮಿಾಸಿಸುತ್ತುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೧೦ ವ); ಗಂಗಾನಂದನಂಗೀ ಹದನನಱುಹಲು ಬಂದನಿದಿರಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೧೬). ೨. ಪ್ರತಿಭಟನೆ; ತಡೆ; ವಿರೋಧ: ತನಗಿದಿರನದಿರದೊಡ್ಡಿದ ವಿದ್ವಿಷ್ಟಬಲಂ ನೋಡೆ ನೋಡೆ ಕರಗುವುದಱಿಂ ವಿದ್ವಿಷ್ಟವಿದ್ರಾವಣನುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೩೬ ವ); ಪರಸೈನ್ಯಾರಣ್ಯದಾವನೆನಿಸಿದ ನಿನಗೊಂದಿದಿರುಂಟೆ ಪೇಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೬–೨೭). **ಇದಿರು**: ೧. ಕೋಲಗುರುವಿನ ಮರಣವಾರ್ತೆ ಕಾಲಸರ್ಪನ ತಂದು ಸಂಜಯ ಹೇಳಿಗೆಯನೀಡಾಡಿದನು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನಿದಿರಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧–೧); ಮಂಗಲೆಯ ಕುವರಿ ನರ್ತಿಸಿದಳೆಂತಾ ಸರ್ವಮಂಗಳೆಯ ಪತಿಯಿದಿರಿನೊಳು (ಸೌಂದಪು. ೮–೧೩); ಗೋಡೆಗೆ ಇದಿರಾಗಿ ನಾಟ್ಯವನಾಡಲು ನೋಡಿ ಸುಖಿಸಬಲ್ಲುದೆ (ಪುರಂದ. ೧–೧೫೬–೩). ೨. ನಿನ್ನಾನೆಗಳಿಗಿದಿರಾವನೈ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೪೫); ಇಱಿತಕಿವರಾರಿದಿರಹರು ನಿನ್ನುರವಣೆಯನಾರಾನುವರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೨೩); ಕರಿಗಳನು ಮುಱಿದಿಡುವ ಸಿಂಹಕೆ ನರಿಗಳಿದಿರೇ ತಾನು ನಿಮಗಂತರವೆ (ನಳಚ. ೨–೧೮). ೩. ಎದುರಿನಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ವಸ್ತು: ತನ್ನ ವಿಚಾರಿಸಲೊಲ್ಲದು ಇದಿರ ವಿಚಾರಿಸಹೋಹುದೀ ಮನವು (ಬಸವ. ೩೮); ತನ್ನ ಬಣ್ಣಿಸಬೇಡ ಇದಿರ ಹಳಿಯಲುಬೇಡ (ಬಸವ. ೨೩೫); ತನ್ನಿಂದಱಿದೆನೆಂದಡೆ ಸ್ವತಂತ್ರಿಕೆ ಇಲ್ಲ; ಇದಿರಿಂದಱಿದೆನೆಂದಡೆ ಪರತಂತ್ರಿಯಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೯–೩೧). **ಇದುರು**: ೧. 'ಇದುರುಬದುರು' ಪರಾ.

ಇದಿರಂನಡೆ, ಇದಿರೆನಡೆ = ಎದುರಾಗಿ ಹೋಗು; ಎದುರಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ವೈರಿ ಬಲಕ್ಕೆ ಇದಿರಂ ನಡೆದು ಸತ್ತು ಯಶವಂ ಪಡೆದಂ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೬–೩; 925); ಬಾಳ್ ಕಿಱ್ತು ಇದಿರೆನಡೆದು ತಟ್ಟು ಸತ್ತ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೬–೧೧; 9ನೆಯ ಶತ). **ಇದಿರಂನೋಡು** = ನಿರೀಕ್ಷಿಸು: ಎಲ್ಲಿ ಪೊಕ್ಕೊಡಂ ಕೊಂಡುಬಂದಪನೆಂದು ಬಗೆಯದಿದಿರಂನೋಡುತ್ತಿರಿಮೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೩೬ ವ). **ಇದಿರಂಬಗೆ** = ವಿರೋಧವನ್ನು ಯೋಚಿಸು. **ಇದಿರಂಬರ್** = ಎದುರಾಗಿ ಬಾ: ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಬೋನ ಮನೊಡ್ಡಿರ್ದಿದಿರಂ ಬಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೯–೧೭); ನಾಲ್ಕುಂ ಲಾವಗೆಗಳಗ್ನಿಸೂಕ್ತಂಗಳನೋದುತ್ತುಮಿದಿರದಿದಿರಂ ಬರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೦೦ ವ). **ಇದಿರಂಬಱಿಯಂ** = ಮುಂದೆ ಮತ್ತು ಹಿಂದೆ: ಕೂಟ ಶಾಲ್ಮಲಿಗಳ ನಡರವೇಱ್ದು ಇದಿರಂಬಱಿಯನುರ್ಚುವರುಂ (ಆದಿಪು. ೫–೮೫ ವ); ನೀಡುಮಿದಿರಂಬಱಿಯಂ ಪುದಿದಿರ್ದುಮಂತವರ್ ಮುನಿದು ನಿಲಲ್ಕೆ ತಾಂ . . . ಎಡೆಯಾಡಿದ ಪಾಂಗಿದೊಂದು (ಜಗವಿ. ೫–೨೯).

ಇದಿರಮನಂ = ಎದುರಿಗಿರುವವನ ಮನಸ್ಸು, —ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ಇದಿರ ಮನಮೇನೆಂದಱಿಯದೆಳಸದಿರ್ (ಕಾದಂಉ. ೫೬೬); "ಪರಹೃದಯ" (ಕಾದಂಉ. ಅಡಿಟಿ). **ಇದಿರಹಱಿ** = ಎದುರಿಗಿರುವುದನ್ನು ಕತ್ತರಿಸು, —ಪರಿಹರಿಸು: ತನ್ನ ಮುಱಿದು ಇದಿರಹಱಿದು ಇರಬಲ್ಲರೆ ಆತ ಭಕ್ತ (ಅವಚಂ. ೨೧೬–೯೬೬). **ಇದಿರುಹಾಕಿಕೊ** = ವಿರೋಧ ಕಟ್ಟಿಕೊ: ಯಾರು ಯಾರನ್ನೋ ಇದಿರುಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲೇ ಜನ್ಮ ನೀಗಿದ ಹುಡುಗಿ ಸಾವಿನಲ್ಲೂ ಯಾರನ್ನೋ ಇದಿರುಹಾಕಿಕೊಂಡಿತ್ತು (ಮೂರುದಾ. ೩೪೪).

[ದೇ ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಎದಿರ್; ತುಳು. ಎದುರು; ಕೊಡ. ಎದಿಕೆ; ತೆಲು. ಎದುರು]

ಇದಿರಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಎದುರಾಗಿ ನಡೆದು ಆಲಿಂಗಿಸು: ವಂದಿಸಿದೊಡಿದಿರಪ್ಪಿದನು ಬಳಿಕೆಂದನವನೊಡನೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೯–೪೬).

[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಅಪ್ಪು$_1$]

ಇದಿರಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದುರಿಗೆ ಬರು: ದ್ರೋಣನಿದಿರಾಗಿ ಧರಣೀಪನ ಸತ್ಕರಿಸಿ ನೆಲೆಯುಪ್ಪರಿಗೆಗೊಯ್ದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೫೬). ೨. ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಮುನಿದಿದಿರಾಗೆ ಶರಣ್ಬುಗೆ (ಎಇ. XIII, ೩೩೦–೧೦; 929); ಆವಂಗಿದಿರಾಗಿ ಬರ್ದುಂಕುವನ್ನರಾರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೨೩೬); ಇದಿರಾದರಿಭೂಪಾಲರ ಮದದಾನೆಯ ಕೊಂಬನುಡಿದು (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೬೨–೨೧; 1177); ವೃಥಾ ಕಳಕಳಿಸಿ ನುಡಿವರೆ ಮಾನ್ಯರೆನುತಿದಿರಾದನಾ ದ್ರುಪದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೫೧); ಇದಿರಾಗಲೆನಿತುಂಟು ನೂರು ಯೋಜನ ಮಾತ್ರ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೧–೧೮). [ಇದಿರ್ + ಆಗು$_1$]

ಇದಿರಾಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ಮಾತನಾಡು; ವಾದ ಹೂಡು: ಕಟ್ಟಳವಿಯಲಿ ನಿಂದಿದಿರಾಡುವಹಿತನ ಕೊಟ್ಟುದಿಲ್ಲೆಂದು ಚಿಂತಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೨೦–೪೬); ಆಡದಿರು ಮನದನ್ನೆ ಎನಗೆ ಇದಿರಾಡದಿರು (ನಾದಲೀ. ೬೩–೨). [ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಆಡು$_1$]

ಇದಿರಾನ್ (ಕ್ರಿ). ವಿರೋಧವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ಎದುರಿಸು: ಇದಿರಾನ್ತ ವಿರೋಧಿಗೆ ರಾಮಚಂದ್ರನೆಂಬುದು (ಇಎ. XIX, ೧೬೫–೨೮; 692); ಗಜೆಗೊಳೆ ಭೀಮಸೇನನಿದಿರಾಂತು ಬರ್ದುಂಕುವ ವೈರಿ ಭೂಭುಜಧ್ವಜಿನಿಗಳಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೫೨); ತನಗದಿರದಿದಿರಾಂಪರೊರ್ವರುಮಂ ಕಾಣದೆ (ಪಂಚತಂ. ೪೬–೭); ಉಜದಿದಿರಾನ್ತರಂ ತಱಿದ ವೀರಭಟಾಗ್ರಣಿ ಬಿಜ್ಜಿಗಂಗೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೮–೮; 1042); ಎನಗಿದಿರಾಂಪವರಾರ್ ಮೇದಿನಿಯೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೨೫೧); ರಿಪುಚಾತುರಂಗಕಿದಿರಾತು ರಣದೊಳ್ ಗೆಲ್ವೆನಹಿತರಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೩೯). [ಇದಿರ್ + ಆನ್$_1$]

ಇದಿರಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗು. ೨. ಎದುರಿಗೆ ಇರು; ಸಮ್ಮುಖವಾಗು. ೧, ೨: ನುಡಿಯೆರಡಿಲ್ಲ ಕೊಡಲು ದಾತನಲ್ಲ ನಿನ್ನೊಡನಿದಿರಿಕ್ಕಬೇಡೆಂದು ಒಡತಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಯ ಹೇಳಿದಳಾ ನುಡಿ ಕಡುಹಿತವಾಯಿತವನಿಗೆ (ಕಂನವಿ. ೬–೧೩೩). ೩. ಮುಂದಿಡು: ಉದುರಿದ ಕಳಿವಣ್ಣ ಪೊಟ್ಟಣಂಗಳ ತಂದು ಇದಿರಿಕ್ಕಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೯–೭೨).

[ಇದಿರ್ + ಇಕ್ಕು$_1$]

ಇದಿರಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಮ್ಮುಖವಾಗು; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗು: ಇಂತು ತನ್ನ ಅಱಿವಿನ ಮುಂದೆ ಇದಿರಿಟ್ಟು ತೋಱುವ ಪರವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೩–೧೪); ತೆಱಹಿಲ್ಲದ ನಿಜವು ತನ್ನಲ್ಲಿ ತಾನೇ ವೇದ್ಯವಾಗಿಪ್ಪುದಲ್ಲದೆ ಇದಿರಿಟ್ಟು ತೋಱದೆಂಬ ಅಜ್ಞಾನವಿದೇನೋ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೧೪–೧೯); ತನ್ನ ಸರ್ವಾಂಗದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರ್ಪ ಇಷ್ಟಮಹಾಲಿಂಗದೇವಂಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಂಬುವಂಥಾದ್ದೇ ಇದಿರಿಟ್ಟು ಜಂಗಮ ಪಾದೋದಕ ಪ್ರಸಾದವ ಕೊಂಬ ಆಚರಣೆಯ ನಿಲುಗಡೆಯು ನೋಡಾ (ಮಹಾದೇ. ೨೯–೬).

೨. ಪ್ರತಿಭಟಿಸು ; ವಿರೋಧಿಸು : ಮುಖೇಂದುವಿಂದುವಿಂಗಿದಿರಿಡೆ ಕಾಂತೆ ಮಿಂಚು ಪೊಳೆದಾಡುವವೊಲ್ ಪೊಳೆದುಯ್ಯಲಾಡಿದಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೧೩) ; ಇದರಿಂದ ತಪ್ಪಹುದರಸುತನಕತಿಹಾನಿಯಿದನು ನೀನೇ ಬಲ್ಲೆ ಯಿದಿರಿಟ್ಟು ಮಾತಾಡಿ ಬೆದಱಿಸುವೆ ನನ್ನನೆನಬೇಡ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧–೫೦).

[ಇದಿರ್ + ಇಡು$_1$]

ಇದಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎದುರಾಗು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು : ನಿಲ್ಲದಿದಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಚೌಪಟಮಲ್ಲ ತಿರುಗಿದ ಸೊಕ್ಕಿದೆನೆನುತ್ತಲ್ಲಿ ಕೀಲಿಸಿ ಶಸ್ತ್ರಶರದಲಿ ಬಲಿಯ ನಮರೇಂದ್ರ (ಕು ವ್ಯಾ ಆ. ಒರಿಇ. ೯–೨೭) ; ಹಿಂದೆ ರುದ್ರದೇವನನ್ನು ಇದಿರಿಸಿದರಸು ಈತನೇ (ರಾವಿಜ. ೧೨೦). [ಇದಿರ್ + –ಇಸು$_3$]

ಇದಿರೀಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಎದುರಾಗಿ ಈಜು : ಎಱಿವ ತೊಱೆಯು ನಿದಿರಿ[ರೀ]ಸುವುದೆಲ್ಲಿಯ ಗಾಂಪು (ಆದಿಪು. ೧೨–೧೦೮) ; ಅಂತಾ ಪ್ರಭಾಪೂರದೊಳ್ ಭರದಿಂ ತಾನಿದಿರೀಸುವಂತೆ ನಡೆದಂ ಭೂಪಾಲವಿದ್ಯಾಧರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೧೧) ; ಪೆರ್ವೊನಲಿಂಗಿದಿರೀಸುವನುರ್ವರೆಯೊಳು ಬೇಗ ಮೆಂಬ ಗಾಂಪನ ತೆಜದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೨೨೯).

[ಇದಿರ್ + ಈಸು$_1$]

ಇದಿರು 'ಇದಿರ್' ನೋ.

ಇದಿರುಗಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲು. ೨. ಎದುರು ಮಾಡಿಕೊ : ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಇದಿರುಗಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗ ಬಾರದು ; ಗೌರವಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಇದಿರುಗಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ೧. ಮನೆಯ ಮುಂಭಾಗದ ಕಟ್ಟಡ, ಮುಂಗಟ್ಟು, ಜಗಲಿ ಮುಂತಾದುದು : ಮುದ್ರಿಕೆಯಂ ಬೊಟ್ಟ ನೊಳಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪೋಗಿ ಸತ್ಯವತಿಯಿಪ್ಪರಸನ ಮನೆಯಿದಿರುಗಟ್ಟಿನ ಭದ್ರದ ಮುಂದಣ ಜಗತಿಯ ಮೇಲಾಕೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದಾಗಳ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭–೧೧ ವ). ೨. (ಕರಾ) ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವುದು : ಇದಿರುಗಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಸ್ಥಳ ಮನೆ ಕಟ್ಟಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಇದಿರುಗಾಣ್, ಇದಿರುಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇದಿರಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣು ; ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ನೋಡು. ೨. ಮುಂದುಗಾಣು : ನರನಿವನು ಮಗನಿದಿರುಗಾಣದೆ ಹಿರಿದನೇಱಿಸಿ ನುಡಿದನಿದ ಪತಿಕರಿಸಬೇಹುದು ನಿನ್ನ ಕರುಣವೆ ಹರಣವೆಮಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯–೩೧).

[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಕಾಣ್]

ಇದಿರುಗಾಣು 'ಇದಿರುಗಾಣ್' ನೋ.

ಇದಿರುಗಾಯ (ನಾ). ಎದುರಾಗಿ (ಕಣ್ಣಿಗೆ) ಕಾಣುವ ಗಾಯ : ಇದಿರುಗಾಯದೆ ಪೂತ ಮುಳ್ಮುತ್ತುಗದಂತೆ ಕದನದೆ ನಂಜೇಂದ್ರ ಮೆಱೆದ (ಕಂನವಿ. ೧೯–೮೦). [ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಗಾಯ]

ಇದಿರುಗೊಯಿಲು (ನಾ). ಎದುರು ಪೆಟ್ಟು ; ಎದುರೇಟು : ಅನಿಮಿಷದಿಂದ ಬಹಿರಂಗದ[ವಧಾ]ನ ತಪ್ಪಿ ಇದಿರುಗೊಯಿಲು [ಪಾಠಾಂ. ಗೋಲು, ಗೊಯಿಲೆ] ತಾಗಿ ಪುರ್ಬೊಡೆದು ಕಣ್ಣು ತಱಿದು (ಬಸವ. ಕ. ೧೩೩೪).

[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಕೊಯಿಲು (< ಕೊಯ್ಲು)]

ಇದಿರುಗೊಳ್ 'ಇದಿರ್ಗೊಳ್' ನೋ.

ಇದಿರುಗ್ಗಡಣೆ (ನಾ). ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಎದುರಿಗೆ ಕೂಡಿ ಘೋಷಿಸಿ ಹೇಳುವ ಬಿರುದು ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಘೋಷಣೆ : ವೀರರಿದಿರುಗ್ಗಡಣೆಗಳ ಕೈವಾರಿಗಳ ಮಾಣಿಸುತಲೈತಹ ನಾರಿಯರ ರತುನಾರತಿಯ ತಳಿಗೆಗಳ ನೂಕಿಸುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೧೨).

[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಉಗ್ಗಡಣೆ]

ಇದಿರುತ್ತರ (ನಾ). ಎದುರು ಮಾತು ; ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಹೇಳುವ ಮಾತು ; ಪ್ರತಿಭಟನೆಯ ಮಾತು ; ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ : ಗುರುವಿನೊಳಿದಿರುತ್ತರವಱಿಯದೆ ತನು ಕರಗಿ ಕೊರಗಿ (ಶಿವಗೀ. ೯೬–೪೬೪) ; ಎಂಬ ಡಿದಿರುತ್ತರವಲೇ ಗರಳಾಂಬುಜದ ಪರಿಮಳಕೆ ಗರುಡನು ತುಂಬಿಯಾದರೆ ಸೇರುವುದಲೇ ಸಾಕದಂತಿರಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯–೪೪).

[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಉತ್ತರ]

ಇದಿರುದಂಡು (ನಾ). ವೈರಿಸೇನೆ ; ಪ್ರತಿಸೈನ್ಯ : ಏಳಿಗೆಯ ಭುಜಶಕ್ತಿಯಿಂದೆ ದುರ್ಗಕೈತಂದೆ ತೂರ್ಯರವದಿಂದೆ ಇದಿರುದಂಡನು ಬಿಟ್ಟು ಒದಗಿ ಸಮುನಾ[ಗಾ]ಳಗದಿ ಕದನವನು ಗೆಲಿದ ಹಮ್ಮೀರ ಭಲರೆ ಮೊನೆಗಾರ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೫೦). [ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ದಂಡು]

ಇದಿರುದಲೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿಭಟನೆ ; ವಿರೋಧ. ೨. ಎದುರಾದ ತಲೆ. 'ಇದಿರುದಲೆವಾತು' ಪರಾ. [ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ತಲೆ$_1$]

ಇದಿರುದಲೆವಾತು (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿಭಟನೆಯ ಮಾತು ; ವಿರೋಧದ ಮಾತು. ೨. ಎದುರಾದ ತಲೆ ಎಂಬ ಮಾತು : ೧,೨. ಅಱೆಪುಱೆಗಳೆಂಬ ನುಡಿ ನಾಡೆ ಭೂಧರಕುಲಂಗಳೊಳಿದಿರುದಲೆವಾತು ಕನ್ನಡಿಯೊಳಲ್ಲದಾ ನಾಡೊಳಿಲ್ಲ (ಭಾವಚಿಂ. ೨–೫).

[ಇದಿರುದಲೆ + ಮಾತು$_1$; ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ತಲೆ$_1$ + ಮಾತು$_1$]

ಇದಿರುನುಡಿ (ನಾ). (ಕರಾ). ಕರಾರು ; ಪರಸ್ಪರ ಒಪ್ಪಂದದ ಮಾತು ; ಒಡಂಬಡಿಕೆ (ಕಿ). [ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ನುಡಿ$_2$]

ಇದಿರುಪಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಎದುರಾಗಿ ನುಗ್ಗು : ಕೊಂಗೊಣಿ ಪೃಥುವೀರಾಜ್ಯಂಕೆಯೆ ದುರ್ವಿನೀತೆಱೆ ಅಪ್ಪೊರ್ ಕೊಸರು ಪುಱ್ಕಱಿದಿದಿರುಪ[ಪಾ]ಯ್ದುಗಿದಿಡಿದಿರುದಱನಾಮುನ್ನಾದಿಗಳು ಪಗೊಳತ್ತೆಟ್ಟಿದಿನ್ನರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೩೬–೫ ; 800).

[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಪಾಯ್]

ಇದಿರುಮಲೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಭಟಿಸು : ವೀರಭಕ್ತರಿಗಿದಿರುಮಲೆವವರಾರೆನುತ್ತಂ ಗಹಗಹಿಸುತ ಕಠಾರಿಗಳನುದ್ವಕ್ಕೆ ಚಿಮ್ಮುತ್ತೊಡನೆ ತಿರುಹುತ್ತ (ಬಸಪು. ೬೧–೩೨). [ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಮಲೆ$_1$]

ಇದಿರುವರ್ 'ಇದಿರ್ವರ್' ನೋ.

ಇದಿರುಹೊಣೆ (ನಾ). ಜಂಟಿ ಜಾಮೀನು,—ಹೊಣೆ (?) : ಒಕ್ಕಲ ಊರುಗಳೂ ಓಡಿದಡೆ ಗಉಡಗಳುಂ ಯಿದಿರುಹೊಣೆಯ ಕೊಡಸಲ್ಲ ಹದಿನೆಂಟು ಸಮೆಯದವರೂ ಹೋಗಿ ಆ ಒಕ್ಕಲು ಊರನೂ ತಂಮ ಆವರು ಇದ ಊರಲ್ಲಿಯಿರಿಸಿ ರಾಜಾರ್ತ್ಥವನೂ ತೀಱಿಸಿ ಕೊಡುವರು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೩೩–೬೧ ; 1408).

[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಹೊಣೆ]

ಇದಿರೆಡೆ (ನಾ). ೧. ಎದುರುಗಡೆ ; ಮುಂಭಾಗ : ಅವರೆಚ್ಚ ಕೊರ್ಗಣೆ ಬರಲಿದಿರೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಸವಱಿದ ಕೊರ್ಗಣೆಯಿಂದೆ ತೆವರಿದ ಪಟುಭಟರ ಸುವನೆಲ್ಲವ ಕಟ್ಟಿ ಕವರಿ ಕಾಲಗೆ ಸುಮರ್ಪಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೩೪–೮). ೨. ಅವಕಾಶ ; ಪಾತ್ರ : ಇಷ್ಟವನಱಿದು ಉಭಯದ ಗುಟ್ಟು ಕೆಟ್ಟಲ್ಲಿ ಎನ್ನಯ್ಯ ಪ್ರಿಯ ಇಮ್ಮಡಿ ನಿಃಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದಿರೆಡೆ ಇಲ್ಲ (ಮದೇಮ್ಮ. ೨೮೭–೬೭) ; ನಾಣ್ನುಡಿಗೆ ಇದಿರೆಡೆಯಾಗದೆ (ಏಲೇಶ್ವ. ೧೬೨). [ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಎಡೆ$_3$]

ಇದಿರೆಡೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶ ತಪ್ಪು ; ಗುರಿ ಕೆಡು : ಜೀವನೆಂಬ ದೃಷ್ಟದಿಂದ ಆತ್ಮನ ಭೇದಿಸಿ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂಬ ಸಕೀಲವ ಕಂಡು ಅಱಿವು ಕುಱುಹುಗೊಂಡು ಆ ಅಱಿವು ಇದಿರೆಡೆಗೆಟ್ಟಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆಬತ್ತಿ ತೀರಿದ ಮತ್ತೆ ಬೆಳಗೆಂಬುದು ನಷ್ಟ ಅದು ಸಾಕಾರದ ಮಾತಿನ ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅದು ಮೂರ್ಛೆ ಅಮೂರ್ಛೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೧೮–೪೬೫). [ಇದಿರೆಡೆ + ಕೆಡು]

ಇದಿರೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದುರಾಗಿ ಹೋಗು; ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗು: "ಬಲಮ ಪೀಡಯನ್ ಪರಾನಭಿಷೇಣಯೇತ್–ಇದಿರೆತ್ತುಗೆ" (ನೀತಿವಾ. ೨೯–೫೧); ಆಜಿಗಿದಿರೆತ್ತಿ ಬರೆ ಮಾಯಾಜೀವಿಯನಂದು ಕಂಡು ವಾನರಚಿಹ್ನಂ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೧೦–೨೦); ಇದಿರೆತ್ತಿ ಕಾದಲು ನಿನ್ನ ಲೋಕವ ಮತ್ತೆ ಗೂಳಿಯ ತೆಗೆಸುವೆನು ಕೈಲಾಸಪುರಿಗಾಗಿ (ಸಂಭಪ. ೨೦–೫೭); ಹರಿಗೆ ಮುಳಿದಿದಿರೆತ್ತಿ ಬಹ ವನಕರಿಯವೊಲು ಬರೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೬೧). ೨. ಬೇರೆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿ ಪೂಜೆ ನಡಸು: "ಏಕನಾಥಮ್ಮನನ್ನು ಇದಿರೆತ್ತು– ಏಕನಾಥಮ್ಮ ದೇವರ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪೂಜೆಮಾಡುವುದು. (ಆ ದೇವರ ಹೆಸರ ಹೇಳಿ ಬೇರೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಆ ದೇವರ ಪೂಜೆ ಮಾಡುವುದು)" (ಚಿತ್ರಪಾ. ಕೋಶ); ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಉಚ್ಚಂಗಮ್ಮ ದೇವರ ಇದ[ದಿ]ರೆತ್ತಿ ಸಕಲರೂ ದರ್ಶನ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೨೫). [ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಎತ್ತು$_1$]

ಇದಿರೆಯ್ತರ್ (ಕ್ರಿ). = ಇದಿರೆಟ್ತರ್: ಬೀಸುವ ಚೆನ್ನಸೀಗುರಿಗಳಿರ್ಕೆಲದೊಳ್ ಮಿಳಿರ್ದಾಡೆ ನಾಡೆಯುಂ ಗೋಸಣೆವೆತ್ತ ರಾಯರಿದಿರೆಯ್ತರೆ [ಪಾಠಾಂ. ರೇಟ್ತರೆ] ತಳರ್ದಂ ನನೆಯಂಬಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೯೧). [ಇದಿರ್ + ಎಯ್ತರ್]

ಇದಿರೆಟ್ತರ್ (ಕ್ರಿ). ಎದುರಾಗಿ ಬರು; ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬಾ: ಬೀಸುವ ಚೆನ್ನಸೀಗುರಿಗಳಿರ್ಕೆಲದೊಳ್ ಮಿಳಿರ್ದಾಡೆ ನಾಡೆಯುಂ ಗೋಸಣೆವೆತ್ತ ರಾಯರಿದಿರೇ[ರೆ]ಟ್ತರೆ [ಪಾಠಾಂ. ರೆಯ್ತರೆ] ತಳರ್ದಂ ನನೆಯಂಬಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೯೧). [ಇದಿರ್ + ಎಟ್ತರ್]

ಇದಿರೇಳು 'ಇದಿರೇಟ್' ನೋ.

ಇದಿರೇಳುಹ (ನಾ). ಗೌರವದಿಂದ ಎದುರಾಗಿ ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುವುದು: "ಪ್ರತ್ಯುತ್ಕ್ರಮ, ಪ್ರಯೋಗ, ಇದಿರೇಳುಹ" (ನಾಚಿರಾ. ೩). [ಇದಿರೇಳು (< ಇದಿರೇಟ್) + –ಹ$_2$]

ಇದಿರೇಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎದುರಾಗಿ ನುಗ್ಗಿಸು: ನಡೆಯಿಪ ಪೊಳೆಯಿಪ ದೂವಾಳಿಪ ಪೊಣಮಡಿಪಿದಿರೇಱಿಪಡ್ಡಂಬರಿಯಿಪ ... ವಾಹಳಿತನದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ); ಪರಿಯಿಪ ನೆಟ್ಟನಟ್ಟುವಿದಿರೇಱಿಪ ಪಾರಿಪ ಕೀಳ್ತು ದಾಂಟಪ ... ಪಂಚಧಾರೆಯೊಳ್ ಪರಿಣತಿದೋರ್ಪ ವಾಹಳಿತನಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೮೨). [ಇದಿರೇಱು + –ಇಸು$_3$]

ಇದಿರೇಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದುರಾಗಿ ನುಗ್ಗು; ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ನುಗ್ಗು: ಅತಿಪ್ರಯತ್ನದಿನೊಯ್ದೊರ್ ಕೆಳದಿಯರೆಂತಾನುಂ ತೆಗೆದೆಳೆವಿಲ್ಲದೆ ಬಂದ ನದಿಯನಿದಿರೇಱುವವೊಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೮೩); ವಾಹಿನೀತೀರಮಂ ಮಿಾಂಗಳಿದಿರೇಱಿದುವು (ಅನಂಪು. ೯–೧೬೦); ಹೋದಡಪಜಯವೋಡದಿದಿರೇಱಿದಡೆ ಜಯ (ಬಸಪು. ೫೦–೩೮); ಕೊಂದರಿದಿರೇಱುವ ಚತುರ್ಬಲವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪–೧೭). ೨. ಎದುರಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊ; ಪ್ರಕಟವಾಗು: ನರೆ ತಲೆದೋಱೆ ಮೆಯ್ಯ ಸಿರಿ ಪಾಱೆ ಕಳೇವರಮೆಯ್ದೆ ತಾಱೆ ಮಚ್ಚರದಿನಡರ್ತು ಕಾಳನಿದಿರೇಱೆ ತನೂದರಿ ನೋಡಿ ಕಾಱೆ ಬರ್ಪುರು ತರಮುಪ್ಪ ಮುಪ್ಪಡಸದನ್ನೆಗಂ (ನೇಮಿಪು. ೨–೧೧೧); ತೆರೆಮಸಗಲ್ ಸುಖಾಶ್ರುವಿದಿರೇಱುತಿರಲ್ ಪುಳಕಂ ಬೆಮರ್ ಕರಂ ಪರಿಯಿಡೆ (ಪಂಪಾಶ. ೬); ನವನೀಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದಿದಿರೇಱುತಿರೆ ಬಾಸೆ (ಬಸರ. ೧–೧೦೮); ಮಿಾಱೆ ಮುಗಿಲಿದಿರೇಱೆ ಶಿಖಿ ಹರುಷವೇಱೆ ... ಕಾರ್ಮುಕವೇಱುತೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೬–೧೮). [ಇದಿರ್ + ಏಱು$_1$]

ಇದಿರೇಟ್, ಇದಿರೇಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದುರಾಗಿ ಎದ್ದು ಬರು; ಗೌರವದಿಂದ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು: ತ್ರಿದಶಾಸನಂಗಳಲ್ಲಾಡಿದುವು ಜಗದ್ಗುರುಗೆ ಬೇಗಮುಚ್ಚಾಸನದಿಂದಿದಿರೇಱಿಮೆಂದು ಪೇೞ್ವವೊಲ್ (ಆದಿಪು. ೭–೪೦); ಮದಲೇಖೆಯ ಬರವಂ ಕಂಡಿದಿರೇೞ್ವುದುಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೦೮); ಇದಿರೆೞ್ದಭ್ಯಾಗತಪೂಜೆಯನೊಡರ್ಚೆ (ಜಗವಿ. ೫–೮೨). **ಇದಿರೇಳು**: ೧. "ಅಭಿಹಾರಃ, ಅಭಿಗ್ರಹಣಂ– ಇದಿರೆದ್ದು ಈಸಿಕೊಳುಹ" (ನಾಚಿರಾ. ೩); ಅರಸನನುಜರು ಸಹಿತ ಮುನಿಮುಖ್ಯರನು ಬಸವಂ ಘನಹರುಷದಿಂ ಕಾಣುತಿದಿರೆದ್ದು ಬಂದು ಸದ್ವಿನಯಮಂ ನುಡಿದು (ಚಿಬಪು. ೪–೧೯). ೨. ಎದುರಾಗಿ ದಂಡೆತ್ತಿ ನಡೆ: "ಅಭಿಯೋಗಃ –ಇದಿರೆದ್ದು ಕಾಡುಹ" (ನಾಚಿರಾ. ೩). ೩. (ರೋಮಾಂಚದಿಂದ ನವಿರು) ನೆಟ್ಟಗೆ ನಿಲ್ಲು: ನವಿರಿದಿರೆದ್ದು ತನುವಿನೊಳು ಪರಿರಾಜಿಸಲು (ರಾಘಚ. ೧೭–೬೪). [ಇದಿರ್ + ಏೞ್]

ಇದಿರೊಂದು (ಕ್ರಿ). (ಗೌರವಾದರಗಳಿಂದ) ಎದುರುಗೊಳ್ಳು; ಪ್ರೀತಿ ಗೌರವಗಳಿಂದ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗು: ಅಕ್ಕಱಿಂದಿದಿರೊಂದಿ [ಪಾಠಾಂ. ರ್ವಂದು] ಪದಯುಗಳಕ್ಕೆಱಗೆ (ಬಸಪು. ೩೧–೨೯). [ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಒಂದು$_1$]

ಇದಿರೊಡ್ಡಣ (ನಾ). ಎದುರಿಸಿದ ದಂಡು; ಶತ್ರುಸೈನ್ಯ: ಕೃತಕ ಸುಗ್ರೀವಂ ಕೇಸರಿಯಂತೆ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತುಂ ನಿರಂಕುಶಂ ಮುಟ್ಟಿವಂದನಿದಿರೊಡ್ಡಣಮಂ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೧೦–೧೯). [ಇದಿರ್ + ಒಡ್ಡಣ]

ಇದಿರೊಡ್ಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದುರಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡು: ಹಗೆಯನೆನಗಿದಿರೊಡ್ಡಿ ಜುಣುಗಲು ಬಗೆದರೇ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯–೪೭). ೨. ಎದುರಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲು; ವಿಘ್ನವನ್ನುಂಟುಮಾಡು: ಧುರದೊಳ್ ಬಂದಿದಿರೊಡ್ಡೆ ಕಂಸಹರನೊಡ್ಡಂ ತುತ್ತುವೆಂ (ಜಗವಿ. ೭–೩೭); ಉಗ್ಗಡದಿಂ ಬಂದಿದಿರೊಡ್ಡಿ ಬಾಬ್ಬುವರನೆಂದುಂ ಕಂಡುದಿಲ್ಲಿನ್ನೆಗಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೬೨); ತಡೆಯದಿದಿರೊಡ್ಡೆ ಬಲವೆರಡೊಡನೆ ಕಾದಿದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೩–೨). [ಇದಿರ್ + ಒಡ್ಡು$_1$]

ಇದಿರೊಡ್ಡು$_2$ (ನಾ). ಪ್ರತಿಸೈನ್ಯ; ಪ್ರತಿವ್ಯೂಹ: ಬಿಲ್ಪಡೆಗೆ ಬಿಲ್ಪಡೆ ವಾಜಿಗೆ ವಾಜಿ ತೇರ್ಗೆ ತೇರಣೆಗಣೆ ಕುಂತವಾಹಿನಿಗೆ ಕುಂತದ ವಾಹಿನಿ ವಾರಣಕ್ಕೆ ವಾರಣವಿದಿರೊಡ್ಡನೊಡ್ಡಿದುದು ಯಾದವ ಮಾಗಧ ಸೈನ್ಯದಾಜಿಯೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೭–೫೦). [ಇದಿರ್ + ಒಡ್ಡು$_2$]

ಇದಿರೋಕರಿಕೆ (ನಾ). ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಬರುವ ಓಕರಿಕೆ; ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ತಲೆದೋರುವ ವಾಂತಿ: ಇದಿರೋಕರಿಕೆಗೆ:– ನಿಂಬೆಯ ಬೀಜ, ಏಲಕ್ಕಿ, ಎಲೆಯಮುಗುಳು, ಶ್ರೀಗಂಧ, ಪಚ್ಚೆತುತ್ತ, ನೀರಲ್ಲಿ ಕೊಡಲು ಇದಿರೋಕರಿಕೆ ಮಾಣ್ಗುಂ ಇದಿರೋಕರಿಕೆಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಔಷಧ– ಪೋರುಳಿಯ ರಸವನ್ನೂ, ಏಲಕ್ಕಿಯನ್ನೂ, ಸಕ್ಕರೆಯನ್ನೂ ಕೊಳ್ಳಲು ಇದಿರೋಕರಿಕೆ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೭೮). [ಇದಿರ್ + ಓಕರಿಕೆ]

ಇದಿರ್ಗೊಳ್, ಇದಿರುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸ್ವಾಗತಿಸು; ಪ್ರೀತಿ ಅಥವಾ ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಎದುರಿಗೆ ಬರು: ದೇವಗಣಿಕ್ಕೆಯರ್ ಅರ್ಘ್ಯಂಬಿಡಿದು ಬಂದಿದಿರ್ಗ್ಗೊಂಡುಯೆ ವೀರಲೋಕಕ್ಕೆ ಸನ್ದೋನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೯; 800); ಇದಿರ್ಗೊಳ್ವುದು ಕಾಲ್ಗರ್ಚುವುದುದಾತ್ತಮುಪ್ಪೆಡೆಯೊಳಿರಿಪುದರ್ಚಿಪುದೆಜಗಿರ್ಪುದು ಕರಣಶುದ್ಧಿವಡೆವುದು. ಪಡೆದನ್ನಮುನೀವುದೆಂಬ ನವವಿಧಪುಣ್ಯಂ (ಆದಿಪು. ೪–೯೬); ತ್ರಿದಶಾರಾಧ್ಯನನರ್ಘ್ಯಪೂರ್ವಮಿದಿರ್ಗೊಳ್ವಂತಾಗಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦–೫೩); ಸಕಲಸಂಭ್ರಮದಿನಿದಿರ್ಗೊಂಡು (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೩೭). **ಇದಿರುಗೊಳ್**: ಮುಕ್ತಿಕನ್ನಿಕೆಯಿದಿರುಗೊಳುತಿದೆ ಭಕ್ತಿಕಾಂತಾಕಾಂತನೇ (ಬಸಪು. ೨೪–೪೨). [ಇದಿರ್ + ಕೊಳ್$_1$]

ಇದಿರ್ಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎದುರುಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ಪುರದ ಸಿಂಗರದ ಮಂಗಳವಾದ್ಯರವದಬಲೆಯರ ಸೊಡರ್ವೆಳಗಿನಾರತಿಗಳ ಮಹೋತ್ಸವದ ಸಿರಿಯೊಳ್ ಕುಳಿಂದಂ ಕುಮಾರನನಿದಿರ್ಗೊಳಿಸಿ ಮತ್ತೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯–೧೦). [ಇದಿರ್ಗೊಳ್ + –ಇಸು$_3$]

ಇದಿರ್ಚು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಎದುರಾಗು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಬಿಲ್ಲಂ ಕೊಂಡು ಗಂಗಾಸುತಂಗದಿರದಿದಿರ್ಚಿ ನಿಂದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೨ ವ) ; ಕದನದೊಳಿರದೆ ಪಗೆವಡೆಗಿದಿರ್ಚಿ ನಡೆವಾತನಭ್ಯಮಿತ್ರೀಣನವಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೩-೧೦); ಕರಂ ಕೆಂಗಣ್ ಮುಸಗುತ್ತುಂ ಕಡುಪಿಂದೇಱುವ ತೇಱದಿಂ ರಾವುತರೇಱಿಯಿದಿರ್ಚಿದರು (ಜಯಕಾ. ೬-೩೪) ; ಕುಂಜರಕಿದಿರ್ಚುವಜದಂತೆ (ಅ ಪ್ರ ತಿ. ೬೭-೮). **೨.** ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅಭಿಮುಖವಾಗು; ಎದುರಿಗೆ ಬರು; ಬಳಿಸಾರು: ಸಮ್ಮುಖವಾಗು: ದೈವವಿದಿರ್ಚಿ ಬಂದುದು ಜಗಜ್ಜಯಮಂ ತಳೆ ದೇವ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೨೬) ; ಉದಯದಿನರ್ಕನಿನುಡುಪನಿನಿದಿರ್ಚಿ ನಿಂದೊಂದು ನೆಲಸೆ ಮೇಣ್ ಗ್ರಹಯುಗ್ಮಂ . . . ಅರ್ಥಮೆಯ್ದುಗುಂ ಬಲವಶದಿಂ (ಜಾತತಿ. ೧೧-೮).

ಇದಿರ್ಚಿದಿರ್ಚು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಮೂಣ್ ಮೂಣ್, ಇದಿರ್ಚಿದಿರ್ಚು, ಅಣ್ಮಣ್ಮು (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೯೨ ಪ್ರಯೋ) ; ಎಲೆ ಎಲೆ ನೀನದಿರದೆ ನಿಲ್ ನಿಲ್ ನೀನಿಲ್ಲಿದಿರ್ಚಿದಿರ್ಚೆನೆ ಜಟಾಯು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೮೮).

[ಇದಿರ್ + -ಚು]

ಇದಿರ್ನಿಲ್ (ಕ್ರಿ). ಎದುರಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲು : ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಗಾಂಗೇಯಂಗದಿರದಿದಿರ್ನಿಲ್ವನ್ನರೊಳರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೮೦).

[ಇದಿರ್ + ನಿಲ್]

ಇದಿರ್ನೋಡು (ಕ್ರಿ). ನಿರೀಕ್ಷಿಸು: ಅಂತಿರಲ್, ಸ್ಮೃಸ್ಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯ ಪ್ರೊರ್ವನನ್ ಇದಿರ್ನೋಡವೇಟ್ಕುಮೇನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪೯-೧೦೬೮).

[ಇದಿರ್ + ನೋಡು]

ಇದಿರ್ಪೋಗು 'ಇದಿರ್ವೋಗು' ನೋ.

ಇದಿರ್ವನಿ (ನಾ). ಎದುರಾಗಿ ಬೀಳುವ ಹನಿ ; ಎದುರುಮುಖದಿಂದ ಬೀಳುವ ಹನಿ: ಒಱೆವನಿಗಳಿದಿರ್ವನಿ ಮಸ್ತಕವನಿ ತೊಱೆವನಿಗಳ ನಾಂತು ಬಿಡದೆ ನೆಱೆ ವಿಶ್ವರೂಪಾದಂತೆ ಸಂತತಧಾರೆ ಸುರಿದುದೀಗಳೆಯಿಳೆಯೊಳಗೆ (ಮೋಹತ. ೪-೩೯). [ಇದಿರ್ + ಪನಿ₂]

ಇದಿರ್ವರ್, ಇದಿರುವರ್ (ಕ್ರಿ). **೧.** (ಪ್ರೀತಿ ಗೌರವಗಳಿಂದ) ಎದುರಿಗೆ ಬರು ; ಎದುರುಗೊಳ್ಳು : ತನಗಿದಿರ್ವಂದ ಕೊಂತಿಗಸುರಾಂತಕನೆಱಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೭ ವ) ; ಇದಿರ್ವಂದುದು ಪುಷ್ಪಸುಗಂಧಮಾರುತಂ (ಜಗವಿ. ೬-೧೨) ; ಮೃಡಭಕ್ತವ್ರಾತವಾನಂದದೊಳಿದಿರ್ವರೆ ಕಂಡು (ರಕ್ಷಾಶ. ೫೯). **೨.** (ನದಿಯ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ) ಎದುರಾಗಿ ನಡೆ : ಪರಿವ ನದಿಗಿದಿರ್ವಂದುದೀ ಶಿವಮಂತ್ರಪತ್ರವು ಮುಂದೆ ತೊಱೆಯೊಳು ಹೋಯಿತಾ ಜಿನಮಂತ್ರಪತ್ರವದು (ಬಸಪು. ೫೦-೪೦). **೩.** ಪ್ರತಿಭಟಿಸು ; ಎದುರಾಗಿ ನುಗ್ಗು ; ಅಡ್ಡಿಯಾಗು : ಬಲಿನಂದನ ಮುಖ್ಯಖಳರೆಂಬ ಮೃಗಕುಲ ಚಲಿಸಿ ತನ್ನಿದಿರ್ವರೆ ಪಿಡಿದು ಉಲಿದು ಹೊಯ್ಯುವೆನೆಂಬ ರೌದ್ರದಿಂ ಕೋಟಿಯ ಹುಲಿಮೊಗ ಕಣ್ಗೆ ರಂಜಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೩-೯); ಘೋರಾಕೃತಿವೆತ್ತು ಕಾಲಾಗ್ನಿ ಮುಳಿದು ಹುಂಕಾರದಿಂದಿದಿರ್ವಂದುದಾಗ (ಮೋಹತ. ೩೭-೫೫). **ಇದಿರುವರ್** : **೧.** ಆ ಮುನೀಶ್ವರನಿದಿರುವಂದೀ[ಪಾಠಾಂ. ಗೊಂಡೀ] ರಾಮಚಂದ್ರನ . . . ಸತ್ಕರಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೧೬).

[ಇದಿರ್ + ಬರ್]

ಇದಿರ್ವೀೞ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲು : ಆದೊಡಂ ಪ್ರಭುಗೆ ಇದಿರ್ವೀೞ್ದು ನಡೆಯಲಾಜ್ಞೆನ್ ಪಡೆದು ನಾನ್ ಬಂದೆನಿಲ್ಲ (ಅಂತಿಗೊ. ೪-೬೪).

[ಇದಿರ್ + ಬೀೞ್₁]

ಇದಿರ್ವೋಗು, ಇದಿರ್ಪೋಗು (ಕ್ರಿ). **೧.** (ಪ್ರೀತಿ ಗೌರವಗಳಿಂದ) ಎದುರಾಗಿ ಹೋಗು ; ಎದುರಾಗಿ ನಡೆ : ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಾದಿ ಕುಲವೃದ್ಧರೊಡನೆ ದುರ್ಯೋಧನನಿದಿರ್ವೋಗಿಧರ್ಮಪುತ್ರಂಗೆಪೊಡೆವಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೮ ವ); ಕೊಲಲ್ಬರ್ಪಂಗಿದಿರ್ವೋದರೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೪೯); ಕಾದಲನೆಡೆಗೆಯ್ದೆ ಬರ್ಪ ಖಚರೀನಿಚಯಕ್ಕಿದಿರ್ವೋಗಿ (ವರ್ಧಪು. ೪-೭೪). **೨.** ಪ್ರತಿಭಟಿಸು ; ವಿರೋಧಿಸು : ದೇವರಿಗಿದಿರ್ವೋಗೆ ವಂಚಕರೆ ವಂಚಿತರ್ (ಚಂದ್ರಸ. ೧೧೬). **ಇದಿರ್ಪೋಗು** : **೧.** ಅಮುಮುವರ್ಗಿದಿರ್ಪೋಪ ಒಸಗೆಯ ಮಾತಂ ಕೊಂಡು ಪಂಡಿತೆಯುಮಾಗಳೆ ಬರ್ಪಳ್ (ಚಾವುಂಪು. ೩೨-೧೯). [ಇದಿರ್ + ಪೋಗು₁]

ಇದೀಗ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇದು, ಈದು₁ (ಸ). ರೂಪಗಳು (ಪುಂ. ಏಕ). **ಇವ**, **ಇವಂ**, **ಇವನ್**, **ಇವನು**, **ಈತ₁** (ಸ್ತ್ರೀ. ಏಕ). **ಇವಳ್**, **ಇವಳು**, **ಈಕೆ** (ಪುಂ. ಸ್ತ್ರೀ. ಬಹುವ). **ಇವಂದಿರ್**, **ಇವದಿರು**, **ಇವರ್**, **ಇವರು**, **ಇವರ್ಗಳ್** (ಪುಂ. ಬಹುವ). **ಈತಂಗಳ್**, **ಈತಗಳು** (ಸ್ತ್ರೀ. ಬಹುವ). **ಇವಳ್ದಿರ್**, **ಈಕೆಗಳ್** (ನಪುಂ. ಬಹುವ). **ಇವು**, **ಇವುಗಳು** (ವಿಶೇ). **ಈ₅**. ಸಮೀಪದ ವಸ್ತುವನ್ನಾಗಲಿ ವಿಷಯವನ್ನಾಗಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲು ಬಳಸುವ ಸರ್ವನಾಮ : ಇದಾನ್ ಪೆಱನೋರ್ವನ್ ಕೊಳ್ವೋನುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭-೧೧ ; 675) ; ವಸನ್ತಕುಮಾರ ಇದಕ್ಕೆ ಸಕ್ಕಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೭೧-೩೧ ; 692) ; ಗುಣಮಿದು ದೋಷಮಿದೆಂಬೀ ಗಣಿದಮನೆತ್ತಱಿಗುಮಶ್ರುತಪ್ರಕೃತಿಜನಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೮) ; ಮದುವೆಗಿದು ಪೆತ್ತ ಮಕ್ಕಳಿಗಿದು (ಸಮಪ. ೫-೯೩) ; ಇದು ವಿನೋದವಲೇ ಮದೀಯಾಭ್ಯುದಯವಿದಲೇ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೧೮). **ಈದು₁** : ಈದನಱಿದೊಮ್ಬುರಣಸಿಯುಮಕೆಯುಮಂ ಕವಿಲೆಯುಮನಱಿದಣ್ದು (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೬೮-೧೦ ; 860) ; ಮತ್ತಮಲ್ಲಿಯೊಕ್ಕಲೆಲ್ಲಮಾದನಱಿಯೆ (ಎಇ. XXVI, ೪-೧೮ ; 906). **ಇವ** : ವೈರಿಭಟನಿವ ಮುಗುವಲಾ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೩೮) ; ಕೌರವಗಿರ್ದ ಸುಭದ್ರೆಯ ನೊಯ್ದನು ಜಾರನಿವಗೆ ಮೊಱೆಯುಂಟೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೬-೧೧೨) ; ಇವ ನಮ್ಮ ಮಾತ ಕೇಳದೆ ಪುಂಡನಾದ (ಪುರಂದ. ೩-೧೯ ಪ) ; ಇವ ನರಶಿಶುವೇ (ಕಂನವಿ. ೪-೬೬) ; ಯಾರವ್ವಾ ಇವ ಚೆಲುವಾ (ಗರಿ. ೮೮-೧). **ಇವಂ** : ಇವಂ ದೇವರ ತೊಟ್ಟು (ಶಮುದ. ೮೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಇವಱೊಳಿವಂ ವ್ಯವಹರಿಪನೆಂಬಲ್ಲಿ ಕಾಱಪ್ರತ್ಯಯಮಕ್ಕುಂ (ಶಮುದ. ೧೦೦ ವೃತ್ತಿ). **ಇವನ್** : ಇವನನಿರುಳೊಳೆ ಸಂಸ್ಕರಿಸಲ್ವೇಟ್ಕುಮೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೯ ವ) ; ಇವನಧಿಕಪುಣ್ಯನೀತನನವಶ್ಯಮೋಲಗಿಸೆ ಶೀಗ್ರಮಭಿಮತಮಿವನಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೦೫) ; ನಮ್ಮ ಬೀಡೊಳ್ ಸುಸುಳ್ದು ನಿದ್ದೆ ಬಿಗಿದಂದು ತುಱುಗಳನ್, ಕಾವಲರನ್ ಇಱಿದೊನ್ ಇವನೆಂದು (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೮-೧೩). **ಇವನು**: ನಮ್ಮ ಕೋಪವನಿದಿರುಗೊಂಡವನಿವನಲೇ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೧೮) ; ಗತಸೂನುವಿವನೆಂದೆನ್ನ ಹೊಗಿಸರು ಸ್ವರ್ಗವನು ಸುರರು (ತೊರರಾ. ೧-೪-೪) ; ಇವನ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೋಗೆಲೊ ಜೋಗಿ (ಪುರಂದ. ೩-೧೯ ಪ) ; ನಳನೊ ನಳಕೂಬರನೊ . . . ಇವನಾರೆಂದು ಬೆದಱಿದಳು (ನಳಚ. ೩-೩೪). **ಈತ₁**: ಈತಂ ಬಿರ್ದನನೀತಂ ಭೂತಳಪತಿಯೆನಿಸಿದರಿಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೪) ; ಈತಂಗೆ ಪೊಱಗೆ ನಾಡಿಲ್ಲೊಳಗೆ ಭಂಡಾರಮಿಲ್ಲ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೧೬) ; ಈತ ಸಚರಾಚರದ ಗುರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ಓರಿಇ. ೯-೫೨) ; ಈತನಾಗಲಿ ಆತನಾಗಲಿ ಮಾತು ಒಂದಿರಬೇಕು (ಗಾದೆ). **ಇವಳ್** : ಇವಳೀಗಳ್ ಪೇೞ್ದ ಮಾತಾ ಕನಸನವಿತಥಂ ಮಾೞ್ಪ ಮಾತಪ್ಪುವು (ಕಾದಂಪೂ. ೩೮೯) ; ಇವಳೆಲ್ಲಿಗೆ ಪೋದಪಳೆಂಬುದಂ ಬೆನ್ನನೆ ಪೋಗಿ ನೋೞ್ಪೆನೆಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೭-೨೧ ವ) ; ಅವಳ್, ಇವಳ್, ಉವಳ್ (ಶಮುದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಇವಳ್ಗಿನ್ನು ವರನಾಗಬೇಕೆಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೩೦). **ಇವಳು** : ಅವಳಿಂದ ಸುಖವಿಲ್ಲ ಇವಳಿಂದ ಫಲವಿಲ್ಲ ಇವರಿಬ್ಬರ ಸಂಗ ಅಭಿಮಾನ ಭಂಗ (ಪುರಂದ. ೫-೨೪-೩) ; ಒಮ್ಮೆ ಇವಳು ಒಮ್ಮೆ ಅವಳು ಕುಣಿಸುತಿರುವಳು (ಇಂಗೀತೆ. ೧-೨೩).

ಈಕೆ : ಮನಸಿಜನೀಕೆಗಂಡು ರತಿಯಂ ಬಿಸುಟಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೫) ; ಎನ್ನವಳೀಕೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೯೬) ; ಆನೀಗಳೀಕೆಯಂ ಬಿಡೆ ಜಡಿದೊಡಗೊಂಡುಯ್ದೆನಪ್ಪೊಡೆ . . . ಎನಗೆ ಕಳವು ಪೊರ್ದುಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೨೧ ವ) ; ಲಲನೆಯಾಕೆಯ ದಾರೆನಲು (ತೊರರಾ. ೧–೧೨–೨೨). **ಇವಂದಿರ್ :** ಕೊಂದಪನಿವಂದಿರನೀಗಳೆ ನಿಕ್ಕುವಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೩೦) ; ಶಶಿವಂಶಮದೀಗಳಿವಂದಿರಿಂದೆ ನಿತ್ತರಿಸುವುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೧೬) ; ಇನ್ನುಮಿವಂದಿರನೀಯಂದದೊಳಿರಿಸಿದೆನಪ್ಪೊಡೆ ಅವಿನೀತರಾಗಿ ಪಗೆವರ್ಗೆ ವಶಗತರಪ್ಪರ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೬–೧೧) ; ಈ ದುಶ್ಚರಿತರನಿವಂದಿರಂ ಪರಿಹರಿಸಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೨೭). **ಇವದಿರು :** ತಲೆಗಳ್ಳರಿವದಿರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೨೦) ; ಇವದಿರನೊರಸಿ ಬೆನ್ನಿನಲಿ ಕರುಳ ತೆಗೆವೆನೆನುತ್ತ (ನಳಚ. ೯–೨೮). **ಇವರ್ :** ಆವರಿವರನ್ನರಿನ್ನರೆನ ವೇಡರಿಕೇಸರಿಗಾಂಪನಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೮೭) ; ಇವರಾರಾನಾರ್ (ಅಜಿಪು. ೬–೫೩) ; ಅವರಿವರುವರೆನ್ನದೆ ಜಗದವರೆಲ್ಲಂ (ಸಮುಪ. ೨–೬). **ಇವರು :** ಬ್ರಹ್ಮವಿಷ್ಣು ರುದ್ರರಿವರೆಲ್ಲ ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೊಳಗಣ ಬಾಲಕರು (ಆದವ. ೨–೪) ; ಇವರು ಥಟ್ಟನು ನಿಲಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೪೯) ; ಇವರು ಮೂವರ ಮೇಲೆ ಕೈಕಸೆಗವತರಿಸಿದಳು . . . ಶೂರ್ಪಣಖಿಯೆಂಬವಳು (ತೊರರಾ. ೧–೮–೨೭). **ಇವರ್ಗಳ್ :** ಇವರ್ಗಳಂ ನೀಮೆಂತು ಪೆತ್ತಿರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೫–೨೭). **ಈತಂಗಳ್ :** ಆತಂಗಳ್, ಈತಂಗಳ್, ಊತಂಗಳ್ (ಶಮುದ. ೧೫೦ ಪ್ರಯೋ). **ಈತಗಳು :** ಹೊಯ್ ಹೊಯ್ಯೀತಗಳನೆನುತೇಱಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨–೮) ; ಈತಗಳು ಕೌಂತೇಯ ಮಾದ್ರೀಜಾತರು (ಸಂಭಪ. ೧೫–೯೯). **ಇವಳ್ದಿರ್ :** ವಸುಧೆಯನೇಸಿವಳ್ದಿರರುಣಾಬ್ಜದಲಂಗಳೊಳೞ್ತಿಯಿಂದಮರ್ಚಿಸಿದರೊ ಪೇೞಿಮೆಂಬಿನೆಗಂ (ಆದಿಪು. ೭–೨೨) ; ಇವಳ್ದಿರೊಳಿವಂದಿರಂ ವಿಕೃತರೂಪರಂ ಕೂಡುವಂತವಶ್ಯಮನುರೂಪರೂಪರನೆ ಕೂಡಲೇಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೪) ; ಇವಳ್ದಿರ್, ಇವಂದಿರ್, ಅವಂದಿರ್ (ಶಮುದ. ೯೭ ಪ್ರಯೋ). **ಈಕೆಗಳ್ :** ನೋಡೀಕೆಗಳ ಚಳಿತಲುಳಿತ ಭ್ರೂಕುಟಿಯೇ ಪರಮಸುಖದ ಕೋಟೆಯನೀಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೯೪). **ಇವು :** ಇವು ತಮ್ಮುತ್ತಿಬ್ಬರ ಕಲ್ಗಳ್ (ಎಇ. VI, ೧೬೧–೫ ; 765) ; ಇವುಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ದುಃಖಂಗಳಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೦–೩೦) ; ಎರಡು ಪೋೞುಮನಿವೇವುವೆಂದು ಬಿಸುಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೨೬ ವ) ; ಇವು ಸುಜ್ಞಾನದ ಸಲ್ವ ಬಟ್ಟೆಗಳ್ (ಅಜಿಪು. ೧–೪) ; ಕಾತರಿಸದಿರು ಬಾಲಭಾಷೆಗಳೇತಕಿವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೪೫) ; ಒಳ್ಳೆಯನು ಇರದೂರು ಕಳ್ಳನೊಡನಾಟವು ಸುಳ್ಳನ ಮಾತು ಇವು ಮಜ್ಜಿಗೆ ಕೆಸಱೊಳಗೆ ಮುಳ್ಳು ತುಳಿದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೮೬). **ಇವುಗಳು :** ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಸರಿಯೆ (ರೂಢಿ). **ಈ$_5$:** ಭಟ್ಟಗ್ಗೀರ್ ಗಟ್ಟಿದ್ದ ಒಡ್ಡಲಿ ಆ ಪತ್ತೊನ್ದಿವಿಟ್ಟಾರಕರ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೧೬–೧೬ ; 450) ; ಈ ಪರ್ವ್ವತದುಳ್ಳೆ ನೋಸ್ತು ತಾವರ್ (ಎಕ. II, ೧೧೪–೨ ; 700) ; ನಮ್ಮ ನನ್ನಿಗೆ ಬನ್ನಂ ಬರಲೀಯದೀ ಬನದೊಳಿರ್ದೆಂ ಕಾಲಮಂ ಪಾರೆವೇ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೩೦) ; ನೀನೀ ಪ್ರಸಾದವುಂ ಶರಣತತಿಗೀಯೆನುತೆ (ಬಸರ. ೧–೩೩) ; ಇಂದಿನೀ ಬಲವೀ ಸಮರಜಯದಂದವೀ ಸೌರಂಭವೀ ಸರಳಂದವೀ ತೆರಳಿಕೆಯದಾವಂಗೆಂದ ನವನೀಶ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೧೭) ; ಈ ಪರಿಯ ಸೊಬಗಾವ ದೇವರಲಿ ನಾ ಕಾಣೆ (ಪುರಂದ. ೨–೧೬೪ ಪ).

ಇದೀಗ = **೧.** ದಿಟವಾಗಿ ಇದು; ಅಪೂರ್ವವಾದ ಇದು: ಇದೀಗ ಗರುಡಧ್ವಜನ ಬಿರುದು (ತೊರರಾ. ೧–೮–೧೪) ; ಇದೀಗ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ (ರೂಢಿ). **೨.** ಈಗ ತಾನೆ; ಇದೇ ಈಗ; ಈಗಷ್ಟೆ: ಈ ಯಜಮಾನರು ಇದೀಗ ಬಂದರು (ರೂಢಿ). **ಇದುಮೇರೆ, ಇದೇಮೇರೆ** = ಈ ಮೇರೆಗೆ; ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೩೬ ; ೩–೬೦ ಕಿ).

ಇದುವರೆಗೆ, ಇದುವರೆವಿಗೆ = ಈವರೆಗೆ; ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೯೮ ಕಿ) ; ಇದುವರೆವಿಗೆ ನಾನು ಅದನ್ನು ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಇದೇಈಗ** = ಈಗಷ್ಟೆ ; ಈಗ ತಾನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೩೬ ಕಿ). **ಇದೇತಾನೆ** = ಇದೇಈಗ: ನಾನು ಇದೇತಾನೆ ಊರಿಂದ ಬಂದೆ (ರೂಢಿ).
[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ. ಮಲ.** ಇದು ; **ತುಳು.** ಇಂದು ; **ಕೊಡ. ತೆಲು.** ಇದಿ]

ಇದುಕಾರಣ (ಅ). ಈ ಕಾರಣದಿಂದ; ಈ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ: ಇದು ಕಾರಣ ಮೂರ್ತಿಯಾದುದಕ್ಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಇದಕ್ಕಿದು ಮೂರ್ತಿಯಾದ ಕಾರಣ] ಪ್ರಳಯ ತಪ್ಪದು (ಅವಚಂ. ೧೨–೪೭) ; ಇದುಕಾರಣಮಹಂಕರಿಸಲಹುದೇ ಭಕ್ತಿಭಾವನೆ (ಬಸಪು. ೨೬–೭೫). [ಇದು + ಕಾರಣ]

ಇದುಕಾರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧದ್ರವ್ಯ: ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ, ಬೋಳಗಡಲೆ, ನಾಗಮುತ್ತು, ಪುಲ್ಲಂಗ, ಇದುಕಾರೆ, ಶುಂಠಿ . . . ಇವಂ ಸಮನಾಗಿ ಕಷಾಯವಿಟ್ಟು (ಸಕವೈ. ೧೬೧). [?]

ಇದುಕೊ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇದುಗೊ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇದುನಿಮಿತ್ತಂ (ಅ). ಈ ಕಾರಣದಿಂದ: ಇದುನಿಮಿತ್ತಂ ವಿಹಿತಭಕ್ತಿಯೊಳೊದಗಿದುತ್ತಮನಂದನನನಲ್ಲದೆ ಶಿಲಾದನು ಪೊಲ್ಲೆನೆಂದಹನು (ಬಸಪು. ೨–೯) ; ಇದುನಿಮಿತ್ತಂ ನೋಡಬಂದೆವು (ಬಸಪು. ೩–೨೯).
[ಇದು + ನಿಮಿತ್ತ]

ಇದುರು 'ಇದಿರ್' ನೋ.

ಇದುರುಬದುರು (ನಾ). ಪರಸ್ಪರ ಸಮ್ಮುಖ: ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಇದುರುಬದುರಾಗಿ ಸರಿಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೧೨೧). 'ಎದುರುಬದುರು' ಪರಾ. [ಇದುರು (< ಇದಿರ್) + ಬದುರು$_0$]

ಇದುರುವಾದಿ (ನಾ). **೧.** ವಿರೋಧಿಸಿ ಮಾತನಾಡುವವನು; ಹೇಳಿದುದನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುವವನು. **೨.** [ನ್ಯಾಯ] ಪ್ರತಿವಾದಿ.
[ಇದುರು (< ಇದಿರ್) + ವಾದಿ]

ಇದುರುವಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). **೧.** ವಿರೋಧಿಸಿ ಮಾತನಾಡು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ಮಾತನಾಡು (ಕಿ). **೨.** [ನ್ಯಾಯ] ಪ್ರತಿವಾದಿಯಾಗಿ ವಾದಿಸು ; ಪ್ರತಿಪಕ್ಷವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮಾತನಾಡು (ಕಿ).
[ಇದುರು (< ಇದಿರ್) + ವಾದಿಸು]

ಇದುಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಅರಂಭಲ್ಲವನಿದುಳೆಯ ಬಿಟ ವೃತ್ತಿ ಆಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೩೭–೬ ; 900). [?]

ಇದೆ$_1$ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇದೆ$_2$, ಇದೇ, ಇದೊ, ಇದೋ (ಅ). **೧.** = ಇದೆಕೊಳ್ : ಇದೆ ಹಂಸೀಬೃಂದಮಿಾಂಟಲ್ಬಗೆದಪುದು . . . ಕೀರ್ತಿಪ್ರಕಾಶಂ (ಎಕ. II, ೧೪೦–೧೨೭; 1145) ; ಅಭವನ ಡಿಂಗರಿಗನೈತಂದನಿದೆಯಕ್ಕಂಗಳಿರ (ಬಸಪು. ೨೯–೮) ; ಇದೆ ಕೃಪಾನಿಧಿ ಬಂದನಸುರಾಭ್ಯುದಯಘಾತಕ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪–೫) ; ಹೆಗ್ಗರಡಿಯ ಹಿಂಡಿದೆ ಕಾಳ್ಕೋಣನ ಮೊಗ್ಗರವಿದೆ ಹುಲ್ಲೆಗಳ ಒಗ್ಗಿದೆ ಪಂದಿಯ ಗೊಂದಣವಿದೆಯೆಂದು ಮುಗ್ಗಿ ಕವಿದರು ಶಬರರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭–೭೦) ; ಇದೆ ಪಂದಿ ಕೆದಱಿದ ನೆಲಂ ನೋಡಲಿದೆ ದಂತಿ ಕದಡಿದ ಕೊಳಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೪೪). **೨.** ಈ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ; ಈ ನಿಮಿಷವೇ; ಈಗಲೇ : ಇವದಿರ ತಿದ್ದಿಬಹೆನಿದೆಯೆನುತ ತೆಗೆದೆಚ್ಚ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೪೪). **ಇದೇ : ೧.** (ಕಿ). **ಇದೊ : ೧.** ಇದೊ ಬಂದೇ ಬಂದ ನಮ್ಮ ಜಟ್ಟಿ (ರೂಢಿ). **ಇದೋ : ೧.** ಇದೋ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಬಂದೇ ಬಿಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). [ಇದು + –ಎ$_2$]

ಇದೆಕೊ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇದೆಕೊಳ್, ಇಕೊ, ಇಕೋ, ಇಕ್ಕೊ, ಇಕ್ಕೋ, ಇಗಾ, ಇಗೊ, ಇಗೋ, ಇದಕೊ, ಇದಕೋ, ಇದಿಕೊ, ಇದಿಗೊ, ಇದುಕೊ, ಇದುಗೊ, ಇದೆಕೊ, ಇದೆಕೋ, ಇದೆಗೋ (ಅ). ಹತ್ತಿರದ ವಸ್ತುವಿನ ಅಥವಾ ವಿಷಯದ ಕಡೆಗೆ ಗಮನ ಸೆಳೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು: ನಿನ್ನೀಯದ್ಭುತರೂಪಮಂ ಕಾಣುತೆ ಇದೆಕೊಳ್! ಮುನಿಗಳೆಲ್ಲರುಂ ಬೆದರ್ಕೆಯಿಂ ನಡುಗುವರ್ (ಅದ್ಭುತ. ೫೨-೧೯). **ಇಕೊ:** ಇಕೊ, ನೋಡು, ಶಾಮೂ, ಈ ಹುಡುಗಿ ಎಷ್ಟು ಹೊಲಸು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೭). **ಇಕೋ:** ಇಕೋ ನೆಲ-ಅಕೋ ಜಲ ಆದರ ಮೇಲೆ ಮರದ ಫಲ (ಸಖೀಗೀ. ೧೦೨-೧). **ಇಕ್ಕೊ:** ಇಕ್ಕೊ ಅಹೋಬಲ ಕಾಳಿ ವೃಷಭಾ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೭೨); ಇಕ್ಕೋ ನೋಡ್ರಿ ಇದೇ ನಮ್ಮ ಮನೆ (ರೂಢಿ). **ಇಕ್ಕೋ:** ಇಕ್ಕೋ, ಬೀಗದಕ್ಕೆ ತಗೊಳ್ಳಿ (ಸುವಸಂ. ೪೨). **ಇಗಾ:** ಇಗಾ ಪ್ರಭು! (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೨೫). **ಇಗೊ:** 'ಇಗೊ ಹಿಡಿ' ಯೆನ್ನುತ ಹೂಗಳನಿನಿಯನು ತನ್ನಯ ಕೈಯಲಿ ಕೊಡುವಾಗ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೧೯). **ಇಗೋ:** ಇಗೋ ನೋಡು, ನಾನು ಕೆಳಗಿಳಿದು ಬಂದೆನು (ಮುಂಬಯಿ. ೭-೧೯); ಇಗೋ ನೋಡಿರಿ, ಈ ಜನರು ಎಂಥ ತಿಳಿಗೇಡಿಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೭-೨೧); ಉಷೆ ತಂದಾಳಿಕೋ, ರವಿ ಬಂದಾನಿಗೋ (ಅರಳು. ೧೩೦-೧). **ಇದಕೊ:** ವೀರಖಂಡೆಯವಿದಕೊ (ತೊರರಾ. ೬-೧೨-೨೪). **ಇದಕೋ:** ಭೀಮನೆಂಬ ಮಾನವನ ತಮ್ಮನರ್ಜುನನೀಗ ಬಂದನಿದಕೋ [ಪಾಠಾಂ. ಇದೆಕೋ] (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೨೫). **ಇದಿಕೊ:** ಖಂಡವಿದಿ[ಪಾಠಾಂ. ವಿದೆ]ಕೊ ರಕ್ತವಿದಿಕೊ (ಗೋಹಾಡು. ೯೩). **ಇದಿಗೊ:** ಇದಿಗೊ ನೋಡು ಆತನು ಇಲ್ಲೇ ಇದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಇದುಕೊ**(*). **ಇದುಗೊ**(*). **ಇದೆಕೊ:** ಪೂರ್ವ ವರಬಲಮಿದೆಕೊ ಮನದಿಷ್ಟಮಪ್ಪುದಿದನೆಸಗೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೫-೧೫). **ಇದೆಕೋ:** ಅರ್ಜುನನೀಗ ಬಂದನಿದೆಕೋ [ಪಾಠಾಂ. ಇದಕೋ] (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೨೫). **ಇದೆಗೋ:** ಇದೆಗೋ ದೇವರೆ, ಏಳನೆಯ ಮಗುವು (ಕವಿಸೋ. ೫೩).

[ಇದೆ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಇದೆಕೋ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇದೆಗೋ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇದೇ 'ಇದೆ$_2$' ನೋ.

ಇದೊ 'ಇದೆ$_2$' ನೋ.

ಇದೋ 'ಇದೆ$_2$' ನೋ.

ಇದ್ದ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇದ್ದಡ (ನಾ). ಎರಡೂ ದಂಡೆ, —ತಡಿ: ಆಸಮುಸಾಹೆಸಿ ನಗುತ ನೋಡಿದ ಶರಧಿಯಿದ್ದಡವ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೬-೫).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ದಡ]

ಇದ್ದಲಿ 'ಇರ್ದಲ್' ನೋ.

ಇದ್ದಲಿಗ (ನಾ). ಇದ್ದಲು ಸುಡುವವನು; ಇದ್ದಲನ್ನು ತಯಾರಿಸುವವನು: "ಇದ್ದಲುಸುಡುವವನು, ಇದ್ದಲಿಗ" (Charcoal burner. ಇಂಕನ). [ಇದ್ದಲು (< ಇರ್ದಲ್) + -ಇಗ]

ಇದ್ದಲಿಯೊಲೆ 'ಇದ್ದಲೊಲೆ' ನೋ.

ಇದ್ದಲು 'ಇರ್ದಲ್' ನೋ.

ಇದ್ದಲೊಲೆ, ಇದ್ದಲಿಯೊಲೆ (ನಾ). ಇದ್ದಲನ್ನು ಉರಿಸಿ, ಅದರ ಕಾವಿನಿಂದ ಅಡಿಗೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಮಾಡುವ ಒಲೆ: ಇದ್ದಲೊಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಲು ಕುದಿಯುತ್ತಿದೆ, ತೆಗೆದು ಕೆಳಗಿಡು (ರೂಢಿ). **ಇದ್ದಲಿಯೊಲೆ:** ಇದ್ದಲಿಯೊಲೆಯ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಚಹದ ಪಾತೇಲಿ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಅಪನಾ. ೨೬). [ಇದ್ದಲು (< ಇರ್ದಲ್) + ಒಲೆ$_5$]

ಇದ್ದಳಿ (ನಾ). ಗಜಶಿಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಮಿಗೆ ಬಿದಿಪಾಳಿದ್ದಳಿ ಕಾಳಗದೇಱಿತವೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಶಿಕ್ಷೆಗಳಂ ಮತ್ತಗಜಾಳಿಗೆ ಭೈ ಭೈರವ ಮೊಗೆಯಲ್ ಶಿಕ್ಷಿಸುತಮಿರ್ದರ್ (ಶ್ರೀಪುವಿ. ೧೭-೧೭). [?]

ಇದ್ದಾನೆ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇದ್ದಾರೆ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇದ್ದಾಳೆ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇದ್ದಿರಿಕೆ (ನಾ). ಇದ್ದ ಸ್ಥಿತಿ: ಬಿದ್ದುದೆತ್ತಿದ ಕೈಯ ಚಾಮರವಿದ್ದಿರಿಕೆಯಲಿ ಧರೆಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮೭-೨೦).

[ಇದ್ದ (< ಇರ್$_1$) + ಇರಿಕೆ$_1$]

ಇದ್ದಿಲ್ 'ಇರ್ದಲ್' ನೋ.

ಇದ್ದಿಲು 'ಇರ್ದಲ್' ನೋ.

ಇದ್ದು 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇದ್ದುಗ 'ಇರ್ದುಗ' ನೋ.

ಇದ್ದುಗೆ 'ಇರ್ದುಗ' ನೋ.

ಇದ್ದೆಸೆ 'ಇರ್ದೆಸೆ' ನೋ.

ಇದ್ದೊರೆ 'ಇದ್ದೊಱೆ' ನೋ.

ಇದ್ದೊಱೆ, ಇದ್ದೊರೆ (ನಾ). ಎರಡು ತೊರೆಗಳು, —ಹೊಳೆಗಳು: ಇದ್ದೊಱೆಯೆಂಬ [ಪಾಠಾಂ. ಇದ್ದೊಡಲೆಂಬ] ಪೆದ್ದೊಱೆ ತುಂಬಿಬರೆ (ಬಸವು. ೩೨-೩೨). **ಇದ್ದೊರೆ:** ಇದ್ದೆಸೆಯಿನಿದ್ದೊರೆಗಳೆದ್ದು ಮುಂಬೆರೆಯೆ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೫೮-೩೭). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತೊಱೆ$_2$]

ಇದ್ಧ (ಗು). ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದ; ಪ್ರಖರವಾದ; ಸ್ಫುಟವಾದ: ಪೋಪೋ ವಾದಿ ಪೋಗೆಂದುಲಿವುದು ಶುಭಕೀರ್ತೀದ್ಧ ಕೀರ್ತಿಪ್ರಘೋಷಂ (ಎಕ. II, ೧೪೦-೧೪೮; 1145). [ಸಂ.]

ಇದ್ಧಾನು 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇದ್ಧಾನೆ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇದ್ಧೀ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇಧಾನೆ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇಧಾರೆ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇಧಾಳೆ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇಧೆ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇಧೇವೆ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇಧ್ಮ (ನಾ). ೧. ಸೌದೆ; ಕಟ್ಟಿಗೆ; ಉರುವಲು. ೨. ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹವ್ಯಕವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಔಪಾಸನಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕುವ ಸಮಿತ್ತು, —ಸಮಿತ್ತುಗಳ ಕಟ್ಟು: ಚಂದನ ಕರ್ಪೂರ ಮೃಣಾಳ ನಾಳಮೆ ಪೊದಟ್ಟಿದ್ಧ್ಮಂಗಳಿಂತಾಗೆ ತಾನಿನಿತುಂ ಕಾಮನ ಬೇಳ್ವೆಯೆಂದು ಸುಗಿದಳ್ ತನ್ವಂಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೯). [ಸಂ. ಇಧ್ಮನ್]

ಇನ್, ಇಂ, ಇನು, ಇನ್ನು, ಇನ್ನೂ (ಅ). ೧. ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ; ಇಷ್ಟರ ಮೇಲೆ; ಇದುವರೆಗೆ: ಈ ಬಳಿಕ ಮುನ್ನೆಗಟ್ಟ ವೇಳೆವಡಿಚರು ಮಿನ್ನಪ್ಪೊರುಂ ... ನಿನ್ನನ್ನರೆ (ಇಅ. XX, ೭೦-೧೧; 9ನೆಯ ಶತ); ನಿನ್ನಂ ಪರಿಭವಕ್ಕೆ ತಂದು ನಿನ್ನ ಯಶಮಂ ಕಿಡಿಸಿದೆವಿನ್ ಕೊಂಡೊಡೇವಂದಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೨ ವ); ಇನ್ನಿರೆನೆಂದು ... ಸಿನ್ದುರದ ಶಿರಾಗ್ರಮಂ ಬಿರಿಯೆ ಪೊಯಿದಂ ಕದನೈಕಸೂದ್ರಕಂ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧-೧೮; 950); ಪುರಕ್ಕಿನ್ ನಡೆತಂದು ದೇವ ಪಡೆ ಪೌರಜನಂಗಳ ಕಣ್ಗೆ ಪರ್ವಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೪೭). ೨. ಬೇರೆ; ಇದಲ್ಲದೆ; ಮತ್ತೆ: ನರಪಾರ್ ನಿನ್ನನ್ನರಿನ್ನೀ ಭುವನಭವನದೊಳ್ ಗಂಗಚಕ್ರಾಯುಧಾಂಕಾ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೧೫ ಶೂದ್ರಕ); ಇನ್ ಪೆಱತಾವುದು ಸಂಸಾರಸಾರಸರ್ವಸ್ವಫಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೫).

ಇಂ : **೧.** ನಿಮ್ಮಾ ನಾಲ್ವರೊಳೊರ್ವರುಮಿಂ ಮಿಡುಕಲ್ವೇಡ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೬); ಆದೊಡೇನಾಯ್ತು ಪೋದುದಿಂ ಪೋಗಲಿ ಪೆಱಗನೆಣಿಸಲಾಗದು ಮುಂದಣ್ಗೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೮೯). **೨.** ಸಿಂಗರಂ ರೂಪು ಹರೆಯಂ ಜಾಣ್ಮೆ ನಿನಗಲ್ಲದಿಂ[ಪಾಠಾಂ. ದೇಂ]ಗಿಳಿಗಳೊಳಗೆತ್ತಲಾನುಂಟೆ (ಚಬಪು. ೪೬-೭). **ಇನು** : **೨.** ಆವ ಕಣ್ಣಲಿ ನೋಡಿದಡೆಯಿನು ಬೇವುದೈ ತ್ರೈಪುರವು (ಬಸವು. ೧೮-೮೮). **ಇನ್ನು** : **೧.** ಕೌರವೇಶ್ವರ ನೀಂ ಸಂಧಿಗೊಡಂ ಬಡಿನ್ನು ಕೊಳನಂ ಪೊಕ್ಕಿರ್ಪುದೇಂ ತಕ್ಕುದೇ (ಗದಾಯು. ೭-೯); ಇನ್ನೋದುವಿರೇ ಬಾದೇನೋ ನೀಮುಮಿನ್ನಿನ್ನೋದಿದಿರೋದಿದಿರಿಮಿನ್ನು ಸುಮ್ಮನಿರೆಂದಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೭); ಇನ್ನೊರೆವೆನಾಲಿಸಾದೊಡೆ ಪಾರ್ಥ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೧೪); ಇನ್ನು ನೀನು ಹೊರಡಬಹುದು (ರೂಢಿ). **೨.** ಪ್ರಿಯಮಿತ್ರಾನುಜರೞಿವಂ ವಿಧಾತ್ರ ನೀಂ ಕಾಣಿಸಿಯಿನ್ನೇನಂ ಕಾಣಿಸ ಲಿರ್ದಪೆ (ಗದಾಯು. ೫-೨೯); ನೀನುೞಿದಿನ್ನಾರುಮನಾನೇನೊಂದಂ ಕೇಳ್ದೊಡದುವೆ ನಿನಗಪಮಾನಂ (ವಸ್ತವಂ. ೧೧೦); ಇಂಥ ಕೆಲಸ ಇನ್ನು ಯಾರು ಮಾಡಬಲ್ಲರು? (ರೂಢಿ). **ಇನ್ನೂ** : ಅತನ ಬರವನ್ನು ಇನ್ನೂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ (ರೂಢಿ).

ಇನ್ನಪ್ಪರ್, ಇನ್ನಪ್ಪೊರ್ = ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟುವವರು : ಸುರ ಗಂಧರ್ವ ಸುಪರ್ಣ ಕಿನ್ನರ ಖಗ ಸ್ತ್ರೀಸದ್ಮದೊಳ್ ಮುನ್ನಮಾದೊರೊಳಿನ್ನಪ್ಪರೊಳೀಗಳುಳ್ಳವರೊಳಿಲ್ಲೀ ಹಾವವೀ ಭಾವಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೮); ಯಾದವರಾದವರೊಳ್ ಮುನ್ನಾದವರಿನ್ನಪ್ಪರಿವನ ಪಡಿಗಿಲ್ಲೆನೆ ಶೌರ್ಯೋದಯದಿಂ ಪಸರಿಸಿದಂ ಮೇದಿನಿಯಂ ವೀರ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನ ದೇವಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೯೬-೧೭ ; 1141); ಮುನ್ನೆಗೞ್ದ ವೇಳೆವಡಿ ಚರುಮಿನ್ನಪ್ಪೊರುಮಾಗಡುಳ್ಳೊರುಂ ಬಗೆವೊಡವರ್ ನಿನ್ನನ್ನರೆ ನಿನ್ನನ್ನರೆ ನಿನ್ನನ್ನರೆ ನಿನಗೆ ನೀನೆ ದೊರೆಯಯರ್ ಶಂಭೂ (ಇಅ. XX, ೭೦-೧೧ ; 900). **ಇನ್ನಷ್ಟು** = ಮತ್ತೆ ಸ್ವಲ್ಪ ; ಇದಕ್ಕಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ : ದಯ ಮಾಡಿ ಇನ್ನಷ್ಟು ಔಷಧ ಕೊಟ್ಟರೆ ನಿನಗೆ ಪುಣ್ಯ ಬಂದೀತು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೫೯). **ಇನ್ನಾರ್, ಇನ್ನಾರು** = ಬೇರೆ ಯಾರು ; ಮತ್ತೆ ಯಾರು : ಗೆಲಲಿನ್ನಾರಾರ್ಪರ್ (ಶಮದ. ೨೪೫ ಪ್ರಯೋ); ಇಂತಹ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ದೇವರಲ್ಲದೆ ಇನ್ನಾರು ಗತಿ (ರೂಢಿ). **ಇನ್ನಾವ** = ಬೇರೆ ಯಾವ ; ಮತ್ತೆ ಯಾವ : ಕಂದನಾಡುವ ಬಾಲಲೀಲೆಯಂ ನೋಡಿ . . . ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರೀತಿಯಂ ಪಡೆವರಿನ್ನಾವ ಕೃತರೋ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೨೦). **ಇನ್ನಿನಿತು** = ಇನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ; ಮತ್ತಷ್ಟು : ಆದರ ದಂಡೆಯ ದೇವಾಲಯವು ಇನ್ನಿನಿತು ಬೆಳ್ಳಗಾಗಿ ಶೋಭಿಸಿತು (ಚಂದುಟ. ೧೭). **ಇನ್ನುಂ** = **೧.** ಈವರೆಗೂ ; ಈಗಲೂ : ಮಹಾಬಳಂ ಇನ್ನುಂ ನಿಜಭೋಗಕಾಂಕ್ಷೆಯನಣಂ ಬಿಸುಡಲ್ ಬಗೆದಾರನ್ (ಆದಿಪು. ೨-೩೪); ಅವರ್ ಪೋದೊಡವಂದಿರ ಕಬ್ಬಮಿನ್ನುಮಿರ್ಪುವು (ಗದಾಯು. ೧-೪೭); ಕನ್ನಮಯ್ಯಂಬರಮಾಗಂ ಸುಕವಿ ಬಗೆವೊಡಿನ್ನುಂ ಮುನ್ನುಂ (ಪಂಚತಂ. ೫-೮). **೨.** ಪ್ರಕೃತಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ; ಸದ್ಯ : ನೀನಿನ್ನುಂ ಕೂಸನೈ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೩-೫). **೩.** ಈಗಲೂ; ಮುಂದೆಯೂ : ಪೊನ್ನುಳ್ಳವನೆ ಕುಲೀನಂ . . . ಅದಱಿಂದಿನ್ನುಂ ಪೊನ್ನನೆ ಪಡೆವುದು (ಶಮದ. ೬೯ ಪ್ರಯೋ). **೪.** ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು: ಡೊಳ್ಳುಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಸಾಲದಿನ್ನುಂ ಕೊಂಡು ಬಾ ಎನುತ (ಬಸವು. ೫೯-೧೧). **ಇನ್ನುಮುಂದೆ** = ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ; ಈ ಕಾಲದಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ; ಈ ಹೊತ್ತಿನಿಂದಾಚೆಗೆ: ನೀವು ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೆಚ್ಚು ಶ್ರಮ ತಕ್ಕೊಂಡು ಕಲಿಯಬೇಕಾಗುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧). **ಇನ್ನುಮೇಲೆ** = ಇನ್ನು ಮುಂದೆ: ಇನ್ನುಮೇಲೆ ಈ ಮಾತನ್ನು ನಾನು ಮರೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೫೪). **ಇನ್ನುವರೆ, ಇನ್ನೂವರೆಗೆ** = ಈವರೆಗೆ; ಇಲ್ಲಿಯತನಕ : ಎನ್ನ ಕಣ್ಣಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು ಮೊದಲಿನ್ನುವರೆ[ಪಾಠಾಂ. ಲಿನ್ನೆವರ]ರುಜೆಯೆಂದುಮಾಗದು (ಬಸವು. ೧೮-೭೧) ; ಇನ್ನೂವರೆಗೆ ಅಕ್ಕನ ಭೆಟ್ಟಿಯಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಸ್ಮೃತಿಚ. ೨೫೭). **ಇನ್ನೆಲ್ಲಿ** = ಬೇರೆ ಯಾವ ಕಡೆ ; ಮತ್ತೆ ಯಾವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ: ನಿನ್ನಂಥವರನ್ನು ಇನ್ನೆಲ್ಲಿ ಕಾಣೋಣ (ರೂಢಿ). **ಇನ್ನೇನ್, ಇನ್ನೇನು** = ಮತ್ತೆ ಏನು : ಎನಗೆ ತಾನಿನ್ನೇನ ಬಗೆವನೊ (ಬಸವು. ೩೧-೧೫) ; ವರಗುರು ಉಪದೇಶ ನೆರವಾಯಿತೆನಗೀಗ ಇನ್ನೇನಿನ್ನೇನು (ಪುರಂದ. ಸು. ೧೦೫ ಪ). **ಇನ್ನೊಂದು** = ಬೇರೊಂದು : ಇದಕೆ ನಿಮ್ಮಂ ಮನ್ನಿಸಿದೆನಿನ್ನೊಂದನವಧರಿಸು (ಬಸವು. ೨೫-೩೩). **ಇನ್ನೊಬ್ಬ, ಇನ್ನೊರ್ವ** = ಬೇರೆ ಒಬ್ಬ : ನನಗೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ಸಹಾಯ ಬೇಕಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ) ; ಆವನ ತನುಜರ್ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯುಮಿನ್ನೊರ್ವ ಸಂವರ್ತನೆಂಬವಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೨೭). **ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ** = ಮತ್ತೊಂದು ಸಲ ; ಮತ್ತೆ ; ತಿರುಗಿ : ತಾವು ದಯವಿಟ್ಟು ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಬನ್ನಿ (ರೂಢಿ).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಇನಿ, ಇನ್ನವರ್, ಇನ್ನುವರ್ ; **ಮಲ.** ಇನಿ ; **ತುಳು.** ನಣ, ನಾಣ ; **ಕೊಡ.** ಇನ್ನಿ, ಇನ್ನೂ ; **ತೆಲು.** ಇಕ, ಇಂಕ ; **ಕೋಲಾ.** ಇನಿ = ಮತ್ತು]

ಇನ್$_1$ 'ಇನ್ನಂ' ನೋ.

ಇನ$_2$ (ನಾ). **೧.** ನೇಸರು ; ಸೂರ್ಯ : ಇನನಂ ನೋಡಿ . . . ಆಹ್ವಾನಂಗೆಯ್ಯಲೊಡಂ ಧರೆಗಿೞಿದನಂದು ದಶಶತಕಿರಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೧). **೨.** ಒಡೆಯ ; ಪ್ರಭು ; ರಾಜ : "ಆಳ್ದನಲ್ಲಿಯುಂ ಇನನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೭-೩೮). **೩.** ಗಂಡ ; ಪತಿ : ಎನಗಿನ ಸೋಮಭೂಪನರಿಭೂಪಜಯಾಂಗನೆಯೊಳ್ ನಿರಂತರಂ ಮನವೆಳಸಿರ್ಪನಾಕೆಯಿರಲಾತನ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ವುದಿಂತೆನಗಿದು ಧರ್ಮಮಲ್ಲದುದಱಿಂ ದೆಸೆಯಂತದೊಳಿರ್ಪೆನೆಂದು . . . ಯಶೋಂಗನೆ (ಶಾಪಮಂ. ೧೪೫-೮೧೬ ; 1172 ; ಎಇ. XV, ೩೧೫). **೪.** ಹಣವಂತ ; ಧನಿಕ : "ಆಢ್ಯಃ, ಸಮೃದ್ಧಃ, ಧನವಾನ್, ಇನಃ . . . ಈಶ್ವರಃ — ಈ ೭ ಧನವಂತಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯-೨೦೧). **೫.** ಪರಮಾತ್ಮ. **೬.** ತಂದೆ. **೭.** [ಛಂದ] ಜಗಣ (∪-∪) ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಣ ; ಸೂರ್ಯಗಣ : ಇನಾನಿಲ ದಿನೇಶ ಮಾರುತ ಪಯೋಲ ಗಂಗಳೆ ಬೆಡಂಗನಾಳ್ದ ನಿಲೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೧೪) ; "ಪರಮಾತ್ಮಾ ಭಾನು ಭೂಕಾಂತರಿನಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೨೧) ; "ನೃಪ ರವಿ ತಾತಾತ್ಮಂ ಯಿಾ ನಾಲ್ವೆಸರೀ ತೆಜನಿನ ಶಬ್ದ" (ನಾನಾಕಂ. ೧೪೨). [**ಸಂ.**]

ಇನಂ 'ಇನ್ನಂ' ನೋ.

ಇನಕರ (ನಾ). = ಇನಕಿರಣ : ಸೋಜಿಗಮೇನೆಸಗಿಹುದೋ ಇನಕರ ಸಂಸ್ಪರ್ಶಂ (ಮಾಂದಳಿ. ೪೨). [ಇನ$_2$ + ಕರ$_4$]

ಇನಕಿರಣ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣ ; ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಿ : ಪಗಲಂತಿರ್ದಚ್ಚವೆಳ್ದಿಂಗಳೊಳಿನಕಿರಣದ್ಯೋತಿಗೆತ್ತಾಗಳಾಗಳ್ ಮುಗಿದಿರ್ದಂಭೋಜಮೋರೊಂದಲರ್ದುದು (ಆದಿಪು. ೧೨-೯). [ಇನ$_2$ + ಕಿರಣ]

ಇನಕುಮಾರ (ನಾ). **೧.** ಸೂರ್ಯನ ಮಗ. **೨.** ಯಮ. **೩.** ಶನಿ. **೪.** ಸುಗ್ರೀವ. **೫.** ಕರ್ಣ. [ಇನ$_2$ + ಕುಮಾರ]

ಇನಕುಲ (ನಾ). **೧.** ಸೂರ್ಯವಂಶ. **೨.** ಸೂರ್ಯವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು : ಧರ್ಮದಾಲಾನಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುಗೊಂಡಿನಕುಲನ ಧೈರ್ಯದೈರಾವತಂ ಹೋರಾಡುತಿರ್ಪುದಂ ಕಾಣುತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬೯-೪೮೩).
[ಇನ$_2$ + ಕುಲ]

ಇನಜ (ನಾ). **೧.** ಯಮ : ಪುಟ್ಟಿದನನಿವಾರ್ಯಸುತೇಜನೆನಿಪನಿನಜನ ತನಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೧). **೨.** ಶನಿ : ಜನ್ಮನಾಥನಂ . . . ಇನಜಂ ನೋೞ್ಪಂದು . . . ದೀಕ್ಷಾಮಾತ್ರಮಂ ಪೊರ್ದುಗುಂ (ಜಾತಕ. ೧೬-೪). **೩.** ಕರ್ಣ: ಇನಜನೆ ದಾನಿ ದಾನಿಗಳೊಳ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೧-೨೯ ; 1047). **೪.** ಸುಗ್ರೀವ. [**ಸಂ.**]

ಇನಜನ್ಮ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಪುತ್ರ; ಶನಿ: ಇನಜನ್ಮಂ ಬಲಹೀನ ಜನ್ಮಪತಿಯಂ ನೋೞ್ಪಂದು . . . ದೀಕ್ಷಾಮಾತ್ರಮಂ ಪೊರ್ದುಗುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೬-೪). [ಸಂ. ಇನಜನ್ಮನ್ (ಇನ$_2$ + ಜನ್ಮನ್)]

ಇನಜಾತ (ನಾ). **೧.** ಯಮ: "ಯಮಂ . . . ಇನಜಾತಂ ಪಿತೃಪ್ರಿಯಂ ಹರಿ ದಂಡಪಾಣಿ ಕೀನಾಶಂ ಕೃತಾಂತನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫-೧೦). **೨.** ಸುಗ್ರೀವ. **೩.** ಕರ್ಣ. **೪.** ಶನಿ. [ಸಂ.]

ಇನತನುಜ (ನಾ). = ಇನಕುಮಾರ (ದಕ. ೬). [ಇನ$_2$ + ತನುಜ]

ಇನತನೂಜ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಮಗ; ಕರ್ಣ: ಇನತನೂಜನ ಕೂಡೆ ಮೈದುನತನದ ಸರಸವನೆಸಗಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦-೨). [ಇನ$_2$ + ತನೂಜ]

ಇನಮಂಡಲ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಬಿಂಬ, —ಮಂಡಲ: ನೆರೆದೆೞ್ತರ್ಪಿನ ಮಂಡಲಂಗಳಿವು ಬೇೞ್ಪಿಂಬಂತೆ ಬಂದರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೬೨). [ಇನ$_2$ + ಮಂಡಲ]

ಇನರಶ್ಮಿ (ನಾ). = ಇನಕಿರಣ: ಶಿರಮನಿನರಶ್ಮಿ ಪದತಳಸರೋಜಮಂ ತಪನತಪ್ತಶಿಖರಾಗ್ನಿ ತನೂದರಮಂ ಕ್ಷುಧಾನಳಂ ಸುಡೆ ಕರಿಂ[ಕು]ವರಿದಗ ಮನಘವಿಘಾತಂ ಪೋಲ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೧೪). [ಇನ$_2$ + ರಶ್ಮಿ]

ಇನರಿಪು (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಶತ್ರು; ರಾಹು: "ಇನರಿಪು ವಿಧುಂತುದಂ . . . ಎನೆ ರಾಹು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨-೭). [ಇನ$_2$ + ರಿಪು]

ಇನವಾರ (ನಾ). ಭಾನುವಾರ; ಆದಿತ್ಯವಾರ: ಇನವಾರದಂದು ಬಸುರಿಯ ಕೊನೆಯಂ ಕೊಂಡೆಡದೆ ಬಳಸಿ ಕೆಸಱೊಳದಂ ಪೂೞ್ದನಿತಱೊಳಾನರವುಲಿಯೆ ನಿತನಿತುಮವಿರ್ದೆಡೆಯನಱಿಯದಂತಿರೆ ಪೋಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೩೦). [ಇನ$_2$ + ವಾರ$_3$]

ಇನವಿರಹಿಣಿ (ನಾ). **೧.** ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಅಗಲಿದವಳು. **೨.** ಗಂಡನನ್ನು ಅಗಲಿರುವವಳು. **೧, ೨:** ಇನವಿರಹಿಣಿ ಪದ್ಮಿನಿ ಕಾಂತನಗಲ್ಕೆಯನಾಂತರಸುಗೆ ಮುಳಿವ ನಿಶಾಕಾಂತನ ಕರಕೆ ಬೆರ್ಚಿ ಮುಚ್ಚಿದಳೆನೆ ಮೊಗಮಂ ಮುಗಿವ ಪಂಕಜಂ ಕರಮೆಸೆಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೦). [ಇನ$_2$ + ವಿರಹಿಣಿ]

ಇನಸುತ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನಮಗ; ಯಮ. 'ಇನಸುತಾಂತಕ' ಪರಾ. [ಇನ$_2$ + ಸುತ]

ಇನಸುತಾಂತಕ (ನಾ). ಯಮನಿಗೆ ಯಮನಾದವನು; ಶಿವ: ಇನಸುತಾಂತಕನೊಲಿದು ಮಗುವೆ ನಿನ್ನಿಷ್ಟಾರ್ಥದನುವ ಬೇಡೆನೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೨೧-೨೮). [ಇನಸುತ + ಅಂತಕ]

ಇನಸೂನು (ನಾ). = ಇನತನೂಜ: ಅರ್ಪ್ಪಿನಸೂನು ಮತ್ತೆ ಪುಟ್ಟಿದನೆನಿಪಂತುಟಾಯ್ತೆಱಿಗನುನ್ನತಿಯಂ ಪೊಗೞಲ್ ಸಮರ್ಥರಾರ್ (ಎಇ. XVI, ೬೦-೧೭; 1081). [ಇನ$_2$ + ಸೂನು]

ಇನಸ್ಪರ್ಧಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಧೆ ಹೂಡಿದವನು, —ಹೋರಾಡುವವನು: ಇನಸ್ಪರ್ಧಿ ಅಂಜನೇಯಂ ಬೇಗ ಬೇಗನೆ ಸಾಗುತಿರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ४೧೬-೩೭೧). [ಸಂ. ಇನಸ್ಪರ್ಧಿನ್]

ಇನಾಂ, ಇನಾಮ, ಇನಾಮು (ನಾ). ಪಾರಿತೋಷಿಕ; ಬಹುಮಾನ; ಬಕ್ಷೀಸು; ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯಿಂದ ಕೊಟ್ಟ ವಸ್ತು; ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಜಮಿೀನು: ಅಪರಾಧಿಗಳನ್ನು ಪತ್ತೆಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಇನಾಂ ಕೊಟ್ಟು (ನಾಪೋಲೀ. ೧೧೮). **ಇನಾಮ:** 'ಇನಾಮದಾರ' ಪರಾ. **ಇನಾಮು:** ಜಮೀನನ್ನು ಯಿನಾಮಾಗಿ ನಡಶಿಕೊಂಡು ಬರ್‍ರುವದ್ದು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೨, ೩೯-೪; 1813); ಭೂಮಿಾ ಯಿನಾಮಾಗಿ ನಡಶಿಕೊಂಡು ಬರ್‍ರುವದು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೦, ೪೨-೧೫; 1822); ವಂದು ಸಾವಿರ ವರಹಗಳನ್ನು ಇನಾಮು ಆಗಿ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೮); ಅವನು ತನ್ನ ಸಹಾಯಕರಿಗೆ . . . ಹತ್ತು ಕರುಗಳನ್ನು ಇನಾಮಾಗಿ ಕೊಡುತ್ತೇನೆಂದು ಸಾರಿದನು (ಬಂಗಾಹೆ. ೫೯). [← **ಮರಾ.** ಇನಾಮ್; **ಅರ.** ಇನ್ಆಮ್]

ಇನಾಂಗ್ರಾಮ (ನಾ). ಬಹುಮಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಗ್ರಾಮ; ಜಹಗೀರಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಗ್ರಾಮ: ಈಚೆಗೆ ಸರ್ಕಾರದವರು ಇನಾಂಗ್ರಾಮಗಳ ಜೋಡಿ ವಗೈರೆ ಕ್ರಮವನ್ನು ರದ್ದುಮಾಡಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಇನಾಂ + ಗ್ರಾಮ]

ಇನಾಂಜಮೀನು (ನಾ). ಜಹಗೀರಿಯ ಜಮೀನು; ಇನಾಮತಿ ಜಮೀನು: ಪೂರಾ ಕಂದಾಯ ಬೀಳುವ ಇನಾಂಜಮೀನನ್ನು ಪಡೆದಿರಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೨). [ಇನಾಂ + ಜಮೀನು]

ಇನಾಂತಿ, ಇನಾಮತಿ, ಇನಾಮತ್ತಿ (ನಾ). ಕಂದಾಯವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡುಗೆ, —ಕೊಡುಗೆಯ ಜಮೀನು; ಜೋಡಿ: ತೋಟ ಇನಾಂತೀಗೆ ಪಂಗನಾಮ ಹಾಕಬೇಕಾಗುತ್ತೆ ಇನ್ನು (ನಮ್ಮಳ್ಳಿ. ೯). **ಇನಾಮತಿ:** ಕೆಲವು ಇನಾಮತಿಗಳು ಬಿಡುಗಡೆಯಾದುವು (ಮಹಾವಂ. II, ೨೪); ಅದರ ಸಮೇತ ಬಿಟ್ಟೂರಿನ ಇನಾಮತಿ (ಝಾರಾಣಿ. ೯೯). **ಇನಾಮತ್ತಿ:** ಯಿನಾಮತ್ತಿಯಲ್ಲು ಜಾರಿಯಿರುವುದು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೪, ೫೨-೯; 1812). [← **ಮರಾ. ಅರ.** ಇನಾಮತೀ]

ಇನಾಂತಿಜಮೀನು (ನಾ). ಕಂದಾಯವಿಲ್ಲದ ಅಥವಾ ಕಡಮೆ ಕಂದಾಯದ ಏರ್ಪಾಡಿನಿಂದ ಕೊಡುವ ಮಾನ್ಯದ ಜಮೀನು; ಕೊಡುಗೆಯ ಭೂಮಿ: ಇನಾಂತಿ ಜಮೀನು ಕುಲವಾಡಿಕೆಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತ್ತು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೬೬). [ಇನಾಂತಿ + ಜಮೀನು]

ಇನಾಂದಾರ, ಇನಾಮದಾರ, ಇನಾಮುದಾರ (ನಾ). ಇನಾಮನ್ನು ಪಡೆದವನು; ಜಮೀನು, ಗ್ರಾಮ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪಡೆದವನು; ಜೋಡೀದಾರ: ಅವರು ಸರ್ಕಾರದವರಿಗೆ ಮತ್ತು ಇನಾಂದಾರರಿಗೆ ಸೌದೆ ಸೊಪ್ಪು ಒದಗಿಸುವುದು . . . ಇವುಗಳಲ್ಲೇ ಜೀವವನ್ನು ತೇದು ಬಂದಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೬೬). **ಇನಾಮದಾರ:** ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರು ಅಲ್ಲಿಯ ಇನಾಮದಾರರು (ಅನ್ನ. ೧೯೦); ಊರೊಳಗಿನ ಇನಾಮದಾರರು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಜೂಡಿಯನ್ನು ಸಹ ಕೊಡುವದಿಲ್ಲ (ಮೋಹಿನೀ. ೧೧). **ಇನಾಮುದಾರ:** ಇನಾಮುದಾರರು ಜಾರಾಬಲೂತಿ ಜನರು ತಮಗೆ ಸರಕಾರದಿಂದ ಜಾರಿಯಾಗಿರುವ ಭೂಮಿ ಅಲ್ಲದೆ ಜಾಸ್ತಿ ಭೂಮಿ ಸ್ಥಳದವರ ಬಂದಕಟ್ಟನಿಂದ ದಾಖಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅನುಭವಿಸುತ್ತ ಇರುವಂಥಾದ್ದು (ಮಹಾವಂ. II, ೬೦). [← **ಮರಾ. ಪಾರ.** ಇನಾಮ್‌ದಾರ್]

ಇನಾಕ್ಯುಲೇಷನ್ (ನಾ). ಪ್ಲೇಗು, ಕಾಲರಾ ಮುಂತಾದ ಸಾಂಕ್ರಾಮಿಕ ರೋಗಗಳು ಹರಡುತ್ತಿರುವ ಕಡೆ ಜನರು ಅಥವಾ ದನಕರು ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಅಂತಹ ರೋಗಗಳು ಅಂಟದಂತೆ ತಡೆಗಟ್ಟಲು ಶರೀರದೊಳಕ್ಕೆ ನಳಿಕೆಯ ಸೂಜಿಯ ಮೂಲಕ ರೋಗನಿರೋಧಕ ಔಷಧವನ್ನು ಸೇರಿಸುವಿಕೆ: ಇನಾಕ್ಯುಲೇಷನ್ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಬದುಕುತ್ತಾರೆ, ಸಾಯುವುದಿಲ್ಲ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೭೪); ಮುನ್ನೆಚ್ಚರಿಕೆಯ ಇನಾಕ್ಯುಲೇಷನ್‌ಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡವರು ರೋಗಗ್ರಸ್ತರಾದಾಗ ಬದುಕಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ (ಮಹಾಗ. ೯೪). [← ಇಂ. Inoculation]

ಇನಾನ್ವಯ (ನಾ). ಸೂರ್ಯವಂಶ: ತರುಣಿ ಭವದೀಯ ಪುಣ್ಯೋದರದೊಳ್ ಪುಟ್ಟುಗುಮಿನಾನ್ವಯಾಂಬುಧಿಚಂದ್ರಂ (ರಾಜಶೇ. ४-೫). [ಇನ$_2$ + ಅನ್ವಯ]

ಇನಾಮ 'ಇನಾಂ' ನೋ.

ಇನಾಮತಿ 'ಇನಾಂತಿ' ನೋ.

ಇನಾಮತ್ತಿ 'ಇನಾಂತಿ' ನೋ.
ಇನಾಮದಾರ 'ಇನಾಂದಾರ' ನೋ.
ಇನಾಮು 'ಇನಾಂ' ನೋ.
ಇನಾಮುದಾರ 'ಇನಾಂದಾರ' ನೋ.
ಇನಾಯತ 'ಇನಾಯತು' ನೋ.
ಇನಾಯತನಾಮ 'ಇನಾಯತುನಾಮೆ' ನೋ.
ಇನಾಯತು, ಇನಾಯತ (ನಾ). ಅನುಗ್ರಹ; ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯ ಅಥವಾ ಔದಾರ್ಯದ ಕೊಡುಗೆ. 'ಇನಾಯತುನಾಮೆ' ಪರಾ. **ಇನಾಯತ:** ಈಗ ತಮ್ಮ ದೊಡ್ಡ ಸರಕಾರದಿಂದಾ ವಂದು ನಿಶಾನಿ ಇನಾಯತ ಆದರೆ ನಮಗೆ ಬಹುಮಾನ ಉಂಟಾದೀತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೬).
[← **ಮರಾ. ಅರ.** ಇನಾಯತ್]
ಇನಾಯತುನಾಮೆ, ಇನಾಯತನಾಮು (ನಾ). ಶಿಫಾರಸು ಪತ್ರ; ಸನ್ನದು (?). **ಇನಾಯತನಾಮು:** ತಂಮ ಇನಾಯತನಾಮು ಬಹಳ ವಳ್ಳೇ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬಂದು ಮುಟ್ಟಿತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೪).
[← **ಮರಾ. ಅರ.** ಇನಾಯತ್‌ನಾಮಾ]
ಇನಿ 'ಇನಿದು' ನೋ.
ಇನಿಕೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ರುಚಿಯಾಗು; ಸವಿಯಾಗು: ಪಸಿವು ದೊರೆಕೊಳ್ಳ ಮುಣಿಸುಗಳಿನಿಕೆಯ್ಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೭).
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕೆಯ್$_1$]
ಇನಿಗಂಪು (ನಾ). ಮಧುರವಾದ ವಾಸನೆ; ಸುವಾಸನೆ: ಇನಿಗಂಪು ಸೋಲಮಂ ಘಳಿಲನೆ ಮಾಡೆ ಭೂಭುಜನ ಚಿತ್ತಮನೀಗಳೆ ಸೂಜಿಗೊಳ್ವಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೭೯); ಮಧುದೂತಿಯ ತಳ್ತಿನಿಗಂಪು ಚೂತವಲ್ಲರಿಯ ಲರಚ್ಚಗಂಪು ಬಗೆಗೊಂಡುದು (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೧೯).
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕಂಪು]
ಇನಿಗಡಲ್ (ನಾ). ಕ್ಷೀರಸಾಗರ; ಹಾಲ್ಗಡಲು (ಪ್ರಭಣ್ಣ).
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕಡಲ್$_2$]
ಇನಿಗಣ್ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಕಣ್ಣು; ಮನೋಹರವಾದ ಕಣ್ಣು: ನಲ್ಲನಿನಿಗಂಗಳಿಗೆ ಜೇನಿಳಿವ ಕಂಗಳಿಂದಾಲಿಂಗನಂಗೆಯ್ದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೭-೨೪೦).
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕಣ್]
ಇನಿಗದಿರ್ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಕಿರಣ; ಹಿತವಾದ ಕಿರಣ; ಅಮೃತಮಯವಾದ ಕಿರಣ. 'ಇನಿಗದಿರ್ವಟ್ಟು' ಪರಾ.
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕದಿರ್$_2$]
ಇನಿಗದಿರ್ವಟ್ಟು (ನಾ). ಚಂದ್ರಬಿಂಬ, —ಮಂಡಲ: ಇನಿಗದಿರ್ವಟ್ಟು ಚಂಡಕರಮಂಡಲವಾದುದು . . . ಕಾಮತಾಪಪರಿತಪ್ತೆಗೆ (ಉದ್ಭಟ. ೭-೫೯).
[ಇನಿಗದಿರ್ + ಬಟ್ಟು]
ಇನಿಗನ್ನಡ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಕನ್ನಡ; ಮಧುರವಾದ ಕನ್ನಡ: ಬೆಳುನುಡಿ ದೇಶಿ ಗ್ರಾಮ್ಯವಿನಿಗನ್ನಡಮಾ ಸೊಬಗುಂ ವಿಶಾಲಮುಂ . . . ಮೊದಲಾದ ಸಾಸಿರದ ಮೇಲೆರಳ್ನೂಱುಮಿಪಾದಿಯಾದವಂ (ಕವಿಜಿ. ೪-೪).
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕನ್ನಡ]
ಇನಿಗಬ್ಬ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಕಾವ್ಯ; ಮಧುರವಾದ ಕಾವ್ಯ: ಪಂಪಾನಗರೀಶ್ವರನೀ ಪೆಂಪಮರ್ದಿನಿಗಬ್ಬಕಾಣ್ಮಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧-೧೫); ಹಾಸ್ಯಮಿನಿಗಬ್ಬಮೊಳ್ಪುಮಿಲ್ಲದ ಸೂಳೆವನೆಯೆ ಬಜೀವನೆಯು (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೯೩); ತಿಳಿಜೊನ್ನಮೆನಲೆಸೆದುದು . . . ನೀನೊಲಿದೊರೆವಿನಿಗಬ್ಬವರಸ (ತ್ರಿಭುಕಿ. ೫-೨).
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕಬ್ಬ]
ಇನಿಗಲೆ (ನಾ). ಮಧುರವಾದ ವಿದ್ಯೆ; ರತಿಶಾಸ್ತ್ರ; ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರ: ಪೆಣ್ಗಳಲ್ಲದೆ ಮೋಹನದಿನಿಗಲೆಗಳ ಬಲ್ಲರುಂಟೇ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೩-೮೧); ಓಪರ ಲೀಲೆಯನಱಿದಿನಿಗಲೆಯ ಕೀಲನಱಿದು ಕೂಡೆ ಕಾಮಸುಖಾಬ್ಧಿಯೊಳೋಲಾಡಬಹುದೆನುತಿಹರು (ಭರತೇ. ೪೭-೨೭); ಇನಿಗಲೆಯಱಿವಳ ಇಂದುಟಿವೆತ್ತಳ . . . ತನುವ ತಳ್ಕೈಸುವುದೆಂದೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೪-೪೭).
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕಲೆ$_2$]
ಇನಿಗಾಲ (ನಾ). ಇಷ್ಟು ಕಾಲ: ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೇನಪಾರಮೊ! ಎನಿವಿರಿದೊ! ಇನಿಗಾಲಂ ನಮೆದೊಡಂ ಸಮೆಯದೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೪-೨೯).
[< ಇನಿತು + ಕಾಲ$_1$]
ಇನಿಗೆನ್ನ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ; "ಸವಿಯಾದ ಕೆಂಬಣ್ಣ" (ಗಿಳಿವಿಂ. ಕೋಶ): ಮಬ್ಬಿನಲ್ಲಿ ಮರಸಿ ಯಕ್ಷನೊಲೊಬ್ಬ ಚಿನ್ನಂ ಹೆಗಲಲ್ಲಿ ಕೊಡವೆತ್ತಿ ಬಂದನಾ ಕೊಡದಿಂ ಸವಿಯಲೆನಗಿತ್ತನೇಂ ದ್ರಾಕ್ಷೆಯಿನಿಗೆನ್ನಂ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೨೧-೬೧).
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕೆನ್ನ ?]
ಇನಿಗೆಯ್ತ (ನಾ). ೧. ಹಿತವಾದ ಕೆಲಸ. ೨. ಸುಖದ ಕೆಲಸ; ರತಿಕ್ರೀಡೆ; ಕಾಮಕ್ರೀಡೆ: ಇನಿಗೆಯ್ತದೆಸೆಕಡೆಟ್ಟರದೆ ತನಗೊಲ್ದ ಚದುರೆಯ ತಾನೊಲ್ದು ನೆರೆದೊಡೆ (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೫೭).
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಗೆಯ್ತ (< ಕೆಯ್ತ)]
ಇನಿಗೊಳ (ನಾ). ಅಮೃತಸರೋವರ: ನನೆಗಣೆಯನ ಮೆಯ್ವೊಳಗೆಂಬಿನಿಗೊಳದೋಲ್ ಮೊದಲೆ ಮಿಳಿರ್ದು (ಕಬ್ಬಿಗಕಾ. ೩೩೧).
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕೊಳ$_2$]
ಇನಿಗೋಲ್ (ನಾ). ಸವಿಯಾದ ಕೋಲು; ಕಬ್ಬು: ಇನಿಗೋಲ್ಗಳ ವಟ್ಟು ಜೇನಿಯ್ ಝುಮ್ಮನೊಸರ್ದು ಪರಿಕಾಲ್ಗೊಂಡುದೆಂಬಿನಂ ಪಾಡೆ ತುಂಬುರು ನಾರದರು (ಚೀರಮ. ೧೦-೩೪); ಕಂಗೊಳಿಸುವಿನಿಗೋಲ ರುಚಿಯು ಬೋಡನಿಗುಂಟೆ (ಕವಿಚ. III, ೧೫೭. ನಿಜಲಿಂಗಶತಕ).
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕೋಲ್$_1$]
ಇನಿಜೇನುತುಪ್ಪ (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ, ಸೊಗಸಾದ ಜೇನುತುಪ್ಪ: ಬಿದಿರಕ್ಕಿ ಯಿನಿಜೇನುತುಪ್ಪ ಕರ್ಜೂರ ದ್ರಾಕ್ಷೆ ಬದರಿ ಮುಂತಾದ ಸತ್ಫಲವ ಉದುರಿದ ಕಳಿವಣ್ಣ ಪೊಟ್ಟಣಂಗಳ ತಂದು ಇದಿರಿಕ್ಕಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೯-೭೩).
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಜೇನುತುಪ್ಪ]
ಇನಿತು 'ಇನಿತ್ತು' ನೋ.
ಇನಿತ್ತು, ಇನಿತು, ಇನೆತ್ತು (ನಾ). ೧. ಪರಿಮಾಣಸೂಚಕವಾದ ಶಬ್ದ; ಈ ಅಳತೆ; ಇಷ್ಟು: ಮೂಱುಂ ಮಣ್ಣುಂ ಇನಿತ್ತುಂ ಎಱಿಯಪ್ಪ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧೧೫-೩; 900). ೨. ಈ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪರಿಮಿತಿ: ಉದಗ್ರರಥಂಗಳಿನಿತ್ತಿನಿತ್ತಿವೆಂದೊದವಿದ ರಾಗದಿಂದೆ ಗಣಿಯಿಪ್ಪನದಾವಂ (ವರ್ಧಪು. ೨-೨೪). **ಇನಿತು:** ೧. "ಅನಿತಿನಿತುಯೆನಿತೆನಲ್ ತಾಂ ಘನತೆಯೊಳಿಂತಿವು ಪ್ರಮಾಣಸೂಚಕಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೬); ಇನಿತುಂ ರಾಜಾ(ಜ)ಶ್ರಾವಿತಂ ಮಹಾಜನಮುಂ ನಕ(ಗ)ರಶ್ರಾವಿತಂ (ಇಆ. VIII, ೨೪೭-೫೪; 732); ತನಗಿನಿತಱ ಬೇವಸಮೇಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೨); ಇನಿತಱಲುಮಿನಿತು ಮಱುಕಮುಮಿನಿತು ಮನಃಕ್ಷತಮುಮಾವನಿಂದಾದುದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೫೬); ಪ್ರಸಾದವನೇವೆಮಗಿನಿತಾದೊಡಂ ಕೊಡಲೊಲ್ಲದೀವೂರು (ಬಸವು. ೫೪-೨೦); ಶರಪಾತವಿನಿತಿಲ್ಲದಡೆ ಹೊಳ್ಳಿಸಬಹುದೆ ನೃಪಥನವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೪೯). ೨. 'ಇನಿತನೆಯಂ' ಪರಾ. ೩. ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ; ಕೊಂಚ: ಅವಗುಣಮಿನಿತಾದೊಡಮಾ ಕವಿತಾಬಂಧಮನಶೇಷಮುಂ ದೂಷಿಸುಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೩); ಸೊಗಯಿಪ ಸಕ್ಕದಂ ಬೆರಸಿದಲ್ಲದೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಮುಂ ಬಗೆಗೊಳೆ ಪೇಱಲಾಱರಿನಿತುಂ ಸಲೆ ಮುನ್ನಿನ ಪೆಂಪನಾಳ್ದ ಕಬ್ಬಿಗರ್ (ಕಬ್ಬಿಗಕಾ. ೧೫); ತನಯನಕಟಾ ಕಡು ಬಳಲಿದನು ಜನನಿ ಸಾಗಿಸಿ ಸಲಹಬೇಡಾ ಮನದೊಳಿನಿತಾದಡೆ ಕರುಣವಿಲ್ಲವ್ವ (ಬಸವು. ೨೪-೬೧); ನಾ ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪೆಂಬುದಿನಿತಿಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೯-೪).

೪. ಈ ಅವಸ್ಥೆ; ಈ ಸ್ಥಿತಿ; ಈ ದಶೆ: ಬಂಧುಮತ್ಸರದೊಳೆ ವೈರಮಂ ಪಡೆದು ಭೀಮನನಿನ್ನಿನಿತರ್ಕೆ ತಂದ ನೀಂ ಮರುಳನೊ . . . ತಾಂ ಮರುಳನೊ (ಗದಾಯು. ೪–೪೪). **೫.** ಇಷ್ಟೊಂದು; ಇಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚು: ಇನಿತೇಂ ಪೇಱಬ್ಬೆ ಚಿಂತಾಂತರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೮೬); ನೀನಿನಿತು ಚಿಂತಿಸಲೇಕೆ ಕಾಳೆಗಕೆನ್ನ ಕಳುಹೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೩೫); ಮೂಱುದಿವಸದೊಳಗಿನಿತು ಕಾರ್ಯವ ಮಾಡಿ ವೀರನಾದನು ಜಯಾಂಗನೆಗೆ (ಕಂನವಿ. ೩–೫೯). **ಇನೆತ್ತು: ೧.** ನಾಲ್ಕುಬರಿಸ ಪರಿಯಾರಮು ಐದಾನೆ ವರಿಸಪದುವಾರಮುಂ ಮೇಣ್ಬೆಯುಸತ್ತಿಗಮು ಇನೆತ್ತುಮಾ[ನ್] ಪ್ರಸಾದಂಗೆಯ್ದಾರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೫೦–೧೭; 9ನೆಯ ಶತ). **೨.** ಇನೆತ್ತು ಮೂರ್ ನೆರೆ ಸಾಸನಮಾಗೆ . . . ಇಱ್ದು ಇತ್ತ ಮಣ್ಣು (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲು ಪೇ. ೮೮–೬; 750).

ಇನಿತನೆಯ = ಈ ಸಂಖ್ಯಾಕ್ರಮದ; ಇಷ್ಟನೆಯ (ಕ). **ಇನಿತನೆಯಂ**= ಇಷ್ಟನೆಯವನು: ಅನಿತನೆಯಂ, ಇನಿತನೆಯಂ, ಎನಿತನೆಯಂ . . . ನೂಱನೆಯಂ (ಶಮದ. ೨೦೭ ಪ್ರಯೋ). **ಇನಿತಿನಿತು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ):** ಇನಿತಿನಿತು ಭಯವಿನಿತು ಲಜ್ಜೆಯದಿನಿತಿನಿತು ಮುದವಿನಿತು (ಬಸಪು.೨–೩೪). **ಇನಿತುದಿವಸಂ** = ಈ ಸಂಖ್ಯಾಪರಿಮಿತಿಯುಷ್ಟು ದಿನ; ಇಷ್ಟು ದಿನ: ಇನಿತುದಿವಸಂ . . . ಈ ಪೊಱಲಂ ಕಂಡೆಮಿಲ್ಲ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೯–೨೨). **ಇನಿತಾನುಂ** = ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ; ಇಷ್ಟಾದರೂ: ತರಂಗಿಣೀ ತೀರಮನಿನಿತಾನುಮೆಯ್ದಿವರ್ಪಲ್ಲಿ (ಜಗವಿ. ೮–೯ ವ). **ಇನಿತುವರಂ** = ಇಷ್ಟರವರೆಗೂ; ಇಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ: ಇನಿತುವರಂ ವ್ಯಾಮೋಹಂ ನಿನಗೇಕಾದಪುದು (ಆದಿಪು.೫–೨); ಇನಿತುವರಂ ಪರಾಭವಮಿಳೇಶನಿನಿನ್ನೆನಗಾಡುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೪೪). **ಇನಿತೊಂದು = ೧.** ಇಷ್ಟೊಂದು; ಇಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ಇಂಥದೊಂದು: ಅನಿತುಸುಖದನಿತುಭೋಗದ ಮನುಜಯುಗಂ ನೋಡೆ ನೋಡೆ ತಕ್ಷಣದೊಳ್ ತಾನಿನಿತೊಂದು ದೆಸೆಯನೆಯ್ದಿದುದು (ಆದಿಪು. ೫–೨೬); ಎನಗಿನಿತೊಂದವಸ್ಥೆ ವಿಧಿಯೋಗದಿನಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೧೦೫); ಇನಿತೊಂದಾಗ್ರಹಮಂ . . . ಮಾಳ್ಪನಿವಂ ನೀತಿವಿದಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೨೭). **೨.** ಒಂದು ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ; ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರ: ಬನದೊಳಗೆ ಪೋಗಿ ಪೊಸಪೂವಿನ ಗೊಂಚಲನಕ್ಕ ನಿನಗೆ ತಂದಪ್ಪೆಂ ನೀನಿನಿತೊಂದು ಬೇಗಮಂ ನಿನ್ನಿನಿಯನ ಪಕ್ಕದೊಳಿರೆಂದು ಸಖಿ ತೊಲಗುವುದುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೨೨); ತನುವಿನೊಳು ದುರ್ಗಂಧವೆಂಬುದನಿನಿತುವಿಲ್ಲದಹಂಗೆ (ಬಸಪು. ೪೬–೬೦). **ಇನಿಬರ್, ಇನಿಬರು, ಇನಿವರ್**= ಇಷ್ಟು ಮಂದಿ: ಇನಿಬರ ಸನ್ಮಥ ಬರದೊಂ ಶ್ರೀಧರಮ್ಮನ್ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೪–೧೫; 907); ನೆರೆದಿನಿಬರುಮಿಾ ಲಕ್ಷ್ಮಮನಿರದಕ್ಕಟ ಸರದೆ ತೆಗೆಯಲಾರ್ತರುಮಿಲ್ಲಾ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೫೨); ಇನಿಬರಿಗೆ ಪತಿ ದೇವಕೀನಂದನನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೫–೩೫); ಯಿನ್ತಿನಿವರವುಭಯಾನ್ಮತದಿಂ ಮಂಗಳೂರ ಸಂಕಣ್ಣಸೇನಬೋವನ ಬರಹ (ಎಇ. XX, ೮–೬೦; 1556); ನೋಡು ನೋಡಿನಿವರಂ ಕೊಂದುಯಿವ ಗೆದ್ದನೊರ್ವನೆ (ತುರಂಗ. ೫೧–೨೨). **ಇನಿಬರುಂ** = ಇಷ್ಟು ಮಂದಿಯೂ; ಎಲ್ಲರೂ: ನಡೆ ನಡೆಯಿನಿಬರುಂ ನೀವು (ಬಸಪು. ೫೮–೪೨).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಇತ್ತನೈ, ಇತ್ತುನೈ; **ಮಲ.** ಇತ್ತಿರಿ; **ತುಳು.** ಈತ್; **ತೆಲು.** ಇಂತ; **ಕೊಲಾ.** ಇತ್ತೆ]

ಇನಿದು, ಇನಿ, ಇನಿಯ (ಗು). **೧.** ಸಿಹಿಯಾದ; ಪ್ರಿಯವಾದ; ಇಂಪಾದ; ಮನೋಹರವಾದ. (ನಾ). **೨.** ಇಂಪು; ಸಿಹಿ; ಮಾಧುರ್ಯ; ಸವಿ; ರುಚಿ: "ಮಾಧುರ್ಯದೊಳಿನಿದು" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೩); ಸವಿವೊಡೆ ಮಧುರರಸಂಬೊಲ್ ಕಿವಿಗಿನಿದಾಗಿರ್ಪ ವಚನವಿರಚನೆ ಮಧುರಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೬೦); ಕಿವಿಗಿನಿದುಂ ನೃಪಂಗೆ ಹಿತಮುಂ ನುಡಿಯೆಲ್ಲಿಯುಮಿಲ್ಲ ಕೇಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೪೦); ಬಾಱಿಪಣ್ಣಿನಿದಪ್ಪುದೆಂತು ಸಹಜಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೪೦); ಇನಿದುಂಬಂ ಕಯ್ಪೆಯನೊಂದಿಸಿಸಾನುಂ ಬಯಸುವಂತೆ (ಸಮಪ. ೫–೪೭); ರಮಣೀಮಣಿಯಮೃತಾಧರದಿನಿದಿಗೆ ಸಮನಪ್ಪೆನೆಂದು ಚಿಂತಿಸುತ ಅಮೃತಾಬ್ಧಿಯೊಳೆಳವೆಱಿಯಾಳುತ್ತೇಳುತ ಭ್ರಮಿಸುತ್ತಿಹುದು ನಿಚ್ಚನಿಚ್ಚ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩–೫೯); ಖಂಡಶರ್ಕರೆಯಿನಿದಿಗಿನಿದುಮಾಗಿ (ಚಬಪು. ೧–೩೫). **೩.** ಅಮೃತ; ಸುಧೆ: "ಅಮರ್ದು, ಸೊದೆ, ಇನಿದು, ಉಣ್ಣದರಬೀಯು–ಈ ೪ ಅಮೃತಂ" (ಕಶಸಾ. ೨–೧೮); "ಇನಿದು ಸೊದೆಯಮರ್ದುವೆನುತಂದನುನಯದಿಂದಿರದೆಯುಣ್ಣದರಬೀಯಮೆನಲ್ಕೆ . . . ಅಮೃತಾಖ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೩೧). **ಇನಿ: ೨.** ಜೇನಿನಿ[ನಿ]ಯನು ಜಱಿದು ಮಧುರ ವಚೋನುರಾಗದ ಗಿಳಿಗಳನು ಸನ್ಮಾನಿಪವು ಸಹಕಾರದಲಿ ತನಿವಣ್ಣ ಭಾರದಲಿ (ಉತ್ತರಾ. ೧೧–೨೮). **ಇನಿಯ: ೧.** ಇನಿಯ ಕವಿತೆ ಪಂಪನ ಕವಿತೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೫೮); ನಮ್ಮೊಲುಮೆಯನಾಡು! ನಮ್ಮಿನಿಯನಾಡು (ಹೊಂಗಳು. ೧೫–೯).

ಇನಿಯಂ=ಪ್ರಿಯನಾದವನು; ಗಂಡ; ಪತಿ: "ಕಾದಲಂ, ನಲ್ಲಂ, ಇನಿಯಂ, ಓಪಂ, ಮನದನ್ನಂ – ಈ ೫ ಪ್ರಿಯಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೯–೩೮೯); ಇನಿಯನ ಕೆಂದಳಂ ತಳಮನೊಯ್ಯನೆ ಸೋಂಕೆ (ಆದಿಪು. ೪–೪೯); ಇನಿಯನೆ ಬೆಲ್ಲದಿಂದಿನಿಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೨); ಇನಿಯನಾಡಿದ ನುಡಿಗೆ ಮಾನಿನಿ ಕನಲಿ ನುಡಿದಳು (ನಳಚ. ೫–೯). **ಇನಿಯದು** = ಪ್ರಿಯವಾದದ್ದು; ಇಂಪಾದದ್ದು; ಸಿಹಿಯಾದದ್ದು: ಇನಿಯದೋ ನೋವಿನದೋ ಏನೊಂದುಮಿಲ್ಲ (ಅಂತಿಗೊ. ೧–೧೨). **ಇನಿಯರ್ (ಬಹುವ)** = ಪ್ರಿಯರು: ತೊಡರ್ದರಿನಿಯ ಕೂಟದೊಳಿನಿಯರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೩೯). **ಇನಿಯವಳ್, ಇನಿಯಳ್**=ಪ್ರಿಯಳು; ಹೆಂಡತಿ: ಇನಿಯವಳೊಲವಿನ ನುಡಿಗೇಳ್ದನಿತಱಿಳೊಲರ್ದತ್ತು . . . ಮುಕುಂದನ ಮನಂ (ವರ್ಧಪು. ೪–೧೩); ಇನಿಯವಳಂ ಮುನ್ನುರ್ಚಿದ ನನೆಗಣೆ (ವರ್ಧಪು. ೪–೧೪). "ಇನಿಯಳ್ ನಲ್ಲಳೆನಲ್ ಪ್ರಿಯೆ ತಾಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೬೨); ಇನಿಯಳನಱ್ತಿಯಿಂದೆ ಮೃಗಿಮಾಡಿ ಮನೋಜಸುಖಕ್ಕೆ ಸೋಲ್ತಲಂಪಿನೆ ನೆರೆಯಲ್ಕೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೧೧); ಇನಿಯಳ ಸೋಂಕಿನಂತೆ . . . ರುದ್ರಭಟ್ಟನ ಕವಿತಾರಸಂ (ಜಗವಿ. ೧–೧೬); ಭಾಸ್ಕರಂ ತನ್ನಿನಿಯಳಾದ ಕಮಲಿನಿಯಾವವಸ್ಥೆಯೊಳಗಿರ್ಪಳೀಕ್ಷಿಸಿ ಬನ್ನಿಮೆನುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೬೬). **ಇನಿಯವು** = ಮಧುರವಾದುವು; ಪ್ರಿಯವಾದುವು: ಇನಿಯವು ವಿಷಯಸುಖಂ ನಂಜಿನ ಸವಿವೊಲ್ ತತ್‌ಕ್ಷಣಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೦೨).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಇನ್, ಇನಿದು; **ಮಲ.** ಇನಿಯ]

ಇನಿದುಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ಅಮೃತವನ್ನು ಸುರಿ; ಪ್ರಿಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಹಿತವಾಗು: ದಿಟ್ಟಗಿನಿದುಗಱಿದು ಮೆಱೆಯೆ ಕೀಲಿಸಿದಂತೆ ತಳ್ತೆಮೆಮಿಡುಕದ ನೋಟಮುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೧೦೬ ವ).

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕಱೆ$_1$]

ಇನಿದುಟಿ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ತುಟಿ; ಮಧುರವಾದ ಅಧರ: ಗಿಳಿ ತುಂಡಿಸದಾಲದ ಪಣ್ಣೆಳವೆಯನುಳಿಯದ ಚೆಂದಳಿರೆನೆಯಿನಿದುಟಿ ಸೊಗಯಿಸಿತಾ ನೃಪಸುತೆಗೆ (ಜಯಕಾ. ೩–೪೧).

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ತುಟಿ]

ಇನಿದೂಟ (ನಾ). ರುಚಿಯಾದ ಊಟ: ಲಲಿತಶ್ರೀಗಂಧದನುಲೇಪ ತನುತಾಪವಿನಿದೂಟ ಕಟು ಕಾಲಕೂಟ (ರಾಘಚ. ೧೩–೨೯).

[ಇನಿದು + ಊಟ]

ಇನಿನಲ್ಲ (ನಾ). ಮೆಚ್ಚಿನ ನಲ್ಲ: ಜೀವನ ತತ್ತ್ವದ ದೇಸಿಯ ಸೌಂದರ್ಯಾವನಲೀಲೆಗೊರಲ್ದಿನಿನಲ್ಲಂ ಅವನೊ ಕಬ್ಬಿಗನಾತನೆ (ಸಂಸಪ. ೯–೬).

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ನಲ್ಲ]

ಇನಿನುಡಿ (ನಾ). ಸವಿಯಾದ ಮಾತು; ಇಂಪಾದ ನುಡಿ: ಪೆಣ್ಣಿನಿ ನುಡಿಯಂ ನೆನೆದಪಳಲ್ಲಂ (ಸೌನಂದ. ೮-೩೮).
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ನುಡಿ$_2$]

ಇನಿಪರಿ (ನಾ). ಈ ರೀತಿ; ಈ ಕ್ರಮ: ಇನಿಯ ಕೇಳೆಲವೊ ನಾ ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪೆಂಬುದಿನಿತಿಲ್ಲವೆಂದಿನಂತೆನ್ನ ಸ್ತನವ ಪಿಡಿದು ಮುಂಡಾಡಿ ಮುದ್ದಿಸಲೊಲ್ಲದಿನಿಪರಿಯನು ಪೇಳು ಜೀಯ (ಮೋಹತ. ೯-೪).
[< ಇನಿತು + ಪರಿ$_7$]

ಇನಿಬರ್ 'ಇನಿತ್ತು' ಪರಾ.

ಇನಿಬರು 'ಇನಿತ್ತು' ಪರಾ.

ಇನಿಮಾವು (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ಮಾವು: ಸವಿವಣ್ಣಲ್ಲಿನಿಮಾವು ಸರ್ವರಸದೊಳ್ ಶೃಂಗಾರವೇ ಬಲ್ಮೆ (ಸೋಮೇಶ. ೧೩); ಪಾಟಳಿ ಕಪಿತ್ಥಮಿನಿಮಾವು ಮೊದಲಾದ . . . ತರುಸಂತತಿ (ಉದ್ಭಟ. ೨-೪೫); ಆಗಸಕಡರ್ದಿನಿಮಾವು ಫಲ ಸಹ ಸುಮ್ಮಾನದಿಂದೊಪ್ಪಿಹುವು (ಕಂನವಿ. ೨-೪೫). [ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಮಾವು]

ಇನಿಮೆ (ನಾ). ಇಂಪು; ಸವಿ; ಮಾಧುರ್ಯ; ಹಿತ: ಅವರ ಬಯಕೆಯಂತೆ ನಾನು ಹಾಡೆರಡು ಹಾಡಿ ನನ್ನ ಕೊರಳ ಇನಿಮೆಯನ್ನು ಹರಿಯಿಸಬೇಕು (ಪಶಿ. ೨); ಕಱುಬಾಸೆ ಸಿಟ್ಟನಿಮೆಯಿರದ ಸೊಲ್ ನಾಲ್ಕುಮಂ ತೊಱೆದು ನಡೆದುದೆ ಅಱನ್ (ಕುಱಳ್. ೧-೪-೫).
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + -ಮೆ. / ತಮಿ. ಇನಿಮೈ; ಮಲ. ಇನಿಮ]

ಇನಿಯ 'ಇನಿದು' ನೋ.

ಇನಿಯಂ 'ಇನಿದು' ಪರಾ.

ಇನಿಯದು 'ಇನಿದು' ಪರಾ.

ಇನಿಯರ್ 'ಇನಿದು' ಪರಾ.

ಇನಿಯವಳ್ 'ಇನಿದು' ಪರಾ.

ಇನಿಯವು 'ಇನಿದು' ಪರಾ.

ಇನಿಯಳ್ 'ಇನಿದು' ಪರಾ.

ಇನಿಯಾಣ್ಮ (ನಾ). ಪ್ರಿಯಪತಿ; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ಗಂಡ: ಕೊಂಚೆವೆಣ್ . . . ಬಿಯದನ ಕೈಗೆ ಸಿಲುಕಿದಿನಿಯಾಣ್ಮನಂ ಕಂಡು ಚೀರ್ದಾರ್ದುದಯ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨-೨೬). [ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಅಣ್ಮ (< ಆಳ್ಮ)]

ಇನಿರಸ (ನಾ). **೧.** ಸಿಹಿಯಾದ ರಸ; ಮಧುರ ರಸ: ಆಗರದೊಳು ರಸದಾಳಿ ತೆಂಗಾಳಿಯಿಂ ತಾಗಲೊಂದಱೊಳೊಂದು ಹಳಚಿ ಮೇಗೋಲ್ಗೊಡೆದಿನಿರಸದ ಪರಿಯೊಳಿಕ್ಷುಸಾಗರ ತುಂಬಿದಂತಾಯ್ತು (ಮೋಹತ. ೨-೪೮); ಗಿಳಿ ಕರ್ದುಂಕಲು ಸೋರ್ವಿನಿರಸವನು ಸವಿವೆಳೆವೆಂಗಳೊಲಿದು ಚಪ್ಪರಿದು (ಕಂನವಿ. ೫-೭೯). **೨.** ಅಮೃತ: ಇನಿರಸವನಿಟ್ಟಿಸಿದ ಬಿಡುಗಣ್ಣ ಕುಳಮೆಂಬೊಲ್ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೮-೫೪).
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ರಸ]

ಇನಿರಸಧಾರೆ (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ರಸದ ಪ್ರವಾಹ, —ಧಾರೆ: ಗಿಳಿ ಕರ್ದುಂಕಿದೊಡಿನಿರಸಧಾರೆ ಭೂಮಿಗೆ ಚಳೆಯವಾಗೊಪ್ಪಿದುವಾಗ (ಕಂನವಿ. ೨೦-೩೧). [ಇನಿರಸ + ಧಾರೆ]

ಇನಿರಸವಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಮಧುರವಾದ ರಸವನ್ನು ಹೊಂದಿರು: ಇನಿರಸವಾಂತ ಕರ್ವಿಲ್ಲಿಗೆ ಭ್ರಮರ ಸಿಂಜಿನಿಗೈದೆಡದ ಹಸ್ತದಲಿ ದನಿಗೆಯ್ಯುತಿರೆ (ಮೋಹತ. ೫-೩೭). [ಇನಿರಸ + ಆನ್$_1$]

ಇನಿವಂಡೀ (ಕ್ರಿ). ಹೂವಿನ ಸಿಹಿಯಾದ ರಸವನ್ನು ಕೊಡು, —ಮಕರಂದವನ್ನು ನೀಡು: ನನ್ನಯ ಮೋಹದೆಱೆಯನ ಕರೆದು ಕಾಣಿಸಲು ಸರಸಿಜದಲರಿನಿವಂಡಿತ್ತು ನಿಮಗತಿಹರುಷವ ಪುಟ್ಟಿಸಿ ಕೊಡುವೆ (ಕಂನವಿ. ೯-೨೦೪). [ಇನಿವಂಡು + ಈ$_2$]

ಇನಿವಂಡು (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ಮಕರಂದ, —ಹೂವಿನ ರಸ: ಬಕುಳಂಗಳಿನಿವಂಡಂ ಬರೆಪೀರ್ದು ದನಿಗುಡುವಾರಡಿಗಳ್ (ಮರಾಚ. ೫-೫೩ ವ). [ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಬಂಡು]

ಇನಿವಚನ (ನಾ). ಮಧುರವಾದ ನುಡಿ; ಸವಿಮಾತು: ಚಿತ್ಕಾಂತ ನಿನ್ನ ಇನಿವಚನಾಮೃತವು ಸುರಸ (ನವಮೋ. ೩-೩).
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ವಚನ]

ಇನಿವಣ್, ಇನಿವಣ್ಣು (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ಹಣ್ಣು: ಇನಿವಣ್ಗಳಚ್ಚರಸಮಂ ಮೇಣೀಂಟಿ ಸಲ್ಲೀಲೆಯಿಂದುಲಿವಂಚಚ್ಚುಕಜಾಲದಿಂದೆ (ಉದ್ಭಟ. ೯-೮). **ಇನಿವಣ್ಣು**: ಗಿಳಿ ನಸುಚುಂಬಿಸದಿನಿವಣ್ಣಿನಂತೆ (ಭರಚ. ೩೭-೯೬). [ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಪಣ್$_3$]

ಇನಿವಣ್ಗೊಂಚಲ್ (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ಹಣ್ಣುಗಳ ಗೊಂಚಲು: ಇನಿವಣ್ಗೊಂಚಲಂ ಕಂಡರಗಿಳಿಯಂತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೧೦೬ ವ).
[ಇನಿವಣ್ + ಗೊಂಚಲ್]

ಇನಿವಣ್ಗೊನೆ (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ಹಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳ ಗೊನೆ: ನೆಲಕ್ಕೊಕ್ಕಪುದು ರಸವೆಂಬ ಮಾವಿನಿನಿವಣ್ಗೊನೆಗಳಂ (ಚಬಪು. ೪೫-೨೯).
[ಇನಿವಣ್ + ಗೊನೆ]

ಇನಿವಣ್ಣು 'ಇನಿವಣ್' ನೋ.

ಇನಿವಣ್ಣುಣ್ (ಕ್ರಿ). ಸಿಹಿಯಾದ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತಿನ್ನು: ಇನಿವಣ್ಣುಂಡು ಗಿಳಿವಿಂಡು ತೊಂಡುಗೆಡೆಯಲೆಳಸಿತು (ಚಬಪು. ೪೫-೧೦).
[ಇನಿವಣ್ + ಉಣ್]

ಇನಿವರ್ 'ಇನಿತ್ತು' ಪರಾ.

ಇನಿವಾತು (ನಾ). = ಇನಿವಚನ: ಇನಿವಾತುಗಳಿಂದೆ ನೆರೆದಿರ್ದ ಸದ್ವಿಳಾಸಿನಿಯರ ಹೋಗೆಂದ ನಗುತೆ (ಮೋಹತ. ೧೬-೨೫); ಮನುಜೇಂದ್ರಚಂದ್ರ . . . ನಿನ್ನಿನಿವಾತೆರ್ದೆಗಿಂಪನಿತ್ತುದು (ತ್ರಿಭುತಿ. ೮-೨).
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಮಾತು$_1$]

ಇನಿವಾಲ್ (ನಾ). ರುಚಿಯಾದ ಹಾಲು: ಅನುದಿನಮಿಂತಾರೋಗಿಪ ನಿನಿವಾಲಂ ಶೂಲಿ (ವೃಷವಿ. ೯-೯೦); ನೀರನಿನಿವಾಲೆಸಗಿದೆನ್ನ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೫೮-೩೬). [ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಪಾಲ್$_1$]

ಇನಿವಿರಿದು (ಗು). **೧.** ಇಷ್ಟು ಹಿರಿದಾದ, —ದೊಡ್ಡದಾದ, —ಹೆಚ್ಚಿನ: ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಸಾದದಿಂದೆನಗಿನಿವಿರಿದು ಶ್ರೀಯುಂ ಸಂಪತ್ತುಮಾದುದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೪-೨೩); ಇನಿವಿರಿದು ಸುಖಂ ಮುಜ್ಜನನೀಚರ ದಿವಿಜನಿಂದಮಾಯ್ತು (ಆದಿಪು. ೩-೫೮); ಪಾಪದ ಫಲದಿಂದಿನಿವಿರಿದು ದುಃಖಮಂ ನೆಟ್ಟನೆಯ್ದಿದೈ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೨೮); (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೫೯ ನೋ). (ನಾ). **೨.** ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದು, —ಹಿರಿದು: ಆತನರಸಿನಿವಿರಿದಿಂ ಪಾದೊಡಮೇನೆನಗೆಂಬ ಮದೋದಯದೊಳ್ ದೇವ ಬಾಹುಬಲಿ ಬಲ್ದಿರ್ದಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೮).

ಇನಿವಿರಿಯ = ಇಷ್ಟು ಹಿರಿದಾದ, —ಹೆಚ್ಚಿನ: ಇನಿವಿರಿಯ ಸಿರಿಯುಮಿನಿವಿರಿಯ ನಿಚಿತ ಯೌವನಮುಮಿನಿವಿರಿಯ ಭೋಗಮುಂ (ವರ್ಧಪು. ೨-೩೮). [< ಇನಿತು + ಪಿರಿದು]

ಇನಿವಿರಿದುಂ (ಅ). ಇಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ, —ಅತಿಶಯವಾಗಿ: ಅಂಬುಜದಳನೇತ್ರೆಯ ಮಧ್ಯಂ ಇನಿವಿರಿದುಂ ತಾಂ ಪಳಿಯುತ್ತಿರ್ಪುದತನುವಾಗಿಯೆ ಜನಮಂ ಸಮ್ಮೋಹಿಪ ಮನಸಿಜನಂ (ಜಯಕಾ. ೩-೩೨). [< ಇನಿವಿರಿದು]

ಇನಿವಿಲ್, ಇನಿವಿಲ್ಲು (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ಬಿಲ್ಲು; ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲು: ಪುರಿದಂತಾದುವು ಪೂವಿನಂಬುವಿನಿವಿಲ್ ನಿಸ್ಸಾರಮಾದತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೬); ಮನಸಿಜನೆಂಬಂಕದ ಬಿಲ್ಗಾಜಂ . . . ತನ್ನಿನಿವಿಲ್ಲಂ . . . ಇರಿಸಿದ ಕಾಂಚನವನರುಹವಿಷ್ಟರಮೆನೆ . . . ಮೊಗಮೊಪ್ಪಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೩-೪೦).

ಇನಿವಿಲ್ಲು : ಇನಿವಿಲ್ಲಿಗ [ಪಾಠಾಂ. ವಿಲ್ಲನ] ರಲಂಬನು . . . ಪೂಡುತ್ತೆಚ್ಚೊಡೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೩–೮) ; ಅಭವನನ್ನೇಮದಿಂ ಪೂಜಿಸಲ್ ಕಾವನಿನಿವಿಲ್ಲಿಗಳಿವೆದೆಯನೇಱಿಸಿದನು (ಚಬಪು. ೩೫–೨೧).

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಬಿಲ್$_2$]

ಇನಿವಿಲ್ಲ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲನ್ನುಳ್ಳವನು ; ಮನ್ಮಥ; ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ : ಇನಿವಿಲ್ಲನ ಚಿತ್ರಪಟವಿದು ನಿರ್ಜೀವ ದನಿದೋಱಲಱಿಯದೆಂದೆನುತ (ಮೋಹತ. ೯–೯) ; ಇಂದ್ರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇನಿವಿಲ್ಲನಯ್ಯನು ಕೇಳುಪೇಂದ್ರಮೂರ್ತಿಯಲಿಹನು (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೨೦–೩). [ಇನಿವಿಲ್ + –ಅ$_7$]

ಇನಿವಿಲ್ಲು ‘ಇನಿವಿಲ್’ ನೋ.

ಇನಿವೊೞ್ತು (ನಾ). ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತು : ಇನಿವೊೞ್ತುಂ ತಡೆದೆಂ, ತೆತ್ತರೇಂ ಬೈವರೊ ಕಾಣೆನೆಂಬೊಂದು ತಳಮಳದಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೬–೧೦).

[< ಇನಿತು + ಪೊೞ್ತು]

ಇನಿಸಾನುಂ ‘ಇನಿಸು$_1$’ ಪರಾ.

ಇನಿಸಾನುಮಂ ‘ಇನಿಸು$_1$’ ಪರಾ.

ಇನಿಸಾನುವಂ ‘ಇನಿಸು$_1$’ ಪರಾ.

ಇನಿಸಿನಿಸು ‘ಇನಿಸು$_1$’ ಪರಾ.

ಇನಿಸು$_1$ (ನಾ).೧. ಇಷ್ಟು; ಈ ಪ್ರಮಾಣ : “ಇನಿಸೆಂದಿಷ್ಟುಱಲ್ಲಾಯ್ತು” (ಕರ್ಣಾನಿ. ೯೧) ; ಮನಕತದಿಂದೋರೊರ್ವರನಿನಿಸನಗಲ್ದಿರ್ದಿರಿನಿಸೆನಿಮಗಂ ತಮಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೩೮) ; ಅನುಭವಿಸಿದ ಕೋಟಲೆಗಳನಿನಿಸೆಂದೆಣಿಸಲ್ಕೆ ಮೌಕ್ತಿಕಾಕ್ಷಾವಳಿಯಂ ವನಜದಳನಯನೆ ಸಮೆದಪಳೆನೆ ಸುರಿದುವು ತರದೆ ತೋರ ಕಣ್ಬನಿದುಱುಗಲ್ (ಕಾದಂಉ. ೨೯೨). ೨. ಸ್ವಲ್ಪ; ಕೊಂಚ ; ತುಸು : ಭದ್ರಮಾಗಿದ ಧರ್ಮ್ಮಮುನ್ದುವೞಿಕ್ಕೆವನ್ದಿನಿಸಳ್ಕಲೋ ವಿದ್ರುಮಾಧರ ಶಾನ್ತಿಸೇನ ಮುನೀಶನಾಕ್ಕಿಎ (ಎಕ. II, ೩೧–೨ ; 650) ; ಅವಗುಣದಾ ತಾಣಮದಿನಿಸೆಡೆವೆತ್ತೊಡೆ ಮಾಣದೆ ಪಿಡಿದದನೆ ಕೃತಿಗಳಂ ಕೆಡೆನುಡಿವರ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೪೦) ; ಎರೞ್ದಿಸೆಗಂ ಕಿಸುಱಿನಿಸಾಗದು ಮಗನೆ ನೀನೊಡಂಬಡವೇೞ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೮೩) ; ದೇವರನು ವಂದಿಸಿ ಅಶೋಕೆಯ ಹೊದಱಲಿನಿಸಿರಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೧೦).

ಇನಿಸಂ = ಇಷ್ಟುಮಾತ್ರವನ್ನು ; ಕೊಂಚಮಾತ್ರ : ತಾಯೆಂದೆ ಮುಂಕೊಂತಿ ಬಂದಿನಿಸಂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ಪೋದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೯೬) ; ವಿಭಾವರಿಯನಿನಿಸನನುಕರಿಸಿರ್ದಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೦). **ಇನಿಸಪ್ಪೊಡಂ** = ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ; ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ; ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಾದರೂ : ಇನಿಸಪ್ಪೊಡಂ ತಡೆಯದೆನ್ನ ನುಡಿದ ನುಡಿಯೇ ತನಗೆ ಮನಃಕಂಪಮಂ ಪಡೆಯೆ (ಆದಿಪು. ೩–೬೪ ವ) ; ಮನಮುಮಖಿಳೇಂದ್ರಿಯಂಗಳುಮಿನಿಸಪ್ಪೊಡಮೆನ್ನವಲ್ಲಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೬೩). **ಇನಿಸಾದೊಡಂ** = ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ : ಇನಿಸಾದೊಡಂ ಕೇಳಿದೊಡೆ ಸಾಕು (ಚಬಪು. ೧–೩೫). **ಇನಿಸಾನುಂ** = ೧. ಸ್ವಲ್ಪ ; ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ; ಕೊಂಚ : ಶಿರಃಕಂಪದೊಳಿನಿಸಾನುಮೆಱಗಿದ ಕರ್ಣಪೂರ ಪಾರಿಜಾತಸ್ತಬಕಮನೋಸರಿಸುವ ವಿಳಾಸಮುಮಂ (ಆದಿಪು. ೪–೯ ವ) ; ಎನಗಿನಿಸಾನುಂ ಏಕಾಂತಮಂ ದೇವರ್ ದಯೆಗೆಯ್ವುದೆಂದೆನಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೩೫–೬) ; ಅನುಮತಿಯೆನಿಕುಂ ಪೂರ್ಣಿಮೆಯಿನಿಸಾನುಂ ಕುಂದಿ ತೋಱುತಿರೆ ಚಂದ್ರಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೬–೯). ೨. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ; ಕೊಂಚಕಾಲ : ಒಂದು ದಿವಸಂ ಕೈಲಾಸಪರ್ವತದ ಬನದೊಳ್ ಸುಲೋಚನೆಯಂ ಇನಿಸಾನುಮುಗಲ್ದು ವಿಹಾರಿಸುವನ್ನೆಗಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೧೭–೧೨) ; ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಂಗೆಯ್ದು ಬಂದಲ್ಲದೆ ನಿಮ್ಮ ಮೊಗಮಂ ನೋಡೆವೆಂದು ಪೊಡೆವಟ್ಟು ಪೋಪ ಮಾಣಿಗಳನಿನಿಸಾನುಂ ಮಾಣಿಮೆಂದು ಕಾಶ್ಯಪಿಯಿಂತೆಂದಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೩೭ ವ). ೩. ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ : ರಾಗದ್ವೇಷಂ ತನಗುಂಟಾಗೆ ತಪಂಬಟ್ಟು ನಮೆವನವನಿನಿಸಾನುಂ ರಾಗದ್ವೇಷಂ ತನ್ನಿಂ ಪೋಗೆ ತಪಂಬಟ್ಟು ನಮೆವನವನಿನಿಸಾನುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೧೭) ; ಅಂತು ಗಿರಿಸಾನುವನಿನಿಸಾನುಮಿೞಿವಲ್ಲಿ (ಜಗವಿ. ೧೬–೩೫ ವ). **ಇನಿಸಾನುಂಬೇಗ** = ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು : ನಿರ್ವರ್ತಿತ ದೇವಾರ್ಚನನಾಗಿ . . . ಪೌಲಸ್ತ್ಯಜಿನಭವನಂಗಳೊಳಿನಿಸಾನುಂ ಬೇಗಮಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಆದಿಪು. ೨–೩೨ ವ). **ಇನಿಸಾನುಮಂ, ಇನಿಸಾನುವಂ** = ಸ್ವಲ್ಪವನ್ನು ; ತುಸವನ್ನು : ಅಸಿಯಳವುಂಕಿ ಕೆಂದಳದೊಳೊತ್ತುವ ನೀರ್ಮೊಗಮಂ ಪಳಂಚೆ ಬಂಚಿಸಲಿನಿಸಾನುಮಂ ಮುೞುಗಿದಾಗಡೆ ಭೋಂಕನೆ ಬಂದು ಜಾಳಿಮಿನ್ ಮುಸುಱಿ ನಿರಂತರಂ ಕರ್ದುಕೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೬೪) ; ಧ್ಯಾನದೊಳಭವಂ ನೆಱೆದಿನಿಸಾನುಮನರೆಮುಚ್ಚಿ ಕಣ್ಗಳಂ ನಿಶ್ಚಳಿತಂ ತಾನಿರ್ದು ಮಱೆದು ಕೆಂದಿದ ಮಿನಂತ[ಳ್ತು]ಡದಿರ್ದ ಮಡುಪಂ ಪೋಲ್ತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೩) ; ತೊಡರ್ ಪಱಿದ ವನ್ಯವಾರಣದ ಮಾೞ್ಕೆಯಿಂದೇಱಿದಂ ತೊಡರ್ಪನಿನಿಸಾನುವಂ ಬಗೆಯದಾಕುಭೃತ್ಸಾನುವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೨೦). **ಇನಿಸಿನಿಸಾಗಿ** = ಚೂರುಚೂರಾಗಿ ; ಖಂಡ ಖಂಡವಾಗಿ : ಆ ಪತ್ರವಾನಿಲ್ಲದಿನಿಸಿನಿಸಾಗಿ ಸೀಳಿದೊಡೆ (ಸೌಂದಪು. ೫–೧೧). **ಇನಿಸಿನಿಸು** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಇನಿಸಿನಿಸಾ ಗರ್ಭಂ ಪ್ರತಿದಿನಮೊಯ್ಯನೆ ಬಳೆಯೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೮೦) ; ಇನಿಸಿನಿಸು ಚಿಂತೆಯೊರ್ಮೆಯೆ ತಿನೆ ತವುಗುಮಿದೆಂದು (ಗದಾಯು. ೪–೩೮) ; ಪೂಜಾಲೀಲೆಯಿಂ ಚರಿಸುತಿನಿಸಿನಿಸು ಬುದ್ಧಿದೋಱಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೨–೭೩). **ಇನಿಸುಂ** = ೧. ಸ್ವಲ್ಪವೂ : ಇನಿಸುಂ ಮಾಣದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೮೦) ; ದೇವಕಾರ್ಯದೊಳಿನಿಸುಂ ನೋಯದೆ ಸುಖಿಯಿಪ ಸವಣರುಪಾಯಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೧೨) ; ಇನಿಸುಂ ಹೇಸದೆ (ಸೋಮೇಶ. ೫೦). ೨. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು : ಲತಾಂಗಿನೊಂದಿನಿಸುಮಲ್ಲಿರದೆ . . . ಏಱಿದಳ್ ಮಾಡಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೯೫). [< ಇನಿತು]

ಇನಿಸು$_2$ (ಅ). ೧. ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ; ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ : ಜಿನಸವನಾಂಬುವಿನೊಳ್ ಭೋಂಕನೆ ಚಂದ್ರಂ ತೇಂಕಿ ಹಂಸವೃದ್ಧನ ನಿನಿಸಂ ನೆನೆಯಿಸಿಕೊಳದೊಳಗಣ ಸಿತವನರುಹಲಕ್ಷ್ಮಿಯುಮನಿನಿಸು ತನಗೊಳಕೊಂಡಂ (ಆದಿಪು. ೭–೯೮) ; ನಿನ್ನಯ ಕೂರ್ಮೆಯದೆತ್ತವೋಯ್ತು ನೋಯಿಸದಿನಿಸೆೞ್ದು ನೋಡಿ ನುಡಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೦೩) ; ಮನಮಱಿಗುಂ ನರೇಂದ್ರಸುತನೆಂದಿನಿಸಳ್ಕನೆ (ಕಾದಂಉ. ೭೬) ; ವದನ ವದನ ಸೋಂಕಿ ಮುತ್ತ ಕೊಡುವುದು ಲೋಕದೊಳುಂಟು ಭರತಚಕ್ರೇಶ ಇದು ಚಿತ್ರ ಕರಯುಗ ಸೋಂಕಿ ಮುತ್ತೀವುದೆಂದೆದೆಯೊಳಿನಿಸು ನಗಿಸಿದಳು (ಭರತಚ. ೫–೫೦) ; (ಆದಿಪು. ೭–೯೮ ; ಪಂಪಭಾ. ೩–೮೩ ; ಕಾದಂಪೂ. ೪೦, ೯೨೨ ನೋ). ೨. ಕೊಂಚ ; ಸ್ವಲ್ಪ : ನಿಲಲಾಱದಲಸಿ ಪೋದೊಡೆ ಪಲವುಂ ಚೆಂಬೊನ್ನ ಪಡಪು ಕೆಟ್ಟಪುದು ಕರಂ ಕಲಿಯಾಗಿ ನಿಂದೆನಪ್ಪೊಡೆ ನಿಲಲಾಱದು ನೀರ ದೆಸೆಯನುೞಿದಸುವಿನಿಸುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೬೧). [< ಇನಿಸು$_1$]

ಇನು ‘ಇನ್’ ನೋ.

ಇನುಂಗೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಇನುಙ್ಗೂರಾಮೆಳ್ಳಗವಾಸಗುರವರ್ ಕಟ್ಟಿಬಪ್ಪ ಬೆಟ್ಟ ಮೇಲ್ಕಾಲಂ ಕೆಯ್ದಾರ್ (ಎಕ. II, ೨೮–೧ , 700). [ಇನುಂಗು$_0$ + ಊರ್]

ಇನುಮಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಡರಷ್ಟಾಗು ; ದ್ವಿಗುಣವಾಗು ; ಇಮ್ಮಡಿಸು : ಇನಕುಲಜನಾ ಬಳಿಕ ತನ್ನಂಗನೆಯ ಭಾವವ ಕಂಡು ಸಂತಸವಿನುಮಡಿಸಿ ಕರೆದಪ್ಪಿ ಗಲ್ಲವನಲುಗಿ ಮುದ್ದಿಡುತ (ಅನಂರಾ. ೭–೨–೭).

[← ತೆಲು. ಇನುಮಡಿಂಚು]

ಇನೆಗ ‘ಇನ್ನೆಗಂ’ ನೋ.

ಇನೆಗಂ ‘ಇನ್ನೆಗಂ’ ನೋ.

ಇನೆತ್ತು ‘ಇನಿತ್ತು’ ನೋ.

ಇನ್ನ (ಗು). ಇಂತಹ ; ಇಂಥ ; ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ.

ಇನ್ನದು = ಇಂಥದು. **ಇನ್ನನ್**, **ಇನ್ನಂ** = ಈ ಪ್ರಕಾರದವನು ; ಇಂಥವನು: ಮಚ್ಚರಿಪಧಟನಿನ್ನ [ಪಾಠಾಂ. ನನ್ನ]ನಾವನೊ ಭರತೇಶ್ವರ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆ (ಆದಿಪು. ೧೪–೪) ; ತನುಸೌಂದರ್ಯದಿನನ್ನನಿನ್ನನೆನಲುದ್ಘಾಚಾರದಿಂದನ್ನನಿನ್ನನೆನಲ್ ಬೋಧದಿನನ್ನನಿನ್ನನೆನಲ್ . . . ಅಕ್ಷೂಣತ್ವದಿಂದನ್ನನಿನ್ನನೆನಲ್ಬಾರದು ನಿನ್ನನೇಂ ಪಿರಿಯಯೋ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯ ರಕ್ಷಾಮಣೀ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೮೫) ; ಹತವಿಧಿ . . . ಕುಟಿಳತರಂ ಕಡೆಯೊಳಾರ್ಗಮಿನ್ನನೆ ಜಗದೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೯–೭೪). **ಇನ್ನರ್** = ಇಂಥವರು : ಅವರಿವರನ್ನರಿನ್ನರೆ ನವೇಡರಿಕೇಸರಿಗಾಂಪನಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೮೭); ಇಂದಿನ ನರವನಿತೆಯರಿನ್ನರೊಳರೆ ರೂಪಿಂ ಚೆಲ್ವಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೨೦) ; ಮನುಜರೊಳಿನ್ನರುಂಟೆ (ಚಿಕವಿ. ೪–೧೦೭). **ಇನ್ನವರು** = ಇಂಥವರು: ಅತ್ತಿಯಂತಿನ್ನವರು, ಹೂವಿಲ್ಲ ಹಣ್ಣೈಸೆ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೭–೧೦೭). **ಇನ್ನವು** = ಇಂಥವು : ಇನ್ನವು ಸಾಹಸಮುಂ ಸತ್ತ್ವಮುಮಾರ್ಗಮೊಳವೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೨–೭) ; ಇನ್ನವಪ್ಪ ಬನ್ನವನವರಾರೊ ಸೈರಿಸುವರ್ (ಕಾದಂಉ. ೭೦). **ಇನ್ನಳ್** = ಈ ಪ್ರಕಾರದವಳು ; ಇಂಥವಳು : ತತ್ಕನ್ಯೆಯಂ ಕಂಡು ಸೋತ್ಸವದಿಂದಿನ್ನಳಿಗೆನ್ನನಕ್ಕುಮೊ ವರಂ ತಾನೆಂದು . . . ಪೇಟಿಸಿಂಬುದುಂ (ನೇಮಿಪು. ೬–೧೧೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಇನ್ನ ; ತೆಲು. ಇಟ್ಟ]

ಇನ್ನಂ, ಇನ$_1$, ಇನಂ (ಅ). ೧. ಈವರೆಗೆ; ಇಲ್ಲಿಯತನಕ: "ಇನ್ನಿ[ನ್ನೆ]ವರಮಿನ್ನ ಮಿನ್ನೆಗಂ ಸೀಮಾರ್ಥದೊಳ್" (ಕಶರ ೧೪). ಇನ$_1$: ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಸತಿಸಪ್ತಮಿಯ ಪ್ರತ್ಯಯ ; ಇರಲು ; ಇರುತ್ತಿರಲು : ಆದಿತ್ಯರುಳ್ಳಿನ ಸಲ್ವುದು (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೨೯–೯ ; 900). **ಇನಂ** : ೨. "ಇನೆಗಂ ಉದುಂ ಅನ್ನಂ ಅನ್ನೆಗಂ ಇನಂ ಆಲೊಡಂ ಎಂಬಿವು ಸೊನ್ನೆವೆರಸಿದಲ್ಲದಿರವು" (ಶಮುದ. ಸ. ೨೫೭ ವೃತ್ತಿ) ; ಈತಂಗೆ ಬ್ಯಾದಿಗಳೆಂದು ಬಗೆದಿರ್ಪಿನಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೬–೧೭); ಕುಳಶೈಲಂಗಳ್ ಪದಾಘಾತದೊಳಲುಗುವಿನಂ (ಆದಿಪು. ೭–೧೨೦); ಸರಸಿಜಷಂಡದ ತೆರೆಗಳ್ ತೆರಳ್ವಿನಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೫೯) ; ನೀನಿಂ ಕೇಶವನೆಂಬಭಿಧಾನದೆ ವರ್ತಿಸು ಮುರಾರಿ ಧರೆ ಕೀರ್ತಿಪಿನಂ (ಜಗವಿ. ೫–೫೧) ; ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯರುಳ್ಳಿನಂ . . . ನಿಱಿಸಿದಾನ್ (ಎಇ. XIII, ೧೮೩–೧೦ ; 869) ; ಬೆಳಗಪ್ಪಿನಂ ಕೇಳಿಸಿದಂ (ಶಮುದ. ೨೪೭ ಪ್ರಯೋ).

[?. ಶಬ್ದಾನು ೫೮೮ ರಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ವಿನಂ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ]

ಇನ್ನಂಮಾವು (ನಾ). ಸಿಹಿಮಾವು (?): ಇನ್ನಂಮಾವು, ಒಳ್ಪಂಗನ್ನಡಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೫ ಪ್ರಯೋ). 'ಇಮ್ಮಾವು' ಪರಾ.

[< ಇನಿದು + ಮಾವು ?]

ಇನ್ನಕೆ 'ಇನ್ನೆಗಂ' ನೋ.

ಇನ್ನಗೆ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ನಗೆ; ಮನೋಹರವಾದ ನಗು : ಇನಿದು + ನಗೆ, ಇನ್ನಗೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೫ ಪ್ರಯೋ). [< ಇನಿದು + ನಗೆ]

ಇನ್ನದು 'ಇನ್ನ' ಪರಾ.

ಇನ್ನನ್ 'ಇನ್ನ' ಪರಾ.

ಇನ್ನನ್ನ (ಅ). ಇನ್ನಾದರೂ (?) : ಇನ್ನನ್ನಾ ಈ ಸ್ನೇಹಾಯರವು ಮಾಡಲಿ ಬೇಡ ಸತ್ಯಭಾಮೆ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೧೧೦).

[< ಇನ್ + ಅನ್ನು$_3$ (< ಅನ್ನು$_0$)]

ಇನ್ನಬರ 'ಇನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಇನ್ನರ್ 'ಇನ್ನ' ಪರಾ.

ಇನ್ನವರು 'ಇನ್ನ' ಪರಾ.

ಇನ್ನವು 'ಇನ್ನ' ಪರಾ.

ಇನ್ನಷ್ಟು 'ಇನ್' ಪರಾ.

ಇನ್ನಳ್ 'ಇನ್ನ' ಪರಾ.

ಇನ್ನಿನಿತು 'ಇನ್' ಪರಾ.

ಇನ್ನೀರ್ (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ನೀರು; ರುಚಿಯಾದ ನೀರು: ನಾರಿಕೇಳಮೆಸೆಗುಂ ಫಳಾಳಿಯಿಂ ನಾರಿ[ಕೇಳ] ನೆಗಟ್ತೆಮ್ಮೆಳೊಪ್ಪುವಿನ್ನೀರದಾವ ಸವಿ ನೋಡಿಮೆಂದಣಂ ನೀರದಾವಳಿಗೆ ನೀಡುವಂದದಿಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೪–೫೭). [< ಇನಿದು + ನೀರ್$_1$]

ಇನ್ನು 'ಇನ್' ನೋ.

ಇನ್ನುಡಿ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಮಾತು; ಪ್ರಿಯವಾದ ಮಾತು : ತೊಡೆವೆಳಗಚ್ಚರದಿನ್ನುಡಿ ಮೊಳಗು ಕಣ್ಗಡೆಮಿಂಚಿನಿಂ ಕಾರಸಿರಿಗೆ ಪಡಿಯಾದ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೫೫). [< ಇನಿದು + ನುಡಿ$_2$]

ಇನ್ನುಣಿಸು (ನಾ). ರುಚಿಯಾದ ಊಟ; ಮೃಷ್ಟಾನ್ನ: ಇನ್ನುಣಿಸೆನಗಟ್ತಿ . . . ತಣಿಯುಣಲೀವೊಡೀವುದೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೭೧) ; ಇಮ್ಮಾವು, ಇನ್ನುಣಿಸು (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೫ ಉದಾ) ; ಉಗುಳ್ವಿನ್ನುಣಿಸಾದ ದೂರ್ವೆ ಮೆರೆಯಲ್ಕಿಗೆ ಕೇಳ್ವುವು ಕಾಡಪುಲ್ಲೆಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರಭ. ೧–೧೧೩). [< ಇನಿದು + ಉಣಿಸು$_2$]

ಇನ್ನೂ 'ಇನ್' ನೋ.

ಇನ್ನೂರು 'ಇನ್ನೂಱು' ನೋ.

ಇನ್ನೂರ್ವರ್ 'ಇನ್ನೂಱು' ಪರಾ.

ಇನ್ನೂಱು, ಇನ್ನೂರು, ಇನೂರ್ಱು, ಇಚ್ಛೂಱ್ (ನಾ). ಎರಡು ನೂರು : ಪೆಮ್ಮಾಡಿಗೊಣ್ಡುಜ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟ ನೀಱ್ಪಣ್ಣ ಇನ್ನೂಱು (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೩–೮ ; 899) ; ಆಹವದೊಳ್ ಕುಸಿದು ಪೆಱಪಿಂಗಿ ಪೇಱ್ ಮಾನಸರೇನಿನ್ನೂಱು ವರ್ಷಮಂ ಬಱ್ದಪರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೭೬) ; ರುಧಿರದೊಳದ್ದರಿನ್ನೂಱರಸುಮಕ್ಕಳು (ಕುಮ್ಯಾಕ.೧೧–೩೮). **ಇನ್ನೂರು**: ಇನ್ನೂರಾ ಆಯ್ತುತ್ತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೫೯ ಕ) ; ಅವನು ಆ ಹೊಲವನ್ನು ಇನ್ನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳಿಗೆ ಕೊಂಡುಕೊಂಡನು (ರೂಢಿ). **ಇನೂರ್ಱು** : ಧಿಕ್ಕರಿಸಲ್ ಸಾಲ್ದತ್ತು ನಾನಾ ಫಲ ವಿಲಸನದಿಂ ಕಾಡಿಯೂರಲ್ಲಿಯಿ[ನ್ನೂರ್]ವ್ವರ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಮಿ[ನ್ನೂರ್]ವ್ವರ ವಿಧಿಲಸದಾಚಾರ ಸಂಪತ್ತಿ ಯಿ[ನ್ನೂರ್]ವರ ದಾನೋದಾರಿಯಿ[ನ್ನೂರ್]ವ್ವರ ವಿಮುಳಯಶಶ್ರೀ ವಿಚಿತ್ರಂ ಪವಿತ್ರಂ (ಎಇ. XIII, ೩೩೩–೫೦, ೫೨ ; 930). △ **ಇಚ್ಛೂಱ್** : ರವಿಕಯ್ಯ ಮೊದಲಾಗಿ ಇಚ್ಛೂರ್ವ(ರ್ವ) ರುಂ ಮಹಾಜನರ ಕಾಲಂ ಕಟ್ಟಿ (ಇಆ. XII, ೨೧೯–೨೦ ; 814) ; ಇಱಿದೊಡೆ ಇಚ್ಛೂಱ್ಪೈವತ್ತು ದ್ರಮ್ಮ . . . ಪರದಾರ ಮಾಡಿದೊಡೆ ಇಚ್ಛೂಱ ಇರ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ದ್ರಮ್ಮ (ಹೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೨೬–೩೩ ; 872).

ಇನ್ನೂರ್ವರ್ = ಎರಡು ನೂರು ಮಂದಿ : ಅಂಗಭೋಗದ ಸತಿಯರಿನ್ನೂರ್ವರಾತಂಗೆ (ಇಹರ. ವೇ. ೨೮–೧೮).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ನೂಱು. / **ತಮಿ. ಮಲ.** ಇರುನೂಱು ; **ಕೊಡ.** ಇನ್ನೂರಿ; **ತುಳು.** ಇನೂರ್ಡು ; **ತೆಲು.** ಇನ್ನೂಱು]

ಇನ್ನೆ (ನಾ). ಇಂದು ; ಈ ದಿನ; ಈ ಹೊತ್ತು (?). 'ಇನ್ನೆವರಂ' ಪರಾ.

ಇನ್ನೆಗೆ = ಈ ದಿನಕ್ಕೆ ; ಇದುವರೆಗೆ (?) : ಏಸರವನೀ ಪಾರ್ಥನಮ್ಮೊಳು ವಾಸಿ ಪಂತವ ಮಾಡಲಿಂದಿಗೆ ಭಾಸುರದ ಚಕ್ರದೊಳು ಇನ್ನೆಗೆ ಸವರೆನೇ ಎಂದ (ಕೋಗಯ. ೧೨–೫೭). [?. / **ತಮಿ.** ಇನ್ನೆ]

ಇನ್ನೆಗ 'ಇನ್ನೆಗಂ' ನೋ.

ಇನ್ನೆಗಂ, ಇನೆಗ, ಇನೆಗಂ, ಇನ್ನಕ, ಇನ್ನೆಗ (ಅ). ೧. ಇಂದಿನವರೆಗೆ; ಈಗಿನವರೆಗೆ; ಇಷ್ಟುಹೊತ್ತಿನ ವರೆಗೆ : ಭರತ ಯಯಾತಿ ಕುತ್ಸ ಪುರುಕುತ್ಸ ಪುರೂರವರಿಂದಮಿನ್ನೆಗಂ ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದೆ ಬಂದ ಶಶಿವಂಶಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೧೬) ; ಕಮಲೆಯೆನಿನ್ನೆಗಂ ಕುರುಮಹೀಪತಿಯೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ದಂ (ಗದಾಯು. ೯–೪) ; ಅನಿನ್ನೆಗಂ ಕಂಡ ಸಂಭ್ರಮಂ ಕಡೆಗೆ ಕನಸೋ ನಿರುತವೋ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೧). **ಇನೆಗ** : ೧. ದಿವಿಜರ್ ನಡುಗಲ್ಕೊಡರಿಸುವಿನೆಗ ಜಟಾಸುರ ಹಿಡಿಂಬ ಬಕವೈರಿ ಸಿಂಹನಾದಂಗೆಯ್ದಂ (ಗದಾಯು. ೭–೧೬). **ಇನೆಗಂ** : ೨. ಆ ಕಾಲದ ವರೆಗೆ; ಆ ವರೆಗೆ; ಆ ತನಕ : ಇದಂ . . . ಪಾಲಿಸುಗೆ ವಾರ್ಧಿನಗಮುಳ್ಳಿನೆಗಂ (ಇಆ. XVIII, ೨೭೪–೪೦ ; 994) ; ಕರಿ . . . ಜಿನನಂ ವಿನುತಂ ಕಾಣ್ಬಿನೆಗಂ ಕೂಳನೆ ತೊಱೆದುದು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೨–೨೬ ; 1007). ೩. ಅಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ; ಆ ಮಟ್ಟಿಗೆ : ಗಗನಾಂತರದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಯುಗ್ಮೋದಯಮೆಂದುಮಿಲ್ಲದುದಿದಾದಪುದೆಂಬಿನೆಗಂ . . . ನಿಮಿರ್ಚಿದುದು ಕಣ್ಗೆ ವಿಯತ್ತಲ ಚಾರಣೋದಯಂ (ಆದಿಪು. ೫–೪೬) ; ಮೂಳೆಯಂ ದಬ್ಬುಕದಿಂದೆ ನುಗ್ಗುನುಱಿಯಪ್ಪಿನೆಗಂ ಬಿಡೆ ಬೀಸಿ ಪೊಯ್ದು (ಸುಕುಮಾ. ೭–೬) ; ಬಸಂತರಾಯನುರ್ಕುಂ ಸೊರ್ಕುಂ ಸೋದುರ್ ಬಯಲಪ್ಪಿನೆಗಂ ದಾಟಿಗೆಯ್ದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೧–೯೧). ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಸತಿಸಪ್ತಮಿಯ ಪ್ರತ್ಯಯ; ಇರಲಾಗಿ; ಇರುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ : "ಇನೆಗಮುದುಮನ್ನ ಮನ್ನೆಗಮಿನಮಲೊಡಂ ಸೊನ್ನೆವೆರಸು ಸತ್ಕೃರ್ಥದೆ ಕಾರ ನಿಜಸ್ಥಾನದೊಳಪ್ಪುವು" (ಶಮುದ. ೨೪೬) ; ವಿಷಾದವ್ಯಾಪಾದಿತಚಿತ್ತರಾಗಿರ್ಪಿನೆಗಂ . . . ಅಂಬರಚರನವನಿಗವತರಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೩೦ ವ) ; ಬೆಕ್ಕಂ ಕಂಡಿಲಿಯಂತಿರೆ . . . ಮಾರ್ಕೊಳ್ಳದೆ ಮಾರ್ನುಡಿಯದೆ ಬಿಕ್ಕೆನ್ನದೆ ಮಿಡುಕದಿರ್ದರಂತಿರ್ಪಿನೆಗಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೨೦). **ಇನ್ನಕೆ** : ೧. ಮಹೋಪಕಾರಕವಾದುದಿನ್ನಕೆ ವೈಪರೀತ್ಯವಿವಾಯ್ತು ನಿಮಿಷದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೫–೫–೩೬). **ಇನ್ನೆಗೆ** : ೧. ಯಜ್ಞವು ಮಿಾಸಲಳಿಯದೆ ನಡೆದುದಿನ್ನೆಗ ನಿಮ್ಮ ಕರುಣದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ಓರಿಇ. ೧೧–೬) ; ಅಸುರರಾಜನಂ ಮಿಾರ್ದ ಕಲಿಗಳನಿನ್ನೆಗರಿಯದೀ ಸೃಷ್ಟಿ ಮೇಣ್ ವಿಧಿಕಲ್ಪನಾ ದೃಷ್ಟಿ! (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೧೭–೧೭೨). [ಇನ್ನೆ + –ಗಂ]

ಇನ್ನೆಬರ 'ಇನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಇನ್ನೆವರಂ, ಇನ್ನಬರ, ಇನ್ನೆಬರ, ಇನ್ನೆವರೆ (ಅ). ಇದುವರೆಗೆ; ಈವರೆಗೆ : "ಇನ್ನೆವರೆಗಮಿನ್ನೆಗಮೆಂದುಂ ಇನ್ನೆವರಮೆಂದು . . . ಕಾಲಪ್ರಮಾಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೦, ೨೨೧) ; ಭಯಂಕರಾಟವಿಯೊಳಿನ್ನೆವರಂ ನೆಲಸಿರ್ದ ಸೇದೆ ನೀಂ ಕರುಣಿಸಿದಾಗಳಲ್ಲದವರ್ಗಾಱದು (ಪಂಪಭಾ. ೯–೪೨) ; ಎಂದಿಂಗೆ ನಿನಗೆ ಸಾವಿಲ್ಲೆಂದಿರ್ದರ್ಯ್ ನಿನ್ನ ಮನದೊಳಿನ್ನೆವರಂ (ಗದಾಯು. ೭–೪) ; ಇವಂಗಿನ್ನೆವರಂ ಸ್ವರಜ್ಞಾನಮೇ ಪುಟ್ಟಿತಿಲ್ಲ (ಅದ್ಭುತ. ೨೬–೨೫). **ಇನ್ನಬರ** : ಕಾಳೆಗಕೆ ಕರ್ಣನ ಕೈದು ಭಂಡಾರಿಸಿದುದಿನ್ನಬರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧–೨೨) ; ಇನ್ನಬರ ಸೈರಿಸಿದ ಸೈರಣೆಯು ನ್ನತಿಕೆಗಿದು ಮಾರ್ಗವೆ (ತೊರರಾ. ೫–೩–೬೯). **ಇನ್ನೆಬರ** : ಅಱಿಯೆನಾನಿನ್ನೆಬರ ನಿನ್ನಯ ತೆಜನನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೯–೩೯) ; ರಾಜ್ಯವನು ಕೌರವರು ತಾವನು ಭವಿಸುತಿದ್ದರು ನಡೆದುದಿನ್ನೆಬರ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ಓರಿಇ. ೧೧–೪೧) ; ಸೆಱೆಯಲಿ ಸವೆದರಿನ್ನೆಬರ (ತೊರರಾ. ೬–೫೩–೨೦). **ಇನ್ನೆವರೆ** : ಸರಿಯದಾಗಿಯೇ ತೋಱುತಿಹುದಿನ್ನೆವರೆಯುಂ (ವೀಶೈಪು. ೫–೧೮–೩೮).

[ಇನ್ನೆ + ವರಂ. / ತಮಿ. ಇನ್ನೇವರೈಕ್ಕುಂ, ಇನ್ನೇವರೈಯುಂ]

ಇನ್ನೆವರೆ 'ಇನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಇನ್ನೆವರೆಗಂ (ಅ). = ಇನ್ನೆವರಂ : "ಇನ್ನೆಗಂ, ಇನ್ನೆವರಂ, ಇನ್ನೆವರೆಗಂ . . . ಇವು ಸೀಮಾಪ್ರಮಾಣ ಶಬ್ದಂಗಳ್" (ಕಶಸಾ. ೨೬–೫೪೭) ; ಇನ್ನೆವರೆಗಂ ಯಾತವ್ಯರುಮಾಜ್ಞಾವಿಧಾನಸ್ಥಾನರುಮಪ್ಪ ನಮ್ಮೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೩೫ ವ) ; ಭರತಾನ್ವಯದೊಳಿನ್ನೆವರೆಗಂ ಗೋತ್ರಕಲಹಮೆಂಬುದಾದುದಿಲ್ಲ (ಗದಾಯು. ೫–೪೪ ವ) ; ಕಠೋರವಾಣಿಗಳಿಂ ಘಾತಿಸುತಿರ್ದಮಿನ್ನೆವರೆಗಂ ನಿಮ್ಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೩೩).

[ಇನ್ನೆ + ವರೆಗಂ]

ಇನ್ನೊಂದು 'ಇನ್' ಪರಾ.

ಇನ್ನೊಬ್ಬ 'ಇನ್' ಪರಾ.

ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ 'ಇನ್' ಪರಾ.

ಇನ್ನೊರ್ವ 'ಇನ್' ಪರಾ.

ಇನ್ಪರ್ (ನಾ). ಇಷ್ಟುಜನರು (?) : ಕಸವಯ್ಯ ಅಳ್ದೋನ ಬೆಸದೊಳ್ ಮಱುವಕ್ಕದ ಮುಟ್ಟಾಡಿನೊಳ್ ಕಾದಿ ಇನ್ಪರಂ ಕೊಂದು ತಾನುಂ ಸಗ್ಗಿಯಾದನ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೨೯–೭; 909). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಇನಿಬರ್' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ. [< ಇನಿಬರ್]

ಇನ್ಪತೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸಿರಿಊರ ರಾಮಾಗನು ಮಾರಸಿಜ್ಗ ಇನ್ಪತೂರ ತುಱುಗೊಳೆ ಸತನ್ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೩೮–೪ ; 1000). [ಇನ್ಪತ್ತು$_0$ + ಊರ್]

ಇನ್ಪು 'ಇಂಬು$_2$' ನೋ.

ಇಪಗೊಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಇಪಗೊಣ್ಡನ ಒರೆಯ್ಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕೊಡಗಿ ಪಳ್ಳಗಟ್ಟೆ ನಾಲ್ಗಣ್ಡುಗ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೧–೮ ; 1020). [ಇಪ ? + ಗೊಂಡ$_0$ (< ಗಾವುಂಡ)]

ಇಪ್ಪ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇಪ್ಪಕ್ಷ (ನಾ). ಎರಡೂ ಕಡೆ; ಉಭಯ ಪಕ್ಷ : ಲೀಲೆಯಿಂ ನೋಡಿ ಕರ್ಣಾರ್ಜುನರ ಜಗಳಮಂ ಮೇಲೆ ಯಿಪ್ಪಕ್ಷದೊಳಗಿಂದ್ರಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಿಗಂ ವಾದಮಾಗಿರ್ದುದು (ತುರಂಗ. ೩೮–೮).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪಕ್ಷ]

ಇಪ್ಪಟ್ಟು$_1$ (ನಾ). ಇಮ್ಮಡಿ; ಎರಡರಷ್ಟು : ನಿನಗೆ ಒಂದಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪಟ್ಟು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪಟ್ಟು$_3$]

ಇಪ್ಪಟ್ಟು$_2$ (ಅ). ಈಗ : ಇಪ್ಪಟ್ಟು ಯಾಕೆ ತಡೀಬೇಕು (ಮುನಿಮಾ. ೬೧) ; ಇಪ್ಪಟ್ಟೀಗ ಚೆನ್ನಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [< ಇದು + ಪಟ್ಟು ?]

ಇಪ್ಪಣ (ನಾ). ಎರಡು ಹಣ : ಕೊಳಗವಾಹಿಯಾಗಿ ಪೊಂಗೆ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪಣ ವೃದ್ಧಿಯಲು ಕೊಣ್ಡ ಗದ್ಯಾಣಂ ನೂಱ ಎಪ್ಪತ್ತಮೂಱು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೫೮–೨೩ ; 1153) ; ಮೂಱು ವರಹನೂ ಯಿಪ್ಪಣ ಹಾಗದ ಭೂಮಿಯನೂ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೮೫–೧೮ ; 1162) ; ನವರತ್ನಕ್ಕೆ ಬೆಲೆಯ ಗದ್ಯಾಣ ನೂಱಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪಣ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫–೭೯ ; 1382) ; ಅಪ್ಪಂತ ಹೆಣ್ಣಾಗಬೇಕು ಇಪ್ಪಣ ಅಡ್ಡ ತೆರವಾಗಬೇಕು (ಗಾದೆ). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪಣ$_1$]

ಇಪ್ಪತು 'ಇರ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಇಪ್ಪತ್ತು 'ಇರ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಇಪ್ಪದರ (ನಾ). ಎರಡು ಪದರ : ಪ್ರಾಣಿಯು ಇಪ್ಪದರದ ಜೀವಿಯೆ ? (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೧೫). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪದರ]

ಇಪ್ಪದಿಂಬರು 'ಇರ್ಪತ್ತು' ಪರಾ.

ಇಪ್ಪನ್ನಿಕೆ (ನಾ). ಈ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಣೆ ; ಈ ಸಿದ್ಧತೆ (?) : ಇಲ್ಲವೈ ಯಿಪ್ಪನ್ನಿಕೆಯ ಗುಣದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಜಗಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠರನೆಲ್ಲಿ ತಿಳಿದಿಹೆ ನೀನು (ಜಿನಭಾ. ೧೩–೨೬). [< ಇದು + ಪನ್ನಿಕೆ]

ಇಪ್ಪಯಣ (ನಾ). ಈ ಪ್ರಯಾಣ : ಸಾಲ್ಗೊಳಿಸುತಿಪ್ಪಯಣವನ್ನೆಸಗಿರೆನುತೊಡನೆ (ಪರಶು. ೪–೫೨). [< ಇದು + ಪಯಣ]

ಇಪ್ಪಲ 'ಇರ್ಪಲ' ನೋ.

ಇಪ್ಪಸರ (ನಾ). ಎರಡು ಕಡೆ; ಉಭಯ ಪಾರ್ಶ್ವ: ಕುಸುರಿದಜಿಾದನು ಕರಿಘಟೆಯನಿಪ್ಪಸರದಲಿ (ಕುಮಾ‍್ಯದ್ರೋ. ೭-೪೦); ಇಪ್ಪಸರದೊಳಳಿವಿಂಡು ಮುಸುಕಲ್ಕೆತಪ್ಪ ಕೆಂಪೆಸೆವ ಬಂಧಕಿಯು (ನಾಗಕು. ೩೨-೧೦).
[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪಸರ]

ಇಪ್ಪಳ್ಳ (ನಾ). ಈ ಹಳ್ಳ: ಇಪ್ಪಳ್ಳದಿಂದೆ ಕೆಳಗಣ ಪರಲಾಲ (ಎಇ. X, ೭೭-೮೪; 892). [< ಇದು + ಪಳ್ಳ]

ಇಪ್ಪಾನೆ (ನಾ). ಎರಡು ಹಾನೆ; ಒಂದು ಅಳತೆ: ಹಾನೆ ಯಿಪ್ಪಾನೆ ಅಕ್ಕಿಯ ನಯಿವೇದ್ಯಕೆ (ಸೌಇಎ. ಉಡುಪಿ. ೩೧೭-೯; 1422); ಒಪ್ಪಾನೆ ಅಕ್ಕಿಗೆ ಇಪ್ಪಾನೆ ಉಪ್ಪೋ (ಗಾದೆ. ೪೯೦).
[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪಾನೆ]

ಇಪ್ಪಾರು (ನಾ). ಎರಡು ಹಾರು, —ಸೂರು: "ಇಪ್ಪಾರು ಚಾವಣಿಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗೋಡೆಯ ತ್ರಿಕೋನಾಕಾರದ ಭಾಗ; ಚಂದಾಯ" (Gable. ಇಂಕನಿ). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪಾರು$_5$]

ಇಪ್ಪಾಲು (ನಾ). ಎರಡು ಪಾಲು; ಇಮ್ಮಡಿ: ತಂದೆಯನ್ನು ಕೊಂದವರ ಮೇಲೆ ಮುಯ್ಯತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರತಿಹಿಂಸಾನಲವು ಇಪ್ಪಾಲು ಉಜ್ವಳಿಸಿದೆ (ಕೋಹಿನೂ. ೨೬).
[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪಾಲು$_5$]

ಇಪ್ಪಿಡಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಹಿಡಿ, —ಮುಷ್ಟಿ: ಕಪ್ಪಡಿಗನಂತಾದೆ ನೆನುತಜನಿಪ್ಪಿಡಿಯಲೊತ್ತಿದನು ಬಸುಜನು ನೋಡಿ ಬಿಸುಸುಯ್ದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೧೩-೪೨). ೨. ಎರಡು ಹಿಡಿ: ಮುಸುಕಿನ ಮನುಷ್ಯನ ಇಪ್ಪಿಡಿಯ ಖಡ್ಗವು . . . ಮೇಲೇರಿ ಕೆಳಗಿಳಿದುದನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ದಡದ ಮೇಲೆ ನಿಂತವರು ಕಂಡರು (ಯೋಧರು. ೧೨೮).

ಇಪ್ಪಿಡಿಯಕತ್ತಿ = ಎರಡು ಹಿಡಿಯುಳ್ಳ ಕತ್ತಿ: "ಎರಡು ಕೈಯಿಂದಲೂ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕಾದ ಕತ್ತಿ; ಎರಡು ಹಿಡಿಯ, ಇಪ್ಪಿಡಿಯ, – ಕತ್ತಿ" (Two handed sword. ಇಂಕನಿ).
[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪಿಡಿ$_2$]

ಇಪ್ಪಿಡಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಹಿಡಿಗಳಿಂದಲೂ ಹಿಡಿ; ಎರಡು ಕೈಗಳಿಂದಲೂ ಹಿಡಿ: ಅಸಿಧಾರೆಗಳನಿಪ್ಪಿಡಿವಿಡಿದು ಜೋಲುತ ದುರಂತಚರಿತ್ರ ರೊಪ್ಪಿದರು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮-೧೫). [ಇಪ್ಪಿಡಿ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಇಪ್ಪು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಳಚು; ಬಿಚ್ಚು.

ಇಪ್ಪೆತೆಗೆ = ಬಿಚ್ಚಿತೆಗೆ: ವಾಹಕರ ಪಾಣಿಪಲ್ಲವದಿಂ ನೇತ್ರವಟ್ಟೆಯ ನೇಣನೊಯ್ಯನಿಪ್ಪೆತೆಗೆದು ಝುಂಕಾರದ ಸುಸಿರಿಕೆಯಂ ನೋಡಿ(ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೭-೯೩ ವ). [← ತೆಲು. ಇಪ್ಪು, ವಿಪ್ಪು]

ಇಪ್ಪು$_2$ (ನಾ). ನೊಣ: "ಇಪ್ಪುನೊಳದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೫).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಈ; ಮಲ. ಈಚ್ಚ; ತೆಲು. ಈಗ]

ಇಪ್ಪುದು 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇಪ್ಪುರಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಹುರಿ, —ಎಳೆ; ಎರಡು ಹುರಿಯುಳ್ಳದ್ದು: ಚಿಪ್ಪಿಗರವೋಲವಯವಂಗಳನಿಪ್ಪುರಿಯ ನೇಣಿನಲಿ ಹೊಲಿವರು (ನಿಭಾಗ. ೫-೧೧-೪೧); ಇಪ್ಪವಳ ಬಿಟ್ಟು ತನಗೊಪ್ಪುವಳ ನೆರೆದಿಹರೆ ಇಪ್ಪುರಿನುಲಿಯು ಹಜಿಾದಂತೆ ತನ್ನನು ಅಪ್ಪುವಳು ಕೆಡುಗು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೮೯). ೨. ಎರಡು ಭಾಗ: ತಪ್ಪದಹುದಹುದೆಂದುದಕ್ಕೆ ಮಹಾಪ್ರಸಾದವೆನುತ್ತ ಹಂತಿಯನಿಪ್ಪುರಿಯ ಮಾಡಿದರು ದೇವಾಸುರರು ತಮ್ಮೊಳಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೮-೯-೩೦). 'ಮುಪ್ಪುರಿ' ಪರಾ.
[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪುರಿ$_3$]

ಇಪ್ಪುರುಷ 'ಇರ್ಪುರುಷ' ನೋ.

ಇಪ್ಪೆ$_1$ 'ಇರ್ಪೆ' ನೋ.

ಇಪ್ಪೆ$_2$ (ನಾ). ಮೆಲುಕು.

ಇಪ್ಪೆಹಾಕು = ಮೆಲುಕು ಹಾಕು: ರೆಪ್ಪೆ ಹಂದಿದರೆ ಇಪ್ಪೆಹಾಕುವುದು ಬಿಟ್ಟೀತೆ (ಗಾದೆ. ೩). [?]

ಇಪ್ಪೆ$_3$ (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ; ಅಸ್ತಿತ್ವ: ಸ್ವಪ್ನದನುಭವದಂತೆ ಸಂಸಾರವಿದು ಮೃಷೆ ಹುಚ್ಚುಮುಂಡೆ ಇಪ್ಪೆಯು ಚಂದ್ರಾರ್ಕವೆಯೆಂದು ಯೆಂಬೆಯೊ ಹುಚ್ಚುಮುಂಡೆ (ಚಿದಾವ. ೨೦-೬).
[ಇರ್$_1$ + –ಪೆ ?. / ತಮಿ. ಇರಪ್ಪು; ಮಲ. ಇರಿಪ್ಪು]

ಇಪ್ಪೆಂಡಿರ್ 'ಇರ್ಪೆಂಡಿರ್' ನೋ.

ಇಪ್ಪೆಗಲವೆ (ನಾ). ಇಪ್ಪೆಹೂವಿನ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಭತ್ತ: ನಾನಾಶಾಲಿ ಕಲವೆ ಮೆಣಸಿಗೆ ಕೇಸರಿವೆಸರಿಪ್ಪೆಗಲವೆ ಶಾಲಿ ವಿಶೇಷಂ (ನಳಚಂ. ೬೨೩). [ಇಪ್ಪೆ$_1$ (< ಇರ್ಪೆ) + ಕಲವೆ]

ಇಪ್ಪೆಜಿಡ್ಡು (ನಾ). ೧. ಇಪ್ಪೆ ಎಣ್ಣೆಯ ಜಿಡ್ಡು. ೨. (ಆಲಂ) ಇಪ್ಪೆಯ ಜಿಡ್ಡಿನಂತೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವ (ಉಕ).
[ಇಪ್ಪೆ$_1$ (< ಇರ್ಪೆ) + ಜಿಡ್ಡು]

ಇಪ್ಪೆಯೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಇಪ್ಪೆಯ ಬೀಜದಿಂದ ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ: ಇಪ್ಪೆಯೆಣ್ಣೆ ಚಳಿಗಾಲದಲ್ಲಿ ಹೆತ್ತ ತುಪ್ಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೆತ್ತುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ದೀಪವುರಿಸಲು ಬಳಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).
[ಇಪ್ಪೆ$_1$ (< ಇರ್ಪೆ) + ಎಣ್ಣೆ]

ಇಪ್ಪೆಹಿಂಡಿ (ನಾ). ಇಪ್ಪೆಯ ಬೀಜದಿಂದ ಎಣ್ಣೆ ತೆಗೆದ ಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವ ಹಿಂಡಿ: ಇಪ್ಪೆ ಹಿಂಡಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಗೊಬ್ಬರವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಇಪ್ಪೆ$_1$ (< ಇರ್ಪೆ) + ಹಿಂಡಿ]

ಇಪ್ಪೊತ್ತು 'ಇರ್ಪೊತ್ತು' ನೋ.

ಇಪ್ಪೋಳ್ 'ಇರ್ಪೋೞ್' ನೋ.

ಇಪ್ಪೋಳು 'ಇರ್ಪೋೞ್' ನೋ.

ಇಪ್ಪೋಳುಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಹೋಳಾಗಿ ಸೀಳಿ ಬಿಸುಡು: ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದರೆ ವಿಟರೆದೆಯನಿಪ್ಪೋಳುಗಳೆವುಗುರುಗಳ ಬಿಂಕದ ಬಾಲೆಯರು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೮-೫). [ಇಪ್ಪೋಳು (< ಇರ್ಪೋೞ್) + ಕಳೆ$_1$]

ಇಬಟೆ 'ಇಬ್ಬೇಡೆ' ನೋ.

ಇಬಡಿ 'ಇಬ್ಬೇಡೆ' ನೋ.

ಇಬನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ (ವೈಶಬ್ದ. ೧೫-೨೮೩). [?]

ಇಬಿಕೆ (ನಾ). [ಕಾಮುಶಾ] ಸ್ತ್ರೀಯ ವರ್ಗೀಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಘನಮೆನಿಸಲುಂಬ ಮೂಗಿನ ಹೊಳ್ಳೆ ಹಣೆ ಗಲ್ಲಯಿನಿತಗಲಮಾದ ಗಜ ಮದದ ಕಂಪು ಕೊನರ್ವ ತನುಜಲದ ಸುಮ್ಮನಿಸುವೀರಾಜು ಬೆರಳಿನ ಲಜ್ಜೆ ದಾಣದವಳಿಬಿಕೆಯಬಲೆ (ಜನವ. ೩-೨೧); ವಡಬೆಯಿಬಿಕೆ ಹಯನು ಬೆರಸಿ ಕಡೆಗೆ ವೃಷನು ಯಾಯೆರಡು ನಿದಾನಿಸುವಡೆ ನೀಚರತವು ಅಧಮವೂ (ಜನವ. ೩-೨೩). [< ಸಂ. ಇಭಿಕಾ]

ಇಬ್ಬ$_1$ (ನಾ). ಕಿರುಬ: ಹುಲಿಜಾತಿ: ಹುಲಿ, ಹೆಬ್ಬುಲಿ, ಕಿರಬ, ಇಬ್ಬಂದಿ, ದೊಡ್ಡಇಬ್ಬ (ನಮ್ಮನು. ೨೪೯). [?]

ಇಬ್ಬ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹಣವಂತ; ಶ್ರೀಮಂತ: ಇಭಪತಿಯನೇಱಿ ವೈಶ್ಯ ಪ್ರಭು ಪೊನ್ನಂ ರಾಶಿಮಾಡಿ ರಾಗದೆ ನೋಡುತ್ತಭಿನುತನಾದೆಸೆಯವರ್ಗಳ ನಭಯಂ ತಾಂ ಕಾಣದನಿತನೊಡೆಯವನಿಬ್ಬಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೦೫-೩೧). ೨. ಒಂದು ಕುಲದ ಹೆಸರು: ಇಂತಪ್ಪ ಮೂಱುಂ ಕುಲಪದವಿಯೊಳ್ ನೆಗಟ್ದಿಬ್ಬ ಕುಲದಾತಂ [ಪಾಠಾಂ. ಮೂಱುಂ ಪದವಿಗಳೊಳ್ ಇಬ್ಬಪದವಿಯುಳ್ಳಾತಂ] ಸೂರದತ್ತನೆಂಬಂ ಪರದಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೦೬-೩೧ ವ).
[< ಸಂ. ಇಭ್ಯ]

ಇಬ್ಬಂದಿ (ನಾ). ೧. ಒಮ್ಮೆ ಆ ಕಡೆ, ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಈ ಕಡೆ ಇರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಅತ್ತ ಇತ್ತ ತೂಗಾಡುವವನು : ನಂಬದಿರ್ದನು ತಂದೆ ನಂಬಿದನು ಪ್ರಹ್ಲಾದ ನಂಬಿಯುಂ ನಂಬದಿರುವಿಬ್ಬಂದಿ ನೀನು (ಮಂಕುಕ. ೪೮೫). ೨. ಉಭಯ ಲಿಂಗಿ; ಹೆಣ್ಣು, ಗಂಡು ಎರಡೂ ಚಿಹ್ನೆಗಳಿದ್ದು ಯಾವ ಲಿಂಗಕ್ಕೂ ಸೇರದ ಪ್ರಾಣಿ. ೩. ದಡ್ಡ; ಮಂಕ; ಬುದ್ಧಿಗೇಡಿ. ೪. ಸಂಕರಜಾತಿ; ಮಿಶ್ರತಳಿ; ಭಿನ್ನವಂಶಗಳ ಕೂಟದಿಂದಾದ ಬೆರಕೆಯ ಸಂತತಿ : ಕರುಣವಿಲ್ಲದಲೆಮ್ಮವಂಶವ ನೆರಪಿದಿರಿ ನೀರಲ್ಲಿ ಆಗಿದುರ್ದರುತರವು ಏನಾಯ್ತುಯಿಬ್ಬಂದಿಯರಿಗುತ್ಪತ್ತಿಗರೆದಿರೋ ನೀವೇನು ಪಾಂಡವತರಳರೋ (ಜಿನಭಾ. ೮೪–೪೧); ಇಬ್ಬಂದಿ ಬೆಳಿಗಳನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಸಾಧಿಸಿ, ರಾಕ್ಷಸತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಬೆಳಸಿದ್ದಾನೆ (ಮನೋನಂ. ೧೮೪). ೫. ಹುಲಿ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ವನ್ಯಮೃಗ : ಕಿರುಬ, ಇಬ್ಬಂದಿ, ದೊಡ್ಡ ಇಬ್ಬ (ನಮ್ಮ ಸು. ೨೯೫). ೬. ಉಭಯ ಸಂಕಟ; ಪೇಚು : ಅವನ ಕೆಲಸ ಇಬ್ಬಂದಿಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿತು (ರೂಢಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಪ್ಪನ್ದಿ; ತೆಲು. ಇಬ್ಬಂದಿ]

ಇಬ್ಬಂದಿಕಾರ (ನಾ). ಎರಡು ಕಡೆಯೂ ವರ್ತಿಸುವವನು : ಒಬ್ಬಾರ್ಗಟ್ಟಡಿಗೆ ಇಬ್ಬಾರುಣ್ಣಲುಬಹುದೆ ಇಬ್ಬಂದಿಕಾರ ಬಣಜೀಗ (ಜಗೀತೆ. ೨೭); ಒಬ್ಬಳನು ಅಳಿಸಿದ ಒಬ್ಬಳನು ನಗಿಸಿದ ಇಬ್ಬಂದಿಕಾರ ಜವರಾಯ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೨೩). [ಇಬ್ಬಂದಿ + –ಕಾರ (< –ಕಾಜ)]

ಇಬ್ಬಕುಲ, ಇಬ್ಬಕುಳ (ನಾ). ವರ್ತಕ ವಂಶ; ವರ್ತಕ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು (?) : ಇಂತಪ್ಪ ಮೂಜುಂ ಕುಲಪದವಿಯೊಳ್ಗೆಗಬ್ಬಿಬ್ಬಕುಲದಾತಂ[ಪಾಠಾಂ. ಮೂಜುಂ ಪದವಿಗಳೊಳ್ ಇಬ್ಬಪದವಿಯುಳ್ಳಾತಂ] ಸೂರದತ್ತನೆಂಬಂ ಪರದಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೦೬–೩೧ ವ). **ಇಬ್ಬಕುಳ** : ಕಂಡಿರೆ ಮನೋಜನಿಭನಂ ಕಂಡಿರೆ ನೆಗಳ್ದಿಬ್ಬ ಕುಳನನತಿನಿರ್ಮಳನಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೧೪–೪೭). 'ಇಭ್ಯಕುಲ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಇಭ್ಯಕುಲ]

ಇಬ್ಬಕುಳ 'ಇಬ್ಬಕುಲ' ನೋ.

ಇಬ್ಬಗಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಎರಡಾಗಿ ಸೀಳು : ಜಗದುಪತಿಯನು ನೋಡಿ ಕೆನ್ನೆಗೆ ತೆಗೆದು ಸಂದೋಹದ ಸರಳಲಿಬ್ಬಗಿವುತಿರೆ (ನಿಭಾಗ. ೪–೫–೨೪). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬಗಿ$_1$]

ಇಬ್ಬಗಿ$_2$ 'ಇರ್ಬಗಿ' ನೋ.

ಇಬ್ಬಗಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಭಾಗಮಾಡಿ ಧ್ವಂಸಮಾಡು : ಜಲನಿಧಿಯನುಜಿ ಕುಡಿವ ವಡಬಾನಲನ ನುಂಗುವ ನೆಲವನಿಬ್ಬಗಿಗಳೆವ [ಪಾಠಾಂ. ಗಳಿವ] . . . ಬಲಾನ್ವಿತಭಟರ ನಳನರ್ಬುದವ ತೋಱಿಸಿದ (ತೊರರಾ. ೪–೭–೧೯). [ಇಬ್ಬಗಿ$_2$ (< ಇರ್ಬಗಿ)] + ಕಳೆ$_1$]

ಇಬ್ಬಗಿಗೈ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಹೋಳು ಮಾಡು, —ತುಂಡಾಗಿಸು : ಅದ್ರಿವಲ್ಲಭನ ತನುವನಿಬ್ಬಗಿಗೈದು ತಾರಕನ ದೇಹಮಂ ಚಿನಕಡಿಯ ನಿರದೆ ಮಾಡಿತು ಶಾಂಭವಾಸ್ತ್ರಂ (ಚಿಬಪು. ೪೦–೩೧). [ಇಬ್ಬಗಿ$_2$ (< ಇರ್ಬಗಿ) + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಇಬ್ಬಗೆ$_1$ 'ಇರ್ಬಗೆ$_1$' ನೋ.

ಇಬ್ಬಗೆ$_2$ 'ಇರ್ಬಗೆ$_2$' ನೋ.

ಇಬ್ಬಗೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿರು; ಮನಸ್ಸು ಹಂಚಿ ಹೋಗಿರು. 'ಇಬ್ಬಗೆಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಇಬ್ಬಗೆ$_2$ (< ಇರ್ಬಗೆ$_2$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಬ್ಬಗೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಮನಸ್ಸಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ತಾಯೊ ತಂಗಿಯೊ ಎನಿಪ ಶುಚಿಯ ಸೌಮ್ಯದ ಸೊಬಗು ಪ್ರೇಯಸಿಯ ಕರೆವೊಲಾತುರವಡಿಪ ಬೆಡಗು ಈಯೆರಡು ಸಮದ ರುಚಿ ನಿನ್ನನಿಬ್ಬಗೆಗೊಳಿಸೆ ಧ್ಯೇಯ ನಿನಗಾವುದೆಲೊ (ಮಂಕುಕ. ೪೫೩). [ಇಬ್ಬಗೆಗೊಳ್ + –ಇಸು$_3$]

ಇಬ್ಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ಎರಡು ದಾರಿ : ಹಠಯೋಗಮುಂ ಮಾಡುವಂ ಸ್ಥೂಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮದೊಳು ಭರಿತನಾಗಿಹ ಶಿವನನಿಬ್ಬಟ್ಟೆಯಂ[ಪಾಠಾಂ. ಶಿವನಿರ್ಬಟ್ಟೆಯಂ] ಕಟ್ಟಿ ಹರುಷದಿಂ ಧ್ಯಾನಿಸುತಿಪ್ಪಾತನೈಕ್ಯಮಂ ಕೂಡಿ ಶಿವ ತಾನಪ್ಪನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭–೧೪). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಇಬ್ಬಡಗ (ನಾ). = ಇಬ್ಬಡಗಲು : ಕೋಳೂರ ಬಟ್ಟೆಯಿಂ ಪಡುವ ಮತ್ತರು ೩೦ ಚಜಗ ಪೊಲದಿಂ ತೆಂಕ ಕರುನಮೂಳದ ಇಬ್ಬಡಗದ ಹಾಳ ಮತ್ತರು ೧೧ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೬೭–೨೭; 1099). [?]

ಇಬ್ಬಡಗಲು (ನಾ). ಬಡಗಲ ಎರಡೂ ಪಕ್ಕ : ಕೆಱಿಯ ಕೆಳಗೆ ಇಬ್ಬಡಗಲು ಮೊದಲೇರಿಯಲು (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೧೭–೫೮; 1232).

ಇಬ್ಬಡಗಲಾಗು = ಬಡಗಲ ಎರಡು ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿರು : ಧಾರಾಪೂರ್ಬ್ಬಕಂ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟ ಕೆಯಿ ತೆಂಕವೊಲದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕಡ್ಡದಾರಿಯಿಂ ಬಡಗಲಿಬ್ಬಡಗಲಾಗಿ ಹಿರಿಯಕೋಲ ಮ ೨ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೩೪–೧೪; 1217). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬಡಗಲು (< ಬಡಗಲ್)]

ಇಬ್ಬಡಿ$_1$ (ನಾ). ಎರಡರಷ್ಟು; ಇಮ್ಮಡಿ : ನಿಬ್ಬರದ ಪುಣ್ಯ ಇಬ್ಬಡಿ ಫಲಿಸಿತು ಒಬ್ಬರೇನಱವರು ಶಬ್ದಗಾಗೋಚರ ದರ್ಭಶಯನನಾದ ವಿಜಯ ವಿಠ್ಠಲರೇಯ (ಕೀರ್ಥಮು. ೨೨೯–೧). [< ಇರ್ಮಡಿ]

ಇಬ್ಬಡಿ$_2$ 'ಇಬ್ಬೀಡೆ' ನೋ.

ಇಬ್ಬಣ$_1$ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಪಂಗಡ, —ಭಾಗ : ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬಣವಾದೀತು (ಕುಡಿಕೂ. ೪೦); ಇಬ್ಬರೂ ಅಂದ ಮೇಲೆ ಇಬ್ಬಣ ಇದ್ದದ್ದೇ; ಇನ್ನೇನು ಆ ಇಬ್ಬಣದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹಕಾರವಿರಬೇಕು (ಕಮನೆ. ೧೪೬); ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬಣ ಮಾಡಿದ್ದೀರಿ (ಗಲಿಪ್ರ. ೫೨). ೨. ಉಭಯ ಸಂಕಟ; ಪೇಚು : ಅವನು ಇಬ್ಬಣದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡ (ರೂಢಿ). ೩. (ಮದುವೆಯ ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣುಗಳ ಕಡೆಯ) ಎರಡು ಪಂಗಡದವರು : ತಿರುಪತಿಯ ವೆಂಕಟೇಶನ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮದುವೆ. ಇಬ್ಬಣದವರೂ ಅಲ್ಲಿಗೇ ಹೋಗುವುದಾಯಿತು (ಇತಿಶ್ರೀ. ೧೨). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬಣ]

ಇಬ್ಬಣ$_2$ (ನಾ). ಎರಡು ಬಣವೆ (?) : ಕದ್ದೂ ಕಡಲೆ ತಿಂದು ಇಬ್ಬಾ[ಬ್ಬ]ಣ ಹುಲ್ತಿಂದು ಕದ್ದೂ ಹೋಗನ್ನೆ ಬಸವಯ್ಯ (ಹಳ್ಳಿ ಬಾ. ೨೯–೧೭). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬಣ$_0$ (< ಬಣವೆ)]

ಇಬ್ಬತ್ತಿ (ನಾ). ಎರಡು ಬತ್ತಿ. 'ಇಬ್ಬತ್ತಿದೀಪ' ಪರಾ. [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬತ್ತಿ]

ಇಬ್ಬತ್ತಿದೀಪ (ನಾ). "ಎರಡು ಬತ್ತಿಗಳು ಉರಿಯುವ ದೀಪ" (Duple lamp. ಇಂಕನಿ). [ಇಬ್ಬತ್ತಿ + ದೀಪ]

ಇಬ್ಬದಿ 'ಇರ್ಬದಿ' ನೋ.

ಇಬ್ಬನಿ, ಇಬ್ಬನ್ನಿ (ನಾ). ಮಂಜಿನ ನೀರಿನ ಹನಿ; ಹಿಮ : ಮುಟ್ಟಿಮುಸುಂಕಿದಿಬ್ಬನಿಯ ನುಣ್ಪನಿಗಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೪–೩೧); ಬೆರಳುದ್ದಮಾದ ನಾರಳದಂಟ ಕತ್ತರಿಸಿ ಪಿರಿದು ಮಘಮಘಿಪ ತಿಳಿದುಪ್ಪಮಂ ಹೊಯಿದು ಕೊಂಡಿರುಳಿಬ್ಬನಿಯೊಳಿರಿಸಿ ಘಟ್ಟಿಹೆಱಿಯಾದುದಂ ತಂದುಕೊಳವೆಗಳನೊಡೆದು (ಸೂಪಶಾ. ೩–೧೨); ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಕಂಡ ಇಬ್ಬನಿ ಇಂಗುವಂತೆ ನನ್ನ ದುಃಖವೆಲ್ಲಾ ಇಂಗಿಹೋಯಿತು (ಪ್ರತಾಪ. ೪೪). **ಇಬ್ಬನ್ನಿ** : ಉಗಿಯು ಮಂಜು ಮೋಡ ಇಬ್ಬನ್ನಿ ಮಳೆ ಇವುಗಳ ರೂಪದಿಂದ ದೃಷ್ಟಿಗೋಚರವಾಯಿತೆಂದರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೬೯); ಚಳಿಗಾಲದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳು ಇಬ್ಬನ್ನಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಬೆಳೆಯುವಲ್ಲಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೫೬); ಘನವಾದ ಕಾನನದ ಭೂಭಾಗದಲ್ಲಿಬ್ಬನ್ನಿ ಸುರಿವಂತೆ (ರಘುವಂ. ೧೭೬); ಇಬ್ಬನ್ನಿ ತೊಳೆದರೂ ಹಾಲುಮೆತ್ತಿದಾ ಕವಳಿ ಕಂಟಿಯಾ ಹಣ್ಣು (ನಾದಲೀ. ೫೮–೧೫). [ಈರ್$_3$ (< ನೀರ್) + ಪನ್ನಿ$_2$]

ಇಬ್ಬನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ (ವೈಔಗಿ. ೨೩–೯೧೮). [?]

ಇಬ್ಬನ್ನಿ 'ಇಬ್ಬನಿ$_1$' ನೋ.

ಇಬ್ಬರ್ 'ಇರ್ವರ್' ನೋ.

ಇಬ್ಬರಿ 'ಇರ್ಬರಿ' ನೋ.

ಇಬ್ಬರು 'ಇರ್ವರ್' ನೋ.

ಇಬ್ಬಳ (ನಾ). ಎರಡು ಬಳ್ಳದ ಒಂದು ಅಳತೆ : ತಿಲಂ ನಿಸ್ತೈಲಮಾಗಿರ್ಪೊಡೊಬ್ಬಳ ಮೇಣಿಬ್ಬಳಮೆಣ್ಣೆಯಪ್ಪೊಡೆ (ಲೋಕೋಪ. ೪–೫೭); ಎಣ್ಣೆ ಹತ್ತುಕೊಳಗದ ಇಬ್ಬಳ ಪಳವಳಿಗೆಯ ಪಕ್ವಾನ್ನಕ್ಕೆ ಕೊಳಗ ಹತ್ತು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧೧೧–೫೮ ; 1276); ನಿಚ್ಚಲಾರ್ಜಿಸಿ ತಂದ ಭತ್ತವು ವೆಚ್ಚಕಿಬ್ಬಳವಾಗೆ ಕುಂದವು ಹೆಚ್ಚವದಜಂ ಜಂಗಮಾವಳಿಗೊಲಿದು ಮಾಡುತ್ತ (ಬಸವು. ೨೯–೯); ಉಪರಿಗೆಯೆಂಟುನೂಜವೇ ಪಾತ್ರವಿನಿಒಬ್ಬಳಂ ದ್ವಿಗುಣಸಲ್ಕೈವತ್ತಯೇಳು ಸಾವಿರದ ಅನ್ನರ್ಜೂದೊಡಂ (ವೀರೈವು. ೭–೧೦–೭೨). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬಳ$_1$ (< ಬಳ್ಳ)]

ಇಬ್ಬಳಕ್ಕಿ (ನಾ). ಎರಡು ಬಳ್ಳ ಅಕ್ಕಿ : ಪರಿಚಾರಕರ ಮೊಳ್ಳಿಯಂಗಿಬ್ಬಳಕ್ಕಿಯ ಕೂಳಯಿಕ್ಕಂಡುಗ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೬–೪೮ ; 1170). [ಇಬ್ಬಳ + ಅಕ್ಕಿ]

ಇಬ್ಬಳಮೂಲೆ (ನಾ). ಎರಡು ಬಳ್ಳದ ಮೂಲೆ (?) : ನಾನಾಧಾನ್ಯಯೀರಾಯ ಪ್ರತಿಖಂಡುಗ ಒಂದಕ್ಕೆ ಇಬ್ಬಳಮೂಲೆಯ ಸ್ವಾಮ್ಯದ ವಿವರ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫–೭೮ ; 1382). [ಇಬ್ಬಳ + ಮೂಲೆ ?]

ಇಬ್ಬಳಿಗೆ (ನಾ). (ದಕ. ಪ್ರಾದೇ) ಎರಡು ಬಳ್ಳದ ಅಳತೆ, —ಪಾತ್ರೆ : ಇಬ್ಬಳಿಗೆ ಭೂಮಿ ಒತ್ತೆ ಕೊಡು (ರೂಢಿ). [ಇಬ್ಬಳ + –ಇಗೆ]

ಇಬ್ಬಾಗ 'ಇರ್ಭಾಗ' ನೋ.

ಇಬ್ಬಾಣಿ (ನಾ). (?) : ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಮಳೆ ಹೊಯ್ದು ಇಬ್ಬಾಣಿ ಕೆರೆ ತುಂಬಿ ಮಗ್ಗು ಕಸ್ತೂರಿ ತೆರೆ ಹೋದು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೪೧). [?]

ಇಬ್ಬಾಯ್ 'ಇರ್ಬಾಯ್' ನೋ.

ಇಬ್ಬಾಯ 'ಇರ್ಬಾಯ' ನೋ.

ಇಬ್ಬಾಯಿ 'ಇರ್ಬಾಯ್' ನೋ.

ಇಬ್ಬಾಯಿಹಕ್ಕಿ (ನಾ). ಎರಡು ಬಾಯಿಗಳುಳ್ಳ ಹಕ್ಕಿ; ಗಂಡಭೇರುಂಡ (ಕಿ). [ಇಬ್ಬಾಯಿ (< ಇರ್ಬಾಯ್) + ಹಕ್ಕಿ (< ಪಕ್ಕಿ)]

ಇಬ್ಬಾರ (ನಾ). ತಿಗಳರ ಭಾಷೆ : ತಿಗಳರು –ಇವರು . . . ತಮಿಳನ್ನು ಹೋಲುವಂಥ ಇಬ್ಬಾರವೆಂಬ ಭಾಷೆಯನ್ನಾಡುವರು (ಕಥಾಗೆ. ೧೪೪). [?]

ಇಬ್ಬಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಸಾಲ ಬಕುಳ ಕರಂಜ ಕಮ್ಮರ ಬೇಲ ಬೇವಿಬ್ಬಾಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬಡಲೆ, ಪ್ಪೆಡೆ, ಬ್ಬೀಡೆ, ಬ್ಬಟ್ಟೆ] ತೇಗರುಟಾಳ ತಂಡಸ ತಡಸಿ ತಗ್ಗಿಲು ತದಿಕು . . . ಮೊದಲಾದ ವನಭೂಜಾಳಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೧೮–೧೮). [?]

ಇಬ್ಬಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು : ಇಬ್ಬಿಡದ ಮರದ ತಿಗುಡು, ಮೇಷಶೃಂಗಿಯ ಮರದ ತಿಗುಡು, ಕೆಂಬಲಿಯ ತಿಗಡೆ . . . ಇಷ್ಟು ಔಷಧಿ ಸಮನಾಗಿ ಕೂಡಿ (ವಿವೈವಿ. ೧೫೨). [?]

ಇಬ್ಬಿದಿರು (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಬಿದಿರು ; ಲಾಳದಕಡ್ಡಿ (?) (ವೈಔಗಿ. ೫೯–೧೧೮೨). [< ಈರ್$_4$ < ನೀರ್ + ಬಿದಿರು (< ಬಿದಿರ್$_2$)]

ಇಬ್ಬೀಡು (ನಾ). ಎರಡು ಬೀಡು ; ಎರಡು ಸಾರಿ ಕಾಯಿ ಬಿಡುವುದು : ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ (ನೇ) ಬಾಯ ಬಿಡುತಾವೆ ಇಬ್ಬೀಡ ಗಬ್ಬದಾ ಹೊಂಬಾಳೆ ನಡುಗ್ಯಾವೆ (ನಾಪದ. ೧೮). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬೀಡು$_2$]

ಇಬ್ಬೀಡೆ, ಇಬಟೆ, ಇಬಡಿ, ಇಬ್ಬಡ್ಡಿ$_2$ (ನಾ). ಬೀಟೆಮರ : ಬದರಿ ಬೆಳಲಿಬ್ಬೀಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ವಿಬ್ಬೀಡ] ಬಿಗ್ಗುಲಿ ಬಿದಿರು ಬೆಳಲರುಟಾಳವಿವು ನೋಡಿದಿರಿನಲಿ ಬೇಜಿನೆ ಮಹೀಜಗಳರಸಿ (ತೊರರಾ. ೩–೧–೨೬); ಕಿಕ್ಕಿಜಿನ ಮಾವು ಮಾದಳನಿಕರ ಬೀಳಲಿಬ್ಬೀಡೆ ಘನ ಸೋವೆವರ್ಗಾ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೦–೩). ಇಬಟೆ : ಜಾಲಿ, ತೇಗು, ಮತ್ತಿ, ಹೊನ್ನೆ, ಇಬಟ ಮುಂತಾದ ಇಮಾರತೀಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರುವ ಮರಗಳು (ಮುಂಬಯಿ.೬–೨೬೬). ಇಬಡಿ (ಕಿ). ಇಬ್ಬಡ್ಡಿ$_2$ (ಕಿ). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಇಬ್ಬಡ, ಇಬ್ಬೆಡ]

ಇಬ್ಬುಡ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೌತೆ ಅಥವಾ ಕಲ್ಲಂಗಡಿ ಬಳ್ಳಿ (ಕಿ). 'ಇಬ್ಬುಳ್ಳಿ' ಪರಾ. [← ತುಳು. ಇಬ್ಬುಡ್ಲು]

ಇಬ್ಬುಡ್ಲುಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಸೌತೆ ಅಥವಾ ಕಲ್ಲಂಗಡಿ ಬಳ್ಳಿ (ಕಿ). [ಇಬ್ಬುಡ್ಲು + ಬಳ್ಳಿ]

ಇಬ್ಬುಳ್ಳಿ (ನಾ). "ಸಿಹಿಸೌತೆ" (ಬಾಳಿಗಿ. ಕೋಶ) ; ಮಳೆಗಾಲಕ್ಕೆಂದು ತೆಂಗಿನ ಒಲಿಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಿ ಅಡ್ಡಬಿದಿರಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಸೌತೆ, ಮುಳ್ಳುಸೌತೆ, ಇಬ್ಬುಳ್ಳಿ, ಕುಂಬಳಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಬಿಡುವಂತಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಬಾಳಿಗಿ. ೨೯). [?]

ಇಬ್ಬೆ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವಾಗ ಒರಳಿಗೆ ಒಂದು ಸಲ ಇಡಿಯುವಷ್ಟು ; ಒಬ್ಬೆ : ಒಂದಿಬ್ಬೆ ಕುಟ್ಟುವಾಗ ಒಬ್ಬಣ್ಣನುಣಬಂದ . . . ಎರಡಿಬ್ಬೆಮಾಡಿದರೆ ಕಡಿನುಚ್ಚು ಆದಾವು . . . ಒಂದಿಬ್ಬೆ ಮಾಡಿದರೆ ಕುರುಡಕ್ಕಿ (ನಾಪದ. ೮೯). 'ಒಬ್ಬೆ' ಪರಾ. [< ಒಬ್ಬೆ ?]

ಇಬ್ಬೆರಲ್ 'ಇರ್ಬೆರಲ್' ನೋ.

ಇಬ್ಬೆರಳು 'ಇರ್ಬೆರಲ್' ನೋ.

ಇಬ್ಭಾಗ 'ಇರ್ಭಾಗ' ನೋ.

ಇಬ್ಭಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಭಾಗವಾಗಿಸು, —ಹೋಳಾಗಿ ಸೀಳು : ಅಡಕೆಯ ಬಾಗಿಸಿ ಪನೆ ಇಬ್ಭಾಗಿಸಿ (ಕಎವು. ೨೮) ; ಮೈನರಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮಾಂಸವನ್ನು ಇಬ್ಭಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಬಂದಂತಾಯ್ತು (ಕಾವೇರಿ. ೩೬). [ಇಬ್ಭಾಗ (< ಇರ್ಭಾಗ) + –ಇಸು$_3$]

ಇಬ್ರೀಯ (ನಾ). ಹೀಬ್ರೂ ಜನಾಂಗ, —ಭಾಷೆ. 'ಇಬ್ರೀಯ ಭಾಷೆ' ಪರಾ. [← ಇಂ. Hebrew]

ಇಬ್ರೀಯಭಾಷೆ (ನಾ). ಹೀಬ್ರೂ ಭಾಷೆ : ಗೊಲ್ಗೊಥಾ (Golgotha) ಎಂಬ ಇಬ್ರೀಯ ಭಾಷೆಯ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ ತಲೆಬುರುಡೆಯ ಸ್ಥಳ (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. ೧೮). [ಇಬ್ರೀಯ + ಭಾಷೆ]

ಇಭ (ನಾ). ೧. ಆನೆ; ಗಜ : "ಮಾತಂಗಃ, ದ್ವಿರದಃ, ದ್ವಿಪಃ . . . ಗಜಃ . . . ಇಭಃ . . . ಸಿಂಧುರಃ – ಈ ೧೮ ಆನೆಯ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೩೬–೬೧) ; ಎರಡಿಭಮನೇಜಿ ಕಾರ್ತಸ್ವರದೆರಡುಂ ಕೆಲದೊಳಿರೆ ನಿಷಾದಿಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ.೯–೭೬). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ; ಚಿತ್ರಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಂಧ ; ಆನೆಯ ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಬರೆದು ಅದನ್ನು ತುಂಬುವಂಥ ಪದ್ಯರಚನೆ : ಶರಶೂಲಚಾಪ ಚಕ್ರಾಸಿ ರೂಪಮಿಭರಥ ತುರಂಗ ಪದಗತಪಾಠಂ ಮುರಜಂ ಗೋಮೂತ್ರಿಕೆ ಪುಷ್ಕರ ಮರ್ಧಭ್ರಮಣ ಸರ್ವತೋಭದ್ರಂಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೬೯). ೩. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು ; ಗಜಾಸುರ. 'ಇಭದೈತ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಇಭಗತಿ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಗತಿ, —ನಡೆ. ೨. ಆನೆಯಂತೆ ನಡೆಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ : ನಭಭರಂಗಳವೊಂದಿರೆ ಪಾದದೊಳ್ ಶುಭಕರಂ ಯತಿ ನಿಲ್ತಿರೆ ರಂಧ್ರದೊಳ್ . . . ಅದುದಿಂದಿಭಗತೀ ದ್ರುತಪೂರ್ವವಿಲಂಬಿತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೭೫). [ಇಭ + ಗತಿ]

ಇಭಗಮನೆ (ನಾ). ಆನೆಯಂತೆ ನಡೆಯುಳ್ಳವಳು : ಇಭಗಮನೆ ಹರಿಣಲೋಚನೆ ಶುಭಲಕ್ಷಣೆ . . . ತ್ರಿಭುವನದೊಳ್ ಪೋಲ್ವರೊಳರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಮತಿಯಂ (ಎಕ. II, ೧೨೮–೨೩ ; 1121). [ಸಂ. ಇಭಗಮನಾ]

ಇಭಘಟೆ (ನಾ). ೧. ಆನೆಗಳ ಸಮೂಹ. ೨. ಆನೆಗಳ ಪಡೆ ; ಗಜಸೈನ್ಯ : ಉಭಯಾಬ್ಧಿರವದಿನಿಭಘಟೆಯಿಭಘಟೆಯೊಳ್ . . . ಇಜಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೨). [ಇಭ + ಘಟೆ]

ಇಭತತಿ (ನಾ). = ಇಭಘಟೆ ೧ : ಅರಿಬಲವನಿಡೆ ಮುಗ್ಗಿ ಕೆಡೆದುದು ತುರಗ ವಜಿಗಿಜಿಯಾದುದಿಭತತಿಯುರುಳಿದುವು ಹೊರಳಿದುವು ಹೂಣಿಗರಟ್ಟೆ ಸಮರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೫೫). [ಇಭ + ತತಿ₁]

ಇಭದೈತ್ಯ (ನಾ). ಗಜಾಸುರ: ಅರರೆ ಹರನಿಭದೈತ್ಯನಂ ಸಂಹರಿಸಿ ಸೀಳುವ ಮಾರ್ಗದಿಂದೊಡೆಸೀಳ್ದ ಸುಬ್ಬಿನಲಿ (ಬಸವು. ೨೧–೪೩). [ಇಭ + ದೈತ್ಯ]

ಇಭನಗರ (ನಾ). ೧. ಕುರುಕುಲದ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಹಸ್ತಿನಾವತಿ: ಇಭನಗರದೊಳ್ ಕುಂತಿ ಪಾರ್ಥಂ ಬಿಳ್ದ ದಿನದಿರುಳ್ ಕಂಡಳತ್ಯಂತ ಭೀಕರದ ಕನಸಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪–೪೬). ೨. ಈಗಿನ ಆನೆಗೊಂದಿ ಎಂಬ ಊರು. [ಇಭ + ನಗರ]

ಇಭಪತಿ (ನಾ). ಆನೆಗಳ ಒಡೆಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆನೆ: ಒರ್ಕೋಲ್ ಪೊರಜೆಗೆ ಬಗೆವೊಡೆದಿರ್ಕುಂ ನಟ್ಟುಗಿಯೆ ಗಣಪನಂತಿಭಪತಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೨೭); ಇಭಪತಿಯನೇಜು ವೈಶ್ಯಪ್ರಭು ಪೊನ್ನಂ ರಾಶಿಮಾಡಿ ರಾಗದೆ ನೋಡುತ್ತೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೧೫–೩೧). [ಇಭ + ಪತಿ₂]

ಇಭಪುರ (ನಾ).= ಇಭನಗರ ೧ : ರಾಯನಾಜ್ಞೆಯೊಳಿಭಪುರದ ಹೊಜಗಾಯತದ ಭೂಮಿಯಲಿ ವಾಸ್ತುವಿಧೇಯವೆನಲಳವಡಿಸಿದರು ಹನ್ನೆರಡು ಯೋಜನವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭–೧೩). [ಇಭ + ಪುರ₃]

ಇಭಮುಖ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಮುಖ. ೨. ಆನೆಯ ಮುಖವುಳ್ಳವನು; ಗಜಾನನ; ವಿಘ್ನೇಶ್ವರ: ಇಭಮುಖಾರ್ಚನೆಯಂ ನವಗ್ರಹದ ಪೂಜೆಯಂ ವಿಭವದಿಂ ಮಾಡಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮–೧೧). [ಇಭ + ಮುಖ]

ಇಭರಿಪು (ನಾ). ಆನೆಯ ಶತ್ರು; ಸಿಂಹ: ಇಭರಿಪುವಂ ತಕ್ಕಟಿವಿನೆಗಂ ನೊಂದು ನಿಂದು ಕೊಂದುದಿಭೇಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೧೦೭). [ಇಭ + ರಿಪು]

ಇಭವಕ್ತ್ರ (ನಾ). = ಇಭಮುಖ ೨ : ಇಭವಕ್ತ್ರನೀಕ್ಕೆ ತಿಗಜಸ್ರಂ ಮಾಳ್ಕೆ ನಿರ್ವಿಘ್ನಮಂ (ಶಬಶಂ. ೧–೭). [ಇಭ + ವಕ್ತ್ರ]

ಇಭವಿದ್ವೇಷಿ (ನಾ). = ಇಭರಿಪು: ಇಭವಿದ್ವೇಷಿಗೆ ವಿಕ್ರಮಂ ಪರಿದಳನ್ಮಂದಾರಪುಷ್ಪಕ್ಕೆ ಸೌರಭಂ . . . ಸಾಜಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೯೪). [ಸಂ. ಇಭವಿದ್ವೇಷಿನ್ (ಇಭ + ವಿದ್ವೇಷಿನ್)]

ಇಭವೈರಿ (ನಾ). = ಇಭರಿಪು: ಕರಿಗಳಂ ಗೆಲ್ದನಿತಜೊಳಿಭವೈರಿ ಶರಭಮಂ ಗೆಲ್ದಪುದೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೨೩೪). [ಇಭ + ವೈರಿ]

ಇಭಶಿಕ್ಷಕ (ನಾ). ಆನೆಗಳನ್ನು ಪಳಗಿಸುವವನು; ಮಾವಟಿಗ: ನೆರೆದಿಭಶಿಕ್ಷಕರ್ ಕಲಿಸಲೇರ್ವೆಸನಂ ಕಲುತಿರ್ಪ ಗಂಧಸಿಂಧುರಚಯಂ . . . ಒಪ್ಪುಗುಂ (ಜಗವಿ. ೨–೧೭). [ಇಭ + ಶಿಕ್ಷಕ]

ಇಭಶಿಶು (ನಾ). ಆನೆಯ ಮರಿ: ಸಲ್ಲಕೀಪಲ್ಲವಮಿಭಶಿಶುವಂ ಕೊರ್ವಿಸೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೬೯). [ಇಭ + ಶಿಶು]

ಇಭಸ್ಥೂಲತೆ (ನಾ). ಆನೆಯಂತೆ ಸ್ಥೂಲವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಇಭಸ್ಥೂಲತೆಯನಾಂತೊಡಂ ಚಕಿತಹರಿಣನ ಚಲಚ್ಚರಣವೈಖರಿಯಿಂದೆ . . . ಮೆರೆಯುತಿರ್ದನು ನಿಶಾಚರಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೭–೩೩೨). [ಇಭ + ಸ್ಥೂಲತೆ]

ಇಭಹಸ್ತ (ನಾ). ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲು: "ಇಭಹಸ್ತಂ ಭೇಕ ಶುಂಡಾಂಕಿತಂ" (ನಾನಾರ. ೧೩೨). [ಇಭ + ಹಸ್ತ]

ಇಭಾಂತಕ (ನಾ). ಆನೆಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವಂಥದು; ಸಿಂಹ: ವಿಲಯ ಮೃತ್ಯುವಂತೆ ತವೆಕೊಂದುದು ತಿಂದುದದೊಂದಿಭಾಂತಕಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೧೯). [ಇಭ + ಅಂತಕ]

ಇಭಾಯಿತೆ (ನಾ). ಹಸ್ತಿನಿ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು: ಹರಿಣಿ ಅಶ್ವಿನಿ ಇಭಾಯಿತೆಯರೆಂಬ ತ್ರಿವಿಧ ಪರಿಮಾಣ ಪ್ರಮದೆಯರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೯). 'ಇಬಿಕೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಇಭಾಯಿತಾ]

ಇಭಾರೋಹಕ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಹತ್ತುವವನು; ಆನೆಯ ಸವಾರ: ತಾಮುಂ ಪೊಣರ್ದರಿಭಾರೋಹಕರ್ ವಿಳಾಸದಿನಾಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೮೬). [ಇಭ + ಆರೋಹಕ]

ಇಭಾಸುರ (ನಾ). = ಇಭದೈತ್ಯ: ಭಾಸುರೋನ್ನತಭಾಸಯುತ ಶೋಭಾಸನಾತನ ನೂತನಾಂಗನಿಭಾಸುರಾಜಿನವಾಸನಾ ಕೈಲಾಸವಾಸದಲಿ (ಬಸವು. ೧–೪೫). [ಇಭ + ಅಸುರ]

ಇಭಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣಾನೆ; ಪಿಡಿ (ಕಿ). [ಸಂ. ಇಭೀ]

ಇಭೇಂದ್ರ (ನಾ). ಆನೆಗಳ ಒಡೆಯ; ಆನೆಯ ಹಿಂಡಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದು; ಸಲಗ: ಇಭರಿಪುವಂ ತಕ್ಕಟಿವಿನೆಗಂ ನೊಂದು ನಿಂದು ಕೊಂದುದಿಭೇಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೧೦೭). [ಇಭ + ಇಂದ್ರ]

ಇಭೇಂದ್ರಶಿಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಆನೆಗಳನ್ನು ಪಳಗಿಸುವುದು. ೨. ಆನೆಗಳನ್ನು ಪಳಗಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ; ಗಜಶಾಸ್ತ್ರ: ಭರತಾಭ್ಯಾಸಮಿಭೇಂದ್ರಶಿಕ್ಷೆ . . . ಎಂಬಿನಿತಜೊಳಂ ಪಡೆದನತಿಕೌಶಲಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೫೯, ೬೦). [ಇಭೇಂದ್ರ + ಶಿಕ್ಷೆ]

ಇಭ್ಯ (ಗು). ೧. ಆನೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಆನೆಗಳ ಗುಂಪು: ಬಧಿರಿತ ಸಮಸ್ತದಿಕ್ತಟಮಧರಿತ ಸರ್ವೇಭ್ಯ [ಪಾಠಾಂ. ಭ] ಗರ್ಜಿತಂ ಕ್ಷುಭಿತಾಂಭೋನಿಧಿಸಲಿಲಂ ಪರೆದುದು ಧುರವಿಧಾನ ಪಟು ಪಟಹ ಕಹಳ ಭೇರೀರಭಸಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೭೧). ೩. ಐಶ್ವರ್ಯವಂತ; ಶ್ರೀಮಂತ: "ಆಢ್ಯಃ, ಸಮೃದ್ಧಃ, ಧನವಾನ್, ಇನಃ, ಇಭ್ಯಃ, ಧನೀ, ಈಶ್ವರಃ — ಈ ೭ ಧನವಂತಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯–೨೦೧). ೪. ವರ್ತಕ; ವೈಶ್ಯ. 'ಇಭ್ಯಕುಲ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಇಭ್ಯಕುಲ (ನಾ). ವೈಶ್ಯ ಕುಲ; ವರ್ತಕ ವಂಶ: ಪುಣ್ಯಭಾಜನನನ ಪೂರ್ವಮನ್ನಘನನಿಭ್ಯಕುಲಾಂಬರತಿಗ್ಮರೋಚಿಯಂ ತನಯನನಂದೆ ಪೆತ್ತ ವೋಲ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೪); ಹಾ ವಿಳಸದಿಭ್ಯಕುಲ ಪದವಿಯೊಳ್ ನಿಂದನೇ (ಜೀವಸಂ. ೧೧೯–೬೪ ರ). [ಇಭ್ಯ + ಕುಲ]

ಇಭ್ಯಾನ್ವಯ (ನಾ). ಇಭ್ಯಕುಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು: ಇಭ್ಯಾನ್ವಯನಾಗಿಯುಮುತ್ಯುದಾತ್ತವಂಶಪ್ರಿಯನಂತಾ ಸೂರದತ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೮೧). [ಇಭ್ಯ + ಅನ್ವಯ]

ಇಮನೆ 'ಇಮ್ಮನೆ₁' ನೋ.

ಇಮರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇಮರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಆರಿಸು; ಒಣಗಿಸು (ಕಿ). [ಇಮರು + –ಇಸು₃]

ಇಮರು, ಇಮಿರು, ಇಮುರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಣಗು; ಆರು; ಇಂಗು; ಬತ್ತು: ಮೊಳಉದ್ದ ನೀರು ನಿಂತು ಆ ನೀರು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇಮರಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೩೮); ಬತ್ತದೆ ಉಳಿದಿದ್ದ ಸ್ವಲ್ಪ ಆಸೆಯೂ ಈ ಸುದ್ದಿಯಿಂದ ತೀರ ಇಂಗಿತು, ಇಮರಿ ಹೋಯಿತು (ಚಕರಾ. ೩೫); ಅವರ ಭಯ ಇಮರಿಹೋಯಿತು (ಪುನರು. ೬). ೨. ಕಳೆಗುಂದು; ಕ್ಷಯಿಸು (ಉಕ). **ಇಮಿರು** : ೧. ಕರಿಯ ಗುಡ್ಡೆ ಬೆಳ್ಳಗಾಗುವುದು ಇಲ್ಲವೇ ಒಡೆದು ಕಣ್ಣು ಇಮಿರಿ ಹೋಗುವುದು (ನಿಮ್ಮದೃ. ೧೧೧). **ಇಮುರು** : "ಒಣಗು; ಉಮರು; ಇಂಗು" (ಜಾನಕೋ. ೧೭). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಇವುರು, ಇಮುರು]

ಇಮಾನಿ (ನಾ). ೧. (ಉಕ). ವಿಶ್ವಾಸ; ನಿಷ್ಠೆ; ನಂಬಿಕೆ: ಈಟು ವರ್ಷ ಈ ಮನ್ಯಾಗ ಇಮಾನೀಲೆ ನೌಕರಿ ಮಾಡಿದೆ. ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದ ಒಂದು ರೊಟ್ಟಿ ಚೂರು ಸೈತ ತಗೊಂಡಿಲ್ಲರಿ (ಧನಂಜ. ೪೫). ೨. ವಿಶ್ವಾಸಪಾತ್ರ: ಅವನಂತಹ ಸಂಭಾವಿತ ಹಾಗೂ ಇಮಾನೀ ಸೇವಕನನ್ನು ನಾನೆಲ್ಲಿಯೂ ನೋಡಿಲ್ಲ (ಹಂಸಾ. ೭೫); ಗೋಪೀಚಂದ್ರನು ಬಹಳ ಇಮಾನಿ (ಅಂಬಿಕೆ, ೧೦೪). [← ಅರ. ಈಮಾನ್]

ಇಮಾರತಿ 'ಇಮಾರತು' ನೋ.

ಇಮಾರತೀಕೆಲಸ (ನಾ). ಕಟ್ಟಡದ ಕೆಲಸ : ಇಮಾರತೀ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರುವ ಮರಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೨೭೭).
[ಇಮಾರತಿ (< ಇಮಾರತು) + ಕೆಲಸ]

ಇಮಾರತು, ಇಮಾರತಿ (ನಾ). ಭಾರಿ ಕಟ್ಟಡ ; ಮಹಲು : ಈ ಶಿಲೆಗಳನ್ನು ಇಮಾರತಿನಲ್ಲಿ ಇದುವರೆಗೆ ಯಾರೂ ಉಪಯೋಗಿಸಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಆಶ್ಚರ್ಯವು (ಕಭಾಗೆ. ೩೦) ; ವಿಜಾಪುರದೊಳಗಿನ . . . ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ನಾಮಾಂಕಿತ ಇಮಾರತುಗಳು ಆವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆದವು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೪೨) ; ಖಾನಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಬಿರುಸಾದ ಶೀಣೇ ಕಲ್ಲುಗಳು ಇಮಾರತಿನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತವೆ (ಬೆಳವ. ೩೫) ; ಅದೊಂದು ವಿಶಾಲವಾದ ಕಟ್ಟಡ, ಭವ್ಯವಾದ ಇಮಾರತು (ಮುಗಿಮ. ೨೦). **ಇಮಾರತಿ :** ವಾಗಿನಗಟ್ಲೆ ಇಟ್ಟಂಗಿ, ಸುಣ್ಣ, ಇಮಾರತಿಯ ಕಟ್ಟಗೆ . . . ಬರಹತ್ತಿದವು (ಮುಳ್ಳುಬೇ. ೧೭) ; ಕೆಲವು ಇಮಾರತಿಗಳು (ದೇವಾಲಯಗಳು) ಶಿಲಾಲೇಖಗಳು ಇವುಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ . . . ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ (ವಿವರ್ಣ. ೬). [← **ಮರಾ. ಅರ.** ಇಮಾರತ್]

ಇಮಿರು 'ಇಮರು' ನೋ.

ಇಮುರು 'ಇಮರು' ನೋ.

ಇಮೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆ : ರಜನಿ ಯಿಮೆಯಿಮೆಯಿಂ ಮಧು ದಿನಾಂತದ ಶಾಂತಿ ಕನವರಿಯುವಂತೆ (೧೪ವಿಂ. ೩೨–೭). 'ಎವೆ' ಪರಾ.
[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಇಮೈ = ರೆಪ್ಪೆ, ರೆಪ್ಪೆಹೊಡೆ ; **ಮಲ.** ಇಮ ; **ತುಳು.** ಇಮೆ, ಸಿಮೆ]

ಇಮ್ಮಗೆ (ಅ). = ಇಮ್ಮನೆ$_2$: ಬಾಯ ಕಂಪನಾವಗಮೆಡೆ ಸೂಜಿಗೊಂಡೆಸಗಿತಿಮ್ಮಗೆ ಕಮ್ಮಗೆ ಮಂದಮಾರುತಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೦–೩೯).
[ಇಮ್ಮು + –ಅಗೆ$_3$]

ಇಮ್ಮಡಲು (ನಾ). ಎರಡು ಮಡಲು ; ಉಭಯ ಪಾರ್ಶ್ವ (?) : ಬಸದಿಯ ಮುಂತಣ ಇಮ್ಮಡಲು ಬೆದಲೆಯುಮಂ ಬಳ್ಳಿಗಟ್ಟಮುಮಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೧೨–೧೧ ; 1170 ?).
[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಮಡಲು (< ಮಡಲ್$_1$)]

ಇಮ್ಮಡಿ 'ಇರ್ಮಡಿ' ನೋ.

ಇಮ್ಮಡಿಕೆ 'ಇರ್ಮಡಿಕೆ' ನೋ.

ಇಮ್ಮಡಿಸು 'ಇರ್ಮಡಿಸು' ನೋ.

ಇಮ್ಮಣ್ಣಿ (ನಾ). ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಉದ್ದನೆಯ ಹಣದ ಚೀಲ ; ಥೈಲಿ : ನೆಕ್ಲುದೋವ್ ತನ್ನ ಇಮ್ಮಣ್ಣಿಯಿಂದ ಹಣ ತೆಗೆದು ಮುದುಕನಿಗೆ ನೀಡಿದನು (ಪುನರು. ೫೬೨).
[← **ಮರಾ.** ಹಮಿಣೀ, ಹಮಿನೀ]

ಇಮ್ಮತ್ತರ್ 'ಇರ್ಮತ್ತರ್' ನೋ.

ಇಮ್ಮತ್ತರು 'ಇರ್ಮತ್ತರ್' ನೋ.

ಇಮ್ಮತ್ತಲು 'ಇರ್ಮತ್ತರ್' ನೋ.

ಇಮ್ಮನ$_1$ (ನಾ). **೧.** ಎರಡು ಮನಸ್ಸು ; ದ್ವಿಮುಖವಾದ ಮನಸ್ಸು : ನಿಜ ಜಂಜಡದಲಿಮ್ಮನವಾಗಿ ಭಕ್ತಿಯ ಮಾಡಿ ಸಂಫಲವ ಪಡೆಯಲಿಲ್ಲದೆ ಬಂದು ನೀ . . . ತೊಡಕಿಕೊಂಡೊಡೆ ಸಿಕ್ಕನಲ್ಲಮ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭–೬೯) ; ಒಮ್ಮನದಿ ಶಿವಪೂಜೆ ಗುಮ್ಮನೇ ಮಾಡುವದು ಇಮ್ಮನವ ಪಿಡಿದು ಕೆಡಬೇಡ ವಿಧಿವಶವು ಸುಮ್ಮನೆ ಕೆಡುಗು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೬). **೨.** ಎರಡು ಅಳತೆ : **೧, ೨.** ಒಮ್ಮನವಾದರೆ ಒಡನೆ ನುಡಿವನು ಇಮ್ಮನವಾದರೆ ನುಡಿಯನು (ಬಸವ. ೧೧೫).
[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಮನ ; ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಮಾನ]

ಇಮ್ಮನ$_2$ 'ಇರ್ಮಾನ' ನೋ.

ಇಮ್ಮನೆ$_1$, ಇಮನೆ (ನಾ). ಎರಡನೆಯ ಮನೆ; ಎರಡನೆಯ ಸಂಬಂಧ: ಇಮ್ಮನಿ[ನೆ] ವರ ನಾ ಒಲ್ಲೆ ಅಂದುಬಿಟ್ಲು ವಚ್ಚಿ (ವೈನಿ. ೨೧೧) ; ಒಂದು ವರ ಅಂತ ಸಿಕ್ಕರ ಸಾಕು ಒಮ್ಮನಿ[ನೆ] ಇರ್ಲಿ, ಇಮ್ಮನಿ[ನೆ] ಇರ್ಲಿ, ಮುಮ್ಮನಿ[ನೆ] ಇರ್ಲಿ (ವೈನಿ. ೧೬೮). **ಇಮನೆ :** ಇಮನೇವರಾ ಅಂದರೂ ಏನಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ (ಪಿಡುಗು. ೫೯) ; ಇಮನೀ[ನೆ] ವರ ; ನಾವಾದರೂ ಏಕೆ ಗಟ್ಟಿ ಹಿಡಿಯಬೇಕು ? (ಸಮಜೀ. ೨೫೨).
[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಮನೆ]

ಇಮ್ಮನೆ$_2$ (ಅ). ಇಂಪಾಗಿ ; ಮಧುರವಾಗಿ ; ಸಂತೋಷದಿಂದ ; ಸುಖದಿಂದ (?) ; "ಸುಮ್ಮನೆ" (ಆದಿಪು. ಕೋಶ) : ಅಮರಾಂಗನೆಯರ್ ನಿಜವದನವನಿಮ್ಮನೆ ನೋಟ್ಪಿನ[ಪಾಠಾಂ. ವದನಮನಿರ್ಮನಮಾರ್ಪಿನ]ಮಚ್ಯುತಂ ಪರಿಚ್ಯುತನಾದಂ (ಆದಿಪು. ೬–೨೦) ; ಕಂಡು ಕಂಡು ಶಿವ ಮರುಳ್ಗೊಂಡಾಲಿಂಗಮಂ ಸಡಿಲ್ಚಿ ಪುಟಂ ನೆಗದಡ್ಡಂಗೆಡದು ಹೊಮ್ಮಿ ಹೊರಳ್ದು ಇಮ್ಮನೆ [ಪಾಠಾಂ. ಜಮ್ಮನೆ] ಬೆಮರ್ತು ರ್ಘೊಮ್ಮಿಟ್ಟು ಜೋಲ್ದು (ಒಹಿರ. ೧೫೩–೩).
[ಇಮ್ಮು + –ಅನೆ$_1$]

ಇಮ್ಮಯ್ (ನಾ). ಸುಂದರವಾದ ಅಥವಾ ಚೆಲುವಾದ ಶರೀರ. 'ಇಮ್ಮಯ್ಯ' ಪರಾ.
[< ಇನಿದು + ಮಯ್ (< ಮೆಯ್)]

ಇಮ್ಮಯ್ಯ (ನಾ). ಸುಂದರವಾದ ಅಥವಾ ಚೆಲುವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು (?) : ಸಮ್ಮಂಥ ಸರ್ವದಾಗಮ್ಯ ಹಮ್ಮಿನ ದೈವ ಖಮ್ಮಹಿಯೊಳಗೆ ಅಹಂಮತಿಯುವ ನಾನೆ ದಮ್ಮಯ್ಯಾ ಇಮ್ಮಯ್ಯಾ ಲಾಲಿಸು ನಮ್ಮಯ್ಯಾ ನಿಮ್ಮನವಾಗಿ ನಿನಗೆ ನಮ್ಮೊ ನಮೊ ಎಂಬೆ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೦೭).
[ಇಮ್ಮಯ್ + –ಅ$_7$]

ಇಮ್ಮಾತು$_1$ (ನಾ). ಮಧುರವಾದ ಮಾತು; ಸವಿ ಮಾತು; ಇಂಪಾದ ಮಾತು : ಇಮ್ಮಾತು [ಪಾಠಾಂ. ಇನಿಮಾತು]ಗಳಿಂದಂದೋಹಿಲದೇವಂ ನಲವಿಂ . . . ಬಿಚ್ಚತದಿಂ ತುತಿಸೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೩–೩೯).
[< ಇನಿದು + ಮಾತು$_1$]

ಇಮ್ಮಾತು$_2$ (ನಾ). ಎರಡು ಮಾತುಗಳು.
[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಮಾತು$_1$]

ಇಮ್ಮಾನ 'ಇರ್ಮಾನ' ನೋ.

ಇಮ್ಮಾವು (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ಮಾವು ; ಇನಿಮಾವು : "ಮಾಕಂದವಿಮ್ಮಾವಿನೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೫) ; "ಇಮ್ಮಾವೆನಲ್ ಶೀಮೂವಿನಲ್ಲಿ . . . ತೋರ್ಕುಂ" (ಕಶರ. ೧೪) ; ಬೀಯವಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಿಗೆಗಳುಮಿಮ್ಮಾವುಗಳುಮೆಂದೊಡಿಂ ಪೆಜತಾವುದು ಸಂಸಾರಸಾರಸರ್ವಸ್ವಫಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೫) ; ಕಲ್ಲೆಲ್ಲಂ ಕಿಸುಗಲ್ ಮರನೆಲ್ಲಮುವಿಮ್ಮಾವು ಬಳ್ಳಿಯೆಲ್ಲಂ ಲತೆಮುಳ್ಳೆಲ್ಲಂ ಕೇದಗೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೧) ; ಪರಿಪಕ್ವಫಳದಿಂದ ಮಿಳಿರ್ವ ಕೊನೆಗೊಂಬಿನಿಂದಿಮ್ಮಾವುಗಳ ಬಳಗ ಸೊಗಯಿಸಿದುದು (ಸೌಂದಪು. ೫–೮೮) ; ಕಜಿದು ಚಂದ್ರನ ಜೊನ್ನರಸದಿಂ ಬೆಳಸಿದಿಮ್ಮಾವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨–೩).
[< ಇನಿದು + ಮಾವು]

ಇಮ್ಮಿತು, ಇಮ್ಮಿದು (ಗು). ಇನಿದಾದ ; ಚೆಲುವಾದ. 'ಇಮ್ಮಿದ' ಪರಾ. **ಇಮ್ಮಿದು :** 'ಇಮ್ಮಿದ' ಪರಾ. [?]

ಇಮ್ಮಿದ (ನಾ). ಚೆಲುವ ; ಸುಂದರ ; ಪ್ರಿಯ ; ಮನೋಹರ.
ಇಮ್ಮಿದಳ್ = ಚೆಲುವೆ ; ಸುಂದರಿ ; ಪ್ರಿಯೆ ; ಮನೋಹರಿ : ಇನಿಯಳ್, ಇಮ್ಮಿದಳ್, ಕಮ್ಮಿದಳ್ (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಜನ್ಮ ಸಾವಿರ ಬರಲಿ, ನಷ್ಟವದರಿಂದೇನು . . . ಇಮ್ಮಿದಳ ಸರಸವದು (ಮಂಕುಕ. ೯೧೬).
[ಇಮ್ಮಿದು (< ಇಮ್ಮಿತು) + –ಅ$_7$]

ಇಮ್ಮಿದಳ್ 'ಇಮ್ಮಿದ' ಪರಾ.
ಇಮ್ಮಿದು 'ಇಮ್ಮಿತು' ನೋ.
ಇಮ್ಮು (ನಾ). ಇಂಪು; ಸೊಗಸು: "ಅಮೃತ" (ಚತುನಿ. ೩. I, ೮೨); ರಾಗಿಸದಿಮ್ಮೆನ್ನದೆ ನೆಜಿ ಬೇಗಂ ಕೇಳ್ದಾಗಳಲ್ಲಿ ಸುಖಿಸದೆ (ಕವಿಚ. II, ೧೭೬); ಭೂತಜಾತದ ವೇದ ತುದಿಕಳಿಸಿ ನಾಲಗೆಗೆ ಇಮ್ಮು ಚಿಮ್ಮಲಿ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೧೫–೧೨).

ಇಮ್ಮುಮುಮ್ಮು = ಸವಿಯಾದ ಆಹಾರ: ಮಾನವಲೋಕವೆಲ್ಲ ಹಸಿದು ನೀರಡಿಸಿರುವುದು ಅಲ್ಲಿಯ ಇಮ್ಮುಮುಮ್ಮಿಗಾಗಿ, ಆ ಸೋಮ ರಸಕ್ಕಾಗಿ, ಆ ಅಮೃತಕ್ಕಾಗಿ (ಸಾಹಿವಿ. ೧೩).

[← ತೆಲು. ಇಮ್ಮು = ಸುಖ, ಪ್ರೀತಿ, ಸಂತೋಷ]

ಇಮ್ಮೆ 'ಇಮೆ್ಮ' ನೋ.
ಇಮ್ಮೆಯ್ 'ಇಮೆ್ಮಯ್' ನೋ.
ಇಮ್ಮೆಯ್ಗಾಣ್ 'ಇಮೆ್ಮಯ್ಗಾಣ್' ನೋ.
ಇಮ್ಮೆಯ್ಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮೈಯಲ್ಲಿ ನಟ್ಟು ಹೊರಬರು; ಆಳವಾಗಿ ಭೇದಿಸು: ಎನ್ನ ಹೊಗಳತೆ ಎನ್ನನಿಮ್ಮೆಯ್ಗೊಂಡಿತ್ತಲ್ಲಾ (ಬಸವ. ೩೮೬); ನೂತನಾಸ್ತ್ರಂಗಳಿಮ್ಮೆಯ್ಗೊಂಡು (ಇಹರ. ದೇ. ೪೩–೬).

[ಇಮ್ಮೆಯ್ (< ಇಮೆ್ಮಯ್) + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಮ್ಮೆಯ್ಜೋಡು, ಇಮ್ಮೈಜೋಡು (ನಾ). ಮೈಯ ಮುಂಭಾಗ ಹಿಂಭಾಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಕವಚ; ಜೋಡಿ ಪದರದ ಕವಚ (?): ಗೋಳಾಯಿಲರೆಲ್ಲ ಇಮ್ಮೆಯ್ಜೋಡನ್ನು . . . ಧರಿಸಬೇಕೆಂದೂ (ಮಂತ್ರಶ. ೯೮–೧೫). **ಇಮ್ಮೈಜೋಡು**: ಹಜಿದುದಿಮ್ಮೈಜೋಡು ನೆತ್ತರಿ ನೊಜತೆ ನೂಕಿತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೪–೬); ಪರಿದುದಿಮ್ಮೈಜೋಡುಗಳ್ ಸರಳು ಕಾಯದೊಳ್ ಮುರಿದುದು (ತುರಂಗ. ೫೨–೨೭).

[ಇಮ್ಮೆಯ್ (< ಇಮೆ್ಮಯ್) + ಜೋಡು]

ಇಮ್ಮೈ 'ಇಮೆ್ಮಯ್' ನೋ.
ಇಮ್ಮೈಗನ್ನಡಿ (ನಾ). ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಕಾಣುವ ಕನ್ನಡಿ; ಮುಮ್ಮೈ ಮತ್ತು ಹಿಮ್ಮೈ ಎರಡು ಕಡೆಯೂ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಕಾಣುವ ಕನ್ನಡಿ: ಅನ್ನೆಗಂ ಪಶ್ಚಿಮಾಂಗನೆ ಲೀಲೆಯಿಂ ಪಿಡಿದ ರನ್ನದಿಮ್ಮೈಗನ್ನಡಿಯೊ . . . ಎನಲಸ್ತಗಿರಿಮಸ್ತಕದೊಳಿನಬಿಂಬ ಮೆಸೆದಿರ್ದುದು (ಚಿಬಪು. ೯–೨). [ಇಮ್ಮೈ (< ಇಮೆ್ಮಯ್) + ಕನ್ನಡಿ]
ಇಮ್ಮೈಗಾಣ್ 'ಇಮೆ್ಮಯ್ಗಾಣ್' ನೋ.
ಇಮ್ಮೈಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: ಹೂಣಿಕೆಯ ಸಬಳಿಗರೊಳಿಮ್ಮೈಗಾಣಿಕೆಯ ಬಲು ಸೂತ ರಥಿಕರ ಜಾಣತಿಯ ಬಿಲ್ಲವರ ಧಾಳಾಧೂಳಿ ಬಲುಹಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨–೧೪). [ಇಮ್ಮೈ (< ಇಮೆ್ಮಯ್) + ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ)]
ಇಮ್ಮೈಜೋಡು 'ಇಮ್ಮೆಯ್ಜೋಡು' ನೋ.
ಇಮ್ಮೈಸಿರಿವಂತ (ನಾ). (ಅಂತರಂಗದ ಮತ್ತು ಬಹಿರಂಗದ) ಎರಡೂ ಬಗೆಯ ಐಶ್ವರ್ಯವುಳ್ಳವನು: ಅಂತರಂಗದ ಸಿರಿ ಬಹಿರಂಗ ಸಂಪದವಿಂತೆರಡೊಡಗೂಡಿದವನಾ ಅಂತಿಂತುಟೆಂದೆನಲಜಿಯೆನಿಮ್ಮೈಸಿರಿವಂತನೆಂದೆನಬಲ್ಲೆನನುಜಾ (ಭರಚ. ೬೬–೧೪೯).

[ಇಮ್ಮೈ (< ಇಮೆ್ಮಯ್) + ಸಿರಿವಂತ]

ಇಮ್ಮೊಳ 'ಇಮೊರ್ಟಿ' ನೋ.
ಇಯತ್ತೆ, ಈಯತ್ತೆ (ನಾ). (ಉಕ) ತರಗತಿ: ನಾನು ಕನ್ನಡ ಆರನೆಯ ಇಯತ್ತೆಯವರೆಗೆ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆದಿದ್ದೆನು (ಸ್ಕೂಲಮಿ. ೧); ಇಯತ್ತೆ ಇಯತ್ತೆಗಳನ್ನು ದಾಟ ಅವನು . . . ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಸಾಗಿಬಿಟ್ಟನು (ತೊಳಿಮು. ೧೯೦); ಆತ ಕನ್ನಡ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಇಯತ್ತೆಯಲ್ಲಿದ್ದ (ವೈನಿ. ೩೭). **ಈಯತ್ತೆ**: ಕನ್ನಡ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಈಯತ್ತೆ ಪಾಸಾಗಿದ್ದೇನೆ! ಎಂದಬಳಿಕ ನನ್ನನ್ನು ಕೇಳುವವರಾರು (ಯಾಹೊಣೆ. ೩). [← ಮರಾ. ಇಯತ್ತಾ]
ಇಯಾಂಡು (ನಾ). ವರ್ಷ; ಸಂವತ್ಸರ: ಇಯಾಣ್ಡು ಒಂಭತ್ತಾವುದ ಜುಳ್ ನುಗುನಾಡ ಒಜಿಯ ಬೆಳತೂರ ಒಡೆದು ಬಿಱ್ದು ಭೂಮಿಲಬ್ಬಮಾಗಿ ಕೆಟ್ಟ ದೇಗುಲಮುಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೬–೪; 1021); ಶ್ರೀರಾಜೇನ್ದ್ರಚೋಱದೇವಕ್ಕು ಇ[ಯಾ]ಣ್ಡು ಪತ್ತಾವುದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೦೦–೧; 11ನೆಯ ಶತ).

[← ತಮಿ. ಆಣ್ಡು, ಯಾಣ್ಡು; ಕೊಡ. ಅಂಡೀ; ತುಳು. ಇಯ್ಯೊಡು, ಈಯ್ಯೊಡು = ಈ ವರ್ಷ; ತೆಲು. ಏಡು, ಏಡದಿ; ಪರ್ಜಿ. ಇಯದ್; ಗೊಂಡಿ. ಯೇಂಡ್; ಕೊಂಡ. ಇಯೊಂಡ್]

ಇರ್$_1$, ಇರು$_1$, ಇಟ್ (ಕ್ರಿ). (ಕ್ರಿಯಾರೂಪಗಳು) **ಇತ್ತು$_2$, ಇದಾನೆ, ಇದಾರೆ, ಇದಾಳೆ, ಇದೆ, ಇದ್ದಾನೆ, ಇದ್ದಾರೆ, ಇದ್ದಾಳೆ, ಇದ್ದುದು, ಇದ್ಧಾನೆ, ಇದ್ಧಾರೆ, ಇದ್ಧಾಳೆ, ಇದ್ಧೀ, ಇಧಾನೆ, ಇಧಾರೆ, ಇಧಾಳೆ, ಇಧೆ, ಇಧೇವೆ, ಇಪ್ಪುದು, ಇರ್ದತ್ತು, ಇರ್ದುದು, ಇವೆ.** (ಕೃದಂತ ರೂಪಗಳು) **ಇದ್ದ, ಇದ್ದು, ಇಪ್ಪ, ಇರುವ, ಇರ್ದ, ಇರ್ದು, ಇರ್ಪ, ಇಹ$_1$, ಇಟ್ದ, ಇಟ್ದು.** (ನಿಷೇಧ ರೂಪಗಳು) **ಇರಅದೆ, ಇರದೆ.** (ಸತಿಸಪ್ತಮಿಾ ರೂಪಗಳು) **ಇರಲ್, ಇರಲು, ಇರೆ.** (ಪಕ್ಷಾರ್ಥಕ ರೂಪಗಳು) **ಇದ್ದರೆ, ಇಪ್ಪಡೆ.** (ವಿಧ್ಯರ್ಥಕ ರೂಪಗಳು) **ಇರಲಿ, ಇರ್ಕೆ.** (ಸಂಭಾವನಾ ರೂಪಗಳು. ℙ ಇವು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿವೆ) **ಇದ್ದಾತು, ಇದ್ದಾನು, ಇದ್ದಾರು, ಇದ್ದಾವು, ಇದ್ದಾಳು, ಇದ್ದೀತು, ಇದ್ದೀಯೆ, ಇದ್ದೀರಿ, ಇದ್ದೇನು, ಇದ್ದೇವು.** (ಕೃಲ್ಲಿಂಗ ರೂಪಗಳು) **ಇದ್ದುದು, ಇಪ್ಪುದು, ಇರ್ದುದು, ಇರ್ಪುದು, ಇಹುದು.** **೧.** ನೆಲೆಗೊಳ್ಳು; ನೆಲಸು: "ಇರ್ [ಪಾಠಾಂ. ಇರು]–ಸ್ಥಾಯೀಭಾವೇ" (ಶಮುಧಾ); ಅವರ ಪೋದೊಡವಂದಿರ ಕಬ್ಬಮಿನ್ನುಮಿರ್ಪುವು (ಗದಾಯು. ೧–೪೭); ಶ್ರೀವಧು ರಾಗದಿಂದಗಲದಾವನ ವಕ್ಷದೊಳಿರ್ಪಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೧–೧); ಆಯೆಡೆಯೊಳ್ ಸಂಗತಿಯಿಂ ಶ್ರೀಯೊಡೆಯರ್ ಸಲೆಯಿರ್ಪರ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೨ ಪ್ರಯೋ); ಕೆಲಸಾರ್ ಸಿಂಹಳ ಸಂತಮಿರ್ ಮಗಧ (ಕುಸುಮಾ. ೩–೯೪). **೨.** ಜೀವಿಸು; ಬದುಕು: ಒಡನಿರಲಿತ್ತುದಿಲ್ಲ ವಿಧಿ ನಮ್ಮ (ಆದಿಪು. ೧೨–೨೫); ಎನ್ನಾಳ್ದನಂ ಕಂಡು ನಿಶ್ಚಿಂತಮಿರ್ಪೆಯಾದೊಡೆ ಎನ್ನೊಡನೆ ಬರ್ಪುದು (ಪಂಚತಂ. ೫೪–೧೯). **೩.** ವಾಸಮಾಡು; ಉಳಿ: ಇನ್ನಾವ ಶೈಳದೊಳಿರ್ಪವಿರ್ಪಡೆವೇಟ ನೀಂ ತ್ರಿಪುರಾಂತಕಾ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೧); ಅಂ ಪದ್ಮನಗರದೊಳಿರ್ಪಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೦–೨೧). **೪.** ನಿಲ್ಲು; ತಾಳು; ತಡೆ: ನೀನಿರ್ ಆನೆ ರಿಪುಸೇನೆಗೆ ಸಾಲ್ವೆಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೧ ಶೂದ್ರಕ); ಇರ್ದವಿನ್ನೆವರಮಿನ್ನಿರಲಾಗದು ಪೋಪೆವು (ಪಂಪಭಾ. ೩–೨೧); ಇನ್ನಿರೆ ನೆನ್ದು ಸಿಜ್ಗದನ್ತಿರೆ ಹರಿ . . . ಸಿನ್ಧುರದ ಶಿರಾಗ್ರಮಂ ಬಿರಿಯೆ ಪೊಯಿದಂ ಕದನೈಕಸೂದ್ರಕಂ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧–೧೮; 950). **೫.** ವರ್ತಿಸು: ಇರೆ ನವಪದ್ಮರಾಗಚಷಕಂ ನಿಜಹಸ್ತತಳಾಗ್ರದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೬೨ ಶೂದ್ರಕ); ರತ್ನಪ್ರದೀಪಂಗಳಿರ್ಪವೊಲಿರ್ಪರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧–೪); ಒದವಿದ ಪೊನ್ನಪ್ಪೊಡೆ ಜೋಳದ ರಾಶಿಯೊಲಿರ್ಪುದಿಲ್ಲಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೨೯); ಮುಕುರಂ ಕೈಯೊಳಿರಲ್ಕೆ ನೀರ ನೆಳಲೇಕ್ಕೆ (ಸೋಮೇಶ. ೩). **ಇರು**: **೧.** ವಾಗ್ದೇವಿಯೆನ್ನೊಳಗಿರು ತಾಯೆ (ಮೋಹತ. ೧–೧೧). **೨.** ಕಟ್ಲೆ ತುಂಬಿದ ಮೇಲೆ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೨–೬೧–೫). **೪.** ಇರು ಮರುಳೆ ಶುಷ್ಕವೈಯಾಕರಣಂಗಂ . . . ವಿಷಯಮೆ ಕಾವ್ಯರತ್ನಂ (ಆದಿಪು. ೧–೨೪); ಇರು ಪೆಜದೇನನಿಂ ಪೊಗಱುತಿಟ್ಟುಪುದು (ಎಕ. II, ೧೩೩–೨೫; 982). **೫.** ಬತ್ತಲೆಗರ ಮಾತು ಕೇಳದಿರು (ಆದಿಪು. ೨–೯).

△ **ಇಟ್ಬ್ : ೧.** ಸುರಲೋಕದ ಮಾರ್ಗದೊಳಿಟ್ಟಿರಿಸ್ಟಿನಿಂ (ಎಕ. II, ೧೦೮–೪; 700); ಕಾದಿ ಕೊನ್ದು ಬಿಜಯಂಗೆಯ್ಯುತಿಟ್ಟು (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧–೪ ; 950); ಮಲೆದೋರಂತಿಟ್ಟನೆಯ್ತನ್ದ (ಎಇ. XVIII, ೧೭೨–೫ ; 985). **ಇತ್ತು₂ :** ಲಡಾಯಿ ಆಗಬೇಕೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆ ನಮಗೆ ಇತ್ತಿಲ್ಲಾ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭೦) ; ಆ ಸಂಶೋಧನಾ ಮಂದಿರವು ಆತನ . . . ದುಡಿತದ ಹೆಗ್ಗುರುತಾಗಿಯೂ ಇತ್ತು (ಸಸ್ಯಕ. ೧೩೦). **ಇದಾನೆ:** ಇದ್ದಾನೆ, ಇದ್ದಾಳೆ, ಇದ್ದೀಯೆ, ಇದ್ದೀರಿ, ಇದ್ದೇವೆ – ಎಂಬ ರೂಪಗಳನ್ನು ಇದಾನೆ, ಇದಾಳೆ, ಇದಾರೆ . . . ಇದೇವೆ – ಹೀಗೆ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರವಿಲ್ಲದೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದೂ ಉಂಟು (ಮಧ್ಯಮ. ೮೦). **ಇದಾರೆ, ಇದಾಳೆ :** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಇದೆ :** ಪಣತೆಯೂ ಇದೆ ಬತ್ತಿಯೂ ಇದೆ . . . ಗುರುವಿದೆ, ಲಿಂಗವಿದೆ ಶಿಷ್ಯನ ಸುಜ್ಞಾನವಂಕುರಿಸದನ್ನಕ್ಕರ ಭಕ್ತಿಯೆಲ್ಲಿಯದೋ (ಅವಚಂ. ೧೯–೭೮) ; ಎಂಬತ್ತೆಂಟು ಕೋಟಿ ಧನ ನಿನ್ನ ಸಿಂಹಾಸನದ ಕೆಳಗಿದೆ (ಬಸವು. ೫–೫೭) ; ಇದಿರೊಳೀಶನ ಭಾಳನಯನದ ಕದಹು ತೆಗೆದಿದೆ ಹಿಂದೆ ಮರಳುವಡಿದೆ ಕೃತಾಂತನ ಕೊಂತವರಸನ ಮೂದಲೆಯ ವಚನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೨೫) ; ಎಳವೆಲರೆಂಬ ಸೊರ್ಕಾನೆ ತಾನೆ ತನ್ನಿಚ್ಚೆಯಿಂ ತಿರುಗುತಿದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೨೪) ; ಕಾಂತಿಗುಂದುತ್ತಿದೆ ನಕ್ಷತ್ರಾಳಿ . . . ಕೆಂಪು ಮೂಡುತ್ತಿದೆ ಪೂರ್ವಾದ್ರೀಂದ್ರದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೪೫). **ಇದ್ದಾನೆ :** ಮನೆಯೊಳಗೆ ಮನೆಯೊಡೆಯನಿದ್ದಾನೊ ಇಲ್ಲವೊ (ಬಸವ. ೯೭) ; ಸಿಕ್ಕಿದನಲಾ ಕಳ್ಳನೀತನೆ ಅಕ್ಕ ನೋಡಿದ್ದಾನೆಯೆನುತವೆ ನಾಚಿದಳು ತರಳೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೮೮–೨೮) ; ಈ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕರ್ತನೊಬ್ಬನು ಇದ್ದಾನೆಂದು ನಾವು ನಂಬಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೫೮). **ಇದ್ದಾರೆ :** ನಮ್ಮ ತಂದೆ ಈಗ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾರೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೪೦). **ಇದ್ದಾಳೆ :** ಅವಳು ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಇದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ). **ಇದ್ದುದು :** ತೇರಿನ ದಳಕೆ ತಾನೊತ್ತಾಗಿ ರಣದಗ್ಗಳೆಯರಿದ್ದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೧೭) ; ಮೊದಲಲಿದ್ದುದು ಜೀವಕಳೆ ಹೃದಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧–೪). **ಇದ್ಧಾನೆ** (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೨೪, ೩೪ ಕಿ). **ಇದ್ಧಾರೆ** (ಕಿ). **ಇದ್ಧಾಳೆ** (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೭ ಕಿ). **ಇದ್ಧೀ :** ಹೆಂಗಸಿನಂಥಾ ಸಾಹಸವಂತನಾಗೂಯೆಂದುಯನ್ನುತಾಯಿದ್ಧೀ (ಶುಕಸ. ೧೬). **ಇಧಾನೆ :** ಮೇಲುಗೋಟೆ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಾರಭ್ಯ ನಡದು ಬರುತ್ತಾಯಿದ್ದದ್ದನ್ನು ಅಂಚೆ ಶಾಮಯ್ಯನು ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡಿ ಯಿಧಾನಂತ್ತೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೧೮–೫ ; 1783). **ಇಧಾರೆ :** ಬರದವಳಿಯಲ್ಲಿ ಯಿಧಾರೆಯಂತ ಗೊತ್ತುಹಾಕಿ ಹಿಡಿಯಲಿಕೆ ಬಂದಲ್ಲಿ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೪೬–೩೧ ; 1646) ; ಶಿವಾರ್ಪ್ಪಿತವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಯಿಧಾರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೮–೭; 1738). **ಇಧಾಳೆ :** ಬೋವಿಗಳಿಗೆ ವುಡುಗರೆ ೧೦ಹ ಕೊಟು ಯಿಧಾಳೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೯೭–೧೦ ; 1593) ; ನಿಮ್ಮ ವಾಂಛಿತವಂ ಸಲ್ಲಿಸುವೆನೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಂ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇಧಾಳೆಂತೆನೆ (ಶುಕಸ. ೧೧೯). **ಇಧೆ :** ಭಕ್ಷ್ಯ ಭೋಜ್ಯ ಲೇಹ್ಯ ಚೋಷ್ಯಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರವಾದ ಅನ್ನಗಳು ಮುಸ್ತ್ಯೆದೆಯಾಗಿಧೆ (ಕೃವಾಅ. ೩೪೪). **ಇಧೇವೆ :** ದಾನಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಶಿವಾರ್ಪಣವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿಧೇವೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೨–೩೦ ; 1683). **ಇಪ್ಪುದು :** ಜಲದೊಳಾಗಳು ನೆನೆವುತಿರ್ದೊಡೆ ಶಿಲೆಯು ಮೃದುವಾಗಿಪ್ಪುದೇ (ಬಸವು. ೬೦–೪೮). **ಇರ್ದತ್ತು :** ಅತ್ತುಗೆ– ಇರ್ದತ್ತು ; ಪಸರಿಸಿದತ್ತು ; ಶಿರಃಕರೋಟಿ ನಗುವಂತಿರ್ದತ್ತು (ಶಮುದ. ೨೨೬ ಪ್ರಯೋ). **ಇರ್ದುದು :** ಮೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಪೆಂಪಿಂದಗುಂದಲೆಯಾಗಿರ್ದುದು ದೇವದಂಪತಿ ರತಶ್ರೀ ಸುಂದರಂ ಮಂದರಂ (ಆದಿಪು. ೧–೫೦) ; ಆ ಗಜತಿಲಕ ಮುಂಡಾಸನದಲಿರ್ದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೫೨) ; ತರುಣಿಯರ ಗುರುಕುಚದ ಮೇಲುದಂ ಸೆಳೆದಂತೆ ಗಿರಿನಿಕರಮೆಸೆದಿರ್ದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫–೩).

ಇವೆ : ನೀರ್ಗುಡಿಯಲೊಲ್ಲವು ಮೇಯಲೊಲ್ಲವಿವು ಕುದಿವುತಿವೆ (ಬಸವು. ೬೦–೨೪) ; ಹೇಮದ ಡೆಂಕಣಿಯ ಕೈಗಳಾಲಿಗಚ್ಚರಿಯಾಗಿ ತೋಱುತಿವೆ ತನಯ ನೋಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೨೧) ; ಪುಯ್ಯಲಿಡುವಂತೆ ಕೂಗುತಿವೆ ಕೋಗಿಲೆಗಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೨೪). **ಇದ್ದ :** ಧರೆಯ ಜೀವಿಗಳಸುಗಳಂ ಬಿಟ್ಟವಿದ್ದಂತೆ (ಬಸವು. ೫೮–೫೬); ಬಂದನು ಭೀಷ್ಮನಿದ್ದೆಡೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೨೦); ಮೋಹನ ಬೀಜುಯವನೊಳಗಿದ್ದ ಹಣವತೆಗೆ (ಕಂನವಿ. ೬–೧೫೧); ಇದ್ದವರು ಇದ್ದಹಾಗೆ ಸಿದ್ದಾದೇವಿಗೆ ಸಿಡಿಲು ಬಡೀತು (ಗಾದೆ). **ಇದ್ದು :** ಇದ್ದಂತಿದ್ದು ನಿಜವಪ್ಪುದು ನಿಜಭಕ್ತಿ (ಆದವ. ೨೦) ; ಇಡಬೇಕಿದ್ದುಣ ಬೇಕೆಲ್ಲೈ (ಸೋಮೇಶ. ೭೯) ; ಆರೋಗ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇತರ ಸೌಖ್ಯಗಳು ಇದ್ದೂ ಇಲ್ಲದ ಹಾಗೇ ಸರಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೪). **ಇಪ್ಪ :** ವೃಷಭರಾಜಂ ಹರುಷದಿಂದಿಪ್ಪ ಸಮಯದೊಳು (ಬಸರ. ೧–೨೨) ; ಧನದನಿಪ್ಪಾಲಯಂ ಕೈಲಾಸಮಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೧೬–೧೬) ; ತಪ್ಪ ಸಾಧಿಪ ನೃಪನೊಳಿಪ್ಪವನೆ ಕಡು ಹೆಡ್ಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೭೭). **ಇರುವ :** ತುರುಕರ ಪಾಳೆಯಕೈದಿ ನೀವವರಿರುವಿರವನಱುಪಿ ತಮಗೆಂದ (ಕಂನವಿ. ೧೫–೪). **ಇರ್ದ :** ಕಾವೇರಿಯಿಂದಮಾ ಗೋದಾವರಿವರಮಿರ್ದ ನಾಡು (ಕವಿರಾ. ೧–೩೬) ; ಪಾಂಡುರಾಜನೆನ್ನಿರ್ದಿರವನೆನ್ನ ಮಕ್ಕಳ್ಗಱಿಪಿ . . . ಬನ್ನಿಮೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೧೭ ವ) ; ಯಮಪುತ್ರನಿರ್ದಿರವು ವಾಯುಜನಿರ್ದಿರವು (ಗದಾಯು. ೩–೩೦) ; ಬರೆದು ಕುಂಡಳಿಚಕ್ರಮಂ ಜನ್ಮಕಾಲದೊಳಿರ್ದ ಗ್ರಹಮುಮಂ ಲಗ್ನಸಮೂಹಮುಮಂ ತರದಿನಿರಿಸಿ (ಜಾತತಿ. ೧೦–೨). **ಇರ್ದು :** ದೂರದೊಳಿರ್ದು ನೋಡೆ ಸೊಗಯಿಪ್ಪುದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೩೫ ಶೂದ್ರಕ) ; ಪಿರಿದುಂ ಬೇಗಂ ನೋಡುತ್ತಿರ್ದಿಂತೆಂದುದ್ದೇಶಂಗೆಯ್ದೊರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮–೨) ; ಹಂದೆಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಾಯುಧವಿರ್ದು ಫಲವೇನು (ಬಸವ. ೧೦೮) ; ಸುತನಿರ್ದೇಂ ಮುಪ್ಪಿನಲ್ಲಾಗದಾ (ಸೋಮೇಶ. ೧೬) ; ಬಧಿರನಂತಂಧನಂತಿರ್ದು (ರಕ್ಷಾಶ. ೪). **ಇರ್ಪ :** ಪೊಸತಲರ್ದ ಬಿಳಿಯ ತಾವರೆಯೆಸಟ್ಗಳ ನಡುವಿರ್ಪ ಸಿರಿಯುಮಾಕೆಯ ಕೆಲದೊಳ್ ನಸುಮುಸುಳ್ದು ತೋರ್ಪರ್ಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೪೦) ; ಕೋಪಾನಳನಂ ಮನ್ನಿಸದಿನ್ನುಂ ಗಳಗಳಿತ ಸಕೋಪನಿರ್ಪ ತೆಱದಿಂದಿರ್ದೈ (ಗದಾಯು. ೧–೫೭) ; ಈಗಳ್ ನೀನಿರ್ಪರವಿನ ಪರಿಯೇಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೪೧) ; ಒಳಪೊಕ್ಕು ತಿನುತಿರ್ಪನ್ನೆವರಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೯–೮) ; ನಿಜಾಂಘ್ರಿಗಳ್ಗೆಱಗಿಸುತಿರ್ಪ್ಪ ದರ್ಪ್ಪದ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೭–೨೧ ; 1113). **ಇಹ :** ಅರಸರುಂ ಅರಸಿಯರುಂ ಕೂಡಿಹ ಬನಮಂ ಪ್ರಮದವನಮೆಂಬುದು (ಹಲಾಯು. ೩೬–೬೦) ; ಕೆಲಬಲದೊಳಿಹ ಕದನಗಲಿಗಳ ಸೀಳಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೪); ನಿಜಕರದೊಳಿಹ ಪತ್ರಮಂ ಕೊಟ್ಟಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦–೪೯) ; ತ್ರಿಭುವನದೊಳಗಿಹ ಭಕುತರಿಗೆ (ಕಂನವಿ. ೧–೨). △ **ಇಟ್ಡು :** ಮಂಗಳಮೆನಿಸಿಟ್ಡು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪–೨೮ ; 1112). △ **ಇಱ್ಡು :** ಇಲ್ಲಿಯೆ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಮಿಱ್ಡು (ಇಆ. X, ೧೦೩–೬; 696); ನಾಱ್ಗಾಮುಣ್ಡನುಮಿಱ್ಡು ಕೊಟ್ಟೊರ್ (ಎಇ. XIV, ೧೯೧–೪೯ ; 725) ; ತಳಿಯೊಳ್ ತಾಣಬೀಡುಗಳಿಱ್ಡು (ಇಆ. XI, ೧೨೭–೯ ; 803) ; ಪೊಗೞ್ತಿಗಂ ನೆಗೞ್ತಿಗಮಾಗರಮಾಗಿಱ್ಡು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೧–೩೯ ; 969) ; ಮೂಕರಸನುಮಿಱ್ಡು (ಸೌಇಇ. XX, ೨೬–೧೩ ; 1040). **ಇರಅದೆ :** ಬಗೆವೊಡಮಿನಿಸಿನಿಸಿರಅದೆ (ಶಮುದ. ೬೧ ಪ್ರಯೋ). **ಇರದೆ :** ಕರುಣಾವಲೋಕನವೆನ್ನ ಮೇಲುಂಟಾದಡಿರದಿಹೆನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯–೫೦) ; ಇರಅದೆ ಪೋದಂ, ಇರದೆ ಪೋದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೮೩ ಪ್ರಯೋ). **ಇರಲ್ :** ಪ್ರಕೃತಿ ತನ್ನಂ ಬಿಡದಿರಲ್ ಅಱಿಕೆಯೇನಂ ಮಾಡುವುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೮–೨) ; ಪಾದಪದ್ಮಂಗಳನೊತ್ತುತ್ತಿರಲ್ ಶೂದ್ರಕ ನೃಪತಿ ಸುಖಾಸೀನನಾಗಿರ್ದನಾಗಳ್ ಬಯ್ಗಿನ ಕೆಂಬಿಸಿಲೆಳಸಲೆ ಸೆದುವಾಶ್ರಮತರುಗಳ್–ಎಂಬಿವು ಅಬದ್ಧಂಗಳ್ (ಶಮುದ. ೨೪೯ ಪ್ರಯೋ).

ಇರಲು : ಸುಖಸಂಕಥಾವಿನೋದದಿಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಮಿರಲು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೯–೨೧ ; 1127) ; ಇರಲಿರಲು ಶ್ರೀ ಗರುಡದೇವರ ವರಜನನಿಯೊಳಗೊಮ್ಮೆ ನಾಗರ ನಿರುತಮಾತೆಯು (ಸಂಭಪ. ೫–೪೩). ಇರೆ : ಕೌಸ್ತುಭಜಾತದ್ಯುತಿ ಬಳಸಿ ಕಾಂಡಪಟದಂತಿರೆ (ಕವಿರಾ. ೧–೧) ; ತಲೆಯನುಗುರಿಸುತ್ತುಮಿರೆಯಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೪ ವ) ; ಸ್ವರಮಿದಿರೊಳಿರೆ ವಿಭಕ್ತಿಸ್ವರಕಂ ಪ್ರಕೃತಿ ಸ್ವರಕಂ ಲೋಪಂ (ಶಮದ. ೫೨). ಇದ್ದರೆ: ಆ ಕೆಲಸ ಹಾಗೇ ಇದ್ದರೆ ಇರಲಿ ಬಿಡಿ (ರೂಢಿ). ಇಪ್ಪಡೆ : ತಪ್ಪದಲೆ ತಾ ಬ್ರಹ್ಮನಹ ಪರಿಯಂತರಭ್ಯಾಸ ಇಪ್ಪಡೆಯು ಅವ ಬ್ರಹ್ಮವಾಹನು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೩–೩೪). ಇರಲಿ : ಇರಲಿ ಮೇಣ್ ದೂರದಲಿ ಹತ್ತಿರೆಯಿರಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೬೪). ಇರ್ಕೆ : ಉಡುಪ ಕರಿಗಣ ತತಿಯುಂ ತಾರಕೆಯುಳ್ಳಿನಮಿರ್ಕೆಂತೋರಂತಿರೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೨–೩೧ ; 971) ; ವಾಣಿ ಬಂದು ಸಮಂತಿರ್ಕೆ ... ಜಿಹ್ವಾಗ್ರದೊಳ್ ರುದ್ರನಾ (ಜಗವಿ. ೧–೬) ; ಪೂಜೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಸಡಿಲ್ದಾನಂದಮಳ್ಕಾಡುತಿರ್ಕೆಮ (ಪಂಪಾಶ. ೧೧) ; ಉಳಿದ ಸಮಯಿಗಳ ಮಾತಂತಿರ್ಕೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೯–೫). ಇಪ್ಪಾನು (ಕಿ). ಇದ್ದೀತು: ಚಿಂತಾಭರಿತನಾಗಿ, ಆದೀತೋ ಆಗದೋ, ಇದ್ದೀತೋ ಇಲ್ಲವೋ, ಏನೋ ಎಂತೋ ಎಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿಹನು (ವಚಶಾ. II, ೧೨೦). ಇದ್ದುದು: ಇದ್ದುದ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ, ಇದ್ದುದ ತೋಜಲಿಲ್ಲ ಹೊದ್ದಿದ ಆಶ್ರಮವದ ನಾನೇ ನೆಂಬೆನು (ಅವಚಂ. ೧೩೦–೫೯೬) ; ಉದ್ದುರುಟು ಮಾತಾಡಿ ಇದ್ದುದನು ಹೋಗಾಡಿ ... ತುದಿಗೇಱಿ ತಲೆಯೂಱಿ ಬಿದ್ದು ಸತ್ತಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೩೩). ಇಪ್ಪುದು : ಶಬ್ದಮನಿತುಮಂ ಕೇಳದಿಪ್ಪುದೆ ನೇಮ (ಬಸವು. ೫೨–೩೭). ಇರ್ದುದು : ಸಂಧಿ ವಿಷಯಮೆರಡಕ್ಕುಂ ... ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರತ್ಯಯ ಮೊದವಿದ ಪದಯುಗದ ಬೆರಕೆ ಬೇಡಿರ್ದುದಱಿಂ (ಶಮದ. ೫೦) ; ಇರ್ದುದನಱಿಯದೆ ನಯದಿಂ ಪೊರ್ದುವುದಾಗಮಂ (ಶಮುದ. ೧೬೩). ಇರ್ಪುದು : ಎಮಗಿರ್ಪುದು ಸೂಚಿಲ್ತೆಂದು ... ಕೆಲರಲ್ಲಿ ಸುಬಳನಾದುದ ನಾದರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೫೫). ಇಹುದು : ತಾನಿಹುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನವೆ ಅವು ಹುಟ್ಟಿದವಾಗಿ (ಏಲೇಶ್ವ. ೩೯).

ಇರಗೊಡಿಸು = ಇರಲು ಬಿಡು ; ಇರಲು ಅವಕಾಶಕೊಡು : ತನ್ನ ಒಬ್ಬನೇ ಮಗನನ್ನು ದೂರದ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಇರಗೊಡಿಸುವುದು ಅವನಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಿರಲಿಲ್ಲ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೪೩) ; ಕುತೂಹಲ ಅವನನ್ನು ಸುಮ್ಮನೆ ಇರಗೊಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಇರಗೊಡು = ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡು : ಬಟ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಿದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಹಾಗೇ ಮೈಮೇಲೆ ಇರಗೊಡಬಾರದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೬೦). ಇರಮಾಡು = ಇರುವಂತೆ ಮಾಡು : ಆಗ ಕೃಷ್ಣನು ... ಎಲ್ಲ ಗೋಪಾಲರನ್ನು ... ಭಾಂಡೀರಕ ಎಂಬ ಆಲದಮರದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಇರಮಾಡಿದನು (ಭಾಮೃತ. ೩೨೧). ಇರಸಲ್ಲ = ಇರುವುದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ,—ತಕ್ಕುದಲ್ಲ : ಸೋಮಶಂಭು ಸಂತಾನಮಲ್ಲದ ಪೆಱರ್ಗಿರಸಲ್ಲ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯–೨೫ ; 1100) ; ದುಸ್ಸಂಗ ದುರ್ಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿರಸಲ್ಲಿರ್ದೊಡೆ ಹಾನಿಯೈ (ಸೋಮೇಶ. ೨೫). ಇರಹವಂ = ಇರುವವನು : ಇರಹವಂಗೆ ಒಂದು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಹವರಿಂಗೆ ಹತ್ತು ಬಟ ಇ ಮರಿಯಾದೆಯ ನಡಸುವಂತಾಗಿ (ಎಕ. IX (S), ಕನಕ. ೬೯–೧೯ ; 1319). ಇಹ್ಯ = ಇರುವ : ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯಿಹ್ಯ ವೈಷ್ಣವೋತ್ತಮರು (ತೀರ್ಥವು. ೩೭) ; ಈರೆರಡು ದಿಕ್ಕಿನಲಿ ಇಹ್ಯರು (ತೀರ್ಥವು. ೪೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇರು ; ಮಲ. ಇರಿಕ್ಕು ; ತುಳು. ಇಪ್ಪುನಿ ; ತೆಲು. ಇರವು, ಇರುವು = ಸ್ಥಳ, ನಿವಾಸ]

ಇರ್$_2$, ಇರ್ರು$_2$, ಈರ್$_3$ (ನಾ). ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದೇಶ. 'ಇರ್ಕಡಿ' ಪರಾ. ಇರ್ರು$_2$: 'ಇರುಗಳೆ' ಪರಾ. ಈರ್$_3$: 'ಈರಯ್ದು' ಪರಾ. [< ಎರಡು]

ಇರ 'ಇರಂ' ನೋ.

ಇರಅದೆ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇರಂ, ಇರ, ಇರವು$_1$, ಇರುವು$_1$, ಇರುಹು, ಇರ್ವು (ನಾ). ೧. ಇರುವಿಕೆ ; ಜೀವನ ; ಬಾಳು : ಈಗಳ್ ಪೆರ್ವಾವುಗಳೊಡನೆ ನೆರೆದಿರಮಾಯ್ತು [ಪಾಠಾಂ. ಪೆರ್ವಾವಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದೊಡನಿರವಾಯ್ತು] (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೦–೧). ಇರ : ೨. ವಾಸ ; ನೆಲೆ ; ಆಶ್ರಯ ; ಆಧಾರ : ಬರಿಯ ಧರೆಯಿಂ ವಾಯು ಜಲಗಳೆ ಬೆರೆಯಲಾಯಿತು ಗುಹ್ಯಪಾವಕ ನಿರದಲಾದುದು ಪಾದ (ಅಮೃತ. ೪–೨೩). ೩. ಸ್ಥಿತಿ ; ರೀತಿ : ಮತ್ತಮಿಂತಳವಾಂತ ಕುವರನೊಂದಿರಕ್ಕೆ ಮೆಯ್ವೆರ್ಚೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೪–೨೬). ಇರವು$_1$: ೧. ಎನ್ನಿರವನಿಂಬುಗೊಂಡನಪ್ಪಾ (ಮಹಾದೇ. ೪೧–೮೮) ; ಪತಿಯಳಿದ ಸತಿಯಿರವು ನಾಯಕರತುನವಿಲ್ಲದ ಪದಕ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೧೮) ; ತಿರುತಿರುಗಿ ತೊಳಲುವುದು ತಿರಿದನ್ನವುಣ್ಣುವುದು ಮೆರೆದು ಮೈಮರೆಯುವುದು ... ಕೆರಳುವುದು ನರಳುವುದು ಇರವಿದೇನೊಣರಗಳೆ (ಮುಂಕುಕ. ೨೩). ೨. ಆ ದಿವಿಜೇಂದ್ರಲೋಕದಿರವುಂ ಪೆಸರುಂ ತನಗಿಲ್ಲಿ ಬಂದು ಬೇಱಾದುದೆ (ಆದಿಪು. ೩–೧೦) ; ಕಮಳಕ್ಕಾವಗಮಲ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿರವಾಸ್ತ್ಯಾಬ್ಜಕ್ಕಮುಂಟು (ಅರ್ಥನೇ. ೧–೩೨). ೩. ಮೆಚ್ಚೆನಾನೀ ಧರಣಿಯುಳಿರವಾನೆಂದು ... ನಂದಿಸೇನಪ್ರವರ ಮುನಿವರನ್ ದೇವಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂದಾನ್ (ಎಕ. II, ೮೮–೩ ; 700) ; ಎನ್ನಯ ದೂಸಱಿನೆನ್ನ ಕರ್ಮದಿಂ ಪಗೆವರಿನಕ್ಕಟಾ ನಿಮಗಮಿಾಯಿರವಾದುದೆ ಕುಂಭಸಂಭವಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೫೬) ; ದೊರೆ ಯಮಪುತ್ರನಿರ್ದಿರವು ವಾಯುಜನಿರ್ದಿರವಗ್ನಿಪುತ್ರಿಯಿರ್ದಿರವಮಳರ್ಕಳಿರ್ದಿರವು ಮತ್ಸ್ಯನಿವಾಸದೊಳೆಲ್ಲಮಂತೆ ಮೆಯ್ಗರೆದಿರೆ (ಗದಾಯು. ೩–೩೦) ; ಸುರಪತಿ ಬಂದು ಕಂಡಾ ಪುರದಿರವಿಗಚ್ಚರಿವಟ್ಟು ಮೂಗಿನ ಮೇಲೆ ಬೆರಳಿಟ್ಟು (ಭರಚ. ೩–೨೩). ಇರುವು$_1$: ೧. "ನಡೆ, ಇರುವು, ಬಾಳು, ಬದುಕು" (ಕಂನುಹು. ೮೬). ೩. ಆತ್ಮನ ಇರುವು ಘಟಪಟದೊಳಗೆ ಗ್ರಹಿಸಿಪ್ಪ ಬಯಲಿನ ಇರುವಿನಂತೆ ರವಿಯೊಳಗೆ ಸೂಸುವ ಕಿರಣದಂತೆ (ಗಣಭಾ. ೧೩೨–೨) ; ಕರನಖಗಳಲ್ಲಿ ಗಿರಿಚರಕ್ಕಿರುವುಮಾಡಿ (ಸೌಪರಿ. ೧–೩). ಇರುಹು : ೨. ಸ್ವಾಮಿ ಪುಷ್ಕರಿಣಿಯ ಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಸುತ್ರಾಮಾದಿ ತೀರ್ಥಗಳ ಇರುಹು ತಿಳಿದೂ ನಾಮದ ವಿಚಾರ ಧರಿಸಿ (ತೀರ್ಥವು. ೯೦) ; ಮನಸು ಮಾಡಲು ಮಣ್ಣಗಾತ್ರವು ಅಗಲಲಾರದೆ ಪ್ರೇಮಪಾತ್ರೆಯು? ಬಾಳಕಡಲಲಿ ಇದೆ ವಹಿತ್ರವು ಸಾಗಲಿರುಹಿನ ಯಾತ್ರೆಯು ಜನುಮ ಜನುಮದ ಜಾತ್ರೆಯು (ಕರುಶ್ರಾ. ೮೭). ಇರ್ವು : ೩. ತರ್ವಾಯ ನಾರದಮುನೀಶ ಗಣನಾಯಕನ ಯಿರ್ವ ಕಾಣದೆ ವೀರಭದ್ರಂಗೆ ಬಿನ್ನವಿಸಿ ಕರುಣಾಕ್ಷಿಯಿಂದೀಕ್ಷಿಸೆ (ಚೋರಬ. ೬–೮೪). [< ಇರ್$_1$]

ಇರಕಳ 'ಇಱುಕುಳಿ' ನೋ.

ಇರಕಳಿ 'ಇಱುಕುಳಿ' ನೋ.

ಇರಕಿಸು 'ಇರುಂಕಿಸು' ನೋ.

ಇರಕು$_1$ 'ಇಱುಂಕು' ನೋ.

ಇರಕು$_2$ 'ಇಱುಕು$_2$' ನೋ.

ಇರಕುಮರ, ಇರ್ಕುಮರ (ನಾ). ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳ ಬೇಲಿಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರು ಮಾತ್ರ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ ನುಸಿದು ದಾಟಿಹೋಗಲಾಗುವಂತೆಯೂ, ದನಕರುಗಳು ನುಸಿಯಲಾಗದಂತೆಯೂ ಕವೆಗೋಲು ನೆಟ್ಟು ಮಾಡಿರುವ ಪ್ರವೇಶ ಸ್ಥಾನ ; ಕಡಕಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಇರ್ಕುಮರ (ರೀವ್). 'ಅಕ್ಕಳೆ$_2$' ಪರಾ.

[ಇರಕು$_1$ (< ಇಱುಂಕು) + ಮರ]

ಇರಕುಳಿ 'ಇಱುಕುಳಿ' ನೋ.

ಇರಕ್ಷಿಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕಾಪಾಡು ; ರಕ್ಷಿಸು : ಈ ಧರ್ಮ್ಮಮಾನ್ನಿರಕ್ಷಿಚ್ಚಿದೋನ್ನಡಿ ಎನ್ ಮಂಡೆಲೋ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬-೧೦ ; 753).
[ಇರಕ್ಷಣ$_0$ + -ಇಸು$_3$. P ತಮಿ. ಇರಕ್ಷಣ + ?]

ಇರಚಲು 'ಇಱಸಿಲ್$_1$' ನೋ.

ಇರಚು 'ಇರಸು' ನೋ.

ಇರಬಿ 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇರಮ್ಮದ (ನಾ). ೧. ಮಿಂಚು ; ಸಿಡಿಲು: "ಮೇಘವಹ್ನಿಃ, ಇರಂಮದಃ, —ಈ ೨ ಮುಗಿಲ ಕಿಚ್ಚು" (ಹಲಾಯು. ೧೩-೭೦) ; "ವಾರಿವಾಹದ ಕಿಚ್ಚಿರಮ್ಮದಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪-೯೮). ೨. ಸಮುದ್ರದ ಒಡಲಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿ ; ಬಡಬಾಗ್ನಿ : ನಿರಾಶ್ರಯದಿಂದಿರಮ್ಮದಾನಿಳನಿರದೆಯ್ದೆ ಬಂದಿಳೆಯನಾವರಿಸಿತ್ತೆನೆ (ಕುಸುಮಾ. ೮-೧೧೬). [ಸಂ.]

ಇರವಂತಿ, ಇರುವಂತಿ (ನಾ). ಎರಡುಸುತ್ತು ದಳಗಳಿರುವ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಹೂ ; ಹೆಜ್ಜಾಜಿ ; ನವಮಾಲಿಕೆ : ಇರವಂತಿಯ ಜಾಜಿಯ ಪಾದರಿಯ ಸರೋರುಹದ ಪೂಗಳಿಂದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೨೨) ; ಕರಮೊಪ್ಪಿದುವಲ್ಲಿ ಕರವೀರಮದಿರ್ಗಂತಿ ಮರುಗ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಇರವಂತಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೧-೬೯) ; ಜಾಜಿ ಶಾವಂತಿ ಯಿರವಂತಿ ಮೊದಲಾದ ಕೆಂಜಾಜಿ ಪಾದರಿ ಪಚ್ಚೆ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೩-೨೮). **ಇರುವಂತಿ :** "ನವಮಾಳಿಕೆ ಸಂದಿರುವಂತಿ ವರ್ಣಪುಷ್ಪಾಭಿಧಾನಮುಮಿಲಾತಂ ದಾಸವಣಂ ಜಪಾಪ್ರಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೮-೩೫) ; "ಸಪ್ತಳಾ, ನವಮಾಲಿಕಾ — ಈ ೨ ಇರುವಂತಿ" (ಹಲಾಯು. ೩೫-೫೪) ; ಮಧುಸುಟಿವ ಮಧುವ್ರತಮುಮನಲೆದಪನೆಂಬೀ ಪ್ರತೀತಿಗಿರುವಂತಿಯಂತೆ ನೋಂತಲರೊಳವೇ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೧೧) ; ಇರುವಂತಿ ಜಾಜಿ ಪಾದರಿ ಸರಸಿರುಹಂ ಸುರಗಿ . . . ಅರಲಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೫೭) ; ಪರಿಮಳದುರುಳಿಯೆನಿಪಿರುವಂತಿಯ ಬಿರಿ ಮುಗುಳನಿಂಬಾಗೆ ತೋರದುಱುಂಚಿನೊಳ್ಪುಱುಂಬಿ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೨-೬ ವ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇರುವಾಡಿ, ಇರುವಾಟ್ಚಿ]

ಇರವಂತಿಗೆ, ಇರುವಂತಿಗೆ, ಇರುವತಿಗೆ (ನಾ). = ಇರವಂತಿ : "ಅಜ್ಜುಗವೆಂದಿರವಂತಿಗೆ" (ಕವಿಕಂ. ೭೪) ; ಸುರಗಿ ಸುರಹೊನ್ನೆ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಇರವಂತಿಗೆ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೧೨೧) ; ಇರವಂತಿಗೆ ಜಾಜಿ ಮೊಲ್ಲೆಗಳ್ (ದಶಕು. ೬-೨೧) ; ಇರವಳಿದಾತನ ಹೆಸರಾಂತು ವನದೊಳಗಿರಲಿರವಂತಿಗೆ ತಱಿದು ಹರತಪಧ್ವಂಸಿಯ ಮಟ್ಟಾಯುಧವೆಂದು ಸುರಗಿಯ ಮುಱಿದಿಕ್ಕಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೪-೬೬). **ಇರುವಂತಿಗೆ :** "ಸಪ್ತಲಾ, ನವಮಲ್ಲಿಕಾ —ಈ ೨ ಇರುವಂತಿಗೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೪) ; "ದ್ವಿಕರ್ಣ—ಇರುವಂತಿಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೭೬). **ಇರುವತಿಗೆ :** ಒಂದರಳು ಯಿರು [ಪಾಠಾಂ. ರ]ವತಿಗೆ ಪಡ್ಡಳಿವೊಂದರಳು ಸೇವತಿಗೆ (ಬಸವು. ೧೯-೬೫).
[ಇರವಂತಿ + -ಗೆ ?]

ಇರವಳಿ (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊ ; ರೂಪವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊ ; ರೂಪವಿಲ್ಲವಾಗು.
ಇರವಳಿದಾತ = ರೂಪವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು ; ಮನ್ಮಥ : ಇರವಳಿದಾತನ ಹೆಸರಾಂತು ವನದೊಳಗಿರಲಿರವಂತಿಗೆ ತಱಿದು ಹರತಪಧ್ವಂಸಿಯ ಮಟ್ಟಾಯುಧವೆಂದು ಸುರಗಿಯ ಮುಱಿದಿಕ್ಕಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೪-೬೬). [ಇರವು$_2$ + ಅಳಿ$_1$ (< ಅೞಿ$_1$)]

ಇರವಱಿ (ಕ್ರಿ). ಇರವನ್ನು ತಿಳಿ ; ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊ : ಸುಡು ದುಪ್ಪವೆಱಿದಿಹರೆ ಕೊಡನೆತ್ತಿ ಹೊಯ್ಯುವರೆ ಬಡವ ನಾನೆಂದು ಎನಬೇಡ ಇರವಱಿದು ಕೊಡುವುದೇ ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೩೮).
[ಇರವು$_1$ + ಅಱಿ]

ಇರವಾರ$_1$ 'ಇರ್ವಾರ' ನೋ.

ಇರವಾರ$_2$ (ಅ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ; ಪೂರ್ತಿ ; ತೀರ : ಕೆಲಸ ಇರವಾರ ಕೆಟ್ಟುಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ) ; ಇರವಾರ ಕೆಟ್ಟು ಪುರವಾರ ಸೇರಿದ (ಗಾದೆ).
[ಇರವು + ಅರು$_4$ (< ಅಱು$_1$)]

ಇರವು$_1$ 'ಇರಂ' ನೋ.

ಇರವು$_2$ (ನಾ). ರೂಪು ; ಆಕಾರ ; ದೇಹ : ಉರಗನ ಹಲು ನಂಜು . . . ದುರ್ಜನರ ಇರವೆಲ್ಲ ನಂಜು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೧೫).
[< ಸಂ. ರೂಪ]

ಇರವೆ 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇರಸರಿಕೆ 'ಇರುಸರಿಕೆ' ನೋ.

ಇರಸಲು 'ಇಱಸಿಲ್$_2$' ನೋ.

ಇರಸಾಲು, ಇರುಸಾಲು, ಇಸರ್ಾಲ್, ಇಸರ್ಾಲು (ನಾ). ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಕಂದಾಯದ ಹಣವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುವುದು, —ಹಣ ಪಾವತಿಮಾಡುವುದು ; ಹಾಗೆ ಪಾವತಿ ಮಾಡುವ ಹಣ : ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಕೂಡಿಬರುವಂತೆಯೂ ಕ್ರಯಮಾಡಿಸಿ ಈ ಬಾಬ್ತು ಐವಜು ಇರಸಾಲುಮಾಡುತ್ತಾ ಬರುವುದು (ಮಹಾವಂ. II, ೭೪) ; ಗ್ರಾಮದ ಇರಸಾಲು ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಹಣವನ್ನು ವಜಾಮಾಡಿ ಬಾಕಿ ಹಣವನ್ನು ಇರಸಾಲು ಫಾರಖಾವಣೆ ಮಾಡಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೭) ; ಅವರು ಇರಸಾಲಿಗಾಗಿ ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದರು (ಅಲೆಮ. ೭೧). **ಇರುಸಾಲು** (೬). **ಇಸರ್ಾಲ್ :** 'ಇಸರ್ಾಲ್ ಪಟ್ಟಿ' ಪರಾ. **ಇಸರ್ಾಲು :** ಖಜಾನೆಗೆ ಇಸರ್ಾಲಾಗಿ ಬಂದ ಹಣವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಖಜಾನೆಯ ಸರಾಫನು ಝಡ್ತಿಮಾಡಿ . . . ಮೊಹರುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಹಾವಂ. II, ೩೨).
[← ಅರ. ಮರಾ. ಇಸರ್ಾಲ್ = ಹಣ ಅಥವಾ ಪತ್ರವನ್ನು ಕಳಿಸುವುದು, —ರವಾನೆ. / ತಮಿ. ಇರುಚಾಲ್, ಇರುಶಾಲ್ ; ತೆಲು. ಇರುಸಾಲು, ಇಸರ್ಾಲು]

ಇರಸು, ಇರಚು, ಇರಿಚು, ಇರುಸು, ಇರ್ಚಿ, ಇರ್ಚು (ನಾ). ಬಂಡಿಯ ಅಚ್ಚುಮರ : ಬಂಡಿಯ ಇರಸು ಮುರಿದ್ಹಂಗ (ಜಾನಕೋ. ೧೭). **ಇರಚು :** "ಚಕ್ರಸುತ್ತುವ ಅಚ್ಚು. . . ಇರಸು ; ಇರಚು" (Axle. ೫೦೬೨). **ಇರಿಚು** (೬). **ಇರುಸು :** ಒಂದುಮೋಟರು ಯಂತ್ರದ ಇರುಸಿಗೆ ಜೋಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ (ವಿಜ್ಞಾವಿ. ೭೬). **ಇರ್ಚಿ** (೬). **ಇರ್ಚು** (ಉಕ. ೬).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇರುಚು ; ತೆಲು. ಇರುಸು. / ಮರಾ. ಇರಸ್ ; ಹಿಂ. ಇರಿಸ್]

ಇರಸುಮುರಸು, ಇರುಸುಮುರುಸು (ನಾ). ಹದಗೆಟ್ಟ ಸ್ಥಿತಿ : "ಏಕಮ್ಮಾ ಈವತ್ತು ಮಲಗಿಯೇ ಇದ್ದೀಯೆ? ಏನಾಗಿದೆ" ಎಂದರು. ಶ್ಯಾಮಲೆಯು "ಏನೋ ಇರಸುಮುರಸಾಗಿದೆ ಅಷ್ಟೆ. ನಾಳೆ ಸರಿಹೋಗಬಹುದು" ಎಂದಳು (ಚಿತ್ರಕೂ. ೭೨). **ಇರುಸುಮುರುಸು :** ಆದರೆ ನಿಧಿಯ ಅರ್ಪಣೆಯಿಂದ ಬಹು ಇರುಸುಮುರುಸಾಯಿತು (ದಾದಾನ. ೫೦).
[ಇರಸು$_0$ + ಮುರಸು$_0$]

ಇರಸ್ತಿಕೆ (ನಾ). (ಉಕ). ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿ ; ಇರವು (?) : "ಈ ಮಕ್ಕಳ ಕಾಟದಿಂದ ಇರಸ್ತಿಕೆಯಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಜೀವ ತಿಂತಾವೆ" ಎಂದು ಗೊಣಗುಟ್ಟಿ ಒಳಗೆ ಹೋದಳು (ಮಧುನ. ೧೬೨) ; ನಿಮ್ಮಂತಹ ಜನರ ಇರಸ್ತಿಕೆ ! ಅದರ ಮೇಲೆ ಅಪಖ್ಯಾತಿ (ಪ್ರಕಾಶ. ೧೧೪).
[ಇರ್$_1$ + ಅಸ್ತಿಕೆ ?]

ಇರಹ (ನಾ). ಒದ್ದೆ ; ತೇವ : ಭೇರಿಯು ಇರಹವಾದಲ್ಲಿ ಅದುರಲ್ಲದೆ ಸುನಾದವಿಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೪-೨೬೨).
[< ಇರ್ಪು ?. / ತಮಿ, ಮಲ. ಈರ ; ತೆಲು. ಈಮಿರಿ]

ಇರಳುಗೆಲಸ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಕಾಲದ ಕೆಲಸ (ಕ).
[ಇರಳ್ಕು$_0$ (< ಇರುಳ್) + ಕೆಲಸ]

ಇರಾದಿ 'ಇರಾದೆ' ನೋ.

ಇರಾದೆ, ಇರಾದಿ (ನಾ). ಉದ್ದೇಶ; ಸಂಕಲ್ಪ ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಮನೋಗತ; ಇಚ್ಛೆ: ಈ ಸಲ್ಲಾವಂನು ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಕಾಯಂ ಮಡಗಬೇಕು ಯಂಬುದು ನಮಗೆ ಇರಾದೆ ಇತ್ತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬೬); ಹಾನಿಪಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ಇರಾದೆಯಿಂದ ಸರ್ಕಾರ್ ನೌಕರನು ತಪ್ಪು ದಸ್ತೈವಜು ಮಾಡಿದರೆ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೮೧) ; ನಮ್ಮ ಸ್ವಂತ ಇರಾದೆಯಿಂದ ಮಾಡೋ ಕೆಲಸ (ಸರ್ವಮಂ. ೨೮೪). **ಇರಾದಿ**: ನಾವು ಕೇಳೋದು ಕೇಳ್ಬಿಟ್ಟೊ ನಿಮ್ಮಿರಾದಿ ಇದ್ರೆ ನೋಡಿ, ಇಲ್ದೆ ಹೋದ್ರೆ ಬಿಡಿ (ರುದ್ರಿಮ. ೮೫).
[← **ಹಿಂ. ಮರಾ.** ಇರಾದಾ ; **ಅರ.** ಇರಾದಾ, ಇರಾದತ್]

ಇರಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). **೧.** ಜಿನುಗು ; ತೊಟ್ಟಿಕ್ಕು. **೨.** (ಹಾಲು) ಕರೆ ; ಹಿಂಡು : "ಇರಿಯೆಂದು ಕಱೆವುದು" (ಕಶಸಾ. ೬–೧೩೮); "ಕಱೆವುದಕ್ಕಿರಿ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೫೯) ; ಇರಿದೊಂದೆರಡಿರಿಯಿಂ ತೀವಿರೆ ಕೆಂದಲ್ ತನ್ನ ಬಿಳಿಯ ಕಣ್ಗಳ ಬೆಳಗಿಂ ನೊರೆವಾಲಿಂ ತೀವಿತೆಗೆತ್ತಿರದೆಟ್ಟವಳಾತ್ಮಪತಿಯನೇಂ ನಗಿಸಿದಳೋ (ಲೀಲಾವ. ೫–೧೨೪). [**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಇರಿ]

ಇರಿ$_2$ 'ಇಱಿ$_1$' ನೋ.

ಇರಿ$_3$ (ನಾ). ಕರೆಯುವ ಹಾಲಿನ ಧಾರೆ: ಇರಿದೊಂದೆರಡಿರಿಯಿಂ ತೀವಿರೆ ಕೆಂದಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೫–೧೨೪). 'ಅಂಬಿರಿವಿಡು', 'ಇರಿವಿಡು' ಪರಾ.
[< ಇರಿ$_1$]

ಇರಿಕಿಕೊಳ್ (ಕ್ರಿ). (?): ಪರಿಮಳವನಳಿವಗೆಯ ಬಿರಿಮುಗುಳ ಪೆತ್ತುವಂತುರುಚಮತ್ಕಾರದಿಂವಾ ಸತಿಯು ಬರಲಱುಗನಿರಿಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಚಿ] ಕೊಂಡೆಸೆಯಲ್ಕೆ ರೋಮಾಂಚಪುಳಕದಿಂದೈತಂದು ಜಮದಗ್ನಿಯ (ಪರಶು. ೧೬–೯). [ಇರಿಕಿ ? + ಕೊಳ್$_1$]

ಇರಿಕಿಸು 'ಇರುಂಕಿಸು' ನೋ.

ಇರಿಕು 'ಇಱುಕ್ಕು$_2$' ನೋ.

ಇರಿಕೆ$_1$ (ನಾ). **೧.** ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿ, —ರೀತಿ ; ಬಾಳು : ತಿಳಿಯಲಱಿಯದೆ ವಿಪ್ರಜಾತಿಯ ಬಳಗದಿರಿಕೆಯನಿಂದು ಕೊಲ್ಲುತ ಬಲುಹುಮಾಡದೆ ಬಂದು ಕಂಡನು ಜಗದ ವಲ್ಲಭನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೬–೬೧) ; ನಿಂದಿರಿಕೆಯಲಿ ನಿನ್ನನುರುಹುವೆನೆಂದು ನೋಡತ್ರಿಜನ ಬಲುಹನು (ನಿಭಾಗ. ೯–೩–೪೦) ; ಇದನ್ನು ಕಂಡ ನಮ್ಮಯಿರಿಕೆಗಳು ವ್ಯರ್ಥವೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಲಿದ್ದೇವೆ (ಶುಕಸ. ೧೨೫) ; ಆ ಹೆಂಗಸಿನ ಇರಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಜುಗುಪ್ಸೆಯಾಯಿತು (ಅನಾವಿ.೭೧). **೨.** (ಪಾತ್ರೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಇಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವುಗಳ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಇರಿಸುವ ಸಾಧನ ; ಸಿಂಬೆ; ಸುರುಳಿ : ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನಿರಿಸುವ ಪೀಠ ಅಥವಾ ಇರಿಕೆ : ಮರದ್ದು, ಲೋಹದ್ದು ಅಥವಾ ತೆಂಗಿನನಾರು ಯಾ ಇತರ ನಾರಿನದು (ಅಡುಸೌ. ೩೫) ; ಹಾವುಗಳು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಇರಿಕೆ (Coil) ಹಾಕಿಕೊಂಡು . . . ಹಾದಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೧೦೨೪). [< ಇರ್$_1$ + –ಇಕೆ]

ಇರಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ಇರಿಯುವಿಕೆ ; ತಿವಿಯುವಿಕೆ ; ಹೊಡೆಯುವುದು (ಕ).
[ಇರಿ$_2$ (< ಇಱಿ$_1$) + –ಕೆ$_1$]

ಇರಿಕೆಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಸುರುಳಿ ಸುತ್ತು ; ಸಿಂಬೆ ಸುತ್ತು : ಸರ್ಪವು ಕೋಪಗೊಂಡು ಇರಿಕೆಹಾಕಿದಂತೆ ಮೈಗಂಟುಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಂತೆ ಕಲ್ಪನೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೧೦೧) ; ನಾಗನ ಶರೀರ ಕೋಪದ ಆಳತೆಗೆ ಸಮನಾಗಿ ಇರಿಕೆಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದಂತೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೬೭).
[ಇರಿಕೆ$_1$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು)]

ಇರಿಗತ್ತಿ (ನಾ). ಇರಿಯುವ ಕತ್ತಿ : (ಇರಿತಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಹಗುರವಾದ ತೆಳುವಾದ ಇಬ್ಬಾಯಿಯ ಚುಚ್ಚುಗತ್ತಿ ; ಇರಿಗತ್ತಿ ; ಸಣ್ಣಕತ್ತಿ (Rapier. ಇಂಕನಿ). [ಇರಿ$_2$ (< ಇಱಿ$_1$) + ಕತ್ತಿ]

ಇರಿಚು 'ಇರಸು' ನೋ.

ಇರಿಣ (ನಾ). **೧.** ಬಂಜರು ಭೂಮಿ ; "ಪಾಳು, ಬೆಳೆಯಾಗದ ನೆಲ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). **೨.** ಮರಳುಗಾಡು ; ಮರುಭೂಮಿ. [**ಸಂ.**]

ಇರಿತ 'ಇಱಿತ' ನೋ.

ಇರಿದಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ಇರಿದಿ(? ಡಿ)ಗೆ (? ಪೆ) ವಿಷಯೇ (ಇಆ. IX, ೧೨೮–೩೩ ; 700). [?]

ಇರಿನುಡಿ (ನಾ). (ಮನಸ್ಸನ್ನು) ಕುಟುಕುವ ಮಾತು; ಚುಚ್ಚು ಮಾತು : (ಒಬ್ಬನನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಡಿದ) ಕಟುಟೀಕೆ; ಇರಿನುಡಿ (Thrust. ಇಂಕನಿ). [ಇರಿ$_2$ (< ಇಱಿ$_1$) + ನುಡಿ$_2$]

ಇರಿಮುರಿಪಳ್ಳ (ನಾ). ನೀರಿನ ತಿರುವನ್ನು (ಸುಳಿಯನ್ನು) ಉಳ್ಳ ಹಳ್ಳ : ಇರಿಮುರಿಪಳ್ಳಂ ತಡಿಸರದೆರದಪ್ಪಿದ ಹಾವು ಪಸಿದ ಪೆಣ್ಬುಲಿಯಿಂದಾ ಕರಡಿ ಕಡುಮುಳಿದ ಸಿಂಹಂ ಸ್ಫುರದನಲನ ಜಾಲೆ ಬಾಲೆ (ಉಸಾರ. ೨೦೨). [ಇರಿ$_0$ (< ನೀರ್) + ಮುರಿ$_3$ + ಪಳ್ಳ]

ಇರಿಮೊಲ್ಲೆ (ನಾ). ಮೊಲ್ಲೆ ಹೂವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಸಲಿಲೆಯಿರಿಮೊಲ್ಲೆ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಸಹ ಪುಷ್ಪಕುಳದ ಲೋವೆಯು (ನವಮೋ. ೪–೩೬).
[ಇರಿ ? + ಮೊಲ್ಲೆ]

ಇರಿವಿಡು (ಕ್ರಿ). ತೊಟ್ಟಿಡು ; ಸ್ರವಿಸು; ಸುರಿ : ತೋರ ಮೊಲೆಗಳಿನಿರಿವಿಡುತುಂ ಬಂದುವಂದು ಪಯಗಳ್ ಪಲವುಂ (ಲೀಲಾವ. ೫–೧೦೪). 'ಅಂಬಿರಿವಿಡು' ಪರಾ. [ಇರಿ$_3$ + ಬಿಡು]

ಇರಿವೆ 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇರಿಸಲು 'ಇಱಿಸಿಲ್$_1$' ನೋ.

ಇರಿಸಿಡು (ಕ್ರಿ). ಇಡು ; ಮಡಗು : ಬೆಸಸಿಂ ಮಹಾನುಭಾವನನಿರದೊಯ್ದನಾವನಿರಿಸಿಟ್ಟನದೆಲ್ಲಿ ತದೀಯವಾರ್ತೆಯೇಂ (ಕಾದಂಉ. ೬೦೯); ಮಾವನುಮೆಮ್ಮತ್ತೆವಿರುಂ ದೇವನುಮಿರಿಸಿಟ್ಟುಪೋದರಿನಿಬರುಮಂ ಶೂನ್ಯಾವಾಸದೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೬–೧೨೨) ; ಕನಕದ ಕಾಯನೊಂದು ದೆವಸಂ ತಿಱಿದಟ್ಟುಱೆ ಸುಣ್ಣದೂಜಲೊಳ್ ದಿನಮಿರಿಸಿಟ್ಟು ಕರ್ಚಿ (ಲೋಕೋಪ. ೮–೩೧). [ಇರಿಸು + ಇಡು$_1$]

ಇರಿಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇಡಿಸು ; ಮಡಗಿಸು; ಏರ್ಪಡಿಸು : ಧರ್ಮದ ಉದಕವನೂ ಇರಿಸಿಸಿ ದೀವಳಿಗೆ ಹಬ್ಬ ಮುಂತಾಗಿ ದೀಪ್ತಿಯನ್ನೂ ಹೊತ್ತಿಸಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೬–೩೨ ; 1506).
[ಇರಿಸು + –ಇಸು$_3$]

ಇರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇರುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಇಡು ; ಮಡಗು ; ಉಳಿಸು ; ಕುಳ್ಳಿರಿಸು ; ಸ್ಥಾಪಿಸು : ಸಮಂತಿರಿಸುವೆನಂತನಂತಸುಖಸಂಗತ ಮಂಗಳಕಾರಣಂಗಳಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೦೨) ; ಸ್ವರ್ಣಪೀಠದೊಳ್ ದಾದಿಯನಿರಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೭–೧೯) ; ಪಡಿಗಳನಮರ್ಚಿ ಬಿಲ್ಲಂ ಕುದುರೆಯುಂ ಕಾಲಾಳಂ ನಾಯ್ಗಳುಮಂ ತಿಣ್ಣಮಿರಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೭ ವ) ; ಪದೆದೆನ್ನಯ ವೀಣೆಯನಿರಿಪುದು ನಿನ್ನಯ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ (ಕಾದಂಉ. ೫೯೭); ಗುರುಲಿಂಗದೇವರು ತಮ್ಮ ಹಸ್ತವ ತಂದು ಎನ್ನ ಮಸ್ತಕದ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಿದಾಗಳೇ ಎನ್ನ ಭವಂ ನಾಸ್ತಿಯಾಯಿತ್ತು (ಮಹಾದೇ. ೬–೧) ; ಮೂರ್ಧದೊಳ್ ಕುಸುಮವನಿರಿಸಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೭–೧೪) ; ಮಾವಿನಕಾಯಿಗಳನ್ನು . . . ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಇರಿಸಿದರೆ ಬೇಕಾದಾಗ ತೆಗೆದು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ಅಡುಸೌ. ೧೧೪). [ಇರ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಇರಿಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಮುಕಂಣ್ಣಜೀಯರು ಸೂರಣ ಜೀಯರು ಯಿರಿಸೆಟ್ಟಿಯರೊಳಗಾದ ಸಮಸ್ತ ಗವುಡಪ್ರಜೆಗಳು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬೭–೧೪ ; ?). [ಇರಿ$_0$ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಇರಿಸೆಡ್ಲು (ನಾ). **೧.** ಮರದ ಸೌಟು. **೨.** ಮೊರಸು ಒಕ್ಕಲಿಗರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮೈ. XV, ೪೪). [?]

ಇರು$_1$ 'ಇರ್$_1$' ನೋ.

ಇರು$_2$ 'ಇರ್$_2$' ನೋ.

ಇರುಂಕಿಸು, ಇರಕಿಸು, ಇರಿಕಿಸು, ಇರುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಿಹಿಡಿ ; ಒತ್ತಿಕ್ಕು ; ಹಿಡಿಸು ; ಸಿಕ್ಕಿಸು. **ಇರಕಿಸು** : "ಹಾಯು ; ಹಿಚುಕು" (ಜಾನಕೋ. ೧೭). **ಇರಿಕಿಸು** : ಘೂಕ ಘೀಕ್ಕೃತಿಯಿರಿಕಿಪಯೇಡಿಗಳೆಸೆದು ವೇವೇಳ್ವೆ (ಕಂನವಿ. ೧೮–೪೨) ; ರಾಮಪ್ಪನ್ನ ಬಲವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ಬಿಡಬೇಕು. ಇಕ್ಕುಳದಲ್ಲಿ ಇರಿಕಿಸಿಕೊಂಡಂಗೆ (ನಮ್ಮಳ್ಳಿ. ೨೭). **ಇರುಕಿಸು** : ಬಾಣ ಪಾತಕ್ಕಗಿದಿರುಕಿಸುತುಂ ಪೃಷ್ಟಮಂ (ಶಾಕುಂತ. ೩–೭).

[ಇರುಂಕು$_0$ (< ಇಱುಂಕು) + –ಇಸು$_3$]

ಇರುಂಗುಣ 'ಇರುಂಗೋಳ' ನೋ.

ಇರುಂಗುಳ 'ಇರುಂಗೋಳ' ನೋ.

ಇರುಂಗೊಣ 'ಇರುಂಗೋಳ' ನೋ.

ಇರುಂಗೊಳ 'ಇರುಂಗೋಳ' ನೋ.

ಇರುಂಗೋಳ, ಇರುಂಗುಣ, ಇರುಂಗುಳ, ಇರುಂಗೊಣ, ಇರುಂಗೊಳ, ಇರುಂಗೋಟಿ (ನಾ). ಹೇಮಾವತೀ ನಿಡುಗಲ್ಲು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಚೋಳರ ಬುಡಕಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದ ಕೆಲವು ರಾಜರ ಹೆಸರು : ನೆಗಟ್ದಾ ಕೈಲಾಸಶೈಲಕ್ಕೆ ತಾಂ ಗುರುವಾದಂ ವಿನುತಂಗೆ ರಾಜಿಸು ವಿರುಂಗೋಳಂಗೆ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸದ್ಗುರುವಾದಂ (ಎಕ. II, ೬೭–೯೧; 1176) ; ಇನವಂಶಸಂ[ಭವಂ] ತಾನೆನಿಸಿದಿರುಂಗೋಳ ನೃಪತಿಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯೮–೨೦ ; 1196). **ಇರುಂಗುಣ** : ಇರುಂಗುಣ ಇತಿ ಖ್ಯಾತಃ ತತೋ ಜನಿ ಜನಾಧಿಪಃ (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೫೩–೧೪ ; 1292). **ಇರುಂಗುಳ** : ಪೊಂಗಳನಿಪ್ಪ ಕರಂಗಳಂ ಸಮಸ್ತಾವನಿಭೃತ್ಸಮಂಗಳನಿರುಂಗುಳನೀವನು ದಾತ್ತಮಂಗಳಂ (ಎಇ. XIV, ೨೭೧–೨೭ ; 1173). **ಇರುಂಗೊಣ** : ತಮ್ಮ ತಂದೆ ಯಿರುಂಗೊಣದೇವರ ಶ್ರೀಹಸ್ತವಾಗಿ ಪುನಃಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಾಗಿ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೩೪–೨೩ ; 1262). **ಇರುಂಗೊಳ** : ವಿಕ್ರಮಾಭರಣ ನಿರುಂಗೊಳದೇವನಂಕಕಾಱ ರಣರಂಗಧೀರ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ४೦–೫೭ ; 1040) ; ಇರುಂಗೊಳ ಕುಂತಕದಳವನವಿದಳನ ಕರಾಳಶುಂಡಾಳನುಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೫೮–೫೩ ; 1117). **ಇರುಂಗೋಟಿ** : ಧಾತ್ರೀವಲ್ಲಭನೆನಿಸಿ ನೆಗಟ್ದಿರುಂಗೋಟಿನ್ರಿಪ (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ४೩–೧೧ ; 1150).

[← ತಮಿ. ಇರುಙ್ಕೋವೇಳ್]

ಇರುಂಗೋಟಿ 'ಇರುಂಗೋಳ' ನೋ.

ಇರುಂಬೆ 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇರುಕಳೆ 'ಇಱುಕುಳಿ' ನೋ.

ಇರುಕಿಸು 'ಇರುಂಕಿಸು' ನೋ.

ಇರುಕು$_1$ 'ಇಱುಂಕು' ನೋ.

ಇರುಕು$_2$ 'ಇಱುಕ್ಕು' ನೋ.

ಇರುಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎಱೆಯಪಂ ಮೆಚ್ಚಿ ಇರುಗಙ್ಗೆ ನಾಗತ್ತರವಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮೩–೫ ; 890) ; ಇರುಗಙ್ಗೆ ನಾಗತ್ತರವಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿ (ಎಇ. I, ೩೫೦–೫ ; 900) ; ಪೂಜ್ಯನಂ ರಿಪುನಿಕರ ಭಯಂಕರನನಿರುಗನಂ ಧರೆ ಪೊಗಳ್ಗುಂ (ಎಕ. VII, ಚೆನ್ನಗಿ. ೬೧–೩೪ ; 1125). [?]

ಇರುಗಕಾಱ (ನಾ). (?) : ಭೂಮಿಕಾಱ ಬೀರಗೌಡನ ಹಳ್ಳಿಯ ಆಸಗರ ಗೊರವನು ಹಂದಿಯ ನಿಱಿದು ಸ್ವರ್ಗಸ್ತನಾದನು ಆ ಇರುಗಕಾಱ ಮಾಡಿಸಿದ ಬೀರಗಲು (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೨೨–೭ ; 1144).

[ಇರುಗ ? + –ಕಾಱ ?]

ಇರುಗಡೆ (ನಾ). "ವಿಶ್ರಾಂತಿ" (ಜಾನಕೋ. ೧೭). 'ನಿಲುಗಡೆ' ಪರಾ.

[ಇರು$_1$ (< ಇರ್$_1$) + –ಕಡೆ$_5$]

ಇರುಗಮಯ್ಯ 'ಇರುಗಮ್ಮಯ್ಯ' ನೋ.

ಇರುಗಮ್ಮಯ್ಯ, ಇರುಗಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ವಚ್ಚಗೋತ್ರದ ಕಣ್ಣಮ್ಮಯ್ಯನ ಮಗನಿರುಗಮ್ಮಯ್ಯನು . . . ಈ ಧರ್ಮ್ಮಂ ಇರುಗಮ್ಮಯ್ಯಗೊಸ್ಸು ಮನುಕಮ್ಮಯ್ಯಂಗಂ ಅವ್ವಬ್ಬೆಗಂ ಒಸ್ಸು ಭಾಗಂ ಸಲ್ವುದು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೫೭–೮, ೧೫ ; 925). **ಇರುಗಮಯ್ಯ** : ಇವ್ವುರ್ಗಲಿಯೂರೊಡೆಯ ಇರುಗಮಯ್ಯನ ಮಗಂ ಸಿರಿಯಮಯ್ಯನೆರಡು ಕೆಱೆಯಂ ತೂಂಬನಿಕ್ಕಿ ಮಾಡಣಕೆಱೆಯಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೭೯–४ ; 870). [ಇರುಗ + ಅಮ್ಮ$_1$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಇರುಗಳೆ (ನಾ). ಎರಡು ಕಹಳೆ (?) : ಗಂಗಪೆರ್ಮ್ಮಾಡಿದೇವರ್ಮ್ಮೆಚ್ಚಿರುಗಳೆ ಗುಡಿ ಚಾಮರ . . . ರಾಜ್ಯಚಿಹ್ನಂಗಳನಿತ್ತು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦–೫೦ ; 1085). [ಇರು$_2$ (< ಇರ್$_2$) + ಕಳೆ$_0$ (< ಕಹಳೆ ?)]

ಇರುಗುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ (ದಕ. ೬).

[?. / ತೆಲು. ಇರುಗುಡು, ಇರುವುಡು]

ಇರುಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ವೃಕ್ಷದ ಹೆಸರು ; ಸಂಪಿಗೆ ; ಚಂಪಕ : ವಿಕಸಿತ ಪುಷ್ಪದಂತರಳಿ ಕನ್ನಡಿಗರ್ಕರೆವಂತೆ ಬಸ್ಸಿ ಬಂದಕಿಯರ ನಾಮದಂತೊಗೆದ ಪಾದರಿ ರೋಗಿಗಳಂತೆ ಕಾರಿ ಪಾವಕನ ಶರೀರದಂತಿರುಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ತೆ ತರಿ] ಸುಂಕಿಗನಂತಿರೆ ಚೆಲ್ವು ಲಾವಕನ ನಿಯೋಗದಂತೊಗೆದ ಬೊಬ್ಬುಲಿ ಪರ್ವಿದಟವ್ಯಮದ್ಭುತಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧–೯४).

[← ತಮಿ. ಇರುಂಡಿ]

ಇರುದಿ (ನಾ). ಮುಕ್ತಾಯ ; ಸಾವು : "ಕಾಡ, ಪೀಡೆ, ಗೋಳು, ಬಳಲಿಕೆ . . . ಇರುಕು, ಇರುದಿ" (ಕಂನುಹು. ೮೧).

[← ತಮಿ. ಇಱುದಿ = ಕೊನೆ, ಸಾವು, ಮೇರೆ]

ಇರುಪು (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?) : ಸುಂಕಕಾರುಕದಿಂದಿರುಪು ತಱವಾಳಿಕೆಕ್ಕೆ ಅಂತು ೧೨ ॥ ೧ ಅಕ್ಷರದಲೂ ಹನ್ನೆರಡು ಹೊಂನು ಅಱು ಹಣವಿಗಂ ಸಲುವ ಭೂಮಿಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩४, ೫೩–೧೩ ; 1405). [?]

ಇರುಬು 'ಇಱುಂಬು' ನೋ.

ಇರುಬೆ 'ಇಱುಂಬು' ನೋ.

ಇರುಮುರಿಗಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಸೋಮನಾಥ ದೇವರು ಶ್ರೀ ಇರುಮುರಿಗಂಡ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೨೦–೨೨ ; 1388). [ಇರುಮುರಿ$_0$ + ಗಂಡ]

ಇರುವಂತಿ 'ಇರವಂತಿ' ನೋ.

ಇರುವಂತಿಗೆ 'ಇರವಂತಿಗೆ' ನೋ.

ಇರುವತಿಗೆ 'ಇರವಂತಿಗೆ' ನೋ.

ಇರುವತ್ತು 'ಇರ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಇರುವರ್ 'ಇರ್ವರ್' ನೋ.

ಇರುವಳಿಕೆ (ನಾ). ಇರುವ ರೀತಿ : ಬರೆವಣಿಗೆಯಲ್ಲಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಇವರ ಇರುವಳಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅದು ಮುದ್ರಿತವಾಗಿದೆ (ವಿಚಾಮಂ. ೧೦೧).

[ಇರು$_1$ (< ಇರ್$_1$) + –ವಳಿಕೆ]

ಇರುವಾಯಿ 'ಇರ್ಬಾಯ್' ನೋ.

ಇರುವಾರ 'ಇರ್ವಾರ' ನೋ.

ಇರುವಿಕೆ (ನಾ). ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿ, —ರೀತಿ : ಧುರಧೀರ ರಣಧೂಳಿಖಾನನ ಪೌರುಷದಿರುವಿಕೆಯನು ನೋಡಿ ನಗುತ (ಕಂನವಿ. ೧೨–೪೧) ; ಅದರ ಇರುವಿಕೆಯೆಲ್ಲಾ ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದಂತೆಯೇ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೬) ; ದನಗಳ ಇರುವಿಕೆಯನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲು ಅತ್ತಿತ್ತ ನೋಡಿದನು (ಮಣಿಸ. ೯೮).
[ಇರು$_1$ (< ಇರ್$_1$) + -ಇಕೆ]

ಇರುವು$_1$ 'ಇರಂ' ನೋ.

ಇರುವು$_2$ 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇರುವೆ$_1$ 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇರುವೆ$_2$ (ನಾ). ಜೊಮ್ಮು; ಮರಗಟ್ಟುವುದು.
ಇರುವೆಬರು = ಜೊಮ್ಮುಹಿಡಿ ; ಕೈಕಾಲು ಮರಗಟ್ಟು : ನಾವು ಒಂದು ಮಗ್ಗುಲಿನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಮಿಸಿದಾಗ ನಮ್ಮ ಕೈಕಾಲುಗಳು ಮರಗಟ್ಟುವುವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಜಿ ಚುಚ್ಚಿದಂತೆ ಅನುಭವವಾಗುವುದು ; ಕೆಲವರು ಇದನ್ನು "ಇರುವೆ ಬಂತು" ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೧೦೬೫).
[?]

ಇರುವೆಬಾಕ (ನಾ). ಇರುವೆಯನ್ನು ತಿನ್ನುವ ಪ್ರಾಣಿ : ಒಂದು ಜಾತಿಯ "ಇರುವೆಬಾಕ" (Ant-eater) ಇದೆ. ಇದು ನೋಟಕ್ಕೆ ನೀಳ ಮೂತಿಯುಳ್ಳ ಮುಂಗುಸಿಯಂತೆ ಕಾಣುವುದು (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೩೫೪).
[ಇರುವೆ$_1$ (< ಇಱುಂಪೆ) + ಬಾಕ]

ಇರುಸರಿಕೆ, ಇರಸರಿಕೆ (ನಾ). ಇರುವ ರೀತಿ, —ಸ್ಥಿತಿ : ಅವರವರ ಯಿರುಸರಿಕೆಗಳಿಂದಲುಂ . . . ಮನುಷ್ಯರ ಸ್ವರೂಪವಂ ತಿಳಿದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೯೫–೭). **ಇರಸರಿಕೆ** : ಅವನ ಇರಸರಿಕೆ ಹಾಗಿತ್ತು (ರುದ್ರವೀ. ೬೩).
[ಇರು$_1$ (< ಇರ್$_1$) + ಸರಿಕೆ ?]

ಇರುಸಾಲು 'ಇರಸಾಲು' ನೋ.

ಇರುಸು 'ಇರಸು' ನೋ.

ಇರುಸುಮುರುಸು 'ಇರಸುಮುರಸು' ನೋ.

ಇರುಹ (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ : ಸಣ್ಣವಾಗಿರುಹ . . . ಉದ್ದವಾಗಿರುಹ . . . ದಟ್ಟತ್ತಾಗಿರುಹ . . . ಅಗಲವಾಗಿರುಹ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧–೭೪ ಟೀಕೆ) ; ಮಗನಿಗೆ ತಂದೆಯಾಗಿರುಹ ತಂದೆಗೆ ಮಗನಾಗಿರುಹ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಗಂಡನಾಗಿರುಹ . . . ಮಸಣಕ್ಕೆ ಹೆಣನಾಗಿರುಹ (ಸಮಾವ. ೧೭–೭೦).
[ಇರು$_1$ (< ಇರ್$_1$) + -ಹ$_2$ (< -ಪ$_2$)]

ಇರುಹು 'ಇರಂ' ನೋ.

ಇರುಳ್, ಇರುಳು (ನಾ). **೧.** ರಾತ್ರಿ ; ನಿಶೆ : "ವಿಭಾವರಿ ನಕ್ತಮುಷೆಯಿರುಳ್ ತಾಂ ತ್ರಿಯಾಮ್ಮೆ ಯಾಮಿನಿಯಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೫–೫) ; ನೆನೆದಿರುಳುಂ ಪಗಲುಂ ನಿನ್ನನೆ ಪೀನಮೊಱಲ್ದು ಮಱುಗಿ ಕಾತರಿಸುತ್ತುಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೮೧) ; ಇರುಳುಂ ಪಗಲುಂ ಜಾನಿಸಿ ಸುರತ್ವಮಂ ಕೊಟ್ಟು ಮಗುೞೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೭೯) ; ವಿಧುವಿಲ್ಲದಿರುಳ್ ಕೆಲದೊಳ್ ವಧುವಿಲ್ಲದ ಲೀಲೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೧). **೨.** ಅಜ್ಞಾನ : ದಯೆಯಿಂ ಪೊರೆವ ನೃಪನಣ್ಣನೆನೆ ಮಚ್ಚರಿಸುವರಾರ್ ನಾಕಿಯಿರುಳೊಳೀಂ ಪುಟ್ಟಿದನೇ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೨೭). **ಇರುಳು** : **೧.** ಬಹ್ವಾರಂಭಪರಿಗ್ರಹವಿಷ್ಪಳನಿಂದ್ರಿಯಸುಖಾರ್ಥಿ ಸಂಸಾರಗುಹಾಗಹ್ವರದೊಳಗಿರುಳಿನ ಚಕ್ರಾಹ್ವದವೋಲ್ ಮಱುಗದೇಂ ಸುಖಂಬಡೆದಪನೇ (ಆದಿಪು. ೩–೬೮) ; ಇರುಳು ನಾಲ್ಕುಜಾವ ಲಿಂಗದ ವಿಕಳಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಪ್ಪೆನು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೩೭–೭೯) ; ಇರುಳು ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ಹಗಲು ಬರುವುದು (ಹಾಹುತ್ತ. ೫೪) ; ಕುರುಡಗೆ ಹಗಲೇನು ಇರುಳೇನು (ಗಾದೆ) ; ಇರುಳು ಕಂಡ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಹಗಲು ಬಿದ್ದ (ಗಾದೆ). **೨.** ಮದಹಿಡಿಸಿ ಮರುಳ್ಗೊಳಿಸಿ ಇರುಳುಗವಿಸಿ ಮುಚ್ಚುವಳು ಕಣ್ಣಳಿಸಿ ಮಣ್ಣೊಳವಳು (ಪಾರಸಿ. ೭–೩).

ಇರುಳಕಾಯಿಕ = ರಾತ್ರಿಯ ಕೆಲಸ : ಸಂತೆಕಾಯಿಕ . . . ಕಂತೆಕಾಯಿಕ ಯಿರುಳಕಾಯಿಕವೆಂತವಕೆ ಪೆಸರಿಟ್ಟು (ಬಜ್ಜಪು. ೪೮–೫೨).
[**ದೇ.** ॥ **ತಮಿ.** ಇರವು, ಇರ, ಇರಾ, ರಾ = ರಾತ್ರಿ, ಇರುಳ್ = ಕತ್ತಲೆ, ಅಜ್ಞಾನ ; **ಮಲ.** ಇರವು, ಇರಾ, ರಾ = ರಾತ್ರಿ, ಇರುಟ್ಟು, ಇರಿಟ್ಟು = ಕತ್ತಲೆ ; **ತುಳು.** ಇರ್ಲ್, ಇರ್ಳ್ ; **ತೆಲು.** ಇರುಲು ; **ಕೊಲಾ.** ಚಿರುವರ್ = ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ ; **ಪರ್ಜಿ.** ಚಿರುನ್ = ಇದ್ದಿಲು ; **ಕುಇ.** ಸ್ರೋಬಿ = ಕಾಡಿಗೆ ; **ಕುವಿ.** ರೋಯ = ಕಾಡಿಗೆ]

ಇರುಳರಸ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಒಡೆಯ ; ಚಂದ್ರ : "ಇರುಳರಸಂ . . . ತಿಂಗಳ್ – ಈ ೨೦ ಚಂದ್ರನ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೨–೨೩) ; "ಚಂದಿರನಿರುಳರಸಂ ಬಿದುವೆಂದುಂ. . .ಇಂದುವಿಗಭಿಧಾನಂಗಳ್" (ಕವಿಕಂ.೪೪).
[ಇರುಳ್ + ಅರಸ$_1$]

ಇರುಳಾಣ್ಮ (ನಾ). = ಇರುಳರಸ : "ಇರುಳಾಣ್ಮನೆನೆ ಚಂದ್ರನಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೧೮). [ಇರುಳ್ + ಆಣ್ಮ (< ಆಳ್)]

ಇರುಳು 'ಇರುಳ್' ನೋ.

ಇರುಳುಕಳ್ಳ 'ಇರುಳುಗಳ್ಳ' ನೋ.

ಇರುಳುಕುರುಡು (ನಾ). = ಇರುಳುಗಣ್ಣು : ಇರುಳುಕುರುಡು (Night blindness) ಮುಚ್ಚಂಜೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ (ಗೃಹವಿ. ೨೭). [ಇರುಳು (< ಇರುಳ್) + ಕುರುಡು]

ಇರುಳುಗಣ್ಣ 'ಇರುಳ್ಗಣ್ಣ' ನೋ.

ಇರುಳುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಸಂಜೆಯಾದೊಡನೆ ಕಣ್ಣು ಕಾಣದಂತಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೇತ್ರರೋಗ ; ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ಕಾಣದಿರುವಿಕೆ : ಅಗಸೇಸೊಪ್ಪಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಪೆಣಸಂ ನೆನೆಯಿಕ್ಕಿ ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ಒಣಗಿಸಿ ಪುನಃ ನೆನೆಯಿಕ್ಕಿ ಒಣಗಿಸುವುದು. ಈ ರೀತಿ ಏಳು ಬಾರಿ ಒಣಗಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ರಸದಲ್ಲಿ ತೇದು ಕಣ್ಣಗೆಚ್ಚಲು ಇರುಳುಗಣ್ಣು ಮಾಣುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೮೫) ; ಇರುಳುಗಣ್ಣಿಗೆ : –ಚಿಟ್ಟವುಡಲದ ಹರಳ ತಿರುಳು ಎಮ್ಮೆಮೊಸರಲ್ಲಿ ತೇದು ಹಚ್ಚಲು ಇರುಳುಗಣ್ಣು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೬೨). [ಇರುಳು (< ಇರುಳ್) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಇರುಳುಗನ್ನ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯಹೊತ್ತು ಮನೆಗೆ ಹಾಕುವ ಕನ್ನ, —ಕಳ್ಳತನಕ್ಕಾಗಿ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಕೊರೆಯುವುದು : ಇರುಳುಗನ್ನದ [ಪಾಠಾಂ. ಕಳ್ಳನ] ಕೆಲಸ ದಿವದಾಚರಣೆ ಧರ್ಮದ ವಿರಸ ತತ್ಪರಿಸರದ ನಡವಳಿ ನಿನ್ನೊಳಿರೆ ಕೇಳ್ದಱಿದು ನಾವಿದನು (ತೊರರಾ. ೪–೪–೫೨).
[ಇರುಳು (< ಇರುಳ್) + ಕನ್ನ]

ಇರುಳುಗಳ್ಳ, ಇರುಳುಕಳ್ಳ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕದಿಯುವ ಕಳ್ಳ : ಇರುಳುಗಳ್ಳನ ಕೂಡೆ ಸೇರಿದ ಮರುಳಿನಂತಿರೆ ನೀವು ರಣದಲಿ ತಱಿಸಿಕೊಂಬಿರಿ (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭–೩೨). **ಇರುಳುಕಳ್ಳ** : ಇರುಳುಕಳ್ಳನ [ಪಾಠಾಂ. ಗನ್ನದ] ಕೆಲಸ ದಿವದಾಚರಣೆ ಧರ್ಮದ ವಿರಸ ತತ್ಪರಿಸರದ ನಡವಳಿ ನಿನ್ನೊಳಿರೆ ಕೇಳ್ದಱಿದು ನಾವಿದನು (ತೊರರಾ. ೪–೪–೫೨).
[ಇರುಳು (< ಇರುಳ್) + ಕಳ್ಳ]

ಇರುಳುಡುಪು (ನಾ). ರಾತ್ರಿ ಧರಿಸುವ ಉಡುಪು : ಸೋಡಾ ಮತ್ತು ಕಾಫಿ ಕುಡಿಯುವುದು, ಇರುಳುಡುಪಿನಲ್ಲಿಯೆ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿಂದಿತ್ತ ತಿರುಗಾಡುವುದು (ಪುನರು. ೧೨).
[ಇರುಳು (< ಇರುಳ್) + ಉಡುಪು]

ಇರುಳುದಳವಾಱ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕಾವಲು ಕಾಯುವ ತಳವಾರ : ಶಿವರಾತ್ರಿ ನೇಮದ ಸಂಕಿದೇವಂ ನಿಮ್ಮ ನಗರಿಯೊಳಿರುಳುದ [ಪಾಠಾಂ. ತ]ಳವಾಱ (ಬಸಪು. ೯–೩೯).
[ಇರುಳು (< ಇರುಳ್) + ತಳವಾಱ]

ಇರುಳುಬವರ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ ; ರಾತ್ರಿಯ ಕಾಳಗ: ಕರಸು ಧರ್ಮಜ ಕಲಿಘಟೋತ್ಕಚನಿರುಳುಬವರಕೆ ನಿಲಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೪೩). [ಇರುಳು (< ಇರುಳ್) + ಬವರ$_1$]

ಇರುಳುಮುಂಜಾವ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಮೊದಲನೆಯ ಯಾಮ ; ಪ್ರದೋಷಕಾಲ : "ಇರುಳು [ಪಾಠಾಂ. ಳ] ಮುಂಜಾವಂ ಪ್ರದೋಷ ಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೦–೭). [ಇರುಳು (< ಇರುಳ್) + ಮುಂಜಾವ]

ಇರುಳುಮೆಯ್ (ನಾ). ನಡುರಾತ್ರಿ ; ಕತ್ತಲು (?) : ನೀಲಶಲಾಕೆಗೆ ಜೀವಂಬೊಯ್ದಂತಿರ್ದ ಕೃಷ್ಣನ ಮೂರ್ತಿಯಂ . . . ನಿಧಾನವನೆತ್ತಿ ಕೊಳ್ವವೋಲಿರುಳುಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಬೇಗಮೆತ್ತಿಕೊಂಡು . . . ವಸುದೇವಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೭–೪೪ ವ). [ಇರುಳು (< ಇರುಳ್) + ಮೆಯ್]

ಇರುಳೆಲೆ (ನಾ). "ಇಂದಿನಗಡ್ಡೆ" (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕೆ) : ಜಲರುಹ ಕಂದಾನ್ವಿತಮಿರುಳೆಲೆಯೊಳ್ ಸಲೆ ಕಟ್ಟಿಗಿರಿಯ ಬೂದಿಯ ತಳಿದೂಜ ಲೊಳಿಂಬಿನೆ ಕುದಿಯಿಸೆ ನಾಂಗುಲಿಕಮನಡುಗಾಜ್ಯದಿಂ ರಸಾಯನಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮–೨೯). [?]

ಇರುಳೆಱೆಯ (ನಾ). = ಇರುಳರಸ: ಇರುಳೆಱೆಯನಂ ಪಾಲ್ಗಡಲು ಪಗಲೆಱೆವಕ್ಕಿ ತರಣಿಯುನು ಸರಸಿರುಹ ನೆನೆವಂತೆ ನೆನೆವಳಾ ತರಳೆ ನಿನ್ನಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೪–೨೧) ; ಅರವಿಂದದ ಸಿರಿ ಮೇಣಿರುಳಿರುಳೆಱೆಯನ ಸಿರಿಯೆ ಪಗಲೊಳಿಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೭–೪೭). [ಇರುಳ್ + ಎಱೆಯ]

ಇರುಳೋಲಗ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ದರ್ಬಾರು : ಬಂದುದಿರುಳೋಲಗಕೆ ರಾಯನ ಮಂದಿ ದಳಪತಿ ಶಕುನಿ ಕೃಪಗುರುನಂದನಾದಿ ಪ್ರತತಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫–೫). [ಇರುಳ್ + ಓಲಗ]

ಇರುಳ್ಗಣ್ಣ, ಇರುಳುಗಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಚಂದ್ರ. ೨. ಗೂಬೆ ; ಗೂಗೆ: ೧, ೨ : ಆ ನೀಱೆಗೆ ಇರುಳ್ಗಣ್ಣಂಗೆಂತಂತೊಪ್ಪುವ ಬಟ್ಟ ನುಣ್ಗಣ್ . . . ಇರುಳ್ಗಣ್ಣನೆಂದೊಡೆ ಆವ ಸೈಪುಳ್ಳಂ ? . . . ಇರುಳ್ಗಣ್ಣನೆಂದು ಚೆಂದವ ನಕ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೯–೨೫). ೩. ರಾತ್ರಿಯ ಹೊತ್ತು ಕಣ್ಣು ಕಾಣದ ವನು. **ಇರುಳುಗಣ್ಣ** : ೩. ಆತ ಇರುಳುಗಣ್ಣ ; ಸಂಜೆಯಾಯಿತೆಂದರೆ ಅವನಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಇರುಳ್ + ಕಣ್ + –ಅ$_7$]

ಇರುಳ್ಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಕಳೆ : ಅಸಿಯಳ ಮನದನುತಾಪವ ಸಖಿ ನಿವಾರಿಸಿ ನೊಂದಳಿರುಳ್ಗಳೆವುದಕೆ ಬಿ ಸು ಗ ದಿ ರ ನ ಹುಟ್ಟುಗೆಟ್ಟುದೊ ರೋಮಶಋಷಿ ಕಲ್ಪಕೋಟಿ ತೀರ್ವನಕ (ಮೋಹತ. ೨೭–೬೩). [ಇರುಳ್ + ಕಳೆ$_1$ (< ಕೞಿ$_1$)]

ಇರುಳ್ಕಾಪು (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಕಾವಲು : ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪಡೆಪಡೆಗಳಾಗಿ ತಿರುಗುವ ಇರುಳ್ಕಾಪಿನಾಳ್ಗಳ ಸೊಲ್ಲ ಸುಳಿವಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೪೭–೩). [ಇರುಳ್ + ಕಾಪು$_1$]

ಇರುಳ್ಕಾಳೆಗ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಯುದ್ಧ ; ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನಡಸುವ ಕಾಳಗ : ಇರುಳ್ಕಾಳೆಗದೊಳ್ ಕೌಶಿಕಂಗಳೊಂದಪ್ಪೊಡಂ ಸತ್ತುವುಂ ನೊಂದುವುಮಿಲ್ಲಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೦೬–೧). [ಇರುಳ್ + ಕಾಳೆಗ]

ಇರೆ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿ. ೨. ನೀರು. ೩. ಸರಸ್ವತಿ. ೪. ಆಹಾರ. ೫. ಮಾತು. [ಸಂ. ಇರಾ]

ಇರ್ಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಮೈಔಗಿ. ೧೬–೨೮೬). [?]

ಇರ್ಕಂಡ (ನಾ). ಎರಡು ಚೂರು, —ತುಣುಕು, —ತುಂಡು : ಮದಕರಿಗಳನೆರಡೆ ಪೊಯ್ಯೊಳಿರ್ಕಂಡಂ ಮಾಡಿದ [ಪಾಠಾಂ. ಎರಬ್ಕಡಿ ಮಾಡಲ್ಕದೆ] ಖಡ್ಗಧರರ ಭುಜಬಲಮದೇಂ ನಿಮಿರ್ಚಿದುದೊ ರಣದೊ ಳದ್ಭುತರಸಮಂ (ಗದಾಯು. ೪–೩೦). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕಂಡ]

ಇರ್ಕಂಡುಗ, ಇಕ್ಕಂಡುಗ, ಇಖ್ಖಂಡುಗ, ಇರ್ಖಂಡುಗ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಖಂಡುಗದ ಪ್ರಮಾಣ. ೨. ಎರಡು ಖಂಡುಗ ಬೀಜ ವರಿಯಷ್ಟು : ಶ್ರೀಪುರದ ವಯಲುಳ್ಳಮ್ಮಾರ್ಗಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಇರ್ಕ್ಕಂಡುಗಂ ಕೞನಿ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೮೫–೬೭ ; 786) ; ಪಿರಿಯಕೆಱೆಯ ಕೆೞಗೆ ಕಾಲಙ್ಗದೊಳಿರ್ಕಂಡುಗಂ ಮಣ್ಣು ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧–೧೨ ; 950). **ಇಕ್ಕಂಡುಗ** : ೨. ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕನಕ್ಕು ಇಕ್ಕಂಡುಗ ಆಯುಪುದ ಪೊಯ್ಯೋದು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬–೧೨ ; 753). **ಇಖ್ಖಂಡುಗ** : ೨. ಗಂಗಮಾರದೇವಿಯ ಹಡುವಣ ಮೆಯ ಲಿಖ್ಖಂಡುಗ ಗದ್ದೆ ಮತ್ತಂ . . . ಗಂಗವೂರಲಿಯ ಹಡುವಣ ಮೆಯ ಲಿಖ್ಖಂಡುಗ ಗರ್ದ್ದೆಯಲುಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೦೨–೨೩ ; 1123). **ಇರ್ಖಂಡುಗ** : ತ್ರೈಲೋಕ್ಯವೀರಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು ಇರ್ಖಂಡುಗ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೦–೧೦ ; 830).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕಂಡುಗ]

ಇರ್ಕಚ್ಚೆ (ನಾ). ಎರಡು ಕಚ್ಚೆ ; ಜೋ ೯ ಡು ಕ ಚ್ಚೆ : ಕಾಮರಸಂ ಭೋಂಕನೆ ಸೂಸೆ ತಾಳ್ದಲರಿದೆಂದಿರ್ಕಚ್ಚೆಯುಂ ಕಟ್ಟದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೮). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕಚ್ಚೆ]

ಇರ್ಕಟ 'ಇರ್ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಇರ್ಕಟ್ಟು, ಇಕ್ಕಟ್ಟು, ಇರ್ಕಟ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಟ್ಟು ; ಎರಡು ಬಂಧನ : ಇರ್ತೆರೆ, ಇರ್ಕಟ್ಟು, ಇರ್ತಡಿ (ಶಮದ. ೧೮೭ ಪ್ರಯೋ). **ಇಕ್ಕಟ್ಟು** : "ಎರಡು ತರ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೨). ೨. ಸ್ಥಳ ಸಾಲದೆ ಹೋಗುವಿಕೆ ; ಸ್ಥಳಸಂಕೋಚ : ಸಕಲ ಸುರೌಘ ನೆರೆ ದುದು ನೋಡಲಾಹವವ ನಭದೊಳಿಕ್ಕಟ್ಟಾಯ್ತು (ತೊರರಾ. ೪–೪–೧೪) ; ಅವರು ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಪರ್ವತಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದಾಗ (ಬಂಕಿಮ. ೨೧೯) ; ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಗಿಡಗಳ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತು (ಬಂಗಾಹೆ. ೧೮). ೩. (ಆಲಂ) ಕಠಿಣವಾದ ಪ್ರಸಂಗ ; ಸಂಕಟದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಬಿಕ್ಕಟ್ಟು : ಇಂಥ ಇಕ್ಕಟ್ಟ ದ್ದರೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದು ಬಹಳ ಕಷ್ಟ (ಮುರಳಿ. ೧೧೩) ; ಒಂದೇ ಅಚ್ಚಿನ ಅಂಗರಚನೆ ತರುವುದರಿಂದ ಇಕ್ಕಟ್ಟು ಮಾಡಿದಂತಾಗುವುದು (ಬೆಸಂಕ. ೧೦–೨–೬೫ ; ೨–೭) ; ನಾನು ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿದ್ದೆ (ಆಲಹೂ. ೭೩). **ಇರ್ಕಟ** : ೨. ಸ್ಥಳ ತುಂಬ ಇರ್ಕಟವಾಗಿದೆ ; ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಗೆ ಇಡುವುದು (ರೂಢಿ). ೩. ಅವನು ತುಂಬ ಇರ್ಕಟದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕಟ್ಟು$_3$]

ಇರ್ಕಟ್ಟುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎ ರ ಡು ಕ ಟ್ಟು ಗ ಳ ನ್ನು ಕಟ್ಟು. ೨. ಇಮ್ಮಡಿಯಾಗಿ ಕಟ್ಟು : ಶರಪುಂಖಿಯುನಂಬಿಲದಿಂ ನಿರೂಹಮಂ ಮಾಟಿಕ್ಕೆ ಮೊಕ್ಕಳಂ ಕದಡಿ ಬಸಿಱ್ ಪರಿವೊಡೆ ಮೊಸರಂ ಕುಡುವುದು ಪರಿ ಭವಿಸಿರ್ಕಟ್ಟುಗಟ್ಟದಂತಿರೆ ನಿಲ್ಗುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧–೩೫).

[ಇರ್ಕಟ್ಟು + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಇರ್ಕಡಿ, ಇಕ್ಕಡಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ತುಣುಕು, —ಚೂರು : ಬೆನ್ನೊಳ ಮುರ್ಚಿದ ಪೊನ್ನಪಲ್ಲಣಂ ಪಕ್ಕರೆ ತೇಜಿವಾರು ಕೞಿದಿರ್ಕಡಿಯಾದುವು ಬಾಳ ಬಾಯೊಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೪೦) ; ಪಿಡಿವನೆನ್ನನದಾವಂ ಪೊಡೆದಿರ್ಕಡಿ ಮಾಟಿಪ್ಪೆನೆನ್ನ ಖಡ್ಗದಿಂ (ದಶಕು. ೮–೨೨೫). 'ಇರ್ಕಡಿಗೆಯ್' ಪರಾ. **ಇಕ್ಕಡಿ** : ೧. ಹೊಯ್ದನಿಕ್ಕಡಿಯಾಗೆ ರಣಮೊನೆಯವರ್ಗಳಂ (ಇಹರ. ದೇ. ೪೧–೬) ; ತದ್ದನುಜೋದ್ಯಚ್ಚಾಪಮನಿಕ್ಕಡಿಯಾಗಿರೆ . . . ಎಚ್ಚು (ಉದ್ಭಟ. ೪–೯೫) ; ಖಂಡಿಸಿದನಿಕ್ಕಡಿಗಳ್ ರ ಣಾ ೦ ಕ ಣ ದೊ ಳ ಡೆ ಗೆ ಡೆ ಯ ಲು (ಚೆಬಪು. ೪೦–೧೮). ೨. ಅನಿಶ್ಚಿತ ಸ್ಥಿತಿ : ಇಕ್ಕಡಿಯ ಮನದ ನೃಪಾಲ ಹೊಕ್ಕನು ನಡುವಿರುಳು ನಿಜರಾಜಮಂದಿರವ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨–೧).

ಇಕ್ಕಡಿಮಾಡು = ಇಬ್ಭಾಗಿಸು : ಹೇ ರ ೦ ಬು ಗ ಳ ನಿ ಕ್ಕ ಡಿ ಮಾ ಡಿ ತೋಱಿದ ತೋರಹತ್ತದಲಿ (ಮೋಹತ. ೩೮–೪೭) ; ಕರದ ಕಾರ್ಮುಕವ ನಿಕ್ಕಡಿಮಾಡಿ (ಚೆಬಪು. ೨೫–೨೫). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕಡಿ$_3$]

ಇರ್ಕಡಿಗೆಯ್, ಇಕ್ಕಡಿಗೈ, ಇರ್ಕಡಿಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎರಡು ತುಂಡು ಮಾಡು; ಎರಡಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು : ಖಳ ಯತಿನಾಥನಂ ನಿಜಕರಾಸಿಯಿನಿರ್ಕಡಿಗೆಯ್ದಂ (ದಶಕು. ೧೩–೧೩) ; ಪಗೆಗೋಲಂ ನಡುದಾರಿಯೊಳೆ ಇರ್ಕಡಿಗೆಯ್ವಂ (ಅದ್ಭುತ. ೪೯–೨೩). ೨. ನಾಶಮಾಡು ; ಭಂಗಿಸು ; ನೀಗು : ರಜಸ್ತಮೋಗುಣಮನಿರ್ಕಡಿಗೆಯ್ದು ಸತ್ತ್ವಮೆ ನಿಜವಿಶ್ವರೂಪಾದುದೆನಲು (ಮೋಹತ. ೩–೬೭) ; ಅಂತ್ಯಜೆಯಾದ ಕಾಂತೆಯೊಳ್ನಲಿದೊಡಗೂಡಿ ತನ್ನ ಕುಲಧರ್ಮಮನಿರ್ಕಡಿಗೆಯ್ದಂ (ವೃಷವಿ. ೩೯–೩೫). **ಇಕ್ಕಡಿಗೈ**:೧. ಅಗಸದೊಳರ್ಕನಂತೈತಪ್ಪ ಸರಳಂ ಸುಧನ್ವನಿಕ್ಕಡಿಗೈದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೪೦). **ಇರ್ಕಡಿಗೈ ೧** : ಮುಳಿದವನ ಕರದ ಕಾರ್ಮುಕವನಿರ್ಕಡಿಗೈದನಾ ಕುವರನು (ಚಬವು. ೪೦–೧೩).

[ಇರ್ಕಡಿ + ಕೆಯ್$_1$]

ಇರ್ಕಡಿಗೈ ,ಇರ್ಕಡಿಗೆಯ್ ' ನೋ.

ಇರ್ಕಡೆ, ಇಕ್ಕಡೆ, ಇಗ್ಗಡೆ (ನಾ). ಎರಡು ಕಡೆ (ಗಂಗಾವು. ೩೪). **ಇಕ್ಕಡೆ** : ಇಕ್ಕಡೆಯ ಇತರರೂ . . . ನೊಂದು (ಮಲೆಮ. ೪೫೪) ; ಸಂಧಿ ಮುರಿದುಹೋದುದರಿಂದ ಇಕ್ಕಡೆಯವರೊಳಗೆ ಹೋರಾಟವುಂಟಾಗುವುದೆಂಬಲ್ಲಿ ಆಗ ನಿಃಸಂದೇಹವಾಗಿತ್ತು (ಕನ್ನ ಇ. ೧೬೭). **ಇಗ್ಗಡೆ**: ೧. ಉಗ್ಗಡಿಸುವ ರಾಜಕೀರ ಜಾಣ್ವಕ್ಕಿಗಳಿಗ್ಗಡೆಯೊಳು ಮುಂದೆ ಮೆಱೆಯೆ (ಮೋಹತ. ೭–೨೦). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕಡೆ$_2$]

ಇರ್ಕಣ್, ಇಕ್ಕಣ್, ಇರ್ಕಣ್ಣು (ನಾ). ಎರಡು ಕಣ್ಣು : ಇರ್ಕೆಯರ್, ಇರ್ಕಣ್, ಮೂಲೋಕಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೨೮ ಉದಾ) ; ಕರ್ಮಪುರುಷಂಗೆ ಸೊರ್ಕಂ ಸಿರ್ಕುಮೆಂದಿರ್ಕಣ್ಣಲ್ತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧). **ಇಕ್ಕಣ್** : ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ದೇವಂಗೆ ಧಾರುಣಿಯೊಳಿಕ್ಕಣ್ಣದೈವಗಳಾರು ಸರಿ (ಬಸವು. ೫೪–೨೫). **ಇರ್ಕಣ್ಣು** : ಗೆಜ್ಜೆಮೆಟ್ಟಂದಂಚೆವಱಿಗಳ್ಗೆ ಬಲ್ಸೋಲವೀವ ಬೆಲೆವೆಣ್ಣುಗಳ್ ಕಾವನಿರ್ಕಣ್ಣುಗಳ್ ನಡೆತಂದರು (ಉದ್ಭಟಕೀ. ೫–೧೯).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕಣ್]

ಇರ್ಕಣ್ಣುರುಡ, ಇಕ್ಕಣ್ಣುರುಡ (ನಾ). ಎರಡು ಕಣ್ಣುಗಳೂ ಕುರುಡಾದವನು : ಪರಿಣತವಯಸರೆಮಿರ್ಕ [ಪಾಠಾಂ. ಮಿಕ್ಕ]ಣ್ಣುರುಡರೆಮೆಮುಗಿಂಬುಕೆಯ್ವುದುಚಿತಂ (ಗದಾಯು. ೪–೨). **ಇಕ್ಕಣ್ಣುರುಡ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಇರ್ಕಣ್ + ಕುರುಡ]

ಇರ್ಕಣ್ಣು 'ಇರ್ಕಣ್ ' ನೋ.

ಇರ್ಕರ್ತರು, ಇಕ್ಕರ್ತರು (ನಾ). ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳ ಯಜಮಾನರು ; ಉಭಯ ಪಕ್ಷಗಳ ಮುಖಂಡರು : ಕೊಳುಕೊಡೆಗಳುತ್ತಮಂ ದೈವಜ್ಞರಿರ್ಕರ್ತರುಳಿದಿರ್ಪುದೇನಿನ್ನು ಲಗ್ನ ಸಾಮೀಪ್ಯದೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ಪುದು (ಪರಶು. ೮–೪). **ಇಕ್ಕರ್ತರು** : ಆ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಭಟರು ರಾಮಂಣಗಳು ಆಯಿಕ್ಕರ್ತರ ಕೈಯಿಲಿ ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯವಾಗಿ. . .ಕೊಂಡಕಾಲೆ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೨–೧೪ ; 1423) ; ಎಲೆ ರಮಣಿ ಪೇಳ್ದಂತೆ ತನಿವಣ್ಗಳಿಕ್ಕರ್ತರೊಮ್ಮನದಿ ಸವಿದಿರೆನೆ (ಪರಶು. ೧೫–೧೮) ; ಸತಿಪುರುಷರ್ ಇಕ್ಕರ್ತರಿರೆ ಮಂಚದೊಳ್ (ತುರಂಗ. ೧೪–೩೦) ; ಇಕ್ಕರ್ತರಕಡೆ ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ ಬಾರದಂತೆ ನಡದು ಬರುವಂಥಾದಕ್ಕೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೧).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕರ್ತರು]

ಇರ್ಕವೆ (ನಾ). ಎರಡು ಕವೆ ; ಎರಡು ಕವಲು. 'ಇರ್ಕವೆಗೋಲ್ ' ಪರಾ. [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕವೆ]

ಇರ್ಕವೆಗೋಲ್ (ನಾ). ಎರಡು ಕವಲುಳ್ಳ ಕೋಲು : ಸೂಂಕಿದರಿರ್ಕವೆಗೋಲಿಂದಾಂಕಿದರಿಱಿದಿಱಿದು ಕೊಂತದಿಂ (ಚಿಕವಿ. ೨–೧೧೨).

[ಇರ್ಕವೆ + ಕೋಲ್$_1$]

ಇರ್ಕೞನಿ (ನಾ). ಎರಡು ಗದ್ದೆಗಳು : ಇದರ್ಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟನಿರ್ಕೞನಿ ಕಣ್ಡುಗಂ ಕಲಕಣ್ಡುಗಮುಕ್ಕಣ್ಡುಗಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೮–೮ ; 753).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕೞನಿ]

ಇರ್ಕಾಲು, ಇಕ್ಕಾಲು (ನಾ). ಎರಡು ಕಾಲುಗಳು (ಕ). **ಇಕ್ಕಾಲು** : "ದ್ವಿಪದಂ ಚತುಷ್ಪದಂ= ಇಕ್ಕಾಲು, ನಾಲ್ಕುಕಾಲು ಜೀವಂಗಳಂ" (ತಸೂವ್ಯ. ೩೨೩) ; ಕತ್ತೆಯನು ಹೋದವನು ಮತ್ತೆ ಮಾನವನಲ್ಲ ಕತ್ತೆಗೆ ಕಾಲು ನಾಲ್ಕುಂಟು ಇಕ್ಕಾಲ ಕತ್ತೆಯಿವನೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೨೦).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕಾಲು (< ಕಾಲ್)]

ಇರ್ಕಿವಿ (ನಾ). ಎರಡು ಕಿವಿಗಳು ; ಕಿವಿಗಳೆರಡು (ದಕ. ಕ).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕಿವಿ]

ಇರ್ಕು (ನಾ). ಹಿಂಸೆ : "ಗೋಣುಸ್ಪೞ, ಇರ್ಕು, ಒರಸು – ಈ ೩ ಹಿಂಸೆ" (ಕಶಸಾ. ೧೩–೨೬೦). [Δ ಇಕ್ಕು ?]

ಇರ್ಕುಚ (ನಾ). ಎರಡು ಮೊಲೆಗಳು (ಕ).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕುಚ]

ಇರ್ಕುಮರ 'ಇರಕುಮರ ' ನೋ.

ಇರ್ಕುಳ್ 'ಇಟ್ಕುೞ್$_2$' ನೋ.

ಇರ್ಕುಳ$_1$ 'ಇಟ್ಕುೞ್$_1$ ' ನೋ.

ಇರ್ಕುಳ$_2$, ಇಕುಳ, ಇಕ್ಕಳ$_2$, ಇಕ್ಕುಳ$_2$ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಕೊಳಗ ಪ್ರಮಾಣ : ಒಮ್ಮತ್ತರ್ಗೆ ಇರ್ಕುಳ ಜೋಳಂ ಕುಡುವುದು (ಇಆ. X, ೧೬೭–೩ ; 7ನೆಯ ಶತ) ; ಪದಿನಯ್ಗುಳ ಪಾಟಿ ಇಕ್ಕುಳ ಈದ ಅಟಿದೋ (ಸಾಇಎ. ೧೯೩೪, ಪುಂಗನೂ. ೧೬೪–೧೪ ; ?). ೨. ಎರಡು ಕೊಳಗ ಬೀಜವರಿಯ ಜಮೀನು : ಶಾಸನದ ವರದೋಜಗೆ ವೃತ್ತಿ ಇಕ್ಕುಳ ಈ[ಧ]ರ್ಮಕೆ ತಪ್ಪಿದವರು ನರಕಕೆ ಹೋಹರು (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೩೨–೧೮ ; 1434). **ಇಕುಳ** : ಅಕ್ಕಿ ಇಕುಳಂ ತೊಪ್ಪ ಇದ ಪ್ರವಾಹಂ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೯೫–೧೬ ; 1025 ?). **ಇಕ್ಕಳ$_2$**: ೧. ಒಕ್ಕಳ ಕಾಣದ ವೈನೂಱಿಕ್ಕಳ ಕಾಣದವು ನೂಱು ಮೂಗಳ ಕಾಣಂ (ವ್ಯವಹಾ. ಪದಪಿನಸೂತ್ರ). **ಇಕ್ಕುಳ$_2$** : ೧. ಇಕ್ಕುಳ ಅಕ್ಕಿ ಒಮ್ಮಾನ ತುಪ್ಪ ಐವತ್ತು ಅಡಕೆ ಇಂನುಱು ಎಲೆ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವರಿಂಗೆ ನಡವುದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೯೫–೩೧ ; 1074) ; ಇಕ್ಕುಳ ನೆಲ್ಲಿಂಗಕ್ಕಿಯ ಪೊಕ್ಕಳದೊಳರವನವ ಕಳದು ಕೊಡಲುಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೧೬–೨೨) ; ಶ್ರೀ ರಂಗನಾಥದೇವರ ತಳಿಗೆ ಒಂದು ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಹರಿವಾಣ ಒಂದು ಉಭಯಂ ಹರಿವಾಣ ಯರಡಕ್ಕೆ ಅಕ್ಕಿ ಇಕ್ಕುಳ ಪರುಪು ಪದಾರ್ಥ ತುಪ್ಪ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨–೧೮ ; 1529).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕುಳ$_1$]

ಇರ್ಕುಳಿ$_1$ 'ಈಟ್ಕುಳಿ ' ನೋ.

ಇರ್ಕುಳಿ$_2$ (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ; ಇರುವುದು : "ಇರ್ಕುಳಿಯೆನಲ್ಕಿರುವ ದಕ್ಕುಮಿಂಗಡಲೆನಲ್ಕಕ್ಕು ಪಾಲ್ಗಡಲು " (ಕಶರ. ೧೪).

[ಇರ್$_1$ + –ಕುಳಿ$_3$?]

ಇರ್ಕುಳಿಗೊಳ್ 'ಈಟ್ಕುಳಿಗೊಳ್ ' ನೋ.

ಇರ್ಕುೞ್$_1$ 'ಇಟ್ಕುೞ್$_1$ ' ನೋ.

ಇರ್ಕುೞ್$_2$ 'ಇಟ್ಕುೞ್$_2$ ' ನೋ.

ಇರ್ಕುೞಿ 'ಇಟ್ಕುೞ್$_2$' ನೋ.

ಇರ್ಕುೞಿಸು, ಇಕ್ಕುೞಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇಕ್ಕಳದಿಂದ ಹಿಡಿ ; ತಂಡಸದಿಂದ ಹಿಡಿದುಕೊ : ಕರ್ಬುನದ ಸಲಗೆಯೊಳ್ ಬೆಟ್ಟೆ ನಿಟ್ಟೆಲ್ವುಗಳ್ ತೋಱುವಿನಂ ಕಾಯ್ದಿರ್ಕುೞಿಂದಿರ್ಕುೞಿಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ಇಕ್ಕುೞಿಸೆ] ಕುರವದಿಂ ಕೂಡೆ ನೆತ್ತರ್ ತೆರಳ್ದುಣ್ಮುವಿನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೩೫).

೨. ಇಕ್ಕಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಸು; ಅತ್ತಿತ್ತ ಅಲುಗಲವಕಾಶವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು: ಅಳವಿಂದಂ ತಳ್ತಪೂರ್ವೋತ್ತರವೆರಡಜ ಪಕ್ಷಂಗಳೊಳ್ ಯುಕ್ತಿಜಾಲಂಗಳ ಸಾರಾಸಾರಮಂ ಸೋದಿಸಿ ಕಳೆದದಱೊಳ್ ಪೊಟ್ಟನೊಳ್ಗಟ್ಟಯಂ ಕೂರ್ತೊಳ ಕೊಂಡಿರ್ಪೊಳ್ಪಿನಿಂ ತತ್ತ್ವದ ನೆಲೆಯಱಿತಾ ಮಾರ್ಗದಿಂದತ್ತಲಿತ್ತಲ್ ಪೊಳೆದೆತ್ತಂ ಪೋಗದಂತಿರ್ಕುೞಿಸುತೆ ಬುಧರಂ ತರ್ಕಿಕುಂ ಚಿಕ್ಕದೇವಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೭-೨೪). **ಇಕ್ಕುೞಿಸು**: ೧. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಇರ್ಕುೞ್$_2$ (< ಇಟ್ಟುೞ್$_2$) + -ಇಸು$_3$]

ಇರ್ಕೊಡು (ನಾ). ಎರಡು ಊರುಗಳು ಅಥವಾ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಕೂಡುವ ಸ್ಥಳ: ಕಡಕೊಳಂ ಮರಿಯಿಸೆ ಎರಡೂರ ಇರ್ಕೊಡು ಪಡುವ ಪೋಗಿ ಕೆಱೆಯ ತೆಂಕಕಡೆ ಪಡುವ ಪೋಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೩೮-೧೪; 1050). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕೂಡು$_2$]

ಇರ್ಕೆ, ಇಕ್ಕೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಇರುವ ಸ್ಥಳ; ಹಕ್ಕೆ; ವಾಸಸ್ಥಾನ: ಮೃಗಮುಂ ಗಾಳಿಯನಿರ್ಕೆಯಂ ಪಕ್ಕೆಯಂ ಗಣಿದಮಂ... ನೀಂ ಬಲ್ಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩); ಟಿಟ್ಟಿಭಮಿಥುನಂ ಕಿಱಿದಾನುಂ ಬೇಗದಿಂ ಬಂದು ತಮ್ಮಿರ್ಕೆಗೆ ಪೋಗಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೦-೭). ೨. ಸ್ಥಿತಿ; ನೆಲೆ; ಇರವು: ಚಾಗದ ತೋರ್ಕೆಗಂ... ಸಿರಿಯ ಸಾರ್ಕೆಗಮಾಯತಿಯಿರ್ಕೆಗಂ ಪೆಱರ್ ಮೇಗೆನಲಿಲ್ಲದಂತು ನೆಗೞ್ದಿರ್ದುದಱಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬೮); ಯಶೋಧನದಿರ್ಕೆ... ಎನೆ ಪೆರ್ಮೆಯಂ ತಳೆದಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೫೯-೧೨; 1159); ತಾವರೆಗಿರ್ಕೆಯಾದ ಕೊಳನಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೮೫). ೩. ವಾಸ; ನೆಲಸುವಿಕೆ: ಸುರಗಜೇಂದ್ರಮೆ ವಾರಣಂ ಪಿಡಿವಾಯುಧಂ ವರವಜ್ರಂ... ಇರ್ಕೆಯ ಕೋಟೆಯೊಪ್ಪಿರೆ ನೆಗೞ್ತೆಯಸ್ವರ್ಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೩೩೧); ಹರನಿರ್ಕೆಗೊಂದು ಬೆಳ್ಳಿಯ ಗಿರಿ ಸಾಲದೆನುತ್ತನೇಕ ರಜತಾಚಲಮಂ ಶರನಿಧಿಯಟ್ಟುವ ತೆಱದಿಂ ನೊರೆವಟ್ಟಂತಪ್ಪ ತೆರೆಗಳೇನೊಪ್ಪಿದುವೋ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೨-೬). **ಇಕ್ಕೆ$_1$**: ೧. ಏನಿದಂಗಜಮಹೀಭುಜನಿಕ್ಕೆಯೊ [ಪಾಠಾಂ. ಇರ್ಕೆಯೊ] ಚಿತ್ರಶಾಲೆಯೊ (ಆದಿಪು. ೫-೪೫); ವಸಂತನ ಬೀಡುಯೆಳಲತೆಗಳಿಕ್ಕೆ (ಹಚಕಾ. ೩-೨೬); ಸಿಂಗರದಿಕ್ಕೆ ಮಂಗಳದ ಮೆಯ್ಸಿರಿ (ರಾಜಶೇ. ೭-೧೦೦). ೨. ಪಿಡಿಯಂ ಪಕ್ಕಿಗಳಂ ಮೃಗಕ್ಕೆ ಬಿಡಲೊಲ್ಲಂ ನಾಯ್ಗಳಂ... ಒಕ್ಕನಿನಿಯಂ ತನ್ನಿಕ್ಕೆಯಂ ಬಾೞ್ಕೆಯಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೭೯); ನಾಡೀಮಂಡಲಂಗಳ ತಾನೆ ಸಾಧಿಸಿ ಕಂಡಖಂಡ ಜ್ಞಾನದಿಕ್ಕೆಯ ಪರಿಯನಿದಿರಿಟ್ಟು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೩); ತಿಮಿರದ ತಂಡದಿಕ್ಕೆಯ ಕಿಡಿಸುತನವರತ... ಹರಿಯುಪವನದ ಮಧ್ಯದ ಮಂಟಪಕೆ ನಡೆದ (ಅಕ್ರೂಚ. ೬-೧೧). ೩. ಮನಸಿಜಾತ ಗಂಧದ್ವಿಪದಿಕ್ಕೆಗೆ ವಿನಯಭೂಮಿಯಾಗಿರ್ಪುದು ತೋರ್ಕೆಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೫೫ ರ); ಆನೆಯ ವಾಸವು ನೆಲದಮೇಲೆ ಮೊಸಳೆಯ ಇಕ್ಕೆಯು ನೀರಿನಲ್ಲಿ (ಪ್ರಾಣಿಪ್ರ. ೯).

ಇರ್ಕೆಮಾಡು = ಮನೆಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ; ಬಿಡಾರಮಾಡು; ನೆಲಸು: ಕಿೞ್ಬರಿಗಳೊಳ್ ಬೆಳೆದಸುಗೆಯ ಬನಮನಿರ್ಕೆಮಾಡಿ ಬಿಡದೂಳ್ದ ಪೆಣ್ಗೋಗಿಲೆಯ ಸರಂಗಳಿಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೪). [ಇರ್$_1$ + -ಕೆ$_1$]

ಇರ್ಕೆದಾಣ, ಇಕ್ಕೆದಾಣ (ನಾ). ಇರುವ ಸ್ಥಳ; ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ; ನೆಲೆ; ಬಿಡಾರ: ಬಗ್ಗಿಸುವ ಕೋಗಿಲೆ ಕೋಗಿಲೆಯಿರ್ಕೆದಾಣದೊಳ್ ಜಿನುಗುವ ತುಂಬಿ (ಆದಿಪು. ೧-೬೫); ಶೀಳದ ತವರ್ಮನೆ ಸದ್ಗುಣದಿರ್ಕೆದಾಣಮಾರ್ಪಿನ ಕಣಿ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೬೫-೩೮; 1029); ಅದು ಸಿರಿಯಿರ್ಕೆದಾಣವದು ಭಾಸುರಕೀರ್ತಿಯ ಜನ್ಮಗೇಹ (ಕಇ. IV, ೧೦-೧೫; 1121). **ಇಕ್ಕೆದಾಣ**: ಅರಸಂಗಿಕ್ಕೆದಾಣಮಾವುದೆಂದು ಕಾದಂಬರಿಯಂ ಬೆಸಗೊಳ್ವುದುಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೩); ಶೃಂಗಾರಕ್ಕೆ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯುಂ ವಸನ್ತಸಮಯಕ್ಕಿಕ್ಕೆದಾಣಮುಮೆನಿಸಿದುದು (ಕಇ. I, ೨೭-೫; 1162); ಪುರು[ಷಾ]ರ್ತ್ಥದ ನೆಲೆ ಸತ್ಯದ ಕರು ಪರಹಿತಲಕ್ಷ್ಮಿಗಿಕ್ಕೆದಾಣಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೬೬-೨೭; 1118); ಪುಲ್ಲೆಯ ಹಿಂಡನೊಂದು ಪುಲಿ ಗೆಂಟಱಿಕೊಳೊಯ್ಯನೆ ಕಂಡು... ನೆತ್ತರಂ ಪದೆದು ಪೀರ್ದೆೞ್ದಿದಿಕ್ಕಿದುದಿಕ್ಕೆದಾಣದೊಳ್ (ದಶಕು. ೨-೧೧೩). [ಇರ್ಕೆ + ತಾಣ]

ಇರ್ಕೆಯ್, ಇಕ್ಕಯ್, ಇಕ್ಕೆಯ್, ಇಕ್ಕೈ, ಇರ್ಕೈ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಕೈ; ಹಸ್ತಯುಗ್ಮ: ಒರ್ಪಿಡಿ, ಇರ್ಕೆಯ್, ಇರ್ಕಣ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೨೪ ಪ್ರಯೋ); ಧನುರ್ಬಾಣಂಗಳನಿರ್ಕೆಯ್ಗಳೊಳ್ ಪಿಡಿದಿರ್ದವಂ (ಅದ್ಭುತ. ೧೩-೨೭). **ಇಕ್ಕಯ್**: ೧. ಅಗಧರನು ಸಿಡಿಲಪ್ಪಳಿಸಿದಂತೊಗೆದುಕೊಂಡಾ ಸರ್ಪನನು... ಇಕ್ಕಯ್ಯಲೆಳೆತಂದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೪೪); ಒಕ್ಕಯ್ಯೊಳಡಗದ ವಿಶಾಲಲೋಚನಯುಗಳಮಿಕ್ಕಯ್ಯೊಳಡಗದ ಕುಚದ್ವಯಂಗಳ್ (ಜಿಬಪು. ೩೪-೭). **ಇಕ್ಕೆಯ್**: ೧. ಇಕ್ಕೆಯ್ಯ ಮುಗಿದು ಕಾಳಗಬೇಡ ಹೋಗೆನುತೊಕ್ಕಣಿಸಿದರೊಪ್ಪುಗೊಳದೆ ಮೋಹತ. ೩೪-೩೮). **ಇಕ್ಕೈ**: ೨. ಎರಡು ತೋಳಿನ ಪ್ರಮಾಣ: ಬಟ್ಟೆಗೆಂದು ರಾಜಹಸ್ತದ ಇಕ್ಕೈವರೆಯಂ ಕಳೆದು ವುಳಿದ ನಿವೇಶನವಂ (ಎಇ. XIV, ೨೫-೫೧; 1245). **ಇರ್ಕೈ**: ೧. ಬೆಟ್ಟದ ತಱಿಯದ ಕೀಲನಿರ್ಕೈಗಳಿಂದಂ ಪಿಡಿದು (ಪಂಚತಂ. ೩೦-೮); ಮಕ್ಕಳನಿರ್ಕೈಗಳಿನೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೫-೧೫೦). ೨. ಇರ್ಕೈಮಂದದ ನೆರೆಹಮದಿರ್ಕೈವರೆ ನೀಳದ್ದೆದು ಕೈಯಗಲದ ತೊಲೆ (ವ್ಯವಹಾ. ೭೭-೩೪).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕೆಯ್$_2$]

ಇರ್ಕೆರ (ನಾ). ಎರಡು ಕೆರ; ಎಕ್ಕಡಗಳ ಜೊತೆ (ರೀವ್).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕೆರ]

ಇರ್ಕೆಲ, ಇಕ್ಕೆಲ (ನಾ). ಎರಡು ಪಕ್ಷ, —ಪಾರ್ಶ್ವ, —ಮಗ್ಗುಲು: ಕಲ್ಪಮಹೀಜದ ಪಕ್ಕದಿರ್ಕೆಲಂಬಿಡಿದು ಮಡಲ್ತು ತೋಱುವ ಲತಾವಳಿಗಳ್ಗೆಣೆಯಾಯ್ತಿರಟ್ಟೆಲಂಬಿಡಿದು ಖಗೇಂದ್ರನೋಲಗದೊಳಿರ್ದ ವಿಳಾಸವಿಳಾಸಿನೀಜನಂ (ಆದಿಪು. ೨-೪); ಇರ್ಕೆಲದ ರತ್ನವೇದಿಕೆಗಳೊಳೋಳಿಗೊಂಡು ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ನಾನಾದೇಶಭೂಮಿಾಶರೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೯-೪೩ ವ); ಆ ಭರತಕ್ಷೇತ್ರ ವಿಜಯಾಚಲದಿರ್ಕೆಲದೊಳ್ ಮಾನಧ್ವಜನಾಡುಂಬೊಲ ನೆನಲೆಸೆದುದು (ಜಯಕಾ. ೧-೩೪). **ಇಕ್ಕೆಲ**: ಸಿಂಹಾಸನದಿಕ್ಕೆಲದೊಳಂ ಕಿರ್ಗಿದುವಾಗಿರ್ದ ಮಣಿಮಯಭದ್ರಾಸನದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೨೯ ವ); ತಿರುವೀಧಿಯಿಕ್ಕೆಲಂಗಳ ಕರುಮಾಡಂಗಳೊಳ್ (ನಂಬಿರ. ೧೮-೧೦೧); ಹಿಂದೆ ಮುಂದಿಕ್ಕೆಲದ ಸತಿಯರ ಸಂದಣಿಯ ಮಧ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೩). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕೆಲ]

ಇರ್ಕೆವನೆ, ಇಕ್ಕೆವನೆ (ನಾ). ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಇರುವ ಸ್ಥಳ; ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ: ಕಾಮನ ಬಾಣದಿರ್ಕೆವನೆಯೋ ಭ್ರಮರಾಳಿಯ ಸತ್ರಸಾಲೆಯೋ (ಗಿರಿಕ. ೨-೬೦); ನುಡಿ ಸಲೆ ನನ್ನಿಗಿರ್ಕೆವನೆಯಾದುದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೭). **ಇಕ್ಕೆವನೆ**: ಘನಸಮಯಂಗಳಿಕ್ಕೆವನೆ ಮಾಗೆಯಿರುಳ್ಗಳ ಬಿಟ್ಟ ಬೀಡು ಚಂದನ ಕುಲಮಂದಿರಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೧೭); ನಾನಾಭಯಂಕರಕ್ಕಿಕ್ಕೆವನೆಯಾನೆಂದು ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟು ಪೇಳ್ವಂತೆ ಘೀಳಿಡುತ್ತಿರ್ದುದಡವಿ (ಹಚಕಾ. ೫-೨೧); ಅಳಿಕುಲಗಳಿಗಿಕ್ಕವನೆಯ ಹಸೆಜ್ಜೆಯ ನಿಳಯದೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೬೧). [ಇರ್ಕೆ + ಮನೆ]

ಇರ್ಕೆವೀಡು (ನಾ). ನೆಲೆವೀಡು: ರಾಜಧಾನಿ ಕಲ್ಯಾಣದಿರ್ಕೆವೀಡಿನೊಳ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೬೮-೧೬; 1061). [ಇರ್ಕೆ + ಬೀಡು]

ಇರ್ಕೆವೆಟ್ಟು (ನಾ). ವಾಸಸ್ಥಾನವಾದ ಬೆಟ್ಟ; ಇರುವ ಪರ್ವತಸ್ಥಾನ: ಪೊಗಸಿನೊಳ್ ಮೊಗಸಿ ಬೈಗುವರೆಗಂ ಬೇಟೆವೆಸದಿನಸುವರೆಯಾಗಿ ತಮ್ಮಿರ್ಕೆವೆಟ್ಟುಗಳ ಗುಹಾಶಯ್ಯೆಯಿಂದುಱೆ ಸನ್ನೆಗೆಯ್ದು (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೪ ವ). [ಇರ್ಕೆ + ಬೆಟ್ಟು$_2$]

ಇರ್ಕೈ 'ಇರ್ಕೆಯ್' ನೋ.

ಇರ್ಕೊಡೆ (ನಾ). ಎರಡು ಕೊಡೆಗಳು; ಜೊತೆ ಛತ್ರಿಗಳು : "ಎಕ್ಕಸರಂ, ಒರ್ಪಡಿ, ಇರ್ಕೊಡೆ . . . ಇವು ಸಂಖ್ಯಾನಂಗಳ್" (ಕಶಸಾ. ೨೫-೫೩೯). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕೊಡೆ]

ಇರ್ಕೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೆಳೆ; ಆಕರ್ಷಿಸು : ಬಗೆಯಿರ್ಕೊಳಿಪ ಸಂಗೀತದಿ ಜಿನೇಂದ್ರನ ಪೂಜಿಸಿದನಿಂದ್ರಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧-೭೨). [ಇರ್ಕೊಳ್$_0$ (< ಈೞ್ಕೊಳ್) + –ಇಸು$_3$]

ಇರ್ಕೋಟಿ (ನಾ). ಎರಡು ಕೋಟಿ: "ಇರ್ಕೋಟಿ . . . ಮುಪ್ಪೊೞಲುಂ . . . ತಾಂ ಸಂಖ್ಯಾಪದಂಗಳ್" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೩). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕೋಟಿ]

ಇರ್ಕೋಡಿ (ನಾ). ಎರಡು ಕೋಡಿಗಳು ; ಕೆರೆಯಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ನೀರು ಹರಿದು ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವ ಜೊತೆ ಕೋಡಿಗಳು : ಇರ್ಕೋಡಿಯಿಂ ತೀವಿ ನಾಲ್ದೆಸೆಗಂ ಸೂಸಿ (ಶಮದ. ೬೬ ಪ್ರಯೋ). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕೋಡಿ]

ಇರ್ಕೋದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಇಪ್ಪರ್ತ್ತು ಗಣ್ಡುಗಂ ಭಕ್ತಮುಂ ಇರ್ಕೋದಿ ಕೆಱಿಗೋಡು ಪುಟ್ಟಿಗೆಯುಂ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫-೪೯ ; 733). [?]

ಇರ್ಖಂಡುಗ 'ಇರ್ಕಂಡುಗ' ನೋ.

ಇರ್ಗರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಇರ್ಗ್ಗರೆ ನದೀಂ ಗತ್ವಾ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೩-೫೮ ; 713) ; ಸಿಂಗಪುರ ನಾಯಿಗರುಂ ಮೂವಾಣಿಗರುಂ ಇರ್ಗರೆಯ ಪಾದಪ್ಪಡಿಗಳುಂ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫-೫೫ ; 733). [?]

ಇರ್ಗೇಣ್, ಇಗ್ಗೇಣ್ (ನಾ). ಎರಡು ಗೇಣು : ಇರ್ಗೇಣಗಲದ ನೆರೆಹ ಮದಿರ್ಗೇಣರೆ ನೀಳದೈದು ಗೇಣಗಲದ ತೊಲೆ (ವ್ಯವಹಾ. ೭೭-೩೫). **ಇಗ್ಗೇಣ್**: ಇರದೊಗ್ಗೇಣುದ್ದವಿಗ್ಗೇಣಗಲದೊಡನೆ ಮೂವತ್ತುಗೇಣ್ ನಿಳದೈವತ್ತೆರಡು ಕಲ್ (ಭಾಸ್ಕರ. ೪೦-೪).
ಇರ್ಗೇಣರೆ = ಎರಡೂವರೆಗೇಣು ಅಳತೆ : ಅಗಲಂ ಗೇಣುದ್ದದಿರ್ಗೇಣರೆಯಿನೆ ದಶಗೇಣ್ ನೀಳದೈವತ್ತು ಕಲ್ಲಿಗೆ (ವ್ಯವಹಾ. ೭೩-೧೫). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಗೇಣ್$_1$]

ಇರ್ಚವಡಿ, ಇಚ್ಚಡಿ, ಇಚ್ಚವಡಿ, ಇಚ್ಚಿಡಿ (ನಾ). ಎರಡು ಮಡಿಕೆ, —ಪದರ; ಎರಡೊಂದಾಗಿ ಹೊಸೆದ ಹುರಿ, —ನೂಲು : ಇರ್ಚವಡಿ ; ಇರ್ಚಾವಡಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೩ ಪ್ರಯೋ). **ಇಚ್ಚಡಿ** : ಚಳಿಯುಬ್ಬರಕೆ ನಡನಡುಗುತಿಚ್ಚಡಿಯ ಹಚ್ಚಡವ ಹೊದೆದು ಮಲಗಿದ್ದ (ಕವಿಕಾ. ೪೬-೩). **ಇಚ್ಚವಡಿ** : ನೊಸಲ ತುಂಬಿದ ಭಸಿತ ಥಳಥಳಿಸಲಿಚ್ಚವಡಿ ಮಿಸುನಿಯುಡಿದಾರವರಳೆಲೆ ಬಂದಿ (ಸೌಂದಪು. ೩-೯) ; ಪೊಸಮಿಸುನಿಯಿಚ್ಚವಡಿಯುಡಿದಾರದಿಂ (ಚೇರಮ. ೩-೪೧). **ಇಚ್ಚಿಡಿ** : ಇಚ್ಚಿಡಿ ಪಂಚೆಯನ್ನು ಇನ್ನಿಚ್ಚಿಡಿಮಾಡಿ ಮೊಣಗಂಟಗಿಂತ ಮೇಲೆ ಬಿಗಿಯುವವರೇ ಇಲ್ಲ (ಜಾರುದಾ. ೩೩) ; ಮಿಂಚಿನ ಬಳ್ಳಿಯಂತೆ ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಇಚ್ಚಿಡಿ ಜನಿವಾರ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೬೩). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಸವಡಿ]

ಇರ್ಚಾವಡಿ (ನಾ). ಎರಡು ಚಾವಡಿಗಳು : ಇರ್ಚವಡಿ, ಇರ್ಚಾವಡಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೩ ಪ್ರಯೋ). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಚಾವಡಿ]

ಇರ್ಚೆಱಂಗು, ಇಚ್ಚೆಱಗು (ನಾ). ಎರಡು ಸೆರಗು : ಇರ್ಚವಡಿ, ಇರ್ಚಾವಡಿ, ಇರ್ಚೆಱಂಗು (ಶಬ್ದಾನು. ೯೩ ಪ್ರಯೋ). **ಇಚ್ಚೆಱಗು** : ದೂವಟದಿಚ್ಚೆಱಗನು ತೊಡೆಗಳಿಗೆ ಲೀಲಾವಾಸ ಮುಂದಿಳಿವಿಟ್ಟು ಪಾವಡಗಳ ಮೆಟ್ಟಿ ವಾಘೆಗೆ ಕೈನೀಡಿ ರಾವುತರೊಡೆಯನೊಪ್ಪಿದನು (ಭರಚ. ೨೯-೧೬). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಸೆಱಂಗು]

ಇರ್ಚ್ಛಾಸಿರ 'ಇರ್ಛಾಸಿರ' ನೋ.

ಇರ್ಛಾಸಿರ, ಇಚ್ಛಾಸಿರ, ಇರ್ಚ್ಛಾಸಿರ, ಇರ್ಸಾಸಿರ, ಇೞ್ಚಾಸಿರ, ಇೞ್ಛಾಸಿರ (ನಾ). ಎರಡು ಸಾವಿರ ; ಎರಡು ಸಹಸ್ರ : ಮಧ್ಯಮಸ್ಥಿತಿ ನಾಲ್ಛಾಸಿರಮಧಮಮಾತ್ರಮಿರ್ಛಾಸಿರಂ ಶರಾಸನಮದು ಕ್ರಮಕ್ರಮದಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೦೩) ; ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳಿರ್ಛಾಸಿರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೭) ; ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ಹಯವನಿರ್ಛಾಸಿರ ಮಹಾರಥರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೩೬). **ಇಚ್ಛಾಸಿರ** : ನೆರೆ ಸಂಜೋಗದ ಕುದುರೆಗಳಿಚ್ಛಾಸಿರ ಗಜಘಟೆಯಿನ್ನೂಱವೆರಸಿ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೮-೩೧) ; ಕೊಙ್ಗಳ್ನಾಡಿಛ್ಛಾ(ಚ್ಛಾ)ಸಿರಮು[ಂ] ಆಳೆ (ಇಆ. XIV, ೨೩೨-೫೦ ; 9ನೆಯ ಶತ). **ಇರ್ಚ್ಛಾಸಿರ** : ಇರ್ಚ್ಛಾಸಿರಂ, ಎಣ್ಛಾಸಿರಂ, ನೂರ್ಚ್ಛಾಸಿರಂ (ಶಮದ. ೧೪ ಪ್ರಯೋ) ; ಇರ್ಚ್ಛಾಸಿರ ನಾಲಗೆಯಿರ್ದುಮೀ ರಾಮರಾಜ್ಯವಂ ಸೇಸಂ ಬಣ್ಣಿಸಲಾರ್ತನಿಲ್ಲಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮-೩). **ಇರ್ಸಾಸಿರ** : ಎಳೆಯಲಿರ್ಸಾಸಿರ [ಪಾಠಾಂ. ಎಳಸಲಿರ್ಛಾಸಿರ] ಘಟಾವಳಿ ನೆಲಕೆ ದಾಡೆಯ ನೂಱಿ ಘೀಳಿಟ್ಟಳಿದವು (ತೊರರಾ. ೫-೭-೪). △ **ಇೞ್ಚಾಸಿರ** : ಪನ್ನಿೞ್ಚಾಸಿರ ನಾಡಾಳೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨-೨ ; 800). △ **ಇೞ್ಛಾಸಿರ** : ಬನವಾಸಿ ಪನ್ನಿೞ್ಛಾಸಿರಮನಾಳೆ (ಎಇ. VI, ೨೫೩-೨ ; 800). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಸಾಸಿರ]

ಇರ್ತಂಡ, ಇತ್ತಂಡ (ನಾ). ಎರಡು ತಂಡ, —ಪಕ್ಷ, —ಪಂಗಡ ಅಥವಾ ವಿಭಾಗ, —ಗುಂಪು : ಇರ್ತಂಡದೊಳ್ ಚೂಳಿ ಪೊಯ್ದಾಡಿ ಮಡಿಯೆ (ಚೆಬಪು. ೨೬-೧೭) ; ಇರ್ತಂಡದ ಕೆನ್ನೀರ ಮುನ್ನೀರೊಂದನೊಂದು ಕೂಡಿದುದು (ಅದ್ಭುತ. ೪೫-೧೫). **ಇತ್ತಂಡ** : ಬಿಲದೊಳಗಣ ಯಿಲಿ ಹುತ್ತದೊಳಗಣ ಹಾವು ಇತ್ತಂಡವು ಕೂಡಿ ಮನೆಯೊಳಗಣ ಬೆಕ್ಕ ಮುಱಿಯಿತ್ತು (ಬಬ್ಬಬಾ. ೨೦-೪೪) ; ಧರಣಿಯ ಕದನವಿತ್ತಂಡಕ್ಕೆ ಕಾಮಿತವಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦-೭) ; ತುಂಡುಗಳೆರಡಾಗಲೊಡಲೊಂದು ನಮ್ಮಿತ್ತಂಡಕ್ಕೆ ಭೇದವೆಲ್ಲಿಯದು (ಮೋಹತ. ೩೧-೪೨). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತಂಡ]

ಇರ್ತಟ್ಟು, ಇತ್ತಟ್ಟು$_1$ (ನಾ). ೧. ಎರಡುಕಡೆ, —ಪಕ್ಕ. ೨. ಎರಡು ಕಡೆಯ ಸೈನ್ಯವ್ಯೂಹ : ಎರಡರ್ಕಂ ಯಿರಾದೇಶಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಂ— ಇರ್ಕಟ್ಟು, ಇರ್ತಟ್ಟು (ಶಮದ. ಮ. ೧೯೮ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ). **ಇತ್ತಟ್ಟು$_1$** : ೧. ಇತ್ತಟ್ಟನೊಳು ಬೆಂದುದಂ ಹಿಡಿದು ತೆಗೆದಿರಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೪೯) ; ಇತ್ತಟ್ಟಿನ ಪಡೆಗಳೆರಡು ತಾಗಿದುವು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೭-೩೭) ; ಇತ್ತಟ್ಟನೊಳು ಕಾಣ್ಬ ರನ್ನಗನ್ನಡಿಯಂತೆ ಸುತ್ತಲಱಿವು ಕಾಣ್ಕೆ ಜಿನಗೆ (ಭರಚ. ೬೬-೯೫). ೨. ಬಿದ್ದರು ನೆಲಕಿತ್ತಟ್ಟಿನ ಯುದ್ಧವಿಶಾರದರು (ಯಾದಮ. ೬೦). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತಟ್ಟು$_2$]

ಇರ್ತಡವೆ (ನಾ). ಎರಡು ಸಲ, —ಬಾರಿ : ತಪ್ಪಿಸಯ್ . . . ಇರ್ತಡವೆ ನಾನ್ ಪಯಣಿಸುವುದನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೫೦-೧೯೪). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತಡವೆ]

ಇರ್ತಡಿ, ಇತ್ತಡಿ (ನಾ). ಎರಡು ತಡಿ, —ದಂಡೆ, —ಅಂಚು : ಸೊಗಯಿಸು ವಿರ್ತಡಿಗಳೊಳಮೊಪ್ಪಂಬೆತ್ತ ವೇತ್ರವತಿಯೆಂಬ ನದಿಯಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬) ; ಪರಿಕಾಲಿರ್ತಡಿಯೊಳ್ ಮಡಲ್ತು ಮುಗುಳಂ ಪೂಗೊಂಚಲಂ ಪುಷ್ಪವಲ್ಲರಿಗಳ್ಪೇಱಿದ ಬಂಡಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೩೬) ; ಅಳವಟ್ಟು ರಂಜಿಪಿರ್ತಡಿಗಳ ಬೆಡಂಗಿನಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೧೦೦). **ಇತ್ತಡಿ** : ಸುಖಜಲಂ ವಿಲೋಚನಂಗಳಿತ್ತಡಿಗಳಿನೊತ್ತಿ ಪರಿದು (ಮಳಿರ. ೧೨೩-೨೦) ; ಪಂಕಜಮುಖಿಯುರಿತ್ತಡಿಯ ಸೋಪಾನದೆ ಮುಂಕೊಂಡು ಮೆಱೆದರರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂನವಿ. ೫-೫೨) ; ಒಂದೊಂದು ಮನಸ್ಸೂ ಇತ್ತಡಿಗಳನ್ನು ಸೇರಲೆತ್ನಿಸುತ್ತದೆ (ಸರಸ. ೭೬). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತಡಿ$_2$]

ಇರ್ತಡಿಗಾಲುವೆ (ನಾ). ಎರಡು ದಡಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕಾಲುವೆ : ಮಿಸುಪ ನದೀನಾರಿಯ ನಳಿತೋಳೆನಲೆಸೆವಿರ್ತಡಿಗಾಲುವೆಯಿಂದವೆ ನೆಱೆ ಮುಸುಕಿ ಬೆಳೆದ ಚೆಂದೆಂಗು (ಜಯಕಾ. ೧-೩೮).
[ಇರ್ತಡಿ + ಕಾಲುವೆ (< ಕಾಲ್ವಾಯ್)]

ಇರ್ತಡಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ದಡಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸು, —ಹಿಡಿ : ಒಂದು ದೆಸೆಯೊಳಿರ್ತಡಿವಿಡಿದು ನಟ್ಟ ತಮಾಲದ ತಳಿರ್ಗೊಂಬುಗಳಿಂ ಸಮೆದ ಪನಲೇಖಿಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೧೪). [ಇರ್ತಡಿ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಇರ್ತರ, ಇತ್ತ್ರರ (ನಾ). ಎರಡು ಸಾಲು, —ಕಡೆ, —ಪಾರ್ಶ್ವ : ಇರ್ತರದಿಂದೋಲಗದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಜ ತಿ ಗ ಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೬೨). **ಇತ್ತ್ರರ** : ಸಮಸ್ತ ದೇವರ್ಕಳ ಶಿರಂಗಳು ಇತ್ತರದಿ ಶಿವಮಾಲೆಗೆಯ್ದಿವೆ (ಗಣಭಾ. ೬೯-೪ ಸೊಡ್ಡಳ); ಇತ್ತರದೊಳೊತ್ತರದಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ದ . . . ರಾಜಪುತ್ರರ್ಕಳ (ಬ ಸ ರ . ೬-೧೮); ಚಾಮರಗಳಿತ್ತರದಲಾಡಿದುವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭೦-೭೧). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತರ]

ಇರ್ತಲೆ, ಇತ್ತ್ರಲೆ (ನಾ). **೧.** ಎರಡು ತಲೆ : ಇರ್ತಲೆ, ಎರಟ್ಟಲೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೫೯ ಪ್ರಯೋ). **೨.** ಎರಡು ಕೊನೆ, —ತುದಿ. 'ಇತ್ತ್ರಲೆ ವೊತ್ತು' ಪರಾ. **೩.** ಎರಡು ಕುಲ ; ಉಭಯ ಕುಲ : ಕಱೆಮುಱೆಗಳೊಳವು ನೋಟ್ಪೊಡೆ ಪೆಱ ಪೆಱರ ಕುಲಕ್ಕೆ ಕೊಂಡ ಕೊಟ್ಟೆಡೆಗಳೊಳಂ ಕಱೆಯಿಲ್ಲ ತೈಲನಲ್ಲದೆ ಪೆಱನಾವೊಂ ಪಿಕ್ಕಿನೋಟ್ಪೊಡಿತ್ತ್ರಲೆಗೋಱಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೧). **ಇತ್ತಲೆ** : **೧.** ಇತ್ತಲೆಯ ಸರ್ಪನಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೬-೧೯೦). **೪.** (ಆಲಂ). ಎರಡು ತಲೆಯವನು ; ಮೋಸಗಾರ : ಇತ್ತಲೆ ಹಾವಿನಂತಹ ಗೋಮುಖವ್ಯಾಘ್ರಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ (ಪಿ ಶಾ ಪ. ೧೪೬). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತಲೆ$_1$]

ಇರ್ತಲೆಗುಯ್ಯ (ನಾ). ಎರಡುತಲೆಯ ಹಾವು: "ಆಹೀರಣಿಯೆಂಬುದು ಇತ್ತ್ರಲೆಗುಯ್ಯ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೬-೨೧). [ಇರ್ತಲೆ + ಗುಯ್ಯ]

ಇತ್ತ್ರಲೆವೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಕಡೆಗಳಿಗೂ ಉರಿ ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು : ಇರ್ತಲೆವೊತ್ತಿದ ಪುಳ್ಳಿಯ ಪುಖುವೊಲಿರ್ದನತಿಚಕಿತಚಿತ್ತನಪರಾದಿತ್ಯಂ (ಗದಾಯು. ೧-೨೩). [ಇತ್ತ್ರಲೆ + ಪೊತ್ತು$_1$]

ಇರ್ತಲೆಹಾವು (ನಾ). **೧.** ಎರಡು ತಲೆ ಹಾವು. **೨.** ಕೊಳಕು ಮಂಡಲ ಹಾವು (ಕಿ). [ಇರ್ತಲೆ + ಹಾವು (< ಪಾವು)]

ಇರ್ತಳ (ನಾ). ಎರಡು ಕೈ, —ಅಂಗೈ : ತೀವಿದೊಳ್ರಸದ ಮಾವಿನ ಪಣ್ಗಳನಿರ್ತಳಂಗಳಿಂ ಪೊಸೆದೆರ್ದೆಯಾಱೆ ಪೀರ್ದು ಮಧುವೀರ್ದಪರಂ ನಗುಗುಂ ಜಗಜ್ಜನಂ (ಜಗವಿ. ೧೭-೮೨). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತಳ$_2$]

ಇರ್ತಿಂಗಳ್ (ನಾ). ಎರಡು ತಿಂಗಳು (ಕಾಲ): ಇರ್ತಿಂಗಳ ನೋದಿದಂ, ಅರೆಜಾವಮಂ ನಿದ್ದೆಗೆಯ್ದಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೭೭ ಉದಾ).
[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತಿಂಗಳ್]

ಇರ್ತಿಗ, ಇತ್ತ್ರಿಗ, ಇತ್ತ್ರಿಗೆ (ನಾ). ಪಗಡೆಯ ಆಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಾಯ ; ಎರಡು ಮೂರುಗಳು : ನಿರುತದಿಂದಿರ್ತಿಗಂ ಬೀಳೆ ಲಿಂಗತ್ರಯಕೆ ತ್ರಿವಿಧಾರ್ಪಣಮನೆಸಗಲು (ಆರಾಚ. ೮-೫). **ಇತ್ತ್ರಿಗ** : ಸಾರಿಗನಂ ಪರಾಕರಿಸಿ ಸುಂಕಿಗನಂತಿರೆ ಹೂಡಿ . . . ಚೌಕ ದುಗನಿದ್ದುಗನಿತ್ತ್ರಿಗನೆಂಬ ದಾಯಮಂ ಪೋರಿಸಿ . . . ದಾಳಮಳವಟ್ಟಿರೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೪-೧೮) ; ಆಡಿದರು ಖಾಡಾಖಾಡಿಯಲಿ ದುಗ ಬಾರವಿತ್ತ್ರಿಗವೆಂಬ ರಭಸದಲಿ (ನಳಚ. ೯-೪೪) ; ದುಗನ ಹಾಯಿಕು ತನಗೆ ಹಾಯ್ಕಿತ್ತ್ರಿಗನನೆಂಬಬ್ಬರದ ಹಾಸಂಗಿಗಳ ಬೊಬ್ಬೆಯ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೫೦). **ಇತ್ತ್ರಿಗೆ** : ಸರಸಲಿಂಗತ್ರಯಕೆ ಮೂಱವಸರದೊಳಂ ತ್ರಿವಿಧಾರ್ಪಣಕ್ರಿಯೆವೆರಸಲಿತ್ತ್ರಿಗೆಯೆಂಬ [ಪಾಠಾಂ. ಗವೆಂಬ]ದಾಯವನಾಡುವನು ನೋಡಿ (ಬಸಪು. ೪೩-೫).
[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತಿಗ$_2$]

ಇರ್ತುಂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಡಾಗಿ ಕಡಿ ; ಎರಡು ಭಾಗಮಾಡು ತರಿದಿರ್ತುಂಡಿಸಿ ಪೀಳ್ದು ಬಾಣತತಿಯಿಂ (ಸಕವೈ. ೩ ಪ್ರಸ್ತಾ).
[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತುಂಡಿಸು]

ಇರ್ತೆರೆ (ನಾ). **೧.** ಎರಡು ಅಲೆ, —ತೆರೆ : ಇರ್ಪೆೞನೆ, ಇರ್ತೆರೆ, ಇರ್ಕಟ್ಟು (ಶಮುದ. ೧೮೬ ಪ್ರಯೋ). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತೆರೆ$_2$]

ಇರ್ತೆಱ, ಇತ್ತ್ರೆರ, ಇತ್ತ್ರೆಱ (ನಾ). ಎರಡು ಬಗೆ, —ವಿಧ : ಸಂಸಾರಿಜೀವಂ ತ್ರಸಸ್ಥಾವರ ವಿಕಲ್ಪದಿಂದಿರ್ತೆಱನಕ್ಕುಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೬೩ವ) ; ತೊಱೆದನಂತರಮಂದಿರ್ತೆಱದ ಪರಿಗ್ರಹಮುಮನಂತೆಱೆಯಂ ತಱೆ ಸಂದನೊಱೆಯನುರ್ಚಿದ ಬಾಳ್ವೋಲ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೩-೭೪). **ಇತ್ತ್ರೆರ** : ಹಾದಿಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ಇತ್ತೆರದಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಲುಗೊಂಡು ಸುತ್ತಣ . . . ಉಪ್ಪರಿಗೆಗಳು (ಕರ್ಣಾಜ. ೧೬೦). **ಇತ್ತ್ರೆಱ** : ಧರ್ಮದ ಲಕ್ಷಣಮಿಂತುಟಧರ್ಮದ ಲಕ್ಷಣಮದಿಂತುಟೆಂದಿತ್ತೆಱನಂ ನಿರ್ಮಳಮಾಗಿರೆ ತಿಳಿಪಡೆ (ಸ ಮ ಪ. ೭-೨೪) ; ಇತ್ತೆಱನನು ಬಿಟ್ಟು ಮಧ್ಯಮ ವಿಧಿಯನು ಚಿತ್ತೈಸು ಸ್ವಾಮಿ ಮಾಡುವೆವು (ಗೋಮಟೇ. ೧೭-೧೦). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತೆಱ$_1$]

ಇರ್ತೆಱೆ (ನಾ). ಎರಡು ಪರದೆ, —ಕಾಂಡಪಟ (ಕಿ).
[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತೆಱೆ]

ಇರ್ದಲ್, ಇಜ್ಜಲು, ಇದ್ದಲಿ, ಇದ್ದಲು, ಇದ್ದಿಲ್, ಇದ್ದಿಲು, ಇರ್ದಿಲ್ (ನಾ). ಕೆಂಡವನ್ನು ಆರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವ ಕರಿಕು: ವಾಸವದಿಕ್ತಟಂ ಸಮೆದ ಮೂಷೆ ತಮಂ ಸುರಿದಿರ್ದಲಬ್ಜಸಂವಾಸಿ ಸಮೀರನೇರಣಿಗನಾಗೆ (ಅಜಿಪು. ೬-೭೦) ; ಕೋಡು ಕೊಱಗೆಲ್ ತೊಗಲ್ ಕೊಱಡೋಡಿರ್ದಲ್ ಪಲ್ಲಿ ಪಾವು ನವಿಲಾವೋಡೆಂಬಿವು ಕಷ್ಟಂ ಮನೆ ಮಾಡುವ ನೆಲನನಗುೞೆ ಕಾಣ್ಬೊಡುೞಿದುವು ಶುಭದಂ (ಲೋಕೋಪ. ೩-೧೫) ; ಜಳನಿಧಿಯುಂ ಕೆಸಮ್ಮೆರ್ಸಗೆ ಕೂಡೆ ಕಲಂಕುವ ಬಾಡಬಾಗ್ನಿಯನ್ತಳದೊಳಗಿರ್ದ್ದಲಾಗೆ ಪೊಸೆದಿಕ್ಕುವ (ವೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೨೮-೭೭ ; 1148) ; ಅರೆಗರಿದಿರ್ದಲಾಗಿ ಕಡುವೆಂದೊಡೆ ಬೂದಿಯುಮಾಗಿ (ಜೀವಸಂ. ೨೨೦-೧೮). **ಇಜ್ಜಲು** : ಇಜ್ಜಲಿನಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಬಸ್ಸು ಘಂಟೆಗೆ ನಾಲ್ಕು ಮೈಲಿಯಂತೆ ಸಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕಳಹು. ೧೦೪). **ಇದ್ದಲಿ** : ಅಗ್ನಿಯ ಮುಟ್ಟಿದ ಕಾಷ್ಠ ಇದ್ದಲಿಯಾಯಿತ್ತು (ವಚಶಾ. ೧೧೧-೭) ; ಇದ್ದಲಿಯನೇ ತಂದು ಹಾಲಿನೊಳದ್ದಿ ತೊಳೆಯಲು ಮಲಿನ ಹೋಹುದೆ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೧-೪೪) ; ತಮ್ಮಾ! ಇದ್ದಲಿಯ ಬಣ್ಣ ಹ್ಯಾಗೆ ಇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೧೧). **ಇದ್ದಲು** : ಚಂದ್ರೋಪಳರಚಿತ ಸೋಪಾನ ರತುನಾವಳಿಯ ರಾಶಿಗಳಿದ್ದಲಾದುವು ಬಿದ್ದ ಕಿಡಿಗಳಲಿ (ಕು ವ್ಯಾ ಆ. ೨೦-೫೪) ; ಕಾನಕಾನಹಳ್ಳಿಯ ಇದ್ದಲು ಡಿಪೊ (ರೂಢಿ). **ಇದ್ದಿಲ್** : ಒಟ್ಟಿರ್ದಿಟ್ಟಿಗೆಯುಂ ಕೆದಱಿಯುಂ . . . ಇದ್ದಿಲ ರಾಸಿಯುಂ ಸೂಸಿಯುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೦-೨) ; ಸಿರಿ ಸುರಚಾಪದಂತೆ ಪೊಸಜವ್ವನಮಿದ್ದಿಲ ಬೂದಿಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೮). **ಇದ್ದಿಲು** : ಅದು ಇದ್ದಿಲು ಶುಭ್ರವಾದ ತೆಱನಂತೆ ಹೊದ್ದದಾಗಿ ಲಕ್ಷಿಸಲುಂಟೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೩-೮) ; ತಳಿರಿನಗ್ನಿಯ ನಳಿಗಳಿದ್ದಿಲನಳವಡಿಸಿ ಮಂದಾನಿಲನ ತಿದಿಗೊಳಿಸಿ (ಜೀವಂಚ. ೧೬-೯) ; ತೊಳೆತೊಳೆಯಲಿದ್ದಿಲೇಂ ಸವೆಸವೆವುದಲ್ಲದದು ಬಿಳಿದಪ್ಪುದೇ (ವೀಶೈಪು. ೪-೬-೫೫). **ಇರ್ದಿಲ್** : ಬಖಿಗೊಡನೆಣ್ಣೆ ಪಱಿ ನುಲಿ ನೇಣ್ ಬಡಿ ಕೋಲ್ ಬಲೆಯಿರ್ದಿಲೆಲ್ವು . . . ಇದಿರೊಳ್ ಬರೆ ಕಾಣಲುಮಾಗದು (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೧೦) ; ವಿರಹತಾಪವ್ಯೂಹದೊಳ್ . . . ಕಳವಳಂಗೊಂಡಿರ್ದವಳ್ಗೊರ್ವಳೇವಂದಳೆದು ಬಿಡುಗುಮೆಂದಾತಂ ಪೆಱಳ್ಗೋತನೆಂದಾಂ ತಿಳಿದೆನೆನೆ ಕನಲ್ದಿರ್ದಿಲಂತಿರ್ಮೆಬೆಂದಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೮೭).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇರುನ್ದೈ, ಇರುನ್ದು, ಇರುನ್ದಿಲ್ ; ಮಲ. ಇರುನ್ನಲ್ ; ಪರ್ಜಿ. ಸಿರುನ್ ; ಕುಇ. ಸೀಗ್ನಾ ; ಕುವಿ. ರೀಂಗ್ಲಾ]

ಇರ್ದಿಲ್ 'ಇರ್ದಲ್' ನೋ.

ಇರ್ದುಗ, ಇದ್ದುಗ, ಇದ್ದುಗೆ (ನಾ). ಪಗಡೆಯಾಟದಲ್ಲಿ ಎರಡು ದುಗಗಳು : ನೆಗೞ್ದೀರ್ಛೈದುೞ್ ನೆಟ್ಟೆಯಿರ್ದುಗಮುಮಂ ಚೌಪಂಚಿಯಿರ್ಪಂಚಿಯಿತ್ತಿಗದೊಳ್ಭದ್ರಿಕೆ ಕಚ್ಛೆ ಚೌಕ ದುಗಮುಂ ಚೌ ಪಂಚಿ ಬಾಯೆಂದು . . . ಲೆತ್ತಮನಲಂಪಂಬೆತ್ತು ತಾವಾಡಿದರ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೧೪). **ಇದ್ದುಗ** : ದುಚ್ಛಾಕಮನಾಡುವ . . . ಇದ್ದುಗವಾಡುವನು (ಉದ್ಭದೇ. ೩೧೩). **ಇದ್ದುಗೆ** : ನಿರತವೀರ್ಛೈದಿಂತು ಬಂದೊಡೆ ಪರವಿಹವೆನಿಪ್ಪಿದ್ದುಗೆಯೊಳೀಶ್ವರನ ಭಕ್ತಿಯುಲದರ್ುದೆನುತಿದ್ದುಗೆಯನಾಡುವನು (ಬಸಪು. ೪೩–೫). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ದುಗ]

ಇರ್ದೆಸೆ, ಇದ್ದೆಸೆ (ನಾ). ಎರಡು ದಿಕ್ಕು, —ಕಡೆ : ಕಾಕಿಣೀಮಣಿಸ್ಕಂಧನದಿಂದಮಿರ್ದೆಸೆಯ ಕೇರ್ಗಳೊಳಂ ಬರೆದೊಂದು ಕೇರೊಳಂದಿಂದುವನೊಂದು ಕೇರೊಳಿನನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೪೬) ; ಅಸದ್ಗ್ರಹದ್ವಿತಯ ಮಿರೆ ನಿಶಾನಾಥಂಗಿರ್ದೆಸೆಯೊಳ್ ಮನುಜಂ ಪ್ಲೀಹಶ್ವಸನ ಕ್ಷಯ ಗುಲ್ಮ ವಿದ್ರಧಿವ್ಯಾಧಿಯುತಂ (ಜಾತತಿ. ೨೧–೧೩). **ಇದ್ದೆಸೆ** : ಕಳಸಕನ್ನಡಿವಿಡಿದ ಸತಿಯರಿದ್ದೆಸೆಗಳಲಿ (ಹಚಕಾ. ೧೪–೨೪) ; ಮುಸುಕಿ ಬರಲಂಜಿದ್ದೆಸೆಗೆ ಖಂಡಿಸಿದವೊಲು ನೀ ಪರಿದೆಯಲ್ಲಾ (ಬಸಪು. ೩೨–೩೪) ; ಗೊಂದಣದ ಹೆಮ್ಮಕ್ಕಳಿದ್ದೆಸೆಯಂದಣದ ಸಂದಣಿಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨–೯೯) ; ಗಱಿಗಟ್ಟುವರೆ ಮೊನೆಯಂಬಿನಿದ್ದೆಸೆಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೫–೨–೧೨).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ದೆಸೆ$_2$]

ಇರ್ನಯನ (ನಾ). ಎರಡು ಕಣ್ಣು ; ಕಣ್ಣುಗಳೆರಡು : ಇರ್ನಯನದೊಳಾನಂದಾಶ್ರುಗಳುಣ್ಮೆ ವರ್ಣಿಸಲರಿದಿಲ್ಲ ಸ್ವಯಸುಖವ (ಶಿವಗೀ. ೧೭೧–೮೩೩). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ನಯನ]

ಇರ್ಪಂಚಿ (ನಾ). ಪಗಡೆ ಆಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಾಯ ; ಎರಡು ಐದುಗಳು : ಚೌಪಂಚಿಯಿರ್ಪಂಚಿಯಿತ್ತಿಗದೊಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೧೪).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪಂಚಿ]

ಇರ್ಪತು 'ಇರ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಇರ್ಪತ್ತು, ಇಪ್ಪತು, ಇಪ್ಪತ್ತು, ಇರುವತ್ತು, ಇರ್ಪತು, ಇರ್ಪದು, ಇಟ್ಪಿತ್ತು, ಈಪ್ಪತ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ ; ಎರಡು ಹತ್ತು : ಪ್ರಥಮವಿಜಯಸಂವತ್ಸರಂ ಕಾರ್ತಿಗೆ ಪುಣ್ಣಮೆ ಅನ್ದು ತೞಿಕ್ಕಾಡಾ ಇರ್ಪತ್ತಯ್ವರ್ಕಂ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧–೫ ; 726) ; ಸ್ಮರಿಯಿಪ ನಿರ್ಪತ್ತಿರ್ಭಾಸಿತ ಬರಿಸಕ್ಕೊರ್ಮೆ ಮನದೊಳುಣಿಸಂ (ಆದಿಪು. ೬–೧೬) ; ಇರ್ಪತ್ತು ಕುದುರೆಗವಯ್ನೂರಾಳ್ಗಳನಿತ್ತು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦–೫೧ ; 1085). **ಇಪ್ಪತು** : ಖಂಡುಗಕೆ ಕೊಳಗವಿಪ್ಪತು (ವ್ಯವಹಾ. ೫–೧). **ಇಪ್ಪತ್ತು** : ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಮನ್ ಕೊಂಗೊಣಿ ಮುತ್ತರಸರ್ಕು ಇಪ್ಪತ್ತಾ ಆರನೇ ವರ್ಷದದು . . . ಪುಲಿ ನೋಡಿ ಅಪ್ಪುದ ವಾಕ್ಕಿಲುಳ್ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೭೮–೧ ; 751) ; ಇಪ್ಪತ್ತು ಗಣ್ಡುಗಂ ಬ್ಬೆದೆ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೮೫–೬೯ ; 776) ; ಗಂಭೀರಾವರ್ತನಂಗಳೆಂಬಿಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಶಂಖಂಗಳಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೮೪ ವ) ; ಇಪ್ಪತ್ತೇಳನೇ ವರಿಷದನ್ದು (ವೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೧೯–೮ ; 951) ; ಜಿನನಾಥರ್ನಿರ್ವರಿಪೊಡಿಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೨೩೬). **ಇರುವತ್ತು** : ನೆಗೞ್ದಿಱ[ರು]ವತ್ತಾಜನಮುಂ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನವಾಸಾದ್ರಿಗೆ ಪೋಗಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪–೨೬ ; 1034). **ಇರ್ಪತು** : ತಮ್ಮ ಮಾತಾಪಿತೃಗಳಿರ್ಪತೊಂದು ಕುಲದ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೯೩–೨೩ ; 1049) ; ಸ್ಮರಿಯಿಸಿದಂ ಮುಚುಕುಂದಂ . . . ಇರ್ಪತೆಂಟನೆಯ ದ್ವಾಪರದಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಧರೆಯೊಳ್ ಹರಿ ಪುಟ್ಟುಗುಮೆಂಬ ವೃದ್ಧವರ್ಗದ ನುಡಿಯುಂ (ಜಗವಿ. ೯–೪೬) ; ಸ್ಥಾವರಮಿರ್ಪತಯ್ದು ತೆಱನಂತಧಿಕಂಗಳು ಮಲ್ಲಿಯುಯ್ದು (ಖಮದ. ೨–೨). **ಇರ್ಪದು** : ಶ್ರೀಪುರುಷ ಪೃಥುವೀ ರಾಜ್ಯ ವಿಜಯವತ್ಸರ ಇರ್ಪದಾ ಎಣ್ಟನೆಯೊಳ್ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬–೨ ; 753). △ **ಇಟ್ಪಿತ್ತು** : ಎಡೆನಾಡಿಟ್ಪಿತ್ತಱ ಗಾವುಣ್ಡುಗಳು ಪದಿ ಎಳಜಗಾವುಣ್ಡು××× ನಕರಮುಂ ಏಟುಪುರಮುಂ ಪಾದಮೂಲಮುಂ ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೧೮–೧೯ ; 1000 ?). **ಈಪ್ಪತ್ತು** : ಈಪ್ಪತ್ತು ಕಣ್ಡುಗದೊ[ಳೆ] ಪಡಿಸಲಿಸಿ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೫–೧೪ ; 933).

ಇರ್ಪತ್ತೈಗೈ = ಇಪ್ಪತ್ತಯ್ದು ಕೈ (ಪ್ರಮಾಣ) : ಮನೆಗೆಣ್ಗಯ್ಯ ಗಲವಿರ್ಪತ್ತೈಗೈ ನೀಳದ ನಿವೇಶನಂ (ಎಇ. XX, ೬–೩೩ ; 1012). **ಇಪ್ಪತ್ತಅಱವುದು** = ಇಪ್ಪತ್ತಾರನೆಯದು : ಶ್ರೀಮುಮ್ಮಡಿಗೊಣ್ಡಗಙ್ಗಗೊಣ್ಡರಾಜೇನ್ದ್ರಚೋೞ ದೇವರಕ್ಕಿಯಾಣ್ಡು ಇಪ್ಪತ್ತಅಱವುದು ಸ್ವಸ್ತಿ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೪–೪ ; 1037). **ಇರ್ಪತ್ತಯ್ಗಂಡುಗ** = ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಖಂಡುಗ ಪ್ರಮಾಣ : ರಾಟಣ ಪೂವಿನ್ನಿರ್ಪತ್ತಯ್ಗಣ್ಡುಗಂ ವತ್ತೆಱವೊದು (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೫೩–೬ ; 800). **ಇರ್ಪದಿಂಬರ್**, **ಇಪ್ಪದಿಂಬರು** = ಇಪ್ಪತ್ತು ಮಂದಿ ; ಇಪ್ಪತ್ತು ಜನ : ಶ್ರೀಮದು ಜೀವಣಿಯಮಗನ್ ನಿಟ್ಟರಾಮನ್ನೀಕೆಯನ್ನಿರ್ಪದಿಂಬರ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟನ್ (ಎಕ. XVI, ಪಾವುಗ. ೧೩–೧ ; 754) ; ಸ್ತ್ರೀವೇದದೊಳ್ ಪನ್ನೆರಡುಂ ಇರ್ಪದಿಂಬರುಮಪ್ಪರ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೩) ; ಭೀಷಣಾಕಾರರಾದ ಹದಿನಯ್ದಿಪ್ಪದಿಂಬರು ಕೂರಾಳ್ಗಳ– ಹಠಾತ್ಪ್ರವೇಶ (ಮಂತ್ರಶ. ೭೬–೧೯).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪತ್ತು. / **ತಮಿ.** ಇರುಪತು, ಇರುವತು ; **ಮಲ.** ಇರುಪತು ; **ಕೊಡ.** ಇರುವರಿ ; **ತುಳು.** ಇರ್ವ ; **ತೆಲು.** ಇರುವೈ ; **ಕೊಲಾ.** ಇರ್ವೆ]

ಇರ್ಪದು 'ಇರ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಇರ್ಪಲ, ಇಪ್ಪಲ (ನಾ). ಎರಡು ಪಲದಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ ; ಎಂಟು ಕರ್ಷದಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ : ಎಣ್ಣೆಯುಮರಿಸಿನಮುಂ (ಮೇಣೊ)ರ್ಪಲಂ ಸಕ್ಕರೆ ಇರ್ಪಲಂ (ಕಇ. I, ೨–೧೨ ; 699). **ಇಪ್ಪಲ** : ಸಮುದ್ರಶೋಕೆಯ ತಿರುಳನೊಪ್ಪಲವನೆ ಕೊಂಡು ಕೊಳವಳಿಕೆಯ ಬೀಜವಿಪ್ಪಲ ಮೂವಲ ಬೆಳೆದ ಮರ್ಕಟಿಯಸುಬೀಜ (ಸಾಳ್ವಸಾಂ. ೧೧).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪಲ]

ಇರ್ಪಱಿ (ಕ್ರಿ). ಹಸಿಯಾರು ; ಒಣಗು : ತಿಂಗಳ ತಣ್ಗದಿರ್ಗಳೊಳ [ಮಿಪ್ಪಱಿಯದ] ಸಿರಿಕಂಡದಣ್ಪಿನೊಳಂ . . . ಆಱಿಸಿದಪ್ಪೆನೆಂದು (ಕಾದಂಉ. ೫೯೮) ; ಸುಯ್ವೆಂಕೆಯಿಂದಿರ್ಪಱಿದಧರಮವಳ್ಗಿತ್ತುದದೊಂದು ಚೆಲ್ವಂ (ಜಗವಿ. ೧೧–೬) ; ಇರ್ಪಱಿದು ಬಱವಱಿದ ಬಾಯ್ದೆಱೆಯುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩–೪೬ ವ). [ಇರ್ಪು + ಅಱಿ]

ಇರ್ಪಾನಿ (ನಾ). ಎರಡು ವಸ್ತ್ರಗಳು, —ವಲ್ಲಿಗಳು (?) : ಇರ್ಪಾನಿ, ಕೀೞ್ಪೊಟ್ಟಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೦ ಪ್ರಯೋ) ; ಇರ್ತಡಿ, ಇರ್ಸ್ಪಾನಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೦೧ ಪ್ರಯೋ). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪಾನಿ]

ಇರ್ಪು (ನಾ). ಹಸಿ ; ತೇವ ; ದ್ರವ ; ರಸ ; ಆರ್ದ್ರತೆ : "ಇರ್ಪೇ ದ್ರವಮುಮೆಂಬರ್" (ಕವಿಕಂ ೨೦೫) ; ಮೂಱುತಿಂಗಳ ಬಸಿಱೆಕೆ ಪಾಯ್ವೆಯೆನಗಿರ್ಪಣಮೋಡಿದುದಿಂದು ನೋಡ ಬಾಯಱಿದುದು ತಾರದಿರ್ ಮೊಗಮನಿತ್ತೆನುತುಂ ಬೆಱಗಾಗೆ ಕೂಡಿದಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೪ ಶೂದ್ರಕ) ; ಸೂಡಿದ ಪಾರಿಜಾತದ ನಮೇರುವ ಬಾಸಿಗಮೊಯ್ಯನೊಯ್ಯ ನಿರ್ಪೋಡಿದುದು (ಆದಿಪು. ೩–೩) ; ಮುತ್ತಿನಾರಮುತ್ಪಳದವತಂಸಮಿರ್ಪನೊಳಕೆಯ್ದು ಕುರುಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೪೫೯) ; ನಾಲಗೆಯೊಳಿಂಪ[ಳಿರ್ಪ] ರೋಪದೊಳು ಬಲ್ಪನಾರಯ್ದು ಕಾಣದೆ ನೊಂದಳು (ಹಚಕಾ. ೧೨–೨೬).

[<ಈರ್ (< ನೀರ್) + –ಪು. / ತಮಿ. ಈರ್ಪ್ಪಱು]

ಇರ್ಪುರ್ಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಣಗು; ಬಾಡು; ನಿರ್ದ್ರವವಾಗು: ಬಿಸುಸುಯ್ಯೆಂಕೆಯಿನಿರ್ಪುರ್ಗುಂದಿದಧರಂ (ಜಗವಿ. ೩–೮೯); ಪೆರ್ಬುಳಿಕೆಯೊಳಿರ್ಪುರ್ಗುಂದಿ ನಸುಗೆತ್ತುವ ಮಾನ್ಗಳ ಸೇದೆಯಿಂದೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೪೭); ಇಂದುಟಿ ಚೆಂದಳಿರಿರ್ಪುರ್ಗುಂದಿದತ್ತು (ರಾಜಶೇ. ೩–೫೫); ತನುವೊಣಗಿತಾನನಮಿರ್ಪುರ್ಗುಂದಿ ಮುಸಿಯುರುವೆಯಂತಸಿತಮಾದುದು (ಮಹಾಂತೇ. ೨೧–೪). ೨. ಕಳೆಗೆಡು; ಸೊಗಸುಕೆಡು (ಕಿ).

[ಇರ್ಪುರ್ + ಕುಂದು$_1$]

ಇರ್ಪುರುಷ, ಇಪ್ಪುರುಷ (ನಾ). ಎರಡು ಪುರುಷ (ಪ್ರಮಾಣ); ಎರಡಾಳುದ್ದ: ಸೊಗಯಿಪ ನೇಜಿಂಬಿಂ ಬಡಗ ಮೂಜುಮೊಜಿಂ ತರದಿಂದವಾಗಿ ನೀನಗುಬಿಸೆ(ಸು)... ಇರ್ಪುರುಷಪ್ರಮಾಣದಿಂದೊಗೆವುದು ನೀರಧಾರೆ (ಜಟ್ಟವು. ೧೧–೪). **ಇಪ್ಪುರುಷ:** ಅಗುಬ್ಬಿಲ್ಲಿಲಿಕೆಯ ಕಲ್ಲಿಂ ತೆಂಕಲಕ್ಕುಮಿಪ್ಪುರುಷವರೆಗಂ ಗುಣ್ಪಾದೊಡೆ ಜಗಕ್ಕೆ ತಣಿವಿನಂ ನೀರಧಾರೆಯುಕ್ಕುಂ (ಜಟ್ಟವು. ೧೧–೧೩); ಅವುದಾದೊಡಮಕ್ಕೆ ಭೂಜಾತಮ ವಜಡಿಯೊಳೆ ಕಪ್ಪೆ ಯಿದ್ದೊಡೆ ಕೆಳಗೆ ಜೀವನಂ ನಾಲ್ಕು ಪುರುಷವರೆಯೊಳಕ್ಕುಮಿಪ್ಪುರುಷದಲ್ಲಿ ಕಾಣ್ಬರ್ (ಜಟ್ಟವು. ೧೧–೧೫).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪುರುಷ]

ಇರ್ಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ರಸವತ್ತಾಗು; ಆರ್ದ್ರವಾಗು. 'ಇರ್ಪುವಡೆಯಿಸು' ಪರಾ. [ಇರ್ಪು + ಪಡೆ$_1$]

ಇರ್ಪುವಡೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಸಿಗೊಳಿಸು; ರಸವನ್ನು ಒದಗಿಸು: ಪಡುವಣೆಲರಿರ್ಪುವಡೆಯಿಸಲಡವಿಯೊಳೊತ್ತಂಬದಿಂದಮುದ್ದಂಬರ್ಪಾಸಡಿಯಿಂಮುನ್ನಂ ಬಂದಾಸಡಿಯೊಳ್ ನಳನಳಿಸುನೆಳದಳಿರ್ಗಳ್ ರಯ್ಯಂ (ಜಗವಿ. ೪–೩). [ಇರ್ಪುವಡೆ + –ಇಸು$_3$]

ಇರ್ಪುವೇಱು (ಕ್ರಿ). ಶೀತಳವಾಗು; ತಣ್ಣಗಿರು: ಮೆಲ್ಲುಣ್ಣುರಂಗೆಯ್ಯೆ ಹಂಸರಥಾಂಗಂಗಳಿನಿರ್ಪುವೆತ್ತೆಳವುಱಿಲ್ದಾಣಂಗಳಿಂ ಕಣ್ಗೆವಂದಿರೆ (ಕಾದಂಬ. ೩೫೯). [ಇರ್ಪು$_2$ + ಪೆಱು]

ಇರ್ಪುವೊರೆ (ಕ್ರಿ). ತೇವವಾಗು; ನೆನೆ; ದ್ರವದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗು: ಇರ್ಪುವೊರೆದ ತಾವರೆಯೆಲೆಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಬ. ೭೭೫); ಪರಿವ ಪರಿಕಾಲ ಪೊನಲ್ವರಿಯೊಳಿರ್ಪುವೊರೆದು ತಣ್ಪೇಱಲಿಕ್ಕಿದ ಮಡಿವರ್ಗದ ದುಗುಲಂಗಳುಂ (ವರ್ಧಪು. ೫–೬೩ ವ).

[ಇರ್ಪು$_1$ + ಪೊರೆ$_1$]

ಇರ್ಪೆ, ಇಪ್ಪೆ$_1$, ಹಿಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಹಿಪ್ಪೆಯ ಮರ; ಮಧೂಕವೃಕ್ಷ: ತಸ್ಯಸೀಮಾನ್ತರಂ ಕೊಳ್ಳಿನಿ ತೊಱೆಪಿ ಪೇರಿರ್ಪ್ಪೆಎ ವಾಣ್ಡೆಕ್ಕ್ಯ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫–೫೦ ; 733); ಕೊಡಲ ಮೂಡಗ ಕೆಲಬನ್ದು ಇರ್ಪೆಯ ಕೊಶದೆ ಪಳ್ಳದೊಳಗಣ ಉಳಿಯಳರಿಯೇ ಕೊಡೆಯಾಳಿ ಬೆಳನೆ (ಇಆ. XII, ೧೬–೪೬ ; 735); ಮೂಡಗರೆಲ್ ಬನ್ದು ಇರ್ಪ್ಪೆಯ ಕೊಮುದೆ ಪಳ್ಳದೊಳಗಣ ಉಲಿ ಅಳರಿಯೆ ಕೋಟಿಯಾಲಿ ಬೆಳಗೆ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೧–೮೯ ; 812). **ಇಪ್ಪೆ$_1$:** "ಇಪ್ಪೆ ಮಧುಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೨–೩೮); ತರದಿಂಬಾಗೆಸೆವಿಪ್ಪೆಯಿಂ ಬಡಗ ಪುತ್ತಾದಂದು ವಾಯುವ್ಯದೊಳ್ ಕರಷಟ್ಕಾಂತರದಿಂದಮಯ್ದುಪುರುಷಂ ಗುಣ್ಪಾದೊಡಂ ತಲ್ಲಿ ನೀರ್ ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೫–೨೯); ಜಾವುಟೂರಿಂ ದಕ್ಷಿಣ ಕಡವಿನ ಕೊಡಿವುಂ ಇಪ್ಪೆಯ ಬಾಗು ನೈರಿತ್ಯದೊಳು ಬಿದಿರ ಪಳವುಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೨೧–೪೫ ; 1057); ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮುಗುಳಂ ರಾಸಿಗೆಯ್ದಂತೆ ಪೂವನೊಟ್ಟೆದಿಪ್ಪೆಗಳಂ ಇಪ್ಪೆಯ ಕಂಪಿಂಗೆ ಕುರುಳೆದ್ದು ಕರಮುಂಡು ನೀರಂ ಕಾಱುವಂತೆ ಸಾರಂ ಕಱೆವ ತಾಳ್ಗಳುಂ (ಲೀಲಾವ. ೬–೭೬); ಇಪ್ಪೆಯ ಹಣ್ಣಾದಱ ಹೂ ಮಧುರ ಮಧುವುಂಟು (ಬಸವು. ೧೮–೧೬); ಆಲೆಯಿಲ್ಲದ ಊರಿಗೆ ಇಪ್ಪೆ ಹೂವೇ ಸಕ್ಕರೆ (ಗಾದೆ). **ಹಿಪ್ಪೆ:** ಕಪ್ಪುರವಾಳೆ ಕ್ರಮುಕ ಜಂಬೀರಗಳೊಪ್ಪುವ ಪಲಸ ರಸಾಲ ಹಿಪ್ಪೆಯಿಂಗುಳ ಮೊದಲಾದ ನಾನಾ ತರು ತಪ್ಪಲೊಳೆಸೆವುವಾ ಗಿರಿಯ (ಕಂಸವಿ. ೨–೩೨); ಮೇಲು ಕೋಡೇ ಹಿಪ್ಪೇಯ ತರಿಸಾವೋ ಹಿಪ್ಪೆಯ ತೋಪ ತರಿಸಣ್ಣ (ಹುಟ್ಟಹ. ೩೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಪ್ಪೈ, ಇರುಪ್ಪೈ, ಇಲುಪ್ಪೈ; ಮಲ. ಇರುಪ್ಪ, ಇರುಪ್ಪೆ, ಇಲಿಪ್ಪ; ತುಳು. ಇಪ್ಪೆ, ಇರಿಪ್ಪೆ; ತೆಲು. ಇಪ್ಪ]

ಇರ್ಪೆಂಡಿರ್, ಇಪ್ಪೆಂಡಿರ್ (ನಾ). ಇಬ್ಬರು ಹೆಂಡತಿಯರು: ಊರೊಳ್ ಶುದ್ಧರುಂ ಕಳ್ಳರುಂ ಮನೆಯೊಳಿರ್ಪೆಂಡಿರುಂ ತೊತ್ತಿರುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೦೮); ಇರ್ಪೆಂಡಿರ್, ಇರ್ಬಾಳ್ (ಶಮದ. ೧೬೪ ಪ್ರಯೋ); ಒಂದೊಡಲೊಳಿರ್ಪೆಂಡಿರಾಳ್ವ ಶಂಕರನೀವುದೆಮಗೆ ಸುಖಮಂ (ಭಕ್ತಾಚ. ೭–೧). **ಇಪ್ಪೆಂಡಿರ್:** ಬಡಗಲು ಇಪ್ಪೆಂಡಿರ ವಾಸುದೇವ ಪೈಸಾಸರ ತೋಟ ಮೇರೆ (ಎಇ. XIII, ಇಟ್ಟಗಿ. ೯೧ ; 1178).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪೆಂಡಿರ್]

ಇರ್ಪೊರ್ತು, ಇಪ್ಪೊತ್ತು (ನಾ). ಎರಡು ಹೊತ್ತು (ಹಗಲು ಮತ್ತು ರಾತ್ರಿ): ಪೊಜಿಲ ಜನಮೆಲ್ಲಮಿರ್ಪೊರ್ತುಮರ್ಚನೆಯಂ ಕೊಂಡುಬಂದು ಅರ್ಚಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೩–೬); ಉಂಬುದು ಕಟಿವೆಯ ಕೂಱಿಗ್ಗಡ ತಂಬುಲಮಿರ್ಪೊರ್ತಿನುಣಿಸು ಮಿಾಹಂ ಕೇಳಿಲ್ಲೆಂಬಿನಿತೆ ಗಡಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೩೯). **ಇಪ್ಪೊತ್ತು:** ಇಪ್ಪೊತ್ತು ದೇವರನು ತಪ್ಪದಲೆ ನೆನೆದಿಹರೆ ತುಪ್ಪ ಓಗರವು ಉಣಲುಂಟು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೯೨); ಒಪ್ಪೊತ್ತಿಗಿದ್ದರೆ ಇಪ್ಪೊತ್ತಿಗಿಲ್ಲ (ಬಾಳಿಗಿ. ೧೭).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪೊತ್ತು$_3$ (< ಪೊೞ್ತು)]

ಇರ್ಪೋಱಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಣಗಿಸು; ಶೋಷಿಸು: ಕುಮುದಾನಂದತೆಯಿಂದವೊಂದಿ ಮುನಿಚಂದ್ರಂ ಶತ್ರುಭೂಭೃನ್ಮುಖಾಬ್ಜಮನಿರ್ಪೋಱಡಿದ ತೇಜದಿಂದೆ ಮುನಿಚಂದ್ರಂ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೬೦–೭ ; 1229).

[ಇರ್ಪೋಱಡು + –ಇಸು$_3$]

ಇರ್ಪೋಱಡು (ಕ್ರಿ). ದ್ರವವು ಇಂಗಿಹೋಗು; ಒಣಗು; ಬಾಡು; ಶುಷ್ಕವಾಗು: ಪಾರಿಜಾತದ ನಮೇರುವ ಬಾಸಿಗಮೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನಿರ್ಪೋಱಡಿದುದು (ಆದಿಪು. ೩–೩); ಇರ್ಪೋಱಡಿದ ಚಂಚುವಂ ತೆಱೆದೆಱಂಕೆ ನೆಱಲ್ದಿರೆ ಕಂಠನಾಳಮಂ ನೀಡಿ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೭–೧೪೭); ಕೊರಲ ಸೆರೆ ಬೀಗಿ ಬೆಮರುತ್ತಿರೆ ಕಣ್ಕೆಚ್ಚನಾಗೆ ಬಾಯಿರ್ಪೋಱಡುತ್ತಿರೆ... ಕುರುಪತಿ ಭೀಷ್ಮಂಗೆ ಕಿನಿಸಿ ಕಿಂಕಿರಿವೋದಂ (ಬಂಹರಿ. ೧೧–೩೨); ಬಾಡಿದಂ ಬಾಯಾಱಿ ಮುಖಮಿರ್ಪೋಱಡಿದಂ ಯಮನಂದು ಶಿವ ಶಿವ (ಸಾನಂಚ. ೮–೭೮); ಇರ್ಪೋಱಡದ ವಿದ್ರುಮಂ (ನಳಚಂ. ೧೩೨).

[ಇರ್ಪು$_1$ + ಒಡು$_1$]

ಇರ್ಪೋೞ್ 'ಇರ್ಪೋೞು' ನೋ.

ಇರ್ಪೋೞು, ಇಪ್ಪೋಳ್, ಇಪ್ಪೋಳು, ಇರ್ಪೋಳ್ (ನಾ). ಎರಡು ಹೋಳು, —ಸೀಳು: ಬೇಗಂ ಮಂಡೆಯನಿರ್ಪೋೞಾಗಿರೆ ಕರ್ಬುನದ ಡಂಕೆಯಿಂ ಪೊಯ್ವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೦೮). **ಇಪ್ಪೋಳ್:** ನಾಯಿಗಳ ಹಿಂಡ ತೂಳೆಯಿಪ್ಪೋಳ್ಮಾಡಿತು (ಸೊಬಸೋ. ೧೨–೬). **ಇಪ್ಪೋಳು:** ತೋರವಱೆದೆಳೆವದದಿನೆಸೆವ ಬದನೆಯಕಾಯನೋರಣದಿನಿಪ್ಪೋಳು ಮಾಡಿ ಬೇಯಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೧೨). **ಇರ್ಪೋಳ್:** ಗಾಲಿಗಳಿರ್ಪೋಳೊಡೆದುಂ ಕವಚಂಗಳ್ ಪಱಿದುಂ (ಜಯಕಾ. ೨–೪೫).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪೋೞ್$_2$]

ಇರ್ಬಗಿ, ಇಬ್ಬಗಿ$_2$, ಇರ್ವಗಿ (ನಾ). ಎರಡು ಹೋಳು, —ಭಾಗ: ಹರನೊಳೆಪತ್ತಿ ತೆತ್ತಿಸಿದ ಚಿತ್ತಮನಿರ್ಬಗಿಯಾಗೆ ಮೋಹಮೊತ್ತರಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೬೩); ಉರಮನಿರ್ಬಗಿಯಾಗಿರೆ ಪೊಯ್ದು (ಗದಾಯು. ೫–೪);

ಕಾಳಿಂದಿಯ ಮಡುವನಿರ್ಬಗಿಯಾಗಿ ಪಾಯ್ದು ಕದಡುವಿನಂ ಜಲಕೇಳಿಯಾಡಿ (ಪಂಚತಂ. ೪೫–೧೯); ಆಕಾಶಮಂ ಬಗಿದತ್ತಿರ್ಬಗಿಯಾಗೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೯); ಧರಾತಳಮಿರ್ಬಗಿಯಾಗೆ ಪೊಣ್ಮುತ್ತುತ್ಕಟಿಸಿ (ವೃಷವಿ. ३೦–३३). **ಇಬ್ಬಗಿ**₂: ಬಸಿಱನಿಬ್ಬಗಿಮಾಡಿ ಕುದಿದೆಣ್ಣೆಯಂ ಪೊಯ್ದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೭೩); ಕೋಪದಿಂ ನಿಜಭುಜಾಸಿಯೊಳಿಬ್ಬಗಿಯಾಗೆ ಪೊಯ್ಯೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ३३೭–೩೪; 1132); ಹರಿಯ ಕುಲಿಶದ ಧಾಳಿಯಲಿ ಕುಲಗಿರಿಗಳಿಬ್ಬಗಿಯಾದವೊಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧३–೧೯); ಹೊಡೆದಡಿಬ್ಬಗಿಯಾಯ್ತು ಗದೆಯಲಿ ಕಡಲು ದೆಸೆಪರಿಯಂತ (ನಿಭಾಗ. ೩–೮–३३). **ಇರ್ವಗಿ**: ಅಗಲದಿಂದುದ್ದದಿಂ ವ್ಯೋಮದಿಂದಿರ್ವಗಿಯಾಗಲ್ ಪೆರ್ಚಿರ್ದ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭३–३೮೩; 1185).

ಇಬ್ಬಗಿಯಾಗು = ಎರಡು ಭಾಗವಾಗು, —ಸೀಳಾಗು: ಏಱಿ ವಿಮಾನಮಂ ಕೃತಕಗಾಯಕಿಯರ್ ಧವಳಾಭ್ರಕೂಟದೊಳ್ ತೋಱುವ ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಮುಗಿಲೊಡ್ಡೊಡೆದಿಬ್ಬಗಿಯಾಗಿ ನಿರ್ಭರಂ ಪಾಱೆ (ಶಾಂತಿಪು. ३–೮३); ಇಬ್ಬಗಿಯಾದುದರಿದೇಹ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೭೫).

[ಇರ್₂ (< ಎರಡು) + ಬಗಿ₂]

ಇರ್ಬಗಿಮಾಡು, ಇಬ್ಬಗಿಮಾಡು, ಇರ್ವಗಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಹೋಳುಮಾಡು; ಎರಡಾಗಿ ಭಾಗಿಸು: ನಿಜವಿಕೀರ್ಣ ಟಂಕಂಗಳಿಂದಂ ತತ್ಪತಾಕಿನೀಕುಂಜರಶಿರಶ್ಶಿಳಾಪಟ್ಟಕಂಗಳನಿರ್ಬಗಿಮಾಡಲ್ಪಡೆಯದೆಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೦೩ ವ); ಪೊಟ್ಟಿಲೊಳಗಿರ್ದ ಕುಮತಿಯಂ ಕಾಲಂ ಪಿಡಿದು ತೆಗೆದು ಇರ್ಬಗಿಮಾಡಿ ಕೊಂದು ತಿಂದರ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೭–೧೧); ಮಸ್ತಕಮನೊಡೆದಿರ್ಬಗಿಮಾಡೆ (ನಂಬಿರ. ೧೮–३೧). **ಇಬ್ಬಗಿಮಾಡು**: ಬಗಿದು ಕುಂಭಸ್ಥಳವನಿಱಿವುತೆ ವಿದಾರಿಸುತೆ ಉಗಿವುತಿಬ್ಬಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉಗಿಬಗಿ]ಮಾಡಿ (ಇಹರ. ದೇ. ೪३–೮); ಆಳು ಕುದುರೆಯ ಥಟ್ಟನಿಬ್ಬಗಿ ಮಾಡಿ ದಳವುಳಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೧). **ಇರ್ವಗಿಮಾಡು**: ಕನಲ್ದುರ್ವಿಸುವಚ್ಚಗೊಂಡದೊಳಗುರ್ವಿಸೆ ಸೀಳಿಸಿ ಮಾಣದಿಕ್ಕೆ ಪೋೞ್ದಿರ್ವಗಿ ಮಾಡಿತಾಳಿಸೆ ಸುರುಳ್ದಿನೆಗಂ ನೆಱೆ ಸಾಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೯೫). [ಇರ್₂ (< ಎರಡು) + ಬಗಿ₂ + ಮಾಡು]

ಇರ್ಬಗೆ₁, ಇಬ್ಬಗೆ₁ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಬಗೆ; ದ್ರೋಹವೆಣಿಸು. **ಇಬ್ಬಗೆ**₁: ಉಂಡ ಮನೆಗೆ ಇಬ್ಬಗೆಯಬಾರದೆಂದು ನಾನು ಬಲ್ಲೆನು (ಚೆನ್ನಬೇ. ३೪); ಅವರು ಉಂಡ ಮನೆಗೆ ಇಬ್ಬಗೆಯಲಾರರು (ಪಿಶಾಪ. ೧೪೫).

[ಇರ್₂ (< ಎರಡು) + ಬಗೆ₁]

ಇರ್ಬಗೆ₂, ಇಬ್ಬಗೆ₂ (ನಾ). ಎರಡು ತೆರ, —ರೀತಿ. **ಇಬ್ಬಗೆ**₂: ಚತ್ತಾಣವೂ ಬೆದಂಡೆಯೂ ಎಂಬ ಇಬ್ಬಗೆಯ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು . . . ಮುಂಚಿನ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳು ರಚಿಸಿದರು (ಮೂರುಉ. ೧೦೭); ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಇಬ್ಬಗೆಯ ಬದುಕನ್ನು ಬಲಾತ್ಕರಿಸುವ ಜಗತ್ತಿನಮೇಲೆ . . . ರೇಜಿಗೆಯಾಗಿತ್ತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧३३). [ಇರ್₂ (< ಎರಡು) + ಬಗೆ₂]

ಇರ್ಬಗೆ₃, ಇಬ್ಬಗೆ₃ (ನಾ). ಎರಡು ಮನಸ್ಸು,—ಅಭಿಪ್ರಾಯ (ದಕ. ಕ). **ಇಬ್ಬಗೆ**₃: 'ಇಬ್ಬಗೆಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಇರ್₂ (< ಎರಡು)+ಬಗೆ₃]

ಇರ್ಬದಿ, ಇಬ್ಬದಿ (ನಾ). ಎರಡು ಪಕ್ಕ, —ಪಕ್ಕೆ, —ಮಗ್ಗುಲು: ಇರ್ಬದಿಯಂ ತುಱಿಸಿ ಕಣ್ಣನರೆಮುಚ್ಚಿ ಬಿಸಿಲ್ ಪರ್ಬಿರೆ ಕಾಯುತ್ತಿರ್ದುದು . . . ಮರ್ಕಟರಾಜಂ (ದಶಕು. ३–೮೭). **ಇಬ್ಬದಿ**: ರೋಮಾಂಚನಂ ಮೆಯ್ಯೊಳಿಬ್ಬದಿಗಂ ಮೂಡಿರೆ (ರಸರ. ೧–೫३); ನದಿಯ ಇಬ್ಬದಿಯ ಮೇಲೂ ಲಾಳದ ಕಡ್ಡಿಗಳು ಹುಚ್ಚುಹುಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಳೆದು ತಲೆದೂಗುತ್ತಿದ್ದುವು (ಮುಗಮೂಂ. ೪೪). 'ಇರ್ಬರಿ' ಪರಾ.

[ಇರ್₂ (< ಎರಡು) + ಬದಿ₂]

ಇರ್ಬರ್ 'ಇರ್ವರ್' ನೋ.

ಇರ್ಬರಿ, ಇಬ್ಬರಿ (ನಾ). ಎರಡು ಮಗ್ಗಲು, —ಪಾರ್ಶ್ವ: ಇರ್ಬರಿಯೊಳ್ ಸುತ್ತಿಪಾಯತಿಕೆಯಿಂ ಮಿಗೆ ನರ್ತಿಪ. . .ವಾಹಳಿತನಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೮३). **ಇಬ್ಬರಿ**: ತೋಳ್ಗಳಂ . . . ವದನವಿಬ್ಬರಿಗಳಂ ಶೀತವಿರದಂತೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಕಾಸಿಪೊತ್ತುತಿರೆ (ಇಳಿರ. ದೇ. ೫३–೧३); ಶಶಿಬಿಂಬಂ ರವಿಬಿಂಬಮೆಂಬ ವರಘಂಟಾಯುಗ್ಮಮಂ . . . ಕಟ್ಟಿ ನಭಮೆಂಬುಪ್ಪಾವುಮುಪ್ಪಾನೆಗಂ ಪೊಸತಾಗಿಬ್ಬರಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟ ತೆಱದಿಂದೊಂದು ಕ್ಷಣಂ ಶೋಭೆಯಂ (ಬಾಧಪು. ೫–೭). 'ಇರ್ಬದಿ' ಪರಾ. [ಇರ್₂ (< ಎರಡು) + ಬರಿ₂]

ಇರ್ಬಲ 'ಇರ್ವಲ' ನೋ.

ಇರ್ಬಾಯ್, ಇಬ್ಬಾಯ್, ಇಬ್ಬಾಯಿ, ಇರುವಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಬಾಯಿ. ೨. ಎರಡೂ ಕಡೆಯ ಅಲಗು; ಹರಿತವಾದ ಎರಡು ಅಂಚು: ಒರೆಯಿಂದಮಿರ್ಬಾಯ ಖಡ್ಗಮುನ್ ಪಿರಿದು (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩–೫); ಇರ್ಬಾಯ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಝಳಪಿಸುತ್ತ (ಸವತಿ. ೫೭). **ಇಬ್ಬಾಯ್**: ೧. 'ಇಬ್ಬಾಯ' ಪರಾ. **ಇಬ್ಬಾಯಿ**: ೩. (ಆಲಂ) ಎರಡು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುವ ಬಾಯಿ; ನಿರ್ಧಾರವಿಲ್ಲದ ಮಾತು: 'ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ, ಆಗದೆ ಹೋದರೆ ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕು' ಎಂಬ ಇಬ್ಬಾಯ ಕಾಗದ ಹಾಕಿದ (ಔದಾಉ. ೧೯೬); ಮೋಸ, ವಂಚನೆ, ಇಬ್ಬಾಯಿ, ಪಿಸುಣ, ಇವುಗಳಿಗೆಲ್ಲ ನನ್ನ ತಿರಸ್ಕಾರವಿತ್ತು (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೧೦೪); ಇಬ್ಬಾಯಿ ಇದ್ದವನ ಕುಬ್ಬಾಟ ಬಹಳ (ಗಾದೆ). **ಇರುವಾಯಿ**: ೪. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ನಡುವಿನಿಂದ (ಸೊಂಟದಿಂದ) ಕೆಳಗಿರುವ ಎರಡು ರಂಧ್ರಗಳು; ಮೂತ್ರದ್ವಾರ ಮತ್ತು ಮಲದ್ವಾರ (ಕ).

ಇರುವಾಯಿಕಟ್ಟು = ಮಲ ಮೂತ್ರಗಳು ನಿಂತುಹೋಗುವುದು: ಇರುವಾಯಿಕಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕೆ – ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ ಬೇಳೆ ಸುಟ್ಟು ಆ ಬೂದಿ ಅವುಡಲದ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ತೊಡೆಯಲು ಇರುವಾಯಿಕಟ್ಟಿದ್ದು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈಸಿ. ೧೭೭). [ಇರ್₂ (< ಎರಡು) + ಬಾಯ್]

ಇರ್ಬಾಯ, ಇಬ್ಬಾಯ (ನಾ). ಎರಡು ಬಾಯುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ; ಗಂಡಭೇರುಂಡ ಪಕ್ಷಿ(?): ತೊಂಡಿಗನುರುಳಿಗನಿರ್ಬಾಯನುಂ ಚಾತಕಂ . . . ತದ್ವನಾಂತಸ್ಥಮಿರ್ಕುಂ (ಶಬಶಂ. ೩–೩೩). **ಇಬ್ಬಾಯ**: ಕಾಗೆ ನವಿಲಿಬ್ಬಾಯ ಗುಬ್ಬಿ ಪಾರಿವ . . . ಹಕ್ಕಿಗಳ ಮಳೆಗಱೆವಂತಾದುದು (ಹಚಕಾ. ೫–೪೩); ಲಾವಗೆ ಗೌಜಾಱೆ ಉಳಉಳ್ಳನಿಬ್ಬಾಯ (ಸೊಬಸೋ. ೧೮–೩೩). [ಇರ್ಬಾಯ್ + –ಅ₇]

ಇರ್ಬಾಳ್ (ನಾ). ಎರಡು ಕತ್ತಿ: ಇರ್ಪೆಂಡಿರ್, ಇರ್ಬಾಳ್ (ಶಮದ. ೧೬೪ ಪ್ರಯೋ). [ಇರ್₂ (< ಎರಡು) + ಬಾಳ್₃]

ಇರ್ಬಾಳೆ 'ಇರ್ವಾಳ್' ನೋ.

ಇರ್ಬೀಡು, ಇರ್ವೀಡು₁ (ನಾ). ಒಂದು ವೃಕ್ಷ; ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು; ಶಿಂಶುಪ ವೃಕ್ಷ: "ಇಂಗುದಿ ತಾಪಸಭೂಜಮುದಿಂಗಳು ಮಿರ್ಬೀಡು ಶಿಂಶುಪಾಭಿಖ್ಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೫–೧೭). **ಇರ್ವೀಡು**₁: ಕುಱುಕಲ್ಕಿಕ್ಕುವ ಪಯಣದಂತಿರ್ವೀಡು ನೃತ್ಯದಂತೆ ತಾಳ . . . ಮತ್ತಮೆನಿತಾನುಂ ತೆಱದ ಮರದುಱುಗಲ್ಗಳೊಳಗೆ (ಬಂಹರಿ. ३–೩೪ ವ). [?]

ಇರ್ಬೆರಲ್, ಇಬ್ಬೆರಳ್, ಇಬ್ಬೆರಳು, ಇರ್ವೆರಳು (ನಾ). ಎರಡು ಬೆರಳು; ಎರಡು ಬೆರಳಿನಷ್ಟು: ಊರ್ಧ್ವರೇಖೆಗಳಿರ್ಬೆರಲಾಗಿ ರಂಜಿಸುತ್ತಿರೆ (ಅಶ್ವಶಾ. ೫–३೩). **ಇಬ್ಬೆರಳ್**: ಪಱಿದಿಬ್ಬೆರಳನಿತಂ ತೊಯ್ದುಱಿ (ಱು)ವೆಯನೆ ನೃಮೂತ್ರದಿಂದೆ ನಸ್ಯಂಗೆಯ್ ಮೆಯ್ಮಱೆದಹಿದಷ್ಟಂ ತಿಳಿದೆಳ್ಚಱುಗುಂ ವಿಷಮುಳಿಗುಂ (ಖಮದ. ೭–३೧). **ಇಬ್ಬೆರಳು**: ಸುರಿದು ದತಿವಳೆಯೆಂದು ಕುಲಗಿರಿ ಕರಗುವುದೆ ಮೇಗಱೆಯ ಶಿಲೆಯಿಬ್ಬೆರಳು ನೆನೆವುದೆ ನಾಡ ಹಂತಿಯಲಳುಕುವರ್ಜುನನೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪–३३); ಧರಣೀತಲದಲಿಬ್ಬೆರಳುದ್ದವೆನೆ ನೆಱೆ ದರ್ಭೆಯನು ಹರಹಿ (ನಿಭಾಗ. ೪–೧೭–೩).

ಇರ್ವೆರಳು : ನಾಲ್ವೆರಳು ಹಸ್ತಿನಿಗೆ ಮೂವೆರಳು ಚಿತ್ತಿನಿಗೆ ಇರ್ವೆರಳು ಕುಚಮಧ್ಯ ಶಂಖಿನಿಗೆ ಪದ್ಮಿನಿಗೆ ಒರ್ವೆರಳು ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೩೫).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬೆರಲ್]

ಇರ್ಬೇನೆ (ನಾ). ಎರಡು ವೇದನೆಗಳು, ಎರಡು ಬಗೆಯ ನೋವು : ಇರ್ಬೇನೆ, ಇರ್ತೆರೆ, ಇರ್ಕಟ್ಟು (ಶಮದ. ೧೮೭ ಪ್ರಯೋ).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬೇನೆ]

ಇರ್ಬೊನ್ (ನಾ). ಕರಿಯಲೋಹ ; ಕಬ್ಬಿಣ : ಮಿಳಿ ಪೆಗಲೊಳ್ ಕೈಯೊಳ್ ಸಂಬಳಿಗೋಲಿರ್ಬೊನ್ನ ದಮಗೆ ಜರ್ಜರರವದಿಂ **ಪೊಳಲ** ಜನಂಗಳ ಕಿವಿಯೊಳ್ ಚಳಿಯಿಸುತುಂ ಬಂದು ನೋಟ್ಪ ಬಹಳಾಗ್ರಹಮಂ (ಮಹಾಸೇ. ೮-೨೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಇರುಮ್ಬು ; ತೆಲು. ಇನುಮು]

ಇರ್ಭಾಗೆ, ಇಬ್ಭಾಗ, ಇಬ್ಬಾಗ (ನಾ). ಎರಡು ಭಾಗ, —ಹೋಳು, — ಸೀಳು : **ಪೊಡವಿ** ಬೆಂದಿರ್ಭಾಗಮಾಗುತಿರ್ದುದು ಸಪ್ತಜಡಧಿಗಳ್ ತಕಪಕನೆ ಕುದಿದುಕ್ಕಿ ಬತ್ತುತಿರ್ದುವು (ಚಬಪು. ೪೬-೨೫). **ಇಬ್ಭಾಗ** : ಧರಣಿತಳಮಿಬ್ಭಾಗಮಾಗಿ ಸಲೆ ಹಿಗ್ಗಿದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೪೬). **ಇಬ್ಭಾಗ** : ಅವುಗಳ ಕೊಳಗುಗಳು ಇಬ್ಭಾಗವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎಂಥಾ ಬಿಕ್ಕಟ್ಟನಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಜಾರುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೧೦) ; (ಹಿಂದೂ ದೇಶದ) ಇಬ್ಭಾಗದಿಂದುಂಟಾದ ನಿರಾಶ್ರಿತರ ಸಮಸ್ಯೆ (ಹೊಸೂಹ. ೭೧) ; ಆ ಗೊಣಸು ಇಬ್ಭಾಗವಾಯಿತು (ಅಂಬಿಕೆ. ೩೯).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಭಾಗ]

ಇರ್ಮಡಿ, ಇಮ್ಮಡಿ, ಇರ್ವಡಿ (ನಾ). **೧.** ಎರಡರಷ್ಟು ; ಎರಡು ಪಟ್ಟು ; ದುಪ್ಪಟ್ಟು : ಅನುವಿಸೆ ಬೇಟಕಾಜ[ನೊ]ಲವಿರ್ಮಡಿಯಪ್ಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೩) ; ಕಪಿಂಜಲನ **ಪೋ**ಗಿಂಗೆ **ಶೋ**ಕವಿರ್ಮಡಿಯಾಗೆ ಕಿಂಕರ್ತವ್ಯತಾಮೂಢೆಯೆನಾಗಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೪೩) ; ಇರ್ಮಡಿ ಮೂವಡಿ ನಾಲ್ಮಡಿಯ್ಯೈವಡಿ ಸಂತಸದಿಂದೆ ತಂದೆ ಮಗಳಂ ಕರೆದಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೦೪). (ಗು). **೨.** ಎರಡನೆಯ : ಯಿರ್ಮಡಿ × × × × ರಾಯ ಶ್ರೀಮನು ಮಹಾಪ್ರಧಾನಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೮-೧೦ ; 1291). **ಇಮ್ಮಡಿ** : **೧.** ನಿಮಗೆ ಮಾಡಿದ ದಾನಮುಂ ಪಾಲುಕ್ಕಿಮ್ಮಡಿಸುವಂತಿಮ್ಮಡಿಯಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೨೬) ; ಸಾಸಿರಗಣ್ಣಗೆ ಸೊಬಗಿನೊಳಿಮ್ಮಡಿ ಸಾಸಿರ ಗದಿರಗೆ ತೇಜದೊಳಯ್ಮಡಿ (ಜಯುಕಾ. ೧೫-೧) ; ಮೇಘಗರ್ಜನೆ ಇಮ್ಮಡಿಯಾಯಿತು (ಮಣಿಸ. ೫೪). **೨.** ಇಮ್ಮಡಿ ಜಕ್ಕ ಮನ್ನೆಯನು (ಕಂಸವಿ. ೩-೩೨) ; ಈ ಇಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ವಡೆಯರವರು ಸಕಲವಿದ್ಯಾಪಾರಂಗತರಾಗಿ . . . ಧರ್ಮದಿಂದ ರಾಜ್ಯಪರಿಪಾಲನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ (ಮಹಾವಂ. I, ೧೭೪). **ಇರ್ವಡಿ** : **೧.** 'ಇರ್ವಡಿಚಾಗಿ' ಪರಾ.

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಮಡಿ$_2$]

ಇರ್ಮಡಿಕೆ, ಇಮ್ಮಡಿಕೆ (ನಾ). ಎರಡು ಮಡಿಕೆ, —ಪದರ ; ಜೋಡುಪದರ : ಸಸಿಬಾಂಬೊಳೆಯುಂ ಬಾನೊಳ್ ಬಿಸುಟುಂ ಬಿಡಪಾನೆದೊವಲನಿರ್ಮಡಿಕೆಯೊಳೊಂದಿಸಿ **ಪೊ**ದೆವ . . . ಗಿರಿಶಂ ಮೆಱೆವಂ (ರಾಜಶೇ. ೯-೧೫) ; ಧವಳವಸ್ತ್ರಮನಿರ್ಮಡಿಕೆಯಿಂ ಮುಸುಂಕಿ (ವೃಷವಿ. ೯-೭೧ ವ). **ಇಮ್ಮಡಿಕೆ** (ಕಿ).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಮಡಿಕೆ$_1$]

ಇರ್ಮಡಿಸು, ಇಮ್ಮಡಿಸು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಎರಡರಷ್ಟಾಗು ; ದ್ವಿಗುಣವಾಗು ; ಎರಡು ಪಟ್ಟಾಗು : ಮಗನಟಿಲೊಳ್ ಕರಂ ಮಱುಗುತಿರ್ಪಿನಮೆನ್ನ ತನೂಜನಾಳ್ವ ಸಾಮಿಗಮಱಿವಾಗೆ ಶೋಕರಸಮಿರ್ಮಡಿಸಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೦೬) ; ದರಹಾಸೋಲ್ಲಾಸದಿಂದಿರ್ಮಡಿಸೆ ದಶನದೀಪ್ತಿವ್ರಜಂ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೯೮) ; ನೇಹವಿರ್ಮಡಿಸಿ ಕಿವಿವೇಟವಗ್ಗಳಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೨೭). **೨.** ಎರಡರಷ್ಟು ಮಾಡು ; ಎರಡರಷ್ಟಾಗಿಸು ; ಎರಡು ಪಟ್ಟಾಗಿಸು ; ದ್ವಿಗುಣಿಸು : ನಿಜಮುಕುಟಮಣಿಮರೀಚಿಯಿನ ಜನ ಪದಾಂಬುಜದ ಕೆಂಪನಿರ್ಮಡಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೮-೬೩) ; ನಿಜೇಕ್ಷಣಾಮೃತಾಸಾರದೆ ಬೆಳ್ಪನಿರ್ಮಡಿಸಿ ನಿರ್ಮಲ ಮುಕ್ತಕ ಮೌಕ್ತಿಕಾಕ್ಷತಾಸಾರಮನಂದು ಸೂಸಿದುದುಪೇಂದ್ರನ ಮೇಲೆ ಪುರಾಂಗನಾಜನಂ (ಜಗವಿ. ೮-೭೬) ; ಓರೊರ್ಮೆ ಪಲ್ಲವಾಸ್ತರಣದೊಳ್ ಮೆಯ್ಯನೀಡಾಡಿ ಮನಸಿಜನ ಸರಲ ಕೆಂಗಱೆಯ ಸೋಂಕನಿರ್ಮಡಿಪಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೪-೫೭ ವ). **೩.** ಎರಡಾಗಿ ಮಡಿಸಿಕೊ ; ಎರಡು ಮಡಿಕೆಯಾಗು : ತನುಮಧ್ಯಂ ಬಳ್ಕಿ ಬೆನ್ನಿರ್ಮಡಿಸೆ. . .ಕಂಠನಿನಾದಂಬೊಣ್ಮೆ ಸುತ್ತುಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೬೪). **೪.** ಎರಡಾಗಿ ಮಾಡು,—ಮಡಿಸು ; ಎರಡುಪದರವಾಗಿಮಾಡು : ಕುಡತಕ್ಕುದೆನಿತದನೆ ಇರ್ಮಡಿಸಿ ಕುಡಲ್ಕದುವೆ ಕೊಂಬಕೋವಿದರ್ಗಂದಂ (ಚಕವಿ. ೬-೫೭). **ಇಮ್ಮಡಿಸು** : **೧.** ನಿಮಗೆ ಮಾಡಿದ ದಾನಮುಂ ಪಾಲುಕ್ಕಿಮ್ಮಡಿಸುವಂತಿಮ್ಮಡಿಯಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೨೬) ; ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯಿಮ್ಮಡಿಸಿದಂತಿರ್ಪ ಹಸ್ತಾಂಗುಲಿಗಳ್ (ಬಸರ. ೨-೩೧) ; **ಭೂಪತಿ** ನಲವಿಂದಿಮ್ಮಡಿಸಿದಂ ಪುಳಕಂ ಗುಡಿಗಟ್ಟೆ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೫೧) ; **ರೋಷ**ವಿಮ್ಮಡಿಸಲು . . . ನಂದೀಶನ ತಿವಿದು ಬೊಬ್ಬಿಱಿದ (ಮೋಹತ. ೩೮-೩೪) ; ನಮ್ಮಭಯ ಇಮ್ಮಡಿಸಿತು (ಪ್ರತಾಪ. ೧೧೬). **೨.** ನೀಳ್ದ ವಿಲೋಚನಾಂಶುವಾ ತಿಲಕದ ಚೆಲ್ವನಿಮ್ಮಡಿಸೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೧೪೨) ; ಹರಿವ ರಥದುರವಣೆಗೆ ನೆಱೆಯದು ಧರಣಿಯೆಂದಂಭೋಜ ಭವನೀ ಧರೆಯನಿಮ್ಮಡಿಸಿದನೊ ಎನಲು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೯೪). **೩.** ನೀವಿಲ್ಲಿಂದಿತ್ತ ಬಿಳಿಯ ಕಂಬಳಿಯುಂ **ಪೊ**ದೆದಿಮ್ಮಡಿಸಿರ್ದ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟು ಕುಂಚಮಂ ಕಟಿಯೊಳಡಂಗಿಸಿ . . . ಬರ್ಪುದು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೯-೧೮ ವ). **೪.** ಹಪ್ಪಳದಗಲದಲ್ಲಿ ಲತೆಯಿಱಿದು ಅವಕೆ ಹುರಿದೆಳ್ಳ ಸಕ್ಕರೆಯಿಕ್ಕಿವೊಂದನಿಮ್ಮಡಿಸಿ ತುಪ್ಪದೊಳಡಲು ಅವು ಕರಂಜಿಗೆ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೪೪).

ಇರ್ಮಡಿಸಿಕೊಲ್ಲು = ಎರಡು ಬಾರಿ ಕೊಲ್ಲು ; ಎರಡು ಸಲ ಸಾಯಿಸು : ಅವಂ ಮುನಿದು ಇರ್ಮಡಿಸಿ ಕೊಂದಪನೋ ಭಯಮೇಕೆನಗಿಲ್ಲಿ (ಪಂಚತಂ. ೮೯-೭). **ಇಮ್ಮಡಿಸಿಬರು** = ಎರಡು ಸಾರಿ ಬರು : ಅಳಿವು ತನಗಿಮ್ಮಡಿಸಿ ಬಾರದು ನೆಲೆಯನುಸುರಿದೆ ಹಿಂಗು ಹಿಂದಕೆ (ತೊರರಾ. ೩-೮-೭).

[ಇರ್ಮಡಿ + -ಇಸು$_3$]

ಇರ್ಮಣಿ (ನಾ). (?) : ತತ್ಪ್ರಭೆ ತನ್ನಂಗವನು ಸುತ್ತಿಹವಿರ್ಮಣಿಯುಗುಳುವ ಹಾಂಗೆಲೆ ರಕ್ತಾಶ್ವನ ಕರಣೇಂದ್ರಿಯ ಪಥದಿಂ (ಕಲ್ಯಾಸೇ. ೧೮).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಮಣಿ$_3$]

ಇರ್ಮತ್ತರ್, ಇಮ್ಮತ್ತರ್, ಇಮ್ಮತ್ತರು, ಇಮ್ಮತ್ತಲು (ನಾ). ಎರಡು ಮತ್ತರು ; ಎರಡು ಮತ್ತರಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರ : ಕಣ್ಣವಂಗಲದ ರಾಮೇಸ್ವರ ದೇವಗೆ ಈ[ಇ]ರ್ಮ್ಮತ್ತರ್ ಮಣ್ಣ ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೭-೬ ; 888) ; ಇರ್ಮತ್ತರ್ ಕೆಯ್ಯಂ ದೇವರ್ಗೆ ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೭೪-೨೧ ; 954) ; ರಣಜವೊಟಲ ಬಯಲ . . . ಮಣ್ಣೊಳಗಿರ್ಮ್ಮತ್ತರ್ ಕೆಯ್ಯುಮಂ . . . ದೇವಭೋಗಮ್ಮಡಿ ಕೊಟ್ಟನ್ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೨೩-೪ ; 968). **ಇಮ್ಮತ್ತರ್** : ಮನೆ ತಾಣಮಿಮ್ಮತ್ತ ದುರ್ಗಾಗ್ರದೇವಿಯ ಮನೆಯಿಂ (ಕಇ. II, ೫-೬ ; 859). **ಇಮ್ಮತ್ತರು**: ಖಂಡಸ್ಫುಟಿತ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ[ಕ್ಕೆ]ವಾಗಿ ಮುಂನಿನಾಱು ಮತ್ತಱು ಕೆಯ್ಯೊಳಗಿಂಮತ್ತರು ಕೆಯ್ಯುಮಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೦-೨೯ ; 1138). **ಇಮ್ಮತ್ತಲು** : ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಮೂಗಣ್ಣಗ ಬೆದ್ದಲೆ ಇಂಮ್ಮತ್ತಲು ದೇಗುಲದ ಮೂಡಲೊನ್ದು ಕೆಱೆಯುಮಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೦೨-೨೮ ; 1141).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಮತ್ತರ್]

ಇರ್ಮಾನ, ಇಮ್ಮನ್ನ$_2$, ಇಮ್ಮಾನ (ನಾ). ಎರಡು ಮಾನ (ಪ್ರಮಾಣ), —ಮಾನದಷ್ಟು: ಇರ್ಮಾನ (ಮೆಣ್ಸಿಯುಂ) ಮುಮರಿಸಿನಮುಂ ಮೇಣೊಪ್ಪಲಂ ಸಕ್ಕರೆ (ಕಇ. I, ೨–೧೧ ; 699). **ಇಮ್ಮನ್ನ$_2$:** ಇಮ್ಮನವರೆ ಮೆಣಸಿಂಗಂ ಪೊನ್ಮೆಯುಂ ಪಣವೊಂದು ಪಾಗಮೈವಣವಕ್ಕುಂ (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂ. I, ೧೩–೮); ಇಮ್ಮನ ಸಕ್ಕರೆಗೊಪ್ಪಣವಾಗಲ್ ಘಮ್ಮನಯ್ವತ್ತು ಖಂಡುಗದಯ್ಗೊಳಗಂ . . . ತಿಳಿಯೆ ಪೇೞ (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂ. I, ೨೫–೪೯). **ಇಮ್ಮಾನ:** ತಾವು ಕೊಂಡ ಹೊಂಗೆ ಇಮ್ಮಾನೆಳ್ಳಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಎಕ. VII (S), ಶಿಕಾರಿ. ೩೩೪–೨೮ ; 1100) ; ದವಸದ ರಾಶಿಗೆಯಿಂಮಾನ ಭತ್ತಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೮೦–೩೦ ; 1278) ; ಇಮ್ಮಾನ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಕವ ಮಾಡಿ (ವಿವೈವಿ. ೧೦೧).

ಇಮ್ಮಾನಕ್ಕಿ = ಎರಡು ಮಾನ ಅಕ್ಕಿ: ಮಾಲೆಗಾಱಂಗೆ ಯಿಮ್ಮಾನಕ್ಕಿಯ ಪ್ರಸಾದ ಪಡಿ ಸಲುವುದು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯–೬೪ ; 1291).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಮಾನ$_1$]

ಇರ್ಮೆ, ಇಮ್ಮೆ (ಅ). ಎರಡು ಬಾರಿ, —ಸಲ: "ದ್ವಿವಾರದಲ್ಲಿರ್ಮೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮೫); ಬೆಸನನಿರ್ಮೆ ಕೇಳದಂತು ಪೂಣೆಸಿ ಕಳುಪಿ (ಆದಿಪು. ೧೩–೮೦ ವ); ಇರ್ಮೆ ನೀಂ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕದೊಳ್ ಪುಟ್ಟೆನುತ್ತೆ ಶಾಪಂಗೊಟ್ಟಂ (ಕಾದಂಬ. ೬೧೨); ಅವು ವರುಷಕ್ಕಿರ್ಮೆ ಮಱಿಯಂ ಪಡೆವುವು (ಪಂಚತಂ. ೧೮೬–೬); ಒರ್ಮೆಯೊ ಮೇಣಿರ್ಮೆಯೊ ಮೂರ್ಮೆಯೋ ಕುರುಕುಳ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ದುರ್ವೃತ್ತಕಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೪೯). **ಇಮ್ಮೆ:** ಕಲಿಗೆ ತಾನಿಮ್ಮೆ ಸಾವುಂಟೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೧೩); ಒಮ್ಮೆ ಕರೆದರೆ ಕೇಳದಿಮ್ಮೆ ಕರೆದರೆ ಕೆರಳಿ ಹಮ್ಮಿನಲಿ ಉಲಿವ ಸತಿಯಿಂದ ಹೊಡೆದೊಯ್ವ ಹೆಮ್ಮಾರಿ ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೫೦).

ಇಮ್ಮಿಮ್ಮೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಯೋಚಿಸು ಬೞಿಕ್ಕಿಮ್ಮಿಮ್ಮೆ ಪೇೞ್ದಂತಿದಂ (ಖಮುದ. ೪–೩೭). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + -ಮ್ಮೆ$_2$]

ಇರ್ಮೆಯ್, ಇಮ್ಮೆಯ್, ಇಮ್ಮೈ, ಇರ್ಮೈ (ನಾ). **೧.** ಎರಡು ಮೈ, —ಶರೀರ, —ರೂಪ, —ಜನ್ಮ; ಇಹ ಮತ್ತು ಪರ: ಇರ್ಮೆಯ್, ಇರ್ವಕ್ಕಂ, ಈರಯ್ದು (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೪ ಪ್ರಯೋ); ಇರ್ಮೆಯ್ಗಂ ಹಿತಮಂ ಜಿನಧರ್ಮಮನಿಂಬಾಗಿ ತಿಳಿದು ನೆಗೞ್ದಂಗಕ್ಕುಂ ಸ್ವರ್ಮೋಕ್ಷಸಿದ್ಧಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೬೦); ಗೋವಿಂದನುಮುದಿಸಿವಂದನಿರ್ಮೆಯ್ಯಿಂದಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧–೧೨). **೨.** ಎರಡು ಮಗ್ಗುಲು, —ಕಡೆ; ಒಳಮೈ ಮತ್ತು ಹೊರಮೈ; ಮುಂದುಗಡೆ ಮತ್ತು ಹಿಂದುಗಡೆ; ಎದೆಯ ಕಡೆ ಮತ್ತು ಬೆನ್ನಿನ ಕಡೆ. 'ಇರ್ಮೆಯ್ಗಾಣಿಸು' ಪರಾ. **ಇಮ್ಮೆಯ್:** **೨.** ಚಿಮ್ಮುವ ಕನಕದಂಡದ ಚಮರದ ಬೇಡರಿಮ್ಮೆಯ್ಯೊಳೊದವಿತೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೦–೧೧); ಇಮ್ಮೆಯ್ಯ ಕಿಟಕಿ ಬಾಗಿಲುಗಳನ್ನು ತೆರೆದು (ಪುನರು. ೧೮೨). **೩.** ಎರಡು ಪದರ. 'ಇಮ್ಮೆಯ್ಜೋಡು' ಪರಾ. **ಇಮ್ಮೈ:** **೨.** "ಇಮ್ಮೈ – ಎರಡು ಮಗ್ಗಲು" (ಜಾನಕೋ. ೧೭); ನವನೀತಮಂ ಕೆನೆಯುಮಂ ಬೆರಸಿ ಕಣಿಕಮಂ ಸವೆವಂತೆ ಕುಟ್ಟಿ ಬಟ್ಟಲಂ ಮಾಡಿ ಹಪ್ಪಳದ ಸಮನಾಗಿ ಪೊತ್ತಿ ಇಮ್ಮೈಗೆ ಬೆಣ್ಣೆಯ ತೊಡೆದು (ಸೂಪಶಾ. ೧–೧೨); ಆವ ಪೂಜಿಸುವ ಪೂಜೆ ಶಿವನ ಇಮ್ಮೈಗಳನು ತವೆಯಲಗಿನಿಂದ ಇಱಿದಂತೆಯಹುದು (ಗುರುಬೋ. ೧೩–೧೩೫); ಇಮ್ಮೈಯೊಳಿದ್ದ ಮೈದುನರ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟನ್ನು ಘಮ್ಮನೆ ಬಿಜಯಮಾಡೆಂದ (ಭರಚ. ೪೪–೧೦). 'ಇಮ್ಮೈಗನ್ನಡಿ' ಪರಾ. **೪.** ಎರಡರಷ್ಟು: ಬೊಮ್ಮದ ಮನೆಯ ಕೋಣೆಯೊಳೊಬ್ಬ ಗೌರವತಿ ಇಮ್ಮೈಯ್ಯ ಸಿರಿಯ ಮಾಳಿಗೆಯೊಳಗೆ ಹಮ್ಮೈಸಿಹಳು (ಶಿವಗೀ. ೧೬೩–೮೪೪). 'ಇಮ್ಮೈಸಿರಿವಂತ' ಪರಾ. **ಇರ್ಮೈ:** **೨.** "ಉಭಯತಃ – ಇರ್ಮೆಯಿಂ" (ನೀತಿವಾ. ೨೯–೬೮). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಮೆಯ್]

ಇರ್ಮೆಯ್ಗಾಣ್, ಇಮ್ಮೆಯ್ಗಾಣ್, ಇಮ್ಮೈಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಮಗ್ಗುಲನ್ನೂ ಕಾಣು; ಮುಂದೆ ಮತ್ತು ಹಿಂದೆ ಎರಡು ಕಡೆಯೂ ಕಾಣು; ಎದೆ ಮತ್ತು ಬೆನ್ನು ಎರಡನ್ನೂ ದಾಟಿ ಕಾಣು; ಎದೆಯಲ್ಲಿ ನಟ್ಟು ಬೆನ್ನಲ್ಲಿ ಹೊರಬೀಳು: ಇರ್ಮೆಯ್ಗಾಣ್ಬನಮಾಂತರನೊಮೋದಲೊಳೆ ಕಣೆಗಳುರ್ಚೆ ಪೆಣನಂ ಬಿತ್ತಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೬೬). **ಇಮ್ಮೆಯ್ಗಾಣ್:** ನೂತನಾಸ್ತ್ರಂಗಳಿಮ್ಮೆಯ್ಗಂಡು ಸೂಸುತಿರೆ (ಇಹರ. ದೇ. ೪೩–೬). **ಇಮ್ಮೈಗಾಣ್:** ನೀಂ ಬಿಜ್ಜಳರಾಯನಿರ್ಪ ಮಂಗಳವಾಡಕ್ಕೆ ಪೋಗು ಎಂಬ ನುಡಿಯೊಡನೆ ಕನಸಿನ ಮಾತು ಮನವನಿಮ್ಮೈಗಂಡು ನಿದ್ರೆ ತಿಳಿದು ಕಣ್ದೆಱೆದು (ಬಸರ. ೪–೨೪). 'ಇಮ್ಮೈಗಾಣಿಕೆ' ಪರಾ. [ಇರ್ಮೆಯ್ + ಕಾಣ್]

ಇರ್ಮೆಯ್ಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಎದೆ ಮತ್ತು ಬೆನ್ನು ಎರಡನ್ನೂ ತೋರಿಸು; ಎರಡು ಮಗ್ಗುಲನ್ನೂ ಕಾಣಿಸು. **೨.** ಎದೆಯಲ್ಲಿ ನಾಟಿ ಬೆನ್ನಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕಾಮನ ಬಾಣಕ್ಕೆ ಕಂಪನಿತ್ತುಂ ಕಾಮಿಗಳನಿರ್ಮೆಯ್ಗಾಣಿಸುತ್ತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೭–೪೨ ವ).

[ಇರ್ಮೆಯ್ಗಾಣ್ + -ಇಸು$_3$]

ಇರ್ಮೆಯ್ವಡೆ (ನಾ). ಎರಡು ಶರೀರವನ್ನು ಪಡೆ, —ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದು: ಆ ರಾಜಪ್ರಭನುಂ ಚಾರುಚಕೋರವಿಲೋಚನೆ ಸೌಂದರಿಯುಂ ಪಿರಿದಾರಯಲೊಂದಸುವಿಂಗಿರ್ಮೆಯ್ವಡೆದಂದದಿನೊಪ್ಪಿದರು (ಜಯಕಾ. ೨–೯). [ಇರ್ಮೆಯ್ + ಪಡೆ$_1$]

ಇರ್ಮೈ 'ಇರ್ಮೆಯ್' ನೋ.

ಇರ್ಮೊನೆ (ನಾ). ಎರಡು ಮೊನೆ, —ತುದಿ: ಮಸೆದು ಮುಮ್ಮೊನೆಯೋದ ಲೋಹದ ದಸಿಯನಗ್ನಿಯೊಳಿಕ್ಕಿ ಕಾಯಿಸಿ ಮಸಗಿ ಪಾಪರ ಕಿವಿಯೊಳಿರ್ಮೊನೆ ಮೊಳೆಯಲುಱೆ ನಾಂಟಿ (ಸಾನಂಚ. ೮–೧೯); ಇರ್ಬಾಳ್, ಇರ್ಮೊನೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೨ ಪ್ರಯೋ). 'ಇರ್ಮೊನೆಗಾಣ್' ಪರಾ.

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಮೊನೆ$_1$]

ಇರ್ಮೊನೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ತುದಿಯಲ್ಲೂ ಕಾಣು; ಎರಡು ತುದಿಯೂ ಕಾಣು; ಒಳಗೆ ನಟ್ಟು ಹೊರಹಾಯು; ಆಳವಾಗಿ, ಬಲವಾಗಿ ನಾಟು: ಭಿಂಡಿವಳಕ್ಕಿರ್ಮೊನೆಗಾಣ್ಬ ಕಕ್ಕಡೆಗೆ ಬಿದ್ದಂ ಬೀೞ್ವ ಕೊಂತಕ್ಕೆ ಸುತ್ತುವ . . . ನಾಂಟುವ ಗೇಣ್ಗೊಂಬಿನಮಾಡುದದ್ಭುತಮುದಶ್ವವ್ಯೂಹದುಗ್ರಾಹವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦–೮೦). [ಇರ್ಮೊನೆ + ಕಾಣ್]

ಇರ್ಮೊೞ, ಇಮ್ಮೊಳ (ನಾ). ಎರಡು ಮೊಳ, —ಮೊಳದಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ: ತತ್ ಕ್ಷೇತ್ರಪ್ರಮಾಣ ಬಲಪ್ರಕಾಶ ವಿಕ್ರಿಯಾಶರೀರನುಂ ಇರ್ಮೊೞ ನಿಡಿಯನುಂ (ಚಾವುಂಪು. II, ೧೧). **ಇಮ್ಮೊಳ:** "ಹಸ್ತದ್ವಯೋದಯಾನ್–ಇಮ್ಮೊಳನುದಯಮನುಳ್ಳ" (ಪ್ರಕಟೀ. ೧೫–೧೯); ಎಲೆ ಮರುಳಭೂಸುರರೆ ಯೆನ್ನಯ ಹೊಳಲಿಗೈತಂದಿಲ್ಲಿ ನೀವಿಮ್ಮೊಳನಭೂಮಿಯ ಬೇಡಿದಿರಿ (ಸಂಭಪ. ೧೦–೨೨); ಪರಧನವ ಮಣ್ಣಂತೆ ಭೂತವ್ರಾತವನು ತನ್ನಂತೆ ಕಾಂಬೆನೆನಲ್ಕೆ ಫಲವೇಱಿದುದು ಯಿಮ್ಮೊಳನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೪–೩೯). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಮೊೞ]

ಇರ್ವಕ್ಕ (ನಾ). **೧.** ಎರಡು ಪಕ್ಷ (ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷ ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ): ಸದನ್ಯಗ್ರಹಮಲ್ಲದಂದು ಭೃಗುಜಂಗಿರ್ವಕ್ಕ [ಪಾಠಾಂ. ಗಿರ್ಬಕ್ಕ]ದೊಳ್ ಕೂಡಿದಂದು (ಜಾತತಿ. ೨೧–೩). **೨.** ಎರಡು ಮಗ್ಗುಲು, —ಪಾರ್ಶ್ವ: ಇರ್ವಕ್ಕದೊಳಂ ವಿಯಚ್ಚರ ಕುಲಪ್ರಭುಗಳ್ ಬರೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫–೩); ಸೋದರರಾ ವಿಜಯ ಜಯಂತರ್ ತನ್ನಿರ್ವಕ್ಕದೊಳೆಯ್ತರಲು (ಜಯಕಾ. ೩–೭೯). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪಕ್ಕ]

ಇರ್ವಗಿ 'ಇರ್ಬಗಿ' ನೋ.

ಇರ್ವಗಿಮಾಡು 'ಇರ್ಬಗಿಮಾಡು' ನೋ.

ಇರ್ವಡಿ 'ಇರ್ಮಡಿ' ನೋ.

ಇರ್ವಡಿಚಾಗಿ (ನಾ). ಎರಡರಷ್ಟು ತ್ಯಾಗಶೀಲ; ಒಂದಕ್ಕೆ ಎರಡಾಗಿ ಕೊಡತಕ್ಕವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಸೊಬಿಪ್ಪುದೊಡ್ಡರುವಿರ್ವಡಿ ಚಾಗಿಗಳು ಮಹಾದೇವರ ದೇಗುಲಮಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಸೌಇ. IX–i, ೧೭–೧೬; 850). [ಇರ್ವಡಿ (< ಇರ್ಮಡಿ) + ಚಾಗಿ]

ಇರ್ವರ್, ಇಬ್ಬರ್, ಇಬ್ಬರು, ಇರುವರ್, ಇರ್ಬರ್, ಇರ್ವರು, ಇರ್ವೊರ್ (ನಾ). ಎರಡು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು, —ಜನ: ನೃಗೇಶ ನಾಗಾಹ್ವಯರಿರ್ವರಾ... ಇರ್ವರುಂ ಸಚ್ಚಿಜ್ಞದರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬–೫; 450); ಇರ್ವರುಂ... ಒರ್ವರನೊರ್ವರೆಚ್ಚು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭೯); ಮುಂಡಾಡಲಿರ್ವರ ಪರಿತೋಷ ಪೂರ್ವದಿಙ್ಮಂಡಲವನು ರಾಗಿಸಿತು (ನೇಹತ. ೨೯–೫೮). **ಇಬ್ಬರ್**: ಮಾವನಂ ಕೊನ್ದವಂ ಕಣ್ಣವ ಕಾದಿ ಇಬ್ಬರಂ ಕೊನ್ದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೨೯–೪; 985); ಉದಗಯನದೊಳಿರೆ ರಜನಿಕರ ದಿವಾಕರರಿಬ್ಬರುಂ (ಜಾತತಿ. ೨–೧೦). **ಇಬ್ಬರು**: ಅವರಿಬ್ಬರಿಗಂ ನಂದನನವಯವ ಸಂಪೂರ್ಣಮೂರ್ತಿ ಮನುಜಮನೋಜಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೧–೩೩; 1173); ನರನ ತಡೆದರು ಸುಬಲಸುತರಿಬ್ಬರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೭೭); ಇಬ್ಬರ ಜಗಳ ಮೂರನೆ ಯವನಿಗೆ ಲಾಭ (ಗಾದೆ). **ಇರುವರ್**: ಪರಮ ಸಂತೋಷದಲಿ ಮುನಿ ಪತಿವೆರಸಿ ಸುರುಚಿರ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರಿರುವರನು ಕೂಡುತ್ತೆ ತೆರಳಿದನರಮನೆಗೆ ತಾನು (ರಾಮಾಸಂ. ೧–೪–೩೪). **ಇರ್ಬರ್**: ಶ್ರೀ ಸೆಬ್ಬಿನಾಣ್ನಾಡ ಮೂಜನ ಮುವತ್ತಿರ್ಬ್ಬ[ರ್ಬ]ರ ಆಳ್ಗೊಡೂಗೆಯನ್ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೧೫೬–೩; 8ನೆಯ ಶತ); ನಿಜಪನ ಮಗ ಅಣ್ಣಿಗ ಇಬ್ಬರರರಸು ಗಳಲ್ಲಿ ಪಡೆದು ದೇವಭೋಗ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೦–೬; 820); ಇರ್ಬರುಂ... ನಿಂದು (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೦೪ ವ); ಇರ್ಬರೊಳೊಬ್ಬ ಮುನಿ ಕುಮಾರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೧೧); ಇರ್ಬರ್ ಕರ್ತೃಗಳ್ಗೆ ನಿಮಿತ್ತಮುಪ್ಪ ಸತಿಸಪ್ತಮಿಗೆ ಎಕಾರಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೨೪೯ ವೃತ್ತಿ). **ಇರ್ವರು**: ಭೋಗಿ ಭೂಷಣ ಕಾಲಭೈರವರಿರ್ವರು ರಾಗದೆ ಪುರವ ಕಾದಿಹರು (ಕಂನವಿ. ೨–೧೧೧). **ಇರ್ವೊರ್**: ಇನ್ತಿ ಇರ್ವ್ವೊರ್ಗಂ ಏಕೋಭಾಗಃ (ಇಆ. XVIII, ೩೬೭–೧೬; 750). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + –ಅರ್$_0$]

ಇರ್ವರು 'ಇರ್ವರ್' ನೋ.

ಇರ್ವಲ, ಇರ್ಬಲ (ನಾ). ಎರಡು ಕಡೆಯ ಸೈನ್ಯ; ಉಭಯ ಬಲ: ಇರ್ವ [ಪಾಠಾಂ. ರ್ಬ]ಲದ ಬಿಲ್ಲಣಿಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೪೮); ತಲೆಯ ಕೊಣ್ಡುಂ ಇರ್ವ್ವಲಮುಂ ಮೆಚ್ಚೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೬೯–೧೧; 1112); ಇರ್ವಲದ ರಾಜಕುವರರು ಬಣ್ಣಿಸೆ ಬಿಲ್ಲ ಬಿನ್ನಣ ದೋಜಿದನು ನೃಪತಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೭೧). **ಇರ್ಬಲ**: ಅರಿಸಮಾಸಂ ... ಮಾರ್ಗದೊಳುಳ್ಳವರ್ಕೆ –ಕಡುರಾಗಂ... ಕೊರಸಿ, ಮಾರ್ಬಲಂ, ಇರ್ಬಲಂ (ಶಮದ. ೧೭೪ ಪ್ರಯೋ); ಅತ್ತಲ್ ಖಳಂ ಸರ್ಪಭೂಷಣನ ಬಲಕಿದಿರಾಗಿ ನಡೆತರಲ್ ಕಾಣಿಸಿದುವಿರ್ಬಲಗಳು (ಚೆಬಪು. ೨೬–೧೨). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬಲ]

ಇರ್ವಳೆ 'ಇರ್ವಾಳ್' ನೋ.

ಇರ್ವಳಿ (ನಾ). ಎರಡು ವಂಶ: ಇರ್ವಳಿಯನುದ್ಧರಿಪ ಕಲ್ಪತರು (ಕವಿಕಾ. ೨೫–೨೨). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬಳ್ಳಿ$_3$ (< ಬಳ್ಳಿ$_2$)]

ಇರ್ವಾರ, ಇರವಾರ$_1$, ಇರುವಾರ (ನಾ). ಬಟಾಯಿ ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ರೈತರಿಗೆ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕಾಗಿ ವಹಿಸಿದ ಜಮೀನಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಯನ್ನು ವಿಭಾಗಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಆದ ಜಮೀನಿನ ಒಟ್ಟು ಉತ್ಪತ್ತಿ: ಅರಮನೇ ಚಾಕರರಲ್ಲದವರು ಆನೇಕರು ಸರ್ಕಾರದ ಬಟಾಯಿ ಭೂಮಿಗಳನ್ನು ವ್ಯವಸಾಯ ಮಾಡುತಾ ಇರ್ವಾರ ಬಂದ ಧವಸದಲ್ಲಿ ರಾಜಪಾಲನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕುಳಪಾಲನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಸುಖವಾಗಿ ಜೀವಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಸುಮುಚ. ೨). **ಇರವಾರ$_1$** (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೪೦). **ಇರುವಾರ** (ಕಿ). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ವಾರ]

ಇರ್ವಾಳ್, ಇರ್ಬಾಳೆ, ಇರ್ವಳ (ನಾ). ಎರಡು ಉಳುಮೆ; ಎರಡು ಸಲ ವ್ಯವಸಾಯ: ಇರ್ವಾಳ್ ಮೂವಾಳಿಕ್ಕಿರ್ದುರ್ವರೆಯೊಳ್ ಬೆದೆಗೆ ಸಾರೆ ಕೊಳೆ ಪದವಟಿಗೆಗಳ್ ಕರ್ವಿನ ಮುಡಲಂತೆ ಕವಲ್ತು ವಿರದ ಕೆಯ್ವೊಲ ಗಳೆಸೆಗುಮೋರೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೭). **ಇರ್ಬಾಳೆ**: "ಶಂಬಾ ಕೃತಂ, ದ್ವಿಸೀತ್ಯಂ – ಈ ೨ ಯಿರ್ಬಾಳೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೪–೪೨೨). **ಇರ್ವಳೆ**: ಕೋಣಗಳು ನೇಗಿಲನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋದುವು. ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಒರ್ವಳ ಹೂಡಿದ; ಅಡ್ಡಕ್ಕೆ ಇರ್ವಳ ಮಾಡಿದ. ಹೀಗೆ ೨–೩ ದಿನ ಮಾಡಿ ದಾಗ ಬೈಲುಗದ್ದೆ ಕೆಸರಿನ ರಸಾಯನವಾದಂತಾಯಿತು (ಬಾಳಿಗಿ. ೧೦೬). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬಾಳ್$_3$. P ತಮಿ. ವಾಳ್ = ನೇಗಿಲ ಕುಳ < ಸಂ. ಹಾಳ]

ಇರ್ವೀಡು$_1$ 'ಇರ್ಬೀಡು' ನೋ.

ಇರ್ವೀಡು$_2$ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಬೀಡು. ೨. ಎರಡು ಸಲ ಫಲ ಬಿಡುವುದು. ೩. ಎರಡು ಬಿಡಾರ. ೪. ಶಿಂಶುಪ ಎಂಬ ಮರ. ೧, ೨: ಒಂದು ಮಹಾರಣ್ಯಮನೆಯ್ದೆ ನೋಟ್ಪನಲ್ಲಿ ಭೂಮಿ ಪರ್ವಿದಂತೆ ಸೀಗೆ... ಕುಜುಕಲ್ಕಿಕ್ಕುವ ಪಯಣದಂತಿರ್ವೀಡು ನೃತ್ಯದಂತೆ ತಾಳ... ಮುತ್ತಮೆನಿತಾನುಂ ತೆಱದ ಮುರದುಜುಗಲ್ಗಳೊಳಗೆ (ಬಂಹರಿ. ೨–೩೮). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬೀಡು]

ಇರ್ವು 'ಇರಂ' ನೋ

ಇರ್ವುಲಿಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಇರ್ವ್ವುಲಿಯೂ ರೊಡೆಯ ಇರುಗಮಯ್ಯನ ಮಗಂ ಸಿರಿಯಮಯ್ಯಂ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೭೯–೪; 870). [ಇರ್ವುಲಿ + ಊರ್]

ಇರ್ವೆರಲು 'ಇರ್ಬೆರಲ್' ನೋ.

ಇರ್ವೊರ್ 'ಇರ್ವರ್' ನೋ.

ಇರ್ಸಾಲ್ 'ಇರಸಾಲು' ನೋ.

ಇರ್ಸಾಲ್‌ಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಖಜಾನೆಗೆ ಜಮಾಕಟ್ಟಿದ ಹಣದ ವಿವರದ ತಖ್ತೆ, —ಪಟ್ಟಿ (ಮೈಗಜೆ. IV, 772). [ಇರ್ಸಾಲ್ (< ಇರಸಾಲು) + ಪಟ್ಟಿ$_2$]

ಇರ್ಸಾಲು 'ಇರಸಾಲು' ನೋ.

ಇರ್ಸಾಸಿರ 'ಇರ್ಛಾಸಿರ' ನೋ.

ಇಲ್$_1$ (ಕ್ರಿ). (ರೂಪಗಳು) ಇಲ್ಲ$_1$, ಇಲ್ಲಂ, ಇಲ್ಲಾಂ, ಇಲ್ಲೆ ೧. ಇರದು, ಅಭಾವವಾಗಿದೆ ಇತ್ಯಾದಿನಿಷೇಧಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬಳಕೆಯಿರುವ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಾವ್ಯಯದ ಮೂಲರೂಪ: "ಸೊಲ್ಲೊಳ್ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಾವ್ಯಯಮಿಲ್ಲೆಂಬುದು" (ಶಮದ. ೩೦೧); ಕಜಿಇಲ್ಲಲ್ತಪ ಧರ್ಮ್ಮದಾ ಸಸಿಮತಿ ಶ್ರೀಗನ್ತಿಯರ್ (ಎಕ. II, ೭೬–೭೨; 700); ಆಜೀವು ಧರ್ಮ್ಮಮುಂ ಜಕ್ಕ ನಿನಗಲ್ಲದಿಲ್ಲ ಭುವನದೊಳ್ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೬೨–೧; 800); ಕಿವಿಗಿಸಿದುಂ ನೃಪಂಗೆ ಹಿತಮುಂ ನುಡಿಯೆಲ್ಲಿಯು ಮಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೪೦); ಅರಸಿಯರು ದೋಸವೇನುವನಿಲ್ಲಿ ಮಾಡಿ ದುದಿಲ್ಲ (ಬಸಪು. ೨೪–೭೮); ತಾಯಿಗಿಂತ ಹಿತವರಿಲ್ಲ, ಸಕ್ಕರೆಗಿಂತ ಸವಿಯಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ); ಉಪ್ಪಿಗಿಂತ ರುಚಿಯಿಲ್ಲ, ತಾಯಿಗಿಂತ ಬಂಧುವಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಅಥವಾ; ಹಾಗಲ್ಲವಾದರೆ: ಯಿಾ ಧರ್ಮಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಬಳ್ಳಾಳರಿಗೆ ಅನಾಯ ಸನಾಯ ಸಲ್ಲದು ಇಲ್ಲ ಆ ಸ್ಥಳ(ಗ)ದಲು ಇದ್ದ ಪೊಕ್ಕಲಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಬಿಡಾರ ಸಲ್ಲದು (ಎಇ. XX, ೮–೫೩; 1556); ನೀನು, ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳಬೇಕು, ಇಲ್ಲ ಮನೆಬಿಟ್ಟು ಹೊರಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಇಲ್ಲಂ: ೧. ಅಲ್ಲಂ, ಇಲ್ಲಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ಪ್ರಯೋ); ಇನನಿಲ್ಲವಿಂದು ಬಾರಂ . . . ಅಕಟ ನೇಹಮುದಿಲ್ಲಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧–೩೨); ಕಾಲಪುರುಷಂಗೆ ಗುಣಮಣಮಿಲ್ಲಂ ಗಡ (ರಾ ಮಾ ಶ್ವ. ೧–೧). **ಇಲ್ಲಾಂ**: ೧. ಕೂಡಲೂರ್ಪಾಡಿ ಒಡೆಯ ನನ್ನಿಕಾಡವಾ ಎಜನಾಗನಾ ವ್ಯವಹಾರದನ್ತರಂ ಸಾಲಮಿಲ್ಲಾಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬–೪; 760). **ಇಲ್ಲೆ**: ಇಲ್ಲೆ[ಪ್ರಾಕಾ. ಲ್ಲಿ]ಯೊ ಪೇಟೆಂದು ಮಹೀವಲ್ಲಭ ದೂತಂಗೆ ನುಡಿದು (ಆದಿಪು. ೧೪–೫೦); ಮೇಣ್ ಕುಲಮಿಲ್ಲೆಯೋ ನಮಗೆ ದಾಯಿಗರಲ್ಲರೊ ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆಯೊಳ್ ಪೂಣ್ಕೆಗಳಿಲ್ಲೆಯೋ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೨–೯೧); ಎನ್ನುಮತರ್ಕ್ಯ ವಿಕ್ರಮಂ ಮೃಗಪತಿಗಲ್ಲದಿಲ್ಲೆ ಗಡ ಸನ್ನಗಭೀರತೆ ವಾರ್ಧಿಗಲ್ಲದಿಲ್ಲೆ ಗಡ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೩೨; 982).

ಇಲ್ಲದ = ಇರದ; ಅಭಾವವಾದ: ಮೇಗಿಲ್ಲದ ಬಲ್ಲಾಳ್ತನದಾಗರ ಮನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೬೬); ಪೞಿಯೆಡೆಯಿಲ್ಲದೊಳ್ಪು (ಎಕ. II, ೧೩೪–೩೩; 982); ಹೊಲ್ಲದ ನೃಪರಿಗಿಲ್ಲದ ಗುಣಗಳನಿಟ್ಟು ಸೊಲ್ಲಿಪ ಕೃತಿಮಾರ್ಗವಲ್ಲ (ಭ ರ ಚ. ೧–೨೨). **ಇಲ್ಲದಂತೆಮಾಡು** = ಅಭಾವವನ್ನು ತರು; ನಾಶಮಾಡು; ಹಾಳುಮಾಡು: ಹಣವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಬೇಡ (ರೂಢಿ). **ಇಲ್ಲದಂದು** = ಅಭಾವದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ: ಪರಲೋಕಮಿಲ್ಲದಂದು ತಲ್ಲೋಕಸುಖಾನುಭವಾಪೇಕ್ಷೆಯಿನೈಹಿಕ ಸುಖವಿಮುಖನಾಗಿ (ಆ ದಿ ಪು. ೨–೯ ವ). **ಇಲ್ಲದತನ** =೧. ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಭಾವ: ಚರಾಚರವೆಂಬೆರಡರ ಇಲ್ಲದತನವನ್ನು ಯೆಯ್ದಿದ ಭೇದವು (ಕೈವಟೀ. ೬೦). ೨. ಬಡತನ (ಕಿ). "ಹೀನತೆ – ಇಲ್ಲದತನ, ಬಡತನ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೫೦). **ಇಲ್ಲದವನು, ಇಲ್ಲದೊನ್** = ೧. ಪಡೆಯದವನು: ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವನ ಬಱಿಯೊಡಲು ಹಾಳೂರ ಸ್ಥಾನದಂತಿಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೨೬); ಸಂಕ್ಲೇಶ ಪರಿಣಾಮಮಿಲ್ಲದೊನಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೬–೩); ಅಗಮುಮನಱಿದುಪಯೋಗಮಿಲ್ಲದೊನ್ ಅಗಮುದ್ರವ್ಯಜೀವನೆಂಬಂ (ತಸೂವ್ಯ. ೬). ೨. ದರಿದ್ರ; ನಿರ್ಗತಿಕ: ಇಲ್ಲದವನು ತಲ್ಲಣಿಸನು (ಗಾದೆ). **ಇಲ್ಲದ ಹಾಗೆಆಗು** = ನಾಶವಾಗು; ಹಾಳಾಗು: ಅವರಿಗೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಆಸ್ತಿ ಇತ್ತು, ಈಗ ಏನೂ ಇಲ್ಲದ ಹಾಗೆ ಆಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಇಲ್ಲದಳ್, ಇಲ್ಲದೊಳ್** (ಸ್ತ್ರೀ). **ಇಲ್ಲದರ್, ಇಲ್ಲದವರು, ಇಲ್ಲದೊರ್** (ಬಹುವ): ಜನನಿ ಸತ್ತೊಡೆ ದುಃಖವಿಲ್ಲದರಾರು ಲೋಕದಲಿ (ಬಸವು. ೧೫–೨); ಇಲ್ಲದವರ ಕಷ್ಟ ಇರುವವರಿಗೇನು ಗೊತ್ತು? (ರೂಢಿ); ಸಪ್ತಧಾತುಗಳುಮೆಂದಿವು ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯವಿಲ್ಲದೊರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮–೧೧). **ಇಲ್ಲದಾಗು** = ಅಭಾವವುಂಟಾಗು; ಇರದೆ ಹೋಗು: ರತಿಗೆ ಸೇವಕರಿಲ್ಲದಾದುದು ಹೇಳಲೇನೆಂದ (ತೊರೆರಾ. ೧–೫–೪೬). **ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ** = ೧. ಅಥವಾ: ನೀನೋ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ರಾಮನೋ ಬಂದರೆ ಒಳ್ಳೆಯದು (ರೂಢಿ). ೨. ವಿರೋಧವಾಗಿ ನಡೆದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ: ನಾನು ಹೇಳಿದಂತೆ ನಡೆಯಬೇಕು; ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ತುಂಬ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುತ್ತೀಯೆ (ರೂಢಿ). **ಇಲ್ಲದುದು, ಇಲ್ಲದ್ದು** =೧. ರಹಿತವಾದುದು; ಅಭಾವಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದದ್ದು: ಕ್ರಿಯೆಯಂ ನುಡಿಯದುದು ವಿಭಕ್ತಿಯನಿಲ್ಲದುದರ್ಥಮುಳ್ಳುದಂತದು ಲಿಂಗಂ (ಶಮದ. ೭೨). ೨. ಸುಳ್ಳು; ಅಪಲಾಪ: ಉಂಟಾದ್ದು ಹೇಳಿ ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಕೇಳುವುದು (ಗಾದೆ). **ಇಲ್ಲದೆ, ಇಲ್ಲಾದೆ** = ೧. ಅಭಾವವಾಗಿ; ಇಲ್ಲದಂತೆ; ಇರದೆ: ಇದನ್ ವಕ್ರಮಿಲ್ಲಾದೆ ಕಾದು ಸಲಿಪೊನ್ (ಎಇ. IX, ೨೧–೧೩; 600); ಅಡಿ ದಿಗಂಗನಾ ನಟಿಯರೊಳ್ ತಣಿವಿಲ್ಲದೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೭–೨೫; 1113); ಅವಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ಶರವ ನೆಱೆ ತುಳುಕಿ ಮೆತ್ತಿದುವು ಶರನಿಭದ ಮೆಯ್ಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೩೯). ೨. ಉಂಟಾಗದ ಹಾಗೆ: ಪೞಿಯಿಲ್ಲದೆ ಪೂಣ್ದು ಸಂದ ವೈರಿಗಳನೆ ಕೊಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೧೦೩). **ಇಲ್ಲಾಗು, ಇಲ್ಲವಾಗು** = ಅಭಾವವುಂಟಾಗು; ಮರೆಯಾಗು: ಗಂಟು ಬರಿದಾಯಿತು ನಂಟು ಇಲ್ಲವಾಯಿತು (ರೂಢಿ); ಸಿದ್ಧರ್ಗೆ ಭೇದವ್ಯವಹಾರಮಿಲ್ಲಾಗಿಯುಂ ಕಥಂಚಿದ್ಭೇದಮುನಱಿಪಲುವೇಡಿ (ತ ಸೂ ವ್ಯ. ೩೩೦); ಗಗನಂ ಕೆಟ್ಟುದು . . . ದಿಕ್ಚಕ್ರಮಿಲ್ಲಾಯ್ತು (ಗಿರಿಕ. ೯–೫೫); ಅರ್ಥಘಟನೆಯಿಲ್ಲಾಗಿಯುಂ ಯಮಕಲಕ್ಷಣಮಿಲ್ಲ (ಶ ಮ ದ. ೧೯ ವೃತ್ತಿ). **ಇಲ್ಲವೈ** = ಬೇರೊಂದು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ; ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ: ಇಲ್ಲಿಯಭವಂ ಮೂಜುದಿನತನಕಿಲ್ಲವೇ ಸತ್ತಿರ್ದನೋ ತಾನುಳ್ಳಡಿಹಿಗೇಕಾದುದೆನುತ (ಬ ಸ ಪು. ೪೯–೧೮); ನಿನಗೆ ಏನಾದರೂ ನೋವು ಆದಾಗ ಇಲ್ಲವೆ ಬೇನೆ ಬಂದಾಗ (ಮುಂಬಯಿ. ೧–೨೫); ನಾನು ನಿನ್ನ ಕಾಲು ಮುರಿದರೆ, ಇಲ್ಲವೆ ನಿನ್ನ ಕೈಯೊಳಗೆ ಒಂದು ಮೊಳೆ ಚುಚ್ಚಿದರೆ ನಿನಗೆ ನೋವು ಆದೀತೋ ಇಲ್ಲವೋ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೩೫); ಒಂದು ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಇಲ್ಲವೆ ಒಂದು ಚಿಪ್ಪು ಬಾಳೆಯಹಣ್ಣು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾರಪ್ಪಾ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಲ್, ಇಲ್ಲೈ; ಮಲ. ಇಲ್ಲ; ಕೊಡ. ಇಲ್ಲೆ; ತುಳು. ಇಜ್ಜಿ; ತೆಲು. ಲೇ, ಲೇದು]

ಇಲ್₂, ಇಲು₁ (ನಾ). ನೆಲೆ; ವಾಸಸ್ಥಳ; ಮನೆ: ಎಂತುಂ ಪಾತ್ರನುದಾರನೆಂದುಸುರುತುಂ ತಮ್ಮಿಲ್ಗೆ ಪೋದರ್ ಜನರ್ (ಮೈಸೂಮ. ೬–೧೫೨); ಬಲ್ಪಿಲ್ಲನಾದ ಬೀಳ್ವಿಲ್ಗೆ ತಾಂಗುಕಂಭಂಬೊಲಾರಯೆ ಊಟಂ ಮಾಡಲ್ಕಕ್ಕುದಕ್ಕುಂ ಒಡಲೂಡುವುದರ್ಕೆಯೇ (ಸೌನಂದ. ೧೪–೧೫). **ಇಲು₁**: ಪೂಜರಿಗಿಲುಮುಟ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೬–೧೩; ?). 'ಇಲುಮುಟ' ಪರಾ. 'ಕೀಟಿಲ್', 'ಪಿಂತಿಲ್', 'ಪೊಸಂತಿಲ್' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಇಲ್; ತುಳು. ಇಲ್ಲ್; ತೆಲು. ಇಲ್ಲು]

-ಇಲ್₃, -ಇಲು₂ (ಪ್ರ). ಕೃದಂತ ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ: ರಸಭಾವಾಭಿನಯಂಗಳ್ ಪೊಸವೆ ಪುಗಿಲ್ ಪೊಸವೆ ಚೆಲ್ಲಿಗಳ್ ಪೊಸವೆ (ಆದಿಪು. ೯–೨೫); ಯಾತ್ರೆಗವನೀತಲಪತಿಯಂ ಪ್ರೇರಿಸಿತ್ತು ಪುಗಿಲೊಳ್ ಶರದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೯–೧೪೧); ಇನಿತ್ತಱ ಪುಡಿಯಂ ಚೆಲ್ಲನೆ ಮೂಗಿನೊಳೂಡಿದೊಡೆಲ್ಲಾ ಪಾವಿನ ವಿಷಕ್ಕೆ ತವಿಲದೆ ಸಾಲ್ಗುಂ (ಖಮದ. ೬–೫೩). **-ಇಲು₂**: ಒಣಗಿಲುಗಿಡಿಯ ಹಬ್ಬುಗೆ ಹೊಜಗೆ ಮಸಗಿತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯–೪೮). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. -ಇಲ್]

-ಇಲ (ಪ್ರ). ೧. ಇದರಲ್ಲಿ ಈತನು ವರ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಬರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಪೀನಂ ತದ್ವರ್ತನಗತ ಮಾನವನೊಳ್ ತಿಳಿಗೆ ಮತ್ತಿಲ ಪ್ರತ್ಯಯಮಂ . . . ಆದಱೊಳೀತಂ ವರ್ತಿಪನೆಂಬಲ್ಲಿ ಇಲ ಪ್ರತ್ಯಯಮಕ್ಕುಂ . . . ಪಡೆಯಿಲಂ ಗಾವಿಲಂ (ಶಮದ. ೨೦೫, ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ). ೨. ಇಲ್ಲದವನು ಅಥವಾ ಇಲ್ಲದುದು ಎಂಬರ್ಥ ಕೊಡುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ. 'ಬರ್ದಿಲ' ಪರಾ. [?]

ಇಲವಂಗ (ನಾ). ಸರಸ (?): ತಟ್ಟೀಲೀಲ್ಯಾವ ಹಿಡಿದಾಳೆ (ಹಿಡಿದು) ಏನೆಂದಳೆ ನಂಜಪ್ಪಗೂ ನಮುಗು ಇಲವಂಗ – ಇಲವಂಗ ನಂಜಪ್ಪ ಚಾಮುಂಡಿ ಇಲವಂಗನಾಡುವಾಗ ದೇವೀರು ಕೇಳ್ಯಾರೆ ಶಕುನವ (ನಾಡಪ. ೧೦೨–೧೫, ೧೬). [?. / ತಮಿ. ನಲಂಗು]

ಇಲವಿಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ: ಇಲವಿಂದದ ಚಿಗುರು, ಯಷ್ಟಿಮಧುಕ . . . ಜೀರಿಗೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಕಷಾಯವಂ ಮಾಡಿ ಸೇವಿಸೆ ಅಂತರ್ದಾಹ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೮೪). [?]

ಇಲಾಖಾ 'ಇಲಾಖೆ' ನೋ.

ಇಲಾಖೆ, ಇಲಾಖಾ (ನಾ). ೧. ಆಡಳಿತ ಶಾಖೆ: ಇಲಾಖೆಗಳು ಸಿಬ್ಬಂದಿಗಳು ಬಡಾಯಿಸಿದುವು (ಮಹಾವಂ. II, ೧೧೧); ಇವರು . . . ಅಠಾರಾಕಚೇರಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಇಲಾಖೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಿದರು (ಮೈವಾಸ್ತು. ೧೬); ವ್ಯವಸಾಯ ಇಲಾಖೆ, ತೋಟಗಳ ಇಲಾಖೆಯೊಂದಿಗೆ ವ್ಯವಹಾರ ನಡೆಸುವುದರಿಂದ (ತರಬೆ. ೧೩).

೨. ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಸೀಮೆ, —ಪ್ರಾಂತ, — ಆಧಿಪತ್ಯ: ಟಿಪ್ಪೂಸುಲ್ತಾನರ ಇಲಾಖೆ ಅರಕಲಗೋಡು ಕೊಣನೂರು ಶೀಮೆ ಲೂಠಿ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇದ್ದಲ್ಲಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೮) ; ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಇಂಡಿಯಾದಲ್ಲಿ (೧) ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆ (೨) ಮದ್ರಾಸ್ ಇಲಾಖೆ (೩) ಬಂಗಾಲ ಇಲಾಖೆ . . . (೭) ಆಸಾಮ ಪ್ರಾಂತ ಎಂಬವು ಏಳು ಮುಖ್ಯ ರಾಜಕೀಯ ವಿಭಾಗಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೧೩). **ಇಲಾಖಾ: ೧.** ಇದಲ್ಲದೆ ಆ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಇತರ ಇಲಾಖಾ ಗೌರ್ನಮೆಂಟ್ ಆಫೀಸರುಗಳಿಗೂ ಸಹಾಯಮಾಡಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೪).

[← **ಅರ.** ಇಲಾಕಾ, ಇಲಾಖಾ ; **ಮರಾ.** ಇಲಾಖಾ ; **ಹಿಂ.** ಇಲಾಕಾ]

ಇಲಾಚಿ, ಇಲಾಯಿಚಿ (ನಾ). ಏಲಕ್ಕಿ; ಯಾಲಕ್ಕಿ (*). **ಇಲಾಯಿಚಿ** (*). [← **ಮರಾ.** ಇಲಾಚೀ, ಇಲಾಯಚೀ ; **ಹಿಂ.** ಇಲಾಯಚೀ]

ಇಲಾಜು (ನಾ). ಉಪಚಾರ; ಚಿಕಿತ್ಸೆ; ಹಂಚಿಕೆ; ಉಪಾಯ: ನಾಲ್ಕು ಗಂಟೆಗೆ ಡಾಕ್ಟರು ಬಂದು ನೋಡಿ, ಇನ್ನೇನು ಇಲಾಜು ಬೇಕಿಲ್ಲ . . . ಅಂದನು (ಮಲ್ಲಿ. ೨೩೨); ಅದಕ್ಕೆ ಏನೋ ಇಲಾಜು' ಮಾಡಿದ (ಅಲಿಮ. ೯೦) ; ಆವಯ್ಯನ ಕಾಯ್ಲೇಲಿ ಇವ್ರು ಆಗೋಹೊತ್ತಿಗೆ ಇಂಕರಾನು ಮ್ಯಾರೆ ಸೊಟ್ಟಗೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ಇಲಾಜು ಮಾಡಿದ್ಲು (ಸರ್ವಮಂ. ೫೦). [← **ಅರ. ಹಿಂ.** ಇಲಾಜ್]

ಇಲಾಯಿಚಿ 'ಇಲಾಚಿ' ನೋ.

ಇಲಾಲ್ 'ಹಿಲಾಲು' ನೋ.

ಇಲಾಲಿ 'ಹಿಲಾಲು' ನೋ.

ಇಲಾಲು 'ಹಿಲಾಲು' ನೋ.

ಇಲಿ$_{1}$ (ನಾ). ಹೆಗ್ಗಣ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಪ್ರಾಣಿ; ಮೂಷಕ; ಮೂಷಿಕ: "ಖನಕೋಂದುರು ಮೂಷಿಕಮಾಖು ನಾಮಮಿಲಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೧–೮); ಕಪ್ಪೆಗಳು ಮೆಸಡುಗಳುಮಿಲಿಗಳುಮೊಂತಿಗಳುಂ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಜೀವರಾಶಿಗಳಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೦–೪) ; ಬೆಕ್ಕಂ ಕಂಡಿಲಿಯಂತಿರೆ ಉಸಿರ್ಕುಸಿದು ಕುಸುಂಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೨೦) ; ಕಲಿತನದಿಂದಂ ಲೋಗರ್ ಪುಲಿಯಂ ಪಿಡಿದೊಡಮದೇಂ ಬಿಡೆಂಬರ್ ತಾವೊಂದಿಲಿಯಂ ಪಿಡಿದೊಡಮದು ಪೆರ್ಬುಲಿಯೆಂಬರ್ ದುರ್ಜನರ್ಗೆ ತಾನಿದು ಸಹಜಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೬೩); ಇಲಿಗೆ ಹೆದರಿ ಹುಲಿಯ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ (ಗಾದೆ) ; ಬರುವಾಗ ಹುಲಿಯ ಹಾಗೆ, ಹೋಗುವಾಗ ಇಲಿಯ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ); ಬೆಕ್ಕಿಗೆ ಚೆಲ್ಲಾಟ ಇಲಿಗೆ ಪ್ರಾಣಸಂಕಟ (ಗಾದೆ). 'ಚುಂಚಿಲಿ', 'ಮೂಗಿಲಿ', 'ಸುಂಡಿಲಿ' ಪರಾ.

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ.** ಎಲಿ ; **ತುಳು.** ಇಲಿ, ಎಲಿ ; **ತೆಲು.** ಎಲಿಕ, ಎಲುಕ ; **ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ.** ಎಲ್ಕ ; **ಪರ್ಜಿ.** ಎಲ್ ; **ಗೊಂಡಿ.** ಅಲ್ಲೀ, ಎಲ್ಲಿ ; **ಬ್ರಾಹೂಇ.** ಹಲ್]

ಇಲಿ$_{2}$ 'ಇಲ್ಲಿ' ನೋ.

–ಇಲಿ$_{3}$ (ಪ್ರ). ಇದು ಇಲ್ಲದ ವಸ್ತು, ಸ್ಥಳ ಅಥವಾ ವ್ಯಕ್ತಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ: "ಬಹುವ್ರೀಹೌ ಇಲ್ಲಶಬ್ದಸ್ಯ ಇಲಿರಾದೇಶೋ ಭವತಿ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೧ ವೃತ್ತಿ) ; ಆ ನರೆಪಂ ನರೆಬಂದ ಪೊಂಗಳಂ ಸುರಿವೊಡಮಾರೊ ಸೈರಿಸುವರಾತನ ಪಲ್ಲಿಲಿವಾಯನಾತಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦೦); ಸೊಗಯಿಸುಗುಮೆ ಪಲ್ಲಿಲಿವಾಯಗಿಲಿಲಿಗಂಧಂ ಸಮಂತು ಕೂರಿಲಿ ಕುಡುಗೋಲ್ ಮಿಗೆ ನಾಣಿಲಿಯೆನಿಸುವ ವಧು ನಗೆಗೆಡೆಯಕ್ಕುಂ ಸಮಸ್ತ ಜಗತೀತಳದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೫೬).

[< ಇಲ್ಲ]

ಇಲಿ$_{4}$ (ನಾ). ಆಯುಧ; ದೊಣ್ಣೆ, ಕತ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಆಯುಧ: "ಶಸ್ತ್ರವಿಶೇಷ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೫). [**ಸಂ.** ಇಲೀ, ಈಲಿ]

ಇಲಿಕತ್ತರಿ (ನಾ). ಇಲಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಬಳಸುವ ಕತ್ತರಿಯಂತಹ ಒಂದು ಸಾಧನ; ಸಿಡಿ (ದಕ. *). [ಇಲಿ$_{1}$ + ಕತ್ತರಿ]

ಇಲಿಕಿವಿ, ಇಲಿಗಿವಿ (ನಾ). ಇಲಿಯ ಕಿವಿಯ ಆಕಾರದ ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಗಿಡ; ಒಂದೆಲಗನ ಗಿಡ: "ಶಬರೀ, ಇಲಿವಾಲ, ಇಲಿಕಿವಿ, ಆಡಸೋಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೯) ; "ಚಿತ್ರಾ=ಇಲಿಕಿವಿ" (ವಿವೈವಿ. ೫೯ ಟೀಕೆ) ; ಇಲಿಕಿವಿಯ ಸೊಪ್ಪ ತಂದು ಅಡಿಸಿ ಅಕ್ಕಿಯ ಹಿಟ್ಟು ಸಹಿತ ಅರೆದು ರೊಟ್ಟಿಯ ತಟ್ಟಿಕೊಡುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೪೦೧). **ಇಲಿಗಿವಿ:** "ಮೂಷಿಕಶ್ರವಣ, ಮೂಷಿಕಕರ್ಣೀ, ಈ ಎರಡುಂ ಇಲಿಗಿವಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೬).

[ಇಲಿ$_{1}$ + ಕಿವಿ. / **ತಮಿ. ಮಲ.** ಎಲಿಚ್ಚೆವಿ ; **ತೆಲು.** ಎಲುಕಚೆವಿ]

ಇಲಿಕಿವಿಗ, ಇಲಿಗಿವಿಗ (ನಾ). = ಇಲಿಕಿವಿ: "ವೃಷ್ಯಕರ್ಣೀ – ಇಲಿಕಿಲಿವಿಗ[ಕಿವಿಗ]ನು" (ಓಷಧಿ. ೧೫೬). **ಇಲಿಗಿವಿಗ:** "ಮೂಷಿಕನಾಮಪರ್ಣೀ – ಇಲಿಗಿವಿಗ(ನು)" (ಓಷಧಿ. ೧೨೬). [ಇಲಿಕಿವಿ + –ಗ]

ಇಲಿಕು (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಚಿಹೋಗು; ಹಿಂಡಿಹೋಗು; ಇಕ್ಕಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊ (ಉಕ. *). 'ಇಜುಕು' ಪರಾ. [< ಇಲುಕು ?]

ಇಲಿಕುಡೆಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧದ್ರವ್ಯ: ಜಾಯಿಕಾಯಿ, . . . ಇಲಿಕುಡೆಗ ಪಟ್ಟೆ ಸ್ವರಸ ಇವುಗಳನ್ನರೆದು ಮೊಸರಿನಲ್ಲಿ ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಪ್ರದರರೋಗ ಗುಣವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೪೩೧ ಪರಿ). [?]

ಇಲಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ (?): ಆಗುಬ್ದಲ್ಲಿಲಿಕೆಯ ಕಲ್ಲಿಂ ತೆಂಕಲಕ್ಕುಮಿಪ್ಪುರುಷವರೆಗಂ ಗುಣ್ಪಾದೊಡೆ ಜಗಕ್ಕೆ ತಣಿವಿನಂ ನೀರಧಾರೆಯಕ್ಕುಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೧೧–೧೩). [?. / **ತಮಿ.** ಇಲೀಕ್ಕೈ = ಒಂದು ಅಳತೆ]

ಇಲಿಗಿವಿ 'ಇಲಿಕಿವಿ' ನೋ.

ಇಲಿಗಿವಿಗ 'ಇಲಿಕಿವಿಗ' ನೋ.

ಇಲಿಗಿವಿಯ (ನಾ). = ಇಲಿಕಿವಿ: "ಚುಂಚುಕ(ಪ) ರ್ಣೀ=ಇಲಿಗಿವಿಯ" (ಓಷಧಿ. ೫೬). [< ಇಲಿಕಿವಿ]

ಇಲಿಗುಲಿ (ನಾ). ಇಲಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಬೆಕ್ಕು: ಮೀನಂ ಕೊಲ್ವಂ ಮೀಂಗುಲಿ ಏವಂ ಪಾವುಗುಲಿ, ಇಲಿಗುಲಿ, ಆನೆಗುಲಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೪೬ ಪ್ರಯೋ). [ಇಲಿ$_{1}$ + –ಕುಲಿ]

ಇಲಿದೇರ (ನಾ). ಇಲಿಯನ್ನು ವಾಹನವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಗಣಪತಿ: "ಕರಿಮೊಗಂ, ಇಲಿದೇರಂ . . . – ಈ ೭ ವಿನಾಯಕಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧–೪) ; "ವಿಘ್ನೇಶಗಿಲಿದೇರನೆಂದಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೨) ; ಮೂಗೊಂಕುಮೂಗಿನ ಪೇರೊಡಲ ಇಲಿದೇರ ಬೆನಕ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೮–೨೧). [ಇಲಿ$_{1}$ + ತೇರ್ + –ಅ$_{7}$]

ಇಲಿನಂಜು (ನಾ). ಇಲಿಯ ವಿಷ; ಇಲಿ ಕಚ್ಚುವುದರಿಂದುಂಟಾಗುವ ವಿಷ: ವಟಕಂಗಳನಾಗಿಸಿ ಗುಂಜಿಯಂತಿರೊಂದಲ್ಲದೊಡೆರಬ್ಬಲ ಮನೀಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಿಲಿನಂಜು ಮುಗ್ಗುಗುಂ (ಖಮುದ. ೧೨–೨೬).

[ಇಲಿ$_{1}$ + ನಂಜು]

ಇಲಿಪಾಷಾಣ (ನಾ). ಇಲಿಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿಷ; ಶಂಖಪಾಷಾಣ: "ಆಖುಪಾಷಾಣ – ಇಲಿಪಾಷಾಣ" (ಓಷಧಿ. ೧೩); ಬಿಳುಗಾರ, ಮಸ್ತಕಿ, ಇಲಿಪಾಷಾಣ, . . . ಚಂದ್ರ, ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಸಮಾನ ತೂಕ ವಸ್ತ್ರಗಾಳಿತವಂ ಮಾಡಿ (ವಿವೈವಿ. ೬೮). [ಇಲಿ$_{1}$ + ಪಾಷಾಣ. / **ತಮಿ.** ಎಲಿಪಾಷಾಣ]

ಇಲಿಬಲೆ (ನಾ). ಇಲಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಬೋನು (*). [ಇಲಿ$_{1}$ + ಬಲೆ]

ಇಲಿಬೋನು (ನಾ). ಇಲಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬೋನು (ಕ). [ಇಲಿ$_1$ + ಬೋನು. / **ತಮಿ.** ಎಲಿಪ್ಪೋನ್]

ಇಲಿಮಿಂಚಿ, ಇಲಿಮಿಚ್ಚಿ, ಇಲುಮಚಿ, ಇಲುಮುಚ್ಚಿ (ನಾ). ನಿಂಬೆ ಗಿಡ; ನಿಂಬೆಹಣ್ಣು: "ಲಕುಚ – ಇಲಿಮಿಂಚಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೧); ತದ್ದುರ್ಗಗಳೞಿಗುಂ ಬಱಿಟೆಯೊಳುದ್ದಿರ್ ನೆಲಾವರೆಯ ಬೇರನಾ ಮಳಕಮುಮಂ ಬದ್ದಿರ್ಲಿಮಿಂಚಿಯ ರಸದೊಳ್ ನಿರ್ದ್ದಯೆಯಿಂದೊರಸಿ ಪೂಸೆ ದಿನಪಂಚಕದೊಳ್ (ಶಮುದ. ೨೬೧ ಪ್ರಯೋ). **ಇಲಿಮಿಚ್ಚಿ:** ರಾಸಭ ಗೋ ಮಹಿಷ್ಯಜ ನೃಮೂತ್ರದೊಳಂತಿಲಿಮಿಚ್ಚಿ ನೆಲ್ಲಿಯೆಂಬೀ ಸುಲಭಂಗಳಪ್ಪ ಕುಜಪಕ್ವಫಲಸ್ಥ ರಸಪ್ರಯುಕ್ತಮಂ ಕಾಸುವುದು (ಖಮುದ. ೬–೪೦). **ಇಲುಮುಚಿ:** ಇಲುಮಚಿಯ ಹಣ್ಣಿಂದದೊಳು ಮಾಡಿಯಡಲೊಂದು ತೆಜನು (ಸೂಪಶಾ. ೧–೭೭); ಬಲಿದ ಕುಂಬಳಕಾಯ ಸಿಪ್ಪೆಯಂ ಕಡಿದಿರಿಸಿಯಿಲುಮುಚಿಯ ಹಣ್ಣ ತೋರದೊಳು ಕತ್ತರಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫–೧೨). **ಇಲುಮುಚ್ಚಿ:** ಇಂದ್ರವಾರುಣಿಯಂ ಮುಂಕೊಂಡಿಲು(ಲಿ)ಮುಚ್ಚಿಯ ರಸದಿಂ ಕೊಂಡೊಡೆ ಕಳೆಗುಂ ಝುಷಂ ಕರ್ದುಂಕಿದ ವಿಷಮುಂ (ಖಮುದ. ೧೩–೯೮). 'ಎಲುಮುಂಚಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ **ತಮಿ.** ಎಲುಮಿಚ್ಚೈ; **ಮಲ.** ಎಲುಮಿಚ್ಚ]

ಇಲಿಮಿಚ್ಚಿ 'ಇಲಿಮಿಂಚಿ' ನೋ.

ಇಲಿಮುಖ (ನಾ). ಒಂದು ಹಕ್ಕಿ; ಬಾವಲಿ (?): ಇಲಿಮುಖ ಕೇಕಿ ಘೂಕನು ಸಾಳ್ವ ಗಿಡುಗಂಗಳಲಿ ಗಿರಿರಾಜನೋಲಗವು (ಅಮುಸಾಂ. ೧–೪೨). [ಇಲಿ$_1$ + ಮುಖ]

ಇಲಿಯಿಂದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮರ: ಕಡವಿನ ಕೂಂಟೆಯಿಂ ಪಡುವ ಮುನ್ನಾಗಿ ಬನ್ದು ಇಲಿಯಿನ್ದೆಯ ಮರನುಂ ಪುತ್ತುಂ ಮೇರೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೯–೪೮; 1057). [?]

ಇಲಿವಾಲ, ಇಲಿವಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ; ಇಲಿಕಿವಿಗಿಡ: "ನ್ಯಗ್ರೋಧಾಪ್ವಾ – ಇಲಿವಾಲ" (ಓಷಧಿ. ೮೫); ಇಲಿವಾಲದ ವಿಷಮಂತದು ತಿಳಿಗುಂ ದಂತಿಯುಮುನಣಿಲೆಯುಂ ಕುಡೆ (ಖಮುದ. ೨–೫೦). **ಇಲಿವಾಳ:** "ಇಲಿವಾಳಮದು ಸೋಮಘಂಟಾನಾಮಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೪–೪೬). [?]

ಇಲಿವಾಳ 'ಇಲಿವಾಲ' ನೋ.

ಇಲು$_1$ 'ಇಲ್$_2$' ನೋ.

–ಇಲು$_2$, '– ಇಲ್$_3$' ನೋ.

ಇಲುಕು (ನಾ). **೧.** ಎಳೆತ; ಸೆಳೆತ; ಉಳುಕು; ನೋವು; ವಾಯುವಿನಿಂದ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಅಂಗವು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು (ಕ). **೨.** ಹಿಡಿತ; ಅಧೀನತೆ: ಇಂತಹರ ಸಂಗಡ ಆಚರಿಸುವಾಗ ಇಲ್ಲವೆ ಇಂತಹರ ಇಲುಕಿನಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿದಾಗ ಮಾರಾಟಗಾರನಿಗೆ ತುಂಬಾ ತಾಳ್ಮೆ ಬೇಕು (ತಕ್ಕಡಿ. ೩೩).

[ದೇ. ‖ **ತಮಿ.** ಇಜಿಪ್ಪು, ಇಜಿವ; **ತೆಲು.** ಇಲುಕು]

ಇಲುಗು (ನಾ). **೧.** ಮೂಳೆ; ಎಲುವು: "ಇಲುಗಿನ ಚೂರು ಅಂತಾ ಕಾಣ್ತದೆ" ಎಂದು ಗುತ್ತಿ ಹುಸಿನುಡಿದು (ಮಲೆಮ. ೨೩); ಇಲುಗು ತೊಗಲು ಆಗಿ ಬಿದ್ದುಕುಂಡಾನಂತೇ (ಮಲೆಮ. ೬೩೮). **೨.** ಅಂಶ; ದಳ; ಚೂರು. 'ಇಲುವು' ಪರಾ. [< ಎಲ್ವು]

ಇಲುಮಚಿ 'ಇಲಿಮಿಂಚಿ' ನೋ.

ಇಲುಮಟ (ನಾ). ಮನೆ ಮತ್ತು ಮಠ: ದೇವರ ನಿವೇದಕ್ಕೆ ತಗ್ಗಿಯ ಮಾನ್ಯದೊಳಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮತ್ತರು ೧೬ ತೋಟ ಮತ್ತರು ೧ ಪೂಜರಿಗಿಲುಮಟ ೧ ಇ ಧರ್ಮ್ಮವ ಊರೊಡೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಮಹಾಜನಂಗಳು ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುವರು (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೬–೧೩; 1127). [ಇಲು$_1$ (< ಇಲ್$_2$) + ಮಟ]

ಇಲುಮುಚ್ಚಿ 'ಇಲಿಮಿಂಚಿ' ನೋ.

ಇಲುವು (ನಾ). = ಇಲುಗು: "ನೊಸಲ ಇಲುವು (ಲಲಾಟಾಸ್ಥಿ, ಶಂಖ)" (ನಾಚಿರಾ. ಕ). 'ಇಲುಗು' ಪರಾ. [< ಎಲ್ವು]

ಇಲ್ಲ$_1$ 'ಇಲ್$_1$' ಪರಾ.

ಇಲ್ಲ$_2$ (ನಾ). ನಾಪಿತ; ಕ್ಷೌರಿಕ (?): ರಜಕನು, ನಟನು, ಗಾರಡಿಗನು, ಇಲ್ಲನು . . . ಇವರೆಲ್ಲಾ ದಿವಾಕೀರ್ತಿ ಸಮರು (ಶುಕಸ. ೨೩).

[**ಪ್ರಾ.** ದೇ. ಇಲ್ಲೊ = ದರಿದ್ರ; ಕೋಮಲ; ಪ್ರತಿಹಾರ; ಕುಡುಗೋಲು; ಕೃಷ್ಣವರ್ಣ]

ಇಲ್ಲಂ 'ಇಲ್$_1$' ಪರಾ.

ಇಲ್ಲಣ (ನಾ). **೧.** ಜೇಡನ ಬಲೆ, —ನೂಲು. **೨.** ಹೊಗೆ (ಮಸಿ) ಹಿಡಿದ ಜೇಡರಹುಳವಿನ ನೂಲಿನ ಗುದಿ; ಗೃಹಧೂಮ: ಉಪ್ಪಿಲ್ಲಣಂಗು ಸಾಸವೆ ತಪ್ಪಿಲ್ಲದ ಮೆಣಸು ಸುಂಟಿ ಪೊಸಸುಣ್ಣಮಿವಂ ಚಪ್ಪರಿಸಿ ಬಡಿದು ಮೆಯ್ಯಂ ಸೊಪ್ಪಾಗಿರೆ ವೋದಿ ಪೂಸುವರ್ ನಿರ್ದಯೆಯಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೭೧); ನೆಲ್ಲಿ ಬೆಳುಹೂಲಿಗಳ ಬೇರಿಲ್ಲಣ ಮುಳುಗೊಗ್ಗಿಯೆಂಬಿನಿತ್ತಱ ಪುಡಿಯಂ ಚೆಲ್ಲನೆ ಮೂಗಿನೊಳೂಡಿದೊಡೆಲ್ಲಾ ಹಾವಿನ ವಿಷಕ್ಕೆ ತವಿಲದೆ ಸಾಲ್ಗುಂ (ಖಮುದ. ೭–೫೩); ರಾಸ್ಮೆ ಇಲ್ಲಣ ಇವಿಷ್ಟನು ಸಮಾಂಶವಾಗಿ ಜೇನುತುಪ್ಪದಿಂದ ಅರೆದು ಕಲ್ಕವ ಮಾಡಿ ಕಟವಾಯಿಗೆ ಉಜ್ಜಿಸಲು ಗಲಶುಂಠಿ ಎಂಬ ತಾಲುರೋಗ ಶಮನವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೧೬); ಮೂಲೆ ಮೂಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಣದ ಪರದೆಯು ಅಸಹ್ಯವಾಗಿ ಹಬ್ಬಿತ್ತು (ಚಿವರಿ. ೪೩). [**ದೇ.**?. / **ತಮಿ.** ಇಲ್ಲಡೈ]

ಇಲ್ಲತೆ (ನಾ). ಅಭಾವ; ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಬಲ್ಲಹನೆ ತೋರ್ಪ ಜಗದಿಲ್ಲತೆ [ಪಾಠಾಂ. ದುಳ್ಳತೆಯ] ಕಳಿದುಳುಮೆಯಲ್ಲಿ ತೋಱಿದ ನನ್ನ ಮರಳಿ ಮತ್ತೆ (ಮನೋವಿ. ೯–೧). [ಇಲ$_1$ (< ಇಲ್$_1$) + –ತೆ]

ಇಲ್ಲದೊನ್ 'ಇಲ್$_1$' ಪರಾ.

ಇಲ್ಲಮೆ, ಇಲ್ಲವೆ (ನಾ). **೧.** ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಭಾವ: ಅನಯದಿನಪ್ಪ ಸಂಪದದಿನಿಲ್ಲಮೆ ನಾಡೆಯುಮಿಂಬುವೆತ್ತುದು (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೧೮); ಈಶನಿಲ್ಲಮೆಯೊಳಿನ್ನಾರಿಹರಿಲ್ಲಿ (ಭರಚ. ೭೪–೪೯); ಇಲ್ಲಮೆಗಳ ಉರುಳು ನನ್ನ ಬಾಳ ಬಿಗಿಯುತಿರುವುದು (ಭಾರಂಗ. ೧೬). **೨.** ಬಡತನ; ದುಃಸ್ಥಿತಿ: "ಸದೈವ ದುಃಸ್ಥಿತಾನಾಂ ಕೋನಾಮ ಬಂಧುಃ – ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲಮಿಲ್ಲಮೆಯಾಗಿರ್ಪಂಗಾರುಮಿಲ್ಲೆಂಬುದು ತಾತ್ಪರ್ಯಂ" (ನೀತಿವಾ. ೨೩). **ಇಲ್ಲವೆ: ೧.** ಇಲ್ಲವೆಯ ಮೇಲೊಂದು ಉಂಟೆಂಬ ಪರಿಭಾವ (ಅವಚಂ. ೮೫–೩೭೮). **೨.** ಇಲ್ಲವೆಯ ಮೇಲೆ ಕಂಚೊಡೆದಂತೆ ಬಡಮನವೆನ್ನ ಕಾಡಿತ್ತಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೫೬); ಇಲ್ಲದ ಜಗದ ಇಲ್ಲವೆಯಿಂದ ತೋಱುವುದು ಅಡಗುವುದು (ಆದವ. ೨೫). **೩.** ಮುಗಿಯುವಿಕೆ; ನಿಶ್ಶೇಷವಾಗುವಿಕೆ: "ಕುಸುಮ ಸಂಕೋಚನಗಳಿಲ್ಲವೆಯೊಳಂ ಮುಗಿಯೆನಿಸುಗು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೧). [ಇಲ್$_1$ + –ಅಮೆ]

ಇಲ್ಲವೆ$_1$ 'ಇಲ್ಲಮೆ' ನೋ.

ಇಲ್ಲವೆ$_2$ 'ಇಲ್$_1$' ಪರಾ.

ಇಲ್ಲಾಂ 'ಇಲ್$_1$' ಪರಾ.

ಇಲ್ಲಾಮಲ್ಲಿ (ನಾ). **೧.** ಚಾಡಿ. **೨.** ಚಾಡಿಹೇಳುವ ವ್ಯಕ್ತಿ. 'ಇಲ್ಲಾಮಲ್ಲಿತನ' ಪರಾ. [? / **ತೆಲು.** ಇಲ್ಲಾಮಲ್ಲಿ]

ಇಲ್ಲಾಮಲ್ಲಿತನ (ನಾ). ಚಾಡಿಕೋರತನ; ಪಿಶುನತ್ವ (ಕ).

[ಇಲ್ಲಾಮಲ್ಲಿ + –ತನ]

ಇಲ್ಲಾರ (ನಾ). = ಇಲ್ಲಣ (ಸ್ಯಾಂಡರ್, ಗ್ಯಾರೆಟ್).

ಇಲ್ಲಾರಕಟ್ಟು=ಹೊಗೆಹಿಡಿ; ಇಲ್ಲಣಕಟ್ಟು; ಇಲ್ಲಣ ತುಂಬಿಕೊ; ಕಾಡಿಗೆಕಟ್ಟು (ರೀವ್). [?]

ಇಲ್ಲಾರಖಂಡಿ (ನಾ). ಹೊಗೆಕಂಡಿ ; ಚಿಮಣಿ ; ಹೊಗೆ ಹೋಗಲು ಮಾಡಿರುವ ಕೊಳವೆ ಅಥವಾ ರಂಧ್ರ (ರೀವ್).
[ಇಲ್ಲಾರ + ಖಂಡಿ$_1$ (< ಕಂಡಿ$_1$)]

ಇಲ್ಲಿ, ಇಲ್ಲಿ$_2$ (ನಾ). ಈ ಸ್ಥಳ ; ಈಯೆಡೆ : ತುಂಗೋಚ್ಚಭಕ್ತಿವಶದಿಂ ತೊಱೆದಿಲ್ಲಿ ದೇಹಂ (ಎಕ. II, ೧೦೫–೨ ; 700) ; ಪುರಾಕೃತಮಿಲ್ಲಿ ಸಂಧಿಕ್ಕುಂ (ಇಆ. X, ೬೧–೮ ; 700) ; ಇಲ್ಲಿಗಿದು ತಕ್ಕುದಿಲ್ಲಿಗೆ ಪೊಲ್ಲದಿದೆಂದಱಿದು (ಕವಿರಾ. ೨–೪) ; ಇಲ್ಲಿಯ ಪುರದ ಒಕ್ಕಲಿವರು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯–೭ ; 915) ; ಇಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲುವರು ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸಲ್ಲುವರಯ್ಯ (ಬಸವ. ೧೫೫). ಇಲ್ಲಿ$_2$: ಆರಿಲಿಗೆ ಬಂದವರು ಕೇಳೆನೆ ಕಾರಣವ (ನಿಭಾಗ. ೯–೨–೧೬).

ಇಲ್ಲಿಂಮುನ್ನಂ = ಇದಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದೆ ; ಇದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು : ಇಲ್ಲಿಂಮುನ್ನಮೆ ತಿಳಕಿಸದಿರ್ಕುಮೆ ಮನೋಜವಿಜಯ ಗಜೇಂದ್ರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫–೧೭). **ಇಲಿತನಕ, ಇಲ್ಲಿತನಕ** = **೧.** ಈವರೆಗೆ : ಇಲಿತನಕ ಸಮಬಲರ ಕಾಣದೆ ಕಲಹ ನೆಱೆ ಭಂಡಾರಿಸಿದುರ್ದು (ತೊರರಾ. ೬–೬–೫೯) ; ಇಲ್ಲಿತನಕ ಏನುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ, ಯಾಕೆ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದೆ ? (ರೂಢಿ); ತಾವು ದಯವಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲಿತನಕ ಬಂದಿರಿ (ರೂಢಿ). **ಇಲ್ಲಿವರಂ** = ಇಲ್ಲಿತನಕ ; ಈ ಸ್ಥಳದವರೆಗೆ ; ಈಮಟ್ಟಿಗೆ : ಬೇಡವೇೞ್ಪುದೇ ಮಜ್ಜನಕನನಿಲ್ಲಿವರಮಿಂತಿದಾವುದು ಗಹನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೧೬).
[?]

ಇಲ್ಲಿದ (ನಾ). ಈ ಸ್ಥಳದವನು ; ಇಲ್ಲಿಯವನು ; ಇಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು : ಅಲ್ಲಿದಂ, ಇಲ್ಲಿದಂ, ಎಲ್ಲಿದಂ (ಶಮದ. ೧೧೧ ಪ್ರಯೋ) ; ಇಲ್ಲಿಯಣಂ, ಇಲ್ಲಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೨ ಪ್ರಯೋ) ; ನೆನೆವರೇಂ ಮರೆವರೇ ನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿದರಂ (ಗಿಳಿಎಂ. ೬೯–೧೭). [ಇಲ್ಲಿ + –ದ]

ಇಲ್ಲಿಯಣ (ನಾ). = ಇಲ್ಲಿದ : ಅಲ್ಲಿ ಅದಂ ಮೇಣ್ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಅಲ್ಲಿಯಣಂ ಅಲ್ಲಿದಂ ಏವಂ ಇಲ್ಲಿಯಣಂ, ಇಲ್ಲಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೨ ಪ್ರಯೋ). [ಇಲ್ಲಿ + –ಅಣ]

ಇಲ್ಲೆ 'ಇಲ್$_1$' ಪರಾ.

ಇಲ್ವಲ (ನಾ). **೧.** ಮೃಗಶಿರಾ ನಕ್ಷತ್ರದ ಅಗ್ರಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ತಾರೆಗಳು : "ಮೃಗಶೀರ್ಷಮಗ್ರಹಾಯಣಿ ಮೃಗಶಿರದ ಪೆಸರ್ ತದಗ್ರದೇಶಸ್ಥಿತ ತಾರೆಗಳಿಲ್ವಲಂಗಳೆನಿಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೪–೮೦). **೨.** ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ; ವಾತಾಪಿಯ ಅಣ್ಣ. [ಸಂ.]

ಇವ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವಂ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವಂದಿರ್ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವತ್ತು 'ಈಪೊೞ್ತು' ನೋ.

ಇವದಿರು 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವನ್ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವನು 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವಳ್ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವಳು 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವು 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವುಟಿ (?) (ನಾ). ಎರಡು ಕೊಳಗ (?) : ನೇಱಲೆಯಂ ಮಾಯೊತ್ತಿಂ ನಡಪ್ಪಳ್ಳಿ ಮೂಳಾಣಂ ನಡಲು ಎಪ್ಪರ್ಳ್ಳಿದತ್ತಿಟಿ ಕಿಱಿಯ ಒರಲ್ಗೋಡು ಇವುಟಿೞ ಬತ್ತ ಇಕು ಅಕ್ಕಿ ಇಕುಳಂ ತುಪ್ಪ ಇದು ಪ್ರಸಾಹಂ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೯೫–೧೬ ; 1025). [< ಇರ್ವರ್ಳ್ಳ ?]

ಇವೆ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇವೊತ್ತು 'ಈಪೊೞ್ತು' ನೋ.

ಇಶಾಡೀಮಾವು 'ಇಷಾಢೀಮಾವು' ನೋ.

ಇಷ (ನಾ). **೧.** ಆಶ್ವಯುಜ ಮಾಸ : ತನಗರಸುವೆರಸು ಪುರಜನಮನಿತುಮಿಷಂ ಚೈತ್ರಮೆಂಬ ತಿಂಗಳೊಳಖಿಳಾರ್ಚನೆವೆರಸು ಜಾತ್ರೆ ನೆರೆಯದೊಡನಿತುಮನೊರ್ಮೊದಲೆ ವಿಳಯದೊಳ್ ನೆರವಿಸುಗುಂ (ಯಶೋಚ. ೧–೩೫). **೨.** ರಸವುಳ್ಳುದು ; ಶಕ್ತಿಯುತವಾದುದು. [ಸಂ.]

ಇಷಾಢಿ 'ಈಸಾಡ' ನೋ.

ಇಷಾಢೀಮಾವು, ಇಶಾಡೀಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಾವು : ಮನೆಯೊಳಗಿಂದ ಮೂರು ದೊಡ್ಡ ಇಷಾಢೀಮಾವಿನ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಒಯ್ಯಲೂ ಮರೆಯಲಿಲ್ಲ (ಆಜೋಲೀ. ೮೦). **ಇಶಾಡೀಮಾವು** (ಉಕ). [ಇಷಾಢಿ (< ಈಸಾಡ) + ಮಾವು]

ಇಷಾರೆ, ಹಿಷಾರೆ (ನಾ). ಸಂಕೇತ ; ಸನ್ನೆ ; ಸೂಚನೆ ; ಎಚ್ಚರಿಕೆ : ಇಲ್ಲಿ ಈಗ ಎಂತಹ ಗದ್ದಲವೂ ಆಗಕೂಡದು . . . ಎಂದು ಡಾಕ್ಟರರು ಕೊಟ್ಟ ಇಷಾರೆಯನ್ನು . . . ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ (ಮೂರುದಾ. ೩೧೨). **ಹಿಷಾರೆ** : ಕಪಿತಾನ್ ಮಾವಿನಿ ಸಾಹೇಬರಿಗೆ ಹಿಷಾರೆ ಮಾಡಿ ಇದ್ದೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೭) ; ನನಗೆ ಹಿಷಾರೆ ಕೊಡುವಂತೆ ಹೇಳಿದರು (ಕಲಸಿ. ೨೪೫) ; ಕುದುರೆಗೆ ಹಿಷಾರೆ ಕತ್ತೆಗೆ ಲತ್ತೆ ಎಂಬ ಗಾದೆ ಕೇಳಿಬಲ್ಲೆಯಾ (ವಾಗ್ದೇವಿ. ೫೧).
[← **ಅರ. ಮರಾ.** ಇಶಾರತ್, ಇಶಾರಾ ; **ಹಿಂ.** ಇಶಾರಾ]

ಇಷೀಕಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). (ಅತಿಶಯ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಸ್ತ್ರ : ಧರ್ಮಮಂ ಕಾವುದರಿನಾನಿಷೀಕಾಸ್ತ್ರಮದೆಂದಪೆಂ (ಸೌನಂದ. ೧೨–೩೮). [ಸಂ.]

ಇಷೀಕೆ (ನಾ). **೧.** ಆನೆಯ ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆ. **೨.** ಕಾಶ ಎಂಬ ಹುಲ್ಲು ; ಕಾಗಬ್ಬು : "ಇಷೀಕಾ, ಕಾಶಃ – ಈ ೨ ಕಾಗಬ್ಬು" (ಹಲಾಯು. ೩೨–೩೭). **೩.** ಚಿತ್ರಕಾರನ ಕುಂಚ. **೪.** ಚಿನಿವಾರರು (ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗರು) ಚಿನ್ನವು ಮೂಸೆಯಲ್ಲಿ ಕರಗಿದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಬಳಸುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಅಥವಾ ಮರದ ಕಡ್ಡಿ.
[ಸಂ. ಇಷೀಕಾ]

ಇಷು (ನಾ). **೧.** ಅಂಬು ; ಬಾಣ. **೨.** ಐದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : ಇಷುಪತ್ರಂ . . . ಐದಜ ನಾಮಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೯–೫).
[ಸಂ.]

ಇಷುಗತಿ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲಿನಿಂದ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಣದ ನಡೆ ; ನೇರವಾದ ನಡೆ : ನಿರ್ಮುಕ್ತ ಬಾಣದಂತೆ ಋಜುವಪ್ಪ ಇಷುಗತಿಯುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೦೧).
[ಇಷು + ಗತಿ]

ಇಷುಧಿ (ನಾ). ಬಾಣಗಳನ್ನಿಡುವ ಚೀಲ ; ಬತ್ತಳಿಕೆ : "ತೂಣೀರಂ, . . . ಇಷುಧಿಃ, ಬಾಣಾಶ್ರಯಃ, ಕಾಳಾಪಃ – ಈ ೮ ಮೂಡಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೬–೩೧೧). [ಸಂ.]

ಇಷುಯೋಗ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಜನನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಸ್ಥಾನದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಜನನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಗ್ರಹಗಳೂ ಲಗ್ನದಿಂದ . . . ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಸ್ಥಾನಗಳೊಳಗೆ (ಏಳನೆಯ ಸ್ಥಾನಪೂರ್ತಿ) ಇದ್ದರೆ ಇಷುಯೋಗ (ಜಾತತಿ. ೧೩–೭ ಟೀಕೆ). [ಇಷು + ಯೋಗ]

ಇಷುವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ ; ಧನುರ್ವಿದ್ಯೆ : ದ್ರೋಣಂ ಗಡಮಿಷುವಿದ್ಯೆಗೆ ಜಾಣಂ ಗಡಮೆಂದು ಕೇಳ್ದು ಕೌರವರ್ಗೆಲ್ಲಂ ಪ್ರಾಣಂಬರ್ಪಾಕೃತಿಯೊಳೆ ಬಾಣಾಸನ ಬಾಣಪಾಣಿ ಕರ್ಣಂ ಬಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೫೭).

ಇಷುವಿದ್ಯಾಪಾರಗ = ಬಾಣಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ : ಇಷುವಿದ್ಯಾಪಾರಗನೆನಿಸಿದುದು ಬಲ್ಮೆ ವೈಕರ್ತನನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೪). [ಇಷು + ವಿದ್ಯೆ]

ಇಷೂದ್ಭವ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಇಷುಯೋಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅತಿಶಯದಾನಿ ಯೂಪಜನಿತಂ ವಧಶೀಲಮಿಷೂದ್ಭವಂ(ಜಾತತಿ.೧೩–೧೮). [ಇಷು + ಉದ್ಭವ]

ಇಷ್ಟ₁ (ಗು). ೧. ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಬಯಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಹಿತವಾದ ; ಸುಖಕರವಾದ ; ಪ್ರಿಯವಾದ : ಚಂದ್ರನಂತೆನ್ನ ಕಾವ್ಯದ ರಸಂ ಸುಮನಸರ್ಗೆ ಇಷ್ಟಮಾಗದೆ ಮಾಣದು (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೧–೯). (ನಾ). ೩. ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರ ; ಬೇಕಾದವನು : ನಂಟರಿಷ್ಟರೊಡನೆ ಕಲೆತು ಅವರು ಸುಖವಾಗಿ ಕಾಲಕಳೆದರು (ರೂಢಿ). ೪. ಬಯಕೆ ; ಅಪೇಕ್ಷೆ : ಅನುಕೂಲಪವನನಿಂ ಜೀವನಿಷ್ಟದಿಂ. . . ಶಬ್ದದ್ರವ್ಯಂ ಜನಿಯಿಸುಗುಂ (ಶಮದ. ೨) ; ಇಷ್ಟಮಂ ಮಾಳ್ಪ ದೈವಂ ದಯಾಖ್ಯವೆನಿಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೮–೨೬). [ಸಂ.]

ಇಷ್ಟ₂ (ಗು). ೧. ಹೋಮಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ; ಯಜ್ಞಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. "ಯಜ್ಞಕರ್ಮ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ) : "ಇಷ್ಟಂ ಯಾಗಾರ್ಥದೊಳ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧–೪೩) ; ಇಷ್ಟವೆಂದರೆ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಗಳು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೪೩). [ಸಂ.]

ಇಷ್ಟಕಾಚಯನ (ನಾ). ೧. ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದು, —ರಾಶಿ ಹಾಕುವುದು ; ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳಿಂದ ವೇದಿಕೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವುದು. ೨. ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳ ರಾಶಿ ; ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಆವರಣ ಅಥವಾ ವೇದಿಕೆ ; ಯಜ್ಞವೇದಿಕೆ : ಅಧ್ವರೋಪಕ್ರಮಕೆ ವಿನುತ ಸಂಕಲ್ಪಮಂ ಮಾಡಿ ರಚಿಸಿದರಿಷ್ಟಕಾಚಯನಮಂ ಕ್ರಮದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೩–೩೩). [ಸಂ. (ಇಷ್ಟಕಾ + ಚಯನ)]

ಇಷ್ಟಕಾಪಥ (ನಾ). ಲಾಮಂಚದ ಬೇರು : "ಕರೇಬಾಳದ ಬೇರು" (ಗಂಗಾಮ. ೩೫). [ಸಂ.]

ಇಷ್ಟಕಾರಿ (ನಾ). ಪ್ರಿಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು ; ಬೇಕಾದ್ದನ್ನು ನಡಸಿಕೊಡುವವನು : "ಕ್ಷೇಮಗೈವವನಿಷ್ಟಕಾರಿಯೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೮–೮). [< ಸಂ. ಇಷ್ಟಕಾರಿನ್]

ಇಷ್ಟಕೆ (ನಾ). ಇಟ್ಟಿಗೆ (ಕ). [ಸಂ. ಇಷ್ಟಕಾ]

ಇಷ್ಟಗಂಧ (ನಾ). ೧. ಹಿತವಾದ ವಾಸನೆ ; ಸುಗಂಧ. ೨. ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ವಸ್ತು. [ಇಷ್ಟ₁ + ಗಂಧ]

ಇಷ್ಟಗಂಧಾಧಿವಾಸ (ನಾ). ಮೈಗೆ ಸುಗಂಧವಸ್ತುವನ್ನು ಲೇಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು : "ಅಂಗವಿಲೇಪನಂ . . . ಇಷ್ಟಗಂಧಾಧಿವಾಸಮದು ಸಂಸ್ಕಾರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೬–೮). [ಇಷ್ಟಗಂಧ + ಅಧಿವಾಸ]

ಇಷ್ಟಗುಣೆ (ನಾ). ಬಯಸುವಂಥ ಗುಣವುಳ್ಳವಳು ; ಪ್ರಿಯವಾದ, ಹಿತವಾದ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವಳು : ಇಷ್ಟಗುಣೆಯರೆಣ್ಬರು ಮತ್ತೆ ರಾಣಿಯರಷ್ಟೈಶ್ವರ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯರು (ಹದಿಬ. ೧–೧೫). [ಸಂ. ಇಷ್ಟಗುಣಾ]

ಇಷ್ಟಗೋಷ್ಠಿ (ನಾ). ೧. ಬೇಕಾದವರ ಸಹವಾಸ ; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರ ಕೂಟ. ೨. ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರ ಅಥವಾ ಬೇಕಾದವರ ಸಹವಾಸದಲ್ಲಿರುವವನು : ನಿಮ್ಮಂಥಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೊಡನೆ ಇಷ್ಟಗೋಷ್ಠಿಗಳಾಗಿರುವ ಭಾಗ್ಯವು ಎಂದಿಗಾಗುವುದೊ (ಕೃವಾವಿ. ೭). [ಇಷ್ಟ₁ + ಗೋಷ್ಠಿ]

ಇಷ್ಟತ್ವ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಐದು ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲೂ ಅಸ್ತಿತ್ವ, ಪ್ರಕಾಶ, ಇಷ್ಟತ್ವ, ನಾಮ, ರೂಪ – ಈ ಐದು ಅಂಶಗಳು ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೨೫). [ಸಂ.]

ಇಷ್ಟದಾನಿ (ನಾ). ಬಯಸಿದ್ದನ್ನು ಕೊಡುವವನು : ಮಲ್ಲಪನಲ್ಲದೊ ನಿಷ್ಟದಾನಿಯೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೪೮). [< ಸಂ. ಇಷ್ಟದಾಯಿನ್]

ಇಷ್ಟದೇವತೆ (ನಾ). ಇಷ್ಟವಾದ ದೇವತೆ ; ತನಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯವಾದ ಆರಾಧ್ಯದೈವ : ಮಾನವರ್ಗೆದೆ ಸೌಖ್ಯಂ ಪೆರ್ಚಲೆಂದೊಮ್ಮೆ ತಾನಿಷ್ಟದೇವತೆಯ ಬೇಡಿಕೊಂಡಿರ್ದಡೆ (ಜೈ ಮಿ ಭಾ . ೩–೨೨) ; ಶ್ರೀಮಜ್ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರಾಯರವರ ಕುಲದೈವವೂ ಇಷ್ಟದೈವವೂ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀನೃಸಿಂಹರೂಪವು (ಹಸಾರ. ೧–೧ ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಇಷ್ಟದೇವತಾ (ಇಷ್ಟ₁ + ದೇವತಾ)]

ಇಷ್ಟದೈವ (ನಾ). = ಇಷ್ಟದೇವತೆ : ಇಂದುಧರನಿಷ್ಟದೈವಂ ತಂದೆ ಗುಣಾಂಭೋಧಿ ಕೇಶವಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೯–೪೩ ; 1076) ; ಉದಯಕಾಲದೊಳೆದ್ದೊಲಿದಿಷ್ಟದೈವದ ಪದಗಳ ಪಾಡುವಂದದೊಳು (ಹದಿಬ. ೨–೧೫). [ಇಷ್ಟ₁ + ದೈವ]

ಇಷ್ಟಪಡು (ಕ್ರಿ). ಅಪೇಕ್ಷಿಸು ; ಒಪ್ಪು ; ಸಮ್ಮತಿಸು : ಆತನ ಜತೆಗೆ ಹೋಗಲು ನಾನು ಇಷ್ಟಪಡುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ) ; ಅವನೇಕೋ ಈ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಲು ಇಷ್ಟಪಡುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಇಷ್ಟ₁ + ಪಡು₁]

ಇಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಬಯಸಿದ್ದರ ಲಾಭ ; ಬಯಸಿದ್ದು ದೊರೆಯುವಿಕೆ : ಇಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿ ಅನಿಷ್ಟನಿವೃತ್ತಿ ಈ ಎರಡೂ ಸುಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ವಿಷಯಗಳು (ರೂಢಿ). [ಇಷ್ಟ + ಪ್ರಾಪ್ತಿ]

ಇಷ್ಟಫಲ (ನಾ). ಬಯಸಿದ ಫಲ ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ ಪ್ರಯೋಜನ ; ವರ : ಕುಲದೇವತೆಯೆಂದು ಕೊರ್ತು ತಂತಮ್ಮಿಷ್ಟಫಲವ ಪಡೆವರೆನ್ನಿಂದ (ಹದಿಬ. ೧–೪೧). [ಇಷ್ಟ₁ + ಫಲ]

ಇಷ್ಟಮಧುಕ (ನಾ). ಅತಿಮಧುರವೆಂಬ ಮೂಲಿಕೆ ; ಜ್ಯೇಷ್ಠಮಧು (ಕ). [< ಸಂ. ಯಷ್ಟಿಮಧುಕ]

ಇಷ್ಟಯೋಗ (ನಾ). ಪ್ರಿಯರ ಅಥವಾ ಪ್ರಿಯವಾದ ವಸ್ತುವಿನ ಸಮಾಗಮ : ಎನಿತಿಷ್ಟಯೋಗದೊಳ್ ಸುಖಮನಿತೆ ಮನೋದುಃಖಮದಜಗಲ್ಕೆಯೊಳಿಂದಲ್ತೆ ನಿವೃತ್ತಿಯೊಳೆಸೆವರ್ ಸಜ್ಜನರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೩೮). [ಇಷ್ಟ₁ + ಯೋಗ]

ಇಷ್ಟಲಿಂಗ (ನಾ). ೧. [ವೀಶೈ] ದೇಹದ ಮೇಲೆ ಧರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದೀಕ್ಷಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗುರು ಕೊಡುವ ಲಿಂಗ: "ಶ್ರೀ ಗುರು ಶಿವದೀಕ್ಷೆಯಿಂ ದಿತ್ತುದೇ ಯಿಷ್ಟಲಿಂಗವೆನಿಸುವದು" (ವಿವೇಕ. ೧೨೩) ; ಲಿಂಗವು ಸ್ಥಾವರ, ಇಷ್ಟ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧ (ಭಾರದ. ೨೪೯). 'ಪ್ರಾಣಲಿಂಗ', 'ಭಾವಲಿಂಗ' ಪರಾ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ವಿಶೇಷ್ಯ ವಿಶೇಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಅನುಸಾರವಾದ ಲಿಂಗ : ನೆಲಸಿರ್ದ ವಿಶೇಷಣದಿಷ್ಟಲಿಂಗಮೆನಿಪುದು ವಿಶೇಷ್ಯಂ (ಶಮದ. ೧೫೬). [ಇಷ್ಟ₁ + ಲಿಂಗ]

ಇಷ್ಟವಯಸ್ಯೆ (ನಾ). ನಚ್ಚಿನ ಗೆಳತಿ ; ಪ್ರಿಯಸಖಿ : ಸವತಿಯರ್ಕಳೊಳಿಷ್ಟವಯಸ್ಯೆಯುಂದದಿಂದಿರು (ಶಾಕುಂತ. ೫೬–೯೬). [ಸಂ. ಇಷ್ಟವಯಸ್ಯಾ]

ಇಷ್ಟವರಣ (ನಾ). ತನಗೆ ಬೇಕಾದುದನ್ನು ಆಯುವಿಕೆ ; ಚುನಾವಣೆ : ಅದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಜೆಗಳು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ನಡೆಸುವ ಇಷ್ಟವರಣ ಅಥವಾ ಚುನಾವಣೆ (ಎಲೆಕ್ಷನ್) (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೫೨). [ಇಷ್ಟ₁ + ವರಣ]

ಇಷ್ಟವಿಯೋಗ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರಾದವರ ಅಗಲಿಕೆ ; ಪ್ರಿಯವಸ್ತುವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು : ಸಮನಿಸಿದನಿಷ್ಟಸಂಯೋಗಮನಿಷ್ಟವಿಯೋಗಮುಂ ಚತುರ್ಗತಿಗಳೊಳಂ ಭ್ರಮಿಯಿಸಿ ಕೈಕೊಳ್ಗುಂ ತಾನೆ ಮತ್ತೆ ನೆರವಿಲ್ಲ ದೇಹಿಗಿಂತೇಕತ್ವಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪–೬೭). [ಇಷ್ಟ₁ + ವಿಯೋಗ]

ಇಷ್ಟವಿರಹ (ನಾ). = ಇಷ್ಟವಿಯೋಗ: ಇಷ್ಟವಿರಹಕೆ ಮಿಗಿಲ್ ಸಂಕಟದ ಶಿಕ್ಷೆಯಂ ಸೃಜಿಸಬಲ್ಲನೆ ನರಕಶಿಕ್ಷಾಚಾರ್ಯನಾದೊಡಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬೩–೩೧೮). [ಇಷ್ಟ$_1$ + ವಿರಹ]

ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಬಯಸಿದ್ದು ಕೈಗೂಡುವಿಕೆ; ಮನೋರಥವು ನೆರವೇರುವುದು: ಜನಮಂಗೀಕರಿಪುದು ನೆಟ್ಟನೆ . . . ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳ್ ನೆಲಸಿನಿಂದ ಕಾರಣದೆ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣಮಂ (ಶಮದ. ನ. ೭); ನಿಮ್ಮಿಷ್ಟ ಸಿದ್ಧಿಯ ಬೆಳಸು ಫಲವಾಯ್ತೇಕೆ ನೋವಿನ್ನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭–೧೪); ಆ ತಾಯಿ ಬಂದಿಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಯಂ ಕೊಡೆ ಪಡೆದನು (ವೀಶೈಪು. ೮–೭–೨೭). [ಇಷ್ಟ$_1$ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತ (ನಾ). ಇಷ್ಟಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಪೂರ್ತಕರ್ಮ. ☞ ಇಷ್ಟಕರ್ಮವೆಂದರೆ ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳು, ಪೂರ್ತಕರ್ಮವೆಂದರೆ ಕೆರೆ, ಕಟ್ಟೆ, ಬಾವಿ, ತೋಪು ಮುಂತಾದುವುಗಳ ರಚನೆಯ ರೂಪವಾದ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯ: ಯಿಷ್ಟಾಪೂರ್ತಫಲಂ (ಎಇ. IV, ೩೧೭–೨೩ ; 1075). [ಸಂ.]

ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತಿ (ನಾ). = ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ : ಅವನಂತೂ ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ನಲಿಯುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಇಷ್ಟ + ಪೂರ್ತಿ)]

ಇಷ್ಟಾರ್ಥ (ನಾ). ಬೇಡಿದ ಫಲ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ ಪ್ರಯೋಜನ; ಬಯಸಿದ್ದು: ಇಂದ್ರಾದಿಗಳನವರ್ ಮುದದೊಳಿಷ್ಟಾರ್ಥಮಂ ಸಲಿಸಿದರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೪೭); ಇಷ್ಟಾರ್ಥಮಂ ಸಂಪಾದಿಸಲ್ಕೆ ಪೂಣ್ದೆಡೆಯೊಳನಿಷ್ಟಮಾದರ್ಥಂ ಲಭಿಸಿತೆಂದು ಪೇಳ್ವುದುಂ ವಿಷಮಾಲಂಕಾರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೮೬–೧೨); ಅವನ ಇಷ್ಟಾರ್ಥ ಕೈಗೂಡಿತು (ರೂಢಿ). [ಇಷ್ಟ$_1$ + ಅರ್ಥ]

ಇಷ್ಟಾರ್ಥಕರ (ಗು). ಬಯಸಿದ್ದನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ, —ಕೈಗೂಡಿಸುವ: ಸಿದ್ಧಂ ನಮಾದ್ಯಕ್ಷರಂಗಳನಿಷ್ಟಾರ್ಥಕರಂಗಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೫೭). [ಸಂ.]

ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗೊಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸಿದ್ದನ್ನು ಕೊಡಿಸು : ಭುವನದ ಬಡವರ ಬಿನ್ನಹವನು ತಂದವನೀಶ್ವರರಿಗೆ ಪೇಳಿ ತವಕದೆ ಕಾಣಿಸಿ ಯಿಷ್ಟಾರ್ಥಗೊಡಿಸುತಿರ್ಪವರ ಕೇರಿಗಳೊಪ್ಪುತಿಹುವು (ಕಂನವಿ. ೬–೪೬). [ಇಷ್ಟಾರ್ಥ + ಕೊಡಿಸು]

ಇಷ್ಟಾರ್ಥಪ್ರಕಟನ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೊರಗೆಡಹುವುದು: ಪ್ರಕರಣದಿಂ ಶಬ್ದಾಂತರದ ಕೂಟದಿಂದಭಿನಯಂಗಳಿಂದಿಷ್ಟಾರ್ಥಪ್ರಕಟನಮುಕ್ಕುಮನೇಕ ಪ್ರಕಾರಮರ್ಥಂ ಪದಕ್ಕೆ ಸಂಭವಿಸುವೊಡಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೧). [ಇಷ್ಟಾರ್ಥ + ಪ್ರಕಟನ]

ಇಷ್ಟಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಬಯಕೆ ಈಡೇರುವುದು: ಅರಸುಗಳಿಗಾದರೋ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯ ಸಂಗಡಲೇ ದುಃಖ ತೊಡಗಿರುವುದು (ಶಾಕುಂತ. ೬೨–೨೪). [ಇಷ್ಟಾರ್ಥ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಇಷ್ಟಾಲಾಪ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯ ಮಾತು, —ಸಂಭಾಷಣೆ: ದೈವವು ಅನುಕೂಲವಾದರೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಎಂದು ಇಷ್ಟಾಲಾಪಗಳನಾಡಿಕೊಳುತ ಶುಕನಾಸನ ಕೈಯ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು (ವಚಕಾ ೫). [ಇಷ್ಟ + ಆಲಾಪ]

ಇಷ್ಟಾವಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು; ಬಯಕೆ ಈಡೇರುವಿಕೆ: ಮುನ್ನಂ ನೆರಪಿದ ಸುಕೃತಂ ಪಕ್ವಮಾದಲ್ಲದಂದಾವುದುಮಿಷ್ಟಾವಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೧೦೧). [ಇಷ್ಟ + ಅವಾಪ್ತಿ]

ಇಷ್ಟಿ (ನಾ). **೧.** ಯಾಗ; ಯಜ್ಞ. **೨.** ಪೂಜೆ: ಇಷ್ಟಿಯೆಂದರೆ ಪೂಜೆಯಾ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಮನ ನಟ್ಟಹುದೆ ಇಷ್ಟವು (ಲಶಿಚಿ. ೪೯–೪). **೩.** ಮನಸ್ಸಿನ ಇಚ್ಛೆ; ಬಯಕೆ; ಕೋರಿಕೆ: "ಇಷ್ಟಿ ಮಖೇಚ್ಛಾವಚನಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೩೦–೭೨). [ಸಂ.]

ಇಷ್ಟಿಕೆ (ನಾ). ಇಟ್ಟಿಗೆ (ದಕ. ೬). [ಸಂ. ಇಷ್ಟಿಕಾ]

ಇಷ್ಟು, ಈಟು$_4$ (ನಾ). **೧.** ಈ ಪರಿಮಾಣ; ಈ ಅಳತೆ: ಯಿಂತೀಯಿಷ್ಟಱ ಕ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಸಂತತ ವ್ರತವಿರಬೇಕು (ಏಲೇಶ್ವ. ೮೧); ಧಾರೆಣ್ಣೆ ಗಾಣಕ್ಕರಸೊಲೆಗೆ ಮೇಟಗೊಳಗ ಇಷ್ಟುವನೂ . . . ಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೮೭–೨೧ ; 1297); ಇಷ್ಟು ದೊರಕಿದರೆ ಮತ್ತಿಷ್ಟು ಬೇಕೆಂಬಾಸೆ (ಪುರಂದ. ೨–೧೫೧–೩); ಇಷ್ಟ ನೀ ಕೀರ್ತಿಸಲಾತನ ಮೇಲೊಂದು ಕಷ್ಟವ ನೆನೆದು ಪೂಸರಳ ವೃಷ್ಟಿಯ ತೋಱುವೆ (ಮೋಹತ. ೬–೧೨). (ಗು). **೨.** ಕೊಂಚ; ತುಸು; ಸ್ವಲ್ಪ: ಸಕಲ ಲಕ್ಷಣವು ವಸ್ತುಕಕೆ ವರ್ಣಕಕಿಷ್ಟು ವಿಕಳವಾದರು ದೋಷವಿಲ್ಲ (ಭರಚ. ೧–೯). **ಈಟು$_4$** : **೧.** ದೊಡ್ಡವಿರಲಿಲ್ಲ ಅವು ಈಟು ಈಟು (ಗಂಗಾತ. ೨೮–೧೩); ಏಳೊನ್ನಿನ ಸೀರೆ ನೆರಿಗ್ಯಾಳೆ – ಅಕ್ಕಯ್ಯ ಯಾರುಡಿಸಿದರೇಳೆ ನನಗೀಟ (ಗೌರಪ. ೧೭–೨); ಯಾರು ಎಂದು ಕೇಳಿದ್ದಕ್ಕೇ ಈಟೆಲ್ಲಾ ಸಿಟ್ಟು ಮಾಡ್ಬೇಕೆ (ದೇಶಧು. ೧೯); ಒಂದು ಈಟ ನಿಲ್ಲರಿ (ಬಾಬಲ. ೧೯).

ಈಟೊಂದು = ಇಷ್ಟೊಂದು: ಈಸ್ವಾಮಿ ಎದುರಿದ್ದಾಗಲೇ ಈಟೊಂದು ದಿಮಾಕು ನಡೆಸ್ತಾನಲ್ಲ (ಮರಳಿ. ೧೪). **ಈಟೀಟಃ** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) ಕ್ರಿಮಿ – ಕೀಟ ತುಂಬಿ ಈಟೀಟು ತುಂಬಿ ದನಿಮಿಾಟು ತುಂಬಿ ತುಂಬಿ (ಗಂಗಾತ. ೧೦೮–೧೩). **ಇಷ್ಟರು** = ಇಷ್ಟು ಜನ, —ಮಂದಿ : ಪುಂಸ್ತ್ರೀ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟರು, ಇಷ್ಟರು ಎಂಬ ಕಾರಕರೂಪಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದುಂಟು (ಮಧ್ಯಮ. ೪೬). **ಇಷ್ಟಷ್ಟು** = ಈ ಪರಿಮಾಣ, —ಆ ಪರಿಮಾಣ ಎಂದು ಹೇಳುವಷ್ಟು: ಆವನ ಕಷ್ಟ ಇಷ್ಟಷ್ಟಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಇಷ್ಟಿಷ್ಟು** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಸೃಷ್ಟೀಶ ಪುರಂದರವಿಟ್ಠಲರಾಯನೆ ಇಷ್ಟಿಷ್ಟು ಬೆಣ್ಣೆಯ ಕೊಟ್ಟೇನೊ ರಂಗಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೨–೧೧೦–೩); ಇಂಥಿಂಥ ಇಷ್ಟಿಷ್ಟು ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೮೮); ಅವರಿಗೆಲ್ಲಾ ಇಷ್ಟಿಷ್ಟು ಕೊಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). **ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ** = ಇನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪವೇ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ: ಇಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಆವನು ಇಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಈಸು$_5$ + -ಟು ?]

ಇಷ್ಟೆ (ನಾ). ಪ್ರಿಯಳು; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಳು: "ಇಷ್ಟೆ – ಪ್ರಾಣಕಾಂತಳ್" (ಧನಂಜ. ಟೀಕೆ). [< ಸಂ. ಇಷ್ಟಾ]

ಇಷ್ವಾಕಾರ (ನಾ). ಬಾಣದ ಆಕಾರ; ಅಂಬಿನ ಆಕಾರ: ನಾಲ್ಕು ಇಷ್ವಾಕಾರಪರ್ವತಂಗಳುಂ ಸಹಸ್ರಯೋಜನ ವಿಸ್ತಾರಂಗಳುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೫೦). [ಇಷು + ಆಕಾರ$_2$]

ಇಷ್ವಾಸ (ನಾ). **೧.** ಬಾಣವನ್ನು ಬಿಡುವ ಸಾಧನ; ಬಿಲ್ಲು: "ಅಸ್ತ್ರಂ, ಧನುಃ, ಇಷ್ವಾಸಃ . . . ದ್ರುಣಾ – ಈ ೯ ಬಿಲ್ಲು" (ಹಲಾಯು. ೭೬–೩೧೦). **೨.** ಬಾಣವನ್ನು ಬಿಡುವವನು; ಬಿಲ್ಲುಗಾರ. [ಸಂ.]

ಇಸಂ, ಇಸಮು (ನಾ). **೧.** ಆಸಾಮಿ; ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪಾವೆಲ್ ಕಡೆಗೆ ಕೈ ಬೀಸುತ್ತಾ "ಈತನೇ ಆ ಇಸಂ" ಎಂದು ಹೇಳಿದ (ತಾಯಿ. ೭೨); ದಡೂತಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ ಇಸಂ (ರೂಢಿ). **ಇಸಮು** : **೧.** ಬೇರೆ ಆಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿ ಇಸಮು ಭರ್ತಿಯಾಗುವಂತೆ ನಿಯಾಮಕವಾಗಿತ್ತು (ಮಹಾವಂ. II, ೩೦); ನಿನ್ನ ಭಾವ ಸಾಮಾನ್ಯ ಇಸಮು ಅಲ್ಲ (ಮಸೆಬಿ. ೪). **೨.** ಬಾಬು; ಅಂಶ; ವಿಷಯ (ವ್ಯೈಗಜಿ. IV, ೭೭೨).

ಇಸಂವಾರ್, ಇಸಂವಾರು = **೧.** ಹೆಸರುಗಳ ಅನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ. **೨.** ಖಾತೆ ಅಥವಾ ಬಾಬಿನ ಮೇರೆಗೆ (ವ್ಯೈಗಜಿ. IV, ೭೭೨). [← ಮರಾ. ಇಸವರ್ ; ಅರ. ಇಸ್ಮ್]

ಇಸಂಗೋಲು 'ಇಸಬುಗೋಲು' ನೋ.

ಇಸಕಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಇಸಕಯ್ಯ (ಎಕ. II, ೫೩ ; 1050). [?]

ಇಸಕೊಳ್ಳು 'ಈಸು$_{2}$' ಪರಾ.

ಇಸಗೊಳ್ಳು 'ಈಸು$_{2}$' ಪರಾ.

ಇಸದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?): ಶ್ರೀಕವಿಲರ ಮುಗಳ್ದಿರ್ ಸರ್ವ ಸಜಿರ ಇಸದಿಗಳ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟೊದು ಎಱಿತಿಮುಸ ಕೊಟ್ಟೊದು ಪೂರ್ವಸಾಲೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೬೩ ; 890). [?]

ಇಸಬಗೋಲು 'ಇಸಬುಗೋಲು' ನೋ.

ಇಸಬು, ಇಸುಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮರೋಗ: ಸಣ್ಣ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಹಲ್ಲು ಬರುವಾಗ್ಗೆ, ಜಂತಿನ ಉಪದ್ರವವಾದಾಗ್ಗೆ ಇಲ್ಲವೆ ತಾಯಿಯ ಹಾಲು ಕೆಟ್ಟಾಗ್ಗೆ ಇಸಬು ಹುಟ್ಟುವುದುಂಟು (ಗೃಹವೈ. ೬೪); ಕಜ್ಜಿ, ತಿಮರು, ಇಸಬು, ಗಜಕರ್ಣ—ಇಂಥ ರೋಗಗಳು ಆಗುವವಲ್ಲದೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೬೯). **ಇಸುಬು**: ಮತ್ತರಾಣಿಯಂ ಸಮೂಲವಂ ಸುಟ್ಟ ಬೂದಿ, ಬಿಳಿಯ ಸಜ್ಜರಸ, ಗೇರಹರಳ ಸುಟ್ಟ ಬೂದಿ, ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಪುಡಿ ಮಾಡಿ, ಉಮ್ಮತ್ತದ ಸೊಪ್ಪಿನ ರಸ, ಹಾಗಲ ಸೊಪ್ಪಿನ ರಸ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮರ್ದಿಸಿ, ನೆಳಲಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕಿ ಒಣಗಿಸಿ, ಹಸುವಿನ ಬೆಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಮರ್ದಿಸಿ ಇಕ್ಕಲು ಇಸುಬಿನ ಹುಣ್ಣು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೬೧).
[ಪ್ರಾ. ವಿಸಪ್ಪ (< ಸಂ. ವಿಸರ್ಪ). / **ಮರಾ.** ಇಸಪ, ಇಸಬ]

ಇಸಬುಗೋಲು, ಇಸಂಗೋಲು, ಇಸಬಗೋಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡದ ಬೀಜ. ℙ ಇದು ಹಿಂದೆ ಪರ್ಷಿಯಾ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದು, ಈಗ ಔಷಧಿಗಾಗಿ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹೇರಳವಾಗಿ ಬೆಳೆಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಇದು ವಾರ್ಷಿಕ ಪೈರು. **ಇಸಂಗೋಲು** (ವೈಔಗಿ. ೬೨-೧೨೬೬). **ಇಸಬಗೋಲು**: ಮಕ್ಕಳ ಆಮಶಂಖೆ (ಸಿಂಬಳ ಹೊರೆಕಡೆ)ಗೆ-... ಅರ್ಧತೊಲೆ ಇಸಬಗೋಲನ್ನು ಎರಡು ತೊಲೆ ನೀರಲ್ಲಿ ನೆನೆಹಾಕಿ ಅದು ನೆನೆದು ಕೂಡಿಕೊಂಡಮೇಲೆ ಅರ್ಧ ತೊಲೆ ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ ಪುಡಿ ಬೆರೆಸಿ ಕೊಡುವುದು (ಮನೆಮ. ೧೪).
[**ಅನ್ಯದೇ.** ತಮಿ. ಇಸಬಗೋಲ್ ; **ತೆಲು.** ಇಸಬ್ಗೋಲು. / **ಮರಾ.** ಇಸಬ್‌ಗೋಲ್ ; **ಪಾರ.** ಇಸ್ಬಘೂಲ್ ; **ಹಿಂ.** ಇಸಬ್‌ಗೋಲ್]

ಇಸಮು 'ಇಸಂ' ನೋ.

ಇಸವಿ, ಇಸ್ವಿ (ನಾ). ಕ್ರೈಸ್ತ ಶಕದ ವರ್ಷ: ೧೮೧೨ ನೆ ಇಸವಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೫೨-೧೮ ; 1812); ಮುಖ್ಯವಾದ ಅಂಶಗಳನ್ನು, ಘಟನೆಗಳನ್ನು, ಇಸವಿಗಳನ್ನು, ... ಸೂಚಿಸಬಹುದು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೮೯); ೧೮೮೯ನೇ ಇಸವಿ ೧ನೇ ಆಕ್ಟ್ ಪ್ರಕಾರ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೨). **ಇಸ್ವಿ** (ವೈಗಜೆ. IV, ೬೭ ; ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೫೦). [← ಅರ. ಈಸ್‌ವೀ]

ಇಸವಿಸನ್ (ನಾ). (ಉಕ). = ಇಸವಿ: ಈ ಶಕಕ್ಕೆ (ಕ್ರಿಸ್ತಶಕ) ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಇಸವಿಸನ್ (ಯೇಸುವಿನ ವರ್ಷ ಎಂದೆನ್ನುವರು) (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೭). [← **ಮರಾ.** ಇಸವೀಸನ್ ; **ಹಿಂ.** ಈಸಮೀಸನ್]

ಇಸಿ$_{1}$, ಇಸ್ಸಿ$_{1}$ (ನಾ). (ಮಕ್ಕಳ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ) ಹೇಸಿಗೆ; ಮಲ: ಹುಸಿಯ ಪೇಳ್ವುದರಿಂದ ಹಸಿದು ಸಾವುದು ಲೇಸು ಹುಸಿದು ಮೆಱೆಯುವನ ಬದುಕಿಂದ ಹಂದಿಯ ಇಸಿಯು ಲೇಸೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೮೧). **ಇಸ್ಸಿ$_{1}$**: ಮನೆಯ ಮುಂದುಗಡೆ ಯಾವುದೋ ಮಗು ಇಸ್ಸಿ ಮಾಡಿತ್ತು (ರಂಗವ. ೩೦). [< ಸಂ. ವಿಷಾ. / **ಮರಾ.** ಇಶೀ]

ಇಸಿ$_{2}$ 'ಇಸ್ಸೀ' ನೋ.

ಇಸಿಕೊಳ್ 'ಈಸು$_{2}$' ಪರಾ.

ಇಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿಸು; ಅಂಬಿನಿಂದ ಹೊಡೆಯಿಸು: ಛಾಯಾಲಕ್ಷ್ಯಮನೊಡ್ಡಿಯುಮಾಯದ ನೀರೊಳಗೆ ತನ್ನನಡಸಿದ ನೆಗೞಿಂ ಬಾಯ್‌ಬಿಡಿನಮಿಸಿಸಿಯುಮರೆ ಹೋ ಯಜ ಬಾಪೆಂದು ಹರಿಗನಂ ಗುರು ಪೊಗೞ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೦). [ಇಸು$_{1}$ + -ಇಸು$_{3}$]

ಇಸು$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚ (ಭೂತಕೃ) ೧. ಬಾಣಪ್ರಯೋಗಮಾಡು; ಅಂಬನ್ನು ಎಸೆ: "ಇಸು - ಶರವಿಮೋಚನೇ" (ಶಮುಧಾ); ಆನೆಯೂರ್ ತಾಗಿ ಎಚ್ಚು ಎಱಿದು ಆನೆಯಾ ... ಕಾದು ಸತ್ತ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೩೦-೧೧ ; 800); ಇವರಾ ಬಲದಿನಗಲ್ದುರನೆಚ್ಚಾ ತ್ರಿಲೋಕಮಂ ಕಂತು ಬಸಕೆ ಬರಿಸುವಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೨೨); ಪುಂಖಾನುಪುಂಖಮಿಸುತ್ತಿರ್ಪೆಡೆಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೩-೬೧); ವಾನರಪತಾಕನ ರಥವ ಹಿಂದಕೆ ಮುರಿಯಲಿಸುವೆನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೪೧); ಬೇಡರ ಬಿಲ್ಗೋಲಿಂದಲಿಸುವ ಕೈವಾಡವ ಕಂಡು (ಮೋಹತ. ೧೯-೩೧). ೨. ಅದುಮು; ಒತ್ತು: ಶರಣನ ಪಾದಮಂ ಪಿಡಿದು ಸುರಧೇನುವಿನ ಪಯೋಧರಮನಿಸುವಂತೆ ಉಂಗುಟದ ಮೊನೆಯನಿಸಲೊಡಂ ... ಹಾಲಹಳ್ಳವೋಲಗದ ನಡುವೆ ಮಡುಗಟ್ಟಿ ಪರಿದು ಪೊಱಸೂಸೆ (ಬಸರ. ೧೦-೬೬). ೩. ಜೀರ್ಕೊಳವೆಯಿಂದ ಪೀಚು, —ಎಸೆ, —ಸೂಸು: ಬೆಳ್ಳಿಜೀರ್ಕೊಳವಿಯಿಂದೆಚ್ಚ ನೀರೆಂದು ಕೆಂದಳವನೊಡ್ಡೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೪೬). 'ಎಸು' ಪರಾ.
[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಎಯ್, ಏಚು; **ಮಲ. ತುಳು.** ಎಯ್ಯು; **ತೆಲು.** ಎಗುಚು]

ಇಸು$_{2}$ 'ಈಸು$_{2}$' ನೋ.

-ಇಸು$_{3}$ (ಪ್ರ). ೧. ಪ್ರೇರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧಾತುಗಳ ಮೇಲೆ ಹತ್ತುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: "ಧಾತುಗಿಸು ಕನ್ನಡಕ್ಕಾ ಹೇತುವಿನೊಳ್ ಸ್ವಪರಕರ್ತೃವೊಳ್" (ಶಮುದ. ೨೩೧); ಪೊಲೆಕೇಸಿ ಅರಸರ ... ಮಾಡಿಸಿದ ದೇಗುಲ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦-೩ ; 640); ದೋಸಮೇನಾನುಂ ಸ್ವಲ್ಪಮಾದೊಡಂ ಮಾಸಿಸಿಕರ್ುಮಣಂ ಕೃತಿವಧುವಂ ಪೇಸದೆ ದುರ್ಜನದೊಳಾದ ಪರಿಚಯಂ ಮಾಸಿಸಿ ಕೆಡಿಸುವವೊಲೊಪ್ಪುವ ಕುಲವಧುವಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೧೧); ಇನಿತಾನುಂ ವಸ್ತುವಂ ತಾಂ ತರಿಸಿದನಧಿಕ ಪ್ರೀತಿಯಿಂ ವಜ್ರದಂತಂ (ಆದಿಪು. ೪-೫೪). ೨. ಸ್ವಯಂಕರ್ತೃಕವಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕನ್ನಡ, ತದ್ಭವ, ಸಂಸ್ಕೃತ, ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳ ನಾಮವಾಚಕಾದಿಗಳಿಂದ ಧಾತುಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಈ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಳಕೆಯಾಗಿದೆ. ಉದಾ:—ಅಚ್ಚರಿಸು, ಕಳವಳಿಸು, ಕುಸುಮಿಸು, ತಡವಡಿಸು, ಭಾವಿಸು, ಭ್ರಾಂತಿಸು, ಮಚ್ಚರಿಸು: ಸಾಧಿಸಿ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕ ಸುಖಚಿತ್ತಂ (ಎಕ. II, ೧೦೬-೪ ; 700); ದೇವರನರ್ಚಿಸಿ ನಂದೀಶ್ವರಂಗೆಯ್ದೆ ಬಂದಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೦-೧೮); ಭರತ ತ್ರಿಖಂಡದೊಳ್ ಪಸರಿಸು ನಿನ್ನ ಗೋಸಣೆಯಂ (ಪಂಚಾಮಾ. ೯-೧೬೭). [?]

ಇಸು$_{4}$ (ನಾ). ಬಾಣ; ಅಂಬು: ಇಸುಗಳ ಮಳೆಗಳ ಕೋಪಾಟೋಪದಿಂದೆಸೆಯಲಂಬರ ತುಂಬುವಂತೆ (ಜ್ಞಾನಚ. ೩೭-೨೫). [< ಸಂ. ಇಷು]

-ಇಸು$_{5}$ (ಪ್ರ). ಧಾತುಗಳಿಂದ ನಾಮವಾಚಕಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಳಕೆಯಾಗುವ ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯಯ. ಉದಾ—ಉಣಿಸು, ತಿನಿಸು: ಸ್ಮರಿಯಿಪನಿರ್ವತ್ತಿಚ್ಛಾಸಿರ ಬರಿಸಕ್ಕೊರ್ಮೆ ಮನದೊಳುಣಿಸಂ (ಆದಿಪು. ೬-೧೬); ತಿನಿಸು, ತಿನಿಸುಗಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೭೮ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಇಸುಕಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮುಖಮಾಗಿ ಬನ್ದ ನೆತ್ತಿದೊಱೆ ಮೇರೆಯಾಗಿ ಸುರಲೂರ ಇಸುಕಲ್ಲ ಮುಗ್ಗುಡ್ಡೆಯೊಳ್ ಭೀಮರಾಸಿ ಕಟ್ಟಿದಾ ಕೆಱೆ ಮೇರೆಯಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೯-೪೬ ; 1057). [?]

ಇಸುಕೊಳ್ 'ಈಸು$_{2}$' ಪರಾ.

ಇಸುಕೊಳ್ಳು 'ಈಸು$_{2}$' ಪರಾ.

ಇಸುಗೆ (ನಾ). ಎಸೆತ; ಎಸೆಯುವಿಕೆ; ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ; ಅಂಬಿನ ಹೊಡೆತ: ಅಚಲಶಿವನಂ ಕಾಮನಿಸುಗೆ ಕೈಕೊಂಡಪುದೇ (೧ರಿಕ. ೮-೩೯). 'ಎಸುಗೆ' ಪರಾ. [ಇಸು$_{1}$ + -ಗೆ$_{1}$]

ಇಸುಬು 'ಇಸಬು' ನೋ.

ಇಸುವೆಸ (ನಾ). ಸೇವಾವೃತ್ತಿ ; ಊಳಿಗ : ಪೆಜವುಮಿಸುವೆಸಂಗಳನ ವರವರ್ಗೆ ತಕ್ಕುವಂ ತಕ್ಕಂದದಿಂ ಪೇೞ್ದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೭–೨೧ ವ) ; ಸಮಸ್ತಲೋಕಾಂಬಿಕೆ ನಿಮ್ಮೊಳಾದಿಸುವೆಸಕ್ಕೆ ಸುಮಿತ್ರೆಯೆ ಸಾಲ್ವಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೭೪); ಒಲಿಯದ ಮಲೆಪರನಿಸುವೆಸಕೆ ಬೆಸಸಿದಂ ಲಕ್ಷ್ಮನೃಪಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬–೨೫ ; 1068) ; ಮಾಲೆಗಟ್ಟುವ ಮಡಿವಳತಿವೊಲು ಸತಿಗೆ ಸಗ್ಗದ ಮಡಿಯ ನಡಯಿಸುವಿಸುವೆಸನೆಯೆವೆ ದೆಜಿದ ಹೆಂಗಳಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦–೩೨). [ಇಸು$_{0}$ + ಬೆಸ]

ಇಸುವೆಸಕೆಯ್, ಇಸುವೆಸಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸೇವೆಮಾಡು ; ಉಪಚರಿಸು ; ಊಳಿಗಮಾಡು. 'ಇಸುವೆಸಕೆಯ್ಸು' ಪರಾ. **ಇಸುವೆಸಗೆಯ್** : ಇವರಂ ನಾಕಪತಿ ನಿಯೋಜಿಸಿದಂ ವಿಷ್ಟಪತ್ರಯಾಧೀಶ ಜನನಿಗಿಸುವೆಸಗೆಯ್ಯಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೭೫). [ಇಸುವೆಸ + ಕೆಯ್$_{1}$]

ಇಸುವೆಸಕೆಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಊಳಿಗಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿಸು ; ಸೇವೆಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊ ; ಸೇವೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊ : ಇಸುವೆಸಕೆಯ್ಸು [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಸು] ಖೇಚರಪುರಂಧ್ರಿಯರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೬೭).

[ಇಸುವೆಸಕೆಯ್ + –ಸು$_{1}$]

ಇಸುವೆಸಗೆಯ್ 'ಇಸುವೆಸಕೆಯ್' ನೋ.

ಇಸ್ತಕಪಾಲು 'ಇಸ್ತಕಬಾಲು' ನೋ.

ಇಸ್ತಕಬಾಲ 'ಇಸ್ತಕಬಾಲು' ನೋ.

ಇಸ್ತಕಬಾಲಯಿಲಾಖೆ (ನಾ). ದೊರೆಗಳ ಅಥವಾ ಹಿರಿಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಭೇಟಿಗೆ ಏರ್ಪಡಿಸುವ ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರ ಶಾಖೆ : ಪಾರುಪತ್ಯಗಾರಾನೆ ಹಾಲಯಿಸ್ತಕಬಾಲಯಿಲಾಖೆ ಮೂಲಕ ಮೈಸೂರ ಬರ್ಸ ಕಳುಹಿಸ್ತ ನಿರೂಪ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೧೯–೩ ; 1811) ; ಹಾಲಯಿಸ್ತಕಬಾಲ ಮಕದ್ದಮಾನಿ ಮುಜಾರಿಯಾನಿ ತಾಲೂಕೆ ಮದ್ದಗಿರಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೯೪–೧ ; 1813).

[ಇಸ್ತಕಬಾಲ (< ಇಸ್ತಕಬಾಲು) + ಇಲಾಖೆ]

ಇಸ್ತಕಬಾಲು, ಇಸ್ತಕಪಾಲು, ಇಸ್ತಕಬಾಲ (ನಾ). ರಾಜನ ಅಥವಾ ಹಿರಿಯ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಭೇಟಿ; ಭೇಟಿಗಾಗಿ ಬಂದವರನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸುವುದು (ಕಿ). **ಇಸ್ತಕಪಾಲು** : ಲಾರ್ಡ್ ವೆಲೆನಷಿಯಾ ಸಾಹೇಬರು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬರುವಾಗ ಮಾಮೂಲಿನಂತೆ ಇಸ್ತಕಪಾಲಿನ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಉಚಿತ ಮರ್ಯಾದೆಗಳೊಡನೆ . . . ಹೋಗಿ (ಮಹಾವಂ. II, ೩೫) ; ಅಲ್ಲಿ ಕಂಪನಿಯ ಬಹದರರವರಾದ ರೆಸಿಡೆಂಟರು ಕಲೆಕ್ಟರು ಮೊದಲಾದ ಸರದಾರರು ದೊರೆಗಳಿಗೆ ಇಸ್ತಕಪಾಲು ಬರಲು ದೊರೆಗಳವರು ಅವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ವಸ್ತ್ರಾಭರಣಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು (ಮಹಾವಂ. II, ೧೫೦) ; ಮಹಾರಾಜರ ಸವಾರಿ ಮೈಸೂರಿಗೆ ದಯಮಾಡಿಸಿದಾಗ ಪುರಪ್ರಮುಖರು ಅವರನ್ನು ಇಸ್ತಕಪಾಲಿನ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿ ಕಳಶ ಪೂರ್ಣಕುಂಭ . . . ಇದಿರ್ಗೊಂಡು (ಕೃಷ್ಣಭೂ. ೧೩೯). **ಇಸ್ತಕಬಾಲ** : 'ಇಸ್ತಕಬಾಲಯಿಲಾಖೆ' ಪರಾ. [← **ಅರಬಿ.** ಇಸ್ತಿಕ್ಬಾಲ್ ; **ಹಿಂ.** ಇಸ್ತಕ್ಬಾಲ್]

ಇಸ್ತಿಹಾರ್ 'ಇಸ್ತಿಹಾರು' ನೋ.

ಇಸ್ತಿಹಾರು, ಇಸ್ತಿಹಾರ್ (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧಪತ್ರಿಕೆ; ಘೋಷಣೆ ; ಜಾಹೀರುನಾಮೆ ; ಲಿಖಿತಮೂಲಕವಾದ ಪ್ರಕಟನೆ, —ನೋಟೀಸು, —ಜಾಹಿರಾತು : ಸರ್ಕಾರದವರು ಆಗಿಂದಾಗ ಸರ್ಕಾರೀ ಗೆಜೆಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಇಸ್ತಿಹಾರನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೫) ; ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಹರಾಜು ಎಂದು ಇಸ್ತಿಹಾರು ಆಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಿತು (ಸಣ್ಣಕ. VI, ೩೫). **ಇಸ್ತಿಹಾರ್** (ಕಿ).

[← **ಅರ.** ಇಶ್ತಿಹಾರ್ ; **ಮರಾ. ಹಿಂ.** ಇಸ್ತಿಹಾರ್]

ಇಸ್ತಿಹಾನಾರ್ಮೆ (ನಾ). ಪ್ರಕಟನ ಪತ್ರಿಕೆ ; ಜಾಹಿರಾತು ಪತ್ರ : ಯಾವತ್ತು ಸರಕಾರದವರಿಗೂ ವಳ್ಳಿದು ಇದೆಯೆಂಬುದಾಗಿ ಮೊಕರರು ಮಾಡಿದ್ದಂಥಾ ಇಸ್ತಿಹಾರನಾಮೆ[ನಾರ್ಮೆ] ನಕಲು . . . ತಮಗೆ ತೋರಿಸುವ ಬಗ್ಯೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭೮) ; ಒಂದು ಇಸ್ತಿಹಾರ್ನಾಮೆಯನ್ನು ಸಾದರ್ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೧೧೬) ; ಮೈಸೂರು ಚೀಫ್ ಕಮ್ಮಿಷನರವರಿಂದ ಕೊಡೋಣಾದ ಇಸ್ತಿಹಾರ್‌ನಾಮೆಗಳು —ಜನರಲ್ ಇಸ್ತಿಹಾರನಾ[ರ್ನಾ]ಮೆ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೪ ಪೀಠಿಕೆ).

[← **ಅರ.** ಇತ್ತಿಹಾರ್ನಾಮಾ]

ಇಸ್ತ್ರಿ, ಇಸ್ತ್ರೀ (ನಾ). ಶಾಖವಾಗಿರುವ ಉಕ್ಕಿನ ಉಜ್ಜುಮಣೆಯಿಂದ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ತೀಡಿ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಗರಿಯಾಗಿರುವಂತೆ (ನಾಜೂಕು) ಮಾಡುವುದು ; 'ಐರನ್' ಮಾಡುವುದು : ಇವಲ್ಲದೆ ಗಂಡನ ಅರಿವೆಗಳನ್ನು ಸ್ವತಃ ಒಗೆದುಹಾಕಿ ತಾನೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇಸ್ತ್ರಿಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಅಪನಾ. ೨೫೫) ; ಇಸ್ತ್ರಿಮಾಡಿದ್ದು ಮಾಡಿಟ್ಟ ಹಾಗೆಯೇ ಇದ್ದಿತು (ರಂಗಕ. ೨೨). **ಇಸ್ತ್ರೀ** : ಈಗಿನ ಸೇವಕರು ಇಸ್ತ್ರೀ ಮಾಡಿದ ಸುಂದರವಾದ ಬಿಳೀವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು (ಮೋಹೀನಿ. ೭೫).

[← **ಪೋರ್ಚುಗ.** ಎಸ್ತಿರರ್ ; **ಮರಾ.** ಇಸ್ತರಿ, ಇಸ್ತ್ರೀ ; **ಹಿಂದಿ.** ಇಸ್ತರೀ. / **ತೆಲು.** ಇಸ್ತ್ರಿರಿ]

ಇಸ್ತ್ರಿಎಲೆ (ನಾ). (ದಕ). ಊಟದ ಎಲೆ; ಆಲ, ಮುತ್ತುಗ ಮುಂತಾದ ಮರಗಳ ಬಿಡಿ ಎಲೆಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಊಟದೆಲೆ ; ಪತ್ರಾವಳಿ.

[← **ತೆಲು.** ವಿಸ್ತರಿ, ವಿಸ್ತರ, ವಿಸ್ತರಾಕು (< **ಸಂ.** ವಿಸ್ತರ?)]

ಇಸ್ತ್ರಿಪೆಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಇಸ್ತ್ರಿಮಾಡುವ ಲೋಹದ ಸಾಧನ : ಸುಮಾರು ಬೆಚ್ಚಗಿರುವ ಇಸ್ತ್ರಿಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಇಸ್ತ್ರಿ ಮಾಡಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೭೧).

[ಇಸ್ತ್ರಿ + ಪೆಟ್ಟಿಗೆ]

ಇಸ್ತ್ರೀ 'ಇಸ್ತ್ರಿ' ನೋ.

ಇಸ್ಪಾನೆಯುಲ್ (ನಾ). ೧. ಸ್ಪೇನ್ ದೇಶೀಯ ; ಸ್ಪ್ಯಾನಿಷ್ ಜಾತಿಯವನು : ಫರಾಶೀಸರ ಸರಕಾರಕ್ಕೂ ಆದರ ಸಂಗಡ ಇರುವ ಇಸ್ಪಾನೆಯುಲ್ ಆವರ ಜಾತಿಯವರಿಗೂ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೫೦). ೨. (ಸ್ಪೇನ್ ದೇಶದ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನಾಯಿ.

[← **ಇಂ.** Spaniel ?]

ಇಸ್ಪೀಟು, ಇಸ್ಪೇಟು (ನಾ). ೧. ವಿವಿಧಾಕಾರದ ಚಿತ್ರಗಳಿಂದ ಹಾಗೂ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಾಗದದ ಎಲೆಗಳಿಂದ ಆಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ ; ಗಂಜೀಪು ಆಟ : ಇಂಥ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆಯ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಆಧಾರಗಳೂ ಇಲ್ಲದಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದು ಆವನ ಇಸ್ಪೀಟು ಆಟದ ಪ್ರೇಮ (ಭ್ರಮಾನ. ೩) ; ಇಸ್ಪೀಟು ಆಟದಲ್ಲಿಯೂ ಬಲು ನಿಪುಣ (ಸಸ್ಯಕ. ೬೨) ; ಅವರು ಕೊನೆಕೊನೆಗೆ ಹಗಲೂ ರಾತ್ರಿ ಬಿದ್ದಿರುವುದೇ ಕ್ಲಬ್ಬಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಿಂದ ಸಂಜೆಯತನಕವೂ ಇಸ್ಪೀಟು (ಸರಸ. ೨೪). ೨. ಇಸ್ಪೀಟು ಎಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಅರಳಿಯೆಲೆಯಾಕಾರದ ಗುರುತುಳ್ಳ ಕರಿಯ ಚಿತ್ರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಎಲೆ (Spades). ℙ ಇಸ್ಪೀಟಿನ ಎಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಡೈಮಂಡ್, ಆಠೀನು, ಕಳಾವರ, ಇಸ್ಪೀಟು – ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ಜಾತಿಯ ಗುರುತಿನ ಎಲೆಗಳಿವೆ. **ಇಸ್ಪೇಟು** : ೧. ಪಗಡಿ, ಇಸ್ಪೇಟು, ಚದುರಂಗ . . . ಮೊದಲಾದ ಆಟದ ಸಾಮಾನುಗಳು (ಕುರಿಹಿಂ. ೧) ; ಕೊಂಪೆಯವರೆಲ್ಲರೂ ನಿದ್ರಿಸುವತನಕ ಕೊಲೆಗಾರರು ಇಸ್ಪೇಟಿನ ನಾಟಕ ಹೂಡಿದ್ದರು (ದೇವಸಾ. ೨೩).

[← **ಮರಾ.** ಇಸ್ಪೇಟ್ < **ಇಂ.** Spades]

ಇಸ್ಪೇಟು 'ಇಸ್ಪೀಟು' ನೋ.

ಇಸ್ಮಿಸಾಲು (ನಾ). ಕೇಸನ್ನು ವಜಾಮಾಡುವುದು: ಈ ಹಾಳು ಕುಂಪಿನಿ ಕೋರ್ಟು ಕಚೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಲ, ಅಪೀಲು, ಇಸ್ಮಿಸಾಲು ಎಂತ ಮಾಡಿ ಮಾಡಿ ಆದೂ ಕೂಡ ಯಾರಿಗೂ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಯಿತು (ಪಳಮೆ.೧೯). [← ಇಂ. Dismissal]

ಇಸ್ರಾಜ್ (ನಾ). ಸಾರಂಗಿಯಂತಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ: ಅನಂತರದ ಸ್ಥಾನವು ಸಾರಂಗ, ದಿಲ್ರುಬಾ, ಇಸ್ರಾಜ್ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಸೇರುವುದು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೧೧೧೭). [← ಹಿಂ. ಇಸರಾಜ್]

ಇಸ್ಲಾಂ (ನಾ). ಒಂದು ಮತದ ಹೆಸರು; ಮಹಮ್ಮದೀಯ ಮತ: ಪ್ರಪಂಚದ ದೊಡ್ಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಸ್ಲಾಂಸಂಸ್ಕೃತಿಯೂ ಒಂದಾಗಿದೆ (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೧). [← ಅರ. ಮರಾ. ಇಸ್ಲಾಮ್; ಹಿಂ. ಇಸಲಾಮ್]

ಇಸ್ಸಿ 'ಇಸವಿ' ನೋ.

ಇಸ್ಸಿ$_1$ 'ಇಸಿ$_1$' ನೋ.

ಇಸ್ಸಿ$_2$ 'ಇಸ್ಸೀ' ನೋ.

ಇಸ್ಸೀ, ಇಸ್ಸಿ$_2$, ಇಸ್ಸಿ (ಅ). ಬೇಸರ, ಅಸಮಾಧಾನ, ತಿರಸ್ಕಾರ, ಜುಗುಪ್ಸೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: "ಚೀ ಇಸ್ಸೀಗಳ್ ತಾವೊಗೆದು ಜುಗುಪ್ಸನಾರ್ಥದೊಳ್ ವರ್ತಿಸುಗುಂ" (ಶಮದ. ೩೧೮); ಪೆಜರೆಂಜಲ ತಿಂದೆರ್ನೆಗೊಯ್ಸಿಕೊಳ್ವಳಿಸ್ಸೀ ಸುಡು ಸೂಳೆಯೆಂಬವಳಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೦೨); ಇಸ್ಸೀ ಸುಡು ನಾಚಿಲಿತನವಿದು (ಉದ್ಭದೇ. ೩-೭೨). ಇಸ್ಸಿ$_2$: ಇಸಿ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಕೊ (ರೂಢಿ). ಇಸ್ಸಿ: "ಇಸ್ಸಿ (ಇಸ್ಸಿಸ್ಸಿ) ಧಿಕ್ಕಾರ" (ಜಾನಕೋ. ೧೮); ಈಯದೆ ಇಱಿಯದೆ ನನ್ನಿನುಡಿಯದೆ ನಣ್ಪದೇವಂಗಱಿಸ್ಸಿ ಮುಯ್ಯುವ್ವುಡೆದೊಂಗರ ಅಲೆದೊಂ (ಎಇ. XXIV, ೨೬-೧೩; 885); ಇಸ್ಸಿ ಇವಱೊಳೆನಗಟ್ಟಱಿಲ್ಲಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪-೨೦); ಇಸ್ಸಿ ವಾಣಿಯೇ, ನೀನು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ತಿಮಿಂಗಿಲ ಗಿಲ ಗಿಲಗಿಲವಾಗಿ ವಿಹಾರಿಸುತ್ತಿರುವ ನಾನು ಸಪ್ತ ಸಮುದ್ರಗಳಿಗೂ ಅಧೀಶ್ವರಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೫೬-೨೦). [ದೇ. ‖ ಮಲ. ತೆಲು. ಇಸ್ಸಿ]

ಇಹ$_1$ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇಹ$_2$ (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ; ಸ್ಥಿತಿ: "ಅರಯ್ದು ಎದ್ದಿಹ (ಪ್ರತಿಜಾಗರ, ಅಪೇಕ್ಷೆ)" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [< ಇರ್$_1$ + -ಹ$_2$]

ಇಹ$_3$ (ನಾ). ಈ ಲೋಕ, —ಭೂಮಿ, —ಪ್ರಪಂಚ: ಕೃತಘ್ನರಾದಂದು ನಮಗಿಹಂಪರಮುಂಟೇ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೬೭); ಮುದವನಿಹದಲಿ ಕೊಡುವುದಚ್ಯುತಪದವ ಪರದೊಳಗೀವುದಿದು ನಿಗಮದ ರಹಸ್ಯ (ತೊರರಾ. ೧-೧-೧೫); ಇಹ ನಂಬಿ ಪರ ಮರೆತ (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಇಹಂಗೆ 'ಇಹಗೆ' ನೋ.

ಇಹಗೆ, ಇಹಂಗೆ, ಇಹಿಂಗೆ, ಇಹಿಗೆ, ಹೀಂಗೆ, ಹೀಗೆ (ಅ). ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ; ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ; ಇಂತು: ಹಸಿದು ಮಱಿದುಣ್ಣನೇ ನೀರ್ಗುಡಿಯನೇ ಇಹಗೊಮ್ಮೆ ನೋಳ್ಪೆನೆಂದಾ ಮುದ್ದಗೌಡನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೧೩); ಇಹಗಲ್ಲದೆ ನಿನಗೆ ಮೃಡನೊಲಿಯನೇ (ಬಸವು. ೪೪-೯). **ಇಹಂಗೆ**: ಇಹಂಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗ] ಪೆಣ್ಗಳ ಕಂಗಳಿವು ಮತ್ತೆ (ಬಸವು. ೪೦-೫೯); (ಬಸವು. ೨೪-೪೯; ೨೫-೩ ನೋ). **ಇಹಿಂಗೆ**: ಈ [ಇ]ಹಿಂಗೆ ಕಂಡ ಕಂಡವರ ಹಿಂದೆ ಹರಿವಾಡುವ ಚಾಂಡಾಲತಿಯು (ಚೆನ್ನವ. ೮-೨). **ಇಹಿಗೆ**: ಕೆಲವು ದಿನಗಳು ಇಹಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮಹ]ಗೆ ನಡೆಯಲು ಮಹಿತ ಭಕ್ತಿಯ . . . ಮೆಱೆಯಿಸುವೆನೆಂದು (ಬಸವು. ೧೫-೧೭); ಅಹುದಹುದು ಸಂಸಾರದುದ್ಯಮವಿಹಿಗಿರಲು ಬೇಡಾ (ಸದ್ಗುರು. ೧-೨೪); ನೀನಱಿವುದಿಹಿಗೆ (ವೀಶೈಪು. ೬-೨-೩೬). **ಹೀಂಗೆ**: ಹೀಂಗೆ ಅನಾದಿವಿಡಿದು ಬಂದ ಗುರು (ಸಿದ್ಧೇವ. ೮); ಹೆಂಗೆ ಹೊಗುವೆ ನೀನು ಹೀಂಗಿರು ಕಡೆಗೆ (ಶರಲೀ. ೧೦೨-೧೩); ಹೀಂಗೆ ಬಾಗಿಲ ತೆರೆದಿರಬೇಡಿ, ಅವ್ವ (ಮಂತ್ರಶ. ೩೦-೧೩). **ಹೀಗೆ**: ಹೀಗಱಿದು ಇಂತೀ ಉಭಯದಲ್ಲಿ ಚೋದ್ಯನಾಗಿ ಸದ್ಯೋಜಾತಲಿಂಗವ ಕೂಡಬೇಕು (ಅವರೇ. ೫೬); ಹೀಗಿದು ಕಪ್ಪವ ಜೋಣಿಗ (ಮದೇಪು. ೧೯-೧೨); ಹೀಗೆ ನಾನಾ ಭಾವಗೊಳುತ (ಜಿನಮು. ೬-೩೨).

ಇಹಗಿಹಗೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಇಹಗಿಹಗೆ ರಾಘವಂಗೆ ಸೀತೆಯೊಳ್ ಪ್ರೀತಿಯುಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೊಳ್ ಕಾರುಣ್ಯಮುಂ . . . ಇರ್ದುವು (ಅದ್ಭುತ. ೩೪-೮). [ಈ$_2$ + ಪಾಂಗು + -ಎ$_3$]

ಇಹಣ (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ; ಇರುವುದು; ಅಸ್ತಿತ್ವ: ವಾದ್ಯಂಗಳಂ . . . ನುಡಿಸಿದರೂ . . . ಧ್ವನಿಯಾಗದೆ ಇಹಣ (ಶುಕಸ. ೩೧೨); ಬೆವರಿಲ್ಲದೆ ಇಹಣ ಮಲಬಂಧ ಇವು ಅಂತರ್ಗತಜ್ವರದ ಲಕ್ಷಣ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೪೫); ನಾಲಿಗೆ ಗಂಟಲುಗಳು ದ್ರವವಿಲ್ಲದೇ ಇಹಣ . . . ತೃಪ್ತಿ ಇಲ್ಲದೇ ಇಹಣ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೭೭). [ಇರು + -ಹಣ (< -ಪಣ)]

ಇಹತನ (ನಾ). = ಇಹಣ: ಅಹುದು ದರ್ಪಣ ಮೂಱಱಿಹತನದೊಳಂ ತಾದುದಹಗಲ್ಲ ವಿದ್ಯೆಯೊಂದಲ್ಲಿ ಜೀವಂ ಎಹಗೆ ಮೂಱಪ್ಪರದ ಸಹಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಮಹಿಮನೊಳ್ ಬಿನ್ನೈಸಲಿಂತೆಂದನು (ಮಸೋೕವಿ. ೬-೩). [ಇಹ$_1$ (< ಇರ್$_1$) + -ತನ]

ಇಹತ್ರೆ$_1$ (ನಾ). ಈ ಲೋಕ; ಇಹಲೋಕ: ಮಗನೆನಿಪಂಗೆ ಮಾತೃಪಿತೃಭಕ್ತಿಯೆ ಕೃತ್ಯಮಿಹತ್ರೆಗಂ ಪರತ್ರೆಗಮುಪಕಾರಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೧೨); ಗುರುವುಂ ದೈವಮುಮಾಳ್ದನೆ ಪರತ್ರೆಗಂ ತನಗಿಹತ್ರೆಗಂ ಪೆಱನೊರ್ವರ್ಂ ತನಗಿಲ್ಲ ದೈವಮಿಲ್ಲೆನೆ ಧರೆಗೆಸೆದೊಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೧೨-೩೯; 1228). [ಸಂ. ಇಹತ್ರ]

ಇಹತ್ರೆ$_2$ (ಅ). ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ; ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ: ನ್ಯಾಯದೊಳೆ ನಡೆಯೆ ಕೀರ್ತಿಶ್ರೀಯುಱಕ್ಕುಮಿಹತ್ರೆಯನ್ಯಭವದೊಳ್ ಮುಕ್ತಿಶ್ರೀಯಕ್ಕು(ಜಟ್ಟಮ. ೧-೪). [ಸಂ. ಇಹತ್ರ]

ಇಹಪರ (ನಾ). ಈ ಲೋಕ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕ: ಅಲಸದೆ ಸಂಪಾದಿಪುದಿಹಪರಗಳನು (ಹದಿಬ. ೫-೪೭); ನಾಲಗೆಯಿಂದಲಿ ಇಹಪರವೆನುವರು ನಾಲಗೆ ಪುಣ್ಯದ ತವರು (ಇಂಚಾಪ. ೯೪-೬೦); ಅವನಿಗೆ ಇಹ ಪರ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಇಹ + ಪರ]

ಇಹಪರಗತಿ (ನಾ). ಈ ಲೋಕದ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕದ ಸೌಖ್ಯ, —ಹಿತ; ಇಲ್ಲಿನ ಈಗಿನ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಮತ್ತು ಮರಣಾನಂತರದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು: ಪತಿಯ ಪಾದಾಬ್ಜಭಕ್ತಿಯೆ ತಮಗಿಹಪರಗತಿಯೆಂದು ಕಡುವಿಡಿದಿರ್ಪ ಸತಿಯರು (ಹದಿಬ. ೨-೧೬). [ಇಹಪರ + ಗತಿ]

ಇಹಪರಸೌಖ್ಯ (ನಾ). ಈ ಲೋಕ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕಗಳ ಸುಖ: ಇಹಪರಸೌಖ್ಯಮೆಂಬೆರಡುಮಿಲ್ಲದ ನಾಸ್ತಿಕಧರ್ಮದಿಂದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೯). [ಇಹಪರ + ಸೌಖ್ಯ]

ಇಹಭವ (ಗು). ಇಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ: ಇಹಭವ ಶಿಬಿ ಕರ್ಣ ರಘೂದ್ವಹ ಶಕರಿಪು ಗುಪ್ತ ಚಾರುಗುಪ್ತಗುಣಂ ವೃತ್ರಹ ಯಶಂ . . . ಆ ಜಿನಚಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೨೭). [ಇಹ$_3$ + ಭವ]

ಇಹಲೋಕ (ನಾ). ಈ ಲೋಕ; ಭೂಲೋಕ: ಏಕೆ ಹುಟ್ಟಿಸಿದೆ ಇಹಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯು ಪರಲೋಕದೂರನ (ಬಸವ. ೬೪). [ಇಹ$_3$ + ಲೋಕ]

ಇಹಸಂಸಾರ (ನಾ). ಈ ಲೋಕದ ಸಂಸಾರ; ಈ ಲೋಕದ ಜನ್ಮಾವಳಿ: ನಮಗೆ ಇಹಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಸಾವಿರ ತಾಯಿತಂದೆಗಳಾಗಿ ಹೋದರೋ, ಎಷ್ಟು ನೂರು ಹೆಂಡತಿಮಕ್ಕಳಾಗಿ ಹೋದರೋ! (ವಚಭಾ. ೩೨೨). [ಇಹ$_3$ + ಸಂಸಾರ]

ಇಹಾರ್ಥ (ಅ). ಇಲ್ಲಿಗೋಸ್ಕರ; ಇಲ್ಲಿಯ ಸಲುವಾಗಿ: ತದ್ಗ್ರಹಣಂ ಇಹಾರ್ಥಮುಂ ಉತ್ತರಾರ್ಥಮುಂ ಆಗಿ ನಿರೂಪಿಸೆಪಟ್ಟುದಱಿಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೫). [ಸಂ.]

ಇಹಿಂಗೆ 'ಇಹಗೆ' ನೋ.

ಇಹಿಗೆ 'ಇಹಗೆ' ನೋ.

ಇಹುದು 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇಳಂಜಿ (ನಾ). ಬೋರೆಗಿಡ : ಬೋರೆ ; (ಬೋರೆ) ಇಳಂಜಿ ; ತೋಟದ ಬೋರೆಹಣ್ಣು ಬಹಳ ರುಚಿ (ಕಥಾಗೆ. ೪೬). 'ಎಲಚಿ' ಪರಾ. [?]

ಇಳಕಲ 'ಇಳಕಲು' ನೋ.

ಇಳಕಲು, ಇಳಕಲ, ಇಳುಕಲು (ನಾ). ೧. ಇಳಿಜಾರಾದ ಪ್ರದೇಶ : ಸಹ್ಯಾದ್ರಿಯ ನೆತ್ತಿಯಿಂದ ಪೂರ್ವದ ಇಳಕಲನ್ನು ಇಳಿಯುತ್ತಾ ಬಂದ ಹಾಗೆ ಈ ಪ್ರದೇಶವು ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಇಳಕಲಾಗಿದೆ (ಕಥಾಗೆ. I, ೫); ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಮಳೆ ಬಿತ್ತೆಂದರೆ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಳಕಲುಗಳಲ್ಲಿಯೂ . . . ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಪ್ರವಾಹಗಳು ಹರಿಯಹತ್ತುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೬೫). ೨. (ಉಕ). ಹಸುವಿನ ಬೆನ್ನಿನ ಕಡೆಯ (ಬಾಲದ ಬುಡದಲ್ಲಿನ) ಇಳಿಜಾರಾದ ಪ್ರದೇಶ. **ಇಳಕಲ** : ೧. ಕಾಡುಗುದುರೆಗಳು . . . ಇಳಕಲ ಬೈಲೊಳಗೆ ಇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೫೬); ಈಗ ನಾ ತೋರಿಸಿದ ಜಾಗೇ ಸಮಮಾಡು, ಹೋಗು . . . ಈ ಬಾಜು ಇಳಕಲ ಆಗೊ ಹಾಂಗ (ಕಮ್ಮಟ. ೩೯). **ಇಳುಕಲು** : ೧. ಹಿಮಾಲಯದ ಇಳುಕಲಿನ ಸೀಮೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೧೧); ಕಷ್ಟಗಳಿಲ್ಲದ ಸುಖವೆಂಬುದೊಂದುಂಟೆ ನಷ್ಟವಿಲ್ಲದ ಲಾಭವುಂಟೆ ಇಳುಕಲು ಇಲ್ಲದ ಗುಡ್ಡವೆನ್ನುವುದುಂಟೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೦೭–೨೩). [ಇೞಿ$_1$ + –ಕಲ್$_4$]

ಇಳಕು 'ಇಳುಕು' ನೋ.

ಇಳಕೊಳ್ಳು 'ಇೞಿ' ಪರಾ.

ಇಳಮ್ಮಟುವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ತ್ವಷ್ಟಕಾರಸ್ಯ ಇಳಮ್ಮಟುವಸ್ಯ ಪುತ್ರೇಣ ಪೆರೆರನ್ನಾಮಲಿಖಿತಾಂ ಪಟ್ಟಿಕಾ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೧–೩೯ ; 570). [?]

ಇಳಲೆ 'ಇಳಿಲೆ' ನೋ.

ಇಳವರಿ 'ಇಳಿವರಿ' ನೋ.

ಇಳವಾರೆ (ನಾ). "ಇಳಕಲು" (ಜಾನಕೋ. ೧೮). [< ಇೞಿ + ಓರೆ ?]

ಇಳಾಕಾಂತ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ ; ರಾಜ : ಪಲವು ಬಿನದಂಗಳ ಸಂತಸದಿನಿಳಾಕಾಂತಂ ನೋಡುತ್ತುಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೪–೪೫).
[ಸಂ. ಇಲಾಕಾಂತ (ಇಲಾ + ಕಾಂತ)]

ಇಳಾಗ್ರ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ : ಪುರಾಣಚೂಡಾಮಣಿಯಂ ನಿಮಿರ್ಚಿದಳಿಳಾಗ್ರದೊಳಿಂತು ಜಸಕ್ಕೆ ನೋಂತರಾರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ಪರಿ. ೧–೧). [ಸಂ. ಇಲಾಗ್ರ (ಇಲಾ + ಅಗ್ರ)]

ಇಳಾಚಕ್ರ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲ : ನಿಚ್ಚಂ ಪೊಗೞಿಸಿದನಿಳಾಚಕ್ರದಿಂ ಶಕ್ರಲೀಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೭೧).
[ಸಂ. ಇಲಾಚಕ್ರ (ಇಲಾ + ಚಕ್ರ)]

ಇಳಾತಳ (ನಾ). ಭೂಮಿ ; ಭೂಮಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ : ಇಳಾತಳನಾಥನ ಮಧ್ಯಸ್ಥಿತೆಯಳವಿಯಂ . . . ಗೋಸನೆಗೊಳುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೫೨).
[ಸಂ. ಇಲಾತಲ (ಇಲಾ + ತಲ)]

ಇಳಾಧಿಪ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ ; ದೊರೆ : ಅರ್ಧರಾಜ್ಯವನೊಲಿದು ಹಚ್ಚಿಕೊಟ್ಟಂ ನೃಪಂ ವರ್ಧನಪ್ರಭು ನಂಬಿಯಣ್ಣಂಗಿಳಾಧಿಪಂ (ನಂಬಿರ. ೩–೫೦); ಇತ್ತಂ ಕಾಞ್ಚಿಯನಿಳಾಧಿಪಂಗೆ ಪುಳಿಂದಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೨೫). [ಸಂ. ಇಲಾಧಿಪ (ಇಲಾ + ಅಧಿಪ)]

ಇಳಾಧೀಶ (ನಾ). = ಇಳಾಧಿಪ : ಬಂಧುಗಳನಾಪ್ತರುಗಳನಿಳಾಧೀಶನು ಕರೆಸಿ ತಾನವರಿಗಿಂತೆಂದ (ಬಸವು. ೫–೪).
[ಸಂ. ಇಲಾಧೀಶ (ಇಲಾ + ಅಧೀಶ)]

ಇಳಾಭೃತ್ತು (ನಾ). ೧. ರಾಜ. ೨. ಪರ್ವತ ; ಬೆಟ್ಟ : ಮಹದಿಳಾಭೃದ್ರಾಜನಾಗಿ ಶಶಿಕಾಂತಕುಲದಿಂದೆ ಪಾಂಡವನುಮಾಗಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧–೨). [ಸಂ. ಇಲಾಭೃತ್ (ಇಲಾ + ಭೃತ್)]

ಇಳಾಭೃತ್ಸುತ (ನಾ). ದೊರೆಯ ಮಗ ; ರಾಜಪುತ್ರ : ಮೆಱೆದನಿಳಾಭೃತ್ಸುತಂ ಪಟ್ಟಬದ್ಧಂ (ರಾಜಶೇ. ೪–೧೧೯).
[ಸಂ. ಇಲಾಭೃತ್ಸುತ (ಇಲಾಭೃತ್ + ಸುತ)]

ಇಳಾಮರ (ನಾ). ಭೂಸುರ ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ : ಉದಿಯಿಸಿದನಿಳಾಮರಜನನಯನಕುಮುದಚಂದ್ರಂ ಚಂದಂ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೪೭–೪೭ ; 1099).
[ಸಂ. ಇಲಾಮರ (ಇಲಾ + ಅಮರ್ತ್ಯ)]

ಇಳಾಲು (ನಾ). ಇಳಿಜಾರು (?) : ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಚಡಾವು, ಉತಾರು, ಇಳಾಲು ಬಹಳ ಜಾಸ್ತಿ (ಬೈಸರ್ವೆ. ೧೨೦). [< ಇೞಿ + –ಆಲು]

ಇಳಾವರ (ನಾ). ೧. ದೊರೆ ; ರಾಜ. ೨. ಇಳಾ ಎಂಬಾಕೆಯ ಗಂಡ ; ಬುಧ. ೧,೨ : ಬುಧನಂತಿಳಾವರಂ ವಾರಿಧಿಯಂತೆ ವಿಕ್ಷೀಣಂ . . . ಬಲ್ಲಾಳಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೭೭–೧೨ ; 1219).
[ಸಂ. ಇಲಾವರ (ಇಲಾ + ವರ)]

ಇಳಾವಲ್ಲಭ (ನಾ). = ಇಳಾಧಿಪ : ಮೆಱೆವ ಮಧುಪಶ್ರೇಣೀರಾವದ ಘೋಷಣೆ ಕಳೆದುದಿಳಾವಲ್ಲಭಸುತನ ಪಡೆಯ ಮದನಶ್ರೀಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೬). [ಸಂ. ಇಲಾವಲ್ಲಭ (ಇಲಾ + ವಲ್ಲಭ)]

ಇಳಾವಳಯ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲ : ಇಳಾವಳಯೇಶ್ವರನಮರ್ದಿನ ಕಡಲೊಳಗಿರ್ಪಂತಿರ್ದಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೨೮).
[ಸಂ. ಇಲಾವಲಯ (ಇಲಾ + ವಲಯ)]

ಇಳಾವೃಂದಾರಕ (ನಾ). = ಇಳಾಮರ : ಸಾರಮೇಯವನೋದಿಸನೆ . . . ವೇದವನಿಳಾವೃಂದಾರಕರೊಡನೆ ವಾದಿಸಿ ಮಹಾಕಾಳಿದೇವಂ (ಬಸವು. ೫೫–೫೪). [ಸಂ. ಇಲಾವೃಂದಾರಕ (ಇಲಾ + ವೃಂದಾರಕ)]

ಇಳಿ$_1$ 'ಇೞಿ' ನೋ.

ಇಳಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಎಣ್ಣೆ, ತುಪ್ಪ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಅಳತೆಯಲ್ಲಿ ಅಳತೆಯ ಪಾತ್ರೆಯ ಬಾಯಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವಂತೆ ಬಿಡುವಿಕೆ. ೨. ಕಾಗುಣಿತದಲ್ಲಿ ಆಕಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಬಳಸುವ ಚಿಹ್ನೆ : ಇಳಿಗುಡಿಸು ಕೊಂಬು ವಟ್ರಸುಳಿಯಳವಡಲೇತ್ವೈತ್ವವೋತ್ವವೌತ್ವಗಳೆಂಬೀ ದಳಸರದಿಂ ಕಾಗುಣಿತದಿ ತಿಳಿವಿಕೆಗೊಂದೆರಡು ಸೊನ್ನೆ ತೋರುವುದದರೊಳ್ (ಸಂಶೋಧ. ೨೦).

ಇಳಿಬಿಡು = ಎಣ್ಣೆ ಹರಿಯುವಂತೆ ಬಿಡು : ಸೇರು ಸರಿಯಾಗಿ ತುಂಬಿ ಇಳಿಬಿಡು, ಅಳತೆಯಲ್ಲಿ ಏಕೆ ಕಡಮೆಮಾಡುತ್ತೀಯೆ (ರೂಢಿ).
[< ಇೞಿ$_1$]

ಇಳಿ$_3$ (ನಾ). ರವೆಯಷ್ಟು ; ಸ್ವಲ್ಪ : ಒಂದೇ ಒಂದು ಇಳಿಯಷ್ಟಾದರೂ ತಪ್ಪದೆ ಅನುಸರಿಸುವುದರಿಂದ (ಗೊಲ್ಲಥಾ. X, ಮುನ್ನುಡಿ); ಅದಕ್ಕೆ ನೀವು ಇಳಿಯಷ್ಟಾದರೂ ಯೋಚನೆಯನ್ನು ದಯವಿಟ್ಟು ಮಾಡಬೇಡಿ (ಮುಳ್ಳಿಹಾ. ೪೫). [< ಇಳಿದು]

ಇಳಿ$_4$ (ಅ). ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ. 'ಇಳಿಮುಳುಗು' ಪರಾ. [< ಇಡಿ]

ಇಳಿಂಕೆ, ಇಳಿಕೆ (ನಾ). ತಿರಸ್ಕಾರ ; ತಾತ್ಸಾರ ; ಧಿಕ್ಕಾರ. 'ಇಳಿಂಕೆಗೆಯ್' ಪರಾ. **ಇಳಿಕೆ** : "ಅವಜ್ಞಾಯಾಂ—ಇಳಿಕೆಯಂ" (ನೀತಿವಾ. ೩೧–೪೩); ರಾಘವಂ ಪೋಗೆ ಕಣ್ಗಂ ಬಗೆಗಮಿಳಿಕೆಯಾದತ್ತಾ ಸಭಾಚಕ್ರವಾಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೫೬); ಉಮ್ಮಳಿಸಿ ಮಗಳಲ್ಲಿಗಟ್ಟಿದ ನಿಳಿಕೆಯ ನಿಃಸಾರಮಪ್ಪ ವಸ್ತುವನಾಗಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೪–೬೧); ತನ್ನ ಪತಿಯಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಇಳಿಕೆಯಾಯಿತು (ಕಾವ್ಯಸ. ೬೧). [< ಇಳಿದು + –ಕೆ$_1$]

ಇಳಿಂಕೆಗೆಯ್, ಇಳಿಕೆಗೆಯ್, ಇಳಿಕೆಗ್ಗೆ (ಕ್ರಿ). **೧.** ಕೀಳಾಗಿ ಕಾಣು; ಕಡೆಗಣಿಸು; ಮೀರು; ಧಿಕ್ಕರಿಸು: ತೊಳಗಿದಂ . . . ಆ ಮೃಗಾಂಕನುಜ್ವಳಮನಿಳಿಂಕೆಗೆಯ್ವುದು (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೬೦). **ಇಳಿಕೆಗೆಯ್**: **೧.** "ನ್ಯಕ್ಕಾರ – ಇಳಿಕೆಗೆಯ್ವುದು" (ನೀತಿವಾ. ೫–೯೧); ಮುಖಮಂಡಲಂ ಚಂದ್ರಮಂಡಲಮನಿಳಿಕೆಗೆಯ್ಯೆ (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ); ದನುಜಾಮಾತ್ಯಂ ಸ್ವಕಾರ್ಯಕ್ಷಯಸ್ಥಿತಿ ವಿಜ್ಞಾನವಿಹೀನನೆಂದಿಳಿಕೆಗೆಯ್ವಂ ತನ್ನ ತರ್ಕೋಕ್ತಿ ಚಿತ್ತತೆಯಿಂದಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧–೨೩); ಪೂವಿಲ್ಲ ಗುಣಧ್ವನಿಯನಿಳಿಕೆಗೆಯ್ವುದು (ದಶಕು. ೫–೩೦); ಮಿಕ್ಕ ಮುನೀಶ್ವರರಂತೆ ವೊಲಕ್ಕಟ ಕಂಡೆನ್ನನಿಳಿಕೆಗೆಯ್ದು (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧–೨–೧೧೯). **೨.** ತಗ್ಗಿಸು; ಕೆಳಕ್ಕೆಮಾಡು: ಆತನುಂ ಮೋರೆಯನಿಳಿಕೆಗೆಯ್ಯೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬೬–೩೯೦). **ಇಳಿಕೆಗೈ**: **೧.** ನಾವಿಳಿಕೆಗೈಯದ ಮುನ್ನ ನಿನ್ನಿಂದಳಿದ ತಾಂಡವನ ಬಳಿಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ವರಿಸು (ತೊರರಾ. ೨–೫–೨೫); ಹರಿಹರ ವಿರಿಂಚಿ ಶಕ್ರಾದಿಗಳನಿಳಿಕೆಗೈದು ತಪನೇಂದು ಮನ್ಮಥ ವಸಂತರ್ಕಳಂ ಜಜಿತೆದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೯–೪); ಈ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನೂ ಇಳಿಕೆಗೈಯುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ (ಭಾಗ್ಯಶಿ. ೧. ಮುನ್ನುಡಿ). [ಇಳಿಂಕೆ + ಕೆಯ್$_1$]

ಇಳಿಂಕೆಗೊಳ್, ಇಳಿಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಡೆಗಣಿಸು; ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡು; ಧಿಕ್ಕರಿಸು: ಗುರುವೃದ್ಧರ ಪೇಟ್ದ ಹಿತೋಪದೇಶಮಂ ಮನದೊಳಿಳಿಂಕೆಗೊಂಡನಿಲನಂದನನವೈರದೆ ನಿಮ್ಮನಿಂದ್ರನಂದನನೊಡನಾನೆ ಕಾದಿಸಿದೆಂ (ಗದಾಯು. ೫–೪೦). **ಇಳಿಕೆಗೊಳ್**: ಜಲಜಸಂಭವನಾಜ್ಞೆಗಳ ತಾನಿಳಿಕೆಗೊಂಡನು (ಸಂಭಪ. ೩೩–೧೭); ಧರ್ಮಜನು ಹಿರಿತಾಯ್ವಳಿಗೆ ಬರುತಿರೆ ಕಂಡು ಭರತಾನ್ವಯದ ನಾರಿಯರೂ ಇಳಿಕೆಗೊಂಡಾಡುತ್ತ ಶೋಕದ ಕಳವಳದಿ ಪೇಳಿದರು (ತಿಮ್ಮಸ್ತ್ರೀ. ೨–೫೯); ಅರ್ಜುನಾದಿಗಳಿಳಿಕೆಗೊಂಡಾಡಿದರ್ ತಮ್ಮ ಸಾಸವಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭–೬೩).

[ಇಳಿಂಕೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಳಿಕೆಯ್ 'ಇಳಿಕೆಯ್$_1$' ನೋ.

ಇಳಿಕೆ 'ಇಳಿಂಕೆ' ನೋ.

ಇಳಿಕೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಕೀಳಾಗಿ ಕಾಣು; ಉದಾಸೀನಮಾಡು; ಧಿಕ್ಕರಿಸು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ತಲೆಯಮೇಲಿಜಿದವನನೊಗ್ಗಿಸಿ ಸಲಹುವರು ಪುರುಷಾರ್ಥಜೀವರನಿಳಿಕೆಗಾಂಬರು ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹರನೊಲಿದು ನಂಬುವರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ಓರಿಇ. ೧–೧೦೮); ಕೆಲಸರಘುಸಂಹತಿಯ ಸುಜನರನಿಳಿಕೆಗಾಣರಸೂಯೆಯಲಿ ಮನವೆಳಸರಲ್ಲಿಯ . . . ಅಖಿಳಜನ (ತೊರರಾ. ೧–೩–೨೮); ಅಸುರನನಿಳಿಕೆಗಂ[ಪಾಠಾಂ. ಗೊಂ]ಡುದು ಚಾಪ ಚಪ್ಪರಿಸಿತು ಚಡಾಳಿಕೆಯ (ತೊರರಾ. ೧–೧೫–೨೩). [ಇಳಿಕೆ (< ಇಳಿಂಕೆ) + ಕಾಣ್]

ಇಳಿಕೆಗೆಯ್ 'ಇಳಿಂಕೆಗೆಯ್' ನೋ.

ಇಳಿಕೆಗೈ 'ಇಳಿಂಕೆಗೆಯ್' ನೋ.

ಇಳಿಕೆಗೊಳ್ 'ಇಳಿಂಕೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಇಳಿಕೆಯ್$_1$, ಇಳಿಕಯ್, ಇಳಿಕೈ (ಕ್ರಿ). **೧.** ಕೀಳಾಗಿ ಕಾಣು; ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು; ಕಡೆಗಣಿಸು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಕೀಳುಮಾಡು; ಮೀರು; ಧಿಕ್ಕರಿಸು: ಮೊದಲೊಳ್ ಸಂಭಾಷಣಂಗೆಯ್ವುದೆ ವಲಮಿಳಿಕೆಯ್ವಂದಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೧೨); ಎನಿತೊಳ್ಪಿತಾದೊಡಂ ಕಾಜಿನ ಮಣಿಗಳ್ ಪೊನ್ನತೊಡವನಿಳಿಕೆಯ್ಗುಮೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೪೪); ಇಳಿಕೆಯ್ವಳೀ ಮಹಾಸತಿ ಮಹದೇವಮಂತ್ರಿಯ ಮನಃಪ್ರಿಯೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦–೬೯; 1198); ಮುಖಲಕ್ಷ್ಮಿ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನನಿಳಿಕೆಯ್ದು ನಿಲ್ಪಿನೆಗಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೪೦೫); ಮನಸಿಜನನಿಳಿಕೆಯ್ವ [ಪಾಠಾಂ. ನಿಳಯಕ್ಕೆ] ಸಿಂಗರಂ ಮಾಡುತುಂ (ನಂಬಿರ. ೧೩–೧೦೭). **೨.** ಬಿಡು; ತೊರೆ: ಎಡರಡಸಿರ್ದೊಡಂ . . . ಮಹಾವ್ಯಸನದೊಳ್ ತೊಡರ್ದಿರ್ದೊಡಮನ್ಯದೇಶಮಾದೊಡಮಿಳಿಕೆಯ್ಯದೊಂದೆತನುವೆಂಬವೊಲಾಪ್ತಸಹಾಯನಂಕರಂ ಬಿಡದೊಡನಿರ್ಪವಂ ಸುಜನಮಿತ್ರನವಂ (ದಶಕು. ೧೧–೬೩); ಪಾಲಂ ಕೊಂಡು ಪಯಮನಿಳಿಕೆಯ್ವ ಮರಾಳಂಬೋಲು (ಜಯಕಾ. ೧–೨೨).

ಇಳಿಕಯ್: **೧.** ಕೊಂಕಿದೊಡೀಂ ಸ್ಮರಚಾಪಮನಿಳಿಕಯ್ವ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಯ್ವ]ರೆ (ಯಶೋಚ. ೨–೪೨); ದೇವ ಕನಸಿದು ಕರಂ ದೋಷಾವಹಮಿಳಿಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ಯ್ಯಲಾಗ (ಯಶೋಚ. ೩–೧೨). **ಇಳಿಕೈ**: **೨.** ನಳನೃಪನ ಚೆಲ್ವು ಮುಂದಿನ್ನಿಳಿಕೈದಪುದೆಂದನಂಗತೆಯ ಮುನ್ನಮೆ ತಾಂ ತಳೆದನೆನೆ ಕುಸುಮಶರಂ (ದಮಸ್ವ. ೧–೧೨). [< ಇಳಿದು + ಕೆಯ್$_1$]

ಇಳಿಕೆಯ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕುಂದು; ಕುಗ್ಗು; ಕಡಮೆಯಾಗು: ಸಳನೆಂಬಯದುಕುಲಜನೊರ್ವಂ ತನಗೆ ಭಾಗ್ಯಮಿಳಿಕೆಯ್ಯೆ ದೇಶಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತನಾಗಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೧೫). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಕೆಯ್$_1$]

ಇಳಿಕೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ತಿರಸ್ಕಾರವನ್ನು ಪಡೆ; ಉಪೇಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗು: ಸಿಂಗದ ಮುಪ್ಪುಂ ನೆಗಟ್ದೀ ಗಾಂಗೇಯರ ಮುಪ್ಪುಮಿಳಿಕೆವಡೆಗುಮೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೯). [ಇಳಿಕೆ (< ಇಳಿಂಕೆ) + ಪಡೆ$_1$]

ಇಳಿಕೈ 'ಇಳಿಕೆಯ್$_1$' ನೋ.

ಇಳಿಕೋರೆ (ನಾ). = ಇಳಿಜಾರು: ಪರ್ವತದ ಇಳಿಕೋರೆಯ ತೋಡು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ರೈಲು ಓಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ (ಪುನರು. ೪೬೭).

[ಇಳಿಕು (< ಇೞಿಕು) + ಓರೆ]

ಇಳಿಗ 'ಈಡಿಗ' ನೋ.

ಇಳಿಗಡೆ, ಇಳುಗಡೆ (ನಾ). **೧.** ಇಳಿಯುವ ಕಡೆ; (ನದಿಯ) ಕೆಳಗಡೆ; ನದಿ ಹರಿಯುವ ಕಡೆ, —ಇಳಿಜಾರು, —ಹಳ್ಳ: ಪವಣಿಕೆಯೊಳಿರ್ದನಂತಿಳಿಗಡೆಯ ಲಿಂಗಮಂ (ಪರಶು. ೧೪–೧೯). **೨.** ಇಳಿಯುವಿಕೆ; ಕಡಮೆಯಾಗುವಿಕೆ: ನದಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವಾಹ ಇಳಿಗಡೆಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಇಳುಗಡೆ**: **೧.** ಮನೆಯ ಸಾರುವೆನೆಂದು ಮುಂದಿ ತನತನಗುಲಿದೆಯ್ದಿ ತಿಳುಗಡೆಯೊಳು ಪೋಪ ಹೊನಲೆನೆ ತಡೆಯದುಚ್ಚಳಿಸಿ (ಭರಚ. ೪೪–೫೭). 'ಏರ್ಗಡೆ' ಪರಾ. [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಕಡೆ$_3$]

ಇಳಿಗಾಲ (ನಾ). ಏಳಿಗೆ ತಪ್ಪಿದ ಕಾಲ; ನಷ್ಟದ ಕಾಲ; ಅವನತಿಯ ಸಮಯ: ಜೈನಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಇಳಿಗಾಲವು ಬಂದಿತೆಂದೂ ಇತಿಹಾಸದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ (ತವನಿ. ೯೬). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಕಾಲ$_1$]

ಇಳಿಗಾವು (ನಾ). ಕಡಮೆಯಾದ ಶಾಖ; ಕಡಮೆ ಕಾವು; ತಕ್ಕಷ್ಟಿಲ್ಲದ ಶಾಖ: ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚಾದರೆ ಏರುಗಾವು ಕೊಂಚ ಕಡಿಮೆಯಾದರೆ ಇಳಿಗಾವು (ದಾಬುತ್ತಿ. ೧೪). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಕಾವು$_1$]

ಇಳಿಗಾಜಿ (ನಾ). ಹೀಯಾಳಿಸುವವನು; ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ಮಾತನಾಡುವವನು: ಪರಿಭಾವಿಸೆ ಪೂರ್ವಾಪರ ವಿರೋಧಮಿಲ್ಲದುದೆ ತಾಂ ಪುರಾಣಮದಂ ಮಾಂಕರಿಸುವೊಡೇನಿೞಿ[ಳಿ] [ಪಾಠಾಂ. ಗಿೞಿ]ಗಾಜಿರ ಪರಪಿದ ಮಾತುಂ ಪುರಾಣಮಕ್ಕೆಮಗೇನೋ (ಅರ್ಥನೇ. ೧–೨೯); "ಕಡೆಗಣಿಸುವವರು" (ಅರ್ಥನೇ. ಕೋಶ); "ನಿಕೃಷ್ಟನು, ಮೂಢನು, ಅಜ್ಞಾನಿ, ನಿಂದಕ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [< ಇಳಿ$_0$ (ಇಳಿದು) + –ಗಾಜ (< –ಕಾಜ)]

ಇಳಿಗಿಣ್ಪು (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಹರಡು; ಹಿಮ್ಮಡಿಯ ಗಿಣ್ಣು (?): ಬಳ್ಕೆ ಮಧ್ಯಂ ಕಚಂ ಬಿಟ್ಟಿಳಿಗಿಣ್ಪಂ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ವಾಳಿಗಿಣ್ಪಂ, ಟ್ವಾಳುಮಿಣ್ಪಂ, ಟ್ಬಳ್ಗಿಣ್ಪು, ಟ್ಬಳ್ವಿಣ್ಪು, ಟ್ಬಳುವಿಣ್ಪು] ಸಾರೆ (ಅರ್ಥನೇ. ೫–೬೩). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಗಿಣ್ಪು (< ಸಂ. ಗುಲ್ಫ)]

ಇಳಿಗಿವಿ (ನಾ). **೧.** ಕಿವಿ ಜೋಲುಬಿದ್ದಿರುವುದು; ಜೋಲುಬಿದ್ದ ಕಿವಿ. **೨.** (ಅಲಂ) ಚಾಡಿಮಾತನ್ನು ಕೇಳುವವನು: ಅವನೊಬ್ಬ ಇಳಿಗಿವಿ ಮನುಷ್ಯ (ರೂಢಿ). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಕಿವಿ]

ಇಳಿಗು 'ಇಳುಕು' ನೋ.

ಇಳಿಗೂದಲು (ನಾ). (ಕಟ್ಟದೆ) ಇಳಿಬಿಟ್ಟ ಕೂದಲು: ಕೈಮೈ ಬೀಸಾಡಿ ಇಳಿಗೂದಲೀಸಾಡಿ ಬೆವರ್ಹನಿ ಸೂಸಾಡಿ ಕುಣಿಯೋಣುಬಾರ ಕುಣಿಯೋಣು ಬಾ (ಗರಿ. ೧೨೪–೧೫).

[ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಕೂದಲು (< ಕೂಂದಲ್)]

ಇಳಿಗೆ (ನಾ). = ಇಳಿಗಾಲ: ಇಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ದೂರವಾಗುವುದು ಮತ್ತು ನೆರವಿಗೆ ಯಾರೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ದಾಬುತ್ತಿ. ೨೨).

[ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + –ಗೆ$_1$]

ಇಳಿಗೊಂಬು (ನಾ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಾಗಿರುವ ಕೊಂಬು. ೨. ತಗ್ಗಿರುವ, ಇಳಿಬಿದ್ದಿರುವ ಕೊಂಬೆ. [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಕೊಂಬು$_2$]

ಇಳಿಜಾರು, ಇಳುಜಾರು (ನಾ). ಎತ್ತರದ ಕಡೆಯಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ತಗ್ಗಾಗುತ್ತಾ ಬಂದ ಪ್ರದೇಶ; ಇಳಿಕಲು: ಸಿಂಧು ನದಿಯ ಮೈದಾನ–ಇದು ಉತ್ತರದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಇಳಿಜಾರಾಗಿದೆ (ಭೂಗೋಳ. ೩೨); ಕೆರೆಯ ಕೋಡಿ ಬಳಿ ಬಂದಾಗ ರಸ್ತೆ ಬಹಳ ಇಳಿಜಾರಾಗಿದ್ದುದು ಕಂಡಿತು (ರಂಗಕ. ೨೬); ಈ ಪ್ರದೇಶ ಸಮನೆಲವಾಗಿಲ್ಲ. ಉತ್ತರದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣದ ಕಡೆಗೆ ಇಳಿಜಾರಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಇಳುಜಾರು**: ಇದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನದಕ್ಕಿಂತಲೂ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರವಾಹವು ಒಂದು ಇಳುಜಾರಾದ ಸಂಕುಚಿತ ಪ್ರದೇಶದೊಳಗಿಂದ ಅಬ್ಬರಿಸುತ್ತ . . . ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದು . . . ಒಂದು ಗವಿಯೊಳಗೆ ಸೇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೧–೭೦). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಜಾರು$_3$ (< ಜಾಱು$_2$)]

ಇಳಿತ 'ಇೞಿತ' ನೋ.

ಇಳಿತರ್ 'ಇೞಿತರ್' ನೋ.

ಇಳಿತರ (ನಾ). ಕಡಮೆ; ಕೆಳಮುಖ: ಈಗ ನಿರಾಶೆಯು ಇಳಿತರವಾಗಿದೆ ತೆರೆಗಳ ಗಾಳಿಯ ಹದ ತೋರಿ (ಇಂಗೀತ. ೮೦–೪); ಈಗ ಧಾರಣೆ ವಾಸಿ ಇಳಿತರಕ್ಕೆ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಇಳಿತರಮಾಡು = ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ಇಳೆಯ ವಲ್ಲಭ ಕೇಳು ಎನ್ನ ಮಾತಾ ಇಳಿಥರ [ತರ] ಮಾಡದೆ (ವಿಸಾಸು. ೫೦–೩).

[ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + –ತರ]

ಇಳಿತಾಯ (ನಾ). ಇಳಿಯುವಿಕೆ; ಕಡಮೆಯಾಗುವಿಕೆ; ಕುಗ್ಗುವುದು: ರಾಷ್ಟ್ರಗಳು ವಿನಿಮಯದರ ಇಳಿತಾಯವನ್ನು (Competitive exchange depreciation) ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಪೈಪೋಟಿ ನಡೆಸದಂತೆಯೂ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಅಂತಸಂ. ೭೦). [ಇಳಿತ + –ಆಯ$_4$]

ಇಳಿತೆಗೆ 'ಇಳಿದೆಗೆ' ನೋ.

ಇಳಿದನಿ (ನಾ). ಕುಗ್ಗಿದ ಧ್ವನಿ; ತಗ್ಗಿದ ಸ್ವರ: "ನಾನು ಒಲ್ಲೆ"–ಕೊತವಾಲನು ಇಳಿದನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ (ಕೊತಕಾ. ೨); ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಮೌನವಾಗಿದ್ದಮೇಲೆ ಅವಳು ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಟ್ಟು ಇಳಿದನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಳು (ಬಾಣಅ. ೨೧೪); "ಜನರು ಇದನ್ನು ಮುಂದೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಟೀಕೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ" ಇಳಿದನಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದಳು (ಜವಿಸಾಸ್ವಾ. ೩೧).

[ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ದನಿ]

ಇಳಿದಾಣ (ನಾ). ೧. ವಿಮಾನಗಳು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಏರ್ಪಡಿಸಿರುವ ಸ್ಥಳ, —ಪ್ರದೇಶ: ಹಾಸನದ ಬಳಿ ವಿಮಾನ ಇಳಿದಾಣವೊಂದನ್ನು ರಚಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಹಡಗಿನಿಂದ ಸಾಮಾನು ಹಾಗು ಜನರನ್ನು ಇಳಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವ ಸ್ಥಳ: "ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ, ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಚಾಚಿಕೊಂಡುಹೋಗಿರುವ, ಹಡಗಿನ ಇಳಿದಾಣ, ಅಲೆತಡೆ; ಅಥವಾ ನೀರಿನಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಎರಡು ಭೂಭಾಗಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸುವ ಸೇರುವೆ; ಕೃತಕ ಬಂದರು" (Mole. ಇಂಕನಿ). [ಇಳಿ$_1$(< ಇೞಿ) + ತಾಣ]

ಇಳಿದಾರವಾರ 'ಇೞಿ' ಪರಾ.

ಇಳಿದು (ಗು). ೧. ಕಡಮೆಯಾದ; ಕೀಳಾದ; ಕಳಪೆಯಾದ; ಕ್ಷೀಣವಾದ: ಅಂದಿನಂಗರುಚಿ ಕಣ್ಗಿಳಿದಾಯ್ತು (ಆದಿಪು. ೩–೩); ರಘೂದ್ವಹ ಸನ್ನಿಧಿಯಿಂದದೃಶ್ಯಮಪ್ಪುದುಮಿಳಿದಾಯ್ತು ಚಾಪಲತೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೮೬); ಸತ್ತ್ವನಿಧಿಯ ಶೈಶವಮಿಳಿದೇ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೩); ಬೇವಂ ಮೆಚ್ಚಿದ ಕಾಗೆಗೆ ಮಾವಿಳಿದಪ್ಪಂತೆ ಪತಿಯೊಳಿಳಿದಾಯ್ತು ಮನಂ (ಯಶೋಚ. ೨–೪೫). ೨. ಸುಲಭವಾದ; ಸುಕರವಾದ; ಸಾಧ್ಯವಾದ: ಇದೆರಡಱೊಳಂ ನೆಗಟಲಾವುದರಿದು ನೆಗಟಲಾವುದಿಳಿದೆಂಬುದಂ ಭಾವಕರಪ್ಪವರ್ ವಿಚಾರಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೮೧ ಅಡಿಟ); ಆದಲ್ಲದೊಡೆ ನಿನ್ನನೊಲಿಸುವುದಿಳಿದೇ (ಲೀಲಾವ. ೫–೮); ಇಳಿದಲ್ತು ಕೆಳಲೋಕದಿಂ ಬೆಳಕ ಮುಟ್ಟುವುದು (ಪಾರಸಿ. ೨೬–೯). ೩. ಬಡವಾದ; ಕೃಶವಾದ: ನಮೆಯುತ್ತ ಸಮೆಯುತ್ತ ಪೆಣ್ ಸೊರಗಿ ಸೊರಗಿ ಇಳಿದಾಯ್ತು ಪರ್ಸವೇ ಕರಗಿ ಕರಗಿ (ಪಾರಸಿ. ೮–೪). 'ಏಳಿದ' ಪರಾ.

ಇಳಿದಾಗು = ಮ್ಲಾನವಾಗು; ಕಳೆಗುಂದು: ಕಂದಿದ ಪಟಗನ್ನಡಿವೋಲೇನಿಳಿದಾದುದೊ ಚಂದ್ರಮಂಡಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೫).

[< ಏಳಿದು. / ತಮಿ. ಎಳಿದು; ಮಲ. ಎಳುದು; ತುಳು. ಎಳ್ಯ; ತೆಲು. ಎಲ್ಲಿದ]

ಇಳಿದೆಗೆ, ಇಳಿತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ನಿವಾಳಿಸು; ದೃಷ್ಟಿದೋಷ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಪೊರಕೆಕಡ್ಡಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸಿ ನಿವಾಳಿಸು. **ಇಳಿತೆಗೆ**: ಮಗುವಿಗೆ ದೃಷ್ಟಿಯಾಗಿದೆ; ಇಳಿತೆಗೆ (ರೂಢಿ).

ಇಳಿಯತೆಗೆ = ಇಳಿದೆಗೆ: ಪದುಮಾಕ್ಷಿ ಶಿರಸಿನಿಂ ಪಾದಗಳವರಿಗು ಹದದಿ ಮೂಜಾವರ್ತಿಯಂ ಇಳಿಯತೆಗೆದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೯–೬).

[ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ತೆಗೆ$_1$]

ಇಳಿದೆರೆ (ನಾ). ಇಳಿಬಿಟ್ಟಿರುವ ತೆರೆ.

[ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ತೆರೆ$_2$ (< ತೆಱೆ$_2$)]

ಇಳಿನೀರು (ನಾ). ೧. "ಉಬ್ಬರ, ಹರಿವಿಲ್ಲದ ನೀರು (ಇರುವ ಕಾಲ); ಇಳಿನೀರು (ಕಾಲ)" (Slack Water. ಇಂಕನಿ). ೨. ಇಳಿಯುವ ನೀರು. ೩. ಕಡಮೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ ನೀರು.

[ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ನೀರು (< ನೀರ್$_1$)]

ಇಳಿನೇಸರು (ನಾ). ಇಳಿಯುವ ಸೂರ್ಯ; ಮುಳುಗುವ ಸೂರ್ಯ; ಇಳಿಹೊತ್ತಿನ ಸೂರ್ಯ: ಇಳಿನೇಸರಿಳಿಯೆ ಬೈಗಿನ ಕೆಂಪು ಪರ್ವಿ ತೆರಚಿತು ಚೆಲ್ಲಿತುರಿನೀರಿನೋಕುಳಿಯ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೫೬–೭೫೫).

[ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ನೇಸರು (< ನೇಸಱ್)]

ಇಳಿಪಾಟು (ನಾ). = ಇಳಿತರ (೬). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + –ಪಾಟು]

ಇಳಿಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇಳಿಸು; ಕಡಮೆಮಾಡು (?): ಗಳಂತಿಗೆಯಲು . . . ಪೊನ್ನವಣ ಔ(೦)ನ್ನಮನಾಯ್ಹುದ್ದುಕಳೆದುನಿನ್ನನ್ತಪ್ಪ ಚೂರ್ಣ್ನಭಂಗಾರಮಂ ಪತ್ತೆಂಟನಿಳಿಪಿಸಲ್ ಕೊಟ್ಟಾಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಕತಾರಂಬರಂ ಸುಖಮುಣ್ಬರು (ಸೌಇ. IX–i, ೧೬೪–೨೯ ; 1098). [ಇಳಿಪು$_1$ (< ಇೞಿಪು) + –ಇಸು$_3$]

ಇಳಿಪು$_1$ 'ಇೞಿಪು' ನೋ.

ಇಳಿಪು$_2$, ಇಳುಹು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕೀಳುಮಾಡು; ಹೀಯಾಳಿಸು; ಧಿಕ್ಕರಿಸು: ಉದಾರನಪ್ಪನಂ ಗಟಿಪನೆಂದಿಳಿಪಳ್ (ಶಾದಂಪೂ. ೫೪೯); ಆ ಹಂಸನನಿಳಿಪಿದನಾ ರಾಜಹಂಸನಬಳಾಳಿಯುತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೧೪೬).

ಇಳುಹು$_2$: ಹೊಳೆವಸಿ ತ್ರಿಶೂಲ . . . ಕಾಂತಿಗಳಿಳುಹಿದುವು ಖದ್ಯೋತ ದೀಧಿತಿಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧೨–೯). [ಇಳಿ$_0$ (< ಇಳಿದು) + –ಪು$_1$]

ಇಳಿಪ್ರಾಯ (ನಾ). ಪ್ರಾಯ ತಗ್ಗಿದ ಸಮಯ; ಇಳಿವಯಸ್ಸು; ಯೌವನ ಕಡಮೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಕಾಲ: ಈರ ಆ ಇಳಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಫೂರ್ತಿಗೊಂಡ (ಮುಂಗಾಮು. ೭೨). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಪ್ರಾಯ]

ಇಳಿಬಾವಿ (ನಾ). ಇಳಿಯಲು ಹತ್ತಲು ಆಗುವ ಬಾವಿ; ಇಳಿಯುವ ಬಾವಿ : ತೋಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಇಳಿಬಾವಿ ತೆಗೆಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).
[ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಬಾವಿ]

ಇಳಿಬಿಡು 'ಇಳಿವಿಡು' ನೋ.

ಇಳಿಬಿಸಿಲು (ನಾ). ಇಳಿಹೊತ್ತಿನ ಬಿಸಿಲು ; ಸಂಜೆಯ ಹೊತ್ತಿನ ಬಿಸಿಲು : ಇಳಿಬಿಸಿಲು ಮೋರೆಯನ್ನು ಆಡರುತ್ತಿತ್ತು (ಕಮನೆ. ೬).
[ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಬಿಸಿಲು (< ಬಿಸಿಲ್)]

ಇಳಿಬೀಳು 'ಇಳಿವೀಳ್' ನೋ.

ಇಳಿಬೆಲೆ (ನಾ). ಕಡಮೆಬೆಲೆ; ಅಗ್ಗದ ಬೆಲೆ : ಇಳಿಬೆಲೆಗೆ ಮಾರಿಯಂ ಸಲೆಮಾಱುಗೊಂಡಡಂ ಯೊಲೊ ಮ ನೆ ಯೊ ಳಿ ರ್ದ ಸತಿಸುತಾದಿಗಳ ನೊಂದುಳಿಯದೆ ತಿಂಬ ತೆಱದಂತೆ (ಗುರುಬೋ. ೨೭–೧೦೬).
[ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಬೆಲೆ]

ಇಳಿಬೆಳಕು (ನಾ). ಇಳಿದು ಬರುವ ಬೆಳಕು, —ಪ್ರಭೆ : ನಿನ್ನ ಕೃಪೆಯ ಇಳಿಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಸುಳಿಯೇರಿ ಬಂತು ಪ್ರೀತಿ (ಹೃದಸ. ೬೧–೧೩).
[ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಬೆಳಕು$_2$ (< ಬೆಳಗು$_2$)]

ಇಳಿಭೋಗ್ಯ (ನಾ). ಲೇವಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಜಮೀನನ್ನು ಭೋಗ್ಯಕ್ಕೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಅಸಲು ಬಡ್ಡಿ ಎರಡೂ ತೀರುವ ತನಕ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಟಾಯಿಸಿಕೊಂಡು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾ ಬರುವ ಕ್ರಮ : ಅವನು ಹೊಲವನ್ನು ಎಂಟು ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಇಳಿಭೋಗ್ಯ ಹಾಕಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ☞ ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಜಮೀನಿನ ವಾರ್ಷಿಕ ವರಮಾನ ಭೋಗ್ಯದ ಹಣದ ಬಡ್ಡಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬಡ್ಡಿ ಕಳೆದು ಉಳಿದ ಮೊಬಲಗನ್ನು ಅಸಲಿಗಾಗಿ ಕಟಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಬರುತ್ತಾರೆ. [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಭೋಗ್ಯ]

ಇಳಿಮೀನು (ನಾ). ಇಳಿಯುವ ಮೀನು ; ನುಗ್ಗುವ ಮೀನು : ವಿಧಿ ವಂಚನೆಯ ಕೂಣೆಗಿಳಿಮೀನಿನೋಲಂತೆ ಮಂಥರೆಯ ಮಾತಿನಗ್ನಿಯ ಮೋಹಕೊಳಗಾಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೬–೧೩೩).
[ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಮೀನು (< ಮೀನ್)]

ಇಳಿಮುಖ (ನಾ). **೧.** ತಗ್ಗುವುದು ; ಕಡಮೆಯಾಗುವುದು ; ಇಳಿಯುವ ಸ್ಥಿತಿ : ಕಾವೇರಿಯ ಪ್ರವಾಹ ಇಳಿಮುಖವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **೨.** ಜೋಲುಮುಖ ; ಉತ್ಸಾಹವಿಲ್ಲದ, ಖಿನ್ನವಾದ ಮುಖ : ದೇವರ ಜಗುಲಿಯ ಮುಂದೆ ಇಳಿಮುಖಮಾಡಿಕೊಂಡು "ಗುಮ್ಮನೆ" ಕುಳಿತಿದ್ದಳು (ಮೊಗ್ಗು. ೨೮). 'ಇಳಿಮೋಱೆ' ಪರಾ.

ಇಳಿಮುಖವಾಗು = ಕಡಮೆಯಾಗು ; ಅವನತಿಗೆ ಬರು ; ಏಳಿಗೆ ಕುಂದು : ಮಾನಸಿಕ ಶಕ್ತಿ . . . ಮೊದಲು ನಿಧಾನವಾಗಿಯೂ, ಆಮೇಲೆ ವೇಗವಾಗಿಯೂ, ಇಳಿಮುಖವಾಗುವುದು (ಶಿಕ್ಷದ. ೬೦೩) ; ಊರ್ಜಿತ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದುದು ಈಗೆರಡು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ತುಸು ಇಳಿಮುಖವಾಗಿದೆ (ತೇಮೋಡ. ೨) ; ಸೂರ್ಯ ಇಳಿಮುಖವಾಗುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಅವನು . . . ಏದುಸುರು ಕರೆಯುತ್ತಾ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡನು (ಯೋಧಪು. ೭೯).
[ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಮುಖ]

ಇಳಿಮುಳುಗು (ಕ್ರಿ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮುಳುಗು : ಇಳಿಮುಳುಗಿದವನಿಗೆ ಚಳಿಯೇನು ಮಳೆಯೇನು (ಗಾದೆ).
[ಇಳಿ$_3$ + ಮುಳುಗು (< ಮುೞುಂಗು)]

ಇಳಿಮೇಜು (ನಾ). ಇಳಿಜಾರಾದ ಮೇಜು ; ಡೆಸ್ಕು : "ಮೊಳಕಾಲೂರಿ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಇಳಿಮೇಜು ; 'ಲಿಟನಿ' ಎಂಬ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಇಳಿಮೇಜು" (Faldstool. ಇಂಕನಿ). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಮೇಜು]

ಇಳಿಮೇಡು (ನಾ). ಸಮನೆಲವಿಲ್ಲದೆ ಏರುತಗ್ಗಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಒಂದು ಕಡೆ ಎತ್ತರ, ಒಂದು ಕಡೆ ತಗ್ಗಾಗಿರುವಿಕೆ, —ಅಂತಹ ಪ್ರದೇಶ : "ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ (ನದಿಗೆ ಬರುವ ಮಳೆನೀರು ಬಿದ್ದ ಪ್ರದೇಶ) ಇಳಿಮೇಡು" (Catchment. ಇಂಕನಿ). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಮೇಡು]

ಇಳಿಮೊಗ (ನಾ). = ಇಳಿಮುಖ **೧** : ಹತ್ತನೆಯ ಆಶ್ವಾಸದಲ್ಲಿ ಕತೆಯ ಕಾವು ಇಳಿಮೊಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮುಕ್ತಾಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಕಾವ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಉಚಿತವಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು (ನಂಜುಂಡ. ೬೦).
[ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಮೊಗ]

ಇಳಿಮೋರೆ (ನಾ). = ಇಳಿಮುಖ **೨** : "ಮಾಸಿಯೇನ್ರಿ ಜಯರಾಮುಗೆ ? ಈಗ ಹೇಗಿದೆ ?" ಎಂತ ಆಗ ಕೇಳಿದ. ಲಲಿತಾ ಇಳಿಮೋರೆಯಿಂದ "ಹಾಗೇ ಇದೇಪಾ" ಎಂದಳು (ಕಣ್ಮಣಿ. ೨೩) ; "ವರ್ಗವಾದಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಮಾಡಬಹುದು. ಇದೇನೋ ಸರಿ" ಕೊತವಾಲನು ಇಳಿಮೋರೆಯಿಂದ ಎಂದ (ಕೊತಕಾ. ೪೨). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಮೋರೆ (< ಮೋಱೆ)]

ಇಳಿಯ (ನಾ). ದುರ್ಬಲ ; ನಿಕೃಷ್ಟ ; ಕೆಳಮಟ್ಟದವನು ; ಅಲ್ಪ ; ಬಡವ : ಇಳಿಯನಪ್ಪನಂ ಕೊಱಚಾಡಿ ಕಾಡುವರರಿಯನಂ ಪೊರ್ದಲೀಯದವನೊಲ್ಲರ್ ಜಲಜವದನೆಯರ್ಪಿರಿದ ಪಿರಿದನೀವನಾತನಂ ತವೆ ಕೊಂಡು ಕಂಡಿಪರದರಿಂದಿಳಿಯನಳಿ[ರಿ]ಯನೆಂಬೆರಡು ಭೇದದೊಳಿಪ್ಪುದವಳೊಲ್ದಡೆಗೆನರಿಯದಿನಿತಿನಿತಂ ಪೞಿಯಲೀಯದಂತೀವುದು ಮನಮಂ ಕಾಣ್ಬುದು ವಿಟಂ (ಮದತಿ. ೧೦–೮೬). [ಇಳಿದು + -ಅ$_7$]

ಇಳಿಯಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು ; ಮೀನುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಬಿಳಿಚ ಚಿಪ್ಪಲು ಮಲಗು ಹೆಮ್ಮಲಗು ಬಿಳಿಯಾನೆ ಮಳಲಿ ಕೂಡಿಲು ಚಕ್ರಗೆಂಡೆಯಾವೆಗ ನವಿಲುಯಿಳಿಯಂಬು ಕುಱಿದಲೆಗ ಹೆಮ್ಮೀನು (ಹಚಕಾ. ೫–೪೬). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಅಂಬು$_3$?]

ಇಳಿಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ನೇಲುವಂತೆ ಬಿಡು : ಕೊರಳಿಂದೆ ಇಳಿಯಿಕ್ಕಿದ ಜನಿವಾರವು ನಿವೀತ (ನಾಚಿರಾ. ೩). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಇಕ್ಕು]

ಇಳಿಲ್$_1$ (ನಾ). ನೇಲುವ ವಸ್ತು ; ಜೋಲಾಡುವ ವಸ್ತು.

ಇಳಿಲ್ ಹಾಕು = ಜೋಲುವಂತೆ ಹಾಕು : ಜಾತ್ರೆಗೆ ತಕ್ಕ ಜೋತುರುಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ ಜಾತಿಮುತ್ತುಗಳನಿಳಿಲ್ಹಾಕಿ (ಕನ್ನನು. I, ೨).
[ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + -ಇಲ್$_3$]

ಇಳಿಲ್$_2$ (ನಾ). ಶೋಭೆ ; ಚೆಲುವು. 'ಇಳಿಲೆ' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎೞಿಲ್]

ಇಳಿಲೆ, ಇಳಲೆ (ನಾ). **೧.** ಹೆಂಗಸು ; ಸುಂದರಿ : ಆಕೆಯ ಚರಣಾಂಗುಳಿಗಳಮರ್ಕೆಯಿನಪ್ಪಿದ ಸುರದಂಪತಿಗಳ ಪೋಲ್ವೆಯನೊಪ್ಪಿದವಿಳಿಲೆಯ ಪದಯುಗನಖವಾಕೃತಿಗಳ್ ಕುಳಿಶಾಭ್ರಕ ನಿಕುರುಂಬಾಕೃತಿಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೫೦ ರ) ; ಧರೆಯೆಂಬಿಳಿಲೆಯ ವರಕುಚಯುಗವೆನೆ ವರ ಸುರಭೂಧರಯುಗಲಾ (ಚಂದ್ರಸಾಂ. ೧–೯೭) ; ನೀನಸ್ಮ ಭೃತಕ್ಕಾಮ್ರದ ಕೊನಗರ್ಱಡು ಸಾನಂದದಿನೆನುತಿಳಿಲೆಯ ಬಳಸಿನ ಮಾನಿನಿಯರ್ ಜಾಣ್ಣುಡಿದೊಯ್ಯನೆ ಮನೆಯಿಂ ಜಾಱಿದರತ್ತ (ಜಯಕಾ. ೮–೪೨). **೨.** ಹೆಂಡತಿ ; ಸತಿ : "ಇಳಿಲೆ ಸತಿ" (ಶಮದ. ನ. ೩೭ ಅಡಿಟ). **ಇಳಲೆ : ೨.** ರಾವಣಗೆ ನೀನಿಳಲೆಯಾಗು (ರಾಮವಿ. ೧೩–೧೩) ; (ರಾಮವಿ. ೧೪–೧೩೦ ; ೧೪–೧೭೩ ; ೧೫–೮೬ ; ೧೬–೧೩ ನೋ). [ಇಳಿಲ್$_2$ + -ಎ$_4$]

ಇಳಿವಯಸ್ಸು (ನಾ). ಯೌವನ ಕಡಮೆಯಾದ ಕಾಲ ; ಮುಪ್ಪು : ಮಹಾರಾಜರು ಇಳಿವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬರುವುದರೊಳಗೆ ಈ ನಾಡ ಭಾರವನ್ನು ಹೊರುವ ಒಬ್ಬ ಮಗನು ಬೇಕಲ್ಲ (ಸವತಿ. ೧೦) ; ಈ ಗ್ರಂಥ ದಾಸರ ಇಳಿವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದುದು (ಜಗದಾ. ೨೫೭).
[ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ವಯಸ್ಸು]

ಇಳಿವರಿ, ಇಳವರಿ (ನಾ). ಕಡಮೆ ಬೀಳುವಿಕೆ ; ತಗ್ಗುವಿಕೆ ; ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ : ಇಳಿವರಿ ಸೇರಿ ಅಡಿಕೆ ಒಟ್ಟು ೯ ಮಣವಿತ್ತು (ಅವತಂ. ೬೫) ; ಆಮೇಲೆ ಆ ದಂಡ ಜೀವಾವಧಿಯ ಕಠಿನಶಿಕ್ಷೆಯಾಗಿ ಇಳಿವರಿಯಾಯಿತು (ಪುನರು. ೫೦೬). **ಇಳವರಿ** : ಕಡಲೇಕಾಯಿ ಒಣಗಿದ ಮೇಲೆ ಬಹಳ ಇಳವರಿ ಬರುತ್ತೆ (ರೂಢಿ). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + –ವರಿ$_2$]

ಇಳಿವಾಯ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಇಳಿಬಿಡು ; ಕೆಳಗೆ ಬಿಸಾಡು : ಉರಿವರಿವೆಣ್ಣೆ ಪಂದಿದಲೆ ಪೆರ್ದೊಲೆ . . . ಸುರಿದಿಳಿವಾಯ್ಕಿ ನೂಂಕಿ (ರಾ ಜ ಶೇ . ೬–೧೧೬). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ$_1$) + ಪಾಯ್ಕು]

ಇಳಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಇಳಿಯ ಹಾಕು ; ನೇತುಹಾಕು ; ಜೋಲುವಂತೆ ಹಿಡಿ : ಕಡುಕ ನೇವಳ ಉಳಿಬಳಿ ಮೊದಲಾದಚ್ಚದೊಡಿಗೆಯನಾ ಪ್ರಜಿತಣಿಯೆ ನಡೆದಾಡಿ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಗಳೆ ಮೇಲಿಂದಿಳಿವಿಡಿದಂತೆ ಸುರಿದರಾನೃಪರು (ಭರಚ. ೬೩–೧೧೬). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಪಿಡಿ$_1$]

ಇಳಿವಿಡು, ಇಳಿಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೇತುಬಿಡು ; ತೂಗುಹಾಕು ; ಜೋಲಾಡುವಂತೆ ಬಿಡು ; ಇಳಿಯುವಂತೆ ಬಿಡು, —ಸುರಿ : ತೊಟ್ಟಳೆಸೆವ ವಿಭೂಷಣವನಿಳಿವಿಟ್ಟು ಸರ್ವಾಂಗದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೪–೫–೨೯) ; ಉಟ್ಟ ಪೀತಾಂಬರದಮೇಲಿಳಿವಿಟ್ಟ ಮಣಿಮೇಖಲೆಯ (ನಿಭಾಗ. ೬–೯–೨೩) ; ಕೃಶಾನುವೊಳ್ ಬೆರಸಿದ ಪುಲ್ಲದೊಂದೆ ಪೆಟಲುಪ್ಪಿನ ಪೆರ್ದಿಡಿ ಮರ್ದಿವೆಂಬಿವಂ . . . ಇಳಿವಿಟ್ಟು ಸೂಸೆ ಪೊಯ್ದು (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧೬). **ಇಳಿಬಿಡು** : ೧. ಅವನು ಬಂದೂಕನ್ನು ಹೆಗಲಿಗೆ ಇಳಿಬಿಟ್ಟನು (ಬಂಗಾಹೆ. ೬೨). ೨. ಕಳಚಿಬಿಡು ; ಸಡಿಲಬಿಡು ; ದೂರನೂಕು : ಬಿಟ್ಟಜಾನೆನ್ನುವನು ತಾನಿಳಿಬಿಟ್ಟುದಿಲ್ಲೆಲೆ ಭೂಪ (ನಿಭಾಗ. ೫–೮–೩೨) ; ಗಾಳಿಯು ಅನುಕೂಲಿಸಿದಾಗ ಒಮ್ಮೆ ಪಟವನ್ನು ಇಳಿಬಿಟ್ಟರೆ ತೀರಿತು. ಆದು ತೀವ್ರದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೫೭). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಬಿಡು$_1$]

ಇಳಿವೀೞ್, ಇಳಿಬೀಳು, ಇಳಿವೀಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗೋಡೆ ಹಾರಿ ಒಳಕ್ಕೆ ಇಳಿ : ಗುಡುಗುಡಿಸುತ್ತೆ ಕಲ್ಪಡಿಗಳಂ ತಳೆದಾರ್ದಿಳಿವೀೞ್ದು ಪೌಳಿಯಂ ನಡೆ ನಡೆ ಕೇರ್ಗಳಂ ಕೆಡಪು ಬಲ್ಪಡಿಯುಂ ಮುಱಿ . . . ಎನುತುರ್ಬಿ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದು ಮುತ್ತಿದರಾ ಗೃಹಮುಂ (ವೃಷವಿ. ೩೯–೮). **ಇಳಿಬೀಳು** : ೨. ನೇತುಬೀಳು ; ತೂಗಾಡು : ರಾಯರ ಮನೆಯ ಮುಂದಿರುವ ಒಂದು ಬೋರ್ಡಿನ ಜತೆಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಬೋರ್ಡು ಇಳಿಬೀಳಬೇಕೆಂದು ರಾಜಮ್ಮನ ಹೆಬ್ಬಯಕೆ (ರಾಯಕ. ೮೫). **ಇಳಿವೀಳು** : ೩. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು : ಚಕ್ರಗಳಾಜೀಳ ಮುಂಗಟ್ಟ ನಭಕಿಟ್ಟ ವಕ್ರಿಸದಶ್ವವೋಡುತಿರೆ ವಿಕ್ರಾಂತ ಖಂಡೆಯದೊಳು ಪೋಣಿಸಿದನಿಳಾಚಕ್ರಕೊಂದಿಳಿವೀಳದಂತೆ (ಭರಚ. ೩೦–೭೬). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಬೀೞ್ (< ಬೀೞ್)]

ಇಳಿವೀಳು ‘ಇಳಿವೀೞ್’ ನೋ.

ಇಳಿಶಿಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಮೈಔಗಿ. ೭೫–1529). [?]

ಇಳಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೀಳುಮಾಡು ; ಧಿಕ್ಕರಿಸು ; ಹೀಯಾಳಿಸು ; ಮೀರು : ಬೆಳಗುವ ಸೊಡರ್ಗಳ ಬೆಳಗುಮನಿಳಿಸಿ ತಟತ್ತಟಿಸಿ ಪೊಳೆಯೆ ತಮ್ಮಯ ಬೆಳಗಗ್ಗಳಿಸಿ ತಟತಟಿಸಿ ವಿದ್ಯುದ್ವಿಳಸಿತಮೆನಿಸಿದುವು ನರನ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೯೭); ಇಳಿಸಲಿಳಿಸಲ್ ಮಾರ್ಕೊರ್ಳ್ ಮಾರ್ಕೊರ್ಳ್ ಪುಗಲ್ ಪುಗಲೆಂದು ಸಂಗಳಿಸಿ ಶರದಿಂ ಕೊಳ್ ಕೊಳ್ಳೆಂದೆಚ್ಚೊಡೆಚ್ಚ ಶರಂಗಳಂ ಮುಳಿದು ಕಡಿದುಂ ಸೀಳ್ದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೨೪) ; ಇಳಿಸಲಕ್ಕುಮೆ ಗಾಂಡಿವಿಯಂ ಸುಯೋಧನಾ (ಗದಾಯು. ೨–೭೭) ; ಅವನ ತುದಿಕೋಡೊಳ್ ಸಕಲಾವನಿ ಕೇದಗೆಯ ಮುಗುಳ ತುದಿಗೆಱಗಿದ ಭೃಂಗೀವಪುವನಿಳಿಸಿ ಸೊಗಯಿಕುಮಾವಿಷ್ಣುವರಾಹಮೂರ್ತಿ ದಯೆಗೆಯ್ಗೊಳ್ಪಂ(ಎಇ.XII, ೨೭೮–೧೧೧ ; 1077) ; ಊರುದಂಡಂ ರಂಭಗಳ ಸೊಬಗನಿಳಿಸುತಿರೆ (ಬಸರ. ೧–೧೦೬). ‘ಏಳಿಸು’ ಪಠಾ. [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + –ಸು$_1$]

ಇಳಿಸು$_2$ ‘ಇೞಿಸು’ ನೋ.

ಇಳಿಹು ‘ಇೞಿಪು’ ನೋ.

ಇಳಿಹೊತ್ತು (ನಾ). ನಡುಹಗಲಿನಿಂದ ಸಂಜೆಯವರೆಗೆ ಇರುವ ಕಾಲ ; ಹೊತ್ತು ಮುಳುಗುವ ಸಮಯ : ಸಜ್ಜನರ ಸ್ನೇಹವು ಇಳಿಹೊತ್ತಿನ ನೆರಳಿನಂತೆ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಕೀಳರ ಸ್ನೇಹವು ಏರುಹೊತ್ತಿನ ನೆರಳಿನಂತೆ ಕಡಿಮೆ ಆಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೧೬) ; ಇಳಿಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡ ದುಃಖದ ಪ್ರತಿಮೆಯಾದ ರೂಪಾ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಖಂಡಸ್ವಪ್ನಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಬಹಳಸಾರೆ ಬಡಬಡಿಸಿದಳು (ಜಯಂತ. ४೦೮) ; ಅಯ್ಯೋ, ಅಯ್ಯೋ, ಇನ್ನೇನುಮಾಡಲಿ ? ಇಳಿಹೊತ್ತಾಯಿತು. ಸಂಜೆ ಸಮಾಪಿಸಿತು (ಅಂತರಾ. ೨೪). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಹೊತ್ತು$_2$ (< ಪೊೞ್ತು)]

ಇಳುಕಲು ‘ಇಳಕಲು’ ನೋ.

ಇಳುಕು, ಇಳಕು, ಇಳಿಗು, ಇಳುಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಕೆಳಕ್ಕೆ ತರು : ಬಸ್ರೀ ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಮೃತದೇಹವನ್ನಿಳುಕಿ ಮುಂದುಗಡೆ ಹೊರುತ್ತಿದ್ದವರು ಹಿಂದುಗಡೆಗೂ ಹಿಂದುಗಡೆಯವರು ಮುಂದುಗಡೆಗೂ ಬದಲಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೬೭). **ಇಳಕು** : ಜೇನು ಇಳಕುವವನು ಕೈ ನೆಕ್ಕದೇ ಬಿಡುವನೆ (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೧೩) ; ಅವರು ಮಾವಿನಮರದಿಂದ ಕಾಯಿ ಇಳಕುತ್ತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). **ಇಳಿಗು** : ಚಹಾ ಮಾಡಿ ಇಳಿಗಿ ರೊಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಸುಡಲು ಅತ ತವೆ ಹಚ್ಚಿದ್ದ (ಧೂಮಮು. ೯೮). **ಇಳುಗು** : ೨. ಕರೆ ; ಕೊಡು : ಅರ್ಧ ಸಿದ್ದೆ ಹಾಲನ್ನು ಒಂದು ದನ ಇಳುಗಿಯೇ ಇಳುಗುತ್ತದೆ (ಮರವು. ೭). ‘ಇಳುಹು’ ಪಠಾ. [< ಇೞಿ + –ಕು. / ಮಲ. ಇೞಕ್ಕ]

ಇಳುಗಡೆ ‘ಇಳಿಗಡೆ’ ನೋ.

ಇಳುಗು ‘ಇಳುಕು’ ನೋ.

ಇಳುಜಾರು ‘ಇಳಿಜಾರು’ ನೋ.

ಇಳುಪು ‘ಇೞಿಪು’ ನೋ.

ಇಳುವು ‘ಇೞಿಪು’ ನೋ.

ಇಳುಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇಳಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಹೊರೆಯನ್ನು ಇಳುಹಿಸಿ ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಹೇಳು (ರೂಢಿ). [ಇಳುಹು$_1$ (< ಇೞಿಪು) + –ಇಸು$_3$]

ಇಳುಹು$_1$ ‘ಇೞಿಪು’ ನೋ.

ಇಳುಹು$_2$ ‘ಇಳಿಪು’ ನೋ.

ಇಳೆ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿ. ೨. ಹಸು ; ಗೋವು ; ಆಕಳು. ೩. ವಾಕ್ಕು ; ಭಾಷೆ ; ಶಬ್ದ ; ವಾಣಿ. ೪. ಶರೀರದ ಬಲಗಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ನಾಡಿ ; ಧಮನಿ. ೫. ಮನುವಿನ ಮಗಳು ; ಬುಧನ ಹೆಂಡತಿ : ಮನುಪುತ್ರಿಯಾದ ಇಳೆಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನ ಮಗನಾದ ಬುಧನಿಂದ ಪುರೂರವಸ್ಸು ಹುಟ್ಟಿದನು (ಭಾರದ. ೯೮). ೬. ವಿಷಮಾರ್ಥ. ೭. ಅನ್ನ. ೮. ನೀರು. ೯. ರಸಮಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳ ಸಮೂಹ. ೧೦. ಉತ್ತಮ ಸ್ಥಿತಿ. ೧೧. [ಗಣಿತ] ಒಂದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : “ರಸೆ ಧರೆ ಇಳೆ ರೂಪವ್ಯೆಕಮೊಂದಱ ನಾಮಂ” (ವ್ಯವಹಾ. ೯–೧). **ಇಳೆ** : “ಭೂಮಿ ವಿಷಮಾರ್ಥಂ ಶಬ್ದಮನ್ನಂ ಜಲಂ ರಸವಸ್ತೂತ್ಕಾರಮಿಂತಿಳಾಹ್ವಯ” (ನಾನಾರ. ೧೫೯) ; “ವಿಷಮಾರ್ಥದೊಳು ಶಬ್ದದಲ್ಲಿಳಾಖ್ಯವದೆನಿಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೪೩–೨೪).

ಇಳೆಯಪಿರಿಯ = ಬ್ರಾಹ್ಮಣ : “ಇಳೆಯಪಿರಿಯರ್. . . ತಳೆದಿರ್ಪರಾ ದ್ವಿಜರ್ ನೆಲದಮರ್ದುಣಿವೆಸರಂ” (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೩೩) ; “ಇಳೆಯಪಿರಿಯರೆನೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ್ಗಹುದು” (ಕಶರ. ೧೩). **ಇಳೆಯಾಳ್ದ** = ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ ; ಅರಸ : ಇಳೆಯಾಳ್ದ ಕೇಳೊಂದು ಪಕ್ಷ ಅವಧಿಯೊಳಾನು ತಳುವದಿದಕುತ್ತರವ ತಹೆನು (ಪ್ರಾಥರಾ. ೧–೫೧). [ಸಂ. ಇಳಾ]

ಇಳಿಗೊಯ್ಲು (ನಾ). ಬೆಳೆದಿರುವ ಪೈರಿನ ಕೊಯ್ಲು (?): ಮಣಿಮಕುಟದಿಳಿಗೊಯ್ಲ [ಪಾಠಾಂ. ದೆಲೆಗೊಯಿಲ] ನೆಲದಾವಣಿಯೊ ಗಗನಾರ್ಣವದ ಪಾಡಬ ಗಣವೊ ಕೌತುಕವೆನಿಸಲೆಚ್ಚಾಡಿದರು ಬಿಲ್ಲವರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೧೬). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ತಲೆಗೊಯಿಲು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ? [ಇಳಿ ? + ಕೊಯ್ಲು]

ಇಳಿಬೆಳ್ಗುಂದೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಇದಕ್ಕೆ ಸಕಿಳಿಬೆಳ್ಗುನ್ದೂರುಂ ಕಿಱುವೆಳ್ಗುನ್ದೂರುಂ ಸತ್ತಿಯೂರುಂ ಸಿಂಗೂರು ನಗರಲ ಪನ್ನಿರ್ವ್ವರು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೫೫-೭; 970). [?]

ಇಳೆಯಾಣ್ಮ (ನಾ). ಭೂಪತಿ; ರಾಜ: ಇಳೆಯಾಣ್ಮಂ ತನಗಲ್ತೆ ವೆಗ್ಗಳನೆನುತ್ತಂ ಪಾರುಪತ್ಯಂಗಳಂ ಖಳಗೀಯಲ್ (ಸೋಮೇಶ. ೬೪); ಸಾಲುಗೊಂಡಿಹ ತಳತಳಿಪಾಲವಟ್ಟಗಳ ನೆಳಲೊಳು . . . ಇಳೆಯಾಣ್ಮ ನಗುತ್ತೈತಂದ (ಕಂನವಿ. ೧೨-೨೯). [ಇಳೆ + ಅಣ್ಮ (< ಆಳ್ಮ)]

ಇಳೆಯೆರೆಯ (ನಾ). = ಇಳೆಯಾಣ್ಮ: ಆ ಪುವ್ವುಗಳಮುದರ ಮಸ್ತಕದಿ ಬೀಳೆ ಪಿಡಿದೆಳೆದೊಯ್ದು ಯಿಳೆವೆ[ಯೆ]ರೆಯಗೊಪ್ಪಿಸಲು ತವೆ ತಲೆಯ ಪೊಡಸಿದಂ (ನವಮೋ. ೨೩-೧೯). [ಇಳೆ + ಎರೆಯ (< ಎಱೆಯ)]

ಇಳೆಸೋಂಕು (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಸ್ಪರ್ಶ; ಭೂಸ್ಪರ್ಶ; ನೆಲದ ಸೋಂಕು: ಆ ಮುಗಿಲ ಬಿಡಿಸುತಾ ಕಿರಣಗಳಿಗಿಳೆಸೋಂಕ ತಂದು ಕತ್ತಲ ಕಳೆವ ಶುಭಕಲ್ಪಗಳನು (ಮಲೆದೇ. ೪೮-೫). [ಇಳೆ + ಸೋಂಕು₂]

ಇಳೇಜ್ಯ (ಗು). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾದ; ಜಗತ್ಪೂಜ್ಯವಾದ: ಜಗದ್ವಿಜಿಗೀಷುವೃತ್ತಿ ಭೂಭುವನದೊಳಿಕ್ಕಲಾಪಣಮಿವಂಗೆನೆ ನಿಂದನಿಳೇಜ್ಯ ರಾಜ್ಯದೊಳ್ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೨-೧೮; 1161). [ಸಂ. ಇಲೇಜ್ಯ (ಇಲಾ + ಇಜ್ಯ)]

ಇಳೇಶ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ; ರಾಜ: ಆ ಶಂಖಲಿಖಿತರೆಂದ ವೊಲಾತನಿರ್ದಪನಿಳೇಶ ಕೇಳವನದಿನ್ನೊಂದು ಕಟ್ಟಳೆಯಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೪೬). [ಸಂ. ಇಲೇಶ (ಇಲಾ + ಈಶ)]

ಇಳೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಇಳೇಶ: ನಾಡೆ ಮನಂಗೊಂಡನಿಳೇಶ್ವರಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೫೬); ವಿಷಮತಪವ ನೆಗಳ್ದನಿಳೇಶ್ವರಂ (ಹಮ್ಮಿರ. ೨-೬ ವ). [ಸಂ. ಇಲೇಶ್ವರ (ಇಲಾ + ಈಶ್ವರ)]

ಇಳ್ಕುಳಿ 'ಈಟ್ಕುಳಿ' ನೋ.

ಇಳ್ಕುಳಿಗೊಳ್ 'ಈಟ್ಕುಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಇಳ್ದುಕೊಳ್ 'ಈಟ್' ಪರಾ.

ಇಳ್ವಿಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಬೆಳ್ದೀವಂ ಬರೆದಂ ಇಳ್ವಿಡೆ ಮಲ್ಲಾಚಾರಿ (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೮೪-೪೫; 910). [?]

ಇಳ್ಳಿ 'ಈಳೆ' ನೋ

ಇಱ 'ಇಱುಂಬು' ನೋ.

ಇಱಸಲ್ 'ಇಱಿಸಿಲ್₂' ನೋ.

ಇಱಿ₁, ಇರಿ₂ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಡೆ; ನೋಯಿಸು; ಗಾಯಗೊಳಿಸು; ಮೊನಚಾದ ಸಾಧನದಿಂದ ತಿವಿ; ಚುಚ್ಚು; ಹಾಯಿ: "ಇಱಿ – ಘಾತನೇ" (ಶಮುಘಾ); ರಾಮಧೆವನು ಹೆ × × ಜನ್ ಇಱಿದು (ಇಅ. VII, ೧೭೩-೩೫೦; 486); ಕಿಱಿದೆಂದೇಳಿಸಿ ಪಗೆಯಂ ಪಱಿಪಡೆ ಕಿಡಿಸದೊಡೆ ಪೆತ್ತು ಕಾಲದ ಬಲಮುಂ ನೆಱೆದಿಱಿಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೪೮); ಭಂಗುರ ತುಂಗ ತರಂಗಮಾಲೆಯಂ ಖರ ರದನಾಗ್ರದಿಂದಿಱಿಯೆ ಮುತ್ತುಗಳಂತಿರೆ ಸೂಸಿ ಪಾಯ್ವ ಶೀಕರದೊಳೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೮ ಶೂದ್ರಕ); ಪಣ್ಗೊಲೆಯಂ ಗಿಳಿವಿಂಡು ಚಂಚುವಿಂದಿಱಿದಡೆ (ಎಇ. XIII, ೩೩೧-೨೯; 929); ನಿತ್ರಾಣನನು ನಿಬ್ಬರದ ನುಡಿಗಳಲಿಱಿದನಾ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೩೬); ತೇಱ್ ಇಱಿದಂತುಂ ಕಲಂಕುವಗೆಯೊಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೫-೧೭). ೨. ಯುದ್ಧಮಾಡು; ಹೋರಾಡು: ಆರ್ ಕಡುಕೆಯ್ದು ಪಾಂಡವರೊಳಾಂತಿಱಿಯಲ್ ನೆಱೆವನ್ನರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೦); ಪರಿವರಿದಿಱಿಯಲಾಱದೆ ಕಳ್ದು ತುಱುಗೊಣ್ಡು (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೧-೫; 1070 ?); ಇಱಿದ ನೆಲಂಗಳಾಂತವರ ನೆತ್ತರನರ್ಕ್ಕಿಸಲಾಱದೀಗಳುಂ ದುಱಿತೋಱಿ ಯುತ್ತಮಿರ್ದ್ದಪುವು (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು ೧೭೧-೧೫; 1160); ಇಱಿಯಲ್ ಬಲ್ಲೊಡೆ ವೀರನಾಗು (ಸೋಮೇಶ. ೭೭); ದ್ರೋಣ ಮನಗೊಂಡಿಱಿವಡಂಬುಜಪಾಣಿಯಿದಿರೇ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೬). ೩. ಕೊಲ್ಲು; ಸಂಹರಿಸು; ನಿಗ್ರಹಿಸು: ತೀರ್ಥದ ಮೊದಲೊಳ್ ಮೆಪ್ಪಿಕ್ಕಿ ಪೊರದ ಪನ್ದಿಗಳನಿಱಿಯಲ್ ಬಂದಲ್ಲಿ (ಇಅ. XI, ೧೨೭-೧೦; 803); ಕರ್ಮವೃಕ್ಷಮಂ ಛೇದಿಸಿ ವೈರಿಮೋಹರಮನಡುರ್ತಿಱಿದುನ್ನತಿವೆತ್ತ ಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮೀದಯಿತೇಶನಾಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೬೯). ೪. [ಗಣಿತ] ಗುಣಿಸು; ಗುಣಾಕಾರಮಾಡು: "ಇಱಿ, ಅಣೆ . . . ಹತಿಸು, ಗುಣಿಸು . . . ಇಂತಿನಿತುಂ ಗುಣಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧); ಮನೆಯುಗಲದಿಂದೆ ಗುಣಿಯಿಸು ನೀಳಮಂ ಪದಮೊನಿಕ್ಕುಮದನಂತೆ ಬಱಿಕ್ಕನಲನೊಳಿಱಿದಿಭದಿಂ ತೆಗೆಯೆ ನಿಂದುವಕ್ಕುಂ ಧ್ವಜಾದಿಗ್ರಹದಾಯಂಗಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೩-೨೦); ಅನಿತುಂ ಪೂರ್ವಾಪರಗೃಹಮನೇಟಱಿಂದಿಱಿದು ಮಾಡಿ ನವದಾನವಿಶೋಧನಮುಂ ಸಪ್ತಾವಿಂಶತಿಯಿನೆತ್ತುಗವಶೇಷಮಶ್ವಿನೀಪ್ರಮುಖರ್ಕ್ಷಂ (ಜಾತತಿ. ೨೪-೨೫). ೫. ಲಿಪಿಯನ್ನು ಕೊರೆ, —ಕೆತ್ತು: ಈ ಕಲ್ಲಂ ಚಿಕ(ಂ)ಣ್ಣ × × × ಯಂ ಪೋದಿಯಮ್ಮ ಮಾಡಿಸಿದೋನ್ × × ಇದು × × ಇಱಿವಡೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೦-೩೫; 864); ಸಂಗತಗುಣ ಗೋವಿಯಿಱಿದ ಸಾಸನಲಿಪಿಯಂ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೯೮-೩೫; 1169). 'ಅಚ್ಚಿಱಿ' ಪರಾ. ೬. ಹಾಕು; ಎಸೆ; ಬಿಸುಡು: (ಕಿ). ೭. ಕತ್ತರಿಸು; ತುಂಡಾಗುವಂತೆ ಹೊಡೆ: ಅಶನಿಘೋಷಂ ಮುಳಿದು ಪೊಱಮಡೆ ಪೌದನಪುರಾಧಿಪನಾತನನೆರಡುಖಂಡಮಾಗಿಱಿವುದುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೫೭-೩). ಇರಿ₂: ೧. ರಾಜಣ್ಣ ಆನಂದನನ್ನು ಇರಿಯುವಂತೆ ನೋಡುತ್ತ ಕೇಳಿದ (ಮುರಳಿ. ೯೪); ಅವನ ವಾಸನೆಯನ್ನು ತಿಳಿದು ಆ ಹೋರಿಯು ಅವನಿಗೆ ಇರಿಯಲು ಓಡಿ ಬಂತು (ಮಣಿಸ. ೯೬); ಆದರೀಗ ಅದರ ತಿಳಿವು ಎದೆಯನೆಂತು ಇರಿವುದು! (ಮಾಂದಳಿ. ೧೫).

ಇರಿದುಹಾಕು = ತಿವಿದು ಕೊಲ್ಲು: ತಮ್ಮ ಕೈಯೊಳಗಿನ ಕನ್ನಗತ್ತಿಯಿಂದ ಇವರನ್ನು ಇರಿದುಹಾಕಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೯೮). **ಇಱಿದಾಡು** = ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ತಿವಿದಾಡು; ಗುದ್ದಾಡು; ಹೊಡೆದಾಡು: ತುಱುಪಳ್ಳಿಯ ಗೋವುಳಿಗರೊಳ್ ತೋಟಗೆಯ್ದಿಱಿದಾಡುವ ಬೀಡಿನೆರ್ಮೆಗಳಂ ಪಿಡಿತಂದರಸಗೊರ್ಪ್ಪಿಸುವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೫ ವ); ಕಂಗಳನು ಕಾರಿರುಳು ರಕ್ಕಸಿ ನುಂಗಿದಳು ನಾನೇನನುಸುರುವೆನಂಗವಿಸಿ ಕಡುಗಲಿಗಳಿಱಿದಾಡಿದರು ತಮ್ಮೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೩). **ಇಱಿದೋಡಿಸು** = ಹೊಡೆದೋಡಿಸು: ಕೀಚಕನೆಂಬಂ ಸುಯೋಧನನ ದಂಡೆಲ್ಲಮನಿಱಿದೋಡಿಸಿಬಂದು ವಿರಾಟನಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೮ ವ). **ಇಱಿವಕನ್ನರ** = ಇರಿಯುವುದರಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಆತನ ಮಗನಭಿವನ್ದಿತಪದನಿಱಿವಕನ್ನರಂ ಧರ್ಮಪರಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೯-೬೧; 942). **ಇಱಿವನೊಳಂಬ** = ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನೊಳಂಬನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಇಱಿವನೊಳಂಬನಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿದ ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ವರಿಸದನ್ದು (ಎಕ. IX, (೩), ಹೊಸಕೋ. ೨೦೭-೧; 900); ಇಱಿವ ನೊಳಂಬನೇಕವಾಕ್ಯ ಶ್ರೀಮತ್ ದಿಲೀಪರಸ ಪ್ರಿತಿವೀರಾಜ್ಯಙ್ಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೫-೪; 948); ಕಾಞ್ಚೀಪುರಪರಮೇಶ್ವರಂ ಶ್ರೀಮದಿಱಿವನೊಳಮ್ಬನ್ (ಮೈಎರಿ. ೧೯೩೨, ೪೮-೪; 960).

ಇಱಿವಬೆಡಂಗ = ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಬೆಡಗುಳ್ಳವನು ; ರನ್ನಕವಿಗೆ ಆಶ್ರಯದಾತನಾದ ಚಾಲುಕ್ಯಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಹೆಸರು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ನೂರ್ಮಡಿ ತೈಲನೆನಿಸಿದಾಹವಮಲ್ಲ ವಲ್ಲಭನಾತನ ಮಗನಿಱಿವಬೆಡಂಗಂ ಸಾಹಸಮಲ್ಲಂ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೮, ಇಂಡಿ. ೫೯–೩೦ ; 936) ; ರುದ್ರಾವತಾರನಿಱಿವ ಬೆಡಂಗಂ (ಗದಾಯು. ೧–೧೪) ; ಸತ್ಯಾಶ್ರಯಕುಳತಿಳಕನಕಳಂಕಚರಿತಂ ಶ್ರೀಮದಿಱಿವಬೆಡಂಗದೇವರ ರಾಜ್ಯಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೮–೨ ; 1002). **ಇಱಿವರ್ತಿಗಂಡ** = ಯುದ್ಧಪ್ರಿಯನಾದ ಶೂರ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಬಿರುದರಗಣ್ಡನಾಳಿಮ್ಮುನ್ನಿಱಿವನಿಱಿವರ್ತಿಗಣ್ಡಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೦೫–೬ ; 1047). **ಇಱಿವಾಳ್** = ಯುದ್ಧದ ಬಂಟ : ಇಱಿವಾಳ್ ರಣಕ್ಕೆ ತುಱಿಲಾಳ್ ಕಟ್ಟಾಯದೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೫–೩೫). ℙ ಈ ಧಾತು ಹಲವು ಶಬ್ದಗಳ ಕೊನೆಗೆ ಸೇರಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಉದಾ : —ಅಚ್ಚಿಱಿ, ಅಳ್ಳಿಱಿ, ಇಡಿಕಿಱಿ, ಈಡಿಱಿ, ಕೂಕಿಱಿ, ತೂಪಿಱಿ ಇತ್ಯಾದಿ. 'ಎಱಿ' ಪರಾ.

[**ದೇ.॥ ತಮಿ. ಮಲ.** ಎಱಿ ; **ತೆಲು.** ಱೆಮ್ಮು]

ಇಱಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ಸಡಿಲವಾಗು; ಬಿಚ್ಚು; ಹರಡು; ಚೆದುರು (?) : ಇಱಿವ ಪಿಣಿಲ್ ತೆರಳ್ದೊಱೆವ ಕಣ್ಬನಿ ಮಾಣದೆ ಮೋದೆ ಶೋಕದಚ್ಚಿಱಿದವೊಲಿರ್ದ ಬಾಸುಱಿನೊಳಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೫).

[**ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ.** ಎಱಿ = ಹರಡು]

ಇಱಿ$_3$ (ನಾ). (?) : ಇಱಿಯೆಂಬುದು ಬೇಂಟದ ಸೂಳೆಯ ಮುಡುಹಿನೊಳಲ್ಲದೆ ನಾಡೊಳಗಿಲ್ಲ (ಕುಮುರಾ. ಪೀ. ೫೮). [?]

ಇಱಿ$_4$ (ನಾ). ಇಱಿತ ; ಹೊಡೆತ ; ಕೊಲೆ ; ಯುದ್ಧ. 'ಇಱಿಗಾಱ' ಪರಾ. [< ಇಱಿ$_1$]

ಇಱಿ$_5$ (ನಾ). ಜಿಂಕೆ ; ಮೃಗ.

ಇಱಿಯಕತ್ತುರಿ = ಮೃಗಮದ ; ಕಸ್ತೂರಿ : ಇನಿಯಳ ಕರ್ಣಪೂರದೊಳಿಱಿಯ ಕತ್ತುರಿರಸವ ನನೆಮೊನೆಯಿಂದ ಲೇಖಿಸಿದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೧). [**ದೇ. ॥ ತೆಲು.** ಇಱಿ, ಇಱ್ಱಿ]

ಇಱಿಕಿಲ್ (ನಾ). ಇರುಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು; ಅದುಮಲ್ಪಟ್ಟುದು (?) : ನಿಱಿ ನಿಱಿಲು ನಿಱಿಲೆನುತ ಹೆಮ್ಮರ ಮುಱಿದುದಾತನ ರೋಮ ಸೋಂಕಿನಲಿಱಿಕಿಲಾದುದು ಧರಣಿಯನಿಲಜ ಮುಱಿದ ಮಗ್ಗುಲಲಿ (ಕುವ್ಯಾ ಅ. ಓರಿಇ. ೧೧–೧೪). [ಇಱಿಕು (< ಇಱುಂಕು) + –ಇಲ್$_3$]

ಇಱಿಕು 'ಇಱುಂಕು' ನೋ.

ಇಱಿಕುಳಿ, ಇರಕಳ, ಇರಕಳಿ, ಇರಕುಳಿ, ಇರುಕಳ (ನಾ). ಇರಿಯುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳುದು ; ಹೋರಿ ಮುಂತಾದ ಕೊಂಬಿನ ಪ್ರಾಣಿ : ಕುಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ–ಪೋರ್ಕುಳಿ, ಓಡುಕುಳಿ . . . ಇಱು[ಱಿ]ಕುಳಿ (ಶಮುದ. ೨೦೩ ಪ್ರಯೋ). **ಇರಕಳ** : ಇರಕಳ ದನವ್ಹಾಂಗ ಅಡ್ಡಹಾಯತೀಯಲ್ಲಲೇ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೪೭) ; ಹೋರಿ ಇರಿವಾಡತಾವು . . . ತಂತಂ ಹೆಂಡಂದ್ರಿನ್ನ ಅಳುವಿನಾಗ ಇಟ್ಟುಗೋಳಾರದ ಇರಕಳ ಜಾತೀ ಗಂಡಸು(ಕಮ್ಮಟ.೧೪). **ಇರಕಳಿ**: ಒಂದು ಇರಕಳಿಮುಂದೆ ಹಾಯಿಸಿ[ಸ] ಗೊಡುವದಿಲ್ಲ (ದೀಪಹ. ೧೭೭). **ಇರಕುಳಿ** : ಕಾಡಾಕಳು ಕಾಡೆತ್ತು ಇರಕುಳಿ ಇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೧೮). **ಇರುಕಳ** : "ಇರುಕಳ ದನಾ . . . ನೋಡಿರಿ" (ರಕ್ತಧ್ವ. ೩೮೯) ; ಇರುಕಳ ಅಂತ ಗೊತ್ತಿದ್ದೂ ಅದರ ಬಡ್ಯಾಗ ಯಾಕ ಹೋಗಿದ್ದಿ (ಜಾಬಲ. ೯). [ಇಱಿ$_1$ + –ಕುಳಿ$_3$]

ಇಱಿಗಲ್ವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ನಿರ್ಗುನ್ದನಾಡು ಮೂನೂಱು ಇಱಿಗಲ್ವಾಡಿ ಮೂನೂಱು ಗಂಗವೂರ ಮೂವತ್ತು (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೩೪–೧೨ ; 815). [?]

ಇಱಿಗಾಱ (ನಾ). ಯುದ್ಧಮಾಡುವವನು ; ಶೂರ : ಹಿಡಿ ಹಯವನಿಱಿಗಾಱ ಸಾರಥಿ ನುಡಿವವರು ನಾವ್ ಹಗೆಗಳೇ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬–೧೧) ; ಮಱೆಮಱೆಯಲಿಱಿಗಾಱನಸುರರ ಮುಱಿದನೆಂಬರು (ಕುವ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೧೪–೧೬) ; ಹಱೆಗಾಱನಲ್ಲಿವನಿಱಿಗಾಱನೆನುತವೆ ಬೆಱಗಾಗಿ ನಾಡ ಮನ್ನೆಯರು. . .ಬಿಱಿತೋಡಿದರು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೨–೮೪). [ಇಱಿ$_1$ + –ಕಾಱ]

ಇಱಿಗೂಳಿ$_1$ (ನಾ). ಮೀನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೂಳಿ, —ಕುಕ್ಕೆ, —ಬುಟ್ಟಿ : ಸಾಳುವನ ಬೇಂಟೆಯಂ ನೋಡಿ ನಡೆವಾಗಲಿಱಿಗೂಳಿ ಹೆಗ್ಗೂಳಿ ಕಿಱುಗೂಳಿಯಿಂ ಮೂತೆಱದ ಗಾಳಂಗಳಿಂ ಗೋರಿವಲೆಗಳಿಂ . . . ಮೀನ್ಗಳಂ ತವಿಸುತಿಹ ಬೇಡರಂ ನೋಡಿದಂ ಭೂನಾಥನು (ಹಚಕಾ. ೫–೪೪). [ಇಱಿ$_1$ + ಕೂಳಿ]

ಇಱಿಗೂಳಿ$_2$ (ನಾ). ಇಱಿಯುವ ಗೂಳಿ (ಕ). [ಇಱಿ$_1$ + ಗೂಳಿ]

ಇಱಿಗೆಲಸ (ನಾ). ಇರಿಯುವ ಕೆಲಸ; ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದು; ನೋಯಿಸುವುದು : ಅಱಿವು ತಲೆಕೆಳಗಾಯ್ತು . . . ಮಱವೆ ಗಱಿಗಟ್ಟಿತು ಮನೋಭವನಿಱಿಗೆಲಸ ಬಲುಹಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨–೧೨) ; ಬಱಿಯ ಬೊಬ್ಬಾಟವೊ ಶರಾವಳಿಯಿಱಿಗೆಲಸವೇನುಂಟೊ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨–೫೬). [ಇಱಿ$_1$ + ಕೆಲಸ]

ಇಱಿತ, ಇರಿತ (ನಾ). **೧.** ತಿವಿತ; ಹೊಡೆತ; ಯುದ್ಧ : ಇಱಿತ ಮುನ್ನವೊ ಸುಭಟರಿಗೆ ಬೊಬ್ಬಿಱಿತ ಮುನ್ನವೊ (ಕುವ್ಯಾ ಕ. ೧೧–೪೬) ; ಅಱಸಿದನು ಹನುಮಂತನಾ ಸರಳಿಱಿತವನು ಸೈರಿಸುತ (ತೊರರಾ. ೬–೧೫–೪೬) ; ಇಱಿತ ಮುಱಿತದೊಳಿಂತುಟಿರ್ಬಲದ ಸುಭಟರೊಳ್ ಕುಱಿದಱಿಯಲುಱಿ ಜೋಲ್ವ ಖಂಡಗಳ ಮುಂಡಗಳ (ಚೆಬವು. ೨೬–೧೯). **೨.** ಚುಚ್ಚುವಿಕೆ ; ಇರಿದಂತಾಗುವಿಕೆ ; ಚುಚ್ಚು ನೋವು: ಉಯ್ಯಾಲೆಯ ಹಾಗೆ ದಂತಗಳು ತೂಗಲಾಡುವವು . . . ನೋವು ಇಱಿತಂಗಳು ಉಂಟಾಗಿಹವು. ಈರೀತಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಚಲದಂತ ಎನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೨೩). **ಇರಿತ** : **೨.** ನನಗೆ ಆಯ್ದಾರು ದಿನಗಳಿಂದಲೂ ಹಲ್ಲಿರಿತ (ರೂಢಿ). [ಇಱಿ$_1$ + –ತ$_2$]

ಇಱಿತಕಾಱ, ಇಱಿತಗಾಱ (ನಾ). **೧.** ತಿವಿಯುವವನು ; ಕೊಲ್ಲುವವನು (ಕ). **೨.** ಯುದ್ಧಮಾಡುವವನು ; ಯೋಧ ; ವೀರ : ಹರಿಗೆ ಖಡ್ಗ ಕಠಾರಿ ಕುಂತದಲಿಱಿತಕಾಱರು ಹೊಕ್ಕರನಿಬರ ಕೊರಳೊಳಾಡಿದ ವಂಬು (ತೊರರಾ. ೩–೬–೧೫). **ಇಱಿತಗಾಱ** : **೨.** ನೀ ಕಟ್ಟಿಱಿತಗಾಱನೆ ರಾಯರಿದೆಲಾ ಸಕಲಗುಣಯುತರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೮–೪೫) ; ಎಚ್ಚಱುವರಿನಿಯಂ ಇಱಿತಗಾಱರೆಱೆಯಂ ಬಲ್ಲಿದರ ಬಲ್ಲಹನೆಂಬಿವು ಮೊದಲಾದ ಪಲವುಂ ಬಿರುದಂ ಕೇಳ್ದು (ಚಕವಂ. ೬೩–೧೧).

[ಇಱಿತ + –ಕಾಱ]

ಇಱಿತಗಾಱ 'ಇಱಿತಕಾಱ' ನೋ.

ಇಱಿನೋವು (ನಾ). (ಮನಸ್ಸನ್ನು) ಚುಚ್ಚುವ ನೋವು,—ಬಾಧಿಸುವ ನೋವು: ಆ ಬರ್ದಿಲಾಳ್ವ ಪೊಸಂಬನಪ ರಾಜನೆನ್ನಿಂದೆ ಲಾಭಮನ್ ಪಡೆದು ಇಱಿನೋವಿನಿಂದಿಂತು ಬಹುಮಾನಿಸಿರ್ಪನ್(ಬದ್ಧಪ್ರ.೧೩–೨೬೬).

[ಇಱಿ$_1$ + ನೋವು]

ಇಱಿಮುಱಿ (ನಾ). ಚೂರುಚೂರು ; ಹರಿಹಂಚು ; ತುಂಡುತುಂಡು: ಧರ್ಮಜಾದಿಗಳಿಚ್ಚತ್ತೀಯಿರ್ದ ಕನ್ನೆಯಾವೊಳಾದೆಸೆಯೊಳಿಱಿಮುಱಿಯಾಗಿ ಕೆಡೆದು ಪಟ್ಟರೂಪಾವುದೇನನಿನ್ನೆಗಂ ನೆಗಟ್ದಿಯೆನೆ(ಬಂಹರಿ. ೧೧–೧೧ ವ) ; ಜವನೆಂಬ ಪಾತಕನಾಯುರವಸಾನಂಬರಮಿರಲೀಯದೆಡೆಯೊಳಿಱಿಮುಱಿಮುಱಿದುಯ್ವಂ (ಜೀವಸಂ. ೬–೩ ವ).

[ಇಱಿ$_2$ + ಮುಱಿ$_2$. ℙ ತಮಿ. ಇಱುಮುಱಿ = ಲೇವಾದೇವಿಯ ವ್ಯವಹಾರ ಮುಗಿದು ಹರಿದು ಹಾಕಿದ ಪತ್ರ[

ಇಱಿಯಿಸು, ಇಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಿಸು; ತಿವಿಸು; ಕೊಲ್ಲಿಸು: ಇಱಿಯಿಸುವೆ ತಂದೆಮಕ್ಕಳನಿಱಿಯಿಸುವ್ಯೆ ಸೋದರರ್ಕಳಂ ತಮ್ಮೊಳ್ ತಳ್ತಿಱಿಯಿಸುವ್ಯೆ ಗುರುಶಿಷ್ಯರನಱಗುಲಿ ನಿನ್ನಿಂ ನಿಕೃಷ್ಟರಾದರು ಮೊಳರೇ (ಗದಾಯು. ೯–೭). **ಇಱಿಸು:** ನಾಡೆ ಲ್ಲ ಪಾಱುದೊಡಂ . . . ಇಱಿಪೆನೆನ್ನದಱಿಗೆವನ್ನಿಟ್ಟು ತುಱುವನಿಕ್ಕಿಸಿ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೪೨–೧೨; 900); ಬಾಂಧವರನಿಱಿಸಿ ಸರಸಿಜಬಾಂಧವತನಯನು ಮನೆನ್ನ ತಮ್ಮನುಮಂ ನಮ್ಮಂಥನರೇಂದ್ರನ ಮೊಗಮಂ ಗಾಂಧಾರಿಯ ಮೊಗಮುನಾವಮೊಗದೊಳೆ ನೋಟ್ಟೆಂ (ಗದಾಯು. ೩–೭೦); ಛಲದಿಂ ದಿರದೊರ್ವರಿಂದಮೊರ್ವರನಿಱಿಸುತ್ತೆ ಕೂಕಿಱಿದು ಬೊಬ್ಬಿಱಿವಾಡುವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೪೨); ಸುರಗಿಯ ಕಿತ್ತಿಱಿಸಿಕೊಳ್ವ ತೇಜನಂ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಸಮುಪ. ೫–೬೬). [ಇಱಿ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಇಱಿವಾಳ್ (ನಾ). ಇರಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯವಾದ ಕತ್ತಿ; ಇರಿಯುವ ಕತ್ತಿ: ಅಱುಮೊಗಂ ಘೂರ್ಮಿಸುತ್ತಿದಿರಾಗೆ ಕಂಡಿಂದ್ರನಿಱಿವಾಳನೇ ಬೇಹಿಗಟ್ಟಿದಂತೆಯ್ದೆ ತನಗುಱಿವ ವಜ್ರಾಯುಧವನಾಲ್ದು ತಿರುಪುತ್ತಿಟ್ಟನು (ವೀರಶೈವ. ೩–೨೧–೨೨). [ಇಱಿ$_1$ + ಬಾಳ್$_3$]

ಇಱಿವಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಸೋತ ರಾಜನು ಗೆದ್ದ ರಾಜನಿಗೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಬಿಟ್ಟಿಯ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಯುದ್ಧವೊದಗಿದಾಗ ಸೇನೆಯೊಡನೆ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಬಂದು ಹೋರಾಡುವುದು: ಬಿಟ್ಟಿಗನೃಪಾಳನೊಡನಿಱಿವಿಟ್ಟಿಗೆವಂದರಸುಗೆಳೆಗಳಂ ರಣದೊಳ್ ತಳ್ತಟ್ಟಿ ಪಿಡಿದಾನೆಯನಿತುಮನೊಟ್ಟಜೆಯಿಂ ತಂದನಸಮಸಾಹಸತುಂಗಂ (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೪೦–೨೩; 1060); ಗಂಡುಗೆಯ್ಯದಿಱಿವಿಟ್ಟಿಗೆ ಜಟ್ಟಿಗನಾಗಿ ಬಾಱ್ಬುದತ್ಯುತ್ತಮ ಪಕ್ಷಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮–೨೬); ಕುಡುವುದು ನಿಮಗುಳ್ಳುದುಮಂ ಪಡೆವುದು ದಯಮಂ ವಿಧೇಯರಪ್ಪುದು ನಿಚ್ಚಂ ನಡೆವುದಿಱಿವಿಟ್ಟಿಗೆಂದಡೆ ಬಿಡೆ ಕೈಕೊಂಡುದು ವಿಯಚ್ಚರಾಧಿಪರೆಲ್ಲಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧–೮೫). [ಇಱಿ$_4$ + ಬಿಟ್ಟಿ]

ಇಱಿವೆ 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇಱಿಸಲ್ 'ಇಱಿಸಿಲ್$_2$' ನೋ.

ಇಱಿಸಿಲ್$_1$, ಇರಚಲು, ಇರಿಸಲು (ನಾ). ೧. ಎರಚುತ್ತಾ ಬೀಳುವ ಮಳೆ: ತಂಬೆಲರ್ ಸೋಂಕೆ ಬಳ್ಕುವ ಲತಾಂಗಮುದಿಱಿಸಿಲಂ ಬೇಱಿತಡೆದುಂಟೆ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೩–೫೩); ಬೀಸುವಿಱಿಸ[ಿ]ಲಂ ಸೂಸುವ ಸೋನೆಯುಂ ಸೈರಿಸದೆ (ರಾಮಾಶ್ವ ೩–೨೬). **೨.** ಶೈತ್ಯೋಪಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ನೀರು ಅಥವಾ ಪನ್ನೀರನ್ನು ಚಿಮುಕಿಸುವ ಬೀಸಣಿಗೆ, —ಅದರ ಗಾಳಿ: ತಳಿರ್ಗಳ ಕಂಡಪಟಂ [ಪಾಠಾಂ. ವಡಂ] ಗಳೆ ತಳಿರ್ಗಳ ಪಾಸುಗಳೆ ತಳಿರ್ಗಲೋವರಿಗಳೆ ಕೆಂದಳಿರ್ಗಳ ಪೊಳೆವಿಱಿ[ಱು]ಸಿಲ್ಗಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳೆಳಸಿ ಪೊಳೆವಿಱಿಲ್ಗಳೆ] ವಿಳಾಸವಂ ಮೆಱೆದರಲ್ಲಿ ಕೆಲದ [ಪಾಠಾಂ. ರ] ಬಲೆಯರೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧–೭೯); ಮಳಯರುಹದ ಕರ್ಪೂರದ ಪಳಿಕಿನ ಪನಿನೀರ ಕದಲಿದಳದಿಱಿಸಿಲ ತಣ್ಣಳಸದ ತಿಳಿನೀರ್ಗಳ ಶೀತಳತೆಯಿನವನಿಪನನಾಪ್ತರುಜ್ಜೀವಿಸಿದರ್ (ಅನಂಪು. ೧೧–೬೮). **ಇರಚಲು:** ೧. (ಕ). **ಇರಿಸಲು:** ೧. ಗಾಳಿಯಿಂದ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಬೀರುವ ಬಿರುಮಳೆಯ ಇರಿಸ್ಲು 'ಸಾನ'ದ ಜಗುಲಿಯನ್ನು ಪೂರ್ಣ ತೋಯಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೩). [< ಎಱಚು + –ಇಲ್$_3$]

ಇಱಿಸಿಲ್$_2$, ಇರಸಲು, ಇಱಸಲ್, ಇಱಿಸಲ್, ಇಱಿಸಿಲು, ಇಱುಸಲ್ (ನಾ). ಮೃಗಗಳನ್ನು ಕೆಡಹುವ ಕುಳಿ; ಕಪ್ಪಲು; ಕಪ್ಪು; ತಗ್ಗು: "ಇಱಿಸಿಲ್–ಮಿಗಮಂ ಕೆಡಪುವ ಗುಱಿ" (ಶಮುದ.ಪರಿ.೨); ಇಱಿಸಿಲ್‌ಗಟ್ಟಿ ಸಹಿತಂ ಮತ್ತರಯ್ದು (ಎಇ. XIII, ೨೧–೪೨; 1204). **ಇರಸಲು:** "ಇರಸಲುಮೆನಲ್ಕೆ ಮೃಗದೀಳಿಸುವ ಕಂಥಕಥ ಪೆಸರ್" (ಕಶರ. ೧೩). **ಇಱಸಲ್:** "ಇಱಸಲೆನೆ ಮಿಗಗೆಡಪ ಎಡೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೨). **ಇಱಿಸಲ್:** "ಇಱಿಸಲೆನಲ್ ಮೃಗಂ ಕೆಡೆವ ತಾಣಮೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೫೯). **ಇಱಿಸಿಲು:** ಬಿಟ್ಟಿ ಭೂಮಿಯ ಸ್ಥಳವಿಱಿಸಿಲು ಗೋವಿನಾಕಾರದ ಮತ್ತರ್ ಹನ್ನೊಂದುಂ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೫೫–೪೭; 1104); ಇಱಿಸಿಲು ಗಾವಿನ ಮತ್ತರುಮಾಱುಮಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೯೮–೧೯; 1227). **ಇಱುಸಲ್:** "ಇಱುಸಲೆನಲೊಡನೆ ಮಿಗಮಂ ಕೆಡಪುವೆಡೆ" (ಕಬ್ಬಕೈ.೮೦). [?]

ಇಱಿಸಿಲು 'ಇಱಿಸಿಲ್' ನೋ.

ಇಱಿಸು 'ಇಱಿಯಿಸು' ನೋ,

ಇಱಿಹ (ನಾ). ಹೊಡೆತ; ಕೊಲೆ: ಇಱಿಹಂ ದಾಯ [ಪಾಠಾಂ. ದಾಯುಧ] ದೊಳುಪ್ಪವಗ್ನಿಮುಖದೊಳ್ ಯುದ್ಧಂ ದಿಟಂ ಮಲ್ಲರೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದಿಲ್ಲ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧–೧೧೪). [ಇಱಿ$_1$ + –ಹ$_2$]

ಇಱು 'ಇಱುಂಬು' ನೋ.

ಇಱುಂಕು, ಇರಕು$_1$, ಇರುಂಕು, ಇರುಕು$_1$, ಇಱಿಕು, ಇಱುಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಕಂಕುಳು ತೊಡೆ ಮುಂತಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ) ಅದುಮಿ ಭದ್ರವಾಗಿ ಹಿಸುಕಿ ಹಿಡಿ; ಒತ್ತಿ ಹಿಡಿ; ಅಡಕಮಾಡಿ ಹಿಡಿ: "ಇಱುಕು, ಇಱುಂಕು – ನಿಗ್ರಹಗ್ರಹಣೇ" (ಶಮುಧಾ); ದೇಸೆಯನಾಂತು ವಿಳಾಸದಿಂದಿಱುಂಕಿದ ನಿಱಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೫); ಒಂದು ಬಕಂ . . . ಬಂದು ಎಸಡಿಯಂತಿಂಬೆನೆಂದು ಕೊಂಡುಯ್ಯುತ್ತಿರಲಾಯೆಸಡಿ ತನ್ನ ಗೋಣನಿಱುಂಕಿ ಕೊಂದುದು (ಪಂಚತಂ. ೮೬–೩); ಸಕಲ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮಂ ಕಂಕುಳೊಳಿಱುಂಕುವಂತಳವಡಿಸಿ (ನಂಬಿರ. ೮–೭೫); ವಿಕಲ್ಪದಿಂದುಗೆ – ಕದಂಪು, ಕದಪು . . . ಇಱುಂಕಿದಂ, ಇಱುಕಿದಂ (ಶಮುದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ); ಜವನ ದಾಡೆಗಳಂತಿಱುಂಕಿ ಬೇಗದಿ ಕೊಲ್ಲುವೆಂ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೫–೧೦೦); ಗಱಿನೆಱೆಯುದ ಕಿಱುವಱಿಗಳನಿಱುಂಕಿ ಪಕ್ಷದೊಳ್ ಪಾಱಲಾಱದೆ (ರಾಜಶೇ. ೮–೯೮); ಮುಗಿಲನಿಱುಂಕುವ ಪೆರ್ಮರಂಗಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೦–೨೧). **ಇರಕು$_1$:** ೧. ಹೊಲಸು ಹೊಡೆಯುತೆ ರೋಹಿತದೊಳೊಡಗಲಿಸಿಹುದು ಸುಟ್ಟರಕುವುದು ಪ್ರಜ್ವಲಿಪುದೊಂದೆರಳ್ದಿನವುಮಿರ್ದೊಡೆ ಕೆಟ್ಟು ನಾರುವುದು (ಶಂಕದಾ. ೧೪–೨೮). **ಇರುಂಕು:** ೧. ವಿಗಡರಕ್ಕಸರಿವನ ತಡೆಯಲು ಬಗಲೊಳವರನಿರುಂಕಿಯೌಂಕಿಯೆ ಬಗೆಯದಾರುಮಂ (ರಾಮಾಸಂ. ೬–೨–೫೩). **ಇರುಕು$_1$:** ೧. ವಿಭ್ರಮದಿಂದಂ ತಾನೇ ಇರುಕಲ್ ಬಗೆದಂ ಕಾಯ್ಪಿನ ಪಾವಂ (ಸೌನಂದ. ೮–೧೮); ಬಿಂದಿಗೆಯನ್ನು ಕಂಕುಳಲ್ಲಿರುಕಿಕೊಂಡು ನೀರು ತಂದಳು (ರೂಢಿ). **೨.** ಸಣ್ಣದಾಗು; ಕಿರಿದಾಗು; ಇಕ್ಕಟ್ಟಾಗು: ಕಣ ವಿಭಜನೆಗೆ ಮೊದಲು ಬೀಜ ಉದ್ದನಾಗಿ ನೀಡಿ, ಕ್ರಮೇಣ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇರುಕಿ ಎರಡುಭಾಗಗಳಾಗಿ ಒಡೆಯುತ್ತದೆ (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೩೪). **ಇಱಿಕು:** ನೆಱೆಯದಾಯ್ತಾಕಾಶ ಗಿರಿಗಳ ಹೊಱಗೆವಾಳರ ಹೆಮ್ಮರಂಗಳನಿಱಿಕಿದತಿಮನದತುಳಬಲರು ತ್ತಾಳಗಮನದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೬–೧೨). **ಇಱುಕು$_1$:** ೧. "ಇಱುಕು, ಇಱುಂಕು – ನಿಗ್ರಹಗ್ರಹಣೇ" (ಶಮುಧಾ); ಇಱುಕಿ ತೊಡೆಯೊಳೆನ್ನಂ ಪಱಿದೆಕೆಗಳಿಂದೆ ಮುಚ್ಚಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೩); ಭುಜ ಹತ್ತು ದೆಸೆಗಳಂ ಕಂಕುಳೊಳಗಿಱುಕುತಿರೆ (ಕಾಂರ. ೨೯೨); ತುಱುಬ ಬಲಿದೊಳಗೌಕಿ ಮೊನೆಮುಂಜೆಜಗನಳವಡೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಸುತ್ತಿನೊಳಿಱುಕಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭–೧೯); ನಿಱಿಯನೋಸರಿಸುತ್ತೆ ಮೇಲುದನಿಱು [ಪಾಠಾಂ. ನಿಱ] ಕುತೆಡಗೈದುದಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೩–೪–೮); ಇಱುಂಕು, ಇಱುಕು (ಶಬ್ದಾನು. ೮೦ ಪ್ರಯೋ); ಕೌಂಕುಳಿನೊಳ್ ಕುಱಿಯೊಂದನ್ ಇಱುಕಿ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩–೨೫). **೩.** ನಡುವೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊ: ಇಱುಕಿದರು ಗ್ರಹದಂತೆ ಮಿಗೆ ಮುಕ್ಕುಱುಕಿದರು ಮುಗಿಲಂತೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೭–೩).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ, ಮಲ.** ಇಱುಗು, ಇಱುಕ್ಕು; **ತೆಲು.** ಇಱುಕು]

ಇಱುಂಪು 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇಱುಂಪೆ, ಇರವೆ, ಇರಿವೆ, ಇರುಂಬೆ, ಇರುವು$_2$, ಇರುವೆ$_1$, ಇಱಿವೆ, ಇಱುಂಪು, ಇಱುಪೆ, ಇಱುವು, ಇಱುವೆ, ಇಱುಹು, ಇಱುಹೆ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಗುಂಪು ಗುಂಪಾಗಿಯೇ ಇದ್ದು ಜೀವಿಸುವ, ಸಂತತವಾಗಿ ಉದ್ಯೋಗಶೀಲವಾದ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಪ್ರಾಣಿ; ಚೀಮೆ; ಪಿಪೀಲಿಕೆ. ℙ ಇದರಲ್ಲಿ ಹಲವು ಜಾತಿಗಳುಂಟು. ಉದಾ: ಕಟ್ಟಿರುವೆ, ಕಪ್ಪಿರುವೆ, ಕೆಂಚಿರುವೆ, ಕೆಂಪಿರುವೆ: ಬಟ್ಟೆಗಳೊಳ್ ದೇಗುಲದೊಳ್ ಪಟ್ಟಗಳೊಳ್ ಬೀದಿಯೆಡೆಯೊಳಱವಟ್ಟಿಗೆಯೊಳ್ ನೆಟ್ಟನೆಯಿಱುಂಪೆಯೇಱಿಲ್ ಕೆಟ್ಟಪುದೂರ್ (ಲೋಕೋಪ ೧೨-೪೩); ಕರಿ ಕರಿಗಲ್ಲದಿಱುಂಪೆಗೆ ಪರಿವುದೆ (ಯಶೋಚ. ೨-೫೪); ಕೆಂಡಮನಿಱುಂಪೆಗಳ್ ಬಂದಂಡಲೆವುದಿದರಿದು (ಉದ್ಭಟ. ೪-೮೪); ವಿಕಲ್ಪ ಬಿಂದುಗೆ – ಕದಂಪು, ಕದಪು . . . ಇಱುಂಪೆ, ಇಱುಪೆ (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ). **ಇರವೆ**: ಬೆಲ್ಲಕ್ಕೆ ಇರವೆಗಳು ಮುತ್ತಿಕೊಂಡಿವೆ (ರೂಢಿ). **ಇರಿವೆ**: ಇರಿವೆಗಳು ತೀರ ಸಣ್ಣವಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಬಹಳ ಉದ್ಯೋಗಮಾಡುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೧೫). **ಇರುಂಬೆ**: ಗಳಿಸುವುದು ಬಿಸಿಲ ದಿನದೊಳ್ ಮಳೆಗಾಲಂ ಬರಲಿರುಂಬೆ ಭುಂಜಿಕು ಸುಖದಿಂ (ನೀತಿಚಿಂ. IX, ೨೮). **ಇರುವು$_2$**: ಗಜ ಇರುವು ಮಿಕ್ಕ ಜನನದೋಷಾದಿಯಲಿ ಮನುಜದೇಹತೆತ್ತು ಸಂಚರಿಸಿದೆನೋ (ವಿಸಾಸು. ೯೩-೧); ಒಂದು ಇರುವು ಒಂದು ಕಿತ್ತಲೇ ಹಣ್ಣಿನಮೇಲೆ ತಪ್ಪದೇ ಒಂದೇ ಮುಖವಾಗಿ ನಡೆದರೆ (ಭೂಗೋಳ. ೧). **ಇರುವೆ$_1$**: ಇರುವೆಗಳು ಕೂಡ ಸಂಚರಿಸದೆ ಇರುವುದಂ ನೋಡಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೩೧-೪); ಕೆಂಡಕ್ಕೆ ಇರುವೆ ಮುತ್ತೀತೇ (ಗಾದೆ); ಇರುವೆ ನೀನೆಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವೆ (ರೂಢಿ). **ಇಱಿವೆ**: ಜಂಗಮಪ್ರಸಾದ ಸೋಂಕಿನಿಂದ ಇಱಿವೆಗೆ ರುದ್ರಪದವಾಯಿತ್ತು (ಗಣಭಾ. ೨೪೨-೩). **ಇಱುಂಪು**: "ಇಱುಹೆ ಇಱುಂಪೆನೆ ಪಿಪೀಲಿಕಾಹ್ವಯಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೪). **ಇಱುಪೆ**: ರಿಸಿಯರೊಂದಿಱುಪೆಗಪ್ಪೊಡಂ ಪೊಲ್ಲದಂ ಬಗೆಯುದವರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೬-೨೫); ಇಱುಪೆಗೆಱಂಕೆ ಮೂಡಿದವೊಲಾದಪೆ ನೀಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೨-೭೩). **ಇಱುವು**: ದೇಶದೊಳಿದ್ದಂಥ ಕೆಱೆ ಬಾವಿ ಉದಕವಾಪೋಶನ ಮಾಡಿತೊಂದೆ ಇಱುವು (ಪುರಂದ. ೨-೧೯-೪). **ಇಱುವೆ$_1$**: ಇಱುವೆ ಒಂದಾನೆಯ ನುಂಗಿತ್ತು (ಆದವ. ೧೦೨); ಇಱುವೆ ಮೊದಲು ಮಾಡಿ ಆನೆ ಕಡೆಯ ಮಾಡಿ ಬಸಿಱಿನಲ್ಲಿ ಮರಳಿ ಮರಳಿ ಹುಟ್ಟಿ (ಪುರಂದ. ೧-೧೭೬-೪). **ಇಱುಹು**: ನಾಯಿಗಳಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬಂದವು ಇಱುಹು ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಬಿಡವು (ಲಿಂಗವ. ೧೪-೫೩); ನೃಪನ ತೆಳ್ಪಸಿಱಿನ ಕಿಱುರೋಮರಾಜಿಯ ಕಂಡು ಇಱುಹಿನ ಸಾಲೆಂದು ತೊಡೆದೆನದಕೆ ರಾಯನುರೆ ನಕ್ಕ (ಭರಚ. ೬-೬೩); ಒಂದಗುಳ ನಿಱುಹು [ಪಾಠಾಂ. ನಿಱುವೆ] ಪೊರೆಯಕೆ ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡು ನಡೆತಂದುದಂ ಬಸವೇಶ ಕಂಡು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೯-೬). **ಇಱುಹೆ**: "ಇಱುಹೆಯಿಱುಂಪೆನೆ ಪಿಪೀಲಿಕಾಹ್ವಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೪); ನಾಗಿಣೆಯ ಬಯಲುಂ ಇಱುಹೆಯ ಬಯಲುಂ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೪೦-೫೧; 1077); ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕವನೊಂದಿಱುಹೆ ನುಂಗಿತ್ತ ಕಂಡೆ (ಅವಚಂ. ೯೬-೪೩೧); ಪರುಷೆಯೊಳಗೆ ಮಾತಂಗ ಮೊದಲಿಱುಹೆ ಕಡೆಯೆನೆ ನೋಯಿಸದ ದಯಾಸಂಗಿಗಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೪೧).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಇಱುಮ್ಬಿ, ಎಱುಮ್ಬಿ, ಎಱುಮ್ಬು, ಉಱವಿ; **ಮಲ.** ಇಱುಮ್ಪು, ಉಱುಮ್ಪು, ಎಱುಮ್ಪು; **ಕೊಡ.** ಉರುಪೀ]

ಇಱುಂಬ 'ಇಱುಂಬು' ನೋ.

ಇಱುಂಬು, ಇರುಬು, ಇರುಬೆ, ಇಱಿ, ಇಱು, ಇಱುಂಬ, ಇಱುಬು$_2$, ಇಱುಬೆ (ನಾ). **೧.** ಇಕ್ಕಟ್ಟು; ಇರುಕು; ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶ; ಸಂದು: ಬಲ್ಮೊಲೆಯೆಂಬೆರಡುಂ ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲನಡುವಣಿಱುಂಬಿನೊಳಡಗಿ (ಜಯಕಾ. ೪-೧೦). **೨.** ಗುಂಪು; ಸಂದಣಿ; ದಟ್ಟವಾಗಿರುವಿಕೆ: ರೋಮಲತೆ ಬಟ್ಟೆ ನಿತಂಬಮಿಱುಂಬು ನಾಭಿಕುತ್ತುಱುಗುಳಿ . . . ಆಗೆ ಮದನಾಟವಿಯಂತೆವೊಲೊಪ್ಪಿ ತೋಱಿದಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೧೨ ಶೂದ್ರಕ); ತಳಿರ್ಗಳಿಱುಂಬಿನಲ್ಲಿ . . . ಗಿಳಿಗಳ ಪಿಂಡುಗಳ್ ನೆರೆದು ಕೂಡಿಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೨೬); ಕದಳೀಕದಂಬದಿಱುಂಬಿನೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೩೪ ವ); ಅಳ್ಳೆಗೊಂಬುಗಳ ಪತ್ರದಿಱುಂಬಿನ ನೀಡ ನೀಡದೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೯-೨೨); ಅಂತಿಱುಂಬಿನಡವಿಯ ನಿಡಿಯ ಮರಂಗಳಿಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೧-೬೨ ವ); ನವಾಮ್ರದಿಱುಂಬರನೇಱಿಲಾಗರಂ . . . ಅಲ್ಲಿ ಕರಂ ಮನೋಹರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೩೭). **೩.** ಕರ್ಕಶತೆ; ಕಾಠಿನ್ಯ: "ಇಱುಂಬೆಂದು ಕರ್ಕಶತೆ" (ಕಶಸಾ. ೨೩-೪೮೧). **ಇರುಬು**: **೧.** ಮರೆತೆಯೇನು ನಿನ್ನ ಪಾಡ, ಮಲೆಯ ದೂರದಿರುಬಿನಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪ ನಿನ್ನ ಕಂಡ ದೆಸೆಯ (ಇಂಗೀತೆ. ೯-೧೦). **೪.** ತೊಡಕು; ಬಿಕ್ಕಟ್ಟು: ಹಗೆಯಿಂದ ಚಿತ್ರಾಂಗಿ ಭಂಟರಂ ಕಳುಹಿ ಎಳೆದು ಹಾಕಿಸಿದಳೋ ಇರುಬು ಇಟ್ಟೆಡೆಗೆ (ಸಾರಂಗ. ೩೫). **೫.** ಹಳ್ಳ; ಕುಳಿ; ತಗ್ಗು; ಖೆಡ್ಡ: ಬಾವಿಯಿರುಬಿನೊಳು ಬಿದ್ದಾಕೆಯಂ ಕಂಡು (ತುರಂಗ. ೮-೨೪); ಇರುಬಿನೊಳು ನೀನಿಹುದನೆಣಿಸದೆ . . . ನಾಲ್ಕುಂ ಶರಧಿಯೊಳು ಮುಳುಮುಳುಗಿ (ರಾಮಾಸಂ. ೬-೨-೫೯). **ಇರುಬೆ**: **೨.** "ಸಂದಣಿಗೆಯಿಟ್ಟಳ ಮೋಣಿರುಬೆಯೆಂದಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೪); "ಇರುಬೆಯಿಟ್ಟಳಮೆನಲೊತ್ತಾದುದಕ್ಕುಂ" (ಕಶರ. ೧೩). **ಇಱಿ**: **೧.** "ಇಱುವೆ (ಇಱಮೆ)ಂದು ಸಂದಣಿ" (ಶಮದ. ನ. ೩೪೩ ಪ್ರಯೋ). **ಇಱು**: "ಇಱು ಸಂದಣಿಯೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೭೦). **ಇಱುಂಬ**: **೧.** ಪಡೆಗಡ್ಡಮಿರ್ದ ಬೆಟ್ಟಬೆಟ್ಟಿಡೆ ಮಟ್ಟಮಿಱುಂಬನೊಂಬಿವಂ ಸಣ್ಣಿಸಿ ಸಾರ್ವಡೆ ನಡೆವ ದಂಡರತ್ನಂ ಪಡೆವಳ್ಳನ ಮುಂದೆ ನಡೆಯೆ ನಡೆದಂ ಭರತಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೪೭). **ಇಱುಬು$_2$**: **೧.** ಎಡೆಗೆಟ್ಟು ಕಾಳಾಹಿ ತಳರ್ದು ಮೊಲೆವೆಟ್ಟಂಗಳಿಱುಬಿನೊಳು ಪೊಕ್ಕಪುದೊ ಎನೆ ಬಾಸೆ ದಳವೇಱಿತು (ಸೋಮಚ. ೧-೭೧); ಕುಚಚ್ಛದಂಗಳಿಱುಬಂ ನೆಱೆ ಪೊಕ್ಕ ತಮಿಸ್ರಮಲ್ಲಿಯಕ್ಕಾಡೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೧-೩೮); ತರುಲತೆಗಳಿಱುಬಿನಲಿ ಕಂಜಾಕರದ ತಡಿಯಲಿ ನಿಂದು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪-೩೦). **೨.** ಇಱುಬಿನೊಳಗದೆ ಕುತ್ತು ಹೆಮ್ಮರದುಱುಗಲೊಳಗದೆ ತೊಡಚುಬಾಣವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩-೧೦); ಅಱಸಿದರು ತಾವಿದ್ದ ತಾಣದ ತೆಱಪುಗಳ ತರುಗುಲ್ಮಲತಿಕೆಗಳಿಱುಬಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೧೧-೩೧). **೩.** "ಇಱುಬು ಕರ್ಕಶತೆಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೪); ಜವನಣಲು ಮೃತ್ಯುವಿನ ತಾಳಿಗೆ ಬವರ ಭೈರವನವಟು ಕಂಠೀರವನ ದಾಡೆಗಳಿಱುಬು ಭುಜಗನ ನಾಲಗೆಯ ಬಿಱುಬು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿಇ. ಪರಿ. ೨೭೬). **೪.** ಹಿಂದೆ ನಾನಾಪಾಯದಿಱುಬಿನ ಬಂಧನವ ಬಿಡಿಸಿದೆಯಲೈ ಗೋವಿಂದ ಶರಣಾನಂದಕಂದ ಮುಕುಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೬-೨೫); ಗಟ್ಟದಲಿ ಬೆಟ್ಟದಲಿ ಇಟ್ಟೆಡೆಯ ಇಱುಬಿನಲಿ ಕೆಟ್ಟುಳಿದು ಬಂದೆನೆನಬೇಡ ವಿಧಿ ಕಾಣದಷ್ಟದಿಕ್ಕುಂಟೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೭೫). **೫.** ಇಱುಬಿನಲಿ ಕೆಡಹಿದ ಕರಿಯವೋಲ್ ರಿಪುಜನಪರಭ್ಯುದಯದ ವಿನಾಶವನೆಸಗಬೇಕು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮-೫೩); ಮುಡಿದ ಪೂವಿನ ತುಱುಬು ಮೃಡಗಂಧಗಜದಿಱುಬು ನಡೆಯ ಸೊಬಗಿನ ಸೊಂಪು ಚಂದ್ರಚೂಡನಲಂಪು (ಚೆಬಪು. ೩೭-೨೨); ಬಲ್ಮೊಲೆಯೆಂಬ ಹೆಬ್ಬೆಟ್ಟದೆಡೆಯಿಱುಬಿನೊಳ್ ಕೆಡಪುತಿಹನಲ್ಲಿ ವಿಟರಕ್ಷಿಮೃಗಕುಲವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೧೭). **ಇಱುಬೆ**: **೨.** ಸಕಲ ಸಂಪದದಿಱುಬೆಗಾಗರಂ ತಾನು (ಮಹಾವಿ. ೧-೫೯). **೫.** ಖಗಮೃಗವ್ರಾತಮುಂ ಪಾತಮುಂ ಮಾಡಿದರ್ ಕೂಡೆ ಕೂಡೆ ಸಿಡಿಗುಂಡು ಬಡಿಕೋಲ್ಗಳುಱುಬೆಯಿಂದಿಱುಬೆಯಿಂದಿಡುಗವಣೆ ನೇಣುರಲ್ಗೊಲೆಗಳಿಂ ಬಲೆಗಳಿಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೪೮).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಇಱುಮ್ಬು; **ತೆಲು.** ಇಱುಮು]

ಇಱುಂಬುಗೊಳ್, ಇಱುಬುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂದುಗೊಂದುಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಸೇರು : ಸಿಲ್ಕದ ವಿರೋಧಿಕುಟುಂಬಮಿಱುಂಬುಗೊಂಡಡಂಗದ ಖಳರನ್ಯಮಂಡಲದೊಳಿಲ್ಲ ಕುಮಾರನಿದೇನುದಗ್ರನೋ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೫೫). **ಇಱುಬುಗೊಳ್**. ೨. ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು ; ಮೃಗಗಳನ್ನು ಕೆಡಹುವ ಕುಳಿಗೆ ಬೀಳು : ಸೋವೋವ ಸೋವೋವ ಎಂದೆನುತ್ತ ಎತ್ತಿದ ಮೃಗವು ಇಱುಬುಗೊಂಡಿತ್ತು ಇಱುಬಿನ ಕುಳಿಯೊಳಗೆ ಕೊಲ್ಲದೆ ಕೊಂದನಲ್ಲಾ ಮೃಗವನು (ಅವಚಂ. ೨೫೯-೧೧೮೦).
[ಇಱುಂಬು + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಱುಕು$_1$ 'ಇಱುಂಕು' ನೋ.

ಇಱುಕು$_2$, ಇರಕು$_2$, ಇರಿಕು, ಇರುಕು$_2$ (ನಾ). ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಪ್ರದೇಶ; ಸಂದು ; ಇಕ್ಕಟ್ಟು : ಮಱಿಗಳಿಗೆ ಮೊಲೆಗೊಡುತಿಱುಕಿನಲಿ ಹುದುಗಿದುವು ಹುಲ್ಲೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩-೨೯). **ಇರಕು$_2$** : ನನ್ನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಎಂಥಾ ಇರಕು ಗೊತ್ತೆ ? (ಬದುಜ. ೪೯). **ಇರಿಕು** : ಹೀಗೆ ಇರಿಕಿನಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ತುರುಕುವುದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಾಯೋ ಆಟ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೮೩). **ಇರುಕು$_2$**: ಆತ ಈಗ ಒಂದು ಇರುಕಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).
ಇರಕುದಾರಿ = ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ದಾರಿ (ಕಿ). [< ಇಱುಕು$_1$]

ಇಱುಕುಮಾತು (ನಾ). ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಮಾತು ; ತಕರಾರಿನ ಅಥವಾ ತೊಡಕಿನ ಮಾತು : ಕಿಱಿಯ ತನುಜೆ ಮಾದ್ರಿಯನು ಕೊಟ್ಟಲ್ಲದೆ ಬಱಿದೆ ಕೊಂತಿಯನೊಲ್ಲೆನೆಂಬ ಇಱುಕುಮಾತಾಡಲದನು ಕೇಳಿಯಾ ನಾಡೆಱೆಯನಂತೆಗೆಯ್ವೆನೆನಲು (ಸೇವಿಸಂ. ೬-೭).
[ಇಱುಕು$_2$ + ಮಾತು$_1$]

ಇಱುಕುಳಿ (ನಾ). ನಾಲಗೆಯ ಮೊದಲು, —ಬುಡ (?): "ಇಱುಕುಳಿ – ನಾಲಗೆ ಮೊದಲು" (ಶಮುದ. ನ. ೩೭ ಅಡಿಟಿ) ; ಆಳಿಸಿದಂ ಪೇಳಿಸಿದಂ . . . ತಾಳಿಗೆಯಿಾಳಿಗೆಯಿಱುಕುಳಿಯಿವಾದಿಯಾಗಱಿ ಕುಳನಂ (ಶಮುದ ೨೭); ಇಱುಕುಳಿಯೋಕುಳಿಗಳುಂ ಕುಳಂ (ಸಂಜೀವ. ೨೬). [?]

ಇಱುಪೆ 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇಱುಬು$_1$ (ಕ್ರಿ). ತಿವಿ ; ಚುಚ್ಚು : ಹೇರೀಟಿಯಿಂದಿಱುಬುವ ಅಂಕುಶದೊಳೆತ್ತುವಲಗಿಂದಿಱಿವ ಕತ್ತರಿಗಳಿಂ ಕತ್ತರಿಸುವ . . . ರೌರವದ ನರಕಂ ಭಯಂಕರವಾದುದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೨೮). [< ಇಱಿ$_1$]

ಇಱುಬು$_2$ 'ಇಱುಂಬು' ನೋ.

ಇಱುಬುಗೊಳ್ 'ಇಱುಂಬುಗೊಳ್' ನೋ.

ಇಱುಬುದಲಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹೆಸರು (?): ವೀರನೊಣಮ್ಬ ಪೃಥ್ವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತಿರೆ ಇಱುಬುದಲಯ (ಎಕ. X, ಗೋರೀಬಿ. ೧೧-೨ ; 970). [?]

ಇಱುಬೆ 'ಇಱುಂಬು' ನೋ.

ಇಱು[ರು]ಮುಱಿ[ರಿ]ದೊಱೆ (ನಾ). = ಇರಿಮುರಿಪಳ್ಳ: ಅದಲ್ಲದೆಯುಮಿಱು[ರು]ಮುಱಿ[ರಿ]ದೊಱೆಗಿದಿರಿ[ರೀ]ಸಿದರೆಂಬಂತೆ ನಿನ್ನುಮಂ ಮುಳಿಯಿಸಿ ಬರ್ದುಂಕಲ್ಬಾರದಾದೊಡಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೭೨ ವ). [ಇರುಮುರಿ$_0$ (< ಇರಿಮುರಿ) + ತೊಱೆ$_2$]

ಇಱುವಾದಳೆ (ನಾ). (?) : ಸಾನ್ತಳಿಗೆ ಸಾಯಿರಧರಸನೊಡ್ಡಮ್ಮನರನಿಱುವಾದಳೆ ಪೆಣ್ಡರುದೆಟ್ವಯ ತುಱು ಪರಿಯೆಯು . . . ಕಟ್ಟೆ ಸತ್ತು ಸುರಲೋಕಕ್ಕೋದ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೫-೪ ; 1007). [?]

ಇಱುವು 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇಱುವೆ 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇಱುಸಲ್ 'ಇಱಿಸಿಲ್$_2$' ನೋ.

ಇಱುಹು 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇಱುಹೆ 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇಱುಹೆಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?) : ಊರಿಂ ಪಡುವಲಿಱುಹೆಗನ ಬಾಗಿಂ ಬಡಗಲು ಕೋಗಳಿ ಗಡಿಂಬದಲುತ್ಕ್ರಿಷ್ಟವಪ್ಪೆರೆಯ ಕೆಯಿ ಮತ್ತರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೪೮-೨೩ ; 1147). [ಇಱುಹೆ + –ಗ ?]

ಇಱುಳಚೋರ (ನಾ). ನೊಳಂಬಪಲ್ಲವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ರಾಜನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಪೃಥ್ವೀವಲ್ಲಭಪಲ್ಲವಕುಲತಿಲಕಂ ಶ್ರೀಮದಿಱುಳಚೋರ × × ನ್ನಿಷ್ಕಂಟಕಂ × × ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯು[ತ್ತಿ]ರೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೩-೪೦ ; 929).
[ಇಱುಳ್$_0$ + ಚೋರ]

ಇಱೆಯಪ್ಪ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕೊಙ್ಗಲ್ನಾಡೆಣ್ಛಾಸಿರಮನಿಱೆಯಪ್ಪನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೯೨-೪ ; 920). [< ಎಱೆಯಪ್ಪ]

ಇೞ್ 'ಇರ್$_1$' ನೋ.

ಇೞಿ, ಇಳಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬರು, —ಹೋಗು : "ಇೞಿ–ನಿಮ್ನಾವತರಣೇ" (ಶಮುಧಾ) ; ಇೞಿದು ಕೆನ್ನರೆಯೆ (ಎಕ. I, ೧-೨೯ ; 466) ; ಸತಿ ಶಶಿಯುಂ ಕಚ್ಚಿ ನೆಲಕ್ಕೆೞಿದ ರಾಹುವಂ ನೆಱೆ ಪೋಲ್ತಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೬೬ ಶೂದ್ರಕ) ; ವಾಹನದಿಂದಿೞಿದು ಬಲಗೊಂಡು ಬಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೯-೧೪) ; ರಥದಿಂದಮಿೞಿದು ಮಣಿಮಯ ಪೀಠದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೭ ವ) ; ಮನದೆಱಕದಿಂದೇಱಲುಮಿೞಿಯಲುಂ ನೋಡಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೨೫) ; ನೀರಿೞಿಯದ ಗಂಟಲೊಳ್ ಕಡುಬಂ ತುಱುಕಿದಂತಾಯ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬-೮). ೨. ಬೀಳು ; ದುಮುಕು : ಕಳಿಪಂ ಕಳ್ವಂ . . . ಕಳ್ಬುಣಿಯುಂ ಘುಳುಮ್ಮನಿೞಿಗುಂ ಶ್ವಭ್ರಾಂತಮಂ ತಾಪಿನಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೧) ; ಉರದೊಳ್ ನಟ್ಟ ಸುರಗಿ ಬೆನ್ನೊಳ್ಮೂಡಿ ಸತ್ತು ನರಕಕ್ಕಿೞಿದಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೧-೧) ; ಅಧರ್ಮಮಂ ಸೇವಿಸಿ ದುರ್ಗತಿಗಿೞಿದು (ಅಜಿಪು. ೨-೫೮) ; ಇೞಿದ ಕೌರವಂ ರೌರವಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೭೩-೨) ; ಆೞಿಪಿ ಪರವಧುಗಧೋಗತಿಗಿೞಿವುದನಭಿನಯಿಸುವಂತೆ ಸೀತೆಯ ಸಾರಣ್ಗೆೞಿದಂ ನಭದಿಂ ಖಚರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೦೦). ೩. ಸುರಿ ; ಸೋರು ; ಒಸರು : ಕಡುವೆಂಕಿಯಿಂ ಕಟಾಕ್ಷಂಬಿಡಿದಿೞಿವ ಲಲಾಟಕುಂಕುಮಸ್ವೇದಜಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೫೪) ; ಪೊಳೆವಲರ್ಗಂಗಳಿಂ ಮಿಳಿರ್ವ ಬೆಳ್ಪು ರಸಾತ್ಮಕಮಾಗಿ ಗಂಡಮಂಡಳತಳದಿಂದಮಂದಿೞಿಯುತಿರ್ದುದೆನಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೯೯). ೪. ಕಡಮೆಯಾಗು ; ಕುಂದು ; ಕುಗ್ಗು ; ಕುಸಿ ; ಕೃಶವಾಗು ; ಬಡವಾಗು ; ಸೊರಗು : "ಇೞಿದಂ – ಮೆಯ್ಗುಂದಿದಂ, ಕೆಳಗಣ್ಗೆವಂದಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧) ; ಪತ್ತುವರಮಾಯಂಬಿಲಮನುಂಡು ಮುನ್ನಮೇಱಿದಂದದೊಳಿೞಿಯೆ ಮುನ್ನಿನಂದದೊಳುಪವಾಸಂಗೆಯ್ದು (ಚಾವುಂಪು. ೪೮-೧೪) ; ಕೆಳಗೆಲ್ಲಂ ಪಱಿದು ಬಿರ್ದ ಶುಕಸಂತತಿಯಂ ಗಳಗಳಿಸಿ ಕಟ್ಟೆ ನಡುಬೆನ್ನಿೞಿವಿನೆಗಂ ಪೊತ್ತು ಪೋದನಾ ಮುದುಬೇಡಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೮) ; ಕುಸಿಗೊರಲಿೞಿದೆರ್ದೆ ಪೊಱಂಟೆ ಬೆನ್ ಬಾತ ಬಸಿಱಡಂಗಿದ ಜಘನಂ (ಯಶೋಚ. ೨-೩೮) ; ಉೞಿಯದು ವಿಭವಂ, ಜವ್ವನಮಿೞಿಯದು (ಶಮುದ. ೨೪೪ ಪ್ರಯೋ) ; ತಲೆ ಬಿರಿದ, ಕೀಲ್ ಮುಱಿದ, ಕಣ್ಣೆೞಿದ, ಸೂಲದ ಮೊನೆಯೊಳೇಱಿದ ಕಲ್ಲಾಲೆಯ ಬಸುಱೊಳ್ ಸಿಲ್ಕಿದ . . . ಪಾಪಾತ್ಮರ ಬಾಳ್ವನೆಯೆನಿಪ್ಪ ಯಮಲೋಕಮಂ ಮುಟ್ಟೆಯಿಸಿ ಬರ್ಪುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೫-೨೩). ೫. ಜೋಲಬೀಳು ; ನೇಲು ; ತೂಗಾಡು : ಬಾಹುಯುದ್ಧಸನ್ನದ್ಧನಾಗಿ ಕಲಿಗಂಟಕ್ಕಿ ಗಂಡುಡೆಯುಮನುಟ್ಟು ಮೇಲುದನಿೞಿಯೆ ಮುಸುಕಿಟ್ಟು ಪೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೩ ವ) ; ಮುಯ್ಪಿಂ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಮುದೊಯ್ಯನ್ನಂದಿೞಿಯೆ (ಕಾದಂಉ. ೭೧೫) ; ಜನ್ನವಿರಮಂ ಬಲಂದೊಡುವುದು ಉಪವೀತಮೆಂಬುದು . . . ಕೊರಲೊಳಗೆ ಇೞಿಯಲಿಕ್ಕುವುದು ನಿವೀತಮೆಂಬುದು (ಹಲಾಯು. ೬೭-೨೫೩).

೬. ಅವತರಿಸಿ ಬರು ; ಸಂತತಿಯಾಗಿ ಬರು: ಬ್ರಹ್ಮನಿನೀ ಬಳಗಮಿೞಿದತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩-೧೭). ೭. (ವಿಷ, ಶಾಪ, ಅಮಲು ,ಉಷ್ಣ, ಸಂತಾಪ ಮುಂತಾದುವು) ಪರಿಹಾರವಾಗು; ಕಡಮೆಯಾಗು : ಯುಕ್ತಮೆನೆ ಹಸ್ತಮಂ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಜಲಾಂತಸ್ಥಮಾಗೆ ಮಂತ್ರಿಸಿ ಮೂಮೆ ಸದುಕ್ತಂ ಜಲಭಾಂಡದೊಳಂ ವ್ಯಕ್ತಂ ವಿಷಮಿೞಿದು ತೋರ್ಕುಮೇಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ (ಖಮದ. ೧೪-೨೫). ೮. ಒಳಹೊಗು; ಮುಳುಗು : ಅಭಿಷೇಕಕ್ಕೆ ಬಂದಿೞಿದ ಪುಳಿಂದರಾಜಸುಂದರಿಯರ ನೆಲೆಮೊಲೆಯ ಸಿರಿಕಂಡದಣ್ಪಿನಿಂ ಪೊರೆದು ಬೆಳರ್ಪನಾಂತ ತೆರೆಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧೭). ೯. ಬಾಗು; ಬಗ್ಗು; ವಂದಿಸು : "ಪ್ರಣಾಮಮಿೞಿದಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೨). ಇಳಿ: ೧. ಆನೆಯನಿಳಿದು ತಾಂ ಲೋಕಪಾಲನು ಕಾಲ್ನಡೆಯೊಳಿದಿರ್ವಂದು (ಬಸಪು. ೫-೧೭) ; ಕೌರವನನುಜರನು ಕೆಡೆಹೊಯ್ದು ಗರ್ವದ ಗಿರಿಯನಿಳಿಯೆನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೮) ; ತಗ್ಗು ಸೋಪಾನದೊಳಿಳಿವಾಗ ಮುನಿಗಳ್ಗೆ ಬೊಗ್ಗನೆ ಕೈಲಾಗುಗೊಡುವ (ಭರಚ. ೩-೬೮) ; ಏರಿದವ ಇಳಿದಾನು (ಗಾದೆ). ೨. ಶಾಸನಮಿದೆಲ್ಲಿಯ ಶಾಸನಮಾರಿತ್ತರೇಕೆ ಸಲಿಸುವೆ ನಾನೀ ಶಾಸನವನೆಂಬಾ ಘಾತಕನಾಸುರತರ ರೌರವಕೆ ಗಳಗಳನಿಳಿಗುಂ (ವೈಆರ. ೧೯೩೫, ೪೯-೧೨೧ ; 10ನೆಯ ಶತ) ; ಪಾತಕನಱಿದೀಗಳೊಳೞಿಗುವುವನಧೋಗತಿಗಿಳಿಗು[ಂ] (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೩-೪೭ ; 1079); ಕಂತುತಾತನಿನಧಿಕಮಿಲ್ಲೆಂದು ಮೂಢ ದುರ್ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದುಲಿದು ನರಕಕ್ಕಿಳಿವರೇ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೩೧) ; ಸುಣ್ಣಕಲ್ಲುಡಿಗಟ್ಟ ಮಡುವಿನೊಳಿಳಿದಂತೆ ಬಣ್ಣಗುಂದಿದೆ ಕೇಳು ತಾಯೇ (ಮೋಹತ. ೪-೯೦). ೩. ಇಳಿವಶ್ರುಜಲಕೆ ಪುರುಡಿಸುತೆ ನಡೆನೋಡುತಂ (ಬಸರ. ೩-೧೪೮); ಕಣ್ಗಳೊಳು ಗಳಗಳನೆ ಬಾಷ್ಪಂಗಳಿಳಿದೊಗುತಿರೆ (ಸಾನಂಚ. ೧-೬೫) ; ಧರಣಿಯುಳತೆಯ ಹರಿಯು ನೆಗಹಿನ ಚರಣದಗ್ರದೊಳಿಳಿವ ಘನ ನಿರ್ಝರದವೊಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೮) ; ಚಂದ್ರಸುರಧೇನು ಕೂರ್ತು ಚಕೋರವತ್ಸಗೆ ಮೊಲೆಗೊಡಲು ಪೂರಿಸಿ ಕಡೆವಾಯೊಳಿಳಿವ ತಣ್ಬಾಲೆನೆ ಸೋರಿತು ಬೆಳ್ದಿಂಗಳಿಳಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೬-೫೫). ೪. ಬಸವರಾಜಂ . . . ಸಂಸಾರದ ಭಾರವಿಳಿದು ನಲಿನಲಿದಾಡಿ (ಬಸರ. ೨-೮) ; ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಈಗ ಪ್ರವಾಹ ಇಳಿದಿದೆ (ರೂಢಿ). ೫. ಕೊರಳಿಂದೆ ಇಳಿಯಿಕ್ಕಿದ ಜನಿವಾರವು – ನಿವೀತ (ಸಾಚಿರಾ. ಕಿ) ; ತಳಿತ ಸೆರೆಗಳ ತಾಱಿದಾನನದಿಳಿದ ಹುಬ್ಬಿನ ಹುದಿದ ಕಣ್ಗಳ ಚಲಿತವದನದ ವೃದ್ಧರನು ತೋಱಿದನು ಮುನಿಸುತಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫-೧೦) ; ತೊಡೆಗಿಳಿವ ಕಟಸೂತ್ರಮಂ ಮುಱಿದಿಡುತ್ತುಂ ದುಗೆಗಳನಿಲ್ಲದೀಡಾಡಿ ಬಿಡು ಮುಡಿಯ ಕಟ್ಟದೆ . . . ಒರ್ಬಳ್ (ಚಿಬಪು. ೫-೧೪). ೬. ಶರೀಫರ ತತ್ವಪದಗಳು ಇದೇ ಮಾದರಿಯ ಪದಗಳು. ಆದರೆ ಅವು ಜನಪದ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇಳಿದುಬಂದಿವೆ (ಶರೀಫ. ೧). ೭. ಅವರ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಹಾವಿನ ವಿಷ ಇಳಿದುಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). ೮. ಇಳಿದಂಭೋಧಿಯ ಬಾಳ್ದನೇ ತಮಸನಂದಾಮ್ನಾಯವಂ ಕದ್ದು (ಸೋಮೇಶ. ೪೨) ; ಉದಧಿಯುದರದೊಳಿಳಿದು ತೆರೆಗಳನೊದೆವ ಮಂದರದಂತೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೨೫) ; ಪಶ್ಚಿಮಾಂಬುಧಿಗಿನನಂದಿಳಿದನು ತೀವ್ರದಿಂದ (ಕಂನವಿ. ೯-೧೬೫). ೧೦. (ಕಷಾಯ, ಅರ್ಕ, ಅಡಿಗೆ ಮುಂತಾದುವು) ಸಿದ್ಧವಾಗು; ಹದಕ್ಕೆ ಬರು: ಪಾಕ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಇಳಿದಿದೆ (ರೂಢಿ). ೧೧. ತಂಗು ; ಬಿಡಾರಮಾಡು ; ಬೀಡುಮಾಡು : "ನಿವೇಶಃ, ಶಿಬಿರಂ – ಈ ೨ ಪಂಡು ಇಳಿದಿದ್ದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಪೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೨೧೧) ; ಆ ಮನೆಗೆ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಅತಿಥಿಯಾಗಿ ಬಂದು ಇಳಿದುಕೊಂಡನು (ವಚಭಾ. ೪೮). ೧೨. (ಹಣ್ಣು)ಅತಿಪಕ್ವವಾಗಿ ಕೊಳೆಯುವ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರು : ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣು ಇಳಿದಿದೆ (ರೂಢಿ). ೧೩. ತೇರ್ಗಡೆಯಾಗು : ನಿಮ್ಮ ಮಗ ಗೋವಿಂದನ . . . ಪರೀಕ್ಷೆಯು ಇಳಿಯಿತಂತೆ (ಎಂ. ಎ. ೧).

ಇಳಿದಾಡು = ಕೆಳಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಇಳಿ : ದಟ್ಟಡವಿಗೆ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಿ ಕಟ್ಟಾಳುತ್ತಿರುವ ಕಣ್ಠೀರವನು ಕಾರ್ಯತಃ . . . ಕಾರ್ಯತಃ . . . ಕಾರ್ಯತಃ ಗ್ರಾಮಸಿಂಹನ ಆಟಪಾಟಪೂಟಗಳ್ಗಿಳಿದಾಡಿ . . . ಜೀವಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೇನು ? (ಬೆಟ್ಟಅ. ೭೫-೪). **ಇಳಿದಾರವಾರ** = ಇಳಿಭೋಗ್ಯ (ಕಿ). **ಇಳಿದುಕೊಳ್ಳು** = ತಂಗು ; ಬೀಡುಬಿಡು : ಆಮೇಲೆ ಪಾಂಡವರೆಲ್ಲಾ . . . ತಾವಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಮನೆಗೆ ಬಂದರು (ನೀತಿಚಿಂ. I, ೧೨೦). **ಇಳಿದುಬರು** = ಅವತರಿಸು : ಇಳಿದು ಬಾ ತಾಯಿ ಇಳಿದು ಬಾ ಹರನ ಜಡೆಯಿಂದ ಹರಿಯ ಅಡಿಯಿಂದ ಋಷಿಯ ತೊಡೆಯಿಂದ (ಗಂಗಾತ. ೩). **ಇಳಿಯುನುಂಗು** = ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಇಳಿದುಹೋಗುವಂತೆ ನುಂಗು ; ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ನುಂಗು : ಜಾಲಗಾರನು ಬಲೆಯ ಬೀಸಲಿಂ ಬಂದುದಾಸ್ಮರನ ಯಿಳಿಯನುಂಗಿದ ಮೀನು ಬಾಲಸೂರ್ಯನ ಪೋಲ್ವ ಮೈವೆಳಗಿನಿಂ ಪೊಳೆವುತೆ (ನವಮೋ. ೧೨-೫). **ಇಳಿಯಬಿಡು** = ೧. ಮೆಲ್ಲನೆ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿಡು ; ಸುರಿ : ತಿಳಿನೀರನದಱ ನಾಲ್ಮಡಿ ಕಱುವಿನೆಮ್ಮೆಯ ಹಾಲೊಳಗೆಱೆದೊಲೆಯೊಳಗೆತ್ತಿ ಯೆಂಟಱೊಳಗೊಂದುಮಡಿ ಬಿಳುಪಾದ ಬೆಲ್ಲಕ್ಕಿಯುಂ ತಳಿಸಿ ತೊಳೆದದಱೊಳಗೆಯಿಳಿಯ ಬಿಟ್ಟು ತೊಳಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೩-೬) ; ಕುಟ್ಟ ಕಣಿಕವನು ಹಪ್ಪಳದಂತೆ ಲತೆಯಿಱಿದು ಬಟ್ಟವಾಲ್ಕಾದ ಸಮಯದೊಳದಂ ತಂದಿಳಿಯಬಿಟ್ಟು ಬೇಯಿಸಿ ತೆಗೆದು ಮಡಿಸಿದುದು ಹಾಲಂಗರವಳಿಗೆಯೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೧೯). ೨. ಬರಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡು : ಕೈದುವ ಕೊಳ್ಳಿ ನಿದ್ರೆಯನಿಳಿಯ ಬಿಡಬೇಡೆಂದು ಸೇನೆಗೆ ಸಾಱಿದನು ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೬). ೩. ಕೈಬಿಡು : ಮುನ್ನಿನ ಸುಕೃತ ಉಂಟಾಗಿ ನಿಮ್ಮ ಪಾದ ದೊರಕೊಂಡಿತ್ತು ಇನ್ನು ನಮ್ಮನಿಳಿಯಬಿಡದೆ ಎನ್ನವನು ಇವನೆಂದು . . . ನಿನ್ನತ್ತತೆಗೆ ಕರುಣಿಸಿ (ಅವಚಂ. ೨೪೦-೧೦೮೯). **ಇಳಿಯಬೀಳು** = ೧. ಜೋತುಬೀಳು ; ನೇಲುತ್ತಾ ಕೆಳಗಿಳಿ : ಕಳ್ಳ ಹೆಂಚೆತ್ತಿಬಿಟ್ಟು ಸೂರಿನಿಂದ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಒಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯ ಬಿದ್ದಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು : ಅಳವಿಗೆಡೆ ಧುಮ್ಮಿಕ್ಕಿ ರಥದವರಿಳಿಯಬಿದ್ದರು ಭಯದಿ ತೇಜಿಯನಿಳಿದು ರಾವುತರು ಕರವ ಮುಗಿದರು ಕೊರಳ ಸಲಹೆನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೧೪). ೩. ಓಡಿಹೋಗು ; ಜಾರಿಕೊ ; ಮರೆಯಾಗು (ಕಿ). **ಇಳಿಯಮುಳುಗು** = ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮುಳುಗು ; ತೀರ ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋಗು : ಇಳಿಯ ಮುಳುಗಿದವನಿಗೆ ಚಳಿಯೇನು ಮಳೆಯೇನು ? (ಗಾದೆ). **ಇಳಿಯವೇಳ್** = ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ ಹೇಳು : ಗುರುಭಕ್ತನಂ ಮಂಚವನಿಳಿಯವೇಳ್ದು (ಬಸಪು. ೩೯-೪೬). **ಇಳಿಯಿಳಿ** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಅಹಯಿಳಿಯಿಳಿಗೊರವ ನಿನಗೀ ಚೋಹವೇಕೆ (ಬಸಪು. ೩೨-೧೫). **ಇೞಿದಾಡು**=ವಿನೋದದಿಂದ ವಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಇಳಿ; ಇಳಿಯುತ್ತಲೂ ಹತ್ತುತ್ತಲೂ (ಮತ್ತೆ ಇಳಿಯುತ್ತಲೂ) ಆಟವಾಡು, —ವಿಹರಿಸು : ಸಿರಿದಪ್ಪಾಶ್ಚರ್ಯಪರಂಪರೆ ಸಮನಿಸಲದ್ರಿಶಿಖರದಿಂದಿೞಿದಾಡುತ್ತಿರೆಯಿರೆ ನಿಜೇಚ್ಛೆಯಿಂ ಕಿನ್ನರಮಿಥುನಮನವನಿಪಾಲತನಯಂ ಕಂಡಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೧೭). **ಇೞಿಯವಿಡು** = ನೇಲುವಂತೆ ಬಿಡು ; ಜೋಲಾಡುವಂತೆ ಬಿಡು ; ತೂಗಹಾಕು : ಕುಮುದವತೀ ವಿರಹಸಂತಾಪದಿಂದಿೞಿಯವಿಟ್ಟ ಕುಮುದಿನೀಪ್ರಿಯನ ಧವಳೋತ್ತರೀಯಮೆಂಬಂತೆ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳ ಬೆಳಗಿನ ಬಳಗಮೋಸರಿಸೆ (ಕಾದಂಉ. ೪೨೯). **ಇೞಿಯುಂಬೊೞ್ತು** = ಇಳಿಹೊತ್ತು : ಪೂರ್ವಾಹ್ಣಂ ಮಧ್ಯಾಹ್ನಮೆಂಬೆರಡುಂ ಪೊೞ್ತುಗಳಂ ಕಳೆದಿೞಿಯುಂಬೊೞ್ತುಱೊಳ್ ವೈದ್ಯಕ್ರಿಯೆಯಿಂ ಬೆಜ್ಜಂ ದೋಷರಕ್ತಮಂ ಕಳೆವಂತೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೭೩-೨೦ ವ) ; ಇಕಾರಾಂತದೊಳ್ – ಸಿಡಿಯುಂದಲೆ, ಇೞಿಯುಂಬೊೞ್ತು (ಶಮದ. ೧೭೦ ಪ್ರಯೋ). **ಇೞಿಯೆಮಂತ್ರಿಸು** = ವಿಷವು ಇಳಿದುಹೋಗಿ ಪರಿಹಾರವಾಗುವಂತೆ ಮಂತ್ರಹಾಕು :

ಮಸ್ತಕಮಂ ಮುಟ್ಟೆ ಇೞಿಯೆಮಂತ್ರಿಸುವುದು (ಕುಮುದ. ೧೪-೨೪ ವ).
ಇೞಿಯೆಮುಸುಕಿಡು = ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮುಸುಕು ಹಾಕಿಕೊ : ಇೞಿಯೆಮುಸುಕಿಟ್ಟು ಬಾಗಿಲ ಬೞಿಯನೆ ಪರಿತಂದು . . . ಮೞೆಯಂ ಬೆಸಗೊಂಡೊಡಕ್ಕುಮಿದು ಪೊಂದು ಮತಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೧-೩೯).
[ದೇ. ‖ **ತಮಿ. ಮಲ.** ಇೞಿ ; **ಕೊಡ.** ಇಳಿ ; **ತುಳು.** ಇಲಿ, ಇರಿ ; ಪರ್ಜಿ. ಇೞ್]

ಇೞಿಂಪು 'ಇೞಿಪು' ನೋ.

ಇೞಿಗೋಡ (ನಾ). ಇಳಿಬಿದ್ದ ಕೊಂಬುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ : ಒಕ್ಕೋಡಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ರಾಜ್ಯಹಾನಿಯಿೞಿಗೋಡಂ ಸಾರೆ ಸಾವಂತರಾ ಕೇಡಕ್ಕುಂ ಕರಿಯೆಟ್ಟಿನಿಂ ಕಡೆ ಫಲಂ ಕೆಂದಂ ಪುಗಲ್ ಸತ್ಫಲಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೪-೭).
[ಇೞಿ + ಕೋಡು$_5$ + -ಅ$_7$]

ಇೞಿತ, ಇಳಿತ (ನಾ). ೧. ಇಳಿಯುವಿಕೆ ; ಅವನತಿ. 'ಇೞಿತವಿಲಿ' ನೋ. **ಇಳಿತ** : ೨. ಕಡಮೆಯಾಗುವಿಕೆ ; ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ : ಇಳಿತವೇನುದ್ದವೇನಾಸನದಲ್ಲಿ ಚಕ್ಕಳವೇನು ಗದ್ದುಗೆಯೇನು (ಭರಚ. ೪೨-೬೯) ; ಇಳಿತದಿಂ ಭರತದಿಂದೆಸೆವ ಕಾಳೋದಕಜಳನಿಧಿ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧-೯೬) ; ಬೆಲೆಗಳ ಏರಿಳಿತಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಜೀವನಕ್ರಮವೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).
[ಇೞಿ + -ತ$_2$]

ಇೞಿತರ್, ಇಳಿತರ್ (ಕ್ರಿ). ಇಳಿದುಬರು; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬರು: ಕುಂದೇಂದುಯಶಂ ರಥದಿಂದಿೞಿತಂದೆಱಗಿದನಗ್ರಜನ್ಮಪದಸರಸಿಜದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨) ; ಮಿಸುಗುವ ಚಂದ್ರಮಂಡಲದಿನಂದಿೞಿತಂದನ ದಿವ್ಯವಾಣಿಯುಂ ಪುಸಿಯೆನಿಸಿತ್ತು ಮಾಯ್ದೆನಗೆ ಪಾಪಿಗೆ (ಕಾದಂಉ. ೫೬೫). **ಇಳಿತರ್** : ನಭದಿಂದಿಳಿತಂದು (ಗಿರಿಕ. ೯-೮) ; ಮೋಡದಿಂದಿಳಿತಪ್ಪ ಸಿಡಿಲವೊಲಿಳಿದನಾ ಪುರಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೬-೧೦-೨೫) ; ಗಗನಪಥದಿಂ ಭಾಸುರಪ್ರಭೆಯೊಳಾ ಮುನಿಪನಿಳಿತಂದೊಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೧೦).
[ಇೞಿ + ತರ್]

ಇೞಿತವಿಲಿ (ನಾ). ಕ್ಷಯವಿಲ್ಲದವನು ; ಕುಂದುವಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು : ಅಮರ್ದುಗೊರಲೀಸರಂ ಮೆಯ್ಯಮರ್ದಮರಲ್ವಿಲ್ಲನಿೞಿತವಿಲಿ ತಣ್ಣದಿರಂ . . . ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೪೩-೧೯). [ಇೞಿತ + -ಇಲಿ$_3$]

ಇೞಿನೇಹ (ನಾ). ೧. ಕಡಮೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಸ್ನೇಹ ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿ. ೨. ಕಡಮೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಎಣ್ಣೆ. ೧, ೨ : ಅೞಿಗಬ್ಬಂ ಬೆಳ್ಳಕ್ಕರಿಗರೊಳ್ ಇೞಿನೇಹಂ ತಾಣದೀವಿಗೆಯೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದಿಲ್ಲಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭-೨೫).
[ಇೞಿ + ನೇಹ]

ಇೞಿಪು, ಇಳಿಪು$_1$, ಇಳಿಹು, ಇಳುಪು, ಇಳುವು, ಇಳುಹು$_1$, ಇೞಿಂಪು, ಇೞಿಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ತರು, —ತಂದಿರಿಸು ; ಇಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಮಡಗು ; ಇರಿಸು : "ಇೞಿಪು – ಅಧಃಸ್ಥಾನನಯನೇ" (ಶಮಧಾ) ; ಪುಳ್ಳಿಯ ಪೊಱೆಯನಿೞಿಪಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೬-೨೫) ; ನಿನ್ನಂ ತಂದೆನ್ನ ತೊಡೆಯ ಮೇಲಿೞಿಪುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೦) ; ಕಾಯ್ದಿೞಿಪಿದ ತುಪ್ಪಂ ಕೋಡುವ ಕಟಿಲಲ್ಲದೆ ದಿವ್ಯಭೋಜನಂ ಪೆಱತುಂಟೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪೧) ; ಪೆಗಲೊಳಿರ್ದ ಭಾಗಲಮಂ ಭೂಭಾಗದೊಳಿೞಿಪಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೭-೧). ೨. ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು ; ನೀಗು ; ತೊರೆ : ಮಹಾಬಳ ಖಚರೇಂದ್ರಂ ಪ್ರಾಯೋಪಗಮನವಿಧಿಯಿಂದಮಾತ್ಮೀಯ ಶರೀರಭಾರಮನಿೞಿಪೆ (ಆದಿಪು. ೨-೬೧ ವ). **ಇಳಿಪು$_1$** : ೧. ಲಿಂಗ ಶರಣೆನುತಗ್ಘವಣಿಯನೊಲವಿಂದಿಳಿಪಿ ಸಂಗಮೇಶ್ವರನ ಹತ್ತಿರೆ ಹದುಳದಿಂದಿಳಿಪಿ (ಬಸರ. ೩-೪೧) ; ಕಾದಿಳಿಪಿಯಾಱಿದ ಬಟ್ಟವಾಲಿನಂತೆ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೭) ; ಇಳೆಗಿಳಿಪಬೇಕೆಂದು ಬಾಗಿದೊಂದಂಗಮೆನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೬) ; ತಳ್ವದೆ ಘುಟಮನಿಳಿಪಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೦೧).

೩. ಕಡಮೆಮಾಡು ; ಕುಗ್ಗಿಸು ; ಕುಂದಿಸು : ಭೂಭಾರಮನಿಳಿಪುವೆಂ (ಇಹರ. ದೇ. ೪೦-೨) ; ಬಳೆದ ಸಂತಾಪವ ಪಲವು ನೀತಿಗಳಿಂದಿಳಿಪುವೆವೆಂದೆಳಸಿದರು (ಕರ್ಣಾವೃ. ೨-೯). ೪. (ಮದ, ವಿಷ, ಅಮಲು ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಹೋಗಲಾಡಿಸು. ೫. ಮೂಲವಸ್ತುವಿನಂತೆ ತದ್ವತ್ತಾಗಿ ಬೇರೊಂದನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸು, —ಚಿತ್ರಿಸು. **ಇಳಿಹು** : ೧. ಅಯ್ವತ್ತು ಹೊನ್ನಂ ಅರಮನೆಯ ಸಿದ್ಧಾಯಕ್ಕೆ ಅವಲಂಬಣವಾಗಿ ಇಳಿಹಿ ಶ್ರೀ ಬೂಚೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೭೧-೫೦ ; 1173) ; ಚಳಗತಿಯ ವಾಜಿಗಳು ಕೊಂಡೊಯ್ದಿಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳು] ಹಿದವು ತಮಸೆಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೨-೪-೮). **ಇಳುಪು** : ೨. ಮಿಳಿರ್ವ ಶಿವಯೋಗಿಯಂ ಕಂಡು ಕಾಮಂ ಬಿಲ್ಲನಿಳುಪೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೩೧) ; ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲನಿಳುಪಿ ಬಂದಂಗಭವನಂ ಗೆಲಿದು ಸೌಂದರಗಣೇಶನೊಪ್ಪುತ್ತಿರ್ದನು (ಸೌಂದಪು. ೧೦-೨೫) ; ಬಿಟ್ಟು ಬಂದೈ ನಂದನರನಿಳುಪಿಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ಳಿವಿಟ್ಟು, ಳುಹಿಟ್ಟು] ಬಂದೈ ರಾಜಪುತ್ರರ ನಟ್ಟಡವಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೨-೫-೪). ೬. ಕಷಾಯವನ್ನು ಇಳಿಸು ; ಬಟ್ಟಿಯಿಳಿಸು : ನೆಲಬೇವು ಮುಸ್ತೆ ಪರ್ಪಾಟಕದಿಂ ಕುದಿದಿಳುಪಿ ಕಟುಕರೋಹಿಣಿಯದೞೊಳಗಿರೆ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೩-೩೨). **ಇಳುವು** : ೧. ತಂದ ಗಂಟನ್ನು ಇಳುವಿ ಬೆವರು ಒರಸಿಕೊಂಡು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೭೮). **ಇಳುಹು$_1$** : ೧. ನಾ ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಹೀನಂಗಳೆಲ್ಲವ ತಂದು ಮುಂದಿಳುಹಲು ನಿಮಗೆ ಹಾನಿಯೆ (ಮಹಾದೇ. ೨೫-೬) ; ಗಜಮುಖನನೊಯ್ದು ನೇಹದಿ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ಕೆಲದೆಡೆಯೊಳಿಳುಹೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೫-೧೧) ; ಮೆಱೆದುದುರದಲಿ ಕೌಸ್ತುಭದ ಮಣಿಮಱಿಯ ನಿಳುಹಿದವೋಲು ಬೆಳಗಿನ ತುಱುಗಲಲಿ ತೂಗಾಡುತಿದ್ದುದು ಕೈದು ತೊಡವಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೬೧). ೨. ಕೈಯ ಕೈದುವನಿಳುಹಿ ಬಾಯಲಿ ಬೆರಳನಿಟ್ಟುದು ವೈರಿಪಾಯದಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೧೪) ; ಸಾಯಲಂಜುವೊಡಿಳುಹು ಧನುವನು ನೋಯಿಸೆನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೪೭). ೫. ಹಸರ ಈ ಕಂಬಳಿಯ ಹಸನಿ ಗಂಗವ್ವ ಹಾಸ . . . ಆದರ ಮ್ಯಾಗ ಬಸವ ಹರಶಿವನ ಇಳುವಿರೆ (ಲೋಕಗೀ. ೧೬-೮). ೭. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಸುರಿಸು : ತನಿ ಹೊಳೆವ ಸಲಿಲದ ಬಹಳ ಧಾರೆಗಳ ಇಳುಹಿದನು ಸರಳಿಂದ ವದನದ ಬಳಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೨೭). ೮. ಜೋತು ಬಿಡು ; ನೇತಾಡಿಸು ; ತೂಗುಬಿಡು : ಮುದದಿ ಹಗ್ಗವನಿಳುಹಿ ನಿನ್ನನು ಸೇದಿ ತಹೆ ಬಳಿಕ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭-೬೨). ೯. ಕೆಡಹು; ಬೀಳಿಸು: ಹೆಱೆಯಂಬಿಂದ ಕಡಿದಿಳುಹಿದನು ಪಾಂಚಾಲಾಧಿಪನ ಶಿರವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೩೮) ; ಹೊಂಬರೆಹದಸ್ತ್ರದಲಿಳುಹಿದನು ರಕ್ಕಸನ ಮಸ್ತಕವ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೧೦) ; ಖಳನನುಜಾತೆ ಕಾಮಮೋಹಿತಳಾಗಿ ಜನಪತಿಯ ಮೆಚ್ಚಿಸಲ್ಕೈತರಲ್ ನಾಸಿಕವ ನಿಳುಹಿದಂ ಸೌಮಿತ್ರಿಯು (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೩-೧೭). ೧೦. ಒಳಗೆ ಬಿಡು ; ಹಾಕು: ಕಳಿತ ಬಾಳೆಯ ಹಣ್ಣು . . . ಹುಣಿಸೆವಣ್ಣೊಳಗೆ ಕೆಲವ ಜೇನೆಯೊಳಗೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವ ಇಳುಹುವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೮೮). ೧೧. ವಿಸರ್ಜಿಸು ; ಕಳಚು : ಬೇಕಾದರೆ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಇಳುವಿದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಬಂದು ನೋಡಬಹುದು (ಸುವಸಂ. ೩೫). **ಇೞಿಂಪು** : ೨. ಬಹಿರಂತರಂಗದ ಪರಿಗ್ರಹಶಾಖೆಯಿವೆಂದು ಕುಂತಳಾವಲಿಯನಿೞಿಂಪಿದಂ (ಅನಂಪು. ೪-೯). **ಇೞಿಪ್ಪು** : ೧. ಇದಿರೊಳಿೞಿಪ್ಪುವಲ್ಲಿ ಕುಡುವಲ್ಲಿ ಕೆಲರ್ ಮನದಿಂದೆ ಮುಂಚುವರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧-೧೯).

ಇಳುಪಿಡು = ೧. ಇಳಿಸಿ ಮಡಗು ; ಕೆಳಗೆ ಇರಿಸು. ೨. ನೂಕಿ ಬಿಡು ; ಹಾಕಿಬಿಡು ; ಎಸೆ : ಗಗನವನಿತೆಯೆಚ್ಚಾಡಲ್ಕೆ ಪಸರಿಸಿದ ನಕ್ಷತ್ರಕವಡಿಕೆಗಳೆಡೆಯೊಳಿಳುಪಿಟ್ಟ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿಪಿಟ್ಟ, ಳಿಪಟಂ] ರಜತದ ಹಲ್ಲೆಯೊ (ಸೋಮಚ. ೨-೧೨). [ಇೞಿ + -ಪು$_1$]

ಇೞಿಪ್ಪು 'ಇೞ್ಪು' ನೋ.

ಇೞಿವಿೞಿ (ನಾ). ಕೇಡು ; ನಾಶ ; ಹಾನಿ (?) : ಬಡವರ್ ಬಲ್ಲಿದರೆಂಬ ದೇಶಭಾಷೆಯುಂ ಆಯಿಲದಳುಪಿನಿೞಿವಿೞಿಯುಂ ಕುತ್ತದ ಮಱುಕದ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯುಮಪಮೃತ್ಯುವಿನ ಸತ್ವಬಾಧೆಯ ಗಂಧಾಗಂಧಮುಮಿಲ್ಲ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೦೨ ವ).

[?. / ತಮಿ. ಇೞಿ = ಕೇಡು, ಹಾನಿ ; ವಿೞಿ = ಜ್ಞಾನ, ಅರಿತ]

ಇೞಿವು (ನಾ). ಇಳಿಯುವಿಕೆ ; ಸುರಿಯುವಿಕೆ ; ಬೀಳುವಿಕೆ : ದಕ್ಷಿಣಾವೆಸೆಗೆಲ್ಲಂ ತೊಱೆವ ಅನ್ತೆಬನ್ದು ಪಶ್ಚಿಮಾದೆಶೆಗೆಲ್ಲಂ ಮತ್ತಂ ತೊಱೆವ ಅನ್ತೆಬನ್ದು ಉತ್ತರಸ್ಯಾನ್ದಿಶಿ ಕೊಟ್ಟುಗೂಡಲೆ ಅನ್ತೆಬನ್ದು ಮೂಡಾಯಿನ್ಬೀೞ್ತನ್ದ ನೀರಿೞಿವೆ (ವೈಅರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩–೨೮ ; 550 ?) ; ಗೞಗೞ ಸುರಿವಶ್ರುವ ಕೊರಲಿೞಿವಿಗಮುಗಿಮುೞ್ಗದೞ್ವ ಮೊೞಗಿಂಗಂ ಪೊಂಪುೞಿಯೆನಿಸಿದಾತ್ಮನಿಂದೆಗಮುೞಲ್ಗಮಿಂದ್ರನುಮುಪೇಂದ್ರನುಂ ಪದನಾದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೯). [ಇೞಿ + –ವು. / ತಮಿ. ಇೞಿವು]

ಇೞಿವೊಲ (ನಾ). ಇಳಿಜಾರಾದ ಭೂಮಿ : ಬಾಲಕನಂತೆ ಪೊಲ್ಲಮಂ ಪಿಡಿಯದೆ ಹಜ್ಜೆಯ ಕಟ್ಟಗೆಯಂತೆ ಖಳರ ನುಡಿಗಳ್ಗಾಡದೆ ಇೞಿವೊಲದ ನೀರಂತೆ ಕುಪಥಕ್ಕೆೞಗದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೯೯). [ಇೞಿ + ಪೊಲ]

ಇೞಿವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಇಳಿದುಹೋಗು, —ಹರಿ : ಅವಂ ಮುಳಿಯಿಸೆ ಕೆಯ್ಗುಳಿಯೆ ಮುನಿಪತಿಯ ಕಣ್ಗಳೊಳಿೞಿವೋದುವು ತೀವಿ ಕೋಪರಸದ ಪೊನಲ್ಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೬೧). [ಇೞಿ + ಪೋಗು₁]

ಇೞಿಸು, ಇಳಿಸು₂ (ಕ್ರಿ). **೧.** ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಕೆಳಕ್ಕೆ ತರು ; (ಹೊತ್ತ ಹೊರೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಮೇಲಿನಿಂದ ತೆಗೆದು ಕೆಳಗಿಡು. **೨.** ತಗ್ಗಿಸು ; ಕುಗ್ಗಿಸು ; ಬಗ್ಗಿಸು : ಉೞಿದವರಾರಾತನ ಮಸಪ ಮುಸಕದೆಸಕಮನಿೞಿಪರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೩೯ ಶೂದ್ರಕ) ; ಈ ಜಗದೊಳ್ ಬದ್ದೆಗನನ್ನನಾವನಿೞಿಕುಂ ಭ್ರೂಕೋಟಿಯಿಂ ಕೋಟಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೨೭). **ಇಳಿಸು₂** : **೧.** ತಟ್ಟನ್ನು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಆ ಕಣಿವೆಯಲ್ಲಿ ಇಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಳಹು. ೧) ; ಗೊನೆ ಇಳಿಸಿಕೊಂಡ ಕೂಡಲೇ ಬಾಳೇಗಿಡವನ್ನು ಕಡಿದು (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೩೭) ; ಚಂಡಾಲನು ಎತ್ತಿದ್ದ ಕೈಯನ್ನು ಇಳಿಸಿದನು (ರಾವಿಜ. ೧೧). **೨.** ಸೊಕ್ಕನ್ನು ಇಳಿಸದಿದ್ದರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೬೧). **೩.** ನೀಗು ; ನಿವಾರಿಸು ; ಸಾಗಿಸು : ಹ್ಯಾಗೂ ಸರಿ, ಈ ವರ್ಷ ತಂಗಿಯನ್ನು ಮನೆಯಿಂದ ಇಳಿಸಲೇಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನನಗೆ ಶಾಂತಿಯಿಲ್ಲ (ಮಸಕೂ. ೧೦). **೪.** ಬೀಡು ಬಿಡುವಂತೆ ಮಾಡು ; ತಂಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ನೊಗ ಇಳಿಸು ; ಕೊರಳು ಹರಿ(ಉಕ): ಎತ್ತೆಲ್ಲಿ ಇಳಿಸಿರಿ ಬುತ್ತೆಲ್ಲಿ ಉಂಡಿರಿ (ಲೋಕಗೀ. ೨೪–೮). **೫.** ಹೊಡೆ ; ಪೆಟ್ಟುಹಾಕು : ಬಾರುಕೋಲು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಎತ್ತಿಗೆ ಒಂದೆರಡು ಇಳಿಸಬೇಕೆಂದನು (ಬಾಬಲ. ೩೭). **೬.** (ಕಷಾಯ, ದ್ರಾವಕ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು) ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸು ; ಸಾರವನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿ ತೆಗೆ. 'ಕಷಾಯವಿಳಿಸು', 'ಬಟ್ಟೆಯಿಳಿಸು' ಪರಾ.

ಇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ತಂಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ಇವರನಾ ಮುನಿಯುಪಚರಿಸಿದನು ವಿವಿಧಸತ್ಕಾರದಲಿ ತಿಂಗಳುದಿವಸಪರಿಯಂತಿಳಿಸಿಕೊಂಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ತಿರಿಸಿ ಬಳಿಕಿ]ಲ್ವಲನ ಸಂಗತಿಯ . . . ಕೇಳ್ದ (ತೊರರಾ. ೩–೧–೧೯) ; ವಿನಯಾದಿತ್ಯನು ತೊರೆಮಾರವೈಶ್ಯದ ಚಿತ್ರಸೇದುಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ದಂಡನ್ನು ಇಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುವಾಗ (ತುಳುನಾ. ೬೭). [ಇೞಿ + –ಸು₁]

ಇೞಿಸುನೂಂಕು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಬರು ; ಭಂಗಪಡಿಸು ; ಇದಿರಪ್ಪಳಿಸು ; ವಿರೋಧಿಸು (ಕಶಸಾ. ೩). [ಇೞಿಸು + ನೂಂಕು ?]

ಇೞಿಹ (ನಾ). ಇಳಿಯುವಿಕೆ ; ಕೆಳಗೆ ಬರುವಿಕೆ. 'ನೀರಿಳಿಹ' ಪರಾ. [ಇೞಿ + –ಹ₂]

ಇೞ್ಕುೞಿ 'ಈೞ್ಕುೞಿ' ನೋ.

ಇೞ್ಕುೞಿಗೊಳ್ 'ಈೞ್ಕುೞಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಇೞ್ಕುೞ್₁, ಇಕ್ಕಳು, ಇಕ್ಕುೞ್₁, ಇರ್ಕುೞ್₁ (ನಾ). **೧.** ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ ; ಬಿಕ್ಕಳಿಕೆ (?) : "ರುಜೋದ್ರೇಕ ಸಂದಂಶದೊಳಮಿೞ್ಕುೞಿಕ್ಕುಂ" (ಸಂಜೀವ. ೧೫). **ಇಕ್ಕಳು** : **೨.** ಮನಃಕ್ಲೇಶ ; ಸಿಟ್ಟು ; ಕೋಪ. **ಇಕ್ಕುೞ್₁** : **೧.** "ಇಕ್ಕುೞ್ = ವ್ಯಾಧಿವಿಕಾರಂ; ಸಂದಂಶಂ; ತಂಡಸಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). **ಇರ್ಕುೞ್₁** : ಮೋದಕದಿಂ ಮಧುಪೀಲಿಯ ಬೂದಿ ಕಣಾಚೂರ್ಣಮೆಂಬಿವಂ ತಿನೆ ರುಜೆಯಿಂದಾದಿರ್ಕುೞುಮೂರ್ಧ್ವಶ್ವಾಸೋದಯಮುಂ ಕಂಠರೋಗಮುಂ ಪ್ರಶಮಿಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೩೨).

ಇಕ್ಕಳುಹತ್ತಿಸು = ರೇಗಿಸು ; ಸಿಟ್ಟೆಗೆಬ್ಬಿಸು ; ಮನಃಕ್ಲೇಶವನ್ನು ತರು : ನೋಡಪ್ಪ ನನಗೆ ಇಕ್ಕಳುಹತ್ತಿಸಬೇಡ ಇನ್ನು ; ನಾನು ಸುಮ್ಮನಿರುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ) ; ಸುಮ್ಮನೆ ಇಕ್ಕಳುಹತ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ ನನಗೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಇೞ್ಕುೞ್₂, ಇಕ್ಕಲು₂, ಇಕ್ಕಳ₁, ಇಕ್ಕುಳ₁, ಇಕ್ಕುಳಿ, ಇಕ್ಕುಳು, ಇಕ್ಕುೞ್₂, ಇರ್ಕುೞ್₂, ಇರ್ಕುೞ, ಇರ್ಕುೞಿ, ಇೞ್ಕುೞ (ನಾ). **೧.** ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿಯಲು ಬಳಸುವ, ಕತ್ತರಿಯಂತೆ ನಡುವೆ ಕೀಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟು, ಹಿಗ್ಗಲಿಸಲು ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತೆ ಅಳವಡಿಸಿರುವ ಎರಡು ಕವಲುಗಳುಳ್ಳ ಲೋಹದ ಸಾಧನ ; ಪಟಕಾರ ; ಸಂದಂಶ ; ತಂಡಸ : "ರುಜೋದ್ರೇಕ ಸಂದಂಶದೊಳಮಿೞ್ಕುೞಿಕ್ಕುಂ" (ಸಂಜೀವ. ೧೫). **ಇಕ್ಕಲು₂** : **೨.** (ಆಲಂ) ಸಂದಿಗ್ಧ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ; ಇಕ್ಕಟ್ಟು : ರಕ್ಷಿಸುವರಾರು ನಮ್ಮನು ದುಃಖದಿಕ್ಕಲಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿಂಗೆ] ವಶವ ಮಾಡುವರೆ (ರಾಘಜ. ೭–೧೧೨). **ಇಕ್ಕಳ₁** : **೧.** ಹದವಾಗಿ ಬೇಯಲಿಕ್ಕಳದಲ್ಲಿಯದ ತೆಗೆವುತ (ಸೂಪಶಾ. ೧–೫೨) ; ಪಗಡೆ ದಾಳಗಳು ಅಂಕುಶಗಳಂತೆಯೂ ಇಕ್ಕಳಗಳಂತೆಯೂ ದ್ಯೂತಕಾರನಿಗೂ ಅವನ ಸಂಸಾರಕ್ಕೂ ದುಃಖವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ (ಋಕ್ಸಾರ. ೩೦೮). **ಇಕ್ಕುಳ₁** : **೧.** ಗರಳಧರನೇಕನಿಷ್ಠೆಯ ಘಟ್ಟಿಯಂ ಕೊಂಡು ಹರನ ಭಯಭಕ್ತಿಯೆಂಬಿಕ್ಕುಳದಿ ಪಿಡಿಕೊಂಡು (ಇಱಿರ. ದೇ. ೧೦೭–೨೦) ; ಕೆಂಗಲಿಸುವಿಕ್ಕುಳದೊಳವರ ನಾಲಿಗೆಗಳಂ ಕೀಳುವರು ಯಮದೂತರು (ವೀಶೈಪು. ೪–೧೯–೪೮). **ಇಕ್ಕುಳಿ** : **೧.** ತಮ್ಮ ರೂಪ, ರೊಕ್ಕದಿಂದ ಅವರು ಇಕ್ಕುಳಿಯಿಂದ ಎಳೆಯದ ಹೆಣ್ ಕೂಸು ಇರಲಿಲ್ಲ (ಕನಕೆ. ೩೭). **ಇಕ್ಕುಳು** : **೧.** ಪ್ರಳಯಾನಳದಿಂ ಕಾಯಿಸಿ ರಾಹುವ ಕೇತುವ ಬಲಿದಿಕ್ಕುಳಿನಿಂ ತೆಗೆದು (ವೀರೇಚ. ೨–೯) ; ಸೆಕ್ಕಿ ಸುರಗಿಯೊಳಿವನ ಖಂಡವನಿಕ್ಕುಳಿನೊಳೊಡೆಯವೞಿ ಕೊಯ್ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫–೨೬). **ಇಕ್ಕುೞ್₂** : **೧.** "ಇಕ್ಕುೞ್ = ವ್ಯಾಧಿ ವಿಕಾರಂ ; ಸಂದಂಶಂ ; ತಂಡಸಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧) ; ಕೆಲಬರ್ ಕುಸಿವರ್ ನಾಲಗೆಯನಿಕ್ಕುೞೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೫–೮೭) ; ಕುಡು ಕೊಂಡೊಡಮೆಯನೀಗಳೆ ಕುಡದಿರ್ದೊಡೆ ಮುಱಿವೆನಿಕ್ಕುೞೊಳ್ ಕೆಯ್ಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨–೨೨೯) ; ಆರಿವುದು ಮೂಗನಿಕ್ಕುೞೊಳೆ ಕೀೞ್ವುದು ಪಲ್ಗಳಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೩೭೮). **ಇರ್ಕುೞ್₂** : **೧.** ಅಳ್ಳೆಯಂ ಕುತ್ತೆಯುಮಿರ್ಕುೞೊಳೊತ್ತೆಯುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೧೦ ವ) ; ನಿಟ್ಟೆಲ್ವುಗಳ್ ತೋಱುವಿನಂ ಕಾಯ್ದಿರ್ಕುೞಿಂದಿಕ್ಕುಳಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೩೫). **ಇರ್ಕುೞ** : **೧.** ಕನ್ನದೊಳ್ ಸಂಧಿಸಿದ ಕಲ್ಲಂ ತೆಗೆವಿರ್ಕುೞಂ ಮತ್ತಮನೇಕ ಚೌರ್ಯಸಾಧನಂಗಳಂ ಕೊಂಡು (ದಶಕು. ೮–೯೯ ವ) ; ಸುತ್ತಿಗೆಯುಡಿಗಲ್ಲಿರ್ಕುೞ ಬೆಂಕಿ ನೀರ್ ಮೊದಲಾದುವು ಸಹಕಾರಿ ಕಾರಣಂ (ಚಿಕವಿ. ೧೦). **ಇರ್ಕುೞಿ** : **೧.** ಕಬ್ಬೊನ್ನದಂತೆ ಇರ್ಕುೞಿಗೆವಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೭೭) ; ಇರ್ಕುೞಿಯ ತಂಡಸದ ಕತ್ತರಿಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೩–೧೯).

ಇಱ್ಕುೞು : ೧. ಉನ್ನತ ಮಸ್ತಕಸ್ಥಳದೊಳಂಬುಗಳಱ್ದಡಿದಿರ್ದೊಡತ್ತಮಿತ್ತನ್ನೆಱಿತಂದು ಬಲ್ಲಡಿಗರಿಱ್ಕುೞಿನೊಳ್ ಕಿಱಿ ನೊಂದೆನೆನ್ನದಃ ಎನ್ನದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೩).
[< ಈಱ್ + ಕುೞ್₂. / **ತುಳು.** ಇಕ್ಕುಳಿ, ಇಕ್ಕುಳು]

ಇಱ್ಕುೞು 'ಇಱ್ಕುೞ್₂' ನೋ.

ಇಱಿಕ್ಕೆಳ್ 'ಈಱಿಕ್ಕೆಳ್' ನೋ.

△ **ಇಱ್ಛಾಸಿರ** 'ಇರ್ಛಾಸಿರ' ನೋ.

△ **ಇಱ್ಫಾಸಿರ** 'ಇರ್ಛಾಸಿರ' ನೋ.

ಇಱ್ತಿವಯಿಲ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಮತ್ತಪ್ಪ ಒಸಗೆ ಉತ್ಸಾಹಂಗಳ್ಗೆ ಇಱ್ತಿವಯಿಲಮುಂ ಪೆತ್ತವೀ ವಯಿಲಮುಂ ಸೊವಗೆಯೂ ಮರ್ಯ್ಯಾದೆ (ಎಇ. XIV, ೧೯೧-೩೨ ; 725). [?]

ಇಱ್ದಿ (ನಾ). ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಸುಲಿಗೆ; ಕೊಳ್ಳೆ: ಕಳ್ಳರಾಯಿಲಮಱಿಯೇಱು ಮಾರಿ ಪಸವಿಱ್ದಿ ಬಱಂ ಪೆಱವುಂ ಭಯಂಗಳಾಕುಲಿತೆಗಳಿಲ್ಲ (ಆದಿಪು. ೧-೫೨); ಚೋರ ಡಾಮರಾಕ್ರಾಂತಿಯುಮಿಱ್ದಿಯ ಪಸವಿನ ಪೆಸರ್ವೆಸರುಂ ... ಇಲ್ಲ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೦೨ ವ); ಎಂದುಮಿಳಾತಳಂ ಬೆಳೆಯುತಿರ್ಕೆಕಾಲಮುಕ್ಕಿಱ್ದಿಯುಂ ಬಱನುಂ ಪಿಂಗುಗೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೬-೧೩); ಪಗಲೊಳ್ ಕಱ್ತಲೆ ಪೊಣ್ಮೆ ... ಪುಟ್ಟುಗುಂ ಅನ್ಯಾಯಮುಮಿಱ್ದಿಯುಂ ಕಲಹಮುಂ ದುರ್ಭಿಕ್ಷಮುಂ ಕುತ್ತಮುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೧೦); "ಈತಿಬಾಧೆಗಳ್" (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕೆ); ಪದವಱಿಯಾದುದಿಱ್ದಿಯನಿತುಂ ಲಯಮಾದುದಕೃಷ್ಟಪಚ್ಯಮಾದುದು ಧರೆ (ಅನಂಪು. ೬-೬೬); ಉರಗನ ನಿಂದ ತಾರೆ ಮುಖದೊಳ್ನಿಲೆ ಮೂಱು ಸಿರಕ್ಕೆ ಮೂಱು ... ಆವರಿಸುಗುಮಿಱ್ದಿಯೆಂದಱಿದು ಬಿತ್ತಿಸು ರಾಹುಚಕ್ರದೊಳ್ (ಜಟ್ಟಮ. ೯-೨). [ಇಱ್₀ (< ಈಱ್) + -ದಿ]

ಇಱ್ದಿಲ್ಗೊಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಲ್ಲಿಯ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಮೂಡಾಯ್ ನೋಡಿ ನಡೆದು ಇಱ್ದಿಲ್ಗೊಲ್ಲಿಯ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೪-೯ ; 750). [?]

ಇಱ್ದುಕೊಳ್ 'ಈಱ್' ಪರಾ.

△ **ಇಱ್ನೂರ್** 'ಇನ್ನೂಱು' ನೋ.

△ **ಇಱ್ಪತ್ತು** 'ಇರ್ಪತ್ತು' ನೋ.

△ **ಇಱ್ಪಾಱು** (ನಾ). ಎರಡು ಪಾಱು; ಒಂದು ಅಳತೆ: ನೊಱಂಬನ ಬೆಸದೊಳೆ ಪೆರ್ಗಣ್ಣೆಯ ಪೂರ್ಬಸಿದ್ಧಾಯ ಪತ್ತು ಗದ್ಯಾಣ ಪೊನ್ನು ಇಱ್ಪಾಱು ಭತ್ತವುಂ ತಿಱುವನ್ತಗೆ ಕಾದಿಯಣ್ಣಂ ಕೊಟ್ಟಂ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೦೮-೩೨ ; 1000). [ಇಱ್₀ (< ಇರ್₂) + ಪಾಱು₄]

△ **ಇಱ್ಮೂಱು** (ನಾ). ಎರಡು ಮೂರು; ಆರು ಕೊಳಗ ಬೀಜವರಿಯ ಗದ್ದೆ: ಎರೆಯೂರ ಕಾಡಿಗಾವುಣ್ಡ ತನ್ನೂರ ತುಱುಗೊಳೊಳ್ ತುಱುವ[ರ]ಕ್ಷಿಸಿ ಕಾದಿ ಸತ್ತ ಸಿರಿವನ್ತಗಾಳೊಳ ಇಱ್ಮೂಱು ಭತ್ತದ ಮಣ್ಣು ಮಹಾದೇವಗ್ಗೆ ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೪-೮ ; 995).
[ಇಱ್₀ (< ಇರ್₂) + ಮೂಱು₂]

ಈ$_1$ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ನಾಲ್ಕನೆಯ ವರ್ಣ ; ಈಕಾರ : ಅ, ಆ, ಇ, ಈ . . . ಎಂಬೀ ಪದಿನಾಲ್ಕುಂ ಸ್ವರಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೬ ವೃತ್ತಿ).

ಈ$_2$, **ಈಯು**$_1$ (ಕ್ರಿ). ಇತ್ತ$_3$ (ಭೂತಕೃ) ; ಇತ್ತು (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ಕೊಡು ; ದಾನಮಾಡು : "ಈ—ಪ್ರದಾನೇ" (ಶಮಧಾ) ; ಇಟ್ಟು ಇತ್ತ ಮಣ್ಣು ಆಜಲೂಜಗನಾವಟಿ ಗುಣಸಾಗರತಮ್ಮಡಿಗಳ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟದಾ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೮–೭ ; 750) ; ಒಳಗಿರ್ದ ವೈರಿಗಳ್ ಮೊಕ್ಕಳ ಮಿಾಯರ್ ಪೆರ್ಚಲಧಿಕವಿಭವರ್ಕಳುಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೫೦) ; ಆನುಂ ನಿಮಗೆ ಬೇಡಿದ ವರವನೀವೆನೆಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೭–೨೮) ; ವಿರಾಟನಂದು ಕೆಯ್ನೀರೆಱೆದೀಯೆ ಗೆಯ್ದುರಭಿಮನ್ಯುಗಮುತ್ತರೆಗಂ ವಿವಾಹಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೯) ; ನಿನಗೀವುದನೇಂ ನುಡಿದನೆ ಏ ಅದು ಕಯ್ಯದು (ಎಕ. II, ೫೯–೯೭ ; 974) ; ಎಲ್ಲಿ ಸುಳಿದಡೆ ಅಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಿ ಬಿಡದಯ್ಯ ಈ ಉಪಾಧಿಗೆ ಅಪಾಯವನಿತ್ತು ನಿರುಪಾಧಿಯಲ್ಲಿ ನಿಲಿಸಯ್ಯ (ಆದವ. ೨೭) ; ವಿಪ್ರರ ಮಂದಿಗಿತ್ತರು ಗೋ ಹಿರಣ್ಯ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೯). ೨. ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡು ; ಎಡೆಗೊಡು : ಪರಿಯಾಲೀಯದೆ (ಮೈಎರಿ. ೧೯೩೨, ೧೯೬–೭ ; 9ನೆಯ ಶತ) ; ಮಣಿಮಾಳಿಯಲ್ಲದುೞಿದರಾರುಮಂ ಸಾರಲೀಯದೆ ಭಂಡಾರಮಂ ಕಾದುಕೊಂಡಿರ್ಪುದುಂ (ಆದಿಪು. ೨–೧೫ ಪ) ; ಅಭಿಮನ್ಯುವಿನ ವಧೆ ಬಾಳಲೀವುದೆ ನಿನ್ನನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪–೪೧) ; ನೀರ ಹರಿಯಲ್ ಈಯದೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕಟ್ಟೆ ಆಧಾರ (ನಾಚಿರಾ. ೬). **ಈಯು**$_1$: ೧. ನಲಿವಿನಿಂದವಗನ್ನವನೀಯುವೆನೆಂದು ಕೆಲದೊಳು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದಳು (ಹದಿಬ. ೨–೩೭).

ಈಯುಗಾಣು = ಕೊಡಲು ಏನನ್ನಾದರೂ ಕಾಣು : ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅತಿಥಿಗಳಿಗೆ ಅನ್ನಮೆದ್ದೆನೆಂದರೆ ಈಯುಗಾಣೆ (ಕಭವಿ. II, ೩೭೯). **ಈಯಾಂ** = ಕೊಡಬೇಡ : ರಾಚಮಲ್ಲಜ್ಗಲ್ಲದೆ ರಾಜ್ಯಮಂಗೆಯಲೀಯಾಮೆನ್ದು ಭುವನಾಯ್ತನಮಾಗ್ದುಣಿಯೊಳ್ ಕಾದಿದನ್ದು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೧೬–೮ ; 930).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಈ ; **ತೆಲು.** ಈ, ಇಚ್ಚು ; **ಕೊಂಡ. ನಾಯ್ಕಿ.** ಸೀ ; **ಪರ್ಜಿ.** ಚೀ ; **ಗೊಂಡಿ.** ಸೀಯಾನಾ ; **ಕುಇ.** ಸೀವ]

ಈ$_3$ 'ಈನ್' ನೋ.

ಈ$_4$ (ಅ). ಇದೋ, ಇಗೋ ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ನಿರ್ದೇಶಕ ಅವ್ಯಯ: ಬಳ್ಳಿಗವುಂಗಂ ತಳ್ತಿಲೆವಳ್ಳಿಯ ಕಟ್ಟಲೆಯುನಲೆವ ಸೊಡರ್ಗುಡಿಗಳನೀಯುಳ್ಳಿಱಿದಲೆವುವು (ಆದಿಪು. ೧೧–೬೭) ; ಪರಿಯಿಟ್ಟೀಬಪ್ಪನೀಬಪ್ಪನೆ ಕಡುಮುಳಿಸಿಂ ಗಂಗಪೆರ್ಮ್ಮಾಡಿರಾಯಂ ನಿರುತಂ ತಾನೆಂದು ಚೋಳಂ ಮದಮನುಡುಗಿದಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೮–೧೮ ; 1057) ; ಚಲದಿಂದೀ ಬಂದಪಂ ಕೆಮ್ಮನಂಡಲೆಯಲ್ ಶ್ರೀಗುಣಚಂದ್ರದೇವಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೭–೨೪ ; 1115) ; ಮೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಡುವೆನೀಬಹೆನೆಂದು ಮುರಹರನೊಡನೆ ಮುದದಲಿ ರಥಕೆ ಬಂದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೧೭).

ಈ$_5$ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಈಂಗಡಲ್ 'ಇಂಗಡಲ್' ನೋ.

ಈಂಗೊರಲ್ 'ಇಂಗೊರಲ್' ನೋ.

ಈಂಚರ 'ಇಂಚರ$_1$' ನೋ.

ಈಂಚಿಲ್, ಇಂಚಿಲ್, ಈಚ, ಈಚಲ್$_1$, ಈಚಲ, ಈಚಲು$_1$, ಈಚಿಲ್, ಈಚೆಲ (ನಾ). ತಾಳೆಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಮರ; ಹೆಂಡದ ಮರ : ತದೀಯ ತಟಂಗಳಲ್ಲಿಯಿಾಂಚಿಲ [ಪಾಠಾಂ. ಯಿಂಚಿಲ, ಯಿಾಚಲ] ಕಡೆಗೊಂಬುಗಳ್ ತುಱುಗಿ ಬಿರ್ದವೊಲಿರ್ದುವು . . . ಮೊಸಳೆಗಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೭–೧೮). **ಇಂಚಿಲ್** : ಇಂಚಿಲ [ಪಾಠಾಂ. ಈಚಿಲ] ಕರಿಬೇವಿನಂಬಟೆಯ ತಾಱೆಯ ತಂಡಸಿನಾಸಿನ (ಲೀಲಾವ. ೬–೨೬). **ಈಚ** : ಕಲ್ಲುಹಳ್ಳಿಯ ಒಳಗೆರೆಯ ಈಚದ ತಾಳೊತ್ತಿನ ನಟ್ಟ ಕಲು (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೫–೯೬ ; 1516). **ಈಚಲ್**$_1$: "ಮಧುಪೂರಮೆನಲೀಚಲ್" (ಮಂಗರಾ. ೩೫–೧೫). **ಈಚಲ** : ಯಿಾ [ಈ] ಚಲ ಪೈರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೪೨–೯೪ ; 1825) ; ಡಾಕಿನಿಯು ಆಗ ಒಂದು ಈಚಲಗರಿಯಿಂದ ಕಟ್ಟೆಯನ್ನು ಉಡುಗುತ್ತಿದ್ದಳು (ಕುರಿಹಿಂ. ೬೮). **ಈಚಲು**$_1$: ಸುರೆ ಬಗಿನಿಯಿಾಚಲೋಲೆಯ ಮರಗಳ್ (ಚೆ ಬ ಪು. ೪೭–೪೫). **ಈಚಿಲ್** : ಗೋಣಿಯಾಲದೀಚಿಲ [ಪಾಠಾಂ. ಇಂಚಿಲ] ಕರಿಬೇವಿನಂಬಟೆಯ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨೪ ; ಲೀಲಾವ. ೬–೨೬). **ಈಚೆಲ** : ಖರ್ಜೂರ ತರುವೆಂದು ಅಱಿಯದೆ ಸಾಕಲು ಊರ್ಜಿತವಾಗಿ ಈಚೆಲವ ಪ್ರಜ್ವಲಿಪ ಹಣ್ಣು ಕಂಡು ಮರುಗುವಂತೆ (ಬಿಜ್ಜರಾ. ೧೧–೮).

ಈಚಲನೀರು = ಹೆಂಡ ; ಮದ್ಯ ; ಕಳ್ಳು : ನೀಚನ ಸಂಗವೂ ಈಚಲನೀರೂ ನಾಚಿಗೆಕೆಡಿಸುವುದು (ಗಾದೆ). **ಈಚಲಮರ** = **ಈಂಚಿಲ್** : ಅಂಣಗಳ ಕುಂಟಿವೊಳಗಣ ಯಿಾಚಲಮರನೂ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟೆಉ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೭೦–೨೯ ; 1159) ; ಈಚಲಮರದ ಕೆಳಗೆ ಮಜ್ಜಿಗೆ ಕುಡಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **ಈಚಲಮರದಮ್ಮ** = ಮದ್ಯದ ಅಧಿದೇವತೆ : ಈಚಲ ಮರದಮ್ಮನ ಪರಸಾದ ಗಡದ್ದ ತಗೊಂಡ ಬಂದ್ಹಾಂಗ ಕಾಣತೈತಿ (ಹೊಸಂಸಾ. ೫೯).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಈಞ್ಚು, ಈಞ್ಜು, ಈಚ್ಚ ; **ಮಲ.** ಈನ್ತಲ್, ಈನ್ತು, ಈತ್ತ ; **ತುಳು.** ಈಂಚಿಲ್, ಈಚಿಲ್ ; **ತೆಲು.** ಈತ ; **ಪರ್ಜಿ.** ಚೀಂದ್ ; **ಗೊಂಡಿ.** ಈಂಡಿ ; **ಕುಇ.** ಸೀತ]

ಈಂಚು, ಈಚು$_1$ (ನಾ). ಕಂದುವಿಕೆ ; ಒಣಗುವಿಕೆ ; ಮಾಸುವಿಕೆ ; ನೀರಸವಾಗುವಿಕೆ. 'ಈಂಚುವೋಗು' ಪರಾ. **ಈಚು**$_1$. 'ಈಚುವೋಗು' ಪರಾ.

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಇಞ್ಜು = ಆರಿಹೋಗು, ಇಂಗಿಹೋಗು, ಆವಿಯಾಗಿ ಹೋಗು ; **ತೆಲು.** ಈಚು]

ಈಂಚುವೋಗು, ಇಂಚೆವೋಗು, ಈಚುವೋಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಂದು ; ಕಳೆಗುಂದು ; ಬಾಡು ; ಒಣಗು ; ರಸಹೀನವಾಗು : ಪೊಳಪೀಂಚುವೋಯ್ತು [ಪಾಠಾಂ. ಪಿಂಚೆವೋಯ್ತು, ಪಿಂಬುವೋಯ್ತು] ತಾರಗೆ ಬೆಳಗುಱಿದುವು (ಲೀಲಾವ. ೩–೫). **ಇಂಚೆವೋಗು** : ೧. ಇಂಚೆವೋಪಾ ಕೆಯಿಗಳೊಳಗೆ ಈತಂ ಮಲಗಲು (ಅಜಿ‌ರ. ೧೭೪–೫). **ಈಚುವೋಗು** : ೨. ನೀಗು ; ಹೋಗು ; ತೊಲಗು : ತೃಣಧಾನ್ಯಗಳ ಕಾವು ನಾಲ . . . ಎನಿಸುಗು, ಅದು ಈಚುವೋದ ಕಾವಾದರೆ ಪಲಾಲವೆನಿಸುಗು, ಈಚುವೋದ ಧಾನ್ಯದ ಹೆಸರೆಂದೂ ಎಂಬರು (ನಾಚಿರಾ. ೬) ; ಅದು ಕಾರಣ ನಡೆದೆನು ಆಕೆಯ ಕರುಣದ ಬೆಳೆಯಿಾಚುವೋಗದವೊಲು (ಸೊಬಸೋ. ೧೮–೬೩) ; ಮನದ ಸಂಚಲವೀಚುವೋದುದು ಕಲಿ ಧನಂಜಯನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪–೪೨). [ಈಂಚು + ಪೋಗು$_1$]

ಈಂಟಿ 'ಇಟ್ಟೆ$_2$' ನೋ.

ಈಂಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಡಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕುಡಿಸು: ಕಿವಿಯಿಂದೀಂಟಿಸುವರ್ ಸಮಸ್ತ ರಸಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೧-೧೨); ಉಚಿತದಗ್ಗವಣಿಗಳನೀಂಟಿಸಲಚಲ ಭಕ್ತಿಯನಜೀವನಾತನು (ಪ್ರಭುಲಿೀ. ೧೬-೨೦); ಎತ್ತುಗಳ ಪೇರ್ಗಳಂ ನೂಂಕಿಬಿಡು ಸಬರಮಂ ಜೀವಧನಕೆ ನೀರ್ಗಳನೀಂಟಿಸು (ಜೆಬಪು. ೪೮-೩೦). [ಈಂಟು + -ಇಸು₃]

ಈಂಟು (ಕ್ರಿ). ಕುಡಿ; ಹೀರು; ಪಾನಮಾಡು: "ಈಂಟು—ಪಾನೇ" (ಶಮುಧಾ); ವಿಧುಮುಖಿ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಮಧುದ್ರವಮಂ ಸವಿದೀಂಟುವಲ್ಲಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೬೩ ಶೂದ್ರಕ); ಈಗಳೀಂಟುವೆನೊ ದಾಂಟುವೆನೋ ಲವಣಾಂಬುರಾಶಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೬೧); ನೀರಡಸಿ ವಿಷವನೀಂಟಬಹುದೆ (ಬಸವ. ೧೨೦); ಮೊಲೆವಾಲನೀಂಟುತಂ (ಮಾನಸ. ೧೬೩-೯); ಚರಣವದನವ ತೊಳೆದು ನಿರ್ಮಳತರ ವರಾಂಬುವನೀಂಟಿದರು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪-೪೩). [?]

ಈಂಟುಜಳಧಿ (ನಾ). (ಕುಡಿನೀರಿನ ಎಂದರೆ) ಸಿಹಿನೀರಿನ ಸಮುದ್ರ (?): ಈಂಟುಜಳಧಿಯೆನಿಪಗಟಿ ನೀಳ್ಪಿನಿಂ ನೆಗೆದು ಸೊಗಯಿಸುವ ಕೋಂಟೆಯೊಳ್ಪಿನಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೨). [ಈಂಟು + ಜಳಧಿ (= ಜಲಧಿ)]

ಈಂತೆ, ಈತ್ತ (ನಾ). ಈನುವುದು; ಮರಿಹಾಕುವುದು; ಸೂಲು: ಈಂತಂ, ಈಂತಂಗಳ್; ಈಂತಂ, ಈಂಪುದು (ಶಬ್ದಾನು. ೫೭೯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ; ೫೫೩ ಪ್ರಯೋ). **ಈತ್ತ**: ಇದು ಎಷ್ಟನೆಯ ಈತ? (ರೂಢಿ).

[ಈನ್ + -ತ್ತ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಈಱ್ಱು; ತೆಲು. ಈತ]

ಈಂದ 'ಈನ್' ಪರಾ.

ಈಂದನಿ (ನಾ). ಸವಿಯಾದ ಧ್ವನಿ; ಮಧುರವಾದ ಸ್ವರ: ಈಂದನಿಯಿಂದೆ ದೇವಗಣಿಕಾತತಿಯಾತನ ಗೀತಮಂ ನಿಜಾನಂದದೆ ಪಾಡೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೮೭). [< ಇನಿದು + ದನಿ]

ಈಂದು 'ಈನ್' ಪರಾ.

ಈಂದುಟಿ 'ಇಂದುಟಿ' ನೋ.

ಈಂದೋಳ್ (ನಾ). ಅಂದವಾದ ತೋಳು: ಬಹುಳದಿಂ ವ್ಯಂಜನಪರಮಾದಲ್ಲಿಯುಂ ದೀರ್ಘಮಾಯ್ತು . . . ಈಂಚರಂ, ಈಂಬುಳಿ, ಈಂಗಡಲ್, ಈಂದೋಳ್, ಈಂದುಟಿ (ಶಮುದ. ೧೮೦ ಪ್ರಯೋ).

[< ಇನಿದು + ತೋಳ್]

ಈಂಬುಳಿ 'ಇಂಬುಳಿ' ನೋ.

ಈಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಈ₁: ಅ ಆಕಾರಗಳ ಮುಂದೆ ಇ ಈ ಕಾರಗಳು ಇದ್ದರೆ ಏ ಕಾರವೂ ಉ ಊ ಕಾರಗಳಿದ್ದರೆ ಓ ಕಾರವೂ . . . ಆ ಎರಡು ಸ್ವರಗಳಿಗೂ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವುವು (ಶಬ್ದಾದ. ೬). [ಸಂ.]

ಈಕಾರಾಂತ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] 'ಈ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ (ಶಬ್ದ): ಈಕಾರಾಂತಕ್ಕೆ—ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಗೌರೀ, ಸರಸ್ವತೀ (ಶಮುದ. ೮೩ ಪ್ರಯೋ). [ಈಕಾರ + ಅಂತ₂]

ಈಕೆ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಈಕೆಗಾಳ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು(?): ಮರಗಲ್ಲಗಾಮುಣ್ಣನ ಮಗ ದಮೋದೆಜ ಮಣ್ಣುಲೋರಮೀಕೆಗಾಳೊಳ್ಕಾದಿ ಪುಳಗಣ್ಣೊಳು ಸತ್ತು ಸಗ್ಗಿಯಾದಂ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೧೮೭-೧೧೧; ೬೨೦). [?]

ಈಕ್ಷಕ (ನಾ). ನೋಡುವವನು; ಗಮನಿಸುವವನು. 'ಪರೀಕ್ಷಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಈಕ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು: ಆ ಪೀನಕುಚಂಗಳಾಕ್ಷಣದೊಳೀಕ್ಷಣಮಂ ಸೆಜಿಗೆಯ್ಯೆ ಕೃಷ್ಣನಾ ಮಾನಿನಿಗಿತ್ತು ತನ್ನ ಮನಮಂ ಮರವಾನಸನಂತೆ ತೋಜಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೦೯); ಗರಗರಿಕೆ ಕೊರಲೊಳೀಕ್ಷಣದೊಳ್ ವಾರ್ಬಿಂದು ಮಿಡುಕಿರ್ದೆಯೊಳೊದವೆ (ಯಶೋಚ. ೨-೪೧). ೨. ನೋಡುವಿಕೆ; ನೋಟ. 'ಈಕ್ಷಣಭದ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಈಕ್ಷಣಭದ್ರ (ಗು). ನೋಡಲು ಮಂಗಳಕರವಾದ: ಧಾತಕೀಷಂಡವಿಾಕ್ಷಣಭದ್ರಂ ಸಸಮುದ್ರಮಂ ಬಳಸಿ ಜಂಬೂದ್ವೀಪ ವಿನ್ಯಾಸಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೬೨). [ಈಕ್ಷಣ + ಭದ್ರ]

ಈಕ್ಷಣಾಕರ್ಷಣ (ನಾ). ನೋಟವನ್ನು ಸೆಳೆಯುವಿಕೆ; ಕಣ್ಣನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುವುದು: ಸ್ಫುರದ್ರತ್ನಕಳಾಪೋನ್ಮುಖ ಮಯೂಖಮಂಡಳಿ ಬೇಜಕೊಂದಕೃತಕ ಚಿತ್ರಚ್ಛತ್ರಪ್ರಕಾರದಿಂ ಮೆಜೆದುದೀಕ್ಷಣಾಕರ್ಷಣಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮-೧೨೨). [ಈಕ್ಷಣ + ಆಕರ್ಷಣ]

ಈಕ್ಷಣಿಕ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವವನು; ಕಣಿಹೇಳುವವನು. [ಸಂ.]

ಈಕ್ಷಣಿಕೆ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವವಳು; ಕಣಿಹೇಳುವವಳು: "ಕಣಿ ಶಕುನ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಹೇಳುವವಳು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಈಕ್ಷಣಿಕಾ]

ಈಕ್ಷಿತ (ಗು). ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಕಂಡ. [ಸಂ.]

ಈಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೋಡು; ಕಾಣು: ಒಂದೊಂದಜ ಸೌಂದರ್ಯಮನೊಂದೊಂದೀಕ್ಷಿಸಲೊಡರ್ಚೆ ನಾಸಿಕಮಡ್ಡಂಬಂದಂದಮನೀಕ್ಷಿಸಿ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೩೪); ಚಿತ್ತದೊಳು ಪೂಜೆ ಪುಟ್ಟಿರ್ದಂತೆ ಈಕ್ಷಿಸುತೆ (ಬಸರ. ೩-೬೦); ಭೀಮನ ಕೋಲ ಕೋಳಾಹಳವನೀಕ್ಷಿಸುತಲ್ಲಿಗೈತಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೧). ೨. ನೋಡುತ್ತಿರು; ನಿರೀಕ್ಷಿಸು: ಕನೀಯನನ್ನನನ ರಾಜ್ಯಮನೀಕ್ಷಿಸುಗಾಪ ಕಾಲಮುಂ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೩೮-೩೩; 890). ೩. ಭಾವಿಸಿ ನೋಡು; ಯೋಚಿಸಿ ನೋಡು: ಬೆಟ್ಟಗಳ ಚೂರ್ಣಂಮಾಡಲಕ್ಕೀಕ್ಷಿಸಲ್ ಸತಿಯಾ ಚಿತ್ತವಭೇದ್ಯವೈ (ಸೋಮೇಶ. ೮೦); ಈಕ್ಷಿಸಲ್ ದೊರೆಗಳ್ಗೆತ್ತಣ ನೀತಿಯ್ಯೆ (ಸೋಮೇಶ. ೬೦); ಒಳಗೀಕ್ಷಿಸೆ ಶ್ರೀಭೃತನಾತ್ಮ ತೋಜುವನು (ಭರಜ. ೨-೭೩). [ಈಕ್ಷಣ + -ಇಸು₃]

ಈಕ್ಷ್ಯ (ಗು). ನೋಡಬಹುದಾದ; ಕಾಣಬಹುದಾದ. [ಸಂ.]

ಈಕ್ಷ್ಯಕೃತಿ (ನಾ). "ಕಾಣಬಹುದಾದ ಕೆಲಸ" (ಮಂಕುಕ. ಕೋಶ): ವಾಯುವಂ ಕಾಣ್ಬನಾರ್? ತತ್ಕ್ರಿಯೆಯ ಕಾಣನಾರ್? ಮಾಯೆಯಂತ ಪರೀಕ್ಷ್ಯಸತ್ತ್ವದೀಕ್ಷ್ಯಕೃತಿ (ಮಂಕುಕ. ೧೪೪). [ಈಕ್ಷ್ಯ + ಕೃತಿ]

ಈಗ 'ಈಗಡು' ನೋ.

ಈಗಡ 'ಈಗಡು' ನೋ.

ಈಗಡು, ಈಗ, ಈಗಡ, ಈಗಲ್, ಈಗಲು, ಈಗಳ್, ಈಗಳು, ಈಗ್ಗೆ, ಈಗ್ಯೆ (ಅ). ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ; ಈ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ; ಈ ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ; ಈ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ: "ತಳೆಗುಂ ಕಾಲಾರ್ಥಮನಾಗಳೀಗಳೆಂಬಾಗಡೀಗಡೆಂಬಿವು" (ಶಮುದ. ೩೨೧); ಕನ್ನಡದೊಳ್ ಚತ್ತಾಣಮುಂ ಬೆದಂಡೆಯುಮೆಂದೀಗಡಿನ ನೆಗಟ್ಟೆಯ ಕಬ್ಬದೊಳೊಡಂಬಡಂ ಮಾಡಿದರ್ ಪುರಾತನ ಕವಿಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೨); ಈಗಡೆ ಬಾರಿಸು ನೀಂ ನಿನ್ನ ಮಗನ ನಂಧನರೇಂದ್ರಾ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧); ಮತ್ತವರಂ ಪೆಸರ್ಗೊಣ್ಡದೆನ್ತು ಪೋಲಿಸುವುದೊ ಪೇಟಿವಿಾಗಡಿನ ರಾಜತನೂಜರೊಳಿನ್ದ್ರರಾಜನಂ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೫೧; 982). **ಈಗ**: ಗತಿಗೆಟ್ಟು ಕೇಶಿ ಸಮರಕ್ಷಿತಿಯೊಳ್ ಕೆಡೆದಿರ್ದುವೀಗ ಮುನ್ನಿಲ್ಲದುದೊಂದತಿಶಯಸುಗತಿಯನೊಳಕೊಂಡು ತರಣಿಮಂಡಲಮನೆಯ್ದಿದಂ (ಜಗವಿ. ೫-೫೦); ಈ ನಾಲಗೆಯ ಸಾಲವನೀಗ ಕೈಯಲಿ ತಿದ್ದಿ ಕೊಡುವರೆ ಹೋಗರೇ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೧೯); ಆಗ ಬಾ ಈಗ ಬಾ ಹೋಗಿ ಬಾ ಎನ್ನದಲೆ ಆಗಲೇ ಕರೆದು ಕೊಡುವವನ ಧರ್ಮ ಹೊನ್ನಾಗದೆ ಬಿಡದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೨೨). **ಈಗಡ**: ಆಗಡ ಈಗಡ ಪೊಚ್ಚಡ . . . ಇತಿ ಅಣಮಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಈಗಲ್**: "ಈಗಲ್, ಈಗಲು, ಈಗಳ್, ಈಗಳು = ಈಗ" (ಗಂಗಾಮು. ೩೬).

ಈಗಲು : ಈಗಲೀ ಕದನದಲಿ ವಜ್ರಕೆ ಬೇಗಡೆಯ ಮಾಡಿದನದಾವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೧೦). ಈಗಳ್ : ನೆರೆದು ಬಂದಪರವರ್ ಸಯಲಾ ಬಲಮೆಲ್ಲಮೆಟ್ಟರದೆ ಕೊಂದಪನಿವಂದಿರ ನೀಗಳೆ ನಿಕ್ಕುವಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೩೦) ; ಈಗಳಿನೆಮ್ಮ ಪೋಗು ಗೆಂಟೆನಿತೆಡೆಯಂ ತಗುಳ್ದು ಬರಲಾರ್ಪಿರೆ ನಿಮ್ಮ ವಿಳಾಸಯಾನದಿಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೩೮) ; ಈ ನೆಲದೊಳ್ ಮಲ್ಲಪನ ಸಮಾನರ್ ನರರೀಗಳಿಲ್ಲ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೪೯). ಈಗಳು : ಪರಿಕಿಪೊಡೀಗಳೀಗಳಿನ ಕಾಳ್ಸತಿಯರ್ಕ್ಗಳನೆನ್ತು ಪೋ ೀ ಲಿ ಪೆ ಂ ಪರಮ ಪವಿತ್ರೆ × × × ಕಮಳನೇತ್ರೆಯ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫-೩೬ ; 1218); ಈಪರಿ ಜೀವಭಾವದೊಳೆಸಗುವರು ನೀವ್ ಪಶುಗಳೀಗಳು ನಿಮ್ಮ ರಕ್ಷಣವ ಪಸರಿಸುವ ಪರಮಾತ್ಮ ತಾನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೩೦). ಈಗ್ಗೆ : ಇಷ್ಟುದಿನ ವಿಲ್ಲದೆ ಈಗ್ಗೇ ಧಾರಣೆ ಬಂದ ಹಾಗಿದೆ (ದಾಸಹು. ೬೫). ಈಗ್ಯೆ : ಈಗ್ಯೆ ಸುಮಾರು ೫೦ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ವಾಹನಸೌಕರ್ಯ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಇರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

ಈಗಣ = ಇಂದಿನ ; ಈಗಿನ : ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವಿಚಾರಿಸಿ ಈಗಣ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತಿದ್ದಿ ಉತ್ತಮಪಡಿಸುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಆಲೋಚಿಸುವುದು ನಮಗೆಲ್ಲ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ (ಸಾಹಿಶ. ೫೮) ; ನಮ್ಮ ನಾಡಿನ ಈಗಣ ಜೀವನದ ಜೀವಾಳವೇ ಕ್ರಾಂತಿಮಯವಾಗಿದೆ (ಸಾಹಿವಿ ೨೫). ಈಗಳೆ, ಈಗಲೆ = ಕೂಡಲೆ : ಉತ್ತಮ ಪಾತ್ರದಾನದಿಂ ಕನಕಲಾಭಮುಂ ಪೂಜಾಲಾಭಮುಂ ಈಗಳೆ ನಿನಗಾದಪುವು (ಚಾವುಂಪು. ೩೫-೨೧) ; ನಾನು ಈಗಲೆ ಬಂದು ಬಿಡುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). ಈಗಳೀಗಳ್ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಎಳವಿಸಿಲೀಗಳೀಗಳೆ ಮು ದಿ ರ್ದು ರ್ ದು ಚೂತ ಕುಜಾತಮಾಗಳೀಗಳೆ ನನೆದೋಱಿತು (ಆದಿಪು. ೧೩-೫). [?]

ಈಗರ್ಜಿ 'ಇಗರ್ಜಿ' ನೋ.

ಈಗಲ್ 'ಈಗಡು' ನೋ.

ಈಗಲು 'ಈಗಡು' ನೋ.

ಈಗಳ್ 'ಈಗಡು' ನೋ.

ಈಗಳು 'ಈಗಡು' ನೋ.

ಈಗ್ಗೆ 'ಈಗಡು' ನೋ.

ಈಗ್ಯೆ 'ಈಗಡು' ನೋ.

ಈಚ 'ಈಂಚಿಲ್' ನೋ.

ಈಚಲ್$_1$ 'ಈಂಚಿಲ್' ನೋ.

ಈಚಲ್$_2$, ಈಚಲು$_2$ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ದೀಪಕ್ಕೆ ಮುತ್ತುವ ರೆಕ್ಕೆಯಿರುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಳು (ಕ). ಈಚಲು$_2$: 'ಈಚಲಹುಳು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಈಚಲ್, ಈಯಲ್ ; ಮಲ. ಈಯಲ್ ; ತೆಲು. ಇಸುಳ್ಳು, ಉಸುಳ್ಳು]

ಈಚಲ 'ಈಂಚಿಲ್' ನೋ.

ಈಚಲದಾಳಗ್ರಾಮು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಆತನ ಭೂಮಿ ಯಿಾಚಲದಾಳಗ್ರಾಮುದಲಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೧೦-೧೦ ; 1585).

[ಈಚಲದಾಳ$_0$ + ಗ್ರಾಮು]

ಈಚಲು$_1$ 'ಈಂಚಿಲ್' ನೋ.

ಈಚಲು$_2$ 'ಈಚಲ್$_2$' ನೋ.

ಈಚಲುಹುಳ 'ಈಚಲ್ಪುಟು' ನೋ.

ಈಚಲುಹುಳು 'ಈಚಲ್ಪುಟು' ನೋ.

ಈಚಲ್ಪುಟು, ಈಚಲುಹುಳ, ಈಚಲುಹುಳು (ನಾ). (ದೀಪಕ್ಕೆ ಮುತ್ತುವುದರಿಂದ ರೆಕ್ಕೆ ಉದುರಿಹೋಗುವ) ದೀಪದ ಹುಳು ; ರೆಕ್ಕೆಹುಳು : ಪುರಿದಿರಿಸಿದೀಚಲ್ಪುಟು ಕೆಂಜಿಗೆಗಳ ಲಾಜಾಕ್ಷತೆಗಳಿಂ (ಚಿಕವಂ. ೮-೮). ಈಚಲುಹುಳ : "ಪತಂಗಿಕಾ, ಪುತ್ತಿಕಾ – ಈ ೨ ಹೆಣ್ಣುಪತಂಗದ ಹುಳುವಿಗೂ ಈಚಲುಹುಳಕ್ಕೂ ದೊಡ್ಡ ಜೇನು ನೊಣಕ್ಕೂ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೧). ಈಚಲುಹುಳು : ದೀಪದಹುಳು, ಪತಂಗ ; ಈಚಲುಹುಳು (Moth. ಇಂಕನಿ) ; ಮಳೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಈಚಲು ಹುಳುಗಳು ಏಳುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ).

[ಈಚಲ್$_2$ + ಪುಟು. / ಮಲ. ಈಯಾಮ್ಪಾಚ್ಚ]

ಈಚಿಲ್ 'ಈಂಚಿಲ್' ನೋ.

ಈಚು$_1$ 'ಈಂಚು' ನೋ.

ಈಚು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. "ದೀಕು ; ಮುಂಗೈಯಲೆ ಸವರು" (ಜಾನಕೋ. ೧೮). ೨. (ಉಕ). ಚಿಮ್ಮು : ಚಿಣ್ಣಿಯನ್ನು ಕೋಲಿನಿಂದ ಈಚು (ರೂಢಿ).

[?. / ತೆಲು. ಈಚು = ಒಣಗು, ಬತ್ತು]

ಈಚು$_3$ 'ಈಸು$_6$' ನೋ.

ಈಚುಕೈ (ನಾ). ಉಳುವಾಗ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಒತ್ತುವ ನೇಗಿಲಿನ ಭಾಗ ; ನೇಗಿಲಿನ ಹಿಡಿ ; ಮೇಣಿ ; ಹಿಡಿಕಾಯಿ (ಕಿಸಂಗ್ರಾ. ೮).

[ಈಚು$_3$ (< ಈಸು$_6$) + ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$)]

ಈಚುಕೋಲು (ನಾ). ಈಚಿಗೆ ಹಾಕುವ ಕೋಲು ; ಹಲದಂಡ : "ಹಲದಂಡ – ಈಚುಕೋಲು" (ನಾನಾರ. ೮ ಟೀಕೆ).

[ಈಚು$_3$ (< ಈಸು$_6$) + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಈಚುವೋಗು 'ಈಂಚುವೋಗು' ನೋ.

ಈಚೆ (ಅ). ೧. ಈಕಡೆಯ ; ಈ ಮಗ್ಗುಲಿನ ; ಇತ್ತಕಡೆಯ : ಮತ್ತೆ ಈಚೆಯಲ್ಲಿ ಕದನ ಕೊಡಲಾಗಿ (ಮೋಳಮಾ. ೪೮) ; ಸುಶರ್ಮಸುಬಾಹು ಶಕುನಿಗಳುರವಣಿಸಿ ಈಚೆಯಲಿ ಶಲ್ಯನ ಬೆರಳ ಸನ್ನೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨-೧೭) ; ಈಚೆಯೊಳೀ ಕುಶಂ ಪೋಗದಿರಿ . . . ಲವನಂ ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯಿ ನೀವೆನುತೆಚ್ಚನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೨೪) ; ಆಚೆ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಅವಮಾನ ವಾದರೆ ಈಚೆ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಆಳು (ಗಾದೆ).

ಈಚಿಗೆ = ೧. ಈ ಕಡೆಗೆ ; ಹೊರಗೆ ; ಈ ಮಗ್ಗಲಿಗೆ : "ವಾರ್ತಃ, ನಿರಾಮಯಃ, ಕಲ್ಯಃ, ಉಲ್ಲಾಘಃ – ಈ ೪ ರೋಗದ ದೆಸೆಯಿಂದ ಈಚಿಗೆ ಬಂದವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೧). ೨. ಅನಂತರ ; ಇತ್ತೀಚೆ : ಈ ಕಟ್ಟಡ ನೂರುವರ್ಷಗಳಿಂದ ಈಚಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದು (ರೂಢಿ). ಈಚೀಚಿಗೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ನೂಲುವ ನೇಯುವ ಯಂತ್ರಗಳು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬಂದುದು ಈಚೀಚಿಗೆ (ರೂಢಿ). ಈಚೆಕಡೆ = ಈ ಕಡೆ ; ಈ ಪಕ್ಕ : ಆವಾರ = ಹೊಳೆ ಹಳ್ಳ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಈಚೆಕಡೆಯ ದಂಡೆ (ಗಂಗಾಮು. ೧೮). ಈಚೆಗೆ = ಈ ಕಾಲದ ಅನಂತರ ; ಇಲ್ಲಿಂದ ತರುವಾಯ : ಈಚೆಗೆ ಎಪ್ಪತ್ತು ಎಂಬತ್ತು ವರ್ಷದಿಂದ ಇಂಗ್ಲಂಡದೇಶದಲ್ಲಿ ಯಂತ್ರಗಳಿಂದ ನೂಲಿನ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಮಾಡ ಹತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೮). ಈಚೆದಂಡೆ = ಈಚೆದಡ ; ಈ ಕಡೆಯ ದಡ ; ಈ ಭಾಗದ ತೀರ (ಕ). [?]

ಈಚೆಲ 'ಈಂಚಿಲ್' ನೋ.

ಈಚ್ಚಱಿ (ಕ್ರಿ). ಧಾರಾಪೂರ್ವಕ ದಾನಮಾಡು (?) : ದಣ್ಣನಾಯಕ ಮಾರಮಯ್ಯನು ಸನ್ಧಿವಿಗ್ರಹಿ ಕಾಳಿದಾಸಭಟ್ಟರು ಅರಸರ್ಗ್ಗೆ ಬಿನ್ನಪಂ ಗೆಯ್ದುರು ರಾವಿಘಟ್ಟವಂ ಬಿಡುವದೆಂದೊಡರಸರು ಈಚ್ಚಱಿದರ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೨೬-೩೫ ; 1064). ℙ 'ಈಚ್ಚೈಱಿ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ ವಿರಬಹುದೇ ? [ಈಚ್ಚು$_0$ (< ಈ$_2$) + ಎಱಿ$_1$]

ಈಜಾಟ 'ಈಸಾಟ' ನೋ.

ಈಜಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಈಜುವಂತೆ ಮಾಡು (ಕ).

[ಈಜಾಡು (< ಈಸಾಡು) + -ಇಸು$_3$]

ಈಜಾಡು ‘ಈಸಾಡು’ ನೋ.

ಈಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮರ ; ಬಾಚಣಿಗೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಮರ : ಈಜಿಗಿಡ . . . ಬಾಚಣಿಗೆಮರ (ವೈಔಗಿ. ೬೪–೧೩೦೦). [?]

ಈಜಿಮುಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : ಕೊಮ್ಮೆ, ಗನಿಜಲೆ, ಈಜಿಮುಳ್ಳು, ಕೊಂಬೆ, ನಲ್ಲಗನ್ನೆ (ವೈಔಗಿ ೧೫–೨೭೧). [ಈಜಿ + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್$_2$)]

ಈಜಿಸು ‘ಈಸಿಸು’ ನೋ.

ಈಜು$_1$ ‘ಈಸು$_1$’ ನೋ.

ಈಜು$_2$ ‘ಈಸು$_4$’ ನೋ.

ಈಜು$_3$ ‘ಈಸು$_6$’ ನೋ.

ಈಜುಗಾಯಿ ‘ಈಸುಗಾಯಿ’ ನೋ.

ಈಜುಬುರುಡೆ (ನಾ). ಈಜುವಾಗ ಮುಳುಗದಂತೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಣಗಿದ ಸೋರೆಕಾಯಿ (ಕಿ). [ಈಜು$_1$ (< ಈಸು$_1$) + ಬುರುಡೆ)]

ಈಜುರೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ಈಜಲು ಸಹಾಯವಾದ ರೆಕ್ಕೆ : ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನಿನ ಬೆನ್ನ ಬಳಿಯ ಈಜುರೆಕ್ಕೆ (Sail. ೩೦೮೧). [ಈಜು$_1$ (< ಈಸು$_1$) + ರೆಕ್ಕೆ (< ಎಱಂಕೆ)]

ಈಜ್ಯೆ (ನಾ). ಪೂಜೆ ; ಅರ್ಚನೆ : “ಅರ್ಹತ್ಪೂಜಾಲಕ್ಷಣಮಪ್ಪವು ಈಜ್ಯೆಯುಮೆಂಬುದು” (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೬೧–೧೪) ; ಜೈನಗೃಹಸ್ಥರು ಈಜ್ಯೆ, ವಾರ್ತೆ, ದತ್ತಿ, ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ, ಸಂಯಮ, ತಪಗಳೆಂಬ ಆರುಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಿತ್ಯವೂ ಆಚರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಜೈನಪ. ೫೭೪). [< ಸಂ. ಇಜ್ಯಾ]

ಈಟ್ (ನಾ). (ಕರಾ). “ಸತ್ವ” (ಬಾಳಿಗಿ. ಕೋಶ) ; “ಸಸ್ಯಸಾರ” (ಸಿರಿಕೋ) : ಎಲ್ಲ ಈ ಮಣ್ಣಿನ ಗುಣ, ಬಹಳ ಈಟ್ ಉಂಟು ಈ ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಬರೇ ಮಣ್ಣು ಕೆದರಿ, ಬೀಜ ಬಿತ್ತಿದ್ದಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟಾಗಿದೆ (ಬಾಳಿಗಿ. ೮೧). [← ತುಳು. ಈಟ್ = ಗೊಬ್ಬರ]

ಈಟಂಗಿ (ನಾ). ಇಟ್ಟೆಮರ (ಕಿ). [?]

ಈಟಿ ‘ಇಟ್ಟಿ$_2$’ ನೋ.

ಈಟಿಗಣೆ (ನಾ). ಭರ್ಜಿಯ ಕೋಲು : “ಇಟ್ಟಿ – ಈಟೀಗಣೆ, ಬಾಲೆ” (ಗಂಗಾಮು. ೩೩). [ಈಟಿ (< ಇಟ್ಟಿ$_2$) + ಗಣೆ]

ಈಟು$_1$ (ನಾ). ಕುಡಿಯುವಿಕೆ; ಕುಡಿತ : ಊಟದೊಳ್ ಮಿಗಹದಲಿ ವೈದ್ಯನಲಿ ಕುಡಿನೀರಿನೀಟನಲಿ ಬಾಣಸಿನ ಮನೆಗಳಲಿ ವ್ಯವಹಾರದಾಟ ನೋಟಂಗಳಲಿ ಬೇಸರಂ ಮಾಡದಿರು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿರಲಿ (ತುರಂಗ. ೯೨–೩೯). [< ಈಂಟು]

ಈಟು$_2$ (ನಾ). ಸಮಾನ; ಈಡು (?) : ಈಟಾದ ಗೆಣೆಯರ ಕೂಟಾದರೂ ಪೋಗಿ ತಿವಿದಾಟನಾ ಪಡಿಪಾಟಾನಾ (ಕರ್ಣಾಕಾ. ೧೭). [?]

ಈಟು$_3$ (ನಾ). ಹೊಡೆತ; ತಾಗುವಿಕೆ (?) : ರೇಣುಕಾಸುತನ ಸರಳೋಟಗಳನೀಟುಗಳನೇನೆಂಬೆ ಸುಭಟರನ್ನಾಟಿದವು (ಪರಶು. ೩೦–೪). [< ಈಡು$_1$ (< ಇಡು$_1$)]

ಈಟು$_4$ ‘ಇಷ್ಟು’ ನೋ.

ಈಡ ‘ಈಡೆ$_1$’ ನೋ.

ಈಡಳಿ (ಕ್ರಿ). ಜೋಡಿಯಿಲ್ಲವಾಗು ; ಜೊತೆಯಿಲ್ಲವಾಗು (?) : ಈಡಳಿದ ನ್ಯಗ್ರೋಧಪತ್ರವ ನೋಡಿ ಮನದಲಿ ವಂದನೆಯ ತಾ ಮಾಡುತಿಹನು (ಕುಚೇಲೋ. ೪೬–೯). [ಈಡು$_2$ + ಅಳಿ$_1$ (< ಅಱಿ$_1$)]

ಈಡಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಸೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಬಿಸುಡುವಂತೆ ಮಾಡು : ವಿಷವೃಕ್ಷಮುದಂ ಕಡಿದು ಕಳೆಯಿಮೆಂದು ಕಡಿದೀಡಾಡಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨–೨೦೪) ; ಅರಿ ಹಿಮಕೂಟನನಡಗಿಸಿ ಜಾಜಿಯ ಬಿರುದನೀಡಾಡಿಸಿ ನಗುತ (ಕಂನವಿ. ೯–೭). [ಈಡಾಡು + –ಇಸು$_3$]

ಈಡಾಡು (ಕ್ರಿ). **೧.** (ಪ್ರಮಾದದಿಂದಾಗಲಿ ಆವೇಶದಿಂದಾಗಲಿ) ಕಿತ್ತುಒಗೆ; ಚೆಲ್ಲಾಡು ; ತೂರಾಡು : “ಈಡಾಡು – ಪ್ರಮಾದತ್ಯಜನೇ” (ಶಮುಧಾ) ; ಕೊಂಪಾರುಮಱಿಯದಂತಿರೆ ಶ್ಮಶಾನದೊಳೀಡಾಡಿದೊರ್ [ಪಾಠಾಂ. ಡಿಸಿದೊರ್] (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೩–೧೩) ; ಬಿಸುಟೆಂ ಬಿಲ್ಲನ ದೇವುದೆಂದು ಕಡುಪಿಂದೀಡಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೨೩) ; ಕೋಲಗುರುವಿನ ಮರಣವಾರ್ತೆ ಕಾಲಸರ್ಪನ ತಂದು ಸಂಜಯ ಹೇಳಿಗೆಯನೀಡಾಡಿದನು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನಿದಿರಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧–೧). **೨.** ಕಳೆ ; ಹೋಗಲಾಡಿಸು ; ನೀಗು : ಈಶ್ವರನನ್ನು ಬೇಡಿದರೆ ಎಲ್ಲ ಅಡಚಣೆಗಳನ್ನು ಆತ ಈಡಾಡುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). **೩.** ವಿಸರ್ಜಿಸು. [ಈಡು$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಈಡಿ (ನಾ). ಹೆಂಡ ; ಮದ್ಯ (ಕಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಈೞಂ]

ಈಡಿಗ, ಇಳಿಗ, ಈಳಿಗ (ನಾ). **೧.** ಹೆಂಡ ತೆಗೆಯುವವನು, —ಮಾರುವವನು. **೨.** ಒಂದು ಜಾತಿ : ಮೊಣಕಾಲು ಈಡಿಗ, ಕಣಕಾಲು ಸಮ್ಮಗಾರ . . . ಹದಿನೆಂಟು ಜಾತಿ (ವಚಶಾ. I, ೩೬೨). **ಇಳಿಗ : ೧.** (ಎಸಮೈ, XVIII ೧). **ಈಳಿಗ : ೧.** ಈಡಿಗನಿಗೆ ಈಳಿಗನೆಂದೇ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).
[ಈಡಿ + –ಗ$_2$. / **ತಮಿ. ಮಲ.** ಈೞವ, ಈೞುವ ; **ತೆಲು.** ಈಡಿಗ, ಈಂಡ್ರ]

ಈಡಿಗಿತಿ ‘ಈಡಿಗಿತ್ತಿ’ ನೋ.

ಈಡಿಗಿತ್ತಿ, ಈಡಿಗಿತಿ (ನಾ). ಈಡಿಗ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು (ಜಾನಕೋ. ೧೮). **ಈಡಿಗಿತಿ** (ಕಿ). [ಈಡಿಗ + –ಇತ್ತಿ. / **ತೆಲು.** ಈಂಡ್ರದಿ]

ಈಡಿಗ್ಗೌಡ (ನಾ). ಈಡಿಗರ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಗೌಡ : ನಾಡಪ್ರಜೆಗಳಲ್ಲಿ ಗಂಗಡಿಕಾರಗೌಡ, ಈಡಿಗ್ಗೌಡ, ಉಪ್ಪಾರಗೌಡ, ಕುಡೇಸಾಲು ಒಕ್ಕಲಿಗ, ಬೆಳ್ಳಾಳು ಒಕ್ಕಲಿಗ, ಸಪ್ಪೇ (ಮಾಂಸವರ್ಜಿತ) ಒಕ್ಕಲಿಗ – ಮುಂತಾದ ಒಳಭೇದಗಳಿದ್ದುವು (ಹುಟ್ಟಹ. ೨೩). [ಈಡಿಗ + ಗೌಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಈಡಿತ (ಗು). ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟ ; ಪ್ರಶಂಸಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಸ್ತುತ್ಯವಾದ : ಮಾಡಿಸಿದೆನಾನೆ ಸಾಲೆಯನೀಡಿತ ದನ್ತಿಪ್ರಿಯಾವನೀಶನವೋಲ್ (ಎಇ. IV, ೬೪–೧೦ ; 945) ; ದಂಪತಿಪ್ರಸರಮೆ ನಾಡೆಮಾಡಿಮುಱುಗಾಡುವುದೀಡಿತಭೋಗಭೂಮಿಯೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೩೭). [ಸಂ.]

ಈಡಿರಿ ‘ಈಡಿಱು’ ನೋ.

ಈಡಿಱು, ಈಡಿರಿ (ಕ್ರಿ). **೧.** ಕೊಂಬಿನಿಂದ ಉಜ್ಜು ; ಬಲವಾಗಿ ತಿವಿ; ಹೊಡೆ : “ಈಡಿಱು – ಶೃಂಗಸಂಕರ್ಷಣೇ (ಕೊಂಬಿನಿಂದ ಉಜ್ಜು, ಚಿಮ್ಮು)” (ಶಮುಧಾ) ; ಮೃಗಾವಳಿ ಕೋಡ ತೀಂಟೆಗೀಡಿಱುವುದು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧–೨೦) ; ದರಿಯಂ ದಂತಾಗ್ರದಿಂದೀಡಿಱಿದು ಕೆಡಪುತಂ (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೧೨) ; ಮೊನೆಗಣೆಗಳೀಡಿಱಿದವು ರಥಾಗ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨–೨೯) ; ಈಡಿಱಿದನಂಬಿನಿಂ ಪಾರ್ಥನ ವರೂಥಮಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪–೧೨). **೨.** ಕಿಕ್ಕಿರಿ; ನಿಬಿಡವಾಗು; ಸಾಂದ್ರವಾಗು: ಕೋಪಂ . . . ನಿಟಿಲೇಕ್ಷಣದೊಳ್ ಕೂಡೆ ಬೆಳೆಬೆಳೆದು ಸುಳಿಸುಳಿದೀಡಿಱಿದೊಳಗೊಳಗೆ ಘುಳುಘುಳಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೮–೪೬); ಕಂಬನಿಗಳಾಲಿಯೊಳೀಡಿಱಿದು ಸೋರಿದವು ಸೊಂಪಡಗಿತು ಮುಖಾಂಬುಜದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪–೧೦) ; ಹೂಡಿದ ಬಂಡಿಗಳೊಳಗೆ ಪಿರಂಗಿಗಳೀಡಿಱಿದಗಣಿತವಾಗಿ ಕೂಡೆ ಖಾನನ ದಂಡಿನೊಳಗೈದಿ ಬರುವ ನಿರೂಢಿಯನೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೩೫); ಈಡಿಱಿವ ಪುಳಕದಲಿ ಮುನಿಗಳ ನೋಡಿ ಕರಗಳ ಮುಗಿದು (ಉತ್ತರಾ. ೧–೩೪). **೩.** ವ್ಯಾಪಿಸು; ತುಂಬು ; ತೀವು: ಲಗ್ಗೆಯಬ್ಬರವೀಡಿಱಿದುದು ದಿಗಂತವನು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೫–೪೩) ; ಆಡಿದಳು ಪರಿವಾರಗಣ ಸಹಿತೀಡಿಱಿವ ತೃಪ್ತಿಯಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೫–೬–೩೪) ; ಈಡಿಱಿವ ಸಂತೋಷರಸ ತುಳುಕಾಡೆ ನಾರದನ ಭ್ರೂದಲಿ ನಲಿನಲಿದಾಡುತಿರ್ದನು (ಉತ್ತರಾ. ೧೩–೪೮).

೪. [ಗಣಿತ] ಗುಣಿಸು : ವರ್ತಿಸು, ವರ್ಗಿಸು, ಈಡಿಱಿಯೊತ್ತರದಿಂ ಸೆಳೆದು ಸೆಂದುವೋಜೆಯ ಗುಣಿಸ್ಸೆ ಮತ್ತಂ ಕಾದಿಸು ಪೂಜಿಸು ಉತ್ತಮದಿಂ ಪೇಟಿಕೆ ಮೊದಲ ಗುಣಕಾರಂಗಳ್ (ವ್ಯವಹಾ. ೧೦–೧೧). **ಈಡಿರಿ:** ೩. ತಂಪಿನಿಂದೀಡಿಱಿದು ತುಳ್ಕುತಿಹ ಕೊಳಗಳಿಂ (ಪರಶು. ೨೧–೨೮); ಈಡಿರಿವ ಹರುಷದಲಿ ತೇಜೋವತಿಯನೊಳಪೊಕ್ಕು (ಅಂಬಿಕಾ. ೮–೧೫).

ಈಡಿಱಿದಾಡು = ಎಳೆದಾಡು ; ತಿವಿದಾಡು : ದರಿಗೊಂಡೀಡಿಱಿದಾಡುತುಂ ಕೊಣಕುತುಂ ಬಾರುತ್ತುಂ (ಜಗವಿ. ೪–೨೫) ; ಕುಚಾಗ್ರದೊಳ್ ಪೊರಳ್ದು ಹಾರಮನೀಡಿಱಿದಾಡಿ ಪೀರ್ದು ಬಾಯ್ಬೆಱೆಯಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪–೪೨) ; ಹಾಱುವ ಸಲಗನೀಡಿಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ನಳ್ಳಿಱಿ]ದಾಡುತಿರ್ದುವು ಹಿಂಡುಹಿಂಡಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೭–೩೭). [ಈಡು$_1$ + ಇಱಿ$_1$]

ಈಡು$_1$ (ನಾ). ೧. ಬಾಣದ ಅಥವಾ ಗುಂಡಿನ ಪ್ರಯೋಗ; ಹೊಡೆತ; ಎಸೆತ : ದೀರ್ಘಕ್ಕೆ– ಈಡು, ಬೀಡು, ಸೂಡು (ಶಮದ. ೨೧೩ ಪ್ರಯೋ) ; ನೋಡದ ಪೆಣ್ಗಳನಱಿಯೆ ಹೆಣ್ಗಳ ಕಣ್ಣನೀಡಿಗೆ ಗುಱಿಯಾದೊಡಿವನ ಕೂಡಾಗ ಮನದನುಭವರತಿಯೊಳಗೋಲಾಡದ ನಾರಿಯರುಂಟೆ (ಕಂಸವಿ. ೯–೧೩೫) ; ತನ್ನ ಈಡಿಗೆ ಬಂಟ್ರಪ್ಪ ಹಿಗ್ಗಿ ಹಾರಾಡಿದ (ಕುಡಿಕೂ. ೩೫೦) ; ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹೊಡೆದ ಈಡಿನ ಸದ್ದು ಪಟೇಲ ಸಿದ್ದಪ್ಪನವರ ಕಿವಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿತ್ತು (ಮುಗಮೂಂ. ೨೭) ; ಒಂದು ಈಡಿಗೆ ಸಾಕಾಗುವಷ್ಟು ಮದ್ದು ಇದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಹೊಡೆಯಬೇಕಾದ ವಸ್ತು ; ಗುರಿಯಿಡಬೇಕಾದ ವಸ್ತು ; ಗುರಿ ; ಲಕ್ಷ್ಯ : ಬೇಡನಂತೀಡಿಂಗೆವಂದು ಬಿಲ್ಗಾಱನಂತೆ ಬಿಟ್ಟೀಱಿಂಗೆವಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೭೭). ೩. ಒಂದು ಸಲ ಇಡುವಿಕೆ, —ಇಟ್ಟಪದಾರ್ಥ ; ಒಬ್ಬೆ : ನೀಡಗಲದ ಗಗನದ ನಟ್ಟನಡುವೆ ಮುಚ್ಚೋಡಿಯ ನಿಡುಚೀಲದಂತೆ ಕೂಡಿ ಗಾಳಿಗಳು ಮೂಱಿ ಹುವದಱೊಳು ತುಂಬಿದೀಡಿನಂತಿಹುವಾಱು ವಸ್ತು (ಭರತೇ. ೭೭–೬೯). ೪. ಕಾರಣ ; ಉದ್ದೇಶ : ನಾನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರುವುದು ಗುಣವಂತ ನನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು. ಪ್ರತಾಪ ಕುಮಾರಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋದನಲ್ಲಾ ಅದರ ಈಡನ್ನು ಕೇಳುವುದಕ್ಕೆ (ಅರ್ಯಕ. ೬). ೫. ಇಕ್ಕಟ್ಟು ; ಪೊದೆ : ಕಿಡಿಗಣ್ಣ ತೆಱೆಯದಂದದೊಳುಱಿ ಮುದ್ರಿಸಿ ಜಡೆಯಿಾಡಿನೊಳಿದ್ದ ಹೆಱೆಯ ಬಿಡಿಸುವಂದದಿ . . . ಪುಷ್ಪಂಗಳ ಮುಡಿಸಿದ ಶಿವನ ಮಸ್ತಕದಿ (ಮೋಹತ. ೨೧–೨೯). ೬. ಹೊಣೆ ; ಜಾಮೀನು ; ಒತ್ತೆ : ಈಡು ಇಟ್ಟರೆ ನಾಡು ನಂಬುವುದು (ಗಾದೆ). ೭. ಲೇಪ ; ಬಳಿಯುವಿಕೆ : ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುತ ಕಾಳ್ವಿಡಿದಿರಬೇಕೊಂದೀಡಿನಿಂದವ ಸೋತು ನಿನಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೫–೬೧). ೮. ಉಪಾಯ ; ಹಾದಿ ; ಮಾರ್ಗ : ತನುವಿನಿಂದ ಕಂಡನೆಂದಡೆ ರೂಪಿನ ಜಡ . . . ಘನದಿಂದಿರುತ್ತಿಹೆನೆಂದಡೆ ನಿರಾಳದ ಬಯಲು ಇದನಱಿದ ಅಱಿವಿನ ಈಡೆನಗೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೯೮–೩೮೮). ೯. ಮರಗೆಲಸ ಮಾಡುವಾಗ ಉಳಿಯಾಗಲಿ ಗರಗಸವಾಗಲಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ತಾಗದಂತೆ ಮರದ ತುಂಡನ್ನು ಎತ್ತರಿಸಲು ಅಡಿಗೆ ಕೊಡುವ ಆನಿಕೆ.

ಈಡಾಗು = ಗುರಿಯಾಗು ; ತುತ್ತಾಗು ; ಬಲಿಯಾಗು : ತ್ರಿಜಗಾಧೀಶ್ವರನೊಳ್ ಮನೋಜಕಲಹಂದಾಳ್ದಗ್ನಿಗೀಡಾದ (ಸೋಮೇಶ. ೪೫) ; ತಾಱಿತಂತಃಕರಣ ಕಾಮನ ಕೂರುಗಣೆಗೀಡಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ಒರಿಇ. ೨–೧೬). **ಈಡಿನಹಣ** = ಆಧಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಾಲವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಹಣ : ಈಡಿನ ಹಣಕ್ಕೆ ಅಡವಿನ ಭೂಮಿ ಹರಾಜಾದರೆ ಅದನ್ನೇ ಅವರು ಕೊಳ್ಳುವವರು (ಕರುಕ. ೬). **ಈಡುಮಾಡು** = ೧. ಗುರಿಮಾಡು ; ಒಳಪಡಿಸು : ತನ್ನಂಗದಲ್ಲಿ ಆದ ಲಿಂಗದೇಹಿಯ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಭವಿಸಂಗಕ್ಕೆ ಈಡುಮಾಡುವ ವ್ರತಭಂಗಿತವ ಕಂಡು (ಏಲೇಶ್ವ. ೭೧) ; ಭುಜಂಗರಂ ಮದನಬಾಣಕ್ಕೀಡುಮಾಡುತ್ತೆ (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೧೨೭) ; ನಮ್ಮ ತಂದೆಯನ್ನೂ ನನ್ನನ್ನೂ ಈ ದುರವಸ್ಥೆಗೆ ಈಡುಮಾಡಿದ ರಾಜಒಡೆಯರಿಗೆ ತಕ್ಕ ಶಾಸ್ತಿ ಮಾಡಿದ್ದಲ್ಲದೆ ನನ್ನ ಅಂತರಾತ್ಮವು ತೃಪ್ತಿ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ (ಶ್ರೀರಾಯು. ೧೨೭). ೨. ಅಧೀನಪಡಿಸು ; ವಶವಡಿಸು : ಬಾಲೆಯೊಡಲ ಸಂತಾಪವ ತಟ್ಟನೆ ತಱಿದು . . . ನೆಟ್ಟನೆ ತನಗೀಡ[ಡು] ಮಾಡೆಂದು (ಮೋಹತ. ೧೦–೧೮).

[< ಇಡು$_1$. / ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಈಡು]

ಈಡು$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದಾಗುವಿಕೆ ; ಒಕ್ಕೂಟ ; ಸೇರುವೆ (ಕಿ). ೨. ಸರಿ ; ಸಮಾನ ; ಸಾಮ್ಯ ; ಹೊಂದಿಕೆ : ಸರ್ವಾಂಗಲಿಂಗಿಗೆ ಬೇಱೆ ಐದು ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿತವ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದಿಲ್ಲ ಇಷ್ಟಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೂ ಕಟ್ಟಿದ ಈಡ ನೋಡಯ್ಯಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೯–೨೭೭) ; ಸುಪರ್ಣಂಗೀಡೆ ಕಾಕಾಳಿ (ಸೋಮೇಶ. ೧೦) ; ನಾಡಾಡಿಯಂತೆಯೇ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟರು ಇವಗೆ ನಾಡೆಲ್ಲ ಹುಡುಕಿದರು ಈಡಾರ ಕಾಣೆ (ಪುರಂದ. ೧–೨೧೫–೧೬) ; ತನ್ನ ಭಾಗ್ಯಕೆ ಮೇದಿನಿಯೊಳೀಡಿಲ್ಲವೆಂದು (ರತ್ನಾಕ. ೧೯) ; ಆ ಹೆಣ್ಣಿಗೂ ಆ ಗಂಡಿಗೂ ಈಡೇ ಇಲ್ಲ (ಮಾಮರಾ. ೧೩೬) ; ಈ ಹಳ್ಳ ಆ ಕಳ್ಳಗೆ ಈಡೇ (ಗಾದೆ). ೩. ಅವಕಾಶ ; ಆಸ್ಪದ : ನಿರ್ಧನಿಕರು ನಡೆನುಡಿಗಳಿಂದ ತಾಕುಸೋಂಕು ಬರಲಾಗಿ ಒಳಹೊಱಗು ಎಂಬ ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಈಡನಿಕ್ಕಿ ಕಂಡರೆ ನಡೆಯದೆ ಬಂದರೆ ಕರೆಯದೆ ಇಪ್ಪವರ ನೋಡಾ (ಏಲೇಶ್ವ. ೪೦) ೪. ಗಾತ್ರ ; ತೋರ ; ದಪ್ಪ : ಘಳವೊಳಗೆ ಕೊಳೆತು ಹೊಱಗೆ ಈಡಾದರೆ ಮೆಲುವರಿಗೆ ಅಡಹೆ (ಸುಂಕಬಂ. ೫೯) ; ಈ ಮರದ ಕಾಯಿ ತುಂಬ ಈಡಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೫. ಸಮೃದ್ಧಿ ; ಹೆಚ್ಚು ; ಪುಷ್ಟಿ : ರೊಕ್ಕ ಈಡಾಗಿದೆ (ಕಿ) ; ಹಳೆಯ ಅಕ್ಕಿಯ ಅನ್ನ ಈಡಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ೬. ತಡೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಸಮರ್ಥವಾದುದು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಲು ಶಕ್ತವಾದುದು : ಎನ್ನ ಬಲ್ಲಿದತನಕ್ಕೆ ನೀನೀಡಲ್ಲವೆಂದನಾ ಕುವರನಾ ವೃದ್ಧನ (ಸೌಂದಪು. ೪–೩೯) ; ರೂಢಿಸಿದೀ ದ್ವಿರದವ ಕೊಂದಗೆ ಮಲ್ಲರೀಡೆಯೆಂದೆಲ್ಲರುಲಿಯಲು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೬–೧೦೮) ; ಕದಾತಿನ್ನುವವನಿಗೆ ಹಪ್ಪಳ ಈಡೆ ? (ಗಾದೆ).

ಈಡಾಗು = ೧. ಸಮನಾಗು ; ಸಾಕಾಗು ; ಸಾಲು : ಕೀಱಿದಾಗಿ ದೊರ್ಡದೇನುಪಾಯಪರನೊರ್ವಂ ಕೋಟಿಗೀಡಕ್ಕು (ಸೋಮೇಶ. ೭೬) ; ಯಾವ ಹಣವೂ ಈಡಾಗಲೊಲ್ಲದು (ಬಟ್ಟಹೊ. ೫೯). ೨. ಆಸ್ಪದವಾಗು ; ಆಶ್ರಯವಾಗು : ಎಲೆ ಮುತ್ತ ನೀನಿಂತು ನಗೆಗೀಡಾದ ನುಡಿಗಳಂ ನುಡಿಯುತ್ತಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೭೬) ; ಒಳ್ಪಿಂಗೀಡಾದರುಣೋತ್ಪಲೋರು ಮುಕುಳಂಗಳವೋಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೨೦). ೩. ತೊಡಗು ; ಉದ್ಯೋಗಿಸು : ಅತಿಭಕ್ತಿಯೊಳಂತಲ್ಲಿ ಸುಖಸ್ಥಳಮುಂಟಾದಲ್ಲಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಪೂಜೆಗೀಡಾಗಿರ್ಪಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೩–೧೦೧) ; ಗುರುಚೂಡಾಮಣಿಯ ಸೇವೆಗೀಡಾಗಿ ಸುಖಮಿರ್ದಳು (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೧೫–೬೯). **ಈಡುಜೋಡು**=ಸರಿಸಮಾನ : ಮನೆವಾಳ್ತೆಯಸು ಮಾಡುವುದವರ ಸಮ್ಮತದಿಂದ ಸತಿಯೊಳಗೀಡುಜೋಡಿಲ್ಲೆನಿಸುವುದು (ಹದಿಬ. ೪–೧೩). **ಈಡುಪಾಡು** = ಸರಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಹೊಂದಾಣಿಕೆ (ಕಿ). **ಈಡುಮಾಡು** = ಸರಿಹೊಂದಿಸು ; ಪೂರೈಸು ; ಒದಗಿಸು : ಅಗ ಅಪ್ಪ ಹ್ಯಾಂಗ ನಮುಗೆಲ್ಲಾ ಈಡು ಮಾಡ್ತಿದ್ನೋ ಅಂತನಸ್ತದ (ತಿಡುಗು. ೨೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಈಡು]

ಈಡು$_3$ (ನಾ). ಚಿತೆ : ಕಾಡಲ್ಲೆ ಸತ್ತವನ ಈಡೀಗೆ ಹಾಕದಿರಿ ಎಂದು ಕಾಗದ ಬರಸೀದ ಸುವ್ವಿ ಅಡವೀಲಿ ಸತ್ತವನ ಈಡೀಗೆ ಹಾಕದಿರಿ ಎಂದು ಓಲೇಯ ಬರಸೀದ ಸುವ್ವಿ (ಜಗೀತ. ೧೦೭) ; ಹಾರುವರ ಹೆಣ್ಣು ಈಡೀಗೆ ಬೀಳುವಳು ನೋಡಾನ ಬಾರೆ ಎಲೆ ಗೌರಿ (ಜಗೀತ. ೧೧೭).

[? . / ತಮಿ. ಈಱು = ಅಂತ್ಯ]

ಈಡು$_4$ (ನಾ). ನೆಲೆ; ವಾಸಸ್ಥಾನ: ದುರ್ಗುಣಂಗಳ ಕೇಡು ಸೌಖ್ಯದೀಡು (ಚೇರಮ. ೨–೪); ಕಲ್ಯಾಣಪುರಕಖಿಳ ಸೌಭಾಗ್ಯಬೀಡು ಶಿವಧರ್ಮದೀಡು (ಪತಿಲ. ೪–೩೫); ಹಾಲು ಹಳ್ಳದೊಳೆನ್ನಾ ಮನೆಯುಂಟು ಅನಂತ ಶಾಲೆಯೊಳಗೆ ಈಡುವುಂಟು ಸಟೆಗಳಲ್ಲಾ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೬೩). [?]

ಈಡುಕಾರ 'ಈಡುಗಾರ' ನೋ.

ಈಡುಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ಬುಡಮುಟ್ಟ ಕಡಿ; ಪೂರ್ತಿ ಕತ್ತರಿಸು: ಅರಿನೃಪರಂ ತಡಂಗಡಿದು ಬೇಲಿಯನಿಕ್ಕಿ ಪಟುಪ್ರತಾಪವುರ್ಬ್ಬಿರೆ ತಳಕಾಡ ನೀಡುಗಡಿದಳುಕು[ಳ್ಕು]ಜಿ ಸುಟ್ಟು ತುರಂಗದಂಘ್ರಿ ಸಂಚರಣದಿನುತ್ತು (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೩೨–೪೪; 1150). [ಈಡು$_1$ + ಕಡಿ$_1$]

ಈಡುಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ಸಮಾನರನ್ನು ಕಾಣು: ರೂಢಿಯೊಳಗಿನ್ನೀಡುಗಾಣದ ನಾಡಸತಿಯೊಳ್ಕೂಡಿ (ಕುಮಾವಿ. ೩೦).
[ಈಡು$_2$ + ಕಾಣು (< ಕಾಣ್)]

ಈಡುಗಾಯಿ$_1$ (ನಾ). ದಪ್ಪವಾದ ಕಾಯಿ: ಆ ಮರದ ತುಂಬಾ ಈಡುಗಾಯಿಗಳೇ ತುಂಬಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಈಡು$_2$ + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಈಡುಗಾಯಿ$_2$ 'ಇಡುಗಾಯ್' ನೋ.

ಈಡುಗಾರ, ಈಡುಕಾರ (ನಾ). ಗುರಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಹೊಡೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಗನಾದವನು: ಅವನು ಒಳ್ಳೆಯ ಈಡುಗಾರನೂ ಹೌದು. ಅವನಿಟ್ಟ ಗುರಿ ತಪ್ಪದು ಎಂದು ಹಳ್ಳಿಯವರಿಗೆಲ್ಲ ತಿಳಿದುಹೋಗಿತ್ತು (ಕಾನೂರು. ೧೬); ಹುಲಿ ಈಡುಗಾರ ಐತುವನ್ನು ಕಬಳಿಸಿತ್ತು (ನಡೆದಾ. II, ೧೨೨೯). **ಈಡುಕಾರ** (ಜಾನಕೋ.೧೮). [ಈಡು$_1$ + –ಕಾರ (<–ಕಾಜ)]

ಈಡುಗೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಹರಿಯ ಮಾರ್ಕೊಳುವ ದಳವ ಬೆಂಕೊಳುವ ಈಡುಗೂರ ದೇವಿಲಬುಧವರಪ್ರಸಾದ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೦೪–೨೦; 1130). [?]

ಈಡೆ$_1$, ಈಡ (ನಾ). ದೇಹದ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ನಾಡಿ: ಈಡೆ ಪಿಂಗಳ ವರಸುಷುಮ್ನಾನಾಡಿಗಳು ಬಲಿದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೧–೧೬); ಈಡೆ ಪಿಂಗಳಗಳೆನಿಪೆರಡು ನಾಡಿಯ ತುದಿಯೊಳಾಡುತ್ತಲಿರ್ದು (ಕೈಕವ. ೨–೩). **ಈಡ**: ಈಡ ಪಿಂಗಳ ಎರಡು ಜೋಡಿಸಿ ಸುಷುಮ್ನೆನೋಡಿ ಅಜೀದೆ ನೆನಲು ಕೊಯ್ವನು ಮೂಗು ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಯ್ಯನು (ಸಿದ್ಧಪು. ೩೪–೫). [< ಸಂ. ಇಡಾ]

ಈಡೆ$_2$ (ನಾ). ಸ್ತೋತ್ರ; ಹೊಗಳಿಕೆ. [ಸಂ. ಈಡಾ]

ಈಡೇರಿಸು 'ಈಡೇಱಿಸು' ನೋ.

ಈಡೇರು 'ಈಡೇಱು' ನೋ.

ಈಡೇಳು (ಕ್ರಿ). ಗುರಿಯ ಕಡೆ ಹಾರು; ಗುಂಡುಹಾರು: ಬರ್ಪುದು ಪಸಿದ ಪುಲಿ, ಮುಂದೆ ಕೊರ್ವಿದೆರೆಯಂ ಕಂಡದಂ ಕೊಳ್ವಲಂಪಿಂದೆ ಹೊಂಚಿ ಮುಂಬರಿಯುತಿರಲೀಡೇಳುವುದು ಕೋವಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧೧–೨೮೫). [ಈಡು$_1$ + ಏಳು$_1$ (< ಏೞ್)]

ಈಡೇಱಿಸು, ಈಡೇರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೂಡಿಸು; ನೆರವೇರಿಸು; ಪೂರೈಸು; ನಡಸು: ಇಬ್ಬರ ಲೇಸನೀಡೇಱಿಸಬೇಕೆಂದು ಗರ್ಭದೆ ಶಿರವ ಚಾಚಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೧–೫೮); ಶರಣಾಗತರೊಳಗವಗುಣಗಳಂ ನೋಡದೀಡೇಱಿಸುವ ದೃಢಮೊಪ್ಪುವ ಪರಿಜನಂಗಳೊಳಮಳ ದಯೆ (ಚಿಬವು. ೮–೧೬); **ಈಡೇರಿಸು**: ದೊರೆಯ ಆಜ್ಞೆ ಎಷ್ಟೇ ಅಪ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಈಡೇರಿಸುವುದು ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ಅವನು ಬಗೆದ (ಹಾಹುತ್ತ. ೪೫). [ಈಡೇಱು + –ಇಸು$_3$]

ಈಡೇಱು, ಈಡೇರು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೂಡು; ನೆರವೇರು; ಪೂರ್ಣವಾಗು; ಸಫಲವಾಗು: ಮಧುರೇಶಂ ಕಡುದಿಟ್ಟನಾಗಲು ಬಳಿಕ್ಕೀಡೇಱಿತೇ ದ್ವಾರಕಾಸದನಂ ಪಾರ್ಥಿಯ ಕೂಡದೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩೭); ಹತ್ತು ದಿನದೆಡೆ ಸಂದಿನ ರಾತ್ರಿ ಘನ ಜೋಪಾನದೊಳೀಡೇಱಬೇಕೆಂದು ವನಜಾಕ್ಷಿ ಮಗ್ಗುಲಿಕ್ಕಿದಳು (ಮೋಹತ. ೪–೭೭). **ಈಡೇರು**: ವಿಜಯನಗರದ ಚಕ್ರಾಧೀಶನನ್ನು ಭೇಟಿಮಾಡಿ ಮುಂದೆ ಮಹಾಯಾತ್ರೆ ಹೊರಡಬೇಕೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದನು. ಅದೂ ಈಡೇರಲಿಲ್ಲ (ಶ್ರೀರಾಮು.೧೨೮); ಬಹುದಿನದ ಬಯಕೆ ನಾಳೆ ಈಡೇರುತ್ತದೆ (ತೇವೋಽಡ. ೮೬). [ಈಡು$_1$ + ಏಱು$_1$]

ಈಡೊಡ್ಡಣೆ (ನಾ). ಚಿತೆಯನ್ನು ಒಡ್ಡುವಿಕೆ: ಆರೂಢತೆಯ ಮಾಡ್ಯವರು ರುದ್ರಭೂಮಿಯೊಳಿಳುಹಿ ಇಂಧನವಿಧಾನಗೈವ ಈಡೊಡ್ಡಣೆಯ ಸಮಯದೊಳು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೫–೨೦). [ಈಡು$_4$ + ಒಡ್ಡಣೆ]

ಈಡೊರಸು (ಕ್ರಿ). (ಕೊಂಬಿನಿಂದ) ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಕ್ಕು, —ಒರಸು: ಮೈಯ ತೀನ್ ಮಸೆದೊಡೆ ಕೋಡೊಳೀಡೊರಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿಟ್ಟೊರಸಿ] ನೀರ್ಗೆಳಸಿರ್ದೊಡೆ ತಂದು ನೀರನೂಡಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೬೪).
[ಈಡು$_1$ + ಒರಸು$_1$]

ಈತ$_1$ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಈತ$_2$ (ನಾ). ಕೊಡುವಿಕೆ; ದಾನ: ಈತಂ, ಈತಂಗಳ್; ಈತಂ, ಈವುದು (ಶಬ್ದಾನು. ೫೫೩ ಪ್ರಯೋ; ೫೭೯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಈ$_3$ + –ತ$_2$]

ಈತ$_3$ 'ಈಂತ' ನೋ.

ಈತಿ$_1$ (ಅ). ೧. ಮುಕ್ತಾಯ; ಪೂರ್ತಿ. ೨. ಕಾರಣ ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಅವ್ಯಯ: "ಕಡೆಯುಂ ಕಾರಣಮಾತಿಯಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೩೯). [< ಸಂ. ಇತಿ]

ಈತಿ$_2$ (ನಾ). = ಈತಿಬಾಧೆ: ಅವರ ಆಶ್ರಮದ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು, ಈತಿ, ಭೀತಿ, ತ್ರಿವಿಧ ತಾಪ, ದುರ್ಧರ, ಗ್ರಹದೆಶೆ ಇವುಗಳಿಂದ ಪೀಡಿತರಾದ ಪ್ರಜೆಗಳು . . . ಸುರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಸುಖಿಗಳಾಗುವಂತೆ ಭರತನ ಸ್ಥಿತಿಯಾಯಿತು (ತುಳಸಿ. ೧೮೩). [ಸಂ.]

ಈತಿಬಾಧೆ (ನಾ). ತೊಂದರೆ; ಬಾಧೆ: ಈತಿಬಾಧೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸವುದಕ್ಕೂ ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ರಾಜಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆಯುವುದಕ್ಕೂ ತಕ್ಕಂತೆ ಆಲೋಚಿಸಿ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸಿದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ (ಮಹಾವಂ. II, ೩೮); ಆ ನೆನಪು ಆತನಿಗೆ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದುದೆಲ್ಲ ಈತಿಬಾಧೆಯ ನರಳಾಟ (ಏಕಾಂಗಿ ೮೮). ℙ ಅತಿವೃಷ್ಟಿ, ಅನಾವೃಷ್ಟಿ, ಇಲಿ ಹೆಗ್ಗಣಗಳ ಕಾಟ, ಮಿಡತೆಗಳ ಹಾವಳಿ, ಗಿಳಿಗಳ ಹಾವಳಿ, ರಾಜರದಂಡಯಾತ್ರೆ ಎಂಬ ಆರು ಈತಿಬಾಧೆಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುವು.
[ಈತಿ + ಬಾಧೆ]

ಈದ್ (ನಾ). (ಮುಸಲ್ಮಾನರ) ಹಬ್ಬ. [← ಅರ. ಈದ್]

ಈದ್‌ಮಿಲಾದ್ (ನಾ). ಮಿಲಾದ್ ಹಬ್ಬ.
[← ಅರ. ಈದ್‌ಮಿಲಾದ್]

ಈದ 'ಈನ್$_1$' ಪರಾ.

ಈದಲೆ (ನಾ). ಇತ್ತ; ಈಕಡೆ: ಅದಲೆ ನೀರ್ ಗುಂಡಿತ್ತೀಂದೀದಲೆಯೊಳೆ ನಿಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೬೨). [ಈ$_5$ (< ಇದು) + –ತಲೆ$_2$]

ಈದು$_1$ 'ಇದು' ನೋ.

ಈದು$_2$ 'ಈನ್' ಪರಾ.

ಈದೊರೆತು (ಗು). ಇಂಥ; ಈರೀತಿಯ; ಈ ಪ್ರಕಾರದ; ಈ ಸಮಾನದ: ಚಾಗಳ[ದ] ನನ್ನಿಯ ಬೀರದನ್ದಮಿಾದೊರೆತೆನೆ ಬಣ್ನಿಸಲ್ಕೆಱಿವರಾರಳವಂ ಚಲದಂಕಕಾಜನ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೨೯; 982); ಈದೊರೆತು ಶೌರ್ಯಗುಣೋನ್ನತಿ ನಾಗದೇವನ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೨–೧೬; 1007); ಸುಧಾಂಶುಲೇಖೆ ಕರ್ಪೂರಶಲಾಕೆ ನೇತ್ರಸುಖದಾಯಕಮಾದೊರೆತಲ್ಲವೀಕೆ ಶೃಂಗಾರಸಮುದ್ರಮಂ ಕಡೆಯೆ ಹೃದ್ಭವನುದ್ಭವೆಯಾದಳ್ (ಪಂಚಾಮಾ. ೯–೮೨). [ಈ$_8$ (< ಇದು) + ದೊರೆತು]

ಈದೊರೆಯ (ನಾ). ಇಂಥವನು : ಈದೊರೆಯನೆಂದು ತೋಜಲ್ ಮೇದಿನಿಯೊಳಗಾತನಲ್ಲದಿಲ್ಲೆನೆ (ಯಶೋಚ. ೨–೩೭).

[ಈದೊರೆತು + –ಅ$_7$]

ಈನ್, ಈ$_3$, ಈನು, ಈಯ್ಯು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಈಂದ, ಈದ$_1$ (ಭೂತಕೃ); ಈಂದು, ಈದ್ದು (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. (ಪ್ರಾಣಿಗಳು) ಮರಿಹಾಕು; ಪ್ರಸವಿಸು; (ಮನುಷ್ಯರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ) ಹೆರು: "ಈನ್ – ತಿರ್ಯಕ್ಪ್ರಸವೇ" (ಶಮುಧಾ); ಶರಸಂಧಾನದ ಬೇಗಮಂಬುಗಳನಂಬೀಂಬಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೯೦); ಈಂದಿರ್ದ ಗೋವು ಮಾಸಂ ತಿಂದೊಡೆ ಕಲಸಿಕ್ಕುಗೆ ಸೂಸಲಂ ಬೆಲ್ಲಮುಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೯೩); ಅಂಬಂಬಂಬಂ ಬಿಡೆ ಕಾಜುತಿರ್ಪ ತೆಜನಾಯ್ತು ಅಂಬಂಬನೀಂಬಂತುಟಾಯ್ತು (ಜಗವಿ. ೭–೭೯); ಆಗಸಮೀಂದಂತೆಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೭); ಈಂದ ಪುಲಿಯಾವೊಲಿರ್ದಳ್ (ಶಮುದ. ೧೧೮ ಪ್ರಯೋ). **ಈ$_3$** : ೧. ನಚ್ಚಿದೆಮ್ಮೆ ಕೋಣನನೀದತ್ತೆಂಬಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದೈ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೦೩); ಕಜೆವ ಕಾಮಧೇನುವೊಂದು ಕಜುವನೀದು ಕಜೆಯದೆ ಹೋಯಿತ್ತು (ಸಗಬೊ. ೮೧); ಬಗೆಯಲರಿದಿದು ಗರ್ಭ ಬಲಿಯದೆ ಹಗಲನೀದುದೊ ರಾತ್ರಿ ಕುಡಿ ಕುಡಿದುಗುಳುತಿರ್ದುವು ತಿಮಿರವನು ಕೆರದೀಪ್ತಿಕಾಳಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೩೪); ಗಗನಮೀದುದೊ ನೆಲಂ ಬೆಸಲೆಯಾದುದೊ (ಜಬಪು. ೪೭–೩೩). **ಈನು** : ೧. ಹುಟ್ಟುಬಂಜೆಯ ಮಗನೊಬ್ಬ ಈನದೆಮ್ಮೆಯ ಗಿಣ್ಣ ಬೇಡಿದನು (ಅವಚಂ. ೧೮೪–೮೨೭); ನಮ್ಮ ಪಾಲಿಗಿದುವೇ ಸುರಧೇನು ಎರಡೇ ದಿನ ಈನುವುದಿನ್ನೇನು (ಗಣೇಶ. ೭೬–೧೮). **ಈಯ್ಯು$_2$**: ೧. ಎತ್ತೀಯಿತೆಂದೊಡೆ ಮೂಲೆಯಲಿ ಕಟ್ಟಿಸುವುದೆಂಬನ ಚಾಳಿಯೇತಕೆ (ಬಸಪು. ೨೮–೩೫); ಈಯ್ಯದೆಯಿರುವ ಕಡಸು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೮೩–೬); ನಿನ್ನೆ ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿಯ ಸುಮಾರಕ್ಕೆ ಅದು ಈಯಿತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೫೨); ಕೋಣ ಈಯಿತು ಎಂದರೆ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟು ಎಂದನಂತೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಫಲಕೊಡು : ಹಚ್ಚಿದ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಬಾಳೆ ಈಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೪೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಈನ್ ; ತೆಲು. ಈನು ; ಪರ್ಜಿ. ಈನ್ = ಬೀಜ ಮೊಳೆಯುವುದು]

ಈನಿಸು, ಈಯಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಪ್ರಾಣಿಗಳ) ಪ್ರಸವಕ್ಕೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡು : ದಯವಿಟ್ಟು ನಮ್ಮ ಎಮ್ಮೆಯನ್ನು ಈನಿಸಿಕೊಡಿ (ರೂಢಿ). ೨. ಒದಗಿಸು : ರಿಪುಬಲದ ಸಂಭ್ರಮವನೀನಿಸುತ್ತಿದೆ ಕಂಗಳಲಿ [ಪಾಠಾಂ ೪ಗೆ] ಕಾಹುರದ ಕೌತುಕವ (ತೊರರಾ. ೬–೨೦–೫೩). **ಈಯಿಸು$_2$** : ೨. (ಕ). [ಈನ್ + –ಇಸು$_3$]

ಈನು 'ಈನ್' ನೋ.

ಈಪರಿ (ನಾ). ಈರೀತಿ; ಈತರಹ; ಹೀಗೆ: ಅದುದೀಪರಿ . . . ಹಯಸಪ್ತತಂತು ನಿರಂತರಾಯದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧–೭–೫೩); ಈಪರಿಯ ಸೊಬಗಾವ ದೇವರಲಿ ನಾ ಕಾಣೆ (ಪುರಂದ ೨–೧೭೪ ಪ).

[ಈ$_5$ (< ಇದು) + ಪರಿ$_7$]

ಈಪಾಟ (ಗು). ೧. ಇಷ್ಟು; ಇಷ್ಟೊಂದು; ತುಂಬ: ಈಪೌಜ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡಲಾರಿಗೆ ಶಕ್ಯಮಾಪರಿಯ ರೌದ್ರರಸವನ್ನೆಂತು ಸಹಿಸಬಹುದೀಪಾಟ ಯಶ್ವಗಳ ವೇಗದೊಳ್ಮೇಲೆಂತುಧೈರ್ಯದಿಂ (ವರ್ಷವ. ೩–೫೬); ಈಪಾಟ ಹಣ್ಣು ಎಲ್ಲಿಯೂ ನಾನು ನೋಡಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. ಈ ರೀತಿ; ಹೀಗೆ: ನಾವೀಪಾಟ ಸುಖಕೆ ಸಿಕ್ಕುವುದು ಗೋಪರ ನಡೆ (ಭರಚ. ೬೯–೫).

[ಈ$_5$ (< ಇದು) + ಪಾಟ$_1$]

ಈಪಿ (ನಾ). ೧. ನೊಣಗಳ ಹಿಕ್ಕೆ (ಕ). ೨. ಹೇನಿನ ಮೊಟ್ಟೆ (ಕ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಈರ್ಪಿ ; ತೆಲು. ಈಪಿ]

ಈಪೊೞ್ತು, ಇವತ್ತು, ಇವೊತ್ತು, ಈವತ್ತು, ಈವೊತ್ತು, ಈಹೊತ್ತು (ನಾ). ಇಂದು; ಈದಿನ: ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಂ ನೆರಪಿದೆ ಒಳ್ಳಿತ್ತಾಯ್ತಾಪೊೞ್ತು ಪೊಲ್ಲದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬–೨೦); ನಿನಗೀಪೊೞ್ತು ಜಕೊಳಿತ್ತ ಬರ್ಪದಟನಿಂತಾರಿತ್ತರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೩೪). **ಇವತ್ತು** : ಇದೇನು ನಾಳೆ ಬರುತ್ತೇನೆಂದವನು ಇವತ್ತೇ ಬಂದುಬಿಟ್ಟೆ (ರಾಮಾನ. ೧೦೭). **ಇವೊತ್ತು** : ಇವೊತ್ತು ಅದರ ಬೆಲೆ . . . ಹೆಚ್ಚಾಗಿ (ಅಕಾಶ. ೬); ಪತ್ರ ಉದ್ದವಾಯ್ತೇನೋ. ಸಾಕು ಇವೊತ್ತಿಗೆ (ಸುವಸಂ. ೧೬). **ಈವತ್ತು** : ಈವತ್ತು ಕಾಲೇಜಿಲ್ಲವೇ ? (ನಿರಾತ. ೭೭). **ಈವೊತ್ತು** : ಈವೊತ್ತಿನ ಈ ಭಾವನೆ. . . ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೩೦೦). **ಈಹೊತ್ತು**: ಹೊಸಮಸೆಯಡಾಯ್ದುದ ಸಾಲಸಂದಣಿಯ ಸದರವೀಹೊತ್ತೆನುತ ಗೆಲವಿನ ಕುದುಕುಳಿಗಳುರವಣಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೩೦).

[ಈ$_5$ (< ಇದು) + ಪೊೞ್ತು]

ಈಪ್ಪತ್ತು 'ಇರ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಈಪ್ಸಿತ (ಗು). ೧. ಆಸೆಪಟ್ಟ; ಬಯಸಿದ; ಬೇಡಿದ: ಮದೀಪ್ಸಿತ ತಪಮುಮಿಂದೆಯ್ದಿತ್ತು (ವಿಷ್ಣುಪು. ೩–೧೩೫). (ನಾ). ೨. ಆಸೆ; ಬಯಕೆ: "ಇಚ್ಛೆ ಕಾಂಕ್ಷೆ ಸ್ಪೃಹೆ ಅಶಂಸೆ ರುಚಿ ಕಾಮ ವಾಂಛೆ ಯಿಾಪ್ಸಿತಮೆನಲು ಬಯಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೮–೧೧); ನಿನಗೆ ವೈಭವ ಬೇಕು, ವಿಲಾಸಬೇಕು, ಮನಸ್ಸಿನ ನೂರೆಂಟು ಈಪ್ಸಿತಗಳಿಗೆ ಸಂತೃಪ್ತಿ ಬೇಕು (ಶನಿಸಂ. ೨೪೬). [ಸಂ.]

ಈಪ್ಸಿತಾರ್ಥ (ನಾ). ಬಯಸಿದ ವಸ್ತು, —ದ್ರವ್ಯ: ನೃಪಂ ವನಜಳ ಕೇಳಿ ನಿಮಿತ್ತದಿನರ್ಥಿಗೀಪ್ಸಿತಾರ್ಥಮನಿತ್ತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೧೫೨); ಈಪ್ಸಿತಾರ್ಥವನೀವುತಿಹ . . . ಕಲ್ಪಲತೆಯಂತೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೯–೫).

[ಈಪ್ಸಿತ + ಅರ್ಥ]

ಈಪ್ಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಆಸೆಪಡು: ವಿಷಯಾಭಿಲಾಷೆಯ ಬಿಸಿಲ ಹೊಳೆಯೊಳಗಾಡಲೆಂದೀಪ್ಸಿಸಿ ಪರಿಭ್ರಮಿಸುವನು ಮಾಯಾಮೂಢಮತಿ (ನಿಭಾಗ. ೫–೮–೫). [ಈಪ್ಸೆ + –ಇಸು$_3$]

ಈಪ್ಸೆ (ನಾ). ಆಸೆ; ಬಯಕೆ: ಪಡೆಗುಮವರ್ ನಿರಂತರಂ ಮತ್ತಸಾದ ದಿಂದೀಪ್ಸೆಗಳಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫–೧–೧೦೦). [ಸಂ. ಈಪ್ಸಾ]

ಈಮಿತಿ (ಅ). ೧. ಇಂದಿನವರೆಗೆ; ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ: ಈಮಿತಿಗೆ ಎಲ್ಲ ಲೆಕ್ಕವೂ ಚೊಕ್ಕಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಈ ದಿವಸ; ಈದಿನ: ಇವೂ ಅರ್ವಾಚೀನವಲ್ಲ. ಅವನಿಗೆ ಬೇಕು 'ಈಮಿತಿ'ಯ (up-to-date) ವಸ್ತುಗಳು (ದೇವದೂ. ೨೭೬). [ಈ$_5$ (< ಇದು) + ಮಿತಿ]

ಈಯತ (ನಾ). (?) : ಈಯತದೊಳ್ಪೆದಿದೆಂದಾನಂದಗೊಳಲು ಸರಿರಾಯರಾಣ್ಯರ ಕಳುಹಿದಾಗ ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲಕ್ರೀಯಕನುವಾದನು (ಜಿನಮು. ೯–೩೫). [?]

ಈಯತ್ತೆ 'ಇಯತ್ತೆ' ನೋ.

ಈಯಲು (ನಾ). ಈನುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಕರು ಹಾಕುವುದು: ಹೆಣ್ಣು ತೋಳವು ಈಯಲಾದ ಕೂಡಲೆ ಅಡವಿಯೊಳಗೆ ಬೇರೆ ಒತ್ತಟ್ಟಿಗೆ ಸ್ಥಳ ವನ್ನು ನೋಡಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೮೪).

[ಈಯು$_3$ (< ಈನ್) + –ಅಲು (< –ಅಲ್$_2$)]

ಈಯಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೊಡಿಸು; ಕೊಡುವಂತೆ ಮಾಡು : ಈಯಿಸಿದಂ, ತೇಯಿಸಿದಂ (ಶಮುದ. ೧೩೧ ಪ್ರಯೋ).

ಈಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಈಸಿಕೊ ; ತೆಗೆದುಕೊ : "ಸಂಪ್ರದಾನವೆಂದಾವುದಾನೊಂದು ವಸ್ತುವನೀಯಿಸಿಕೊಂಬ [ಪಾಠಾಂ. ವಸ್ತುವನೀಸಿಕೊಂಬ] ಪಾತ್ರಂ" (ಶಮುದ. ೧೩೦ ವೃತ್ತಿ); ಓಲೆಯನ್ನೀಯಿಸಿಕೊಂಡು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೭೭–೨೫). [ಈ$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಈಯಿಸು$_2$ 'ಈನಿಸು' ನೋ.
ಈಯ್ಯು$_1$ 'ಈ$_2$' ನೋ.
ಈಯ್ಯು$_2$ 'ಈನ್' ನೋ.
ಈರ್$_1$, ಈರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಳೆ; ಜಗ್ಗು; ಸೆಳೆ. ೨. (ಹೇನಿನ ಮೊಟ್ಟೆಯನ್ನು) ಬಾಚು; ಸೀರು. 'ಈರಣಿಗೆ' ಪರಾ. **ಈರು$_1$** (ಕ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಈರ್; ಮಲ. ಈರ್ = ಸೀರು; ತೆಲು. ಈಚ್ಚು, ಈರುಚು = ಸೀರು, ಬಾಚು]
ಈರ್$_2$, ಈರು$_2$ (ನಾ). ಹೇನಿನ ಮೊಟ್ಟೆ; ಸೀರು (ಕ). **ಈರು$_2$**: 'ಈರುದಲೆ' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಈರ್; ತುಳು. ಶೀರ್, ಸೀರ್; ಕೊಡ. ಚೀರಿ; ತೆಲು. ಈರು; ಕೋಲಾ. ಸೀರ್; ನಾಯ್ಕಿ. ಶೀರ್; ಗೊಂಡಿ. ಸೀರ್; ಕುವಿ. ಹೀರು; ಕುರುಖ್. ಚೀರ್]
ಈರ್$_3$ 'ಇರ್$_2$' ನೋ.
ಈರ್$_4$, ಈರ (ನಾ). ತೇವ; ಒದ್ದೆ; ಹಸಿ. 'ಈರುಳ್ಳಿ' ಪರಾ. **ಈರ**: 'ಈರಪಲಸು' ಪರಾ.
[< ನೀರ್. / ತಮಿ. ಈರ್, ಈರ; ಮಲ. ಈರ, ಈಱ; ತೆಲು. ಈಮಿರಿ]
ಈರ 'ಈರ್$_4$' ನೋ.
ಈರಡಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡುಪಾದ, —ಹೆಜ್ಜೆ: ನಡೆವುದೀರಡಿಯಿಂದೆ ಧರ್ಮಂಬಿಡದೆ ತದ್ವ್ಯಾಪರನಿಕರದೊಳ್ (ಬಸವು. ೨–೫). ೨. ಎರಡು ಅಡಿ. ೩. ಎರಡು ಪಾದಗಳುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ.
ಈರಡಿಮಾಡು = ಎರಡುಹೆಜ್ಜೆಮಾಡು: ಧರಣಿಯನು ಮೆಟ್ಟಿ ಈರಡಿಮಾಡಿದ ಕೊಲೆಗಡುಕನ (ಪುರಂದ. ೧–೧೦೧–೨); ಪೊಡವಿಯ ನೀರಡಿಮಾಡಿ ಜಡಜಭವಾಂಡ ಮೇಲ್ವಾಗವ ಲೀಲೆಯಿಂದೊಡೆದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನೀತ (ಮೋಹತ. ೩೬–೨೬). [ಈರ್$_3$ (< ಇರ್$_2$) + ಅಡಿ$_1$]
ಈರಣ (ನಾ). ೧. ಚಲನ; ಅಲುಗಾಟ; ಅಲುಗಾಡಿಸುವಿಕೆ: ಮಲಯಸಮೀರಣೇರಣ ಚಲತ್ತರುಶಾಖಿಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧–೬೬). ೨. ಚರ್ಮವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಮೃದಂಗ: ಸುತಿ, ಮೌರಿ, ಡೋಲು, ತಂಬಟೆ, ಈರಣ, ಡಕ್ಕೆ ... ಮದ್ದಳೆ ಮುಂತಪ್ಪ ಬದ್ದವಣಂಗಳ ಬಿಱುಸರಂ (ಅದ್ಭುತ. ೩೨–೧೦). ೩. [ಜೈನ] ಜೈನಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ ಪರ್ಯಟನ; ಸಂಚಾರ; ಜೀವಹಿಂಸೆಯಾಗದಂತೆ ಮುಂದೆ ನಾಲ್ಕು ಮೊಳ ನೋಡಿ ನಡೆಯುವಿಕೆ: ಈರಣಮುಂ ಈರ್ಯೆಯುಂ ಯೋಗಗತಿಯುಂ ಎಂದೊಡೆ ಏಕಾರ್ಥಂ ತದ್ದ್ವಾರಕಮಪ್ಪ ಕರ್ಮಂ ಈರ್ಯಾಪಥಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೫೫). [ಸಂ.]
ಈರಣಿಗೆ (ನಾ). ಸೀರನ್ನು ಬಾಚಿ ತೆಗೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಉಪಕರಣ; ಸೀರಣಿಗೆ (ದಕ. ಕ). [ಈರ್$_2$ + ಅಣಿಗೆ$_0$]
ಈರಪಲಸು (ನಾ). ಹಸಿಯ, ಎಳೆಯ ಹಲಸಿನ ಕಾಯಿ; ಹೊಸದಾಗಿರುವ (ಆಗತಾನೆ ಕಿತ್ತ) ಎಳೆಯ ಹಲಸಿನ ಕಾಯಿ: ಕತ್ತರಿಸಿದೀರಪಲಸಿನ ಕಾಯ ತುಪ್ಪದೊಳಗಿತ್ತು ತಾಳಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫–೬೭); ಮೆತ್ತನುಕ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡೀ [ಪಾಠಾಂ. ಡಿವಿ]ರಪಲಸಿನ ಕಾಯನೊತ್ತಿ ಹಿಳಿದದನು ಕದುಕಿಱಿದು ಕಿಱಿಕಿಱಿದಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫–೬೩).
[ಈರ (< ಈರ್$_4$) + ಪಲಸು]
ಈರಯ್ದು, ಈರೈದು (ನಾ). ಎರಡು ಐದು; ಹತ್ತು: ಈರಯ್ದು, ಈರೊಳ್ಪಿದರ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೪ ಪ್ರಯೋ); ಕನ್ನಡ ಸಮಾಸಕ್ಕೆ: ತೆಂಗಾಳಿ ... ಇಮ್ಮಾವು, ಈರಯ್ದು (ಶಮದ. ಸ. ೮೨ ಪ್ರಯೋ); ಆಯ್ದ ಕ್ಷಮನೀರಯ್ದಲರ್ಗಳನಾರಯ್ದಲವಿಂ ಮೇಳಿಸುತ (ಉದ್ಭದೇ. ೩–೯).
ಈರೈದು: ನಡುಗಣ್ಣ ಪಂಚಾಸ್ಯದೀರೈದು ಭುಜದ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೨೬); ತೋರ್ಪಿರ್ಪೀರೈದು ತಲೆಗಳ ಬೈತಿರಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೩–೮–೧೩); ಈರೈದು ದಿಕ್ಕನು ಮೂಱುಲೋಕವನೊಂದೆಬಾರಿ ತುಂಬುವ ಘನಮಹಿಮ (ಭರಚ. ೨೬–೧೦೬).
ಈರೈವರು = ಹತ್ತುಜನ: ಮತ್ತೆ ಶೂರನ ರಾಣಿ ಮಾಲಿಶೆ ಹೆತ್ತಳೀರೈವರನು ಸನ್ಮತಿಪುತ್ರರನು (ನಿಭಾಗ. ೯–೨೩–೫).
[ಈರ್$_3$ (< ಇರ್$_2$) + ಅಯ್ದು$_2$]
ಈರಯ್ದುಭುಜ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತು ತೋಳು: ನಡುಗಣ್ಣ ಪಂಚಾಸ್ಯದೀರೈದು ಭುಜದ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೨೬). ೨. ಹತ್ತುತೋಳುಗಳುಳ್ಳವನು; ಶಿವ (ಕ). [ಈರಯ್ದು + ಭುಜ]
ಈರಯ್ದುಮೊಗ, ಈರೈದುಮೊಗ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತು ಮುಖ. ೨. ಹತ್ತು ಮುಖಗಳುಳ್ಳವನು; ರಾವಣ. **ಈರೈದುಮೊಗ**: "ಹತ್ತುಮೋರೆಯವ; ರಾವಣ" (ಗಂಗಾಮು. ೨೨).
[ಈರಯ್ದು + ಮೊಗ]
ಈರಯ್ಮೊಗ, ಈರೈಮೊಗ (ನಾ). = ಈರಯ್ದುಮೊಗ ೨. (ಕ). **ಈರೈಮೊಗ**: ರಕ್ಕಸರೊಳ್ ಸಂದ ಈರೈಮೊಗಂ ರಾವಣಂ (ಅದ್ಭುತ. ೨೮–೨೩). [< ಈರಯ್ದು + ಮೊಗ]
ಈರರಿಲ್ (ನಾ). ಎರಡು ನಕ್ಷತ್ರ: ತಳೆದು ತೋರಮುತ್ತಿನ ಕುಂಡಲದ್ವಯವನು ಪ್ರಕಟಮೆನಲತ್ತಿತ್ತ ಮೂಡಿದೀರರಿಲ ಪಾರ್ಶ್ವಕಚಂದ್ರನಂ ಧಿಕ್ಕರಿಸುವ ವದನನನರ್ಧವಿಕಸಿತ ಜಪಾಸುಮದ ಶೋಭೆಯಂ ಪಳಿವ ಚೆಂದುಟಿಯುಂದಮುಳ್ಳವನನು (ಶೇಷರಾ. ೧೫೧–೨೨).
[ಈರ್$_3$ (< ಇರ್$_2$) + ಅರಿಲ್ (< ಅಱಿಲ್$_1$)]
ಈರರೆ (ನಾ). ಎರಡು ಅರ್ಧ: ಅನಮ್ಮೊನ್ನಿನೊನ್ನಿಯು ಕೊಟ್ಟ ಈರರೆಯುಂ ನಿನ್ನುತು ಇತನೆ ಅಱಿಪ್ಪೊನ್ಪಿಷ್ಟಮಹಾಪಾತಕಂ ಇತನೆ ಕಾವೋರ್ ಪಾಳತಲೆ ಮೇಗಣ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೨–೩; 900).
[ಈರ್$_3$ (< ಇರ್$_2$) + ಅರೆ$_3$]
ಈರಲು$_1$ (ನಾ). ಚೀಕಲು; ಚೀಕು; ಮರದ ನೆರಳಿನಿಂದ ಬಿಸಿಲು ಬೀಳದೆ ಬೆಳೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಬರದಿರುವಿಕೆ: ಈ ಮರದ ನೆರಳಿನಿಂದ ಹೊಲದ ಪೈರೆಲ್ಲಾ ಈರಲಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [?]
ಈರಲು$_2$, ಈರಿಲು (ನಾ). ಮುಟ್ಟು ಅಥವಾ ಮೈಲಿಗೆಯ ಸೋಂಕಿನಿಂದ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಬರುವ ಶೀತಭೇದಿ: ಮಗುವಿಗೆ ಈರಲಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಈರಿಲು**: ಆ ಮಗುವಿಂಗೆ ಈರಿಲು ಗಾಳಿ ಭೂತ ಸೋಂಕಿತೆಂದು ಕಣಿಯರ ಭೇಷಜರ ಬೆಸಗೊಂಡು ಮಾಡುವ ಭಕ್ತಂಗೆ ಗುರುವಿಲ್ಲ ಲಿಂಗವಿಲ್ಲ ಜಂಗಮವಿಲ್ಲ (ಚೆನ್ನವ. ಕ. ೩೯೯).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಈರಲ್ = ಪಿತ್ತಜನಕಾಂಗ]
ಈರಳ್ಳಿ (ನಾ). ಎರಡು ಅಳ್ಳಿ, —ಪಕ್ಕೆ: ಮಗಧಾಧೀಶನ ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ಳುಱಿದ ಕೂರ್ವಾಳ್ಳೋಳನೀರಳ್ಳಿ ಬಿಟ್ಟಗೆಗೋದನ್ತಿರಲುಬ್ಬಿನಿಂದ ಸಬಳಂ ನೇಪಾಳನಾ ಬಾಯೊಳಾಯುಗವಡ್ಡಂ ನಿಲೆ ನಟ್ಟಕಟ್ಟದಲಗಾದಂ ... ಸಮಸ್ತಮಂ ತಳೆದನುರ್ವೀಚಕ್ರಮಂ ವಿಕ್ರಮಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩೫–೧೭; 1160); ಬಟ್ಟೆತ್ತಾದ ಬರಿಯುಮೊಳಪೊಕ್ಕೀರಳ್ಳಿಯುಂ ಬಿಗಿದ ಬೆನ್ನ ಬೀವುಂ (ಲೀಲಾವ. ೬–೧೯ವ).
[ಈರ್$_3$ (< ಇರ್$_2$) + ಅಳ್ಳಿ$_1$]
ಈರಾಟಿಕೆ (ನಾ). ಹೊಡೆದಾಟ; ಹೋರಾಟ: ತಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಗಿಡದ ಟೊಂಗೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕಾಜಿಯ ಜನರೊಡನೆ ಈರಾಟಿಕೆಗೆ ನಿಂತರು (ಗೌರಾಂಗ. ೧೦೦).
[< ಏಱಾಟಿಕೆ ?]

ಈರಾಱು (ನಾ). ಎರಡು ಆರು ; ಹನ್ನೆರಡು : ಆಱುಂಗುಣದೆಱೆವಟ್ಟೀರಾಱುಂ ಮಂಡಲದ ನಾಭಿ ಷಡ್ಬಲದ ಬಲಂ ಮೂಱುಂ ಸಿದ್ಧಿಯ ನೆಲೆ ನಿಲೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೪೬) ; ಪೊಳೆವ ಪೊಸಪೊನ್ನನೀರಾಱುಸಾವಿರಮನುಜ್ಜಳ ಹರ್ಷದಿಂ ತರಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೪೦) ; ಆ ನುಡಿಯಂ ತಾನುಂ ಕೇಳ್ದಾ ಭವಸೇನಂ ಸೋದರಮಾವನೊಳೆಂದಂ ನಾನೀರಾಱು ಬರಿಸ ಪರಿಯಂತಂ ಪರದೇಶಕ್ಕೆಯ್ದಿ (ಜಯಕಾ. ೧೨-೫೭).

[ಈರ್$_{3}$ (< ಇರ್$_{2}$) + ಆಱು$_{3}$]

ಈರಿ$_{1}$ 'ಈರೆ' ನೋ.

ಈರಿ$_{2}$ (ನಾ). ಬೇಲದ ಮರ : "ಈರಿಯೆನೆ ಬೇಲಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೫). [?]

ಈರಿಣ (ನಾ). ೧. ಚೌಳುಭೂಮಿ; ಊಷರಕ್ಷೇತ್ರ : "ಈರಿಣಮೂಷರಂ ಸೌಳನುಳ್ಳನೆಲನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೮-೨). ೨. ಮರುಭೂಮಿ. [ಸಂ.]

ಈರಿತ (ಗು). ೧. ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ; ಹೇಳಿದ. ೨. ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ; ಕಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೩. ಹೇಳಿದ ಮಾತು : ಅನುರೂಪ ಮಾದುದಶರೀರಸಹೋಕ್ತಿಗೆ ಸಾರದೇರಿತಂ (ಜಗವಿ. ೨-೫೧).

[ಸಂ.]

ಈರಿಪ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?) : ಮೆನ್ದಮರಸರ ಬಾಸಪೆಡೆ × × × ಈರಿಪನ್ ಆಟಿರೆ × × × ಪೊಲವ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೫೮-೧೦ ; 930). [?]

ಈರಿರುಳು (ನಾ). ಎರಡು ರಾತ್ರಿ : ಕಾಮಶರಕೆ ಎದೆಗೊಡದಿರು ದೇವರ ಕೃಪೆಯಿದ್ದೊಡೆ ಚದುರನೀರಿರುಳಿಗಯ್ತಹನು (ಕಂನವಿ. ೯-೧೫೭).

[ಈರ್$_{3}$ (< ಇರ್$_{2}$) + ಇರುಳು (< ಇರುಳ್)]

ಈರಿಲು 'ಈರಲು$_{3}$' ನೋ.

ಈರು$_{1}$ 'ಈರ್$_{1}$' ನೋ.

ಈರು$_{2}$ 'ಈರ್$_{2}$' ನೋ.

ಈರುಗಾರು (ನಾ). ಎರಡರಷ್ಟು ಆಯಾಸ(?) : ಐವೂರ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಕೆಟ್ಟಪಶುವನು ಆರೂರ ಹೊಕ್ಕು ಅಱಸಿಹೆನೆಂದು ಹೋದರೆ ಮೂಱೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಈರುಗಾರಾಗಲಾಗಿ ಅಱಸಬಂದ ಅಯ್ಯಗಳು ಅಸತ್ತು ಹೋದರಲ್ಲಾ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೩೭೧) ; "ಈರುಗಾರಾಗುವುದು ಎನಲು ವಶರಾಗುವುದು" (ಸಿದ್ಧೇವ. ಟೀಕೆ). [ಈರು$_{3}$ (< ಇರ್$_{2}$) + ಗಾರು]

ಈರುದಲೆ (ನಾ). ಸೀರಿನಿಂದ ತುಂಬಿದ ತಲೆ (?).

[ಈರು$_{2}$ (< ಈರ್$_{2}$) + ತಲೆ$_{1}$]

ಈರುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆಡ್ಡೆ ; ಉಳ್ಳಿಗೆಡ್ಡೆ ; ಪಲಾಂಡು : ಹುಳಿ ಮೂಲಂಗೀರುಳ್ಳಿ ತಿಂಬುವನೆ ಖೋಡಿ (ಪುರಂದ. ೨-೩೮-೩) ; ಕೆಂಪು ಮತ್ತು ಬಿಳಿಪು ಬಣ್ಣದ ಈರುಳ್ಳಿಯಿವೆ (ತರಬೆ. ೩೧) ; ಈರುಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದ ವಾಸನೆಯ ವಸ್ತುಗಳು ಅವನಿಗೆ ಸೇರವು (ಪೈಗಂಬ. ೧೧೩). 'ನೀರುಳ್ಳಿ' ಪರಾ. [ಈರ್$_{4}$ + ಉಳ್ಳಿ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಈರುಳ್ಳಿ]

ಈರೆ, ಈರಿ$_{1}$ (ನಾ). ಪಿತ್ತಕೋಶ; ಗುಲ್ಮ (?) : ನೆಣದೊಟ್ಟದ ಪಾರೆಯು ಮಾರೆಯುಂ ತುತ್ತಿ ನುಂಗಿ ಮಿದುಳಂ ತಣಿವಿಂ ಪುಳಿದೇಗುದೇಗುತ್ತು ಮಿರ್ಪುವದಱೊಳ್ ರಜನೀಚರಕೋಟಿಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೨೫). **ಈರಿ$_{1}$** : ಮಾಳವನಳ್ಮಿದುಳ್ಗೆ ಖಚನೀರಿಗೆ ಪಾಂಡ್ಯನ ಕಾಳಿಜಕ್ಕೆ ನೇಪಾಳನ ಬೆನ್ನ ಸೂಂಟಗೆಗೆ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೩೭-೧೭ ; 1162) ; ಹಳೇಕಾಲದ ಲೊಡ್ಡುಮರ ಅದು. ಮರ ಏರಿ, ಹರೆ ಮುರಿದು ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದು, ಈರಿ ಒಡೆದು ಕೋಬೇಕು ; ಇಲ್ಲ, ಕೈಕಾಲು ಮುರಿದುಕೋಬೇಕು (ಬೆಳುಮ. ೧೭೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಈರಲ್ = ಪಿತ್ತಕೋಶ, ಗುಲ್ಮ ಮುಂತಾದ ಅಂಗ]

ಈರೆಂಟು (ನಾ). ಎರಡು ಎಂಟು ; ಹದಿನಾರು : ನರಮಾತಂಗ ತುರಂಗ ಸೈನ್ಯಮಿದಿರಾಂತೀರೆಂಟು ಲಕ್ಕಂಬರಂ ಕರಗಿತ್ತೆನ್ನ ನಿಶಾತಹೇತಿ ಹತಿಯಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೩೫) ; ಮಸ್ತಕಕೊಂದು . . . ಈರೆಂಟುಂ ಭುಜಬಾಹುಕರದೊಳು ಚಾರು ಶತಾರ್ಧಂಗಳು ಪೇರುರದೊಳು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೧೩-೧೭) ; ಕಳೆಗಳೀರೆಂಟು ತುಂಬಿದ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರ ಮಂಡಲದಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೪-೬). [ಈರ್$_{3}$ (< ಇರ್$_{2}$) + ಎಂಟು]

ಈರೆರಡು (ನಾ). ಎರಡು ಎರಡು; ನಾಲ್ಕು : ಏಗಳ್ ಬಿಡದಾರ್ ಜಾನಿಸಿ ಸಂಸ್ಮರಿಪರವರ್ಗೀರೆರಡುಂ ಸಂಪದಮುಂ ಧೂರ್ಜಟಿಯೀವಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೪-೪೮). [ಈರ್$_{3}$ (< ಇರ್$_{2}$) + ಎರಡು]

ಈರೆಲೆ (ನಾ). ಎರಡು ಎಲೆ. 'ಈರೆಲೆವೋಗು' ಪರಾ.

[ಈರ್$_{3}$ (< ಇರ್$_{2}$) + ಎಲೆ$_{1}$. / ತಮಿ. ಈರಿಲೈ]

ಈರೆಲೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). (ಬೀಜ ಮೊಳೆಯಾಗಿ) ಎರಡು ಎಲೆ ಬಿಡು; ಎರಡೆಲೆಯಾಗು ; ಚಿಗುರು ; ಬೆಳೆ ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದು : ಬಳಸುವ ಬೇಟದೊಳ್ ಮೊಳೆದ ಗೊಟ್ಟಿಯೊಳೀರೆಲೆವೋದ ಲುಂದಿನೊಳ್ ಬಳೆದ . . . ಬೇಟವೆಂಬೆಳಲತೆ (ಆದಿಪು. ೧೨-೨೧) ; ಈರೆಲೆವೋದತನುವ ಕೇಳೀ ರಂಭಾಕಾಂಡಮೆನಿಪ ನಾಸಾವಂಶಂ ಭ್ರೂರೇಖಾಶಾಖೆಗಳಿಂ ರಾರಾಜಿಪು ದಬಲೆ ಮನುಜ ಕಂಠೀರವನಾ (ವರ್ಧಪು. ೪-೨೦). [ಈರೆಲೆ + ಪೋಗು$_{1}$]

ಈರೆಳೆ (ನಾ). (ನೆಯ್ಗೆಯಲ್ಲಿ) ಎರಡು ಎಳೆ,— ನೂಲುಗಳು : ತಾವರೆ ಗಾವೊಳಾಗಿಸಿದ ಬಿಲ್ಗದಱೀರೆಳೆಯೇಱಿಸುತ್ತೆ ... ಗೆಂಟನೊಳಿಟ್ಟು ಪಾಱಿಪರ್ (ರಾಜಶೇ. ೨-೧೭). [ಈರ್$_{3}$ (< ಇರ್$_{2}$) + ಎಳೆ$_{2}$ (< ಎೞೆ$_{2}$)]

ಈರೆಪ್ಪತ್ತು (ನಾ). ಎರಡು ಎಪ್ಪತ್ತು ; ಒಂದುನೂರನಲವತ್ತು : ಇವಾನ್ಕೊಳೆ ಈರೆಪ್ಪತ್ತಱುಳಂ ಒಕ್ಕಲ್ತನಂ ಕೆಯ್ವೊನಾ ವಿತ್ತಿದಲ್ಲಿ ವೆಳೆಯಾದೆ ಕೆಡುಗೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪-೧೫ ; ಸು. 685).

[ಈರ್$_{3}$ (< ಇರ್$_{2}$) + ಎಪ್ಪತ್ತು]

ಈರೇಳು 'ಈರೇೞ್' ನೋ.

ಈರೇೞ್, ಈರೇಳು, ಈರೇೞು (ನಾ). ಎರಡು ಏಳು; ಹದಿನಾಲ್ಕು: ಈರೇೞ್ಮಹೀಭಾಗಮುಂ ದೊರೆವೆತ್ತುತ್ತಮಭೋಗದೊಳ್ ತಣಿಪಿದಂ ಭೂಪೋತ್ತಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೬-೧೨). **ಈರೇಳು** : ಸಂಗರದೊಳೀರೇಳು ಲೋಕದರಸುಗಳ ಸಪ್ತಾಂಗಮುಂ ಕೊಂಬ ನಿನ್ನ ನುಡಿಯ ತೊಡಕಿನ ಬೆಡಂಗಿನಿಂ ಸೋಲಿಸಿ (ಹಚಕಾ. ೧೧-೧೩) ; ಆವ ತಾಯಿಗೆ ಈರೇಳು ಜಗ ತೋಱಿದ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೦-೪). **ಈರೇೞು**: ಗುಣಖ್ಯಾಪನಕ್ಕೀರೇೞುಂ ಭುವನಂಗಳೆಯ್ದುವೆನಿಪಂ ಸಾಹಿತ್ಯವಿದ್ಯಾಧರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೮೦).

ಈರೇಳುಭುವನ, ಈರೇಳುಲೋಕ = ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕ. ℙ ಭೂಲೋಕ, ಭುವರ್ಲೋಕ, ಸುವರ್ಲೋಕ, ಮಹರ್ಲೋಕ, ಜನಲೋಕ, ತಪೋಲೋಕ, ಸತ್ಯಲೋಕ, ಪಾತಾಳ, ಮಹಾತಳ, ರಸಾತಳ, ತಳಾತಳ, ಸುತಳ, ವಿತಳ, ಅತಳ : ಕಾಂತಿಯಿಂ ಈರೇಳು ಭುವನಮುಂ ಬೆಳಗುವ ದಿವ್ಯಸ್ವರೂಪನಂ ಕಂಡೆ (ಮಹಾದೇ. ೪೩-೧೩) ; ತಂದೆ ಕೇಳೀರೇಳುಲೋಕದ ತಂದೆಯಂ ಭಜಿಸದೆ . . . ನಿನ್ನೊಡಲಂ ಭವಾಳಿಗೆ ತಂದೆ (ಬಸಪು. ೩-೮೧). [ಈರ್$_{3}$ (< ಇರ್$_{2}$) + ಏೞ್$_{2}$]

ಈರೇೞು 'ಈರೇೞ್' ನೋ.

ಈರೇೞ್ಗಾಲ (ನಾ). ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರ್ಷ : ಮುನ್ನಮೆಳವರೆಯದೊಳೀರೇೞ್ಗಾಲಂ ವನಂಬೊಕ್ಕು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೯-೧೪) ; ಎಮಗೆ ಪೂದೋಟದಂತಾಯ್ತಡವಿ . . . ಈರೇೞ್ಗಾಲಮೇೞಿರಟ್ಟಿಗೆಯೆನೆ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೫-೧೨). [ಈರೇೞ್ + ಕಾಲ$_{1}$]

ಈರ್ಕೈದು 'ಈರಯ್ದು' ನೋ.

ಈರ್ಕೈದುವೊಗ 'ಈರಯ್ದುವೊಗ' ನೋ.

ಈರೈದೋಳು (ನಾ). ಹತ್ತು ತೋಳು ; ದಶಭುಜ : ಪುಲಿಸಮ್ಮ ದುಡಿಯನೀರೈದೋಳ್ಗಳಂ ಪಾವುದೊಡವಡಿಯ ತೊಡರುಲಿಯುಗರ್ವೆಳಗ ಬೆಳಗಿಪಂ ಶಿವಂ ಸಿಂಹವಿಷ್ಟರಾಗ್ರದೊಳಿರ್ದನು (ನಂದಿಮಾ. ೫–೩).
[ಈರೈದು (< ಈರಯ್ದು) + ತೋಳು (<ತೋಳ್)]

ಈರೈನೂಱು (ನಾ). ಎರಡು ಐನೂರು ; ಒಂದು ಸಾವಿರ : ಜಡಿವ ಕಡೆಯದ ಕಾಲ ರಭಸಕೆ ಹೆಡೆಗಳೀರೈನೂಱನಾಂತನನಂತನಳವಳಿದು (ನಿಭಾಗ. ೩–೮–೧೦). [ಈರ್$_3$ (< ಇರ್$_2$) + ಐನೂಱು (< ಅಯ್ನೂಱು)]

ಈರೈವೊಗ 'ಈರಯ್ಮೊಗ' ನೋ.

ಈರೊಂಬತು (ನಾ). ಎರಡು ಒಂಬತ್ತು ; ಹದಿನೆಂಟು : ಮಂದಾರ ಮಂಜರಿವಿಡಿದ ಹದಿಮೂಱು ಕಳಸವಿಂತೀರೊಂಬತಿನ್ನುಳಿದ ವಿಭವವೀ ಪರಿಯಿಂದ ನೇಮದಿಂ ನಡೆಸೆಂದಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೫–೭).
ಈರೊಂಬದಿಂಬರ್ = ಹದಿನೆಂಟು ಜನರು : ಚಂದ್ರಾಸ್ಯೆಯರಂ ಮನದೊಳುಪೇಂದ್ರಂಗೀರೊಂಬದಿಂಬರಂ ನಿರ್ಜಿತದೇವೇಂದ್ರಗಣಿಕೆಯರ ನಂಕದ ಚಂದ್ರಧ್ವಜನಳ್ಕಿ ಕಪ್ಪಮಿಙವವೊಲಿತ್ತಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೧೦೫).
[ಈರ್$_3$ (< ಇರ್$_2$) + ಒಂಬತು (< ಒಂಬತ್ತು)]

ಈರೊಡಲ್ (ನಾ). ಎರಡು ಒಡಲು, —ಶರೀರ : ಆವೆಡೆಯೊಳವಗಾಸೆ ಗಾಣೆನೆನೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಪೋಪುವು ನಲ್ಲರಿರ್ವರೀರೊಡಲೊಳಗಿರ್ಪ ಜೀವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦೪). [ಈರ್$_3$ (< ಇರ್$_2$) + ಒಡಲ್]

ಈರೊಡ್ಡು (ನಾ). ಎರಡು ಒಡ್ಡು, —ಸೈನ್ಯ : ತೆಜಪುವಡೆದೀರೊಡ್ಡಿನ [ಪಾಠಾಂ. ದಿದಿರೊಡ್ಡಿನ] ತೇರೊಡ್ಡುಗಳ್ ಶೂರಸಾರಥಿ ಪ್ರೇರಣದಿನೋರೊಂದಂ ಪತ್ತೆ ಸಾರ್ಚಿದಾಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦–೭೪ ವ) ; ಈರೊಡ್ಡಿನಾನೆ [ಪಾಠಾಂ.ಆರ್ದೊಡ್ಡಿನಾನೆ] ಗಳೋರೊಂದಱೊಳೊಂದು ತಾಗಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦–೮೩). [ಈರ್$_3$ (< ಇರ್$_2$) + ಒಡ್ಡು$_2$]

ಈರೊತ್ತೆ (ನಾ). ಎರಡು ಒತ್ತೆ ; ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ ಪಣವಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ಎರಡು ಒಡ್ಡುಗಳು, —ಬಾಜಿಗಳು : ಈರೈದು, ಈರೊತ್ತೆ (ಶಮದ. ೧೮೦ ಪ್ರಯೋ). [ಈರ್$_3$ (< ಇರ್$_2$) + ಒತ್ತೆ]

ಈರ್ಕುಳಿ 'ಈಟ್ಕುಳಿ' ನೋ.

ಈರ್ಗಳ್ (ನಾ). ಇಬ್ಬರು (?) : ಇರ್ಗುರಣವದ್ಧವೀಸರ್ಗಗೊಳದಂತ್ಯ ವೇನಿರ್ಗುದೇಕೋಕ್ತವೀರ್ವರ್ಗುರ್ ಸಂಮತವ ನಾವೀರ್ಗಳುಂ ಯತ್ನಿ ಸಲದರ್ಗುಣವೆನಿಹುದೊ ಹಿತವರ್ಗದಿಂ ಕೇಳೆಂದನು (ಜನವು. ೧೮–೮).
[ಈರ್$_3$ (< ಇರ್$_2$) + –ಕಳ್$_5$]

ಈರ್ಬಾಚಣಿಗೆ (ನಾ). = ಈರಣಿಗೆ (ದಕ. ೩). [ಈರ್$_2$ + ಬಾಚಣಿಗೆ]

ಈರ್ಮ (ನಾ). ವ್ರಣ ; ಹುಣ್ಣು ; ಗಾಯ : "ಕ್ಷತಂ, ಈರ್ಮಂ – ಈ ೨ ಏಱು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೪–೮). [ಸಂ.]

ಈರ್ಮಕಾಱ (ನಾ). ತೊರೆಯವನು ; ಬೆಸ್ತ : "ಈರ್ಮಕಾಱಂ ಕೀಲಿಗನೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೨–೬). [ಈರ್ಮ + –ಕಾಱ]

ಈರ್ಯಾಪಥ (ನಾ). [ಜೈನ] ಪರ್ಯಟನದ ದಾರಿ, —ಮಾರ್ಗ : ಈರಣಮುಂ ಈರ್ಯೆಯುಂ ಯೋಗಗತಿಯುಂ ಎಂದೊಡೆ ಏಕಾರ್ಥಂ ತದ್ವಾರಕಮಪ್ಪ ಕರ್ಮಂ ಈರ್ಯಾಪಥಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೫೫).
[ಸಂ. (ಈರ್ಯಾ + ಪಥ)]

ಈರ್ಯಾಪಥಶುದ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ನೆಲವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಮೊಳಗಳಷ್ಟು ಮುಂದೆ ನೋಡುತ್ತಾ ನಡೆಯುವುದು ; ಹೀಗೆ ನಡೆಯುವಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಜೀವಹಿಂಸಾದಿ ದೋಷಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿ ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು : ವಾಸವನಕೃತ್ರಿಮಚೈತ್ಯಾಲಯಮಂ ಪುಗುವಂತೆಪೊಕ್ಕೀರ್ಯಾಪಥಶುದ್ಧಿಯಂ ಮಾಡಿ ಕ್ರಿಯಾಪೂರ್ವಕಮಭಿವಂದಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೧೦೫ ವ). [ಈರ್ಯಾಪಥ + ಶುದ್ಧಿ]

ಈರ್ಯಾಮಾರ್ಗ (ನಾ). = ಈ ರ್ಯಾ ಪ ಥ : ಈರ್ಯಾಮಾರ್ಗ ಪರ್ಯವಲೋಕನ ಮುಂದ ಮುಂದಗಮನ ನಿರತರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೭೦ ವ).
[ಸಂ. (ಈರ್ಯಾ + ಮಾರ್ಗ)]

ಈರ್ಯಾವಿಶುದ್ಧಿ (ನಾ). = ಈ ರ್ಯಾ ಪ ಥ ಶು ದ್ಧಿ : ಯುಗಮಾತ್ರ ಕ್ಷೇತ್ರಮಂ ಕಣ್ಬರಿಕಿಸೆ ನಡೆದೀರ್ಯಾವಿಶುದ್ಧಿಕ್ರಮಂ ಕೈಮಿಗೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩–೧೯೬). [ಸಂ. (ಈರ್ಯಾ + ವಿಶುದ್ಧಿ)]

ಈರ್ಯಾಶುದ್ಧಿ (ನಾ). = ಈ ರ್ಯಾ ಪ ಥ ಶು ದ್ಧಿ : ಈರ್ಯಾಶುದ್ಧಿ ತಪೋಗುಣಪರ್ಯಾಯವಿಶುದ್ಧಿಯೆಂಬುವಂ ಬಗೆವೀ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿ ನೇಸುಂ ಬಗೆಯದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೧೭). [ಸಂ. (ಈರ್ಯಾ + ಶುದ್ಧಿ)]

ಈರ್ಯಾಸಮಿತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಪಂಚಸಮಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಈರ್ಯಾಸಮಿತಿ (ಹಗಲು ಲಕ್ಷ್ಯಪೂರ್ವಕ ಮುಂದಿನ ನಾಲ್ಕುಮೊಳ ದಾರಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ನಡೆಯುವುದು)" (ಜೈನಪ. ೪೯೭) ; ಪ್ರಾಸುಕ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ದಿ ವ ಸ ದೊ ಳ್ ಸ್ವಕಾರ್ಯಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂ ಉತ್ಸುಕನುಂ ಅನ್ಯಮನಸ್ಕನುಂ ಆಗದೆ ಮುಂದಂ ನೋಡಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಬಾದರ ಪ್ರಾಣಿಗಳಂ ಪರಿಹರಿಸಿ ಸುಪ್ರಯತ್ನದಿಂ ನಡೆವುದು ಈರ್ಯಾಸಮಿತಿ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೨೫).
[ಸಂ. (ಈರ್ಯಾ + ಸಮಿತಿ)]

ಈರ್ಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ ಪರ್ಯಟನ, —ಸಂಚಾರ ; ಜೀ ವ ಹಿಂ ಸೆ ಯಾ ಗ ದಂ ತೆ ಮುಂದೆ ನಾಲ್ಕುಮೊಳ ನೋಡಿ ನ ಡೆ ಯು ವಿ ಕೆ : ಈರಣಮುಂ ಈರ್ಯೆಯುಂ ಯೋಗಗತಿಯುಂ ಎಂದೊಡೆ ಏಕಾರ್ಥಂ ತದ್ವಾರಕಮಪ್ಪ ಕರ್ಮಂ ಈ ರ್ಯಾ ಪ ಥಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೫೫). [ಸಂ. ಈರ್ಯಾ]

ಈರ್ವಾರು (ನಾ). ಸೌತೆಕಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ. [ಸಂ.]

ಈರ್ಷೆ (ನಾ). = ಈರ್ಷ್ಯೆ : ಪದಪಿಂದಂ ತಾಳ್ದಿ ನಿಂದಳ್ ಗಗನದಿ ಮಹಾಕಾಳ ದೇವೋತ್ತಮಾಂಗಾಗ್ರದೊಳೆಂಬೊಂದೀರ್ಷೆಯಿಂದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೦೦).
[ಸಂ. ಈರ್ಷಾ]

ಈರ್ಷ್ಯೆ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು ; ಅಸೂಯೆ ; ಮಾತ್ಸರ್ಯ ; ಹಗೆತನ : ರಾಮನ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಭರತ ಶತ್ರುಘ್ನರ ವಿದ್ಯಾಮಹಿಮೆ ಚತುಷ್ಷಷ್ಟಿಕಲಾ ಮಹಿತರ ಮನದೊಳೀರ್ಷ್ಯೆಯಂ ಪುಟ್ಟಿಸುಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೧೪೮).
[ಸಂ. ಈರ್ಷ್ಯಾ]

ಈಲಾಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಗಬ್ಬವಾಗು : ಹಸು ಈಲಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ಈಲು$_1$ + ಆಗು$_1$]

ಈಲಾಗು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗಾಗು ; ವಶವಾಗು ; ಪಳಗು ; ಸಲಿಗೆಯಾಗು : ಗಂಡಕವು ಸ್ಥೂಲ ಇದ್ದಾಗ್ಯೂ ಕಾಲಲಿ ಬಹು ಹಗುರ ಇರುತ್ತದೆ. ಅದು ಜಾತ್ಯಾ ಸಿಟ್ಟಿನದಲ್ಲ ; ಆದಾಗ್ಯೂ ಮನುಷ್ಯರ ಈಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೪೭) ; ಆಡವೀಕುರಿಗಳು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಮೊದಲು ಹೆದರಿದರೂ ಬರುಬರುತ್ತ ಈಲಾಗುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೧೧) ; ರನ್ನನು ರಾಚಮಲ್ಲನಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಚಾವುಂಡರಾಯನ ಈ ಲಾ ಗಿ ರ ಬೇ ಕು (ಮೂರುಉ. ೨೬) ; ಯಾವಾಗಲೂ ವಕ್ರವಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದ ಮನೆಯ ಎರಡು ಎತ್ತು . . . ಭಾಗೀರತಿಗೆ ಈಲಾಗಿದ್ದುವು (ಕರಿಹಾ. ೩೮).
[ಈಲು$_2$ + ಆಗು$_1$]

ಈಲಿ, ಈಳಿ (ನಾ). = ಈಳಿಗೆ : "ಕೃಪಾಣೀ, ಈಲೀ, ಕರ್ತರೀ — ಈ ೩ ಕಡಿವ ಕತ್ತಿಗೆ ಎಂದರ್ಥವು" (ಹಲಾಯು. ೯೭–೪೪೧ ಅಡಿಟಿ). ಈಳಿ : "ಈಳೀ [ಪಾಠಾಂ. ಈಳಿಕಃ] ಕರವಾಳಿಕಾ — ಈ ೨ ತುಳುವ ಕತ್ತಿ, ಮೊಟಕು ಕತ್ತಿ, ಗುಜ್ಜುಕತ್ತಿ, ಈಟಕತ್ತಿ, ಈಳಿಗೆಕತ್ತಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೨೮).
[< ಸಂ. ಈಲೀ]

ಈಲಿಕೆ (ನಾ). = ಈಳಿಗೆ (ದಕ. ೩). [?]

ಈಳಿತ (ಗು). = ಈಡಿತ (೬). [ಸಂ.]

ಈಳು$_1$ (ನಾ). ಗಬ್ಬ. 'ಈಳಾಗು$_1$' ಪರಾ. [< ಈನ್]

ಈಳು$_2$ (ನಾ). ಸಲಿಗೆ; ಪಳಕ; "ಸಭ್ಯತನ, ವಹಿವಾಟಿಕೆ, ಪರಿಚಯ, ವಶ" (ಜಾನಕೋ. ೧೮); ಆ ನಾಯಿ ನಿನಗೆ ಈಳು ಆದೆ (ಹೊಲಮ. ೨೬); ಎತ್ತು ಕುದುರೆ ಮುಂತಾದ ಪಶುಗಳನ್ನು ಈಳುಮಾಡಿ ತಮ್ಮ ಬೇಸಾಯದ ಕೆಯ್ಮೆಗೆ ಹೂಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಆ ಶೋಧ (ಮಾವಾದ. ೨೬). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಯಲ್ = ಸ್ವಭಾವ, ಗುಣ ಇತ್ಯಾದಿ; ತೆಲು. ಈಲುವು ?]

ಈವತ್ತು 'ಈವೊತ್ತು' ನೋ.

ಈವರಂ (ಅ). ಇದುವರೆಗೂ; ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ: ನಿನ್ನ ಸೂರ್ಯತಪಕಭಿನ್ನಮಾತ್ಮಿಕಶಕ್ತಿ ಕಾದುವೈ ನಮ್ಮನೀವರಮೇಕರೀತಿ (ಅ ಮ ತ ೦. ೪೫–೮). [ಇದು + –ವರಂ]

ಈವರು 'ಈವಱು' ನೋ.

ಈವಱು, ಈವರು (ನಾ). ಇತ್ತೀಚೆ; ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂಚಿನಕಾಲ: ವಿವರಿಪುವೀವಱು ಮೊನೆಯೇಡವು ಕಿಂಚಿದ್ಭೂತ ಭೂತಕಾಲದ್ವಯದೊಳ್; ಈವಱೆಂಬುದು ಈಷದ್ಭೂತಕಾಲಂ (ಶಮದ. ೩೨೨, ವೃತ್ತಿ). **ಈವರು**: ನಿನ್ನ ಈ ವ ರಿ ನ ಸಮುಖದ ಒಳವಾಗಿಲ ಗುರಿಕಾರತನಗಳು ಸರ್ವಥಾ ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೪೬–೫). [?]

ಈವಾಗ (ಅ). ಈಗ; ಸದ್ಯಕ್ಕೆ: "ಈವಾಗ ಕೇಳಿಸಿತೇ? ಇವತ್ತು ನಾವು ಸಿನೇಮಾ ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತೇವೆ" ಎಂದಳು (ಪರಿಣೀ. ೧೫). [ಈ$_1$ (< ಇದು) + ಆಗ (< ಆಗಡು)]

ಈವಿ (ನಾ). ಕೊಡುಗೆ; ದಾನ: "ದಾಶನಂ, ದಾಶನೀಯಂ, ದಾಶ್ಯಂ — ಈ ೩ ಈವಿ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೫೪). [ಈ$_2$ + –ವಿ]

ಈವೊತ್ತು 'ಈವೊಟ್ಟು' ನೋ.

ಈಶ (ನಾ). ೧. ಒಡೆಯ; ಪ್ರಭು; ಧಣಿ; ಸ್ವಾಮಿ: ಪೊಯ್ದು ಕರ್ಣಮಂ ಲೀಲೆಯಿನೀಶ ನಿನ್ನ ಗಜರಾಜಿಗಳೆಟ್ಟಿಪುವಲ್ತೆ ಸೆಜ್ಜೆಯಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೯೧); ಪೃಥುರೋಮೇಶ ತಿಮಿಂಗಿಲಂ ತಿಮಿಯ ನೂಂಕಲ್ ಸಿಂಧು ತಾನಕ್ಕುದೇ (ಸೋಮೇಶ. ೮೮). ೨. ಈಶ್ವರ; ಶಿವ: "ಹರನುಗ್ರನೀಶಂ ವೃಷಧ್ವಜಂ ಶಂಭು . . . ಎನಲು ರುದ್ರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪–೧೧); ಈಶಂಗತ್ತಲತ್ತತ್ತತ್ತಲತ್ತಲು ಮತ್ತೆಯು ಸದಾಶಿವನ ಮೇಲಣ ತತ್ತ್ವ ನೀವಲ್ಲ (ಬಸವು. ೬೧–೫೩). ೩. ಏಕಾದಶ ರುದ್ರರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. ೪. ಈಶಾನ್ಯ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಒಡೆಯ. ೫. [ಛಂದ] ಗುರು ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಂ ಕೇ ತ: ತೇಜಮರ್ಕನೀಶನಿಂದೋಜೆವೆತ್ತು ನಿಂದೊಡಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೩೫). [ಸಂ.]

ಈಶತೆ (ನಾ). ಈಶತ್ವ: ಕರುಣವೀ ದಂಡಾಂಕಿತ ಪ್ರಭುತ್ವಕೆ ಮೇಲು . . . ಪರಮೇಶನೀಶತೆಯು ಸಾಮ್ಯವದಕೆ (ಕಎಪು. ೫೩). [ಸಂ. ಈಶತಾ]

ಈಶತ್ವ (ನಾ). ಒಡೆತನ; ಪ್ರಭುತ್ವ; ಸ್ವಾಮಿತ್ವ: ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲಿ ತ್ರಿಜಗದ್ವ್ಯಾಪಕತ್ವ ನಿಯಾಮಕತ್ವ ಸ್ಥಾಪಕತ್ವ ವಶತ್ವ ಈಶತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಲೋಪವಿಲ್ಲ (ಹಸಾರ. ೧೬–೨೩). [ಸಂ.]

ಈಶಶಾಸನ (ನಾ). ಒಡೆಯನ ಅಪ್ಪಣೆ; ಪ್ರಭುವಿನ ಆಜ್ಞೆ: ಬರ್ಪುದೆಂಬೀಶಶಾಸನಮಂ ನೆತ್ತಿಯೊಳಾಂತು ಬನ್ನಿಮೆಜಗಿಂ ಚಕ್ರೇಶ ಪಾದಾಬ್ಜದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೪–೩೧). [ಈಶ + ಶಾಸನ]

ಈಶಾನ (ನಾ). ೧. ಈಶ್ವರ; ಶಿವ: ಒಯ್ಯನೆ [ಸುತ್ತಂ] ಸೂಸಿದೀಶಾನನ ಜಡೆಗಳವೊಲ್ಕಾಯ್ದು ಪೊನ್ನೀರ್ಗವಿಲ್ಗೆಂಪಿನ [ಪೆಂಪಂ] ಸಿಂಪಿಸುತ್ತಿರ್ದ ಹಿಮರುಚಿಗಳಂ ತಿಗ್ಮರುಙ್ಮಾಲಿಬಿಂಬಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೬೪). ೨. ಶಿವನ ಪಂಚಮುಖಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೩. ಈ ಶಾ ನ್ಯ ದಿ ಕ್ಕಿ ನ ಪಾಲಕ. ೪. ಏಕಾದಶರುದ್ರರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. ೫. ಸೂರ್ಯ. ೬. [ಜೈನ] ಒಂದು ಸ್ವರ್ಗದ ಹೆಸರು. 'ಈಶಾನಕಲ್ಪ' ಪರಾ. ೭. [ಛಂದ] ರುದ್ರಗಣ: ಮುನ್ನಂ ಭೂಮಿದ್ವಂದ್ವಾಕಾಶಂ ಸುರಪುರ ಗಣಗತಿ ತತಿಯಿನಿರೆ ಬಱಿಕ್ಕಿನ್ನತ್ತಂ ವೈಕುಂಠೇಶಾನರ್ . . . ಮತ್ತಾಕ್ರೀಡಾಹ್ವಯಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೩೮). ೮. [ಛಂದ] ಗುರು ಅಕ್ಷರದ ಸಂಕೇತ: ಪಿಂತುರ್ವೀಯುಗ್ಮಂಗಳ್ ಬರ್ಕುಮುಂತೀಶಾನದ್ವಂದ್ವಂ ನಿಲ್ಕುಂ. . . ವಿದ್ಯುನ್ಮಾಲಾವೃತ್ತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೪೨). [ಸಂ.]

ಈಶಾನಕಲ್ಪ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹದಿನಾರು ಜೈನ ಸ್ವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು: ಅನ್ನೆಗಮಿಾಶಾನಕಲ್ಪದೊಳಾ ಶ್ರೀ ಪ್ರ ಭ ವಿ ಮಾ ನ ದೊ ಳ್ (ಆದಿಪು. ೩–೧೨ ವ); ಅಮಳ್ಗಳ್ ನೋಂತು ಮುಡಿಪಿದ ಸಮಯದೊಳೀಶಾನಕಲ್ಪದೊಳ್ ಜನಿಯಿಸಿದರ್ (ಯಶೋಚ. ४–೭೮). [ಈಶಾನ + ಕಲ್ಪ]

ಈಶಾನಿ (ನಾ). ದುರ್ಗೆ; ಪಾರ್ವತಿ. [ಸಂ. ಈಶಾನೀ]

ಈಶಾನೇಂದ್ರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಈಶಾನಕಲ್ಪದ ಇಂದ್ರ: ಆಗಳಾ ಸೌಧರ್ಮೇಂದ್ರನುಮಿಾಶಾನೇಂದ್ರನುಂ ಸಿಂಹಾಸನದೆರಱಿಲದೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೭–೬೬ ವ). [ಈಶಾನ + ಇಂದ್ರ]

ಈಶಾನ್ಯ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿಗೂ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿಗೂ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವ ದಿಕ್ಕು. ೨. ಈಶಾನ್ಯದಿಕ್ಕಿನ ಒಡೆಯ. ೩. ಈಶ್ವರ. [ಸಂ.]

ಈಶಿತೃ (ನಾ). ಒಡೆಯ; ಪ್ರಭು. [ಸಂ.]

ಈಶಿತ್ವ (ನಾ). = ಈಶತ್ವ. [ಸಂ.]

ಈಶ್ವರ (ನಾ). ೧. ಒಡೆಯ; ಪ್ರಭು; ರಾಜ. ೨. ಶಿವ. ೩. ಏಕಾದಶ ರುದ್ರರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. ೪. ಲಿಂಗ: ಅಚ್ಯುತಂಗತ್ತತ್ತಲತ್ತಲು ರುದ್ರನಾ ರುದ್ರಂಗೆ ಈಶ್ವರನು ಅತ್ತಲು (ಬಸವು. ೬೧–೫೩). ೫. ಪ್ರಭವಾದಿ ಅರುವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದನೆಯದು. ೬. ಪರಮಾತ್ಮ: ಅಭೋಕ್ತನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಸರ್ವಜ್ಞನೂ ಸರ್ವಶಕ್ತನೂ ಆಗಿರುವ ಈಶ್ವರನೊಬ್ಬನು ಇರುತ್ತಾನೆಂದು ಕೆ ಲ ವ ರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೧೫); ಈಶ್ವರಗಿಂತ ಗಡಬಡೇಶ್ವರ ದೊಡ್ಡವನೇ (ಗಾದೆ). ೭. ಒಂದು ಔಷಧಿ ಬೇರು; ಈಶ್ವರೀಬೇರು: "ವ್ಯಾಳಗಂಧಾ–ಈಶ್ವರ" (ಒಷಧಿ. ೧೫೨). ೮. ಧನವಂತ; ಶ್ರೀಮಂತ: ಆಢ್ಯಃ, ಸಮೃದ್ಧಃ . . . ಈಶ್ವರಃ — ಈ ೭ ಧನವಂತಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯–೨೦೧). [ಸಂ.]

ಈಶ್ವರಗಣ (ನಾ). ೧. ಶಿವನ ಗಣ; ಈಶ್ವರನ ಸೇವಕರ ಸಮೂಹ; ಪ್ರಮಥಗಣ. ೨. [ಛಂದ] ರುದ್ರಗಣ: ತುದಿಯೊಳೀಶ್ವರಗಣಮೊದವಿರೆ ಪದಮೆಲ್ಲಂ ಮದಗಜಗಮನೆ . . . ಚಿತ್ರಲತೆಯಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೫–೧೨). [ಈಶ್ವರ + ಗಣ]

ಈಶ್ವರತ್ವ (ನಾ). = ಈ ಶ ತ್ವ: "ಸ್ವೇಚ್ಛಾಮಾತ್ರದಿಂ ಗತ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಾದಿ ಕೃತ್ಯ ಕರಣಮಂ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಂ ಪ್ರೇರಿಸುವ ತನವೇ ಈಶ್ವರತ್ವ" (ಪರಮಾ. ೫೨). [ಸಂ.]

ಈಶ್ವರಬಳ್ಳಿ (ನಾ). = ಈಶ್ವರಿ ೨. (೬). [ಈಶ್ವರ + ಬಳ್ಳಿ]

ಈಶ್ವರಬೇರು (ನಾ). = ಈಶ್ವರಿ ೨. (೬). [ಈಶ್ವರ + ಬೇರು]

ಈಶ್ವರಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಈಶ್ವರಯ್ಯಗೆ ಕಾಲಂ ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೭೦–೨೦; 938). [ಈಶ್ವರ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಈಶ್ವರವಲ್ಲಿ (ನಾ). = ಈಶ್ವರಿ ೨: "ಅಸುರಿಯೆನಲ್ಕೆಯಾಶ್ವರವಲ್ಲಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ४೫–४೮). [ಈಶ್ವರ + ವಲ್ಲಿ]

ಈಶ್ವರವಿರಹ (ನಾ). ಒಡೆಯನ ಅಗಲಿಕೆ; ಸ್ವಾಮಿ ವಿರಹ: ಈಶ್ವರ ವಿರಹದೆ ಶೋಕಾಕುಲಂ ವಿಶೇಷಾಪ್ತಜನಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೩೧). [ಈಶ್ವರ + ವಿರಹ]

ಈಶ್ವರಶೈಲ (ನಾ). ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತ: ತರುಣೋತ್ತುಂಗ ಶಶಾಂಕ ಖಂಡಮೆ ಸುಧಾಬೀಜಂ ಭುಜಂಗೇಂದ್ರನಂಕುರಮುನ್ಮೀಲಿತಮುಟ್ಟ ಹಾಸಮೆ ದಳಾನೀಕಂ ವೃಷಂ ಪುಷ್ಪಮೀಶ್ವರಶೈಲಂ ಫಲಮಾಗೆ ಕೋಮಲ ಮುಖೀಗೌರೀಲತಾಶ್ಲಿಷ್ಟಶಂಕರಕಲ್ಪದ್ರುಮನೀಗಭೀಷ್ಟಫಲಮಂಚಾಳುಕ್ಯ ನಾರಾಯಣಂ (ಗದಾಯು. ೧-೨). [ಈಶ್ವರ + ಶೈಲ]

ಈಶ್ವರಸದ್ಮ (ನಾ). ಶಿವಾಲಯ; ದೇವಸ್ಥಾನ (ಕಿ). [ಸಂ. ಈಶ್ವರಸದ್ಮನ್ (ಈಶ್ವರ + ಸದ್ಮನ್)]

ಈಶ್ವರಾಂಶಜ (ನಾ). ಈಶ್ವರನ ಅಂಶದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ವೀರ ಭದ್ರ ಮುಂತಾದವರು: ಈಶ್ವರಾಂಶಜನಲ್ಲದೇ ಇಳೆಯನ್ನಾಳಲಾರನು (ಗಾದೆ. ಕಿ). [ಸಂ.]

ಈಶ್ವರಿ (ನಾ). ೧. ಪಾರ್ವತಿ; ಶಿವೆ. ೨. ಹಾವಿನ ವಿಷಕ್ಕೆ ಔಷಧಿ ಯಾಗುವ ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: ಬೆರಸಮುರ್ದಿವಳ್ಳಿಯೊಳಗೀಶ್ವರಿಯಂ ಕಾಳ್ಪೆಸರನೀ ಕಷಾಯಂ ಕೆಡಿಕುಂ ಜ್ವರಮಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೩-೨೮); "ಅಹಿಮಾರ—ಈಶ್ವರಿ" (ಓಷಧಿ. ೫). [ಸಂ. ಈಶ್ವರೀ]

ಈಶ್ವರಿಬೇರು 'ಈಶ್ವರೀಬೇರು' ನೋ.

ಈಶ್ವರಿವಳ್ಳಿ (ನಾ). = ಈಶ್ವರಿ ೨ (ಕಿ). [ಈಶ್ವರಿ + ಬಳ್ಳಿ]

ಈಶ್ವರೀಬೇರು, ಈಶ್ವರಿಬೇರು (ನಾ). = ಈಶ್ವರಿ ೨: "ಈಶ್ವರೀಬೇರು, ತೊಪ್ಪಲು, ಗೋಪಾಲಪುಟ್ಟತೊಪ್ಪಲು" (ಮೈಔಗಿ. ೯-೧೫೩). **ಈಶ್ವರಿ ಬೇರು** (ಕಿ). [ಈಶ್ವರಿ + ಬೇರು]

ಈಷಣ$_1$, ಈಷಣೆ (ನಾ). ಆಸೆ; ಇಚ್ಛೆ; ಬಯಕೆ: ತರಿದೀಷಣಂಗಳಂ ನಿರ್ಮಮತೆಯಿಂ ತಪವ ವಿರಚಿಸುವ ಪುರುಷನೊರ್ವಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೨೧-೨೨); ಮುಪ್ಪಿನೊಂದಿಗೆ ಈಷಣ ಬೆಳೆದು ಜಗದ್ಗುರುವಾದರೂ . . . ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳೊಂದಿಗೆ ಎಂದಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಲಿಗೆಯಿಂದ ಚೆಲ್ಲಾಟ ವಾಡಿದನು (ಸಣ್ಣಕ. VIII, ೬೫). **ಈಷಣೆ**: ಮನಸ್ಸಿ ಬಿಸುಡುವುದಶೇಷ ವಿಷಯೇಷಣೆಯಂ (ಉಸಾರ. ೧೮೦). [< ಸಂ. ಏಷಣಾ]

ಈಷಣ$_2$ (ನಾ). ತ್ವರೆ; ಆತುರ. [ಸಂ.]

ಈಷಣತ್ರಯ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳು, ಹೆಂಡತಿ, ಹಣ ಎಂಬ ಮೂರು ವಸ್ತುಗಳ ಮೇಲಿನ ಮೋಹ: ಪುತ್ರೇಷಣ ವಿತ್ತೇಷಣ ದಾರೇಷಣಂ ಗಳೆಂಬ ಈಷಣತ್ರಯವನುಳಿದು (ಆದವ. ೧೫೧); ಈಕ್ಷಿಸು ಯೀಷಣತ್ರಯ ದೂರ ಕಲ್ಕಿಯುಪೇಕ್ಷಿಸದೊಲು ಸರ್ವೇಶ (ಶತಸಾಂ. ೬೪-೨೩); ಈಷಣ ತ್ರಯದೂರ ಕರುಣಾರ್ದ್ರಲೋಚನಂ ದೋಷಪ್ರಣಾಶನುಂ (ಗುರುಚಾ. ೩-೮೨). [ಈಷಣ$_1$ + ತ್ರಯ]

ಈಷಣೆ 'ಈಷಣ$_1$' ನೋ.

ಈಷತು 'ಈಷತ್ತು' ನೋ.

ಈಷತ್ಖಂಡನ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಚೂರಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸುವುದು; ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಕ್ಕು ಮುಕ್ಕು ಮಾಡುವುದು. [ಸಂ. (ಈಷತ್ + ಖಂಡನ)]

ಈಷತ್ತು, ಈಷತು (ಅ). ಸ್ವಲ್ಪ; ಅಲ್ಪ; ಕೊಂಚ: ಅಂಥ ಯೋಚ ನೆಯ ಕಲೆ ಈಷತ್ತು ಕಂಡರೂ ಅರಮನೆಯ ಗೌರವಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಕುಂದಕ (ಚಿಕರಾ. ೨೨೪). **ಈಷತು**: ಸರಿಸಿಯೆಡಗಾಲನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕಿರಿಸಿ ಬಲಗಾ ಲನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆಯುರವನೀಷತು ಮುಂದುಚಾಚಿದ (ರಘುವಂ. ೨೧೯). [< ಸಂ. ಈಷತ್]

ಈಷತ್ಪಾಂಡು (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ ಬಿಳಿದಾಗಿರುವುದು; ಬೂದು ಬಣ್ಣ. [ಸಂ. (ಈಷತ್ + ಪಾಂಡು)]

ಈಷದಪಿ (ಅ). ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ: ಅವನಿಗೆ ಈಷದಪಿ ಲಜ್ಜೆಯಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಈಷದಾವಲಿತ (ಗು). ೧. ಸ್ವಲ್ಪ ತಿರುಗಿದ, —ಬಾಗಿದ. ೨. ಸ್ವಲ್ಪ ತಿರುಗಿಸಿದ, —ಬಾಗಿಸಿದ: ಜಾಬಾಲಿಮುನೀಂದ್ರನಾ ಮಾತಂ ಕೇಳ್ದೀಷ ದಾವಲಿತ [ಪಾಠಾಂ. ಶಾಕ್ವರ] ಕಂಧರನಿದೆತ್ತಣಿಂ ಬಂದುದೆಂದು ಪುಣ್ಯ ಜಲದಿಂ ಪ್ರಕ್ಷಾಳಿಸುವಂತೆ . . . ನೋಡಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೬೪). [ಸಂ. (ಈಷತ್ + ಆವಲಿತ)]

ಈಷಾವಿದೂರ (ನಾ). ಆಸೆಯಿಂದ ದೂರವಿರುವವನು, —ಮುಕ್ತ ನಾದವನು: ಈಷಾವಿದೂರನೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮವಾ ಪ್ರಣಮವೇಷಿಯೇ (ವೀಕೈಪು. ೬-೫-೩). [ಸಂ. (ಈಷಾ + ವಿದೂರ)]

ಈಷೆ (ನಾ). = ಈಸ್ಸು. [ಸಂ. ಈಷಾ]

ಈಸ (ನಾ). ಈಶ್ವರ; ಶಿವ: "ಎಣ್ಮಯ್ಯಂ . . . ಈಸಂ, ಗೊರವಂ, ಚಳಿವೆಟ್ಟಳಿಯಂ, ಸಸಿದಲೆಯಂ, ಗನಹಂ, ಐಮೊಗಂ – ಈ ೩೩ ಈಶ್ವರಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧-೧); ಪೆಜಿದೆಗೆಯದೀಸನೊರ್ವನೆ ನಿಂದಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೯೫); ಈಸನನಾಯಸಂಬಡೆದು ಮೆಚ್ಚಿಸಿ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೧೩೨). [< ಸಂ. ಈಶ]

ಈಸಗುಂಬಳ (ನಾ). = ಈಸುಗಾಯಿ: ಈಸಗುಂಬಳ ಜೊತೆಯು ಬೇಕು ಈಸುವರೆ, ಪಾತಾಳಕೊಯ್ಯುವಾ ಕಲ್ಲನರಸುವರೇ? (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೮೩-೪). [< ಈಸು$_1$ + ಕುಂಬಳ]

ಈಸಗುಂಬಳಕಾಯಿ 'ಈಸುಗುಂಬಳಕಾಯಿ' ನೋ.

ಈಸರ, ಈಸ್ವರ (ನಾ). ೧. ಈಶ್ವರ; ಶಿವ: "ಈಶ್ವರ—ಈಸರ" (ಶಮುದ. ೨೮೧ ಪ್ರಯೋ); ಅಮರ್ದುಗೊರಲೀಸರಂ ಮೆಯ್ಯಮರ್ದ ಮರಲ್ವಿಲ್ಲನಿಱಿತವಿಲಿ ತಣ್ಣದಿರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೪೩-೨); ಈಸರನಡಿಗೆ ಸಲೆ ಸಮರ್ಪಣವಾಗಲಿ (ಮುಲ್ಲಚ. ೧-೧೦). **ಈಸ್ವರ**: ೨. ಒಡೆಯ; ಪ್ರಭು: ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಂಡಳೇಸ್ವರಂ ದ್ವಾರಾವತೀಪುರವರಾಧೀಸ್ವರಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೧೨-೧; 1117). [< ಸಂ. ಈಶ್ವರ]

ಈಸರಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇದಾರ್ಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಚೆದುರಾಂ ಗರನಯ್ಯ ಮಾರಸಿಜ್ಞ ನಾಯ್ಗ ಈಸರಯ್ಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೪೭-೨೮; 790); ಶ್ರೀ ಪರವೆಣ್ದಿರಣ್ಣನೀಸರಯ್ಯ (ಎಕ. II, ೪೪೮-೧; 900). [ಈಸರ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಈಸವೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮಾರಂ ಈಸವೂರಂ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೮೩-೫; 830). [?]

ಈಸಾಟ, ಈಜಾಟ (ನಾ). ಈಜು; ಈಜುವಿಕೆ (ಕಿ). **ಈಜಾಟ**: ಹೊಳೆ ಯಲ್ಲಿ ಸುಳಿಯ ಬಳಿ ಈಜಾಟ ಅಪಾಯಕರ (ರೂಢಿ). [ಈಸು$_1$ + ಆಟ]

ಈಸಾಡ, ಇಷಾಢಿ, ಈಸಾಡಿ (ನಾ). (ಕರಾ) (ಉಕ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣು. ℙ ಕರಾವಳಿ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಶ್ರೇಷ್ಠಜಾತಿಯ, ಸ್ವಾದಿಷ್ಟವಾದ, ಹೆಚ್ಚು ರಸವುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯಮಾವಿನ ಹಣ್ಣಿನ ಹೆಸರು. ಈ ಮಾವನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸೀಕರಣೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ: ಈಸಾಡ ಹಣ್ಣು ಬಿಸಾಡಿದವ ರುಂಟೆ (ರೂಢಿ). **ಇಷಾಢಿ**: 'ಇಷಾಢೀಮಾವು' ಪರಾ. **ಈಸಾಡಿ**: ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಈವೊತ್ತು ಈಸಾಡಿ ಹಣ್ಣಿನ ಸೀಕರಣೆ (ರೂಢಿ). [← ಮರಾ. ಇಶಾಡ್, ಇಸಾಡ್]

ಈಸಾಡಿ 'ಈಸಾಡ' ನೋ.

ಈಸಾಡು, ಈಜಾಡು (ಕ್ರಿ). ಈಜು; ಅಂಗಚಲನೆಯಿಂದ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತೇಲುತ್ತಾ ಚಲಿಸು: "ಈಸಾಡು — ಜಲೋತ್ತರಣೇ" (ಶಮುಧಾ); ತೊಱೆಯನೀಸಾಡಲಾಱದ ನಿಶ್ಶಕ್ತರ ಕಾಲಂ ಪಿಡಿ ದಂತಾಗೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೨೭); ಗೀತಗೋಷ್ಠಿರಸತರಂಗಿಣಿಯೊಳು ಬೆಳಗಪ್ಪನ್ನವೀಸಾಡಿ ಪರಿಣಾಮದ ತಡಿಗೆ ಸಾರ್ದು (ಬಸರ. ೬-೪೯);

ಈಸು ಭವಸಾಗರವನೀಸಾಡುತ್ತಿರಲಾಜಿ ಘಾಸಿಮಾಡುವ ದೇಹ ಹೇಸಿಕೆಗೆ ನಾನಾಜಿ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೮೫–೧೩); ಹೊಡೆಗೆಡೆದ ದಂತಿಗಳು ರಕ್ತದ ಕಡಲೊಳೀಸಾಡಿದುವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ.೧೦–೧೦); ಆರಗೆಜಿಯೊಳೀಸಾಡುತಿರ್ದ ಚ್ಚರಸಿಯರೊ ಎನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪–೩೮); ಕೈ ಮೈ ಬೀಸಾಡಿ ಇಳಿಗೂಡದಲೀಸಾಡಿ ಬೆವರ್ಧ್ವನಿ ಸೂಸಾಡಿ (ಗರಿ. ೧೨೪–೧೪). **ಈಜಾಡು** : ರಕ್ತಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಈಜಾಡಿ. . . ಭಾರತ ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತನು (ಕೋಹಿನೂ.೫). [ಈಸು$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಈಸಾಯಿ, ಈಸಾಯಿಾ (ನಾ). ಕ್ರೈಸ್ತಮತವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನು: ರೋಮಕರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಈಸಾಯಿ (Christians)ಗಳು ಚಿತ್ರಹಿಂಸೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾಇಪ್ರ. ೧೮೮); ಅಲ್ಲಿ ನೋಡು! . . . ಆ ಈಸಾಯಿಯೂ ಆ ಸಿಖ್ಖಪಂಥೀಯನೂ ಕೈಕುಲುಕುತಿರುವರು (ಕೈಲಾಕ.೬೫); ಕಸಿಯೆಂದು ದೇಸಾಯಿ ಹುಸಿಯೆಂದು ಈಸಾಯಿ (ಜನನಾ. ೫೮). **ಈಸಾಯಿಾ** : ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪುವ ಈಸಾಯಿಾ—ಇಸ್ಲಾಮಿಾ ಮತದವರ ಯುಕ್ತಿಗಳಿವು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೯೩). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಈಸಾಯಿಾ]

ಈಸಾಯಿಾ 'ಈಸಾಯಿ' ನೋ.

ಈಸಿಸು, ಈಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಈಜುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅಸುರಕುಮಾರವಿಕ್ರಿಯಾಸಮುದ್ಭೂತ ವಿಯದ್ವೈತರಣೀತರಂಗಿಣಿಯ ಪೆರ್ಮಡುಗಳೊಳಿದಿರುಂ ಬಱಿಯುಮಿಾಸಿಸುತ್ತುಂ[ಪಾಠಾಂ. ಯುಂ ಮಿಸಿಸುತ್ತುಂ] (ಅಜಿಪು. ೧೧–೧೦ ವ). **ಈಜಿಸು** : (ಕ). [ಈಸು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಈಸು$_1$, ಈಜು$_1$ (ಕ್ರಿ). ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ತೇಲುತ್ತ ಹೋಗು; ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಚಲಿಸು: "ಈಸು–ಜಲೋತ್ತರಣೇ, ಶಕಟಾಂಗೇಚ (ಇರ್ಚ)" (ಶಮಧಾ); ವ್ಯಾಸಮುನೀಂದ್ರರುಂದ್ರವಚನಾಮೃತವಾರ್ಧಿಯನೀಸುವೆಂ ಕವಿವ್ಯಾಸನೆನೆಂಬ ಗರ್ವಮೆನಗಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೩); ಬಯಲ್ದೊಱೆಯನೀಸುತಿರ್ದಂ ಗುರುವೆ (ವಾಗೀರ. ದೇ. ೨೬೦–೨೧); ಅರುಣವಾರಿಯು ತೊಱೆಯನೀಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯–೧೫); ಈಸಬೇಕು ಇದ್ದು ಜೈಸಬೇಕು (ಪುರಂದ. ೧–೧೨ ಪ); ಅವು ನೀರಿನೊಳಗೆ ಚನ್ನಾಗಿ ಈಸುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೩೧); ಈಸುವವನಿಗೆ ಮಿಾಸೆ ಭಾರವೇ (ಗಾದೆ). **ಈಜು$_1$** : ಮಹಾಸಮುದ್ರವನೀಜುವವನಂತೆ ಕರ ಕಾಲು ಆಡುವವನ್ನಕ್ಕ ಜೀವನ ಭ್ರಮೆ (ತುಜುಗಾ. ೩೯); ಈಜಲಜಿಯದವನೊಂದಾಗಿ ಹೊಳೆಯ ಹಾಯ್ಬಿಹೆನೆಂದು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦೨–೪೦೬); ಪಾರುಧಿಯನೀಜುವನಂತೆ (ವಿಲೇಶ್ವ. ೩೯); ಯುದ್ಧಸಮುದ್ರವನ್ನು ಈಜಿ ದಡವನ್ನು ಏರುತ್ತಲಿಥೇನೆ (ಕೃವಾಭೀ. ೧೪೯); ಮುನ್ನ ಮಿಾನಿನ ಮರಿಗೆ ಯಿಾಜುವುದನ್ನು ಕಲಿಸುವರಾರು (ಜಿನಭಾ. ೩೨–೨೨); ಕಿಜುಮುಗಿಲೆಂಬಂತಿರೆ ನೆರೆದುರ್ಬಿಪರ್ಬಿ ಪಜ್ಜೆವಿಡಿದೀಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೧–೧೧).

ಈಜಬೀಳು = ಈಜು; ಈಜುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬೀಳು (ಕ). **ಈಸಗಲಿ** = ಈಜುವುದನ್ನು ಕಲಿ: ಕೆಲವು ದಿವಸ ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಈಸಗಲಿತ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೩೭). **ಈಸಗಲಿಸು** = ಈಜುವುದನ್ನು ಕಲಿಸು: (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೩೫ ಕ). **ಈಸಗಾಯಿ, ಈಸೋಕಾಯಿ**=ಈಸುಗಾಯಿ: ತೇಲಿಸಬೇಕಾದರು ಈಸಗಾಯಿಯಲ್ಲದೆ ತೇಲಿಸುವದೇ ಕಲ್ಲು ಕಟ್ಟಕೊಳಲು (ವಿಸಾಸು. ೮–೧); ಈಸಲಾಜದೆ ಮುಳುಗೆದ್ದು ಅಹಾ ಈಸೋಕಾಯನೆ ಬಿಟ್ಟು ಬೀಸೊಕಲ್ಲನೆ ಕಟ್ಟಿ ಈಸುವ ತೆಜದಿ ಈ ಭೂಸುರರಾ ದ್ರವ್ಯ (ಪುರಂದ. ೧–೧೯–೨). **ಈಸಬೀಳು** = ಈಜಬೀಳು: ದತ್ತನೂ ಆವನೊಡನೆ ಈಸಬಿದ್ದು ಹೊಳೆಯನ್ನು ದಾಟುವನು (ಸಣ್ಣಕ. VII, ೨೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ನೀನ್ದು; ಕೊಡ. ಮಿಾಂದ್; ತುಳು. ಈಜು, ಈಜು; ತೆಲು. ಈದು; ಕೋಲಾ. ಈಂದ್]

ಈಸು$_2$, ಇಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). **೧.** ಕೊಡಿಸು; ಕೊಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅಂಜದಿರು ಅಳುಕದಿರು ಪರದೈವಕ್ಕೆಜಗದಿರು; ಕೂಡಲಸಂಗನ ಕೈಯಲು ಈಸುವುದೆನ್ನ ಭಾರ (ಬಸವ. ೬೨೨); ಬೀಡಾರವಂ ಬೀಸಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಡಿಗೆ ಸೋಪಸ್ಕರಂಗಳಂನ್ನೆಸರನು ಕೊಟ್ಟು ಬೆಂಕಿಯ ಕೊಡದೆ ಮೇಲಾಳನೀಸಿಯವರೇನ ಮಾಡುತ್ತಿಹರನೆಂಬುದಕೆ ಕಾವಲಂನಿಕ್ಕಿಯಿರಲು (ತುರಂಗ. ೩೨–೧೪). **೨.** ಕೊಡು: ಕನ್ನೆಳಿ ಕಿಳ್ವಾಳಜಿ? ಗೆಯ್ದು ದತ್ತಮುಂ ಕೊಟ್ಟರ್ ಕಳ್ವರೆನ್ನದೆ ಈಸುವಾರೆಲ್ಲೋರುಂ (ಮೈ ಆರಿ. ೧೯೩೩, ೩೮–೧೫; 801). **೩.** ತೆಗೆದುಕೊ: ಅವರ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯುದಯಕವಘಾತವಹನೆಂದು ಬಗೆದು ನಾನವನ ಬೆರಳೀಸಿದೆನೊ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೪೦–೧೦). **೪.** ಅವಕಾಶ ಕೊಡು: ಜಿನಪತಿಮತದಿಂದಂ ಯೋಗನಿರೋಧಂ ತನ್ನೊಳೀಸೆಯೆ ಕರ್ಮಾಸ್ರವಮುಂ ಜನಿಯಿಸಲೀಸದೆ ಸದ್ಗುಣದಿನಂತವಂ ತಗೆವುದದುವೆ ಸಂವರಮಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೩೨); ಕಾಳಕೋಣನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕತ್ತಲೆ ಕಾಣಲೀಸದು (ಪ್ರಭುವ. ೨೩೦); ಎಚ್ಚ ಕೋಲ್ಗಳ ಸೇರಲೀಸದೆ ಕಡಿದು (ಮೋಹತ. ೩೪–೨೭); ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಡಲೀಸುವ ಹೆಣ್ಣೆ ನಾನು (ಕಂನವಿ.೬–೧೬೭).

ಇಸು$_2$: **೩.** ಖ೨೦೦ . . . ಯಿಸುಕೊಂಡು ಮಾಗ ಬಹುಳ ಮಂಗಳವಾರದ ೧೦ ಯಲ್ಲು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೩–೧೩; ?); ಮೂಜಡಿಯ ನಿಸಿಕೊಂಡು ಬೆಳೆದು (ಗುರುಚಾ. ೪–೨೬).

ಈಸಿಕೊಡು = ತೆಗೆದುಕೊಡು; ಕೊಡಿಸು: ವಿದ್ಯಾಧರರ್ಗೆಲ್ಲ ಮುಡಲುಂ ತುಡಲು ಮಿಾಸಿ ಕೊಟ್ಟು ಕೆಲವು ದಿವಸಕ್ಕೆಲ್ಲರಂ ಕಳುಪಿ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧–೮೯ವ); ನಿನಗಿಂದೀಸಿಕೊಡುವೆನು ಕನ್ನಿಕೆಯ (ಸಂಭಪ. ೧೯–೪೫); ತನ್ನಯ ಕೂಸಿಗಾ ತನಿವಣ್ಣ ಪತಿಯಿಂದೀಸಿಕೊಡೆ (ಮದೇಪು. ೫–೧೮); ನಾನು ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ನಿನಗೆ ಈಸಿಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ಕಸಾಚ. ೮೮). **ಈಸಿಕೊಳ್, ಇಸಕೊಳ್ಳು, ಇಸಗೊಳ್ಳು, ಇಸಿಕೊಳ್, ಇಸುಕೊಳ್, ಇಸುಕೊಳ್ಳು, ಈಸಿಕೊಳ್ಳು, ಈಸುಕೊಳ್, ಈಸುಕೊಳ್ಳು**= ತೆಗೆದುಕೊ; ಸ್ವೀಕರಿಸು: "ಗೃಹೀತಾರಃ–ಈಸಿಕೊಳ್ವವರ್ಗಳ್[ಪಾಠಾಂ. ಈಸಿಕೊಂಬವರ್ಗಳ್]" (ನೀತಿವಾ. ೧೪); ಚಾಗಮನೀಸಿಕೊಳ್ಳದ ವನೀಪಕರಿಲ್ಲ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦೩–೨೨; 1149); ಅವರು ಒಕ್ಕುದನೀಸಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಕೃತ್ಯದ ನೇಮ ತಪ್ಪದೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೨–೮೮); ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಮಾಣಪತ್ರಮಂ ತೋಱೆಂದೀಸಿಕೊಂಡು (ನಂಬಿರ. ೬–೧೩೮); ನಿಜತನೂಜನನೀಸಿಕೊಂಡು ಭೂಪತಿ ತನ್ನ ಭುಜತುಂಬಲಮರ್ದಪ್ಪಿ ಕೊಂಡ (ಭರಚ. ೨೬–೨೬); ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ನಾಲ್ಕೈದು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಸಾಲವಾಗಿ ಈಸಿಕೊಂಡು ಬರಬೇಕೆಂದು ಮನಸ್ಸಾಯಿತು (ಮಗನಾಂ. ೫೨); ಇಸಕೊಂಡ ಹಣ ಕೊಡದೆ ಗಂಟುಕಳ್ಳತನ ಮಾಡ್ತಾ ಇದ್ದಾನೆ ಅಂಜನಪ್ಪ (ಮರಳಿ. ೧೮೪); ಓದಿಯಾದ ಮೇಲೆ ಆ ಕಾಗದವನ್ನು ಕೈ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಒಡ್ಡಿ ರಂಗಮ್ಮ ಇಸಕೊಂಡರು (ರಂಗವ. ೧೯೫); ಕೆಲವು ಹಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಪಾವತಿ ಇಸಗೊಂಡರು (ಬಿಟ್ಟಹೊ. ೬೮); ಅವನು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಇಸಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ (ಫಲಸಂ. ೩೩); ಬಮ್ಮಿದೇವರಸರ ಕಯ್ಯಲು ಸುಗ್ಗಲದೇವಿಯರಿಸಿಕೊಂಡು ಹಾಲ ಹೊಳೆಯ ಹಳ್ಳದೊಳಗೆ . . . ಕೊಟ್ಟು (ಇಆ. XII, ೯೭–೩೫; 1187); ಆಗ ಕೊಟ್ಟು ಬಿಡುವೆ ಇಸುಕೊಂಡು ಹೋಗುವಿರಂತೆ (ರೂಪಸಂ. ೪೮); ತಾಂ ಕುಡುವುದು ಮುಗುಬ್ಬೆವರ ಕೈಯಲೀಸುಕೊಂಬುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೨೫–೧೫); ಬೀಸಣಿಗೆಯನ್ನು ಈಸುಕೊಂಡನು (ದೌಲತ್. ೧೫); **ಈಸುವಾರ್** =ಕೊಡುವವರು: ಕಳ್ವರೆನ್ನದೆ ಈಸುವಾರೆಲ್ಲೋರುಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೩೮–೧೫; 801).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಈ; ತೆಲು. ಇಚ್ಚು; ಕೊಂಡ. ನಾಯ್ಕಿ. ಸೀ; ಪರ್ಜಿ. ಚೀ; ಗಡಬ. ಸೀ; ಗೊಂಡಿ. ಸೀಯಾನಾ; ಕುಇ. ಶೀವ]

ಈಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಸೆಳೆ; ಎಳೆ; ಕರೆ: ಅವಂ ಪಯಃಶ್ರೇಣೀಕಾರಣಮಾಕಳ ಸ್ತನಮುಮಂ ಮಾಣ್ದೀಸುವಂ ಶೃಂಗಮುಂ (ಬಾಧಪು. ೫–೬೩). [?]

ಈಸು$_4$, ಈಜು$_2$ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತೇಲುತ್ತಾ ಚಲಿಸುವುದು; ಈಜುವುದು; ಈಜುವಿಕೆ: ಓಸು ಬರುತ್ತದೆ ಈಸು ಬರಲ್ಲವೆ (ಗಾದೆ); ನಾನು ಈಸು ಕಲಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದೆ (ರೂಢಿ). **ಈಜು**$_2$: ಮೀನಿನ ಮರಿಗೆ ಈಜು ಕಲಿಸಬೇಕೆ? (ಗಾದೆ). [< ಈಸು$_1$]

ಈಸು$_5$ (ನಾ). ಇಷ್ಟು; ಈ ಪ್ರಮಾಣ; ಈ ಸಂಖ್ಯೆ: ಈಸಕ್ಕಿಯ ಆಸೆ ನಿಮಗೇಕೆ ಈಶ್ವರನೊಪ್ಪ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೨೬–೧೪); ಎನಗೇಕೆ ಈಸು ಸತ್ಕಾರ ಸಂಭ್ರಮ ಗುರುವೆ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೪೪–೮); ಬೇಸಱಾಯಿತೆ ಧೃತಿಗೆ ಕಲಿತನಕೀಸು ಮೊಲೆಗಳು ಮೂಡಿದವಲಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬–೩೧); ನಾವೀಸುದಿನಂಬರ ನಿನ್ನ ಈಸು ವಿವೇಕಿಯೆಂದಱಿಯೆವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧–೪೪); ಈಸಱಿಂದಿನ್ನು ಕಾಡುವುದೊಳ್ಳಿತಲ್ಲೆಂದು (ಮೋಹತ. ೨೭–೬೫); ಈ ವನವನೀಸು ದಿನವಗಲದೆ ನಾವು ಕಾದುದು ಸಫಲವಾದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೧೬).

ಈಸರು = ಇಷ್ಟು ಜನರು: ಓಸರಿಸುತ್ತೈತಂದು ಬಲರಾಮ ಕೃತವರ್ಮರೀಸರನು ಕಂಡು (ತುರಂಗ. ೩೯–೧೭); ಈಸರೊಳಗೊರ್ವನಾದರು ನರನ ತೋರಿಸಲ್ಕೇಸೂರನಾದರುಂ ಪಾಲಿಸುವೆ (ತುರಂಗ. ೬೧–೨). **ಈಸೀಸು** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಈಸೀಸಗಲ ದೋಸೆ ಏಸೇಸು ಮೆದ್ದೀ (ಗಾದೆ); ಒಂದೊಂದು ದೋಸೆ ಈಸೀಸಗಲ (ಗಾದೆ). **ಈಸೈಸು** = ಇಷ್ಟು ಅಷ್ಟು: ಎಣಿಸಬಹುದೇ ಭೋಜನದ ಸಂದಣಿಯನೀಸೈಸೆಂದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೭–೩೫). **ಈಸೊಂದು** = ಇಷ್ಟೊಂದು; ಇಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚು: ಇದಕೇಕೆ ಈಸೊಂದು ಕಾಲ ಬಳಲುವರೆ (ಸೋಮಾರ. ೭೯–೮). [?]

ಈಸು$_6$, ಈಚು$_3$, ಈಜು$_3$ (ನಾ). **೧.** ಇರ್ಚಿಮರ; ಮೂಕು: "ಈಸು–ಜಲೋತ್ತರಣೇ, ಶಕಟಾಂಗೇ ಚ (ಇರ್ಚಿ)" (ಶಮಧಾ); "ಕೂಬರ ಮೆನಲ್ಕೀಸು" (ಮಂಗರಾ. ೮೪–೨೫); ಉಡಿದಿರ್ದಚ್ಚುಱಿದೀಸು ತಱ್ಗಿದ ನೊಗಂ ಜೀಱಿಟ್ಟ ಚಕ್ರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೯೧); ಕದನದೊಳಾದುರ್ಸಾರ್ದಿಸೆ ಮಹಾರಥದಚ್ಚು ಸಿಡಿಲ್ದುದೀಸು ಸೂಸಿದುದರಗೀಲ್ ಕೞಲ್ದುದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೬೯); ಮಡಿಗೆಗೆ ಸಂದ ಕೂಱಿಗೆಯ ಭಗ್ನತೆಯಿಂ ನಿಜಗೋತ್ರಹಾನಿ ಯಿಾಸುಡಿದೊಡೆ ಕಾಂತೆಗಕ್ಕೆ ಫಲಕಕ್ಕೆ ಲಯಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೯–೩೧); ತುರಗದಲಿ ರಥಚಕ್ರದಲಿ ಕೂಬರದೊಳೀಸಿನಲಚ್ಚಿನಲಿ ದುರ್ಧರ ಶಿಳೀಮುಖಜಾಳವನು ಜೋಡಿಸಿದನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪–೧೮); ನಿರಂಜನನ ರೆಂಟೆಯ ತೋಳು ಮುರಿದಿದ್ದಿತು. ಪ್ರಭಾಕರನ ಬಂಡಿಯ ಈಸಿಗೆ ಹುಳುಹತ್ತಿದ್ದಿತು (ವಾಸನಾ. ೨೨). **ಈಚು**$_3$: **೧.** "ಕೂಬರಃ, ಯುಗಂಧರಃ – ಈ ೨ ಈಚು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೩೪); ಲವವೆಂದು ನುಡಿಸಿಕೊಂಬ ಆ ಕಾಲವೀಚುಗಳು ಸಿಂಗರಂಬಡೆದ ಲಸದಾಕಾಶವೇ ರಥದ ಮೇಲುಭಾಗಂ ಕಣಾ (ವೀಶೈಪು. ೨–೧೦–೧೦). **೨.** ನೇಗಿಲಿಗೆ ಜೋಡಿಸುವ ಈಚು. 'ಈಚುಕೋಲು' ಪರಾ. **ಈಜು**$_3$: **೧.** ಧರೆಯೆ ರಥವಾಯ್ತು ಮತ್ತುರುತಾರೆಯಿಾಜಾಯಿತು ಕನಕಾಚಲವೇ ಚಕ್ರದಿರವಾಯಿತು ಮಿಕ್ಕ ಗಿರಿಗಳೇ ಸುತ್ತುವಲಗೆ ಹಾಸಾಯಿತು ವಾರುಧಿಯೆ ವಸ್ತ್ರ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೮–೧–೩೪).

[ಪ್ರಾ. ಈಸಾ (< ಸಂ. ಈಷಾ). / ಮರಾ. ಗುಜ. ಈಸ್]

ಈಸುಕಾಯಿ 'ಈಸುಗಾಯಿ' ನೋ.

ಈಸುಕುಂಬಳಕಾಯಿ 'ಈಸುಗುಂಬಳಕಾಯಿ' ನೋ.

ಈಸುಕೊಳ್ 'ಈಸು$_2$' ಪರಾ.

ಈಸುಗಾಯಿ, ಈಜುಗಾಯಿ, ಈಸುಕಾಯಿ (ನಾ). ಈಜುವಾಗ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಣಗಿದ ಸೋರೆಕಾಯಿ (ಕ). **ಈಜುಗಾಯಿ** (ಕ). **ಈಸುಕಾಯಿ**: ಹರುವ ಹೆದ್ದೊರೆಯೊಳುಕ್ಕಾಸು ಈಸುಕಾಯಿ ಹರಗೋಲು ತಪ್ಪಿ ಕೈಸೋತು ಕಡಿಗೆ ಬರುವ ಮನುಜ ನಡುವೆ ಮುಣುಗುವ ಪರಿಯಂತೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೨೦–೧). [ಈಸು$_1$ + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಈಸುಗಾಯಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಸೋರೆಯ ಬಳ್ಳಿ (ವೈಔಗಿ. ೪೯–೯೭೨). [ಈಸುಗಾಯಿ + ಬಳ್ಳಿ]

ಈಸುಗುಂಬಳಕಾಯಿ, ಈಸಗುಂಬಳಕಾಯಿ, ಈಸುಕುಂಬಳಕಾಯಿ (ನಾ). = ಈಸುಗಾಯಿ: ದಾಸರಿಗೆ ಶಬ್ದಸಾಹಿತ್ಯವು, ಈಸ ಬಲ್ಲವನು ಲೀಲೆಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಈಸುಗುಂಬಳಕಾಯಂತೆ (ಸಾಹಿಸಂ. ೬೯). **ಈಸಗುಂಬಳಕಾಯಿ**: ಒಬ್ಬ ಸಾಲೇಹುಡುಗನು ಈಸಗುಂಬಳಕಾಯಿಯ ಸಂಗಡಿಯನ್ನು ನಡುವಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೩೭). **ಈಸುಕುಂಬಳಕಾಯಿ** (ಕ). [ಈಸು$_1$ + ಕುಂಬಳಕಾಯಿ]

ಈಸುೞ್ (ನಾ). ರೆಕ್ಕೆ ಇರುವ ಗೆದ್ದಲುಹುಳು: ಸಾೞಿಗೆ, ಏೞಿಗೆ, ಈಸುೞ್, ಬಾಸುೞ್, ತಿಪ್ಪುೞ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [?]

ಈಸೂೞ್ (ನಾ). **೧.** ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ವರ್ಷ; ಈ ವರ್ಷ: ಈಸೂೞ್ = ವರ್ತಮಾನ ವರುಷಂ (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). **೨.** ಈ ಬಾರಿ; ಈ ಸಾರಿ; ಈ ಸಲ. **೩.** ಈ ಸರದಿ. [ಈ$_5$ (< ಇದು) + ಸೂೞ್]

ಈಸ್ವರ 'ಈಸರ' ನೋ.

ಈಹ$_1$ (ನಾ). ಕೊಡುವಿಕೆ. 'ಬೆನ್ನೀಹ' ಪರಾ. [ಈ$_2$ + -ಹ$_2$]

ಈಹ$_2$ (ನಾ). (?): ಈಶಾನ್ಯದ ಹೆಬ್ಬಳ್ಳದ ಈಹದ ತಾಳತಿಟ್ಟನಲ್ಲಿ ನಟ್ಟ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೫–೮೭; 1516). [?]

ಈಹಲೋಕ (ನಾ). ಇಹಲೋಕ: ದೇಹ ದೇಹ ಸಂಬಂಧ ಮೋಹ ಮಮತೆಗಳೆಲ್ಲ ಈಹಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಚರಿಸುವ ಪರಿಯಂತ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೫೬–೪). [< ಸಂ. ಇಹಲೋಕ]

ಈಹಾಮೃಗ (ನಾ). **೧.** ತೋಳ: "ಕೋಕಮೀಹಾಮೃಗಂ ವೃಕವೆನಲು ತೋಳನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮–೮); ಈಹಾಮೃಗ ಶೃಗಾಲಾಚ್ಛಭಲ್ಲ ಶಾರ್ದೂಲ ಗೋಲಾಂಗೂಲ ಮೃಗವರಾಹಾದಿಗಳವೋಲ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೪೩). **೨.** [ನಾಟ್ಯ] ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಹತ್ತು ವಿಧವಾದ ರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ದಿವ್ಯಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಅವಳ ಇಚ್ಛೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಕಥೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ, ಧೀರೋದ್ಧತನಾಯಕ ಪ್ರತಿನಾಯಕರನ್ನೊಳಗೊಂಡು, ನಾಲ್ಕು ಅಂಕಗಳು ಮೂರು ಸಂಧಿಗಳುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ, ಶೃಂಗಾರಾಭಾಸ ರಸದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ರೂಪಕಭೇದ: "ಜಿಂಕೆ (ಮೃಗ)ಯಂತೆ ಅಲಭ್ಯಳಾದ ನಾಯಿಕೆಗಾಗಿ ಇಚ್ಛಿಸು(ಈಹಾ)ತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ 'ಈಹಾಮೃಗ' ಎಂಬ ಹೆಸರು" (ದಶರೂ. ೧೯೧); ಅಭಿನಯದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲ್ಪಡಬಹುದಾದ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ದೃಶ್ಯ (ಎಂದರೆ ನೋಡಬಹುದಾದ) ಕಾವ್ಯಗಳೆಂದೂ ರೂಪಕಗಳೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಇವು ೧. ನಾಟಕ . . . ೯. ಅಂಕ, ೧೦. ಈಹಾಮೃಗ–ಎಂದು ಹತ್ತುವಿಧ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೫). [ಸಂ.]

ಈಹೆ (ನಾ). **೧.** ಆಸೆ; ಹೆಚ್ಚಾದ ಬಯಕೆ: ಅವಗ್ರಹಗೃಹೀತಾರ್ಥದೊಳ್ ತದ್ವಿಶೇಷಾಕಾಂಕ್ಷಣಂ ಈಹೆ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೬). **೨.** ಪ್ರಯತ್ನ. **೩.** ಚೇಷ್ಟೆ; ವ್ಯಾಪಾರ. [ಸಂ. ಈಹಾ]

ಈಹೊತ್ತು 'ಈಪೊೞ್ತು' ನೋ.

ಈೞ್ 'ಈೞ' ನೋ.

ಈಳ$_1$ (ನಾ). ಸಿಂಹಳದ್ವೀಪ: ಕಾಪಾಲಿವೊಲಿವ ಶರಣಂ ತನ್ನ ನಲುಮೆಯಿಂ ಈಳದೊಳು ಪುಟ್ಟಿ (ಏನಾರ. ದೇ. ೧೧೫–೧೧).

[← ತಮಿ. ಈೞ < ಪಾಲಿ. ಸೀಹಲ]

ಈಳ್ಕ₂ (ನಾ). ಕೀಳು (?) : ಕೀಳಲಾಗದು ಅವರ ಮಾತನು ಹೇಳಿದಂಥ ಕುಜುಹು ಹುಸಿಯೆ ಕೀಳುಮನುಜರು ಕೂಗಿ ಬಾಯೊಳು ಈಳರಾಗುವರು (ಕಾಲಸಂ. ೩೫–೨೦). [?]

ಈಳನ (ನಾ). ಹೊಗಳಿಕೆ; ಸ್ತುತಿ : ಮಹಾತ್ಮರ ಯಿಾಳನಂಗಳಂ ಅಂಗವಿಸುತ್ತಲೆನ್ನ ನುತಿವೊಲ್ಲೆನೆ ಪೊಲ್ಮ ವೃಷಾಧಿನಾಯಕಂ (ಷ ತಿ ಲ. ೧–೧೪). [< ಸಂ. ಈಡನ]

ಈಳಿ 'ಈಲಿ' ನೋ.

ಈಳಿಗ 'ಈಡಿಗ' ನೋ.

ಈಳಿಗೆ (ನಾ). ತರಕಾರಿಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ಮಣೆಗೆ ಜೋಡಿಸಿರುವ ಕತ್ತಿ; ತರಕಾರಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಹರಿತವಾದ ಅಲಗುಳ್ಳ ಲೋಹದ ಕತ್ತಿ; ಮೆಟ್ಟುಗತ್ತಿ : "ಈಳಿಗೆ ಕೊಯ್ಗತ್ತಿ ಯಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೮); ಕೊನೆಕಾಜರುಂ ಅಡಕೆಯ ಸುಲಿದ ಮೊತ್ತಮುಂ ಈಳಿಗೆಗೆ ಬಿಳೆವೂಳಿಗವೀಳೆಯಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೯೫–೬೬ ; 1224) ; ಕಳವಳಮಾ ಮೆಯ್ಮೇಳಂ ತಾಳಿಗೆಯಿಾಳಿಗೆಯಿಱು ಕುಳಿಯಿವಾದಿಯಾಗಱಿ ಕುಳನಂ (ಶಮದ. ೨೭) ; ಕುಡುಗೋಲು ಈಳಿಗೆ ಸುರಗಿ . . . ಮೊದಲಾಯುಧಂಗಳಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೫೬–೫) ; ಈಳಿಗೆಯಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿ ಹೋಳುಮಾಡಿ ಅದನ್ನು ನಾವಿಬ್ಬರೂ ತಿನ್ನುವ (ಮುಂಬಯಿ. ೧–೧೬). [< ಸಂ. ಈಲಿಕಾ]

ಈಳಿಗೆಕತ್ತಿ (ನಾ). = ಈಳಿಗೆ : ಈಳಿ . . . ಮೊಟಕುಕತ್ತಿ, ಗುಜ್ಜುಕತ್ತಿ, ಈಟಿಕತ್ತಿ, ಈಳಿಗೆಕತ್ತಿ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೨೮). [ಈಳಿಗೆ + ಕತ್ತಿ]

ಈಳಿಗೆಮಣೆ (ನಾ). = ಈಳಿಗೆ : ತರಕಾರಿ ಹೆಚ್ಚಲು ಈಳಿಗೆಮಣೆ ಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಈಳಿಗೆ + ಮಣೆ]

ಈಳಿಲು (ನಾ). ಕೀಳು ; ಕಡೆ : ಈ ಲಸದ್ಧರ್ಮ ಪ್ರತಿಕೂಲರೆ ಅಧಮರು ಭೂಲಲನೆಗೆ ಭಾರಕರವರು ಹೇಳಲೇನವರ ಜನ್ಮಾಳಿಗಳ್ ತರುಲತೆಗೀಳಿಲು ನಿರಯದ ಪಾಲವರು (ಪ್ರಸಭಾ. ೩೪–೧೦). [< ಏಳಿಲ]

ಈಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸ್ತುತಿಸು ; ಹೊಗಳು : ಸ್ಮರಿಸುತ್ತೀಕ್ಷಿಸುತೀಳಿಸುತ್ತೆ ಯಜಿಸುತ್ತಾನಂದದಿಂ ಭಕ್ತಿ ಶಾಂಕರಿ (ಶತಕ. ೧೩೬–೯೫). [ಈಳನ + –ಇಸು₃]

ಈಳು (ಕ್ರಿ). ಸ್ತುತಿಸು ; ಹೊಗಳು ; "ಸೆಳೆ, ತೆಗೆ" (ಭಾವಚಿಂ. ಕೋಶ); ಏಳುತಲೆಗಳು ಗುಣವನೀಳುತಲೆ ಸತಿ ನಿಂದಲು (ಭಾವಚಿಂ. ೯–೩೯). [< ಸಂ. ಈಡ್]

ಈಳೆ, ಇಳ್ಳೆ (ನಾ). ೧. ಕಿತ್ತಳೆ, ಹೇರಿಳೆ ಮೊದಲಾದ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಮರ: ಬಾಳೆಯ ಮಾವಿನ ಕಮ್ಮರದೀಳೆಯ ತನಿವಣ್ಣಿಂದಮರ್ಚಿ ಸಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨–೬) ; ಬಾಳೆ ಸುನಿಂಬೆ ಮಾದುಫಲಮಿಾಳೆ ಬೆಡಂ ಗೆನಿಸಿರ್ದ್ದ ಮಾವು ಕಂಚೀಳೆ ಕವುಂಗು ತೆಂಗು ಪಲಸು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೪೯–೨೫ ; 1147) ; ಈಳೆಯ ಬಾಳೆಯ ಬನದೊಳು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೩೫–೨೭ ; 1217) ; ಮಾಳಿಗೆಯ ಮನೆ ಲೇಸು ಗೂಳಿಪಶುವದು ಲೇಸು ಈಳೆಯ ಹಿತ್ತಲಿರಲೇಸು ಪತಿವ್ರತೆಯ ಬಾಳು ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೧೯) ; ಸುಱಿವಾಱಿ ತಾಱಿ ಯೀಳೆಯ ಕಿಱುನಾರಂಗದ ಕಟಿವೆಯ ಪೊಸತೋಂ ಟಂಗಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೦–೧೬) ; ಬಾಳೆ, ಈಳೆ, ನಾರಿಕೇಳ, ನಾರಂಗ, ನಿಂಬೆ ಮೊದಲಾದ ಫಲಗಳನ್ನೂ ಹಿಡಿದು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ದಾಸಿಯರು (ಗಿರಿನ. ೧೨೪). ೨. ಕಿತ್ತಳೆ ಹಣ್ಣು ; ನಾರಂಗ : "ಈಳೆಯೆನ್ನಲದು ನಾರಂಗಂ" (ಕವಿಕಂ. ೭೫) ; ಈಳೆಯ ಪಣ್ಣದೊಂದು ರುಚಿ ಮಾವಿನ ಪಣ್ಣೊಳಗುಂಟೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೧೨೭) ; ಈಳೆ ನಿಂಬೆ ಮಾವು ಮಾದಲಕ್ಕೆ ಹುಳಿನೀರನೆಱೆದವರಾರಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ೧–೧) ; ಈಳೆಯಂ ತೆರಡವರು ಹೂವೆ ಹಣ್ಣುಹ ತೆರದಿ ಮಾತೊಡನೆ ಮಾಟವಿದೆ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೭–೮). ೩. ನಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣು : "ಈಳೆ ಲಿಂಬೆ" (ಕಶರ. ೧೫) ; ಎಳಮಾವಿನ ಮಿಡಿ ಮಾಗುಳಿ ಮೆಱಸಿನ ಕರೆ ಬೆತ್ತಲಟ್ಟೆಯಿಾಳೆಯ ಗೊಲೆಯಂದಳ ವಟ್ಟರೆ ಲಾವಣಕಂಗಳನಿಕ್ಕಿದರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೩೦). 'ಕಂಚೀಳೆ,' 'ಕಿತ್ತೀಳೆ,' 'ದೊಡ್ಡೀಳೆ,' 'ಪೇರೀಳೆ' ಪರಾ. ಇಳ್ಳೆ (ಕ). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಈಡೆ = ಕಿತ್ತಲೆ. / ಮರಾ. ಈಡ್]

ಈಳೆಸಾಂದು (ನಾ). ಈಳೆಯ ಗಂಧ, —ಅನುಲೇಪನ : ನಱುಸುಯ್ಯ ಕಂಪುಗಳ್ ಬೆರಸುವಿನಂ ಕದಕ್ಕದಿಸಿ ಪೆರ್ಮೊಲೆಗಳ್ ಬಳಮರ್ದನಂಗ ಜಂಗರೆವವೊಲೀಳೆಸಾಂದರೆವರಿಂಬಳವಟ್ಟರೆ ಘಟ್ಟವಳ್ತಿಯರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೬೦). [ಈಳೆ + ಸಾಂದು]

ಈಳ್ಕುಳಿ 'ಈಟ್ಕುಳಿ' ನೋ.

ಈಳ್ಕುಳಿಗೊಳ್ 'ಈಟ್ಕುಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಈಳ್ಕೊಳ್ 'ಈಟ್ಕೊಳ್' ನೋ.

ಈಳ್ಗಿಡಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕಿಡಿ ; ನಿಡಿದಾದ ಕಿಡಿ : ಪರಿಗಿಡಿ ತುಡುಗಿಡಿ ಬಳಲ್ಗಿಡೀಳ್ಗಿಡಿ . . . ಗುಂಡುಗಿಡಿಗಳದರ್ಗುವು ನಭದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರಭು. ೫–೮೨). [ಈಳ್₀ (< ನೀಳ್) + ಕಿಡಿ]

ಈಳ್ದು (ಕ್ರಿ). ಎಳೆ ; ಸೆಳೆ : ಒಂದು ಲಂಘನೆಯೊಳೆಡೆಗೈದಿ ಪಿಡಿದು ಘನ ಕೂಬರದೊಳು ಆ ಶತಾಂಗವನೀಳ್ದಿ ಚೂರ್ಣಿಸಲ್ (ಶೇಷರಾ. ೨೧೩–೧೭). [< ಈಱ್]

ಈಳ್ದುಕೊಳ್ 'ಈಱ್' ಪರಾ.

ಈಱಿಲ್ 'ಈಱಿಲ್₁' ನೋ.

ಈಱಿಲ್₁, ಈಱಿಲ್, ಈಱಿಲು (ನಾ). ೧. ಪ್ರಸವ ; ಪ್ರಸೂತಿ ; ಹೆರಿಗೆ. ೨. ಹೆರಿಗೆಯ ಹನ್ನೊಂದು ಅಥವಾ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ದಿನ ಮಾಡಿಸುವ ಮಂಗಳಸ್ನಾನ : ಒಡನೆಯ ಚಕ್ರವಾಕಿ ಪೊಸವಾಣತಿ ಕೋಗಿಲೆಯಿಾ [ಪಾಠಾಂ. ಯೆ]ಱಿಲಿಂದು ಕೇಳ್ಗಡ ಗಿಳಿವೆಣ್ಣೆ ಪೊತ್ತಿನೊಳ ಗೆಯ್ದೆ ನವಿಲ್ ಮನೆದೀವಿ ಮಕ್ಕಳಂ ಪಡೆದುದು (ಅರ್ಜುನೇ. ೧–೯೪) ; ಹನ್ನೆರಡ್ಡವಸಕ್ಕೆ ಪುಣ್ಯಾವಾರ್ಜನೆಯಿಂದ ಚನ್ನಾಗಿ ಯಿ[ಯಾ]ಱಿಲ ಮಾಡಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ಪಾಂಚಾಳ. ೧–೫೫) ; ದಾನಧರ್ಮದಲಿ ಭೂಸುರರ ದಣಿಸಿವಾನು ಆನಂದವಾಳುತೋತ್ಸವದಿ ಮಾನುನಿಯಾರು ಸಂತಸದಿ ಯಿಾಱಿಲಮಾಡಿ ನಾಮವಿಟ್ಟರು ಕಾಟನೆಂದೂ (ಕುರಾಸಾಂ. ಪಾಂಚಾಳ. ೧–೪೬) ; "ಕೂಸಿಗೆ ಹೆಸರನ್ನಿಡುವ ಕಾರ್ಯ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಈಱಿಲ್** : ೨. ಗೃಹಪುಣ್ಯವಾರ್ಜನೆಯ ಯಿಾಜಲಂ ವೈದಿಕದ ರಹಣೆಯಿಂ ದುರೆ ತೀರ್ಚಿ (ಪರಶು. ೧೫–೪೨). ೩. ಮಂಗಳಸ್ನಾನ : ಪಾಲ್ಗಡಲ ನೀರ ಪರಿವ ಪೊನಲ್ಗಳ್ ಸುರಗಿರಿಯ ಪಿರಿಯ ನೇರಾಣಿಯಂ ತಾಱಲ್ಗಳ್ವಿಡಿ ದಿಳಿ(ದಂ)ದೇ[ದೀ]ಱಲ್ಗೆಱಗಿದುವಾ ಜಿನೇಂದ್ರ ಸವನೋತ್ಸವದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೫೧) ; ಅಸವನೆಗಂಗಳಕ್ಕೆ ತಲೆವಾಗಿಲೆಗಚ್ಚನೆ ನೋಡಲೀ ಱಲಿಂಗೊಸಗೆಗೆ . . . ಪೋಪೆಸಕದೆ ಪಾಂಬರೊಳ್ ನೆರೆವರಂ ಕುಲನಾರಿಯ ರೆಂಬುದೇ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೬೫–೪೩; 1229). **ಈಱಿಲು** : ೨. ಈಱಿಲು ಮೂವಟ್ಟಲು ಹಸೆಹಂದರ ತೊಂಡಿಲು ಬಾಸಿಂಗ . . . ಈ ಪಱಿಯ ಮಾಡುವನೆ ಶಿವಭಕ್ತ (ಚೆನ್ನವ. ಕ. ೨೩೮) ; ಬಳಿಕ ಮೂವಟ್ಟಲೀಱಿಲು ಕೈಯಲು ಸುರ್ಬಿ ಬಱಿಬಾಯನ ತರ್ಪಣ ಜಪಾ . . . ಶಾಂತಿಯ ಮಾಡಿದರಾಗ (ಸೊಬಸೋ. ೪–೨೨). ಈರ್ಲಪ್ಪು, ಈರ್ಲೆಣ್ಣೆ, ಬಾರಸ ಹೋ. [ಈಱ್₀ + –ಇಲ್₃]

ಈಱಿಲ್₂ (ನಾ). ಹೆರಿಗೆಯ ಮನೆ; ಸೂತಿಕಾಗೃಹ: ಅಬ್ಬೆದಾದಿ ಪರಿಚಾರಕರೀಱಿಲ ಕಾಪು ಕಾಪೆ ಕೂರ್ತಿಟ್ಟವರಾತ್ಮ ಪುಣ್ಯಮೆ ವಿಪುಣ್ಯರ ನೋಳಿಯೆ ಕಾಪು ಕಾಗುಮೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೦೬). [ಈಱ್₀ + ಇಲ್₂]

ಈಱಿಲು 'ಈಱಿಲ್$_1$' ನೋ.

ಈೞ್, ಈಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸೆಳೆ; ಎಳೆ; ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊ; ಕಿತ್ತುಕೊ; ಅಪಹರಿಸು: "ಈೞ್ದನೆಂದು ಸೆಳೆದಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); "ಈೞ್ದದೆನೆ ಕವಿವರರಿಂ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡರ್ಥಮದು" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೭); ನಿನ್ನಾಜ್ಞೆ ಮಣಿಕಿರೀಟಂಗಳನೀೞ್ಕೊಂಡದುರುಳೆ ನೂಂಕಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ಪುದು ನೆತ್ತಿಯಮೇಲೆ ಸಕಲ ಭೂಪಾಲಕರಾ(ಯಶೋಚ. ೩-೫); ದಿವ್ಯಾಶ್ವಂಗಳಂ ಪೂಡಿ ವಾಗೆಯಂ ಕಯ್ಕೊಳೀೞ್ದು ತಾನಡರದೊಯ್ಯನೆ ದೇವಿಯರ ಕನ್ನೆ ಮಾಡದ ಕಟ್ಟದಿರೊಳಿರಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೭-೧೫). **ಈಳ್**: ತಚ್ಚೋಳನ ನೀಳ್ದು ತತ್ಕಟಕಮಂ ಕಡುಪಿನಿಂ ನೆಱೆಸೂಱೆಗೊಣ್ಡು ದೋಶ್ಶಾಳಿ ಕಳಿಂಗಸಂ ಮುಱಿದು ಭಂಗಿಸಿದಾತ್ಮಭುಜಪ್ರತಾಪಮಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪-೧೨; 1112); ದಶಕಂಠನುಡಯಿಸಿ ಪರಾಕ್ರಮದಿ ಲಂಕಾಪುರವನು ಆ ಕುಬೇರನ ಕೈಯಲೀಳ್ದುಕೊಂಡು (ಸೌಂದಪು. ೬-೨೨); ಪಾರ್ಥನ ಕರದ ಚಾಪಮಂ ಸಸಿದಲೆಯನೀಳ್ದುಕೊಳಲರ್ಜುನನಡಾಯುಧದೆ ಮಸಗಿ ತಿವಿಯಲ್ಕದಂ ಕೊಳೆ (ಚೆಬಪು. ೫೩-೫೦); ಹರಭಕ್ತವೇಷದಿಂ ಬಸವರಸನ ಮನೆಹೊಕ್ಕು ಧನಮನೀಳ್ದಪೆವೆನುತಂ ಪುರದ ಪೊಸ ಚೋರರಂತಿರೆ ತಳೆದರ್ ಮಿಸುಪ ಭವಭಕ್ತಲಾಂಛನದಿರವಂ (ವೃಷವಿ. ೬-೩); ಉಡುಗೆಯನೆ ಭರದಿನೀಳಲ್ತೊಡಗಿದನ್ (ಬಾಲಭಾ. ೭-೭೬).

ಈೞ್ದುಕೊಳ್, ಇಳ್ದುಕೊಳ್, ಇೞ್ದುಕೊಳ್, ಈಳ್ದುಕೊಳ್ = ಎಳೆದುಕೊ; ಸೆಳೆದುಕೊ; ಅಪಹರಿಸು; ಆಕರ್ಷಿಸು: ಈೞ್ದುಕೊಂಡುವಳಿಗಳ್ ಸುಮನೋಮಕರಂದಗಂಧಮಂ(ಅಜಿಪು. ೬-೬೯); ಸಂವರಿಸಿದಲ್ಲಿಯೆ ರಾಜ್ಯಮನೀೞ್ದುಕೊಳ್ಳದಲ್ಲಿಯೆ ಬೆಸಕೆಯ್ದುವೆಂದಿರದೆ ಸಾರಧನಂಗಳನಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೭-೧೯). **ಇಳ್ದುಕೊಳ್**: ತದೀಯ ಪ್ರಾಜ್ಯಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂ ಬಾಹಾವಳೇಪದಿನಿಳ್ದುಕೊಂಡು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೨-೧೧; ಸು. 1162). **ಇೞ್ದುಕೊಳ್**: ತರುಣೀರತ್ನಮನಿೞ್ದುಕೊಳ್ವ ಸಮಕಟ್ಟಂದಟ್ಟದಂ ಖೇಚರಂ(ಪಂರಾಮಾ.೫-೭೮). **ಈಳ್ದುಕೊಳ್**: ಬಾಯೊಳೋರಂತೆಲೆಘುಳಿಗೆಯ ಕಚ್ಚಿ ಕಾಂತೆಯ ಬಾಯ್ಗೂಡಲವಳೀಳ್ದುಕೊಂಬೊಂದು ಸಂತೋಷ ದಾಂಟಿತು ಸುರರ (ಭರಚ. ೪೧-೧೭೫); ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರಿಂದ ಅಪಹೃತವಾದ ವಿಶ್ವಧರಣೀತಳವನ್ನು ಈಳ್ದುಕೊಂಡು . . . ತೈಲಪನು ಪ್ರತಾಪಶೈಲನಾಗಿ ಮೆರೆದನು (ಕರತ್ನ. ೪೬). **ಈಳ್ದುರುಳಿಸು** = ಎಳೆದು ಬೀಳಿಸು; ಸೆಳೆದು ಕೆಡಹು: ಈಳ್ದುರುಳಿಸಿಕೊಂಡು ಒದೆದು ಒಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ನಿಷ್ಕಂಟಕ ಮಾಡಿ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೩೩-೨೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಇೞು; ತುಳು. ಇಗ್ಗು; ತೆಲು. ಈಡುಚು, ಈಡ್ಚು]

ಈೞಿತ (ನಾ). ಹೊಗಳಿಕೆ; ಸ್ತುತಿ: "ಈಡಿತಂ – ಈೞಿತಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [< ಸಂ. ಈಡಿತ]

ಈೞ್ಕುಳಿ, ಇರ್ಕುಳಿ$_1$, ಇಳ್ಕುಳಿ, ಇೞ್ಕುಳಿ, ಈರ್ಕುಳಿ, ಈಳ್ಕುಳಿ, (ನಾ): ಸೆಳೆಯುವಿಕೆ; ಎಳೆಯುವಿಕೆ; ಆಕರ್ಷಣ. 'ಈೞ್ಕುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಇರ್ಕುಳಿ$_1$**: "ಇರ್ಕುಳಿಗೆಯ ಳಕುಳಿಯಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೨). **ಇಳ್ಕುಳಿ**: 'ಇಳ್ಕುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಇೞ್ಕುಳಿ**: 'ಇೞ್ಕುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಈರ್ಕುಳಿ**: "ಎಳಕುಳಿಗೆ ಈರ್ಕುಳಿಯಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೪೮). **ಈಳ್ಕುಳಿ**: 'ಈಳ್ಕುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ.

[ಈೞ್ + -ಕುಳಿ$_3$]

ಈೞ್ಕುಳಿಗೊಳ್, ಇರ್ಕುಳಿಗೊಳ್, ಇಳ್ಕುಳಿಗೊಳ್, ಇೞ್ಕುಳಿಗೊಳ್, ಈಳ್ಕುಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಚಿತ್ರಕಮಂ ತನಿವಾಲಿನಲ್ಲಿ ಪೊಯ್ದೊಡೆ ಪೆಱತೇನೊ ಸಂಪಗೆಯ ಗಂಧಮನೀೞ್ಕುಳಿಕೊ[ಗೊ]ಳ್ಗುಮಾ ಮೊಸರ್ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೪೮); ಚಾಪಳ ಹರಿಣೀವಿಲೋಕನಮನೀೞ್ಕುಳಿಗೊಂಡಳೆನಲ್ಕೆ ಗಾಳುಗಣ್ ಪೊಳೆಯೆ (ಅರ್ಥನೇ. ೩-೬೨); ನಿನ್ನಂಗಂ ರತಿಯಾರ್ಪನೀೞ್ಕುಳಿಗೊಳಲ್ ನೀಂ ಲೇಸನೇ ಗೆಯ್ದೆ (ದಶಕು. ೧೦-೭೬). **ಇರ್ಕುಳಿಗೊಳ್**: ಭರದಿಂದಂ ತುಳುಕಿದ ನೀರುರದೊಳ್ ಹಾರಾಂಶುರುಚಿಯ ನಿರ್ಕುಳಿಗೊಳೆ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೦೮); ಮನಮನಿರ್ಕುಳಿಗೊಳ್ವುದು ನೋಱೆಪ್ಪೊಡೀ ಬನಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೪೪); ನಾಡುಮಂ ಮುನಿಸಿಂದಿಕ್ಕ್ರುಳಿಗೊಳ್ವುದೆಂಬುದೆ ವಿನೋದಂ ತಂ(ತ)ನ್ನೊಳೆಂದಂದು(ಇಅ. IX, ೯೭-೧೫; 1169); ಬಳವದ್ಭುಜಬಲದಿಂದಿರ್ಕುಳಿಗೊಂಡಂ ನರಕನದಿತಿದೇವಿಯ ಮಣಿಕುಂಡಲಮಂ (ಜಗವಿ. ೧೧-೮೫); ತನ್ನ ಸುತಾಸ್ವಯಂವರಕ್ಕುರ್ವಿಯ ಭೂಪರಂ ಕರೆಸಿ ಲಜ್ಜೆಯನಿರ್ಕುಳಿಗೊಂಡಂ (ನಳಚಂ. ೪೧೭); ಕಣ್ಣ ಮನವನಿರ್ಕುಳಿಗೊಳ್ವ ಕಡುಜಾಣವೆಣ್ಣುಗಳಧಿದೇವಿ ಕೇಳು (ಮೋಹತ. ೪-೨); ಉಪಾಧ್ಯಾಯನತ್ತಣಿಂ ವಿದ್ಯೆಯನಿರ್ಕುಳಿಗೊಂಡಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೨೧ ಪ್ರಯೋ); ಪೊಡೆಯೊಳೀರೇೞ್ಜಗಂ ನೋಯದಂತಿರ್ಕುಳಿಗೊಂಡು (ಚಿಕವಿ. ೩-೫೪). **ಇಳ್ಕುಳಿಗೊಳ್**: ಅಂಗಯ್ಗುಳವಡಿಸಿ ಲೊಕ್ಕಿಗುಂಡಿವರಂ ದೇಶಂಗಳನಿಳ್ಕುಳಿಗೊಂಡ ನೃಸಿಂಗಂ (ಎಕ. II, ೩೮೪-೧೦; 1135); ತೋಂಟದಾರ್ಯನುಸಿರ್ದಂ ಬುಧರ ಮನವನಿಳ್ಕುಳಿಗೊಳ್ವಿನಂ (ಪಾಸೋಪು. ೧-೧೫). **ಇೞ್ಕುಳಿಗೊಳ್**: ನಗೆಮೊಗದೊಳ್ ಪರಕಲಿಸಿದ ಕಾಡಿಗೆವೆರಸರಿಕೇಸರಿ ತಾಯ ಮನಮನಿೞ್ಕುಳಿಗೊಂಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೮); ಎನ್ನನಾರ್ಬಾರಿಪರೆಂದು ಗೋವುಮನನಾಕುಲಮಿೞ್ಕುಳಿಗೊಂಡುಪೋದನೇ ಕಾರಣದಿಂದ ಪೇೞೆನಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೬). **ಈಳ್ಕುಳಿಗೊಳ್**: "ಈಳ್ಕುಳಿಗೊಂಡುದು ಕವದುರ್ದೀೞ್ದದೆನೆ . . . ಸೆಳೆದುಕೊಂಡರ್ಥಮದು" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೭); ಬಿತ್ತರದ ತೋಂಟಸಿರಿ ಬಗೆಯನೀಳ್ಕುಳಿಗೊಂಡು ಚೆಲ್ವಾಯ್ತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೯೬-೫೦೨). [ಈೞ್ಕುಳಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಈೞ್ಕೊಳ್, ಇೞ್ಕೊಳ್, ಈಳ್ಕೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸೆಳೆದುಕೊ; ಎಳೆದುಕೊ; ಅಪಹರಿಸು; ಆಕರ್ಷಿಸು: ಖಚರೀಜನಾನನ ನವಾಂಭೋಜಂಗಳೊಳ್ ಕಂಪನೀೞ್ಕೊಳುತುಂ (ಆದಿಪು. ೧-೮೪); ಪರಭೂಪರಂ ಕವರ್ದು ಕಪ್ಪಮನೀೞ್ಕೊಳಲೆಂದು ನಿಂದನೆಂಬೆನೊ (ಕಾದಂಉ. ೪೬೬); ಒಂದುಂ ಕಾರಣಮಿಲ್ಲದೆನ್ನ ಧನಮಂ . . . ದೇವರೆಯ್ತಂದೀೞ್ಕೊಂಡುದನೆನ್ನ ಪುಯ್ಯಲನಿದಂ ನೀಂ ಭೂಧರಂಗೆಯ್ದಿ ಪೇೞ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೨-೩೬). **ಇೞ್ಕೊಳ್**: ಸುದತೀಜನ ಚಿತ್ತಮನಿಳ್ಕೊ[ೞ್ಕೊ]ಳಲ್ಕೆ ಸಾಲ್ವಪಯವಶೋಭೆ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೧೫-೨೭; 1179); ಪದಿನಾಲ್ಕುಂ ಲೋಕಮಂ ದೈತ್ಯನಾಜ್ಞೆಯೊಳೀೞ್ಕೊಂಡಿರೆ (ಜಗವಿ. ೧-೬೮). **ಈಳ್ಕೊಳ್**: ಆ ದಿವ್ಯದಾಯಾದ್ಯರೆಲ್ಲರಂ ಬೆನ್ನಬಡಿದೀಳ್ಕೊಳ್ಳಲಾಱರೇ ನೀವು (ವೀಶೈಪು. ೩-೧೦-೧೧). [ಈೞ್ + ಕೊಳ್$_1$]

ಈೞ್ತಿಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಶ್ರೀಕೊಙ್ಗಣಿಮಾರಾಜರ್ ಪೃಥುವೀರಾಜ್ಯಂಕೆಯೆ ಪೆರ್ಮ್ಮನಡಿಗಳ್ ಅರಸಿಯ ಬೆಸತಿ ಪೆಮೊಗೆಯನಳೆದೊ ವದುವಿನ ಈೞ್ತಿಲೆ ಪತ್ತೊನ್ದಿವಿಟ್ಟರ್ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೩೪-೭; ಸು. 800). [?]

ಉ$_1$ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಐದನೆಯ ವರ್ಣ ; ಉಕಾರ : ಅಆ, ಇಈ, ಉಊ, ಋೠ . . . ಎಂಬೀ ಪದಿನಾಲ್ಕುಂ ಸ್ವರಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೬ ವೃತ್ತಿ).

ಉ$_2$, ಊ$_2$ (ಅ). ಅಸಹ್ಯತೆ (ಜುಗುಪ್ಸೆ)ಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ನಿಪಾತಾವ್ಯಯ : "ಉ, ಊ – ಅಸಹ್ಯಾರ್ಥೌ" (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ ಪ್ರಯೋ). **ಊ$_2$** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.

ಉ$_3$ 'ಉಂ$_1$' ನೋ.

-ಉ$_4$ (ಪ್ರ). ಕೆಲವು ನಾಮವಾಚಕಗಳಿಂದ ಭಾವನಾಮಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸೇರಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಉದಾ:—ಕಿವುಡು, ಕುರುಡು, ತಳಾಱು, ಪರದು : ನಾನುಮೀ ಪೊೞಲೊಳ್ ತಳಾಱುಗೆಯ್ವೆಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೯-೧೭) ; ನಂದಿಮಿತ್ರನೆಂಬೊಂ ಸೆಟ್ಟಿ . . . ಪರದಿಂಗೆ ಪೋಗುತ್ತಿರ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೩-೨೩) ; ಒಳ್ಳಿತ್ತುಪಾಯಮಂ ಪಿಡಿವಂದೀತನೆ ವಂದಿ ಕುರುಡು ಕುಂಟೆಂದಲಸದಱಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೬) ; ಉಕಾರಕ್ಕೆ – ಉಗ್ಗು, ಸಿಗ್ಗು, ಎಗ್ಗು, ಕಿವುಡು, ಕೆಂಚು (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ).

ಉ$_5$ (ಅ). ಕೋಗಿಲೆಯ ಕೂಗಿನ ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಅನುಕರಣ ವಿಸಂಧಿಗೆ – ಕವಕ್ಕವ ಎಲೆ ಎಲೆ ಉ ಊ [ಪಾಠಾಂ. ಊ, ಊ] ಪುಗಲ್ ಪುಗಲೆಂದೊಚ್ಚತಮೂಳ್ವ ಕೋಗಿಲೆಯುಂ (ಶಮದ. ೬೧ ಪ್ರಯೋ).

ಉಂ$_1$, ಉ$_3$, ಉನ್ನು, ಊ$_3$, ಊಂ (ಅ). **೧.** ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥ ಸೂಚಕವಾದ ಒಂದು ಅವ್ಯಯ : ಅಮುಮೆಂಬಿವೆರಡುಮುಮುಗುರ್ಣಂ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥದೊಳ್ (ಶಮದ. ೩೧೪) ; ಪಲ್ಮಡಿ ಉಂ ಮೂಱುವಳ್ಳಿ ಉಂ ಕೊಟ್ಟಾರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬-೧೨ ; 450) ; ಮಹಾಜನಕ್ಕುಂ ನಗರಕ್ಕುಂ ಪದಿನೆಂಟುಂ ಪ್ರಕೃತಿಗಳ್ಗುಂ ಕೊಟ್ಟ ಆಚಾರವ್ಯವಸ್ಥೆ (ಎಇ. XIV, ೧೯೦-೩ ; 725) ; ಜಲದದ ನೆಱಲುಂ ಪರಪುಂ ವಿಲಾಸಮುಂ ಬೆಳಗುವುದಿತವಿದ್ಯುಲ್ಲತೆಯುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೯೭) ; ಸೌಧರ್ಮೇಂದ್ರನುಮೀಶಾನೇಂದ್ರನುಮೆರಡುಂ ದೆಸೆಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೮೧ ವ) ; ಆವ ಶಬ್ದಾರ್ಥಮುಮನಾದೊಡೆ ಭಾವಿಸಲು ನಿನಗಱಿಪಿ ನಿನ್ನಾತ್ಮದೊಳಗಲದಿರ್ದು ನಾವು ರಚಿಸುವೆವು (ಬಸಪು. ೧-೧೫). **೨.** ಆದರೂಕೂಡ : ಅಲಘುಭುಜನಾಗಿಯುಂ ನಿಶ್ಚಲನಾಗಿಯುಮಖಿಳ ಭೂಭೃದುತ್ತುಂಗತೆಯೊಳ್ ನೆಲಸಿಯುಮೆಯ್ದದು ನಿನ್ನ ವಿಲಸಿತಮಂ ಮೇರು ಕಠಿನಭೋಗಾಧಾರಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೪೩) ; ಮೀಂಗುಲಿಗನೆನಾಗಿಯುಮಣಮುಂ ಗುಣಮನೆ ಬಿಸುಟೆನಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೮೫) ; ಪೆತ್ತುಂ ತೆಳ್ಪಱಿಯದ ನಡುಮುತ್ತುಂಬೀಱದ ಪಯೋಧರಂ ಮುನಿದುಂ ಚೆಲ್ವೊತ್ತರಿಪ ನಗೆಮೊಗಂ ಮೆಯ್ವೆತ್ತಿರೆ ಕರಮೊಪ್ಪಿದಪ್ಪರಲ್ಲಿಯ ಪೆಂಡಿರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೪೪) ; ಅದು ಖರವಿಷಾಣದವೊಲ್ ಉಂಟಾಗಿಯುಂ ಅಭಾವಮೆ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫). **ಉ$_3$** : **೧.** ಎಲ್ಲಿಯು ಸ್ವೋನ್ನತೆ ಪುಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೨೩-೧೩ ; 740) ; ದಶಮಿಯು ಸೋಮವಾರವುಂ ಸ್ವಾತಿನಕ್ಷತ್ರಮುಮಾಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೬೫-೯ ; 975) ; ಶಿವದಾಸಯ್ಯ ದಿಕ್ಕುಂ ದೆಸೆಯು ಗತಿಯುಂ ನೀವೆ ನಮಗೆನುತ (ಬಸಪು. ೨೩-೨೯) ; ನಮಗೆಯು ನಿಮಗೆಯು ಸೊಮ್ಮು ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ ನಮಗೆ ನಿಮಗೆ ಭಾವಭೇದಗಳಿಲ್ಲ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೯-೪೪ ವ). **ಉನ್ನು** : **೧.** ಮನಕೆ ಬಂದ ವಡವೆ ವಸ್ತು ಅನುನಯದಿ ಸಖಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ವನಿತೆ ತಾನುನ್ನು ಅಳವಡಿಸುತ ಮನದಿ ಸಂತೋಷಪಡುತ (ಬಾಣಾಕ. ೫). **ಊ$_3$** : ಪೂಲಿಯೂ ಕೊಱಗ್ಗಿಯೂ ಕಾಲಿಯಮ್ಮನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨-೧೧ ; 800) ; ಸತ್ಯನೂ ನಿತ್ಯನೂ ಕರ್ತನೂ ದೇವನೂ ತಾನೆಯಾಗಿ (ಆದವ. ೧೫). **ಊಂ** : ಸೊರ್ಕಗಾಮುಣ್ಡರೂಂ ಎಡೆಯ ಗಾಮುಣ್ಡರೂಂ ಮೊಳೆಜರಾಮಣೆಯ ಗಾಮುಣ್ಡರೂಂ ನಾವಳ್ಳಿಯರುಂ ಅಣ್ಣಿಗಿಯಾಗಾಮಿಗರೂಂ (ಇಆ. XIX, ೧೪೪-೮ ; 696) ; ಗಡುಗೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆವೂಂ ಆಚಾರಿಯರಿಗೆ ವೂಂ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧೦೧-೩೨ ; 1276). [**ದೇ. ‖ ತಮಿ.** ಉಮ್ ; **ತೆಲು.** ಉ]

ಉಂಕಿ, ಉಂಕೆ, ಊಂಕೆ, ಊಕಿ, ಊಕೆ$_1$ (ನಾ). ನೆಯ್ಗೆಯ ಮಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಉದ್ದುದ್ದವಾಗಿ ಹಾಸಿದ ನೂಲಿನ ಹಾಸು : ಉಂಕಿಯ ನಿಗುಚಿ ಸರಿಗೆಯ ಸಮಗೊಳಿಸಿ ಸಮಗಾಲನಿಕ್ಕಿ ಅಣಿಯೊಳು ಏಳ ಮೆಟ್ಟದೆ ಹಿಡಿದ ಲಾಳಿಯ ಮುಳ್ಳು ಕಂಡಿಕೆಯ ನುಂಗಿತ್ತು ಈ ಸೀರೆಯ ನೆಯ್ದವ ನಾನೋ ನೀನೋ ರಾಮನಾಥ (ದೇದಾಪ್ರ. ೫) ; ಮಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ ಹಾಕುವದೂ, ಅದರಲ್ಲಿ ಲಾಳಿಯನ್ನು ಒಗೆಯುವದೂ, ಉಂಕಿಯನ್ನು ಎತ್ತೆತ್ತಿ ಇಳಿಸುವದೂ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಾರು ವರ್ಷಗಳಾದರೂ ಯಾವ ಸುಧಾರಣೆಯೂ ಆದಂತೆ ತೋರುವದಿಲ್ಲ (ಖಾದಿಶಾ. ೯). **ಉಂಕೆ** : ಆಕೆಯನು ಕಂಡು ಮನೆಯಾಕೆಯನು ಮಱೆದಿಹರೆ ಹಾಕಿದ ಉಂಕೆ ಹರಿದಂತೆ ಮನೆಯೊಳಿಪ್ಪಾಕೆ ತಾ ಕೆಡುಗು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೮೮) ; ಜೇಡರ ಬಸವಲಿಂಗಪ್ಪನೆಂಬ ಘನಶೀಲ ತಾನೊಂದುದಿನ ವುಂಕೆಯಂ ಮಾಳ್ಪಾಗ . . . ಮೈದುನನುಂಕೆಯಂ ತೆಗೆಯಹೇಳಲಾಲಸ್ಯಮಂ ಮಾಡುತಿರೆ (ಗುರುಚಾ. ೧೫-೬೯). **ಊಂಕೆ** : (ದಕ. ೩). **ಊಕಿ** : "ಊಕಿ, ಊಕು, ಊಕೆ = ಬೇಡರ ಊಂಕಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೪೭). **ಊಕೆ$_1$** : "ನೆಯ್ಗೆ ಮಧ್ಯ ನಾರಿಯೊಳಗೂಕೆ ಶಬ್ದಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೭೮) ; ಎಱ್ತೊಂದು ಗೂಳಿಯುಂ ಅನಡುಹುಂ [ಅನಡ್ವಮುಂ] ಹೊರಸಿನ ನೆಯ್ಗೆಯ ಊಕೆಯ [ಉಂಕೆಯ]ನುಲಿಯುಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೩. ೨೩ ವೃತ್ತಿ). [**ದೇ. ‖ ತಮಿ.** ಊಡೈ. **ಮಲ.** ಊಡ]

ಉಂಕಿಸು 'ಊಂಕಿಸು' ನೋ.

ಉಂಕೆ 'ಉಂಕಿ' ನೋ.

ಉಂಗಟು 'ಉಂಗುಟ' ನೋ.

ಉಂಗರ 'ಉಂಗುರ' ನೋ.

ಉಂಗುಟ, ಉಂಗಟು, ಉಂಗುಟ್ಟ, ಉಂಗುಷ್ಟ, ಉಂಗುಷ್ಠ (ನಾ). **೧.** ಕಾಲಿನ ಅಥವಾ ಕೈಯ ಹೆಬ್ಬೆರಳು : ನೊಸಲಂ ಸುಟ್ಟ ತೋರ್ಪನ್ನವಪ್ಪುಂಗುಟಂಗಳೊಳ್ ಮಿಂಚಂ ಕೀಲಿಸಿದಂತೆ ತೊಳಗಿ ಪೊಳೆವ ಪ್ರಚಂಡಮಾರ್ತಾಂಡನ ಪಾದನಖಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ವ) ; ಜಳರಾಶಿಯನುಂಗುಟದನಿತೊಳನೊರ್ವನಗಸ್ತ್ಯನೆಯ್ದೆ ಕುಡಿದನೆನುತ್ತುಂ ಗಳಪುತ್ತಿರ್ಪರ ನುಡಿಯೊಳ್ (ಸಮುಪ. ೧೦-೧೦೭) ; ಗುಣದೊಳ್ ಸಲೆ ಮಾಳಿಯನ್ವೆಯುಂಗುಟಕೆಣೆಯಾಗರೆಂದೊಡಿತರಾಂಗನೆಯರ್ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೬೫-೪೨ ; 1229) ; ಮೇಜಿನ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಉಂಗುಟಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಖುರ್ಚಿಯ ಬೆನ್ನಿಗೆ ತನ್ನ ಬೆನ್ನನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕಿ (ಪ್ರೇಮತ. ೧). **೨.** ಎಕ್ಕಡದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿನ ಹೆಬ್ಬೆರಳನ್ನು ತೂರಿಸಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಮಾಡಿರುವ ಉಂಗುರದಂತಹ ರಚನೆ : ಕಟ್ಟದೆ ಘಟದಟ್ಟೆಗು ಹೊಲಿದು ಇಕ್ಕಿದೆ ಚತುರ್ವಿಧದ ನಾಲ್ಕುಂಗುಟವ ಬಲದುಂಗುಟದ ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಉಭಯ ಸಂಚದ ಬಾರ ತೆಗೆದು (ಮಾದೂಳ. ೫೧).

ಉಂಗಟು : ೨. ಹಳೇಕಾಲ್ಮರೆಗೆ ಉಂಗಟು ಹಚ್ಚಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಮೂರು ಬಿಲ್ಲೆ ಮಾತ್ರ ಬಂದವು (ಪವನ. ೨). **ಉಂಗುಟ್ಟ** : ೧. "ಷಕಾರಕ್ಕೆ ಟತ್ವಂ ಅಂಗುಷ್ಠ — ಉಂಗುಟ್ಟ, ಉಂಗುಟ" (ಶಮದ. ೨೮೩ ಪ್ರಯೋ). **ಉಂಗುಷ್ಟ** : ೧. ನಿಹಿತದಡಿಯ ಮಡಮುಟ್ಟದೆ ಉಂಗುಷ್ಟ ಊಱದೆ ದಾಟಬೇಕು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೫೦-೫೬೮) ; "ಅತ್ವಕ್ಕುತ್ವಂ - ಅಂಗುಷ್ಟಂ = ಉಂಗುಟಂ (ಉಂಗುಷ್ಟಂ)" (ಶಮದ. ಕಿ. ೨೬೯ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಉಂಗುಷ್ಟ ಕಿತ್ತು ಚಡಾವು ಬರಬರ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ನಡೆದೆ (ನಡೆದಾ. II, ೧೨೩೨) ; ಎಕ್ಕಡದ ಉಂಗುಷ್ಟ ಕಿತ್ತುಹೋಗಿದೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಾಕಿಕೊಡಪ್ಪ (ರೂಢಿ). **ಉಂಗುಷ್ಠ** : ೧. ಉಂಗುಷ್ಠಂಗಳೆರಡಱುಡೆಯೊರ್ಗೆಣಾಗಿರೆ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೫೯) ; ಶಿರಸ್ಸಿನಿಂದ ಉಂಗುಷ್ಠದವರೆಗೂ ನೋಡಿದ (ಇಬದು. ೧೦೬).
[< ಸಂ. ಅಂಗುಷ್ಠ]

ಉಂಗುಟದುದಿ (ನಾ). ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ ತುದಿ : ತುರಗಮೇಧದ ರಾಜಸೂಯದ ವರ ಮಹಾಕ್ರತುಕಾರರೀಕೆಯ ಚರಣದುಂಗುಟದುದಿಯ ಕಾಂಬರೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮-೮) ; ಐಸೆ ಮತ್ತೇನೆನುತಲಾ ಭೂಮಿಾಶನುಂಗುಟದುದಿಯ ಲೆಲುಗಳು ಸೂಸಲೊದೆದನು ನಗುತ ದಶಯೋಜನಮಿತಾವನಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೪-೨-೪೪). [ಉಂಗುಟ + ತುದಿ]

ಉಂಗುಟವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲಿನ ಹೆಬ್ಬೆರಳನ್ನು ಹಿಡಿ, —ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನಿಂದ ಮೊದಲಾಗು : ಉಂಗುಟವಿಡಿದು ಮಸ್ತಕಪರಿಯಂತ ಮನಂಗೊಳಿಸುವ ಭೂಷಣಗಳ ಹಿಂಗದಿತ್ತವನ ವಂಚಿಸಿ (ಕಂನವಿ. ೨-೧೦೧).
[ಉಂಗುಟ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಉಂಗುಟವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲಿನ ಹೆಬ್ಬೆರಳನ್ನು ಇಡು : ಬಿಟ್ಟಸೂಠಿಯೊಳೇಱಿ ಕುದುರೆಗಳಟ್ಟಿದುವು ಕಿವಿಗೌಂಕಿದುಂಗುಟವಿಟ್ಟ ಸನ್ನೆಯೊಳೊಲೆದು ಕವಿದುವು ಸೊಕ್ಕಿದಾನೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೫೧).
[ಉಂಗುಟ + ಇಡು$_1$]

ಉಂಗುಟ್ಟ 'ಉಂಗುಟ' ನೋ.

ಉಂಗುರ, ಉಂಗರ, ಉಂಗ್ರ (ನಾ). ಬೆರಳಿಗೆ ಇಡುವ ಆಭರಣ ; ಅಂಗುಳೀಯಕ: "ಅಂಗುಲೀಯಕಂ, ಊರ್ಮಿಕಾ-ಈ ೨ ಉಂಗುರಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೨-೪೦೫) ; "ಉಂಗುರಮೂರ್ಮಿಕೆಯುಮಂಗುಳೀಯಕಮಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೫-೫) ; "ಊರ್ಮಿಕಮದಾವುಂಗುರಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೦-೨೬) ; ತಾಮರೆಗೆಱೆಯೊಳುಂಗುರಂ ಬಿೞ್ದತ್ತು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫-೪) ; ಅಂಗದಮಂ ವಿರಚನೆಯಾದುಂಗುರಮಂ ತಾಳ್ದುವಂದದಿಂ ತಾಳ್ದಿದನುತ್ತುಂಗಭುಜಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೫೧) ; ಬೆರಳಿನಿಂದುಂಗುರವು ಕೊರಳಿಂದ ಸರದ ಮುತ್ತುಗಳೋಲೆ ಕದಪಿಂದಿರದೆ ಮೆಱೆದುವು (ತೊರರಾ. ೧-೧೪-೧೬) ; ಬೆರಳುಗಳಿಗೆ ಪುಟ್ಟ ಉಂಗುರಗಳನ್ನು ಇರಿಸಿದಳು (ಹಾಹುತ್ತ. ೪೦). **ಉಂಗರ** : "ಅಂಗುಳೀಯಕಂ, ಊರ್ಮಿಕಾ — ಈ ೨ ಉಂಗರದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೪) ; ಉಂಗರ ದೊಡ್ಡದಾದರೆ ಗಂಗರವಾದೀತೆ (ಗಾದೆ. ಕಿ). **ಉಂಗ್ರ** : ಬಸವಯ್ಯ ನಂದಿಯುಂಗ್ರಕೆ ಕೆಯ್ಯ ಮುಗಿದನು (ಶರಲೀ. ೩೧೩-೨) ; ಕಾಲುಂಗ್ರ ಕಿಱುಪಿಲ್ಲಿ ವೀರಮುದ್ರಿಕೆಗಳು (ವಾದಿಕೀ. ೧-೪೬).
[< **ಸಂ.** ಅಂಗುಲೀಯಕ. / **ತುಳು.** ಉಂಗಿಲೊ ; **ತೆಲು.** ಉಂಗರ, ಉಂಗ್ರ ; **ಕೋಲಾ.** ಒಂಗರ]

ಉಂಗುರಕೊದಲು 'ಉಂಗುರಗೂದಲು' ನೋ.

ಉಂಗುರಗಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಉಂಗುರವನ್ನು ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಹಿಡಿ : ಶಿರವನುಳುಹಿ ಮೂಗರಿಯಬೇಡೀಟಿಯಲಿಱಿದು ಜೀವವ ಕೊಳ್ಳೆನುತ ಚರಣಕೆ ಮಣಿದುಂಗುರಗಚ್ಚಿದ ರಿಪುಪರಿವಾರವೆಸೆದುದಾ ರಣದೆ (ಕಂನವಿ. ೧೫-೯೯).
[ಉಂಗುರ + ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$)]

ಉಂಗುರಗುರುಳ್, ಉಂಗುರಗುರುಳು (ನಾ). ಉಂಗುರದಂತೆ ಗುಂಡು ಗುಂಡಾಗಿ ಸುರುಳಿಯಾದ ಮುಂಗೂದಲು : ಸುಳಿಗುರುಳವರುಂಗುರಗುರುಳವರು ಬಾಲಳಿಗುರುಳವರು ನುಣ್ಗುರುಳ ತಳಿತ ನೀಲದ ಕುರುಳವರಾ ಕುವರಿಯ ಬಳಿವಿಡಿದೈದಿತೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೪-೧೧). **ಉಂಗುರಗುರುಳು** : ಕೆಲವಾತಗಳ ಮುಖಗಳಿಗೆ ಗಡ್ಡ ಬವರಿ ಮಿಾಸೆ ಜುಲ್ಪಿ ಹಣೆಯ ಉಂಗುರಗುರುಳು . . . ಇದ್ದರೆಯೇ ಸಲಕ್ಷಣಸೌಂದರ್ಯ (ಮಂತ್ರಶ. ೯೧-೨). [ಉಂಗುರ + ಕುರುಳ್]

ಉಂಗುರಗುರುಳು 'ಉಂಗುರಗುರುಳ್' ನೋ.

ಉಂಗುರಗೂದಲು, ಉಂಗುರಕೂದಲು, ಉಂಗ್ರಗೂದಲು (ನಾ). = ಉಂಗುರಗುರುಳ್ : "ಅಲಕ –ಉಂಗುರಗೂದಲು" (ಗಂಗಾವು. ೧೫). **ಉಂಗುರಕೂದಲು** : "ಭ್ರಮರಕ – ಮುಂದಲೆಯ ಉಂಗುರ ಕೂದಲುಗಳು" (ಗಂಗಾವು. ೨೪೫). **ಉಂಗ್ರಗೂದಲು** (ಕಿ).
[ಉಂಗುರ + ಕೂದಲು (< ಕೂಂದಲ್)]

ಉಂಗುರಚಿನ್ನ (ನಾ). ಉಂಗುರವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಕೊಟ್ಟ ಚಿನ್ನ : ಉಂಗುರಕ್ಕೆ ಚಿನ್ನಂ, ಉಂಗುರಚಿನ್ನಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೦೨ ಪ್ರಯೋ). [ಉಂಗುರ + ಚಿನ್ನ]

ಉಂಗುರಬೆರಳು 'ಉಂಗುರವೆರಲ್' ನೋ.

ಉಂಗುರವಿಡಿ (ನಾ). ಉಂಗುರದೊಳಗೆ ಹಿಡಿಸಬಹುದಾದುದು : ಉಂಗುರವಿಡಿಯ ನಡುವಿನ ನೀಱೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೯) ; ಕಂಗೊಳಿಸುತಿ ಹೊಪ್ಪಿಡಿನಡುವಿನ ಚೆಲ್ವಿನುಂಗುರವಿಡಿಯ ನಡುವಿನ ಸಿಂಗಾರದ ಸೆಳೆನಡುವಿನ ಬಲುಮೋಹನಾಂಗಿಯರ್ಬೈತಂದರಾಗ (ಕಂನವಿ. ೯-೮೧).
[ಉಂಗುರ + ಪಿಡಿ$_2$]

ಉಂಗುರವಿಡಿನಡು (ನಾ). ಉಂಗುರದೊಳಗೆ ಹಿಡಿಸಬಹುದಾದ ಸೊಂಟ; ಬಲು ತೆಳ್ಳಗಿರುವ ಸೊಂಟ; ಅಸಿನಡು : ಉಂಗುರವಿಡಿ ನಡುವೊಪ್ಪಿತಾ ಕೋಮಲೆಗೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೮೩) ; ಉಂಗುರವಿಡಿನಡುವಿನ ಪೊಸಜವ್ವನೆಯರೆಯ್ದಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೧-೪೫) ; ಮುಡಿ ತೋರ ಮೊಲೆಯ ಭಾರಗಳಿಂದಲುಂಗುರವಿಡಿನಡು ಬಳುಕುವಂತಿಹರು (ಮೋಹತ. ೨-೪೨). [ಉಂಗುರವಿಡಿ + ನಡು$_1$]

ಉಂಗುರವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಉಂಗುರವನ್ನು ತೊಡಿಸು ; ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಂಗುರವನ್ನು ತೊಡಿಸು : ತನಗೆ ಕಿಱಿಯಂದುಂಗುರವಿಟ್ಟ ಸಾಲ್ವಲನೆಂಬರಸನಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೫) ; ರುಕ್ಮಿ ಮಾಱ್ಪೆ ಕೈವಾರದೆ ಚೈದ್ಯನಾ ರಮಣಿಗುಂಗುರವಿಟ್ಟು ವಿವಾಹಲಗ್ನಮಂ ಪಾರುತುಮಿರ್ದಂ (ಜಗವಿ. ೧೦-೫೦).
[ಉಂಗುರ + ಇಡು$_1$]

ಉಂಗುರವುಡಿಕೆ, ಉಂಗುರುಡಿಕೆ, ಉಂಗುರುಡಿಗೆ, ಉಂಗುರುಡುಕೆ, ಉಂಗ್ರುಡಿಕೆ (ನಾ). ಮದುವೆ ನಿಶ್ಚಿತವಾದಮೇಲೆ ವರನು ಅದರ ಗುರುತಾಗಿ ವಧುವಿಗೆ ಕೊಡುವ ಉಂಗುರ, ಮಿಂಚು, ಹೊಸ ಉಡಿಗೆ, ತಾಳಿ, ಬಂದಿ ಮುಂತಾದುದು; ಅದನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುವ ಸಮಾರಂಭ : ಬರಸಿರ್ಬೈ ಭಾಷೆಯನು ದೇವಾಸುರರ ಸಾಕ್ಷಿಯೊಳಾಯ್ತು ಕರ್ಣನ ಕೊರಳಿಗೆನ್ನಯ ಬಾಣಕುಂಗುರವುಡಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉಂಗುರಕುಡಿಕೆ]ಯಿಂದಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫-೩೯). **ಉಂಗುರುಡಿಕೆ** : ಆ ಸಪ್ತಋಷಿವರರ್ ಗಿರಿಜೆಗಂದಾ ಘನವಿಲಾಸದಿಂದುಂಗುರುಡಿಕೆಯ ಮಾಡಿ ಬಳಿಕಾ ಮಹಾಸಭೆಗೆ ನಿಚ್ಚತಾಂಬೂಲಮಂ ಸಾಗಿಸಿದರು (ಚಬಪು. ೩೬-೨೩). **ಉಂಗುರುಡಿಗೆ** : ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡವರೆಯ್ದುಲುಂಗುರುಡಿಗೆ ಮಾಡಿ ದೊಡ್ಡಿತಾಗಿರೆ ಹೆಣ್ಣಕೊಡದೆ ಅಡ್ಡೆಯ ಹೊಱೆಯಂತೆ ಕೊಂಡೆಯ್ದಿ ಕೊಡುವಾಗ ಕಡ್ಡಾಯದೊಡವೆಯೆಯೆಂದಾ (ಭರಚ. ೩೮-೧೨೬).

ಉಂಗುರುಡುಕೆ : ಉಂಗುರುಡುಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಟಯು] ಮಾಳ್ಪವಂಗಡಾ ನೀನೊ ಶೈವಾಂಗರಿಂದಲೆವಿಡಿಸಿದನೊ (ಮದೇಪು. ೮-೧೭). **ಉಂಗ್ರುಡಿಕೆ:** ಅಲ್ಲಿ ವಧುವಿಗೆ ಮಂಗಳಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸಿ ಅಲಂಕಾರವಂ ಮಾಡಿ ಹಸೆಯಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿರಬೇಕು. ಬಳಿಕ ವಧುವಿಗೆ ತಕ್ಕ ವಸ್ತ್ರಾಭರಣಾದಿ ಮಂಗಳದ್ರವ್ಯದಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಉಂಗ್ರುಡಿಕೆಯೆಂಬ ತಟ್ಟೆಗಳಂ ವರನ ಗೃಹದಿಂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂಧುವರ್ಗಗಳೊಡಗೂಡಿ ವರನಂ ಸಹಾ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಮಂಗಳಗಾನವಾದ್ಯಪುರಸ್ಸರವಿಭವದಿಂ ಕನ್ಯಾಗೃಹವಂ ಪ್ರವೇಶಿಸಬೇಕು (ಪುರುಚ. ೨೦೭). [ಉಂಗುರ + ಉಡಿಕೆ]

ಉಂಗುರವೆರಲ್, ಉಂಗುರಬೆರಳು (ನಾ). ಉಂಗುರ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಬೆರಳು; ಪವಿತ್ರದ ಬೆರಳು; ಕಿರುಬೆರಳ ಪಕ್ಕದ ಬೆರಳು; ಅನಾಮಿಕೆ: ಘನಕಾಂತಿವೆತ್ತ ಮಾಣಿಕ್ಯದುಂಗುರವೆರಲ್ಮಿನುಗಿನ ಸೊಡರೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೧೫-೮). **ಉಂಗುರಬೆರಳು** (ಕ). [ಉಂಗುರ + ಬೆರಲ್]

ಉಂಗುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಂಗುರದಂತೆ ಗುಂಡಾಗು; ಗುಂಗುರುಗುಂಗುರಾಗು; ಸುಳಿಸುಳಿಯಾಗು : ಪೆಣ್ದುಂಬಿಗಳಂತೆ ಲಲಾಟರಂಗದೊಳುಂಗುರಿಸಿ ಸಿಂಗರಿಸಿ ಸಂಗಡದಿಂ ಕುಣಿವ ನೀಳಾಳಕಂಗಳ (ಬಸರ. ೧೨-೮೦); ಕುರುಳ್ಗಳೊಂದೆರಡು ಮುಂದಲೆಯೊಳುಂಗುರಿಸುತಿರೆ[ಪಾಠಾಂ. ಯಲಂಕರಿಸುತಿರೆ] (ಇಹರ. ದೇ. ೩೨-೮). [ಉಂಗುರ + -ಇಸು$_3$]

ಉಂಗುರುಡಿಕೆ 'ಉಂಗುರವುಡಿಕೆ' ನೋ.

ಉಂಗುರುಡಿಗೆ 'ಉಂಗುರವುಡಿಕೆ' ನೋ.

ಉಂಗುರುಡುಕೆ 'ಉಂಗುರವುಡಿಕೆ' ನೋ.

ಉಂಗುಷ್ಟ 'ಉಂಗುಟ' ನೋ.

ಉಂಗುಷ್ಠ 'ಉಂಗುಟ' ನೋ.

ಉಂಗ್ರ 'ಉಂಗುರ' ನೋ.

ಉಂಗ್ರಗೂದಲು 'ಉಂಗುರಗೂದಲು' ನೋ.

ಉಂಗ್ರುಡಿಕೆ 'ಉಂಗುರವುಡಿಕೆ' ನೋ.

ಉಂಚ$_1$ (ನಾ). ಕೋಳಿ, ಬಾತು ಮುಂತಾದುವುಗಳು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗದಂತೆ ಮೇಲೆ ಕವಿಸುವ, ತೂತುಗಳಿರುವ ಬಿದಿರಿನ ಕುಕ್ಕೆ, —ತೂತುಮಂಕರಿ: "ಉಂಚ - ಕೋಳಿ ಮುಚ್ಚುವ ಬಿದಿರುಬುಟ್ಟಿ" (ಜಾನಕೋ. ೧೯). [?]

ಉಂಚ$_2$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಗಾಮುಣ್ಡುಗಳು × × × ಉಂಚಬೆಳ್ಳಾಳ ಮೊದಲಾಗಿ ನೂ[ಱ]ರ್ಪ್ಪದಿಂಬಮ್ಮಹಾಜನಮುಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೯೭-೨೬ ; 1062). [?]

ಉಂಚ$_3$, ಊಂಚ, ಊಂಚು, ಊಚ, ಊಚು$_2$ (ಗು). ೧. ಎತ್ತರವಾದ; ಉದ್ದವಾದ; ಉನ್ನತವಾದ; ನೀಳವಾದ: "ಉಂಚಮೆಂದುದ್ದಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೫-೫೨೫); "ಉಂಚವೆಂದೊಡೆಯುದ್ದ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೫); ತಣ್ಣೆಲಕೆಳಗೆ ಸಂಚಿದುಂಚಮಾದ ಮಂಚಿಕೆಗಳ ಮೇಲೆ(ಧರ್ಮನಾ. ೨-೨೯ ವ). ೨. ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ: ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರನ ಗಾಡಿ ಮನೋಜನುಂಚ ಪಟ್ಟದ ಕರಿ . . . ಕರ್ಬುವಿಲ್ಲನಭ್ಯುದಯಮೆನಲ್ಕೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದಳಾ ಕಮಲಾನನೆ (ಉದ್ಭಟ. ೬-೧೧೫); ಕುಂಚಗಳೆಸೆದುವು ಹಸ್ತಪದ್ಮಕೆ ಬಂದುಂಚಮಧುಪಗಳೆಂಬಂತೆ (ಜ್ಞಾನಚ. ೩೪-೧೧೯). (ನಾ). ೩. ಎತ್ತರ; ಉನ್ನತಿ; ನೀಳ: "ಉಂಚಮೆನೆ ನೀಳವು" (ಕಶರ. ೧೫); ಪೊಣರ್ವ ಪುಂಖಗಳುಂಚದಿಂ ಕೆದಱಿ ಮುದದಿಂದೆ ದಣುವಿಲ್ಲದೊಲ್ದು ಕುಣಿವಚ್ಚಕೇಳಿಕೆಗಳಿಂ[ಕೇಕಿಗಳಿಂ] (ಉದ್ಭಟ. ೩-೯೮); ಅಡಕದೊಳುಂಚದೊಳೇಱಿಯಾ ಹಯವನು ತೊಡೆಮಡಕೊಳಗುಮಾಡಿದನು (ನಾಗಕು. ೮-೩೦). ೪. ಎತ್ತರವಾದ ಧ್ವನಿ; ತಾರಸ್ವರ: ಉಂಚದಿಂದೆತ್ತುವಳಡಕದಿಂದಡಗಿಸಿ ಮಿಂಚಿನಂತೊಡನೇಳಿಸುವಳು . . . ರಾಗದ ಸಂಚುಗಾಣಿಸಿ ತೋಱುತಿಹಳು (ಭರಚ. ೧೧-೧೭); ಮಿಂಚುಕವಿಗಳ ಪಲವು ರಸಗಬ್ಬವನು ಗಮಕದಲಿ ಉಂಚದಲಿ ಮೆಱೆದೋದಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦-೨೯) ; ಕೂಗಲುಂಚದೊಳ್ ಕೋಳಿಗಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೨೪). ೫. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು ; ಮಹಾಜನ: ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯಕೊರ್ಟ್ಟೊದು [ಪ]ನ್ನೆಸೆ ಉಞ್ಚರು ತಾಟಱೆಱೆಯರ್ಗೆ ಎರೆಕಾಡು ಇಪ್ಪತ್ತೈ ಮತ್ತರು . . . ಮೂವತ್ತಮ್ಮಡಿ ಕಾಡುಂ ಉಞ್ಚತ್ತರ್ವ್ವಾಕೆಱೆಯಾ ಕಿಱಗೆ ಮತ್ತರ್ಕೆಯ್ಯುಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೭-೬ ; ?); ಸಂಚು ಸಂದೇಹ ಸಾಹಸ ಸಟೆಗಳನುಳಿದುಂಚರ ಪಾದವ ತೊಳೆದು (ಅಮುಸಾಂ. ೪-೩೨). **ಊಂಚ** (ಕ). **ಊಂಚು** (ಕ). **ಊಚ:** ೧. ಊಚನಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಹರಿಯ ನೆನಸಿದರಿಲ್ಲ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೨೧೭-೨) ; ೨. ಈಚಲದ ಮರದವ್ವ ಊಚಮೊಲೆವಾಲುಣಿಸಿ ನೀಚರುಜೆಗಳನು ನೀಗಿಸಲು ನಿಸ್ಸಂಗಲಾಚಿ ಕರೆದಿಹಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೦೨) ; ಆಕಿ ನಿಮ್ಮಂಗೆ ಊಚ ಕುಲವಾಕಿ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೨೪೮); ಊಚವಾದದ್ದು ನೀಚವೆಂತ ಹೇಳಬಾರದು (ಗಾದೆ). **ಊಚು$_2$:** ೫. ಲಿಂಗಸಂಥಾನಿಗಳಾದ ಮಹಾನುಭಾವಿಗಳು ಊಚು, ಉಳಿದವರು ನೀಚು (ಚೆನ್ನವ. ೬೪-೫) ; ಊಚು ನೀಚಾಗುತ್ತದೆ, ನೀಚು ಊಚಾಗುತ್ತದೆ (ಬೀರಬ. ೨೪) ; ಊಚು ಸೀರೆಗಳನ್ನು ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಹಾಕಿ ಒಣಗಿಸಿ (ವಾಗ್ದೇವಿ. ೪೮). [< ಸಂ. ಉಚ್ಚ]

ಉಂಚ$_4$ (ನಾ). = ಉಂಛ. 'ಉಂಚಜೀವಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉಂಛ]

ಉಂಚಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೆಱೆಗೊಟ್ಟಂ ಎ[ಮ್ಮ]ತಿಟ್ಟೆಯ [ದತಿ] ಸತ್ರಾಂಗಳತ್ತಂ ಒ[ಡೆ]ಗೆಱೆಯ ತೆಙ್ಕಣಂ ಕಲ್ಗು[ಣ್ಡಂ] [ಉ]ಞ್ಚಗೆಱೆಯಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೯-೩೩ ; 962). [ಉಂಚ ? + ಕೆಱೆ]

ಉಂಚಜೀವಿ (ನಾ). ಉಂಛವೃತ್ತಿಯವನು; ಹಕ್ಕಲಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಜೀವಿಸುವವನು: ದೇಗುಲ[ದ]ಸ್ಥಿತಿಮನಱಿಜಗ್ಗೆ ಉಞ್ಚಜೀವಿ (ಕಇಅ. ೩೯-೫೬-೪ ; ?). [ಉಂಚ$_4$ + ಜೀವಿ]

ಉಂಚತೆ (ನಾ). ಉತ್ಕೃಷ್ಟತೆ; ಔನ್ನತ್ಯ: ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳಿನ ಮೆದುವಳಿವಣ್ಣ ನೀಳದೊಳ್ಮಿಂಚ ಬರ್ಹಿಯ ಬರ್ಹದುಂಚತೆಗಳೊಂದಿ ರಾಯುಂಚೆಗಮನೆಯ . . . ನಿಡುಗುರುಳು ರಾಜಿಸಿದವು (ಮದೇಪು. ೧೮-೨೩). [< ಸಂ. ಉಚ್ಚತಾ]

ಉಂಚಲ್ (ನಾ). ಸುಲಿಗೆ; ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು (?): ದಱುವುಱವಾಜಡಿ ಸೆಱೆಯುದವಱಲಱಲೆಡರುಂಚಲಿಂಚೆ ಮಂಚಲು ಲಂಚಂ ಕಳವು ಪಿಸುಣ್ ಪಸವು ಬಱಂ ಪಱಿವಱಿವಲಸೊಲಸು ಕುತ್ತುಮಿಲ್ಲಾ ನಾಡೊಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಉಂಚು (<ಉಚ್ಚು)+ -ಅಲ್$_2$./ ತೆಲು. ಉಂಚು=ನಿರೋಧಿಸು]

ಉಂಚಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಉಚಾಯಿಸು (?): ಬಾಕಿ ಸೀಮೆಯಂನು ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕ ಬಗ್ಗೆ ಉಂಚಾಯಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉಟಾಯಿಸಿ]ದಲ್ಲಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬). [ಉಂಚಾ$_0$ + -ಇಸು$_3$. P ಉಂಚಾ <ಹಿಂ. ಉಂಚಾನಾ]

ಉಂಚು (ಕ್ರಿ). ಇರಿಸು; ರಕ್ಷಿಸು; ಕಾಪಾಡು: ಇದಾ ಅಱುವರು ಗಾಮುಣ್ಡುಗಳುಗಿಪ್ಪತ್ತು ಅಯ್ವಮ್ಮಹಾಜನಮು ಉಞ್ಚಿನೀರ ಸಲಿಪುದು ಇ[ದ]ನಱಿದಾತ ವಾರಣಾಸಿಯುಮ ಕವಿಲೆಯುಮನಱಿದ ಪಾತಕನಕ್ಕು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೫೪-೧೬ ; 9ನೆಯ ಶತ). [?. / ತೆಲು. ಉಂಚು]

ಉಂಛ (ನಾ). ೧. ಹಕ್ಕಲಾರಿಸುವುದು; ಅಂಗಡಿ, ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ, ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: 'ಉಂಛವೃತ್ತಿ', 'ಉಂಛಶಿಲ' ಪರಾ. ೨. ಹಕ್ಕಲನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರು ಕೊಡಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ. [ಸಂ.]

ಉಂಛವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಬಿದ್ದಿರುವ ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡು, ಅದರಿಂದ ಜೀವನ ನಡಸುವ ಕ್ರಮ: "ಊರು ಕೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ಕಾಳನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ಬದುಕುವುದಕ್ಕೆ ಉಂಛವೃತ್ತಿಯೆಂದು ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೫); ಎಲೈ ರಾಜರೆ, ಈ ಯಜ್ಞವು ಹಿಂದೆ ಆ ಉಂಛವೃತ್ತಿಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಸೇರು ಹಿಟ್ಟಿನ ದಾನಕ್ಕೆ ಸಮನಲ್ಲ (ವಚಭಾ. ೩೬೫); ಉಂಛವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಶಿಲವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಜೀವಿಸುವುದು ಸರ್ವೋತ್ತಮವಾದುದು (ಆರ್ಯಧ. ೮೪).

[ಉಂಛ + ವೃತ್ತಿ]

ಉಂಛಶಿಲ (ನಾ). ೧. ಹಕ್ಕಲುಗಳಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ತೆನೆ ಹಾಗೂ ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ. ೨. ಹೀಗೆ ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ಜೀವಿಸುವಿಕೆ. [ಉಂಛ + ಶಿಲ]

ಉಂಜಲು (ನಾ). ೧. ಉಯ್ಯಾಲೆ ಮಣೆ. ೨. ಮದುವೆಯ ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರನ್ನು ಉಯ್ಯಾಲೆಮಣೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ತೂಗುವ ಸಮಾರಂಭ: ಉಂಜಲು ನಡೆಯುವಾಗ ಹೊಸ ದಂಪತಿಗಳಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಜತೆ ಉಂಜಲಿನಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು ವಾಡಿಕೆ (ನಮ್ಮೂರ. ೧೧೫).

ಉಂಜಲುತ್ಸವ = ದೇವತಾವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಉಯ್ಯಾಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ನಡಸುವ ಉತ್ಸವ; ಡೋಲೋತ್ಸವ: ಈ ದಿನ ಗ್ರಾಮದೇವತೆಯ ಉಂಜಲುತ್ಸವವಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಞ್ಜಲ್; ಊಞ್ಜಲ್; ಮಲ. ಊಞ್ಞಲ್]

ಉಂಟಕ್ಕುಂ 'ಉಂಟು$_1$' ಪರಾ.

ಉಂಟಾಗು 'ಉಂಟು$_1$' ಪರಾ.

ಉಂಟು$_1$, ಉಂಡು (ಅ). ಇದೆ, ಅಸ್ತಿ ಎಂಬರ್ಥದ ಒಂದು ಅವ್ಯಯ. ☞ 'ಉಳ್' ಧಾತುವಿನ ಪ್ರಥಮ ಪುರುಷ ರೂಪವಿದು; ಎಲ್ಲ ಲಿಂಗ, ವಚನಗಳಲ್ಲೂ ಬಳಕೆಯುಂಟು: ಅರಸನ ಮುಂದೀತಂಗ ಮೆನಗಂ ಮಾತುಂಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೫-೧೨); ಕುಲಮೆಂಬುದುಂಟೆ ಬೀರಮೆ ಕುಲಮಲ್ಲದೆ ಕುಲಮನಿಂತು ಪಿಕ್ಕದಿರಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೮೩); ನೀನುಳ್ಳೊಡುಂಟು ರಾಜ್ಯಂ ನೀನುಳ್ಳೊಡೆ ಪಟ್ಟಮುಂಟು (ಗದಾಯು. ೫-೨೦); ಕಡಲೆಗಳಂ ತಿಂಬ ಮೊಗ್ಗು ಕಲ್ಗಳೊಳುಂಟೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೭೫); ಪಾರ್ಥಿವ ಜಾತಿಯಲಿ ರಣದಿಟ್ಟರುಂಟೇ ನಿಮ್ಮ ಹೋಲಿಸಲು (ಕುಮಾವ್ಯಾ. ೪-೧೧); ಉರಗಗಳುಕಿ ಪೂಜಿಪರಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆ ಗರುಡನಿಗಂಜುವರುಂಟೆ (ಕಂನವಿ. ೧-೧೪); ತಾನುಂಟೊ ಮೂರು ಲೋಕವುಂಟೊ (ಗಾದೆ). **ಉಂಡು**: ಉಣ್ಣು [ಚತು]ರಂಗಬಲಮೆನೆ ಗುಣ್ಡಮುಣ್ಡು ಮಹಾದುರ್ಗ್ಗಮುಣ್ಡು ಭುಜಬಲಮೆನ್ದಾರೆ[ಂ]ಟುಣ್ಡುಣಿಸಿದೊಡಂ ನಿಲೆಯಿಂ . . . ನೆಗಟ್ದ ಕನ್ನನ ಬಣ್ಣಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೮-೨೨; 1002).

ಉಂಟುಂಟು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಉಂಟುಂಟವರೆ ಭಕ್ತರಿವರೆ ಪಿರಿಯರ್ ಧರೆಗೆ ಉಂಟುಂಟವರೆ ಮಾನ್ಯರಾಗಿರರೆ ನಿಮ್ಮೊಳಗೆ (ಶಿರುರ. ದೇ. ೧೬-೧೦); ಬಲ್ಲೆನುಂಟುಂಟಖಿಳ ವೀರರೊಳಿಲ್ಲ ಸರಿದೊರೆ ನಿನಗೆ (ಕುವ್ಯಾವ್ರ್ಯೋ. ೫-೫೩). ಉಂಟಕ್ಕುಂ = ಇದ್ದಿರಬೇಕು; ಇರಬೇಕು: ಚಿತ್ತಕ್ಕತಿ ಪ್ರೀತಿ ತೊಟ್ಟಿಗೆ ಕೈಗಣ್ಮುವುದೇಕೆ ಪೂರ್ವಭವದೊಳ್ ಬಂಧುತ್ವಮುಂಟಕ್ಕುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೪೭); ಪಾದರದೊಳ್ ಸಂಸಾರಸರ್ವಸ್ವಮಂ ಗೆಲೆವಂದಿಂಪಿನ ಲಂಪನಾಳ್ದ ಸವಿಯುಂಟಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೪); ನಿಮ್ಮೊಳಿಮಗತಿಸ್ನೇಹಮಾಯ್ತು ಆ ಪೋದ ಭವದೊಳ್ ಬಂಧುತ್ವಮುಂಟಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೩೯-೨೪). ಉಂಟಾಗಿ = ಕಾಣುವಹಾಗೆ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ: ಸಂಭಾರವನಿಟ್ಟೆರಡುಣಿಸಿ ತುಂಬಿಯುಂಟಾ[ಪಾಠಾಂ. ಡಾ]ಗಿ ತುಪ್ಪಮಂ ಬಿಟ್ಟು ಪೊಡ್ಡಣಿಗೆಗೊಡೆ ತುಪ್ಪಗಾಯಾಯಿತಂತು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೧೩).

ಉಂಟಾಗಿಸು = ಒದಗಿಸು; ಹುಟ್ಟಿಸು: ಅವರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂದೇಹ ಉಂಟಾಗಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). ಉಂಟಾಗು ೧. = ಒದಗು; ಹುಟ್ಟು; ಸಂಭವಿಸು: ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಕೃಪೆಯುಂಟಾದುದಕೆ ಫಲವು ವಿಪುಳವಾಯಿತ್ತೆನಗೆ (ಬಸವು. ೪೩-೫೮); ಕೃಷ್ಣನ ನೆಳಲು ದಿಟವುಂಟಾದೊಡೊಳಗಾಗರು ವಿರೋಧಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರ್ಯೋ. ೨-೬೨); ಪತಿವಚನಕೆ ಮಾರ್ನುಡಿವುದುಂಟಾದೊಡಾ ಸತಿಗೆ ನಿಷ್ಕೃತಿಯಿಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೬-೪). ೨. ಇರು; ಇರುವುದಾಗು: ನೀ ಕಲಿತ ಬಿಲುವಿದ್ಯಾತಿಶಯ ಉಂಟಾದೊಡೆಮ್ಮೊಳು ತೋರು ಕೈಗುಣವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರ್ಯೋ. ೫-೪೫); ಎಮ್ಮೊಳಗುಂಟಾದ ಸವಿಯ ನಿಮಿಷರು ಈಂಟುವ ಸುಧೆಯೊಳಿಲ್ಲ (ಕಂನವಿ. ೨-೪೬). ಉಂಟಾದವನು = ಶ್ರೀಮಂತ; ಹಣಗಾರ: ಅವರು ಒಳ್ಳೆ ಉಂಟಾದವರು. ನೆಮ್ಮದಿಯಾಗಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). ಉಂಟುಮಾಡು = ೧. ಒದಗಿಸು; ಹುಟ್ಟಿಸು; ಆಗಿಸು; ನಡಸು: ವಜ್ರನಾಭಗತಿಪ್ರೀತಿಯನುಂಟುಮಾಡಿದರವರ್ ಜನ್ಮಾಂತರ ಸ್ನೇಹದಿಂ (ಆದಿಪು. ೬-೨೨); ಗಂಡರಳ್ಳೆರ್ದೆಗಳಂ ತುಱಿವೋಜೆಯನುಂಟುಮಾಡುವಂದದೆ ನಿಡುಗಣ್ಗಳೊಳ್ನಡೆ ಮನೋಭವನೊಡ್ಡಣದಂತೆ . . . ಪರಿತಂದು ಸೂಸಿದುದು ಸೇಸೆಯನಂದು ಪುರಾಂಗನಾಜನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೫); ಭರತಜರೊಳ್ ಮುನ್ನಿಲ್ಲದ ಪರಿಭಾಷೆಯನುಂಟುಮಾಡಿ ಪೞಿಗಡಿಯಿಟ್ಟಂ ಕುರುರಾಜಂ (ಗದಾಯು. ೬-೩೯); ಉಂಟುಮಾಡಿದ ದೇವರು ಊಟಕೊಡಲಾರನೇ (ಗಾದೆ). ೨. ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸು; ತೋರಿಸು: ಎಳವಿದಿರಂದಮಂ ತನು. . . ಮಿಸುಪಾಲದ ಪಣ್ಣನಂದಮಂ ಪೊಳೆವಧರಂ ಕರಂ ನೆಱೆಯೆ ಪೋಲ್ವುದಱಿಂದರವಿಂದವಕ್ತ್ರಕೋಮಳೆ ಕಡುಗಾಡಿಕಾರ್ತಿ ಮರವಾನಿಸೆಯೆಂಬುದನುಂಟುಮಾಡಿದಾ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೮೦). ಉಂಟೊಡತಾಗೆ = ಬಹಳ ದೃಢವಾಗಿ: ಕಱಿಗೊರಲಾತನಾತ್ಮವಿಟತತ್ತ್ವಮನುಂಟೊಡೆತಾಗೆ ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೭೫); ಪುಸಿಯೆನೆ ಸಾಮಮಂ ನುಡಿದು ಭೇದಮನುಂಟೊಡತಾಗೆ ಮಾಡಿ ಭಿದ್ರಿಸಲೊಳಪೊಕ್ಕು . . . ಬಂಚಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೪೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಉಂಡು]

ಉಂಟು$_2$ 'ಉರುಟು$_1$' ನೋ.

ಉಂಟುಮಾಡು 'ಉಂಟು$_1$' ಪರಾ.

ಉಂಟುವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಯಿಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ತೀರ್ಥಕ[ರ]ರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುದು ಉಂಟುವಳಿಯ ಕಾಮಿಸೆಟ್ಟೀ ತಂಗಿ ಅಂತಕನೂ ಮನೆ ಮುಂದಣ ಭೂಮಿ ಖ ೬ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೫೦-೩೨; 1598).

[?]

ಉಂಡಗೆ (ನಾ). = ಉಂಡೆ: ಆ ಜಯಶೀಲನ ಧರೆ ವಸ್ತ್ರಕಿಡುವಂದು ಜಾಜಿನ ರಸದೊಳುಂಡಗೆಯವೋಜೆಗೆ ಬಂದುದಾ ರಕ್ತರಂಜಿತ ಶಿರಾಂಭೋಜ ವಿದ್ಯಾಧರನೃಪನಾ (ವರ್ಧಚ. ೭-೩೮). [?]

ಉಂಡಲಿಗೆ, ಉಂಡಿಲಿಗೆ, ಉಂಡೆಲೆಗ್ಗೆ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕಿಯ ಹಿಟ್ಟಿನ ಬೇಯಿಸಿದ ಮುದ್ದೆ, —ಕಡುಬು: ಬೆಣ್ಣೆಯ ಬೆನಕಂಗೆ ಕೆಂಡದುಂಡಲಿಗೆಯ ಮಾಡಿ ಚಲ್ಲವಾಡಿದರೆ ಹಲ್ಲುಹೋಹುದು (ಬಸವ. ೬೬೧); ಮುಂಡಗೆ ಮೇಣ್ ಹೂರಿಗೆ ಮೇಣುಂಡಲಿಗೆಗಳಕ್ಕಿ ಕಣಿಕದಿಂದ್ಯೆಮಾನಂಗೊಂಡಿಪ್ಪತ್ತೆಂಟಾಗಿರೆ ಖಂಡಿಸಿ ಕೊಡುವುದು ದೃಢವ್ರತಂಗಂತದಱೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೧-೭೭); ಬೆನಕಂಗುಂಡಲಿಗೆಯಟ್ಟು (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧೪ ಪ್ರಯೋ); ಉಂಡಲಿಗೆಯು ಕರಿಗಡುಬು ರಾಜಿಪ ಕಟ್ಟುಮುಂಡಿಗೆ ಬಿಸಿಯ ದೋಸೆಗಳ (ಕಂನವಿ. ೮-೪೯); ಶಿತಿಕಂಠ ಶರಣರಿಗೆ ಎಡೆಯ ಮಾಡಿದರು ದೋಸೆಯು ಉಂಡಲಿಗೆ ಬಿಸಿಯ ಗಾರಿಗೆಯು (ಶರಲೀ. ೫೦೯-೬).
ಉಂಡಿಲಿಗೆ: ೧. ಉದ್ದೀನ್ಸೊಲದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡೋಟ್ಟೇಬೆನವಣ್ಣ ಉದ್ದೀನುಂಡಿಲಿಗೇ ಎರೆದುಪ್ಪಾ ಕೊಡುವೇವೂ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೪೬).

ಉಂಡೆಲೆಗ್ಗೆ : ೧. ಖಂಡಶರ್ಕರೆ ಕಬ್ಬು ಉಂಡೆಲೆಗ್ಗೆಯು ಲಾಡುವುಂಡೆ ಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ತಂಡದಿಂ ಕೊಡುವೆ (ಹಮುಚ. ೧೪೨). 'ಉಂಡೆ' ಪರಾ.
[ದೇ. ?. / ತುಳು. ಉಂಡುಳುಗ, ಉಂಡ್ಲುಗ; ತೆಲು. ಉಂಡ್ರ, ಉಂಡ್ರಾಯಿ. / ಸಂ. ಉಂಡೇರಕ]

ಉಂಡಳೆ (ನಾ). (ಕರಾ). ಮುದ್ದೆ; ಉಂಡೆ (?) : ನಿಮ್ಮ ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯರ ರಕ್ತಕುದಿದು ಉಂಡಳೆಯಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದೆ (ಕೋದಂಡ. ೫೪). [?]

ಉಂಡಾಡಿ₁ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಹಳ್ಳಿಸಹಿತ ಬಳ್ಳವಿನಾಡ ಹಡಿಯಜ ಪೊಳಲು ಉಣ್ಡಾಡಿ ಜಲಗರವಮಾನಿಗೊಡಗಜವಳಿಕೆಜಗಲೂರು (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೧–೨೩೫ ; 1117). [?]

ಉಂಡಾಡಿ₂ (ನಾ). (ಕೆಲಸವಮಾಡದೆ ಸುಮ್ಮನೆ) ಉಂಡು ತಿರುಗುವವನು ; ಉಡಾಳ; ಸೋಮಾರಿ ; ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕ : ಅಲ್ಲಿರ್ಪರ್ ಸೊಗಸೊಂದನೆಂದುಮುಱಿಯುರ್ ಕೂರಾಳ್ಗಳುಂಡಾಡಿಗರ್ (ಮೈಸೂಮೆ. ೫–೧೮೬) ; ಮಗ ವಿದ್ಯಾವಂತನಾಗಿ, ಬುದ್ಧಿವಂತನಾಗಿ, ಆರೋಗ್ಯವಂತನಾಗಿ, ಗುಣವಂತನಾಗಲಿ ಎಂಬ ಹರಕೆ ವಾರವಾರಕ್ಕೂ ತನ್ನ ತಲೆಗೆ ತಪ್ಪದೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ ಎಣ್ಣೆಯ ಜತೆಗೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದರೂ ತಾನು ಉಂಡಾಡಿಯಾಗಿದ್ದ (ವಿಳಜೀ. ೬೩) [ಉಂಡಾಡು + –ಇ₂]

ಉಂಡಾಡಿಗ (ನಾ). = ಉಂಡಾಡಿ₂ : ಓಣಿ ಓಣಿ ತಿರುಗುವ ಉಂಡಾಡಿಗನಂತಲ್ಲ (ನಿರಾಭ. ೧೬) ; ಉಪಮನ್ಯುವೆಂಬ ಉಂಡಾಡಿಗ ಶಿಷ್ಯನಿದ್ದನು (ನೀಗಟ್ಟು. ೪೧) ; ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳೆಲ್ಲ ಉಂಡಾಡಿಗರಾಗಹತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ಊರಿಗೆ ಊರೇ ಬೊಬ್ಬೆ ಇಡಹತ್ತಿದೆ (ರಂಗರೋ. ೮೦).
[ಉಂಡಾಡು + –ಇಗ]

ಉಂಡಾಡಿಗತನ (ನಾ). (ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡದೆ) ಉಂಡು ತಿರುಗುತ್ತಿರುವುದು ; ಉಡಾಳತನ; ಸೋಮಾರಿತನ : "... ಅವರಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮಂತೆ ಉಂಡಾಡಿಗತನವಾಗಲಿ, ಬಂಡುಖೋರ ಮನೋವೃತ್ತಿಯಾಗಲಿ ಇರುವದಿಲ್ಲ" (ಮಣ್ಣಮ. ೨೦೦). [ಉಂಡಾಡಿಗ + –ತನ]

ಉಂಡಾಡಿಗದ್ದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗದ್ದೆಯ ಹೆಸರು (?) : ವಿಜಯ ಸಂವತ್ಸರದ ಚೈತ್ರ ಸುದ್ಧ ಏಕಾದಸಿಯಾದಿವಾರದಲು ಬಳ್ಳವಿನಾಡಂ × × ಲೆವುದುಗಿನುಂಡಾಡಿಗದ್ದೆಗೆ ದೇವಂ ಬೆಸಸಿದನಿತು ಹೊಂನಂ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೨೫–೮ ; 1173). [ಉಂಡಾಡಿ₁ + ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ದೆ)]

ಉಂಡಾಡಿಗುಂಡ (ನಾ). = ಉಂಡಾಡಿ : ಹೀಗೆ ಉಂಡಾಡಿಗುಂಡನಾಗಿ ಅಲೆದರೆ ನೀನು ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಸಾಗುವುದು ಹೇಗೆ? (ರೂಢಿ).
[ಉಂಡಾಡಿ₂ + ಗುಂಡ]

ಉಂಡಾಡಿಭಟ್ಟ (ನಾ). (ಕೆಲಸಮಾಡದೆ) ಊಟದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನಿರತನಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ; ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕವ್ಯಕ್ತಿ : ಮುನ್ನಿನ ಜೌವನದ ಬಲ ಮಸುಳಿತಾವುಂಡಾಡಿಭಟ್ಟರು ನೃಪತಿ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧–೩೯) ; ದಂಡ ತಪ್ಪಿಸುತ ಪಿಂಡ ಗಳಿಸಿ ಉಂಡಾಡಿಭಟ್ಟನಾಗಿ (ಅರಳು. ೨೩೯–೫).
[ಉಂಡಾಡಿ₂ + ಭಟ್ಟ]

ಉಂಡಾಡು 'ಉಣ್' ಪರಾ.

ಉಂಡಿ (ನಾ). (?) : ದೂಪದ ಮರ—ಬೀಜಗಳಿಂದ ಹೊರಡುವ ಯೆಣ್ಣೇ ಉಂಡಿಯು ವಾತಶೂಲೆಗೆ ಮೇಲಾದ ಔಷಧ (ಕಭಾಗ. ೪೨). [?]

ಉಂಡಿಗ (ನಾ). ಉಂಡಾಡಿ ; ತಬ್ಬಲಿ ; ತುಂಟ (?) : ಆತ್ಮಾರಾಮನು ಉಂಡಿಗನೆಂಬುವದು ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತೇ ಇದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೯೬) ; ಅವನು ಹೀಗೆ ಉಂಡಿಗನಾಗುವುದನ್ನು ನೋಡಿ, ನಾನಾಸಾಹೇಬ ಪೇಶ್ವೆಯ ಕಕ್ಕನ ಮಗನಾದ ಸದಾಶಿವರಾಯ (ಚಂಸಂ. ೭೬). [ಉಂಡು ? + –ಇಗ]

ಉಂಡಿಗೆ₁ (ನಾ). = ಉಂಡೆ : ಅಮರ್ದಿನುಂಡಿಗೆಗಳೆನಿಸುವ ಪಾಲುಂಡೆಗಳುಮಂ ..., ಕವರಾಜ ಬಂಧದೊಳಂದಂಬೆತ್ತ ಲಡ್ಡುಗೆಗಳುಮಂ ... ಬಡ್ಡಿಸಿದಾಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೨೯ ವ) ; ಒಡೆಯರಿಗೆ ಉಂಡಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉಂಡಲಿಗೆ]ಯ ಮುಱಿದಿಕ್ಕಿದಂತೆ (ಬಸವ. ೨೨೫).
[ಉಂಡೆ + –ಇಗೆ]

ಉಂಡಿಗೆ₂ (ನಾ). "ಗಂಟಲು" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ) : ಉದಬಿಂದುಗೆತ್ತು ಗಿರಿಸಾನುದೇಶದೊಳ್ ಕಾಯ್ದು ಬಿದಿರ ಪೊಸಮುತ್ತಂ ನುಂಗಿದ ಸೋಗೆ ವಿಂಡಣಂ ಮಱುಗಿದುವುಂಡಿಗೆ ಬೇಯೆ ಕೆಂಡಮಂ ನುಂಗಿದವೋಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೯೬). [?]

ಉಂಡಿಗೆ₃, ಉಂಡುಗೆ (ನಾ). ೧. ಮುದ್ರೆ ; ಮೊಹರು : ಉಂಡಿಗೆಯ ಕಂಮಟದಲು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಸ ೧ ಬಿಡಿಗಮ್ಮಟದಲು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಹ ೧ (ಎಕ. XII, ಸಿರಾ. ೩೭–೧೮ ; 948 ?) ; ಎನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಚರಣ ದುಂಡಿಗೆಯನೊತ್ತಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೪೯೯) ; ಲಿಂಗದ ಉಂಡಿಗೆಯ ಪಶುವಾನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೮೫) ; ಸ್ಮರನೊತ್ತಿದನುಂಡಿಗೆಯಂ ಬಿರುದಿಂಗೀ ಧರೆಯ ಬೆನ್ನೊಳೆನಿಸಿರ್ಪುವು (ವರ್ಧಪು. ೪–೫೮) ; ನಂದಿಯುಂಡಿಗೆಯ ಮಿಸುನಿಯ ಪೊಂಗಳುಂ (ಬಸರ. ೧೨–೬೪) ; ಶ್ರೀವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಉಂಡಿಗೆಯ ಪಶು ನಾನು (ತುಂಗಭ. ೭). ೨. ರಹದಾರಿ ; ಅಪ್ಪಣೆಚೀಟಿ ; ಪರವಾನಿಗೆ : ಕಲಿದಲಿವಂ ಜವನಲ್ಲಿಯುಂಡಿಗೆದಂದನೊ (ಶಮದ. ೬೯ ಪ್ರಯೋ) ; ದಂಡಿಗಿಲ್ಲದ ಹಾಡು ಉಂಡಿಗಿಲ್ಲದ ಸುಂಕ ಹೆಂಡರಿಲ್ಲದವನ ಮನೆವಾರ್ತೆ ತಲೆಹೋದ ಮುಂಡದಂತಿಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೪೧) ; ಸುಭೆದಾರ ಮಾದೈಯನ ಸಂಗಡಹೇಳಿ ಉಂಡಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಗರವಲೆಗೆ ಹೋದನು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೪೩). ೩. ತೆರಿಗೆ ; ಸುಂಕ : ಹೊಯ್ಸಳ ಸೆಟ್ಟಿಯರು ಅಯ್ಯಾವೊಳೆಯಯುಂಡಿಗೆಯ ದಮ್ಮಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಗಂ ಮಲಿಸೆಟ್ಟಿಗೆ (ಎಕ. II, ೧೫೯–೧೧ ; 1130) ; ಸಲುವುದು ಪಟ್ಟಣಕೇರಿಯಲ್ಲಿ ತಪ್ಪುತಪ್ಪುಡಿ ದಂಡವುಂಡಿಗೆ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೬೧–೨೧ ; 1332) ; ಅಂತು ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಗ ೩೪೦ ಮುಂನೂರುನಾಲ್ವತ್ತು ವರಹಕ್ಕೆ ಉಂಡಿಗೆ ವಿವರ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨–೮೬ ; 1641). **ಉಂಡುಗೆ** : ಕಟ್ಟು ಮಾಡಿಕೊಣ್ಡು ಶಿದಂಡ ಉಂಡುಗೆ ಕೊ (ಎಕ. XIV, ಎಳಂದೂ. ೮೩–೬ ; ?).

ಉಂಡಿಗೆಸಾಧ್ಯ = ಆಜ್ಞೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟುದು ; ಅಧೀನವಾದುದು : ಸಮಸಿದ್ಧಿಯೆ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗೆ ತದ್ಭೂಪತಿ ಕೊಂಡನನ್ಯಮಹಿಕಾಂಡಮನುಂಡಿಗೆಸಾಧ್ಯಮಪ್ಪಿನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೧೩) ; ರಾಮದೋಃಪರಿಘಕ್ಕುಂಡಿಗೆಸಾಧ್ಯಮಾಡುದೆ ವಲಂ ಷಟ್ಖಂಡಭೂಮಂಡಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೩೫) ; ಈ ಭರತ ತ್ರಿಖಂಡಧರೆಯುಣ್ಡಿಗೆಸಾಧ್ಯಮಸಾಧ್ಯಮಪ್ಪ ತದ್ದೇವನಿಕಾಯ (ನೇಮಿಪು. ೧೧–೪೬). **ಉಂಡಿಗೆಸಾಧ್ಯಂಮಾಡು** = ಆಜ್ಞೆಗೆ ಒಳಗಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಅಧೀನಕ್ಕೊಳಪಡಿಸು : ಅಖಂಡಭೂಮಂಡಳಮಂ ನಿಜಭುಜದಣ್ಡಮಣ್ಡಿತಮಣ್ಡಳಾಗ್ರದಿನುಂಡಿಗೆಸಾಧ್ಯಂ ಮಾಡಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫. ೪೯–೬೪ ; 10ನೆಯ ಶತ) ; ಆ ನಾಡನೊಂದೆ ಬಿಲ್ಲೊಳುಂಡಿಗೆಸಾಧ್ಯಂ ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೧ ವ) ; ಭುಜಬಳದಿಂದಿಳ್ದುಕೊಂಡುಂಡಿಗೆ ಸಾಧ್ಯಂ ಮಾಡಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦–೧೨ ; 1198) ; ಸಕಳೋರ್ಬ್ಬಿಯನುಂಡಿಗೆಸಾಧ್ಯಂ ಮಾಡಿದಂ (ಕಇ. I, ೩೦–೧೬ ; 1222) ; ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಉಂಡಿಗೆಸಾಧ್ಯಂಮಾಡಿದ (ನಾಡೋಜ. ೩೩೯) ; (ಆದಿಪು. ೧೫–೩ ವ ; ಎಕ. II, ೨೪೦–೨೯ ; 1175 ; ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೧–೩೭ ವ ನೋ). [?]

ಉಂಡಿಗೆ₄ (ನಾ). ಹಣ್ಣು ಹಂಪಲುಗಳಲ್ಲಿ ಪರೀಕ್ಷಾರ್ಥವಾಗಿ ಚಿಕ್ಕದಾಗಿ ಕೊರೆದು ಮಾಡುವ ರಂಧ್ರ ; ಹಾಗೆ ರಂಧ್ರಮಾಡಿ ತೆಗೆಯುವ ಬಿಲ್ಲೆ : ಹಲಸಿನ ಹಣ್ಣಿಗೆ ಉಂಡಿಗೆ ಹಾಕಿದರೆ ಅದರ ಬಣ್ಣ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ) ; ಕರಬೂಜವನ್ನು ಉಂಡಿಗೆ ಹಾಕಿ ನೋಡಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ (ರೂಢಿ). [?]

ಉಂಡಿಗೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ರಹದಾರಿಯನ್ನು ಪಡೆ ; ಅಧಿಕಾರಪತ್ರವನ್ನು ಹೊಂದು : ಏಂ ಮಿಱುತ್ತುವಿನುಂಡಿಗೆಗೊಂಡಯ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨-೧). [ಉಂಡಿಗೈ$_3$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಉಂಡಿಗೆಗೋಲ್ (ನಾ). ಮುದ್ರೆಯೊತ್ತುವ ಕೋಲು : ಕೆಯ್ಯಾಱಿ ತಾನೆತ್ತುವುಂಡಿಗೆಗೋಲಂತೆಸೆದಿರ್ದುದಾಂತಿಱಿವ ಕುಂತಂ ಧಾರಿಣೀ ಕಾಂತನಾ (ಧರ್ಮನಾ. ೩-೪). [ಉಂಡಿಗೈ$_3$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಉಂಡಿಗೆದರ್ (ಕ್ರಿ). ಆಜ್ಞಾಪತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ, —ಪರವಾನಗಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಬಾ : ಪುಲಿಗಳ ಮೀಸೆಯನುಯ್ಯಲಾಡಲೆ ನಂಜನೆಂಜಲಿಸಲುಮುಱ್ಱಿಯೆ ಕಾಳಕೂಟಮನೆನ್ನ ದೋರ್ವಲಮನತಿಕ್ರಮಿಸಲ್ಕಮಾಟಿಸಿ ಬಂದನೊಳ್ಗಲಿ ದಲಿವಂ ಜವನಲ್ಲಿಯುಂಡಿಗೆದಂದನೋ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೨). [ಉಂಡಿಗೈ$_3$ + ತರ್]

ಉಂಡಿಗೆಯೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುದ್ರೆಯನ್ನು ಒತ್ತು : ಮತ್ತಂ ಪೆಜರ ಪಲವುಂ ಜೀವಧನಂಗಳನರಸರ ಕಾಪಿನ ಪೊಲನಂ ಪೊಕ್ಕುವೆಂದುಂಡಿಗೆಯೊತ್ತಿ ಕೊಳುತ್ತುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೫ ವ); ಮೂದಲಿಸಿ ಬಂದ ಮನ್ನೆಯ ರಾವುತರಂ ಬಲ್ಲೆಯದ ಪಟ್ಟಸದೊಳುಂಡಿಗೆಯೊತ್ತಿಬಿಟ್ಟು (ಮಳಿರ. ೪೫-೧೦) ; ಉಂಡಿಗೆಯೊತ್ತಿ ತೋಱಿದನಿವಳ್ಪಿರನಂಗಜಂ (ಅನಂಪು. ೭-೩೦). ೨. ಮುದ್ರೆಯನ್ನು ಒತ್ತಿಸಿಕೊ : ತಗಯಲ್ ಜೈಮಿನಿ ತಿಪ್ಪಿಕೊಣ್ಣ ಪರಿಯಲ್ ವೈಶೇಷಿಕಂ ಪೋಗದುಂಡಿಗೆಯೊತ್ತಲ್ ಸುಗತಂ ಕಡಂಗಿ ಬಳೆಗೋಯಲ್ಕಕ್ಷಪಾದಂ (ಎಕ. II, ೬೯-೪೩ ; 1093). [ಉಂಡಿಗೈ$_3$ + ಒತ್ತು$_1$]

ಉಂಡಿಗೆವಾದರ್ (ನಾ). (?) : ಎಂದು ತಮ್ಮ ತಕ್ಕಿನ ಮೂಱುಂ ತಕ್ಕುಗಳುಮನಡರಿಯುಂ ತೊಡರಿಯುಂ ನುಡಿದಂತೆ ತಂತಮ್ಮಾನೆಯೊಳ್ತನುಮುಮಂ ಬಿನ್ನಣಮುಮಂ ಮೆಱೆದಾನೆವಾರುಗಳೊಳಮುಂಡಿಗೆವಾದರೊಳಂ ಪುಗದೆ ಸಲೆ ಬರ್ದ ಗಜವಿಜಯಿಗಳಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೨೭ ವ). [?]

ಉಂಡಿಲಿಗೆ 'ಉಂಡಲಿಗೆ' ನೋ.

ಉಂಡಿವು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕಾನಿಯದ ಜಕ್ಕಗಾವುಣ್ಡನ ಮಗ ಬಿರಯ್ಯನುಂಡಿವಿನಲ್ ಸತ್ತಡೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೫೨-೯ ; 1064). [?]

ಉಂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಂಡೆಯಾಗಿ ಮಾಡು : ಉತ್ತರೀಯದ ಸೆರಗನ್ನು ಹರಿದುಕೊಂಡು ಅದನ್ನುಂಡಿಸಿ ಆತನ ಬಾಯ್ಗೆ ಗಿಡಿಯ ಹೋಗುವನು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೯೫-೧೭). [ಉಂಡೆ + – ಇಸು$_3$]

ಉಂಡು 'ಉಂಟು$_1$' ನೋ.

ಉಂಡುಕ (ನಾ). "ಉಂಡುಕವೆಂದರೆ ರಕ್ತದ ಕಿಟ್ಟವು" (ಬಾಹಟೀ. ೨-೩-೧೩ ವ). [ಸಂ.]

ಉಂಡುಗೆ 'ಉಂಡಿಗೈ' ನೋ.

ಉಂಡೆ (ನಾ). ೧. ದುಂಡನೆಯ ಆಕಾರವುಳ್ಳ ಮುದ್ದೆ (ಯಾವುದಾದರೂ ವಸ್ತುವಿನ ಉರುಟಾದ ರೂಪದ ಸ್ಥಿತಿ) : ದಿವ್ಯೌಷಧಿಗಳಿಂದಂ ಮಾಡಿದುಂಡೆಗಳಂ ಪಿಟ್ಟನೊಳ್ . . . ಮರ್ದನೂಡಿದಂ ಮತ್ತಂ ಪೊಟಲೊಳಗೆಲ್ಲಂ ಉಂಡೆಯ ಪರ್ವಮಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೧-೨೪) ; ತುಱುವೆಯ ಬೇರನಿಕ್ಕಿ ತಱಿಪೆರ್ಮೆಯ ಪಾಲುಮನುದ್ರ್ಧಮಪ್ಪಿನಂ ಮಱುಗಿಸಿ . . . ಕಮ್ಮಿತಾಗೆ ಪಾಂಗಱಿದಮೃತೋಪಮಾನಮಿದು ತಾನೆನೆ ಮಾಟ್ಪುದು ಕ್ಷೀರದುಂಡೆಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೧೦) ; ಕಿಱುನಾಯ್ಗಳ ಬಾಯ್ಗಳಿಂದೆ ನೂಲುಂಡೆಯನಿಟ್ಟವೋಲ್ ಮಿಡುಕುತುಂ ಪರಿದಾಡಿದುದೊಂದು ಪೆರ್ಮೊಲಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೨೧) ; ಒಂದು ದೆವಸಂ ಭೈಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪೋದಲ್ಲಿ ಬಱಿಯ ತವುಡಂ ಪಡೆದು ಬಂದದಂ ಪುರಿದು ಸಣ್ಣಮಾಗಿ ಪಿಟ್ಟುಗುಟ್ಟಿ . . . ಮೂಱುಂಡೆಯಂ ಮಾಡಿಟ್ಟು (ಜೀವಸಂ. ೨೨೫-೩೦ ವ); ನಾರುವದನಾದ ಕಣಿಕವನು ನಿಂಬೆಯಕಾಯ ತೋರದುಂಡೆಯ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೨೬) ; ಅರಿಶಿನದುಂಡೆ ಧಾನ್ಯದ ಕುಪ್ಪೆ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೫-೪೭); ಅಫೀಮಿನ ಉಂಡೆಯು ಹೇಗೋ ಗಂಟಲಿನಿಂದ ಒಳಕ್ಕೆ ಇಳಿದುಹೋಯಿತು (ಕಮಕ. ೧೩೪). ೨. ಪೂರ್ಣವಾದ ವಸ್ತು ; ಮುರಿಯದುದು : ಸತ್ಯದಡಿಕಿಲು ನಿತ್ಯದುಂಡೆಗಳು ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಅತ್ಯನುಪಮಾನಂದ ದುಂಡೆಗಳು ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ (ರುದ್ರಾರ. ೬೦-೩) ; ಉಂಡೆಗುಂಬಳಕಾಯ ಮೇಲಣ ಹಸುರ ಕೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಸೂಪಶಾ. ೫-೨೩) ; ಉಂಡೆಯಾದ ಒಂದು ಕಥೆಯನ್ನು ಆತನ ಮುಂದೆ ಓದಿ ಆತನಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಆಶ್ಚರ್ಯ ಹೆಚ್ಚಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಅಗ್ಗಿ ಸುಮ್ಮನಾದನು (ಸುಮುಚ. ೪೨) ; ಹಲಸಿನ ಉಂಡೆಗಾಯನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟರು (ರೂಢಿ).

ಉಂಡುಂಡೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣನ್ನು ಉಂಡುಂಡೆಯಾಗಿಯೇ ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸಿದರು (ರೂಢಿ).

[ದೇ ‖ ತಮಿ. ಉರುಣ್ಡೈ, ಉಣ್ಡೈ; ಮಲ. ಉಣ್ಡ; ತುಳು. ಉಂಡೆ; ತೆಲು. ಉಂಡ ; ಗೊಂಡಿ. ಉಂದಾ]

ಉಂಡೆಕಟ್ಟು 'ಉಂಡೆಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಉಂಡೆಕ್ಕಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರನಾದ ಜೂಜಿನ ಆಟ : "ಉಂಡೆಕ್ಕಳಿ" ಯೆಂಬ ಜುಗಾರಾಟದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ ದರ್ಪ ಶೀವಿ ತೋರಿಸಿ ಹಣ ಕಳೆಯುವುದು ಇವರ ಪ್ರಮುಖ ವ್ಯಾಪಾರ (ಭ್ರಾಂತಿಸು. ೬೦). [← ಮಲ. ಉಂಡೆಕ್ಕಳಿ]

ಉಂಡೆಗಟ್ಟು, ಉಂಡೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುದ್ದೆಯಾಗು ; ಉಂಡೆಯಾಗಿ ಹೋಗು : ನೀರು ಚಿಮುಕಿಸುವಾಗ ಹಿಟ್ಟು ಉಂಡೆಗಟ್ಟದರೆ ಉಂಡೆಗಳನ್ನು ಸೌಟನಿಂದ ತಿಕ್ಕಿ ಪುಡಿಮಾಡಬೇಕು (ಅಡುಸಾ. ೯೪) ; ತಲೆಯ ಕೂದಲೆಲ್ಲಾ ಉಂಡೆಗಟ್ಟಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಉಂಡೆಯಾಗಿ ಮಾಡು ; ಗುಂಡಾಗಿಸು (ಕ). **ಉಂಡೆಕಟ್ಟು** : ೨. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಲಾಡು ಉಂಡೆಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಉಂಡೆ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಉಂಡೆಗಡುಬು (ನಾ). ಉಂಡೆಯ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಕಡುಬು : ಹುರಿಯಕ್ಕಿ ಹೋಳಿಗೆ ಹೂರಣಗಡುಬು ಕಡಲೀಪಚ್ಚಡಿ ಕಟ್ಟನಾಂಬರಾ ಉಂಡಿ[ಡೆ] ಗಡುಬು ಪುಂಡಿಯ ಪಲ್ಲೆ (ಶರೀಫ. ೩೭-೧); ಬೆಂಡಲ್ಲ ಬೆನಕಲ್ಲ ಉಂಡೆಗಡುಬು ತಂದು ಉಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದರು (ಗಾದೆ). [ಉಂಡೆ + ಕಡುಬು]

ಉಂಡೆದಲೆ (ನಾ). ದುಂಡಾದ ತಲೆ ; ಬೋಳಿಸಿದ ತಲೆ. 'ಉಂಡೆದಲೆಯೋತಿ' ಪರಾ. [ಉಂಡೆ + ತಲೆ$_1$]

ಉಂಡೆದಲೆಯೋತಿ (ನಾ). ೧. ದುಂಡಾದ ಅಥವಾ ಬೋಳಾದ ತಲೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಓತಿಕೇತ, —ಓತಿಕಾಟ. ೨. (ಅಲಂ). ಓತಿಯಂತೆ ಬೋಳುತಲೆಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ. ೧, ೨ : ಉಂಡೆದಲೆಯೋತಿಗಳು ಬಱುವಾಯ ಬಳ್ಳುಗಳು ಗುಂಡಿಗೆಯ ಚಂಡಿಗಳು . . . ನೆಱೆದುದುನಾಡ ಮಲಧಾರಿಗಳ ಮೊತ್ತ ಸುಲಿವಡೆದಮಲ್ಲರಂತೆ (ಸೋಮಚ. ೪-೪೦). [ಉಂಡೆದಲೆ + ಓತಿ$_1$]

ಉಂಡೆಲಿಗ್ಗೆ 'ಉಂಡಲಿಗೆ' ನೋ.

ಉಂಡೆಸುತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಉಂಡೆಯಾಗುವಂತೆ ಸುತ್ತು ; ಗುಂಡಾಗಿ ಮಾಡು : ಉಂಡೆಸುತ್ತಿ ಮೇಲುದನಾಗಳ್ ತಲೆಗಿಂಬುಮಾಡಿ ನೃಪಕುಲತಿಲಕಂ ಪಟ್ಟಿರ್ದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೫೦). [ಉಂಡೆ + ಸುತ್ತು$_1$]

ಉಂಡ್ಲ (ನಾ). ಹರಳು ; ಓಡಲ : ಉಂಡ್ಲ ಅಥವಾ ಹೊಯಿನಗೀ ಹೊಂಗೆ ಬೀಜ—ಈ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಗಾಣದೊಳಗೆ ಹಾಕಿ ಎಣ್ಣೆತೆಗೆಯುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೧೧). [< ಅವುಂಡಲ]

ಉಂತಪ್ಪ, ಉಂತಹ (ಗು). ಈ ನಡುವಣ ರೀತಿಯ : ಅಂತಪ್ಪಂ ಇಂತಪ್ಪಂ ಉಂತಪ್ಪಂ ಎಂತಪ್ಪಂ (ಶಮದ. ೧೬೦ ವೃತ್ತಿ) ; ಅಹುದಹುದು ಅರಸ ಕೇಳ್ಬಹುದದುಂತಪ್ಪುದ್ಧೆ ಆಹುದು ನಾನಿಲ್ಲಿ ಅನುದಿನವು ಕದ್ದವನು ಅಹುದೆಂದರೇಕೆ ಬೆಸಗೊಂಬೆ (ಗುರುಬೋ. ೬೩–೨೨). **ಉಂತಹ**: ಅಂತಪ್ಪಂ ಮೊದಲಾದುವಱ ಹಕಾರಕ್ಕೆ—ಅಂತಹಂ, ಇಂತಹಂ, ಉಂತಹಂ, ಎಂತಹಂ (ಶಮದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ).

ಉಂತಪ್ಪನ್ = ಈ ನಡುವಣ ರೀತಿಯವನು : ಉನ್ನಮುಂತಪ್ಪನುಂತಹನೆನ್ನುತ್ತಂತೆಂದು ಪೋಲ್ವೊಲೆನೆ ಪೋಲ್ವೆ ವಲಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೮). [ಉಂತು + ಅಪ್ಪ$_4$ (< ಅಗು$_1$)]

ಉಂತಹ 'ಉಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಉಂತು (ಅ). ೧. ಈ ನಡುವಣ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ; ಹೀಗೆ: ಬಲ್ಲಿತ್ತಱ ಕೋಡು ಕೂರಿತದನಂತಿಂತುಂತೆ [ಪಾಠಾಂ. ತಂದೆ] ನಲ್ಬರ್ಕುರ್ಮೇ (ಆದಿಪು. ೧–೨೫) ; ವಿಚಿತ್ರಮಿದನಂತಿಂತುಂತೆನಲ್ಬರ್ಕುರ್ಮೇ (ಕಾದಂಬ. ೩೦೯) ; ಅದ್ಭುತಂ ಜೈನಾಗಮಮನದಂತಿಂತುಂತೆಂದೆನಲ್ಕದೇಂ ಬಂದಪುದೇ (ಸಮುಪ. ೪–೨೩). ೨. ಸುಮ್ಮನೆ; ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ: ಬಱಿಕ್ಕದುವೆ ಕಾರಣಮಾಗುಱಿದಿರ್ದನಂಥರಾಣ್ಣಂದನನಲ್ಲದುಂತು ತಲೆಯುಱುರ್ಗುಮೇ ರಣರಂಗಭೂಮಿಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೬೫) ; ಸತ್ತ ಭೂಪರ ಪೆಂಡಿರ್ ಬಿಸುಸುಯ್ಯೆ ನೀಳ್ವ ಶಿಖಿ ತಂನಂ ಮುಟ್ಟೆ ನೊಂದಿಂದು ನಿತ್ತರಿಸಲ್ಕಾನಣಮಾಜದೀಶ್ವರ ಜಟಾಜೂಟಾಟವೀಸಿಂಧುಸೀವರಮಂ ಸೇವಿಸಲಿರ್ದ್ದನುಂತು × ಶಿಗಂ ದೇವಂಗಮೇ ಸಂಮುದಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೯೯–೩೫ ; 1042). ೩. ಇನ್ನು : ಪ್ರಾಗ್ಜನ್ಮಕಥಾವಳಿಯೆಲ್ಲಮಂ ಬಗೆದು ನೋವೆನಗಾದುದು ನೋವಂತುಂತೆನಗಾವುದು ಬೇವಸಂ (ಆದಿಪು. ೩–೩೩); ಅಂದಿನೆಸಕಕ್ಕುಂತಾವಳುಂ ನೋಂತಳೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧–೬೧).

ಉಂತಾಗು = ಈ ನಡುವಣ ರೀತಿಯಂತಾಗು : ಇಂತಾದರೆ ಗತಿ? ಅಂತಾದರೆ ಗತಿ? ಉಂತಾದರೆ ಗತಿ? ಎನುತಿದೆ ಮನಸು (ಸುನೀತ. ೭೦) ; ಅಳಿದ ಮನ ಅಂತಾಯ್ತು ಯುಗವೆ ಕ್ಷಣ ಆಹುದು ; ಉಂತಾಯ್ತು ಕ್ಷಣ ಒಂದು ಯುಗ ಆಗಬಹುದು (ಸುನೀತ. ೭೯). [?]

ಉಂತುಟು (ಗು). ಈ (ನಡುವಣ) ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ: ಅಂತುಟಿಂತುಟು ಮತ್ತಿನ್ನುಂತುಟೆಂಬಂತುಟಲ್ತು ಜೈನಾಗಮಂ (ಸಮುಪ. ೩–೨೪) ; ಉಂತುಟು, ಉಂತೆ, ಉಂತು – ಇತ್ಥಮಿತ್ಯರ್ಥಃ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಉಂತು + –ಟು]

ಉಂತೆ (ಅ). ೧. ಏನೂ ಮಾಡದೆ; ಸುಮ್ಮನೆ; ನಿಷ್ಕ್ರಿಯವಾಗಿ : ಮಾನಧನಾ ಪೊಗಱಿಸಲೇಂ ದಾನಿಯೆ ನೀನುಂತೆ [ಪಾಠಾಂ. ನಿನ್ನಂತೆ] ನಿನ್ನ ಕಸವರಮೆಂತುಂ ದೀನಾನಾಥರ ಕೆಯ್ಯದು ದಾನಿಯದೆಂತೆಂಬುದಿಂತು ಹೇತ್ವಾಕ್ಷೇಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೦೬) ; ನೀಮಿಲ್ಲಿ ದುರ್ಗಂತೆ ನೋಡುತ್ತುಮಿರಿಂ ಪೋಬಿಲೊಳಗೆ ಪೊಗೆಯನಿಕ್ಕಿ ಪಾವಂ ಪೊಱಮಡಿಸಿ ಕಳ್ದುಕೊಂಡೊಡವೆಯಂ ಕುಡುವೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೭೭–೧೫) ; ಉಂತೆ ಇತಿ ತೂಷ್ಣೀಮರ್ಥಮಖಂಡಮವ್ಯಯಮಪ್ಯಸ್ತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ೨. ಹಾಗೆ; ಅಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ: ನಿನಗಾಜಿರಂಗದೊಳ್ ಸಾರಥಿಯಪ್ಪೊಡಪ್ಪುದು ಶಿಖಂಡಿಯೆ ನಿನ್ನೊರೆಗುಂತೆ ಗಂಡರಾರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೯೭) ; ತಲೆಯಂ ಮೂಗುಮನೊತ್ತೆಯಿಟ್ಟು ನೆರೆವಂತುಂತೇನವರ್ ಗಾಂಪರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೪). ೩. ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ; ಸುಮ್ಮಸುಮ್ಮನೆ: ಉಂತೆ ನಡುಗುವ ಬಡನಡುಗಳ್ಗೆ ನಡುಕಮುಮನುಂತೆ . . . ಸೊಗಯಿಸುವ ಬೆಳರ್ವಾಯ್ಗಳ್ಗೆ ತನಿಗೆತ್ತುಮನುಂತೆ ಪೊಳೆವ ಸಿಡಿಯಲರ್ಗಣ್ಗಳ್ಗೆ ಮಳಮಳಿಪ ನೋಟಮುಮನುಂತೆ ತೊದಳಿಸುವ ನುಡಿವ ನುಡಿಗಳ್ಗೆ ತೊದಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೮೧ ವ) ; ಬಂದೆರೆದಂಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಸಲೆ ವೈರಿಗೆ ಬೆಂಗುಡದೆಂದುಮೆಂಬಿದಾವಂದಮೊ ತನ್ನೊಳಿಲ್ಲ ಭಯಮಾಭಯಮಂ ಪಗೆಗೀವನುಂತೆ ಚಿತ್ರಂ ದಲೆನುತ್ತುಮತ್ತಂ ಪೊಗಳ್ಗುಂ ವಸುಧಾತಳವರ್ಕಱಿಂದೆ ನಿರ್ಗುಂದದ ಚಟ್ಟಿನಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೭–೨೭ ; 1203). [ಉಂತು + –ಎ$_2$]

ಉಂದ, ಉಂದಾ (ಗು). ೧. ಮರ್ಯಾದೆಗೆ ಯೋಗ್ಯನಾದ : ಯಾರೋ ದೊಡ್ಡ ಉಂದ ಮನುಷ್ಯನೆಂದು ತಿಳಿದು ಜನರು ಇವನಿಗೆ ಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡಿ ಹತ್ತರ ಕೂರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಮುಸುಗ. ೬೬). (ನಾ). ೨. ಗೌರವಸ್ಥ. **ಉಂದಾ** : ಹೈದರಾಬಾದು ಸರ್ಕಾರದವರು ಕೆಲವು ಮುಸಲ್ಮಾನ್ ಉಂದಾಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳೂ ಜಹಗೀರುಗಳೂ ಸಹ ಇವೆ (ಪಾಳಗಾ. ೧೭). [← ಅರ. ಉಮ್ದಾ ; ಮರಾ. ಉಮದಾ]

ಉಂದಲ್ (ನಾ). ಸಮೂಹ; ಗುಂಪು : "ಬಂಬಲ್, ತುಱುಗಲ್ . . . ಗುಮ್ಮಿ, ಗೊಂದಣೆ (ಉಂದಲ್) – ಈ ೪೦ ಸಮೂಹಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧–೩೩೩) ; "ಉಂದವು[-ಲೊ]ಟ್ಟಲು ಗುಂಪು ತೋಮ ಗಡಣ ಜಾಳಿಗೆ ತೊಂಬೆಯೆನೆ ಶ್ರೇಣಿಕಾಖ್ಯಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೪). [?]

ಉಂದಾ 'ಉಂದ' ನೋ.

ಉಂದು (ಅ). ಈ ನಡುವಿನ ದಿನ; ಈ ಮಧ್ಯಕಾಲ: ಕಾಲಾರ್ಥಂ ಪತ್ತುವುದಂದಿಂದುಂದೆಂದೆತ್ತಂ ನುಡಿವವ್ಯಯಂಗಳೊಳ್ ವಾಗ್ವಿದರಿಂ (ಶಮದ. ೩೧) ; ಅಂದು, ಇಂದು, ಉಂದು (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಅಲೆದಿಂದಿನಂದಿನುಂದಿನ ಪಲವು ಕವಿತ್ವಗಳಿವೆಂದು ಪಿಂಜುತೆ (ಸಂಸಪ. ೬–೧೨). [?]

ಉಂದುರ, ಉಂದುರು (ನಾ). ಇಲಿ; ಹೆಗ್ಗಣ; ಮೂಷಿಕ: "ಉಂದುರಃ, ಖನಕಃ – ಈ ೨ ಹೆಗ್ಗಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೯–೬೨) ; ನೀವೆಂದಂತೆ ಪವನನಿಂದಾವೆ ಬಲ್ಲಿದರಪ್ಪೆವಾದೊಡಮೆಮಗಂ ಉಂದುರಂಗಳ್ ಬಲ್ಲಿದುವೆಂದೊಡವರಂ ವಿಸರ್ಜಿಸಿ ಮುನಿಮುಖ್ಯಂ ಮೂಷಿಕಮುಖ್ಯನಂ ಬರಿಸಿ ನೀನೀ ಕನ್ನೆಯಂ ಪರಿಗ್ರಹಿಸೆಂಬುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೫೯–೧೩). **ಉಂದುರು** : "ಖನಕಮುಂದುರುವೆನಲು ಪೆಗ್ಗಣಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯–೧೨) ; "ಉಂದುರುಃ, ಮೂಷಿಕಃ, ಆಖುಃ – ಈ ೩ ಇಲಿಯ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೭). [ಸಂ.]

ಉಂದುರು 'ಉಂದುರ' ನೋ.

ಉಂಬ (ನಾ). = ಉಂಬಳಿ (?) : ಕೊಟ್ಟ ಧರ್ಮಸದನ ಚತ್ತಾರು ಉಂಬವೆಂತೆಂದರೆ ಕೋಲಾಲ ಸೀಮೆಯೊಳಗಣ ಕೊತನೂರು ಪಟ್ಟಡೆ ಸ್ಥಳದ ಕೆಂದಟ್ಟುಗ್ರಾಮ (ಎಕ. X (S), ಕೋಲಾರ. ೩೦೪–೧೧ ; ಸು. 17ನೆಯ ಶತ). [?]

ಉಂಬರ (ನಾ). ಅತ್ತಿಮರ: ಅತ್ತಿ (ಉಂಬರ, ರುಮಡಿ) ಪ್ರಸಿದ್ಧ (ಮರ) (ಕಥಾಗಿ. ೩೫). [← ಮರಾ. ಉಂಬರ್ < ಸಂ. ಉದುಂಬರ]

ಉಂಬಲ್ತಿ (ನಾ). (ಕರಾ). ಒಂದು ದೆವ್ವದ ಹೆಸರು : ಅದು ನಿಜಕ್ಕೂ ಉಂಬಲ್ತಿಯ ಸೋಂಕು. ಅಷ್ಟು ಜೋರು ಜ್ವರ ಸುಮ್ಮನೆ ಬರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಔದಾಲು. ೪೬). [?]

ಉಂಬಳೆ (ನಾ). ಒಳ ಆಡಳಿತದ ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯ ಖರ್ಚುವೆಚ್ಚಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ತೆಗೆದಿರಿಸಿದ ದ್ರವ್ಯ: ಬಿಟ್ಟುಬಿಯಮುಂಬಳೆಮುಂಬಳಿದಾಯಮಾದಿಯಾಗಿ (ಎಇ. XV, ೩೪೧–೩೯ ; 1071). [ಉಳ್ + ಬಳ ?]

ಉಂಬಳಕೊಡಿಗೆ (ನಾ). ಉಂಬಳಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡುಗೆ: ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಸಾಸನಮೆನ್ತೆಂದೊಡೆ ಆದಕ[-ಅಕಕ ೧]ಪ ೧ ಊಂ[-ಉಂ]ಬಳಕೊಡಿಗೆಗೆ ಪ ೧ ಕುದುರೆಗೆ ಪ ೧ (ಕಇಅ. ೧೦೩–೮–೨೭ ; 1076). [ಉಂಬಳ + ಕೊಡಿಗೆ]

ಉಂಬಳಿ, ಉಂಬುಳಿ, ಉಮ್ಮಳಿ (ನಾ). ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಭೂಮಿ, ಗ್ರಾಮ ಮುಂತಾದುವು; ಕಂದಾಯ ಕೊಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲದೆ ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ, —ಕೊಡುಗೆ; ಜಹಗೀರು: ಸನ್ತೋಷಮಾಗೆ ದೇವ[ರ್ಗ್ಗೆ]ನ್ನಮತಿಬಲ್ಲಹನುಂಬಳಿಯಂ . . . ಕೊಟ್ಟ ನನಘ[ಧನಂ](ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೫-೩೬; 980); ಪನ್ನಿರ್ವ್ವರ್ಗ್ಗಾರ್ಗವುಣ್ಡ[ಂ] ಗಳ್ಗೆ ದಯೆಗೆಯ್ದುಂಬಳಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಮತ್ತರ್ ನೂಜಪನ್ನೊಂದು (ಇಆ. XVIII, ೪೦-೩೬; 999); ಮಾಧವ ಬಾರೈ ನಿನ್ನಣ್ಣಗುಂಬಳಿಯ ಕೊಟ್ಟೇ ಧರಣಿಯನಾಳು ನೀನು (ಭರಜ. ೩೫-೨೨); ಉಂಬಳಿಯು ಇದ್ದವರು ಕಂಬಳಿಯ ಹೊದೆಯುವರೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೨೩); ಆಯಾ ದೊರೆಗಳ ಆಳಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಬಳಿಯಾಗಿಯೂ ಇನಾಮಾಗಿಯೂ ಹೆಚ್ಚಾದ ಭೂಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದವರು (ಪಾಳಗಾ. ೧೦); 'ಕಮ್ಮನ' ಗ್ರಾಮವನ್ನು ನಿಮಗೆ ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇವೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೪). **ಉಂಬುಳಿ**: ಮೊದಲು ವೇಕಾಂತರಾಮಾನುಜೀಯರಿಗೆ ಉಂಬುಳಿಯ ಕೊಡುವದಕೆ ಮೊದಲು ಸಲುವಂತಾ ದೇವದಾಯ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೮೯-೧೫; 1563). **ಉಮ್ಮಳಿ**: ಜಕ್ಕಣಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ರತ್ನಾಭರಣಗಳಂ ತ್ರಿಸರರುದ್ರಕಂಕಣವ ದಿವ್ಯವಸನಗಳ ವಾಹನವೈದುಗ್ರಾಮುಗಳವುಮ್ಮಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉಂಬಳಿಯ] ಕೊಟ್ಟು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೨೧-೩೩); ನಡುಗದಿರು ನಿನಗುವುಮ್ಮಳಿಯ ನಾ ಕೊಡುವೆ (ಜಿನಭಾ. ೧೫-೩೧).

[**ಪ್ರಾ**. ಉಬ್ಬಲಿ <ಸಂ. ಉದ್ಬಲಿ. / ತಮಿ. ಉಮ್ಬಳ, ಉಮ್ಬಳಿಕ್ಕೈ; **ತುಳು**. ಉಂಬೊಲಿ; ತೆಲು. ಉಂಬಳ, ಉಂಬಳಿ, ಉಂಬಳಿಕ]

ಉಂಬಳಿಕಾಱ 'ಉಂಬಳಿಗಾಱ' ನೋ.

ಉಂಬಳಿಗಾಱ, ಉಂಬಳಿಕಾಱ (ನಾ). ಉಂಬಳಿಯನ್ನು ಪಡೆದವನು; ಮಾನ್ಯದಾರ; ಜಾಗೀರುದಾರ (೩). **ಉಂಬಳಿಕಾಱ**: ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಆಡುವ ಅಂದಣಗಿತ್ತಿಯ ಮನೆಯ ಉಂಬಳಿಕಾಱರಾದರು (ಮೋಳಮಾ. ೧೫೯-೫೯೬). [ಉಂಬಳಿ + -ಕಾಱ]

ಉಂಬಳಿಗೆ (ನಾ). = ಉಂಬಳಿ: ಆ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಬಗೆ ಮುಟ್ಟ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಈ ಉಂಬಳಿಗೆಯನ್ನು . . . ಪಾರಂಪರ್ಯವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೮-೧). [ಉಂಬಳಿ + -ಗೆ]

ಉಂಬಳಿಗೆಲಸ (ನಾ). ಉಂಬಳಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ: ಇಷ್ಟು ಮಾಂನ್ಯ ನಂಮ ಸರುಚಿಯಿಂದ ಪೊಡಂಬಟ್ಟು ಕಲ್ಲನೆಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟೆಉ ತೂಬು ಹೊಡೆವೊಡೆಯಾದರೆ ಗೂಳಿಯೋಜ ಮಾಡುವ ಉಂಬಳಿಗೆಲಸವ ನಾಉ ಕೊಡುವೆಉ (ಎಕ. IX, ಕಾನಕಾ. ೯೭-೩೮; 1400). [ಉಂಬಳಿ + ಕೆಲಸ]

ಉಂಬಳಿತ (ನಾ). = ಉಂಬಳಿ: ಮಲ್ಲರಸಯ್ಯನವರು ಆ ಮಾದರಸಯ್ಯಗೆ ಉಂಬಳಿತಕ್ಕೆ ಸೆಲವಾಗಿ ಪಾಲಿಸಿದ ಹಳಿಯ ಚತುಃಸೀಮೆಯ ವಿವರ (ಎಕ. XIV, ಎಳಂದೂ. ೧೮೭-೯; 1530). [ಉಂಬಳಿ + -ತ$_2$]

ಉಂಬಳಿದಾರ (ನಾ). ಉಂಬಳಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವವನು (ಕೈಸ್ಗ. ೫೬೩). [ಉಂಬಳಿ + -ದಾರ$_4$]

ಉಂಬಳಿಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ಉಂಬಳಿಯನ್ನು ಬಿಡು; ದತ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಡು: ಕಿರುಕಾಗಾಮಾಸಿ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಆಲೂಪ ಅರಸನ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಪ್ರಕಾರ ವಿನಯಾದಿತ್ಯನು ಉಂಬಳಿಬಿಟ್ಟನೆಂದೂ ಇದೆ (ತುಳುನಾ. ೬೭). [ಉಂಬಳಿ + ಬಿಡು]

ಉಂಬುದಾರ (ನಾ). ಊಟ ಮಾಡುವಾಗ (ಜನಿವಾರದಂತೆ) ಕೊರಳಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ದಾರ: ಅದಕ್ಕೆ ವರ್ಸಾ ನೂಲಹುಣ್ಣೇದಿನಾ ಉಪಾದ್ಯೇನ್ನ ಕರತಂದು ನಮ್ಮ ಜೀವಪ್ಪನವರ ಕೊಳ್ಳಿಗೆ ಉಂಬುದಾರಾ ತೊಡಕಸತಾಳ (ಪವಶೀ. ೧೮). [< ಉಣ್ + ದಾರ$_1$]

ಉಂಬುರಾಡು (ಕ್ರಿ). (?): ರತಿಯಂ ನಿಷ್ಠುರದಿಂ ಪೊಣರ್ಚಿ ಕಡು ಪಿಂದಂ ಬೈದು ಮೈಯೆಲ್ಲಮಂ ಸತತಂ ಸಿಂಗರಿಸುತುಂಬುರಾಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಸಿಟ್ಟುಸಿರುಂ] ಗಡುವಂ ಸುರ್ಗೊಪ್ಪಿನಂ ಪೊಯ್ದು ತೀವ್ರತೆಯಿಂ ಕಿಂಕಳೆ ಮಾಡಿ ನಿರ್ದಯತೆಯಿಂದಂ ಚುಂಬನಂಗೆಯ್ದು ಮಾರುತ ಧಾತುಸ್ಥಿತಿಯಪ್ಪಳಂ ಬಸದೆ ಮಾಡಲ್ ಬಲ್ಲವಂ ಬಲ್ಲವಂ (ಮದತಿ. ೫-೬). ☞ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸಿಂಗರಿಸಿ ತುಂಬುರಾಡಿ ಎಂದೂ ಬಿಡಿಸಿ, ತುಂಬುರಾಡು ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಭೋಗಿಸು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು. **ತಮಿ**. ತುಪ್ಪುರವು = ಇಂದ್ರಿಯ ಭೋಗ, ತೃಪ್ತಿ. [?]

ಉಂಬುಳಿ 'ಉಂಬಳಿ' ನೋ.

ಉಃ, ಉಹು, ಉಹೂಂ, ಊಃ, ಊಹು (ಅ). ೧. ಅವಜ್ಞೆ, ತಿರಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಅಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: "ಉಃ = ಉಃ ಎಂಬ ನಿಪಾತಂ, ಅವಜ್ಞಾಯಾಂ = ಅವಜ್ಞಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಕುಂ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೫ ಟೀಕೆ); ಉಃ ಪೋಕೆ ಬಾಚಿಗ್ಗಿಟ್ಟ ಮಕ್ಕಳಾರಾದೊಡಮೇಂ? ಸಾಲ್ಗುಮಿಾ ಪಾಟ್ಗಿತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೮-೧೫). ೨. ವ್ಯಥೆಯನ್ನೂ ದುಃಖವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ಉಃ, ಊಃ ವ್ಯಥಾರ್ಥೌ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಉಃ ಕಷ್ಟಮಾಯ್ತು (ಶಬ್ದಾನು. ೮೧ ಪ್ರಯೋ). **ಉಹು**: ೧. "ಉಹ್ಞು! ಏನೂ ಬೇಡ" ಪ್ರಮಿಾಲ ತಟಕ್ಕನೆ ಹೇಳಿದಳು (ಮರಳಿ. ೧೪೩). **ಉಹೂಂ**: ೧. ಊಟ ಅಂದರೆ ಹೂಂ, ಓಟ ಅಂದರೆ ಉಹೂಂ (ಗಾದೆ). **ಊಃ**: ಉಃ, ಊಃ; ಉ, ಊ; ಎ, ಏ; ಹೋ, ಅಹೋ . . . ಇತಿ ಎಮಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ ಪ್ರಯೋ). **ಊಹು**: ೧. ಮಗಳೆ ಬಿಡಾತನಂ ಬಿಡೆಂ . . . ಬೇಡ ಬೇಳ್ಪುದೊತ್ತೆಗೆ ನಡೆವೂಹು (ಗಿರಿಕ. ೪-೧೫೫).

ಉಃಪ್, ಉಫ್ (ಅ). ೧. ಕಷ್ಟವನ್ನೂ, ಆಯಾಸವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವ ಅನುಕರಣ ಅವ್ಯಯ: ದೆಸೆವೆಣ್ಗಳ್ ಬಿಸುವಿಸಿಲಿಂ ಬಸವಳಿದುಃಪೆಂದು [ಪಾಠಾಂ. ದುಪ್ಪೆಂದು] ಸುಯ್ದು ಬಿಸುಸುಯ್ಯೆಲರೆಂಬೆಸಕಮನೊಡರ್ಚಿ (ರಾಜಶೇ. ೫-೩೨). ೨. ಗಾಳಿಯನ್ನು ಊದುವಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಶಬ್ದ: ತರಳ ಕೇಳ್ ಸಂಶಯವನುಃಪ್ಪೆಂದುರುಹಿದೊಡೆ ಮನವಿಲ್ಲವದ ಸಂಸ್ಕರಿಸಿ ಪೇಳುವೆವು (ಸ್ವರೂಪಾ. ೧-೨೬); ಉಃಪ್ ಎಂದು ಒಲೆ ಊದುತ್ತಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). **ಉಫ್**: ೧. (೩). [?]

ಉಃಶಾಪ (ನಾ). ಶಾಪದ ನಿವೃತ್ತಿ; ಶಾಪವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವ ವರ: ಸಿಡಿದು ಪೂರ್ವವೈಭವವು ಉಃಶಾಪ ಕೋರುವ ಕಲ್ಲು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೨೭-೯). [< ಸಂ. ಉಚ್ಛಾಪ]

ಉಃಸಿ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯಸೂಚಕಾವ್ಯಯ: ಜಕ್ಕುಲಿಪಂ ಜವನಂ ನಿಚ್ಚಟಗಲಿ ಉಃಸಿ ವೋಪೊ ವೀರ ವಿಕ್ರಮಭೂಪಂ (ಎಇ. XX, ೧೨-೬; 1187). [?]

-ಉಕ '-ಉಗ' ನೋ.

ಉಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಉ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರ: ಒಂದೆಂಬುದರ್ಕೆ ರೇಫಂ ಸಂಧಿಸುಗುಂ ಕಡೆಯೊಳಿರಡೆನಿಪ್ಪುದಱೊಳ್ ತಾನೊಂದಿ ನೆಲಸುಗುಮಿರಾದೇಶಂ ದಲ್ ಮೇಣ್ಮೇಣುಕಾರಲೋಪಮದಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೬). [ಸಂ.]

ಉಕಾರಾಂತ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] 'ಉ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ (ಶಬ್ದ): ಅಕಾರಾಂತಮುಮಿಕಾರಾಂತಮುಮುಕಾರಾಂತಮುಂ ಋಕಾರಾಂತಮುಂ ಸ್ವಭಾವದಿಂ ಲಿಂಗಮುಪ್ಪುವು . . . ಉಕಾರಾಂತಕ್ಕೆ - ಪಶು, ಶಿಶು, ರಿಪು, ಭಾನು (ಶಮದ. ೮೪ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ); ಕೆಲವು ಶಬ್ದಗಳು ಮಾತ್ರ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಉಕಾರಾಂತಗಳಾಗಿಯೇ ಇವೆ - ಕಱು, ತುಱು, ಪುಱು ಇತ್ಯಾದಿ (ಕೈಪಿಡಿ. ೬). [ಉಕಾರ + ಅಂತ್ಯ]

ಉಕಾಲ್ (ನಾ). ವಾಂತಿ. 'ಉಕಾಲ್ ಜುಲಾಬ್' ನೋ.
[← ಹಿಂ. ಉಕಲಾಈ = ವಾಂತಿ, ಓಕರಿಕೆ]

ಉಕಾಲ್‌ಜುಲಾಬ್ (ನಾ). ವಾಂತಿಭೇದಿ; ಕಾಲರಾ (ಕ).
[ಉಕಾಲ್ + ಜುಲಾಬ್]

ಉಕುತಿ (ನಾ). = ಉಕ್ತಿ: ಅಲ್ಲೆನಬಹುದೆ ನಿನ್ನುಕುತಿಗಳನೆಂದನು ನಹುಷನರಸಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩–೬೦). [< ಸಂ. ಉಕ್ತಿ]

ಉಕುತಿಚಾಪಳ (ನಾ). ಮಾತನಾಡುವ ಬಯಕೆ; ಮಾತಿನ ಚಾಪಲ್ಯ: ಶಿಖಂಡಿ ನಿಲು ಸಾಯಕದ ಮೊನೆಯಲಿ ಮಾತನಾಡುವು ದುಕುತಿಚಾಪಳವೇಕೆನುತ ಕಣೆಗೆದರಿದನು ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೪೦). [ಉಕುತಿ + ಚಾಪಳ]

ಉಕುತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು; ವರ್ಣಿಸು: ಸಕಲ ಬಲವ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ವಿಭೀಷಣ ಕಕುಭಪತಿಗಳೊಡಗೂಡಿ ಅಕಲಂಕಚರಿತ ನಡದು ಪೋದುದ ನಿನ್ನುಯುಕುತಿಸಲೆನ್ನಳವಲ್ಲ (ಅಂಜಚ. ೬–೬೭). [ಉಕುತಿ + -ಇಸು₃]

ಉಕ್ಕಂದ₁ (ನಾ). ೧. ತುಂಬಿ ತುಳುಕಾಡುವಂತಹ ಸ್ಥಿತಿ; ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚಳ; ಉಕ್ಕುವಿಕೆ: ಬಂದಮರ್ದಿನ ತಾಯ್ಗಡಲೆಂಬಂದ ಮನುಕ್ಕಂದಮಾಗಿ ತಳೆದೆಸೆದಿರ್ಕುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೭೧); ಕಂದಂಗಳ್ . . . ತನಿರಸದುಕ್ಕಂದಂಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೨); ಇಕ್ಕಿದನಾಜಿಯೊಳಾ ರಾಮನ ಶೌರ್ಯದುಕ್ಕಂದವನೇನನೆಂಬೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೬–೪೫); ಕಲಿತನದೊಳುಕ್ಕಂದದಾತ ನೀನೇಕಂದವಳಿದೆ ರಣದೊಳಗೆ ಕಂದ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೫೫); ಉಕ್ಕಂದವಾಗಿ ತುಂಬಿದ ಗಾನರಸವನು ದಿಕ್ಕು ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಚಿಮ್ಮುವಂತೆ (ಭರಚ. ೫–೬೨); ಈ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿರಸವು ಉಕ್ಕಂದವಾಗಿ ಹರಿಯಿತು (ಕಸಾಚ. ೧೪೮). ೨. ಉತ್ಸಾಹ; ಹುಮ್ಮಸ್ಸು; ಹುರುಪು: ಉಕ್ಕಂದದರಸುಗುವರರಾಸೆವಟ್ಟು ಕಣ್ಣಿಕ್ಕಿ ದಾರಿಯ ನೋಡಲೆಯ್ದಿ ಸೊಕ್ಕುಜವ್ವನೆ ಚಾಂಗು ಭಲ ಜಯಯೆನಲು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಿಂದಿಳಿದಳಾ ನೀಲೆ (ಭರಚ. ೫೫–೭೫); ಪೆಕ್ಕಳಿಸಿದುಕ್ಕಂದದ ದಟಂದೆ ಸುರಥನಜಸಿದನಚ್ಯುತಾರ್ಜುನರನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪–೬); ಕುಕ್ಕುಟಗಳ . . . ಉಕ್ಕಂದದೆ ಕಾದಿಪರಸುಮಕ್ಕಳ ಮೊತ್ತ ಕಿಕ್ಕಿರಿದೆಸೆ ದುದರ್ತಿಯೊಳು (ಕಂನವಿ. ೭–೧೨); ಎಲ್ಲರೂ ಅಂದಿನ ಉಕ್ಕಂದವನ್ನು ನೋಡಿ ಆಶ್ಚರ್ಯಚಕಿತರಾದರು (ಅನ್ನ. ೬೯).
[ಉಕ್ಕು₁ (< ಉರ್ಕು₁) + ಅಂದ]

ಉಕ್ಕಂದ₂ (ನಾ). ಉಕ್ಕಿನ ರೀತಿ; ಬಲವುಳ್ಳುದು; ಶಕ್ತಿಯುತವಾದುದು: ಶ್ರೀಚಂನಕೇಶವನಾಥದೇವರ ಶುಕನಾಸಿಕೆಯ ಮತ್ತಕಲ್ಲುಗಳ ಜೀರ್ಣಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಉಕ್ಕಂದದ ನಾಲ್ಕು ಕಂಬವನು ನಿಲ್ಸಿ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೫೨–೧೬; 1381 ?). [ಉಕ್ಕು₃ (< ಉರ್ಕು₃) + ಅಂದ]

ಉಕ್ಕಂದ₃ (ನಾ). ಎರಡು ತೊಲೆಗಳಿಗಾಗಲಿ, ಜಂತೆಗಳಿಗಾಗಲಿ ನಡುವೆ ಬಟ್ಟೆ ಹರಹಲು ಜೋಡಿಸಿದ ಗಳು ಅಥವಾ ಮರದ ಪಟ್ಟಿ, —ಬೊಂಬಿನ ತುಂಡು (ಕ). [?]

ಉಕ್ಕಂದಿ (ನಾ). ಉಕ್ಕಂದವನ್ನುಳ್ಳವನು; ಅತಿಶಯವನ್ನುಳ್ಳವನು; "ಆಧಾರವಸ್ತು; ಆಶ್ರಯ; ಊರೆ" (ಉದ್ಭದೇ. ಕೋಶ); ಭಜಿಸುವೆಂ ನಂದಿಯಂ ಸಂತತಾನಂದಿಯಂ ವಿನುತರುಕ್ಕಂದಿಯಂ ಶಿವ ನಂದಿಯಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೧–೧೧). [ಉಕ್ಕಂದ₁ + -ಇ₂]

ಉಕ್ಕಡ₁, ಉಕ್ಕಳ, ಊಕಡ (ನಾ). ೧. ಊರಿನ ಅಥವಾ ನಗರದ ಗಡಿ,—ಎಲ್ಲೆ: ಗರಟಗೆಯುಕ್ಕಡದ ವಿಯಚ್ಚರರಂ ಪೇಸೇಟಿಕೊಂದರೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೧೦೦); ಅಳರದಿರ್ದ ತಲೆಗಾಪಿನಾಳುಕ್ಕಡದಾಳ ಮೇಲಿಕ್ಕಿ ಉಕ್ಕಡದಾಳ್ ಪುರವಟ್ಟಗೆಯಾಳ ಮೇಲಿಕ್ಕಿ (ಗದಾಯು. ೯–೩೨ ವ); ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಉಕ್ಕಡಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ . . . ಸೈನ್ಯಗಳನ್ನಿಟ್ಟು (ಕೃವಾಲು. ೨೪೧). ೨. ಮುಂಗಾವಲು ಪಡೆಯ ನೆಲೆ; ಪಹರೆಯ ನೆಲೆ; ತಂಗುವ ಜಾಗ: ಎಸೆವ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯೆ ಪರಮನರಮನೆ ನೋಡ ಪಸರಿಸುವ ಪುಣ್ಯಂಗಳೊಪ್ಪುವ ಮುಗಿಲ್ನೋಡ ಸತ್ಯಂಗಳುಕ್ಕಡಂ ಸರ್ವನರಮನೆಯೊಳಗೆ ಸತ್ಯಂಗಳೆಚ್ಚರಿಕೆ ಶಂಕರನ ಸಭೆಯೊಳಗೆ (ತಿರುರ. ದೇ. ೩–೬); ಹೃದಯಪ್ರಿಯರಂತೊಱಗಿದ ಪದದೊಳ್ ಗರಟಗೆಯ ಜಾವದುಕ್ಕಡದುಲಿ ಮುಟ್ಟಿದ ಪೊತ್ತು ಸೂಟಿಗೆ ಕರುಮಾಡದ ಪಕ್ಕದೊಳಿರ್ದ ಪಟ್ಟದಾನೆಯು ಬದಗಂ (ಯಶೋಚ. ೨–೨೭); ಒಳಗೆ ತೊಳಲಿಕೆಯುಕ್ಕಡಕೆ ಕಳವಳಿಸಿ ಹಾಯಿದರೊಮ್ಮೆ ಮತ್ತಂ ತಲೆಮಿಡುಕದಾಲಿಸಿ ನಿಧಾನಿಸಿ ಸಾರಿದರು ಮರನ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೯–೩); ಲಕ್ಕಂದಿಯ ಬೊಮ್ಮ ಬೊಕ್ಕಸ ದೌಬಳ ಮಿಕ್ಕಮನದ ಚಿನ್ನ ಚಿಕ್ಕ ಉಕ್ಕಡದಲ್ಲಿ ಹರಿದಿಱಿವ ನಾಗಣನೆಂಬ ಮಿಕ್ಕ ಭಟರ ಕಳುಹಿದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯–೯೬). ೩. ಸುಂಕದ ಕಟ್ಟೆ; ಗಡಿಯಲ್ಲಿ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ವಸೂಲ್ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ: ಸರಹದ್ದಿನ ಉಕ್ಕಡ ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೯೦); ಗುರುಗಳು ಸ್ವಲ್ಪದೂರ ಸವಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಊರ ಉಕ್ಕಡದ ಹತ್ತಿರ ಬರಲು, ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಸುಂಕದವನು ಇವರುಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಓಡಿಬಂದು ಅಡ್ಡಹಾಕಿದನು (ನಗೆಗ. ೫೩); ಭಾರತದ ಮೂರು ಉಕ್ಕಡಗಳು ಪಾಕಿಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟುವು (ನವಭಾ. ೨೦–೧೧–೧೯೫೯). **ಉಕ್ಕಳ**: ೨. ಕಡೆಯ ಮಾತೇಕಿನ್ನು ಸರ್ವಬಲವ ಕೂಡಿ ನಡೆದು ಸಾಂಬಳ್ಳಿಯ ಮುತ್ತಿಬಿಡದೆ ಸೆಳೆದು ಭಂಗಿಸಿದಲ್ಲದೆ ನಮ್ಮ ಪೊಡವಿಗುಕ್ಕಳವಿಲ್ಲೆಂದ (ಕಂನವಿ. ೧೭–೬೮). **ಊಕಡ**: (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೬೯).
[ಊರ್ + ಕಡ./ **ತಮಿ. ಮಲ.** ಉಕ್ಕಳಂ = ರಾತ್ರಿಯ ಕಾವಲು; **ತುಳು.** ಉಕ್ಕಡ, ಉಕ್ಕುಡ; **ತೆಲು.** ಉಕ್ಕಳ = ಗಡಿಕಾವಲು. / **ಸಂ.** ಉದ್ಘಾಟ]

ಉಕ್ಕಡ₂ (ನಾ). ಬಾವಿಯ ಹಗ್ಗದ ತುದಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ತಲೆಕಣ್ಣಿ; ಹಗ್ಗದ ಕುಣಿಕೆ: ಮೂಡಲಸೀಮಿಂದ ನೂರು ಜಂಗಮರ ಕರಸಿ ಉಕ್ಕಡ ಮೂಗ್ದಾರ ಹಾಕ್ಸೇನು ಹಗ್ಗಕೊಟ್ಟು ಕಳ್ಳ ಬಸವನ ಕಟ್ಟಸ್ಯೇನು (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೨೯–೧೩); ಕೊಡಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಬೇಕಾದ ಉಕ್ಕಡವನ್ನು ಅವಳು ತನ್ನ ಕೊರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಳು (ನಿರಾಭ. ೪೬). 'ಉಗ್ಗ₂' ನೋ.
[< ಸಂ. ಉದ್ಘಾಟಕ = ನೀರೆತ್ತುವ ಕಪಿಲೆ]

ಉಕ್ಕಡ₃, ಉಕ್ಕುಡ (ಗು). ಅತಿಶಯವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ: ಎಕ್ಕಡ ಮೆಟ್ಟಿಹ ಎಕ್ಕಲ ಬಂಟರು ಉಕ್ಕಡ ಗಾತ್ರದ ಉಕ್ಕಡದವರು ಕಕ್ಕಡ ಹೊತ್ತಿಸಿ (ಗರಿ. ೬೬–೩). **ಉಕ್ಕುಡ**: 'ಉಕ್ಕುಡಿಸು' ನೋ.
[< ಸಂ. ಉತ್ಕಟ ?]

ಉಕ್ಕಡಗಹಳೆ, ಉಕ್ಕಡಗಾಳೆ (ನಾ). ಉಕ್ಕಡದವರು ಊದುವ ಕಹಳೆ; ಕಾವಲಿನವರು ಎಚ್ಚರಿಕೆಗಾಗಿ ಜಾವದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಊದುವ ಕಹಳೆ: ತಿರುಗುವ ಲಗ್ಗೆ ಉರುವ ಉಕ್ಕಡಗಹಳೆ ಬಿಡದೆ ಚೀರುವ ಹೆಗ್ಗಾಳೆ (ಕುಮಾಸಾಂ. ೩೧೮). **ಉಕ್ಕಡಗಾಳೆ**: ಮನಸಿಜನುಕ್ಕಡ ಗಾಳೆಗಳೆಂಚರವೆನೆ ಕೂಗಿದವು ಕೋಗಿಲೆಗಳು (ಸೊಬಸೋ. ೩–೧೭); ಹೆಕ್ಕಳದಿಂದೊದಱುವ ಕೊಂಚೆಗಳ ದನಿಯುಕ್ಕಡಗಾಳೆ ಸೊಲ್ಲಿಸುವ ಚಕ್ರವಕ್ಕಿಗಳೆಂಚರದ ಪಿರಿಯ ನಾದ (ಮೋಹತ. ೬–೧೬).
[ಉಕ್ಕಡ₁ + ಕಹಳೆ]

ಉಕ್ಕಡಗಾಳೆ 'ಉಕ್ಕಡಗಹಳೆ' ನೋ.

ಉಕ್ಕಡಗೊಳ್ಳ (ನಾ). ಉಕ್ಕಡದ ಹತ್ತಿರದ ಕೊಳ್ಳ: ಉಕ್ಕಡಗೊಳ್ಳ ಇಪೂ ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕಸ್ಥಾಇ ಮಂಗಳ ಮಹಾಶ್ರೀ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೩೫–೮; 1405). [ಉಕ್ಕಡ₁ + ಕೊಳ್ಳ]

ಉಕ್ಕಡಬಾಗಲು 'ಉಕ್ಕಡಬಾಗಿಲು' ನೋ.

ಉಕ್ಕಡಬಾಗಿಲು, ಉಕ್ಕಡಬಾಗಲು (ನಾ). ಊರಿನ ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬಾಗಿಲು: ಆ ಪಟ್ಟಣವು ಉಕ್ಕಡಬಾಗಿಲು ಪೇಟೆಯ ಬಾಗಿಲು ಕೋಟೆಯ ಬಾಗಿಲು (ಕೃವಾಅ. ೨೦೭). **ಉಕ್ಕಡಬಾಗಲು** (ಕ).
[ಉಕ್ಕಡ$_1$ + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್)]

ಉಕ್ಕಡಮನೆ (ನಾ). ಉಕ್ಕಡದಲ್ಲಿರುವ ಮನೆ; ಸುಂಕದ ಕಟ್ಟೆ (ಉಕ. ಕ). [ಉಕ್ಕಡ$_1$ + ಮನೆ]

ಉಕ್ಕಡಹೊಲ (ನಾ). ಊರಿನ ಎಲ್ಲೆಕಟ್ಟಿನ ಹೊಲ (ಉಕ. ಕ).
[ಉಕ್ಕಡ$_1$ + ಹೊಲ (< ಪೊಲ)]

ಉಕ್ಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಡಿಸು; ತಾಳಿಸು; ಹುರಿ: ಮೊದಲು ತುಪ್ಪದೊಳುಕ್ಕರಿಸಿ ಸವಿಯುಮಂ ಹಡೆದ ಬದನೆಯೆಳಗಾಯ ಹೋಳಂ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ತುಪ್ಪದೊಳು ಪರಿಮಳವಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೬); ಉಕ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡ ಬದನೆಯ ಕಾಯ್ಗೆ ಮೆಣಸುಪ್ಪನಿಕ್ಕಿ ಪಲಬಗೆಯ ಭಾಗೆಯ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೩). ೨. ಕುದಿಸು; ಕುಚ್ಚು; ಬೇಯಿಸು: ತನಿವಾಲೊಳುಕ್ಕರಿಸಿದಕ್ಕಿ ತಣ್ಣೀರೊಳಗೆ ನನೆದಕ್ಕಿಯಿವನು ಸರಿಗೂಡಿ ಹಾಲೊಳಗರೆದದನು ಹರಿಯಣಕೆ ತಡಹಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೬೧); ಉತ್ತಮದ ಸೊಜ್ಜಿಗೆಯ ನನೆಹಿ ನೀರಂ ಹಿಂಡಿ . . . ಹಾಲೊಳಗುಕ್ಕರಿಸಿದಕ್ಕಿಯವೊತ್ತಿ ಹಾಲಿಂದೆಱೆದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೨೨). [? + -ಇಸು$_3$]

ಉಕ್ಕಲ್, ಉಕ್ಕಲು (ನಾ). ಉಕ್ಕುವಿಕೆ; ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ಅತಿಶಯ; ವೃದ್ಧಿ. 'ಉಕ್ಕಲಿಸು$_1$' ಪರಾ. **ಉಕ್ಕಲು**: ಬೆಳೆ ಉಕ್ಕಲಾಡತಾವು (ಜಾನಕೋ. ೧೯). [ಉಕ್ಕು$_1$ (< ಉಕ್ಕುರ್$_1$) + -ಅಲ್$_2$]

ಉಕ್ಕಲ (ನಾ). (?): ಕಡಿಯಾಣದುಕ್ಕಲದ ಮೊಗಮುಟ್ಟು ಮುಂತಾದ ಸಂಜೋಗಕಿಕ್ಕಿರ್ದ ಕಳಿಗೆಗಳೊಳೆಡವಿಡದೆ ಕೀಲಿಸಿದ ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ರುದ್ರಾಕ್ಷೆಯಿಂ (ಜೇರಮ. ೧೧-೪೩). [?]

ಉಕ್ಕಲಿಕೆ (ನಾ). ಉಕ್ಕುವಿಕೆ; ಉಬ್ಬು: ವಿಧುವನು ಕಂಡುಕ್ಕಲಿಕೆಯನಾ ಜಲನಿಧಿ ಪಡೆದಂತೆ ಪಡೆದುದು (ಗೋಮಟೇ. ೯-೧೦೯).
[ಉಕ್ಕಲ್ + -ಇಕೆ]

ಉಕ್ಕಲಿಸು$_1$, ಉಕ್ಕಳಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬು; ಕೊಬ್ಬು; ಕೈಮಿಾರು; ಹೆಚ್ಚು: ತಕ್ಕನ ತೇಜದಿಂ ನೀನುಜದುಕ್ಕಲಿಸಿದೆಯುಕ್ಕುಮಾಡೊಡಿನ್ನುಂ . . . ಪೊಕ್ಕಿರ್ದಮರೇಂದ್ರನ ಮಱಿವೊಕ್ಕೊಡಮಾಂ ಕೊಲಿಪೆನೆನ್ನ ಮುಳಿಸನೆ ಸಲಿಪೆಂ (ಬಂಹರಿ. ೮-೬೭); ಕೆಡಹಿಕೊಳ್ಳಿನ್ನೀತನಾಳ್ದನ ಜಡಿದು ನುಡಿದುಕ್ಕಲಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ದಿಕ್ಕರಿಸಿ] ಹೋಹನೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೧೪). **ಉಕ್ಕಳಿಸು$_1$**: ರಸದಿಂದುಕ್ಕಳಿಸಿ ಪಾಯ್ವ ಪೆರ್ದೊಱೆಗಳಕ್ಕುಮೆ ತಡೆ ಪಳ್ಳದಿಂಟೆ ಕಿಱುದೊಱೆಗೆಱೆಗಳ್ (ಚಕವಿ. ೧-೧೫). [ಉಕ್ಕಲ್ + -ಇಸು$_3$]

ಉಕ್ಕಲಿಸು$_2$, ಉಕ್ಕಳಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಡಿಲವಾಗು; ತಪ್ಪಿಸಿಕೊ; ಕಳಚಿಕೊ: ನಾಸಿಕದೊಳ್ ಥೊಕ್ಕನೆ ಪನಿಸುಗೆ ವಿಷದಿಂದುಕ್ಕಲಿಕುಂ ಸರ್ಪದಷ್ಟಂ (ಖಮದ. ೭-೫೨); ಅಲಕಿ ಮುಂದೈದಡರೆ ರವಿಯುಕ್ಕಲಿಸುವನೆ . . . ಶಶಿರಾಜನೆಂಬಾನುಳುಹಿದೆನು . . . ಎಂಬವೊಲು ಕತ್ತಲೆ ಜಗಂಗಳ ತೀವಿದುದು (ಜೀವಂಚ. ೧೭-೧೫). ೨. ಮರೆಮಾಚು; ಬಚ್ಚಿಡು: ಎಲೆ ತರುವಲಿ ಬಟ್ಟಲ ಪಾಲ್ ನೆಲಕೊಕ್ಕುದೊ ನೀನೆ ಪೀರ್ದೆಯೋ ಪೇಳಿದನುಕ್ಕಲಿಸದೆ (ನೃಪವಿ. ೯-೮೮). ೩. ಸಡಿಲು; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು: ಎಕ್ಕೆಯ ಪಾಲ್ಗಳ ವಿಷಮುಂದುಕ್ಕಲಿಕುಂ ತೈಲಟಂಕಣಾಂಬುಗಳಿಂದಂ (ಖಮದ. ೨-೫೨). **ಉಕ್ಕಳಿಸು$_2$**: ೧. ಹೊಲೆಯೊಡಲ ಮಮತಾಭಿಮಾನದ ಬಲೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿರ್ದಿಂದಿನಲಿವುಕ್ಕಳಿಸಿ ಬದುಕಿದೆನೆನುತ ಪಿಂಗಳೆ ತೂಗಿದಳು ಶಿರವ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೫-೧೯). [ಉಕ್ಕಲ? + -ಇಸು$_3$]

ಉಕ್ಕಲು 'ಉಕ್ಕಲ್' ನೋ.

ಉಕ್ಕಳ 'ಉಕ್ಕಡ$_1$' ನೋ.

ಉಕ್ಕಳಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ: ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿನ ನೃಪಾಲಕರಿತ್ತ ಕರಿ ತುರಗ ಕಿಕ್ಕಿಂಥಮಾಗಿರಲ್ ಗಜನಗರವೆಂಬ ಪೆಸರುಕ್ಕಳಂ ಸೊಬಗಾದುದಾ ಭೀಮಪಾರ್ಥರ ಪರಾಕ್ರಮದೊಳು (ಲಕ್ಷ್ಮಿಭಾ. ೧-೩೨-೫). [< ಸಂ. ಉತ್ಕಟಂ]

ಉಕ್ಕಳಿಕೆ (ನಾ). ಮೊಗ್ಗು: ನುಣ್ಗಳಿ ಕರ್ದುಂಕದ ರಸವೊಸರ್ವ ರಸಾಲದೊಳ್ ಪಿಕವು ಬಳಸದುಕ್ಕಳಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ತ್ಕಳಿಕೆ]ಯೊಲು . . . ಮಿಾಸಲ್ದಳೆದ (ಮದೇಪು. ೭-೫೧). [< ಸಂ. ಉತ್ಕಲಿಕಾ]

ಉಕ್ಕಳಿಸು$_1$ 'ಉಕ್ಕಲಿಸು$_1$' ನೋ.

ಉಕ್ಕಳಿಸು$_2$ 'ಉಕ್ಕಲಿಸು$_2$' ನೋ.

ಉಕ್ಕಾಡು (ಕ್ರಿ). ಉಕ್ಕಿಹರಿ; ಪ್ರವಹಿಸು: ಊಡುತವೆ ಮೊಲೆಗಳನು ತೃಪ್ತಿಯ ಮಾಡದಾ ನಿಜಜನನಿ ಹಾಲುಕ್ಕಾಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಕ್ಕಾಡಿ] ತೊಲೆಯಲೆನುತ್ತ ಹೋಗಲು ಹರಿ ಕನಲ್ದಳುತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೯-೨೭).
[ಉಕ್ಕು$_1$ (< ಉಕ್ಕುರ್$_1$) + ಆಡು$_1$]

ಉಕ್ಕಾಸು (ನಾ). ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ತೇಲಿಬರುವ ಸಾಧನ; ತೆಪ್ಪ (?): ಹರುವ ಹೆದ್ದೊರೆಯೊಳುಕ್ಕಾಸು ಈಸುಕಾಯಿ ಹರಗೋಲು ತಪ್ಪಿ ಕೈಸೋತು ಕಡಿಗೆ ಬರುವ ಮನುಜ ನಡುವೆ ಮುಣುಗುವ ಪರಿಯಂತೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೨೦-೧). [?]

ಉಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಕ್ಕುವಂತೆಮಾಡು; ಹೊರಸೂಸು: ನನ್ನಯ ಹರುಷಜಲಧಿಯನುಕ್ಕಿಸಲು ಬೇಕೆನಲು ಕೇಳಿದು ಭೀಷ್ಮನಿಂತೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೨೨); ಅಕ್ಕನಿಲ್ಲಿ ಕರೆಯಲಿಲ್ಲ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆಯಲಿಲ್ಲ ದುಃಖಗೊಂಡು ಕಣ್ಣೀರನು ಉಕ್ಕಿಸಿದರೆ ಬಿಡನು ಯಮನು (ಪುರಂದ. ೨-೪೯-೨); ಹಾಲುಕ್ಕಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).
[ಉಕ್ಕು$_1$ (< ಉಕ್ಕುರ್$_1$) + -ಇಸು$_3$]

ಉಕ್ಕಿಱು (ಕ್ರಿ). ಉಕ್ಕಿ ಹರಿ; ಅತಿಶಯವಾಗು: ರಕುತದ ರಸದ ರಂಜಣಿಗೆಗಳದೊಂದೆಸೆಯ ನಿಜಾಗರುಳ ಹೂದಂಡೆಗಳಲುಕ್ಕಿಱುವ ಕಳುಗೊಡನೆಡೆಗಳಲಿ ಕುಕಿಲಿಱುದು ಕುಣಿವಸುರೆಯರ ಕಂಡುಗುಳಿದನು ಕಲಿಹನುಮ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೩೫); ಉಕ್ಕಿಱುವ ಕೋಪಾಗ್ನಿ ದಳ್ಳಿಸಿ ದಿಕ್ಕುಗಳನಳ್ಳಿಱಿಯೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೆಕ್ಕತುಳದಲಿ ಬಂದನು (ತೊರರಾ. ೨-೩-೧೦). [ಉಕ್ಕು$_1$ (< ಉಕ್ಕುರ್$_1$) + ಇಱು$_1$]

ಉಕ್ಕು$_1$ 'ಉಕ್ಕುರ್$_1$' ನೋ.

ಉಕ್ಕು$_2$ 'ಉಕ್ಕುರ್$_2$' ನೋ.

ಉಕ್ಕು$_3$ 'ಉಕ್ಕುರ್$_3$' ನೋ.

ಉಕ್ಕುಂದೊಱೆ 'ಉಕ್ಕುರ್ಂದೊಱೆ' ನೋ.

ಉಕ್ಕುಟೊಪ್ಪಿಗೆ (ನಾ). ಉಕ್ಕಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಟೊಪ್ಪಿಗೆ: "ಉಕ್ಕುಟೊಪ್ಪಿಗೆ; ಸೀಸಕ; ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣ" (Helm. ಇಂಕನಿ.).
[ಉಕ್ಕು$_3$ (< ಉಕ್ಕುರ್$_3$) + ಟೊಪ್ಪಿಗೆ]

ಉಕ್ಕುಡ 'ಉಕ್ಕಡ$_3$' ನೋ.

ಉಕ್ಕುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗು; ಪ್ರಬಲವಾಗು: ಈ ಧರ್ಮವು ಅರ್ಥಕಾಮಗಳನ್ನೂ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಬಿಡುತ್ತದೆ . . . ಆದರೆ, ಧರ್ಮದಲ್ಲುಕ್ಕುಡಿಸಿ ಕಾಮದಲ್ಲಿ ಅಣೆಗಟ್ಟುವಡೆದ ಆ ತ್ರಿವರ್ಗದ ಹೊನಲು ಮತ್ತೇನಾಗಬೇಕು? (ನಾಡೋಜ. ೩೫೪); ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಉಕ್ಕುಡಿಸಿದ ದ್ವೈತಮತ (ತುಳುನಾ. ೨೪೧).
[ಉಕ್ಕುಡ (< ಉಕ್ಕಡ$_3$) + -ಇಸು$_3$]

ಉಕ್ಕುಬಾವಿ (ನಾ). ಚಿಲುಮೆಯಂತೆ ಮೇಲೆ ನೀರು ಚಿಮ್ಮಿ ತುಂಬುವ ಬಾವಿ: ಉಕ್ಕುಬಾವಿ (Artesian Wells. ಪಾರಿಪಿ. ೬).
[ಉಕ್ಕು$_1$ (< ಉಕ್ಕುರ್$_1$) + ಬಾವಿ]

ಉಕ್ಕುಲ (ನಾ). ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಕುಲ: ಕೃತಾಂತನ ಪಾಳೆಯಕೆ ಹೋಹಾಗಲುಕ್ಕುಲವುಂಟೆ (ಪ್ರಹ್ಲಾ.ಚ. ೮-೬೦).
[< ಸಂ. ಉತ್ಕುಲ]

ಉಕ್ಕುಸುಣ್ಣ (ನಾ). ಕುದಿಯುವ ಸುಣ್ಣ: "ಉಕ್ಕುಸುಣ್ಣ – ಕುದಿಯುವ ಸುಣ್ಣ" (ಜಾನಕೋ. ೧೯). 'ಕುದಿಸುಣ್ಣ' ಪರಾ.
[ಉಕ್ಕು$_1$ (< ಉರ್ಕು$_1$) + ಸುಣ್ಣ]

ಉಕ್ಕುಸೊಕ್ಕು (ನಾ). ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ ಗರ್ವ; ಉಕ್ಕಿ ಹರಿಯುವ ಸೊಕ್ಕು: ನಕ್ಕರೊಬ್ಬರನೊಬ್ಬರೀಕ್ಷಿಸುತಕ್ಕಟೀ ಸತಿಗೇಕೆಯವ್ವನದುಕ್ಕು ಸೊಕ್ಕಿನ ಹರೆಯವೇಕೀ ತೇಜವೀ ರೂಪು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೭-೩೧).
[ಉಕ್ಕು$_1$ (< ಉರ್ಕು$_1$) + ಸೊಕ್ಕು$_2$ (< ಸೊರ್ಕು$_2$)]

ಉಕ್ಕುಳ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಸೊಕ್ಕು ಅಡಗು; ಶಕ್ತಿಗುಂದು: ಜಿನಧರ್ಮಾಂಭೋಧಿ ಪೆರ್ಚುತ್ತಿರೆ ಕುಸುಮಯ ನೀರೇಜಮುಕ್ಕುಳ್ಕೆ ವಿದ್ವಜ್ಜನಭಾಸ್ವತ್ಕೈರವಕ್ಕಭ್ಯುದಯಮೊದವೆ (ಎಕ. VIII (S), ಸೊರಬ. ೫೮೭-೪೮; 1207).
ℙ ಈ ಶಬ್ದ ಉಕ್ಕಳ್ಕು ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ?
[ಉಕ್ಕು$_2$ (< ಉರ್ಕು$_2$) + ಉಳ್ಕು$_0$]

ಉಕ್ಕೈ 'ಉಟ್ಕೈ' ನೋ.

ಉಕ್ಕೈಲ (ನಾ). (?): ಉಕ್ಕೈಲರಂತೆ ಪೆಣಗುತ ತೆಕ್ಕೆಯೊಳ್ ಬಿದ್ದು ಚೂರಿ ಬಾಕುಗಳಿಂದ ಸಿಕ್ಕಸಿಕ್ಕಲ್ಲಿ ಱಿದಾಡಿ (ಬಿಜ್ಜರಾ. ೧೨-೫೫). [?]

ಉಕ್ಕೈವ$_1$, ಉರ್ಕೈವ (ನಾ). ೧. ಮೋಸ; ಕಪಟ; ಠಕ್ಕು: "ಉಕ್ಕೈವಮೆಂದು ಠಕ್ಕು" (ಶಮುದ. ಸ. ೩೪೩ ಪ್ರಯೋ); ಗುರುಗಳ್ಗೆ ತಮ್ಮುಕ್ಕೈವದಿಂ ತಪಂಬಟ್ಟುದನಾಳೋಚಿಸಿ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಂಗೊಂಡು ಪಡಿಕಮಣಂಗೆಯ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬-೨೭); ಜೂದಿನೊಳುಕ್ಕೈವದಿಂದೆ ಗೆಲ್ದ ನಿನ್ನವನಿತಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೪೦); ನೀನೆನಗೆ ಬುದ್ಧಿವೇೞದೊಡಾನಱಿಯೆನೆ ವಾಮೆಯರ್ಕಳುಕ್ಕೈವಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೬-೧೦). ೨. ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ; ಠಕ್ಕ: ಕುಡಿಯಲೊಲ್ಲದು ಪಾಲನೆಂದೊಡೆ ಕೂಸನೊಲ್ಲದೆ ನೊಂದು ತಾಯ್ ಬಿಡುವಳೇ ಮುನಿಸಿಂ ಧರಿತ್ರಿಯೊಳಂತೆ ನೋಡ ವಿವೇಕಿಯುಂ ಜಡರನುಕ್ಕೈವರಂ ಮಹಾದುರಿತಾನ್ವಿತರ್ಕಳ ನೊಳ್ಪಿತಂ ನುಡಿದು ಬೇಸಱದೆಯ್ದೆ ತಿರ್ದುಗು ಧರ್ಮಮಂ ತಿಳಿವನ್ನೆಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೩೦). **ಉರ್ಕೈವ**: ೧. ವಿಜಯನೆಂಬ ಮಂತ್ರಿಯುರ್ಕೈವದಿಂದವರ ಪೇೞ್ದ ಮುದವಕ್ಕಳಂ ನಿರಾಕರಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೦-೨೪); ಆದನೆಲ್ಲಂ ನೆಱೆ ಪೋಗಿ ಬಿಜ್ಜಣ ಮಹೀಪಾಲಂಗೆ ಜೈನರ್ಕಳುರ್ಕೈವದಿಂ ಪೇಳ್ದು ವಿರೋಧವಾಗೆ ಪಿರಿದುಂ ದೂಱುತ್ತಿರಲು (ಎಇ. V, ೨೪೮-೪೬; 1200).
[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಉಕ್ಕಿವ = ಮೋಸ; ಉಕ್ಕಿವುಡು = ಮೋಸಗಾರ]

ಉಕ್ಕೈವ$_2$ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸಾಹ; ಸಡಗರ: ಅಮ್ಮನ ಭಕ್ತನುಂ ಗುಣಗಣಾಶ್ರಯನಾತನ ತಮ್ಮನಪ್ಪ ಪುನ್ನಮನುಮುಟ್ಟಿಯಿಂ ಗುರುಸಮಕ್ಷಪರೋಕ್ಷ ವಿನೇಯ ವೃತ್ತಿಯಿಂದಮ್ಮನದುಕ್ಕೈವಂ ತಗುಳೆ ನಿರ್ವಹಣಸ್ಥಿತಿಗುಯ್ದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೬೧); ಉರಿಯಂ ಕಾಱುವ ಕೆಂಡಮಂ ಕಱೆವ ಬಿಲ್ಲಂ ಕಂಡೆವಿಲ್ಲುಕ್ಕೈವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೭೮); ದಿಕ್ಕುಗಳೆಲ್ಲಮಂ ನೆಱೆಯೆ ಸಾಧಿಸಿ ಕಪ್ಪಮುನೆಯ್ದೆ ಕೊಂಬೆನೆಂದುಕ್ಕೈವದಿಂದೆ ಪೋಪ ನರನಾಥನ ಸೇನೆಯ (ಬಾಧಪು. ೨-೧೬); ಉಕ್ಕೈವದಿಂ ತಟಂಬಿಡಿದು ಕಾಂತೆ ಬರುತ್ತಿರೆ (ನಳಚಂ. ೧೪೫). ೨. ಉತ್ಸವ; ಸಮಾರಂಭ: ಕಾಮದೇವ[ನುಕ್ಕೈವದಲ್ಲಿ]ಮುನ್ನಮೆ ಕಟ್ಟಿದ ಮಾಂದಳಿರ ತೋರಣಂಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೮೩); ನಿಚ್ಚದ ಜಾತ್ರೆಯುಕ್ಕೈವಂಗಳನೊಡರ್ಚಿ (ಚಿಕವಂ. ೬೦-೧೫); ಪೇರುಕ್ಕೈವದ ಅಟ್ಟಿಗೆಂದು ಬೊಮ್ಮನೆತ್ತಿದ ಬಾಂದಟೆಯ ಪೊಂಗಾವನೆ . . . ಪೊಂಬೆಟ್ಟಂ . . . ಕಣ್ಗೊಳಿಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭-೨). ೩. ಗರ್ವ; ಅಹಂಕಾರ; ದರ್ಪ: "ಪುಗ್ಗುಮುಕ್ಕೈವಮೆನ್ನಲ್ ಗಮ್ಮನೆ ಗರ್ವಮುದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೩). ೪. ಸಂಶಯ; ಸಂದೇಹ: ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ಸೇನೆಯನು ಹೊಕ್ಕು ತಿವಿದು ಕಲಕುವನೆ ಕುವರನ ನೀನುಕ್ಕೈವವನು ಬಿಟ್ಟು ಕಳುಪು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೬-೭೪). [?]

ಉಕ್ಕೈವಗುದುರೆ (ನಾ). ಮೋಸದ ಕುದುರೆ: ಪುರೋಪವನಮೆಲ್ಲಮಂ ತುೞಿದು ಪಲರ್ ಬಾಯ್ದೆಱೆದು ಪುಯ್ಯಲಿಡೆ ಕಡುಕೆಯ್ದುಕ್ಕೈವಗುದುರೆ ಪೊೞಲನಲಿಸಿತಾಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೧೦೬). [ಉಕ್ಕೈವ$_1$ + ಕುದುರೆ]

ಉಕ್ಕೈವಗೆಯ್ತ (ನಾ). ಮೋಸದ ಕೆಲಸ; ವಂಚನೆಯ ವ್ಯವಹಾರ: ಆಸೆಗಮಾಸೆಯಂ . . . ಉಕ್ಕೈವಕುಕ್ಕೈವಗೆಯ್ತಮುಂ ಪೊಣರ್ಚುತ್ತುಮುಪಾಯದಿಂ ಕಳಿಯೆ ಕೂಡುವನಂ ವಿಭು ಕಂಡು ಮೆಚ್ಚಿದಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೮೫ ಶೂದ್ರಕ); ಇನಿಯನೆ ಬೆಲ್ಲದಿಂದಿನಿಯನೀವನೆ ಆಃ ಪಿರಿದೀವ ನಿತ್ತುದಂ ನೆನೆವನೆ ಚೀಃ ಅದಂ ನೆನೆಯನುಕ್ಕೈವಗೆಯ್ತದ ಗಾಳು ಗೆಯ್ದೆ ಕೂರ್ಪನೆ ಕಳೆ ಕೂರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೨); ಪಾತಕಿಯ ಉಕ್ಕೈವಗೆಯ್ತಕ್ಕಗಿಯದೆ ಯಿನಿಸುಂ ಚೊಕ್ಕಳಿಕೆಯ ದೀವಸಮೋಸರಿಸದೆ ತಕ್ಕಳಿಯದೆ ತದ್ಧೀರೋದಾತ್ತಂ ಮೇರುವಿನಂತಿರ್ದಂ (ಜಯಕಾ. ೧೬-೧೫).
[ಉಕ್ಕೈವ$_1$ + ಗೆಯ್ತ (< ಕೆಯ್ತ)]

ಉಕ್ಕೈವಚಾಮರ (ನಾ). ಉತ್ಸವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬೀಸುವ ಚಾಮರ: ಕುಟಿಲಾಲಕಮಂ ಪಿಡಿದೀೞ್ದು ತಂದು ಮಂಡೋದರಿಯಂ ಮದೀಯ ಪಿತೃಗುಕ್ಕೈವಚಾಮರಮಿಕ್ಕಲುಯ್ದಪೆಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೦೩).
[ಉಕ್ಕೈವ$_2$ + ಚಾಮರ]

ಉಕ್ಕೈವತನ (ನಾ). ವಂಚಕತನ; ನಿಜವನ್ನು ಮರೆಮಾಚಿದ ವರ್ತನೆ: ತನ್ನುಕ್ಕೈವತನದಿನೋದಿಸಿದ ವೃತ್ತಾಂತಮನಾದ್ಯಂತಮಱಿಯೆ ಪೇೞ್ದು (ಸುಕುಮಾ. ೨-೬೨ವ). [ಉಕ್ಕೈವ$_1$ + -ತನ]

ಉಕ್ಕೈವತಪ (ನಾ). ಮೋಸದ ತಪಸ್ಸು; ಕೃತಕವಾದ ತಪಸ್ಸು: ಸಂಸಾರಭೋಗ ವೈರಾಗ್ಯಪರಾಯಣನುಮಾಗಿ ಎಮ್ಮು[ಕ್ಕೈವ] [ಪಾಠಾಂ. ಯೆಂ ಮುಕ್ಕೆಯ್ವ, ಎಮ್ಮುಕಿವ] ತಪದಿಂದಮನಂತಸುಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣಮಪ್ಪ ಸನ್ಮಾರ್ಗಮಂ ಪೆತ್ತೆನೆಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬-೨೪). [ಉಕ್ಕೈವ$_1$ + ತಪ]

ಉಕ್ಕೈವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೋಸಗೊಳಿಸು: ಎನ್ನನುಕ್ಕೈವಿಸಿ ನೆಲನಂ ಕೊಂಡೈ ಪುಣ್ಯಮಂ ಕೊಳಲ್ತೀರದೆಂದಣ್ಣನ ನನ್ನಿಯಂ ಸಲಿಸಲ್ ಪೇೞ್ವುದೆಂದು ಪೊೞಲಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಪೋದರ್ (ಬಂಹರಿ. ೧೧-೨೩ ವ).
[ಉಕ್ಕೈವ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಉಕ್ಕೈಸರಾಡು (ಕ್ರಿ). "ಉಕ್ಕಿ ಎಸರಿಟ್ಟಂತೆ ಕುದಿ" (ಮೋಹತ. ಅಡಿಟಿ); ತಕ್ಕೆಗೊಂಡೆನ್ನ ಪೀಡಿಸಬೇಡ ಕಡುಶೈತ್ಯವಕ್ಕೆಯೊಳಿರಿಸು ಮೆಯ್ಯೊಳಗೆ ಉಕ್ಕೈಸರಾಡುವ ಮಹದಾದಿಜ್ವರ ಮರಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದಳಳುತೆ (ಮೋಹತ. ೨೭-೫೯). [ಉಕ್ಕೈಸರು + ಆಡು$_1$]

ಉಕ್ಕೈಸರು (ನಾ). ಕುದಿದು ಉಕ್ಕುವ ಎಸರು,— ನೀರು. 'ಉಕ್ಕೈಸರಾಡು' ಪರಾ. [ಉಕ್ಕು$_1$ (< ಉರ್ಕು$_1$) + ಎಸರು (< ಎಸರ್)]

ಉಕ್ಕೇರು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹ ಹೆಚ್ಚು; ಹುರುಪು ಹೊಮ್ಮು: ಮಾರಯ್ಯ ತಾ ಕಂಡ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಿರಂಜನ ಪರಂಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಉಕ್ಕೇರಿ ಕೊಂಡಾಡಿ ತನ್ನ ತಾ ಮರೆದ (ಮೋಳಿಮಾ. ೭೫ ಪ್ರಸ್ತಾ).
[ಉಕ್ಕು$_1$ (< ಉರ್ಕು$_1$) + ಏರು$_1$ (< ಏಱು$_1$)]

ಉಕ್ಕಾರ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಚಾಲಿಸುವ ಒಂದು ವಿಧಾನ; ಒರೆಯಿಂದ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಕಿತ್ತು ಮೇಲ್ಮುಖವಾಗಿ ಹಿಡಿಯುವುದು: ಖಡುಗದ ಪಾರಗದಲುಚ್ಚಟದಲುಳಿಯುಕ್ಕಾರದೊಡ್ಡಿನ ಹೊಯ್ಲ ಹೋರಟೆಗಳ ಸುರೇಖೆಗಳ ಸಾರತರಶ್ರಮರೊದಗಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೯-೩೫).
[ಪ್ರಾ. ಉಕ್ಕಾಲ; ಹಿಂ. ಉಖಾರನಾ]

ಉಕ್ತ (ಗು). ೧. ಹೇಳಿದ; ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ: ಇದು ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಕ್ರಮವಲ್ಲ (ರೂಢಿ). (ನಾ). ೨. ಮಾತು; ವಚನ: ಈಗ ದೃಷ್ಟಪ್ರತ್ಯಯಂಗಳನಾಗಮೋಕ್ತದಿ ತೋಱುವೆಂ (ಬಸವು. ೫೧–೫೨). [ಸಂ.]

ಉಕ್ತಪೂರ್ವಕಂ (ಅ). ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ: ತದೀಯ ನಿರ್ಣೀತಿಯನೀತೆಱತ್ತು ತಱಿಸಲ್ಗೆ ಬುಧೋತ್ತಮರುಕ್ತ [ಪಾ೦. ಕ್ರಿ] ಪೂರ್ವಕಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೯೯). [ಸಂ.]

ಉಕ್ತಲೇಖಕ (ನಾ). ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಬರೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು: "ಹೇಳುತ್ತ ಹೋಗುವುದನ್ನು ಬರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಹೋಗುವವನು: ಉಕ್ತಲೇಖಕ..." (Amanuensis. ೩೦೮೫).

[ಉಕ್ತ + ಲೇಖಕ]

ಉಕ್ತಲೇಖನ (ನಾ). ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಬರೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಉಕ್ತಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಅನೇಕರು ತಪ್ಪುಗಳಿಲ್ಲದೆ ಬರೆದರು (ರಂಗಕ. ೧೧೬).

[ಉಕ್ತ + ಲೇಖನ]

ಉಕ್ತಿ (ನಾ). ಮಾತು; ಹೇಳಿಕೆ: ವಿತರ್ಕಕ್ರಮದಿಂದರ್ಥಾಂತರಮಂ ಸಮನಿಸುವೊಂದುಕ್ತಿ ಭಾವಮೆನೆ ಪೆಸರ್ವಡೆಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೧೩); ಮಱೆದುದೀ ಯುಕ್ತಿಯೆಂದಿರದೆ ಬಲ್ಲರು ತಿದ್ದಿ ಮೆಱೆವುದೀ ಕೃತಿ ತಮ್ಮದೆಂದು (ಭೈರವೇ. ೧–೧೮); ಇಂತೊರೆದ ರಾಯನುಕ್ತಿಯಂ ಕೇಳ್ದು (ಅದ್ಭುತ. ೯–೧೦). [ಸಂ.]

ಉಕ್ತಿಪ್ರೌಢ (ನಾ). ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ; ವಾಕ್ಚತುರ: ಗೋಪವೇಷದೆ ಬಂದಂ ತದ್ರಮಣಿಯರ ಪೊರೆಗಮ್ಮುತದ್ರವನಿಭವೇಣುನಿನದನುಕ್ತಿಪ್ರೌಢಂ (ಜಗವಿ. ೪–೪೯); ಉಕ್ತಿಪ್ರೌಢರಂ ಭಾವತತ್ಪರರಂ ನೀತಿವಿದರ್ಕಳಂ ರಸಿಕರಂ ಸಾಹಿತ್ಯದೊಳ್ ಸಂದ ಜಾಣರಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧–೭).

[ಉಕ್ತಿ + ಪ್ರೌಢ]

ಉಕ್ತಿಭಂಗಿ (ನಾ). ಮಾತಿನ ವಿಶಿಷ್ಟ ರೀತಿ: ಯಾವ ಭಾಷೆಗೂ ಅದರದೇ ಉಕ್ತಿಭಂಗಿ ಉಂಟು. ಒಂದು ಭಾಷೆಯ ಉಕ್ತಿಭಂಗಿ ಬೇರೆಯದರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ (ನಮ್ಮನು. ೨೭೧). [ಉಕ್ತಿ + ಭಂಗಿ]

ಉಕ್ತಿವಕ್ರಿಮ (ನಾ). ಮಾತಿನ ಕೊಂಕು, —ಸೊಗಸು: ಅವಳುಕ್ತಿವಕ್ರಿಮಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ತಿರತ್ನಾಕರಂ ಮನದೊಳ್ ಮೆಚ್ಚಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೭೯ ವ).

[< ಸಂ. ಉಕ್ತಿವಕ್ರಿಮನ್]

ಉಕ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು: ಆ ಬುಧರುಕ್ತಿಸಲು ಶಾಶ್ವತವೆನಿಸಿದನು ಪಾರ್ವತೀಶ್ವರನು (ಬಸವು. ೧೮–೯೭); ಮುಕ್ತರೆಂದೆಂದು ಮುಕ್ತಿಯೊಳಿ ಇದ್ದವರಲ್ಲ ಉಕ್ತಿಸೆ ಭವದೊಳಿದ್ದವರು . . . ಮುಕ್ತಿಗೇಱುವರಹುದು (ಭರಚ. ೬೮–೧೦). [ಉಕ್ತಿ + -ಇಸು]

ಉಕ್ತೆ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಛಂದಸ್ಸು; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಕ್ಷರವಿರುವ ಸಮವೃತ್ತಗಳ ಛಂದಸ್ಸು: ಉಕ್ತೆಯೆಂಬ ಛಂದದೊಳೊಂದಕ್ಕರಂ ಪಾದಮಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ ೨ ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ–ಶ್ರೀವೃತ್ತಂ–ಶ್ರೀ I ಶಂ I ಕಾಂ I ತೇ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೨); ಪ್ರತಿಪಾದದ ಅಕ್ಷರಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ಸಮವೃತ್ತಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಗುಂಪುಗಳಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಈ ಗುಂಪಿಗೂ ಛಂದಸ್ಸು ಎಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಛಂದಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ೧ ಉಕ್ತೆ ೨ ಅತ್ಯುಕ್ತೆ . . . ೨೬ ಉತ್ಕೃತಿ ಎಂಬಿವು ಸಂಜ್ಞೆಗಳು (ಕೈಪಿಡಿ. ೭೮).

[ಸಂ. ಉಕ್ತಾ]

ಉಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತು; ಹೋರಿ; ಗೂಳಿ: "ಉಕ್ಷಂ ವೃಷಂ ಕಕುದ್ಮಂ ಸೌರಭೇಯಂ . . . ಋಷಭವಾ ಗೋಬಾಡಬೇಯಮೆನೆಯೆತ್ತೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೩–೧). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ವೃಷಭರಾಶಿ. 'ಉಕ್ಷೋದ್ಭವ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉಕ್ಷನ್]

ಉಕ್ಷಕೇತ (ನಾ). ಎತ್ತಿನ ಗುರುತನ್ನು ಬಾವುಟದಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು; ವೃಷಭಧ್ವಜ; ಶಿವ: ಭವನನುಕ್ಷಕೇತನಂ ಮಂದರನಿಕೇತನಂಗೆಯ್ದು ವಿಖ್ಯಾತನಂ ನತಪಾರಿಜಾತನಂ ದೇವಕುಲತಾತನಂ (ಉದ್ಭಟೇ. ೭–೧೮).

[ಉಕ್ಷ + ಕೇತ]

ಉಕ್ಷಗ (ನಾ). ಎತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಹೋಗುವವನು; ಶಿವ: ಉಕ್ಷಗನ ಯಜಿಸಿಯರ್ಪಿಸಿ ತದ್ರುಚಿಯನೊಳಗೆ ಲಕ್ಷಿಸಿ ಶಿವಾವಧಾನದೆ ಕೊಂಡುದಮೃತವು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧–೧೪೯). [ಸಂ.]

ಉಕ್ಷಗಮನ (ನಾ). = ಉಕ್ಷಗ: ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಪದವೀ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳಹುದುಕ್ಷಗಮನಸದೃಕ್ಷನಹ ಬಸವಾಕ್ಷರತ್ರಯದಿ (ಬಸವು. ೬೧–೫೩).

[ಉಕ್ಷ + ಗಮನ]

ಉಕ್ಷಣ (ನಾ). ಚಿಮುಕಿಸುವುದು; ಸಿಂಪಡಿಸುವುದು; ಪ್ರೋಕ್ಷಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಉಕ್ಷತರ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಎತ್ತು ಅಥವಾ ಗೂಳಿ: "ಉಕ್ಷತರನಾಮಹೋಕ್ಷಂ ಬಲ್ಪಿನೆತ್ತು" (ಮಂಗರಾ. ೫೩–೧). [ಸಂ.]

ಉಕ್ಷಧ್ವಜ (ನಾ). = ಉಕ್ಷಕೇತ: ಆ ಕ್ಷಣದೊಳುಕ್ಷಧ್ವಜನನುಗ್ರಾಕ್ಷನಂ ಮೆಚ್ಚಿಸಿ ತದೀಯ ಸಮುಕ್ಷದೊಳು ಪಡೆದಂ ಪ್ರಸಾದವನಾದಿಚಂಡೇಶ (ಬಸವು. ೫೮–೨೬). [ಉಕ್ಷ + ಧ್ವಜ]

ಉಕ್ಷಪತಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಎತ್ತು; ವೃಷಭರಾಜ; ನಂದಿ: ಮುನಿವರೇಣ್ಯನು ನಡೆಯಲಾಯಯ್ಯನ ಸಮುಕ್ಷದೊಳುಕ್ಷಪತಿ ಭೋರನೆ ನಡೆಯೆ ಚಾವುಂಡರಾಯನು ಹೋಗುತಿರೆ ಮುಂದೆ (ಬಸವು. ೬೨–೬೧).

[ಉಕ್ಷ + ಪತಿ]

ಉಕ್ಷರಾಜ (ನಾ). = ಉಕ್ಷಪತಿ: ಸಾಕ್ಷಾದುಕ್ಷರಾಜಸದೃಕ್ಷ . . . ಬಸವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅಕ್ಷಯ ರಕ್ಷಿಸೆಮ್ಮವನು (ಬಸವು. ೬೧–೯೩).

[ಉಕ್ಷ + ರಾಜ]

ಉಕ್ಷವಾಹನ (ನಾ). ಎತ್ತನ್ನೇ ವಾಹನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಉಕ್ಷವಾಹನಭಕ್ತನೋಹಿಳನು (ಬಸವು. ೪೩–೫೩). [ಉಕ್ಷ + ವಾಹನ]

ಉಕ್ಷಸಲಕ್ಷ (ನಾ). (ತನ್ನ ಬಾವುಟದಲ್ಲಿ) ಎತ್ತಿನ ಗುರುತುಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಭೃಂಗೀಶ ವಾರಣವದನ ಶರಜನ್ಮಮುಖ್ಯ ಗಣಕುಲವೆರಸಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದನುಕ್ಷಸಲಕ್ಷನು (ರಾಘಚ. ೧೯–೧೮). [ಸಂ.]

ಉಕ್ಷಾಸನ (ನಾ). = ಉಕ್ಷವಾಹನ: ಶ್ರೀ ವಾಣೀಗಿರಿಜಾಧಿಪರ್ಗರುಡಹಂಸೋಕ್ಷಾಸನರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೧೮–೧; 1054).

[ಉಕ್ಷ + ಆಸನ]

ಉಕ್ಷಿತ (ಗು). ಚಿಮುಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಪ್ರೋಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಉಕ್ಷೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಉಕ್ಷಪತಿ: ಬಲವದುಕ್ಷೇಶ್ವರನ ರೂಪಗ್ಗಳಿಸ ಬಲ್ಲೆತ್ತುಗಳನೆ ಹೆಗಲ್ಗೊಳಿಸಿ ಬಂಡಿಯೊಳಗ್ರದಲಿ ಕೀಳಿಕೆಗಳೊಡಗೂಡಿ (ಬಸವು. ೫೬–೬). [ಉಕ್ಷ + ಈಶ್ವರ]

ಉಕ್ಷೋದ್ಭವ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ವೃಷಭರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಸ್ಥಿರಮಿತ್ರನುಚ್ಚಕಕುದಂ ಶ್ಲೇಷ್ಮಾಢ್ಯನುಕ್ಷೋದ್ಭವಂ (ಜಾತಕ. ೧೭–೨). [ಉಕ್ಷ + ಉದ್ಭವ]

ಉಖೆ (ನಾ). ಮಡಕೆ: "ಉಖೆ ಪಿಠರಮಾಸ್ಥಾಲಿ ಭಾಂಡಂ ಮಡಕೆಯೆಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೨–೨೨). 'ಉಖ್ಯ' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಉಖಾ]

ಉಖ್ಯ (ನಾ). ಮಡಕೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿದ ಮಾಂಸ: "ತಾಳಿಸಿದಡಗು ಭರೂಟಕಮೆಂಬುದು ಅಟ್ಟಡಗು ಉಖ್ಯಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೫೪–೧೬೮); "ಬರಿಗೆಂಡದೊಳು ಸುಟ್ಟಡಗು ಶೂಲಿಕೆಯೆನಿಕ್ಕದಂ ಭಾಂಡದೊಳಡಲ್ಕೆ ಉಖ್ಯಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೪–೪). [ಸಂ.]

-ಉಗ, -ಉಕ (ಪ್ರ). ಇದರಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು, ವರ್ತಿಸುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ತದ್ಧಿತಪ್ರತ್ಯಯ: ವ್ಯವಹರಣ ತದಾಚರಣ ಪ್ರವಣನೊಳಕ್ಕುಂ ಸಮಂತು ಗ ಪ್ರತ್ಯಯಂ . . . ವ್ಯವಹರಿಸುವನೊಳಂ ಅಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುವನೊಳಂ ಉಗ ಪ್ರತ್ಯಯಮಕ್ಕುಂ . . . ಉಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ನಾರುಗಂ, ಬೇರುಗಂ, ಊರುಗಂ, ಕಾಱುಗಂ, ನೇಱುಗಂ, ಹೆಣ್ಣುಗಂ (ಶಮದ. ೨೦೪, ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ). **-ಉಕ**: ಶೀಲಾದಿ ನಿಖಿಲಾರ್ಥಂಗಳೊಳ್ ಉಕ ಪ್ರತ್ಯಯಮುಂ . . . ಉಕಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಕಟ್ಟುಕಂ . . . ಸಣ್ಣುಕಂ, ಬೊಂದುಕಂ, ದಿಂಡುಕಂ (ಶಮದ. ೨೦೩ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ). [?]

ಉಗಮ (ನಾ). ೧. ಹುಟ್ಟುವ ಸ್ಥಳ; ಮೂಲಸ್ಥಾನ: ಇದರ ಉದ್ದಳತೆ ಉಗಮದಿಂದ ಮುಖದವರೆಗೆ ಸುಮಾರು ೧೩೦ ಮೈಲು (ಕಭಾಗ. ೧೧); ಉಗಮದಿಂದ ಮುಖದವರೆಗೆ ಇದರ ಉದ್ದಳತೆಯು ೭೦೦ ಮೈಲಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಇರುತ್ತದೆ (ಬೆಳವ. ೧೪). ೨. ಹುಟ್ಟು; ಆವಿರ್ಭಾವ: ವಚನಸಾಹಿತ್ಯದ ಉಗಮವೂ ೧೧ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿಯೇ (ಸಾಹಿಸ. ೩೬). [< ಸಂ. ಉದ್ಗಮ]

ಉಗರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಏದು; ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಉಸಿರಾಡು (ಕ).
[ದೇ. ॥ ತೆಲು. ఒగరించు]

ಉಗಳು 'ಉಗುೞ್₁' ನೋ.

ಉಗಾದಿ (ನಾ). ಯುಗಾದಿ; ಚಾಂದ್ರಮಾನ ಅಥವಾ ಸೌರಮಾನ ವರ್ಷದ ಪ್ರಾರಂಭದ ದಿನ; ಚೈತ್ರಮಾಸದ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದ ಪಾಡ್ಯ ಅಥವಾ ಮೇಷಮಾಸದ ಪ್ರಾರಂಭದ ದಿನ: ಶ್ರೀ ವಿಠಲದೇವರು ನಂಮ ತೋಟದ ವೊಳಗಣ ಪರಾಂಕುಶ ಮಂಟಪಕೆ ಚಿತ್ತೈಸುವ ದಿನಗಳು . . . ಮಹರ್ನವಮಿ ವಿಜಯದಶಮಿ ೧೦ ಉಗಾದಿ ದಿನ ೨ ದೀಪಾವಳಿ ದಿನ ೩ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೬೮–೪; 1559); ಬಂದಪುದುಗಾದಿ ದೀವಳಿಗೆ ಸಂಕ್ರಮಣಂಗಳೆಂದು ಪಬ್ಬವನೆಸಗಿ ಮಿಂದುಂಡು ಸುಖಿಯಪ್ಪೆನೆಂದು ಬಯಸುವನಲ್ಲಾಯುಷ್ಯ ಪೋದಪುದೆನುತ್ತ ತಿಳಿಯಂ ಮಾನವಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೩೩–೧೭); ಉಂಡದ್ದೇ ಉಗಾದಿ, ಮಿಂದದ್ದೇ ದೀವಳಿಗೆ, ಹೊಟ್ಟೆಗಿಲ್ಲದ್ದೇ ಏಕಾದಶಿ (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಯುಗಾದಿ]

ಉಗಾಭೋಗ (ನಾ). ಎಲ್ಲ ರಾಗ ತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡಬಹುದಾದ ಸ್ವರಪ್ರಧಾನವಾದ ಹಾಡು: ನಿನ್ನ ಮೈತ್ರಿಯು ಉಗಾಭೋಗ ಉಸಿರು ಈ ಹಕ್ಕಿಯಲಿ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೨೮–೨); ಪದ, ಸುಳಾದಿ, ಉಗಾಭೋಗ ಈ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಅದು ಹೊರಹೊಮ್ಮಿ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಜನಪ್ರಿಯಗೊಳಿಸಿತು (ಕಸಾಚ. ೨೪೪). [ಉಗ್ಗಾ₀ (< ಉದ್ಗ್ರಾಹ) + ಆಭೋಗ]

ಉಗಿ₁ (ಕ್ರಿ). ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆ; ಸೆಳೆ; ಸುಲಿ: "ಉಗಿ – ಆಕರ್ಷಣೇ (ಎಳೆಯು), ನಖಕ್ಷತೇ ಚ (ಉಗುರಿನಿಂದ ಸೀಳು)" (ಶಮಧಾ); ಪಿಱಿತಿನಿಗಳ್ ಬೇಯುತ್ತುಮಿರ್ದ ಪೆಣನಂ ನಾಯುಉಗಿವಂತುಗಿದು ತಿಂದುವೋರೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೩೬ ಶೂದ್ರಕ); ತನ್ನ ಸಹಜ ಕವಚಮಂ ನೆತ್ತರ್ ಪನಪನ ಪರಿಯೆ ತಿದಿಯುಗಿವಂತುಗಿದು ಕೊಟ್ಟೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೧೨ ವ); ವಾಯುಜನ ಜಠರದಲಿ ತೆಗೆಯೊ ಜೀಯ ನಿನ್ನನುಜರನು ಪಾರ್ಥನ ಬಾಯಲುಗಿ ಸೂತಜನನೆಂದರು ಜಱಿದು ಕುರುಪತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಶ.೧–೧೧). ೨. ಹೋಗಲಾಡಿಸು; ಕಳೆ; ವಿಸರ್ಜಿಸು: ಮಗಳಂ ನಾನಿತ್ತುದಱಿಂ ಜಗದಧಿಪತಿಯಾದನಾ ಮರುಳ್ಗಳ ಗುರು ಬೆಳ್ನಗೆಯಿಂದೆನ್ನಯ ಲಜ್ಜೆಯನುಗಿದಿರ್ದನದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದಂ ನಾಂ ಮಾಳ್ಪೆಂ (ವೀರವಿ. ೭–೫೮). ೩. ಬಿಚ್ಚಿಹೋಗು; ಕಳಚಿಹೋಗು; ಸಡಿಲವಾಗು: ಯುಧಿಷ್ಠಿರನೃಪನ ಹರಳುಂಗುರ ವಿಘಾತಿಯಲುಗಿದು ಬಿದ್ದುದಗಾಧ ಕೂಪದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೭–೯೮). ೪. ಚಿಮ್ಮು; ನೆಗೆ; ಹೊರಬೀಳು: ನೆಗೆಯೆ ಪೊದಟ್ಟ ಬೊಬ್ಬುಳಿಕೆಗಳ್ ನೆಗೆದಂತೆರಡುಂ ಕೆಲಕ್ಕೆ ನೀರುಗಿಯೆ . . . ಭೀಮಭುಜಮಂದರಘಟ್ಟನೆಯಿಂದಮಲ್ಲಿ ತೊಟ್ಟಗೆ ಕೊಳೆ ಕಾಳಕೂಟಮೊಗೆವಂತೊಗೆದಂ ಫಣಿರಾಜಕೇತನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೮೨); ಮಹಾಜ್ಞಾನವಪ್ಪ ಅಱಿವು ನಾನಾ ವಿಷಯಂಗಳಲ್ಲಿ ನೆನೆದು ಉಗಿದು ಹಾವಸೆಯಾಯಿತ್ತು (ಮೋಳಮಾ. ೫–೧೭); ಕರುಳುಗಿಯೆ ತಲೆ ಸಿಡಿಯೆ ನಿಟ್ಟೆಲು ಮುರಿಯೆ ಮೂಳೆಗಳುದಿರೆ ಶೋಣಿತ ಸುರಿಯೆ ಕಾಳಿಜ ಕೆದಱಿ ತುಂಡಿಸಿ ಖಂಡ ಬೆಂಡೇಳೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೨೮). ೫. [ಗಣಿತ] ಭಾಗಿಸು: ತವಿಸು, ಭಾಗಿಸು, ಉಗಿ, ಎತ್ತು, ಕೊಡು, ಕೊಳು . . . ಇಂತಿನಿತುಂ ಭಾಗಂಗೊಂಬುದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೨–೨).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಗು = ಚೆಲ್ಲು, ಉದಿರು, ನುಗ್ಗಿಹರಿ; **ಮಲ.** ಊಕ್ಕ = ಚೆಲ್ಲು; **ತೆಲು.** ఊడు = (ಕಾಯಿಲೆಯಿಂದ) ತಲೆಕೂದಲು ಉದುರು]

ಉಗಿ₂ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಗುಳು; (ಬಾಯಿಂದ) ಹೊರಚೆಲ್ಲು: ಉಗಿದು [ಪಾಠಾಂ. ಗುಬ್ಬ]ವು ಪೀರ್ದ ಕಟ್ಟಲೆಯನಚ್ಚುಕಸಲಾಜದೆ ಕಾಱುವಂತೆ ಕಾಡಿಗೆಗಳನಾಗಳೋಪವರ ಕೇಳಿಗಳಂ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನೋಡುವಂತೆ (ಕಾವ್ಯಾಸಾ. ೧೧೧೭); ಉಗಿದರೆ ತುಪ್ಪ ಕೆಡುತ್ತದೆ, ನುಂಗಿದರೆ ಗಂಟಲು ಸುಡುತ್ತದೆ (ಗಾದೆ). ೨. (ಆಲಂ) ಚೆಲ್ಲು; ಸೂಸು: ವಿಗಡವಾಗಿದೆ ನಿನ್ನ ಪಯಣಕ್ಕೆಯೆನ್ನದೆ ದಿಗಿಲಾಂತುದೀ ಗಳಿಗೆಯೊಳು ಅಗಲಿದೊಡೆಂತು ಬಿಸುಸುಯ್ಯನುಗಿದಳು ದಳ್ಳುರಿವೆರಸಿ (ಮೋಹತ. ೨೮–೩೯); ಸಮುಸಾವು ಸತ್ತರ್, ನಣ್ಪನೆತ್ತರನುಗಿದು, ಓರೊರ್ವರಾ ಕಯ್ಯಿನೂರ್ಪಗಲ್ ಕೊಲೆಯಿನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೩–೪೬).

[ದೇ.॥ ತಮಿ. ಉಮಿ; ಮಲ. ಉಮಿ, ಉಮಿಯು; ತುಳು. ಉಬ್ಬಿ, ಉಗಿ; ತೆಲು. ఉమి]

ಉಗಿ₃ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚುಚ್ಚು; ತಿವಿ; ಇರಿ: ಮನಮೆಂಬಂಕುಸದಿಂದಯ್ದಿಂದ್ರಿಯಗಜಮನುಗಿದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೯೭–೩೪; 1062); ಕಾಮನಂಬುಗಳುಗಿದವೆದೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨–೯); ಸರಲುಗಿಯಲು ಸರಿಗಣೆಯಂ ಮುಱಿಯುತ ಮರಳಿ ಮರಳಿಯಾಳಾಳೊಳೊಡಚುರ್ಗತ್ತ (ಜಯಕಾ. ೬–೩೨). ೨. ಉಗುರಿನಿಂದ ಸೀಳು; ಬಗಿ: "ಉಗಿ – ಆಕರ್ಷಣೇ (ಎಳೆಯು) ನಖಕ್ಷತೇ ಚ (ಉಗುರಿನಿಂದ ಸೀಳು)" (ಶಮಧಾ); ಕುರುಧರೆಯಂ ನಿಜೋಗ್ರಗದೆಯೇರ್ಗಳಿನುತ್ತುಗಿಯುತ್ತೆ (ಗದಾಯು. ೧೦–೪); ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ ನಟ್ಟುಗುರುಗಿಯೆ ನಿಶಾತಾಂಕುಶಶ್ರೀಯಿನುದ್ಧೃತ್ತಕರಿಯಂ ಪಾಯ್ದೇಱಿ (ಲೀಲಾವ. ೮–೨೪); ಪಂದಿಯ ಬಳಿಯೊಳ್ ನೊಪ್ಪ ನೆಗೆದುರ್ಬಿ ಪಾಯುತೆ ಚಪ್ಪರಿಸುತ್ತುಗಿದು ಬಗಿದು ತೆಗೆದುವು ನಾಯ್ಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೦೩); ಉಗುರೊಳಸುರನ ಕರುಳ ದಂಡೆಯನುಗಿದು ಕೊರಳಲಿ ಹಾಯ್ಕಿ ದೈತ್ಯನ ಮಗನ ಪತಿಕರಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯–೪೪). [?]

ಉಗಿ₄ (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗಿಸು; ಕಡಮೆ ಮಾಡು: ನೀರಂ ಸೇದಿಕೊಂಡು ಬಂದು ಕುಡಿಯಲೆಱೆಯೆ ಕುಡಿಯೆ ಕುಡಿಯೆ ಕರಗದವಾರೆಯನುಗಿದು ಕೊಂಡೊಡರಸನಾಕೆಯ ಮೊಗಮಂ ನೋಡಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೧–೪). [?]

ಉಗಿ₅ (ಕ್ರಿ). ಅಂಜು; ಹೆದರು; ಭಯಗೊಳ್ಳು (?): "ಸೆಡೆದನೆಂದುಂ . . . ಉಗಿದನೆಂದುಂ (ಅಗಿದನೆಂದುಂ) ಅಳ್ಕಿದನೆಂದುಂ ತೆಮರ್ದನೆಂದುಂ – ಈ ೮ ಭಯಂಗೊಂಡವಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೨–೨೨೫); ನರರದಿರ್ದರು ದಿರ್ದರಂಬರಚರರಗಿದರ್ ದಿಗಧಿನಾಥರುಗಿದರ್ ದನುಜರ್ (ನೇಮಿಪು. ೬–೧೨೦); ಸ್ಮರನ ಸಮಾ × × × ಕಳ್ಳಭೂರುಹಂ ಧರೆಯೊಳ್ ಕಳ್ಕಿಗಂದುಗಿದು ತಾಂ ಯತಿಯಾದನೊ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೪೩–೬೯; 1226).
[?]

ಉಗಿ$_6$, ಉಗೆ$_1$ (ನಾ). ನೀರಿನ ಹಬೆ; ಆವಿ: ಸವಿವ ಬಾಯುಗಿಯಡಗೆ ಮೈ ಮಿಗೆ ಬೆವರೆ ಸೂಳೋಸರಿಸೆ ಕೆಡಪಿದ ಜವಳಿಜಂತ್ರದ ಬೊಂಬೆಯೆನಲಿರ್ವರು ಮಱಿದರೊಡಲ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೩೭); ಉಗಿಯಿಂದ ಬೆಂದ ಬಿಸಿ ಬಿಸಿ ಅನ್ನವೂ . . . ಹಗುರು ಇರುತ್ತದೆ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೨೦–೨೯); ಕಾಫಿಯ ಉಗಿ ಹಾಗೆ ಹಾಗೆಯೆ ಮೇಲೆ ಮೇಲೇರಿ ಮಾಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಫಲಸಂ. ೮೪). **ಉಗೆ**$_1$: ಸೂರ್ಯನ ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಆ ನೀರು ಕಾದು ಉಗೆಯಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೫೯); ಹಣ್ಣೆಲೆಯು ಹಾರುತಿರೆ ನೀರಿನುಗೆಯಾಗುತಿರೆ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೪೭–೧).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಉಬ್ಬೆ, ಉಬೆ; ತೆಲು. ಉಕ್ಕ]

ಉಗಿ$_7$ (ನಾ). ೧. ಸೀಳಿಹೋದ ಸ್ಥಿತಿ: ಅಂತೊಂದೆ ಕೊರಲೊಳ್ ಕೊಳೆ ಪಾಡುವ ಬರ್ಬರ ಕಿರಾತೆಯರಿಂಗೊರಲೊಳೊದವಿ ಬಂದೆರ್ದೆಯನಳ್ಳೆವಿಳ್ಳೆಯಾಗಿ ಪಿಡಿದಲುಗುವಂತಲುಗೆ ತೊಳ್ತುಳಿಯುಮುಗಿಯುಂ ಬಗಿಯುಂಮಾಡಿ ಮನಮನುಱಿ ಸೆಱಿವಿಡಿದ ಸೀಯನಪ್ಪ ಗೇಯರಸಾಬ್ಧಿ ಪೂರದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೨೨ ವ). 'ಉಗಿಬಗಿ' ಪರಾ. ೨. ಇರಿತ; ತಿವಿತ. 'ಉಗಿಗೊಳ್' ಪರಾ. [< ಉಗಿ$_3$]

ಉಗಿಕಾವು (ನಾ). ಆವಿಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಶಾಖ; ಹಬೆಯಿಂದ ಶಾಖಕೊಡುವುದು: "ಉಗಿಕಾವು – ಉಗಿಯಿಂದ ಬೆಚ್ಚಗೆ ಮಾಡುವುದು" (ಜಾನಕೋ. ೧೯). [ಉಗಿ$_6$ + ಕಾವು (< ಕಾಯ್ಪು)]

ಉಗಿಕಾಸು (ಕ್ರಿ). ಆವಿಯಿಂದ ಶಾಖವನ್ನು ಕೊಡು: "ಉಗಿಕಾಸು – ಉಗಿಯಿಂದ ಬೆಚ್ಚಗೆಮಾಡು" (ಜಾನಕೋ. ೧೯).

[ಉಗಿ$_6$ + ಕಾಸು$_1$ (< ಕಾಯಿಸು$_2$)]

ಉಗಿಕೊಡು (ಕ್ರಿ). "ಉಗಿಕಾಸು" (ಜಾನಕೋ. ೧೯).

[ಉಗಿ$_6$ + ಕೊಡು]

ಉಗಿಗೊಳ್ (ನಾ). ೧. ತಿವಿತಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು. ೨. ಉಗುರಿನಿಂದ ಗಾಯಹೊಂದು. ೧, ೨: ಬಡಿದೊಡೆ ಪೊಂಗಿ ಪಂದೊವಲವೊಲ್ಪೊಱಿಯೇಱುವ ಸೊರ್ಕಿದಾನೆವೊಲ್ ಪಿಡಿದುಗಿಗೊಂಡೊಡಗ್ಗಳಿಪ ಬಗ್ಗಿಸಿ ಪೊಯ್ದೊಡೆ ಬೂತಿನಂತೆ ಪಾಯ್ವ . . . ಬದಂಗಿ (ಲೀಲಾವ. ೨–೭೦).

[ಉಗಿ$_7$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಉಗಿಪಟ (ನಾ). ಸುಲಿಗೆ. 'ಉಗಿಪಟಂಗೊಳ್' ಪರಾ.

[ಉಗಿ$_1$ + ಪಟ]

ಉಗಿಪಟಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುಲಿದುಕೊ; ಸೆಳೆದುಕೊ: ಕುರುವೃಂದಮಂ . . . ಸಮ್ಮೋಹನಾಸ್ತ್ರದಿಂ ಮೋಹಿಸಿ ಮೂರ್ಧಾಭಿಷಿಕ್ತರ ಮುಡಿಗಟ್ಟಿನ ಪಟ್ಟಿಗಳನುಗಿಪಟಂಗೊಂಡು ತಲೆಗಾದು ಕಳಿಪಿ (ಜಗವಿ. ೧೫–೫ ವ). ೨. ಹೋಗಲಾಡಿಸು; ತೊಲಗಿಸು: ಬೆಸಗೊಳೆ ದಶನದ್ಯುತಿ ದೆಸೆದೆಸೆಯ ತಮಃಪಟಮನುಗಿಪಟಂಗೊಳೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೬೫).

[ಉಗಿಪಟ + ಕೊಳ್$_1$]

ಉಗಿಪಡ[ಡು]ಹ (ನಾ). ಸುಲಿಗೆ: "ಉಗಿಪಡ[ಡು]ಹಮೆನಲ್ಕೆ ಸುಲಿಹದೊಳ್ ತಳೆದಿರ್ಕುಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೫). 'ಉಗಿಪದ' ಪರಾ.

[ಉಗಿ$_1$ + ಪಡು$_1$ + –ಹ$_2$]

ಉಗಿಪದ (ನಾ). ಸುಲಿಗೆ: "ಉಗಿಪದಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ. ಉಲಿಪದಂ] ಸುಲಿಹಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಉಗಿಪಟ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೇ? [< ಉಗಿಪಟ?]

ಉಗಿಬಂಡಿ (ನಾ). ಹಬೆಯಿಂದ ಓಡುವ ಗಾಡಿ; ರೈಲುಬಂಡಿ: ಉಗಿಬಂಡಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಎತ್ತಿನ ಬಂಡಿ ಓಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವುಂಟೆ (ಸ್ಕೂಲವಿ. ೧೪); ಉಗಿಬಂಡಿಯಂಥ ಮನೆಗಳ ಸಾಲುಗಳಿಲ್ಲ (ಪರಾವ. ೧೭). [ಉಗಿ$_6$ + ಬಂಡಿ]

ಉಗಿಬಗಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹರಿದು ಚೂರು ಚೂರು ಮಾಡು: ಅಡಗಿನ ಕಡುವೆಸನಿಗತಿನ್ನಡಗಂನಿನ್ನಡಗನೆಂದು ಪೇಸೇೞ್ಪನೆಗಂ ಸಿಡಿಖಂಡಂಗೊಂಡುಗಿಬಗಿದಿಡಿ[ದಿ]ಡಿದೆಡೆವಿಡದೆ ಕೂಱುಗೊಳ್ವರ್ ಬಾಯೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೪೨). [ಉಗಿ$_1$ + ಬಗಿ$_1$]

ಉಗಿಬಗಿ$_2$ (ನಾ). ಸೀಳಿಹೋಗಿ ಚೂರುಚೂರಾಗಿರುವುದು; ಶೂನ್ಯಪ್ರಾಯ: ಪಗರಣಮುಣ್ಮಮೆಚ್ಚು . . . ಗಣ್ಣವಾತುಗಿಬಗಿ ಕೀರ್ತಿಗೆಕುಪ್ಪಕುಱಮುತ್ತರಮೂದಲೆ ಪೆಂಪು ವಿಕ್ರಮಂ ಭಗವತಿಯೇಱು ಶೌಚಗುಣಮತ್ತಿಯ ಪಣ್ಣಿನಿಪೇಳಪುಣ್ಣರಂ ತೆಗಳ್ವುದುದಾರಚಾರುಚರಿತಪ್ರಭೆಯಿಂ ಪಡೆವಳ್ಳತೈಲನ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೨–೩೩; 1097); ಮರ್ಬಿನುರ್ಬುಗಿಬಗಿಯಾಗೆ ಬೆಳಪ್ಪು ನೆಗೆತಂದು (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೦೩).

ಉಗಿಬಗಿಮಾಡು = ೧. ಸೀಳಿ ಚೂರುಮಾಡು; ಛಿದ್ರಗೊಳಿಸು; ಭೇದಿಸು: ಅರಗಿಳಿಯನೊಂದು ಗಿಡುಗನೆಡೆಗೊಂಡು ಜಗುನೆಯಂ ಪಾಯ್ವಾಗಳುಗಿಬಗಿಮಾಡಿದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೬೮ ವ); ಮಱಿ ಭೋರ್ಭೋರೆಂದಹೋರಾತ್ರಮುಮುಡುಗದೆ ಕೊಳ್ವಲ್ಲಿ ಪೋಬಲ್ಗಳಿಂದವ್ವಳಿಸುತ್ತುಂ ಬಂದು ಪರ್ವಾವುಗಳುಗಿಬಗಿಮಾಡ್ಪಲ್ಲಿ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೯); ಮತ್ತಮದು ಮನದ ಬಿನದಕ್ಕೆ ವನಮೃಗಮನುಗಿಬಗಿಮಾಡಿಬಿಡುವೆಡೆಯೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೧೦–೫ ವ); ಅಟ್ಟಿಯನಟ್ಟಿ ಗಂಡುಗೊಂಡುಗಿಬಗಿಮಾಡಿ ಮಾರ್ಮಲೆತ ವೀರಕಿರಾತರನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೧೭). ೨. ಕಲಕು; ಕದಡು; ಮಿಶ್ರಮಾಡು: ಮುಗಮುಗಿಸುವ ನವಮೃಗಮದದಗರುವ ಮಳಯಜದ ಕಂಪುಮಂ ಸೂಡಿದ ಬಾಸಿಗದ ಪೊಸಗಂಪುಮಂ ನೆಱಿದುಗಿಬಗಿಮಾಡಿದುವು ಚಮರರುಹಪವನಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೯–೪). ೩. ಪರವಶಗೊಳಿಸು; ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾಗಿಸು; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿಸು: ಆಲೋಕನಮಾತ್ರದೊಳ್ ಮನಮನುಗಿಬಗಿಮಾಡಿ ಮಸೆದ ಮದನನಲಗಿನಲರ್ಗಳಂತೆ ಕಣ್ಬೊಳೆಳಸಿ ಬಳಸಿ ಬಂದಿರ್ದ ಪಾಟದಾಟದ ಮುದ್ದಿನ ಬಿರ್ದಿನ ಪರಿವಾರದೇವಿಯರುಮಂ (ಆದಿಪು. ೨–೬೫ ವ); ಜಗುನೆಯ ಕಡಲೊಳ್ ತಾರಾಮೃಗಧರಮಂಡಲದ ಕಾಂತಿ ಮಾರ್ಪೊಳೆದವೊಲೇನುಗಿಬಗಿಮಾಡ್ಪವೊ ಪೆಂಡಿರ ಬಗೆಯಂ ಕೃಷ್ಣನ ವಿಲೋಲಲೋಚನರುಚಿಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೨–೯೧); ಕರನಖಮುಖದಿಂ ಪರಸತಿಯರನುಗಿಬಗಿಮಾಡಿರೆ ಕಿರೀಟಂಗಳನಾತುರದಿಂದುಗಿಬಗಿವುವು . . . ಅಸಿಪತ್ರಂಗಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೯–೯೮). ಉಗಿಬಗಿಯಾಗು = ೧. ಹೊಯ್ದಾಡು; ಅಸ್ಥಿರವಾಗು; ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾಗು: ಬಗೆವಂ ಪೊಗೞಲ್ ಪರಮುನನಗಲ್ದು ಪೋಗಲ್ಕಮಾಜನಂತಂತೆ ಮನಕ್ಕುಗಿಬಗಿಯಾಗಿರೆ ಪೊಗೞಲ್ ಬಗೆದು ಮನಂ ಮುಗುಳ್ದು ಮುಗುೞಿ ನೋಡಿದನಿಂದ್ರಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೫೮); ಕುಮುದಂ ನಗುತಿವೆ ಕೋಕದ್ವಯಂ ರತೀಶ್ವರನೆಸುವಿಂದುಗಿಬಗಿಯಾಗುತ್ತಿವೆ (ಗಿರಿಕ. ೪–೧೧೨); ಉಗಿಬಗಿಯಾಯ್ತುಳೆ ನಿಖಿಲಶರನಿಧಿನಿಕರಂಬರೆಗಂ (ಮಹಾನೀ. ೧೪–೧೦೭). ೨. ಆತುರಗೊಳ್ಳು; ತ್ವರೆಮಾಡು: ಉಗಿಬಗಿಯಾಗಿ ಜಾಗಿ ಕೊಳಲೆಂದು ಕಡಂಗುವಶೇಷ ದೇವಕೋಟಿಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೫–೭೮). [ಉಗಿ$_7$ + ಬಗಿ$_3$]

ಉಗಿಬಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಲಕು; ಕದಡು; ಭೇದಿಸು: ಮೃಗಮದಗಂಧಿಯ ಮನವನು ಉಗಿಬಗಿಸಿದಂ (ಕಂದಕೊ. ೨೦೧). [ಉಗಿಬಗಿ$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಉಗಿವಡಗ (ನಾ). ಉಗುಳುವ ಪಾತ್ರೆ; ಪೀಕದಾನಿ: "ಕಾಳಂಜಿ— ಉಗಿವಡಗ (ಉಗುಳುವ ಪಾತ್ರೆ) (ಪ್ರಸಕೀ. ೨೧ ಅಡಿಟ).

[ಉಗಿ$_2$ + ಪಡಗ]

ಉಗಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕೆರೆಯಲ್ಪಡು; ಗಾಯಹೊಂದು: ಸಮರಕೇಸರಿಯುಗುರಿಂದುಗಿವಡೆದ ಸತಿಯ ಘನಕುಚಯುಗಳಮೆ ಮದನೇಭಕುಂಭಮಪ್ಪುದು ಪುಸಿಯೇ (ಲೀಲಾವ. ೧೩–೨೪). [ಉಗಿ$_3$ + ಪಡೆ$_1$]

ಉಗಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಚೆಲ್ಲಿಸು ; ಸುರಿಸು ; ಚಿಮುಕಿಸು : ಇತ್ತ ಪುರುಷೋತ್ತಮನುಮಾ ಪತ್ತನದೊಳುಳ್ಳ ಕಳ್ಳೆಲ್ಲಮಂ ನಿಶ್ಶೇಷಮೊಯ್ದು ಗಂಗಳ ಕಲ್ಲದೋಣಿಗಳೊಳುಗಿಸಿ (ನೇಮಿಪು. ೧೪–೪೬ ವ); ವೀರಾಗ್ರಣಿಯೆ ಬಳಲಿದೆಯೆಂದು ಮೊಮ್ಮನ ಹಣೆಯಮೇಲು[ಪಾಠಾಂ. ಲೊ]ಗಿಸಿದನು ಪನ್ನೀರಿನಲಿ ಮೇದಿಸಿದ ಕಣಲಿಗೆಯ ಕುಸುಮಗಳ (ತೊರರಾ. ೬–೩೦–೪೩).

[ಉಗು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಉಗಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಹೊರಬೀಳಿಸು ; ಉಗುಳುವಂತೆ ಮಾಡು (?) : ಹುಗಿಸಿದೆನೆ ಮನೆಗಿತರ ಪಾಕವನುಗಿಸಿದೆನೆ ಲಿಂಗಪ್ರಸಾದವನಗಲಿಸಿದೆನೇ ಕಲಹವಂ ಮಾಡಿಪ್ಪ ಶಿಷ್ಯರನು (ಬಸಪು. ೪೫–೧೯). [ಉಗಿ$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಉಗಿಹಡಗ (ನಾ). ಹಬೆಯಿಂದ ನಡೆಯುವ ಹಡಗು : ಈ ಹೊಸ ಹಾದಿಯ ಹೊಸ ಉಗಿಹಡಗಕ್ಕೆ ನಿಯುಕ್ತನಾದ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಅಲ್ಪವಯಸ್ಕ (ಇಪ್ಪಕ. ೧೦೦). [ಉಗಿ$_6$ + ಹಡಗ (< ಪಡಗು)]

ಉಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಒಕ್ಕ (ಭೂತಕೃ) ; ಒಕ್ಕು (ಭೂತನ್ಯೂ). **೧.** ಚೆಲ್ಲು ; ಸ್ರವಿಸು ; ತೊಟ್ಟಿಕ್ಕು ; ಉಕ್ಕು : ಫಣಿಕೇತನಂ ನೆತ್ತಿಯಿಂದೊಱೆದುಗು ನೆತ್ತರ ಧಾರೆಯಿಂ ಮೆತ್ತಿದ ಕಣ್ಗಳನೊತ್ತಂಬದಿಂ ತೆಱೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೧೦೪ ವ); ಮದಗಜವೆರಡಱ ಬಾಲದ ಮೊದಲಂ ಪಿಡಿದೆತ್ತಿಯೆತ್ತಿ ಸುರ್ಗುತ್ತಿರೆಯಾಸ್ಯದಿನುಗುವ ರಕ್ತಮುರಿಯೆನೆ ತಿದಿಯೊತ್ತುವ ಕಮ್ಮಱಂಬೊಲಿರ್ದಂ ಭೀಮಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೭ ಉದಾ); ಸೊಂದಿಗೋಡಗಂಗಳ ಕಾಲಾಟದಿನಲ್ಲೊಕ್ಕಲರಿನುದಿರ್ದ ದೂಳಿಗಳನ ಮರ್ಚಿಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೪); ಮತ್ತಹಸ್ತಿಗಳ ಮಸ್ತಕದಿಂ ಬಿದಿರಿಂ ಫಣೀಂದ್ರೋತ್ತಮಾಂಗದಿನಗುರ್ವಿಪ ಪಂದಿಯ ಕೋಟ್ಕಳಿಂ ಮುತ್ತೊಕ್ಕುವು (ಶಮುದ. ೧೧೭ ಪ್ರಯೋ); ಪಿರಿದುಂ ಲಜ್ಜಿಸಿಯಲ್ಲಿಂ ತೆರಳ್ದು ಪೋಪಲ್ಲಿಯೊಂದು ವಲ್ಮೀಕದ ಮೇಲಿರದಿಂದ್ರಿಯವುಗೆಯದಱೊಳ್ ನಿರುತಂ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯೆಂಬ ಮುನಿಯುದಯಿಸಿದಂ (ಧರ್ಮಪ. ೩–೭೧); ನೆಗಳ್ದ ಪೊಂಬಾಳೆಗಳ ಚವರದಿಂ ಪೂತು ಕಂಪುಗುವ ವೃಕ್ಷಾವಳಿಯ ಗುಡಿಯಿಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೨೩); ಮೊಲೆವಾಲು ತೊರೆದುಗುತಿವೆಕೊ (ಮೋಹತ. ೪–೮೧). **೨.** ಹೊರಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬಿಸಾಡು; ಸುರಿ: "ಉಗು– ವಿಸರ್ಜನೇ" (ಶಮಧಾ); ಭಂಡಾರದ ಮನೆಯೊಳ್ ಕನ್ನಮಿಕ್ಕಿಸಿ ಭಂಡಾರದ ಪುಡುಕೆಗಳಂ ಪೋಬ್ದು [ದ್ರ]ವ್ಯಮುಮಂ ಪೊನ್ನಂ ತುಡುಗೆಗಳುಮಂ ಸಾಲಿಟ್ಟಂತಿರೆಯುಗುತ್ತಂ ಕಡುವಿರುಳ್ ಕೊಂಡುಪೋಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೭–೫); ವಾರವಧೂಜನಕ್ಕೆ ಮುದುಗೂಂಟಣಿ ಹೇಮಮನಾವ ಮಾಟಕ್ಕೆಯಿಂ ಪ್ರೇರಿಸುತಿರ್ಪೊಡಾಗಲುಗೆಯುಂ ಕೆಡುಗುಂ ಕಡುಗೂರ್ಮೆ (ಮದತಿ. ೧೦–೬೨); ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ಹೆಣಗಳನು ಗಕ್ಕನೆ ಶುನಕ ಸೃಗಾಲಗಳೆಳೆ ತಂದೊಕ್ಕುವು ಹೊಳೆಯ ನೀರಿನಲಿ (ಕಂನವಿ. ೧೫–೧೨೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಗು ; ಮಲ. ಉಕ್ಕ ; ತೆಲು. ಊಚು]

ಉಗು$_2$ (ನಾ). ಬಿಡಿ ಬಿಡಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ. 'ಉಗುಬೆಲ್ಲ' ಪರಾ. [?]

ಉಗುಚು 'ಉಗುಳ್ಚು' ನೋ.

ಉಗುತರ್ (ಕ್ರಿ). ಉಕ್ಕಿಬರು ; ಸ್ರವಿಸು ; ಸುರಿ : ಒಗೆದ ಶರಸ್ತಂಬದೊಳಿರ್ಬಗಿಯಾಗಿ ಮನೋಜರಾಗರಸಮುಗುತರೆ ತೊಟ್ಟಗೆ ಬಿಸುಟು ಬಿಲ್ಲನಂಬುಮನಗಲ್ದನಾಶ್ರಮದಿನುದಿತ ಲಜ್ಜಾವಶದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೩); ಮನೋಹರನನೀಕ್ಷಿಸಲಿತ್ತಪುವಿಲ್ಲ ಹರ್ಷದಿಂದಿರದುಗುತರ್ಪ ಬಾಷ್ಪಮೆನಗೆಂದು ಲತಾಂಗಿಯಚಿಲ್ದು ಬಾಡಿದಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೫೨); ಉಗುತರೆ ಕೋಟ್ಮೊದುಳ್ಪೆರಸು ಮಸ್ತಕಪಿಣ್ಡದ ಮೌಕ್ತಿಕೋತ್ಕರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೭೪); ಭರದಿಂ ದೈತ್ಯಕರನಾರ್ದಿಸುತಿರೆ ರುದ್ರನ ಬಾಣ ಹತಿಯಿನುಗುತರುತಿರೆ ದೈತ್ಯರ ನೆತ್ತರ ಪನಿಯೊಳ್ (ಸಮುಪ. ೧೦–೭೮).

[ಉಗು$_1$ + ತರ್]

ಉಗುನಿ, ಉಗುನೆ (ನಾ). **೧.** ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ : "ಮೋದಿನೀ – ಅಜಮೋದ, ಮದ್ಯ, ಉಗುನಿ, ಹಿಟ್ಟಳಿಕ" (ಓಷಧಿ. ೧೩೦); ಉಗುನಿಯ (Ipomea) ಹೂವಿನಲ್ಲಿ ದಳವಲಯವು ಗಂಟೆಯಂತಿದೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೫೭). **೨.** ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ; ಪೀಲುವೃಕ್ಷ : ಉಗುನಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ಪೊಗುನಿಯ] ಮರನಿಂದೀಶಾನ್ಯದಿಗ್ಭಾಗದೊಳ್ ಪುತ್ತೊಗೆಯೆ ಪಡುವಲಯ್ಗೆಯ್ಯಂತರಂಬೋಗಿ ಕೆಯ್ಯೊಂಡಗುಟಿ ಪುರುಷಷಟ್ಕಾಕಾರದೊಳ್ ತೋಯಮುಕ್ಕುಂ(ಲೋಕೋಪ. ೫–೩೨). **ಉಗುನೆ : ೧.** ಮಡುವಾಗಲ್ ನೀಲಿಪಾತಾಳ ಗರುಡ... ಉಗುನೆಯೊಳ್ಪತ್ರಮಾಪತ್ತುಮಂ ಕೂಡಿಡುಱಂ ಬೀರಾಂಬುವಿಂ ಲೇಪಿಸೆ ಬರ್ದುಕುಗುಮಾ ಕಾಲದಷ್ಟಂ (ಖಮದ. ೮–೩೭).

ಉಗುನಿಯಹಂಬು = ಉಗುನಿ ಬಳ್ಳಿಯ ಹಂಬು : ಕುದುರೆಯ ಬಾಲದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಸುವ ಹಗ್ಗವು ಕಿತ್ತುಹೋಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವರು ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಉಗುನಿಯ ಹಂಬನ್ನು ಹೊಸೆದು ಕಟ್ಟಿದರು (ನಗೆಗ. ೫೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಗಾ, ಉಪಾ, ಉವಾ, ಉಗಾಯ, ಉವಾಯ್, ಉಗೈ ; ಮಲ. ಉಗ ; ತೆಲು. ಉವ್ವ]

ಉಗುನೆ 'ಉಗುನಿ' ನೋ.

ಉಗುಬೆಲ್ಲ (ನಾ). ಪುಡಿಬೆಲ್ಲ ; ಅಡಿಗೆ ಬೆಲ್ಲ : ಬೆನವನವುಂಡೆ ದಿನವುಂಡೆ ತೂಗುವಾಗ ಉಗುಬೆಲ್ಲ ಶನಿವಾರದ ವುಂಡೆ ಬಿಂದಿಗೆ ಕಬ್ಬಿನ ಹಾಲು ಆಯದ ಬೆಲ್ಲಮುಂ ಮನೆ ವಂದಕೆ ಪ್ರತೇಕದಲು ಕೊಡಬೇಕು (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೭–೪೨ ; 1568). [ಉಗು$_2$ + ಬೆಲ್ಲ]

ಉಗುರ್$_1$, ಉಗುರು (ನಾ). ಬೆರಳುಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಇರುವ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಹೊದಿಕೆ ; ನಖ ; ಪಂಜ : "ಕಾಮಾಂಕುಶಾಃ, ಕರರುಹಾಃ (ಪುನರ್ನವಾಃ), ಪಾಣಿಜಾಃ, ನಖಾಃ, ನಖರಾಃ – ಈ ೫ (೬ ?) ಉಗುರ್" (ಹಲಾಯು. ೮೪–೩೫೭); ಇಱಿವೆಡೆಗೈಯ ಕೈಯುಗುರೆ ಸಾಲದೆ ನಚ್ಚಿನ ಕೈದುವೇಟ್ಪುದೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೧ ಶೂದ್ರಕ); ರಣರಂಗದೊಳುಳ್ಳರೆಲ್ಲರುಂ ಮುಡಿದೊಡಮುರ್ಕುಗುಂದದುಗುರಂತೆರಡುಂ ಕಡೆ ತಪ್ಪ ಕೂರ್ಪನೋಗಡಿಸದೆ . . . ಬಂದನಿದೇಂ ಕಲಿಯೋ ಸುಯೋಧನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೮೩); ಉಗುರ್ಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದಳಕವಲ್ಲಿಗೆ ನೀರ್ದಳಿವಂತೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೪೩); ಪೊಯ್ದುಟ್ಟಾಸುರದಿಂ ನಟ್ಟುಗುರ್ಗಳಿಂ ಮಸ್ತಕಮನೊಡೆದಿರ್ಬಗಿಮಾಡಿ (ನಂಬರ. ೧೮–೨೧); ನರಸಿಂಹನವತಾರ ಹಿರಿದಾದ ಅದ್ಭುತವು ಶರಭನುಗುರಿಂದ ಕೊಲುವಾಗ ಹರಿಯೂರನರಿಯಂದವಾದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೧೪). **ಉಗುರು :** "ಪುನರ್ಭವಃ, ಕರರುಹಃ, ನಖಃ, ನಖರಃ – ಈ ೪ ಉಗುರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೧); ಅದಱೊಳಗೆರಡು ತಲೆ ಮಱದುವೊಂದು ತಲೆಯೆಚ್ಚತ್ತು ಹದ್ದಿನ ಕೊಕ್ಕ ತಪ್ಪಿ ಕಾಲುಗುರ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಗಾಯ ತಪ್ಪಿ (ಅಜಿಮಾ. ೨೦–೫೮); ಕಂಬನಿಯನುಗುರಲಿ ಮಿಡಿದು ನೊಂದನು ಪಾರ್ಥ ಹೃದಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೨೭); ಕಾಲುಗುರು ಕಯ್ಯುಗುರು ತಲೆನವಿರು ಹಾವಿನ ಹೆರೆ ಬಳ್ಳಿಯ ಸಾಸವೆ ಬೇವಿನೆಲೆ ಯಿವಂ ಸಮಂಗೊಂಡು ಕೂಸಿಂಗೆ ಧೂಪವಿಕ್ಕುವುದು (ಬಾಲಚಿ. ೧೨೫–೨೨); ಉಗುರಲ್ಲಿ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಕೊಡಲಿಯೇ (ಗಾದೆ).

ಉಗುರದಿಟ್ಟಿ = ಉಗುರಿನ ಮೇಲಿನ ದೃಷ್ಟಿ ; ಕೆಳಗಿನ ನೋಟ ; ತಲೆಯನ್ನು ಬಗ್ಗಿಸಿ ನೋಡುವುದು : ಬಿಸಿಲು ಹಬ್ಬಿ ಗಾಳಿಯು ಹರಡಿ ಮುಗುಳುನಗೀ ಅರಳಿಸಲೊಲ್ಲಿ ಎವೆಯಿಕ್ಕದೆ ದಿಟ್ಟಿಸಿದರೂ ಉಗುರದಿಟ್ಟಿ ಇಟ್ಟೆ ನಡೆದಿ (ಮೂರ್ತಿಕಾ. ೩೭–೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಗಿರ್ ; ತುಳು. ಉಗುರು ; ತೆಲು. ಗೋರು ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಗೋರ್ ; ಪರ್ಜಿ. ಗೇರಿ ; ಕುಇ. ಗೋರ ; ಕುವಿ. ಗೋರೂ ; ಮಲ್ತೊ. ಒರ್ಗು ; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಹೋರ್]

ಉಗುರ್₂ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವವನು; ಒಂದು ಕಸಬಿನವನು.

ಉಗುರಮೂನೂರ್ವರ್ = ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವವರ ಸಂಘ, —ಶ್ರೇಣಿ: ಈ ಧರ್ಮಮಂ . . . ಉಗುರಮೂನೂರ್ವ್ವರುಂ ತಂಬುಲಿಗ ಸಾಸಿರ್ವರುಂ ಮೂಱುಂನಾಡ ಸುಂಕಿಗರುವಿನ್ತಿನಿಬರುಂ ದಾತಾರರಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುವರ್ (ಎಇ. XVI, ೮೫–೩೭; 1067); ಉಗುರ ಮೂನೂರ್ವರು ಒಕ್ಕಲಲ್ಲಿ ಚೈತ್ರಕ್ಕೆ ಪಾಗ ೧ (ಇಆ. XI, ೨೭೪–೩೭; 1080); ಶ್ರೀಮದ್ಗಂಡರಾದಿತ್ಯನ ಪೊಳಲ ನೂಱಪ್ಪದಿಂಬರ ಶ್ರೀಪಾದಾರಾಧಕರುಮಪ್ಪ ಉಗುರಮೂನೂರ್ವ್ವರ ಕೋಯ್ಲಾಳಿದೇವಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೮೭–೨೪; 1190); ಉಗುರಮೂನೂರ್ವ್ವರ ನೆಗರ್ತೆ ಎಂತೆಂದೊಡೆ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೭೨–೪೨; 1121). [< ಉಗುರ್₁]

ಉಗುರಂಟು (ನಾ). ಉಗುರಿಗೆ ಬಳಿಯುವ ಲೇಪನ, —ಬಣ್ಣ; ಮದರಂಗಿ: ಬೆರಲುಗುರಿಗೆ ತುಟಿಗಳಿಗಿಡುತಿರುವಾ ಉಗುರಂಟಿ[ಟು]ಗಳಿಂದ (ದ್ರಾಕ್ಷಿದಾ. ೧–೧೭). [ಉಗುರು (< ಉಗುರ್₁) + ಅಂಟು₂]

ಉಗುರಡ್ಡಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಉಗುರಿನ ಆಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ರಚನೆಯುಳ್ಳ ಅಡ್ಡಿಗೆ ಅಥವಾ ಕಂಠಾಭರಣ (*). ೨. ಹುಲಿಯುಗುರಿಗೆ ಚಿನ್ನದ ಚೌಕಟ್ಟನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಆಭರಣ. [ಉಗುರು (< ಉಗುರ್₁) + ಅಡ್ಡಿಗೆ]

ಉಗುರಿಸು, ಊಗುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಗುರಿನಿಂದ ಬಾಚು; ಕೆರೆ; ನೇವರಿಸು: ಅರಸನ ತಲೆಯಂ ತನ್ನ ತೊಡೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟುಗುರಿಸುತಿರ್ದಾಕೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೭–೧೦); ಗುರುಗೆ ನಿದ್ರಾಭಿಘಾತಮಕ್ಕುಮೆಂದು ತಲೆಯನುಗುರಿಸುತ್ತುಮಿರೆಯಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೪ ವ); ಉಗುರಿಸಿ ಬೆಂಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಪಿಣಿಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೪–೮೫); ಬೆರಂಟುವು ಪೊಕ್ಕುಱುನುಗುರಿಸಿದುವು ತುಱುಂಬ (ಶಮದ. ೨೪೧ ಪ್ರಯೋ); ನಾರಿಯನು ಬರಸೆಳೆದು ನೃಪ . . . ಉಗುರಿಸಿದನಳಿದಳಕಪಂಕ್ತಿಗಳ (ತೊರರಾ. ೨–೨–೪); ತೊಳತೊಳಪೆಳಮಿಂಚಿನಮುಱಿ ಕಾರ್ಮುಗಿಲೊಳಪೊಕ್ಕು ನಲಿದಾಡುವಂತೆ ಲಲನೆಯ ತಲೆಯುಗುರಿಪ ಕೋಮಲೆಯ ಕೈಯ ಪೊಳೆವುಗುರ್ವೆಳಗೊಪ್ಪಿದುವು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೦–೩೨). **ಊಗುರಿಸು**: ಉಗುರ್ಗೊನೆಯಿಂದಲೂಗುರಿಸುವೋಜೆ ತರಂತರದಿಂ ಶಿರೋಜಮಂ ನೆಗವುವ ಭಂಗಿ (ಜಗವಿ. ೧೦–೯೯). [ಉಗುರು (< ಉಗುರ್₁) + –ಇಸು₃]

ಉಗುರು 'ಉಗುರ್₁' ನೋ.

ಉಗುರುಕಣ್ಣು (ನಾ). ಉಗುರಿಗೂ ಬೆರಳಿನ ತುದಿಗೂ ನಡುವೆ ಇರುವ ಮೃದುವಾದ ಭಾಗ: ಉಗುರುಕಣ್ಣಿಗೆ ಸೂಜಿ ಚುಚ್ಚಿದ ಹಾಗೆ (ರೂಢಿ). [ಉಗುರು (< ಉಗುರ್₁) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಉಗುರುಗೊನೆ 'ಉಗುರುಗೊನೆ' ನೋ.

ಉಗುರುನಂಜು (ನಾ). ಉಗುರು ಸೋಕುವುದರಿಂದಾಗಲಿ, ಜಿಗುಟುವುದರಿಂದಾಗಲಿ ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ವಿಷ (*). [ಉಗುರು (< ಉಗುರ್₁) + ನಂಜು]

ಉಗುರುಬಿಸಿ 'ಉಗುರ್ವಿಸಿ' ನೋ.

ಉಗುರುಬೆಚ್ಚಗೆ (ಅ).=ಉಗುರ್ವೆಚ್ಚನೆ: ಉಗುರುಬೆಚ್ಚಗಿರುವ ನೀರಾದರೆ ಸಾಕು ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ (ರೂಢಿ). [ಉಗುರು (< ಉಗುರ್₁) + ಬೆಚ್ಚಗೆ]

ಉಗುರುವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಉಗುರಿನ ಜೊತೆಗೆ ಸೇರು; ಉಗುರಿನ ಕೂಡ ಕೂಡು: ಉಗಿದ ಬಾಣವ್ಯಥೆಯ ಕರ್ಣಧ್ಯಾನಚೇತನದ ಸೊಗಸು ಮಿಗೆ ದ್ರೌಪದಿಯ ತುದಿಬೆರಳುಗುರುವೆರಸಿದ ಸಿರಿಮುಡಿಯ ಬಲುದುಗುಡ ಭರದಲಿ ಕುಸಿದ ಭೂಪನ ಕಂಡನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬–೬). [ಉಗುರು (< ಉಗುರ್₁) + ಬೆರಸು₁]

ಉಗುರುಸುತ್ತು (ನಾ). ಉಗುರಿನ ಸುತ್ತಲೂ ಊದಿಕೊಂಡು ನೋವುಂಟುಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಾವು,—ಬೇನೆ: ಉಗುರುಸುತ್ತು ಯದ್ದಾವನ ಪನಿಕೆಯೊಳಗೆ ಹೊಡೆದಾ ತೆರದಿ (ಯನಳ. ೧೦೧); ಉಗುರು ಸುತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಒನಕೆ ಪೆಟ್ಟು (ಗಾದೆ). [ಉಗುರು (< ಉಗುರ್₁) + ಸುತ್ತು₂]

ಉಗುರುಸುತ್ತುಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು: ಜುಟ್ಟುವೆ ಬಳ್ಳಿ, ತಳವಾರನ ಬಳ್ಳಿ, ಉಗುರುಸುತ್ತುಬಳ್ಳಿ, ಹಾಲುಕೊರಟಿಗೆ, ಕುಂಟಗ (ಮೈಔಗಿ. ೬೦–೧೨೧೫). [ಉಗುರುಸುತ್ತು + ಬಳ್ಳಿ]

ಉಗುರುಳಿ (ನಾ). ೧. ವೀಳೆದೆಲೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಲು ಹೆಬ್ಬೆರಳಿಗೆ ಹಾಕುವ ಉಗುರಿನ ಆಕಾರದ ಅಲಗುಳ್ಳ ಸಾಧನ. ೨. (ಕುಸುರಿ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲೂ ಶಸ್ತ್ರಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳಲ್ಲೂ ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಒಳಗಡೆಗೆ ಬಾಗಿರುವ ಅಲುಗುಳ್ಳ ಉಳಿ: ತಿಕ್ಕಿದರದಲಗೆಲ್ಲಿ? ಕೆತ್ತಿದುಗುರುಳಿಯೊಪ್ಪನಿತ್ತ ಮಣಲೆಲ್ಲಿ? (ಗಿಳಿವಿಂ. ೩೦–೭೬). [ಉಗುರು (< ಉಗುರ್₁) + ಉಳಿ₂]

ಉಗುರೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಉಗುರಿನಿಂದ ಎಣ್ಣೆಶಾಸ್ತ್ರ ಮಾಡುವುದು: ಇನ್ನೂ ಮಲಗನ್ನೆ ಮದುವಣ್ಣ ಎದೆಮೇಲೆ ಸನ್ನೇನಾಡಾವೇ ಉಗುರೆಣ್ಣೆ ಉಗುರೆಣ್ಣೆ ಹೋಗಿ ಗಗನಕೆ ಶೇರ್ಯಾವು (ಹುಟ್ಟಪ. ೧೪೮); ಉಗುರೆಣ್ಣೆ ಗಗನಕೆ ಸೇರಿವೆ ಮಗನ ಮಂಡೇಲಿ ಒರಗಿವೆ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೫೫–೩). [ಉಗುರು (< ಉಗುರ್₁) + ಎಣ್ಣೆ]

ಉಗುರೆವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಒಱಕೋಡಿನ ಕೊಮರಮಂಗಲದ ಉಗುರೆವಾಡಿಯ ತ್ರಿಸನ್ಧಿ (ಇಆ. VIII, ೨೧೩–೫೪; 10ನೆಯ ಶತ). [ಉಗುರೆ₀ + ಪಾಡಿ]

ಉಗುರೊತ್ತು (ನಾ). ೧. ಉಗುರಿನ ಒತ್ತುವಿಕೆ; ಉಗುರಿನ ಚುಚ್ಚುವಿಕೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಗಾಯ; ನಖಕ್ಷತ: ಮೊನೆವಲ್ಲ ಕರ್ದುಕನುಗುರೊತ್ತುಗಳನು ಮಾಣ್ಮಾಣೆನಲ್ ಕೈಗೋಳಿಸಿ ಲಲ್ಲೆಗೈದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧–೨೨); ಮುಗ್ಧೆ ತಾನರಿಯಳು ನಲ್ಲ ತನ್ನೆದೆಯೊಳು ಮೂಡಿಸಿದುಗುರೊತ್ತುಗಳನು (ಗಾಥಾಸ. ೫–೩೩). ೨. ಗೋಧಿ ಅಥವಾ ಅಕ್ಕಿ ಹಿಟ್ಟನ್ನು ಕಲಸಿ ಉಗುರೊತ್ತಿ ಮಾಡಿದ ಗವುಲಿ; ಅಂತಹ ಗವುಲಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಪಾಯಸ (ಉಕ).

ಉಗುರೊತ್ತಿನಹುಗ್ಗಿ = ಉಗುರೊತ್ತಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹುಗ್ಗಿ (*). [ಉಗುರು (< ಉಗುರ್₁) + ಒತ್ತು₂]

ಉಗುರ್ಗಲೆ (ನಾ). ಉಗುರಿನಿಂದ ಆದ ಗುರುತು, —ಕಲೆ: ಮುದ್ರೆಯನಿಡುವಂದದಿ ಹರಿಸದಿನುಗುರ್ಗಲೆಯಿಟ್ಟನರಸನಂಗನೆಗಾ ಸುರತದೊಳು (ಜಯಕಾ. ೮–೪೯); ಹಲಬರು ವಿಟರೊಡನಾಡಿ ಮತ್ತವರು ಗುರ್ಗಲೆ ದಂತಹತಿಗಳ ತಾಳ್ದ ಬೆಲೆವೆಣ್ಣಿನಂಗದಂತೆಸೆವುದೀ ಗಿರಿಯೆಂದು ಸಲೆ ವಿದೂಷಕ ನಗಿಸಿದನು (ಭರಚ. ೩೬–೮೩). [ಉಗುರು (< ಉಗುರ್₁) + ಕಲೆ₂]

ಉಗುರ್ಗೊನೆ, ಉಗುರುಗೊನೆ (ನಾ). ಉಗುರಿನ ಕೊನೆ; ನಖಾಗ್ರ: ಉಗುರ್ಗೊನೆಯಿಂ ವಿಕೀರ್ಣಕಚಮಂ ಮಿಗೆ ತಿರ್ದಿ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೧೧೭); ಎಳದುಪ್ಪಟಮಂ ಸೋದಿಸಲೆನುತೊರ್ವಳ್ ಕಿಱುವೆರಲುಗುರ್ಗೊನೆಯಿಂ ಕರ್ದುಕುತಿರೆ (ಜಯಕಾ. ೧–೬೧); ಆ ಕಮಲಭವನಿರುತಿರುತ್ತಹಂಕರಿಸೆ ರುದ್ರಂ ನಗುತ್ತವನ ತಲೆಯಂ ಚಿವುಂಟಿದನು ಗುರ್ಗೊನೆಯೊಳ್ (ಚಿಬಪು. ೪೭–೨೫). **ಉಗುರುಗೊನೆ**: ಮೃಗರಾಜ ಪೀಠದೊಳಿರಿಸಿಯಂಗನೆಯನು ಉಗುರುಗೊನೆಯೊಳಳಕವನು ಸುಗುಣಿಯರಾರಿಸಿಯುಗುರುಧೂಪವನಿಕ್ಕಿ ವಿಗಡೆಯರಂದು ಕಟ್ಟಿದರು (ಅಂಜಚ. ೮–೫೫). [ಉಗುರು (< ಉಗುರ್₁) + ಕೊನೆ₂]

ಉಗುರ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಉಗುರಿಸು : ತರತರದ ಪುಷ್ಪಲತಿಕೋತ್ಕರವಂ ನೋಡುತ್ತವಂತಿಸೌಂದರಿ ವೇಣೀಭರವನುಗುರ್ಚಲ್ ಬಿಂಬಾಧರೆಯರ್ ಪುಷ್ಪಾಪಚಯುವನೆಸಗಿದರಾಗಳ್ (ದಶಕು. ೬-೩೬). [ಉಗುರ್$_1$+-ಚು]

ಉಗುರ್ವಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : ಮಿಗಿಲೆನಿಸುವ ಪೊಸ ಸುಣ್ಣದೊಳುಗುರ್ವಲ್ಲಿಯ ಬೇರನಿಕ್ಕಿ ಗರ್ದುಗಿನ ಕೊನೆಯುಂ ತೆಗಪಿ ಪುಳಿಯಡುಗೆ ಮೇಣ್ ಸಂಡಗೆಯಿಡುಗಾ ತೆಱದಿನವಱ ಬೀಜಂಗಳುಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೨೪) ; ತೆಗಪಿ ಪೊಸಸುಣ್ಣದೊಳ್ ಮುನ್ನುಗುರ್ವಲ್ಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ವರ್ೞಿಲಿ]ಯನೆಳೆಯ ಪುಣಿಸೆಯೆಲೆಗಳನಾವುಂಡಗೆಯುಂ ಮುತ್ತದ ಹೂವಂ ಬಗೆದಂದಾ ಬಾಡನಡುಗೆ ಬಱಿಕಂತವಱೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೨೧) ; "ಬೆಳ್ಳಡಕಿಲ" (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕೆ). [ಉಗುರ್$_1$ + ವಲ್ಲಿ]

ಉಗುರ್ವಿಸಿ, ಉಗುರುಬಿಸಿ (ನಾ). ಉಗುರು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ಬೆಚ್ಚಗಿರುವುದು ; ಕವೋಷ್ಣ ; ಸುಖೋಷ್ಣ : ಉಗುರ್ವಿಸಿಯುಪ್ಪ ವೊರ್ಮೆ ಪುಗೆವಾರಿರುಹಾಕರವಾರಿ ಸುಯ್ಯು ಬೆಂಕೆಗಳೊಳೆ ಪೊಕ್ಕ ನಂದನವನಂ ಕೊಱಗಿರ್ಪವು . . . ಮದೀಯ ವಿಯೋಗದೊಳೆನ್ನ ನಲ್ಲಳಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೯೫). **ಉಗುರುಬಿಸಿ** : ನೀರು ಉಗುರುಬಿಸಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಸಾಕು ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ (ರೂಢಿ). [ಉಗುರ್$_1$ + ಬಿಸಿ]

ಉಗುರ್ವೆಚ್ಚನೆ (ಅ). ಉಗುರು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ಬೆಚ್ಚಗೆ : ಇನಿಸುಗುರ್ವೆಚ್ಚನಪ್ಪುಣಿಸು ಕುಂಕುಮದಣ್ಕೆ ಕದಂಬದಂಬುಲಂ . . . ಅಂಚೆವಾಸುಗಳೊಳೋಪಳ ಪೆರ್ಮೊಲೆವೆಂಕೆಯಿಂದದೇಂ ತನತನಗಿಕ್ಕಿ ಮೆಟ್ಟಿದುದೊ ಭೋಗಿಜನಂ ಶಿಶಿರಾತಿರೇಕಮಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೧೯).

[ಉಗುರ್$_1$ + ಬೆಚ್ಚನೆ]

ಉಗುರ್ವೆಳಗು (ನಾ). ಉಗುರಿನ ಹೊಳಪು, —ಕಾಂತಿ; ನಖಕಾಂತಿ : ಕೈಯೂರೆ ಭಿಕ್ಷವ ನೀಡಿ ಮುಖವನೀಕ್ಷಿಸದೆ ಕಣ್ಣೋರೆಯಿಂ ಪ್ರತಿಕೃತಿಯನುಗುರ್ವೆಳಗಿನೊಳ್ ಕಂಡು ಮೋಹಿಸಿದರಾಕ್ಷಣದೊಳು (ಚಬಪು. ೨೦-೧೭). [ಉಗುರ್$_1$ + ಬೆಳಗು$_2$]

ಉಗುರ್ವೆಳ್ಪು (ನಾ). ಉಗುರಿನ ಬಿಳಿಯ ಹೊಳಪು; ನಖದ ಬಿಳುಪು : ವಸುಧೆಯುಂ ಪಾದಾಬ್ಜರಾಗಮುಗುರ್ವೆಳ್ಪುಗಳ್ ಪಸದನಂಗೆಯ್ಯೆ ನೂಪುರ ಕಂಕಣಸ್ವನಂ ದೆಸೆಗಳೊಳ್ ಪೊಣ್ಮೆ (ಚಬಪು. ೫-೧೨).

[ಉಗುರ್$_1$ + ಬೆಳ್ಪು]

ಉಗುವೊರ್ಯ್ಯು (ನಾ). ಉಗುರಿನಿಂದಾದ ಪೆಟ್ಟು, —ಹೊಡೆತ, —ಗಾಯ ; ನಖಕ್ಷತ : ಉಗುವೊರ್ಯ್ಯಾತನ ಮೆಯ್ಯೊಳೀ ಪುಲಿಯ ಪೊಯ್ಲಿಂದಾದುದೆಂದೋಪವಳ್ ಬಗೆವಂತೆ (ಜಗವಿ. ೧೬-೨೦) ; ತಾಂಬೂಲಮಂ ನೆಱೆ ಮೆಲ್ದೀವುಗುವೊರ್ಯ್ಯನೂದುವ ಸೆಱಂಗಿಂ ಬೀಸುತ್ತಿ ಪೊರ್ೕಪರಟ್ಟಿ ಜಲಂಪಂಗನೆಯರ್ಗೆ ರಾಗಮುನದೇಂ ಮಾಡಿತ್ತೊ ರತ್ಯಂತದೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೬-೫೨). [ಉಗುರ್$_1$ + ಪೊಯ್ಲು]

ಉಗುಳಿಕೆ (ನಾ). ಉಗುಳುವಿಕೆ ; ಉಗಿಯುವಿಕೆ : ಶುದ್ಧವಾದ ಅಕ್ಕಿಯೊಡನೆ ವರ್ಣಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದೊಂದಿ ಕಲ್ಲುಹರಳುಗಳೂ ಸೇರಿಬಿಡುವುದುಂಟು . . . ಊಟದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಟಕ್ಕೆಂದು ಉಗುಳಿಕೆಯ ಮನ್ನಣೆಗೊಳ್ಳುವವುಗಳೂ ಇದ್ದಾವೆ (ವೀರಬಂ. ೩೦).

[ಉಗುಳು$_1$ (< ಉಗುೞ್$_1$) + -ಇಕೆ]

ಉಗುಳಿಚು 'ಉಗುಳ್ಚು' ನೋ.

ಉಗುಳಿಸು 'ಉಗುೞಿಸು' ನೋ.

ಉಗುಳು$_1$ 'ಉಗುೞ್$_1$' ನೋ.

ಉಗುಳು$_2$ 'ಉಗುೞ್$_2$' ನೋ.

ಉಗುಳುಧೂಪ (ನಾ). ಧೂಪದ ಮರ : (ಪ್ಮೈಔಗಿ. ೭೭-೧೫೭೬).

[ಉಗುಳು$_1$ (< ಉಗುೞ್$_1$) + ಧೂಪ]

ಉಗುಳುನೀರು 'ಉಗುಳ್ನೀರು' ನೋ.

ಉಗುಳುನುಂಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಗುಳನ್ನು ನುಂಗು : ಕಣ್ಣು ಪಿಳಕಿಸಬಾರದು, ಉಗುಳು ನುಂಗಬಾರದು (ಕುರಿಹಿಂ. ೨೭). **೨.** (ಆಲಂ). ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ನೋಡು; ಅನುಮಾನಿಸು; ಅಧೈರ್ಯಪಡು : ಎಲ್ಲ ಸಾವುಕಾರರನ್ನೂ ಅವರವರ ಮನೆಗೆ ಕಳುಹಿಯಾದ ಮೇಲೆ, ಕೈಗಡಕೊಟ್ಟವರು ತಮ್ಮದೇನೆಂದು ಉಗುಳುನುಂಗುತ್ತ ಕೇಳಿಕೊಂಡರು (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೬೧). [ಉಗುಳು$_2$ (< ಉಗುೞ್$_2$) + ನುಂಗು]

ಉಗುಳುಬಡುಕ (ನಾ). ಉಗುಳುವ ಸ್ವಭಾವದವನು; ತುಚ್ಛೀಕಾರಮಾಡಿ ಮಾತನಾಡುವವನು; ಬೆದರಿಸಿ ಮಾತಾಡುವವನು : ಕಳ್ಳರನ್ನೂ ಹುಳ್ಳಹುಳ್ಳಗೆ ಮಾಡುವ ಸದೈವ-ಸಾವಧಾನಿಗಳಾದ ಉಗುಳುಬಡುಕರ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಬರೆಯಲು ಇದು ಸ್ಥಳವಲ್ಲ (ನಿರಾಭ. ೧೫೬).

[ಉಗುಳು$_2$ (< ಉಗುೞ್$_2$) + ಬಡುಕ (< ಬಡಿಕ)]

ಉಗುಳ್ಗುಪ್ಪೆ 'ಉಗುೞ್ಗುಪ್ಪೆ' ನೋ.

ಉಗುಳ್ಚು, ಉಗುಚು, ಉಗುಳಿಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಗುಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಕ್ಕಿಸು; ಕಾರಿಸು : ಅತಿಕ್ರಮಿತಕೋಪದಿಂ ಚಾಪದಿಂದಾಕಾಶಚಕ್ರಮೆಲ್ಲಂ ಪೂರ್ಣಮಪ್ಪಂತೆ ಚಿತ್ರದಿಂದಂಬಿನಂಭೋನಿಧಿಯನು ವಿಕ್ರಮದೊಳಾ ಖಳನುಗುಳ್ಚಲ್ (ಚಬಪು. ೪೩-೭) ; ಬಿಡುಗಣ್ಣರರಸನೆಚ್ಚಂಬುಗಳನಾ ದೈತ್ಯನೆಡೆಯೊಳೇ ಸಂಹರಿಸಿ ಪುನರಪಿ ಶರಂಗಳಂ ತೊಡಿಸಿ ತಿರುವಿಂದುಗುಳ್ಚಲ್ (ಚಬಪು. ೪೩-೮). **ಉಗುಚು** : **೨.** ನೆಗೆ ; ಚಿಮ್ಮು ; ಹೊರಬರು : ಮಾರುತಿ ತಂದ ಮದ್ದನು ಪರಮಮಂತ್ರವ ಜಪಿಸಿ ಬೇಗದಿ ವರಸುಷೇಣನು ತೆಗೆದು ಲಕ್ಷ್ಮಣನೆೞೆನೊಳಗೆೞೆಯೆ ಉರುವ ಶೂಲವು ಉಗುಚಿ ಬಿದ್ದುದು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೭-೪೯) ; ಮತ್ತೊಂದು ಬಾಣವಂ ತೆಗದೆಸಲ್ ಫಲುಗುಣನ ಹಸ್ತದಿಂದುಗುಚಿ ಘೋರ್ಗರವುತಾರ್ಭಟಿಸಿ ಭಗದತ್ತನ ಶಿರಸ್ಸ ಕಡಿದುರುಳಿಸಿತು (ತುರಂಗ. ೪೯-೬೨). **೩.** ಹೊರಕ್ಕೆ ಎಳೆದು ತೆಗೆ : ಹೆಣಮಯುಂ ರಣಮಯಮ್ಮಾಗಲ್ಕೆ ನಿಂಮ ದಿನಮಣಿಸುತಮ್ಮೆಚ್ಚರ್ತು ನೋಡಿದಂ ಸರ್ವಾಂಗ ಕಣೆಮಯಮ್ಮಾಗಿರಲ್ಮುರಿಯ ದಂತುಗ [ಗು] ಚಿ ಕೋಪಾಟೋಪಮಂ ತಾಳ್ದನು (ತುರಂಗ. ೬೯-೩೩). **೪.** ಸೆಳೆ ; ಬಿಚ್ಚು ; ಕಳಚು : ಗಾರುಗೊಳುತಯ್ಯಯ್ಯೋಯಿದಕೇಮಾರಿ ಬಡಿಯಿತ್ತಕಟ ನೋಡೆಂದ್ಸೀರೆಗಳನುಗುಚುವರ ನೋಡೆಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ನಗುತಿರಲೂ (ಜಿರಾಮಾ. ೨೧೦-೩೦) ; ಬ್ರಹ್ಮಕಟ್ಟಿದ ಕಂಕಣ ಉಗುಚೋದು ನಮ್ಮಿಂದ ಆದೀತೇ (ಬೆಳುಮ. ೨೦೦). **ಉಗುಳಿಚು** : **೩.** ಶ್ರೀಕಾಂತ ಸಲಹೆನೆ ಮುನಿಕುಮಾರಕನ ಉಗುಳಿಚಿದೆಲಾ ಮೃತ್ಯುವಿನ ತಾಳಿಗೆಯೊಳಂದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨-೨೯). [ಉಗುಳ್$_1$ (< ಉಗುೞ್$_1$) + -ಚು]

ಉಗುಳ್ನೀರು, ಉಗುಳುನೀರು (ನಾ). ೧. ಬಾಯಿ ತುಂಬುವಷ್ಟು ನೀರು ; ಗುಟುಕು ನೀರು : ಹರಿಗೆದೆಯುದ್ದ ಬೊಮ್ಮನಿಗುಗುಳ್ನೀರು ಶಂಕರನ ಮುಳುಗಿಸಿಕೊಂಡಿಹುದು ಗರುವೆ ನಿನ್ನೀ ಲಾವಣ್ಯನದಿಯನಿದನಿರದೆ ದಾಂಟುವ ವೀರನಿವನೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೪-೭೮). **೨.** ಬಾಯಿಗೆ ಹೊಕ್ಕು ಉಗುಳಬೇಕಾಗುವಂತಹ ನೀರು, —ಅದರ ಮಟ್ಟ : ಆಲದೆಲೆಯೊಳ್ ಮಲಗಿಯೊಮ್ಮೆ ಮುಳುಗುತ್ತೊಡನೆ ತೇಲುತೊರ್ವನೆಯುಗುಳ್ನೀರನುಗುಳುತ್ತೆ ಕಣ್ಣಾಲಿಗಳ್ ಮರಳಲ್ (ಚಬಪು. ೪೬-೩೧). **೩.** (ಕರಾ). ಜೊಲ್ಲು. **ಉಗುಳುನೀರು** : **೧.** ಮುಂದಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.

ಉಗುಳುನೀರೆನಿಸು = ಅಸಾಧ್ಯವಾಗು : ಹೊಗಳಲಱಿಯೆನು ದೇವರಾಯರಿಗುಗುಳುನೀರೆನಿಸಿರ್ದ ನಿಜ ಬಾಹುಗಳನಾಶ್ರೈಸಿದರಲ್ಲೈ ಸುರಲೋಕ ಪಾಲಕರು (ನಿಭಾಗ. ೧-೧೦-೪೪).

[ಉಗುಳು$_1$ (< ಉಗುೞ್$_1$) + ನೀರು (< ನೀರ್)]

ಉಗುೞ್$_1$, ಉಗಳು, ಉಗುಳ್ಳು$_1$ (ಕ್ರಿ) **೧.** ಉಗಿ; ಬಾಯಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಚೆಲ್ಲು; ಮುಕ್ಕುಳಿಸು: ಅಗಸ್ತ್ಯಂಕುಡಿಯುತುಗುೞ್ದನಿಂಕಟ್ಟು ಪಟ್ಟೞ್ದಿದಿನ್ತಪ್ಪದು ಪೆಂಪಸ್ತಾಳ್ದಿತೆನ್ದನ್ದಱಿಯರೆ ಲವಣಾಂಭೋಧಿಯಂ ಪೋಲಿಸಲ್ವೇಡಿದುವೆತ್ತಾನೆತ್ತಲೆಂಬನ್ತಿಬಹಳ ಜಳನ್ದೀವಳಬ್ಬಾ ಸಮುದ್ರಂ (ಎಕ.X, ಮುಳಬಾ. ೩೮–೧೪; 890); ಸುಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ ಅರ್ಧಾಹಾರಮಂ ನುಂಗುಗುಮರ್ಧಾಹಾರಮನುಗುೞ್ದುಮದಂ ನೋಡಿ ಇದುವುಮೊಂದು ಕುತ್ತಂ ಆಹಾರದ ಮೇಗರುಚಿಯೆಂದು ಬಗೆದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೬–೨೫); ವಿಷಧರ ನೀಂ ವಿಷಧರನಾಗದೆ ಬೇಗಂ ವಿಷಯಾಮಿಷವಿಷಮನುಗುೞ್ದು ನಿರ್ವಿಷನಾಗಾ (ಆದಿಪು. ೨–೧೭); ಕರಚರಣವದನ ಪ್ರಕ್ಷಾಳನಂಗೆಯ್ದು ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿಯುಗುೞ್ದಾಚಮನಕ್ರಿಯೆಗಳಂ ಮಾಡಿ (ಗದಾಯು. ೬–೧೩ ವ). **೨.** (ಆಲಂ) ಹೊರಸೂಸು; ಚೆಲ್ಲು; ಚಿಮ್ಮಿಸು: ಕಣ್ಣನೀರೊಡನುಣ್ಮೆ ಕುಂಕುಮದೊಳರ್ದಿದ ಬಾಳೆಗಳನ್ನವಾಗಿ ಕೆಂಪಡರ್ದಲರ್ಗಣ್ಗಳಿಂದುಗುೞ್ದು ನೋಡಿದುದಂ ನೆನೆವೇಂ ಮೃಗಾಕ್ಷಿಯಾ (ಆದಿಪು. ೧೨–೫೫). **ಉಗಳು**$_1$: **೧.** ಮಂಥನವ ಬೆಣ್ಣೆ ನುಂಗಿತ್ತು ಬೆಣ್ಣೆಯ ಮಡಕೆಯ ನೊಣ ನುಂಗಿತ್ತು ನುಂಗಿದ ನೊಣವ ಹಿಂದೆ ಹಿಡಿಯಲಾಗಿ ಉಗಳದು ಬೆಣ್ಣೆಯ ಕೊಡದು ಮಡಕೆಯ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೧೬–೭೮೦). **ಉಗುಳು**$_1$: **೧.** ಎತ್ತ ಬಿಟ್ಟಿತ್ತು ಸತ್ತನೊಳಕೊಂಡಿತ್ತು ಮುತ್ತನುಗುಳಿ ಹೋಯಿತ್ತು (ಆದವ. ೧೦೧); ಸರ್ಪವು . . . ಒಂಬತ್ತು ಹೆಡೆಗಳನ್ನೆತ್ತಿ ಫೂತ್ಕಾರ ಮಾಡಿತು. ಆ ಹೆಡೆಗಳು ವಿಷವನ್ನುಗುಳುತಿದ್ದುವು (ಮಣಿಸ. ೯೦). **೨.** ನೋಡುತುಂ ಬೆಱಗಾಗುತಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣನಿರೆ ಕೂಡೆ ಲೆಕ್ಕದ ಸಂಭ್ರಮಂ ಸಿರಿಯನುಗುಳುತಿರೆ (ಬಸರ. ೫–೬೮).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಉಮಿ, ಉಮಿೞ್; **ಮಲ.** ಉಮಿ, ಉಮಿಕ್ಕ, ಉಮಿೞಿಕ; **ತುಳು.** ಉಬ್ಬಿ; **ತೆಲು.** ಉಮಿಯು]

ಉಗುೞ್$_2$, ಉಗುಳ್ಳು$_2$ (ನಾ). **೧.** ಜೊಲ್ಲು; ಲಾಲಾರಸ; ಎಂಜಲು ನೀರು: ಭಟಾರರವರೊಡನೆ ನುಡಿವಾಗಳುಗುೞ ಸೀಕರಂಗಳ್ ತಮ್ಮ ಮುಂಗೆಯ್ಯ ಮೇಗೆ ಬಿೞ್ದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೯–೨೫); ಉಗುೞುಂ ಪೇಲುಂ ಸಿಂಬುಳುಮುಗಲಿರ್ದವನೆಯ್ದೆ ನೋಡಿ ಪೇಸುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೪೪); ಉಗುೞುಂ ಶ್ವಾಸಂ ಕಾಸನ್ನೆಗೞ್ಗಂ ಶ್ಲೇಷ್ಮಜ್ವರಕ್ಕೆ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೩–೧೦); ವಿಶೇಷಮಾಯುಷ್ಯಮನಾದೊಡವಿಪರೆಂದುಗುೞಂ ಮಾಣದೆ ಪೀರುತಿಪ್ಪರಾಸೆಯಿಂದಂ ಮೂಢರ್ (ಸಮುಪ. ೧೨–೨೧). **ಉಗುಳು**$_2$: ಲಿಂಗವಿಲ್ಲದೆ ಉಗುಳ ನುಂಗಿದಡೆ ಅಂದಂದಿಗೆ ಕಿಲ್ಬಿಷ (ಚೆನ್ನವ. ಕ. ೨೩೬–೫೧೨); ವೇದವನೋದುವಲ್ಲಿ ಚಿಮ್ಮಿದವುಗುಳು ಬ್ರಹ್ಮಬಿಂದು ಎನಿಸುಗು (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೮); ಉಗುಳಿ ಉಗುಳಿ ರೋಗ, ಬೊಗುಳಿ ಬೊಗುಳಿ ರಾಗ (ಗಾದೆ); ಭಟ್ಟರಿಗೆ ಮಂತ್ರ ಸ್ವಲ್ಪ ಉಗುಳು ಬಹಳ (ಗಾದೆ).

ಉಗುಳದಾಂಟು = ಮಾತನ್ನು ಮೀರು; ಅವಿಧೇಯನಾಗು; ಹದ್ದುಮೀರು: ಜಗಳವಾಡುವರಲ್ಲಿ ಕೆಲರು ಮಾತೆಯರಿಕ್ಕಿದುಗುಳ ದಾಂಟಿದರಂದು ಕೆಲರು (ಮೋಹತ. ೧೮–೮೦). **ಉಗುಳುಹಾಕಿದಾಟು** = ಕಡೆಗಣಿಸು; ಮೀರು: ಇಂತಹ ಹುಡುಗೆ ಸಿಕ್ಕುವುದು ಕಠಿನ. ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಉಗುಳುಹಾಕಿ ದಾಟುವುದಿಲ್ಲ (ಜಮಾನ್ದಾ. ೧೪೭).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಉಮಿವು; ಉಮಿೞ್ವು; **ಮಲ.** ಉಮಿ, ಉಮಿೞು; **ತುಳು.** ಉಬ್ಬಿ; **ತೆಲು.** ಉಮ್ಮಿ]

ಉಗುೞಿಸು, ಉಗುಳಿಸು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಉಗುಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಕ್ಕಿಸು; ಕಾರಿಸು: ಎನ್ನೊಡಮೆಯನುಗುೞಿಸದೆ ಮಾಣೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨–೨೧೯); ಉಗುೞಿಪ ಮೂಗಂ ಮುಚ್ಚಿಪ ಮೊಗಮಂ ಮೂದಿರಿಕನಾಗಿ ಪುದ್ಗಾರಮನಾವಗಮೊಗೆಯಿಪ ಬೇಡರ ಪಳ್ಳಿಗಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೬–೪೨).

ಉಗುಳಿಸು: **೨.** (ಆಲಂ) ಚಿಮ್ಮಿಸು; ಸೂಸು: ಬಿಗಿದ ಹೊದೆಗಳ ಹಜೞಿದು ಬಿಲ್ಲಿಂದುಗುಳಿಸಿದನಂಬುಗಳನಳವಿಗೆ ತೆಗೆದು ಪಾಂಡವ ಬಲವ ಬೆಂಬತ್ತಿದನು (ಕುಮ್ಯಾಭೀ. ೯–೭); ಜಲಬಿಂದುಗಳ ಬಿಡದುಗುಳಿಸಿದನಕ್ಷಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೩–೧–೩೮). **೩.** ಬಯ್ಯಿಸು; ಛೀಯೆನ್ನಿಸು: ಮತ್ಪಾಲನೆಂದು ನಿರ್ಮಿಸಿ ನಿನ್ನಂ ಬಿದಿಯನುಗುಳಿಸಿದಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೩–೨೦೨); ನೆರೆಹೊರೆಯ ಅಕ್ಕಗಳು ನೆರೆದು ನ್ಯಾಯ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವರು. ಅವರ ಕಡೆಯಿಂದ ನನಗೆ ಉಗುಳಿಸುವಳು (ಬಿಟ್ಟಹೊ. ೭೩).

ಉಗುಳಿಸಿಕೊಳ್ = ಉಗುಳುವಂತೆ ಮಾಡಿಕೊ; ಇತರರಿಂದ ಬಯ್ಯಿಸಿಕೊ: ನೀನು ದಾರೀ ಬಿಡು. ನಾನೇ ಉಗುಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವೆನು ಅಂದನಂತೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೧೬). [ಉಗುೞ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಉಗುೞ್ಗಪ್ಪೆ, ಉಗುಳ್ಗಪ್ಪೆ (ನಾ). ಉಗುಳಿನ ಕುಪ್ಪೆ; ಶ್ಲೇಷ್ಮದ ಮೊತ್ತ: ಅಡಿಗಡಿಗೆಲ್ಲರುಂ ಪೊರಳ್ವ ಮಯ್ಲಿಗೆವಾಸುಗುೞ್ಗಪ್ಪೆಯಾದ ಮೆಯ್ಯ್ ಬಿಡದಿರದೆಂತು ಸೂಳೆಯರ ಸಂಗಮನೊಲ್ವರೊ ಖೂಳ ಮಾನವರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೦೪). **ಉಗುಳ್ಗಪ್ಪೆ**: ನಾನು ರೂಪಾಜೀವೆ, ಸೂಳೆ, ಬೆಲೆವೆಣ್ಣು, ವಾರವಿಲಾಸಿನಿ; ಹೊಸ್ತಿತ್ತರೆ, ಉಗುಳ್ವ ಪುರುಷಶ್ವಾಪದಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಈ ನನ್ನ ಬೆಡಂಗಿನ ತನುಸಂಪತ್ತಿಯು ಸೌನ್ದರ್ಯಸೌಭಾಗ್ಯವು ಕಲಾಸಿದ್ಧಿಯು, ಯವ್ವನದ ವೇಗವು, ಪೆಣ್ತನದ ರಂಗವು – ಕಾಳಾಂಜಿ ಉಗುಳ್ಗಪ್ಪೆಯು ಮಾತ್ರ (ಮಂತ್ರಶ. ೩೩–೨೪). [ಉಗುೞ್$_2$ + ಕುಪ್ಪೆ]

ಉಗುೞ್ತರ್ (ಕ್ರಿ). ಹೊರಹೊಮ್ಮಿಸು, —ಸೂಸು: ಅಲರ್ವ ಪದಕ್ಕೆ ಬಂದಲೆವ ತಂಬೆಲರಿಲ್ಲದೆ ಮಾಣ್ದ ಮಲ್ಲಿಕೋಜ್ವಲಮುಕುಳಕ್ಕಮಾದ ಪೊಸಗಂಪನುಗುೞ್ತರಲಿರ್ದು ರಾಗದಿಂ ನಲಿವ ಮದಾಳಿಯಿಲ್ಲದಿನಿಸಂ ತಡೆದಂತರಿಸಿರ್ದ ಪದ್ಮಕುಟ್ಮಲವಿಭವಕ್ಕಮೇಂ ದೊರೆಗೆವಂದುದೊ ಯೌವನದೇೞ್ಗೆ ಕನ್ನೆಯಾ (ಆದಿಪು. ೩–೧೯). [ಉಗುೞ್$_1$ + ತರ್]

ಉಗೆ$_1$ ‘ಉಗಿ$_6$’ ನೋ.

ಉಗೆ$_2$ ‘ಉಘೇ’ ನೋ.

ಉಗೆವಾಡ (ನಾ). ಮೋಡ; ಹಬೆಯ ಮಾಡ: ಬಗೆಯ ನಗೆಯಲಿ ಸುಳಿವ ಉಗೆವಾಡದಲಿ ಜಗವ ಗೆಲ್ಲಲು ನಸುಕಿನಲಿ ಆದೆ ದರದಳಿತ ಕಮಲ ಕೋರಕದಂತೆ ಬಾಯ್ದೆರೆದ ಚೆನ್ನೆ (ಗರಿ. ೨೯–೧). [ಉಗೆ$_1$ (< ಉಗಿ$_6$) + ಮಾಡ]

ಉಗ್ಗ$_1$ (ನಾ). ತೊದಲುವವನು; ಬಿಕ್ಕರಿಸುವವನು: ಉಗ್ಗಂ, ಉಗ್ಗಿ, ಸುಗ್ಗಂ, ಸುಗ್ಗಿ (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ); ಉಗ್ಗನಾದವನ ಮಾತು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಉಗ್ಗು$_1$ + –ಅ$_7$]

ಉಗ್ಗ$_2$ (ನಾ). ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಅವುಗಳ ಬಾಯಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ, —ಹುರಿ: "ಉಗ್ಗ–ಉಕ್ಕಡ" (ಜಾನಕೋ. ೧೯); ವೀಸ ಕೆಲಸವ ಮಾಡದಿರ್ದೊಡೆಯು ಕೊನೆಗೆ ಆವು ಹಗ್ಗ ಚಿತಿ ಉಗ್ಗಂಗಳನು ತರುವುವು (ಅರುಣ. ೪೯); ಎಣ್ಣೆಚೆಂಬು ಹಿಡಿದು ತರಲು ಉಗ್ಗವಿದ್ದರೆ ಚೆನ್ನ (ರೂಢಿ).

ಉಗ್ಗಹಾಕು = (ಆಲಂ) (ಕೊರಳಿಗೆ) ಉಪಾಯವಾಗಿ ಹಗ್ಗ ಹಾಕು; ಉರುಳು ಹಾಕು: ಯಾರಾರಿಗೊ ಉಗ್ಗಹಾಕಿ ಹತ್ತಿಪ್ಪತ್ತು ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು . . . ಸಾವ್ಕಾರ ಅಂತಾನೆ ಕರೆಯಬೇಕಂತೆ (ಬೆಳುಮ. ೧೦೨).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಉಕ್ಕಂ; **ತುಳು.** ಒಗ್ಗಿ; **ತೆಲು.** ಉಗ್ಗ]

ಉಗ್ಗಟ ‘ಉಗ್ಗಡ$_1$’ ನೋ.

ಉಗ್ಗಡ$_1$, ಉಗ್ಗಟ (ಗು). **೧.** ಅತಿಶಯವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: ಉಗ್ಗಡದ ಕಾವ್ಯದ ಕವಿಗಳಿದಿರೊಳು (ಹಚಕಾ. ೧–೨೧); ಉಗ್ಗಡದ ಬೆಡಂಗನಾಂತು ಪರಿರಂಜಿಪ ಪಾರ್ವತಿಗೈದೆ ಮೋದದಿಂ ಕಡುಮಿಱು ಪುತ್ತಮಾಂಬರವನರ್ಪಿಸಿದಂ ನೃಪರಾಜಕುಂಜರಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩–೧೧೭).

(ನಾ). ೨. ಉತ್ಕಟತೆ ; ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ; ಅತಿಶಯ : "ಉಗ್ಗಡಮೆನಲುತ್ಕಟದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೬) ; ಇದು ಮನೆಯಂದಮಲ್ತುರಿವ ದಳ್ಳುರಿಯುಗ್ಗಡದಂದಮಾಗಿ ತೋಱಿದಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪) ; ಸೇದೆಯೊಂದುಗ್ಗಡದಿಂದಂ ಸುಯ್ವೊದಬ್ದುಣ್ಮಿದಪುದು ನಡುಗುತ್ತಿರ್ದುರ್ವೀ ಕಣ್ಮಲರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೧೦) ; ಉಗ್ಗಡದಿಂ ತೀಡಿದುದೊಂದು ಘೋರಪವನಂ (ದಶಕು. ೫-೭೧) ; ಪೊಡಕರಿಪ ಗಂಡಗುಣದುಗ್ಗಡಮೆಂತು [ಟೊ] ಬಿಡದೆ ಜಡಿಯೆ ಜಯವಧುವತ್ತಿತ್ತ[ಡಿ]ಯಿಡದೆ. . .ಶ್ರೀ ದೇವರಾಯ ಭೂವಲ್ಲಭನ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೬೭-೨೯ ; 1380) ; ಉಗ್ಗಡದಲೆಱಗಿದನುಂಡ ಕೂಳಿನ ಕಡುಹ ತೋಱಿಂದು (ಕುವ್ಯಾಳ. ಓರಿಇ. ೨೩-೮೨). **ಉಗ್ಗಟ :** "ಉತ್ಕಟ—ಉಗ್ಗಟ" (ಶಮುದ. ೨೭೭ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಉತ್ಕಟ]

ಉಗ್ಗಡ್ಯ, ಉಗ್ಗಡೆ (ನಾ). = ಉಗ್ಗಡಣೆ : ನೆರೆದ ವೇದಂಗಳುಗ್ಗಡವುಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಗರವಟಿಗೆಯಣಿಮಾದಿಗಳ ಬೊಬ್ಬೆ ಧರ್ಮದಬ್ಬರ (ಹಚಕಾ. ೫-೭೧) ; ಸಾಱುವ ಡೌಡೆಯೆಂಬ ತೆಱದಿಂದಂ ಬಗ್ಗಿಸುತ್ತಿರ್ದುವುಗ್ಗಡದಿಂ ಕೋಗಿಲೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೫) ; ಕಟ್ಟೆಗೆಕಾಱರುಗ್ಗಡದೆ ಹೊಗಳ್ದರು ಹರಿಯ (ಮೋಹತ. ೪೨-೪೩) ; ದೂರದಲ್ಲಿ ನಗಾರೆಯ ಉಗ್ಗಡ (ಕ್ರಾಂಚಧ್ವ. ೫೫). **ಉಗ್ಗಡೆ :** ಗಟ್ಟಿ ಚಿನ್ನದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಗುದಿಗೆಯ ಕೈಯ್ಯ ಜಟ್ಟಿಗಳ್ ನಿಖಿಳ ಬೋಳಕರ ಕಟ್ಟೆಗೆಗಾಱರನೇಕವುಗ್ಗಡೆ ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟುದು ರಾಯನೇಳ್ಗೆಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೧-೫೮). [< ಸಂ. ಉದ್ಘುಷ್ಟ]

ಉಗ್ಗಡಣಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ನೆಲವನ್ನು ಕುಟ್ಟುತ್ತ) ಕೂಗಿ ಹೇಳು ; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿ ತಿಳಿಸು ; ಉದ್ಘೋಷಿಸು : ಬಿಡದೆ ಶಿಶಿರೋಪಚಾರಮನೊಡರ್ಚುತುಂ ತತ್ಕುಮಾರಿಕೆಯ ವಾರ್ತೆಯನುಗ್ಗಡಣಿಸುತೆ ನೃಪವಿರಹಮನಡಗಿಸಿ ನರ್ಮಸಚಿವಸುತನಂದೆಸೆದಿರ್ದಂ (ಉದ್ಭಟ. ೭-೩). [ಉಗ್ಗಡಣೆ + -ಇಸು₃]

ಉಗ್ಗಡಣೆ, ಉಗ್ಘಡಣೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು ; ಘೋಷ ; ಬಿರುದಾವಳಿಯ ಹೊಗಳಿಕೆ ; ವಂದಿ ಮಾಗಧರ ಕೊಂಡಾಟದ ಕೂಗು : ಕವಿದ ಚಿತ್ರಾವಳಿಯ ದಡ್ಡಿಯ ವಿವಿಧ ಭಟರುಗ್ಗಡಣೆಯಲಿ ವರಯುವತಿ ಬಂದಳು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬-೧೮) ; ಇಡಿದಿರ್ದ ವೇದ ವೇದಾಂತ ಮಂತ್ರಂಗಳುಗ್ಗಡಣೆಯ ಮಹಾಪ್ರಣಮದಂತೆ ಹರಿ ಮೊದಲಾದ ಬಿಡುಗಣ್ಣರೋಲಗದ ನಡುವೆ ಜಸವೆತ್ತ ದೇವರದೇವನಿರೆ ಕಂಡನು (ಚಬಪು. ೩೦-೯). **ಉಗ್ಘಡಣೆ :** ತಾಳ ಸಮೇಳ ಸದ್ಗತಿಯಿಂದಲುಗ್ಘಡಣೆಯ ಗಡಾವಣೆಯಿಂದಲಲ್ಲಮನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫-೯) ; ವರಸುಧಾಮನ ಕೈವಿಡಿದು ಬಳಿಕರಸನುಘ್[ಗ್ಘ]ಡಣೆಯ ನಿನಾದದಲರಸುಹಂತಿಯ ನೋಡುತವರ ವರುಚಿತವೃತ್ತಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೪-೭) ; ಪೊಡವಿಯುಮುರರ ಮಂತ್ರರವದುಗ್ಘಡಣೆಗಳ (ನಿಭಾಗ. ೪-೫-೬೫) ; ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಕಟ್ಟಿಗೆಯವರಿಂದ ದೊರೆಗಳ ಬಿರುದಾವಳಿ ಉಗ್ಗಡಣೆಯಾಯಿತು (ರಾಜಯೋ. ೩೯).
[< ಸಂ. ಉದ್ಘೋಷಣ]

ಉಗ್ಗಡರಾವುತ (ನಾ). ಶೂರನಾದ ಸವಾರ ; ಪ್ರಬಲನಾದ ಕುದುರೆ ಸವಾರ : ಬಾವುಲಿಯ ಕಾಲ ತೊಡರ ಮಹಾವೀರರ್ ಚೂಣಿಬವರಮಂ ಕೆಣಕಲ್ ಕೋಪಾವಿಷ್ಟರಾಗಿಯುಗ್ಗಡರಾವುತರುರವಣಿಸಿ ಕುದುರೆಯಂ ಪೊಳೆಯಿಸಿದರ್ (ದಶಕು. ೨-೧೬). [ಉಗ್ಗಡ₁ + ರಾವುತ]

ಉಗ್ಗಡಿಸು, ಉಗ್ಗಳಿಸು, ಉಗ್ಘಡಿಸು, ಉಗ್ಘಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿಹೇಳು ; ಉದ್ಘೋಷಿಸು : ಮಾಣಿಸಿದೊಡೆ ಮಾಣದೆ ರಪಣಮಂ ತೋಱಿಯುಮೊತ್ತೆಯನುಗ್ಗಡಿಸಿಯುಮಾಡಿಮೆನೆ ಪೆಱತೇನುಮುಪಾಯಮಿಲ್ಲದೆಮ್ಮಾಳ್ವ ನೆಲನೊತ್ತೆಯೆಂದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩ ವ) ; ಶುಕನಿಕರಂಗಳುಗ್ಗಡಿಸೆ (ಗಿರಿಕ. ೯-೪೭) ; ಭೀಷ್ಮದ್ರೋಣಕೃಪಾದಿಗಳೆದುರಾಗಿ . . . ಪಾಂಡವರು ಪಟ್ಟಂಥ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಉಗ್ಗಡಿಸಿ (ಕೃವಾಉ. ೬). ೨. ಕೊಂಡಾಡು ; ಹೊಗಳು : ಕುಲಮನೆ ಮುನ್ನಮುಗ್ಗಡಿಪಿರೇಂ ಗಳ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೧) ; ಆದಮುಗ್ಗಡಿಸುವ ಪುಣ್ಯಪಾಠಕರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೬-೯) ; ಪ್ರಬಂಧಗಳನ್ನುಗ್ಗಡಿಸುವ ವಂದಿಮಾಗಧ ಸೂತರ ಸ್ತುತಿಗಳೂ (ಕೃವಾವಿ. ೧೩೦). **ಉಗ್ಗಳಿಸು :** ೧. ವೇತ್ರಂಗಳಿಂ ಸಲುವಾಳರಾನಂದಿಮಾಕಾಳರುಗ್ಗಳಿಸುತಿರ್ದರ್ ಸಭಾಂತರದೊಳು (ಕೊಟ್ಬೂಬ. ೧-೬೪). **ಉಗ್ಘಡಿಸು :** ೧. ಓರೊರ್ವರ ನೆಱಂಗಳುಮನನ್ಯೋನ್ಯ ವೈರಕಾರಣಂಗಳುಮನುಗ್ಘಡಿಸುತ್ತುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೫ ವ). ೨. ಬಸವಣ್ಣನ ಮುಂದಣೆಚ್ಚರಿಕೆಗುಂದದಂತೆ ಉಗ್ಘಡಿಸುತ್ತಿರ್ದನು (ಬಸಹೆ. ೩೩). **ಉಗ್ಘಳಿಸು :** ೧. ವಿಚಿತ್ರ ವಚನಗಳನ್ನು ಉಗ್ಘಳಿಸುತ್ತಾ . . . ಬರೀ ಮಾತುಗಳ ಕೌಶಲವನ್ನು ತೋರಿಸಿ (ಕೃವಾವಿ.೭೮). [ಉಗ್ಗಡ್ಯ+-ಇಸು₃]

ಉಗ್ಗಡೆ 'ಉಗ್ಗಡ್ಯ' ನೋ.

ಉಗ್ಗರ (ನಾ). ಉಗ್ರತೆ : ಫಣಿ ತನ್ನ ಗರಳದುಗ್ಗರ ಹಾಱಿತೆಂದೀಸೆಣಸದೆ ನೃಪನನೆಯ್ದುದುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೧-೬೫). [< ಸಂ. ಉಗ್ರ]

ಉಗ್ಗಳಿಸು 'ಉಗ್ಗಡಿಸು' ನೋ.

ಉಗ್ಗಾರ 'ಉದ್ಗರ' ನೋ.

ಉಗ್ಗಾರು 'ಉದ್ಗರ' ನೋ.

ಉಗ್ಗಿ₁ 'ಉಟ್ಗಿ' ನೋ.

ಉಗ್ಗಿ₂ (ನಾ). ಉಗ್ಗುವವಳು ; ಬಿಕ್ಕುವವಳು ; ತೊದಲುವವಳು : ಉಗ್ಗಂ, ಉಗ್ಗಿ (ಶಮುದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ). [ಉಗ್ಗ₁ + -ಇ₃]

ಉಗ್ಗು₁ (ಕ್ರಿ). ತೊದಲು ; ಬಿಕ್ಕು : "ಉಗ್ಗು - ವಚನವಿರೋಧೇ (ಬಿಕ್ಕಿಮಾತಾಡು)" (ಶಮುಧಾ) ; ಬಣ್ಣ ಬಳಕೊಂಡು ಹಿಂಗೆ ಉಗ್ಗಿದರೆ ಹೆಂಗಪಾ (ಮಾಮನಿ. ೨೩) ; ಮಾತುಂಗೂಳಿ ಜಿಹ್ವೆಯಿದ್ದು ಇಲ್ಲದಂತೆ ಉಗ್ಗುತಿರುವನು (ಚಿಂತನ. ೩೧). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಉಗ್ಗು]

ಉಗ್ಗು₂ (ಕ್ರಿ). ೧. (ನೀರು) ಚೆಲ್ಲು ; ಸಿಂಪಡಿಸು ; ಎರಚು : ಜಲಬಿಂದುಗಳ ರಾಶಿಯು ಮುಗಿಲಿಗೆ ಉಗ್ಗಿದ ಮುತ್ತುಗಳ ಹಾಗೆ ಹಾರುತ್ತಿವೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೧೪೫) ; ದುರ್ಗಂಧವಾದ ನೀರು ತುಂಬಿ ತಂದು . . . ಉಗ್ಗಿಬಿಟ್ಟನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೮೨) ; ಆವನು ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದು ಹುಸೇನನಿಗೆ ಗಟಾರದ ನೀರನ್ನು ತಂದು ಉಗ್ಗಿದನು (ರಂಗರೋ. ೪೮). ೨. ಉಕ್ಕಿಬರು ; ನುಗ್ಗಿಬರು : ಬೆಟ್ಟದೆದೆಯನು ಬಿರಿದು ಬಾಳ ಹಿಗ್ಗಿನ ಬುಗ್ಗೆ ಉಗ್ಗಿಬಹದದು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೫೬-೮) ; ಅಟ್ಟಹಾಸದ ಬುಗ್ಗೆ ಉಗ್ಗಿಬರಹತ್ತಿತು (ಇಪ್ಪಕ. ೩೮೩). [ದೇ. ?. / ತುಳು. ಉಗ್ಗು = ಸ್ರವಿಸು]

ಉಗ್ಗು₃ (ನಾ). ತೊದಲುವಿಕೆ ; ಬಿಕ್ಕುವಿಕೆ : ಉಗ್ಗು, ಸಿಗ್ಗು, ಎಗ್ಗು (ಶಮುದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ) ; ರಂಗಮ್ಮ ಇದ್ದಾಳಲ್ಲಾ ಏನಾಗಿದಾಳೆ ? ಸ್ವಲ್ಪ ಬಾಯಿ ಉಗ್ಗಾದರೆ ಏನಂತೆ ? (ಕಾನೂರು. ೪೦೭). [< ಉಗ್ಗು₁]

ಉಗ್ಗು₄ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಳ ; ಉಕ್ಕೇರುವಿಕೆ : ಹಸುಗಳ ಓಡಾಟ, ಹಕ್ಕಿಗಳ ಹಾರಾಟ, ಇವೆಲ್ಲ ಆ ಹೊಸಬಲದ ಹಿಗ್ಗಿನ ಉಗ್ಗು (ವಿಚಾಮಂ. ೬೬).
[< ಉರ್ಕು₁]

ಉಗ್ಗು₅ (ನಾ). (ಮಕ್ಕಳ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ) ಹಾಲು ಅಥವಾ ನೀರು : ಉಗ್ಗುಗಳನಾಗಾಗ ಬಯಸಲು ಹಿಗ್ಗುವಳು ಮುದ್ದಾಡುವಳು ಮುಸುಡೊಡ್ಡಿ ಮುದ್ದಂ ಬೇಡುವಳು (ಬಸಪು. ೧೫-೧೪). [?]

ಉಗ್ಗುಮಾತು 'ಉಗ್ಗುವಾತು' ನೋ.

ಉಗ್ಗುವಾತು, ಉಗ್ಗುಮಾತು (ನಾ). ತೊದಲುಮಾತು ; ಬಿಕ್ಕಲು ಮಾತು : ಕಟ್ಟುಬ್ಬಸದ ಕಿಳ್ದನಿಯ ಉಗ್ಗುವಾತುಗಳಿಂದ ಬೇಹುಗುಡುವನು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೦೭-೨೨). **ಉಗ್ಗುಮಾತು :** ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನ ಉಗ್ಗುಮಾತನ್ನು ಅಣಕಿಸಿ ಅಣಕಿಸಿ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಉಗ್ಗು ಅಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಿತು (ತುಟವಿಮಾ. ೫೫). [ಉಗ್ಗು₃ + ಮಾತು₁]

ಉಗ್ಘಡಣೆ 'ಉಗ್ಗಡಣೆ' ನೋ.

ಉಗ್ಘಡಿಯಂತ್ರ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಎತ್ತುವ ಯಂತ್ರ; ಏತ; ಕಪಿಲೆ: ನಿರುತಂ ತುಂಬುವ ಕೆಡವುವ ಪಿರಿದುಗ್ಘಡಿಯಂತ್ರದಂತೆ ಭವಮಾಲೆಯೊಳಂ ತಿರುಗುತ್ತಿರ್ಪನ್ನುಮನುದ್ಧರಿಪುದು ಸದ್ಗುರುವೆ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೩೦-೧೧). [< ಸಂ. ಉದ್ಘಟೀಯಂತ್ರ]

ಉಗ್ಘಡಿಸು 'ಉಗ್ಗಡಿಸು' ನೋ.

ಉಗ್ಘಳಿಸು 'ಉಗ್ಗಡಿಸು' ನೋ.

ಉಗ್ರ (ಗು). **೧.** ಭಯಂಕರವಾದ; ತೀವ್ರವಾದ; ಘೋರವಾದ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ: ಉಗ್ರಸಂಗ್ರಾಮೋಗ್ರನಪ್ಪನಗೆ ಗೋಣಿಯೋಗದಂಡ ಧರನೊಳ್ ದಂಡವಪಹಾಸ್ಯಮುಪ್ಪುದು (ಜಗವಿ. ೫-೬೧ ವ); ಕಡುನೇಮ ವಿಡಿದು ಕಕ್ಕಸಗೊಂಡು ಮುನಿವರರೊಡರಿಸುವುಗ್ರತಪಗಳು (ಹ ದಿ ಬ. ೨-೨೮). (ನಾ). **೨.** ಪ್ರಚಂಡತೆ; ಘೋರತೆ: ಅಡವೀಸಿಂಗವ ತಿದ್ದಲಕ್ಕು ಕಜಿಯಲ್‌ಬಕ್ಕುಗ್ರದ ವ್ಯಾಘ್ರಮಂ (ಸೋಮೇಶ. ೪೯). **೩.** ಕೋಪಿಷ್ಠ. **೪.** ಕ್ರೂರನಾದನು; ನಿರ್ದಯನಾದವನು: ಬಂದಿರೆ ಕುಂಭೋದಯದೊಳ್ ತೊಟಿಲ್ವನಧನಂ ದುಃಖಾರ್ತನುಗ್ರಂ ಶಠಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೨೦). **೫.** ಶಿವ: "ಹರನುಗ್ರನೀಶಂ ವೃಷಧ್ವಜಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪-೧೧); ದುಷ್ಟಜನಶಿಕ್ಷಕನಾಗಿರ್ಪುದರಿಂದ ಉಗ್ರನೆಂದು ಪೆಸರ್ (ಭಾರಶಾಂ. ೪೩). **೬.** ಮಂತ್ರಿನರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಉಗ್ರ, ವೃಕಾಸ್ಯ, ಗ್ರಾಹ, ಕುಂಭಿ, ನಕ್ರವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಪ್ರಚಂಡವೆಂಬರಸುನರಕವಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). **೭.** ತಂದೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ತಾಯಿ ಶೂದ್ರಳಾಗಿರುವ ಸಂಕರ ಜಾತಿಯವನು. **೮.** = ಉಗ್ರತೆ ೨: ಚಂಡತ್ವಮೆ ಉಗ್ರಂ (ರಸರ. ೪-೨೩೭ ವ). [ಸಂ.]

ಉಗ್ರಕರ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಸೂರ್ಯ: ಉಗ್ರಕರನತುಳ ವನಸ್ಪತಿ ಸಂಕೀರ್ಣವೆನಿಪ್ಪೀ ವಿತತಾಟವಿಯಲ್ಲಿ ಸಲಿಸನೆಂದುಂ ಕರಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೫೧). [ಉಗ್ರ + ಕರ$_4$]

ಉಗ್ರಕರ್ಮ (ನಾ). ಕ್ರೂರವಾದ ಕೆಲಸ: ಉಗ್ರಕರ್ಮವ ನೆನೆಯಬೇಡ ವ್ಯಗ್ರದಲಿ ಸಾಧಿಸಿದೆವವಧಿಸಮಗ್ರವನು ಸಾಕಿನ್ನು ಬಿಡಿಸು ವಿರಾಟ ಭೂಪತಿಯ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೪-೫೭). [ಉಗ್ರ + ಕರ್ಮ]

ಉಗ್ರಗಂಧ (ನಾ). ಕಟುವಾದ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳದ್ದು; ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ, ಬಜೆ, ಅಜವಾನ ಮೊದಲಾದುವು: "ಬಜೆ; ಅಜವಾನ" (ಗಂಗಾಮು. ೩೮). [ಸಂ.]

ಉಗ್ರಗಂಧಿ (ನಾ). = ಉಗ್ರಗಂಧ: "ಉಗ್ರಗಂಧಿಯೆನೆ ವಜೆಬಜೆಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೩೪). [< ಸಂ. ಉಗ್ರಗಂಧಿನ್]

ಉಗ್ರಗಂಧೆ (ನಾ). = ಉಗ್ರಗಂಧ (೬). [ಸಂ. ಉಗ್ರಗಂಧಾ]

ಉಗ್ರಗಾಮಿ (ನಾ). ರಭಸದಿಂದ (ಮುಂದೆ) ನುಗ್ಗುವವನು; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯುವವನು: ಮಧ್ಯಮಮಾರ್ಗಗಾಮಿಯಾದ ಅವನು ನರೋದ್ದಿಕ್ ಪಂಥದ ಉಗ್ರಗಾಮಿಯಾದನು (ಪುನರು. ೫೩೭). [< ಸಂ. ಉಗ್ರಗಾಮಿನ್]

ಉಗ್ರಘೋಷ (ನಾ). ಭಯಂಕರವಾದ ಧ್ವನಿ: ಆಕಾಶಮಾಶಾಂತರದಿಂದಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟೀ ಧರೆಗೆ ಕೆಡೆದುದೆಂಬಂತುಮಾಶಂಕೆ ಪೊಣ್ಮುತಿರೆ ಪೆರ್ಚಿತ್ತುಗ್ರಘೋಷಂ ಪ್ರಳಯಘನಘಟಾಟೋಪಗಂಭೀರಘೋಷಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೩೭). [ಉಗ್ರ + ಘೋಷ]

ಉಗ್ರಣ 'ಉಗ್ರಾಣ' ನೋ.

ಉಗ್ರತಿಮಿ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಭಯಂಕರವಾದ ಅತಿದೊಡ್ಡ ಮೀನು: ಉದನ್ವದುಗ್ರತಿಮಿಯಂ ಸಲೆ ತದ್ರುಚಿಯೆಂದು ಬೆರ್ಚುವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೩೪). [ಉಗ್ರ + ತಿಮಿ]

ಉಗ್ರತೆ (ನಾ). **೧.** ಕ್ರೌರ್ಯ; ರೌದ್ರತೆ; ಭಯಂಕರತೆ: ಪ್ರಳಯರುದ್ರನುಗ್ರತೆಯಂತೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೫-೨೦). **೨.** [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಮೂವತ್ತುಮೂರು ಸಂಚಾರಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಂಚಾರಿಭಾವಗಳು ಮೂವತ್ತುಮೂರು: – ೧ ನಿರ್ವೇದ . . . ೨೭ ಉಗ್ರತೆ (ದುಷ್ಟರ ಅಪರಾಧಾದಿಗಳಿಂದ ರೇಗುವುದು) (ಕೈಸಿದ್ಧಿ. ೧೮೮); ಅತಿಕ್ರೌರ್ಯವೇ ಉಗ್ರತೆ (ಭಾರವಿಪ್ರಾ. ೩೪೭). [ಸಂ. ಉಗ್ರತಾ]

ಉಗ್ರತೇಜ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ತೇಜಸ್ಸು: ಉಗ್ರತೇಜಂ ಕಿಡುತಿರ್ಪನಂ (ಗದಾಯು. ೯-೩೫). [ಸಂ. ಉಗ್ರತೇಜಸ್ (ಉಗ್ರ + ತೇಜಸ್)]

ಉಗ್ರದಂಡ (ನಾ). **೧.** ಕ್ರೂರವಾದ ಶಿಕ್ಷೆ; ನಿರ್ದಯವಾದ ಶಿಕ್ಷೆ: ಕಾಲನುದ್ದಂಡೋಗ್ರದಂಡ ಕರಾಳಬಾಧೆಗೆ ಬಿದ್ದೆಯಲ್ಲಾ (ಬಸವು. ೪೯-೧೦). **೨.** ಕ್ರೂರವಾಗಿ ಶಿಕ್ಷಿಸುವ ಸ್ವಭಾವದವನು. [ಉಗ್ರ + ದಂಡ]

ಉಗ್ರಧನ್ವ (ನಾ). **೧.** ಪ್ರಬಲನಾದ ಬಿಲ್ಗಾರ. **೨.** ಇಂದ್ರ: "ಪುರಂದರನುಗ್ರಧನ್ವಿ[ನ್ವ]" (ಮಂಗರಾ. ೧೨-೧). [ಸಂ. ಉಗ್ರಧನ್ವನ್]

ಉಗ್ರನಖ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಉಗುರುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ: ಸಮದೇಭಕುಂಭಭೇದನ ಸಮಯೋಗ್ರನಖಂಗೆ ಹರಿಗೆ ಮೃಗರಿಪುವೆಸರುತ್ತಮಿಕೆಯೆ (ಗದಾಯು. ೨-೨). [ಉಗ್ರ + ನಖ]

ಉಗ್ರನರಸಿಂಹ (ನಾ). **೧.** ರೌದ್ರರೂಪದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನರಸಿಂಹ: ಹಂಪೆಯ ಉಗ್ರನರಸಿಂಹ (ರೂಢಿ). **೨.** (ಅಲಂ) ಅತಿ ರೋಷಾವೇಶವುಳ್ಳವನು: ಅಪ್ಪ ಉಗ್ರನರಸಿಂಹನಾಗಬಹುದೆಂದು ತೋರಿದ್ದು ನನಗೆ ಮೊನ್ನೆರಾತ್ರಿ ಮಾತ್ರ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೯೯). [ಉಗ್ರ + ನರಸಿಂಹ]

ಉಗ್ರಪಕ್ಷ (ನಾ). ತೀವ್ರಗಾಮಿಯಾದ ಪಕ್ಷ: "ಅತಿಯಾಗಿ ಹೋಗುವ ಗುಣ, ಸ್ಥಿತಿ; ಅತಿಪಕ್ಷ; ಉಗ್ರಪಕ್ಷ" (Extremism. ಇಂಕನಿ). [ಉಗ್ರ + ಪಕ್ಷ]

ಉಗ್ರಪಾಣಿ (ನಾ). ಭಯಂಕರವಾದ ಕೈಯುಳ್ಳವನು: ನಾನಾವಿಧಾಯುಧ ವ್ಯಗ್ರಪಾಣಿಗಳುಮುದಾರವೀರರಸ ರಭಸೋಗ್ರಪಾಣಿಗಳುಮಾಗಿ ಮಗಧನ ಮುಂದೆ ಬಂದು ನಿಂದು (ಆದಿಪು. ೧೨-೯೨ ವ). [ಉಗ್ರ + ಪಾಣಿ]

ಉಗ್ರಪ್ರತಿಗ್ರಹ (ನಾ). ಎಳ್ಳು, ಎಮ್ಮೆ, ಮೊಸರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಗ್ರಹಿಸುವುದು, —ದಾನತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಅತ್ಯಶನ, ಅತಿಪಾನ, ಉಗ್ರಪ್ರತಿಗ್ರಹ, ಉಚ್ಛಿಷ್ಟ, ಪರ್ಯುಷಿತ, ನಿಷಿದ್ಧ ದ್ರವ್ಯಂಗಳಂ ವರ್ಜಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೧೩೮). [ಉಗ್ರ + ಪ್ರತಿಗ್ರಹ]

ಉಗ್ರಬಲ (ನಾ). ಭಯಂಕರವಾದ ಬಲವನ್ನು ಉಳ್ಳವನು: ಬಲದೇವ ವಾಸುದೇವರೊಳಲಂಘ್ಯಬಲನೊರ್ವನುಗ್ರಬಲನೊರ್ವನವರ್ ಕೆಲದೊಳಿರೆ ಚಂದ್ರರವಿಮಂಡಲ ಮಧ್ಯದ ಕನಕಗಿರಿಗೆ ನೃಪನೆಣೆಯಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮೦). [ಉಗ್ರ + ಬಲ]

ಉಗ್ರಲೋಚನ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಅಗ್ನಿನೇತ್ರ; ಶಿವ: ಉಗ್ರಲೋಚನನಚಳಭಕ್ತ ಗುಣಾಗ್ರಗಣ್ಯನು ಭಕ್ತಿಪುಣ್ಯನು ನಿಗ್ರಹಾನುಗ್ರಹ ಸಮಗ್ರೋದಗ್ರಬಲಶೌರ್ಯ (ಬಸವು. ೫೩-೨). [ಉಗ್ರ + ಲೋಚನ]

ಉಗ್ರವಾದಿ (ನಾ). = ಉಗ್ರಗಾಮಿ: ಹಿಂಸಾಮಾರ್ಗದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಗಳಿಸಬಹುದೆಂದು ಉಗ್ರವಾದಿಗಳು ಭಾವಿಸಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಉಗ್ರವಾದಿನ್]

ಉಗ್ರಶಾಸನ (ನಾ). **೧.** ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ ಆಜ್ಞೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು; ಅಪ್ಪಣೆ ಮೀರಿದವರನ್ನು ಕ್ರೂರವಾಗಿ ದಂಡಿಸುವವನು (೬). **೨.** ಕಟ್ಟಪ್ಪಣೆ (೬). [ಉಗ್ರ + ಶಾಸನ]

ಉಗ್ರಸತ್ವ (ನಾ). ೧. ತೀವ್ರವಾದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಉಳ್ಳುದು; ಮಿಗಿಲಾದುದು: ಮನವುಗ್ರಸತ್ವವಾ ಹರಿಣನಿಂ ಮರುತನಿಂ ಸರಳಿನಿಂ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂ ಮನದಿಂ ರಥಾಶ್ವ ಮಿಗಿಲು (ಹಚಕಾ.೬–೩೩). ೨. ಭಯಂಕರವಾದ ಪ್ರಾಣಿ, —ಜೀವ: ಅತ್ಯುಗ್ರಸತ್ವಂಗಳಿಂದರ್ವಿಸುವೀ ದುರ್ವಾರ ಕಾಂತಾರಮನಬಲೆಯೆ ನಿಶ್ಶಂಕೆಯಿಂದೆಂತು ಪೊಕ್ಕೈ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೩೯). ೩. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಶಕ್ತಿ. [ಉಗ್ರ + ಸತ್ವ]

ಉಗ್ರಾಂಬಕ (ನಾ). = ಉಗ್ರಲೋಚನ: ಅನುಜೆ ತಳುವಿದಳೆಂದು ರೋಷಸ್ತನಿತಗದ್ಗದಕಂಠನೊದೆದೆದ್ದನು ಮಹೀಮಂಡಲವನುಗ್ರಾಂಬಕನ ಡೊಂಬಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೯–೧೮); ಉಗ್ರಾಂಬಕನಂ ಗರಳಗ್ರೀವನ ದೇವಕುಲಾಗ್ರಣಿಯಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೧–೫). [ಉಗ್ರ + ಅಂಬಕ]

ಉಗ್ರಾಕ್ಷ (ನಾ). = ಉಗ್ರಲೋಚನ: ಅಕ್ಷಣದೊಳುಕ್ಷಧ್ವಜನನುಗ್ರಾಕ್ಷನಂ ಮೆಚ್ಚಿಸಿ (ಬಸವು. ೫೮–೨೬). [ಸಂ. (ಉಗ್ರ + ಅಕ್ಷಿ + –)]

ಉಗ್ರಾಣ, ಉಗ್ರಣ (ನಾ). ಧಾನ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ತುಂಬುವ ಮನೆ; ದಾಸ್ತಾನು ಕೋಣೆ: ಅಕ್ಕಿ ಕಣಿಕವ ರಾಸಿ ಮಾಡಿದರು ಮಹಮನೆಯು ಉಗ್ರಾಣಕೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮–೫೦); ಆ ರಾಜಕೃತಾಂತನ ಬಳಕೆಯ ಭಂಡಾರಂ ಮೃತ್ಯುಮಹಾದೇವತೆಯುಗ್ರಾಣಂ (ಜಯಕಾ. ೭–೨೦); ಅನಂತರ ಆ ಕೊಠಡಿ . . . ಉಗ್ರಾಣವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಟ್ಟಿತು (ಏಕಾಂಗಿ. ೨೦). **ಉಗ್ರಣ**: ಉಗ್ರಣದ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಬಹುವಿಧ ವೆಗ್ಗಳಾಗಿಯೆ ಸರುಕು ತುಂಬಿರೆ ದಿಗ್ಗನೆಲ್ಲವ ತೆರಹು ಮಾಡಲು ಬರಿಯ ಬಯಲಿಹುದು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೮–೧೪೮).

[< ಸಂ. ಉದ್ಗ್ರಹಣ. / **ತಮಿ. ಉಕ್ಕಿರಾಣ; ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು.** ಉಗ್ರಾಣ]

ಉಗ್ರಾಣತೆ (ನಾ). ಬಹಳವಾಗಿ ಹೊಮ್ಮಿದ್ದು: "ಉಗ್ರಾಣತೆಯೆನೆ ಬಹಳಮಾಗಿ ಪೊಣ್ಮಿದುದಕ್ಕುಂ" (ಭಾರನಿ. ೬೩). [?]

ಉಗ್ರಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಉಗ್ರಾಣದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ, —ಅಧಿಕಾರಿ: ಉಗ್ರಾಣಿ ನಾರಣವೆಗ್ಗಡೆಯ ಗಿರಿಪಯ್ಯ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೪೯–೪; 1282); ಪಡಸಾಲೆಗಳ ಮೇಲೆ ಉಗ್ರಾಣಿಗಳೂ ಕಾರಕೂನರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಅಂತಸ್ತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಆಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಅಧಿಕಾರಗಳನ್ನು ಚಲಾಯಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೪೪); ನಾನು ಆ ದೇವರ ಉಗ್ರಾಣಿ ಅದರ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯ ಭಾರ ಮಾತ್ರ ನನ್ನದು (ರಾಜ್ಯೋದ. ೫). ೨. ಉಗ್ರಾಣದ ಸೇವಕ (೩). ೩. (ಕರಾ). ಗ್ರಾಮದ ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥರ (ಪಟೇಲ ಶಾನುಭೋಗರ) ಸೇವಕ: ರಿಕಾರ್ಡು ದಫ್ತರಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಉಗ್ರಾಣಿ ಮತ್ತು ಭಟ್ಟರ ಈರ್ವರ ಕೂಲಿಗಳು (ಮಣ್ಣನಂ. ೧೨). [ಉಗ್ರಾಣ + –ಇ$_2$]

ಉಗ್ರಾಣಿಕ (ನಾ). = ಉಗ್ರಾಣಿ (೩). [ಉಗ್ರಾಣ + –ಇಕ]

ಉಗ್ರಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಗ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಡು: ಕಾಣಿಗೆ ಕಾಣಿಯ ನರ್ಚಿಪ ಕೇಣಂ ಮಾಣ್ದೀಗಳುಳ್ಳ ತನ್ನರ್ಥಮನುಗ್ರಾಣಿಸದಿತ್ತಪಳೀ ಬಿನ್ನಾಣಮುಮಾ ಚರ್ಮಭಸ್ತ್ರಿಕೆಯ ಬಲಮಲ್ತೇ (ದಶಕು. ೮–೧೯೧).

[ಉಗ್ರಾಣ + –ಇಸು$_1$]

ಉಗ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ವಿಷಮೂಲಿಕೆಯ ಬೇರು (೩). ೨. ಉಗ್ರಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು (೩). [ಸಂ. ಉಗ್ರಾ]

ಉಘೆ 'ಉಘೇ' ನೋ.

ಉಘೇ, ಉಗ್ಘೆ, ಉಘೆ (ಅ). ಜಯಘೋಷ; ಕೊಂಡಾಟದ ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ಭಳಿರೆ: ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾಜರುಘೇಯುಘೇಯೆನುತ್ತಿರೆ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೬–೧೫೮); ನೆರೆದ ಜನವೆಲ್ಲುಘೇ ಚಾಂಗು ಬೊಲ್ಲೆನುತಿರಲು (ನಂಬಿರ. ೫–೭೫); ಜಗವುಘೇಯೆಂದುದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೩೨); ಶತಸಹಸ್ರ ಕಂಠಗಳು ಏಕಕಂಠವಾಗಿ ಉಘೇ, ಹೊಯಿಸಳೇಶ್ವರ ಉಘೇ ಉಘೇ ಎಂದು ಬೊಬ್ಬಿರಿದುವು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೧೭). **ಉಗ್ಘೆ**: ಉಗೆ ಚಾಂಗು ಬಲಯೆಂದು ನೆಗೆವ ರಭಸಂಗಳೊಳು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೧೭–೭). **ಉಘೆ**: ಕಾಶೀರಮಣ ವಿಶ್ವನಾಥಂ ನಿಜವ ತೋಱಿದನು ಜನರುಘೆಯೆನೆ (ಹಚಕಾ. ೧೩–೧೯); ಉಘೆಯೆಂಬ ಶಬ್ದಸಂಭ್ರಮದಿಂದೆ ಬಹಳ ನಂಬುಗೆಯ ಸೇವಕರು ಕಂಚುಕಿಯು ಉಘೆಯೆನಲುಜ್ಜುಗದೊಳು ರತ್ನಮಯದ ಹಾವುಗೆಯ ಮೆಟ್ಟಿಸಿದರಚ್ಯುತಗೆ (ಮೋಹತ. ೪೨–೩೮). [?]

ಉಚಕೊರಡು 'ಉಜ್ಜುಗೊರಡು' ನೋ.

ಉಚಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡ: "ಚಕ್ರಲಾ—ಉಚಟಗೆ (?)" (ಓಷಧಿ. ೫೩). [?]

ಉಚಾಪತಿ, ಉಚ್ಚಾಪತಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಸಾಲವಾಗಿ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಕಿರಾಣಿ ಅಂಗಡಿಯವರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಉದ್ದರಿ ಉಚಾಪತಿಯ ಹಣದ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲವೆ? (ತುಬ್ಬಣ್ಣ. ೨೦೫); ನಮ್ಮದೂ ಅವರದೂ ಮೂವತ್ತು ವರ್ಷದ ಉಚಾಪತಿ (ರೂಢಿ). **ಉಚ್ಚಾಪತಿ**: (೩).

[← **ಮರಾ.** ಉಚಾಪತೀ; **ಹಿಂ.** ಉಚಾಪತ್]

ಉಚಾಯಿಸು, ಉಚ್ಚಾಯಿಸು, ಉಭಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೀರು; ಹದ್ದುಮೀರು; ಉಲ್ಲಂಘಿಸು; ಅವಿಧೇಯನಾಗು: ಸುಮ್ಮನೇ ಮಾತು ಯಾಕೆ ಉಚಾಯಿಸುತ್ತೀರಿ (ಸಾವಿಸ. ೭೬); ಮಾತುಗಳು ಉಚಾಯಿಸಿ ಮುಂದೆ ಬಂದಿದ್ದುವು (ಮುನಿಮಾ. ೩೬); ನರಸಿಂಹನೂ ಹೀಗೆ ಉಚಾಯಿಸಿ ಯಜಮಾನರ ಮುಖ ಮುರಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಮಾಮನೆ. ೨೫). **ಉಚ್ಚಾಯಿಸು** (೩). **ಉಭಾಯಿಸು**: ತಾಳೋ, ಅಷ್ಟು ಉಭಾಯಿಸಿ ಮಾತಾಡಬಾರದು (ಚೆಂಗೂಚಿ. ೪೫); ರಾಘು ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ ಸೊಸೆಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಉಭಾಯಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಜೋಕೆ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು (ಮೂಲಾನ. ೧೪೩).

[ಉಚಾ$_0$ + –ಇಸು$_3$. **P** ಉಚಾ ← **ಹಿಂದಿ.** ಉಚಾನಾ]

ಉಚಿತ (ಗು). ೧. ಸರಿಯಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ; ತಕ್ಕುದಾದ: ಅತಿಶಯಧವಳೋಪನೀತಿಮಾರ್ಗೋಚಿತಗತಿ ಭಾವಿತ ಮಾರ್ಗಳಂ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥ್ಯಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೫೧); ಮನದನ್ನನ ಸೇವೆಗುಚಿತ ವಸ್ತುಗಳನೆ ಚಿಂತಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೩–೧೯). ೨. ಸುಖಕರವಾದ; ಸಂತೋಷದಾಯಕವಾದ. ೩. ಪಳಗಿದ; ಬಳಕೆಯ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದಿರುವ. (ನಾ). ೪. ಕಾಣಿಕೆ; ಬಹುಮಾನ; ಕೊಟ್ಟವಸ್ತು: ಅರಸು ತಾಂ ಕೊಡುತಿಪ್ಪ ವರವುಚಿತಮಂ ನಿಲಿಸಿ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧–೫೦); ತರತರ ಉಚಿತಗಳನ್ನು ಮಹಾಕವಿಗಿತ್ತು ಮನ್ನಿಸಿದರು (ನಾಡೋಜ. ೨೧೮). ೫. ಹಣ ಕೊಡದಿರುವುದು; ಪುಕ್ಕಟೆಯಾದುದು: **ಉಚಿತ** ವಾಚನಾಲಯ (ರೂಢಿ); ಉಚಿತ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಿಲಯ (ರೂಢಿ). ೬. ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ರೀತಿ; ಕ್ರಮ; ಔಚಿತ್ಯ: ಕನ್ನಡದೊಳಗೇಕ ಬಹುತ್ವಂ ದ್ವಿವಚನಮುಚಿತದೆ ಬರ್ಕುಂ (ಶಮುದ. ೯೪). [ಸಂ.]

ಉಚಿತಜ್ಞ (ನಾ). ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿದವನು; ತಕ್ಕುದನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ಔಚಿತ್ಯವನ್ನು ಅರಿತವನು: ಪ್ರಚುರತೆಯಿಂ ಬಹುವಚನಂಗಳವೇಕವಚನ ಕೃತಲಿಂಗಂಗಳ್ ನಿಚಿತವಿಸರ್ಗಮನುಱಿದಂದುಚಿತಜ್ಞರ್ತಿಳಿವುದಿವನುದಾಹೃತಿಮುಖದಿಂ (ಶಮುದ. ೮೭). [ಸಂ.]

ಉಚಿತವರ್ಣ (ನಾ). ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಹೊಂದುವ ಅಕ್ಷರ: ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸದೊಳುದ್ಯತ್ಪೂರ್ವಪದಾಂತ್ಯಲೋಪಮಕ್ಕುಂ ಪ್ರಚುರಂ ವ್ಯುತ್ಪಾದಿಸಲ್ಕೆ ಪಡೆಗುಂ ತತ್ಪರದೊಳ್ಪಱಿಯಮುಚಿತವರ್ಣಾಗಮುಮುಂ (ಶಾವ್ಯಾವ. ೨೪೭). [ಉಚಿತ + ವರ್ಣ]

ಉಚಿತವಱಿ (ನಾ). ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿ; ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿ: ನೆರೆದುದುದಧಿಪರೀತ ಪೃಥ್ವೀಶ್ವರರು ಬಳಿಕವರುಚಿತವಱಿದಾದರಿಸಿ ಹರಿವಿಷ್ಟರಗಳಲಿ ಸತ್ಕರಿಸಿದನು ಭೂಪ (ತೊರರಾ. ೧–೧೪–೪). [ಉಚಿತ + ಅಱಿ$_1$]

ಉಚಿತವಿಧಿ (ನಾ). ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಕ್ರಮ; ಯೋಗ್ಯವಾದ ರೀತಿ: ದರ ದಾರ ಬಾರಮುಕ್ಕುಂ ಪರದಾ ದ್ವಾರಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದೊಳ್ ತದ್ಭವಮಾಗಿರೆ ಸಿರಿಯ ವಂಕಪಾಣಿಯ ಮಿರೆ ಕಂಟಿಯುಮುಚಿತವಿಧಿವಿಕಲ್ಪವಿಧಾನಂ (ಶಮುದ. ೨೯೬). [ಸಂ.]

ಉಚಿತವೆಡಂಗಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಬಿರುದು: ಲಕ್ಷ್ಮೀನೊಳಂಬ ನಣುಗಿ ಉಚಿತವೆಡಂಗಿ ಶ್ರೀಮದ್ದೇವಳದೇವಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೯೧–೧೭; 1036). [ಉಚತ + ಬೆಡಂಗಿ]

ಉಚಿತಾಕ್ಷರ (ನಾ). = ಉಚಿತವರ್ಣ: ಕರಮರ್ಥಾಕರಮುಚಿತಾಕ್ಷರಮವಲಂಬ ಪ್ರಸನ್ನಮತಿ ಮಧುರಮಲಂಕರಣಯುತಮೆನಿಸಿ(ಛಂದೋಂಬು. ೧–೯). [ಉಚಿತ + ಅಕ್ಷರ]

ಉಚಿತೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮಾತು; ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದ ಮಾತು: ಇನಿತರ್ಥದೃಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲಿನಿತುಚಿತೋಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೩೪). [ಉಚಿತ + ಉಕ್ತಿ]

ಉಚು (ನಾ). ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡಲಾರದವನು (?): ಕವಿಸಂಘದ ಸದಸ್ಯರೆಲ್ಲರೂ ಆಬಾಲಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳಾದ ಕಾರಣ ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಹಿಂದು ಮುಂದು ನೋಡದೆ, ಮೇಲೆ ಕೆಳಗೆ ಹಾರದೆ ಉಚುಗಳಂತೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಮದುವೆಯಾಗಬೇಕು (ಕೋದಂಡ. ೧೨). [?. / ಮಲ. ಉಚ್ಚ್ = ತಲೆಕೆಟ್ಟವನು]

ಉಚ್ಚ (ಗು). ೧. ಮೇಲಾದ; ಉನ್ನತವಾದ. 'ಉಚ್ಚಸ್ಥಿತಿ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಎತ್ತರ; ಮೇಲಿನ ಮಟ್ಟ: ಪಿರಿಯ ಪೊನ್ನ ತಳಿಗೆಯುಮುಚ್ಚಮಪ್ಪಡ್ಡಣಿಗೆಯುಮನಿಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮–೧೨). ೩. ಉದ್ದ: "ಉಚ್ಚಮುದ್ದಮುಕ್ಕುಂ"(ಕವಿಕಂ. ೨೦೭). ೪. ಮುಖವನ್ನೆತ್ತಿ ನಡೆಯುವವನು: "ಉಚ್ಚನೆನೆ ಮುಖವೆತ್ತಿನಡೆವವಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೨–೨೨). ೫. ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ; ಉನ್ನತಿ. ೬. [ಜ್ಯೋತಿ] ಏರಿಕೆಯ ಸ್ಥಾನ; ಶಿಖರಸ್ಥಾನ: ಉಚ್ಚದೊಳ್ ವೀಕ್ಷಿಸದೆ ಶುಭನಿವಹಂ (ಜಾತತಿ. ೭–೧೧). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ದುರ್ಗದ ಹೆಸರು: ಪೆಂಪಿನುಚ್ಚಂಗಿಯ ಕೋಟೆಯುಂ ಜಗಮುಸುಂಗೊಳೆ ಕೊಣ್ಡು ನೆಗಟ್ಟೆ . . . ಗುತ್ತಿಯ ಗಂಗ ಭೂಪನಾ (ಎಕ. II, ೫೯–೯೨; 974).

ಉಚ್ಚಂಗಿಗೊಂಡ = ಉಚ್ಚಂಗಿಯನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಂಡವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಬನವಾಸಿ ಹಲಸಿಗೆ ಹಾನುಂಗಲ್ಲುಚ್ಚಂಗಿಗೊಂಡ ಹೊಯ್ಸಳ ವೀರಬಲ್ಲಾಳದೇವರ ರಾಜ್ಯದ (ಎಕ. X, ಗೋರೀಬಿ. ೪೧–೩; 1180). **ಉಚ್ಚಂಗಿಯಬ್ಬೆ** = ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಕಲಿಯುಗದೊಳ್ ಉಚ್ಚಂಗಿಯಬ್ಬೆಯೆಂಬಳು ಮೊದಲಾಗಿ ಮೂವರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕನ್ನಿಕೆಯರು ತಪಂಗೆಯ್ದೀಶ್ವರವರಪ್ರಸಾದದಿಂ ದೇವತ್ವಮಂ ಪಡೆದರದಱಿಂದುಚ್ಚಂಗಿಯಾ ಪರ್ವತಮೆಂಬುದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೨೬–೨೬; 1064). [< ಸಂ. ಉಚ್ಚಶೃಂಗಿ]

ಉಚ್ಚಂಡ (ಗು). ೧. ತೀವ್ರವಾದ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ; ಉಗ್ರವಾದ: ಉಚ್ಚಂಡಪ್ರತಾಪೋದಯಮರಿಕುಮುದಾಭೋಗವಿಧ್ವಂಸಿಯಾಗಿರ್ಪಿನಂ . . . ಬೆಳಗುಗೆ ಜಗಮಂ ಗೋಪಮಾರ್ತಾಂಡದೇವಂ (ಜಗವಿ. ೧–೪). (ನಾ). ೨. ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿಕಟ್ಟಿದುದು: "ಉಚ್ಚಂಡಂ, ಅಪ್ರಲಂಬಂ– ಈ ೨ ಏಱಕಟ್ಟಿದುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೯–೯೮); "ಉಚ್ಚಂಡಮುಮಾಪ್ರಲಂಬಮೆನಲೇಱಿಕಟ್ಟಿದುದಕೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫–೩೭). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಂಡಕರ (ನಾ). ೧. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕಿರಣ. ೨. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಉಳ್ಳ ಕೈ. ೧, ೨: ಅನತಜನಕ್ಕಾನಂದಮಂ ಮಾಡಿ ಮಂಗಳಮುಚ್ಚಂಡಕರಂ ಮಹೀವಳಯದೊಳ್ ಚಾಳುಕ್ಯಮಾರ್ತಂಡನಾ (ಗದಾಯು. ೧–೪). [ಉಚ್ಚಂಡ + ಕರ$_4$]

ಉಚ್ಚಂಬರಿ (ಕ್ರಿ). ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಮೇಲೆ ಹಾರು: ವಸುದೇವನೆಂದನೆನ್ನ ಮೋಘಶರೌಘಮಿಾತನಪಘನಮನುರ್ಚದುಚ್ಚಂಬರಿಯದೆ ತದೀಯ ಪದಪಕ್ಷದೊಳೆ ಪತಿತಮಾಗಿರ್ದಪುದು (ನೇಮಿಪು. ೫–೬೦ ವ). [ಉಚ್ಚ + ಪರಿ$_1$]

ಉಚ್ಚಕಕುದ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಹೆಗಲುಳ್ಳವನು: ಸ್ಥಿರಮಿತ್ರನುಚ್ಚಕಕುದಂ ಶ್ಲೇಷ್ಮಾಢ್ಯನುಕ್ಷೋದ್ಭವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭–೨). [ಉಚ್ಚ+ಕಕುದ]

ಉಚ್ಚಗೋತ್ರಕರ್ಮ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಉಚ್ಚಗೋತ್ರಕರ್ಮ, ನೀಚಗೋತ್ರಕರ್ಮ, ಇವೆರಡು ಗೋತ್ರಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಗಳು. ಇವುಗಳ ಉದಯದಿಂದ ಉಚ್ಚ ಹಾಗೂ ನೀಚ ಕುಲಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವದ ಜನ್ಮವಾಗುವುದು" (ಜೈನಪ. ೩೭೬). [ಉಚ್ಚ + ಗೋತ್ರ + ಕರ್ಮ]

ಉಚ್ಚಘ್ರಾಣ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಮೂಗುಳ್ಳವನು; ಮುಂದೆ ಚಾಚಿದ ಮೂಗನ್ನು ಉಳ್ಳವನು (?): ಲಲನಾವಶ್ಯ ಸುದೃಷ್ಟಿ ಪೀನಶಿರನುಚ್ಚಘ್ರಾಣನುದ್ವೃತ್ತಭಾನಿಲಯಂ . . . ಮಿಾನಾಲಯಪ್ರೋದ್ಭವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭–೧೨). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ: "ಚೂಡಾಲ – ನಾಗರಮುಸ್ತೆ ಉಚ್ಚಟಿಗೆ" (ಒಷಧಿ. ೫೮). [< ಸಂ. ಉಚ್ಚಟಿಕಾ]

ಉಚ್ಚಟೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುವಾಸನೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ; ಕೊಡಸಾರಿಗೆಡ್ಡೆ. ೨. ಗುಲಗಂಜಿಯ ಗಿಡ. ೩. ಕಿರುನೆಲ್ಲಿಯ ಗಿಡ. [ಸಂ. ಉಚ್ಚಟಾ]

ಉಚ್ಚಪುಚ್ಛ (ನಾ). (ಪುಕ್ಕವು ಉದ್ದವಾಗಿರುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ; ಉಲಿವ ಎಂಬ ಹಕ್ಕಿ: "ಉಚ್ಚಪುಚ್ಛಮಾಮ್ನಾನಮೆನಲುಲಿವಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೨–೮). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಯ (ನಾ). ೧. ಸಮೂಹ; ರಾಶಿ; ಗುಂಪು. ೨. ಉಡಿಯನ್ನು ಬಿಗಿಗೊಳಿಸಿ ನಿರಿಯನ್ನು ಸಿಕ್ಕಿಸುವ ಗಂಟು; ಬಾಳೆಕಾಯಿ: "ನೀವೀ, ಉಚ್ಚಯಃ – ಈ ೨ ಕಣಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೦–೩೯೩); "ನೀವಿಯುಚ್ಚಯಂ ಸೋಗೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧–೨೯). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚರಣ (ನಾ). ೧. ಉಚ್ಚಾರ ಮಾಡುವುದು; ಹೇಳುವುದು; ನುಡಿಯುವುದು. ೨. ಮೇಲೆ ಅಥವಾ ಹೊರಗೆ ಹೋಗುವುದು. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚರಣೆ (ನಾ). ೧. = ಉಚ್ಚರಣ ೧: ನೋಡುವೊಡೊಂದಕ್ಕರಮುದು ಮಾಡುವೊಡುಚ್ಚರಣೆಗರಿದು ಮೂಱುಂ ತೆಱನಂ ಕೂಡೆ ಕವಿತತಿ ವಿಚಾರಿಸಬೇಡದಱಿಂ ಱಟಕುಳಕ್ಷಳಂಗಳನಿದಱೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧–೩೨); ಮಂತ್ರದುಚ್ಚರಣೆ ಸಹಿತ (ಭಾವಚಿಂ. ೯–೩೫); ಸಮ್ಮೋಹನವನಚ್ಚೊತ್ತಿದರು ತಾಳದಡಿಗಳ ಗಣಿತ ಶಬ್ದದುಚ್ಚರಣೆ ಸೊಗಸಾಗಲು (ಸೌಂದಪು. ೮–೫). ೨. = ಉಚ್ಚರಣ ೨. (ಕ). 'ಉಚ್ಚಾರಣೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಉಚ್ಚರಣ]

ಉಚ್ಚರಿತ (ಗು). ಉಚ್ಚಾರಮಾಡಿದ; ಹೇಳಿದ (ಕ). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಚ್ಚಾರಮಾಡು; ನುಡಿ; ಹೇಳು: ತಾನೆ ನರಂಗೆ ಕಿರೀಟಿ ನಾಮಮುಮಂ ಸರಸದಿನಾಗಳುಚ್ಚರಿಸಿ ಸಾಹಸಮಂ ಪೊಗೞ್ದಂ ಸುರಾಧಿಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೦೩); ಬರೆಪಂಬೊಕ್ಕುಚ್ಚರಿಸಲ್ ಬಾರದುವಕ್ಕರಮಲ್ಲವು ಘನಸ್ವನಾದಿ ಧ್ವನಿಗಳ್ (ಶಮುದ. ೨); ಅಂಗಚೇಷ್ಟೆಯಿಲ್ಲದೆ ಪದ್ಯದ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಒತ್ತಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವುದರಿಂದಲೇ ತಾಳದ ನೆಲೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಬಹುದು (ಸಮಾಲೋ. ೧೮೧). [ಉಚ್ಚರಣ + –ಇಸು$_3$]

ಉಚ್ಚಲ (ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಚಲಿಸುವ, —ಚಿಮ್ಮುವ; ಚಂಚಲ ಸ್ವಭಾವದ (ಕ). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಲಾಟ (ನಾ). ಅತಿಸಾರ; ಭೇದಿ: ಕಾಲುಧೂಳಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಉಚ್ಚಲಾಟ ಹತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಉಚ್ಚಲು + ಅಟ]

ಉಚ್ಚಲಿತ, ಉಚ್ಚಳಿತ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದ; ಚಲಿತವಾದ (ಕ). **ಉಚ್ಚಳಿತ** : ಗಂಗೆಗೆ ಶಫರೋಚ್ಚಳಿತ ತರತ್ತರಂಗೆಗೊರ್ವಳೆ ಬಂದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೯೦). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಲಿಸು, ಉಚ್ಚಳಿಸು, ಉಚ್ಛಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊರಹೊಮ್ಮು; ಹೊರಬೀಳು: ಆ ಬಿಂದುವಿರದೆ ಚಲಿಪಾಗ ವಾಯುವುಚ್ಚಲಿಸಿಯುಮಳಿ ಮಕ್ಕಳರ್ಯ[ಹ]ರು (ನವಮೋ. ೧೪–೪೮); ನರ್ತಕಿ ರಂಜಿಸಿ ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲಿಂದುಚ್ಚಲಿಸಿ ಬಂದ ಮಸೆದ ಮದನನ ಹೂಗಣೆ ಎನ್ನಿಸಿ ಸರ್ರನೆ ಜನಾಂತರಂಗವನ್ನೂ ರಂಗಭೂಮಿಯನ್ನೂ ಒಡನೆಯೇ ಹೊಕ್ಕಳು (ಕುಂಕುಮ. ೩೪). **ಉಚ್ಚಳಿಸು** : ೧. "ಉಚ್ಚಳಿಸಿದುದೆನುತ್ತಂ . . . ಪೊಜಪೊಣ್ಮಿದುದಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೫); ತಿಸುಳದೊಳುಚ್ಚಳಿಪ್ಪ ಪೊಸ ನೆತ್ತರೆ ಕೆಂದಳಿರಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೬); ಬಾತುದುಂ ಮುಳ್ಳು ಸಿಗುರ್ಗಳುಂ ಪೊಜಗಮುಚ್ಚಳಿಕುಂ ವಿಭುಮಂಗನುಕ್ತಿಯಿಂ (ಖಮದ. ೨–೨೦೦); ಸಂತಸಮೊರ್ಮೆಗೊರ್ಮೆ ತಣ್ಣನೆ ತಣಿವನ್ನಮುಚ್ಚಳಿಸು [ಪಾಠಾಂ. ಉಚ್ಚರಿಸು] ತಿರ್ದುದು ಚಿತ್ತದೊಳಾ ಮೃಗೇಂದ್ರನಾ (ವರ್ಧಪು. ೧೧–೧೧೬). ೨. ಮೇಲೆನೆಗೆ; ಚಿಮ್ಮು; ಸಿಡಿ: ಸಿಂಹಲಂಘನದಿಂ ಮೇಲೆ ನೆಗೆದು ವಜ್ರ ಸಮಾನಮಪ್ಪ ಕೈಯಿಂದಂ . . . ತಿವಿದೊಡಾತನಲ್ಲಿ . . . ಮೇಗುಚ್ಚಳಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಾಗಡೆ ಮಡಿದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೮–೩೦); ಕಂಧರಸಂಧಿಯನೆಯ್ದೆ ನೋಡಿ ತೊಟ್ಟನೆ ನರನೆಚ್ಚೊಡುಚ್ಚಳಿಸಿ ಬಿಟ್ಟುದು ವೈರಿಶಿರಸ್ಸರೋರುಹಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೬೪); ಒದೆದ ಭರದಿಂದಮುಚ್ಚಳಿಸಿದ ದುರ್ಯೋಧನನ ಮಕುಟಮಣಿಗಣವೆತ್ತಂ ಕೆದಱಿದುವಿಱಿವಬೆಡಂಗನ ಪೊದಟ್ಟ ಕೋಪಾಗ್ನಿದಹನದಾಳ್ಕಿಡಿಗಳವೋಲ್ (ಗದಾಯು. ೮–೪೦); ಆಧಾರ, ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನ, ಮಣಿಪೂರಕ, ಅನಾಹತ, ವಿಶುದ್ಧಿ, ಆಜ್ಞೆ ಎಂಬ ಷಡಾಧಾರ ಬಳಿವಿಡಿದು ನೆತ್ತಿಯಿಂದುತ್ತರಕ್ಕೆ ಉಚ್ಚಳಿಸಿ ಹಾಯ್ದು ನಡುನೆತ್ತಿ ತೂತಾದರೂ ಲಿಂಗಸಾಹಿತ್ಯವಿಲ್ಲ (ಆದವ. ೨೧); ಘೃತಧಾರೆಗಳಿಗುಚ್ಚಳಿಸಿದುವು ಹರಹಿನಲಿ ನಾಲಗೆ ಹವ್ಯವಾಹನನ (ಕುವ್ಯಾಸ.೧೧–೨). ೩. ಎಲ್ಲೆಮೀರು; ಆಕ್ರಮಿಸು; ಆವರಿಸು: ಮಚ್ಚರದಿನೊರ್ವರೊರ್ವರನುಚ್ಚಳಿಸಿ ತಗುಳ್ದು ಗೋವರಾರ್ದಿಸೆ ಕೀಱಂಕರ್ಚಿ ಪುಡಿಯೊಳ್ ಪೊರಳ್ದುವು ನಚ್ಚಿನ ಕಾಂಭೋಜವಾಜಿಗಳ್ ಕೆಲವಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೯೪); ಎಚ್ಚೊಡೆ ತಪೋಮರೀಚಿಯನುಚ್ಚಳಿಸಲ್ಕಾಱದಿತ್ತ ತಿರುಗಿದ ಶರಮಂ ಚೆಚ್ಚರದೀಕ್ಷಿಸಿ ಛಲದಿಂದೆಚ್ಚಂ ಪಂಚೇಷು ಮದನಶರದಿಂದಾಗಳ್ (೧೦೪. ೮–೧೮); ತಟವನುಚ್ಚಳಿಸಿತು ಕಡಲು ಮಂತಿಟ್ಟರೆ ಘಟದ ಮೊಸರು ಚೆಲ್ಲುವಂತೆ (ಭರಚ. ೨೪–೩೬). ೪. ದಾಟು: ಉಳಿದ ಜಪತಪ ನಿಯಮ ಹೋಮಂಗಳಲಿ ಸಂಸಾರಾರ್ಣವವನುಚ್ಚಳಿಸಬಹುದೇ ರಾಯ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೧೨೩). ೫. ಕೊರೆ; ಸೀಳು; ಭೇದಿಸು: ಬಲುಬಿದಿರನುಚ್ಚಳಿಸುವಳಿ ಮುಖಕೆಳೆಯಕಬ್ಬಾನುವುದೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫–೨೮); ಎಚ್ಚೊಡುಚ್ಚಳಿಸಿದ ಬಾಳ ಹೆಬ್ಬಿದಿರ್ಗಳ ಕೊಚ್ಚಲು ವನಲಕ್ಷ್ಮಿ ಭಟರ್ಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಮುತ್ತುಗಳುದುರಿತು (ಮೋಹತ. ೧೯–೨೩); ಸರಳ್ ನೆತ್ತಿಯೊಳಗುಚ್ಚಳಿಸಿದುದು (ಚಿಬಪು. ೩೨–೩೫). ೬. ಪ್ರಕಾಶಿಸು; ಬೆಳಗು: ಎಳೆಗೆ ಗುಣರುಚಿಯಿನೊಳ್ಪಗ್ಗಳಿಸಿರೆ ಗುಣರುಚಿ ವಿಕಾಶವಾಗ್ರಶ್ಮಿಯಿನುಚ್ಚಳಿಸೆ ವದನೇಂದು ಪೆಂಪಂ ತಳೆದಂ ಗುಣನನ್ದಿದೇವ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೫೩; 1122); ಬಳಸಿ ತಾರಗೆಯ ನಡುವುಚ್ಚಳಿಪ ಚಂದ್ರಮನಂತೆ ಕಂಸನ ಲಲನೆ ಜೀವಂಜಸೆ ವಧೂತತಿವೆರಸು ರಂಜಿಸಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೫೪).

ಉಚ್ಛಳಿಸು : ೨. ನೀರ್ಗುಡಿದವೊಲಾದುದುಚ್ಛಳಿಸಿ ಸೂಸುವ ಕಣ್ಬನಿ ಕೆಂಜವಕ್ತ್ರಿಯಾ (ಆದಿಪು. ೧೨–೨೭); ಮಿಂಚು ಬೆಳಗುಚ್ಛಳಿಸದಂತೆ ಪಟ್ಟೆಯ್ವಿಬರೆ ಸಂಚಳಿಪ ಮನಕೆ ಮಿಕ್ಕಲ್ತೆಱಪನೀಯದಿರೆ (ಇಳೆರ.೫೨–೩); ಉದರದ ಗುಂಡಿಗೆಯನೊಡೆದುಚ್ಛಳಿಸಿದುದು ಕೋಪಶಿಖಿ ಮುಖದ (ತೊರರಾ. ೫–೬–೩). [ಉಚ್ಚಲನ್$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಉಚ್ಚಲು (ನಾ). ೧. ಅತಿಸಾರ; ಭೇದಿ. ೨. ನೀರಾದ ಮಲ: ತಲೆ ಪಾಸಿಲ್ಲಾ ಉಚ್ಚಲು ಲದ್ದಿಯಿಂದ ಕಲ್ಮಶವಾಗಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ . . . ರೇಗಿಕೊಂಡರು (ನಗೆಗ. ೬೫). [ಉಚ್ಚು$_1$ (< ಉಚ್ಚುರ್) + –ಅಲ್$_2$]

ಉಚ್ಚವ (ನಾ). ೧. ಸಡಗರ; ಸಂತೋಷ; ಉತ್ಸವ: ಭವಸಂತಾಪ ವಿಲೋಪಮಂ ನಿಯಮದಿಂದಿಚ್ಛೈಪವಂ ನಿಚ್ಚಮುಚ್ಚವ[ಪಾಠಾಂ. ತ್ಸವ]ದಿಂ ತ್ವಚ್ಚರಣೋಚ್ಚಭಕ್ತಿರಮೆಯಾ ಪೆರ್ಚಂ ಚಿರಂನಚ್ಚಿ ಮೆಚ್ಚಿ ವಲಂ ವರ್ತಿಕೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೬–೮೨); ಅವುದುರ್ಚ್ಚವದಿಂದರ್ಘ್ಯಪಾದ್ಯಮಂ ವಿರಚಿಸಿ (ಉದ್ಭಟ. ೨–೨೩); ವಿಟರ್ಕಳೊಳ್ ಸಟೆಹೇಱಿ ನೇಮಮಂ ನೆಗಟ್ಟಿ ಮೆಚ್ಚದಳಂತೆ ಮೈಮಱೆದು ಮೈವೊಳಗೆ ಸಂದಿಚ್ಛೆಯಱಿದುಚ್ಚವದಿಂದುಳ್ಕೊಡಮೆಯಂ ಕವರ್ದುಕೊಂಡು (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೬೬ ವ); ತನಯ ನೊಗೆದ ಪನ್ನೆರಡುದಿನ ಮಣಿದೊಟ್ಟಿಲುಚ್ಚವದೊಳಿಸಗಿ (ಭಾವಚಿಂ. ೪–೬); ಉಚ್ಚವದೊಳಗಿತ್ತ ನವರತ್ನಭೂಷಣ ಪೆಚ್ಚಿ ಬಂದಿವೆ ನೋಡೇಳು (ಕಂಸವ ೨೨–೪೬); ಎಚ್ಚಂಬು ಪಟುಭಟರ ರಥಹಯಗಳನ್ನು ನಭಕುಚ್ಛ[ಚ್ಚ]ವದಿ ಪಾರಿಸಿತು (ತುರಂಗ. ೫೦–೪೫). ೨. ಉತ್ಸವದ ಮೆರೆವಣಿಗೆ. 'ಉಚ್ಚವಮೂರುತಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉತ್ಸವ]

ಉಚ್ಚವಮೂರುತಿ (ನಾ). ಉತ್ಸವಮೂರ್ತಿ; ಮೆರವಣಿಗೆಗೆ ಮೀಸಲಾದ ವಿಗ್ರಹ: ಇಚ್ಛಾರಿ ಮಕರತೋರಣ ರತ್ನಕೀಲಿತ ನಿಚ್ಚಳ ಹೊನ್ನ ತೋರಣದಿ ಸ್ವಚ್ಛದಿ ಪೊಜಮಟ್ಟಲು ಪುರಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಉಚ್ಚವ ಮೂರುತಿಯಂತೆ (ಮೋಹತ. ೨೪–೨೮). [ಉಚ್ಚವ + ಮೂರುತಿ]

ಉಚ್ಚವವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಹೊಂದು; ಸಂಭ್ರಮವನ್ನು ಪಡೆ: ಪಚ್ಚೆಯ ಪಾವುಗೆಯವಧಾರು ಜೀಯಯೆಂದೆಚ್ಚಱು ಪೇಳ್ದ ಪೇಳ್ದನಿಗೆ ಉಚ್ಚವವಡೆದು ಬಾಣಾಸುರ ಹೊಕ್ಕನು ಸ್ವಚ್ಛದಿ ಮಣಿಸೆಜ್ಜೆವನೆಯ (ಮೋಹತ. ೨೨–೬). [ಉಚ್ಚವ + ಪಡೆ$_1$]

ಉಚ್ಚವಿಸು, ಉಚ್ಛವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು; ಸಂತೋಷಪಡು: ಅಚ್ಚ ಕಪಿಲವರ್ಣದ ಪಶು. . .ಬಂದಿರೆ ಪುಚ್ಛವ ನೋಡಿಯುಚ್ಚವಿಸಿದ ಬಾಣಾಸುರನು (ಮೋಹತ. ೨೨–೩೮); ಮನದೊಳುಚ್ಚವಿಸಿ . . . ಸಂತಸದಿ ಪರಮ ಗೋಪ್ಯದೊಳು (ನವಮೋ. ೨೬–೬೬). **ಉಚ್ಛವಿಸು** : ಸ್ವಚ್ಛದೊಳಿದಿರ್ಗೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಪೇಳಿದೊಡುಚ್ಛವಿಸಿದಳಂಬುಜಾಕ್ಷಿ (ಮೋಹತ. ೩೧–೩೪). [ಉಚ್ಚವ + –ಇಸು$_3$]

ಉಚ್ಚವೇಣಿ (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾದ ತಲೆಯ ಕೂದಲನ್ನು ಉಳ್ಳವಳು. ೨. ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ ಎಣೆಗಂಟು ಉಳ್ಳವಳು: ಅಬ್ಜಸಂಭವನ ರಾಣಿಯ ಬಲಗೊಂಬೆನೊಲಿದುರುವೀಣಾಪಾಣಿಯನುಚ್ಚ [ಪಾಠಾಂ. ಉಚ್ಛವೇಣಿ]ಯನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧–೨೨). [ಸಂ. ಉಚ್ಚವೇಣೀ]

ಉಚ್ಚಸ್ತನಿ (ನಾ). ಉನ್ನತವಾದ ಮೊಲೆಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವಳು: [ಪು]ಚ್ಚವಣಂ ನೋಡುವೆನೆನ್ನಿಚ್ಛೆಯೊಳೀ ಮುನಿಯ ವರದ ಮಹಿಮೆಯ ನೆನುತಂದುಚ್ಚಸ್ತನಿ ಗಂಗೆಗೆ ಶಫರೋಚ್ಚಳಿತ ತರತ್ತರಂಗೆಗೊರ್ವಳೆ ಬಂದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೯೦). [ಸಂ. ಉಚ್ಚಸ್ತನೀ (ಉಚ್ಚ + ಸ್ತನ + –)]

ಉಚ್ಚಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಮೇಲಿನ ಸ್ಥಾನ; ಉನ್ನತಸ್ಥಾನ: ಇಲ್ಲಿ ಅಂಡಾಶಯವು ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಉನ್ನತಸ್ಥಾನ ಪಡೆದಿರುವುದು. ಇಂಥಸ್ಥಿತಿಗೆ ಉಚ್ಚಸ್ಥಿತಿಯ ಅಂಡಾಶಯವೆಂದು (Superior Ovary) ಹೆಸರು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೫೫). [ಉಚ್ಚ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಉಚ್ಚಹ, ಉಚ್ಚಾಹ, ಉಚ್ಛಾಹ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹ; ಸಂತೋಷ: ಸಿರಿಯಾಯಿತ್ತೆಂದು ಉಚ್ಚಹದಿಂದುಬ್ಬದೆ (ವಚಶಾ. ೧೪೦–೧೦); ಕೆಳದಿಯರ ನಡುವೆ ಮನಂದಣಿವುಚ್ಚಹದಿಂದೆಯ್ತಂದು (ಜಯಕಾ. ೫–೪೨); ಸಂಜೆವಾರಕೆ ಮೂಡಿಯುಚ್ಚಹವನು ಬೀಱಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೯–೧೬೬); ಎಚ್ಚತ್ತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಹೆಚ್ಚಿ ಸಂತೋಷದಿ ಉಚ್ಚಹದೇಳ್ಗೆಯನಾಂತು (ಅಬ್ಬಲೂ. ೨–೩೨). **ಉಚ್ಚಾಹ**: ಉಚ್ಚಾಹ ಶಿವಭಕ್ತಿಯುಚ್ಚಳಿಯದಿರಬೇಕು ನಿಚ್ಚಟದ ನಿಷ್ಠೆ ದೃಢ ಕೆಚ್ಚುಗೊಂಡಿರಬೇಕು (ಕವಿಚ. I, ೨೭೮ ದೀಕ್ಷಾಬೋ). **ಉಚ್ಛಾಹ**: ಸತ್ಕಳಿಗಳೆ ಪುರುಷಾಕಾರಮಂ ತಾಳ್ದುವೋ ಭೂಸುರರುಚ್ಛಾಹಂ ಶರೀರಂ ಪಡೆದುದೋ ದಿಟವೆಂಬಂದದಿಂ ರಾಜಿಪಂ ಸಂಗರಧೀರಂ ಚಾಮರಾಜಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೯–೨೩; 1424).

[< ಸಂ. ಉತ್ಸಾಹ]

ಉಚ್ಚಳಿತ 'ಉಚ್ಚಲಿತ' ನೋ.

ಉಚ್ಚಳಿಸು 'ಉಚ್ಚಲಿಸು' ನೋ.

ಉಚ್ಚಾಟನ (ನಾ). ಓಡಿಸುವಿಕೆ; ಅಟ್ಟುವುದು; ತೊಲಗಿಸುವುದು: ಓಂ ಕುರುಕುಲ್ಲೆ (ಳೆ) ಸ್ವಾಹಾಳಂಕೃತಮುರಗಾರಿವೆರಸು ಕೇರೊಳ್ ಬರೆದಾಱುಂ ಕೋಣೆಯ ಕ್ರಮಮುರಗಯುಗಾಂಕಿತಮದು ಮಾಱ್ಕುಮಹಿಗಣೋಚ್ಚಾಟನಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦–೧೯); ಸ್ಮೃತಿ ಪುರಾಣ ಷಡಂಗವಿಂದ್ರನ ಸುತನ ದೆಸೆಯುಚ್ಚಾಟನಸ್ತಂಭಾದಿ ವಿದ್ಯೆಗಳು ಈ ದೆಸೆಯಾಗಿ ನಿಂದವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೨–೫); ಯಕ್ಷರಾಕ್ಷಸ ಭೂತ ಪಿಶಾಚಾದಿಗಳಿಗೆ ಉಚ್ಚಾಟನಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೭೨). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಾಟನಂಗೆಯ್, ಉಚ್ಚಾಟನಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ಅಟ್ಟು; ಓಡಿಸು; ತೊಲಗಿಸು: ಮದವಾರಣಂ ಬರೆ . . . ಮೇಲ್ವರಿಯೆ ಹೋ ಹೋ ಬಾರದಿರು ಕೆಡೆಕೆಡೆಯೆನುತ್ತುಚ್ಚಾಟನಂಗೆಯ್ಯು (ಬಸಪು. ೨೨–೩೦). **ಉಚ್ಚಾಟನಂಗೈ**: ಮೇಘಾಗಮೋಚ್ಚಾಟನಂಗೈದು ಕರಂ ಕಾಂತೌಘ ಸಂಮೋಹಮನೊದವಿ (ರಾಜಶೇ. ೯–೮).

[ಉಚ್ಚಾಟನ + ಗೆಯ್ (<ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಚ್ಚಾಟನಂಗೈ 'ಉಚ್ಚಾಟನಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಉಚ್ಚಾಟನಮುದ್ರೆ (ನಾ). [ತಂತ್ರಶಾ] ಮುದ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಚಕ್ರಮುದ್ರೆ, ಮಹಾಮುದ್ರೆ . . . ಯೋನಿಮುದ್ರೆ, ಉಚ್ಚಾಟನಮುದ್ರೆ . . . ಯೆಂಬಾದಿಯಾಗಿ ಸಕಲ ಮುದ್ರೋಪಮುದ್ರಾಬಂಧ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಗುರುಮುಖದಿಂದಱಿತು (ವಿವೇಕ. ೧೦೩). [ಉಚ್ಚಾಟನ + ಮುದ್ರೆ]

ಉಚ್ಚಾಟನೆ (ನಾ). ೧. = ಉಚ್ಚಾಟನ: ಕಾವ್ಯ ಸುಳ್ಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ; ಕೆಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ; ಅಶ್ಲೀಲವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ. ಇವಿಷ್ಟೂ ದಿಟವಾದರೆ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಉಚ್ಚಾಟನೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ್ದೇ ಸರಿ (ಭಾರವಿಾ. ೨೧೩); ಹೋಟಲಿನಿಂದಲೂ ಉಚ್ಚಾಟನೆಯಾಯಿತು (ಮುನಿಮಾ. ೯೫). ೨. (ಉಕ) ಕಾಟ; ತೊಂದರೆ; ಉಪದ್ರವ: ನೆರೆಹೊರೆಯವರ ಉಚ್ಚಾಟನೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಉಚ್ಚಾಟನ]

ಉಚ್ಚಾಟಿತ (ಗು). ಅಟ್ಟಿದ; ಓಡಿಸಿದ; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದ: ಸೈನ್ಯದಂತಿಕರೋಚ್ಚಾಟಿತ ಸಲ್ಲಕೀ ಕಿಸಲಯಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೫೫). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಾಟಿಸು, ಉಚಾರ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಟ್ಟು; ಓಡಿಸು; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕೆಲರನುದ್ಧತಾಪ್ರತಿಮಹಿತರ್ಮಾಡಿ ಕೆಲರನುಚ್ಚಾಟಿಸಿ ಸರ್ವಹರಣಂಗೆಯ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೩೦ ವ); ಎಳಬಿಂದುಶ್ರೀಯನುಚ್ಚಾಟಿಸಿ ರತಿರಭಸಕ್ಲಾಂತಕಾಂತಾನುಲೇಪಂಗಳ ಕಂಪಂಪೊತ್ತು (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೧೦೩); ಗೋವಿಂದರಾಜನ ಬೋಧನೆಗೊಳಗಾಗಿ ಆ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನನ್ನುಚ್ಚಾಟಿಸಬೇಕೆಂದು ಹವಣಿಸುತ್ತಿದ್ದ (ನಾಡೋಜ. ೧೬೭). △ **ಉಚಾರ್ಟಿಸು**: ಸಂಡಿನ ತೆಜದಿಂ ನಿಜದೋರ್ದಂಡದಿನುಚ್ಚಾರ್ಟಿಸಿ ಪೊಳೆಯಲುಚ್ಚಂಗಿಯನಾಖಂಡಳವಿಭವಂ ಕ್ಷಣದಿಂ ಕೊಂಡಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭–೫; 1136 ?). [ಉಚ್ಚಾಟನ + –ಇಸು$_3$]

ಉಚ್ಚಾಪತಿ 'ಉಚಾಪತಿ' ನೋ.

ಉಚ್ಚಾಯಿಸು 'ಉಚಾಯಿಸು' ನೋ.

ಉಚ್ಚಾರ (ನಾ). ೧. ಉಚ್ಚಾರಣೆ; ಹೇಳುವಿಕೆ: ವರ್ಣದ ಉಚ್ಚಾರ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೨. ಮಲ; ಹೇಲು; ಸಗಣಿ; ಲದ್ದಿ: "ವರ್ಚಃ, ಉತ್ಸರ್ಗಃ, ಉಚ್ಚಾರಃ . . . ಮಲಂ – ಈ ೧೩ ವಿಷ್ಠೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೫–೧೫). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಾರಕ (ಗು). ೧. ಹೇಳುವ; ಶಬ್ದಮಾಡುವ; ಸಾರುವ; ಘೋಷಣೆಮಾಡುವ. (ನಾ). ೨. ಹೇಳುವವನು; ಸಾರುವವನು. ೩. ಹೊರಗೆ ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡುವವನು; ಬಾಗಿಲುಕಾಯುವವನು; ಪ್ರತೀಹಾರ: "ವೇತ್ರಧರನುತ್ಸಾರಕಂ [ಪಾಠಾಂ. ಉಚ್ಚಾರಕಂ] ದಂಡಿಯುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೯–೪). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಾರಣ (ನಾ). ಉಚ್ಚಾರಮಾಡುವುದು; ಹೇಳುವುದು; ನುಡಿಯುವುದು: ಸ್ವರಪರದೊಳಿರ್ಪ ತೆಜದಿಂದುರುಮುಖ್ಯೋಚ್ಚಾರಣಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಕತದಿಂ (ಶಮುದ. ೧೨). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಾರಣೆ (ನಾ). = ಉಚ್ಚಾರಣ: ಉಚ್ಚರಿಸಲ್ ಬಾರದುವು=ಉಚ್ಚಾರಣೆಗೆ ಬಾರದುವು (ಶಮುದ. ೨ ಟೀಕೆ); ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಓದುವುದನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವಾಗ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವಂತಿಲ್ಲ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೫೯).

[ಸಂ. ಉಚ್ಚಾರಣ]

ಉಚ್ಚಾರಿತ (ಗು). ಉಚ್ಚರಿಸಿದ; ಹೇಳಿದ: ಕಾರಕದೋಷಮುಂ ವಚನದೋಷಮುಮಾ ಗುರುದೋಷಮುಂ ಲಘೂಚ್ಚಾರಿತ ಶಬ್ದದೋಷಮುಮದಂತೆ . . . ದೋಷಮುಮನೀ ತೆಜದಿಂ ತಱಿಸಲ್ಕೆ ಪಂಡಿತರ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೧೨). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು; ನುಡಿ; ಧ್ವನಿಗೊಡು: ಪಂಚನಮಸ್ಕಾರಮನೋದುತ್ತಮುಚ್ಚಾರಿಸುವುದಂ ಕೇಳುತ್ತಮಿರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮನದೊಳೋದುತ್ತಿರಿ]ಯೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೩–೨). [ಉಚ್ಚಾರಣ + –ಇಸು$_3$]

ಉಚ್ಚಾವಚ (ನಾ). ಮೇಲು ಮತ್ತು ಕೀಳು; ವಿವಿಧ; ಸಂಕೀರ್ಣ: ಆ ವಿಪುಲ ನಾದದೊಡನೆ ರಣಾವೇಶದಿನೊಗೆದ ಮುರಚತುರ್ವಲತುಮುಲೋಚ್ಚಾವಚನಾದದಿನಾದಂ ತೀವಿದ ಕುಪ್ಪಿಗೆವೊಲಾದುದಬ್ಜಭವಾಂಡಂ (ಜಗವಿ. ೧೨–೯). [ಉಚ್ಚ + ಅವಚ]

ಉಚ್ಚಾಸನ (ನಾ). ಉನ್ನತವಾದ ಆಸನ; ಎತ್ತರವಾದ ಪೀಠ: ತ್ರಿದಶಾಸನಂಗಳಲ್ಲಾಡಿದುವು ಜಗದ್ಗುರುಗೆ ಬೇಗಮುಚ್ಚಾಸನದಿಂದಿದಿರೇೞಿಮೆಂದು ಪೇೞ್ವವೊಲದೇಂ ಕರಂ ತೀರ್ಥಕರರ ಪುಣ್ಯಂ ಪಿರಿದೋ (ಆದಿಪು. ೭–೪೦). [ಉಚ್ಚ + ಆಸನ]

ಉಚ್ಚಾಹ 'ಉಚ್ಚಹ' ನೋ.

ಉಚ್ಚಿ$_1$ (ಅ). ನಾಯಿಗಳನ್ನು ಕರೆಯಲು ಬಳಸುವ ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; 'ಕುರ್ರೋ ಕುರ್ರೋ' ಎಂಬಂತೆ: ಜಾಯಿಲವನಾಗಳೆ ಚಿಟುಕಿಡುತ ಕರೆದು ಉಚ್ಚಿಲಿಂಗೋಚ್ಛಿಷ್ಟಭೋಗಿಯ ಉಚ್ಚಿ ಓಂಕಾರಾಂಕಯೋಗಿಯ ಉಚ್ಚಿರೇ ದಿವ್ಯಾಂಗನಪುನರ್ಜಾತನುಚ್ಚುಚ್ಚಿ ಎನುತ ಕರೆಯಲು ತಕ್ಷಣದೊಳಾ ಶುನಕವೈತಂದುದುಬ್ಬಿ ಕಲಿದೇವನವರಡಿಗಳಿಗೆಱಗಿ ನಿಲಲು (ಬಸಪು. ೫೫–೪೬). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಚ್ಚಿ = ನಾಯಿ]

ಉಚ್ಚಿ$_2$ (ನಾ). ತಲೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ; ನೆತ್ತಿ (ಕ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಉಚ್ಚಿ]

ಉಚ್ಚಿಸು 'ಉರ್ಚಿಸು' ನೋ.

ಉಚ್ಚಿಷ್ಟ (ನಾ). ಎಂಜಲು ; ತಿಂದುಮಿಕ್ಕದ್ದು : ಬಡಗಿ ಮಾಚಲ ದೇವಿಯ ಕುಲಜೆಯ ಮಾಡಿಹೆನೆಂದು ಹೊನ್ನ ಕಪಿಲೆಯ ರಾವಣಶಾಖ ದುಚ್ಚಿಷ್ಟದ ಹಾಲಿನಿಂದ ಕೊಳನಟ್ಟುಂಬವರನೇನೆಂಬೆ (ಬಸವ. ೫೮೪) ; ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರದಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ಕಾಗೆಗಳು ಉಚ್ಚಿಷ್ಟಕ್ಕಾಗಿ ಕಾದಿದ್ದವು (ಎಳೆಕ. ೩೬). [< ಸಂ. ಉಚ್ಛಿಷ್ಟ]

ಉಚ್ಚು₁ 'ಉರ್ಚು' ನೋ.

ಉಚ್ಚು₂ 'ಉಚ್ಚೆ' ನೋ.

ಉಚ್ಚುಕ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸುಕನಾದವನು. ೨. ಉತ್ಸುಕತೆ : ಎಜಿಗನಾಸೆಗೆ ಸಲ್ಲನಿಚ್ಚೆಗುಚ್ಚು[ಪಾಠಾಂ. ತ್ಸು]ಕನಾಗನೆಂತಪ್ಪ ಲಾಭಂಗ ಳೆಲ್ಲಿಯಿಂಪಾದೊಡಂ (ಅರಿರ. ದೇ. ೧೭೩–೧೨) ; ಮಾನದಿಂ ಲೀನದಿಂ ಮನ್ನಿಸಿಡೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಲಸುರಾಂತಕುಚ್ಚುಕದಲಿ (ಜಿನಮು. ೩೦–೪೮).
[< ಸಂ. ಉತ್ಸುಕ]

ಉಚ್ಚುಕೊರಡು 'ಉಜ್ಜುಗೊರಡು' ನೋ.

ಉಚ್ಚುಗಂಟು (ನಾ). ಬಿಚ್ಚಲು ಸುಲಭವಾದ ಗಂಟು (ಕ).
[ಉಚ್ಚು₁ (< ಉರ್ಚು) + ಗಂಟು]

ಉಚ್ಚುಗಂಟುಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ತಪ್ಪಿಸಿಕೊ (ಉಕ. ಕ).
[ಉಚ್ಚುಗಂಟು + ಹೊಡೆ₁ (< ಪೊಡೆ₁)]

ಉಚ್ಚೂಡ (ನಾ). ಬಾವುಟದ ತುದಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಕುಂಚ : "ಉಚ್ಚೂಡಾ, ಅವಚೂಡಾ— ಈ ೨ (ಪರಿವಿಡಿಯಿಂ) ಹಳಯಿಗೆಯ ಮೇ(ಎ)ಲೆ ಮೊಗದ ಕೆಳಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕುಂಚಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೫–೩೦೪) ; "ಕೇತನಂ ಹಳವಿಗೆಯೆನಿಕ್ಕುಮುಚ್ಚೂಡಮೆನಲಾ ತುದಿಯ ಸಡಕಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೫–೨೬). [< ಸಂ. ಉಚ್ಚೂಡಾ]

ಉಚ್ಚೂಲ (ನಾ). = ಉಚ್ಚೂಡ (ಕ). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚೆ, ಉಚ್ಚು₃ (ನಾ). ಮೂತ್ರ : ಸುರಿತಪ್ಪ ಕವಿಲೆಯುಚ್ಚೆಯನಿರ ದೊಯ್ಯನೆ ತಳಿದು ತಮ್ಮ ತಲೆಯೊಳ್ (ಸಮಪ. ೯–೭೦) ; ಅಪ್ಪುಲವಣವ ಬಿಟ್ಟು ಸಪ್ಪೆಯ ಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚೆಯ ಬಚ್ಚಲ ಮುಟ್ಟಲಾಗದು (ಏಲೇಶ್ವ. ೧೨) ; ಉಚ್ಚೆಯ ಕುಣಿಗೆ ಮೋಹಿಸಿ ಮುಕ್ತಿಗಾಣದೆ ಹುಚ್ಚರು ಬಾಳುವ ರೈಸೆ (ಭರತ. ೭೫–೩೪) ; ಉಚ್ಚೆ ಕುಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಉಪ್ಪು ಕೇಳಿದ (ಗಾದೆ) ; ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಬಾಳೆಹಣ್ಣು ತಿಂದದ್ದು ಸುಳ್ಳು ; ಉಚ್ಚೆ ಹೊಯ್ದದ್ದು ನಿಜ (ಗಾದೆ). **ಉಚ್ಚು₃** : (ಕರಾ) ಮಗು ಉಚ್ಚುಮಾಡಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ದೇ. ‖ ಕೊಡ. ಉಚ್ಚಿ ; ತೆಲು. ಉಚ್ಚ ; ಗೊಂಡಿ. ಉರ್ಕ್]

ಉಚ್ಚೆಕಟ್ಟು (ನಾ). ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆಯಾಗದಂತೆ ತಡೆಯಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ ; ಮೂತ್ರದ ತಡೆ (ಕ). [ಉಚ್ಚೆ + ಕಟ್ಟು₂]

ಉಚ್ಚೆಕಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿ : ಉಚ್ಚೆಕಾಯಿ, ನೀರುಕಾಯಿ (ವೈಬಿಗಿ. ೭೧–೧೪೫೮). [?]

ಉಚ್ಚೆಗುಣಿ (ನಾ). ಮೂತ್ರದ ಗುಳಿ (ಕ).
[ಉಚ್ಚೆ + ಕುಣಿ₂ (< ಕುಜ್ಜಿ₂)]

ಉಚ್ಚೆಚೀಲ (ನಾ). ೧. ಮೂತ್ರಕೋಶ (ಕ). ೨. ಭ್ರೂಣದ ಮೇಲಿನ ಮೊದಲನೆಯ ಪೊರೆ ; ಗರ್ಭವೇಷ್ಟನೆ (ಉಕ. ಕ).
[ಉಚ್ಚೆ + ಚೀಲ]

ಉಚ್ಚೆಪೀಡೆ (ನಾ). ಮೂತ್ರರೋಗ (ಕ). [ಉಚ್ಚೆ + ಪೀಡೆ]

ಉಚ್ಚೆಬುರುಕ (ನಾ). ಮೂತ್ರವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದವನು ; ಹಲವು ಬಾರಿ ಮೂತ್ರವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡುವವನು (ಕ). [ಉಚ್ಚೆ + -ಪುರುಕ]

ಉಚ್ಚೆಬುರುಕಿ (ನಾ). ಮೂತ್ರವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದವಳು ; ಹಲವು ಸಾರಿ ಮೂತ್ರವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡುವವಳು (ಕ).
[ಉಚ್ಚೆಬುರುಕ + -ಇ₂]

ಉಚ್ಚೆಬುರುಡೆ (ನಾ). ಉಚ್ಚೆಚೀಲ (ಕ). [ಉಚ್ಚೆ + ಬುರುಡೆ]

ಉಚ್ಚೆಮಲ್ಲಿ (ನಾ). = ಉಚ್ಚೆಬುರುಕಿ (ಕ). [ಉಚ್ಚೆ + ಮಲ್ಲಿ]

ಉಚ್ಚೆಮೂಳಿ (ನಾ). = ಉಚ್ಚೆಬುರುಕಿ (ಕ). [ಉಚ್ಚೆ + ಮೂಳಿ]

ಉಚ್ಚೆರೋಗ (ನಾ). ಮೂತ್ರರೋಗ (ಕ). [ಉಚ್ಚೆ + ರೋಗ]

ಉಚ್ಚೈರ್ಗೋತ್ರ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಗೋತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ℙ ಈ ಕರ್ಮದಿಂದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮವಾಗುತ್ತದೆ: ಉಚ್ಚೈರ್ಗೋತ್ರ ನೀಚೈರ್ಗೋತ್ರಭೇದದಿಂ ದ್ವಿವಿಧಮಪ್ಪ ಗೋತ್ರಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೬೫ ವ). ೨. ಹದಿಮೂರು ಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಬಾದರಯಶಸ್ಕೀರ್ತಿರುಚ್ಚೈರ್ಗೋತ್ರ ತೀರ್ಥಕರ ನಾಮಂಗಳೆಂಬ ಪದಿಮೂಜುಂ ಪ್ರಕೃತಿಗಳುಮಂ ನಿರ್ಮೂಲಂ ಕಿಡಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೬–೪೯ ವ). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚೈರ್ಘುಷ್ಟ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು ; ಗರ್ಜನೆ. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚೈರ್ಘೋಷ (ನಾ). = ಉಚ್ಚೈರ್ಘುಷ್ಟ. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚೈರ್ಧ್ವನಿ (ನಾ). = ಉಚ್ಚೈರ್ಘುಷ್ಟ. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚೈರ್ಧ್ವಾನ (ನಾ). = ಉಚ್ಚೈರ್ಘುಷ್ಟ : ಬಹಿರುದ್ಯಾನಾಂತರದೊಳ್ ಸಹಸೋದಿತ ಮತ್ತಕೋಕಿಲೋಚ್ಚೈರ್ಧ್ವಾನಂ ಮುಹುರಾಕರ್ಣಿಸೆ (ಕವಿರಾ. ೧–೫೫). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚೈಶ್ರವ (ನಾ). = ಉಚ್ಚೈಶ್ರವಸ್ಸು : "ಉಚ್ಚೈಶ್ರವಂ ಸುರಹಯ ಮೆನಲ್ಕಿಂದ್ರನಶ್ವಮೆನಿಸಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩–೨).
[< ಸಂ. ಉಚ್ಚೈಃಶ್ರವಸ್]

ಉಚ್ಚೈಶ್ರವತ್ವ (ನಾ). ನೆಟ್ಟಗಿರುವ ಕಿವಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ : ಆ ವಾಜಿಯ ಹೇಷಾರವವೂ ವಾಸವನಶ್ವಕರ್ಣಮಂ ಪುಗೆ ಭಯಮುತ್ತೇವೇಳ್ಪೆನಿನ್ನುಮುದನೇ ಭಾವಿಸುತುಚ್ಚೈಶ್ರವತ್ವಮಾಳ್ದದು ತೋರ್ಕುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೭೯). [ಸಂ. ಉಚ್ಚೈಃಶ್ರವತ್ವ]

ಉಚ್ಚೈಶ್ರವಸ್ಸು (ನಾ). ೧. ನೆಟ್ಟನೆಯ ಕಿವಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದುದು. ೨. ಇಂದ್ರನ ಕುದುರೆ. [< ಸಂ. ಉಚ್ಚೈಃಶ್ರವಸ್]

ಉಚ್ಚೈಸು (ಕ್ರಿ). (ದೂಳಿನಂತೆ) ಮೇಲಕ್ಕೆ ಚಿಮ್ಮು, —ನೆಗೆ : ಹಸ್ತಿಹಯ ಜನ್ಮಿಸದ ಮಲೆ ಬಿಲ ನರ್ತನದಿನುಚ್ಚೈಸದಿಳೆ ಜಲ ಮುತ್ತು ಮಣಿ ಜನಿಯಿಸದ ರೋಹಣಾಚಳ . . . ಇಲ್ಲಾ ಪ್ರದೇಶದಲಿ (ಜೀವಂಚ. ೨–೬). [ಉಚ್ಚ + -ಇಸು₁]

ಉಚ್ಚೈಸ್ತರ (ಗು). ಎತ್ತರವಾದ, ಗಟ್ಟಿಯಾದ (ಧ್ವನಿ). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚ್ಯವಿಸು 'ಉಚ್ಚವಿಸು' ನೋ.

ಉಚ್ಚ್ಯಳಿಸು 'ಉಚ್ಚಲಿಸು' ನೋ.

ಉಚ್ಛಾದನ (ನಾ). ೧. ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಮೈಯನ್ನು ತೀಡಿ ಚೊಕ್ಕಟಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಕ). ೨. ಮರೆಯನ್ನು ತೆಗೆಯುವುದು ; ಅನಾಚ್ಛಾದನ. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಛಾಪ (ನಾ). ಶಾಪ ಪರಿಹಾರ ; ವಿಶಾಪ : ಇದೇ ನನ್ನ ಕೊನೆಯ ಸಂದೇಶ, ಗಾಯಿತ್ರಿಯ ಸತೀತ್ವರಕ್ಷಣೆಯೇ ಇದಕ್ಕೆ ಉಚ್ಛಾಪ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೨೧೦). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಛಾಸಿ (ನಾ). ತೂರುವುದು : "ಉಚ್ಛಾಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉತ್ಸಾಸಿ, ಉತ್ಸಾಹಿ]ಯೆನೆ ತೂರ್ವುದಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೯–೩).
[ಸಂ. ಉಚ್ಛಾಸಿನ್ ?]

ಉಚ್ಛಾಹ 'ಉಚ್ಚಹ' ನೋ.

ಉಚ್ಛಾಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು ; ಸಂತೋಷಪಡು : ಮದುವೆಯಲ್ಲುಚ್ಛಾಹಿಸಿ (ಲಿಂಗಪು. ೧೬–೧೩).
[ಉಚ್ಛಾಹ (< ಉಚ್ಚಹ) + -ಇಸು₁]

ಉಚ್ಛಿತ್ತಿ (ನಾ). ತುಂಡರಿಸುವುದು ; ನಾಶಮಾಡುವುದು : ಮೂಲೋತ್ತರಾದಿ ಭೇದ ಭಿನ್ನಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಗಳ ನಿರ್ಮೂಲೋಚ್ಛಿತ್ತಿಮೋಕ್ಷಮೆಂಬುದು (ಆದಿಪು. ೧೦-೬೧ ವ) ; ಅಸಿಲತಾಧಾರೆಯಿಂ ಕಿಲ್ಬಿಷವ್ರಾತ ಕಳಂಕೋಚ್ಛಿತ್ತಿಯಂ ಸಂತತ ಜಿನಸವನೋದ್ಯತ್ಪಯೋಧಾರೆಯಿಂ ಮಾಡಿ ಕರಂ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿವೆತ್ತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೮೪). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಛಿಷ್ಟ (ನಾ). ಎಂಜಲು ; ತಿಂದು ಮಿಕ್ಕದ್ದು : "ಭುಕ್ತೋಚ್ಛಿಷ್ಟಂ, ಫೇಳಿಕಾ – ಈ ೨ ಮಡಗೂಟು" (ಹಲಾಯು. ೫೪-೧೭೧) ; "ಭೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಮಿಕ್ಕದು ವಿಘಸಮುಕ್ಕುಂಡಭಾಜನದೊಳಿರೆ ಫೇಳಿಯುಚ್ಛಿಷ್ಟಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೫-೭) ; ಉಚ್ಛಿಷ್ಟಮಾಗಲು ಮೃಷ್ಟಾನ್ನವು ಸರ್ಪಕಾಯ್ದ ಧನಮುಂ . . . ಉಣ್ಣದೆ ಪೋಪುದೈ (ಸೋಮೇಶ. ೯೧) ; ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದವರು ನಾವು ಅವನಿಗೆ ಕಿಂಕರರಾದರೆ, ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಉಚ್ಛಿಷ್ಟವನ್ನು ತಿಂದಂತೆ ಹೀನಾಯವಾಗುತ್ತದೆ (ಶಕಾರ. ೨೦೧). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಛಿಷ್ಟಪಕ್ವ (ನಾ). ತಿಂದು ಬಿಟ್ಟ ಹಣ್ಣು ; ಎಂಜಲು ಹಣ್ಣು : ಬಟ್ಟನೇಱಿಲ ಚೆಂಗಾರೆಯ ಮೆಲ್ಲುಗುಟ್ಟಿ ಸಹಕಾರೋಚ್ಛಿಷ್ಟಪಕ್ವಂಗಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೫೭). [ಉಚ್ಛಿಷ್ಟ + ಪಕ್ವ]

ಉಚ್ಛಿಷ್ಟಸೂತಕ (ನಾ). ಎಂಜಲಿನಿಂದ ಆದ ಮೈಲಿಗೆ,—ಸೂತಕ : ಜಾತಿಸೂತಕ, ಜನನಸೂತಕ, ಪ್ರೇತಸೂತಕ, ಉಚ್ಛಿಷ್ಟ ಸೂತಕ, ರಜಃ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ರಜಾ] ಸೂತಕವೆಂಬ ಪಂಚಸೂತಕಗಳನಳಿದಾತನಾಗಿ (ವಿವೇಕ. ೧೧೦) ; ಎಡೆಗೊಡದೆ ಮಲಮೂತ್ರ ವರ್ಜಿಸುವ ಕಾಲದೊಳು ಷಡುರಸಾನ್ನವನುಂಬ ಉಚ್ಛಿಷ್ಟಸೂತಕದ ಗೊಡವೆಯಿಲ್ಲಂ ಸದಾ ಶುಚಿಯೆಂದು ನುಡಿವವನ ಚರಣಾಂಬುಜಕ್ಕೆ ಶರಣು (ಲಶಿಚಂ. ೪೩-೧೫). [ಉಚ್ಛಿಷ್ಟ + ಸೂತಕ]

ಉಚ್ಛೀರ್ಷಕ (ಗು). ೧. ತಲೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವ. (ನಾ). ೨. ತಲೆದಿಂಬು. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಛೃಂಖಲ, ಉಚ್ಛೃಂಖಳ (ಗು). ಸಂಕೋಲೆ ಇಲ್ಲದ ; ಕಟ್ಟುಪಾಡಿಗೆ ಒಳಪಡದ ; ಸ್ವೈರವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳ ; ನಿಯಮವನ್ನು ಮೀರಿದ : ದೇವ ಬಲಿಬಂಧನೋಚ್ಛೃಂಖಲಾಕಾರ ಜಯ ದೇವ ದಶಕಂಠಕಂಠದ್ರುಮಕುಠಾರಜಯ (ಜಗವಿ. ೫-೧೧೨ ರ). **ಉಚ್ಛೃಂಖಳ** : ಹಿಮವಚ್ಛೈಳಾಂಶುವಂ ಮೀಱಿ ದಿಗ್ಧಾತ್ರೀವ್ಯೋಮ ವಿಭಾಗಗಾಮಿಯೆನಿಸಿತ್ತುಚ್ಛೃಂಖಳಂ ದಾಮನಂದಿತ್ರೈವಿದ್ಯಮುನೀಂದ್ರ ನಿರ್ಮಳಯಶಶ್ಶ್ರೀಶುಭ್ರತಾವಿಭ್ರಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೩೩). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಛೃಂಖಲತನ (ನಾ). ಮನ ಬಂದಂತೆ ನಡೆಯುವಿಕೆ ; ಸ್ವೈರವೃತ್ತಿ : ಒಮ್ಮೆ ವಿವಾಹವಾಯಿತೆಂದರೆ ಮುಂದೆ ಬೇಕಾದಂಥ ಉಚ್ಛೃಂಖಲತನದಿಂದ ನಡೆದರೂ ಸಾಗೀತು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೪). [ಉಚ್ಛೃಂಖಲ + -ತನ]

ಉಚ್ಛೃಂಖಲೆ (ನಾ). ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದವಳು, —ಮೀರಿದವಳು ; ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡವಳು : ವಧ್ಯಶಿಲೋಚ್ಛೃಂಖಲೆಯಾಗಿ ದುರ್ಗಿ ನುಡಿದಳ್ (ಜಗವಿ. ೩-೧೯). [ಸಂ. ಉಚ್ಛೃಂಖಲಾ]

ಉಚ್ಛೃಂಖಳ 'ಉಚ್ಛೃಂಖಲ' ನೋ.

ಉಚ್ಛೇದ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ ; ನಾಶ : ಮಧುಕೈವರ್ತನಿಗೆ ತಾನು ಕೈಹಚ್ಚಗೊಡುವುದಿಲ್ಲ, ಅವನ ಉಚ್ಛೇದವಾಗಗೊಡುವುದಿಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೧೪). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಛೇದನ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿ ಹಾಕುವುದು ; ಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸುವುದು : ಅಂತುದೀರ್ಣೋಚ್ಛೇದನಮುಂ ನಿರಾತಂಕಮುಮಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೪೮ ವ). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಛೇದ್ಯಶತ್ರು (ನಾ). ನಾಶಗೊಳಿಸಬಹುದಾದ ಶತ್ರು : ಬಲಂಗಳೊಂದುಮಿಲ್ಲದ ಕಾರಣದಿಂ ನಿಮ್ಮಡಿಗುತ್ಸಾಹಶಕ್ತಿ ಸಾಧಾರಣಂ ಅದಱಿಂ ನಾವುಮುಚ್ಛೇದ್ಯಶತ್ರುಗಳಾಗಿರ್ದವೆಂದು (ಪಂಚತಂ. ೨೧೬-೯). [ಸಂ. (ಉಚ್ಛೇದ್ಯ + ಶತ್ರು)]

ಉಚ್ಛ್ರಾಯ (ನಾ). = ಉಚ್ಛ್ರಾಯ. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಛ್ರಾಯ (ನಾ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ; ಏಳಿಗೆ ; ಹೆಚ್ಚಳ: ಕುಟುಂಬದ ಉಚ್ಛ್ರಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಹಣವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಡಲೇಬೇಕೆಂಬುದು ಶ್ಯಾಮರಾಯನಿಗೆ ಭಾವನಿಂದಲೂ ತಂದೆಯವರಿಂದಲೂ ಉಪದೇಶ ಕೇಳಿ ಕೇಳಿ ಹಾಡಿದ್ದಿತು (ಕುರುಕಾ. ೧೪೨) ; ಕರ್ನಾಟಕದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲೇ ೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನವು ಬಹುಮಹತ್ವದ ಕಾಲವು. ಕರ್ನಾಟಕಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಉಚ್ಛ್ರಾಯದ ಕಾಲವೆಂದು ಅದಕ್ಕೆ ಕರೆಯಬಹುದು (ಸಾಹಿಸ. ೩). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಛ್ರಾಯಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಸ್ಥಿತಿ; ಏಳಿಗೆ : ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜರು . . . ರಾಜ್ಯವಾಳಿದರು. ಇವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯವು ಅತ್ಯಂತ ಉಚ್ಛ್ರಾಯಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿತ್ತು (ಮೈವಾಸ್ತು. ೧೭). [ಉಚ್ಛ್ರಾಯ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಉಚ್ಛ್ರಿತ (ಗು). ೧. ಮೇಲೆತ್ತಿದ ; ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದ : ಉಚ್ಛ್ರಿತ ಸಮೀಚೀನ ಚೀನಧ್ವಜವಿತಾನವಿರಾಜಿತಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೯೪ ವ). ೨. ಉನ್ನತವಾದ ; ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದ ; ಬೆಳೆದ. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಛ್ರಿತಿ (ನಾ). = ಉಚ್ಛ್ರಾಯ : ಅನ್ನೆವರಮುರಿಯದಿಹ ತನ್ನ ದ್ಯುತಿಯುಚ್ಛ್ರ[ಚ್ಛ್ರ]ತಿಯ ರತ್ನದೊಳು ಕಾಣುತ್ತ ನಲಿವುದಿನಕಿರಣ (ಮಲಿದೇ. ೨೮-೧). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಛ್ವಸಿತ (ಗು). ೧. ಉಬ್ಬಿದ ; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದ ; ಹೆಚ್ಚಾದ : ಪಾಳುಕೊರಕಲ್ ಬಂಡೆಯಿಂ ವಕ್ರಮಾಗಿರ್ಪ ಮೊರಡು ದಡದಂತಿರ್ದವಳ ಮೆಯ್ಯನುಚ್ಛ್ವಸಿತ ಹರ್ಷೋರ್ಮಿಮಾಲಾ ಸಮೂಹದಿಂದವ್ವಳಿಸಿ ಮುಚ್ಚಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೭-೭೦೫). (ನಾ). ೨. ಉಸಿರಾಟ. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಛ್ವಾಸ (ನಾ). ೧. ಉಸಿರನ್ನು ಹೊರಗೆ ಬಿಡುವಿಕೆ. 'ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸ' ಪರಾ. ೨. ಹೊರಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಉಸಿರು ; ನಿಶ್ವಾಸ : ಎನುತುಂ ಬಂದು ವಿಷಣ್ಣಾನನೆಯಂ ಮಾರ್ಗಾವಲಗ್ನನೇತ್ರೆಯನುಚ್ಛ್ವಾಸ ನಿತಪ್ತಾಧರರುಚಿಯಂ ಮನುಜೇಂದ್ರಾಂಗನೆಯನೆಯ್ದೆ ಕಂಡಿಂತೆಂದಳ್ (ಯಶೋಚ. ೨-೩೫). ೩. ಉಸಿರನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ : "ಉಚ್ಛ್ವಾಸವೆಂದರೆ ಗಾಳಿಯನ್ನು ಒಳಗೆ ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು" (ಹಸಾರ. ೧-೪ಟೀಕೆ). ೪. ಗ್ರಂಥದ ಅಧ್ಯಾಯ ; ಆಶ್ವಾಸ. ೫. ಉಬ್ಬುವಿಕೆ ; ಏರುವಿಕೆ : ಜಲೋಚ್ಛ್ವಾಸದಿಂ ಪರಿವುದಾ ವಿಸ್ತೃತಜಲರಾಶಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೭-೬೨೭). ೬. ಸಾವು ; ಮರಣ. ೭. [ಜೈನ] ಕಾಲವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ: "ಒಂದು ಪರಮಾಣುವು ಮಂದಗತಿಯಿಂದ, ಒಂದು ಆಕಾಶಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಆಕಾಶಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತುವ ವೇಳೆಗೆ ಸಮಯ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ . . . ಅಸಂಖ್ಯಾತ (ಜಘನ್ಯಯುಕ್ತ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಪ್ರಮಾಣ) ಸಮಯಗಳಿಂದ ಒಂದು ಆವಲಿ ಆಗುತ್ತದೆ. ಸಂಖ್ಯಾತ ಆವಲಿಗಳಿಂದ ಒಂದು ಉಚ್ಛ್ವಾಸ (ಪ್ರಾಣ) ಆಗುತ್ತದೆ" (ಜೈನಪ. ೩೦೫) ; ವ್ಯವಹಾರಕಾಲಮೆಂಬುದು . . . ಸಮಯಾವಳಿಕೋಚ್ಛ್ವಾಸಸ್ತೋಕನಿಮೇಷನಾಳಿಕಾ ಮುಹೂರ್ತದಿವಸ . . . ಸಂವತ್ಸರಾದಿ ಗಣನಾನುಕ್ರಮದಿಂದಂ ಪೆರ್ಚಿದೆಣಿಕೆಯೊಳ್ ಕೂಡಿದುದು (ಆದಿಪು. ೬-೪೮ ವ). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಛ್ವಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಾಳಿಯನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೋ ; ಉಸಿರಾಡು : ಪಾಪ, ಆ ನಿರ್ಭಾಗ್ಯಪ್ರಾಣಿಗಳು ಆ ಭಯಂಕರ ಗಾಳಿಯನ್ನು ತಾನೆ ಉಚ್ಛ್ವಾಸಿಸಬೇಕು (ವಿಕಾಸ. ೭೪). [ಉಚ್ಛ್ವಾಸ + -ಇಸು]

ಉಭಾಯಿಸು 'ಉಚಾಯಿಸು' ನೋ.

ಉಭಾಹವಿಗ್ರಹ (ನಾ). ಉತ್ಸವ ವಿಗ್ರಹ; ಮೆರವಣಿಗೆಯ ಮೂರ್ತಿ: ನಮಶಿವಾಯನು ಯಿಗುಡಿಯನು ಕಟಿಸಿ ಕಾಶಿಲಿಂಗವ ತಂದು ಚಂದ್ರಮೌಳೀಶ್ವರದೇವರು ವಿಘ್ನೇಶ್ವರ ನಂದಿಕೇಶ್ವರ ಉಭಾಹವಿಗ್ರಹ ಈ ದೇವರುಗಳನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನು ಮಾಡಿದ ಮಹಾಜನಂಗಳಿಗೆ ಬಿನ್ನಹಂ ಮಾಡಲಾಗಿ (ಎಕ. X (S), ಬೆಂಗಳೂ. ೩೧-೫; 1532). [< **ಸಂ. ಉತ್ಸವವಿಗ್ರಹ**]

ಉಜಕರ್ಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಭಾಗಪರ್ಣಿ–ಉಜಕರ್ಣಿ" (ಒಷಧಿ. ೫೯). [< **ಸಂ. ಅಜಕರ್ಣೀ ?**]

ಉಜರಿಡು (ಕ್ರಿ). ಆಕ್ಷೇಪಣೆಯನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸು: ಈ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನ ಉಜರಿಡದೇ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆ ಮಾಡಿ ತೋರಿಸುವೆನೆಂದು ಆತ ಮನೋನಿರ್ಧರ ಮಾಡಿದನು (ತುಬ್ಬಣ್ಣ. ೨೭). [ಉಜರು + ಇಡು$_1$]

ಉಜರು, ಉಜೂರು (ನಾ). ಆಕ್ಷೇಪ; ವಿರೋಧ; ಬಾಧೆ; ಅಡ್ಡಿ. 'ಉಜರಿಡು' ಪರಾ. **ಉಜೂರು**: ವರುಷಂಪ್ರತಿಯಲ್ಲೂ ತಾಜಾ ಸನದಿನ ಉಜೂರ ಮಾಡದೆ ಯಿ ಸನದಿನ ನಕಲ ಲೆಖಕ್ಕೆ ಬರಶಿ ಅಸಲ ಸನದ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೊಡುವದು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೯, ೯೪-೪೦; 1813). [← **ಮರಾ.** ಉಜರ್, ಉಜರಾ, ಉಜೂರ್; **ಅರ.** ಉಝ್ರ್ = ಕಾರಣ]

ಉಜಳಣಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಹೇಳುವಿಕೆ; ಪುನರಾವರ್ತನೆ; ಪುನರುಕ್ತಿ: "ಈ ಉಜಳಣಿ ಈಗೇಕೆ ಚಿನ್ನಯ್ಯನವರೇ ಅವು ಹೇಗೆ ಬಂದುವು ನೀವು ಹೇಗೆ ಕೊಟ್ಟರಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಉಭಯತ್ರರೂ ಬಲ್ಲೆವು" (ಹೊಲಮ. ೩೪೦); ಪೋಲಿಸರು ಇಷ್ಟೊತ್ತು ಈ ಉಜಳಣಿಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಲೇ ಇದ್ದಳು (ದೋರಾಕ. ೨). [← **ಮರಾ.** ಉಜಳಣೀ]

ಉಜಾಡ (ಗು). ನಿರ್ಜನವಾದ; ಹಾಳುಬಿದ್ದ. 'ಉಜಾಡೇಳು' ಪರಾ. [← **ಮರಾ. ಹಿಂ.** ಉಜಾಡ್]

ಉಜಾಡೇಳು (ಕ್ರಿ). ಹಾಳಾಗು; ನಿರ್ಜನವಾಗಿರು: ಮಾಗಡಿಯಲ್ಲೇ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದು ಒಂದೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಉಜಾಡೆದ್ದು ಹೋಗಿದ್ದ 'ಮನೋರಮಾ ನಾಟಕ ಸಭೆ'ಯಲ್ಲೂ ಅವನ ಕೈವಾಡವಿಲ್ಲದೆ ಇರಲಿಲ್ಲ (ರಾಗಿಣಿ. ೫೬). [ಉಜಾಡ + ಏಳು$_1$ (< ಏೞ್$_1$)]

ಉಜೂರು 'ಉಜರು' ನೋ.

ಉಜ್ಜನಿತ (ಗು). ಉತ್ಪನ್ನವಾದ; ಉಂಟಾದ: ವಿನುತ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿ ಕಾರಣವೆನಿಪ ಲಿಂಗರಹಸ್ಯತತ್ತ್ವೋಜ್ಜನಿತ [ಪಾಠಾಂ. ಜ್ವಲಿತ] ಸೂಕ್ತಿಗಳಂ ತಿಳುಪಿ (ಬಸವು. ೯೯-೩೫). [**ಸಂ.**]

ಉಜ್ಜಮಿಸು 'ಉಜ್ಜವಿಸು' ನೋ.

ಉಜ್ಜವಣೆ (ನಾ). ೧. ವ್ರತವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವ ಕರ್ಮ; ವ್ರತಸಮಾಪ್ತಿ: ಒಂದಕ್ಷೋಹಿಣಿಬಲಮೆರಡುಂ ದೆಸೆಯೊಳಮುಱಿದು ವನಿತೆ ಭಾರತಮೆಮಗಿನ್ನಿಂದುಜ್ಜವಣೆ ದಲೆಂದದಟೊಂದುತ್ತರಮಾಗೆ ಕಾದಿದರ್ ಕಟ್ಟಾಳ್ಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೩೭); ದ್ವಿತೀಯಾಕ್ಷರ ದೀರ್ಘಕ್ಕೆ ಹ್ರಸ್ವಂ–ಅಮಾವಾಸ್ಯಾ–ಅವಸೆ; ಉದ್ಯಾಪನ–ಉಜ್ಜವಣೆ (ಶಮುದ. ೨೮೭ ಪ್ರಯೋ); ನೋಂಪಿಯುಜ್ಜವಣೆಯ ಕ್ರಮಮೆಂತೆಂದೊಡೆ (ನಾಗಕು. ೨೮-೧೪೧ ವ). ೨. ನೆರವೇರುವಿಕೆ; ಕೊನೆ; ಸಮಾಪ್ತಿ: ಬಲದೇವಂ ಬಲದೇವನನುಜ್ಜವಣೆಯೊಳ್ ಮುಂದಾದರಂ ಕೊಂದ ಮೆಯ್ಗಲಿ ತಮ್ಮಂ ಸಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೦೮); ಮುನ್ನಮಾಂ ಬಿನ್ನವಿಸಲೆಂದಿರ್ದ ಕಜ್ಜದುಜ್ಜವಣೆಗೆ ಮೃಡಾನಿಯ ನುಡಿ ಸಹಾಯಮಾದುದು (ವೃಷವಿ. ೧-೯೧ ವ); ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆಯ ತಮಗೆ ತೆತ್ತಿಲ್ಲವೆಂದೆ ನನ್ನಯ ವಿದ್ಯೆಯುಜ್ಜವಣೆಯಾಗಿಲ್ಲವೆಂದೆ (ಜೈಪ್ಪರ. ೩೦-೧೦). [< **ಸಂ. ಉದ್ಯಾಪನ**]

ಉಜ್ಜವಣೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮುಕ್ತಾಯಗೊಳಿಸು: ಅವಳ್ ವನಿತಾನಿಷ್ಟಾದ ನಕ್ಕುಜ್ಜವಣೆವಡೆದಳೋ ಪದ್ಮಜಂಗೆ (ಲೀಲಾವ. ೪-೩೧). [ಉಜ್ಜವಣೆ + ಪಡೆ$_1$]

ಉಜ್ಜವಿಸು, ಉಜ್ಜಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉದ್ಯಾಪನೆಯನ್ನು ಮಾಡು; ವ್ರತವನ್ನು ಮುಕ್ತಾಯಗೊಳಿಸು: ಸುಗ್ಗಿಯ ಪುಗಿಲೊಳ್ ಮುಂಕೊಂಡುಗ್ಗಿಯನುಜ್ಜವಿಸಿದಂತೆ ಮೋನಮನುಜಱಿದೇಂ ಬಗ್ಗಿಸಿದುವೊ ಕೋಗಿಲೆಗಳ್ ಮೊಗ್ಗಪ್ಪ ವಿಯೋಗಿಯಂ ಪುಗಲ್ಪುಗಲೆನುತುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೮೨). **ಉಜ್ಜಮಿಸು**: ಮನಸಿಜರಾ ××× ಗನಾ ಆರಸಿ ಬೇನೆ ಎತ್ತಿ ಮೋನಮುಜ್ಜಮಿಸುವಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟದು (ಎಕ. II, ೩೫-೫; ಸು. 800). [ಉಜ್ಜವಣೆ + -ಇಸು$_3$]

ಉಜ್ಜಳ 'ಉಜ್ಜ್ವಲ' ನೋ.

ಉಜ್ಜಳಿಕೆ, ಉಜ್ಜಳಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ತೀವ್ರವಾದ ಹೊಳಪು, —ತೇಜಸ್ಸು, —ಪ್ರಕಾಶ: ಅದೇಂ ಬಱಿಕೆ ಬಿಂಬದುಜ್ಜಳಿಕೆಯೋ ಸುಧಾಸೂತಿಯಾ (ಆದಿಪು. ೧೨-೭); ತೊಡವಿನೊಳುಜ್ಜಳಿಕೆ ಸಿರಿಯೊಳ್ ಮುಡಿ ಕುಲದೊಳಗ್ಗಳಿಕೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೦೮); ಎಳವೆಲ್ದಿಂಗಳ ಬಳೆದುಜ್ಜಳಿಕೆಯಿದೇಂ ಕರಮೆ ಕೊರ್ತು ಕಣ್ಣಾಣದರ್ಗಂ ಪೊಳಪಿನೊಳತನುವನೆ ತಳಾಮಳಕಂ ಮಾಡಿದುದು (ಲೀಲಾವ. ೨-೨೫). **ಉಜ್ಜಳಿಕ್ಕೆ**: ಮನೋಜನ ಬಿಲ್ಲ ಬಲ್ಮೆ ಪೂರ್ಣೇಂದುವಿನುಜ್ಜಳಿಕ್ಕೆ ಮಧುಮಾಸದ ಗೋಸನೆ (ಕಾದಂಉ. ೫೫೬); ಉಜ್ಜಳಿಕ್ಕೆಯಿಂ ವನಜವಿರೋಧಿಯೆಂದು ನಿಜ ಕಾಂತಿ . . . ತೋಱುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೧). [ಉಜ್ಜಳ$_0$ + -ಇಕೆ]

ಉಜ್ಜಳಿಕೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ತೀವ್ರವಾದ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆ; ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದು: ಸಜ್ಜನ ಚೂಡಾಮಣಿ ತಮ್ಮಜ್ಜಂಗಂ ಪುಣ್ಯದಿಂದೆ ಸಾಸಿರ್ಮಡಿಯಾಗುಜ್ಜಳಿಕೆವಡೆದ ಪೆರ್ಮೆಯಿನುಜ್ಜೇನಿಯೊಳರಸುಗೆಯ್ದು ಪಾಲಿಸುತಿರ್ದಂ (ಯಶೋಚ. ೪-೮೩). [ಉಜ್ಜಳಿಕೆ + ಪಡೆ$_1$]

ಉಜ್ಜಳಿಕ್ಕೆ 'ಉಜ್ಜಳಿಕೆ' ನೋ.

ಉಜ್ಜಳಿಸು 'ಉಜ್ಜ್ವಲಿಸು' ನೋ.

ಉಜ್ಜಾಣ (ನಾ). = ಉದ್ಯಾನ: ರಾಸಿಗೆಯ್ದು ಮರ್ಬಿನಂತೆ ತೋರ್ಕುಮಾ ಯುಜ್ಜಾಣಂ (ಮಿತ್ರಗೋ. ೪೧). [**ಪ್ರಾ.** ಉಜ್ಜಾಣ < **ಸಂ. ಉದ್ಯಾನ**]

ಉಜ್ಜಾಯಿ (ನಾ). (?): ಬಾಧಿಸು ಮೊದಲೊಳು ರಸನವ ನಾಡೀ ಶೋಧನೆಯನು ತದನಂತರವನುಸರಿಸಾಧರಿಸುವುದುಜ್ಜಾಯಿಯ ಬಿಡದೆ ಕುಮಾರಕ ಭಕ್ತಿಯನು (ಕಲ್ಯಾಸೇ. ೩೨); ಬೇಗದಿ ಹರಿ ಶೀತಳಿಯಂ ಪೈತ್ಯದ ರೋಗವನುಜ್ಜಾಯಿಯ ವಜ್ರಾಸ್ತ್ರವ ಲಾಗಿಸಿ ಝಳಪಿಸಿ ಜಡಿದನುವಿಂ ಬಹುವಿಧವೆನಿಸುವ ವಾತ ರೋಗಾದ್ರಿಯ ಹೊಡೆ (ಕಲ್ಯಾಸೇ. ೩೩). [?]

ಉಜ್ಜಾರಿ (ನಾ). = ಉಜ್ಜುಗೋರಿ: ಉಜ್ಜಾರಿಯಿಂದ ಹುಲ್ಲನ್ನು ಕೆತ್ತಿ ತಂದರು (ರೂಢಿ). [ಉಜ್ಜು (< ಉರ್ದು$_1$) + ಆರಿ ?]

ಉಜ್ಜಾಸನ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ; ಕೊಲೆ. [**ಸಂ.**]

ಉಜ್ಜೀವನ (ನಾ). ಬದುಕಿಸುವುದು; ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ತುಂಬುವುದು; ಚೇತರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು. 'ಉಜ್ಜೀವಿಸು' ಪರಾ. [**ಸಂ.**]

ಉಜ್ಜೀವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬದುಕುವಂತೆ ಮಾಡು; ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಕೊಡು: ಒಲಿದವರನುಜ್ಜೀವಿಸುವ ಬಗೆ ಬಲುಹು ಮುರಮಥನಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦-೧); ಈಸ್ಕ್ಯುಲೇಪಿಯಸ್ ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬ ಮೃತನನ್ನು ತನ್ನ ದಿವ್ಯವಾದ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಉಜ್ಜೀವಿಸಿದನಂತೆ (ಕಲ್ಲಿಕಾ. ೧೪). ೨. ತಿರುಗಿ ಜೀವನವನ್ನು ಪಡೆ; ಉಳಿ; ಬದುಕು: ಸಂಸ್ಕೃತವು ಈಗ ಎಷ್ಟೋ ಮಟ್ಟಿಗೆ ದೇಶಭಾಷೆಗಳಲ್ಲೂ, ದೇಶ್ಯ ವಾಙ್ಮಯಗಳಲ್ಲೂ ಉಜ್ಜೀವಿಸಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಆಗಲೇ ಗಮನಿಸಿದೆವು (ಸಮಾಲೋ. ೧೪೨). [ಉಜ್ಜೀವನ + -ಇಸು$_3$]

ಉಜ್ಜು 'ಉದರ್$_1$' ನೋ.

ಉಜ್ಜುಕಂಬಳಿ 'ಉಜ್ಜುಗಂಬಳಿ' ನೋ.

ಉಜ್ಜುಕಲ್ಲು 'ಉಜ್ಜುಗಲ್ಲು' ನೋ.

ಉಜ್ಜುಗ (ನಾ). **೧.** ಪ್ರಯತ್ನ; ಉದ್ಯೋಗ; ಕಾರ್ಯ; ಕೆಲಸ: "ದಕಾರದೊಳ್ ಬೆರಸಿದ ಯತ್ವಕ್ಕೆ ದ್ವಿತ್ವ ಜಕಾರಂ — ಉದ್ಯೋಗ — ಉಜ್ಜುಗ" (ಶಮದ. ೨೫೯ ಪ್ರಯೋ); ಪಡೆವೆಂ ಶಾಶ್ವತಶ್ರೀಯನೆಂಬುಜ್ಜುಗದೊಳ್ ಚಿತ್ತಂ ಕರಂ ಕಣ್ಮಲೆಯೆ ನೆಱೆಯೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದಂ ಸಾರ್ವಭೌಮಂ (ಆದಿಪು. ೬–೨೬); ಉದರಶಿಖಿಜ್ವಾಲೆಯಿಂದತ್ತಮಿತ್ತಂ ಕುಸಿಯುತ್ತುಂ ಪುಟ್ಟುವೊಂದುಜ್ಜುಗದೊಳೆ ಮರಣಾವಸ್ಥೆಯಂ ತಾಳ್ದಿ (ರಕ್ಷಾಶ. ೩); ಉಜ್ಜುಗದತ್ತಣಿಂ ಸಿರಿ ಕಿಚ್ಚಿನತ್ತಣಿಂ ಪೊಗೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೨೦ ಪ್ರಯೋ); ಸುಂದರದ ರಸ ನೂರು; ಸಾರವದರೊಳು ಮೂರು ಹೊಂದಿಪ್ಪವವು ಮೋಹ ಕರುಣೆ ಶಾಂತಿಗಳ ಒಂದರಿಂದೊಂದು ಬೆಳೆಯಾದಂದು ಜೀವನವು ಚೆಂದಗೊಂಡುಜ್ಜುಗವೊ (ಮಂಕುಕ. ೪೫೫). **೨.** ಆರಂಭ: "ಉಜ್ಜುಗಮುಪಕ್ರಮಮುದು" (ಕಶರ. ೧೧೮); ಸಮಸಂದೊಂದಿದ ಲಜ್ಜೆಯುಜ್ಜುಗಮೆ ಲಜ್ಜಾಭಾವಮಂ . . . ನೆಱೆಯೆ ಕಲ್ತಂತಾದುದಾ ಕನ್ನೆಯೊಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೨೯೩). **೩.** ಉದ್ದೇಶ; ಆಲೋಚನೆ: ನಿನ್ನುಜ್ಜುಗಮೇನೋ ಪೇೞೆನೆ ಕರಂ ನಾಣ್ಚುರ್ದುಂ ದೇವಿ ಪೇೞದಿರಲ್ ಕಾರಣವೇಂ ಮಗಂಗೆ ಪಿರಿದುಂ ನೀಂ ಕೂರ್ಪುದಿಲ್ಲಾಗದೇ (ಕಾದಂಉ. ೪೧೬); ವಂಚಿಪುಜ್ಜುಗದಿಂದಂ ಪಿಡಿದೊಂದು ಪೆರ್ಬುಲಿಯನೊರ್ವಂ (ಜಗವಿ. ೧೬–೨೦); ಏನುಜ್ಜ[ಜ್ಜು]ಗದಿಂದಲೀತನ ನೆಱೆ ಸಂಧಾನವ ಮಾಡಿ ನನ್ನೆಡೆಗೆ ನೀನೈದಿಸುವೆಯಾ ಬಗೆಯ ಪೇಳೆನಲಾ ಮಾನಿನಿ ನುಡಿದಳಿಂತೆಂದು (ಕಂನವಿ. ೯–೧೩೯). [< ಸಂ. ಉದ್ಯೋಗ]

ಉಜ್ಜುಗಂಗೆಯ್, ಉಜ್ಜುಗಗೈ (ಕ್ರಿ). **೧.** ಪ್ರಯತ್ನಿಸು: ಅಂತು ನುಡಿಯೆ ಮಹಾಶ್ವೇತೆ ಮತ್ತಮಾಗ್ರಹಿಸೆ ತಂಬುಲಂಗೊಡಲುಜ್ಜುಗಂಗೆಯ್ದು (ಕಾದಂಉ. ೫೬). **೨.** ಆಲೋಚಿಸು: ತಂದೆಯಿಂ ತಾನಿರದಾವಂಗೆನ್ನನೀಯಲ್ಬಗೆದು ಮನದೊಳಂತುಜ್ಜುಗಂಗೆಯ್ದೊಡಂ ಚಿಚ್ಚರಮೆನ್ನೀ ಪ್ರಾಣಮುಂ ತಾಂ ಬಿಡದಿರೆನೆನುತುಂ ನಿಶ್ಚಯಂಗೆಯ್ದುಳಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೭೮); ಲಿಂಗಪತಿ ಶರಣ ಸತಿಯೆಂಬೀ ಮಾತಂ ದಿಟಂಮಾಡಿ ತೋರ್ಪೆಂ ಮಾಯಿದೇವಿಯರನೊಲ್ಲೆವೆಂದ ಬಳಿಕ್ಕ – ಎಂದು ಬಸವರಾಜಂ ಶರಣಜನಲೀಲಾಶೀಲಂ ಮನದೊಳುಜ್ಜುಗಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರಲು (ಬಸರ. ೧೨–೧೨೯). **ಉಜ್ಜುಗಗೈ:** **೩.** ಕೆಲಸಮಾಡು: ಸೆಜ್ಜೆವನೆಯ ಸೇವೆಯೊಂದನುಳಿದು ಮಿಕ್ಕುಜ್ಜುಗಗೈವ ವೇಳೆಯೊಳು ಸಜ್ಜಾತಿ ಸತಿಯರಿನಿಯರ ಸನ್ನಿಧಿಯೊಳು ಲಜ್ಜೆವೆರಸಿ ರಂಜಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೩–೩೯).

[ಉಜ್ಜುಗ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಜ್ಜುಗಂದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಉದ್ಯೋಗಿಸು; ಪ್ರಯತ್ನಿಸು: ಶಶಾಂಕನೊಲವಿಂದಂ ರಾಜಯಕ್ಷ್ಮಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಮರ್ದಂ ಪಡೆವುಜ್ಜುಗಂದಳೆವರಂತಾ ಸೆಟ್ಟಿಗುತ್ತರ್ಕಳೊಳ್ (ದಶಕು. ೧–೩೯). [ಉಜ್ಜುಗ + ತಳೆ$_1$]

ಉಜ್ಜುಗಂಬಳಿ, ಉಜ್ಜುಕಂಬಳಿ (ನಾ). ಬಿಸಿನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನಸಿ ಉಜ್ಜಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಕಂಬಳಿ: ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಉಜ್ಜುಗಂಬಳಿ ಬಹಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು (ರೂಢಿ). **ಉಜ್ಜುಕಂಬಳಿ:** ರಲ್ಲಕಃ, ಕಂಬಳಃ — ಈ ೨ ಕಂಬಳಿ ಹೆಸರು. ರತ್ನಕಂಬಳಿ, ಉಜ್ಜುಕಂಬಳಿ, ಸಣ್ಣಕಂಬಳಿ ಮುಂತಾದದ್ದು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೭). [ಉಜ್ಜು (< ಉದರ್$_1$) + ಕಂಬಳಿ]

ಉಜ್ಜುಗಗೈ 'ಉಜ್ಜುಗಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಉಜ್ಜುಗಲ್ಲು, ಉಜ್ಜುಕಲ್ಲು (ನಾ). ಹೊಸದಾಗಿ ಗಾರೆ ಹಾಕಿದ ನೆಲವನ್ನು ಉಜ್ಜಿ ನುಣುಪುಗೊಳಿಸುವ ಕಲ್ಲು; ಗಾರೆಕಲ್ಲು. **ಉಜ್ಜುಕಲ್ಲು** (ಕಿ). [ಉಜ್ಜು (< ಉದರ್$_1$) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_2$)]

ಉಜ್ಜುಗವೆಣ್ (ನಾ). ಕೆಲಸಗಾತಿ; ಸೇವಕಿ: ಬಿಜ್ಜೋದರಿಯರ ತೊಂಡಿಲು ಜವಕೆಯ ಪಜ್ಜಳದೊಡಿಗೆಯೊಳ್ ಕಿಱಿದಾ ಸೆಜ್ಜೆವನೆಯ ಪಟ್ಟಶಾಲೆಯೊಳ್ ಸೆಳೆಕೊಂಡರುಜ್ಜುಗವೆಂಗಳರ್ತಿಯೊಳು (ಭರಚ. ೩೧–೧೦೦). [ಉಜ್ಜುಗ + ಪೆಣ್]

ಉಜ್ಜುಗವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಯತ್ನಿಸು; ತೊಡಗು: ಕಟ್ಟಲುಜ್ಜುಗವೆತ್ತ ಪೂಚೆಂಡು ಪನ್ನೀರ ಪೊಟ್ಟಣ ಯಕ್ಷಕರ್ದಮವ ಬಟ್ಟ ಕಂತುಕದಿಂದೆ ಬಲ್ಮೊಲೆ ಬಿದಿರುವಂತಿಟ್ಟಾಡಿದುದು ಸಖಿನಿವಹ (ಮೋಹತ. ೧೪–೮೭); ವಜ್ರದುಂಬಿಗಳು ಹೆಬ್ಬಿದಿರನು ಕೊಱೆವೊಡೆಯುಜ್ಜುಗವೆತ್ತ ರೀತಿಯಲಿ ನಿರ್ಜರವೈರಿಯ ನಿಡಿದೋಳ ಶಿಳೀಮುಖ ವೆಜ್ಜವಮಾಡಿತೋಱಿದುದು (ಮೋಹತ. ೩೫–೪೦). [ಉಜ್ಜುಗ + ಪೆಱು$_1$]

ಉಜ್ಜುಗಸ್ಥ (ನಾ). ಕೆಲಸವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು; ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥ: ಆಕೆಯ ಆಪ್ತೇಷ್ಟರು ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಉಜ್ಜುಗಸ್ಥರಾದರು (ಮೋಬಾದ. ೮೫). [< ಸಂ. ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥ]

ಉಜ್ಜುಗಾಯ (ನಾ). (ಯಾವುದಾದರೂ ವಸ್ತು) ಉಜ್ಜುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಗಾಯ, — ತೀಡಿದುದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಗಾಯ: "ಘರ್ಷಣ; ಮಸೆತ; ಉಜ್ಜುಗಾಯ" (Chafe. ಇಂಕನಿ.). [ಉಜ್ಜು (< ಉದರ್$_1$) + ಗಾಯ]

ಉಜ್ಜುಗಾರ್ತ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗದ ತವಕ: ಶೂರ್ಪನಖಿಯೆಂಬಸುರಿ ಬಂದಳು ವನವಿಹಾರವ್ಯಸನದಲಿ ನರಮಾಂಸಭೋಜನದುಜ್ಜುಗಾರ್ತದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩–೪–೧). [ಉಜ್ಜುಗ + ಆರ್ತ]

ಉಜ್ಜುಗಿಸು, ಉಜರ್ಗಿಸು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಉದ್ಯೋಗಿಸು; ಪ್ರಯತ್ನಿಸು; ತೊಡಗು: ಭೂಭುಜಂ ಭೂಸುತನಾಗಳುಜ್ಜುಗಿಸೆ ತದ್ವಿಜಯಾವರಜಂ ಪ್ರತಾಪಪಂಚಾನನನಿಂತು ಬಿನ್ನವಿಸಿದಂ (ವರ್ಧಪು. ೩–೩೭); ಓದಲುಜ್ಜುಗಿಸಿ ಪುಸ್ತಕವನಾಂತೊರ್ವ ತಳೋದರಿ ಕುಳಿತಳಿದಿರೊಳು (ಭರಚ. ೬–೧೦); ವಾಹನದಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿಯಲು ಆಚಾರ್ಯರು ಉಜ್ಜುಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಾಲಯಾ. ೧೫). △ **ಉಜರ್ಗಿಸು:** **೨.** ಪ್ರಯೋಗಿಸು; ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡು (?): ಅಚಲಗಳನೂರ್ಜಿಸಿದ ಲಕ್ಷಕೋಟಾಕೋಟಿಗರಿ ಮೂಡಿ ಹಾರುವಂತೆತ್ತೆತ್ತಲುಮಾರ್ಜಿಸಲ್ಕವನಿಚರರಲುಗಿದರ್ ಮಸ್ತಕದೊಳುಜರ್ಗಿಪವೆನುತಲಾ ಭೀಕರಕರೇಣು ಭೀತೋಜ್ರದಿಂದಿಟ್ಟ ಕುಲಿಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದನಲ ಶಿಖಿಯಂತೆ ವಿಸ್ಮಯಗೊಳಿಸಲು (ಜಿನಮು. ೨೯–೪೨); ಸಜರ್ಕದ ಪಂಚಧಾರೆಯನೆಱದು ಪರಿಮಳದೊಳುಜರ್ಗಿಸಿ ಪಚನದಿಂ ಚೆಲ್ವಾಗಿ ರಸಬಸಿವ (ಲಿಂಗಪು. ೮–೪). [ಉಜ್ಜುಗ + –ಇಸು$_3$]

ಉಜ್ಜುಗೊರಡ 'ಉಜ್ಜುಗೊರಡು' ನೋ.

ಉಜ್ಜುಗೊರಡು, ಉಚಕೊರಡು, ಉಚ್ಚುಕೊರಡು, ಉಜ್ಜುಗೊರಡ (ನಾ). ಮರವನ್ನು ಉಜ್ಜಿ ನಯಮಾಡಲು ಬಳಸುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಅಲಗನ್ನು ಜೋಡಿಸಿದ ಉಪಕರಣ; ಹತ್ತಾರಿ; ತೋಪಡ: ಉಜ್ಜುಗೊರಡು ಆಡಿಸಿ ಆ ಹಲಗೆಗಳನ್ನು ನುಣುಪುಮಾಡಿ ಚೌಕಟ್ಟನೊಳಗೆ ಕೂಡ್ರಿಸುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೫೭); ಮರವನ್ನು ಉಜ್ಜುಗೊರಡಿನಿಂದ ತಿಕ್ಕುವಾಗ ಹೊರಡುವ ಹಾಳೆಯಂತೆ ಸಾಬೂನಿನ ಹಾಳೆಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿ ಅವನ್ನು ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಒಣಗಿಸುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೪೯೬). **ಉಚಕೊರಡು:** ಆ ಕರೇ ಕೂದಲಿನ ಗ್ರಹಣಚಕ್ರವನ್ನು ಉಚಕೊರಡು ಹೊಡೆದು ಬಿಡಲಿಕ್ಕೆ ಹಜಾಮನಿಗೆ ಬಿನ್ನವಿಸಬೇಕೆಂದು ಯೋಚನೆ ಬಂದು ಹೋಯಿತು (ದೀಪಹ. ೭೪); "ಉಚಕೊರಡು — ಉಜ್ಜುಗೊರಡು" (ಜಾನಕೋ. ೧೯). **ಉಚ್ಚುಕೊರಡು:** (ಉಕ. ಕಿ). **ಉಜ್ಜುಗೊರಡ:** ಉಜ್ಜುಗೊರಡದಿಂದ ಹಲಗೆಗಳನ್ನು ಸಮಮಾಡಿದನು (ಕಪಪು. ೪–೫). [ಉಜ್ಜು (< ಉದರ್$_1$) + ಕೊರಡು]

ಉಜ್ಜುಗೋರಿ (ನಾ). ನೆಲದ ಹುಲ್ಲನ್ನು ಉಜ್ಜುವ ಒಂದು ಸಲ ಕರಣೆ; ಉಜ್ಜಾರಿ: ಉಜ್ಜುಗೋರಿಯಿಂದ ಹುಲ್ಲು ಉಜ್ಜುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಉಜ್ಜು (< ಉರ್ದು$_1$) + ಗೋರಿ$_1$]

ಉಜ್ಜುಗೋಲು (ನಾ). (ಉಕ). = ಉಜ್ಜುಗೊರಡು. [ಉಜ್ಜು (< ಉರ್ದು$_1$) + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಉಜ್ಜುತೈಲ (ನಾ). "ರೋಗ ಭಾಗವನ್ನು ಉಜ್ಜುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ನೀವು ವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಉಪಯೋಗಿಸುವ ತೈಲ, ದ್ರವ: ಉಜ್ಜುತೈಲ" (Embrocation. ಇಂಕನಿ.). [ಉಜ್ಜು (< ಉರ್ದು$_1$) + ತೈಲ]

ಉಜ್ಜೃಂಭಿತ (ಗು). ೧. ಬಾಯನ್ನು ಅಗಲಿಸಿದ; ಆಕಳಿಸಿದ; ಆಗುಳಿಸಿದ. ೨. ಅಧಿಕವಾದ; ತೀವ್ರಗೊಂಡ; ಪ್ರಬಲವಾದ: ಪಶ್ಚಿಮಾಶಾನಿಳ ಪಾತೋಜ್ಜೃಂಭಿತಂ ಬಂದುದು . . . ಉಗ್ರಾನಳನೆಂಬಂ ತಬ್ಬ ಕಾಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೨೯). (ನಾ). ೩. ಆಗುಳಿಕೆ; ಆಕಳಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಉಜ್ಜೃಂಭಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಬಲವಾಗು ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದು : ಪಾರಾವಾರದೊಳ್ ವೀಚಿಕಾವ್ರಜಮುಜ್ಜೃಂಭಿಸೆ ಬಂದಂ ವಿಹಂಗಾಧಿಪಂ (ಜಗವಿ. ೧೩-೩೭) ; ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪ್ರಸಂಗವೊದಗಿದರೆ ಈಗಲೂ ಬೂದಿಮುಚ್ಚಿದ ಕೆಂಡದಂತೆ ಅಡಗಿರುವ ಧರ್ಮವೀರತ್ವವು ಉಜ್ಜೃಂಭಿಸುತ್ತದೆ (ಆರ್ಯಧ ೧). [ಉಜ್ಜೃಂಭಣ$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಉಜ್ಜ್ವಲ, ಉಜ್ಜಳ, ಉಜ್ಜ್ವಳ, ಉಜ್ವಲ (ಗು). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ. ೨. ಹೊಳೆಯುವ; ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ: ಸಂಮಾರ್ಜಿತೋಜ್ಜ್ವಲದಶನನಿಚಯ ತಾಂಬೂಲಚರ್ವಣಭರಿತ ಕಪೋಲರುಂ ಗೋಣಿಯೋಗದಂಡಧರರುಮಾಗಿ (ಜಗವಿ. ೪-೮೦ ವ). ೩. ಶ್ಲಾಘ್ಯ ; ಶ್ರೇಷ್ಠ ; ಸ್ವಚ್ಛ; ಶುದ್ಧ; ಭವ್ಯ. (ನಾ). ೪. ಪ್ರೇಮ. ೫. ತೇಜಸ್ಸು; ಪ್ರಕಾಶ; ಕಾಂತಿ. **ಉಜ್ಜಳ**: ೧. "ಉಜ್ಜ್ವಲ-ಉಜ್ಜಳ" (ಶಮದ. ೨೬೬ ಪ್ರಯೋ); ಉಜ್ಜಳಜಸಮಂಗಸಂಗತಲಸದ್ಭೂಷಿತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨). **ಉಜ್ಜ್ವಳ**: ೨. 'ಉಜ್ಜ್ವಳಕೇಶ' ಪರಾ. **ಉಜ್ವಲ** : ೧. ಉಜ್ವಲ ಲಸನ್ನೇತ್ರನಂ ಸುಪ್ರಸನ್ನಾನನಂ ಶೋಭಿಸುವಮಲಗಾತ್ರನಂ ಕಂಡು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೭೬-೩೪೬). ೫. ಕುವರರು . . . ಅವಯವ ತುಂಬಿ ಪುಳಕಪಾಂತರಜ್ಜನ ಭುವನತ್ರಯಾದ್ಭುತೋಜ್ವಲಕೆ (ಭರಚ. ೪೫-೩). ೬. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೈದನೆಯ ಛಂದದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವೃತ್ತ : ಭತ್ರಯಮುಂ ಮಸಸಂ ಲಗಮೊಪ್ಪಲ್ ತೋರ್ಪುದು ವೃತ್ತಮದುಜ್ವಲಂ (ಕೈಪಿಡಿ. ೮೭). [ಸಂ.]

ಉಜ್ಜ್ವಲತೆ, ಉಜ್ವಲತೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉರಿಯುವಿಕೆ; ದೀಪ್ತಿ : ರೌದ್ರವೇ ಮೊದಲಾದ ರಸಗಳು ಅತಿಶಯವಾದ ದೀಪ್ತಿ ಅಥವಾ ಉಜ್ಜ್ವಲತೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೭೧). ೨. ಶುದ್ಧತೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ; ಸ್ವಚ್ಛತೆ. **ಉಜ್ವಲತೆ**: ೧. 'ಉಜ್ವಲತೆಗುಂದು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉಜ್ಜ್ವಲತಾ]

ಉಜ್ಜ್ವಲಿತ, ಉಜ್ಜ್ವಳಿತ (ಗು). ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ; ದೀಪ್ತವಾದ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉರಿಯುವ: ಉಜ್ಜ್ವಲಿತ ಭಕ್ತಿಯಲಿ ಬಹಳ ವಿತರ್ಜಿಯಲಿ ಮೂಢಾತ್ಮರಿಕ್ಕಿದ ಹಜ್ಜೆಯಿದು (ಕುವ್ಯಾಉ.೪-೨೦). **ಉಜ್ಜ್ವಳಿತ**: ದಿನಕರಂ ಬಂದುದಯವಾದನೊ ಧನವರಂ ಬೈಚಿಟ್ಟ ನಿಧಿಯೋ ಕನಕಗಿರಿ ಮೂಡಿದುದೊಯೆನಲುಜ್ಜ್ವಳಿತವಾಗಿರಲು (ಬಸವು. ೫-೫೪). [ಸಂ.]

ಉಜ್ಜ್ವಲಿಸು, ಉಜ್ಜಳಿಸು, ಉಜ್ಜ್ವಳಿಸು, ಉಜ್ವಲಿಸು, ಉಜ್ವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಕಾಶಿಸು; ಬೆಳಗು; ಹೊಳೆ: ಶಶಿಕಾಂತ ಶಿಲಾತಳಮೊಂದುಜ್ಜ್ವಲಿಸಿತಾ ಲತಾಮಂಟಪದೊಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೪೪೨) ; ಉಜ್ಜ್ವಲಿಸಿ ಬೆಳೆವ ಮಣಿದೀಪದವೋಲ್ (ಅಜಿಪು. ೩-೧೯) ; ಸುಲಲಿತಾಧರರಾಗದಿಂದುಜ್ಜ್ವಲಿಸಿದುವು ಮಾಣಿಕ್ಯಚಯ (ತೊರರಾ. ೧-೧೪-೧೭). **ಉಜ್ಜಳಿಸು** : ಪೊಸವಿಸಿಲ ಪೊಳಪಿನಿಂ ನುಣ್ಣನುಜ್ಜಳಿಪ ರನ್ನದೆಳವೆಳಗಿನ ಬಳಗದಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೨೬). **ಉಜ್ಜ್ವಳಿಸು** : ಬೆಳಗುವ ಸಾಂದ್ರಚಂದ್ರಕಿರಣಾಳಿಗಳೋಳಿಗಳಿಂದಮೆತ್ತಮುಜ್ಜ್ವಳಿಸುವಿರುಳ್ಗಳಂ ಕಳೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೯) ; ದಂತದೋಲೆಯ ಬೆಳಗಿಂದುಜ್ಜ್ವಳಿಪ ಕದಪಿನಿಂದ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೦) ; ಒಳಗುಜ್ಜ್ವಳಿಸುವ ಸೊಡರಿಲ್ಲದೆಯ್ದೆ ನಂದಿರೆ ಮನದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೮೭). **ಉಜ್ವಲಿಸು** : ಶಿವಾಗಮ ವಿಧಾನಮುಜ್ವಲಿಸಿತಂದು (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೭೫) ; ಎಲೆ ಕುಮಾರರು ಕೇಳಿರೈ ನೃಪತಿಲಕ ರಾಮನ ನೇಮದಿಂದುಜ್ವಲಿಸಿದನು ರಿಪುವಿಪುಳ ಕಾಲಗ್ರೀವ ಸುಗ್ರೀವ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೧) ; ನೊಸಲಗಣ್ಣವನ ಸುತನೆಂಬುದಂ ಧರೆಗೆ ಸೂಚಿಸುವೊಲುಜ್ವಲಿಸುವರಳೆಲೆಯೊಪ್ಪೆ (ಚಬಪು. ೫-೩೭). **ಉಜ್ವಳಿಸು** : ಪೂಸಿದ ಸಿರಿಕಂಡಮುಜ್ವಳಿಪ ಲೋಚನಮುಟ್ಟ ಸಿತಾಂಬರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೮೨). [ಉಜ್ಜ್ವಲ + -ಇಸು$_3$]

ಉಜ್ಜ್ವಳ 'ಉಜ್ಜ್ವಲ' ನೋ.

ಉಜ್ಜ್ವಳಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬೆಳಗು: ಅಮರಗಣಿಕೆಯರಂ ಪೆಸರ್ವೆಸರೊಳೆ ಕರೆದು ನಿಪುಣಿಕೆಯಂ ಜಿನ ಜನನಿಯ ಸೆಜ್ಜೆಯನುಜ್ಜ್ವಳಂಮಾಡಲುಂ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಂ ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಕರಗಮಂ ತೀವಲುಂ . . . ಪೇಳ್ದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೨೧ ವ). [ಉಜ್ಜ್ವಳ (= ಉಜ್ಜ್ವಲ) + ಮಾಡು$_1$]

ಉಜ್ಜ್ವಳಕೇಶ (ನಾ). ಹೊಳೆಯುವ ಕೂದಲನ್ನುಳ್ಳವನು: ಇಂದಿಂದಿರೋಜ್ಜ್ವಳಕೇಶಂ ಧರಣೀಶಸೂನು ತಳೆದಂ ಸಾಶ್ಚರ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೭). [ಉಜ್ಜ್ವಳ (= ಉಜ್ಜ್ವಲ) + ಕೇಶ]

ಉಜ್ಜ್ವಳಬೇರ (ನಾ). ಹೊಳೆಯುವ ಬಿಳಿಯ ಕುದುರೆ: ನವಪಾಟಳಸದೃಶಂ ಕುಂಕುಮಬೇರಂ ಬೆಳ್ಪುಮಿಕ್ಕೊಡುಜ್ಜ್ವಳಬೇರಂ ಪವಳಾಂಗತನುಚ್ಛವಿ ಬೆಳ್ಪವಿರಳಮಾದಂದು ನೋಡೆ ಮಂಗಳಬೇರಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨-೧೩). [ಉಜ್ಜ್ವಳ (= ಉಜ್ಜ್ವಲ) + ಬೇರ]

ಉಜ್ಜ್ವಳಿತ 'ಉಜ್ಜ್ವಲಿತ' ನೋ.

ಉಜ್ಜ್ವಳಿಸು 'ಉಜ್ಜ್ವಲಿಸು' ನೋ.

ಉಜ್ಜ್ವಳೀಕೃತ (ಗು). ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಅಂಬುಕಣರಾಜಿ ಕರ್ಣಾಂತಿಕೋಜ್ಜ್ವಳೀಕೃತ ವಸಂತಮಂಜರಿಯನೆಯ್ದೆ ಪೋಲ್ತಿರ್ಪಿನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೩೨). [ಸಂ. ಉಜ್ಜ್ವಲೀಕೃತ]

ಉಜ್ಝಿತ (ಗು). ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ ; ತ್ಯಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಉಜ್ಝಿತಲಕ್ಷ್ಮ (ಗು). ಕಳಂಕರಹಿತವಾದ; ದೋಷವಿಲ್ಲದ: ಅತಿ ಶುದ್ಧಮಾಯ್ತು ಸತಿಯಾಕೃತಿ ದಿವ್ಯದ್ರವ್ಯ ಗರ್ಭಶೋಧನದಿಂದುಜ್ಝಿತ ಲಕ್ಷ್ಮಮೆನಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೧೪೪). [ಸಂ. ಉಜ್ಝಿತಲಕ್ಷ್ಮನ್ (ಉಜ್ಝಿತ + ಲಕ್ಷ್ಮನ್)]

ಉಜ್ಝಿತಸುಖ (ನಾ). ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು: ಸಿಂಹದೊಳ್ ಕೂಡಿದಂದನಪತ್ಯಂ ಬಹುವಿತ್ತನುಜ್ಝಿತಸುಖಂ ಕಷ್ಟಾತ್ಮನಕ್ಕುಂ ನರಂ (ಜಾತಕತಿ. ೧೭-೩೪). [ಉಜ್ಝಿತ + ಸುಖ]

ಉಜ್ವಲ 'ಉಜ್ಜ್ವಲ' ನೋ.

ಉಜ್ವಲತೆ 'ಉಜ್ಜ್ವಲತೆ' ನೋ.

ಉಜ್ವಲತೆಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗು; ಪ್ರಕಾಶಗುಂದು: ರಾಹುವಿನ ಎಳತಟದ ಶಶಿಲೇಖೆಯಂತುಜ್ವಲತೆಗುಂದಿದ ಮುಖದ ಕಾಂತಿಯ ಹಳಹಳಿಕೆ ಹಳುವಾದ ಕೈಕೆಯ ಕಂಡನಾ ಭೂಪ (ತೊರರಾ. ೨-೨-೨). [ಉಜ್ವಲತೆ (= ಉಜ್ಜ್ವಲತೆ) + ಕುಂದು$_1$]

ಉಜ್ಜ್ವಲವೃತ್ತ (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಚಾರಿತ್ರ: ಕುಲವಿಭ್ರಂಶೆಯರೊಳ್ ಮನೋಜ ಸುಖಮಂ ಮಾಟ್ಪಂಗೆ ಪೆಂಪೆಯ್ದ ದುಜ್ವಲವೃತ್ತಂ ಕಿಡುಗುಂ ಪರತ್ರೆಯಱಗುಂ ಶೌಚಂ ಕಿಲುಂಬಕ್ಕುಂ (ಮದತಿ.೯–೧). ೨. = ಉಜ್ಜ್ವಲ ೬. [ಉಜ್ವಲ (=ಉಜ್ಜ್ವಲ)+ ವೃತ್ತ]

ಉಜ್ವಲಿಸು 'ಉಜ್ಜ್ವಲಿಸು' ನೋ.

ಉಜ್ವಳಾಂಗಿ (ನಾ). ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಶರೀರವನ್ನು ಉಳ್ಳವಳು: ಸೊಗಯಿಸವೆಂದು ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳೆನಿಸುವ ಪಂಚಭೂತಮೆಲ್ಲವನುೞದಾವಗಮುಜ್ವಳಾಂಗಿಯಂ ಧವಳಗುಣದೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದನಾಗವೇೞ್ಕುಂ ಧಾತ್ರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೬೧).

[ಸಂ. ಉಜ್ಜ್ವಲಾಂಗೀ (ಉಜ್ಜ್ವಲ + ಅಂಗ + –)]

ಉಜ್ವಳಿಕೆ (ನಾ). ಪ್ರಕಾಶ; ಕಾಂತಿ; ಹೊಳಪು: ಖರಕಿರಣಂಗಳ ಕಾಯ್ಪಿನ ಖರತನದಿಂ ಚಂದ್ರಕಿರಣದುಜ್ವಳಿಕೆಯಿನಾ ಭರತನ ಮುಳಿಸೊಸಗೆಯುಮನನುಕರಿಸಿದುದೇಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿವೃತ್ತಮೊ ಶರದಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೭). [ಉಜ್ವಳ (= ಉಜ್ಜ್ವಲ) + –ಇಕೆ]

ಉಜ್ವಳಿಸು 'ಉಜ್ಜ್ವಲಿಸು' ನೋ.

ಉಜ್ಜ್ವಾಲ (ನಾ). ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ಅಗ್ನಿ: ಕಾಲ ಕರ್ಮಾರಣ್ಯದಹನೋಜ್ವಾಲ ಮಾಯಾಮೂಲ ಪಟುಕುದ್ದಾಲ ನಿಜ ಸಮಯಾನುಪಾಲಾ ಬಸವ ಶರಣಾಗು (ಬಸಪು. ೨೧–೨). [ಸಂ.]

ಉಟಜ (ನಾ). ೧. ಎಲೆಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಮನೆ; ಪರ್ಣಶಾಲೆ: ಉಟಜ ಕುಶ್ಯೆವಾಗ್ರಹ ಲಂಪಟನೊರ್ವಂ ತವಸಿ ಕೌಶಿಕಾಖ್ಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೪೩). 'ಉಟಜಾಂಗಣ' ಪರಾ. ೨. ಮನೆ: "ಉಟಜಂ, ಗೇಹಂ, ಕುಟಂ . . . ಆಲಯಃ – ಈ ೩೧ ಮನೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೯–೧೩೬); "ಉಟಜಂ ಮಂದಿರಂ ಧಾಮಮುವಸಿತಂ . . . ಮನೆಗೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೮–೭).

[ಸಂ.]

ಉಟಜಾಂಗಣ (ನಾ). ಪರ್ಣಶಾಲೆಯ ಅಂಗಳ; ಮನೆಯ ಮುಂಭಾಗ: ವಿರಹದೆ ರಾಮಬಾಣದುಟಜಾಂಗಣರಮ್ಯಶಿಲಾತಲಂಗಳೊಳ್ ಬರೆಯೆ ವಿಚಿತ್ರಮಾಗೆಸೆವ ಸೀತೆಯ ಚಿತ್ರಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧೪).

[ಉಟಜ + ಅಂಗಣ]

ಉಟಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತು; ಎತ್ತರಿಸು.

[ಉಟಾ₀ + –ಇಸು₁. P ಉಟಾ ← ಹಿಂ. ಉಠಾನಾ]

ಉಟಿ (ಅ). ಸಂಭ್ರಮ ಸಡಗರ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ತರುಣಗಿತ್ತಸುವ ಭೂವರನ ಸುರರುಟ ಉಟಿಯೆನೆ ಭರದಿ ಪುಷ್ಪಕದೊಳಗಿರಿಸಿ ಸೋಮೇಶ ಕೈಲಾಸಪುರಕೊಯ್ದು (ಮಡಿಕ್ಯಾ. IV, ೧೦೫೪; ಚೋಳರಾಜನ ಸಾಂಗತ್ಯ). [?]

ಉಟಿಹಬ್ಬ (ನಾ). ದೇವರಿಗೆ ಶ್ರೀಗಂಧ, ಪಚ್ಚಕರ್ಪೂರ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಲೇಪನವನ್ನು ಬಳಿಯುವ ಹಬ್ಬ, —ಉತ್ಸವ: ಶ್ರೀರಾ[ಮ]ಚಂಪ್ರದೇವರಿಗೆ ಚಇತ್ರಮಾಸದ ರಥೋತ್ಸವ ತದಂಗವಾದ ಉತ್ಸವಗಳು ಉಟಿಯುಹಬ್ಬ ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯು ಕರಿಯ ಬೇಟಿ . . . ಉಟಿಹ[ಬ್ಬ]ದ ಗರುಡಾರೋಹಣ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೦–೭; 1521).

[ಉಟ₀ + ಹಬ್ಬ (< ಪರ್ಬ). / ಮರಾ. ಉಟೀ = ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಲೇಪಿಸುವುದು]

ಉಟ್ಟಗೆ 'ಉಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಉಟ್ಟರ, ಉಟ್ಟರ (ನಾ). ೧. = ಉಡಿಗಂಟು; "ಸೀರೆಯನ್ನು ಬಿಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಗಂಟು" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೯೯). **ಉಟ್ಟರ**: ೨. ಉಡಿ; ಮಡಿಲು: ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಮಕ್ಕಳು ತಮ್ಮ ತಾಯಿಂದಿರೂ ಅಜ್ಜಿಯರೂ ಉಟ್ಟರದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಹಲಸಂದಿ —ಹೆಸರಕಾಯಿಗೂ, ಬೋರೆಯ ಬೇಲದಹಣ್ಣಿಗೂ ಕೈಹಾಕಿ ಝಡತಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ದಿವಾಬ. ೩೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಟ್ಟುರೈ = ಒಳಮಡಿಕೆ, ನೆರಿಗೆ]

ಉಟ್ಟರಗಂಟು (ನಾ). (ಉಕ) = ಉಡಿಗಂಟು. [ಉಟ್ಟರ + ಗಂಟು]

ಉಟ್ಟಸಾಮಂತದೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಧವಾದ ತೆರಿಗೆ: ಕನಕಸೇನ ಭಟರಗ್ಗೆ ತಿಪ್ಪೆಯೂರೊಳಾದ ಅಟ್ಟದೆಱೆಯುಂ ಕುಱುದೆಱೆಯುಮುಟ್ಟಸಾಮಂತದೆಱೆಯೆಲ್ಲವಮ್ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೩೦–೧೧; 909).

[ಉಟ್ಟ₀ + ಸಾಮಂತ + ತೆಱೆ₃]

ಉಟ್ಟಳಿಗೆ (ನಾ). = ಉಡುಗೊರೆ (?): ಪಟ್ಟೆ ಚೀನಾಂಬರದ ಸೀರೆ ಕಂಚುಕಿಯಾದಿಯುಟ್ಟಳಿಗೆಯುಸಗಷ್ಟಮಂಗಲವ ಜಯನೃಪಗೆ ಕೊಟ್ಟೆ ವೀಳ್ಯಗಳವನಿನಾಯಕರಿಗಿತ್ತುಂ (ಜಿನಮು. ೩–೨೫). 'ಪುಟ್ಟಳಿಗೆ' ಪರಾ.

[< ಉಡು₁ + ಪಳಿಗೆ (< ಪೞಗೆ)]

ಉಟ್ಟಾಡಿ (ನಾ). ವಸ್ತ್ರಾದಿ ಅಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಉಡುಗೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಮೆರೆಯುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪಟ್ಟದರಾಣಿ ರುಕ್ಮಿಣಿ ದೇವಿ ಬಲದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಾಯವೆತ್ತು ನಿಂದಿರಲು ಉಟ್ಟಾಡಿ ಸತ್ರಾಜಿತು ಕನ್ಯೆ ಸೊಬಗಳವಟ್ಟೆರ್ದೆಳೆಡದ ಭಾಗದಲಿ (ಮೋಹತ. ೩೬–೫). 'ಉಂಡಾಡಿ' ಪರಾ. [< ಉಡು₁ + ಆಡು₁ + –ಇ₃]

ಉಟ್ಟಾವಳಿ (ನಾ). "ಉಡುವ ಬಟ್ಟೆ" (ನಾಪದ. ಕೋಶ): ಜೋಗಿಗಳ ಹೊದೆವೋ ಚೀಟೀದಟ್ಟಿ ಸಂತೇಪ್ಯಾಟೀ ಕೋಟಿ ಗೂಡಾರಗಳು ಉಟ್ಟಾವಳಿಯು ಪಟ್ಟಾವಳಿಯು ಪಟ್ಟೇಮಂಚಕೊಪ್ಪುವ ಶಾಲು ಸಕಲಾತಿ (ನಾಪದ. ೧೪೨). [< ಉಡು₁ + ಪಳಿ₅ (< ಪೞ₅)]

ಉಟ್ಟಿ₁ (ನಾ). ೧. ಹಗ್ಗ ಅಥವಾ ಹುರಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಲೆ, —ಕಲ್ಲಿ; "ಗಡಿಗೆ ಮಡಕೆಗಳನ್ನು ಬಿಗಿಯುವ ಕಲ್ಲಿ" (ಜಾನಕೋ. ೧೯); "ಕಾಂಚಿತಂ, ಶಿಕ್ಯಿತಂ –೨ ಉಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿಡಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೨೯೮). ೨. ತೊಟ್ಟಿಲನ್ನು ತೂಗಹಾಕಲು ಸಹಾಯವಾಗುವ ಅದರ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿರುವ ಬಳೆ (ಕ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಉಟ್ಟಿ]

ಉಟ್ಟಿ₂ (ನಾ). ಜೇನುಗೂಡು (?): ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಸಂದ ಸವಿಯ ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ಇದ್ದವರು ಕೇಳುವಂತೆ ಲಿಂಗಾರ್ಪಿತ ಉಟ್ಟಿ ಭ್ರಮರಕೊಂಡ ಕುಸುಮದಂತೆ ವರ್ಣವ ಕೊಂಡ ಕಿರಣದಂತೆ ವಾರಿಕೊಂಡ ಸಾರದಂತೆ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಲೇಪ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೮–೨೭೪). [< ಪುಟ್ಟಿ ?]

ಉಟ್ಟಿಗೆ, ಉಟ್ಟಗೆ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ: ಪೀನ ಕುಚಂ ದೆಸೆಯುಟ್ಟಿಗೆಯಾಂತುದೊ ಮಿನಾಂಕನ ಕೇಳಿಗೆ ಬಗೆಬಗೆದುದೊ (ಉದ್ಭದೇ. ೩–೧೭); ಪೆರ್ಬುಲಿದೊವಲವುಟ್ಟಗೆಯ ಮೆರೆವಂತಿರೆ (ನಂದಿಮಾ. ೨೧-೫೭); ಬಳ್ಳಿ ಉಡಿಗೆ ಉಡುವ ಉಟ್ಟಗೆ ಪಟ್ಲಾಯಿ (ವಿಸಾಸು. ೫೮–೨). **ಉಟ್ಟಗೆ**: ತರುಣಿಯುಟ್ಟಗೆಯ ಕಳೆದೊಳಸೆರಂಗಂ ನೋಡೆ (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೯–೧೧). 'ಪುಟ್ಟಿಗೆ' ಪರಾ. [< ಉಡು + –ಗೆ]

ಉಟ್ಟರ 'ಉಟ್ಟರ' ನೋ.

ಉಠಾವಣೆ (ನಾ). ಎತ್ತುವುದು; ಎತ್ತರಿಸುವುದು: ಕೆರೆಯ ಏರಿಯ ಉಠಾವಣೆ ನಡೆದಿದೆ (ರೂಢಿ). 'ಬಡಾವಣೆ' ಪರಾ.

[← ಮರಾ. ಉಠಾವಣೇ]

ಉಠಾವುರಿ (ನಾ). ರಭಸ; ತೀವ್ರತೆ: ಅರಸ ಕೇಳ್ಳೆ ಜೊಬ್ಬಿಱದು ಚಪ್ಪರಿಸಿ ತೇಜಿಯ ನೂಕಿದನು ಮುರಹರನು ವುಠಾವುರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಸೂಠಾಸೂರಿ] ಯೆಸುಗೆಯಲಿ ಕೈದೋಱದನು ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೩–೧೨).

[← ಮರಾ. ಉಠಾವುರೀ]

ಉಠಾವೆ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತುವಿಕೆ. ೨. ಬೇಡಿಕೆ. [← ಮರಾ. ಉಠಾವ್]

ಉಠಿ (ಕ್ರಿ). ಏಳು : ನಂದನದಂತೋಲಗಮಿರ್ದು ದೂಠಿವುಠಿ ಮಾಗಾಬೈಸ . . . ಪ್ರಾತಿಹಾರ್ಯರ್ಸ್ವನಂ (ಅನಂಪು. ೨–೩೨).
[← ಮರಾ. ಉಠ. / ಪ್ರಾ. ಉಟ್ಠ < ಸಂ. ಉತ್ಥಾ]

ಉಡ 'ಉಡು$_{2}$' ನೋ.

ಉಡಂಗ (ನಾ). (ದಕ). (ಬಯಲಾಟದ ಕುಣಿತದಲ್ಲಿ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾರಿಕೆ ; ನೆಗೆತ.
[← ಹಿಂ. ಉಡಂಕೂ. / ಸಂ. ಉಟ್ಟಂಕ = ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ತೂರುವಿಕೆ]

ಉಡನೊಗ 'ಉಡುವೊಗ' ನೋ.

ಉಡಯಾರ್ (ನಾ). ಒಡೆಯರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಗಂಗೆಯುಂ ಕಡಾರವಮುಂ ಪೂರ್ವ ದೇಸವಮುಂ ಕೊಣ್ಡ ಉಡಯಾರ್ ಶ್ರೀ ರಾಜೇನ್ದ್ರಚೋಳ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೪–೨ ; 1035). [← ತಮಿ. ಉಡೈಯಾರ್]

ಉಡಲು 'ಉಡಿಲು' ನೋ.

ಉಡವಣಿ (ನಾ). ಹಿಂದೆ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ ರೂಪಾಯಿ ನಾಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಉಡವಣಿ (ಕಭಾಗ. ೨೪೧). [?]

ಉಡವಾೞ್ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಾಗಿ ಬಾಳು ; ಅನುಭವಿಸು : ಅದಾನ ಬಾಪ್ಪಾನ್ಪಞ್ಚಮಹಪತಕನಪ್ಪೋ ಅದನುಡವ[ಾ]ೞ್ವಾನ್ಪಞ್ಚಮಹಾ ಪತಕನಪ್ಪೋನ್ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೨೭ಬಿ–೫ ; 800).
[ಉಡ$_{0}$ (< ಒಡನೆ) + ಬಾೞ್$_{1}$. / ತಮಿ. ಉಡನ್‌ವಾೞ್]

ಉಡಸಾರಣೆ 'ಉಡುಸಾರಣೆ' ನೋ.

ಉಡಾನ್ (ನಾ). ಧ್ವನಿಯೆತ್ತಿ ಹೇಳುವ ಲಾವಣಿಯ ಒಂದು ಮಟ್ಟು : "ಜೈ ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರೀ" ಅಂತೇಳಿ ಎತ್ತಿದ ನೋಡು ಲಾವಣೀನ . . . ಉಡಾನ್ ಎತ್ತಿದ್ರೆ, ಕೇಚ್ರಕ್ಕೆ ಮುಟ್ತು (ದೆಯ್ಯಮು. ೨೪).
[← ಹಿಂ. ಉಡಾನ್ = ಹಾರುವಿಕೆ]

ಉಡಾಪಿಸು (ಕ್ರಿ).=ಉಡಾಯಿಸು ೨: ಸಂಪೋದದಿಂದೊಪ್ಪಿಸುತೆ ಗುರುಪಾದಕಂ ಜನಪನಾಗಳ್ ಟೋಪುಗಳನುಡಾಪಿಸಿದ ಬಳಿಕನುನಯಂ ಚರಣಗಣದ ತಿಂಥಿಣಿ (ಮಹಾವಿ. ೨೨–೮೨). [ಉಡಾಪು$_{0}$ + –ಇಸು$_{3}$]

ಉಡಾಪೆ 'ಉಡಾಫೆ' ನೋ.

ಉಡಾಫೆ, ಉಡಾಪೆ (ನಾ). ಅಸಡ್ಡೆ ; ಪಾಲುಮಾರಿಕೆ ; ಉದಾಸೀನತೆ ; ಬಡಾಯಿ ; ಸುಳ್ಳು ; ಧೋರಣೆ : ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾಂ ಎರು ಮಗಳಿಗೆ ಬರಿ ೧೬ ವರ್ಷವೆಂದು ಉಡಾಫೆ ಹೊಡೆದಿದ್ದರು (ಅಸ್ಥಿಪಂ. ೧೪೪) ; ಹಾಗೆ ಮಾಡೋಣ ಎಂಬ ಉಡಾಫೆಯಲ್ಲೆ ಕಾಲ ತಳ್ಳಿಹೋಯಿತು (ನಡೆದಾ. II, ೧೦೧೦); ವಿಷಯ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗೊತ್ತಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಉತ್ತರ ಸರಿಯಾಗುವುದು. ಉಡಾಫೆ ಹೊಡೆಯುವಂತೆಯೇಇಲ್ಲ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೫೩). **ಉಡಾಪೆ**: ಇದೆಲ್ಲಾ ಉಡಾಪೆ ಅನ್ಸೋಲೇ ಬೇಡಾಣ್ಣ (ಶಕಾರ. ೧೭೨). [← ಮರಾ. ಉಡಾಫೂ]

ಉಡಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ತಳ್ಳಿಬಿಡು ; ಕೈಬಿಡು (ಕಿ). ೨. ಹಾರಿಸು ; ಎಸೆ ; ಚಿಮ್ಮುವಂತೆ ಮಾಡು : "ತುಂಬಾ ಕಷ್ಟ ಸಾರ್ ಈ ಕಲ್ಲು ಕೀಳಬೇಕಾದ್ರೆ . . . ಇದಕ್ಕೆ ಡೈನಾಮೇಟ ಇಟ್ಟು ಉಡಾಯಿಸೋಕೆ ಹಾಗಿಲ್ಲ (ಹೊಸಮೇ. ೩೨) ; ಎಲ್ಲ ಬಳಗ ಮಿತ್ರ ಸಮೂಹವೂ ಇದನ್ನುಮರುದಿನವೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೂ ಒಂದೊಂದು ಮಾತು ಉಡಾಯಿಸಿ ಟೀಕಿಸಿದರು (ಮಾನುನೆ. ೨೦೭). ೩. (ಆಲಂ) ದುಂದು ಮಾಡು ; ಪೋಲುಮಾಡು : ತುಂಬ ಹಣ ಸಂಪಾದಿಸಿ ಭೋಗದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಉಡಾಯಿಸಿ ಬಿಟ್ಟರೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೨೭೮).
[ಉಡಾ$_{0}$ + –ಇಸು$_{3}$. P ಉಡಾ ← ಹಿಂ. ಉಡಾನಾ ; ಮರಾ. ಉಡವಿಣೇ]

ಉಡಾಸ್‌ಪಾವಡ 'ಉಡಾಸಪಾವಡ' ನೋ.

ಉಡಾಸಪಾವಡ, ಉಡಾಸ್‌ಪಾವಡ (ನಾ). (ಉಕ) : "ಮಂಗಲ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೀಸಣಿಗೆಯಂತೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ವಸ್ತ್ರ" (ಜಾನಕೋ. ೧೯). **ಉಡಾಸ್‌ಪಾವಡ** : ಸಾಧಾರಣ ಬಿರುದುಗಳು . . . ನೃಸಿಂಹ ಮುಖ, ಉಡಾಸ್‌ಪಾವಡ, ಮಾಯಾಮಸ್ತಕ, ಘತಾರ, ಜಯ ಘಂಟೆ (ಗುರುದ. ೧೧). [ಉಡಾಸ$_{0}$ + ಪಾವಡ (< ಪಾವುಡ)]

ಉಡಾಸರುಮಾಲ (ನಾ). (ಉಕ). = ಉಡಾಸ ಪಾವಡ : "ಸೀಗುರಿ . . . ಉಡಾಸರುಮಾಲ" (ಗಂಗಾವು. ೩೨೯). [ಉಡಾಸ$_{0}$ + ರುಮಾಲ]

ಉಡಾಳ (ನಾ).(ಉಕ). ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರಿ ; ಸೋಮಾರಿ ; ಉಂಡಾಡಿ ; ಹೊಣೆಗೇಡಿ : ಹುಡುಗರನ್ನು ಉಡಾಳರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ನೀವು ಶಿಕ್ಷಣವೆನ್ನುತ್ತೀರೇನು ? (ರಂಗರೋ. ೧೨೪) ; ನನ್ನ ಮಗಳ ಬಾಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಹಿಚುಕಬೇಕೆಂದು ಬಲೆಯನ್ನು ಬೀಸಿದ ನಿನ್ನ ಮಗನು ಉಡಾಳನಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಚವರಿ. ೧೪೩). [← ಮರಾ. ಉಡಾಳ್]

ಉಡಾಳಟಪ್ಪು (ನಾ). (ಉಕ). ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕ ; ವ್ಯೈಗಳ್ಳ ; ಉಂಡಾಡಿ : ಹದಿನೆಂಟು ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ವರ್ಷದವನಾಗುವತನಕ ಕೇಶವನು ಹೀಗೆಯೇ 'ಉಡಾಳ–ಟಪ್ಪು' ಆಗಿ ಬೆಳೆದ (ಸಮಜೀ. ೨೫).
[← ಮರಾ. ಉಡಾಣಟಪ್ಪೂ]

ಉಡಾಳತನ (ನಾ). (ಉಕ). ಸ್ವೈರವೃತ್ತಿ ; ಬೇಜವಾಬ್ದಾರಿ ವರ್ತನೆ : ನಿಷೇಧದ ಗೆರೆದಾಟ ಉಡಾಳತನದಿಂದಲೂ ಹಟಮಾರಿತನದಿಂದಲೂ ತನ್ನ ಬಾಲಪ್ರತಾಪವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಗೆಲ್ಲುವ ಸುಖವನ್ನು ಅವನೆಂದೂ ಹೊಂದಿಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಕ. ೩೦೩). [ಉಡಾಳ + –ತನ]

ಉಡಾಳಪೋರ (ನಾ). (ಉಕ). ಉಡಾಳನಾದ ಹುಡುಗ ; ಪೋಲಿ ; ಪೋಕರಿ : ಅಂಬಿಕೆ, ನೀನು ಆ ನಿನ್ನ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರ– ಉಡಾಳಪೋರ– ಭೀಮನನ್ನು ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಮರೆಯುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ನನ್ನ ಹಿತವಚನಗಳು ರುಚಿಸಲಾರವು (ಅಂಬಿಕೆ. ೩೧). [ಉಡಾಳ + ಪೋರ]

ಉಡಿ$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ಮುರಿ ; ತುಂಡಾಗು ; ಒಡೆ ; ಭಂಗಹೊಂದು : "ಉಡಿ–ಮೋಟನೇ (ಮುರಿ) ರೋಗಭೇದೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ) ; ಆದಿತ್ಯನಸ್ತಮಾನಕ್ಕೆ ಸಲ್ಪುದಂ . . . ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದ ಕೋಡುಡಿದುದುಮಂ ಕಂಡುದಱಿಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೭–೭) ; ದುರ್ಯೋಧನಂ ದಾಡೆಗಳೆದ ಕುಳಿಕನಂತೆಯುಂ ಕೋಡುಡಿದ ಮದಹಸ್ತಿಯಂತೆಯುಂ ನಖಮುಡಿದ ಸಿಂಹದಂತೆಯುಂ ಗಳಿತಗರ್ವನಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೩೯ ವ) ; ತಗುರ್ಬ್ಬಿದೊಡೆಯೆ ಘರಿಯಲ್ಲೆ ನಲ್ಕೆ ತೋಳುಡಿದು ನೆಲಕ್ಕೆವಿಟ್ಟು(ೞ)ದೆಡೆವೆತ್ತು ಕಱುತ್ತಿರದಟ್ಟೆ ಮುಟ್ಟೆ ನಟ್ಟೊಡೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೬೩–೧೪ ; 1093) ; ಉಡಿದಡೇಱಿದ ಕೊಂಬು ಬೀಳುತ ಹಿಡಿದರಾ ಕೊಂಬುಡಿದರಾರಿನ್ನೊಡೆಯರೀ ಶಿಶುವಿಂಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೫–೫–೪೫). ೨. ಭಂಗಿಸು ; ಮುರಿದು ಹಾಕು ; ತುಂಡು ಮಾಡು : ಕಡಿ ಕಟಿವಮನುಡಿ ತೊಡೆಯುಂ ನಡನಡ ನಡುಗುವಿನಮಡಸಿ ತಡೆಯದೆ ಖಳನಂ ಪಿಡಿದುಡಿಯೆ ಕಟ್ಟು ಮಿಡಮಿಡಮಿಡುಕುವಿನಂ ಬಡಿಯೊಳೊಡೆಯೆ ಪೊಡೆ ಪಡತಲೆಯುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೭–೫) ; ಪೊಕ್ಕುಡಿವೆಂ ಪಿಂಗಾಕ್ಷನೂರುದ್ವಯಮುನುರುಗದಾಘಾತದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೧೩) ; ಒಡೆಯ ದುರಿಯೋಧನನ ತೊಡೆಗಳನುಡಿವೆ ದುಶ್ಶಾಸನನ ರಕುತವ ಕುಡಿವೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೬೨). ೩. ವಾಸಿಮಾಡು ; ಮಾಯಿಸು (?) : ನೊಂದ ತಮ್ಮಣುಗಾಳ್ಗಳ ಕೊಂಡಾಟದಾನೆಗಳ ನಚ್ಚಿನ ಕುದುರೆಗಳಪುಣ್ಗಳ ನುಡಿಯಲುಪೋವಲುಂ ಮರ್ದು ಬೆಜ್ಜರುಮನಟ್ಟುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೨ ವ). 'ಉಡಿಯಿಸು' ಪರಾ.
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಡೈ, ಒಡಿ ; ಮಲ. ಉಡ, ಉಡೆ, ಒಡಿ ; ತುಳು. ಉಡೆ, ಒಡಿ, ಒಡೆ ; ಕೊಡ. ಒಡ, ಒಡೆ ; ತೆಲು. ಓಟಾಜು ; ಕೋಲಾ. ಓಡ್ ; ನಾಯ್ಕಿ. ಓಟ್, ಓಡ್ ; ಪರ್ಜಿ. ಓಡ್]

ಉಡಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ಹೊಸೆ; ಹುರಿಮಾಡು: "ಉಡಿ– ಬಿಚ್ಚಿಹೊಸೆ (ಹಗ್ಗವನ್ನುಡಿಯುವುದು) ಹುರಿಹಾಕು" (ಜಾನಕೋ. ೨೦); , ಒಂದು ಬಳ್ಳಿಯನ್ನು ಉಗಿದು ಆದರ ಎರಡು ಮೂರು ಎಳೆಯನ್ನು ಉಡಿದು ಹಗ್ಗ ಮಾಡಿದನು (ಮಲೆಮ. ೬೭). 'ಉಡಿಗಲ್ಲಿ' ಪರಾ. [?]

ಉಡಿ$_3$ (ಕ್ರಿ). ಬೆಳಗು; ಪ್ರಕಾಶಿಸು: ಇ[ದ]ಕಾದುಡಿದೋ[ಂ]ಗೆ ವಾರಣಾಸಿಯೊಳ್ಸಾಸಿರ ಕವಿಲೆಯ[ಂ]ಕೋಡುಂ ಕೊಳಗುಮಂ ಪೊನ್ನೊಳ್ಕಟ್ಟಿಸಿ ದಾನಂಗೊಟ್ಟ[ಫ]ಲಮಕ್ಕು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೪–೧೮; 925).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಡಿ = ಪ್ರಕಾಶಿಸು; ಮಲ. ಒಳಿ = ಪ್ರಕಾಶ]

ಉಡಿ$_4$ (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರು; ಮೊಳಕೆಯೊಡೆ: ಬೇಂಟೆಯನೊರ್ವಂ ಬಂದು ಪೊಡೆವಟ್ಟು ಕಂಡಿಂತೆಂದಂ ಪೊಲನುಡುಗಿ ಬಂದುದುಡಿದುದು ಪುಲ್ ಕಾಡುಂ ದಲೆಲೆಯಿಕ್ಕಿ ಘಳಿಲೆನೆ ನಿಂದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೩೬, ೩೭). 'ಒಡೆ$_1$' ಪರಾ. [?]

ಉಡಿ$_5$ 'ಉಡೆ$_1$' ನೋ.

ಉಡಿ$_6$ (ನಾ). (ಮುರಿದ) ಚೂರು; ತುಂಡು; ಮುರುಕು: ಎಲ್ವಂ ನಟ್ಟುಡಿದ ಬಾಳ ಕಕ್ಕಡೆಯುಡಿಗಳುಮನಯಸ್ಕಾಂತಮಂ ತೋಱಿ ತೆಗೆಯಿಸುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೨ ವ); ಸಿಡಿಲ ಕಿಡಿಯಂತೆಸೆವ ಕಣ್ಣು ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರದೆರಡುಡಿಯ ನಿರುಕಿಸಿದ ತೆಜದ ದಾಡೆ (ಹಚಕಾ. ೬–೪). 'ಒಡೆ$_2$' ಪರಾ.

[< ಉಡಿ$_1$]

ಉಡಿ$_7$ (ನಾ). ಒಂದು ರೋಗ; ಹುಣ್ಣು: "ಉಡಿ–ಮೋಟನೇ (ಮುರಿ), ರೋಗಭೇದೇ ಚ" (ಶಮುಥಾ). "ಉಡುಚು" ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಡು = ಕೀವು ಹುಣ್ಣು, ವ್ರಣ; ಮಲ. ತುಳು. ಒಡಿ; ತೆಲು. ಒಡಿಸೆಗಡ್ಡ]

ಉಡಿ$_8$ (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು: ಮರಗಳು: ಹೆಸವ . . . ತುಪರ, ಉಡಿ,ಬಿಕ್ಕೆ,ಕರಾಚಿ(ನಮ್ಮನು. ೨೩೬). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉದಿ, ಒದಿ]

ಉಡಿ$_9$ (ನಾ). ಮೊಳಕೆ: ಅಡಿಕೆ ಉಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಬಹುದು ಮರವಾದ ಮೇಲೆ ಕೂಡದು (ಗಾದೆ). [< ಉಡಿ$_4$]

ಉಡಿಕೆ$_1$ 'ಉಡುಕೆ$_1$' ನೋ.

ಉಡಿಕೆ$_2$ (ನಾ). (ದಕ. ಪ್ರಾದೇ). ಈಚಲು ಗರಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಚೀಲ; ಸಂಬಳಿಗೆ: ನಿನ್ನ ಉಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಚೂರು ಎಲೆ ಇದ್ರೆ ಕೊಡು (ರೂಢಿ). [?]

ಉಡಿಕೆ$_3$ 'ಉಡುಗೆ$_1$' ನೋ.

ಉಡಿಕೆ$_4$ (ನಾ). ಮಲ; ಹೇಲು: ಮುಱಿಯಿಲ್ಲದಿರೆ ಅರ್ಚಿಸಿ ನೋಡಲ್ ಶ್ವಾನಂ ಉಡಿಕೆಯಾಗಲ್ ಅಲ್ಲಾ ಮೂತ್ರಿಸಲ್ . . . ಸುವೃಷ್ಟಿಯಪ್ಪುದು (ಲೋಕೋಪ. ೧೨–೨೬ ಟೀಕೆ). 'ಉಡಿಸು$_2$' ಪರಾ. [< ಉಡಿಸು$_2$]

ಉಡಿಕೆಗಂಡ (ನಾ). ಉಡಿಕೆಮಾಡಿಕೊಂಡ ಗಂಡ; ವಿಧವೆಯನ್ನು ಕೂಡುವಳಿಯಿಂದ ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನು: ಉಡಿಕೆಗಂಡನ ಉಪದ್ರ ಬಹಳ (ಗಾದೆ). [ಉಡಿಕೆ$_1$ (< ಉಡುಕೆ$_1$) + ಗಂಡ$_1$]

ಉಡಿಕೆಮನೆತನ (ನಾ). ಕೂಡುವಳಿಯಿಂದ ಬೆಳೆದ ಮನೆತನ: ನಮ್ಮ ಗಡಿಪಾಡದ 'ಉಡಿಕೆ' ಮನೆತನಗಳ ಹೆಸರೆಲ್ಲಾ ಇದೆಯಂತೆ (ಬೆಳುನು. ೨೮). [ಉಡಿಕೆ$_1$ (< ಉಡುಕೆ$_1$) + ಮನೆತನ]

ಉಡಿಕೆಹೆಂಡತಿ (ನಾ). ಉಡಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಹೆಂಡತಿ; ಕೂಡುವಳಿಯಾದವಳು (೯).

[ಉಡಿಕೆ$_1$ + (< ಉಡುಕೆ$_1$) ಹೆಂಡತಿ (< ಪೆಂಡತಿ)]

ಉಡಿಗಂಟು (ನಾ). (ಹೆಂಗಸರು) ಸೀರೆ ಉಡುವಾಗ ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಗಂಟು: ಕೆಲವರು ಹುಡುಗಿಯರು ಉಡಿಗಂಟಿಲ್ಲದೆ ಸೀರೆ ಉಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಉಡಿ$_6$ (< ಉಡೆ$_1$) + ಗಂಟು]

ಉಡಿಗಂಟೆ 'ಉಡೆಗಂಟೆ' ನೋ.

ಉಡಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಜೋಡಿಸಿ ಕಟ್ಟು; ಹೊರೆ ಕಟ್ಟು; ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟು (?): ಸೆಂಡುಗೋಲನುಡಿಗಟ್ಟುವ ಪೀಲಿಗಳಿಂ ತರಂಗಮುಂ ಪೊಸೆಯಿಪ ಬೆತ್ತಗಣ್ಣಿವಲೆಯಂ ಸಮಕಟ್ಟುವ ಬೆಟ್ಟುಗೂಂಟಮುಂ ಬಸಿವ ಪುಳಿಂದ ಸಂಕುಳದ ಪೆರ್ಗಣದಿಂದೆಸೆದತ್ತು ಪಕ್ಕಣಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫–೫೪); ಬೆಂಕಿಯೊಳೊಡ್ಡಿ ಕಾಸಿಕೊಂಡಾಳಿಸಿ ಸಂದು ಕೋಲನುಡಿಗಟ್ಟುವ ಕೆಂಗಱಿಯಂ ಸರಂಗಳೊಳ್ ಮೇಳಿಸಿ ಸುತ್ತುಮಿರ್ಪ ಶಬರರ್ಕಳಿನೊಪ್ಪಿದುದೊಂದು ಪಕ್ಕಣಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೦–೧೪೭). [ಉಡಿ ? + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಉಡಿಗಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರನಾದ ಹೊಸೆದ ಬಲೆ ಅಥವಾ ಚೀಲ: ಇಡುವಲೆ ದೀಹದೇಣನುಡಿಗಲ್ಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉಡಿಯಲ್ಲಿ] ಯಡಾಯುಧ ಮಡ್ಡಣಂ ಸೊಡರ್ ಗಿಡಗಮೆನಿಪ್ಪಿವಂ ಪಿಡಿದು ಬೇಂಟೆಗೆ ಸಂದ ಪುಳಿಂದರೆಯ್ದಿದರ್ (ರಾಜಶೇ. ೫–೫೨). [ಉಡಿ$_2$ + ಕಲ್ಲಿ$_1$]

ಉಡಿಗೂಸು (ನಾ). ಸೊಂಟದಲ್ಲಿರುವ ಮಗು; ಮಡಿಲಲ್ಲಿರುವ ಮಗು: "ಉಡಿಗೂಸು – ಬಗಲಗೂಸು" (ಜಾನಕೋ. ೨೦).

[ಉಡಿ$_5$ (< ಉಡೆ$_1$) + ಕೂಸು]

ಉಡಿಗೆ$_1$ 'ಉಡುಗೆ' ನೋ.

ಉಡಿಗೆ$_2$ (ನಾ). "ಭಟ್ಟಿ; ಶರೆ" (ರುದ್ರನಿ. ೮೦). [?]

ಉಡಿಗೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳ ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುವ ಗೆಜ್ಜೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಆಭರಣ: ಉಟ್ಟ ಪೀತಾಂಬರ ಉಡಿಗೆಜ್ಜೆ ವಡ್ಯಾಣ ತೊಟ್ಟ ಕೌಸ್ತುಭಹಾರ ಪದಕಗಳಿಟ್ಟ ಕೊರಳೂ (ವಾದಿಕೀ. I, ೪೧).

[ಉಡಿ$_5$ (< ಉಡೆ$_1$) + ಗೆಜ್ಜೆ]

ಉಡಿಘಂಟೆ 'ಉಡೆಗಂಟೆ' ನೋ.

ಉಡಿಜಲ್ಲಿ 'ಉಡಿಝುಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಉಡಿಝುಲ್ಲಿ, ಉಡಿಜಲ್ಲಿ (ನಾ). ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಗೊಂಡೆ; ಕುಚ್ಚು: ಉಡಿಝುಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಸುರಗಿ ಕೈಪೊಡೆ ಪೊಂದೊಡಹದಂಬಿನ ಬತ್ತಳಿಕೆ ಪಡಿವಡೆ ಪಿಡಿದ ಬಿಲ್ಲೆಸೆಯೆ ಬಿಲ್ಲವರಲ್ಲಿ ಬಿಡದೆ ಮೆಱಿದರೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭–೨೭). **ಉಡಿಜಲ್ಲಿ**: ಪಿಡಿದ ಸಬಳ ಕೈಕತ್ತಿ ಪೂಸಿದ ಗಂಧ ನಡುವಿನ ಬಂಕು ಪೆರ್ದುಱುಬು ಉಡಿಜಲ್ಲಿಯುಟ್ಟಕಾಶೆಯ ಸಬಳಿಗರಂದು ನಡೆದು ಬಂದರು ನಲವಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೩೬).

[ಉಡಿ$_5$ (< ಉಡೆ$_1$) + ಝುಲ್ಲಿ]

ಉಡಿತ (ನಾ). ಭಂಗ; ಮುರಿಯುವಿಕೆ; ಮುರಿತ: ಜಡತೆ ವಾರಿಯೊಳುಗ್ರವೀಶನೊಳುಡಿತ ರಂಭಾವನದಿ ಸಂತತ ಹೊಡಹು ವಾದ್ಯದ ರವದೊಳಲ್ಲದೆ ನಾಡೊಳಿಲ್ಲೆಂದ (ಜೀವಂಚ. ೨–೧೩).

[ಉಡಿ$_1$ + –ತ$_2$]

ಉಡಿತಿಬ್ಬು (ಕ್ರಿ). (?): ಸಿಜ್ಜಪೋತರಸರು ಪೊನ್ನೇಜರಸರು ಧರ್ಮ್ಮಮಹಾದೇವಿಯರುಡಿತಿಬ್ಬು ಪೊನ್ನೇಜದೊಡ್ಡರೆನ್ದು ಕಡಗಮಿಟ್ಟರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೭–೧೩; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಉಡಿತುಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮಡಿಲು ತುಂಬಿಸು: "ನನ್ನ ಗೆಳತಿ ಶಾರದಾ ಇಲ್ಲಿದ್ದಾಳೆ, ಚೊಚ್ಚಲು ಬಸುರಿ, ಉಡಿತುಂಬಿಸಿ ಕಳುಹಿಸಬೇಕು ಬರ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ" (ರೂಪಸಂ. ೧೬). [ಉಡಿತುಂಬು + –ಇಸು$_3$]

ಉಡಿತುಂಬು (ಕ್ರಿ). ಮಡಿಲು ತುಂಬು; ಸೋಗಿಲಿಕ್ಕು: ತಂದ ಸುಫಲಾವಳಿಯನುಡಿತುಂಬಿ (ನವಮೋ. ೧೫–೩೫); ಅಕ್ಕಿಯ ಹಾಸೆಯ ಮತ್ತಾರು ಹೊಯ್ದಾರ ಸತ್ಯಕ್ಕನೆಂಬ ಮುತ್ತೈದಿ ಉಡಿತುಂಬಿ ಅಕ್ಕಿ ಹಾಸೆಯ ಹೊಯ್ದಾಳ (ಲೋಕಗೀ. ೧೬–೧೦); ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ಬಾರಿಯಾದರೂ ಸುವಾಸಿನಿಯರನ್ನು ಮನೆಗೆ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಉಡಿತುಂಬಿ ಕಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ರಂಗರೋ. ೭೧). [ಉಡಿ$_5$ (< ಉಡೆ$_1$) + ತುಂಬು$_1$]

ಉಡಿದಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ವೈಔಗಿ.೫೩–೧೦೬೭).
[?]

ಉಡಿದಾರ 'ಉಡೆದಾರ' ನೋ.

ಉಡಿದೊವಲ್ 'ಉಡೆದೊವಲ್' ನೋ.

ಉಡಿನೂಲ್ 'ಉಡೆನೂಲ್' ನೋ.

ಉಡಿನೂಲು 'ಉಡೆನೂಲ್' ನೋ.

ಉಡಿಪ (ನಾ). ಮುರಿಯುವಿಕೆ; ಭೇದನ : ಕೇಕಿಧ್ವಜವಂದುಡಿದುದು ಸಹಸ್ರಭುಜವನದುಡಿಪಕ್ಕಿದು ಸಂಚಕರಮೆನಲ್ ಬಲಿಸುತನಾ (ಜಗವಿ. ೧೮–೮). [ಉಡಿ$_1$ + –ಪ$_2$]

ಉಡಿಪ್ಪೆಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡದ ಹೆಸರು : ಉಡಿಪ್ಪೆಬಳ್ಳಿ, ಕರಕಿ (ವೈಔಗಿ. ೪೧–೮೦೫). [ಉಡಿಪ್ಪೆ$_0$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಉಡಿಪ್ಪೆಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡದ ಹೆಸರು : ಉಡಿಪ್ಪೆಮರ (ವೈಔಗಿ. ೪೦–೭೯೮). [ಉಡಿಪ್ಪೆ$_0$ + ಮರ]

ಉಡಿಮಣಿ 'ಉಡೆವಣಿ' ನೋ.

ಉಡಿಮರ, ಉಡಿವರ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡದ ಹೆಸರು : ಉಡಿಮರ, ಗೊಡ್ಡ, ಊದಿಮರ, ಸಿಂಟಿಮರ, ಗೊಗಲ್, ಹೆಣ್ಣುಗೊಡ್ಡ (ವೈಔಗಿ ೫೭–೧೧೫೦). **ಉಡಿವರ :** ಪಂಚಪೃಥ್ವಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಉಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಡು] ವರದ ಗಿಡು ಹುಟ್ಟಿತ್ತು (ಕೋಲಶಾಂ. ೧೭).
[ಉಡಿ$_8$ + ಮರ]

ಉಡಿಯಕ್ಕಿ (ನಾ). ಉಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕುವ ಅಕ್ಕಿ ; ಮಡಿಲಕ್ಕಿ : ಖಡ ಕೀಲೆ ಉಡಿಯಕ್ಕಿ ಹಾಕಿಡರವ್ವಾ ಒಳ್ಳೆ ದುಡಿಕೀಲೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ ನೂಕಿದ ರವ್ವಾ (ಶರೀಫ. ೨೧) ; ಮುತ್ತೈದೆಯರು ಮರಳಿನ ಉಡಿಯಕ್ಕಿಯನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡರು (ಸುವಸಂ. ೩೦). [ಉಡಿ$_5$ (< ಉಡೆ$_1$) + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಉಡಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಾಶಮಾಡು ; ಮಾಯಿಸು : ನೊಂದು ಬಿಱ್ದಿರ್ದ ಕುಮಾರನುಮಂ ಕಂಡು ಒಸೆದಾತನನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಪುಣ್ಣನುಡಿಯಿಸಿ ಕೆಲವಾನುಂ ದೆವಸದಿಂ ಕುಮಾರಂಗಾಸೆಯಾದೊಡೆ ಬೀಡಿನ ಪ್ರಭುಗಳೆಲ್ಲರುಮಂ ನೆರೆಪಿ ಸೆಟ್ಟಿಯಿಂತೆಂದಂ (ಜೀವಸಂ. ೫೯–೪೩). [ಉಡಿ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಉಡಿಲು, ಉಡಲು (ನಾ). ಮಡಿಲು ; ಸೋಗಿಲು : ಭೇದವನಱಿಯದೆ ಲಿಂಗವ ಧರಿಸಿದರೆ ಉಡಿಲಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕಡಲ ಬಿದ್ದಂತಾಯಿತು (ಅಖಂಡೇ. ೧೮–೫). **ಉಡಲು :** (ಕ).

ಉಡಲುತುಂಬು = ಒಡಲು ತುಂಬು ; ಮಡಿಲು ತುಂಬು : "ಶೋಭನದ ಮದುಮಗಳ ಅಥವಾ ಚೊಚ್ಚಲಬಸಿರಿಯ ಸೆರಗಿಗೆ ಅಕ್ಕಿ, ಕಾಯಿ, ಬಾಳೆಯಹಣ್ಣು, ರವಿಕೆಕಣ, ತಂಬಿಟ್ಟು, ಚಿಗಳಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹಾಕು" (ಕರಾ).
[ಉಡಿ$_5$ (< ಉಡೆ$_1$) + –ಇಲ್$_3$]

ಉಡಿಲೇವಳ (ನಾ). ನಡುವಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಒಂದು ಆಭರಣ : ತೊಟ್ಟ ಮಣಿಭೂಷಣದ ಕನಕದ ಕಟ್ಟಿದುಡಿಲೇವಳದ ಹೊಸ ಹೊಂಬಟ್ಟೆಯುಡಿಗೆಯ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೨೧–೨೦).
[ಉಡಿ$_5$ (< ಉಡೆ$_1$) + ಲೇವಳ (< ನೇವಳ)]

ಉಡಿವಣಿ 'ಉಡೆವಣಿ' ನೋ.

ಉಡಿವರ 'ಉಡಿಮರ' ನೋ.

ಉಡಿವಸನ (ನಾ). ನಡುವಿಗೆ ಸುತ್ತುವ ಬಟ್ಟೆ ; ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸುತ್ತುವ ವಸ್ತ್ರ : ಚೆಂಬಾವುಡೆಯುಡಿವಸನವು ತೋಯ್ದು ನಿತಂಬವು ದೃಶ್ಯವಡೆದು ಪೊಂಬಾಳೆದೊಡೆ ತೋಳು ನುಣ್ಮೊಲೆ ಮೆಱೆಯೆ ಪೀತಾಂಬರ ನೋಡಿ ಹಿಗ್ಗಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೪–೫೮).
[ಉಡಿ$_5$ (< ಉಡೆ$_1$) + ವಸನ]

ಉಡಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಧರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ನುಡಿಸಿದನೆನ್ನಂ ನಲ್ಲಂ ಬಿಡಿಸಿದನೆನ್ನಂತರಂಗದನುತಾಪಮನೊಲ್ದುಡಿಸಿದನೊಳ್ಳುಳ್ಳುಡೆಯಂ ತುಡಿಸಿದನೆನಗಱಕೆಯುಪ್ಪ ಮಣಿಭೂಷಣಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೩೪) ; ಉಡಿಸಿಯುಮೂಡಿಯುಮುಱ್ಚಿಯಿನೆಡೆಯುಡುಗದೆ ಸಲಿಸಿ ಪಲವು ಕಾಲಂ ಪುದುವಾೞ್ದೊಡಲಾತ್ಮನೊಡನೆ ಪೋಗದೆ ಕಡೆಗಣಿಸುವುದೆಂದೊಡುೞಿದರಂ ನಂಬುವುದೇ (ಆದಿಪು. ೩–೬೧) ; ನೆಲದ ಬೊಂಬೆಯ ಮಾಡಿ ಜಲದ ಬಣ್ಣವನುಡಿಸಿ ಹಲವು ಪರಿಯಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಉಲಿವ ಗೆಜ್ಜೆಯ ಕಟ್ಟಿ (ಅವಚಂ. ೫–೧೬) ; ಉಡಕಲಿಸಿಯುಂ ಉಡಿಸಿಯುಂ ತೊಡಿಸಿಯುಂ ತಣಿಯ (ಅನೀರ. ೮೫) ; ಹೊಸ ಅರಿವೆಗಳನ್ನು ಹಾಕದೆ ಸ್ವಚ್ಛವಾದುವುಗಳನ್ನು ಉಡಿಸಿ ತೊಡಿಸಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೩೨). [ಉಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಉಡಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಮಲವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡು : ಉಡಿಸೆ ಮೂತ್ರಿಸೆ ನಕ್ಕು ಪೊರ್ಕುೞಿ ತಾಣಮಂ ಬಲಚೇಷ್ಟೆಯಂ ಕುಡೆ ಬಲಾಶ್ರಿತನಾಗೆ ಪೆಣ್ಣೊಡಗುಂಡೆಯೇ ಸಮರದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಡೆ ಪೊದಱ್ದಿರದೇೞ್ ಸುಸ್ವರದೊಳೆ ಪೆರ್ಮುೞ್ ಕೊಳ್ಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨–೨೬). 'ಉಡಿಕೆ' ಪರಾ.
[ಉಡಿ$_0$ + –ಇಸು$_3$. / ತಮಿ. ಉಡಿ = ಮಲವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡು]

ಉಡಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯಿಸು ; ತುಂಡುಮಾಡಿಸು.
[ಉಡಿ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಉಡಿಸುತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸುತ್ತು ; ನಡುವಿಗೆ ಕಟ್ಟು : ಬೆಡಗು ಬಿನ್ನಣ ಬೇಱ ಹೊದೆದ ದುಕೂಲವ ಉಡಿಸುತ್ತಿ ನಡೆದನಾ ರಾಯ (ಭರಚ. ೩–೫) ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮೂಲಿಕಾವಿಶೇಷಗಳಂ ಸಹ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ತಂಡ ತಂಡವಾಗಿ ಬಂದು ಉಡಿಸುತ್ತಿ ವೋಲಗಶಾಲೆಯಂ ಪೊಕ್ಕು ದೂರದೊಳ್ ರಾಜೇಂದ್ರನಂ ಕಂಡು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ (ಪುರುಚ. ೧೪೧).
[ಉಡಿ$_5$ (< ಉಡೆ$_1$) + ಸುತ್ತು$_1$]

ಉಡಿಸುರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : ಮೊಟ್ಟೆಕಾಱರು ತಂದು ಮಾಱಿದ ಭತ್ತ ಧಾನ್ಯವೊಳಗಾಗಿ ಹೊಂಗೆ ಮಾನವೊಂದು ಮತ್ತವಂಗಡಿಯರೆಯಂಗಡಿ ಮಾನ್ಯದಂಗಡಿಯೆಂನದುಡಿಸುರಿಯಂ ಕೊಂಡು ಹಸರಂಗೆಯ್ದು (ಕಇ. II, ೨೧–೨೪ ; 1147). [?]

ಉಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಉಟ್ಟ (ಭೂತಕೃ), ಉಟ್ಟು (ಭೂತನ್ಯೂ) ; (ಪಂಚೆ ಸೀರೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಧರಿಸು ; ತೊಡು : "ಉಡು – ವಸ್ತ್ರ ಪ್ರವೇಷ್ಟನೇ ಮೃಗವಿಶೇಷೇ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; "ಉಡು – ವಸ್ತ್ರಧಾರಣೇ ಗೋಧಾಯಾಂ ಚ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ) ; ಮೋದದಿನುಡುವ ಸೀರೆಗಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೨೭) ; ನಂದಿಮಿತ್ರನೆಂದನಯ್ಯಾ ಎನಗುಡಲಿಲ್ಲೇನುಮೊಂದು ದಮ್ಮ ಕ್ಕಾದೊಡಂ ಸೀರೆಯಂ ಕೊಂಡೀಯಿನೆಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೭–೧೧) ; ನಾನು ಸೀರೆಯನುಡುವುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನವೇ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ದೇವಾಂಗವನುಡಿಸುವೆ (ಮಹಾದೇ. ೨೭–೧) ; ಉಡಲಿಲ್ಲ ಉಣಲಿಲ್ಲ ಮಾಡಿಲ್ಲ ಹರಿಸೇವೆ ಕೂಡಿಲ್ಲ ಸಾಧುಸಜ್ಜನರೊಡನೆ (ಪುರಂದ. ೧–೧೫೩–೩) ; ಉಟ್ಟದ್ದು ಹರಿಯದಿದ್ದರೆ ನಷ್ಟವೇನು (ಗಾದೆ).

ಉಟ್ಟಿರು = ಧರಿಸಿರು ; ತೊಟ್ಟಿರು : ಪೆಣ್ಣುಡೆಯುಟ್ಟಿರೆ ಪುತ್ತನೇಱ ಕೊಲ್ಲದ ತುೞಿಲಾಳ್ತನಕ್ಕೆ ಸಮನಾವನೊ ಸಾಹಸಭೀಮ ಭೂಪನೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೧–೨೨). **ಉಟ್ಟುದನಿಕ್ಕು, ಉಟ್ಟುದಿಕ್ಕು** = ಉಟ್ಟ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕಳಚಿ ಬಿಸುಡು ; ಬತ್ತಲೆಯಾಗು : ಭೀರುಗಳಂ ಶರಣ್ಬುಗುವರಂ ಭಯದುಟ್ಟುದನಿಕ್ಕಿ ನಿಲುವರಂ ಪಾರುವಂದಿಳಾತಳಕೆವಪ್ಪರನಾಂತಿಱಿಯಲ್ಕೆ ಪೇಸಿ (ಎಇ. XX, ೧೨–೨೩ ; 1167) ; ಕಡುಕೆಯ್ದುಟ್ಟುದನಿಕ್ಕಿಯುಂ ಸುಭಟನೈ (ಲೀಲಾವ. ೩–೮೭) ; ತಲೆವಱಿದುಟ್ಟುದಿಕ್ಕಿ ಸುರಲೋಕಸುಖಂಗಳನುಣ್ಬೆವೆಂಬ ಬತ್ತಲೆಗರ ಮಾತುಗೇಳದಿರು (ಆದಿಪು. ೨–೯).

ಉಟ್ಟುದು = ಧರಿಸಿಕೊಂಡದ್ದು ; ವಸ್ತ್ರ, ಸೀರೆ ಮುಂತಾದುವು : "ಪರಿಧಾನಂ ನಿವಸನನ್ನಮುಂತರೀಯಮೆಂದಿಂತಿವುಟ್ಟುದರ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೮–೨೦) ; ಉಟ್ಟುದಂ ಕಳೆಯದಿರಿಂದು ಬೇನೆ ತಳರ್ದಪ್ಪುದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೪೪ ಶೂದ್ರಕ) ; ಉಟ್ಟುದುವರಂ ಕೆಯ್ದಂದು ದುಶ್ಶಾಸನಂ ತನಗಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಮೃತ್ಯು ಸಾರೆ ತೆಗೆದಂ ಧಮ್ಮಿಲ್ಲಮಂ ಕೃಷ್ಣೆಯಾ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೫) ; ಉಟ್ಟುದು ಚಳಿ ತೊಟ್ಟುದು ಚಳಿ ಮೆಟ್ಟಿತು ಚಳಿ ಮುಟ್ಟಿತೆಲ್ಲ ಚಳಿ ಪೊಸ ಚಳಿಯೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೯–೮೨). **ಉಡಕಲ್, ಉಡಕಲಿ** = ಉಡುವುದನ್ನು ಕಲಿತುಕೋ : ಉಡೆ ಬಾಳಕಿಯರ ಪಟಿಕೈದುಡುಕಿಂದಂ ಪಟಿದ ಮುಂಜಿ ಬಾಕುಳಿಯರ ಬಾಯ್ಕಡಿವಡೆದ ಸೆಳೆದು ಬದ್ದೆಯರುಡಿಸಿದೊಡುಡಕಲ್ತು ಕೊವರನಭಿನವ ಮದನಂ (ಅನಂಪು. ೧–೫೮) ; ಉಡಿಗೆಯನುಡಕಲಿತನು ರತ್ನಖಚಿತದ ತೊಡಿಗೆಯ ತೊಡಲೊಡಂಬಟ್ಟ (ಮೋಹತ. ೧೭–೭೭). **ಉಡಕೊಡಿಸು** = ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಕೊಡಿಸು ; **ಉಡುಗೊರೆ ಕೊಡಿಸು** : ಎನ್ನ ಭಂಡಾರಕ್ಕೆ ಬರೆಯಿಸುವೆನೀತನಂ ಉನ್ನತಜ್ಞಾನಯುತಗಣಕವಿಖ್ಯಾತನಂ ಎಂದು ಉಡಕೊಡಿಸಿ ಜೀವಿತವನಾಗಳೆ ಮಾಡಿ (ಬಸರ. ೫–೧೦೩). **ಉಡಕೊಡು** = ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ನೀಡು : ಉಣಲಿಕ್ಕುಗು ಮುಡಕೊಡುಗುಂ ಗುಣಮುಳ್ಳ ವಿನೇಯನಿಕರಂ (ಸಮುಪ. ೪–೬೦) ; ತನ್ನ ಮಹಮನೆಗೆ ತಂದಾನೆಯಿಂದಿಳಿಪಿ ಗದ್ದುಗೆಯನಿತ್ತು ಮೈತೀವಲುಡ ಕೊಟ್ಟು ಮನಂ ತೀವಲಾರಾಧಿಸುತ್ತವರಂ ಕಳುಪಿ (ಬಸರ. ೧೦–೮೫) ; ಮಾತನೆ ಉಣಕೊಟ್ಟು ಮಾತನೆ ಉಡಕೊಟ್ಟು ಮಾತಿನ ಮುತ್ತ ತೊಡ ಕೊಟ್ಟು ಬೆಳಗೆ ಹೋದಾತನೇ ಜಾಣ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೩೦). **ಉಡಲಿಕ್ಕು** = **ಉಡಕೊಡು** : ತಟತಟ ತೊಳಗುವ ಕಳಧೌತ ಕಳಶಂಗಳೊಳ್ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿ ತಂದ ವಾರವನಿತಾಜನಕ್ಕಂ ಸಾಮಂತ ಚಕ್ರಕ್ಕಮುಡಲಿಕ್ಕಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೧೭ ವ). **ಉಡಹಡೆ** = ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೊಂದು : ಕುಲಜಾತಿಗೆಟ್ಟು ಕೂಳುಣಲುಡಹಡೆಯದೆ ಹೊಲೆಗೆಟ್ಟು (ಪ್ರಭುಂಜ. ૩–೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಡು ; ಕೊಡ. ಉಡಿ]

ಉಡು₂, ಉತ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಾಣಿ ; ಗೋಧ : "ಉಡು – ವಸ್ತ್ರಪ್ರವೇಷ್ಟನೇ, ಮೃಗಭೇದೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ) ; "ಗೋಧಾ ಮುಸಲಿಕಾಖ್ಯಮೆನಲುಡುವೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮–೧೧) ; ಕುದುರೆ ನಾಯೊಟ್ಟೆಯುಮುಡುವುಂ ಪಾವುಮಿಲಿಯುಂ ಬೆರ್ಕು ಮೊಂತಿಯುಂ ಕಪ್ಪೆಯುಂ ಮುಂಗುರಿಯುಂ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಸ್ಥಲಚರಂಗಳುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೭–೫) ; ಉಡುವಿನ ನಾಲಗೆಯಂತಿರೆ ದೃಢವ್ರತಗೊಂದಲ್ಲದೆರಡು ನಾಲಗೆಯೊಳವೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ૩–೨೭೧ ; ಉಡುವಿನ[ಪಾಠಾಂ. ಉಡುಹಿನ] ನಾಲಗೆಯಂತೆ ಎರಡಾದರೆ ಕೂಡಲಸಂಗಯ್ಯ ಮೆಚ್ಚುವನೆ (ಬಸವ. ೧೦೨) ; ತುಂಬಿದ ಮನೆಗೆ ಉಡು ಸೇರಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **ಉಡ** : "ನೋಡು ಪುಟ್ಟಾ, ನಾನು ಬಂದೆ ; ಅಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಒಂದು ಉಡ ನುಗ್ಗಿಬಿಡ್ತು ಈ ದೊರಿಗೆ . . ." (ಮುಗಮಾಂ. ૩೭).

ಉಡದಹಿಡಿತ, ಉಡುವಹಿಡಿತ = ಉಡು ಹಿಡಿಯುವ ಹಿಡಿತ ; ಭದ್ರವಾದ ಹಿಡಿತ : ಷಣ್ಮುಖನೂ ಅಷ್ಟಿಷ್ಟರವನಲ್ಲ ತುಂಬಾ ಹಟಮಾರಿ ; ಉಡದ ಹಿಡಿತ ಅವನದು (ಭೂಮಿತಾ. ೪೨) ; ಅಮಮ ಈತನ ಛಲವೊ ಉಡುವ ಹಿಡಿತವೊ! ನೋಡ, ಮರಗುದುರೆಯಲಿ ಮರವ ಮರೆತು ಮಕ್ಕಳು ಕುದುರೆಯಾಡುವೊಲು ಕೆಲಸವಲ್ಲವೆ ನುಡಿಯನರಿಯಂ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೭–೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಡುಮ್ಬು ; ತುಳು. ಉಡು, ಒಡು, ಒಡ್ಡು ; ಕೊಡ. ಉಡುಂಬಿ ; ಕೋಲಾ. ಉಡುಗ್ಗೆ ; ತೆಲು. ಉಡು]

ಉಡು₃ (ನಾ). ಶಿರೀಷ ಪುಷ್ಪ. 'ಉಡುಮೊಗ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಡು]

ಉಡು₄ (ನಾ). ೧. ನಕ್ಷತ್ರ ; ಚಿಕ್ಕೆ ; ತಾರಗೆ : "ಸಂದುದು ತಾರಗೆಯ ಜಾಲೆನಲಿಂದುಡುಸಂತತಿಗೆ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೪೫) ; ಕಡಲ ತಡಿವಿಡಿದುಡುಗಡಣದೊಡೆಯನೊಡಲೊಡಕು ನಡನಡುಗಿ ಬಡಕರಿಸಿ ಮಿಡುಮಿಡುಕಲು (ಹಚಕಾ. ೧–೨) ; ಪೊಸಗಂಧರ್ವ ಕಿನ್ನರಿಯರುಡುಗಳನು ಪೊಸಮುತ್ತೆಂದು ತಿವಿಯೆ ಕೈನೀಡುವರ್ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ૩–೬). ೨. ನೀರು.

[ಸಂ.]

ಉಡುಕೆ₁ (ನಾ). ಕುಂದುವಿಕೆ ; ಕ್ಷಯವಾಗುವಿಕೆ : ಪಿಂಗದೆ ಬೆಳಗುವ ಗುಣಮದು ಪಿಂಗಲೊಡಂ ಜ್ಯೋತಿರಂಗ ಭೂಜಂಗಳ ತೇಜಂಗಳ್ ಮಸುಳ್ದುವು ದಾನಗುಣಂಗಳ್ ಕಿಡೆ ತೇಜದುಡುಕಮೇಂ ಪಿರಿದಾಯ್ತೋ (ಆದಿಪು. ೬–೫೧) ; ಭಾವದೊಳ್ ಕಪ್ರತ್ಯಯಮುಂಟು –ಉಡುಕಂ, ನಡುಕಂ ಎಂಬಂತೆ (ಶಮುದ. ૩೧೨ ಪ್ರಯೋ). [ಉಡುಗು₁ + –ಕೆ₃]

ಉಡುಕೆ₂ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎಡವಲಗೆಱೆಯ ಮೊದಲೇರಿಯ ತೋಟಮುಂ ಯಾಜು ಸಲಗೆಗದ್ದೆಯುಂ ಉಡುಕರ ಮನೆಯ ಮುಂದಣ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗಣ ಬೆದ್ದಲೆ ಕೊಳಗ ೧೦ ನಗರ ಜಿನಾಲಯದ ಬಡಗಣ ಕೇತಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಕೇರಿ (ಎಕ. II, ૩૩೫–೫೪ ; 1195). [?]

ಉಡುಕರ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರದ ಕಿರಣ : ಪುಸಿಯ ನೀಂ ಪುಸಿಗೈದು ದಿಟವ ಕಾಣ್ಬವೊಲೆಸಗೆ ಮುಸುಕ ತಳೆದಿಹನು ಪರಬೊಮ್ಮನೆನ್ನುವೊಡೆ ಒಸೆದೇತಕವನೀಯನೆನುಗೊಂದು ನಿಜಕುರುಹ ನಿಶೆಯೊಳುಡುಕರದವೊಲು ? (ಮಂಕುಕ. ૩೯). [ಉಡು₄ + ಕರ₃]

ಉಡುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೇರವಮಾಡು ; ನೆಟ್ಟಗೆ ಮಾಡು (ಕಿ). ೨. ಒತ್ತು ; ಅದುಮು ; ಬಿಗಿ (ಕಿ). ૩. ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿಡು ; ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಡು (ಕಿ). ೪. ಕೋಟಲೆಗೊಳಿಸು ; ಹಿಂಸಿಸು ; ಕಾಡು (ಕಿ); "ತೊಡಗಿಸು ; ಸಿಗಿಸು ; ಸೇರಿಸು" (ಜಾನಕೋ. ૩೦).

[ಉಡುಕು₀ + –ಇಸು₃]

ಉಡುಕು₁ (ಕ್ರಿ). "ಕಚ್ಚು" (ತ್ರಿಪುವಿ. ಕೋಶ) : ಕದಳೀದಳಮಂ ಕಡುವೇಗದಿ ಕೊಯ್ಯಲ್ಕೆಂದು ನೀಡಿದಾ ಕರತಳಮಂ ಮದಮುಖದಹಿ ಪಿಡಿದುಡು[ಪಾಠಾಂ. ದಿಡಿ]ಕಲ್ ಮದನಾರಿಯ ಭಕ್ತನಣುಗನಿಳೆಯೊಳ್ ಕೆಡೆದಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೮–೫೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮುಡುಕ್ಕು = ರಭಸದಿಂದ ಕಚ್ಚು]

ಉಡುಕು₂ (ನಾ). ಆಧಿಕ್ಯ ; ಹೆಚ್ಚಳ (?) : ಎನ್ನ ಚತುರಂಗಬಲಮನಿದನ್ನರರಾರಾಂಪನ್ನರೆಂಬ ನಿಮ್ಮರಸನ ಗರ್ವೋನ್ನತಿಯುಡುಕುಮನಿನಿಸಾನುನ್ಮೋಡಿಂ ಧರ್ಮಯುದ್ಧಮಕ್ಕೆಮ ಬಱಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೦૩).

[?]

ಉಡುಕು₃ (ನಾ). ಡಮರುವಿನಾಕಾರದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ : ಹಸ್ತಿಪಾವುಜ ವೀಣೆ ಮದ್ದಳೆ ರಾವಣಹಸ್ತ ಕಿನ್ನರಿ ಜಂತ್ರವುಡುಕು ದುಸ್ತರ ಸ್ವರಮಂಡಲ ಮುಖ್ಯ ಸಕಲ ವಿದ್ಯಾಸ್ತ್ರೀಯರಿರ್ದರಿಕ್ಕೆಲದಿ (ಮೋಹತ. ೧೮–೪೬) ; ಕಡುಜಾಣೆ ರತಿಯು ನರ್ತಿಸಿ ಲಾಗತಿವಟ್ಟಗುಡುವ ಕಾಮನ ಕೆಯ್ಯ ಹೊನ್ನ ಉಡುಕಿನ ಮಧ್ಯಕಿಂದತಿಶಯಮಹ ಸಣ್ಣನಡು ವಿರಾಜಿಸುತಿರ್ದುದವಳ (ಮೋಹತ. ૩૩–೧೮) ; ಧಡಧಡಿಸಿ ಬಹ ಶತಾಂಗಗಳ ಕೋಳಾಹಳಗಳುಡುಕು ತಂಬಟ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋಳಾಹಳದಿ ಗುಡುಗುತಿಹ ಭಟ] ದುಂದುಭೀರವದಲೆಣ್ದೆಸೆಗಳೊಡನೆ ಶಬ್ದಬ್ರಹ್ಮಮಯವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು ಗಡಿಸಲೆಂತಪ್ಪುದೊ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧–೨೦–૩૩). 'ಹುಡುಕ್ಕ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಹುಡುಕ್ಕ]

ಉಡುಕುವಾದ್ಯ (ನಾ). = ಉಡುಕು₃ : (ಸಾಧಾರಣ ಬಿರುದುಗಳು)– ಉಡುಕುವಾದ್ಯ, ಭೃಂಗಿ ನರ್ತನ, ದುಂದುಭಿ, ಭೇರಿ (ಗುರುದ. ೧೧).

[ಉಡುಕು₃ + ವಾದ್ಯ]

ಉಡುಕುಳಿ (ನಾ). ೧. ಉಡಿಯುವುದೇ ಎಂದರೆ ಭಂಗಿಸುವುದೇ ಶೀಲವಾಗಿರುವವನು; ನಾಶಮಾಡುವವನು. ೨. ನೀಚ; ಹೀನ; ಕ್ಷುದ್ರ: ಉಡುಕುಳಿಗಳಂ ದಿಟಂ ಗಡ ದೈವವೆಂದಿರ್ದು (ವೀರರ. ೧೮೬); ಹರಿಗಿರಿ ಸುರಪತಿ ಗಿರಪತಿ ಮೊದಲಾದುಡುಕುಳಿದೇವರನವನೀಶರು ಮೊದಲೆನಿಸಿದ ಭವಿಗಳನು (ವೀರೇಶ. ೧–೯); ಕೊಂಡೆಯ ಮಂಚ ಹರಿಭಟ್ಟರೊಳಗಾದ ಉಡುಕುಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕದುಕಳಿ, ಉಡುಕುಡಿ] ಗಳಾದ್ಯರೊಳಗಾದರಿರಲು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೧೪–೩).

[< ಉಡಿ + –ಕುಳಿ$_3$]

ಉಡುಕೆ$_1$, ಉಡಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ವಿಧವೆಯರು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಪುನರ್ವಿವಾಹ; ಕೂಡಿಕೆ; ಕೂಡುವಳಿ: ಉಡುಕೆಯ ಕುರಿತು ನಾಲಿಗೆಯನ್ನೇ ಎತ್ತಿಸಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ (ಗಂಗಾಗೌ. ೬೪). **ಉಡಿಕೆ$_1$**: ಮೊದಲು ಇಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಕಿಯಾಗಿ ಇದ್ದವಳು . . . ಗೌಡರ ಮಗನೊಂದಿಗೆ ಉಡಿಕೆಮಾಡಿಕೊಂಡದ್ದು ಯಾವಂದರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿದ್ದ ವಿಷಯ (ಜನಜೀ. ೫೯); ಹಿಂದೆ ವಿಧವೆಯೊಬ್ಬಳನ್ನು ಉಡಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರಂತೆ (ಬೆಳುಮ. ೨೭); ಉಡಿಕೆ ಗಂಡನಲ್ಲ, ಗುಳ್ಳವ್ವ ದೇವರಲ್ಲ (ಗಾದೆ). **'ಉಡಿಕೆಗಂಡ'**, **'ಉಡಿಕೆಹೆಂಡತಿ'** ಪರಾ.

ಉಡಿಕೆಮಾಡು = ಕೂಡುವಳಿಯಿಂದ ಮದುವೆಯಾಗು; ವಿಧವೆಯನ್ನು ಹೆಂಡತಿಯನ್ನಾಗಿ ವರಿಸು (ಕ). **ಉಡಿಕೆಯವಳು** = **ಉಡಿಕೆ** ಮಾಡಿಕೊಂಡವಳು; ಕೂಡುವಳಿಯಾದವಳು (ಕ).

[< ಉಡು$_1$ + –ಕೆ$_1$]

ಉಡುಕೆ$_2$ 'ಉಡುಗೆ' ನೋ.

ಉಡುಗಣ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಸಮೂಹ; ತಾರಗೆಗಳ ಗುಂಪು: ನೀನು ಉಡುಗಣದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೆರೆಯುವ ಚಂದ್ರಮಂಡಲದಂತೆ ವಿರಾಜಿಸುವಿ (ತೊಳೆಮು. ೨೬೨).

ಉಡುಗಣದೊಡೆಯ = ಚಂದ್ರ: ಉಡುಗಣದೊಡೆಯನ ನಗೆ ಇದ ಹೋಲ್ಪುದೆ? ಈ ಬಗೆ ಚಪಲತೆ ಅದಕೆಲ್ಲಿ? ಮೋಡದ ಮಿಂಚನು ಹೋಲುವುದೆನಲೆ? (ಮಾಂದಳಿ. ೧೬). [ಉಡು$_4$ + ಗಣ]

ಉಡುಗರೆ 'ಉಡುಗೊಱೆ' ನೋ.

ಉಡುಗಱೆ 'ಉಡುಗೊಱೆ' ನೋ.

ಉಡುಗಿ[ಗೆ]ಗಳ್ಳ (ನಾ). ಉಡುಗೆಗಳನ್ನು ಕದಿಯುವವನು; ಬಟ್ಟೆಬರೆಗಳನ್ನು ಕದಿಯುವವನು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ: ಮಡುವಿನೊಳಗೆ ಇದ್ದ ಮಡದೇರ . . . ಮಾನವಕೊಂಡ ಉಡುಗಿ[ಗೆ]ಗಳ್ಳನೆ ಕಂಡ ಎಡೆಯೆಂಜಲುಂಡವನೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೬೧–೩). [ಉಡುಗೆ + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಉಡುಗಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ತಗ್ಗಿಸು; ಕಡಮೆಮಾಡು; ಅಡಗಿಸು: ಸೀಮಾವಿವಾದದಿಂ ತದ್ಭೂಮಿಜರೋರೊರ್ವರಂ ಪಳಂಚಲೆವೆಡೆಯೊಳ್ ಸೀಮೆಗಳ ತೊಡರನುಡುಗಿಸಿ ಸೀಮಂಕರನೆಂಬುದೊಂದು ಪೆಸರಂ ಪಡೆದಂ (ಆದಿಪು. ೬–೫೭); ಕೃತಕಜಿನರೂಪನುಡುಗಿಸಿ . . . ಪೂರ್ವಸ್ವರೂಪಮಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೨೪೮); ಕರುಣಾಕರಾ ನಿರೋಧಮನುಡುಗಿಸಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ನುಡಿಗೆಲೆ] ಶಿವನೆ ಎಂದು ಸೌಂದರನಲ್ಲಿ ಶಿವದಿಡುತ್ತಿರೆ ಕರಂ (ನಂಬಿರ. ೧೫–೨೪); ತಡೆದನಶ್ವತ್ಥಾಮ ಭೀಮನ ಕಡುಹನಾ ಸಹದೇವ ನಕುಲರನಡಗಿಸಿದನುಡುಗಿಸಿದನಾಟೋಪವನು ಪವನಜನ (ಕುಮ್ಯಾಶ. ೩–೧೩); ಒರಸಿ ತಮಮನುಡುಗಿಸಿ ಖಳರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೬೮–೧೭). [ಉಡುಗು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಉಡುಗಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಗುಡಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಬೀದಿಯೊಳಾದ ಕಸವು ಮೊದಲಾದಮೇಧ್ಯಮೆಲ್ಲಮನುಡುಗಿಸಿ ಕಳೆಯಿಸಿದಿಂಬಱಿಯಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೩೩–೨೯ ವ). [ಉಡುಗು$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಉಡುಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂಕೋಚಹೊಂದು; ಕಡಮೆಯಾಗು; ಕುಗ್ಗು; ತಗ್ಗು: "ಉಡುಗು – ಸಂಕೋಚನೇ" (ಶಮುಧಾ); ತುಡು ಪಾಶುಪತಮನೆನೆ ನರನೆಡೆಮಡಗದೆ ತುಡೆ ದಿಶಾಳಿ ನಡುಗಿದುದು ಸುರುಳ್ದುಡುಗಿದುದು ವಿಯತ್ತಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೫೨); ಏಗೆಟ್ಟಿತ್ತೆನ್ನದೆ ಮನಮೋಗಡಿಸದೆ ತೀರದಾಱೆನೆಂದುಡುಗದೆ ನಿರ್ವೇಗಂ ಚಿತ್ತದೊಳಣಮಿನಿಸಾಗದೆ ತಾಂ ಮಾಳ್ಪುದನ್ನದಾನಮನಱಿವಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೫೯); ಇರ್ಪ ಭಕ್ತನ ಕೋಪದತ್ಯುಗ್ರಮಂ ಕಂಡು ಕೂರ್ಪುಡುಗಲಿಂದುಧರನಾಜ್ಞೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡು (ತಿರುರ. ದೇ. ೨೩–೧೬); ಪುನನೊಂದುಮತಿಯುಡುಗಿ ಧೃತಿಗೆಟ್ಟು ಮರವಟ್ಟು (ಹಚಕಾ. ೧೧–೨). ೨. ಒಳಹೊಗು; ಒಳಸೇರು; ಅಡಗು: ನಾಳೆ ದಿನೇಶನಸ್ತದತ್ತುಡುಗದ ಮುನ್ನ ಸೈಂಧವನಗರ್ಗವಿಸೆ ಕೊಲ್ಲದೊಡೇನೊ ಗಾಂಡಿವಂಬಿಡಿದೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೨೨); ನಾ ಗೋಪತಿನಾಥವಿಶ್ವೇಶ್ವರ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯೆ ಉಡುಗುವೆನು (ತುಱುಗಾ. ೧೦–೪೫); ೩. ಸ್ತಬ್ಧವಾಗು; ನಿಂತುಹೋಗು: ಕಡೆಪ ಮುಡುಗಿದಂಬುಧಿಯೆಂಬಂದದಿನಡವಿ ಮೂಗುವಟ್ಟಿರ್ದುದು ಬೇಟೆಯೊಳಾದ ಕಳಕಳಂ ಪಿಂಗುವಿನಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೨). ೪. ಬಿಡು; ತ್ಯಜಿಸು: ಬಿಡದಬಲ್ಲ ಬಂಧುಜನದೊಟ್ಟುಡಿಯದ ಕಣ್ಣೀರ ಪೂರಮಾಪ್ರೇತಮನೋಗಡಿಸದೆ ಸುಡುವುದು ಗಡಪುನ್ನುಡುಗುವುದೀಶೋಕಮಂ ಸರೋಜದಳಾಕ್ಷೀ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೨೮); ಚೋಳಂ ಮದಮನುಡುಗಿದಂ ಗೌಳನಳ್ಕಾಡಿದಂ ಬಬ್ಬರರಾಜಂ ಗರ್ಬ್ಬಮಂ ತಾನುಳಿದನಗಿದನಂಧ್ರಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೮–೧೮; 1057); ತಡೆಯದೆ ವಿದ್ಯಗಳಿಂದಾಗಡೆ ತಗುಣೆಯ ನಿಜಪೆಯಂ ನೋಣಂಗಳನೊಪ್ಪಂಬಡೆದಿರ್ದ ಪಸಿಯ ಪುಲ್ಲಳನುಡುಗದೆ ತಾಂ ಪಡೆದು ಪಲವುಮಂ ತತ್‌ಕ್ಷಣದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೬೩). ೫. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊ; ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡು: ತತ್ಕಮಳಕಾನನ ಕಂಟಕಲಗ್ನಪಾದನಾದವೊಲುಡುಗುತ್ತುಮಾತ್ಮಕರಮಂ ರವಿ ಪೊರ್ದಿದನಸ್ತಶೈಲಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೪೬); ಉಡುಗಿಂ ಪಾದಮನಿಂದಯೋಧ್ಯ ನಿಮಗಿಂತೀ ಕ್ಷುದ್ರನೊಳ್ ರೌದ್ರಮೇಂ(ನೇಮಿಪು. ೫–೨೪); ಎಲೆ ಮುಕುಂದಾ ಉಡುಗುಡುಗು ವೈಷ್ಣವಾಸ್ತ್ರಮಂ ಎನೆ ಭುವನವ್ಯಾಪಾರನಾ ಮಹಾಸ್ತ್ರಮನು ಪಸಂಹರಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೮–೫೩ ವ). ೬. ಮಡಿಸು; ಮುದುರು; ಕುಗ್ಗಿಸು; ತಗ್ಗಿಸು: ಕೈಯುಂ ಕಾಲ್ಗಳುಮನುಡುಗದೆ ನೀಡದೆ ಬಾಳ್ವನ್ನೆಗಂ ಪಟ್ಟಿರ್ದು ಪಂಚನಮಸ್ಕಾರಮಂ ಮನದಲೋದುತ್ತಿರಿಮೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೩–೧); ಪಡೆಯ ಪೊಱೆಗಗಿದು ಶೇಷಂ ಪೆಡೆಗಳನುಡುಗುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೭೦); ಅಸಿಂಗಂ ಮುನ್ನಿನಿರ್ಪಂದಮಲ್ಲದೆ ಶಿಲಾತಳದ ಮೇಲೆ ಕಾಲುಮಂ ಬಾಲಮುಮನುಡುಗಿಯಡಂಗಿಸಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೬–೧೧); ಮೌನದಿಂಮೈಯುಡುಗಿ ನೊಂದೆಳೆತಟಕೆ ಬಿದ್ದ ವಾನರಶ್ರೇಷ್ಠರಂ ತಂದಿತ್ತು ಚರಣದೊಳ್ ಸೂನುಗಳ್ ಪೊಡಮಡಲ್ಕೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧–೪೧).

ಉಡುಗುಡುಗು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) = ತಡೆ ತಡೆ: ಆಕರ್ಣಾಂತಂ ತೆಗೆನೆಱೆದಾ ಕರ್ಣನಿಸಲ್ಕೆ ಬಗೆದೊಡುಡುಗುಡುಗಿಸಲೀ ಭೀಕರ ಬಾಣಮನಾದವಿವೇಕದಿನುರದೆಡೆಗೆ ತುಡದೆ ತಲೆಗೆಯೆ ತುಡುವಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೯೪). **ಉಡುಗಿಹೋಗು** = ನಾಶವಾಗು; ಕ್ಷಯಿಸು: ಆ ಗರ್ಜನೆ ಕೇಳಿಯೇ ವೆಂಕಟರಮಣನ ಅರ್ಧ ಜಂಘಾಬಲ ಉಡುಗಿಹೋಯಿತು (ಮೂರುದಾ. ೧೭೭); ಮಾಸ್ತರರ ಇದ್ದ ಬಿದ್ದ ಧೈರ್ಯವೂ ಉಡುಗಿಹೋಯಿತು (ಮೂರುದಾ. ೭೫); ಅವನ ಸತ್ತ್ವವು ಉಡುಗಿಹೋಗುತ್ತದೆ(ಕಾವ್ಯಸ.೧೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಡುಙ್ಗು; **ಮಲ.** ಒಡುಙ್ಙು, ಒಡುಕ್ಕ, ಒಡುಕ್ಕಂ= ಕೊನೆಗೊಳ್ಳು, ಸಾಯಿ; **ತೆಲು.** ಉಡುಕು, ಉಡುಗ, ಉಡುವು; **ಕೋಲಾ.** ಒಡಂಗ್]

ಉಡುಗು₂ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಕಸವನ್ನು) ಗುಡಿಸು ; ಬಳಿ : ತಮ್ಮ ಪತ್ರದ ಚೂರ್ಣಮೆಲ್ಲಮುಮನುಡುಗುತುಂ (ನಂಬಿರ. ೭–೯೦) ; ಕಸವನುಡುಗುವಾಗ . . . ಉಡುಗಿ ತಿಪ್ಪೆಗೆ ಬಿಸುಟು (ಭೈರಸೂ. ೩೪೪) ; ವನಮಾಲಾ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಉಡುಗಿ ಕಸವನ್ನು ಒಂದು ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಿದಳು. (ಜಯಂತ. ೧೬೫). ೨. (ಕಾಳು ಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನು) ಒಂದೆಡೆ ಕೂಡಿಸು ; ರಾಶಿಹಾಕು : ತೋಱಿ ಫಳಪಾಕಾಂತಂಗಳಪ್ಪೌಷಧಿಗಳಂ ಸ್ತಂಬಕರ್ಯಾದಿ ನಾನಾವಿಧ ಧಾನ್ಯಂಗಳಂ ಪದನಱಿದುಡುಗುವ ಕಣಂ ಮಾಡುವೊಕ್ಕುವಡಕುವ ಬಯ್ತಿಡುವಕ್ಕಿಮಾಡುವ . . . ತೆಱನುಮನಱಿಯೆ ಪೇೞ್ದು (ಆದಿಪು. ೬–೭೭ ವ) ; ಕೊಡನ ತುಂಬಿದ ಹಾಲ ಕೆಡಹಿ ಉಡುಗಲೆನ್ನಳವೆ (ಬಸವ. ೨೯೭).

ಉಡುಗುಸಾರಣೆ = ಗುಡಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಸಾರಿಸುವುದು : ಕಸ – ಮುಸುರೆ, ಉಡುಗುಸಾರಣೆ, ಪಾತ್ರೆ ತೊಳೆಯುವುದು – ಇಂತಹ ಮನೆಗೆಲಸಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾಡಿ . . . ಬಂದಳು (ಶೀಪ್ರಶ್ನೆ. ೨೪೪).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಅಡಿಪು; ಕೊಡ. ಒಡಿಕ್, ಒಡಿಕ; ತೆಲು. ಊಡುಚು, ಊರುಚು ; ಗೊಂಡಿ. ಊರ್ಪಾನಾ]

ಉಡುಗು₃ (ನಾ). (ಕಸ) ಗುಡಿಸುವಿಕೆ ; ಬಳಿಯುವಿಕೆ.
[< ಉಡುಗು₂]

ಉಡುಗು₄ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : "ಮುಸಲಿಕ – ಉಡುಗು, ಕಾಡಸಾವೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೬). [?]

ಉಡುಗುಣಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಒಂದು ಆಭರಣ ; ಒಡ್ಯಾಣ : ರನ್ನದುಡುಗುಣಿ ಚಿನ್ನದ ಕೊಂಡಿ ಹೊನ್ನಿನ ಡಾಬಾ ಇಟ್ಟವಳ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೭೬) ; ಜಾಡಿ ಜಮುಖಾನ್ಯೊತ್ತಿ ಕಂಬಳಿಯ ಕರಿಯೊತ್ತಿ ಉಂಗುರುಡುಗೂ[ಗು]ಣಿ ಖಿಡೆಯೊತ್ತಿ ಸತಿಯಳ ಮುರುವೊತ್ತಿ ನಿದ್ದಿ ಬಾರದ (ಗರತಿ. ೬೯). [ಉಡು ? + ಗುಣಿ ?]

ಉಡುಗೆ, ಉಡಿಕೆ₃, **ಉಡಿಗೆ**₁, **ಉಡುಕೆ**₂ (ನಾ). ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟೆ ; ಧರಿಸುವ ವಸ್ತ್ರ : "ಸಾಟಿಗೆ (ಜಾಟಿಗೆ)—ಉಡುಗೆ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧) ; ಪಿಡಿದ ಜವನಿಕೆಯ ಮಱೆಯೊಳ್ ತೊಡವುಮನುಡುಗೆಯುಮನಂಗದಿಂ ಪಿಂಗಿಸಿ ಮುಂ ಬಡಗಮೊಗದಿಂದೆ ಮೂಜಗದೊಡೆಯಂ ಕುಳ್ಳಿರ್ದನೆಸೆಯೆ ಸುಸ್ನಾಪನದಿಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೫–೭) ; ಕಿವಿಯಲಿಕ್ಕಿದ ಬಳಹದೋಲೆ ಹಳದಿಯ ಉಡುಗೆ ಸವೆಯದೊದುವ ಕೊಳಲು ಮೈಯ ತವರದ ತೊಡಿಗೆ ಎಸೆವುತಿರೆ ಬಂದು ಮಹಮನೆಯ ಗೋವಳನಲ್ಲಿ . . . ಬಸವಂಗೆ ಬಿನ್ನೈಸಿದಂ (ಬಸರ. ೯–೧೦೧) ; ತೆಳುದೊಗಲ ನಿಡುಸೋಗೆಯುಡುಗೆಯುನೆಳಗರುಳ . . . ಕೊಡಗೂಸು ಪೂತನಿನಿಕರವೊಪ್ಪಿದವು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫–೩೪). **ಉಡಿಕೆ**₃ : ಬಜ್ಜರ ಬಗ್ಗದೊವಲುಡಿಕೆಗೆ ರಂಜಿಸುವಚ್ಚ ಕಱೆಗೊರಲ . . . ರಕ್ಷಿಸಕ್ಕಱೊಳಿಮ್ಮುವ (ಮದೇಪು. ೧–೩) ; ಇವರ ಉಡಿಕೆತೊಡಿಕೆ ಆಚಾರವಿಚಾರಗಳೆಲ್ಲ ಬಹುತರವಾಗಿ ಚಿತಪಾವನರಂತೆ (ಕಭಾಗ. ೭೯). **ಉಡಿಗೆ**₁ : "ಮತ್ತಾವೃಡಿಗೆ ಪರಿಧಾನವಂತರೀಯಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧–೨೯) ; ನಡುವಿಂಗತಿಗಾಢದುಡಿಗೆ . . . ಸೊಗಯಿಸಿತ್ತು ಪಂಕಜಮುಖಿಯೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೩–೨೨) ; ನೀವೆಲ್ಲರುಟ್ಟುಡಿಗೆಗಳನು ನೀಡೆಂದಡವನೀವಪರಿಯಾವುದೆಂದಳುಕಿ (ಹಚಕಾ. ೮–೪೯); ಅಕ್ಕರಂಗಳನೋದುವನುಕ್ರಮುಂ ಕಡಲುಡಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಡಲುಡೆ] ಯಾದ ಪೊಡವಿಯೊಳ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ (ಶಮದ. ೪ ವೃತ್ತಿ) ; ಉಡಿಗೆಯನುಡ ಕಲಿತನು ರತ್ನಖಚಿತದ ತೊಡಿಗೆಯ ತೊಡಲೊಡಂಬಟ್ಟ (ಮೋಹತ. ೧೭–೭೭). **ಉಡುಕೆ**₂ : ಬಿಡುಮುತ್ತಿನ ಪೇಱುಗಳಂ ತಡೆಯದೆ ಕರ್ಪುರದ ಪಿರಿಯ ಮುಳಿವೆಗಳಂ ತಂದಿಡು ಮಾಣಿಕಭಂಡಾರದ ಪುಡಿಕೆಗಳಂ ಮಂಗಳಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುಡುಕೆಗಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೯೧).

ಉಡಿಗೆತೊಡಿಗೆ, ಉಡುಗೆತುಡುಗೆ = ಉಡುವ ಬಟ್ಟೆ ಮತ್ತು ತೊಡುವ ಆಭರಣ ; ವಸ್ತ್ರಾಭರಣ : ಆಟಪಾಠಗಳಲ್ಲಿ, ಉಡಿಗೆತೊಡಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಈತನಿಗೂ ಇತರರಿಗೂ ಯಾವ ಭೇದಭಾವನೆ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಸಸ್ಯಕ. ೯೪) ; "ಪರದೇಶದ ಭಯವು ಭಾಷೆಯು ಉಡುಗೆತುಡುಗೆಗಳು ಆಚಾರಪದ್ಧತಿಗಳು ಮತವು ನಾಣ್ಯಕಗಳು ವಿದ್ಯಾಕ್ರಮವು ಎಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಾಳುತ್ತಿರುವುವೋ ಆ ನಿರ್ಭಾಗ್ಯದೇಶೀಯರಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರತೆಯೆಂಬುದು ಅಪವಾದ ವಿಡಂಬನ ಹೃತ್ಸಂತಾಪಗಳ ಸ್ವರೂಪವು ಮಾತ್ರ . . ." ಎಂದು ಭಾಷಣ ಮಾಡಿ (ಸಂಸಕ. ೧೨೧).

[ಉಡು₁ + –ಗೆ. / ತಮಿ. ಉಡುಕ್ಕೈ]

ಉಡುಗೆರೆ 'ಉಡುಗೊಱೆ' ನೋ.

ಉಡುಗೊರೆ 'ಉಡುಗೊಱೆ' ನೋ.

ಉಡುಗೊಱೆ, ಉಡುಗರೆ, ಉಡುಗಱೆ, ಉಡುಗೆರೆ, ಉಡುಗೊರೆ (ನಾ). ಮದುವೆ ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೊಡುವ ಬಟ್ಟೆಬರೆ ಮುಂತಾದುವು ; ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೊಡುವ ಬಹುಮಾನ, —ಬಳುವಳಿ: "ಪಸಾಯುಮುಮೆನಲುಡುಗೊಱೆ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫೧) ; ಶ್ರೀ ವಿಜಯಂ ಸುತಾರೆಯೊಳ್ ನೆರೆದಿಂಬಱಿಕಮಕಳಂಕಾಚಾರಸಾರನನನೇಕ ಪಸದನದುಡುಗೊಱೆ ಸಹಿತಂ ಕಳಿಪೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೨೩ ವ) ; ಆತನ ಸಮಸ್ತವಿತ್ತಂ ನಿನ್ನದೆಲೆ ಬಸವ ಎಂದು ಪಟ್ಟಾವಳಿಯನಲ್ಲಿ ಉಡುಗೊಱೆಯಿತ್ತು (ಬಸರ. ೫–೧೭೧) ; ಮೆಚ್ಚಿ ಕೊಟ್ಟನಾ ತಂದ ದೂತರಿಗುಡುಗೊಱೆಯ (ಶಾಂತೀಶ. ೩–೨೦) ; ಬರೆದವೋಲೆಗಳಖಿಳ ಭೂಮೀಶ್ವರರಿಗುಡುಗೊಱೆ ಸಹಿತ ದೂತರು ಹರಿದರುತ್ತರ . . . ಪಶ್ಚಿಮಂಗಳಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೧–೧೫) ; ತೋರ ಹಸ್ತದೊಳುಡುಗೊಱೆಯನಿತ್ತನು (ಭರಚ. ೨–೯೮). **ಉಡುಗರೆ:** ಪ್ರತಿವೀಸಿಟ್ಟಿಗಳು ಅವ ದೇಸಕ್ಕೆ ಬಂದರೆಯೂ ಮುಂದಣ ವೀಳೆಯ ಉಡುಗರೆ ಪಡ × × × ಯಿಷ್ಟ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೭೭–೯; 1379); ಹೆಜ್ಜುಂಕದ ವರ್ತನೆಯ ಉಡುಗರೆಯನು ಪೂರ್ವ ಮರಿಯಾದೆಯ ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮–೧೯ ; 1440) ; ಬಲಂಗಳಿಗೆ ಉಡುಗರೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು (ಕೃವಾಸ. ೮). **ಉಡುಗಱೆ** : ಅವರ್ ವಜ್ರಜಂಘನಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಗಿ ಉಡುಗಱೆಯುಮನೋಲೆಯುಮಂ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಪೊಡಮಡೆ (ಪೂರ್ವಪು. ೩೧). **ಉಡುಗೆರೆ**: ಭೂಸುರಾದಿ ಸರ್ವಜನಂಗಳಿಗು ಉಡುಗೆರೆ ಉತ್ಸವಾದಿ ಅನೇಕ ಸನ್ಮಾನಂ ಮಾಡಿ ಕಳುಹಿಸಿದನ್ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೩೪–೨) ; ಹಬ್ಬದುಡುಗೆರೆಗಳನು ತಂದು ನಮ್ಮಯ ಮನೆಗತ್ತಿಗೆ ಬಂದು ಅಕ್ಕಾಮುಗುವೆಲ್ಲಿ ಹುದೆಂದು ಕೇಳುವಳಾಕೆಗೆ ಪೇಳಂದು (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೪–೬೧). **ಉಡುಗೊರೆ** : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಮದುವೆಯ ಉಡುಗೊರೆಯಾಗಿ ಮುತ್ತು ರತ್ನ ಕೆತ್ತಿದ ಆಭರಣಗಳನ್ನೂ . . . ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟನು (ವಚಭಾ. ೬೧) ; ದೇಶದ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಮಾನ ಮರ್ಯಾದೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಉಡುಗೊರೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು (ಪಂಚಾಮ್ಯ. ೭೧). [ಉಡು₁+ ಕೊಱು₂. / ತುಳು. ಉಡಿಗೆರೆ, ಉಡುಗೆರೆ]

ಉಡುಗೊಱೆದರ್ (ಕ್ರಿ). ಉಡುಗೊರೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ: ಭಾವ ಬಿಜಯಂಗೆಯ್ದಿದಿರ್ಕೆ ಈ ದೇವಕಿಯು ಮೈನೆಱೆದಳನುಜೆಗೆ ನೀವುವುಡುಗೊಱೆದಂದುದೀ ಬೆತ್ತಲೆಯೆಯಿದನುಡಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೦–೭).
[ಉಡುಗೊಱೆ + ತರ್]

ಉಡುಗೊಱೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಡುಗೊರೆಯನ್ನು ಕೊಡು : ಸುತ್ತಣರಸರಿಗೋಲೆಯುಡುಗೊಱೆಯಿತ್ತು ದೂತರ ಕಳುಹು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨–೫೨); ಉಡುಗೊಱೆಯಿತ್ತು ಸಂತಸದಿಂದೆ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು (ಮೋಹತ. ೧೭–೫೬).
[ಉಡುಗೊಱೆ + ಈ₂]

ಉಡುಗೋಲು (ನಾ). ಉಡುಗುವ ಕೋಲು; ಕಸಪೊರಕೆ: "ಅಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಉಡುಗೋಲು ಬಿದ್ದಿರಬಹುದು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಬಾ!" (ಮಣ್ಣಮ. ೩೦೦). [ಉಡುಗು$_2$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಉಡುಚು (ನಾ). ತೊಡೆವಾಳ: "ಒಡ್ಡೆಯ ಹುಣ್ಣು" (ಜಾನಕೋ. ೧೯); "ದೇಹದ ಗ್ರಂಥಿಗಳಿರುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ (ಮು. ಕಂಕುಳಲ್ಲಿಯೂ ತೊಡೆಯ ಸಂದಿಯಲ್ಲಿಯೂ) ಏಳುವ ಗೆಡ್ಡೆ; ತೊಡೆವಾಳ; ಉಡುಚು" (Bubo. ಇಂಕನಿ); ಹಲ್ಬೇನೆ ತೆರಪಿಲ್ಲದೊಸರುವ ಭಗಂದರಗಳುಡುಚುಗಳು ಕಿರಿಯ ಸೊಸೆಗಡಸಿದವು (ಮಲ್ಲಚ. ೧೦–೨೮). 'ಉಡಿ$_7$' ಪರಾ. [< ಉಡಿ$_7$ + –ಚು ?]

ಉಡುತ (ನಾ). ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ (ಕ). [ಉಡು$_1$ + –ತ$_2$]

ಉಡುತತಿ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಸಮೂಹ: ಕೊಳನಂ ಗಗನಂ ನೀರ್ವೂಗಳನುಡುತತಿ ನೀರನಚ್ಚವೆಳ್ದಿಂಗಳ ಬೆಳ್ಪಿಳಿಸೆ (ಅಜಪು. ೬–೪೪). [ಉಡು$_4$ + ತತಿ]

ಉಡುತೆ (ನಾ). ಅಳಿಲು; ಇಣಚಿ (ಕ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಜುತ್ತೈ; ತೆಲು. ಉಜುತ, ಉಡುತ]

ಉಡುತೊವಲ್ (ನಾ). ಉಡುವಿನ ಚರ್ಮ: ಬಿಗಿವಿಡಿದ ಬಿಲ್ಲ ಕಯ್ಯರ್ ಬಿಗಿದುಡುತೊವಲಿಂದೆ ಪುದಿದ ಕಯ್ಪೆರಳುಳ್ಳರ್ (ಸೌನಂದ. ೧–೩೫). [ಉಡು$_2$ + ತೊವಲ್]

ಉಡುದಾರ 'ಉಡೆದಾರ' ನೋ.

ಉಡುನಾಥ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಒಡೆಯ; ಚಂದ್ರ: ಉಡುನಾಥಂ ಪಾಪಗ್ರಹದೊಡನಿರ್ದುದಯಾಂತ್ಯ ಸಪ್ತಮಾಷ್ಟಮದೊಳ್ ನಿಂದೊಡೆ ಸೌಮ್ಯರ್ ಕೇಂದ್ರದೊಳಿರದೊಡವರ್ ಕಾಣದೊಡೆ ಕಾಣರಾ ಬಾಲಕನಂ (ಜಾತಕ. ೬–೪೭). [ಉಡು$_4$ + ನಾಥ]

ಉಡುಪ$_1$, ಉಡುಹ$_1$ (ನಾ). ೧. ಅಂಗಹೀನ; ಕೈಕಾಲುಗಳಿಲ್ಲದವನು: ವರುಣಾನಿಯ ಬಾಯ್ದೆಜೆಗೀ ತರುಣಿಯ ಬಾಯ್ದೆಜೆಯ ಚೆಲ್ವನೆಂಬೀ ಚೆಲ್ವಂ ನೆರೆದೀಶನುಡುಪನಾದಂ ಪರಿಕಿಸುವಂದಮರರೊಳಗೆ ಕುಂಟರುಮೊಳರೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೬೦). **ಉಡುಹ$_1$**: ೨. (ಅಲಂ) ಶಕ್ತಿಗುಂದಿದವನು: ನುಡಿದು ಫಲವೇನಿನ್ನು ಸಾರಥಿ ಮಡಿದ ನಿನ್ನಿನ ಬವರದಲಿ ನಾನುಡುಹ [ಪಾಠಾಂ. ತಾಮುಡುಹ] ನಾದೆನು ಶಿವ ಶಿವಾ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೫–೨೪). [ಉಡು$_0$ (< ಉಡಿ$_1$) + –ಪ$_2$]

ಉಡುಪ$_2$ (ನಾ). ೧. = ಉಡುನಾಥ: ಉಡುಪ ವಿರಹ ದುಸ್ಸಹವಾಸರಂಗಳಂ ಕಳಿಪಲ್ಕೆ ಕುಮುದಿನಿಯಿರ್ಪ ತಾಣಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೧೮); ಉಡುಪ ತನ್ನ ಕಳೆಯ ತಾ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಬಂತೆ ಸೂರ್ಯ ತನ್ನ ಬೆಳಗ ತಾನಱಿವುವಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೯–೩೧). ೨. ತೆಪ್ಪ; ದೋಣಿ: ಉಡುಪಮಂ ತರಿಸು ನದಿಯಂತರಿಸವೇಳ್ಕುಮೆಂದೊಡೆಯ ನೇಮಂಗ್ಯೆದನೆನೆ ಹಸಾದಮೆನುತ್ತ ನಡೆದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೧೬–೩೩); ದಕ್ಷಿಣ ತಟಂ ಮುಟ್ಟಲಾ ಉಡುಪದಿಂ ದಿಳಿದು ಯಮುನಾವನಂ ಬೊಕ್ಕರ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೩೯–೩೪೯). ೩. ಹಾವು; ಸರ್ಪ. ೪. ಚಾತಕಪಕ್ಷಿ. ೫. ವರುಣ. ೬. (ಮುಖ್ಯವಾಗಿ) ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯವನ್ನು ಬಲ್ಲ ಒಂದು ಗುಂಪಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಹೆಸರು (ಕರಾ): ಬಾಚಂಣ ಉಡುಪರ ಮೊಂಮಗ ವಾಸುದೇವ ಉಡುಪನ ಕಯ್ಯಲು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೧೭–೮; 1525); ಕೇಶವ ಉಡುಪನ ಸಾಗುಮು ೫‖ ೦ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೮೦–೪೧; 1687); "ಉರಗ ಸುಧಾಕರಂ ತರಣಿ ಚಾತಕಿಯಿಂತುಡುಪಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೭೩). [ಸಂ.]

ಉಡುಪಖಂಡ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಅಂಶ; ಚಂದ್ರಕಲೆ: 'ಉಡುಪಖಂಡಶಿಖಂಡ' ಪರಾ. [ಉಡುಪ$_2$ + ಖಂಡ]

ಉಡುಪಖಂಡಶಿಖಂಡ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಲೆಯನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ವಿಶ್ವವಲ್ಲಭನುಡುಪಖಂಡಶಿಖಂಡನೊರ್ಬನೆಯೆಂದು ಸುರಲೊಲ್ಲ (ಬಸವು. ೫೭–೨೬). [ಉಡುಪಖಂಡ + ಶಿಖಂಡ]

ಉಡುಪತಿ (ನಾ). = ಉಡುನಾಥ: ಜೆಡೆಗಳಂ ಕಪ್ಪೆಸೆವ ಪೊಸಕುಂತಳಂ ಮಾಡಿ ಉಡುಪತಿ ಸುರಾಪಗೆಗಳಂ ಮುಡಿದ ಪೂಮಾಡಿ (ಇಹರ. ೩೧–೧೮). [ಉಡು$_4$ + ಪತಿ$_2$]

ಉಡುಪತಿಜೂಟ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಜಡೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿರುವವನು; ಶಿವ: ಮೇಟಿಕರ್ತೃದ ಕರ್ತನುಡುಪತಿಜೂಟನಪ್ಪನಿದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟದ ಪಾಟಿಯಲ್ಲಾ (ಬಸವು. ೫೪–೧೭). [ಉಡುಪತಿ + ಜೂಟ]

ಉಡುಪತಿಸುತ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಮಗ; ಬುಧ: ಕುಂಭದೊಳುಡುಪತಿ ಸುತನುಂ ಕುಂಭೇಂದ್ರಾದಿಯೊಳೆ ನೆಲಸೆ ಬೆಳೆಗುಂ ಗ್ರೀಷ್ಮಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೮–೧೮೦). [ಉಡುಪತಿ + ಸುತ]

ಉಡುಪಥ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರಮಾರ್ಗ; ಆಕಾಶ: ಪೊಣ್ಮಿದುವಾಯುಡುಪಥಂಗಳಾವರಿಸಿರ್ಕುಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧–೧೧೦). [ಸಂ. ಉಡುಪಥ (ಉಡು + ಪಥಿನ್ +–)]

ಉಡುಪಮುಖಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು: ಸುತನ ಬಯಸುತ್ತಿರ್ಪ ಉಡುಪಮುಖಿ ರುದ್ರಾಣಿ (ನವಮೋ. ೨೩–೪೬). [ಸಂ. ಉಡುಪಮುಖೀ (ಉಡುಪ + ಮುಖ + –)]

ಉಡುಪು (ನಾ). ಉಡುವ ಬಟ್ಟೆ ಮೊದಲಾದುವು; ಉಡಿಗೆ: ಕೂಡಲಿ ಜ್ಞಾನಾಂಬೆ ತನ್ನ ಕೋಣೆಗೆ ಗಂಡಸಿನ ಉಡುಪು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಳು (ಪ್ರತಾಪ. ೮೮); ಅವರ ಉಡುಪಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಣ್ಣ, ಕೆಂಪೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದ, ಮೈ ಮುಚ್ಚದಂತಹ ಬಟ್ಟೆಯಿದ್ದಿತು (ಬಾಣಅ. ೯೭). [ಉಡು$_1$ + – ಪು. / ತಮಿ. ಮಲ. ಉಡುಪ್ಪು; ತೆಲು. ಉಡುಪು]

ಉಡುಪುಗಾರ (ನಾ). ಉಡುಪನ್ನು ಮಾಡುವವನು. [ಉಡುಪು + –ಕಾರ (< –ಕಾಜ)]

ಉಡುಪುತೊಡಪು (ನಾ). ಉಡಿಗೆ ಮತ್ತು ತೊಡಿಗೆ: ಆ ಮುದುಕನ ಉಡುಪು ತೊಡಪು ನೋಡಿದರೆ ಅವರೂ ಎಲ್ಲಿಯೊ ಕನ್ಯಾಶೋಧಿಸಲಿಕ್ಕೆಯೆ ಹೊರಟಾರ ಅಂತ ಕಾಣಿಸತದ (ಅಶ್ವಮೇ. ೬). [ಉಡುಪು + ತೊಡಪು]

ಉಡುಪೆಂ[ಬೆಂ]ಚೆ (ನಾ). ಬತ್ತದ ಹೊಂಡ; ಸಣ್ಣಕೊಳ: ಕರಿಗೆ ಪಂದಿ ಸರಿಯೆ ಶರಧಿಗುಡುಪೆಂ[ಬೆಂ]ಚೆ ಸರಿಯೆ (ಮೋಳಿಪು. ೪–೬೪). [< ಉಡುಗು$_1$ + –ಬೆಂಚೆ ?]

ಉಡುಬೆ 'ಉಡುವೆ$_1$' ನೋ.

ಉಡುಮಾರ್ಗ (ನಾ). = ಉಡುಪಥ: ಮೃಡನುಂ . . . ಉಡುಮಾರ್ಗಂ ಬಿಡಿದೆಯ್ದಿದಂ ನಿಜನಿವಾಸಕ್ಕಾಗಳಾನಂದದಿಂ (ದಿವ್ಯಸೂ. ೩–೧೫). [ಉಡು$_4$ + ಮಾರ್ಗ]

ಉಡುಮೊಗ, ಉಡಮೊಗ (ನಾ). ಶಿರೀಷದ ಹೂವಿನಂತೆ ಕೋಮಲವಾಗಿರುವ ಮುಖ (?): ನಿಡುಬೆನ್, ಉಡುಮೊಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಉಡುಮೊಲಂ] (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೦೦ ಉದಾ); ಬಂದರ್ ನಗೆಮೊಗದುಡುಮೊಗದ ಮುದ್ದುಮೊಗದಂಗನೆಯರ್ (ಜಗವಿ. ೪–೧೨೩). **ಉಡಮೊಗ**: ಉಡಮೊಗನೆಂಬ ಚಾವರೆಯ ನೀಳ್ದೆಸಟಿರೊಳ್ ಮಱಿದುಂಬಿ ಪಾಯ್ದೊಡಂ ಬಡನೊಳಕೊಂಡು ಕಣ್ಮಲರ ಬೆಳ್ಪುಗಳಾಲಿಯ ಕೆಟ್ಟಿನೊಳ್ ಪೊದಟ್ಟೊಡ ನೊಡನೋಡುವಟ್ಟಿನಗೆ ಸಂತಸಮುಂ ಮಱುಕಕ್ಕೆ ಮಾಣ್ದೊಡೀ ನಡೆಗಿಡೆ ಸತ್ವಮುಂ ತಮುಮುಮಂ ಕಡೆಗಣ್ಣೊಳೆ ಕಂಡೆನೋಪಳಾ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೭೮). [ಉಡು$_3$ + ಮೊಗ]

ಉಡುರಾಜ (ನಾ). ಚಂದ್ರ: ಉಡುರಾಜಂ ಕಳೆಗುಂದಿ ಪೆರ್ಚದಿಹನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩೫). [ಉಡು$_4$ + ರಾಜ]

ಉಡುರಾಜಧರ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಉಡುರಾಜಧರನೊಲಿದು ಸತಿಪತಿಗಳೀರ್ವರನು ಬಿಡದೆ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ದು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೮–೯೯). [ಸಂ.]

ಉಡುರಾಜಾನನೆ (ನಾ). ಚಂದ್ರನಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು: ಉಡುರಾಜಾನನೆ ರಾಜಶೇಖರನನೊರ್ವಳ್ ಕೂರ್ಮೆಯಿಂ ನೋಡಿದಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೭–೧೩). [ಸಂ. ಉಡುರಾಜಾನನಾ (ಉಡುರಾಜ + ಆನನ + –)]

ಉಡುರು (ನಾ). (ಗೂಳಿಯ) ಗುಟುರು: "ಉಡುರು – ಡುರುಕಿ" (ಜಾನಕೋ. ೨೦).
ಉಡುರುಹಾಕು = ಗುಟುರುಹಾಕು. [?]

ಉಡುವರ (ನಾ). ಚಂದ್ರ: ಉಡುವರಂ ಹಿಮವುಡುಗಿದಡೆ ರವಿ ಪಡುವ ಉದಯಂಗೆಯ್ದಡಂ (ಬಸವು. ೧೧–೧೨); ಉಡುವರಂ ದಕ್ಷ ಸುತೆಯರ ಮದುವೆಯಾಗಿ ಬರ್ಪೆಡೆಯೊಳ್ (ಭಾವಚಿಂ. ೧–೨೫). [ಉಡು$_4$ + ವರ]

ಉಡುವಲಿ (ನಾ). = ಉಡುಗೊರೆ: ಇಂತು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಯುಡುವಲಿಯನು ಕೊಟ್ಟು ಕೊಂತಿ ಮಾದ್ರಿಯರನು ಕಳುಹೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೬–೯). [ಉಡು$_1$ + ವಲಿ$_0$ (< ಪೞಿ$_5$)]

ಉಡುವಸನ (ನಾ). ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟೆ: ಉಡುವಸನಂಗಳು ತೋಯ್ದು ಕೆಂಬಣ್ಣಕಿಮ್ಮಡಿ ರು ಚಿ ದೋ ಱು ತ ಲಿ ರ ಲು (ಮೋಹತ. ೧೪–೯೧). [ಉಡು$_1$ + ವಸನ]

ಉಡುವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ; ಶಂಖಪುಷ್ಪ (?): ರಂಜಿಸುವುಡುವಳ್ಳಿಯ ಪೂವಂಡಂ ಭುಂಜಿಸಲೆನುತೊಳಗಡೆ ನಿಂದಾ ಭೃಂಗಂ ಜಿನುಗಲ್ ಬಲ್ಲವರಂ ಬಗೆಗೊಳಿಸಿತು ನಂದನವನಿತೆ . . . ಕಂಜಾಸ್ತ್ರನ ಮುಂದೂದುವ ಶಂಖಧ್ವನಿಯೆಂಬಂದದೊಳು (ಜಯಕಾ. ೧೧–೮); ಬಾಗೆಯನೊತ್ತಿ ಹಿಡಿದ ಕುಂದಂ ಕೃಷ್ಣಾಗರುವಿಡಿದುಡುವಳ್ಳಿಗಳಿಂದಾ ಪೂಗಣೆಯನ ಜಯನಾಲಯಮೆನೆ ವನವತಿಪಾವನಮಾಯ್ತು (ಜಯಕಾ. ೧೫–೪೪). [ಉಡು$_0$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಉಡುವೆ$_1$, ಉಡುಬೆ (ನಾ). ಪೊದೆಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಪ್ರದೇಶ: ಇಂತಪ್ಪ ಕಾನನದುಡುವೆಯೊಳಡಗಿಯೋರಂತಿಹ ಪಾಲುಪರೆಯನು ಕಂತು ಸನ್ನಿಭ ನರಸೇಂದ್ರ ಸೆಳೆದ ಬಲು ಪಂಥವನೇನ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಕಂ ನ ವಿ. ೧೮–೪೮). **ಉಡುಬೆ**: ಮಾರೀ ದಂಡೂ ಬಂದೊ ಊರ್ಮ್ಮಂದೆನಿಂವಾದೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ರಣ್ಣ ಉಡುಬೇಯ, ರಾಜ್ಯಕೆ ಕೇಡೂಗಾಲಾ ಬಂದು ಕವಿದಾವೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೫೬). [?]

ಉಡುವೆ$_2$ (ನಾ). ಅಳಿಲಿನ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ: ಅಳಿಲು, ಕೆಂದಳಿಲು, ಉಡುವೆ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೯). [?]

ಉಡುಸಾರಣೆ, ಉಡಸಾರಣೆ (ನಾ). (ಸಗಣಿಯಿಂದ) ನೆಲವನ್ನು ಸಾರಿಸುವುದು: ರಮಾಬಾಯರು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮುಗಿಸಿ ಉಡುಸಾರಣೆ ಮಾಡಿ ಮಲಗಿಬಿಟ್ಟರು (ನಮಜೀ. ೧೧). **ಉಡಸಾರಣೆ**: ಊಟ, ಉಡಸಾರಣೆ, ಉಪಕರಣೆಗಳು, ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಸಾಗಿದವು (ನಿರಾಭ. ೫೨); ರಮಾಬಾಯಿಯವರು ತಮ್ಮ ಊಟ ಮುಗಿಸಿ ಉಡಸಾರಣೆ ನಡೆಯಿಸಿದ್ದರು (ಧರ್ಮಸಿ. ೯೨). [< ಉಡುಗು$_2$ + ಸಾರಣೆ]

ಉಡುಸೀರೆ (ನಾ). ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಸೀರೆ: "ಉಡುಸೀರೆ ಕೋವಣಗಳೊಳ್ ಕಚ್ಚೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೨); ಮುಡಿವು ತೊಡವು ಉಡುಸೀರೆ ಪಡಿಗಪಣಿಗೆವಸರವಾಳಿಯರೆಯ್ದಿ ನುಡಿಸಲಣ್ಮದೆ ಸಾರಿದರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨–೩೦). [ಉಡು$_1$ + ಸೀರೆ]

ಉಡುಹ$_1$ 'ಉಡುಪ$_1$' ನೋ.

ಉಡುಹ$_2$ (ನಾ). (?) "ಉಡುಪಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವ; ವೇಷಧಾರಿ" (?)(ಬಸವ. ಕೋಶ): ಸುಡಲೀ ಮನವೆನ್ನನುಡುಹನ [ಪಾಠಾಂ. ನುಡಿಹೀನ, ಉಡಹನ, ಹುಡಿಗನ್ನ] ಮಾಡಿತ್ತು ನಡೆವಲ್ಲಿ ನುಡಿವಲ್ಲಿ ಅಧಿಕನೆಂದೆನಿಸಿತ್ತು (ಬಸವ. ೪೦). [?]

ಉಡುಹು (ಕ್ರಿ). (ಪದ) ವಿಭಾಗವಮಾಡು; ಮುರಿ; ಒಡೆ: ಉಕ್ಕದೆ ಬಿಕ್ಕದೆ ಲಿಪಿಯಂ ನಕ್ಕದೆ ತಡವರಿಸದೆಡಹದುಡುಹದೆ ಪದವಿಟ್ಟಕ್ಕರ ಬಣಿತೆಯೊಳೋದುವದಕ್ಕರಿಗರ ಮಾರ್ಗವಲ್ತೆ ಚೂಡಾರತ್ನಾ (ನೀತಿಸಾ. ೩೧). [< ಉಡಿ$_1$ + –ಹು (< –ಪು)]

ಉಡೆ$_1$, ಉಡಿ$_5$ (ನಾ). ೧. ಸೊಂಟ; ಟೊಂಕ; ನಡು; ಕಟಿ: ಅಂಜನಮಿಲ್ಲದ ಕಣ್ಗಳೋಲೆಯಿಲ್ಲದ ಕಿವಿ ಕಾಂಚಿಯಿಲ್ಲದುಡೆ ನೂಪುರಮಿಲ್ಲದ ಪಾದಪಲ್ಲವಂ (ಹೈಆಸಿ. VIII, ೧೦–೪೯; 1058); ಕನಕಕಟಿಸೂತ್ರವನಿರದಮರಿಸಿದನುಡೆಯೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೯–೫೭); ರತ್ನಾಕರ ನೆಲವೆಣ್ಣನುಡೆಯ ಮೇಖಲೆಯಂದದೆ ಪರಿವೇಷ್ಟಿಸಿರ್ದುದು (ಮೋಹತ. ೨–೪). **ಉಡಿ$_5$**: ೧. ಅಡಿಯಂ ಕಿಱುದೊಡೆಯಂ ಪೆರ್ದೊಡೆಯಂ ಪೊಜವಾಜನುಡಿಯನು ರಮಂ ಮುಯ್ಯಂ (ಗದಾಯು. ೮–೧೫); ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ತೇಲುವನ ಉಡಿಯ ಹಿಡಿದು ಹೋಹಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೫–೧೪೮); ಉಡಿಯ ಗೆಜ್ಜೆಯುಲಿವ ಪುಲಿಯ ಚರ್ಮಧರೆ ನಮಃಶಿವಾಯ (ನಮರ. ೬–೨೧); ಅಲರುಣಿಯ ನಳಿಯೆಂಬರು ಉಡಿಯೆಂಬರುರುನಿತಂಬೋರ್ಧ್ವಮಂ (ಚಿಬವು. ೬–೪೪). ೨. ಮಡಿಲು; ಸೋಗಿಲು: ನಿಮ್ಮ ಒಕ್ಕುದ ಮಿಕ್ಕುದ ಉಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿಪ್ಪರು ಗುಹೇಶ್ವರ (ಅವಚಂ. ೫೮–೨೫೦); ಬಡವಾದಿರರಸ ಕಾಲೊಳ್ ನಡೆದಪಿರೊಡನಾರುಮಿಲ್ಲ ಕ ಡ ಲೆ ಗ ಳೇಂ ನಿಮ್ಮುಡಿಯೊಳಗೆ (ಶಮದ. ೧೦೨ ಪ್ರಯೋ); ಉಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಂಡವ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡರೆ ಸುಡದಲೆ ಬಿಡುವುದೇನಣ್ಣ (ಪುರಂದ. ೧–೧೦–೨); ಬೆಳ್ಳಗೆ ಬೆಳಗಾಗಿ ಬೆಳ್ಳಿ ಮೂಡಲವಾಗಿ ಒಳ್ಳೊಳ್ಳೆ ಮೀನು ಗರಿತೆಗೆದು ಅಡ್ಡಾವು ಗರತಿ ಗಂಗಮ್ಮನ ಉಡಿಯಾಗೆ (ಹೆಮಪ. ೨೨–೬).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಡೈ; ಮಲ. ಉಡ]

ಉಡೆ$_2$ (ನಾ). ಉಡುಗೆ; ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ: "ಉಡೆಯುಟ್ಟ ಸೀರೆ" (ಕಶರ. ೧೫); ಕಾಲೂರ್ಗಳ ಗಂಡರ ಪೆಂಡಿರ ನಡೆಯುಡೆಯ ನುಡಿಯ ಮುಡಿಯ ಗಾಂಪಿಂಗೆ ಮುಗುಳ್ನಗೆ ನಗುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೯೭ ವ); ತಡವರಿಸುತ್ತಿರಲ್ಕೆ ತೊಡೆ ಜೋಲೆ ಸಡಿಲ್ದುಡೆ ಬಿಟ್ಟಿ ಮೇಲುದಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೩೬); ತರತರದಿನೆಸೆವ ಕರೆಗಳ್ವೆರಸಿದ ಪೊಸದುಗುಲದುಡೆಯುಮುಮದೊರ್ಪ್ಪುವ ಪೊಂಜುರಿಗೆಯುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೯೭); ತೊಳೆದು ಕೈಕಾಲು ಮೊಗಗಳ ಉಳಿದಂಗವನು ನನೆದುಡೆಯೊಳು ತೊಳೆವುದು (ಹದಿಬ. ೮–೨೨).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಡೈ; ಮಲ. ಉಡ]

ಉಡೆ$_3$ (ನಾ). ಒಡೆಯ: ಪುತ್ತೂರುಡೆ ಶಿವಮಾರಮ್ಮಂ ದುಣ್ಡಗೆರ್ಗಂ ನಲ್ಲತ್ತೂರೊಡೆ ಒಗ್ಗಮನೆ ಬಳೆಗಮುಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩೧–೨; ಸು. 800). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಡೈಯಾನ್]

ಉಡೆಗಂಟೆ, ಉಡಿಗಂಟೆ, ಉಡಿಘಂಟೆ (ನಾ). (ಮಕ್ಕಳಿಗೆ) ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುವ ಗಂಟೆಯ ಆಕಾರದ ಆಭರಣ: ಮತ್ತಮಾ ಹರಿಗೆಕಾಱಕ್ಕಿಲದೊಳ್ ಕೋಡಕೆಯ್ವೊಳುಟ್ಟ ಮ ಲ್ಲ ಗ ಂ ಟ ನ ತೊಡರ್ಚಿದುಡೆಗಂಟೆಯ ಕಿರ್ಗಟ್ಟಿನ ಸುರಗಿಯ ಕಟ್ಟಿದ ಚಿಂದಿರಿಯ ತೊಟ್ಟ ಕಂಚುಳಿಕೆಯ (ಗಿರಿಕ. ೬–೫೫ ವ). **ಉಡಿಗಂಟೆ**: ಉಡಿಗಂಟೆ ಮುರಿವು ಮಾಗಾಯ್ ಸೊಡರ್ವಕ್ಕಿನ ಬೊಟ್ಟು ಪೊಳೆವ ಕಿಱುಜಡೆದುಱುಗಲ್ ಸಡಗರದ ಗೆಜ್ಜೆಯಂದುಗೆ ಕಡು ಚೆಲ್ವಾಗಿಪ್ಪ ಸುತನಡಂಗಿದನರಸಾ (ದಶಕು. ೫–೬೫); ಉಡಿಗಂಟೆಗಳ ಗೆಜ್ಜೆಗಳ ರವಂ ದಿಕ್ತಟಮನೆಡೆವಿಡದೆ ಮಾರ್ದನಿಗಳಿಂ ಕೊ ಡಿ ಸು ತಿ ರೆ (ಆರಾಚ. ೯–೪೦). **ಉಡಿಘಂಟೆ**: ಉಡಿಘಂಟೆ ಘುಣಘುಣ ಎಂದುಲಿವುತಿರಲು (ಬಸವು. ೧೬–೧೭); ಉಂಗುರ ಉಡಿದಾರ ಉಡಿಘಂಟೆ ನಾ ಕಂಡೆ (ಹೇಮುಕೂ. ೮೪). [ಉಡೆ$_1$ + ಗಂಟೆ]

ಉಡೆದಾರ, ಉಡಿದಾರ, ಉಡುದಾರ (ನಾ). ೧. ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ದಾರ; ನಡುವಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಒಂದು ತೆರನ ಆಭರಣ: ಕಾಲಂದುಗೆ ಕಿಱುಗೆಜ್ಜೆ ಪಜ್ಜಳಿಸುವ ಮೇಲು ಮಿಸುನಿಯುಡೆದಾರ ಬಾಲಶಶಾಂಕನಂದದ ಪುಲಿಯುಗುರನು ಧಾಳಿಪ ಬಂದಿ ರಂಜಿಸಿತು (ಅಂಜಚ. ೪–೪೭). **ಉಡಿದಾರ**: ೧. ಬೆಂಡೋಲೆ ಮುಱಿಹು ಮಾಗಾಯ್ ಪೆಂಡೆಯ ಮರಳೆಲೆಯೆಬಲ್ವ ಕಿಱುಪುಲಿಯುಗುರ್ಗಳ್ ಗೊಂಡೆಯದುಡಿದಾರಂ ಭೂಮಂಡಲಪತಿಯಾತ್ಮಜಂಗೆ ರಂಜಿಸುತಿರ್ಕುಂ (ದಶಕು. ೨–೬೩); ಹೊನ್ನುಂಗುರುಡಿದಾರ ಹೊಳೆವ ಪೀತಾಂಬರ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಡುವಿಲಿಟ್ಟ ಜಾಹ್ನವಿ ಜನಕನ (ಪುರಂದ. ೨–೬೬–೨); ರಕ್ಕೆವಣಿ ಪುಲಿಯುಗುರ್ ಗೆಜ್ಜೆ ಮಾಗಾಯ್ ಮುತ್ತಿನೆಕ್ಕಸರಮುಡಿದಾರ ಕಾಲಕಡಗಂ ಪಣೆಯೊಳಿಕ್ಕಿದ ಸುಭಸಿತ ಮರಳೆಲೆಯೆನಿಪ ಪರಿಪರಿಯ ಬಾಲದೊಡಿಗೆಗಳನಾಂತು (ಚಬಪು. ೫–೩೬). ೨. ಒಡ್ಯಾಣ; ಡಾಬು; ಮೇಖಲೆ: "ರಸನೆ ಮೇಖಲೆ ಕಾಂಚಿ ಸಪ್ತಕಿ ಕಳಾಪಿ ಸಾರಸನಮೆನಲುಡಿದಾರಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧–೩೦); ಮಡದಿರನ್ನೆಯರುಡಿದಾರ ಕಿಂಕಿಣಿಯಿಂದೆ ನಡೆದರು ರಾಜವೀಧಿಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೪–೬); ಸಿರಿಯುಡಿದಾರ ನೇವುರದ ಸೊಬಗಿನಿಂದ ಸರಸಿಜಾಕ್ಷಿಯರೊಪ್ಪಿದರು (ಕಂನವಿ. ೨–೯೧); ಕಾಲಂದಿಗೆ ಪಿಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಹೊನ್ನುಡಿದಾರ . . . ಕಡಗ ಬಳೆಗಳನಿಟ್ಟು ಸೂಳೆಯರಾಳಿನಿಂದಿಹರು (ಸೌಂದಕಾ. ೩–೩೯). **ಉಡುದಾರ**: ೧. ಉಡುಗೆ ಪೀತಾಂಬರ ನಡುಗೆ ಹೊನ್ನುಡುದಾರ ಕಡಗ ಕಂಕಣವಿಟ್ಟವನಾರಮ್ಮ (ಪುರಂದ. ೨–೬೦–೨); ಗೆಜ್ಜೆಯ ಉಡುದಾರವನ್ನು ಆವನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದನು (ಬಾಬಲ. ೨). [ಉಡೆ$_1$ + ದಾರ$_1$]

ಉಡೆದೊವಲ್, ಉಡಿದೊವಲ್, ಉಡೆದೋಲ್ (ನಾ). ನಡುವಿಗೆ ಸುತ್ತುವ ಚರ್ಮ, —ಉಟ್ಟಿರುವ ಚರ್ಮ: ಮಣಿಯುಡೆದೊವಲುಂ ಪೀಲಿಯ ಪಣೆಗಟ್ಟುಂ (ಶಮದ. ೬೫ ಪ್ರಯೋ); ಉಡೆದೊವಲನುಟ್ಟು ಪಸುರಂಗಿಯಂ ತೊಟ್ಟು ಕಪ್ಪಿಡಿದ ಚಿಂದಿಯ ಸುತ್ತಿ (ಸೌಂದಪು. ೧೮–೩೪). **ಉಡಿದೊವಲ್**: ಕಣ್ದಱವಿ, ಉಡಿದೊವಲ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೯ ಪ್ರಯೋ). **ಉಡೆದೋಲ್**: ಒಲವಿಂದೀವೊಡೆ ಗೋವಂಗಲಗೆ ಕೊಟಲ್ ಕೋಡ ಕಾಳೆ ಕೋಲುಡೆದೋಲ್ ಕಂಬಲ ಕಲ್ಲಿ ಚೆಲ್ಲಿ ಪೀಲಿಯ ತಲೆಸುತ್ತಲ್ಲದೆ ಮಹಾಗ್ರಪೂಜೆ ವಿರುದ್ಧಂ (ಜಗವಿ. ೧೬–೨೨). [ಉಡೆ$_1$ + ತೊವಲ್]

ಉಡೆದೋಲ್ 'ಉಡೆದೊವಲ್' ನೋ.

ಉಡೆನಿಱಿ (ನಾ). ಉಟ್ಟಿರುವ ವಸ್ತ್ರದ ನಿರಿಗೆ; ಸೀರೆಯ ಒಡಲಿನ ನಿರಿ: ಉಡೆನಿಱಿಗುತ್ತಮ ಮೇಖಲೆಯಂ ಕೇಸಡಿದಳಕೊಪ್ಪುವಲಕ್ತಕರಸಮಂ ಸಡಗರದಿಂ ಸಿಂಗರಿಸುವ ಸುದತೀಜನಮೊಪ್ಪಿದುದಲ್ಲಿ (ಜಯಕಾ. ೧೪–೩೦). [ಉಡೆ$_1$ + ನಿಱಿ]

ಉಡೆನೂಲ್, ಉಡಿನೂಲ್, ಉಡಿನೂಲು, ಉಡೆನೂಲು (ನಾ). ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ದಾರ; ನಡುವಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಒಂದು ತೆರನ ಆಭರಣ: ಉಡೆನೂಲ್ ಸಡಿಲ್ದು ಮೇಗಾಲ್ದುಡಿಗೆಯ ಕುಸುರಿಯೊಳ ತೊಡರೆ (ಕಾದಂಉ. ೧೩೪); ಇಂಬಿಂ ಮಾಡಿ ಮಂಜೀರಹಾರದ ಕೇಯೂರದ ಕರ್ಣಪೂರದುಡೆನೂಲುತ್ತಂಸದೊಳ್ವಚ್ಚಮಂ ಮದನಂ ಮೋಹನ ಬಾಣಮಂ ತುಡುವಿನಂ ತೊಟ್ಟರ್ ಲತಾತನ್ವಿಯರ್ (ಜಗವಿ. ೧೪–೮೬). **ಉಡಿನೂಲ್**: ಊರುಯುಗಸ್ತಂಭೋದ್ಗತ ತೋರಣಮೆಂಬಂತೆ ಮಿಸುಗುವುಡಿನೂಲಿಂದೇಂಕಾರಣದಿಂ ಕಟ್ಟಿದು ನೀರೇರುಹದಳನಯನೆ ನಿಜ ನಿತಂಬಸ್ಥಳದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೩೪); ನುಡಿವೊಡೆ ನಾಚಿಕೆ ಗಡ ನಿನಗುಡಿನೂಲ್ಬಿಗಿವಿನೆಗಮಿಾ ವಳಿತ್ರಯಮಿಾಗಳ್ ಕಿಡುತಿರ್ಪುದು (ಕಾದಂಪೂ. ೪೦೫). **ಉಡಿನೂಲು**: ಅರಳೆಲೆ ಮಾಗಾಯಿ ಪುಲಿಯುಗುರುಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಡೆ] ನೂಲು ಚರಣದಂದುಗೆ ತಾತಿ ಘಂಟೆ ಬೆರಳುಂಗುರ ದಿಟ್ಟೆ ದಂಡೆ ಮೆಱೆಯುಲಾ ತರುಣನೆಸೆದನು ಲೀಲೆಯೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೮–೭೬).

ಉಡೆನೂಲು: ಹರಿಯಿಪ್ಪ ಸೆಜ್ಜೆವನೆ ರತ್ನರಾಶಿಯ ಮರ್ದಿನ ನಿಧಾನ ವೆಳೆವೆಣ್ಣುಡೆನೂಲು ಎನಿಪಂಭೋನಿಧಿ ಸುತ್ತುಮೊಪ್ಪೆ[ಪ್ಪು]ತಿರೆ (ಕಇ. I, ೨೫–೯; 1186); ಕಡುಸೊಗಯಿಪುದು ಮಹಾಲವಣಾಂಬುಧಿ ಪೊಡವಿಪೆಣ್ಣುಡೆನೂಲಂತೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ, ೧–೨೬); ಮೆರೆದುದು ನಗರಲಕ್ಷ್ಮಿಯ . . . ಉಡೆನೂಲಿನಂತೆ ಕೋಂಟೆಯ ಸುತ್ತು (ಶೇಷರಾ. ೬–೪). [ಉಡೆ$_1$ + ನೂಲ್$_2$]

ಉಡೆನೂಲು 'ಉಡೆನೂಲ್' ನೋ.

ಉಡೆನೇಣ್ (ನಾ). = ಉಡೆನೂಲ್: ಅರೆಜಾಱಿದ ಮೇಲುದುಮಂ ಸಮಂ ನೇವರಿಸುತುಂ ಪತ್ತೆವಿಡಿದುಡೆನೇಣನೊತ್ತುಸೇರಿಸುತುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೮–೨೬). [ಉಡೆ$_1$ + ನೇಣ್]

ಉಡೆಮಣಿ 'ಉಡೆವಣಿ' ನೋ.

ಉಡೆಯ (ನಾ). ಪ್ರಭು; ಯಜಮಾನ; ಸ್ವಾಮಿ: ಈಶಾನ ಈಶ್ವರಮುಡೆಯ × × ಮೂಲಸ್ಥಾನಮುಡೆಯರ್ಗೆ ಆರುವಮುಡೆಗೆ ಕೊಟ್ಟದ್ದ ಶ್ರೀಯೂರ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೬೪–೧೧; 1092). 'ಒಡೆಯ' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಡೈಯಾನ್; ಮಲ. ಉಡಯಾನ್; ತುಳು. ಒಡಯೆ, ಒಡೆಯೆ; ಕೊಡ. ಒಡಯೆ, ಒಡವೆ; ತೆಲು. ಒಡಯಡು, ಒಡಯುಡು]

ಉಡೆಯುೞ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಉಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ಸೆಳೆ; ಉಟ್ಟಿರುವ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಸುಲಿ: ಮಾಗರಯ್ಯಂ ಪಣ್ಣೆ ಪೆಣ್ಡಿರನುಡೆಯುೞ್ಚಲುಮೆೞ್ತಿನ ತುಱುಗೊಳೊಳುಮೞ್ಕಿಸತ್ತನ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೬೧–೨; ಸು. 950). [ಉಡೆ$_2$ + ಉೞ್ಚು (< ಉರ್ಚು)]

ಉಡೆವಣಿ, ಉಡಿಮಣಿ, ಉಡಿವಣಿ, ಉಡೆಮಣಿ (ನಾ). ನಡುವಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಗೆಜ್ಜೆಯ ದಾರ: ಉಡೆವಣಿ [ಪ]ಱಿಯದ ಮುನ್ನಮೆ ತೊಡಗಿ ಚಲಂ ನೆಗೞೆ ರಿಪುಬಲಂಗಳನೆ ಪಡಲ್ವಡಿಸಿ ಪರಬಲದನೆತ್ತರ ಕಡಲೊಳಗಣ ಜಿಗುಳೆ ಬಳೆವ ತೆಱದೊಳೆ ಬಳೆದಂ (ಪಂಪ ಭಾ. ೧–೪೬); ಮಾಗಾಯ್ಗಳ ಮಲ್ಲಳಿಗಾಱಂ ಹೊಂಗಡಗದ ಲಿಂಗವಂತಂ ಉಡೆವಣಿಯ ದಿಗಂಬರಂ ಗೆಜ್ಜೆಯ ಸಜ್ಜನನೆನಿಪ ಸಿದ್ಧರಸಂ ಬಸವಣ್ಣನ ತೊಡೆಯಮೇಲಿರ್ದು (ಬಸರ. ೧೦–೧೧೫); ಉಡೆವಣಿ ನಡುವಿನ ಚಿಂತಾಕು ಮೆಱೆಯಲಾ ಮಡದಿ ಸಿಂಗರಿಸಿ ಮೆಱೆದಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೯–೯೯). **ಉಡಿಮಣಿ**: ಅರಳೆಲೆ ಮಾಗಾಯಿ ಸಿಂಗಡುಗುರು ಕೈಯ ವರ ಕಂಕಣವುಡಿಮಣಿಯ ನಿರುಪಮ ಪದನೂಪುರ ಕಾಲಂದಿಗೆ ಕರಮೆಸೆದಿರೆ (ಅನಂಚ. ೬–೧೩೬). **ಉಡಿವಣಿ**: ಉಡಿವಣಿಯ ಘಂಟೆಯಾಗಿರ್ದುದಾ ಪ್ರಣವ (ಲಶಿಚಂ. ೩೦–೩೪); ಉಡಿವಣಿಗೆ ತನ್ನ ಲಿಂಗವ ತಡೆಯದೆ ಯೇರಣಿಸಿ ಕಟ್ಟಿ (ಸಾಳ್ವಸಾಂ. ೧೧). **ಉಡೆಮಣಿ**: ಮಣಿಯೇಱಂ ಚೆಂಬೊನ್ನುಡೆಮಣಿಯುಲಿ ಗೆಲೆ ಗೆಲ್ದನಂಗರುಚಿಯಿಂದ್ಯೈರಾವಣಮಂ ಕುಮಾರಚೂಡಾಮಣಿ ಲಾಲಾಜಲದೊಳಂ ಚತುರ್ದಂತದೊಳಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೧೩೦). [ಉಡೆ$_1$ + ಮಣಿ$_3$]

ಉಡೆವಣಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ನಡುವಿಗೆ ಗೆಜ್ಜೆಯುಡಿದಾರವನ್ನು ಕಟ್ಟು: ಮಣಿಯುದರಿನ್ನೃಪರ ಚೂಡಾಮಣಿಯುಮನಾ ನೃಪರ ಕುಂಭಿಕುಂಭೋತ್ಥಲಸನ್ಮಣಿಯುಮನಣಿಯರಮುವನುಡೆವಣಿಗಟ್ಟಲ್ ಬಗೆವನಾತ್ಮಶೈಶವ ದಶೆಯೊಳ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦೦–೧೮; 1129); ಉಡೆವಣಿಗಟ್ಟುವಂದೆ ರಿಪುದಂತಿಘಟಂ ಮದವೆತ್ತಿ ಕಟ್ಟೆ . . . ಜಗಕ್ಕೆ ಬಾಲ್ಯದೊಳೆ ಸೂಚಿಸಿದಂ ಶಿಶು ತೀವ್ರತೇಜಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೫೧). [ಉಡೆವಣಿ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಉಡೆವಣಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಉಡಿದಾರವನ್ನು ಬಿಚ್ಚು: ಉಡೆವಣಿಗಳೆದುದೆ ಮೊದಲಾಗೆಡೆವಱಿಯದ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯಾರ್ಜ್ಜಿತಧನಮಂ ಕುಡುವಾಪುರ್ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೪೦–೫೬; 1225). [ಉಡೆವಣಿ + ಕಳೆ$_1$]

ಉಡೆಸುತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿ ಬಿಗಿ: ಜಿನನ ಸಭೆಗೆ ಮುಂದೆ ದುಗುಲವನುಡೆಸುತ್ತಿ ತನುಜರುವೆರಸಿ ನಡೆದನು (ಭರಜ. ೪೪–೬೭).
[ಉಡೆ$_1$ + ಸುತ್ತು$_1$]

ಉಡೆಹೀನ (ನಾ). ಉಡುಪಿನಲ್ಲಿ ಮಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಉಡು[ಡೆ]ಹೀನ ಮೂಡಲು ನುಡಿಹೀನ ಬಡಗಲು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೧೫). [ಉಡೆ$_2$ + ಹೀನ]

ಉಡ್ಡಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉರುಳಾಡಿಸು; ಓಡಾಡಿಸು: ಆದಕ್ಕೆ ನಿನ್ನನ್ನ ಮೂರು ಮುದ್ದೆ ಮೊದ್ದು ಮದ್ದೂರಾ ಅಂತ ಉದ್ದುದ್ದವಾಗಿ ಕರೆದು ಉಡ್ಡಾಡಿ ಸೋದು ನಿಮ್ಮ ಐನೋರು (ನಮ್ಮಳ್ಳಿ. ೩೨). [ಉಡ್ಡಾಡು + -ಇಸು$_3$]

ಉಡ್ಡಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅತ್ತ ಇತ್ತ ಚಲಿಸು; ಹೊರಳಾಡು; ಉರುಳಾಡು: ಬಿಡ್ಡರಿತು ಸಿಡಿಗಲ್ಲು ಬೋನ್ಗಳಂ ಬಲಿವುತಂ ಗುಡ್ಡಗಂ ಹರಿಗೊಳ್ಳಿಡಿ ದಂಡುಗೋಲ್ಗಳಂ ಉಡ್ಡಾಡಿ ಚಲಿಸಿತು ವ್ಯಾಧರ್ಕಳುಬ್ಬರಿದು ಬಿಲ್ಗಳಂ ಜೀಗೈವುತೆ (ಪರಶು. ೨೧–೩೦). [< ಉರುಡಾಡು]

ಉಡ್ಡಾಣ, ಉಡ್ಯಾಣ, ಉಡ್ಯಾನ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವಿಕೆ; ಗಗನದಲ್ಲಿ ಹಾರುವಿಕೆ, —ನೆಗೆಯುವಿಕೆ: ಸಿಂಹನಾದನು ಪದ್ಮನಯನೆಯನ್ನು ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಹರಣಮಾಡಿ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಉಡ್ಡಾಣ ಮಾಡಿದನು (ಪದ್ಮನ. ೯೭); ಒಂದೆರಡು ಸಾರಸಮಿಥುನಗಳು ಕೊಳದ ಕಕ್ಕಡದಲ್ಲಿ ಚೇತರಿಸುತ್ತಿದ್ದವು . . . ಆ ಜೋಡಿನ ಉಡ್ಡಾಣ ನೋಡಿ ಕಮಲೆ ಗೋವಿಂದರು ಮಂದಹಾಸ ಬೀರಿದರು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೫೩). **ಉಡ್ಯಾಣ**: ಇದೇ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ 'ಹಕ್ಕಿ ಹಾರುತಿದೆ' ಎಂಬ ಅವರ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಕವನದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಊಹೆಯ ಉಡ್ಯಾಣ, ಕಾಲಮಾನದ ಪೃಥಕ್ಕರಣ ಇವು ಕಾಣುವುವೋ ಅವನ್ನು 'ಶಾಂತಕವಿಗಳ ಕಾಲ' 'ಇಂದಿನ ವಾಙ್ಮಯದ ಹಾದಿ' ಈ ಸಿಂಹಾವಲೋಕನದ ಲೇಖನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು (ಸಾಹಿಸಂ. ೬ ಮುನ್ನುಡಿ). **ಉಡ್ಯಾನ**: ವಾಯುಪಥದಲ್ಲಿ ಹಾರಿ ಉಜ್ಜೀವನದ ಉಡ್ಯಾನವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ ಕುಸುಮಾನ ದುಃಖ ಸುಶೀಲಾನ ದುಃಖಕ್ಕಿಂತ ಇಮ್ಮಡಿಯಾಗಿತ್ತು (ಸಮುಜೀ. ೮೭೬).
[ಪ್ರಾ. ಉಡ್ಡಾಣ < ಸಂ. ಉಡ್ಡಯನ]

ಉಡ್ಡಾಣಗೈ (ಕ್ರಿ). ಹಾರು; ನೆಗೆ: ವೃಷಸೇನನು ಗದೆಯನ್ನು ತಕ್ಕೊಂಡು ರಥದಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಉಡ್ಡಾಣಗೈದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೧೬೦).
[ಉಡ್ಡಾಣ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಡ್ಡಾಣಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸು, —ಹಾರಾಡು: ರಾಯಗಡದ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ ಮೇಲೆ ಉಡ್ಡಾಣಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ಅಭಿಮಾನದ ಹಿಂದುಗಳ ಗೌರವದ ಭಗವೀಧ್ವಜವೂ . . . ದಿಲ್ಲಿಯ ಬಾದಶಹನನ್ನು ಭಯಗೊಳಿಸಿದ್ದವು (ಅಮಾರಾ. ೧); ಅವರಿಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಹೊಸ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಕಲ್ಪನಾಶ್ವವು ಉಡ್ಡಾಣಮಾಡತೊಡಗಿತು (ರಂಗರೋ. ೧೨೦). [ಉಡ್ಡಾಣ + ಮಾಡು$_1$]

ಉಡ್ಡಿ$_1$ (ನಾ). ರಾಶಿ; ಗುಡ್ಡೆ; ವಿಶೇಷವಾಗಿ (ಗೋಲಿ, ಬೀಜ, ಹಣ್ಣು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ) ಮೂರರ ಗುಂಪಿನ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವ ಗುಡ್ಡೆ, —ಕುಪ್ಪೆ (ಕ). 'ಒಡ್ಡಿ$_2$' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಉಡ್ಡಿ; ತೆಲು. ಉಡ್ಡ]

ಉಡ್ಡಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಉಡ್ಡಿ, ವುಡಿಗೆ, ಗೂಡುಮುರ್ಕಿ, ಚಿತ್ತೋಡೆ, ಉದುರೆ (ವೈಔಗಿ. ೩೨–೬೧೧). [?]

ಉಡ್ಡಿಗ (ನಾ). ಅಡಕೆಯ ಕಾಯಿ: "ಈ ಅಡಿಕೆಯ ಫಲವು ಉಡ್ಡಿಗ ಮೆನಿಸುಗು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೩). [?]

ಉಡ್ಡಿಗಜುಗ (ನಾ). ಮೂರು ಗಜ್ಜುಗಗಳ ಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕನೆಯದನ್ನು ಪೇರಿಸಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ಗಜ್ಜುಗದ ರಾಶಿ (ಕ). 'ಒಡ್ಡಿಗಜುಗ' ಪರಾ. [ಉಡ್ಡಿ$_1$ + ಗಜುಗ]

ಉಡ್ಡಿಯಾಣ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಹಠಯೋಗದ ಮೂರು ಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. 'ಉಡ್ಡಿಯಾಣಬಂಧ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಉಡ್ಡಿಯಾನ]

ಉಡ್ಡಿಯಾಣಬಂಧ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಹಠಯೋಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಂಧ: ವರನಾಡಿ ಕಂದದೆಡೆಯ ನಾಭಿಚಕ್ರದುಪರಿಕೆಳಗೆಂಬೆರಡೆಡೆಯನು ಪಿರಿದು ಬಂಧಿಪುದುಡ್ಡಿಯಾಣಬಂಧವಹುದದು ಜರೆ ಮರಣವನು ಕೆಡಿಸುತಿರ್ಕು (ಕೈವಲ್ಯ. ೫–೧೫–೨). [ಉಡ್ಡಿಯಾಣ + ಬಂಧ]

ಉಡ್ಡೀಣ (ನಾ). ಮೇಲೆಹಾರುವುದು; ನೆಗೆಯುವುದು: ಉಡ್ಡೀಣಪ್ರೋಡ್ಡೀಣದಿಂದ ಹೊಳೆಹೊಳೆದು . . . ಉತ್ತುಂಗತುಂಗದ ಸತ್ವರಿದರಾಗಿ . . . ಘುರ್ಜಿಸುತ ಪಲ್ಮೊರೆಯಲು (ಜಿನಮು. ೨೨–೯).
[ಸಂ. ಉಡ್ಡೀನ]

ಉಡ್ಡೀನ (ಗು). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ, —ಹಾರುವ; ಮೇಲೇರುವ: ಉದ್ಭ್ರಾಂತಭ್ರಮರಮುಂ ಉಡ್ಡೀನ ಹಂಸಸಾರ್ಥಮುಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೩೯). (ನಾ). ೨. ಪಕ್ಷಿಗಳ ಹಾರಾಟದ ಎಂಟು ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಉಡ್ಡೀನ ಸಂಡೀನ ತಿರ್ಯಗ್ಡೀನೋಡ್ಡೀನಾವಡೀನ ಪ್ರಕೃತಿ ಗರುಡನೇಂ ವಿಸ್ಮಯಂ ಸೌಭವೇಗಂ (ಜಗವಿ. ೧೮–೯೪). [ಸಂ.]

ಉಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ಎದುರಿಸು: ಚೌಳಿಕಂ ತನ್ನ ಚಾತುರ್ಬ್ಬಲದಿಂ ಬಂದುಡ್ಡೆ ವನ್ಯದ್ವಿಪಘಟೆಯನಿಭೇಂದ್ರಾರಿ ಪೊಕ್ಕಂತೆ (ಕಇಅ. ೨–೨–೫೧; 1058). 'ಒಡ್ಡು$_1$' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ತೆಲು. ಒಡ್ಡು]

ಉಡ್ಯಾಣ 'ಉಡ್ಡಾಣ' ನೋ.

ಉಡ್ಯಾಣಚೇಷ್ಟೆ (ನಾ). ಅರವತ್ತುನಾಲ್ಕು ವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ: ಅಕ್ಷರ ಲೆಕ್ಕ ಗಂಧರ್ವ . . . ಇಂದ್ರಜಾಲ ಮಹೇಂದ್ರಜಾಲ ಉಡ್ಯಾಣಚೇಷ್ಟೆ ಪರಕಾಯಪ್ರವೇಶ . . . ಇವೆಲ್ಲವ ಕಲಿತೊಡೇನೋ ಚೌಷಷ್ಟಿವಿದ್ಯಾಕಳಾವಿದನೆನಿಸಿಕೊಂಬನಲ್ಲದೆ ಲಿಂಗವಂತನೆನಿಸಿಕೊಂಬುದಿಲ್ಲ (ಮಡಿವಾ. ೬೧).
[ಉಡ್ಯಾಣ (< ಉಡ್ಡಾಣ) + ಚೇಷ್ಟೆ]

ಉಡ್ಯಾನ 'ಉಡ್ಡಾಣ' ನೋ.

ಉಣ್, ಉಣು, ಉಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ಉಂಡ (ಭೂತಕೃ); ಉಂಡು (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. (ಆಹಾರಪದಾರ್ಥ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ತಿನ್ನು; ಊಟಮಾಡು; ಸೇವಿಸು; ಮೆಲ್ಲು: ದೇವಾನ್ದೇವನ ಪರಿಜನಮಲ್ಲಾಡೆ ಪೆಟನೊರ್ವನಾರುಮುಂಣ್ದೊಮೆಣ್ಡಕಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ ೩೭–೪; ಸು. 675); ಉಪಾಧ್ಯಾಯಂಗೆ ಕಟಮೆಯ ಕೂಟುಂ ತುಪ್ಪಮುಂ ತೊವೆಯುವುನುಣಲ್ಕೊಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೫–೧೫); ಎನ್ನಟ್ಟಡುಗೆಯನುಂಡೊಡೆ ಬಿನ್ನಣಮೇನರಸ ನರೆಗಳಾಗವು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೫೪); ಉಡುವಲ್ಲಿ ಉಂಬಲ್ಲಿ ಸಂಗ ಶರಣೆಂದೆನುತೆ (ಬಸರ. ೩–೧೩೪); ಬಂಧುಗಳ ಗುರುಗಳ ಸಹೋದರರ ಕೋಲಮೊನೆಯಲಿ ಕೊಂದು ನೆತ್ತರಗೂಳನುಂಬವೊಲಖಿಳರಾಜ್ಯದ ಮೇಲೆ ಸೊಗಸುವ ಸಿರಿಯನೊಲ್ಲೆನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೪೨); ದುಂಡರಳ್ಗಡಲೆ ಭಕ್ಷ್ಯಗಳ ಬಡ್ಡಿಸಿಕೊಳುತುಂಡರು ನೆಜಕೆ ಸೊಕ್ಕುವನಕ (ಮೋಹತ. ೧೮–೮೭). ೨. (ಹಾಲು, ನೀರು, ಮಕರಂದ ಮೊದಲಾದ ದ್ರವಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು) ಕುಡಿ; ಹೀರು; ಪಾನಮಾಡು: ಅಲರಂ ನೋಯಿಸದೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನಳಿಗಳ್ ಬಂದುಣ್ಬುವು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೮೧); ಎನ್ನ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳು ಕಬ್ಬುನ ಉಂಡ ನೀರಿನಂತೆ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬೆರಸುಗೆ ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ೧೮–೧); ತನಿವಾಲನುಂಡು ಬಳೆವರಗಿಳಿಗಳುರ್ಕಿನಿಂ (ಶಿರುರ. ೨–೧೧); ತುರುಕರು ಕರೆದರೆ ಉಣಬಹುದಣ್ಣ (ಪುರಂದ. ೧–೧೭೯ ಪಲ್ಲವಿ); ಉಕ್ಕುತಿಹ ಕಾಯ ಮೊಲೆವಾಲುಣುತೆ ಸೋಗಿಲೊಳ್ ನಕ್ಕಾಡುತುಂ (ಚಿಬವು. ೫–೩೬).

೩. ಅನುಭವಿಸು: ಸರ್ಗ್ಗದ ಭೋಗಮನುಣ್ಡಪವರ್ಗ್ಗಕ್ಕಡಿಯಿಟ್ಟೊನ್ (ಎಇ. X, ೧೫೨–೫೫ ; 915) ; ಸುರಲೋಕ ಸುಖಂಗಳನುಣ್ಬೆವೆಂಬ (ಆದಿಪು. ೨–೯) ; ಬಾರದ ಭವಂಗಳನುಂಡೆನುಂಡೆ (ಮಹಾದೇ. ೩–೫) ; ಜನಪತಿ ಮನವಲ್ಲದ ಮನದೊಳೊಡಂಬಟ್ಟು ಬಂದು ತಾಯೊಡನುಣೆ ನಂಜಿನ ಲಡ್ಡುಗೆಯಂ ಮಾಡಿದುದನುಣ್ ಮಹಾರಾಜಯೆಂಬಿನಂ ಸವಿದುಂಡಂ (ಯಶೋಚ. ೩–೩೨). **ಉಣು** : ೧. ಹರುಷದಿಂದುಣುವನು ತಂಗಿ ಬಡಿಸುವರು ಭರದಿಂದಾರೋಗಿಸುವಾ ಮರಳಿ ಬಡಿಸುತಿಹಳುಣುತಿಹ ನಿಂತು ಮಂದಿರದಶನವನೆಲ್ಲ ಸವಿದಾ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೭–೨೪) ; ಬೆಳಗ್ಗೆ ತಾವು ರಾಣಿಯವರನ್ನು ಕಾಣದೆ ಉಣ್ಣುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹಟಹಿಡಿದಿದ್ದರು (ಹಾಹುತ್ತ. ೩೫). ೩. ಉಣದಿರ್ಪಾ ಧನಮಿರ್ದೊಡೇನು ಸುತನಿರ್ದೇಂ ಮುಪ್ಪಿನಲ್ಲಾಗದಾ (ಸೋಮೇಶ. ೧೬); ದಿವದೊಳ್ದಿವ್ಯಸುಖವನುಣುತಿಂದಿನ ದಿವದೊಳ್ ನಿನ್ನನೆ ನೋಡುವೆನೆನುತತಿತವಕದಿನೆಯ್ದಿದೆಂ (ಜಯಕಾ. ೩–೬೯) ; ಹಾರದೆ ಸಾರದೆ ಹೊಜಹೊಜಗಾಡಿ ಸಂಸಾರ ದುಃಖವ ನುಣುತಿಹರು (ಭರಚ. ೧–೧೦೨). **ಉಣ್ಣು** : ೧. ಹರಂ ಕರುಣಿಸುತ್ತಾ ವೊಬ್ಬರುಣ್ಬೆವೆನೆ ಹರನ ಭಕ್ತರು ಸಪಂತಿಯಲುಣ್ಣವೇಳ್ಕುಮೆನೆ (ಇಳಿರ. ದೇ. ೫೫–೫) ; ಎವೆಯಿಕ್ಕದುಸಿರಿಕ್ಕದುಣ್ಣದ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯತ್ವವ ತಳೆದ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೨೬) ; ಉಣ್ಣುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಆಗಾಗ್ಗೆ ಬದಲು ಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೫) ; ಕರೆದರೆ ಉಣ್ಣು, ತೆರೆದರೆ ಮುಚ್ಚು, ಸೇರಿದ ಒಡೆಯಗೆ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಬೇಡ (ಗಾದೆ) ; ಮಾಡಿದವನುಂಡಾನು ಮಣಿಯಂಥ ಕಡುಬು (ಗಾದೆ). ೩. ನೆಲನನಗೆದು ಮಡುಗದಿರಾ . . . ಉಣ್ಣದೆ ಹೋಗದಿರಾ (ಬಸವ. ೨೦೧) ; ತಾನು **ಉಣ್ಣದ** ದ್ರವ್ಯ ತಾಳ್ಯದ್ದ ಇದ್ದರೇನು (ಪುರಂದ. ೧–೧೩೯–೧) ; ಉಣ್ಣಲಾರದವ ಇಕ್ಕಲಾರ (ಗಾದೆ).

ಉಂಡವರಮನೆಗೆರಡುಬಗೆ = ಊಟಮಾಡಿದ ಮನೆಗೆ ದ್ರೋಹ ಮಾಡು, —ಕೇಡುಬಗೆ : ಉಂಡಮನೆಗೆರಡುಬಗೆದ ಮಹಾಪಾತಕ ಬರದಿದ್ದೀತೆ? (ಕುರುಕಾ. ೧೧೯). **ಉಂಡುಡು** = ಊಟಮಾಡಿ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಧರಿಸು; ಸುಖವಾಗಿ ಜೀವನ ನಡಸು : ಪದೆಪುಗೆಡ[ಲ]ಬ್ಬೆಯೊಡವುಟ್ಟಿದ ಮಾವನ ಮನೆಯೊಳುಂಡುಟ್ಟುಂ ನೀವೊದೆದೊಡೆಗೆಯ್ವೆಯೊ ನಾಯುಣ್ಣುವ ದೋಣಿಯೊಳೂಡಿದೊಂಗೆ ಪದಯಿದನೆ ಕರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೬೯) ; ಉಂಡುಟ್ಟು ತೊಟ್ಟ ನಂಟರ ತಂಡಂ ತನಗಾಗೆ (ಸಮುಪ. ೫–೧೪೬) ; ಉಂಡುಟ್ಟು ಬಾಳ್ವ ನರರಂ ಕಂಡರೆ ಸೈರಿಸದ ಚಂಡವೇಗನ ಕಥೆಗೆ (ಧರ್ಮಪ. ೪–೯). **ಉಣಕಲ್** = ಊಟ ಮಾಡಲು ಕಲಿ : ಉಣಕಲ್ತಲ್ಲಿಯೆ ಹಸಿವಾದುದು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೫–೪). **ಉಣಕೊಡು** = ಊಟಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕೊಡು : ಮಾತನೆ ಉಣಕೊಟ್ಟು ಮಾತನೆ ಉಡಕೊಟ್ಟು ಮಾತಿನ ಮುತ್ತ ತೊಡಕೊಟ್ಟು ಬೆಳಗೆ ಹೋದಾತನೇ ಜಾಣ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೩೦). **ಉಣನೀಡು** = ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸು; ಊಟಕ್ಕೆ ಇಕ್ಕು : ರಂಗಾರು ಆದಾರ ಉಂಬುಡುವ ಕುಲವಲ್ಲ ಕುಂಬಳೆಲೆಯಾಗ ಉಣನೀಡ (ಲೋಕಗೀ. ೧೫೪–೨೬). **ಉಣಬಡಿಸು** = ಉಣನೀಡು : ತಾಮಸನ ತಡೆಗಡಿದು ಭೂತಸ್ತೋಮಕುಣಬಡಿಸುವೆನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨–೧೬) ; ಊರೆಲ್ಲ ನಂಟರು ಉಣಬಡಿಸುವರ ಕಾಣೆ (ಪುರಂದ. ೧–೭೮ ಪಲ್ಲವಿ). **ಉಣಬರು** = ಊಟಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಬರು, —ಆಗಮಿಸು : ಉಣಬಂದ ಜಂಗಮಕೆ ಉಣಬಡಿಸಲೊಲ್ಲದಲೆ ಉಣದಿರ್ಪ ಲಿಂಗಕುಣಬಡಿಸಿ ಕೈಮುಗಿವ ಬಣಗುಗಳ ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೦). **ಉಣಲಿಕ್ಕಿಸು** = ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಊಟಹಾಕಿಸು : ತನ್ನ ಪಂತಿಯೊಳುಣಲಿಕ್ಕಿಸಿ ಕಪ್ಪುರಂಬೆರಸು ತಂಬುಲವಂ ಕೊಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೨–೫೯ ವ). **ಉಣಲಿಕ್ಕು** = ಉಣನೀಡು : ಅಂಬಿನ ಮೊನೆಯಲುಣಲಿಕ್ಕುವೆನು ರಣಭೂತಕ್ಕೆ ನಿನ್ನೊಡಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೫೫); ದೃಢಭಕ್ತಿಯಿಂದಲಿ ಉಣಲಿಕ್ಕಿದವರಿಗೆ ಷಡುರಸಾನ್ನವೇ ಸಾಕ್ಷಿ (ಪುರಂದ. ೨–೧೭–೧). **ಉಣಲಿಡು** = ಉಣನೀಡು : ಭೂಸುತೆಯ ಅವಸರವಱಿದು ತಾಂ ಸ್ನಾನವನು ಮಾಡಿಸುವಮರ್ದನಬೋನವನು ಸವೆವರ್ತಿಯಿಂದೆಡೆ ಮಾಡುವುಣಲಿಡುವಾ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦–೩೧). **ಉಣಲುಳ್ಳಂ** = ಊಟ ಮಾಡಲು ಹೊಂದಿರುವವನು; ತಕ್ಕಷ್ಟು ಆಸ್ತಿ ಇರುವವನು : ಕಳ್ಳನುಣ [ಪಾಠಾಂ. ನವೊ]ಉಳ್ಳಂ ಬುದ್ಧಿವಂತಂ ಧನೇಶ್ವರನುರ್ವೀಪತಿ (ಜಾತಕ. ೧೪–೧೩). **ಉಣಲ್ಕೀ** = ಉಣನೀಡು : ಮರುದಾನೀತದಳಾಂ ಬರಂಬೊದಿಸುಣಲ್ಕಿತ್ತಬ್ಜಬೀಜಂಗಳಂ ಶರದಂಭೋಜಿನಿ ಮಾಡಿದಳ್ ದ್ವಿಜವರಂಗಾತಿಥ್ಯಸತ್ಕಾರಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೦). **ಉಣಲ್ಪಡೆ** = ಊಟಮಾಡುವ ಅದೃಷ್ಟವನ್ನು ಹೊಂದಿರು : ತಡೆಯದೆ ಮುದದಿಂದಮೃತಂಬಡೆದುಮುಣಲ್ಪಡೆಯರೆಂಬ ನಾಣ್ನುಡಿಯೆನ್ನೊಳ್ ದೃಢ ಮಾದುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೫೪). **ಉಣವೇಳ್ಕುಂ** = ಊಟಮಾಡಬೇಕು; ಅನುಭವಿಸಬೇಕು : ತಂತಮ್ಮ ಮಾಡಿದುದಂ ತಾಮುಣವೇಳ್ಕುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೨೮). **ಉಣಿಯೆಕೊಡು** = (ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ) ಅನುಭೋಗಿಸಲು ಕೊಡು : ಇನ್ತುಕ್ಕೋರುಂ ಉಣಿಯೆಕೊಡುವೋನುವರ್ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭–೫ ; ಸು. 675). **ಉಣ್ಣದರ್, ಉಣ್ಣದವರು** = ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದಿರುವವರು; ದೇವತೆಗಳು : "ಅಮರ್ದುಣಿಸಿಗಳುಣ್ಣದರೆನೆ ದೇವವ್ರಾತಕಮರ್ದ ನಾಮಮಿವಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೩೨) ; ಉಣ್ಣದರುಣ್ಬಮರ್ದು ಮರ್ದಮರ್ದ ಪೊಂಬಾಟಿದೋಂಟದೊತ್ತಿನ ಪೇರುಚ್ಚದಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೨–೨೮) ; ಹಣ್ಣಾಗದೆದೆಯ ವೀರನಿಗವನಿಗೆ ನೋಡಲುಣ್ಣದವರು ಪಾಸಟಿಯೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೩–೯). **ಉಣ್ಣದರಬೀಯ** = ದೇವತೆಗಳ ಆಹಾರ; ಅಮೃತ : "ಇರದೆಯುಣ್ಣದರಬೀಯಮೆನಲ್ಕನುಕರಿಪರಿರದೆ ಕವಿಗಳ್ ಮನವೊಲಿದಮೃತಾಖ್ಯಮೆಂದು" (ಕವಿಕಂ. ೩೧). **ಉಣ್ಣದೂರು** = ಊಟವನ್ನು ಮಾಡದ ಊರು; ಸ್ವರ್ಗ : ಬಣ್ಣವಾಯ್ದರೆಯ ಬಾಲೆಯರು ಬಣ್ಣಿಸಿ ಚಮರವ ಡಾಳೈಸುತ ಬಂದರುಣ್ಣದೂರಬಲೆಯರಂತೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩–೧೮೭). **ಉಣ್ಣಪಡು** = ಊಟ ಮಾಡದೆ ಮಲಗು; ಉಪವಾಸ ಮಲಗು : ಪಸಿದುಣ್ಣಪಟ್ಟು ಬಿರ್ದರ್ದು (ಆದಿಪು. ೧೪–೬೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಣ್ ; ತುಳು. ಉಣ್, ಉಣು ; ಕೊಡ. ಉಣ್ ; ಕೋಲಾ. ಉಣ್ = ಕುಡಿ, ಹೀರು ; ಪರ್ಜಿ. ಗಡಬ. ಉನ್ = ಕುಡಿ ; ಗೊಂಡಿ. ಉಂಡಾನಾ = ಕುಡಿ ; ಕುಇ. ಉಣ್ಬ = ಕುಡಿ ; ಕುವಿ. ಊಂಡಲಿ = ಕುಡಿ]

ಉಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?) : ಸೀತೆಯಂ ರಾವಣನುಯೆ ಜಟಾಯು ಕಾದಿ ಸತ್ತಲ್ಲಿ ರಾಮಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆಯ್ದಲ್ಲಿ ಉಣಂ ದೇಗುಲವಂ ಮಾಡಿದಡೆ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೨೭–೩ ; 962). [?]

ಉಣಚಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ದೊಡ್ಡ ಮೀನು : "ಉಲೂಪೀ, ಶಿಶುಕಃ – ೨ ಶಿಶುವಿನ ಹಾಗೆ ಚಪಲವಾದ ಉಣಚಿ ಮೀನಿನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೩). ℙ ಈ ಮೀನಿಗೆ ಕಡಲುಹಂದಿ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಉಂಟು. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಳುವೈ ; ತೆಲು. ಉಣುಜು]

ಉಣಚಿ$_2$ (ನಾ). (ರಾಗಿ, ಜೋಳ ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯದ) ತೆನೆಗಳ ಬುಡ; ತೆನೆಯ ತೊಟ್ಟಿನಂತಹ ಕಡ್ಡಿ; "ತೆನೆಯ ಹಿಂದಿನ ಗಣೆ" (ಜಾನಕೋ. ೨೦) : ತೆನೆಗಳನ್ನು ತುಳಿಸುವಾಗ ಅವು (ಉಣಚಿಗಳು) ದನಗಳ ಕಾಲೊಳಗೆ ಸಿಕ್ಕು ನೋವು ಮಾಡುವುವು (ಕಸಾಪ. I, ೧೩೧). [?]

ಉಣಾಮಿಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : ಉಣಾಮಿಣಿ ಗಿಡ; ಕರೀಬಳ್ಳಿ (ಮೈಔಗಿ. ೭೬–೧೫೭೭). [?]

-ಉಣಿ (ಪ್ರ). ಇದನ್ನು ತಿನ್ನುವುದು, ತಿನ್ನುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ತದ್ಧಿತಪ್ರತ್ಯಯ: ಉಣಿ ಪ್ರತ್ಯಯಮೊದವುಗುವನ್ವಿತದಿನುಣ್ಬನಿದನೆಂಬೆಡೆಯೊಳ್ . . . ಉಣಿಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಅಮುದುರ್ಣಿ, ಕಳ್ಳುಣಿ, ತುಡುಗುಣಿ (ಶಮುದ. ೨೦೨, ಪ್ರಯೋ) ; ಅಮುದುರ್ಣಂಬರೆಲರುಣಿಗಳಿಗಿದಿರಾಗಿ ಮಾತಾಡೆ ರಮಣಿ ಗಂಗೆಗೆ ತನ್ನ ತೊಡವಿತ್ತನಾಣ್ಮನೆಂದುಮೆಕಿನಿಸೆ (ವೀಶೈಪು. ೩–೫–೧). [ಉಣ್ + –ಇ$_3$]

ಉಣಿಕ (ನಾ). (ದನಗಳ ಮೈಯಲ್ಲಿರುವ) **ಉಣ್ಣೆ** ಎಂಬ ಕೀಟ: ಹರಿಹರ ಪಂಕಜಭವನುಂ ನರ ಸುರ ಪನ್ನಗ ಖಚರ ಮುನಿಗಳುಂ ನೆರಲ ನಿರ್ಪರ್ಸರಗಾಡುವ ಪಶುಗಳೊಳೊಸೆದಿರಲೇನುಣಿಕಗಳೊ [ಪಾಠಾಂ. ತಾನೆಂತೊ] ತೊನಸೆಗಳೊ ನೊಣವುಗಳೊ (ಸಮುಪ. ೯–೬೦).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಉಣುಂಗು]

ಉಣಿಕೆ (ನಾ). ಊಟವನ್ನು ಮಾಡುವಿಕೆ (ಕ). [ಉಣ್ + – ಇಕೆ]

-ಉಣಿಗ (ಪ್ರ) = -ಉಣಿ (ಕ). ‘ಆದುಣಿಗ’, ‘ಎಲರುಣಿಗ’ ಪರಾ.

[ಉಣ್ + –ಇಗ]

ಉಣಿಸು$_1$, ಉಣ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಣ್ಣುವಂತೆ ಮಾಡು; ಊಟ ಮಾಡಿಸು; ತಿನ್ನಿಸು: ಬಾರದ ಭವಂಗಳಲ್ಲಿ ಬರಿಸಿ ಉಣ್ಣದ ಊಟವನುಣಿಸಿ ವಿಧಿಯೊಳಗಾಗಿಸುವ ಕೇಳಿರಣ್ಣ (ಮಹಾದೇ. ೨೪–೨) ; ನೇಸರ್ಪಡುವುದುಂ ರಾತ್ರಿಯೊಳ್ ಮತ್ತಮುಣಿಸಲೆಬ್ಬಿಸಿದೊಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉಣಲ್ ಎಬ್ಬಿಸಲ್ಕೆ] ಅನೊಲ್ಲದಿರೆ (ಧರ್ಮಪ. ೯–೨೩ ವ) ; ಧನದನನು ದೊರೆಗೆಡಿಸಿದನೀಶಾನನನಿಳೆಯೊಳು ತಿರಿದುಣಿಸಿದನದಟೆಂದ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೬–೬೬) ; ವಿಷವಿಕ್ಕಿದವಗೆ ಷಡ್ರಸವನುಣಿಸಲುಬೇಕು (ಪುರಂದ.೨–೭೫–೧). ೨. ಕುಡಿಸು; ಪಾನಮಾಡಿಸು: ಮೊಲೆಯನುಣಿಸಿದ ಪೂತನಿಯ ಪಿಡಿದಸುವನಪಹರಿಸಿ (ಹಭಸಾ. ೩೦) ; ಉಣಿಸಿದಳ್ ಕೂಸನಬ್ಬೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೩೬ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಉಣ್ಬ [ಚತು]ರಂಗಬಲಮನೆ ಗುಣ್ಡಮುಣ್ಬ ಮಹಾದುರ್ಗ್ಗಮುಣ್ಬ ಭುಜಬಲಮೆನ್ದಾರೆ[ಂ]ಟುಣ್ಬುಣಿಸಿದೊಡಂ ನಿಲೆಯಿಂ × × × ನೆಗೞ್ದ ಕನ್ನನ ಬಣ್ಣಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೮–೨೩ ; 1007) ; ಕ್ಷಿತಿಯೊಳು ಸತಿಯು ಕಾಲಿಗೆ ಪತಿಯೇಗಲಾ ಸತಿಗೆ ಮಹಾಂಧನರಕವುಂ ಪ್ರತಿ ಜನ್ಮಜನ್ಮದೊಳುಣಿಸದೆ ಬಿಡದೆಂದು ಮುಡಿವಂತರೆಯ್ದೆ ಪೇಳುವರು (ಅಂಜಚ. ೮–೧೦೨). **ಉಣ್ಣಿಸು**: ೧. ನಿನಗುಣ್ಣಿಸಿದ ಬೋನವನದುಣ್ಣದೆ ಹೋದೊಡೆನ್ನಾಣೆ (ಬಸಪು ೨೪–೭೫). ೨. ಮಲಹರಂಗುಣ್ಣಿಸದ ಪಾಲಂ ನಲಿದು ನಿಚ್ಚಂ ಕುಡಿದ ಪಾತಕಿ (ಬಸಪು. ೧೪–೩೦). [ಉಣ್ + –ಇಸು$_3$]

ಉಣಿಸು$_2$ (ನಾ). ಊಟ; ತಿಂಡಿ; ಆಹಾರ: ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರದುಣಿಸಂ ಸುಗಂಧಪುಷ್ಪ ದಿವ್ಯಾಹಾರಮನಾಕಂಠಪ್ರಮಾಣಂಬರೆಗಂ ತಣಿಯಉಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮–೨೨) ; ಪಸಿವು ದೊರೆಕೊಳ್ಳುಮುಣಿಸುಗೆಳನಿಕೆಯ್ಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೭) ; ವಿಧುವಿಲ್ಲದಿರುಳ್ ಕೆಲದೊಳ್ ವಧುವಿಲ್ಲದ ಲೀಲೆ ಮಧುರಮಧುವಿಲ್ಲದ ಪೂ ದಧಿಯಿಲ್ಲದುಣಿಸದೇವುದೊ ಬುಧರಿಲ್ಲದ ಸಭೆ ಸರಸ್ವತೀಮಣಿಹಾರಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೧) ; ಅತಿವೇಳೆಯಾಯ್ತೆಂದು ನಮ್ಮ ಪಂಕ್ತಿಯೊಳೆಲ್ಲ ಸತಿಯರಿಗುಣಿಸಾಗಲೆಂದು ಕ್ಷಿತಿಪನೆಲ್ಲರಿಗೆ ಕುಳ್ಳಿರಲಿಡಿಸಿದನು (ಭರಚ. ೪–೧೭) ; ನಿನ್ನ ನಗೆಯ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಜಗಕೆ ಬೇರೆ ಬಣ್ಣವು ಬರಲು; ನನ್ನ ಜೀವ ನಯನ ಬೇರೆ ಉಣಿಸನುಣ್ಣವು (ಅರಳು. ೨೩–೧೮). [ಉಣ್ + –ಇಸು$_5$. / ತುಳು. ಉಣಸು, ಒಣಸು]

ಉಣು ‘ಉಣ್’ ನೋ.

ಉಣುಗು (ನಾ). “ದನಕರುಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ನಾಯಿಗಳಿಗೆ ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಕೀಟ; ಉಣ್ಣೆ” (ಬಿಂಕೋ). ‘ಉಣಿಕ’ ಪರಾ.

[← ತುಳು. ಉಣುಂಗು]

ಉಣುಗೋಲ್, ಉಣುಗೋಲು (ನಾ). ಮರದ ದಿಮ್ಮಿ ಅಥವಾ ಹಲಗೆಗೆ ರಂಧ್ರವನ್ನು ಮಾಡಿ ಆಕಡೆ ಈಕಡೆ ಸರಿದಾಡಿಸಲು ಬರುವಂತೆ ಸೇರಿಸಿದ ಗಳು: ತಡಿಕೆ ಗೋಡೆಯನಿಟ್ಟು, ಬೆಳಕಂಡಿಯಂ ಬಿಟ್ಟು ಹುತ್ತದೆರೆಯಂ ಮೆತ್ತಿ, ಕಣೆನೆಯ್ದ ಬಾಗಿಲಂ ಬಲಿದು, ಸುತ್ತೆತ್ತಲುಂ ಮುಳ್ವೊಡ್ಡನಡಕಿ, ಪೋಣ್ ತಡಬೆಯುಣುಗೋಲ್ಗಳಂ ಮಾಡಿ, ವಿರಚಿಸಿದರಾಶ್ರಮವನತಿಶ್ಲಾಘ್ಯಮಂ ವನಭೋಗ್ಯಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯೬–೬೬). **ಉಣುಗೋಲು**: ಬೇಲಿಯೊಡ್ಡಿಗೆ ಹಾಕಿದ್ದ ಉಣುಗೋಲನ್ನೂ ಸರಿಸಿ (ಮಲೆಮ. ೨೩೦) ; ಮನೆಯ ಉಣುಗೋಲು ದಾಟುವಾಗ (ಬಾಳ್ವೆ. ೯೭). [ಉಣು$_0$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಉಣುಗೋಲು ‘ಉಣುಗೋಲ್’ ನೋ.

ಉಣುಮನೆ (ನಾ). ಊಟದ ಮನೆ: ಬಂದನನಿತರೊಳ್ ಸಾರಣಂ ರಣವಾರ್ತೆಯಂ ತಂದ ಚಾರನಂ ತರವೇಳ್ದನುಣುಮನೆಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೫೫–೩೪೪). [ಉಣು (< ಉಣ್) + ಮನೆ]

ಉಣೆ (ನಾ). ಋಣಚಿಹ್ನೆ (–).

[← ಮರಾ. ಉಣೇ < ಪ್ರಾ. ಊಣ < ಸಂ. ಊನ]

ಉಣ್ಣಗುಳಿ (ನಾ). ಊಟಮಾಡುವುದನ್ನೇ ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಹೊಟ್ಟೆಬಾಕ: ಉಪವಾಸ ವನವಾಸಗಳಿಂದ ತೊಳಲುತ್ತ ಬಳಲುತ್ತ ಮರುಗುವ ಮಾನವ ಬಾಂಧವರನು ಧ್ಯಾನಿಸದೆ, ಮನ್ನಿಸದೆ, ಆಟ್ಟೆಂಬ ಉಣ್ಣಗುಳಿ ನಾನೆತ್ತ (ಅಂತರಾ. ೪). [ಉಣ್ + –ಕುಳಿ$_3$]

ಉಣ್ಣವಳಿ (ನಾ). ನ್ಯೂನತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಹಿರಿದು; ದೊಡ್ಡದು: “ಉಣ್ಣವಳಿಯೆಂದು ಪಿರಿದು” (ಶಮುದ. ನ.ಪರಿ.೨); “ನೀಡು ಸೋಡಂಬಾಡಮೆಂದುಣ್ಣವಳಿಯೆಂದೆನೆ ಪಿರಿದೆನಿಪ್ಪರ್ಥಮಕ್ಕುಂ” (ಕಬ್ಬಕೈ. ೮೮). [?]

ಉಣ್ಣಿ, ಉಣ್ಣೆ$_1$ (ನಾ). ದನಗಳ ಮೈಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡು ರಕ್ತವನ್ನು ಹೀರಿ ಜೀವಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೀಟ: “ವ್ರಣಾಶನಮೆನಲ್ಕುಣ್ಣಿ” (ಮಂಗರಾ. ೪೯–೧೪) ; ಉಣ್ಣಿ ಕೆಚ್ಚಲು ಹತ್ತಿ ಉಂಬುದೇ ನೊರೆವಾಲ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಉಣ್ಣದವನು ಆ ಉಣ್ಣಿಯಿಂದ ಕರಕಷ್ಟ ರಾಮನಾಥ (ದೇಪಾವ. ೪೧–೭೯) ; ಕೆಚ್ಚಲು ಕಚ್ಚಿದ ಉಣ್ಣಿ ಬಲ್ಲುದೇ ಕ್ಷೀರದ ರುಚಿಯನು (ಮಡಿಮಾ. ೧೩–೧೬). **ಉಣ್ಣೆ**$_1$: ಉಣ್ಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉಣ್ಣಿ] ಕೆಚ್ಚಲೊಳಿದ್ದು ಉಣ್ಣದದು ನೊರೆವಾಲ ಪುಣ್ಯವ ಮಾಡಿ ಉಣಲೊಲ್ಲದವನಿರವು ಉಣ್ಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉಣ್ಣಿ] ಗೂ ಕಷ್ಟ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೬೦) ; ಕರುವಿಗೆ ಮೈತುಂಬ ಉಣ್ಣೆ ಹತ್ತಿಬಿಟ್ಟಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಣ್ಣಿ ; ತೆಲು. ಉನ್ನಿ ; ಕೋಲಾ. ಉಣಿ]

ಉಣ್ಣಿಸು ‘ಉಣಿಸು$_1$’ ನೋ.

ಉಣ್ಣೀಮೆಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಲಂಟಾನ: ನಮ್ಮೂರ ಬೇಲಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಣ್ಣೀಮೆಳೆ (ಲೆಂಟಾನ್) ವಿಶೇಷವಾಗಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿ ನಾನಾ ಬಣ್ಣದ ಹೂವು ಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೨೭). [ಉಣ್ಣೆ$_0$ + ಮೆಳೆ]

ಉಣ್ಣು ‘ಉಣ್’ ನೋ.

ಉಣ್ಣೆ$_1$ ‘ಉಣ್ಣಿ’ ನೋ.

ಉಣ್ಣೆ$_2$ (ನಾ). ಕುರಿಗಳ ಮೈಮೇಲಿನ ಕೂದಲು; ತುಪ್ಪಟ: ಪೊಳೆ ಪಳವಟ್ಟು ತೋರ್ಪ ಕುಱಿಯುಣ್ಣೆಯ ಪಂಡೆರವೆಂಬಿವೊಂದಿ ಗೊಂದಳೆ ಸಿರೆ ಬಾಲವಂದದ ತೆರಳ್ಕೆಯಿನಚ್ಯುತನಾದಮೊಪ್ಪಿದಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೭–೭೫); ಕುಱಿಯುಣ್ಣೆಯನುಗ್ರಾಗ್ನಿಯೊಳುಱೆ ಸುಟ್ಟಾ ಬೂದಿಯೊಳಗೆ ನವಘೃತಮಂ ತಂದೆಱೆದಿಕ್ಕೆ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧–೩೯) ; ಹತ್ತಿಯು ಉಣ್ಣೆಯ ಹಾಗೆ ಮೆದುವಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೬) ; ತಾನು ಜಾರಿ ಬಿದ್ದು ಉಣ್ಣೆಯಂತಹ ನೆಲ ಅಂದ (ಗಾದೆ) ; ಉಣ್ಣೆಬಟ್ಟೆ ಬಣ್ಣಕ್ಕಾದೀತೆ (ಗಾದೆ).

[< ಸಂ. ಊರ್ಣಾ]

ಉಣ್ದೇವ (ನಾ). ಊಟದ ಅಧಿದೇವತೆ; ಆಹಾರದ ದೇವತೆ: ರಾಜಾಮಾನಸಿಂಗನು ತಟ್ಟೆಯ ಮುಂದೆ ಕುಳಿತು ಉಣ್ದೇವನಿಗೆ ಆಹುತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು (ಅಕ್ಬರ. ೯೯). [ಉಣ್ + ದೇವ]

ಉಣ್ಪು (ನಾ). ಊಟಮಾಡುವುದು; ಉಣಿಸು: ನಡೆವುದು ಕುಳ್ಳು ದುವುಣ್ಪುಂ ಕುಡಿವುದು ಗೈವುದುಮತಿಯಾದೊಡೆಯುಂ ಲೋಪಿಸಿದೊಡೆಯುಂ ಮೆಯ್ಗೆ ಕೆಡುಕುಂಟಾಗುವುದರಿಯಲ್ ಪಡುಗುಂ ಮತ್ತೇ ತರ್ಕಿಽ ಒಡಲಲ್ಲತ್ಯಭಿಮಾನಂ ನಿನಗೆ (ಸೌನಂದ. ೯–೭); ತಿಣ್ಣಂ ಪೊರಲ್ ಬಂಡಿಯುಚ್ಚಿಗೆಣ್ಣೆಯಂ ಬಳಿವಂತೆವೊಲ್ ಪ್ರಾಣಧಾರಣೆಗುಣ್ಪೆಂದು ತಿಂಗುಂ ತಿಳಿದನಾವನುಂ (ಸೌನಂದ. ೧೪–೧೨).

[ಉಣ್ + –ಪು. / ತುಳು. ಉಣ್ಪು, ಉಂಪು, ನುಪ್ಪು = ಅನ್ನ]

ಉಣ್ಮಿಸು, ಉಮ್ಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊರಹೊಮ್ಮುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹೊಮ್ಮಿಸು: ಪನಿಪುಲ್ಲಂಬುಕಣಂಗಳಂ ಕೆದಱುತುಂ ಕೋಕಂಗಳೊಳ್ ರಾಗಮುಂ ನನೆವೊಯ್ದುಣ್ಮಿಸುತುಂ . . . ಓರಂತೆ ಮೆಯ್ವೆರ್ಚೆ ತಣ್ಣನೆ ತೀಡಿತ್ತೆನಸುಂ ಪ್ರಭಾತಸಮಯಪ್ರೋದ್ಭೂತ ಶೀತಾನಿಲಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧–೫೨); ಮುಗುದುಟಿಯಿನುಣ್ಮಿಸುವ ನುಡಿ ಚಿಗುರು (ಮಂಕುಕ. ೪೩೮). **ಉಮ್ಮಿಸು**: ಗಮ್ಮಿಸುತ ತಮ್ಮಿಸುತಲುಮ್ಮಿಸುತ ನಿಜಸ್ವಾಂತಕಿಮ್ಮೆಚ್ಚಿದಂತೆ (ಜಿನಮು. ೩೪–೫೪). [ಉಣ್ಮು + –ಇಸು₃]

ಉಣ್ಮು, ಉಮ್ಮು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲೇಳು; ಹೊರಸೂಸು; ಹೊಮ್ಮು; ಉಕ್ಕಿಬರು: "ಉಣ್ಮು — ಉದ್ಗತೌ" (ಶಮಧಾ); ಸೊಗಯಿಸೆ ತೊಟ್ಟ ಪೂದುಡುಗೆ ಮೆಲ್ಲೆರ್ದೆಯೊಳ್ ತಡಮಾಡೆ ಗಾಡಿದಿಟ್ಟಗಳೊಳನಂಗರಾಗರಸಮುಣ್ಮುವಿನಂ ನಡೆನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೧೮); ಅಗಳೊಗೆದುವು ಘಂಟೆಗಳ ಥಣಥಣತ್ಕಾರ ಅಗಳುಣ್ಮಿದವು ಕೌಸಾಳದ ಫಳತ್ಕಾರ (ಬಸರ. ೭–೧೦೪); ಕೃಕವಾಕು ನಿನದಂ ಬಿಡದುಣ್ಮುತಿರಲ್ಕೆ ಕೆಯ್ಯ ಬಾಳ್ ಬೀೞ್ತರೆ ಹೊಯ್ವಡೆದಂತೆ ಪಂದೆಯಂ ಪಾವಡರ್ದಂತಾಗಿರೆ ಯಶೋಧರಂ ಬೆಱಗಾದಂ (ಯಶೋಚ. ೩–೨೬); ಬೀಸುವ ಮೊತ್ತದಲರ ಬೀಸಣಿಗೆಯೊಳುಣ್ಮುವ ತನಿಗಂಪಿನ ಗಾಳಿ (ಜಯಕಾ. ೪–೪೧); ಒಚ್ಚತಮುಣ್ಮುವ ಕಾಮಿನಿಯ ಕಂಠರುತಿಯ ಹೂಂಕೃತಿಯುಪಚಾರಮಾಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೦–೧೩). ೨. ಹಿಗ್ಗು; ಉಬ್ಬು: ಸಂದ ತಿರಿಕಂಗೆ ತೊವೆ ತುಪ್ಪಂ ದೊರೆಕೊಳಲುಣ್ಮಿ ನಲಿವ ತೆಜದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೩೦). **ಉಮ್ಮು**₁: ೧. ಹಂಸನಿರೀಕ್ಷಣದಿಂದುಮ್ಮಿದಮೃತವ ಹಂಸನಂತೀಂಟಿದಣಿವನು (ಭರಚ. ೨–೨೯); ಜುಮ್ಮೆನುತಿಹುದು ಸರ್ವಾಂಗದೊಳೆಲ್ಲಿಯು ಉಮ್ಮುತಿಹುದು ಸುಖವೊಳಗೆ (ಭರಚ. ೮–೧೧೬). [?]

ಉಣ್ಮೆ (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ; ಅಸ್ತಿತ್ವ: ಕರಮುರಿದಪ್ಪ ಬಾಧೆಗೆಳಿನೋವೆನೆ ಕೂಗಿರೆ ಬೆರ್ಚಿ ಕಂಪಿಸುತ್ತಿರೆ ಪಿಡಿದೊತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿ ಬಿಡದೊಯ್ಯನೆ ಕೊಲ್ವರ ನೆಯ್ದೆ ಕಂಡೊಡೋಸರಿಸದೆ ಕಷ್ಟನೀ ಖಳನ ಮುನ್ನಿನ ಸಂಚಿತ ಪಾಪಮೆಂದು ಕೊಕ್ಕರಿಸುವ ಲೋಕದೊಂದುಲಿಪಿನಿಂದಱಿ ಭೂಪತಿ ಪಾಪದುಣ್ಮೆಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೫೬).

[< ಉಳ್₁ + –ಮೆ₁. / ತಮಿ. ಉಣ್ಮೈ = ಸತ್ಯ; ಮಲ. ಉಣ್ಮ]

ಉತ (ಗು). ನೇಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಹೆಣೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; "ನೂಲಿನಿಂದ ಹೆಣೆಯಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು" (ಗಂಗಾಮು. ೩೯). [< ಸಂ. ಊತ]

ಉತಳಗಿ (ನಾ). (ಉಕ) (ಕಣದಲ್ಲಿ) ಕಾಳನ್ನು ತೂರುವ ಬುಟ್ಟಿ: ಉತಳಗಿ ತುಂಬಿಕೊಡು (ರೂಢಿ). [?]

ಉತಳಫುಲ್ಗರ (ನಾ). ಜೋಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ: ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಿಗೆ ೧೮ ಜಾತಿಯ ಜೋಳ ಬೆಳೆಯುವುದು . . . ೧೬ ಜಾತಿಗಳು ಮುಂಗಾರಿಯ ಪೈರುಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳ ಹೆಸರುಗಳು . . . ಉತಳಫುಲ್ಗರ, ಚೆಜಕರ, ಕಾಗಿಜೋಳ (ಕಭಾಗ. ೨೭೧). [?]

ಉತಾರ್‌ಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಕೆರೆಯ ಕೆಳಗಿರುವ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಜಮೀನು ಆ ಕೆರೆಯ ನೀರಿನಿಂದ ಅಥವಾ ಬೇರೆಯ ಮೂಲಗಳಿಂದ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಬಲ್ಲುದೇ ಇಲ್ಲವೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮೋಜಣಿ ಪತ್ರ, — ದಾಖಲೆ (ಮೈಗಜೆ. IV, ೭೮೮).

[ಉತಾರ್$_0$ (< ಉತಾರು) + ಪತ್ರಿಕೆ]

ಉತಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿ ಇಳಿಸು; ನಕಲುಮಾಡು: ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವ ಕಾಗದದ ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ಇರುವ ನಕಲು ನಮಗೆ ಬಂದು ಸೇರಿತು. ಆದರೆ ನಕಲು ಫಾರ್ಶಿ ಬರಹದಲ್ಲು ಉತಾರಿಸಿ, ಈ ಕಾಗದದ ಸಂಗಡ ಕಳುಹುತ್ತಾ ಇದ್ದೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೬೦). [ಉತಾರು + –ಇಸು₃]

ಉತಾರು (ನಾ). ೧. ಇಳಿಜಾರು: ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಚಡಾವು ಉತಾರು ಇಳಾಲು ಬಹಳ ಜಾಸ್ತಿ (ಬೈಸರ್ವೆ. ೧೨೦). ೨. "ಕೆಳಗಿಳಿಯುವುದು; ರೋಗಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿ ಔಷಧಿ" (ಜಾನಕೋ. ೨೦). ೩. ನಕಲು; ಪ್ರತಿ: ಆಗ ಕಮ್ಮಿಶನರ ಸಾಹೇಬರು ಆ ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಉತಾರುಗಳನ್ನೂ ಈ ಮನವಿಯನ್ನೂ ದ್ವಾರಕಾನಾಥನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು "ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು?" ಎಂದು ಕೇಳಿದರು (ವಿಧಿವೈ. ೧೩೬).

[← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಉತಾರ್]

ಉತಾವಳಿ, ಉತಾವಿಳ (ಗು). ೧. (ಉಕ) ದುಡುಕಿನ; ಕುತೂಹಲದ; ಆತುರದ; ಗಡಿಬಿಡಿಯ: ಕೂಡಲೆ ಉತಾವಳಿ ಸ್ವಭಾವದ ತಿರುವೆಂಕಟನು ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು (ಮಾಧವ. ೨೩೭); ಗಂಡಸರ ಮುಂಗೈ ಹಿಡಿದು ಕೇಳುವ ಉತಾವಳಿ ಸ್ವಭಾವದವರಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಹಂಸಾ. ೬೪); ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗಿ, ಉತಾವಳೀ ಸ್ವಭಾವ (ಗಂಮಾಯಿ. ೧೦೪). (ನಾ). ೨. ದುಡುಕು; ಗಡಿಬಿಡಿ; ಆತುರತೆ: ಅಲಸ್ಯವೆ ವಿಷವೊ ಅಥವಾ ಉತಾವಳಿ ಹಾಸ್ಯವೊ ಕಾಲಾನುಸಾರ ನಾ ಕಂಡು ಕಾಣದಿರಲೋ ಕಾಠಿನ್ಯವೆ ಮಾಡುತಿರಲೋ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೮); ಉತಾವಳಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸವು ಎಂದೂ ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಮಂಜುಕ. ೧೧೮). **ಉತಾವಿಳ**: ೧. ಆದರೆ ರಾವಜೀಯವರು, ಕೂಸಿನ ಅಜ್ಜಿ, ಅರ್ಭಕನ ಪ್ರಥಮರೋದನ ಶ್ರವಣಾತುರರಾಗಿ ಬಾಣಂತಿಯ ಕೋಣೆಯ ಹೊರಬದಿಗೇ ಉತಾವಿಳರಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದರು (ದೀಪಹ. ೪). 'ಉತ್ತವಳ' ಪರಾ.

[← ಮರಾ. ಉತಾವಳಾ, ಉತಾವಿಳಾ, ಉತಾವೀಳ್; ಪ್ರಾ. ಉತ್ತಾವಲ]

ಉತಾವಳಿತನ (ನಾ). ದುಡುಕುವಿಕೆ; ಗಡಿಬಿಡಿಮಾಡುವಿಕೆ: "ಏನು? ಏನು? ಏನೆನ್ನುವಿರಿ, ನರಸಿಂಗರಾಯರೇ?" ಮನೋಹರನು ಉತಾವಳಿತನದಿಂದ ಮಾತನಾಡಿದನು (ತುಬ್ಬಣ್ಣ. ೪೮); ಉತಾವಳಿತನದಿಂದ ಯಾವ ಲಾಭವಿಲ್ಲೆಂಬುದು ನಿನಗರಿಯದೇ (ಮೋಜೀವ. ೭).

[ಉತಾವಳಿ + –ತನ]

ಉತಾವಿಳ 'ಉತಾವಳಿ' ನೋ.

ಉತುಕೋಚ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗುವುದು; ಉಗ್ಗಡಣೆ: ಹಿತವ ಬಂದನು ಹಿರಿಯ ಮಂತ್ರೀಶ ಬಂದನು . . . ಪರಮ ವಿಶ್ವಾಸಿ ಭಂಡಾರಿ ಬಂದನೆಂದು ಉತುಕೋಚ ಮಾತುಗಳಾಡುತ್ತಿದೇನು ನಿನ್ನ ಕಿರೀಕ ಭಂಡಾರವನೆಯ ಕನ್ನವ ಕೊಱೆದ ಪತಿತ ತಸ್ಕರನ ಸತ್ಕರಿಸಿ ಮುಗುಳೆಮ್ಮರ್ಥವಿತ್ತು ಬಿಡುವರ್ಥವೇನೈ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೧೭–೧೫).

[< ಸಂ. ಉತ್ಕೋಚ]

ಉತುಕೋಟಿ (ನಾ). ವಕ್ರನಾದವನು; ಎಡವಟ್ಟಾದವನು: ಅಂತಿಂತು ಪ್ರತಿವಾದಮಂ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿಹಾಭ್ಯಂತರವಱಿಯದಿಹಿರೊ ಉತುಕೋಟಿಗಳ ವಿಕಲ್ಪವೊ ದಂಡನಾಥಯೆಂದು ಅಂತರಾಂತರವ ಭೂಪರ ಕೇಳೆ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೩೩–೧೧). [< ಸಂ. ಉತ್ಕೋಟಿನ್]

ಉತುಪತಿ (ನಾ). ೧. = ಉತ್ಪತ್ತಿ ೧: ಆಶ್ಚರ್ಯದಾಕಾರಂಗಳಂ ಧರಿಸಿಯುತುಪತಿ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯ ಸಮುದ್ರದೊಳ್ (ಏಕೋಪು. ೨-೩೮). ೨. ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ ವಸ್ತು: ಸುತ ವಿಶ್ವನೇ ಭೂತತತಿಗಳಿಂದುತುಪತಿಗಳಖಿಳತನುವಾ ತನುವನೆ ಪತಿಕರಿಸುತಲ್ಲಿ ಪೂರಿತನಾಗಿ ದೇಹಹಂಕೃತಿವೆತ್ತಸಂ ವಿಶ್ವನೆನಲಾಗದೇ (ಮನೋವಿ. ೬-೨೬). [< ಸಂ. ಉತ್ಪತ್ತಿ]

ಉತುಪಾತ (ನಾ). = ಉತ್ಪಾತ ೩: ಬಂದವೇಕುತುಪಾತ ನೀವೆನಗೊಂದು ಬಾರಿದನರಿಪಬೇಕು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೧೩-೨೯). [< ಸಂ. ಉತ್ಪಾತ]

ಉತ್ಕ (ಗು). ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಉತ್ಸುಕವಾದ: ಉತ್ಕಶಿಖಂಡಿತಾಂಡವ ಮನೋಹರಮುಜ್ವಲರತ್ನರಾಜಿರಾಜತ್ಕಟಕಂ (ಆದಿಪು. ೧-೬೩); ಪೊರ್ದಿದನಬ್ಜಷಂಡಸಂಛನ್ನಮನುತ್ಕ [ಪಾಠಾಂ. ಉದ್ಘ] ಹಂಸಮಧುರಸ್ವನಮುಂ ಬನಮುಂ ರಘೂದ್ವಹಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೨). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಂಠ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿದ ಕತ್ತುಳ್ಳ. ೨. ವಿಶೇಷವಾದ ಆತುರದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ತೀವ್ರವಾದ ಬಯಕೆಯುಳ್ಳ: ಅಂತುತ್ಕಂಠನಾಗಿರ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೬೧ ವ); ಅಂತು ಮೆಚ್ಚುಗೊಟ್ಟು ಚಿತ್ರಪಟಮಂ ನೋಡಲುತ್ಕಂಠರಾದ ಸಭಾಜನಕ್ಕೆ ನೀಡುವುದುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೪೫). (ನಾ). ೩. ಎತ್ತರವಾದ ಧ್ವನಿ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಧ್ವನಿ: ಈಚೆಗೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿ 'ಭಾವೈಕ್ಯತೆ'ಯ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು ನಾಯಕರು ಉತ್ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಸಾರುತ್ತಿರುವರು (ಶಿಕ್ಷದ. ೬೪೩). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಂಠತೆ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತನ್ನೆತ್ತುವುದು. ೨. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗುವುದು. ೩. ಆತುರ; ತವಕ: ಮತ್ಕುಲ ವಿಜಯನಾಟ್ಯಚಮತ್ಕೃತಿಯಂ ನೋಡಿ ಕಣ್ಗಳಂ ತಣಿಪುವೆನೆಂಬುತ್ಕಂಠತೆಯಿಂದ . . . ಇನನುದಯಿಸಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೧೨). ೨, ೩: ಉತ್ಕಂಠತೆ ಮಯೂರಂಗಳೊಳ್ . . . ಪಂಕ್ತಿಭೇದಂ ಲಿಪಿಗಳೊಳ್ ಅಕ್ಕುಮಲ್ಲದೆ ಜನಪದದ ಜನಂಗಳೊಳಿಲ್ಲ (ಜಗವಿ. ೨-೧ ವ). [ಸಂ. ಉತ್ಕಂಠತಾ]

ಉತ್ಕಂಠಿತ (ಗು). ೧. ಅತಿಯಾದ ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಕೂಡಿದ, —ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಉತ್ಸುಕ: ಬಂದ ಶರತ್ಕಾಲಶ್ರೀಯನುತ್ಕಂಠಿತಹೃದಯನಾಗಿ ಮೆಚ್ಚಿ ನೋಡುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೭೧ ವ); ಸೌಮಿತ್ರಿಯೋಲಂತೆ ರಾಮಸೀತಾಪುಣ್ಯಸಂಗಮಂಗಲ ತುಂಗ ಶೃಂಗವನರಂಗಮುಂ ಚರಿಸಲಾನುತ್ಕಂಠಿತಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೫-೭). ೨. ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಕಳವಳದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಉತ್ಕಂಠಿತಳಾಗಿ ನಾಲಗೆಯನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿಯುವುದಾಗದೆ ಪ್ರಮೀಲೆ ಕೇಳಿದಳು "ವಿಷ್ಣು ಆರೋಗ್ಯವಾಗಿದ್ದಾನೇನು ?" (ಸಮಜೀ. ೧೨೯). (ನಾ). ೩. ಲವಲವಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು: "ಉತ್ಕಂಠಿತಂ ಲವಲವಿಕೆಯುಳ್ಳವನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೨-೨೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಂಠೆ (ನಾ). ೧. ಅತಿಯಾದ ಉತ್ಸುಕತೆ: ವಿಜ್ಞಾಪನೋತ್ಕಂಠೆಯಿಂ ಬರುತ್ತಿರ್ದಳ್ ಪ್ರತೀಹಾರಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೩). ೨. ವಿಯೋಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ದುಃಖ, —ಉದ್ವಿಗ್ನತೆ: "ಉತ್ಕಳಿಕೆ ರಣರಣಕಮಾಯಲ್ಲಕಂ ವಿರಹಮುತ್ಕಂಠೆ ರತಿವಿಯೋಗಂ ಮನೋಲೇಖನಂ ಹೃತ್ಕಂಪಮೆನಲಾತುರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨-೨೪). ೩. ಉತ್ಸುಕತೆಯುಳ್ಳವಳು: ಕಾಡುಗೋಡೆತ್ತರದೊಳಿದ್ದ ಪುಲ್ಮನೆಯೊಳಿರ್ದ್ದ ಸೀತಾದೇವಿ ತಾನುತ್ಕಂಠೆ, ನೋಡುತಿರ್ದ್ದಳ್ ತರಂಗೋಲ್ಲಾಸಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೩೧-೬). [ಸಂ. ಉತ್ಕಂಠಾ]

ಉತ್ಕಂಪ (ನಾ). ನಡುಕ; ಅಲುಗಾಟ: ಉತ್ಕಂಪ ದರಿದ್ರಮಧ್ಯಂ . . . ಗಾಡಿಯನೀಯೆ ಸೌಂದರಿಯರ್ (ಆದಿಪು. ೮-೭೦). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಂಪಿತ (ಗು). ನಡುಗುವ; ಅಲ್ಲಾಡುವ: ಮರನಂ ಕಿಟ್ಟು ನಗಂಗಳಂ ನೆಗಪಿ ರೌದ್ರಾಕಾರದಿಂ ಬರ್ಪ ವಾನರರಂ ಕಂಡು . . . ಶುದ್ಧಾಂತ ಕಾಂತಾಜನಂಬೆರಸುತ್ಕಂಪಿತನೋಡಿ ದಿವ್ಯಮುನಿ ಪಾದಾಂಭೋಜಮಂ ಪೊರ್ದಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೯); ಕಳಹಂಸೀಯಾನಮುತ್ಕಂಪಿತಕುಚಭರಸಂಪ್ಯಾನಮಾಕೇಕರತ್ರಿಡ್ವಳಿತೋದ್ಯಾನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೯೭). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಚ (ಗು). ನೆಟ್ಟಗೆ ನಿಂತ ತಲೆಕೂದಲಿನ; ಕೆದರಿದ ಕೂದಲುಳ್ಳ: ಪೃಷತ್ಕಂಗಳ್ ಕೋಟಿಗಣಿತದಿಂದುಜುವಿನಮಾದುರ್ತ್ಕಚ ದಿತಿಜನನುಜದೆ ಘಟೋತ್ಕಚನಂ ಬಿಟ್ಟು ಮೂರ್ಛೆವೋಪಿನಮೆಚ್ಚಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೮). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಟ (ಗು). ೧. ಹೆಚ್ಚಾದ; ಪ್ರಬಲವಾದ: ಭವದೀಯ ರೂಪಲಂಪಟ ವಿಟರಂ ಮರುಳ್ಗೊಳಿಸಿತುತ್ಕಟಮೋಹತಮಃಪಟಂ ಪಟಂ (ಆದಿಪು. ೩-೯೦); ಶಾಂತಲೆಯ ಕಥೆಯನ್ನು ಬರೆಯುವ ಇಚ್ಛೆ ಉತ್ಕಟವಾಯಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೪ ಅರಿಕೆ). ೨. ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. ೩. ಅತ್ಯುಗ್ರವಾದ. ೪. ಸೊಕ್ಕಿದ; ಮದಿಸಿದ. ೫. ಉಲ್ಬಣವಾದ; ವಿಷಮವಾದ: ಕಾಯಿಲೆ ಉತ್ಕಟವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). (ನಾ). ೬. ಆಧಿಕ್ಯ; ಪ್ರಾಬಲ್ಯ; ಅತಿಶಯ: ಇದೆಲ್ಲಿಯುತ್ಕಟದ ಕಂಪು (ನಂಬಿರ. ೧೨-೧೦೩); ಸಮಸ್ತ ಜನರುತ್ಕಟವಿದೆನುತಂ ಹೊಗಳುತ (ಬಸವು. ೫೧-೬೨); ರೋಗಾದಿಗಳು ಹೊದ್ದದ ಉತ್ಕಟದ ವರವೀಯಬೇಕೆನೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೪೪-೩೪); ವಾದಿಕೋಳಾಹಳನು ಶಿವತತ್ವಾದಿ ಕೋವಿದ ವಕ್ತ್ರಪಾದ ಗಣಾಧಿನಾಯಕ ಜಯಿಸಿದಂ ಪರಸಮಯದುತ್ಕಟವ (ಶಂಕದಾ. ೧೧ ಸೂಚನೆ). ೭. ಉಗ್ರತೆ: ಆರ್ಭಟಿಸಿ ನೂಕುವ ಸಾರಥಿಯನಾ ಧ್ವಜಪತಾಕೆಗಳ ಲಟಕಟಿಸಿ ಲಳಿಯೇಱ ತಱದುತ್ಕಟವ ತೋಱದನು (ತೊರರಾ. ೩-೬-೪೫). ೮. "ಲವಂಗಪಟ್ಟೆ (ದಾಲ್ಚಿನ್ನಿ)" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೯. ಪ್ರಬಲವಾದ ಇಚ್ಛೆ (ಕಿ). ೧೦. ಹೆಚ್ಚಿನ ದುಃಖ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಟತೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಳಿಕೆ; ಆಧಿಕ್ಯ: 'ಮಲ್ಲಿನಾಥಪುರಾಣ'ಕ್ಕಿಂತ 'ಪಂಪರಾಮಾಯಣ'ದಲ್ಲಿ ಮಹಾಕಾವ್ಯದ ಉನ್ನತಿ— ಉತ್ಕಟತೆಗಳು ಹೆಚ್ಚು ತೋರಿವೆ (ಕಸಾಚ. ೧೩೦). ೨. ಪ್ರಬಲವಾದ ಇಚ್ಛೆ; ತೀವ್ರವಾದ ಆಸೆ: ಕಲಿಯಬೇಕೆಂಬ ಉತ್ಕಟತೆಯು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆ? ಅನುಕೂಲತೆಯ ಮೇಲೆ ನಿನ್ನ ಉತ್ಕಟತೆಯನ್ನು ಅಳೆಯಬೇಕಲ್ಲವೇ? (ಜಯಂತ. ೮೯). [ಸಂ. ಉತ್ಕಟತಾ]

ಉತ್ಕಟತ್ವ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಪ್ರಯಾಸ, —ಕಷ್ಟ: ಲಬ್ಧಚೇತನನೆಂದಾತನ ಪಕ್ಕದಿಂದುಸಿರದಿರ್ಪನಾಗಳೇನಾನುಮೊಂದು ನೆವಂ ಮಾಡಿ ಮಹೋತ್ಕಟತ್ವದೆ ದಿಟಂ ಬಂದೆಂ ಚಕೋರೇಕ್ಷಣೇ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೬೨). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಟವೃತ್ತಿ (ನಾ). ತೀವ್ರತೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ಸ್ಥಿತಿ: ಮೃದುಪದಬಂಧಮುಂ ಸುರುಚಿರಾರ್ಥಮುಮುತ್ಕಟವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ತೀವಿದ ರಸಮುಂ ಮನಂಗೊಳಿಪ ಭಾವಮುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೪೦). [ಉತ್ಕಟ + ವೃತ್ತಿ]

ಉತ್ಕಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೀವ್ರತೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಪಟುತರದ ಬಾಹುಪ್ರತಾಪದ ಪುಟವನೆತ್ತದೆ ಮಾಣನೆನಲುತ್ಕಟಿಸುತಿರ್ದುದು ರೌದ್ರವೀರಾಭ್ಯುದಯ ಸನ್ನಾಹ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೧೧); ಚಟಚಟ ನಿಸ್ವನಂ ನಿಮಿರೆ ಕೆಂಗಿಡಿ ಸೂಸೆ ಪೊದಳ್ದು ಪೊಣ್ಮುತುತ್ಕಟಿಸಿ ಕಡಂಗಿ ಪೊಂಬೆಳಗ ನಾಳ್ದುರಿಮಾಲೆಯನಪ್ಪಿ (ವೃಷವಿ. ೧೩-೪೬). ೨. ಉದ್ರೇಕಗೊಳ್ಳು: ಸಹದೇವನುತ್ಕಟಿಸಿ (ಗದಾಯು. ೭-೩ ವ). [ಉತ್ಕಟ + -ಇಸು₃]

ಉತ್ಕರ (ನಾ). ೧. ರಾಶಿ; ಸಮೂಹ; ಗುಂಪು: ಪಿರಿದುಂ ದೃಢತರ ಮುಷ್ಟಿಯ ಭರದಿಂ ಮುನ್ನುಂಡ ನೀರನುಗುಬ್ಬುವುದೆಂಬಂತರಿಕರಿಮಸ್ತಕ ಮುಕ್ತೋತ್ಕರದಂತುರಮೆಸೆವುದಾ ನೃಪಾಲಕೃಪಾಣಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೨); ತಿಮಿತಿಮಿಂಗಿಳೋತ್ಕರ ಜಳೂಕವ್ಯಾಳಕೋಳಾಹಳಧ್ವಾನವೆರಸಿ ಜಲನಿಧಿ ಮೆಱೆದುದು (ಹಚಕಾ. ೧-೩೩); ಕದಳಿ ಸಮುದಯಂ ನಾಳಿಕೇರಾವಳೀ ಭೂನಿಕರಂ ಚೂತೋತ್ಕರಂ ದಾಡಿಮತತಿ ಪನಸಶ್ರೇಣಿ ಜಂಬೀರಜಾಳಂ (ಪು ಷ್ಪ ಪು. ೯-೧೫). ೨. ಸೀಳುವುದು; ಗರಗಸ ಮೊದಲಾದುವು ಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವುದು: ಉತ್ಕರ ಚೂರ್ಣಖಂಡ ಚೂರ್ಣಿಕಾಪ್ರತರ ಅನುಚಟನ ವಿಕಲ್ಪದಿಂ ಭೇದಂ ಷಡ್ವಿಧಂ ... ಅಲ್ಲಿ ಕರಪತ್ರಾದಿಕೃತಕಾಷ್ಠಾದಿವಿದಾರಣಮುತ್ಕರಂ (ತ ತ್ತ್ವ ಪ್ರ. ೨೪೪). ೩. ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು: ವರುಣನ ಕುಂತದುತ್ಕರದ ಕೇತುವ ಕೇಕಿ ವಿಳಾಸದರ್ಭಕೋದರೆಯ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೭); "ಉತ್ಕರದ —ದೊಡ್ಡದರ (ಚುಕ್ಕವೆಂಬ)" (ರಾಜಶೇ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕರಣ (ನಾ). ಕೆತ್ತನೆ ಕೆಲಸ: ಇಂದ್ರಜಾಲಮೆಱಕಂ ಲೆಪ್ಪಂ ಶಿಲಾ ಕರ್ಮಮುತ್ಕರಣಂ ಚಿತ್ರವಿವಕ್ಷೆ ವಾಸ್ತು ಶಕುನಜ್ಞಾನಂ ರಥಾರೋಹಣಂ ... ಅಖಿಲವ್ಯೂಹೋತ್ಕರಮೆಂಬಿನಿತಱೊಳಂ ಬಲ್ಲರೆಲ್ಲರುಂ ಮೆಚ್ಚೆ ಪಡೆದ ನತಿಕೌಶಲಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೫೯, ೬೦). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕರುಷ (ನಾ). = ಉತ್ಕರ್ಷ ೧: ವಿರಚಿಸಿತು ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕೋತ್ಕರುಷ ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆಯ ಮಳೆಗಳ ಕರೆದರವನೀಸುರರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೨೯).
[< ಸಂ. ಉತ್ಕರ್ಷ]

ಉತ್ಕರ್ಷ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಳ; ಮೇಲ್ಮೆ: ಸೂರದತ್ತನಾತ್ಮೀಯಾತ್ಮ ಜನ ಜನ್ಮೋತ್ಸವಾಕರ್ಣನದೊಳತ್ಯಂತ ಹರ್ಷೋತ್ಕರ್ಷಾಂತರಂಗನಾಗಿ ರಾಗಿಸಿ (ಸು ಕು ಮಾ. ೧೦-೨೭ ವ); ಶೀರ್ಷಾಭರಣಂ ಧರೆಗುತ್ಕರ್ಷ ವಿಳಾಸನದ ಭೂಮಿ... ರಾಜಪುರಂ (ಯಶೋಚ. ೧-೨೭); ಅವು ಕೇವಲ ಉತ್ಕರ್ಷವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕುವು (ಭಾರಮಿಾ. ೧೩೭). ೨. ಏಳಿಗೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ: ಪೃಥ್ವಿಯೇ ವಿಶ್ವದ ಕೇಂದ್ರವೆಂದೂ ಮಾನವನ ಉತ್ಕರ್ಷವೇ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಗುರಿಯೆಂದೂ ಅವರು ಭಾವಿಸಿದರು (ಶುಕ್ಸಾರ. ೫ ಪೀಠಿಕೆ); ಯಾಂತ್ರಿಕೋದ್ಯಮಗಳ ಉತ್ಕರ್ಷವನ್ನು ಟೀಕಿಸಿ ಸರೋವರಪ್ರಾಂತ ದಲ್ಲಿಯ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಲು ರಸ್ಕಿನ್ನನು ಶಕ್ತಿ ಮೀರಿ ಹವಣಿಸಿದ್ದ (ಸಮಜೀ. ೧೧೭೯). ೩. [ಯೋಗ] ಸಪ್ತಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪ್ರಾಕೃತ ವೈಕೃತವೆಂದು ದ್ವಿವಿಧಮಾದ ರೇಚಕ ಪೂರಕ ಕುಂಭಕ ಉತ್ಕರ್ಷ ಅಪಕರ್ಷ ಶೂನ್ಯ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಯೆಂಬ ಸಪ್ತ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಲಕ್ಷಣಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೫೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕರ್ಷಣ (ನಾ). = ಉತ್ಕರ್ಷ ೨: ಒಮ್ಮೆ ರೂಢಿಸಿದ ಯಾವ ವರ್ತ ನೆಯೇ ಆಗಲಿ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯ ಉತ್ಕರ್ಷಣವಾಗುತ್ತ ಹೋಗಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೪೩೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕರ್ಷಣೆ (ನಾ). = ಉತ್ಕರ್ಷ ೨: ತಾಂತ್ರಿಕ ಮತ್ತು ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಶಿಕ್ಷಣದ ಉತ್ಕರ್ಷಣೆ... ಗಣನೀಯ ಪ್ರಗತಿ ಸಾಧಿಸಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. VIII, ಮುನ್ನುಡಿ). [ಸಂ. ಉತ್ಕರ್ಷಣ]

ಉತ್ಕರ್ಷತೆ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ; ಏಳಿಗೆ; "ಉತ್ಸಾಹ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ): ಸಂಕರ್ಷಣನಾತನ ಮನದುತ್ಕರ್ಷತೆಯನಱಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೦ ವ). [ಸಂ. ಉತ್ಕರ್ಷತಾ]

ಉತ್ಕಲ (ನಾ). ೧. ಒರಿಸ್ಸಾದೇಶ. ೨. ಒರಿಸ್ಸಾ ದೇಶದ ನಿವಾಸಿ. ೩. ಬಾಗಿಲು ಕಾಯುವವನು. ೪. ಕೂಲಿಯ ಆಳು; ಮೂಟೆಯನ್ನು ಹೊರುವವನು. ೫. ಹಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡುವವನು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಲಿ (ನಾ). ಅತ್ತಿತ್ತ ಚೆಲ್ಲಿದ ಹುಲ್ಲನ್ನು ಶೇಖರಿಸಲು ಬಳಸುವ ಕೊಕ್ಕೆಗೋಲು; ಮೆರೆಗೋಲು: "ಉತ್ಕಲಿಯೆನಲು ಮೆಱೆಗೋಲು" (ಮಂಗರಾ. ೧೯೯-೩). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಲಿಕಾಪ್ರಾಯ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಸಮಾಸಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ ಜಟಿಲವಾದ ಗದ್ಯಶೈಲಿ: "ಸುಲಭವಾದ ಗದ್ಯಶೈಲಿಗೆ 'ಚೂರ್ಣ' ವೆಂದು ಹೆಸರು... ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಸಮಾಸಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ ಗಂಟು ಗಂಟಾಗಿರುವುದು ಉತ್ಕಲಿಕಾಪ್ರಾಯ" (ಕೃಪಿಡಿ. ೧೭೮). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಲಿಕೆ, ಉತ್ಕಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಕಂಠೆ. ೨. ಬಯಕೆ; ಆಶೆ; ಉತ್ಕಟವಾದ ಇಚ್ಛೆ; ಕುತೂಹಲ: ನಿಜಹೃದಯಾಂತರದುತ್ಕಲಿಕೆಯನೆ ತೋಱುವಂತೆವೊಲೆಸೆದಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೧೩೨); ಅಗಲಲಸಹ್ಯಮೆಂದು ಪೆಱಗೀ ಬಱಿಸಲ್ವಳೀ ಮುಂದೆ ಬಂದಳೀ ತಗೆವೊಡೆ ಚಿತ್ತದುತ್ಕಲಿಕೆಯಿಂ ನಭಕೀ ನೆಗೆತಂದಳ್ (ಕಾದಂಉ ೧೮೧). ೩. ಅಗಲುವಿಕೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಉತ್ಸುಕತೆ; ವಿರಹಕಾತರತೆ. ೪. ಚಿಗುರುತ್ತಿರುವ ಕುಡಿ; ಮೊಗ್ಗು: ೩,೪. ತಳೆದುತ್ಕಲಿಕೆಯನಾದಂ ಬೆಳರ್ತು ಕಡು ಬೇಟಗೊಂಡಳಂತೆಸೆವು ಸ್ಯಾನಲತೆಯನೀಕ್ಷಿಸಿ ನಾಂ ಪಾಟಲವರ್ಣಂಗೈವೆ ನಿಂದು ದೇವಿಯ ಮೊಗಮಂ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೮೩). ೫. ಭಯ; ಆತುರ; ಗಡಿಬಿಡಿ. ೬. ಕಮಂಡಲು. ೭. ಕಡಲೆ. ೮. ಬಳ್ಳಿ; ಲತೆ. ೯. ಅಲೆ; ನೀರ ತೆರೆ: "ಜಲಭಂಗಂ ವಿರಹಂ ಕಮಂಡಲು ಚಣಂಗಂ ಕೋರಕಾವಲ್ಲಿಯುತ್ಕಲಿಕಾಖ್ಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೦೩). **ಉತ್ಕಳಿಕೆ:** ೨. ನವವರನಂ ನೋಡುವುತ್ಕಳಿಕೆಯಿನೇಂ ಯುವತಿಯ ಕಣ್ಣುಂ ಮನಮುಂ ಜವನಿಕೆಯಂ ಕನ್ನಮಿಕ್ಕಲಡಹಡಿಸಿದುದೋ (ಅನಂಪು. ೬-೫೭). ೩. "ಉತ್ಕಳಿಕೆ ರಣರಣಕಮಾಯುಲ್ಲಕಂ ವಿರಹಮುತ್ಕಂಠೆ ರತಿವಿಯೋಗಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨-೨೪). ೩, ೯: ಮಿಾಂಗಳ ಬಳಗದಿನಾಗಸಮಂ ರನ್ನಂಗಳ ತುಱುಗಲಿನನುರಾಗಮನುತ್ತುಂಗೋತ್ಕಳಿಕೆಯಿನಾದಂ ಕಾಮಾರ್ತಿಯನು ಜಱಿಪೋಲ್ತುಱದೆ ಕಂಗೊಳಿಪುದು ಮುನ್ನೀರ್ (ಉದ್ಭದೇ. ೨-೮). ೪. ವಸಂತದ ತರುಣ ಮಾಕಂದದಂತೆ ಬಹುಳೋತ್ಕಳಿಕೆಯಿಂದ (ಸೌಂದಪು. ೧-೨೪). ೯. ಶಮೆಯಾಂತು ಮುನಿಜನದಂತೆ ಉತ್ಕಳಿಕೆಗಳಮರಲಂಭೋನಿಧಿಯಂತೆ (ತರ್ಕಕೌ. ೩-೩೦); "ಭಯದೊಳಾತುರದೊಳು ತರಂಗದೊಳು ಮೊಗ್ಗೆಯೊಳು ನಿಯತದಿಂದುತ್ಕಳಿಕೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೩-೬೩).
[ಸಂ. ಉತ್ಕಲಿಕಾ]

ಉತ್ಕಲ್ಲೋಲ, ಉತ್ಕಲ್ಲೋಳ (ಗು). ಮೇಲೆದ್ದ ದೊಡ್ಡ ತೆರೆಗಳುಳ್ಳ. **ಉತ್ಕಲ್ಲೋಳ:** ತಾಱುದ್ದಂಡರಮುತ್ಕಲ್ಲೋಳಮಸೃಕ್ಸಿಂಧು ಕಾಱುವರಂ ಬರಿವಿನೆಗಂ ತಾಳುಂ ತಟ್ಟುಂಬೊಯ್ದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೬೪). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಲ್ಲೋಳ 'ಉತ್ಕಲ್ಲೋಲ' ನೋ.

ಉತ್ಕಳಿಕಾಪ್ರಪಂಚ (ನಾ). ವಿರಹದ ಹೆಚ್ಚಳ; (ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರ) ಸಹವಾಸದ ಉತ್ಕಟವಾದ ಅಪೇಕ್ಷೆ: ಉದಯಿಸಿದಂ ಪ್ರತಾಪನಿಧಿ ಬಿಜ್ಜಳದೇವಧರಾಧಿನಾಥನಿಂತುದಯಿಸೆ ಯೌವನೋದ್ಧತ ವಧೂತತಿಗುತ್ಕಳಿಕಾಪ್ರಪಂಚ ಮತ್ತುದಯಿಸೆ... ಬಾಂಧವಕ್ಷಿತಿತಳೇಶ್ವರಸಂತತಿಗುತ್ಸವೋತ್ಸವಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೨-೨೬; ಸು. 1162).
[ಸಂ. ಉತ್ಕಲಿಕಾಪ್ರಪಂಚ (ಉತ್ಕಲಿಕಾ + ಪ್ರಪಂಚ)]

ಉತ್ಕಳಿಕಾವಿಳಾಸ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ಮೊಗ್ಗೆಗಳ ವೈಭವ. ೨. ಕಾತರತೆಯ ಹೆಚ್ಚಳ. ೧, ೨: ಪುರುಷವೇಷದ ರಾಜತನೂಜೆ ಕಂತು ಮೋಹನ ಶರಮುಚ್ಚೆ ಘರ್ಮಜಲಕುಟ್ಮಲಮುಂ ಪುಳಕೋದ್ಗಮಂಗಳುಂ ತನುಲತೆಯೊಳ್ ಪೊದಱ್ದೊದವೆ ತಾಳ್ದಿದಳುತ್ಕಳಿಕಾವಿಳಾಸಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೦೬). [ಸಂ. ಉತ್ಕಲಿಕಾವಿಲಾಸ (ಉತ್ಕಲಿಕಾ + ವಿಲಾಸ)]

ಉತ್ಕಳಿಕೆ 'ಉತ್ಕಲಿಕೆ' ನೋ.

ಉತ್ಕಳಿಕೆದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಮೊಗ್ಗು ತೋರು; ಮೊಗ್ಗೆಯೊಡೆ: ಮೊಳೆತುದಾ ಮನುವಿಂ ವಿಕುಕ್ಷಿಯೊಳೆಳೆಸಸಿಯನ್ನೈದಿತು . . . ಅಜಪುತ್ರನಿಂದುತ್ಕಳಿಕೆದೋಱಿತು ರಾಮ ನಿನ್ನಲಿ ಫಲಿಸಿತಗ್ಗದ ಸತ್ಕೃತರುವೆಂದನು ವಸಿಷ್ಠಮುನಿ (ತೊರರಾ. ೨-೩-೨೪). [ಉತ್ಕಳಿಕೆ (= ಉತ್ಕಲಿಕೆ) + ತೋಱು]

ಉತ್ಕಾರ (ನಾ). ೧. ಕಾಳನ್ನು ತೂರುವುದು. ೨. ತೂರಿದ ಕಾಳನ್ನು ರಾಶಿಹಾಕುವುದು, —ಗುಡ್ಡೆಮಾಡುವುದು (ಕ). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ರಾಶಿಹಾಕಿದ; ಗುಡ್ಡೆಹಾಕಿದ. ೨. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಚೆಲ್ಲಿದ; ಹರಡಿದ; ಕೆದರಿದ: ಕುಲಗಿರಿ ಶರಣಸ್ಥಾನಮುತ್ಕೀರ್ಣಫೇನಂ ಬಳವದ್ವೀಚೀವಿತಾನಂ ಪ್ರಬಳಘುಳುಘುಳುಧ್ವಾನಮಂಭೋನಿಧಾನಂ (ಜಗವಿ. ೧-೨೩); ಪ್ರಬುದ್ಧಭ್ರುಕುಟನಿಟಲನುತ್ಕೀರ್ಣ ಘರ್ಮಾಂಬು ಭೀಷ್ಮಾನನನುದ್ಧೃತ್ವಖಡ್ಗಮೊಂದಂ ಪಿಡಿದು . . . ಧೀವರರಂ ಭೋಂಕನೆ ಬಂದಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೨೦). ೩. ಕಂಡರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೊರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟ: ವೃಷಭಾಚಳನಿಕಟಂಗಳೊಳಂ ಅಪ್ರತಿಹತ ದಿಗ್ವಿಜಯಪ್ರಶಸ್ತಿಯಂ ಟಂಕೋತ್ಕೀರ್ಣಂ ಮಾಡಿ (ಆದಿಪು. ೧೪-೫೯). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕೀರ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು) ಕೆತ್ತು; ಕೊರೆ: ತಾಮ್ರದ ಪಟ್ಟಗಳ ಮೇಲೆ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಉತ್ಕೀರ್ಣಿಸುವ ಹಾಗೆ ಮರದ ಪಟ್ಟಗಳ ಮೇಲೂ ಕೊರೆಯಬಹುದು (ಕನ್ನಸಂ. ೩೬). [ಉತ್ಕೀರ್ಣನ$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಉತ್ಕೀಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೆಡು; ಭದ್ರವಾಗಿ ನಾಟು: ಭಾಸುರಾಮಲ ಶೂಲಶಲ್ಯಮುತ್ಕೀಲಿಸಲು (ಮಲ್ಲಾರಿ. ೧೧-೨೬).
[ಉತ್ಕೀಲನ$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಉತ್ಕುಣ (ನಾ). ೧. ತಗುಣೆ; ತಿಗಣೆ. ೨. ಹೇನು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಕೂಟ (ನಾ). ೧. ಉನ್ನತವಾದ ಶೃಂಗ; ಎತ್ತರವಾದ ಶಿಖರ: ಕುರುರಾಜ ರತ್ನಮಕುಟೋತ್ಕೂಟಾಂಘ್ರಿಸಂಘಟ್ಟಸಂಗರನೆಂದೆಂದಭಿವರ್ಣಿಪೆಂ ರಣಯಶಃಶ್ರೀರಾಮನಂ ಭೀಮನಂ (ಗದಾಯು. ೧-೫೨). ೨. ಕೊಡೆ; ಛತ್ರಿ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಕೃತಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತಾರನೆಯ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ೨೬ ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಸಮವೃತ್ತಗಳ ಸಮುದಾಯ: ೧ ಉಕ್ತೆ, ೨ ಅತ್ಯುಕ್ತೆ . . . ೨೦ ಕೃತಿ, ೨೧ ಪ್ರಕೃತಿ, ೨೨ ಆಕೃತಿ, ೨೩ ವಿಕೃತಿ, ೨೪ ಸಂಕೃತಿ, ೨೫ ಅತಿಕೃತಿ, ೨೬ ಉತ್ಕೃತಿ – ಎಂದಿಪ್ಪತ್ತಾಱುಂ ಛಂದಂಗಳಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೫೫ ವ); ಈ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉಕ್ತೆ . . . ಉತ್ಕೃತಿ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಗಳಿವೆ (ಛಂದೋವಿ. ೪೪). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕೃಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆಯಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ; ಮೇಲಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. (ನಾ). ೩. ಬಾಣವನ್ನು ಎಳೆದು ಬಿಡುವುದು, —ಪ್ರಯೋಗ: ಹಸಮಿರ್ದುದೆಮ್ಮಕ್ಕಗಾಯಿತು ಬಲುದಿನಕಿಂದು ಕುಸುಮಶರನುತ್ಕೃಷ್ಟಭಾಪು ಭಳಿರೇದ್ಯೆದೆ ನಸುನಕ್ಕು ತಮತಮಗೆ ಕೇಳಿದರ್ ಜಾಣೆಯರ್ (ಪರಶು. ೬-೨೨). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕೃಷ್ಟತೆ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಮೇಲ್ಮೆ; ಅತಿಶಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ. [ಸಂ. ಉತ್ಕೃಷ್ಟತಾ]

ಉತ್ಕೆ$_1$ (ನಾ). ಉತ್ಕಂಠತೆ; ಹಂಬಲ; ಹಾರೈಕೆ; ಕುತೂಹಲ: ಉನ್ಮನಮೆ ಮಾಱ್ಕುಮುತ್ಕೆಯನುನ್ಮದಬರ್ಹಿಣಶಿಖಂಡಿ ಕೇಕಾವಿರುತಂ ತನ್ನಧುರಧ್ವನಿಯುಂ ಜಳಭೃನ್ಮೇಘನಿನಾದಮೊದವೆ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆಸೆಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೬೦). [ಸಂ. ಉತ್ಕ]

ಉತ್ಕೆ$_2$ (ನಾ). ಉತ್ಕಂಠತೆಯುಳ್ಳವಳು; ಪ್ರಿಯನಿಗಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸುವವಳು. [ಸಂ. ಉತ್ಕಾ]

ಉತ್ಕೇತು (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟ ಧ್ವಜ; ಎತ್ತರವಾದ ಧ್ವಜ: ಸಾಕೇತಮುತ್ಕೇತು ಬಾಹುಗಳಿಂದಂ ಕರೆವಂತದೇನೆಸೆದುದೋ ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧೀಶನಂ (ಆದಿಪು. ೭-೨). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕೋಚ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬಾಗುವುದು; ಮೇಲೆ ವ್ಯಾಪಿಸುವುದು: ಥಳಥಳಿಸುವಾನನದೆ ಸತ್ಕೋತ್ವೇಜ್ಜ್ವಲಿತ ಚಿತ್ತದ ಸುಪ್ರಭಾವದ ಬಳವಿಗೆಯಲುತ್ಕೋಚವಾಯಿತು ತಪ ಧನಂಜಯನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫-೪). ೨. ಲಂಚ: ವಿವಿಧಾಧಿಕಾರಿಗಳುತ್ಕೋಚ ವಂಚನಾದಿಗಳಿಂದೆಡೆಗೆಡೆ ಗಿರ್ಮಡಿಸುವ ತೆಱಿಗೆ. . . ಆಟ್ಟುಳಿಯಿಂ ಪ್ರಜೆಗಳಂ ಕಿಡಿಪರ್ (ಚಿಕವಂ. ೬-೪); ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವನ್ನು ಮಾಡದಿರಲೆಂದು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವುದು ಉತ್ಕೋಚ (ಅಂದರೆ ಲಂಚ)ಕ್ಕೂ . . . ಉದಾಹರಣೆಗಳು (ಆರ್ಯಧ. ೮೧). ೩. ವಕ್ರತೆ; ಮೋಸ: ನೀಚತನದಿಂದರಸು ತೆರಳ್ದಿಮ್ಮ ಧನವನುತ್ಕೋಚದಿಂ ತಸ್ಕರಿಸಿ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೨೨-೯). ೪. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗುವುದು; ಉಗ್ಗಡಣೆ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಕೋಚಿ (ನಾ). ೧. ಲಂಚಗುಳಿ. ೨. ವಕ್ರನಾದವನು; ಎಡವಟ್ಟು: ವಾಚಿಸದೆ ವೇದಾರ್ಥನಿಚಯವನಾಚರಿಸದಾಲಸ್ಯದಿಂದುತ್ಕೋಚಿಯಾ [ಪಾಠಾಂ. ಚನಾ]ಗಿ ಪರಾನ್ನದೊಳು ಸಂಪುಷ್ಟತನುವಾದ ನೀಚನ ಹ ಭೂಸುರನ ಕರುಳನು ಬಾಚುವಳಲ್ಲೈ ಮೃತ್ಯು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬೦೪. ೪-೯೬).
[< ಸಂ. ಉತ್ಕೋಚಿನ್]

ಉತ್ಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಿಕೆ; ಏರುವಿಕೆ. ೨. ಕ್ರಮತಪ್ಪಿ ನಡೆಯುವಿಕೆ; ವಿಪರೀತ ಕ್ರಮ: ಕ್ರಮದಿಂ ಬರ್ಕುಂ ವರ್ಗೋತ್ತಮಾಂಶ ನಿಜ ಪರಗೃಹಂಗಳೊಳ್ ಪುಷ್ಟಂ ಮಧ್ಯಮನಲ್ಪಂ ಶುಭಫಲಮುತ್ಕ್ರಮದಿಂದಂ ಬರ್ಕುಮಶುಭಫಲಮಂತವರ್ಜಿಕೊಳ್ (ಜಾತಕಿ. ೨೦-೨೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕ್ರಮಣ (ನಾ). ಅಂತ್ಯಕಾಲ; ಸಾಯುವ ಹೊತ್ತು: ರಣದಿ ಬಿಪ್ದಾ ಸೈನ್ಯಪತಿ ಸಿಡ್ಡಿಯುತ್ಕ್ರಮಣದೊಣಗುಬಾಯಿಗೆ ನೀರನೊಡ್ಡಲ್ ಅದನವನು ತನಗಿಂತ ಕೆಲದ ಭಟಗದು ಸಲ್ವುದೆಂದಿತ್ತು ತಣಿವನಾಂತುದ ನೆನೆಯೊ (ಮಂಕುಕ. ೯೧೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕ್ರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರಣ ಹೊಂದು; ಸಾಯು: ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯಗಳ ನಮಕಾನುವಾಕಗಳ ಕೇದಾರಗೌಳ ಮಣಿರಂಗಾರಭಿಗಳ ನಾದಗಳಲಿ ಮನವ ಬೆರಸಿ ನೀನುತ್ಕ್ರಮಿಸೆ ಸಾಧನವೊ ಮುಕ್ತಿಗದು (ಮಂಕುಕ. ೯೩೧). ೨. ಅತಿಕ್ರಮಿಸು; ಮೀರು. [ಉತ್ಕ್ರಮಣ + -ಇಸು$_3$]

ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿ (ನಾ). ೧. ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವಿಕೆ; ಹೊರಟುಹೋಗುವಿಕೆ; ನಿರ್ಗಮಿಸುವಿಕೆ: ಕೂರದ ದಾಯಾದರ ಮಿಕ್ಕ ಪಂದಲೆಗಳಂ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡೆನ್ನ ಚಿತ್ತದೊಳೊಂದುಂ ತೊದಳಿಲ್ಲದೆನ್ನಸುಗಣಕ್ಕುತ್ಕ್ರಾಂತಿಯಂ ಮಾಡುವೆಂ (ಗದಾಯು. ೯-೨೯). ೨. [ದ್ವೈತ] ಮೋಕ್ಷದ ನಾಲ್ಕು ಪರ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಇದರಿಂದ ಬರುವ ಮೋಕ್ಷ ಕರ್ಮಕ್ಷಯ, ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿ, ಮಾರ್ಗ, ಭೋಗ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪರ್ವಗಳುಳ್ಳದ್ದು . . . ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಯೆಂದರೆ ದೇಹಾವಸಾನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಾಡೀದ್ವಾರಾ ಬಹಿರ್ನಿರ್ಗಮನವು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೯೨). ೩. ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡುವುದು; ಕ್ರಮವಿಕಾಸ: ಖುರಗಳನ್ನೋ . . . ಚರ್ಮವನ್ನೋ ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡು ಬದಲಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಾಣಿಜೀವ ಹೊರಬರುಕಿಗೆ ತಾನು ಸರಿಹೋಗುವ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿತು. ಆದರೆ ಮಾನವನಲ್ಲಿ ಈ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಕ್ರಾಂತಿಯ ರೂಪ ತಾಳಿತು (ವಿಚಾವಾ. ೯). ೪. [ಯೋಗ] ಸಪ್ತಪ್ರಾಣಾಯಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಪ್ರಾಕೃತ ವೈಕೃತವೆಂದು ದ್ವಿವಿಧಮಾದ ರೇಚಕ . . . ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿ ಎಂಬ ಸಪ್ತಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಲಕ್ಷಣಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೫೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿತತ್ತ್ವ (ನಾ). ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡುವ ನೀತಿ, — ವಿಕಾಸಕ್ರಮ: ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿತತ್ತ್ವ (Evolution) ಭಾರತೀಯರಿಗೆ ಹೊಸದಲ್ಲ (ವಿಚಾರಮಂ. ೯೭). [ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿ + ತತ್ತ್ವ]

ಉತ್ಕ್ರೋಶ (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು; ಬೊಬ್ಬೆ. ೨. ಕುರರ ವೆಂಬ ಹಕ್ಕಿ; ಮರಕುಟಕ: "ಕುರರಮುತ್ಕ್ರೋಶಮೆನಲು ಮರಕುಟ ವಕ್ಕಿ" (ಮಂಗರಾ. ೫೧–೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ಖಾತ (ಗು). ೧. ಅಗೆದ; ಬೇರುಸಹಿತ ಕಿತ್ತುಹಾಕಿದ; ಹಾಳು ಮಾಡಿದ. ೨. ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆದ; ಸೆಳೆದ: ಕನಕದಂಡಾಗ್ರಮಂಡಿತ ಮಾಗಿ ಬೆಳಗುವ ಮಂಗಳಪ್ರದೀಪಂಗಳೊಳಮುತ್ಖಾತಾಸಿಲತಾಸನಾಥ ಪಾಣಿಗಳಪ್ಪ ರಕ್ಷಾಪುರುಷರೊಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೧೩); ಗಂಡಗುಣಂ ವೀರಶ್ರೀಗಾದುದು ನೃಪವೀರಭುಜೋತ್ಖಾತಖಡ್ಗಧಾರಾಶ್ರಯದಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೧೩). [ಸಂ.]

ಉತ್ತ₁ (ನಾ). ನಡುವಣ ಸ್ಥಳ; ಮಧ್ಯಸ್ಥಳ: ಅತ್ತ ಸುರೇಶ್ವರಾವಸಥ ಮಿತ್ತ ಮಹೀತಳಮುತ್ತ ಪನ್ನಗೋದಾತ್ತ ಸಮಸ್ತಲೋಕಮುಜಿದಂತಿರೆ ಪೂಣ್ದಿನಗಾಗವಂಗಜೋತ್ಪತ್ತಿಸುಖಕ್ಕೆ ಸೋಲಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭೫). ಉತ್ತಣ = ನಡುವಣ: ಅತ್ತಣಿಂ, ಇತ್ತಣಿಂ, ಉತ್ತಣಿಂ (ಶಮದ. ೧೧೦ ಪ್ರಯೋ.). ಉತ್ತಲ್ = ನಡುವೆ; ಇತ್ತಲೂ ಅತ್ತಲೂ ಅಲ್ಲದ ನಡುವಣ ಜಾಗದಲ್ಲಿ: ಅತ್ತಲ್ ದೇವೇಂದ್ರಂ ಮುತ್ತಿತ್ತಲ್ ಭುಜಗೇಂದ್ರ ನುತ್ತಲಾಶಾಧಿಪರೊಳ್ ಮುತ್ತಿರೆ ಭೇರೀಧ್ವನಿ ಪರ್ವಿತ್ತೆತ್ತಲುಮಶನಿ ಘೋಷಶಿಕ್ಷಾದಕ್ಷಂ (ಶಮದ. ೧೧೯ ಪ್ರಯೋ.); ಅತ್ತಿತ್ತಮುತ್ತಲೆತ್ತಂ ಬಳಸಿದೆಲ್ಲಮುಂ (ಸಂಸಪ. ೩೦–೧). [ದೇ.]

ಉತ್ತ₂ 'ಉಱು' ಪರಾ.

ಉತ್ತ₃ 'ಉೞ್' ಪರಾ.

ಉತ್ತಂ (ಅ). ನಡುವಣ ಕಡೆಗೆ; ಮಧ್ಯದ ಕಡೆಗೆ: ಅತ್ತಿತ್ತುತ್ತಮೆತ್ತಂ ನಡೆದುದು ಕಟಕಂ (ಜಗನ್ನಿ. ೯–೨೬). [< ಉತ್ತ₁]

ಉತ್ತಂಡ (ನಾ). ಹೆಂಗಸರು ಧರಿಸುವ ಚಿನ್ನದ ಕಂಠಾಭರಣ (ಕಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉತ್ತಣ್ಡಾಲ್, ಉತ್ತಣ್ಡಮಣಿ; ತೆಲು. ಉತ್ತಂಡ]

ಉತ್ತಂಭಿತ (ಗು). ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ: ಪೌರ ನಾರೀಜನಂಗಳ್ ಗೀರ್ವಾಣಶಂಕೆಯಿನುತ್ತಂಭಿತಪಕ್ಷ್ಮಪಾಳಿವದನರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೭೨ ವ); ಅಂಭೋಜನಾಭನಿಂದುತ್ತಂಭಿತನಾದೊಂದುದಗ್ರ ಗೋವರ್ಧನಮುಜ್ಜೃಂಭಿಸುತಿರ್ದುದು (ಜಗನ್ನಿ. ೪–೯೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಂಸ (ನಾ). ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಆಭರಣ; ಶಿರೋಭೂಷಣ: ಪದೆದುತ್ತಂಸವತಂಸಶೋಭೆಗೆ ಭವದ್ಬಾಳಪ್ರವಾಳೋಲ್ಲಸನ್ಮೃದುಪುಷ್ಪ ಸ್ತಬಕಂಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೩೪); ಸಿಂಗದವೋಲ್ ಕಾಂಚನಪೀಠದಿಂ ಖರೆಂ ಖಡ್ಗನಖರಸುತ್ತಂಸಕಿರಣಕೇಸರನೆಬ್ಬಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೭೫ ವ). ೨. ಆಭರಣ; ಕಿವಿಯ ಓಲೆ; ಕರ್ಣಪೂರ. ೩. (ಅಲಂ) ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಾದವನು; ಉತ್ಕೃಷ್ಟ: ಸೌಂದರಿಯರೇಕಚ್ಛತ್ರರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕಮಿದೆಂ ಬಂತಿರೆ ಮಜ್ಜನಂಬುಗಿಸಿದರ್ ಮನ್ವನ್ವಯೋತ್ತಂಸನಂ (ಆದಿಪು. ೮–೭೦). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಂಸಕ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು: ಮಂಜುಲನಾದಾಮೃತಮುಣ್ಮೆ ಬಾಜಿಸಿದನಾ ಗೋಪಾಲಕೋತ್ತಂಸಕಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫–೨–೭೪). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಂಸಿತ (ಗು). ಶೋಭಿಸುವ; ಅಲಂಕರಿಸಿದ: ದಿಕ್ಕರಿಕರಾನು ಕಾರಿಕರಪರಿಘೋತ್ತಂಸಿತ ತೋರಣೀಕೃತ ರೌದ್ರಗದಾದಂಡನುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೮೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಡ (ನಾ). (?): "ಉತ್ಪಟ – ಉತ್ತಡ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ.). [< ಸಂ. ಉತ್ಪಟ]

ಉತ್ತಣ 'ಉತ್ತ' ಪರಾ.

ಉತ್ತತ್ತಿ 'ಉತ್ತುತ್ತೆ' ನೋ.

ಉತ್ತನೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೂರ್ವಾಯಾನ್‌ದಿಶಿ ಕೊಳತ್ತೂರ ಉತ್ತನೂರ ಮುಕ್ಕೂಟಲ ಅರುಣೋನ್ನತಭೂಮಿ ಸಮೀಪೇ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೫, ೧೦೫–೩೯; 634); ನೊಳಂಬಸೆಟ್ಟಿ ಉತ್ತನೂರ ಮಹಾ ಜನಂ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೨೨–೭; 969). [ಉತ್ತನ ? + ಊರ್]

ಉತ್ತಪ್ತ (ಗು). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಉತ್ತಪ್ತ ಜಾಂಬೂನದ ಕುಸುಮದಾಮಂಗಳಿಂದುದ್ದೀಪಿತ ರತ್ನಪ್ರದೀಪಂಗಳಿಂದಂ (ಆದಿಪು. ೨–೩೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಪ್ಪ, ಊತಪ್ಪ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೋಸೆ; ಉಬ್ಬು ದೋಸೆ: ಉತ್ತಪ್ಪ ತಿನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಬಹಳ ರುಚಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). **ಊತಪ್ಪ**: ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇವತ್ತು ಊತಪ್ಪ ಮಾಡಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [← ತಮಿ. ಮಲ. ಊತ್ತಪ್ಪಂ]

ಉತ್ತಮ (ಗು). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉನ್ನತವಾದ; ಮೇಲಾದ: ಉತ್ತಮದ ಲಿಂಗಪ್ರಸಾದಿಗೆ (ಬಸವು. ೬೦–೯). (ನಾ). ೨. ಒಳ್ಳೆಯ ವನು; ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಮೇಲಾದವನು: ಉತ್ತಮರು ತಪ್ಪಿ ನಡೆದಿಹರೆ ಲೋಕ ತಾನೆತ್ತಸಾರುವುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೫೯); ಉತ್ತಮನು ಎತ್ತ ಹೋದರೂ ಶುಭವೇ (ಗಾದೆ). ೩. ಹದಿನಾಲ್ಕು ಮನುಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ: ಪ್ರಪಂಚದೊಳು ಸಕಲ ಕುಲಧರ್ಮ ಪದ್ಧತಿಪ್ರವರ್ತಕರಾಗಿ ಶಿವಪ್ರಸಾದದಿಂ ಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯಂಗೈದು ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಸ್ವಾರೋಚಿಷ ಉತ್ತಮ ... ಇಂದ್ರಸಾವರ್ಣಿಕರೆಂಬ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಮನುಗಳೊಳಗೆ (ವಿವೇಕ. ೨೦೪). ೪. ಬಿಳೀಮುಗ್ಗದ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: (ಎಸಮೈ. VIII, ೧೦).

ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ ಭಕ್ತಿಯ ಲಿ ನುತಿಪೆತ್ತ ಬಸವಚರಿತ್ರವಂ ಭಕ್ತೋತ್ತಮರ ಕೈಯಿಂದ ಕೇಳಿದ ಮಾಳ್ಕೆ ಯಿಂದೆನ್ನ ಚಿತ್ತದೊಲವಿಂ ತಪ್ಪದೊರೆದೆನು (ಬಸವು. ೬೧–೭೬); ಮೊನ್ನೆ ನಾನು ಓದಿದ ಗ್ರಂಥ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮವಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಮಗಳ್ಳ, ಉತ್ತವಗಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು: ಉತ್ತಮಗಳ್ಳ ಸ್ಸೂನುರ್ವ್ವರಹಾಟಕ ಸಕಳದೇಶಸಂಭೋಕ್ತಾ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೪೦–೧೫; 951 ?); ಎಱೆವೆ ಮಹಾಸಾಮನ್ತನುತ್ತಮಗಳ್ಳಗೊಪ್ಪೆ ಪುಟ್ಟಿ ದೊಬಿರಗ್ರಹಾರಂ (?) (ಇಆ. X, ೧೦೪–೫; ?). **ಉತ್ತವಗಳ್ಳ**: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಗೊಗ್ಗಿಯ ಮನೆಮಗತಿ ಬೋಚಿಗ ಧರ್ಮ್ಮಸೆಟ್ಟಿ ಉತ್ತವಗಳ್ಳಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೪೦–೨; ಸು 900). [ಉತ್ತಮ + ಕಳ್ಳ₁]

ಉತ್ತಮಗಾಮುಂಡ, ಉತ್ತಮಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪೆರ್ಬ್ಬಟಿ ಉತ್ತಮಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಕುನ್ದಗಾಮುಣ್ಡರುಂ (ಎಕ. IV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೬೦–೨೦, ೨೧; 800). **ಉತ್ತಮಗಾವುಂಡ**: ಎಱೆಪ್ಪರಸರ ಗೋವಿನ್ದರಸರು ಉತ್ತಮಗಾವುಣ್ಡನ ಕೆಱೆಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಸ್ಥಿತಿ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೫೧–೮; 925). [ಉತ್ತಮ + ಗಾಮುಂಡ]

ಉತ್ತಮಗಾವುಂಡ 'ಉತ್ತಮಗಾಮುಂಡ' ನೋ.

ಉತ್ತಮತಪ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತಪಸ್ಸು: ಉತ್ತಮತಪಂಗಳಿಂದ ತ್ಯುತ್ತಮದೇಹರ್ ವಿದೇಹರಪ್ಪುದಱಿಂ ಮೆಯ್ವೆತ್ತನ್ವರ್ಥತೆಯಂ ತಾಳ್ದಿತ್ತು ವಿದೇಹಂ ವಿದೇಹಮೆಂಬೀ ಪೆಸರಂ (ಆದಿಪು. ೧–೫೩). [ಉತ್ತಮ + ತಪ]

ಉತ್ತಮದಾನ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ದಾನ: ಪಂಚಾಶ್ಚರ್ಯಂಗಳ್ ಸುರರಿಂ ಜರಮೊಡನೆ[ಯೆ] ನೆಗೞ್ದು[ದು] ತ್ತಮದಾನಂ ಸಂಚಿತಸುಕೃತಂಗಲ್ಲ ದಸಂಚಿತಸುಕೃತಂಗೆ ಬಯಸೆ ಸಮನಿಸಿದಪುದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೨೨). [ಉತ್ತಮ + ದಾನ]

ಉತ್ತಮಪಾತ್ರ (ನಾ). ೧. ದಾನ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವ್ಯಕ್ತಿ; ಶ್ರೇಷ್ಠನೆನಿಸಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅಂತು ಪಂಚತ್ವಮನೈದಿದ ವಜ್ರಜಂಘಂಗಂ ಶ್ರೀಮತಿಗಮಾ ತಿರಿಕೆಂಗಳ್ಗಮುತ್ತಮಪಾತ್ರದಾನಾನುಮೋದದ ಪುಣ್ಯಫಲದಿಂದಂ . . . ಉತ್ತರಕುರುವೆಂಬುತ್ತಮಭೋಗಭೂಮಿಯೆ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯಾದುದು (ಆದಿಪು. ೫–೨೭ ವ); ತನ್ನೊಡನೊಡನೆ ಸಮುಶುಭಪರಿಣಾಮದೊಳ್ ನೆಗೞ್ಚಿ ಪರಮ ಪವಿತ್ರೋತ್ತಮಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಷೇಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೭೨ ವ). **೨.** (ನಾಟಕದ) ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪಾತ್ರ: ರಂಗಸ್ಥಲದಲ್ಲಿ ಅಭಿನಯಯೋಗ್ಯವಾಗಿರಬಹುದು . . . ಉತ್ತಮಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಕುರಿತಿರಬಹುದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೩೯). [ಉತ್ತಮ + ಪಾತ್ರ]

ಉತ್ತಮಪುರುಷ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಮಾನವಕುಲದ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಶ್ರಮಿಸುವುದೇ ಉತ್ತಮಪುರುಷರ ಜೀವನದ ಗುರಿ (ರೂಢಿ). **೨.** [ವ್ಯಾಕ] ಪುರುಷವಾಚಕ ಸರ್ವನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ತನ್ನನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ವ್ಯಕ್ತಿ ಬಳಸುವ ಶಬ್ದ: ಉದಾ—ಆನ್, ಆವು, ನಾನು, ನಾವು: ಉತ್ತಮಪುರುಷ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಧಾತುವಿಗೆ ಓಣವೆಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯ ಸೇರುತ್ತದೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೯೧). **೩.** [ವ್ಯಾಕ] ನಾನು, ನಾವು ಎಂಬ ಸರ್ವನಾಮಗಳ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಧಾತುವಿನ ಮೇಲೆ ಬಳಸುವ (ಎನ್, ಎವು) ಮುಂತಾದ ಆಖ್ಯಾತ ವಿಭಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಇಟ್ಟಿರುವ ಸಂಕೇತ: ಆಖ್ಯಾತದೊಳ್ ವರ್ತಿಪ ಪ್ರಥಮ ಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮ ಪುರುಷಂಗಳ್ಗೆ ಅಮ್, ಅರ್, ಆಯ್, ಇರ್, ಎನ್, ಎವು–ಎಂಬಾಱು ವಿಭಕ್ತಿಗಳ್ . . . ಪತ್ತುವುವು (ಶಮದ. ೨೧೭ ವೃತ್ತಿ). [ಉತ್ತಮ + ಪುರುಷ]

ಉತ್ತಮಬಿಸಿಗೆ 'ಉತ್ತಮಬೀಸಿಗೆ' ನೋ.

ಉತ್ತಮಬೀಸಿಗೆ, ಉತ್ತಮಬಿಸಿಗೆ (ನಾ). ಅರವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ (ಪ್ರಭವದಿಂದ ವ್ಯಯದವರೆಗಿನ) ಮೊದಲನೆಯ ಇಪ್ಪತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳ ಗುಂಪು. 'ಅಧಮಬೀಸಿಗೆ', 'ಮಧ್ಯಮಬೀಸಿಗೆ' ಪರಾ. **ಉತ್ತಮಬಿಸಿಗೆ**: (ದಕ). [ಉತ್ತಮ + ಬೀಸಿಗೆ]

ಉತ್ತಮಬೀಸು (ನಾ). ಮೊದಲ ಇಪ್ಪತ್ತು. [ಉತ್ತಮ + ಬೀಸು$_3$]

ಉತ್ತಮಭಗಣ (ನಾ). ಶುಭನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಗುಂಪು; ಒಳ್ಳೆಯ ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಸಮೂಹ: ಪ್ರವರವಿಹಂಗಮಕುಲಚಕ್ರವರ್ತಿಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಂ ಮಾಡಿ ಮಹೋತ್ಸವದಿಂ ಮಾಡುವುದಭಿಷೇಕವನುತ್ತಮಭಗಣವಿನುತ ಲಗ್ನೋದಯದೊಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೩–೩೨೨). [ಉತ್ತಮ + ಭಗಣ]

ಉತ್ತಮಮೆಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಮೀನಿನ ಹೆಸರು: ಪೂರ್ವಜರಾ ಪಡೆದೊಡು ಉತ್ತಮಮೆಣ್ಡಿ ಎಮ್ಬ ಕೞನಿ ಕಾಮೆಯಂಗೆ ಸರ್ವಪಾಪ ಪರಿಹಾರಂ ಆಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೯, ೧೨–೬; 700). [ಉತ್ತಮ + ಮೆಂಡಿ]

ಉತ್ತಮರ್ಣ (ನಾ). ಸಾಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟವನು: "ಉತ್ತಮರ್ಣನೆಂದರೆ ಸಾಲ ಕೊಟ್ಟವನು, ಅಧಮರ್ಣನೆಂದರೆ ಸಾಲ ತೆಗೆದುಕೊಂಡವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೬). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಮಶ್ಲೋಕ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮವಾದ ಶ್ಲೋಕ. **೨.** ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಶ್ರೇಷ್ಠಪುರುಷ; ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿ. [ಉತ್ತಮ + ಶ್ಲೋಕ]

ಉತ್ತಮಾಂಗ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಅಂಗ; ತಲೆ; ಶಿರಸ್ಸು: ತತ್ಪಾದಪವಿತ್ರೋದಕಂಗಳನನಿಬರುಮುತ್ತಮಾಂಗದೊಳ್ ತಳಿದುಕೊಂಡಿರ್ದಾರ್ಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೫೯ ವ); ತನ್ನುತ್ತಮಾಂಗಕೆ ಕರಯುಗವ ಚಾಚುತ್ತ ಬಿನ್ನಹಮಾಡಿದನು ಪಾಂಚಾಲನಂದನೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪–೪೯). [ಉತ್ತಮ + ಅಂಗ$_1$]

ಉತ್ತಮಾಗ್ರ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಊಟ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆತಿಥ್ಯ: ಅಲ್ಲಿಯೊರ್ವ್ವರ್ ಪ್ರಧಾನರಪ್ಪವರ್ಗ್ಗೆ ಉತ್ತಮಾಗ್ರ[ಂ] ನಡೆಯಿಸುವ[ರ್] (ಎಇ. XVII, ೯–೩೫; 1004). [ಉತ್ತಮ + ಅಗ್ರ$_1$]

ಉತ್ತಮಿಕೆ (ನಾ). ಮೇಲ್ಮೆ; ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ; ಹಿರಿಮೆ: ಸಮದೇಭಕುಂಭಭೇದನ ಸಮಯೋಗ್ರನಖಂಗೆ ಹರಿಗೆ ಮೃಗರಿಪುವೆಸರುತ್ತಮಿಕೆಯೆ (ಗದಾಯು. ೨–೨); ಮೂಢನೆನ್ನವಗುಣವನುಳಿದು ನಿಮ್ಮುತ್ತಮಿಕೆಯಂ ಮೆಱೆದು (ಹಚಕಾ. ೧೧–೨೮); ಮೆತ್ತಿದಂಬಿನ ಮೆಯ್ಯ ಭೀಷ್ಮನು ಹೊತ್ತ ಕೈದುವ ಬಿಸುಟ ಕಳಶಜನುತ್ತಮಿಕೆಗಳ ಮೆಱೆದರೆಂದನು ಕೌರವರರಾಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧–೨೧). [ಉತ್ತಮ + –ಇಕೆ]

ಉತ್ತಮೆ (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಂಗಸು. **೨.** [ಕಾವ್ಯಮೀ] ನಾಯಿಕೆಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು: ಉತ್ತಮೆ ಮಧ್ಯಮೆ ಅಧಮೆಯರೆಂಬ ತ್ರಿವಿಧಕೋಪಪ್ರಸಾದ ಸಮುಲಕ್ಷಣ ಲಕ್ಷಿತ ಲಲನೆಯರಿಂ ಕನ್ಯೆ ಊಢೆಯರೆಂಬೆರಡು ಪ್ರಕಾರಮಾದ ನಾಯಕಿಯರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೮). [ಸಂ. ಉತ್ತಮಾ]

ಉತ್ತರ (ಗು). ೧. ಮೇಲಿನ; ಮೇಲುಭಾಗದ. **೨.** ಮೇಲ್ತರಗತಿಯ; ಉತ್ತಮವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಒಳ್ಳೆಯ: ಕೊಂತಿಮಾದೇವಿಗಮೊಂದುತ್ತರಮಾದಳ್ ಕರ್ಣಂಬೆತ್ತಕ್ಕಳೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೨೫); ಉತ್ತರಮಾಗಿ ಹಸ್ತಮಿಱಿವೀವೆಡೆಯೊಳ್ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಲೋಕೋತ್ತರಮಾಗಿರಲ್ನಡೆವ ಲಕ್ಷ್ಮಚಮೂಪತಿಯಾಳ್ದನಳ್ಕಱಂಬೆತ್ತು (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೬–೪೦; 1170). **೩.** ಅಧಿಕವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ. 'ಅಷ್ಟೋತ್ತರಶತ' ಪರಾ. **೪.** ತರುವಾಯದ; ಅನಂತರದ: ಆ ತತ್ತ್ವಮುಂ ಇದೆಂಬುದಂ ಪೇೞ್ವುದುತ್ತರಸೂತ್ರಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೮). (ನಾ). **೫.** ಮುಂದಿನದು; ಮುಂಭಾಗ: ಪತ್ತರ್ಕೆ ಪನ್ನೆನಿಕ್ಕುಮುದುತ್ತರಕೊಂದೆರಡು ನೆಲಸೆ (ಶಮದ. ೧೯೨). **೬.** ವಾಮಭಾಗ; ಎಡಭಾಗ. **೭.** ಮುಂದಾಗುವ ಪರಿಣಾಮ: "ಉತ್ತರಮುದರ್ಕಮೆನೆ ಮೇಲಪ್ಪ ಫಲಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೨–೧೩). **೮.** ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ಹೇಳುವ ಮಾತು; ಮರುನುಡಿ; ಜವಾಬು: ಮರುಳಾಗದೆನ್ನ ನುಡಿಗುತ್ತರಮಂ ಮುನ್ನಿತ್ತು ಕುಡಿಯೆ ಕಜ್ಜಂ ನಿನಗುತ್ತರಿಸುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೪೭); ಎನಗುತ್ತರಮಂ ಕುಡ (ಶಮದ. ೧೨೫ ಪ್ರಯೋ); ನುಡಿದ ನುಡಿಗುತ್ತರವನೆಂದುಂ ಕೊಡದ ಭಾಷೆಯನಿಂತು ಸಲಿಸುವನಾಗಿ (ಬಸವ ಪು. ೩೧–೧೦); ಇವನುತ್ತರವ ಕೇಳುವೆವೆಂದು ಪಾರ್ಥನ ನುಡಿಸಿದನು ನಗುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೬೩). **೯.** ಉತ್ತರ ದೇಶದವನು; ಆರ್ಯ: "ಕನ್ನಡಿಗ ಕರ್ಣಾಟಕನೆನಿಕ್ಕು ಖಳನೆನಲು ಕೊಂಕಣಗನಾರ್ಯನುತ್ತರನು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೨–೭). **೧೦.** ಸಂತೋಷ; ತೃಪ್ತಿ: "ಆಹ್ಲಾದ ವಿರಾಜಿಯುಕ್ತಿನುಡಿ ದಿಗ್ವಿವರಂಗಳೊಳುತ್ತರಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೭೭); ಆನೆ ಸೋಲ್ತಪೆನಿವರೆ ಗೆಲುಗೆ ಎನಗುತ್ತರಂ [ಪಾಠಾಂ. ಮಂ] (ತಿರುರ. ೧೯–೧೯). **೧೧.** ವಿರಾಟರಾಯನ ಮಗನ ಹೆಸರು: ಸಾರಥಿಮಾಡು ಮತ್ಸ್ಯಸುತನುತ್ತರನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೯೭); ಉತ್ತರನ ಪೌರುಷ ಒಲೆಮುಂದೆ (ಗಾದೆ). **೧೨.** [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ; ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಉತ್ತರವು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸರಸವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಡುವ ಒಂದು ಅಲಂಕಾರ: ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥದೊಳೋರಂತನುಗುಣಮಾಗೆ ಪೇೞ್ವುದುತ್ತರಮೆನಿಕುಂ . . . ಉತ್ತರಕ್ಕೆ–ಮರಣಮೆನಿಪ್ಪುದಾವುದು ದರಿದ್ರತೆ ಪತ್ತಿದ ಕುತ್ತಮಾವುದಂತರಿಸದೆ ನಿಂದ ಚಿಂತೆ ಸುಖಮಾವುದು ಪುತ್ರಮುಖಾವಲೋಕನಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೦೪, ೭೦೭). **೧೩.** [ಕಾಮಶಾ] ಚುಂಬನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಅಧರವ್ಯತ್ಯಯಮೊದವಿನಿಯನಿಸುಚ್ಚರಸನವಸಂ ಬರೆದೀಪೊದವಿದ ಪೋಲ್ಪುಟ ವತ್ತಿಸಿ ಚದುರಿಂ ಸತಿ ಚುಂಬಿಪಂದವುತ್ತರಮೆನಿಕುಂ (ಮನ್ಮವಿ. ೧೨–೫).

೧೪. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ: ಅಂತಾಗಳೊಂದುತ್ತರಂ ಬಳೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨ ವ). **೧೫.** ದಾಟುವಿಕೆ; ಅತಿಕ್ರಮಣ. **೧೬.** ಉತ್ತರದಿಕ್ಕು; ಬಡಗಲು: "ಕೌಬೇರೀ, ಉತ್ತರಾ, ಉದೀಚೀ – ಈ ೩ ಬಡಗಣ ದೆಸೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೭-೧೦೧); "ಕೌಬೇರಿಯುತ್ತರಮುದೀಚಿಯೆನೆ ಬಡಗಲಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೭-೧೯). **೧೭.** [ಜ್ಯೋತಿ] ಹತ್ತನೆಯ ಸ್ಥಾನ: "ಪೂರ್ವ – ಲಗ್ನ, ದಕ್ಷಿಣ – ಚತುರ್ಥ, ಪಶ್ಚಿಮ – ಸಪ್ತಮ, ಉತ್ತರ – ದಶಮಕ್ಷೇತ್ರಗಳು" (ಜಾತತಿ. ೨-೯ ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉತ್ತರಂಗ (ನಾ). ಬಾಗಿಲ ಚೌಕಟ್ಟಿನ ಮೇಲ್ಭಾಗ: "ಉತ್ತರಾಂಗವೆಂಬುದು ಉತ್ತರಂಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೦-೧೪೫); "ಉತ್ತರಂಗಮೆನಲ್ಕೆ ನೆಗಳ್ದುತ್ತರಾಸಪೆುಸಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೯-೧೨). [ಸಂ.]

ಉತ್ತರಂಗುಡು 'ಉತ್ತರಂಗೊಡು' ನೋ.

ಉತ್ತರಂಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಮರುನುಡಿಯನ್ನು ಆಡಲು ಅಸಮರ್ಥನಾಗು; ನಿರುತ್ತರನಾಗು: ಉತ್ತರಂಗೆಟ್ಟಿರ್ದ ವಾದಿಗಳತ್ತ ನೋಡುತ್ತಾ ನರೇಂದ್ರೋನ್ಮತ್ತನುಂ ತಾನಹಗೆ ಲಜ್ಜಿಸಿ ದರ್ಪವಡಗಿದನು (ಬಸಪು. ೫೪-೮೨). [ಉತ್ತರ + ಕೆಡು]

ಉತ್ತರಂಗೊಡು, ಉತ್ತರಂಗುಡು, ಉತ್ತರಕೊಡು, ಉತ್ತರಗೊಡು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಮರುಮಾತನ್ನು ಆಡು; ಪ್ರತಿ ಹೇಳು; ಜವಾಬು ನೀಡು: ಬಂಧಕಿಯಿಂತೆಂದುತ್ತರಂಗೊಟ್ಟಳಾಗ (ಪ್ರಭಂಜ. ೩-೭೫). **ಉತ್ತರಂಗುಡು: ೨.** ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮಾತಾಡು; ನಿರಾಕರಿಸು: ಎಮಗುತ್ತರಂಗುಡದೊಡಂಬಡು (ಅನಂಪು. ೩-೯೧). **ಉತ್ತರಕೊಡು: ೧.** ನೀನು ನನಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಉತ್ತರಕೊಡುತ್ತಿಲ್ಲ (ಪುನರು. ೧೯೫). **ಉತ್ತರಗೊಡು: ೧.** ಉತ್ತರಗೊಡಲಱಿಯದವನಿಜೆಗೆ ಕಂಗಳ ಘುಡುಘುಡಿಸುವಶ್ರುಗಳಲವನಿಗೆ ಬಾಗಿದನು ಶಿರವ (ತೊರರಾ. ೩-೯-೪).
[ಉತ್ತರ + ಕೊಡು]

ಉತ್ತರಕರ್ಮ (ನಾ). = ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ ೧. 'ಅಪರಕರ್ಮ' ಪರಾ.
[ಉತ್ತರ + ಕರ್ಮ]

ಉತ್ತರಕಾಲ (ನಾ). ಅನಂತರ; ಆಮೇಲೆ: ತದ್ಗ್ರಾಹಕಪ್ರಮಾಣಮಿಲ್ಲದುದಱಿಂದೆ ಪೂರ್ವಕಾಲಭಾವಿ ವಿಜ್ಞಾನಮುತ್ತರಕಾಲಾದಿಗಳೊಳ್ . . . ನಿಲ್ಲದಪ್ಪುದಱಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೪೨ ವ). [ಉತ್ತರ + ಕಾಲ$_1$]

ಉತ್ತರಕುಮಾರ (ನಾ). **೧.** ವಿರಾಟನ ಮಗ. **೨.** (ಆಲಂ) ಹೇಡಿ; ಹೆಣ್ಣಿಗ; "ಹೆಂಗುಳಿಬಂಟ" (ಜಾನಕೋ. ೨೦). [ಉತ್ತರ + ಕುಮಾರ]

ಉತ್ತರಕುರು (ನಾ). ಕುರುದೇಶದ ಉತ್ತರಭಾಗ: ನಿನ್ನ ಗಗನಗಾಮಿನೀವಿದ್ಯೆಯಿನುತ್ತರಕುರುವನೆಯ್ದಿಸು (ಆದಿಪು. ೨-೧೪೫ ವ).
[ಉತ್ತರ + ಕುರು$_2$]

ಉತ್ತರಕೊಡು 'ಉತ್ತರಂಗೊಡು' ನೋ.

ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). **೧.** ಸತ್ತವರಿಗೆ ಮಾಡುವ ಸಂಸ್ಕಾರ: ಸತ್ತವರಿಗೆ ಶವಸಂಸ್ಕಾರವೇ ಮೊದಲಾದ ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು ದೊಡ್ಡ ಧರ್ಮವಾಗಿತ್ತು (ಸೋಕ್ರಮ. ೧೭); ಅಳಿದ ಡೊಂಬಗೆ ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆಗಳನು ಬಂಗರು ಮಾಡಿಸಿ (ಕಎಪು. ೪೧). **೨.** ಮುಂದಿನ ಕೆಲಸ: ಪತ್ತೆಂದೊಡೆ ಪತ್ತಿದೆನಿದು ಚಿತ್ತಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಮಾಯ್ತೆ ನಿನಗಿದು ಮೇಲಿನ್ನುತ್ತಮಕಾರ್ಯಾಸ್ಪದವಾನಿತ್ತಪೆನಂಬರವನುತ್ತರಕ್ರಿಯೆಗೀಗಳ್ (ನಳಚಂ. ೬೦೭). **೩.** [ಜೈನ] ಗರ್ಭಿಣಿಗೆ ಏಳನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಗರ್ಭವೃದ್ಧಿ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ನಡೆಸುವ ಮಂಗಳಕಾರ್ಯ: "ಏಳನೆಯ ತಿಂಗಳೊಳು ಪೂರ್ವಸ್ಥಿತಿಯಿನಾದರಂಬೆರಸು ಗರ್ಭವೃದ್ಧಿನಿಮಿತ್ತಮುವ್ಯಗ್ರಚಿತ್ತರಪ್ಪ ಗೃಹವೇದಿಗಳಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದುತ್ತರಕ್ರಿಯೆ" (ಚಾವುಂಉ. ೨೩೧).
[ಉತ್ತರ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಉತ್ತರಕ್ಷಣ (ನಾ). ಮುಂದಿನ ಗಳಿಗೆ; ಮರುಗಳಿಗೆ: ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಬುದ್ಧಿಗಳೇಕಕ್ಷಣಾಂತರಾಳವರ್ತಿಗಳುತ್ತರಕ್ಷಣವ್ಯಪಾಯಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೪೨ ವ). [ಉತ್ತರ + ಕ್ಷಣ]

ಉತ್ತರಗೊಡು 'ಉತ್ತರಂಗೊಡು' ನೋ.

ಉತ್ತರಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ಕಾಲಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಿಳಿದವನು: ಭಕ್ತಿಜ್ಞಾನ ವೈರಾಗ್ಯವು ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭುವಿನ ವರ್ಗಕ್ಕಲ್ಲದೆ ಅಳವಡದೆಂದು ಉತ್ತರಜ್ಞಾನಿಗಳು ನುಡಿವುತಿಪ್ಪರು (ಘನವ. ೧೯-೧೭).
[< ಸಂ. ಉತ್ತರಜ್ಞಾನಿನ್]

ಉತ್ತರಡೊಕ್ಕರ (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಟ್ಟು, —ಬಿನ್ನಣ: ಕೊಂತಮಾರಿಯು ಲಾಟ ಕಾಕೋಡಂತೆ ವುತ್ತರಡೊಕ್ಕರವು ನೆಱೆಕೊಂತಮಾರವು ಲಾಟಡೊಕ್ಕರ ಪೋಗು ಬಾಣಗಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೭೨). [ಉತ್ತರ ? + ಡೊಕ್ಕರ]

ಉತ್ತರಣ (ನಾ). ದಾಟುವುದು: ಸೋಪಾನ ಪದ್ಧತಿಗಳೊಳ್ ಗಿರಿದುರ್ಗಾರೋಹಣಮುಮಂ ದ್ರೋಣಿಯಾನಪಾತ್ರಾದಿಗಳೊಳ್ ಜಲದುರ್ಗೋತ್ತರಣಮುಮನುಪದೇಶಂಗೆಯ್ದು (ಆದಿಪು. ೬-೬೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉತ್ತರಣಿ$_1$ 'ಉತ್ತರಣೆ' ನೋ.

ಉತ್ತರಣಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರಣಿಯ ಗವುಣ್ಡ ಕೊಣ್ಡೇಸರ ಭೂತಗೋಸಿ ಲಿಙ್ಗಪದಿಷ್ಟೆಗೆಯ್ದು ಮಾಡಿಸಿದ ದೇಗುಲಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೭೧-೭; 1102 ?). [?]

ಉತ್ತರಣೆ, ಉತ್ತರಣಿ$_1$, ಉತ್ತರಾಣಿ, ಉತ್ತರೇಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಅಪಾಮಾರ್ಗದ ಗಿಡ: "ಉತ್ತರಣೆಯಪಾಮಾರ್ಗಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೯-೩೬); ಎರಡೊಂದಪ್ಪಿನಮಿಂಬಾಗಿರೆ ಪಾಲಂ ಕಾಸಿ ಬಱಿಕೆ ಮತ್ತದಱೊಳಗುತ್ತರಣೆಯ ಪುಡಿವೆರಸಿಕ್ಕುಗೆ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೪೩); ಕಿಡುಗುಮಾಖುಗಳ ವಿಷಂ ಅಳಿಯಿಂದುತ್ತರಣೆಯ ಬೇರ್ಗಳುಮಂ ಮೇಣ್ ಕುಡಿಸೆಯುಂ (ಖಮದ. ೧೨-೨೧); ಪಿಪ್ಪಲಿಯುತ್ತರಣೆಗಳನಕ್ಕಿ ಗಚ್ಚಿಂದಿರದೆಱೆವುದು ರಕ್ತಪಿತ್ತದಾಹೋಪಶಮಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೫-೧೪). **ಉತ್ತರಣಿ$_1$:** ಕತ್ತಿಗಿವಿ ಸಹದೇವಿ ಮತ್ತೆತ್ತುನಾಲಗೆಯು ಉತ್ತರಣಿವೆರಸು ತಿಲಕವಿಡೆ ಲೋಕ ತನ್ನತ್ತ ಸಾರುವುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೮೦). **ಉತ್ತರಾಣಿ:** ಉತ್ತರಾಣಿಯ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಮುಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕುಟ್ಟಿ, ಮಾಡಿದ ಅಕ್ಕಿಯಿಂದ ಉತ್ತಮವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಮಾಡಿದನು (ವೇಂಮಾಹಾ. ೧೦೧). **ಉತ್ತರೇಣಿ:** (ಎಸಮ್ಮೆ. XV, ೪೫).
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಉತ್ತರಣೆ; ತೆಲು. ಉತ್ತರೇನು]

ಉತ್ತರತಪ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹನ್ನೆರಡು ವಿಧವಾದ ತಪಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಬಾಹ್ಯತಪದೊಳಸಹ್ಯಮಾನ ಸಾಹಸನಾಗಿ ಮತ್ತಮುತ್ತರತಪದೊಳುತ್ತರೋತ್ತರಂ ನೆಗಬ್ದು (ಸುಕುಮಾ. ೪-೧೪ ವ).
[ಉತ್ತರ + ತಪ]

ಉತ್ತರದಾತ (ನಾ). ಉತ್ತರಕೊಡುವವನು; ಹೊಣೆಗಾರ; ಜವಾಬ್ದಾರ: ಮಾನವನು ಕರ್ಮಯೋಗಿ. ಆವನು ತನ್ನ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರದಾತನು ನಿಜ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೬೪). [ಉತ್ತರ + ದಾತ]

ಉತ್ತರದಾಯಿ (ನಾ). = ಉತ್ತರದಾತ: ಪಶುಗಳು ತಮ್ಮ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರದಾಯಿಗಳಲ್ಲ. ಮಾನವನು ಮಾತ್ರ ಉತ್ತರದಾಯಿಯೆಂಬ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಏಕೆ? (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೬೩).
[< ಸಂ. ಉತ್ತರದಾಯಿನ್]

ಉತ್ತರದಾಯಿತ್ವ (ನಾ). ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ: ಎರಡು ತಿಂಗಳ ಮಗುವಿಗೆ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮದ ಉತ್ತರದಾಯ[ಯಿ]ತ್ವವೇ ಇಲ್ಲ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೦೯).
[ಸಂ.]

ಉತ್ತರದಿಗ್ವರ (ನಾ). ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನ ಒಡೆಯ ; ಕುಬೇರ: "ಯಕ್ಷಂ . . . ಉತ್ತರದಿಗ್ವರಂ ರಾಜರಾಜಂ . . . ರಾಕ್ಷಸದ್ವಿಷನೆನೆ ಕುಬೇರನೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೬–೧೫). [ಸಂ. (ಉತ್ತರದಿಶ್ + ವರ)]

ಉತ್ತರಧ್ರುವ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಅಕ್ಷದ ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನ ಕೊನೆಯ ಪ್ರದೇಶ; ಉತ್ತರಮೇರು : "ಉತ್ತರದ ಕಡೆಗೆ ಇರುವ ಧ್ರುವವನ್ನು ಉತ್ತರಧ್ರುವವೆಂದೂ ದಕ್ಷಿಣದ ಕಡೆ ಇರುವ ಧ್ರುವವನ್ನು ದಕ್ಷಿಣಧ್ರುವವೆಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ" (ಭೌತವಿ. ೩೧೦); ಉತ್ತರಧ್ರುವದಿಂ ದಕ್ಷಿಣಧ್ರುವಕೂ ಚುಂಬಕಗಾಳಿಯು ಬೀಸುತಿದೆ (ನಾದಲೀ. ೫೦–೧). 'ದಕ್ಷಿಣಧ್ರುವ' ಪರಾ. [ಉತ್ತರ + ಧ್ರುವ]

ಉತ್ತರಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿವಾದ; ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ. ೨. ವಾದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾದ ವಾದದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಆಕ್ಷೇಪಣೆ. ೩. ತಿಂಗಳ ಎರಡನೆಯ ಭಾಗ; ಪೂರ್ಣಿಮೆಯಿಂದ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯವರೆಗಿನ ಕಾಲ; ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ. 'ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ' ಪರಾ. [ಉತ್ತರ + ಪಕ್ಷ]

ಉತ್ತರಪದ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು : ಉತ್ತರಪದಂ ವಿಶೇಷ್ಯದೊಳೊತ್ತರಿಸಿರೆ ಪೂರ್ವಪದದು ಪಾಂತ್ಯಸ್ವರದಿಂದತ್ತಿರ್ದುವರ್ಕೆ ಲೋಪಂ ಮತ್ತಮಿಕಾರಕ್ಕೆ ಬಹುಳಮುಕ್ಕುಮೆಕಾರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೬).; ಉತ್ತರ ಪದದ ಅರ್ಥವು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ, ಪೂರ್ವಪದವು ತೃತೀಯಾದಿವಿಭಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಆಗುವ ಸಮಾಸವು ತತ್ಪುರುಷ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೧). 'ಪೂರ್ವಪದ' ಪರಾ. [ಉತ್ತರ + ಪದ$_2$]

ಉತ್ತರಪಾಣಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಉತ್ತರಪಾಣಿ, ಪಂಚಪಾಣಿ, . . . ಜಯಾಳವೆಂಬಿವು ಮೊದಲಾದ ನೂಱೆಂಟು ತಾಳಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೮). [ಉತ್ತರ + ಪಾಣಿ]

ಉತ್ತರಪೂಜೆ (ನಾ). ದೇವತಾರಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಾಯಪೂಜೆ (ಕ). [ಉತ್ತರ + ಪೂಜೆ]

ಉತ್ತರಫಲ್ಗುನಿ (ನಾ). ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರ ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡನೆಯದು. [ಸಂ. ಉತ್ತರಫಲ್ಗುನೀ]

ಉತ್ತರಭಾಗ (ನಾ). ಎರಡನೆಯ ಭಾಗ : ವೇದದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಭಾಗ, ಉತ್ತರಭಾಗ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಭಾಗ . . . ಉತ್ತರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಸ್ವರೂಪ ಸ್ವಭಾವ ಮೊದಲಾದುವು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೪೩). [ಉತ್ತರ + ಭಾಗ]

ಉತ್ತರಭಾದ್ರಪದೆ (ನಾ). ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರ ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತಾರನೆಯದು. [ಸಂ. ಉತ್ತರಭಾದ್ರಪದಾ]

ಉತ್ತರಭಾರ (ನಾ). ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ : ರಾಜ್ಯಕ್ಷೇಮದ ಉತ್ತರಭಾರವು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನ ಮೇಲೂ ಹೊತ್ತಿರುವಾಗ, ಆ ಜವಾಬ್ದಾರಿಗೆ ತಕ್ಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. . . ಮೊದಲನೆಯ ಕರ್ತವ್ಯ (ಸಾಹಿಶ. ೧೦). [ಉತ್ತರ + ಭಾರ]

ಉತ್ತರಭಾರವಾಹಿ (ನಾ). ಹೊಣೆಗಾರ; ಜವಾಬ್ದಾರ : ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹದಲ್ಲಿಯೂ ಜವಾಬ್ದಾರನು (ಉತ್ತರ ಭಾರವಾಹಿ) ಒಬ್ಬನಿರಬೇಕು (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೬೩). [< ಸಂ. ಉತ್ತರಭಾರವಾಹಿನ್]

ಉತ್ತರಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ದಾಟುವ ಹಾದಿ; ಉತ್ತರಿಸುವ ಮಾರ್ಗ : ಈ ಪೂಜೆಯಿಂದ ಪ್ರಸನ್ನಳಾದ ಕಾವೇರಿಯು ನಿನಗೆ ಉತ್ತರಮಾರ್ಗವನ್ನು ಕೊಡುವಳು (ಅರ್ಕನಾ. ೧೧೧). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ; ವಕ್ರೋಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗೌಡೀ ರೀತಿಯ ಕಾವ್ಯರಚನೆ : ಸಮಮಧುರ ನಿಬಿಡ ಕಾಂತ ಸುಕುಮಾರ ಸುಸಮಾಹಿತಪ್ರಸನ್ನೋದಾರಪ್ರಮಿತಗ್ರಾಮ್ಯೋಜಸ್ವಿಕ್ರಮದಿಂದಶಭೇದಮಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣಮಾರ್ಗಂ ಅವಱ ವಿಪರ್ಯಯವೃತ್ತಿ ಪ್ರವಿಭಕ್ತ ವಿಕಲ್ಪಮಕ್ಕುಮುತ್ತರಮಾರ್ಗಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೫೨, ೫೩). 'ದಕ್ಷಿಣಮಾರ್ಗ' ಪರಾ. [ಉತ್ತರ + ಮಾರ್ಗ]

ಉತ್ತರಮೀಮಾಂಸೆ (ನಾ). ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರ; ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು : ಉತ್ತರಮೀಮಾಂಸೆಯು ಸರ್ವೋಪನಿಷದರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕಮಾದ ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರವೆಂತಲೂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯೆಂತಲೂ . . . ಅಭಿಮತಮಾಗಿರ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೧೦); ಬಾದರಾಯಣ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಮೀಮಾಂಸೆ, ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸೆಯೆಂದೂ ವ್ಯವಹಾರ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೮೪). 'ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆ' ಪರಾ. [ಉತ್ತರ + ಮೀಮಾಂಸೆ]

ಉತ್ತರಮುಖಿ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕನ್ನೇ ತೋರಿಸುವ ಯಂತ್ರ, —ಸಾಧನ; ದಿಕ್ಸೂಚಿ : ಕಾಣ್ಬುದಸದಳಮಲಾ ಮನುಜಮನದುತ್ತರಮುಖಿಗೆ ಬಿದಿಯ ಚಿರತಾರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೮–೧೦); ನಾವಿಕರಿಗೆ ದಿಕ್ಕನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಅತ್ಯಂತ ಉಪಯೋಗಕರವಾಗಿ ದಿಕ್ಸೂಚಿ ಅಥವಾ ಉತ್ತರಮುಖಿ (Compass) ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಈ ಉಪಕರಣವು . . . ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದೆ (ಭೌತವಿ. ೩೧೦). [ಸಂ. ಉತ್ತರಮುಖೀ (ಉತ್ತರ + ಮುಖ + –)]

ಉತ್ತರಮೇರು (ನಾ). ೧. = ಉತ್ತರಧ್ರುವ : ಉತ್ತರಮೇರು (ಧ್ರುವ) ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಅಚಲವಾಗಿ ನೆಲಸಿರುವ ಈ ನಕ್ಷತ್ರವು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೨೮). ೨. [ಜೈನ] ಮೇರುಪರ್ವತದ ಉತ್ತರ ಭಾಗ; ವಿದೇಹಕ್ಷೇತ್ರ. 'ದಕ್ಷಿಣಮೇರು' ಪರಾ. [ಉತ್ತರ + ಮೇರು]

ಉತ್ತರರಕ್ಷೆ (ನಾ). "ಉತ್ತರಭಾಗ; ವೇದಾಂತ" (ಶಂಕದಾ. ಕೋಶ) : ಅಕ್ಷರಂಗಳ ಕಲಿಸಿ . . . ನಾಟಕ ಶಿಕ್ಷೆಯಂತರ [ಪಾಠಾಂ. ಉತ್ತರ] ಶಾಸ್ತ್ರದುತ್ತರರಕ್ಷೆಯಂ ಬೋಧಿಸಿದರಾ ಶಿವದಾಸಿಯಾತ್ಮಜಗೆ (ಶಂಕದಾ. ೧೬–೩೩). [ಉತ್ತರ + ರಕ್ಷೆ]

ಉತ್ತರವಯಸ್ಸು (ನಾ). ಐವತ್ತರಿಂದಾಚೆಯ ವಯಸ್ಸು; ಇಳಿವಯಸ್ಸು ; ಅಪರವಯಸ್ಸು. 'ಪೂರ್ವವಯಸ್ಸು' ಪರಾ. [ಉತ್ತರ + ವಯಸ್ಸು]

ಉತ್ತರವಾದಿ (ನಾ). ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳತಕ್ಕವನು ; ಜವಾಬ್ದಾರ; ಹೊಣೆಗಾರ : ಅದು ಯಾರ ಕಣ್ಣಿಗೂ ಬೀಳುವುದಿಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ನಾನು ಇಂದು ಯಾರಿಗೂ ಉತ್ತರವಾದಿಯಾಗಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ (ನಿಬಂಧ. II, ೯೨). [< ಸಂ. ಉತ್ತರವಾದಿನ್]

ಉತ್ತರವಾದಿತ್ವ (ನಾ). ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುವ ಹೊಣೆ; ಜವಾಬ್ದಾರಿ : ಇದನ್ನು ಸ್ವಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಉತ್ತರವಾದಿತ್ವ ಜೀವಾತ್ಮನದು (ಭಾರದ. ೨೧೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ತರವೀ (ಕ್ರಿ). ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡು : ಅಭವನೇನೆಂದೊಡುತ್ತರವೀಯದಿರೆ . . . ಶಿವನೇಸುದಿನದಿಂದುಣ್ಣದಿರ್ದಹನೋ (ಬಸಪು. ೧೬–೧೮). [ಉತ್ತರ + ಈ$_2$]

ಉತ್ತರಶ್ರೇಣಿ (ನಾ). ಉತ್ತರಭಾಗದ ಸಾಲು, —ಪಂಕ್ತಿ : ವಿಜಯಾರ್ಧದುತ್ತರಶ್ರೇಣಿಯ ಕಾಂಚನಪುರವೆಂಬ ಪೊೞಲರಸಂ ಮಹೇಂದ್ರನೆಂಬೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೧). 'ದಕ್ಷಿಣಶ್ರೇಣಿ' ಪರಾ. [ಉತ್ತರ + ಶ್ರೇಣಿ]

ಉತ್ತರಸ 'ಉತ್ತರಾಸ' ನೋ.

ಉತ್ತರಸಾಗರ (ನಾ). [ಭೂಗೋಳ] ಉತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ ಸಾಗರ; ಭೂಮಿಯ ಉತ್ತರಧ್ರುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿನ ಸಾಗರ: (Arctic ocean. ಪಾರಿಸಿ. ೬). 'ದಕ್ಷಿಣಸಾಗರ' ಪರಾ. [ಉತ್ತರ + ಸಾಗರ]

ಉತ್ತರಸಾಧಕ (ನಾ). ೧. ಮುಂದಿನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವವನು : ಧರ್ಮೋಪದೇಶಂಗೆಯ್ದು ಪರಲೋಕಕ್ಕುತ್ತರಸಾಧಕನಾಗಿ ನಡೆವೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೬-೪). ೨. ಸಹಾಯಕ : ಸಮಸ್ತಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆಲ್ಲಂ ಮಿತ್ರನುತ್ತರಸಾಧಕಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೯೭-೧೧). ೩. ಮೇಲನ್ನು ಸಾಧಿಸುವಂತಹದು; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವಂತಹದು : ಕಾಯದಿಂದ ಗುರುವ ಕಂಡೆ ಕಾಯದಿಂದ ಲಿಂಗವ ಕಂಡೆ . . . ಕಾಯದಿಂದ ಸಕಳೇಶ್ವರದೇವರ ಪೂಜಿಸುವಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಸಾಧಕನಾದೆಯಲ್ಲಾ ಎಲೆ ಕಾಯವೆ (ಸಮಾವ. ೫೧). [ಉತ್ತರ + ಸಾಧಕ]

ಉತ್ತರಳ (ಗು). ೧. ತುಂಬ ಚಂಚಲವಾದ; ಬಹಳವಾಗಿ ಕಂಪಿಸುವ. ೨. ಬಹಳ ಹೊಳೆಯುವ, —ಮಿಂಚುವ : ದೋಃಕಂಡೂಯನಮಂ ಕಬಲ್ಕಲೆಡೆಯಾಯ್ತೆನುತ್ತುಮುತ್ತರಳ ತಾಮ್ರಲೋಚನನಾದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೩). [ಸಂ. ಉತ್ತರಲ]

ಉತ್ತರಾಂಗ (ನಾ). ೧. = ಉತ್ತರಾಸ ೧ : "ಉತ್ತರಾಂಗಮೆಂಬುದು ಉತ್ತರಂಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೦-೧೪೫). ೨. ಮುಂದಿನ ಅಂಗ; ಆಮೇಲಿನ ಅಥವಾ ಅನಂತರ ಬರುವ ಭಾಗ : ಇತರ ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸದೊಡನೆ ಉತ್ತರಾಂಗಗಳಾದ ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಾದಿ ಯೋಗಾಂಗಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಬೇಕು (ಭಾರದ. ೧೫೪). [ಉತ್ತರ + ಅಂಗ]

ಉತ್ತರಾಜಿ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟದ್ದು; ಬಡಗಣದ್ದು. ೨. ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?) : ಬಾಗಣ ಗವುಡರು ಉತ್ತರಾಜಿ ಬಸವಪ್ಪನ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೧-೩ ; ?). [< ಉತ್ತರಾದಿ]

ಉತ್ತರಾಜಿಮಠ (ನಾ). = ಉತ್ತರಾದಿಮಠ (೩). [ಉತ್ತರಾಜಿ+ಮಠ]

ಉತ್ತರಾಣಿ 'ಉತ್ತರಣೆ' ನೋ.

ಉತ್ತರಾದಿ (ನಾ). ಪುರೋಹಿತವರ್ಗದವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ : ಪುರೋಹಿತವರ್ಗ (Priests) (ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂ ಇತರರೂ). . . ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ, ತೌಲವ, ಉತ್ತರಾದಿ, ವಡಮ, ವೈದಿಕ, ವತ್ತಿಮನ್, ಜಂಗಮ್, ಕಾಜಿ, ಪಿದಾರನ್ (ತುಳುನಾ. ೧೭೧). [?]

ಉತ್ತರಾದಿಮಠ (ನಾ). ಮಾಧ್ವ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಒಂದು ಮಠ. [ಉತ್ತರಾದಿ + ಮಠ]

ಉತ್ತರಾಧಿ (ನಾ). ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿ : ತನ್ನ ಗಂಡನನ್ನು ಶ್ರೀಮಂತನ ಪುತ್ರನೆಂದೂ, ವಿಪುಲವಾದ ಭೂಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಉತ್ತರಾಧಿಯೆಂದೂ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಬಲ್ಲವಳಾದಳು ? (ಚಿನ್ನಬೀ. ೪೦). [< ಸಂ. ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿನ್]

ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರ (ನಾ). ಮುಂದಿನ ಹಕ್ಕುದಾರಿಕೆ, —ಅಧಿಕಾರ; ಬಾಧ್ಯತೆ : ಅದಕ್ಕೆ ಶಾಶ್ವತ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರವೂ ಒಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಮುದ್ರೆಯೂ ಇರತಕ್ಕುದು (ಭಾಭಾನ. ೨೬೧). [ಉತ್ತರ + ಅಧಿಕಾರ]

ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿ (ನಾ). ಮುಂದಿನ ಹಕ್ಕುದಾರ, —ವಾರಸುದಾರ : ಎಲ್ಲ ಅಧಿಕಾರಗಳು, ದಾಯಿತ್ವಗಳು ಮತ್ತು ಆಭಾರಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯಾದ ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಸರ್ಕಾರದ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿರತಕ್ಕುದು (ಭಾಭಾನ. ೧೬೦); ಉದಯಾದಿತ್ಯನ ಮಗ ಎರೆಯಂಗ ಕುಮಾರನು ರಾಜ್ಯದ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯೆಂದೆನ್ನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಸವತಿ. V, ಪ್ರಸ್ತಾ). [< ಸಂ. ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿನ್]

ಉತ್ತರಾಪಥ (ನಾ). ೧. ವಿಂಧ್ಯಪರ್ವತದಿಂದ ಉತ್ತರಕ್ಕಿರುವ ದೇಶ; ಉತ್ತರದೇಶ : ವೃದ್ಧಪರಾಶರಮುನೀಂದ್ರನುತ್ತರಾಪಥಕ್ಕೆ ಪೋಗುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೪). ೨. = ಉತ್ತರಮಾರ್ಗ ೨ : ಜಲನಿಧಿಮೇಖಲಾವಲಯಿತಾಂಗಿ ಕರಂ ಸೊಗಯಿಪ್ಪುದಾಯ್ತು ಭೂಲಲನೆ ವಿಶಾಲಲಕ್ಷ್ಮಿಯನನಾಕುಳಮೆಂಬುದಿದುತ್ತರಾಪಥಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೦೪). 'ದಕ್ಷಿಣಾಪಥ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತರಾಫಲ್ಗುನಿ (ನಾ). = ಉತ್ತರಫಲ್ಗುನಿ. [ಸಂ. ಉತ್ತರಫಲ್ಗುನೀ]

ಉತ್ತರಾಭಾದ್ರಪದ (ನಾ). = ಉತ್ತರಾಭಾದ್ರೆ. [ಸಂ. ಉತ್ತರಭಾದ್ರಪದಾ]

ಉತ್ತರಾಭಾದ್ರೆ (ನಾ). ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತಾರನೆಯದು : ಅಶ್ವಿನಿ. . . ಉತ್ತರಾಭಾದ್ರೆ ರೇವತಿಗಳೆಂಬಿಪ್ಪತ್ತೇಳು ತಾರೆಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೫೪). [ಸಂ. ಉತ್ತರಭಾದ್ರಾ]

ಉತ್ತರಾಭಾಸ (ನಾ). ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ ಸರಿಯೆಂದು ಕಾಣುವ ಉತ್ತರ; ತಪ್ಪಾದ ಉತ್ತರ; ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ ಉತ್ತರ (೩). [ಉತ್ತರ + ಆಭಾಸ]

ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖ (ನಾ). ಉತ್ತರದ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಕೊಂಡಿರುವುದು : ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖನಾಗಿ ಸಿದ್ಧಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕಂ ತ್ರಿಜಗದ್ಗುರುವೇ ಗುರುವೆಂದು ತತ್ಪದಸರಸಿಜಧ್ಯಾನಪರಾಯಣನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೬-೭೨ ವ). [ಉತ್ತರ + ಅಭಿಮುಖ]

ಉತ್ತರಾಯಣ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನು ಉತ್ತರದ ಕಡೆಗೆ ಓಲುತ್ತ ನಡೆಯುವ ಕಾಲ; ಮಕರಸಂಕ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಕರ್ಕಾಟಕ ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯವರೆಗಿನ (ಆರು ತಿಂಗಳ) ಕಾಲ : ಅಂತು ವಸಂತಕಾಲಾದಿತ್ಯನಂತೆ ಲೋಕೈಕಮಿತ್ರನುತ್ತರಾಯಣಪ್ರವೃತ್ತನಾಗಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೪೯ ವ) ; ಸೂರ್ಯನು ಉತ್ತರದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಉತ್ತರಾಯಣ. ಆಗ ನಮಗೆ ಬೇಸಗೆ (ಕಿಂಕಥೆ. ೨). 'ದಕ್ಷಿಣಾಯನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತರಾಯಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯವ; ಪರಕೀಯ (?) : ನಮಗೆ ನಿಮ್ಮೊಯ ಸಂಗವಳವಡದು ನಿಮಗೆ ನಾವಿನ್ನುತ್ತರಾಯಿಗಳೆಮಗೆ ಬಂಧನ ಬಿಟ್ಟುದೆನುತಾ ಕ್ರಮದಲುಟ್ಟುಡುಗೆಯನು ತೊಡಿಗೆಯನಿತ್ತಳರಸಂಗೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೦-೨೪) ; ಕೆತ್ತುಕೊಂಡಿರಲೇಕೆ ನೀವಿನ್ನುತ್ತರಾಯಿಗಳೆಮ್ಮ ಭಾಗ್ಯದ ಬಿತ್ತು ಹುರಿದರೆ ಬಿರುದ ಭಟರಿದ್ದೇನ ಮಾಡುವರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೨೧) ; ನಗಧರನು ನೀತಿಯನು ಭಾವಿಸುತ ಖೂಳನಾ ಕೆಡುನುಡಿಗಳಂ ಗುಣಿಸುತ್ತೆ ಮುನ್ನಮವನ ಮಾತೆಗಿತ್ತಾ ಭಾಷೆಗುತ್ತರಾಯಿಗಳೆಂದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫-೩೩). [< ಸಂ. ಉತ್ತರಯಾಯಿನ್ ?]

ಉತ್ತರಾರಣಿ (ನಾ). ಕಡೆದು ಬೆಂಕಿಮಾಡುವ ಮರದ ಕೊರಡುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅರಣಿಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಅರಣಿಪೋತಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಅರಣಿಯತ್ನಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಉತ್ತರಾರಣಿಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ . . . ಅಗ್ನಿ ಹುಟ್ಟುವುದೆ ? (ಬುದ್ಧಪ. ೭೪). [ಉತ್ತರ + ಅರಣಿ]

ಉತ್ತರಾರ್ಥ (ನಾ). ಮುಂದಿನ ಅರ್ಥ; ಪರಲೋಕದ ಪ್ರಯೋಜನ : ತದ್ಗ್ರಹಣಂ ಇಹಾರ್ಥಮುಂ ಉತ್ತರಾರ್ಥಮುಂ ಆಗಿ ನಿರೂಪಿಸಪಟ್ಟಿದಱಿಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೫). [ಉತ್ತರ + ಅರ್ಥ]

ಉತ್ತರಾರ್ಧ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆಯ ಅರ್ಧ; ಮುಂದಿನ ಅರ್ಧ : ಪುನರ್ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಮಾಧ್ಯಮಿಕಶಾಲೆ ಸೆಕೆಂಡರೀ ಶಿಕ್ಷಣದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಂತಿದ್ದರೆ, ಪ್ರೌಢಶಾಲೆ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಂತಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೯೧). 'ಪೂರ್ವಾರ್ಧ' ಪರಾ. ೨. [ಜೈನ] ಒಂದು ಪರ್ವತದ ಹೆಸರು : ವಿಜಯಾರ್ಧ ಜಯವಿದೆನಗಾಪ ಜಯಂ ನೆಗಟ್ದುತ್ತರಾರ್ಧಜಯಮೆ ಜಯಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೧೯). [ಉತ್ತರ + ಅರ್ಧ]

ಉತ್ತರಾಶಾಧಿಪತಿ (ನಾ). ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನ ಒಡೆಯ; ಕುಬೇರ. [ಸಂ. (ಉತ್ತರಾಶಾ + ಅಧಿಪತಿ)]

ಉತ್ತರಾಷಾಢ (ನಾ). ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದನೆಯದು : ಅಶ್ವಿನಿ . . . ಉತ್ತರಾಷಾಢ . . . ರೇವತಿಗಳೆಂಬಿಪ್ಪತ್ತೇಳು ತಾರೆಗಳಾದ (ವಿವೇಕ. ೨೫೪). [ಸಂ. ಉತ್ತರಾಷಾಢಾ]

ಉತ್ತರಾಸ, ಉತ್ತರಸ (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿಲ ಚೌಕಟ್ಟಿನ ಮೇಲು ಭಾಗ; ಬಾಗಿಲ ಮೇಲುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿರುವ ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿ; ಗಂಧವಟ್ಟಿಗೆ: "ನಾಶಾ ಉತ್ತರಾಸದ ಹೆಸರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೪); "ಉತ್ತರಂಗಮೆನಲ್ಕೆ ನೆಗಳ್ದುತ್ತರಾಸಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೯-೧೨); ಸಂಬಳಿಗೋಲ ಮುಂಜೂರೊಳಗೆ ಸಮಂತಿಟ್ಟು ಕೈವುಳಿಗತ್ತಿಗಳನುತ್ತರಾಸದೊಳ್ ಸಸಿನೆ ಮಡಗಿ ಸೊಗಸಿನಿಂ ಪಾದಂಗಳಂತೊಳೆದು (ಅರಾಚ.೭-೧೩). ೨. ಬಾಗಿಲು ಚೌಕಟ್ಟಿನ ಕೆಳಪಟ್ಟಿ; ಹೊಸ್ತಿಲು (ದಕ. ಪ್ರಾದೇ): ನಮ್ಮ ಮನೆ ಉತ್ತರಾಸ ತುಳಿದೀಯೇ ಜೋಕೆ! (ರೂಢಿ). ೩. ಮೇಲ್ಛಾವಣಿಯ ಎರಡು ತೊಲೆಗಳಿಗೆ ಭದ್ರವಾಗಿ ಸೇರಿಸಿ ಇಳಿಯಬಿಟ್ಟಿರುವ ಹಲಗೆ ಅಥವಾ ಬೊಂಬು; ಈ ಹಲಗೆಗಳು ಒಂದರ ಕೆಳಗೆ ಒಂದು ಇದ್ದರೆ ಅಡೆಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತವೆ (*). **ಉತ್ತರಸ**: ೧. ಒಳಪೊಗುತಿರಲು ಉತ್ತರಸದಾ ಹಲಗೆ ತಲೆಯಂ ತಾಗೆ (ಪ್ರ ಭು ಪು. ೭-೧೩೬, ೧೩೭). [?]

ಉತ್ತರಾಸಂಗ (ನಾ). ಉತ್ತರೀಯ; ಮೇಲುಹೊದಿಕೆ: "ವೈಕಕ್ಷ್ಯಂ, ಉತ್ತರಾಸಂಗಃ, ಬೃಹತಿಕಾ – (ಈ ೩) ಉತ್ತರಾಸಂಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೮-೨೫೬); "ಶಾಟಿ ವೈಕಕ್ಷ್ಯಮಾ ಪೊದೆವವುತ್ತರಾಸಂಗಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೬-೯). [ಸಂ.]

ಉತ್ತರಿ (ನಾ). ೧. = ಉತ್ತರಾಸಂಗ (ಚತುಸಿ. ೬. I, ೭೬). ೨. ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಹುಲುವಲುತ್ತರಿ [ಪಾಠಾಂ. ರೆ]ಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ૩೬-೧೯). [ಸಂ. ಉತ್ತರೀಯ]

ಉತ್ತರಿಕೆ 'ಉತ್ತರಿಗೆ' ನೋ.

ಉತ್ತರಿಗೆ, ಉತ್ತರಿಕೆ, ಉತ್ರಿಗೆ (ನಾ). = ಉತ್ತರಾಸಂಗ: "ಉತ್ತರೀಯಕ – ಉತ್ತರಿಗೆ" (ಶಮುದ. ೨೮೬ ಪ್ರಯೋ); ಬೆಳಪ ಸಪುರಪ್ರಕರದುತ್ತರಿಗೆಯುಮ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಯುಮ, ಗೆಯುವ, ಯುಮುಮ] ನಿಕ್ಕಿ ಮಂಗಳ ವಿಳಾಸಮಂ ಮಾಡಿ (ನಂಬಿರ. ೫-೬೪); ಜೋಲುವುತ್ತರಿಗೆಗಳ ಸರಪಳಿ ಜಾಳದಾಭರಣಂಗಳಂ ಧರಿಸೋಳಿಯಿಂದವೆ ಹಳಚುವಚ್ಚಾಳುಗಳನುಂ ಕಳೆದು (ಬಸವು. ೬೧-೨೭); ಕಡೆಯ ಪೆಂಡೆಯ ವಡ್ಡಿ ನಾ ಣು ತ್ತ ರಿ ಗೆ ಲುಳಿ ಹಿಡಿದ ಕಾಸೆಯ ಹೊನ್ನ ಹರಿಗೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೭೨); ಕವೋಷ್ಣ ಬಾಷ್ಪವಾರಿಯಂ ತನ್ನುತ್ತರಿಗೆಯ ಕಿಱುಸೆಱಂಗಿನಿಂ ತೊಡೆದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೦-೧೪); ಉತ್ತರಿಗೆಯ ಸೆರಗಿನಲ್ಲಿ ಮುಖವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು (ಬಿಟ್ಟಅ. ೯೪-೨೫). **ಉತ್ತರಿಕೆ**: ಕರಿಚರ್ಮಮಂ ಮೇಲೆ ವುತ್ತರಿಕೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಇಹರ. ೩೧-೨೫); ಕಿತ್ತಳೆಗಾವಿಯ ಸೀರೆಯ ಕೀಲಣಿಯುತ್ತರಿಕೆಯ ಕೆಂಬರಲವುತ್ತಮದೋಲೆಯ ಕುಂಕುಮದಣ್ಪಿನುನ್ಮತ್ತ ಯವ್ವನೆಯರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೪-೨೦). **ಉತ್ರಿಗೆ**: ನವಪೀತದುತ್ರಿಗೆಗಳಂ . . . ಕೊಟ್ಟು (ಪರಶು. ೬-೮).

ಉತ್ತರಿಗೆಜನ್ನಿವರ = ಕೊರಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಬಲದ ತೋಳಿನ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಯುವಂತೆ ಧರಿಸಿದ ಜನಿವಾರ; ಉತ್ತರೀಯವಾಗಿ (ಉಪವೀತವಾಗಿ) ಧರಿಸಿದ ಜನಿವಾರ: ವರಕಮಂಡಲಮೊಪ್ಪೆ ಹಸ್ತದೊಳೋಜಿವೆತ್ತಿರೆ ಬೆಳ್ಳಿಯುತ್ತರಿಗೆಜನ್ನಿವರಂ ಬೆಡಂಗಳವಟ್ಟು ಬಾಲ ದಿನೇಶನಂತಿರೆ ತನುಚ್ಛವಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೦೬).

[< ಸಂ. ಉತ್ತರೀಯಕ]

ಉತ್ತರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಹೇಳು; ಮರುನುಡಿ; ಉತ್ತರ ಹೇಳು: ಸ್ತ್ರೀಮತವನುತ್ತರಿಸಲಾಗದೆ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದೊಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೮೧); ತಮ್ಮನನ್ನು ಏನನ್ನೋ ಕೇಳಿದೆ; ಅವನು ಬೇರೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸಲಿಲ್ಲ (ಚಿಂದುಟ. ೧೦).

[ಉತ್ತರ + -ಇಸು$_1$]

ಉತ್ತರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ದಾಟು; ಮೀರು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು: ಬಲಂಬೆರಸು ನಟ್ಟಿರುಳೆಳ್ದು ಪೋಗಿ ಮೇಖಲಾತರಂಗಿಣಿಯನುತ್ತರಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೧೨ ವ); ನಂಜಿನ ಮಂಜನುತ್ತರಿಸಿ ನಡೆದಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೯); ಆನಂದದಿಂದಂ ಗೋದಾವರಿಯನುತ್ತರಿಸಿ ಬರೆವರೆ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೩ ವ); ಪಾಂಡವರು ವಿಪಿನವನುತ್ತರಿಸಿಯಜ್ಞಾತವಾಸಕೆ ಗುಪ್ತದಲಿ ತಾವಿಪ್ಪರಲ್ಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೦೭ಣ. ೪-೫); ಆ ಮೂವರೊಂದುವರೆಯೋಜನವನುತ್ತರಿಸಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧-೮೭). ೨. ಫಲಿಸು; ನೆರವೇರು; ಕೈಗೂಡು: ಮರುಳಾಗದೆನ್ನನುಡಿಗುತ್ತರಮಂ ಮುನ್ನಿತ್ತು ಕುಡಿಯೆ ಕಜ್ಜಂ ನಿನಗುತ್ತರಿಸುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೪೭). ೩. ನಡಸು; ನೆರವೇರಿಸು: ಎನ್ನ ಭಾಷೆಯನು ನಾನುತ್ತರಿಸಬೇಕು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೮೩). ೪. ಉದ್ಧರಿಸು; ಏಳಿಗೆ ಹೊಂದಿಸು: ಉತ್ತರಿಪಂ ಜಸಲತೆಯಂ ಬಿತ್ತರಿಪಂ ಸದ್ಗುಣಂಗಳಂ ಬುಧತತಿಯೊಳ್ ಕತ್ತರಿಪಂ ಭಯಲೋಭಮನುತ್ತಮಪುರುಷಂ (ಎಕ. V, ಚೆನ್ನರಾ. ೧೮೬-೨೬; 1142); ಸತ್ಯಲೋಕನಿವಾಸಿ ರಸಕಾತರಂ ಮೌನಿ ನನ್ನನುತ್ತರಿಸಲೀ ಭಾವಗಳ ತಂದ 'ಮಲೆದೇ. ೪೭-೪). ೫. (ಸಾಲವನ್ನು) ತೀರಿಸು; ಸಲ್ಲಿಸು: ಕಾಶಿಯು ನಿವಾಸದೊಳು ಸತಿಸುತರ ಮಾಱಿ ತಾಂ ಹೇಸದೆಯನಾಮಿಕಂಗಾಳಾಗಿ ಋಣವನುತ್ತರಿಸಿದ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನು (ಹಚಕಾ. ೧೧ ಸೂಚನೆ); ಅರಮನೆಯಿಂದ ಬಂದ ಉತ್ತಾರ ಬಂದಡೆ ಕುಳಸರದಿಯಲಿ ಉತ್ತರಿಸಿಕೊಂಬೆಉ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೩೩-೫೨; 1408); ಹೊಂನನೂ ಬತ್ತವನೂ ಉತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡು (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೧, ಮಂಗಳೂ. ૩೫೦-೧೦; ?); ಪಿತೃದೇವತೆಗಳ ಋಣವನುತ್ತರಿಸದೆ ರಾಯಕುವರರೆಲ್ಲ ರಣಭೂಮಿಯೊಳಡಗಿದರು (ಕರ್ಣವ್ಯ. ೮-೨೦). ೬. ತಂಗು; ನಿಲ್ಲು: ಲಿಂಗವು ಪ್ರಾಣವು ಅವಿರಳಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಅವುಳ ಸೋಂಕು ತುಳುಕಿ ಬಾಹ್ಯಕ್ರೀಯಾಗಿ ಕರಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಬಂದುತ್ತರಿಸೆ (ಉರಿವ. ೪೦). ೭. ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿ: ಮತ್ತೆರಡು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಶಂಖಚಕ್ರವ ಧರಿಸಿ ಬಿತ್ತರದಮಳಕರದೊಳಗೆ ಕೈತಾಳಮನ್ನುತ್ತರಿಸಿ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ૩-೨૩-೨೦). ೮. (ಸವಾರನು) ಇಳಿ; ಅವತರಿಸು: ಉತ್ತರಿಸಿದ ಕುದುರೆಯಂತೆ ಮೋಱೆಯಂ ನೆಗಪುತ್ತುಂ . . . ಪರವಶಮಾದರಂತೆ ಜಡನಾಗುತ್ತುಮಿರಲಾಗದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧૩೬).

ಉತ್ತರಿಸವೇಳು = ದಾಟಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಹೇಳು: ಮುರಿವ ಬಿಡಿಸುವ ಥಗೆಯ ಸ್ಥೈರಿಸಿ ತೆರಳಿಚುವ ತಳಮೇಲುಗಳಲುತ್ತರಿಸವೇಳುವ ಬೀಳ್ಕೆ . . . ಸತ್ಪೋತ್ಕರುಷ ಸರಿಯೆನೆ ಶಂಭು ಶಿಷ್ಯಗೆ ಪರಿವಿಡಿಯ ತೋಱುಸುವೊಲಿದ್ದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೩೦). [ಉತ್ತರಣ + -ಇಸು$_1$]

ಉತ್ತರಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸು; ಚೂರುಮಾಡು: ಕಂಗಳ ಕಳೆದು ಜಿಹ್ವೆಯ ಕೊಯ್ದು ಶಿರವನರಿದು ಹಸ್ತವನುತ್ತರಿಸಿತ್ತರೂ ಲಿಂಗಸಾಹಿತ್ಯವಿಲ್ಲ (ಆದವ. ೨೧); ಉತ್ತಮದ ಸೇವಗೆಯ ತೆಜದಿ ಬಾಳೆಯ ದಿಂಡನುತ್ತರಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೬೭); ಎರಡು ತೋಳ್ಗಳಂ ಕೊರ್ಗಣಿಯೊಳುತ್ತರಿಸೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೨೮). [?]

ಉತ್ತರಿಳ್ಳಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಪೆರ್ಮನಡಿಗಳ ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿದ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆ ವರಿಷ ಉತ್ತರಿಳ್ಳಿಗರ ಕೋಟಿಯೊಳ್ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯-૩; ಸು. 915). [?]

ಉತ್ತರೀಯ (ನಾ). ಮೇಲುಹೊದಿಕೆ; ಹೊದೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟೆ: ಗಂಗಾತರಂಗತರಳದುಕೂಲವಸನಾಂತರೀಯೋತ್ತರೀಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧૩ ವ); ಎಲೆ ಪಾರ್ವ ನಿಮಗೆ ಕುಶಾಕ್ಷಮಾಲಾಯಜ್ಞೋಪವೀತೋತ್ತರೀಯಾದಿ ಚಿಹ್ನೆಂಗಳೆತ್ತಲೀ ನಾಯಂ ಪೊತ್ತು ಪೋಪುದೆತ್ತಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೭-೮); ಕೌರವಸೇನೆ ಬೊಬ್ಬಿರಿದು ಉತ್ತರೀಯವನ್ನು ಬೀಸತೊಡಗಿತು (ಭಾಮಣಿ. ૩૩). [ಸಂ.]

ಉತ್ತರೀಯಕ (ನಾ). = ಉತ್ತರೀಯ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತರೀಯಾಂಶುಕ (ನಾ). ಮೇಲುಹೊದಿಕೆಯ ಬಟ್ಟೆ : ನಿಜೋತ್ತರೀಯಾಂಶುಕವುನೆ ಮಹೋತ್ಸವಧ್ವಜಮಂ ಮಾಡಿ (ಆದಿಪು. ೪-೩೦ ವ). [ಉತ್ತರೀಯ + ಅಂಶುಕ]

ಉತ್ತರೆ (ನಾ). ೧. ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರ ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡನೆಯದು : ಖಗೋಳದಲ್ಲಿ . . . ಅಶ್ವಿನಿ . . . ಉತ್ತರೆ . . . ರೇವತಿಗಳೆಂಬಿಪ್ಪತ್ತೇಳು ತಾರೆಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೫೮). ೨. ಉತ್ತರಾನಕ್ಷತ್ರದ ಮಳೆ: ಉತ್ತರೆಯು ಬರತಿಹರೆ ಹೆತ್ತ ತಾಯ್ತೊ ಙಿದಿಹರೆ ಉತ್ತಮರು ತಪ್ಪಿ ನಡೆದಿಹರೆ ಲೋಕ ತಾನೆತ್ತ ಸಾರುವದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೫೯); ಉತ್ತರೆ ಬೀಳದಿದ್ದರೆ ಹೆತ್ತವ್ವ ತೊರೆದಂತೆ (ಗಾದೆ). ೩. ವಿರಾಟರಾಜನ ಮಗಳು; ಅಭಿಮನ್ಯುವಿನ ಹೆಂಡತಿ : ಇತ್ತಲರ್ಜುನದೇವ ಸಾರಿದನುತ್ತರೆಯ ಭವನವನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೯-೩೨). ೪. ಒಂದು ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ: "ಆಗಾದಃ - ಮಗ್ಗಾರೆ, ಉತ್ತರೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೦). [ಸಂ. ಉತ್ತರಾ]

ಉತ್ತರೇಣಿ 'ಉತ್ತರಣೆ' ನೋ.

ಉತ್ತರೋತ್ತರ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚುಹೆಚ್ಚಾದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ, —ಏಳಿಗೆ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸು : ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನನಂ ಕುಬೇರನಿಂ ಕಪ್ಪಂಗೊಳಲ್ ಸಮರ್ಪಿಸುವಂತೆ ಉತ್ತರೋತ್ತರಮಾಗಲುತ್ತರದಿಶಾಭಾಗಕ್ಕೆ ಪೇಙ್ದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೮ ವ); ಮೃತ್ಯು ನಿನಗೊಲಿದಿಹಳು ಬಳಿಕಿನ್ನುತ್ತರೋತ್ತರವೆಲ್ಲಿಯದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೨). ೨. ಭವಿಷ್ಯ; ಮುಂದು: ಈ ರಾಜ್ಯದ ಉತ್ತರೋತ್ತರ ರಕ್ಷಣಾಭಿವೃದ್ಧಿಗಳಿಗೆ ದಕ್ಷರಾದವರು ಬೇಕಾಗುವರೆಂಬುದನ್ನು ನಾನರಿಯೆನೆ? (ಶಾಂತಲಾ. ೨೮). ೩. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು; ಅತ್ಯಂತ ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದುದು : ಪಿರಿದುಂ ಚಿತ್ರಾನ್ವಿತವಂಬರಸಂಗತವುತ್ತರೋತ್ತರಂ ತಾನೆನಲುರ್ವ್ವರೆ ತಣಿಯಲ್ವೊಂ × × ಗಜಿವುದು ಚಟ್ಟಿಯನ ಹಸ್ತವಪ್ರತಿಹಸ್ತಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೯೩-೮೪ ; 1160). ೪. ತುಂಬ ಉತ್ತರದ್ದು : ಸುರತಾಸವಸೇವನಾ ಸನಾತನಸುಖದಿಂದಿರಿಪ್ಪೆನನುರಾಗದಿನೆಂಬುದಿದುತ್ತರೋತ್ತರಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೦೪).

ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ = ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ; ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು; ಒಂದಾದಮೇಲೊಂದರಂತೆ : ನಿನ್ನ ವಂಶವು ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವದು (ಸಮಜೀ. ೪೨). [ಉತ್ತರ + ಉತ್ತರ]

ಉತ್ತರೋತ್ತರತೆ (ನಾ). ಮೇಲು ಮೇಲಿನ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ, —ಏಳಿಗೆ; ಮೇಲ್ಮೆ: ಇಂದ್ರ ಶೈಲಮಣಿಶೃಂಗೋತ್ತುಂಗಮಾ ಮೌಳಿಯುಂ ಶಿರದೊಳ್ ತಾಳ್ದಿದನುತ್ತರೋತ್ತರತೆಯಿಂ ಶ್ರೀವರ್ಮ ಭೂಮೀಶ್ವರಂ (ಚಂದ್ರಪು ೪-೨೫). [ಸಂ. ಉತ್ತರೋತ್ತರತಾ]

ಉತ್ತರೋತ್ತರಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಮುಂದು ಮುಂದಿನ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ, —ಏಳಿಗೆ; ಪುರೋಭಿವೃದ್ಧಿ : ಸುತ್ತಣರಸರಿಗೋಲೆಯುಡುಗೊಙಿಯಿತ್ತು ದೂತರ ಕಳುಹು ಬಳಿಕಿನೊಳುತ್ತರೋತ್ತರಸಿದ್ಧಿ ನಿನಗಹುದೆಂದನಸುರಾರಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೫೨). [ಉತ್ತರೋತ್ತರ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಉತ್ತರೋತ್ತರಾಭಿವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ಉಂಟಾಗುವ ಏಳಿಗೆ; ಒಂದಾದಮೇಲೊಂದರಂತಾಗುವ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ: ಶ್ರೀ ಕನ್ನರದೇವರ ರಾಜ್ಯಮುತ್ತರೋತ್ತರಾಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಸಲುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೯-೩ ; 918). [ಉತ್ತರೋತ್ತರ + ಅಭಿವೃದ್ಧಿ]

ಉತ್ತರ್ಯ (ಗು). ವಿರಾಜಿಸುವ. 'ಉತ್ತರ್ಯದುಕೂಲ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉತ್ತರ]

ಉತ್ತರ್ಯದುಕೂಲ (ನಾ). ವಿರಾಜಿಸುವ ರೇಷ್ಮೆಬಟ್ಟೆ : ಚಕ್ರಿಯುಂ . . . ಪವಡಿಸಿ ತನ್ನುತ್ತರ್ಯದುಕೂಲ ವಿಶದಶಯ್ಯಾತಳದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೦೬). [ಉತ್ತರ್ಯ + ದುಕೂಲ]

ಉತ್ತಲ್ 'ಉತ್ತ' ಪರಾ.

ಉತ್ತವಗಳ್ಳ 'ಉತ್ತಮಗಳ್ಳ' ನೋ.

ಉತ್ತವಳ (ನಾ). ಕಾತರತೆ; ಆತುರ; ತವಕ: ಮನಂ ಪಟಚಿತ್ರದ ಪೆಣ್ಣರೂಪ ವೈಭವದೊಳಲಂಪುವೆತ್ತುದು ಕರಂ ನೆಲೆಗೊಂಡುದು ನಟ್ಟು ನಿಂದುದುತ್ತವಳದಿನೊಂದಿ ಸಂದುದೊಳಪೊಕ್ಕುದಭೀಕ್ಷಿಸಿದಾ ಕ್ಷಣಾರ್ಧದೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೯-೬೮). ೨. ಕಾತರದಿಂದಿರುವವನು; ಆತುರಗಾರ: "ಸೋತ್ಕಂಠಂ ಕರಮುನ್ಮನನುತ್ಕಂ ವಿಮನಸ್ಕಮ[ನು]ತ್ತವಳನವನಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೪-೨೩); ಅರಸಂ . . . ನಾಗದತ್ತಸೆಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿಗೆ ಕೂಸಂ ಬೇಡಿಯಟ್ಟಿಯುತ್ತವಳನಾಗಿಯವರ ಬಙಿಯನೆ ತಾನುಂ ನಾಗದತ್ತನ ಮನೆಗೆ ಪೋಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೩-೨೨); ಅನ್ನು ಸಿಡಿಬಲೆಯು ಸಿಡಿ[ಲೇಳ್ಗೆ]ಯುಮಿಪ್ಪಂತಿರ್ದ ಕುಂದುಗೊಳದ ಕಲಿಗೊಡಗೆ ಕಲಿಗಳಂಕುಸಂ ಕಾಮದೇವನೆತ್ತಲುತ್ತವಳನಾಗಿಪ್ಪುದುಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೨೬-೫ ; 1186). 'ಉತಾವಳಿ' ಪರಾ. [ಪ್ರಾ. ಉತ್ತಾವಲ= ಅಕುಲ, ಶೀಘ್ರಕಾರಿ]

ಉತ್ತವಳತನ (ನಾ). ಕಾತರತೆ; ಆತುರತೆ; ಔತ್ಸುಕ್ಯ : ಮತ್ತೊರ್ವ್ವಳ್ಗರವೇಟಗಾರ್ತಿ ಕಲಹದೊಳಿರ್ದರಬೊಜಗನನೋಲಗಕ್ಕಲಂಕರಿಸಿ ಕಳುಹಿ ಚಿತ್ತದುತ್ತವಳತನಮಂ ತನ್ನ ಮನದನ್ನಳಪ್ಪ ಕೆಳದಿಗಿಂತೆಂದಳ್ (ಅನಂಪು. ೮-೧೫ ವ). [ಉತ್ತವಳ + -ತನ]

ಉತ್ತವಳಿಕೆ (ನಾ). ಕಾತರತೆ; ವಿಮನಸ್ಕತೆ: ಸತ್ತವರೇಙ್ವರೆ ಪೇಙೊಡಸತ್ತರೆ ತಮ್ಮ ಬಲಿನಳವಿಯುಂ ಮಙ್ಗಸಲೆಂದುತ್ತವಳಿಕೆಯೊಳೆ ಸಾವರ್ಸತ್ತವರವರ್ಗಾವ ಹಿತಮನಾಚರಿಸುವರೋ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೬೧). [ಉತ್ತವಳ + -ಇಕೆ]

ಉತ್ತವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾತರಗೊಳ್ಳು; ಆತುರಪಡು; ತವಕಿಸು : ಕೃಪಾಣಾಹಿಯನೂಡಿ ಬಙಿಕಮಾನುಂಡಪ್ಪೆಂ ಎಂದೆತ್ತಿ ನಡೆಯಲುತ್ತವಳಿಸಿದ ಸಮಯದೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೧-೭೧ ವ); ಕಣ್ಗಳ ಬಙಿಯೊಳುತ್ತವಳಿಸಿ ಪರಿವ ಚಿತ್ತಮಂ ನಿಲಿಸಲೆಯ್ದುವಂತೆ ನಿಮಿರ್ವ್ವ ಸುಯ್ಗಳುಂ (ವರ್ಧಪು. ೬-೧೨ ವ). [ಉತ್ತವಳ + -ಇಸು$_3$]

ಉತ್ತವಳ್ಳ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಮತ್ತುಗಳನ ಎಡವರಿಯ ಕಾಳೆಗ ದೇವಳೂರ ಮೇಲಾವೇಗ ಉತ್ತವಳ್ಳಂಗಾ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೪೫-೨ ; ಸು. 900). [?]

ಉತ್ತಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಿಮುಕಿಸು; ಸಾರಿಸು : ಲವಂಗಿಕೆಯಂ ಲವಂಗಪಲ್ಲವ ರಸದೊಳೆ ವಿಳಾಸಾವಾಸಭವನಮನುತ್ತಳಿಸ [ಪಾಠಾಂ. ಅತ್ತಳಿಸ ಉತ್ತರಿಸ]ಲುಂ . . . ಪೇಙ್ದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೨೧ ವ). [ಉತ್ತಳ$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಉತ್ತಾಡಿತ (ಗು). ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತೀಡಿದ: ಸುರಸ್ತ್ರೀ ಚಲಿತ ಚಾಮರೋತ್ತಾಡಿತ ಪಾವನ ಜಟಾಗ್ರಗಂಗಾಜಲೋತ್ಥಿತ ಶೀಕರಾವಲಿಗಳೇ ವೃಷ್ಟಿಯಾಗೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧-೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾನ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದ; ಉಚ್ಚವಾದ: ದೇವಾಪಗಾಜಳಮಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಸೇತುಗಟ್ಟಿ ತಡೆದತ್ತುತ್ತಾನಸೇನಾರಜಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮-೧೪೫). ೨. ಮೇಲುಮುಖವಾದ: ಮೀನಾಬ್ಜಶಂಖಚಕ್ರವಿತಾನಾಂಕಿತ ದಕ್ಷಿಣಾಂಘ್ರಿತಲಪಲ್ಲವಮುತ್ತಾನಂ ರತ್ನಾಕರದವೋಲೇನಮದುರ್ದೊ ಸಾರ್ವಭೌಮಗಗನೇಚರನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೪೮). ೩. ಅಂಗತ್ತನಾದ. 'ಉತ್ತಾನಶಯ' ಪರಾ. (ನಾ). ೪. ಅತಿಸ್ಪಷ್ಟವಾದುದು; ಅತಿರೇಕ: ಗುಣವರ್ಮನ ಶೃಂಗಾರಿಕ ವರ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಾನವೆನ್ನುವಷ್ಟು ಬಿಚ್ಚುಬಗೆಯಿದೆ (ಕಸಾಚ. ೫೧); ಕೆಲವು ಸಲ ಇಂಥ ಹಾಡುಗಳ ಶೃಂಗಾರ ಉತ್ತಾನಕ್ಕಿಳಿಯುತ್ತದೆ (ಕಸಾಚ. ೨೮೫).

ಉತ್ತಾನವಾಗಿ = ಉತ್ಕಟವಾಗಿ; ಅತಿರೇಕವಾಗಿ : ಮೋಹಿನಿಯ ದೇಹ ಅತನ ಚಿತ್ತವನ್ನೆಲ್ಲ ಸೂರೆಗೊಂಡಿತ್ತು. ಆ ಬಳುಕುವ ದೇಹವನ್ನು ಉತ್ತಾನವಾಗಿ ಬಯಸುತ್ತಿತ್ತು (ಕಮನಿ. ೧೯೮). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾನಕೆ (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಂಗಿ, —ವರಸೆ : ಸಾರದೊಳ್ ನುಣ್ಚುವ ಮಲ್ಲನನಾಂಕಿ ಪಿಡಿದು ಸುತ್ತಿ ಮುತ್ತಿ ಸೆಳೆದಿಕ್ಕಿ ಸೀಸಕಕೆದೊಳ್ ಪೊಕ್ಕು ಭುಜದೊಳಣೆದುರದೊಳ್ ತೇದು ಉತ್ತಾನಕದೊಳ್ ನಿಂದು (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾನಗಾನ (ನಾ). ಉಚ್ಚಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಹಾಡು : ಪ್ರತ್ಯಂತ ರಾಜಾತ್ಮಜ ವಿಭವಸಮಾಕರ್ಣಿತೋತ್ತಾನಗಾನಧ್ವನಿಯಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೧೩೧) ; ಗತಿಸ್ತಂಭಮಂ ಖೇಚರಾಧೀಶತನೂಜಂಗಿತ್ತುದಾ ಕನ್ನಿಕೆಯ ಮಧುರ ಸಪ್ತಸ್ವರೋತ್ತಾನಗಾನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೧೦).

[ಉತ್ತಾನ + ಗಾನ]

ಉತ್ತಾನತೆ (ನಾ). ಉನ್ನತಿ; ಆಧಿಕ್ಯ (?); "(ಸೋತು) ಬಿದ್ದಿರುವಿಕೆ" (ಸುಬ್ಬಣ್ಣ. ಕೋಶ) : ಇಂಥ ಸಂತೋಷದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಸಂತೋಷವಿಲ್ಲದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ತನ್ನನ್ನೇ ಅರಿಯದ ಒಂದು ಉತ್ತಾನತೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಉತ್ತಾನತೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರ ಆ ಗಾನದಲ್ಲಿ ಮಿಂಚಿನ ಬಳ್ಳಿಯಂತೆ ರೂಪವನ್ನು ತಳೆಯಿತು (ಸುಬ್ಬಣ್ಣ. ೫೬). [ಸಂ. ಉತ್ತಾನತಾ]

ಉತ್ತಾನಶಯ (ಗು). ೧. ಅಂಗತ್ತವಾಗಿ ಮಲಗಿರುವ. (ನಾ). ೨. (ಅಂಗತ್ತವಾಗಿ ಮಲಗಿರುವ) ಸಣ್ಣ ಮಗು; ಹಾಲಹಸುಳೆ.

[ಉತ್ತಾನ + ಶಯ]

ಉತ್ತಾನಶಯನ (ನಾ). ಅಂಗತ್ತನಾಗಿ ಮಲಗುವಿಕೆ: ಅನಿಮಿತ್ತ ದರಸ್ಮಿತದಿಂ. . . ಅಕಾರಣಾನಂದನದಿಂದುತ್ತಾನಶಯನದಿಂ ಹರಿಯಿಸೆದಂ (ಜಗವಿ. ೩–೨೮). [ಉತ್ತಾನ + ಶಯನ]

ಉತ್ತಾನಶಯ್ಯೆ (ನಾ). = ಉತ್ತಾನಶಯನ : ಅವರ್ಗೆ ಪುಟ್ಟಿದ ಯುಗಳಂಗಳ್ ಏಟುದಿವಸಮುಂ . . . ಉತ್ತಾನಶಯ್ಯೆಯೊಳಂ ಕಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳು]ಪಿ (ಆದಿಪು. ೫–೪೧ ವ); ಅನಪೇಕ್ಷಿತ ಸಕಳವಿಲೋಕನದಿಂದುತ್ತಾನಶಯ್ಯೆಯೊಳ್ಕಗ್ಗಿಸೆದಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩–೫೪). [ಉತ್ತಾನ + ಶಯ್ಯೆ]

ಉತ್ತಾನಿತ (ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ: ಸಕಲ ಕ್ಷತ್ರ ಕಿರೀಟತಾಡಿತ ಪದಾಂಭೋಜಾತನಾಸ್ಥಾನವೇದಿಕೆಗುತ್ತಾನಿತ ಚಿತ್ರವೇತ್ರಲತೆನೊರ್ವಂ. . . ಬಂದಂ ಪ್ರತೀಹಾರಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೨). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾಪ (ನಾ). ೧. ವಿಶೇಷವಾದ ತಾಪ. ೨. ಉದ್ವೇಗ; ಹಂಬಲ; ತೀವ್ರತೆ: ಶಾಸನದ ನಿಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯ ಹೃದಯದ ಉತ್ತಾಪ ಇರದು (ಇಪ್ಪಕ. ೧೦೨). ೩. ಆತಂಕ; ತವಕ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾಯಕ (ನಾ). ಸಹಾಯಕ; ಬೆಂಬಲಿಗ (?) : ಆಗಳ್ ಧರ್ಮನಂದನಂ ಮುಕುಂದಂಗೆ ಬಟಿಯನಟ್ಟಿ ಬರಿಸಿ ನಮ್ಮ ಸೇನಾನಾಯಕನುತ್ತಾಯಕನಾಗಿ ಗಾಂಗೇಯರಿಂದಮುಟಿದನಿನ್ನಾರ್ಗೆ ವೀರಪಟ್ಟಮಂ ಕಟ್ಟುವಂ ಪೇಟಿಮೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೪ ವ); ಪಾಂಡವಬಲದ ನಾಯಕರುತ್ತಾಯಕರಾಗಿ ತಂತಮ್ಮ ಚತುರ್ಬಲಂಗಳನೊಂದುಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕಾಲಾಗ್ನಿಯಂ ಕಿಡಿ ಸುತ್ತುವಂತೆ ಕರ್ಣನಂ ಸುತ್ತಿ ಮುತ್ತಿಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೧೮ ವ). 'ಉತ್ಸಾಯಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾರ (ನಾ). ೧. ಪರಿಹಾರ : ಆಯ್ಯ ತನುವಿರ್ದಂತೆ ಮರಣಶೋಕ ಭಯಂಗಳು ಎಂತುತ್ತಾರವಹವೆಂದರೆ ಏನಯ್ಯ (ಆದವ. ೩೫); ಜೀವಿತದಿಂ ಉತ್ತಾರವಮಾಡಿ (ಸೌಇಎ. ೯೩೧, ಮಂಗಳೂ. ೩೪೯–೨೨; 1254). ೨. ವಿನಿಮಯ; ಪ್ರತಿವಸ್ತು : ಯಾಪಣವಿಗೆ ಉತ್ತಾರವಾಗಿ ನೆಲವಂಗಲ ಸ್ಥಳದ ದಾಬನಾಯಕನ ಹಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮದ ಹುಟ್ಟುವಳಿ (ಎಕ. IX, ನೆಲಮಂ. ೮–೯ ; 1763). ೩. ಸಲುವಳಿ; ಸಂದಾಯ; ಹಿಂತಿರುಗಿಸಿದ್ದು : ಓರಂತೆ ಯಜ್ಞಾದಿ ಸತ್ಕರ್ಮ ಕೋಟಿಯ ಪಾರಂಗತವನೆ ಮಾಡಿ ಧಾರಾಮುಖದೆ ಕೊಟ್ಟರೆ ನಮ್ಮ ರಿಣ ವುತ್ತಾರವಾಗದು ಮಾನನಿಧಿಯೆ (ಮೋಹತ. ೩೨–೩೯) ; ತುರಗಮಂ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡಗಧರನ ಸಮ್ಮುಖಕೆ ತಂದು ನಿಲಿಸಿದನಿತ್ತ ಭಾಷೆಗುತ್ತಾರಮಾಗಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೬೬); ಮಂಡಲೇಶ್ವರರೇ ಈ ಜವಾಹಿರಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮೈಸೂರಿನದು ಇದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಚಕ್ರೇಶ್ವರರಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಹದಿನಾರು ಸಾವಿರ ವರಹಗಳಿಗೆ ಉತ್ತಾರ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೨೬೫). ೪. ಎತ್ತರವಾದ ಧ್ವನಿ; ಉಚ್ಚಸ್ವರ : ಪಾಱಿಬಂದುದದೆ ನಾನಾಸಾರಸೋತ್ತಾರ ಸಂಮದ ಕೋಳಾಹಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೬) ; ಪೊಣ್ಮುವ ಹಂಸಸಾರಸರಥಾಂಗೋತ್ತಾರ [ಪಾಠಾಂ. ಉತ್ತಾನ] ಕೋಲಾಹಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೧೮೬). 'ಉತ್ತಾರರಾಗ' ಪರಾ. ೫. ಸೋಡಿ; ರಿಯಾಯಿತಿ (ಕೃಸ್‌ಗ. ೫೬೪) : ತಾವು ದೊಡ್ಡ ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿ ಬಡ್ಡಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಉತ್ತಾರ ಹಾಕಿಕೊಡಿ (ರೂಢಿ). ೬. ಉಂಬಳಿ; ದಾನ; ದತ್ತಿ : ಹರಿಹರ ಮಹಾರಾಯರು ಶೃಂಗೇರಿ ಶ್ರೀಮಠಕ್ಕೆ ಕೊಡುವಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಉತ್ತಾರವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟದ್ದರಿಂದ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೧೮–೨ ; 1402); ಯೀವರಿಗೆ ಉತ್ತಾರಕೊಟ್ಟ ಸ್ವಾಸ್ಥಿಗೆ ಶಾಸನವ ಬರಸಿ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೯–೧೨ ; 1712) ; ಶೃಂಗಪುರಮಠಕ್ಕೋಸುಗಂ ತನ್ನ ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಬೇರೆ ಮುನ್ನೂರ್ವರಹದ ಭೂಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಮಂ ಶಿವಾರ್ಪಿತವಮಾಗಿ ಉತ್ತಾರಮಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಕೆಳನೃ. ೧೨–೯ ವ) ; ಆ ದೇವಸ್ಥಾನದ ವೆಚ್ಚದ ಬಗ್ಗೆ . . . ಕೆಲು ಭೂಮಿಯಂನು ಉತ್ತಾರಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪) ; ವಿಜಯನಗರದ ರಾಯರು ಅಲ್ಲಿಯ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಉತ್ತಾರಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿದರು (ದಕಜ. ೩೮). ೭. ಎಣಿಕೆ; ಲೆಕ್ಕ (?) : ಹತ್ತುಮಾನಿಸರೊಳೊಂಭತ್ತೆಂದು ತನ್ನ ಮಱೆವುತ್ತೆಣಿಕೆಗೊಂಬನಂತಲ್ಲಮಾರ್ಯ ಹತ್ತಪ್ಪ ತನ್ನ ಮಱೆದಿತ್ತು ಮಾಯಿಕನೆನಿಸುವುತ್ತಾರ[ಪಾಠಾಂ. ವುತ್ತರ]ದಂತೆ ಮನವಿಡಿದ ಮಱವೆ (ಮನೋವಿ. ೮–೭). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾರಂಗೆಯ್ಸು, ಉತ್ತಾರಗೆಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಉಂಬಳಿ ಬಿಡು: ಇಂತು ಡಂಬಳದ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರದೇವರ್ಗೆ ಭೂಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಮನುತ್ತಾರಂಗೆಯ್ಸಿ ಸುಖದಿಂ ರಾಜ್ಯಮಾಳುತ್ತಿರಲ್ (ಕೆಳನೃ. ೧೧–೭೨). **ಉತ್ತಾರಗೆಯ್ಸು** : ಮೆರೆವ ಡಂಬಳದ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರಗಂ ವಿಲಸದ್ರಥೋತ್ಸವಾದ್ಯುಪಚಾರೋತ್ಕರಗಳ್ ನಡೆವಂತಿರೆ ಸದ್ಧರಣಿಯನುತ್ತಾರಗೆಯ್ಸಿದಂ ತದ್ಭೂಪಂ (ಕೆಳನೃ. ೧೧–೭೧).

[ಉತ್ತಾರ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$) + -ಸು$_1$]

ಉತ್ತಾರಕ (ಗು). ೧. ದಡವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸುವ; ಸಾಗಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ರಕ್ಷಕ; ಕಷ್ಟದಿಂದ ಪಾರುಮಾಡುವವನು : ಕುಲಕೋಟಿ ಬಂಧುಗಳು ಮುಕ್ತರಪ್ಪರೆ ಭವಂಗಳ ಬೇರ ಕೀಳುವಡೆ ನಾಲ್ಕುವಿಧ ಮೋಕ್ಷಪದದೊಳು ಪೋಗ ಬಯಸಿದಡೆ ಸಂಸಾರವಾರ್ಧಿಗುತ್ತಾರಕಂವಪ್ಪಡೆ (ತಿರುಶ. ೭–೧೫). ೩. ಕಷ್ಟದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿಸುವ ಉಪಾಯ, —ಸಾಧನ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾರಗೆಯ್ಸು 'ಉತ್ತಾರಂಗೆಯ್ಸು' ನೋ.

ಉತ್ತಾರಣ (ಗು). ೧. ದಾಟಿಸುವ; ತೀರಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವ; ಪಾರುಮಾಡುವ : ಚತುರ್ದಶ ವಿದ್ಯೆಗಳ್ಗವಂ ಕಾರಣನೆಂಬವೊಲ್ ನೆಗಳ್ದ ಕಟ್ಟೆಗಣಾಧಿಪಪಟ್ಟಮಂ ಭವೋತ್ತಾರಣ ಪಂಚವಕ್ತ್ರನೆಸೆದಂ ಕನಕಾದ್ರಿಯೊಳು (ರಾಜಶೇ. ೩–೧೦೫). (ನಾ). ೨. ದಾಟುವುದು; ದಂಡೆ ಮುಟ್ಟುವುದು; ಪಾರಾಗುವುದು : ಅವನ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯ ಅಯೋಗ್ಯತೆಯಿಂದ ಅದು ಕೂಡ ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ಹೋಯಿತು; ಉತ್ತಾರಣವು ಮನುಷ್ಯ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮೀರಿತು (ಅರ್ಯಕೀ. ೧೦೮). ೩. ದಡಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟಿಸುವುದು; ದಾಟಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾರಣೆ (ನಾ). = ಉತ್ತಾರಣ ೨ : ಅರಿಂದಮನು ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲದೆಯೇ ಭೂಮ್ಯಾಕಾಶಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿ ನೋಡಿದನು. ಆವ ಬಗೆಯಿಂದಲೂ ಆತನಿಗೆ ಉತ್ತಾರಣೆಯ ಮಾರ್ಗವೇ ಕಂಡು ಬರಲಿಲ್ಲ (ಪಿ ಶಾ ಪ. ೧೪೩); ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನೂ ಪ್ರಬಲವಾದ ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ನಾನು ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವೆನು. ನಿಮಗೆ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಉತ್ತಾರಣೆಯೆಂಬುದೇ ಇಲ್ಲ (ಬೆನ್ನಬೇ. ೫೭). [ಸಂ. ಉತ್ತಾರಣ]

ಉತ್ತಾರಪಗುದಿ (ನಾ). ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಉಂಬಳಿಯಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಪೊಗದಿ; ಕಪ್ಪ: ಅಕಾಲಚಕ್ರದೊಳ್ ಕೊಳುತಿರ್ದುತ್ತಾರ [ಪಾಠಾಂ. ಅರಮನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ವುತ್ತಾರ] ಪಗುದಿಯಂ ಬಿಡಿಸಿ (ಕೆಳನೃ. ೧೨-೯ ವ). [ಉತ್ತಾರ + ಪಗುದಿ]

ಉತ್ತಾರರಾಗ (ನಾ). ಉಚ್ಚವಾದ ಸ್ವರ ಸಮ್ಮೇಳನವುಳ್ಳ ರಾಗ: ದಿಗ್ರಾಜಿಗಳೊಳ್ ಧೀಂಕಿಟ್ಟುದೆಂಬಂತನಿಲಪಥದೊಳಾವರ್ತಿಸುತ್ತಿರ್ದುದೆಂಬಂತೊಗೆದತ್ತುತ್ತಾ[ರರಾಗಂ] [ಪಾಠಾಂ. ಉತ್ತಾನರಾಗಂ] ತ್ರಿಭುವನಭವನೋದ್ಭೇದಿ ಶಂಖಪ್ರಣಾದಂ (ಕಾದಂಉ. ೪೨೪). [ಉತ್ತಾರ + ರಾಗ]

ಉತ್ತಾರಿತ (ಗು). ೧. ದಾಟಿದ. ೨. ವಿಕಾಸಹೊಂದಿದ; ಅರಳಿದ: ಎಂದು ಮುನ್ನಂ ಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರ ವಿದ್ಯಾಕೌಶಲಮನತಿಕುತೂಹಳೋತ್ತಾರಿತಲೋಚನನಾಗಿ ನೀಡುಂ ಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿ (ಆದಿಪು. ೪-೪ ವ). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾಲ, ಉತ್ತಾಳ (ಗು). ೧. ಎತ್ತರವಾದ; ಉನ್ನತವಾದ; ಪ್ರಬಲವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. ೨. ಗೆಲ್ಲಲು ಕಷ್ಟವಾದ; ದುರ್ಜಯವಾದ: ಶೂಲಿಭಕ್ತ ಸಕೀಲಸುಕೃತೋತ್ತಾಲ (ಬಸಪು. ೩೮-೬೮). **ಉತ್ತಾಳ**: ೧. ಬಲ್ಲಾಳನುತ್ತಾಳ ದಕ್ಷಿಣಪೀಠದೊಳ್ ಮೂರ್ತಿಗೊಂಡು ಪೇರೋಲಗಂಗೊಟ್ಟು ಬಳಿಕೆಲ್ಲರಂ ಬೀಳ್ಕೊಳಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೨೨). (ನಾ). ೩. ಚುರುಕಾದ ನಡಿಗೆಯುಳ್ಳವನು; ವೇಗಶಾಲಿ: "ಉದ್ಧಿತಜಲ್ಲಿಯುಂ ಉತ್ತಾಳಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೩-೧೪). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾಳ 'ಉತ್ತಾಲ' ನೋ.

ಉತ್ತಾಳಗಮನ (ನಾ). ಚುರುಕಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯುವುದು; ವೇಗದ ನಡಿಗೆ: ಅಱಿದನಿವರುತ್ತಾಳಗಮನದ ತೆಜನನಾ ಮುನಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ವೈಮಱಿಯ ಮಾಯಾನಾಟಕದ ಭೂಭಾರಭಂಜನೆಯ (ತೊರರಾ. ೪-೧೧-೨). [ಉತ್ತಾಳ (= ಉತ್ತಾಲ) + ಗಮನ]

ಉತ್ತಾಳತೆ (ನಾ). ಅತಿ ಎತ್ತರವಾಗಿರುವಿಕೆ; ದೀರ್ಘವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಕಾಳಾಂಜನಮೆಂಬುದಿರುಂಗೋಳನ ಗಿರಿದುರ್ಗ್ಗವಂತದಭ್ರಂಕಷತಾಭೀಳತರಚೂಳವದಱುತ್ತಾಳತೆಯನೆ ನೋಡಿ ಧಾತ್ರಿ ನಿಡುಗಲ್ಲೆಂಗುಂ (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೫೨-೪೩ ; 1232). [ಸಂ. ಉತ್ತಾಲತಾ]

ಉತ್ತಾಱಿಲ್ (ನಾ). (ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳದ ಮೇಲಿರುವ) ಚುಕ್ಕಿ, —ಬಿಂದು(?): ಒಡ್ಡಿ ಕಡೆದಂದದೊಳೊಂದಿದ ಕುಂಭಕೂಟದುತ್ತಾಱಿಲನೇಕಮುನ್ನತಿಯಿದಾನಱಿವಾನೆಯೊಳಿಲ್ಲಮೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೯೩). [?]

ಉತ್ತಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ತುಱಿದಿಕ್ಕಿದನಾನ್ತಘಟೆಯನಾಯಕಗಣ್ಡಂ ಕಟ್ಟಾನೆಮಲ್ಲನಂ ಕಡುಗಟ್ಟಿಗನುತ್ತಿಗನನೊಲಿಪನಂ ಚಟ್ಟಿಗನಂ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೩೭-೧೩ ; 971); ಎಱೆಗನುತ್ತಿಗನೇಱಿದ ಮತ್ತಹಸ್ತಿಗಾರೋಹಕನಾಗಿ (ಎಕ. XII. ಶಿರಾ. ೨೩-೩ ; 980 ?). [?]

ಉತ್ತೀರ್ಣ (ನಾ). ೧. ದಾಟಿದವನು; ತೇರ್ಗಡೆ ಹೊಂದಿದವನು: ಕಡೆಯ ಪರೀಕ್ಷೆಯೊಳುತ್ತೀರ್ಣನಾದೆನು (ಇಂಚಾಪ. ೧೪-೫೮). ೨. ಹಂಗಿನಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದವನು. [ಸಂ.]

ಉತ್ತು$_1$ 'ಉಱು' ಪರಾ.

ಉತ್ತು$_2$ 'ಉೞ್' ಪರಾ.

ಉತ್ತುಂಗ (ಗು). ೧. ಉನ್ನತವಾದ; ಎತ್ತರವಾದ: ಕೃತಕಗಿರಿಶಿಖರಂಗಳಂ ಗಿರಿದುರ್ಗೋತ್ತುಂಗಶಿಖರಂಗಳೆಂದು ಪಾಯಿಸಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೮-೪೧ ವ). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ: ತರುಣೋತ್ತುಂಗಶಶಾಂಕಖಂಡಮೆ ಸುಧಾಬೀಜಂ (ಗದಾಯು. ೧-೨); ಉತ್ತುಂಗಮಾಣಿಕದ ಬಿತ್ತು ಮಂಟಪದೊಳಗೆ ನಿತ್ಯ ನಿರ್ಮಲದ ನಿಜಗಂಡ ಶಿವಯೋಗಿಗೆತ್ತಣದು ಸಾವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೫೩); ಮಂಗಳಗುಣಗಣನಿಧಿಗೆ ನಿರ್ಮಲಗುತ್ತುಂಗಮಹಿಮಗೆ ಮಾಧವಗೆ . . . ಎಱಗುವೆನು (ಹದಿಬ. ೨-೧). ೩. ಅತಿ ಉದ್ದವಾದ: "ಉತ್ತುಂಗಮುಚ್ಛ್ರಂಖಳಮನರ್ಗಳಮುದಾಯಂತ್ರಿತಂ ಮಿಾಱಿದುದ್ದಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨-೨೩). [ಸಂ.]

ಉತ್ತುಂಗಕುಚೆ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಮೊಲೆಗಳನ್ನುಳ್ಳವಳು: ಸಂಗೀತಕದಿಂ ಕಾವ್ಯರಸಂಗಳಿನತಿಚತುರ ವಿಬುಧಗೋಷ್ಠಿಗಳಿಂದುತ್ತುಂಗಕುಚೆ ತಡೆದುದೀ ನಿಜಸಂಗತಿಯಿಂ ಪೊಟ್ಟು ಪೋದುದರೆಗಳಿಗೆಯವೊಲ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೯೬). [ಸಂ. ಉತ್ತುಂಗಕುಚಾ (ಉತ್ತುಂಗ + ಕುಚ + -)]

ಉತ್ತುಂಗಚೂಡ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಶಿಖರವುಳ್ಳದ್ದು: ರಂಜಿಸಿರ್ಕುಂ ಕರುಮಾಡಂ ಕಾಂತಿನೀಡಂ ಮಣಿಮಯಕಳಶಾಪೀಡಮುತ್ತುಂಗ ಚೂಡಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೨೯). [ಸಂ. (ಉತ್ತುಂಗ + ಚೂಡಾ + -)]

ಉತ್ತುಂಗಭಂಗ (ನಾ). ೧. ಉನ್ನತವಾದ ಅಲೆ; ದೊಡ್ಡ ಅಲೆ: ೨. ಉನ್ನತದ ಸೋಲು; ಅತಿಶಯವಾದ ಅಪಮಾನ, —ಹಾನಿ. ೧, ೨: ಉತ್ತುಂಗಭಂಗಂ ಕಡಲೊಳ್ ವಿಶ್ವಾಸಘಾತಂ ವನದ್ರುಮನೀಡದೊಳ್ . . . ಪಂಕ್ತಿಭೇದಂ ಲಿಪಿಗಳೊಳಕ್ಕುಮಲ್ಲದೆ ಜನಪದದ ಜನಂಗಳೊಳಿಲ್ಲ (ಜಗವಿ. ೨-೧ ವ). [ಉತ್ತುಂಗ + ಭಂಗ]

ಉತ್ತುಂಗಭುಜ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಹೆಗಲುಳ್ಳವನು: ಅಂಗದಮಂ ವಿರಚನೆಯಾಡುಂಗುರಮಂ ತಾಳ್ದುವಂದದಿಂ ತಾಳ್ದಿದನುತ್ತುಂಗಭುಜಂ ದಕ್ಷಿಣಭುಜದಿಂ ಗೆಲ್ದು ವಿರೋಧಿ ಮಂಡಲಾಧೀಶ್ವರರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೫೧). [ಉತ್ತುಂಗ + ಭುಜ]

ಉತ್ತುತ್ತ 'ಉತ್ತುತ್ತೆ' ನೋ.

ಉತ್ತುತೆ 'ಉತ್ತುತ್ತೆ' ನೋ.

ಉತ್ತುತ್ತೆ, ಉತ್ತತ್ತಿ, ಉತ್ತುತೆ, ಉತ್ತುತ್ತ (ನಾ). ಖರ್ಜೂರ; ಖರ್ಜೂರದ ಮರ: "ಖರ್ಜೂರವೆನಲುತ್ತುತ್ತೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೩-೪೩); ಮಧುರದಾಡಿಮ ಆಮ್ಲದಾಡಿಮ ಜಟಾಖರ್ಜೂರ ಉತ್ತುತ್ತೆ ಬೇಲ ಕಿತ್ತಳೆ . . . ಫಲಂಗಳುಳ್ಳ ತರುನಿಕರಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೧೧); ಸಲ್ಲಕಿ ಬನ್ನಿ ಹೊನ್ನೆಯುತ್ತುತ್ತೆ ಶಿರೀಷವಿಂಗುಳವರಿಷ್ಟವಗೋತ್ಪಲ ಸಿಗ್ಗುಗುಗ್ಗುಳಂ (ನಳಚಂ. ೭೧); ಕಾಚು ಕೊಬರಿವುತು[ತ್ತು]ತ್ತೆ ಬೆಲ್ಲ ಕಬ್ಬಿನ ವಿದಳ ಬೂಸ ಮುಂತಾದ ಜಿನಸನು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩, ೪೩-೨೩ ; 1708). **ಉತ್ತತ್ತಿ**: ಉತ್ತತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಕಡಿದರೆ ಸವಿ ತಟ್ಟುತ್ತಿರ್ಪುದಲ್ಲದೆ, ಒಳಗೆ ಕಡಿದರೆ ಮಹಾಕಠಿಣವಾಗಿ ತೋರುವ ಹಾಗೆ (ವಚಸಾ. II, ೨೫೦-೧೩ ಅರ್ಥ); ಸುಂಟಿ ಹೇರು ಮೆಣಸಿನ್ಹೇರು . . . ಸಗಟಿ ತುಂಬ್ಯಾನೆರಡು ಸೋಡ ಉತ್ತತ್ತಿ ಹೇರ (ಲೋಕಗೀ. ೧೬೮-೮); ಉತ್ತತ್ತಿ, ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ, ಮಂಗಳಾಕ್ಷತೆಗಳಿಂದ ಉಡಿ ತುಂಬಿದಳು (ಮುತ್ತೈದೆ. ೨೬೭); ಉತ್ತತ್ತಿಗಳ ಚೀಲಗಳು ಎಲ್ಲ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಯಿತೆರೆದು ನಿಂತುಬಿಟ್ಟಿವು (ಹಬ್ಬಬ. ೭೨). **ಉತ್ತುತೆ**: ಉತ್ತುತೆ ಖರ್ಜೂರಯಿಂಗು ಜೀರಿಗೆ ಮೆಂಥ್ಯ ನೀರುಳಿ ಬೆಳುಳ್ಳಿ ಅರಿಸಿನ ಶುಂಟಿ ಮುಂತಾದ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೨೬-೩೭ ; 1708). **ಉತ್ತುತ್ತ**: ಉತ್ತುತ್ತ ನಾಲ್ಕು ತೂಕ, ಕಪ್ಪಲಿ ನಾಲ್ಕು ತೂಕ . . . ಮೊಲೆಯ ಹಾಲಲ್ಲಿ ತೇದು ಹಚ್ಚಲು ಪಟಲಗಣ್ಣು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೭೯).

[?. / ತುಳು. ಉತ್ತುತ್ತಿ. / ಮರಾ. ಉತೋತಿ, ಉತೋಶೀ]

ಉತ್ತೇಜಕ (ಗು). ೧. ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸುವ. ೨. ಹುರಿದುಂಬಿಸುವ; ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುವ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತೇಜನ (ನಾ). ೧. ಹುರಿದುಂಬಿಸುವುದು; ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುವುದು; ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ: ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನೂ ಅಷ್ಟೇ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ವಿಮರ್ಶಿಸಲು ಅವರಿಗೆ ಉತ್ತೇಜನ ತುಂಬಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೯). ೨. ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತೇಜನಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವನ್ನು ಹೊಂದು: ಜನರನ್ನು ಮತಾಂತರಗೊಳಿಸಿ ತಮ್ಮ ಮತಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಉತ್ತೇಜನಗೊಂಡೇ ಮುಂದಿನ ಉಪದೇಶಕರು ದಕ್ಷಿಣಭಾರತದ ಕಡೆ ವಲಸೆ ಹೊರಟು ಬಂದರು (ದಭಾಇ. ೪೪).
[ಉತ್ತೇಜನ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಉತ್ತೇಜಿತ (ಗು). ೧. ಹುರುಪುಗೊಂಡ; ಹುರಿದುಂಬಿದ: ಪ್ರಕೃತಿಯ ಆ ಸೌಂದರ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತೇಜಿತನಾಗಿ ಅವನು ಮೆಲ್ಲನೆ ಹಾಡಲು ಮೊದಲುಮಾಡಿದನು (ಕಳಹು. ೩). (ನಾ). ೨. ಕುದುರೆಯ ನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ. 'ಪಂಚಧಾರೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತೇಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹುರಿದುಂಬಿಸು; ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸು: ಮನು ಅವರುಗಳನ್ನೂ ತಮ್ಮ ಮನಬಿಚ್ಚಿ ಮಾತನಾಡುವಂತೆ ಉತ್ತೇಜಿಸಿದಳು (ಝೂರಾಣಿ. ೬೦); ಅದೇ ಮೇರೆಗೆ "ಶಹಬ್ಬಾಸ್ ಮಗೂ" ಎಂಬ ಹೃದಯಸ್ಥ ಪರಮಾತ್ಮನ ಶಬ್ದ ನಮ್ಮನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸುತ್ತದೆ (ಶಾಂಪಜೀ. ४೦).
[ಉತ್ತೇಜನ + -ಇಸು$_3$]

ಉತ್ತೇರಿತ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ. 'ಪಂಚಧಾರೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತೋಯ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಚಿಮ್ಮುವ ನೀರು: ಶವವತ್ತೋಯೇಕ್ಷ ಪಥೋತ್ತೋಯಮನಿಭಪತಿನಾಗಾಂಗನಾಂಗಂಗಳೊಳ್ ಸೂಸುವವೋಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೩೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ತೋರಣ (ಗು). ಉನ್ನತವಾದ ತೋರಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಅದೇಂ ಸೊಗಯಿಸಿರ್ದುದೊ ತತ್ಪುರಮುತ್ಪತಾಕಮುತ್ತೋರಣ ಮುದ್ವಿಳಾಸ ರಸಮುತ್ಪಟಹಸ್ವನಮುತ್ಸವಾನಕಂ (ಆದಿಪು. ೮-೫೦).
[ಸಂ.]

ಉತ್ಥ (ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದ: ಗುಹಾನೀಕ ಸುಪ್ತೋತ್ಥಸಿಂಹಪ್ರಕರ ಪ್ರೋನ್ನಾದದಿಂ ತಳ್ತು ಪಗತ ವನದೇವೀಚಯಸ್ವಾಂತಸಂತ್ರಾಸಕರಂ ಪೊತ್ತೆತ್ತು . . . ಕೈರಾತಘೋಷಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೫೨). [ಸಂ.]

ಉತ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏಳುವುದು; ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುವುದು. ೨. ಉದಯ; ಹುಟ್ಟಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬರುವುದು. ೩. ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನ; ಮನುಷ್ಯಪ್ರಯತ್ನ. ೪. ಪೌರುಷ; ಶೌರ್ಯ. ೫. ಸೈನ್ಯ. ೬. ಯುದ್ಧ; ಕಾಳಗ. ೭. ಅಂಗಳ. ೮. ಸಂತೋಷ. ೯. ಪುಸ್ತಕ. ೧೦. ಮಲವಿಸರ್ಜನೆ. ೧೧. ತಂತ್ರ. ೧೨. ಪುನರುಜ್ಜೀವನ; ಮತ್ತೆ ಬದುಕುವುದು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಥಾನದ್ವಾದಶಿ (ನಾ). ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸದ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ದಿನ; ಆ ದಿನ ಆಚರಿಸುವ ಹಬ್ಬ.
[ಉತ್ಥಾನ + ದ್ವಾದಶಿ]

ಉತ್ಥಾಪಕ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಎತ್ತುವವನು; ರಕ್ಷಕ: ನಾನಾನು ಚಿಕ್ಕ ಹುಡುಗನು, ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಥಾಪಕರಾರೂ ಇದ್ದಿಲ್ಲ (ಚರಿಸಂ. ೭೮).
[ಸಂ.]

ಉತ್ಥಾಪನ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಎತ್ತುವುದು, —ಎಬ್ಬಿಸುವುದು; ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಥಾಪನೆ (ನಾ). = ಉತ್ಥಾಪನ: ವಿಕ್ರಮರಾಜನು ಉತ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿದ ಭೀತಿಭೂತಕ್ಕೆ ಬಲಿಯಾಗಿ ಬೊಮ್ಮರಸನು ಮಹಾರಾಜರಿಗೆ ವಿಷ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ (ಸಂಸಕ. ೧೦೬). [ಸಂ. ಉತ್ಥಾಪನ]

ಉತ್ಥಾಪಿತ (ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಬ್ಬಿಸಿದ; ಎಬ್ಬಿಸಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಥಿತ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದ: ಸದ್ಭ್ರಾಂತ ಸಮೀರಣೋತ್ಥಿತ ವಿಶಾಲ ವಿಳೋಳ ತರಂಗರೇಖೆ ಪದ್ಮಾಂತರದಿಂದಮಿಂಬುಣುದು ಮಾನಸ ಹಂಸಿಯನುಯ್ವ ಮಾರ್ಗದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫೭); ಗಂಗಾಜಲೋತ್ಥಿತ ಸೀಕರಾಳಿಗಳೇ ವೃಷ್ಟಿಯಾಗೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧-೧). ೨. ಉಂಟಾದ; ಉತ್ಪನ್ನವಾದ: ಯುಗಪದುತ್ಥಿತ ಮಂಗಳಮೃದಂಗ . . . ರವದೊಡನೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೯೪ ವ). ೩. ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ; ಹೆಚ್ಚಿದ. ೪. ಉದ್ಯೋಗಶೀಲನಾದ; ಕಾರ್ಯತತ್ಪರನಾದ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಟ (ನಾ). ೧. ಬೇರುಸಹಿತ ಕಿತ್ತು ಮೇಲೆಮಾಡುವಿಕೆ. ೨. ಮರಗಳ ಪೊಟರೆಗಳಿಂದಲೂ ಬಿರುಕುಗಳಿಂದಲೂ ಒಸರುವ ರಸ; ಗೋಂದು; ಅಂಟು; ಮೇಣ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪತಾಕ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಏರಿಸಿದ ಬಾವುಟ: ತತ್ಪುರಮುತ್ಪತಾಕ ಮುತ್ತೋರಣಮುದ್ವಿಳಾಸರಸಮುತ್ಪಟಹಸ್ವನಮುತ್ಸವಾನಕಂ (ಆದಿಪು. ೮-೫೦). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪತಿ (ನಾ). = ಉತ್ಪತ್ತಿ ೧: ಉತ್ಪತಿಗೆ ಬೊಮ್ಮ ಗಡ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ತಾ ವಿಷ್ಣು ಗಡ ಹತವಗೈವುದಕೆ ರುದ್ರ ಗಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೯).
[< ಸಂ. ಉತ್ಪತ್ತಿ]

ಉತ್ಪತಿಷ್ಣು (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರಲು ಬಯಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ; ಜನ್ಮ; ಜನನ: ಅರಯಲವರುತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣಮೆನಿಸಿರ್ದ ಜನಕನಂ ದಶರಥನಂ ಮಾರಣಮಂ ಪೊರ್ದಿಸುವೆಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೨೪). ೨. ಮೂಲ. 'ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನ' ಪರಾ. ೩. ಲಾಭ; ಹುಟ್ಟುವಳಿ; ಬೆಳೆ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪತ್ತಿಸಾಧನ (ನಾ). ತಯಾರಿಸುವ ಸಲಕರಣೆ.
[ಉತ್ಪತ್ತಿ + ಸಾಧನ]

ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಹುಟ್ಟಿಬರುವ ಸ್ಥಳ; ಜನ್ಮಭೂಮಿ: ಬಲದೇವ ವಾಸುದೇವರ್ . . . ಸೌಭಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯುಂ ಸೌಶೀಲ್ಯಕ್ಕುತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನಮುಮಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮೦ ವ). [ಉತ್ಪತ್ತಿ + ಸ್ಥಾನ]

ಉತ್ಪಥ (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪುದಾರಿ; ಮಾರ್ಗವಲ್ಲದ್ದು; ಅಮಾರ್ಗ. ೨. ಆಕಾಶ (ಕ). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪನ್ನ (ಗು). ೧. ಹುಟ್ಟಿದ; ಉಂಟಾದ: ಜಿನಪದಾಂಭೋಜ ವರಪ್ರಸಾದೋತ್ಪನ್ನ ಪ್ರಸನ್ನ ಗಂಭೀರ ವಚನ ರಚನ ಚತುರ ಕವಿತಾ ಗುಣಾರ್ಣವ ವಿರಚಿತಮಪ್ಪ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೪೯ ವ). (ನಾ). ೨. ಗಳಿಕೆ; ಸಂಪಾದನೆ; ಆದಾಯ: ವರ ಚಿಕ್ಕವ, ರೂಪವಂತನು, ಉತ್ಪನ್ನವಿದೆ, ಮನೆತನ ಒಳ್ಳೆಯದು (ಜಯಂತ. ೧೭೮); ಅತ್ತ ಕೊತವಾಲನ ಉತ್ಪನ್ನವು ನಿಂತಿತು (ಕೊತಕಾ. ४೫).

ಉತ್ಪನ್ನಮಾಡು = ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪನ್ನತೆ (ನಾ). = ಉತ್ಪತ್ತಿ ೨: ತನ್ನುವಂ ಜಗವಂ ನೆನಪಿನುತ್ಪನ್ನತೆಯ ನಾಲೋಕನಂಗಳನುನ್ನತಾಂತರ್ಬಾಹಿರಾಚರಣಂಗಳಂ ಮುಚಿದು (ಬಸಪು. ೩೫-೭). [ಸಂ. ಉತ್ಪನ್ನತಾ]

ಉತ್ಪನ್ನದಾರ (ನಾ). ಆದಾಯವಿರುವವನು; ಹಣವಂತ: ಉತ್ಪನ್ನದಾರರಾದ ಶ್ರೀಮಂತರು ಇದನ್ನು ಬಂಗಾರ ಬೆಳ್ಳಿ ತಗಡುಗಳಿಗೆ ಅಂಟಿಸಿ ದೇವರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಡಬಹುದು (ನಿರಾಭ. ೧೭೪).
[ಉತ್ಪನ್ನ + -ದಾರ$_4$]

ಉತ್ಪಲ, ಉತ್ಪಳ (ನಾ). ೧. ನೈದಿಲೆ; ಕನ್ನೈದಿಲೆ; ಕರಿಯ ಕಮಲ; ಇಂದೀವರ: "ಉತ್ಪಲಂ ಇಂದೀವರಾಖ್ಯಮೆನೆ ನೈದಿಲೆಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪–೧೬); ಉತ್ಪಲವನಂಬೊಲಿರ್ದುದು ಗಗನಂ (ಜಗನ್ನಾ. ೪–೫೯). ೨. ಆವಲು; ನೀರುಹೂ. ೩. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಛಂದಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಕೃತಿಯೆಂಬ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ವೃತ್ತ; ಉತ್ಪಲಮಾಲೆ: ಗುರುವೊಂದಾದಿಯೊಳುತ್ಪಲಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೬. ೨೩೦). ೪. ನಖಕ್ಷತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ: ಪಂಚನಖಯೋಗ ದ್ವಂದ್ವಯೋಗ ಅರ್ಧಚಂದ್ರಕ ಮಂಡಲ ಮಯೂರಪ್ಲುತ ಶಶಪ್ಲುತ ಉತ್ಪಲವೆಂಬ ಸಪ್ತವಿಧನಖೋಪಕ್ಷತ ವಿಹಿತರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೦). **ಉತ್ಪಳ**: ೧. "ಇಂದೀವರಂ, ಉತ್ಪಳಂ— ಈ ೨ ನೆಯ್ದಿಲ್" (ಹಲಾಯು. ೧೧೨–೫೫); ಕಂದೆಣಿದು ನೋಡಳುತ್ಪಳದ ಸಿರಿಯಳಿವುದೆಂದೆನ್ನ ಮಗಳೆಂದೊಬ್ಬ ಸತಿ ನುಡಿದಳು (ಹ ಚ ಕಾ. ೪–೧೯). ೫. ವಿರಳವಾಗಿರಲ್ಕೆ ದುಗುರನೊತ್ತಿ ಮೊಲೆಯ ನಾಣರವೆತ್ತಿಡೆಯ ಬೆನ್ನಲೆಳೆಯಲದುವೆ ತರದಿನೆಸಳಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುವದರಿಂದಾಯಿತು ತರಳೆಯುತ್ಪಳಮೆಂದು ಸುರತದೊಳಗೆ (ಜನವ. ೫–೪೨). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಲಪ್ರಿಯ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದವನು; ಚಂದ್ರ: ಜಲಜಪ್ರಿಯ ರವಿಜ ಕುಜೋತ್ಪಲಪ್ರಿಯರ್ ನಿಧನ ಧನ ರಿಪು ವ್ಯಯಗೃಹದೊಳ್ ನೆಲಸಿರೆ ದೊರೆಕೊಂಡೆಡೆಯೊಳ್ ಬಲವದ್ಗ್ರಹದಧಿಕದೋಷದಿಂ ಕಣ್ಗಿಡುಗುಂ (ಜಾತಕ. ೨೧–೧೬). [ಉತ್ಪಲ + ಪ್ರಿಯ]

ಉತ್ಪಲಮಾಲೆ (ನಾ). = ಉತ್ಪಲ ೩: ಸಾತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಿಂದಿದು ವಿರಾಜಿಸುಗುಂ ಕವಿರಾಜಹಂಸನಿಂ ಭೂತಳದೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟೆವಡೆದುತ್ಪಲಮಾಲೆ ವಿಲೋಲ ಲೋಚನೇ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೨೭); ಉತ್ಪಲಮಾಲೆಯಪ್ಪುದು ಭರಂನಭಭಂ ರಲಗಂ ನೆಗಟ್ಟಿರಲ್ (ಕೈಪಿಡಿ. ೮೬).
[ಉತ್ಪಲ + ಮಾಲೆ]

ಉತ್ಪಲಶಾರಿಬೆ (ನಾ). ಸೊಗದೆ ಬೇರಿನ ಬಳ್ಳಿ; ಸುಗಂಧಪಾಲ.
[ಸಂ. ಉತ್ಪಲಶಾರಿಬಾ]

ಉತ್ಪಲಾಪ್ತ (ನಾ). = ಉತ್ಪಲಪ್ರಿಯ (೬). [ಉತ್ಪಲ + ಆಪ್ತ]

ಉತ್ಪಲಿನಿ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಪಲಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದುದು; ಸರೋವರ: ಇನನಸ್ತಂಗತನಾಗೆಯುತ್ಪಲಿನಿ ಪೇಟ್ಟುಂ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯುಂಟೆಂಬುದರ್ಕೆನಗಂ ತಪ್ಪದು ರಾಜಬಾಧೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೮–೧೫). ೨. ನೈದಿಲೆಯ ಬಳ್ಳಿ.
[ಸಂ. ಉತ್ಪಲಿನೀ]

ಉತ್ಪವನ (ನಾ). ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುವುದು; ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವುದು.
[ಸಂ.]

ಉತ್ಪಳ 'ಉತ್ಪಲ' ನೋ.

ಉತ್ಪಾಟಿ (ನಾ). ನಿರ್ಮೂಲಮಾಡುವವನು: ಜಿತಾಕ್ಷ ಗರಭಕ್ಷ ಕಾಲಕ್ಷಿತಿರುಹೋತ್ಪಾಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಹೋಪ್ತ] ತಕ್ಷಾಕ್ಷಯ (ಉದ್ಭದೇ. ೩–೫೧).
[ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾಟನ (ನಾ). ಕೀಳುವುದು; ನಾಶಗೊಳಿಸುವುದು: ಸಕಳ ರಾಜ್ಯಕಂಟಕೋತ್ಪಾಟನ ಪ್ರಚಂಡ ದೋರ್ದಂಡನುಂ (ಕ ಇ ಆ. ೫–೨–೧೪೪; 1058); ಐರಾವತದಂತಿದಂತೋತ್ಪಾಟನ ಪಟುಬಾಹುಪರಿಘರುಮಪ್ಪನೇಕ ವೀರವಾನವಸೇನಾಗ್ರಣಿಗಳಿಂ ವೀರರಸಮುಂ . . . ನೆಗಟುತ್ತುಮಿರೆಯಿರೆ (ಜಗನ್ನಾ. ೨–೩೯ ವ). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾಟಿತ (ಗು). ಕಿತ್ತುಹಾಕಿದ: ಆಗಳ್ ತದುತ್ಪಾಟಿತ ವಿನೀಳ ಕುಟಿಲ ಕುಂತಳಂಗಳನಮರತರುಕುಸುಮದಾಮೋದ್ದಾಮ ರಜೋರಂಜಿತಂಗಳ ನನರ್ಘ್ಯರತ್ನಮಯ ಪಟಳಿಕೆಯೊಳಾಂತು ಕೊಂಡು ಪೋಗಿ (ಆದಿಪು. ೯–೬೯ ವ). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾಟಿನಿ (ನಾ). ಒಂದು ವಿದ್ಯೆ: ಮತ್ತೊಂದು ದಿವಸಂ ಪ್ರಜ್ಞಪ್ತಿ ಕಾಮರೂಪಿಣಿ . . . ಉತ್ಪಾಟನಿ . . . ಎಂಬಿವು ಮೊದಲಾಗಿ ಕುಲವಿದ್ಯೆ ಜಾತಿವಿದ್ಯೆಗಳೊಳ್ (ಚಾವುಂಉ. ೨೧೦). [ಸಂ. ಉತ್ಪಾಟಿನೀ]

ಉತ್ಪಾತ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರುವುದು; ಮೇಲಕ್ಕೆ ನೆಗೆಯುವುದು. ೨. (ಭೂಕಂಪ, ಉಲ್ಕಾಪಾತ ಮುಂತಾದ) ಆಕಸ್ಮಿಕವಾದ ಘಟನೆ; ವಿನಾಶಸೂಚಕ ವಸ್ತು: ಒಳಗೊಳಗೆ ನೆಲ ನುರಿವುತಿರೆ ವೆಗ್ಗಳಿಸಿ ಗಾಳಿಯು ಧೂಳಿ ನೆಗೆವುತ್ತಿಳೆಯೊಳೀಪರಿಯಿಂದ ಉತ್ಪಾತಂಗಳಾಗಿರಲು (ಬಸವು. ೫೭–೪೮); ಮಧುಮಾಸವಲ್ಲ ವಸಂತ ಬಂದಿದೆ ನೋಡಿ ವಿಧುವು ಮೂಡಿತು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ಮದನೋತ್ಪಾತವೆಂದು ಮುನೀಂದ್ರರು ವಧುಗಳನಮುರ್ದಪ್ಪಿದರು (ಮೋಹತ. ೭–೧೨). ೩. ಅಪಶಕುನ; ಅಶುಭ ಸೂಚಕ ಚಿಹ್ನೆ: ಈತನೆ ನಮ್ಮ ಕುಲಕ್ಕಂ ಕೇತುದಲಾನಜಿವೆನಲ್ಲದಂದೇಕಿನಿತುತ್ಪಾತಂ ತೋರ್ಪುವು ಬಿಸುಡುವುದೀತನ ಪೆಜಗುಟಿದ ಸುತರೆ ಸಂತತಿಗಪ್ಪರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೩೩); ಜಯವು ಜೋಡಿಸಲಜಿಯದಿದು ಸಂಶಯದ ಸುಳಿವುತ್ಪಾತಶತವಿದು ಲಯದ ಬೀಜವು ಭೀಷ್ಮ ಚಿತ್ತವಿಸೆಂದನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೭–೧); ಪಗಲೊಳ್ ಉಲ್ಕಾಪಾತಂಗಳಾಗೆ ಧೂಮಕೇತುಗಳ್ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಮುಸುಂಕೆ ನೆತ್ತರ ಸರಿ ಸುರಿಯೆ ಆಗಳಾಗಳ್ ಪೊಡವಿ ನಡುಗೆ ರಾಯನ ಸೇನೆಯೊಳ್ ಕುತ್ತಂ ಕುಟುಪಿಡೆ ಕುದುರೆ ಕಣ್ಣೀರಿಡೆ ಗಜಂ ಮಣ್ಣಂ ಗೋರೆ ತೇರ್ ಮುಜಿಯೆ ಉತ್ಪಾತವಾಯ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೬–೧೧).
ಉತ್ಪಾತವಾಗು = ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ಘಟನೆಯುಂಟಾಗು: ವಾತೋದ್ಧತ್ವಟ್ಟಣದಿಂದತಿದೂರದಿ ಕೇತಕಿಗಜಿಗಳ್ಕೈತಂದು ಈ ತರುಣಿಗಳೆರ್ದೆಯಲಿ ತಾಗಿ ನಡಲುತ್ಪಾತವಾದುದು ತಪೋವನದಿ (ಮೋಹತ. ೭–೧೪). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾತಕ (ನಾ). ೧. (ಭೂಕಂಪ, ಉಲ್ಕಾಪಾತ ಮುಂತಾದ) ಆಕಸ್ಮಿಕವಾದ ಘಟನೆ. ೨. ವಿಕೃತವಾದ ಮನೋಧರ್ಮವುಳ್ಳವನು; ವಿರುದ್ಧವಾದ ಮನೋಧರ್ಮವುಳ್ಳವನು (೬).
[ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾತಕೇತು (ನಾ). ಅಶುಭವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಗ್ರಹ; ಧೂಮಕೇತು: ಎನ್ನ ಜಾತಿಗಮುತ್ಪಾತಕೇತುವಾದೆನೆಂದು ತನ್ನಂ ತಾನೆ ನಿಂದಿಸಿಕೊಂಡು ವಾಯಸಂ ಪೋದುದು (ಪಂಚತಂ. ೨೩೫–೯).
[ಉತ್ಪಾತ + ಕೇತು]

ಉತ್ಪಾತಸ್ವತಂತ್ರ (ನಾ). ಉತ್ಪಾತದಂತೆ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನು; ಅತಿಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನು; ಯಾರ ಅಂಕೆಗೂ ಒಳಗಾಗದವನು (?): ದೇವಾ ದೇವರ ಕುಮಾರನಪ್ಪ ಸೌಂದರಪೆರುಮಾಳ ತರಳನುತ್ಪಾತಸ್ವತಂತ್ರನಪ್ಪ ಕಾರಣದಿಂ ನಿಮ್ಮಡಿಗಳಾಜ್ಞೆಯಿಂದೊಂದುವಂ ಕುಂದನುಡಿಯಲಮ್ಮೆವು (ನಂಬಿರ. ೧೬–೩). [ಉತ್ಪಾತ + ಸ್ವತಂತ್ರ]

ಉತ್ಪಾದ (ನಾ). ೧. = ಉತ್ಪತ್ತಿ ೧: ಉತ್ಪಾದ ವ್ಯಯ ಧ್ರೌವ್ಯಾತ್ಮಕನುಂ . . . ಜೀವನುಂಟೆಂದು ಶತಮತಿವೆರಸು . . . ತಿಳಿಪಿ (ಆದಿಪು. ೨–೧೦ ವ); "ಉತ್ಪಾದ – ಉತ್ಪತ್ತಿಯುಂ, ವ್ಯಯ – ವಿಪತ್ತಿಯುಂ ಧ್ರೌವ್ಯ – ಧ್ರುವತ್ವಮುಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೪೬). ೨. ಉಂಟುಮಾಡುವುದು; ಸೃಷ್ಟಿಸುವುದು. ೩. ಕಾರಣ (೬). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾದಕ (ಗು). ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವ; ತಯಾರಿಸುವ: ಸಸಾರಜನಕ ಮತ್ತು ಕೊಬ್ಬುಗಳೂ ಶಕ್ತಿಯುತ್ಪಾದಕಗಳು (ಆಡುಸೌ. ೫೬); ಉತ್ಪಾದಕ ಸಹಕಾರ ಸಂಘಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ (ಪುನರು. ೫೨೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾದನ (ನಾ). ಸೃಷ್ಟಿಸುವಿಕೆ; ತಯಾರಿಸುವಿಕೆ; ನಿರ್ಮಾಣ. 'ಉತ್ಪಾದನಶುಲ್ಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾದನಶುಲ್ಕ (ನಾ). ತಯಾರಿಸಿದ ವಸ್ತುವಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ: ಸಾಮಗ್ರಿಗಳ ಮೇಲಿನ ಉತ್ಪಾದನಶುಲ್ಕಗಳನ್ನು ಭಾರತ ಸರ್ಕಾರವು ವಿಧಿಸತಕ್ಕುದು (ಭಾಘಾನ. ೧೫೨). [ಉತ್ಪಾದನ + ಶುಲ್ಕ]

ಉತ್ಪಾದನೆ (ನಾ). = ಉತ್ಪಾದನ: ಶರೀರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೊದಗಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪಿಷ್ಟ ಮತ್ತು ಸಕ್ಕರೆ ಶಕ್ತಿಯ ಉತ್ಪಾದನೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ (ಆಡುಸೌ. ೫೬). [ಸಂ. ಉತ್ಪಾದನ]

ಉತ್ಪಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟುಮಾಡು; ಹುಟ್ಟಿಸು: ಸೋದರರೊಳ್ ಸೋದರರಂ ಕಾದಿಸುವುದು ಸುತನ ತಂದೆಯೆಡೆಯೊಳ್ ಬಿಡದುತ್ಪಾದಿಸುವುದು ಕೋಪಮನಳವೀ ದೊರೆತೆನೆ ತೊಡರ್ವುದೆಂತು ರಾಜ್ಯಶ್ರೀಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೨೨); ಸುಡಿಯ ಉಜ್ಜುಗಮಂ ಲಜ್ಜೆ ಮಾಣಿಸೆ ಮುಖಸೌರಭಕ್ಕೆಱಗುವ ಮಱಿದುಂಬಿಯ ಮೇಲೆ ದೂಱನುತ್ಪಾದಿಸಿಯುಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೬); ಕೆಲರುತ್ಪಾದಿಸುವರ್ ಸ್ವಾಮಿತ್ವದೊಳಾದಮಭೇದದೆ ಚತುರ್ಥಿಯಂ ಷಷ್ಠಿಯುಮಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೨೦); ದೀರ್ಘಮನಿರದರೆ ಪೇದದ ಸಂಭ್ರಮದ ಮೆಯ್ಯೊಳುತ್ಪಾದಿಸುವರ್ (ಶಮದ. ೧೧೬); ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಉತ್ಪಾದಿಸಲು ಕಲ್ಲಿದ್ದಲು ಪೆಟ್ರೋಲುಗಳ ಅಗತ್ಯವೇ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ (ಕಾಲಯಾ. ೪೧). [ಉತ್ಪಾದನ + -ಇಸು೩]

ಉತ್ಪಾದ್ಯ (ಗು). ಹುಟ್ಟಿಸಲ್ಪಡುವ; ಹೊಸದಾಗಿ ನಿರ್ಮಿತವಾದ: 'ಉತ್ಪಾದ್ಯ'ವಾಗಿ – ಎಂದರೆ ಕವಿಯಿಂದ ಹೊಸದಾಗಿ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿ ಇರಬಹುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೬); ಹಾಲು ಮೊಸರಂದದ ವಿಕಾತ್ಮನು ಕೇಳು ಸ್ವರ್ಗದವೋಲು ಪ್ರಾಪ್ಯನು ಹೇಳಲೇನುತ್ಪಾದ್ಯ ಘಟದಂದದಲಿ ದ್ವಿಜನಂತೆ ಮೇಲೆ ಸಂಸ್ಕಾರ್ಯನುಮೆನಿಸನವ (ಅಮೃತ. ೬-೨೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಿಂಜ (ಗು). ಕ್ರಮ ತಪ್ಪಿದ; ಗೊಂದಲಗೊಂಡ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾದ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಿಂಜಲ (ಗು). = ಉತ್ಪಿಂಜ (ಕ). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪುಂಜ್ಯಮಾನ (ಗು). ಗುಂಪಾಗಿ ಏಳುತ್ತಿರುವ; ಒಟ್ಟಾಗಿ ಏಳುತ್ತಿರುವ: ಅಂತರ್ಚಿಸುತ್ತಮುತ್ಪುಂಜ್ಯಮಾನ ಪುಲಕನಿಕರೆಯುಂ ... ಮುಕುಳಾಯಮಾನ ನಯನಯುಗಳೆಯುಮಾಗಿ (ಕಾದಂಉ. ೬೦೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪುಲಕ, ಉತ್ಪುಳಕ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದಿರುವ ರೋಮಾಂಚ; ನೆಟ್ಟಗೆ ನಿಂತಿರುವ ಮೈಕೂದಲು: ಭರಿತ ಸರಸಾನಂದಲೋಚನ ಶರಧಿ ಮೇಲ್ವರಿದೊತ್ತಿ ಪಸರಿಸೆ ನಿರತ ಗದ್ಗದ ಕಂಠಮೆಸೆಯಲುಮುತ್ಪುಲ [ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಕರಾಜಿ ನೆರೆದು (ಬಸವು. ೬೧-೬೧). **ಉತ್ಪುಳಕ**: ಕೇಳ್ದು ಮಾಚಯ್ಯಂ ಹರುಷಮಂ ತಾಳ್ದು ಮನದೊಳುಮುತ್ಪುಳಕಚಯವೇಳ್ದು ಸರ್ವಾಂಗದೊಳಗಾನನದೊಳು ಹಸನವೆಸೆಯೆ (ಬಸವು. ೩೬-೨೪). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪುಳಕ 'ಉತ್ಪುಲಕ' ನೋ.

ಉತ್ಪ್ರಭ (ಗು). ವಿಶೇಷವಾದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ: ಉಪಶಮಿಸಿದುದುತ್ಪ್ರಭ ದಂಡನಿಹತ ಸಂಭೂತಭೂರಿ ಪರಿತಾಪಮಾಱುತಿಂಗಳೊಳಗದಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೪೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪ್ರಾಸ (ನಾ). ೧. ದೂರ ಎಸೆಯುವಿಕೆ. ೨. ಅಟ್ಟಹಾಸ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ನಗೆ. ೩. ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ಅತಿಶಯ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಗಮನವಿಟ್ಟು ನೋಡುವುದು; ಪರಿಶೀಲನೆ. 'ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸು' ಪರಾ. ೨. ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆಮಾಡಿ ಹೇಳುವುದು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಮನವಿಟ್ಟು ನೋಡು; ಪರಿಶೀಲಿಸು: ಅದನುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡುತ್ತುಂ ಪೋಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೦೬ ವ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದಾಗಿ ಸಂಭಾವಿಸು: ಚಂಡಾಲವಿದ್ಯೆಯೆಂಬ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಕವಯಿತ್ರಿಯು ಹಾಲು ಚೆಲ್ಲಿದಂತೆ ಬಿದ್ದ ಬೆಳದಿಂಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಹಗಲಿನ ಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ದಣಿದ ಜಗತ್ತು ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದೆ ಎಂದು ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸುವಳು (ಸಂಕವ. ೬). ೩. ಅತಿಶಯವಾಗಿ, ಅಧಿಕವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸು. [ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಣ + -ಇಸು೩]

ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ಕಡೆಗಣಿಸುವುದು; ಅಲಕ್ಷ್ಯ; ಔದಾಸೀನ್ಯ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಒಂದಾನೊಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನಾಗಿ ಸಂಭಾವನೆ ಮಾಡುವುದೇ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆಯೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೬೬); ತಱಿಸಂದು ಪಲವು ತೆಱದಿಂ ತೆಱಿದಿರೆ ನೆಗಟ್ದುದೊಂದು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯಂ ಮಱಸಿ ಪೆಱತೊಂದು ಮಾಟಕ್ಕೆಯಿನಱಿಪುವುದುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆಯೆಂಬುದಿಂತದಱ ತೆಱಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೧೪). ೩. ಅಧಿಕವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುವುದು; ಅತಿಶಯವಾದ ಮಾತು. [ಸಂ. ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾ]

ಉತ್ಪ್ಲವನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ನೆಗೆಯುವುದು; ಕುಪ್ಪಳಿಸುವುದು; ಹಾರುವುದು. ೨. ಎಣ್ಣೆ, ತುಪ್ಪ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಮೇಲಿನ ಕಸವನ್ನು ದರ್ಭೆಯಿಂದ ತಳ್ಳಿಹಾಕುವುದು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪ್ಲುತ (ನಾ). ಬಲವಾದ ನೆಗೆತ; ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಹಾರುವಿಕೆ: ನಿಸಿಕಂಗಳ್ ನೆಱೆವನ್ನಮುತ್ಪ್ಲುತದಿನಾಯುಃಪ್ರಾಣಮಂ ಬೆನ್ನನೇಱಿಸಿಕೊಂಡೋಡುವ ಕಾಲಮೊಂಬೆರಲೆಯಂ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಬೀೞ್ವಂದ ದೇಹಸಮೂಹಂಗಳೊಳಾವುದಂ ನೆನೆದು ಮೋಹಂಗೆಯ್ದಪೆನೇನೆಂದು ಭಾವಿಸಿದಂ ದೇಹದ ನಿತ್ಯಮಪ್ಪ ನಿಲವಂ ಸಾಹಿತ್ಯವಿದ್ಯಾಧರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯-೬೬). [ಸಂ.]

ಉತ್ಫಣಿತ (ಗು). ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿದ ಹೆಡೆಯನ್ನುಳ್ಳ; ಹೆಡೆಯೆತ್ತಿದ: ಉತ್ಫಣಿತಾಹಿಶೀರ್ಷರತ್ನಜಘೃಣಿಮಾಲೆ (ರಾಜಶೇ. ೮-೧೦೪). [ಸಂ.]

ಉತ್ಫಲ (ಗು). ೧. ವಿಕಾಸವಾದ; ಬಿರಿದ; ಅರಳಿದ. (ನಾ). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಹಣ್ಣು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಫುಲ್ಲ (ಗು). ವಿಕಾಸಹೊಂದಿದ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಳಿದ: ಮೊಗಮುತ್ಫುಲ್ಲ ಸರೋಜಹಾಸಿ ನಯನಂ ನೀಲಾಂಬುಜಸ್ಪರ್ಧಿ (ಆದಿಪು. ೧-೬೪); ವಿಸ್ಮಯೋತ್ಫುಲ್ಲಮಾಗಲ್ಕೆ ರುಚಿರಾನನಾ ರಾಮುದಯಿತೆಯಾಮದಿರೇಕ್ಷಣಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೨-೧೧೪). [ಸಂ.]

ಉತ್ರಿಗೆ 'ಉತ್ತರಿಗೆ' ನೋ.

ಉತ್ವ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಉಕಾರ: ಇತ್ವದೊಳುತ ದೊಳಾ ಹ್ರಸ್ವೈತ್ವದೊಳೊಂದಿದ ವಕಾರಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೨೧೦). [ಸಂ.]

ಉತ್ವಾಂತ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಉಕಾರವುಳ್ಳ (ಶಬ್ದ): ಅತ್ವಾಂತಮುಮಿತ್ವಾಂತಮುಮುತ್ವಾಂತಮುಂ (ಶಮದ. ೮೪). [ಉತ್ವ + ಅಂತ್ಯ]

ಉತ್ಸ (ನಾ). (ನೀರಿನ) ಚಿಲುಮೆ; ಬುಗ್ಗೆ; ಒರತೆ: "ಉತ್ಸಃ, ಪ್ರಸ್ರವಣಂ – ಈ ೨ ಉರ್ಪರಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೨-೫೫); ಉತ್ಸಮಿದು ಕೊಳನಲ್ಲ ನಿರ್ಝರಂ ಸರಯುವಲ್ಲ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩-೫೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸಂಗ (ನಾ). ೧. ಸಮ್ಮೇಳನ; ಸಮಾಗಮ. ೨. ತೊಡೆ: "ಕೋಡಂ, ಅಂಕಃ, ಉತ್ಸಂಗಃ – ಈ ೩ ಮುಂದಣ ಮೆಯ್" (ಹಲಾಯು. ೮೬-೩೬೪); ತೆಗೆದುತ್ಸಂಗದೊಳಿಟ್ಟೊಯ್ಯಗೆ ಮೊಗಮಂ ನೋಡಿ ಕರ್ಚಿ ಕದಪಂ ನುಡಿದಂ ಜಗದಧಿಪತಿ (ಆದಿಪು. ೮-೫೬). ೩. ಪಕ್ಕ; ಮಗ್ಗುಲು. ೨, ೩: ಸುರಶೈಲೋತ್ಸಂಗದೊಳಂ ಸುರೇಂದ್ರರದನೀಂದ್ರ ಸುಂದರೋತ್ಸಂಗದೊಳಂ ಸುರಪೂಜಿತನೆನಿಸಿರ್ದನಚ್ಚರಿ ಮಿಗೆ ತಾನಜಿತನಂದು ಸಂಗತನಾದಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೨೪). ೪. ನಡು; ಟೊಂಕ; ಸೊಂಟ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಸಂಗಸ್ಥೆ (ನಾ). ತೊಡೆಯಮೇಲೆ ಕುಳಿತವಳು : ಕ್ಷಿತಿಪತಿಸುತೆ ನೀನೀ ಮಹಿಪತಿಯುತ್ಸಂಗಸ್ಥೆಯಾಗಿ ವಾತಾಯನ ಪದ್ಧತಿವಿಡಿದು ನೋಡು ಮಾಹಿಷ್ಮತಿಗೆ ಕಟೀಸೂತ್ರಮಾದ ರೇವಾನದಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೨೪). [ಸಂ. ಉತ್ಸಂಗಸ್ಥಾ]

ಉತ್ಸಕಲ (ಗು). ನ್ಯೂನವಾದ; ಕಡಮೆಯಾದ (?) : ಶಕವರ್ಷದ ಸಾವಿರದ ನೂಱಱೊಳುತ್ಸಕಲ[ಪಾಠಾಂ. ನಾನೂಱಱೊಳ್ವಿಕಲ]ವಾದಾಱು ವತ್ಸರದ ಪ್ರಕಟಿತ ಪುತ್ರವರುಷ ಮಾಘಶುದ್ಧದಿಯಕಲಂಕ ಪಾಡ್ಯದೊಳಾಯ್ತು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೨೪–೨೮೨). [< ಸಂ. ಉಚ್ಛಕಲ ?]

ಉತ್ಸನ್ನ (ಗು). ೧. ಶಿಥಿಲವಾದ; ನಷ್ಟವಾದ; ನಿರುಪಯೋಗವಾದ; ಬೇರುಸಹಿತ ಕಿತ್ತುಹಾಕಿದ. ೨. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಸನ್ನಶರೀರೆ (ನಾ). ನಷ್ಟವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವಳು ; ದೇಹವನ್ನು ತೊರೆದವಳು : ಗುರುಪಂಚಕಮಂ ನೆನೆಯುತ್ತೆ ಭೋಂಕನುತ್ಸನ್ನಶರೀರೆಯಾಗಿ ದಿವದಿಂದಿೞಿದಳ್ (ಆದಿಪು. ೩–೧೬).
[ಸಂ. ಉತ್ಸನ್ನಶರೀರಾ (ಉತ್ಸನ್ನ + ಶರೀರ + –)]

ಉತ್ಸರ್ಗ (ನಾ). ೧. ವಿಸರ್ಜಿಸುವುದು ; ಬಿಡುವುದು; ಹೊರದೂಡುವುದು. ೨. ತ್ಯಾಗ ; ದಾನ : "ದಾನಮುತ್ಸರ್ಗಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೬–೧೪). ೩. ಮಲಮೂತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಡುವುದು. ೪. ಮಲ; ವಿಷ್ಠೆ : "ವರ್ಚಸುತ್ಸರ್ಗಂ ಮಲಂ ಪುರೀಷಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೭–೫). ೫. ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ನಿಯಮ ; ಕಟ್ಟಳೆ : ಒಂದು ಕಡೆ ಉತ್ಸರ್ಗವಿರುತ್ತದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಅಪವಾದವಿರುತ್ತದೆ (ಆರ್ಯಧ. ೩೩). ೬. [ಜೈನ] ಐದು ವಿಧವಾದ ಸಮಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅಂತಾ ಪರಮಯೋಗೀಶ್ವರಂ ತ್ರಿಕಾಲದೊಳಮೀರ್ಯಾಸಮಿತಿಯುಂ . . . ಆದಾನನಿಕ್ಷೇಪಣಾಸಮಿತಿಯುಂ ಉತ್ಸರ್ಗಸಮಿತಿಯುಮೆಂಬ ಪಂಚಸಮಿತಿಯೊಳಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೪ ವ) ; ನಡೆವ ನುಡಿವುಣ್ಬ ಕೊಳ್ವಿಡುವೆಡೆಯೊಳಮುತ್ಸರ್ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಉಚ್ಛರ್ಗ]ದೆಡೆಯೊಳಂ ಪ್ರಾಣಿಗಳಂ ತೊಡರ್ದಱಿಯದ ಸಮಿತಿಗಳಯ್ದೊಡಗೂಡಿರೆ ಪುಗುವ ಪಾಪರಜಮಂ ತೆಗೆಗುಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೫೩–೩). ೭. [ಜೈನ] ಆರು ವಿಧವಾದ ಅಭ್ಯಂತರ ತಪಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅಭ್ಯಂತರ ತಪಃಷಟ್ಕದೊಳಂ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ವಿನಯ ವೈಯಾವೃತ್ಯ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಧ್ಯಾನವುತ್ಸರ್ಗಂಗಳಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೬–೩೩ ವ). 'ಕಾಯೋತ್ಸರ್ಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಸರ್ಜನ (ನಾ). ೧. ತ್ಯಜಿಸುವುದು ; ಬಿಡುವುದು. ೨. (ವೀರ್ಯ, ಮಲ, ಮೂತ್ರ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಹೊರದೂಡುವುದು, —ವಿಸರ್ಜಿಸುವುದು : ತತ್ರವೇಶಾಂಗಾರ ಕಿಡಿಗಳು ಉತ್ಸಹಗಳುತ್ಸರ್ಜನವು ಪುರುಷೋತ್ತಮನಿಗವದಾನವೆನೆ ಕೈಕೊಂಡು ಮನ್ನಿಸುವ (ಹಸಾರ. ೬–೬). ೩. ದಾನಮಾಡುವುದು ; ದತ್ತಿಕೊಡುವುದು.
[ಸಂ.]

ಉತ್ಸರ್ಜನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತ್ಯಜಿಸು ; ಬಿಡು ; ವಿಸರ್ಜಿಸು : ನಿಜೇಷ್ಟ ಬಂಧು ಭೃತ್ಯ ಸಭಾಸಮುತ್ಸರ್ಜನಂಗೆಯ್ದು ತಪದೊಳ್ ನೆಗೞ್ದೊಡೆ ದಿವ್ಯವಿಜಯ ಪರಮಾನುಪರಮ ಸಭಾಪತಿಯಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೫೦).
[ಉತ್ಸರ್ಜನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಉತ್ಸರ್ಜಿತ (ಗು). ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದ; ಬಿಟ್ಟ; ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ.
[ಸಂ.]

ಉತ್ಸರ್ಜಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಉತ್ಸರ್ಜನಂಗೆಯ್ : ಶಾಸನ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಅಧಿಕಮತದಿಂದ ಅವಿಶ್ವಾಸ ಸೂಚನೆಯೋ ಅಪಜಯವೋ ಆದಾಗ ಮಂತ್ರಿ ಸಂಪುಟವು ಅಧಿಕಾರ ಭಾರವನ್ನು (ರಾಜಿನಾಮೆಕೊಡು) ಉತ್ಸರ್ಜಿಸುವುದಕ್ಕೂ . . . ಸಿದ್ಧತೆ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೯೦). [ಉತ್ಸರ್ಜನ + -ಇಸು₁]

ಉತ್ಸರ್ಪಣ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಏರುವಿಕೆ. ೨. ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬರುವುದು ; ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರುವುದು. ೩. ಹರಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಊದಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೪. ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಡುವುದು. ೫. [ಜೈನ] = ಉತ್ಸರ್ಪಿಣಿ : ತನು ಭೋಗಾಯುಷ್ಯಂಗಳ್ ಮನುಷ್ಯರೊಳ್ ಪೆರ್ಚುವಡೆಗುಮುತ್ಸರ್ಪಣದೊಳ್ ತನು ಭೋಗಾಯುಷ್ಯಂಗಳ್ ಮನುಷ್ಯರೊಳ್ ಕುಂದುವಡೆಗುಮವಸರ್ಪಣದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೫೮). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸರ್ಪಿಣಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕಾಲದ ಒಂದುಭಾಗ; ಮನುಷ್ಯರ ದೇಹಪ್ರಮಾಣ, ಶರೀರಬಲ, ಆಯುಸ್ಸು, ಸುಖ ಮುಂತಾದುವುಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಏರುವ ಕಾಲ : ಅದು ಶರೀರಬಳಾಯುರ್ದೇಹಪ್ರಮಾಣೋಪಚಯಾಪಚಯ ಹೇತುತ್ವದಿಂದಮುತ್ಸರ್ಪಿಣಿಯುವಸರ್ಪಿಣಿ ನಾಮಮಂ ಪಡೆದುದು (ಆದಿಪು. ೬–೪೮ ವ) ; ಅವಸರ್ಪಿಣಿಯಲ್ತು ಕಾಲಮುತ್ಸರ್ಪಿಣಿಯೆಂಬಂತಾಯ್ತು ದಾನಚಿಂತಾಮಣಿಯಿಂ (ಅಜಿಪು. ೧–೬೨). 'ಅವಸರ್ಪಿಣಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಉತ್ಸರ್ಪಿಣೀ]

ಉತ್ಸವ (ನಾ). ೧. ಹಬ್ಬ ; ಜಾತ್ರೆ ; ಸಮಾರಂಭ : ಮನೆ ಮನೆಗಳೊಳು ಕುಮಾರಕನ ಮದುವೆಯ ಮಾತು ಜನಜನಂಗಳ ಮೊತ್ತದೊಳಗುತ್ಸವದ ಮಾತು (ನಂಬಿರ. ೫–೧೨) ; ವಸಿಷ್ಠಾದಿ ಗುರುಗಳಂ ಕುರಿತೊರೆದ ನಣಿಗೆಯ್ಯಲಭಿಷೇಕದುತ್ಸವಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೮–೧೧೨). ೨. ಸಂಭ್ರಮ ; ಸಡಗರ ; ಸಂತೋಷ ; ಉತ್ಸಾಹ : ಪ್ರಿಯ ಕೇಳುತ್ಸವ ವಾರ್ತೆಯಂ (ಜಗವಿ. ೩–೨೩) ; ಇರ್ವರುಂ ವಿನಯದಿಂ ಸಭೆಗುತ್ಸವಮಂ ನಿಮಿರ್ಚಿದರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೭೩). ೩. ಮೆರವಣಿಗೆ : ಉತ್ಸವ, ಸ್ನಾಪನ, ಬಲಿಗಾಗಿ ಬೇಕಾದ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಲೋಹದಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾಗುವುವು (ಭಾರದ. ೫೧೮). ೪. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಅತಿಶಕ್ವರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಮವೃತ್ತ : ೧೫ನೆಯ ಅತಿಶಕ್ವರಿಯಲ್ಲಿ . . . ರಂಜರಂಜರಂ ಬರಲ್ ವಿರಾಜಿಸಿರ್ಪುದುತ್ಸವಂ (ಕೈಪಿಡಿ. ೮೪).

ಉತ್ಸವಂಬೆರಸು = ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕೂಡಿ; ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಕೂಡಿ : ಆವನ ನಾಭಿಸರೋಜದೊಳ್ ವಚಶ್ರೀವರನುತ್ಸವಂಬೆರಸು ಪುಟ್ಟಿದನಾತನಶೇಷದೈತ್ಯ ವಿದ್ರಾವಣನೀಗೆ . . . ಸೌಖ್ಯಕೋಟಿಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೧–೩). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸವಕರ (ಗು). ಉತ್ಸವವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ : ಉತ್ಸವಕರಮೆನೆ ಬೆಳಪ ಶರತ್ಸಮಯದೊಳಿಂದುಕಾಂತಿ ದಳವೇಱುವವೋಲ್ (ಜಗವಿ. ೧–೧೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸವಬಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡು ; ಸಡಗರಿಸು : ಕವಿದ ಚಿಂತೆಯ ಬಿಡು ನನ್ನಾಣೆಯೆನೆ ಮಹೋತ್ಸವಬಟ್ಟನಾ ಮೇಘರಾಜ (ಭರಚ. ೫೬–೭೪).
[ಉತ್ಸವ + ಪಡು₁]

ಉತ್ಸವವಿಹೀನ (ನಾ). ಸಂತೋಷವಿಲ್ಲದವನು ; ಉತ್ಸಾಹವಿಲ್ಲದವನು ; ನಿರುತ್ಸಾಹಿಯಾದವನು : ಇವರು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಂಡರಾ ನೃಪಭವನವನು ಹೊಱವಂಟರೊಡನುತ್ಸವವಿಹೀನರು ವಿದುರ ಭೀಷ್ಮ ದ್ರೋಣ ಗೌತಮರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬–೬೫). [ಉತ್ಸವ + ವಿಹೀನ]

ಉತ್ಸವಶೀಲ (ನಾ). ಸಂತೋಷಚಿತ್ತನಾದವನು ; ಸಂತೋಷ ಸ್ವಭಾವದವನು : ಸ್ಥೂಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕೃತಜ್ಞನುತ್ಸವಶೀಲನಕ್ರೋಧಿ . . . ಮಂತ್ರಿಯುಂಟೇ ರಾಯ ನಿನಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೮೭). [ಉತ್ಸವ+ಶೀಲ]

ಉತ್ಸವಾನಕ (ಗು). ೧. ಸಂತೋಷ ಸೂಚಕವಾದ ವಾದ್ಯಧ್ವನಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ : ಅದೇಂ ಸೊಗಯಿಸಿರ್ದುದೊ ತತ್ಪುರಮುತ್ಪತಾಕಮುತ್ತೋರಣಮುದ್ವಿಳಾಸರಸಮುತ್ಪಟಹಸ್ವನಮುತ್ಸವಾನಕಂ [ಪಾಠಾಂ. ವಾಕರಂ] (ಆದಿಪು. ೮–೫೦). (ನಾ). ೨. ಸಂತೋಷ ಸಮಾರಂಭ ಸಮಯದ ವಾದ್ಯ. [ಉತ್ಸವ + ಆನಕ]

ಉತ್ಸವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡು ; ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು : ಮದುವೆಯ ಸಂಭ್ರಮಂ ಜನದ ಸಂಭ್ರಮಮುತ್ಸವಿಪಾ ಕುಮಾರಕಂಗೊದವಿದ ಸಂಭ್ರಮಂ (ನಂಬಿರ. ೫ ವೃತ್ತ) ; ಹಸ್ತವ ಮುಗಿದು ಸೌಂದರಂ ಪೊಗಳುತ್ತಿರ್ದಂ ಜನನಿಜನಕರುತ್ಸವಿಸುತಿರಲು (ಸೌಂದಪು. ೬-೪೧) ; ಬೆಳಗಾದುದು ನವಿಲುಗಳುತ್ಸವಿಸೆ (ಮೋಹತ. ೨೭-೪). [ಉತ್ಸವ + -ಇಸು$_3$]

ಉತ್ಸಹ (ನಾ). ೧. ಸುಖ ; ಸಂತೋಷ : ಎರಡನೆಯ ಯುಗಕೆ(ದ) ಮೊದಲಾಂಗಿರವತ್ಸರಮಾದಿಯಾಗಲಯ್ದಬ್ದಮುವುಂ ಕರೆವೊಳ್ಳಿದುವು ಸುಭಿಕ್ಷಂ ಧರೆಗೆ ಧರಾಮರರರ್ಗೆಲ್ಲಮುತ್ಸಹಮುಕ್ಕುಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೭-೭) ; ಮಹಿಷಿಪಟ್ಟವನೊಸೆದು ವಿಮಳೋತ್ಸಹದೊಳಾ ಗಂಧರ್ವದತ್ತೆಗೆ ವಹಿಸಿ (ಜೀವಂಚ. ೧೫-೫೩) ; ಅಹುದೆ ಸಾಹಸಿಗಳಿರಾ ನಿಮ್ಮ ಮನಸಿನುತ್ಸಹವ ನಾವಲ್ಲೆನಲೇಕೆ (ಭರಚ. ೬೩-೧೨) ; ಮತ್ಸರವನು ಅಳಿದು ಶ್ರೀವೆಂಕಟೇಶನ ಯಾತ್ರೆ ಉತ್ಸಹದಲಿ ಮಾಡೆ ವಿಜಯವಿಠ್ಠಲ ವೊಲಿವಾ (ತೀರ್ಥಮ. ೯೨). ೨. ಸಮಾರಂಭ ; ಉತ್ಸವ : ಆ ಮಹೋತ್ಸವದಲ್ಲಿ . . . ಜೀರ್ಕೊಳವೆಯಿಂದ ವೋಕುಳಿಯಾಡಿ . . . ಉತ್ಸಹವನ್ನು ನಡೆಸಿದನು (ಕೃವಾಅ. ೯೫). [< ಸಂ. ಉತ್ಸಾಹ]

ಉತ್ಸಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹುರುಪುಗೊಳ್ಳು ; ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು : ಬೊಮ್ಮನೇ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡುತ್ಸಹಿಸೆ ಸುಮ್ಮನರೆಚಣವಿರದೆ ಪ್ರಕೃತಿ ತೊಡಗುತಿರೆ ಜನ್ಮ ಸಾಕೆನುವುದೇಂ ? (ಮಂಕುಕ. ೨೭೨). [ಉತ್ಸಹ + -ಇಸು$_3$]

ಉತ್ಸಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲೆ ನೆಗೆ ; ಹೊರಹೊಮ್ಮು ; ಪುಟಿ : ಇಳಿದನ ಬುಧಿಗೆ ಖರಖುರಾಗ್ರಾದಳಿತ ಘನಪಾರಾಶಿ ಮೇಲುತ್ಸಳಿಸಿತಮರವ್ರಾತ ಕೌತುಕದಿಂದುಘೇಯೆನಲು (ನಿಭಾಗ. ೩-೯-೫೫) ; ಶರಧಿ ಪಾಶಾದ್ರಿಯೊಳಡಂಗಿದ ಮಹಾಧ್ವಾಂತ ಕರಿಯ ಖದ್ಯೋತ ಕೇಸರಿಯರಿಗೆ ಬಿರಿದು ಬಿದುವೆರಡರಿಂದುತ್ಸಳಿಸಿ ಪತ್ತಿರ್ದ ಕ್ಷತಜಾರುಣವೋ (ನಂದಿಮ. ೧೮-೧೯). 'ಉಚ್ಚಳಿಸು' ಪರಾ. [< ಉಚ್ಚಳಿಸು]

ಉತ್ಸಾದನ (ನಾ). ೧. ಮಗುಚುವುದು ; ಉತ್ಪಾಟನ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಎರಡು ಸಲ ಉಳುವುದು. ೩. ಮೈಗೆ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಲೇಪಿಸುವುದು : "ಉದ್ವರ್ತನಂ, ಉತ್ಸಾದನಂ – ಉರುಠಣೀಯಿಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು ; ಬಣ್ಣದ ಪುಡಿ ; ಮೈಗೆ ಉಜ್ಜಿ ತೊಳೆಯುವ ಪುಡಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೮). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸಾಯಕ (ನಾ). ಬಾಣಗಳನ್ನು ಸಜ್ಜುಮಾಡಿಕೊಂಡು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದವನು : ಪೆಸರನಾಯಕರುತ್ಸಾಯಕರಾಗಿ ನಡೆದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೨೬ ವ). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸಾರಕ (ನಾ). ೧. ಅಟ್ಟುವುದು ; ಹೊರದೂಡುವುದು. ೨. ಬಾಗಿಲು ಕಾಯುವವನು ; ದ್ವಾರಪಾಲಕ : "ದ್ವಾಸ್ಥಃ . . . ಉತ್ಸಾರಕಃ, ದ್ವಾರಪಾಲಃ, ಪ್ರತೀಹಾರಃ — ಈ ೮ ಪಡಿ(ಯ) ಹಾಜಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೦-೨೭೦). ೩. ಜನರನ್ನು ಚದುರಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಸಾರಿತ (ಗು). ೧. ಒತ್ತಟ್ಟಿಗಿಟ್ಟ ; ಒಂದೆಡೆ ಬಿಟ್ಟ ; ತ್ಯಜಿಸಿದ : ಓರ್ವಂ ರಾಜಕುಮಾರಂ ದೂರೋತ್ಸಾರಿತವಾಹನಂ ಸಸಂಭ್ರಮೋಪಗತ ಪರಿಚಾರಸ್ಕಂಧವಿನ್ಯಸ್ತವಾಮಹಸ್ತನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೩-೯೦ ವ). ೨. ಹೊರದೂಡಲ್ಪಟ್ಟ ; ದೂರಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟಿದ ; ನಿವಾರಿಸಿದ : ವಿದಿತಾಗಮಲೋಕವೃತ್ತನುತ್ಸಾರಿತಮತ್ಸರಂ ಸುಜನವತ್ಸಲನೆಲ್ಲಿಯುಮಿಾತನೆಂದು ಕೆಯ್ವಾರದೆ ಬಣ್ಣಿಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೯೭). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸಾಸ (ನಾ). ಮೇಲುಸುರು ; ಉಬ್ಬಸ : ಬೀಸಿ ವತ್ಸಾಸುರನನಸುವನು ಘಾಸಿಮಾಡಿ ಬಕಾಸುರನನುತ್ಸಾಸದಲಿ ಸೇರಿಸಿ ಪ್ರಲಂಬನ ಹಂಬಲನು ಬಿಡಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೨-೩-೨೦). [ಸಂ. ಉಚ್ಛ್ವಾಸ ?]

ಉತ್ಸಾಸಿ (ನಾ). ತೂರುವುದು : "ನಿಧಿಯೆನಲು ರಾಶಿಯುತ್ಸಾಸಿಯೆನೆ ತೂರ್ವುದಕ್ಕುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಉತ್ಸಾಹಿಯೆನೆ ತೂರುನಾಮಂ]" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯-೩). [< ಸಂ. ಉಚ್ಛಾಸಿನ್]

ಉತ್ಸಾಹ$_1$ (ನಾ). ೧. ಶಕ್ತಿ ; ಬಲ. ೨. ಒಲವು ; ಆಸಕ್ತಿ ; ಹುರುಪು. ೩. ಕಷ್ಟತರವಾದ ಪ್ರಯತ್ನ ; ಹುರುಪಿನಿಂದ ಕೆಲಸಮಾಡುವಿಕೆ : "ಉತ್ಸಾಹಮೆನೆ ಸಜ್ಜಮೆನಲದುದ್ಯೋಗಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೩೦). ೪. ಪರಾಕ್ರಮ ; ಶೌರ್ಯ. ೫. ಸುಖ ; ಸಂತೋಷ : ಮದಮಂ ಗಂಡಸ್ಥಳೋದೀರ್ಣ ಕಂಪದೊಳಂ ಸೇವಿಸಿ ತುಂಬಿಗಳ್ ತಣಿದುವೇಸುತ್ಸಾಹಮಂ ಮಾಡದಿರ್ಪುದೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗದೊಳಂ ಕ್ರಮಾಧಿಕರೊಳುದ್ಯದ್ದಾನ ಸಂಪ್ರೀತಿಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೧೧). ೬. [ರಾಜನೀ] ರಾಜರ ಮೂರು ಶಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅರಸುಗೆಯ್ವಾತಂ ಸಹಾಯಸಂಪನ್ನನುಂ ಪ್ರಭುಮಂತ್ರೋತ್ಸಾಹಶಕ್ತಿಯುಕ್ತನುಮಾಗಿ ನೆಗೞಲೆವೇೞ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೧೪-೬). 'ಶಕ್ತಿತ್ರಯ' ಪರಾ. ೭. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಸ್ಥಾಯಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ವೀರರಸಂ ಬವರಿಸುಗುಮುದಾರೋತ್ಸಾಹ ಪ್ರವೃತ್ತಿಕಾರಣಕಾರ್ಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೧೬) ; ಅಪಾಯಹೇತುವಂ ಪರಿಹರಿಪೆಡೆಯೊಳುತ್ಸಾಹಂ ಮಾೞ್ಪುದುತ್ಸಾಹಂ (ರಸರ. ೨-೧೨೭) ; ರೌದ್ರಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾಯಿ ಕ್ರೋಧ, ವೀರಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾಯಿ ಉತ್ಸಾಹ (ಭಾರಮಿಾ. ೪೧೦). ೮. [ಛಂದ] ಒಂದು ಮಾತ್ರಾವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : "ಪ್ರತಿ ಪಾದದಲ್ಲಿಯೂ ತ್ರಿಮಾತ್ರಾಗಣವೇಳೂ, ಒಂದು ಗುರುವೂ ಇರುವ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳುಳ್ಳದ್ದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೯೩) ; ಅಜನಗಣಮವೆಯ್ದೆ ಸಪ್ತಸಂದೋಹ ಮತ್ತಮೊಂದೆ ಗುರು ಬೆಡಂಗನಾಳ್ದು ನಿಲೆ ಲಯಗ್ರಾಹಿಯಾಗಿ ಮಧುರವಚನ ರಚನೆವೆತ್ತು ಬಂದೊಡುತ್ಸಾಹಮೆಂಬ ಪೆಸರ್ಗೊಳಿಸೆವುದು (ಛಂದೋಂಬು. ೫-೧೯) ; ಮದನವತಿಯಕ್ಕರಂ ಚೌಪದಿ ಗೀತಿಕೆಯೇಳೆ ತಿವದಿಯುತ್ಸಾಹಂ ಷಟ್ಪದಿಯಕ್ಕರಿಕೆ ಕರ್ಮಂ ಚೆಲ್ವೊದವಿದ ಛಂದೋವತಂಸಮಬ್ಜದಳಾಕ್ಷೀ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೫೬). ೯. [ಛಂದ] = ಉತ್ಸಾಹ ರಗಳೆ : ಮಂದಾನಿಲ ಲಲಿತೋತ್ಸಹ [ಪಾಠಾಂ. ವ]ವೆಂದೇ ರಗಳೆಗಳ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩-೨೦) ; ಉತ್ಸಾಹ, ಮಂದಾನಿಲ, ಲಲಿತ ಎಂದು ಮೂರುವಿಧವಾದ ರಗಳೆಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುವು (ಕೈಪಿಡಿ. ೯೭).

ಉತ್ಸಾಹಂಬೆರಸು = ಸಡಗರದಿಂದ ಕೂಡಿ ; ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿ : ಲಾಭಂಬೆತ್ತ ಪರದನಂತುತ್ಸಾಹಂಬೆರಸು ಪಂದೆಯಂತು ನೋವಿಂಗಳ್ಕದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೩೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸಾಹ$_2$ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸವ ; ಮೆರೆವಣಿಗೆ (?) : ಅನ್ತಪ್ಪ ಒಸಗೆ ಉತ್ಸಾಹಂಗಳ್ಗೆ ಒಕ್ಕಲ್ ಏಳುವರ್ ಪಣವುವರ್ ಕನಿಷ್ಟರ್ ಅಯ್ದುವರ್ (ಎಇ. XIV, ೧೯೧-೧೮ ; 725) ; ದೀಪಾರಾಧನೆವುತ್ಸಾಹ ಚರಪು ಸಹಾ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೩, ೫೦-೨೭ ; 1682). [< ಉತ್ಸವ]

ಉತ್ಸಾಹಂಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಹುರುಪುಗೆಡು ; ಉತ್ಸಾಹ ಕುಗ್ಗು : ಓಹೋ ಉನ್ಮದ ಮದನ ಸಮೋಹನ ಸಂತಾಪನಂ ವಶೀಕರಣಾಸ್ತ್ರವ್ಯೂಹಂ ವ್ಯರ್ಥಮಿದೆಂದುತ್ಸಾಹಂಗುಂದುತ್ತೆ ಮನದೊಳಂದಿಂತೆಂದಂ (ಗಿರಿಕ. ೮-೩೫). [ಉತ್ಸಾಹ$_1$ + ಕುಂದು$_1$]

ಉತ್ಸಾಹನ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಯತ್ನ ; ಹಿಡಿದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಬಿಡದೆ ನಡಸುವುದು. ೨. ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಕೊಡುವಿಕೆ ; ಹುರಿದುಂಬಿಸುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಸಾಹಪೂರ್ವಕ (ಅ). ಸಡಗರದಿಂದ ಕೂಡಿ ; ಸಂಭ್ರಮಯುಕ್ತವಾಗಿ : "ಅದೇ ಧರ್ಮ, ನ್ಯಾಯ, ನಮಗೆ ಬೇಕಾದದ್ದು ಅದೇಯೆ" ಎಂದು ರೈತರು ಉತ್ಸಾಹಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾತಾಡಿದರು (ಪುನರು. ೩೦೬). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸಾಹಭಂಗ (ನಾ). ಹುರುಪು ಕಡಮೆಯಾಗುವುದು ; ಸಂತೋಷ
ಕುಗ್ಗುವುದು : ಆದರೆ ವಸಂತನ ಬೇಸರದಲ್ಲಿ ನಿರಾಶೆಗಿಂತಲೂ ಉತ್ಸಾಹ
ಭಂಗ ಹೆಚ್ಚಾಗಿತ್ತು (ಕಮನೆ. ೧). [ಉತ್ಸಾಹ$_1$ + ಭಂಗ]

ಉತ್ಸಾಹರಗಳೆ (ನಾ). ರಗಳೆಯೆಂಬ ಪದ್ಯಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು
ಬಗೆ : "ಪಾದವೊಂದಕ್ಕೆ ತ್ರಿಮಾತ್ರೆಯ ನಾಲ್ಕು ಗಣಗಳಾಗಲಿ, ಮೂರು
ಗಣಗಳೂ ಒಂದು ಗುರುವೂ ಆಗಲಿ ಇರಲು ಅದು ಉತ್ಸಾಹರಗಳೆಯೆನಿ
ಸುವುದು " (ಕೈಪಿಡಿ. ೯೬). [ಉತ್ಸಾಹ$_1$ + ರಗಳೆ]

ಉತ್ಸಾಹಲಯ (ನಾ). [ಛಂದ] ಮೂರು ಮಾತ್ರೆಯ ನಾಲ್ಕು ಗಣ
ಗಳನ್ನುಳ್ಳ ರಗಳೆಯ ಕ್ರಮದ ಲಯ : ಗಂಡಸರ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ
ಉತ್ಸಾಹಲಯವೂ ಪುನಃ ಪುನಃ ತೋರಿ ಬರುತ್ತದೆ (ಛಂದೋವಿ. ೨೪೭).
[ಉತ್ಸಾಹ$_1$ + ಲಯ]

ಉತ್ಸಾಹವರ್ಧನ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು ; ವೀರ
ರಸ. [ಉತ್ಸಾಹ$_1$ + ವರ್ಧನ]

ಉತ್ಸಾಹವೃತ್ತ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ಮಾತ್ರಾವೃತ್ತದ ಹೆಸರು :
ಉತ್ಸಾಹಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣಮಂ ಪೇೞ್ವೆಂ –ಉತ್ಸಾಹವೃತ್ತಂ (ಛಂದೋಂಬು.
೫–೧೯). [ಉತ್ಸಾಹ$_1$ + ವೃತ್ತ]

ಉತ್ಸಾಹಶಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಸಂಕಲ್ಪಬಲ. ೨. [ರಾಜನೀ] (ರಾಜರು
ಗಳಲ್ಲಿರಬೇಕಾದ) ಸಂಕಲ್ಪಬಲ. 'ಪ್ರಭುಶಕ್ತಿ', 'ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿ'
ಪರಾ. [ಉತ್ಸಾಹ$_1$ + ಶಕ್ತಿ]

ಉತ್ಸಾಹಸದ್ಮ (ನಾ). ಸಂತೋಷದ ಮನೆ ; ವೀರರಸದ ನಿಧಿ : ನೃಪ
ಕುಳತಿಲಕಂ ಪದ್ಮನುತ್ಸಾಹಸದ್ಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೯೬).
[ಉತ್ಸಾಹ$_1$ + ಸದ್ಮ]

ಉತ್ಸಾಹಿ (ನಾ). ೧. ಹುರುಪುಳ್ಳವನು ; ಚಟುವಟಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ
ದವನು ; ಉದ್ಯಮಶೀಲ. ೨. ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿದವನು :
"ಸಂತೋಷಿಯುತ್ಸಾಹಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೯–೧೧).
[< ಸಂ. ಉತ್ಸಾಹಿನ್]

ಉತ್ಸಾಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹುರುಪುಗೊಳಿಸು ; ಹುರಿದುಂಬಿಸು ;
ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಕೊಡು : ಸಯುಂಬರಕೆ ನೆರೆದರಸುಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲರನುತ್ಸಾಹಿಸಿ
[ಪಾಠಾಂ. ಉತ್ಪಾಟಿಸಿ] ನೋಡೆ ನೋಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೬೬ ವ) ;
೨. ಹುರುಪುಗೊಳ್ಳು ; ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು : ಇನ್ನಾ ಕಾದಂಬರಿಯುಮ
ನೆನ್ನಯ ಕೆಳೆಯನುಮನೆಂ[ತುಮಾಂ ಕಂಡೆನೆನು] ತ್ತುಂ ನೃಪತನೂಜ
ನಾಗಳ್ ತನ್ನೊಳೆ ಬಗೆಯುತ್ತಮೆನಸುಮುತ್ಸಾಹಿಸಿದಂ (ಕಾದಂಉ.
೫೦೦); ಶ್ರುತಾಯುಧನಿಜಿಯಲುತ್ಸಾಹಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೧೨);
ಮುನಿಗಳುತ್ಸಾಹಿಸಿದರು . . . ಸೂಸಿದರು ಸುಮ್ಮಾನದಲಿ ಪೂಮಳೆಯ
(ತೊರರಾ. ೧–೧೧–೨೩). [ಉತ್ಸಾಹ$_1$ + – ಇಸು$_3$]

ಉತ್ಸಿಕ್ತ (ಗು). ೧. ಚಿಮುಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ನೆನೆದ ; ತೊಯ್ದ : ಸಮುದಿತ
ಮಕರಂದೋತ್ಸಿಕ್ತ ಪಾಪಾಂಬುಜಾತೇ (ರಾಜಶೇ. ೧–೧೩೬). ೨. ಗರ್ವ
ದಿಂದ ಕೂಡಿದ ; ಕೊಬ್ಬಿದ. ೩. ಉದ್ವಿಗ್ನಗೊಂಡ ; ಕಳವಳ
ಗೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಸುಕ (ಗು). ೧. ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಕೂಡಿದ : ಜಿನೇಂದ್ರ ದ್ವಿತೀಯ
ಕಲ್ಯಾಣೋತ್ಸುಕರಾಗಿ ಬರೆವರೆ(ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೩ ವ); ನಂದಗೋಪಂ ನಂದ
ನಮುಖಾಲೋಕನೋತ್ಸುಕಂ ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ (ಜಗವಿ. ೩–೨೩ ವ).
೨. ಅಗಲಿಕೆಯಿಂದ ಕಾತರವಾದ ; ವಿರಹದಿಂದ ಹಂಬಲಿಸುವ.
೩. ಶಾಂತಿಯಿಲ್ಲದ ; ಸ್ತಿಮಿತವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೪. ವೇಗಶಾಲಿ ;
ಚಟುವಟಿಕೆಯುಳ್ಳವನು : "ಪ್ರತೂರ್ಣಃ, ತ್ವರಿತಃ, ತೂರ್ಣಃ,
ಉತ್ಸುಕಃ, ಪ್ರಸೃತಃ — ಈ ೫ ಚೆಚ್ಚರಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೮–೧೯೮).
೫. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಮೂವತ್ತು ಮೂರು ಸಂಚಾರಿ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು ; ಔತ್ಸುಕ್ಯ : ದೈನ್ಯೋತ್ಸುಕ ರತಿ . . . ಇಂತೆಯ್ದೆ ಸಂಚಾರಿ
ಭಾವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೯೫). ೬. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಬೃಹತಿ
ಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಇಂದುಯುಗಂಗಳ ಮುಂದೆ ಬಂದೊಂದಿರೆ ವಹ್ನಿ
ಪದಾಂತದೊಳ್ ಸುಂದರಿ ನಾಕಿಗನಿಷ್ಟದಿಂ ಸಂದುದಿದುತ್ಸುಕನಾಮದಿ
(ಕ)ಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೪೮). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸುಕಚಿತ್ತ (ನಾ). ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು ;
ಕಾತರನಾದವನು : ಸುಯೋಧನ ವಧಕ್ಕೇಗೆಯ್ವೆನೆಂತಕ್ಕುಮೆಂಬುದ
ನುತ್ಸುಕಚಿತ್ತನುಮ್ಮಳಿಸಿದಂ ಭೀಮಂ ಭವತ್ಕಾರ್ಯಮಂ (ಗದಾಯು.
೬–೧೬). [ಉತ್ಸುಕ + ಚಿತ್ತ]

ಉತ್ಸುಕತನ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸಾಹ ; ಕುತೂಹಲ : ಉತ್ಸುಕತನದಿಂ
ಪೆಟ್ಟುವೆರ್ಚೆ ಕಡುವೆಸನಂ ಮಾೞ್ಪ ಸೊಸೆ ಮಾವನ ಮಂಡೆಯಂ ಬೋಳಿ
ಸಿದಳೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೫೪). ೨. ಕಾತರ ; ಉತ್ಕಂಠತೆ.
[ಉತ್ಸುಕ + –ತನ]

ಉತ್ಸುಕತೆ (ನಾ). ೧. ಕುತೂಹಲ ; ಬಯಕೆ ; ಔತ್ಸುಕ್ಯ : ಆ ಹರಿಣ
ಲೋಚನೆಯ ಲೋಚನದೊಳಳಿಪಂ ಮನದೊಳುತ್ಸುಕತೆಯಂ ತನುಲತೆ
ಯೊಳ್ ಪುಳಕಾಂಕುರಮನೊದವಿಸುತ್ತುಮಿರೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೮೮) ;
ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯ ಭಟ್ಟನಿಯರ ನಡುವೆ ಆದ ಮಾತುಕತೆ
ಯನ್ನು ಕೇಳಲು ಉತ್ಸುಕತೆಯಿತ್ತು (ಬಾಣಆ. ೧೨೦). ೨. ಆಸಕ್ತಿ ;
ಪ್ರೀತಿ ; ಭಕ್ತಿ. ೩. ವಿಷಾದ ; ವ್ಯಸನ ; ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ.
[ಸಂ. ಉತ್ಸುಕತಾ]

ಉತ್ಸುಕತ್ವ (ನಾ). = ಉತ್ಸುಕತೆ ೧: ಅನ್ನೆಗಂ ಸೌಧರ್ಮೇಂದ್ರಸಮೇತಂ
ಚತುರ್ವಿಧವಿಬುಧನಿಕಾಯಂ ತೃತೀಯ ಕಲ್ಯಾಣಕರಣೋತ್ಸುಕತ್ವದಿಂ
ಬಂದು ಭಗವತ್ಪಾದಪಯೋರುಹಕ್ಕೆಜಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೧೯ ವ).
[ಸಂ.]

ಉತ್ಸುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಔತ್ಸುಕ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು ;
ಉತ್ಕಂಠವಾಗು ; ಹಂಬಲಿಸು : ಉತ್ಸುಕಿಸಿಹೆ, ಕಾತರಿಸಿಹೆ, ಭಾವುಕ
ಕತಮೇನ್ನೈ (ಪಾಂದಳಿ. ೫೦). [ಉತ್ಸುಕ + –ಇಸು$_3$]

ಉತ್ಸುಖ (ನಾ). ಉತ್ತಮಸುಖ ; ಶ್ರೇಷ್ಠಸುಖ : ಅಖಿಳ ಸುಜನಾಳಿ
ಗಳ್ಗೆ ಉತ್ಸುಖಂ ಪೆರ್ಚಿದುದು (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೨–೨). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸೃಷ್ಟ (ಗು). ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ ; ತ್ಯಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ : ಅತಿಮನೋಹರವಾದ
ಲತಾಗಹನದೊಳುತ್ಸೃಷ್ಟಸಕಲವ್ಯಾಪಾರನುಂ ವಿಗತನಿಮೇಷನುಮೆನಿಸಿ
ಬರೆದನಂತೆಯುಂ ಕಂಡರಿಸಿದನಂತೆಯುಂ . . . ಇರ್ದಂ (ಕಾದಂಪೂ.
೮೨೮). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸೃಷ್ಟಭವ (ನಾ). ಸಂಸಾರವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದವನು ; ಭವವನ್ನು
ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದವನು : ಸಂಸ್ಪೃಷ್ಟ ದೇವಾಂಶುಸಿಕ್ತರೀ ಭಕ್ತಜನ ಆತ್ಮ
ಸಂದರ್ಶನೋತ್ಸೃಷ್ಟಭವರು (ಮಲೆದೇ. ೩೬–೨).
[ಉತ್ಸೃಷ್ಟ + ಭವ]

ಉತ್ಸೇಕ (ನಾ). ೧. ಚಿಮುಕಿಸುವುದು ; ಪ್ರೋಕ್ಷಣ. ೨. ನೊರೆ
ಗೂಡುವಿಕೆ ; ನೊರೆಗಟ್ಟುವಿಕೆ. ೩. ಗರ್ವ ; ದರ್ಪ ; ಅಹಂಕಾರ :
ಇದು ಗಂಗಾಪೂರಪೂತಂ ನಡೆವಳಿಯಿದು ವಿಕ್ರಾಂತವುತ್ಸೇಕವೆಂದುಂ
ಪದನಂ ಪೋಲಾಳ್ವದಂಡಾಧಿಪ ಪಡೆಯದು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ.
೨೫–೬೫ ; 1224). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸೇಕಸಂಹರ (ನಾ). ಗರ್ವವನ್ನು ಕಳೆಯುವವನು ; ದರ್ಪವನ್ನು
ಅಪಹರಿಸುವವನು : ಉತ್ಸೇಕಸಂಹರ ವಿಯತ್ಸರಿನ್ಮಸ್ತಕ . . . ಜಯ
ಜಗತ್ಸೇವ್ಯ ವಿಶ್ವನಾಥಾ (ಪದ್ಮರಾ. ೪–೧). [ಉತ್ಸೇಕ + ಸಂಹರ]

ಉತ್ಸೇಧ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತರ; ಔನ್ನತ್ಯ: ಅದು ಜಿನಮತದೊಳ್ ದ್ವಿಸಪ್ತರಜ್ಜೂತ್ಸೇಧಂ (ಆದಿಪು. ೧-೪೪). ೨. ಉದ್ದ; ದೀರ್ಘ: ಜನಪಕೇಳುತ್ಸೇಧ [ಪಾಠಾಂ. ವಿಸ್ತೀರ್ಣ] ಶತಯೋಜನ ತದರ್ಧದೊಳಗಲದಳತೆಯಿದೆನಿಪುದಿಂದ್ರಸ್ಥಾನ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬೦೫. ೧-೧೧೬). ೩. ಉತ್ತಮವಾದ ಕೆಲಸ; ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾರ್ಯ: "ಉನ್ನತಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ಸೇಧಮೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೦-೯). ೪. ಪ್ರಯೋಜನ; ಲಾಭ. ೫. ದೇಹ; ಶರೀರ: "ಕಾಯದಲ್ಲಿಯುಂ ಉತ್ಸೇಧಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೪-೧೭). ೬. ಕೊಲ್ಲುವುದು; ವಧಿಸುವುದು: "ವಧಂ ಪ್ರಯೋಜನ ಮಹೌನ್ನತ್ಯಂಗಳುತ್ಸೇಧವಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೩೩). [ಸಂ.]

ಉದ (ನಾ). ನೀರು; ಜಲ: ಉದಬಿಂದುಗೆತ್ತು ಗಿರಿಸಾನು ದೇಶದೊಳ್ ಕಾಯ್ದು ಬಿದಿರ ಪೊಸಮುತ್ತಂ ನುಂಗಿದ ಸೋಗೆವಿಂಡಣಂ ಮ ಜು ಗಿ ದು ವುಂಡಿಗೆ ಬೇಯೆ ಕೆಂಡಮಂ ನುಂಗಿದವೋಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೯೬). ''ಉದಕುಂಭ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದಂಕೆ (ನಾ). ೧. ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಹಾಕುವ ಚರ್ಮದ ಚೀಲ; ಬುದ್ದಲಿ. ೨. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಉದಂಚ (ಗು). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯುವ; (ಬಾಣದಂತೆ) ನೇರವಾಗಿ ಗುರಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ: ಇನ್ನಂಜಿನಂಜಿನಾಹಾ ಉನ್ನತ ಬಲವಾಯ್ತೆನುತ್ತೆ ವಿಭ್ರಮುಬಳಸಂಪನ್ನಂ ಕಾಮುಂ ತೆಗೆದಂ ತನ್ನಗ್ಗದುದಂಚಪಂಚಬಾಣಮನಾಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೮-೪೩). ೨. ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ, —ಭಂಗಿ: ಲವಣಿ ಲಹರಿಯುದಂಚ ನವವಿದ್ರವಣ ಲಘುವಿನ್ಯಸ್ತವೆಂಬೀ ವಿವರದಲಿ ಕಾದಿದರು ಕೌತುಕವೆನಲು ಸುರನಿಕರ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೬-೨೫). [ಸಂ. ?]

ಉದಂಚತ್ತೋರಣ (ನಾ). ಎತ್ತಿಕಟ್ಟಿರುವ ತೋರಣ: ಉದಂಚತ್ತೋರಣಂ ಚಿತ್ರಭಿತ್ತಿ ಲತಾಮಂಟಪವೇಂಬಿವಿಲ್ಲದ ಜಿನಾವಾಸಂಗಳಿಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೭೩). [ಸಂ. (ಉದಂಚತ್ + ತೋರಣ)]

ಉದಂಚನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏಳುವುದು. ೨. (ಬಾವಿಯಿಂದ) ನೀರನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವ ತೊಟ್ಟಿ; ಬಾನಿ. ೩. ಮುಚ್ಚಳ; ಮೇಲೆ ಮುಚ್ಚುವ ಸಾಧನ: "ಎಸರ್ಮುಚ್ಚಿಯಪಿಧಾನವದುದಂಚನಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೩). [ಸಂ.]

ಉದಂಚಿತ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿರುವ; ಎದ್ದು ಕಾಣುವ; ಹೊಮ್ಮುವ: ಉರ್ಕಿ ಸೊರ್ಕಿ ದಶಕಂಠನುದಂಚಿತಕಂಠನಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಟ್ಟಿದೆ ಬಿಟ್ಟವೆಟ್ಟನುಸಿರ್ದಟ್ಟಿದೊಡಿರ್ದಪುದಲ್ತೆ ಕಾಳೆಗಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೨೩); ಕ್ರಮೋದಂಚಿತ ನಿರವಧಿ ಗಾಂಗೇಯಕಂ . . . ರಕ್ಷಿಸುಗೆ ವಸುಧೆಯಂ ಯುದ್ಧರಂಗತ್ರಿಣೇತ್ರಂ (ಜಗವಿ. ೧-೩); ಒರ್ವನುದಂಚಿತರಾಗದೆ ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ ಪುರಕ್ಕೆಳ್ತಂದೊಲವಾಂತು (ಉದ್ಭದೇ. ೩-೨೩). ೨. ಉಂಟಾದ; ಒಡಗೂಡಿದ; ಮೇಲೆದ್ದ: ಪ್ರಮೋದೋದಂಚಿತ ರೋಮಾಂಚ ಕಂಚುಕಿತ ಶರೀರನಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೧ ವ); ರಾಜ್ಞೀನಿವಾಸದಂತೆ ಜರತ್ಕಂಚುಕಿಶತೋದಂಚಿತಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೫೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉದಂಚಿತತರ್ಜನಿ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿದ ತೋರುಬೆರಳು: ಪ್ರತಿಹಾರವೃಷ್ಟಿಯಿಂ ಸುರಪತಿದೇವಾಸುರರ ನೆಗಟ್ಟಿ ಕಳಕಳಮನುದಂಚಿತತರ್ಜನಿಯಿಂ ನಿಯಮಿಸಿ ಹಿತಪರಿಚರ್ಯೋಪಚಾರ ಪರಿಣತಿವೆತ್ತಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೧೮೨). [ಉದಂಚಿತ + ತರ್ಜನಿ]

ಉದಂಚಿತಭ್ರುಕುಟಿ (ನಾ). ಮೇಲೆತ್ತಿದ ಹುಬ್ಬುಗಂಟನ್ನುಳ್ಳವನು: ಸೌಮಿತ್ರಿ ಸುಗ್ರೀವಂಗೆಂದನುದಂಚಿತಭ್ರುಕುಟಿ ಗಂಡೋಷ್ಠಾರಿಘರ್ಮೋದಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೭೩). [ಉದಂಚಿತ + ಭ್ರುಕುಟಿ]

ಉದಂಚು (ನಾ). ಮೇಲ್ಮುಖವಾದುದು; ಊರ್ಧ್ವಮುಖವಾದುದು: ಮಾಣಿಕ ಕರ್ಣಪೂರದುದಂಚಿನೊಬ್ಬುಳಿವೆಳಗು ನುಣ್ದೋಳುಗಳ ನರುವಣ್ಣ ಮುಂಚಿ ಮುಪ್ಪುರಿಯಾಗಿ ಪಸರಿಸಿ ಸಂಚರಿಸಿದುದು ದೇವಸದನದಿ ಪಂಚಮುಖನಂಗಪ್ರಭಾಪರಿಪೂರ್ಣಮಾದಂತೆ (ಶಂಕದಾ. ೨-೪೫). [< ಸಂ. ಉದಂಚತ್]

ಉದಂಡ$_1$ (ಗು). (ಉಕ). ದೀರ್ಘವಾದ: ತಮ್ಮಾ, ನಿನಗೆ ಉದಂಡ ಆಯುಷ್ಯವಿರಲಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೧೧). [< ಸಂ. ಉದ್ದಂಡ$_1$]

ಉದಂಡ$_2$ (ಅ). (ಉಕ). ದೀರ್ಘವಾಗಿ; ಬಹುಕಾಲದವರೆಗೆ: ಇನ್ನು ತಾವೇ ಇವರ ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಉದಂಡವಾಗಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು (ತುಳಸಿ. ೬೨). [< ಉದ್ದಂಡ$_2$]

ಉದಂತ$_1$ (ನಾ). ವೃತ್ತಾಂತ; ಸುದ್ದಿ; ಸಮಾಚಾರ: ಆಗಳ್ ಪರಿಹಿತಾಸ್ರವನಂತಿರ್ದ ವಾಸವನಂ ದುರ್ದಂತನಳೀಕೋದಂತಂಗಳಿನಾಜಿಸುತ್ತಿರ್ಪುದುಮಾಂ ಮೆಲ್ಲನಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಗಿ (ಆದಿಪು. ೩-೮೮ ವ); ಇಂದೆನಿನ್ನ ಚಿಂತಾಪರಿಹಾರಕಮಪ್ಪುದೊಂದುದಂತಮಂ ಕೇಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೧೦೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉದಂತ$_2$ (ನಾ). ಉ ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ ಶಬ್ದ: ಜನಿಯಿಪುದುದಂತ ಕೃತ್ಸರ್ವನಾಮ ಗುಣವಚನ ಸಂಖ್ಯೆಗಳ್ಗೆ (ಶಮದ. ೧೧೦). [ಸಂ.]

ಉದಂಶು (ನಾ). ಮೇಲೆ ಎದ್ದ ಕಿರಣ; ಮೇಲ್ಮುಖವಾಗಿ ಹರಡಿದ ಕಿರಣ: ಪದಿನಾಲ್ಸಾಸಿರ ನಾಯಕರುದಂಶುಮಣಿಮಕುಟಕಿರಣ ಮೊಡನಂಬರಮಂ ಪುದಿವಿನಮೊಡನೆಟ್ಟರ್ ಬಿಂಜದಡವಿಯಂ ಬೇಗೆ ಬಳಸಿದತ್ತೆಂಬಿನೆಗಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೫೩). [ಸಂ.]

ಉದಕ$_1$ (ನಾ). (ದಕ). ಸೊಪ್ಪಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ತಿಳಿ ಸಾರು; ಎಸರು: ಈ ಕೋಣೆಯಲಿ ಏನನ್ನಾದರೂ ಮುಚ್ಚಿ ಮಡಗಿದ್ದಾರು— ಎನ್ನುತ ಹುಡುಕಿನೋಡಿದೆವು; ಉದಕದ ಅಲಸೂಂದೆಗೂವೆ ಒಂದು ಕಾಸಿಲ್ಲ! (ವಿಗಡ. ೬೪); ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತ ಬೆರಕ್ ಸೊಪ್ಪಿನ ಉದಕದ ರುಚಿ, ಊಟಮಾಡಿದರೆ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತೊ (ರುದ್ರಿಮು. ೮೨). [?]

ಉದಕ$_2$ (ನಾ). ನೀರು; ಜಲ; ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಹೃದಯದ ಕಳಂಕಿಲ್ಲದೋರಂತೆ ನಾರನುಟ್ಟುದಕಮಂ ಕುಡಿಕುಡಿದು (ಹಚಕಾ. ೩-೩೧). [ಸಂ.]

ಉದಕದೀವು (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ತುಂಬು: ಸರಸಿಜಪಾಣಿಯೊಳೊರ್ಮೆಯುದಕದೀವಿ ಪರಿಪೂರ್ಣೆಂದುವದನೆಯು ಸರಸಕೇಳಿಗೆ ಬಂದು ಸೋತಾಗ ಹಿಂದಕೆ ತೆರಳಿದಳೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂನವಿ. ೨೫-೧೨೫). [ಉದಕ$_2$ + ತೀವು]

ಉದಕಬುದ್ಬುದ (ನಾ). ನೀರಿನ ಗುಳ್ಳೆ: ನದಿಯ ತೆರೆಯವೊಲುರುಳಿ ಹೊರಳುತಿರುವುದು ಜೀವ ಮೊದಲಿಲ್ಲ ಮುಗಿವಿಲ್ಲ ನಿಲುವಿಲ್ಲವದಕೆ ಬದುಕೇನು ಸಾವೇನು ಸೊದೆಯೇನು ವಿಷವೇನು? ಉದಕಬುದ್ಬುದವೆಲ್ಲ (ಮಂಕುಕ. ೧೮). [ಉದಕ$_2$ + ಬುದ್ಬುದ]

ಉದಕಮಂತ್ರ (ನಾ). ೧. [ತಂತ್ರಶಾ] ಒಂದು ಯಂತ್ರದ ಹೆಸರು: "ಅನುಕ್ರಮದಿಂ ಅಜಕ್ಕರಂಗಳಂ ಬರೆವುದು ಇದು ಯಂತ್ರವಿಧಾನಂ ಉದಕಮಂತ್ರಮೆಂಬುದೀಯಂತ್ರದ ಪೆಸರು ಕಲಶಸ್ಥಾಪನೆಗಂ . . . ಪ್ರಶಸ್ತಂ" (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ೧೦-೫೧). ೨. ಜಲಸ್ತಂಭನ ಮಂತ್ರ: ಪಸಿದುಣ್ಣಪಟ್ಟು ಬಿರ್ದಿರ್ದು ಸಮುದ್ರದ ತಡಿಯೊಳುದಕಮಂತ್ರದ ಬಲದಿಂ ನುಸುಳ್ದೊಡೆ ಜಳನಿಧಿಯಂ ಕರುಣಿಸಿ ಕೊಟ್ಟರ್ ಧನಮನಂಜಿಕೊಟ್ಟರೆ ದಿವಿಜರ್ (ಆದಿಪು. ೧೪-೬೮). [ಉದಕ$_2$ + ಮಂತ್ರ]

ಉದಕವಾಸಿ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಜಲಚರ ಪ್ರಾಣಿ: ನೀರ್ಮಾನಸರಂತೆ ನೀರೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ದುದಕವಾಸಿಗಳುಮಂ . . . ನೋಡುತಿರ್ದ ರಾಜಕುಮಾರನಂ ಅಲ್ಲಿರ್ದುದೊಂದು ರಾಜಕೀರಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೧೯-೧೨). [< ಸಂ. ಉದಕವಾಸಿನ್]

ಉದಕಶಾಂತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶಾಂತಿಕರ್ಮ; ಕೆಲವು ಶುಭಕಾರ್ಯಗಳ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ತೀರ್ಥಕಳಸವನ್ನು ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಅರ್ಚಿಸಿ ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಆ ಕಳಸದ ಉದಕದಿಂದ ಪ್ರೋಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿಸುವುದು: ಉದಕಶಾಂತಿ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಮುಂದಣ ಕಾರ್ಯ (ರೂಢಿ). ℙ ಚೌಲ, ಉಪನಯನ, ಗರ್ಭಾಧಾನ, ಸೀಮಂತ, ಪುಂಸವನ ಮೊದಲಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಕಲಶದಲ್ಲಿ ವರುಣನನ್ನು ಆವಾಹನೆಮಾಡಿ ಷೋಡಶೋಪಚಾರಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಿ ಶಾಂತಿ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಜಪಿಸಿ ಆ ನೀರಿನಿಂದ ಪ್ರೋಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವುದು. ವ್ಯಾಧಿಗ್ರಸ್ತರಿಗೆ (ಛಾಯಾಭಿಷೇಕ—ಪ್ರೋಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿ) ತೀರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರಾಶನಮಾಡಿಸುವುದು. ಗ್ರಹಪೀಡಾಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲೂ ಇದನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ. [ಉದಕ$_{2}$ + ಶಾಂತಿ]

ಉದಕಸದ್ಮ (ನಾ). ನೀರಿನ ಆಶ್ರಯ; ಜಲಾಶಯ; ಸಮುದ್ರ: ಐರಾವತಂಗಳೇಳ್ ದಿಶೆಗಳುಜ್ವಲಿಸೆ ಚಕ್ರಾಕಾರದೊಳ್ ನಿಂದು ಸೊಂಡಿಲ್ಗಳಿಂದಾಂತುವೊಂದುದಕಸದ್ಮದಿಂ ಮೂಡಿಬಂದಮೃತರುಚಿಯಂಬುಜದ ಮುಕುಳಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೬೦-೬೪). [ಉದಕ$_{2}$ + ಸದ್ಮ]

ಉದಕಸ್ತಂಭಿನಿ (ನಾ). ಒಂದು ವಿದ್ಯೆ; ಜಲಸ್ತಂಭನ ವಿದ್ಯೆ: ಮತ್ತೊಂದು ದಿವಸಂ ಪ್ರಜ್ಞಪ್ತಿ ಕಾಮರೂಪಿಣಿ ಅಗ್ನಿಸ್ತಂಭಿನಿ ಉದಕಸ್ತಂಭಿನಿ. . . ಎಂಬಿವು ಮೊದಲಾಗಿ ಕುಲವಿದ್ಯೆ ಜಾತಿವಿದ್ಯೆಗಳೊಳ್ (ಚಾವುಂಉ. ೨೧೦). [ಸಂ. ಉದಕಸ್ತಂಭಿನೀ]

ಉದಕಾರ್ಗಳ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಸುಲಭವಾಗಿ ನೀರಿನ ನೆಲೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ; ಜಲಶಿಲ್ಪ: ಧರೆ ಪೊಗೞ ಮಱೆಯ ಕುಱಿಪಂ ವರಹಿತಮಂ ನೆಱೆಯೆ ಪೇೞ್ದನುದಕಾರ್ಗಳಮಂ (ಜಟ್ಟಮ ೧೧-೧). [ಉದಕ$_{2}$ + ಅರ್ಗಳ]

ಉದಕುಂಭ (ನಾ). ನೀರಿನ ಗಡಿಗೆ, —ಕೊಡ; ಬಿಂದಿಗೆ; ನೀರು ತುಂಬುವ ಪಾತ್ರೆ: ಚುಲ್ಲಿ ಪೇಷಣಿ ಕಂಡನಿ ಉಪಸ್ಕರ ಉದಕುಂಭ ಎಂಬೈದು ಗೃಹೋಪಕರಣಗಳು . . . ಉದಕುಂಭ ನೀರುತುಂಬುವ ಪಾತ್ರೆ (ಆರ್ಯಧ. ೧೮೭). [ಸಂ.]

ಉದಕ್ಕು (ನಾ). ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕು (ಕ). [< ಸಂ. ಉದಚ್]

ಉದಕ್ಯೆ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಾದವಳು; ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಶುದ್ಧಳಾಗಬೇಕಾದವಳು; ರಜಸ್ವಲೆ. [ಸಂ. ಉದಕ್ಯಾ]

ಉದಗಯನ (ನಾ). ಉತ್ತರಾಯಣ: ಉದಗಯನಕ್ಕಱ ಶಿಶಿರಂ ಮೊದಲಾಗಿರೆ ಮೂಱು ಋತುಗಳ್ (ಜಾತಕ ೨೪-೪). [ಸಂ. (ಉದಚ್ + ಅಯನ)]

ಉದಗಲಿಸು ‘ಉದ್ಗರಿಸು’ ನೋ.

ಉದಗ್ಗತಿ (ನಾ). (ಸೂರ್ಯನ) ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯ ಗಮನ; ಉತ್ತರಾಯಣ: “ಉದಗ್ಗತಿಃ – ಉತ್ತರಾಯಣ” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೭). [ಸಂ. (ಉದಚ್ + ಗತಿ)]

ಉದಗ್ಭವ (ನಾ). ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು: “ಉದೀಚೀನಂ — (ಉದಗ್ಭವಂ) ಬಡಗಲಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೭). [ಸಂ.]

ಉದಗ್ಭೂಮ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಮೇಲುಭಾಗಕ್ಕೆ ತಿರುವಿಹಾಕಿದ ಮಣ್ಣು. ೨. ಬಿಳಿಯ ಮಣ್ಣಿನ ನೆಲ: “ಪಾಂಡುಭೂ(ಮ)ಮಿಃ, ಉದಗ್ಭೂ(ಮ)ಮಿಃ, —ಈ ೨ ಮೊಗೆಯ ಭೂಮಿ” (ಹಲಾಯು ೨೬-೫); “ಮಸಭೂದಗ್ಭೂಮ ಪಾಂಡುಮಹಿಯೆನಿಸಿಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೨೮-೩). ೩. ಫಲವತ್ತಾದ ಮಣ್ಣು. [ಸಂ.]

ಉದಗ್ಭೂಮಿ (ನಾ). = ಉದಗ್ಭೂಮ: “ಪಾಂಡುಭೂ(ಮ)ಮಿಃ, ಉದಗ್ಭೂ(ಮ)ಮಿಃ — ಈ ೨ ಮೊಗೆಯ ಭೂಮಿ” (ಹಲಾಯು. ೨೬-೫). [ಸಂ.]

ಉದಗ್ರ (ಗು). ೧. ಮೇಲೆ ಮುಖಮಾಡಿದ; ಎತ್ತರವಾದ: ಅಭ್ರಂಕಷಶಿಖರಿ ಶಿಖರದುರ್ಲಂಘ್ಯಮಪ್ಪ ಗಿರಿದುರ್ಗದ ಪೆಂಪುಮಂ ಉದಗ್ರತರುಗಹನದುಷ್ಪ್ರವೇಶಮಪ್ಪ ವನದುರ್ಗದುನ್ನತಿಯುಮಂ ಒಳಕೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೧೩-೫೭ ವ); ಉದಗ್ರ ಮಂದಿರ ಶಿಖರಿ ಶಿಖರದೊಳ್ ಪ್ರತಿಮಾಯೋಗಂ ನಿಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧ ವ). ೨. ಹೆಚ್ಚಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: ಸಮಧಿಕರಸ್ತ್ರಶಸ್ತ್ರಬಲದೊಳ್ ದೃಢಕಾಯದೊಳತ್ಯುದಗ್ರ ವಿಕ್ರಮದೊಳನಂತವೀರ್ಯದೊಳನೇಕವಿಧಪ್ರಥನಂಗಳೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೫೬); ಬೆರಳ ತೂಗಿದನಡಿಗಡಿಗೆ ಹಲಧರನುದಗ್ರಗದಾವಿಧಾನಕೆ ಶಿರವನೊಲೆದನು ಶೌರಿ ಮಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದನು ಯಮಸೂನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೭-೫). (ನಾ). ೩. ವೀರ; ಶೂರ; ಪರಾಕ್ರಮಿ: ಎಱಗದುದಗ್ರರಿಲ್ಲೊಱೆಯ ಬಾಯೊಳೆ ನೇಲದ ರಾಯರಿಲ್ಲ ಕಂಡುಱು ಸೆಱಗೊಟ್ಟು ತೊಟ್ಟುವೆಸಗೆಯ್ಯದ ಮಂಡಳನಾಥರಿಲ್ಲ (ಎಇ. XIII, ४೧; 1112). [ಸಂ.]

ಉದಗ್ರಚರಿತ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಚಾರಿತ್ರ್ಯವುಳ್ಳವನು: ನಿಗ್ರಹಿಸಲೇಕಕಟ ಕುರುಕುಲದಗ್ರಿಯನನೆಂದಖಿಳಸಚಿವರುದಗ್ರಚರಿತರು ಮುರಿದು ನುಡಿದರು ನೀತಿವಚನದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೫೨). [ಉದಗ್ರ + ಚರಿತ]

ಉದಗ್ರಪೀಡೆ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಹಿಂಸೆ; ಉಪದ್ರವ; ತೀವ್ರವಾದ ಕಷ್ಟ: ಉದಗ್ರಪೀಡೆಗೆಡೆಯಾದ ಮಾನವಂಗಾವಭವದೊಳಂ ಸುಖಮುಂಟೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೩೨). [ಉದಗ್ರ + ಪೀಡೆ]

ಉದಗ್ರಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ಉನ್ನತವಾದ ಮೂರ್ತಿ: ಆಪೂರಿತಲೋಹಿತ ಪ್ರಕಟಭೀಕರ ನೇತ್ರನುದಗ್ರಮೂರ್ತಿ ಗಂಭೀರನಿನಾದನುನ್ನಮಿತಚಂಚಲ ವಾಲಧಿ ತನ್ನೊಳೊಪ್ಪೆ ಕಂಠೀರವನಾಯ್ತು (ಪಂಚತಂ. ೨೬೧-೧೯). [ಉದಗ್ರ + ಮೂರ್ತಿ]

ಉದಗ್ರಾವನಿಪ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ರಾಜ: ನುಡಿವುದನೆ ಮಱದು ಪೆಱತಂ ನುಡಿಯೆ ಕೆಲರ್ ಪಾವಡರ್ವೊಲಿರೆ ಕೆಲರೊಯ್ಯನೆ ತುಡುಗೆಯನೋಸರಿಸೆ ಕೆಲರುದಗ್ರಾವನಿಪರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫೦). [ಉದಗ್ರ + ಅವನಿಪ]

ಉದಙ್ಮುಖ (ಗು). ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ; ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಮುಖಮಾಡಿಕೊಂಡ: ತದ್ವಿಜಯಾವಸಾನದೊಳ್ ಜೈನಶಾಸನಚೂಡಾಮಣಿಯುದಙ್ಮುಖನಾಗಿ ಪಯಣಂ ಬರೆವರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೨೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉದಜ$_{1}$ (ನಾ). ದನಕರುಗಳನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟುವುದು: “ಉದಜಃ—ಪಶುಪ್ರೇರಣಂ–ದನಗಳನ್ನು ಗಮನಾದಿ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಿಸುವಿಕೆ” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೧೭). [ಸಂ.]

ಉದಜ$_{2}$ (ಗು). ೧. ನೀರಿನಿಂದ ಅಥವಾ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ (ಕ). (ನಾ). ೨. ಕಮಲ; ತಾವರೆ. ‘ಉದಜಲೋಚನೆ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದಜಲೋಚನೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು: ಇದಕೆ ಕಾರಣವಾವುದುಸುರಲ್ಲದೊಡೆ ನಾನಾಯಿತ್ತು ನೀನಾಯ್ತುದಜಲೋಚನೆ ನಿನ್ನನೆಂತುಂ ಹೋಗಬಿಡೆನೆನುತ ಗಡಱುತ (ಬಸಪು. ४೦-೩೦). [ಸಂ. ಉದಜಲೋಚನಾ (ಉದಜ + ಲೋಚನ + –)]

ಉದಧಿ (ನಾ). ನೀರು ನಿಲ್ಲುವ ಸ್ಥಳ; ಸಮುದ್ರ; ಕಡಲು: ಉದಧಿ ತರಂಗ ತಾಟ[ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ತ ಧರಾತಳಮುಂ ನಿನಗಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ ೧೩-೬); ಉದಧಿಯೊಳಗದ್ದಂತೆಯಿರ್ದುದು ರಾಯನಾಸ್ಥಾನ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯-೬). [ಸಂ.]

ಉದಧಿಪ (ನಾ). ಸಮುದ್ರರಾಜ: ತಮಗಿದಿರ್ವಂದುದಧಿಪನಿತ್ತಮಳ ಮಣಿವ್ರಜದೆ ಕಲ್ಪಕುಜಮಿತ್ತ ಮಹಾಸುಮನಃಪುಂಜದೆ ಹರಿಗರ್ಘ್ಯಮನಿತ್ತರ್ ಜಯಜಯಾನ್ವಿತರ್ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯರ್ (ಜಗವಿ. ೧-೫೨). [ಸಂ.]

ಉದನ್ಮುಖ (ನಾ). = ಉದಙ್ಮುಖ: ಉದನ್ಮುಖನೊಬ್ಬ ಪುರುಷನು ಉದಯ ಮುಖನೊಬ್ಬ ಪುರುಷನು (ಬಸವ. ೯೫೫). [< ಉದಙ್ಮುಖ]

ಉದನ್ಯೆ (ನಾ). ನೀರಡಿಕೆ; ಬಾಯಾರಿಕೆ. [ಸಂ. ಉದನ್ಯಾ]

ಉದನ್ವಂತ (ನಾ). ಸಮುದ್ರ; ಕಡಲು: ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿ ಮಲೆತುದಿನ್ ಮುಂದೆ ಗತಿಯೇನೆಂದೊರಲ್ವವೋಲ್ ಉದ್ವೇಗಗೊಂಡಾ ಉದನ್ವಂತನಂ ಕೇಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೦-೨೦). [ಸಂ. ಉದನ್ವತ್]

ಉದನ್ವದಂತಸ್ಥ (ಗು). ಸಮುದ್ರದ ಒಳಗಿರುವ: ಸುರಶೈಲಂ ಪೂಣ್ದು ಪೊಂಗಟ್ಟಿ ಪೊಲಿರೆ ಸಕಲೋದನ್ವದಂತಸ್ಥ ಕೂರ್ಮೋತ್ಕರಮುರ್ವೀ ಚಕ್ರಮಂ ತಾಳ್ದಿದ ಕಮಠನವೋಲೊಪ್ಪೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೦-೬೬). [ಸಂ. (ಉದನ್ವತ್ + ಅಂತಸ್ಥ)]

ಉದನ್ವದ್ವೀಚಿ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ಅಲೆ: ಉದನ್ವದ್ವೀಚಿಯೊಳ್ ಸ್ವಾಚ್ಛಮುಮಂ ಪಿರಿದು ಗೌರವಮುಮಂ ಬೆಡಂಗಿಡಿದು ತೋರ್ಪೊಂದಂದದಿಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೩-೨೬). [ಸಂ. (ಉದನ್ವತ್ + ವೀಚಿ)]

ಉದಪಾನ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕೊಳ; ಸರೋವರ: "ನಿಪಾನಂ, ಉದಪಾನಂ ವಾಪೀ, ಆಹಾವಃ—ಈ ಳ ಬೆಂಚಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೩-೬೨); "ಆಹಾವ ಮದುದಪಾನಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೮). [ಸಂ.]

ಉದಬಿಂದು (ನಾ). ನೀರಿನ ಹನಿ; ಜಲದ ಕಣ: ಕೊಂತಿಯ ದಿವ್ಯ ಗರ್ಭೋದರಮೆಂಬ ಶುಕ್ತಿಪುಟೋದರದೊಳ್ ತನ್ನ ದಿವ್ಯಾಂಶಮೆಂಬ ಮುಕ್ತಾಫಲೋ[ದ] [ಪಾಠಾಂ. ಪ] ಬಿಂದುವನಿಂದ್ರಂ ಸಂಕ್ರಮಿಸಿ ನಿಜ ನಿವಾಸಕ್ಕೆ ಪೋದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩೯ ವ). [ಸಂ.]

ಉದಮದ 'ಉದುಮದ' ನೋ.

ಉದಮೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಮುದಿಯಪ್ಪ ನಾಯಕ ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಹಟಣದಲಿ ಮಟವ ಕೊಟಸ್ತಿ ಉದಮೆಯಲಿ ಹೊಲಮಂ (ಎಕ. XVI, ತಿಪಟೂ. ೧೦೨-೬; 1625). [?]

ಉದಯ (ನಾ). ೧. ಸೃಷ್ಟಿ; ಹುಟ್ಟು; ಜನನ; ಮೂಡುವಿಕೆ: ಉದಯಸ್ಥಿತಿ ಸಂಹಾರಪ್ರದರ್ ಜಗಕ್ಕೆನಿಪ ಕಮಲಭವ ಹರಿಹರನಾಮದ ಪುರುಷಾಕಾರತ್ರಯಂ (ಜಗವಿ. ೩-೧೦೪); ಇಂದುಮಂಡಲಮುದಯ ವಾಯ್ತೆಂದು ನಸುಮುಗಿವ ಬಿಸಜಂಗಳಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೪೫). ೨. ಸೂರ್ಯನು ಹುಟ್ಟುವ ದಿಕ್ಕಿನ ಪರ್ವತ; ಪೂರ್ವಪರ್ವತ. ೩. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸು: ಉದಿತೋದಿತನ್ನೆ ನೀಂ ನಿನಗುದಯದ ಮೇಲುದಯಮೆಂದು ನೆಗಟ್ದರಿಗಂಗಭ್ಯುದಯಮನಜುಪುವ ತೇಜದಿಂದುದಯಾಚಳಚುಂಬಿಬಿಂಬನಿನನುದಯಿಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೩). ೪. ಕಾಂತಿ; ಹೊಳಪು; ಪ್ರಕಾಶ. "ತಳತಳ" (ಚತುನಿ. I, ೨೩ ಕಿ). ೫. ಚಿಮ್ಮಿಬರುವುದು; ಮುಂದೆಬರುವುದು; ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದು (ಕಿ). ೬. ಲಾಭ; ಆದಾಯ (ಕಿ). ೭. [ಜೈನ] ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಯ ಹತ್ತು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಗಳೆಲ್ಲ ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಬಂಧಿ (ಆತ್ಮನಿಗೆ ಕಟ್ಟದ್ದು) . . . ಉದಯ (ಫಲ ಕೊಡುವ ಕಾಲ) . . . ಹತ್ತು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ (ಜೈನಪ. ೩೬೯). ೮. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರಛಂದಸ್ಸಿನ ಬೃಹತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವೃತ್ತ: ಕೋಕನದ ವೈರಿ ದಿನಪಂಗಾ ಕಡೆಗೆ ವಾಯು ಬರೆ ಕೇಳಾ ಕಮಲಲೋಚನೆ ಪೆಸರ್ ನಾಕಿಗನಿನಾದುದುದಯಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೫೦).

ಉದಯವಾಗು = ೧. (ಹೊತ್ತು) ಹುಟ್ಟು; ಬೆಳಗಾಗು: ಉದಯವಾಗದ ಮುನ್ನ ಬವರವ ಹಿಡಿಯಬೇಹುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೩೪). ೨. ಏಳಿಗೆಹೊಂದು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದು: ಉದಯವಾಗಲಿ ನಮ್ಮ ಚೆಲುವ ಕನ್ನಡನಾಡು (ಕನ್ನಬಾ. ೧೧೧). [ಸಂ.]

ಉದಯಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹುಟ್ಟು; ಮೂಡು: ಅಳುರ್ವ ದವಾಗ್ನಿಯವೊಲರ್ಕನುದಯಂಗೆಯ್ದಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೬೧ ಶೂದ್ರಕ); ಉದಯಾಚಳ ಗುಹೆಯಿಂ ಲಸತ್ಕಿರಣಕೇಸರಮಂ ಪರಪುತ್ತುಮಾಗಳಾಗುಳಿಸುವ ಬಾಯ ಕೆಂಪನುದಯಂಗೆಯೆ ಪೊಣ್ಮುವ ಕೆಂಪುವೋಲ್ವಿನಂ ತಳರೆ ಬೆಡಂಗಿನೊಳ್ ಪುದಿದುದೆಟ್ಟುರಮುದ್ಗತಚಂದ್ರಸಿಂಹದಾ (ಆದಿಪು. ೧೨-೫); ರವಿ ಪಡುವಲುದಯಂಗೆಯ್ದೊಡಂ ಕೇಳ್ ಮೃಡನ ಭಕ್ತರು ಪರಧನಕೆ ಕೈದುಡುಕುವರೆ ಭೂಪ (ಬಸವು. ೧೦-೧೨). [ಉದಯ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉದಯಕಾಲ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನು ಹುಟ್ಟುವ ಕಾಲ; ಪ್ರಾತಃಕಾಲ: ಉದಯಕಾಲದೊಳೆದ್ದು ಗೊಲ್ಲನು ನದಿಯ ಸ್ನಾನವ ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಗೋಹಾಡು. ೨೪). [ಉದಯ + ಕಾಲ]

ಉದಯಕುಧರ (ನಾ). = ಉದಯಗಿರಿ: ದಿನಕರೋದಯಸಮಯ ಕಲ್ಲದವನಿಯೊಳೊಪ್ಪದುದಯಕುಧರದೊಳ್ಪೆನಿತು (ಬಸವು. ೧೯-೨೮). [ಉದಯ + ಕುಧರ]

ಉದಯಗಿರಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನು ಹುಟ್ಟುವ ಪರ್ವತ; ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕಿನ ಪರ್ವತ; ಮೂಡುಬೆಟ್ಟ: ಉದಯಗಿರಿ ತಟದೊಳುದಯಿಸು ವದಿತಿಪ್ರಿಯಪುತ್ರನಲ್ಲದಿತ್ತೋರ್ವಂ ಭಾನು ದಲೊಗೆದನೆನಿಪ ತೇಜದ ಪೊದಟ್ಕೆಯಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೫೩). [ಉದಯ + ಗಿರಿ$_1$]

ಉದಯತಾಳದ್ರುಮ (ನಾ). = ಉದಯತಾಳು: ಉದಯತಾಳ ದ್ರುಮುವನೇಜು (ರೇವಣ. ೧೧೯-೨೨). [ಉದಯ + ತಾಳ + ದ್ರುಮ]

ಉದಯತಾಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳೆಯಮರ; ಸೂರ್ಯ ತಾಳೆ: ಉದಯತಾಳಿನ ಮೋಹಿನೀಗಜದ . . . ತಾಣಂಗಳಂ ತೋಱುದಂ ಭೈರವಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೧); ಉದಯತಾಳನೇಱುತ್ತ ಪಾಪಿಯು ಕೂಸ ನೆತ್ತುತ್ತ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೮). ☞ "ಇದು ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳೆಯಮರ. ಸೂರ್ಯ ಹುಟ್ಟುವಾಗ ಹುಟ್ಟಿ, ನಡುನೆತ್ತಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಅಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೂ ಬೆಳೆದು, ಮುಳುಗಿದಾಗ ಪೂರ್ತಿ ಅದೃಶ್ಯವಾಗುವ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ವೃಕ್ಷ ಇದು. ಇದರ ಮೇಲೆ ಸಾಧಕರು ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಹೊಕ್ಕುತಿರುಗಿ ಕೆಳಕ್ಕಿಳಿದು ಬರಬಹುದು. ಇದರ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಸೂರ್ಯನ ಗತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯತಾಳ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಉಂಟು" (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧೬೬ ಟೀಕೆ). [?]

ಉದಯಪುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; ಈಗಿನ ಉಡುಪಿಯ ಬಳಿಯ ಉದ್ಯಾವರ: ಉದಯಪುರಮಾನ್ ಪೊಗುವಲ್ಲಿ (ಎಇ. IX, ೧೯-೧೩; 800). [ಉದಯ + ಪುರ]

ಉದಯಮಾನ (ಗು). ೧. ಉದಯವಾಗುತ್ತಿರುವ; ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರುವ; ಏಳುತ್ತಿರುವ (ನಾ). ೨. ಸೂರ್ಯೋದಯ; ಬೆಳಗು: ಆಯಿತ್ತೆ ಉದಯಮಾನ ಹೋಯಿತ್ತೆ ಅಸ್ತಮಾನ (ಅವಚಂ. ೧೦-೪೧). [ಸಂ.]

ಉದಯಮುಖ (ಗು). ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರುವ; ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಿರುವ : ಉದಯಮುಖನೊಬ್ಬ ಪುರುಷನು ಉದಯಮುಖನೊಬ್ಬ ಪುರುಷನು ವಿರಾಟಜನನೊಬ್ಬಪುರುಷನು ವಿರಾಜಪುರುಷನೊಬ್ಬಪುರುಷನು (ಬಸವ. ೯೫೫). [ಉದಯ + ಮುಖ]

ಉದಯರವಿ (ನಾ). ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯ. 'ಉದಯರವಿ ಚಂದ್ರಿಕೆ' ಪರಾ. [ಉದಯ + ರವಿ]

ಉದಯರವಿಚಂದ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯನ ಕಾಂತಿ, —ಬಿಸಿಲು : ಬಾಲಭಾಸ್ಕರನು ಪೂರ್ವಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಮಹಾಬಿಂಬವಾಗಿ ಉದಯಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತಹ ಉದಯರವಿಚಂದ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಶಾಂತಲೆ ಹಿಂದೆಂದೂ ಅನುಭವಿಸಿರಲಿಲ್ಲ (ಶಾಂತಲಾ. ೪೦). [ಉದಯರವಿ + ಚಂದ್ರಿಕೆ]

ಉದಯರಾಗ (ನಾ). ೧. ಬೆಳಗಿನ ಕೆಂಪು; ಸೂರ್ಯೋದಯವಾಗುವ ಮುನ್ನ ಕಾಣುವ ಕೆಂಪು; ಅರುಣಕಾಂತಿ. ೨. ಬೆಳಗಿನ ಜಾವದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಡುವ ಒಂದು ರಾಗ, —ಹಾಡು : ಅಗಲೇ ಗೊಗ್ಗರ ಧ್ವನಿಯ ಸನಾದಿ ಬಜಂತ್ರಿಗಳ ಉದಯರಾಗ ಆರಂಭವಾಗಿತ್ತು (ವೈನಿ. ೯). ೩. (ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ) ಹುಟ್ಟಿದ ಪ್ರೀತಿ; ಅನುರಾಗ : ಸುಧಿಯ ಸುಧೆಯನು ಸವಿದು ಮುದದಿ ಮಂತ್ರವ ನೆನೆದು ಉದಯರಾಗದೊಳು ನಿಂದಿರ್ದ ಶಿವಯೋಗಿ ನಿಧಿಪುರುಷ ಕಾಣೊ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೪೮). [ಉದಯ + ರಾಗ]

ಉದಯಶೈಲ (ನಾ). ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಪರ್ವತ; ಮೂಡಣ ಬೆಟ್ಟ : ಉದಯಶೈಲಮನೇಱಿದನಂಬುಜಪ್ರಿಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೬೦). [ಉದಯ + ಶೈಲ]

ಉದಯಸ್ಥ (ಗು). ಹುಟ್ಟುವ ಸ್ಥಿತಿಯ; ಮೂಡುತ್ತಿರುವ : ಶಾಂತಿನಾಥ ಮುಖದರ್ಪಣ ಬಿಂಬಿತ ಬಿಂಬದಿಂದೆ ದಿಗ್ದಂತಿಯ ಚೂಳ ಚಾಮರನಿಭಂ ಶಶಿಬಂದುದಯಸ್ಥನಪ್ಪುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೫೪). [ಸಂ.]

ಉದಯಾಚಲ, ಉದಯಾಚಳ (ನಾ). = ಉದಯಶೈಲ : ಆ ನೆರವಿಗಂ ಮಹಿಪತಿ ಗತಾನಾಗತ ವರ್ತಮಾನ ವಿಷಯಾವಧಿವಿಜ್ಞಾನಮನವಯವದಿಂ ಮೆಱೆದಾನಂದಾಮೃತಕರೋದಯಾಚಲನಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೫); ಮಹಾಪದ್ಮಾವನೀಶ್ವರಂ ತಾಂ ಕರುಮಾಡಮನೇಱಿದನನುನಯದಿಂ ಕಮಳಪ್ರಿಯನೇಱುವಂತಿರುದಯಾಚಲಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೪೮). **ಉದಯಾಚಳ** : ಹೊಗರು ಕುವಳಯಕಳಿಯೆ ಸೊಂಪಿನ ನಗೆ ಸರೋರುಹಕೊಗೆಯೆ ವಿರಹದ ಢಗೆ ರಥಾಂಗದೊಳಿಳಿಯೆ ರವಿಯುದಯಾಚಳಕೆ ಬಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨–೧). [ಉದಯ + ಅಚಲ]

ಉದಯಾಚಳ 'ಉದಯಾಚಲ' ನೋ.

ಉದಯಾದಿತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯ; ಮೂಡುತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯ. ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅಂಭೋನಿಧಿಯುಂ ತಾನುಂ ಗಂಭೀರರೆನಿಪನುದಯಾದಿತ್ಯಂ (ಶಮದ. ೧೪೪ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಉದಯಾದಿತ್ಯಾಲಂಕಾರ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದ ಕರ್ತೃವಿನ ಹೆಸರು. [ಉದಯ + ಆದಿತ್ಯ]

ಉದಯಾದ್ರಿ (ನಾ). = ಉದಯಶೈಲ : ಉದಯಾದ್ರಿಯುಮಸ್ತಾದ್ರಿಯುಮುದಗ್ರಕೋಪೋತ್ಕರಂಗಳಿರ್ಪಂತಿರೆ ನೀಳ್ದೊದವಿದರುನ್ನತ ಮೂರ್ತಿಗಳೊದವಿ ಗದಾಯುಧದೆ ಭೀಮಭುಜಗಧ್ವಜರುಂ (ಗದಾಯು. ೮–೬); ಜಗತಿಯೊಡೆಯನು ಶಿರಸುವಿಲ್ಲದ ಬಿಗಿದ ಹೆಣನಂ ಕಂಡನುದಯಾದ್ರಿಗೆ ತರಣಿ ಬಹ ಸಮಯದಲಿ (ಬಸವು. ೬೧–೧೨). [ಉದಯ + ಅದ್ರಿ]

ಉದಯಾರೂಢ (ನಾ). ೧. ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಪರ್ವತವನ್ನು ಏರಿದವನು. ೨. ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿರುವವನು : ಉದಯಾರೂಢಂ ಕಾಂತ್ಯಾಸ್ಪದನನುರಕ್ತಾತ್ಮಮಂಡಲಂ ಕುಮುದಕರಂ ಮೃದುತರಕರಂಗಳಿಂದತಿಮುದಮಂ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಪಡೆಗುಮಿಂತೀ ರಾಜಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೧೯). [ಉದಯ + ಆರೂಢ]

ಉದಯಿಸು, ಉದಿಸು, ಉದ್ಯೈಸು (ಕ್ರಿ). ಹುಟ್ಟು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಉದಯವಾಗು : ತನ್ನ ಸುತನಟಲೊಳರ್ಜುನನೆನ್ನುದಯಮನೆಯ್ದೆ ಪಾರ್ದು ಪಗೆವರ ಬೇರೊಳ್ ಬೆನ್ನೀರನೆಱೆಯದಿರನದನಾನ್ನೋಡುವೆನೆಂಬ ತೆಱದಿನಿನನುದಯಿಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೩೨); ಎಱೆಯನ ಮಗನೆಱೆಯಂಗನಾತನಿಂದುದಯಿಸಿದಂ ಶ್ರೀವಲ್ಲಭಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೪೪; 1122); ಅಮೃತಮಥನಂ ಮಾಡುತಿರಲುದಯಿಸಿದವಂದು ಕ್ರಮದಿಂದ ವಿಂದು ಸುಧೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕೌಸ್ತುಭವಂದು (ನಂಬಿರ. ೧–೫); ಇದು ಮುರಾರಿಯ ಲೀಲೆಗೋಸುಗ ಉದಯಿಸಿದ ಜಗವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೬೨); ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಸೂರ್ಯನು ಕಂತಿದನು ಚಂದ್ರನು ಉದಯಿಸಿದ್ದನು (ಮಣಿಸ. ೮೫). **ಉದಿಸು** : ದಿನಕರಮರೀಚಿಯಿಂದಿದಾದಪ್ಸರಸೆಯೊಳುದಿಸಿದ ಗೌರಿಗಂ ಗಂಧರ್ವಲೋಕಾಧಿಪತಿಯಪ್ಪ ಹಂಸಂಗಂ ಮಗಳಾಗಿ ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯೆಂಬ ಪೆಸರಿಂ ನೆಗೞ್ದೆವೆತ್ತಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೯೪); ಅಕಟ ಗುರುಹತ್ಯಾಮಹಾಪಾತಕಕೆ ತಂದ್ಯೆ ಮನವ ಭರತ ಪ್ರಕಟಕುಲ ನಿರ್ಮೂಲಕನೆ ನೀನೊಬ್ಬನುದಿಸಿದಲ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭–೫); ಹದಿನಾಱು ಬಣ್ಣದ ಸೊನ್ನೆಯ ಸರಳ್ಗಳ ಕುದಿಗಾಸಿ ನೀರೊಳಿಟ್ಟಂತೆ ಉದಿಸಿತು ಘುಳು ಘುಳು ಘುಳು ಧ್ವನಿ ತಂಗೊಳದೊಳು ತನುತಾಪದಿಂದೆ (ಮೋಹತ. ೯–೪೨). **ಉದ್ಯೈಸು** : ಶಿಲೆಯೊಳಗಡಗಿದ್ದ ಪಾವಕ ಉದ್ಯೈಸಿ ಸುಡದೆ ಮಹಾರಣ್ಯವ (ಮೋಳಿಮಾ. ೯೩–೩೬೦); ನೀವೆ ಜನಿಸಲ್ವೇಳ್ಕದಲ್ಲದೊಡಾವುದ್ಯೈಸಲ್ವೇಳ್ಕು (ಬಸವು. ೨–೮). [ಉದಯ + –ಇಸು]

ಉದಯೋನ್ಮುಖ (ಗು). ಏಳಿಗೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ; ಆಗತಾನೆ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದುತ್ತಿರುವ. [ಉದಯ + ಉನ್ಮುಖ]

ಉದರ (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆ; ಜಠರ : ವಾರಣಾಸಿಯಂ ಹೊಕ್ಕನುತ್ತಮ ನೃಪಂ ಪರಮಪ್ರಸಾದದೊಲವಿಂದ ಸದ್ವಕ್ತ್ರನುದರವನು ಪೊಗುವಂತಾಗಳು (ಹಚಶಾ. ೧೦–೩೩); ಕಲಾಪಿಸ್ತ್ರೀಯುದರದಲ್ಲಿ ವಿಂಧ್ಯದೊಳೊಗೆದಂ (ಯಶೋಚ. ೩–೩೪). ೨. (ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಬೇಕಾದದ್ದು) ಆಹಾರ : ಸುತಂ ವಜ್ರನೆಂಬುವನೆನಗೆ ತಂದೀವನುದರಮಂ ಬರ್ದುಕಿಹೆನ್ ಮುಂದೆ ಬರ್ದುಕಿಹುದೆಂಬುವಾಸೆಯಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೪೯–೭೪೨). ೩. ಮಧ್ಯಭಾಗ; ನಡುವೆ. [ಸಂ.]

ಉದರಂಭರಣ, ಉದರಭರಣ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಹೊರೆಯುವುದು; ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವುದು : ಶಿವಮೂರ್ತಿಸ್ವಾಮಿಗಳಿಗೆ ಉದರಂಭರಣಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟವೆನಿಸಿರಲಿಲ್ಲ (ಜಯಂತ. ೧೧). **ಉದರಭರಣ** : ಉದರಭರಣಮಾತ್ರಮಪ್ಪಂತೆ ರಾಜಾನುಸೇವನಂಗೆಯ್ದೂರ್ಪವು ಎನೆ (ಪಂಚತಂ. ೩೦–೧೧). [ಉದರ + ಭರಣ]

ಉದರಂಭರಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೊರೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು; ಸ್ವಾರ್ಥಿ : ಇರುವರುದರಂಭರಿಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ ನೃಪರೆಡೆಯೊಳು (ವೆಂಕಾರಾ. ೪–೧೩–೩೩). [ಸಂ.]

ಉದರನಿರ್ವಾಹ (ನಾ). = ಉದರಂಭರಣ : ಉದರನಿರ್ವಾಹಕ್ಕಾಗಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲೇಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಉದರ + ನಿರ್ವಾಹ]

ಉದರಪೂರ (ಅ). ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬ; ಹೊಟ್ಟೆತುಂಬುವಷ್ಟು. [< ಸಂ. ಉದರಪೂರಂ]

ಉದರಪೂರ್ತಿ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆತುಂಬುವುದು : ನಳದ ನೀರು ಕುಡಿದು ಎರಡು ಹಗಲು, ಮೂರು ರಾತ್ರಿ ಕಳೆದಿರುವೆ. ನನಗೆ ಒಂದು ಆಶ್ರಯ ಸಿಕ್ಕಿತು. ಆದು ಉದರಪೂರ್ತಿಯಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಷ್ಟೇ (ಜಯಂತ. ೪೨೫). [ಉದರ + ಪೂರ್ತಿ]

ಉದರಪೋಷಕ (ನಾ). = ಉದರಂಭರಿ : ವೇಷಧಾರಿಯಾನು ಉದರ ಪೋಷಕ ನಾನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೮೫) ; ಯೋಗಮಾರ್ಗವನೊಲ್ಲದವನುದರಪೋಷಕಂ ನಿಜವೆಂಬರು (ವೀಶೈಪು. ೨–೮–೧೩). [ಉದರ + ಪೋಷಕ]

ಉದರಪೋಷಣೆ (ನಾ). = ಉದರಂಭರಣ.

ಉದರಪೋಷಣೆಯರ್ = ಹೊಟ್ಟೆ ಹೊರೆದುಕೊಳ್ಳುವವರು ; ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಹೊರೆದುಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲೇ ನಿರತರಾದವರು : ಕೃತ್ರಿಮದ ರೂಪುಗಳು ಬಾಹಿರಗಿತ್ತಿಯರು ಮೊಜಿಯಿಲ್ಲದೊಂದುವ ಮಿತ್ತುಗಳುದರಪೋಷಣೆಯರುಂ ಗೋಣಗೊಯ್ಕಿಯರು (ಬಸಪು. ೪೦–೫೫). [ಉದರ + ಪೋಷಣೆ]

ಉದರಬಂಧ (ನಾ). ನಡುಪಟ್ಟಿ; ಒಂದು ಆಭರಣ : ಪೊಳೆವ ಮಣಿ ಮಕುಟಮೆಕ್ಕಾವಳಿಹಾರಂ ಕಟಕಮುದರಬಂಧಂ ಮಣಿಮೇಖಳೆ ಮಕರಕುಂಡಳಂ ತೋಳ್ವಳೆಯೆಂಬಿವನವರ್ಗೆ ಭೂಷಣಾಂಗಂ ಕುಡುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೧೦). [ಉದರ + ಬಂಧ]

ಉದರಭರಣ 'ಉದರಂಭರಣ' ನೋ.

ಉದರಯಾತ್ರೆ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಪಾಡಿಗಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು, —ವ್ಯವಹರಿಸುವುದು. [ಉದರ + ಯಾತ್ರೆ]

ಉದರವೈರಾಗ್ಯ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯ ಪಾಡಿಗಾಗಿ ತಾಳುವ ವೈರಾಗ್ಯ ; ತೋರಿಕೆಯ ವಿರಕ್ತಿ : ಉದರವೈರಾಗ್ಯವಿದು ನಮ್ಮ ಪದುಮನಾಭನಲ್ಲಿ ಲೇಶ ಭಕುತಿಯಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೨–೨೫–೧). [ಉದರ + ವೈರಾಗ್ಯ]

ಉದರಶಿಖಿ (ನಾ). = ಉದರಾಗ್ನಿ : ಉದರಶಿಖಿಯೊಂದುಕಡೆ, ಹೃದಯ ಶಿಖಿಯೊಂದುಕಡೆ ಕುದಿಸದಿರೆ ಜೀವಶಿಲೆ ಮೃದುವಪ್ಪುದೆಂತು ? (ಮಂಕುಕ. ೬೦೫). [ಉದರ + ಶಿಖಿ]

ಉದರಶೂಲೆ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯ ನೋವು : ಫಲವು ಆಯಿತು ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಯಲಿ ಮಲವಿಸರ್ಜನೆ ಕೆಮ್ಮು ಪುಪ್ಪುಸ ಜ್ವರವುದರಶೂಲೆ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೨೨–೩೧). [ಉದರ + ಶೂಲೆ]

ಉದರಾಂತ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯ ಒಳಭಾಗ : "ಉದರಾಂತಂ – ಒಳಹೊಟ್ಟೆ" (ನಾನಾರ. ೧೨೭ ಟೀಕು). [ಉದರ + ಅಂತ$_2$]

ಉದರಾಗ್ನಿ (ನಾ). ಜಠರಾಗ್ನಿ ; ಐದು ಅಗ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಗ್ರೀಷ್ಮಾದಿರೂಪ ಕಾಲಾಗ್ನಿ, ಆತಪರೂಪ ಸೂರ್ಯಾಗ್ನಿ . . . ದೇಹಾಂತರ್ಗತ ಉದರಾಗ್ನಿಗಳೆಂಬ ಪಂಚಾಗ್ನಿಗಳನುಂ (ವಿವೇಕ. ೧೪೪). [ಉದರ + ಅಗ್ನಿ]

ಉದರಾರ್ಥಿ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಗಾಗಿ ಬೇಡುವವನು ; ಹೊಟ್ಟೆಯ ಪಾಡಿಗಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವವನು : ಮಡದಿಯರೊಳಿನ್ನಂ ವಿಚಾರಿಸಿ ನುಡಿದೊಡಾನುದರಾರ್ಥಿಯಲ್ಲೈ (ಬಸಪು. ೪೦–೩೭). [ಸಂ. ಉದರಾರ್ಥಿನ್]

ಉದರಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಹೊಟ್ಟೆಯುಳ್ಳವನು. [< ಸಂ. ಉದರಿನ್]

ಉದರೆ 'ಉದ್ದರಿ' ನೋ.

ಉದರ್ಕ (ನಾ). ಮುಂದಾಗುವ ಫಲ, —ಪ್ರಯೋಜನ : ಕರ್ಕಶ ಮನಂ ಸುರಾರಿ ಕುತರ್ಕೋಕ್ತಿಯನಿಂತು ಪೂಣ್ದು ಬೆಸವೇಳ್ದನದಂ ಮಾರ್ಕೊಂಡುಪಾಂಶುವೆನ್ನದುದರ್ಕಪರಿಜ್ಞಾನದಾನಪತಿ ಕೈಕೊಂಡಂ (ಜಗವಿ. ೫–೬೫). [ಸಂ.]

ಉದಲಾವಣಿಕ (ನಾ). ಉಪ್ಪುಹಾಕಿ ಬೇಯಿಸಿದ ಕಾಯಿಪಲ್ಯ ಮುಂತಾದುವು. [ಸಂ.]

ಉದವಸಿತ (ನಾ). ವಾಸಸ್ಥಾನ ; ಮನೆ. [ಸಂ.]

ಉದವಾಸ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವುದು : ತದಪತ್ಯಂ ನಹುಷಂ ಚತುರುದಧಿವರಂ ವಸುಧೆಯಂ ನಿಮಿರ್ಚಿ ಭುಜಾಗರ್ವದ ಗುರ್ವಿಂ ಮಾಣ್ದನೆ ಚತುರುದಧಿಯೊಳುದವಾಸಮಿರಿಸಿದಂ ರಿಪುನೃಪರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೫೯). **೨.** ನದಿಯ ಅಥವಾ ಕೆರೆಯ ದಡದಲ್ಲಿರುವ ಮನೆ : ಎಸೆಯಲ್ ಜಾಳಕ ಜಾಳಕಂ ದೃಢಕವಾಟಂ ದ್ವಾರ ಶಾಖಾಳಿ ಬಾಣಸು ಕೊಟ್ಟಾರ ಉದಗ್ರವಪ್ರಮುದವಾಸಂ ವಾಸುದೇವಾಖ್ಯತೀರ್ಥಸರಂ . . . ಮಾಡಿಸಿದನೀ ಬಲ್ಲಾಳ ಭೂಪಾಳಕಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೨–೨೭೯ ; ಸು. 1185). **೩.** ನೀರಿರುವ ಎಡೆ ; ಕಂದಕ ; ಅಗಳು. [ಸಂ.]

ಉದವಾಸವ್ರತ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ವ್ರತ : ಉದವಾಸವ್ರತಮಂ ಜಿನೇಂದ್ರಸಹಜಾಮೋದಕ್ಕೆ ಸೋಲ್ತೇವದಿಂ ತ್ರಿದಶಾವಾಸದೊಳುಳ್ಳ ದಿವ್ಯ ಸುರಭಿದ್ರವ್ಯಂಗಳುಂ ಪಾರಿಜಾತದ ಮಂದಾರದ ಪೂಗಳುಂ ತಳೆದುವೆಂಬಂತಾಗೆ ತಳ್ಪಂಕುಗುಟ್ಟಿದುವಿಂದ್ರಂ ಜಿನನಾಥನಂ ಮಿಸಿಸೆ ತತ್ಪಾಣ್ಯಾಂಬುಪೂರಂಗಳೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೨–೧೫೯). [ಉದವಾಸ + ವ್ರತ]

ಉದ[ಡ]ವೀೞ್ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬೀಳು ; ಒಡನೆ ಸಾಯಿ : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅರಕೆಲ್ಲ ಮಗದಿ ಮಾಘರನ್ ಎಱೆಯರಾಮಸದೆವಲ್ಲವರಸರೊಟ್ಟ ಎಱೆದಾರ್ ವಿಗೆ ಊರುಳ್ಳ ಅವರೊದು[ಡು] ಉದ[ಡ] ವಿೞ್ದಾರ್ ಮಣಲ್ಕೊದು ಆ ಊಕಾಳಿರಾಶಿಕರ್ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೩–೩ ; ಸು. 950). [ಉದ$_0$ (< ಉಡ) + ಬೀೞ್]

ಉದವು (ನಾ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ; ಏಳಿಗೆ ; ಆಧಿಕ್ಯ ; ಹೆಚ್ಚಳ : ಎೞ್ದುದವೆ ತಮ್ಮ ಕ್ಷೇಮಕ್ಕಿರದೞಿ ಮೆಚ್ಚಿರ ತಾೞ್ವದು ಪರತ್ರೆಯ ಪೆದೇವುದೇರೂ ಮಹಾಪ್ರಭು ಗೋವಪಯ್ಯಂ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೬–೩ ; ಸು. 750). 'ಒದವು$_2$' ಪರಾ. [< ಒದವು$_2$]

ಉದವೆ (ನಾ). ಕಾಫಿತೋಟವನ್ನು ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವ ಅರಣ್ಯಪ್ರದೇಶ (ಕೈಸ್‌ಗೆ. II, ೫೬೩). [?]

ಉದಶ್ರು (ನಾ). ಉಕ್ಕಿಬರುವ ಕಣ್ಣೀರು : ನೇಸಱಿಂದೊಳಗಾಂ ದಿನಕರಸುತನನಿಕ್ಕಿ ಬಂದಲ್ಲದೆ ಕಾಣೆಂ ದಲ್ ಭವತ್ಪದಾಬ್ಜಮನೆಂದೆೞ್ದನುದಶ್ರುಜಳಲವಾದ್ರ್ರಕಪೋಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೩೪). [ಸಂ.]

ಉದಶ್ವಿತ್ತು (ನಾ). ಸಮಪ್ರಮಾಣದ ನೀರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಜ್ಜಿಗೆ. [ಸಂ. ಉದಶ್ವಿತ್]

ಉದಸ್ತ (ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಪ್ರಸರಿಸಿದ : ಸುರಭಿ ಕುಸುಮಪ್ರಾಮಂ ಬಾಡಿ ನೀರೋಡೆ ದಿವ್ಯಾಭರಣರುಚಿಗಳಸ್ತೋದಸ್ತ ಸೂರ್ಯಾಂಶುಗಳ್ವೋಲಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೩೮). [ಸಂ.]

ಉದಹರಿಸು 'ಉದಾಹರಿಸು' ನೋ.

ಉದಾಕಟಿ (ನಾ). ನೀರು ಕಟ್ಟಿ ಮಾಡುವ ಬೇಸಾಯ ; ನೀರಾವರಿ (?) : ಮತ್ತಂ ಕಾರುಗಾಲ ಬಾಳಿಂಗೆ ಉದಾಕಟಿಯ ಬಾಳಿಂಗೆ ಉ × × × ಲು ಅಕ್ಕಿದೇವಸ್ವದ ಹಾಳಿ ಸಂನ್ಯಸಿಗ ವ್ರಿತ್ತಿ (ಕಇ. I, ೫೫–೨೨ ; 1433). [?]

ಉದಾಗಸ (ನಾ). ಎದ್ದುಕಾಣುವ ತಪ್ಪು, —ಅಪರಾಧ : ನೀಗಿತೋರ್ದುದನೆಲ್ಲ ಬಿತ್ತರಿಸವೇಳ್ಕಾನುದಾಗಸವ ಚಿತ್ತದೊಳಗಿಡದೆ ಸಂತತಿಗಧಿಕಮಾಗಿ ಶುಭಮೊದಗುವಂತಾಳೋಚನಂಗೈವುದೆನುತ ಮೌನದೊಳಿರ್ದನು (ವೆಂಕಾರಾ. ೪–೧೩–೩೦). [ಸಂ. ಉದಾಗಸ್ ?]

ಉದಾತ್ತ (ಗು). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉನ್ನತವಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ: ಉದಾತ್ತನಾರಾಯಣನಾದ ದೇವನೆಮುಗೀಗರಿಕೇಸರಿ ಸೌಖ್ಯಕೋಟಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧). ೨. ಔದಾರ್ಯವುಳ್ಳ; ವಿಶಾಲಹೃದಯದ. (ನಾ). ೩. ನಾಲ್ಕುಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ತಾಲು ಮುಂತಾದ ವರ್ಣೋಚ್ಚಾರಣಸ್ಥಾನಗಳ ಮೇಲುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚರಿಸಲ್ಪಡುವ ಸ್ವರ: ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಉದಾತ್ತಾನುದಾತ್ತ ಸ್ವರಿತ ಪ್ರಚಯಗಳೆಂಬ ಸ್ವರಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ವೇದಜಪಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವೇ ಹೊರತು ಅರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೯). ೪. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಹೃದಯದ ವಿಭವದ ಮಹಿಮೆಯುದಾತ್ತಮಾಂತೊಡೆ ಧರಿತ್ರಿ ಕೈಯಾಂತೊಡೆ ಪೂಣ್ದುದೆಗನುಱದೀವ ಗುಣದಿಂ ಸದರ್ಥಮೇಂ ಮನದ ಧನದ ಪೆಂಪತಿಶಯಮೋ (ಉದಯಾ. ೧೧). ೫. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಾಯಕರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ : ರಾಮಾದಿಗಳನ್ನು ಉದಾತ್ತರೆನ್ನುತ್ತೇವೆ (ದಶರೂ. ೮೫). ೬. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಏಳನೆಯ ಛಂದಸ್ಸಾದ ಗಾಯತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದದ ಹೆಸರು : ನಯಗಣದಿಂದಂ ನಿಯತಮಿದಕ್ಕುಂ ಪ್ರಿಯಲಲನೇ ಕೇಳ್ ನಯದಿನುದಾತ್ತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೨೫). [ಸಂ.]

ಉದಾತ್ತಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಉತ್ತಮವಾಗು; ಮೇಲಾಗು. 'ಉದಾತ್ತಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಉದಾತ್ತ + ಕೊಳ್$_1$]

ಉದಾತ್ತಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ತಮವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ನಿತ್ಯಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹೊರಗಡೆ ಬಾಳುತ್ತಿರುವರೋ ಅಂಥ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳನ್ನು ಉದಾತ್ತಗೊಳಿಸಿ, ಶಾಲೆಯಲ್ಲೂ ಅಳವಡಿಸಿದರೆ, ಆನಂದದಿಂದ ಅದು ತಮ್ಮ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದೆಂಬ ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಕಲಿತಾರು (ಶಿಕ್ಷದ. ೬೯). [ಉದಾತ್ತಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಉದಾತ್ತಚರಿತ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನಡವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನು : ಕಲಕೇತ ಬೊಮ್ಮಗುಣೋತ್ತಮಂ ಮೆಱೆವಾದಿಭಕ್ತನುದಾತ್ತಚರಿತಂ ಸಿತಯಶಂ ಜಂಗಮದ ವಿಶ್ವಾಸಿ (ಬಸಪು. ೨೯-೧). [ಉದಾತ್ತ + ಚರಿತ]

ಉದಾತ್ತತೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡತನ; ವಿಶಾಲಮನೋಭಾವ: ಹೋರು ಧೀರತೆಯಿಂದ ಮೊಂಡುತನದಿಂ ಬೇಡ ವೈರ ಹಗೆತನ ಬೇಡ, ಹಿರಿನಿಯಮ ವಿರಲಿ ವೈರಾಗ್ಯ ಕಾರುಣ್ಯ ಮೇಳನವೆ ಧೀರತನ ಹೋರುದಾತ್ತತೆಯಿಂದ (ಮಂಕುಕ. ೫೭೪). [ಸಂ. ಉದಾತ್ತತಾ]

ಉದಾತ್ತನಾಯಕ (ನಾ). = ಉದಾತ್ತ ೫ : ಆದುದರಿಂದಲೇ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾದ ವಸ್ತುವೂ ಪ್ರಖ್ಯಾತನಾದ ಉದಾತ್ತನಾಯಕನೂ ಆವಶ್ಯವಾಗಿ ಇರಬೇಕೆಂದು ಭರತನು ವಿಧಿಸಿರುವುದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೪೭).
[ಉದಾತ್ತ + ನಾಯಕ]

ಉದಾತ್ತಮತಿ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನು: ಬಳವತ್ಸೈನ್ಯಮನವನೀತಳಪತಿ ಬಿಸುಟಂ ಪಯೋಧಿ ದೂರಾರ್ಜಿತಮಾಳಾವಿಳಸದ್ವಸನವಿಮುಕ್ತಮನಿಳಾಸ್ವಿತಂ ಬರೆವುದಾತ್ತಮತಿ ಬಿಸುಡುವವೊಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೪).
[ಉದಾತ್ತ + ಮತಿ]

ಉದಾತ್ತಯಶ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಉಳ್ಳವನು: ಪರಹಿತರೆಂದುದಾತ್ತಯಶರೆಂದು ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರೆಂದು . . . ಮಲಯಾಳತಪೋನಿಧಿ ದೇವಸಿಂಗಿಜೀಯರ ಪದಯುಗ್ಮಮಂ ಪಡೆದು ಕಚ್ಚಿದರರ್ತ್ಥಿಯೆ ಪುಣ್ಯಮೂರ್ತಿಗಳ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೯-೫೭ ; ಸು. 1076).
[ಉದಾತ್ತ + ಯಶ]

ಉದಾತ್ತವಿಷ್ಟರ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆಸನ; ಉನ್ನತವಾದ ಪೀಠ: ಇದಿರೆಬ್ಬಿ ಕೈಗಳಂ ಮುಗಿದುದಾತ್ತವಿಷ್ಟರದೊಳಿರಿಸಿ ಪಾದ್ಯಮನಿತ್ತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೯). [ಉದಾತ್ತ + ವಿಷ್ಟರ]

ಉದಾತ್ತವೃತ್ತ (ನಾ). = ಉದಾತ್ತಚರಿತ: ಈ ಫಣಿ ಪ್ರಭುಗಮೆತ್ತಮತ್ತಳಗಮುಲ್ತೆ ರೂಪಸ್ತವಂ ಗುಣಸ್ತವಮುದಾತ್ತವೃತ್ತ ಭವದೀಯ ವಸ್ತುಸ್ತವಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೯೦). [ಉದಾತ್ತ + ವೃತ್ತ]

ಉದಾತ್ತವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ವ್ಯವಹಾರ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕಾರ್ಯ: ತಂತ್ರನಿಯಂತ್ರಣಂ ಬಿನದಮೋಲಗಮಕ್ಕರಗೊಟ್ಟೆ ಕಾರ್ಯಸನ್ಮಂತ್ರಮುದಾತ್ತವೃತ್ತಿ . . . ಎಂಬಿವನಾಗಳುಮೊಂದೆ ಕೀಲೆ ದಲ್ ಜಂತ್ರದ ಪಾಪೆಯಂತೊಡನೊಡರ್ಚುವನಿಂದ್ರನುಮಾಪ್ರತೀಂದ್ರನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೧೦). [ಉದಾತ್ತ + ವೃತ್ತಿ]

ಉದಾತ್ತಸತ್ತ್ವ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮವಾದ ಸತ್ತ್ವಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ವಸ್ತು. ೨. ಹಿರಿದಾದ ಪ್ರಾಣಿವಿಶೇಷಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು. ೧, ೨ : ಆ ಮಹಾರ್ಣವಂ ಸಮುದ್ರಮಾಗಿಯುಂ ಅಪಾರವಿಸ್ತಾರಿಯುಂ . . . ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯಾಗಿಯುಮುದಾತ್ತಸತ್ತ್ವಮುಂ . . . ಎನಿಸಿದುದು (ಜಗವಿ. ೧-೪೪ ವ). ೩. ಉತ್ತಮವಾದ ಶಕ್ತಿ.
[ಉದಾತ್ತ + ಸತ್ತ್ವ]

ಉದಾತ್ತಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮಿಗೆ ಮನದ ಪೆಂಪುಮಂ ಕೈಮಿಗೆ ವಿಭವದ ಪೆಂಪುಮಂ ವಿಶೇಷಿಸಿ ಪೇೞಲ್ಪಗೆವುದುದಾತ್ತಾಲಂಕಾರ ಗುಣೋದಯಮದಱದಿಂತು ಸದುದಾಹರಣಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೭೩); ಉತ್ತಮಮಾದ ಸಂಪತ್ತನಾದೊಡಂ ಚರಿತ್ರಮನಾದೊಡಂ ಪೆಱತೊಂದರ್ಕಂಗಮಾಗಿ ಬಣ್ಣಿಸೆಯದು ಉದಾತ್ತಾಲಂಕಾರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೩೪-೧೨). 'ಉದಾತ್ತ' ಪರಾ.
[ಉದಾತ್ತ + ಅಲಂಕಾರ]

ಉದಾತ್ತೀಕರಣ (ನಾ). ಉನ್ನತಗೊಳಿಸುವುದು : ಸಾಹಿತ್ಯವು ಮಾನವೀಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಮೂಲದ್ರವ್ಯದ ಉದಾತ್ತೀಕರಣ ಇಲ್ಲವೆ ಊರ್ಧ್ವಮುಖತೆಯ ಕಡೆಗೇ ತನ್ನ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಪೂರೈಸಬೇಕು (ನವ್ಯಕಾ. ೧೯).
[ಸಂ.]

ಉದಾನ (ನಾ). ೧. ಉಸಿರಾಡುವಿಕೆ. ೨. ಪಂಚಪ್ರಾಣವಾಯುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಕಂಠಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಊರ್ಧ್ವಮುಖವಾಗಿ ಆಡುವ ಒಂದು ಪ್ರಾಣವಾಯು : ರಜೋಗುಣ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಪಂಚಭೂತಾದಿಗಳಿಂದ ಹಸ್ತಾದಿ ಪಂಚಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಂಗಳ ಸಮುದಾಯದಿಂದ ಪ್ರಾಣಾಪಾನ ವ್ಯಾನೋದಾನ ಸಮಾನಗಳೆಂಬ ಪಂಚಪ್ರಾಣಗಳು ಹುಟ್ಟುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೬). ೩. ಹೊಕ್ಕುಳು. ೪. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಾವು. ೫. ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆ. [ಸಂ.]

ಉದಾನವಾಯು (ನಾ). = ಉದಾನ ೨ : ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವಾಯು ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಉದಾನವಾಯು (ಚೆನ್ನವ. ೬೬-೧೩) ; ವಾಯು ವಾಯುವ ಬೆರಸಿದಲ್ಲಿ ಉದಾನವಾಯುವಿನ ಜನನ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೭೪).
[ಉದಾನ + ವಾಯು]

ಉದಾರ (ಗು). ೧. ಧಾರಾಳಸ್ವಭಾವದ; ತ್ಯಾಗಶೀಲನಾದ; ಕೊಡುಗೈಯ. ೨. ಘನವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಗಂಭೀರವಾದ: ಚತುರ್ವಿಧಾಮರರುದಾರರ್ ಸ್ತೋಮದೊಳ್ ಕೂಡೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೧೩) ; ಅಬ್ಜಗಂಧಿಗುತ್ತಮ ಮದಭೃಂಗಕುಂತಳಮುದಾರಶುಕೀಮೃದುವಾಣಿಗೆ (ರಾಜಶೇ. ೭-೬೯). ೩. ವಿಸ್ತಾರವಾದ; ದೊಡ್ಡದಾದ: ವೀರರಿಪು ಕದಳೀವನಕೆ ಮದವಾರಣನು ಫಲುಗುಣನ ತನಯನುದಾರ ಪದ್ಮವ್ಯೂಹದಲಿ ಗೆಲಿದನು ಕುಮಾರಕರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫ ಸೂಚನೆ).

೪. ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ; ನ್ಯಾಯಸಮ್ಮತವಾದ (*). (ನಾ). ೫. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಹತ್ತು ವಿಧವಾದ ಕಾವ್ಯಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮಿಗೆ ವಸ್ತುಗತ ಸ್ಥಿತಿಯುಂ ಬಗೆದಗ್ಗಳಮಾಗೆ ಪೇೞ್ದೊಡಕ್ಕುಮುದಾರಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೭೭); ಲೋಕೋತ್ತರವರ್ಣನಂ ವಿಶೇಷಣ ಪರಪ್ರಕರ್ಷೋಕ್ತಿ ಯುಕ್ತಮಪ್ಪುದುದಾರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೧೫).

ಉದಾರಮಹೇಶ್ವರ = ಉದಾರರಿಗೆಲ್ಲ ಹಿರಿಯ ಒಡೆಯ ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ನೆಗೞ್ದುದಾರಮಹೇಶ್ವರನೀಗೆ ಭೋಗಮಂ(ಪಂಪಭಾ. ೧–೨) ; ಸಮಧಿಗತ ಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದ ಮಹಾಮಣ್ಡಳೇಶ್ವರನುದಾರಮಹೇಶ್ವರಂ ಚಲಕೆ ಬಲ್ಗಣ್ಡಂ . . . ಲಕ್ಷ್ಮರಸರ್ ಪುರಿಗೆೞ್ ಮೂನೂಱುಮನ್ತೈರಡಱುನೂಱುಮಂ ಸುಖದಿನಾಳುತ್ತಮಿರೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೭–೭ ; 1072).

[ಸಂ.]

ಉದಾರಚರಿತ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಚಾರಿತ್ರ್ಯವುಳ್ಳವನು ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನಡವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನು : ಅಪೇತದೋಷನನುದಾರಚರಿತೋದಯನಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೬). [ಉದಾರ + ಚರಿತ]

ಉದಾರತೆ (ನಾ). ಔದಾರ್ಯ ; ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಸ್ವಭಾವ : ಶ್ರೀಯುತನೊಳುದಾರತೆ ವಾಕ್ಶ್ರೀಯುತನೊಳಮತ್ಸರತ್ವಮಾಗದು (ಗಪಾಯು. ೧–೪೯) ; ವೀರ ನಕುಲನ ಸಾತ್ಯಕಿಯ ಬಲು ಕೂರಸಿಯ ಸಹದೇವ ಮತ್ಸ್ಯರುದಾರತೆಯ ನಿಮ್ಮರಸ ನೆನೆದಿಹುದೆಂದನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೫–೧೦). ೨. ಅತಿಶಯ ; ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ವಿಶೇಷ ; ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ : ಅಂತಾ ರಾತ್ರಿಚರಂ ಪಗಲೊಳುದಾರತೆಯಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ಳುತಾ ರಾತ್ರೆಯೊಳ್] ಚರಿಯಿಸುತ್ತುಮಿರೆ ಪಾಟಿಕ್ಕುಂ(ಲೋಕೋಪ.೪–೬೨). ೩. = ಉದಾರ ೫ : ವಾಮನನ ಲಕ್ಷಣದಂತೆ ಉದಾರತೆಯೆಂಬ ಗುಣದ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ನೋಡೋಣ (ಭಾರಮೀ. ೩೭). [ಸಂ. ಉದಾರತಾ]

ಉದಾರತೇಜ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ತೇಜಸ್ಸನ್ನುಳ್ಳವನು : ಪದೆದುದಯಿಸಲೆಂದುರ್ ಕಾಲದೊಳಲ್ಲದುದಾರತೇಜನರ್ಕನುಮಲ್ಲಂ ಸದುದಿತಗುಣನದಱಿಂ ನಯವಿದನಪ್ಪಂ ಕಾಲಮಂ ನೆರಂ ತೋರ್ಕೆ ನೃಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೪೬). [ಸಂ. ಉದಾರತೇಜಸ್]

ಉದಾರತ್ವ (ನಾ). ೧. ಔದಾರ್ಯ ; ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ; ಹಿರಿಮೆ : ೨. = ಉದಾರ ೫ : "ಉದಾರತ್ವ – ಅಶ್ಲೀಲ ಅಥವಾ ಗ್ರಾಮ್ಯವಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೩೬) ; ಶ್ಲೇಷ ಪ್ರಸಾದ ಸಮತೆ ಮಾಧುರ್ಯ ಸುಕುಮಾರತೆ ಅರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿ ಉದಾರತ್ವ ಓಜಸ್ಸು ಕಾಂತಿಗಳೆಂಬ ದಶಪ್ರಾಣವಿಡಿದು (ವಿವೇಕ. ೨೨೬). [ಸಂ.]

ಉದಾರಮತಿ (ನಾ). ವಿಶೇಷವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು; ವಿಶಾಲ ಮನೋಧರ್ಮವುಳ್ಳವನು : ಪರಸಂತಾಪದಮಂ ಪರಗತಿವಿಲಯಾಸ್ಪದಮಂ ಕಾರ್ಯಮನುದಾರಮತಿ ನೆಗಳ್ದಪನೇ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೧೨).

[ಉದಾರ + ಮತಿ]

ಉದಾರಶೀಲ (ನಾ). ಧಾರಾಳವೇ ಶೀಲವಾದವನು ; ವಿಶಾಲಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ವಭಾವದವನು (*). [ಉದಾರ + ಶೀಲ]

ಉದಾರಸಮರ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಯುದ್ಧ ; ದೊಡ್ಡಯುದ್ಧ : ರೋಷವಹ್ನಿಯ ಕಿಡಿಗಳ್ ಕವಿವ ಮಹೀಶರನು ಮಾಣಿಸಿದನವನೀವಾಸವನು ವಾಸವನ ಮೊಮ್ಮನುದಾರಸಮರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೭೫).

[ಉದಾರ + ಸಮರ]

ಉದಾರಿ (ನಾ). ದಾನಶೀಲ; ಉದಾರಶೀಲ : ಸಮಂತುದಾರಿಯನೆನ್ನುವಂ ನೀ ಬೇಡು ಬೇಡಿದುದ ಅಂತರಿಸದೀವೆನು (ಬಸವು. ೯–೪೯) ; ದೀನರು ಏನು ಕೇಳಿದಾಗ್ಯೂ ನಿಜವಾದ ಉದಾರಿಗಳು ಕೊಟ್ಟುಬಿಡುವರು (ನೀತಿಚಿಂ. XIV, ೧೩). [ಉದಾರ + -ಇ₃]

ಉದಾಸ (ಗು). ೧. (ಉಕ). ದುಃಖಿತ ; ವ್ಯಸನಗ್ರಸ್ತ ; ಬೇಸರಗೊಂಡ: "ಖಾವಿಂದ, ನಿಮ್ಮಿಂದ ಅನೇಕ ವಿಧದ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹನೆ ಹೊಂದಿದವರಾದ ನಮ್ಮಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಒಂದೆರಡು ಕೆಲಸಗಳು ನೆರವೇರದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಮನಸ್ಸು ಉದಾಸವಾಗಿದೆ" (ಸ್ಕ್ಯಾಲಮಿ. ೨೨) ; ಆಟವನ್ನು ಹೂಡಿದಾಗಿನಿಂದಲೇ ಅವಳು ಅತ್ಯಂತ ಉದಾಸಳಾಗಿದ್ದಳು (ಪರಿಣೀ. ೨೦). (ನಾ). ೨. ಉದಾಸೀನತೆ; ಬೇಸರಿಕೆ: ಕಾಲದಿಂದೆ ಕಡೆಮುಟ್ಟುವಮಾಡಿದ ಲೇಸು ಒಂದು ದಿನ ಉದಾಸವ [ಪಾಠಾಂ. ಉದಾಸೀನವ, ಉಪಾಸವ] ಮಾಡಿದರೆ ಅದೆಲ್ಲವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಹೋಹುದು ಕೇಳಯ್ಯ (ಶೂನ್ಯಸಂ.೩೪೬–೭೨). ೩. ದೂರವಾಗಿ, ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಉದಾಸಕಳೆ (ನಾ). ಬೇಸರದ ಕಳೆ ; ಚಿಂತೆಯ ಲಕ್ಷಣ ; ಬೇಸರ : ಇದುವರೆಗಿನ ಅವಳ ಮುಖದ ಮೇಲಿನ ಮ್ಲಾನ ಹಾಗು ಉದಾಸಕಳೆಯು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ತುಸು ಚಾಂಚಲ್ಯವು ಕಾಣತೊಡಗಿತು (ಅಂಬಿಕೆ. ೩೦). [ಉದಾಸ + ಕಳೆ₆]

ಉದಾಸಭಾವ (ನಾ). ೧. ಉದಾಸೀನತೆ : ವಿವಾಹದ ವರ್ತಮಾನವು ತಿಳಿದು, ಅವನನ್ನು ನಾನಾವಿಧವಾಗಿ ಹಾಸ್ಯಮಾಡತೊಡಗಿದರು. ಕೃಷ್ಣಕಾಂತನು ಉದಾಸಭಾವದಿಂದಿದ್ದನು (ಕಮುಕು. ೬೮). ೨. ವಿಷಣ್ಣತೆ ; ಖಿನ್ನತೆ; ನಿರುತ್ಸಾಹ : "ಮುಳ್ಳುಮುರಿದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೇಗೆ ಬದುಕಲಿ? ಇದಕ್ಕಾಗಿ ತಳಮಳಿಸುವೆ" ಎಂದು ಉದಾಸಭಾವದಿಂದ ನುಡಿದಳು (ಸಂಜೀವಿ. ೧೬೫). [ಉದಾಸ + ಭಾವ]

ಉದಾಸಮುದ್ರೆ (ನಾ). ಉದಾಸೀನತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮುಖಭಾವ : ದುರ್ಬಲದೇಹದ, ಉದಾಸಮುದ್ರೆಯ ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ನೆನಪೂ ಅವಳಿಗಿತ್ತು (ಆಶ್ರಮ. ೪೭). [ಉದಾಸ + ಮುದ್ರೆ]

ಉದಾಸಿನ (ನಾ). = ಉದಾಸೀನ : ಹರಭಕ್ತೆಯಿತ್ತ ಬರದಿರಿಯೆನಲುದಾಸಿನದಿ ಬಿಱುನುಡಿಗಳಿಂ ನೀರ ಹರವಿಗಳ ಹೊತ್ತು ಬಂದವಳೆಮ್ಮ ಹಳಿದಳೆಂದು ದೊರೆಗಱುಹೆ (ಗುರುಚಾ. ೮–೩೫). [ಸಂ. ಉದಾಸೀನ]

ಉದಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉದಾಸೀನಮಾಡು ; ಅಲಕ್ಷಿಸು : ಧರ್ಮಹೀನರನುದಾಸಿಪುದು ನಿರುಪಮ ಜಾತಿಧರ್ಮಂಗಳಂ ತಪ್ಪದಂತೆ ನಡೆಸುವುದು ನೃಪಧರ್ಮದ ರಹಸ್ಯಮಿದು ತಪ್ಪದವನೀಪಾಲತಿಲಕ ನೀಂ ಕೇಳೆಂದನು (ಚೆಬಪು. ೮–೮) ; ಅದುಕಾರಣದಿಂಮಿದನುದಾಸಿಸುವುದು ಲೇಸಿಲ್ಲೆಂದು ಕಿಱುನುಡಿ (ಸೊಬಸೋ. ೭–೨೨) ; ಕುಸುಮಶರನೆಂದುದಾಸಿಸಬೇಡ ಮತ್ತಾತನಸಮಬಾಣನೆಂಬುದಂ ಕೇಳಿ ಬಲ್ಲೆ (ನವಮೋ. ೨೯–೪೩).

[ಉದಾಸ + -ಇಸು₃]

ಉದಾಸೀನ (ಗು). ೧. ಮಧ್ಯಸ್ಥವಾದ; ಯಾವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಸೇರದ ; ತಟಸ್ಥವಾದ; ಬೇಸತ್ತ : ಕುಸಿದು ಪೊಡಮಟ್ಟನ್ನ ಹೋಹೆನೈ ತಂದೆ ಸಂತಸವೆ ನಿಮಗೆನಲಡ್ಡಮೋಱೆಯೊಳುದಾಸೀನಮುಸಕದಿಂ ಹೋಗೆಂದು ಹೋಗಬಿಟ್ಟಳುಪಿ ಮತ್ತಾಕ್ಕೈಯಲೇ ಕರೆದನು (ಹಚಕಾ. ೮–೫೧). (ನಾ). ೨. ದೂರ ಕುಳಿತವನು; ಯಾವ ವಿವಾದಕ್ಕೂ ಸೇರದವನು ; ಬೇರೆ ಕುಳಿತವನು ; ಬೇಸತ್ತವನು : "ಉದಾಸೀನ – ಬೇಸತ್ತವ" (ಗಂಗಾಮ. ೪೧) ; ಉದಾಸೀನನಾಗಿರ್ದೆಯಾದೊಡೆ ಸೂಜಿಯ ಬೞಿಯ ದಾರದಂತೆ ದೋಷದ ಬೞಿಯನೆ ಪಾಪಂ ತಗುಳ್ದು ಬರ್ಕುಂ (ಜೀವಸಂ. ೩೪–೧೪ ವ). ೩. ಕಡೆಗಣಿಸುವಿಕೆ ; ತಿರಸ್ಕಾರ: "ಅಪಹಸಿತಮನಾದೃತಮವಜ್ಞಾತಮೆನಲಂದುದಾಸೀನಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೮–೧೦). ೪. ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು ; ದುರಾಚಾರಿ : "ದುರ್ವೃತ್ತನುದಾಸೀನನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೫–೬). ೫. ಅಶ್ರದ್ಧೆ ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ ; ಅನಾಸಕ್ತಿ ; ಔದಾಸೀನ್ಯ : ಉದಾಶೀ[ಸೀ]ನವಿಡಿದು ಶರಣೆನ್ನೆನು (ಬಸವ. ೬೯೪) ; ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಉದಾಸೀನವೇ ಮದ್ದು (ಗಾದೆ).

೬. [ಸಾಂಖ್ಯ]ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ವಸ್ತುವಿನ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವಸ್ತು ಪ್ರಕೃತಿ, ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಕೃತಿ, ವಿಕೃತಿ, ಉದಾಸೀನವೆಂದು ಸಾಂಖ್ಯರು ಹೇಳುವಂತೆ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರ . . . ಉದಾಸೀನವೆಂದರೆ, ಗುಣ ಕರ್ಮ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಂಖ್ಯಾಶಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೪).

ಉದಾಸೀನಮಾಡು = ಕಡೆಗಣಿಸು ; ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು : ದೇವಾಲಯದ ಕೆಲಸ, ಪೂಜೆ ಪುನಸ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಉದಾಸೀನ ಮಾಡುವಂತಿಲ್ಲ (ದೇವಹಂ. ೨೧೨) ; ಕಿರಿಯರು ಯಾವಾಗಲೂ ಹಿರಿಯರ ಮಾತನ್ನು ಉದಾಸೀನಮಾಡಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉದಾಸೀನಮಾನಸ (ನಾ). ಅಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಅಥವಾ ಅನಾಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು : ಅಂತುದಾಸೀನಮಾನಸಂ ಮಸಕಮಿಲ್ಲದ ಸಾರ್ವಭೌಮಂ ಪೇರಡ್ಡಮಾಗಿ ಕೆಲದ ಚಕ್ರಾಯುಧನೊಳ್ ತಮ್ಮಂಗಬಾಹ್ಯವಸ್ತುವಂ ಪರಿತಂ ಮಾಡುತ್ತಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೧೬ ವ). [ಉದಾಸೀನ + ಮಾನಸ]

ಉದಾಸ್ಥಿತ (ನಾ). ೧. ಅಧ್ಯಕ್ಷ; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ. ೨. ದ್ವಾರಪಾಲಕ; ಬಾಗಿಲು ಕಾಯುವವನು. ೩. ಗೂಢಚಾರ; (ಸಂನ್ಯಾಸಿಯ ವೇಷದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ರಾಜನಿಗಾಗಿ) ಬೇಹುಗಾರಿಕೆ ನಡಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಉದಾಹರಣ (ನಾ). ೧. ಹೇಳಿಕೆ; ಎತ್ತಿ ಹೇಳಿದ ನುಡಿ. ೨. ದೃಷ್ಟಾಂತ; ಲಕ್ಷ್ಯ; ಪ್ರಯೋಗ: ಎಸೆದುದಾಹರಣಮೊಳ್ಪಿನುದಾಹರಣಮುಮಾಗೆ ಗುಣಾರ್ಣವನ ಶರಪರಿಣತಿಯಿಂದೆ ಕುಲಶೈಲಂ ಬೀಟ್ವಂತೆ ನೆಲನದಿರೆ ಬಿಟ್ಟಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೧೩); ಈ ಕವಿಗಳಾದಿಯಾದ ಮತ್ತಂ ಪಲಂಬರ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಕವಿಗಳುದಾಹರಣಂಗಳಿದ ಜೊಲೊಳವು (ಶಮದ. ೫ ವೃತ್ತಿ). ೩. ಆದರ್ಶ; ಮಾದರಿ. ೪. [ತರ್ಕಶಾ] ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಐದು ನ್ಯಾಯವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲೊಂದು: ನ್ಯಾಯವಾಕ್ಯಗಳಾದ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಹೇತೂದಾಹರಣೋಪನಯ ನಿಗಮನಗಳಲ್ಲಿ ಐದೂ ಅವಶ್ಯಕವಿಲ್ಲ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೦೨). [ಸಂ.]

ಉದಾಹರಣೆ (ನಾ). ೧. ಹೇಳಿಕೆ: ಲಕ್ಷ್ಯಂ– ಉದಾಹರಣೆಗಳ್ (ಶಮದ. ೫ ಟೀಕೆ). ೨. ದೃಷ್ಟಾಂತ; ಲಕ್ಷ್ಯ: ಹೇತು ಅನುಮಾನ. ಉದಾಹರಣೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ. ಉಪನಯ ಉಪಮಾನ ಇವುಗಳ ಸಮಷ್ಟಿ ನಿಗಮನ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೨). ೩. ಆದರ್ಶ; ಮಾದರಿ: ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಉದಾಹರಣ]

ಉದಾಹರಣೆಗಾರ (ನಾ). ನ್ಯಾಯದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಲ್ಲದ ತರ್ಕವನ್ನು ಬಳಸಿ ಮೋಸಮಾಡುವವನು; ಧರ್ಮವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ತರ್ಕಮಾಡುವವನು ; ಕುತರ್ಕಮಾಡುವವನು ; ವಿತಂಡವಾದಿ (ಕ). [ಉದಾಹರಣೆ + -ಗಾರ]

ಉದಾಹರಿಸು, ಉದಹರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೇಳು ; ನಿರೂಪಿಸು : "ಉದಾಹರಿಸು–ಕಥನೇ" (ಶಮಧಾ). ೨. ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಕೊಡು ; ಉಲ್ಲೇಖಿಸು ; ಎತ್ತಿ ಹೇಳು ; ವಿವರಿಸು ; ಮಾದರಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸು: ಅಂತು ಬೃಹಂದಳೆಯಾಗಿ . . . ವಿರಾಟನ ಮಗಳಪುತ್ತರೆ ಮೊದಲಾಗೆ ಪಲವುಂ ಪಾತ್ರಂಗಳನಾಡಿಸುತ್ತುಂ ಮಹಾಭಾರಾವತಾರದೊಳಪ್ಪ ಸಂಗ್ರಾಮರಂಗದೊಳರಾತಿನಾಯಕರ ಕಬಂಧಪಾತ್ರಂಗಳನಾಡಿಸುವುದನುದಾಹರಿಸುವಂತಿರ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೫೮ ವ) ; ಪರಲೋಕಾಲೋಕನಮಂ ಪರಿಹರಿಸಿದವಲ್ತೆ ನೋಡಿಮೆಂದೀಗಳುದಾಹರಿಸುವ ತೆಜದಿಂ ಪಿಡಿಯಿಪರರಸುಗಳೆಡೆವಿಡದೆ ಮೇಘಡಂಬರತತಿಯಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೫೫) ; ವೈದಿಕಕೆ ನಾವಾಕೆವಾಳರು ತಪ್ಪಿ ನಡೆದರೆ ಭ್ರಮಿಸುವರು ಬುಧರು ಲೋಕನಮ್ಮನುದಾಹರಿಸುವುದು ಕಾಕನೇ ಬಳಸುವುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೫೬).

ಉದಹರಿಸು : ೨. ಮೇಲೆ ಮೂರುಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಉದಹರಿಸಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೫೬). [ಉದಾಹರಣ + -ಇಸು₃]

ಉದಾಹಾರ (ನಾ). = ಉದಾಹರಣೆ (ಕ). [ಸಂ.]

ಉದಾಹೃತ (ಗು). ೧. ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ; ದೃಷ್ಟಾಂತಕೊಟ್ಟ ; ಮಾದರಿತೋರಿದ ; ಹೆಸರಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. = ಉದಾಹರಣ ೨ : ಇದು ದಲ್ವರ್ಗ್ಗಪ್ರಾಸಕ್ಕುದಾಹೃತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೫೨). [ಸಂ.]

ಉದಿಚೇಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅದಜ ಪೊಲ ಮೇರೆ ಮುಡಣ ದೆಸೆ ಪೆಣ್ಣಿಲ್‌ಚಿನ್ತೆ ಪುಲ್ಚೇಡು ಉದಿಚೇಡು ಚೀರಳಚಿನ್ತೆ ತೆಙ್ಕಣ ದೆಸೆ ಗುಡ್ಡೆಗಲ್ಲು (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೩೮–೩೩; 878). [ಉದಿ ? + ಚೇಡು ?]

ಉದಿತ₁ (ಗು) ೧. ಹುಟ್ಟಿದ ; ಉಂಟಾದ ; ಉತ್ಪನ್ನವಾದ : ದುಸ್ತರತರವಿಷಯವ್ಯಾಪ್ತನಂ ದುರ್ವಿವೇಕೋದಿತನಂ [ಪಾಠಾಂ. ದುರ್ಧರೈನೋಹ] ದುರ್ಬೋಧನಂ ರಕ್ಷಿಪುದೆಲೆ ಕೃಪೆಯಿಂದಂ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಲಿಂಗಾ (ಪಂಪಾಶ. ೧೨) ; ಇದಿರುಬಂದರು ಮಂತ್ರಿಗಳು ವರಸುದತಿಯರು ಸೂಸಿದರು ಸೇಸೆಯನುದಿತ ಮಂಗಳಘೋಷವಾದ್ಯವಿತಾನರಭಸದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ ವಿ. ೯–೨೪). ೨. ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದ. 'ಉದಿತಕೀರ್ತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದಿತ₂ (ಗು). ಹೇಳಿದ ; ಉಕ್ತ : ಬುಧಸಮೂಹಮಿದಂ ಪೇಟೆಂದೊಡೆ ಪೇಟಲ್ಕಾಂ ಬಗೆದಂದೆನಿದೆನ್ನಳವೆ ಗಣಧರೋದಿತ ಚರಿತಂ (ಆದಿಪು. ೧–೩೪). [ಸಂ.]

ಉದಿತಕೀರ್ತಿ (ನಾ). ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು ; ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನು : ಶ್ರೀವಧುವಂ ನಿಜಭುಜಶೌರ್ಯಾವಷ್ಟಂಭದೊಳೆ ಕೈಗೆ ಮಾಡಲ್ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀವಲ್ಲಭನಿರ್ದಂ ಪೃಥ್ವೀವಲ್ಲಭನುದಿತಕೀರ್ತಿ ಸಾಹಸಭೀಮಂ (ಗದಾಯು. ೬–೧). [ಉದಿತ₁ + ಕೀರ್ತಿ]

ಉದಿತಪರಾರ್ಥ (ನಾ). ಇತರರಿಗೆ ಹಿತವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಪರೋಪಕಾರಿ : ವೇದವಿಹಿತ ಧರ್ಮಂಗಳೊಳಾರೋಪಿತಮತಿಗಳೆಂದೆನಿಸಿ ಶಾಪಾನುಗ್ರಹ ಸಮರ್ಥರುದಿತಪರಾರ್ಥರ್ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೯೭–೨೯; 1099). [ಉದಿತ₁ + ಪರಾರ್ಥ]

ಉದಿತರಾಗ (ಗು). ೧. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಅನುರಾಗ ಹುಟ್ಟಿದವನು : ೧, ೨. ದಿನನಾಯಕನಪರದಿಗಂಗನೆಯೊಳ್ ನೆರೆದುದಿತ ರಾಗನಾದಂ ಹೀನಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೪೩). [ಉದಿತ₁ + ರಾಗ]

ಉದಿತಸ್ಮೇರ (ನಾ). ಮುಗುಳುನಗೆಯವನು ; ಮುಗುಳುನಗೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು : ಉದಿತಸ್ಮೇರನಿಭೇಂದ್ರವೈರಿ ನಯದಿಂ ಕೈನೀಡಿ ಗೋಮುಖ್ಯಬಲ್ಲಿದಿರೇ ಸಂತಸಮೇ ಕರಂ ಕುಶಲಮೇ ಕ್ಷೇಮಾಂಗಮೇ (ಪಂಚತಂ. ೫೭–೧೦). [ಉದಿತ₁ + ಸ್ಮೇರ]

ಉದಿತಾರ್ಥ (ನಾ). ಉಂಟಾದ ಭಾವ : ಪದಿನೆಂಟನೆಯ ಕಥೆಯ ಕೇಳಿದಾ ಖೀಂ ಮುಂದೆ ಮುದದೊಳಾ ಚಕ್ರದಾನ ಸ್ವರೂಪಂತುವೆಂದು ದಿತಾರ್ಥಕಳವಟ್ಟು ಮೆಜೆವ ಹತ್ತೊಂಭತ್ತನೆಯ ಲೀಲೆಯಂ ಪೇಳ್ದನು (ವೀಶೈಪು. ೩–೧೭–೩). [ಉದಿತ₁ + ಅರ್ಥ]

ಉದಿತೋದಿತ (ನಾ). ಸಂತತವಾದ ಏಳಿಗೆಯುಳ್ಳವನು ; ನಿರಂತರವಾದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು ; ಉತ್ತರೋತ್ತರಾಭಿವೃದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು : ಉದಿತೋದಿತನೈ ನೀಂ ನಿನಗುದಯದ ಮೇಲುದಯವೆಂದು ನೆಗಟ್ಟರಿಗಂಗಭ್ಯುದಯಮನಜುಪುವ ತೆಜದಿಂದುದಯಾಚಳಚುಂಬಿಬಿಂಬ ನಿನನುದಯಿಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೯೩). ೨. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣತನಾದವನು. [ಉದಿತ₁ + ಉದಿತ]

ಉದಿತೋದಿತವೇಳೆ (ನಾ). ಏಳಿಗೆಯ ಕಾಲ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಸಮಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸಮಯ; ಶುಭಕಾಲ: ದಸಮಿಯೊಳಾರ್ಕ್ಕವಾರದುದಿತೋದಿತವೇಳೆಯೊಳಣ್ಣೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಬಸದಿಗೆವನ್ದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೯–೨೮ ; 918). [ಉದಿತೋದಿತ + ವೇಳೆ]

ಉದಿಯಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಮರದ ಹೆಸರು: "ಅಜಶೃಂಗೀ–ಉದಿಯಮರ? ಕುರುಟಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೬); "ಮೇಷಶೃಂಗೀ–ಉದಿಯಮರ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೯); "ವರ್ತಿಕಾ–ಉದಿಯಮರ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೯). [ಉದಿಯ ? + ಮರ]

ಉದಿರ್, ಉದಿರು, ಉದುರ್, ಉದುರು₁ (ಕ್ರಿ). (ಮೇಲಿಂದ) ಕೆಳಗೆ ಬೀಳು; ಕಳಚಿ ಬೀಳು: "ಉದಿರ್–ಪತನೇ" (ಶಮಧಾ); ಪ್ರಣತಾರಿ ತ್ರುಟಿತಮುಕ್ತಾಗುಣಗಣನೋತ್ತಂಸದಿಂ ಕಟಿಲ್ದುದಿರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಳಲ್ದುದುರೆ] ಸಭಾಂಗಣಮೊಪ್ಪೆ ವೀರನಾರಾಯಣನಾ ತಾರಕಿತ ನಭದವೊಲ್ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೫೦); ಭೀಮಸೇನಂ ಮರನಂ ಪಿಡಿದಲ್ಗೆ ಪಣ್ಪೊಲನಿಬರುಮುದಿರ್ದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೧); ಮತ್ತಂ ಭಾಳಸ್ಥಳದ ರುಚಿಯಿತ್ತುಟದಿನುದಿರ್ದ ಭಸಿತರಾಶಿಗಳಂತೆಸೆವ ಭುಜಮಂಡಲಂಗಳ (ಬಸರ. ೨–೨೮). **ಉದಿರು**: ಸಜ್ಜಿಮಿಂಡಿವೆಣ್ಗಳ ಕೊರಲ ಹಾರದ ಮುತ್ತು ಪಜ್ಜಿದುದಿರುವ ಮಣಿನಿಚಯ ಬಿಜುವಳೆಯೊಳಗಾಲಿಕಲ್ಲುಗಳಂದದಿ ತುಳುಗಿರ್ದುದುಯ್ಯಾಲೆಯಡಿಯ (ಮೋಹತ. ೧೪–೯೦). **ಉದುರ್**: ತಾರಕಾಸಂಕುಳಂ ತೋಳ್ಗಳದೊಂದಲ್ಗೆಜ್ಜೆನೊಳ್ ಪೂವಲಿವೊಲುದುರ್ದಿನಂ (ಆದಿಪು. ೭–೧೨೧); ಕೊರಲೊಳ್ ಕಟ್ಟುಗೆ ಶುನಕನ ಶಿರಮಂ ಮೇಣ್ ಬ್ರಹ್ಮದಂಡೆಯಂ ತೆಳ್ಗಟ್ಟಿಯಿಂದರೆದಿದಜ್ಜಿಂ ಬಟ್ಟಿಯಂ ತೊಡೆಗೆರಡುಂ ಶೃಂಗಮುಮನುದುರ್ಗುಮಾಗಳೆ ಪುಟುಗಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೧೫). **ಉದುರು₁**: ಅಸ್ಥಿಚರ್ಮಂಗಳು ಸಂಚ ತಪ್ಪಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಉದುರಲು ಮನ ಸಂಚಲತ್ವವನ್ನೆದಿ ಅನುತಾಪಂಬಟ್ಟು ಪ್ರಸ್ತಾವದ ವಚನ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೧೩–೨೫); ಒದಜ್ಜಿದರೆ ಪರ್ವತದ ಶಿಖರದಲುದುರಿದವು ಹೆಗ್ಗುಂಡುಗಳು ಮುರಿದೊದೆಯೆ ಬಿದ್ದುವು ಬೇರು ಸಹಿತ ಮಹಾದ್ರುಮಾಳಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦–೮); ಮಂಗಳಾಕರೆ ನಾಗಲಾಂಬಿಕೆಯ ಮಗ್ಗುಲಂ ಸಿಂಗರಿಸಿ ತೋರ್ಪ ಶಿಶುವಂ ಕಂಡು ಹರುಷಾಶ್ರು ಪಿಂಗದೊಡನುದುರೆ ಮಗನಂ ಗಿರಿಜೆ ತೆಗೆದೆತ್ತಿಕೊಂಡಳುತ್ಸವದೊಳು (ಚೆಬಪು. ೫–೨೩); ಏನು ಮಾಡಿದರೂ ಕೋಟಚೆನ್ನಯರ ತಲೆಕೂದಲು ಉದುರಲಿಲ್ಲ (ಕಗದ್ಯ. ೭೦).

ಉದಿರದೆಗೆ = ಉದುರುವಂತೆ ಮಾಡಿ ತೆಗೆದುಕೊ; ಬಹಳವಾಗಿ ಶೇಖರಿಸು: ಚದುರಂಗವಾಡುವ ಬಾರೆಂದೊರ್ವನ ಪದು ಮಾಕ್ಕಿ ಪಿಡಿದೆಳೆದೊಯ್ದು ಮದನಾಗಮದೊಳು ಮಗ್ಗಿಸಿ ಹಣಗಳನುದಿರದೆಗೆದಳವನಿಂದ (ಕಂಸವಿ. ೨–೯೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉದಿರ್; ತುಳು. ಉದರು, ಉದುರು]

ಉದಿರಿಸು, ಉದುರಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಕೆಳಗೆ) ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೆಡಹು; ಕಳಚು; ಮೇಲೆ ಚಿಮುಕಿಸು; ಚೆಲ್ಲು; ಸೂಸು: ಪಸುಳೆದಳಿರ ಪಾಸಿನ ಮೇಲೊಜಗಿಸಿ ಪೊಸಗಪ್ಪುರವಳಿಕಂ ಪೊಸೆದುದಿರಿಸಿ ಸಸಿಯಿಂದೊಸವರ್ವಿಂದೂಪಲ ಜಲಮಂ ತನುಲತೆಯೊಳ್ತಳಿದು (ಜಯಕಾ. ೪–೩೯); ಕಿಡಿ ಉದಿರಿಸಿ ಸಿಡಿವಿರಿಗೋ ನೆರಳಿಗೆ ಬಡದಾಡಿ (ಅರಳು. ೪೧೨–೪). **ಉದುರಿಸು**: ಅಟ್ಟಿಕೊಲುವೆನು ಜವನಮೃತ್ಯುವ ನಿಟ್ಟೆಲುವನುದುರಿಸುವೆನೆನುತೊದಜ್ಜಿದನು ಕಲಿಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩–೨೭); ರೋಮರೋಮಕೆ ಕೋಟಲಿಂಗವುದುರಿಸಿದ ಭೀಮನ ನೆನೆದರೆ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗದೆ ಪಾಪ (ಪುರಂದ. ೧–೧೯೨–೧); ಅಲರ್ದ ತಾವರೆವಂಡನುದುರಿಸಿ ಕೊಳನ ಹೊಂದೆರೆಯೆತ್ತಿ ಮಿಂದೇಳೆಲೆಯವಾಳೆಯ ಕರ್ಪುರದ ದೂಳಾಟಗಳನಾಡಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨–೫). [ಉದಿರ್ + –ಇಸು₂]

ಉದಿರು 'ಉದಿರ್' ನೋ.

ಉದಿರ್ಚು, ಉದುರಿಚು, ಉದುರ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಉದಿರಿಸು: "ಉದಿರ್ಚು–ಅಧಃಪತನೇ" (ಶಮಧಾ); ಕದಡುತ್ತುಂ ಘನಪಟಲಮನುದಿರ್ಚುತುಂ ತಾರಕಂಗಳಂ ಬೆದಜ್ಜಿಸುತುಂ ತ್ರಿದಶೌಘಮನುಗ್ರಗ್ರಹಮುದೊಂದು ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದುದಾ ಗದೆ ನಭದಿಂ (ಜಗವಿ. ೧೨–೯೬); ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯರಂ ಮಿಣ್ಣುಟುತ್ತಿರ್ಪುಡುಸಂತಾನಮನಾರ್ದುದಿರ್ಚುವ ಗಣಂಗಳ್ ಬಂದರಾನಂದದಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೭೨); ಕೆಲಬರನವಯವಂಗಳಂ ದೆಸೆದೆಸೆಗುದಿರ್ಚಿ ಕೆಲಬರನಿರದೆ ಕೋಡ್ಗಳಿಂದಿಜ್ಜಿದು ... ಪುಂಗವಂ ಭಂಗವಂ ಮಾಡುತ್ತೈತರುತಿರ್ದನು (ಚೆಬಪು. ೪೪–೧೯). **ಉದುರಿಚು**: ಭುಜದಲಿ ಶಿರದಲಂದಕ್ಕಡದ ಮಣ್ಣನು ಬೆರಳಲುದುರಿಚಿ ಬಾಳುಗೆಂದರು ನೆನೆದು ನಿಂಬಜೆಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೯–೪೧). **ಉದುರ್ಚು**: ಶರಣರೊಡನಸತ್ಯವಪ್ರಿಯಂಗಳುಸುರ್ದ ನಾಲಗೆಗಳನೊಜಲಲೊಜಲನಂತಬಾರಿ ಕೀಳ್ದು ಬಳ್ಳಿನಾಲಗೆಗಳನುದುರ್ಚಿ ಹುರಿದು ಹಲ್ಲಿನುರದೊಳಿಕ್ಕಿ ಕಾಲೊಳೊರಸಿ ಮುತ್ತೆ (ಸಾನಂಚ. ೬–೩೧ ರಗಳೆ); ಶಿರದಿ ಪತ್ರೆಯನುದುರ್ಚಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉದರ್ಚಿ] ಜೊನ್ನೆಯೊಳಿರಿಸಿ ತಂದಾ ಮಾಂಸವರ್ಪಿಸಿ ನಿರುತದಿಂ ಕಣ್ಣಪ್ಪದೇವಂ ಭಜಿಸುತಿರಲಿಂತು (ಬಸಪು. ೧೮–೩೨).

[ಉದಿರ್ + –ಚು]

ಉದಿರ್ಪು (ಕ್ರಿ). = ಉದಿರಿಸು: ಕಾಯಕ್ಲೇಶದಿನಡವಿಯ ಕಾಯಂ ಪಣ್ಣುಮನುದಿರ್ಪಿತಿಂದಗಲದೆ ನಿಂದೀ ಯಮಳರಾವ ತೆಜದಿಂ ನೋಯಿಸರ್ಪೆ ನಿನ್ನ ನನ್ನಿಕಾಜನ ಮನಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೪೮); ಉದಿರ್ಪುತ್ತಿರ್ಪ ಕುಸುಮದ್ಯುತಿಯೊಳ್ಪೊನಲೊಳ್ ಕಟಲ್ದ ಕಪ್ಪುರದ ಪುಟಿಲ್ (ವರ್ಧಪು. ೪–೭೧). [ಉದಿರ್ + –ಪು]

ಉದಿಸು 'ಉದಯಿಸು' ನೋ.

ಉದೀಚಿ (ನಾ). ಉತ್ತರದಿಕ್ಕು. [ಸಂ. ಉದೀಚೀ]

ಉದೀಚೀನ (ಗು). ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನ; ಬಡಗಣ. [ಸಂ.]

ಉದೀಚೀಭವ (ಗು). ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ: ಅಲೆದುದುದೀಚೀಭವಂ ಶೀತವಾತಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬–೩೬). [ಸಂ.]

ಉದೀಚ್ಯ (ಗು). ೧. ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನ: ಇದು ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯ ಕವಿಮಾರ್ಗದುದಾರಮುದೀಚ್ಯದುರು ವಿಶೇಷಣಯುತಮಪ್ಪುದ ನೊಲ್ಪರಿಂತು ಹೇಮಾಂಗದ ಲೀಲಾಂಬುಜ ವಿಚಿತ್ರ ಚಿತ್ರಾಧಿಕಮಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೭೯). (ನಾ). ೨. ಸರಸ್ವತೀನದಿಯ ವಾಯವ್ಯದಿಕ್ಕಿಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶ; ಉತ್ತರದೇಶ. ೩. ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನವನು; ಔತ್ತರೇಯ: ಧನದಹರಿದಭಿಮುಖಂ ವಿಭು ಜಿನಚಂದ್ರಂ ನಡೆದುದೀಚ್ಯರಂ ಕಪ್ಪಂಗೊಂಡಿನನುತ್ತರಾಯಣದೊಳನುದಿನಂ ರಸಜ್ಞಾನಿ ನೀರನೊಸೆವಂತೊಸೆದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೨೫). [ಸಂ.]

ಉದೀಚ್ಯಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಕಾವ್ಯರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ದೇಶದವರು ಅನುಸರಿಸುವ ದಾರಿ, —ರೀತಿ; ಉತ್ತರಮಾರ್ಗ: ಇವು ನಿಯತಂ ದಕ್ಷಿಣದೇಶವರ್ತಿ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟುಂ ಮತ್ತಮಜವಿಪರ್ಯಯವೃತ್ತಿಯೆ ಬವರಿಸುಗುಮುದೀಚ್ಯಮಾರ್ಗದೊಳ್ ಪ್ರಚುರತೆಯಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೨೧). [ಉದೀಚ್ಯ + ಮಾರ್ಗ]

ಉದೀಚ್ಯವಾಚಕ (ನಾ). ಉತ್ತರದವರು ಬಳಸುವ ಶಬ್ದ: ಮುನದೊಳಗಾಗಳುಂ ನಿಜ್ಜಿಸದಾ ಮುಳಿಸಂ ಗತರಾಗಮೋಹನೊಯ್ಯನೆ ಮುನಿನಾಥನೆಂಬ ವಚನಾಂತರಮಿಂತಿದು ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯಕಂ ಮನದೊಳಗಾಗಳುಂ ನಿಜ್ಜಿಸದೊಯ್ಯನೆ ಮೋಹಮನಂತೆ ರಾಗಮುಂ ಮುನಿಸುಮನೊಲ್ಲದಂ ಮುನಿಪನೆಂಬುದಿದಕ್ಕುಮುದೀಚ್ಯವಾಚಕಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೦೬).

[ಉದೀಚ್ಯ + ವಾಚಕ]

ಉದೀರಣ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೇರಣೆ: ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರಹೇತೂದೀರಣ ವಶದಿಂ ಉದ್ರಿಕ್ತಪರಿಣಾಮಂ ತೀವ್ರಭಾವಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೫೭). ೨. ಹೇಳುವಿಕೆ: "ಅಭಿಧಾನಂ, ವ್ಯಾಹಾರಃ, ಉದೀರಣಂ, ಕಥನಂ — ಈ ೪ ಮೊದಲಾಗುಳ್ಳವು ನುಡಿಯ ಭೇದಂಗಳ್" (ಹಲಾಯು. ೨೩–೧೩೭). ೩. ಮುಂದಕ್ಕೆ ದೂಡುವುದು; ಮೇಲೆಸೆಯುವುದು. [ಸಂ.]

ಉದೀರಿತ (ಗು). ಹೇಳಿದ; ನುಡಿದ: ಶಾರೀರಂ ಮಾನಸಂ ಕ್ಷೇತ್ರಜಂ ಪರಸ್ಪರೋದೀರಿತಂ ಸಂಕ್ಲಿಷ್ಟಾಸುರೋದೀರಿತಂಗಳೆಂಬ ಪಂಚಪ್ರಕಾರ ದುಃಖಂಗಳಂ . . . ಅನುಭವಿಸುತ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೪೭ ವ). [ಸಂ.]

ಉದೀರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೇಳು. ೨. ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಅಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಮಲ ಪಟಲಶಕ್ತಿ ಪ್ರತಿಸಮಯಂ ಅನಂತಗುಣಹೀನಕ್ರಮದಿಂ ಉದೀರಿಸುಗುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೮೦). [ಉದೀರಣ + –ಇಸು₃]

ಉದೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ದೊಡ್ಡದಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ: ಕರ್ಣನುಮುದೀರ್ಣ ವೀರರಸಾಸ್ವಾದನಲಂಪಟನಾಗಿ ನೀಮೆಲ್ಲಮಿಂದೆನ್ನ ಕಾಳೆಗಮಂ ಸುರಿಗೆಗಾಳೆಗಮುಂ ನೋಳ್ಪಂತೆ ನೋಳ್ಪುದೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೧೬ ವ). ೨. "ಎದ್ದ" (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ): ಧರ್ಮಮಿಂತಿದನುಲ್ಲಂಘಿಸಿದಾತನುಗ್ರನರಕೋದೀರ್ಣಾಂತಸಂವರ್ತಗರ್ತದೊಳಾಳ್ಗುಂ (ಶಾಪಮಂ. ೬೧–೩೪೪; 1123). (ನಾ). ೩. ಹಿರಿಯ; ದೊಡ್ಡವನು: "ಉದಾತ್ತಃ, ಉದೀರ್ಣಃ, ಮಹಾತ್ಮಾ, ಉದಾರಃ – ಈ ೪ ಹಿರಿಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯–೨೦೧). [ಸಂ.]

ಉದೀರ್ಣತೆ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ಅತಿಶಯ; ಏಳಿಗೆ; ಆಧಿಕ್ಯ: ಬಿದುರರತ್ನಮಂಡನಾಕೀರ್ಣರುಚಿಪ್ರಬುದ್ಧಕವಚಾನ್ವಿತಕರ್ಣಸಹಾಯಮಂ ಗುಣೋದೀರ್ಣತೆಯಿಂದೆ ಪೊಂದಿತೆನೆ ತನ್ನಿಕಟಸ್ಥಿತಮೇಂ ಮನೋಜ್ಞಮೋ (ರಾಜಶೇ. ೬–೯೬). [ಸಂ. ಉದೀರ್ಣತಾ]

ಉದು (ಸ). ರೂಪಗಳು (ಪುಂ. ಏಕ). ಉವಂ, ಉವನ್, ಊತ (ಸ್ತ್ರೀ. ಏಕ). ಉವಳ್, ಊಕೆ (ಪುಂ. ಸ್ತ್ರೀ. ಬಹುವ). ಉವರ್ (ನಪುಂ. ಬಹುವ). ಉವು (ವಿಶೇ). ಊ. ನಡುವಣ ವಸ್ತುವನ್ನಾಗಲಿ, ವಿಷಯವನ್ನಾಗಲಿ, ನಿರ್ದೇಶಿಸಲು ಬಳಸುವ ಸರ್ವನಾಮ: ಅದು ಇದು ಉದೂ ನಾಮಂತೇ ವತೌ ಪುಂಸಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೯೫); ಅದುವಿದುವುದುವಾವುದುವೆಲ್ಲದು ಪೆಜತೇನ್ ಪೆಜದೆನಿಪ್ಪ ಶಬ್ದಂಗಳ್ ತಪ್ಪದೆ ಸರ್ವನಾಮಮುಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೭೮); ಅದು, ಇದು, ಉದು (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೨ ಪ್ರಯೋ); ಕಾಲವಶ್ಯಲ್ಪವು ಕಾರ್ಯವು ವಿಪುಳವು . . . ಅದರಿಂದಲದರಿದರುದರೋದು ವ್ಯರ್ಥವು (ಇಂಚಾಪ. ೨೪೪–೧೦೭).

ಉವಂ, ಉವನ್: ಅವಂ, ಇವಂ, ಉವಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೯೫ ಉದಾ); ಆವಂ, ಇವಂ, ಉವಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೪ ಪ್ರಯೋ); ಅವನೆಂ, ಇವನಂ, ಉವನಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೪ ಪ್ರಯೋ); ಉವನ್, ಉವಳ್ (ಕೈಪಿಡಿ. ೬೪). ಊತ: ಆತಂ, ಈತಂ, ಊತಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೯೫ ಉದಾ); ಆತಂದುಯೋರ್ಧನನೀತಂ ರವಿಜಾತನೂತನಶ್ವತ್ಥಾಮಂ (ಶಮದ. ೧೫೦ ಪ್ರಯೋ); ಆತಂ, ಈತಂ, ಊತಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೪ ಪ್ರಯೋ); ಈತನುಂ ಊತನುಂ, ಉವರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೧೬ ಪ್ರಯೋ). ಉವಳ್: ಅವಳ್, ಇವಳ್, ಉವಳ್ (ಶಮದ. ೧೫೪ ಪ್ರಯೋ); ಅವಳ್, ಇವಳ್, ಉವಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೪ ಪ್ರಯೋ); ಉವನ್, ಉವಳ್ (ಕೈಪಿಡಿ. ೬೪). ಊಕೆ: ಕಜು ತಡೆದತ್ತು ಕಂಚನುಣಲೂ ಮನೆಯೂಕೆಗಳುಯ್ದು ರಕ್ಕ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೧೩೪). ಉವರ್: ಈತನುಂ, ಊತನುಂ, ಉವರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೧೬ ಪ್ರಯೋ). ಉವು: ಉದುಂ, ಉವು (ಶಬ್ದಾನು. ೩೧೬ ಪ್ರಯೋ). ಊ: ಅದುವಿದುವುದುಗಾಯಿಾಯೂ ವೊದವುಗುಮಾದೇಶಮಾಗಿ ಗಮಕದೊಳ್ (ಶಮದ. ೧೯೯); ಆ ಈ ಊ ಎಂಬ ಆದೇಶಕ್ಕೆ – ಆ ಬನವೀ ಬನವೂಬನವೆನ್ನದೆ ತೊಟಲ್ದು ಪೂಗೊಯ್ದುರವರ್ (ಶಮದ. ೧೯೯ ಪ್ರಯೋ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉದು; ತುಳು. ಉಂದು; ಕುವಿ. ಊ, ಊದಿ; ಕುರುಖ್. ಹೂದ್; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಓದ್]

ಉದುಂಬರ (ನಾ). ೧. ಅತ್ತಿಯ ಮರ: ಒಂದು ಹಂದಿ . . . ಒಂದು ಉದುಂಬರ ವೃಕ್ಷದ ಕೆಳಗೆ ಸೊಗಸಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮನೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿತು (ಬುದ್ಧಪ. ೨೯). ೨. ತಾಮ್ರ: "ತಾಮ್ರಂ, ಶುಲ್ಬಂ, ಉದುಂಬರಂ – ಈ ೩ ಕಿಸು" (ಹಲಾಯು. ೨೮–೧೬). ೩. ಹೊಸ್ತಿಲು. [ಸಂ.]

ಉದುಂಬರಕುಷ್ಠ (ನಾ). ಅತ್ತಿಯ ಹಣ್ಣಿನಂತೆ ಒಳಗೊಳಗೇ ಹುಳಿತುಹೋಗುವ ಒಂದು ರೋಗ: ವಾಯುಭೂತಿ . . . ಪಾಪದ ಫಲದಿಂದಮೇೞಂದಿವಸದಿಂದೊಳಗು[ಪಾಠಾಂ. ಗೌ]ದುಂಬರಕುಷ್ಠಮಾಗಿ ಪುೞತು ನಮೆದು ಸತ್ತು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮–೨೫). 'ಔದುಂಬರಕುಷ್ಠ' ಪರಾ. [ಉದುಂಬರ + ಕುಷ್ಠ]

ಉದುಂಬರಪರ್ಣಿ (ನಾ). "ಜಾಪಾಳದ ಗಿಡ" (ಅಮರ. ಟೀಕ); "ದಂತಿ ಗಿಡದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೭). [ಸಂ. ಉದುಂಬರಪರ್ಣಿನ್]

ಉದುಗರಿಸು 'ಉದ್ಗರಿಸು' ನೋ.

ಉದುಗಲಿಸು 'ಉದ್ಗರಿಸು' ನೋ.

ಉದುಗ್ರಾಹಕ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುವವನು; ನಿಪುಣ: ಷಟುತರ್ಕ ಸತುಪ್ರವುಡಿಯೊಳತಿಶಯದುದುಗ್ರಾಹಕರು (ಎಇ. XVIII, ೧೮೪–೯; 1097). [< ಸಂ. ಉದ್ಗ್ರಾಹಕ]

ಉದುಟು (ಕ್ರಿ). ಗರ್ವಿಸು; ಅಹಂಕಾರಪಡು: ಪಿರಿದಪ್ಪೀ ಖ್ಯಾತಿಯಿಂದಂ ದುರದ ಬಲುಪಿನಿಂ ಕ್ಷಾತ್ರತೇಜೋಗ್ರತಾವಿಸ್ತರದಿಂದಂ ಕ್ರೋಧದಿಂದಂ ಪುಸಿಗೆ ಸೊಗಸೆಂಬೊಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದಂ ಅರಿಚಕ್ರೈಶ್ವರ್ಯಮಂ ಕೊಂಡುದುಟ ಕಳೆವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂ ಧೈರ್ಯದಿಂದಂ ವರಭಾಗ್ಯಂ ಪಾಂಡವಾದ್ಯಂಗೆಣೆಯೆನಲೆಸೆದಂ ವೀರಕಂಧಾರದೇವಂ (ಎಕ. IX, ದಾವಣ. ೫೯–೨೨; 1280). "ಉದುಟಿ ?" (ಶಾಪಮಂ. ೧೪೧೬ ಕೋಶ). [?. / ತೆಲು. ಉದುರು]

ಉದುಪು (ನಾ). ೧. ರಭಸ; ವೇಗ (?); "ತ್ರಾಣ; ಬಲ" (ಸಮ್ಯಕೌ. ಕೋಶ). ೨. ದಿಗಿಲು; ಭಯ (?). 'ಉದುಪುಗೆಡು' ಪರಾ. [?. / ತಮಿ. ಉದ್ವೈಪ್ಪು]

ಉದುಪುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ರಭಸವಳಿ (?). ೨. ದಿಗಿಲಿನಿಂದ ಚದುರಿಹೋಗು; ಭಯದಿಂದ ಓಡಿಹೋಗು (?): ಬಲ್ಲಿದಂ ಭಗದತ್ತ ಭೂಮಿಪಾಲಕನ ಬಲದಲ್ಲಿ . . . ಕೆಲವು ಪಿಂಡುಗೆದಜೞತು ಕೆಲವು ಪೊಲ್ಲಯಿಸಿದತ್ತು ಕೆಲವುದುಪುಗೆಟ್ಟತು ಕೆಲವು ಜಿತಶತ್ರುವಿಜೞವಿಜೞತಕೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೮–೫೧). [ಉದುಪು + ಕೆಡು]

ಉದುಭವ (ನಾ). ಹುಟ್ಟುವುದು; ಉತ್ಪತ್ತಿ: ಏನುದುಭವಭವನವೊ ಸಿರಿಗೆ ಕಿಸುವೊಳಲ್ ವಸುಮತಿಯೊಳ್ (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೬೫–೫೧; 1167); ವಿವಳಿಸುವನಜೞವಂತೆ ಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕರುದುಭವವ (ನಿಭಾಗ. ೪–೧೧–೬). [< ಸಂ. ಉದ್ಭವ]

ಉದುಭವಿಸು 'ಉದ್ಭವಿಸು' ನೋ.

ಉದುಮದ, ಉದಮದ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಮದ, —ಸೊಕ್ಕು (?): ಉದು[ಪಾಠಾಂ. ದ] ಮದದ ಯೌವನವನೊಳಕೊಂಡ ಸತಿ ನೀನು ಇತ್ತಲೇಕೆ ಬಂದೆಯವ್ವ (ಅವಚಂ. ೨೪೨–೧೧೦೦). **ಉದಮದ**: ನರಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಲಿಂಗಮುಖವನಜೞಯದೆ ಉದಮದ ಸೊಕ್ಕಿ ತಲೆಗೇಜೞತ್ತೆ ಅಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೫೮೫). [< ಸಂ. ಉನ್ಮದ]

ಉದುಮದದಳಿ (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾದ ಮದವನ್ನು ಹೊಂದು: ಬೆಳೆದ ಕದಳಿಯ ವನದಿ ವುದುಮುದದಳಿದ ಗಜ ಪರಿವಂತೆ ಭೀಮನ ಬಲಕೆ ನಿಲ್ಲುವರಾರು (ಜಿನಭಾ. ೫೨–೫೫). [ಉದುಮದ + ತಳ್ಳಿ]

ಉದುರ್ 'ಉದಿರ್' ನೋ.
ಉದುರಿಚು 'ಉದಿರ್ಚು' ನೋ.
ಉದುರಿಸು 'ಉದಿರಿಸು' ನೋ.
ಉದುರು₁ 'ಉದಿರ್' ನೋ.
ಉದುರು₂ (ನಾ). ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಅಂಟದಂತೆ ಇರುವುದು; ಬಿಡಿ ಬಿಡಿಯಾಗಿರುವುದು: ತನಿವಾಲ ಶರ್ಕರೆಯು ನಾಡೆ ಪಚನಿಸುತ ಬೇಗನು ವಾವ ಪರಡಿಯುದುರಂಬಿಡಿದಿರ್ಪ್ಪಿಯಂ (ಲಿಂಗಪು. ೮–೩).
ಉದುರುದುರು (ದ್ವಿ ರು ಕ್ರಿ): ಉದುರುದುರುಪೋಗರಕೆ ನಸು ಬಿಸಿಯು ಹಾಲನೆಱೆದದೞೊಳಗೆ ನುಚ್ಚಿಗೆಯ ಹೆಪ್ಪ ಹದನಱಿದಿಕ್ಕಿಯದಕೆ ನೀರುಳ್ಳಿಯೇಲಕ್ಕಿ ಹಸಿಯಲ್ಲಮಂ ಹಾಕಿ ಕಟ್ಟುವುದು ಕೂಳಂ (ಸೂಪಶಾ. ೩–೧೬); ಹಸನಾಗಿ ಉದುರುದುರುವಂತಟ್ಟ ಕೂಳಸಾಱಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೩–೧೫). [< ಉದಿರ್]
ಉದುರುಗಪ್ಪುರ (ನಾ). ಉದುರಾದ ಕರ್ಪೂರ; ಪುಡಿಯಾದ ಕರ್ಪೂರ; ಕರ್ಪೂರದ ಪುಡಿ, —ಹಳಕು, —ಹರಳು: ಕಮ್ಮರಲ ಮಾಲೆಗೆ ಕತ್ತುರಿಯ ಪುಡಿಗುದುರುಗಪ್ಪುರಕೆ ಸುರಿದ ಕುಂಕುಮರಜಕೆ ತುಂಬಿಗಳಿರೆ ತಿರುಗುತಿರೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪–೧೧). [ಉದುರು₂ + ಕಪ್ಪುರ]
ಉದುರುಗುಟ್ಟು 'ಉದುರ್ಗುಟ್ಟು' ನೋ.
ಉದುರುರೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಉದುರುದುರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ರೊಟ್ಟಿ; ಗರುಗಾಗಿರುವ ರೊಟ್ಟಿ: ನನೆದ ಸೂಜ್ಜಿಗೆಯು ಸಲೆಕುಟ್ಟಿ ಮತ್ತದಱ ಸರಿ ಕೆನೆಯನಿಕ್ಕಿನಿಸು ಬೆಣ್ಣೆಯನಿಕ್ಕಿದಾ ರೊಟ್ಟಿಯನು ಮುಚ್ಚುಳೊಳಗಿಕ್ಕಿ ಬೇಯಿಸಲು ತಾನುದುರುರೊಟ್ಟಿವೆಸರಂ ಪಡೆದುದು (ಸೂಪಶಾ. ೧–೧೮). [ಉದುರು₁ (< ಉದಿರ್) + ರೊಟ್ಟಿ]
ಉದುರೆ₁ (ನಾ). ಉದುರಿಸುವ ಪುಡಿ; ಸೂಸಲು; ಪುಡಿ: ಒಲೆಯ ಮೇಲೆತ್ತಿ ಕಾಸಿ ಕುದಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಸೋದಿಸಿ ಶುಂಠಿಯೇಲಕ್ಕಿಯುದುರೆಯಂ ಹಾಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೩–೨೧); ಕೀರೆ ನಱುವಲು ಚಕ್ಕವತ್ತ ಸೊಲೆ ಸಬ್ಬಸೀಗೆ ಮೊದಲಾದ ಸೊಪ್ಪುಗಳ ಬೇಱೆಬೇಱುಕ್ಕರಿಸಿದುದುರೆಯಂ ತುಪ್ಪ ದೊಳು ಹುರಿದ ಹೋಳುಗಳೊಳಗೆ ಹುದುಗಿ ಕೆಲವಂ ತಾಳಿಸಿದೊಡಮವು ತಾ ಶಾಕವಂಗಿ ಹೆಸರಂ ಪಡೆದವು (ಸೂಪಶಾ. ೪–೧೬). [< ಉದುರು₂]
ಉದುರೆ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಉಡಿ, ಪುಡಿಗೆ, ಗೂಡು ಮುರ್ಕಿ, ಚಿತ್ರೋಡಿ, ಉದುರೆ (ಮೈಔಗಿ. ೩೨–೬೧೧). [?]
ಉದುರೆಗರ್ಪುರ (ನಾ). = ಉದುರುಗಪ್ಪುರ: ಇಂಗುಳ್ಳಿ ಕರಿಬೇವು ಮೊದಲಾದುವಂ ತುಂಬಿ ತುಪ್ಪದೊಳುವೊಗ್ಗರಿಸಿಯುದುರೆಗರ್ಪುರವಿಕ್ಕಿ ಮಿಶ್ರರಂಭಾಕುಸುಮವೆಂದು ಹೆಸರಂ ಕರೆವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೪–೪೧). [ಉದುರೆ₁ + ಕರ್ಪುರ]
ಉದುರೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). (ಉದುರಿಸುವಂತೆ) ಪುಡಿಯಾಗು: ಕುದಿಗೊಳಿಸಿ ನೀರ ಪಲಸಿನಕಾಯ ಚುಚ್ಚಿಕೊಂಡದಕೆ ತೆಂಗಿನಹಾಲು ಸೊಜ್ಜಿಗೆಯ ರಸ [ಹಾಲು] ಉದುರೆವಡೆದುಪ್ಪು ಶುಂಠಿಯ ಸಾರ ತಿಳಿದುಪ್ಪವೆಱೆದೆಱೆದು (ಸೂಪಶಾ. ೫–೬೧). [ಉದುರೆ₁ + ಪಡೆ₁]
ಉದುರ್ಗುಟ್ಟು, ಉದುರುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಪುಡಿಪುಡಿಯಾಗುವಂತೆ ಕುಟ್ಟು; ಹುಡಿಮಾಡು: ಕೊಳುಗುಳಕ್ಕನುವಾಗಿ ನಾಗಾರಿಯೆಂದೆಂಬ ಖಳನದಕೊ ಕುಳ್ಳಿಹನೆ ಮುನ್ನಿವಂ ಶೇಷನಂ ಹಿಳಿದು ರಣದಲ್ಲಿ ಪೆಡೆವಣಿಗಳ ನುದುರ್ಗುಟ್ಟುತಾ ರನ್ನದೊಡವನಾಂತೊ (ಘೋರಾಸು. ೫). **ಉದುರುಗುಟ್ಟು**: ಕೆದಱಿತಿಭ ಮುಱಿಮುಱಿದು ಗಿರಿಗಳನುದುರುಗುಟ್ಟುತ ಬೀದಿಯಲಿ ಬೀಸಿದುದು (ತೊರರಾ. ೬–೩೨–೩೨); ಮದನನ ಮೊದಲಂಬು ನಮಗೆ ಸೋಲದರೆದೆಗದವನುಗಿದು ಧೈರ್ಯಗಿರಿಯನುದುರುಗುಟ್ಟುವುದೆಂದು (ಕಂಕವಿ. ೬–೮೩). [ಉದುರು₁ (< ಉದಿರ್) + ಕುಟ್ಟು₁]

ಉದುರ್ಚು 'ಉದಿರ್ಚು' ನೋ.
ಉದೂಖಲ (ನಾ). (ಮರದ) ಒರಳು. [ಸಂ.]
ಉದೆಯಪುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಉದೆಯಪುರಂ ಧರೆಗೀಶನ್ (ಎಇ. IX, ೧೭–೩; ೩೦೦). ಈಗಿನ ಉದ್ಯಾವರ. [ಉದೆಯ₀ + ಪುರ]
ಉದೆಯಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: "ತಿಕ್ತದುಗ್ಧಾ-ಕಂಕುಷ್ಠ, ಉದೆಯಮರ" (ಒಷಧಿ. ೬೮). [ಉದೆಯ₀ + ಮರ]
ಉದೈಸು 'ಉದಯಿಸು' ನೋ.
ಉದೋ 'ಉಧೋ' ನೋ.
ಉದ್ಗಂಧ (ಗು). ಉತ್ತಮವಾದ ಸುವಾಸನೆಯುನ್ನುಳ್ಳ; ಕಂಪನ್ನುಳ್ಳ: ಮುದವಂ ಮಾಡುವ ಧೂಪಧೂಮಲತೆಯಿಂ ಕರ್ಪೂರಪಾಳಿ ಪ್ರದೀಪದಿನೆತ್ತಂ ಬಿಡುಮುತ್ತಿನಚ್ಚಗಡೆಯಿಂ ಮಂದಾರ ಪುಷ್ಪೋಪಹಾರದಿನುದ್ಗಂಧಸುಗಂಧದಿಂ . . . ಅರ್ಚಿಸಿದರಾ ಶ್ರೀದೇವನುಂ ದೇವಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೩೬). [ಸಂ.]
ಉದ್ಗಂಧಿ (ಗು). ಉದ್ಗಂಧವನ್ನು ಉಳ್ಳ; ಸುವಾಸನೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ: ಕರಿಕರ್ಣತಾಳಾನಿಳನೆ ಮಳಯರುಹನಂದನಾಂದೋಳ ನೋದ್ಗಂಧಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೬ ವ). [ಸಂ.]
ಉದ್ಗತ (ಗು). ೧. ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ; ಮೇಲಕ್ಕೆಬಂದ; ಉಂಟಾದ: ಉದ್ಗತಮಾದ ಸದ್ಗುಣೋತ್ಕರಮುಮನೂನಲಕ್ಷ್ಮಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿರವುಂ ದೊರೆವೆತ್ತು ತನ್ನೊಳೊಂದಿರೆ . . . ಏಂ ದೊರೆಯೆಂದೆನಿಸಿತ್ತೊ ಪದ್ಮನಾ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೩). ೨. ವಾಂತಿಯಾದ; ಕಕ್ಕಿದ. (ನಾ). ೩. [ಛಂದ] ಒಂದುಜಾತಿಯ ವೃತ್ತ; ವಿಷಮವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಮರುದರ್ಕವಾಯುಲಘು ಮುಂದೆ ಬರೆ ಸುರಮುದ್ದಿನೇಶನುಂ ಶಶಿ ವಾರಿಜರಿಪು ಸುರಪಾರ್ಕ ಲಗಂ ಮರುದರ್ಕವಾಯುರವಿಗಾಂತಮುದ್ಗತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩–೧೧). [ಸಂ.]
ಉದ್ಗತಜೀವಿ (ನಾ). ಸುಖಹೊಂದಿರುವವನು; ಸುಖಿ: ವ್ಯವಹಾರ ಧನಾಹಿಕಾಯತ ಸೌಖ್ಯೋದ್ಗತ ಜೀವಿಸೇನೆ ಪರಿಪಾಲನೆ ಕಾಮುಕಿಯಿಂತು ಭೋಗಮುಕ್ಕು (ನಾನಾರ. ೧೧೪); "ಉದ್ಗತ ಜೀವಿ–ಸುಖವಂ ಹೊಂದುವ ಪ್ರಾಣಿ" (ನಾನಾರ. ೧೧೪ ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಉದ್ಗತಜೀವಿನ್]
ಉದ್ಗತಿ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು. ೨. ಏಳಿಗೆ; ಏರಿಕೆ. ೩. ವಾಂತಿ. [ಸಂ.]
ಉದ್ಗಮ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೇರುವುದು. ೨. ಏರಿಕೆ. ೩. ಹುಟ್ಟಿಬರುವುದು; ಗೋಚರಿಸುವುದು; ಹೊರಹೊಮ್ಮುವುದು: ಅಮರ್ದಪ್ಪಿ ಹರ್ಷಪುಳಕೋದ್ಗಮಮವರ್ಗಾದತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೫೬). ೪. ಮೂಲಸ್ಥಾನ; ಹುಟ್ಟು: ಪೂನುಪದ ಚರಿತೆ ಪರಸತ್ವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕವಿಕೆ ಕಾಣ ಪುದಪಾತ್ಮಸ್ವಭಾವದುದ್ಗಮವ (ಮಂಕುಕ. ೪೦೪). ೫. ಹೂವು; ಪುಷ್ಪ: ಸೋಮಸೂರ್ಯರ್ ಬಲವರುವ ಪ್ರೋಪ್ಪಾಮಯುತ ಲಿಂಗಂ ಬೊಲೊಪ್ಪಿದುದ್ಗಾಮರಾಶ್ರಯಮಾಗಿ ಕನಕೋದ್ಗಮದ ಪಾಂಗಿನೊಳು (ಶಂಕದಾ. ೧–೩೫). 'ಉದ್ಗಮಚಾಪ' ಪರಾ. [ಸಂ.]
ಉದ್ಗಮಚಾಪ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: ಪಾಡುಗುಂ ಕಳಕಂಠಿಗಳ್ ಕಾಮನುದ್ಗಮಚಾಪನೋಲಗಿಸಿರ್ಪನಚ್ಚರಿ (ರಾಜಶೇ. ೨–೧೧೭). [ಉದ್ಗಮ + ಚಾಪ]
ಉದ್ಗಮನ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಏಳುವುದು; ಹೊರಬರುವುದು: ಭೂತಗಳ ಸಂವೇಶನ (ಅಡಗುವುದು), ಉದ್ಗಮನ (ಹೊರಟುಬರುವುದು) — ಇವು ಭೂತಗಳ ಧರ್ಮವಲ್ಲವೆ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨೪೪ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗಮನೀಯ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆಬರಬೇಕಾದುದು. ೨. ಮಡಿ ಮಾಡಿದ ಧೋತ್ರ; ಒಗೆದ ಬಟ್ಟೆ: "ಧೌತಂ, ಉದ್ಗಮನೀಯಂ – ಈ ೨ ಧೌತಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೦–೩೯೭). ೩. ಮೇಲ್ವಸ್ತ್ರ: "ಉದ್ಗಮನೀಯಮೆನಲೊಲ್ಲಿಯೆನಿಸಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧–೨೯). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗಮಬಾಣ (ನಾ). ಪುಷ್ಪಬಾಣವನ್ನುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: ವಸುದೇವಸುತನ ರೂಪಂ ರೂಪಿಟ್ಟಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ನೃಪ ನಿಜನಂದನೆಯಂ ಮಾಣದಿಸುವನುದ್ಗಮಬಾಣಂ (ಜಗವಿ. ೧೧–೨೨). [ಉದ್ಗಮ + ಬಾಣ]

ಉದ್ಗಮಮಂಜರಿ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು; ಪುಷ್ಪಗುಚ್ಛ: ಉದ್ಗಮಮಂಜರೀ ವಿಳಾಸಂದಳೆದಿರ್ಪ ಮಾಧವಿ (ಶಬಶಂ. ೨–೪೧). [ಉದ್ಗಮ + ಮಂಜರಿ]

ಉದ್ಗಮಮಾಲೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮಾಲೆ; ಪುಷ್ಪಹಾರ: "ಉದ್ಗಮಮಾಲೆ – ಹೂವಿನ ಸರ" (ನಾನಾರ. ೭೨ ಟೀಕೆ). [ಉದ್ಗಮ + ಮಾಲೆ]

ಉದ್ಗಮವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮಳೆ; ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿ: ಸುರಿದುದುದ್ಗಮವೃಷ್ಟಿ ಜಗಕಚ್ಚರಿಯದಾಗಿರೆ (ತಿಮ್ಮಶಾಂ. ೮–೧೨). [ಉದ್ಗಮ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಉದ್ಗಮಸಾರ (ನಾ). ಹೂವಿನ ರಸ; ಮಕರಂದ: "ಉದ್ಗಮಸಾರ– ಹೂವ್ವಿನೊಳಗಣ ಧೂಳಿ" (ನಾನಾರ. ೧೧೪). [ಉದ್ಗಮ + ಸಾರ]

ಉದ್ಗಮಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಾಣ: ಪುಳಿಂದನ ವಕ್ಷಮನುದ್ಗಮಾಸ್ತ್ರದಿಂದಿಸೆ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೦೫). [ಉದ್ಗಮ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಉದ್ಗಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲೇರು; ಹೊರಬರು: ಶರಧಿಯಿಂದುದ್ಗಮಿಸಿಯಡರುವ ತರಣಿಯಂದದಲಿ (ಅಕ್ರೂಚ. ೮–೮). ೨. "ಹುಟ್ಟು" (ಗಂಗಾಮ. ೪೧). [ಉದ್ಗಮನ + –ಇಸು]

ಉದ್ಗರ, ಉಗ್ಗಾರ, ಉಗ್ಗಾರು (ನಾ). = ಉದ್ಗಾರ೧: "ಉದ್ಗರಂ, ವಮನಮೋಕರಿಕೆ ಪರಿತಾಪಮೆನೆ ದವಥು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩–೨); **ಉಗ್ಗಾರ**: ಅವನಿಗೆ ಉಗ್ಗಾರ ಎತ್ತಿದೆ ನಾಲ್ಕೈದುಸಾರಿ ವಾಂತಿಮಾಡಿಕೊಂಡ (ರೂಢಿ). **ಉಗ್ಗಾರು**: ಅವನಿಗೆ ಇಂದು ಉಗ್ಗಾರು ಹತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಉದ್ಗಾರ]

ಉದ್ಗರಣೆ (ನಾ). ಹುಟ್ಟಿಬಂದುದು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡುದು: ಮಾಯಾಸ್ಫುರಣೆಯೇ ಹಂಕೃತಿಯವರೊಳುದ್ಗರಣೆ ತನ್ಮಾತ್ರಗಳು (ಸದ್ಗುರು. ೫–೬). [ಸಂ. ಉದ್ಗಾರಣಾ]

ಉದ್ಗರಿಸು, ಉದಗಲಿಸು, ಉದುಗರಿಸು, ಉದುಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊರಚೆಲ್ಲು; ಹೊರಹೊಮ್ಮಿಸು; ಕಾರು; ಕಕ್ಕು; ವಾಂತಿ ಮಾಡು: ಮುಂಡಿಯ ಪಂಚಾಂಗಮುಮಂ ತಂಡುಲದಿಂದಳೆಯೊಳಡುವುದಂಬಲಿಯಂ ಕೊಂಡುಂಡೊಡದಂ ಮೂಷಕನಿಂ ಖಂಡಮನುದ್ಗರಿಸುವ ಖಿಳವಿಷಮದು ಪರೆಗುಂ (ಖಮದ. ೧೨–೪೮). ೨. ಹೇಳು; ಮಾತಾಡು; ಉದ್ಗಾರ ತೆಗೆ: "ಎಲ್ಲವೂ ಪಾಪದ ಫಲ" ಎನ್ನುತ್ತಾ ಮೆಲ್ಲನೆ ಉದ್ಗರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಟ್ಟುಸಿರಿಟ್ಟಳು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೪೧); ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿನ ಆ ಮುದುಕ ಉದ್ಗರಿಸಿದ. "ಅಬ್ಬಾ ಅದ್ಭುತ! ಕಲ್ಪನೆಗೂ ಬಾರದು" (ಬದುಜ. ೮). **ಉದಗಲಿಸು**: ೩. ಮೀರು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು; ಹೊರದೂಡು: ಇದುವೆ ತಾ ಪ್ರಾರಬ್ಧಫಲವಿದನುದಗಲಿಸಲಾರಳವು (ತೊರರಾ. ೪–೫–೨೪). **ಉದುಗರಿಸು**: ೧. ಒದೆದುಕೊಂಡವು ಜಲಧಿಗರಳವನುದುಗರಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉದುಗಲಿಸಿ]ದನು ಫಣಿಪ ಕೂರ್ಮನ ಹೃದಯ ಬಿಚ್ಚಿತು ಬಿಗುಹು ಸಡಿಲಿದವಾ ಕುಲಾದ್ರಿಗಳ (ತೊರರಾ. ೧–೧೫–೨೦); ಎಜಗಿದವು ಬಜಸಿಡಿಲ ಮೋಹರ ಮುಜಿದು ಹೆಗ್ಗಿಡಿಗಿಚ್ಚುಗಳನುದುಗರಿಸುತನಲನು ಬೀಸಿದನು ಸಂವರ್ತನಂದದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೮–೧೦–೨೫). **ಉದುಗಲಿಸು**: ೧. ಭೀಕರಭೂತಭೇತಾಳರುದುಗಲಿಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉದ್ಗರಿಸೆ] ಖಡ್ಗವಾಯ್ದಾಣಿಯೆ ನಿಜಭುಜದ ತೀಂಟೆ ಹರೆಯೆ ಹಗೆಗಳ ಕೊಂದು (ಹಚಕಾ. ೧೦–೧೪); ದೇವಿಯಿದ್ದಳು ಬಾಗಿಮೊಡಲಿನ ಕೈವೆರಳ ಹತ್ತಿಗೆಯ ಕದಪಿನ ಜೀವನವನುದುಗಲಿಪ ನಯನದ ಮಣಿದ ಮಸ್ತಕದ (ತೊರರಾ. ೫–೩–೩೩). [ಉದ್ಗರ + –ಇಸು]

ಉದ್ಗಲಿತ (ಗು). ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ; ಕಾರಿದ; ಹೊರಬಿದ್ದ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಗಾಢ (ಗು). ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಗಾತ (ನಾ). = ಉದ್ಗಾತೃ: ಉದ್ಗಾತನು ಸಾಮವೇದ ಗಾನಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೫೭); ಉದ್ಗಾತನಾ ಗಾನದಿಂದೆ ಕರ್ಣಾಕರ್ಣಿಯಾಗಿ ಪಸರಿಪ ಸಾಮವೇದದಂತಿರದೆಸೆವ (ಹೆಬ್ಬರ. ೮–೭೧). [< ಸಂ. ಉದ್ಗಾತೃ]

ಉದ್ಗಾತೃ (ನಾ). (ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ) ಸಾಮಗಾನ ಮಾಡುವ ಋತ್ವಿಕ್ಕು: ವ್ಯಾಸ ಕಶ್ಯಪ . . . ಮೈತ್ರಾವರುಣಾಗ್ನಿ ಪರಿಚಾರಕಹೋದ್ಗಾತೃನೇತೃಹೋತೃಜಮುದಗ್ನ್ಯಾದಿಗಳಪ್ಪ ಷೋಡಶರ್ತ್ವಿಜರ್ಕಳಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೩೩ ವ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗಾಯನ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಗಾನ, —ಸಂಗೀತ: ಕರಿಣೀವೃಂದ ಪ್ರಜೋದ್ಗಾಯನ ಸಮುದಯ ಕರ್ಣಾಮೃತಸ್ಯಂದಿ ಹಿಂದೋಳರವಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೭). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗಾರ (ನಾ). ೧. ವಾಂತಿ; ವಮನ; ಕಾರುವಿಕೆ. ೨. ತೇಗು. ೩. (ಭಾವಾವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ) ಮಾತು, —ಕೂಗು.

ಉದ್ಗಾರತೆಗೆ = ಶಬ್ದಮಾಡು; ಕೂಗಿಹೇಳು: "ನಾನು ಈ ಹೆಣ್ಣಾಗಿ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯವಿಲ್ಲದೇ ಅಪಕಾರವೆಸಗಲಾದೀತೇ?" ಎಂದು ಉದ್ಗಾರತೆಗೆದನು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೫೭); "ಶಿವು ಬಂದ!" ಎಂದು ಉದ್ವೇಗದಿಂದ ಉದ್ಗಾರತೆಗೆದು "ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗಿದ್ದೆಪ್ಪಾ ಮಗನೆ ಇಷ್ಟುದಿನ?" ಎಂದು . . . ಕೇಳುತ್ತ (ಪ್ರಣಸ. ೬೬). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗಾರವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಓಕರಿಸು; ಅಸಹ್ಯಪಡು: ಮನದನ್ನಳಪ್ಪ ಕೆಳದಿಗೆ ಮನಮಂ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಬಱಿಕ ಕಳಿಪಿದೊಡವಳಾತನ ರೂಪುಗಂಡು ಕಣ್ಣಿಂ ಮನಕ್ಕಮುದ್ಗಾರವೆತ್ತು ಭೋಂಕನೆ ಮಗುಟ್ದಳ್ (ಯಶೋಚ. ೨–೩೩); "ಉದ್ಗಾರವೆತ್ತು – ಅಸಹ್ಯಪಟ್ಟು; ಹೇಸಿ" (ಯಶೋಚ. ಕೋಶ). [ಉದ್ಗಾರ + ಪೆಱು]

ಉದ್ಗಾರಿ (ಗು). ಹೊರಸೂಸುವ; ಹೊರಹೊಮ್ಮಿಸುವ: ದಳನ್ನೀಲನೀರೇಜಿನೀಬಂಧುರಗಂಧೋದ್ಗಾರಿಲೀಲಾಸರದ ಪುಳಿನದೊಳ್ . . . ದೇವಕುಳ್ಳಿರ್ಪುದೀಗಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೧೪೮). [< ಸಂ. ಉದ್ಗಾರಿನ್]

ಉದ್ಗಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊರಸೂಸು; ಹೊರಚೆಲ್ಲು: ಘಟಸಮಾಧಿಯೊಳಿಹುದು ಮನಮುದ್ಗಾರಿಸುತ್ತಿಹುದು ಘಟಸುಮುದ್ರಾಂಕಿತದೊಳಿಹುದು (ಶಂಕದಾ. ೩–೬೬); ಶಂಕರ ನಿರೂಪಂಬಡೆದು ಸರವಣದೊಳುದ್ಗಾರಿಸಲ್ ಕಂದನುದಯವಾಗೆ (ಗುರುಚಾ. ೪–೩೨). ೨. ವಾಂತಿ ಮಾಡು; ಕಾರು: ಬಿಸರುಹನೇತ್ರೆಯವರವಲೋಕಸಾಂದ್ರಚಂದ್ರಿಕೆಯ ನೀಂಟೆ ಮತ್ತದನುದ್ಗಾರಿಸುವಂತೆಸೆದಪುದೆಂದೀಕ್ಷಿಸಿದಂ ಪೂತೆಸೆವ ತಿಲಕಮಂ ಯದುತಿಲಕಂ (ಜಗವಿ. ೧೪–೬೯). ೩. ಉದ್ಗಾರ ತೆಗೆ; ಕೂಗು. [ಉದ್ಗಾರ + –ಇಸು]

ಉದ್ಗಿರಣ (ನಾ). ಕಾರುವುದು; ವಮನ; ವಾಂತಿ ಮಾಡುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಗೀಥ (ನಾ). ಸಾಮಗಾನ ಮಾಡುವಿಕೆ: ಬ್ರಹ್ಮೋದ್ಗೀಥದ ಸರಸತಿಯಂತೆ ನಿರ್ಗುಣದಿಂ ಗುಣಮಯಿಯೊಗೆವಂತೆ (ಗಣೇಶ. ೧೬–೪೧೭). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗುಣ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಗುಣ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಗುಣಯುತ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನು: ಕನಲ್ದಿಂ ಸ್ವೈರಣೆವಂತನುದ್ಗುಣಯುತಂ ತಾಂ ನಿರ್ಗುಣಂ ದುಷ್ಕುಲಂ ಧನಿಕಂ ಸತ್ಕುಲಜಾತನ್ (ಸೋಮೇಶ. ೫೨). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗೂರ್ಣ (ಗು). ಮೇಲೆತ್ತಿದ; ಮೇಲೆ ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟ. "ಉದ್ದವಾಗಿ ಎಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗ್ರಂಥ (ಗು). ೧. ರಟ್ಟುಕಟ್ಟದ; ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾದ. (ನಾ). ೨. ವಿಭಾಗ; ಅಧ್ಯಾಯ. ೩. ಪ್ರೌಢವಾದ ಗ್ರಂಥ: ಉದ್ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಮೂಲದಲ್ಲಿಯೇ ಓದುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨ ಮುನ್ನುಡಿ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗ್ರೀವ (ನಾ). ಕೊರಳನ್ನು ನಿಮಿರಿಸಿದವನು; ಎತ್ತಿದ ಕೊರಳುಳ್ಳವನು: ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಮಂ ಪೊಗಟ್ಟುದ್ದರ್ಕೆ ದರ್ಕಂ ನುಂಗಿದಂತುದ್ಗ್ರೀವನಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೫೧ ವ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘ (ಗು). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ; ಉಚ್ಚವಾದ: ಈ ಧರೆಯ ಪೆಂಡಿರುದ್ಘಪಯೋಧರೆಯ . . . ಬೆಡಂಗನಾರುಮೇನೆಯ್ದುವರೇ (ಆದಿಪು. ೪-೪೬); ಮಧುಮಾಸಕೇಸರಿ ವಿಯೋಗಿಗಳೆಂಬ ಮೃಗಂಗಳಂ ಭಯಂಗೊಳಿಸಿದುದುದ್ಘಕೀರ ಮದಕೋಕಿಲ ಗರ್ಜಿತ ತರ್ಜಿತಂಗಳಿಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೨೩). (ನಾ). ೨. ಸುಖ; ಉತ್ತಮತೆ. ೩. ಬಲ. ೪. ಮಾದರಿ. ೫. ಒಳ್ಳೆಯವನು: "ಪ್ರಕಾಂಡಃ, ಉದ್ಘಃ – ಈ ೨ ಒಳ್ಳಿದಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೨-೨೨೩). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘಕೀರ್ತಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ತೇಜಿರಾಜ ದಂಡಾಧಿಪನಂ ಪರಾರ್ಥ್ಯನಿಧಿಯಂ ನುತಮೂರ್ತಿಯನುದ್ಘಕೀರ್ತಿಯಂ (ಕಇಅ. ೭೪-೧೨-೨೩; 1170). [ಉದ್ಘ + ಕೀರ್ತಿ]

ಉದ್ಘಕೃತಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕೃತಿ, —ಗ್ರಂಥ: ನೆಗಟ್ದುವರಿರ್ವರ ಪೆಸರ್ಗಂ ನೆಗಟ್ದುವು ತನ್ನೆರಡುಮುದ್ಘಕೃತಿಗಳ್ ರಾಯಂ ಮಗನತ್ತಿಮಬ್ಬೆ ಮಗಳೆನೆ ನೆಗಟ್ದಂ ಸಂತಾನವೃದ್ಧಿಯಿಂ ಕವಿರತ್ನಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೫೩). [ಉದ್ಘ + ಕೃತಿ]

ಉದ್ಘಚಾರಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು: ಸದಾಚಾರ ಸಮೇತರಾದರೆಮಗೀಗೆ ಶಿವಾಸ್ಪದಮುಕ್ಕು ಸೌಖ್ಯಮುಂ ಸೂರಿಗಳಂಗಜಾರಿಗಳತತ್ತ್ವವಿದಾರಿಗಳುದ್ಘಚಾರಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೩). [ಸಂ. ಉದ್ಘಚಾರಿನ್]

ಉದ್ಘಟ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾತ್ರೆ; ದೊಡ್ಡಪಾತ್ರೆ, —ಮಡಕೆ: "ಅಣುಮಣಿಕೆ ಮೊಗೆಯಕ್ಕುವುದ್ಘಟಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ. ಉಧ್ವಟಂ, ಉಪ್ಪಟಂ] ಕರಬೋನಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೪). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘಟನ (ನಾ). ೧. ತೆರೆಯುವುದು; ಅನಾವರಣ; ಪ್ರಕಟನೆ. 'ಉದ್ಘಾಟನ' ಪರಾ. ೨. ತಾಗುವಿಕೆ; ಘಟ್ಟನ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಘಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲೆಬಿದ್ದು ತಾಕು; ಘಟ್ಟಿಸು: ಸ್ಫಟಿಕಲಿಂಗ ಸ್ಫುಟದ ಮರೀಚಿಗೆ ಚಟುಲಭಾಸ್ಕರಕರಪಟಲ ಉದ್ಘಟಿಸದಡಗಲು (ಬಸವು. ೫೧-೬೧). [ಉದ್ಘಟನ + -ಇಸು₃]

ಉದ್ಘಟ್ಟ (ನಾ). = ಉದ್ಘಟ್ಟನ: ಸುಯೋಧನೋರು ಮಕುಟೋದ್ಘಟ್ಟ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಕ್ಷರಾವಳಿ ವಿನ್ಯಸ್ತವಿಶಾಲ ನಿಶ್ಚಳಶಿಲಾಸ್ತಂಭಂ... ಹಿಡಿಂಬಾಂತಕಂ (ಗದಾಯು. ೧-೫೫). "ತುಳಿದು ಕುಟ್ಟುವುದು" (ಗದಾಸಂ. ಟಿಪ್ಪಣಿ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘಟ್ಟನ (ನಾ). ಬಲವಾಗಿ ಕುಟ್ಟುವಿಕೆ; ಸದೆಬಡಿಯುವಿಕೆ: ಎಟೆದುಯ್ದಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಹಸ್ತಪಾದತಲೋದ್ಘಟ್ಟನದಿಂ ಪಡಲ್ವಡಿಸುತುಂ ಮಾಜಾಂತ ಸಾಮಂತರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೩೧). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘನ (ನಾ). ಬಡಗಿಯು ಮರಗೆಲಸ ಮಾಡುವಾಗ ಒತ್ತಿಗಾಗಿ ಅಡಿಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಪಟ್ಟಡಿ; ಒತ್ತುಗೊರಡು; "ಅಡಿತುಂಡು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘಾಚಾರ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆಚಾರ: ತನುಸೌಂದರ್ಯದಿ ನನ್ನನಿನ್ನನೆನಲುದ್ಘಾಚಾರದಿಂದನ್ನನಿನ್ನನೆನಲ್ . . . ಅಕ್ಷೂಣತ್ವದಿಂದನ್ನನಿನ್ನನೆನಲ್ಪಾರದು ನಿನ್ನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮೫). [ಉದ್ಘ + ಆಚಾರ]

ಉದ್ಘಾಟ (ನಾ). ೧. ಕಾವಲು ಮನೆ; ಠಾಣೆ. ೨. ಪ್ರಸ್ತಾವ; ಸಂದರ್ಭ: "ಉದ್ಘಾ[ತ]ಟಃ, ಪ್ರಸ್ತಾವಃ, ದ್ವಾರಃ, ಅವಸರಃ, ಕ್ಷಣಃ- ಈ ೫ ಅವಸರಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೩-೬೫). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘಾಟಕ (ನಾ). ೧. ಆರಂಭಿಸುವವನು; ತೆರೆಯುವವನು. ೨. ಬೀಗದಕೈ; ಕೀಲಿಕೈ. ೩. (ಬಾವಿಯಿಂದ) ನೀರನ್ನು ಎತ್ತುವ ರಾಟೆ: "ಉದ್ಘಾಟಕಂ, ಘಟೀಯಂತ್ರಂ, ಪಾದಾವರ್ತಃ, ಅರಘಟ್ಟಕಃ —ಈ ೪ ರಾಟಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೩-೬೩). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘಾಟನ (ನಾ). ೧. ತೆರೆಯುವಿಕೆ: ಪೂರ್ವೋಕ್ತಸ್ಥಿತಿಯೊಳ್ ವಜ್ರಕವಾಟೋದ್ಘಾಟನಂಗೆಯ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೬೭). ೨. ಆರಂಭೋತ್ಸವ. ೩. ಎತ್ತುವುದು; ಮೇಲೇರಿಸುವುದು. ೪. (ಬಾವಿಯಿಂದ) ನೀರನ್ನು ಎತ್ತುವ ರಾಟೆ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಘಾಟನೆ (ನಾ). = ಉದ್ಘಾಟನ ೨: ಸಾಯಿಬಾಬಾ ಮಂದಿರದ ಉದ್ಘಾಟನೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಉದ್ಘಾಟನಾ]

ಉದ್ಘಾಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆರಂಭಿಸು; ತೆರೆ: ಶ್ರೀಯುತರು ನೂತನ ಭವನವೊಂದನ್ನು ಉದ್ಘಾಟಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). ೨. ದೋಷವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹೇಳು; ಆಕ್ಷೇಪಿಸು: ತನ್ನನುದ್ಘಾಟಿಸಿ ನುಡಿದೊಡುಮ್ಮಚ್ಚದೊಳ್ ಮೆಚ್ಚದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೭೬). [ಉದ್ಘಾಟನ + -ಇಸು₃]

ಉದ್ಘಾತ (ನಾ). ೧. ಬಲವಾದ ಪೆಟ್ಟು; ಹೊಡೆತ. ೨. ಒಂದು ಆಯುಧ; ಗದೆ. ೩. ಆರಂಭ; ಉಪಕ್ರಮ; ಉದ್ಘಾಟನೆ. ೪. ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ. ೫. (ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿನ) ಅಧ್ಯಾಯ; ವಿಭಾಗ. ೬. ಜಾರುವುದು; ಮುಗ್ಗರಿಸುವುದು: ಮಾತೇನುದ್ಘಾತದೋಷ ಪ್ರಕರರಹಿತನೆನಿಪನಾಪ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೩೯). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘಾಸಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕತ್ತಿ: ಗಜಘಟಾಟೋಪ ಕುಂಭಸ್ಥಳೀ ಭೇದನನುಗ್ರೋ[ದ್ಘಾ]ಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉದ್ಘಾಸಿ, ಉದ್ವಾಸಿ] ಭಾಸ್ವದ್ಭುಜ ಪರಿಘನನಾರೂಢಸರ್ವಜ್ಞನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೧). [ಉದ್ಘ + ಅಸಿ]

ಉದ್ಘೃಷ್ಟ (ಗು). ತಿಕ್ಕಿದ; ಉಜ್ಜಿದ: ದ್ವಿರದೋದ್ಘೃಷ್ಟಘನಸ್ರವತ್ಸರಳ ಸಾರಾಮೋದಮುದ್ದಾಮಭೃಂಗರವಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೯). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘೋಷ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಶಬ್ದ; ಬಲವಾದ ಧ್ವನಿ: ಮಂಗಳಾರತಿಯ ವಾದ್ಯದನಿ, ಭೇರಿಯ ರವಂ ಹಂಪೆಯ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನಾಲಯದ ಉದ್ಘೋಷಂ (ವಿಜದ. ೧). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘೋಷಣ (ನಾ). = ಉದ್ಘೋಷಣೆ (೬). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘೋಷಣೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿ ಹೇಳುವುದು; ಸಾರುವುದು. [ಸಂ. ಉದ್ಘೋಷಣ]

ಉದ್ಘೋಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿ ಹೇಳು; ಸಾರು: ಕುಡಿದಂ ಕುಂಭಜನೆನ್ನನಾತ್ಮವಧುವೊಳ್ ಕೂಡಿದರ್ ನೆಂದಿಂದರಂ ಕಡೆದಂ ತನ್ನಹಿತಾದ್ರಿಗಾಂ ಶರಣಮೆಂದು . . . ಹಾಲಾಹಲಂಗೊಟ್ಟೊಡಂ ಮೃಡನೊರ್ವಂ ಮುಳಿಯಂ ಗಡೆಂದುಲಿವವೋಲುದ್ಘೋಷಿಕುಂ ಸಾಗರಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೩೧); ಹತ್ತು ವೈತಾಳಿಕರು ಏಕಕಂಠದಿಂದ ಹೊಯಿಸಳೇಶ್ವರರ ಬಿರುದಾವಳಿಗಳನ್ನು ಉದ್ಘೋಷಿಸಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೬). [ಉದ್ಘೋಷಣ + -ಇಸು₃]

ಉದ್ದ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತರ; ಉಚ್ಚ: "ಆಯಾಮಃ, ಆನಾಹಃ – ಈ ೨ ಉದ್ದಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೩೦–೧೧೧); "ತುಂಗಮುನ್ನತಮುಚ್ಚಮೆನಲುದ್ದ ಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨–೨೩); "ಉದ್ದಮುಚ್ಚಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೬); ವಟು ಮರದುದ್ದವಾದನನಿತಲ್ಲದೊಡಿತ್ತಲೆಯುದ್ದವಾದನಕ್ಕಟ ಮದಿಲುದ್ದವಾದನಿವನಾವನೊ ಪೆರ್ಮರದುದ್ದವಾದನಿಂತುಟು ಗಿರಿಯುದ್ದ ವಾದನಿದು ವಿಸ್ಮಯಮಾ ಮುಗಿಲುದ್ದವಾದನೋವಟವಟುಟಗಂ ದಿಟಕ್ಕೆನೆ ಕರಂ ಬಳೆದಂ ಮನದಂತೆ ವಾಮನಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೬–೨೪); ನಿನ್ನುದ್ದಕ್ಕೆ ಹೊನ್ನಂ ಸುರಿಯನೇ ತರಿಸಿ (ಬಸವು. ೪೦–೧೩); ಹದಿನಾಜುಯೋಜನ ದುದ್ದದುಪ್ಪರಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೫–೩–೩); ಉದ್ದ ಬೆಳೆದವನಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಕಡಿಮೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಲಂಬ; ದೀರ್ಘ; ನೀಳ: ಮೇದಿನಿಯಳತೆಗೆ [ಕೆಳೆ] ಪಿರಿದಾದುದೆ ತಾನುದ್ದವೆನಿಪುದು (ವ್ಯವಹಾ. ೩); ಎರಡು ಸಾವಿರದುದ್ದ ವದು ಮತ್ತೆರಡು ಸಾವಿರದಗಲ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩–೫೬). ೩. ಆಳ: ಸಾವಂಗೆ ಸಮುದ್ರಂ ಮೊಣಕಾಲುದ್ದಂ (ಪಂಚತಂ. ೮೯–೪).

ಉದ್ದಕು, ಉದ್ದಕ್ಕೂ = ಎಡೆಬಿಡದೆ; ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ: ಹೆಜ್ಜೆ ಯಲಿ ಹಿಗ್ಗಿರಲು, ಹಾದಿಯುದ್ದಕು ಸೊಗಸು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೫೩); ಆತನು ಉದ್ದಕ್ಕೂ ತನ್ನ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡು ಬಂದ (ರೂಢಿ). **ಉದ್ದದ ಗಂಜಿ** = (ಕರಾ) ತೆಳ್ಳಗಿನ ಗಂಜಿ: ದಿನ — ಎರಡುಪಾವು ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಬೇಯಿಸಿ, ಬೆಳ್ಳಿ ಒಂದು ಉದ್ದದ ಗಂಜಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ (ಚೋಮದು. ೧೧). **ಉದ್ದನೆಯ, ಉದ್ದನ್ನ** = ನೀಳವಾದ; ಎತ್ತರವಾದ: ಉದ್ದ ನೆಯ ಬಿಳಿಯ ಜುಬ್ಬ (ಆಯರ್ಕ. ೧); ಉದ್ದನ್ನ ಬಿರಸುಕೂದಲು (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೩೦ ಕ); ಉದ್ದನ್ನ ಪಟ್ಟೆಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೩೧ ಕ). **ಉದ್ದಬಿದ್ದಮಾಗು** = ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗು: ತುಜುಗಿದ ಮುಗಿಲಾ ಮುಗಿ ಲಿಂದೆಜಗುವ ಮಜಿ ಕದಡಿ ಬರ್ಪ ತೊಜೆ ಬೆಟ್ಟು ತೆವರ್ ಮೊಜಡುಪಜ ಲಧಿಗಳೆನೆ ಜನಮಜಿಯಜಿಯೆ ದಲುದ್ದಬಿದ್ದಮಾಯ್ತುವನಿತಳಂ (ಆದಿಪು. ೬–೬೨). [< ಸಂ. ಊರ್ಧ್ವ]

ಉದ್ದಂ, ಉರ್ದಂ (ಅ). ಉದ್ದವಾಗಿ: ಮರಂಗಳ ಪೋಟ್ವಿಂತೆ ಕರಗಸಂಗಳಿಂದಮುದ್ದಂ ಪಿಡಿದು ಪೋಟ್ವುದುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೯–೩೦). **ಉರ್ದಂ**: ಇಱಿವ ಬಲಿಗುಡುವ ಪೈರಂದಜಿಪುರ್ದಂಸೀಳ್ವ ಪೋಟ್ವ ಪರವುವ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೯೦). [< ಉದ್ದ]

ಉದ್ದಂಕೆ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಸಂಖ್ಯೆ; ಒಂದರ ಕೆಳಗೆ ಒಂದ ರಂತೆ ಅಂಕಿಗಳನ್ನು ಬರೆದ ಸಾಲು (ಕ). [ಉದ್ದ + ಅಂಕೆ$_1$]

ಉದ್ದಂಗಿ (ನಾ). ಉದ್ದನೆಯ ಅಂಗಿ; ನಿಲುವಂಗಿ: ಗಂಡಸರು ಇಜಾರು, ಉದ್ದಂಗಿ, ಶಲೆ, ಮುಂಡಾಸುಗಳನ್ನು ಮೈಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು (ಕಭಾಗ. ೨೦೯); ಉದ್ದಂಗಿಯ ಜನರು ಮಾತ್ರ . . . ಸಾಕಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಕಳೆಯುವರು (ಚೀನಬಾ. ೨೪). [ಉದ್ದ + ಅಂಗಿ$_2$]

ಉದ್ದಂಡ$_1$ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ ನಾಳವುಳ್ಳ, —ಕೋಲುಳ್ಳ: ಉದ್ದಂಡ ಪುಂಡರೀಕಂಗಳಂ ಶ್ವೇತಾತಪತ್ರಂಗಳೆಂದೇ ಮಾಡಿ ಪಿಡಿಸಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೮–೪೧ ವ). ೨. ನೀಳವಾದ; ಎತ್ತರವಾದ: ಉರಿಗಣ್ ಕೆತ್ತುವ ಮಿಾಸೆ ಪೆರ್ಚಿದಕೊರಲ್ ಪೆರ್ಬಾಲವುದ್ದಂಡವಕ್ರರದಂ ಮಿಂಚುವ ಮೆಯ್ (ನಳಚಂ. ೬೬); ಮಂಗಳಂಗಳ ಸಾಲು ಶೃಂಗಾರಂಗಳೊಪ್ಪದ ಕೀಲು ಭಕ್ತಜನಂಗಳಿಗೆ ಬಲದೋಳು ಹರನುದ್ದಂಡಕರವಾಳು (ಬಸವು. ೨೮–೪೬). ೩. ಪ್ರಬಲವಾದ; ಪ್ರಚಂಡವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: ಧರೆಯೊಳಗೆ ಬೇಗದಿಂ ಹರಿಣನತ್ಯಧಿಕವಾ ಹರಿಣನಿಂ ಮರುತನುದ್ದಂಡವು (ಹಚಕಾ. ೬–೩೩); ಸೆಣಸುವಧಟರ ಗಂಡ ಸಮರಾಂಗಣಕಮಲಭೇರುಂ ಡನಾ ದಿನಮಣಿಯ ಮಗನುದ್ದಂಡಕರ್ಣನ ಕಂಡಳಾ ಕುಂತಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೧ ಸೂಚನೆ); ಆಗಳೊಂದುದ್ದಂಡಪ್ರಚಂಡಕಂಠೀರವಂ ಗೆಂಟನೊಳ್... ನಿಂದು (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೧೫ ವ); ವೀರಶ್ರೀಯನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲ ಉದ್ದಂಡದೋರ್ದಂಡಬಾಹುಯುಗ್ಮ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೬). (ನಾ). ೪. ದರ್ಪ; ಅಹಂಕಾರ; ಗರ್ವ: ವಿಪರೀತದ ತೊಂಡುತೊಳಸಂ ಮಜಿದು ಕರ್ಮಾಂಗಮಾಗಿರ್ದ ಪಿಂಡಮಂ ತೆಗೆದು ಮಡುವಿನೊಳು ಹಾಯ್ಕೆಂಡೊಡುದ್ದಂಡದಿಂದೆತ್ತಿಬೀದಿಗೆ ಬಿಸುಡಲಾ ದ್ವಿಜಂ ರೋಷಭೀಷಣ ನಾದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೩೦). ೫. ಗರ್ವದ ಮಾತು; ಅಹಂಕಾರದ ಮಾತು: ಉದ್ದಂಡವ ನುಡಿವ ಮಂಡಲಿಕರ ಗಂಡ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿ ದ್ರೋಹರ ಗಂಡ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೪–೪; 1497). [ಸಂ.]

ಉದ್ದಂಡ$_2$ (ಅ). ದೀರ್ಘವಾಗಿ; ಬಹುಕಾಲದ ವರೆಗೆ: ಉದ್ದಂಡ ಬಾಳಣುಗ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೮–೨೧). [< ಉದ್ದಂಡ$_1$]

ಉದ್ದಂಡತನ (ನಾ). ದರ್ಪ; ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ; ಅಹಂಕಾರ; ಶೌರ್ಯ: ಕಂಡಿರೇ ದೇವಿಯರೆ ನರನುದ್ದಂಡತನವನು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೭–೨೪). [ಉದ್ದಂಡ$_1$ + -ತನ]

ಉದ್ದಂಡತೆ (ನಾ). ೧. = ಉದ್ದಂಡತನ. ೨. ಉದ್ದವಾದ ತಾಳು ಇರುವಿಕೆ; ಉದ್ದವಾದ ನಾಳವಿರುವಿಕೆ: ೧,೨. ನೆಗಟ್ಟುದ್ದಂಡತೆ ಕಂಟಕಸ್ಥಿತಿ ಸರೋಜವ್ರಾತದೊಳ್ ರಾಜಲೀಲೆ ಗುರುಸ್ಫೂರ್ತಿ ನಭೋಗ್ರ ದೊಳ್. . .ಪೀನಮೊಪ್ಪುಗುಮುರ್ವೀಶರೊಳೊಪ್ಪದೆಂದೆನಿಸಿದಂ ತನ್ನೇೞ್ಗೆ ಯಿಂ ಪದ್ಮಜಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೫೬). [ಸಂ. ಉದ್ದಂಡತಾ]

ಉದ್ದಂಡದೇವತೆ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ದೇವತೆ: ಕಂಡರಿಸಿದ ಕಲ್ಲ ಪುತ್ತಳಿಗಳ ಮೊಗಗಂಡು ದೇವತೆಗಳೆಂದವನು ಕೊಂಡಾಡಿ ಬೇಡಿದರೀವವೆ ವರವನುದ್ದಂಡ ದೇವತೆ ನಿನ್ನಂತೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೩–೮೧). [ಉದ್ದಂಡ$_1$ + ದೇವತೆ]

ಉದ್ದಂಡನಮುಸ್ಕಾರ (ನಾ). ದೀರ್ಘದಂಡ ನಮಸ್ಕಾರ; ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ನಮಸ್ಕಾರ: ಉದ್ದಂಡ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿ ಸ್ವಾಮಿಾ ನೀವೇ ಗತಿ ಎಂದು ದೀನನಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡನು (ಕುರುಕಾ. ೯೩). [ಉದ್ದಂಡ$_1$ + ನಮಸ್ಕಾರ]

ಉದ್ದಂಡಷಟ್ಪದ (ನಾ). = ಉದ್ದಂಡಷಟ್ಪದಿ: ಸಲ್ಲಲಿತಮಪ್ಪ ಸಕ್ಕದದಿ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರುಲ್ಲಸದಿ ಪೇಳ್ವುದಂ ಕರ್ಣಾಟಕೃತಿಬಂಧದಲ್ಲಿಯುದ್ದಂಡ ಷಟ್ಪದಮಾಗಿ ಬರೆದೆನಿಂತಿದನು ಭವ್ಯರು ಕೇಳ್ವುದು (ಸಮ್ಯಕಾ. ೧–೯). [ಉದ್ದಂಡ$_1$ + ಷಟ್ಪದ]

ಉದ್ದಂಡಷಟ್ಪದಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಷಟ್ಪದಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ವಾರ್ಧಕ ಷಟ್ಪದಿ: ಉದ್ದಂಡ ಷಟ್ಪದಿ (ರಾಘಚ. ೧೯–೮೧); ವೆಂಕಟ ನೃಪಂ ಶಿವಗೀತೆಯರ್ಥಮನುದ್ದಂಡಷಟ್ಪದಿಗಳಿಂ ಕನ್ನಡಿಸಬೇಕೆಂದು ನೇಮಿಸಿದನು (ಕವಿಚ. II, ೩೧೯, ಶಿವಗೀತೆ). [ಉದ್ದಂಡ$_1$ + ಷಟ್ಪದಿ]

ಉದ್ದಂಡಿಕೆ (ನಾ). ದರ್ಪ; ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ; ಅಹಂಕಾರ; ಗರ್ವ: ದಂಡಿಸು ವರಾರೆನ್ನನೆಂಬುದ್ದಂಡಿಕೆಯೊಳೆಮ್ಮರ್ಥವಂ ನೀಂ ಕೊಂಡೆಯಲ್ಲದೆ ಮಿಕ್ಕಿ ನವರಾದಡೇನವರ ದಂಡಿಸದೆ ಬಿಡುವೆನೆ (ಬಸವು. ೧೧–೮); ತಾಯ ತಂದೆಯಚಿತ್ತಮಂ ಭಾವಿಸುತೆ ತರಬೇಕೊ ಉದ್ದಂಡಿಕೆಯೊಳೀಗ ಸೇವಕರ ಬಿಟ್ಟು ಪಿಡಿತರಿಸಬೇಕೋ (ಪ್ರಭುಪು. ೮–೨೬). [ಉದ್ದಂಡ + -ಇಕೆ]

ಉದ್ದಂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಅಲ್ಲಗಳೆ; ಮಿಾರು: ಕಂಡುದ ಮಜಿಯಿಟ್ಟೆನೆ ನಿನ್ನ ಸೊಲ್ಲನುದ್ದಂಡಿಸಿದೆನೆ ಸೇವೆಗಲತೆನೆ ಕೊಂಡಾಡ ದುಬ್ಬಿದೆನೆ ನಿನ್ನ ಪಿಂತಾಡಿಕೊಂಡೆನೆ ಮುಳಿಸ ಬಿಟ್ಟುಸುರೆಂದಾ (ಸೊಬಸೋ. ೧೩–೧೨); ಮಗನ ಶಿರವಂ ನೀಂ ಖಂಡಿಸೆಂದಾ ಪ್ರಧಾನಿಗೆ ಬೆಸಸಲೊಡೆ ಯನ ಕುಮಾರನೆಂದುಳಿಹಿ ತನ್ನ ಮಂಡೆಯಂ ಮನೆಗೆ ಬಂದರಿದುಕೊಳೆ ಮಂತ್ರಿಯುದ್ದಂಡಿಸಿದನೆಲವೊ ಸರಿದಾಯಿ ನೀನೀತನಂ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಮಸ್ತಕವನರಿಯೆನುತೆ (ಚಬವು. ೫೫–೧೫). [ಉದ್ದಂಡ$_1$ + -ಇಸು]

ಉದ್ದಂಡೆ (ನಾ). ಸಮರ್ಥಳಾದವಳು; ಪ್ರೌಢೆ; ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿ; ಗರ್ವಿಷ್ಠೆ: ಆಳಿಗೊಳೆ ರಂಜಿಸುವ ಜಾಣಿನ ಮೇಳದುದ್ದಂಡೆಯರು ಜೊತ್ತಿನ ಸೂಳುಪಾಳಿಯೊಳಂಗನೆಯರೈದಿದರು ಗೋಪತಿಯ (ಅಕ್ರೂಚ. ೪–೧೫); ಕಂಡ ಕಂಡವರೊಳು ಕಡುದೈನ್ಯವಡೆಯದುದ್ದಂಡೆಯೆನಿಸಿ ತಾನಿರದೆ ಗಂಡನ ಘನತೆಯೆಂತಂತು ಪೆರ್ಮೆಯ ಕೈಕೊಂಡೆಸೆವುದು ಕೋವಿದೆಯರು (ಹದಿಬ. ೪–೪೧). [ಉದ್ದಂಡ$_1$ + –ಎ$_3$]

ಉದ್ದಂನುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚು ಮಾತನಾಡು; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಮಾತಾಡು: ಎಡೆಗೋದಿರದಿರಿಮುದ್ದಂ [ಪಾಠಾಂ. ಉಚ್ಚಂ, ಊಚಂ] ನುಡಿಯದಿರಿಂ ನೃಪತಿ ನುಡಿಯೆ ನುಡಿಯಿಂ (ಆದಿಪು. ೯–೬); ಇವು ಮತ್ತೀ ಭಂಗಳುದ್ದಂನುಡಿಯದೆ ಭಯದಿಂದಟ್ಟಿದಂ ಮಾಳವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೧೪೮). [ಉದ್ದಂ + ನುಡಿ$_1$]

ಉದ್ದಂನೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಹಾರು; ದೂರಹಾರು: "ಉದಂಚಿತ ಮೆಂಬುದು ಉದ್ದಂನೆಗೆದುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೬–೮೩); ಪಿರಿಯಮರಂಗಳನುಜಿದೆ ಕೊಂಡು ನೂಂಕಿ ಪೊತ್ತುಂ ಪರಿಯುತ್ತುಂ ಪೊಣರ್ದುದ್ದಂನೆಗೆದು ಕುನುಂಗಿ ಭರದಿಂ ತಲೆಯೆತ್ತಿಯುರ್ಬಿ (ಪಂಚತಂ. ೪೬–೫); ಮುನ್ನೀರುದ್ದಂ ನೆಗೆದಿಂದ್ರನಂದನಕೆ ಪೊಯ್ಮೀರಾಯ್ತಿದೇಂ ರೌದ್ರನೋ (ಜಗವಿ. ೧೮–೨೬). [ಉದ್ದಂ + ನೆಗೆ]

ಉದ್ದಂಬರ್ (ಕ್ರಿ). ಉದ್ದವಾಗಿ ಬರು; ಸಾಲಾಗಿ ಬರು: ಲಯದಿಂ ಮೆಲ್ಪಿಂ ಬೆಡಂಗಂಪಡೆವ ತುರಗದಿಂ ಚಿತ್ರಿತಚ್ಛತ್ರಿಕಾಲೀಲೆಯಿನುದ್ದಂಬರ್ಪ ಚೇಟೀನಿವಹದ ಬರವಿಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೪೫); ಮಲೆಪರ್ ಮಾಜಾಂಪರಿಲ್ಲ . . . ಎತ್ತಲುಮುದ್ದಂಬಂದು ದಳ್ಳೆಂದುರಿವ ರಿಪುಗಳಿಲ್ಲ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೮೦). [ಉದ್ದಂ + ಬರ್]

ಉದ್ದಗದ್ದುಗೆಯಾಗು (ಕ್ರಿ). ಎತ್ತರವಾದ ಗದ್ದುಗೆಯ ಮೇಲೆ ಅಥವಾ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರು: ಅಂಜದೆ ಪೋಗಿ ಬಸವಣ್ಣನುದ್ದಗದ್ದುಗೆಯಾಗೆ ತನ್ನಯ ಪೊದಕೆಯಂ ತೆಗೆದಿಳಿಯ ಮೇಲಿರಿಸಿ (ಬಸವು. ೫೫–೧೧). [ಉದ್ದ + ಗದ್ದುಗೆ + ಆಗು$_1$]

ಉದ್ದಗಲ (ನಾ). ೧. ಉದ್ದ ಮತ್ತು ಅಗಲ: ನಿಮ್ಮ ನಿವೇಶನದ ಉದ್ದಗಲ ಎಷ್ಟಿದೆ? (ರೂಢಿ). ೨. ವ್ಯಾಪ್ತಿ; ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವುದು; ಗಾತ್ರ: ಒಳ್ಳೆ ಉದ್ದಗಲದ ಕುಸ್ತಿಯ ಆಳಿನ ಕಳೆ ವನಮಾಲಿಗೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೦೪). [ಉದ್ದ + ಅಗಲ]

ಉದ್ದಟ 'ಉದ್ಧಟ' ನೋ.

ಉದ್ದಧ್ವನಿ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಧ್ವನಿ; ತಾರಸ್ವರ: "ಉದ್ದಧ್ವನಿ ತಾರಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೨೩–೧೭೯). [ಉದ್ದ + ಧ್ವನಿ]

ಉದ್ದನೀರು (ನಾ). ೧. ಆಳವಾದ ನೀರು. ೨. (ಆಲಂ) ಅತಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗೋಜು: ಚೆನ್ನಪ್ಪ ಆಲಸಿಗನಲ್ಲ, ಹಾಳುಹರಟೆಗಾರನಲ್ಲ; ತುಂಟನಲ್ಲ; ಇಲ್ಲದ ಉದ್ದನೀರಿಗೆ ಹೋಗುವವನಲ್ಲ (ನಮ್ಮುಬ. ೪೪).

ಉದ್ದನೀರಿಗೆಹೋಗು = ಕೈಲಾಗದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತೊಡಗು; ದೀರ್ಘಕ್ಕೆ ಹೋಗು (ಉಕ). [ಉದ್ದ + ನೀರು (< ನೀರ್$_1$)]

ಉದ್ದನೆಯ 'ಉದ್ದ' ಪರಾ.

ಉದ್ದನ್ನ 'ಉದ್ದ' ಪರಾ.

ಉದ್ದಮಿದಾರ 'ಉದ್ದಿಮೆದಾರ' ನೋ.

ಉದ್ದಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉದ್ಯೋಗಮಾಡು; ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡು (ಕಿ). [ಉದ್ದಮಿ (< ಉದ್ದಿಮೆ) + –ಇಸು$_3$]

ಉದ್ದಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉರಿ; ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು: ಕರೆವ ಕೋಗಿಲೆಗಳೆಂದೊಡೆ ಬಂದೆಳಮಾವೆಂದೊಡೆ ನೆಱೆದಿಂಗಳ ತಣ್ಪೆಳಗೆಂದೊಡುದ್ದಮುರಿವಂ ಗೊರವಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೪೬). [ಉದ್ದಂ + ಉರಿ$_1$]

ಉದ್ದಮುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಲವಾಗಿ ಜ್ವಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು. ೨. ಬಲುತಾಪಗೊಳಿಸು: ಅಂತು ಕಂದರ್ಪದುರ್ವಹದಹನವಾಹಮಪರಿಮಿತಶಿಶಿರೋಪಚಾರವಿಧಿಗಳೊಳಮುಪಶಮಿಸದುದ್ದಮುರಿಪೆ [ಪಾಠಾಂ. ಯೆ] (ವರ್ಧಪು. ೪–೪೭ ವ). [ಉದ್ದಮುರಿ + –ಇಸು$_3$]

ಉದ್ದಮೆ 'ಉದ್ದಿಮೆ' ನೋ.

ಉದ್ದಮೇಱು 'ಉದ್ದವೇಱು' ನೋ.

ಉದ್ದರಿ$_1$, ಉದ್ದರೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಸಾಲದ ವ್ಯಾಪಾರ; ಕಡದ ವ್ಯಾಪಾರ: ಉದ್ದರಿಯ ಕೊಟ್ಟಣ್ಣ ಹದ್ದಾದ ಹಾವಾದ ಎದ್ದೆದ್ದು ಬರುವ ನಾಯಾದ ಹುತ್ತದ ಗೊದ್ದದಂತಾದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೦೬); ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ದುಡ್ಡು ಆದ್ದೇಲಿಯ ಸಾಮಾನೂ ಉದ್ದರಿಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೬). ೨. (ಉಕ). ಸಾಲ; ಬಾಕಿ: ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಉದ್ದರಿ ಇಲ್ಲ ಸುಂದರಕ್ಕನಿಗೆ (ವೈನಿ. ೧೬೮). **ಉದ್ದರೆ$_1$**: ೧. ಮೈದುನನ ಹೆಸರಿಗೆ ಉದ್ದರೆ ಬರಸಿ ತನಗೆ ಬೇಕಾದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ತರುವುದೊಂದೆ ಉಪಾಯ (ಬೆಳುಮ. ೪೪).

ಉದ್ದರಿಕೊಡು = ಸಾಲವಾಗಿ ಸಾಮಾನನ್ನು ಕೊಡು: ಇದ್ದೂರವರಿಗೆ ಉದ್ದರಿ ಕೊಡುವ ದಡ್ಡತನಕ್ಕೆ ಹೋಗದೆ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೬೬). ಉದ್ದರಿಗಿರಾಕಿ = ಸಾಲದ ಗಿರಾಕಿ: ಅಧಿಕಾರ ಬಜಾಯಿಸುವುದು ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿಯ ಉದ್ದರಿಗಿರಾಕಿಗಳ ಮೇಲೆ, ಇಲ್ಲ ಮುದುಕ ಗಣಪೂನ ಮೇಲೆ (ಮೂರುದಾ. ೭೧). ಉದ್ದರಿಹೇಳು = ಸಾಲಹೇಳು: ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಉದ್ದರಿಹೇಳುವರೋ ಎಂದು ಹೆದರಿದ್ದೆ (ಅಪವಾ. ೬).

[← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಉಧಾರ್ < ಸಂ. ಉದ್ಧಾರ]

ಉದ್ದರಿ$_2$ (ನಾ). ಸರಿಸಮ; ಸಮಬಲ; ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿ: ರಾವಣನು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅಟ್ಟಹಾಸದಿಂದ ಅಲೆದಾಡುತ್ತ, ತನಗೆ ಉದ್ದರಿಯಾದ ವೀರನನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಲಿದ್ದನು (ತುಳಸಿ. ೫೧). 'ಹುದ್ದರಿ' ಪರಾ. [?]

ಉದ್ದರೆ$_1$ 'ಉದ್ದರಿ$_1$' ನೋ.

ಉದ್ದರೆ$_2$ (ನಾ). ಭಾಗ; ಪಾಲು (?): ಗೆರೆಯಿಲ್ಲದ ಕೋಲಿನಲ್ಲಿ ಉದ್ದರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉದರೆ]ಯನಿಕ್ಕಿದ ಭಂಡಾದ ಹರದನಂತಾದೆನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೯೩೮); "ಉದರೆ – ಉದ್ದರಿ" (ಬಸವ. ಕೋಶ). [?]

ಉದ್ದವಣ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು; ಘೋಷಣೆ: ಮುದದೆಸೆದಿರ್ಪ ಬದ್ದವಣಮುದ್ದವಣಂ ರಿಚೆ ಪಾಟವಾಟಮೆತ್ತಿದ ಗುಡಿ ತೋರಣಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೩೯).

[?. P. ವರ್ಧಮಾನ > ಬದ್ದವಣ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುವಂತೆ ಊರ್ಧ್ವಮಾನ > ಉದ್ದವಣ ಆಗಿರಬಹುದು; ಅಥವಾ ಉತ್ + ರವಣ = ಉದ್ರವಣ > ಉದ್ದವಣ]

ಉದ್ದವರಿ (ಕ್ರಿ). ಉದ್ದವಾಗಿ ಹರಿ; ದೀರ್ಘವಾಗು; ಅತಿಶಯವಾಗು: ಪೂಸುವ ಬೂದಿಗಂಗಭವನಂ ಭವಸಾರನನಾರ್ದು ಸುಟ್ಟ ಭೂತೇಶನ ಬುದ್ಧಿಗುದ್ದವರಿದಾಂ ಪೊಗಟಿಂ ಪೊಗಟ್ವೆಂ ಮನೋಜನಂ (ಲೀಲಾವ. ೧–೮೫). [ಉದ್ದ + ಪರ್ರಿ$_2$]

ಉದ್ದವಟ (ನಾ). ಕಂದುಕ ಕ್ರೀಡೆಯಲ್ಲಿ ಚೆಂಡನ್ನು ಎಳೆಯುವ ಒಂದು ವಿಧಾನ; ಮಂಡಳಮಾಲೆ, ತ್ರಿಮಂಡಳ, ಯಾಮಕ, ಮಂಡಳ, ಅರ್ಧಚಂದ್ರ, ಸರ್ವತೋಭದ್ರ, ಉದ್ದವಟ, ಚಕ್ರವ್ಯೂಹ ಎಂಬ ಎಳತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಉದ್ದವಟಮೆಱೆವರೆಂಬುದೆ ಬಿದ್ದಂ ಮುನ್ನಲ್ಲಿ ಕಡುಪಿನೊಳ್ ಬಹುವಿಧದಿಂದುದ್ದವಟಮೆಱೆದು ಮುರಿಗುಂ ಬಿದ್ದಮೆನಲ್ ಬಳಲ್ದು ಪೊಜಗನೆಱೆವಬೆಡಂಗಂ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೨೬–೧; 982); ಕಡುಪುಗಳುದ್ದವಟಂ . . . ಉಳಿಗಳಿದೇಂ ಕಡುಜಾಣೆನೆ ಬದಿಕಯ್ವರಮಡದರ್ದ್ವಪುಳೆನೆ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೧೦೭; 982); (ಎಕ. II, ೧೩೩–೧೧೨, ೧೦೭; 982 ನೋ). [?. / ತೆಲು. ಉದ್ದವಡಿ = ಬೇಗನೆ, ವೇಗವಾಗಿ]

ಉದ್ದವೇಱು, ಉದ್ದವೇಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎತ್ತರವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಏರು: ಪಿರಿದುದ್ದವೇಱಿ ನಾನಿದ್ದರೆ ಕಂಡು ನಿಮ್ಮರಸಿಯರೆಳಲುವರಿದಱಿ ಪಿರಿದೇನು ಪುಟ್ಟಗದ್ದುಗೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಳಗೆ ಕುಳ್ಳಿರುವೆನೆಂದಳು ಕಳಾನಿಪುಣೆ (ಭರಚ. ೪೨–೫೩). ೨. ಅತಿಗರ್ವಿಷ್ಠನಾಗು; ಸೊಕ್ಕು: ಬಾಯ್ಗೆವಂದಂತೆ ಕೊನೆದುದ್ದವೇಱಿ ಪಲವನೆನ್ನ ಮುಂದೆ ಗಱಿಪದುಸಿರದಿರೆಂಬುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೪೪). **ಉದ್ದವೇಱು**: ೧. ಅಱನಂ ಬಗೆಯದೆ ಬೇಂಟೆಗೆ ಪೊಱಮಡಿಮೆಂದುದ್ದವೇಱಿ ಸವಳದೆ ನಿಚ್ಚಂ ಪಱಿಯಂ ಪೊಯ್ಯುತ್ತಿರ್ಪಂ (ಸಮಪ. ೧೪–೬೪). [ಉದ್ದ + ಏಱು₁]

ಉದ್ದಳನ (ನಾ). ೧. ಸೀಳುವಿಕೆ; ಭೇದಿಸುವಿಕೆ. ೨. ಸೀಳುವವನು; ಭೇದಿಸುವವನು: ವೈರಿನರೇಂದ್ರೋದ್ದಾಮದರ್ಪೋದ್ದಳನನನೆ ಕಥಾನಾಯಕಂ ಮಾಡಿ . . . ಪೇೞಲೆಂದೆತ್ತಿಕೊಂಡೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೧). [ಸಂ. ಉದ್ದಲನ]

ಉದ್ದಳಿಕೆ (ನಾ). ಮೃದಂಗಾದಿ ವಾದ್ಯಗಳಿಗೆ ಮೇಲಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿಗಿದಿರುವ ಚರ್ಮದ ಪಟ್ಟಿಕೆ (?): ಪೊಳೆವುದ್ದಳಿಕೆಯನೊಪ್ಪಿರೆ ತಳದಿಂದಂ ನೀವಿ ನೇವರಿಸಿಯುಲ್ಲಾಸಂಗಳನಿತ್ತು ಪೊಯ್ದು ನೋಡಿದನಳವಡೆ ಝೇಂಕಾರಮಂ ಮನೋಮುದದಿಂದಂ (ಧರ್ಮಪ. ೨–೨೨). [?]

ಉದ್ದಳಿತ (ಗು). ಸೀಳಿದ; ಸೀಳಲ್ಪಟ್ಟ: ಉತ್ತೇಜಿತಮನೋಜಮಾರ್ಗಣಮುಮುದ್ದಳಿತ ವಿರಹಿಹೃದಯಮುಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೬೧). [ಸಂ. ಉದ್ದಲಿತ]

ಉದ್ದಾನ₁ (ಗು). ಭಯಂಕರವಾದ; ಕಟ್ಟುಮೀರಿದ: ಸತ್ಕ್ರಿಯೆಯೆಂಬ ಕತ್ತಿಯಲಿ ಹೀನಮಾಯಾಮೋಹವೆಂಬುದ್ದಾನವೃಕವಂ ಕಡಿದು (ಬಸಪು. ೩೪–೩೩); ಹಂಪೆಯ ಉದ್ದಾನ ವೀರಭದ್ರನ ನೋಡಿ ಬಂದೆ (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಉದ್ದಾಮ?]

ಉದ್ದಾನ₂ (ನಾ). ೧. ಬಂಧಿಸುವುದು; ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿಡುವುದು. ೨. ಒಲೆ. [ಸಂ.]

ಉದ್ದಾನಿ (ನಾ). ಹಿರಿಮೆ; ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ವೈಭವ; ಅತಿಶಯ; ಆಧಿಕ್ಯ: ಅಂಭೋಧಿಗಭೀರೋದ್ದಾನಿಯೆಂದುನ್ನತಿಯನೆಸೆವಿನಂ (ಎಇ. XIII, ೩೩೦–೭; 929); ಆನೆಯನೇಱಿ ಸೌಷ್ಠವದೆ ಬರ್ಪರಿಕೇಸರಿಯೊಂದು ಗಾಡಿಯುದ್ದಾನಿ ತಗುಳ್ದು ಕಣ್ಣೊಳೆ ತೊೞಲ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೫೮); ಏನಂ ಪೇೞ್ವುದೊ ಸಿರಿಯುದ್ದಾನಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೭); ಈ ನಯನೋತ್ಸವಮಪ್ಪ ರೂಪಿನುದ್ದಾನಿಯನೀ ತನುಚ್ಛವಿಯನೇ ಪೊಗೞ್ದಪುದೊ [ಪಾಠಾಂ. ನೇಂ ತಳೆದಪ್ಪರೆ] (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೬೫); ರಾಜಹಂಸನಪಪಾಪಕಳಾಪನೆನುತ್ತೆ ರಾಗದುದ್ದಾನಿಯಿನೊಲ್ದು ಬಣ್ಣಿಪ ಜನಂಗಳನಂತವನಂತಪಾಳನಾ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೭–೨೩; 1114); ಚತುರ್ಥವಂಶದುದ್ದಾನಿಯನಾಂತ ಬಾಚಹುಲಿ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೫–೫೬; 1186). [?]

ಉದ್ದಾಮ (ಗು). ಉತ್ತಮವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉನ್ನತವಾದ; ಘನವಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ: ಅಮರೇಂದ್ರಾರುಣಮಣಿ ಮಕುಟದ್ಯೋತಿ ಬಾಲಾರ್ಕಲೀಲೋದ್ದಾಮಂ ಕಾಶ್ಮೀರ ರಾಗಂ ತನಗೆ ವಿನತನಾಗೇಂದ್ರಹಸ್ತಾರುಣಾಬ್ಜಂ ಹೈಮಂ ಕರ್ಣಾವತಂಸಂ ತನಗೆನೆ (ಅಜಿಪು. ೧–೧); ಚತುರಕವಿಕುಲಲಲಾಮಂ ಗುಣೋದಯೋದ್ದಾಮಂ . . . ಶ್ರೀನಾಗವರ್ಮಂ (ಛಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೩–೨೪೯); ಮತಿಭೂಮನಾ ಶ್ರೀರಾಮನುದ್ದಾಮನಾ ವೀರಲಕ್ಷ್ಮಣನುಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪೭–೧೫೦). [ಸಂ.]

ಉದ್ದಾಮತೆ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವ; ಹಿರಿಮೆ; ಅತಿಶಯತೆ: ನಿಸ್ಸೀಮ ನಿತ್ಯಾನಂದ ಸುಖದುದ್ದಾಮತೆಯನೊಲಿದಿತ್ತನಾ ಪ್ರಭುಲಿಂಗ ಕೆಲಬರಿಗೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೦–೧೩). ೨. ರೋಷ; ರಭಸ: ತಾಮಸದಿ ತಾ ಮೀಱಿ ನಡೆದುದ್ಧಾಮತೆಯ ಸೈರಿಸುವುದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩–೩೭); ಭೂಪತಿಯ ಆಕಸ್ಮಿಕ ಉದ್ದಾಮತೆಯ ಕುದಿ ಇಳಿದು ಶಾಂತವಾಗುತ್ತ ಬಂತು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೯೨). [ಸಂ. ಉದ್ದಾಮತಾ]

ಉದ್ದಾಮತೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಸುಕುಮಾರರ್ ಜನಿಯಿಸಿಯುದ್ದಾಮತೆವೆತ್ತು ಬಳೆದು ಬಳಿಕೇಱುಂಜೌವನಮೆಯ್ದಿದರು (ಜಯಕಾ. ೨–೭೧). [ಉದ್ದಾಮತೆ + ಪೆಱು₁]

ಉದ್ದಾಮಧಾಮ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಮಹಾತೇಜಸ್ವಿ: ಅಮಿತಗುಣಾಧಾರಂ ನಿಮ್ಮ ಮಾವನುದ್ದಾಮಧಾಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೪೦). [ಉದ್ದಾಮ + ಧಾಮ]

ಉದ್ದಾಮಪಂಡಿತ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠಪಂಡಿತ; ದೊಡ್ಡವಿದ್ವಾಂಸ: ನಾವು ಮಾತನಾಡಿಸಿದ ಆ ವ್ಯಕ್ತಿ ಉದ್ದಾಮಪಂಡಿತನಾಗಿದ್ದಂತೆ ತೋರಿತು (ರೂಢಿ). [ಉದ್ದಾಮ + ಪಂಡಿತ]

ಉದ್ದಾಲ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ; ಹಾರಕ. ೨. ಚಳ್ಳೆಮರ. ೩. "ಯಾವ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲಣ ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕೆಳಗಣ ಹಲ್ಲುಗಳು ಮುಚ್ಚಲ್ಪಡುವುವೊ ಅದು ಉದ್ದಾಲವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು" (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೧೨–೫). [ಸಂ.]

ಉದ್ದಾಲಕ (ನಾ). ೧. = ಉದ್ದಾಲ. ೨. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು: ಸವ್ಯಸಾಚಿ ಸೌಭರಿಯ ದೆಸೆಯಿಂದಮುದ್ದಾಲಕನ ಕಥೆಗೇಳುತಿರದೆ ಹಂಸಧ್ವಜನ ಪಟ್ಟಣಕೆ ಬರಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦ ಸೂಚನೆ). [ಸಂ.]

ಉದ್ದಿ₁ (ನಾ). ಗದ್ದೆ ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ಹಾಯಿಸಲು ಮಾಡಿರುವ ಸಣ್ಣ ಕಾಲುವೆ, —ಕಿರುಗಾಲುವೆ, —ಪಿಳ್ಳಗಾಲುವೆ: ತೆಂಕ ಉದ್ದಿಯ ಕಾಲು ಪಡುವಲು ನಾರಾಯಣಯ್ಯನ ಜ್ಯೇಷ್ಠಮಾಸದ ಭೂಮಿ (ಹೈಅರಿ. V, ೭–೨೯; 1038); ಒಂದು ದೊಡ್ಡ 'ಉದ್ದಿ' ಯಲ್ಲಿ ಹರಿದು ಬರುತ್ತಿತ್ತು (ನಾಲ್ಕಮ. ೭೪).
[ದೇ. ‖ ಮಲ. ಉದಿರ್ = ಸಣ್ಣಗದ್ದೆ; ತೆಲು. ಉದ್ದಿ]

ಉದ್ದಿ₂ (ನಾ). ವೃದ್ಧಿ; ಬೆಳವಣಿಗೆ: ಕಂಡೆನಲ್ಲಾ ಕೆಳದಿ ಚೆಲುವರಗಂಡ ಹದಿನಾರುದ್ದಿ ಹರೆಯದ [ಪಾಠಾಂ. ನನು ಹದಿನಾರು ವರುಷದ] ಗಂಡನನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೮೮–೧೯). [< ಸಂ. ವೃದ್ಧಿ].

ಉದ್ದಿ₃ (ನಾ). (?): ನರಕ ಬಿಲಂಗಳಂ ಮೇಗಳಟ್ಟುಗಳೊಳಿಟ್ಟ ಜೀನಪುಟ್ಟಗಳುಮನುದ್ದಿಗಳುಮಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೭ ವ). [?]

ಉದ್ದಿ₄ (ನಾ). ಸಮಾನ; ಸಮ; ಸರಿಸಮಾನನಾದವನು; ಸ್ಪರ್ಧಿ: ನಿನ್ನ ಉದ್ದಿಯನ್ನು ನೀನು ಆರಿಸಿಕೋ (ರೂಢಿ). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಉದ್ದಿ]

ಉದ್ದಿಗೆ₁ (ನಾ). = ಉದ್ದಿ₁ (ಕಿ). [?]

ಉದ್ದಿಗೆ₂ (ನಾ). ೧. ಗಾಡಿಯ ಅಥವಾ ರಥದ ಈಸು; ಈಸುಮರ; ಯುಗಂಧರ: ಇದ್ದ ಭರದೊಳಗೀತ ರಿಪುರಥದುದ್ದಿಗೆಯ ಹಿಡಿದಿಟ್ಟನಾ ರಥ ಬಿದ್ದುದಂಬರನದಿಯೊಳಂಬರಚರರು ಕೊಂಡಾಡೆ (ತೊರರಾ. ೬–೩೪–೯); ಬಂಡಿಯ ಉದ್ದಿಗೆಗೆ ನೊಗವನ್ನು ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕಟ್ಟು (ಬೆಳದೀ. ೬೫). ೨. ಅಟ್ಟಣೆ: ಕೊಟಡಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರು ಕಿಕ್ಕಿರಿದಿದ್ದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಉದ್ದಿಗೆಗಳ ಮೇಲೂ, ಕೆಲವರು ಅವುಗಳ ಕೆಳಗೂ ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ಪುನರು. ೫೧೬). [?]

ಉದ್ದಿತ (ಗು). ಬದ್ಧವಾದ; ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಉದ್ದಿತು 'ಉದ್ದಿತ್ತು' ನೋ.

ಉದ್ದಿತ್ತು, ಉದ್ದಿತು (ಗು). ಉದ್ದವಾದ: ತುಕಾರಾಂತಕ್ಕೆ ವಿಕಲ್ಪದಿಂ ದ್ವಿತ್ವಮುಂಟು . . . ಉದ್ದಿತ್ತು, ನುಣ್ಣಿತ್ತು, ತಣ್ಣಿತ್ತು (ಶಮದ. ೭೭ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ). **ಉದ್ದಿತು**: "ಉದ್ದಿತಜಲ್ಲಿಯುಂ ಉತ್ತಾಳಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೩–೧೪). [ಉದ್ದ + -ಇತು]

ಉದ್ದಿನಿ (ನಾ). (?): ಇಕ್ಕೇರಿಯ ರಾಜವಂಶದ ಒಬ್ಬ ಉದ್ದಿನಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು . . . ದೊರೆಯಾದನು (ಚಿಕರಾ. ೩). [?]

ಉದ್ದಿಮೆ, ಉದ್ದಮೆ, ಉದ್ದುಮೆ (ನಾ). **೧.** ಉದ್ಯೋಗ; ವೃತ್ತಿ; ಕೆಲಸ: ಸಾರಮೇಯಗೆ ಚಪ್ಪಲಿಯ ವ್ಯಾಪಾರ ಶೂಕರಗುದ್ದಿಮೆಯು ಸರಬುರುಡೆಗಳ ವ್ಯವಹಾರ ನರಿಗಾ ಪರಿಯು ಜ್ಞಾನಿಗಳ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೩೪–೪೭); ಏನಾದರೂ ಉದ್ದಿಮೆ ಮಾಡೋಣ ಅಂದರೆ ಹಣ ಇಲ್ಲ (ತುಂಗಭ. ೧೪). **೨.** (ಉಕ). ಕೈಗಾರಿಕೆ. **ಉದ್ದಮೆ : ೧.** ಕಳಕಂಠಿ ನೀತಿವಚನದುದ್ದಮೆಗೆ ಪ್ರಾರಂಭಗೊಂಡಳ್ (ಜನಮು. ೨೩–೮). **ಉದ್ದುಮೆ : ೧.** 'ಉದ್ದುಮೆಗೈ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಉದ್ಯಮ]

ಉದ್ದಿಮೆಗಾರ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗವಮಾಡುವವನು; ಕಸಬುದಾರ: ಉದ್ದಿಮೆಗಾರನಿಗೆ ಉದ್ದು ಉರುಳುವಷ್ಟು ಪುರುಸೊತ್ತಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ).

[ಉದ್ದಿಮೆ + –ಗಾರ (< –ಕಾಜ)]

ಉದ್ದಿಮೆಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಕಸಬುಗಾರಿಕೆ; ಕೈಗಾರಿಕೆ: ಪ್ರಥಮ ಮಹಾಯುದ್ಧದ ನಂತರ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಉದ್ದಿಮೆಗಾರಿಕೆ ತಲೆದೋರಿತು (ಮಾವಾದ. ೯೮). [ಉದ್ದಿಮೆಗಾರ + –ಇಕೆ]

ಉದ್ದಿಮೆದಾರ, **ಉದ್ದಮಿದಾರ** (ನಾ). = ಉದ್ದಿಮೆಗಾರ: ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಚಳುವಳಿಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿ ಬೆಳೆದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಭಾವನೆಗೂ ನಮ್ಮದೇಶೀ ಉದ್ದಿಮೆದಾರರ ಬಂಡವಾಳಗಾರಿಕೆಗೂ ಒಳಹೊಂದಿಕೆ ಇದೆ (ಮಾವಾದ. ೯೮). **ಉದ್ದಮಿದಾರ:** "ಉದ್ದಮಿದಾರ – ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥ" (ಜಾನಕೋ. ೨೦). [ಉದ್ದಿಮೆ + –ದಾರ$_4$]

ಉದ್ದಿಶ್ಯ$_1$ (ನಾ). ಉದ್ದೇಶ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಗುರಿ: ನಿನ್ನ ಉದ್ದಿಶ್ಯ ಏನೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿಬಿಡು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉದ್ದಿಶ್ಯ$_2$ (ಅ). ಸಲುವಾಗಿ; ಕುರಿತು: ದೋಸ್ತಿ ಉದ್ದಿಶ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟು ಇದ್ದರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ४೭). [ಸಂ.]

ಉದ್ದಿಶ್ಯಪೂರ್ವಕ (ಅ). = ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕ: ಪಂತ – ಭುಜಂಗರಾಯರುಗಳಿಂದ ಪಹರೆಯವರು ಉದ್ದಿಶ್ಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದರು (ಅಂಬಿಕೆ. ೧೦೩). [ಉದ್ದಿಶ್ಯ$_1$ + ಪೂರ್ವಕ]

ಉದ್ದಿಷ್ಟ (ಗು). **೧.** ಗುರಿಯಿಟ್ಟ; ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ; ಕುರಿತ. (ನಾ). **೨.** ಉದ್ದೇಶ; ಗುರಿ. **೩.** [ಛಂದ] "ನಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಸಮವೃತ್ತದ ಒಂದು ಪಾದದ ಅಕ್ಷರಗಳ ಮೇಲೆ ಮೊದಲನೆಯ ಅಕ್ಷರದಿಂದ ಒಂದನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿ ದ್ವಿಗುಣಗಳಾದ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬರೆದು ಲಘ್ವಕ್ಷರಗಳ ಮೇಲಿರುವ ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಮೊತ್ತಕ್ಕೆ ಒಂದನ್ನು ಸೇರಿಸಲು ಅದು ಆ ವೃತ್ತದ ಸಂಖ್ಯೆಯಾಗುವುದು. ಈ ಉಪಾಯಕ್ಕೆ ಉದ್ದಿಷ್ಟವೆಂದು ಹೆಸರು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೯೦); ಆರೇನಂ ಬೆಸಗೊಂಡ ಛಂದದ ಲಘುವ್ರಾತಂಗಳುದ್ದಿಷ್ಟದಾಧಾರಂ ಮಾಡೆಯುನಿತ್ತು ಸಂಖ್ಯೆಗೆಸೆವಾ ಛಂದಾಂಕದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದಾನಾರಂದೋರ್ಪ ಲಗಕ್ರಿಯಾವ್ರಜದ ವೃತ್ತಂಗಳ್ ಸಮಾನಂಬರಲ್ ನೀರೇಜಾನನೆ . . . ಪೇಳ್ ತ್ವರಿತದಿಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕದುದ್ದಿಷ್ಟಮಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೬–೪ ಅಡಿಟ). [ಸಂ.]

ಉದ್ದಿಷ್ಟವಿರತ (ನಾ). [ಜೈನ] "ಇದು ಶ್ರಾವಕರ ಅಂತಿಮ ತರಗತಿಯು. ಇವನು ತನಗಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಅನ್ನವನ್ನು ಉಣ್ಣುವುದಿಲ್ಲ. ಅದ್ದರಿಂದ ಇವನಿಗೆ ಉದ್ದಿಷ್ಟವಿರತನೆಂದು ಹೇಳುವರು" (ಜೈನಪ. ४೭४); ದರ್ಶನಿಕಂ ವರ್ತಿಕಂ . . . ಅನುಮತಿವಿರತಂ ಉದ್ದಿಷ್ಟವಿರತನೆಂದಿಂತು ಪನ್ನೊಂದು ವಿಕಲ್ಪಮುನುಳ್ಳ ಶ್ರಾವಕರೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೩೬ವ).

[ಉದ್ದಿಷ್ಟ + ವಿರತ]

ಉದ್ದೀಪ (ಗು). **೧.** ಹೊತ್ತಿಸುವ; ಉರಿಸುವ; ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವ. (ನಾ). **೨.** ಎತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ ದೀಪ; ದೊಡ್ಡದೀಪ: ಸಜ್ಜನಭಕ್ತಿ ಪಸರಿಸಿ ಸಂದುದೆಲ್ಲಾ ಭುವನ ಭವನೋದ್ದೀಪ ರೂಪದೊಳು (ಬಸವು. ೧೧–೧೨). **೩.** ಉತ್ತೇಜಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಉದ್ದೀಪಕ (ಗು). ಉತ್ತೇಜಿಸುವ: ಸಕಲವಿಲಾಸಗಳಿಗೂ ನೆಲೆಯಾದ ಆ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು . . . ದಿಕ್ಕು ದಿಕ್ಕಿಗೂ ತಿರುಗಿಸುವ ಅವಸ್ಥೆ ಶೋಕಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಉದ್ದೀಪಕವಾಗಿದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೨೮). [ಸಂ.]

ಉದ್ದೀಪನ (ಗು). **೧.** ಹೊತ್ತಿಸುವ; ಉರಿಸುವ: ಎಲ್ಲಮುಂ ಪುಂಡರೀಕಂಗುದ್ದೀಪನಪಿಂಡದಂತೆ ಕೇವಲಂ ಸಂತಾಪಮುಂ ಮಾಳ್ಪುದುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೫); ಆ ಪಕ್ವಾನ್ನಮೆ ಮೃತಿಗುದ್ದೀಪನಪಿಂಡದ ವೋಲಾಗೆ ಯಘದಿಂ ಬೀಜಾವಾಪಮೆನೆ ಜನ್ಮಲತೆಗೆ ಕಲಾಪಸ್ತ್ರೀಯುದರದಲ್ಲಿ ವಿಂದ್ಯ ದೊಳೊಗೆದಂ (ಯಶೋಚ. ೩–೩४). (ನಾ). **೨.** ಪ್ರಕಾಶನ; ಉತ್ತೇಜನ. **೩.** [ಕಾವ್ಯಮೀ] ವಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಉದಿಸಿದ ಭಾವವನ್ನು ಪ್ರಬಲಪಡಿಸುವ ಸಾಮಗ್ರಿ: "ಭಾವಗಳು ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸುವ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಉದ್ದೀಪನವಿಭಾವಗಳೆಂದೂ . . . ಹೆಸರು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೮೯); ವಿಭಾವಗಳನ್ನು ಆಲಂಬನವಿಭಾವ, ಉದ್ದೀಪನವಿಭಾವ ಎಂದು ಅವುಗಳ ಪ್ರಭಾವದ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸುತ್ತಾರೆ (ಭಾರಮೀ. ೩೫೦). [ಸಂ.]

ಉದ್ದೀಪನಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). **೧.** ಹೊತ್ತಿಕೊ; ಪ್ರಕಾಶಗೊಳ್ಳು. **೨.** ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು; ಹುರಿದುಂಬು: ದೃಶ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯದಿಂದುದ್ದೀಪನಂಗೊಂಡು . . . ಜನಕಜಾಪ್ರಿಯಂ ನಲ್ಲೆಯಂ ನುಡಿಸಿದನು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೩–೩೨). [ಉದ್ದೀಪನ + ಕೊಳ್$_1$]

ಉದ್ದೀಪನಚೂರ್ಣ (ನಾ). ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಪುಡಿ: ಮಂದಾಗ್ನಿಗೆ ಉದ್ದೀಪನಚೂರ್ಣ ಔಷಧಿ (ರೂಢಿ).

[ಉದ್ದೀಪನ + ಚೂರ್ಣ]

ಉದ್ದೀಪಿತ (ಗು). = ಉದ್ದೀಪ್ತ: **೧.** ಉತ್ತಪ್ತಜಾಂಬೂನದ ಕುಸುಮದಾಮುಂಗಳಿಂದುದ್ದೀಪಿತ ರತ್ನಪ್ರದೀಪಂಗಳಿಂದಂ (ಆದಿಪು. ೨–೩೨ ವ).

[ಸಂ.]

ಉದ್ದೀಪಿಸು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಬೆಳಗಿಸು; ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸು. **೨.** ಕೆರಳಿಸು; ಹೆಚ್ಚಿಸು: ಮೆಣಸು ಅಲ್ಲಗಳಲ್ಲೆ ಪಾಚಕಶಕ್ತಿಯಿದ್ದು ಹಸಿವನ್ನು ಉದ್ದೀಪಿಸುವ ಗುಣವೂ ಉಂಟು (ಗೋಗ್ರಾಸ. ೮೮). [ಉದ್ದೀಪನ + –ಇಸು$_1$]

ಉದ್ದೀಪ್ತ (ಗು). **೧.** ಬೆಳಗಿದ; ಪ್ರಕಾಶಗೊಂಡ: ಧೀಮಂತರುದ್ದೀಪ್ತಚಿತ್ತದುಳಿವನು ಮೆರೆವ ನಾರಣನ ಕರುಣಾಕಟಾಕ್ಷ (ಮಲೆದೇ. ೫೦–೮). **೨.** ಕೆರಳಿದ; ಉದ್ರೇಕಗೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಉದ್ದು$_1$ 'ಉದ್ದು$_1$' ನೋ.

ಉದ್ದು$_2$ 'ಉದ್ದು$_2$' ನೋ.

ಉದ್ದುಮೆ 'ಉದ್ದಿಮೆ' ನೋ.

ಉದ್ದುಮೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಕೆಲಸಮಾಡು; ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡು: ಎಲ್ಲ ಸಮಯದಿ ನೆನಹು ಬಹುದೆಂತಿಲ್ಲವೆನಲವರುದ್ದುಮೆಗೈದೆಲ್ಲ ಸಾಮ್ಯದೊಳು ಸಕಲಕು ಬಾಹದೊಂದವಕೆ (ಕದಂಪು. ೧೪).

[ಉದ್ದುಮೆ (< ಉದ್ದಿಮೆ) + ಗೆಯ್$_1$ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉದ್ದುರುಟೆ (ನಾ). ಬಹಳ ಒರಟ; ಅಸಭ್ಯ: ಎದ್ದು ಪರಿತಹ ದೇವವೃಂದವನದ್ದಿಸುವೆನೆನೆ ಶಂಭು ದಾನವನುದ್ದುರುಟನೆಂದಜಿದು ನಿಂದಾ ದೈತ್ಯಗಿದಿರಾಗಿ ಅದ್ದರಕ್ಷೆಯೊಳವನನಾಕ್ಷಣಕದ್ದಿದನು ಭಯರಸದಿ ಶಿವ ತಾನುದ್ದುರುಟನಪ್ಪಳಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ನುದ್ದುರುಳುವಪ್ಪಜಲಿ] ಕೆಡಹಿದ. ಪಾದತಳದಿಂದ (ಸಂಭಪು. ೬–೩೨). [ಉದ್ದುರುಟು + –ಅ$_7$]

ಉದ್ದುರುಟು (ಗು). ೧. ಬಹಳ ಒರಟಾದ: ಉದ್ದುರುಟು ಮಾತಾಡಿ ಇದ್ದುದನು ಹೋಗಾಡಿ ಉದ್ದನ ಮರದ ತುದಿಗೇಱಿ ತಲೆಯೂಱಿ ಬಿದ್ದು ಸತ್ತಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೩೩). ೨. ಬಲುಗಟ್ಟಿಯಾದ: ಅರಸು ರಾಮರ ಪಂಥಕಡ್ಡಲಾದೆನು ಎಂದು ಮಱುಗಿದ ಮಹಾತ್ಮನುದ್ದುರುಟು ಹನುಮಂತ (ಪುರಂದ. ೨-೬೫-೪). (ನಾ). ೩. ಒರಟುತನ; ಅಸಭ್ಯತನ: ನೀನಾರು ಸಾರೆಂದು ಉದ್ದುರುಟನಿಂದ ಜರೆದನು ವಿಜಯನಂದು (ಕವಿಚ. III, ೯೪ ಇಂದ್ರಕೀಲಚೌಪದ). [ಉದ್ದ + ಉರುಟು$_3$]

ಉದ್ದುರುಟುತನ (ನಾ). ಧೂರ್ತತನ; ಉದ್ಧಟತನ; ಒರಟುತನ: ಉದ್ದುರುಟುತನ ನಿನ್ನ ಮೋಱೆಯಲಿದ್ದುದೈ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦-೪೬); ಒದ್ದುಕೊಂಡವು ಧರಣಿಯನು ಹೊತ್ತಿರ್ದ ದಂತಿಗಳಹಿಪ ಕೂರುಮರುದ್ದುರುಟುತನವೆಲ್ಲಿಯೇನಾಯ್ತಱಿಯೆ (ಕೊರರಾ. ೪-೧೨-೩೪); ದಾನವನುದ್ದುರುಟುತನಕಳ್ಕಿಹಾಯ್ದರು ಸುರರು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೩-೪೦). [ಉದ್ದುರುಟು + -ತನ]

ಉದ್ದುವಾರೆ (ನಾ). (ಶತ್ರುಗಳನ್ನು) ಮರ್ದಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಾರೆ; ಉಜ್ಜುವ ಹಾರೆ: ಚರಿತದಿಂದೊಂದುದ್ದುವಾರೆಯಂ ಪಿಡಿತಂದು (ವಾಗೀರ. ದೇ. ೨೬೯-೫); ಹಲ್ಲಣ ಹಕ್ಕರಿಕ್ಕೆ ಕಡಿವಾಣವು ಕಬ್ಬಿಯು ಜೋಡು ಮೊಚ್ಚೆಯಂ ಭಲ್ಲೆಹ ಸೀಸಕಂ ಕವಚಡಾಯುಧವೊಕ್ಕಣವುದ್ದುವಾರೆಯುಂ ಸೆಲ್ಲಹಮುಂ ಶರಾವಳಿಗಳುಂ ಧನುಮುದ್ಗರಲಾಡಿಗಳಾದಿಯಾದವಿಂಬಿಲ್ಲೆನೆ ಪೊತ್ತವರ್ ನಡೆವ ಸಂಭ್ರಮಮುಬ್ಬರಮಾಯ್ತು ದಂಡಿನೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೮-೨೮). [ಉದ್ದು$_1$ (< ಉದ್ರ್$_1$) + ಪಾರೆ]

ಉದ್ದೆಗ (ನಾ). = ಉದ್ಯೋಗ (?): ವಿದ್ಯೆ ಸತ್ಕುಲ ಬಹುವಿವೇಕವು ಬುದ್ಧಿ ಜಾಣುಮೆ ನುಡಿಯ ಸಡಗರ ಶುದ್ಧಚಿತ್ತ ಸುಶೀಲ ಭುಜಬಲಭದ್ರನೆಂದೆನಿಪ ಉದ್ದೆಗವು ಮೊದಲಾ ಗುಣಂಗಳಲಿದ್ದು ಫಲವೇನರಸ ಭಾಗ್ಯದ ಬುದ್ಧಿ ಹೊದ್ದದವ ನರನು ದರಿದ್ರಾಂಗನವನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ಓರಿಇ. ೧-೧೦೫). [< ಸಂ. ಉದ್ಯೋಗ]

ಉದ್ದೆಸ (ನಾ). = ಉದ್ದೇಶ ೧: ಅಸದಳಮೆಸೆದುದು ಮೊಗೆವುದ್ದೆಸದೊಳೆ ತಳತಳಿಸಿ ಪೊನ್ನಕಳಸಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೮೪); ಬೆಸಗೊ[ಳ್ವ]ದಱಿಂದಿದನು[ದ್ದೆ]ಸಮಾವುದು ತರುಣಿ ನಿನಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೬೧); ಹಸುವಾರ್ಸೆ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದುದ್ದೆಸಮಱಿಯದೆ ನಡೆದು ಕುಚನಗಾಂತದೊಳ್ ಪೊಕ್ಕು (ವರ್ಧಪು. ೬-೮). [< ಸಂ. ಉದ್ದೇಶ]

ಉದ್ದೇಶ (ನಾ). ೧. ಗುರಿ; ಧ್ಯೇಯ. ೨. ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಆಲೋಚನೆ; ಹಂಚಿಕೆ. ೩. ಎತ್ತರವಾದ ಸ್ಥಳ: ಪುಗನನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ವಸುದೇವಂ . . . ಮಧುರಾಪುರಮಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಬಯಲ್ದೊಱೆವರಿವ ಬಟ್ಟೆಯೊಳುದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಬರ್ಪಲ್ಲಿ (ಜಗವಿ. ೩-೮ ವ). [ಸಂ.]

ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕ (ಅ). ಆಲೋಚನಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ; ಬೇಕೆಂದೇ: ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಿಷಕುಡಿಸಿದಂತೆ . . . ಅಪಾದನೆ ಹೊರಿಸಿದೆ (ಪುನರು. ೨೦೪); ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಲೆಖ್ಖಮಾಡಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಶಾಲೆಮ. ೩೩). [ಉದ್ದೇಶ + ಪೂರ್ವಕ]

ಉದ್ದೇಶಿಸು (ಕ್ರಿ). ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಡು; ಕುರಿ: ಮತ್ತಮಾ ದಮಿತಾರಿಯನುದ್ದೇಶಿಸಿ ಬಲದೇವನಿಂತೆಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೩೦ ವ); ಆ ಬಾವಿಗಂ ದೇವಗ್ಗ್ರವರನುದ್ದೇಶಿಸಿ . . . ಬಿಟ್ಟ ಭೂಮಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೯-೨೪; 1127); ವನಜಾನನೆಯೇಱುಂಜವ್ವನದೊಳ್ ವನದೊಳ್ ನಿರೋಧಮೊಳ್ ಪೇಳಿಂತಾವನನುದ್ದೇಶಿಸಿ ತಪಮಿದನೆನಗಱಿಪಿದೊಡೇನೊ ದೋಷವೇ (ಗಿರಿಕ. ೯-೧೦೭); ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ್ದನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಲಿಯುತ್ತೇವೆ. ಉದ್ದೇಶಿಸದ್ದನ್ನು ಕಲಿಯಲಾರೆವು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೧೫). [ಉದ್ದೇಶ + -ಇಸು$_3$]

ಉದ್ದೇಶ್ಯ (ನಾ). ೧. ಗುರಿ; ಧ್ಯೇಯ. ೨. ಗುರಿಯಿಟ್ಟದ್ದು; ಕುರಿತದ್ದು: ಒಂದು ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶ್ಯ, ವಿಧೇಯವೆಂದು ವಿಭಾಗವಿರುವುದು. ತಿಳಿದ ಅಂಶವು ಉದ್ದೇಶ್ಯ. ತಿಳಿಯಿಸಲ್ಪಡುವ ಅಂಶವು ವಿಧೇಯ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೯). [ಸಂ.]

ಉದ್ದ್ರವ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಮೊರೆತ, —ಘೋಷ: ಮೊಱೆದುದು ಸಮುದ್ರ ಮುದ್ದ್ರವದ ಪೆರ್ಚುಗೆಯಿಂದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೧೪). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧಟ, ಉದ್ದಟ (ನಾ). = ಉದ್ಧತ ೬: “ಆ ಹುಡುಗನು ಉದ್ಧಟನಾಗಿದ್ದಾನೆ” (ರಂಗರೋ. ೫೬). **ಉದ್ದಟ**: “ಉದ್ದಟ – ಉದ್ಧತ – ಗರ್ವಿಷ್ಠ” (ತದ್ಭಕೋ. ೪). [< ಸಂ. ಉದ್ಧತ]

ಉದ್ಧಟತನ (ನಾ). ಔದ್ಧತ್ಯ: ಅವಳ ಉದ್ಧಟತನಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟೋಸಾರಿ ನಮ್ಮ ತಾಯಿಯವರು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದ್ದುಂಟು (ಅನಾವಿ. ೧೬). [ಉದ್ಧಟ + -ತನ]

ಉದ್ಧಟೆ (ನಾ). ಗರ್ವ; ಉದ್ಧತತನ (?): ಏನುದ್ಧಟೆ! ನಿಷಾದಗಮಮಾ ಧನುರ್ವೇದವೇ? (ಹೆಜ್ಜೆರ. ೯-೩೩). [ಉದ್ಧಟ + -ಎ$_2$]

ಉದ್ಧತ (ಗು). ೧. ಮೇಲೆತ್ತಿದ; ಎತ್ತರಿಸಿದ. ೨. ಹೊಡೆದ; ಮಿಡಿದ: ಆಳ ನಿಲಿಸೋ ನಿಲಿಸೆನುತ ಸಂಸ್ಫಾಳಿತೋದ್ಧತ ಚಪಳಚಾಪ ಕರಾಳಮೌರ್ವೀನಾದ ಭೀಷಣನಾದನಾ ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೧೩). ೩. ಗರ್ವಿಷ್ಠನಾದ; ಸೊಕ್ಕಿದ; ಕೊಬ್ಬಿದ: ಮುಂಗಾಣದತ್ಯುದ್ಧತತರಮುಖವಾಗಿರ್ಪುದೋದಂತೆ ವಿದ್ವಜ್ಜನಮಂ ಕೈಕೊಳ್ಳದೆನ್ನೀ ಮನದೊಡತಣಹಂಕಾರವಿಂತಿಂತಿದಂ ದೇವನೆ ನೀಂ ತರ್ಗೊತ್ತಿ . . . ರಕ್ಷಿಪ್ಪುದೆನ್ನಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೧೬). ೪. ಉದ್ರೇಕಗೊಂಡ; ಕೆರಳಿದ: ಚಮೂರುಸಂಕುಳಮನುದ್ಧತಭೀಕರ ಸೂಕರಾಳಿಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೫೭-೯). ೫. ಉತ್ಸಾಹವುಳ್ಳ; ಉತ್ತೇಜನವುಳ್ಳ. ೬. ಒರಟ; ಅವಿನೀತ. ೭. ಬೇರುಸಹಿತ ಕಿತ್ತ; ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ ಮಾಡಿದ: ಕೆಲರನುದ್ಧತಾ [ಪಾಠಾಂ. ಉದ್ವಾತ, ಉದ್ದತ, ಉ...ತ್ತ] ಪ್ರತಿಮಹಿತಮ್ರ್ಗಾಡಿ ಕೆಲರನುಚ್ಚಾಟಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೦ ವ). (ನಾ). ೮. ರಾಜನ ಆಸ್ಥಾನದ ಜಟ್ಟಿ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಧತಂ (ಅ). ತುಂಬ ವೈಭವವಾಗಿ.

ಉದ್ಧತಮಾಡು = ತುಂಬ ವೈಭವದಿಂದ ಆಡು, —ಕುಣಿ: ನೋಡುವನಿಂದ್ರನಿಂದ್ರನತಿಯುದ್ಧತಮಾಡುವನಾ ಜಿನೇಂದ್ರನಾ ಷೋಡಶತೀರ್ಥನಾಥನೊರೆಗಂ ದೊರೆಗಂ ದೊರೆಯಾರಘಾಂತಕರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೨೫). [< ಉದ್ಧತ]

ಉದ್ಧತವಾದಿ (ನಾ). ಗರ್ವಿಷ್ಠನಾದ ವಾದಿ: ದಿಟನುಡಿವನ್ಯವಾದಿಮುಖಮುದ್ರಿತನುದ್ಧ[ತ]ವಾದಿ . . . ವಾದಿಭಯಂಕರನೆನ್ದು ದಂಡುಳಂ ಸ್ಫುಟಪಟುಘೋಷದಿಕ್ತಟಮನೆಯ್ದಿತು ವಾಕುಪಟು ಗೋಪನನ್ದಿಯ (ಎಕ. II, ೬೯-೪೮; 1100). [ಉದ್ಧತ + ವಾದಿ]

ಉದ್ಧತವೃತ್ತ (ನಾ). ಗರ್ವಿಷ್ಠವಾದ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು; ಸೊಕ್ಕಿದವನು: ಉದ್ಧತವೃತ್ತಂ ಗತಧೈರ್ಯನಾರ್ಯವಿಮುಖಂ ನಿದ್ರಾಳು ತಾನಾದ ಭೂಪತಿಗಾದ್ಯೆಸಿರಿ ಗಾಳಿಗೊಡ್ಡಿದ ಸೊಡರ್ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೨೪). [ಉದ್ಧತ + ವೃತ್ತ]

ಉದ್ಧತಶೀಲ (ನಾ). ಗರ್ವಿಷ್ಠವಾದ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು; ಅಹಂಕಾರಿ: ಬಂದನಪ್ರತಿಮನಂಗಜವಿಮರ್ದನನೆಂಬ ಬಂದನುದ್ಧತಶೀಲತರಕಾಲಹರನೆಂಬ (ನಂಬಿರ. ೭-೧೧೪). [ಉದ್ಧತ + ಶೀಲ]

ಉದ್ಧತಾರಿ (ನಾ). ಮದಿಸಿದ ಶತ್ರು; ಸೊಕ್ಕಿದ ಹಗೆ: ಧರೆಯುಂ ಕಾಯಲುಮರ್ಥಿಗಂ ಪರಿಜನಕ್ಕಂ ಬಂಧುವರ್ಗಕ್ಕಮಾದರದಿಂದೀಯಲುಮುದ್ಧತಾರಿನೃಪರಂ ಸಂಗ್ರಾಮದೊಳ್ ಸೋವಲುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೪೯). [ಉದ್ಧತ + ಅರಿ$_6$]

ಉದ್ಧತಿಕೆ, ಉದ್ಧತಿಕ್ಕೆ (ನಾ). **೧.** ಅಹಂಕಾರ; ಸೊಕ್ಕು; ಕೊಬ್ಬು: ಇಕೆಗೆ- ಉನ್ನತಿಕೆ ಉದ್ಧತಿಕೆ, ಆಯತಿಕೆ, ಪನ್ನತಿಕೆ (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ). **೨.** ಹಿರಿಮೆ; ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ: ಮದವೆತ್ತಿ ನಡೆವ ರಾಯಗ[ಡ]ಣ ಮನುದ್ಯಪ್ರತಾಪತಪನಾತಪದಿಂ ನಡೆ ಕೊರಗಿಸುವುದ್ಧತಿಕೆಗೆ ಪಡಿಯಾವೋಂ ವೀರರಾಯಸೋಮೇಶ್ವರನೊಳ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೦೭-೭; 1138); ಅತುಳತರ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರನಿಬರೆಂ ಕೂಡಿಯುದ್ಧತಿಕೆಯಿಂ ಪೋಗಿ (ಪಾಸೋಪು. ೮-೪೫). **ಉದ್ಧತಿಕ್ಕೆ: ೧.** ನೀನೆನ್ನಂ ಬಗೆಯದುದ್ಧತಿಕ್ಕೆಯೊಳಿರ್ದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೦೨); ಇಕೆಗೆ ದ್ವಿತ್ವಮುಂಟು-ಉನ್ನತಿಕ್ಕೆ, ಉದ್ಧತಿಕ್ಕೆ (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ); ಗುಣದೊಳ್ ಸಿರಿಯೊಳ್ ಕೀರ್ತಿಯೊಳಿಜೆಯಿಲ್ಲೆಂಬಿದ್ಧತರ್ಕಳೀ(ಂ) ಮುನ್ನಿನವರ್ ಗುಣಹೀನರೂನರೀಗಳಿನಣುಮಾತ್ರಕ್ಷಿತಿಪರುದ್ಧತಿಕ್ಕೆಯೆ ಚೋದ್ಯಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೪೫-೨೩).
[ಉದ್ಧತ + -ಇಕೆ]

ಉದ್ಧತಿಕ್ಕೆ 'ಉದ್ಧತಿಕೆ' ನೋ.

ಉದ್ಧತಿಬಡು (ಕ್ರಿ). ಅಹಂಕಾರಪಡು; ಗರ್ವಪಡು: ವಿತತಧರ್ಮಾಚಾರವುಳಿದುದ್ಧತಿಬಡುವ ಮುಂಗಾಣನವನೀ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳಗೆ ಹಗೆಯಾಗಿಹನು (ಜೀವಂಚ. ೪-೩). [ಉದ್ಧತಿ + ಪಡು₁]

ಉದ್ಧರ (ಗು). **೧.** ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವ. **೨.** ನಾಶಗೊಳಿಸುವ; ಕಿತ್ತುಬಿಸಾಡುವ. 'ಉದ್ಧರಾಗ್ನಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಧರಣ (ನಾ). **೧.** ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವಿಕೆ; ಉದ್ಧಾರಮಾಡುವುದು. **೨.** ನಾಶಗೊಳಿಸುವುದು; ಕಿತ್ತುಬಿಸುಡುವುದು. **೩.** ವಾಂತಿಮಾಡುವಿಕೆ. **೪.** ಮುಕ್ತಿ; ಬಿಡುಗಡೆ. **೫.** ಹೊಂದಿರುವುದು; ಪಡೆದಿರುವುದು: ದೊರೆವಡೆದ ಮಹಾಪ್ರಾಣಾಕ್ಷರಾಂತದಿಂ ಜಝಶಷಾಂತಹಾಂತಕ್ಷಾಂತೋದ್ಧರಣದಿನುದ್ಭವಿಸವು ಬಲ್ಲರ ಮತದಿಂ ಧಾತು ತಿಳಿವುದವನೀ ಕ್ರಮದಿಂ (ಶಮದ. ಸ. ೨೬೫). **೬.** ಇತರರ ಮಾತನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹೇಳುವುದು; ಉದ್ಧರಿಸುವುದು; ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಮಾತು; ಅವತರಣ: ಕೆಲವರ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿವರಗಳು, ಅವರ ಕೃತಿಯಿಂದಲೂ ಇತರರ ಉದ್ಧರಣಗಳಿಂದಲೂ ದೊರಕುತ್ತವೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೫೯೪). **೭.** [ವೀಶೈ] ರೋಗ, ಭಯ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಪರಿಹಾರಾರ್ಥವಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ತಾಯಿತ, —ಯಂತ್ರ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಧರಣಚಿಹ್ನೆ (ನಾ). ಅವತರಣಚಿಹ್ನೆ: "ಉದ್ಧರಣವೆಂದು ತೋರಿಸಲು ಅದರ ಮೊದಲಲ್ಲೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲೂ ಹಾಕುವ ಸಂಕೇತ ಚಿಹ್ನೆಗಳು: ಉದ್ಧರಣಚಿಹ್ನೆಗಳು (" ", ' ')" (Quotation Marks. ಇಂಕನ).
[ಉದ್ಧರಣ + ಚಿಹ್ನೆ]

ಉದ್ಧರಣೆ (ನಾ). **೧.** ಉದಾಹರಣೆ; ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಮಾತು: ಶಿವನಿರ್ಮಾಲ್ಯವು ತ್ಯಾಜ್ಯವಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸುಗ ಮೇಲಿನ ಉದ್ಧರಣೆಗಳನ್ನಿತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ತುಳುನಾ. ೨೩೫). **೨.** [ವೀಶೈ] "ಉದ್ಧರಣೆಗಳು-ವೀರಶೈವತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಸಾಧನಗಳು" (ಶರಸಾ. ೨೪-೮). **೩.** ತೀರ್ಥ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಲೋಹದ ಸಣ್ಣ ಸವುಟು: "... ಮೂರು ದಿನಗಳಾಯ್ತು ಒಂದು ಉದ್ಧರಣೆ ನೀರನ್ನೂ ಕುಡಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾರೊಡನೆಯೂ ಮಾತನಾಡುವುದಿಲ್ಲ" ಎಂದು ಗಾಬರಿಯಿಂದ ತಿಳಿಸಿದರು (ಚಿತ್ರಕೂ. ೬೬). [ಸಂ. ಉದ್ಧರಣ]

ಉದ್ಧರಾಗ್ನಿ (ನಾ). ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ನಾಶಕರವಾದ ಉರಿ: ಒಳಗಿರ್ದ ಬದ್ಧಜಲಮಂ ಚೆಲ್ಲಿ ಚೆಲ್ಲಿ ತದುದ್ಧರಾಗ್ನಿಯನಂತು ಕೆಡಿಸಿ ಸಮುದ್ಧರಿಸಿ ಕಿಡಿಯಿಲ್ಲ ಹೊಗೆಯದು ಬೂದಿಯದು ತಾನು (ಬಸವು. ೩-೫).
[ಉದ್ಧರ + ಅಗ್ನಿ]

ಉದ್ಧರಿಸು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತು; ಸಂರಕ್ಷಿಸು; ಕಾಪಾಡು: ಕಾರ್ಯಸಮುಗಿದುವೆ ಶಿವಪದಪರ್ಯಂತಂಬರಮುಮೋಕ್ಷಮುದ್ಧರಿಸುಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿನರ್ಹತ್ಸಿದ್ಧಾಚಾರ್ಯೋಪಾಧ್ಯಾಯ ಸರ್ವಸಾಧುಗಳೆಮ್ಮಂ (ಆದಿಪು. ೧-೬); ಸಚ್ಚರಿತರ್ ಸಾಧುಗಳೆಮ್ಮನುದ್ಧರಿಸುಗೀ ಸಂಸಾರಪಾರಾಶಿಯಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧-೫); ನರಕದೊಳಾಳಲೀಯದೆ ಚಂಡಿಕೆವಿಡಿದುದ್ಧರಿಸಲೆಂದಾಕ್ಷೊಂಡ ಗುರುವೆ (ಬಸರ. ೪-೩೨); ಕಲ್ಪಾಂತದಲಿ ಕರಗಿದ ಧರೆಯನುದ್ಧರಿಸಿದೆನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೭೧); ಉದ್ಧರಿಸುವೆನು ಜಗವನೆನ್ನುತಿಹ ಸಖನೆ ನಿನ್ನುದ್ಧಾರವೆಷ್ಟಾಯ್ತೊ? (ಮಂಕುಕ. ೬೫೮). **೨.** ಉದಾಹರಣೆಕೊಡು; ಬೇರೆಯವರ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹೇಳು: ಅಭಿನವವಾದಿವಿದ್ಯಾನಂದನು ಕಾವ್ಯಸಾರವೆಂಬ ಪದ್ಯಸಂಕಲನದಲ್ಲಿ ಶಬರವರ್ಣನೆಯ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ (ಸಮಾಲೋ. ೧೬೦); ಲೋಪದೋಷಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಅಪಕ್ವಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಉದ್ಧರಿಸಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೬೧). **೩.** ಉದ್ಧಾರವಾಗು; ಏಳಿಗೆಯಾಗು: ಕಲಿಯುಗದೊಳು ಹರಿನಾಮವ ನೆನೆದರೆ ಕುಲಕೋಟಿಗಳುದ್ಧರಿಸುವುವು (ಪುರಂದ. ೪-೭೧ ಪಲ್ಲವಿ).
[ಉದ್ಧರಣ + -ಇಸು₃]

ಉದ್ಧರ್ಷ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಸಂತೋಷ; ಅತಿಶಯಾನಂದ: "ಪ್ರಮೋದಃ . . . ಉದ್ಧರ್ಷಃ, ಉದ್ಧವಃ . . . ಸುಖಂ - ಈ ೧೩ ಸುಖದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨೧-೧೨೩). [ಸಂ.]

ಉದ್ವಾಂತ (ಗು). ಹೊರಹಾಕಿದ; ಕಾರಿದ; ವಾಂತಿಮಾಡಿದ. **೨.** ಮದವಿಳಿದ ಆನೆ. 'ಉದ್ವಾಂತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಧಾನ (ನಾ). ಒಲೆ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಧಾರ (ನಾ). **೧.** ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವುದು; ಸಂರಕ್ಷಣೆ; ಕಾಪಾಡುವುದು: ಈ ಅಸಹಾಯಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಕೈಹಿಡಿದು ಉದ್ಧಾರಮಾಡಿ (ರೂಢಿ). **೨.** ಬಿಡುಗಡೆ; ಮೋಕ್ಷ. **೩.** ಸಾಲ; ಋಣ; ಬಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದ ಸಾಲ. **೪.** ಕಿತ್ತುಹಾಕುವುದು; ತೆಗೆದುಹಾಕುವುದು; ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ. **೫.** (ನಾಯಕನಿಗೆ) ಸುಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಆರನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ, —ಆರೊಂದಿ. **೬.** ಉತ್ತಾರ (ಕೈಸ್‌ಗ. ೫೬೪).

ಉದ್ಧಾರಮಾಡು = **೧.** ಸಂರಕ್ಷಿಸು; ಕಾಪಾಡು: ನನ್ನನ್ನು ಉದ್ಧಾರಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). **೨.** ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಉಕ್ತಿಯಿಂದ ಅಥವಾ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಎತ್ತಿ ಹೇಳು. **ಉದ್ಧಾರವಾಗು** = ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗು; ಏಳಿಗೆ ಹೊಂದು: ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ದುಡಿದರೆ ಉದ್ಧಾರವಾಗುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧಾರಕ (ನಾ). ಉದ್ಧಾರಮಾಡುವವನು; ಕಾಪಾಡುವವನು; ರಕ್ಷಿಸುವವನು: ಬುದ್ಧ, ಶಂಕರ, ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ, ವಿವೇಕಾನಂದ ಇತ್ಯಾದಿ ಮಹಾಪುರುಷರು ಭಾರತೀಯಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಉದ್ಧಾರಕರು (ಋಕ್ಸಾರ. ೧೧೫ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಉದ್ಧರಿಸು ೧: ಧಾರುಣಿಯಲಜನಂತೆ ಕರುಣಾಕಾರನಾಗಿ ಷಡುಸ್ಥಲವನುದ್ಧಾರಿಸಿದ ಗುರು ಚೆನ್ನಸಂಗನಬಸವ ಶರಣಾರ್ಥಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧-೩). [ಉದ್ಧಾರ + -ಇಸು₃]

ಉದ್ಧಿ (ನಾ). (?): ತ್ರಿಸಂಧಿಯ ಹೆಬ್ಬಲ್ಲದ ಮೂಡಣ ಉದ್ಧಿಯ ಕಲ್ಲು ಆ ಮೂಡ ಕೊಳತೂರ ಬಡಗ ಹನೆಕಾಲದ ತ್ರಿಸಂಧಿಯ ಗಾಣದ ಕಲ್ಲು ಆ ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟೊಬ್ಬೆಯ ಗಾಣದ ಕಲ್ಲು . . . ಆ ಮೂಡಹನೆ ಕೊಲದ ಮರವೂರ ಕೊಳತೂರ ತ್ರಿಸಂಧಿಯ ಹುತ್ತದ ಮೇಲಣ ಉದ್ಧಿಯ ಬಿಳಿಯ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೪-೯೮; 1497). [?]

ಉದ್ಧುರ (ಗು). ೧. ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ; ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾದ. ೨. ಸಮರ್ಥವಾದ; ಶಕ್ತವಾದ; ದಕ್ಷವಾದ. ೩. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಮೇಲಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ: ಉದ್ಧುರಗಂಭೀರಪಯೋದನಾದನತಿಪುಷ್ಟಾಂಗಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೪–೧೭). ೪. ಉತ್ಸಾಹಗೊಂಡ; ಹರ್ಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಹುರುಪಿನ: ಸುರಭಿಸಮಯದೊಳೆ ಕೋಕಿಳವಿರುತಿ ನಿಬಂಧನಮನಬ್ದಕಾಲದೊಳೆ ಮದೋದ್ಧುರಕೇಕಿ ಮಧುರಕೇಕಾವಿರುತಿಯನಭಿಯುಕ್ತರಱಿದು ಪೇೞ್ವುದು ಕೃತಿಯೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೯೧). ೫. ಕಳಚಿಬಿದ್ದ: ಕರಮೆರಡುಂ ಪಱಿವುದುಮಾ ಕರದಿಂದಂ ತನ್ನ ಕುಸ್ನಗೆಯ್ಯೊಳೆ ಕೊಂಡುದ್ಧುರರಥಚಕ್ರದಿನಿಟ್ಟಂ ತಿರಿಪಿ ನರಪ್ರಿಯತನೂಜನಕ್ಷೋಹಿಣಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೦೩). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧುಷಣ (ನಾ). ರೋಮಾಂಚ; ಪುಳಕ. [< ಸಂ. ಉದ್ಧರ್ಷಣ]

ಉದ್ಧೂತ (ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ದೂರ ಎಸೆದ; ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಅತನುಸಮಾಕಾರರುದ್ಧೂತಲೇಪರ್ ಪ್ರಣುತರ್ . . . ಸಿದ್ಧರ್ (ಆದಿಪು. ೧–೨). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧೂತದೋಷ (ಗು). ದೋಷದಿಂದ ಮುಕ್ತವಾದ: ಸದಮಳಚರಿತರನುದ್ಧೂತದೋಷರಂ ವಿಗತರೋಷರಂ ಸಕಳಕಳಾವಿದರಂ ನೆಟ್ಟನೆ ಮಲಧಾರಿದೇವರಂ ದೇವರೆಂದು ಬಣ್ಣಿಪುದು ಜಗಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೨೦).

[ಉದ್ಧೂತ + ದೋಷ]

ಉದ್ಧೂಪ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದ ಧೂಪ: ಸತತ ದಹ್ಯಮಾನ ಕಾಲಾಗರೂದ್ಧೂಪೋದ್ದಾಮ ಧೂಮಾಮೋದ ಮತ್ತ ಮಧುಕರನಿಕರ ಝುಂಕಾರ ಪರೀತದಿಗಂತರಾಳದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೭೭ ವ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧೂಲನ, ಉದ್ಧೂಳನ (ನಾ). ೧. ಪುಡಿ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಪುಡಿಯನ್ನು ಉದುರಿಸುವುದು, —ಬಳಿಯುವುದು, —ಬಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು: ವರಭಸಿತೋದ್ಧೂಲ [ಪಾಠಾಂ. ಳ] ನಮುಂ ಗಿರಿಜೆಗೆ ಸುರಸತಿಯರೊಲ್ದು ಮಾಳ್ಪೆಡೆಯೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೯–೪). **ಉದ್ಧೂಳನ**: ಅತ್ಯಧಿಕ ಫಲವೀವುದೀ ಭಸಿತದುದ್ಧೂಳನ (ಆರಾಚ. ೨–೯); ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ್ಗೆ ಚತುರಾಶ್ರಮಿಗಳಿಗೆ ಸರ್ವಾಂಗೋದ್ಧೂಳನ ಸಲ್ಲುವುದು ವೈಶ್ಯರಿಗೆ ಲಲಾಟಮಾತ್ರೋದ್ಧೂಳನ ಸಲ್ಲುವುದು (ವಿವೇಕ. ೭೫). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧೂಲಿತ, ಉದ್ಧೂಳಿತ (ಗು). ಲೇಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಳಿದ; ಸವರಿದ: ಉರುಜಟಾಮಕುಟೋತ್ತಮಾಂಗರು ಸ್ಫುರಿತಭಸಿತೋದ್ಧೂಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ] ತಾಂಗರು. . . ಶಿವಲಿಂಗಧಾರಕರು (ಬಸವು. ೫೮–೫೧). **ಉದ್ಧೂಳಿತ**: ಮದನನಂ ಸುಟ್ಟುರಿಪಿ ತದಂಗಭಸ್ಮೋದ್ಧೂಳಿತಗಾತ್ರನಾಗಿ (ಗಿರಿಕ. ೮–೫೩); ಬೆಳ್ಮುಗಿಲಾಗಸದಂತಿರೆ ಭಸಿತೋದ್ಧೂಳಿತಲಲಾಟಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಸೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೦–೧೮). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧೂಲಿಸು, ಉದ್ಧೂಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪುಡಿಯನ್ನು ಉದುರಿಸು; ಸವರು; ಬಳಿ; ಲೇಪಿಸು: ಹರನುದ್ಧೂಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ] ಸಿದತ್ಯನೂನಭಸಿತಪ್ರದ್ಯೋತಮೋ (ಗಿರಿಕ. ೪–೧೦೮). **ಉದ್ಧೂಳಿಸು**: ಪಸುಜ್ವರಯಿಸಿದೊಡೆ ಹೊಲೆಯರ ಮಸಣದ ಬೂದಿಯನೆ ಪೂಸುಗಲ್ಲದೊಡುದ್ಧೂಳಿಸು ತಡೆಯದೆ ಕೊಳೆವಾವಿನ ಭಸಿತಮನನಿತಱೊಳೆ ತಜ್ಜ್ವರಂ ಪ್ರಶಮಿಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೦೭); ಭಸಿತವಂ ಮೈದುಂಬಲುದ್ಧೂಳಿಸುತ ಭಸಿತವನೇಕೆ ವುದ್ಧೂಳಿಸೆ ತಳೋದರಿ ನೀನೆನಲು (ಬಸವು. ೧೨–೧೭). [ಉದ್ಧೂಲನ + –ಇಸು$_3$]

ಉದ್ಧೂಳನ ‘ಉದ್ಧೂಲನ’ ನೋ.

ಉದ್ಧೂಳನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪುಡಿಯನ್ನು ಉದುರಿಸು; ಬಳಿ; ಲೇಪಿಸು. ‘ಉದ್ಧೂಳನಂಗೆಯ್ಸು’ ಪರಾ.

[ಉದ್ಧೂಳನ (= ಉದ್ಧೂಲನ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉದ್ಧೂಳನಂಗೆಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಲೇಪಿಸು; ಬಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅಮಳವಿಭೂತಿಯಂ ಸರ್ವಾಂಗದೊಳು ಉದ್ದೂಳನಂಗೆಯ್ಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ಯ್ಸಿ, ಯ್ದು] (ಬಸವು. ೪೧–೨೦). [ಉದ್ಧೂಳನಂಗೆಯ್ + –ಸು]

ಉದ್ಧೂಳನಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). = ಉದ್ಧೂಳನಂಗೆಯ್: ಹರನಾಲಯಕ್ಕೆಯ್ತಂದು ಕರಗುತೆ ವಿಭೂತಿಯನುದ್ಧೂಳನಂಮಾಡಿ ಹರುಷದಿಂ ಪಾಡುತುಂ ರುದ್ರಾಕ್ಷೆಯಂ ಸೂಡಿ (ತಿರುರ. ೪–೧೦).

[ಉದ್ಧೂಳನ (= ಉದ್ಧೂಲನ) + ಮಾಡು$_1$]

ಉದ್ಧೂಳಿತ ‘ಉದ್ಧೂಲಿತ’ ನೋ.

ಉದ್ಧೂಳಿಸು ‘ಉದ್ಧೂಲಿಸು’ ನೋ.

ಉದ್ಧೃತ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ; ಹೊರಕ್ಕೆ ಎಳೆದ, —ತೆಗೆದ; ಕಿತ್ತೆತ್ತಿದ: ಬೊಬ್ಬೆಗೊಟ್ಟಾನೆಯ ಕೊಂಬದಾಗೆ ಸಿಡಿಮಂಜರಮುದ್ಧೃತಹಸ್ತದಂಡಮಾ ಬಾನೊಳೆ ತಳ್ತು ತೋಱಿ (ರಾಜಶೇ. ೬–೭೫). ೨. ಉದಾಹರಿಸಿದ; ಉದ್ಧರಿಸಿದ.

ಉದ್ಧೃತಗೊಳಿಸು = ಉದ್ಧರಿಸು ೨: ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಅಭಿನವವಾದಿ ವಿದ್ಯಾನಂದರಂಥ ಸಂಕಲನಕಾರರು ಅವನ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಉದ್ಧೃತಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಕಸಾಚ. ೪೯). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧೃತಿ (ನಾ). ಉದ್ಧರಿಸಿದ್ದು; ಉದಾಹರಣೆ: ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಕೇಶಿರಾಜರು . . . ಹರಿಹರನಿಂದ ಉದ್ಧೃತಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಕಸಾಚ. ೧೪೪). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧ್ಯ (ನಾ). ಪೂರ್ವದಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಹರಿವ ನದಿ; ಗಂಡುನದಿ: “ಭಿದ್ಯಃ, ಉದ್ಯಃ [ದ್ಧ್ಯಃ], ನದಃ, — ಈ ೩ ಗಂಡುದೊಱೆ” (ಹಲಾಯು. ೧೧೦–೪೩). [ಸಂ.]

ಉದ್ಬದ್ಧ (ಗು). ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ: ನಾಲ್ಸಾಸಿರದಿಂ ಮಿಗಿಲೆನೆ ಮುನ್ನೂಱಿಪ್ಪತ್ತುಗೆಯ್ದ ಮುಖ್ಯಧ್ವಜಂಗಳುದ್ಬದ್ಧಂಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪–೧೫೯). [ಸಂ.]

ಉದ್ಬದ್ಧಕುಕ್ಷಿ (ಗು). ಒಳಕ್ಕೆ ಸೇದಿದ ಜಠರ ಪ್ರದೇಶವುಳ್ಳ; ದೃಢವಾದ ಉದರವುಳ್ಳ: ಮೃದುಕೇಸರಂ ನಿಬಿಡಜಂಘಾಕಾಂಡನುದ್ಬದ್ಧಕುಕ್ಷಿ ತನುಸ್ನಿಗ್ಧತನೂರುಹಂ . . . ತುರಗಂ ಮನಂಗೊಳಿಸಿದತ್ತು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮–೧೪೯). [ಉದ್ಬದ್ಧ + ಕುಕ್ಷಿ]

ಉದ್ಬದ್ಧಜೂಟ (ಗು). ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ ಜಡೆಯುಳ್ಳ: ಉತ್ಕಟಹಾಟಕಪದಕಮಣಿ ತ್ರಿಖಂಡಕರ್ಣಾಭರಣಮುದ್ಬದ್ಧಜೂಟಂ . . . ನಾಟಕಾಭಿನಯ ನಟವೃಂದಮಿದು ಮಹಾನಾಟಕಬಲಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೪೫ ವ).

[ಉದ್ಬದ್ಧ + ಜೂಟ]

ಉದ್ಭಿಜ ‘ಉದ್ಭಿಜ’ ನೋ.

ಉದ್ಬುದ್ಧ (ಗು). ೧. ಎಚ್ಚರಗೊಂಡ; ಚೇತರಿಸಿದ; ಎದ್ದ: ಸುರಸ್ವಪ್ನವಿದ್ದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಬಿದ್ದ ಉದ್ಬುದ್ಧ ಶುದ್ಧನೀರೆ (ಗಂಗಾತ. ೮). ೨. ಅರಳಿದ; ವಿಕಾಸಗೊಂಡ: “ಉನ್ಮೀಳಿತಂ, ಉನ್ಮಿಷಿತಂ . . . ಉದ್ಬುದ್ಧಂ, ವ್ಯಾಕೋಚಂ, ವಿಕಾಸಃ— ಈ ೯ ಅಲರ್ವುದರ್ಕೆ ಪೆಸರ್” (ಹಲಾಯು. ೩೧–೩೩); ಉದ್ದೀಪನವಿಭಾವದಿಂದ ವಿಪ್ರಲಂಭ ಶೃಂಗಾರವು ಉದ್ಬುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೫೫). [ಸಂ.]

ಉದ್ಬೋಧ (ನಾ). ೧. ಎಚ್ಚರ. ೨. ಜ್ಞಾನ; ಉತ್ತಮವಾದ ಅರಿವು. ‘ಉದ್ಬೋಧಗೊಳಿಸು’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಬೋಧಕ (ಗು). ಎಚ್ಚರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ; ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ; ವಿಕಾಸಗೊಳಿಸುವ: ಒಳಸನ್ನಿವೇಶಗಳು ಚಾಲಕ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ಕೆಲಸಮಾಡಿದರೆ ಹೊರಸನ್ನಿವೇಶಗಳು ಉದ್ಬೋಧಕ ಅಥವಾ ಪ್ರಚೋದಕಗಳಾಗಿ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತವೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೪೫೦). [ಸಂ.]

ಉದ್ಬೋಧಕೋಶ (ನಾ). ಜ್ಞಾನಕೋಶ, —ಭಂಡಾರ: ದೇಶಂ ಧರ್ಮೋಪದೇಶಂ ಶ್ರುತಬಲಮೆ ಬಲಂ ಕೋಶಮುದ್ಬೋಧಕೋಶಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧–೨೯). [ಉದ್ಬೋಧ + ಕೋಶ]

ಉದ್ಬೋಧಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಬ್ಬಿಸು; ಎಚ್ಚರಿಸು; ಅರಳಿಸು; ವಿಕಾಸಗೊಳಿಸು: ತಾನವಳ ಅಂತರಾತ್ಮವನ್ನು ಉದ್ಬೋಧಗೊಳಿಸಬೇಕೆಂದೂ, ಅದು ಕಷ್ಟತರವಾದ ಕಾರ್ಯವೆಂದೂ ಅವನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೯೬). [ಉದ್ಬೋಧ + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಉದ್ಭಟ (ಗು). ೧. ಉತ್ತಮವಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ: "ಉಲ್ಬಣಂ, ಉದ್ಭಟಂ, (ಉತ್ಕಟಂ), ಉದ್ಧತಂ — ಈ ೪ ಮಿಕ್ಕುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೩–೨೯); "ಉತ್ಕಟಮುದುದ್ಭಟಮುದುದ್ಧತಮುದುಲ್ಬಣಮದುತ್ಕೃಷ್ಟಮೆನಲು ಪೆರ್ಚಿದುದಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨–೨೪). (ನಾ). ೨. (ಅಕ್ಕಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಕೇರುವ) ಮೊರ; ಶೂರ್ಪ. ೩. ಒಬ್ಬ ಶಿವಭಕ್ತನ ಹೆಸರು: ಕೊಂಡೊಯ್ವಂ ಕೊಂಡೊಯ್ವಂ ಪುರವಂ ಕಂಡಱಿಯವೆ ಕೇಳುದ್ಭಟನಿರವಂ (ಉದ್ಭರ. ೧೧–೨). ೪. ಒಬ್ಬ ಕವಿಯ ಹೆಸರು: ಕೇಶಿರಾಜನ ಬಗೆಯುದ್ಭಟಯ್ಯನ ಗಭೀರತೆ (೧ರಿಕ. ೧–೮). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭಟಭಟ (ನಾ). ಅತ್ಯುತ್ತಮನಾದ ಭಟ: ಚಿತ್ರನೇತ್ರಾಂಬರನಾನಾಹೇತಿಹಸ್ತೋದ್ಭಟಭಟಪೃತನಾಭೀಳಮಂ ಚಿತ್ತದೊಳ್ ವೀರರಸಂ ಕೈಗಣ್ಮೆ (ಆದಿಪು. ೧೧–೨೪). [ಉದ್ಭಟ + ಭಟ]

ಉದ್ಭಟವೃತ್ತ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಚರಿತ್ರೆಯುಳ್ಳವನು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನಡವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನು: ಪತ್ತುಂ ಧರ್ಮಂಗಳ್ ಮೂವತ್ತಾಱುಂ ಗುಣದೊಳಮರೆಸನ್ಮಾರ್ಗಣಮೋಕ್ಷಾತ್ತದೃಢಚಿತ್ತನುದ್ಭಟವೃತ್ತಂ ಘಾತಿಸಲೊಡರ್ಚಿದಂ ಘಾತಿಗಳಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪–೧೬). [ಉದ್ಭಟ + ವೃತ್ತ]

ಉದ್ಭಟೆ (ನಾ). ಬೊಬ್ಬುಲಿಗಿಡ: "ಉದ್ಭಟೆಯೆನಲು ಬೊಬ್ಬುಲಿ" (ಮಂಗರಾ. ೩೫–೧೫). [ಸಂ. ಉದ್ಭಟಾ]

ಉದ್ಭವ (ನಾ). ೧. ತಲೆದೋರುವುದು; ಹುಟ್ಟುವುದು; ಉತ್ಪತ್ತಿ: ಅಮಳಶ್ರೀ ಜಿನವರ್ತನಂ ಕಿಡದು . . . ಅನ್ಯಮತಕ್ಕುದ್ಭವಮಿಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೩). ೨. ಏಳಿಗೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ. 'ಉದ್ಭವಕರ' ಪರಾ. ೩. (ತಾನಾಗಿಯೇ) ಹುಟ್ಟಿದುದು. 'ಉದ್ಭವಮೂರ್ತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಭವಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ಹುಟ್ಟು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ತರುಣಿ ನಾಗಾಂಬೆಯ ಸುಗರ್ಭದಿ ನಿರುಪಮಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪಂ ಪರಮಕಾರಣ ಚನ್ನಬಸವಂ ವುದ್ಭವಂಗೈದ (ಬಸವು. ೬ ಸೂಚನೆ). [ಉದ್ಭವ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉದ್ಭವಕರ (ಗು). ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ; ಏಳಿಗೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ: ಸಂದುದು ನಾಕಿಗನನುಮತದಿಂ ಪೂರ್ಣೇಂದು ನಿಭಾಸ್ಯೇ ಧರೆಗಿದು ಪರಿದತ್ತೆಲ್ಲಿಯುಮುದ್ಭವಕರ [ಪಾಠಾಂ. ಉತ್ಸವಕರ] ಮೆನೆ ತನ್ವೀ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೪೧). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭವಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ತಾನೇ ತಾನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮೂರ್ತಿ; ಒಡಮೂಡಿದ ಮೂರ್ತಿ: ಲೇಪಾಕ್ಷಿಯ ವೀರಭದ್ರ ಉದ್ಭವಮೂರ್ತಿ (ರೂಢಿ). [ಉದ್ಭವ + ಮೂರ್ತಿ]

ಉದ್ಭವಿಸು, ಉದುಭವಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಲೆದೋರು; ಹುಟ್ಟು; ಅವತರಿಸು: ಆಗಳೆ ಗಾಡಿ ನಾಡೆ ಕಣ್ಗೊಡಿರಲೊರ್ವನುದ್ಭವಿಸೆ ಕಂಡು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೬೪); ಉದ್ಭವಿಸಿದ ರುಜೆಗೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನವಧಾರಿಸಿ ಮಾಬ್ಪ ವೈದ್ಯನವಂ ನವವೈದ್ಯಂ(ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೨–೪೧); ಲಿಂಗದೊಳಗಿದ್ದ ಪುರಾತನರು ಉದ್ಭವಿಸಿದರು ಮರಳಿ . . . ಲಿಂಗದೊಳಗೆ ಬೆರಸಿದರು (ಮಹಾಸಾ. ೫೧); ಉರದೊಳ್ ಭಗಣಕುಲವೆಸೆವ ಪಣೆಯೊಳೊಪ್ಪುವ ಮಹಾರುದ್ರರುದ್ಭವಿಸಿದರ್ ಸಂತಸದೊಳು (ಚಿಬಪು. ೧೨–೧೪); ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿನಿಯ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆಲೋಚನಾತರಂಗಗಳು ಉದ್ಭವಿಸಿದುವು (ಮೊಗ್ಗು. ೪೯). **ಉದುಭವಿಸು:** ನನಗಿದುವೆ ಜಲೋದಯದ ಋತುಸಮಯಮಿಾ ಪದದೊಳುದುಭವಿಸುವುದು ನಿನ್ನ ಭೂಮಿಯೊಳ್ ಬೀಜಮಂ ಬಿತ್ತಿದೊಡೆ ಬೆಳೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧–೧೪). [ಉದ್ಭವ + –ಇಸು$_3$]

ಉದ್ಭಾವ (ನಾ). = ಉದ್ಭವ ೧: ಪಾವಕೋದ್ಭಾವದಿಂ ಶ್ರೀವಧೂಪಾವನಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೮). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭಾವಕ (ಗು). ಎಣಿಕೆಮಾಡುವ; ಗಣಿಸುವ; ಭಾವಿಸುವ: ದೇವರುಂ ಗೊರವರುಂ ಗುಣವೃದ್ಧರನಾರತಂ ಕಾವರಕ್ಕರಸನಂ ಪ್ರಜೆಯಂ ಪರಿವಾರಮಂ ಏನುಮಂ ಬಗೆಯದಂತಿರೆ ಪೇೞ್ದ ಸಮುಚ್ಚಯೋದ್ಭಾವಕ ಕ್ರಮವಿಚಾರದೆ ದೋಷಮಿದಗ್ಗಳಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೩೧). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭಾವನ (ನಾ). ೧. ಎಣಿಕೆ; ಭಾವನೆ. ೨. ತೋರ್ಪಡಿಸುವುದು; ಪ್ರಕಟಿಸುವುದು: ವಿದ್ಯಮಾನಪರಗುಣಪ್ರಚ್ಛಾದನಮುಂ ಅವಿದ್ಯಮಾನ ನಿಜಗುಣೋದ್ಭಾವನಮುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೭). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭಾವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಣಿಸು; ತಿಳಿ. ೨. ತೋರ್ಪಡಿಸು; ಪ್ರಕಟಿಸು: ದೇವ ಪೆಱತಾವುದವ್ಯಕ್ತಾವಯವದೊಳಂ ಕುಮಾರನುನ್ನತಿಕೆಯನುದ್ಭಾವಿಸುತಿರ್ದಪು[ದಂ ಪರಿ]ಭಾವಿಸು (ಕಾದಂಪೂ. ೪೧೯); ಶ್ರೀವಾಗ್ದೇವಿಗೆ ಶಬ್ದದಿನಾಪಾವಿಂದ್ರಿಯದ ವಿಷಯಮಂ ಶ್ರೋತ್ರದೊಳುದ್ಭಾವಿಪ ನಿರ್ಮಲ ಮೂರ್ತಿಗಿಳಾವಂದ್ಯೆಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಮುಖದೊಳವನತನಪ್ಪೆಂ (ಶಮುದ. ೧); "ಉದ್ಭಾವಿಪ–ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಮಾಗಿ ಅಱಿಯಿಸುವ" (ಶಮುದ. ೧ ಟೀಕೆ). ೩. ಉಂಟಾಗು; ಹುಟ್ಟು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಕೇವಲ ಮದಂತಲಿಂಗದೊಳಾವರ್ಜಿತಮಪ್ಪಮಾಗಮುಂಗಳ್ಗಕ್ಕುಂ ತಾವೊಂದಿ ಬಿಂದುಗಳ್ಗುದ್ಭಾವಿಸಿ ನೆಗಟ್ಟುಂ ಮನಂ ಸ್ವರಂ ನಿಲೆ ಪರದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೮). [ಉದ್ಭಾವ + –ಇಸು$_3$]

ಉದ್ಭಾಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎತ್ತಿ ಹೇಳು; ವರ್ಣಿಸು; ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸು: ದೋಷಮಿನಿತೆಂದು ಬಗೆದುದ್ಭಾಷಿಸಿ ತಱಿಸಂದು ಕನ್ನಡಂಗಳೊಳೆಂದುಂ ವಾಸುಗಿಯುಮಱಿಯಲಾಱದೆ ಬೇಸಱುಗುಂ ದೇಶಿ ಬೇಱೆಬೇಱಪ್ಪುದಱಿಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೪೮). [ಉದ್ಭಾಷಣ$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಉದ್ಭಾಸಿ (ಗು). ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ; ಶೋಭಿಸುವ; ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಕಮಲೋದರೋದ್ಭಾಸಿ ಭಾಸುರಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದಂತಹಿತಲ್ಪದಂತೆ ತತ್ಸರಂ ಕರಿಗೊಳಿಸಿತು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫–೧೧). [< ಸಂ. ಉದ್ಭಾಸಿನ್]

ಉದ್ಭಾಸಿತ (ಗು). ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಬೆಳಗಿಸಿದ: ಶರದುದ್ಭಾಸಿತಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಸದೃಶವಿಕಾಸಮಿದೆನಿಸಿದುದು ಲಕ್ಷ್ಮೀಶಾಂತೀಶ್ವರನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೧೩೬); ಅಪರದಿಗ್ಭಾಗದಂತಂಜನೋದ್ಭಾಸಿತಂ ವಿಪುಲ ಹರಿಪದದಂತೆ ತಾರಕಾಲಂಕೃತಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧–೮). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭಾಸಿನಿ (ನಾ). ಪ್ರಕಾಶಮಾನಳಾದವಳು; ಲಾವಣ್ಯವತಿ: ಬಾಸಣಿಸಿದ ಮದನನ ಬಾಣಾಸನದವೊಲೆಸೆವ ಚಾರು ಝುಂಪಾಣದೊಳುದ್ಭಾಸಿನಿಯರ್ ನೃಪಸುತನ ವಿಳಾಸಿನಿಯರ್ ಬಂದರೇೞಿ ಪೊನ್ನಂದಣಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೨೦). [ಸಂ. ಉದ್ಭಾಸಿನೀ]

ಉದ್ಭಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸು; ಪ್ರಕಟಿಸು. [ಉದ್ಭಾಸ$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಉದ್ಭಾಸೆ (ನಾ). ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವವಳು: ಜೈನಶಾಸನ ವಿಶೇಷೋದ್ಭಾಸೆ ಕೂಷ್ಮಾಂಡಿಯಂಬಿಕೆ ಯಕ್ಷೇಶ್ವರಿ ಕೂರ್ತು ರಕ್ಷಿಸುಗೆ ಭವ್ಯಾನೀಕಮಂ ಸಂತತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೮). [ಸಂ. ಉದ್ಭಾಸಾ]

ಉದ್ಭಿಜ, ಉದ್ಭಿಜ (ನಾ). = ಉದ್ಭಿಜ್ಜ : ಅಂಡಜ, ಸ್ವೇದಜ, ಉದ್ಭಿಜ, ಜರಾಯುಜರೆಂಬ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಭವಿತವ್ಯವ ಕೊಟ್ಟವರಾರೋ (ಬಸವ. ೨೨೫) ; ಸ್ವೇದಜೋದ್ಭಿಜ ನೆರೆ ಜರಾಯುಜವಂಡಜವೆನಿಪ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಾಣಿಗಳು (ಅಮೃತ. ೪-೧೪). **ಉದ್ಭಿಜ :** ಘನಮಹಾವೃಕ್ಷವಾ ತೃಣಲತೆಗಳುದ್ಭಿಜಂ (ಲಶಿಚಿಂ. ೩೯-೨೬) ; ಈ ಉದ್ಭಿಜಗಳೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಜೀವನ (ಜ್ಯೋತಿಶ್ಯಾ. ೫೫). [< ಸಂ. ಉದ್ಭಿಜ್ಜ]

ಉದ್ಭಿಜ್ಜ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸೀಳಿಕೊಂಡು ಮೊಳೆತು ಬರುವಂಥದು; ಮರ, ಬಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದುವು: 'ಉದ್ಭಿಜ್ಜ' ಎಂದರೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಗೆ ಬರುವ ವೃಕ್ಷಗುಲ್ಮಾದಿಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೪). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭಿಜ್ಜಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಸಸ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ. [ಉದ್ಭಿಜ್ಜ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಉದ್ಭಿದ (ಗು). ೧. ಅಂಕುರಿಸುವ; ಮೊಳೆಯುವ. (ನಾ). ೨. = ಉದ್ಭಿಜ್ಜ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಭಿದ್ಯಮಾನ (ಗು). ಅಂಕುರಿಸುತ್ತಿರುವ; ಮೊಳೆಯುತ್ತಿರುವ : ಅಭಿನವೋದ್ಭಿದ್ಯಮಾನಮೃದುಕುಟಲಶ್ಮಶ್ರು ಮಧುಕರಪಟಳಪರಿವೃತ ಮುಗ್ಧಮುಖಸರಸಿಜನುಂ (ಆದಿಪು. ೩-೯೦ ವ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭಿನ್ನ (ಗು). ಬಿರಿದ ; ಅರಳಿದ ; ವಿಕಾಸವಾದ. ೨. ಭಿನ್ನವಾದ ; ಬೇರೆಯ (೬). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭೂತ (ಗು). ೧. ಹುಟ್ಟಿದ; ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ : ಅಮೃತಮಥನೋದ್ಭೂತವಿಷಮವಿಷಧರನೆಂಬ ಅಮಮ ಬಂದಂ ಜನನಮರಣ ವರ್ಜಿತನೆಂಬ (ನಂಬಿರ. ೭-೧೧೫) ; ಆ ಬಸವನತ್ಯದ್ಭುತೋದ್ಭೂತಚಿತ್ತನಾಗುತ್ತ (ಬಸವು. ೨೯-೨೦). ೨. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸುವ; ಗೋಚರವಾಗುವ. ೩. ಅತ್ಯಂತ ಎತ್ತರವಾದ; ಉನ್ನತವಾದ.

ಉದ್ಭೂತವಾಗು = ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು ; ತಲೆದೋರು : ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳ ಚರ್ಚೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ಸಾಮಾನ್ಯಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಉದ್ಭೂತವಾಗುತ್ತವೆ (ಕಸಾಜ. ೬೬). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭೂತಿ (ನಾ). ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ ; ಉತ್ಪತ್ತಿ : ಭೂತಮಾತ್ರೇಂದ್ರಿಯದ ಕೃತಿಯುದ್ಭೂ[ದ್ಭೂ]ತಿ ಸರ್ಗವೆನಿಪ್ಪುದಜೀವರೆ ಭೂತಳಾಧಿಪ ಕೇಳು (ನಿಭಾಗ. ೨-೪-೨). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭೇದ (ನಾ). ಹೊರಹೊಮ್ಮುವುದು ; ಒಡೆಯುವುದು ; ಮೊಳೆಯುವುದು : ರೋಮಾಂಚನಿಕಾಯೋದ್ಭೇದವಲ್ಲಿಂಬಟಿಕ ಭುಜಯುಗಂ ಸುತ್ತೆ ರಾಜೇಂದ್ರಚಂದ್ರಂ (ಕಾದಂಊ. ೧೮೫). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭ್ರಮಿ (ನಾ). ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾದವನು; ಭ್ರಾಂತಿಗೊಂಡವನು: ಸಮತೆಯಾಯಿತು ತವಕಿಗಳಿಗುದ್ಭ್ರಮಿಗಳಿಗೆ ತಿಳಿವಾಯ್ತು ವಾಸಿಯ ಮಮತೆಯವರು ವಿರಕ್ತರಾದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೧೫). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭ್ರಮಿತ (ನಾ). = ಉದ್ಭ್ರಮಿ. 'ಉದ್ಭ್ರಮಿತತನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಭ್ರಮಿತತನ (ನಾ). ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಭ್ರಾಂತಿಗೊಂಡ ಇರವು: ನಿಮಗಿದೇಕೀ ಕ್ಷತ್ರಿಯರೊಳುದ್ಭ್ರಮಿತ[ಪಾಠಾಂ. ಉಭ್ರಮಿತ]ತನ (ತೊರರಾ. ೧-೧೭-೬). [ಉದ್ಭ್ರಮಿತ + -ತನ]

ಉದ್ಭ್ರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾಗು ; ದಿಗ್ಭ್ರಮೆಗೊಳ್ಳು : ಧರಣಿತಳದೊಳು ಕೆಡೆದು ಮಡಿದವು ನೆರೆದ ಸಾಮಂತಾದಿ ಭಟಪರಿಕರನಿಕರವುದ್ಭ್ರಮಿಸಿ ಸವೆದರು ಕಾದಿ ತಮ್ಮೊಳಗೆ (ಬಸವು. ೬೦-೩೯). ೨. ಭ್ರಮೆಗೊಳಿಸು ; ಸಂಭ್ರಮಿಸು ; ಸಡಗರಿಸು : ಕಮಲಮುಖಿಯನು ನಿಮಗೆ ಪಟ್ಟದ ರಮಣಿಯನು ಮಾಡುವೆವೆನುತ್ತುದ್ಭ್ರಮಿಸಿ ನುಡಿದನು ಗರ್ವದಲಿ ಕಲಿಪುರುಷ ಸುರಪತಿಗೆ (ನಳಚ. ೪-೧೦). ೩. ಸುತ್ತು ; ಅಲೆದಾಡು ; ತಿರುಗು : ಗಮಿಸಿದವು ಹಂಸೆಗಳು ಲಲಿತಕ್ರಮದ ಸೋಂಕಿನಲಳಕತತಿಗುದ್ಭ್ರಮಿಸಿದವು ಭ್ರಮರಾಳಿ ಬೆಂಬಳಿಯಲಿ ನಿತಂಬಿನಿಯ (ತೊರರಾ. ೩-೮-೨೭). [ಉದ್ಭ್ರಮಣ್ + -ಇಸು]

ಉದ್ಭ್ರಾಂತ (ಗು). ೧. ಭ್ರಾಂತಿಗೊಂಡ; ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾದ. ೨. ಅಲೆಯುತ್ತಿರುವ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಭ್ರಾಮಿತ (ನಾ). ಗದೆಯಿಂದ ಹೊಡೆಯುವ ವಿಧಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಒಂದು ರೀತಿಯ ವರಸೆ, —ಪಟ್ಟು (?) : ವಿಳಂಬಿತಮಾಕುಂಚಿತಮಾಸ್ಫೋಟಿತಮಾಕ್ಷಿಪ್ತಮುದ್ಭ್ರಾಮಿತಂ ದಿಗ್ಭ್ರಾಮಿತಂ . . . ಎಂಬೆಂಟುಂ ತೆಱದ ಪ್ರಹರಣಂಗಳೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೮-೧ ವ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಯಚ್ಚಕ್ರ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಚಕ್ರ: ಆ ಯಕ್ಷಸಹಸ್ರರಕ್ಷಿತಮನುದ್ಯಚ್ಚಕ್ರಮಂ ಚಂದ್ರಹಾಸಜಯೋಗ್ರಾಸಿಯನಾಂಪ ಕೈದು ವೊಳವೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೨೧೪). [ಸಂ. (ಉದ್ಯತ್ + ಚಕ್ರ)]

ಉದ್ಯಚ್ಚಕ್ರಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಚಕ್ರವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವವನು : ಉದ್ಯಚ್ಚಕ್ರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ರ] ಚಕ್ರೋಜ್ವಳತರ ತರಳಜ್ಯೋತಿ ತೋಳಿಂಟಗುರ್ವಾಗಿರೆ (ಆದಿಪು. ೧-೭). [< ಸಂ. ಉದ್ಯಚ್ಚಕ್ರಿನ್]

ಉದ್ಯತ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ; ಎತ್ತಿಹಿಡಿದ. ೨. ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಡೆದ ; ತರಬೇತಾದ. ೩. ಸಿದ್ಧವಾದ ; ತಯಾರಾದ. (ನಾ). ೪. ಪ್ರಯತ್ನಶೀಲ; ಉದ್ಯೋಗಶೀಲ : ನೀಂ ಪೇೞುವುದು ಜಾತಕತಿಲಕಮನೆನೆ ಪಲರ್ಗಱಿಯೆ ಕನ್ನಡದಿನೆಸೆಯೆ ಪೇೞಲುದ್ಯತನಾದೆಂ (ಜಾತತಿ. ೧-೧೭) ; ಓದಲುದ್ಯತನಾಗುತಾ ಪತ್ರಮಂ ಕಂಡು (ನಂಬಿರ. ೭-೬೮). [ಸಂ.]

ಉದ್ಯಮ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಎತ್ತುವಿಕೆ. ೨. ಪ್ರಯತ್ನ ; ಉದ್ಯೋಗ ; ಕೆಲಸ : ಆ ಕೌಂತೇಯರಾಯಕ್ಕೆ ಗೆಂಟಿಂತೆಂತಕ್ಕುಮುದಂ' ಮದುದ್ಯಮಮೆ ಪೇೞ್ಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೪೭) ; ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಓದುಬರಹಗಳಿಗೇ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿರದೆ ಉದ್ಯಮಗಳಿಗೆ ಸ್ಥಳಕೊಡುವಂತೆ ಪುನರ್ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೩೩). [ಸಂ.]

ಉದ್ಯಮರತ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದವನು; ವ್ಯವಸಾಯಶೀಲ : ಕನಕತತ್ವರ್ನಖದಂತದಿನನುವರದಿಂ ನೃಪರಿನಧ್ವಗಮನದಿನಕ್ಕುಂ ಧನಮುದ್ಯಮರತ [ಪಾಠಾಂ. ಉದ್ಯಮಿಕ್ಕ] ವಿಖ್ಯಾತನ ಚಳಿತಂ ಶಿಕ್ಷನೆನಿಕುಮರ್ಕನ ದೆಸೆಯೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೯-೧೭). [ಉದ್ಯಮ + ರತ]

ಉದ್ಯಮಿ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗಮಾಡುವವನು ; ಕಾರ್ಯಶೀಲ : ಜಾತಕನು ಉದ್ಯಮಿಯೂ ಪ್ರಖ್ಯಾತನೂ ಅಚಲಿತಶಿಕ್ಷನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ (ಜಾತತಿ. ೯-೧೭ ಟೀಕೆ). [< ಸಂ. ಉದ್ಯಮಿನ್]

ಉದ್ಯವನ (ನಾ). = ಉದ್ಯಾನ : ತುದ್ಯನಾಮದೊಳಿಹವು ನಾಲ್ಕನವದ್ಯಚೈತ್ಯಾಲಯಗಳೊಂದೊಂದೊದ್ಯವನದೊಳು ರಾಯ ಚಿತ್ತೈಸು(ಜಿರಾಮಾ. ೨-೩). [< ಸಂ. ಉದ್ಯಾನ]

ಉದ್ಯಾನ (ನಾ). ೧. ಹೊರಹೊರಡುವುದು. ೨. ಕೈತೋಟ; ಉಪವನ : "ಅರಮನೆಯ ಸಮಿಾಪದ ಬನಮಂ ಉದ್ಯಾನಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೩೬-೭೦) ; "ಊರೊಳಗಣ ಅರಮನೆಗಳೊತ್ತಿನಲ್ಲಿಹ ವನಮದುದ್ಯಾನಮೆಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೫-೫೦) ; ಅರಮನೆಯ ಉದ್ಯಾನ ಶಾದ್ವಲಶ್ಯಾಮ ವೇದಿಕೆಯಲ್ಲಿ ರಾಣಿಯರ್ . . . ವಿಹರಿಸುತ್ತಿರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯-೪೯೭). ೩. ಉದ್ದೇಶ; ಪ್ರಯೋಜನ; ಗುರಿ. ೪. ಉತ್ತರಭಾರತದ ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು (೬). [ಸಂ.]

ಉದ್ಯಾನಕುಂಜ (ನಾ). ಉದ್ಯಾನವನದಲ್ಲಿರುವ ಲತಾಗೃಹ; ಬಳ್ಳಿಮನೆ. [ಉದ್ಯಾನ + ಕುಂಜ]

ಉದ್ಯಾನಪಾಲಕ (ನಾ). ಉದ್ಯಾನವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನು; ವನಪಾಲಕ: ಉದ್ಯಾನಪಾಲಕನಿರ್ದಿಷ್ಟಮಾರ್ಗಂ ಬಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೩). [ಉದ್ಯಾನ + ಪಾಲಕ]

ಉದ್ಯಾನವನ (ನಾ). = ಉದ್ಯಾನ ೨: ಉದ್ಯಾನವನವನ್ನು ನೋಡಲು ಹೋಗಿದ್ದೆವು (ರೂಢಿ). [ಉದ್ಯಾನ + ವನ]

ಉದ್ಯಾಪನ (ನಾ). ೧. ಪೂರ್ತಿಮಾಡುವಿಕೆ. 'ಉದ್ಯಾಪನಂಗೆಯ್' ಪರಾ. ೨. ಕೈಗೊಂಡ ವ್ರತಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸುವಾಗ ಮಾಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಕರ್ಮ: ಆಚಾಮ್ಲವರ್ಧನಮೊಂದಕ್ಕುಮವಿಪ್ಪತಯ್ದು ನೆಱಿದಂದಕ್ಕುಂ ತದುದ್ಯಾಪನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೧); ಅರಿದೆನಿಪ ನಿಮ್ಮ ಮಹಾವ್ರತೋದ್ಯಾಪನವನೊಲಿದಿಂದು ಸನಯದಿಂ ಮಾಳ್ಪಂ (ಬಸಪು. ೨೪-೯); ಓರ್ವ ಕಾಯಸ್ಥಗೃಹಿಣಿಯು ಯಾವುದೋ ವ್ರತ ಉದ್ಯಾಪನ ಮಾಡಿದ್ದಳು (ಇಪ್ಪಕ. ೩೪೧). [ಸಂ.]

ಉದ್ಯಾಪನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. (ವ್ರತವನ್ನು) ಪೂರ್ತಿಮಾಡು; ಮುಗಿಸು. ೨. (ಆಲಂ). ಬಿಡು; ತ್ಯಜಿಸು: ಪಟಯಿಗೆಯಂ ಪಱಿದು ವಾದ್ಯಂಗಳನುದ್ಯಾಪನಂಗೆಯ್ದು ... ಪೋಪುದುಂ (ಚಕವಂ. ೪೦-೧೮). [ಉದ್ಯಾಪನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉದ್ಯಾಪನಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). = ಉದ್ಯಾಪನಂಗೆಯ್ ೧: ಸುಕ್ರವಾರದಂದು [ಭಾ]ವಿಯುದ್ಯಾಪನಂಮಾಡಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೬೫-೭; 1101). [ಉದ್ಯಾಪನ + ಮಾಡು$_1$]

ಉದ್ಯಾಪನೆ (ನಾ). = ಉದ್ಯಾಪನ ೨: ಮಹಾಪ್ರಭು ಮುಟ್ಟರಸನು ತಂನ ಅನನ್ತದೇವರ ನೋಂಪಿ ಉದ್ಯಾಪನೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಮತ್ತರು (ಸೌಇಇ. XX, ೨೦೨-೯೫; 1124); ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಿಯುವ ಕಾಲವು ಮುಗಿಯುತ್ತಲೇ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ವ್ರತಕ್ಕೆ ಉದ್ಯಾಪನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸದೆ ... ಅದರ ಪೂರ್ಣಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ನೀಗಟ್ಟು. ೭೩). [ಸಂ. ಉದ್ಯಾಪನ]

ಉದ್ಯಾಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸು; ಮುಗಿಸು; ನೆರವೇರಿಸು: ನಮ್ಮೇಕಗಾರ್ಹಪತ್ಯವ್ರತವ ಸತಿಯು ಧರ್ಮದಿಂದುದ್ಯಾಪಿಸಿದೆ ನೀ (೧೪ವಿಂ. ೫೭-೨೦). [ಉದ್ಯಾಪನ + -ಇಸು$_3$]

ಉದ್ಯುಕ್ತ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗಿಸುವವನು; ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವವನು; ತೊಡಗುವವನು: ಲೋಕದೊಳದಱಿಂ ಕಾವ್ಯಶ್ರೀಕರಣೋದ್ಯುಕ್ತನಕ್ಕೆ ಕವಿ ತನ್ನಱಿವಂತೆ (ಕವಿರಾ. ೧-೨೧); ಉದ್ಯದ್ವರೂಥಮಂ ಜೋಡಿಸಿ ಮಹಾಸಮರಕುದ್ಯುಕ್ತನಾಗಿ ಸಾರಥಿ ತಂದು ನಿಲಿಸಲಾ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಡರ್ದು ನಿಜಚಾಪಮಂ ಜೇಗೈದು ಬಂದನಾಹವಕೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೩೬).

ಉದ್ಯುಕ್ತನಾಗು = ತೊಡಗು; ಆರಂಭಿಸು: ಏಳಲುದ್ಯುಕ್ತರಾಗೆ ಶಂಕರನಱಿದು (ತಿರುರ. ದೇ. ೨೪-೯). [ಸಂ.]

ಉದ್ಯುಕ್ತಪಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಯತ್ನಿಸು: ಗಿಡುಗನು ತನ್ನ ಹಿಂಸೆಯಂ ಮಾಡಬೇಕೆಂದುವುದ್ಯುಕ್ತಪಟ್ಟು ಬೆನ್ನಲೆ ಬಂದಿದೆ ಯೆಲೆ ರಾಜೇಂದ್ರನೆ, ಶರಣಾಗತನಾದ ನನ್ನನ್ನು ಕೃಪೆಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಬೇಕು (ಶೀಷಧ. ೭-೯). [ಉದ್ಯುಕ್ತ + ಪಡು$_1$]

ಉದ್ಯೋಗ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡುವುದು; ಕೈಕೊಳ್ಳುವುದು; ತೊಡಗುವುದು. ೨. (ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಅಥವಾ ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಮಾಡುವ) ಕೆಲಸ; ಪ್ರಯತ್ನ: ಅವತರಿಪುದ್ಯೋಗದಿಂ ದೇವನಿರ್ದಂ (ಜಗವಿ. ೧-೯೦). ೩. ವೃತ್ತಿ; ಕಸಬು; ಕಾರ್ಯ: ಉದ್ಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಊರಲ್ಲಿ ಉದ್ದು ಉರುಳುವಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಇರಬೇಡ (ಗಾದೆ); ಉದ್ಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಬಡಗಿ ಮಕ್ಕಳ ತಿಕಾ ಕೆತ್ತಿದ (ಗಾದೆ. ೬). 'ಸಮರೋದ್ಯೋಗ' ಪರಾ. ೪. ಅಧಿಕಾರ; ಹುದ್ದೆ: ನಿಮ್ಮ ಉದ್ಯೋಗ ಯಾವುದು? (ರೂಢಿ). ೫. ಕೈಗಾರಿಕೆ (ಉಕ): ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದಂದುಗಕ್ಕೆ ಉದ್ಯೋಗಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಬಂಡವಲು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕ (ತಕ್ಕಡಿ. ೪೨).

ಉದ್ಯೋಗಮಾಡು = ೧. ಕೆಲಸಮಾಡು; ಪ್ರಯತ್ನಿಸು: ಎಷ್ಟೋ ಹುಡುಗರು ... ಏನೇನೂ ಉದ್ಯೋಗಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧). ೨. ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿರು; ಕಸಬನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳು. [ಸಂ.]

ಉದ್ಯೋಗಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉದ್ಯೋಗಮಾಡು. ೨. ಪ್ರಯತ್ನಿಸು; ತೊಡಗು: ಅರಭಟೀವೃತ್ತಿಯುಕ್ತಮುಮಪ್ಪ ತಾಂಡವಮನಾಡಲುದ್ಯೋಗಂಗೆಯ್ದು (ಆದಿಪು. ೭-೧೧೪ ವ); ಮಹಾಶ್ವೇತೆ ಪೋಗಲುದ್ಯೋಗಂಗೆಯ್ದರಸಂಗಿಕ್ಕೆದಾಣಮಾವುದೆಂದು ಕಾದಂಬರಿಯಂ ಬೆಸಗೊಳ್ವುದುಮಾಕೆಯಿಂತೆಂದಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೭೩). [ಉದ್ಯೋಗ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉದ್ಯೋಗಗೇಹ (ನಾ). ೧. ಉದ್ಯೋಗದ ಮನೆ. ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಲಗ್ನಕ್ಕೆ ಹತ್ತನೆಯ ಸ್ಥಾನ: ಉದಯಕ್ಕೆಂಟಱೊಳಿಂದು ಕೂಡೆಸರುಜಂ ಕಾಮಾಧಿಕಂ ... ಉದ್ಯೋಗಗೇಹದೊಳೊಳ್ಪಂ ನೆಱಿ ತೀರ್ಚುವಂ ಸುಮತಿ ಶೂರಂ (ಜಾತತಿ. ೧೮-೮). [ಉದ್ಯೋಗ + ಗೇಹ]

ಉದ್ಯೋಗಪತಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಕೈಗಾರಿಕೆಗಾರ. [ಉದ್ಯೋಗ + ಪತಿ$_2$]

ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಯತತ್ಪರ. ೨. ಕಸಬುದಾರ. ೩. ಹುದ್ದೆಯಲ್ಲಿರುವವನು; ಅಧಿಕಾರಿ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಯೋಗಾರಂಭ (ನಾ). ಕೆಲಸವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವುದು: "ಮೊಗಸು – ಉದ್ಯೋಗಾರಂಭೇ" (ಶಮಧಾ). [ಉದ್ಯೋಗ + ಆರಂಭ]

ಉದ್ಯೋಗಿ (ನಾ). = ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥ ೧: ಅರ್ಕಕೀರ್ತಿ ವಂಶಾಗತಖೇಚರೇಂದ್ರವಿಭವಂ ... ಆ ವಿಭುಗಾಳ್ದುಮುದ್ಯೋಗಿ ವಿರೋಧಿದರ್ಪಮಥನಂ ರಥನೂಪುರಚಕ್ರವಾಳಪಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೫೧). [ಸಂ. ಉದ್ಯೋಗಿನ್]

ಉದ್ಯೋಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸು, —ತೊಡಗು; ಕಾರ್ಯಶೀಲನಾಗು: ಉಪಕಾರವಂ ಮಾಡಿದ ಸಜ್ಜನನಲ್ಲಿಯಾದೊಡಂ ನೀಚನಾಗಿರ್ದಪನಪಕಾರವನೇ ಮಾಡಲುದ್ಯೋಗಿಸುವಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೭-೭); ದಂಡಿಗೆವಿಡಿದು ಹಾಡಲುದ್ಯೋಗಿಸಿದರು (ಹಚಕಾ. ೭-೫); ಪರಮತತ್ತ್ವನಿರೂಪಣೆಯ ವಿಸ್ತರಿಸಲುದ್ಯೋಗಿಸಿದನಲ್ಲಮ ತನ್ನ ಲೀಲೆಯಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೩೬); ಉಣಲುದ್ಯೋಗಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೪-೨೮). [ಉದ್ಯೋಗ + -ಇಸು$_3$]

ಉದ್ಯೋತ (ನಾ). ೧. ಹೊಳಪು; ಕಾಂತಿ; ಪ್ರಕಾಶ: "ಪ್ರಕಾಶಃ, ಆಲೋಕಃ, ಉದ್ಯೋತಃ – ಈ ೩ ಬೆಳಗು" (ಹಲಾಯು. ೧೨-೬೬); "ಉದ್ಯೋತ – ಬೆಂಕಿಯಿಲ್ಲದ ಬೆಳಗುಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೯೫); ಅತಿವಿಶದಮಣಿಪ್ರದೀಪಕೋದ್ದ್ಯೋತದೂರೀಕೃತ ತಮಸ್ತಮದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೫-೨೨ ವ). ೨. (ಗ್ರಂಥದ) ಅಧ್ಯಾಯ; ವಿಭಾಗ; ಸಂಧಿ; ಆಶ್ವಾಸ: ಧ್ವನ್ಯಾಲೋಕದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಉದ್ಯೋತವೆಲ್ಲಾ ರಾಮಾಯಣ ಮಹಾಭಾರತಗಳ ವಿಮರ್ಶೆಯೇ ಎಂದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೧ ಮುನ್ನುಡಿ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಯೋತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಳೆ; ಬೆಳಗು; ಮಿರುಗು; ಪ್ರಕಾಶಿಸು: ದೀಪಪ್ರೋದ್ಯಜ್ಜ್ಯೋತಿಸ್ಥಿತಿಯೊಳಮುದ್ಯೋತಿಸೆ ತುದಿಯೊಳಂಗಮಿಂತು ದಶಾಂಗಂ (ಆದಿಪು. ೫-೩೧); ಅರ್ಕಂಬೊಲುದ್ಯೋತಿಸುಗೆ ಸಕಲ ಧಾತ್ರೀಚಕ್ರದೊಳ್ ಧರ್ಮಚಕ್ರಂ (ಅಜಿಪು. ೧-೧೬); ನಿರ್ಮಳತತ್ತ್ವಬೋಧಮುದ್ದ್ಯೋತಿಪುದೆಂಬುದಂ ಬಯಸಿ ಪೇೞಲೊಡರ್ಚಿದೆನೀ ಪ್ರಬಂಧಮಂ (ಜಗವಿ. ೧-೧೭). [ಉದ್ಯೋತ + -ಇಸು$_3$]

ಉದ್ರ (ನಾ). ೧. ನೀರು ; ತೇವ ; ಒದ್ದೆ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲಚರ ; "ನೀರುಹಂದಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ) ; "ನೀರುಬೆಕ್ಕು" (ಗಂಗಾಮ. ೪೧) ; "ನೀರುನಾಯಿ" (ಬುದ್ಧ ಪ. ಕೋಶ) : ಮೊಲಕ್ಕೆ ಮೂವರು ಸ್ನೇಹಿತರಿದ್ದರು : ಒಂದು ಕೋತಿ, ಒಂದು ಸೃಗಾಲ, ಒಂದು ಉದ್ರ . . . ಆ ಉದ್ರವು ಆಹಾರ ಹುಡುಕುವೆನೆಂದು ಹೊರಟು ಗಂಗಾತೀರಕ್ಕೆ ಹೋಯಿತು (ಬುದ್ಧ ಪ. ೨೦). [ಸಂ.]

ಉದ್ರಂಗ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?) : ರತ್ನಜುಣಗ್ರಾಮಃ ಸೋದ್ರಂಗಃ ಸಪರಿಕರಃ (ಎಇ. VI, ೨೪೬-೪೯ ; 808) ; ಸೋದ್ರಂಗಃ ಸಪರಿಕರಃ ಪೂರ್ವದತ್ತ ದೇವಪಾಯ (ಎಇ. III, ೨೬೪-೬೦ ; 997). ೨. ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನ ಊರಿನ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಉದ್ರಿಕ್ತ (ಗು). ೧. ಹೆಚ್ಚಿದ ; ಅತಿಶಯವಾದ : ಶ್ರೀಶೈಲಾದ್ರಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಸುರುಚಿರವಿಜಯಸ್ತುತ್ಯನುದ್ರಿಕ್ತಸತ್ತ್ವಾವೇಶಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧). ೨. ಕೆರಳಿದ ; ಉದ್ರೇಕಗೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಉದ್ರಿಕ್ತಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆರಳಿಸು ; ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸು : ನನ್ನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಾರ್ಯವೂ ದೇವಪುತ್ರನಂದಿನಿಯ ಸಂದೇಹವನ್ನು ಉದ್ರಿಕ್ತಗೊಳಿಸಬಲ್ಲುದು (ಬಾಣಅ. ೮೪). [ಉದ್ರಿಕ್ತ + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಉದ್ರು[ದ್ದ್ರು]ತ (ನಾ). ಬಹಳವೇಗ ; ಬಹುದುಡುಕು (?) : ವೃದ್ಧಪರೀತಮೂರ್ತಿಯಾಗಿಯುಮನುಶಾಸ್ಯನೇ ಮಹಿತನಾಗಿಯುಮುದ್ರು[ದ್ದ್ರು]ತನೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೬೬). [ಸಂ.]

ಉದ್ರೇಕ (ನಾ). ೧. ಉದ್ವೇಗ ; ಆವೇಗ : ಅವಳಂಬಿತಕುಲೀನಧೀರತಾಜಲಧಿನೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನೆ ತದುದ್ರೇಕಮಂ ಪದವಡಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೬೬ವ); ವೈರಿದ್ರುಮಂಗಳನೆ ಖಂಡಿಸುವೆನೆಂಬಾಳುತನದುದ್ರೇಕಮೆನಗಿಲ್ಲ ನಿನ್ನವರ್ಗಶ್ವಮಂ ಪಿಡಿದೊಪ್ಪಿಸುವೆನೆಂದನು (ಜೈಮಿಭಾ.೨-೪೧). ೨. ಮೇರೆ ಮೀರುವಿಕೆ; ಹೆಚ್ಚಾಗುವಿಕೆ; ಉಲ್ಬಣತೆ : ಅಂದು ಕಾಮೋದ್ರೇಕದಿಂ ಮಜಹೊಂದಿ ತನ್ನುವನಜುಯದಿಪ್ಪರವಿಂದಗರ್ಭನ ಮಸ್ತಕವನುದ್ದಂಡಚಾಪದಲಿ ಸಂಧಿಸಿದ ... ಶಶಿಧರನೊ (ಬಸಪು. ೪೪-೩). ೩. ದುಡುಕು : ಉದ್ರೇಕದಿಂ ಮುನಿವರನೊಳಾಡಿ ತಪ್ಪಿದ ಗುರುದ್ರೋಹಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೨). ೪. ಅಮಲು ; ಮತ್ತು : ಸಾರಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಉದ್ರೇಕ ಬರುವಂತಹ ನಿಷಾವಸ್ತು ಹುಟ್ಟುವಂತೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೫೯). [ಸಂ.]

ಉದ್ರೇಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆರಳು; ರೇಗು ; ಆವೇಶಗೊಳ್ಳು : ಹಸುಳೆಯಾಂ ಸರ್ವಾಪರಾಧಿಯಾಂ ತಂದೆ ಕರುಣಿಸು ದಯಂಗೆಡದಿರುದ್ರೇಕಿಸದಿರೆಂದು ಪದದಿಸರುಹದ ಮೇಲೆ ಕೆಡಹಿದನು (ಹಚಕಾ. ೮-೧೦). ೨. ಕೆರಳಿಸು ; ಉದ್ರೇಕವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು : ಅಹಲ್ಯೆ, ಇಂದ್ರ, ಗೌತಮ . . . ಇವರನ್ನು ಉದ್ರೇಕಿಸಿದ ಭಾವಗಳೇನು ? (ಸಮಾಲೋ. ೬೩).
[ಉದ್ರೇಕ + -ಇಸು$_3$]

ಉದ್ವರ್ತನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಏರುವುದು; ಹೆಚ್ಚುವುದು. ೨. ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು ; ನಿವಾರಿಸುವುದು. 'ಉದ್ವರ್ತಿಸು' ಪರಾ. ೩. ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮೈಗೆ ಲೇಪಿಸುವುದು, —ಬಳಿಯುವುದು,—ತೀಡುವುದು, —ಒತ್ತುವುದು: "ಉದ್ವರ್ತನಂ, ಉನ್ಮರ್ದನಂ, ಸೋತ್ಸಾದನಂ, ಘುರಿತಂ –ಈ ೪ ತಿಮಿರುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧-೪೬) ; "ಉದ್ವರ್ತನಂ [ಪಾಠಾಂ.ಕ. ಉದ್ವರ್ತ] [ಸೋತ್ಸಾದನಂ] ಪ್ರಚ್ಛುರಿತನುದ್ವರ್ತ[ಪಾಠಾಂ. ಮುನ್ಮರ್ದ]ನಕ್ಕಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೮-೧೧). ೪. (ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ) ಬಣ್ಣವನ್ನು ಹಾಕುವ ಒಂದು ರೀತಿ : ಆಜುಂ ತೆಜದ ಮೊದಲ ಬಣ್ಣಮುಮನವನೋರೊಂದಜೊಳ್ ಬೆರಸುವ ಪರಿಣತಿಯುಮನನಿಲಕಂ ಪತ್ರಕಂ ಬಿಂದುಕಂ ಧೂಮ್ರಾವರ್ತಕಮುದ್ವರ್ತನಂ ಚಿತ್ರಪ್ರವರ್ತನಮೆಂಬಾಜುಂ ತೆಜದಣ್ಣೆಯುಮಂ(ಮಲ್ಲಿಪು.೫-೪೨). ೫. ದೇಹಕ್ಕೆ ಲೇಪಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ ; "ಮೈಗೆ ಉಜ್ಜುವ ಪುಡಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೬. ಸ್ನಾನದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮೈಯ ಕೊಳೆಯನ್ನು ತೆಗೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪುಡಿ ; ಸೀಗೆಪುಡಿ ಮುಂತಾದುದು.

ಉದ್ವರ್ತನಂಮಾಡು = (ಸುಗಂಧವಸ್ತುವನ್ನು) ಲೇಪಿಸು ; ಸವರು ; ಬಳಿ : ಹರುಷದಿಂ ಚಂದನಮನುದ್ವರ್ತನಂ ಮಾಡಿ (ಕಲಿಕಾ. ೨೯೭) ; ಚಂದನಕೆ ಪರಿಮಳಂ ಪನ್ನೀರ ಕರ್ಪುರವ ಬೆರಸಿ ಕಸ್ತೂರಿಯಿಂದುದ್ವರ್ತನಂ ಮಾಡಿ ಕರಿಯ ಮುರುಗವನೆ ಸೂಡಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೬೪).
[ಸಂ.]

ಉದ್ವರ್ತನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಲೇಪಿಸು ; ಬಳಿ ; ಸವರು ; ತೀಡು ; ಉಜ್ಜು : ದಿವ್ಯಚಂದನಮನುದ್ವರ್ತನಂಗೆಯ್ದು ಪರಾಗದ ತಿಲಕಮನಿಕ್ಕಿ (ಗಿರಿಕ. ೭-೭೨ ವ) ; ಎಲ್ಲರ್ಗೆ ಬೇಜಿವೇಜಿ ದಿವ್ಯಚಂದನಮನುದ್ವರ್ತನಂಗೆಯ್ದು ಮೃಗಮದಮನಲಂಪಿಕ್ಕಿ (ಬಸರ. ೮-೬).
[ಉದ್ವರ್ತನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉದ್ವರ್ತನದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಲೇಪಿಸುವ ವಸ್ತು, —ಪದಾರ್ಥ : ಗೋಧೂಮಚೂರ್ಣಮುದ್ಗಚೂರ್ಣ ಗಂಧಾದ್ಯುದ್ವರ್ತನದ್ರವ್ಯಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೦೫). [ಉದ್ವರ್ತನ + ದ್ರವ್ಯ]

ಉದ್ವರ್ತನವಿಧಿ (ನಾ). ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮೈಗೆ ಬಳಿಯುವುದು, —ತಿಕ್ಕುವುದು, —ಉಜ್ಜುವುದು : ಧರ್ಮತೀರ್ಥಪ್ರವರ್ಧನಂಗೆ ಸುಗಂಧ ಶುಷ್ಕಚೂರ್ಣಪಿಷ್ಟದಿನುದ್ವರ್ತನವಿಧಿಯಂ ನಿರ್ವರ್ತಿಸಿ (ಅಜಿಪು. ೪-೬೮ ವ). [ಉದ್ವರ್ತನ + ವಿಧಿ]

ಉದ್ವರ್ತನಾಲಯ (ನಾ). ೧. ಮೈಗೆ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ, ಎಣ್ಣೆ ಬಳಿಯುವ ಕೋಣೆ. ೨. ಸ್ನಾನದಮನೆ; ಬಚ್ಚಲು ಮನೆ : "ಬಹುವಸ್ತ್ರವರ್ತಿಸಿಹ ಮನೆ ವಾಸವತಿಯಕ್ಕು ಮಿಾವುದುದ್ವರ್ತನಾಲಯಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೪-೯). [ಉದ್ವರ್ತನ + ಆಲಯ]

ಉದ್ವರ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಲೇಪಿಸು ; ಬಳಿ ; ಸವರು : ಮಗನ ಮಯ್ಯಂ ಚೂರ್ಣವಾಸದಿನುದ್ವರ್ತಿಸಿ ಮಂದರಾಭಿಷೇಕಾರ್ಹನಾಗೆಂದು ಪರಸಿ (ಚಾವುಂ ಉ. ೨೫೫). ೨. ತೊಡೆದುಹಾಕು ; ನಿವಾರಿಸು : ವಿಷಧರೇಂದ್ರನ ಮದವನುದ್ವರ್ತಿಸಿ ಸುರಾವಳಿವಂದ್ಯನೆಳ್ಬಟ್ಟದನು ವಾರಿಧಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬ ಸೂಚನೆ). [ಉದ್ವರ್ತನ + -ಇಸು$_3$]

ಉದ್ವಹ (ನಾ). ೧. ಸುಖ ; ಸಂತೋಷ ; ಹರ್ಷ : "ಹರ್ಷಮಾನಂದಮುದ್ವಹಂ [ಪಾಠಾಂ. ಉದ್ಧವಂ] ಸಂಪ್ರಮೋದಂ ಸುಸುಖಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮-೨೫). ೨. ಮಗ ; ಪುತ್ರ. 'ಭೃಗೂದ್ವಹ' ಪರಾ. ೩. ಶ್ರೇಷ್ಠ ; ಪ್ರಮುಖ ; ಅಗ್ರಗಣ್ಯ : ಅನುರಾಗಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು ಭೋಂಕನೆ ರಥದಿಂದಮಂದಿಟಿದುಬಂದನುಪೇಂದ್ರಯುತಂ ರಘೂದ್ವಹಂ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೧೬-೨೦). ೪. ವಿವಾಹ ; ಮದುವೆ. [ಸಂ.]

ಉದ್ವಹನ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುವುದು; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವುದು; ಆಧಾರವಾಗಿರುವುದು. ೨. ಎಳೆಯುವುದು ; ಹೊರುವುದು. ೩. ಸವಾರಿ ಮಾಡುವುದು. ೪. ಉಂಟಾಗುವುದು ; ಹೊಂದಿರುವುದು. ೫. ಮದುವೆ ; ವಿವಾಹ. [ಸಂ.]

ಉದ್ವಾಂತ (ಗು). ೧. ಹೊರದೂಡಿದ ; ಕಾರಿದ. (ನಾ). ೨. ಮದವಿಳಿದ ಆನೆ : "ಮದವಿಟಿದಾನೆ ಉದ್ವಾಂತಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೩೭-೬೭) ; "ಉದ್ವಾಂತ [ಪಾಠಾಂ. ಕ. ಉದ್ಧಾಂತ]ಮೆನೆ ಮದವಿಟಿದುದಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೬-೩). [ಸಂ.]

ಉದ್ವಾನ (ಗು). ೧. ವಾಂತಿಯಾದ ; ಕಾರಿದ. (ನಾ). ೨. ಒಲೆ. ೩. ವಾಂತಿಮಾಡುವಿಕೆ [ಸಂ.]

ಉದ್ವಾಹ್ಯ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ಕೊಳ; ಇಳಿಯುವ ಬಾವಿ : "ಉದ್ವಾಹ್ಯಮೆ [ಪಾತಾಂ. ಪಿಯೆ]ನೆ ಬೆಂಚಿ ಗಭಿಧಾನಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೭). ೨. ಬಾವಿಗಳ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ದನಕರುಗಳು ನೀರು ಕುಡಿಯಲು ಇಟ್ಟಿರುವ ತೊಟ್ಟಿ,—ದೋಣಿ,—ಬಾನಿ(ಕ). [ಸಂ.]

ಉದ್ವಾಯನ (ನಾ). = ಉದ್ವಾಸನ. (ಕರಾ). [< ಸಂ. ಉದ್ವಾಸನ]

ಉದ್ವಾರ್ಚನೆ (ನಾ). ವಿಗ್ರಹಾರಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ಸಮಾರಂಭ; ಮುಗಿವು. [?]

ಉದ್ವಾಸನ (ನಾ). ೧. (ಆವಾಹನ ಮಾಡಿದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು) ಬೀಳ್ಕೊಡುವುದು; ವಿಸರ್ಜಿಸುವುದು. ೨. (ಸ್ಥಳವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು) ಎಬ್ಬಿಸುವುದು; ಓಡಿಸುವುದು; ಹೊರದೂಡುವುದು; ಗಡೀಪಾರು ಮಾಡುವುದು. ೩. "ಕೊಲ್ಲುವುದು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉದ್ವಾಸಿತ (ಗು). (ಸ್ಥಳದಿಂದ) ಹೊರದೂಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಗಡೀಪಾರು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ : ಪಾಕಿಸ್ತಾನದಿಂದ ಉದ್ವಾಸಿತರಾದ ಹಿಂದುಗಳ ಹೊಣೆ ಭಾರತ ಸರ್ಕಾರದ್ದು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉದ್ವಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಳಿಸಿಕೊಡು; ಬೀಳ್ಕೊಡು : ಒಸೆದು ಪೂಜಿಸಿ ತನ್ನನುದ್ವಾಸಿಸುವುದಾ ಶ್ರೀಪತಿಯನಿದಿರಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೭-೧೪). [ಉದ್ವಾಸನ + -ಇಸು$_3$]

ಉದ್ವಾಹ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವುದು; ಉದ್ಧರಿಸುವುದು. ೨. ಮದುವೆ; ವಿವಾಹ : "ಉಪಯಾಮಃ, ಪರಿಣಯನಂ, ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಂ, ವಿವಾಹಃ, ಉದ್ವಾಹಃ — ಈ ೫ ಮದುವೆ" (ಹಲಾಯು. ೮೧-೩೪೧); ಸಮರೂಪ ಸಮವಿಭವ ಸಮಶೀಲ ಸಮಗುಣಗಣೋದ್ದೀಪಿತಾಂಗಿಯನೊರ್ವಳಂ ಸುತಂಗುದ್ವಾಹವಂ ಮಾಡಿ ಸುಖಮಿರುತ್ತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೩೭). 'ಉದ್ವಾಹಗೇಹ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದ್ವಾಹಗೇಹ (ನಾ). ಮದುವೆಯ ಮನೆ : ರತ್ನಸ್ಪುರತ್ತೋರಣ ಮೆಳಸೆ ಬೆಡಂಗಾದುದುದ್ವಾಹಗೇಹಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೧೧೨). [ಉದ್ವಾಹ + ಗೇಹ]

ಉದ್ವಾಹನ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಲು ಅಥವಾ ಎಳೆಯಲು ಸಹಾಯವಾಗುವ ಸಾಧನ. [ಸಂ.]

ಉದ್ವಾಹಿಕ (ಗು). ಮದುವೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಉದ್ವಾಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮದುವೆ ಮಾಡು. ೨. ಮದುವೆಯಾಗು. ೩. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ, —ನಡೆದುಕೊ : ದೇಹಗಳಲೇಕಾತ್ಮತೆಯನುದ್ವಾಹಿಸುವ ನಿನ್ನವರವೋಲಾ ಬಾಹಿರರು ನೆಜಕೆ ಕಳಿಯಲಱಿವರೆ ಭವವನಿದನು (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೫-೧೭). [ಉದ್ವಾಹ + -ಇಸು$_3$]

ಉದ್ವಿಗ್ನ (ಗು). ೧. ಉದ್ವೇಗಗೊಂಡ; ತಳಮಳಗೊಂಡ; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಂಡ. (ನಾ). ೨. ಉದ್ವೇಗಗೊಂಡವನು : ನನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯು ಒಂದು ಪಾಲಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನದು ಎರಡು ಪಾಲು ಎಂದು ಕೇಶವನು ಉದ್ವಿಗ್ನನಾದ (ಸಮಜೀ. ೧೯೮). ೩. ದುಃಖಿತ. [ಸಂ.]

ಉದ್ವಿಗ್ನತೆ (ನಾ). = ಉದ್ವೇಗ ೩ : ಅವರ ಮನಸ್ಸು ಅದಾವ ಕಾರಣದಿಂದಲೋ ಈಗ ಯಾವಾಗಲೂ ಉದ್ವಿಗ್ನತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತಿತ್ತು (ಮುಗಿಮ. ೪೩). [ಸಂ. ಉದ್ವಿಗ್ನತಾ]

ಉದ್ವಿಗ್ನೆ (ನಾ). ತಳಮಳಗೊಂಡವಳು; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಂಡವಳು; ದುಃಖಿತೆ : ಪೊತ್ತುದು ಸಂಲಗ್ನವಿರಹಾಗ್ನಿ ತಾಪೋದ್ವಿಗ್ನೆಯ ನಾಸಿಕಮಭೇದಮಂ ಚಂಪಕದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫-೧೩೦). [ಸಂ. ಉದ್ವಿಗ್ನಾ]

ಉದ್ವೀಕ್ಷಣ (ನಾ). ಮೇಲೆ ನೋಡುವುದು; ಕಣ್ತೆತ್ತಿ ನೋಡುವುದು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡುವುದು. 'ಉದ್ವೀಕ್ಷಣಗವಾಕ್ಷ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದ್ವೀಕ್ಷಣಗವಾಕ್ಷ (ನಾ). ನೋಡುವ ಕಿಟಕಿ : ಆವನಿಗೆ ನಾಣೀಮಾಲೆಯೊಳಗಾದೆ ಭವಲೀಲೆಯುದ್ವೀಕ್ಷಣಗವಾಕ್ಷ (ಮಲೆದೇ. ೪೧-೮). [ಉದ್ವೀಕ್ಷಣ + ಗವಾಕ್ಷ]

ಉದ್ವೃತ್ತ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏರಿರುವ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದ; ಏಳಿಗೆ ಹೊಂದಿದ. ೨. ಕೊಬ್ಬಿದ; ಸೊಕ್ಕಿದ; ಗರ್ವಿಷ್ಠನಾದ : ಉದ್ವೃತ್ತರಿಪುನೃಪತಿಗಳನೇಸಾಡುತ್ತುಮಲ್ಲಿಂ ತಳರ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೮ ವ); ಅತ್ತಲವೆ ಪವನಜನ ಕಳಕಳದತ್ತ ಹರಿಸೈ ರಥವನೆನುತುದ್ವೃತ್ತ ಭೀಮನನೈದಿದನು ಚಾಪಾಗಮಾಚಾರ್ಯ (ಕುವ್ಯಾ.ದ್ರೋ. ೧೩-೬). (ನಾ). ೩. ದಾರಿತಪ್ಪಿದವನು; ಕೆಟ್ಟನಡತೆಯವನು.

ಉದ್ವೃತ್ತನಾಗು = ಕೊಬ್ಬಿರು; ಗರ್ವಿಷ್ಠನಾಗು. ಉದ್ವೃತ್ತವಾಗು = ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಉಕ್ಕಿಬರು: ಇತ್ತ ಮಗ್ಗುಲಲಪ್ಪಿ ಕುಳ್ಳಿರಲತ್ತಲಾ ಹಾಲೊಲೆಯಮೇಲುದ್ವೃತ್ತವಾಗಲು ಹೋದಳಾ ಮುರಹರನ ಥರೆಗಿಳುಹಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೯-೨೭). [ಸಂ.]

ಉದ್ವೃತ್ತತೆ (ನಾ). ಗರ್ವಿಷ್ಠತೆ; ಗರ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು; ಕೊಬ್ಬಿರುವುದು : ದುರ್ಯೋಧನನುದ್ವೃತ್ತತೆಯುಮುಂ ಭೀಮಸೇನನ ಮಹಾಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯುಮನಾರ್ಗಂ ಬಾರಿಸಲ್ಬಾರದು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೩ ವ). [ಸಂ. ಉದ್ವೃತ್ತತಾ]

ಉದ್ವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಕೊಬ್ಬು; ಗರ್ವ; ಸೊಕ್ಕು; ದುರುದುಂಬಿತನ. [ಸಂ.]

ಉದ್ವೇಗ (ನಾ). ೧. ವೇಗದಿಂದ ಹೋಗುವುದು. ೨. ಭಯ; ಹೆದರಿಕೆ. ೩. ಗಾಬರಿ; ತಳಮಳ; ಉಮ್ಮಳಿಕೆ; ಆತಂಕ; ಅಶಾಂತಿ; ಕ್ಷೋಭೆ : ಉದ್ವೇಗಪರನಾಗಿ ನುಡಿಪಾತ್ಮಗತದೊಳಿಂತೆಂದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೧೮ ವ); ಚಿತ್ತದುದ್ವೇಗಶೂಲದ ಮೇಲೆಯೆಂಬಂತೆ ಕುಳಿತಿರ್ದ ಧರಣಿಜೆಗೆ ಗದಗದಿಸಿತೆದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೭-೪೫೫); ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಆವೇಗ ಉದ್ವೇಗಗಳು ಹೆಚ್ಚು (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೧೨). ೪. "ಅಡಕೆಕಾಯಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೪೨). [ಸಂ.]

ಉದ್ವೇಗಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ತಳಮಳಗೊಳ್ಳು; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳು : ತನ್ನ ಮೇಲಣ ಕನಿಕರ ಹಾಗೂ ಅವನ ಮೇಲಣ ಆಕ್ರೋಶದಿಂದ ಅವಳು ಉದ್ವೇಗಗೊಂಡಳು (ಪುನರು. ೩೨೫). [ಉದ್ವೇಗ + ಕೊಳ್$_1$]

ಉದ್ವೇಗಪರ (ಗು). ತಳಮಳಗೊಂಡ; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಂಡ : ನುಡಿನೆರೆದ ಜೀವಕದಂಬಗಳ್ಗೆ ಭಯಮೆಂಬ ಡಂಗುರದವೊಲೊಪ್ಪಂಬಡೆಯೆ ಮಾರಿದತ್ತ ನೃಪಂ ಬಿಲ್ಲುಂಬೆಜಗುಮಾದನುದ್ವೇಗಪರಂ (ಯಶೋಚ. ೪-೭೧). [ಉದ್ವೇಗ + ಪರ]

ಉದ್ವೇಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವೇಗವಾಗಿ ನಡೆ. ೨. ಕ್ಷೋಭೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಕೆರಳಿಸು. [ಉದ್ವೇಗ + -ಇಸು$_3$]

ಉದ್ವೇಜನ (ನಾ). ಕೆರಳಿಸುವುದು; ಕದಡುವುದು : ಪ್ರಾವರ್ಷಧಾರಾವಳಿವೊಲೊಗೆವ ಕಣ್ಣೀರ್ಗಳೊಳ್ ತೆಂಕುತಂ ದುಃಖಸಹಸ್ರೋದ್ವೇಜನಾಥೋಮುಖಿಯೆನಿಪ ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯಂ ಕಂಡನಾಗಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೫೪೨). [ಸಂ.]

ಉದ್ವೇಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕದಡು; ಕೆರಳಿಸು; ಪ್ರಚೋದಿಸು : ಈ ನರವು ಯಾವುದಾದರೂ ಕಾರಣದಿಂದ ಉದ್ವೇಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೆ ನಮಗೆ ಬೆಳಕೆಂಬ ಅನುಭವವುಂಟಾಗುವುದು (ಭೌತವಿ. ೧೫೩). [ಉದ್ವೇಜನ + -ಇಸು$_3$]

ಉದ್ವೇಲ, ಉದ್ವೇಳ (ಗು). ದಡವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದ; ಮೇರೆ ಮೀರಿದ. **ಉದ್ವೇಳೆ** : ಶೃಂಗಾರರಸೋದ್ವೇಳಂ ಕಂದರ್ಪ ಕುಸುಮಬಾಣಾಭೀಳಂ (ಗಿರಿಜೆ. ೧೦-೪೭). [ಸಂ.]

ಉದ್ವೇಳೆ 'ಉದ್ವೇಲ' ನೋ.

ಉಘೋ, ಉದೋ (ಅ). ೧. ಎಲ್ಲಮ್ಮದೇವತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಭಕ್ತರು ಮಾಡುವ ಉದ್ಗಾರ. ೨. ಒಂದು ನಿಪಾತಾವ್ಯಯ: ಉಘೋ ಎಂದು ನಿಂದಿಸಿದರೂ ತಿಳಿಯದೆಂದು ಬಾಯಿತಿಂಡಿಯನ್ನು ತೀರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಜಯಂತ. ೧೩೮); ಹೃದಯದ ವೇದನೆ "ಉಘೋ" ಎಂದು ಮುಂದೆ ಬಂದು . . . ಕೆಣಕಿ ಕುಣಿಯತೊಡಗಿತು (ಚಿತೆಸ. ೫೦); ಮುಂಜಾನೆ ಎದ್ದು ಉಘೋ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಎಂದು . . . ಮಾರುತಿಯ ಗುಡಿಗೆ ಹೋಗಿಬರಲು ಆವನೆಂದೂ ತಪ್ಪುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಫಲಸಂ. ೧೫). **ಉದೋ**: ೧. (ಕ).

ಉಘೋ ಉಘೋ ಮಾಡು = ಅತಿಯಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸು; ಗೊಂದಲ ಎಬ್ಬಿಸು; ರಾದ್ಧಾಂತಮಾಡು: ಈ ವರ್ಣನೆಯು ಕಲ್ಯಾಣಿಯ ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದಿತು. ಸಿಟ್ಟು ಬೆಂಕಿಯಾದಳು. ಇವನ ಈ ಭಂಡಾಚಾರವನ್ನು ಬೈಲಿಗೆ ಎಳೆದು ಉಘೋ ಉಘೋ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಎದ್ದಳು (ಅಪವಾ. ೮೨).
[?. / ಮರಾ. ಉದೋ]

ಉಧ್ವಸ್ತ (ನಾ). ನಾಶ; ಧ್ವಂಸ: ಬಂಡವಾಳಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ ರಾಜ್ಯಸತ್ತೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಘಟನೆಯನ್ನೇ ಉಧ್ವಸ್ತಮಾಡುವುದು (ಮಾವಾದ. ೨೪). [ಸಂ. ಉದ್ಧ್ವಸ್ತ]

ಉನಾಮಕ (ನಾ). [ದ್ವೈರ್ತ] 'ಉ' ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು: "ಅಧಿಕನಾದುದರಿಂದ ಅನಾಮನೆಂತಲೂ (ಉತ್ಕೃಷ್ಟನಾದುದರಿಂದ) ಉಚ್ಚನಾದುದರಿಂದ ಉನಾಮಕನೆಂತಲೂ, ಸರ್ವವೇದಗಳಿಂದಲೂ ಮಿತ ಎಂದರೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವನಾದುದರಿಂದ ಮಕಾರವಾಚ್ಯನೆಂತಲೂ ಒಟ್ಟು ಅಧಿಕವಾದ ಉಚ್ಚತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನೆಂದರ್ಥ" (ಹಸಾರ. ೬-೨ ಟೀಕು) [ಸಂ.]

ಉನಿ (ಕ್ರಿ). ನೆನೆ; ಒದ್ದೆಯಾಗು: ಎಂಜಲಿನಲ್ಲಿ ಉನಿದುಹೋಗಿದ್ದ ಆ ನಿಪ್ಪಟ್ಟು ಮಣ್ಣಿಗೆ ಬಿತ್ತು (ಅವತಂ. ೬೦); ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉನಿದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಒಗೆದರೆ ಕೊಳೆ ಬಹು ಬೇಗ ಹೋಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

ಉನಿಯಹಾಕು = ನೆನೆಹಾಕು; ತೋಯಿಸು; ನೀರು ಅಥವಾ ಹಾಲು ಮುಂತಾದ ದ್ರವಗಳಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಿಕ್ಕು (ದಕ. ಕ).
[?. / ತಮಿ. ಊಟ್ಟು = ಬಣ್ಣಹಾಕು; ತೆಲು. ಉನುವು = ಬಟ್ಟೆಗೆ ಬಣ್ಣಹಾಕು. ಸಂ. ಉನ್ನ]

ಉನಿಯಿಸು, ಉನಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ನೆನೆಯಹಾಕು; ನೆನಸು; ತೋಯಿಸು: ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಉನಿಯಿಸು (ರೂಢಿ). **ಉನಿಸು$_1$**: "ತೋಯಿಸು, ಮಡಿಗೆ ನೀರುಣಿಸು" (ಜಾನಕೋ. ೨೦).
[ಉನಿ + -ಇಸು$_3$]

ಉನಿಸು$_1$ 'ಉನಿಯಿಸು' ನೋ.

ಉನಿಸು$_2$ (ನಾ). (?): ಮಿಸುಗುವ ಮುಂಮು ಮುದ್ದುನಗೆ ಮೆಲ್ನುಡಿ ಕುಂಕುವ ಕೋರೆನೋಟದಿಂ ದೆಸೆಗಳೆದೆಮ್ಮ ನೇಹವುನಿಸಂ ಸವಿವಾಯ್ದೆ ಜಕಿ ಯೂಡಿಯೂಡಿಯುಣ್ಬ ಸಸಿಮೊಗಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೪೧-೧೦). [?]

ಉನುಮನಿ (ನಾ). = ಉನ್ಮನಿ ೧: ಮನ ಕರಣ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ತನು ಧ್ಯಾನ ಮೂರ್ತಿಗೆ ಉನುಮನಿಯ ಉಲುಹಿನ ಭಾವಕ್ಕೆ (ಬಸಸ್ತೋ. ೨೮).
[< ಸಂ. ಉನ್ಮನೀ]

ಉನ್ನ$_1$ (ಗು). ಈ ನಡುವಣ ರೀತಿಯ: ಅನ್ನಕಾರ್ಯದ ದೇಹ ತಾನೆಲೆಯುನ್ನ ಕಾರ್ಯದ ಪುರುಷ ತಾನಹನಿನ್ನ ನೋಡುವುದೇನು ದೇಹವ ಪುರುಷರಂತಹರೊ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೬-೧೪).

ಉನ್ನಂ = ನಡುವಣ ರೀತಿಯವನು, —ಪ್ರಕಾರದವನು: "ಉನ್ನಮುಂತಪ್ಪನುಂತಹಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೮); ಅನ್ನಂ, ಉನ್ನಂ, ಇನ್ನಂ, ಎನ್ನಂ (ಶಮದ. ೧೩೦ ವೃತ್ತಿ). [ದೇ.]

ಉನ್ನ$_2$ (ಗು). ನೆನೆಯಿಸಿದ; ತೋಯಿಸಿದ: "ಉನ್ನಂ, ಕ್ಲಿನ್ನಂ – ಈ ೨ ಹಸಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೬-೮೨); "ಕ್ಲಿನ್ನಮುನ್ನಮೆನಲ್ಕೆ ಹಸಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨-೨೬). [ಸಂ.]

ಉನ್ನಂತ, ಉನ್ನಂತು (ನಾ).= ಉನ್ನತ ೨: ಎಣಿಕೆ ಹುಲ್ಲೆ ವರ್ಣದಾವು ಉನ್ನಂತ ಬೆಟ್ಟದ ಕೆಂದ ಆವು ಉನ್ನಂತವಹ ಕಪಿಲೆ ಗೋವ್ಗಳು ಉನ್ನಂತವಾಗಿ ನಡೆದವು (ಗೋಹಾಡು. ೪೨). **ಉನ್ನಂತು**: ಅನಂತಾನಂತಶಯನಾ ಅಂಬುಜದಳನಯನ ಉನ್ನಂತುಗುಣನಿಲಯಾ ಪನ್ನಗ ಗೇಯ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೯೫). [< ಸಂ. ಉನ್ನತ]

ಉನ್ನಂತು 'ಉನ್ನಂತ' ನೋ.

ಉನ್ನತ (ಗು). ೧. ಎತ್ತರವಾದ; ಮೇಲಾದ. (ನಾ). ೨. ಹಿರಿಯ; ಉತ್ತಮ; ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಉದಾತ್ತ: "ಪ್ರಾಂಶು, ಉಚ್ಚಂ, ಉನ್ನತಂ, ತುಂಗಂ, ಉದಗ್ರಂ – ಈ ೫ ಉದ್ದಿತು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪-೬೬); ರಂಭಾನೃತ್ಯದಿಂ ಡೊಂಬರೇ ಸಖರಿಂದುನ್ನತವಸ್ತುವೇ ಹರಹರಾ ಶ್ರೀ ಚೆನ್ನಸೋಮೇಶ್ವರಾ (ಸೋಮೇಶ. ೪).

ಉನ್ನತೋನ್ನತ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಹರಿ ನಿನ್ನ ಮಹತ್ತ್ವಂ ಪ್ರಥಿತಮಗಾಧಮುಮುನ್ನತೋನ್ನತಮಲ್ತೇ (ಜಗವಿ. ೩-೧೦೫). **ಉನ್ನತವಾಗು** = ಹಿರಿದಾಗು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗು; ಉಚ್ಚವಾಗು: ರನ್ನದೊಡವನಿಟ್ಟ ರಮಣಿಯ ಕಣ್ಬೆಳಗುನ್ನತವಾಯ್ತು ಬೀದಿಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೮-೩೩).
[ಸಂ.]

ಉನ್ನತಚ್ಛಾಯ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳವನು: "ಉನ್ನತಚ್ಛಾಯ [ಪಾಠಾಂ. ಉನ್ನತಾಚ್ಛಾಯ, ಉನ್ನತೇಚ್ಛ] ನೆನೆ ಹಿರಿಯಧ್ವನಿಯುವನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೦-೧೬).
[ಸಂ. (ಉನ್ನತ + ಛಾಯಾ + -)]

ಉನ್ನತತ್ವ (ನಾ). ಎತ್ತರ; ಔನ್ನತ್ಯ (ಕ). [ಸಂ.]

ಉನ್ನತಪೀಠ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಪೀಠ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪೀಠ: ಹರಕುಳ್ಳಿರಿಮುನ್ನತಪೀಠದೊಳ್ ಪದಾವನತಿಯಿನೇಟ್ಬ್ ಮಹೇಂದ್ರ (ಜಗವಿ. ೩-೫೮). [ಉನ್ನತ + ಪೀಠ]

ಉನ್ನತಪ್ರಶ್ನೆ (ನಾ). ಮಹಾಪ್ರಶ್ನೆ; ದೊಡ್ಡಪ್ರಶ್ನೆ.
[ಉನ್ನತ + ಪ್ರಶ್ನೆ]

ಉನ್ನತಭೂಮಿ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಭೂಮಿ; ತಿಟ್ಟು; ದಿಣೆ.
[ಉನ್ನತ + ಭೂಮಿ]

ಉನ್ನತವಲಯ (ನಾ). ಶಿಷ್ಟಜನರ ಸಮೂಹ: ಶ್ರೀಮಂತ . . . ಉನ್ನತವಲಯದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಸಂಪರ್ಕವಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೩೩೪).
[ಉನ್ನತ + ವಲಯ]

ಉನ್ನತಾಂಶ (ನಾ). ಮಹತ್ತರವಾದ ಅಂಶ. [ಉನ್ನತ + ಅಂಶ]

ಉನ್ನತಾಧಿಕಾರ (ನಾ). ಮೇಲಿನ ಅಧಿಕಾರ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧಿಕಾರ: ಉನ್ನತಾಧಿಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಜನ ವಿನೀತರಾಗಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ).
[ಉನ್ನತ + ಅಧಿಕಾರ]

ಉನ್ನತಾಧಿಕಾರಿ (ನಾ). ಮೇಲಿನ ಅಧಿಕಾರಿ: ಕೆಳಗಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಉನ್ನತಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ವಿಧೇಯರಾಗಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ).
[ಸಂ. ಉನ್ನತಾಧಿಕಾರಿನ್]

ಉನ್ನತಾನತ (ಗು). ಏರುತಗ್ಗಾದ; ಹಳ್ಳದಿಣ್ಣೆಯಾದ (ಕ).
[ಉನ್ನತ + ಆನತ]

ಉನ್ನತಾಸನ (ನಾ). = ಉನ್ನತಪೀಠ: ಹೊನ್ನ ರನ್ನದೊಳೆಸೆವ ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಉನ್ನತಾಸನವಿತ್ತನಬಲಾಜನಂ ಸೋಲೆ (ನಂಬಿರ. ೩-೬೪). [ಉನ್ನತ + ಆಸನ]

ಉನ್ನತಿ (ನಾ). ೧. ಮೇಲ್ಮೆ; ಹಿರಿಮೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ: "ಪೆಂಪುನ್ನತಿ" (ಚತುನಿ. ೨೦); ನಿಜ ವಿಜಯಯಶಂ ಪರೆಯೆ ನೆಗೞ್ದಿದನವನೀಧರೆಯೊಳ್ ಮಲ್ಲಪನ ತನಯನೆಂಬುನ್ನತಿಯಂ (ಅಜಿಪು. ೧-೩೯); ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದೊಂದುನ್ನತಿಯುಂ ನುಡಿಯುತ್ತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೮-೮೬ ವ); ಅದಱುನ್ನತಿಯ ತುದಿಮೊದಲನಱುಹೆನಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೨೨). ೨. ಅಭ್ಯುದಯ; ಏಳಿಗೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ: ಆರತಿಗಳನೆತ್ತಿಯೆತ್ತಿ ಪಿಂಗದೆ ಮಂಗಳೋನ್ನತಿಯಂ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೪೫ ವ); ಸೌಮಂಗಳ್ಯಮಾಗಿಯುಂ ಮೇಲೆಯುನ್ನತಿಯಪ್ಪುದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೫೩); ಕನ್ನೆರನ್ನೆಯರು ಪರಕೆಗೈಯಲಾ ಮನೆಯುನ್ನತಿವಡೆದೊಪ್ಪುವುದು (ಹದಿಬ. ೫-೨೫). ೩. ಎತ್ತರ; ಉಚ್ಚತೆ: ಹಿಮಾಲಯದ ಉನ್ನತಿ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧ (ರೂಢಿ).

ಉನ್ನತಿಗೆತರು = ಏಳಿಗೆಗೆ ತರು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಪಡಿಸು. ಉನ್ನತಿಮಾಡು = ದೊಡ್ಡದುಮಾಡು; ಹಿರಿದೆಂದು ಹೇಳು: ಮುಂದಿಟ್ಟು ಚಕ್ರಮಂ ತಿರಿತಂದುದುಮಂ ಪೂಜಿದಿರ್ದು ಬಯ್ತುಂಗೊಳ್ವೊಂದಂದದೆ ಕೊಂಡುದು ಮನದೇನೆಂದುನ್ನತಿಮಾಡಿ ಪೊಗೞ್ವಿಯೊಳಗಱಿಯದುದೇ (ಆದಿಪು. ೧೪-೬೭). [ಸಂ.]

ಉನ್ನತಿಕೆ, ಉನ್ನತಿಕ್ಕೆ, ಉನ್ನತಿರ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ; ಮೇಲ್ಮೆ; ಹಿರಿಮೆ: "ಉನ್ನತಿಕೆಯು ಪನ್ನತಿಕೆಯೆನೆ ತಪ್ಪದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೬); ಧರೆಯೊಳ್ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರಭೂಭುಜಂ ತನ್ನ ಸಾರ್ದರ ಬೇಡಿದರ ಬಯಸಿದರ ಸೋಂಕಿದರ ಬೆರಸಿದರನು ತನ್ನಂತೆ ಮಾಳ್ಪುನ್ನತಿಕೆಯಂ ಕಂಡು ನಾಚಿ ಸಿಗ್ಗಾಗಿ ಸೆಡೆದು ಮರನಾಯ್ತು ಚಂದನಂ (ಹಚಕಾ. ೧-೪೨). ೨. ಏಳಿಗೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸು: ಪಿರಿದೀವ ಪೆಂಪು ಮಸೆದೊಪ್ಪಿಬ್ಬಪ್ಪುವಾರ್ಬ್ಬಣ್ನಿಸಲ್ಕೆಱಿವರ್ಬ್ಬೀರದ ಚಾಗಮುನ್ನತಿಕೆಯಂ ಶ್ರೀರಾಜಮಾರ್ತ್ತಣ್ಡನ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೧೯; 989); ಈವರ ಧರ್ಮದಿಂದಘಕುಲಂ ಕಿಡುಗುಂ ಸುಖಮಕ್ಕುಮಕ್ಷಯಶ್ರೀವಘು ಸಾರ್ಗುಮುನ್ನತಿಕೆಯಕ್ಕುಮಳಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೮೪); ಮುನ್ನ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಫಲ ಋತುಪರ್ಣನಲಿ ಸೇವೆಯನು ಮಾಡಿದ ಬನ್ನದುನ್ನತಿಕೆಯಲಿ ಬಂದುದೆ ಸಾರ್ವಭೌಮರಿಗೆ (ನಳಚ. ೮-೫೩). ೩. ಪರಾಕ್ರಮ; ಸಾಹಸ: "ಉಬ್ಬಟೆಯುನ್ನತಿಕೆ ಪರಾಕ್ರಮದೊಳು" (ಕ್ಷಶರ. ೧೫); ನನ್ನಿಯಿದು ಮಧುಕೈಟಭಾದಿಗಳುನ್ನತಿಕೆಯೇನಾಯ್ತು ಶ್ರುತಿಭೂಕನ್ನೆಯನು ಕದ್ದವರ ಕಡುಹೇನಾಯ್ತು ಹೇಳೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬-೩೪-೧೭).

ಉನ್ನತಿಕ್ಕೆ: ೧. ಸಿರಿಗಂ ಮೈಮೆಗಮುನ್ನತಿಕ್ಕೆಗಮಣಂ ಭೋಗಕ್ಕಮೇನಾಸೆಯೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೩೦); ಶ್ರುತದಗ್ಗಳಿಕ್ಕೆ ತಪದುನ್ನತಿಕ್ಕೆ ತನ್ನೊಳೆ ನೆಗೞ್ತೆವೆತ್ತಿರೆ ಭೂವಿಶ್ರುತನೆನೆ ಸುಕೌಶಲ ವ್ರತಿಪತಿ ತಪದಿಂ ಶ್ರುತದಿನಾರುಮಂ ಗೆಲೆವಂದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೫೧). ೨. ಬೇಸಱದಾಸಱದೆ ವನಾವಾಸಂಗಳೊಳುನ್ನತಿಕ್ಕೆ ನಿಲೆ ನಮೆದವರೊಳ್ ನೇಸನ್ನಿಕೆಯಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೪೭). △ **ಉನ್ನತಿರ್ಕೆ**: ೧. ತತ್ಪುರೋಪವನ ಶಾಶ್ವತ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೊಳುಂನತಿರ್ಕೆಯುಂ ಧನಕನಕಗಳಿಂದಮೆಸೆಗುಂ (ಮುಂಬರಾ. XII, ೧೨; 1223). [ಉನ್ನತ + -ಇಕೆ]

ಉನ್ನತಿಕೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗು: ನತಜನಪಾಲಕನಿಕುರುಂಬದೊಳುನ್ನತಿಕೆವಡೆದನವ ನವರಸರುಚಿರ ಪ್ರತಿಮೆಯ ತೆಱದಿ ವಿರಾಜಿಸಿದಂ ವಿಕ್ರಮ ಕೌರವರಾಜಂ (ಜಯುಕಾ. ೭-೭೦). [ಉನ್ನತಿಕೆ + ಪಡೆ$_1$]

ಉನ್ನತಿಕೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಉನ್ನತಿಕೆಹೊಂದು; ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ಸುರೇನ್ದ್ರನಾಜ್ಞೆಯಂ ಮಂದರಗಿರೀಂದ್ರ ಪರಿವೇಷ್ಟಿಸಿದುದೆಂಬಂತಿರು(೦)ನ್ನತಿಕೆವೆತ್ತ × × ಪ್ರಾಕಾರದಿಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೨೨-೧೧; 1195). [ಉನ್ನತಿಕೆ + ಪೆಱು$_1$]

ಉನ್ನತಿಕ್ಕೆ 'ಉನ್ನತಿಕೆ' ನೋ.

ಉನ್ನತಿಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ದೊಡ್ಡತನ ಕಡಮೆಯಾಗು; ಹಿರಿಮೆಗುಂದು: ವ್ರತಿಗಳ್ ಮನುಗಳ್ ಮುನಿಗಳ್ ಯತಿಗಳ್ ಸೆಡದಳ್ಕಿಬಳ್ಕಿ ಸುಗಿದಗಿದು ಕರಂ ಮತಿಗೆಟ್ಟರ್ . . . ಬುದ್ಧಿಗೆಟ್ಟರುನ್ನತಿಗೆಟ್ಟರ್ (ಗಿರಿಕ. ೮-೨೩). [ಉನ್ನತಿ + ಕಿಡು$_2$ (< ಕೆಡು)]

ಉನ್ನತಿರ್ಕೆ 'ಉನ್ನತಿಕೆ' ನೋ.

ಉನ್ನತಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಉನ್ನತಿಕೆವಡೆ: ಏನುನ್ನತಿವಡೆದುದೊ ಚಾಗದ ನನ್ನಿಯ ಬೀರದ ನೆಗೞ್ತೆ ಚಲದಗ್ಗಳಿಯಾ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೫೯; 982); ಆತನ ಮಹೋನ್ನತಿವಡೆದ ಪೆಂಪಂ ಕಾಣಲಾಱದೆ ಜಡಮತಿಗಳಾಗಿ (ಬಸಪು. ೩೨-೪೯); ತನ್ನ ತವರುಮನೆಗೆಲ್ಲ ತಾನೊಡತಿಯೆಂಬುನ್ನತಿವಡೆವುದಱಿಂದ ತನ್ನಿನಿಯಳಿಗೂಳಿಗದವಳಪ್ಪುದು ಸಂಪನ್ನತೆ (ಹದಿಬ. ೩-೩೫). [ಉನ್ನತಿ + ಪಡೆ$_1$]

ಉನ್ನತಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). = ಉನ್ನತಿಕೆವೆಱು: ವಿನಯೋನ್ನತಿವೆತ್ತ ನಿಜನಂದನನನರ್ಧಾಸನದೊಳ್ ಆ ನೃಪಂ ಕುಳ್ಳಿರಿಸೆಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೯೨); ಮಾಚಯ್ಯನುನ್ನತಿವೆತ್ತನಾ ಪ್ರಮಥಪ್ರಸಾದಾಯತ್ತ ನವ್ಯಪ್ರಸವವೃಷ್ಟಿಯು ಮೇಲೆ ಸುರಿಯುತಿರೆ (ಬಸಪು. ೨೨-೫೭). [ಉನ್ನತಿ + ಪೆಱು$_1$]

ಉನ್ನತೀಕರಣ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೇರಿಸುವುದು; ಮಹತ್ತ್ವವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು: ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಸುಸಂಸ್ಕೃತವೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಹಿಂದೆಹಾಕುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದುದು ವಚನದ ಶಕ್ತಿಗಾಗಿ; ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಇರಿಸಿಕೊಂಡ ಮಾನವನ ಉನ್ನತೀಕರಣಕ್ಕಾಗಿ (ಮಹಾಸಾ. ೧೭ ಪ್ರಸ್ತಾ). [ಸಂ.]

ಉನ್ನತೇಚ್ಛ (ನಾ). ಉನ್ನತವಾದ ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವನು; ವಿಶಾಲಹೃದಯ. [ಸಂ. (ಉನ್ನತ + ಇಚ್ಛಾ + -)]

ಉನ್ನತೇಶ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಒಡೆಯ; ಮಹಾಪ್ರಭು: ಮಹಾಜನಂಗಳ್ . . . ಉನ್ನತೇಶಂಗೆ ಮಂಗಳದ್ರವ್ಯಮಂ ಕೊಂಡು ಬರೆ (ನಂಬರ. ೭-೧೨). [ಉನ್ನತ + ಈಶ]

ಉನ್ನತೋದರ(ಗು). ೧. ಹೊರಬಾಗುಳ್ಳ; ಹೊರಕ್ಕೆಉಬ್ಬಿದ. (ನಾ). ೨. ಉಬ್ಬಿದ ಹೊಟ್ಟೆಯುಳ್ಳವನು: "ಉನ್ನತೋದರನಲ್ಲಿ ಶಿವನಲ್ಲಿ ಬುಧ್ನಮೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೩-೨೨). [ಉನ್ನತ + ಉದರ]

ಉನ್ನದ್ಧ (ಗು). ೧. ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಅಪರಿಮಿತವಾದ. ೩. ಗರ್ವಿತನಾದ; ಕೊಬ್ಬಿದ. 'ಸಮುನ್ನದ್ಧ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉನ್ನಮಿತ(ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ: ಬಂದಂ ಕದನಕ್ಷೋಣೀತಲಕ್ಕುನ್ನಮಿತ ಬಹುಪತಾಕಾ ಪಟಚ್ಛನ್ನ ಮೇಘಾಸ್ಪದಮಂ . . . ದಶಾಸ್ಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೨೯). [ಸಂ.]

ಉನ್ನಯನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಸಾಗಿಸುವಿಕೆ; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವುದು; ಎತ್ತುವಿಕೆ. ೨. (ಬೈತಲೆ) ಬಿಡಿಸುವುದು: ಅನಂತರಮವರ್ಗೆ ಪುಂಸವನ ಸೀಮಂತೋನ್ನಯನಾದಿ ಸಕಲಮಂಗಳಮಂ ದಶರಥ ನರನಾಥಂ ಮಾಳ್ಪುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೩೩ ವ). ೩. ತರ್ಕಿಸುವುದು; ಊಹಿಸುವುದು. ೪. (ಉಕ). ಉದಾತ್ತೀಕರಣ. [ಸಂ.]

ಉನ್ನಯಿಸು$_1$, ಉನ್ನೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡಸು; ನಿರ್ವರ್ತಿಸು: ಮುನ್ನಂ ಭಾರ್ಗವಮುನಿ . . . ಸಗರನೆಂಬಂಗೆಂತಂತುನ್ನಯಿಸಿದನಾ ಗೌತಮನುನ್ನತ ತದ್ವಂಶಸದೃಶ ಸಂಸ್ಕಾರಮುಮಂ (ಸೌನಂದ. ೧-೨೫). **ಉನ್ನೈಸು**: ೨. ಬರೆಯಿಸು: ನಿನ್ನ ಮಗನಿಗೆಮ್ಮ ಭಾಗ್ಯವೆಲ್ಲವ ಕೊಟ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಡೆಯಿಸಿಕೊಂಬೆ ಇನ್ನಿದಕೆಣಿಕೆ ನಿನಗೆ ಬೇಡವೆಂದವನುನ್ನೈಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮುನ್ನಿಸಿ]ದನು ಕಾಗಜವನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೭-೬೭). [ಉನ್ನಯನ + -ಇಸು$_3$]

ಉನ್ನಯಿಸು₃ 'ಉನ್ನಿಸು' ನೋ.

ಉನ್ನವಿಸು 'ಉನ್ನಿಸು' ನೋ.

ಉನ್ನಾಯ (ನಾ). ಎತ್ತರಿಸುವುದು ; ಎತ್ತುವುದು. [ಸಂ.]

ಉನ್ನಾಹ (ನಾ). ೧. ಸಂಭ್ರಮ ; ಉನ್ನತಿ : ಹರುಷವನುಂಬ ಉನ್ನಾಹಂಗಳಿಂದ ಪುರಂದರವಿಠಲರೇಯನ ದಯದಿಂದ ಸುರಯಿಷಿ ನರರಿಗಿಲ್ಲವು ನಿಜಾನಂದ (ಕನ್ನಸು. I, ೨೪೪). ೨. ಗರ್ವ ; ಹೆಮ್ಮೆ. ೩. ಗಂಜಿ. [ಸಂ.]

ಉನ್ನಾಳ (ನಾ). ಕೀಳುತರಗತಿಯ ಧಾನ್ಯ ; ಹಾರಕ : "ಉನ್ನಾ [ಪಾಠಾಂ. ನ್ಮಾ]ಳಮಾ ಕೋದ್ರವಂ ಹಾರಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧-೪). 'ಉನ್ಮಾಳ' ಪರಾ. [?]

ಉನ್ನಿದ್ರ (ಗು). ೧. ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲದ ; ಎಚ್ಚರಗೊಂಡ. ೨. ಅರಳಿದ ; ವಿಕಾಸವಾದ : "ಉನ್ಮೀಲಿತಂ . . . ಉನ್ನಿದ್ರಂ . . . ವಿಕಾಸಃ— ಈ ೯ ಅಲರ್ದುದರ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೩೧-೩೩) ; ನಿನ್ನ ಮುಖದಂತೆ ಕಮಲಮಿದುನ್ನಿದ್ರಂ ನಿನ್ನ ತಳದವೋಲಾರಕ್ತಂ ನನ್ನಿಯನೀ ಪಲ್ಲವಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೨) ; ಉನ್ನಿದ್ರ ಕೈತಕ್ಕ ಪರಾಗಶ್ರೇಣಿ (ರಾಜಶೇ. ೮-೯೩). [ಸಂ.]

ಉನ್ನಿದ್ರತೆ (ನಾ). ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಎಚ್ಚರವಾಗಿರುವಿಕೆ : ದಿನದೊಳ್ ಸಜಳತೆಯಿಂ ಮತ್ಸ್ಯನಳಿನಮಂ ಮತ್ತಮಿರುಳೊಳುನ್ನಿದ್ರತೆಯಿಂದೆನಸುಂ ಚಕೋರ ಕುಮುದಮನನುಕರಿಸಿದುದಾ ವಿಯೋಗ ವಿಧುರೆಯ ಕಣ್ಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫-೧೨೫). [ಸಂ. ಉನ್ನಿದ್ರತಾ]

ಉನ್ನಿದ್ರೆ (ನಾ). ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲದವಳು ; ಎಚ್ಚರಗೊಂಡವಳು : ಕನಸುಗಂಡು ಮಂಗಳಪಾಠಕರ ಪುಣ್ಯರವಂಗಳೊಳಂ . . . ಉನ್ನಿದ್ರೆಯಾಗಿ (ಅಜಿಪು. ೩-೧೨ ವ). [ಸಂ. ಉನ್ನಿದ್ರಾ]

ಉನ್ನಿಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಉನ್ನಿಮರ, ಕಲ್ ಬೋವು, ದೊಡ್ಡೆಲೆಭೋಗಿ (ವೈಶಿಗಿ. ೪೪-೮೭೪). [ಉನ್ನಿ₀ + ಮರ]

ಉನ್ನಿಸು, ಉನ್ನಯಿಸು₃, ಉನ್ನವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಭಾವಿಸು ; ಯೋಚಿಸು ; ಎಣಿಸು ; ಆಲೋಚಿಸು ; ಊಹಿಸು : ಅರಂ ಗಡುನ್ನಿಸದು ತನು ಮನವ ಮೇಣೆನ್ನಾರುತ್ಕಧೀರತೆಯನಾಹರಿಸದು (ಅನುಮು. ೮೨) ; ತನ್ನೊಳು ಸುಖದುಃಖಮೋಹಾದಿಗಳು ತೋಜಲುನ್ನಿಪುದವನೆಲ್ಲ ಗುಣಮಯವೆಂದು (ಕೈವಲ್ಯ. ೩-೫-೧) ; ತನ್ನೆದೆಯೊಳಗದು ಹೊಳೆದುದೀಗಹುದಣ್ಣ ನಿನ್ನೊಡನುಸುರುವೆನೆಂದು ಉನ್ನಿಸುತಿದ್ದೆನಷ್ಟಜೊಳು ಮುಂಚಿದೆ (ಭರಚ. ೪೫-೯೪) ; ಮೂಜಗದೊಳುನ್ನಿಸಲ್ ನಿನಗೆ ಪಡಿಯಹರುಂಟೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩-೫೯) ; ಚಿನ್ನಕೆ ಪರಿಮಳ ಬಂದಂತಹುದೆಂದುನ್ನಿಸಿದನು ಮನದೊಳಗೆ (ಗೋಮಟೇ. ೬-೮೬) ; ಮಂತ್ರಿ ಅರಮನೆಗೆ ಬಂದು ತಾನು ಉನ್ನಿಸಿದ ಬಗೆಯನ್ನು ಆಲೋಚಿಸಿ ಅರಸನನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಂಡ (ಬದುಕಿ. ೧೬೫). **ಉನ್ನಯಿಸು₃** : ತಾನೋದಿ ಮಗುಬ್ಬನ್ನಂ ತದ್ಭವಸೇನನ ದುಷ್ಕರ್ಮದ ಫಲದಿಂ ಮುಂ ತಾನುನ್ನಯಿಸಿದ ವರುಷದ ಮೇಲೆಣ್ಬಗಲೆಯ್ತರಲಿತ್ತ (ಜಯಕಾ. ೧೨-೫೮). **ಉನ್ನವಿಸು** : ತನ್ನ ಮನದದೆಣಿಕೆಗಳು ಬೇಜಹುದನುನ್ನವಿಸಿ ನೋಡಿದೊಡೆ ದೈವದ ಭಿನ್ನತಂತ್ರವನಜಯಲಳವೇ ದೈವಗತಿ ಬೇಜೆ (ತಿಮ್ಮಸ್ತ್ರೀ. ೨-೫೧). [ಉನ್ನು₁ + -ಇಸು₃]

ಉನ್ನು₁ (ಕ್ರಿ). ಭಾವಿಸು ; ಯೋಚಿಸು ; ಎಣಿಸು : ಪಿಂದಧಿಕ ಕಬ್ಬಿಗರ ಕಬ್ಬಂಗಳಿರಲೀ ಪ್ರಬಂಧವೇನೆಂದುನ್ನದಾ [ಪಾಠಾಂ. ದೆನ್ನದಾ, ದೆನನಾ] ಲಿಪುದು ರಸಿಕರು (ಮದೇಪು. ೧-೧೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉನ್ನು ; ಮಲ. ಉನ್ನಿ, ಉನ್ನು ; ತೆಲು. ಉಂಕಿಸು ; ಕುವಿ. ಒನ್ಸಿನೈ ; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಹುನ್ನಿಂಗ್]

ಉನ್ನು₂ 'ಉಂ₁' ನೋ.

ಉನ್ನುನ್ನಂ (ಅ). ವಿಶೇಷವಾಗಿ ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ (?) : ಪೂವಿನ ಪೊರಜೆಯೊಳುನ್ನುನ್ನಂ ಸೊಗಯಿಪಂತೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದಿರ್ದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೭) ; ಕುಮಾರರುಗ್ರೋಗ್ರಮೆನಲ್ ಸನ್ನುತ ತಪಃಪ್ರಭಾವದೊಳುನ್ನುನ್ನಂ ನೆಗಟ್ದು ತತ್ಸಮಾಧಿಯನಾಂತರ್ (ನೇಮಿಪು. ೬-೫೯). [ಉನ್ನಂ + ಉನ್ನಂ ?]

ಉನ್ನೆ (ನಾ). ಆ ನಡುವಣ ಕಾಲ. 'ಉನ್ನೆಗಂ' ಪರಾ. [?]

ಉನ್ನೆಗಂ (ಅ). ಆ ನಡುವಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ; ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ; ಆವೇಳೆಗೆ : "ಅನ್ನೆಗಂ . . . ಉನ್ನೆಗಂ, ಉನ್ನೆವರಂ, ಉನ್ನೆವರೆಗಂ – ಇವು ಸೀಮಾಪ್ರಮಾಣ ಶಬ್ದಂಗಳ್" (ಕಶಸಾ. ೨೬-೫೪೭) ; "ಉನ್ನೆಗಮೆನಲಕ್ಕುಂ ತಾಮಿನ್ನುಂ ಕಾಲಪ್ರಮಾಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೧). [ಉನ್ನೆ + -ಗಂ]

ಉನ್ನೆವರಂ (ಅ). = ಉನ್ನೆಗಂ : "ಉನ್ನೆವರಂ . . . ಕಾಲಪ್ರಮಾಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೦, ೨೨೧) ; ಉನ್ನೆವರಂ ಉನ್ನೆವರೆಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೬, ಪ್ರಯೋ). [ಉನ್ನೆ + -ವರಂ]

ಉನ್ನೆವರೆಗಂ (ಅ). = ಉನ್ನೆಗಂ : "ಅನ್ನೆಗಂ, ಅನ್ನೆವರಂ . . . ಉನ್ನೆವರಂ, ಉನ್ನೆವರೆಗಂ – ಇವು ಸೀಮಾಪ್ರಮಾಣ ಶಬ್ದಂಗಳ್" (ಕಶಸಾ. ೨೬-೫೪೭) ; "ಉನ್ನೆವರೆಗಂ . . . ಕಾಲಪ್ರಮಾಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೦, ೨೨೧). [ಉನ್ನೆ + -ವರೆಗಂ]

ಉನ್ನೇಯ (ಗು). ತರ್ಕಮಾಡಬಹುದಾದ ; ಸಾದೃಶ್ಯದಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದಾದ. [ಸಂ.]

ಉನ್ನೈಸು 'ಉನ್ನಯಿಸು₁' ನೋ.

ಉನ್ಮಗ್ನ (ಗು). ಮುಳುಗಿ ಮೇಲೆದ್ದ : ಸಿಂಧುವಿನೊಳ್ ಕೂಡಿದ ಗುಹಾಮಧ್ಯದೊಳುನ್ಮಗ್ನನಿಮಗ್ನಜಲ ನಿಮ್ನಗಾತಟದೊಳ್ ಬೀಡಂ ಬಿಡಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೩-೫೦ ವ). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮಜ್ಜನ (ನಾ). (ನೀರಿನಲ್ಲಿ) ತೇಲಾಡುವಿಕೆ, —ಎದ್ದು ಬರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಉನ್ಮತ್ತ (ಗು). ೧. (ಬಹಳವಾಗಿ) ಮದಿಸಿದ ; ಕೊಬ್ಬಿದ ; ಸೊಕ್ಕಿದ : ಶಿಜಿಯಾತಂ ನಿಸರ್ಗದಿಂ ವಕ್ರಗತಿಪರಿಣಾಮದಿನುದ್ವೃತ್ತಚಿತ್ತದಿನುನ್ಮತ್ತನಾದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೭ ವ) ; ಮತ್ತಕಾಶಿನಿಯನೆಳೆದುನ್ಮತ್ತರಾವಣಂ ನೆಗೆದನಂಬರಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೭-೫೧೭). (ನಾ). ೨. ಹುಚ್ಚುಹಿಡಿದವನು ; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮಣೆಯಾದವನು : ಅವನೀ ಉನ್ಮತ್ತ ಈ ಸರಿಯ ಹೊತ್ತಿನೊಳು ಕೊಳಲ ಬಾರಿಸಿ ಮಧುರ ರಾಗವನು ರಚಿಪನಿಂತೆ (ಗೋಕುನಿ. ೧). ೩. ದತ್ತೂರದ ಗಿಡ ; ಉಮ್ಮತ್ತಿಗಿಡ : "ಉನ್ಮತ್ತ – ಉಮ್ಮತ್ತದ ಗಿಡ" (ನಾನಾರ. ೧೧೭ ಟೀಕು). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮತ್ತತನ (ನಾ). = ಉನ್ಮತ್ತತೆ (೧). [ಉನ್ಮತ್ತ + -ತನ]

ಉನ್ಮತ್ತತಾರುಣ್ಯ (ನಾ). ಮದಿಸಿದ ಪ್ರಾಯ ; ಸೊಕ್ಕಿದ ಯೌವನ : ಉನ್ಮತ್ತತಾರುಣ್ಯವು ಆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ಹೆಜ್ಜೆ ಹೆಜ್ಜೆಗೆ ಸ್ಮರಿಸುವಷ್ಟು ತಾಳ್ಮೆಯುಳ್ಳದ್ದಿರಲಿಲ್ಲ (ಜಯಂತ. ೩೬೨). [ಉನ್ಮತ್ತ + ತಾರುಣ್ಯ]

ಉನ್ಮತ್ತತೆ (ನಾ). ೧. ಸೊಕ್ಕು ; ಕೊಬ್ಬು ; ಮದ : ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯ ಉನ್ಮತ್ತತೆಯನ್ನು ಶಿಕ್ಷಕನು ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೇ (ರಂಗರೋ. ೫೭). ೨. ಹುಚ್ಚು ; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮಣೆ. [ಸಂ. ಉನ್ಮತ್ತತಾ]

ಉನ್ಮತ್ತೆ (ನಾ). ೧. ಸೊಕ್ಕಿದವಳು ; ಮದವೇರಿದವಳು ; ಕೊಬ್ಬಿದವಳು : ಆತ್ತೆ ನಾದಿನಿಯರೊಳಳುಕದೆ ಕಾದುವುನ್ಮತ್ತೆಯರೀ ಕೃತಿಗೇಳೆ ಉತ್ತಮಗುಣಗಳಿಂದೊಳಗುಗ್ಗೈದವರೊಳು ಪತ್ತುಗೆವೆರಸಿ ಬಾಳುವರು (ಹದಿಬ. ೧-೫೮). ೨. ಹುಚ್ಚಿ ; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮಣೆಯಾದವಳು. [ಸಂ. ಉನ್ಮತ್ತಾ]

ಉನ್ಮದ (ಗು). (ಅತಿಯಾಗಿ) ಸೊಕ್ಕಿದ; ಕೊಬ್ಬೇರಿದ; ಉದ್ರೇಕಗೊಂಡ: ಚೂತಕುಜಾತಮಿಾಗಳೀಗಳೆ ನನೆವೋದುದಿಂದೊಳದಿನುನ್ಮದ ಷಟ್ಪದವೃಂದಮಿಾಗಳೀಗಳೆ ಮೊರೆದತ್ತು (ಆದಿಪು. ೧೩-೫). (ನಾ). ೨.(ಅತಿಯಾದ) ಸೊಕ್ಕು; ಮದ; ಕೊಬ್ಬು. ೩. ಉದ್ರೇಕ. [ಸಂ.]

ಉನ್ಮದನ (ನಾ). = ಉನ್ಮಾದನ: ಓಹೋ ಉನ್ಮದನಮದನ [ಪಾಠಾಂ. ಉನ್ಮದ ಮದನಸ] ಮೋಹನ ಸಂತಾಪನಂ ವಶೀಕರಣಾಸ್ತ್ರವ್ಯೂಹಂ ವ್ಯರ್ಥಮಿದೆಂದುತ್ಸಾಹಂಗುಂದುತ್ತೆ ಮದನನಂ ದಿಂತೆಂದಂ (ಗಿರಿಕ. ೮-೩೫). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮದನಬಾಣ (ನಾ). = ಉನ್ಮಾದನ: ಮದನಂ ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನಿಯ ನಿರದುಜಿ ಸರ್ವಜ್ಞನನುನ್ಮದನಬಾಣದಿಂ ತೆಗೆದೆಚ್ಚಂ (ಗಿರಿಕ. ೮-೨೬). [ಉನ್ಮದನ + ಬಾಣ]

ಉನ್ಮದಾಳಿನಿ (ನಾ). ಸೊಕ್ಕಿದ ಹೆಣ್ಣುದುಂಬಿ; ಮದವೇರಿದ ಹೆಣ್ಣುಭ್ರಮರ: ವಿಕಸಿತ ಶಾತಕುಂಭ ಸರಸೀರುಹವಕ್ತ್ರೆಯನುನ್ಮದಾಳಿನೀ ಚಿಕುರೆಯಂ ಮೃಗಾಕ್ಷಿಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೫). [ಉನ್ಮದ + ಅಳಿನಿ (= ಅಲಿನಿ)]

ಉನ್ಮದಿಷ್ಣು (ನಾ). ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿದವನು; ಉನ್ಮತ್ತನಾದವನು: "ಪಿಶಾಚಾವೇಶ ವೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಮೈಮೇಲೆ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಲ್ಲದವನು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮಧುಕೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕಣಗಿಲು ಗಿಡ; ಹೆಗ್ಗಣಗಿಲು: "ದ್ವಿಪೆ ಉನ್ಮಧುಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ೬. ಉನ್ಮದಿಕೆ, ಉನ್ಮಥಿಕೆ] ಪೆರ್ಗಣಗಿಲ್" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೩೬). [ಸಂ. ಉನ್ಮಧುಕಾ]

ಉನ್ಮನ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಕಂಠತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸು; ಉದ್ರೇಕಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸು: ಉನ್ಮನಮೆ ಮಾಳ್ಕುಮುತ್ಕೆಯನುನ್ನದ ಬರ್ಹಿಣಶಿಖಂಡಿಕೇಕಾವಿರುತಂ ತನ್ಮಧುರಧ್ವನಿಯುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೬೦); ಉನ್ಮನದ ರಾಜ್ಯದಲಿ ವಿಹರಿಸುವ ಎಳೆಯ ಜೀವವದು (ಸಮುಕೀ. ೬೬೧). ೨. ಕಾತರವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಉತ್ಕಂಠತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನದವನು. 'ಉನ್ಮನಾವಸ್ಥೆ' ಪರಾ.

ಉನ್ಮನವಾಗು = ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮಿಾರಿದ ಅವಸ್ಥೆಯಾಗು: ಸುಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿ ಭಾವ ಬೆಳಗಿ ನಿರ್ಭಾವವಾಗುತ್ತದೆ. ಮನ ಮಹವನಿಂಬುಗೊಂಡು ಉನ್ಮನವಾಗುತ್ತದೆ (ಮೋಹಿಮಾ. ೩ ಪ್ರಸ್ತಾ). ಉನ್ಮನಳು = ಕಾತರಗೊಂಡ ಮನದವಳು; ವಿಮನಸ್ಕಳಾದವಳು: ಅವಳು ಉನ್ಮನಳಾಗಿ ಅವರಿಗಾಗಿ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದಳು (ಕಸ್ತೂರಿ. ೪-೬೫; 1964). [< ಸಂ. ಉನ್ಮನಸ್]

ಉನ್ಮನಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಉನ್ಮನದ ಅವಸ್ಥೆ, —ಸ್ಥಿತಿ: ತೂಕತಪ್ಪಿದ ಅವನ ಮಾತಿಗೆ, ಅವನ ಈಗಿನ ಉನ್ಮನಾವಸ್ಥೆಯೇ ಕಾರಣವಿರಬೇಕು (ಪರಿಲ. ೫೮). [ಉನ್ಮನ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಉನ್ಮನಿ (ನಾ). ೧. [ಯೋಗ] ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಮೇಲುಭಾಗ; "ಸಹಸ್ರಾರ ಮತ್ತು ಭ್ರೂಮಧ್ಯ ಇವುಗಳ ನಡುವಣ ಭಾಗ" (ಅವಚಂ. ಕೋಶ); ಬಸವಣ್ಣನ ಗಳ ಮುಖ ಭ್ರೂಮಧ್ಯ ಉನ್ಮನಿ ಉತ್ತಮಾಂಗ ಪರಿಯಂತವು ಲಿಂಗಸ್ವರೂಪದೊಟ್ಟಿಲ ಕಂಡೆನಯ್ಯಾ (ಅವಚಂ. ೨೦೧-೯೦೬). ೨. [ಯೋಗ] ಯೋಗದಲ್ಲಿನ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಉನ್ಮನೀ ಮನೋನ್ಮನೀ ಸಹಜೆಯೆಂಬವಸ್ಥಾತ್ರಯಮುಂ" (ವಿವೇಕ. ೧೫೪); ಸರ್ವಕರಣಂಗಳು ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಮನವುನ್ಮನಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂದು ಸಮರಸ ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿಯಿದ್ದನಯ್ಯಾ (ಪದಗೋ. ೨೬೪-೨೩೮); ಸಮನಿಯೊಳು ವಿಷ್ಣು ಮತ್ತುನ್ಮನಿಯೊಳುಂ ನೀನೆ ವಿಮಲನ್ನಿರಂಜನಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೫೮-೨೬). [ಸಂ. ಉನ್ಮನೀ]

ಉನ್ಮಹಿಮ (ನಾ). ಉನ್ನತವಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನು; ಮಹಾಮಹಿಮ: ಚಿನ್ಮಂಡನನುದ್ಭಟನುಜಿ ನಗೆ ಭಾಸ್ವನ್ಮದದಿಂ ನೆತ್ತಮನಾಡುತೆ ಹಿಮಕೃನ್ಮುಖಿ ಕೇಳಲ್ ಪೇಳಿದನೋಹಿಲನುನ್ಮಹಿಮನ ಕಥೆಯಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೩ ಸೂಚನೆ). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮಾಥ (ನಾ). ೧. "ಕೊಲ್ಲುವುದು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೨. ಬೋನು: "ಉನ್ಮಾಥಃ, ಕೂಟಯಂತ್ರಂ, ನಿಯಂತ್ರಣಂ – ಈ ೩ ತಗವುದು [ಬಲೆ, ಬೋನು]" (ಹಲಾಯು. ೧೨೯-೯೬). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮಾದ (ನಾ). ೧. ಹುಚ್ಚು; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮಣೆ: ಪ್ರಿಯಪುತ್ರವಾತ್ಸಲ್ಯಮಧುವಿನೊಳ್ ಮುಳುಗಿಮಿಂದಾ ನೃಪೋನ್ಮಾದವತಿವಿಷಮತೆಗೆ ನೆಗೆದುದದಯ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೦-೩). ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಸಂಚಾರಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮತಿ ಲಜ್ಜೆ . . . ಉನ್ಮಾದ . . . ಅಪಸ್ಮಾರಗಳೆಂಬ ಮೂವತ್ತುಮೂಱು ಸಂಚಾರೀಭಾವಂಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೬). ೩. ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಉಲಿಗನುನ್ಮಾದ [ಪಾಠಾಂ. ಉನಾಡ] ನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೬-೧೬). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮಾದಕಾರಿ (ಗು). ಉನ್ಮಾದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ; ಹುಚ್ಚನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವಂಥ: ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಆದ ವಿಪ್ಲವದಂತೆ ಪಿಟೀಲಿನ ತಂತಿಗಳ ಮೇಲೆ ಹಿಡಿದ ಕಮಾನಿನಿಂದಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಉನ್ಮಾದಕಾರಿ ನರ್ತನ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೪೯). [< ಸಂ. ಉನ್ಮಾದಕಾರಿನ್]

ಉನ್ಮಾದನ (ನಾ). ಕಾಮನ ಪಂಚಬಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಉನ್ಮಾದನ ಮದನ ಮೋಹನ ಸಂತಾಪನ ವಶೀಕರಣವೆಂಬ ಪಂಚಮಂತ್ರ ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ ಪ್ರತಾಪ ಪ್ರವೀಣರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೦). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮಾದವಂತ (ನಾ). ಹುಚ್ಚುಹಿಡಿದವನು; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮಣೆಯಾದವನು. [< ಸಂ. ಉನ್ಮಾದವತ್]

ಉನ್ಮಾದಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಉನ್ಮಾದದ ಸ್ಥಿತಿ: ತಾಯಿ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಸಂತೈಸಿದ ಮಗುವಿನಂತೆ ಕುವರನ ದುಃಖ ಊರ್ಧ್ವ ಉನ್ಮಾದಾವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಅಧೋಮುಖವಾಯಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೮೬). [ಉನ್ಮಾದ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಉನ್ಮಾದಿ (ನಾ). = ಉನ್ಮಾದವಂತ. [< ಸಂ. ಉನ್ಮಾದಿನ್]

ಉನ್ಮಾದಿನಿ (ನಾ). ಹುಚ್ಚಿ; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮಣೆಯಾದವಳು: ಯಶೋದೆ ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿದೊಡನೆಯೇ ಉನ್ಮಾದಿನಿಯಂತೆ ಎದ್ದು ಕುಳಿತಳು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೨೮). [ಸಂ. ಉನ್ಮಾದಿನೀ]

ಉನ್ಮಾನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ತೂಗುವುದು, —ಅಳೆಯುವುದು. ೨. ತೂಕ; ಅಳತೆ. ೩. ಬೆಲೆ; ಕ್ರಯ. [ಸಂ.]

ಉನ್ಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತರವಾದ ದಾರಿ, —ಮಾರ್ಗ: ಸತತಂ ರಾಗಾವಿಳಂ ಪೀಡಿತಕುವ[illegible]ಯನುನ್ಮಾರ್ಗಸಂಸಕ್ತಂ . . . ಖರದಂಡಪ್ರಿಯಂ ತಾನೆನಿಪ್ಪಾ ಕ್ಷಿತಿಪಂಗೆನ್ನಂದದಿಂ ಸಮನಿಸುಗುಮಧಃಪಾತಮಸ್ತಾಬ್ಧಿಯೊಳ್ ನಿಶ್ಚಿತಮೆಂಬಂತಾ ಪ್ರತೀಚೀಜಲಧಿಗಿೞಿದನಂಭೋಜಿನೀಜೀವಿತೇಶಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೪೫). ೨. ತಪ್ಪುದಾರಿ; ಕೆಟ್ಟಮಾರ್ಗ. [ಸಂ.]

ಉನ್ಮಾರ್ಗಗಾಮಿ (ನಾ). ತಪ್ಪುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವನು; ಕೆಟ್ಟಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗುವವನು: ಉನ್ಮಾರ್ಗಗಾಮಿಯೂ, ವ್ಯಸನಾಸಕ್ತನೂ ದುಶ್ಚರಿತನೂ ಆದ ಹಣಗಾರನಿಗೆ ಯಾವ ಯಾವ ವ್ಯಾಧಿಗಳು ಸಂಭವಿಸಬಹುದೋ (ಚಿನ್ನಬೇ. ೩೯). [< ಸಂ. ಉನ್ಮಾರ್ಗಗಾಮಿನ್]

ಉನ್ಮಾರ್ಗತೆ (ನಾ). ೧. ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸುವುದು. ೨. ತಪ್ಪುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದು. ೧, ೨: ಉನ್ಮಾರ್ಗತೆ ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳೊಳ್ ವಕ್ರಚಾರಂ ಸರ್ಪಂಗಳೊಳ್ . . . ಅಕ್ಕುಂ (ಜಗವಿ. ೨-೧ ವ). [ಸಂ. ಉನ್ಮಾರ್ಗತಾ]

ಉನ್ಮಾರ್ಗಿ (ನಾ). = ಉನ್ಮಾರ್ಗಗಾಮಿ : ತಗದೆನಗುನ್ಮಾರ್ಗಿಗೆ ಕೂಸು ಗುಡಲ್ ದಶಕಂಧರಂ ಮದಾಂಧಂ ಧರ್ಮಾನುಗನಲ್ಲನನುಜೆಯುಂ ಕುಡೆ ತೆಗಱಿಹದೊಳ್ ಪರದೊಳೆನಗೆ ಪಾತಕಮಕ್ಕುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೭೦).
[< ಸಂ. ಉನ್ಮಾರ್ಗಿನ್]

ಉನ್ಮಾರ್ಜನ (ನಾ). ತಿಕ್ಕುವುದು ; ಉಜ್ಜುವುದು ; ತೊಳೆಯುವುದು : ಒಳ್ಪೊತ್ತು ನಿಂದುಣ್ಬುದಾರಯಮಸ್ನಾನಮಚೇಳಸಂಯಮ ಮದಂತೋನ್ಮಾರ್ಜನಂ ಧಾರಿಣೀಶಯನಂ ರೋಜೆನಿಸಿರ್ದ ಮೂಲಗುಣಮಿರ್ಪತ್ತೆಂಟುಮಂ ತಾಳ್ದಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೪೭). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮಾಳ (ನಾ). ಕೀಳು ತರಗತಿಯ ಧಾನ್ಯ ; ಹಾರಕ : "ಉನ್ಮಾಳಃ, ಕೋದ್ರವಃ, ಕೋರದೂಷಕಃ — ಈ ೩ ಹಾರಕು" (ಹಲಾಯು. ೯೫–೪೨೭) ; "ಉನ್ಮಾಳ [ಪಾಠಾಂ. ನ್ಮಾಳ] ಮಾ ಕೋದ್ರವಂ ಹಾರಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦–೪). 'ಉನ್ನಾಳ' ಪಠಾ. [ಸಂ.]

ಉನ್ಮಿಶ್ರ (ಗು). ಮಿಶ್ರಣವಾದ; ಕಲಬೆರಕೆಯಾದ: ಚಂದನದ್ರವೋನ್ಮಿಶ್ರಜಲಂಗಳ ಪೊಳೆವಿನೊಳೆಸೆದು ವಿಯತ್ತಳಂಬರಂ ನೆಗೆದುದಿಂದ್ರನಘೋರ್ಣ್ಯೋದ್ಧರಣಂ (ಆದಿಪು. ೭–೭೯). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮಿಷಿತ (ಗು). (ಕಣ್ಣು) ತೆರೆದ; ಅರಳಿದ; ವಿಕಾಸಹೊಂದಿದ : ತಳೆದನಿಮಿಷವಧುಗಳ್ ಕಣ್ಗೊಳಿಸಿದರುನ್ಮಿಷಿತ ಕರ್ಣಿಕಾರ ಲತಾಸಂಕುಳ ಮೆನೆ ಸುವರ್ಣಮಯ ಪರಿಮಳಮಂ ಭಕ್ಷ್ಯೋಪದಂಶ ಚರುವಿಲಸಿತಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬–೯೧). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮೀಲ (ನಾ). = ಉನ್ಮೀಲನ : ನೇತ್ರೋನ್ಮೀಲನಿಮೀಲನ ಮಾತ್ರದೆ ನರಸುರವಿಭೇದಮಾಯ್ತು (ಅಜಿಪು. ೫–೪೭). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮೀಲನ, ಉನ್ಮೀಳನ (ನಾ). ತೆರೆಯುವಿಕೆ; ಅರಳುವಿಕೆ; ವಿಕಾಸ : ಘನಶೌರ್ಯಾನಲಧೂಮವಲ್ಲಿ. . . ವಪುರಾಲೇಖ್ಯ [ಪ್ರಭೋನ್ಮೀಲನಾಂ] [ಪಾಠಾಂ. ಪದೋನ್ಮೀಳನಾಂ] ಜನರುಗ್ಲೇಖೆ (ಕಾದಂಉ. ೪೧೦).
ಉನ್ಮೀಳನ : ಉನ್ಮೀಲನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ಉನ್ಮೀಲನಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ತೆರೆ ; ವಿಕಾಸಹೊಂದು ; ಅರಳು : ಚಿತ್ತಾಕರ್ಷಕವಾದ ತರುಣವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಂಡ ಕೂಡಲೆ ಉನ್ಮೀಲನಗೊಂಡಿದ್ದ ಭಾವಾಲೋಚನೆಗಳ ನೂತನ ಕೌತುಕಪ್ರಪಂಚ ಅವಳ ಸ್ಮೃತಿಪಟಲದ ಮೇಲೆ ಗೊಂಚುಗೊಂಚಾಗಿ ಗೋಚರಿಸಿತು (ಪುನರು. ೧೯೩).
[ಉನ್ಮೀಲನ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಉನ್ಮೀಲಿತ, ಉನ್ಮೀಳಿತ (ಗು). ೧. ತೆರೆದ ; ಅರಳಿದ ; ವಿಕಾಸವಾದ. (ನಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅಲಂಕಾರ : "ಒಂದು ಪದಾರ್ಥವು ತನಗೆ ಸದೃಶವಾದ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವಾಗ ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಭೇದಸ್ಫೂರ್ತಿ ಉಂಟಾದಲ್ಲಿ ಮೀಲಿತಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿದ್ವಂದ್ವಿಯಾದ ಉನ್ಮೀಲಿತಾಲಂಕಾರವಾಗುವುದು." ಲಕ್ಷ್ಯ : ಮುಸುಕೆ ಹರಿಕಾಂತಿ ನೀಲೀವಸನಂ ಸ್ಪರ್ಶಾನುಮೇಯಮಾದುದು ರಾಮುಂಗಸಿತಾಂಬರಮಂ ಮಱೆವಿಡಿದ ಸುವರ್ಣದ ವಿದ್ಧದಂತಿರುದ್ಧವನೆಸೆದಂ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೮೭).
ಉನ್ಮೀಳಿತ : ೧. ಸುಖ ನಿಮೀಳಿತೋನ್ಮೀಳಿತ ನಯನಂಗಳಿಂ ಮುಕುಳಿತಮುಂ ಕುಸುಮಿತಮುಮಾದ ನಿಶ್ವಾಸಪವನನಿಂ ಪರಿಮಳಮಂ ಬೀಱುವ ವಧೂವರರಾಗವಿಷಯವಲ್ಲರಿ ಫಲಿತಮಾದುದು (ಜಗವಿ. ೨–೫೨ ವ).
[ಸಂ.]

ಉನ್ಮೀಲಿತನಯನ (ನಾ). ೧. ಅರಳಿದ ಕಣ್ಣು. ೨. ಎಚ್ಚರಗೊಂಡವನು : ಮಂಗಳವೃತ್ತೋಚ್ಚಾರಣೆಗಳಿಂದಂ ಪಾಂಡವರಯ್ವರುಮುನ್ಮೀಲಿತನಯನರಾಗಿ ನಿತ್ಯನಿಯಮಂಗಳಂ ನಿರ್ವರ್ತಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೯೩ ವ).
[ಉನ್ಮೀಲಿತ + ನಯನ]

ಉನ್ಮೀಲಿಸು, ಉನ್ಮೀಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅರಳು ; ಪ್ರಕಟವಾಗು ; ವಿಕಾಸಗೊಳ್ಳು : ವಕ್ಷದೊಳುನ್ಮೀಲಿಸೆ ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿರುಗ್ಜಾಲಂ ವನಮಾಲಿ ಸಿಂಹಪೀಠದೊಳಿರ್ದಂ (ಜಗವಿ. ೧೮–೧). ೨. ಹೆಚ್ಚು ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದು ; ಏಳಿಗೆಹೊಂದು : ಏಳಿಸುವುದುಂ ಚರರಿಂದಱಿದುಗ್ರಕೋಪಮುನ್ಮೀಳಿಸೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೩೫). **ಉನ್ಮೀಳಿಸು** : ೧. ಮೆಲ್ಲುಯ್ಗುತ್ತಿನಿಂದೊಂದಿದ ಹೃದಯಮುಷಸ್ಸಂಗ ಪದ್ಮಂಬೊಲುನ್ಮೀಳಿಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉನ್ಮೀಲಿಸೆ] (ಕಾದಂಉ. ೭೮೯). ೨. ಉರಗಾರಾತಿಗೆ ತನ್ನನಿತ್ತು ಭುಜಗವ್ರಾತಂಗಳಂ ಕಾದನನ್ತರವುನ್ಮೀಳಿಸಿದಂ ಮದೀಯಕುಲಸಂಜಾತಂ ದಲೆಂದಜ್ಜಪಜ್ಜರ ಪೆಂಪಿಂದಮೆ ಪೊಂಗುತಿರ್ದ್ದಪನೆ ತಾನ್ (ಎಇ. XXVII, ೧೫–೩೦ ; 1114). [ಉನ್ಮೀಲನ + – ಇಸು$_3$]

ಉನ್ಮೀಳನ 'ಉನ್ಮೀಲನ' ನೋ.

ಉನ್ಮೀಳಿತ 'ಉನ್ಮೀಲಿತ' ನೋ.

ಉನ್ಮೀಳಿಸು 'ಉನ್ಮೀಲಿಸು' ನೋ.

ಉನ್ಮುಕ್ತಿ (ನಾ). ಬಿಡುಗಡೆ; ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; (ತೆರಿಗೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ) ವಿನಾಯಿತಿ : ಉಪರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು . . . ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರ ಸಮಸ್ತ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಉನ್ಮುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾನ. ೩೨). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮುಖ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿದ ಮುಖವುಳ್ಳ ; ಮೇಲುಮುಖನಾದ : "ಉತ್ಪಶ್ಯಃ, ಉನ್ಮುಖಃ – ಈ ೨ ಮುಸುಡನುದ್ದವೆತ್ತಿಕೊಂಡಿರ್ಪವಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೩–೭೩೦) ; ಆತನೆನಗೆ ಮಱುವಾತುಗುಡದುನ್ಮುಖನಾಗಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೪೧). ೨. ಅಭಿಮುಖವಾದ; ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿದ : ಶೃಂಗಾರರಸದ ಅಂಗಗಳ ಮೂಲಕ ಜನರನ್ನು ಮೊದಲು ಉನ್ಮುಖರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೮೯). ೩. ಕಾತರನಾದ; ಆತುರನಾದ : ದಶಮುಖನುನ್ಮುಖನಳಿಪಿಂ ಶಶಿಮುಖಿಯಂ . . . ಉಯ್ದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೦೨). ೪. ಸನ್ನದ್ಧವಾದ ; ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ : ವಾರಾಣಸಿಯೊಳು ಗದಾಧರನ ದೇಗುಲದೊತ್ತಿನಲಿ ಸಭೆವೆರಸಿ ಕುಳ್ಳಿತು ತರ್ಕದುನ್ಮುಖರಾಗಿ ಕರೆಸಿದೊಡೆ . . . ನಡೆತರಲ್ (ಬಸಪು. ೫೩–೫೮). (ನಾ). ೫. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ನಿಜವಲ್ಲಭನ ರಾಜಗೃಹಮಂ ಬಿಟ್ಟು ಪೋದಳಾ ಜ್ವಾಲೆಯುನ್ಮುಖನೆಂಬ ತಮ್ಮನೆಡೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೯–೨೦).
ಉನ್ಮುಖವಾಗು = ಮೇಲುಮುಖವಾಗು ; ಮೇಲೇಳು ; ಎದ್ದುಕಾಣಿಸಿಕೋ : ವೈದ್ಯನು ಅತಿಥಿಯಾಡಿದ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಮರ್ಮಾಹತನಾಗಿ ಉನ್ಮುಖವಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಮಾನಸಿಕ ಚಾಂಚಲ್ಯವನ್ನು ಅತಿಪ್ರಯಾಸದಿಂದ ಅಡಗಿಸಿಕೊಂಡು (ಬೆನ್ನಬೇ. ೩೦). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮುಖವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮೇಲುಮುಖವಾಗು : ನೀರೊಳು ನೆನೆದಾಗ ಬಿಗುಹೇಱಿ ವೃತ್ತಾಕಾರದೊಳುನ್ಮುಖವಡೆದು ಚಾರುತರದ ಮೊಲೆ ಮೆಱೆದುವು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಪಾಱುವ ಕೋಕಗಳಂತೆ (ಕಂನವಿ. ೨೫–೧೩೨).
[ಉನ್ಮುಖ + ಪಡೆ$_1$]

ಉನ್ಮೂಲನ (ನಾ). ಬುಡಸಹಿತ ಕಿತ್ತುಹಾಕುವಿಕೆ; ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ; ನಿರ್ಮೂಲನ : ಕುರುರಾಜಾನುಜಮಹಾಮಹೀಜ ಮೂಲೋನ್ಮೂಲನ ಪ್ರಳಯಪ್ರಭಂಜನನುಂ (ಗದಾಯು. ೨–೧೮ ವ). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮೂಲಿತ, ಉನ್ಮೂಳಿತ (ಗು). ಬೇರುಸಹಿತ ಕೀಳಲ್ಪಟ್ಟ ; ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ ಮಾಡಿದ : ಪೃಥುಸತ್ವಂ . . . ಮನೋರಥನುನ್ಮೂಲಿತಶತ್ರುವರ್ಗನನುರಕ್ತಾಶೇಷತಂತ್ರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೯೮).
ಉನ್ಮೂಳಿತ : "ಅಬರ್ಹಿತಂ, ಉನ್ಮೂಳಿತಂ, ಉತ್ಪಾಟಿತಂ, ಉದ್ಧೃತಂ – ಈ ೪ ಕಿಬಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೮–೨೭). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮೂಲಿಸು, ಉನ್ಮೂಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೇರುಸಹಿತ ಕಿತ್ತುಹಾಕು; ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ ಮಾಡು; ನಿರ್ಮೂಲಿಸು. **ಉನ್ಮೂಳಿಸು:** ಪಾಳಿಸುತುಂ ಧರ್ಮಮನುನ್ಮೂಳಿಸುತುಂ ದ್ರೋಹರಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೫೮). [ಉನ್ಮೂಲನ + -ಇಸು$_3$]

ಉನ್ಮೂಳಿತ 'ಉನ್ಮೂಲಿತ' ನೋ.

ಉನ್ಮೂಳಿಸು 'ಉನ್ಮೂಲಿಸು' ನೋ.

ಉನ್ಮೇಷ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯುವಿಕೆ; ವಿಕಾಸ: ನಿಜನಿಮೇಷೋನ್ಮೇಷ ಮಾತ್ರಂ ಜಗತ್ತ್ರಯ ಸೃಷ್ಟಿ ಕ್ಷಮನಾದ ಕೃಷ್ಣನ ಮಹತ್ತ್ವಕ್ಕೇನಿದಾಶ್ಚರ್ಯಮೇ (ಜಗಪಿ. ೩-೬೭); ಆನಂದದ ಉನ್ಮೇಷದಲ್ಲಿ ಮೈಮರೆತು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೯೧). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮೋದ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಸಂತೋಷ; ಅತಿಶಯಾನಂದ: ಬೆಳ್ದಿಂಗಳನ್ನೀಂಟಿ ತೇನೆ ತಾನುನ್ಮೋದದಿಂ ಹಾರಾಡಿ ಮಿಾಟುತಿರಲಾಕಾಶಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨-೩೨೨). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮೌಲಿ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಕಿರೀಟ: ಉನ್ಮೌಲಿ ವಿಭಾಸ್ವನ್ಮಣಿರುಚಿರೋಚಿನ್ಮಂಜುಲಪಾದಾಬ್ಜಂಗಗಜಾಹೃನ್ಮರುತಪಥೋದ್ಯನ್ಮಿಹಿರಂಗೆ ಸುಹೃನ್ಮುಖಮುಕುರಂಗೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೬-೨೭). [ಸಂ.]

ಉಪ (ನಾ). ಉಪಚಾರ: ಎಷ್ಟುವುಪವೆಷ್ಟು ಪೂಜೆಯನೆಷ್ಟ ಮಾಡಲುಂ ಕಟ್ಟಕಡೆಯಲ್ಲಿ ತನು ಲಿಂಗದೊಳು ಬೆರವನಿಷ್ಟಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಿದಿರಿಲ್ಲಾ (ಗುರುಬೋ. ೧೯೦-೬೪). [< ಸಂ. ಉಪಚಾರ]

ಉಪಕಂಠ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳಿನ ಬಳಿ. ೨. ಸಮಿಾಪ ಪ್ರದೇಶ; ನೆರೆಹೊರೆ: ಪರ್ವತದ ವಿಪುಳವನೋಪಕಂಠಂಗಳೊಳ್ ತಾಪಸಕನ್ಯೆಯರ್ ನಡಪಿದೆಳಲತೆಗಳೊಳೆಜಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೫); ಕುಂಭಿನೀಕಾಂತನಾವನೋಪಕಂಠಮಂ ಮುಟ್ಟವರೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೧೪ ವ). ೩. ಕುದುರೆಯ ಓಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಬಿಂಕಂಬಡೆದುದು ವಿಕ್ರಮಮಂಕಿತಮುಪಕಂಠಮುಪಜಮುಪಜವಮೆಂಬಯ್ದುಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಸುವ ಧಾರೆಗಳಿಂ ಕುದುರೆಯ ಕಾಲ್ಗೆ ಕೋಡಗಜಿಯೊಳವಕ್ಕುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯-೩೬). [ಸಂ.]

ಉಪಕಥೆ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಥೆಯ ನಡುವೆ ಬರುವ ಸಣ್ಣ ಕಥೆ; ಅಡ್ಡಕಥೆ: ಹರಿಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಕಥೆಯೂ ಇರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಉಪಕಥಾ]

ಉಪಕರ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ತೆರಿಗೆಗಳಲ್ಲದೆ ಬೇರೆಯಾದ ತೆರಿಗೆ; ಸಣ್ಣ ತೆರಿಗೆ: ವಿಧಿವತ್ತಾಗಿ ವಿಧಾಯಕವಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಯಾವುದಾದರೂ ಕರಗಳು, ಶುಲ್ಕಗಳು, ಉಪಕರಗಳು . . . ವಿಧಾಯಕವಾಗುತ್ತ ಬರತಕ್ಕದ್ದು (ಭಾಧಾಸ. ೧೫೮). [ಸಂ.]

ಉಪಕರಣ (ನಾ). ೧. ಉಪಕಾರ; ಸಹಾಯ. ೨. (ಕೆಲಸ ಮಾಡಲು ಬೇಕಾದ) ಸಾಧನ; ಸಲಕರಣೆ; ಮುಟ್ಟು: "ಉಪಕರಣಂ, ಪರಿಬರ್ಹ:, ಪರಿಚ್ಛದಂ—ಈ ೩ ಉಪಕರಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೧-೧೫೧); ಉಪಕರಣವೆನಿಪ ಕೋದಂಡಪಾಣಿಗಳ್ ದಂಡಪಾಣಿಗಳ್ಗೆಣೆಯೆನೆ ತಳರ್ದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೫೧); ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನೆರವಾಗತಕ್ಕ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿದವರಾಗಿರಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೩೭). ೩. (ರಾಜನ) ಪರಿವಾರ. [ಸಂ.]

ಉಪಕರಣಗೆಯಿ (ನಾ). ಉಪಕರಣಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಗದ್ದೆ,—ದಾನ ಮಾಡಿದ ಗದ್ದೆ: ಮಾದಗೆಯಿ ಮ ೧೨ ಉಪಕರಣಗೆಯಿ ಮ ೧೦ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೨೬-೧೬; 1306). [ಉಪಕರಣ + ಕೆಯಿ (< ಕೆಯ್$_4$)]

ಉಪಕರಣೆ (ನಾ). ಪೂಜಾಪಾತ್ರೆ: ಅಲ್ಲಿ ಎಲೆ ಗೋಮೆ ಉಪಕರಣೆ ಸುತ್ತಲಿನ ಕೆಲಸವೇ ಬೇಕಾದ ಹಾಗಿರುತ್ತೆ ಎಂದಳು (ಕೀಲುಗೊಂ. ೩೩). [ಸಂ. ಉಪಕರಣ]

ಉಪಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಪಕಾರಮಾಡು; ಸಹಾಯವೆಸಗು; ನೆರವು ನೀಡು: ನೀನಿನಿತು ಕಾಲಮುದ್ಯಮಹೀನನೆಯಾಗಿರ್ದೆಯದಱಿನಾಮುಂ ನಿನಗಂತೇನುಮುಪಕರಿಸಲಱಿಯಮೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೯೧-೫); ಉಪಕರಿಸಿದುದು ಮೃತ್ಯುವಿಗೆ ಕಡು ಕೃಪೆಯಮಾಡಿತು (ತೊರರಾ. ೬-೩೨-೨೧). [ಉಪಕರಣ + -ಇಸು$_3$]

ಉಪಕಲ್ಪ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವ ಒಂದು ವಿಧಾನ: "ಸಮಸ್ತ ಭಸಿತಂಗಳಾದೊಡೆ ಕಲ್ಪ ಅನುಕಲ್ಪ ಉಪಕಲ್ಪ ಅಕಲ್ಪವೆಂದು ನಾಲ್ಕು ತೆಱಂ . . . ಮೊದಲು ದಹನಮಾಗಿರ್ದುದನೇ ವಸ್ತ್ರದಿಂ ಶೋಧಿಸಿ ಗೋಮೂತ್ರದಿಂ ಕಲಸಿ ಉಂಡೆಯಂ ಮಾಡಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ವಿಧಿಯಿಂ ಪಚಿಸಿ ಮಾಡಿಕೊಂಬುದೇ ಉಪಕಲ್ಪವೆನಿಸುವುದು" (ವಿವೇಕ. ೭೫). [ಸಂ.]

ಉಪಕಲ್ಪಭಸ್ಮ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಉಪಕಲ್ಪದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಭಸ್ಮ, —ವಿಭೂತಿ: "ಭಸ್ಮದ ಉಂಡೆಗಳನ್ನು ತಂದು ಪುಡಿಮಾಡಿ ವಸ್ತ್ರದಿಂದ ಶೋಧಿಸಿ ಮರಳಿ ಗೋಮೂತ್ರದಿಂದ ತೋಯಿಸಿ ಉಂಡೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಅನಂತರ ಮೊದಲಿನಂತೆ ಶಿವಾಗ್ನಿಯಿಂದ ದಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಭಸ್ಮವೇ ಉಪಕಲ್ಪ ಭಸ್ಮವು" (ಅಷ್ಟಾವಿ. ೬೩). [ಉಪಕಲ್ಪ + ಭಸ್ಮ]

ಉಪಕಸಬು (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಸಬಿನ ಜೊತೆಗೆ ಮಾಡುವ ಸಣ್ಣ ಕಸಬು; ಅಡ್ಡಗಸಬು: ಉಪಕಸಬು ಮೂಲಕಸಬಿಗೆ ಮಾರಿ (ರೂಢಿ). [ಉಪ$_0$ + ಕಸಬು]

ಉಪಕಾರ (ನಾ). ೧. ಸಹಾಯ; ಸಹಕಾರ; ಅನುಕೂಲ; ನೆರವು: ಉಪಕಾರವಂ ಮಾಡಿದ ಸಜ್ಜನನಲ್ಲಿಯಾದೊಡಂ ನೀಚನಾಗಿರ್ದಪನಪಕಾರವನೇ ಮಾಡಲುದ್ಯೋಗಿಸುವಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೭-೭); ನಿಜಧಿನೊಳ್ಳಿದರಪ್ಪವರೆಂತು ಬಾಧೆವಟ್ಟೊಡಮುಪಕಾರಮಂ ಪೆಱರ್ಗೆ ಮಾಡದೆ ಬಾಧೆಯನೇಕೆ ಮಾಡುವರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೭೯); ಉಪಕಾರಕ್ಕೆ ಅಪಕಾರ ಮಾಡಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ); ಊರು ಉಪಕಾರವರಿಯದು, ಹೆಣ ಸಿಂಗಾರವರಿಯದು (ಗಾದೆ). ೨. ಉಪಕಾರಮಾಡುವವನು; ಸಹಾಯಕ: ಜೀವಾದಿ ಸಪ್ತತತ್ತ್ವವನು ಜೀವಹಿತಾರ್ಥ ನಿರೂಪಿಸಿದವನು ಜಿನದೇವನಿಂದುಪಕಾರರುಂಟೆ (ಭರಚ. ೬೮-೨).

ಉಪಕಾರ ತಿಳಿ = ಸಹಾಯವನ್ನು ನೆನಸಿಕೊ (೬). ಉಪಕಾರ ಮಾಡು = ಉಪಕಾರಂಗೆಯ್: ಉಪಕಾರಮಾಡುವವರಿಗೆ ಅಪಕಾರ ಮಾಡಬೇಡ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಕಾರಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸಹಾಯಮಾಡು; ನೆರವು ನೀಡು: ಮತ್ತಿನಗಾರ್ ಬಂಧುಗಳಾರ್ ಸಹಾಯರುಪಕಾರಂಗೆಯ್ವರಾರಿರ್ದಪರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೬೬). [ಉಪಕಾರ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಪಕಾರವರಿ (ಕ್ರಿ). ಮಾಡಿದ ಸಹಾಯವನ್ನು ನೆನೆ, —ತಿಳಿ: ಉಪಕಾರವರಿತವ ಕೃತಜ್ಞ, ಅರಿಯದವ ಕೃತಘ್ನ (ರೂಢಿ). [ಉಪಕಾರ + ಅರಿ$_1$ (< ಅಱಿ$_1$)]

ಉಪಕಾರಿ (ನಾ). ಸಹಾಯಮಾಡುವವನು; ನೆರವು ನೀಡುವವನು: ಅಪರಾಜಿತನಿಸೆ ಗಂಧದ್ವಿಪಂ ಮೊಗಂದಿರಿದು ತನ್ನ ಬಲಮನೆ ತುಱಿದತ್ತುಪಕಾರಿಗೆ ಮದದೂಷಿತನಪಕಾರಂಗೆಯ್ವನೆಂಬುದೊಂದಚ್ಚರಿಯೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨೦); ಜಗದೊಳುಪಕಾರಿಯಾದವಂ ತನ್ನ ನೋವಂ ನೋಳ್ಪನೇ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೩೫); ಮನೆಗೆ ಮಾರಿ ಪರರಿಗುಪಕಾರಿ (ಗಾದೆ).

ಉಪಕಾರಿಯಾಗು = ಸಹಾಯವಾಗು; ನೆರವಾಗು: ತೋಳೊಳಗೆ ನೆಗ್ಗೊತ್ತಿ ಮಿಗೆ ಕಾಳಾಳ ತೊತ್ತಳದುಳಿದು ಕಾಲನ ಗೂಳೆಯಕ್ಕುಪಕಾರಿಯಾದುದು ಸುಪ್ರತೀಕ ಗಜ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೧೫). [< ಸಂ. ಉಪಕಾರಿನ್]

ಉಪಕಾರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಉಪಚಾರಿಕೆ; ಸೇವಕಿ; ದಾಸಿ. ೨. ಅರಸನ ಬಿಡಾರ; ಅರಮನೆ: "ಉಪಕಾರ್ಯಾ, ಉಪಕಾರಿಕಾ – ಈ ೨ ಅರಸುಗಳ ಬಿಡಾರಂ" (ಹಲಾಯು. ೪೮–೧೩೫); "ಅರಸುಗಳ ಬೀಡುಮುಪಕಾರಿಕೆಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೭–೪). [ಸಂ. ಉಪಕಾರಿಕಾ]

ಉಪಕಾರ್ಯ (ನಾ). = ಉಪಕಾರಿಕೆ ೨: "ಉಪಕಾರ್ಯಾ, ಉಪಕಾರಿಕಾ – ಈ ೨ ಅರಸುಗಳ ಬಿಡಾರಂ" (ಹಲಾಯು. ೪೮–೧೩೫); ಪೊಱಲ ಪೂರ್ವದಿಗ್ಭಾಗಂಗಳೊಳ್ ಶಿಬಿರ ನಿವೇಶೋಪಕಾರ್ಯಾ ವಿರಚನಪರರಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೨೩ ವ). [ಸಂ. ಉಪಕಾರ್ಯಾ]

ಉಪಕುಂಚಿಕೆ (ನಾ). ೧. "ಕರಿಜೀರಿಗೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೨. "ಸಣ್ಣ ಯಾಲಕ್ಕಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಉಪಕುಂಚಿಕಾ]

ಉಪಕುರ್ವಾಣ (ನಾ). ೧. ಉಪಕಾರಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವದವನು. ೨. ವೇದಾಧ್ಯಯನವನ್ನು ಪೂರೈಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. [ಸಂ.]

ಉಪಕುಲಪತಿ (ನಾ). ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದಲ್ಲಿ ಕುಲಪತಿಯ ಪರವಾಗಿ ಆಡಳಿತ ನಿರ್ವಹಿಸುವವನು; ವೈಸ್ ಚಾನ್ಸಲರ್: ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಉಪಕುಲಪತಿಗಳು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಕ್ಷೇಮಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಕುಲ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಲುವೆ; ಹಳ್ಳ. ೨. ಹಿಪ್ಪಲಿ: "ಕೃಷ್ಣಾ, ಉಪಕುಲ್ಯಾ . . . ಕಣಾ – ಈ ೬ ಹಿಪ್ಪಲಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦–೪೬೦). [ಸಂ. ಉಪಕುಲ್ಯಾ]

ಉಪಕುಶ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿನ ಒಂದು ರೋಗ: ಉಪಕುಶ ಎಂಬ ದಂತಮೂಲರೋಗದಲ್ಲಿ ರಕ್ತ ಸುರಿವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೨೪). [ಸಂ.]

ಉಪಕೂಪ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ಬಾವಿ, —ಕೊಳ. ೨. ನೀರಿನ ತೊಟ್ಟಿ. [ಸಂ.]

ಉಪಕೃತ (ಗು). ೧. ಉಪಕಾರಹೊಂದಿದ; ಉಪಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ನಿಮ್ಮಿಂದ ನಾನು ತುಂಬ ಉಪಕೃತನಾದೆ (ರೂಢಿ). (ನಾ). ೨. ಉಪಕಾರ: ನೆನೆದಾಗಳ್ ನಿಜನಂದನೋಪಕೃತಮಂ ತದ್ದೇವನೆಯ್ತಂದು ದೇವನಿಕಾಯಂಬೆರಸಪ್ಪಿಕೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೨–೧೮). [ಸಂ.]

ಉಪಕೃತಿ (ನಾ). ೧. ಉಪಕಾರ; ಸಹಾಯ; ನೆರವು: ಉಪಕೃತಿಯಂ ನೆನೆಯದೆ ನೀನಪಕೃತಿಯನೊಡರ್ಚಿದೈ ದುರಾತ್ಮನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೧೩೬); ಉಪಕಾರಿ ನಾನು ಎನ್ನುಪಕೃತಿಯು ಜಗಕೆಂಬ ವಿಪರೀತಮತಿಯನುಳಿದು (ನಿವೇದ. ೪೯–೨). ೨. ಸಣ್ಣ ಕಾವ್ಯ, —ಗ್ರಂಥ (ದಕ. ೩). [ಸಂ.]

ಉಪಕೆಯ (ನಾ). ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ವೆಚ್ಚ, —ಖರ್ಚು: ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಭೂಮಿದಾನವಾಗಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಉಪಕೆಯಂಗಳಂ ತೆತ್ತುಂಬಂತಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ವೃತ್ತಿ (ಸೌಇಇ. XX. ೯೩–೫೨; ?). [< ಸಂ. ಉಪಕ್ಷಯ]

ಉಪಕೇಂದ್ರ (ನಾ). ಮುಖ್ಯಕೇಂದ್ರಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡ ಸಣ್ಣ ಕೇಂದ್ರ (Apocentre. ಪಾರಿಸ. ೫). [ಸಂ.]

ಉಪಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಸಮೀಪಿಸುವುದು; ಹತ್ತಿರಹೋಗುವುದು. ೨. ಪ್ರಾರಂಭ; ಮೊದಲುಮಾಡುವುದು; ತೊಡಗುವುದು: "ಉಪಜ್ಞಃ, ಉಪಕ್ರಮಃ, ಆರಂಭಃ—ಈ ೩ ಮೊದಲ್ಗೊಳುಹ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೭–೨೭). ೩. ರಾಜನು ನಡಸಬೇಕಾದ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಚಿತ್ತಪರೀಕ್ಷೆ: "ಉಪಕ್ರಮಃ – ಅರಂಭಮುಂ ಅರಸು ಧರ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಚಿತ್ತಮಂ ಪರೀಕ್ಷಿಸುಹಮುಂ" (ನಾಚಿರಾ. ೩). ೪. ಉಪಾಯ; ಹಂಚಿಕೆ: ಅಧಿಕ ಆಹಾರೋತ್ಪಾದನೆಯ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದ ಎಲ್ಲಾ ಉಪಕ್ರಮಗಳನ್ನೂ ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವುದು ಅತ್ಯವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ (ಕೀಟಟಬ. ೧). ೫. ಚಿಕಿತ್ಸೆ; ವೈದ್ಯೋಪಚಾರ. [ಸಂ.]

ಉಪಕ್ರಮಶೀಲತೆ (ನಾ). ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ: ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಶೀಲತೆ ಹೆಚ್ಚು; ಸಾಧನಶೀಲತೆ ಕಡಮೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಉಪಕ್ರಮಶೀಲತಾ]

ಉಪಕ್ರಮಿ (ನಾ). ಮೊದಲುಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡುವವನು: ಬೋಧವಕ್ರೋಪಕ್ರಮಿಗಳಪರಾಧತತಿಗಳು ಸುಕೃತಧರ್ಮವಿರೋಧಿಗಳು ಕುಪಥಾಲವಾಲಂಗಳು ಕುತಾಪಿಗಳು (ಬಸವು. ೪೦–೬೫). [< ಸಂ. ಉಪಕ್ರಮಿನ್]

ಉಪಕ್ರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೊದಲುಮಾಡು; ಪ್ರಾರಂಭಿಸು; ತೊಡಗು: ಯುಧಿಷ್ಠಿರಂ ನಳಿನಾಕ್ಷನಿಲ್ಲದಧ್ವರಕುಪಕ್ರಮಿಸೆ ನಡೆಯದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೪೫); ಜನರಿಗೆ ಸೊಂಟನೋವು ಬಂದು ಕೂಗಲುಪಕ್ರಮಿಸಿದರು (ರಾಯಕ. ೭೧); ಸಂಸಾರ ಸಮೇತರಾಗಿ ಗುಂಪು ಗುಂಪಾಗಿ ದ್ವಾರಾವತಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿಳಿಯಲುಪಕ್ರಮಿಸಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೦). ೨. ಆರಂಭವಾಗು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಸಂಕ್ರಮಿಸುಗುಂ ಪೋದ ಋತುಗಳೊಳ್ ಬರ್ಪ ಋತುಗಳೊಳುಪಕ್ರಮಿಸುಗುಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೨–೬); ಶಕ್ರನಾಸ್ಥಾನಮಂ ವಿವಿಧ ವೈಭವದಿಂದತಿಕ್ರಮಿಸಿದರಸನೋಲಗಮಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತುಪಕ್ರಮಿಸುವೆಳನಗೆಯೊಳಸುರಾರಿ ನುಡಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೫೨). ೩. ಸಮೀಪಿಸು; ಆಕ್ರಮಿಸು: ಚಕ್ರ ಮುಸುಕಿ ರಥಗಳ ನೂಂಕಿ ಬಂದುದುಪಕ್ರಮಿಸುತ ಪರಬಲವಾ (ವರ್ಧಚ. ೬–೧೧೫). [ಉಪಕ್ರಮ + –ಇಸು]

ಉಪಕ್ರೋಶ (ನಾ). ನಿಂದೆ; ಆಕ್ಷೇಪಣೆ; ಅಪವಾದ: "ಅಪವಾದಃ, ಉಪಕ್ರೋಶಃ . . . ಗರ್ಹಾ, ನಿಂದಾ, ಜುಗುಪ್ಸಾ – ಈ ೮ ಅಪವಾದದ ನಾಮಂ" (ಹಲಾಯು. ೨೪–೧೪೭). [ಸಂ.]

ಉಪಕ್ಷಮ (ನಾ). ಸಹನೆ; ತಾಳ್ಮೆ; ಸೈರಣೆ: ಅವನ ಉಪಕ್ಷಮವು ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾಗಿದೆ (ಕಸ್ತೂರಿ. ೪–೭೨; 1964). [ಸಂ.]

ಉಪಕ್ಷಯ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷಯಿಸುವುದು; ನಶಿಸುವುದು. ೨. ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ವೆಚ್ಚ, —ಖರ್ಚು: ಪ್ರಜೆಗಳು . . . ಮನೆಯಂ ಮಾಡಿಸಿದೊಡಂ ಮನೆಸಾಮ್ಯದವರೆಮ್ಮ ಮನೆಯೆಂದು ಮೂಱು ವರ್ಷದೊಳಗೆ ಬಂದರಪ್ಪಡವರ ಕಯ್ಯಲು ಮಾಡಿಸಿ[ದು] ಪಕ್ಷಯಕ್ಕಿಮ್ಮಡಿಯಂ ಕೊಣ್ಡು ಬಿಡುವರ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೦೨–೬; 1132); ಸುತ್ತಣ ಮನಿ ಅಣಿಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇಹದಕ್ಕೆ ಬಾವಿ ಹೂಳಿದರೆ ತೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಯಿಷ್ಟರ ಉಪಕ್ಷಯಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕ ಎರಡು ಭಾಗೆ ಸಲುವುದು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೩೬–೨೬; 1412). ಉಪಕ್ಷಯಂಮಾಡು = ವೆಚ್ಚಮಾಡು; ಖರ್ಚುಮಾಡು: ಅರ್ಥಮುಂ ಶರೀರಮುಮನುಪಕ್ಷಯಂ ಮಾಡುವ ಸಂಶಯವಂ ಮಾಡುವ ಧರ್ಮಮೆ ಬಾರ್ತೆ (ಮದತಿ. ೧–೫೮ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ೧. ಕಾವ್ಯದ ಪ್ರಾರಂಭ, —ಮೊದಲು, —ಆದಿ: ಕಥೆಯ ಉಪಕ್ಷೇಪ (=ಆದಿ)ದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಪರಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಶರೀರವನ್ನರ್ಪಿಸುವ ನಿರ್ವಹಣದವರೆಗೂ ಶಾಂತವೇ ರಸ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೮೨). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖಸಂಧಿಯ ಮೊದಲನೆಯ ಅಂಗ: ಕಾವ್ಯಾರ್ಥದ ಸಮುತ್ಪತ್ತಿ 'ಉಪಕ್ಷೇಪ' (ದಶರೂ. ೧–೪೯ ಟಿಪ್ಪಣಿ) [ಸಂ.]

ಉಪಖಂಡ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಖಂಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಖಂಡ: ಭಾರತ ದೇಶವನ್ನು ಉಪಖಂಡವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಒಳವಿಭಾಗ: ಮಸೂದೆಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಖಂಡಗಳು ಉಪಖಂಡಗಳು ಇವೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಖ್ಯಾತ (ಗು). ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ: ಸ್ವೀತಭಕ್ತಿ ಸಮಗ್ರದೊಳುಪ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ರ]ಖ್ಯಾತಭಕ್ತಿ ವಿರುದ್ಧವಾದ ದ್ಯೂತಸ ವಿನೋದಮೆ ಸುಭಕ್ತಿ ವಿನೋದಮಾಗಲ್ಕೆ (ಬಸವು. ೪೩-೯). [ಸಂ.]

ಉಪಗತ (ಗು). ೧. ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದ; ಹತ್ತಿರವಾದ; ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ; ಸಂಭವಿಸಿದ. ೨. ಯುಕ್ತವಾದ; ಸಹಿತವಾದ: ಉಪಗತ ವನದೇವೀಚಯ ಸ್ವಾಂತ ಸಂತ್ರಾಸಕರಂ ಪೊಣ್ಮಿತ್ತು . . . ಕೈರಾತಘೋಷಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೫೨); ಮುನಿಪತಿ ವಿವಿಕ್ತ ಶಯ್ಯಾಸನಮೆಂಬಯ್ದನೆಯ ತಪದೊಳುಪಗತನಾದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೮). ೩. ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಉಪಗಮ (ನಾ). ೧. ಸಮೀಪಿಸುವಿಕೆ; ಬಂದು ಸೇರುವುದು, —ತಲಪುವುದು. ೨. ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವಿಕೆ; ಹೊಂದುವುದು. ೩. ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗಿರುವುದು; ಅಂಗೀಕೃತವಾಗಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಉಪಗಮನ (ನಾ). = ಉಪಗಮ. 'ಪ್ರಾಯೋಪಗಮನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಗಿರಿ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಬೆಟ್ಟದ ಬಳಿಯಿರುವ ಸಣ್ಣ ಗುಡ್ಡ. ೨, ಬೆಟ್ಟದ ಬಳಿಯ ಪ್ರದೇಶ. [ಸಂ.]

ಉಪಗೂಹನ. (ನಾ). ೧. ಮರೆಮಾಡುವುದು; ಬಚ್ಚಿಡುವುದು. ೨. ಆಲಿಂಗನ; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವುದು: "ಆಲಿಂಗನಂ, ಉಪಗೂಹನಂ, ಪರಿರಂಭಣಂ . . . – ಈ ೩ ಅಪ್ಪಿಕೊಳುಹ" (ಹಲಾಯು. ೯೩-೪೧೪). ೩. ಆಶ್ಚರ್ಯ. ೪. ರಕ್ಷಣೆ; ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುವುದು: ಉಪಗೂಹನಮುಂ ಸದ್ಧರ್ಮಪಥಚ್ಯುತಭವ್ಯ ಸಂಹತಿಸ್ಥಾಪನಮುಂ ವಿಪುಳಗುಣವತ್ಸಳತ್ವಮುಮುಪಗತಮಳಜ್ಜೈನಶಾಸನೋದ್ಭಾಸನಮುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೫೮). [ಸಂ.]

ಉಪಗೂಹಿತ (ಗು). ಮರೆಮಾಡಿದ; ಬಚ್ಚಿಟ್ಟ: ಮಿಥ್ಯಾವಿನಯ ವಿನೋದೋಪಗೂಹಿತಸ್ವಾಂತಚಿಂತಿತ ಚಿತ್ತನಾಗಿರ್ದಂ (ಜಗವಿ. ೩-೨೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಗೃಹ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೋಣೆ; ಓವರಿ: "ಓವರಿಯದುಪಗೃಹಂ ಗರ್ಭಗೃಹಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೮-೮). [ಸಂ.]

ಉಪಗೃಹೀತ (ಗು). ಹಿಡಿದ; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡ; ಕೈಕೊಂಡ: ಉಪಜಾಪೋಪಗೃಹೀತ ವಿರೋಧಿನರೇಂದ್ರಾಷ್ಟಾದಶತೀರ್ಥನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬೧ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಗ್ರಹ (ನಾ). ೧. ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಸೆರೆಹಿಡಿಯುವುದು; ಕೈಸೆರೆ. ೩. ಸೆರೆಸಿಕ್ಕಿದವನು; ಸೆರೆಯಾಳು; ಬಂದಿ. ೪. ಅನುಕೂಲಪಡಿಸುವುದು. ೫. ದೊಡ್ಡಗ್ರಹದ ನೆರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸಣ್ಣಗ್ರಹ: ಗ್ರಹದಿಂದ ಮಂಡಲಗಳು ಬೇರ್ಪಟ್ಟು ಉಪಗ್ರಹಗಳಾಗಿರಬೇಕು (ಭೂಹುಟ್ಟು. ೨೩). ೬. = ಉಪಗ್ರಹಸಂಧಿ. [ಸಂ.]

ಉಪಗ್ರಹಣ (ನಾ). ೧. ಕೈಸೆರೆ ಹಿಡಿಯುವುದು; ಬಂಧಿಸುವುದು. ೨. ಸಂಸ್ಕಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವೇದಾಭ್ಯಾಸಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಉಪಗ್ರಹಸಂಧಿ (ನಾ). [ರಾಜನೀ] ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶತ್ರು ಸಮಸ್ತಬಲಂಬೆರಸು ವಿಜಿಗೀಷುವಂ ಕಾಣ್ಬುದುಂ ಆತ್ಮಾಮಿಷಸಂಧಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ ಸರ್ವಸ್ವಮಂ ತೆತ್ತು ಪ್ರಾಣರಕ್ಷಣಂಗೆಯ್ವುದು ಉಪಗ್ರಹಸಂಧಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೦-೨೧).
[ಉಪಗ್ರಹ + ಸಂಧಿ]

ಉಪಗ್ರಾಮ (ನಾ). ದೊಡ್ಡಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿದಂತಿರುವ ಸಣ್ಣಗ್ರಾಮ; ಹುಂಡಿ; ಪಾಳ್ಯ; ಕೊಪ್ಪಲು: ಮದ್ದೂರೆಂಬ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲುವ ಕೌಡ್ಲೆಗ್ರಾಮಯಿದಕೆ ಉಪಗ್ರಾಮ ನಾಗನಹಳ್ಳಿಗ್ರಾಮ . . . ಯೀ ಆರು ಉಪಗ್ರಾಮ ಸಹಿತವಾಗಿ (ಮೈಆರ್. ೧೯೩೩, ೪೯-೧೮; 1668). 'ಅನುಗ್ರಾಮ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಗ್ರಾಹ್ಯ (ಗು). ೧. ಸ್ವೀಕಾರ ಯೋಗ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ರಮದಿಂದ ಅಭಿವಾದನೆ ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯನಾದವನು: "ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ರಮದೊಳಭಿವಾಧನಂಗೊಳ್ವ ಪುರುಷನುಪಗ್ರಾಹ್ಯನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೪-೮). ೩. (ರಾಜನಿಗೆ ಅಥವಾ ದೊಡ್ಡವರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ) ಕಾಣಿಕೆ; ನಜರು: "ಉಪದಾ, ಪ್ರಾಭೃತಂ, ಉಪಗ್ರಾಹ್ಯಂ, ಉಪಾಯನಂ – ಈ ೪ ಪಾಗುಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೧-೨೮೦). [ಸಂ.]

ಉಪಘಾತ (ನಾ). ೧. ಪೆಟ್ಟು; ಹೊಡೆತ. ೨. (ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದಾದ) ನೋವು; ಘಾಯ: ದೇವೋಪಘಾತಮಂ ಶೌರ್ಯಾವಷ್ಟಂಭದಿನದೆಂತು ಗೆಲ್ವೆಯೊ ಪೇಟು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೬೯). [ಸಂ.]

ಉಪಘ್ನ (ನಾ). (ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ) ಆಶ್ರಯ, —ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ: "ಉಪಘ್ನಃ, ಆಶ್ರಯಃ – ಈ ೨ ಇರ್ಪ ಠಾವು" (ಹಲಾಯು. ೫೦-೧೪೩). [ಸಂ.]

ಉಪಚಯ (ನಾ). ೧. ಶೇಖರಣೆ; ಕೂಡಿಸುವುದು; ಸಂಗ್ರಹ. ೨. ರಾಶಿ; ಗುಂಪು: ನಿನ್ನ ಪಾಪೋಪಚಯಕಾರಣ ದುರಾಚರಿತಮಂ ನೋಡಿ (ಆದಿಪು. ೩-೩೮ ವ). ೩. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಏಳಿಗೆ: ನಿರಂತರೋಪಚಯಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೩೦); "ಉಪಚಯ ಎಂದರೆ ಪುಷ್ಟಿಪ್ರಕರ್ಷ" (ಭಾರವಿಾ. ೩೩೪). [ಸಂ.]

ಉಪಚರ (ನಾ). = ಉಪಚಾರ ೩: ಕೊಟ್ಟು ಕುಡುಕುದಂಬುಲಮಂ ಸವಿಯಂ ತಟ್ಟುವ ತನಿಗಲೆಯುಪಚರದಿಂ ಮನಮುಟ್ಟೆ ಕರಂಕೂಡಿದರಂಗಭವಂ ಮಿಗೆ ಮೆಚ್ಚುವ ತೆಱದಿ (ಜಯಕಾ. ೨-೫೩).
[< ಸಂ. ಉಪಚಾರ]

ಉಪಚರಂಗೈ (ಕ್ರಿ). = ಉಪಚಾರಗೆಯ್: ವಾಣೀಪತಿಯು ಕಂಡು ವಹಿಲದಿಂದಿದಿರೆದ್ದು ಕಾಣಿಕೆಯನಿತ್ತೆರಗುತ್ತುಪಚರಂ [ಪಾಠಾಂ. ಚಿತಿಯ] ಗೈದೊಡನೆ ಕೈವಾರಿಸಿದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೩-೪೩).
[ಉಪಚರ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಪಚರಣ (ನಾ). ಸೇವೆ: ರಾಜವದುಪಚರಣ ನಿಯಮ ಸಂಪೂಜಿತಾರ್ಥಿಗಳಂ ನಿರಂತರ ರಾಜವದುಪಚರಣ ನಿಯಮದಿಂದಂ ಭಜಿಸಿ (ಬಸವು. ೬-೩೦). [ಸಂ.]

ಉಪಚರಣೆ (ನಾ). ಆದರಣೆ; ಸತ್ಕಾರ: ಬಾಹ್ಯಭಾವನೆಯುಪಚರಣೆ ಮುನಿಗಳಿಗೆಯನುಚಿತವೆಂದನಲ್ಲಮನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೦-೪೦); ತರಣಿ ವಂಶಜ ನತ್ರಿಮುನಿಯುಪಚರಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ಣ]ಯನು ಕೈಕೊಂಡು (ತೊರರಾ. ೩-೧ ಸೂಚನೆ). [ಸಂ. ಉಪಚರಣ]

ಉಪಚರಿತ (ಗು). ೧. ಸಮೀಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದ. ೨. ಆಚರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ನೆರವೇರಿಸಿದ: ಉಪಚರಿತ ಗರ್ಭಾಧಾನ ಮಂಗಳ ವಿಧಾನಂ ದಶರಥಮಹೀನಾಥಂ . . . ಒಳವುಗುವುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೬೬ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಚರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಪಚಾರಮಾಡು; ಆಚರಿಸು; ಆರೈಕೆಮಾಡು: ಅನೇಕ ಶಿಶಿರೋಪಚಾರಂಗಳಿಂದುಪಚರಿಸಲದಱಿನೆಂತಾನುಂ ಮೂರ್ಚೆಯಿಂದೆಚ್ಚತ್ತು (ಕಾದಂಪೂ. ೮೬೪); ನುಡಿವ ಕವಿಗಮಕಿವಾಗ್ಮಿಗಳನುಪಚರಿಸುತುಂ (ನಂಬಿರ. ೩-೬೪); ನೀನುದ್ದಂಡಬಲನೆಂದನಿಬರುಪಚರಿಸಿದರು ಫಲುಗುಣನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೬); ಒಂದು ದಿನವಾದರೂ ನೀವು ನನ್ನನ್ನು ಉಪಚರಿಸಲಿಲ್ಲ (ಕಾವೇರಿ. ೩೯). [ಉಪಚರಣ + -ಇಸು$_3$]

ಉಪಚರ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಸೇವೆ. ೨. ಚಿಕಿತ್ಸೆ: "ಉಪಚರ್ಯಾ, ಚಿಕಿತ್ಸಾ – ಈ ೨ ವೈದ್ಯಂ ಮಾಡುಹಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦-೪೫೮).
[ಸಂ. ಉಪಚರ್ಯಾ]

ಉಪಚಾಯಿಕೆ (ನಾ). ಸೇವಕಿ; ದಾಸಿ: ಉಪಚಾಯಿಕೆಯಾಗಿ ನಿನ್ನ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಬೇಡುತ್ತೇನೆ (ದೇವೀಚಾ. ೧೨೯). [ಸಂ. ಉಪಚಾಯಿಕಾ]

ಉಪಚಾಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ಮಂತ್ರದಿಂದ ಸಂಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಯಜ್ಞದ ಅಗ್ನಿ. ೨. ಯಜ್ಞದ ವೇದಿಕೆ; ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಸಂಧಾನ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ. [ಸಂ.]

ಉಪಚಾರ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ ನಡೆಯುವುದು, —ಸೇರುವುದು. ೨. ಆದರಣೆ; ಸತ್ಕಾರ; ಸೇವೆ: ಅಷ್ಟವಿಧಾರ್ಚನೆ ಷೋಡಶೋಪಚಾರವ ಮಾಡುವ ಹಮ್ಮಿನಲ್ಲಿ ಬೆಂದೆನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೩೮೪); ಉಡುಗೊರೆಗಳಲಿ ವಿವಿಧೋಪಚಾರದಲಿ ಹಿರಿದು ಮನ್ನಿಸಿ ಕಳುಹಿದನು (ತೊರರಾ. ೧-೭-೬೧). ೩. ವೈದ್ಯಕೀಯ ಆರೈಕೆ, —ಶುಶ್ರೂಷೆ. ೪. (ಆಲಂ). ತೋರಿಕೆ; ಬೂಟಾಟಿಕೆ: ಲಿಂಗವೆಂದೆಲ್ಲಿಯೆ ಜಂಗಮವೆಂದೆಲ್ಲಿಯೆ . . . ಅನು ಮಾಡುವುದೆಲ್ಲಾ ಉಪಚಾರವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೩೮೪). ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ಯಂಗ್ಯ. ಉದಾ: ಕತ್ತು ಹಿಡಿದು ತಳ್ಳಿದನು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಅರ್ಧಚಂದ್ರನನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು ಎಂಬಂತೆ. ೬. ವಿಕಲ್ಪವಾದುದು; ಗೌಣವಾದುದು: ನೂಂಕಿದನೆಂಬೊಂದರ್ಥದೊಳ್ ಅರ್ಧಚಂದ್ರನನಿತ್ತನೆಂದು ನಕಾರಮುಪಚಾರಮಾಯ್ತು (ಶಮುದ. ೧೦೬ ಪ್ರಯೋ). ೭. ಲಂಚ: "ಲಂಚಃ . . . ಉಪಚಾರಃ, ಆಮಿಷಂ— ಈ ೫ ಲಂಚಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೧-೨೮೦). [ಸಂ.]

ಉಪಚಾರಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಉಪಚಾರವಮಾಡು; ಸತ್ಕರಿಸು: ಕೆಳೆಗೋಸುಗ ಬಂದೆನೆಂದು ಮನ್ಮಥನಂದು ಎಳೆವೆಱೆಗುಪಚಾರಗೆಯ್ದು (ಮೋಹತ. ೧೬-೫೨). [ಉಪಚಾರ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಪಚಾರಣ (ನಾ). (ಪೀಠ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಒದಗಿಸುವ) ಉಪಚಾರ: "ಆಸನಾದ್ಯುಪಚಾರಣಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೭-೧೨). [ಸಂ.]

ಉಪಚಾರವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಉಪಚಾರವನ್ನು ಹೊಂದು; ಸತ್ಕಾರವನ್ನು ಪಡೆ: ನೋಟಕಚ್ಚರಿಯಾದ ಪರಮಸುಂದರಿಯ ಕೈಮಾಟದಿಂದುಪಚಾರವಡೆದು (ಮೋಹತ. ೪-೩೦). [ಉಪಚಾರ + ಪಡೆ$_1$]

ಉಪಚಾರಿ (ನಾ). ಉಪಚರಿಸುವವನು; ಆದರಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು: ಎನ್ನ ತಾಗಿದ ಸುಖವ ಜಂಗಮಕ್ಕರ್ಪಿಸಲಱಿಯದ ಉಪಚಾರಿಯಾನು (ಬಸವ. ೩೭೯). [< ಸಂ. ಉಪಚಾರಿನ್]

ಉಪಚಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಉಪಚಾರಗೆಯ್: ಗೋವ ಮಾಧವನುಪಚಾರಿಸಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೯-೧೬; 1320). [ಉಪಚಾರ + -ಇಸು$_3$]

ಉಪಚಾರೋಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಉಪಚಾರದ ಮಾತು; ಆದರಣೆಯ ಮಾತು. ೨. ಗೌಣವಾದ ಮಾತು: ಗಳ ಗಡ ಎಂಬಿವು ಉಪಚಾರೋಕ್ತಿಯೊಳಂ ಉಚಿತಸಂಭಾಷಣೆಯೊಳಂ ಪೇೞಲ್ಪಡೆಗುಂ (ಶಮುದ. ೩೧೬ ವೃತ್ತಿ). [ಉಪಚಾರ + ಉಕ್ತಿ]

ಉಪಚಾರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಉಪಚಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾದವನು. ೨. = ಉಪಚಾರ ೩: "ಉಪಚಾರ್ಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಉಪಚರಿಯಂ, ಉಪಚರ್ಯಂ] ಚಿಕಿತ್ಸೆಯೆನಲಾ ಸುವೈದ್ಯವ ಮಾಳ್ಪುದಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೫-೭). [ಸಂ.]

ಉಪಚಿತ (ಗು). ೧. ಕೂಡುತ್ತಾಬಂದ; ಶೇಖರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಒಟ್ಟಾದ; ರಾಶಿಯಾದ: ದೇಹವಿದು ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಾದಿಯ ಗೇಹ ಉಪಚಿತಕರ್ಮಫಲಸಂದೋಹದಲಿ ತಿರುಗುವುವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೫೮). ೩. ಹೆಚ್ಚಾದ; ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದ; ಬೆಳೆದ: ಭಗದತ್ತಂ ಸುಪ್ರತೀಕ ದ್ವಿಪಮನುಪಚಿತೋತ್ಸಾಹದಿಂ ತೋಱಿ ಕೊಟ್ಟಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೬೯). ೪. ಗೌರವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಸನ್ಮಾನಿಸಿದ; ಉಪಚರಿಸಿದ: "ಗುರುವೆನಲ್ಕುಪಚಿತನೆನಲ್ ಪೂಜಿಸಿದವಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೨-೨೨). [ಸಂ.]

ಉಪಚಿತಗುಣ (ನಾ). ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದ ಗುಣವುಳ್ಳವನು (?): ಅತಿಶಯ ವಿಶಾಲಕೀರ್ತಿಧ್ವಜನಾನುಪಚಿತಗುಣನಾನುಚಿತನನಪೇತದೋಷನನುದಾರಚರಿತೋದಯನಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೬). [ಉಪಚಿತ + ಗುಣ]

ಉಪಚಿತಪುಣ್ಯ (ನಾ). ಶೇಖರಿಸಿದ ಪುಣ್ಯ; ಸಂಚಿತ ಪುಣ್ಯ: ಸುಯೋಧನರಾಯನುಪಚಿತಪುಣ್ಯವಕಟಾ ದಾಯವೇ ಬಾಯೆಂದು ಮಿಗೆ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದನಾ ಶಕುನಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೬೫). [ಉಪಚಿತ + ಪುಣ್ಯ]

ಉಪಚಿತವಾರ್ತೆ (ನಾ). ಸೇರಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಮಾತು: ರಂಜಿಪುವು ಗಡ ಗಳ ಗಡಂಗಳವುಪಚಿತ ವಾರ್ತೆಯೊಳಮುಚಿತ ಸಂಭಾಷಣೆಯೊಳ್ (ಶಮುದ. ೩೧೬). [ಉಪಚಿತ + ವಾರ್ತೆ]

ಉಪಚಿತಾನಂದ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಅಥವಾ ವೃದ್ಧಿಯಾದ ಆನಂದ: ದ್ರುಪದಸುತೆಯುತ್ಸವವ ಮುನಿಜನದಪಗತಗ್ಲಾನಿಯನು ಪರಿಜನದುಪಚಿತಾನಂದವನು ಬಣ್ಣಿಸಲರಿದು ತನಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೨-೬೩).
[ಉಪಚಿತ + ಆನಂದ]

ಉಪಚಿತ್ರಿಕೆ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ಭುಜಪಕ್ಷಯುಗ ಧೂಮಧ್ವಜಪಾದ ಗುರುವಿನೊಳಜನಿರ್ದ ರಸದೊಳಂ ಪೆಜಪೆಡೆಗಳೊಳಧೋಕ್ಷಜ ಗಣವಾದೊಡದುಪಚಿತ್ರಿಕೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೬. ೩೦೦).
[ಸಂ. ಉಪಚಿತ್ರಿಕಾ]

ಉಪಚಿತ್ರೆ (ನಾ). ೧. ಹಸ್ತ ಮತ್ತು ಸ್ವಾತೀ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು. ೨. "ಇಲಿಯಾಲದ ಮರ; ಇಲಿಕಿವಿಯ ಗಿಡ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ).
[ಸಂ. ಉಪಚಿತ್ರಾ]

ಉಪಚುನಾವಣೆ (ನಾ). ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಚುನಾವಣೆಯಾದ ನಂತರ ಕಾರಣಾಂತರಗಳಿಂದ ತೆರವಾದ ಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ನಡೆಯುವ ಚುನಾವಣೆ: ಉಪಚುನಾವಣೆಯ ದಿನವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).
[ಉಪ$_1$ + ಚುನಾವಣೆ]

ಉಪಜ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಓಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಬಿಂಕಂಬಡೆದುದು ವಿಕ್ರಮುಮಂಕಿತಮುಪಕಂಠಮುಪಜಮುಪಜವಮೆಂಬಯ್ದುಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಸುವ ಧಾರೆಗಳಿಂ ಕುದುರೆಯ ಕಾಲ್ಗೆ ಕೋಡಗಱಿಯೊಳವಕ್ಕುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯-೩೬). 'ಉಪಜವ' ಪಠಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಜಲಧಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಸಾಗರ, —ಸಮುದ್ರ: ತುಱುಗಿದ ಮುಗಿಲಾ ಮುಗಿಲಿಂದೆಱಗುವ ಮಱಿ ಕದಡಿ ಬರ್ಪ ತೊಱೆ ಬೆಟ್ಟು ತೆವರ್ ಮೊಱಡುಪಜಲಧಿಗಳೆನೆ ಜನಮಱಿಯಱಿಯೆ ದಲುದ್ದಬಿದ್ದಮಾಯ್ತುವನಿತಳಂ (ಆದಿಪು. ೭-೬೨). [ಸಂ.]

ಉಪಜವ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಓಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ. 'ಉಪಜ' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ಉಪಜಾತ (ಗು). ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ; ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ: ಜನಕನೊಳನುರೂಪತೆಯಂ ತನೂಭವಂ . . . ಪ್ರದೀಪೋಪಜಾತ ದೀಪಾಕೃತಿಯಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೯). [ಸಂ.]

ಉಪಜಾಪ (ನಾ). ೧. ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು; ಪಿಸುಮಾತನಾಡುವುದು; ಚಾಡಿಹೇಳುವುದು. ೨. ಭೇದೋಪಾಯ; ಒಳಜಗಳವುಂಟುಮಾಡುವಿಕೆ: "ಉಪಜಾಪಃ, ಭೇದಃ, —ಈ ೨ ಒಳಗುಗುಡುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೮-೯೫); ಉಪಜಾಪೋಪಗೃಹೀತ ವಿರೋಧಿನರೇಂದ್ರಾಪ್ರಾಪ್ಯಾದಶ ತೀರ್ಥನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೧ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಜಾಪ್ಯ (ನಾ). ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮಾತು; ಪಿಸುಮಾತು; ಚಾಡಿಮಾತು: ಬಂಧುಜನೋಪಜಾಪ್ಯಮದು ಕರ್ಣಪ್ರಾಪ್ಯಮೇ ನಲ್ಲನೊಲ್ಲನೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೮೮). [ಸಂ.]

ಉಪಜಾಹ (ನಾ). = ಉಪಜಾಪ ೧: "ಉ ಪ ಜಾ ಹ ಂ ಭೇದಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೪–೧೯); "ಉಪಜಾಹ[ಪಾಠಾಂ. ತ]ಮೆನೆ ಭೇದಮೆನ ಲೊಳಗುಗುಡುವುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫–೩೫). [< ಸಂ. ಉಪಜಾಪ]

ಉಪಜಿಹ್ವಿಕೆ (ನಾ). = ಉಪಜಿಹ್ವೆ ೨: ಕೃಷ್ಣಕಂಟಕರೋಚಕೇತರ ರುಚಿ ಲವಣಮಾಮ್ಲಾಚಮನಮುಪಜಿಂಹ್ಮಿ[ಜಿಹ್ವಿ]ಕಾದಿ ಗದಂಗಳೊಡನೊಡನೆ (ವಿವೇಭ. ೩–೩೬). [ಸಂ. ಉಪಜಿಹ್ವಿಕಾ]

ಉಪಜಿಹ್ವೆ (ನಾ). ೧. ಕಿರುನಾಲಗೆ. ೨. ಕಿರುನಾಲಗೆ ಊದಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ರೋಗ: ಜಪವ ಮಾಡುವ ಜಿಹ್ವೆ ಉಪಜಿಹ್ವೆಯಾದಂತೆ ಜಪ ಬೇಜಕಿ ಹಿಂಸೆಯದು ಬೇಜಕಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೩೫); ಜಿಹ್ವೆಯಲ್ಲಿ ಆಱು ತೆರನಾಗಿ ರೋಗಂಗಳು ಹುಟ್ಟುವುವು. ಅವಾವುವೆಂದೆನೆ–ಜಿಹ್ವಾಲಸವೆಂದು, ಅಧಿಜಿಹ್ವೆ ಎಂದು, ಉಪಜಿಹ್ವೆ ಎಂದು, ವಾತಜಿಹ್ವೆ, ಪಿತ್ತಜಿಹ್ವೆ, ಶ್ಲೇಷ್ಮಜಿಹ್ವೆ ಎಂದು ಆಱು ತೆಱ (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೦೬). ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಇರುವೆ. ೪. ಹಾವಿನ ಮೈಯಿಂದ ಕಳಚಿ ಬೀಳದ ಪರೆ: "ಉಪಜಿಹ್ವಾ... ಉಪದೇಹಿಕಾ –ಈ ೪ ಉರ್ಚದ ಹೆರೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೬–೨೨). [ಸಂ. ಉಪಜಿಹ್ವಾ]

ಉಪಜೀವಕ (ನಾ). (ಇತರರನ್ನು) ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಜೀವಿಸುವವನು; ಪರಾವಲಂಬಿ: ಸಾಯಲಾಜದ ಜೀವವಂಚಕ ಕಾಯಧಾರಿಗೆ ಕೋಪಿಗಜ್ಞಾನಾಯಕಂಗುಪಜೀವಕಂಗತಿಕುಟಿಲನಾದಂಗೆ (ಬಸವು. ೬೦–೧೫); ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಜೀವ್ಯ ಉಪಜೀವಕ ಎಂಬ ಭೇದವುಂಟೇ ಉಂಟು (ಭಾರವಿಮ. ೧೬೯). [ಸಂ.]

ಉಪಜೀವನ (ನಾ). ೧. (ಇತರರನ್ನು) ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಬದುಕುವಿಕೆ; ಪರಾವಲಂಬಿ ಜೀವನ: ಉಪಜೀವನವನ್ನು ಸಾಗಿಸುವ ಸಸ್ಯಕ್ಕೆ ಉಪಜೀವಿ (parasite) ಎಂದು ಕರೆಯಬಹುದು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೦೬). ೨. ಹೊಟ್ಟೆ ಹೊರೆಯುವುದು; ಜೀವನ ನಿರ್ವಾಹ; ಬದುಕು: ದನಕರುಗಳನ್ನು ಹಿಂಡುಗಟ್ಟಲೆ ಸಾಕಿ ಅವುಗಳಿಂದ ಉಪಜೀವನ ಸಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಬಂಗಾಹೆ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಉಪಜೀವಿ (ನಾ). ಪರಾವಲಂಬನದಿಂದ ಜೀವಿಸುವ ಮನುಷ್ಯ, ಸಸ್ಯ, ಪ್ರಾಣಿ ಮೊದಲಾದುವು. [< ಸಂ. ಉಪಜೀವಿನ್]

ಉಪಜೀವಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ಉಪಜೀವನ ೨: ಅವರ ಉಪಜೀವಿಕೆಗಾಗಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೂ ದಿನಕ್ಕೆ ೧ ರೂಪಾಯಿ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ಮಾವಾದ. ೧೨೧). [ಸಂ. ಉಪಜೀವಿಕಾ]

ಉಪಜೀವಿತ (ನಾ). (ಇತರರನ್ನು) ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಬದುಕುವವನು; ಪರಾವಲಂಬಿ: ಮಾಡಿದ ಮಾಟ ಭಕ್ತಿಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲದು... ಮಾಡಿಸಿ ಕೊಂಬುಹ ಜಂಗಮಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲದು ಉಪಜೀವಿತನ್ನೆಸೆ (ಬಸವ. ೮೬೪). [ಸಂ.]

ಉಪಜೀವಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಇತರರನ್ನು) ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಬದುಕು; ಪರಾವಲಂಬಿಯಾಗಿ ಬಾಳು: ಅನೆವದಿಂದಂ ಶ್ರಾವಕಮಾನಿಗಳನನೇಕವಿಧದಿ ಕುಹಕೀವಿಪರಜ್ಞಾನಿಗಳ ಬುದ್ಧಿಪೌರುಷಹೀನಮುಜೀವಿಕೃತಂ ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಮತಜೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೩೧); ವಸುಧಾವಳಯದೊಳುಪಜೀವಿಸುವಂತಿರೆ ಕಲರ್ಗಮುಚಿತಮೆಂಬೀ ಬಗೆಯಿಂದೆಸೆದಿರೆ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೧); ಅದನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಹಾಗೂ ಹೀಗೂ ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡು ಇರಬಹುದಾಗಲಿ, ಅದರಿಂದ ವಂಶಗೌರವ ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಕ. ೩೫೪). [ಉಪಜೀವನ + –ಇಸು₃]

ಉಪಜೀವ್ಯ (ನಾ). ಜೀವನಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವವನು; ಆಶ್ರಯದಾತ: ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಜೀವ್ಯ, ಉಪಜೀವಕ ಎಂಬ ಭೇದವುಂಟೇ ಉಂಟು (ಭಾರವಿಮ. ೧೯೯). [ಸಂ.]

ಉಪಜೋಷ (ನಾ). ೧. ಆನಂದ; ಸಂತೋಷ; ತೃಪ್ತಿ. ೨. ಮೌನ; ನಿಶ್ಶಬ್ದವಾಗಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಉಪಜ್ಞ (ನಾ). ಮೊತ್ತಮೊದಲು ಕಂಡುಹಿಡಿದವನು; ತಿಳಿದುಕೊಂಡವನು; ಉಪದೇಶವಿಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನ ಪಡೆದುಕೊಂಡವನು; ಸ್ವತಂತ್ರ ವಿಚಾರಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಅವನು ಈ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಉಪಜ್ಞ (ಕಸ್ತೂರಿ. ೨–೬೦; 1965). [ಸಂ.]

ಉಪಜ್ಞತೆ (ನಾ). ಸ್ವತಂತ್ರ ವಿಚಾರಶಕ್ತಿ; ಪ್ರತಿಭೆ: ಅವನ ಉಪಜ್ಞತೆಗೆ ಏನೂ ಕುಂದಿಲ್ಲ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. XI, ಮುನ್ನುಡಿ). [ಸಂ. ಉಪಜ್ಞತಾ]

ಉಪಜ್ಞೆ (ನಾ). ಸ್ವಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಪಡೆದ ಜ್ಞಾನ; ಸ್ವತಂತ್ರ ವಿಚಾರಶಕ್ತಿ; ಪ್ರತಿಭೆ: "ಉಪಜ್ಞಾ – ಉಪದೇಶವಿಲ್ಲದೆ ತಾನಾಗಿ ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟಿದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದಿದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ ಮೊದಲು ಒಬ್ಬನಿಗೆ ತಿಳಿದ ತಿಳುವಳಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೮೭). [ಸಂ. ಉಪಜ್ಞಾ]

ಉಪಟಲ, ಉಪಟಳ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ; ಪೀಡೆ; ಬಾಧೆ: ದಂಡಧರನುಪಟಲದಿ ಮಿಗೆ ಮುಂಕೊಂಡು ಮೊರೆಹೊಗುವವರ ಕಾಣೆನು (ಹ ಭ ಸಾ. ೭೨); ಹಿಂಜುಟ್ಟಿ ಜಗ್ಗಾಟದುಪಟಲಕ್ಕಿಂತ ಇದೆ ಮೇಲಾಯಿತೊ? (ಗಣೇಶ. ೭೩–೨೦). **ಉಪಟಳ**: ಅಸಾಸೂರರು ನಿಚ್ಚ ನಿಚ್ಚ ಊರಿಗುಪಟಳ ಮಾಡುತ್ತಿರ್ದರಯ್ಯಾ (ಆದವ. ೧೩೮); ನಿಜಸುತನಳಿದ ವಾರ್ತಾವಚನದುಪಟಳಕವನಿಪಾಲಕನು ಮಲಗಿದನು ಮೈ ಮ ಱೆ ದು (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ರೋ ೯. ೭–೪); ಎನಗೆ ಘೋರಗಿತ್ತಿಯ ಸವತಿಯತ್ತಿಗೆಯರುಪಟಳಂ ತೋರಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೨–೪೧); ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನಪ್ರಭುವಿನ ಸೈನ್ಯಶಿಬಿರಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಂಕ್ರಾಮಿಕ ಉಪಟಳ ಒಂದು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೪೦೦). [?]

ಉಪಟಳ 'ಉಪಟಲ' ನೋ.

ಉಪಟಾಳಿ (ನಾ). ಉಪಟಳ ಮಾಡುವವನು. [?]

ಉಪಟೋಕನ (ನಾ). ಗೌರವಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದು: ನಾನಾವಿಧವಾದ ಉಪಟೋಕನಾದ್ವಾರಾ ಸಂವರ್ಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು (ಕುಂಹಿಂ. ೮೯). [< ಸಂ. ಉಪಢೌಕನ]

ಉಪಢೌಕಿತ (ಗು). ೧. ಸಜ್ಜಿತವಾದ; ಸಿದ್ಧವಾದ: ಅನಂತರ ಮದೆತ್ತಲುಂ ತರದೆ ಸುತ್ತಿದತ್ತಾ ಕುಮಾರನೇಱಿದ ವರೂಥಮುಂ ಖಚರಯಾನ ಸಂದೋಹಕಂ... ಅಂತು ಪ ಢೌ ಕಿ ತ ವಾ ಗೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬–೨೯, ೩೦). (ನಾ). ೨. (ಗೌರವದ) ಕಾಣಿಕೆ; ನಜರು. [ಸಂ.]

ಉಪತಂಡ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಗುಂಪು. 'ತಂಡೋಪತಂಡ' ಪರಾ. [ಉಪ₁ + ತಂಡ]

ಉಪತರಣಿ (ನಾ). ೧. (ಸೂರ್ಯನ) ಮಂಡಲ; ಬಿಂಬ: "ಮಂಡಲಮದುಪತರಣಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧–೩). ೨. ವೃತ್ತಾಕಾರವಾಗಿ ನಿಂತ ಸೈನ್ಯ ವ್ಯೂಹ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಉಪತಾಪ (ನಾ). ೧. ಸೆಕೆ; ಶಾಖ. ೨. ಕಾಟ. ೩. ರೋಗ: "ರೋಗಃ, ರುಕ್... ಉಪತಾಪಃ, ರುಜಾ – ಈ ೧೨ ವ್ಯಾಧಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೮–೪೪೬); ಒಳಗಣುಪತಾಪೋಪಶಮನಕೆ ಮಲಯರುಹ ಕರ್ಪುರದ ಶೀತಳಸಲಿಲದಿಂ ನೆನೆದಿದಱ ನೆವವಿರುಳೆನಿತು ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ (ಬಸವು. ೩–೧೭). [ಸಂ.]

ಉಪತಾಪಬಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂತಾಪವನ್ನು ಅನುಭವಿಸು; ನೋಯು. 'ಉಪತಾಪಬಡುಹ' ಪರಾ. [ಉಪತಾಪ + ಪಡು₁]

ಉಪತಾಪಬಡುಹ (ನಾ). ಸಂತಾಪವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದು; ನೋಯುವುದು (ನಾಚಿರಾ. ೩). [ಉಪತಾಪಬಡು + -ಹ್ಯ]

ಉಪತಾಯ (ನಾ). ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಸೆ: ತರದೆಸೆವ ಸಮ ಘಂಟೆ ಸಮಬಿತ್ತರವು ಚಾಂಗಳ ಕಂದನಾದವು ಭರದಿವೊಡವೆನಿಪ್ಪ ಉಪತಾಯದಲಿ ಅರ್ಧಾಂಗ ಪಿರಿದೆನಿಪ ಹೆಟ್ಟಾಂಗ ಸೀಸವು ಬೆರಸಿದಗ್ಗದೆ ರಾಯ ಕರಪಾಳುಜುವಡೊಂದಿಗಳೆಂಬ ತಾನಕದಿಂದೆ ಕಾದಿದರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೭೦). [?]

ಉಪತ್ಯಕೆ, ಉಪತ್ಯಕೆ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದಬುಡದಲ್ಲಿನ ಪ್ರದೇಶ; ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು: ಓರಂತೊಜಗಿರ್ದ ಶಾಲಿವನದಿಂ ಸೇವ್ಯಂ ನಗೋಪತ್ಯಕಂ (ಆದಿಪು. ೧-೭೪). **ಉಪತ್ಯಕೆ**: ಆರಾವಳಿ ಪರ್ವತದ ಉಪತ್ಯಕೆಯಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ಮಾನಾನದಿ (ಕೋಹಿನೂ. ೭). [ಸಂ. ಉಪತ್ಯಕಾ]

ಉಪತ್ಯಕೆ 'ಉಪತ್ಯಕ' ನೋ.

ಉಪದಂಶ (ನಾ). ೧. ಆಹಾರವನ್ನು ರುಚಿಕರವಾಗಿ ಮಾಡುವ ವ್ಯಂಜನ; ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ, ಹಪ್ಪಳ ಮುಂತಾದ ನಂಜಿಕೊಳ್ಳುವ ಪದಾರ್ಥ: ಅನೇಕ ಭಕ್ಷ್ಯೋಪದಂಶ ರಸಪ್ರಚುರ ಚಾರು ಚರುಕಂಗಳಿಂದಂ (ಆದಿಪು. ೨-೩೨ ವ); ಅಪರಿಮಿತಮೆನಿಸೆ ಚೆಂಬೊನ್ನ ಪರಿಯಣದ ಬಳಸಿ ಬಣ್ಣವಣ್ಣಿಗೆಗಳೊಳಾದುಪದಂಶಂಗಳ್ ತುಱುಗಿದವು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೨೯); ಸುವರ್ಣಮಯ ಪರಿಮಳಮಂ ಭಕ್ಷ್ಯೋಪದಂಶ ಚರುವಿಲಸಿತಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೯೧). ೨. ವ್ಯಾಧಿಗ್ರಸ್ತರ ಸಂಸರ್ಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಗುಹ್ಯರೋಗ: ಉಗುರುತಾಗಿಯಾದರೂ, ಹಲ್ಲುತಾಗಿಯಾದರೂ, ಕುಯೋನಿಯುಳ್ಳ ಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಗದಿಂದಲಾದರೂ ಉಪದಂಶವೆಂಬ ವ್ಯಾಧಿಯು ಶಿಶ್ನದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೬೫). [ಸಂ.]

ಉಪದಾನ (ನಾ). ೧. ಹಿರಿಯರಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಕಾಣಿಕೆ; ಉಪಾಯನ. ೨. ಉಚಿತವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟದ್ದು. ೩. ಲಂಚ. [ಸಂ.]

ಉಪದಿಗ್ಧ (ಗು). ಬಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಲೇಪಿಸಿದ: ಕನಕಾದ್ರೀಂದ್ರಂ... ಇರ್ದುದು ಜಿನಸವನಸ್ನಿಗ್ಧದುಗ್ಧೋಪದಿಗ್ಧಂ (ಅಜಿಪು. ೪-೭೮). [ಸಂ.]

ಉಪದಿಶ್ಯಮಾನ (ಗು). ೧. ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ. ೨. ತೋರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ: ಆಗಳರಸನುಂ ತತ್ಪ್ರತೀಹಾರಿಕಾಜನೋಪದಿಶ್ಯಮಾನಮಾರ್ಗನಾಗಿ ಪೊಕ್ಕು (ಕಾದಂಪೂ. ೯೯೭). [ಸಂ.]

ಉಪದಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಬೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಪಿರಿದೆಸೆವಂ ದೇವದೇವಂಗೆ ಮಾಡಿತ್ತಪವರ್ಗಶ್ರೀಯನೇಂ ಶಾಂತತೆ ಬಹುಗುಣಮೋ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರೋಪದಿಷ್ಟಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೧೧). (ನಾ). ೨. ಉಪದೇಶ ಪಡೆದವನು: ವಿದ್ವಾಂಸರ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅವರಿಂದ ಉಪದಿಷ್ಟರಾಗುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೫೨); ಉಪದಿಷ್ಟನು ಮುಗ್ಗರಿಸುವದಾದರೂ ಉಪದೇಶಕನೂ ಮುಗ್ಗರಿಸುವನು (ಬೆನ್ನಬೀ. ೧೬೦).
[ಸಂ.]

ಉಪದೀಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆದ್ದಲು ಹುಳು (೩).
[ಸಂ. ಉಪದೀಕಾ]

ಉಪದೂಷಣ (ನಾ). ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ತಪ್ಪು: ನಿಯಮಿತಾಕ್ಷರದಿಂದು ಪಮಾಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನೆ ತಿರ್ದುವುದಟ್ಟಿಯಿನಿರ್ದುಮಾ ಬಯಕೆ ತೀರದ ಕಾರಣದಿಂ ವಿಪರ್ಯಯಮಿದಭ್ಯುಪಮೋಕ್ಕ್ಯುಪದೂಷಣಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೪೪). [ಸಂ.]

ಉಪದೃಷ್ಟ (ಗು). ನೋವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಭಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ (?); "ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮರೆಯಾದ" (ಮೋಳಮಾ. ಕೋಶ); ಕುಸುಮಗಂಧವ ಉಪದೃಷ್ಟದಿಂದ ಹೊಱುವಂತೆ ಕಿಸಲಯದ ಘೃತವ ಅದು ತನ್ನ ಎಸಕದಿಂದ ಬಂಧ ಬಿಡುವಂತೆ (ಮೋಳಮಾ. ೯೩-೩೭೧). [ಸಂ. ?]

ಉಪದೆ (ನಾ). ನಜರು; ಕಾಣಿಕೆ; "ರಾಜದರ್ಶನಾರ್ಥವಾಗಿ ತರತಕ್ಕ ಕಾಣಿಕೆ, ನಜರ್ ಮುಂತಾದ್ದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೦೯). ೨. ದಾನ; ಕೊಡುಗೆ: ಅವಿಭಾಜ್ಯವಾಗಿಯೂ ನೆನೆವವರ ಹಿತವರಿತು ರೂಪಿಸುಪದೆಯ ಭೂಮೆ ಪತಿಕರಿಪ ತಳಕೋ (ಮಲೆದೇ. ೨೦-೪).
[< ಸಂ. ಉಪದಾ]

ಉಪದೇವತೆ (ನಾ). ಯಕ್ಷ, ಗಂಧರ್ವ, ಅಪ್ಸರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆ. [ಸಂ. ಉಪದೇವತಾ]

ಉಪದೇಶ (ನಾ). ೧. ಮಂತ್ರವೇ ಮುಂತಾದ ರಹಸ್ಯಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು, —ಕಲಿಸಿಕೊಡುವುದು; ಶಿಕ್ಷಣ: ಉಪದೇಶಂ ದೊರೆಕೊಂಡುದಪ್ಪೊಡೆನಗೀ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ರಾಜ್ಯಪದಂ ಸಾರ್ದನಿತುಂ ಮಹಾಮಹಿಮೆ ಸಾರ್ಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೨೩); ನೀನೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮವೆಂದುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮತತ್ತ್ವವನಱುಹಿಪುದೇ ಶ್ರೀಗುರುವಿನುಪದೇಶಮಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೧೮). ೨. ಹಿತವನ್ನು ಹೇಳುವುದು; ಬುದ್ಧಿವಾದ; ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಕೊಡುವುದು: ಉಪದೇಶ ಕೇಳಿದರೂ ಉಪದ್ರ ತಪ್ಪಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಉಪದೇಶಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಂತ್ರವೇ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸು, —ಬೋಧಿಸು. ೨. ಬುದ್ಧಿವಾದವನ್ನು ಹೇಳು: ಪ್ರಸಾದದಿಂ ದೊರೆಕೊಂಡುದೆಂತುಮುಪದೇಶಂಗೊಟ್ಟರ್ ಋಣಂಗೊಟ್ಟರೆಂಬನಾಱುಡಿಯುಂಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೯೭). [ಉಪದೇಶ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಉಪದೇಶಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. = ಉಪದೇಶಂಗುಡು ೧: ನೀಂ ಸಾಧಿಸುವ ವಿದ್ಯೆಯ ಪೆಸರೇನಿದನುಪದೇಶಂಗೆಯ್ದರಾರ್ ಪೇೞ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೨೯ ವ). ೨. ಬೋಧಿಸು: ಸತ್ಯಪರೀತನೆ ಮದನದಾವದಹನಂ ತಳ್ತಿರ್ದಪುದಿಲ್ಲ ನಿನ್ನನದಱಿಂದುಪದೇಶಂಗೆಯ್ಯುತಿರ್ಪುದಿದು ಸುಖಮಲ್ತೇ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೪೯). [ಉಪದೇಶ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಪದೇಶಕ (ನಾ). ೧. ಮಂತ್ರವೇ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವವನು; ಶಿಕ್ಷಕ: ಅರಸಂ ದೀಕ್ಷಿತನಿಲ್ಲಿ ಋತ್ವಿಜರುಮೆಮ್ಮಾ ನಾಲ್ವರುಂ ಸಂಗರಾಧ್ವರದೊಳ್ ತಾನುಪದೇಶಕಂ ಮುರಹರಂ (ಗದಾಯು. ೮-೪೬). ೨. ಹಿತವನ್ನು ಹೇಳುವವನು; ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಕೊಡುವವನು: ಖಳನ್ಯಾಯಮನೆಲ್ಲಮುಂ ನೆಱೆಯೆ ಕಲ್ತುಪದೇಶಕನಾಗುಲೋಕದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೦೨). [ಸಂ.]

ಉಪದೇಶಿ (ನಾ). = ಉಪದೇಶಕ ೧. [< ಸಂ. ಉಪದೇಶಿನ್]

ಉಪದೇಶಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಉಪದೇಶಂಗುಡು ೧: ಚಪಲಾಕ್ಷಿ ವಿಷಮವೃತ್ತಮನುಪದೇಶಿಪೆನವಱ ಭೇದಮಂ ಕ್ರಮದಿಂದಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩-೧೦); ನಿನ್ನಯ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಂ ತಾನದುವೆಯೆಂದು ರಾಗದಿಂದುಪದೇಶಿಸಿದನೆನುತಾಗ (ಬಸವಪು. ೧೮-೪); ಅಱಿವನುಪದೇಶಿಪಡೆ ಗುರುಗಳಲ್ಲವೆ ನೀವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೨೧). [ಉಪದೇಶ + -ಇಸು$_3$]

ಉಪದೇಹಿಕೆ (ನಾ). ಸುಲಿದು ಬೀಳದ ಹಾವಿನ ಪೊರೆ: "ಉಪಜಿಹ್ವಾ... ಉಪದೇಹಿಕಾ — ಈ ೪ ಉರ್ಚದ ಹೆರೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೬-೨೩). [ಸಂ. ಉಪದೇಹಿಕಾ]

ಉಪದ್ಯಾಮು (ನಾ). ಕ್ಷಮೆ (?): ನೇಮ ಮೊದಲಾದೊರ್ತನವನಭಿರಾಮಿಸೆನ್ನಪರಾಧವನುಪದ್ಯಾಮುಗೊಳುತಾರೈವುದೆನಲನಿಲಾತ್ಮ ರಾಘವಗೇ (ಜರಾಮಾ. ೨೧೪-೮). [?]

ಉಪದ್ರ (ನಾ). = ಉಪದ್ರವ ೨: ತೊಡರಿಯದ್ದಂಪಾರ್ವ ಜೀವಿಗಳಿಡೆಗುಪದ್ರವದಹುದೊ ತಾ ಪೋಪಡೆಯೊಳೆನುತಂ (ಬಸವಪು. ೩೮-೯); ನಿದ್ರೆಯಿಂ ಸುಖಮಿಲ್ಲುಪದ್ರದಿಂ ಅರಿಯಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೩೧); ಉಪಕಾರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಉಪದ್ರ ಬಂತು (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಉಪದ್ರವ]

ಉಪದ್ರವ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಓಡುವುದು; ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕುವುದು. ೨. ಅನಿಷ್ಟ; ಕೇಡು; ಕಾಟ; ತೊಂದರೆ: ಭವ ನಿಗಳದ ತೊಡರಂ ಕಳೆ ಭವಜಳಧಿಯ ತಡಿಗೆ ಸಾರ್ಚು ಭವಗಹನದುಪದ್ರವಮಂ ಕಿಡಿಸು (ಆದಿಪು. ೧೦-೫೬); ಸತಿಗುಪದ್ರವಂ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಕೌಶಿಕ ಮುನೀಂದ್ರಂ ನೆನೆದು (ಹಚಶಾ. ೧೨-೫೭); ಎಂತು ಮೊದಲೆಜಗಿತೋ ಈ ಪಾಟುಪದ್ರವಂ? (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೪೬). ೩. ರೋಗ; ಬೇನೆ. [ಸಂ.]

ಉಪದ್ರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುತ್ತು; ಆಕ್ರಮಿಸು; ಆವರಿಸು; ಎರಗು. ೨. ತೊಂದರೆ ಕೊಡು; ಬಾಧಿಸು: ಸಮುದ್ರನಾಥನು ಗಮಿಸಲಿತ್ತಲುಪದ್ರಿಸಿತು ಭೂಪನನು ಬಹಳೋದರ ಮಹಾವ್ಯಾಧಿ (ನಿಭಾಗ. ೯-೭-೧೩); ಕುರುಪತಿಗೆ ಸುಜನರನುಪದ್ರಿಸದಿರಲು ಬಾರದು ನಿದ್ರೆ ಮೂರ್ಖರ ಗುರುವಲಾ (ಕುಮುದಾ ೨೯). [ಉಪದ್ರ + -ಇಸು]

ಉಪದ್ರುತ (ಗು). ತೊಂದರೆಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಪೀಡಿಸಿದ. 'ಉಪದ್ರುತಶೀಲ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪದ್ರುತಶೀಲ (ನಾ). ತೊಂದರೆಗೊಳಗಾದ ಶೀಲವುಳ್ಳವನು: ಮಲಿನವರ್ಣನುಮುಪದ್ರುತಶೀಲನುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೬೬). [ಉಪದ್ರುತ + ಶೀಲ]

ಉಪದ್ವೀಪ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ದ್ವೀಪ; ದೊಡ್ಡದಾದ ನಡುಗಡ್ಡೆಯ ಹತ್ತಿರವಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ದ್ವೀಪ. [ಸಂ.]

ಉಪದ್ವ್ಯಾಪ (ನಾ). (ಉಕ). ತನಗೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದೆ ತಲೆಹಾಕುವುದು; ಪರನಿಂದಾವ್ಯಸನ: ಜಾನಕೀಬಾಯರು ತಮ್ಮ ದುಃಖದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಉಪದ್ವ್ಯಾಪವನ್ನು ಮರೆಯಲಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೫೦೪); ನೀವು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಈ ಉಪದ್ವ್ಯಾಪ ಎದ್ದಿದೆ (ಬದುಜ. ೧೫೩). [← ಮರಾ. ಉಪದ್ವ್ಯಾಪ]

ಉಪದ್ವ್ಯಾಪಿ (ನಾ). (ಉಕ). ತಲೆಹಾಕುವವನು; ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಿ: ಸುಬ್ಬಣ್ಣಭಟ್ಟ ಒಬ್ಬ ಉಂಡಾಡಿಗ, ಉಪದ್ವ್ಯಾಪಿ (ತಿಡುಗು. ೩೦). [ಉಪದ್ವ್ಯಾಪ + -ಇ]

ಉಪದ್ವ್ಯಾಪಿತನ(ನಾ).(ಉಕ). ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಿತನ; ಕುಚೋದ್ಯ: ಜಾತಿಮತಗಳಲ್ಲಿ ಉಪದ್ವ್ಯಾಪಿತನ ಈಗಿನ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲವಾಗಿತ್ತು (ಹೊಸೂಹ. ೩೨). [ಉಪದ್ವ್ಯಾಪಿ + -ತನ]

ಉಪಧಾನ (ನಾ). ೧. ಒರಗುವಿಕೆ; ಅವಲಂಬನ. ೨. ತಲೆದಿಂಬು; ಒರಗುದಿಂಬು; ಹಚ್ಚಡ; ಹಾಸು: ಪ್ರಚ್ಛದಾಚ್ಛಾದಿತ ವಿಚಿತ್ರನೇತ್ರೋಭಯೋಪಧಾನ ಶಯ್ಯಾತಳದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೫-೨೨ ವ); ಮಜ್ಜನ ಭೋಜನಾದಿ ದಿವಸವ್ಯಾಪಾರಮಂ ತೀರ್ಚಿ ಸೆಜ್ಜೆವನೆಯೊಳುಪಧಾನವಿರಾಜಮಾನ ಹಂಸತೂಲತಲ್ಪದೊಳ್ ವಿಶ್ರಮಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೩೦ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಧಾನಾವಲಂಬ (ನಾ). ಒರಗುದಿಂಬನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ವಿಶ್ರಮಿಸುವುದು, —ಮಲಗುವುದು: "ಮಲಗು—ಉಪಧಾನಾವಲಂಬೇ" (ಶಮಧಾ). [ಉಪಧಾನ + ಅವಲಂಬ]

ಉಪಧಾವನ (ನಾ). ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಓಡುವುದು; ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು. 'ಉಪಧಾವಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಧಾವಿಶುದ್ಧ (ನಾ). [ರಾಜನೀ] ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ, ಭಯ— ಈ ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳಿಂದ ಶುದ್ಧನೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು: ಚತುರುಪಧಾವಿಶುದ್ಧನುಂ ಬುದ್ಧಿವೃದ್ಧನುಂ ಭದ್ರಮೂರ್ತಿಯುಮಪ್ಪ ವಸುಭಾಗಭಟ್ಟನಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೭-೧೩); ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಂಗಳಿಂ ಕಾರ್ಯಾಕಾರ್ಯಂಗಳನುಪಧಾವಿಶುದ್ಧ ಮಂತ್ರಿಮಂಡಳದೊಳವಿರತಂ ನಿರೂಪಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೬೦ ವ). [ಸಂ. (ಉಪಧಾ + ವಿಶುದ್ಧ)]

ಉಪಧಾವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಓಡಿಬರು; ಆಶ್ರಯಿಸು: ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ ಸನ್ನಿಧಿಯೊಳಿರ್ದು ಪಿಪಾಸಿತನಾಗಿ ಬಾವಿಯಂ ಹಾರಿಯನಾಂತ ಗುಳ್ವನೊಲಾಯ್ತು ಸಮಸ್ತ ಸುಖೈಕಸಿದ್ಧಿವಿಸ್ತಾರಕನಪ್ಪ ನಿನ್ನನುಪಧಾವಿಸದನ್ಯಮನುಷ್ಯಮಾತ್ರಮಂ ಹಾರುವ ಬುದ್ಧಿ (ಶತಕ. ೨೪ ಐಪು೦೯). [ಉಪಧಾವನ + -ಇಸು]

ಉಪಧಾಶುದ್ಧ (ನಾ). = ಉಪಧಾವಿಶುದ್ಧ: ಸ್ವಕೀಯಾನ್ವಯಕ್ರಮಸಿದ್ಧರ್ ಮತಿಬುದ್ಧವೃದ್ಧರುಪಧಾಶುದ್ಧರ್ ಕುಲೀನರ್ ನೃಪೇಂದ್ರಮೃಗೇಂದ್ರಾಸನ ವಿಷ್ಟರದೊಳಿರ್ದರ್ (ಅನಂಪು. ೨-೨೩). [ಸಂ. (ಉಪಧಾ + ಶುದ್ಧ)]

ಉಪಧಾಶುದ್ಧತೆ (ನಾ). ಉಪಧಾವಿಶುದ್ಧನಾಗಿರುವಿಕೆ: ಮಹಾಸಭೆಯ ಉಪಧಾಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಈ ವೇಷಭಾಷೆಗಳಿಗಾದ ದಳವಾಯ್ತನವು (ಮಂತ್ರಶ. ೮೬-೧೯). [ಸಂ. ಉಪಧಾಶುದ್ಧತಾ (ಉಪಧಾ + ಶುದ್ಧತಾ)]

ಉಪಧಿ (ನಾ). ೧. ಮೋಸ; ಕಪಟ; ವಂಚನೆ: "ವ್ಯಾಜಂ, ಛದ್ಮ, ಉಪಧಿಃ . . . ವ್ಯಪದೇಶಃ – ಈ ೧೦ ನೆವಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೭-೨೪); ಮಧುರಂ ಬೀಣೆಯ ನಾದಂ ಮಧುರಂ ವೇಣುವ ನಿನಾದಮೆಂಬರ್ ವಿಗತೋಪಧಿಯಂ ಕೇಳದರಕ್ಕುಂ ಸುಧೆಯಂ ತಳ್ವೊಯ್ವ ಸುತರ ಕಲಭಾಷಿತಮಂ (ನೀತಿಮಂ. II,೩೬). ೨. ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ; ಉಪದ್ರವ: ದೊರೆಯಲ್ಲದ ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರೋಪಧಿಯನುಬಿಡದನಾರತಂ ವ್ಯುತ್ಸರ್ಗೋತ್ತರ ತಪದೊಳತಿವಿಶುದ್ಧಾಂತರಂಗನೆನಿಸಿದನಮಾನುಷಂ ಮುನಿತಿಲಕಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೧೯). [ಸಂ.]

ಉಪಧೃತಿ (ನಾ). ಕಾಂತಿ; ಶೋಭೆ; ಬೆಳಕು; ಕಿರಣ: "ಉಸ್ರಃ . . . ಉಪಧೃತಿಃ, ಘೃಷ್ಟಿಃ . . . ಗೌಃ – ಈ ೩೨ ರಶ್ಮಿಗಳ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೩೮-೩೯). [ಸಂ.]

ಉಪಧೆ (ನಾ). ೧. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ; ಠಕ್ಕು. ೨. ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯ ಪರೀಕ್ಷೆ: "ಉಪಧಾ, ಪರೀಕ್ಷಣಂ — ಈ ಎರಡು ಅರ್ಸೆಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೭೯-೭೨); ಸಕಳ ಕಳಾವಗಾಹನ ಸಮಾಹಿತಮತಿಗಳುಮಾಗಿ ನಾಲ್ಕುಮುಪಧೆಗಳೊಳಂ ಶುದ್ಧರಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧-೮೧ ವ). 'ಉಪಧಾವಿಶುದ್ಧ' ಪರಾ. ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಶಬ್ದದ ಕಡೆಯ ಅಕ್ಷರದ ಹಿಂದಿನ ಅಕ್ಷರ: ಉಪಹತಿ ನಾಲ್ಕಯ್ದುಂಬಿವಜುಪಧೆಯೊಳಾಜಿಂಬಿದರ್ಕೆ ಮೊದಲೊಳ್ ಹ್ರಸ್ವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೬೭); ಪರದೊಳ್ ಗಾಜ ಪ್ರತ್ಯಯಮಿರೆ ಸಲ್ಗುಂ ಬಿಂದು ಮೇಣಕಾರಮುದಂತಕ್ಕೊರೆವರಿಜ ಪ್ರತ್ಯಯಮಂ ಪಿರಿದುಂ ತದ್ಭವದೊಳುಪಧೆಗಕ್ಕುಂ ಹ್ರಸ್ವಂ (ಶಮದ. ೨೦೦). 'ಗುರೂಪಧೆ', 'ಲಘೂಪಧೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಧ್ಮಾನೀಯ (ನಾ). ಪ, ಫಕಾರಗಳ ಹಿಂದೆ ವಿಸರ್ಗ ಬಂದಾಗ ಮಾಡುವ ಉಚ್ಚಾರಣೆ: ಸಮಸಂಧಿರ್ದ ᳶ ಮುಮ ಬಿ ಮುಮೊಂದಿದ ಬಿಂದುವುಂ ವಿಸರ್ಗಮುಮೆಂದಕ್ಕುಮಿವೆಯ್ದೆ ಯೋಗವಾಹಂ ಕ್ರಮದಿಂ . . . ಪಕಾರಮುಚ್ಚಾರಣಾರ್ಥಮಾಗುಬಿದ ಕುಮಾರೀಸ್ತನಯುಗಳಾಕೃತಿಯ ವರ್ಣಮುಪಧ್ಮಾನೀಯಂ (ಪಕಾರ ಸಂಗಡದ) ಆದಜಸ್ವರೂಪಂ (ᳶಪ) (ಶಮದ. ೧೭, ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಉಪನಂದನ (ನಾ). ಕೈತೋಟ; ಉದ್ಯಾನವನ: "ಉಪನಂದನ ಕೈತವ ದೇವಗೇಹ ಕೇವಾರಮೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೩೯). [ಸಂ.]

ಉಪನಗರ (ನಾ). ನಗರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದಂತಿರುವ ಊರು: "ಉಪನಗರ ಮೆನಲು ನಗರದೊತ್ತಿನ ಬೀಡು" (ಮಂಗರಾ. ೫೭-೩); ನನ್ನನ್ನು ಸಂಗಡ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಉಪನಗರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದರು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೦೬). [ಸಂ.]

ಉಪನತ (ಗು). ೧. ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದ; ಸಮೀಪವಾದ: ಖಚರಾನ್ವಯುಪತಿಯುಪನತವ್ಯುತ್ಕ್ಮದಯುಂಗೆ ದುರ್ಣಯಮೆ ಸುನಯಮೆನಿಸುಗುಮೆ ಪೊಲಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬–೧೬). ೨. ತಲೆಬಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ; ಅಧೀನವಾದ. (ನಾ). ೩. ಉಂಟಾದುದು; ಪ್ರಾಪ್ತವಾದುದು: "ಉಪನತಂ, ಉಪಸಂನಂ, ಉಪಸ್ಥಿತಂ—ಈ ೩ ಪೊ (ಹೊ)ರ್ದಿದುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೩–೬೫). [ಸಂ.]

ಉಪನದಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡನದಿಗೆ ಸೇರುವ ಸಣ್ಣ ನದಿ: ಕಾವೇರಿಯ ಉಪನದಿಯಾದ ಶಿಂಷಾನದಿಯ ನೀರಿನಿಂದ . . . ವಿದ್ಯುತ್ತನ್ನು ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮಾಡಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು (ಕಪಪು. ೬–೬೦). [ಸಂ.]

ಉಪನಯ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತರುವುದು; ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವುದು. ೨. [ನ್ಯಾಯ] ನ್ಯಾಯದ ಐದು ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ನ್ಯಾಯವಾಕ್ಯಗಳಾದ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಹೇತೂದಾಹರಣೋಪನಯ ನಿಗಮನಗಳಲ್ಲಿ ಐದೂ ಅವಶ್ಯಕವಿಲ್ಲ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೦೨). [ಸಂ.]

ಉಪನಯನ (ನಾ). ೧. = ಉಪನಯ ೧. ೨. ವೇದಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಬಾಲಕನನ್ನು ಗುರುವಿನಲ್ಲಿಗೆ ಕಳಿಸಿಕೊಡಲು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕಾರ; ಮುಂಜಿ; ಬ್ರಹ್ಮೋಪದೇಶ: ಚೌಲ, ಉಪನಯನ, ಉಪಾಕರ್ಮ . . . ಷೋಡಶಕರ್ಮಗಳೊಡನೆ (ವಿವೇಕ. ೫). ೩. [ಜೈನ] ಜೈನಾಗಮಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಬಾಲಕನನ್ನು ಗುರುವಿನಲ್ಲಿಗೆ ಕಳಿಸಿಕೊಡಲು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕಾರ: ನಿಜಾನ್ವಯಲೀಲಾಲಲಾಮಂಗೆ ಲೋಕಯಾತ್ರಾಪವರ್ತನನಿಮಿತ್ತಮಾದಿಬ್ರಹ್ಮನನ್ನಪ್ರಾಶನ ಚೌಲೋಪನಯನಾದಿ ಕ್ರಿಯೆಗಳನನುಕ್ರಮದಿಂ ತಾನೆ ಮಾಡಿ (ಆದಿಪು. ೮–೪೧ ವ). ೪. [ಜೈನ] ಐವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಲಿಪಿಸಂಖ್ಯಾನ ಸಂಗ್ರಹೋಪನಯನ ಬ್ರತಚರ್ಯಾವ್ರತಾವತರಣ . . . ಎಂಬಯ್ವತ್ತುಮೂಱು ಗರ್ಭಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೪ ವ). ೫. ಕನ್ನಡಕ. 'ಉಪನೇತ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪನಾಗರಿಕವೃತ್ತಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಮಾಧುರ್ಯ ಮತ್ತು ವೈದರ್ಭೀ ರೀತಿಗಳಿಗೆ ಸಮನಾದ ವೃತ್ತಿ: ಮಾಧುರ್ಯ, ಓಜಸ್ಸು ಕೋಮಲತೆಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವ ವರ್ಣನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪದರಚನೆಯನ್ನು ಕಾವ್ಯಪ್ರಕಾಶಕಾರನು ಕ್ರಮವಾಗಿ 'ಉಪನಾಗರಿಕವೃತ್ತಿ', 'ಪರುಷವೃತ್ತಿ', 'ನಿಕೋಮಲವೃತ್ತಿ'ಗಳೆಂದು ಕರೆದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೩). [ಉಪನಾಗರಿಕ$_{೦}$ + ವೃತ್ತಿ]

ಉಪನಾಗರಿಕೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ: ತಂತಮ್ಮ ವರ್ಗದಂತ್ಯದೊಳಂತಾ ವರ್ಗಂಗಳಮಳ್ಗಳಾಗಿರೆ ಮೇಣತ್ಯಂತ ಸರೇಫ ಸಯೋಗಾಂತರಮುಮದೋದವೆ ಮಧುರೆಯೆಂಬುದದಕ್ಕುಂ . . . . ‖ ಉಪನಾಗರಿಕೆಯೆಂದೊಡಮಿದುವೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೬೨). [ಸಂ. ಉಪನಾಗರಿಕಾ]

ಉಪನಾಮ (ನಾ). ಅಂಕಿತನಾಮದ ಜೊತೆಗೆ ವೃತ್ತಿ, ಮನೆತನ, ಊರು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಸರು: ಕುಲನಾಮ, ಉಪನಾಮ, ಅಡ್ಡಹೆಸರು (Surname. ಪತ್ರಿನಿ. ೮೦). [ಸಂ.]

ಉಪನಾಯಕ (ನಾ). ೧. ಸಹಾಯಕ ನಾಯಕ. ೨. ಗೌಣ ನಾಯಕ: ಕಥಾನಾಯಕರಲ್ಲಿಯೂ 'ಧೀರೋದಾತ್ತ'ನೇ ಮೊದಲಾದ ಭೇದಗಳಂತೆ 'ಮುಖ್ಯನಾಯಕ' ಅಥವಾ 'ಉಪನಾಯಕ' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ವೈವಿಧ್ಯಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೩೮). [ಸಂ.]

ಉಪನಾಹ (ನಾ). ೧. ಗಂಟು. ೨. ವೀಣೆಯ ತಂತಿಯನ್ನು ಎಳೆದು ಕಟ್ಟುವ ಬಾಯಿ ಮತ್ತು ಬಿರಡೆ; "ವೀಣೆಯ ತಂತಿ ಕಟ್ಟುವ ಬಾಯಿಗೂ ಬಿರಡೆಗಳಿಗೂ ಹೆಸರು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೩. ಗಾಯ, ಹುಣ್ಣು, ವ್ರಣ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಹಾಕುವ ಲೇಪ,—ಪಟ್ಟಿ: ಉಪನಾಹವೆಂದರೆ ದೇಹಕ್ಕೆ ದೋಷಹರವಾದ ಔಷಧಂಗಳ ಬಿಸಿಮಾಡಿ ಕಟ್ಟಿಸುವಣ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೬೫). [ಸಂ.]

ಉಪನಿದಿ (ನಾ). ಅಲ್ಪ ನಿಧಿ; ಸಣ್ಣ ನಿಧಿ (?): ತೆಂಕಲು ರಾಜಗೊಂಡನ ಹಳ್ಳಿಯ ಗುಡದ ಒತ್ತಿನಲು ಉಪನಿದಿಗಳು ಹಾಕಿ ನಟ್ಟಿಹ ವಾಮನ ಮುದ್ರೆಯ ಕ × × × ಉಪನಿದಿಗಳು ಹಾಕಿ ನಟ್ಟ ವಾಮನ ಮುದ್ರೆ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೦–೧೮; 1419). [< ಸಂ. ಉಪನಿಧಿ ?]

ಉಪನಿಧಿ (ನಾ). ಕೇಳಿದಾಗ ತಿರುಗಿ ಕೊಡುವಂತೆ ಹೇಳಿ ಒಬ್ಬರಲ್ಲಿಟ್ಟ ವಸ್ತು; ನ್ಯಾಸ; ಸಮಯಕ್ಕೆ ಒದಗಲೆಂದು ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟ ವಸ್ತು; ಬೈಕೆ: "ಸುನಿಹಿತ ನಿಕ್ಷೇಪಮಂತದುಪನಿಧಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೯–೧೨); "ನಿಕ್ಷೇಪಃ, ಉಪನಿಧಿಃ—ಈ ೨ ಬಯ್ಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೪–೮೨). [ಸಂ.]

ಉಪನಿಬಂಧನೆ (ನಾ). ಉಪನಿಯಮ; ಒಳನಿಬಂಧನೆ. [ಸಂ.]

ಉಪನಿವೇಶ (ನಾ). ಉಪನಗರ. [ಸಂ.]

ಉಪನಿಷತ್ತು (ನಾ). ವೇದವಾಙ್ಮಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಜ್ಞಾನಕಾಂಡ; ವೇದಾಂತ ವಿಭಾಗ: "ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಗೆ ವೇದಾಂತವೆಂದು ನಾಮಧೇಯ. ಉಪನಿಷತ್ತು ಎಂದರೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವ ಗ್ರಂಥಗಳೆಂದು ಅರ್ಥ" (ಹಿಂದಸಾ. ೧೮೩); ವೇದದಱಕೆಗಳಡೆಗದುಪನಿಷದಾದಿ ದಿವ್ಯಸ್ತುತಿಯ ಗಡಣೆಗೆ ಹೋದ ಹೊಲಬಳವಡದ . . . ಅನಾದಿಸಿದ್ಧನ ಬರವ ಕಂಡನು ಬಾಗಿಲಲಿ ವಿದುರ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮–೯). [ಸಂ. ಉಪನಿಷತ್]

ಉಪನಿಷದ್ವ್ರತ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದ ವೈದಿಕವ್ರತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮಹಾನಾಮ್ನೀವ್ರತ, ಮಹಾವ್ರತ, ಉಪನಿಷದ್ವ್ರತ, ಗೋದಾನವ್ರತ ಈ ನಾಲ್ಕೂ ವೇದವ್ರತಗಳು (ಆರ್ಯಧ. ೧೨೭). [ಸಂ. (ಉಪನಿಷತ್ + ವ್ರತ)]

ಉಪನಿಷ್ಕರ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ರಸ್ತೆ; ರಾಜಮಾರ್ಗ: "ಉಪನಿಷ್ಕರ—ದುರ್ಗವಾದ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಹೋಗತಕ್ಕ ರಾಜಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೮೭). [ಸಂ.]

ಉಪನೀತ (ಗು). ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತರಲ್ಪಟ್ಟ; ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ತಂದ: ಪರಿವಾರಜನೋಪನೀತ ಚಂದನ ಕರ್ಪೂರ ಮಿಶ್ರಿತ ಹಿಮಶಿಶಿರಧಾರಾ ಪರಿಷೇಕದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪನೀಯಮಾನ (ಗು). ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ; ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ತರಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ: ಮುನಿಜನ ಪೂಜಾನ್ನದಾನಾದಿಕರಣ ಜಿನಗೃಹಜನ ಸತತೋಪನೀಯಮಾನ ಪಾದ್ಯ ಗಂಧಾಕ್ಷತ ಕುಸುಮ ಚರು ಧೂಪ ದೀಪ ಫಲಾದ್ಯರ್ಚನಾತ್ಮಕಮಪ್ಪ ನಿತ್ಯಮಹಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೩). [ಸಂ.]

ಉಪನೇತ್ರ (ನಾ). ಕನ್ನಡಕ; ಸುಲೋಚನ: ಅಮೃತಕಣವಂ ಮರ್ತ್ಯಮೃಧ್ಯಟದಿ ಬಯ್ತಿರಿಸಿ ವಿಮೃಶಬುದ್ಧಿಗೆ ಮೋಹದುಪನೇತ್ರವಿಡಿಸಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಧ್ಯದಲಿ ದುರ್ಭಿಕ್ಷವಾಗಿಪುದು ಕಮ್ರತೆಯೊ ನಮ್ರತೆಯೊ (ಮಂಕುತ. ೧೯೦); ನಿಮ್ಮ ಮೂಗಿನ ಮೇಲಿನ ಉಪನೇತ್ರವನ್ನಷ್ಟು ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಿರಿ (ಕಳ್ಳಕಾ. ೫೨). [ಸಂ.]

ಉಪನ್ಯಸನ (ನಾ). = ಉಪನ್ಯಾಸ ೩. 'ಉಪನ್ಯಸಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪನ್ಯಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಪನ್ಯಾಸಮಾಡು; ಭಾಷಣಮಾಡು: ಉಪನ್ಯಾಸಕರು ಯಾವ ವಿಷಯವನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಿ . . . ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಉಪನ್ಯಸಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ಸಾಹಿಶ. ೫೩). [ಉಪನ್ಯಸನ + -ಇಸು]

ಉಪನ್ಯಸ್ತ (ಗು). ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ; ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ: ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನವಿಷಯಭಾವದಿಂ ಉಪನ್ಯಸ್ತ ಜೀವಾದಿ ತತ್ತ್ವಾರ್ಥಾದಿಯೊಳ್ ಉಕ್ತ ಜೀವಕ್ಕೆ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವಮಿದೆಂದು ಪೇಳ್ದಪರ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೭೮). [ಸಂ.]

ಉಪನ್ಯಾಸ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಇಡುವಿಕೆ. ೨. ಸಲಹೆ; ಸೂಚನೆ. ೩. ಅರ್ಥವಿವರಣೆ; ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ; ಭಾಷಣ: "ಉಪನ್ಯಾಸಃ, ವಾಙ್ಮುಖಂ – ವಾಕ್ಯಾರಂಭದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೮); ಸರಸ ಕವಿತಾರಚನೆಯಲಿ ವಿಸ್ತರದುಪನ್ಯಾಸದಲಿ ಭೂಪತಿ ಕರೆಸಿ ನೋಡಲಿ ನಮ್ಮನೆಂದರು ದ್ವಿಜರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫-೬). ೪. [ರಾಜನೀ] = ಉಪನ್ಯಾಸಸಂಧಿ: ಸಂಗತ ಉಪನ್ಯಾಸ ಪ್ರತೀಕಾರ . . . ಷೋಡಶವಿಧಮಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೦-೩).

ಉಪನ್ಯಾಸಕೊಡು = ಭಾಷಣಮಾಡು: "ನೀನೇ ಯಾವುದಾದರೂ ವಿಷಯ ಹೇಳಯ್ಯಾ, ಅದರ ಮೇಲೇ ಉಪನ್ಯಾಸಕೊಡುತ್ತೇನೆ" ಎಂದರು (ರಾಯಕ. ೯೧). ಉಪನ್ಯಾಸಮಾಡು = ಉಪನ್ಯಸಿಸು: ಅರ್ಧಗಂಟೆ, ಮುಕ್ಕಾಲುಗಂಟೆಯ ಹೊತ್ತು ಉಪನ್ಯಾಸಮಾಡುವುದು . . . ನಮ್ಮ ಉದ್ದೇಶ (ಸಾಹಿಶ. ೫೨). [ಸಂ.]

ಉಪನ್ಯಾಸಕ (ನಾ). ಭಾಷಣಕಾರ: ಶ್ರೋತೃಗಳ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಿಡಿಯಬೇಕೆನ್ನುವುದು ಉಪನ್ಯಾಸಕರ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪನ್ಯಾಸಕಾರ (ನಾ). = ಉಪನ್ಯಾಸಕ: ಈಗ ಉಪನ್ಯಾಸಕಾರರಿಗೆ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪನ್ಯಾಸಮಾಲೆ (ನಾ). ಭಾಷಣಗಳ ಸರಣಿ: ಉಪನ್ಯಾಸಮಾಲೆಯ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಪ್ರದರ್ಶನವೊಂದನ್ನು ನಡೆಸಿದರೆ ಉಪಯೋಗವಾಗಬಹುದು (ಸಾಹಿಶ. ೫೫); ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಪ್ರಚಾರೋಪನ್ಯಾಸಮಾಲೆ (ರೂಢಿ). [ಉಪನ್ಯಾಸ + ಮಾಲೆ]

ಉಪನ್ಯಾಸಸಂಧಿ (ನಾ). [ರಾಜನೀ] ವಿರೋಧಿಗಳೊಡನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಧಿ: ಭಾವಿಯಪ್ಪೇಕಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯನುದ್ದೇಶಂಗೆಯ್ದು ನಡೆವುದು ಉಪನ್ಯಾಸಸಂಧಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೦-೩). [ಉಪನ್ಯಾಸ + ಸಂಧಿ]

ಉಪಪತಿ (ನಾ). ಗಂಡನಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಗಂಡನಂತೆ ವರ್ತಿಸುವವನು; ಮಿಂಡ: "ಜಾರಃ, ಉಪಪತಿಃ – ಈ ೨ ಜಾರರಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೩-೨೨೯); ಆ ಮಹಾಪಾತಕಿ ಮುನ್ನುಪಪತಿಯಿಂ ಪತಿಯಂ ಕೊಲಿಸಿ ಪುತ್ರವಧೆಗಂ ಬಟಿಕ್ಕೆ ಬಗೆಯಂ ತಂದಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೫೧). [ಸಂ.]

ಉಪಪತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ತರ್ಕ, —ಸಾಧನ, —ಯುಕ್ತಿ: ಪರಪಕ್ಷದೂಷಣಪುರಸ್ಸರಮನೇಕೋಪಪತ್ತಿಗಳಿಂ ಸ್ವಪಕ್ಷಸ್ಥಾಪನಂಗೆಯ್ದು . . . ಸಭಾಸದರಿಂ ಲಬ್ಧಪ್ರಶಂಸನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೨-೨೨ ವ); ಇನಿತುಪಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲಿ ನಿತು ಬಿನ್ನಣಮಿಲ್ಲಿನಿತರ್ಥದೃಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲ . . . ಪೆಜರ್ಗೆ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೩೪). ೨. ಕಾರಣ; ಆಧಾರ; ರುಜುವಾತು. ೩. ಜೀವನಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾದುದು; ಜೀವನೋಪಾಯ: ಅವನ ಕುಟುಂಬಭರಣಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದನು (ಛತ್ರಶಿ. ೧೦೩). [ಸಂ.]

ಉಪಪತ್ನಿ (ನಾ). ಹೆಂಡತಿಯಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಹೆಂಡತಿಯಂತೆ ವರ್ತಿಸುವವಳು; ಮಿಂಡಿ; ಬಂಗಾರದವಳು: ತನ್ನ ಅದೃಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಉಪಪತ್ನಿಯೋಗವಿದ್ದರೆ ಅದೂ ಆಗಿಬಿಡಲಿ (ದೇವಹಂ. ೧೧೪). [ಸಂ.]

ಉಪಪದ (ನಾ). ಮುಖ್ಯಪದದ ಸಂಗಡ ಬರುವ ಪದ. [ಸಂ.]

ಉಪಪನ್ನ (ಗು). ೧. ಉಂಟಾದ; ಕೂಡಿರುವ: ಲೋಕಾಂತಿಕದೇವರ್ ವೈಮಾನಿಕರಾಗಿಯುಂ ಕಲ್ಪೋಪಪನ್ನರೆಂಬುದಂ ಪೇಟಲೆಂದು ಬಂದುದುತ್ತರಸೂತ್ರಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೨೧). ೨. ತಕ್ಕ; ನ್ಯಾಯವಾದ; ಹೊಂದತಕ್ಕ: ಸಮೀಚೀನ ನಾನಾವರ್ಣೋಪಚಿತಾಸ್ತರಣೋಪಪನ್ನ ಪ್ರಚ್ಛದಾಚ್ಛಾದಿತಾಸನದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೯೪ ವ). (ನಾ). ೩. ಹಣವಂತ; ಧನಿಕ: ಉಪಪನ್ನರಾದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ತಾವು ಶಿಕ್ಷಿತರಾದ ತರುವಾಯ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತಾನುಗುಣವಾಗಿ ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸುತಲಿದ್ದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೫೧); ಅವನು ಅಷ್ಟೇನೂ ಉಪಪನ್ನನಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಗಣ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದನು (ಬಂಕಿಮ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಉಪಪನ್ನಮಂತ್ರ (ನಾ). ತಕ್ಕ ಆಲೋಚನೆ; ಸಮಯೋಚಿತವಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ: ಅನ್ನಿಗರಿಗಜುಹದಿರು ನಮ್ಮವರೆನ್ನದಿರು ವಿದುರಾದಿಗಳನುಪಪನ್ನಮಂತ್ರವನಜುಹು ಬೊಪ್ಪಂಗೆಂದನವನೀಶ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೨೦). [ಉಪಪನ್ನ + ಮಂತ್ರ]

ಉಪಪಾತ (ನಾ). ಆಕಸ್ಮಿಕ ಘಟನೆ; ಅಪಘಾತ; ವಿನಾಶ. [ಸಂ.]

ಉಪಪಾತಕ (ನಾ). ಮಹಾಪಾತಕಕ್ಕಿಂತ ಕಡಮೆಯಾದ ಪಾಪ; ಹತ್ತು ವಿಧವಾದ ಪಾಪಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಉಪಪಾತಕವೆಂದು . . . ಪಾಪರಾಶಿಗಳೊಳು ದಶವಿಧಮಾಗಿ ಮುಖ್ಯಪಾಪಗುಣಂಗಳಿರ್ಕು (ವಿವೇಕ. ೧೮೩); ಮರ ಗಿಡ ಬಳ್ಳಿ ಪೈರು ಪಚ್ಚೆ ಧಾನ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಹಿಂಸೆಯೂ ಉಪಪಾತಕಗಳು (ಅರ್ಯಧ. ೭೬). [ಸಂ.]

ಉಪಪಾತತಲ್ಪ, ಉಪಪಾತತಳ್ಪ (ನಾ). [ಜೈನ] "ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ದಿವಿಜರು ಹುಟ್ಟುವ ಹಾಸಿಗೆ" (ಆದಿಪು. ಕೋಶ); ಜೈನಧರ್ಮಮಂ ಪತ್ತುವಿಡದೆ ನಡೆದು ಕಡೆಯೊಳಚ್ಯುತನೆಯ ಕಲ್ಪದುಪಪಾತತಲ್ಪದೊಳ್ ದೇವನಾದೈ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೫೭ ವ); (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೨೦ ನೋ). ಉಪಪಾತತಳ್ಪ: ಪಲಂಬರುಮತಿಕ್ರಾಂತೆಯರಾಗೆ ತತ್ಸಂತಾನದೊಳ್ ಶ್ರೀಪ್ರಭವಿಮಾನದೊಳುಪಪಾತತಳ್ಪತಳದ ಪೊರೆಯೊಳಂ . . . ಪೊರೆದು (ಆದಿಪು. ೨-೭೨ ವ). [ಉಪಪಾತ + ತಲ್ಪ]

ಉಪಪಾತತಳ್ಪ 'ಉಪಪಾತತಲ್ಪ' ನೋ.

ಉಪಪಾತಶಯನ (ನಾ). = ಉಪಪಾತತಲ್ಪ: ರತ್ನರಚನಾವಿಚಿತ್ರೋಪಪಾತಶಯನತಳದೊಳಂತರ್ಮುಹೂರ್ತದೊಳ್ ಪರ್ಯಾಪ್ತಿಯಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೬-೩೭ ವ). [ಉಪಪಾತ + ಶಯನ]

ಉಪಪಾದ (ನಾ). [ಜೈನ] (ಗರ್ಭವಾಸವಿಲ್ಲದೆ) ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಹುಟ್ಟುವುದು; ದೇವತೆಗಳು ಮತ್ತು ನಾರಕಿಗಳ ಸದ್ಯೋಜನನ. 'ಉಪಪಾದಜ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಪಾದಜ (ನಾ). [ಜೈನ] ಉಪಪಾತಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ದೇವತೆ; ನಾರಕಿ: ಜರಾಯುಜಾಂಡಜ ಪೋತಂಗಳ್ ಗರ್ಭಸಂಭವಂ ದ್ಯೋನಿರಯೋದ್ಭೂತಮುಪಪಾದಜಂ ವಿಖ್ಯಾತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೯). [ಸಂ.]

ಉಪಪಾದನೆ (ನಾ). ವಿವರಣೆ; ಸಾಧನೆ. [ಸಂ. ಉಪಪಾದನ]

ಉಪಪಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಮರ್ಥಿಸು; ಸಾಧಿಸು. [ಉಪಪಾದನ + -ಇಸು]

ಉಪಪಾದುಕ (ಗು). ೧. ಲಾಳ ಕಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ತಾನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಸ್ವಯಂಭು ; ದೇವತೆ: "ದೇವರುಪಪಾದುಕರ್" (ಮಂಗರಾ. ೫೩–೧೧). [ಸಂ.]

ಉಪಪಾದ್ಯ (ನಾ). ಸಾಧ್ಯ ; ಸಾಧಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾದ್ದು. [ಸಂ.]

ಉಪಪುರಾಣ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಪುರಾಣ. ℙ ವ್ಯಾಸರಚಿತವಾದ ಹದಿನೆಂಟು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲದೆ ಸನತ್ಕುಮಾರಪುರಾಣವೇ ಮೊದಲಾದ ಹದಿನೆಂಟು ಪುರಾಣಗಳು ಇವೆ. [ಸಂ.]

ಉಪಪ್ರಚ್ಛದ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಹೊದಿಕೆ, —ಹಚ್ಚಡ : ಪಯಃಪಯೋಧಿಫೇನಸಂಕಾಶದುಕೂಲೋಪಪ್ರಚ್ಛದಾಚ್ಛಾದಿತ ವಿಚಿತ್ರನೇತ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೫–೨೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಪ್ರದಾನ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಹಣ ಮುಂತಾದುವು ; ಕಾಣಿಕೆ: ಕಿಡುಗುಮುಪಪ್ರದಾನದೆ ಧನಂ ನಿಜಸೈನಿಕಹಾನಿ ದಂಡದಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೧೧೮) ; ಅವರತಿಬಲಿಷ್ಠರಾದುದರಿಂ ಕಾಳಗಂ ಸಲ್ಲದುದರಿಂದುಪಪ್ರದಾನಮಾಡಲಕ್ಕುಂ (ಕಗವಿ. ೧೦೩ ರಾಜಾವ). [ಸಂ.]

ಉಪಪ್ರಶ್ನೆ (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯವಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಪೂರಕವಾದ ಪ್ರಶ್ನೆ, —ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರಶ್ನೆ : ಮಾತುಗಳು ಆವನಿಂದ ಹೊರಬರಲು ಗೆಳೆಯರ ಎಷ್ಟೋ ಉಪಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದುವು (ಅಪನಾ. ೬೩). ೨. ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಒಂದು ವಿಭಾಗ: ಈ ಕೆಳಗಿನ ಉಪಪ್ರಶ್ನೆಗಳಲ್ಲಿ ಐದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಿಸಿ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಉಪಪ್ರಶ್ನ]

ಉಪಪ್ಲವ (ನಾ). ೧. ಆಕ್ರಮಣ; ಮುತ್ತಿಗೆ; ಧಾಳಿ: ಆ ಮಹಾಬಳನೊಳತಿಪ್ರತಾಪನೊಳುಪಪ್ಲವಮಂ ಬಗೆವೊಂ ಮಹೀಪತೀ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೩೬). ೨. ಅನಿಷ್ಟ ; ಕೇಡು ; ವಿಪತ್ತು : ಧರಣಿಯಮರರುಪಪ್ಲವವ ಪರಿಹರಿಸದಿರಲಾ ಪಾತಕಕೆ ಸಂಹರಣವುಂಟೇ ಶಾಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟಿಯೊಳೆಂದು ಚಿಂತಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾ ಆ. ೧೯–೬). ೩. (ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರಿಗೆ ಒದಗುವ) ಗ್ರಹಣ. ೨, ೩ : ಉಪಪ್ಲವಂ ಚಂದ್ರಾರ್ಕಬಿಂಬಗಳೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದೆ ಜನಪದಜನಂಗಳೊಳಿಲ್ಲ (ಜಗವಿ. ೨–೧ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಬರ್ಹ (ನಾ). ತಲೆದಿಂಬು; ಒರಗುದಿಂಬು : "ಉಚ್ಛೀರ್ಷಕಂ, ಉಪಧಾನಂ, ಉಪಬರ್ಹಂ – ಈ ೩ ತಲೆಗಿಂಬು" (ಹಲಾಯು. ೫೨–೧೫೪) ; "ತಲೆಗಿಂಬದುಪಬರ್ಹಮುಪಧಾನಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೦–೧೬). [ಸಂ.]

ಉಪಬಿಯ (ನಾ). (ಅಗತ್ಯವಾದ) ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಖರ್ಚು; ಚಿಲ್ಲರೆ ಖರ್ಚು : ಮಾನ್ಯದ ಸತ್ರದ ಧರ್ಮ್ಮಬ್ರಯದುಪಬಿಯದನ್ತನಿತುವೆಡೆಯ ಕೆಯ್ಯತ್ತರ್ರೈನೂಱು (ಎಇ. XX, ೬–೪೫ ; 1012); ಮಹಾಜನಕ್ಕಂ ಪ್ರಜೆಗಂ ಮಾಡಿದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯುಂ ಧರ್ಮ್ಮಬ್ರಯದುಪಬಿಯದ ಮಾನ್ಯದ ಭೂಮಿ (ಎಇ. XX, ೬–೧೫ ; 1012). [< ಸಂ. ಉಪವ್ಯಯ]

ಉಪಬೃಂಹಣ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚುವುದು; ವರ್ಧನ: ಉತ್ತಮಕ್ಷಮಾದಿ ಭಾವನೆಯಿಂ ಆತ್ಮಧರ್ಮ ಪರಿವೃದ್ಧಿಕರಣಂ ಉಪಬೃಂಹಣಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೫). ೨. ಪುಷ್ಟೀಕರಣ; ಪೋಷಣೆ. [ಸಂ.]

ಉಪಬೃಂಹಣೆ (ನಾ). = ಉಪಬೃಂಹಣ ೧ : ಉತ್ತಮಕ್ಷಮಾದಿ ದಶಭಾವನೆಯಿಂ ತನಗಂ ಪೆಜರ್ಗಂ ಧರ್ಮಮಂ ಪೆರ್ಚಿಸುವುದು ಉಪಬೃಂಹಣೆ (ಚಾವುಂಉ. ೨೬೧). [ಸಂ. ಉಪಬೃಂಹಣ]

ಉಪಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಜೊತೆಗೂಡಿದ ಭಕ್ತಿ ; ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಭಕ್ತಿ : ಉಭಯಪ್ರಸಾದಸುರಂಗಸಂಯೋಗೋಪಭಕ್ತಿ ಜಗಂಗಳೊಳು ಪರಿಭಾವಿಸುವೊಡಿನ್ನುಂಟೆ (ಬಸವು. ೮–೨೬). [ಸಂ.]

ಉಪಭಾಗ (ನಾ). ವಿಭಾಗ; ಒಳಭಾಗ. [ಸಂ.]

ಉಪಭುಕ್ತ (ಗು). ೧. ತಿನ್ನಲ್ಪಟ್ಟ; ಸೇವಿಸಿದ: ಜನನ್ಯುಪಭುಕ್ತಾಹಾರಗರಣದಿಂ ಮೇಣ್ ಗರ್ಭಂ ಇದಱೊಳ್ ಪೊರ್ದಿ ಪುಟ್ಟುವುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೦೨). ೨. ಉಪಭೋಗಿಸಲಾದ; ಅನುಭವಿಸಲಾದ. [ಸಂ.]

ಉಪಭೃತ್ತು (ನಾ). ಅರಳೀಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಯಜ್ಞಪಾತ್ರೆ; ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಹೋಮದ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಆಜ್ಯಪಾತ್ರೆ. [ಸಂ. ಉಪಭೃತ್]

ಉಪಭೋಕ್ತೃ (ನಾ). ಅನುಭವಿಸುವವನು ; ಭೋಗಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಉಪಭೋಗ (ನಾ). ೧. ವಿಷಯಾನುಭವ; ಸುಖಪಡುವಿಕೆ: "ನಿರ್ವೇಶಃ, ಉಪಭೋಗಃ – ಈ ೨ ಉಪಭೋಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪-೬೦) ; ವಿಚಿತ್ರಭೂಷಣ ಸುರಭಿವಿಲೇಪನ ಪ್ರಮುಖ ಭೋಗೋಪಭೋಗಂಗಳೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೮–೩ ವ). ೨. ಮೈಥುನ; ಸಂಭೋಗ. [ಸಂ.]

ಉಪಭೋಗಿ (ನಾ). ಅನುಭವಿಸುವವನು ; ಭೋಗಪಡುವವನು : ಶಿಲಾವ್ಯೂಢಸಂಚಯೋಪಭೋಗಿಜನನಿವಾಸಿಗಳಪ್ಪ ಸಂವಾಹಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮–೬೩ ವ). [< ಸಂ. ಉಪಭೋಗಿನ್]

ಉಪಭೋಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುಖಪಡು ; ಅನುಭವಿಸು. ೨. ತಿನ್ನು ; ಸೇವಿಸು : ಕ್ಷುತ್ಪಿಪಾಸೆಗಳಿನಾಯಾಸಂಬಡದೆ ಮುನಿಜನೋಚಿತಮಪ್ಪ ನವಫಲಂಗಳನುಪಭೋಗಿಸೆಂದು ನುಡಿಯೆ (ಕಾದಂಉ. ೬೫೬); ವಿಷವನಣುವೆಂದಳುಕದುಪಭೋಗಿಸಲು ಕೊಲ್ಲದೆ ಬಿಡುವುದೇ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮–೨೮) ; ದೇವತ್ವಕ್ಕೆ ಗೌರವವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿ ಪ್ರಸಾದರೂಪದಲ್ಲಿ ನಾವು ಉಪಭೋಗಿಸುತ್ತೇವೆ. ಹಾಗೆ ಮಾಡದೆ ಉಪಭೋಗಿಸುವುದು ಅಪಹಾರವಾಗುವುದು (ಆರ್ಯಧ. ೨೦೧). [ಉಪಭೋಗ + –ಇಸು$_3$]

ಉಪಭೋಗ್ಯ (ಗು). ೧. ಅನುಭವಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ: ಎನಗೊರ್ವಂಗುಪಭೋಗ್ಯಮಲ್ತು ವಸುಧಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೩೧) ; ಇರುಳು ನಾನಾಸ್ವಪ್ನ ಕಾನನ ಗಿರಿ ಪರಿಭ್ರಮಣೈಕಚಿಂತಾಭರಿತನಾದೆನು ದೈವಕೃತ ಉಪಭೋಗ್ಯವೆನಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩–೧೮). ೨. ಹಲವು ಸಾರಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬಹುದಾದ: "ಯಾವ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಸರತಿ ಭೋಗಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವುದೋ ಅವು (ಹೂವು, ಅನ್ನ ಇತ್ಯಾದಿ) ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುಗಳು. ಯಾವ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹಲವು ಸಲ ಉಪಭೋಗಿಸಬಹುದೋ ಅವು (ವಸ್ತ್ರ, ಸ್ತ್ರೀ ಇತ್ಯಾದಿ) ಉಪಭೋಗ್ಯ ವಸ್ತುಗಳು" (ಜೈನಪ. ೪೭೦). [ಸಂ.]

ಉಪಮಂತ್ರಿ (ನಾ). = ಉಪಸಚಿವ : ವಿದ್ಯಾಇಲಾಖೆ ಉಪಮಂತ್ರಿಗಳು ಶಾಲೆಯ ಪ್ರಾರಂಭೋತ್ಸವ ನೆರವೇರಿಸುವರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಮರ್ದ (ನಾ). ಹಿಂಡುವುದು; ಅಮುಕುವುದು; ಕಿವುಚುವುದು : "ಉಪಮರ್ದಃ, ವಿಪ್ರಕಾರಃ – ಈ ೨ ಕಿವು(ಮು)ಚ್ಚುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೬–೮೪). [ಸಂ.]

ಉಪಮರ್ದನ (ನಾ). = ಉಪಮರ್ದ. [ಸಂ.]

ಉಪಮಾಕ್ಷೇಪ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ವರಹಂಸಕದಂಬಕಮದು ಶರದಂಬುದಮಲ್ತು ಮುಖರನೂಪುರಸಂವಾದಿರವಂ ನೆಗಟ್ದಪ್ಪುದು ಬಂಧುರಮದಱಿಂದಿದಱೊಳೆಂಬುದುಪಮಾಕ್ಷೇಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೦೩). [ಸಂ. (ಉಪಮಾ + ಆಕ್ಷೇಪ)]

ಉಪಮಾಖ್ಯಾತ (ಗು). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಉಪಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ, —ಉತ್ತಮವಾದ : ಅಳಿಗಳಿವು ಕಣ್ಗಳಲ್ಲಿವು ನಳಿನಮಿದೀ ವದನಮಲ್ತು ನಿಜಕಾಮಿನಿಯಾ ತಿಳಿದಿಂತು ಪೇೞ್ವೊಡಿದು ಮೊಕ್ಕಳಮುಪಮಾಖ್ಯಾತಮಪ್ಪ ತತ್ತ್ವಾಖ್ಯಾನಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೬೬). [ಸಂ. (ಉಪಮಾ + ಆಖ್ಯಾತ)]

ಉಪಮಾಗು (ಕ್ರಿ). ಉಪಮೆಯಾಗು ; ಹೋಲುವೆಯಾಗು : ಭಟ ಕ್ಕರ್ಳನ್ನಿರಿದಸುಂಗೊಳೆ ಪೊನ್ನಿದ ಕೇಸವಯ್ಯನನಾರ್ಪೊಗಳರ್ನ್ನೆಗಟಿತ್ತಿ ಗುಪಮಾಗಿ ಜಸಂ ಭುವನಾನ್ತರಾಳದೊಳ್ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೭೮–೧೮ ; ಸು. 900). [ಉಪಮೆ + ಆಗು$_1$]

ಉಪಮಾತೀತ (ಗು). ಹೋಲಿಕೆಗೆ ಮೀರಿದ ; ಅಸದೃಶವಾದ : ಉಪಮಾತೀತಂ ಕೃತಿ ಶಾಂತಿಪುರಾಣಂ ಸಲೆ . . . ಮಲ್ಲಪಯ್ಯನುಂ ಪೊನ್ನಮಯ್ಯನುಂ ಪರೆಯಿಸಿದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೩೮). [ಸಂ. (ಉಪಮಾ + ಅತೀತ)]

ಉಪಮಾತೃ (ನಾ). = ಉಪಮಾತೆ. [ಸಂ.]

ಉಪಮಾತೆ (ನಾ). ಸಾಕುತಾಯಿ ; ದಾದಿ : "ಧಾತ್ರೀ, ಉಪಮಾತಾ—ಈ ೨ ದಾದಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೪–೩೫೩) ; ಪುತ್ರಿಯ ಮನೋಭಿಪ್ರಾಯಮಂ ತಿಳಿಯಲೋಸುಗ ಪಂಡಿತೆಯೆಂಬ ಉಪಮಾತೆಯಂ ಕರೆಯಿಸಿ (ಪುರುಚ. ೨೭). [< ಸಂ. ಉಪಮಾತೃ]

ಉಪಮಾದೀಕ್ಷೆ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಪುರಾತನರ ಆಚಾರಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವ ದೀಕ್ಷೆ: "ಪುರಾತನರ ಸಮಯಾಚಾರಕ್ಕೆ ಸದೃಶಮಾಗಿ ಮಾಳ್ಪುದೇ ಉಪಮಾದೀಕ್ಷೆಯೆನಿಸುವುದು" (ವಿವೇಕ. ೧೧೪). [ಸಂ. ಉಪಮಾದೀಕ್ಷಾ (ಉಪಮಾ + ದೀಕ್ಷಾ)]

ಉಪಮಾನ (ನಾ). ೧. ಹೋಲಿಕೆ ; ಸಾಮ್ಯ ; ಸಾದೃಶ್ಯ : ವಿವಿಧ ಭೇದ ಪಾರಾವಾರಂಗಳ ನೀರೆಲ್ಲಮಿಕ್ಷುರಸೋಪಮಾನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೫೭) ; ಭಂಡತನವೀ ಮಾತಿದಕ್ಕೆಯುಪಮಾನವೇ ಕೆಂಡವನು ಮುಟ್ಟಿದಡೆ ಬೇವಂತೆ (ಹಚಕಾ. ೧–೨೦). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಪ್ರಕೃತವಾದ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಕೊಡತಕ್ಕ ಹೋಲಿಕೆಯ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯ : ಉಪಮೇಯಂ ಗುಣಲೇಶದಿನುಪಮಾನಕ್ಕೆಣೆಗೆ ವರ್ಪೊಡುಪಮೆಯೆನಿಕ್ಕುಂ ವ್ಯಪಸರ್ಗ ವಿಷಯರೂಪ ಪ್ರಪಂಚಿತಮನೇಕ ಭೇದಮದು ತಾನಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೬೬). [ಸಂ.]

ಉಪಮಾಲಂಕಾರ (ನಾ). = [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಇರುವ ಸಾದೃಶ್ಯ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಉಪಮಾಲಂಕಾರ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೫೭). [ಸಂ. (ಉಪಮಾ + ಅಲಂಕಾರ)]

ಉಪಮಾವಾಚಕ (ನಾ). ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪದ. ಉದಾ : ಅಂತೆ, ಅಂತೆವೋಲ್. [ಸಂ. (ಉಪಮಾ + ವಾಚಕ)]

ಉಪಮಿತ (ಗು). ಹೋಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಉಪಮೇಯವಾದ : ಉಪಮಿತ ಭೇದೋಕ್ತಿಕ್ರಮಮುಪರಿಮಿತಾಖ್ಯಾಕೃತಿ ಪ್ರಯೋಗಾನುಗತಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೯೮). [ಸಂ.]

ಉಪಮಿತಾಕ್ಷರ (ನಾ). ೧. ಹೋಲಿಕೆಯ ಅಕ್ಷರ, —ಪದ ; ಉಪಮಾವಾಚಕ ; ಅಂತೆ, ಅಂತೆವೋಲ್ ಮೊದಲಾದುವು. ೨. ಕಟ್ಟಿದ, ಬದ್ಧವಾದ ಅಕ್ಷರ : ಉಪಮಿತಾಕ್ಷರಮೆಲ್ಲಿಯುಮೇಕರೂಪಪರಿವೃತ್ತಿಯೊಳೊಂದಿದ ಮಾಟ್ಕೆಯಿಂದುಪಚಿತ ಕ್ರಮಮುಕ್ಕುಮಿದೆಂದುಮಭ್ಯುಪಗಮಕ್ಕೆ ಗುಣೋದಯಕಾರಣಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೪೫). [ಉಪಮಿತ + ಅಕ್ಷರ]

ಉಪಮಿಸಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಹೋಲಿಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡು ; ಹೋಲಿಸಲು ಎಡೆಗೊಡು : ಆ ಚಿತ್ರಲೇಖೆಗಟ್ಟುವಶನದಿ ಮಂತ್ರಿಸಿ ಮಹಾಜ್ವಾಲೆಯೊಳ್ ಕಟ್ಟುವಳ್ ಕಡುನಿಶಿಯಿಂದೆ ಅಟ್ಟುವುದಾ ಚಕ್ರಕೌಳಿಕವನು ಕಡಿದಟ್ಟುವುದುಪಮಿಸಗುಡದೆ (ಮೋಹತ. ೨೯–೩೦). [ಉಪಮಿಸು + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಉಪಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೋಲಿಸು ; ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ಹೇಳು : ಉಪಮಿಸಬಾರದ ಉಪಮಾತೀತರು ಕಾಲಕರ್ಮರಹಿತರು ಭವವಿರಹಿತರು . . . ಶರಣರು (ಬಸವ. ೮೭೩) ; ಅತ್ತಿಮಬ್ಬೆಯ ಶುಭ್ರಶೀಲವನ್ನುಪಮಿಸುವ ಈ ಪದ್ಯವಂತೂ ಧವಳೋಜ್ವಲಮೌಕ್ತಿಕ (ಸಮಾಲೋ. ೧೪೭). ೨. ವರ್ಣಿಸು : ಮಜುಗಿದಳು ದ್ರೌಪದಿ ದೃಗಂಬುಗಳೊಜತೆಯಲಿ ಸಹದೇವ ನಕುಳರಲಜುಯೆಸುಪಮಿಸಲವರ ಬಹುಳಾಕ್ರಂಧನ ಧ್ವನಿಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೮–೨) ; ವಿಪುಳ ಸುತ ಪುತ್ರಾಭಿವೃದ್ಧಿಯನುಪಮಿಸಲ್ಕೊಲವಿಂದ . . . ಒದವಿಪನು (ಕೋಗಯ. ೨೭–೧೨೦). ೩. ಉಂಟಾಗು ; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ತಪನನ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಪುಗುಳುಗಳುಪಮಿಸೆ ಪಾವಕನ ತನುವಿನೊಳ್ ಸ್ಫೋಟಕವಾತಪದ ಕಡುಪಿಂದೆ ನೆಗೆತಂದಪುದೆನೆ ಬೇಸಗೆಯ ಬಿಸಿಲನದನೇನೆಂಬೆಂ (ಗಿರಿಕ. ೯–೨೭) ; ಶಂಭುಪುರಕ್ಕೆ ಗುರುವಾಜ್ಞೆಯಿಂದೆಮ್ಮ ಬಳಿಗೆ ಬಂದುಪಮಿಸಲು ಹರಸಮಾಧಿಯ ಪಡೆಯೆ (ರಾಘಚ. ೧೯–೬೯). [ಉಪಮೆ + –ಇಸು$_1$]

ಉಪಮೆ (ನಾ). ೧. ಹೋಲಿಕೆ ; ಸಮಾನತೆ ; ಸಾದೃಶ್ಯ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ನಾನಾ ವಸ್ತುವಿಭೇದಮನೇನಾನುಂ ತೆಜದೆ ಪೋಲ್ಕೆಮಾಡುವುದುಪಮಾ (ಕವಿರಾ. ೩–೫೯). [ಸಂ. ಉಪಮಾ]

ಉಪಮೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಕಾಣು ; ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿ : ಕಪಟವನು ಬಿಡರಾತ್ಮಬುದ್ಧಿಯೊಳುಪಮೆಗಾಣದೆ ನುಡಿದು ಪೊಳೆವರು . . . ನಿಪುಣೆಯರು (ನಳಚ. ೩–೨೪). [ಉಪಮೆ + ಕಾಣ್]

ಉಪಮೆವೆಜು (ಕ್ರಿ). ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದು ; ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ : ಮೊಗದೊಳು ಪೊಡರ್ವ ಪುಣ್ಣಿಮೆಯ ಬೀಡು ವೀಕ್ಷಣದೊಳರಲಂಬು ಮುಡದಿಯಿಂದುಟಿಯೊಳೆಳೆಪವಳಲತೆ ಕುರುಳೊಳಾಜಿಡಿ ಕಬರಿಯೊಳು ಸೋಗೆ ತಾವುಪಮೆವೆತ್ತು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೪–೧೮). [ಉಪಮೆ + ಪೆಜು$_1$]

ಉಪಮೇಯ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಹೋಲಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾದ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯ : ಉಪಮೇಯಂ ಗುಣಲೇಶದಿನುಪಮಾನಕ್ಕೆಣೆಗೆ ವರ್ಪೊಡುಪಮೆಯೆನಿಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೬೬). [ಸಂ.]

ಉಪಮೇಯೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ : ಎರಡುಂ ವಸ್ತುಗಳೊಂದರ್ಕೊಂದನುಪಮಾನಂಗೆಯ್ದು ಪೇಟ್ಟಯದು ಉಪಮೇಯೋಪಮೆಯೆನಿಸುವುದು (ಅಪ್ರತಿ. ೨೯–೬) ; ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಉಪಮಾನೋಪಮೇಯಭಾವವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಉಪಮೇಯೋಪಮಾಲಂಕಾರ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೫೮). [ಉಪಮೇಯ + ಉಪಮೆ]

ಉಪಮೋತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅಲಂಕಾರ : ಈಕೆಯ ವದನಾಕಾರಮನೇಕಾಂತಂ ಪೋಲ್ವೆನೆಂಬುದರ್ಕಾಗಿ ಕನತ್ಕೋಕನದಕ್ಕಂದುಗಮುಂಟಾಕಾಂಕ್ಷಣಮದಜೊಳೆಂಬುದುಪಮೋತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೭೭). [ಸಂ. ಉಪಮೋತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾ (ಉಪಮಾ + ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾ)]

ಉಪಯಮ (ನಾ). ಮದುವೆ ; ವಿವಾಹ : "ವಿವಾಹಃ, ಉಪಯಮಃ . . . ಪಾಣಿಪೀಡನಂ ೯ ಮದುವೆಯ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೦೧) ; ಕೃಪನನುಜೆಯನು ತಂದು ದ್ರೋಣಂಗುಪಯಮವ ಮಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೩–೨೩). [ಸಂ.]

ಉಪಯಾಮ (ನಾ). ಮದುವೆ ; ವಿವಾಹ : "ಉಪಯಾಮಃ, ಪರಿಣಯನಂ, ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಂ, ವಿವಾಹಃ, ಉದ್ವಾಹಃ — ಈ ೫ ಮದುವೆ" (ಹಲಾಯು. ೮೧–೩೪೧). [ಸಂ.]

ಉಪಯುಕ್ತ (ಗು). ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬರುವ. [ಸಂ.]

ಉಪಯೋಗ (ನಾ). ಪ್ರಯೋಜನ; ಬಳಕೆ: ಈಚಿಗೆ ಪ್ಲಾಸ್ಟಿಕ್ಕಿನ ಉಪಯೋಗ ವಿಪರೀತವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಯೋಗಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾದ ಬಾಣ (?): ನೃಪ ನಿನ್ನಂ ಪಿಡಿದುಯ್ಯೆ ಭಾನುಮತಿಯಂ ಸಂತೈಸಿ ಚಿತ್ರಾಂಗದಂಗುಪ ಯೋಗಾಸ್ತ್ರಮನೆಚ್ಚು ಕೂಡೆ ನಭದಿಂ ಗಾಂಡೀವಿ ತರ್ಪಾಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೨-೩೪). [ಉಪಯೋಗ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಉಪಯೋಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಳಸು: ನಿರ್ವಿಕಾರ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಗಳಪ್ಪ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಪಸಿವುಂ ನೀರಟ್ಕೆಯುಮಾಗಲುಪಯೋಗಿಸದುದೊಂದುಮಿಲ್ಲ (ಕಾದಂಉ. ೭೫೭). ೨. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರು; ಪ್ರಯೋಜನವಾಗು: ಮಹಾಸ್ತ್ರವಿದಾರು ಕಲಿಸಿದ ವಿದ್ಯವುಪಯೋಗಿಸಿತು ನಿನಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೧೫). [ಉಪಯೋಗ + -ಇಸು$_3$]

ಉಪಯೋಗ್ಯ (ಗು). ಬಳಸಲು ತಕ್ಕುದಾದ; ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ ಬರುವ: ಯುಕ್ತವಾದ ತಪಕ್ಕುಪಯೋಗ್ಯಮಪ್ಪ ಕ್ರಿಯಾಕ್ರಮಮೆಲ್ಲಮ ನಾತ್ಮೀಯಂ ಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೭ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪರ 'ಉಪಾರ' ನೋ.

ಉಪರಕ್ತ (ಗು). ೧. ನೋವಿಗೆ ಒಳಗಾದ; ದುಃಖಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ. ೨. ಗ್ರಹಣಹಿಡಿದ. ೩. ಕೆಂಪಾದ. [ಸಂ.]

ಉಪರಕ್ಷಣ (ನಾ). ಪಾಳಯದ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಕಾವಲು; "ಪಾಳೆಯದ ಕಾಪು" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಸಂ.]

ಉಪರಚಿತ (ಗು). ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ: ಮುನ್ನಂ ಪೇೞ್ದ ದರ್ಘಂ ಭಿನ್ನಪ್ರಸ್ತಾರಭಿತ್ತಿ ದೋಷಾನುಗತಂ ಸನ್ನುತಮುಪರಾರ್ಥಂ ಸಂಪನ್ನಂ ಶ್ಲಿಷ್ಟಾಕ್ಷರೋಪರಚಿತಮದೋಷಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೯೬). [ಸಂ.]

ಉಪರಣೆ, ಉಪ್ಪರಣೆ (ನಾ). (ಉಕ). ಮೇಲುಹೊದಿಕೆ; ಶಲ್ಯ; ಉತ್ತರೀಯ: ವ್ಯಕ್ತಿ . . . ಉಪರಣೆ ಹೊದ್ದುಕೊಂಡು ಮಚ್ಚೆಗಳನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿದ್ದರು (ಸಮಜೀ. ೬೪೦); ಇದೀಗ ತನ್ನ ಸಮಯ ಬಂದಿತೆಂದು ರಾಘಪ್ಪ ಎದ್ದು ಉಪರಣೆ ಸರಿಪಡಿಸುತ್ತ ಅಂದನು (ಗಂಮಾಯಿ. ೧೧೯). **ಉಪ್ಪರಣೆ**: ಗೋವರ್ಧನನೂ ಉಪ್ಪರಣೆಯ ಸೆರಗಿನಿಂದ ಕಣ್ಣೊರಸಿ ಕೊಂಡ (ಎರಸಿ. ೪). [← ಮರಾ. ಉಪರಣಾ, ಉಪರಣೀ < ಸಂ. ಉಪಾವರಣ]

ಉಪರತ (ಗು). ೧. ಬಿಟ್ಟ; ದೂರೀಕರಿಸಿದ. ೨. ಸತ್ತ; ಮರಣ ಹೊಂದಿದ. (ನಾ). ೩. ವಿರಕ್ತ; ವಿಷಯಾಭಿಲಾಷೆಯಿಂದ ದೂರ ವಾದವನು. ೪. ಸಾವು; ಮರಣ. 'ಉಪರತವಶನಾಗು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪರತವಶನಾಗು (ಕ್ರಿ). ಮೃತ್ಯುವಶನಾಗು: ಮರವಟ್ಟನಂತೆಯುಂ ಯೋಗಸಮಾಧಿಸ್ಥಿತನಂತೆಯುಮುಪರತವಶನಾದಂತೆಯುಮಿರ್ದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೨೮). [ಉಪರತ + ವಶ + ಆಗು$_1$]

ಉಪರತಿ (ನಾ). ೧. ಬಿಡುವು; ಮುಗುಗಡೆ; ವಿರಾಮ. ೨. ಸಾವು; ಮರಣ; ಮೃತ್ಯು. ೩. ಆಸೆಯನ್ನು ತೊರೆಯುವುದು; ವೈರಾಗ್ಯ: ನಾಲ್ಕು ಪರಿಭೇದವೆಂಬುದೀಗಲಿಂತೀ ನಾಟಕ . . . ಭೋಗ ವೈರಾಗ್ಯ ಶಮೆ ದಮೆಯುಪರತಿ ತಿತಿಕ್ಷೆಯಾ ಶ್ರದ್ಧೆಯು (ವೀಶೈಪು. ೫-೧೧-೫); ಕನಕ ದಾಸನು . . . ಸಂಸಾರದ ಬಗ್ಗೆ ಉಪರತಿ ಹುಟ್ಟಿ ಭಕ್ತನಾದನೆಂದೂ ತೋರುತ್ತದೆ (ಕಸಾಚ. ೨೮೮). [ಸಂ.]

ಉಪರತ್ನ (ನಾ). ಪ್ರಧಾನವಲ್ಲದ ರತ್ನ (?): ಲೋಕದೊಳು ಪಂಚ ರತ್ನಗಳಿಗುಪರತ್ನಗಳನಾ ಕನ್ನಡದಿ ಕೇಳಿ ಲಾಲಿಪುದು (ರತ್ನಶಾ. ೨೨-೧). [ಸಂ.]

ಉಪರಸ್ತೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕರಸ್ತೆ; ಕಾಲುಹಾದಿ: (ಸಂಚಾರ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ರಸ್ತೆಯ ಭಾಗದ) ಉಪರಸ್ತೆ" (By-Pass. ಇಂಕನಿ). [ಉಪ$_0$ + ರಸ್ತೆ]

ಉಪರಾಗ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪಾಗಿರುವಿಕೆ. ೨. (ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರರ) ಗ್ರಹಣ: ೧,೨. ದಾನವರ ಪಂದಲೆಗಳ್ ರವಿಮಂಡಲಂಬರಂ ಪಾಯೆ ಬಿಸಿಲ್ ಪೊಡರ್ಪುಗಿಡೆ ಪಾಳಿಸಿದತ್ತುಪರಾಗಲೀಲೆಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೬೫). [ಸಂ.]

ಉಪರಾಟೆ (ನಾ). (ಉಕ). ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ; ತಿರುವುಮುರುವು. [← ಮರಾ. ಉಫರಾಟಾ, ಉಲಫಾಟಾ]

ಉಪರಾಟಿಗೆ (ನಾ). (ಉಕ). = ಉಪರಾಟೆ: ಊರಲ್ಲಿ ಉಪರಾಟಿಗೆ ಅಂದರೆ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರವನ್ನು ತಾಳಿದ ಹಾಗೆ ಆಗಿರುವುದು (ಜನನಾ. ೯೩). [< ಉಪರಾಟೆ ?]

ಉಪರಾಯಭಾರಿ (ನಾ). ರಾಯಭಾರಿಗೆ ಎರಡನೆಯವನಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುವವನು. [ಉಪ$_0$ + ರಾಯಭಾರಿ]

ಉಪರಾಷ್ಟ್ರಪತಿ (ನಾ). ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಗೆ ಎರಡನೆಯವನಾಗಿ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುವವನು: ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು ತಮ್ಮ ಹಸ್ತಾಕ್ಷರದೊಡನೆ ಉಪರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರಿಗೆ ಪತ್ರ ಬರೆದು ತಮ್ಮ ಪದತ್ಯಾಗಮಾಡಬಹುದು (ಭಾಧಾನ. ೨೮). [ಸಂ.]

ಉಪರಿ$_1$ (ಗು). ೧. ಮೇಲಿನ; ಮೇಲುಭಾಗದ. 'ಉಪರಿಜೀವಿ', 'ಉಪರಿಲೋಕ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಮೇಲುಭಾಗ: ಆೞಿದೆ ನಜಿಡೆಂ ನಿನ್ನಂ ಜಾಣೂರಮುಷ್ಟಿಕಮಲ್ಲರಂ ಮುಱಿದುಪರಿಗಂ[ಪಾಠಾಂ. ಮುರಿದ ಪರಿಗಂ] ಧೀಂಕಿಟ್ಟಾ ಕಂಸನಂ ನೆಲಕಿಕ್ಕಿ ಮೇಲೆಱಗಿ ತುೞಿದುಂ (ಜಗವಿ. ೭-೩೦); ನವರತ್ನರಚಿತಹರ್ಮ್ಯದುಪರಿಯೊಳಾ ನೃಪತಿಯ ನಿಟ್ಟಿಸುತಾ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೭೯); ಪಿಂಗಲ ಜಟಾಜೂಟದುಪರಿಯೊಳ್ ಗಿರಿಜಾತೆಯಂಗುಲಿಕ್ಷೇಪಮಂ ಮಾಡಲು (ವೀಶೈಪು. ೨-೬೮-೧). ೩. ಅಧಿಕ; ಹೆಚ್ಚು: ಭೂಮಿ ಉಪರಿಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪರಿ$_2$ (ಅ). ಬಳಿಕ; ಅನಂತರ: ಮೂದಲಿಸಿದುಪರಿಯೊಳ್ ಕೋಪ ದಿರ್ಪುದು ಶಂಭುಪಾದಭಕ್ತರ ಚಾಳಿಯಲ್ಲು (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೬೨); ಕಪಿಕುಲೇಂದ್ರನು ದಧಿಮುಖನ ಮೀಗಲುಪಚರಿಸಿ ಶೀಘ್ರದಲಿ ಕರತಹುದವರ ನೆಂದೆನಲೂ ಉಪರಿ ಬಂದನಿಲಜಗೆ ತಿಳುಹಲು (ಅನಂರಾ. ೪-೬-೧೨). [ಸಂ.]

ಉಪರಿಜೀವಿ (ನಾ). ಪರೋಪಜೀವಿ; "(ಪ್ರಾಣಿಯ ಮೈ ಮೇಲೆ ಜೀವಿಸುವ) ಉಪರಿಜೀವಿ" (Epizoom. ಇಂಕನಿ). [< ಸಂ. ಉಪರಿಜೀವಿನ್]

ಉಪರಿತನ (ನಾ). ಅಧಿಕ; ಹೆಚ್ಚು: ತ್ರಿಗುಣಿತ ದಶವಿಲಸಿತ ಲಘುಪರಿ ಮಿಳಿತಮುಪರಿತನ ಗುರುಶುಭಗಮಿದು ಶಿಖಾ (ಛಂದಸ್ಸಾ. ೪-೩೬). [ಉಪರಿ$_1$ + -ತನ]

ಉಪರಿದೇಶ (ನಾ). ಮೇಲಿನ ಪ್ರದೇಶ; ಮೇಲುಭಾಗ: ತರದೆ ಪೆಱತ ತನ್ನ ಕಱೆಯಂ ಶಿರದೊಳ್ ತಾಳ್ದಿರ್ದುದೆನಿಸೆ ನಿಜನಿಟಿಲಂ ತಳ್ತುರುಳಿ ಗುರುಳ್ಗಳನಾತ್ಮೋಪರಿದೇಶದೊಳಾಂತುದಿಲ್ಲದೇಕಾರಣದಿಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರಪು. ೩-೬೦). [ಉಪರಿ$_1$ + ದೇಶ]

ಉಪರಿಮ (ಗು). ೧. ಮೇಲುಭಾಗದ; ಮೇಲಿನ: ಆರೆಮುದ್ದಳೆಯು ಪರಿಮಭಾಗದೊಳೊಂದು ನೆಱಮುದ್ದಳೆಯನಿಟ್ಟಂತೆ (ಜ್ಞಾನಚ. ೧-೫೬). (ನಾ). ೨. ಮೇಲುಭಾಗ; ಊರ್ಧ್ವಭಾಗ: ಪ್ರತಿಮಾಯೋಗ ನಿಯುಕ್ತರೆಂಟು ದಿವಸಂ ಕೈಯೆತ್ತಿ ವೆಂದಿರ್ದರಪ್ರತಿಮರ್ ಚಾರಣರಾ ನಗೋಪರಿಮದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೫೮). [ಸಂ.]

ಉಪರಿಮತಲ, ಉಪರಿಮತಳ (ನಾ). ಮೇಲುಗಡೆಯ ಪ್ರದೇಶ: ಮಂಡಪದುಪರಿಮತಲದೊಳ್ ಕಂಡರಿಸಿದ ಖಚರಮಂಡಲಂ . . . ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧೦೫). **ಉಪರಿಮತಳ**: ಒರ್ವಳುತ್ತುಂಗ ಪ್ರಾಸಾದೋಪರಿಮತಳದೊಳ್ ನಿಂದು (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೭ ವ).
[ಉಪರಿಮ + ತಲ$_1$]

ಉಪರಿಮತಳ 'ಉಪರಿಮತಲ' ನೋ.

ಉಪರಿಮಭೂಮಿ (ನಾ). ಮೇಲುಭಾಗದ ಪ್ರದೇಶ: ನಳಿನಕೇತುವುಂ ತಾನುಂ ಪ್ರಾಸಾದದುಪರಿಮಭೂಮಿಯೊಳ್ ಇರ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೨ವ).
[ಉಪರಿಮ + ಭೂಮಿ]

ಉಪರಿಲೋಕ (ನಾ). ಮೇಲಿನಲೋಕ; ಸ್ವರ್ಗ: ಹಯಮುಪರಿಲೋಕದೊಳಶ್ವಪದವಿಯಂ ತಾನೊಲ್ಲೆನುಪಮೆಗೈದದ ಕೃಷ್ಣ ಸಾಯುಜ್ಯಮಂ ಪಡೆವೆನೆಂದೆಂಬುದೆನ್ನೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೪–೧೩).
[ಉಪರಿ$_1$ + ಲೋಕ]

ಉಪರುಚಿ (ನಾ). ಮರೆಯಾಗಿರುವುದು; ರಹಸ್ಯವಾದುದು: "ಉಪರುಚಿ [ಪಾಠಾಂ. ರೋಚಿ] ಪ್ರಚ್ಛನ್ನಮೇಕಾಂತಮೆಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೮–೧೦).
[ಸಂ.]

ಉಪರೋಧ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಿ; ಅಡಚಣೆ; ವಿಘ್ನ: ವಿಟಬುದ್ಧಿ ಸಿರಿಗುಪರೋಧವೈ (ಕವ್ಯಾಅ. ೧೩–೬೭). ೨. ಒತ್ತಾಯ; ಬಲಾತ್ಕಾರ: ಒರ್ವಳ್ ಕುಂಟಣಿಯುಪರೋಧಕ್ಕೆ ಪಿರಿದೀವ ಮುದುಪನನುಱಿಯಲಂಜಿ . . . ತನ್ನ ಬೇಸಱಂ ತನ್ನ ಸಬ್ಬವದಾಕೆಗಿಂತೆಂದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೯ ವ).
[ಸಂ.]

ಉಪರೋಧಕ (ಗು). ೧. ಅಡ್ಡಿಮಾಡುವ; ತಡೆಗಟ್ಟುವ. (ನಾ). ೨. (ಮನೆಯ) ಒಳಕೋಣೆ, ಕೊಠಡಿ.
[ಸಂ.]

ಉಪರೋಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಿಮಾಡು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು. ೨. ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡು; ಬಲಾತ್ಕರಿಸು: ಅಂಜುಳಿಯಿಂ ಜಲಮಂ ತಂದು ದೇವಿಯರವಧಾರಿಸು ವುದೆಂದು ಭೂಪನಿಳಿಂಪನನುಪರೋಧಿಸುತ್ತುಮೆಱೆಯೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೦); ಗುರುಗಳ್ ಬಂದುಪರೋಧಿಸೆ ಗುರುವಚನಮಲಂಘನೀಯಮೆಂದೆಡೆಗೊಂಡಂ (ಅಜಿಪು. ೬–೩೭).
[ಉಪರೋಧ + –ಇಸು$_3$]

ಉಪರೋಪಿತ, ಉಪರೋಹಿತ (ನಾ). ನಗರದ ಹೊರಗಿನ ತೋಟ: "ಊರಿಂಗೆ ದೂರದೊಳಿರ್ದ ವನಮಂ ಉಪರೋ (ಪಿ) ಪಿತಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೩೫–೫೯). **ಉಪರೋಹಿತ**: "ಊರದೂರದೊಳಿರ್ದ ವನಮದುಪರೋಹಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪಿ] ತಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೫–೫೦).
[ಸಂ.]

ಉಪರೋಹಿತ 'ಉಪರೋಪಿತ' ನೋ.

ಉಪಲ, ಉಪಳ (ನಾ). ಕಲ್ಲು; ಶಿಲೆ: ಗಗನತಳದೊಳ್ . . . ಏಕಖಂಡಾಖಂಡಲನೀಲೋಪಲ ನಿರ್ಮಿತಮುಂ (ಅಜಿಪು. ೭–೩೦ವ); ನೀಲಾಂಬರದೆ ವರ್ಷಮಯ ಧಾರೆಯಿಂದಿಂದ್ರಗೋಪಂಗಳಿಂ ಘನೋಪಲಗಳಿಂದಂ ಮುಂಗಾರ್ ಬಂದುದು (ಭಾವಚಂ. ೬–೨). **ಉಪಳ**: ಪೊಳೆವ ನವಚಂದ್ರಕಾಂತೋಪಳಮಂ ಕಂಡರಿಸಿ ಕಡೆದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೪೭).
[ಸಂ.]

ಉಪಲಕ್ಷಣ (ನಾ). ಸಮಾನವಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವರ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿ ಬೇರೆಯದನ್ನು ಹಾಗೆಯೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿಸುವ ಕ್ರಮ: ನಯನಿಯೋಗ ವಿಕಲ್ಪನೆಯೊಳ್ ವಿಶಂಕೆಯ ವಿಶೇಷ ಗುಣಕ್ಕುಪಲಕ್ಷಣಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೩೭); ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಉಳ್ ಧಾತುಗೆ ದಪವಕಾರಂಗಳ್ ಮೂಱುಂ ನಿಷೇಧವೆಂಬುದರ್ಥಂ (ಶಮದ. ೨೪೫ ಅಡಿಟ).
[ಸಂ.]

ಉಪಲಕ್ಷಿತ (ಗು). ೧. ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬಿದ್ದ; ಗೋಚರಿಸಿದ. ೨. ಗುರುತು ಮಾಡಿದ; ಗುರುತಾಗಿರುವ: ಶೋಣಾಶ್ಮೋಪಲಕ್ಷಿತ ನಿಜಪಿತೃಗೂತಕೇತನ ಕಥಿತಮಾಗಿರ್ದ ರಥಮನುಪಲಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೩೦ ವ). ೩. ವಿಶಿಷ್ಟವಾದದ್ದು; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದದ್ದು: ತಮಗಿದಿರಂ ಬರ್ಪ ಸೂರ್ಯಮಿತ್ರನಂ ಕಂಡು ತದಾಕಾರೋಪಲಕ್ಷಿತದಿಂದತ್ಯಾಸನ್ನಭವ್ಯನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯ್ಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೫ ವ).
[ಸಂ.]

ಉಪಲಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗುರುತಿಸು; ಕಾಣು: ಆ ಗುರುವಿನ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯನದೆಂತುಪಲಕ್ಷಿಸಲಾರ್ತೆಯೊ ಮಹಾಪುರುಷ (ಆದಿಪು. ೧೦–೨); ಉಣ್ಮುವ ಕಣ್ಣ ನೀರಿನಂಕುರಿಸಿದ ಮೆಯ್ಯ ರೋಮದೊದವಿಂದುಪಲಕ್ಷಿಸೆ ಬರ್ಪುದಿಲ್ಲ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೨೨); ನಾಗಶ್ರೀಕನ್ನಿಕೆಯ ಮನದೊಳಾದುಪಶಮುನನುಪಲಕ್ಷಿಸಿ ಸಂಸಾರಸ್ವರೂಪಮನಿಂತೆಂದು ಬೆಸಸಿದರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೫ ವ); ವಕ್ಷೋಜ ಕುಚ ಸ್ತನಮುಪಲಕ್ಷಿಸೆ ಮೊಲೆ (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೮–೮).
[ಉಪಲಕ್ಷಣ + –ಇಸು$_3$]

ಉಪಲತಲ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲುಭಾಗ: ತಮಾಲಪಾದಪದಪಲ್ಲವಮಂ ಹಿಳಿದೊಂದು ನಿರ್ಮಲೋಪಲತಲದಲ್ಲಿ ತದ್ರಸದಿನಾಗಳೆ ನೋಡಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೯೭).
[ಉಪಲ + ತಲ]

ಉಪಲಬ್ಧ (ಗು). ೧. ದೊರೆತ; ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ: ಅನುಪಲಬ್ಧದೊಳಱಿತಮಂ ಮೆಱೆದುಪಲಬ್ಧದೊಳ್ ನಿಶ್ಚಯಗ್ರಾಹಿಯಾಗಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೧೧); ಈ ಯುಗದಲ್ಲಿ 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ' ಒಂದೇ ಉಪಲಬ್ಧವಾದ ಮತ್ತು ಅನೇಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಗ್ರಂಥ (ಕಸಾಚ. ೪೫). (ನಾ). ೨. ಮತ್ತೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದುದು; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು: "ಅವಗೀತಂ, ಮುಹುರ್ದೃಷ್ಟಂ, ಉಪಲಬ್ಧಂ –ಈ ೩ ಮಗುಟಿಕಂಡುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪–೭೦).
[ಸಂ.]

ಉಪಲಬ್ಧಾರ್ಥ (ನಾ). ನಡೆದ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಗ್ರಂಥ: "ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ, ಉಪಲಬ್ಧಾರ್ಥಾ – ಸತ್ಯವಾದ ಚರಿತ್ರೆಗಳುಳ್ಳ ಗ್ರಂಥದ ಹೆಸರುಗಳು, ಅಂದರೆ ದಿಟವಾದ ಗ್ರಂಥ" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೪೭). [ಉಪಲಬ್ಧ + ಅರ್ಥ]

ಉಪಲಬ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಪ್ತಿ; ಪಡೆಯುವಿಕೆ. ೨. ಆದಾಯ; ವರಮಾನ: ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು ಸಂಸತ್ತು ವಿಧಿದ್ವಾರಾ ನಿರ್ಧರಿಸಬಹುದಾದಂಥಾ ಉಪಲಬ್ಧಿಗಳನ್ನೂ . . . ಪಡೆಯಲು ಹಕ್ಕು ಹೊಂದಿರತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾನ. ೨೯). ೩. ಜ್ಞಾನ; ತಿಳಿವಳಿಕೆ: "ಪ್ರೇಕ್ಷಾ . . . ಸಂವಿತ್ತಿಃ, ಉಪಲಬ್ಧಿಃ – ಈ ೧೩ ಬುದ್ಧಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೫–೧೭೯).
[ಸಂ.]

ಉಪಲಭ್ಯ (ಗು). ೧. ಅರಿಯಬಹುದಾದ; ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ಯವಾದ. ೨. ಈಗಿರುವ; ಪ್ರಚಲಿತವಾದ.
[ಸಂ.]

ಉಪಲಸಿತ (ಗು). ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ: ವೈಶದ್ಯದ್ಯೋತಿ ಚಂದ್ರೋಪಲಸಿತ ಭಸಿತಾನಂತಕಾಂತೋತ್ತಮಾಂಗಂ (ರಾಜಶೇ. ೧–೧).
[ಸಂ.]

ಉಪಲಾಭ (ನಾ). ಗೌಣಲಾಭ; ಸ್ವಲ್ಪ ಆದಾಯ: ಬಲ್ಲವರು ಕೈವಲ್ಯಪದದಲಿ ನಿಂದು ನಿಜಲಾಭೋಪಲಾಭ [ಪಾಠಾಂ. ಭೋಗ]ದಲಿ ಎಲ್ಲ ಹರಿಮಯವೆಂಬ ಭಾವನೆ (ನಿಭಾಗ. ೨–೧–೩೫).
[ಸಂ.]

ಉಪಲಾಲನೆ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಸುವುದು; ಮುದ್ದಾಡುವುದು: ಸರ್ವದೋಷಪ್ರದುಷ್ಟ ಗಜಂಗಳನುಪಲಾಲನೆಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ३–೭೨ ವ).
[ಸಂ. ಉಪಲಾಲನ]

ಉಪಲಾಲನೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯ ಮಾತು; ಮುದ್ದಿನ ಮಾತು: ಅಂತು ಮದೋಗ್ರಮುಮಂ ಅಖಿಲಲಕ್ಷಣಸಮಗ್ರಮುಮಾದ ಗಜಪತಿಯೊಳುಪಲಾಲನೋಕ್ತಿಗಳಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೯೪ ವ).
[ಉಪಲಾಲನ$_2$ + ಉಕ್ತಿ]

ಉಪಲಾಲಿತ (ಗು). ಪ್ರೀತಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಮುದ್ದಾಡಿದ: ಜನಪ ಕೇಳು ಪಲಾಲಿತಾಂಜನವೆನೆ ಜಿತಾಕ್ಷ ವಿಪಕ್ಷವಾದವು ವಿನುತ ಕರ್ಣ ಪ್ರಣಯಗಳು ವೃಷಸೇನ ವೈರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩-೨೦); ಹರಿ ನಿಜಜ್ಞಾನೋಪಲಾಲಿತ ಪರತರಾನಂದಾನುಭವವಿನಿತಿರದೆ ವಿಸ್ತರವೆನಲು ವರ್ಣಿಸತಕ್ಕುದಿದಜಕೊಳಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧-೧-೧೦). [ಸಂ.]

ಉಪಲಾಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರೀತಿಸು; ಮುದ್ದುಮಾಡು: ಈ ಪರಿಯೊಳನವರತಮುಂ ಸತಿಯೋಪ ಶಿವನಂ ತನಯನೆಂದೇ ರೂಪಿಸುತ್ತುಪಲಾಲಿಸುತ ಕೊಂಡಾಡುತಿರಲಾಗಿ (ಬಸವು. ೧೫-೧೫). ೨. ಹೊಗಳು; ಪ್ರಶಂಸಿಸು: ಮಂಗಳಪ್ರದವಾಗಿ ಸಂದಿತು ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ಬಸವ ನಿನಗೆನುತಂಗಜಾಂತಕಭಕ್ತರತಿ ಉಪಲಾಲಿಸುತ್ತಿರಲು (ಬಸವು. ೩೬-೬೧); ಕೇಳು ಜನಮೇಜಯ ಧರಿತ್ರೀಪಾಲ ಧರ್ಮಜನರ್ಜುನನನುಪಲಾಲಿಸಿದ ನುಡಿ ಮುಳುಗಿದನು ಪುಳಕಾಶ್ರುಪೂರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨-೧).

[ಉಪಲಾಲನ + -ಇಸು]

ಉಪಲಾಸಿತ (ಗು). ಅಲಂಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ವನಸ್ಪತಿಪರಿಚ್ಛದಾಯಮಾನ ಪಲ್ಲವೋಪಲಾಸಿತ [ಪಾಠಾಂ. ಪಲ್ಲವೋಲಾಸಿತ] ಗುಚ್ಛಾಚ್ಛಾದನ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೪೩ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಲಿಂಗ (ನಾ). ಕಾಟ; ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ: "ಉಪಲಿಂಗಂ, ಅರಿಷ್ಟಂ, ಉಪಸರ್ಗಃ ... ವಿಪ್ಲವಃ – ಈ ೧೦ ಉಪದ್ರವಂ" (ಹಲಾಯು. ೨೧-೧೨೬). [ಸಂ.]

ಉಪಲಿಕೆ 'ಉಪ್ಪಲಿಗ' ನೋ.

ಉಪಲಿಗ 'ಉಪ್ಪಲಿಗ' ನೋ.

ಉಪಲಿಪ್ತ (ಗು). ಬಳಿದ; ಸವರಿದ; ಲೇಪಿಸಿದ: ಕೋಪಾಗ್ನಿ ಶಿಖಾರೋಚಿಃ ಪಟಲೋಪಲಿಪ್ತಮೆನಿಸಿದುದಾಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೬). [ಸಂ.]

ಉಪಲೆ (ನಾ). ೧. "ಬೆಣಚುಕಲ್ಲು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೨. ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ. [ಸಂ. ಉಪಲಾ]

ಉಪಲೇಪನ (ನಾ). ೧. ಬಳಿಯುವುದು; ಸವರುವುದು: ೨. (ಗಾಯಗಳಿಗೆ) ಬಳಿಯುವ ಮುಲಾಮು, ಗಂಧ, ಔಷಧಿ ಮುಂತಾದುವು. [ಸಂ.]

ಉಪವನ (ನಾ). ಊರಿನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ತೋಟ: "ಆರಾಮಃ, ಉಪವನಂ – ಈ ೨ ಅರವೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೫-೫೯); "ಊರ ಸಾರಿಪ್ಪ ವನಮಾರಾಮಮುಮುಪವನಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೫-೫೦); ಬರಿಪೆನಮೋಘಮಿಂದುಪವನಾಂತರದಲ್ಲಿಗೆ ನಲ್ಲನಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೦೩). [ಸಂ.]

ಉಪವರ (ನಾ). ಮದುವೆಗೆ ಯೋಗ್ಯಳಾದ ಹುಡುಗಿ; ವರನನ್ನು ಹೊಂದುವ ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದ ಹುಡುಗಿ: ನನ್ನ ಉಪವರಳಾದ ಕನ್ನೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ವ್ಯಸನಾಧೀನನಾಗಿದ್ದೇನೆ (ಸ್ಕೂಲಮಿ. ೧೦೧). [ಸಂ.]

ಉಪವರ್ಗ (ನಾ). ಸಣ್ಣವರ್ಗ. [ಸಂ.]

ಉಪವರ್ಣನೆ (ನಾ). ವಿವರಣೆ; ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಿವರಣೆ: ನಾಡಾಡಿಗಜಿವಿನಂ ಕೆಯ್ಗೊಳ್ಗಿದ ವಸ್ತೂಪವರ್ಣನಂ ವಿಸ್ಮಯಮುಂ ಮಾಡುವೊಡತಿಶಯಮುಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೨೫). [ಸಂ. ಉಪವರ್ಣನ]

ಉಪವರ್ಣಿತ (ಗು). ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದ: ಮಾತುಗಳಾವುವಾನುಪವರ್ಣಿತಮಾರ್ಗಯುತ ಪ್ರಯೋಗಸಂಜಾತ ವಿಭಾಗದಿಂ ನೆಗಟ್ದ ಕನ್ನಡದೊಳ್ ಗುಣಮಂ ತಗಳ್ಗುಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೯೯). [ಸಂ.]

ಉಪವರ್ತನ (ನಾ). ೧. ದೇಶ; ನಾಡು: "ನಿವೃತ್, ಜನಪದಃ, ದೇಶಃ, ಉಪವರ್ತನಂ – ಈ ೪ ನಾಡು" (ಹಲಾಯು. ४೬-೧೨೯). ೨. ಒಂದು ದೇಶದ ವಿಭಾಗ; ಜಿಲ್ಲೆ. [ಸಂ.]

ಉಪವಸಥ (ನಾ). ಉಪವಾಸದ ದಿವಸ: ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸದ ಹದಿನೈದನೆಯ ದಿವಸ; ಕೌಮುದಿಯೆಂಬ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ರಾತ್ರಿ; ಅಂದು ಉಪವಸಥ (ಬುದ್ಧಪ. ೧೦೮). [ಸಂ.]

ಉಪವಸ್ತ (ನಾ). ಉಪವಾಸ: "ಉಪವಸ್ತಂ . . . ಅನ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಉಪವಾಸವಿರುವುದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೯೫). [ಸಂ.]

ಉಪವಸ್ತು (ನಾ). ಮುಖ್ಯಪದಾರ್ಥದ ಜೊತೆಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವ ಪದಾರ್ಥ; ಉಪಪದಾರ್ಥ. [ಸಂ.]

ಉಪವಾದಕ (ಗು). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನುಡಿಸುವ, —ಬಾರಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಸ್ವರ್ಗದ ವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಅಗಳ್ ನಾಕಲೋಕವಾದ್ಯಂಗಳೊಳನೇಕಭೇದಂಗಳಪ್ಪುಪವಾದಕ ಪರಿವಾದಕ ವಾದ್ಯಂಗಳೊಳ್ . . . ನೆಗಟೆ (ಆದಿಪು. ೭-೧೧೮ ವ). ೩. ಪಕ್ಕವಾದ್ಯ ಬಾರಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಉಪವಾಸ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವುದು; ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ನೆಲಸುವುದು. ೨. ಊಟಮಾಡದಿರುವುದು; ಹಸಿದಿರುವುದು: ನಿದ್ದೆಗೆಟ್ಟು ನಿಡುಜಾಗರದೊಳ್ ತೊಡರ್ದೇಕಪಾದದೊಳ್ ಬಲಿದುಪವಾಸದೊಳ್ ನಮೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩೬); ವ್ರತಹೋಮ ನಿಯಮೋಪವಾಸ ದಾನಂಗಳೆಂದತಿಶಯವಡೆದ ಧರ್ಮಗಳು (ಹದಿಬ. ೩-೬).

ಉಪವಾಸಬೀಳು = ಊಟಮಾಡದಿರು; ಆಹಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು: ಉಪವಾಸಬಿದ್ದು ಮಹಾತ್ಮರೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಮೇಲು (ಮುಂಗಾಪು. ೧೦೦). **ಉಪವಾಸಮಾಡು** = ಉಪವಾಸಬೀಳು: ಏಕಾದಶೀ ದಿನ ವೈಷ್ಣವರು ಉಪವಾಸಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಉಪವಾಸ ಮುಗಿಸು** = ಉಪವಾಸಮಾಡುವುದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸು; ಆಹಾರ ತೆಗೆದುಕೊ: ತಮ್ಮ ಬೇಡಿಕೆಗಳು ಈಡೇರಿದುದರಿಂದ ನೌಕರರು ಉಪವಾಸ ಮುಗಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). **ಉಪವಾಸವಿರು** = ಉಪವಾಸಬೀಳು: ಮೂಱು ದಿನವುಪವಾಸವಿರ್ದನು (ಬಸವು. ೫೦-೬೬). [ಸಂ.]

ಉಪವಾಸಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಊಟವನ್ನು ಮಾಡದೆ ಇರು; ಆಹಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು: ಉಣ್ಬುದಿಲ್ಲ ಕುಡಿವುದಿಲ್ಲುಪವಾಸಂಗೆಯ್ದಿರ್ದ ರಾಮೆನಿತು ಕೀಱು ನುಡಿದೊಡಂ ಚರಿಗೆ ಮಾಡಲೊಲ್ಲರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೨-೬). [ಉಪವಾಸ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಪವಾಸಮುಷ್ಕರ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಮಾಡುವ ಮುಷ್ಕರ; ಊಟಮಾಡದೆ ಮುಷ್ಕರ ಹಿಡಿಯುವುದು: ನೌಕರರು ಬೇಡಿಕೆಗಳ ಈಡೇರಿಕೆಗಾಗಿ ಉಪವಾಸಮುಷ್ಕರ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಉಪವಾಸ + ಮುಷ್ಕರ]

ಉಪವಾಸಿ (ನಾ). ಉಪವಾಸ ಮಾಡುವವನು; ಹಸಿದಿರುವವನು: ಉಂಡು ಉಪವಾಸಿ ಬಳಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ (ಗಾದೆ). 'ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿ', 'ಮಾಸೋಪವಾಸಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉಪವಾಸಿನ್]

ಉಪವಾಸಿಗ (ನಾ). = ಉಪವಾಸಿ: ಆಟಮಟಗಂ, ಪುಸಿಗಂ, ಉಪವಾಸಿಗಂ, ನಿಯಮಿಗಂ, ವ್ರತಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ४೦೭ ಪ್ರಯೋ). [ಉಪವಾಸ + -ಇಗ]

ಉಪವಾಹ್ಯ (ನಾ). ರಾಜನ ಆನೆ, —ವಾಹನ. [ಸಂ.]

ಉಪವಿಧಿ (ನಾ). ಒಳನಿಯಮ; ಉಪನಿಬಂಧನೆ. [ಸಂ.]

ಉಪವಿದ್ಧ (ಗು). ಕೂಡಿದ; ಸಹಿತವಾದ: ಪಿಂಜರವರ್ಣಪಲಿತಶ್ಮಶ್ರುಕೂರ್ಚೋಪವಿದ್ಧವೃದ್ಧಕಂಚುಕಿಸಂಚಯಮುಂ . . . ಇರ್ಪಾಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೯೬ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪವಿಶೇಷಣ (ನಾ). ವಿಶೇಷಣಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಬರುವ ಶಬ್ದ (ವ). [ಸಂ.]

ಉಪವಿಷೆ (ನಾ). ಅತಿಬಜೆ : "ಉಪವಿಷಾ, ಅಪವಿಷಾ . . . ಅತಿಬಜೆಯ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೮). [ಸಂ. ಉಪವಿಷಾ]

ಉಪವಿಷ್ಟ (ಗು). ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿರುವ ; ಕುಳಿತ : ಸುರಪತಿಗುಪವಿಷ್ಟಾಸನಾಕಂಪದಿಂದಂ ಬರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೬೨). [ಸಂ.]

ಉಪವೀಣಿತ (ಗು). ವೀಣಾವಾದನದಿಂದ ಕೂಡಿದ : ಮಧುಕರನಿಕರನಿನಾದೋಪವೀಣಿತ ಕ್ರೀಡಾಸರೋವರಂಗಳೇ ಜಳಕೇಳೀ ಕುತೂಹಳನಿಳಯಂಗಳಾಗೆಯುಂ (ಆದಿಪು. ೪–೫೩ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪವೀತ (ನಾ). ೧. ಜನಿವಾರ ; ಯಜ್ಞೋಪವೀತ : "ಜನ್ನಿವಾರಂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಮುಮುಪವೀತಮೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೫–೮) ; ಕಮಲಿನಿಯೊಳಗುಣ್ಮಿದ ನವಮೃಣಾಳಮೆನಲೆಸೆದುದು ಮುನಿಗತ್ಯಂತ ಧವಳಮೆನಿಪುಪವೀತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೩೫). ೨. ಎಡದ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆಯೂ ಬಲದ ತೋಳಿನ ಕೆಳಗೂ ಬರುವಂತೆ ಜನಿವಾರವನ್ನು ಧರಿಸುವುದು : "ಜನ್ನವಿರಮಂ ಬಲಂದೊಡುವುದು ಉಪವೀತಮೆಂಬುದು ಎಡದೊಡುವುದು ಪ್ರಾಚೀನಾವೀತಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೮–೨೫೩). [ಸಂ.]

ಉಪವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಅವಲಂಬಿಸುವ ಬೇರೆ ವೃತ್ತಿ ; ಉಪಕಸಬು : ಅವರು ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳನ್ನು ಅರಿತು ಉಪವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವಂತೆ ಪ್ರೇರೇಪಿಸಬೇಕು (ತರಬೆ. ೬೦). [ಸಂ.]

ಉಪವೇದ (ನಾ). = ಉಪಾಂಗ ೩ : ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು . . . ಋಗ್ವೇದದ ಉಪವೇದವೆಂದೂ ಶೌನಕ ಚರಣವ್ಯೂಹದಲ್ಲಿ ಅಥರ್ವವೇದದ ಉಪವೇದವೆಂದೂ ಕರೆದಿದೆ (ಭಾರದ. ೩೫೧). [ಸಂ.]

ಉಪವೇಶ (ನಾ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಬೈಠಕ್. [ಸಂ.]

ಉಪವೇಶನ (ನಾ). = ಉಪವೇಶ : ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು . . . ಉಭಯ ಸದನಗಳೂ ಸಂಯುಕ್ತ ಉಪವೇಶನದಲ್ಲಿ ಸಭೆ ಸೇರುವ ಹಾಗೆ ಆಹ್ವಾನಿಸಬಹುದು (ಭಾಧಾನ. ೫೪). [ಸಂ.]

ಉಪವೇಶನಮಂದಿರ (ನಾ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಮನೆ ; ಬೈಠಕ್ ಖಾನೆ : ಭೃತ್ಯನು ದೇವೇಂದ್ರನನ್ನು ವೈದ್ಯನ ಉಪವೇಶನಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಹೊರಟುಹೋದನು (ಚೆನ್ನಬೇ. ೧೮೮). [ಉಪವೇಶನ + ಮಂದಿರ]

ಉಪವೇಷ್ಟಿತ (ಗು). ಸುತ್ತಲ್ಪಟ್ಟ ; ಧರಿಸಿದ : ನವವಸ್ತ್ರೋಪವೇಷ್ಟಿತ ಘನಜಟಾಭರರು (ಬಸಪು. ೬–೧೪). [ಸಂ.]

ಉಪಶಮ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹ : ನಿಶ್ಚಿಂತಮನಸಿ ಕೂರ್ಪಂತರ್ಪಂತುಪಶಮಮಿರ್ದುದಾ ನರೇಂದ್ರೋತ್ತಮನೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೧೧). ೨. ಸಹನೆ ; ತಾಳ್ಮೆ ; ಶಾಂತಿ : ಎಲ್ಲಿತ್ತೊ ಧೈರ್ಯಮುಪಶಮಮೆಲ್ಲಿತ್ತೊ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೬೫). ೩. ಶಮನ ; ಶಾಂತವಾಗುವುದು ; ವಾಸಿಯಾಗುವುದು. ೪. [ಜೈನ] ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಗಳ ಹತ್ತು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಉಪಶಮ (ಕರ್ಮ ಫಲಕೊಡದೆ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವುದು)" (ಜೈನಪ. ೩೬೯). [ಸಂ.]

ಉಪಶಮನ (ನಾ). ಕಡಮೆಯಾಗುವುದು ; ಶಾಂತವಾಗುವುದು : ಅವರ ಕೋಪ ಈಗತಾನೆ ಉಪಶಮನವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಶಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡಗು ; ಶಾಂತವಾಗು : ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿಯಂತೆ ಕಟಕಮನೊಳಕೊಂಡ್ಡಳುರ್ವ್ವಗ್ನಿ ದಾನಚಿನ್ತಾಮಣಿ ನಿರ್ಮಳಜಿನಗನ್ಧೋದಕಮಂ ತಳಿಯಲ್ಕುಪಶಮಿಸಿತೆನ್ದೊಡೇವಣ್ಣಿಸುವೆ (ಸೌ ಇ ಇ. XI–i, ೫೨–೨೪ ; 1007) ; ಗಾಳಿಯುಪಶಮಿಸಿದೊಡೆ ವಹ್ನಿಜ್ವಾಲೆ ತಾನೇ ನಿಲುವುದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯–೪೨). ೨. ಶಮನಮಾಡು ; ಅಡಗಿಸು : ಉಪವಾಸದಿಂದಜೀರ್ಣಮನುಪಶಮಿಸುವ ವೈದ್ಯನಂತೆ (ಅಜಿಪು. ೬–೫೯). ೩. ಶಾಂತಿಯನ್ನು ತಂದುಕೊ ; ಸೈರಿಸು : ಅಗ್ರಜರನುಜರಲಿ ಕದಡಾದೊಡುಪಶಮಿಸುವಿರಿ ನಿಮ್ಮೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೧–೬). [ಉಪಶಮನ + -ಇಸು$_3$]

ಉಪಶಮೆ (ನಾ). = ಉಪಶಮ ೧ : ಉಪಶಮೆಯು ನನ್ನ ಕುಮಾರನಾದ ಉದಾಯುಭದ್ರನಿಗೆ ಬರಲಿ (ಬುದ್ಧಪ. ೧೮೨). [ಸಂ. ಉಪಶಮ]

ಉಪಶಯ (ನಾ). [ವೈದ್ಯ] ರೋಗನಿದಾನ ; ಚಿಕಿತ್ಸೆ ; ಪಥ್ಯ : "ಉಪಶಯವೆಂಬುದು ಈ ರೋಗಕ್ಕೆ ಈ ಆಹಾರ ಹಿತ, ಆ ಆಹಾರ ಅಹಿತಮೆಂಬುದು" (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೫). [ಸಂ.]

ಉಪಶಲ್ಯ (ನಾ). ೧. ಊರಿನ ಸಮೀಪ ಪ್ರದೇಶ : "ಗ್ರಾಮಾಂತಿಕಂ, ಉಪಶಲ್ಯಂ, ಪರ್ಯಂತಃ, ಪರಿಸರಃ, ಕ(ಪ)ಟಃ – ಈ ೫ ಊರ ಹೊ(ಜ್)ರೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೩–೧೦೪). ೨. ಶಾಖೆ ; ವಿಸ್ತರಣೆ. ೩. ಈಟಿ ; ಭಲ್ಲೆ : ೧, ೩. ಅಪರಿಮಿತ ಪೌರಕಳಕಳಮುಪೇತಬಾಳಾಪ್ರಪಂಚಮತಿ ವಿಶ್ರುತಮಿಂತುಪಶಲ್ಯಂ ವಿರಹಿಗಳೆರ್ದೆಗುಪಶಲ್ಯಮಿದೆನಿಸಿ ಸಂತತಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೨೩). [ಸಂ.]

ಉಪಶಲ್ಯಕ (ನಾ). = ಉಪಶಲ್ಯ ೧ : ರಹಟ ಘಟೀಯಂತ್ರಂಗಳ್ ಬಹುವಿಧವಿಭ್ರಮದಿನೆಸೆವುವುಪಶಲ್ಯಕದೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೫೧). [ಸಂ.]

ಉಪಶಾಂತ (ಗು). ೧. ಅಡಗಿದ ; ಶಮನಹೊಂದಿದ : ಉಪಶಾಂತರಜೋವಿಕೃತಿಯಿನುಪಾತ್ತಕಾಳಿಮಪಯೋಧರಾಸ್ಯತೆಯಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೪೩). (ನಾ). ೨. ತಾಳ್ಮೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು ; ಸಹನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು : ವಿವೇಕದ ಫಲ ಶಾಂತಿ, ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಶಾಂತನಾಗು (ವಚಭಾ. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ಉಪಶಾಂತಿ (ನಾ). ಶಾಂತಿ ; ಸಹನೆ ; ತಾಳ್ಮೆ : ಎಸೆದುದೀ ಭರತಾವನಿ . . . ಜೈನಾಗಮ ಭಾಗಿ ಭವ್ಯಜನಕೇನುಪಶಾಂತಿಯೊ ಶಾಂತಿನಾಥನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೨೪). [ಸಂ.]

ಉಪಶಾಖೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕೊಂಬೆ, —ಕವಲು ; ಚಿಕ್ಕರೆಂಬೆ : ಬೇರು ನೀರುಂಡಾಗ ತಣಿಯವೆ ಭೂರುಹದ ಶಾಖೋಪಶಾಖೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೬–೪೮). [ಸಂ.]

ಉಪಶಾಯ (ನಾ). ೧. ಸರದಿಯಿಂದ ನಿದ್ದೆಮಾಡುವುದು ; "ಸರದಿಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗುವುದು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೨. ಅನುಪೂರ್ವಿ ; ಕ್ರಮ : ಪರಿಪಾಟೀ, ಆನುಪೂರ್ವೀ, ಉಪಶಾಯಃ . . . ವಿಶಾಯಃ — ಈ ೬ ಪರಿವಿಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೨–೫೫). [ಸಂ.]

ಉಪಶಿಷ್ಟ (ಗು). ಕೂಡಿದ ; ಒಡಗೊಂಡ : ಅಷ್ಟಮಭೂಮಿ ವಿಷ್ಟರಸ್ಥಾವಧಿಸೌಖ್ಯ ಮುಖ್ಯರುಪಶಿಷ್ಟಗುಣಾಷ್ಟಕರಾದನಶ್ವರ ಶ್ರೀವನಿತೇಶರೀಗೆ . . . ಸಿದ್ಧಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೨). [ಸಂ.]

ಉಪಶೀರ್ಷಕ (ನಾ). ೧. "ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಒಂದು ದೊಡ್ಡದಾಗಿರುವ ಮೂರುಮುತ್ತುಗಳುಳ್ಳ ಹಾರ" (ಆದಿಪು. ಕೋಶ) ; ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಶೀರ್ಷಕೋ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾ]ಪಶೀರ್ಷಕಾವಘಾಟಕ ಪ್ರಕಾಂಡಕ ತರಳ ತರ ಬಂಧೋಪಪದ ಪಂಚಕ ಸಮೇತಂಗಳಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೮–೫೪ ವ). ೨. ಅರೆದಲೆನೋವು. [ಸಂ.]

ಉಪಶೋಭಿತ (ಗು). ಅಲಂಕೃತವಾದ ; ಶೋಭೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ : ಚಂಚತ್ಕಾಂಚನಮಂಚೋಪಶೋಭಿತ . . . ಶಯ್ಯಾತಳದೊಳ್ . . . ಪಟ್ಟದರ್ಗರ್ಭೇಶ್ವರಿಯಲ್ಲಿಗೆ ದೂತನನಟ್ಟೆ ಪಸರಂಬಡೆಯದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೮೩ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಶ್ರುತ (ಗು). ೧. ಕೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ; ಕೇಳಿದ. ೨. "ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೩. ವಾಗ್ದಾನಮಾಡಿದ. [ಸಂ.]

ಉಪಶ್ರುತಿ (ನಾ). ೧. ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಕೇಳುವುದು. ೨. ಮಾತನಾಡುವಾಗ ಸಂಬಂಧಪಡದ ಮೂರನೆಯವನು ಕೇಳುವುದು : ನಿರ್ಮಮತೆಯಲಿ ನಡೆದುಪಶ್ರುತಿಗುಮ್ಮಹವನ್ನೈದುವವೊಲೌಕುವ ಮರ್ಮಿಗಳನೊಳಹೊಯ್ದು ಕೊಂಬುದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೮೭). ೩. [ಜ್ಯೋತಿ] ಭವಿಷ್ಯ ಹೇಳುವುದು. ೪. (ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುವ) ಅಶರೀರ ವಾಣಿ. ೫. ವೇದಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದಂತೆ ಇರುವ ಬೇರೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರಭಾಗಗಳು; ಸ್ಮೃತಿಗಳು. [ಸಂ.]

ಉಪಶ್ಲೋಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಡಾಡು; ಹೊಗಳು : ಒಳ್ಳಿತಪ್ಪ ದಿವಸ ವಾರನಕ್ಷತ್ರ ಮುಹೂರ್ತದೊಳತಿಬಲಮಹಾರಾಜನಂ ಕಂಡಿರ್ವರುಂಬೇಜಱಬೇಱುಪಶ್ಲೋಕಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪-೨೪). [ಉಪಶ್ಲೋಕ₀ + -ಇಸು₃]

ಉಪಷ್ಟಂಭ (ನಾ). ಆಧಾರ; ಆಶ್ರಯ; ನೆಲೆ; ಬಲ : ಕ್ಷಾತ್ರಶಕ್ತಿಗೆ ಧರ್ಮವೇ ಉಪಷ್ಟಂಭ (ಮುಕ್ಸಾರ. ೧೦೩ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ.]

ಉಪಷ್ಟಂಭಕ (ನಾ). = ಉಪಷ್ಟಂಭ : ಅವನ ರಾಜಕಾರ್ಯಪ್ರವೀಣತೆಗೂ ರಣನಿಪುಣತೆಗೂ ಉಪಷ್ಟಂಭಕವಾಗಿ ಅಪಾರವಾದ ಸಹಾಯಸಂಪತ್ತಿಗಳೂ ಇದ್ದುವು (ಆರ್ಯಕೀ. ೯೪). [ಸಂ.]

ಉಪಸಂಗ್ರಹಣ (ನಾ). ೧. ಪಾದವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರ; ಅಭಿವಾದನ : "ಅಭಿವಾದನಮುಪಸಂಗ್ರಹಣಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೭೭-೨೪೪). ೨. ನಮಸ್ಕರಿಸುವವನು; ಅಭಿವಾದನ ಮಾಡುವವನು : "ವಂದಿಸುವ ಮನುಜನುಪಸಂಗ್ರಹಣನೆನಿಸಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೪-೪). [ಸಂ.]

ಉಪಸಂಗ್ರಾಹ್ಯ (ನಾ). (ಪಾದ ಮುಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು) ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅರ್ಹನಾದವನು; ಅಭಿವಾದನ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು : "ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ರಮದಿಂದೆ ಅಭಿವಾದನಮಂ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ವಾತನಂ ಉಪಸಂಗ್ರಾಹ್ಯನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೭೭-೨೪೪). [ಸಂ.]

ಉಪಸಂಪನ್ನ (ಗು). ೧. ಕೂಡಿರುವ; ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ. ೨. ಒದಗಿದ; ಸಂಪಾದಿತವಾದ. ೩. ಸುಸಜ್ಜಿತವಾದ. (ನಾ). ೪. ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ವಧಿಸಿದ ಪಶು : "ಉಪಸಂಪನ್ನಃ . . . ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟ ಪಶು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೯೦). ೫. ಒಗ್ಗರಣೆಯಿಂದ ರುಚಿಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆಹಾರಸಾಮಗ್ರಿ; "ಸರ್ವ ಪರಿಕರದಿಂದ ಬಹಳ ರುಚಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಪದಾರ್ಥ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೬. ತೃಪ್ತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದುದು; ಸಾಕಾದುದು : "ಪರ್ಯಾಪ್ತಂ, ಉಪಸಂಪನ್ನಂ, ತೃಪ್ತಿಃ, ಸೌಹಿತ್ಯಂ – ಈ ೪ ತ(ಣಿ)ಣುವು" (ಹಲಾಯು. ೫೪-೧೭೧). ೭. ಸತ್ತವನು; ಮೃತನಾದವನು : "ಪರಾಸುಃ, ಉಪಸಂಪನ್ನಃ, . . . ಮೃತಃ – ಈ ೫ ಸತ್ತಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೪-೭). [ಸಂ.]

ಉಪಸಂವ್ಯಾನ (ನಾ). ಉಡುವ ಬಟ್ಟೆ, —ವಸ್ತ್ರ : "ಉಪಸಂವ್ಯಾನಂ . . . ನಿವಸನಂ – ಈ ೪ ಉಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೯೦-೩೯೨). [ಸಂ.]

ಉಪಸಂಹರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಬಿಟ್ಟ ಬಾಣವನ್ನು) ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊ; ಮರಳಿ ಪಡೆ : ತೆಗೆಸಿದನು ಶಿಖಿಶರವ ಧನುವಿಂದುಗುಳಿಸಿದ ವಾರುಣವನಭ್ರವ ಮೊಗೆದುದದ್ಭುತವಾರಿಯುಪಸಂಹರಿಸಿದನು (ಸಂಭಪ. ೧೮-೬೬). ೨. ನಿಲ್ಲಿಸು; ಮುಕ್ತಾಯಮಾಡು; ಸಮಾರೋಪಮಾಡು : "ನವೋನವೋ ಭವತಿ ಜಾಯಮಾನೋಽಹ್ನಾಂ" ಎಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಾಕ್ಯಾಂತಮಂ ಜಾಯಮಾನೋಽಹ್ನಮೆಂದು ಉಪಸಂಹರಿಸಲಾಗದು (ಶಮದ. ೬೧ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಅಡಗಿಸು; ನಾಶಮಾಡು; ಕೊನೆಗಾಣಿಸು : ಮಲೆವ ರಿಪು ದಂಡೆತ್ತಿ ಬರೆ ಬೆಸನಾಂತಿವರು ನಡೆದು ಅಲಘುಭುಜಬಲದಿಂದ ಮಂತ್ರದ ಬಲದಿ ಅದನುಪಸಂಹರಿಸಿ ಬರೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೧೬). [ಉಪಸಂಹರಣ₀ + -ಇಸು₃]

ಉಪಸಂಹಾರ (ನಾ). ೧. (ಬಿಟ್ಟ ಬಾಣವನ್ನು) ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ. ೨. ತಡೆಯುವುದು; ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು. ೩. ಮುಕ್ತಾಯ; ಕೊನೆ. ೪. ನಾಶ; ಪ್ರಳಯ. [ಸಂ.]

ಉಪಸಂಹಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಉಪಸಂಹರಿಸು ೨ : ಅಂತು ಸೂಚೀನಾಟ್ಯಪರ್ಯವಸಾನಂಬರಮಾದಾಕೆಗಳಾಡಿದಾಟಮನಿಂದ್ರಂ ನೋಡಿ ಮಚ್ಚಿ ಮಚ್ಚುಗೊಟ್ಟುಪಸಂಹಾರಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೩೪ ವ). ೨. = ಉಪಸಂಹರಿಸು ೩ : ತೇರಂ ಕುದುರೆಯನೆಸಗುವ ಸಾರಥಿಯ ಪೊಡರ್ಪನಯ್ದು ಬಾಣದೊಳುಪಸಂಹಾರಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೬೯).
[ಉಪಸಂಹಾರ + -ಇಸು₃]

ಉಪಸಂಹೃತಿ (ನಾ). = ಉಪಸಂಹಾರ ೪ : ಕೃತಕ ತುರಂಗಮಾಕೃತಿಯನಂದುಪಸಂಹೃತಿಮಾಡಿ ಮುನ್ನಿನಾಕೃತಿಯೊಳೆ ಪೋಗಿ ಪೊಕ್ಕನುಚರಂ ಖಚರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೧೨). [ಸಂ.]

ಉಪಸಚಿವ (ನಾ). ಸಚಿವನಿಗೆ ಎರಡನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವನು : ಶ್ರೀಯುತರು ಹಣಕಾಸಿನ ಉಪಸಚಿರಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣವಚನ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಸನ್ನ (ಗು). ೧. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ; ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದ : ಇಂದುಮುಖಿ ಮೊಲೆಯೂಡಿದಳು ಮುದದಿಂದಖಿಳಭುವನಾಶ್ರಯೋದರಮಂದಿರಂಗುಪಸನ್ನ ಜನ ನಿಜಬಂಧುವಿಂಗೊಲಿದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೭-೨೧). (ನಾ). ೨. ಹತ್ತಿರಬರುವಿಕೆ, —ಸಾರುವಿಕೆ : "ಉಪಸನ್ನಮುಪನತಮುಪಸ್ಥಿತಂ ಸೇರಿಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪-೩೫). [ಸಂ.]

ಉಪಸಮಿತಿ (ನಾ). ಒಳಸಮಿತಿ; ಅಂಗಸಮಿತಿ : ಹುಡುಗರು . . . ಉಪಸಮಿತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿಕೊಂಡು ಸಂಭಾಷಣೆ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೫೭). [ಸಂ.]

ಉಪಸಮುದ್ರ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಸಮುದ್ರ : ಲವಣಸಮುದ್ರದುಪಸಮುದ್ರದ ನಡುವೆ ನಡೆದು (ಆದಿಪು. ೧೩-೩ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಸರ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಹೋಗುವಿಕೆ. ೨. ಹಸುವಿನ ಮೇಲೆ ಗೂಳಿ ಹಾರುವುದು; "ದನದ ಮೇಲೆ ಗೂಳಿ ಹಾರುವಿಕೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉಪಸರಣ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರಹೋಗುವಿಕೆ. ೨. "(ಕಾರ್ಯ, ಮಾರ್ಗ, ಕಥೆ, ಪುಸ್ತಕ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ) ಮುಂಬರಿವು; ಮುನ್ನಡೆ; ನಡಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು; ಸಾಗಿಸುವುದು" (Continuation. ಇಂಕನ). [ಸಂ.]

ಉಪಸರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ : "ಪೊರೆ – ಪೋಪಣೇ, ಉಪಸರ್ಗೇಚ" (ಶಮಧಾ). ೨. ತೊಂದರೆ; ಕಷ್ಟ; ಪೀಡೆ; ಉಪದ್ರವ : ದೇವೋಪಸರ್ಗ ಮನುಷ್ಯೋಪಸರ್ಗ ತಿರಿಕೋಪಸರ್ಗಮಚೇತನೋಪಸರ್ಗಮೆಂದಿಂತು ಚತುರ್ವಿಧಮಪ್ಪುಪಸರ್ಗಮುಮಂ . . . ಸೈರಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧-೨); ಸ್ವರ್ಗವಾಗಿದ್ದುದಹುದು ನಮಗಿಲ್ಲುಪಸರ್ಗವೆಂಬುದು ಕನಸಿನೊಳು ಆರ್ಗೆ ಸುಖವ ಕೊಡದರಸ ನಿನ್ನೊಂದು ಸಂಸರ್ಗದೋಲಗವೆಂದರವರು (ಭರತೇ. ೧೪-೬). ೩. ಅಪಶಕುನ; ಅನಿಷ್ಟವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ನಿಮಿತ್ತ. ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಧಾತುಗಳ ಹಿಂದೆ ಸೇರುವ ಅಕ್ಷರ ಸಮುದಾಯ : ಯಾಸ್ಕರೇ ಮೊದಲಾದವರು ಪದಗಳನ್ನು ನಾಮ ಆಖ್ಯಾತ ಉಪಸರ್ಗ ನಿಪಾತ ಎಂದು ನಾಲ್ಕುವಿಧಗಳಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸಿರುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೭). ೫. ಸಾಂಕ್ರಾಮಿಕ ರೋಗ. [ಸಂ.]

ಉಪಸರ್ಜನ (ನಾ). ೧. ಅನಿಷ್ಟವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಚಿಹ್ನೆ; ಕೇಡು. ೨. ಮುಖ್ಯವಲ್ಲದುದು; ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದುದು.
[ಸಂ.]

ಉಪಸರ್ಪ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಬರುವುದು ; ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು. ೨. ಸೇವಕ : "ಉಪ [ಪ್ರಾಕಾಂ. ಅಪ, ಅವ]ಸರ್ಪನೆನಲು ಚರನೆಂದೊಡರಸಾಳಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೪–೧). [ಸಂ.]

ಉಪಸರ್ಪಣ (ನಾ). ಹತ್ತಿರ ಬರುವುದು ; ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಉಪಸರ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗು ; ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸು. [ಉಪಸರ್ಪಣ + –ಇಸು₃]

ಉಪಸರ್ಯೆ (ನಾ). ಬೆದೆ ಬಂದ ಹಸು : "ಉರ್ಕಿನಾಕಳುಪಸರ್ಯೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೪–೪). [ಸಂ. ಉಪಸರ್ಯಾ]

ಉಪಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯಸಾಕ್ಷಿಗೆ ಪೂರಕವಾದ ಬೇರೊಂದು ಸಾಕ್ಷಿ. ೨. ರುಜುವಾತು : ಮೋಕ್ಷನುಹುದಾಗಿ ಚಂಡಿಗೆ ಶಾಪವಿಮೋಚನೆ ಗಲುಪಸಾಕ್ಷಿಗೈತಂದು ನಿಂದುದು ಹಯಂ ನೀಂ ಮುಟ್ಟಲೀಕ್ಷಣದೊಳೆದ್ದು ಪೋದವುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೩೨). [< ಸಂ. ಉಪಸಾಕ್ಷಿನ್]

ಉಪಸಾಗರ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಸಾಗರ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೧೫ ಕಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಸಿದ್ಧಾಂತ (ನಾ). ಸಿದ್ಧಾಂತಗೊಂಡ ಒಂದು ಪ್ರಮೇಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅನುಪ್ರಮೇಯ : "ಸಿದ್ಧಾಂತವಾದ ಒಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯೊಡನೆ ಸೇರಿಸಿದ, ಆ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಿಂದ ಸುಲಭವಾಗಿ ಅನುಮಾನಿಸಬಹುದಾದ, ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ : ಉಪಸಿದ್ಧಾಂತ : ಅನುಸಿದ್ಧಾಂತ ; ಪರಿಣಾಮ" (Corollary. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಸೂರ್ಯಕ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಸುತ್ತಲೂ ಕಟ್ಟುವ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಪರಿಧಿ : ಪರಿಧಿಯುಪಸೂರ್ಯಕಂ ತತ್ಪರಿವೇಷಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೨–೬೬). [ಸಂ.]

ಉಪಸೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಮೂಲ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಆದ ಸೃಷ್ಟಿ : ಪುದ್ಗಲಂಗಳೊಳ್ ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರದೇಶೋಪಸೃಷ್ಟಿಯಿಂ ಸಮಸಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೮–೨೭ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಸೇವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡು ಸೇವೆ ಮಾಡು ; ಪರಿಚರ್ಯೆಮಾಡು : ಸಂತತಮುಪಸೇವಿಪಂತೆ ಯತಿಕಾಮಿನಿಯರ್ ಮೊಗೆದುಯ್ದು ನೀರ್ಗಳಂ ಲತೆಗೆಱೆವಲ್ಲಿ (ಜಗವಿ. ೧೬–೪೩). [ಉಪಸೇವನ₀ + –ಇಸು₃]

ಉಪಸೇವೆ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡು ಸೇವೆಮಾಡುವುದು ; ಉಪಚಾರಮಾಡುವುದು.'ಉಪಸೇವೆಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಸಂ. ಉಪಸೇವಾ]

ಉಪಸೇವೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡು ಸೇವೆಮಾಡು ; ಉಪಚಾರಮಾಡು : ಕುಲಿಂಗಿಗಳಂ ಕುಬ್ರಾಹ್ಮಣರನುಪಸೇವೆಗೆಯ್ವುದು (ಚಾವುಂಪು. ೨೫೮). [ಉಪಸೇವೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಪಸ್ಕರ (ನಾ). ೧. ಅಲಂಕಾರ. ೨. ಉಪಕರಣ; ಅಣಿ; ಸಾಮಗ್ರಿ : ರಚನೆಯ ಬಗೆ ರಯ್ಯಮಾಗೆಯುಪಸ್ಕರ ಉಚಿತಮೆನಿಸಿಯೊಳ್ಪುವಡೆಯೆ (ಹದಿಬ. ೮–೨೬). ೨. ಮನೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಪಾತ್ರೆ ಪಡಿಗಗಳು; ಗೃಹೋಪಕರಣಗಳು. ೩. ಉಪ್ಪು, ಮೆಣಸು ಮೊದಲಾದ ಪರಿಕರ ; ಸಂಬಾರ; ಮಸಾಲೆ : ಚುಲ್ಲಿ, ಪೇಷಣಿ, ಕಂಡನಿ, ಉಪಸ್ಕರ, ಉದಕುಂಭ–ಎಂಬೈದು ಗೃಹೋಪಕರಣಗಳೂ (ಆರ್ಯಧ. ೧೮೭). [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ಕಾರಕ (ಗು). ೧. ಶೋಭಾಕಾರಕವಾದ. ೨. ಪೂರಕವಾದ : ವ್ಯಂಗ್ಯವು ವಾಚ್ಯಕ್ಕೆ ಉಪಸ್ಕಾರಕವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ (ಭಾರಮೀ. ೩೧೨). [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ತರ (ನಾ). ಹಾಸಿದ್ದು ; ಹಾಸು ; ಚಾಪೆ ಮೊದಲಾದುವು : ರಥಕ್ಕೆ ಹಾಸಿರುವ ಉಪಸ್ತರದ ಮೇಲೆ ನಿಂತು . . . ಏನಾದರೂ ಮಂತಣ ಮಾಡುವನು (ಬುದ್ಧಪ. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ಥ (ಗು). ೧. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ ; ಸಮೀಪದ. (ನಾ). ೨. (ಸ್ತ್ರೀ ಅಥವಾ ಪುರುಷನ) ಜನನೇಂದ್ರಿಯ. ೩. ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವನು ; ಪರಮಾತ್ಮ : ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವನಾದುದರಿಂದ ಉಪಸ್ಥನೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನ ಹೆಸರು (ಹಸಾರ. ೬–೬ ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ಥಾಪನ (ನಾ). ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತರುವುದು ; ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಇರಿಸುವುದು : ಸಾಮಯಿಕಮುಂ ಛೇದೋಪಸ್ಥಾಪನಮುಂ ಪರಿಹಾರವಿಶುದ್ಧಿಯುಂ ಸೂಕ್ಷ್ಮಸಾಂಪರಾಯಮುಂ. . , ನೆಱೆದು ನಿಸ್ಸಂಗರಾಗಿ(ಆದಿಪು. ೧೨–೪ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ಥಿತ (ಗು). ೧. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ ; ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದ : ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವಾದ ಅಡ್ಡಿಗಳು ಉಪಸ್ಥಿತವಾಗುತ್ತವೆ (ಕಸಾಚ. ೬೬). ೨. ಕುಳಿತುಕೊಂಡ ; ಹಾಜರಿರುವ. [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಎದುರಿಗಿರುವುದು ; ಸಮ್ಮುಖತೆ ; ಹಾಜರಿ : ನನ್ನ ತಂಗಿಯ ಉಪಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ತೊಂದರೆಯಾಗಬಹುದೆಂದು ಅವರು ಈ ರೀತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ನಾನು ಊಹಿಸಿದೆ (ಥೇಮ್ಸ್ಗಂ. ೧೬). [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ಥೆ (ನಾ). (ಸ್ತ್ರೀ ಅಥವಾ ಪುರುಷನ) ಜನನೇಂದ್ರಿಯ : ವಾಕ್, ಪಾಣಿ, ಪಾದ, ಪಾಯು, ಉಪಸ್ಥೆ ಎಂದು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಐದು (ನೀಗಟ್ಟು. ೧೩೮). [ಸಂ. ಉಪಸ್ಥ]

ಉಪಸ್ಪರ್ಶ (ನಾ). ೧. ಮುಟ್ಟುವುದು ; ಸ್ಪರ್ಶಿಸುವುದು. ೨. ತೊಳೆಯುವುದು ; ಮಾರ್ಜನ ; ಸ್ನಾನ. ೩. ಆಚಮನ. ೪. ಬಾಯಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ಪರ್ಶನ (ನಾ). = ಉಪಸ್ಪರ್ಶ ೨ : "ಉಪಸ್ಪರ್ಶನಂ, ಆಚಮನಂ– ಈ ೨ ಅಂಗದಂಟು ಬಾರಿಸುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೪–೨೫೪). [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ಮೃತಿ (ನಾ). ಮುಖ್ಯಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲದೆ ಬೇರೆಯ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥ. [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ವರ್ಗ (ನಾ). ಸ್ವರ್ಗದ ಸಮೀಪದ ಸ್ವರ್ಗ : ವಿಪುಲ ವ್ಯಾಕರಣದಿ ಸ್ವರ್ಗದೊತ್ತಿಗೆ ನಾಮ ಉಪಸ[ಸ್ವ]ರ್ಗವೆಂದಹುದಾಗಿ ಉಪಸರ್ಗವೆನಬೇಡ ಉಪಸ್ವರ್ಗವೆನಬೇಕು ಲಿಪಿಗೊತ್ತು ತಪ್ಪಿತು ಕೆಳಗೆ (ಭರಚ. ೧೪–೭). [ಸಂ.]

ಉಪಹತ (ಗು). ತೊಂದರೆಗೆ ಒಳಗಾದ ; ಕೇಡಿಗೆ ಗುರಿಯಾದ ; ದುರ್ಬಲವಾದ : ಉಪಹತರಲ್ಲದ ಚಂದ್ರ ಶುಕ್ರರು ಸ್ತ್ರೀಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬುಧ ಶನಿ ಸೂರ್ಯಕುಜ ಗುರುಗಳು ಪುರುಷಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವಾಗ ಬಲಿಷ್ಠರು (ಜಾತತಿ. ೨–೭ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಹತಿ (ನಾ). ೧. ಹೊಡೆತ ; ಪೆಟ್ಟು : ತಜ್ಜಲದೋಪಹತಿಯಿಂ ಬೆಱೆಕೊಂದು ಸರೋವರಮೆಂಬ ಸಂದೆಯಮಂ ಸಂದಿಸುವಚ್ಛೋದ ಸರೋವರಮಂ ಕಂಡು (ಕಾದಂಉ. ೫೩೯). ೨. ಕೇಡು ; ಅಪಾಯ ; ತೊಂದರೆ ; ಹಾನಿ : ರನ್ನದ ದೀವಿಗೆ ಪರುಷಪವನಹತಿಯಂ ಬಗೆಯದವೊಲ್ ಸೀತೆ ಬಗೆದಳಿಲ್ಲುಪಹತಿಯಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೯–೧೯೦). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಲೋಪ : ಉಪಹತಿ ನಾಲ್ಕೈದೆಂಬಿವಱುಪಧೆಯೊಳಾಱೆಂಬಿದರ್ಕೆ ಮೊದಲೊಳ್ ಹ್ರಸ್ವಂ (ಶಾವ್ಯಾವ. ೨೬೭). ೪. ಅಶಾಂತಿ ; ಕ್ಷೋಭೆ ; ಉದ್ವೇಗ. [ಸಂ.]

ಉಪಹತಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತೊಂದರೆಮಾಡು ; ಹಿಂಸೆಪಡಿಸು : ಬನದ ತಪಸ್ವಿಗಳ್ಗುಪಹತಿಗೆಯ್ವುದಿದಂ ತವಿಪುದೆನಗೆ ಕರ್ತವ್ಯಮಕ್ಕುಂ (ಶಬಶಂ. ೪–೨೪ ವ). [ಉಪಹತಿ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಪಹಸಿತ (ಗು). ೧. ಹಾಸ್ಯಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ನಗೆಗೆ ಗುರಿಯಾದ: ಉಪಹಸಿತ ಸನತ್ಕುಮಾರ ನಳಕೂಬರ ಮಕರಕೇತು ಸೌಂದರ್ಯನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೧ ವ). (ನಾ). ೨. ತಿರಸ್ಕಾರ ಅಥವಾ ಅಪಹಾಸ್ಯ ದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಗೆ. ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಹಾಸ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಹಾಸ್ಯವು ಆರು ವಿಧವೆಂದು ಈಚಿನ ಲಾಕ್ಷಣಿಕರು ಅಂಗೀಕರಿಸು ತ್ತಾರೆ. ಉತ್ತಮಪ್ರಕೃತಿ (ಎಂದರೆ ಸ್ವಭಾವ) ಉಳ್ಳವರಲ್ಲಿ ಸ್ಮಿತ ಹಸಿತ ಗಳೂ ಮಧ್ಯಮಪ್ರಕೃತಿಯವರಲ್ಲಿ ವಿಹಸಿತ ಉಪಹಸಿತಗಳೂ... ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆ (ಭಾರಮಿ. ೯೦೩). [ಸಂ.]

ಉಪಹಾರ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತರುವುದು; ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ತರು ವುದು. ೨. ಬಲಿ; ನೈವೇದ್ಯ; ಅರ್ಪಣೆ. ೩. ಪೂಜೆ; ಅರ್ಚನೆ: ಭರತೇ ಶ್ವರಚಕ್ರವರ್ತಿಮಹೀತಳನಿಹಿತಮಣಿಕಿರೀಟರಶ್ಮಿಸಂದೋಹ ಸಾಂದ್ರ ಕುಂಕುಮಪಂಕದಿಂ ವಿಹಿತೋಪಹಾರನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೩-೮೨ ವ). ೪. ಕಾಣಿಕೆ; ನಜರು: "ಉಪಹಾರಮೆನಲ್ ಪಸರಮೆಂದು ತಿಳಿಗೆ" (ಭಾರನಿ. ೬೨); ದೇವದಾನ ಅಕ್ಷೀಣಿ ಆಗಾಮಿ ಕಾಣಿಕೆ ಉಪಹಾರ ಮೊದಲಾಗಿದ್ದ ಸಮಸ್ತ ಆ ×× ರಾಮಕೃಷ್ಣದೇವರವರೆ ಕೊಂಬರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೧೭-೨; 13ನೆಯ ಶತ). ೫. ತಿಂಡಿ. 'ಉಪಹಾರ ಗೃಹ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಹಾರಗೃಹ (ನಾ). ಉಪಹಾರವನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಮನೆ; ಹೋಟೆಲು: ನಮ್ಮ ಸ್ನೇಹಿತರು ಒಂದು ಉಪಹಾರಗೃಹವನ್ನು ತೆರೆದಿ ದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಉಪಹಾರ + ಗೃಹ]

ಉಪಹಾಸ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಂಗ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಗೆ; ವಿಡಂಬನೆ; ಹಾಸ್ಯ: ಭಾವಿಸಿ ವಂದಿಜನಂ ಪ್ರಸ್ತಾವದೊಳುಪಹಾಸ ಲವಮನೊಡರಿಸೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೫೦); ಬಿಲ್ಲ ಕೊಪ್ಪಿನ ಮೇಲೆ ಚಾಚಿದ ಗಲ್ಲದುಪಹಾಸದ ನುಡಿಯ ಮೈಭುಲ್ಲಣೆಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೬೩). ೨. ತಿರಸ್ಕಾರ; ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವುದು. [ಸಂ.]

ಉಪಹಾಸಕ (ನಾ). ವಿಡಂಬನಕಾರ. [ಸಂ.]

ಉಪಹಾಸನ (ನಾ). [ರಾಜನೀ] ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಂಧಿ ಯಾವುವೆಂದೊಡೆ:—ಸಂಪ್ರದಾನ ಕಪಾಲ ಉಪಹಾಸನ ... ಸ್ಕಂಧೋಪನಯಮೆಂದು ಷೋಡಶವಿಧಮಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೦-೮). [ಸಂ.]

ಉಪಹಾಸಿ (ಗು). ಹಾಸ್ಯಮಾಡುವ; ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ: ನಿರಾಕುಳ ಸ್ವಾಂತನಪಗತರಾಜ್ಯಚಿಂತನಮರಸೌಂದರೀವಿಳಾಸೋಪಹಾಸಿ ಗಗನಚರ ಸೌಂದರೀಮನೋನಯನಸೌಂದರನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧-೮೧ ವ). [< ಸಂ. ಉಪಹಾಸಿನ್]

ಉಪಹಿತ (ಗು). ೧. ಕೂಡಿರುವ; ಸೇರಿರುವ; ಸಂಬಂಧಿಸಿದ: ಮೂಡಣ ಭರತದೊಳ್ ಉಪಹಿತಲೋಭವಶಜನಪರಿಪೂರ್ಣ ನಾನಾನಗರ ನಂದನವನನದೀರತ್ನನಿಕರಾಕರ ಸರಃಕೇದಾರಸಾರ ಸಂಪದ್ವಿಷಯಮುಪ್ಪ ಆಳಕಾವಿಷಯಮೆಂಬ ದೇಶದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೭೯ ವ); ತಿಳಿ ಬಗೆಯಿಂ ಪರಮಾರ್ಥಾದ್ಯುಪಹಿತಮಂ ಹಿತಮುಂ ನೀಂ (ಸೌನಂದ. ೯-೪೯). ೨. ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ. ೩. ಅವಲಂಬಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಉಪಹೃತ (ಗು). ೧. ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತರಲ್ಪಟ್ಟ; ಕರೆತರಲಾದ. ೨. ಅರ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಉಪಹ್ವರ (ನಾ). ೧. ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರದೇಶ; ನೆರೆಹೊರೆ; ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಥಳ. ೨. ರಹಸ್ಯ ಪ್ರದೇಶ; ಗುಪ್ತವಾದ ಸ್ಥಳ: "ರಹಃ ... ಉಪಹ್ವರಂ – ಈ ೯ ಏಕಾಂತಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧೭-೨೩). [ಸಂ.]

ಉಪಳ 'ಉಪಲ' ನೋ.

ಉಪಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯವಾದ ಅಂಗದ ಒಳವಿಭಾಗ; ಅಂಗ ದೊಳಗಿನ ಅಂಗ,—ಅಂಶ: ಒಡಲನಾವರಿಸಿದಂಗೋಪಾಂಗ ಸಂಕುಳದ ನಡುವೆ ನಯನದ್ವಯಂಗಳು (ಹಚಕಾ. ೨-೫). ೨. ಹಣೆ ಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಗಂಧದ ಬೊಟ್ಟು,—ತಿಲಕ. ೩. ಶಾಸ್ತ್ರದ ಅಥವಾ ವೇದದ ಬೇರೆಬೇರೆ ವಿಭಾಗ; ಮೀಮಾಂಸೆ, ನ್ಯಾಯ, ಪುರಾಣ, ಸ್ಮೃತಿಗಳೆಂಬ ವೇದಗಳ ನಾಲ್ಕು ಉಪಾಂಗಗಳು. ೪. [ಸಂಗೀತ] ರಾಗದ ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಉದಿಸಿದುವು ರಾಗಾಂಗ ಭಾಷಾಂಗಮಾ ಕ್ರಿಯಾಂಗಮುಪಾಂಗಮೆಂಬ ನಿಜಭಾಷೆ ಯೊಳು ನೂಱೊಂದು ರಾಗಂಗಳು (ಮಂಗರಾ. ೨೪-೫). ೫. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ವಾದ್ಯ ವಿಶೇಷ; ಉಪ್ಪಂಗ: ಚಿಂಗು ದಂಡಿಗೆ ಮುಖವೀಣೆ ತಿತ್ತಿ ಜಂತ್ರವುಪಾಂಗ ಮುಂತಾದುವನಾಂತು (ಭರಚ. ೪೭-೪೭). [ಸಂ.]

ಉಪಾಂತ (ನಾ). ೧. ಸಮೀಪ; ಹತ್ತಿರ: "ಸಮೀಪಂ ... ಉಪಾಂತಂ, ಆಪದಾಂತರಂ – ಈ ೧೮ ಸಮೀಪಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೫-೭೮). ೨. ಒಂದು ಬಿಟ್ಟು ಕಡೆಯದು. 'ಉಪಾಂತಾಕ್ಷರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಾಂತಾಕ್ಷರ (ನಾ). ಕೊನೆಯ ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನ ಅಕ್ಷರ: ಪೊಱಗು ಒಳಗು ಪೊಸತು ಪೞದು ಎಳದು ಎಂಬಿವರ್ಕೆ ಸಮಾಸವಿಷಯ ದೊಳುಪಾಂತಾಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಲೋಪಮಾಗಿ (ಶಮದ. ೫೮ ವೃತ್ತಿ). [ಉಪಾಂತ + ಅಕ್ಷರ]

ಉಪಾಂತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ: ಅಮಿತ ಜಿನಮಾಳೆಯೊಳ್ ವರ್ಧಮಾನಜಿನನೆಂತುಪಾಂತ್ಯದೊಳ್ ನೆಗೞ್ದವೊಲ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೨೪). ೨. ಕಡೆಯದರ ಸಮೀಪದ್ದು; ಕೊನೆಯದರ ಹಿಂದಿ ನದು: ಉಪಾಂತ್ಯದಕಾರದ ನೆಲೆಯೊಳೊಕಾರಂ... ಅಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೦). [ಸಂ.]

ಉಪಾಂಶು (ನಾ). ೧. ಗುಟ್ಟು; ರಹಸ್ಯ: ಸುರಾರಿ ಕುತರ್ಕೋಕ್ತಿಯ ನೆಂತು ಪೂಣ್ದು ಬೆಸವೇೞ್ದನದಂ ಮಾರ್ಕೊಂಡುಪಾಂಶುವೆನ್ನದುದರ್ಕ ಪರಿಜ್ಞಾನದಾನಪತಿ ಕೈಕೊಂಡಂ (ಜಗವಿ. ೫-೬೫). ೨. ಇತರರಿಗೆ ಕೇಳಿಸದಂತೆ ಮೆಲುದನಿಯಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವುದು. 'ಉಪಾಂಶು ಜಪ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಾಂಶುಜಪ (ನಾ). ಇತರರಿಗೆ ಕೇಳಿಸದಂತೆ ಮೆಲುದನಿಯಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವ ಮಂತ್ರ: "ತನ್ನ ಕಿವಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಕೇಳಿಸುವ ಹಾಗೆ ಓಷ್ಠಸ್ಪಂದಮಾತ್ರದಿಂದ ಜಪಿಸುವುದೇ ಉಪಾಂಶುಜಪವೆನಿಸುವುದು" (ಅಷ್ಟಾವಿ. ೯). [ಉಪಾಂಶು + ಜಪ]

ಉಪಾಂಶುವಧೆ (ನಾ). ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ನಡಸುವ ಕೊಲೆ; ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಕೊಲ್ಲುವುದು. 'ಉಪಾಂಶುವಧೆಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಉಪಾಂಶು+ವಧೆ]

ಉಪಾಂಶುವಧೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಕೊಲ್ಲು; ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಕೊಲೆಮಾಡು: ಮದೀಯಜನಕನಂ ಚಂದ್ರೋದರ ವಿಯಚ್ಚರೇಂದ್ರ ನನುಪಾಂಶುವಧೆಗೆಯ್ದುದುಮೆಮ್ಮ ಪರಿಜನಮೋಡಿಪೋಗಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೩೨ ವ). [ಉಪಾಂಶುವಧೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಪಾಂಸು (ನಾ). ರಹಸ್ಯ; ಗುಟ್ಟು: ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನಂ ಬಿಲ್ಗೊಳಲುಂ ಭೀಮಸೇನಂ ಗದೆಗೊಳಲುಮಾಂಪುದರಿದುಪಾಂಸುವದೆ ಕೆಯ್ಗೆಮಾಡುವು ದುತ್ತಮಪಕ್ಷಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೦ ವ). [< ಸಂ. ಉಪಾಂಶು]

ಉಪಾಕರಣ (ನಾ). ೧. ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ತರುವುದು; ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಕರೆಯುವುದು. ೨. ಸಂಸ್ಕಾರ ಪೂರ್ವಕ ವಾಗಿ ವೇದವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದು. ೩. ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಯಜ್ಞಪಶುವನ್ನು ಪ್ರೋಕ್ಷಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಉಪಾಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಆರಂಭ; ಉಪಕ್ರಮ; ಸಿದ್ಧತೆ. ೨. ಪ್ರತಿ
ವರ್ಷವೂ ಶ್ರಾವಣಮಾಸದ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯಂದು ಆಚರಿಸುವ
ಕರ್ಮ; ಜನಿವಾರದ ಹಬ್ಬ; ಶ್ರಾವಣಿ. [< ಸಂ. ಉಪಾಕರ್ಮನ್]

ಉಪಾಕೃತ (ಗು). ೧. ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಬರಮಾಡಿ
ಕೊಂಡ. (ನಾ). ೨. ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಧಿಸಿದ
ಯಜ್ಞಪಶು: "ಮಂತ್ರಿಸಿದ ಪಶು ಉಪಾಕೃತಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು.
೬೯–೨೬೩). [ಸಂ.]

ಉಪಾಖ್ಯಾನ (ನಾ). ೧. ಹಿಂದೆ ನಡೆದಿರುವ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸು
ವುದು; ಪೂರ್ವಕಥೆ. ೨. ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಥೆಯ ನಡುವೆ ಬರುವ
ಸಣ್ಣಕಥೆ: ಪೆಜವುಮುಪಾಖ್ಯಾನ ಕಥೆಗಳೊಳಮೊಂದುಮಂ ಕುಂದಲೀ
ಯದೆ ಪೇೞ್ದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೫೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಾಗಮ (ನಾ). ೧. ತಲಪುವುದು; ಬಂದು ಸೇರುವುದು.
೨. ಒದಗುವುದು; ಉಂಟಾಗುವುದು. ೩. ಸಮ್ಮತಿ; ಒಪ್ಪಿಗೆ.
೪. ವಾಗ್ದಾನ; ಮಾತುಕೊಡುವುದು. ೫. ಅಮುಖ್ಯ ಅಥವಾ
ಗೌಣವಾದ ಆಗಮ. [ಸಂ.]

ಉಪಾಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಮಂತುಳ್ಳಿ, ಉಪಾಗಿ, ಮೆಂತೇ
ಹುಳಿ (ವೈಔಗಿ. ೩೮–೬೫೪). [?]

ಉಪಾಗ್ರ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ರದ ಹಿಂದಿನದು; ಉಪಾಂತ್ಯ. ೨. ಅಧೀನ
ವಾದುದು; ಗೌಣ: "ಉಪಾಗ್ರಂ, ಉಪಸರ್ಜನಂ – ಈ ೨
ಪೂ[ಹೊ]ರ್ದುಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೬–೬೮). [ಸಂ.]

ಉಪಾತ್ತ (ಗು). ೧. ಸಂಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಪಡೆದ: ಉಪಾತ್ತ ಕಾಳಿಮ
ಪಯೋಧರಾಸ್ಯತೆಯಿಂ ಪೋಲ್ತುದಭ್ರಾಗಮಂ ಸಗರ್ಭಾಂಗನೆಯಂ
(ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪–೪೩). ೨. ಉಂಟುಮಾಡುವ; ತರುವ: ಸುಖಮಿದು
ದುಃಖೋಪಾತ್ತಮಿದೆಂದಱಿಪುಗುಮಾ ಪರಮ ಕವಿಪ್ರಧಾನರಾ ಕಾವ್ಯಂ
ಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೮). ೩. ಒಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಒಯ್ದ. ೪. ಕೈಕೊಳ್ಳ
ಲ್ಪಟ್ಟ; ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ. (ನಾ). ೫. ಮದವಿಳಿದ ಆನೆ: "ಮದವಿೞಿ
ದಾನೆ ಉಪಾತ್ತ [ಪಾಠಾಂ. ಉದ್ವಾಂತ] ಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು.
೩೭–೬೭). [ಸಂ.]

ಉಪಾತ್ಯಯ (ನಾ). ಕ್ರಮ ಅಥವಾ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಉಲ್ಲಂಘನೆ;
"ಕ್ರಮುತಪ್ಪುವುದು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉಪಾದಾನ (ನಾ). ೧. ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು;
ಗ್ರಹಿಸುವುದು; ಗ್ರಹಿಕೆ. ೨. ಒಯ್ಯುವುದು. ೩. ಹಿಂದೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು
ವುದು; "ವಿಷಯಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದ ಕಣ್ಣು ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿ
ಯಗಳನ್ನು ಹಿಂದಿರುಗಿಸುವಿಕೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೪. ಉಪಾಯನ;
ಪಾರಿತೋಷಿಕ. ೫. ಲಂಚ: "ಲಂಚಃ, ಉತ್ಕೋಚಃ, ಉಪಾದಾನಂ,
ಉಪಚಾರಃ, ಆಮಿಷಃ – ಈ ೫ ಲಂಚಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೧–೨೮೦).
೬. ವಸ್ತುವಿನ ಮೂಲ ಸಾಮಗ್ರಿ. 'ಉಪಾದಾನಕಾರಣ' ಪರಾ.
೭. ಭಿಕ್ಷೆ; ತಿರುಪೆ: ಉಪಾದಾನಕ್ಕೆ ಯಾರು ಬಂದರೂ ಅಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದನು
(ನೀತಿಚಿಂ. X, ೩).

ಉಪಾದಾನದವರು = ಭಿಕ್ಷುಕರು; ತಿರುಪೆಯವರು: ಆಪ್ತರಾದ
ಕೆಲವು ಗೂಢಚಾರರಿಗೆ ಉಪಾದಾನದವರ ವೇಷವನ್ನು ಹಾಕಿಸಿ ಕಳುಹಿಸುತಾ
(ಮುಸುಗ. ೫೫). [ಸಂ.]

ಉಪಾದಾನಕಾರಣ (ನಾ). ಮೂಲಕಾರಣ; ಮೂಲ ಸಾಮಗ್ರಿ:
ಈ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಪ್ರಧಾನವೆಂಬ ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಉಪಾದಾನಕಾರ
ಣವು ಎಂದರೆ ಭೂಷಣಗಳಿಗೆ ಬಂಗಾರದಂತೆ ಪರಿಣಮಿಸುವ ಕಾರಣವು
(ಹಿಂದಸಾ. ೯೩). [ಉಪಾದಾನ + ಕಾರಣ]

ಉಪಾದಿಕೆ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ: ಹಸಿವುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕ ವ್ಯಾಪಾರ ಬಿಡದು
ಶೀತವುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕವುಪಾದಿಕೆ ಬಿಡದು (ಪದಗೋ. ೧೨೬–೧೧೮).
[< ಸಂ. ಉಪಾಧಿಕಾ]

ಉಪಾದೆಯ 'ಉಪಾದ್ಯ₁' ನೋ.

ಉಪಾದೇಯ (ಗು). ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ
ಅರ್ಹವಾದ; ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ: ನಿನ್ನ ಬೆಸಗೊಂಡ ತತ್ತ್ವಮುಂ
ಹೇಯೋಪಾದೇಯರೂಪದಿಂ ದ್ವಿವಿಧಮಕ್ಕುಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೬೧ ವ).
[ಸಂ.]

ಉಪಾದೇಶ (ನಾ). ಸೂಚನೆ; ನಿರ್ದೇಶನ: ಆದಾನಱಿವೋರುಂ
ಅಱಿವಲ್ಪಟ್ಟಿದೋರ್ ಮನದೆ ನೆನೆವೋರುಂ ಅಱಿಮೆನೆನ್ದುಪಾದೇಶಂ
ಕೊಡುವೋರುಂ ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕ ಸಂಯುಕ್ತರಪ್ಪೊರ್ (ಎಕ. VI,
ಕೊಪ್ಪ. ೩೮–೯; 675). [ಸಂ.]

ಉಪಾದ್ಯ₁, ಉಪಾದೆಯ, ಉಪಾಧ್ಯ (ನಾ). ೧. ಉಪಾಧ್ಯಾಯ;
ಶಿಕ್ಷಕ: ರುಗ್ವೇದವನೋದಿಸುವ ಖಂಡಿಕದ ಉಪಾದ್ಯರ ಜೀವಿತಕ್ಕೆ
ವರ್ಷ ೧ಕ್ಕೆ ಗದ್ಯಾಣಂ ಆಱು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೨೭–೩೩; 1290);
ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ತಂದೆಯೂ ಉಪಾದ್ಯನೂ . . . ವಿದ್ಯೆ ಕಲಿಸಿದರು (ಕಥಾಮಂ.
೧೧೨). **ಉಪಾದೆಯ**: ೧. (೬). **ಉಪಾಧ್ಯ**: ೧. ಪುರಾಣವ ಹೇಳುವ
ವೆಂಕಣ್ಣ ಉಪಾಧ್ಯರಿಗೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೦–೧೭; 1409); ಏನು
ಸುದ್ದಿಯುಪಾಧ್ಯರೆದ್ದಿರಿದೇನು ಧನುವಿಂಗಲ್ಲಲೇ (ಕುವ್ಯಾ ಆ. ೧೫–೧೦);
ಗುತ್ತಿನ ಭಂಟರು . . . ಉಪ್ಪಿನಂಗಡಿ ಉಪಾಧ್ಯರು ಮೊದಲಾದವರೆಲ್ಲರೂ
ಬಂದಿದ್ದರು (ಈಕಥೆ. ೧೦೭). ೨. ಉಪಾಧ್ಯಾಯನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ವೃತ್ತಿ
(?): ಅತಿಮೋಘ ಹೊಂನಿಭಟ್ಟರ ದೇವರ ಭಟರಿಗೆ ಸಲುವ ಉಪಾಧ್ಯಕೆ
ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯಕೆ ಸ್ವಾಸ್ತ್ಯಯಿರಲಾಗಿ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೨೧–೩೦; 1655).
[< ಸಂ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯ]

ಉಪಾದ್ಯ₂ (ಗು). ಮೊದಲನೆಯದರ ಹತ್ತಿರದ; ಎರಡನೆಯ:
ಪುರುದೇವಾಜಿತದೇವರಿರ್ವರೆ ದಲಾದ್ಯೋಪಾದ್ಯ ತೀರ್ಥೇಶ್ವರರ್ (ಅಜಿಪು.
೧೨–೭). [ಸಂ.]

ಉಪಾದ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟದ ಸಮೀಪ, —ಹತ್ತಿರ. ೨. ಸಮೀಪದ
ಬೆಟ್ಟ: ವಿಷಯಸೌಖ್ಯಾಯತ್ತನತ್ಯಂತ ಲೋಭವಿಷಗ್ರಸ್ತನುಪಾದ್ರಿಯೊಳ್
. . . ಬೆಂದು (ಆದಿಪು. ೫–೪). [ಸಂ.]

ಉಪಾಧಿ₁ (ನಾ). ೧. ಧರ್ಮದ ವಿಷಯವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಚಿಂತನೆ.
೨. ಕುಟುಂಬ ಪೋಷಣೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ. [ಸಂ.]

ಉಪಾಧಿ₂ (ನಾ). ೧. ತೋರಿಕೆ; ವೇಷ; ಮೋಸ; ವಂಚನೆ;
ಯುಕ್ತಿ. ೨. ಒಂದು ವಸ್ತು ಇತರ ವಸ್ತುಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯ
ದೆಂದು ತೋರಿಸುವ ವಿಶಿಷ್ಟಗುಣ; ವಿಶೇಷ ಲಕ್ಷಣ.
೩. ಬಿರುದು; ಪ್ರಶಸ್ತಿ; ಪದವಿ: ಯಾವ ಉಪಾಧಿಗಳ ಚಿಂತೆ
ಚಾಪಲ್ಯವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಹಿಡಿದ ವ್ರತವನ್ನು ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಸಾಧಿಸಬಲ್ಲವನು
(ಬಂಕಿಮ. ೧೮೫). ೪. ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು; ಲಗತ್ತಾದದ್ದು: ಯಾ
ಗ್ರಾಮದ ಚತುಸ್ಸೀಮೆಗೆ ಸಲುವ . . . ಹಲ ಉಪಾಧಿಗಳೂ ಸಹ ಸೇರ್ಸಿ
ಕೊಟ್ಟೆವು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೬೩–೮; 1470); ಅಂತಃಕರಣದ ಉಪಾಧಿ
ಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೇವಲ ಚೈತನ್ಯವೇ ಜೀವ (ಅಮೃತ. ೩–೨೧ ಟೀಕೆ).
೫. ಕಾರಣ; ಹೇತು. ೬. ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ; ಉಪದ್ರವ: ಎಲ್ಲಿ
ಸುಳಿದಡೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಿ ಬಿಡದಯ್ಯ ಈ ಉಪಾಧಿಗೆ ಅಪಾಯವನಿತ್ತು
ನಿರುಪಾಧಿಯಲ್ಲಿ ನಿಲಿಸಯ್ಯ (ಆದವ. ೨೭); ಎತ್ತುಗಳ ಕೊಂಬುಗಳಿಗೆ
ಉಪಾಧಿಯಿಲ್ಲದಂತೆ ಪಂಜುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ (ಮಹಾವಂ. II, ೧೧೪).
[ಸಂ.]

ಉಪಾಧಿಕ (ನಾ). "ಅತ್ಯಧಿಕ ವಿಷಯಲಂಪಟ; ಸಂಸಾರಭಾರವ ಹೊತ್ತವ" (ಚನ್ನವ. ಕೋಶ); ಊರೊಳಗಿರ್ದಡೆ ಉಪಾಧಿಕನೆಂ [ಪಾಠಾಂ ಸಂಸಾರಿಯಂ]ಬರು ಅಡವಿಯೊಳಗಿರ್ದಡೆ ಮೃಗನೆಂಬರು (ಚನ್ನವ. ಕ. ೫೨೫). [ಸಂ.]

ಉಪಾಧಿವಂತ (ನಾ). ಬಿಡುವಿಲ್ಲದವನು; ಗಡಿಬಿಡಿಕಾರ (ಕಿ). [< ಸಂ. ಉಪಾಧಿಮತ್]

ಉಪಾಧ್ಯ 'ಉಪಾದ್ಯ' ನೋ.

ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷ (ನಾ). ಅಧ್ಯಕ್ಷರಿಗೆ ಎರಡನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವನು: ರಾಜ್ಯಸಭೆಯ ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಾಧ್ಯತನ (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯಾಯ ವೃತ್ತಿ, —ಕೆಲಸ: (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೮೧ ಕಿ). [ಉಪಾಧ್ಯ (< ಉಪಾದ್ಯ$_1$) + -ತನ]

ಉಪಾಧ್ಯಾಯ (ನಾ). ೧. ಓದಿಸುವವನು; ಪಾಠಹೇಳಿಕೊಡುವವನು; ಶಿಕ್ಷಕ; ಅಧ್ಯಾಪಕ: "ಅಧ್ಯಾಪಕಃ, ಉಪಾಧ್ಯಾಯಃ – ಈ ೨ ಓದಿಸುವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೬-೨೪೬); ಉಪಾಧ್ಯಾಯಂಗೆ ಕಟಿಮೆಯ ಕೂಟುಂ ತುಪ್ಪಮುಂ ತೊವೆಯುಮನುಣಲ್ಕೊಟ್ಟು ಕುಮಾರನನೋದಿಸುಗೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೯-೧೩). ೨. [ಜೈನ] ಪಂಚಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ: ಕಣ್ಣೊಜಿ ಕಲ್ಪಿಪ್ಪುಪಾಧ್ಯಾಯರ್ ಜ್ಯೋತಿಸುಗೆಮ್ಮ ಚಿತ್ತಗೃಹದೊಳ್ ರತ್ನತ್ರಯಜ್ಯೋತಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೧-೪). [ಸಂ.]

ಉಪಾಧ್ಯಾಯತೆ (ನಾ). = ಉಪಾಧ್ಯತನ: ಮರ್ಮರಧ್ವನಿ ಪಜಿಯಾಗೀ ಪವನಂ ಲತಿಕಾಲಾಸ್ಯೋಪಾಧ್ಯಾಯತೆಯನಜಿಪಿ ತೀಡುಗುಮಗದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೦೧). [ಸಂ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯತಾ]

ಉಪಾಧ್ಯಾಯರಹಸ್ಯ (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಬೋಧಿಸದೆ ಗೂಢವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ರಹಸ್ಯ: ಅಲ್ಲಿಯೇನಾನುಮುಪಾಧ್ಯಾಯರಹಸ್ಯಮುಕ್ಕುಮದುವುಂ ಸೂಚನಾಮಾತ್ರದೊಳ್ ವಿದಿತಮಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೨೨ವ). [ಉಪಾಧ್ಯಾಯ + ರಹಸ್ಯ]

ಉಪಾಧ್ಯಾಯಾನಿ (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯಾಯನ ಹೆಂಡತಿ. [ಸಂ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯಾನೀ]

ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಉಪಾಧ್ಯಾಯನ ಹೆಂಡತಿ, —ಪತ್ನಿ. ೨. ವಿದ್ಯೆ ಕಲಿಸುವವಳು; ಶಿಕ್ಷಕಿ: ಸ್ತ್ರೀಯರು ವೇದಾಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಪಾಣಿನಿ ಮೊದಲಾದವರ "ಉಪಾಧ್ಯಾಯಾ, ಉಪಾಧ್ಯಾಯೀ, ಆಚಾರ್ಯಾ" ಮೊದಲಾದ ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೫೮). [ಸಂ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯೀ]

ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿನಿ (ನಾ). ೧. = ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿ ೧: ಉಪಾಧ್ಯಾಯಪತ್ನೀ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿನಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೫೯). ೨. = ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿ ೨: ಆಕೆ ಪ್ರೌಢಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿನಿಯಾಗಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿನೀ]

ಉಪಾನತಿ (ನಾ). ಮೆಟ್ಟು; ಪಾದರಕ್ಷೆ: "ಚರ್ಮಪಾದುಕಮುಪಾನತಿಯೆನಲ್ ಕೆರವು" (ಮಂಗರಾ. ೭೧-೧೮). [< ಸಂ. ಉಪಾನಹ್]

ಉಪಾನಹ (ನಾ). = ಉಪಾನತಿ: ಪ್ರದ್ಯೋತಮಾನ ಚರ್ಮರತ್ನೋಪಾನಹನಾಗಿ . . . ಆಭರಣಂಗಳಂ ತೊಟ್ಟು (ಚಾವುಂಉ. ೭೦). [ಸಂ. ಉಪಾನಹ್]

ಉಪಾಯ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರುವುದು; ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಸೇರುವುದು. ೨. ಸಾಧನ; ಯುಕ್ತಿ; ಹಂಚಿಕೆ: ಈ ಶಿಶುವಂ ನಮ್ಮ ಸಂತಾನಕ್ಕುಜಿಪಿ ಕೃತಕೃತ್ಯರಪ್ಪುದರ್ಕುಪಾಯಮಾವುದು . . . ಎಂದು ನಾಡೆಯುಂ ಮಜುಗಿ (ಜಗವಿ. ೩-೬ವ); ಅಪಾರಮಹಿಮೆಯ ಉಡುಪಿಯ ಕೃಷ್ಣನ ಉಪಾಯದಿಂದಲಿ ನೆನೆ ಮನವೇ (ಪುರಂದ. ೧-೩೦-೬). ೩. [ರಾಜನೀ] ಸಾಮ, ದಾನ, ಭೇದ, ದಂಡ ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ನಾಲ್ಕು ಉಪಾಯಗಳು: ಸಾಮಾದಿಯಾಗಿ ದಂಡಪರ್ಯಂತಮಾವುಪಾಯಂ ನಾಲ್ಕು ತೆಜನಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೮-೨೧). ೪. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಮೋಕ್ಷಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಅವಲಂಬಿಸುವ ಭಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನ, ಕರ್ಮಮಾರ್ಗಗಳು: ಭಕ್ತಿಯೋಗಕ್ಕೆ ಯೋಗವೆಂದರೆ ಉಪಾಯಮಾರ್ಗವೆಂದರ್ಥ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೫೭). ೫. (ಆಲಂ). ಸುಲಭ; ನಾಜೂಕು: ಅಂತು ಆ ಕೆಲಸವನ್ನು ಉಪಾಯವಾಗಿ ಸಾಧಿಸಿಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ). [ಸಂ]

ಉಪಾಯಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಪಡೆ; ಅವಕಾಶವನ್ನು ಹೊಂದು: ಅಕಟಾ ಒಮ್ಮೆಯೆಮ್ಮವನು ಮಡಿಹಿಸಲ್ಕಿಂದೊಂದುಪಾಯಂಬಡೆದು (ಬಸಪು. ೫೮-೪೨). [ಉಪಾಯ + ಪಡೆ$_1$]

ಉಪಾಯಗಾರ (ನಾ). ಯುಕ್ತಿವಂತ; ತಂತ್ರಿ: "ಪ್ರವೀಣಃ . . . ಕುಶಲಃ – ೧೦ ಕೆಲಸದ ಉಪಾಯಗಾರನ ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೭೮); ನರಿ ತುಂಬಾ ಉಪಾಯಗಾರ ಪ್ರಾಣಿ (ರೂಢಿ). [ಉಪಾಯ + -ಗಾರ (< -ಕಾಜ)]

ಉಪಾಯನ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಹೋಗುವುದು; ಸಮೀಪಿಸುವುದು. ೨. ಕೈಕೊಳ್ಳುವುದು; ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದು. ೩. (ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೊಡುವ) ಕಾಣಿಕೆ; ನಜರು; ಉಡುಗೊರೆ: "ಉಪದಾ, ಪ್ರಾಭೃತಂ, ಉಪಗ್ರಾಹ್ಯಂ, ಉಪಾಯನಂ – ಈ ೪ ಪಾಗುಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೧-೨೮೦); ಅಪಾರಪುಣ್ಯ ಪುಣ್ಯಾಂಗನಾಜನಕ್ಕೆ ಪಂಚರತ್ನದುಪಾಯನಮನಿತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೧೨೭ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಾಯನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡು; ನಜರನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸು: ಗಂಧವಾಹಂ ಸುಗಂಧಸಾರಮನುಪಾಯನಂಗೆಯ್ಯೆ (ಶಬಶಂ. ೨-೪೨). [ಉಪಾಯನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಪಾಯನಂಬೆರಸು (ಅ). ಕಾಣಿಕೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿ; ನಜರಿನೊಡಗೂಡಿ: ದೂರಾವನತಮಸ್ತಕರಾಗಿ ತಮ್ಮ ತಂದುಪಾಯನಂಬೆರಸು ರತ್ನಕರಂಡಮಂ ಮುಂದಿಟ್ಟಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೪-೮೬ ವ). [ಉಪಾಯನ + ಬೆರಸು$_3$]

ಉಪಾಯಪರ (ನಾ). = ಉಪಾಯಗಾರ: ಕಿಜಿದಾಗಿರ್ದೊಡದೇನುಪಾಯಪರನೊರ್ವಂ ಕೋಟಿಗೀಡಕ್ಕು . . . ಸನ್ನೆ ಸಾವಿರ ಕಾಲಾಳಿನ ಸತ್ವಮೈ (ಸೋಮೇಶ. ೧೧). [ಸಂ.]

ಉಪಾಯವಾದಿ (ನಾ). ಉಪಾಯದಿಂದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕೆಂದು ವಾದಿಸುವವನು: ಉಪಾಯವಾದಿಗಳು ಮತ್ತು ಖಂಡಿತವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನತೆ ಈ ಬಗೆಯಾಗಿತ್ತು (ದಾದಾನ. ೧೫೯). [< ಸಂ. ಉಪಾಯವಾದಿನ್]

ಉಪಾಯವೇದಾಂತ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಸುಲಭವಾಗಿ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಮಾಡಲು ಸಾಧಕವಾದ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನ; ಅನುಕೂಲಸಿಂಧು. [ಉಪಾಯ + ವೇದಾಂತ]

ಉಪಾಯಾಂತರ (ನಾ). ಬೇರೊಂದು ಉಪಾಯ: ಏನಾನುಮೊಂದುಪಾಯಾಂತರಮಂ ನೀಗಲ್ ನೆಜಿಯದೆಯನುಪಮನೀ ಗಣಿದದಿನಾನೆ ಮಾಡಿ ನುಡಿದಂ ಬಗೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೩೦). [ಉಪಾಯ + ಅಂತರ]

ಉಪಾರ, ಉಪರ, ಉಪ್ಪಾರ$_2$ (ನಾ). ನೈವೇದ್ಯ: ದೇವರ ನಿತ್ಯದ ಉಪಾರಕೆ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೪, ರಾಣಿಬೆ. ೧೦೦-೬; 1215); ದೇವರಿಗೆ ತ್ರಿಕಾಲದ ಉಪಾರದ . . . ಮಾನ್ಯ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೧೦-೧೮; 1327); ಮಹಾದೇವರಿಗೆ ಮೊಸರ ಉಪಾರಕ್ಕೆ (ಸೌ ಇ ಇ. IX-ii, ೪೭೯-೨೧; 1510); ಕೊಟ್ಟ ಭಕ್ಷ್ಯವ ಹರಿಗುಪಾರವನಿಟ್ಟು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೭-೭೯).

ಉಪರ: ಕಲಿನಾಥದೇವರಿಗೆ ಪಾತ್ರಕೆ ಉಪರಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೇಣ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೭೬–೭ ; 1276). **ಉಪ್ಪಾರ₂**: ನಂದೀಶ್ವರದೇವರ ವುಪ್ಪಾರಕೆ ಪ ೧ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯–೫೭ ; 1291); ಊರೆಲ್ಲಾ ಉಪ್ಪಾರ ಕೊಂಡು ಹೋಗುವಾಗ ನಮ್ಮತ್ತೆ ಮಾಸಲು ಭತ್ತ ಕುಟ್ಟಿದಳು (ಕನ್ನಗಾ. ೨೬). [< ಸಂ. ಉಪಾಹಾರ]

ಉಪಾರಗಡುಗೆ, ಉಪ್ಪಾರಗಡುಗೆ (ನಾ). ನೈವೇದ್ಯ ಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನುಳ್ಳ ಪಾತ್ರೆ (?) : ಚಯಿತ್ರಮಾಸದ ದವನವುಪಾರಗಡುಗೆಯ ದಕ್ಷಿಣೆ ಗೂಡಿ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯–೫೬ ; 1291). **ಉಪ್ಪಾರಗಡುಗೆ**: ನೂಲಪರ್ವದ ವುಪ್ಪಾರಗಡುಗೆಯ ದಕ್ಷಿಣೆಗೂಡಿ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯–೫೭ ; 1291). ℙ ಇದರಲ್ಲಿ ಉಪಾರ ಮತ್ತು ಗಡುಗೆ ಎಂಬಿವೆರಡೂ ಭಿನ್ನಶಬ್ದಗಳಾಗಿರಬಹುದು. [ಉಪಾರ + ಗಡುಗೆ (< ಗಡಿಗೆ)]

ಉಪಾರೂಢ (ಗು). ಹತ್ತಿದ ; ಏರಿದ ; ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ : ಕನಕಕವಚಾಲಂಕೃತಶರೀರನುಮಾರೂಢಸಮರರಸನುಮುಪಾರೂಢಕನಕರಥನುಮಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೫೨ ವ) ; ಉಪಾರೂಢಯೌವನೆಯಪ್ಪ ಮಗಳ ನಿಶ್ಚಯಮಂ . . . ಕೇಳ್ದು (ಕಾದಂಪೂ. ೯೭೯). [ಸಂ.]

ಉಪಾರ್ಚನ (ನಾ). ಪೂಜೆ ; ಆರಾಧನೆ. 'ಉಪಾರ್ಚಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಾರ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪೂಜಿಸು ; ಆರಾಧಿಸು : ದೂರ್ವಾಸಮುನಿ ತವಕದಿಂದ ಚಂದ್ರಾವತಂಸನನುಪಾರ್ಚಿಸಿ (ಹಚಕಾ. ೧೦–೪೨). [ಉಪಾರ್ಚನ + –ಇಸು₃]

ಉಪಾರ್ಜನ (ನಾ). ಸಂಪಾದನೆ ; ಪಡೆಯುವಿಕೆ ; ಗಳಿಕೆ : ಅಶುಭಕರ್ಮೋಪಾರ್ಜನಕ್ಕಂ . . . ಶುಭಕರ್ಮಾರ್ಜನಕ್ಕಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭೪). [ಸಂ.]

ಉಪಾರ್ಜನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸಂಪಾದಿಸು ; ಪಡೆ ; ಗಳಿಸು : ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಮಾರ್ಗದೊಳಂ ವ್ಯವಹಾರಕುಶಲದೊಳೆ ಅರ್ಥೋಪಾರ್ಜನಂಗೆಯ್ಗೆ (ಮುದಕಿ. ೧–೫೮ ವ). [ಉಪಾರ್ಜನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಉಪಾರ್ಜನೆ (ನಾ). = ಉಪಾರ್ಜನ. [ಸಂ. ಉಪಾರ್ಜನ]

ಉಪಾರ್ಜಿತ (ಗು). ಗಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಸಂಪಾದಿಸಿದ ; ಪಡೆದ : ನೀನತೀತಭವದೊಳ್ ಉಪಾರ್ಜಿತೋರ್ಜಿತಪುಣ್ಯನೆಯಾಗಿ ಸೌಧರ್ಮಕಲ್ಪದೊಳ್ ದೇವನಾದ್ಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೫ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಾರ್ಜಿತಯಶ (ನಾ). ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸಿದವನು : ಅಷ್ಟದಿಗ್ಯೋಪಾರ್ಜಿತ ಯಶನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೩೫ ವ). [ಉಪಾರ್ಜಿತ + ಯಶ]

ಉಪಾರ್ಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಳಿಸು ; ಸಂಪಾದಿಸು ; ಪಡೆ : ಮಜಗೆ ವಂದರಂ ಕಾಯದೆ ನೀಳ್ದೊದವಿದ ಜಸಮನುಪಾರ್ಜಿಸದಧಮನದೇತಕ್ಕೆ ಬಾರ್ತೆ ಜೀವನ್ಮೃತಕಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೯೭) ; ಪೂಜೆಯ ಮಾಡಿ ಕೀರ್ತಿ ಪುಣ್ಯವನುಪಾರ್ಜಿಸಿಕೊಂಡರು (ಎಕ. II, ೨೩೨–೧೫ ; 1467) ; ತಾನವಿವೇಕದಲುಪಾರ್ಜಿಸಿದ ದುಷ್ಕೃತಫಲವೆ ತನಗಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೩). [ಉಪಾರ್ಜನ + –ಇಸು₃]

ಉಪಾಲಂಭ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಪ್ತಿ ; ಪಡೆಯುವುದು. ೨. ನಿಂದೆ ; ತಿರಸ್ಕಾರದ ಮಾತು. ೩. ವ್ಯಂಗ್ಯೋಕ್ತಿ ; ಕೊಂಕುನುಡಿ : "ಪರ್ಯನುಯೋಗಃ, ಉಪಾಲಂಭಃ – ಈ ೨ ಚುನ್ನವಾಡಿ ಬೆಸಗೊಳುಹ" (ಹಲಾಯು. ೨೫–೧೫೩) ; ಚುಂಬನಕ್ಕೆಣೆ ಉಪಾಲಂಭಮುಂ ಪ್ರಣಯಪ್ರಸಂಗದೊಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೩–೯೩). ೪. ನಿಷೇಧ ; ತಡೆ. [ಸಂ.]

ಉಪಾಲಂಭಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ನಿಂದಿಸು ; ದೂಷಿಸು : ಮೇಲಾದ ಪಾಂಡುಸುತರನುಪಾಲಂಭಂಗೆಯ್ಯುತಿರ್ಪ ದುರ್ಯೋಧನನಂ ಲೀಲೆಯೆ ನುಂಗುವ ಮೃತ್ಯು (ಪಂಪಭಾ. ೩–೬). [ಉಪಾಲಂಭ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಉಪಾಲಂಭನ (ನಾ). = ಉಪಾಲಂಭ ೩ : ನಿಷ್ಕರುಣೆಯಾದೆಯೆಂದೋರೊರ್ಮೆ ಸಂಭ್ರಮದಿನುಪಾಲಂಭನಂ ಮಾಡಿಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೨೭). [ಸಂ.]

ಉಪಾಲಂಭನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಉಪಾಲಂಭಂಗೆಯ್ : ನಿನಗಿದಾವ ಯುಕ್ತಮೆಂದು ವಿನಯಮೆ ತನ್ನನುಪಾಲಂಭನಂಗೆಯ್ವಂತೆಯುಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೫). [ಉಪಾಲಂಭನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಉಪಾವಸ್ತೆ 'ಉಪಾವಸ್ಥೆ' ನೋ.

ಉಪಾವಸ್ಥೆ, ಉಪಾವಸ್ತೆ (ನಾ). ಪೂಜೆ ; ಅರ್ಚನೆ : ಧ್ಯಾನ ಮೌನ ಉಪಾವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಷಟ್ಕೋಣೆಯ ಸುವರ್ಣದ್ವೀಪದ ಅರಸಿನಬಲವಿಡಿದು . . . ಮಾಯಾಸುಭಟರ ಸುಡಕೊಂಡು (ಘನವ. ೩೧). **ಉಪಾವಸ್ತೆ**: ಜ್ಞಾನಗುರುವಿಂಗೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದುಪಾವಸ್ತೆಯ ಮಾಡಿ ತನ್ನ ನಿಜವಪ್ಪ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಬೆಸಗೊಳುತಿರ್ದ (ಮಘುವ. ೨೯) ; ಗೀತಮಂ ಪಾಡಿ ಲಿಂಗದ ಉಪಾವಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಮೈಮುಜದು (ಭೈರಸೂ. ೨೩೯). [< ಸಂ. ಉಪಾಸ್ತಿ]

ಉಪಾವಾಸ (ನಾ). ಊಟಮಾಡದಿರುವುದು ; ಹಸಿದಿರುವುದು : ಒಂದುಪಾವಾಸವಾದುದು ಶಿವನ ಭಕ್ತಂಗೆ . . . ಇಪ್ಪತ್ತುಪಾವಾಸವಾದುದು ಭಕ್ತಂಗೆ (ಅರಿರ. ೧೭೪). [< ಸಂ. ಉಪವಾಸ]

ಉಪಾವೃತ್ತ (ಗು). ೧. ಹಿಂತಿರುಗಿದ ; ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದ ; ಹತ್ತಿರ ಬಂದ. ೨. (ನೆಲದಮೇಲೆ) ಹೊರಳಾಡುವ. (ನಾ). ೩. (ಆಯಾಸ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ) ಹೊರಳಾಡುವ ಕುದುರೆ. [ಸಂ.]

ಉಪಾಶ್ರಯ (ನಾ). ೧. ಆಸರೆ ; ಆಶ್ರಯ ; ಅವಲಂಬನ. ೨. ಒರಗುದಿಂಬು ; ದಿಂಬು ; ಮೆತ್ತೆ : "ಉಪಾಶ್ರಯಂ ಮತ್ತವಾರಣ ಮೆನಲ್ ಮಲಗುದಲೆಗಿಂಬು" (ಮಂಗರಾ. ೬೦–೧೬). [ಸಂ.]

ಉಪಾಶ್ರಯಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಆಸರೆಯನ್ನು ಹೊಂದು ; ಆಶ್ರಯಿಸು : ಬಿರಿಮುಗುಳ್ಗಳೊಳ್ ತುಜುಗಿದದಿರ್ಮುತ್ತೆಯ ಸುತ್ತಿನೊಳೆಸೆದುಪಾಶ್ರಯಂಬಡೆದ ಸಾಂದ್ರಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಶಿಲೆಯನೊಳಗುಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೫ ವ) ; ತೊಡವುಗಳೀ ಸರೋಜದಳನೇತ್ರೆಯ ಮೆಯ್ಯೊಳಗಿಂದುಪಾಶ್ರಯಂಬಡೆದುವು ನೋಟ್ಪರುಮ್ಮಳಿಸುವಂತಿರೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೧೪೦). [ಉಪಾಶ್ರಯ + ಪಡೆ₁]

ಉಪಾಶ್ರಿತ (ಗು). ಆಸರೆಗೊಂಡ ; ಆಶ್ರಯಿಸಿದ : ಆಶ್ರಿತ ನಾಭಿನಂದನನುಪಾಶ್ರಿತ ಭವ್ಯಜನಾಭಿನಂದನಂ (ಆದಿಪು. ೧–೪೦). [ಸಂ.]

ಉಪಾಸ (ನಾ). ಉಪವಾಸ : ಪಲವುಪಾಸದಿನೂಟವಂ ಕಂಡೆ (ಕಣ್ಣರ. ೧೩೨) ; ಆರು ಪೊದ್ದದಿದ್ದುದುಪಾಸವಿಪ್ಪುದು ನಿದ್ರೆಯಲಿ ತಾ ದಿನವ ಕಳೆವುದು ಸಿದ್ಧರಿಗೆ ಹಿತವಾ ಮಹಾಪಿಯ ಚರಿತ (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೧೪–೨) ; ನೀನು ಊಟಮಾಡಿಬಿಡು . . . ಉಪಾಸ ಇರಬೇಡಮ್ಮ (ಪುಟ್ಟರ. ೨೦). [< ಸಂ. ಉಪವಾಸ]

ಉಪಾಸಂಗ (ನಾ). ೧. ನೆರೆ ಹೊರೆ. ೨. ಬಾಣದ ಚೀಲ ; ಬತ್ತಳಿಕೆ : "ತೂಣೀರಂ, ಉಪಾಸಂಗಃ . . . ಕಳಾಪಃ—ಈ ೮ ಮೂಡಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೬–೩೧೧). [ಸಂ.]

ಉಪಾಸಂಪತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಉಪವಾಸಕ್ರಮವನ್ನು ಹಿಡಿ ; ಉಪವಾಸವಿರು : ಹಲವುಪಾಸಂಪತ್ತಿ ಬಜತ ಬಸುಜಜತ ಬಾಯ್ ಕುಳಿದ ಕಣ್ಣೀವ ಕಂಬನಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮–೮). [ಉಪಾಸ + ಪತ್ತು₁]

ಉಪಾಸಂಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಪವಾಸವಿರಿಸು; ಹಸಿದಿರುವಂತೆ ಮಾಡು: ಹಲಕಾಲದಲುಪಾಸಂಬಡಿಸಿದೆನ್ನದು ದೋಷ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೫೭). [ಉಪಾಸ + ಪಡು₁ + –ಇಸು₃]

ಉಪಾಸಕ (ನಾ). ೧. ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವನು; ಆರಾಧಕ; ಭಕ್ತ: ಪರಮಾತ್ಮನು ಉಪಾಸಕರಿಗೆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನೂ . . . ಅನುಗ್ರಹಿಸುವನು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೮೫). ೨. [ಜೈನ] ಶ್ರಾವಕ: ಧವಳಾತಪವಾರಣಕ ಕುದ ವಿಭೂತಿಯನುೞಿದು ನೆಗಬ್ದುಪಾಸಕನಾದಂ (ಆದಿಪು. ೬–೬). [ಸಂ.]

ಉಪಾಸಕಾಂಗನೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಶ್ರಾವಕಿ; ಭವ್ಯೆ: ಕಲ್ಪಾಮರ ಕಾಂತಾನಿಕಾಯಮುಂ ಉಪಾಸಕಾಂಗನಾಸಂಗಿ ಜನಸಮಾಜಮುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೯೧–೨೫). [ಸಂ. ಉಪಾಸಕಾಂಗನಾ]

ಉಪಾಸಕಾಧ್ಯಯನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಶ್ರಾವಕರು ಆಚರಿಸುವ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ: ಉಪಾಸಕಾಧ್ಯಯನ ಗದಿತ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಕಾರ ಪಿಪೀಲಿಕಾಜಾತ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರಂಗಳಿಂ ಕ್ರಿಯಾನುಯುಕ್ತಮಾಗೆ ಪೇೞ್ದು (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೬ ವ). [ಉಪಾಸಕ + ಅಧ್ಯಯನ]

ಉಪಾಸನ (ನಾ). ೧. ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರುವಿಕೆ. ೨. ಸೇವೆಸಲ್ಲಿಸುವುದು; ಶುಶ್ರೂಷೆ. ೩. ಭಕ್ತಿ; ಪೂಜೆ; ಆರಾಧನೆ. ೪. ಪೀಠ; ಆಸನ. [ಸಂ.]

ಉಪಾಸನೆ (ನಾ) = ಉಪಾಸನ ೨: "ವರಿವಸ್ಯಾ, ಪರಿಚರ್ಯ, ಶುಶ್ರೂಷಾ, ಉಪಾಸನಾ . . . ಉಪಚಾರಃ – ಈ ೧೧ ಬೆಸಕೆಯ್ವುದರ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨೧–೧೨೯). [ಸಂ. ಉಪಾಸನಾ]

ಉಪಾಸಾಸ್ತವ (ನಾ). ಉಪಾಸನಾಯುಕ್ತವಾದ ಸ್ತೋತ್ರ: ನಿನಗೀ ಪರಾರ್ಧ್ಯನಿಲಯಂ ಶ್ರೀಪ್ರಾಭವಂ ಜೈನಪಾದದುಪಾಸಾಸ್ತವದಿಂದಮಾದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೨೫). [ಸಂ. (ಉಪಾಸಾ + ಸ್ತವ)]

ಉಪಾಸಿ (ನಾ). = ಉಪವಾಸಿ: ಉಂಡುಪಾಸಿ ಬಳಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಉಪವಾಸಿನ್]

ಉಪಾಸಿಕೆ (ನಾ). [ಬೌದ್ಧ] ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ (ಭಿಕ್ಷುಣಿಯಲ್ಲದ) ಗೃಹಿಣಿ: "ಉಪಾಸಿಕೆ" ಎಂದರೆ ಗೃಹಜೀವನದೊಡನೆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡು ನಡಸುವಾಕೆ (ರಾಮರಾ. ೧೮); ಮಹಾ ಉಪಾಸಿಕೆಯಾದ ವಿಶಾಖಾ (ಹತ್ತುಮ. ೫೦). [ಸಂ. ಉಪಾಸಿಕಾ]

ಉಪಾಸಿತ (ಗು). ಸೇವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ತ್ರಿಜಗದುಪಾಸಿತಂ . . . ಕಥೆ ಶಾಂತಿನಾಥನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೫೫). [ಸಂ.]

ಉಪಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಭಜಿಸು; ಸೇವಿಸು; ಆರಾಧಿಸು: ಪರಮಶಿವನಂ ಧ್ಯಾನಿಸಿಯುಪಾಸಿಸುವುದು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧–೧೦೭); ಜನಪನವನೀಸುರರ ಮಂತ್ರದೊಳನಿಲಸಖನನುಪಾಸಿಸಲು (ನಳಚ. ೭–೨೩). [ಉಪಾಸನ + –ಇಸು₃]

ಉಪಾಸ್ತಿ (ನಾ). ೧. = ಉಪಾಸನ ೨: "ಉಪಾಸನಂ . . . ಉಪಾಸ್ತಿ ಪರಿಚರ್ಯಮೆನೆ ಸೇವೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮–೨೭). ೨. ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ: "ಉಪಾಸ್ತಿಯೆನೆ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೬–೩೯). [ಸಂ.]

ಉಪಾಸ್ತಿಗೆಯ್, ಉಪಾಸ್ತಿಗೈ, ಉಪಾಸ್ತೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡು; ಭಜಿಸು: ಶ್ರೀಗಿರಿಜಾವರಂ ಹರನದೊರ್ವ್ವಳಿಳಾಮರಪುತ್ರಿ ತನ್ನನಿಂತಾಗಳುಮೊಲ್ದುಪಾಸ್ತಿಗೆಯೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೨–೫; 1162). **ಉಪಾಸ್ತಿಗೈ**: ಭಕ್ತಿಮಿಗೆ ಪರಿಸದಿಂದಮುಪಾಸ್ತಿಗೈದು ಮೋಕ್ಷಮನೈದುವರ್ (ಅರಾಚ. ೬–೨೦); ತಮ್ಮ ಚರಣಾಬ್ಜವನುಪಾಸ್ತಿಗೈದ (ವಿವೇಭ. ೧–೧೫). **ಉಪಾಸ್ತೆಗೆಯ್**: ಸ್ತ್ರೀಯರುಪಾಸ್ತೆಗೆಯ್ದೊಡೆ . . . ಪುಣ್ಯಮುಮಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಉ. ೨೪೦); ನಿಯಮವ್ರತದಿಂದಮುಪಾಸ್ತೆಗೆಯ್ದು (ಇಅ. XII, ೨೭೯–೧೪೦; 1077). [ಉಪಾಸ್ತಿ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಉಪಾಸ್ತಿಗೈ 'ಉಪಾಸ್ತಿಗೆಯ್' ನೋ.

ಉಪಾಸ್ತೆ (ನಾ). = ಉಪಾಸನ ೩: ರಸಕೆ ವಿಷ್ಣುವೆನುತ್ತುಪಾಸ್ತೆಯಂ ಮಾಡಿ (ವೀಶೈಪು. ೫–೧೩–೩೧). [< ಉಪಾಸ್ತಿ]

ಉಪಾಸ್ತೆಗೆಯ್ 'ಉಪಾಸ್ತಿಗೆಯ್' ನೋ.

ಉಪಾಸ್ಯ (ಗು). ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸೇವಿಸತಕ್ಕ; ಆರಾಧಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ: ಚರಾಚರೋಪಾಸ್ಯನುಮಷ್ಟಾದಶದೋಷದೂರನುಂ . . . ಆಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೧ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಾಸ್ಯದೈವತ (ನಾ). ಸೇವಿಸಬೇಕಾದ ದೈವ; ಆರಾಧ್ಯದೇವತೆ: ಇವು ಕಲೋಪಾಸಕನ ಪ್ರಥಮ ಉಪಾಸ್ಯದೈವತಗಳು (ನವ್ಯಕಾ. ೭೦). [ಉಪಾಸ್ಯ + ದೈವತ]

ಉಪಾಹಾರ (ನಾ). ಉಪಹಾರ; ಅಲ್ಪಾಹಾರ; ತಿಂಡಿ: ಯಜ್ಞಕರ್ಮಗಳು ಮುಗಿದನಂತರ ಹಾಲುಪೊಂಗಲ ಉಪಾಹಾರ (ಶಾಂತಲಾ. ೭೭). [ಸಂ.]

ಉಪಾಹಿತ (ಗು). ೧. ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟ; ಕೂಡಿಸಿದ: ವಿವೇಕಪರಾಯಣಂ ಪ್ರಕಟಿತೋಕ್ತಿ ವಿವಿಕ್ತ ಕಳಾಕಳಾಪಕಮುಪಾಹಿತ ಸಾಹಿತ್ಯವಿದ್ಯೆಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೧೮). (ನಾ). ೨. ಉತ್ಪಾತ; ಧೂಮಕೇತು. [ಸಂ.]

ಉಪಾಹೃತ (ಗು). ೧. ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ತರಲ್ಪಟ್ಟ; ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಒಯ್ದ. ೨. ಉಪಹಾರವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ, —ಒಪ್ಪಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಉಪೇಂದ್ರ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ತಮ್ಮ; ವಾಮನಮೂರ್ತಿ. ೨. ವಿಷ್ಣು. ೩. ಕೃಷ್ಣ. ೪. ಇಂದ್ರ. ೫. ಜಿನ. ೬. ಸೂರ್ಯ. ೭. ದೊರೆ; ರಾಜ. ೮. ಹಾವು: "ಉರಗ ಬಿಡೌಜ ವಿಷ್ಣು ಜಿನಭಾನು ನರೇಂದ್ರರುಪೇಂದ್ರವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೬೧); "ಕೃಷ್ಣಂ ನೃಪಜಿನ ಸೂರ್ಯಂ ಜಿಷ್ಣುಜೆಯಹಿಯಾಜುಪೇಂದ್ರಶಬ್ದಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೯೫). ೯. [ಛಂದ] ವಿಷ್ಣುಗಣ: ವಿದಿತಮುಪೇಂದ್ರಚತುಷ್ಟಯದತ್ತಲಬುಜವದನೇ ಮದನಹರತ್ರಯದಿಂ ಹರಿ ಪಡೆಪಡೆ ಮಧನವತೀ (ಛಂದೋಂಬು. ೫–೧೭). [ಸಂ.]

ಉಪೇಂದ್ರವಜ್ರ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ಸಮವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ದಿನಾಧಿಪಂ ವ್ಯೋಮ ರವೀಶಯುಗ್ಮಂ ಘನಂ ನಿಲಲ್ಕೆಂಟಜೆಯೊಳಾ ವಿರಾಮಂ ಪಿನಾಕಿಯುಂ ನಾಕಿಯುಮೆಂದ ಪಾಂಗಿಂ ಘನಸ್ತನೇ ಕೇಳಿದು ಪೇಂದ್ರವಜ್ರಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೬೪). [ಉಪೇಂದ್ರ + ವಜ್ರ]

ಉಪೇಕ್ಷಾದೋಷ (ನಾ). ಇತರರ ತಪ್ಪನ್ನು ಕಂಡು ನಿವಾರಿಸದಿರುವ ದೋಷ; ಉದಾಸೀನದ ದೋಷ: ರಾವಣಂ ನೆಲನೆಲ್ಲಂ ಪಡಿವನ್ನಮನ್ಯವಧುವಂ ದುರ್ಮೋಹದಿಂ ಬಾಚಿಗೆಯ್ಯಲದಂ ಬಾರಿಸದೊಯ್ಯನಿರ್ಪುದುಮುಪೇಕ್ಷಾದೋಷಮೇನಾಗದೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೭೭). [ಸಂ. (ಉಪೇಕ್ಷಾ + ದೋಷ)]

ಉಪೇಕ್ಷಾಸಂಯುತ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ವಿಷಯದ ಕಡೆ ಹರಿಯದಂತೆ ಉಪೇಕ್ಷಿಸುವವನು; ಜಿತೇಂದ್ರಿಯ: ಅಚಾರಾಂಬುಧಿ ಪಾರಗರ್ ಜಿತಮದರ್ ಜ್ಞಾನರ್ಧಿಸಂಪನ್ನರುರ್ವೀಚಕ್ರಸ್ತುತಪಾದ ಪಂಕಜರುಪೇಕ್ಷಾಸಂಯುತರ್ . . . ನೆಗೞ್ದರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೧೭). [ಸಂ. (ಉಪೇಕ್ಷಾ + ಸಂಯುತ)]

ಉಪೇಕ್ಷಿತ (ಗು). ೧. ಕಡೆಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಉದಾಸೀನಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ. (ನಾ). ೨. ಕಡೆಗಣಿಸುವವನು; ಉದಾಸೀನಮಾಡುವವನು: ಒಂದಕ್ಕೆ ಹಿತನುಡಿಯೆ ಪಕ್ಷವೆಂದೆರಡುವಂ ಹಿಂದುಗಳೆದಿರಲುಪೇಕ್ಷಿತನೆಂದು [ಪಾಠಾಂ. ವೆಂದು] . . . ಶಾಪವನೀಯದಿರರು (ಹಚಕಾ. ೨–೨೪). [ಸಂ.]

ಉಪೇಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಡೆಗಣಿಸು; ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು; ಉದಾಸೀನ ಮಾಡು: ಕೃತಾಂತನಿಂತು ನಿರ್ನೆರಮೆಟ್ಟಿದುಯ್ಯೆ ಬಾರಿಸದೆ ಕೆಮ್ಮನು ಪೇಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡುತಿರ್ಪಿರೇ (ಆದಿಪು. ೩-೪); ನೀನಿನ್ನುಪೇಕ್ಷಿಸಿದಂದು ಎನ್ನಯ ಜೀವಮಂ ಬಿಡದಿರೆಂ (ಕಾದಂಉ. ೬೨); ರಸವನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಕಾವ್ಯವಾದೀತು (ಭಾರವಿಶಾ. ೬೧).
[ಉಪೇಕ್ಷಣ$_0$ + -ಇಸ್ಸು$_1$]

ಉಪೇಕ್ಷೆ (ನಾ). ಅಲಕ್ಷ್ಯ; ಕಡೆಗಾಣಿಕೆ; ಉದಾಸೀನತೆ: ಅದು ನಿಮ್ಮುಪೇಕ್ಷೆಯೆಂದಱಿಯೆನಿದೆನ್ನ ಕರ್ಮವಶಮೆಂದಱಿವೆಂ (ಗದಾಯು. ೪-೪೯). [ಸಂ. ಉಪೇಕ್ಷಾ]

ಉಪೇತ (ಗು). ಕೂಡಿದ; ಸೇರಿದ; ಹೊಂದಿದ; ಸಮೇತ: ಚತುರಂಗಬಲೋಪೇತನತಿಧವಳರಥನಭಿಜಾತಂ ಕ್ಷತ್ರಿಯರನುಜದ ಕಲಿ ಕೃಪನಾತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೫). [ಸಂ.]

ಉಪೇಯ (ಗು). ೧. (ಉಪಾಯದಿಂದ) ಹೊಂದಬೇಕಾದ; ಪಡೆಯಬೇಕಾದ; ಪ್ರಾಪ್ಯ: ಯಾವಾಗಲೂ ಉಪಾಯಗಳಿಗೆ ಗಮನ ಮೊದಲು; ಆದರೆ ಉಪೇಯದ ಲಾಭವೇ ಗುರಿ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೨ ಅಡಿಟಿ). (ನಾ). ೨. ಪ್ರಾಪ್ಯವಸ್ತು; ಪಡೆಯಲು ತಕ್ಕ ವಸ್ತು: ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಉಪಾಯ ಉಪೇಯ ಎರಡೂ ನಾರಾಯಣನೇ (ರೂಢಿ).
[ಸಂ.]

ಉಪೋಜು (ನಾ). ವಾಜರು ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಮಿಕರಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಧಾನ್ಯದ ಮಿರಾಸೆ (?): ಬಡಗಿ ಕಂಮಾಱರಿಗೆ ಕೊಟಾರದ ವೊಳಗೆ ತಾನೆ ನಡಸುವ ಉಪೋಜುಗಳೂ ತೆಱುವ ಆಡೆಯ ಹಣ ಅರ್ಧಪ್ರಹಾರ ಸೀಮೆಗೊರಲು ತೆಱುವ ಮಱಿಗೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೫೪-೪೬; 1533).
[?]

ಉಪೋತ್ಪಾದನ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಸ್ತುವಿನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವ ವಸ್ತು (By-Product. ಪಾರಿನೀ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಉಪೋದಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು; "ಹಂಬುಬಸಳೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ): "ಉಪೋದಕಾ [ಪಾಠಾಂ. ಉಪೋದಕೀ] . . . ಬಳ್ಳಿ ಬಚ್ಚಲ ಸೊಪ್ಪು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೦).
[ಸಂ. ಉಪೋದಕೀ]

ಉಪೋದ್ಘಾತ (ನಾ). ೧. ಆರಂಭ; ಪೀಠಿಕೆ; ಮುನ್ನುಡಿ: ಉಪೋದ್ಘಾತವನ್ನು ಕೇವಲ ತೋರಿಕೆಗಾಗಿ ಸೇರಿಸಬೇಕಾಯಿತು (ಮುಕ್ತಾರ. ೧೬ ಪೀಠಿಕೆ). ೨. "ನಿದರ್ಶನವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೩. ವಿಭಜನೆ. [ಸಂ.]

ಉಪೋಷಣ (ನಾ). ಉಪವಾಸ; ಹಸಿದಿರುವುದು; ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಆ ದಿನವನ್ನು ನಿರ್ಜಲ ಉಪೋಷಣದಿಂದ ಕಳೆದರು (ತುಳಸಿ. ೧೯೯); ತನ್ನ ಉಪೋಷಣಾದಿಗಳಿಂದ ನೋಡುವವರಿಗೂ ಸಂಕಟವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನಿಗಿಂತ . . . ಉಂಡಾಡುವ ಸದಾನಂದಿಯು ಲೇಸು (ವಿಚಾಮುಂ. ೪೯). [ಸಂ.]

ಉಪೋಷಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಉಪವಾಸವಿರು; ಉಪವಾಸವ್ರತವನ್ನು ಆಚರಿಸು: ದ್ವಾದಶೀದಿನಮವಳುಪೋಷಣಂಗೆಯ್ದು ನಿಜಕಾಂತಂಬೆರಸು ವಿಷ್ಣುಸನ್ನಿಧಿಯೊಳ್ ಪವಡಿಸಿರಲ್ (ಅದ್ಭುತ. ೪-೨೪).
[ಉಪೋಷಣ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಪೋಷಿತ (ನಾ). ೧. ಉಪವಾಸ: ವಿಷಯಸನ್ನಿಧಿಗಿಂತ ಮಸಣಸನ್ನಿಧಿ ಲೇಸು, ವಿಷದೂಟಕಿಂತುಪೋಷಿತವೆ ಲೇಸಲ್ತೆ (ಮಂಕುಕ. ೬೨೩). ೨. ಉಪವಾಸವ್ರತವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವನು; ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವವನು. [ಸಂ.]

ಉಪೋಷಿತೆ (ನಾ). ಉಪವಾಸ ವ್ರತವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವಳು; ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವವಳು: ಪರ್ವದಿನಂಗಳೊಳಖಿಳ ತೀರ್ಥಕೃತ್ಕಲ್ಯಾಣಾಭ್ಯುದಯ ದಿವಸಂಗಳೊಳ್ ತಪ್ಪದುಪೊ[ಪೋ]ಷಿತೆಯಾಗಿ ದರ್ಭಶಯನದೊಳಿರ್ಪಳ್ (ಪುಣ್ಯಾ. ೩-೧೧೩). [ಸಂ. ಉಪೋಷಿತಾ]

ಉಪೋಷ್ಯ (ನಾ). ಉಪವಾಸ: ಗುರುವೆ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ದಿನದುಪೋಷ್ಯವ ನೋಂತು (ನೇಮಿಂ. ೪೫-೧೭). [ಸಂ.]

ಉಪ್ತ (ಗು). ಬಿತ್ತಿದ; ಬೀಜ ಹಾಕಿದ. [ಸಂ.]

ಉಪ್ತಕೃಷ್ಟ (ಗು). ಬಿತ್ತಿದ ಮೇಲೆ ಉತ್ತ; ಬೀಜ ಹಾಕಿದ ಮೇಲೆ ಉಳುಮೆ ಮಾಡಿದ. [ಸಂ.]

ಉಪ್ತಿ (ನಾ). ಬೀಜ ಬಿತ್ತುವುದು. [ಸಂ.]

ಉಪ್ಪಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ವಾದ್ಯವಿಶೇಷ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮದ್ದಳೆ: ಉಪ್ಪಂಗ, ಏಕನಾದ, ಕಯ್ಯತ್ತುಮ್ಮಟಿ, ಅಡ್ಡಕಟ್ಟಿಗೆ (ಸುಗುಗಂ. ೯೬-೧೨). 'ಉಪಾಂಗ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉಪಾಂಗ ?]

ಉಪ್ಪಂಡ (ನಾ). ಮಲೆತಿರುವಿಕೆ: ನಿಯತದಿಂ ದ್ವಿತ್ವಂಗಳಪ್ಪುವವರ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಗಂ: ಉಪ್ಪಂಡರ [ಪಾಠಾಂ. ಉಪ್ಪಂಡಂ] (= ಮಲೆದಿರ್ದುದು) (ಶಮುದ. ಸ. ೪೬ ಪ್ರಯೋ).
[ಪ್ರಾ. ಉಪ್ಪಡ = ಮೇಲೆ ಹಾರು < ಸಂ. ಉತ್ಪತ]

ಉಪ್ಪಗಚಿ 'ಉಪ್ಪೆಗಚಿ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಗರಿ (ನಾ). (ಕರಾ). ತೆಂಗಿನತುರಿ, ಉಪ್ಪು, ಹಸಿಮೆಣಸು ಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಅವಲಕ್ಕಿಯ ತಿನಿಸು; ಚಾಕಣ: ಸಂಜೆ ಮನೆ ಕಡೆ ಬಾ . . . ಹುಳಿ ಹೆಂಡ ನಾಲ್ಕು ಮಡಿಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಬೇಕಿದ್ದರೆ ಉಪ್ಪಗರಿ ಮಾಡಿಸುತ್ತೇನೆ (ದೇವಹಂ. ೧೯೪). [ಉಪ್ಪು$_1$ + ಕರ್ರಿ$_3$]

ಉಪ್ಪಚ್ಚಿ 'ಉಪ್ಪೆಗಚಿ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಟ, ಉಪ್ಪಟ್ಟ, ಉಪ್ಪಡ$_1$ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ವಸ್ತ್ರ: ತುಡುಗೆ ನಿಚ್ಚಲುಂ ಪಂಚರತ್ನಂಗಳುಂ ಪೊಱಮಡೆ ತನ್ನುಡುವುಪ್ಪಟಂಗಳ್ ಮಡಿಯೊಳಾಗೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೫೫); ಒಪ್ಪುವ ನಿಡುಗಣ್ಣ ಕೆಂಪು ಘನಮಾದುವು ಕುಂತಳವಲ್ಲಿ ಸುರ್ಕುನೀಳ್ದುವು ತೆರೆಪೊಣ್ಮೆ ಪತ್ತಿದುವು ಸೌಂದರಿಯರ್ಕಳ ಮೆಯ್ಯೊಳುಪ್ಪಟಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೨-೬೯). **ಉಪ್ಪಟ್ಟ**: 'ಉಪ್ಪಟ್ಟವರ್ಷೆ' ಪರಾ. **ಉಪ್ಪಡ$_1$**: ತತ್ಕಕ್ಕೆ ಪತ್ವಂ — ಉತ್ಪಟ — ಉಪ್ಪಡ (ಶಮುದ. ೨೬೫ ಪ್ರಯೋ); ಉಪ್ಪಡಂ ತುಡುಗೆ ಜವ್ವನಮಾದಂ ಕಪ್ಪುರಂ ಮೃಗಮದಂ ಸುಲಿಪಲ್ ಲೇಸಪ್ಪ ಸಾದು ಬಿಡುದಂಬುಲಮೆಂದುಂ ತಪ್ಪದುಳ್ಳವನೆ ಸಂದ ಭುಜಂಗಂ (ಮದನ. ೧೦-೧೨).
[< ಸಂ. ಉತ್ಪಟ]

ಉಪ್ಪಟ್ಟ 'ಉಪ್ಪಟ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಟ್ಟವರ್ಷೆ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಮಳೆಯಂತೆ ಸುರಿದು ದಾನಮಾಡುವವಳು: ಆಸ್ಥಾನರಂಜನೆ ಸವತಿಮದಭಂಜನೆ ಉಪ್ಪಟ್ಟವರ್ಷೆ ಧರ್ಮಸಂಕರ್ಷೆ। ಶ್ರೀಮನ್ ಹರಿಗ ಮನಸ್ಸರೋವರ ರಾಜಹಂಸಿ . . . ಶ್ರೀಮಲ್ಲಚ್ಚಲದೇವಿಯರು (ಕಇ. I, ೧೬-೨೧; 1053).
[ಉಪ್ಪಟ್ಟ (< ಉಪ್ಪಟ) + ವರ್ಷ + -ಎ$_4$]

ಉಪ್ಪಟ್ಟಾಯ್ತ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ನಿಪ್ಪಟಮೆ ಜೀರ್ಣ್ಣಮಾದುದನುಪ್ಪಟ್ಟಾಯ್ತನ ಮಹಾಜಿನೇಂದ್ರಾಲಯಮಂ ನಿಪ್ಪೊಸತು ಮಾಡಿದಂ ಕರಮೊಪ್ಪಿರೆ ಹುಳ್ಳಂ ಮನಸ್ವಿ ಬಂಕಾಪುರದೊಳ್ (ಎಕ. II, ೩೪೫-೪೦; 1159). ℙ ಉಪ್ಪಟ್ಟಾಯ್ತನ ಎಂಬುದನ್ನು ಉಪ್ಪಟ + ಆಯ್ತನ ಎಂದು ಬಿಡಿಸಿ ಉನ್ನತಾಲಯ ಎಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. [ಉಪ್ಪಟ್ಟ (< ಉಪ್ಪಟ) + ಆಯ್ತ ?]

ಉಪ್ಪಡ$_1$ 'ಉಪ್ಪಟ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಡ್ಯ (ನಾ). ಉಪ್ಪುಹಾಕಿ ಒಣಗಿಸಿದ ತರಕಾರಿ; ಬಾಳಕ. [ಉಪ್ಪು₁ + ?]

ಉಪ್ಪಡ್ಯ 'ಉಪ್ಪವಡ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಡಪದ (ನಾ). ಸುಪ್ರಭಾತದ ಹಾಡು: ಕನ್ನೆಯರು ವೀಣೆಗಳ ಪಿಡಿದುವುಪ್ಪಡಪದವ ಉನ್ನತದಿ ಪಾಡಲೆಚ್ಚತ್ತು ಕು ಳಿ ತಿ ರೆ (ಪ್ರಭುಪು. ೪–೧೪೫). [ಉಪ್ಪಡ್ಯ (< ಉಪ್ಪವಡ) + ಪದ್ಯ]

ಉಪ್ಪಯಣ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವಾಗ ತಂಗುವುದು; ನಡುವೆ ಬೀಡು ಬಿಡುವುದು: ಅರಸಂ ಕೇಳ್ದಂದಿನ ಪಯಣಮುಪ್ಪಯಣಮೆಂದೆಂದಿನ ಪಯಣಮಂ ಮಾಣ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೧೨೬–೧೮); ಕೊಲ್ಲಿಪಾಕೆಯ ಉಪ್ಪಯಣದ ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳ್ (ತೆಲಂಶಾ. ೩೨–೧೦; 1117); ಬರುತಿರ್ಪ೦ದೀ ಪರ್ವತದಲುಪ್ಪಯಣಮಂ ಮಾಡಿ ಮಂಜೂಷೆಯನಿರಿಸಿ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨–೬೬ ವ); ಬಿದುರೆಯೊಳುಪ್ಪಯಣವನೆಂಟುದಿನ ಮಾಡಿ ಸದಳವ ತೆರಳಿಸಿ ಮುಂದೆ ಕದನಲಂಪಟರೊಡನೆಯ್ತುರೆ ಮಾತಂಗಿ ಮದಗಜವೇಜಿ ನಡೆದಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೨–೪೨). 'ಅಪ್ಪಯಣ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉತ್ಪ್ರಯಾಣ. / ತೆಲು. ಉಪ್ಪಯನ]

ಉಪ್ಪಯಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಯಾಣದಲ್ಲಿ ನಡುವೆ ತಂಗು; ಬೀಡು ಬಿಡು: ದಯಾಪರೀತಚೇತಂ ಮೂಱುದಿವಸಮಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಯಣಂಗೆಯ್ದು ಎಂತುಂ ಸಂಜೀವಕಂ ಚೇತರಿಸುವುದಂ ಕಾಣದೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೩–೨೦); ಬೞಿಕ್ಕಮಾ ಶತ್ರುಘ್ನರರೆವಗಲುಪ್ಪಯಣಂಗೆಯ್ದು ಸುರಥನಿಂದ ಸತ್ಕೃತರಾಗಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೨–೨೧). [ಉಪ್ಪಯಣ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಉಪ್ಪರ₁ (ನಾ). ಉಪ್ಪಾರರ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ, —ತೆರಿಗೆ (?): ಅವರ ಮಕ್ಕಮಕ್ಕಳು ತರಾಂತರದಲೂ ನಂಮ ಉಪ್ಪರ ಉಭಯಮಾರ್ಗದ ಹೆಜುಂಕ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೬೬–೧೬; 1379); ಭಂಡಿಯ ಬತ್ತದ ಸುಂಕ ಉಪ್ಪರ ನೆಲವಳಿ ಆನುಪು ಅಳು ಅರಕಾಣಿಕೆ ಕಡಾಯ . . . ಬರದು ಕೊಟೆವು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೩೮–೧೫; 1418). [?]

ಉಪ್ಪರ₂, ಉಪ್ಪುರ (ಗು). ೧. ಎತ್ತರವಾದ; ಉನ್ನತವಾದ: ಸೆಳೆವ ಸಿಂಧದ ಕಟ್ಟಿದುಪ್ಪರ ಗುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಳೆವ ತಿಕ್ಕೆಯದ ನೆರೆದಣುಕುಗಳವಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಇಹರ. ದೇ. ೩೬–೧೪); ಪಡಿತಳವ ಬೀಸಿದರೆ ಕಾಲಿಕ್ಕಡಿ ನಡುವ ತಾಗಿದರೆ ಮಂಡಲವುಡಿದುಬಿದ್ದುದು ನಿಲುಕಿನುಪ್ಪರ ಶಿರವ ಮನ್ನಿಸದು (ಕು ವ್ಯಾ ಭೀ. ೪–೩೭). (ನಾ). ೨. ಎತ್ತರ; ಉನ್ನತಿ: ಉಪ್ಪರದ ಗುಡಿಗಳ್ (ಬಸಪು. ೩೫–೫೫); ಮಂದಿರದ ಮುಂದಣುಪ್ಪರದ ಚಪ್ಪರದೊಳಗೆ ನಿಂದನಾನಂದದಿಂದಂ (ಸೌಂದಪು. ೪–೩೬); ಸೊಬಗನಾಂತೊಪ್ಪುವ ಬಂಡಿಯನಾಗ ಉಪ್ಪರವಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿದನು (ಗೋಮಟೇ. ೩–೪೦). ೩. ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚು: ಉಪ್ಪರದ ಬಿಱುಬಿಸಿಲ ಬೀದಿಯೊಳು ತಗೆದನವನನಿಬರಂ ನಿಷ್ಕರುಣನು (ಹಚಕಾ. ೧೦–೪೭); ಒಡಲುಪ್ಪರದ ಘಾಯವ ಕಳಚಿ ಕೈಮಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೩೯); ಉಪ್ಪರದ ಚಿಂತೆಯಲಿ ಹೊಱವಂಟನು ನಿಜಾಶ್ರಮವ (ನಿಭಾಗ. ೯–೬–೩೧). **ಉಪ್ಪುರ**: "ಉಪ್ಪುರಮೆನೆ ಮೇಲೆಂಬುದರ್ಥಂ" (ಛಾರನಿ. ೧೪).

ಉಪ್ಪರದ ಸಾಧನೆ= ಎರಡು ಹಿಮ್ಮಡಿಗಳಿಂದ ಎರಡು ಅಂಡುಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟುವಂತೆ ಹಾರಿ ಕುಣಿಯುವುದು: ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಹಾರಿ ಹಾರಿ ಎರಡು ಹಿಮ್ಮಡಗಳಿಂದ ಯರಡು ಪಥಳ ತಾಡಿಸುವುದು ಮಾಡಿದರೆ ಅದು ಉಪ್ಪರದ ಸಾಧನೆಯೆಂಬರು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೪–೭೦). **ಉಪ್ಪರಮಾಡು**= ಎತ್ತರವಾಗುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡು; ಎತ್ತರಿಸು: ತಗ್ಗಾಗಿರುವ ಹಲಗೆಯನ್ನು ಒತ್ತುಕೊಟ್ಟು ಉಪ್ಪರಮಾಡು (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಉಪರಿ]

ಉಪ್ಪರಂಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಎತ್ತರವಾಗಿ ಕಟ್ಟು: ಇಲ್ಲೆನ್ನದೀವ ಬಿರುದಿಂಗುಪ್ಪರಂಗಟ್ಟಿ ಅಲ್ಲಿ ತನ್ನರಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಮುಗಿಲಂ ಮುಟ್ಟಿ ಇರ್ಪುದಾತನ ಮನಮನೇನೆಂದು ಬಣ್ಣಿಪೆಂ (ಇಹರ. ದೇ. ೨೯–೪). [ಉಪ್ಪರ₂ + ಕಟ್ಟು₁]

ಉಪ್ಪರಂನೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಹಾರು, —ಜಿಗಿ: ಕಡುಗುದುರೆಯಂತೆ ಮೇಲೆವಾಯ್ದುಪ್ಪರಂನೆಗೆದು ಇದ್ದ ದುಷ್ಟವಾಜಿಯಂ ಕಂಡು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭–೫೪ ವ). [ಉಪ್ಪರ₂ + ನೆಗೆ₁]

ಉಪ್ಪರಗುಡಿ, ಉಪ್ಪುರಗುಡಿ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಧ್ವಜ, —ಬಾವುಟ: ತನುವಿನ ಮಹಾಮನೆಯಲ್ಲಿ ಘ್ನಾಡುವ ಮಾಟ ಘನಕ್ಕೆ ಘನವೆಂದು ಎದ್ದಿತ್ತು ಉಪ್ಪರಗುಡಿ ಲೀಲೋಲ್ಲಾಸವೆಂಬ ಕಳೆ ನಟ್ಟಿತ್ತು (ಸಗಬೊ. ೪೭); ಬಿರುದರ ಬೆನ್ನ ಚಮ್ಮಟಿಕೆ ಗಂಡರ ದಾವಣಿ ವೀರಘಂಟೆಯುಪ್ಪರಗುಡಿ ಬಿಲ್ಲ ಜೀವಣಿಕೆ (ಮಹಾಸೇ. ೧೧–೧೩೭); ರಥ ಸಾವಿರ ದಲಾ ಪಾಂಚಾಲಬಲವುಪ್ಪರಗುಡಿಯ ಸಿಂಧದ ಸಘಾಡದಲ್ಯೈದಿತರಿಭಟನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨–೨೩). **ಉಪ್ಪುರಗುಡಿ**: ಶರಣಾವಳಿಯ ಜಯರವ ಪೊಣ್ಮಲುಪ್ಪುರಗುಡಿಯನೆತ್ತಿ ಭಕ್ತರ್ ನಲಿಯೆ (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೧೬–೩೧). [ಉಪ್ಪರ₂ + ಗುಡಿ₂. / ತೆಲು. ಉಪ್ಪರಗುಡಿ]

ಉಪ್ಪರಗೋಂಟೆ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಕೋಟೆ: ವರದುರ್ಗಿಯ ಪಲ್ಲಳವೊಲಾ ಪಿರಿದುಪ್ಪರಗೋಂಟಿದೆನೆಗಳೊಪ್ಪಿದವು (ಹವ್ಮಿಾರ. ೧–೬೧). [ಉಪ್ಪರ₂ + ಕೋಂಟೆ]

ಉಪ್ಪರಘಾಯ (ನಾ). ಮೇಲುಗಡೆಯಿಂದ ಹೊಡೆಯುವುದು; ಮೇಲು ಹೊಡೆತ (?): ರಾಯನಲ್ಲಿಗೆ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನುಪಾಯಗತಿ ಪಲ್ಲವಿಸಲುಪ್ಪರಘಾಯದಲಿ ಲಾಗಿಸುವ ಪಾರ್ಥನ ಕಂಡುದಖಿಳಜನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭–೨). 'ಉಪ್ಪರವೊಯ್ಲು' ಪರಾ. [ಉಪ್ಪರ₂ + ಘಾಯ]

ಉಪ್ಪರಜವ್ವನೆ (ನಾ). ಯೌವನದ ಏರಿಕೆಯಲ್ಲಿರುವವಳು; ಏರುಂಜವ್ವನೆ: ಉಪ್ಪರಜವ್ವನೆಯರು ಕಂಡು ಸೋಲ್ತು ಬಂದಪ್ಪುವೊಲೆಸೆದನಾ ಮದನಾ (ಭರಚ. ೪೭–೬೭). [ಉಪ್ಪರ₂ + ಜವ್ವನೆ]

ಉಪ್ಪರಣೆ 'ಉಪರಣೆ' ನೋ.

ಉಪ್ಪರದಂಡೆ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಂಗಿ: ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಯ ಮಾಡೀ ಸ್ವರಗೈದು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಪಾಡಿ ಜೊತೆಯಲಿ . . . ತಿರುಪು ಕತ್ತರಿ ಲವಣಿ ಲಾಗು ಮುಖಚಾರಿಯುಪ್ಪರದಂಡೆ ಗುಂಡಲಾದಿಯಾ . . . ಕಂಡು ಬೆಱಗಾದನು (ಗುಭಚ. ೨೯–೪೨). [ಉಪ್ಪರ ? + ದಂಡೆ₈]

ಉಪ್ಪರಮನೆ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಮನೆ: ಉಪ್ಪರಮನೆ × × × ಚಿಕ್ಕಯಲ್ಲಪ್ಪ ಬೀರಯ್ಯನು (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೯–೮; 1551). [ಉಪ್ಪರ₂ + ಮನೆ]

ಉಪ್ಪರಮುಡಿ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಕಿರೀಟ (?): ಕಟ್ಟಿಸಿದುಪ್ಪರಮುಡಿಯಂ ಎತ್ತಿಸಿದಂ ಅಭವನೊಲ್ಲ ನಂದಿಯ ಸಿಂದಂ ಹೋ ಉಘೆ ಉಘೆ ಎಂದೆನುತಂ ವೀರೇಶ್ವರನೊಪ್ಪುಗೊಂಡ ಚಾವುಂಡನುಮಂ (ಎಕ. VII, ಚೆನ್ನಗಿ. ೨೪–೧೦; 1280). ℙ ಇದು ಉಪ್ಪರಮುಡಿ= ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿದ ವಸ್ತ್ರ, ವಿತಾನ ಎಂದಿರಬಹುದೆ? [ಉಪ್ಪರ₂ + ಮುಡಿ₃]

ಉಪ್ಪರವಟ್ಟ₁ (ನಾ). ಮೇಲುಮಟ್ಟ; ಉತ್ತಮ ದರ್ಜೆ ಅಥವಾ ಸ್ಥಾನ: ಆವಾವ ಗುಣಂಗಳೊಳಂ ಭಾವಿಸುವೊಡೆ ನೋಡ ಜಗದೊಳುಪ್ಪರವಟ್ಟಂ ಕೇವಳಮೆ ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿ ಚಾವುಂಡಂ ಗುಣಕರಂಡನಮೃತದಪಿಂಡಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೪೧–೨೪; 1158); ಮಟ್ಟವಿರದಾಂತ ಪಗೆವರ ಪಟ್ಟಂ ಪಾಱಿಸದೆ ಮಾಣ್ಬನೇ ವೈರಿದಿಶಾಪಟ್ಟಂ ರಿಪುಗೋಧೂಮಘರಟ್ಟಂ ಮಲಿದೇವನದಟರುಪ್ಪರವಟ್ಟಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೫–೫೫; 1186).

ಉಪ್ಪರವಟ್ಟದಕ್ಕರ=ಮೇಲುಮಟ್ಟದ ಜ್ಞಾನ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಅರಿವು: ಪರಿಕಿಪೊಡೆಲ್ಲರಕ್ಕರಮುಮಕ್ಕರಮೇ ಪ್ರತಿಕಂಟಿ ಚನ್ದನಕ್ಕರಮೆ ನೆಗತ್ತೆ ಯಕ್ಕರಮನೇಕರುಮುಂ ಪೊರೆವಕ್ಕರಂ ಮಹೀಶ್ವರರ ಸಭಾನ್ತರಾಳಮನಳಂ ಕರಿಪಕ್ಕರಮೆನ್ನುಮಾಳ್ವನಂ ಪಿರಿಯ ದಗುನ್ತಿಯೊಳ್ನಿಲಿಸುವಕ್ಕರಮುಪ್ಪರ ವಟ್ಟದಕ್ಕರ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೪೭–೫೫ ; 1099).

[ಉಪ್ಪರ₂ + ಮಟ್ಟ₂. / ತೆಲು. ಉಪ್ಪರವಟ್ಟ]

ಉಪ್ಪರವಟ್ಟ₃ (ನಾ). ಮೇಲೆಕಟ್ಟುವ ಬಟ್ಟೆ; ವಿತಾನ ವಸ್ತ್ರ; "ಮೇಲ್ಕಟ್ಟಿನ ಬಟ್ಟೆ" (ಅರ್ಥನೀ. ಕೋಶ): ಮದನಂಗುಪ್ಪರವಟ್ಟವಾಗದ ತಳಿರ್ ಕಾಮುಂಗೆ ಕೋದಂಡಮಾಗದ ಕರ್ವಂಗಭವಂಗೆ ಭಂಗುರ ಧನು ಜ್ಯಾರ್ಲೇಖೆ ತಾನಾಗದುನ್ಮದಭೃಂಗಾವಳಿ . . . ಮಜೆದಾಗವು (ಅರ್ಥನೀ. ೧–೬೪); ತಮಾಳ ಪಲ್ಲವದ ಚಾಮರದುಪ್ಪರವಟ್ಟವೊಪ್ಪೆ (ಚಂದ್ರ ಪು. ೧–೧೧೧); ಸತ್ಫುಲ್ಲಶರಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕ ಗಜೆಯಿಾಗೆ ವಿನಿರ್ಮಿಸಿ ಕರ್ವುವಿಲ್ಗದೇಂ ನಿಲ್ಲದೆ ಕಂತು ಮಾಡಿದನೊ ತೋಮರದುಪ್ಪರವಟ್ಟದೊಪ್ಪಮುಂ (ವರ್ಧಪು. ೨–೬); ನೆಟ್ಟನೆ ಬಲವಟೆಯೆ ಜವಂಗೆಟ್ಟರೆ ತನು ಶಿಥಿಲಮಾಗೆ ಕಾಯಂ ಸಲೆಧಾಟೆಟ್ಟೋಡಿ ಜವನುಪ್ಪರವಟ್ಟಮನನುಕರಿಸಿ ನರೆಗಳೊಗೆದುವು ಶಿರದೊಳ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧–೧೨೪).

[ಉಪ್ಪರ₂ + ಪಟ್ಟ]

ಉಪ್ಪರವೊಯ್ಲು (ನಾ). = ಉಪ್ಪರಘಾಯ: ಕಡುಗದ ಪೊಯ್ಲಿಂದಂ ಕಾಲಡಿಗಳ್ ಕಡಿಯಾಗೆ ನೀಡಿದುಪ್ಪರವೊಯ್ಲಿಂ ಪೊಡವಿಗೆ ಬೀಟ್ರೆ ತಲೆಸೊರ್ಕಡಗದೆ ಕೆಲರಿಜಿದು ಬೀರಸಿರಿಯೊಳ್ ನೆರೆದರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೭೩).

[ಉಪ್ಪರ₂ + ಪೊಯ್ಲು]

ಉಪ್ಪರಸಂಚ (ನಾ). ಮೇಲುಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಬೀಸುವುದು (?): ಮಿಾಜೆ ತಳಸಂಚದೊಳು ಮೊನೆಯನು ತೋಜೆ ತಿರುಪಿನೊಳ ಜೆದು ಕಳಚುವರೇಜುಗಾಣದೆ ಮಧ್ಯಸಂಚಕೆ ಸಿಲುಕಿ ಕೈಮಾಡಿ ಜಾಜೆ ಸುರಗಿಯೊಳಣೆವರಳುಕದೆ ಮಿಾಜೆದುಪ್ಪರಸಂಚದಲಿ ಕೈದೋಜೆ ದಂಡೆಯನೆತ್ತಿ ಕಾದಿತು ಸುರಗಿಯತಿಬಲರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೨೨).

[ಉಪ್ಪರ₂ + ಸಂಚ₁]

ಉಪ್ಪರಸಾಲೆ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಮನೆ; ಉಪ್ಪರಿಗೆ: ಮೇಲುಗುಡಿಗಳ ಭದ್ರದುಪ್ಪರ ಸಾಲೆಗಳ . . . ರಾಜಾಲಯಂಗಳ ರಚಿಸಿದರು ಕುಂತೀ ಕುಮಾರರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ಓ೦ಇ. ೧೨–೪೫).

[ಉಪ್ಪರ₂ + ಸಾಲೆ₅]

ಉಪ್ಪರಿಕೆ 'ಉಪ್ಪರಿಗೆ' ನೋ.

ಉಪ್ಪರಿಗೆ, ಉಪ್ಪರಿಕೆ (ನಾ). ಕರುಮಾಡ; ಮಹಡಿ; ಸೌಧ: "ನೆಲೆವಾಡಂ ಕರುಮಾಡಮುಪ್ಪರಿಗೆಯೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೯೪); ಕರುಮಾಡಂ ನೆಲೆವನೆಯುಪ್ಪರಿಗೆಯುಮೆನೆ ಸೌಧಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೪); ಏಳುನೆಲೆಯ ಕರುಮಾಡದುಪ್ಪರಿಗೆಯೊಳಗೆ (ಆದವ. ೭೬); ದೇವಲ್ಯದ ಮುಂದಣ ಅದಿಷ್ಟಣ ಮುಜು ನೆಲೆಯ ಉಪ್ಪರಿಗೆ ಕಲ್ಲನವಿಲುಯ್ಯಾಲು ಮೇಲಣ ಸಿಖರವು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೪–೬ ; 1355); ಮುಗಿಲಂ ಮುಟ್ಟುವುಪ್ಪರಿಗೆಗಳೆ (ಜಬವು. ೫–೫೨); ಉಪ್ಪರಿಗೆಯ ಚಂದ್ರಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು . . . ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೯೨); ತಿಪ್ಪೆ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡು ಉಪ್ಪರಿಗೆ ಕನಸು ಕಂಡ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **ಉಪ್ಪರಿಕೆ:** ಒಪ್ಪವಡೆದ ಯಾಗಶಾಲೆ ಸದ್ಗಳಿಹಾರದುಪ್ಪರಿಕೆಯೊಳು ಜೋಯಿಸರು ತಪ್ಪದೆ ಗಳಿಗೆಗೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಭೇರಿಯ ಹೊಯ್ಯುತ್ತಿಪ್ಪುದದೊಂದು ಬಾಗಿಲೊಳು (ಮೋಹತ. ೨೦–೩೦); ಸರ್ವಜನರ ವಸತಿಗಳೆಸೆವುವು ನವರತ್ನಹೇಮ ಪ್ರಸರದುಪ್ಪರಿಕೆಗಳಿಂದ (ಕಂಸವಿ. ೨–೬೯).

[ಉಪ್ಪರಿ + ?. / ತಮಿ. ಉಪ್ಪರಿಗೈ ; ತೆಲು. ಉಪ್ಪರಿಗ]

ಉಪ್ಪರಿಸು, ಉಪ್ಪಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ನೆಗೆ,—ಹಾರು,—ಚಿಮ್ಮು; ಸಿಡಿ: ಮುರಿದುಪ್ಪರಿಸುವ ತರಹರಿಸಿ ಪೊಣ್ಮುವ ಪೊಜ ಕಾಲೊಳ್ ನಡೆವ ಸೂಕಳಾಶ್ವಮುಂ ಕಂಡು (ಗಿಒಕ. ೨–೧೧೫ ವ); ಚರಿಯಿಪ ಕಿನ್ನರಿಯರ ಮೊಗಸಿರಿಗೊಯ್ಯನೆ ಗೋರಿಗೊಂಡು ಕೂಡೆ ಕುಕಿಲ್ದುಪ್ಪರಿಸಿ ರವಿರಥದ ವಾಜಿಗಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨೧೯); ಧರೆಗೆ ಬಸವನ ಭಕ್ತಿರಸ ಘನಶರಧಿಯದುವಗಲಕ್ಕೆ ನೆರೆದುಪ್ಪರಿಸೆ ಬಂಡಹನಲ್ಲಮಪ್ರಭು (ಬಸಪು. ೮–೮); ಬಿಗುಹುಗೊಂಡುಪ್ಪರಿಸಿದವು ಹುಬ್ಬುಗಳು (ತೊರರಾ. ೨–೩–೮); ತಪ್ಪದೆ ಜಲಚರನಿಕರ ಬಿದಿರೆ ಮೇಲಕುಪ್ಪರಿಸುವ ಜಲಬಿಂದು (ಕಂಸವಿ. ೫–೪೫). **೨.** ವ್ಯಾಪಿಸು: ಮಂಗಳವಾದ್ಯದ ಬಲುರವವುಪ್ಪರಿಸಿದುವೆಂಟುದೆಸೆಗೆ (ಕಂಸವಿ. ೭–೧೦೪). **೩.** ಹಿಗ್ಗು; ಅತಿಶಯವಾಗು: ಸಭೆಯುಂ ತಾನುಮಚ್ಚರಿಯುಪ್ಪರಿಸೆ ಶಿವಭಕ್ತಿ ಮಹಿಮೆಯ ನೊಪ್ಪಿ ರಂಜಿಪ ಬಸವರಾಜನ ಘನತೆಯಂ ನೆನೆದು (ಬಸಪು. ೧೦–೫೨); ಕುಲಿಶಮುಷ್ಟಿಯ ಕಲಿಗಳುಪ್ಪರಿಸಿದರು ಕಲಹದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೩೩–೧೪). **೪.** ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಬ್ಬಿಸು; ಎತ್ತರಿಸು: ನರಾಂತಕನುರುಳಿದಶ್ವವನುಪ್ಪರಿಸಿ ಚಪ್ಪರಿಸಿದಾಯೆನುತ (ತೊರರಾ. ೬–೩೦–೩೦); ತಗ್ಗಾಗಿರುವ ಹಲಗೆಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಉಪ್ಪರಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). **೫.** ಮುಚ್ಚಳವನ್ನು ತೆಗೆ; ಬಿಚ್ಚು: ಸೆಜ್ಜೆಯುಪ್ಪರಿಸಿ ಶಿವಲಿಂಗ ನೀನೆನ್ನ ಶಿರಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಬರೆ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿ ತೊಳತೊಳಗಿದೆ (ಮಹಾದೇ. ೨೬–೨); ಅಂಜುವರೆ ದೇವ ಸೆಜ್ಜೆಯನು ಉಪ್ಪರಿಸಿಮೆನೆ (ಬಸರ. ೯–೫೩); ಕರ್ಣಿಕಾಂತರದಲ್ಲಿ ಪಸಿಸಿರ್ದ ಸತ್ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಮುಂ ಸೆಜ್ಜೆಯಿಂದುಪ್ಪರಿಸಿ ಥಳಥಳಿಸುತೆ (ಅರಾಚ. ೧೧–೩೨). **ಉಪ್ಪಳಿಸು:** ಕ್ಷೋಣಿಯಿಂ ನಭಕುಪ್ಪಳಿಸೆ ಶಾರ್ದೂಲಮಂ ಕಂಡ ಏಣತತಿಯಂದದಲಿ (ಕೋಗಯು. ೨೩–೪೩).

[ಉಪ್ಪರ₂ + –ಇಸು₃]

ಉಪ್ಪಳ₁ (ನಾ). ಚೌಳು; ಚೌಳುಭೂಮಿ. 'ಉಪ್ಪಳಿಗ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಉಪ್ಪಳ]

ಉಪ್ಪಳ₂ 'ಉಪ್ಪಳ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಳಗೌರಿ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಯಂತಿರುವ ಗೌರಿ: ಒಪ್ಪಿಡಿ ನಡುವಿನ ವನಿತೆಯಾಗಬೇಕೆಂದು ಕಪ್ಪುಗೊರಳ ಕಪಟದಿ ತಾ ಬಂದು ಉಪ್ಪಳಗೌರಿಯ ಹರ ಗೆದ್ದನು (ನಾಪದ. ೧೯೫).

[ಉಪ್ಪಳ₂ (< ಉಪ್ಪಳ) + ಗೌರಿ]

ಉಪ್ಪಳಿ (ನಾ). "ಕಮಾನು" (ಜಾನಕೋ. ೨೦). [?]

ಉಪ್ಪಳಿಕೆ 'ಉಪ್ಪಳಿಗ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಳಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಉಪ್ಪಲಿಕಾ ಶತತ್ರಯಾನ್ತರ್ಗ್ಗತವಪ್ಪುಲ ತಲ್ಲದ್ವಾದಶಮಧ್ಯೇ ಕುಂಗರಿಕಾನಾಮ ಗ್ರಾಮಃ (ಇಆ. XII, ೨೬೬–೫೨ ; 972). [?]

ಉಪ್ಪಳಿಗ, ಉಪಲಿಕ, ಉಪಲಿಗ, ಉಪ್ಪಲಿಕ, ಉಪ್ಪಲೀಕ, ಉಪ್ಪಿಲಿಕ (ನಾ). ೧. ಉಪ್ಪು ತಯಾರಿಸುವವನು: ಪೊಡವಿಯೊಳಗುಪ್ಪಳಿಗ ದಾಸನಾಗಿರ್ಪವನ ಮುಡುಹಿನೊಳಗಣ ಮುದ್ರೆ ಬಯಲಾದುದು (ವೀಶೈಪು. ೮–೮–೭). **೨.** ಮಣ್ಣು ಅಥವಾ ಗಾರೆ ಕೆಲಸದವನು: ರಾಜಿಸುವ ನಣ್ಣಾಭಕ್ತನುಪ್ಪಳಿಗಕಾಯಕದೊಳೊಸೆದು (ಗುರುಚಾ. ೧೦–೩೩); ಉಪ್ಪಳಿಗ ಜೋಗಿ ಉಂಡಿಗೆ ಪಡುವಲು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೩–೮೫೪ ; 1748). **ಉಪಲಿಕ:** ೧. ಮಲಪನಾಯಕರು ಹಿರಿಯೂರ ಸೀಮೆಯ ಉಪಲಿಕರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. XI, ಹಿರಿಯೂ. ೪೧–೪ ; 1551). **ಉಪಲಿಗ:** ೧. ಉಪಲಿಗರ ಕಾವಲಿ ಅಂತು ಯಿಾ ತೆಱಗೆ ಸಹವಾಗಿ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೯–೧೧೧; 1521). **ಉಪ್ಪಲಿಕ: ೧.** ಪಿರಿದೆನಿಸುತುಪ್ಪಲಿಕ ಕಾಯಕವ ಮಾಡುತಿಹ ಶರಣ (ಲಶಿಚಿಂ. ೩೮–೧೭); ಹರಭಕ್ತ ಪದಸೇವ ತತ್ಪದೊಳಗುಪ್ಪಲಿಕ ಕಾಯಕವ ಮಾಡುತಿರಲು (ಗುರುಚಾ. ೧೦–೩೪).

ಉಪ್ಪಲೀಕ: ೨. ಅರಸನೊಂದಿನ ಚಿತ್ರಮಂಟಪಂ ಕಿಱಿದೆನಲು ಮುಱಿದಿದಂ ಪಿರಿದಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸುವೆನೆಂದೆನುತ ವರಮಂತ್ರಿ ಕಳಿಪಿದಂ ಉಪ್ಪಲೀ [ಪಾಠಾಂ. ನೀ] ಕರನಂದು ಹಾರೆ ಸಲಿಕೆಗಳು ಸಹಿತ (ಲಶಿಚಂ. ೩೨–೫೭); ನಿಜಜಂಗಮದ ರೂಪ ನಾ ಕ್ಷ ಣ ಂ ಹಾರವಿಸಲೆಬ್ಬಿಸಿದ ಮುಡಿದುಪ್ಪಲೀ [ಪಾಠಾಂ. ನೀ] ಕರಂ ವೀರಶೈವಾಗಮದ ಮೆಱೆದ (ಲಶಿಚಂ. ೩೨–೫೯).

ಉಪ್ಪಿಲಿಕ: ೧. 'ಉಪ್ಪಿಲಿಕದೆಱೆ' ಪರಾ.

[ಉಪ್ಪಲ$_1$ + –ಇಗ. / ತಮಿ. ಉಪ್ಪಿಲಿಯನ್]

ಉಪ್ಪಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರಣೆ ಉಪ್ಪಲಿಗೆ ಮತ್ತಲ್ಲ ಶಿಶುಮಾರ ಕತ್ತೆಯ ಮೂತ್ರವೆರೆದಿಹರೆ ರಸಭಸ್ಮ ಉತ್ತಮವದಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೬೪).

[ದೇ. ‖ ಮಲ. ಉಪ್ಪಿಲೆ; ತುಳು. ಉಪ್ಪಳಿಗೆ]

ಉಪ್ಪಲೀಕ 'ಉಪ್ಪಲಿಕ' ನೋ.

ಉಪ್ಪವಡ, ಉಪ್ಪಡ$_3$ (ನಾ). ೧. ಹಾಸಿಗೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏಳುವುದು; ನಿದ್ದೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚತ್ತು ಏಳುವುದು: ದಂಪತಿಗಳಿಗುಪ್ಪವಡವು ಸಮನಿಸಿತೆ ಮುಪ್ಪಾಗುತಿದೆ ರಾತ್ರಿ (ಅಂಜಚ. ೮–೧೩೭); ಉದಯರಾಗದೊಳುಪ್ಪವಡದ ಪಾಡಂ ಪಾಡುವವರ ಪಾಡೊಪ್ಪಿತಾಗ (ಸಮ್ಯ ಕೌ. ೧೨–೧೦); ನೆರೆದರು ಬಳಿಕುಪ್ಪವಡಕೆ ಪಾಡುವ ತರುಣಿಯರ್ ತಾಳದಂಡಿಗೆಯ ಕರದೊಳು ತಳೆದು (ಕಂನವಿ. ೨೨–೫೯). ೨. ಸುಪ್ರಭಾತ; ಸುಪ್ರಭಾತದ ಹಾಡು: ಪುಷ್ಪಸುಗಂಧಗಂಧಿಯರು ಬಂದರು ಬಾಣನುಪ್ಪವಡವನು ಪಾಡುವೊಡೆ (ಮೋಹತ. ೨೨–೩೦); ಬೆಳಗಾಯಿತೇಳೆಂದೊಬ್ಬ ತರುಣಿಯುಪ್ಪವಡಮಂ ಹಾಡಿ (ಭಕ್ತಾಚ. ೩–೪೫); ಉಪ್ಪವಡಮಂ ಪಾಡುವ ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿಯರ ರಾಗರಸದೊಡನೆ (ಚಂದ್ರಭ್ಯ. ೧೬–೧೩೩ ವ). **ಉಪ್ಪಡ$_3$**: ೨. 'ಉಪ್ಪಡಪದ' ಪರಾ.

[ಸಂ. (ಉತ್–) + ಪವಡು. / ತೆಲು. ಉಪ್ಪವಡ?]

ಉಪ್ಪವಡಂದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಹಾಸಿಗೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮೇಲೇಳು; ಎಚ್ಚರ ಹೊಂದು: ನಿಜಸತಿಯೊಡನೆ ಮಂದೇರಕಕೇಳಿಯೊಳಿರ್ದು ಉಪ್ಪವಡಂ ದಳೆದತಿಹರುಷದೊಳು (ಪ್ರಭಂಜ. ೧–೮೫). [ಉಪ್ಪವಡ + ತಳೆ$_1$]

ಉಪ್ಪವಡಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಉಪ್ಪವಡಂದಳೆ: ಸುಯ್ಯೆಲರ್ ತರಹರವಾಂತು ಸೂಸೆ ಸತಿಯುಪ್ಪವಡಂಬಡೆದೊಪ್ಪಿ ತೋಱಿದಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೪–೨೫). [ಉಪ್ಪವಡ + ಪಡೆ$_1$]

ಉಪ್ಪವಡಗೀತ (ನಾ). ಸುಪ್ರಭಾತದ ಹಾಡು; ಸುಪ್ರಭಾತ: ಉಪ್ಪವಡಗೀತ ಅಥವಾ ಸುಪ್ರಭಾತ ಗೀತ (ಕವಿಚ. II, ೨೮೪ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ). [ಉಪ್ಪವಡ + ಗೀತ]

ಉಪ್ಪವಡವಾಡು (ನಾ). = ಉಪ್ಪವಡಗೀತ: ಸೂತಜರು ಸವಿಯುಪ್ಪವಡವಾಡನು ಪಾಡಿದರು ಮುನ್ನೇಸಱಿನೊಳಾಗ (ಅಂಜಚ. ೧–೩೧). [ಉಪ್ಪವಡ + ಪಾಡು$_2$]

ಉಪ್ಪವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳು; ಹಾಸಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಏಳು: ಪವಡಿಸಿದನಂತನೊಸೆದುಪ್ಪವಡಿಸಿ ತನ್ನೆರಡುಮುಡಿಯನೊತ್ತುತ್ತಿರ್ದಾಹವವಿಜಯಿಯಪ್ಪ ವಿಜಯನನೆ ವಲಂ ಮುಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೯–೧೧); ಬೆಳಗಾಯ್ತುಪ್ಪವಡಿಸು ತೊಳತೊಳಗುವ ಮಣಿಮುಕುರಮಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸು (ಗಿರಿಕ. ೮–೭೧); ಹರಹರ ಶ್ರೀಕಾಂತ ಎನುತ್ತೈವರು ಕುಮಾರಕರುಪ್ಪವಡಿಸಿದರರಿವಿನಾಶಕರು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೧–೪); ರುದ್ರನುಪ್ಪವಡಿಸಿದ ನೆಳ್ಚತ್ತರಾ ವೀರಭದ್ರಮುಖ್ಯರ್ (ಚಬಪು. ೪೮–೩೬). 'ಪವಡಿಸು' ಪರಾ. [ಉಪ್ಪವಡ + –ಇಸು$_3$]

ಉಪ್ಪವರೆ (ನಾ). ಅವರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ಕಾಕಾಂಡೋಲಃ – ಕಾಡವರೆ, ಉಪ್ಪವರೆ" (ಪಿಷಧಿ. ೩೦). [ಉಪ್ಪು$_1$ + ಅವರೆ$_1$]

ಉಪ್ಪವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಉಪ್ಪವಳ್ಳಿಯ ಪೋಚಗಾಮುಣ್ಡ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೩೦೮–೧೨; 971). [ಉಪ್ಪು$_1$ + ಪಳ್ಳಿ]

ಉಪ್ಪಳ, ಉಪ್ಪಲ$_2$ (ನಾ). ನೈದಿಲೆ ಹೂವು; ಉತ್ಪಲದ ಹೂವು: "ನೆಯ್ದಿಲ್ಗಳೊಳ್ ಉಪ್ಪಳಕೋವಳಿಗಳು" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೩೯); ಕೊಂಡುವು ಸಪ್ಪದಮುಪ್ಪಳದಿನೊಱೆವ ನಱುವಂಡುಗಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೯–೮೬); ಕಣ್ದೆಱೆದು ನೋಡಳುಪ್ಪ [ಪಾಠಾಂ. ತ್ಪ] ಳದ ಸಿರಿಯಳಿವುದೆಂದೆನ್ನ ಮಗಳೆಂದೊಬ್ಬ ಸತಿ ನುಡಿದಳು (ಹಚಕಾ. ೪–೧೯); ನೆಱೆಯಿಪುದೊಪ್ಪಿನುಪ್ಪಳದ ತಾವರೆಯೋರಣದೋರಣಂಗಳಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೨೪–೧೯). **ಉಪ್ಪಲ$_2$**: 'ಉಪ್ಪಲಗೌರಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉತ್ಪಲ]

ಉಪ್ಪಳಗಂಪು (ನಾ). ನೈದಿಲೆ ಹೂವಿನ ವಾಸನೆ: ಕಿಱುದುಂಬಿಗುರುಳ ಹೊಂಜೆಳೆಮೆಯ್ಯುಪ್ಪಳಗಂಪಿನ ಗರುವೆ ವಿಲಾಸದಿನೆಯ್ದಿದಳು (ಜಯಕಾ. ೧೬–೪). [ಉಪ್ಪಳ + ಕಂಪು]

ಉಪ್ಪಳಗಣ್ (ನಾ). ನೆಯ್ದಿಲೆಯಂತೆ ಇರುವ ಕಣ್ಣು: ತೊಳಪ್ಪುಪ್ಪಳಗಣ್ಣ ನೀಱೆ ವರ ಸೌಂದರಿಗೂಡಿ ಬೆಡಂಗುವೆತ್ತಿರಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೨); ಇಪ್ಪಂತೆ ನೋಡಿದರಾ ರಾಜಚಂದ್ರನನುಪ್ಪಳಗಣ್ಣ ನೀಱೆಯರು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೬–೧೪೮). [ಉಪ್ಪಳ + ಕಣ್]

ಉಪ್ಪಳಿಸು 'ಉಪ್ಪರಿಸು' ನೋ.

ಉಪ್ಪಾಟ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ: ಚಿಕ್ಕಂದು ನಾವಾಡಿದುಪ್ಪಾಟಮಂ ಮತ್ತೊಂದು ತೋರಿದಪೆನೆನ್ನ ತಮ್ಮಂಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧೦–೨೫೪). [ಉಪ್ಪು$_1$ + ಆಟ]

ಉಪ್ಪಾತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಉಪ್ಪಾತಿ (ವೈಷಿಗ. ೧೧–೧೮೫). [ಉಪ್ಪು$_1$ + ಅತಿ ?]

ಉಪ್ಪಾರ$_1$ 'ಉಪ್ಪಾಱ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಾರ$_2$ 'ಉಪಾರ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಾರಗಡುಗೆ 'ಉಪಾರಗಡುಗೆ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಾರತಿ$_1$ (ನಾ). ಉಪ್ಪಾರಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದವಳು (ಶಿ).

[ಉಪ್ಪಾರ$_1$ (< ಉಪ್ಪಾಱ) + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಉಪ್ಪಾರತಿ$_2$ (ನಾ). ೧. (ದೃಷ್ಟಿದೋಷಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ) ಎತ್ತುವ ಉಪ್ಪಿನ ಆರತಿ: ದೃಷ್ಟಿಯಾಯ್ತೆಲೆಲೆ ಉಪ್ಪಾರತಿಯನೆತ್ತೆಂಬ (ಬಸರ. ೭–೧೩೨); ಕೋಮಲೆಯರು . . . ಉಪ್ಪಾರತಿಯನೆತ್ತಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೪೭). ೨. ಉಪ್ಪನ್ನು ನಿವಾಳಿಸಿ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ತೆಗೆಯುವುದು: ಆರತಿಯನೆತ್ತಿದರು ಬಳಿಕುಪ್ಪಾರತಿಯ ಹಾಯ್ಕಿದರು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೯–೨೭); ನಾರಿಯರು ಬಳಿಕೆಸೆವ ಮಣಿಮಯದಾರತಿಯ ನಲಿದೆತ್ತಿ ಬಳಿಕುಪ್ಪಾರತಿಯನು ಸೂಸಿದರು (ಜೀವಂಚ. ೮–೨೪). [ಉಪ್ಪು$_1$ + ಆರತಿ$_1$]

ಉಪ್ಪಾರತುಪ್ಪದೀವಿಗೆ (ನಾ). ದೇವರಿಗೆ ಹತ್ತಿಸಿಡುವ ತುಪ್ಪದ ದೀಪ: ಕಾರ್ತಿಕ ಪೌರ್ಣಮಿಯವುಪ್ಪಾರತುಪ್ಪದೀವಿಗೆ ಪ ೨ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯–೫೮; 1291). ℙ ಇದರಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಾರ ಮತ್ತು ತುಪ್ಪ ದೀವಿಗೆ ಇವು ಭಿನ್ನಶಬ್ದಗಳಾಗಿರಬಹುದು.

[ಉಪ್ಪಾರ$_2$ (< ಉಪಾರ) + ತುಪ್ಪ + ದೀವಿಗೆ]

ಉಪ್ಪಾರದೀಪಮಾಲೆ (ನಾ). = ಉಪ್ಪಾರತುಪ್ಪದೀವಿಗೆ: ದೀಪಾವಳಿಯ ಹಬ್ಬದ ದಿನ ೩ ಕಂ ಉಪ್ಪಾರದೀಪಮಾಲೆ ಮುಂತಾದ ದೀವಿಗೆಯೆಂಣೆಗೆ ಗ ೧ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯–೫೮; 1291).

[ಉಪ್ಪಾರ$_2$ (< ಉಪಾರ) + ದೀಪ + ಮಾಲೆ]

ಉಪ್ಪಾರದೀವಿಗೆ (ನಾ). = ಉಪ್ಪಾರತುಪ್ಪದೀವಿಗೆ: ಸಿವರಾತ್ರಿಯಲು ದೇವರುಗಳವು ವುಪ್ಪಾರದೀವಿಗೆಯ ಯೆಂಣ್ಣೆಗೆ ಪ ೨ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯–೬೦; 1291). [ಉಪ್ಪಾರ$_2$ (< ಉಪಾರ) + ದೀವಿಗೆ]

ಉಪ್ಪಾರವೋಳೆ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನ ಮೋಳೆ (ದಕ. ೬).
[ಉಪ್ಪಾರ$_1$ (< ಉಪ್ಪಾಜ) + ಮೋಳೆ$_2$]

ಉಪ್ಪಾರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಉಪ್ಪು ತಯಾರಿಸುವ ಕೆಲಸ. ೨. ಗಾರೆ ಕೆಲಸ (೬). [ಉಪ್ಪಾರ$_1$ (< ಉಪ್ಪಾಜ) + -ಇಕೆ]

ಉಪ್ಪಾರಿತ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಬಜೆ, ಉಪ್ಪಾರಿತನ ಬೇರು, ಯಷ್ಟಿಮಧುಕ, ಇವಿಷ್ಟನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಎರಡು ವರಹ ತೂಕವ . . . ಶ್ಲೇಷ್ಮ ಪಿತ್ತದಿಂದುಂಟಾದ ಕುಷ್ಠಪರಿಹರವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೬೯೦). [?]

ಉಪ್ಪಾಜ, ಉಪ್ಪಾರ$_1$ (ನಾ). ೧. ಉಪ್ಪು ತಯಾರಿಸುವವನು; ಆ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದವನು: ಉಪಾ[ಪ್ಪಾ]ಜರ ಮೊಳೆಯ ರೊಕ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಸಮುದ್ರಗ್ರಾಮ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೫-೧೫; 1513); ಉಪ್ಪಾಜರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಉಪ್ಪಿನ ಮೋಳೆ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೯-೪; 1551). ೨. ಮಣ್ಣು ಕೆಲಸದವನು; ಗಾರೆಕೆಲಸದವನು: ಶಿಖಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ . . . ಅಂಗೈ ಉಪ್ಪಾಜ, ನಖ ನಾಯಿದ, ಒಡಲು ಡೊಂಬ (ವಚಶಾ. I, ೩೬೨); ಸತ್ತ ಉಪ್ಪಾಜರೆಲ್ಲರ ತೋಜು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೨೧-೧೬). **ಉಪ್ಪಾರ$_1$**: ೧. "ಉಪ್ಪುತಯಾರಿಸುವವನು . . . ಉಪ್ಪಾರ" (ತುಳುನಾ. ೧೬೩); ಉಪ್ಪಾರನ ಮಗನಾದರೆ ಉಪ್ಪಿಲ್ಲದೆ ಉಂಡಾನೇ (ಗಾದೆ). ೨. ನಿಜವಾಗಿ ಆ ಉಪ್ಪಾರನಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಗಲು ಬೇಕು (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೫೪).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಪ್ಪಾರಕಾರನ್, ಉಪ್ಪರವರ್; ತೆಲು. ಉಪ್ಪರ]

ಉಪ್ಪಿ (ನಾ). ಎಸಗದ ಗಿಡ; ಯಗಚಿ ಗಿಡ: ಬಿಳಿಯ ಉಪ್ಪಿಯ ಬೇರಂ ತೇದು ಛಾಯಾಶುಷ್ಕಮಂ ಮಾಡಿ . . . ಜೇನುತುಪ್ಪದಿ ಕಲಸಿ ತೆಗೆದು ಕೊಂಡರೆ ಕೃತ್ರಿಮ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೩೪). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಉಪ್ಪಿ]

ಉಪ್ಪಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಪ್ಪನ್ನು ಹಾಕು, —ಬಡಿಸು: ಉಪ್ಪಿಕ್ಕಿ ದೊಡೆ ತುಪ್ಪದ ಮೆಚ್ಚಿಡಿತೆಂಬಂತೆ ನಮ್ಮ ಕೆಮ್ಮನಿರ್ಪಿರವಿದೇಕಾರಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೬ ವ). ೨. ಅನ್ನಹಾಕು: ಉಪ್ಪಿಕ್ಕಿದವನನ್ನು ಮುಪ್ಪಿನ ತನಕ ನೆನೆ (ಗಾದೆ). [ಉಪ್ಪು$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಉಪ್ಪಿಗ (ನಾ). = ಉಪ್ಪಲಿಗ: ಉಜ್ಜುಗಿಗರಂ ಗುರಿಗರುಪ್ಪಿಗರ್ ಸುಪ್ಪಾಣಿಗರ್ ಸೂಜಿವಳೆಗಾಜರು (ಮದೇಪು. ೨೮-೭). [ಉಪ್ಪು$_1$ + -ಇಗ]

ಉಪ್ಪಿಟ್ಟು (ನಾ). ಅಕ್ಕಿತರಿ, ರವೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಒಗರಣೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಬೇಯಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ತಿನಿಸು: "ಊರಿಂದ ಬಂದಿದ್ದೀರಿ ಹಸಿದು, ಉಪ್ಪಿಟ್ಟು ಕಾಫಿ ಮಾಡಲೆ . . ." ಎಂದಳು (ಗಾಳಿಗು. ೬೯).
[ಉಪ್ಪು$_1$ + ಹಿಟ್ಟು (< ಪಿಟ್ಟು$_2$)]

ಉಪ್ಪಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಉಪ್ಪಿಕ್ಕು ೨: ಉಪ್ಪಿಟ್ಟವರನ್ನು ಮುಪ್ಪಿನ ತನಕ ನೆನೆ (ಗಾದೆ). [ಉಪ್ಪು$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಉಪ್ಪಿನಕಾಯ್ 'ಉಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ 'ಉಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಉಪ್ಪಿನಮಾಳ 'ಉಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಉಪ್ಪಿನಮಾಳೆ 'ಉಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಉಪ್ಪಿನಮೇಳೆ 'ಉಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಉಪ್ಪಿನಮೊಳೆ 'ಉಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಉಪ್ಪಿನವೋಳೆ 'ಉಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಉಪ್ಪಿನಾಗರ 'ಉಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಉಪ್ಪಿಲಿಕೆ 'ಉಪ್ಪಲಿಗ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಿಲಿಕದೆಜು (ನಾ). ಉಪ್ಪಾರರು ಕೊಡಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ: ಹೊಗೆದೆರೆ ಮಗ್ಗದೆರೆ ಪಂಚಕಾರುಕ ಕಬ್ಬುನದ ಸುಂಕ ಬಿಲ್ಲಹದಿಕೆ ಬಾಲವಣ ಉಪ್ಪಲಿಕದೆರೆ[ಜು] ಒಳಗಾದ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭೧-೨೯; 1330). [ಉಪ್ಪಿಲಿಕೆ (< ಉಪ್ಪಲಿಗ) + ತೆಜು$_3$]

ಉಪ್ಪಿಲಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ವೈಔಗಿ. ೭೦-೧೨೧೪).
[ಉಪ್ಪಿಲಿ$_0$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಉಪ್ಪು$_1$, ಉರ್ಪು (ನಾ). ೧. ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ರುಚಿಗೊಳಿಸಲು ಬಳಸುವ ಪದಾರ್ಥ; ಲವಣ: ಬೈಕಂದಿರಿದು ತಂದ ಕೂಟಿಗ್ಗೆ ನೆರಮುಚ್ಚೆಯನಕ್ಕುಪ್ಪನಕ್ಕೆ ಕಟಿಯನಕ್ಕೆಂದಪ್ಪೊಡಮಿಕ್ಕಿಯು ಮೆಜೆಯಿಸಿಯುಮುಜಿಯಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪-೧೫); ಉಪ್ಪುತುಪ್ಪ (ಇಅ. XII, ೨೫೬-೧೬; 971); ಮಠದ ಮಾಣಿಗಗ್ಗೆ ಉಪ್ಪು ಎಣ್ಣೆಗೆ ಗದ್ಯಾಣಂ ಪದಿನಾಜು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೭೪-೧೩; 1010); ಸಕ್ಕರೆಗುಪ್ಪಂ ಸರಿಮಾಳ್ಪರೇ (ಸೋಮೇಶ. ೧೦); ಸಂಪಳಿಯೊಳಗೆಯೆಲೆಯಲ್ಲ ನೀರುಳ್ಳಿಯುಪ್ಪು ಜೀರಿಗೆಯಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೭೫); ಉಪ್ಪಿನ ತಿತ್ತಿಗಳು (ಕಂಸವಿ. ೧೪-೭೭); ತಾಯಿಗಿಂತ ಬಂಧುವಿಲ್ಲ ಉಪ್ಪಿಗಿಂತ ರುಚಿಯಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ); ಉಪ್ಪು ತಿಂದವ ನೀರು ಕುಡಿದಾನು (ಗಾದೆ). 'ಅಟ್ಟುಪ್ಪು', 'ಕಲ್ಲುಪ್ಪು', 'ಕಾರುಪ್ಪು', 'ಚೌಳುಪ್ಪು', 'ಪೆಟ್ಲುಪ್ಪು', 'ಸೋರುಪ್ಪು' ಪರಾ. ೨. ಷಡ್ರಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಉಪ್ಪಂ ಪುಳಿಯಂ ಕಡುಬಿಸಿದಪ್ಪುದುಮಂ ಬಯಸುತಿಪ್ಪ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೨-೨೭); ಒಗರುಪ್ಪು ಸಿಹಿ ಕಹಿ ಹುಳಿ ಕಾರ (ಭರಚ. ೪-೯೩). ೩. (ಆಲಂ). ಹಂಗು; ಉಪಕಾರದ ಋಣ: ಸಮಸ್ತರು ನಂಮ ಅರಮನೆಗೆ ಉಪ್ಪಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಾ ನಡೆದುಕೊಂಡು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨೪); ಈ ಉಪ್ಪಿಗೆ ನಂಬುಗೆಗೇಡನ್ನು ಅಹಿತವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆಯಿಸಿದಿರಾದರೂ ನಿಮ್ಮ ಗತಿಯೇನು (ಬಿಟ್ಟಅ. ೫೫-೧). △ **ಉರ್ಪು**: ೨. ನಾಲಗೆಯಿಂ ಸವಿಯೆ ಇದು ಮಧುರಂ ಇದು ಪುಳಿ ಇದುರ್ಪು ಎಂದಿವು ಮುಂತಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ ತಿಳಿವು (ಚಿಕಬಿ. ೩).

ಉಪ್ಪಿನಕಾಯ್, ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ = ಮಾವು ನಿಂಬೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಉಪ್ಪು ಕಾರದೊಡನೆ ಕೂಡಿಸಿ ನಂಚಿಕೆಗೆ (ಬಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ) ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪದಾರ್ಥ; ಊರುಗಾಯಿ: ಉಪ್ಪಿನಕಾಯ್ಗೆ ಗದ್ಯಾಣ ಎರಡು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೪-೧೬; 1010); ಮಾವಿನಮಿಡಿ ಕರಂಜಿಕೆಯಂಬಟೆ ನಿಂಬೆ ನೆಲ್ಲಿಗಾಯ್ ಕಪ್ಪುರಗಂಪ . . . ಉಪ್ಪಿನಕಾಯ್ (ಲೀಲಾವ. ೫-೭೧); ನೆಲ್ಲಿ ಹಿಪ್ಪಲಿ ಕರಂಜಿಗೆ ಬೆಲ್ಲವುದಿ ಬೆಲ್ಲವತ್ತ ಮಾಗುಳಿ ಬಿದಿರ ಕಳಲೆ ಪೊಸತದುಕಂಬಟೆಯ ಕಾಯ್ಗಳಿಂದ ಸಮೆದೊಪ್ಪುವುಪ್ಪಿನಕಾಯ್ಗಳಂ ಮಾಳ್ಪುದು (ಸೂಪಶಾ. ೩-೧೬); ವುಪ್ಪಿನ ಕಾಯಿ ೨ಕ್ಕುಂ ವುಪ್ಪಿನ ಕ್ರಯ ೬ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೧-೬೨; 1431); ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಹುರಿಮೊಣಸುಗಡಲೆ . . . ಮಾಜುವವರ್ ಬರುತಿರ್ದರು (ಚಿಬಪು. ೫೭-೪೨); ಪರಿಪರಿಯುಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಹಪ್ಪಳ ಸವಿವೆರಸಿದ ಶುಭ್ರ ಬಾಳಕವ . . . ತರುಣಿಯರೆಡೆಮಾಡಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೮-೮೪); ಮಾತಿಗೆ ಮೊದಲು ಗಾದೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ (ಗಾದೆ); ಊಟಕ್ಕಿಲ್ಲದ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಯಾತಕ್ಕೂ ಬೇಡ (ಗಾದೆ). ಉಪ್ಪಿನಮಾಳ = ೧. ಉಪ್ಪನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಸ್ಥಳ. ೨. ಉಪ್ಪಿನ ಮಾಳದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ಪೂರ್ವಕಾಲದ ತೆರಿಗೆಗಳು: - ಮನೆತೆರಿಗೆ, ಹುಲ್ಲುಹಣ . . . ಮಾರಿಕೆ, ಉಪ್ಪಿನ ಮಾಳ (ನಮ್ಮನು. ೨೪೩). ಉಪ್ಪಿನಮಾಳೆ = ೧. ಉಪ್ಪು ತಯಾರಿಸುವ ಉಪ್ಪುಮಣ್ಣಿನ ರಾಶಿ, —ಗುಡ್ಡೆ: ಉಪ್ಪಿನ ಮಾಳೆಗಳು (ಎಸಮೈ. XXI, ೧೦). ೨. ಉಪ್ಪು ಮಣ್ಣಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ತಿಪ್ಪೆ ಹಳವುಪ್ಪಿನ ಮಾಳೆ (ಎಕ. IX (S), ಮಾಗಡಿ. ೮೬-೮; 1687). ಉಪ್ಪಿನಮೇಳೆ = ಉಪ್ಪಿನಮಾಳೆ: ೧. ಉಪ್ಪಿನಮೇಳೆ ಮೇಲೆ ನ್ಯಟ್ಟ ಕಲ್ಲು‖ (ಎಕ. X, ಗೋರೀಬಿ. ೫೬-೧೧೫; 1407). ಉಪ್ಪಿನಮೊಳೆ = ಉಪ್ಪಿನಮಾಳೆ: ೧. ಹೊಂಗ ಹಳ್ಳದ ಅ ಉಪ್ಪಿನಮೊಳೆ ಅಳಿಗೆರೆಗಳಲಿ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೧೨೧-೧೬೫; 1474).

೨. ಉಪ್ಪಿನ ಮೊಳೆಯ ರೊಕ್ಕ ಕ್ರಯ ಕಡ್ಡಾಯ ಬಿಟ್ಟ ಬಿರಾಡ ಕಾಣಿಕೆ (ಎಕ. XI, ಜಗಳೂ. ೪೧–೩೨ ; 1526). **ಉಪ್ಪಿನಮೋಳೆ** = ಉಪ್ಪಿನ ಮಾಳೆ: ೧. [ಉಪಿ] [ಪ್ಪಿ]ನ ಮೋಳೆಯ ಚೌಡಗೊಂಡನ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೪–೫೪ ; 1513). ೨. ಕಾಡಾರಂಭಸುವರ್ನಾದಾಯ ವಾರಕಾರು ಸೇಸೆ ಸಿದ್ಧಾಯ ಉಪ್ಪಿನಮೋಳೆ ದಣಾಯಕಸಾವ್ಯ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೦–೨೪; 1419); ಕಬಿಣದ ಪೊಂಮುಚರಾದಾಯ ಹುಲ್ಲುಹಣಾ ವುಪ್ಪಿನ ಮೋಳೆ ಯಿಾಚಲಪ್ಪೆರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೪೨–೯೪ ; 1825) ; ಮದುವೆದೆರಿಗೆ, ಉಪ್ಪಿನಮೋಳೆ, ಕೌದಿಯ ತೆರಿಗೆ (ಮಹಾವಂ. I, ೧೨೪) ; ತಂಬಾಕು, ಗಾಂಜ, ಷರಾಬು, ಉಪ್ಪಿನಮೋಳೆ ಆಚಾರಕಾಣಿಕೆ ಇವೇ ಮೊದಲಾಗಿ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಆದಾಯದ ಬಾಬುಗಳಾಗಿದ್ದವು (ಪಾಳೆಗಾ. ೫೧) ; **ಉಪ್ಪಿನಾಗರ** = ಉಪ್ಪಿನ ಗಣಿ : ಉಪ್ಪಿನಾಗರ ಗೇಣಿಯಿಂ ವರುಷ ೧ ಕಂ ಬಹ ರೊಕ್ಕ ಗ ೬ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೧೯–೨೨ ; 1365). **ಉಪ್ಪು ಸೊಪ್ಪಾಗು** = (ಆಲಂ). ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸು : ತಪ್ಪೆಂದು ಮುಪ್ಪುರಿಗೊಂಡು ಬಾಯಳಿದೊಳಲುಪ್ಪುಸೊಪ್ಪೇನಾದಪುದೇ (ರಾಮವಿ. ೧–೫೦). **ಉಪ್ಪುಹಾಕು** = ೧. ಉಪ್ಪನ್ನು ಒದಗಿಸು : ಸಾರಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಉಪ್ಪುಹಾಕು (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ). ಲೆಕ್ಕಿಸು ; ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು : ರಾಜಪುತ್ರನು ಅಕಬರನ ಉಪಟಳಕ್ಕೆ ಉಪ್ಪುಹಾಕದೆ . . . ಮೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದನು (ಭಜ್ಯೋತಿ. ೧೬೨). 'ಸೊಪ್ಪು ಹಾಕು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಪ್ಪು ; ಕೊಡ. ಉಪ್ಪ್ ; ತುಳು. ತೆಲು. ಉಪ್ಪು ; ಕೋಲಾ. ಸುಪ್ ; ನಾಯ್ಕಿ. ಸುಪ್ಪ್ ; ಪರ್ಜಿ. ಚುಪ್]

ಉಪ್ಪು₂ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಸ್ಥಿತಿ ; ನೆಲೆ. ೨. ತಿಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದ ಗೆರೆ ಆಟಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರಿಸುವ ಸೋಲು : ರಾಮನ ಮೇಲೆ ಎರಡು ಉಪ್ಪು ಹೊತ್ತಿರುವುದರಿಂದಲೋ ಏನೋ ರಾಮನ ಮೋರೆ ಸಪ್ಪಗಾಗಿರುವುದು (ನಿರಾಭ. ೯೬) ; ಬಹಳೇ ಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಆಟವನ್ನು ಆಡಿದ್ದರಿಂದ ಶಿರುಗುಪ್ಪಾಗಿ ತಿರುಗಿ ಎರಡನೆಯ ಮನೆಯವರಿಗೆ ಉಪ್ಪು ಏರಿ ಬಂದಿತ್ತು (ನಿರಾಭ. ೯೬) ; ೩. ರಾಮುಪಟ್ಟಿಯ ಆಟ (ಕಿ). ೪. ಹೆಂಗಸರು ಆಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ (ಕಿ). [< ಉಳ್ ?]

ಉಪ್ಪು₃ (ನಾ). (ಉಕ). ಪ್ರೀತಿ ; ಮುದ್ದು.

ಉಪ್ಪುಪ್ಪು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಒಬ್ಬನೇ ಮಗ, ಮೊದಲಿನಿಂದ ಅತೀ ಉಪ್ಪುಪ್ಪು ಮಾಡಿ ಬೆಳಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಉಪ್ಪುಕಂಡ (ನಾ). = ಉಪ್ಪುಬಾಳಕ. (ದಕ). [ಉಪ್ಪು₁ + ಕಂಡ]

ಉಪ್ಪುಕಡಲು 'ಉಪ್ಪುಗಡಲ್' ನೋ.

ಉಪ್ಪುಕಡಲೆ 'ಉಪ್ಪುಗಡಲೆ' ನೋ.

ಉಪ್ಪುಕಡ್ಡಿಆಟ (ನಾ). (ದಕ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ : ಮಕ್ಕಳು ಉಪ್ಪುಕಡ್ಡಿಆಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ಉಪ್ಪು₂ + ಕಡ್ಡಿ + ಆಟ]

ಉಪ್ಪುಕಾಗದ (ನಾ). ಒರಟು ಕಾಗದ ; ಮರಳು ಕಾಗದ : ಶಾಯಿ ಕರೆಯು ಹಳೆಯದಾದರೆ, ತಿಳಿನಿಂಬೆಹಣ್ಣಿನ ರಸವನ್ನು ಸವರಿ ಇದು ಒಣಗಿದ ನಂತರ ಉಪ್ಪುಕಾಗದದಿಂದ . . . ಸವರಿ ಉಜ್ಜಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೧೬೫). [ಉಪ್ಪು₁ + ಕಾಗದ]

ಉಪ್ಪುಕಾರ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನ ಜೊತೆಗೆ ಸೇರಿದ ಖಾರ : ಪುರಿಗೆ ಉಪ್ಪುಕಾರ ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

ಉಪ್ಪುಕಾರಹಚ್ಚು = (ಆಲಂ). ಬಣ್ಣಕಟ್ಟಿ ವರ್ಣನೆಮಾಡು : ನಿಜವಿರಲಿ ಸುಳ್ಳು ಇರಲಿ ಉಪ್ಪುಕಾರಹಚ್ಚಿ ಹೇಳುವವರನ್ನು ಕಂಡರೆ ನಿಮಗೆ ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ತುಳಸಿ. ೧೦೭).

[ಉಪ್ಪು₁ + ಕಾರ₁]

ಉಪ್ಪುಕೊರಚ (ನಾ). ಕೊರಚಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಉಪ್ಪುಕೊರಚ, ಘಟ್ಟದ ಕೊರಚ (ಎಸಮೈ. VII, ೩). [ಉಪ್ಪು₁ + ಕೊರಚ (< ಕೊಜಚ)]

ಉಪ್ಪುಗಡಲ್, ಉಪ್ಪುಕಡಲು (ನಾ). ಉಪ್ಪುನೀರಿನ ಸಮುದ್ರ ; ಲವಣ ಸಮುದ್ರ : ಆ ಮಿಸುಪುಪ್ಪುಗಡಲ ಮಧ್ಯದೊಳುದ್ದಾಮತೆಯಿಂ ಪಡೆದೊಪ್ಪುವ ಜಂಬೂನಾಮದ ದೀವಿ ಕರಂ ನಯನಾನಂದಮನಿರದೊದವಿಸಿತು (ಜಯಕಾ. ೧–೩೧). **ಉಪ್ಪುಕಡಲು** : ಉಪ್ಪುಕಡಲದು ಕಪ್ಪು ಜನ ಕಪ್ಪು ಏನೆಂದೆ ತಪ್ಪು ತಪ್ಪು (ಹೊಂಗಳು. ೧೫–೧೪).

[ಉಪ್ಪು₁ + ಕಡಲ್₂]

ಉಪ್ಪುಗಡಲೆ, ಉಪ್ಪುಕಡಲೆ (ನಾ). ಹುರಿದು ಉಪ್ಪನ್ನು ಸವರಿದ ಕಡಲೆ : ಕಡಕೊಳವು ಉಪ್ಪುಗಡಲೆಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಉಪ್ಪುಕಡಲೆ** : ಉಪ್ಪುಕಡಲೆ ಕುರುಕಲು ರುಚಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

[ಉಪ್ಪು₁ + ಕಡಲೆ]

ಉಪ್ಪುಗಡ್ಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಮೈಔಗಿ. ೩೬೮).

[ಉಪ್ಪು₁ + ಕಡ್ಡಿ]

ಉಪ್ಪುಗಾಯ್, ಉಪ್ಪುಗಾಯಿ, ಉರ್ಪುಗಾಯ್ (ನಾ). ಮಾವು ನಿಂಬೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಉಪ್ಪುಕಾರದೊಡನೆ ಕೂಡಿಸಿ ನಂಜಿಕೆಗೆ (ಬಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ) ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪದಾರ್ಥ; ಊರುಗಾಯಿ : ಕೆಲಬಲದೊಳೊಪ್ಪಿ ತೋಱುತ್ತಮಿರೆ ಖಪ್ಪರದೊಳಗೆ ಶಾಕಪಾಕಂಗಳೆಸವುತಿರೆ (ಚನ್ನರ. ೮೨–೧೫) ; ಬಿಸಿಬಿಸಿಯೋಗರಂ ಕೆಲದ ಸೋಡಗೆ ತೆಳ್ಪೊಳುದುಪ್ಪಮುಪ್ಪುಗಾಯ್ ಮೊಸರಿಪಿದಪ್ಪ ಮಜ್ಜಿಗೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦–೨೬೫) ; ತನಿವಣ್ಗಳರಸಿ ರಸಾಯನ ಸಾರ್ಗಳುಪ್ಪುಗಾಯ್ ಬಾಳುಕಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೪೪). **ಉಪ್ಪುಗಾಯಿ** : "ಲವಣದೊಳು ಪುದಿದ ಫಲಮುಪ್ಪುಗಾಯಿಗಳೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೫–೬) ; ಮಲ್ಲಿಗೆಯರಳಂತೆ ಬೆಚ್ಚೋಗರ ಮೊಸರೊಳ್ಳೆಯ ಬಹಳುಪ್ಪುಗಾಯಿ (ಮೋಹತ. ೩–೫೬) ; ಪಂಚಭಕ್ಷ್ಯ ಪಾಲ್ಮೊಸರುಪ್ಪುಗಾಯಿ ಶಾಕಗಳ (ಭೈರವೇ. ೨–೧೯೭). △ **ಉರ್ಪುಗಾಯ್** : ನವೀನ ಸ್ವಾದುವೆತ್ತುರ್ಪುಗಾಯ್ಯನಾಲೋಕಿಸಿ ತಂದು ಬಡ್ಡಿಸಿದರಾ ಲೋಲಾಕ್ಷಿಯರ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೫–೭೦). [ಉಪ್ಪು₁ + ಕಾಯ್₄]

ಉಪ್ಪುಗಾಯಿ 'ಉಪ್ಪುಗಾಯ್' ನೋ.

ಉಪ್ಪುಗಾವು (ನಾ). ಉಪ್ಪನ್ನು ಹುರಿದು ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ ಕೊಡುವ ಶಾಖ : ಗಾಯಕ್ಕೆ ಉಪ್ಪುಗಾವು ಕೊಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಉಪ್ಪು₁ + ಕಾವು₂ (< ಕಾಯ್ಪು₁)]

ಉಪ್ಪುಗಾಳು (ನಾ). ಉಪ್ಪು ಸವರಿದ ಕಾಳು. [ಉಪು + ಕಾಳು₁]

ಉಪ್ಪುಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಪ್ಪನ್ನು ತಿನ್ನು. ೨. (ಆಲಂ). ಹಂಗಿಗೆ ಒಳಗಾಗು : ಧೊರೆಗಳುಪ್ಪುಂಡು ಮರಳಿ ಬಿದ್ದ ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹಿಗೆ ರಂಗಜೈಸದು ಮರುಳೆ (ಸೌಂದಕಾ. ೭–೧೩೩). [ಉಪ್ಪು₁ + ಉಣ್ಣು (< ಉಣ್)]

ಉಪ್ಪುನೀರ್, ಉಪ್ಪುನೀರು (ನಾ). ಉಪ್ಪುಮಿಶ್ರವಾದ ನೀರು ; ಗಡುಸುನೀರು ; ಸವಳು ನೀರು : ವಿಷಮಮೆನಿಪುಪ್ಪುನೀರುಂ ಕಷಾಯಿತಾಸ್ಯಂಗೆ ಮಧುರತರಮಪ್ಪಂತೆ ವಿಷಯಂಗಳೆ ನವಯೌವನ ಕಷಾಯಿತಾತ್ಮನ ಮನಕ್ಕವತಿಮಧುರಂಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೩೬) ; ಉಪ್ಪುನೀರೊಳೆ ಮಾಡಿದುದು ಲವಣೋದಕಿತಮೆಂಬುದು (ಹಲಾಯು. ೫೪–೧೬೭); ಉಪ್ಪುನೀರೆ ತುಳುಕಿ ತಳ್ಪೊಯ್ಯೆ (ಪಾರಸಿ. ೧೬–೩). **ಉಪ್ಪುನೀರು** : "ಲವಣೋದಃ – ಉಪ್ಪುನೀರಿನ ಕಡಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೮) ; ನಿಮ್ಮ ಬಾವಿಯ ನೀರು ಉಪ್ಪುನೀರೋ ಸಿಹಿನೀರೋ ? (ರೂಢಿ).

[ಉಪ್ಪು₁ + ನೀರ್₁]

ಉಪ್ಪುನೀರು 'ಉಪ್ಪುನೀರ್' ನೋ.

ಉಪ್ಪುನೆಲ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನ ಅಂಶ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಭೂಮಿ; ಚೌಳು ಭೂಮಿ (ಕ). [ಉಪ್ಪು$_1$ + ನೆಲ]

ಉಪ್ಪುನೇರಳೆ (ನಾ). ಹಿಪ್ಪನೇರಳೆ: ಉಪ್ಪುನೇರಳೆ ಗಿಡಗಳು ಪುಷ್ಕಳವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ರೇಷ್ಮೆಕಸುಬು . . . ಶಿಕ್ಷಣ ಕೊಡಬೇಕು (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೧೬೯). [ಉಪ್ಪು$_1$ + ನೇರಳೆ (< ನೇಱಿಲ್)]

ಉಪ್ಪುಮಡಿ (ನಾ). (ಉಪ್ಪನ್ನು ತಯಾರಿಸಲು) ಉಪ್ಪುನೀರನ್ನು ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಪಾತಿ (ಕ).

[ಉಪ್ಪು$_1$ + ಮಡಿ$_2$. / ತೆಲು. ಉಪ್ಪುಮಡಿ]

ಉಪ್ಪುಮಣ್ಣು (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನ ಅಂಶ ಬೆರೆತಿರುವ ಮಣ್ಣು; ಚೌಳು ಮಣ್ಣು: "ವೃಷಕಾಹ್ವಯ – ಉಪ್ಪುಮಣ್ಣು" (ಓಷಧಿ. ೧೫೮); ಉಪ್ಪುಮಣ್ಣಿನ ಗೋಡೆ ಭದ್ರವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ಉಪ್ಪು$_1$ + ಮಣ್ಣು (< ಮಣ್)]

ಉಪ್ಪುಮೀನು (ನಾ). ಉಪ್ಪುಹಾಕಿ ಒಣಗಿಸಿದ ಮೀನು: ಉಪ್ಪುಮೀನು ಬಹಳದಿನ ಕೆಡದೆ ಇರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

[ಉಪ್ಪು$_1$ + ಮೀನು (< ಮೀನ್$_3$)]

ಉಪ್ಪುರ 'ಉಪ್ಪರ$_2$' ನೋ.

ಉಪ್ಪುರಗುಡಿ 'ಉಪ್ಪರಗುಡಿ' ನೋ.

ಉಪ್ಪುರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ: "ಲವಣಾರ್ಕ – ಉಪ್ಪುರಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೨). [?]

ಉಪ್ಪುರೇವು (ನಾ). ಉಪ್ಪನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಸ್ಥಳ (ಕ).

[ಉಪ್ಪು$_1$ + ರೇವು$_1$. / ತೆಲು. ಉಪ್ಪುರೇವು]

ಉಪ್ಪುವಡ್ಡ (ನಾ). ಒಡ್ಡರ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮೈ. XI, ೨). [ಉಪ್ಪು$_1$ + ವಡ್ಡ$_2$ (< ಒಡ್ಡ$_1$)]

ಉಪ್ಪುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ರುಚಿಯಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಾಗಿರುವ ಹುಲ್ಲು: "ರೋಣೀತೃಣಂ – ಉಪ್ಪುಹುಲ್ಲು" (ಓಷಧಿ. ೧೪೪).

[ಉಪ್ಪು$_1$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಉಪ್ಪುಳ (ಗು). ಅರಳಿದ; ವಿಸ್ತಾರವಾದ. 'ಉಪ್ಪುಳಗಣ್' ಪರಾ.

[ಪ್ರಾ. ಉಪ್ಫುಲ್ಲ (< ಸಂ. ಉತ್ಫುಲ್ಲ)]

ಉಪ್ಪುಳಗಣ್ (ನಾ). ಅರಳಿದ ಕಣ್ಣು; ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಕಣ್ಣು: ಉಪ್ಪುಳಗಣ್ ತೊಳಪ್ಪ ಕುಡುಮಿಂಚಿನ ಮಂಜರಿಯೊಳ್ ಪಳಂಚಿ ಶೋಭಿಪ್ಪಮುಖಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೨). [ಉಪ್ಪುಳ + ಕಣ್]

ಉಪ್ಪೂಡು (ಕ್ರಿ). ಉಪ್ಪನ್ನು ಸವರು; ಉಪ್ಪು ಸೇರಿಸು: "ಹವಣಱಿದು ಮಾಂಸಮಂ ತುಂಡುಗೆಯ್ದು ಉಪ್ಪೂಡಿದವರಲ್ಲಿ ವಲ್ಲೂರವೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೫-೫). [ಉಪ್ಪು$_1$ + ಊಡು$_1$]

ಉಪ್ಪೆಗಚಿ, ಉಪ್ಪಗಚಿ, ಉಪ್ಪಚ್ಚಿ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿಗಿಡ: ಅಲ್ಲಿ ಕಂಡದ್ದು ಉಪ್ಪೆಗಚಿಯ ಮೆಳೆ, ದತ್ತೂರಿಯ ವನ (ಆಲೆಮ. ೨೧೨). **ಉಪ್ಪಗಚಿ**: (ಕ). **ಉಪ್ಪಚ್ಚಿ**: (ಕ). [ಉಪ್ಪು$_1$ + ಎಗಚಿ]

ಉಪ್ಪೆಸರ್ (ನಾ). ಹುಳಿ ಕಾರವಿಲ್ಲದ ಉಪ್ಪು ಮಾತ್ರ ಹಾಕಿದ ಸಾರು; ಉಪ್ಪು ಬೆರಸಿದ ಕಟ್ಟು: ಸವಿಯ ಸೊರ್ಕೇಱಿ ಸೊದೆಯನುಪ್ಪೆಸರ್ಗೆತ್ತು ಸೊದೆಯುಣಿಗಳಂ ಗಣಿಸದಿರ್ಪಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೧೬-೩).

[ಉಪ್ಪು$_1$ + ಎಸರ್]

ಉಪ್ಪೇರಿ (ನಾ). ಆಲೂಗೆಡ್ಡೆ, ಬಾಳೆಕಾಯಿ ಮುಂತಾದ ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ತೆಳ್ಳಗೆ ಬಿಲ್ಲೆಯಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕರಿದು ಉಪ್ಪು ಕಾರ ಹಚ್ಚಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ತಿನಿಸು: ಆಲೂಗೆಡ್ಡೆ ಉಪ್ಪೇರಿ, ಬಿಸ್ಕತ್ತು (ದಿಲ್ಲೀಪ. ೬); ಉಪ್ಪೇರಿ, ವಾಂಗಿಭಾತು (ರೂಪಸಂ. ೧೬).

[ಉಪ್ಪು$_1$ + ?]

ಉಪ್ಪೊಂಗು (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬಿಹಿಗ್ಗು; ಉಕ್ಕೇರು: ಸಮುದ್ರನೊರ್ಮೆಯೆ ತಿಂಗಳುದಿಸಲ್ ಪೆರ್ಮೆಯಿಂದುಪ್ಪೊಂಗುವನೆನಲ್ (ಬಾಲಭಾ. ೧-೩); ಅಂಗಪತಿಯುದನು ಕಂಡುಪ್ಪೊಂಗುವ ಹರುಷವನು ತಳೆಯುತೆ (ಬಾಲಭಾ. ೬-೭೫). [← ತೆಲು. ಉಪ್ಪೊಂಗು]

ಉಬಯ (ನಾ). = ಉಭಯ: ಇವರೆ ಉಬಯದಿಂ ಬರೆದ ಸೇನಬೋವನು ಬಾನೋಜ (ಎಕ. IX (S), ಹೊಸಕೋ. ೨೧೨-೧೮ ; 17 ನೆಯ ಶತ). [< ಸಂ. ಉಭಯ]

ಉಬಲು (ನಾ). ಒಂದುಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಉಬಲು, ಹೆಸ್ಸರೆ, ಕೊಲೆ ಹಲಸು, ಆನವು (ಮೈಔಗಿ. ೫೬-೧೧೨೩). [?]

ಉಬಿಕು (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬು; ಹೆಚ್ಚು; ಉಕ್ಕು (ಕ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಬುಕ್ಕು ; ತೆಲು. ಉಬುಕು]

ಉಬುಬು (ಅ). ಸಂತೋಷ, ಸಂಭ್ರಮ, ದಿಟ್ಟತನದ ಭಾವಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ಬಿಡದೋಡೆ ಕಂಡು ಶಬರಂ ಕಡುಮುಳಿದಱಿಯಟ್ಟಿ ತಿರುಗಿ ತಿರುಗುತ್ತುಂ ಸಂಗಡಿಸಿ ಪರಿದುಬುಬೆನುತ್ತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೮೬); ಎನ್ನೊಡೆಯರೆಯ್ತಪ್ಪ ಪುಣ್ಯವಂ ಕಂಡೆನೇ ಎನ್ನೊಡೆಯರಿಂತಪ್ಪ ಬಾಳ್ಕೆಯಂ ಕಂಡೆನೇ ಉಬುಬುಬು ಎನಗಾರು ಸರಿಯೆಂದು ಕೊರ್ಬಿತಂ (ಏಕಾರ. ೧೧೮); ಎಲೆಲೆಲೆಲೆಲೇ ಹಂದಿಯನುವಾದುದುಬುಬುಬೆಂದುಲಿದು ನಾಯ್ಗಳುವೆರಸಿ ಮುಕ್ಕುಱಿಕ್ಕಲು ಮೆಲ್ಲನೊಲೆದುಬ್ಬಿ ಘುಟನೆಗೆದು ಗಜಱಿ ಗರ್ಜಿಸಿ (ಹಚಕಾ. ೬-೬); ನಿಂದುಬುಬು ಷೋಯೆನುತ್ತೆಡದ ಕರದಿಂ ಲಿಂಗಮಸ್ತಕದ ಶಿಖಿಯ ಪಿಡಿದು ಕಂಧರಕೆ ದಕ್ಷಿಣದ ಹಸ್ತದಲಗಂ ಜಡಿವುತೊಂದಿಸುತ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದು (ವೀಶೈಷ. ೪-೮-೧೦).

[?]

ಉಬ್ಬಚ್ಚು (ನಾ). ಉಬ್ಬಿ ಕಾಣುವಂತೆ ರಚಿಸಿರುವ ಅಚ್ಚು: "ಉಬ್ಬುಚಿತ್ರ ಕೆತ್ತು, ಉಬ್ಬಚ್ಚು ಮಾಡು" (Emboss. ಇಂಕನಿ).

[ಉಬ್ಬು$_2$ (< ಉರ್ವು$_2$) + ಅಚ್ಚು$_3$]

ಉಬ್ಬಟೆ 'ಉರ್ಬಟೆ' ನೋ.

ಉಬ್ಬಟೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬಟೆಯನ್ನು ಕಾಣು; ಅತಿಶಯವನ್ನು ಕಾಣು: ತುಟಿ ಮಿಡುಕದಿರಲದನಱಿದೂ ಪಟುತರಕಾಯ್ಪಿನುಬ್ಬಟೆಗಂಡು ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ ವಿಟ ನುಡಿಸಿದ ತನ್ನಿನಿಯಳಾ (ಭೈರವೇ. ೨-೧೧೦).

[ಉಬ್ಬಟೆ (< ಉರ್ಬಟೆ) + ಕಾಣ್]

ಉಬ್ಬಡಿಗ 'ಉಬ್ಬದಿಗ' ನೋ.

ಉಬ್ಬಣ$_1$ (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿಲನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸಲು ಹಾಕುವ ಮರದ ತುಂಡು; ಅಗಳಿ; "ಲಾಳವಿಂಡಿಗೆ" (ಷಟ್ಪಸ). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೊನಚಾದ ಆಯುಧ (?): ಹರಿಗೆ ಕತ್ತಿ ಕರವಾಳು ಸುರಗಿ ಬಿಲ್ಲು ಹಿರಿಯುಬ್ಬಣ ಹಲಗೆಯನು ಭರದೆ ಪಿಡಿದು ಪರಿವಾರ ನಡೆದುದಾ ವರುಣನ ಪುರದತ್ತಲಾಗಿ (ಅಂಜಚ. ೬-೭೨); ಗಣನೆಗೈದದ ಹೆಗಲ ಹಿರಿಯುಬ್ಬಣದ ಕನಕದ ಝುಗೆಯ ತಲೆಗಡ್ಡಣೆಯ ನೇಣಿನ ಹೊಗರ ಮೋಱಿಯ ಕೆಂಪಿನಾಲಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೧೦); ಉಬ್ಬಣ, ಕಬ್ಬಿಕೋಲು, ಚಕ್ರ, ಚಂಡು, ವೋತಿ, ಚಲ್ಲೆಹ, ಬಲ್ಲೆಹ . . . ಜವದಾಡೆಗಳೆಂಬ ಬತ್ತೀಸಾಯುಧಂಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೬೨); ಕೈಮೆಗಳ ಮೋಡಾಮೋಡಿಯುಬ್ಬಣದ ಲಲಿತ ಚಿತ್ರದ ಚದುರಭಟರವ್ವಳಿಸಿ ಹೊಯ್ದಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೮); ಮಸಗಿದಂಬಿನಲುಬ್ಬಣದ ಮೊನೆ ಮಿಸುಕಿದೆಡೆಯಲಿ ಸುರಗಿ ಸುಳಿದೆಬ್ಬಿಸಿದ ತಾಣದಲಂಬು ಲಂಬಿಸೆ ಹೊಕ್ಕಹೊದಱಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೧೦-೮); ಹಿರಿಯುಬ್ಬಣವ ಜಳಪಿಸಿ ಮೀಸೆಯ ಮೇಲೆ ಬೆರಳಿಡುತತುಳ ಪೌರುಷದ ಬಿರುದಿನಗ್ಗಳಿಕೆಗಳನ್ನು ಪೊಗಳಿಸಿಕೊಳ್ವ ದೊರೆಯಾವನು (ಕಂನವಿ. ೧೩-೩೮). [?]

ಉಬ್ಬಣ$_2$ (ನಾ). ಅತಿಶಯ; ಆಧಿಕ್ಯ; ಹೆಚ್ಚಳ: ಗಿಳಿಗಳಿಂ ಕೂಡಿರ್ಪ ಸಾಲ್ವಂಗಳುಬ್ಬಣದಿಂದಂ ಘನಶಾಂತಿಯಂ ತಳೆದು ಪಂಪಾಕ್ಷೇತ್ರಮಾರಾಜಿಕುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೩೫); ಬಾಜಿಪ ತೂರ್ಯದ ಸಂಭ್ರಮಂಗಳಿಂ ತೊಟ್ಟಿಡೆಯಾಡುವೆಯ್ದಿಯರ ಪಾವನ ಮಂಗಳದೊಪ್ಪುಗೂಡಿ ನೇರ್ಪಟ್ಟುದು ನೋಟಕರ್ಗೊಸಗೆಯುಬ್ಬಣಮುಪ್ಪಿನಮಾವಿವಾಹದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೬-೨೨); ರಣವನಭಿವರ್ಣಿಸುವೊಡರಿದುಬ್ಬಣದ ಬೈಗುಳ ಕೇಳಿ ಬಂದುದು (ನಿಭಾಗ. ೮-೧೩-೩೧). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + -ವಣ]

ಉಬ್ಬಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗು; ತೀವ್ರವಾಗು: ಉಬ್ಬಲುರವಣಿಗೆಗಳು ಉಬ್ಬಣಿಸಿ ಬಂದರೂ ಯಾವುದೋ ಶಕ್ತಿ ಅನಂತನನ್ನು ಮುಂದೆ ನಡೆಸುತ್ತಿತ್ತು (ಜೀದಾನ. ೨೯). [ಉಬ್ಬಣ$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಉಬ್ಬದಿಗ, ಉಬ್ಬಡಿಗ, ಉಬ್ಬರಿಗ (ನಾ). ಆಧಿಕ್ಯ; ಅತಿಶಯ: ಬೇಟದುಬ್ಬದಿಗಮನಾಂತ ನಲ್ಲಳ ಮುಖಾಂಬುಜಮಂ ನಡೆನೋಡಿ ನೋಡಿ ಸಾಯದೆ ಬರ್ದುಕಾಡಿದಂ (ಆವಿಪು. ೧೨-೨೬); ಅಲಂಪಿನುಬ್ಬದಿಗಮನಾಲತಾಂಗಿಗೆ ನೃಪಂ ಪಡೆದಂ ನವ ಸಂಪ್ರಯೋಗದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೦೦). **ಉಬ್ಬಡಿಗ**: "ಉಬ್ಬಡಿಗಂ (ಉಬ್ಬರಿಗಂ)-ಪಿರಿದು" (ಶಮದ. ಪರಿ.೨); ಪಡಿದೆಱೆವಂದದಿಂದಮರ್ದೆಯುಂ ತೆಱೆದತ್ತು ಪೊದಟ್ದ ಸಂಕೆಯಿಂ ನಡುಕಮುಮಾಗಳುಬ್ಬಡಿಗ [ಪಾಠಾಂ. ದಿಗ]ಮಾದುದು ಸಾಧ್ವಸದಿಂ ಬೆಮರ್ ಬೆಮರ್ವೆಡೆಗಳಿನುಣ್ಮಿ ಪೊಣ್ಮಿದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೫). **ಉಬ್ಬರಿಗ**: "ಉಬ್ಬಡಿಗಂ (ಉಬ್ಬರಿಗಂ)-ಪಿರಿದು" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). ℙ ಇದರ ಸರಿಯಾದ ರೂಪ ಉಬ್ಬದಿಗ. ಉಳಿದುವು ಪಾಠಾಂತರಗಳು. [?]

ಉಬ್ಬರ 'ಉರ್ವರ' ನೋ.

ಉಬ್ಬರಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ಬಹಳವಾಗಿ. 'ಉಬ್ಬರಂಬರಿ', 'ಉಬ್ಬರಮುರಿ' ಪರಾ. [< ಉಬ್ಬರ]

ಉಬ್ಬರಂಬರಿ, ಉಬ್ಬರವರಿ (ಕ್ರಿ). ಉಕ್ಕಿ ಹರಿ; ಪ್ರವಾಹವಾಗಿ ಹರಿ: ಬನದೊಳಗುಬ್ಬರಂಬರಿವ [ಪಾಠಾಂ. ಪರಿವ] ಶಾಂತರಸಾಮೃತಮೆಯ್ದೆ ತಣ್ಣನೆ ತಣಿದಂತೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೧೦೨); ನವೀನ ನಿಜಭಕ್ತಿತರಂಗಿಣಿ ಮೀಱುತುಬ್ಬರಂಬರಿಯುತುಂ (ಪಂಪಾಶ. ೬). **ಉಬ್ಬರವರಿ**: ಉಬ್ಬರವರಿದ ಸೊಬಗಿಂಗೆ ಸಂತೋಷಂಬಟ್ಟು (ಅರ್ಥನೀ. ೫-೨). [ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + ಪರಿ$_2$]

ಉಬ್ಬರಗಹಳೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಧ್ವನಿಮಾಡುವ ಕಹಳೆ; ದೊಡ್ಡ ಕಹಳೆ: ಹರಿಸುತ ಬಿರಿದಿನುಬ್ಬರಗಹಳೆಯಂ ಪಿಡಿಸಿ ಹರಿನಾದವಂ ಮಾಡಿಕೊಳುತ (ತುರಂಗ. ೩೬-೧೩). [ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + ಕಹಳೆ]

ಉಬ್ಬರಗಿಡಿ (ನಾ). ಹಾರುವ ಕಿಡಿ: ಅಲಗಿನುಬ್ಬರಗಿಡಿಯ ಹಬ್ಬುಗೆ ಥಳಥಳಿಸಿ ಸೈಗಱೆದುದೈ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨-೬). [ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + ಕಿಡಿ]

ಉಬ್ಬರಣೆ (ನಾ). ಸಂಭ್ರಮ; ಕೋಲಾಹಲ: ಪುರವ ಹೊಱವಂಟವರು ಬರಲು[ಪಾಠಾಂ. ಲ]ಬ್ಬರಣೆಯಾಗಲು ಬಳಿಕ ಸಾತ್ಯಕಿ ಹರಿಯ ನೇಮವನಱಿದು ಕಳುಹಿದ ರಾಮಗೂಳಿಗವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಒರಿಇ. ೩೬-೯೨). [ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + -ಅಣೆ$_4$]

ಉಬ್ಬರಬವರ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಯುದ್ಧ; ದೊಡ್ಡ ಸಮರ: ಅರಿಭಟರು ಪವನಜನನಾನುತ ಮರಳುತುಬ್ಬರಬವರವನು ತಂದರನೆಲೆಗೆ ಹಾಯ್ಕಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೧೯). [ಉಬ್ಬರ(< ಉರ್ವರ)+ಬವರ$_1$]

ಉಬ್ಬರಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಉರಿ; ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತೋರು; ಹೆಚ್ಚಿನ ಗರ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿರು: ಬಿರುದರನದಟನೊಳುಬ್ಬರಮುರಿವರನಾಯ್ದಱಸಿ ಕೊಂಡುವರಿಗನ ಕಣೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೧೪). [ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + ಉರಿ$_1$]

ಉಬ್ಬರವರಿ 'ಉಬ್ಬರಂಬರಿ' ನೋ.

ಉಬ್ಬರಮಾತು (ನಾ). ಆಡಂಬರದ ಮಾತು; ಗರ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನುಡಿ: ರಕ್ಕಸರಾಯ ಮೀಸೆಗಳ ಮುಱಿದು ನಿಂದಿರಲಿಂದ್ರಜಿತು ಬಲು ಬಿರುದಿನುಬ್ಬರಮಾತಿನಲಿ ಕಿಡಿ ಸುರಿಯೆ (ತೊರರಾ. ೫-೬-೪). [ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + ಮಾತು$_1$]

ಉಬ್ಬರವಿಳಿತ (ನಾ). ಏರಿಕೆ ಮತ್ತು ಇಳಿಕೆ; ಹಿಗ್ಗು ಕುಗ್ಗು; ಸಮುದ್ರದ ನೀರು ಪರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏರಿ ತಗ್ಗುವಿಕೆ: ಸಮುದ್ರದ ಮೇಲ್ಮಟ್ಟ ದಿನಕ್ಕೆರಡಾವೃತ್ತಿ ಉಬ್ಬುತ್ತಲೂ ಇಳಿಯುತ್ತಲೂ ಇರುವುದನ್ನು ನೋಡಿರಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಉಬ್ಬಿ ಇಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಉಬ್ಬರವಿಳಿತಗಳು ಎಂದು ಹೆಸರು (ಭೂವಿವ. I, ೧೦೧). [ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + ಇಳಿತ]

ಉಬ್ಬರಿ (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬಿ ಹರಿ; ಉಕ್ಕಿ ಹರಿ: ಸೇನೆಯ ಸೂಡಿ ತಂದಿಳುಹಿದನು ನಾಯಕವಾಡಿಗಳು ಸಹಿತುಬ್ಬರಿವ ಸಾಗರದ ತೀರದಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೧೧-೨೧). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಪರಿ$_3$]

ಉಬ್ಬರಿಕೆ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಳ; ಅತಿಶಯ; ಉಬ್ಬುವಿಕೆ: ಖರಕೋಪಾದಿ ಕಷಾಯದುಬ್ಬರಿಕೆಯಿಂ ಚಾರಿತ್ರ ಮೋಹಾಸ್ರವಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೧೯). [ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + -ಇಕೆ]

ಉಬ್ಬರಿಗ 'ಉಬ್ಬದಿಗ' ನೋ.

ಉಬ್ಬರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ದೊಡ್ಡದಾಗು; ಬಾತುಕೊಳ್ಳು; ಊದಿಕೊಳ್ಳು; ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚು: ಪೊಟ್ಟೆಯುಬ್ಬರಿಸುಗುಂ ಕೆಮ್ಮುಗುಂ ತೇಂಕುಗುಂ (ಬಾಲಚಿ. ೧೨೭-೪); ಹೊಟ್ಟೆಯುಬ್ಬರಿಸುತ್ತಮಿದೆ ಮುಪ್ಪಿನಲಿ ಬೊಪ್ಪಂಗೆ (ಬಸಪು. ೧೫-೨೨); ಕಡಲ ತಾಯ್ಮಳಲುಬ್ಬರಿಸಿ ಧರೆ ನಡುಗಿದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೬೯); ಹೊಟ್ಟೆಯುಬ್ಬರಿಸಿತ್ತು (ದೀಪದ. ೨೬). ೨. ಪ್ರಕಟವಾಗು; ಹೊರಬೀಳು; ಎದ್ದು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಮನ್ಯುವೇಗದೊಳ್ ಬೀಗಿ ಬಿರಿವಂತೆ ಗಗ್ಗರಿಪ ಕೊರಲೊಳುಬ್ಬರಿಸಿ ಪೊರೆದ ಸೆರೆಗಳೊಳಂ (ವರ್ಧಪು. ೯-೬೦ ವ); ಉರಿಯ ಚೂಣಿಯಲುಸುರ ಹೊಗೆಯುಬ್ಬರಿಸುತಿದೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೧೫); ಝುಮ್ಮೆಂದು ಸಮಿಧಾವಳಿಗಳುಬ್ಬರಿಸಿದವು ಛಟ ಛಟ ವಿನಾದದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೭-೪೯). ೩. ಅತಿಶಯವಾಗು; ಬಹಳವಾಗು; ತುಂಬಿಬರು: "ಉಬ್ಬರಿಸು – ಪೂರಣೇ (ಊ)" (ಶಮುಧಾ); ಸುರಿವಶ್ರುಜಲಮುಬ್ಬರಿಸಿ ಪೊನಲ್ ಪೊನಲನಟ್ಟೆ ಜನನುತೆಗಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೭೪); ಪಿರಿದುಂ ಹರ್ಷಂ ಧರೆಗುಬ್ಬರಿಸಿರೆ ಸಿರಿಗರಸನೆನಿಸಿದೈ ನೀಂ (ಲೀಲಾವ. ೪-೪೬); ಚಿತ್ತದಾವೇಶಮುಬ್ಬರಿಸಿದುದು (ಚಿಬಪು. ೪೨-೩೫). ೪. ಗರ್ವಿಸು; ಉಬ್ಬು: ಸುರಲೋಕಂ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕಂ ಫಣಿಪತಿಭುವನಂ ಪೂಜ್ಯಮೆಮ್ಮಿಂದಮೆಂಬಂತಿರೆ ಮುನ್ನಾರ್ ನೋಂತರೆಂದುಬ್ಬರಿಸಿ ಕೊನೆದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೨೦೦); ಇವನುಬ್ಬರಿಸಿ ನುಡಿದರೆ ನೊರಜ ಕೊಲುವರೆ ಕೈದುವೇಕೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೪೧). ೫. ಹಿಗ್ಗು; ಸಂಭ್ರಮಿಸು; ಆತುರಗೊಳ್ಳು; ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು: ತಿರುನೀಲಕಂಠರುಬ್ಬರಿಸುತ್ತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉತ್ಸವದಿಂದೆ]ಪರಿತಂದು (ತಿರುರ. ದೇ. ೨೫-೨೦); ಎರಡು ಕಂಗಳನಾಗಳಂತುಬ್ಬರಿಸಿ ಕಳಚಿ ಬಳಿಕ್ಕವಳುಕದೆ (ಬಸಪು. ೪೫-೪೯); ಉಬ್ಬರಿಸಿ ಕೈದೋಱಿದನು ಕಲಿ ಪವಮಾನಸುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೭೫). ೬. ಅಸಮಾಧಾನಗೊಳ್ಳು; ಅಸೂಯೆ ಪಡು; ಮುಖಗಂಟುಹಾಕು: ಉಬ್ಬರಿಸಿ ಕಜ್ಜದ ತುದಿಯನಱಿಯದೆ ನುಡಿವುದಿದು ನಿನಗೆ ಹಿರಿಯತನವೇ (ಬಸಪು. ೨೮-೩೩); ಒಬ್ಬಳಿರದೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ನಿಳಯಕೊಬ್ಬಳೆ ಪೋಗದೆ ಪತಿನಲಿಯೆ ಉಬ್ಬರಿಸದೆ ಕಡುಮುಬ್ಬಿನೊಳಾಡದೆ (ಜನವ. ೧೦-೬೩). [ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + -ಇಸು$_3$]

ಉಬ್ಬಲ (ನಾ). ಕೆಸರು; ಬದಿ: ಆರ್ಭಾಟವಾಗಿದ್ದ ಸಂಸಾರವೆಂದೆಂಬೊ ಉಬ್ಬಲದೊಳು ಬಿದ್ದು ಬಳಲಿ ತೊಳಲಿ ಉಬ್ಬಸವನೆ ಬಟ್ಟು ಕಡಿಗೇಳು ವನ್ನ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೯೯–೧). [?. / ತೆಲು. ಉಬ್ಬಲಿ = ಕೆಸರು]

ಉಬ್ಬಲು$_1$, ಊಬಲು (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟು; ಸಿಪ್ಪೆ; ಉಮಿ: ಭತ್ತದ ಉಬ್ಬಲನ್ನು ತಲೆದಿಂಬಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ೨. (ತಾನಾಗಿ ಉದುರಿದ) ಕೂದಲು ಅಥವಾ ತುಪ್ಪಟ (ಕ). **ಊಬಲು**: ೧. (ಜಾನಕೋ. ೨೨). [?]

ಉಬ್ಬಲು$_2$ (ನಾ). ಗಳುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಾಗಿಲು: ನಿನ್ನ ತಲೆ ಒಡೆಯುತ್ತೇನೆ ಎಂದವರು ಬಡಿಗೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಬರಲು ಉಬ್ಬಲಿನತ್ತ ಧಾವಿಸಿದರು (ಮುಸಕೂ. ೨೯). [?]

ಉಬ್ಬಲು$_3$ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾಗುವುದು; ಹೆಚ್ಚಾಗುವುದು: ಉಬ್ಬಲುರವಣಿಗೆಗಳು ಉಬ್ಬಣಿಸಿ ಬಂದರೂ ಯಾವುದೋ ಶಕ್ತಿ ಅನಂತ ನನ್ನು ಮುಂದೆ ನಡಸುತ್ತಿತ್ತು (ಜೀದಾನ. ೨೯).

[ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ಬು$_1$) + -ಅಲ್]

ಉಬ್ಬಸ (ನಾ). ೧. ಕಷ್ಟ; ಸಂಕಟ; ಹಿಂಸೆ: ಪರಪಕ್ಷಮುಳ್ಳಿನಂ ತನಗಿರ ವುಬ್ಬಸಮುದಜೀನಜೀವುದು (ಕವಿರಾ. ೩–೧೫೦); ಮುನ್ನಿನ ಪೋದಬಂದೆಡೆ ಗಳೊಳ್ ಸಾವೆಯ್ದೆ ಬರ್ಪನ್ನಮುಬ್ಬಸದೊಳ್ ಬಿರ್ದನಿದಕ್ಕು ಪಾಯ ಮಣಮಿಲ್ಲ (ಬಂಹರಿ. ೪–೨೬); ನಿನ್ನುಸುರಿಗುಬ್ಬಸ ಮಾಡೆನಂಘ್ರಿಗಳಾಣೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦–೨೬); ಆಕೆಯುಗ್ರತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಮಹಾಕಠೋರಜ್ವಾಲೆ ನೆಗೆಯಲು ಪಿನಾಕಿಗಳಿಗುಬ್ಬಸವಾಯ್ತು (ದೇವೀಮ. ೨–೮). ೨. ಮೇಲುಸಿರು; ಉಸಿರಾಡಲು ಕಷ್ಟವಾದ ಸ್ಥಿತಿ; ಶ್ವಾಸದ ಬಿಕ್ಕಟ್ಟು: ಎಚ್ಚರ್ತುರ್ಬ್ಬಸಮುಪ್ಪುದತ್ತೆಯತ್ತತ್ತ ಸಾರಿಮೆಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೨೦೬); ಒರ್ಬನುಬ್ಬಸದಿ ಹರಿದು ಬಂದು ಅಸವಸದಿ ಸಾಷ್ಟಾಂಗವೆಱಗಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೨–೬). ೩. ಗೂರಲುರೋಗ; ದಮ್ಮು; ನೇವಸ: ಗಂಧಕವ ಜೇನುತುಪ್ಪವೆರಸಿ ಸೇವಿಸಲು ಕಾಸ, ಶ್ವಾಸ, ಪೀನಸ, ಉಬ್ಬಸ . . . ಇವೆಲ್ಲವನೂ ಪರಿಹರಿಸುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೫೧); ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಆಗಲೇ ಉಬ್ಬಸವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿದ್ದಿತು (ಮುನಿಮಾ. ೨೯). ೪. ಅಸಮಾಧಾನ; ಅಸೂಯೆ; ಭಯದ ಭಾವ: ಕಸವೇಂ ಕಸವರಮೇನುಬ್ಬಸಮಂ ಬಸಮಲ್ಲದಿರ್ದು ಮಾಡುವರೆಲ್ಲಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೭೭); ಅಸದೃಶ ತಪಮಂ ಮನದುಬ್ಬಸದಿಂದೆ ಭವಾನಿ ಮಾಣ್ದು (ಗಿರಿಕ. ೯–೧೦೮); ಒಬ್ಬ ಪುರುಷನೊಬ್ಬ ಸತಿಯೊಳಿಪ್ಪಂತಿಹನುಬ್ಬಸವಿಲ್ಲದೆಲ್ಲರೊಳು (ಭರಚ. ೫–೯೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಬ್ಬಸ; ಮಲ. ಉಮ್ಮಿಟ್ಟ; ತುಳು. ಉಬ್ಬಸ, ಉಬ್ಬೆಸ; ತೆಲು. ಉಬ್ಬಸ]

ಉಬ್ಬಸಂಬಡು, ಉಬ್ಬಸಪಡು, ಉಬ್ಬಸಬಡು, ಉಬ್ಬಸವಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಸಿರಿಗೆ ತಡೆಯುಂಟಾಗಿ ಕಷ್ಟಪಡು: "ಉಬ್ಬಸಂಬಡು– ಉತ್ಸಾಹನಿಗ್ರಹೇ, ಉಚ್ಛ್ವಾಸನಿಗ್ರಹೇ" (ಶಮಧಾ); ಕೂಸು ನಾನಾ ವಿಕಾರವೆರಸಿಕ್ಕುಂ ಉಬ್ಬಸಂಬಡುಗುಂ ಅಗುಳಿಸುಗುಂ (ಬಾಲಚಿ. ೧೨೬–೧೩). ೨. ಉತ್ಸಾಹಗುಂದು; ಹುರುಪುಗೆಡು: "ಉಬ್ಬಸಂಬಡು – ಉತ್ಸಾಹನಿಗ್ರಹೇ, ಉಚ್ಛ್ವಾಸನಿಗ್ರಹೇ" (ಶಮಧಾ). **ಉಬ್ಬಸಪಡು**: ೧. ಎತ್ತ ನೋಡಿದತ್ತ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಉಬ್ಬಸಪಡುವ ಕಪ್ಪು ನೀರು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೩೩). **ಉಬ್ಬಸಬಡು**: ೧. ಇಡೀ ದಿನ ಶಾಖವಾಗಿ ಜನ ಉಬ್ಬಸಬಡುತ್ತಿತ್ತು (ಬಾಬಲ. ೯೮). ೩. ಉದ್ವೇಗಪಡು; ಸಂಕಟ ಪಡು: ಅವರು ಉಬ್ಬಸಬಡುತ್ತಾ ನೆಲದಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ಬಂಗಾಹ. ೧೧). **ಉಬ್ಬಸವಡು**: ೧. ಉಲಿದೂರಜೀದುಬ್ಬಸವಟ್ಟು ರಚ್ಚೆಗೆ ಸಲೆ ಸಂದಿಹ ಬೆಲೆವೆಣ್ಣು ಬಲುರಸಿಕರು ಭಾವಿಸರು (ಕಂನವಿ. ೯–೧೫೮).

[ಉಬ್ಬಸ + ಪಡು$_1$]

ಉಬ್ಬಸಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟವನ್ನು ನಿವಾರಿಸು; ಆಯಾಸವನ್ನು ಕಳೆ: ತೀವಿದ ತಿಳಿನೀರಂ ಕೆಜೀ ಠಾವಜೀತೊಳ್ಗೆಯ್ಗೆ ಸೂಸಿಯುಬ್ಬಸಗಳೆವಂತೆ (ಚಿಕವಿ. ೩–೭೧). [ಉಬ್ಬಸ + ಕಳೆ$_1$]

ಉಬ್ಬಸಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಸಿರು ಬಿಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟಪಡು, –ತೊಂದರೆಪಡು: ಭಾರವಾಯ್ತೀ ತಲೆಗಳೆಲ್ಲಂ ಮುಸುಕಿಯುಬ್ಬಸ ಗೊಳುತಲಿದ್ದೇನೆ ಸಾಕು ಸೈರಿಸಲಾಜೀ ನಾನಿನ್ನು (ಬಸವು. ೪೯–೨೩); ಅರಸಿಯುಬ್ಬಸಗೊಂಡು ಗಂಗಾತೀರದೇಶದಲಿ ಬರುತಿರಲು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬೦೯. ೨೬–೯೩). ೨. ಅಸಮಾಧಾನಪಡು; ವ್ಯಥೆಪಡು: ಅಸಮ ಕಲುಷಿತರಾಗಿ ಗೌಳತಪಸಿಗಳೆಲ್ಲರು ಕೂಡಿ ತಾವುಬ್ಬಸಗೊಳುತ್ತಿಂತೆಂದರು (ಬಸವು. ೪೩–೩೫). [ಉಬ್ಬಸ + ಕೊಳ್$_1$]

ಉಬ್ಬಸಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬಸಪಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು: ಪಸುವನುಬ್ಬಸ[ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಗ]ಗೊಳಿಸಿ ವಧಿಸುವ ಹಸಿಯ ಹೊಲೆಯರ ನೇಣ ಹೊಲೆಯರ ಹುಸಿವ ಹೊಲೆಯರ (ಬಸವು. ೫೫–೧೮).

[ಉಬ್ಬಸ + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಉಬ್ಬಸಪಡು 'ಉಬ್ಬಸಂಬಡು' ನೋ.

ಉಬ್ಬಸಬಡು 'ಉಬ್ಬಸಂಬಡು' ನೋ.

ಉಬ್ಬಸರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಉಬ್ಬಸರೆಯ ಸೊಪ್ಪನ್ನು ಹಾಲಲ್ಲಿ ಕೊಳ್ಳೆ ರಕ್ತಪ್ರಮೇಹ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೭೨).

[ಉಪ್ಪು$_1$ + ಬಸರೆ (< ಬಸಲೆ)]

ಉಬ್ಬಸವಡು 'ಉಬ್ಬಸಂಬಡು' ನೋ.

ಉಬ್ಬಸವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರಾಡಲು ಕಷ್ಟಪಡು; ಆಯಾಸಪಡು: ಮೂಲೋಕವುಬ್ಬಸವೆತ್ತುದಂತಃಶ್ವಾಸರೋಧನಿರೋಧವನು ತಳೆದು (ನಿಭಾಗ. ೪–೭–೩೨). [ಉಬ್ಬಸ + ಪೆಱು$_1$]

ಉಬ್ಬಳ (ನಾ). = ಉಬ್ಬಳಿಕೆ$_1$ ೧. (ಕ). [< ಉಬ್ಬರ]

ಉಬ್ಬಳಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಓಕರಿಕೆ; ವಾಂತಿ ಬರುವಂತಾಗುವುದು: ಉಂಡರನ್ನವು ದಕ್ಕದುಬ್ಬಳಿಕೆ ಘನವು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೬–೧೧). ೨. ಹುಳಿತೇಗು: "ಉಬ್ಬಳಿಕೆ – ಕಮುಟಡರಕೆ, ಅಪಚನವಾಗಿ ಬಾಯಿಂದ ಕೆಟ್ಟ ವಾಯು ಬಿಡುವುದು" (ಜಾನಕೋ. ೨೦). ೩. ನಿಟ್ಟುಸಿರು: ದೀರ್ಘವಾದ ಉಬ್ಬಳಿಕೆಯಿಂದ ಮಾತುನಿಲ್ಲಿಸಿ (ಜಯಂತ. ೪೭೭).

[ಉಬ್ಬಳ + -ಇಕೆ]

ಉಬ್ಬಳಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಳ; ಅತಿಶಯ; ಉಬ್ಬುವಿಕೆ. 'ಉಬ್ಬಳಿಕೆ ವಾತು' ಪರಾ. [ಉಬ್ಬಳ$_0$ + -ಇಕೆ]

ಉಬ್ಬಳಿಕೆವಾತು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಳದ ಮಾತು; ಗರ್ವದ ನುಡಿ: ಬಳಸಲಿಸಿತ್ತೆನೂರ್ವರಾತನ ಬಳಿಯ ಪಂಚೆ ಚಮೂಪಸುತರುಬ್ಬಳಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉಬ್ಬಳಕೆ, ಉಬ್ಬುಳಿಕೆ]ವಾತಿನ ಬಿಗಿದ ಕಾಸೆಯ ಬಲಿದ ತಲೆವಿಣಿಲ (ತೊರರಾ. ೫–೫–೧೩). 'ಉಬ್ಬರಿಕೆ' ಪರಾ.

[ಉಬ್ಬಳಿಕೆ$_2$ + ಮಾತು$_1$]

ಉಬ್ಬಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಓಕರಿಸು; ಕಾರು; ವಾಂತಿಮಾಡು. ೨. ಅಸಹ್ಯಪಡು; ಹೇಸು. [ಉಬ್ಬಳ + -ಇಸು$_3$]

ಉಬ್ಬಾಟ (ನಾ). ಉಬ್ಬುವಿಕೆ; ಸೊಕ್ಕು: ನವಬ್ರಹ್ಮರಾಟೋಪವೀ ದೆಸೆಯೊಳಿಂತಿದೆ ದಿನಪರುಬ್ಬಾಟವಿದೆ (ಚಿಬಸು. ೧೬–೧೫); ಉಬ್ಬಾಟ ದಿಂದ ಅವನು . . . ಆ ನಗರವನ್ನು ಜಯಿಸಿದನು (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೨೩೧).

[ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ಬು$_1$) + ಆಟ]

ಉಬ್ಬಾನಿಕೆ (ನಾ). (?): ಸೇನಭಾವ ಭೂಮಿ ಳ೫ಂ ಗ್ರಹಂ ಹಸ್ತ ೭ ಹರಿಯರಿಗ ಉಬ್ಬಾನಿಕ ಗೆಯಿ ೬೦೦ ಗ್ರಹಂ ಹಸ್ತ ೧೨ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೨೩–೫೧; 1209). [?]

ಉಬ್ಬಾರ (ನಾ). ಉಬ್ಬುವಿಕೆ; ಸಂಭ್ರಮ; ಹಿಗ್ಗು: ಅರಿತದು ಬೊಬ್ಬೆಯಲಿ ದುಗುಡದ ಭಾರದಲಿ ತಲೆಗುತ್ತಿತಿವರುಬ್ಬಾರದಲಿ ಭುಲ್ಲವಿಸಿತವರು ವಿಶ್ರಾಂತಿಯಿಂದಿವರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೩೩). [< ಉಬ್ಬರ ?]

ಉಬ್ಬಾಳಿ (ನಾ). ೧. ಉಬ್ಬುವುದೇ ಶೀಲವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು: ಅಳ್ವನ ಬೆಸನಂ ಮರಳಿ ಕೇಳದ ಬೆಸಗಲಿಗಳುಮಂ ಉಬ್ಬಾಳಿಯುಳವಿಯ ಲೆಕ್ಕಕ್ಕಿಱಿದು ಬೆಸಕೆಯ್ವ ಪಟಿಗಲಿಗಳುಮಂ ಅಳವನಱಿದು ಬೇಗಿಱಿವ ಬಲ್ಲಲಿಗಳುಮಂ (ಗದಾಯು. ೯-೩೪ ವ). ೨. ಉದ್ಧಟತನ; ಪ್ರತಾಪ: ಹೇಳು ಮಿಕ್ಕವರಿಂಗೆ ನಿನ್ನುಬ್ಬಾಳುತನವನು ಬಿಡೆನೆನುತ್ತುಬ್ಬಾಳಿಯಲಿ ಕೆಡುಹಸಿದು ನುಂಗ್ಗಿದುದಂಘ್ರಿಯನು ತುಡುಕಿ (ನಿಭಾಗ. ೮-೩-೨); ಕೃತವೀರ್ಯಸುತನುಬ್ಬಾಳಿಯನು ಕೇಳುತ್ತ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯೋರಿಗಿ ಕಂಗಳಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೯-೧೪-೨೪). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + -ಆಳ್$_3$]

ಉಬ್ಬಾಳಿಕೆ (ನಾ). ದರ್ಪದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆಳಿಕೆ: ಪರಕೀಯರ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ ನಮ್ಮವರೆದೆಯುಬ್ಬಾಳಿಕೆ, ಮಬ್ಬಾಳಿಕೆ, ಗಬ್ಬಾಳಿಕೆ – ಎಲ್ಲ ಒಂದೆ, ಒಂದೆ (ನಡೆಬಂ. ೬೦). [ಉಬ್ಬಾಳು + -ಇಕೆ]

ಉಬ್ಬಾಳಿಗ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹಶಾಲಿ; ದರ್ಪಿಷ್ಠ: ಬಾಲವನು ಬರಸೆಳೆದು ಥಾರೆಯ ತೈಲದದ್ದುಗೆಯಜುವೆಗಳಲುಬ್ಬಾಳಿಗರು [ಪಾಠಾಂ. ಉಬ್ಬಾಳುಗಳು] ಸುತ್ತಿದರು ಸೂರ್ಯಾನ್ವಯನ ಕಿಂಕರನ (ತೊರರಾ. ೫-೮-೧). [ಉಬ್ಬಾಳು + -ಇಗ]

ಉಬ್ಬಾಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ದರ್ಪದಿಂದ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗು: ಮೇಳವಿಸಿದಹಿಕುಲದ ಕೊಲೆಗುಬ್ಬಾಳಿಸಿದ ಖಗಪತಿಯೊ ತಾನೆನೆ ತೂಳಿದನು ರಕ್ಕಸನು ಮರ್ಕಟರಾಯಸೈನಿಕವ (ತೊರರಾ. ೬-೨೬-೩೯). [ಉಬ್ಬಾಳು + -ಇಸು$_3$]

ಉಬ್ಬಾಳು (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸಾಹಿಯಾದ ಶೂರ; ದರ್ಪಿಷ್ಠನಾದ ಯೋಧ: ಒಗ್ಗೊಡೆದು ರಿಪುಸೇನೆ ಸರಿದುದು ತಗ್ಗಿತುಬ್ಬಾಳುಗಳ ನುಡಿ ಮನ ನೆಗ್ಗಿದವು ಮಂಡಳಿಕರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೩೩). ೨. (ಇತರರು ಹೊಗಳಿದರೆ) ಸಂತೋಷಪಟ್ಟು ಹಿಗ್ಗುವವನು; ಸ್ತೋತ್ರಪ್ರಿಯ: ಪರತಂತ್ರಚರಿತನೆ ನಿಮ್ಮಣ್ಣನಾವೊಂದನೊರೆದುಬ್ಬಿಸುವರೆ ಉಬ್ಬಿಸಲು ಭರತೇಶನುಬ್ಬಾಳಿ (ಭರಚ. ೪೬-೯೨); ವೈಕುಂಠರಾಯರು ಉಬ್ಬಾಳು . . . ಹೊಗಳಬೇಕು (ಹಿಂಕತೆ. ೫೦). ೩. "ದೊಡ್ಡ ಮನುಷ್ಯ, ಮಾನವಂತ" (ಜಾನಕೋ. ೨೦). ೪. ಉತ್ಸಾಹ; ಸಂಭ್ರಮ: ಸಿಡಿಲೆಱಗಿತೆನಲುಬ್ಬಾಳು ಮಿಗೆ ಕೈನೆಗಹಿ ಕೈವಾರಿಸುವ ಗಮಕಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೫೨); ಸೂಳುಮಿಗೆ ಸಂಗರದ ರವದುಬ್ಬಾಳಿನಲಿ ತಿರುಹಿಟ್ಟನರುಣಜಲಾಳಿ ಝೋರಿಡೆ (ತೊರರಾ. ೪-೨-೩೭). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$)]

ಉಬ್ಬಾಳುತನ (ನಾ). ದರ್ಪ; ಪರಾಕ್ರಮ: ಬೀಳುಬೀಳಭಿಮನ್ಯುವಿನ ವಧೆ ಬಾಳಲೀವುದೆ ನಿನ್ನನೆನುತುಬ್ಬಾಳುತನದಲಿ ಪಾರ್ಥ ಬೊಬ್ಬಿಡೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೪೧); ಶಿವಾಜಿಯು ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲಿಯೇ ಬಹುಧೈರ್ಯಶಾಲಿಯಾದ ಉಬ್ಬಾಳುತನದ ಹುಡುಗನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು (ಕಭಾಗ. ೩೩೪). [ಉಬ್ಬಾಳು + -ತನ]

ಉಬ್ಬಿಕೆ (ನಾ). ಉಬ್ಬುವಿಕೆ (ಶಿ). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + -ಇಕೆ]

ಉಬ್ಬಿಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಬ್ಬಿ ಹರಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಪ್ರತಾಪದ ರಕ್ಕಸಾಗ್ನಿಯನಾಹವದೊಳುಬ್ಬಿಕ್ಕಿಸುವೆನೆಂದಗಲಿಸಿದನಂತಸ್ಥ ವಿಹ್ವಲವ (ತೊರರಾ. ೬-೨೦-೫). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಇಕ್ಕಿಸು$_1$]

ಉಬ್ಬಿನ (ನಾ). ಕೇಡು; ಹಾನಿ: "ಉಬ್ಬಿನಮೆಂದು ಕೇಡು" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೨). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಇನ ?]

ಉಬ್ಬಿಸು 'ಉರ್ವಿಸು' ನೋ.

ಉಬ್ಬಿಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊರಹೊಮ್ಮು; ಎದ್ದು ಕಾಣು: ಮಿಱುಪಿನಲಿ ತನುರುಚಿಯನಣದುಬ್ಬಿಱಿವ ಹೊಗರಿನ ಮುಸುಕುಗಳ ಮೇಲ್ಸೆಱಗುಗಳ ವಳೌಳಿಗಳ ಮಹಿಳಾಜನ ವಿರಾಜಿಸಿತು (ತೊರರಾ. ೧-೫-೨೯). ೨. ಉಬ್ಬು; ಹಿಗ್ಗು: ಅಬ್ಬರಿಸಿ ಬಲುಮುಷ್ಟಿಗಳ ನಭಕೆಬ್ಬಿಸುತ ಕಯ್ದುಡುಕಿದರು ಸುರರುಬ್ಬಿಱಿಯೆ ಸುಳಿಸಿದರು ಮುಷ್ಟಿಯ ಸೂಳುಪಾಳಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೩-೯). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಇಱು$_1$]

ಉಬ್ಬಿಱಿತ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಇರಿತ; ವೇಗದಿಂದ ಚುಚ್ಚುವುದು: ಹಲುಗಿರಿದು ಒಱಲುತಿರ್ದವು ಕೋಡಗಗಳುಬ್ಬಿಱಿತದೇಱಿನ ನೋವುಗಳ ಲಸುದೊಱೆವುತಿರ್ದವು ಮುಸುಗಳ ಸುರರ ಕೊಲೆಯ ಕವತೆಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೧೯-೩೦). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಇಱಿತ]

ಉಬ್ಬು$_1$ 'ಉರ್ವು$_1$' ನೋ.

ಉಬ್ಬು$_2$ 'ಉರ್ವು$_2$' ನೋ.

ಉಬ್ಬುಕೊಬ್ಬು 'ಉಬ್ಬುಗೊಬ್ಬು' ನೋ.

ಉಬ್ಬುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಕಣ್ಣು; ಹೊರಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಕಣ್ಣು: ಉಬ್ಬುಗಣ್ಣು ಮುಖಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಉಬ್ಬುಗನ್ನಡಿ (ನಾ). ನಡುವೆ ಉಬ್ಬಾಗಿ ಅಂಚಿನಕಡೆಗೆ ತಗ್ಗಾಗಿರುವ ಕನ್ನಡಿ: ಮೇಲಕ್ಕೆ ಉಬ್ಬಿಕೊಂಡಿರುವ ಉಬ್ಬುಗನ್ನಡಿಗಳಲ್ಲಿ (Convex mirrors) ಯಾವಾಗಲೂ ತಲೆ ಮೇಲಾಗಿ ವಸ್ತುವಿಗಿಂತ ಸಣ್ಣನಾಗಿ ಕನ್ನಡಿಯ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಮಿಥ್ಯಾಪ್ರತಿಬಿಂಬಗಳು ಮಾತ್ರ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ (ಭೌತವಿ. ೧೬೭). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಕನ್ನಡಿ]

ಉಬ್ಬುಗಲ್ಲ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿಕೊಂಡಿರುವ ಗಲ್ಲ; ಮುಂದೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಗಲ್ಲ (ಶಿ). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಗಲ್ಲ]

ಉಬ್ಬುಗವಳ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ತುತ್ತು; ಉದ್ದೀಪನಗೊಳಿಸುವ ತಾಂಬೂಲ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಕವಳ: ದಿಟದಿನಬಲೆಯರುಬ್ಬುಗವಳದಲಿ ಮೇರೆದಪ್ಪುವನೇ ವಿಕಾರಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೪-೫೭); ತಬ್ಬಿದನು ತದ್ಗಿರಿಯನತಿಬಲನುಬ್ಬುಗವಳವ ಕೊಂಡವೊಲು (ತೊರರಾ. ೬-೫-೫೦); ಅವರುದ್ಧತಮೋಹನದ ಮನಕೆಯುಬ್ಬುಗವಳವನಿಕ್ಕುವಂದದೊಳು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೨-೩); ಪವಳದಧರಾಮೃತದುಣಿಸು ತಂಬುಲದುಬ್ಬುಗವಳವನಿತ್ತಳಾಳ್ದನಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೩೩-೬೨). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಕವಳ]

ಉಬ್ಬುಗುಂದು 'ಉರ್ಬುಗುಂದು' ನೋ.

ಉಬ್ಬುಗುದುರೆ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕುದುರೆ: ಉಬ್ಬುಗುದುರೆಗಳ ಸಾಲ ಮೋಹರದಲಿಯುಬ್ಬರಿಸುವನಿವನಾರೊ (ಶಂಸವಿ. ೧೨-೫೬); ಉಬ್ಬುಗುದುರೆಗಳ ಸಾಲ ಮೋಹರದಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕು ಉರವಣಿಸಿದರು (ಕರತ್ನ. ೧೨೯). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಕುದುರೆ]

ಉಬ್ಬುಗೆಡು 'ಉರ್ಬುಗೆಡು' ನೋ.

ಉಬ್ಬುಗೆನ್ನೆ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಕೆನ್ನೆ; ತುಂಬಿದ ಕಪೋಲ: ಉಬ್ಬುಗೆನ್ನೆಯ ಚುವಾಷ್ ಜನಾಂಗದ ಸಹೋದ್ಯೋಗಿಯ ಕಡೆಗೆ ಕಣ್ಣುಮಿಟುಕಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೫). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಕೆನ್ನೆ]

ಉಬ್ಬುಗೊಬ್ಬು, ಉಬ್ಬುಕೊಬ್ಬು (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಕೊಬ್ಬು; ಅತಿಯಾದ ಗರ್ವ: ವೀರರು ಮನದ ಕಲಿತನದುಬ್ಬುಗೊಬ್ಬಿನಲೆಂಬರಿದಕೇನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೨೫); ಯೌವನದುಬ್ಬುಗೊಬ್ಬಿನಲಿರಲಿ ಸಿರಿಯಲಿ ಬರವನಾಗಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೨-೧-೪). **ಉಬ್ಬುಕೊಬ್ಬು**: ಜ್ಞಾನದ ಉಬ್ಬುಕೊಬ್ಬಿನಲಿ ಉಲಿವುತ್ತಿಪ್ಪವರೆಲ್ಲರು ನಾವು ನಾಸ್ತಿಯಾಗದು (ಅವಚಂ. ೧೦೬-೪೮೨). [ಉಬ್ಬು$_2$ (< ಉರ್ವು$_2$) + ಕೊಬ್ಬು$_2$ (< ಕೊರ್ವು$_2$)]

ಉಬ್ಬುಗೋಮಾಳೆ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಕೊರಳು; ಪುಷ್ಟಿಯಾಗಿ ತುಂಬಿದ ಕೊರಳು: ಉಬ್ಬುಗೋಮಾಳೆಯ ತರುಣ, ಹೆಂಗಸರ ಪಕ್ಕದಿಂದ ಸರಿದು (ಪುನರು. ೩೪೮). [ಉಬ್ಬು$_1$(< ಉರ್ವು$_1$) + ಗೋಮಾಳೆ]

ಉಬ್ಬುಚಿತ್ರ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿ ಕಾಣುವಂತೆ ಕೆತ್ತಿದ ಚಿತ್ರ: ಉಬ್ಬು ಚಿತ್ರದಿಂದ ಮುದ್ರಿಸುವುದು (ಮುದ್ರಕ. ೨).

[ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಚಿತ್ರ]

ಉಬ್ಬುರೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ರೊಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ.

[ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ರೊಟ್ಟಿ]

ಉಬ್ಬುಮಾತು (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಾತು; ಹಿಗ್ಗಿನ ನುಡಿ: ಅಬಲೆಯರುಬ್ಬುಮಾತಿನಲಿ ಅರಸಿ ಕೇಳೀ ವೈಭವವನಾದರಿಸಬೇಕು (ತೊರರಾ. ೫–೩–೩೫). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಮಾತು$_1$]

ಉಬ್ಬುಹಣೆ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಹಣೆ.

[ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಹಣೆ$_1$ (< ಪಣೆ)]

ಉಬ್ಬುಹಲ್ಲ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಹಲ್ಲುಳ್ಳವನು; ತುಟಿಮೀರಿದ ಹಲ್ಲುಳ್ಳವನು: ಉಬ್ಬುಹಲ್ಲ ನಕ್ಕರೂ ಒಂದೆ, ಅತ್ತರೂ ಒಂದೆ (ರೂಢಿ).

[ಉಬ್ಬುಹಲ್ಲು + -ಅ$_7$]

ಉಬ್ಬುಹಲ್ಲು (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಹಲ್ಲು; ತುಟಿ ಮೀರಿದ ಹಲ್ಲು: ಉಬ್ಬುಹಲ್ಲು ಮುಖಕ್ಕೆ ಅವಲಕ್ಷಣ (ರೂಢಿ).

[ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಹಲ್ಲು (< ಪಲ್)]

ಉಬ್ಬುಹೊಳೆ (ನಾ). ತುಂಬಿ ಹರಿಯುವ ನದಿ; ಪ್ರವಾಹ.

[ಉಬ್ಬು$_1$ (<ಉರ್ವು$_1$) + ಹೊಳೆ$_4$ (< ಪೊಳೆ$_4$)]

ಉಬ್ಬೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಉಷ್ಣ; ಸೆಕೆ; ಕಾವು: ಕಾಲನುಬ್ಬೆಗೆ ಶೀತಳಂಗೊಡು ವಾಲವಟ್ಟವೊ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೭೨); ಕ್ಷೀರಪಂಚಕ ಪಾಕರಸಂ ರಸಾಯನ ಪಾಕ ದಾರುಣನಿದಾಘದುಬ್ಬೆಯನು ಭಂಜಿಸುವ. . .ನಾನಾ ಪಾನಭೇದವುಂ (ಸೂ ಪ ಶಾ. ೨ ಸೂಚನೆ); ಪಡಿಯ ಹೊಚ್ಚಿದೊಡುಬ್ಬೆ ತಾಗುವುದೆಂದಾ ಮಡದಿಯೆಡದ ತೋಳೊಳೊಜಗಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೯–೩೬). ೨. ಉದ್ವೇಗ; ಸಂಕಟ; ತಾಪ: ಉಬ್ಬೆಯನು ಸೈರಿಸುತ ಸಾಹಸಮಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೭–೨೬); ಮುನಿಗಳುಪಹತಿಯುಬ್ಬೆಯನು ಸೈರಿಸುವರೇ (ತೊರರಾ. ೧–೧೧–೯); ಹಜಾರದ ಬಾಗಿಲ ಮುಂದಕೆ ನಡೆದನೇನೆಂಬೆನುಬ್ಬೆಯೊಳು (ಭರಜ. ೪೯–೨). ೩. ಬಿಸಿ; ಜೋರು: ದಾನವಾಧಿಪರುಬ್ಬೆಯನು ಸುರ ಮಾನವರು ತರಹರಿಸಲಳವೇ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೧೩–೩೬). ೪. ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಮಡಿಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೋಡಾ ಪುಡಿ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ನೀರಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಬೇಯಿಸುವ ಕ್ರಮ: ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಉಬ್ಬೆಗೆ ಹಾಕಲು. . . ಯಂತ್ರ ತಯಾರಿಸಿದ್ದಾರಂತೆ (ದಿಲ್ಲಿಪ. ೧೧೩); ಶೋಕದ ನಿಶ್ವಾಸದುಬ್ಬೆಯಲಿ ಗಳಿಗೆಯನು ಏಕೆ ಬೇಯಿಸಲಿ (ಯಶೋಧ. ೪೮). 'ಉಬ್ಬೆಕಾಣಿಕೆ' ಪರಾ. ೫. ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಹಣ್ಣುಮಾಡಲು ಅಡೆ ಹಾಕುವುದು: ಅವರ ಹೆಣ್ಣು ನಮಗ್ಯಾಕೆ? ಅವರೇ ಉಬ್ಬೆಗೆ ಹಾಕಿ ಹಣ್ಣುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿ (ಕಾನೂರು. ೪೦೭).

ಉಬ್ಬೆಗೆಹಾಕು = ೧. ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಮಡಿಮಾಡಲು, ಬೇಯಿಸಲಿಡು. ೨. ಹಾಗೆ ಬೇಯಿಸಲು ಅಗಸನಿಗೆ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕೊಡು. ೩. ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಹಣ್ಣುಮಾಡಲು ಅಡೆಹಾಕು.

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಉಬ್ಬೆ; ತೆಲು. ಉಬ್ಬ]

ಉಬ್ಬೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಸಲ ಒರಳಿನಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವಷ್ಟು ಅಳತೆ: ಎರಡುಬ್ಬೆ ಮಾಡಿದರೆ ಕಡಿನುಚ್ಚು ಆದಾವು ಒಂದುಬ್ಬೆ ಮಾಡಿದರೆ ಕುರುಡಕ್ಕಿ ಆದಾವು ಸಾಕಣ್ಣ ನಿನ್ನ ಮನೆಗೆಲಸ (ಜಗೀತೆ. ೫೪). 'ಒಬ್ಬೆ' ಪರಾ.

[< ಒಬ್ಬೆ$_2$]

ಉಬ್ಬೆ$_3$ 'ಪುಬ್ಬೆ' ನೋ.

ಉಬ್ಬೆಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಉಬ್ಬೆಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಕಾಣಿಕೆ; ಮಡಿವಾಳರು ಕೊಡುವ ತೆರಿಗೆ: ಉಬ್ಬೆಕಾಣಿಕೆ (೧೨) ಅಂಗಡಿಪಟ್ಟಡಿ (೧೩) ಗಿಡಕಾವಲು . . . – ಈ ಮೇರೆಗೆ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಬಾಬುಗಳು (ಮಹಾವಂ. I, ೧೨೪); ಪೂರ್ವಕಾಲದ ತೆರಿಗೆಗಳು . . . ಉಬ್ಬೆಕಾಣಿಕೆ, ಕುರಿತೆರಿಗೆ (ನಮ್ಮನು. ೨೪೩). [ಉಬ್ಬೆ$_1$ + ಕಾಣಿಕೆ]

ಉಬ್ಬೆಗ, ಉಬ್ಬೇಗ, ಉಬ್ಬೇಗೆ (ನಾ). ೧. ದುಃಖ; ಸಂತಾಪ; ಕ್ಷೋಭೆ: "ಉಬ್ಬೆಗಮೆ ತಾಪಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೩); "ಉಬ್ಬೆಗಂ – ಸಂತಾಪಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೨–೨೨೬); ಮಗಂ ಕುರುಡಾದುದಂ ಕಂಡಾದ ಮಾನುಮುಬ್ಬೆಗಂಬಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೯–೨೧); ಅನೇಕೋಪಶಾಂತ ವಚನಂಗಳಿಂದಮಾಕೆಯುಬ್ಬೆಗಮನಾಜಿ ನುಡಿದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೨೮ವ); ಧರ್ಮಮಱಿಯಿತ್ತೆನುತುಬ್ಬೆಗದೊಳ್ ಮುಳುಂಗಿದಂ (ದಶಕು. ೧೧–೧೦೦); ಒಡಲುರಿಯಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಉಬ್ಬೆಗವಾಯಿತು (ಬಿದುರೆ. ೩೧). ೨. ಚಿಂತೆ: "ಚಿಂತೆ ತಾನುಬ್ಬೆಗಮಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೭೧); ಮಗನೆ ತಪಂ ಮೊಗ್ಗಲ್ಲದು ಜಗದೊಳ್ ವೈರಾಗ್ಯಮಿಲ್ಲದಂಗಾ ತಪಮುಬ್ಬೆಗಮಂ ಮಾಡುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೮೧). ೩. ತೊಂದರೆ; ಕೆಡುಕು; ಕೇಡು: ಜಗವಱಿಯೆ ನಮ್ಮನ್ವಯದ ಪೂರ್ವಗನಲಾ ನಹುಷಂಗೆ ಬಂದುಬ್ಬೆಗದ ಹದನಿದು ನಮ್ಮ ಪಾಡೇನೆಂದನಾ ಭೂಪ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪–೭೦). ೪. ವೇಗ; ರಭಸ: ಐವರ್ ವಿಕ್ರಮಶಾಲಿಗಳೊಳಗವಿರಳಮಾದಱಿಕೆಯ ಸಾಹಸಿಗರೆ ಬವರಂಬೊಕ್ಕುಬ್ಬೆಗಮಂ ಮಾಡುತ್ತಿರೆ (ಜಯಕಾ. ೬–೫೪). ೫. ಭಯ; ಭಯಂಕರತೆ: ಕೆಂಬಟ್ಟೆಯಿಂ ಗಂಟೆಗಳಿಂ ಮಾಯೂರಕಂಠಾವಳಿಯಿ ನೆಸೆದಿರಲ್ ತೋರಣಂ ಕೂಡೆ ಕಣ್ಗುಬ್ಬೆಗಮಂ ತಾಳ್ದಿರ್ದ ದಂತಾರ್ಗಳ ಕಲಿತ ಕವಾಟಂಗಳಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೭೦); "ಉಬ್ಬೆಗಮುಂ – ಭಯವನ್ನು" (ಕಾದಂಉ. ಅಡಿಟ). **ಉಬ್ಬೇಗ:** ೧. "ಉಬ್ಬೇಗಮೆನಲ್ಕನುತಾಪಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೦); ಎತ್ತಿದುಬ್ಬೇಗದ ವಿಕಾರದ ಚಿತ್ತಬುದ್ಧಿಮನಂಗಳಾತ್ಮನ ಜೊತ್ತಿಸಿದವದ್ಭುತದಹಂಕಾರದಲಿ ಕಾಮಿನಿಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮–೩೮); ನೋಯೆ ನುಡಿವ ನಿಜಾತ್ಮಬಂಧುನಿಕಾಯದುಬ್ಬೇಗವನು ಕಾಣುತ (ನಿಭಾಗ. ೩–೧೪–೭). ೩. ಉಬ್ಬಿರ್ದ ವಿಷಮರಳ್ಪೊಂದುಬ್ಬೇಗದೊಳಂ ಬಱಲ್ದು ಬಿರ್ದ ನರಂಗಂ ಕಬ್ಬುಗಳಂ ಮೆಲಿಸುವುದಱಿ ನೆಬ್ಬಿಸುವುದದೊಂದೆ ರಾತ್ರಿಯೊಳ್ (ಖಮುದ. ೨–೧೯೭). **ಉಬ್ಬೇಗೆ:** ೧. ವೇಗದಿಂ ಕಲಿಭೀಮನೈತಂದು ಬಳದೊಳುಬ್ಬೇಗೆಯಂ ನೋಡ್ದು (ತುರಂಗ. ೪೯–೨೮). [< ಸಂ. ಉದ್ವೇಗ]

ಉಬ್ಬೆಗಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಥೆಪಡು; ಚಿಂತಿಸು; ಬೆದರು: ದಿಶಾಚಕ್ರಮಂ ಕೊರ್ವಿ ಪರ್ವಿದ ತನ್ನಾದಮಂ ಕೇಳುತುಂ ಋತ್ವಿಜರುಬ್ಬೆಗಂಗೊಳೆ ಹೋತೃಗಳಾಕರಿಸೆ (ಉದ್ಭಟ. ೪–೬೩ ವ).

[ಉಬ್ಬೆಗ + ಕೊಳ್$_1$]

ಉಬ್ಬೆಗಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆತಂಕಪಡು; ದುಃಖಪಡು: ಮಿತ್ರಾ ಇಂತೇಕೆ ಬರ್ದಿ ಬಂಬಳಂಬಾಡಿ ಪಾಡಱಿದುಬ್ಬೆಗಂಬಟ್ಟಿರ್ದಯೆಂದು ಬೆಸಗೊಂಡೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೯–೬); ನೀನುಬ್ಬೆಗಂಬಡದಿರು ನಾಳೆಯೊ ನಾಳಿದೊ ನಿಜಪ್ರಿಯಸಮಾಗಮಮಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೭–೨೪); ಪಾಂಡವ ಸೇನೆ. . . ಹೊರಳುತಿರಲುಬ್ಬೆಗಂಬಟ್ಟು ಪಾರ್ಥಂ ಚಿಂತಿಸಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೮–೪೦). ೨. ಕೋಪಿಸು; ತಾಪಿಸು: ಜಿನುಗುವಂತಿರ್ದ ಮಧುಕರ ನಿವಹಕ್ಕೆ ಪಿರಿದುಮುಬ್ಬೆಗಂಬಡುವಳೆ (ಕಾದಂಉ. ೩೩೪).

[ಉಬ್ಬೆಗ + ಪಡು$_1$]

ಉಬ್ಬೆಮನೆ (ನಾ). ಅಗಸರು ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಉಬ್ಬೆಗೆ ಹಾಕುವ ಮನೆ (ಶಿ). [ಉಬ್ಬೆ$_1$ + ಮನೆ]

ಉಬ್ಬೆಮೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾದ ಭ್ರಾಂತಿ; ಅತಿಶಯವಾದ ಭ್ರಮೆ. ೨. ತವಕ; ಆವೇಗ: ಬಲ್ಲತೆಯಂ ಬಿತ್ತರಿಪೊಂದುಬ್ಬೆಮೆಯೊಳೀನೆನ್ನಂ ತೊಟ್ಟುಮಾಡಿ ದೇವಿಗೆತ್ತು ಕರೆದೆಯ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೭–೧೦).
[< ಸಂ. ಉದ್ಭ್ರಮ]

ಉಬ್ಬೆಳೆ (ನಾ). ಎದ್ದುಕಾಣುವಂತೆ ಉಬ್ಬಿದ ನೂಲಿನ ಎಳೆ: (ಒಡಲಿನಲ್ಲಿ) ಉಬ್ಬೆಳೆಗಳುಳ್ಳ ಮೂಲೆನೆಯ್ಗೆಯ ಉಣ್ಣೆಯ ಬಟ್ಟೆ (Everlasting. ಇಂಕನಿ). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಎಳೆ$_2$ (< ಎಟ್ಟೆ$_2$)]

ಉಬ್ಬೇಗ 'ಉಬ್ಬೆಗ' ನೋ.

ಉಬ್ಬೇಗೆ 'ಉಬ್ಬೆಗ' ನೋ.

ಉಬ್ಬೇಣು (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಏಣು; ಹೊರಚಾಚಿದ ಅಂಚು: ಎಲುಬಿನ ಉಬ್ಬೇಣು (Crest. ಇಂಕನಿ).
[ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಏಣು]

ಉಬ್ಬೇಳ್ 'ಉರ್ವೇೞ್' ನೋ.

ಉಬ್ಬೇಳು 'ಉರ್ವೇೞ್' ನೋ.

ಉಬ್ಬೇಱು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕೂಡು; ಹಿಗ್ಗು: ಹರುಷದಿಂದುಬ್ಬೇಱಿದನು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ (ಕುವ್ಯಾ.ಆ. ೭–೩೧); ಮಿಸಾಸಲಿನೇಱು ನಮ್ಮದು ತಮ್ಮದೆನುತುಬ್ಬೇಱಿ ಭೀಮನ ಮುತ್ತಿದರು(ಕುವ್ಯಾ.ಕ.೧೫–೨೦); ಮೂಱುಲೋಕದ ಕೊಲೆಗೆಲಸಕುಬ್ಬೇಱಿದಸಮಾಂಬಕನವೊಲು ಮೈದೋಱಿದನು (ತೊರರಾ. ೪–೬–೧೪). [ಉಬ್ಬು$_2$ (< ಉರ್ವು$_2$) + ಏಱು$_1$]

ಉಬ್ಬೇಱುವೊಯ್ಲು, ಉಬ್ಬೇಱುಹೊಯ್ಲು (ನಾ). ಹುರುಪಿನಿಂದ ಹೊಡೆದ ಏಟು; ವೀರಾವೇಶದ ಪೆಟ್ಟು: ಜಾಱುವೊಯ್ಲಡವೊಯ್ಲು ನಿಡುವೊಯ್ಲೋರೆವೊಯ್ಲುಪ್ಪರದವೊಯ್ಲುಬ್ಬೇಱುವೊ [ಪಾಠಾಂ. ಹೊ]ಯ್ಲು ನಲೊದಗಿದರು ಭಟರು (ತೊರರಾ. ೪–೪–೨೪). **ಉಬ್ಬೇಱುಹೊಯ್ಲು**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಉಬ್ಬೇಱು + ಪೊಯ್ಲು]

ಉಬ್ಬೇಱುಹೊಯ್ಲು 'ಉಬ್ಬೇಱುವೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಉಬ್ಬೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಹೊಟ್ಟೆ; ಊದಿಕೊಂಡ ಹೊಟ್ಟೆ.
[ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಪೊಟ್ಟೆ$_1$]

ಉಭ (ನಾ).= ಉಭಯ ೨: ನೂಱ ಇಪ್ಪತ್ತ ಅಯಿದು ಹೊಂನನೂ ದೇವರ ವಸಂತ ತಿರುನಾಳ ಉಭಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟೆವು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೭–೫; 1472). [ಸಂ.]

ಉಭಯ (ನಾ). ೧. ಎರಡು: "ಯುಗಳಂ ಸಮ ಉಭಯಂ ಬಾಹುಕಿವಿಗಳೆರಡಱ ನಾಮಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ೯–೨). ೨. ಎರಡು ಉತ್ಸವ: ವ[ಸ]ಂತದ ಉಭಯವನು ಸಂವತ್ಸರಂ ಪ್ರತಿಯೂ ತಪ್ಪದೆ ನಡಸುವುದಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೭–೭; 1472).

ಉಭಯಕುಶಲೋಪರಿಸಾಂಪ್ರತ = ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಕ್ಷೇಮವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಈಗ: ತೀರ್ಥರೂಪ ತಂದೆಯವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು. ಉಭಯ ಕುಶಲೋಪರಿ ಸಾಂಪ್ರತ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಭಯಕರ್ತೃಕ (ಗು). ಇಬ್ಬರು ಕರ್ತೃಗಳುಳ್ಳ: ವಿದಿತೋಭಯಕರ್ತೃಕಮೆನಿಸಿದ ಸತಿಸಪ್ತಮಿಗೆಕಾರಮಪ್ಪುದು (ಶಮದ. ೨೪೯).
[ಉಭಯ + ಕರ್ತೃಕ]

ಉಭಯಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಪಾಪ ಮತ್ತು ಪುಣ್ಯ ಎಂಬ ಕರ್ಮಗಳು: ಪುಣ್ಯಪಾಪವೆಂಬುಭಯಕರ್ಮವನಾರು ಬಲ್ಲರಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೮೩೨). ೨. ಐಹಿಕ ಮತ್ತು ಪಾರಲೌಕಿಕದ ಕರ್ಮಗಳು: ವೀರಶೈವಾಚಾರ ದೀಕ್ಷಾಧಾರಕನನತಿನಿರ್ಮಿತೋಭಯಕರ್ಮನಿರ್ಮಲನ (ಬಸಪು. ೩–೪೯). [ಉಭಯ + ಕರ್ಮ]

ಉಭಯಕವಿ (ನಾ). (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ) ಎರಡು ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಬಲ್ಲವನು: ಚಾಳುಕ್ಯರಾಜ್ಯದೊಳ್ ನೆಗೞ್ದನುಭಯಕವಿ ಕವಿರತ್ನಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೪೨); ಉಭಯಕವಿ ಶರಭಭೇರುಂಡ ಹಂಪೆಯ ರಾಘವಂ (ಹಚಕಾ. ೧–೩೧).

ಉಭಯಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿ = (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ) ಎರಡು ಭಾಷಾಕವಿಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿ: ಸವಣಂಗಿತ್ತಂ ಸುವಿವೇಕಮುಭಯಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿವೆಸರಂ ನಿಜಾಹಿತೋಷ್ಮಂ ಕೃಷ್ಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೯).
[ಉಭಯ + ಕವಿ$_3$]

ಉಭಯಕವಿತ್ವ (ನಾ). (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ) ಎರಡು ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡುವ ಕವಿತಾ ರಚನೆ: ಶಿವಕವಿದೇವನಾತ್ಮಜ ಸುಮತಿ ಭೀಮನುಭಯಕವಿತ್ವ ಸಮರ್ಥನುಸುರುವಡೆ (ಬಸಪು. ೧–೧೭).
[ಉಭಯ + ಕವಿತ್ವ]

ಉಭಯಕುಲ (ನಾ). ತಂದೆ ಮತ್ತು ತಾಯಿಯ ಕಡೆಯ ವಂಶ: ಉಭಯಕುಲವಿಶುದ್ಧರ್ ನ್ಯಾಯವಂತರ್ ಜಿತಾತ್ಮರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೭೭). [ಉಭಯ + ಕುಲ]

ಉಭಯಗುಣ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ]ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಅರ್ಥಗುಣಗಳು: ಮಾಧುರ್ಯವು ಉಭಯಗುಣವೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೩೨).
[ಉಭಯ + ಗುಣ$_2$]

ಉಭಯತೋಮುಖಿ (ನಾ). ಕರುಹಾಕುತ್ತಿರುವ ಹಸು; ಕರುವಿನ ಮುಖ ಮತ್ತು ಹಸುವಿನ ಮುಖ ಎಂದು ಎರಡು ಮುಖಗಳುಳ್ಳ ಹಸು: ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಉಭಯತೋಮುಖಿ ದಾನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಂಥಾ ಪುಣ್ಯ (ಶೇಷಧ. ೯–೧೨). [ಸಂ.]

ಉಭಯತ್ರ (ಅ). ಎರಡು ಕಡೆಯೂ; ಎರಡು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ; ಎರಡು ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ (ಕ).

ಉಭಯತರು, ಉಭಯತ್ತರು, ಉಭಯರ್ತರು = ಎರಡು ಕಡೆಯವರು; ಇಬ್ಬರೂ: ಭುಜವನಾಸ್ಫೋಟಿಸುತಯುಭಯತರು ಖಂಡೆಯದಿ ಪೊಯ್ದಾಡಿ (ತುರಂಗ. ೩೬–೨೩); ಉಭಯತ್ತರವದಿರು (ತುರಂಗ. ೪೮–೪); ಸಂಗರದಿ ಉಭಯರ್ತರಾವು ಪೊಯ್ದಾಡಿ (ತುರಂಗ. ೭೫–೬); (ತುರಂಗ. ೭೫–೨೧; ೭೭ ಸೂಚನೆ ನೋ). [ಸಂ.]

ಉಭಯದೇಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ವ್ಯಾಪಾರಿಸಂಸ್ಥೆಯ ಹೆಸರು: ಉಭಯದೇಸೀ ಮನೋರಂಜನಂ (ಕಇಆ. ೧೦೩–೮–೧೪; ?); ಮಾಧವ ಚಂದ್ರದೇವರ ಗುಡ್ಡಗಳು ಉಭಯದೇಸಿಗಳು ಮಾಡಿಸಿದ . . . ಬಸದಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೨೫–೩; 13ನೆಯ ಶತ).

ಉಭಯನಾನಾದೇಸಿಗಳ್ = ಎರಡು ಸೀಮೆಗೂ ಸೇರಿದ ನಾನಾದೇಸೀಯರು (?): ಹಂನೊಂದುವರೆಯ ಉಭಯ ನಾನಾದೇಸಿಗಳುಂ (ಎಇ. XIV, ೨೫–೫೯; 1245). [ಉಭಯ + ದೇಸಿ]

ಉಭಯಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಪಕ್ಷ: ಸ್ಥಾವರ ಜಂಗಮವೆಂಬುಭಯಪಕ್ಷ ಒಂದೇ (ಬಸವ. ೮೦೫). ೨. ಶತ್ರು ಮತ್ತು ಮಿತ್ರಪಕ್ಷ: ಉಭಯಪಕ್ಷಗಳ ಹೋರಾಟ ಇತರರಿಗೆ ಲಾಭ (ರೂಢಿ).
[ಉಭಯ + ಪಕ್ಷ]

ಉಭಯಪಾರ್ಶ್ವ (ನಾ). ಎರಡು ಪಕ್ಕ ಅಥವಾ ಮಗ್ಗುಲು: ಉಭಯ ಪಾರ್ಶ್ವಂಗಳೆಗೆ ಹೋಗಿ ತಲ್ಲಣಿಸುತಂ (ಬಸಪು. ೨೬–೨೭).
[ಉಭಯ + ಪಾರ್ಶ್ವ]

ಉಭಯಬಲ (ನಾ). ಶತ್ರು ಮತ್ತು ಮಿತ್ರಸೈನ್ಯ: ಸುಭಟರ್ ಸುಭಟರೊಳುಜದಿಱಿದುಭಯ ಬಲಂ ಮೊಟ್ಟನಾದೊಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೨).
[ಉಭಯ + ಬಲ]

ಉಭಯಭಾಷೆ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಭಾಷೆ. ೨. ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ : ಉಭಯಭಾಷೆಯೊಳಂ ತೊಡರದೆ . . . ತಿಳಿಪಿದಪೆಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೫೮). ೩. ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತ.
[ಉಭಯ + ಭಾಷೆ]

ಉಭಯಭ್ರಷ್ಟ (ನಾ). ಇಹಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಪರಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲದವನು: ತಲೆಯಿಲ್ಲದಟ್ಟಿಗೆ ಪಟ್ಟವ ಕಟ್ಟುವ ಉಭಯಭ್ರಷ್ಟರ ಮೆಚ್ಚುವನೆ (ಬಸವ. ೬೨).
[ಉಭಯ + ಭ್ರಷ್ಟ]

ಉಭಯಮಾತ್ರಕ (ನಾ). [ಛಂದ] ಎರಡು ಮಾತ್ರೆಗಳಷ್ಟು ಕಾಲ ಉಚ್ಚಾರವುಳ್ಳ ಅಕ್ಷರ; ದೀರ್ಘಾಕ್ಷರ: ಹ್ರಸ್ವಮದೇಕಮಾತ್ರಕಂ ದೀರ್ಘಮುಭಯಮಾತ್ರಕಂ (ಶಮದ. ೧೦). [ಉಭಯ + ಮಾತ್ರಕ]

ಉಭಯಮುಖಿ (ನಾ). = ಉಭಯತೋಮುಖಿ : ಸ್ವಾರ್ಥಂಗೊಟ್ಟೊಳ್ ಹಸ್ತಿರಥಮಿೞ್ದೊಳ್ ಭೂಮಿದಾನಮುಂ ಉಭಯಮುಖಿಯುಂ ಕೊಟ್ಟಾಳ್ (ಇಅ. XI, ೧೨೫–೬ ; 778).
[ಸಂ. ಉಭಯಮುಖೀ (ಉಭಯ + ಮುಖ + –)]

ಉಭಯಮುಖಿಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಉಭಯಮುಖಿಯಾದ ಹಸುವನ್ನು ದಾನಮಾಡು: ಉಭಯಮುಖಿಗೊಟ್ಟ ಪ(ಫ)ಳಂ (ಇಅ. XVIII, ೪೦–೩೪ ; 999) ; ಉಭಯಮುಖಿಗೊಟ್ಟ ಫಲಂ (ಸೌ ಇ ಇ. XI–ii, ೧೨೭–೪೬ ; 1087). [ಉಭಯಮುಖಿ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಉಭಯರಾಶಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಗುಂಪು, —ಪಂಗಡ. ೨. ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ರೈತರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ರಾಶಿ (ಕ). ೩. [ಜ್ಯೋತಿ] ಎರಡು ರಾಶಿಗಳ ಸಂಧಿಕಾಲ. [ಉಭಯ + ರಾಶಿ]

ಉಭಯಲಿಂಗ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಮತ್ತು ಗಂಡಿನ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳವನು : ಉಭಯಲಿಂಗನೆಂದೂ (ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ) ವ್ಯವಹಾರ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೪೯). ೨. [ವೀಶೈ] ಇಷ್ಟಲಿಂಗ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಲಿಂಗ: ತನುವಿನ ಮೇಲಿಪ್ಪುದು ಇಷ್ಟಲಿಂಗವೆಂಬರು. ಆತ್ಮನ ನೆನಹಿನ ಮೇಲಿಪ್ಪುದು ಪ್ರಾಣಲಿಂಗವೆಂಬರು. ಇಂತೀ ಘಟಕ್ಕೂ ಆತ್ಮಕ್ಕೂ ಉಭಯಲಿಂಗ ಉಂಟೆ ? (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೬೭–೩೨). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಎರಡು ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸಬಲ್ಲ ಶಬ್ದ. P ಪುನ್ನಪುಂಸಕ, ಸ್ತ್ರೀನಪುಂಸಕ, ಪುಂಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಉಭಯ + ಲಿಂಗ]

ಉಭಯಲಿಂಗಪ್ರಸಾದ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಇಷ್ಟ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಗಳ ಪ್ರಸಾದ : ನಿರುಪಮ ಗೂಢಲಿಂಗೈಕ್ಯನು ಉಭಯಲಿಂಗಪ್ರಸಾದಸುಖಿ (ಬಸಪು. ೩೩–೨). [ಉಭಯ + ಲಿಂಗ + ಪ್ರಸಾದ]

ಉಭಯಲಿಂಗಸಂಗಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಇಷ್ಟ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಲಿಂಗದ ಸಂಗವುಳ್ಳವನು : ಆನುಭಯಲಿಂಗಸಂಗಿಯೆಂಬೆನು ಈ ನುಡಿ ಸುಡದಿಹುದೆ (ಬಸವ. ೩೮೧). [ಸಂ. ಉಭಯಲಿಂಗಸಂಗಿನ್]

ಉಭಯಲಿಂಗಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಮತ್ತು ಗಂಡಿನ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳವನು: "ಪುಂಸ್ತ್ರೀ ಲಕ್ಷಣಗಳೆರಡೂ ಉಳ್ಳ (ಮನುಷ್ಯ, ಪ್ರಾಣಿ); ಉಭಯಲಿಂಗಿ" (Hermaphrodite. ಇಂಕನಿ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿರುವುದು: (ಲಿಂಗಭೇದ ತೋರಿಸದೆ ಪುಂಸ್ತ್ರೀಜಾತಿಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ) ಉಭಯಲಿಂಗಿ (Epicene. ಇಂಕನಿ).
[< ಸಂ. ಉಭಯಲಿಂಗಿನ್]

ಉಭಯಲೋಕ (ನಾ). ೧. ಇಹಲೋಕ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕ: ಉಭಯಲೋಕಹಿತದೊಳ್ ನೆಗೞ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೬೯). ೨. ಭೂಲೋಕ ಮತ್ತು ಕೈಲಾಸ: ಎಂದಿನಂದದೊಳುಭಯಲೋಕಕೆ ಬರುತ ಹೋಗುತ ಶುಭಚರಿತನೇಕಾಂತರಾಮಯ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಿಸಲು (ಬಸಪು. ೪೯–೬).
[ಉಭಯ + ಲೋಕ]

ಉಭಯವಂಶ (ನಾ) = ಉಭಯಕುಲ: ಹರಿವ ನದಿ ತನ್ನಿಚ್ಚೆಯಲಿ ದಡವೆರಡ ಕೆಡಿಸುವವೋಲು ನಾರಿಯರುರವಣೆಗೆ ಕೈಗೊಟ್ಟು ನಡೆಸಿದಡುಭಯವಂಶವನು ನೆರಹುವಳು ನೀರೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೧೬).
[ಉಭಯ + ವಂಶ]

ಉಭಯವ್ಯಂಜನ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಮತ್ತು ಗಂಡಿನ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳವನು. ೨. ಹೇಡಿ : "ಉಭಯವ್ಯಂಜನಾ, ಷೋಟಾ–ಈ ೨ ಹೇ(ಪೇ)ಡ" (ಹಲಾಯು. ೭೧–೨೬೬). [ಉಭಯ + ವ್ಯಂಜನ]

ಉಭಯವ್ಯತಿರೇಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯವಿ] ವ್ಯತಿರೇಕಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಉದಾ– ಪರಮೋದಯರಿರ್ಕ್ಕಮಲಾಕರಬೋಧಕರಿರ್ದ್ದನೇಶನುಂ ನೀನುಂ ಭಾಸ್ಕರನನಿಯತವೃತ್ತಕ್ರಮನರಸಾ ನಿನ್ನಂತೆ ನಿಯತವೃತ್ತಿಸ್ಥಿತನೆ II ಉಭಯವ್ಯತಿರೇಕ (ಕವಿರಾ. ೩–೪೧).
[ಉಭಯ + ವ್ಯತಿರೇಕ]

ಉಭಯವ್ಯಾಕರಣ (ನಾ). (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ) ಎರಡು ಭಾಷೆಗಳ ವ್ಯಾಕರಣ: ವಚೋವಿಭವಮೊಡನೆಸೆಯೆ ರಂಜಿಪನುಭಯವ್ಯಾಕರಣಪರಿಣತಂ ಕವಿರತ್ನಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೪೩). [ಉಭಯ + ವ್ಯಾಕರಣ]

ಉಭಯಶ್ರೇಣಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಉತ್ತರ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣದ ಎರಡು ಸಾಲು, —ವಲಯ : ವಿಜಯಾರ್ಧದೊಳ್ ನಿಂದುದಱಿಂ ವಿಜಯಾರ್ಧಮೆಂಬಪೆಸರಂ ಪಡೆದುದಿದರ್ಕೆ ಪ್ರಥಮ ಮೇಖಳಾಸ್ಥಿತೋಭಯಶ್ರೇಣಿಯೊಳ್ ಕರ್ಮಭೂಮಿಯ ನಿಯೋಗಮೆ ನಿಯೋಗಂ (ಆದಿಪು. ೯–೧೨೧ವ); ಕಾಂಚನಪುರಮೆಂಬ ಪೊಲರಸಂ ಮಹೇಂದ್ರನೆಂಬೊನುಭಯಶ್ರೇಣಿಗಳನಾಳ್ದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೧ ವ). [ಉಭಯ + ಶ್ರೇಣಿ]

ಉಭಯಸಂಕಟ (ನಾ). (ಕೆಲಸಮಾಡಿದರೂ ಕಷ್ಟ, ಬಿಟ್ಟರೂ ಕಷ್ಟ ಎಂಬ) ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಸ್ಥಿತಿ; ಪ್ರಾಣಸಂಕಟ: ಸಾಕುಸಾಕೀ ಉಭಯಸಂಕಟ ಇನ್ನು ತಿಳಿಯಿತು (ವಿಜದ. ೫೫). [ಉಭಯ + ಸಂಕಟ]

ಉಭಯಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಇಷ್ಟ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಗಳ ಸಂಸ್ಕಾರ: ಆತನಂತಾನುಭಯಸಂಸ್ಕಾರಾತಿಶಯನಂ ಮಾಡಿ (ಬಸಪು. ೩೯–೧೪). [ಉಭಯ + ಸಂಸ್ಕಾರ]

ಉಭಯಸಮ್ಮತ (ಗು). ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಸಮ್ಮತವಾದ, —ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾದ: ಮಹಾಜನ ಆಯ್ವದಿಂಬರು ಉಭಯಸಮ್ಮತದೊಳಿಬ್ಬು . . . ಇತ್ತೊರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೫೯–೮ ; ?). [ಉಭಯ + ಸಮ್ಮತ]

ಉಭಯಸಾಧಾರಣ (ನಾ). ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಸಮಾನವಾದುದು: ಈ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಉಭಯಸಾಧಾರಣವಾದುದು (ಶಾಕುಂತ. ೪೦–೧).
[ಉಭಯ + ಸಾಧಾರಣ]

ಉಭಯಸಾಮ್ಯ (ನಾ). ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿನ ಸಮಾನಧರ್ಮ: ವ್ಯತಿರೇಕಮುಭಯಸಾಮ್ಯಪ್ರತೀತಿಯಂ ತೋಱಿ ಭೇದಮಂ ಮಾೞ್ಪುದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೪೨). [ಉಭಯ + ಸಾಮ್ಯ]

ಉಭಯಾಚಾರ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಸದಾಚಾರ ಮತ್ತು ಸಮಯಾಚಾರ: ಗುರುವಿನಲ್ಲಿ ಸದಾಚಾರ. . . ಸಮಯಾಚಾರ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಅನುದಿನವೇಳೆ ಈ ಉಭಯಾಚಾರದಿಂದ ತಿಳಿದ ತಿಳಿವು ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಅನುದಿನವೇಳೆ ಬೇಱೆ ತೋಱಲಿಲ್ಲ (ಬಸವ. ೮೧೯). [ಉಭಯ + ಆಚಾರ]

ಉಭಯಾಬ್ಧಿ (ನಾ). ಎರಡು ಸಮುದ್ರಗಳು: ಉಭಯಾಬ್ಧಿರವದಿಂ . . . ಇಱಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೨). [ಉಭಯ + ಅಬ್ಧಿ]

ಉಭಯಾಯತ್ತ (ನಾ). ರಾಜ ಮತ್ತು ಸಚಿವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಸಮಾನವಾದುದು: ಪ್ರಭುಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ರಾಜಾಯತ್ತ, ಸಚಿವಾಯತ್ತ, ಉಭಯಾಯತ್ತ ಎಂದು ಮೂರು ಬಗೆ ವಿಂಗಡಿಸುತ್ತಾರೆ (ರಾಜ್ಞಮು. ೪೬). [ಉಭಯ + ಆಯತ್ತ$_2$]

ಉಭಯಾಯಿ (ಗು). ೧. ಇಹ ಮತ್ತು ಪರಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ. ೨. ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವ. 'ಉಭಯಾಯಿತನ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉಭಯಾಯಿನ್]

ಉಭಯಾಯಿತನ (ನಾ). ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವುದು: ಕಾಯಿದನು ಕವಲನ್ವಯವನುಭಯಾಯಿತನದಲಿ ತನ್ನ ಭಕ್ತನಿಕಾಯ ಲಂಪಟತನದಿ (ನಿಭಾಗ. ೮–೨೧–೫೪).

[ಉಭಯಾಯಿ + –ತನ]

ಉಭಯಾರೂಢ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಣತನಾದವನು : ತನ್ನ ತಾನಜಿವ ಮನಕ್ಕೆ ಉಭಯ[ಯಾ]ರೂಢನಾಗಿರಬೇಕು (ಮೋಳಿವಾ. ೬೩–೨೮೮). [ಉಭಯ + ಆರೂಢ]

ಉಭಯಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ ಮತ್ತು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ಅಗ್ನಿಪುರಾಣ ಸರಸ್ವತೀಕಂಠಾಭರಣಗಳಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಾರ್ಥಾಲಂಕಾರ (ಅಥವಾ ಉಭಯಾಲಂಕಾರಗಳೂ) ಉಂಟೆಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೫೧). [ಉಭಯ + ಅಲಂಕಾರ]

ಉಮತ್ತ 'ಉನ್ಮತ್ತ' ನೋ.

ಉಮದಾ (ನಾ). ಘನತೆ ಅಥವಾ ಗೌರವವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ (ಕ). 'ಉಂದ' ಪರಾ.

[← ಅರ. ಉಮ್ದಾ ; ಮರಾ. ಹಿಂ. ಉಮದಾ = ಶ್ರೇಷ್ಠ, ವಿಶಾಲ ಮನಸ್ಕ]

ಉಮರಾ, ಉಮರಾವ, ಉಮರಾವು, ಉಮ್ರಾ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಮನುಷ್ಯ ; ಸರದಾರ : ಉರ್ದುಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಕನ್ನಡ ಭಾಷಾನುಗುಣವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ . . . 'ಉಮರಾ' ಎಂಬುದನ್ನು ಉಮರಾವು ಎಂದೂ, ಗನೀಂ (ವೈರಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ) ಎಂಬುದನ್ನು ಗನೀಬ ಎಂದೂ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ಕಸಾಪ. ೨೨–೬೯) ; ದೊಡ್ಡ ಉಮರಾಗಳನ್ನೂ ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಔತಣಕ್ಕೆ ಕರೆದಿದ್ದನು (ಕಪಾಕುಂ. ೬೪). **ಉಮರಾವ** : ಎಡಬಲದಲ್ಲಿ ಉಮರಾವರೂ ಸೇನಾನಿಗಳೂ ರಾಯಭಾರಿಗಳೂ . . . ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ನೂರಜ. ೧೦). **ಉಮರಾವು** : ಮೇಲಿನ (ಕಸಾಪ. ೨೨–೬೯) ರ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಉಮ್ರಾ** : ಸೇನೆಯ ದಳದ ಉಮ್ರಾಗಳೂ ಬಾದಷಹನ ಆಗಮನವನ್ನು ನೀರವವಾಗಿ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಕೋಹಿನೂ. ೨೮).

[← ಅರ. ಉಮರಾ, ಉಮರಾಹ್]

ಉಮರಾವ 'ಉಮರಾ' ನೋ.

ಉಮರಾವು 'ಉಮರಾ' ನೋ.

ಉಮರು (ನಾ). ಸೆಕೆ; ಬೇಗೆ ; ತಾಪ : ಮಳೆ ಬರುವಹಾಗಿದೆ, ಬಿಸಿಲಿನ ಉಮರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಉಮರುಬೊಕ್ಕೆ (ನಾ). (ಉಕ). ಸೆಕೆಗುಳ್ಳೆ ; ಬೇಗೆಯಿಂದ ಏಳುವ ಬೊಕ್ಕೆ : ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮೈಮೇಲೆ ಉಮರುಬೊಕ್ಕೆ ಏಳುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). [ಉಮರು + ಬೊಕ್ಕೆ$_1$]

ಉಮಾಧವ (ನಾ). ಪಾರ್ವತೀಪತಿ ; ಶಿವ : ಪಿಂಗದೆ ಬಂದಂ ಯುತ ಚತುರಂಗಂ ಮಾಧವನುಮಾಧವಂ ಮೆಚ್ಚುವಿನಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೬೮).

[ಸಂ. (ಉಮಾ + ಧವ)]

ಉಮಾಪುತ್ರ (ನಾ). ೧. ಪಾರ್ವತಿಯ ಮಗ. ೨. ಗಣಪತಿ. ೩. ಷಣ್ಮುಖ. [ಸಂ. (ಉಮಾ + ಪುತ್ರ)]

ಉಮಾವರ (ನಾ). ೧. ಪಾರ್ವತಿಯ ಗಂಡ; ಶಿವ. ೨. ಕೀರ್ತಿವಂತ: ವಿದಿತೋಮಾವರನಾತ್ಮಭುಜಂಗನಲ್ಲನೀ ಭೂಪಾಲಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೧೨).

[ಸಂ. (ಉಮಾ + ವರ)]

ಉಮಿ 'ಉಮ್ಮಿ' ನೋ.

ಉಮುವಿಧಿ (ನಾ). 'ಉಂ' ಎಂಬ ಸಮುಚ್ಚಯವು ಸೇರುವ ಕ್ರಮ, —ನಿಯಮ : ಅಮುಮೆಂದುಸಿರ್ವ ಸಮುಚ್ಚಯದುಮುವಿಧಿ ನಿರುತಂ ದ್ವಿತೀಯೆಯೊಳ್ ಪೊಕ್ಕಿರ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೨೨). [ಉಮ್ಮು$_0$ + ವಿಧಿ]

ಉಮುಳ್ 'ಉಮುಱ್' ನೋ.

ಉಮುಱ್, ಉಮುಳ್ (ಕ್ರಿ). ಉಗುಳು ; ಮುಕ್ಕುಳಿಸು : ಚಂದ್ರಮುಖಿ ಸುಧಾರಶ್ಮಿ ಸೀಧು ರಸಧಾರೆಯನಂದುಮುಱೆ (ಲೀಲಾವ. ೨–೧೬); ಉಮು[ಪಾಠಾಂ. ಒಮು]ಱ್ದಿಭಮದ ಕರ್ದಮಮಂ ಕ್ರಮದೊಳೆ ಕಾನೀಕ ಜಾನುದಘ್ನಮನೆ ತುರಂಗಮ ಲಾಳಾಜಳದ ಪೊನಲ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೩–೮೬). **ಉಮುಳ್** : ಶೇಷನ ಕಂಠನಾಳಸಂವಳನದೆ ನಿನ್ನ ನಂಜನುಮುಳೆಂದು ಮುಳಿಪ್ಪ ಪೊಡರ್ಪನಾವಗಂ . . . ಕಲಿ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೫೧–೭ ; 1148). 'ಉಗುಱ್' ಪರಾ. [?]

–ಉಮೆ$_1$ (ಪ್ರ). ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಚೇತನಭಾವದೊಳಿಕೆ ತನಮುಮೆಯಕ್ಕು . . . ಉಮೆಗೆ– ತಕ್ಕುಮೆ (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ).

ಉಮೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಪಾರ್ವತಿ : "ಮಾದೇವಿ ಮಾಕಾಳಿ . . . ಉಮೆಯ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯). ೨. ಕೀರ್ತಿ : ವರವಿತ್ತೇಶನುಮೇಶನನ್ತಖಿಳದಿಕ್ಪಾಳಪ್ರಭಾವಾನ್ವಿತಂ ನರಸಿಂಹಪ್ರಿಯ ಮಂತ್ರಿಮಂತ್ರ ವಿಳಸದ್ವಿದ್ಯಾಚಣಂ ಬೂಚಣಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೭೨–೩೦ ; 1167). ೩. ಎಳ್ಳಗಸೆ ಗಿಡ : "ಅತಸೀ, ಉಮಾ, ಕ್ಷುಮಾ – ಈ ೩ ಎಳ್ಳಗಸೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೫–೪೨೮). [ಸಂ. ಉಮಾ]

ಉಮೇದ 'ಉಮೇದು' ನೋ.

ಉಮೇದವಾರಿ 'ಉಮೇದುವಾರಿ' ನೋ.

ಉಮೇದಿ 'ಉಮೇದು' ನೋ.

ಉಮೇದು, ಉಮೇದ, ಉಮೇದಿ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸಾಹ; ಹುರುಪು : ಕಾಮನ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಂತೂ . . . ಅವರವರ ಉಮೇದು ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತಿತ್ತು (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೨೬) ; ಉತ್ಸವವು ಮುಗಿಯಿತು. ಉಮೇದು ಮಾತ್ರ ಯಾರದೂ ತೀರಲಿಲ್ಲ (ಭದ್ರಾಯು. ೫೭). ೨. ಭರವಸೆ; ವಿಶ್ವಾಸ (ಕ). ೩. ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಆಕಾಂಕ್ಷೆ. 'ಉಮೇದುವಾರ' ಪರಾ. **ಉಮೇದ** : ೧. "ಉಮೇದ – ಹೌಸು, ಆನಂದ" (ಜಾನಕೋ. ೨೧) ; ಲಾಭವು ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚಾದಂತೆ ಅದನ್ನು ಬೆಳಸುವುದಕ್ಕೆ ಇವರಿಗೆ ಉಮೇದ ಬಂತು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೧೨೫). **ಉಮೇದಿ** : ೧. ತಾಯಿ ಹೇಳಿದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಉಮೇದಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದಳು (ಅನ್ನ. ೧೩೪) ; ನಾಟಕ ಕಟ್ಟಬೇಕೆಂಬ ಉಮೇದಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಗಂಗಾಸಾ. ೨೬).

[← ಪಾರ. ಅರ. ಉಮ್ಮೈದ್, ಉಮಾದ್ = ಭರವಸೆ]

ಉಮೇದುವಾರ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸಾಹಶಾಲಿ ; ಭರವಸೆಯುಳ್ಳವನು (ಕ). ೨. ಕೆಲಸವನ್ನು ಕಲಿಯಬಯಸುವವನು ; ತರಬೇತಿನಲ್ಲಿರುವವನು : ಕೆಲಸವನ್ನು ಕಲಿಯಲಿಚ್ಛಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಉಮೇದುವಾರರು (Apprentices) (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೯೩) ; ತರಬೇತಿ ಪಡೆಯುವ ಉಮೇದುವಾರರು (ನಾಪೋಲೀ. ೩೭). ೩. ಹುದ್ದೆ, ಅಧಿಕಾರ, ಸದಸ್ಯತ್ವ, ಚುನಾವಣೆ, ಪರೀಕ್ಷೆ ಅಥವಾ ಬಿರುದಿಗಾಗಲಿ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಅರ್ಜಿ ಸಲ್ಲಿಸುವವನು ; ಅಭ್ಯರ್ಥಿ : ಓಟುಗಳನ್ನು ಗುರುತುಮಾಡುವ ಚೀಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿನೊಡನೆ ಉಮೇದುವಾರರ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದೂ ಒಂದು ಪದ್ಧತಿ (ರಾಯಕ. ೯೦) ; ದಿವಾನ್ ಬಹದ್ದೂರ ಆಗಲು ಉಮೇದುವಾರರಾಗಿರತಕ್ಕವರು (ಕಮಕ. ೧೪೬).

[ಉಮೇದು + –ವಾರ$_4$]

ಉಮೇದುವಾರಿ, ಉಮೇದವಾರಿ (ನಾ). ೧. ಭರವಸೆ; ನಿರೀಕ್ಷೆ (ಕ). ೨. ಕೆಲಸವನ್ನು ಕಲಿಯಲು ಮುಂದೆ ಬರುವುದು; ತರಬೇತಿಗಾಗಿ ಬಯಸುವುದು: ಉಮೇದುವಾರಿ ಶಿಕ್ಷಕನಾಗಿ ಹರಲಾಲ ಬಂದು ಒದಗಿದನು (ಇಪ್ಪಕ. ೩೦೧). **ಉಮೇದವಾರಿ**: ಪರೀಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲ; ಉಮೇದವಾರಿ ಇಲ್ಲ; ಕೆಲಸವಿಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೪೭).
[← ಅರ. ಮರಾ. ಉಮೇದ್‌ವಾರೀ; ಹಿಂ. ಉಮ್ಮೇದವಾರೀ]

ಉಮೇದುವಾರಿಕೆ (ನಾ). ಹುದ್ದೆ, ಅಧಿಕಾರ, ಸದಸ್ಯತ್ವ, ಚುನಾವಣೆ, ಪರೀಕ್ಷೆ ಅಥವಾ ಬಿರುದಿಗಾಗಲಿ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಅರ್ಜಿಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುವುದು: ನಮ್ಮ ಉಮೇದುವಾರಿಕೆ ಹಕ್ಕನ್ನು ರದ್ದು ಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಬದಲಾಯಿಸಿದರು (ಕೆಲನೆ. ೨೬೦). [ಉಮೇದುವಾರ + -ಇಕೆ]

ಉಮೇಶ (ನಾ). ೧. ಉಮೆಯ ಗಂಡ; ಶಿವ. ೨. ಕೀರ್ತಿಗೆ ಒಡೆಯ: ಈಶ್ವರನಂತುಮೇಶನಾಶಾರದನೀಂದ್ರನಂತಧಿಕದಾನಂ . . . ಆಹವಮಲ್ಲವಲ್ಲಭಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೧೮–೬; 1054).
[ಸಂ. (ಉಮಾ + ಈಶ)]

ಉಮ್ಮ$_1$ (ನಾ). ಮುತ್ತು; ಮುದ್ದು; ಚುಂಬನ: ಮಗುವಿನ . . . ಗುಳಿಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ ಕೆನ್ನೆಗೆ 'ಉಮ್ಮ' ಕೊಟ್ಟ್ವೆ (ರಂಗವ. ೧೩೮); 'ಜಾಣಮರಿ ನನ್ನಣ್ಣ' ಎಂದು . . . ಉಮ್ಮ ಕೊಟ್ಟಳು (ಅನ್ನಪೂ. ೮). [?]

ಉಮ್ಮ$_2$ 'ಉಮ್ಮೆ' ನೋ.

ಉಮ್ಮಗುರು (ನಾ). ಉಷ್ಣ ಅಥವಾ ಸೆಕೆಯಿಂದ ಏಳುವ ಕುರು, —ಬೊಕ್ಕೆ: ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಗುವಿನ ತಲೆಗೆ ಉಮ್ಮಗುರುವಾಯಿತು ಸ್ವಲ್ಪ ಜ್ವರವೂ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಬರಹತ್ತಿದವು (ಚೀನಬಾ. ೧೧೮).
[ಉಮ್ಮ$_2$ (< ಉಮ್ಮೆ) + ಕುರು$_1$]

ಉಮ್ಮಗೆ 'ಉಮ್ಮಿಗೆ' ನೋ.

ಉಮ್ಮಚಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಉಮ್ಮಚಿಗೆಯಂ ಸರ್ವಾಭ್ಯನ್ತರ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿ . . . ಮಾಡಿ (ಎಇ. XX, ೬–೧೧; 1012); ಉಮ್ಮಚಿಗೆಯ ಸೇನಿಸೆಟ್ಟಿ ಹದ್ದಳ ಕಲ್ಲಿಸೆಟ್ಟಿ (ಕಕುಲ. ೬–೭೯; 1216).
[?]

ಉಮ್ಮಚ್ಚ$_1$ (ನಾ). ಕೋಪ; ಅಸಮಾಧಾನ: ಮಱುವುದಾ ಮನದುಮ್ಮಚ್ಚಮನಜ್ಜ[ಪಾಠಾಂ. ಮ್ಮಚ್ಚರಮಜ್ಜ] ನಿಮ್ಮನೆರೆಯಲೆ ಬಂದೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೫೪); ತನ್ನನುದ್ಘಾಟಿಸಿ ನುಡಿದೊಡುಮ್ಮಚ್ಚ [ಪಾಠಾಂ. ಚ್ಚರ]ದೊಳ್ ಮೆಚ್ಚದೆ . . . ಇಂತೆಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೭೬ ವ); ಒಂದೊಂದರ್ಕೆ ಮಚ್ಚರಿಸಿದಂತೆ ಪಚ್ಚು ಪಸರಿಸಿ ನಿಚ್ಚಯ್ಸಲಾಜದುಮ್ಮಚ್ಚದೊಳಚ್ಚಿಗಂಗೊಂಡು(ಸುಕುಮಾ. ೩–೬ ವ); ಉಮ್ಮಚ್ಚದ ಪೆರ್ಚನಿಂದುರಿವ ಕಿರ್ಚು (ನೇಮಿಪು. ೩–೧೬೧); ತೆಱಲುಮ್ಮಚ್ಚಮಿರದೊದವೆ ಮನದೊಳ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೦–೧೧೪).
[ಪ್ರಾದೇ. ಉಮ್ಮಚ್ಛ = ಕ್ರೋಧ, ಅಸಂಬದ್ಧ, ಭಂಗೀಭಣಿತಂ]

ಉಮ್ಮಚ್ಚ$_2$ (ನಾ). ೧. ದಿಕ್ಕುತೋರದ ಸ್ಥಿತಿ; ದಿಗ್ಭ್ರಮೆ: ಮೂಗರವೋಲ್ ಮೌನದೊಳೊಂದಿ ಪಚ್ಚಬಗೆಯಿಂದುಮ್ಮಚ್ಚಮಂ ತಾಳ್ದಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೦೦). ೨. ದುಃಖ; ದುಗುಡ; ಖಿನ್ನತೆ: ಕುಮಾರನಾತ್ಮಜನಕಂಗುತ್ತರಂಗುಡಲಣ್ಮದೆ ಪೆರ್ಚಿದುಮ್ಮಚ್ಚದಿನಶ್ರುಜಲಗಳಿತಲೋಚನ ಕುಶೇಶಯನುಂ (ನೇಮಿಪು. ೨–೫೮ ವ); ಆಂ ಮೃಗಮೆಂದೆ ಬಗೆದು ಪಾಪಕರ್ಮನೆಂ ನಿಮ್ಮನೆಚ್ಚೆಂ ಈವುಮ್ಮಚ್ಚಮನಿನ್ನೇತಱಿಂದೊಳ್ ನೀಗುವೆಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೪–೯೪ ವ). ೩. ಉತ್ಸಾಹ; ಹುರುಪು: ಆತ್ಮಪ್ರಿಯೆಯ ಬಯಕೆಯಂ ತೀರ್ಚುವುಮ್ಮಚ್ಚದಿಂ (ನೇಮಿಪು. ೫–೧೦೭ ವ). [< ಸಂ. ಉನ್ಮತ್ತ ?]

ಉಮ್ಮಚ್ಚರ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಕೋಪ, —ಅಸಮಾಧಾನ: ಮದ್ರರಾಜನುಮ್ಮಚ್ಚರದೊಳುಮ್ಮನೆ ಬೆಮರ್ತು ಕಿನಿಸಿ ಕಿಂಕಿರಿವೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೯೧ ವ).
[ಪ್ರಾ. ಉಮ್ಮಚ್ಚರ < ಸಂ. ಉನ್ಮತ್ಸರ]

ಉಮ್ಮಡಿಕೆ (ನಾ). ಸೊಕ್ಕು; ಗರ್ವ; ಉನ್ಮತ್ತತೆ (?): ಒಮ್ಮಾದರೂ ನಿನ್ನ ನೆಮ್ಮದೆ ಅವಾಗವಿಮ್ಮಡಿ ದುಷ್ಕರ್ಮ ರಮ್ಮಿಸಿದೆ ಉಮ್ಮಡಿಕೆಯಿಂದಹಮ್ಮತಿಯೊಳಗಿದ್ದು ಗಿಮ್ಮನೆ ಸುತ್ತಿದೆ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೪೮).
[< ಸಂ. ಉನ್ಮಾದಿಕಾ ?]

ಉಮ್ಮತ 'ಉಮ್ಮತ್ತ' ನೋ.

ಉಮ್ಮತ್ತ, ಉಮತ್ತ, ಉಮ್ಮತ, ಉಮ್ಮತ್ತಿ (ನಾ). ಮದ್ದುಗುಣಿಕೆ ಗಿಡ; ದತ್ತೂರಿಗಿಡ: "ಉಮ್ಮತ್ತ ಮದ್ದುಗುಣಿಕೆಯುಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೯); ಉಮ್ಮತ್ತದ ಸೊಪ್ಪಿನ ರಸ ಒಂದು ಬಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಒಂದುಮಾನ ಎಣ್ಣೆಯ ಹನಿಸಿ . . . ಮಂಡೆ ಕೂದಲು ಬೆಳೆವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೩೯); ಉಮ್ಮತ್ತ ಈ ಬೇರಂ ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ತೇದು ಕಿಬ್ಬಸುರಂ ಪೂಸಲು ಮೂತ್ರ ಸುಲಭವಾಗಿ ಬಿಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೩). **ಉಮತ್ತ**: "ಮರ್ದುಗುಣಿಕೆಯೆಂದು ಉಮತ್ತಂ [ಪಾಠಾಂ. ಉನ್ಮತ್ತ]" (ಕಶಸಾ. ೨೫–೫೩೪). **ಉಮ್ಮತ**: ಉನ್ಮತ್ತ – ಉಮ್ಮತ (ಶಮದ. ೨೬೫ಪ್ರಯೋ); ಉಮ್ಮತದಂತುಪಭೋಗದೊಳ್ ಮರುಳ್ಮಾಡಿ(ಧರ್ಮನಾ. ೧–೧೧೨ ವ); ಜಡಮತಿಗೆ ಮರುಳುಮ್ಮತವನಿಕ್ಕಿದೊಡೆ ಸುಕಲೆಯಪ್ಪುದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೩೩). **ಉಮ್ಮತ್ತಿ**: ಬಸರೀ ಆಗದಿದ್ದರೆ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಉಮ್ಮತ್ತಿಕಾಯಿನ ರಸವನ್ನು ಕುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೬); ಉಮ್ಮತ್ತಿ, ಹೊಗೇಸೊಪ್ಪು, ಬಿರಟು (ನಮ್ಮನು. ೨೩೮).
[ಪ್ರಾ. ಉಮ್ಮತ್ತ < ಸಂ. ಉನ್ಮತ್ತ]

ಉಮ್ಮತ್ತಿ 'ಉಮ್ಮತ್ತ' ನೋ.

ಉಮ್ಮದ (ನಾ). = ಉನ್ಮದ: "ಉನ್ಮದ – ಉಮ್ಮದ" (ತದ್ಭಕೋ. ೪).
[< ಸಂ. ಉನ್ಮದ]

ಉಮ್ಮದಾ (ನಾ). ಯೋಗ್ಯನಾದವನು; ಉತ್ತಮನಾದವನು: ಅವರು ಬಹಳ ಉಮ್ಮದಾ ಸಾಹೇಬರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨೭); ಉಭಯ ಕಡೆಯಿಂದಲೂ ಉಮ್ಮದಾ ಜನರು ಬೇಕಿಲ್ಲ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨೭).
[← ಅರ. ಮರಾ. ಹಿಂ. ಉಮ್ದಾ = ಶ್ರೇಷ್ಠ]

ಉಮ್ಮನೆ (ಅ). ಬಿಸಿಬಿಸಿಯಾಗಿ: ಪಂದೆಯಂ ಪಾವಡರ್ದಂತುಮ್ಮನೆ ಬೆಮರ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೮೨ ವ); ಕೃಷ್ಣೋರಗನಂ ಪಿಡಿದ ಬೆಳ್ಳಾಳಂತುಮ್ಮನೆ ಬೆಮರುತ್ತುಮಿರ್ದ ದುಶ್ಶಾಸನನುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೫); ಪಾವಂ ದಾಂಟಿದರಂತುಮ್ಮನೆ ಬೆಮರ್ತು (ಬಂಹರಿ. ೯–೧೦ ವ).
[ಉಮ್ಮೆ + -ಅನೆ$_1$]

ಉಮ್ಮಯ 'ಉಮ್ಮಹ' ನೋ.

ಉಮ್ಮಲು, ಉಮ್ಮುಲು (ನಾ). ೧. ಉಗುಳು; ಶ್ಲೇಷ್ಮ; ಕಫ (ಕ). ೨. ಉಬ್ಬಸ; ದಮ್ಮು (ಕ). **ಉಮ್ಮುಲು**: ೧. (ಕ).
[< ಉಮುೞ್]

ಉಮ್ಮಹ, ಉಮ್ಮಯ, ಉಮ್ಮಾಯ, ಉಮ್ಮಾಹ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚು ಉತ್ಸಾಹ, —ಸಂತೋಷ, —ಸಂಭ್ರಮ: ಶ್ರೀಪದಂ ತನ್ನ ಸೋಂಕಿದವೆಂಬುಮ್ಮಹದಿಂ ಶಿವನ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳ್ಗೆ ತನ್ನ ಕರಪಲ್ಲವಮಂ ಪಾಸುತುಂ ಬರೆ (ನಂಬಿರ. ೧೨–೯೯); ಬಹಳ ಶೋಕದಲಖಿಳಜನವುಮ್ಮಹವ ಬಿಸುಟರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭–೩); ಅಕುಟಿಲರ ಮನಮಚ್ಚು ಸಿರಿಹರಿಭಕುತರುಮ್ಮಹದಚ್ಚು ಶಿವಸೇವಕರ ಮೆಚ್ಚು (ತೊರರಾ. ೧–೧–೧೧); ಕಳಶಕನ್ನಡಿಗಳಿಂದೊಳಪೊಕ್ಕರುಮ್ಮಹದೊಳು (ಪರಶು. ೮–೩೨).

ಉಮ್ಮಯ್$_1$: ಅಮೃತರಸಮಂ ಉಮ್ಮಯದೊಳೀಂಟಿ (ಪ್ರಭುಪು. ೩-೨೦) ; ನಮ್ಮೊಡೆಯಕುವರರುಂ ಸಾಯೆ ನಾನೇಕೆಂದು ಸಚಿವ ಕೊರಲ್ಗೊಯ್ದಿರಿಸಲು ಅಮ್ಮಮ್ಮ ನನ್ನಿಂದಲಿಂತಾಯಿತೆನ್ನುತಂ ಉಮ್ಮಯದಿ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿ ತಲೆಯರಿದೀಯೆ (ಪ್ರಭುಪು. ೭-೧೪೫) ; ಉಮ್ಮಯದಿಂ ವಿಶ್ವ ಉದ್ಭವ ಮಾಡುವ . . . ವಿಷ್ಣು (ಪ್ರಸಭಾ. ೩-೩). **ಉಮ್ಮಾಯ** : ಹೆಣ್ಣಾಲಾಬಾನಾ ಉಣತಿರಲೆ ಹೆಣ್ಣಿನ ತಾಯಿ ಉಮ್ಮಾಯದ ನಗಿಯ ನಗತಿರಲೆ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೫೦). **ಉಮ್ಮಾಹ** : ತಮ್ಮ ಕಂಥೆಯ ನದಿಯಮೇಲೆ ಗದ್ದುಗೆಯಿಕ್ಕಿಯುಮ್ಮಾಹದಿಂ ಕುಳಿತು ದಾಂಟಲು (ಗುರುಚಾ. ೧೫-೩೧).

[ಪಾಲಿ. ಉಮಾಹ ; ಹಿಂ. ಉಮಾಹ್ = ಉತ್ಸಾಹ, ಉಬ್ಬು]

ಉಮ್ಮಳ (ನಾ). ೧. ದುಃಖ; ದುಗುಡ; ಚಿಂತೆ; ಖೇದ: "ನಿರ್ವೇದಃ, ಖೇದಃ — ಈ ೨ ಉಮ್ಮ(ಳಂ)ಳಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪-೬೯) ; "ದುಮ್ಮಾನಮುಮ್ಮಳಂ ಬೇವಸಮುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೦) ; ಸಿಡಿಲವೊಲೆಱಗುವ ನರಗನ ಪಡೆಗಗಿದುಮ್ಮಳದಿನುಣ್ಕಡೆಯೊಳುಣ್ಮದೆಯುಂ . . . ನಿಂದೆಡೆಯೊಳ್ ನಿಲ್ಲದೆಯುಮೋಡಿದಂ ಮಹಿಪಾಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೩೭) ; ಉಮ್ಮಳಿಸಿದ ಪುರಜನಂಗಳುಮ್ಮಳಮನೊರ್ಮೊದಲಾಗೆ ನಿರ್ಮೂಳಿಸಿ (ವರ್ಧಪು. ೩-೪೫ ವ) ; ಚಿತ್ತದುಮ್ಮಳದಿಂದೆ ಋಷಿಯಡಿಗೆ ಮಣಿದು (ಚಿಬಪು. ೨೮-೩). ೨. ಉಷ್ಣ ; ಸೆಕೆ; ಕಾವು : "ಉಮ್ಮಳಮುಂ ಕಾವಿಂತುಷ್ಣಕ್ಕೆ" (ಕವಿಕಂ. ೪೧).

[ಪ್ರಾ. ಉಮ್ಹಾಲ. / ಸಂ. ಉಷ್ಮವತ್, ಊಷ್ಮಲ]

ಉಮ್ಮಳಂಗೊಳ್, ಉಮ್ಮಳಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಥೆಪಡು : ಭೀತಿಯಂ ಬಟ್ಟದನೆ ಕನಸುಗಂಡುಮ್ಮಳಂಗೊಂಡು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪-೩ ; 1117) ; ಶಿರಮಂ ಶರೀರಮಂ ಪೊತ್ತುಮ್ಮಳಂಗೊಂಡು ಬಂದು ಚೋಳನ ಸಭಾಮಂದಿರದ ಮುಂದಿರಿಸಿ (ಇಱಿರ. ದೇ. ೧೦೮-೨೧). **ಉಮ್ಮಳಗೊಳ್** : ಪಂಡಿತವರನೆಱಗೆ ಭೂಪನುಮ್ಮಳಗೊಂಡಂ (ಹಮ್ಮಿರ. ೨-೧೧೯). [ಉಮ್ಮಳ + ಕೊಳ್$_1$]

ಉಮ್ಮಳಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). = ಉಮ್ಮಳಿಸು : ಈ ಹೊತ್ತೆನ್ನ ಕುಲದ ಕುಡಿ ಮುರುಟತೆಂದುಮ್ಮಳಂಬೆತ್ತು (ಹಚಕಾ. ೧೨-೧೦). [ಉಮ್ಮಳ + ಪೆಱು$_1$]

ಉಮ್ಮಳಗೊಳ್ 'ಉಮ್ಮಳಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಉಮ್ಮಳವಡು (ಕ್ರಿ). = ಉಮ್ಮಳಿಸು : ತಮ್ಮ ನೃತ್ಯವ ನೋಡುತರಸ . . . ಒಮ್ಮಿಮ್ಮೆ ಮಂತ್ರಿಯತ್ತೊಲೆದು ನೋಡಿದರದಕುಮ್ಮಳವಟ್ಟಗಲಿದರು (ಭರಚ. ೧೪-೩೨). [ಉಮ್ಮಳ + ಪಡು$_1$]

ಉಮ್ಮಳಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). = ಉಮ್ಮಳಿಸು (?) : ತಿಳಿದಪೆನೆನುತ್ತಿನಿಯಗಟ್ಟುವೆನೊ ಸಖಿಯರಂ ಪಳಿವು ಸುಡುವುಮ್ಮಳಿವುದೇ ಕಷ್ಟಮಾಕ್ಷಣಂ ತಿಳಿಯದುದೆ ಮೂಢತ್ವಂ (ಚಿಬಪು. ೧೦-೩೪). [?]

ಉಮ್ಮಳಿ$_2$ (ನಾ). ದುಃಖ; ಶೋಕ (?) : ಉಮ್ಮಾಬಾಯಿಯ ದಾಳಿಯ ದೊಮ್ಮಯೆ ಕವಿತಂದೊಡೆಯ್ದಿ ಸಂಗರದೆಡೆಯೊಳುವುಮ್ಮಳಿಯಪ್ಪಿನವರಿ ಬಲವಮ್ಮಿ ಕಱುಟ್ಟಿಱಿದನುಱದೆ ನಾಯಕಮ್ಮೈಲಂ (ಎಕ. VII, ಹೊನ್ನಾಳಿ. ೩೮-೫ ; 1196). [?]

ಉಮ್ಮಳಿ$_3$ 'ಉಂಬಳಿ' ನೋ.

ಉಮ್ಮಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಸಂತಾಪ; ಉದ್ವೇಗ : ನೀರೊಳ್ ಮುಱುಂಗಿದರಂತುಮ್ಮನೆ ಬೆಮರುತ್ತುಮ್ಮಳಿಕೆವಂದು ಬೆಚ್ಚನೆ ಸುಯ್ದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೯ ವ) ; ನೀನೆಮಗೆ ವಲ್ಲಭನಾಗಿ ಚಿತ್ತದುಮ್ಮಳಿಕೆಯಂ ಕಳೆ (ಹಚಕಾ. ೭-೧೫) ; ನೀಂ ತಿಳಿಯೆ ಕೂರ್ಮೆಯುಮ್ಮಳಿಕೆಯಳಲಂ (ಗಿರಿವಿಂ. ೮-೯೬). ೨. ಸೆಕೆ ; ಉಷ್ಣ : ತಮ್ಮಂಗುಮ್ಮಳಿಕೆಯಕ್ಕುಮೊಳಗಣ್ಗೆ ಪೋಗವೇಱಿಮೆಂದು ತಾನಾತ್ಮೀಯ ರಾಜಭವನಕ್ಕೆ ಪೋದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೭ ವ).

[ಉಮ್ಮಳ + -ಇಕೆ]

ಉಮ್ಮಳಿಗೆ, ಉಮ್ಮುಳಿಗೆ (ನಾ). = ಉಂಬಳಿ (ಕ). **ಉಮ್ಮುಳಿಗೆ**: (ಕ). [ಉಮ್ಮಳಿ$_3$ (< ಉಂಬಳಿ) + -ಗೆ$_1$]

ಉಮ್ಮಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ದುಃಖಿಸು ; ಚಿಂತಿಸು; ಖೇದಪಡು : "ಉಮ್ಮಳಿಸು – ಚಿಂತಾಯಾಂ (ಶೋಕಪಡು)" (ಶಮಧಾ) ; ಮುಳಿವಳಿಱಿಪಳಬ್ಬೆಳೆರ್ದೆಯಂ ಬಡಿವಳ್ ಪುರುಡಿಪ್ಪಳೂಳ್ವಳುಮ್ಮಳಿಸುವಳಟ್ಟಿ ಪತ್ತುವಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೩ ಶೂದ್ರಕ) ; ಅರಾತಿಗಳ್ಗಂತ್ಯಕಾಲಂ ನೆಱಿಯದುದರ್ಕುಮ್ಮಳಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೦ ವ) ; ಮತಿಗುಂದದಿರಿ ಮನದೊಳುಮ್ಮಳಿಸದಿರಿ (ಹಚಕಾ. ೧೧-೪೪) ; ಎಲೆಲೆ ಕೆಟ್ಟುದು ಕಟಕವೆಂದುಮ್ಮಳಿಸಿದರು (ಕುಮ್ಯಾಪ್ರೊ. ೭-೬) ; ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ನೆನೆನೆನೆದು ಉಮ್ಮಳಿಸಬೇಡ (ಫಲಸಂ. ೯೯). ೨. ಕಷ್ಟಪಡು : ಬೇಸಱಿಂ ತಿಣುಕಿದನಾನಲುಮ್ಮಳಿಸಿ ಶೇಷನಶೇಷಮಹೀವಿಭಾಗಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೯೯). ೩. ತವಕಿಸು; ಆತುರಪಡು ; ಕುದಿ : ಹರಿಗನೊಳಿದಿರ್ಚೆ ಕರ್ಣಂ ಗೆಲಲುಮ್ಮಳಿಪಂ ಗಡ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೪೪) ; ಸುಯೋಧನವಧಕ್ಕೇಗೆಯ್ವೆನೆಂತಕ್ಕುಮೆಂಬುದನಂದುತ್ಸುಕಚಿತ್ತನುಮ್ಮಳಿಸಿದಂ ಭೀಮಂ (ಗದಾಯು. ೬-೧೬). ೪. ಉಕ್ಕಿಬರು; ಉಕ್ಕು : ಉಮ್ಮಳಿಸುತಡಿಗಡಿಗೆ ಸಂಸೃತಿ ಬಿಮ್ಮಿನಿಂದೊಳಗೊಳಗೆ ತೋಱುವಹಮ್ಮಿಳಿಯೆ (ಅಮೃತ. ೧೦-೨೫) ; ದಾಸರು ಉಮ್ಮಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ದುಃಖವನ್ನು ಅದುಮಿ ಕೇಳಿದ್ದರು (ಬದುಬೈ. ೧೩೪) ; ತಂದೆಯ ನಿರಾಸೆ ಹಟ ಕಂಡು ದುಃಖ ಉಮ್ಮಳಿಸಿತು (ಮರಳಿ. ೧೭೪). ೫. ಸೆಕೆಯಾಗು : ಅಮ್ಮಗೆ ಬಳೆಯಿಲ್ಲ ಎಮ್ಮೆಗೆ ಚಳಿಯಿಲ್ಲ ಉಮ್ಮಳಿಸುವಾಗ ಮಳೆಯಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೦೧೨). [ಉಮ್ಮಳ + -ಇಸು$_3$]

ಉಮ್ಮಾದಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಮಿಱಿದೆಯ ಉಮ್ಮಾದಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಎಱೆಯಜ್ಜಗಾಮುಣ್ಡರುಂ (ಎಕ. IV, ಎಡತೊ. ೬೦-೭೦ ; 890) ; ಪೆರ್ವೊಱಿಲ ಉಂಮಾದಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಪಿಟ್ಟಿವಿಗಾಮುಣ್ಡರುಂ (ಎಕ. IV, ಎಡತೊ. ೬೦-೭೧; 890). [ಉಮ್ಮಾದ$_0$ + ಗಾಮುಂಡ]

ಉಮ್ಮಾಯ 'ಉಮ್ಮಹ' ನೋ.

ಉಮ್ಮಾಹ 'ಉಮ್ಮಹ' ನೋ.

ಉಮ್ಮಿ, ಉಮಿ, ಉವಿ (ನಾ). (ಧಾನ್ಯದ) ಹೊಟ್ಟು ; ಉಬ್ಬಲು ; ಸಿಪ್ಪೆ : ಮಾದಯ್ಯ ಆ ನೆಲ್ಲನ್ನು ಮಿದಿದ. ಆಕೆ ಅನಂತರ ಮಿದಿದ ಆ ನೆಲ್ಲನ್ನು ಕೇರಿ ಉಮ್ಮಿ ತವುಡುಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ತೆಗೆದಳು (ಕೊದಿನ. ೨೩) ; ತವಡು ತಿನ್ನುವವ ಹೋದರೆ ಉಮ್ಮಿ ತಿನ್ನುವವ ಬರುತ್ತಾನೆ (ಗಾದೆ). **ಉಮಿ** : ಭತ್ತದ ಉಮಿ ಅಥವಾ ಹೊರಕವಚವನ್ನು ತೆಗೆದರೆ ಬರುವ ಅಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ (ಅಡುಸಾ. ೬೨) ; ಉಮಿಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಕಾಫಿ ಪುಡಿ (ಮಸಕೂ. ೧೭). **ಉವಿ** : ಜವೆಯಂ ಖಾ(ಬಾ)ಣಂಗಟ್ಟುವಡುವಿಯಂ ಕಳೆದಿಕ್ಕಿ ಮೂಡಿ ಕಟ್ಟುಗೆ ಪೆಸಱಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೫೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ತುಳು. ಉಮಿ]

ಉಮ್ಮಿಗುಡ್ಡೆ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟಿನ ರಾಶಿ; ತೌಡಿನ ಗುಡ್ಡೆ : ಭತ್ತದ ಹೊಟ್ಟು ರಾಶಿರಾಶಿಯಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ 'ಉಮ್ಮಿಗುಡ್ಡೆ'ಯ ಕಡೆಗೆ ಇಣಿಕಿ ನೋಡಿದನು (ಕಾನೂರು. ೬೧). [ಉಮ್ಮಿ + ಗುಡ್ಡೆ$_1$]

ಉಮ್ಮಿಗೆ, ಉಮ್ಮಗೆ, ಉಮ್ಮುಗೆ (ನಾ). ೧. ಗೋಧಿಯ ಹಸಿಯ ತೆನೆ: ಉಮ್ಮಿಗೆ ಸೀತೆನೆಯಿಂದ ಉಸುಳಿ ಮಾಡುವರು (ರೂಢಿ). ೨. ಜೋಳ, ರಾಗಿ, ಗೋಧಿ ತೆನೆಗಳನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಉಜ್ಜಿ ತೆಗೆದ ಕಾಳು : "ಒರಸಿದುಮ್ಮಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮ್ಮ]ಗೆಯು ಧಾನಾಖ್ಯಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೬). **ಉಮ್ಮಗೆ** : ೧. ಪದನಱಿದುಮ್ಮಗೆಯಂ ಕಾಸಿದ ಪಾಲೊಳಗಿಕ್ಕಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡವನರೆದಾಜ್ಯದೊಳಡುವುದು (ಲೋಕೋಪ. ೮-೯). **ಉಮ್ಮುಗೆ** : ೧. "ಧಾನಾಯೆಂಬುದು ಉಮ್ಮುಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೬-೪೩೧). [?]

ಉಮ್ಮಿಸು 'ಉಣ್ಮಿಸು' ನೋ.
ಉಮ್ಮು$_1$ 'ಉಣ್ಮು' ನೋ.
ಉಮ್ಮು$_2$ 'ಉಮ್ಮೆ' ನೋ.
ಉಮ್ಮುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಂಜಿ ಬಸಿದ ಮೇಲೆ ಅನ್ನವು ಹದವಾಗುವು ದಕ್ಕಾಗಿ ಬೆಂಕಿಯ ಮೇಲಿಡು (ದಕ).
[ಉಮ್ಮುಗ್ಗೆ$_0$ + –ಇಸು$_3$]
ಉಮ್ಮುಗೆ 'ಉಮ್ಮಿಗೆ' ನೋ.
ಉಮ್ಮುಗೊಯ್ (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ಗಂಜಿ ಇಂಗಿಹೋಗಿ ಅನ್ನ ಹದ ವಾಗು: ಭಕ್ರಿ ತಿನ್ನುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅನ್ನ ಉಮ್ಮುಗೊಯ್ದಿತ್ತು (ವೈನಿ. ೧೫೭).
[ಉಮ್ಮುಗ್ಗೆ$_0$ + ?]
ಉಮ್ಮುಲು 'ಉಮ್ಮಲು' ನೋ.
ಉಮ್ಮುಳಿಗೆ 'ಉಮ್ಮಳಿಗೆ' ನೋ.
ಉಮ್ಮೆ, ಉಮ್ಮು$_2$, ಉಮ್ಮು$_3$ (ನಾ). ೧. ಉಷ್ಣ; ಸೆಕೆ; ಕಾವು: "ಉಮ್ಮಳಮುಂ ಕಾವಿಂತುಷ್ಣಕ್ಕೆ ಸೆಗಳೆ ಜಳಮುಮ್ಮೆಂದುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೪೧); "ಉಮ್ಮೆಯೆಂದುಂ... ಉಷ್ಣಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೩–೨೯). ೨. ಸಂತಾಪ; ದುಃಖ; ವ್ಯಥೆ. ೧, ೨: ಉದಿಸಿ ಚಿಕದೇವಚಂದ್ರ ಮನೊದೆದುಮ್ಮೆಯನೊರಸಿ ತಮುಮಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೬೮–೧೭). **ಉಮ್ಮು**$_2$: 'ಉಮ್ಮುಗುರು' ಪರಾ. **ಉಮ್ಮು**$_3$: ೨. ಚಿಂತೆಯಂ ತಳೆದವಳ ಜನನೀಜನಕರಿರಲ್ಕಾ ಸಮಯದೊಳಾಂ ಬಂದವರ ಮೊಗದೊಳುದಿಸು ವುಮ್ಮಂ ಕಂಡು (ಉದ್ಭಟ. ೬–೧೧೮ ವ).
[ಪ್ರಾ. ಉಮ್ಹ (< ಸಂ. ಊಷ್ಮನ್)]
ಉಮ್ರಾ 'ಉಮರಾ' ನೋ.
ಉಯ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಒಯ್ಯು; ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು; ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು: ಸಾಸಿರ್ವ್ವರ ಪೂಜೆದನ್ದುಯಿ ಅವರ್ಸ್ವರ್ಗ್ಗಾಗ್ರಭೂಷಾ ನೇಜಿದಾರ್ (ಎಕ. II, ೨೭–೨; 700); ದೇವಗಣಕ್ಕೆಯುರಾರ್ಗ್ಗುಮ್ಪಿಡಿದು ಬನ್ದಿದಿದಿರ್ಗ್ಗೊಣ್ಡುಯೆ ವೀರಲೋಕಕೆ ಸನ್ದೋನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೯; 800); ಭವಾಂತಕಭವನಕ್ಕುಯ್ ತಡೆಯದೆನ್ನನಿಂ ಭವಮಥನಾ (ಆದಿಪು. ೧೦–೫೭); ರಕ್ಕಸರುಗಳು ಮಾಯದೊಳುಯ್ದರು ತಾಯೆ ದುಕ್ಕ ಬೇಡೆಂದು ಪೇಳಿದಳು (ಮೋಹತ. ४–೯೧). 'ಒಯ್$_1$' ಪರಾ.

ಉಯಿಕೊ=ಎಳೆದುಕೊ; ಸೆಳೆದುಕೊ: ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ದುರ್ಯೋಧನ ಸಾರಿ ಕೋಪಿಸಿ ಉಟ್ಟ ಸೀರೆ ಉಡಿಯುಲವಳ ಉಯಿಕೊ ತೀರಲೆಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ದುಶ್ಯಾಸನಗೆ ಸನ್ನೆಮಾಡಿದ (ಪುರಂದ. ೫–೭೨–೧೩).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಯ್, ಒಯ್; ತುಳು. ಒಯಿ; ಪರ್ಜಿ. ಉಯ್; ಕುಇ. ಒಪ; ಕುವಿ. ಒಯಿಯಲಿ; ಮಲ್ಟೊ. ಒಯೆ]
ಉಯ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ತಡೆದಿಡು; ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿಡು; ನಿರ್ಬಂಧಿಸು: "ಉಯ್ – ನಿಯಾಮೇ" (ಶಮುಧಾ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಯ್]
ಉಯ್$_3$, ಉಯಿ (ನಾ). = ಉಮ್ಮಿ: "ಧಾನ್ಯದ ಉಯ್ಯಲ್ಲಿ ತುಷ ಎನಿಸುಗು" (ನಾಚಿರಾ. ೩); ಉಯ್ಯಂ ಕುಟ್ಟಿ ಪದೆದಕ್ಕಿಯಜಸುವ ಬೆಳ್ಪನುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೬೮); ಉಯ್ಯ ಕೈವಿಡಿದು ತಂಡುಲವ ಬಿಸುಟ ಮರುಳಯ್ಯರ ಮಾರ್ಗವೇನಲ್ತೆ (ಭರಜ. ೫–೮೧); ಉಯ್ಗಳಗ್ನಿಯ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ವುವೇ. (ಚಿಬಪು. ೩೧–೩೪). **ಉಯಿ**: 'ಉಯಿಕುಟ್ಟು' ಪರಾ. [?]
ಉಯ್$_4$ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣಧ್ವನಿ (೩).
ಉಯಿ 'ಉಯ್$_3$' ನೋ.
ಉಯಿಕುಟ್ಟು 'ಉಯ್ಗುಟ್ಟು' ನೋ.
ಉಯಿಗುಟ್ಟು 'ಉಯ್ಗುಟ್ಟು' ನೋ.
ಉಯಿಲು$_1$ (ನಾ). ಮರಣಾನಂತರ ತನ್ನ ಸ್ವತ್ತು ಯಾರಿಗೆ ಸೇರ ಬೇಕು ಎಂದು ಮೊದಲೇ ಬರೆದಿಡುವ ಪತ್ರ; ಮೃತ್ಯುಪತ್ರ; ವಿಲ್ಲು; ವೀಲು: ಆಸ್ತಿಯ ಜೊತೆಗೆ ರಾಮಗೋಪಾಲನು ಬರೆದಿಟ್ಟದ್ದ ಉಯಿಲು ಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಬಂಕಿಮ. ೩೮); ನಮ್ಮ ತಾತ ಹಾಸಿಗೆ ಹಿಡಿದರು, ಆಗ ಅವರು ತಮ್ಮ ಆಸ್ತಿ ಮತ್ತು ನಗದುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಉಯಿಲು ಬರೆದರು (ಮಸಕೂ. ೬೧); "ಆ ಹಣವನ್ನು ನನ್ನ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಸಮನಾಗಿ ಹಂಚಿ ಒಂದು ಉಯಿಲು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸ್ಬೇಕು" (ಏಕಾಂಗಿ. ೧೫೫).
[← ಇಂ. will]
ಉಯಿಲು$_2$ 'ಉಯ್ಲು' ನೋ.
ಉಯ್ಗುಟ್ಟು, ಉಯಿಕುಟ್ಟು, ಉಯಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಟ್ಟನ್ನು ಕುಟ್ಟು. ೨. (ಆಲಂ) ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡು: ಕೊಳ್ಳುವುದುಮದೃಶ್ಯರಾಗಿ ಪೋಗಿ ಮತ್ತಮಾಯಂದದಿಂ ಮುಂದೆ ಬಂದು ಯ್ಗುಟ್ಟಿಯುಂ ನೀರ್ಗಡೆದುಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೪–೧೦೩ ವ). **ಉಯಿ ಕುಟ್ಟು**: ೧. ತುಷಖಂಡನಮಿನ–ಉಯಿಕುಟ್ಟುವಂತೆ (ನೀತಿವಾ. ೧೦–೪೨). **ಉಯಿಗುಟ್ಟು**: ೧. ಧನಂಬಡೆವೊಡೆ ಪುಣ್ಯಮಿಲ್ಲದೆ ಮಬಲ್ಪಿಜೀವಂ ತುಯಿಗುಟ್ಟುವಂತೆ ನೀರ್ಗಡೆವವರಂತೆ ಸೇದೆವಡುತಿರ್ಪುದು ಕಜ್ಜಮೆ ಭವ್ಯಜೀವನೇ (ಜೀವಸಂ. ४೯–೧೮).
[ಉಯ್$_3$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]
ಉಯ್ಯನೆ (ಅ). ಕೂಡಲೆ; ಸದ್ಯನೆ: ಜವನುಣ್ಡುಯ್ಯನೆ ಕಾಜಿದನ್ತೆ ಪೆರ್ಬೆಣದ ಬಳಮ್ಬೆ ಪೆರ್ಗ್ಗರುಳ ತಿಂತಿಣಿ ನೆತ್ತರ ಪೆರ್ಬೊನಲ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೨–೬; 1155). 'ಒಯ್ಯನೆ' ಪರಾ.
[ಉಯ್$_4$ + –ಅನೆ$_1$]
ಉಯ್ಯಲ್, ಉಯ್ಯಲು, ಉಯ್ಯಲೆ, ಉಯ್ಯಾಲು, ಉಯ್ಯಾಲೆ (ನಾ). ತೂಗಾಡುವ ತೊಟ್ಟಿಲು; ತೂಗುಮಣೆ; ಜೋಕಾಲಿ: ಉಣ್ಮುವುಯ್ಯಲ ಪೊಸಗಾವರಂ ಪುಗಿಲೊಳೀನೆಸೆದತ್ತೊ ವಸಂತಮಾಸ ದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೧೨); ಪುಲಿಯ ಮೀಸೆಯನಂಜದುಯ್ಯಲ ನಾಡಲಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೬೯); ಗೋರಟೆಯುಡಿಯಲ್ಲಿ ಪೂಡಿದು ಯ್ಯಲ್ಗೆ (ಮರಾಚ. ४–४४). **ಉಯ್ಯಲು**: ಹಾಸುಮಂಚವರಲ್ಗಳು ಯ್ಯಲುವಾಸುಮಣೆ ತಲೆಗಿಂಬು (ಬಸಪು. ೧೨–೯); ಆಡುವ ನವಿಲುಯ್ಯ ಲುಗಳು (ಅಂಜಚ. ೩–೩೭). **ಉಯ್ಯಲೆ**: ಮಧುಕರನಿಕರಮೆಂಬ ಕಿಂಕಿಣಿಗಳ ನುಣ್ಚರಂಗಳಿಂದೆಸೆವಲರುಯ್ಯಲೆಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೧೭); ನೀಲಗಿರಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಂದು ಉಲಿವ ಉಯ್ಯಲೆಯನಾಡುತಿಪ್ಪರಯ್ಯಾ (ಅವಚಂ. ೧೦೭–೪೮೫); ಗಿಳಿಯನೋದಿಸುವಬಲೆಯರಲುಯ್ಯಲೆಯನಾ ಡುವ ಸತಿಯರಲಿ (ತೊರರಾ. ೫–೨–೧೯). **ಉಯ್ಯಾಲು**: (೩). **ಉಯ್ಯಾಲೆ**: ಮಾಡಿಸಿದ ಉಯ್ಯಾಲೆಯ ಕಂಭ (ಎಕ. VIII, ಕೊಪ್ಪ. ೮–೧೦; 1437).

ಉಯ್ಯಲಮಣೆ, ಉಯ್ಯಾಲೆಮಣೆ = ಉಯ್ಯಾಲೆಗೆ ಜೋಡಿಸಿರುವ ಮಣೆ: ಜಾತಿ ಜಾಯಿಲಂಗಳನುಯ್ಯಲಮಣೆಯನೊಲೆದು ಬಿಟ್ಟಂತೆ (ಅನಂಪು. ೨–೩೦ ವ); ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಉಯ್ಯಾಲೆಮಣೆಯಿದೆ (ರೂಢಿ). ಉಯ್ಯಾಲೋತ್ಸವ = ದೇವರ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಉಯ್ಯಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಿ ತೂಗುವ ಉತ್ಸವ: ಇಂದು ದೇವರಿಗೆ ಉಯ್ಯಾಲೋತ್ಸವವಿದೆ (ರೂಢಿ). ☞ ಇದಕ್ಕೆ ಡೋಲೋತ್ಸವ ಎಂದೂ ಹೆಸರು.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಊಞ್ಜಲ್, ಉಞ್ಜಲ್; ಮಲ. ಊಞ್ಞಲ್; ತುಳು. ಉಯ್ಯಾಲ್, ಉಜ್ಜಾಲ್; ತೆಲು. ಉಯ್ಯಲ, ಉಯ್ಯಾಲ, ಉಯ್ಯೇಲ]

ಉಯ್ಯಲಾಟ (ನಾ). ೧. ಉಯ್ಯಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ತೂಗಾಡುವ ಆಟ: ಮುಕ್ತಿ ಉಯ್ಯಲಾಟ ನೋಡು ಮೂಗ – ಮೂಗತೆನೆಗಿದೆ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೯೯–೫). ೨. ಡೋಲಾಯಮಾನವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅನಿಶ್ಚಿತ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ: ಮನಸ್ಸಿನ ಉಯ್ಯಲಾಟ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
[ಉಯ್ಯಲ್ + ಆಟ]

ಉಯ್ಯಲಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಯ್ಯಾಲೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ತೂಗು: ಕಂಠೀರವ ಕಿಶೋರಂಗಳಂ ಕರದೊಳಿಟ್ಟೊಯ್ಯನುಯ್ಯಲಾಡಿಸುವ ಕಾಡಾನೆಗಳಿಂ (ದಶಕು. ೪–೭೧ ವ). [ಉಯ್ಯಲಾಡು + –ಇಸು$_3$]

ಉಯ್ಯಲಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಯ್ಯಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ತೂಗಾಡು; ಓಲಾಡು: ಮದನೋದ್ಯಾನದೊಳುಯ್ಯಲಾಡುತ್ತಿರ್ದೊಳಂ. . . ಕಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೪–೯); ಪುಲಿಗಳ ಮೀಸೆಯನುಯ್ಯಲಾಡಲೆ ನಂಜನೆಂಜಲಿಸಲುಮಟ್ಟಿಯೆ . . . ಬಂದನೊಳ್ಗಲಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೨); ಸಿಂಹಕೇಸರದುಯ್ಯಲಾಡುವ ಗಜವ ನೋಡೆಂದುಱುಬಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೫೬); ನೃಪನ ಮುಡುಹ ಪಿಡಿದು ಜಡಿದುಯ್ಯಲಾಡುವರಾಗಿ ಮುಡುಹಿಪ್ಪು ಕಠಿಣವಾಗಿಹುದು (ಭರಚ. ೬–೫೬). ೨. ಡೋಲಾಯಮಾನವಾಗು; ಹೊಯ್ದಾಡು: ಒರ್ವರೊರ್ವರಂ ತೂಗಿ ಲತಾಲಲಿತೇ ನಾವಿರ್ವರುಮುಯ್ಯಲಾಡೆ ಪುನಮುಯ್ಯಲಾಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೯೬).
[ಉಯ್ಯಲ್ + ಆಡು$_1$]

ಉಯ್ಯಲಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಉಯ್ಯಲಾಡು ೧: ಮಲೆಯ ಘನವನಾನದೊಳು ಕನಸಾಂತು ನಿಂತಂತೆ ಕೆಂದಳಿರ ಹೊಳಹಿನೊಳು ಉಯ್ಯಲಿಡುವಂತೆ (ಮಲೆದೇ. ೪೩–೮). [ಉಯ್ಯಲ್ + ಇಡು$_1$]

ಉಯ್ಯಲು 'ಉಯ್ಯಲ್' ನೋ.

ಉಯ್ಯಲೆ 'ಉಯ್ಯಲ್' ನೋ.

ಉಯ್ಯಲೇಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಯ್ಯಾಲೆಯನ್ನು ಹತ್ತುವಂತೆ ಮಾಡು; ಉಯ್ಯಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸು: ತರುಣಿಯೊರ್ವಳನುಯ್ಯಲೇಱಿಸಿ ವಿಟಂ ಮನೋಹರುಷದಿಂ ತೂಗುತಿರ್ದಂ (ಚಿಬಪು. ೧೦–೧೩).
[ಉಯ್ಯಲೇಱು + –ಇಸು$_3$]

ಉಯ್ಯಲೇಱು (ಕ್ರಿ). ಉಯ್ಯಾಲೆಯನ್ನು ಹತ್ತು, —ಏರು: ಉರಿಯುಯ್ಯಲೇಱಿ ಕೈರಂದಱಿಯಲ್ಕೆ ಮಾಡಿದಡೆಮಂಚಿಕೆ ಮಿಂಚಿದುದಾ ಶ್ಮಶಾನದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೬). [ಉಯ್ಯಲ್ + ಏಱು$_1$]

ಉಯ್ಯಾಪರೆ (ನಾ). (ಸ್ಥಳದಿಂದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಸಾಗಿಸಬಹುದಾದ) ಗುಡಾರ; ಡೇರೆ: ಚಿಕ್ಕಮನೆಯಲ್ಲಿ ಔತಣ ಸುಧಾರಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ ಅಂಗಳದಲ್ಲೊಂದು ಉಯ್ಯಾಪರೆ ಹಾಕಿದರು (ಭ್ರಾಂತಿಸು. ೧೧). [?]

ಉಯ್ಯಾಲು 'ಉಯ್ಯಲ್' ನೋ.

ಉಯ್ಯಾಲೆ 'ಉಯ್ಯಲ್' ನೋ.

ಉಯ್ಯಾಲೆಮಂಟಪ, ಉಯ್ಯಾಲೆಮಂಡಪ (ನಾ). ಉಯ್ಯಾಲೆಯಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಮಂಟಪ: ವೆಂಕಟಾದ್ರಿ ನಾಯಕರೂ ಸ್ವಾಮಿಯ ವಸಂತೋತ್ಸವದ ಉಯ್ಯಾಲೆಮಂಟಪ ಅಂಕಣ ೧೫ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೨–೮; 1580). **ಉಯ್ಯಾಲೆಮಂಡಪ**: ವೆಂಕಟಾದ್ರಿ ನಾಯಕನು ವಸಂತೋತ್ಸವಕ್ಕಾಗಿ ಉಯ್ಯಾಲೆಮಂಡಪಮಾಡಿಸಿದನು (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೨೪).
[ಉಯ್ಯಾಲೆ (< ಉಯ್ಯಲ್) + ಮಂಟಪ]

ಉಯ್ಯಾಲೆಮಂಡಪ 'ಉಯ್ಯಾಲೆಮಂಟಪ' ನೋ.

ಉಯ್ಯಿ (ನಾ). ತೃಣ; ಗ್ರಾಸ; ಆಹಾರ: ಕಟುಕನಿಗೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಹೇಗೆ ಆಹಾರವೋ ಹಾಗೆ ಭಾರತಸೈನ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಾವೆಲ್ಲಾ ಬರಿಯ ಬಂದೂಕಕ್ಕೆ ಉಯ್ಯಿ (ಬೆಸ್ತಕ. ೯೩). [?]

ಉಯ್ಲು, ಉಯಿಲು$_2$ (ನಾ). ಸೆಳೆತವುಳ್ಳ ಪ್ರವಾಹ: ದೋಣಿಯಂ ಯತ್ನದಿಂದೊರ್ವಂ ಕಟ್ಟುಗುಂ ಕಾಗುವೆಂಬುದು ಸ್ನೇಹದಿಂದಲ್ಲಮದು ಪೇರುಯ್ಲಂ ದಾಂಟುವ ಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂ (ಸೌನಂದ. ೧೪–೧೬). **ಉಯಿಲು$_2$**: ನಿಮಿಷ ನಿಮಿಷಕ್ಕೂ ನದಿಯ ಉಯಿಲು ಅಂಗರನನ್ನು ದಿಕ್ಕು ತಪ್ಪಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೬೩). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಒಯಿಲ್]

ಉರ$_1$ 'ಉಱ' ನೋ.

ಉರ$_2$ (ನಾ). ಎದೆ; ವಕ್ಷಸ್ಥಳ: ಡೊಕ್ಕನೆ ಸುರಗಿಯೊಳುರಮಂ ಬಿಕ್ಕನೆ ಬಿರಿಯಿಱಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೫೩); ಒಡನೆ ನಾರಾಯಣನುರವ ಸೇರಿದ ಸಿರಿಮುಡದಿಯಡಿಗೆ ವಂದಿಪೆನು (ಹದಿಬ. ೫–೨). [< ಸಂ. ಉರಸ್]

ಉರಂಗ (ನಾ). = ಉರಗ ೧. 'ಉರಂಗಪುಂಗವ' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಉರಗ]

ಉರಂಗಪುಂಗವ (ನಾ). ಸರ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದವನು; ಆದಿಶೇಷ: ಮಂಗಳಾಂಗಿ ಶಮಣ ರಂಗ ರಂಗೋರಂಗಪುಂಗವ ಪರಿಯಂಕಸಂಗ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೯–೨). [ಉರಂಗ + ಪುಂಗವ]

ಉರಃಕವಾಟ (ನಾ). ಎದೆಯ ಬಾಗಿಲು: ಕಲಿಗಳುರಃಕವಾಟಕವಚಂಗಳ ಕಟ್ಟಲೆಯೊಳ್ . . . ಸಲೆ ಬರುತಿರ್ದಳಭಿಸಾರಿಕೆಯಂದದೆ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೯). [ಸಂ. (ಉರಸ್ + ಕವಾಟ)]

ಉರಃಸೂತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಮುತ್ತಿನ ಸರ.
[ಸಂ. ಉರಃಸೂತ್ರಿಕಾ (ಉರಸ್ + ಸೂತ್ರಿಕಾ)]

ಉರಃಸೆಲ್ಲ (ನಾ). ಎದೆಗೆ ಶಲ್ಯದಂಥವನು, —ಶಲ್ಯವಾದವನು: ಯಾದವಕುಳಕಮಳಿನೀವಿಕಾಸ ಭಾಸ್ಕರನಹಿತರಾಯ ಉರಃಸೆಲ್ಲಂ ಮಾಳವಮಲ್ಲಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೬–೩೬; 1189).
[ಸಂ. (ಉರಸ್) + ಸೆಲ್ಲ]

ಉರಗ (ನಾ). ೧. ಎದೆಯಿಂದ ಸರಿಯುವ ಪ್ರಾಣಿ, —ಹಾವು; ಸರ್ಪ: ಬಂದಂ ಮಱಿಯಂ ನಿವಾರಿಸಲನಂತಂಗಂದನಂತೋರಗಂ (ಜಗವಿ. ೩–೯); ಉರಗಂ ಪಿಡಿದಂತೆ ಬೆದಱಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೩). ೨. ದೇವಗಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುಂಪು; ನಾಗರು: ಗರುಡರು ಸಿದ್ಧರುರಗಮುಖ್ಯರು ದನುಜರೆಯ್ದೆ ನೆರೆಯಿತು (ಹಚಕಾ. ೧೪–೧). [ಸಂ.]

ಉರಗಕಟಕ (ನಾ). ಉರಗವನ್ನು ಕಡಗವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಉರಗಕಟಕಂ ನಂಬಿಯಣ್ಣಂಗೊರೆದು ಭಕ್ತರ ಮಹಿಮೆಯಂ (ಬಸವು. ೨೬–೬೪). [ಉರಗ + ಕಟಕ$_2$]

ಉರಗಗೇಹ (ನಾ). ಹಾವಿನ ಮನೆ; ಹುತ್ತ: ನೇಱಿಲ ಮರದಿಂ ಮೂಡಲುರಗಗೇಹಮಾದೊಡೆ ತೆಂಕಲೆರಡು ಕೆಯ್ಯಂತರದೊಳ್ ಜಲಮಿರ್ಪುರುಷಪ್ರಮಾಣದದ್ಭುತಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೫–೧೪).
[ಉರಗ + ಗೇಹ]

ಉರಗತರ (ನಾ). ಹಾವುರಾಣಿ; ಅರಣೆ: "ಉರಗತ [ಪಾಠಾಂ. ಕ] ರನೆನೆ ಹಾವರಣೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೯–೧೩). [ಸಂ.]

ಉರಗಧರ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನು; ಶಿವ: ಉರಗಧರ ನೀನೆನ್ನ ಪತಿವ್ರತಾಭಾವಕ್ಕೆ ತರುವರೇ ಹಾನಿಯನು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೬–೬೧).
[ಸಂ.]

ಉರಗಪತಾಕ (ನಾ). ಬಾವುಟದಲ್ಲಿ ಹಾವಿನ ಗುರುತು ಉಳ್ಳವನು; ದುರ್ಯೋಧನ: ನೀರೊಳಗಿರ್ದುಂ ಬೆಮರ್ತನುರಗಪತಾಕಂ (ಗದಾಯು. ೭–೨೨). [ಸಂ. (ಉರಗ + ಪತಾಕಾ + –)]

ಉರಗಪತಿ (ನಾ). ಸರ್ಪರಾಜ; ಆದಿಶೇಷ: ಉರಗಪತಿಯ ಫಣಾವಳಿಯ ಗುಡಿಯೆತ್ತಿದುವು ಪಾತಾಳ ಲೋಕದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೫–೭).
[ಉರಗ + ಪತಿ$_2$]

ಉರಗಪರಿವೃಢ (ನಾ). = ಉರಗಪತಿ : ಅಂತು ಬಂದುರಗಪರಿವೃಢಂ ಪ್ರಸಾರಿತ ಫಣಾಸಹಸ್ರನಾಗಿ (ಜಗವಿ. ೩-೯ ವ). [ಉರಗ + ಪರಿವೃಢ]

ಉರಗಬಂಧನ (ನಾ). ಸರ್ಪಗಳ ಕಟ್ಟು; ನಾಗಪಾಶ ಬಂಧನ: ಸುರಮುನೀಶ್ವರ ಬಂದನಿತ್ತಲು ಉರಗಬಂಧನವಾದ ಕಪಿಗಳ ಕಂಡು ಚಿಂತಿಸಿದ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೯-೫೧). [ಉರಗ + ಬಂಧನ]

ಉರಗಬಲ (ನಾ). ಸರ್ಪಗಳ ಸೈನ್ಯ: ಉರಗಬಲದುರವಣೆಯೊ ... ಗಬ್ಬರಿಸಿದುವು ದಿಗುತಟವನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೧೫). [ಉರಗ + ಬಲ]

ಉರಗಭುವನ (ನಾ). ನಾಗಲೋಕ; ಪಾತಾಳ: ಉರಗಭುವನದೊಳಿರಲಿ ಮೇಣ್ ಸಾಗರವ ಮುಳುಗಲಿ ನಾಳೆ ... ಕೊಲುವೆನು ವೈರಿ ಸೈಂಧವನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೩೫). [ಉರಗ + ಭುವನ]

ಉರಗಭೂಷಣ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಒಡವೆಯಾಗಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಕರದಲಿ ವೀಣೆಯ ಗಾನವ ಮಾಡುವ ಉರಗಭೂಷಣ ನೀನೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೮೬-೩). [ಉರಗ + ಭೂಷಣ]

ಉರಗಭೋಜಿ (ನಾ). ೧. ಹಾವನ್ನು ತಿನ್ನತಕ್ಕ ಪ್ರಾಣಿ. ೨. ಮುಂಗುಸಿ. ೩. ನವಿಲು. ೪. ಗರುಡ. [< ಸಂ. ಉರಗಭೋಜಿನ್]

ಉರಗಮಂದಿರ (ನಾ). = ಉರಗಗೇಹ: ಕಿನ್ನರ ಕಿಂಪುರುಷರ ಬೆರಳು ಗಚ್ಚಿಸಿ ಪುಲ್ಲುವಿಡಿಸಿ ಉರಗಮಂದಿರವೇಱಿಸಿ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೧-೧೨೮). [ಉರಗ + ಮಂದಿರ]

ಉರಗಮಥನ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಮಥಿಸುವವನು, —ಕೊಲ್ಲುವವನು; ಗರುಡ. 'ಉರಗಮಥನಾರೂಢ' ಪರಾ. [ಉರಗ + ಮಥನ]

ಉರಗಮಥನಾರೂಢ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಮಥಿಸುವ ಗರುಡನ ಮೇಲೆ ಆರೋಹಣ ಮಾಡುವವನು; ವಿಷ್ಣು: ಆಕಾಶಕ್ಕೊಗೆದನುರಗಮಥನಾರೂಢಂ (ಜಗವಿ. ೧೨-೧). [ಉರಗಮಥನ + ಆರೂಢ]

ಉರಗರಾಜ (ನಾ). = ಉರಗಪತಿ: ಉರಗರಾಜನದ್ರಿದರೀಗಹ್ವರಮಂ ಪೊಱಮಡುವವೊಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೫೩). [ಉರಗ + ರಾಜ]

ಉರಗವನಿತೆ (ನಾ). ನಾಗಕನ್ನಿಕೆ; ನಾಗಸ್ತ್ರೀ: ಉರಗವನಿತೆಯಂತೆ ಕೋಳ್ಪಟ್ಟು ಮುಳಿದಿರ್ದಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೮೩ ವ). [ಉರಗ + ವನಿತೆ]

ಉರಗವರ (ನಾ). = ಉರಗಪತಿ: ಉರಗವರಂಗೆತ್ತಲುಂ ಭೋಗದೊಳ್ ... ಸಂದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೭). [ಉರಗ + ವರ]

ಉರಗವಳ್ಳಿ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಬಳ್ಳಿ; ನಾಗವಲ್ಲಿ: ಉರಗವಳ್ಳಿಯು ಮೆಣಸು ಪಿಪ್ಪಲಂ ಜಂಬೀರ (ಲಶಿಚಂ. ೩೧-೪). [ಉರಗ+ಬಳ್ಳಿ]

ಉರಗಶಯನ (ನಾ). ಹಾವಿನಮೇಲೆ ಮಲಗುವವನು; ಶೇಷಶಾಯಿ. [ಉರಗ + ಶಯನ]

ಉರಗಶಯ್ಯೆ (ನಾ). ಹಾವಿನ ಹಾಸುಗೆ: ಉರಗಶಯ್ಯೆಯನೇಱಿದಂ (ಶಮುದ. ೧೮೯ ಪ್ರಯೋ). [ಉರಗ + ಶಯ್ಯೆ]

ಉರಗಸ್ಪರ್ಶ (ನಾ). ರಾಹುವಿನ ಸ್ಪರ್ಶ; ಗ್ರಹಣ: ಉಪರಾಗಮುರಗಸ್ಪರ್ಶ [ಪಾಠಾಂ. ಸ್ಪರ್ಶನ]ಮುಪಪ್ಲವಮೆನಲ್ ಗ್ರಹಣಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧-೩). [ಉರಗ + ಸ್ಪರ್ಶ]

ಉರಗಹಾರ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಹಾರವಾಗಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ನಿರುತ ಸುಗುಣೋತ್ತಂಸೆ ಬಂದಳು ವುರಗಹಾರನ ಸಾರೆ (ಬಸಪು. ೫೦-೯). [ಉರಗ + ಹಾರ]

ಉರಗಾಂಗನೆ (ನಾ). = ಉರಗವನಿತೆ: ಲಲಿತಲಾವಣ್ಯದುರಗಾಂಗನೆಯರಿಂ ಸಮಾಕುಲಿತಮಾಗಿಹ ಭೋಗವತಿಯ ನದಿಯಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೧೩). [ಉರಗ + ಅಂಗನೆ]

ಉರಗಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಹಾವು: ಉರಗಿಯನೆಯ್ ಪಿಡಿದೊಡದಂ ಕುರಂಗರಿಪು ಬೆಕ್ಕು ಕೊಕ್ಕನಂ ತವೆ ಪಿಡಿವಂತಿರೆ ಪಿಡಿದುದು (ಯಶೋಚ. ೩-೪೬). ೨. ಒಂದೆಲಗನ ಗಿಡ: ಉರಗಿಯ ಮುತ್ತಾಕ್ಷಿಯ ಭಿನ್ನರುಹದ ಕೊಳುಗುಳಿಕೆಯ ರಸದೊಳೊಂದನೆ ಸಕ್ಕರೆವೆರಸು ಕುಡಿಯೆ ಕರಮುಬ್ಬರಿಸಿದ ಪಿತ್ತಪ್ರಕೋಪಮಿರದುಪಶಮಿಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೯). [ಸಂ. ಉರಗೀ]

ಉರಗಿಣಿ (ನಾ). = ಉರಗವನಿತೆ: ಉರಗಿಣಿಯರು ನೀರುಗಳಿಂದ ಪೊರಮಟ್ಟು ಪುರದ ಕೋಟೆಯ ತೆನೆ ಹತ್ತಿ (ಜರಾಮಾ. ೭-೪೦). [ಸಂ. ಉರಗಿಣೀ]

ಉರಗು (ಕ್ರಿ). ಕರಗು: ಚಿತ್ತದೊಳ್ ಕುದಿಯದಿರು ಸತ್ಯಕಂ ನ್ಯಾಯದೊಳ್ಪತ್ತುರಗಲೇಕೀ ನಿಮಿತ್ಯದೊಳ್ಪಗನೆ ತುಸುಮಾತ್ರ ಕಲ್ಮಷಗಳಿನ್ನಿಲ್ಲ ಮನದೊಳಗೆ (ತುರಂಗ. ೪೦-೩). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉರುಕ್ಕು = ಕರಗಿಸು, ಕರಗು]

ಉರಗೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಎತ್ತುಗಳ ಕೊರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಗೆಜ್ಜೆ: ಭೋರ್ಗರೆದುಲಿವ ಘಂಟೆಯುಮುರಗೆಜ್ಜೆಯುಮುಂದೆಂಬಡೆಯೆ (ಜಗವಿ. ೪-೮೦ ವ); ಅನುಪಮಪ್ರಣವಮುಂದುಗೆ ದಯೆಯೆ ತೊಡರು ಶ್ರುತಿಧ್ವನಿಗಳುರ[ಪಾಠಾಂ. ರು]ಗೆಜ್ಜೆ ಸತ್ಯದ ಘಂಟೆ ಶಾಂತಿಯ ಮಂಡನ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೪೬); ನಾಗಾಳ ಸರಿಗೆಜ್ಜೆ ನಾಗಾಳ ಉರಿ[ರ]ಗೆಜ್ಜೆ ... ಚನ್ನಬಸವಣ್ಣ (ಜಗೀತ. ೯೨). [ಉರ್ $_2$ + ಗೆಜ್ಜೆ $_1$]

ಉರಗೇಂದ್ರ (ನಾ). ೧. = ಉರಗಪತಿ: ಉರಗೇಂದ್ರಂಗೆ ಸಮಾನಮೊಳ್ಪಿಯೆ (ಸೋಮೇಶ. ೧೦). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ರಾಹು: ಉರಗೇಂದ್ರಂ ನಿಲೆ ಷಟ್ತ್ರಿಲಾಭಗ್ಯಹದೊಳ್ ಸೌಮ್ಯಗ್ರಹಂ ನೋಡೆ ನಿಖಿಳರಿಷ್ಟಂ ನಷ್ಟಮಂ ಪೊರ್ದುಗುಂ (ಜಾತತಿ. ೭-೧೬). [ಉರಗ + ಇಂದ್ರ]

ಉರಚಲ್ಲಿ (ನಾ). ಎದೆಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಕನ್ನಡಿ: ವದನರಸಂ ಮದನರಸಂ ಪೊದಳ್ದುದೆನಿಸುವಿನಮುಮರಿ ನರ್ತಿಸೆ ಚೆಲ್ವಂ ಪುದಿದುಱ[ರ]ಚಲ್ಲಿಯೊಳಿಸೆದುದು ತದುರೋಜಸರೋಜಮುಕುಳಯುಗಸಂಚಳನಂ (ಆದಿಪು. ೭-೧೯); ಅತಿಶಯಮಾಯ್ತು ಕಾಲ್ದುಱುಗಲಿಟ್ಟಳಮಾಯ್ತುರಚಲ್ಲಿ ಕೊಂದು ಕೂಗಿತು ಕಟಿಚಲ್ಲಿ ಸೂಸಕದ ನೂಪುರದಬ್ಬರಮಾದುದುಬ್ಬರಂ ... ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿಯಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೧); ಪೊಳೆವ ಪಂಚವಣ್ಣಿಗೆಯ ಪಟ್ಟೆಯ ತೋರಬೊಂಗಲುಂ ಬೇವಿನ ದಂಡೆಯುಂ ನವಿಲ ಕಂಠದ ಬಾಸಿಗಮುಮಲಗೆವಾರಮುಂ ಉಱ[ರ]ಚಲ್ಲಿಯುಂ ನೇವಣಮುಂ ಲೀಲೆವಡೆಯೆ (ಜಗವಿ. ೪-೮೦ ವ); ಪಯದ ಬೆಡಂಗು ಚಾಳಯದ ಚೆಲ್ವುರಚಲ್ಲಿಯ ನೀಲೆ ಹಸ್ತಶಾಖೆಯ ಲಲಿತತ್ವಮಿಾಕ್ಷಣದ ಕಾಂತತೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೪-೧೩೮). [ಉರ್ $_2$ + ಚಲ್ಲಿ]

ಉರಟಣೆ 'ಉರುಟಣೆ' ನೋ.

ಉರಟರಿವೆ (ನಾ). ಒರಟಾದ ಅರಿವೆ, —ಬಟ್ಟೆ. [ಉರಟು $_0$ + ಅರಿವೆ (< ಅಱುವೆ)]

ಉರಟಾಣೆ 'ಉರುಟಣೆ' ನೋ.

ಉರಡಿಕೆ 'ಊರಡಿಕೆ' ನೋ.

ಉರಣ (ನಾ). "ಕುರಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉರಣಾಕ್ಷ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ; "ತಗಚಿ; ತಗಸಿಕೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉರಣೆ (ನಾ). (ಕರಾ). ಬಹಳ ಕಹಿ ಅಥವಾ ಉಪ್ಪು. [?]

ಉರನೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮೂಲಸಂಘೇನಾನುಷ್ಠಿತಾಯ ಉರನೂರಾರ್ಹದಾಯತನಾಯ (ಎಕ. X, ಮಾಲೂರು. ೭೩-೨೩; 425). [?]

ಉರಪಾಶ (ನಾ). (ಹೊರೆಯನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸಲು ಹೇರೆತ್ತುಗಳ) ಎದೆಗೆ ಬಿಗಿಯುವ ಹಗ್ಗ; ಎದೆಪಟ್ಟಿ: "ಉರಪಾಶಮಾ ಪಟ್ಟಳಿಯೆ ನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨-೩). [ಉರ್$_2$ + ಪಾಶ]

ಉರಭ್ರ (ನಾ). "ಕುರಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉರಮಟ್ಟೆ 'ಉರ್ಮುಟ' ನೋ.

ಉರಮರಿನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಮಯಿಂದಮರಸ ಪೃಥಿವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ ಮಾರ ಉರಮರಿನಾಡ ಮೇಗೆ ವಂದೊಡೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೬, ೬೩-೨; 9ನೆಯ ಶತ).
[ಉರಮರ್$_1$ + ನಾಡು]

ಉರಮಾಲೆ (ನಾ). ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಮಾಲೆ: ಚತುರ್ಮುಖದ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಪಂಚಾಶತ್ ಉರಮಾಲೆಯಾಗಿ ಧರಿಸುವದಯ್ಯ (ಆದವ. ೪೫). [ಉರ್$_2$ + ಮಾಲೆ]

ಉರರೀಕರಣ (ನಾ). ೧. ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದು ೨. ವಿಸ್ತರಿಸುವುದು. 'ಉರರೀಕರಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉರರೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಗೀಕರಿಸು. ೨. ವಿಸ್ತಾರಗೊಳಿಸು: ಧರೆಯೊಳ್ ಸದ್ಬುಧನುರರೀಕರಿಸಿದ ಸತ್ಕೃತಿಯನಧಮನೇಗೆಯ್ವನೊ (ಶಬಶಂ. ೧-೧೪). [ಉರರೀಕರಣ + -ಇಸು$_3$]

ಉರರೀಕೃತ (ಗು). ೧. ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ. ೨. ವಿಸ್ತಾರವಾದ: ಉರರೀಕೃತಪುಳಿನನಿತಂಬರಮ್ಯಮಾ ಪರಿಗತಾಳಿಕುಳಗಂಭೀರಸ್ಫುರದಾವರ್ತಂ ಮೆಱೆದುದು ಸರಸಿ ವನಶ್ರೀಗೆ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ನಾಭಿಯವೊಲ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬-೧೧೯). [ಸಂ.]

ಉರವಣಿ 'ಉರವಣೆ' ನೋ.

ಉರವಣಿಗೆ, ಉರುವಣಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಉಪದ್ರವ; ಪೀಡೆ: ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ನಡೆದಿದೆ ಮದುವೆಯ ಮೆರವಣಿಗೆ; ಬರಗಾಲದ ಉರವಣಿಗೆ (ಅನ್ನ. ೨೯೭); ಸರಸದುರವಣಿಗೆ ಮೆರೆವಣಿಗೆ ಕಣ್ಣೀರು ತಣ್ಣೀರು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೧೩-೬); ಹೈದರಲ್ಲಿಯ ಉರವಣಿಗೆಯು ಹೆಚ್ಚಾದ್ದರಿಂದ ...ದಂಡೆತ್ತಿಹೋದನು (ಚಂಸಂ. ೯೧). ೨. ರಭಸ; ಆತುರ; ತೀವ್ರತೆ: "ಅಸವಸವಸರವೆನಿಕ್ಕುರವಣಿಗೆಯರ್ಥದೊಳ್" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೩); ನಮ್ಮ ಪಡುವಣ ಗಡಿಗಳ್ಗೆ ಉರವಣಿಗೆಯಿಂದ ನುಗ್ಗಿ ಕೊಳ್ಳೆಗೊಳ್ಳಲಾರಂಭಿಸಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೭೮-೧೯). ೩. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗುವುದು (?). **ಉರುವಣಿಗೆ**: ೧. "... ಆ ಮಾಸ್ತರನ ಉರುವಣಿಗೆ ಬಹಳವಾಗಿದೆ" (ರಂಗರೋ. ೨೨). [ಉರವಣೆ + -ಇಗೆ$_2$]

ಉರವಣಿಗೊಬ್ಬು (ನಾ). ಉರವಣೆಯ ಕೊಬ್ಬು; ರಭಸದ ಉಬ್ಬರ (?): ಬೊಬ್ಬುಳಿಯ ಬೆಳುನೊರೆಗಳೊಟ್ಟಲಿನೊಬ್ಬುಳಿಯನುಪ್ಪರಿಸುತುರವಣಿಗೊಬ್ಬಿನಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ತುರುವಣಿಗೊಬ್ಬಿನಲಿ, ತರಣಗಬ್ಬಿನಲಿ] ಮದವೇಱಿ ಪಾಲ್ಗಡಲೆಸೆದುದಿದಿರಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೪೫).
[ಉರವಣಿ (< ಉರವಣೆ) + ಕೊಬ್ಬು$_2$ (< ಕೊರ್ಬು$_2$)]

ಉರವಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ರಭಸದಿಂದ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗು; ವೇಗದಿಂದ ಮುಂದುವರಿ; ಆಕ್ರಮಿಸು: ಬಕಾಂತಕಂ ಪೋ ಕೊಂದಂ ಬಕವೆಸರ್ಗೆ ಮುನಿದು ನಮ್ಮುಮನಿನ್ನೆಂಬಂದದೊಳೆ ಪಾಱಿ ಪೋದುವು ನಿಂದುರವಣಿಸಿ ಬಕನಿಕಾಯಕಮದಱೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೭-೧೯); ಪಟ್ಟದಾನೆ ಸಪ್ತಾವಸ್ಥೆಯ ಮದದಿಂ ಮುಂದುಗಾಣದೆ ತಿರುವೀಥಿಯೊಳುರವಣಿಸಿ ಬರುತ್ತಿರಲ್ (ನಂಬರ. ೨-೪೦); ಸುಯೋಧನಾದಿಗಳೂರನುರವಣಿಸಿ ದೂಳಿಗೋಟೆಯ ಕೊಂಡಿವರು ರಾಜಾಲಯಕೆ ಬರೆ ದ್ರುಪದನನುಜರು ಸೋಲಿಸಿದರೈ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೭-೬೪); ಆನೆಗಳು ... ಶತ್ರುಗಜಗಳ ಮೇಲೆ ಉರವಣಿಸಿದವು (ಕೃಪಾಭೀ. ೭೪). ೨. ತವಕಿಸು; ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು: ಆರಾಧನೆಗೆ ಚಿತ್ತವುರವಣಿಸಿ ಜಾಳಿಗೆಗಳಂ ತರಿಸುತಂ ಮುದ್ರೆಗಳನೊಡೆದು (ಬಸರ. ೮-೨೧); ಹರಿಬದಾಹವವೆನಗೆ ತನಗೆಂದು ರವಣಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೧೬); ತನ್ನ ಮಗಳ ಬಗೆವರ್ಪನೊರ್ವನಂ ಬಿಡಿಸಲ್ಕಿನಿತುರವಣಿಪಳೆನೆ (ಚಕವಿ. ೬-೯೪ ವ). ೩. ಅತಿಕ್ರಮಿಸು; ಮೀರು; ದುಡುಕು: ಅರಸುತನದತಿಮುಸಕದಿಂ ಮುಂಗಾಣದುರವಣಿಸಿ ಮಾಱಿ (ಹಚಕಾ. ೭-೨೨); ನಾ ನಿಮ್ಮ ಉರವಣಿಸಿ ಹರಿವೆ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೦೫-೧೦); ಸುಧಾನಿಧಿಯನುರವಣಿಸಿ ಲಂಘಿಸಿ ಸುರಾಪಗೆಯೊಳೋಲಾಡಿ (ಸೌಂದಪು. ೨-೧೪); ಉಲಿಗೇಳಿದೊಡನುರವಣಿಸಿ ಕೆಲದಲ್ಲಿ ನಿಂದವರೊಳು ಕೇಣವೆಸಗುತ ನೆಲೆಗೆಡಿಸುವಳು ನೇಹಿಗರ (ಹದಿಬ. ೭-೨೦). ೪. ವಿಜೃಂಭಿಸು; ವೆಗ್ಗಳವಾಗು: ಸನ್ನೆಗಾಳೆಗಳುರವಣಿಸಿತೆನೆ ತಂಬಟದ ನಿಸ್ಸಾಳ ರಭಸದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೮೦); ಉರವಣಿಸಿ ಹೆಗ್ಗಾಳೆಗಳು ಸಾಱಿದವು ಸುಭಟರ ವೀರವಿತರಣವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೧೬).
[ಉರವಣೆ + -ಇಸು$_3$. / ತೆಲು. ಉರುವಡಿಂಚು, ಉರುವಣಿಂಚು]

ಉರವಣೆ, ಉರವಣಿ (ನಾ). ೧. ಆತುರ; ಅವಸರ; ದುಡುಕು: "ಉರವಣೆಯಿಂ – ಶೀಘ್ರದಿಂದೆ" (ಶಮದ. ೩೩ ಟೀಕೆ); ಇರೆ ಮೂವತ್ತೆರಡಾಯುಧ[ಮುರವಣೆಯಿಂದುರ್ಚಿ] ಬಿಟ್ಟ ಭಟರಂ ವಿದ್ಯಾಧರ ಕರಣದಿನುಯ್ವೆಡೆಯೊಳ್ ಸುರವಧು (ಗದಾಯು. ೪-೨೧); ಶೀಲಮನುರವಣೆಯಿಂ ಬಿಟ್ಟ ಖಳರ ಬಾಚೆಗಂ ಬಾಚೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೩೦); ಉರವಣೆಯಿಂದ ಮುಂಬರಿದು (ಕುಸುಮಾ. ೫-೧೨೨); ಪರವೆನಾಚಿಯ ತಾಪದುರವಣೆಯ ಪುಯ್ಯಲೇಳ್ತಪ್ಪಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೪-೧೧); ಬರುವ ಬಾಣಪರಂಪರೆಯ ಉರವಣೆಯ ಸಹಿಸಲಾರದೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೨೨-೩೫). ೨. ಸಂಭ್ರಮ; ಸಡಗರ; ಆಟೋಪ; ಆಡಂಬರ; ಪ್ರಭಾವ: ನೃಪನ ಬೇಂಟೆಯ ಬಿನದದುರವಣೆಯನೊದವಿಸುವ ಹರಿವೈರಿ ಕರಿವೈರಿ (ಹಚಕಾ. ೫-೫೩); ಎಲ್ಲಿ ನಾನಾಭಕ್ಷ್ಯಗಿರಿಗಳು ಘೃತದ ಕಡಲುಗಳು ಅಲ್ಲಿ ನಿನ್ನುರವಣೆಗಳೊಪ್ಪುವುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೬೩); ಕೃತವರ್ಮನುರವಣೆಯನನು ಸಾಲ್ವನುಬ್ಬಟೆಯ ... ಅನಿರುದ್ಧನಾಟೋಪಮಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೩೪). ೩. ರಭಸ: ಶಿಥಿಲಸಾಹಸರೇನ ನಿಲುವರು ದ್ರೋಣನುರವಣೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೩೧). ೪. ಆಧಿಕ್ಯ; ಹೆಚ್ಚಳ: ದಾರಿದ್ರ್ಯದುರವಣೆಯೊಳಗೆ ನೊಂದ ಮಾನವಂ ಪರಮಸೌಭಾಗ್ಯಮಂ ಬಯಸುವಂತೆ (ಚಿಬಪು. ೩-೧೪). ೫. ನಿಷ್ಠುರ: "ಉರವಣೆಯೆಂದು ನಿಷ್ಠುರಂ" (ಕಕಸಾ. ೩೦-೬೩೮); "ಉರವಣೆ ನಿಷ್ಪಸರಂ ತಾಂ ನೆಱೆ ನಿಷ್ಠುರಮಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೫). **ಉರವಣಿ**: ೧. ಉರವಣಿಯಿಂದ ಬಂದ ಮಗಧಾಂಧ್ರ ಕಳಿಂಗ ಚಳುಕ್ಯ ಪಾಂಡ್ಯ ಗೂರ್ಜ್ಜರರ್... ಭಂಗಮನಾಂತು ಪೋದರ್ (ಸೌಇ. IX-i, ೨೯೭-೧೮; 1177); ಬಿರುದರಾನುವರಿಲ್ಲ ಷಡುರಥರುರವಣೆಯು ಹಿರಿದಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೫೬); ಇರ್ವರುರವಣಿಗೆಯಿರ್ವರ ಚಮತ್ಕಾರಕಿರ್ವರೇ ಸಾಟಿಯೆನಲು (ಚಿಬಪು. ೨೫-೩೩). ೨. ಗುಹೇಶ್ವರನ ಶರಣನ ಸಂಗ ಸುಖದ ಉರವಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉರುವಣೆ]ಯ ಸೋಂಕು (ಪ್ರಭುವ. ೨೫೩); ಪುರಹರಂ ಮೆಚ್ಚಿದನು ತೇರೆಸರುರವಣಿಯ ಮೆಱವಣಿಗೆ (ಬಸಪು. ೫೪-೭೬). ೩. ಹರಿಹರ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಬ್ಬರನುರವಣಿಯಿಂ ಗೆಲ್ದ ಕಾಮನಂ (ಎಕ. II, ೧೪೦-೧೭೨; 1145); ಇಱಿತಕಿವರಾರಿದಿರಹರು ನಿನ್ನುರವಣಿಯನಾರಾನುವರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೨೩); ಉರಗಂಗಳುರವಣಿಗೆ ಗರುಡಕುಲಮಳಿಗುಮೇ (ಚಿಬಪು. ೩೧-೪೨). ೪. (?): ಆಯಿದು ಹಾನೆ ಗದ್ದೆಗೆ ತೆಱು ಚಿಗ ವಂದು ಉರವಣಿಯಿಂದ ವಂದು ಮೂಡೆ ಗದ್ದೆಗೆ ಬೆಳಿಗ ವಂದು (ಕಇ. III-i, ೧೧-೨೩; 1542).
[?. P ಸಂ. ರವಣ = ರಭಸ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಉಚ್ಚಾರಣೆಗಾಗಿ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಉ ಸೇರಿದೆ]

ಉರವಣೆಕಾರ್ತನ (ನಾ). ರಭಸತನ; ದುಡುಕಿನ ಸ್ವಭಾವ; ಆತುರಗಾರಿಕೆ: "ಆವಗಱಿಯಮೆಂದುರವಣೆಕಾರ್ತನಂ" (ಶಮುದ. ೨೩ ವೃತ್ತಿ). [ಉರವಣೆಕಾಱ + -ತನ]

ಉರವಣೆಕಾಱ, ಉರವಣೆಗಾಱ (ನಾ). ೧. ದುಡುಕಿನಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು; ಆತುರಗಾರ. 'ಉರವಣೆಕಾರ್ತನ' ಪರಾ. **ಉರವಣೆಗಾಱ:** ೨. ರಭಸದಿಂದ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿ: ಹರನ ಮೇಲೊಂದಂಬ ತೊಡಲು ಉರವಣೆಗಾಱ ಕೆಂಗಿಡಿಗಣ್ಣ ತೆಱೆದರೆನ್ನಿರವಳಿದಪುದೆಂದು ನುಡಿದ (ಮೋಹತ. ೫-೪೯).

[ಉರವಣೆ + -ಕಾಱ]

ಉರವಣೆಗಾಱ 'ಉರವಣೆಕಾಱ' ನೋ.

ಉರವಣ್ಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ (ಶಿ). [?]

ಉರವರಿ (ನಾ). ವೇಗದಿಂದ ಓಡುವಿಕೆ, —ಹರಿಯುವಿಕೆ; ರಭಸ: ನರಪತಿ ನೋಡುತ್ತಿರಲುರವರಿಯಂ ಕೊಂಡುಯ್ದು ರಾಜಿಯಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೬೩–೧೨; 1093); ತರುಣವಯಸಿನೊಳ್ ಮೆಚ್ಚಿದ ಪುರುಷರೊಳೊಡಗೂಡಿ ಕಾಲಮಂ ಕಳೆಯದೆ ಪಂಕರುಹಾಕ್ಷಿ ಶೀಲಮಂ ಪಿಡಿದುರವರಿಯಿಂ ಬಂದ ಸುಖಮನೆಡೆಯೊಳ್ ಕಿಡಿಪೌ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೨೫೮); ಉರವರಿಯಿಂದ ಗೋವೆಯನುಪ್ಪಿನ ಕಟ್ಟೆಯುಮಂ ಪ್ರತಾಪದಿಂದುರುಪಿ (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೬೧–೨೨; 1167); ಉರವರಿಯಿಂದ ದೂರದೊಳು ತಾಗಿದ ವೀರಧನುರ್ಧರರ್ಕ್ಕಳಂ ತ್ವರಿತದಿನೆಚ್ಚು ಕೂರ್ಗಣೆಗಳಿಂ ಧರೆಗಿಕ್ಕಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೦–೮; 1171). 'ಉರವರಿಸು' ಪರಾ.

[ಉರ್$_0$ + ಪರಿ$_3$. P ತಮಿ. ಉರ = ವೇಗ, ಶಕ್ತಿ]

ಉರವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ರಭಸದಿಂದ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗು; ವೇಗದಿಂದ ಮುಂದೆ ನಡೆ: ಮೇಲ್ವಾಯ್ದುರವರಿಸಿದನೆಂದಱಿದು ಮುನ್ನಮೆ ಕರಮುಕ್ತಶಸ್ತ್ರಪಾತಪ್ರಮಾಣಭೂಮ್ಯಂತರದೊಳ್ . . . ಚಕ್ರದೊಳಿಟ್ಟೊಡೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦–೧೦೨ ವ, ೧೦೩). [ಉರವರಿ + -ಇಸು$_3$]

ಉರವಲು 'ಉರುವಲು' ನೋ.

ಉರಶ್ಛದ (ನಾ). "ಯುದ್ಧದ ಅಂಗಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉರಸಿಜ (ನಾ). ಮೊಲೆ; ಸ್ತನ: "ಉರಸಿಜಃ, ಕುಚಃ, ವಕ್ಷೋರುಹಃ, ಪಯೋಧರಃ, ಸ್ತನಃ – ಈ ೫ ಮೊಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೮೭–೩೭೨).

[ಸಂ.]

ಉರಸಿಲ (ನಾ). "ಧೈರ್ಯಶಾಲಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉರಸು 'ಉರುಸು' ನೋ.

ಉರಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ಉರಸ್ತ್ರಾಣ: 'ದಗಲೆ' ಅಥವಾ 'ತಗಲೆ' ಎಂದರೆ ತೆಗಲೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟುವ ಬಟ್ಟಲಿನಾಕಾರದ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥ ಇದನ್ನು 'ಉರಸ್ತ್ರ' ಎನ್ನಬಹುದು (ಪಾರ್ಶಸು. ೪೭). [ಸಂ.]

ಉರಸ್ತ್ರಾಣ (ನಾ). ಎದೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವಂಥದು; ಕವಚ; ಲೋಹಕವಚ: ಬಂಗಾರದ ಉರಸ್ತ್ರಾಣ (ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ವೀರರು ಧರಿಸುವ ಆಭರಣ) ಬಂಗಾರದ ಕಿರೀಟ ಮೊದಲಾದ ಅಲಂಕಾರಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ (ಪ್ರಾಚೀಹಿಂ. ೨೮). [ಸಂ. (ಉರಸ್ + ತ್ರಾಣ)]

ಉರಸ್ಯ (ನಾ). ಪುತ್ರ; ಮಗ. [ಸಂ.]

ಉರಸ್ಸು (ನಾ). ಎದೆ; ವಕ್ಷಸ್ಥಳ. [ಸಂ. ಉರಸ್]

ಉರಸ್ಥಲ, ಉರಸ್ಥಳ (ನಾ). ಎದೆಯ ಪ್ರದೇಶ; ವಕ್ಷಸ್ಥಳ: ಕತ್ಕುಚಕೂಟಘಟ್ಟಿತ ವಿಶಾಲೋರಸ್ಥಲಂ (ಆದಿಪು. ೫–೭೧). **ಉರಸ್ಥಳ:** ಪರಿಪೂರ್ಣಗ್ರೀವನುಮತಿವಿಶಾಲೋರಸ್ಥಳನುಂ (ಅಜಿಪು. ೪–೨೦ ವ).

[ಸಂ. (ಉರಸ್ + ಸ್ಥಲ)]

ಉರಳಿ 'ಉರುಳಿ$_1$' ನೋ.

ಉರಳು 'ಉರಿಲ್' ನೋ.

ಉರಾಟಿ (ನಾ). ಹೆಂಡತಿ; ಮಡದಿ: 'ಒಬ್ಬ ಉರಾಟಿಯನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರುವುದೆಂದರೆ ಸುಮ್ಮನೇ ಆಗುವುದೇ? ಅವಳ ತಾಯಿ – ತಂದೆಗಳಿಗೆ ಹಣ ಕೊಡಬೇಕು . . .' (ಧೂಮುವು. ೨೮); ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು . . . ಕೈಹಿಡಿದ ಉರಾಟಿಯಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಅವಳಿಗಾದರೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಕೊಡಬಹುದಿತ್ತು (ಧೂಮುವು. ೨೯). [?]

ಉರಾವುರೇ (ಅ). ಭಳಿರೇ, ಭಾಪುರೇ ಎಂಬ ಪ್ರಶಂಸೆಯ ಮಾತು: ಚತುರಾಸ್ಯನುಮಿಂದ್ರಾದಿ ದಿಗ್ವರರುಂ ಮುಂದೆ ಉರಾವುರೇ ಎಂದು ಮೆಯ್ಯಾಂತು (ಗಿರಿಕ. ೭–೭೨ ವ). [?]

ಉರಾಳ್ಕೆ (ನಾ). ಊರಿನ ಪ್ರಭುತ್ವ; ಊರಿನ ಆಳಿಕೆ: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಸಿಯಗೆಲ್ಲ ಉರಾಳ್ಕೆ ಕೆಱೂಗ್ಗೊರ್ಗಳೆ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೯–೨; 780).

[?]

ಉರಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಜ್ವಲಿಸು; ಸುಡು; ಸುಟ್ಟುಹೋಗು: "ಉರಿ– ದಹನೇ, ತರುವಿಶೇಷೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ); ನರಗನುರುಪಿದೊಡೆ ಕರಿಂಕೇಱಿಸಿದಾತನ ತೇಜದ ಬೀಱಿಲನನುಕರಿಪುವಾದುವೊಗೆದುರಿವುರಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೩೫); ವನನಿಧಿಯಾದೊಡೇನುರಿಯದಿರ್ಪುದೆ ದಳ್ಳಿಸೆ ಬಾಡಬಾನಲಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೪೧); ಉರಿವ ಕೊಳ್ಳಿಯ ತಂದಾ ತಗರಂ ಪೊಯ್ಯಲೊಡನದಱ ಮೆಯ್ಯನುರಿ ಪತ್ತಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೭೯–೯ ವ); ದಿಟ್ಟರುರಿದುದು ವೀರರಸುಗಳ ಬಿಟ್ಟರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭–೪೧); ಹಳೆಯೊಡಲುರಿದು ನೂತನ ದೇಹವನು ತಳೆದಿರಲದ ಕಂಡು (ಮೋಹತ. ೧೬–೫೨); ಉರಿಯುವ ಬೆಂಕಿಗೆ ತುಪ್ಪ ಹಾಕಿದಂತೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಸಂತಾಪಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗು; ಸಂಕಟಪಡು: ಒಡಲುರಿಗುಂ ಮನಂ ಮಱುಗುಗುಂ ಕಿವಿ ಗಿಱ್ಱನೆವೋಕುಂ ಮತ್ತೆ ಕಣ್ಬಿಡುಗುಗುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೪೧); ವಿರಹಾನಲನಳುಱೆ ವಿಯಚ್ಚರರಾಜಂ ನಿಲಿಸಲಾಱದೊಡಲಂ ದಾಹಜ್ವರಮಾದರಂತೆ ಕಾಯ್ಪಿಂದುರಿಯುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೩೨); ಅನುತಾಪದೊಳುರಿದು ಮನಂ ಕರಿಮುರಿವೋಗಿ (ಬಸರ. ೮–೭೮). ೩. ಗರ್ವದಿಂದ ಬೀಗು; ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಮೆರೆ: ಕೂಳು ಕೊಬ್ಬಿ ಉರಿವವಳ ಗಂಡ ಹೇಳಿದ ಮಾತ ಕೇಳದೆ ಮೀಱುವವಳ ಸೂಳೆಯಂದದಿ ನಡೆವವಳ ತಲೆ ಬೋಳಿಸಿ ಕಸಹೆಡಿಗೆ ಹೊಱಿಸಬೇಕವಳ (ಪುರಂದ. ೨–೧೪–೨).

ಉರಿದೇೞ್, ಉರಿದೇಳು = ರೇಗಿ ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ಕೆರಳಿ ನಿಲ್ಲು: ಅದಂ ಕೇಳದೆ ಮುನ್ನಿನ ಮುದುಬೊಜಂಗನಂ ಬರವೇೞ್ದುಪಳೆಂದುರಿದೆದ್ದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೫೩); ಚರನ ನುಡಿಗೇಳ್ದು ಕೋಪದಿನುರಿದೆೞ್ದಂ (ವರ್ಧಪು. ೮–೧೯); ನನ್ನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವಿಟ್ಟಿಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಂದು ಮನಸ್ಸು ಕೊಂಚ ಉರಿದೇಳುತ್ತಿತ್ತು (ಅಲಹೂ. ೫೯). ಉರಿದುಬೀಳು = ರೇಗಿ ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಅಡುಗೆಯ ಮನೆಯ ಕಿರುಕುಳದಿಂದಾಗಿ ಎಷ್ಟು ಮಂದಿ ಹೆಂಗಸರು ತಮ್ಮ ನಿರಪರಾಧಿ ಮಕ್ಕಳ ಮೇಲೂ ಸಹನಶೀಲ ಗಂಡಂದಿರ ಮೇಲೂ ಉರಿದುಬೀಳುವುದಿಲ್ಲ (ಅಡುಸೌ. ೨೦). ಉರಿದುಹೋಗು = ೧. (ಆಲಂ) ಕರುಬು; ಅಸೂಯೆಪಡು: ಜನಗಳು ಹೇಳುತ್ತಿದುದನ್ನು ಕೇಳಿ ಉರಿದುಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಳು (ಕೂನಭೇ. ೨೦೬). ೨. (ಆಲಂ) ಬೆಲೆ ಏರಿರು: ಸಾಮಾನು ಉರಿದುಹೋಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ಉರಿಯುವವನು = ದೇವರು; ಭಗವಂತ; ಸೂರ್ಯ: ಆಹ, ಎಲ್ಲಡಗಿತೋ ಆರ್ಯಧರ್ಮದ ಕರುಣ, ಆರ್ಯಜನಗಳ ಮರುಕ, ಉರಿಯುವನೆ ಬಲ್ಲ! (ಇಂಗೀತ. ೬೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉರು; ಕೊಡ. ತುಳು. ಉರಿ; ತೆಲು. ಉರಿಯು, ಉರಲು; ಪರ್ಜಿ. ಉಙ್ = ಸಿಹಿಮಾಡು; ಕುವಿ. ರುಟ = ಬೆಂಕಿಹಾಕು; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಹುಶಿಂಗ್ = ಬೆಂಕಿಹಾಕು]

ಉರಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯ ನಾಲಗೆ; ಜ್ವಾಲೆ : ಉರಿಗೊಡ್ಡಿ ಮೆಯ್ಯ ನಳ್ಕದೆ . . . ಮಹೇಶ್ವರನನೆ ಚಿಂತಿಸಿ (ಇಅ. XIV, ೭೦–೧೫ ; 9ನೆಯ ಶತ); ಉರಿ ಮುಟ್ಟಿದರಳೆಯುಂತಂಬರಮುರಿದತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೩೫ ವ) ; ಉರಿಯ ಪೇಟೆಗಳಲಿ ಪತಂಗದ ಸರಕು ಮಾಜದೆ ಮರಳುವುದೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦–೨೮) ; ಒಲೆ ಉರಿಯುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). **೨.** (ಆಲಂ) ಸಂತಾಪ; ಸಂಕಟ : ಪುತ್ರಶೋಕದುರಿ ಭುಗಿಲೆನೆ (ಹಚಕಾ. ೧೨–೩); ಉರಿ ಪರಿದಪ್ಪುದೆನ್ನೊಡಲೊಳ್ (ದಶಕು. ೫–೫೬) ; ಉರಿ ಜಠರದಲಿ ಮೋಹರಿಸಿತವನಿಪನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೩); ಕಂಡರೆ ಕಣ್ಣುರಿ ಕಾಣದಿದ್ದರೆ ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿ (ಗಾದೆ). **೩.** (ಉಕ) ಜ್ವರ : ಉರಿ ಬಂದಾವು (ರೂಢಿ).

ಉರಿಹತ್ತು = ಜ್ವಾಲೆ ತಗುಲು ; ಸುಟ್ಟುಹೋಗು : ನಾರಸಿಂಹನ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯು ಉರಿಹತ್ತಿ . . . ಭಸ್ಮವಾಯಿತ್ತು (ಬಸಪು. ೫೬–೩೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಉರಿ ; ತೆಲು. ಎರಿ]

ಉರಿ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : "ಉರಿ – ದಹನೇ ತರುವಿಶೇಷೇ ಚ (ಶಮುಧಾ); "ಮೇಧಸಿಯೆನಲ್ಕುರಿಯ ಮರನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೬–೧೬); ಗೊರಗುರಿ ಸೀವರ ನೆಲನಾಲರಳಿ ಬಿದಿರ್ವಕ್ಕೆ ಕಕ್ಕೆ (ಮಹಾನೇ. ೪–೭೨); ಉರಿ ತಾರಿ ತೇಗು ತಱಿ ತಂಡಸಿ ಬೊಬ್ಬುಲಿ ಯಿಪ್ಪೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩–೭೪). [?]

ಉರಿಕ (ನಾ). ೧. ಉರಿಸುವವನು ; ಸುಟ್ಟು ಹಾಕುವವನು. 'ಪೊಟಲುರಿಕ' ಪರಾ. **೨.** (ಆಲಂ) ಅಸೂಯೆಪಡುವವನು ; ಕರುಬುವವನು. 'ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿಕ' ಪರಾ. **೩.** ಕೋಪಿಷ್ಠ : "ಉರಿಕನೆನಲ್ ಕೋಪಿ" (ಭಾರನಿ. ೪೩). [ಉರಿ$_2$ + –ಕ$_3$]

ಉರಿಕಜ್ಜಿ (ನಾ). ಮೈಯಲ್ಲಿ ಉರಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಕಜ್ಜಿ (*). [ಉರಿ$_2$ + ಕಜ್ಜಿ]

ಉರಿಕಾಸು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯ ಮುಂದೆ ಕುಳಿತು ಮೈಯನ್ನು ಕಾಸಿಕೊ (*). [ಉರಿ$_2$ + ಕಾಸು$_1$ (< ಕಾಯಿಸು$_2$)]

ಉರಿಕಿಡಿ 'ಉರಿಗಿಡಿ' ನೋ.

ಉರಿಕೆಂಡ 'ಉರಿಗೆಂಡ' ನೋ.

ಉರಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : "ಉರಿಗ [ಪಾಠಾಂ. ಲಿಗ]ನುಂ ನಾದವಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೬–೮). [ಉರಿ$_3$ + –ಗ ?]

ಉರಿಗಡಲು (ನಾ). ಜ್ವಾಲೆಯ ಸಮುದ್ರ; ಅಗ್ನಿಮಯವಾದ ಸಾಗರ: ಒಡೆದುದಿಳೆಯೆನೆ ಸಮವಿಷ್ಟರದುರಿಗಡಲು ಶಿವಶಿವಾಯೆನೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩–೩೩); ಉರಿಗಡಲ ಅಲೆಗಳೋ ಎಂಬಂತೆ ಸಂತತವೂ ಚಲನದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೯೩). [ಉರಿ$_2$ + ಕಡಲು$_1$ (< ಕಡಲ್$_2$)]

ಉರಿಗಣ್, ಉರಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಉರಿಯನ್ನು ಕಾರುವ ಕಣ್ಣು : ಕೊರಲ ಕೞಿ ಶಿರದ ಪೆೞಿನೊಸಲುರಿಗಣ್ . . . ಬಂದನಶ್ವತ್ಥಾಮಂ (ಗದಾಯು. ೯–೨) ; ಪುರಹರನುರಿಗಣ್ಣನ್ನನೀ ನಾರಸಿಂಹಂ (ಶಮುದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ) ; ಹರನುರಿಗಣ್ಣ ದೀಧಿತಿಯೊ . . . ಮಹಾಸ್ತ್ರದ ಬೆಳಗೊ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯–೧೫). **೨.** (ಕೋಪ, ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು, ಅಸೂಯೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ) ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣು : ಉರಿಗಣ್ ಕೆತ್ತುವ ಮಿಾಸೆ ಪೆರ್ಚಿದ ಕೊರಲ್ . . . ಪೆರ್ಬುಲಿಯಿರ್ದುದೇಣಕುಲಮಂ ನಿಃಶೇಷಮಂ ಮಾಡುತಂ (ನಳಚಂ. ೭೬). **ಉರಿಗಣ್ಣು** : ೧. ತ್ರಿಪುರಾರಿಯುರಿಗಣ್ಣಿಂಗೆ ಸೋಲದ ಕೈದುಗೊಂಡನಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೫೮) ; ಉರಿಗಣ್ಣಿನಿಂದಳಿದ ಸ್ಮರ (ಚೆಬಪು. ೧೯–೩೯). **೨.** ತಂದು ಕೊಡುವುದು ಸ್ವಲ್ಪ ತಡವಾಯಿತು, ಅಷ್ಟಕ್ಕೇನೇ ಉರಿಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಇರಿಯುತ್ತ . . . ಸಿಡುಕಿದರು (ಸುವಸಂ. ೮). **೩.** ಕಣ್ಣು ಕೆಂಪಗಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ: ಅವನು ಉರಿಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನರಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಉರಿ$_2$ + ಕಣ್$_1$]

ಉರಿಗಣೆ (ನಾ). ಉರಿಯನ್ನು ಕೆದರುವ ಬಾಣ ; ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರ : ಕೃತಾಂತನೆಚ್ಚುರಿಗಣೆಯಂತೆ ಬಂದುದು ಲಯಾನಿಳಕಲ್ಪನಿದಾಘಜಾನಿಳಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೭೪). [ಉರಿ$_2$ + ಕಣೆ$_1$]

ಉರಿಗಣ್ಣ (ನಾ). ಉರಿಯನ್ನು ಕಾರುವ ಕಣ್ಣು ಉಳ್ಳವನು ; ಶಿವ : ಪುದಿದುರಿಗಣ್ಣನಾಣೆಯನದೇವೊಗಟ್ಟಿಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೪೬) ; ಕಣ್ಣು ಮೂಱುಳ್ಳಾತನೆಂದುರಿಗಣ್ಣ ಕೇಳ್ ಮೂಲೋಕವಂಜುವುದು (ಬಸಪು. ೧೮–೭೮). [ಉರಿಗಣ್ + –ಅ$_7$]

ಉರಿಗಣ್ಣು 'ಉರಿಗಣ್' ನೋ.

ಉರಿಗದಿರ್ (ನಾ). ಉರಿಯುವ ಕಿರಣ : ತರುಣಿಯ ಬಳಿಯಿಂ ಬಂದು ವಿರಹದಿಂದುರಿಗದಿರಿಂದ ಕಿಮುಳ್ಚಿದ ತಳಿರೆನೆ ಕೊರಗಿ (ಜಯಕಾ. ೪–೪೫). [ಉರಿ$_1$ + ಕದಿರ್]

ಉರಿಗಪ್ಪುರ (ನಾ). ಉರಿಯಿಸುವ ಕರ್ಪೂರ; ಕರ್ಪೂರದ ಆರತಿ (?) : ಬೆಟ್ಟದ ಚಾಮಪ್ಪ ಅರಸಿಗೆ – ಸ್ವರುಚಿಯಿಂದ ಒಡಂಬಟ್ಟು – ಬರೆಯಿಸಿ ಕಣ್ಗೆ ಕಟ್ಟಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಉಂಬಳಿಕೊಡಿಗೆಯ ಉರಿಗಪ್ಪುರದ ತಕ್ಕ ಶಾಸನ (ಚೆಟ್ಟಅ. ೧೯೪–೩). [ಉರಿ$_1$ + ಕಪ್ಪುರ]

ಉರಿಗಯ್ಯ (ನಾ). ಉರಿಯುವಂತಿರುವ ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು ; ಸೂರ್ಯ : ಉರಿಗಯ್ಯ ಗಗನಾಂಗಣದ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ಮಿಗೆ ಪರಿದಾಡುವಂತಾ ರಾಮ ಧುರಧರಣಿಯೊಳು ತಿಱ್ಱನೆ ತಿರುಗಿದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೫–೬೧). [ಉರಿ$_1$ + ಕಯ್ (< ಕೆಯ್$_2$) + –ಅ$_7$]

ಉರಿಗಾಳಿ (ನಾ). ಬಿಸಿಯಾದ ಗಾಳಿ ; ಬಿಸಿಗಾಳಿ (*). [ಉರಿ$_1$ + ಗಾಳಿ]

ಉರಿಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಕರಿಯ ಬೀರಗೌಂಡಾ ಉರಿಗಿ ಬೀರಾಗೊಂಡಾ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೭೬–೨೧ ; ?). [?]

ಉರಿಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಉರಿಯುವ ಬೆಂಕಿ : ಮಚ್ಚರಿಪ ದಕ್ಷನ ಭುಜಕ್ಕುರಿಗಿಚ್ಚನಿಕ್ಕಿದಂ (ಬಸಪು. ೧೬–೨) ; ಪೆರ್ಚಿದುರಿಗಿಚ್ಚಿನೊಳ್ ಮಗ್ನರಾದರ್ ಕೆಲರ್ (ಜೈವಿಭಾ. ೮–೪೧) ; ಉರಿಗಿಚ್ಚಿಗೆ ನೆಯ್ಯೆಱೆಯೆ ಕೆದರ್ವಂತೆ ಕೋಪಂ ಕೆದಱೆ (ಅದ್ಭುತ. ೧೫–೫). [ಉರಿ$_1$ + ಕಿಚ್ಚು (< ಕಿರ್ಚು)]

ಉರಿಗಿಡಿ, ಉರಿಕಿಡಿ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಡಿ : ಕಂಗಳಿಂದ ಒಗುವುರಿಗಿಡಿಗಳಿಂದಾ ಮೋಹನೊಳು ತಿರ್ಯಗ್ಗತಿ ನುಡಿದನಿಂತೆಂದು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೨–೧೩೭). **ಉರಿಕಿಡಿ** : (*). [ಉರಿ$_1$ + ಕಿಡಿ]

ಉರಿಗುದುರೆ (ನಾ). ಬಡಬಾಗ್ನಿ : ನೋಟ್ಪೊಡಿಂತೀ ಪೊಚ್ಚಮುರಿಗುದುರೆಯುನೊಳಕೊಂಡ ಕಡಲ ಗುಣ್ಪಿಂದೆಸೆಗುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೧–೧). [ಉರಿ$_2$ + ಕುದುರೆ]

ಉರಿಗೆಂಡ, ಉರಿಕೆಂಡ (ನಾ). ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಕೆಂಡ; ನಿಗಿ ನಿಗಿ ಕೆಂಡ : ಸದರವೇ ಉರಿಗೆಂಡವೊಜಲೆಯ ಬಾಯ್ಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೬೦). **ಉರಿಕೆಂಡ** : (*). [ಉರಿ$_1$ + ಕೆಂಡ]

ಉರಿಗೆದಱ್ (ಕ್ರಿ). ಉರಿಯನ್ನು ಹರಡು; ಜ್ವಾಲೆಯನ್ನು ಹಬ್ಬಿಸು : ಭೀಕರಾಕೃತಿವೆತ್ತು ಮುರಿದೇಳ್ದುರಿಗೆದರ್ವ ಕಣ್ಗಳಿಂ ನುಂಗುವಂತೆ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೨೦ ವ). [ಉರಿ$_1$ + ಕೆದಱ್]

ಉರಿಗೆಯ್ (ನಾ). ೧. ಉರಿಯನ್ನು ಹರಡುವ ಕೈ ; ಅಗ್ನಿಹಸ್ತ. **೨.** (ಆಲಂ) ಮುಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ಸುಟ್ಟುಹಾಕುವ ಕೈ. 'ಉರಿಗೈಯ್ಯ' ಪರಾ. [ಉರಿ$_1$ + ಕೆಯ್$_2$]

ಉರಿಗೆಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ಉರಿಯನ್ನು ಹರಡುವ ಕೈಯುಳ್ಳವನು. **೨.** (ಆಲಂ) ಮುಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ಸುಟ್ಟುಹಾಕುವವನು ; ಭಸ್ಮಾಸುರ : ಉರಿಗೆಯ್ಯ ರಕ್ಕಸನ ಕೊಲೆ ಹರಿ ಪೆಣ್ಬರಿಜ ಕೈಕೊಂಡಮಾಳ್ಕೆಯೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩–೨೩). [ಉರಿಗೆಯ್ + –ಅ$_7$]

ಉರಿಗೇಸ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ಕೆಂಪು ಅಥವಾ ಪಿಂಗಳ ವರ್ಣದ ಕೂದಲು : ಕಾರಿರುಳ ತಿರುಳ ಬಣ್ಣಂ ಕೂರಿದುವೆನೆ ತೊಳಪ ದಾಡೆ ಮಿಳಿರ್ವುರಿಗೇಸಂ ಪೇರೊಡಲೆಸೆದಿರೆ ಪುಟ್ಟಿದಂ . . . ಘಟೋತ್ಕಚನೆಂಬಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೨೦); ಪರೆದುರಿಗೇಸಮುವ್ವಳಿಪ ನಾಲಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೭).
[ಉರಿ$_2$ + ಕೇಸ]

ಉರಿಗೊಂಡ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಕುಂಡ : ತಲೆಯ ತರಿಸಿಕೊಂಡು ಸೂಸೆಯರನುರಿಗೊಂಡದೊಳಗೆ ಬೀಳ್ವಂತೆ ಮಾಡೆನಲು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭–೧೫೧); ಹೊಗುವರಾರುರಿಗೊಂಡವೋ ಮಜಿಕಿದೆಗೆದ ಕಾಲನ ದಂಡವೋ (ನಿಭಾಗ. ೪–೯–೧೮).
[ಉರಿ$_2$ + ಕೊಂಡ]

ಉರಿಗೊಳ್, ಉರಿಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು ; ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆ ಸೋಕು : ತುಂಬಿದ ಮನೆಯು ಕಿಚ್ಚಿಂದಾವರಿಸಿಯುರಿಗೊಳಲ್ ಒಳಗಿಪ್ಪ ಕುಟುಂಬಿಗನು ಮಡದಿ ಮಕ್ಕಳು ಮೊದಲಾದುವಂ ಬಿಟ್ಟು ತಾನುಳಿದೋಡುವಂತೆ (ವಿವೇಕ. ೧೫). **ಉರಿಗೊಳು** : ಉರಿಗೊಳುವ ಕಡುಗೋಪದಲಿ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾದನಸುರೇಂದ್ರ (ತೊರರಾ. ೩–೬–೧೪) ; ರಥರಥಾಂಗ ತ್ರಿವೇಣುಕ ಯುಗಾಕ್ಷಂಗಳುರಿಗೊಳೆ ಪಾಂಡುಪುತ್ರ ಸೇನೆಯೊಳೆಲ್ಲರುಂ ಬೆದಱಿರ್ದರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮–೩೮). [ಉರಿ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಉರಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿಸು, —ಹಚ್ಚು ; ಉರಿಮುಟ್ಟಿಸು : ತಂದು ಕಿಚ್ಚಂ ಹೊಸೆವ ಕೋಲಂ ಸಂದಿಸುತ ಹೊಸೆಹೊಸೆದು ಸಂಭ್ರಮದಿಂದೆ ಪಿರಿದುರಿಗೊಳಿಸಿ ಕೆಲವದುಗಬ್ಬನಾಯ್ದೊಟ್ಟ (ಬಸವು. ೧೮–೨೮); ಪಟ್ಟಣವನುರಿಗೊಳಿಸಲಿದು ತಾ ಬಟ್ಟೆ ತನಗೆನುತಱಿಚಿ ಹಲುಗಿರಿದೊಟ್ಟದಿಂಧನಗೆದಱಿ ಬಿದ್ದನು ರಥದ ಮಧ್ಯದಲಿ (ತೊರರಾ. ೫–೭–೯). ೨. ಜ್ವಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಉರಿಯಿಸು : ತರುಹಿಬಾಲದ ಕೊನೆಯ ವಹ್ನಿಯನುರಿಗೊಳಿಸಿ ಪುಟನೆಗೆದು ನಿಂದನು ಸರಿಸದಲಿ (ತೊರರಾ. ೫–೮–೩೩) ; ತುದಿವಾಲದಗ್ನಿಯನುರಿಗೊಳಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ರುಹಿಕಲಿ] ಹನುಮ (ತೊರರಾ. ೫–೮–೪೯). [ಉರಿ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಉರಿಗೊಳು 'ಉರಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಉರಿಗೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ಉರಿಯುವ ಕೊಳ್ಳಿ : ವಿಷವಮೃತವಾಯ್ತುರಿಗೊಳ್ಳಿ ಶೀತಳವಾಯಿತೀತನ ಸೆಳ್ಳುಗುರ ಕೊನೆ ಕೊಂದುದಸುರನ (ನಿಭಾಗ. ೭–೧–೩೭).
[ಉರಿ$_1$ + ಕೊಳ್ಳಿ]

ಉರಿಗೋಲ್ (ನಾ). ಉರಿಯ ಬಾಣ ; ಅಗ್ನಿಬಾಣ.
ಉರಿಗೋಲಸುರತ್ರಾಣ = ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅಂತೆಂಬವರ ಗಂಡಾಂಕಕಿ ಸಿಂಧ್ವಂತಕ್ಷಿತಿರಕ್ಷಕಃ . . . ಉರಿಗೋಲ ಸುರತ್ರಾಣ ಹರಿಗೋಚರಮಾನಸಃ(ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೧–೯೪; 1570). [ಉರಿ$_1$+ ಕೋಲ್$_1$]

ಉರಿಚಳಿ (ನಾ). ಚಳಿಜ್ವರ: ಈ ಋತುವಿನಲ್ಲಿ ಹವೆಯು ಯಾವಾಗಲೂ ತೇವ ಉಳ್ಳದ್ದಿರುವ ಕಾರಣ ಉರಿಚಳಿಯೆಂಬ ಬೇನೆಯು ಸಾಧಾರಣವಾದದ್ದು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೯೯). [ಉರಿ$_2$ + ಚಳಿ$_2$]

ಉರಿಚುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಉರಿಮೂತ್ರವಾಗು : ಉಷ್ಣಸ್ಥಾನದಿಂದ ವೀರ್ಯವು ತೆಳ್ಳಗಾಗಿ ಚಂಚಲವಾಗುವುದು ಮತ್ತು ಮೂತ್ರದ್ವಾರದಿಂದ ಅದು ಹೊರಬೀಳ ಹತ್ತುವುದು. ಉರಿಚುಗಟ್ಟುವುದು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೧೨೦).
[ಉರಿಚು$_0$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಉರಿಚೇಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚೇಳು (?).
[ಉರಿ$_2$ + ಚೇಳು (< ತೇೞ್)]

ಉರಿಜಾಳಿಗೆ (ನಾ). ಉರಿಯ ಜಾಲ, —ಸಮೂಹ : ಹೊಗರುಗಿಡಿಗಳ ಬಾಯಿಧಾರೆಯಲೊಗೆವ ಹೊಗೆಗಳ ಹೊದಱಿನುರಿಜಾಳಿಗೆಯ ಭೋಂಕಾರದ ಭಯಂಕರ ಶೂಲವೈತರಲು (ಕುಮಾವ್ಯಾ. ದ್ರೋ. ೧೩–೪೦).
[ಉರಿ$_2$ + ಜಾಳಿಗೆ]

ಉರಿಜ್ವರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜ್ವರ : ಉರಿಜ್ವರಕ್ಕೆ : — ಕರಿಹತ್ತಿಯ ಹರಳು, ಬಸಲೇಕೊಂಬು, ತೊಂಡೆಯ ಸೊಪ್ಪು ಇವನ್ನು ನೀರೆ ತಳೆದು ಕುಷ್ಮಾರಸವ ಹಿಂಡಿಕೊಂಡು ಪಾನವಮಾಡುವುದು (ವೈವಿ. ೧೦೦).
[ಉರಿ$_2$ + ಜ್ವರ]

ಉರಿತ (ನಾ). ಉರಿಯುವಿಕೆ ; ಸಂತಾಪ. 'ಕಣ್ಣುರಿತ', 'ಮೈಯುರಿತ' ಪರಾ. [ಉರಿ$_1$ + –ತ$_2$]

ಉರಿನಂಜು (ನಾ). ಉರಿಯುವ ವಿಷ ; ಅತಿಯಾದ ವಿಷ : ನಿಮ್ಮ ಅಸೂಯೆಯ ಉರಿನಂಜು ಹದ್ದುಮೀರಿ ಹಬ್ಬುತ್ತಿದೆ (ತುಂಗಭ. ೨೪).
[ಉರಿ$_1$ + ನಂಜು$_2$]

ಉರಿನಾಲಗೆ, ಉರಿನಾಲಿಗೆ (ನಾ). ಉರಿಯ ನಾಲಗೆ ; ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆ : ಹೊಗೆಯು ಹಬ್ಬುಗೆ ಸತ್ಯಲೋಕವನುಗಿದುದುರಿನಾಲಗೆಯ ಗರವೊಟ್ಟಗೆಯ ಕೊಳಲಿಕೆ ತೆರಳಿಚಿತು ಕಿತ್ತೀಸಕೋಟಿಗಳ (ಕುಮಾವ್ಯಾ. ಆ. ೨೦–೫೬) ; ಉಗುಳಿದುದು ಬಲುಗಿಡಿಯನುರಿನಾಲ[ಪಾಠಾಂ. ಲಿ]ಗೆಯ (ತೊರರಾ. ೧–೧೧–೧೭). **ಉರಿನಾಲಿಗೆ** : ಬೀಳುವಾಹುತಿಗಳನು ಸವಿದುರಿನಾಲಿ[ಪಾಠಾಂ. ಲ]ಗೆಗಳುಬ್ಬೆದ್ದು ಕುಣಿದುವು (ತೊರರಾ. ೧–೭–೪೮) ; ಸುತ್ತಲಿಂದ ಉರಿನಾಲಿಗೆ ಚಾಚಿದಂತಾಯಿತು (ಸ್ವೃತಿಚ. ೨೪೭). [ಉರಿ$_2$ + ನಾಲಗೆ]

ಉರಿನಾಲಿಗೆ 'ಉರಿನಾಲಗೆ' ನೋ.

ಉರಿನೀರ್, ಉರಿನೀರು (ನಾ). ಕುದಿಯುವ ನೀರು ; ಬಿಸಿನೀರು. 'ಉರಿನೀರ್ಗೊಡ' ಪರಾ. **ಉರಿನೀರು** : ಮನದ ತುರಿಯ ನಿವಾರಿಸಲು ಉರಿನೀರ ಸುರಿವಿದ ಹಾಗೆ (ಹಾಡುಪಾ. ೪೫–೧೨). [ಉರಿ$_1$ + ನೀರ್$_1$]

ಉರಿನೀರು 'ಉರಿನೀರ್' ನೋ.

ಉರಿನೀರ್ಗೊಡ (ನಾ). ಬಿಸಿನೀರು ತುಂಬಿರುವ ಕೊಡ, —ಬಿಂದಿಗೆ: ಜಲಜಾಕರಮುರಿನೀರ್ಗೊಡನಾದುವು ಬಲುವಿಸಿಲ್ಗಳ ಕಾಲದೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪–೫೧).
[ಉರಿನೀರ್ + ಕೊಡ]

ಉರಿನೆಳಲು (ನಾ). ಉರಿಯಂತಿರುವ ನೆರಳು ; ಸಂತಾಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ನೆರಳು : ಸಾಕಿನ್ನು ಈ ರಾಜ್ಯದ ಸಹವಾಸ, ಈ ರಾಜಾಸ್ಥಾನ ಉರಿನೆರಳು (ತುಂಗಭ. ೧೧). [ಉರಿ$_2$ + ನೆಳಲು (< ನೆೞಲ್)]

ಉರಿಪ (ನಾ). ಉರಿಯುವಿಕೆ ; ಸಂತಾಪ : ಉದಯಿಸುಗುಂ ಶೂಲಂ ವಾತದಿನುರಿಪಂ ಪಿತ್ತದೇಟ್ಗೆಯಿಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೩) ; ಕಾಳಲನಗಲ್ದಗಲ್ಕೆಯುರಿಪಂ ಸ್ಮರಿಸಲಾಱದೆ ಹರಿಣಂಗಳೆಯಲುಜ್ಜುಗಿಸಿ (ಕಬಕಂ. ೩–೩೫ ವ).
[ಉರಿ$_1$ + –ಪ$_3$]

ಉರಿಪಡು (ಕ್ರಿ). ಮೈಯುರಿತವನ್ನು ಪಡೆ ; ಬೇಗೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸು : ತುರಿಸಿಕೊಂಡವ ಉರಿಪಟ್ಟಾನು (ಗಾದೆ).
[ಉರಿ$_2$ + ಪಡು$_1$]

ಉರಿಪು$_1$, ಉರುಪು$_1$, ಉರುವು$_1$, ಉರುಹು (ಕ್ರಿ). ಉರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಉರಿಸು ; ಸುಡು ; ದಹಿಸು : "ಉರಿಪು (ಉರುಪು) —ಅಗ್ನಿಬಾಧೇ" (ಶಮಧಾ) ; ಉರಿ[ಪಾಠಾಂ. ರು]ಪಿತ್ತ ಶೋಕ ಪಲ್ಲವ ವಿರಚಿತಶಯ್ಯೆಯಮೆನ್ನ ಮೆಯ್ಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೩೭) ; ಪುಲ್ಲಂ ಪುಳ್ಳಿಯುಮಂ ತಂದಿಕ್ಕಿ ಕಿಚ್ಚನುರಿಪೆ ಸರ್ವಾಂಗಮಂ ಕಾಸಿಕೊಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೨೪೫–೧೮) ; ವಾಯುವಲುಗಿಸಿದುದಿಲ್ಲನಲನುರಿಪಿದುದಿಲ್ಲ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦–೨೫೪) ; ಉರಿಪಿದುದು ತತ್ಪುರಂಗಳ ಪರಿಕರಂ ನೋಡೆ ಕರಿಕಾದುದಾ ಕ್ಷಣದೊಳ್ ದೈತ್ಯಸಂಕುಲಂ (ಚಬಪು. ೪೪–೪೮). **ಉರುಪು$_1$** : "ಉರಿಪು (ಉರುಪು) – ಅಗ್ನಿಬಾಧೇ" (ಶಮಧಾ) ; ಲಂಕೆಯನುರುಪಿದ ಕಪಿಪತಿಯೊಳಿರ್ಪುದಾ ಕಪಿಯುಗಳಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೪–೧೨೫) ; ದನುಜಕುಲದ ಎಱೆಯನಂ ನೊಸಲ ಕಣ್ದೆಱೆದುರುಪಿ (ಸೌಂದಪು. ೧೨–೧) ; ಕಿಚ್ಚುಗಟ್ಟಿದೆ ಕೈದುವಿಡಿಯುದೆ ಕೆಚ್ಚೆದೆಯ ಮನಸಿಜನ ತಪಸಿನ ಕಿಚ್ಚಿನಿಂದುರುಪಿದೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩–೫).

ಉರುವು$_1$: 'ಉರುವಲು' ಪರಾ. **ಉರುಹು** : ಕಾಮ ಬಲ್ಲಿದನೆಂದರೆ ಉರುಹಿ ಭಸ್ಮವ ಮಾಡಿದ (ಮಹಾದೇ. ೧೫-೩); ಹರಿಯ ಹಗೆ ಹೊಗೆದೋಱದುರುಹದೆ ಬಱಿದೆ ಹೋಹುದೆ (ಕುವ್ಯಾ ಉ. ೧೧-೧೧); ರಿಪುಜಲಧಿಯನುಸಿರ್ಗಿಚ್ಚಿನುರುಹೆಂದು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೫).

ಉರಿಪೆಪಡು = ಉರಿಸಲ್ಪಡು; ಸುಡಲ್ಪಡು : ಪಳಿವಿದಹ್ನ-ಉರಿಪೆ [ಪಾಠಾಂ. ಯೆ] ಪಟ್ಟುದಾದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೦-೬).

[ಉರಿ$_1$ + -ಪು$_1$]

ಉರಿಪು$_2$, ಉರುಪು$_2$, ಉರುವು$_2$ (ನಾ). ಉರಿಯುವಿಕೆ; ಸಂತಾಪ : ದೇವರಾಜನು ಆಡಿದ ಮಾತು ನೆನಪಾದರೆ ಮೈಗೆ ಪಂಜನ್ನು ಹಚ್ಚಿದಷ್ಟು ಉರಿಪು ಬೀಳುತ್ತದೆ (ಯದುರಾ. ೧೭). **ಉರುಪು$_2$** : ಬಕಪಕ್ಷಿಯ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣನು ಆ ಪಕ್ಷಿಯ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಉರುಪನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿದನು, ಉರುಪು ತಾಳಲಾರದೆ ಪಕ್ಷಿಯು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಉಗುಳಿ ಬಿಟ್ಟಿತು (ಭಾಮೃತ. ೩೧೩); ಒಂದು ಕಡೆ ಮಾತಿನ ಉರುವು ಹಾಯಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ಇನ್ನೊಂದೆಡೆಗೆ ಭವ್ಯ ಭವಿಷತ್ತಿನ ಚಿತ್‌ವೃತ್ತಿಯು ಆಲ್ಹಾದಗೊಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೬೯). **ಉರುವು$_2$** : (ಕಿ). [ಉರಿ$_1$ + -ಪು$_2$]

ಉರಿಬಣಂಬೆ (ನಾ). ಉರಿಯ ಬಣಬೆ, —ಮೆದೆ : ಉರಿಬಣಂಬೆಯ ತೆಱದಿನತಿರೌದ್ರದಿಂ ಕಾಣಿಸುತ್ತೆ (ಪಾಸೋಪು. ೫-೭೯).

[ಉರಿ$_2$ + ಬಣಂಬೆ]

ಉರಿಬತ್ತಿ 'ಉರಿವತ್ತಿ' ನೋ.

ಉರಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ (ಕಿ). [ಉರಿ$_2$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಉರಿಬಾಣ (ನಾ). ಉರಿಯನ್ನು ಹರಡಿಕೊಂಡು ಹಾರುವ ಮದ್ದಿನ ಬಾಣ : ಉರಿಬಾಣ ಚೀಳುಬಾಣಗಳ ಬಿಡುತ ಪರಿಪರಿಯಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಪಬಾಣಗಳ ಸುರಿವುತ (ಭರಚ. ೨೦-೭೨); ಪೂರದೊಳುರಿಬಾಣ ಪುಷ್ಪಬಾಣವ ಪರಿವಾರ ಸೂಸುವುದೊಂದು ಸೊಬಗು (ಭರಚ. ೪೦-೧೦೭).

[ಉರಿ$_2$ + ಬಾಣ$_2$]

ಉರಿಬಿಸಿಲು 'ಉರಿವಿಸಿಲ್' ನೋ.

ಉರಿಬೆಂಕಿ (ನಾ). ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಬೆಂಕಿ (ಕಿ).

[ಉರಿ$_1$ + ಬೆಂಕಿ (< ಬೆಂಕೆ)]

ಉರಿಮಂಡಲ (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಉರಿ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಂತೆ ಬೇನೆ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಒಂದು ರೋಗ. ೨. ಸೋಕಿದ ಕಡೆ ಉರಿ ತೋರುವ, ವಿಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾವು (ಕಿ).

[ಉರಿ$_2$ + ಮಂಡಲ]

ಉರಿಮಣಲು (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಸಿದ ಮರಳು : ಶತಸಾವಿರ ದಿವಾಕರ ಬಿಂಬವೆಸೆದುದು ಝಳದ ಹೊಯಿಲಿನಲಿ . . . ಬತ್ತಿದುದಧಿಯೊಳುರಿಮಣಲು ಮಾಣಿಕವ ಹುರಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೩೩).

[ಉರಿ$_1$ + ಮಣಲು (< ಮಣಲ್)]

ಉರಿಮನೆ 'ಉರಿವನೆ' ನೋ.

ಉರಿಮಾರಿ, ಉರುಮಾರಿ (ನಾ). ೧. ಉಗ್ರರೂಪದ ಮಾರಿ; ಭಯಂಕರಳಾದ ಮಾರಿ : ಬಿಲ್ಲಂಬು ಜವದಾಡೆ ಕಿರಿಸೆಗಳಾ ಗೃಹದಲ್ಲಿದ್ದವುರಿಮಾರಿಯಂತೆ (ಭರಚ. ೨೦-೧೩೨). ೨. ಉಗ್ರಳಾದ ಮಾರಿಯಂತೆ ಭಯಂಕರ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಘೋರ ವ್ಯಕ್ತಿ : ತನಗೆ ಚಿಣ್ಣಂ ಕಾಲನೆಂಬವಗೆ ಉರಿಮಾರಿ (ವೀರರ. ೩೭೦); ಉರಿಮಾರಿಯವಧಿ ಬಂದುದು ಋಣವನಿನ್ನಾವ ಪರಿಯೊಳುತ್ತರಿಸಿ ಶುಚಿಯಹೆನು (ಹಚಕಾ. ೧೧-೧೨); ಲಂಕೆಗೆ ಉರಿಮಾರಿ ಈ ಕಪಿಯೆಂಬರು (ಹಸುದ್ವಿ. ೮೨); ದಂಡನೆಂಬವನು ಉರಿಮಾರಿ ಕಂಡರೆ ಕಂಡ ಕಿಚ್ಚೆದ್ದು ಕೆದರ್‍ತ್ಯಾನು (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೩೬-೯). **ಉರುಮಾರಿ** : ೧. (ಕಿ). [ಉರಿ$_1$ + ಮಾರಿ]

ಉರಿಮಾಲೆ (ನಾ). ಉರಿಯ ಜ್ವಾಲೆಯ ಸಮೂಹ : ಮಯನೆಂಬ ದಾನವ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಂ ನೆಗೆದುರಿವುರಿಮಾಲೆಗಳಂ ಗದೆಯೊಳ್ ಬೀಸುತ್ತುಂ ಪೊಱಮಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೯೭ ವ). [ಉರಿ$_2$ + ಮಾಲೆ]

ಉರಿಮುಖ (ನಾ). (ಕೋಪದಿಂದ) ಉಗ್ರವಾದ ಮುಖ; ಸಿಡುಕು ಮುಖ : ದೊಡ್ಡಮ್ಮನ ಉರಿಮುಖವನ್ನು ಕಂಡು ಬೆಳಗಿನ ಉಪಹಾರ ಸೊನ್ನೆಯೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೦೨).

[ಉರಿ$_2$ + ಮುಖ]

ಉರಿಮೂತ್ರ (ನಾ). (ಅತಿಉಷ್ಣ ಅಥವಾ ಮೇಹದಿಂದ ಮೂತ್ರನಾಳದಲ್ಲಿ ಉರಿ ಬರುವ) ಒಂದು ರೋಗ : ನೀರುಳ್ಳಿ ಬೆಲ್ಲ ಸಹ ಮೆಲ್ಲಲು ಉರಿಮೂತ್ರ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೮). [ಉರಿ$_2$ + ಮೂತ್ರ]

ಉರಿಮೇಷ (ನಾ). ತೇಗದ ಮರ : "ಜಂಬು ಜಾಂಬವಿಯುಕ್ಕು ತೇಗು ಮುರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮುರಿ] ಮೇಷವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೭-೧೮). [?]

ಉರಿಮೊಗ (ನಾ). = ಉರಿಮುಖ.

ಉರಿಮೊಗದಮುನಿ = ಕೋಪಿಷ್ಠನಾದ ಮುನಿ; ದೂರ್ವಾಸಮುನಿ : ಉರಿಮೊಗದಮುನಿವೀರನೈತರೆ ಬರವ ಕಾಣುತ ದೂರದಿಂದಾ ನೆರವಿಸಹಿತಿದಿರೆದ್ದು ಸುರಮುನಿವಂದ್ಯನಭಿನಮಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೪-೫).

[ಉರಿ$_2$ + ಮೊಗ$_2$]

ಉರಿಯಂಬು (ನಾ). ಅಗ್ನಿಬಾಣ; ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರ : ಆತನುರಿಯಂಬಿನ ಪೊಗೆ ಮೊಗಸಿದಂತಧರಕಿಸಲಯಂ ನಸುಗುಂದಿದುದು (ಕಾದಂಉ. ೭೭೦). [ಉರಿ$_2$ + ಅಂಬು$_2$]

ಉರಿಯಬೆಂಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಳದ ಅಥವಾ ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಉರಿಯಬೆಂಚೆಯುಂ ಪಡುವಲು × × × ತಂಮ ಹೊಲದೊಟಗೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೭೭-೩೮; 1225). [ಉರಿ ? + ಬೆಂಚಿ]

ಉರಿಯರಗು (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿ ಮುಟ್ಟಿದ ಅರಗು; ಉರಿಯುವ ಅರಗು. ೨. (ಅಲಂ) ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಕರಗುವಿಕೆ : ನೀವೆಂದರುರಿಯರಗಾಗಿ ಕರಗುವ ಕೃಷ್ಣನನವರತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪೩-೪೩).

[ಉರಿ$_2$ + ಅರಗು$_3$]

ಉರಿಯುಚ್ಚೆ (ನಾ). = ಉರಿಮೂತ್ರ (ಕಿ). [ಉರಿ$_2$ + ಉಚ್ಚೆ]

ಉರಿಯುಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ಉರಿಯನ್ನು ನುಂಗು : ಅರಗಿನ ಮಡುವು ಉರಿಯುಂಡು ಗಱಿಗತವಾಯಿತ್ತು (ಆದವ. ೧೦೪).

[ಉರಿ$_2$ + ಉಣ್ಣು (< ಉಣ್)]

ಉರಿಯುಸಿರು (ನಾ). ೧. ಬಿಸಿಯಾದ ಉಸಿರು. ೨. (ಅಲಂ) ಕೋಪ ಅಥವಾ ಉದ್ರೇಕದಿಂದ ಬಿಡುವ ಉಸಿರು : ಉರಿಯುಸಿರನುಗುಱಿ (ಬಧ್ದಪ್ರ. ೨೦-೪೧೪). [ಉರಿ$_2$ + ಉಸಿರು$_2$ (< ಉಸಿರ್)]

ಉರಿಯೂತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ (?) : ರೋಗಿಯು . . . ಶ್ವಾಸಕೋಶಗಳ ಉರಿಯೂತದಿಂದಾಗಲೀ ಸಾಯುತ್ತಾನೆ (ಕೆಲರೋ. ೧೮).

[ಉರಿ$_2$ + ಊತ$_2$]

ಉರಿಯೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಎಣ್ಣೆ; ತುಂಬ ಕಾದ ಎಣ್ಣೆ : "ಉರಿಯೆಣ್ಣೆ ಅಗ್ಗಿವಳೆದೆಣ್ಣೆಯೆಂದಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೭೬); ದಿನಕರ ತೀವ್ರತಾಪಮುರಿಯೆಣ್ಣೆವೊಲಟ್ಟೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೯೪); ಅವನೆರ್ದೆಯಂ ಸೀಳ್ದುರಿಯೆಣ್ಣೆಯನೆಱೆಯೆಱೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೯೩).

[ಉರಿ$_1$ + ಎಣ್ಣೆ]

ಉರಿಯೇಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆಂಕಿಯ ಜ್ವಾಲೆ ಮೇಲೇಳು. ೨. (ಅಲಂ) ಕೋಪಗೊಳ್ಳು; ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು : ಸುಭದ್ರೆಯನ್ನು ತಾನು ಅಪಹರಿಸುವಾಗ ಉರಿಯೆದ್ದ ಬಲಭದ್ರನನ್ನವಗಣಿಸಿದರ್ಜುನನು (ನಾಡೋಜ. ೧೩೭).

[ಉರಿ$_2$ + ಏಳು$_1$ (< ಏೞ್$_1$)]

ಉರಿಯೊಗು (ಕ್ರಿ). ಉರಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಗು ; ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶಮಾಡು : ಮಗನ ತಾಯುರಿಯೊಗುತ ಕೈಲೆಡೆಯುಲಿಟ್ಟಳು ತನ್ನ ಬಾಲಕನ (ನಭಾಗ. ೫-೬-೧೦). ☞ ಇದರ ಸರಿಯಾದ ರೂಪ ಉರಿವೊಗು (= ಉರಿ + ಪೊಗು) ಎಂದಿರಬೇಕು. [ಉರ್$_2$ + ಒಗು$_1$ (< ಪೊಗು$_1$)]

ಉರಿಲ್, ಉರಲು$_1$, ಉರಳು, ಉರುಲ್, ಉರುಲು$_1$, ಉರುಳ್$_2$, ಉರುಳು$_3$ (ನಾ). ಪಾಶ; ಜೀರು(ಸರ)ಗುಣಿಕೆಯ ಹಗ್ಗ : ಎನ್ನ ಬಗೆಗೆ ತಕ್ಕ ತಾವೆಂದು ವಟವಿಟಪಿಯ ಕೆಲದ ಕಿಱುಗೊಂಬಿನೊಳ್ ಸೆಱಗಂ ಕಟ್ಟಿಯುಱ[ರಿ]ಲನಿಕ್ಕಿಕೊಳಲುಜ್ಜುಗಿಸುತ್ತುಮಿರಲ್ (ದಶಕು. ೨-೪೬ ವ); ವರುಣಕರಪಾಶವುರಿಲಾಗಿ ಮಾರುತನ ಗದೆ ತೂಗುತಿದೆ (ಚಬಪು. ೨೧-೨೫); ಬಾದರಾಯಣನಿಕ್ಕಿದುರಿಲ [ಪಾಠಾಂ. ಉರುಳ, ಉರುಳು] ಕಣ್ಣಿಗೆ ಸಿಲುಕುವರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೫೭) ; ಇಡುಗಾಣಂ ಸೊರ್ಕು ಸಿಲ್ಕುರಿಲ್ ಕಿಱುಗೂಳಿ . . . ಎಂಬಿವಂ ಕೊಂಡು (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೪ ವ). **ಉರಲು$_1$** : ಹರುಷದಿಂ ಕಾಲ್ಕಣ್ಣ ಬಡಿಗೋಲು ಬಲೆ ದೊಣ್ಣೆಯುರಲು ಭರ್ಜಿಯು ಕರದೊಳು (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೬-೧೫). **ಉರಳು$_2$** : ಹಗ್ಗದ ಉರಳುಗಳಂ ದಾಪಿನ ಆನೆಗಳಂ ಸಜ್ಜುಮಾಡಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೪೬-೭). **ಉರುಲ್** : 'ಉರುಲ್ಗೊನೆ' ಪರಾ. **ಉರುಲು$_1$** : "ಉಱು[ರು]ಲು ತಂತ್ರಿ ಕೂಲಾಖ್ಯಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೨-೫) ; ನಮ್ಮಕ್ಕನರಮನೆಗಡಿಗಡಿಗೇಕೆ ಬರಲೊಲ್ಲೆ ಬಂದಿನ್ನು ಪೋಪೆಯ ನಿನ್ನ ಕಾಲ್ಗುರುಲನಿಕ್ಕುವೆನೆಂದುದಾಗ (ಭರಚ. ೯-೩೮) ; ರೈತನು ಬಡತನದ ಉರುಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಒದ್ದಾಡುತ್ತಾನೆ (ಮಣ್ಣಮ. ೨೧೯) ; ಮದುವೆಯಾದ ತಂಗಿಯರು ಇಬ್ಬರು ನಿನ್ನ ಕೊರಲಿಗೆ ಉರುಲುಬಿದ್ದಿದ್ದಾರೆ (ಮಹಾಗ. ೨). **ಉರುಳ್$_2$** : "ವಿತಂಸಃ – ಉರುಳ್" (ನಾಚಿರಾ. ೩) ; ಹುಪ್ಪುವ ಪುಲ್ಲೆಗಳ್ಗುರುಳನೊಯ್ಯನೆ ಸೇರಿಸು (ಉದ್ಭಟ. ೨-೫೧). 'ಉರುಳ್ಗಣ್ಣಿ' ಪರಾ. **ಉರುಳು$_3$** : ಸತಿಯ ಕಂಗಳೊಳೊಡ್ಡಿದುರುಳುಗಳೊ (ಬಸಪು. ೪೦-೪); ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಯುರುಳು ಪಾಡಿ ಸಿಡಿ ಸೆಳೆಗಾಣ . . . ಕೂಡಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೨-೩೮); ಕಿತ್ತು ಹೊಟ್ಟೆಯ ಕೊಯ್ವರೊ ಬೊಬ್ಬಿರಿಯುತ್ತುರುಳುಹಾಕುವರೋ (ವಿದಾಕ್ಯ. ೧೧೬-೨) ; ಈ ಮಾತು ನನ್ನ ಕೊರಳಿಗೆ ಉರುಳಾದಂತಾಯಿತು (ನಾಚಿಕೆ. ೨೬).

ಉರಲುಹಾಕು, ಉರುಲುಹಾಕು = ನೇಣುಹಾಕು ; ಪಾಶಬೀಸು: ಅವನು ಉರಲುಹಾಕಿಕೊಂಡು ಸತ್ತನು (ರೂಢಿ) ; ಉರುಲುಹಾಕಿ ಕೊಲ್ಲುವವನಿಗೆ ಕೊರಳ ಚಂದ ತೋರಿಸಿದರಂತೆ (ಗಾದೆ). ಉರುಲಾಗು, ಉರುಲು ಆಗು=ನೇಣಾಗು ; ಪಾಶವಾಗು : ಈ ಪಶುಪತಿತ್ವದ ಪಾಶವು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಕೊರಳೊಳಗಿನ ಉರುಲಾದೀತು (ಪ್ರಬಂಧ. ೪೯) ; "ಏನು ಮಾಡಲಿ ಮಿನಾ? ಹಾರುವಲ್ಲಿಗೆ ಮುಳ್ಳು ಓಡುವಲ್ಲಿಗೆ ಉರುಲುಆಗಿದೆಯಲ್ಲಾ" (ಸಾವಿಸ. ೭೯). ಉರುಲಿನಹಗ್ಗ = ನೇಣುಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಗ್ಗ, —ಪಾಶ : ಸಗ್ಗ ಸಗ್ಗಸಗ್ಗವದೋ ಅದು ಉರುಲಿನ ಹಗ್ಗ (ಅರಳು. ೪೧೨-೧೨). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉರುವು; ಮಲ. ತೆಲು. ಉರಿ]

ಉರಿಲಿಂಗ (ನಾ). ಲಿಂಗಾಕಾರವಾದ ಜ್ಯೋತಿ ; ಜ್ಯೋತಿರ್ಲಿಂಗ : ಉರಿಲಿಂಗಂ ದೆಸೆಯಿಂದಮುಂದೊಗೆದುದೋ (ಹಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೪೨) ; ಉರಿಲಿಂಗಮನಾಲಿಂಗಿಸಲುಂ (ಜಗವಿ. ೭-೮೪ ವ) ; ಉರಿಲಿಂಗಂ ನಿಲ್ವವೊಲು ನಿಂದೇಳಱಿ ಪೇಳಱಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೪೩-೨೫ ; 1226) ; ಉರಿಲಿಂಗಂಬೊಲು ಕೋಂಟೆ ಕರಂ ಕಣ್ಗೆ ವಿರಾಜಿಸಿತು (ಜಯಕಾ. ೧-೫೩). [ಉರ್$_2$ + ಲಿಂಗ]

ಉರಿವತ್ತಿ, ಉರಿಬತ್ತಿ (ನಾ). ಉರಿಯುವ ಬತ್ತಿ : "ಅಗ್ನಿಯೊಳು ಕಿಚ್ಚುಗೋಲೊಳುರಿವತ್ತಿಯೊಳು ಪಾವಕಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೩-೬೨). **ಉರಿಬತ್ತಿ** : ಉರಿಬತ್ತಿದಾಸಯ್ಯ ಬಂದ (ರೂಢಿ).

ಉರಿಬತ್ತಿದಾಸಯ್ಯ= ಉರಿಯುವ ಬತ್ತಿಯುಳ್ಳ ದೀಪದ(ಗರುಡ) ಕಂಬವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಬರುವ ದಾಸಯ್ಯ. [ಉರಿ$_1$ + ಬತ್ತಿ]

ಉರಿವನೆ; ಉರಿಮನೆ (ನಾ). ಉರಿಯುವ ಮನೆ : ಕುಂತೀಕುಮಾರರ ಕರೆಸಿ ಕಟ್ಟೇಕಾಂತದಲಿ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಭೂಪಾಲ ಬೆಱಗು ಬಿನ್ನಾಣದಲಿ ಮಕ್ಕಳ ಮರುಳುಮಾಡಿದನೇನ ಹೇಳುವೆನುರಿವ[ಪಾಠಾಂ. ಮ]ನೆಯ ಬೀಡಾರದಲಿ ಬಿಡಿಸಲ್ಕೆ ಮನದಂದ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮-೭೧). **ಉರಿಮನೆ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಉರಿ$_1$ + ಮನೆ]

ಉರಿವರಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉರಿಯಂತೆ ಹರಡು; ಜ್ವಾಲೆಯಂತೆ ವ್ಯಾಪಿಸು: ಅಗುರ್ವುರಿವರಿಯುತ್ತುಮಿರ್ಪಣಿ ಬೃಹದ್ಬಡಬಾನಳನಂತೆ ತೋಱಿ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೯) ; ಉರಿವರಿವ ದಾವಶಿಖಿಯೊಳ್ ಪರಿತಂದೆಱಗುವ ಪತಂಗವಿತತಿಯ ತೆಱದಿಂ (ಜಗವಿ. ೧೩-೯೨) ; ಧಾತುಗೆಟ್ಟುರಿವರಿವ ಬಿಸಿಲೊಳಗೆ ಕಾದ ಬಟ್ಟೆಯ ಹುಡಿಯ ಹರಳೊಳಗೆ ಬಿದ್ದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೩೯). ೨. (ಆಲಂ) ಕೋಪದಿಂದ ಶೇಗು ; ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು : ಉರಿವರಿವಸೆರಸು ತನದೊಳ್ ಪಿರಿದು ಖಳರ್ ಗಳಪುವಂತಿರೆ (ಜಗವಿ. ೧೭-೫೯).

ಉರಿವರಿಯಾಗು = (ಆಲಂ) ಕೋಪದಿಂದ ಜ್ವಲಿಸು, —ಕೆಂಡವಾಗು : ಧವನೆ ನೀ ಮುನ್ನೇನಱಿಯ ಕಣ್ಣಮೊಗಳುರಿಮ[ವ]ರಿಯಾದೊಡೆನ್ನವಯವವು ಕರಗುಂದಿದುವು (ಜೀವಂಚ. ೫-೧೮). [ಉರ್$_2$ + ಪರ್$_2$]

ಉರಿವರಿ$_2$ (ನಾ). ಉರಿ ಹರಡುವುದು. 'ಉರಿವರಿವರಿ' ಪರಾ. [ಉರ್$_2$ + ಪರ್$_3$]

ಉರಿವರಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ಉರಿಯ ದಾಳಿಯನ್ನಿಡು : ಪರಪುಹಿಪರ ಬಿರುದಿನ ಗರಿಮಮುಮರಗುಂ ಕರಗುವ ತೆಱದಿಂದಿರದೆ ಕರಗುವಿನಮುರಿವರಿವರಿದುದು ತೇಜಂ ಪ್ರತಾಪ ಕಾಳಾನಳನಂ (ವೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೬೫-೨೭ ; 1081). [ಉರಿವರ್$_2$ + ಪರ್$_2$]

ಉರಿವಾತು (ನಾ). ಅಸೂಯೆಯ ನುಡಿ ; ಚುಚ್ಚು ಮಾತು : ರೋಷದಲಿ ಹೊಗೆಸುತ್ತಿದುರಿವಾತುಗಳ ಸೂಸಿದರವನಿಪನ ಮೇಲೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೪-೧೯). [ಉರ್$_2$ + ಮಾತು$_1$]

ಉರಿವಿಸಿಲ್, ಉರಿಬಿಸಿಲು (ನಾ). ಉರಿಯಂತೆ ಉಗ್ರವಾದ ಬಿಸಿಲು; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಬಿಸಿಲು : ನೋಳ್ಪವೆಯೆರಡು ಕರಿಕರಿಯಾಗೆ ದೆಸೆಗಾವರಿಸುತಿರಲುರಿವಿಸಿಲೊಳಂತೆಡೆವಿಡದೆ ನಿಂದಿರ್ದ (ಬಸಪು. ೨-೧೩). **ಉರಿಬಿಸಿಲು** : ಹಗಲು ಉರಿಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಬೆಂದು (ಮಣಿಸ. ೭೪) ; ಈ ಉರಿಬಿಸಿಲಿಗೆ ಹೇಗೆ ಹೋಗಲಿ (ರೂಪಸಂ. ೬). [ಉರ್$_1$ + ಬಿಸಿಲ್]

ಉರಿವುರಿ (ನಾ). ಉರಿಯುವ ಉರಿ ; ಧಗಧಗಿಸುವ ಕಿಚ್ಚು ; "ಉರಿಯ ಉರಿ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ) : ನರಗನುರಿಪಿದೊಡೆ ಕರಂಕೆಱಿಸಿದಾತನ ತೇಜದ ಬೀಬಲನನುಕರಿಪುವಾದುವೊಗೆದುರಿವುರಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೩೫). [ಉರ್$_1$ + ಉರ್$_2$]

ಉರಿವೆಳಗು (ನಾ). ಉರಿಯ ಬೆಳಕು ; ಉರಿಯುವ ಬೆಳಕು : ಎತ್ತಿದ ಪಂಜುಗಳುರಿವೆಳಗೆತ್ತಂ ಮಿಸುಗುಪಿನಮೆಳ್ಚಱಿಳ್ಚಱಿನುತ್ತುಂ (ಪೃಷವಿ. ೧೦-೧೨). [ಉರ್$_2$ + ಬೆಳಗು$_2$]

ಉರಿವೊಗು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಹೊಗು ; ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶಮಾಡು : ಮಾನವರ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಕೊಪ್ಪೆನಾಂ ಪತಿಯೊಳುರಿವೊಗ [ಪಾಠಾಂ. ವುಗ] ವೇಳ್ಪುದಲ್ಲದೊಡೆ ವಿಧವೆಯಾಗಿರವೇಳ್ಪುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೭-೧೩). [ಉರ್$_2$ + ಪೊಗು$_1$]

ಉರಿಶಿಂಗಿ 'ಉರಿಸಿಂಗಿ' ನೋ.

ಉರಿಶೀತ (ನಾ). ಚಳಿಜ್ವರ : ಉರಿಶೀತವಾಗಿ ನರಿ ಸತ್ತಿತು (ಗಾದೆ). [ಉರ್$_2$ + ಶೀತ]

ಉರಿಸಿಂಗಿ$_1$, ಉರಿಶಿಂಗಿ (ನಾ). ೧. (ವಿಷವಿಲ್ಲದ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾವು: "ರಾಜಿಲಃ – ಎರಡು ತಲೆ ಉರಿಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ಶಿ]ಂಗಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೫). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿಷದ ಹಾವು: ಉರಿಸಿಂಗಿಗೆ ಗಜಿ ಮೂಡಿದಂದೀ ಖಳ ಪಿರಿದುಗ್ರಕೋಪದಿಂದಾಗ (ಅನಂತ. ೨೪–೯೭). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾದಕ ಮೂಲಿಕೆ: ಭಂಗಿಯ ಭಂಡಿಯಪಿನಿಯ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯುರಿಸಿಂಗಿಯ ಹೊಜೆಯುಮ್ಮತ್ತದ ಪೊಂಗಿದಿಟ್ಟಿಯ ಬೀಜದ ಹೇಱು ನಡೆದವಾಭಂಗನೇಮಿಯ ದಂಡಿನೊಡನೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯–೧೦). ೪. (ಅಲಂ) ಕೋಪಿಷ್ಠನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅವನೊಬ್ಬ ಉರಿಸಿಂಗಿ (ರೂಢಿ). **ಉರಿಶಿಂಗಿ**: ೧. "ಎರಡು ತಲೆಯ ಉರಿಶಿಂಗಿ ಹಾವು" (ಅಮರ. ಟೀಕ). [ಉರಿ$_2$ + ಸಿಂಗಿ]

ಉರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ದಹಿಸು; ಸುಡು: ಉರಿಸುವುದೋ ನರಕದ ಕಡುದುಃಖ (ಆದಿಪು. ೫–೧೩); ಧಗದ್ಧಗೆಂದುರಿಸುಗುಮುಗ್ರಕೋಪಶಿಖಿಯಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೨೩೭); ಬತ್ತಿಯನ್ನು ಉರಿಸಿದೊಡನೆ ಎಣ್ಣೆ ಆವಿಯಾಗಿ . . . ಪರಿವರ್ತಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಒಲೆಯ ಬರ್ನರು ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ (ಆಡುಸೌ. ೧೬). ೨. (ಅಲಂ) ಸಂಕಟಪಡಿಸು; ಸಂತಾಪಗೊಳಿಸು: ಹಡೆದವರು ಆ ರೀತಿಯಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು 'ಉರಿಸು'ತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಸುವಸಂ. ೧೯). [ಉರಿ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಉರಿಹತ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಿಸು, —ತಗುಲಿಸು: ನೀರೊಲೆಗೆ ಉರಿಹತ್ತಿಸು (ರೂಢಿ). ೨. (ಅಲಂ) ರೇಗಿಸು: ಇಲ್ಲದ ಮಾತನಾಡಿ ಉರಿಹತ್ತಿಸಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಉರಿ$_2$ + ಹತ್ತಿಸು$_2$ (< ಪತ್ತಿಸು$_2$)]

ಉರು$_1$ (ನಾ). (ಪಾಠ, ಮಗ್ಗಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು) ಕಂಠಪಾಠ ಮಾಡುವುದು; ಗಟ್ಟಿಮಾಡುವುದು.

ಉರುತೆಗೆ, ಉರುಹಚ್ಚು, ಉರುಹಾಕು, ಉರುಹೊಡೆ = ಕಂಠಪಾಠ ಮಾಡು; ಗಟ್ಟಿಮಾಡು: ನನಗೆ ಅಂಥ ಕೊರಳಿರುತ್ತಿದ್ದರೆ ಉರುತೆಗೆಯುತ್ತಿದ್ದೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೧೮೫); ನನಗೆ ಎರಡನೆಯ ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಉರುಹಚ್ಚುವ ಮಗ್ಗಿಕೋಷ್ಟಕ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ (ಶಾಲೆಮ. ೧೬); ಪುಸ್ತಕದಿಂದ ಉರುಹಾಕಿದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಚನ್ನಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಸುತ್ತೀ (ಮಣ್ಣಮ. ೪೬); ಸಂಜೆ ಮುಂಜಾನೆ ಎಷ್ಟುರುಹಾಕಿದ್ರು . . . ಆಗತಿದ್ದಿಲ್ಲಾ (ತಿಡುಗು. ೨೪); ವ್ಯಾಕರಣಸೂತ್ರ ಉರುಹೊಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದರು (ಜಗದಾ. ೧೬). **ಉರುಹಾಕಿಸು** = ಬಾಯಿಪಾಠ ಮಾಡಿಸು; ಕಂಠಪಾಠಮಾಡಿಸು: ಪ್ರತಿದಿನ ಸಾಯಂಕಾಲ ಅವಳು ಅವನಿಂದ ಉರುಹಾಕಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ರಂಗರೋ. ೧೪). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉರು; ತೆಲು. ರೂವು]

ಉರು$_2$ (ಗು). ೧. ವಿಶೇಷವಾದ; ವಿಸ್ತಾರವಾದ; ಹೆಚ್ಚಿನ: ಅಮ್ಮ ತಪ್ಪೆಕನ್ತಿಯರುರದು ನೋನ್ತು ಸಮಾಧಿಯಿಂದರವರ ಮಕ್ಕಳನಿಮಿತ್ತ . . . ನಿಲಿಸಿದರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೬೫–೧೫; 976); ಸವತಿಯರೆಂಬರಲ್ತೆ ಮುಳಿಸಿಂಗುರುಕಾರ್ದಣಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೦); ಅನುಜರೊಡನಾಡುತಿಹ ಹಿರಿಯನುರು ಸರಸ (ಅಮತಂ. ೧೫). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ; ಅನೋಘವಾದ. 'ಉರುಗಜ್ಜ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉರುಂಡಿಸು 'ಉರುಟಿಸು' ನೋ.

ಉರುಂಬಲೆ, ಉಲುಂಬಲ, ಉಲುಂಬಲೆ (ನಾ). ಮೃತ್ಯು; ಮೃತ್ಯುದೂತ (?): ನಿರಯಾಂಭೋಧಿಯೊಳಲ್ದವಂಗೆ ಸತತಂ ಸಂಜೀವನಂ ಮುಕ್ತಿಸುಂದರಿಗಾಕರ್ಷಣಮಿಂತುರುಂಬಲೆಯ ಸಂಹಾರಕ್ಕಿದೇ ಮಾರಣಂ ದುರಿತೋಚ್ಚಾಟಣ ಮಂತ್ರಮಾಗಿ ಬಳೆಕೊಂದೇ ನಿನ್ನ ಪಂಚಾಕ್ಷರೀ ವರ ಮಂತ್ರಂ ಬಹುಮಂತ್ರವಾದುದಿಳೆಯೊಳ್ ಶ್ರೀಪಾರ್ವತೀವಲ್ಲಭಾ (ಪಾವಶ. ೪೮). **ಉಲುಂಬಲ**: ಅನಿತಕ್ಕುಲುಂಬಲ ಮೊದಲಾದ ಮೃತ್ಯುಗಳು ತನತನಗೆ ಹೇವರಿಸಿ . . . ಬಂಧೆವೆ ನಾವು (ವೀಶೈಪು. ೨–೭–೪೯). **ಉಲುಂಬಲೆ**: ನಿನ್ನಯ ಜನ್ನದೋಗರಕೆ ಬಾಯೊಜತರ್ಗೆ ವಿಪತ್ತು ತೋರ್ಕೆಯೀ ಜನ್ನಿಗನಪ್ಪವಂಗಿರದೆ ಸಾರ್ಗೆಯುಲುಂಬಲೆಯೆಂದನಾಕ್ಷಣಂ (ವೀರವಿ. ೧೦–೨೦). [?]

ಉರುಂಬು 'ಉಱುಂಬು' ನೋ.

ಉರುಕು$_1$ 'ಉರ್ಕು$_1$' ನೋ.

ಉರುಕು$_2$ 'ಉಱುಕು' ನೋ.

ಉರುಕುಗೊಳ್ 'ಉಱುಕುಗೊಳ್' ನೋ.

ಉರುಕುಗೊಳಿಸು 'ಉಱುಕುಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಉರುಗಜ್ಜ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕೆಲಸ: ತನಯನನಿಂದು ಮನ್ನಿಸಿ ತನಗುರುಗಜ್ಜ [ಮೆನೆ] ಪಾಕಶಾಸನನರ್ಧಾಸನಮೇಱಿಸಿ ನೀಱೆ ಱಿಸಿ ಮನುಜಂಗಂ ಮಾನ್ಯಪದವಿಯಂ ಮಾಡಿದನೇ (ಗದಾಯು. ೩–೪೦). [ಉರು$_2$ + ಕಜ್ಜ$_1$]

ಉರುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಓರೆಗಣ್ಣು; ಸೊಟ್ಟಗಣ್ಣು: ಅಳಿಗಣ್ಗೊ ಪೊಸನೀಲಿಗಣ್ಗೊ ಪೆರೆಗಣ್ಗೊ . . . ದುರ್ಮಾರ್ಗಂಸದುರುಗಣ್ಗೊ ಮೈಲಿಗೆಗಣ್ಗೊ ವಾತದಿಂ ಬಲಿದ ಕಣ್ಗೊ (ಮಹಾವಿ. ೭–೫೧). [< ಉರುಗು (< ಉಱುಗು$_2$) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಉರುಗಲಿ (ನಾ). ಮಹಾಶೂರ; ತುಂಬ ಶೂರ: ಅಳಿಗಲಿಗಳುವುರುಗಲಿಗಳೆಲ್ಲರ ಭೀಮನುಳಿಯದೆ ನೆಲಕಿಕ್ಕಿದನು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೫–೭೫). [ಉರು$_2$ + ಕಲಿ$_2$]

ಉರುಗು 'ಉಱುಗು$_2$' ನೋ.

ಉರುಗುಬಾಯಿ (ನಾ). ಸೊಟ್ಟಬಾಯಿ (ದಕ.ಕ).
[ಉರುಗು (< ಉಱುಗು$_2$) + ಬಾಯಿ$_1$ (< ಬಾಯ್)]

ಉರುಗುರ (ನಾ). "ಅಮೇಧ್ಯ; ಮಲ" (ಜೀವಸಂ. ಕೋಶ): ಈಗಳೆ ಗೃಹಕ್ಕೆ ನೀಂ ಪೋಘಾಗಳ್ ಬೀಟ್ಟುರ್ಕುಮುರುಗುರಂ [ಪಾಠಾಂ. ಊರಗೂಥಂ] ನಿನ್ನ ಶಿರೋಭಾಗದೊಳದು ದಿಟಮಾಡೊಡನಾಗಳಮಂ ನಂಬು (ಜೀವಸಂ. ೧೩೩–೨೯ ವ). [?. Pತಮಿ. ಉರ = ಗೊಬ್ಬರ]

ಉರುಟಣೆ, ಉರಟಣೆ, ಉರಟಾಣೆ, ಊಟಣಿ, ಊಟಣೆ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ವಧೂವರರು ಹೂವಿನ ಚೆಂಡು, ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಪರಸ್ಪರ ಉರುಳಿಸುತ್ತಾ ಆಡುವ ಆಟ: ಉರುಟಣೆ ಆರತಿಗಳಾದವು. ರಾತ್ರಿ ಭೋಜನವೂ ಆಯಿತು (ಕಥವಿ. II, ೪); ಉರುಟಣೆ ಉಯ್ಯಾಲೆಗಳ ಹಾರಾಟದಲ್ಲಿ . . . ಮದುವೆಯ ಮೂರು ದಿವಸಗಳು ಬೆಳಗಿನ ಜಾವದ ಮೂರು ಕನಸಿನಷ್ಟು ಹಗುರವಾಗಿ ಕಳೆದು ಹೋಗಿದ್ದುವು (ಬಾಡಿಬ. ೮೨); ನಾಗಮ್ಮ ಸಾತೂವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅವಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಉರುಟಣೆ . . . ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಪಾಠಮಾಡಿಸಿದರು (ಕಾಯಕ. ೧೫). ೨. ವಧೂವರರು ಪರಸ್ಪರ ಅರಿಸಿನ ಕುಂಕುಮಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚಿ ಹೆಸರು ಹೇಳುವ ವಿನೋದ; "ಮದುವೆಯ ದಿನಗಳ ಅರಿಸಿನೆಣ್ಣೆ" (ಕರಾ). **ಉರಟಣೆ**: ೧. ಮುತ್ತೈದೆಯರು ಹಸೆ ಉರಟಣೆ ಮಂಗಳಾರತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ . . . ಸಂತೋಷಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೩೩–೬). **ಉರಟಾಣೆ**: ೧. ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣಗೆ ಮಾಡಿದ ಉರಟಾಣೆ (ವಾದಿಕೀ. I, ೧೪೪). **ಊಟಣಿ**: ೨. ಲಗ್ನದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರಿಗೆ ಊಟಣಿ, ಅಡಿಕೆ ಅಡಗಿಸೋಣ ವಧುವನ್ನು ಅಡಗಿಸಿ ಇಡೋಣ ಮುಂತಾದ ವಿನೋದಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗೆ. ೮೧); ನಾನು ದಮಯಂತಿಯ ಊಟಣಿಯ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿರುವೆನು (ನಲದ. ೫೦). **ಊಟಣೆ**: ೧. ಮಾಧವ ಮದುವೆಯ ಕೈಕೊಳಲಮರರು ಮೋದ ಪೂಮುಳಿಗರೆಯೆ ಊಟಣೆಯೊಳು ವಿಶ್ವ ನಾಟಕನುಸತಿಯರಿಗೆ ನೀಟಾದ ರೂಪವ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ತೋರಿ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೧೧೨).

ಉರುಟಣೆಹಾಡು, ಊಟಣೆಹಾಡು = ಉರುಟಣೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಡುವ ಹಾಡು : ಒಂದು ಉರುಟಣೆಹಾಡು ಹೇಳು (ರೂಢಿ) ; ಮದುವೆಯ ಉರುಟಣೆಹಾಡು ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ) ; ಕೆಲರಸಿಕರಮಣಿಯರು ಮರೆತಿರುವ ಊಟಣೆಹಾಡುಗಳನ್ನು ಭೂಮುದ ಪದಗಳನ್ನು ನೆನಪುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದರ ಸಲುವಾಗಿ (ದೇಯೂಸಿ. ೧೫೨).
[ಉರುಟ್ಟು₂ + -ಅಣ್ಣೆ₄]

ಉರುಟಾಟ, ಉರುಡಾಟ (ನಾ). ಹೋರಾಟ; ಪ್ರತಿಭಟನೆ : ಒಡೆಯರೊಳುರುಟಾಟವಿದಾವೆಡೆಗಂ ಲೇಸಲ್ಲದೆಂದು ಪೇೞ್ದಟ್ಟುವಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೧-೧೨೧) ; ಹುಲಿಯ ಉರುಟಾಟದಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಂಪಣ್ಣನಿಗೂ ಗಾಯವಾಗಿತ್ತು (ತ್ಯಾಗಮ. ೩೮). **ಉರುಡಾಟ** : ಹುಲಿಯೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀನಿವಾಸಯ್ಯ ಉರುಡಾಟವಾಡುತ್ತಿರಲು ಹುಲಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಿತು (ತ್ಯಾಗಮ. ೩೭).
[ಉರುಟ್ಟು₂ + ಆಟ]

ಉರುಟಾಣಿ₁ (ನಾ). ಉಂಡೆ ; ಗುಂಡಾದ ಮುದ್ದೆ : ಎವೆಗಳು ಬಿಳೀಸಾಸುವೆಗಳು ಇವಷ್ಟನ್ನೂ ಹುಡಿಮಾಡಿ ಆ ಚೂರ್ಣದಿಂದ ಉರುಟಾಣಿಯಂ ಮಾಡಿ (ಕೃವಾಶಾ. ೧೦೦).
[ಉರುಟು + ಅಣ್ಣೆ (< ಅಱ್ಱಿ₂)]

ಉರುಟಾಣಿ₂ (ನಾ). ಮರದ ದಿಮ್ಮಿಗಳನ್ನು ಉರುಳಿಸಲು ಅಡಿಗೆ ಕೊಡುವ ತುಂಡು, —ಸರಬು (ಕ). [ಉರುಟ್ಟು₂ + ಅಣ್ಣೆ₃]

ಉರುಟಿಸು, ಉರುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗೋಲಿಯ ಹಾಗೆ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಉರುಳಿಸು ; ಬೀಳಿಸು : ಬೆಕ್ಕು ಹಾಲಿನ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಉರುಟಿಸಿಬಿಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ). **ಉರುಡಿಸು** : (ಕ).
[ಉರುಟ್ಟು₂ + -ಇಸು₃]

ಉರುಟ್ಟು₁ (ಕ್ರಿ). ಅತಿಕ್ರಮಿಸು ; ಮೀರಿ ನಡೆ : "ಉರುಟು – ಅತಿಕ್ರಮಣೇ" (ಶಮುಧಾ). [?]

ಉರುಟ್ಟು₂, ಉರುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು : ಚೊಂಬು ಉರುಟಶಬ್ದಮಾಡಿತು (ಬಾಳಹೊ. ೩೧). ೨. ಉರುಳಿಸು ; ತಲೆ ಕೆಳಗುಮಾಡು (ಕ). **ಉರುಡು** : ೧. ಕಾಲು ತಪ್ಪಿ ಉರುಡಿ ದಿವಾಸುಂದರಿಯ ಪದತಲದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದನು (ದೇವೀಚೌ. ೧೫೧).

ಉರುಟಕೊಳ್ = ಉರುಡಿಕೊ ; ಮಲಗಿಕೊ : ಹಾಗೇ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಉರುಟಕೊಂಡಿರಲಿ (ಪಂಯಾತ್ರ. ೨೫). ಉರುಡುಹಾಕು = ಉರುಡಿಸು ; ನೆಲದಮೇಲೆ ಮಲಗಿಸು : ತಿಂಗಳ ಕೂಸನ್ನು ಆರುವೆಯ ಮೇಲೆ ಉರುಡುಹಾಕಿಕೊಂಡು ಆಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಮಲೆಮ. ೯೯).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉರುಟ್ಟು]

ಉರುಟ್ಟು₃ (ನಾ). ೧. ದುಂಡು ; ಗುಂಡಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಮೈತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ : "ವೃತ್ತತೆಯತಿಕ್ರಮಣದಲ್ಲಿ ಅಱುಯುರು[ಪಾಠಾಂ.ರ]ಟನಿರ್ಘದಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೧) ; ಉರುಟು ಕದಳಿಯ ಕಂಬದಂತೆ ವರ್ತುಳವಾದ ಹರಿಯ ಪೀವರ ತೊಡೆಗಳಂ ಕಂಡೆ ಕನಸಿನಲಿ (ವಾದಿಕೀ. ೧-೧೧೨-೫) ; ನಿರುಪಮ ಜಾನುದ್ವಯಗಳ ಪೋಲ್ವ ಉರುಟು ಕದಳಿಮರ (ಕುಚೇಲೋ. ೫೯) ; ಉರುಟಾದದ್ದು ಉರುಳದೇ ಇರದು (ಗಾದೆ). ೨. ಕೈಬೆರಳಿನ ಅಥವಾ ಕಾಲಿನ ಉಂಗುರ : "ಅಂಗುಲೀಯಕಂ . . . ಉರುಟು" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೧೭೪) ; ಕಾಲಿಗೆ ಜತೆ ಉರುಟುಮಾಡಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉರುಟ್ಟು ; ತುಳು. ಉರುಂಟು]

ಉರುಟ್ಟು₄ (ಗು). ಒರಟಾದ ; ನಯವಲ್ಲದ ; "ನಾಜೂಕಲ್ಲದ ; ಸೊಕ್ಕಿನ ; ಹುಂಬ" (ಜಾನಕೋ. ೨೧) : ನೂಲು ತೀರ ಉರುಟಾಗಿ, ಅವು ತೀರ ಬಡವರ ಆರಿವೆಗಳ ಹಾಗೆ ತೋರಹತ್ತಿದವು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೩೮) ; ಇವನ ಮೈಕಟ್ಟು ಉರುಟೂ ಅಸಹ್ಯವೂ ಇತ್ತು (ಇಂಗ್ಲಇ. ೧೧೦) ; ಅದು ದೇಶೀ – ದಪ್ಪಾದ ಉರುಟು ಕಾಗದದಲ್ಲಿ ತೆಗೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು (ಇಂದುಮು. ೧೪) ; ಕಡಮೆ ಬೆಲೆಯ ಉರುಟುಧೋತರಕೊಂಡು ಉಡಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಾಗ ಅವನಿಗೆ ನಗೆ ಬಂದಿತು (ಇಪ್ಪಕ. ೩೫೫). 'ಒಱಟು' ಪರಾ. [< ಒಱಂಟು]

ಉರುಟ್ಟು₅ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವಂತಹ ಗೀತಕ್ರಮ: ನಸುನಗೆ ವದನದಲ್ಲಿ ಮಿಸುಗಲಾ ಯಿಂಗಿತಂಗಂಡುರುಟು ಸುಳುಹು ಪೇರಣಿ ಸಂಚುಗಳನು ತೋಱಿ (ಪಾಸೋಪು. ೧-೪೮) ; ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಸ್ವರ ಪ್ರಸ್ತಾರಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯೋ ಎನ್ನುವಹಾಗಿದ್ದ ಆ ಉರುಟುಗಳು ಅವರನ್ನು ಬೆರಗುಗೊಳಿಸಿದುವು (ರೂಪಸ. ೫೦). [?]

ಉರುಟುಮುಖ (ನಾ). ದುಂಡಾದ ಮುಖ ; ಗುಂಡು ಮುಖ : ಏನೋ ನಮ್ಮ ಅಪ್ಪ ತಿಳಿಯದೆ ನಿಮ್ಮ ಉರುಟುಮುಖ ಕಂಡು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಸಿದರು (ಕಾವೇರಿ. ೬೬). [ಉರುಟ್ಟು₃ + ಮುಖ]

ಉರುಡಾಟ 'ಉರುಟಾಟ' ನೋ.

ಉರುಡಾಡು (ಕ್ರಿ). ಎದುರುಬೀಳು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು : ನೀನಿರ್ಪಿರವುಂ ಪರಿಭಾವಿಪೊಡೊಡೆಯರೊಳಿರದುರುಡಾಡುವ ಪಾಂಗಿದಲ್ತೆ (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೯೭). [ಉರುಡು (< ಉರುಟ್ಟು₂) + ಆಡು₁]

ಉರುಡಿಸು 'ಉರುಟಿಸು' ನೋ.

ಉರುಡು 'ಉರುಟ್ಟು₂' ನೋ.

ಉರುಣೆ (ನಾ). ಉಂಡೆ ; ಉರುಳಿ. 'ಉರುಣೆಗೆಯ್' ಪರಾ.
[< ಉರುಳಿ]

ಉರುಣೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಉಂಡೆಮಾಡು ; ಉರುಳಿಯಾಗಿಸು ; ಗುಳಿಗೆ ಮಾಡು : ಎನ್ನ ಘುಟಿಕೆಯಂ ತಳುವದೀವುದೆನಲ್ಕೆ ಕೌಂಕುಳ ಮಲಿನದೆಗೆದುರುಣೆಗೆಯ್ದು ಕುಡಲಂತದು ನೆಲೆಯಿನಾ ಘುಟಿಕೆಯಿಂ ಪತ್ತುಗುಣವಧಿಕದಿಂ ಲಲಿತಮಾಗಿರೆ ಕಂಡು (ಪಾಸೋಪು. ೭-೮೧).
[ಉರುಣೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಉರುತಲ್ಪ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮಂಚ, —ಹಾಸಿಗೆ : ಪರಿವ್ರಾಜಕನು ದೀಕ್ಷಿತ ತನ್ನ ಕೈಕೊಂಡ ನರರಿಗೆ ನಿಜಮಾರ್ಗವನು ವಿರಚಿಸಿ ಮರಣವಾಗಲು ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪದೊಳುರುತಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟಿದನು (ವರ್ಧಚ. ೩-೪೩).
[ಉರು₂ + ತಲ್ಪ (= ತಲ್ಪ)]

ಉರುತ್ವ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ; ಅತಿಶಯತೆ : "ಅಣಿಮಮೆಂಬುದಣುತ್ವಂ ವರಿಮಮುರುತ್ವಂ ಕ್ರಶಿಮಂ ವರಕೃಶತೆ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೫-೨೮).
[ಸಂ.]

ಉರುಪ, ಉರುಪು (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಂಗಿ : ಗಿರಿಯೊಲಾಡುವನೊಮ್ಮೆ ಮುಗಿಲೊಲಾಡುವನೊಮ್ಮೆ ಸರಿತದೋಱುವನು ಡೊಂಕಹನು ಉರುಪ ನೇರಗಳ ಚಕ್ಕಡಿ ಚಿಂತು ಮೊದಲಾದ ಪರಿಪರಿ ನಾಟ್ಯದೋಱಿದನು (ಭರಚ. ೭೪-೯೧). **ಉರುಪು** : ಸಂಗೀತ ವಾದ್ಯ ಶ್ರುತಿಯ ಕೇಣಿಕೊಂಡುರುಪು ತಿರುಪಭಿನವಕಳಾಸ ಪ್ರಮಾಣದ ಸುನ್ನತ್ತದಿಂ ಮೆಚ್ಚಿಸಿದಳಚ್ಯುತನನಚ್ಚರಿಯರಚ್ಚರಿಯೆನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೧೫).
[?]

ಉರುಪಾಪ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಪಾಪ : ಲೋಕದುರುಪಾಪವಂ ಹೊತ್ತ ಕುರಿಮರಿಯಂತೆ ಗಿಡುಗಗಳ ನಡುವೆ ತೊಡರಿದ ಕಪೋತಕದಂತೆ (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. ೩-೧೮).
[ಉರು₂ + ಪಾಪ₁]

ಉರುಪಾರ (ನಾ). ದೂರದ ತೀರ : ಪರಮಗುಣಪರೀತ ಕಾವ್ಯರತ್ನಾಕರದುರುಪಾರಮನೆಯ್ದುಗುಂ ಮಹಾತ್ಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೩೦).
[ಉರು₂ + ಪಾರ]

ಉರುಪು₁ 'ಉರಿಪು₁' ನೋ.
ಉರುಪು₂ 'ಉರಿಪು₂' ನೋ.
ಉರುಬು₁ 'ಉಱುಂಬು₁' ನೋ.
ಉರುಬು₂ 'ಉಱುಬು₂' ನೋ.
ಉರುಬೂಕ (ನಾ). "ಹರಳುಗಿಡ" (ಅಮರ. ಟೀಕ). [ಸಂ.]
ಉರುಬೆ 'ಉಱುಬೆ' ನೋ.
ಉರುಬೇಗ (ನಾ). ಬಹಳವಾದ ವೇಗ; ತೀವ್ರವೇಗ: ಕಲಿ ಜಟಾಯು ಬಿರುಗಾಳಿಯುರುಬೇಗದಿಂ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಮುಂಚುವ ವಿಮಾನಮಂ ಮುಸಲ ಸಮಪದ ಗದಾಘಾತದಿಂದಪ್ಪಳಿಸಿದನ್ (ಶ್ರೀರಾ ಮಾ. ೨೪೮-೫೪೫). [ಉರ್ರು₂ + ಬೇಗ]
ಉರುಮತಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠಬುದ್ಧಿ; ಸುಜ್ಞಾನ: ವರ ಕವಿರಾಜರೆಲ್ಲರನು ಮರಳಿ ಮರಳಿ ಕೊಂಡಾಡುವೆನವರೆನಗುರುಮತಿಯನು ಕೊಡಲೆಂದು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೨-೧೮). [ಉರ್ರು₂ + ಮತಿ₁]
ಉರುಮಾರಿ 'ಉರಿಮಾರಿ' ನೋ.
ಉರುಮು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಮುತ್ತು; ಉರವಣಿಸು: ಉರುಮುತೋರೋರ್ವರಿಗೆ ಸತ್ವಾದ್ವಿರಸದೊಳು ಪಿಂದೊತ್ತಿ ತಿರ್ರನೆ ತಿರುಹುತ (ಜಿನಭಾ. ೭೫-೫೭); ಶನಿಗಳು ನೆಮ್ಮದಿಯಾಗಿ ಚಿಂತೆ ಮಾಡ್ಲಿಕ್ಕೂ ಬಿಡೋದಿಲ್ಲ ಹೀಗೆ ಉರುಮಿಕೊಂಡು ನಾಡೋಡಿಯವರು ಧಡಧಡನೆ ಹೋಗಿ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದು (ಕಾಬರುಷ. ೨೪).
[< ಉಱುಂಬು₁. / ತೆಲು. ಉರುಮು]
ಉರುಮೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳವಾದ್ಯ: ಉರುಮೆ ನುಣ್ದನಿಗಾಣಿಸೆ (ರೇವಣ. ೩೧-೫೫); ವೇಣು ಡಿಂಡಿಮ ಬುರುಗು ತಾಳ ಚೆಂಗುಂಪ್ರವಾಂಗಂ ತೆತ್ತಿಯುರುಮೆಗಳನು (ಪ್ರಭುಪು. ೪-೯೮); ಕಿನ್ನರಿ ವುರುಮೆ ಮದ್ದಳೆ ತಾಳ (ಯಾದವ. ೧೧-೪೪). [?]
ಉರುಲ್ 'ಉರಿಲ್' ನೋ.
ಉರುಲು₁ 'ಉರಿಲ್' ನೋ.
ಉರುಲು₂ 'ಉರುವಲು' ನೋ.
ಉರುಲುವಲೆ 'ಉರುಳ್ವಲೆ' ನೋ.
ಉರುಲೊಡ್ಡು, ಉರುಳೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಪಾಶವನ್ನು ಒಡ್ಡು; ಜೀರು (ಸರ) ಗುಣಿಕೆ ಹಗ್ಗ ಹಾಕು: ತ್ರೋಮಿಕ್ಕುತುರುಗಂಡಿಗುರುಲೊಡ್ಡುತೆ (ಪರಶು. ೨೧-೩೦). **ಉರುಳೊಡ್ಡು**: ಉರುಳೊಡ್ಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದೇ ಕಮರಿಯ ಕಡೆಗೆ ಬಂದೆ (ಕುಡಿಕೂ. ೧೭೨).
[ಉರುಲ್ (< ಉರಿಲ್) + ಒಡ್ಡು₁]
ಉರುಲ್ಗೊಲೆ, ಉರುಳ್ಗೊನೆ (ನಾ). ಜೀರು (ಸರ) ಗುಣಿಕೆಯುಳ್ಳ ಹಗ್ಗದ ಕಟ್ಟು: ಖಗಮೃಗವ್ರಾತಮಂ ಪಾತಮಂ ಮಾಡಿದರ್ ಕೂಡೆ ಕೂಡೆ ಸಿಡಿಗುಂಡು ಬಡಿಕೋಲ್ಗಳುಱುಬೆಯಿಂದಿಱುಬೆಯಿಂದಿಡುಗವಣೆ ನೇಣುರುಲ್ಗೊಲೆಗಳಿಂ ಬಲೆಗಳಿಂ ಜಡಿದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೪೭). **ಉರುಳ್ಗೊನೆ**: ಕೊನೆವಾಳೆ ಕುಸುಮಮಂಜರಿ ಮುಖ್ಯಶಾಲಿಯ ಕೊನೆಗಳನಗಿವ ಕೀರಗಳು ಕೊನೆಗಣ್ಣ ಪಾಮರಿಯರ ದಿಟ್ಟಗಣ್ಣುರುಳ್ಗೊನೆಯೆಂದು ಕೊನೆಗೆ ಪಾಱಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨-೪೪).
[ಉರುಲ್ (< ಉರಿಲ್) + ಗೊಲೆ₂]
ಉರುವಣಿ 'ಉರವಣಿ' ನೋ.
ಉರುವಣಿಗೆ 'ಉರವಣಿಗೆ₂' ನೋ.
ಉರುವಣಿಸು 'ಉರವಣಿಸು' ನೋ.
ಉರುವಣೆ 'ಉರವಣೆ' ನೋ.
ಉರುವಲ 'ಉರುವಲು' ನೋ.

ಉರುವಲಮನೆ (ನಾ). ೧. ಉರಿಯ ಮನೆ: ಇದು ಉರುವಲ ಮನೆ. ಮೂಸಿ ನೋಡಿದರೆ ಕೊಬ್ಬು, ತುಪ್ಪ, ಅರಗು ಇವು ಬೆರೆತಿರುವುದರ ವಾಸನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಬೇಗ ಹೊತ್ತಿಕೊಳ್ಳಲೆಂದು ನಾರು ಸಜ್ಜರಸಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ . . . ಎಂದನು (ವಚಭಾ. ೩೨). ೨. ಸೌದೆ ಇಡುವ ಮನೆ, —ಕೋಣೆ.
[ಉರುವಲ (< ಉರುವಲು) + ಮನೆ]
ಉರುವಲು, ಉರವಲ, ಉರುಲ್ಲು₂, ಉರುವಲ (ನಾ). ಸೌದೆ; ಇಂಧನ; ಕಟ್ಟಿಗೆ: ಇಮಾರತಿನ ಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನೂ ಉರುವಲನ್ನೂ ತೆಕ್ಕೊಳ್ಳುವರು (ಕಥಾಗೆ. ೨೩); ಹೆಣಪಾದೆವು ಹೆಂಡದಲ್ಲಿ ಉರುವಲು ಬಾಳ್ಕೊಂಡದಲ್ಲಿ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೭೨-೭); ಕದ್ರಾದಿಂದ ಕಾರವಾರಕ್ಕೆ ಉರುವಲಿನ ಹಾಗೂ ಇಮಾರತಿನ ಕಟ್ಟಿಗೆಗಳು ಜಲಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹೋಗುತ್ತವೆ (ಕಾರವಾ. ೧೮). **ಉರವಲ**: "ಸಮಿಧ್—ಒಣಗಿದ ಕಟ್ಟಿಗೆ, ಉರವಲ" (ಗಂಗಾಮು. ೩೨೩). **ಉರುಲು**₂: "ಉರುವಲು, ಕಟ್ಟಿಗೆ" (ಜಾನಕೋ. ೨೧). **ಉರುವಲ**: ಉರುವಲ ಹಾಕದಿದ್ದರೆ ಬೆಂಕಿ ಆರಿಹೋಗುತ್ತದೆ. ಉಳಿದ ಮರಗಳು ಉರುವಲಕ್ಕೆಂದು ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತವೆ (ಕಪಪು. ೭-೧೪). [ಉರುವು₁ (< ಉರಿಪು₁) + -ಅಲು (< -ಅಲ್₂)]
ಉರುವಾರು (ಕ್ರಿ). ಚಾಚು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಳಿ (?): ತುರಗ ಕರಿಗಳು ಕರಭಯುಳಗನನೇಜಿ ಪುರದ ಬೀದಿಯೊಳು ಸಂದಣಿಸಿ ಉರುವಾರಿ ಗುಡಿಸಲೆಂದೆಯ್ದಿ ತಿರುಗುವುದೊಂದಿರವ ನಿನ್ನೇನೆನ್ನಬಹುದು (ಅನಂಚ. ೧-೧೬೮).
[?]
ಉರುವಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗ್ರಾಮದ ಹೆಸರು: ಉರುವಿಗೆ ಗ್ರಾಮ (ಕಇ. II, ೩-೩೪ ; 693). [?]
ಉರುವು₁ 'ಉರಿಪು₁' ನೋ.
ಉರುವು₂ 'ಉರಿಪು₂' ನೋ.
ಉರುಶು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂವತ್ಸರದ ಹೆಸರು; ವಿಷು: ಶಾಲಿವಾಹನ ಶಕ ವರುಷ ೧೪೪೩ನೆಯ ಉರುಶು ಸಂವತ್ಸರದ ವಯಿಶಾಖ (ಕಇಅ. ೭೨-೯-೨ ; 1521). [< ಸಂ. ವೃಷ]
ಉರುಸತ್ವ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಉರುಸತ್ವನ್ನಕ್ಷಿಸೇನಪ್ರವರ ಮುನಿವರನ್ನೇವಲೋಕಕ್ಕೆ ಸನ್ನಾನ್ (ಎಕ. II, ೮೮-೪ ; 700). [ಉರ್ರು₂ + ಸತ್ವ]
ಉರುಸರ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಧ್ವನಿ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು: ಆತನುರುಸರದಿನಿನಿಸಾಕೂತಮನಾಂ ಜಡನೆನಱಿದೆನೆಂದೊಡೆ ನೀತಿಖ್ಯಾತರಿರಗಾಧಬೋಧ ಸಮೇತರಿರಱಿವವರಿನಿತನಱಿಯಲೆವೇಡಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೭೦).
[ಉರ್ರು₂ + ಸರ₃]
ಉರುಸು, ಉರಸು (ನಾ). ಮಹಮ್ಮದೀಯ ಸಾಧುಗಳ ಪುಣ್ಯತಿಥಿ; ಅಂದು ನಡೆಸುವ ಜಾತ್ರೆ; "ಮುಸಲ್ಮಾನದೇವರ ಮಹೋತ್ಸವ" (ಜಾನಕೋ. ೨೧): ವರುಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಆಗುವ ಉರುಸಿಗೆ ಸುತ್ತಲಿನ ಹಳ್ಳಿಯ ಜನರು ಬಂದು ಹೋಗುವುದುಂಟು (ಹಬ್ಬಬ. ೩೯); ಆಗ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಉರುಸುಗಳು ಮುಗಿಯುವ . . . ಕಾಲವಾದ್ದರಿಂದ (ದೇವಅ. ೩೧). **ಉರಸು**: ಹವಣೂರಿಗೆ ಹೊಂಟದೇವ್ರಿ, ಸ್ವಾಮಿ. ಉರಸು. ಕುಸ್ತಿ ಮಾಡಾಕೆ (ಎಳಕ. ೧೫). [←ಅರ. ಹಿಂ. ಉರುಸ್. ಮರಾ. ಉರೂಸ್]
ಉರುಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸೊಪ್ಪು: ಕಸಗಸಿಯುಗಸಿನುಗ್ಗಿ ಸೊಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಕೋಳಿಕಾಲಿನ ಸೊಪ್ಪು ಗೋಜಿಹ್ವ ಶಾನಕಾವಾಲ ಖರಕರ್ಣ ದುರುಸೊಪ್ಪುವಂ ಭೂಛತ್ರಮುಂ ದಿಟ್ಟನಾ ಗುರುವರಂ (ಮಹಾವಿ. ೧೧-೩೫). [ಉರ್ರು₂ + ಸೊಪ್ಪು₃]
ಉರುಹು 'ಉರಿಪು₁' ನೋ.

ಉರುಳ್$_1$, ಉರುಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ದುಂಡಾದ ವಸ್ತು ನೆಲದಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುವಂತೆ ಚಲಿಸು; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು; ಹೊರಳಾಡು: "ಉರುಳ್ – ನಿಮ್ನಪತನೇ" (ಶಮದ್ಧಾ); ಅವರ್ಗಳನಿಬರುಂ ಪೆಜಿಗಣ್ಗುರುಳ್ದು ಬಿಟಿಕ್ಕೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೬–೭); ಬೀರರೆರ್ದೆವಟ್ಟುಗಳ್ ತೊಟ್ಟನೆ ಬಿರಿಯೆ ಸುರುಳ್ದು ತೆರಳ್ದು ಪರೆದೋಡೆ (ವರ್ಧಪು. ೩–೪೩ ವ); ಪೀತಾಂಬರ ತಲ್ಪದೊಳುರುಳ್ವಿಳಿಯನನೆತ್ತುವ ಭಾಗ್ಯಂ ಮುನ್ನಂ ನೋನದರ್ಗುಂಟೇ (ಜಯಕಾ. ೨–೩೬); ಗಿರಿಯತ್ತಣಿಂ ಕಲ್ಲುರುಳ್ದುದು (ಶಬ್ದಾನು. ೨೨೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಬೀಳು; ನಾಶವಾಗು; ಸಾಯಿ: ಸಂಸ್ಕೃತಿವಾರ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಬಿರ್ದುರುಳದೆ ವೀರವೃತ್ತಿಯನೆ ಪಾಟಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨–೫೦); ಧರೆಯೊಳ್ ಮೇಣ್ ಪುಟ್ಟಿ ಪುಟ್ಟುತ್ತುರುಳ್ವ ನರರ ಮೇಲುರ್ಬಿ ಕಬ್ಬಂಗಳಂ ಬಿತ್ತರಿಸುತ್ತುಂ... ಕಬ್ಬಿಗರ್ ಕೆಟ್ಟುಪೋದರ್ (ರಾಜಶೇ. ೧–೧೯). **ಉರುಳು**$_1$: ೧. ಭಗದತ್ತನುರುಳಿದನು ಗಜದಿಂದ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ದ್ರೋ. ೩–೭೬); ಉರುಳುವಂಬಕ ವಾರಿಬಿಂದುವ ಬೆರಳಕೊನೆಯಲಿ ಮಿಡಿದು (ತೊರರಾ. ೨–೨–೧೧); ಉರುಳುವ ನರಳುವ ತೆರಳುವ ಹೊರಳುವ ಬೆರಳ ಕಚ್ಚುವ ಬೇಡಿಕೊಳ್ವ (ಕಂಸವಿ. ೧೫–೫೦); ಉದ್ದು ಉರುಳಿದರೆ ಹೆದ್ದಾರಿ ದಾಟೀತೇ (ಗಾದೆ). ೨. ಧರಣಿಪತಿಗಳು ಹತ್ತುಸಾವಿರವುರುಳಿತಾ ದಿವಸದಲಿ ಹಿಂದಣ ಕೊಜತೆಯುಳಿಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಕೊಂದನು ಹತ್ತುಸಾವಿರವ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ಭೀ. ೯–೨೧).

ಉರುಳಾಡು = ಅತ್ತಿತ್ತ ಹೊರಳು; ಸುತ್ತು: ಅವನು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಉರುಳಾಡಹತ್ತಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೧೬); ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಗಿಂದ ಹೀಗೆ ಉರುಳಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ (ಆಲಹೂ. ೪೩). **ಉರುಳೆಗಡಿ** = ಉರುಳಿ ಹೋಗುವಂತೆ ಕಡಿ, —ಕತ್ತರಿಸು: ಉರುಳೆಗಡಿದನು ಪಾರ್ಥನಶ್ವತ್ಥಾಮನಂಬುಗಳ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ವಿ. ೯–೪೨); ಪರಬಲದ ಮೋಹರದ ಸನ್ನಾಹವನು . . . ಶಿಶುಪಾಲ ಉರುಳೆ[ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಗಡಿದನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೮೦–೨೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉರುಳ್; ತುಳು. ಉರುಂಟು; ಕೊಡ. ಉರಿಡ್ ಉರಿಟ್; ತೆಲು. ಉರಲು, ಉರ್ಲು]

ಉರುಳ್$_2$ 'ಉರಿಲ್' ನೋ.

ಉರುಳಾಣಿ (ನಾ). ಮರದ ದಿಮ್ಮಿಗಳನ್ನು ಉರುಳಿಸಲು ಅಡಿಗೆ ಕೊಡುವ ತುಂಡು, —ಸರಬು (ಕ). [ಉರುಳು + ಆಣಿ]

ಉರುಳಿ$_1$, ಉರಳಿ, ಉರುಳೆ, ಉಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ಗುಂಡಾದ ವಸ್ತು; ಉಂಡೆ; ಗುಳಿಗೆ: ಗೋಲಿ: ಸವಿಗಿಂಬಾಗಿ ರತರಾಗದುರುಳಿವೊಲಾಗೆ ಕರಂ ಬೀಗಿ ಬಾಯ್ಗುಳಂ ಚುಂಬಿಸಿದರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೭೭ ಶೂದ್ರಕ); ಬೆಳಗುಗಳೆಲ್ಲ ಮೊಂದುರುಳಿಯಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೬); ಕುಂಕುಮದುರುಳಿಯನನುಕರಿಸಿಪರ್ ಮಡಂಗಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦–೧೪೫); ಕರಿಗಳಿಲ್ಲದ ಕಾಡು ಮಾಣಿಕದುರುಳಿಯಿಲ್ಲದ ಬೆಟ್ಟ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧–೫೯); ತನಿಮಿಂಚಿನುರುಳಿ ತನ್ನನ್ನೆ ತೂಗುವಂತೆ (ಹೃದಸ. ೪–೫). ೨. ದುಂಡಾದ ಪಾತ್ರೆ: ಕರಿಯಲು . . . ಬಾಣಲೆ ಅಥವಾ ಉರುಳಿಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ಅಡುಸೌ. ೯೦). ೩. ಸುತ್ತಿದ ಸುರುಳಿ: ರತ್ನಗಂಬಳಿಗಳ ಉರುಳಿಗಳು (ಬಟ್ಟಅ. ೧೦೬–೯). **ಉರಳಿ**: ೧. ರಸಂ ಪರಮಾನಂದರಸಂ ಸುರತರುಗಳ್ ಸವಿಯುರಳಿ ಪುರುಳಿಯರಗಿಳಿಯ ರವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೯೮); "ಉರಳಿ . . . ಉರುಟು, ವೃತ್ತ" (ಕಸಾಪ. ೨–೧೭೯). **ಉರುಳೆ**: ೧. ಒಡಗಲಸಿ ಹಲ್ಲೆಯ ಮಾಳ್ಕೆಯೊಳು ಕೆಲವನುರುಳೆಯಂ ಕೆಲವನಸಿದಾಗಿ ಕೆಲವಂ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೩೧); ಹಿಗ್ಗಿನೊಂದು ಉರುಳೆಯಂತೆ ಅವಳ ಮುಖದ ಮಂಡಲ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೧೮–೧); ಗೋದಾವರಿ . . . ಉರುಳೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಅವನ್ನು ಕೋಡುಬಳೆಯಂತೆ ರಚಿಸುತ್ತ (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೧೪). ೨. ಹಾಲುಕಾಸೋಣವೆಂದರೆ ಒಂದುರುಳೆಯಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

ಉಳ್ಳಿ: ಗಜ್ಜುಗದ ಬೇರಿನ ತಿಗಡು, ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ ಇವಂ ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ಅರೆದುಳ್ಳಿಯಂ ಮಾಡಿ ಒಂದು ಗುಳಿಗೆಯಂ ಕೊಳ್ಳಲು ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರಂ, ವಾತಪ್ರಮೇಹ ಸಹ ಗುಣಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೩೯೭).

ಉರುಳಿಮಾಡು = ಉಂಡೆಮಾಡು; ಸುರುಳಿಮಾಡು: ಪ್ರಳಯದುರಿಯನುರುಳಿಮಾಡಿದಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೮೦ ವ); ಕಂಡರಿಸಿ ಮರಾಳವಪ್ಪುರುಳಿಮಾಡಿ ಸರಂಗೊಳಿ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೦೯). **ಉರುಳಿಯಾಗು** = ಉಂಡೆಯಾಗು; ದುಂಡಾಗು: ರಜೋಗುಣದುರುಳಿಯಾದುದು ಲೋಕವೆನೆ ಘಾಡಿಸಿತು ಪದಧೂಳಿ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ದ್ರೋ. ೪–೫೮).

[ಉರುಳ್$_1$ + –ಇ, ?]

ಉರುಳಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ. 'ಉರುಳಿಹಕ್ಕಿ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉರುಳಿ, ಉರ್ಲಿ]

ಉರುಳಿಕೆ (ನಾ). ಉರುಳುವಿಕೆ (ಕ). [ಉರುಳ್ + –ಇಕೆ]

ಉರುಳಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಮಗುಚಿಕೊ; ಬೋರಲಾಗು: ಅಂಬೆಗಾಲಿಟ್ಟುರುಳಿಕ್ಕಿ ಕೂಗಿತು ಪೊನ್ನಗೊಂಬೆಗಳಡಿಗೆಜಗಿದಂತೆ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೭–೪).

[ಉರುಳ್ + ಇಕ್ಕು]

ಉರುಳಿಗುರುಳ್ (ನಾ). ಸುರುಳಿಯಾದ ಮುಂಗುರುಳು; ಗುಂಗುರು ಕೂದಲು: ಸುರ್ಕುಟಿದುರುಳಿಗುರುಳ್‌ನಸು ಸೊರ್ಕಿದ ಕುಚಜೂಚುಕಂ ಬೆಳರ್ತಧರಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೪೯); ಕಟ್ಟಲೆಯು ಬಟ್ಟನಿಪ್ಪವಳ ಪೊದಬ್ಲುಳಿಗುರುಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೮೩); ಸುರ್ಕುಂಗುರುಳ ಸುಬ್ಬಿಗುರುಳ ನಿಡುಗುರುಳುರುಳಿಗುರುಳ ತುಂಬಿಗುರುಳ ಗೋಪಸ್ತ್ರೀಯರ್ (ಜಗವಿ. ೪–೧೨೫).

[ಉರುಳಿ + ಕುರುಳ್$_1$]

ಉರುಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುಂಡಾಗು; ಸುರುಳಿಯಾಗು; ಗುಳಿಗೆಯಾಗು; ಯಶಮೆ ತೆರಳ್ದುರುಳಿಗೊಂಡಂತಿರ್ದ ಶಂಖಮಂ ಬಾಸಣಿಗೆಗಳೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೩ ವ); ಉರುಳಿಗೊಂಡಿರ್ಪುದೀ ಕೇಶಮಿಾ ದೃಗ್ಯುಗಳಂ ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲಂತಿರ್ಪುದು (ಶಾದ್ರಂ ಉ. ೩೩೨); ಪೊಲ್ಲಮೆಯೆಲ್ಲ ಮೊಂದುರುಳಿಗೊಂಡವೊಲಾದೊಡಲೊಳ್ ಕಡಂಗಿ ಪೆಂಪೆಲ್ಲಮುಡಂಗಿ ನಿನ್ನಿರವಿದೇಂ ಗಳ (ಜೀವಸಂ. ೭–೪). ೨. (ಸ್ವರೂಪ ನಾಶವಾಗಿ) ಮುದ್ದೆಯಾಗು; ಉಂಡೆಯಾಗು: ಪಾಂಡವ ಸೈನ್ಯಮಾತನಂಬಿನ ಮೊನೆಯೊಳ್ ಸುರುಳ್ದುರುಳಿಗೊಂಡುದು ಶಲ್ಯನಿದೇಂ ಪ್ರತಾಪಿಯೋ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೪೪). [ಉರುಳಿ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಉರುಳಿಚು 'ಉರುಳ್ಚು' ನೋ.

ಉರುಳಿಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೊರಳಾಡು; ಬೋರಲಾಗು: ಉರುಳಿಟ್ಟು ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕಿ ತೊದಲ್ನುಡಿವೆರಸು ದಟ್ಟಡಿಗಳನಿಟ್ಟು . . . ಪಸುಳೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨–೮೧). [ಉರುಳ್ಳು$_2$ (< ಉರುಳ್$_2$) + ಇಡು$_1$]

ಉರುಳಿಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಪಾಶವನ್ನು ಒಡ್ಡು; ಜೀರು(ಸರ)ಗುಣಿಕೆ ಹಗ್ಗ ಹಾಕು: ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಉರುಳಿಡಲು ಒಳ್ಳೆಯ ತಾವು ಅದು (ಕುಡಿಕೂ. ೭೫). [ಉರುಳು$_3$ (< ಉರಿಲ್) + ಇಡು$_1$]

ಉರುಳಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ಗೋಲಿಯಂತೆ ಉರುಳಿ ಮುಂದೆ ಹೋಗು; ಗುಂಡಿನಂತೆ ಉರುಳು: ತೊಟ್ಟಿಲನೊದೆದಾಡುತ್ತುಂ ಪಟ್ಟಿರ್ದನನುರುಳಿವರಿದು ಶಿಶುವಂ ಕೊಲಲೆಂದಿಟ್ಟೊತ್ತಿ ತದಂಘ್ರಿತಳಂ ಮುಟ್ಟೆ ಸಿಡಿಲ್ ಪೊಡೆವ ತೆಱದೆ ಕೆಡೆವಂ ಶಕಟಂ (ಜಗವಿ. ೩–೨೯). [ಉರುಳಿ$_1$ + ಪರಿ$_2$]

ಉರುಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗೋಲಿಯಂತೆ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬೀಳಿಸು: ಅವರುರುಳಿಸಿದರಶ್ರುಗಳನಲುಗುವ ಶಿರದ ಶೋಕದಲಿ (ತೊರರಾ. ೨–೫–೨೪); ಸಡಲಿಸಿ ಸಿಂಜಿನಿ ಶಿಖರಿಣಿಯರಿಗೆಂದು ಕಡಗವನುರುಳಿಸಿಬಿಟ್ಟಾ (ಭರಚ. ೧೩–೧೬೮); ಹಾಲಿನ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಉರುಳಿಸಿ ಬಿಟ್ಟೆ (ರೂಢಿ). [ಉರುಳ್$_1$ + –ಇಸು$_2$]

ಉರುಳಿಹಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ: ಮರದ ಎಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಕೆಲವು ಉರುಳಿಹಕ್ಕಿಗಳು ಕಿರುದನಿಗೈಯುತ್ತ ಹಾರಿ ಹೋದುವು (ಕಾನೂರು. ೮೪). [ಉರುಳಿ$_2$ + ಹಕ್ಕಿ$_1$ (< ಪಕ್ಕಿ$_1$)]

ಉರುಳು$_1$ 'ಉರುಳ್$_1$' ನೋ.

ಉರುಳು$_2$ (ನಾ). ಉರುಳುವಿಕೆ; ಸುತ್ತುವಿಕೆ: ಗಾಡಿ ಎರಡುರುಳಾಗಿ ಬಿದ್ದಿತು (ರೂಢಿ). [< ಉರುಳ್$_1$]

ಉರುಳು$_3$ 'ಉರಿಲ್' ನೋ.

ಉರುಳುಕ (ನಾ). ಉರುಳಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನು; ಅಸ್ಥಿರನಾದವನು; ಚಂಚಲನಾದವನು: ಅರಸನಲ್ಲಾ ದ್ರುಮನು ವರ ಕಿಂಪುರುಷ ಮಾನ್ಯನು ನಿಮ್ಮಯಜ್ಞದೊಳುರುಳುಕರಿಗಲ್ಲದೆ ವಿಶಿಷ್ಟರಿಗಿಲ್ಲ ಗತಿಯೆಂಬ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೮-೨೩). [ಉರುಳು + -ಕ$_2$]

ಉರುಳುಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ಉರುಳುವಂತೆ ಕಡಿ, —ಕತ್ತರಿಸು: ಮುರರ ನರಕನ ಹಂಸ ಡಿಬಿಕರ ಶಿರವ ನೆಱೆಚಂಡಾಡಿ ಲೀಲೆಯಲುರುಳುಗಡಿದಪ ನವನಿಭಾರವ (ನಿಭಾಗ. ೨-೩-೨೮); ದಿವಿಜರಂ ದೆಸೆದೆಸೆಯೊಳು ಉರುಳುಗಡಿವಂ ವೀರನೊಲವಿನಿಂ ಗೆಲವಿನಿಂ ತೆರಳದವನೊಡನೆಸೆವಸುಬ್ಬಿನಿಂ ಕೊಬ್ಬಿನಿಂ (ಚಬಪು. ೫೦-೩೩).
[ಉರುಳು$_1$ (< ಉರುಳ್$_1$) + ಕಡಿ$_3$]

ಉರುಳುಗಣ್ಣಿ 'ಉರುಳ್ಗಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಉರುಳುಗಳ್ಳ (ನಾ). ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡುವವನು (?): ಹುಟ್ಟಿದ ಮರ ನೆಟ್ಟ ಕಲ್ಲು ಮತ್ತೇತರ ಇಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಒತ್ತಿದ ಲಿಂಗಮುದ್ರೆ ಇರಲಿಕೆ ಕಿತ್ತುಕೊಂಡವ ದ್ರೋಹಿ ಎಂಬರು ದೃಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಜಂಗಮಭಕ್ತರ ಕೊಲುತ್ತ ಇಂತೀ ಉರುಳುಗಳ್ಳರ ಭಕ್ತರು ಜಂಗಮ ವೆಂದರೆ ಒಪ್ಪನೆಯ್ಯ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೬೫-೨೦).
[ಉರುಳು$_1$ (< ಉರುಳ್$_1$) + ಕಳ್ಳ]

ಉರುಳುಗೆಡಹು (ಕ್ರಿ). = ಉರುಳಿಸು: ಕೆರಳಿ ಬಳಿಕವನಸ್ತ್ರಶಸ್ತ್ರವ ಸರಗೋಳಿ ಸವ್ಯಾಪಸವ್ಯದಲುರುಳುಗೆಡಹಿದ ನೂಕುವತಿಬಲ ವೀರವಾನರರ (ತೊರರಾ. ೬-೩೦-೩೨).
[ಉರುಳು$_1$ (< ಉರುಳ್$_1$) + ಕೆಡಹು (< ಕೆಡಪು)]

ಉರುಳುಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ದುಂಡಾದ ಗೆಡ್ಡೆ; ಆಲೂಗೆಡ್ಡೆ: ಕರಿದ ಉರುಳುಗೆಡ್ಡೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ತೆಳ್ಳನೆಯ ಬಿಲ್ಲೆಗಳು; ಉಪ್ಪೇರಿ (Chip. ಇಂಕನಿ). [ಉರುಳು$_1$ (< ಉರುಳ್$_1$) + ಗೆಡ್ಡೆ]

ಉರುಳುನೂಕು (ಕ್ರಿ). ಉರುಳುವಂತೆ ನೂಕು, —ತಳ್ಳು: ಕೃಷ್ಣನ ಚರಿತವನು ಕೇಳುತ್ತ ಕಾಲವನುರುಳುನೂಕಲುಬೇಹುದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೯೫-೫). [ಉರುಳು$_1$ (< ಉರುಳ್$_1$) + ನೂಕು$_1$]

ಉರುಳುಬೇಟೆ (ನಾ). ಕೊರಳಿಗೆ ಉರುಲು ಹಾಕಿ ಪ್ರಾಣಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಬೇಟೆ: ಹಕ್ಕಿಬೇಟೆ, ಮಾನುಬೇಟೆ, ಉರುಳುಬೇಟೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಕನಾಗಿದ್ದದ್ದೆ (ಮಲೆಮ. ೧೩೪).
[ಉರುಳು$_3$ (< ಉರಿಲ್) + ಬೇಟೆ]

ಉರುಳುಸೇವೆ (ನಾ). (ಹರಕೆ ಹೊತ್ತು ಒದ್ದೆಯನ್ನುಟ್ಟು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಸುತ್ತಲೂ) ಉರುಳುವ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ; ದಿಂಡುರುಳು: ಒದ್ದೆವಸ್ತ್ರದಿಂದ ಉರುಳುಸೇವೆ ಮಾಡುವರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೬೪); ಸೂರ್ಯನ ಸುತ್ತಲೂ ಉರುಳುಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೧೨); ಈಗ ದೇವರು ಯಾರು, ಯಾವ ದೇವರ ಹಿಂದೆ ಇಂಥ ಪರಿಪಾಟ ಈ ಉರುಳು ಸೇವೆ? (ನಡೆಪಾ. I, ೩೬೨).
[ಉರುಳು$_1$ (< ಉರುಳ್$_1$) + ಸೇವೆ]

ಉರುಳಿ 'ಉರುಳಿ$_1$' ನೋ.

ಉರುಳಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ಉರುಳಿಕೊಂಡು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗು: ನೀರೊಳಗಣ ಪೆಣನಂತೆವೊಲಾರೆಟೆದೊಡಮುರುಳಿವರಿದು ಪುರುಳಿಲ್ಲದಹಂಕಾರದೊಳಿ ಬಾತು ಬಲ್ಮೆಗೆ ಹಾರೈಸುವರೇಕೆ ಬಯಕೆಗವಿಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧-೨೪). [ಉರುಳಿ (< ಉರುಳಿ$_1$) + ಪರಿ$_2$]

ಉರುಳಿವಲಸು (ನಾ). ದುಂಡಾದ ಹಲಸಿನಕಾಯಿ; ಅಡಿಗೆ ಹಲಸು: ಉರುಳಿವಲಸಿನ ಕಾಯ ಕೆತ್ತಿ ಬೇಯಿಸಿಕೊಂಡು ಹಿರಿದಾಗಿ ಮುಳ್ಳಿಱಿದು ಮೊಸರು ಮಜ್ಜಿಗೆಯ ಹಾಲರಿಸಿನಕೆ ಕೂಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫-೪೫).
[ಉರುಳಿ (< ಉರುಳಿ$_1$) + ಪಲಸು]

ಉರುಳಿವಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಉರುಳಿಕೊಂಡು ಮುನ್ನುಗ್ಗು: ಬೊಬ್ಬಿಱಿದು ಪರಿವಬ್ಬರಗಲಿಗಳುಮಂ ನೆರವಿಯನುರುಳಿವಾಯ್ದುಗುರ್ವಿಸಿ ಪರಿವ ಕರ್ಬುಸುಗಲಿಗಳುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೩೩ ವ).
[ಉರುಳಿ (< ಉರುಳಿ$_1$) + ಪಾಯ್$_1$]

ಉರುಳೊಡ್ಡು 'ಉರುಲೊಡ್ಡು' ನೋ.

ಉರುಳ್ಗಣೆ (ನಾ). ಕುಣಿಕೆಯುಳ್ಳ ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೋಲು; ಪಾಶವಿರುವ ಗಣೆ: ಬಾಣನಂದನೆಯೆಂಬ ತಡಿಕೆಯ ಮಱೆಯ ಸುಜಾಣಮನ್ಮಥನುರುಳ್ಗಣೆಯ ಕೇಣವಿಲ್ಲದೆ ನೀಡಿ ಸುರರೆರ್ದೆಯೊಳಗಿರ್ದ ಪ್ರಾಣಹಂಸಗಳ ಬಂಧಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೨೫-೧೬).
[ಉರುಳ್$_3$ (< ಉರಿಲ್) + ಗಣೆ (< ಗಱೆ)]

ಉರುಳ್ಗಣ್ಣಿ, ಉರುಳುಗಣ್ಣಿ (ನಾ). ಉರುಳಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹಗ್ಗದ ಕುಣಿಕೆ; ಉರುಳುಪಾಶ: ಕೈಗತ್ತರಿಯುರುಳ್ಗಣ್ಣಿ ಬಲ್ಗುಂಡು ಪೆರ್ದೊಗಲೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೨೧); ಚಲ್ಲಗಣ್ಣಡೆಯ ಕುಡಿವೆಳಗೆಂಬುರುಳ್ಗಣ್ಣಿಯಲ್ಲಿ ಪಥಿಕಮನೋಮೃಗವನೆಯ್ದೆ ಬೀಱಿ ತಂದಿಲ್ಲಿ ತಡೆವರಿವಲ್ಲರೇಂ ವ್ಯಾಧವಧುಗಳೋ ಮೇಣ್ ಪ್ರಪಾವಧುಗಳೊಯೆನೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೯). **ಉರುಳುಗಣ್ಣಿ**: ಮರುಳಹರೆ ಭೂಪಾಲ ಬಾದರಾಯಣನಿಕ್ಕಿದುರುಳುಗಣ್ಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉರಿಲಕಣ್ಣಿ]ಗೆ ಸಿಲುಕುವರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೫೭).
[ಉರುಳ್$_3$ (< ಉರಿಲ್) + ಕಣ್ಣಿ]

ಉರುಳ್ಗೊನೆ 'ಉರುಲ್ಗೊಲೆ' ನೋ.

ಉರುಳ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉರುಳಿಸು; ಬೀಳಿಸು: ಮೇರುನಗಕ್ಕೆಳದುಯ್ದು ಮೇಗಣಿಂ ಕೂಡಿ ಸಮಂತುರುಳ್ಚಿಸನೆ... ಅಗುರ್ವಿಸಲೆನ್ನ ವಿದ್ಯೆಯಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೪೦). [ಉರುಳ್ಚು + -ಇಸು$_3$]

ಉರುಳ್ಚು, ಉರುಳಿಚು (ಕ್ರಿ). ಉರುಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬೀಳಿಸು: "ಉರುಳ್ಚು—ನಿಮ್ನಾಗಮನಕರಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಉರುಳ್ಚಿ ಪೂವಿನ ಪಸೆಯೊಳ್ ಪೊರಳ್ಚಿದನಳುರ್ಕೆಯಱುರ್ದೆಯರಂ ಗುಣಾರ್ಣವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೪೦); ಅದಿರೆ ವಳಿತ್ರಯ ಸೋಪಾನದೊಳೋವದುರುಳ್ಚಿ... ಪುಡುಕುನೀರಟ್ಟಿದನಬ್ಜೇಕ್ಷಣನ ಚಿತ್ತಮಂ ಚಿತ್ತಭವಂ (ವರ್ಧಪು. ೬-೯); ಕೊಂಡು ಬಲೀಂದ್ರನನುರುಳ್ಚಿ ಕಟ್ಟಿದ ಮುಕುಂದನೇಂ ಕೇವಲಮೇ (ಜಗವಿ. ೮-೮೯); ಹಾಸಂಗಿಯಂ ಪಚ್ಚಿಯ ವಿದೂಷಕನುರುಳ್ಚಿದಂ ಬಾಲೆಯರ ಮಚ್ಚುಸುವ ಕಟಕಿವಾತುಗಳ ಜಾಣ್ಮೆಗಳಿಂದೆ ಪಗಡೆಯಾಡುವ ನೆವದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೬೧). **ಉರುಳಿಚು**: ಚಾಮೀಕರದ ಚಟುಳಪ್ರಭೆಯ ಕೋಟೆಯನುರುಳಿಚಿದರ್ (ತೊರರಾ. ೬-೧೧-೧೫). [ಉರುಳ್$_1$ + -ಚು]

ಉರುಳ್ವಲೆ, **ಉರುಲುವಲೆ** (ನಾ). ಉರುಳುಹಾಕುವ ಬಲೆ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ: ಕಣ್ಣಿವಲೆಗಳುರುಳ್ವಲೆ ಕಿಱುವಲೆ ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿವಲೆಗಳಂಟು ಕಣೆಯಿಂ ಬಣ್ಣಗೆಡಿಸಿ (ಅನಂಚ. ೧೨-೧೨೯). **ಉರುಲುವಲೆ**: ಗಕ್ಕನೆ ನಾಲ್ದೆಸೆಗೆವುರುಲುವಲೆ ತೊಡಕುವಲೆ ಸಿಕ್ಕುವಲೆ ಸಿಡಿಲುವಲೆ (ನವಮೋ. ೧೬-೨೦). [ಉರುಳ್$_1$ (< ಉರಿಲ್) + ಬಲೆ$_1$]

ಉರ್ಕೆ$_1$ 'ಉಱೆ' ನೋ.

ಉರ್ಕೆ$_2$ (ನಾ). (?) : ತೆಱನನಱಿಯದೆ ಭಂಗಮನಿಕ್ಕಿಯುಂ ಮೂಱಡೆಗಲ್ಲದೆ ಕಟ್ಟಾಡಿಯುಂ ಮುಱಿಯೆ ಪೊಯಿಸಿದನುರೆ[ಪಾಠಾಂ. ಅರೆ]ಯಂ ಕೊನ್ದು ಧರೆಗೆಡೆ ತಗರ್ಗಡಯಿವನೆನಿಸದೆ ನೆಱೆಯೆ ಕಡು ಜಾಣನೆನಿಸಲ್ಕೆ ಬಕ್ಕುರ್ಮೆ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೧೪೧ ; 987). [?]

ಉರೋಜ (ನಾ). ಮೊಲೆ ; ಸ್ತನ : ಚೆಲ್ವಿಂ ಪುದಿದುರಚಲ್ಲಿಯೊಳೆಸೆದುದು ತದುರೋಜಸರೋಜಮುಕುಳಯುಗಸಂಚಳನಂ (ಆದಿಪು. ೭–೧೯); ಉರೋಜದೊಳ್ ತಳೆದ ಕುಂಕುಮಲೇಪನಮಂದವೀಯೆ (ರಾಜಶೇ. ೪–೧೦). [ಸಂ.]

ಉರೋರುಹ (ನಾ). = ಉರೋಜ : ಸ್ಫುರದೀಷತ್ಪ್ರೋದ್ಗತೋರೋರುಹಮುಕುಳೆಯರುನ್ಮತ್ತಹಂಸೀಕ್ವಣನ್ನೂಪುರೆಯರ್ (ಆದಿಪು. ೮–೫೬) ; ಏಳಿಸೆ ಪುರ್ವು ದೂರ್ವೆಯನುರೋರುಹಮುಜ್ಜ್ವಲ ಕುಂಭಶೋಭೆಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦–೫). [ಸಂ.]

ಉರ್ಕಂದ್ಲೆ (?) : ಈ ಭೂಮಿಗಳಿಗೆ ವುಳ್ಳ ಕರೆ ಮುರೆ ಮನೆ ಬಾವಿ ಹಲಸು ಮಾವು ಸುಂಬೆ ನಿಕ್ಕಿಲುಕ್ಕಂದ್ಲೆ ಕದಿರು ಜಲ ಪಾಷಾಣ ಸಹ ಮೂಲಾಧಾರೆಯನು ಯೆರದು ಕೊಟ್ಟು ಯಿಸಿಕೊಂಬ ದೊಡ್ಡವರಹ ೮೦ (ಎಇ. XX, ೮–೪೨ ; 1556). [?]

ಉರ್ಕಣೆಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮರವೂರ ಉರ್ಕ್ಕಣೆ ಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಭೀಮಗಾಮುಣ್ಡರುಂ (ಎಕ. XV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೬೦–೧೯ ; 800). [ಉರ್ಕಣೆ$_0$ + ಗಾಮುಂಡ]

ಉರ್ಕಳಿ (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯಗುಂದು ; ಉತ್ಸಾಹ ಹೀನವಾಗು : ಇಳೆ ಕಾಯ್ದೇಱುದಬ್ಧಿ ನೀರ್ದೆಗೆದುದಾಶಾದಂತಿ ಬಾಯ್ವಿಟ್ಟುದುರ್ಕಳಿದರ್ ದಿಗ್ವರರಂಜಿದರ್ ದಿವಿಜರ್ . . . ಗ್ರೀಷ್ಮದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫–೩೬). [ಉರ್ಕು$_1$ + ಅಳಿ$_1$ (< ಅಱಿ$_1$)]

ಉರ್ಕಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಹಂಕಾರ ಪಡು ; ಗರ್ವಿಸು : ಪಳನುಡಿ ಪಾರ್ವರ್ಗಳುಪುವ ಖಳರಂ ಬೇರ್ಗಳೆದೆನೆನಗೆ ದೊರೆಯಿಲ್ಲೆಂದುರ್ಕಳಿಪರೆ (ಅಪ್ರತಿ. ೪೦–೧೩). [ಉರ್ಕಳ್$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಉರ್ಕಾಳ್ (ನಾ). ಕೆಚ್ಚಿನ ಆಳು ; ಪರಾಕ್ರಮಿ ; ಶೂರ ; ಧೀರ : "ಉರ್ಕಾಳ್ . . . ಬಲ್ಪಂಟೆಂ – ಈ ೫ ಪರಾಕ್ರಮಮುಳ್ಳಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೪–೨೬೪) ; "ಕೂರಾಳುರ್ಕಾಳೆಂದುಂ . . . ವೀರರ್ಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಛವಿಕಂ. ೧೨೬) ; ಒರ್ಕೆಯ್ಸೆ ಬಿಲ್ಲನಂಬುಮನುರ್ಕಾಳ್ಗಳ್ ಸುರಿಗೆಗಿಱ್ತು . . . ಇಱಿದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೮) ; ಕಿರಾತರಾಜರ್ ತಮ್ಮಾಳ್ಪಾಳುಮನೊಳ್ಪಾಳುಮನುರ್ಕಾಳುಮನೊಡಗೊಂಡು ಬಂದು ಮುತ್ತಿದರಾಗಳ್ (ಜೀವಪ್ರಂ. ೫೮–೪೦) ; ಉರ್ಕಾಳ್ಗಳಾದೊಡೇಂ ಕೇಳ್ ಸೊರ್ಕಾನೆಯ ಕೈಯ ಕರ್ವನಿನಿತುಂ ಸೆಳೆಯಲ್ ಬರ್ಕುಮೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೮೦). [ಉರ್ಕು$_3$ + ಆಳ್$_3$]

ಉರ್ಕು$_1$, ಉಕ್ಕು$_1$, ಉರುಕು, ಉಗುರ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಉಬ್ಬು ; ಹೊಮ್ಮಿಬರು ; ಹಿಗ್ಗು : ನಿನ್ನ ಮೆಯ್ಯ ನೆತ್ತರ್ ಕುದಿದುರ್ಕಿ ಸಾವ ಬಗೆಯಿಂ ಸೆಣಸಲ್ ಬಗೆ ಬಂದುದಾಗದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೫೦) ; ಗದ್ಗದಂ ಸುಳಿಗೊಳುತ್ತಿರೆ ಕಂಪನಮುರ್ಕಿ ಲೀಲೆಯೊತ್ತರಿಸುತಿರಲ್ (ಪಂಪಾಶ. ೬) ; ಸ್ತಿಮಿತತೆವಡೆದಿರ್ದ ಕಡಲ್ ಸಮೀರಣನಿನುರ್ಕುವಂತೆ (ಚಳವಿ. ೪–೬೦). ೨. ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರು ; ಉತ್ಸಾಹಿಸು : ಲಂಕೆಯಂ ಬನಮನಾಟಂದುರ್ಕಿ ಕಿಱ್ತಿಕ್ಕಿ ಸಂತಸಮಂ ಸೀತೆಗೆ ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೩೫). ೩. ಗರ್ವಿಸು ; ಕೊಬ್ಬು : "ಉರ್ಕು – ಔದ್ಧತ್ಯೇ (ಗರ್ವಿಸು) ಲೋಹಭೇದೇ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; ಒಡೆಯರ ದೇವರೆಂದು ನಿನಗಿತ್ತೊಡೆ ಪಟ್ಟಮನುರ್ಕಿದಪ್ಪೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೬) ; ಪುಸಿವರ್ಗಂ ಸಿತಗರ್ಗಂ ವಸುಧೇಶ್ವರ ಕೇಳ ಕುಡುವನುರ್ಕಿ ಕುಮಾರಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೭೦). **ಉಕ್ಕು$_1$** : ೧. ಮಹಾಪ್ರಳಯ ಜಳಧಿಗಳ್ ಮೇರೆದಪ್ಪಿ ಕವಿದು ಭವನಂಗಳೆಲ್ಲಮನೊಳಕೈಯಲುಕ್ಕಿದುವೆಂಬಂತಿಡಿದಡರೆಗೊಂಡು (ಕಾದಂಪೂ. ೮೬೨) ; ನಿಮಗೆ ಮಾಡಿದ ದಾನಮುಂ ಪಾಲುಕ್ಕಿಮ್ಮಡಿಸುವಂತೆ ಇಮ್ಮಡಿಯಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೨೬) ; ಸಸಿಯ ಬರವಿಂಗುಕ್ಕುವಂಬುನಿಧಿಯಂತೆ (ಹಚಕಾ. ೧೪–೨೦) ; ಕಾಯ್ದ ತಾಮ್ರರಸವನುಕ್ಕುವೆಣ್ಣೆಯೆಱೆದು (ಸಾನಂಚ. ೬–೩೮) ; ಉಕ್ಕಿತೋ ವಿಲಯಾಬ್ಧಿಯೆನೆ ಸಾಲಿಕ್ಕಿ ನಡೆದುದು ಸೇನೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮–೨೫) ; ಗೃಹಸ್ಥರಲ್ಲಿ ಉಕ್ಕುತ್ತಿದ್ದ ಪುತ್ರಪ್ರೇಮ (ರಾಮಾನೆ. ೧೧೨). ೩. ರಕ್ಕಸಿಯರುಕ್ಕುವ ಮನಮನಱಿಯಲ್ಬಾರದು (ಪಂಚತಂ. ೧೫೬–೬) ; ಇನ್ನಿತ್ತಲುಕ್ಕಿ ಬಂದೊಡೆ ನಿನ್ನಾಣೆ ನರೇಂದ್ರ ಮಱೆದು ಬಂದೊಡೆ ಕೊಲ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೪೬) ; ಕಡು ಸಲುಗೆಯಿಂದುಕ್ಕಿ ನಲಿದಾಡುತುಂ (ಮೆಱೆರ. ೭೩) ; ಉಕ್ಕಿದಾತನ ಹೆಗಲು ಬೇವುದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೪–೫೩) ; ಪಿರಿದುಂ ಗಂಡುಮಿಕ್ಕು ಮೆಯ್ಯಱಿಯದೇ ಮೇಲು ತಾಗಂ ನೋಡದುಕ್ಕುಸೊಕ್ಕಿಂ ಬೆಳೆದು ಜವ್ವನಂಬಡೆದು ಜೂದುಂಗಾಜನಾದೆಯಲ್ಲ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦–೮). **ಉರುಕು** : ೧. ಪರಾಕ್ರಮದ ದೇವಾಂತಕ ತ್ರಿಶಿರ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ನರಾಂತಕ ಮಹೋದರನು ಯುದ್ಧೋನ್ಮತ್ತರುರುಕಿದರು [ಪಾಠಾಂ. ಉಲುಕಿದರು, ಉರುಬಿದರು] (ತೊರರಾ. ೬–೨೯–೮). **ಉಗುರ್$_1$** : ೧. ದುರ್ಗಮುವದುರ್ಗಗೈದೆರ್ಗಿದರ ಕಾಯ್ದುಯೆದುರುರ್ಗಿದರ ಸ್ವರ್ಗನಿಳಯರ್ಗಿಸುತ ಮುಗಿರ್ಗಸುವ (ಜಿನಮು. ೩೨–೮). ೪. ಕೃಶವಾಗು : ವಿರೋಧಿನಾಯಕನಿಕಾಯಂ ಬಂದು ನಿಂದಾಂತಡಾ ಬಲಮುಂ ಗಂಡುವದುಗ್ಗಿರ್ ತಗ್ಗಿರ್ನೆಂದೊಲ್ ಮುಗ್ಗಲ್ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೪೫–೪೩ ; 1219).

ಉಕ್ಕಬಿಡು = ಹೊಮ್ಮಿ ಉಬ್ಬುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡು : ಜೀರಿಗೆ ಮೆಂತೆಯುದ ಚೂರ್ಣಮಿಕ್ಕಿ ಮುಚ್ಚಳನು ತೆಗೆಯದೆ ಉಕ್ಕಬಿಡದೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹದನಱಿದುಕ್ಕರಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಸೂಪಶಾ. ೫–೮).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಉಕ್ಕು, ಉರ್ಕು ; ತೆಲು. ಊರು ; ಗೊಂಡಿ. ಉಕುರ್ಪ ; ಕುಇ. ಉಂಗ್ ; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಊರಿಂಗಿಂಗ್]

ಉರ್ಕು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕರಗು ; ದ್ರವವಾಗು : ವರಗಂಧದ್ರವ್ಯ ಸಂದೋಹಮೆ ಜಿನತನುಗಂಧಕ್ಕೆ ಸೋಲ್ತಾದ ಲಜ್ಜಾಭರದಿಂ ನೀರಾಗಿ ತಾನುರ್ಕಿದುದೆನಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೭–೧೦೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉರುಕು, ಉರುಕ್ಕು ; ತೆಲು. ಉಕ್ಕು]

ಉರ್ಕು$_3$, ಉಕ್ಕು$_2$ (ನಾ). ೧. ಹಿಗ್ಗುವಿಕೆ ; ಉತ್ಸಾಹ ; ಏಳಿಗೆ ; ಹೊಮ್ಮಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬರುವಿಕೆ : ಕಡವಿನ ಕಂಪಡಂಗಿದುದು ಜಾದಿಯ ಕಂಪೊದವಿತ್ತು ಸೋಗೆಯುರ್ಕುಡುಗಿದುದಂಚೆಯುರ್ಕು ಪೊಸತಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೭–೬೯) ; ಪರಪಕ್ಷದೂಷಣಾಲೋಕನದುರ್ಕು ತರ್ಕದೊಳಭಿಜ್ಞತೆಯಾಗಮದೊಳ್ . . . ಆದುದು (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೩೪) ; ಮದ ಯೌವನದುರ್ಕಂ ಸತ್ಪ್ರೌಢತೆಯೊದವಂ ತೋಱುತ್ತುಂ (ಜಯಕಾ. ೫–೪೭). ೨. ದರ್ಪ ; ಗರ್ವ : "ಉರ್ಕೆಂದು ಉಕ್ಕು ಗರ್ವಮುಮಕ್ಕು" (ಕಶಸಾ. ೫–೬೫) ; ಉರ್ಕುಂ ಕಂಪನಮುಂ ಮಂಡಲಾಗ್ರದೊಳ್ (ಎಇ. XIII, ೩೩೨–೪೩ ; 929) ; ಕಡುಗಲಿತನಮುಂ ಚಾಗದ ಪಡೆಮಾತುಂ ವಿದ್ಯೆಯುರ್ಕು ಮೊರ್ವನೊಳೆಂತುಂ ನಡೆಯವು (ಆದಿಪು. ೧೨–೧೦೪) ; ಆ ಪಾರ್ವನುರ್ಕಂ ಮುಱಿವೆನೆಂದು ನುಡಿದು (ಪದ್ಮರಾ. ೯–೨೩) ; ಕೊಲಲು ಮೆನ್ನಂ ಶಂಭುವೇ ಶಕ್ತನುರ್ಕಿನ ಮಾತಂ ಬಿಡು (ವೃಷವಿ. ೩೬–೪೧). ೩. ಬಲ ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ಕೆಚ್ಚು : ಉರ್ವರೆಯ ತಮಮನೆಬ್ಬಟ್ಟುವರ್ಕ್ಕಂಗೆ ತೇಜಂ ತವದುರ್ಕ್ಕಂ ತಾಳ್ದಿ... ಪುಟ್ಟಿದಂ ನಾರಸಿಂಹಂ (ಎಕ. V, ಚೆನ್ನರಾ. ೨೪೩–೪೯ ; 1209) ; ಅಡವಿಗಿಚ್ಚಂ ಕೆಡಿಸಲೆಂದುಜ್ಜುಗಿಪ ತಱಗೆಲೆಗಳಂದದಂ ತಶನಿಯುರ್ಕಂ ನಿಲಿಸಲೆಂದೂಹಿಸುವ ಕುಧರ ನಿಕರದಂತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೬–೪).

ಉಕ್ಕು$_2$: ೧. ಕೋಪಿಸಲು ನಿಮಗದಲ್ತೆಂದೇದು ನಮಿಪರುಕ್ಕಿನ ದೊಂದು ಭಯಭಕ್ತಿಯಂ (ಸಾಕಂಚ. ೨–೪೧); ಜಾನಪದದ ಏಳಿಗೆ ಯಾಗಬೇಕೆಂಬ ಕಾಲದಲ್ಲೆಲ್ಲ ವರ್ಣಕ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಉಕ್ಕು ಹೆಚ್ಚು (ಸಾಹಿವಿ. ೧೦೪). ೨. ನಿನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಸೊಕ್ಕುಮುಕ್ಕುವೆತ್ತ ಪೋದುದು (ಚಾವುಂಉ. ೧೬೦); ಪುರಜನಮಂ ಪರಿಜನಮಂ ಕರಮುಕ್ಕಿಂ ಪಿಡಿದು ತನ್ನ ಗೆಹೆಗಳ್ತಾನುಂ ಪರಿಭವಿಸಿ ಬಡಿಯಲರಸನುಮರಸಿಯುಮುಚ್ಚುರ್ಚ ನೋಡುತಿರ್ಪರ್ ನಗುತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೪); ರಕ್ಕಸರು ನಾವೆಂಬ ಭುಜಬಲದುಕ್ಕು ಮುಱಿದುದು (ತೊರರಾ. ೬–೧೯–೨); ಈಗ ನೀವೆರಡು ಖಂಡದ ಮ್ಲೇಚ್ಛದವರುಕ್ಕ ನೀಗಾಡಿತಹುದಿಲ್ಲಿಗೆಂದ (ಭರಚ. ೩೦–೩); ದೇವಾಧಿದೇವಾ ಮಹದೇವ ನೀನ್ ಮುರಿದೆ ಪಾರಸಿಕರುಕ್ಕನ್ (ಪಾರಸಿ. ೧೯–೨೧). ೩. ಖಳನಿಕ್ಕಿದ ಮರ್ದಿನ ತೀವ್ರಮಪ್ಪ ನಿಷ್ಠುರ ವಿಷದುಕ್ಕು ಪೋಗೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೧೨೮). [< ಉಕ್ಕುರ್$_1$]

ಉಕ್ಕುರ್$_4$, ಉಕ್ಕು$_3$ (ನಾ). ಹದಮಾಡಿದ ಕಬ್ಬಿಣ: "ಉಕ್ಕುರ್ – ಓದ್ಧತ್ಯೇ (ಗರ್ವಿಸು), ಲೋಹಭೇದೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ಉಕ್ಕೆಂದು ಉಕ್ಕು ಗರ್ವಮುಮುಕ್ಕುಂ" (ಕಶಸಾ. ೫–೬೫); ಓದಿದೊಡೆ ಕಲ್ಲಮಾಲೆಯ ನಾದಂ ಕಬ್ಬೊನ್ನ ಕಡಲೆ ಪಾದಿಸೆ ರಸಮಂ ಸೋದಿಸೆಯು ಕಿರ್ನ ಪುಡಿಯೆನಿಪಾ ದುಷ್ಕವಿತೆಗಳನೆಣಿಸಲೇಕೀ ಕೃತಿಯೊಳ್ (೧ರಿಕ. ೧–೨೨). **ಉಕ್ಕು$_3$** : ಕಡುಗೂರಿತಕ್ಕುಮುಕ್ಕಿನೊಳೊಡಗೂಡಿದ ಪಚ್ಚೆ (ಗದಾಯು. ೩–೬೫); ಉಕ್ಕಿನಂತತಿನಿಷ್ಠುರನಾಗದೆ ಪಟ್ಟೆಯ ಸೀರೆಯಂತೆ ಗುಣದೊಳ್ ನೂನಮಾಗದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೯೮ ವ); ಉಕ್ಕಿನುರುಳಿಯೊಳಿಡುವ ಖಂಡೆಯದಿಕ್ಕಡಿಯ ಘಾಯಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೭೫); ಭದ್ರಾವತಿ ಯಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣ ಮತ್ತು ಉಕ್ಕಿನ ಕಾರ್ಖಾನೆ ಇದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉರುಕ್ಕು]

ಉಕ್ಕುರ್ಂದೊಱೆ, ಉಕ್ಕುಂದೊಱೆ, ಉಕ್ಕುರ್ದೊಱೆ (ನಾ). ಉಕ್ಕಿ ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ಹೊಳೆ; ತುಂಬುಹೊಳೆ: ಕಡುಕುಂದಱೆ, ಉಕ್ಕುರ್ಂ ದೊಱೆ (ಶಮದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). **ಉಕ್ಕುಂದೊಱೆ** : ಆ ಗಿರಿಯ ಪಕ್ಕದೊಳ್ ತಮ್ಮ ಸೊಕ್ಕುನೀರಿಂದೊದವಿದುಕ್ಕುಂದೊಱೆಯೊಳ್ (ವಿರೂಪಾ. ೩೦ ವ); ಪೆರ್ಮಡುವಿಡಿದು ಕಣ್ಗೆಸೆವ ಕೆಱೆಗಳ ಗಡಣದಿಂ ದುಕ್ಕುಂದೊಱೆಗಳಿಂದಾ ನಾಡು ಕಡುರಯ್ಯಮಾಗಿರುತಿಹುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨–೭೨); ಉಕ್ಕುವುದು ತೊಱೆ, ಉಕ್ಕುಂದೊಱೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೩೩ ಪ್ರಯೋ). **ಉಕ್ಕುರ್ದೊಱೆ** : ತಳ್ಪಂಕಿಸದುಕ್ಕುರ್ದೊಱೆಯೊಳು ಮೇರೆಯನುಲ್ಲಂಘಿಪ ಕಾಯ್ಪುಕಡಲಂತೆ (ಸೊಬಸೋ. ೧೩–೧೪).

[ಉಕ್ಕುರ್$_1$ + ತೊಱೆ$_2$]

ಉಕ್ಕುರ್ಗಾಳೆಗ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ, —ಕಾಳಗ: ರತ್ನಕಂಬಳದ ಉಕ್ಕುರ್ಗಾಳೆಗದ ಜಟ್ಟಿಗರು, ವಾದಿಗಳು (ಬಿಟ್ಟಅ. ೩೨–೮). [ಉಕ್ಕುರ್$_3$ + ಕಾಳೆಗ]

ಉಕ್ಕುರ್ಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯಗುಂದು; ಉತ್ಸಾಹಹೀನನಾಗು: ಪಾವಕನುಕ್ಕುರ್ಗೆಟ್ಟದೆಂತುವೊ ತೊದಳಾಯ್ತು ದಾನಮೆನೆ ಮಾರುತ ಬಾಣದೆ ಮೇಘಮಾಲಿಕಾನಿವಹಮನೆಚ್ಚು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೯೬); ಬಗೆಯೆ ನಿಜದೇಹದನ್ನರ್ ಖಗನಾಯಕರೆಱೆದೊಡುಕ್ಕುರ್ಗೆಟ್ಟನೆ ಮುನ್ನಿಂ ಮಿಗೆ ಕಡುಗೂರ್ಪಂ ತಳೆದಂ (ವರ್ಧಪು. ೮–೫೬); ಪಿಂಗಿದ ನೀಜರ ಬಲ್ಪು ಪಾಱೆ ಪಾದರಿಗರ ನಾಣ್ಗಳುಕ್ಕುರ್ಗಿಡೆ ಬಲ್ಮೆಳಿಸಿಂದಂ ಅಗಲ್ಕೆ ವೆತ್ತ ನಲ್ಲರ ಬಗೆ ಬಳ್ಕೆ ಜೇವೊಡೆಯ ಬಲ್ಲುಲಿ ನೀಳ್ದುದು ಕರ್ಪುವಿಲ್ಲನಾ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦೦). [ಉಕ್ಕುರ್$_3$ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಉಕ್ಕುರ್ಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಗರ್ವ ಅಡಗು; ಹೆಮ್ಮೆ, ಸೊಕ್ಕು ಮುರಿ. 'ಉಕ್ಕುರ್ಡಿಸು' ಪರಾ. [ಉಕ್ಕುರ್$_3$ + ಉಡಿ$_1$]

ಉಕ್ಕುರ್ಡಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಗರ್ವವನ್ನು ಮುರಿಯುವುದು; "ಗರ್ವ ಭಂಗ" (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ); ಅರಿಯಂಗುಕ್ಕುರ್ಡಿ ಬಲ್ಲಿದಂಗೆ ಘಟ ಸರ್ಪಂ ಗಂಡುದೋರ್ಪಂಗೆ ಮಾರಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೧–೪೨; 1047); ಕಿಡಿಗಳ್ ಜಾತಿ ಜರಾದಿಗಳ್ಗೆ ದುರಘವ್ರಾತಾದಿಗಳ್ಗಳ್ಕದುಕ್ಕುರ್ಡಿ ಗಳ್ ಪುಣ್ಯದ ಬೀಡು ಬಿಟ್ಟ ಗುಡಿಗಳ್ . . . ಗುಣಭದ್ರ ದೇವರಡಿಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೯). ೨. (ಆಲಂ) ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿ: ಅಡ್ಡಣಮೆಡ್ಡಮಾಗೆ ಮೂದಲಿಸಿ ಪೊಡರ್ಪು ಪೆರ್ಚೆ ಕೆಲರುಕ್ಕುರ್ಡಿಗಳ್ ತಱಿಸಂದು ಕಾದಿದರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೭೨). 'ಬಕ್ಕುರ್ಡಿ' ಪರಾ. [ಉಕ್ಕುರ್$_2$ + ಉಡಿ$_4$]

ಉಕ್ಕುರ್ಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗರ್ವವನ್ನು ಮುರಿ; ಗರ್ವಭಂಗಮಾಡು: ಕಣ್ಗಡೆ ಕುಡಿಮಿಂಚನುಕ್ಕುರ್ಡಿಯಲಾರ್ಪುದು ಬಾಳೆಯ ಛಾಳ ವರ್ಣಮಂ ತೊಡೆತೊಡೆದಪ್ಪುದು (ರಾಜಶೇ. ೭–೭೧). [ಉಕ್ಕುರ್ಡಿ$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಉಕ್ಕುರ್ಡುಗು (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬುವಿಕೆ ಕಡಮೆಯಾಗು: ಉಕ್ಕುರ್ಡುಗಲ್ ಕುಮುದಂಗಳ್ ಸೊರ್ಕೊರ್ಗೆಯಲ್ ಕಮಳ. . . ಅರ್ಕನುದಯಿಸುವಾಗಳ್ (೧ರಿಕ. ೮–೬). [ಉಕ್ಕುರ್$_3$ + ಉಡುಗು$_1$]

ಉಕ್ಕುರ್ದೊಱೆ 'ಉಕ್ಕುರ್ಂದೊಱೆ' ನೋ.

ಉಕ್ಕೆರ್ವ 'ಉಕ್ಕೆವ$_1$' ನೋ.

ಉಗರ್ವುಂಡು 'ಊಗಾರ್ಮುಂಡು' ನೋ.

ಉಗರ್ವುಂಡುಗೆಯ್ 'ಊಗಾರ್ಮುಂಡುಗೆಯ್' ನೋ.

ಉಗಿರ್ವಳದೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಉರಿ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವ ಎಣ್ಣೆ; ಉರಿಯು ತ್ತಿರುವ ಎಣ್ಣೆ: "ಉಗಿರ್ವಳದೆಣ್ಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉಗ್ಗಿವಳದೆಣ್ಣೆ, ಉಗಿರ್ ವಳೆದೆಣ್ಣೆಯೆಂದು] = ಉರಿವೆಣ್ಣೆ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). 'ಅಗ್ಗಿವಳೆದೆಣ್ಣೆ' ಪರಾ. ℙ ಇದು ಅಗ್ಗಿವಳೆದೆಣ್ಣೆ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ.

[< ಅಗ್ಗಿವಳೆದೆಣ್ಣೆ]

ಉಗುರ್$_1$ 'ಉಕ್ಕುರ್$_1$' ನೋ.

△ **ಉಗುರ್$_2$** (ನಾ). ತೊದಲುವಿಕೆ; ಬಿಕ್ಕುವಿಕೆ. 'ಉಗುರ್ಗೊಳ್' ಪರಾ. [< ಉಗ್ಗು$_3$]

ಉಗುರ್ಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ತೊದಲುಂಟಾಗು; ಉಗ್ಗನ್ನು ಹೊಂದು: ಅಗ್ರಹಿಸಿ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರ ಸಮಗ್ರತೆಯಂ ತೋರ್ಪುದಿಲ್ಲಿ ನೀಮೆನೆ ಕುಳಿಕಾ ಹಿಗ್ರಸ್ತರಂತೆ ನುಡಿವುದವಗ್ರಹಮೆಂದುಗುರ್ಗೊಂಡರಂತೆ ನಿತಾಂತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೧೯). [ಉಗುರ್$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

△ **ಉಚಾರ್ಟಿಸು** 'ಉಚ್ಚಾಟಿಸು' ನೋ.

ಉರ್ಚಿಸು, ಉಚ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಭೇದಿಸು; ಸೀಳು: ಲೀಲೆಯೊಳೆ ಪಿಡಿದು ನಿಲಿಪಂ ವ್ಯಾಳೇಭಮನೊಂದು ಪೊಯ್ಲಿನಿಂದಮೆ ಕಡಿವಂ ತಾಳಂ ಗಳನುರ್ಚಿಸುವಂ ಶೈಲಶಿಲಾತಳಮನೆಳವೆಯೊಳ್ ನೃಪತನಯಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೩೮). **ಉಚ್ಚಿಸು** : ೧. ಕಚ್ಚಿಪರು ಫಣಿಗಳಲಿ ಕ್ರಿಮಿಗಳೊ ಳುಚ್ಚಿಪರು ಸರ್ವಾಂಗವನು ಮನದಿಚ್ಛೆ ಬಂದಂತೋಡಿಪರು ನಗ್ನದೊಳು ಕೈವೊಯ್ದು (ಉತ್ತರಾ. ೭–೧೬). ೨. ಸಡಿಲವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಳಚು (ಕಿ). [ಉಚುರ್ + –ಇಸು$_3$]

ಉಚುರ್, ಉಚ್ಚು$_1$, ಉಬ್ಬು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿರಿ; ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆ; ಕೀಳು; ಸೆಳೆ: "ಉಚುರ್ – ಆಕರ್ಷಣೇ, ಮಲಭೇದನೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಅರ್ಥರಾಶಿಯುಂ ಪಡೆವವರೆಲ್ಲಮೋಗಡಿಸದೀವೊಡಮಾಜಿಯೊಳುರ್ಚಿ ಕೈದುವಂ ಪಿಡಿವವರೆಲ್ಲಮುಮ್ಮುವೊಡಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೨೩ ಶೂದ್ರಕ); ಕೌರ ವರ್ಕಳನುಂತಿನ್ನೆಗಮುರ್ಚಿ ಮುಕ್ಕದೆ ಸಡಿಲ್ದೀ ಭೀಮನೇಂ ಮಾಣ್ಗುಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೧೪); ವಿಯೋಗಿಗಣಕ್ಕುಚುರ್ವ ಮೇಘಮನ್ಮಥನ ತೂಣೀರೋದ್ಗತ ಜ್ವಾಲೆಯಂಬುಗಳೋ (ಕುಸುಮಾ. ೬–೧೫); ಬರಲಿ ಬರಲಿವನಸುವನುಚುರ್ವೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉಚ್ಚುವೆ] (ತೊರರಾ. ೬–೨೧–೪೦).

೨. ಚುಚ್ಚು; ತಿವಿ ; ಇರಿ : ವಜ್ರಕೀಟಂಗಳ್ ಕರ್ಣನೆರಡುಂ ತೊಡೆಯುಮನುಳಿಯನೂಱು ಕೊಡಂತಿಯೊಳ್ ಬೆಟ್ಟದಂತತ್ತಮಿತ್ತಮುರ್ಚಿಪೋಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೪ ವ); ಉಡಿದಿರ್ದ ಕಯ್ದು ನೆತ್ತರ ಕಡಲೊಳಗಡಿಗಡಿಗೆ ತಳಮನುರ್ಚುತ್ತಿರೆ (ಗದಾಯು. ೪-೧೪); ಕೇದಗೆಗೆ ಪಾಯ್ದು ಪತ್ತಿದ ಕೆಯ್ಯುಂ ಮುಳ್ಳುರ್ಚೆ ತೆಱೆದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೧೩); ಉರವೊಡೆದು ಸರಳುರ್ಚೆ ನರಳುತ್ತ (ಹಚಕಾ. ೬-೩೦). ೩. ಚುಚ್ಚಲ್ಪಡು ; ತಿವಿಯಲ್ಪಡು: ಬಲ್ಪೆಣನುರ್ಚೆ ಕೋಡೊಳೆರೆ ನೆತ್ತರುರೋಮಣಿಯಿಂ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಾನಲ್ಪರಿವನ್ನೆಗಂ . . . ಬಂಬಲ್ವರಿಯುತ್ತುಮಿರ್ದುದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೮). ೪. ಜಾರಿಬೀಳು; ಕಳಚಿಹೋಗು; ಉದುರು: ಕಯ್ಯಿಂದಮುರ್ಚುವ ಕಂಕಣಂಗಳಂ ತುಡಿಸುತ್ತುಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೦೨); ಚರಣತಳಕ್ಕೆ ಬೀೞ್ವ ಮಣಿಕಾಂಚಿಯನೆತ್ತದೆಯುರ್ಚುತಿರ್ಪ ನೂಪುರಮನೆ ಸ್ತೈತು ಸಾರ್ಚದೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೩-೨೯); ಕದ್ದೈಸದೆ ನೋಡು ಸ್ಮರನ ಬಾಯೊಳಗುರ್ಚಿಬಿದ್ದಂತೆ (ಮೋಹತ. ೩೦-೩೨). ೫. ರಭಸದಿಂದ ನುಗ್ಗು ; ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಬರು; ಸೀಳಿಕೊಂಡು ಬರು : ಬಾಳ ದಿನೇಶಬಿಂಬದ ಸೆಟಿಲ್ ಜಲದೊಳ್ ನೆಲಸಿತ್ತೊ ಮೇಣ್ ಫಣೀಂದ್ರಾಲಯದಿಂದಮುರ್ಚಿದ ಫಣಾಮಣಿ ಮಂಗಳ ರಶ್ಮಿಯೋ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೬); ಮಿಱಿದಡೆ ಮೃತ್ಯು ಕಡಂಗಿದೊಡಾರ್ದು ಭೈರವಂ ಕೆರಳ್ದಡೆ ಸಿಂಹವುರ್ಚಿದಡೆ ಪೆಬ್ಬುಲಿ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೧೩-೧೮; 1124); ತುಂಗಸ್ತನಯುಗ್ಮಂ ತೂಗೆ ಸೂತ್ಕಾರದಿನುಸಿರ್ವಿಡುತುಂ ಲೋಳೆವಾಯುರ್ಚೆಯೊರ್ವಳ್ ತೊನೆಯುತ್ತುಂ ಪಾಡಿಪಾಲಂ ಪೊಸೆದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೨೮). ೬. ಸುಡು; ದಹಿಸು : ಕಡುವಿಸಿಲುರ್ಚೆ ಕೋಮಲಲತಾತನು ಬಂಬಲ ಬಾಡೆ (ಪಂಶಾಮಾ. ೭-೧೦೩). ೭. ಹೊರಕ್ಕೆ ಚಾಚು, —ನೀಡು: ಬೇಸಗೆಯ ಕೋಣನಂತೆ ನಾಲಗೆಯನುರ್ಚಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೮); ನರಡಾದೆತ್ತಿನಂತೆ ನಾಲಗೆಯನುರ್ಚುವ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೦೬). ೮. ಮಲವಿಸರ್ಜನೆಯಾಗು; ಭೇದಿಯಾಗು: "ಉರ್ಚು – ಆಕರ್ಷಣೇ, ಮಲಭೇದನೇ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; ತವೆ ಕಿಱುಕುಸಾಲೆ ನಿಜಸೈಂಧವ ಬಿಲ್ವಂ ಲೊಕ್ಕಿಯಾಲಮೊಟ್ಟೊಟ್ಟೆ ಸರೋಜವಸಲೆ ಬಸಿರಿಯ(ಯಾ)ವರೆಯೆಂಬಿವು ಮಾಣಿಸುಗಿರದೆ ಪಶುಗೆ ಬಸಿಱುರ್ಚುವುದಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೦೩). ೯. [ಗಣಿತ] ಭಾಗಿಸು; ಭಾಗಾಹಾರ ಮಾಡು: ಪಸು, ಪಸಲು, ಭಾಗಂಗೊಳು, ಸೆಳೆ, ಉರ್ಚಿಂ[ಪಾಠಾಂ. ಚಿಂ]ದುಂ, ಇಂತಿನಿತುಂ ಭಾಗಂಗೊಂಬುದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೨); ಪದಿನಾಱುಂ ತಾಣದೊಳ್ ಪುಟ್ಟುವ ಗಣತತಿಯಂ ತಮ್ಮೊಳೊಂದೊಂದನಾಹ್ಲಾದದಿನುರ್ಚಲ್ಕಲ್ಲಿ ಕಂಡಾ ಗಣದ ಕೆಳಗೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೬-೧೧).

ಉಚ್ಚು[1] : ೧. ಮುಂಜೂರ ಹುಲ್ಲನುಚ್ಚುತ್ತೆ ಶಿವಘೋಯಿಡುತೆ (ತಿರುರ. ೨೭-೨೫); ಉಚ್ಚಿದಾಯುಧದಿಂದಲಿರ್ವರಂ ತಿವಿಯೆ (ಚೆಬಪು. ೬೩-೧೪). ೨. ಪೊಳಪಿಂದಂ ಚಲ್ಲೆಗಣ್ ಕಾಮನ ಕುಸುಮಶರಾನೀಕಮಂ ಪೋಲ್ವ ಭ್ರೂಪಾವಳಿಯಂ ಕಯ್ಗಾಯುದುಚ್ಚುತ್ತಿರೆ ವಿಟಜನಮುಂ ಸತ್ಕಟಾಕ್ಷಂಗಳಿಂದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೭); ಬೀಜದಡಿಯೊಳ್ ಬೇರುಚ್ಚಿ ನಿಲ್ವುದುಮಂ ಬಗೆಮೊಳೆ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಪೆಚ್ಚಿ ಫಲಮಪ್ಪುದುಮಂ ಕಾಣಲಪ್ಪಂತೆ (ಬಂಹರಿ. ೧೦-೧೦ ವ); ಪೆಚ್ಚಿರ್ದ ದ್ರೌಪದಿ ಸುಭದ್ರೆಗಂ ಹರುಷರಸವುಚ್ಚಿದುದು (ತುರಂಗ. ೮೦-೩೩). ೪. ತಲೆಯ ನವಿರುಚ್ಚುತಿರೆ ತಾರೆಗಳ್ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೨-೧); ಆಕಾಶದಿಂದುಚ್ಚಿದುವು ತಾರೆಗಳ್ (ಚೆಬಪು. ೩೨-೨೩); ಹೊಲಿದ ದಾರ ಹರಿದು ಓಲೆಗಳು ಉಚ್ಚುವುವು (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೭); ಗೋವರ್ಧನನ ಬಾಯಿಂದ ಥಕ್ಕನೆ ಮಾತು ಉಚ್ಚಿತು (ಮುಗಿಮ. ೧೦೫). ೮. ಸಣ್ಣವರ ಜ್ವರ, ಕೆಮ್ಮು, ಉಚ್ಚುವುದಕ್ಕೆ, ಓಕರಿಕೆಗೆ :– ಕರ್ಕಾಟಕಶೃಂಗಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಅತಿಬಜೆ, ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ, ಇವಂ ತೇದು ಮೊಲೆಹಾಲಲ್ಲಿ ಜೇನುತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕುಡಿಸೆ ಜ್ವರ, ಅತಿಸಾರ . . . ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೦೯); ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಹಾಗೆ ದನಗಳು ಉಚ್ಚಿಕೆಕೊಂಡರೆ (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೧). ೧೦. ಕಳಚು ; ಸಡಿಲವಾಗು : ಯುದ್ಧದುಳ್ ಉಱಕೀಲಿ[ಲು]ಚ್ಚಿದ ವಂಬುವಾಳ್ಪಲಗೆಯುಳ್ತಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೯೨-೩ ; 8ನೆಯ ಶತ). ೧೧. ಸಡಿಲಿಸು ; ಬಿಚ್ಚು ; ತೆಗೆ : ಆ ಏರಿಯೊಳಗೆ ಒಂಬತ್ತು ತೂಬನುಚ್ಚಿದರೆ ಆಕಾಶವೆಲ್ಲವೂ ಜಲಮಯವಾಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೧೦೯-೪೯೪).

△ **ಉಟ್ಚು** : ೧. ಅಜ್ಜರ ಸಿಜ್ಗ ಪೆಣ್ಮಕ್ಕಳುಮಂಕ್ಕಾಳಾ ಉದುಗುಱಿಯನುಟ್ಚಿಕೊಳ್ವ ಪ್ರಿಯ × × × ಪಲರುಮಂ ಕೊಂದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨-೩ ; 800); ಮಾಗರಯ್ಯಂ ಪಣ್ಣೆ ಪೆಣ್ಡಿರನುಡೆಯನುಟ್ಚಲುಮೆಟ್ಟಿನ ತುಱುಗೊಳೊಳುಮುಟ್ಚಿ ಸತ್ತನ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೬೧-೨ ; 950); ಚುಟ್ಚಿದ ತೆಱದಿಂ ಪುಸಿಗಳನುಟ್ಚುವನಿವನೆಂದು ಕಾಯ್ದು ಕರ್ಬುನದಿಂದಂ ಚುಟ್ಚಿ ಪೆಡತಲೆಯ ತೂಂತಿಂದುಟ್ಚಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಚಿ]ವರಿಕ್ಕುಱಿಸಿ ನಾರಕರ್ ನಾಲಗೆಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೪).

ಉರ್ಚವೇೞ್ = ಭೇದಿಸುವಂತೆ ಹೇಳು ; ಸುಲಿಯುವಂತೆ ಹೇಳು : ತುಱುವಂ ಕಳಿಸುವ ಕೃಷ್ಣಿಯ ನಿಱಿಯಂ ಪಿಡಿದುರ್ಚವೇೞ್ವ ಕೊಳನಂ ಪಿಂದುಂ ಪೆಱಗಾಗಿ ಪುಗುವ ದುರ್ನಯಮಱಿಪವೆ ಕೌರವನ ರಾಜ್ಯದಾಯುವ ಕೇಡಂ (ಗದಾಯು. ೬-೧೦). **ಉರ್ಚಿಕೊಳ್** = (ಒರೆ ಅಥವಾ ಬತ್ತಳಿಕೆಯಿಂದ) ಸೆಳೆದುಕೊ ; ಕೀಳು : ತನಗೆ ವಿನಾಯಕಂ ದಯೆಯಿನಿತ್ತ ಜಯಾಸ್ತ್ರಮನುರ್ಚಿಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೬೮); ನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರಂಗಳನೊಱೆಯಿಂದುರ್ಚಿಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೦೫); ಅಸುವಂ ಕಳೆಯದಿರ್ಪ ಕಡುಗಳ್ಪರನೇಂ ಪಿಡಿದುರ್ಚಿಕೊಂಡರೋ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೨೯). **ಉರ್ಚಿತಿನ್** = ಕಿತ್ತುತಿನ್ನು : ಗಜಮಾಂಸವನುರ್ಚಿತಿಂದು ಕೂಗಿಡುವ ಮರುಳ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೮೪-೧೦ ; 1033). **ಉರ್ಚಿಪಾಯ್** = ೧. ರಭಸದಿಂದ ನುಗ್ಗು ; ಭೇದಿಸಿ ನುಗ್ಗು : ಭುಗಭುಗನುರ್ಚಿಪಾಯ್ವ ಬಿಸುನೆತ್ತರ ಸುಟ್ಟುರೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮೦). ೨. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಚಿಮ್ಮು : ಮೊಲೆವಾಲಾದಂ [ತಾನೆತ್ತಲುಂ] ತೊರೆದುರ್ಚಿಪಾಯ್ವಿನೆಗಮಿರದೆಳ್ತಂದಳ್ ಸೋತ್ಕಂಠ ಪುತ್ರವಿಮೋಹದಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೬೭೩). **ಉರ್ಚಿಪೋಗು** = ೧. ಬಸಿ ; ಸುರಿ ; ಮೀರಿವರಿ : ದೊರೆವಡೆದಿರ್ದುದಿರ್ವರ ಮನೋರಥಮುಗ್ಗಳಮುರ್ಚಿಪೋದುದಿರ್ವರ ಮನದೞ್ಕಱುಚ್ಚುಡಿದುದಿರ್ವರ . . . ಮಚ್ಚು (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೯). ೨. ನುಗ್ಗಿಹೋಗು ; ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು : ಅಚ್ಛಿನ್ನಶಿಲಾಭಿಧಾನ ಗುಹಾಭ್ಯಂತರದಿನುರ್ಚಿಪೋಗಿ (ನೇಮಿಪು. ೪-೯೬ ವ); ಪಿರಿದೆನ್ನಂಗದೊಳಾದ ಪುಣ್ಗಳ ಗುಹಾದ್ವಾರಂಗಳೊಳ್ ಪೊಕ್ಕು ಪುಲ್ಮರುಳೆತ್ತಂ ನುಸುಳ್ದುರ್ಚಿಪೋಪಿನೆಗಮೊಂದಾಟೋಪದಿಂ ಕಾದುವೆಂ (ಜಗವಿ. ೧೭-೮೬). **ಉರ್ಚಿಬರ್** = ಉರ್ಚಿಪಾಯ್ : ಪರಿವ ಪೊಡರ್ಪುಗೆಟ್ಟು ರವಿ ಘುಂದಿರೆ ಲಜ್ಜಿಸಿ ಕಣ್ಣ ಬೆಳ್ಪುಗಳ್ ಕರಮೊಳಗುರ್ಚಿಬಂದು . . . ಪುಟ್ಟಿಸುತಿರ್ದುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೧೩). **ಉರ್ಚಿಬೀೞ್** = ಕಳಚಿಬೀಳು ; ಜಾರಿಬೀಳು : ಗರ್ಭದ ಕೂಸುಗಳುರ್ಚಿಬೀೞ್ವಂತೆ ಮುಗಿದುವು ಮಿಳ್ತುಗಳೆನಿಸೆ (ಮೋಹತ. ೧೯-೧೯); ಹಲಸಿನ ಬೀಜ ಉರ್ಚಿ ಬಿತ್ತು (ರೂಢಿ). **ಉರ್ಚಿಮುಕ್ಕು** = ಉರ್ಚಿತಿನ್ : ತಕ್ಕಿನಭಿಮನ್ಯುವ ಕೂರ್ಗಣೆ ಪಾಯ್ದು ನುಂಗಲುಂ ಟೊಣೆಯಲುಮುರ್ಚಿಮುಕ್ಕಲುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೯೪); ಬಱಿದೆ ತಿರುಗಿದೊಡೆ ಮಱೆಯಂ ಕಱೆಯದೆ ವಕ್ರಿಸಿದೊಡುರ್ಚಿಮುಕ್ಕುವೆನೆಂದಳ್ಕಿಱಿಸಿ (ಅನಂಪು. ೧೩-೯). **ಉರ್ಚೇೞ್** = ಮೇಲಕ್ಕೆ ನೆಗೆ, —ಚಿಮ್ಮು : ಬಿಟ್ಟ ಭರದಿಂದೆ ವಾರಿಯೆರಟ್ಟೆಸೆಗಂ ಪಚ್ಚು ಸೂಸೆ ಕೊಳದೊಳಗೆ ಬಯಲ್ [illegible] ತದ್ರಭಸಕ್ಕುರ್ಚೆೞ್ದು ಕಡಂಗಿದುವು ಜಳಚರಪ್ರಕರಂಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. [illegible]).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉರಿ ; ಮಲ. ಉರಿ]

△ಉಜುರ್ಗ (ನಾ). ಪ್ರಯತ್ನ; ಉದ್ಯೋಗ; ಕಾರ್ಯ; ಕೆಲಸ: ಜರ್ಜಿಪ ಭೂಷಣವನಿತ್ತೀಗ ಬಹ ಸಮರಕುಜುರ್ಗಂಗೊಳಿರೆಂದು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟ (ಜಿನಮು. ೧೬–೨೨). 'ಉಜ್ಜುಗ' ಪಠಾ. [< ಉಜ್ಜುಗ]

ಉಜುರ್ಗಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಯತ್ನಿಸು; ಉದ್ಯೋಗಿಸು: ಜರ್ಝರಿಸಲಗ್ನಿಪ್ರವೇಶಕಿಳಿಯಾಟ್ಟೆ ಧೃತಿಗುಜುರ್ಗಂಗೊಳಲು ಸೀತಾ ಮೈದುನಾತ್ಮಜರು (ಜಿನಮು. ೪೦–೧೫). [ಉಜುರ್ಗ + ಕೊಳ್$_1$]

ಉಜುರ್ಗಿಸು 'ಉಜ್ಜುಗಿಸು' ನೋ.

ಉದರ್ಂ 'ಉದ್ದಂ' ನೋ.

ಉರ್ದಿಡು (ಕ್ರಿ). ಉಜ್ಜಿಹಾಕು; ಒರಸಿಹಾಕು: ಆರ್ಪಿನುಂ ಕಾಪಿನುಂ ಪತ್ತಿ ನೆಲನೆಲ್ಲಮನೆತ್ತಿದಂ ಸ್ಪಷ್ಟದಂಡದಿನುರ್ದಿಟ್ಟನಿರುಳ್ ತೊಂದರೆಗಾರರಂ (ಸೌನಂದ. ೨–೨೮). [ಉರ್ದು$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಉರ್ದಿಸು, ಉಜ್ಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಿಕ್ಕಿಸು; ತೇಯಿಸು: ಕೈಸಾಣೆಗಳಿಂದಂ ನಾಲ್ಕುಂ ದಾಡೆಗಳನುರ್ದಿಸಿ ಕಳೆದು ಮಟ್ಟಂ ಮಾಡಿದೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೫–೧೪); ಆಗುರುಮಂ ಕುಂಕುಮವನರೆಯಿಸುತೆ . . . ಸಾದಿನಿಂ ಪೊಗೆಯ ಗಂಧವನುರ್ದಿಸುತೆ ಪೂವ ಪೊರೆಯಿಸುತೆ ಬಗೆಗಾರ್ತಿಯೊರ್ವಳೆಸೆದಳ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೮೯). **ಉಜ್ಜಿಸು**: ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉಜ್ಜಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಉರ್ದು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಉರ್ದು$_1$, ಉಜ್ಜು, ಉದ್ದು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒರಸು; ತಿಕ್ಕು; ತೇಯು: "ಉದುರ್–ಸಂನಿಘೃಷ್ಟೇ (ಉಜ್ಜು) ಮಾಷೇ ಚ (ಉದ್ದು)" (ಶಮುಧಾ); ಪೊರಳೆ ವಾರಿಧಿಗಳ್ ಕಲಂಕಿದುವು[ರ್ದೆ ಮೆ] [ಪಾಠಾಂ. ದ್ದಮ, ದ್ಧಮ]ಯ್ಯನುದಗ್ರಮಂದರಮದಂದಲುಗಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೫); ಕೆಲರಂ ಗುರ್ದಿಯುಮುರ್ದಿಯುಂ ತಿರುಪಿಯುಂ ತೇದುಂ ಭುಜಾದಂಡದಿಂ (ಗದಾಯು. ೩–೧೨); ಮಡಕೆಯನುರ್ದಿ ಕರ್ಚಿ ಸಹಕಾರದ ಪಕ್ವಫಲಂಗಳಿಂದಮಂ ತೊಡೆದರೆಕಾದ ಪಾಲನೆಱೆದಂದು ಮೊಸರ್ ಸಹಕಾರ ಗಂಧಮಂ ಪಡೆಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮–೪೮). ೨. ಉಜ್ಜಿ ಹರೆಯನ್ನು ಬಾಜಿಸು: ಉದ್ದು [ಪಾಠಾಂ. ಊದು]ವಱುಂಚೆಯ ರವಮುಂ ಬಾರಿಪ ಜಿಂಕರಮುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೮–೭೫ ವ); ಱುಂಚೆಯುರ್ದಿ ಬಾಜಿಸಿ ಪಾಡುತ್ತಿರೆ (ಬಂಹರಿ. ೧೪–೨೬ ವ); ಅನಿತಱೊಳಾ ವಾದ್ಯ ವಿದ್ಯಾಧಿಕರ್ ಮರ್ದಳಮನುರ್ದಿ (ಚಿಕವಿ. ೬–೧೫೧ ವ). **ಉಜ್ಜು**: ೧. ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವ ಮುಟ್ಟಿ ಬರೆದಿದ್ದ ಲಿಪಿಗಳನಾತ್ಮನೊಳರ್ಿವಟ್ಟಿರಿಸಿ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವಕೆ ಹೊಱಗಾದೊಂದು ಲಿಪಿಯ ಮಹಾತ್ಮನುಜ್ಜೆಂದು ತೋಱಿದನು (ಭರಚ. ೩೬–೮೬). **ಉದ್ದು$_1$**: ೧. ಭವದ ಬೇರಂ ಹಱಿಯಲುದ್ದುವಂದದಿಂ . . . ಭವಸಾಲಯದ ಹುಲ್ಲನುದ್ದತೊಡಗಿದನಂದು (ವಾಗೀರ. ೬೯–೫); ವೀರ ಪೋಗಿ ಬಿದ್ದನು ಜಂಬೂದ್ವೀಪದೊಳಗೆ ಗಱಿಯುದ್ದಿದ ಪಕ್ಕಿಯಂದದಲಿ (ಅಂಜಚ. ೧೩–೨೧೯); ಚಂದ್ರಮಂಡಳದ ಕಳಂಕವನುದ್ದುವಂತೆ ಲೋಹಚಕ್ರದಿಂ ಹಳೆಯ ಬೋಹಣಮನುದ್ದಿ (ಧರ್ಮಪ. ೨–೨೩ ವ); ಮರೆ ಸಹಿತ ಹಿಡಿದುದ್ದಿ ನೆಲದೊಳಗೊರಸಿ ಕೊಂದನು ಕಲಿ ಹಿಡಿಂಬಕನ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೦–೨೦). ೩. ಮರ್ದನ ಮಾಡು; ಅಳಿಸು: ರುಧಿರದ ಕಡಲೊಳದ್ದಿದನುದ್ದಿದನು ಮಾರ್ಬಲದ ಗರ್ವಿತರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨–೪೫); ಕುರುಕುಲವನುದ್ದುವೆನು (ತುರಂಗ. ೨೫–೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉರ್ೖ; ಮಲ. ಉರೆಸು; ಕೊಡ. ಒಜ್ಜ್, ಉಜ್; ತುಳು. ಉರೆಸು; ತೆಲು. ಒರಯು]

ಉರ್ದು$_2$, 'ಉಬ್ಬು' ನೋ.

ಉರ್ದು$_3$ (ನಾ). ಉಜ್ಜುವಿಕೆ; ತಿಕ್ಕುವಿಕೆ: ಕೋಪಾನಳನಿಂ . . . ಕಾಲುರ್ದಿಂಗೆ ಪೊರಳ್ದು ಭ್ರಮರಿ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಕರಚಾರಂಗಳೊಳು (ಬಂಹರಿ. ೨–೫೦ ವ). [< ಉರ್ದು$_1$]

ಉರ್ಪವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಉರ್ಪ್ಪವಳ್ಳಿಯ ಚಾಮಯ್ಯನುಂ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೩–೧೫; 899 ?); ಉರ್ಪ್ಪವಳ್ಳಿಯ ಬಾಸಗವುಣ್ಡನ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೨೨–೭೮; 1012). [ಉರ್ಪು (< ಉಪ್ಪು$_1$) + ಪಳ್ಳಿ$_1$]

△ಉರ್ಪು 'ಉಪ್ಪು$_1$' ನೋ.

ಉರ್ಪುಗಾಯ್ 'ಉಪ್ಪುಗಾಯ್' ನೋ.

ಉರ್ಪುವೇಱು (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನ ಹೇರು (?): ತದ್ಭಂಗ ಚಿತ್ತನವಂ ಮಱ್ಗಿ ಉಲಾಯಮಾಗಿ ಜನಿಸಿದೋರ್ೀರಂದದಿಂದುರ್ಪುವೇಱನೆ ಪೊತ್ತು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೫–೬೫). [ಉರ್ಪು (< ಉಪ್ಪು$_1$) + ಪೇಱು$_3$]

ಉರ್ಬಟೆ, ಉಬ್ಬಟೆ (ನಾ). ೧. ಅತಿಶಯ; ಹಿರಿಮೆ; ಹೆಚ್ಚಳ. ೨. ಪರಾಕ್ರಮ; ಸಾಹಸ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಶೌರ್ಯ. ೩. ಹಿಂಸೆ; ಕಾಟ; ಉಪಟಳ: ಕಡುವೇಗದಿಂ ಭದ್ರಕಾಳೀಪತಿಯ ಮಱವೊಕ್ಕು ದಖಿಳಸೈನ್ಯಂ ಪೇಳ್ವುದೇಂ ದನುಜರುರ್ಬ[ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬ]ಟೆಯನು (ಚೆಬಪು. ೩೨–೩೯); ಇನಿತೊಂದುರ್ಬ[ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬ]ಟೆಯೇ ಪುಳಿಂದ ಬಿಡು ನಿನ್ನೀ ಬಿಂಕಮಂ (ಶಬಶಂ. ೪–೬೫). **ಉಬ್ಬಟೆ**: ೧. "ಉಬ್ಬರಂ ಉಬ್ಬಟೆ, ಅಣೆಯರಂ . . . ಪೆರ್ಚುಗೆ — ಈ ೧೯ ಅತಿಶಯಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೨–೨೩೪); "ಉಬ್ಬಟೆಯುಬ್ಬರಮಣೆಯರನೆಱೆ ಮಿಾಂಟೆನ್ನಲತಿಶಯಾರ್ಥಂ ಧರೆಯೊಳ್" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೦); ಈ ಕಲಿಕಾಲದೊಳ್ ವಿಷಮಕಾಲದೊಳುಬ್ಬಟೆಯಾಯ್ತು (ಎಇ. XVI, ೬೧–೨೫; 1081); ಉಬ್ಬಟೆಯ ಭಕ್ತಿ (ತಿರುರ. ೧೮–೮); ನಿನ್ನೆಱೆಯಂಗುಬ್ಬಟೆಯ ಬೀರಮುಂಟು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೮೧); ಕಡುಮುಳಿಸಿನುಬ್ಬಟೆಯ ಮಾರುತಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬–೬೯). ೨. "ದಪ್ಪ ಪೆಟ್ಟದಟಾರ್ಪು ಸಾಸ ಪೆರ್ಚುಬ್ಬಟೆಯದಳ್ಪುದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೯); "ಉಬ್ಬಟೆಯೆನೆ ಶೌರ್ಯಾತಿರೇಕಂ" (ಭಾರನಿ. ೪೪); ಕುಟಿಲಾಳಾಪದೆ ಪಿಂತೆ ಕಾಱ್ಗೆಡೆದು ಮುಂತಾ ಸತ್ಕವೀಂದ್ರರ್ಕಳುಬ್ಬಟೆಯಂ ಕಂಡು ಕನಲ್ದು (ಧರ್ಮನಾ. ೧–೫೩); ಪವನಜ ಪಾರ್ಥರುಬ್ಬಟೆಯ ನಿಲಿಸುವಾಪತ್ತಿಗರು ನಮಗಿಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೭); ಸಮಿಾರಣನುಬ್ಬಟೆಯಿಂದೆ ವಾರಾಶಿ ಬಳೆದುವು (ಮೋಹತ. ೩೬–೫೦). ೩. "ಉತ್ಪಾಟ, ಉಬ್ಬಟೆ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ); ಗರುಡನುಬ್ಬಟೆಗಹಿನಿಕರ ಜರ್ಝರಿತವಾದವೊಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೧೨); ಮದದಂತಿಯುಬ್ಬಟೆಗೆ ಸಿಲುಕಿದ ಶಿಶುಗಳುಳಿದುದುಂಟೇ ಧರೆಯೊಳು (ಸೌಂದಪು. ೩–೪೭); ದಿವಿಜರಾ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪತಿಯಂಘ್ರಿಯಲಿ ಸೈಗೆಡೆದು . . . ದೈತೇಯರುಬ್ಬಟೆಗಳನು ಬಿನ್ನೈಸೆ (ನಿಭಾಗ. ೬–೭–೧೬). [< ಉರ್ವು + –ಅಟೆ]

ಉರ್ಬರೆ (ನಾ). ಭೂಮಿ; ನೆಲ: ಕಬ್ಬೆಂಬಭಿಧಾನಂ ಕಾಱ್ಗಬ್ಬಿಂಗಂ ನೆಗಱ್ದ ಮೆಲ್ವ ಕಬ್ಬಿಂಗಂ ಕೇಳುರ್ಬರೆಯೊಳಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೯೦). [< ಉರ್ವರೆ]

ಉರ್ಬಳಿ (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬರ ಇಳಿ: ಬಿರಿವ ಸರೋರುಹಂ ಮುಗಿವ ಕೈರವ ಪಂಕ್ತಿ . . . ಉರ್ಬಳಿವ ಸಾಗರವೊಪ್ಪುದು ಸುಪ್ರಭಾತದೊಳ್ (ವೃಷವಿ. ೯–೨೪). [ಉರ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಅಳಿ$_1$ (< ಅಱು$_1$)]

ಉರ್ಬಿ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲ; ನೆಲ: ಉರ್ಬ್ಬಿಯೊಳ್ ಸಕಲದೊಳೊರ್ಬ್ಬನೆ ಗಣ್ಡ ಶ್ರೀಚನ್ತಮನೆನ್ತುಮೊಳ್ಪಿಡೆಯೆನ್ (ಎಇ. XXVI, ೨೬–೬; 885); ಜಯಸಿಂಹವಲ್ಲಭನನ್ವಯರಾಜ್ಯದೊಳುರ್ಬ್ಬಿಯೊಳ್ ವಿಗುರ್ಬಿಸಿದನ್ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೩೫–೨೯; 1077); ಪೆರ್ಬಿಸಿಲರ್ಬಿಸಿತುರ್ಬಿ ನಿದಾಘಮುರ್ಬಿಯೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೭–೭೬); ರಾಯಭೂವರನಿಧಿ ಬುಕ್ಕರಾಯ ನಿನಗಾದೊರ್ರೆ ಮಿಕ್ಕಿನ ರಾಯರುರ್ಬಿಯೊಳ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨–೧೦; 1355); ಉರ್ಬಿಗತಿಹಿತಮಾಯ್ತು (ನಿಭಾಗ. ೪–೧೪–೪೭). [< ಉರ್ವಿ]

ಉರ್ಬಿನಂ 'ಉರ್ವಿನಂ' ನೋ.

ಉರ್ಬಿಸು 'ಉರ್ವಿಸು' ನೋ.

ಉರ್ಬೀಪಾಳ (ನಾ). ದೊರೆ; ರಾಜ : ಬಂದ್ವನೀ ಬಂದ್ವನೆಂದುರ್ಬ್ಬೀ ಪಾಳರ ಕಂಡ್ಗೆ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೨–೭ ; 1110).
[< ಸಂ. ಉರ್ವೀಪಾಲ]

ಉರ್ಬು$_1$ 'ಉರ್ವು$_1$' ನೋ.

ಉರ್ಬು$_2$ 'ಉರ್ವು$_2$' ನೋ.

ಉರ್ಬುಗುಂದು, ಉಬ್ಬುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). = ಉರ್ಬುಗೆಡು : ಪುಲ್ಲಂ ಮೇಯಲೆಳಸಿ ಬಂದು ಮೆಯ್ಯ ತೀಂಟೆಗೆ ಪುಲಿ ಪೊರಳ್ದು ಪೋದ ತಾಣದೊಳ್ನಿಂದು ಗರ್ಬಿಂಗಗಿದುರ್ಬುಗುಂದಿ ಹಮ್ಮದಂಬೋದ ಹರಿಣಂಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೫೫ ವ). **ಉಬ್ಬುಗುಂದು** : ತಾರ್ಕಿಕರುಬ್ಬುಗುಂದಿದರುತ್ತಮೋತ್ತಮ ಬಾಚಿರಾಜನು ದಾತ್ತಮಹಿಮನು ಮರ್ತ್ಯನೇ (ಬಸವು. ೫೪–೮೪). [ಉರ್ಬು$_2$ (< ಉರ್ವು$_2$) + ಕುಂದು$_1$]

ಉರ್ಬುಗೆಡು, ಉಬ್ಬುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹಗೆಡು; ಹುರುಪು ಕಡಮೆಯಾಗು : ನೀತಿಗೆಟ್ಟಂ ಮಱಿದು ಮಿಗೆ ಮನಂಗೆಟ್ಟನಾನುರ್ಬುಗೆಟ್ಟಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೫೩). **ಉಬ್ಬುಗೆಡು** : ಕಳವಳಿಸದುಬ್ಬುಗೆಡದಡಿಯುಡದೆ (ಬಸವು. ೪೪–೨೨) ; ಉಬ್ಬುಗೆಡದಿರಿ ಕರ್ಣ ಪಾರ್ಥ ಸಗರ್ಭರಹಿರೋ (ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ. ೨೩–೩). [ಉರ್ಬು$_2$ (< ಉರ್ವು$_2$) + ಕೆಡು]

ಉರ್ಬುಜವ್ವನೆ (ನಾ). ಯೌವನ ಏರುತ್ತಿರುವವಳು; ಏರುಂಜವ್ವನೆ : ಕೊರ್ಬಿದ ಶರೀರೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಸ್ಯಾಂಗೆ ಕೆಂಗೂದಲುರ್ಬುಜವ್ವನೆ . . . ಎಡೆಯಾಡುತ್ತಿರೆ (ಚಬವು. ೧೦–೨೫).
[ಉರ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಜವ್ವನೆ]

ಉರ್ಬೇಱು 'ಉರ್ವೇಱು' ನೋ.

ಉರ್ಬೇಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಗ್ಗಿಸು; ನಿಗುರಿಸು : ಒರ್ಮೆಯೆ ಮುಟ್ಟಿವಂದುದು ಬೆರಂಟುತ್ತುಂ ಮಹೀರಂಗವಂ ಕೆಲೆದುರ್ಬೇಱಿಸುತಂಗವಂ ಮೊನೆಯಿಡುತ್ತುಂ ಶೃಂಗವಂ ಪುಂಗವಂ (ಜಗವಿ. ೫–೩೬).
[ಉರ್ಬೇಱು (< ಉರ್ವೇಱು) + –ಇಸು$_3$]

ಉರ್ಮಟ್ಟೆ, ಉರಮಟ್ಟೆ, ಉರ್ಮಟ್ಟ (ನಾ). (ಉಕ) ಉದ್ಧಟ; ಧೂರ್ತ; ಧಾಂಡಿಗ : ಆ ಉರ್ಮಟಮಂದೀಕಡೆ ಹೋಗಬ್ಯಾಡೊ . . . ನಮ್ಮ ಮನೆತನದ ದರ್ಜಾಕ್ಕೆ ಭೂಷಣವಲ್ಲ (ಎತ್ತಿಕೈ. ೭). **ಉರಮಟ್ಟೆ** : ಅವನು ಬಹಳ ಉರಮಟ್ಟೆ ಇದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಉರ್ಮಟ್ಟೆ** : ಅಂವಾ ಏನ ಬರೇ ಉಲಕೋಚಿನ ಇಲ್ಲಾ, ಉರ್ಮಟ್ಟನೂ ಇದ್ದಾನ (ದೀಪಹ. I, ೨೯). [← ಮರಾ. ಉರಮಟ್. / ಸಂ. ಉನ್ಮತ್ತ]

ಉರ್ಮಟ್ಟೆ 'ಉರ್ಮಟ' ನೋ.

ಉರ್ಮೆ 'ಊರ್ಮೆ' ನೋ.

ಉರ್ಲಜಾಡ್ಯ (ನಾ). ದನಕರುಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಕೂದಲುದುರುವ ರೋಗ (ಎಸಮೈ. XV, ೪೨). [ಉರ್ಲು ?+ ಜಾಡ್ಯ]

ಉರ್ವ 'ಉಱುವ' ನೋ.

ಉರ್ವಟ (ನಾ). ೧. ಕರು. ೨. ವರ್ಷ. ೩. ಧ್ವನಿ; ಸಪ್ಪಳ. [ಸಂ.]

ಉರ್ವರ, ಉಬ್ಬರ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ಅತಿಶಯ : ಹರನುರಗಣ್ಣ ಕಾಯ್ಪು ಸಿಡಿಲೆಟ್ಟರಮುರ್ಬಿಪ ಬಾಡಬಾಗ್ನಿಯುರ್ವ್ವರಮಱಿಯಟ್ಟಿ ಕೊಳ್ವ ಕುಳಿಕಾಹಿಯ ಕೋಳ ಪೊಡರ್ಪು (ಶಾಪಮಂ. ೧೯೦–೧೦೬೦ ; 1189). **ಉಬ್ಬರ** : ೧. "ಉಬ್ಬರಂ, ಉಬ್ಬಟೆ . . . ಪೆರ್ಚುಗೆ — ಈ ೧೯ ಅತಿಶಯಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೨–೩೩೪) ; ಬಱಸಿಡಿಲೆಱಪಂತಿರೆ ಬಂದೆಱಗಿದರಂತಳ್ತು ಬಾಳ ಕೀೞ್ಮೆನೆಯಿಂ ತಳ್ತಱದಱದುಬ್ಬರಮೆಂಬಿವನಱಿದಿಱಿದರ್ ಪೆಣಬಣಂಬೆಗಳ್ ನೆಗೆವಿನೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೮೨) ; ಪಾಪದುಬ್ಬರದಿಂ ದೈವವಿರಕ್ತಿ ಸಂಭವಿಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪–೨); ನಾನಾ ಕ್ರೀಡೆಯಿಂದಿರ್ಪರುಂ ತಱಿಸಂದುದ್ಧತ ಭಾವದುಬ್ಬರದಿನೇನುದ್ವೃತ್ತರಾಗಿರ್ದರೋ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೬) ; ಕೃಪನುಬ್ಬರದ ಗರ್ವವ ಮುಱಿದು ಕೃತವರ್ಮಕನ ನೋಯಿಸಿದ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೫–೨೬) ; ಉಬ್ಬರದ ದುಗುಡದ ಬಂಧನವ ಪರಿಹರಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೧–೪–೧೩). ೨. ಆಡಂಬರ; ಸಂಭ್ರಮ; ಸಡಗರ : ಸೂಳೆಗೇರಿಯಂ ಪೊಕ್ಕು ತಾಂ ಮಾಱ್ಪುಬ್ಬರಕ್ಕೆ ಅಬ್ಬರಂ ಪಿರಿದಾಗೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೪೩ ವ) ; ಮುಂಭಾಗದಲಿ ವಿಜಯದುಬ್ಬರದ ಭಟರೈತಂದರು (ತೊರರಾ. ೬–೨೮–೬೯); ಬಿನ್ನಣಂ ಪಾಱಿತು ಪಾಳಿ ಬರ್ದುಕೆಲಸಾರ್ದುದು ಕೈಮೆ ಕಟಲ್ದುದುಬ್ಬರಂ ತಾಱಿತು (ಚಿಕವಿ. ೬–೨೦೯). ೩. ಉದ್ವೇಗ; ಆವೇಗ; ವೇಗ : ಪರಕಾಂತಾನಿಕರಕ್ಕೆ ಸೋಲ್ತು ಮನಮಂ ಸಂತೈಸಲೇನಾಱದುಬ್ಬರದಿಂದುಬ್ಬರ ಮಾಗೆ ಕೂಡಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೩೫) ; ಜೋಡಿಸಿದರುಬ್ಬರದ ಮದಗಜವ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೩–೨) ; ಕೂಗಿ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದರುಬ್ಬರ [ದ] ಸಿಡಿಲ್ಕೋಟಿ ಜೊತ್ತಾಗಿ ಗರ್ಜಿಸುವಂತೆ (ಮೋಹತ. ೩೫–೧೯) ; ಮುದದೆ ಕೋಲುಗಳನು ಪೊಯ್ವುಬ್ಬರಕೆ ಮಿಗೆ ಮೇಲುದು ಜಾಱೆ (ಕಂನವಿ. ೨೧–೧೧೧). ೪. ಏರಿಕೆ; ಉಕ್ಕಿ ಹರಿಯುವಿಕೆ; ಭರತ : ನದಿಗಳುಬ್ಬರಮಡಗಿ ತಿಳಿದು ಪರಿದುವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫–೩). 'ಉಬ್ಬರವಿಳಿತ' ಪರಾ. ೫. ಉಬ್ಬುವಿಕೆ; ಬಾತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ : "ಆನಾಹಃ, ವಿಬಂಧಃ – ಹೊಟ್ಟೆಯುಬ್ಬರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೦) ; "ಉಬ್ಬರ – ಬಾಯುವಿಕೆ" (ಜಾನಕೋ. ೨೦).
[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಉಬರ್, ಉಬೆರೆ = ಮಂದವಾಗು, ದಟ್ಟವಾಗು ; ತೆಲು. ಉಬ್ಬರ. / ಪ್ರಾ. ಉವ್ವರ = ಘರ್ಮ, ತಾಪ]

ಉರ್ವರಾಜಿತ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಜಯಿಸಿದವನು : ಸುತ್ರಾಮಜಿತನು ನೃಜಿತನು ಉರ್ವರಾಜಿತನು . . . ಕೂಡಲ ಸಂಗಯ್ಯನು (ಬಸವ. ೯೫೪). [ಸಂ.]

ಉರ್ವರಾಪಾಳ (ನಾ). ದೊರೆ; ರಾಜ : ಉರ್ವರಾಪಾಳನಿನಿಟ್ಟ ಪಾಸರಚತುಸ್ತಿಕ ಮಾತ್ರದೊಳಾವುಪಾಯದಿಂ ಮೇಳಿಸಿ ತಂದುಕೊಂಡು ಕುಡುವೆಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೯). [ಸಂ. ಉರ್ವರಾಪಾಲ]

ಉರ್ವರಾಮರ (ನಾ). ಭೂಸುರ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ : ಉರ್ವರಾಮರ ಸಭಾಭ್ಯಂತರ ಲೋಹಾಸನಸ್ಥಿತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೭ ವ).
[ಸಂ. (ಉರ್ವರಾ + ಅಮರ$_3$)]

ಉರ್ವರಾವಳಯ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲ : ಅಂಭೋಧಿಯುಂ ರವಿಯುಂ ಚಂದ್ರನುಮುರ್ವರಾವಳಯಮಂ ನಿಲ್ವನ್ನೆಗಂ (ಎಕ. II, ೩೪೫–೫೯ ; 1159). [ಸಂ. ಉರ್ವರಾವಲಯ (ಉರ್ವರಾ + ವಲಯ)]

ಉರ್ವರೆ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿ; ನೆಲ : ಸಪ್ತಾಬ್ಧಿ ಸಮುದ್ರಿತೋರ್ವ್ವರೆಗೊರ್ವ್ವಂ ಪತಿ (ಎಇ. XXVII, ೫–೧೦ ; 1082) ; ಉರ್ವರೆಯ ಧನಮೆಲ್ಲವುಂ ನಿನಗೆ ಬಸವಣ್ಣ (ಬಸರ. ೫–೧೬೦). ೨. ಸಮೃದ್ಧವಾದ ನೆಲ; ಫಲವತ್ತಾದ ಭೂಮಿ : ಸರ್ವರ್ತುಕಮೆ ಬನಂ ನೆಲನುರ್ವರೆಯೆ ಕೊಳಂ ಸಮಂತು ಪೂಗೊಳನೆ ಬಟಿಕ್ಕುರ್ವೀಧ್ರಂ ರೋಹಣಮೆ ಗಡ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೩–೧೦). [ಸಂ. ಉರ್ವರಾ]

ಉರ್ವರೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಉರ್ವರಾಪಾಳ : ಇರ್ಪತೊಂದುರ್ವರೇಶ್ವರರಂ ನೀಂ ತಱಿದೊಟ್ಟಿದೈ ಪರಶುರಾಮಾಕಾರದಿಂದಚ್ಯುತಾ (ಜಗವಿ. ೧–೬೦).
[ಸಂ. (ಉರ್ವರಾ + ಈಶ್ವರ)]

ಉರ್ವಸಿ (ನಾ). ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು : ತೋರಮಲ್ಲಿಗೆಯ ತುಱುಂಬು ರಾಹು ತವೆ ನುಂಗಿದ ಚಂದ್ರನನೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನಂದುಗುಟ್ವ ಪೊಲೊಪ್ಪಿರಲ್ ಬಲದೊಳುರ್ವಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ರ್ವಸೆ] ದೇಸಿಗೆ ದೇಸಿಯಾದಿದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೮೭). [< ಸಂ. ಉರ್ವಶೀ]

ಉರ್ವಾರು (ನಾ). ೧. "ಸೌತೆಗಿಡ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ) ೨. ಮೆಕ್ಕೆಗಿಡ: "ಉರ್ವಾರುಃ, ಚಿರ್ಭಟಿಃ–ಈ ೨ ಮೆಕ್ಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೫–೫೩); "ವಾಕುಳಮೆನೆ ಸೌತೆ ಉರ್ವಾರುಮೆನೆ ಮೆಕ್ಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೪೪–೪೬). [ಸಂ.]

ಉರ್ವಾರುಕ (ನಾ). = ಉರ್ವಾರು ೨: "ಉರ್ವಾರುಕಂ ಕರ್ಕಟೀನಾಮವಿಶೇಷಂ ಚಿರ್ಬ[ಟಂ] ವಾಳುಕಿಯೆನೆ ಪಡೆಗುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೮–೩೧). [ಸಂ.]

ಉರ್ವಿ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಂಡಲ; ನೆಲ: ಸಚರಾಚರೋರ್ವಿಯೊಳೆ ನಿನ್ನ ಚರಿತ್ರಂ ಚಿತ್ರಂ (ಜಿನಾಲೆ. ೩); ಉರ್ವಿಯಂ ಪರ್ವಿ ಪಸರಿಸಿದ ನಾನಾ ನದಿಗಳ ನಡುವೆ (ಹಚಕಾ. ೨–೫). ೨. [ಛಂದ] ಮಗಣವೆಂಬ (– – –) ಮೂರು ಗುರುಗಳುಳ್ಳ ಅಕ್ಷರಗಣ: ಆಶೀರ್ವಾದದೊಳುರ್ವಿಯುಂ ಪರಬಲಂ ಮುತ್ತಿರ್ದೊಡಾ ತೋಯಮುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೩೬). [ಸಂ. ಉರ್ವೀ]

ಉರ್ವಿಜ (ಗು). ೧. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ; ನೆಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ. (ನಾ). ೨. ಮರ; ಗಿಡ. [ಸಂ. ಉರ್ವೀಜ]

ಉರ್ವಿತಳ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲ: ಖಿಳ ವೇದಂಗಳನೊಯ್ದನುರ್ವಿತಳಮಂ ತಾಂ ಚಾಪೆವೊಲ್ ಸುತ್ತಿದಂ (ಸೋಮೇಶ. ೪೪). [ಉರ್ವಿ + ತಳ$_2$ (= ತಲ$_1$)]

ಉರ್ವಿಧರ (ನಾ). = ಉರ್ವೀಧರ: ಉರ್ವಿಧರದಗ್ರದಲಿ ದೇಹನುರ್ವಿಯಾತ್ಮನ ಕಾಂತಿಯಲಿ ಮುಕ್ತೊರ್ವಿಗೈದೇನಿರಘನಿರುಪಮ ನಿಗಮನಾಗುವನೂ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೪–೬೦). [ಸಂ. ಉರ್ವೀಧರ]

ಉರ್ವಿನಂ, ಉರ್ಬಿನಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ಹೆಚ್ಚಳವಾಗಿ: "ಅಣಿಯರಮುಬ್ಬಡಿಗಮುಗುಂದಲೆಯುರ್ವಿ[ಪಾಠಾಂ. ರ್ಬಿ]ನಂ ನೂಳದೆಂದು ಪಿರಿದೆಂಬರ್ಥಂ" (ಶಬ್ದಕೈ. ೮೩); ಉತ್ತಾಂಗಿ ಸುಗ್ಗಿಯಬ್ಬರಸಿಗಮುರ್ವಿನ ದೊಸಗೆ ಪುಟ್ಟೆ ಪುಟ್ಟಿದ ತನೆಯನತಿಪ್ರಕಟವಿಶದಯಶನೆಜಿಯಂಗ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೩೬–೧೪; 1096). **ಉರ್ಬಿನಂ**: "ಉರ್ಬಿನಂ ಪಿರಿದು" (ಶಮುದ. ಪರಿ ೨). [ಉರ್ವು + ಇನಂ (< ಇನ್ನಂ)]

ಉರ್ವಿಪ (ನಾ). ದೊರೆ; ರಾಜ: ಅತಿಶಯಧವಳೋರ್ವಿಪೋದಿತಾಳಂಕೃತಿ ಮತಿ ನೀತಿ ನಿರಂತರ ಪ್ರತೀತಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೪೬). [ಸಂ. ಉರ್ವೀಪ]

ಉರ್ವಿಸು, ಉಬ್ಬಿಸು, ಉರ್ಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರಬಲಿಸು; ಅತಿಶಯವಾಗು; ಹೆಚ್ಚು: ನೆಲದೊಳ್ ಬಿಟ್ಟಡಗಿಂಡೆಯಾಗೆ ನೆಜನಂ ನಟ್ಟುರ್ಚಿದುಗ್ರಾಯುಧಾವಲಿಯಿಂದುರ್ವಿಸುವಿಂದ್ರಜಾಲಿಗನವೋಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೯); ಉರ್ವಿಸುವ ಬೇಸಗೆಯೊಳ್ ಗುಡಮಿಶ್ರಂ ತಾನದು ದೋಷವಿನಾಶನಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೧೬); ಅನಿಳನುರ್ವಿಸಿ ತೀಡೆ (ಜಗವಿ. ೪–೩೯). ೨. ಹೆಚ್ಚಿಸು; ಅಧಿಕವಾಗಿಸು: ಕರಗಿಸುವಂತೆ ಗರ್ವ ಘನಜಾಳಮಂ ಉರ್ವಿಸುವಂತೆ ಕಾಮ ತೋಮರ ಜನಿತಾಗ್ನಿಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೨೫); ಮೇಳಂಗೈದುರ್ವಿಸುತೆ ಶ್ರುತಿಯಂ ವೀಣೆಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧–೮೬); ಕವಿಗಳ್ ಮೋದದಿನುರ್ವಿಸುವುದೀ ಪ್ರಬಂಧಮನಿಳೆಯೊಳ್ (ಯಾದವ. ೧–೨೩). **ಉಬ್ಬಿಸು**: ೨. ಹೊಸ ಮಸೆಯ ಹೊಗರೆಂಬುಗಳನೆಬ್ಬಿಸಿದನುಬ್ಬಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೬೧); ಪಡೆಗಣ್ಣುರಿಯನುಬ್ಬಿಸಿ ತನುವನೊಡ್ಡಿದನಭವ (ತೊರರಾ. ೩–೨–೩). **ಉರ್ಬಿಸು**: ೧. ಮನುಜರದ್ಭುತಚಿತ್ರರಾಗುತ ತನತನಗೆವುರ್ಬಿಸುತಮಿರಲು (ಬಸವ. ೫೬–೮). ೨. ದೋರ್ಬಲವದ್ವಂಡೇಶರಿಂದುರ್ಬಿಸುವ ಪೆಸರ ಸಾಮಂತರಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೩–೨೨). [ಉರ್ವು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಉರ್ವೀಚಕ್ರ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲ: ಜ್ಞಾನರ್ಧಿಸಂಪನ್ನರುರ್ವೀಚಕ್ರಸ್ತುತಪಾದಪಂಕಜರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೧೬). [ಸಂ. (ಉರ್ವೀ + ಚಕ್ರ)]

ಉರ್ವೀಚರ (ನಾ). ನೆಲದಮೇಲೆ ಸಂಚರಿಸುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಭೂಚರ: ಅಗಸದೊಳ್ ಪಣ್ಣಿದ ಪೊನ್ನ ಪಣ್ಣಿಗೆಯಿಭಂಗಳ್ ಚಿಹ್ನಮುರ್ವೀಚರಪ್ರಸರಕ್ಕುರ್ವಿಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೩೮). [ಸಂ. (ಉರ್ವೀ + ಚರ)]

ಉರ್ವೀಜ (ನಾ). = ಉರ್ವಿಜ: ವನದೊಳ್ ಮದೀಯ ಪಿತೃಗೆಂತುಂ ವೈರಮುರ್ವೀಜರಾಜಿಗಳೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೧೨೬). [ಸಂ.]

ಉರ್ವೀಧರ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತ: ಏನೆಸೆದುದೋ ತನ್ಮಂಡರೋರ್ವೀಧರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೬೫). ೨. ಆದಿಶೇಷ. [ಸಂ.]

ಉರ್ವೀಧ್ರ (ನಾ). = ಉರ್ವೀಧರ ೧: ಉರ್ವೀಧ್ರರೋಹಣಮೆಗಡಾ ವರ್ಣಸಲಜಿವರಣ್ಣ ತಜ್ಜನಪದಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೧೦). [ಸಂ.]

ಉರ್ವೀಪಾಲಕ (ನಾ). ದೊರೆ; ರಾಜ: ತದುರ್ವೀಪಾಲಕಂಗಿಷ್ಟಸುಂದರಿಯರ್ ಸುಂದರ ರೂಪೆಯರ್ ಸೊಬಗೆಯರ್ ಕೂರ್ತಿರ್ಪರುರ್ವೀಶ್ವರಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೨೨). [ಸಂ. (ಉರ್ವೀ + ಪಾಲಕ)]

ಉರ್ವೀಭರ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಭಾರ; ರಾಜ್ಯಭಾರ: ನೀನೊರ್ವಯ್ ಖಚರೇಶ ಪೊತ್ತುನಿಂದಿರ್ ದೊರೆವೆತ್ತುರ್ವೀಭರಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೮೪); ಅರಮನೆಗೆ ಪೋಗದುರ್ವೀಭರಮಂ ನಂದನನೊಳಭಯರುಚಿಯೊಳ್ ಸಂದಿಸಿ ತಾಂ ಜೈನದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡಂ (ಯಶೋಚ. ೪–೬೪). [ಸಂ.]

ಉರ್ವೀರುಹ (ನಾ). = ಉರ್ವಿಜ: ಮಳಯೋರ್ವೀರುಹ ಕುಂಕುಮದ್ರವಯುತಂ . . . ಗಂಧೋದಕಂ (ಅಜಿಪು. ೪–೭೨). [ಸಂ.]

ಉರ್ವೀಹರ್ಷ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಆನಂದವುಂಟುಮಾಡುವವನು: ಸ್ತುತಿಗೆಯ್ವಂ . . . ಚತುರೋಕ್ತಿ ಪ್ರಚುರಾರ್ಥ ಕಾವ್ಯಜನಿತೋರ್ವೀಹರ್ಷನಂ ಹರ್ಷನಂ (ಜಗವಿ. ೧–೮). [ಸಂ. (ಉರ್ವೀ + ಹರ್ಷ)]

ಉರ್ವು$_1$, ಉಬ್ಬು$_1$, ಉರ್ಬು$_1$, ಊರ್ವು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟಾಗು; ಹುಟ್ಟು; ಮೇಲೆ ಏಳು: ಭಟರ್ಕಳ ರೌದ್ರಮಪ್ಪ ಕೆಯ್ದುಗಳಿನ ಗುರ್ವಿನದ್ಭುತದಿಸುರ್ವಿದ ಕೆಂಗಿಡಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೩೫); ಪರಿವ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳ ಬೆಳ್ಪುನಲೊಳುರ್ವಿದ ಬೊಬ್ಬುಳಿಕೆಗಳಂತೆ ತಾರಗೆಗಳ್ ತಲೆಗರೆಯೆ (ಜಾದಂಉ. ೪೨೯); ಕಟಿಕಾಂಚೀಸುಸ್ವನಂ ಪೊಣ್ಮೆ ಕಂಕಣಝೋಂಕಾರಮದುರ್ವೆ . . . ಕೂಡಿದರ್ (ಉದ್ಭಟ. ೮–೧೨೦); ಬರಿಪೊಯ್ಲುರ್ವೆ ನಿಮಿರ್ಚೆ ಬಿಕ್ಕುಳಿಕೆ ಮೆಯ್ ಮುಯ್ವಾಗೆ ಕಂಪಕ್ಕೆ (ರಸರ. ೪–೧೯೦). ೨. ಹೆಚ್ಚು; ಮೀರು; ಬೀಗು; ಅಗಲಿಸು; ವೃದ್ಧಿಯಾಗು: ಹಿಮಾಚಳಮಾಯ್ತೆಂಬಿನಮುರ್ವಿ ಪರ್ವಿ ಪರಿದತ್ತು (ಆದಿಪು. ೬–೧೦೦); ಉರ್ವಿ ಕೊರ್ವಿ ಪರ್ವಿದ ಮರ್ವಿಂದೆ ಗರ್ವಿಸುತ್ತ (೧೦ಕ. ೨–೧೦೫ ವ); ಶಾರ್ದೂಲವನೆಚ್ಚೊಡೊಡೆಹಾಯುತುರ್ವಿ ಚಂದನವತಡೆಗಡಿಯಲುಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿರ್ದ ನಾಗರ ಹೆಡೆವಣಿ ಸುರಿದುವೇನೆಂಬೆ (ಮೋಹತ. ೧೯–೨೫). ೩. ಹಿಗ್ಗು; ಸಂತೋಷಿಸು: ಪರಿಜನಮುರ್ವೆ ಬಂಧುತತಿ ಕೊರ್ವೆಯಶೋಲತೆ ಪರ್ವೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨–೧೧೦); ಹರ್ಷಮನಾನುತುರ್ವುತುಂ (ದಿವ್ಯಸೂ. ೬–೩೩). ೪. ಗರ್ವಿಸು; ಅಹಂಕಾರ ಪಡು: ಗರ್ವಿ ಯೋಗಾಚಾರಬುದ್ಧಿಮಾತ್ರವನೆ ಬಗೆದುರ್ವದಿರು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧–೧೯೬). **ಉಬ್ಬು$_1$**: ೧. ಬೊಬ್ಬೆಯಾರ್ಭಟೆ ಬಾಣ ಬಿಡುವ ಕೋವಿಯೊಳುಬ್ಬುತೀವಿದ ಬಲಿಧೂಮ ಉಬ್ಬಲಾಗಸಕಾಗ ಕೆಸರೆಯ ಮುತ್ತಿದ ಹೆಬ್ಬಲವನು ತುಡುಕಿದರು (ಕಂನವಿ. ೩–೭೩). ೨. ಜಲನಿಧಿಯುಬ್ಬಿದವೊಲು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೪೨); ಉಬ್ಬಿ ಬೆಳೆದು ಬಾಗಿತು (ಭರಚ. ೧–೪೦). ೩. ಉಬ್ಬಿರ್ದ ಬೇಡರ ಗರ್ವದಗುರ್ವಂ ಕೆಡಿಸಿ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೧–೨೧೦); ಉದ್ಗತಾನಂದಮಂ ನೂಂಕಿ ನೆನೆದುಬ್ಬುವಂ (ಬಸರ. ೩–೧೫೦); ಕೋಕಿಳ ಮಂಜುನಿನಾದಮಂ ನೆಗಟೆ ಪಂಡಿತವಕ್ಕಿಗಳುಬ್ಬೆ . . . ಬಂದುದು ಚೈತ್ರಂ (ಉದ್ಭಟ. ೯–೩).

ಉಬ್ರ್₁ : ೧. ಉಬ್ಬಿ ಕಾವರ್ಗಿಲ ನೀರ್ವೊರ್ೞಲ್ ಕೋಶದಿಂದಂ ಮದಂ ಸುರಿಯುತ್ತಿರ್ಪುದುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೫೮) ; ಉಬ್ಬಿ ಮಬ್ರ್ ಪರ್ಬಿತ್ತಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೮೨). ೨. "ಉಬ್ರ್ — ಉತ್ಸಾಹೋದ್ವರ್ತನಯೋಃ" (ಶಮಧಾ) ; ಪೆಂಪಿಂದಮುಬ್ಬಿದ ಗುಣ್ಪಿಂದಮಿದಬ್ಧಿಗಗ್ಗಳ ಮೆನಲ್ (ಆದಿಪು. ೧–೫೫) ; ಒಳ್ನುಡಿವೊಂದಬ್ಬರಮುಬ್ಬಿತು (ಕಾದಂಪೂ. ೧೫೯) ; ಪರಿತರ್ಪ ಕಾಲ್ಗಳೊಳ್ . . . ಸುೞಿದಾಡಿ ಪತ್ರಿಯುಂ ಕಳೆಯಲಿನಿತ್ತು ಮಾಜಳವಳುಬ್ಬಿದ ತನ್ನಯ ಮೆಯ್ಯ ಬೆಂಕೆಯಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೬). ೩. ನೀಲಕಂಠದೇವನಂ ಬಳಿಕ್ಕಮುಬ್ಬಿ ಕೊಂಡಾಡುತುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೨–೧೦೬) ; ಗರತಿಗೆಲಸವೆಂದು ಗೆಲ್ಲಗೊಂಡುಬ್ಬದೆ ಪರಿಚಾರವೆಂದು ಪಳಿಯದೆ (ಹದಿಬ. ೩–೩೩). ೪. ಉದ್ದಮಾಡು ; ನಿಮಿರಿಸು : ಪಲ್ಗಿರಿದು ಪುಬ್ಬನುಬ್ಬಿ ಬೆರಲ್ಗೊನೆಯಿಂ ತುಱಿಸಿ . . . ಬಿಸಿಲ್ಗಾದುದದೊಂದು ಮರದ ಕೋಡೊಳ್ ಕೋಡಂ (ಜಗವಿ. ೧೪–೧೧). **ಊವ್ರ್** : ೨. ನಳಿತೋಳು ಸುಳಿಗುರುಳು ಮುಂತೂರ್ವಿ ಬೆಳೆದ ಪೆರ್ಮೊಲೆಯು . . ಅಬಲೆಯರು ಕಣ್ಗೆಸೆದರು (ಪ್ರಭುಪು. ೩–೨೨). [?]

ಉವ್ರ್₂, ಉಬ್ಬು₂, ಉಬ್ರ್₂ (ನಾ). ೧. ಏಳಿಗೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ; ಅತಿಶಯ; ಉನ್ನತಿ : ಅವನಿತಳಂ ಕ್ಶಾಂತಿಯೊಂದುರ್ವನ್ (ಎಇ. XIII, ೩೩೦–೭ ; 929) ; ಉರ್ವಿನ ಕಲಿತನಕ್ಕೆ ದುಯೋ೯ಧನನುಂ ಭೀಮನೊಳೆ ಸೆಣಸಿ ಗದೆಯಂ ಕಲ್ತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೫೯) ; ಬಿಸಿಲುರ್ವಿಂದಳ್ಕಿ ಬೆಂದೀಬಿದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೨೦೧). ೨. ವೇಗ ; ರಭಸ : ಬೆಂಕೆಯ ಪೊಯ್ದುರ್ವಿನೊಳೆ ಕೊರಗಿರ್ದ ಲತೆಗಳ ಕೊನೆಕೊನೆಯನೆ ದಹನ್ನನಳುರ್ದು ಕೊನೆಗೊನೆಗೊಂಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೮೭). **ಉಬ್ಬು₂** : ೧. ತೆಗೆದುದಾಚೆಯಲವರ ಬಲ ಜಗದಗಲದುಬ್ಬಿನ ಬೊಬ್ಬೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧–೭) ; ವನಜದಳಾಯತೇಕ್ಷಣೆ ಘುಂಡಿಸಿದಳು ಘನಪರಿತೋಷದುಬ್ಬಿನಲಿ (ಮೋಹತ. ೩೭–೩೨). ಬಿಸಜಗಂಧಿಯ ನಿಡುಪುಬ್ರ್ ಕುಸುಮಶರನ ಸಿಂಗಾಡಿಯುಬ್ಬು (ಕಂನವಿ. ೯–೩೫). ೩. ಹಿಗ್ಗು ; ಉತ್ಸಾಹ : ಪ್ರಾಜಿಯುಬ್ಬಿನ ಹೊತ್ತು ದುಗುಡದ ಮೋಜಿಗಳ ಮೋನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೨೫) ; ಘುರ್ಗಲಿಗಳು ದುರ್ಗದಾಳ್ವೇರಿಯಮೇಲೆ ಪರಿಶೋಭಿಸಿದರುಬ್ಬಿನಲಿ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೧೪೪). ೪. ಗರ್ವ ; ಅಹಂಕಾರ ; ಹೆಮ್ಮೆ : ಗಾಜುಗೆಡೆದೆನು ನಿಮ್ಮನೋಲೆಯಕಾಜತನದುಬ್ಬಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೨೪) ; ಉಬ್ಬು ಮುಜಿದು ಖಾನರು ಹಿನ್ನೆಲೆಗೈದಿ ತಬ್ಬಿಬ್ಬುಗೊಂಡರಾಕ್ಷಣದೆ (ಕಂನವಿ. ೧೪–೯೧). **ಉಬ್ರ್₂** : ೧. ತನು ರೂಪ ವಿಭವ ಯೌವನ . . . ಇಂದ್ರನ ಬಿಲ್ ಬೊಬ್ಬುಳಿಕೆಯುಬ್ರ್ ಪರ್ಬಿದ ಭೋಗಂ (ಆದಿಪು. ೯–೪೬); ಅಂಬರಮಂ ಬಿಸುಟುಬ್ಬಿನಂಧಕಾರಂ ಕವಿತರ್ಪಿನಂ ಕುರುಕುಲಾರ್ಕನುಮರ್ಕನುಮಸ್ತಮೆಯ್ದಿದರ್ (ಗದಾಯು. ೯–೩೫) ; ಭೋರ್ಗರೆವ ರವದುಬ್ಬಿನಿಂ ಪರ್ಬಿನಿಂ (ಚಬಪು. ೪೯–೨೯). ೨. ನೆಗೆದುರಿಪೌರ್ವಾನಳನುಬ್ರ್‌ಗಳೆನಲುಂ ನೆಗೆದುವಹಿಮಹಿಮಕರಬಿಂಬಂ (ಆದಿಪು. ೬–೫೨). ೩. ಭೂಪರಾನಂದದೆ ಛತ್ರ ಚಾಮರದ ತಿಂತಿಣಿಯೊಳ್ ನಡೆತಂದು ಚಿತ್ತದುಬ್ರೊಂದಿರೆ (ದಶಕು. ೮–೨). ೪. ಮದಸೊರ್ಕಿದಾನೆಯಂತೆ ತನ್ನಿಚ್ಚೆಯಿಂ ಬೇಟ್ಪನಿತು ವಿಸಟಂಬರಿವಂ ಅವುಬ್ಬಿಂದೊಂದು ಬಾರಿ ದುಃಖಂಬಡೆವಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೫–೧೮) ; ನಾಂ ಮುನಿದೊಡಂ ಜವಂ ಮುಳಿದೊಡಮುಬ್ಬಿನೊಳಾಂತು ಸೆಣಸಿ ಕಾದುವ ಜನಪಂಗೆಂಟೆರ್ದೆಯೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೨೫೧) ; ನಿಬ೯ಂಧಿಸಿ ಸಂಕಲೆಯಂ ಸರ್ಬಾಂಗದೊಳಿಕ್ಕಿ ಕಡಲ ನಡುನೀರೊಳ್ ತನ್ನುಬ್ಬಿಱಿಯೆ ಬಿಸುಟು ಬಾಯೆಂದೊರ್ಬನ ಕೆಯ್ಗಿತ್ತನ್ (ದಶಕು. ೧೨–೫೦).

ಉಬ್ಬುಡುಗು = ಗರ್ವ ಅಡಗು ; ಹೆಮ್ಮೆ ಇಲ್ಲದಂತಾಗು : ಅಂದು ಬಸವಣ್ಣನುಬ್ಬುಡುಗುತಂ ಮೆಯ್ಯಿಕ್ಕಿ (ಬಸರ. ೧೧–೮೪).

[< ಉವ್ರ್₁]

ಉವ್ರ್‌ಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು ; ಹಿಗ್ಗು : ಇದೊ ನಿನ್ನ ಪತಿ ಬಂದನೆಂಬ ನಲ್ನುಡಿ ಕೇಳಿ ಮುದವೇಱಿ ಮೊಗಸಿರಿವಡೆಹು ಕದುಬಿಯುವನ ಸೇವೆಗನುವಪ್ಪ ವಸ್ತುವನೊದವಿಪುದುವ್ರ್‌ಗೊಂಡೊಡನೆ (ಹದಿಬ. ೩–೧೧).

[ಉವ್ರ್₂ + ಕೊಳ್₁]

ಉವ್ರ್ಏೞ್, ಉಬ್ಬೇಳ್, ಉಬ್ಬೇಳು, ಉಬ್ರ್ಏೞ್ (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬಿ ಏಳು ; ನೆಗೆದು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏಳು ; ತಲೆದೋರು : ಬಿಟ್ಟ ಭರದಿಂದೆ ವಾರಿಯೆರಟ್ಟಿಸೆಗಂ . . . ಬಿಟ್ಟುದು ತದ್ರಭಸಕ್ಕುರ್ವೆಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ಬೆಟ್ಟು]ಕಡಂಗಿದುವು ಜಳಚರ ಪ್ರಕರಂಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೪೩) ; ನೆಗೆದೆತ್ತಂ ಗೋತ್ರಶೈಲಂ ತಳರ್ದು ಮಸಕದಿಂ ತಾಗಲುರ್ವೆೞ್ದುವೋವಾರ್ಧಿಗಳುಂ ದ್ವೀಪಂಗಳುಂ (ವರ್ಧಪು. ೮–೪೫). **ಉಬ್ಬೇಳ್** : ಉಬ್ಬೇಳ್ವ ರೋಷಜ್ವಾಲೆ ಹೊಧಸಿತು ವದನವನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭–೧) ; ಮೇಗೆ ಮೇಗುಬ್ಬೇಳ್ವ ಸುಯ್ಲಿನ (ತೊರರಾ. ೩–೮–೫೨). **ಉಬ್ಬೇಳು** : ಕೂಡೆ ವಾನರ ಕಟಕ ಬೊಬ್ಬೆಯ ಗಾಡಿಕೆಯಲುಬ್ಬೇಳುತಿರ್ದುದು (ತೊರರಾ. ೬–೧೦–೨೫) ; ಆವೇಶವು ಹೆಚ್ಚಿತು . . . ದುರುಳತನವು ಉಬ್ಬೆದ್ದಿತು (ರಾಜಸೂ. ೯೪). **ಉಬ್ರ್ಏೞ್** : ಮೆಲ್ಲಡಿಯಂ ತಳ್ಪೊಯ್ದು ಮಂಜೀರದ ಮೃದುರವಮುಬ್ರ್ಏೞ್ಯುಂ ರಮ್ಯ ರಮ್ಯಂಬಡೆದುದ್ಯತ್ಕಂಕಣಾಂತರ್ಘೂರ್ಣರುತಿವೆರಸಾಗಳ್ ವರಸ್ತ್ರೀವಿತಾನಂ ಬಿಡದೇಬಲ್ಕೆಟ್ಟನಾಗಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೮–೧೫೦). [ಉವ್ರ್₁ + ಏೞ್₁]

ಉಲಂಡಿ, ಉಲಾಂಡಿ (ನಾ). ಲಂಗರಿನಂತೆ ದೋಣಿ ಚಲಿಸದಂತೆ ಮಾಡುವ ಕೊರಡು : ದೋಣಿಗಳಿಗೆ 'ಉಲಂಡಿ' ಎಂಬ ತೋಲು ಹಿಡಿಯುವ ಕೊರಡನ್ನು ಒಂದು ಬದಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ನೀರೊಳಗೆ ಹಾಕುವರು (ಕಭಾಗ. ೩೦೮). **ಉಲಾಂಡಿ** : ಬಹು ಸಣ್ಣ ದೋಣಿಗಳ ಅಡ್ಡ ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ "ಉಲಾಂಡಿ"ಯೆಂಬ ತೋಲು ಹಿಡಿಯುವ ಕೊರಡು ಕಟ್ಟಿ (ಕಭಾಗ. ೧೮೩).

[← ಮರಾ. ಉಲಂಡಿ, ಉಲಾಂಡಿ]

ಉಲಕೆ (ನಾ). ಆಕಾಶದಿಂದ ಬೀಳುವ ತೇಜಃಪುಂಜವಾದ ವಸ್ತು : ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಉಲಕಗಳು ಹಾದಿತಪ್ಪಿ ಚಂದ್ರನ ಮೈಗೆ ಬಡಿದ ಕುಣಿಗಳೇ ಈ ವರ್ತುಲ ಪರ್ವತಗಳು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೧೦).

[< ಸಂ. ಉಲ್ಕಾ]

ಉಲಕು 'ಉಲುಕು₁' ನೋ.

ಉಲಕೋಚಿ, ಉಲುಕೋಚಿ (ನಾ). (ಉಕ). ತುಂಟ ; ಉಡಾಳ ; ಕೇಡಿಗ: "ಉಲಕೋಚಿ–ಕಿಡಗೇಡಿ, ಉಡಾಳ, ತುಂಟ" (ಜಾನಕೋ. ೨೧); ಮಹಾ ಉಲಕೋಚಿ ಅಂದರ ಮಹಾ ಉಲಕೋಚಿ ಅದ ಖೋಡಿ ಇಷ್ಟು ಉಲಕೋಚಿ ಇದ್ದರೂ ಬಹಳ ಹುಷಾರಿ ಮತ್ತ (ವೈನಿ. ೨೦) ; ಹೊರಟತ್ತ ಉಲಕೋಚಿ ಆಯುಷ್ಯಯಂತ್ರ ತಿರುತಿರುಗಿ ಹಾಗೇ ತಿರುಗಿ ನೀರಸವು (ಮುಕ್ತಕಂ. ೫೯–೮). **ಉಲುಕೋಚಿ** : ಓಹೋ ಈ ಉಲುಕೋಚೀ ಹುಡುಗನು ಅತಿವೇಗದಿಂದ ಬಹಳ ದೂರ ಹೋದನು (ಉರಾಚ. ೮೫).

[< ಸಂ. ಉತ್ಕೋಚ ?]

ಉಲಕೋಚಿತನ, ಉಲುಕೋಚಿತನ (ನಾ). ತುಂಟತನ ; ಕೇಡಿಗತನ: ಅಯ್ಯ ನಮ್ಮವ್ವ ಅವನ ಉಲಕೋಚಿತನಕ್ಕೇನೂ ಕೊರತೆ ಇಲ್ಲ (ವೈನಿ. ೨೨). **ಉಲುಕೋಚಿತನ** : ಇಂತಹ ಉಲುಕೋಚಿತನವನ್ನು ಮಾಡಿ ದಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಿದ್ದರೆ ಸಮುದ್ರದಂತಹ ತಾಯಿ ಬೇಕು (ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೬).

[ಉಲಕೋಚಿ + –ತನ]

ಉಲಗ 'ಉಲಿಗ' ನೋ.

ಉಲಚು (ಕ್ರಿ). ಕದಡು ; ಅಳಿಸು (?) : ಹೆಣ್ಣಿಲ್ಲದಮ್ಮನ ಹೆಣ ಚಂದವಿಲ್ಲವು ಬಣ್ಣದ ನಿರಿಯ ಸೊಸೆದಿರು ತೀಡಿದರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಡಿಗೆ ಉಲಚವು (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೧೬). [?]

ಉಲಪ (ನಾ). ೧. ಪೊದರು; ಪೊದೆ: "ಉಲಪಃ . . . ವಿಟಪಃ — ಈ ೫ ಪೊದಱು" (ಹಲಾಯು. ೩೧-೩೬). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: "ಉಲಪಃ . . . ಜಲ್ಬಜಃ — ಈ ೫ ಪಂಜಳದ ಪುಲ್" (ಹಲಾಯು. ೩೨-೩೭). [?]

ಉಲಪಿ 'ಉಲುಪೆ' ನೋ.

ಉಲಾಂಡಿ 'ಉಲಂಡಿ' ನೋ.

ಉಲಾರ 'ಉಲ್ಲಾರ' ನೋ.

ಉಲಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಕೂಗು: ಬಹಿರಂತರುಪವನಂಗಳೊಳ ಹರಹಮಾ ಪರಭೃತಂಗಳುಲಿವ ರವಂಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೫೪); ಪಥಿಕರ್ ಬರ್ಕೆ೯೦ದು ಭೃಂಗಂಗಳಿಂದುಲಿವಂತಿರ್ದುದು ಪಣ್ತ ಬಕ್ಕೆ (ಆದಿಪು. ೧೧-೬೮); ಉಲಿಯೆ ಸುರದುಂದುಭಿಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೮-೪೨); ಉಲಿವ ಮಂಗಳತರದ ತೂರ್ಯತ್ರಯ (ತೊರರಾ. ೧-೬-೨೯). ೨. ಮಾತನಾಡು; ಹೇಳು; ಘೋಷಿಸು: ಉಲಿವ ಜನದ ಕಳಕಳರವಮುಮಂ ಮೊಳಗುವ ಪಟಹಂಗಳುಮಂ ಬಾರಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೭೪ ವ); ನಿಲಿಸಲೊಲ್ಲದೆ ಮಾಣ್ದುಟಿದಿರ್ದನಪ್ಪೊಡಂ ನಿಜಾಸದ ಕಷ್ಟನೆಂದುಲಿವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೧೪); ಅಭ್ರದಲಿ ಗುಹ್ಯಕನುಲಿದನೆಲೆ ನಕುಲಾಂಕ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩-೧೮); ಸರಳತೆಯ ತೋರಿ ನೀನುಲಿ ಎನ್ನೊಳು (ಅರುಣ. ೧೦).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ಒಲಿ; ತೆಲು. ಉಲಿ; ಮಲ್ತೊ. ಒಲ್ಗೆ = ಅಳು]

ಉಲಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಧ್ವನಿ; ಕೂಗು; ಶಬ್ದ; ರವ: ಒಡನುಲಿದುವು ಬೆರಲ ಕೊರಲ ನಾಲಗೆಯುಲಿಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೫೮ ಶೂದ್ರಕ); ಎಸೆವ ವಿಮಾನಘಂಟೆಗಳ ಮೆಲ್ಲುಲಿ (ಆದಿಪು. ೨-೪೧); ಉಲಿವ ಜಲನಿಧಿಯುಲಿಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೪೦). ೨. ಮಾತು: ಜಲಶಯನೋದರಾಂತರದಿನೀ ತ್ರಿಜಗಂ ಪೊಱಮುಟ್ಟುದೀಗಳೆಂಬುಲಿ ಸಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೨); ಪರಮಾನುಭವಗಳುಲಿಯನುಭವಿಗಳೊಳಕಿವಿಗೆ (ಮಂಕುಕ. ೨೯).
[< ಉಲಿ$_1$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ಒಲಿ; ತೆಲು. ಉಲಿ]

ಉಲಿಕು 'ಉಲುಕು$_1$' ನೋ.

ಉಲಿಗ$_1$, ಉಲಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಹುಲಿಗಲ ಗಿಡ: ಉಲಿಗನಸೊಪ್ಪಿನ ರಸದೊಳ್ ತಿಲತೈಲಮನೊಂದುಗೂಡಿ ಕುಡಿಸಲ್ ಕಿಡುಗುಂ . . . ಮಹಾಮಯಂ (ಖಮದ. ೧೪-೫೬); ಹುಣಿಸೆಯ ಹುರುಪಲು, ಬಿಳಿಯ ತರಗು, ಉಲಿಗನ ಸೊಪ್ಪು, ಆಡುಸೋಗೆ ಇವಂ ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ಸುಟ್ಟು . . . ಅಜೀರ್ಣಂಗಳಿಗೆ ಕೊಡಲು ಮಾಣುವುವು (ವೈದ್ಯವಿ. ೪೮). **ಉಲಗ:** ಕಾಂಚತೊಂಡೆಯ ಬೇರು . . . ಉಲಗನ ಬೇರಿನ ತೊಪ್ಪಡೆ . . . ರಸದಲ್ಲಿ ತೇದು ನಸ್ಯಮಾಡಲು ಹದಿನಾಲ್ಕು ಬಗೆ ಮೊಲನಾಗರವ್ಯಾಧಿ ಗುಣವಹುದು (ವೈದ್ಯವಿ. ೯೯). [< ಹುಲಿಗ ?]

ಉಲಿಗ$_2$ (ನಾ). ವಾಚಾಳಿ; ಹರಟೆಮಲ್ಲ: ಉಂಗರ ಮಾತು ಉಲಿಗರ ಕೋಟಿ ಎತ್ತ ಲಿಂಗಾನುಭಾವದ ರಹಸ್ಯದ ವಾಕ್ಯವೆತ್ತ (ಚೆನ್ನವ. ೬೩-೨).
[ಉಲಿ$_2$ + -ಗ$_3$]

ಉಲಿಗ$_3$ 'ಉಳಿಗ' ನೋ.

ಉಲಿಗ$_4$ (ನಾ). ಗ್ರಾಮಾಧಿಕಾರಿ; ಊರಿನ ಪ್ರಮುಖ; ಊಳಿಗದವನು (?): ಇದಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಗಳು ಸಾಮಿಸರು ಗಉಡಗಳು ಉಲಿಗರು ಕೆರಕಣಾಂಬಿ ಹಲರು ಕಳಲೆಹಲರು ಹಂಪಪುರದ ಹಲರು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೦೬-೧೪; 1652).
[< ಊಳಿಗ ?. / ಮರಾ. ಉಲಿಂಗ = ಸೇವೆ; ಕೆಲಸ]

ಉಲಿಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಶಬ್ದಮಾಡು: ಗೆಜ್ಜೆ ಮೆಲ್ಲುಲಿಗುಡೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೦೨). [ಉಲಿ$_2$ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು$_1$)]

ಉಲಿಗೆ (ನಾ). ಉಂಡಲಿಗೆ; ಉಂಡ್ಲಕಾಳು (ಕರಾ). ▷ ಹಲಸಿನ ತೊಳೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಭಕ್ಷ್ಯ: ಎಳೆವದದ ಹಲಸಿನ ಕಾಯನೊಡೆವೆರಸಿ ಸಂಭಾರಮಂ ತುಪ್ಪವೆಱೆದಟ್ಟು ಬಡಗಸಂಡಿಗೆಯುಲಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಯಂತೆ] ಮಾಡಿಯುದ್ದಿನ ಸಂಡಗೆಯೊಳದ್ದಿ . . . ನಸು ಹುಳಿಯನಿಕ್ಕಿ ಪರಿಮಳವಿಡುವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೫-೫೨). [?]

ಉಲಿಪ, ಉಲಿಹ (ನಾ). ೧. ಧ್ವನಿ: ರಸತರಂಗಿಣಿಯ ತೆರೆಯುಲಿಪದಂತೆ ಮಧುರವಾದ ಪಾರಿವದುಲಿಪಂಗಳುಂ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೩-೬೫ ವ); ನಾನಾ ಜಲಚ್ಚರಿಯುಲಿಪದಿಂದೊಪ್ಪುವ ಹೆಗ್ಗೆಱೆಯಂ ಕಂಡು ಬೀಡಂಬಿಟ್ಟು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೩೭; 1122); ಪರಪುಟ್ಟ ಮಯೂರ ಕೀರ ಪಾರಾವತಂಗಳುಲಿಪಮುಂ (ಮಹಾನೇ. ೮-೮೧ ವ). **ಉಲಿಹ:** ೨. ಮಾತು: ಆವು ಸತಿಯರಾದೆಪ್ಪೆವೆಂಬುಲಿಹವೆಂಬುದು ಬಂದ ಕಾಲಗುಣವೋ ನಿಂದ ನೆಲದ ಗುಣವೋ (ಹಚಕಾ. ೭-೧೬). [ಉಲಿ$_1$ + -ಪ$_2$]

ಉಲಿಪು, ಉಲಿವು, ಉಲುಪು, ಉಲುವು, ಉಲುಹು (ನಾ). ಧ್ವನಿ; ಕೂಗು; ಮಾತು: ಬೇಲಿಯ ಕೆಲದೊಳಲ್ಲದೆ ಪೆಱಗಣುಲಿಪಿಂಗ [ಪಾಠಾಂ. ಣುರಿವಿಂಗ, ಣಪಿಪಿನಂ] ಮುಳ್ಳೊಳಕ್ಕಂ ಗೆಂಟಾಗಿ ಬೀಡಂಬಿಡಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೭ ವ); ಪೊಟಲೊಳಾದುಲಿಪುಮಂ ಪಱೆಯ ರವಮುಮಂ . . . ಕೇಳ್ದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೩೦೭); ಲತಾಂಗೀ ಜನದೊಂದು ಮೆಲ್ಲುಲಿಪುಮಂ ಕೇಳ್ದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೮); ಗಿಳಿಗಳಂ ಸೋವ ಪಾಮರೀಜಾಳದೊಂದುಲಿಪುಮಂ (ಚಬಪು. ೧೧-೯). **ಉಲಿವು:** ಪಕ್ಷಿಗಳ ಉಲಿವು ಕೇಳಬಂದಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೬೭); ನಿನ್ನ ಹಳಸದೀ ನಲಿವಿನುಲಿವಿನ ಸನಿಹಕೆ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೮-೧೧೪). **ಉಲುಪು$_1$:** ತಱಗೆಲೆಗಳಂತೆ ಬೆದಱೆ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೀಟ್ವ ಪಕ್ಕಿಗಳುಲುಪುಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೦); ವಿಚಾರಿಸಿಕೊಂಡಿಂದು ನೆಗಟ್ದು ಕಂಠದುಲುಪಂ ಕೀರಾಳಿಯೇ (ಉದ್ಭಟ. ೭-೬೩); ಉಲುಪಡಂಗಿದ ವಾದಿಯಂ ನೋಡಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೧೮೯). **ಉಲುವು:** "ಬಾಯಿ ಸಪ್ಪಳ" (ಜಾನಕೋ. ೨೨); ಗಿಳಿರಾಮ ತವರೂರ ಉತ್ತತ್ತಿ ವನಕ ಉಲುವಿಲ್ಲ (ಜನಗೀ. ೬೨); ನಮಗೂ ಎಂಥಾ ಉಲುವು ಅನಿಸಿತ್ತು (ವೈನಿ. ೧೯೫); ಊರಳಿದು ಉಲುವಡಗಿ ಭೇರಿನಾದವು ನಿಲಲು (ಸಿದ್ಧಪು. ೩೮-೩). **ಉಲುಹು:** ಆಳಿದುವಾ ದ್ರೌಪದಿಯ ಸಿರಿಯೆಂಬುಲುಹ ಕೇಳುತ ಪಾರ್ಥ ಬಂದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೩); ಗಂಭೀರಗಮನೆಯರುಗಳು ಆಂದವಡೆದ ಚರಣಾಭರಣಗಳುಲುಹಿಂದಲ್ಲೆದಿದರಿಕ್ಕಲದಿ (ಮೋಹತ. ೨೪-೧೫); ಕುಂದದ ಗದ್ಗದದುಲುಹಿಂದ ಸಖಿಯೊಡನೆಂದಳು ಮಾಱುತ್ತರವ (ಕಂನವಿ. ೯-೧೩೮). [ಉಲಿ$_1$ + -ಪು$_1$]

ಉಲಿಪುಗೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಆಲಿಸು; ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೇಳು: ಇಲಿಯುಲಿಪುಗೇಳ್ವ ಬೆಕ್ಕಿನಂತೆ ಬೊಕ್ಕನೆ ಪಾಱೆ ವಾಯ್ದು (ಅರ್ಥನೇ. ೭-೨೯ ವ); ಜಲವಿಹಗಂಗಳೊಳ್ಳುಲಿಪುಗೇಳ್ದು (ಕುಸುಮಾ. ೧-೮೧).
[ಉಲಿಪು + ಕೇಳ್]

ಉಲಿಪೆ 'ಉಲುಪೆ' ನೋ.

ಉಲಿಮಿರಿ (ನಾ). ಒಂದುಗಿಡ; ಮದವಸಲೆ: "ವರುಣಃ . . . ಉಲಿಮಿರಿ, ಒಸಲೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೩).
[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಉಲಿಮಿಡಿ, ಉಲಿಮಿರಿ]

ಉಲಿವ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ: "ಉಚ್ಚಳುಚ್ಛಮಾಮ್ನಾನಮೆನಲುಲಿವಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೨-೮). [?]

ಉಲಿವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಉಲಿಯುವ ಹಕ್ಕಿ: ಪೊರವಮುಡಿಸಿದುಲಿವಕ್ಕಿಯಮ್ಮ ಸಂಜೆಯೊಳವಂ ಗೂಡುಗೊಳಪಂತೆ ಕೂಡಿ (ಗಿಳಿವಿಂ. XV, ೬).
[ಉಲಿ + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಉಲಿವು 'ಉಲಿಪು' ನೋ.

ಉಲಿಸು₁ (ಕ್ರಿ). ನುಡಿಸು; ಮಿಡಿ; ಮೀಟು : ಕಳೆಯೆಜಿಯ ವಸುದೇವ ನಾಕೆಯ ಪೊಳೆವ ವೀಣೆಯ ಕೊಂಡು ತಂತಿಯನುಲಿಸಿ ಕೆಳಗಿರಿಸಿದನು ತರಿಸಿದನುಳಿದ ವೀಣೆಗಳ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೮). [ಉಲಿ₁ + –ಇಸು₃]

ಉಲಿಸು₂ (ನಾ). ಧ್ವನಿ; ಸದ್ದು : ಎಲೆ ವೃಷಭ ಗೇಹಪತಿ ಮನವಲಸದೆ ಬಳಿಗಂತು ಗಟ್ಟಿ ಯಾತ್ಮಕ್ಷೇತ್ರ ಸ್ಥಲಮಂ ರಕ್ಷಿಸುತಿರ್ದಪನುಲಿಸಿಲ್ಲದೆ ಕೊಲಗು ಪೋಗು ಕಾಣದ ಮುನ್ನಂ (ರಸರ. ೧೧೯–೧೬). [ಉಲಿ₁ + –ಇಸು₄]

ಉಲಿಹ 'ಉಲಿಪ' ನೋ.

ಉಲುಂಬಲ, 'ಉರುಂಬಲೆ' ನೋ.

ಉಲುಂಬಲೆ 'ಉರುಂಬಲೆ' ನೋ.

ಉಲುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲುಗಿಸು; ಅಲ್ಲಾಡಿಸು : ಅಳುಕದಾದುದು ಸರಳಪಂಜರಂ ಮತ್ತದರನುಲುಕಿಸುವೆನೆನುತಲದ್ಭುತರೂಪಮಂ ತಾಳ್ದು ಗಗನಕಂ ಪಾರಿಬಿದ್ದಂ (ತುರಂಗ. ೧೫–೩೬). [ಉಲುಕು₁ + –ಇಸು₃]

ಉಲುಕು₁, ಉಲಕು, ಉಲಿಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲುಗು; ನಡುಗು; ಅಲ್ಲಾಡು; ಮಿಸುಕು : "ಉಲುಕು – ಶರೀರಸ್ಫುರಣೇ" (ಶಮುಧಾ); ಉಲುಕಿದಕೆ ನಾಲಗೆಯ ಕೊಡಬೆಯ ಕಳಚುವೆನು ನಿಲ್ಲೆನುತಲಾ ಕುಂಡ ಳಿತ ಕಾರ್ಮುಕನೆಚ್ಚು ಕೆಡಿದನು (ಕುಮ್ಯಾಕ. ೧೧–೨೫); ಉಲಿಯ ದಿರ್ಪುದು ಕೋಕಿ ನಲಿಯದಿರ್ಪುದು ಕೇಕಿಯುಲುಕದಿರ್ಪುದು ಕೊಂಚೆ ಯಲುಕದಿರ್ಪುದದಂಚೆ (ಚಬಪು. ೩೫–೩೧); ನಿನ್ನ ಪಂಚಾಂಗ ಸಾಕು, ನಾನು ಇಲ್ಲಿಂದ ಉಲುಕುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೪೮). ೨. ಅಳು ಕುಂಟಾಗು; ಶಂಕೆತೋರು : ಗಿಳಿಯ ರೂಪಿನ ಗುಪ್ತಚರನೆಂದುಲುಕು ತಿದೆ ಚಿತ್ರದಲಿ ಚಿತ್ತವ ತಿಳುಹೆನಲು ಕಂಡಜಾಡು ಬೇಹಿನ ದೂತನಿವ ನೆಂದು (ತೊರಶಾ. ೬–೪–೨೪); ತಾನು ಇಂಥಹ ಹೊಲಸು ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಏಕಾದರೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡೆನೋ ಎಂದು ಉಲುಕಿದ (ಬೆಂದಜೀ. ೧೦೯). **ಉಲಕು** : ೧. ನನ್ನ ಸಹಾಯದ ಹೊರತು ಈ ಹುಡುಗನು ಉಲಕ ಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೪೬). ೨. ಮನಸು ಉಲಕುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). **ಉಲಿಕು** : ೧. ನೆನಹಿನೊಳ್ ಬಗೆವೆರ್ಚಿ ಪಂಚಾಮೃತಂ ಮಾಡಿ ಉಲಿಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಲುಕಿ]ದೊಡೆ ಪಂಚಾಮೃತಂಗಳಂ ಮಾಡುತುಂ (ರುದ್ರರ. ೫೭–೧೫).

ಉಲುಕಾಡು = ಅಲುಗಾಡು; ಅಲ್ಲಾಡು; ಚಲಿಸು : ನಮ್ಮ ಶರೀರವು ನೀರಿಗಿಂತ ಹಗುರಿರುವುದರಿಂದ ಉಲುಕಾಡದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಬಿದ್ದು ಕೊಂಡರೇ ಅದು ತೇಲುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೬೧); ಒಬ್ಬರಾದರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಹೋತ್ತಮರು ಉಲುಕಾಡುತಾರೇನೋ ನೋಡ್ರಿ (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಟ್ಕು, ಉಲುಕ್ಕು; ಮಲ. ಉಳು; ತುಳು. ಉಳ್ಕು; ತೆಲು. ಉಲುಕು]

ಉಲುಕು₂ (ನಾ). ಅದುರುವಿಕೆ; ಮಿಡಿಕುವಿಕೆ; ಅದಿರಾಟ : ಅಂಗದೊಳು ನೋವನಕ್ಷಿಯೊಳು ಬೆಳ್ಪಂ ಭಾಳದೊಳು ಬೆಮರನು ಲಲಿತ ಕಂಠದೊಳುಲುಕನಂಘ್ರಿಯೊಳು ಬಿಸಿಯನು ... ಅರಯ್ದು ಕಾಣದೆ ನೊಂದಳು (ಪಚಶಾ. ೧೨–೨೬).

[< ಉಲುಕು. / ತಮಿ. ಉಲುಕ್ಕು; ಮಲ. ಉಳಕ್ಕು; ತುಳು. ಉಲುಕು, ಉಲ್ಕು, ಉಳ್ಕು]

ಉಲುಕುಮಂತ್ರ, ಉಳುಕುಮಂತ್ರ (ನಾ). ಉಳುಕನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಲು ಹಾಕುವ ಮಂತ್ರ. **ಉಳುಕುಮಂತ್ರ** : ಅವನಿಗೆ ಉಳುಕು ಮಂತ್ರ ಬರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಉಲುಕು₂ + ಮಂತ್ರ]

ಉಲುಕುಮಂತ್ರಗಾರ (ನಾ). ಉಳುಕನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಲು ಮಂತ್ರ ಹಾಕುವವನು : ಉಲುಕುಮಂತ್ರಗಾರನ ಮಂತ್ರದಿಂದ ನನ್ನ ನೋವು ಬಹುಬೇಗ ಕಡಮೆ ಆಯಿತು (ರೂಢಿ).

[ಉಲುಕುಮಂತ್ರ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಉಲುಕೋಚಿ 'ಉಲಕೋಚಿ' ನೋ.

ಉಲುಕೋಚಿತನ 'ಉಲಕೋಚಿತನ' ನೋ.

ಉಲುಗ (ನಾ). ದಡ್ಡ; ಮೂರ್ಖ; ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಹುಚ್ಚ(?) : ಡಂಬಕನು ಧಾಳಿಯ ವೃಥಾ ದುಬುದುಂಬಿಗಂ ದುಶ್ಶೀಲಜಾಲಕದಂಬನು ನ್ನತಪಾತಕನು ವಿಶ್ವಾಸಘಾತಕನು ರಂಜಕನು ರಜಹೋಕನುಲುಗನು ನಾಂ ಬಱುಗನೆಂದಿರದೆ ಬಱದೆ ನಂದಿ ನೆಱೆ ಪಕ್ಕಾದಿರಕ್ಕಟ ದುಃಖದುರಿಗೆಂದ (ಮದೇಪು. ೩–೨೫). 'ಉಲುಗಿತಿ' ಪರಾ. [ಉಲು + –ಗ₃]

ಉಲುಗಿತಿ (ನಾ). ಬುದ್ಧಿ ಕೆಟ್ಟವಳು; ಹುಚ್ಚಿ (?): ಊರಿಗೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿಯೊಳಗೊಬ್ಬ ಉಲುಗಿತಿ ಮನೆಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ದಾರಿಗೊಂಡು ಹೋಗುವಯ್ಯಗಳ ಬಾಂಭೋ ... ಎಸ್ವುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೯೪); "ಉಲುಗಿತಿ ಎನೆ ತನುಕರಣೇಂದ್ರಿಯ ಜಾಲಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಮಾಯಾಂಗನೆ" (ಸಿದ್ಧೇವ. ಟೀಕೆ). [ಉಲುಗ + –ಇತಿ₁ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಉಲುಗುಲುಗುಪ್ಪಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ : ತಪ್ಪದೆ ಬಾಲಕೇಳಿಯೊಳು ಮೇಗುಲುಗುಲುಗುಪ್ಪಂಡೆಯ ಹೂಡಿದಂತೆ ಒಪ್ಪು ವಡೆದ ಹಿಮದಿಂಡೆಗಳೆಸೆದುವು ಪುಷ್ಪಬಾಣನ ಕಣ್ಣನಕೆ (ಮೋಹತ. ೬–೫೦). [?]

ಉಲುಪಿ₁ 'ಉಲುಪೆ' ನೋ.

ಉಲುಪಿ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು (ಕ). [?]

ಉಲುಪು₁ 'ಉಲಿಪು' ನೋ.

ಉಲುಪು₂ 'ಉಲುಪೆ' ನೋ.

ಉಲುಪೆ, ಉಲಪಿ, ಉಲುಪಿ₁, ಉಲುಪು₂, ಉಳುಪೆ (ನಾ). (ಮದುವೆ ಅಥವಾ ಪ್ರಯಾಣದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ) ಉಚಿತವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಆಹಾರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು; ಭತ್ಯ; ಕಾಣಿಕೆ : ಹುಲ್ಲು ಉಲುಪೆ ಉಡು ಗೊಱೆ ಬಿಟ್ಟೆ ಕೊಟ್ಟೆವ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೦–೨೬; 1419); ಕುಮಾ ರರು ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿಂದ ಸಾರವಸ್ತುಗಳುಲುಪೆಯ ಕಳುಹಿದರವನಾರೈವುತಿ ರ್ದಳಾ ಜನನಿ (ಭರಚ. ೧೯–೪೩); ಊರೊರ್ಗಳಿಂ ತರ್ಪುಲುಪೆಗಳ ಪಣ್ಣಾಯ್ಕಬೆಳನೀರ್ಗಳಂ ಕಸನೆಂದು ಮಾಣಿಸಿ (ಚಿಕವಂ. ೬–೧೩); ಊರುಗರು ತಂದೊಪ್ಪಿಸಿದ ನವಸಾರ ಫಲದುಲುಪೆಯೊಳು ಪಥಸಂಚಾ ರವೇ ನಂದನವಿಹಾರವದೆನಿಸಿತಾತಂಗೆ (ಅಜಚ. ೧–೭). **ಉಲಪಿ** : ಅವರ ಊಟ ಉಡಿಗೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ದಿನಾಲು ಉತ್ತಮ ಸಾಮಾನುಗಳ ಉಲ ಪಿಯು ಹೊತ್ತುಹೊತ್ತಿಗೆ ಸಿಗುವಂತೆ ... ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದ್ದರು (ಭತ್ರಪ. ೧೦೭). **ಉಲುಪಿ₁** : ಇನಿತುಲುಪಿಗಳೇಕೆ ಮಾಮಾಜಿ (ಜನರಾ. ೯–೧೧೧). **ಉಲುಪು₂** : ಉಡುಗರೆ ಉಲುಪು ಮನೆದೆರೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೫೮–೨೪; 1430). **ಉಳುಪೆ** : ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಕರಸಿಕೊಂಡು ಉಳುಪೆ ಮುಂತಾದ್ದು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟು (ಕಳವಂ. ೧೦–೫).

[?. / ಹಿಂ. ಉಲೂಫ್. / ತಮಿ. ಉಲುಪ್ಪೈ; ತುಳು. ಒಲಿಪೆ; ತೆಲು. ಉಲುಪ, ಉಲುಪಾ]

ಉಲುಬು (ಕ್ರಿ). ಅಲುಗಿಸು; ಅಲ್ಲಾಡಿಸು; ಉದಿರಿಸು : ಎಲವೊ ಮಡಿವಳ ನಿನ್ನ ತೊಳಹವು ಚೆಲುವನಾದುವು ನಮ್ಮ ಯಮುನೆಯಲುಲುಬಿ ತೊಳೆದೊಡೆ ಕಪ್ಪಡವು ಬೆಳ್ಪಡಗಳಾಗದಿವೆ ಕೊಳೆದುಕೊಡು ನಾವುಟ್ಟುವದನು ನೀ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೨೮). ☞ ಇದು 'ಅಲುಬು' ಎಂಬುದರ ರೂಪಾಂ ತರವಿರಬಹುದೆ? [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಲುಪ್ಪು. ತೆಲು. ಉಲುಪು]

ಉಲುವು 'ಉಲಿವು' ನೋ.

ಉಲುಹು 'ಉಲಿವು' ನೋ.

ಉಲುಹುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಧ್ವನಿಯಡಗು; ನಿಶ್ಶಬ್ದವಾಗು: ಬಳಸಿ ಬರಿಯಲು ಕಂಠಪತ್ರದವುಲುಹುಗೆಡದಗ್ಗಳಿಕೆಯೆಂಬೀ ಬಲುಹು ಗದುಗಿನ ವೀರನಾರಾಯಣನ ಕಿಂಕರರಗೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧–೧೫). [ಉಲುಹು (< ಉಲಿವು) + ಕೆಡು]

ಉಲುಹುದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಶಬ್ದವಿಲ್ಲವಾಗು; ಅಬ್ಬರವಿಲ್ಲವಾಗು: ಉಲುಹುದೆಗೆದಿಂಗುವ ಸಮುದ್ರದ ಸಲಿಲದವೊಲಾಯ್ತಖಿಳ ಸೇನಾಜಲಧಿ (ತೊರರಾ. ೧–೧೬–೫). [ಉಲುಹು (< ಉಲಿವು) + ತೆಗೆ₁]

ಉಲೂಕ, ಉಳೂಕ (ನಾ). ೧. ಗೂಗೆ; ಗೂಬೆ: ಅಡಗಿನ ಬಸಿಗೆ ಬಂದೆಜಗಿದವುಲೂಕಧ್ವಾಂಕ್ಷ ಸಂದೋಹ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೪೫). ೨. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು: ಅಂದು ಮಹವಾಹವಕೆ ನಡೆದುದು ಕಟಕವಲ್ಲಿಯುಲೂಕನೆಂಬವನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೫೬). ೩. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಸರ್ಪ ಕೂರ್ಮ ವಾಯಸ ಗೃಧ್ರ ಉಲೂಕವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). **ಉಳೂಕ**: ೧. ಕಾಕೋಳೂಕಸೃಗಾಳಬಳಾಕೋಪ್ಪ ಚಮೂರು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೪೧ ವ). [ಸಂ.]

ಉಲೂಖ (ನಾ). = ಉಲೂಖಲ: ತನ್ನ ಕಾಯಮಂ ಘ...ೋಲೂಖದೊಳಗಿಟ್ಟು ಮುಸಲದೊಳೊಲ್ದು (ಅರಾಚ. ೯–೨೦). [< ಸಂ. ಉಲೂಖಲ]

ಉಲೂಖಲ (ನಾ). ಒರಳು: ಗೋಪಿ . . . ದೃಢವಾಗಲುಲೂಖಲದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ (ಜಗವಿ. ೩–೩೬); ಉಲೂಖಲದ ಸೋಮವಲ್ಲಿಯ ಮುಸಲದ ಮಖಶಾಲೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೩–೩೮). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಕ, ಉಲ್ಕೆ, ಉಳ್ಕ, ಉಳ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶದಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುವ ತೇಜಃಪುಂಜವಾದ ವಸ್ತು: ಗಗನದಿಂ ಬೀೞ್ತರ್ಪುಲ್ಕಮಂ ಕಂಡು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೪೨ ವ). **ಉಲ್ಕೆ**: ಗಗನದೊಳುಲ್ಕೆ ಬೀಳ್ವವೊಲು ನೋಡಲು ನೋಡಲಡಂಗಿ ಪೋಪ ಸೋಜಿಗದ ಚಮತ್ಕೃತಿ (ಶತಕ. ೧೮೬–೬೯); ಉಲ್ಕೆಯಂತೆ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಹಾರಿ ಮಾಯವಾಯಿತು (ವಚಭಾ. ೩೫೮). ೨. ಉರಿಯುವ ಕೊಳ್ಳಿ, —ಪಂಜು: ನೂರಾರು ಉಲ್ಕೆಗಳ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶಾಲ ಜನಸಮೂಹ ನೃತ್ಯಗಾನವಾದ್ಯಗಳಿಂದ ದಿಙ್ಮಂಡಲವನ್ನು ಮುಖರಿತಗೊಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಬಾಣಆ. ೩೦೮). **ಉಳ್ಕ**: ೧. ಅಗಳ್ ಪ್ರಳಯದುಳ್ಕಮುಳ್ಕುವಂತೆ ತನ್ನೆಚ್ಚಂಬು ಮುನಿಕುಮಾರನ ಕಣ್ಣೊಳಮೆರ್ದೆಯೊಳಮುಳ್ಕೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೧ ವ); ಬಾಳುಡಿ ಪಾಜಿ ಬೀೞ್ ಪಗಲುಳ್ಕದವೋಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೬೩). **ಉಳ್ಕೆ₂**: ಧುಮ್ಮಿಕ್ಕಿದನು ಧರೆಗೆ ಸೌಮಿತ್ರಿ ತಾನುಳ್ಕೆಯೊಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೮–೧೬೬). [< ಸಂ. ಉಲ್ಕಾ]

ಉಲ್ಕಾಪಾತ (ನಾ). ಆಕಾಶದಿಂದ ತೇಜಃಪುಂಜವಾದ ವಸ್ತು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುವುದು: ಆಗಸದೊಳೊಗೆವ ಧೂಮಕೇತುಗಳಂ ವಿಜಯಕೇತುಗಳೆಂದುಂ ಕಣ್ಣೊಳುಳ್ಕುವುಲ್ಕಾಪಾತಮಂ ನಿಜಪ್ರತಾಪಾನಲಸ್ಫುಲಿಂಗಂಗಳೆಂದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೨೮ ವ); ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಒಂದುಕ್ಷಣ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆಗ ಅವನ್ನು 'ಉಲ್ಕಾಪಾತ' ವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಆಕಾಶ. ೩೮). [ಸಂ. (ಉಲ್ಕಾ + ಪಾತ)]

ಉಲ್ಕಾಮುಖ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ಬಿಲ್ಲು ತೀರು . . . ಉಲ್ಕಾಮುಖ . . . ಸಾಧನ ವಿಶೇಷಂಗಳ್ (ವಿವೇಕ. ೨೬೨). [ಸಂ. (ಉಲ್ಕಾ + ಮುಖ)]

ಉಲ್ಕೆ 'ಉಲ್ಕ' ನೋ.

ಉಲ್ಟಾ, ಉಲ್ಟಿ, ಉಳ್ಟಾ (ನಾ). ೧. ಎದುರುಮುಖ; ವಿರುದ್ಧವಾದ ದಿಕ್ಕು; ತಲೆಕೆಳಗು. ೨. (ಉಕ) ವಾಂತಿ. ೩. ಅಂಗಿಯ ಒಳವೈ (?). **ಉಲ್ಟಿ**: ೨. (ಉಕ). **ಉಳ್ಟಾ**: ೧. ಉಳ್ಟಾ ಸೀದಾ ವಿಷಯ (ಚಿಂಗೂಲಿ. ೧೪).

ಉಲ್ಟಾಪಲ್ಟಿ = ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ; ತಲೆಕೆಳಗು: ಅವನು ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಟಾಪಲ್ಟಿ ಹೊಡೆದಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [←ಮರಾ. ಉಲಟ, ಉಲಟಾ, ಉಲಟೀ; ಹಿಂ. ಉಲಟಾ, ಉಲಟೀ]

ಉಲ್ಟಿ 'ಉಲ್ಟಾ' ನೋ.

ಉಲ್ಪ (ನಾ). = ಉಲ್ಬ: ಜಲ್ಪಿಸಲು ಅರುದಿಂಗಳಾದಿಯದುಲ್ಪ ನವಮಾಸಾಂತ್ಯ ಸುರಪತಿ ಕಲ್ಪಿಸುವ ನವರತ್ನವೃಷ್ಟಿಯ ಮೂರು ಸಂಜೆಯಲೀ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೯–೩೬). [< ಸಂ. ಉಲ್ಬ]

ಉಲ್ಬ (ನಾ). ಜರಾಯು; ಮಾಸು; ಕಸ: "ಕೂಸಿರ್ಪ ಚೀಲಂ ಜರಾಯುವೆನಿಕ್ಕುಮಾ ತಟದು ಗಲ್ಲೆ ಉಲ್ಬಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೧–೮). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಬಣ (ಗು). ೧. ತೀವ್ರವಾದ; ಉಗ್ರವಾದ; ಅತಿರೇಕದ; ಹೆಚ್ಚಿನ: ಉಲ್ಬಣ ನಿರರ್ಗಳ ವೃತ್ತಿಯಿಂದೆಸೆವ ಪಣಗಣದಿನಣಿಯರಮವಂ ನಗುತೆ ಪರದರೊಪ್ಪಿದರಾ ವಿಪಣಿಯೊಳು (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೬೬). (ನಾ). ೨. ತೀವ್ರತೆ; ಅತಿಶಯ; ಅತಿರೇಕ: ಆಕ್ರೋಶದುಲ್ಬಣದೊಳಂದು ನಾಂ ತಮ್ಮನ ವಿನಯಮಂ ಕಿವುಳ್ಗೆಳ್ದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೦೯–೨೯೬). ೩. ರಾಶಿ; ಮೆದೆ: ಅಂಗದಂಗಡಿ ಪೊಸಕಂಡದಿಂದೆಸೆಣದುಲ್ಬಣ ಮಂತ್ರದ ಮಂತಣಂ (ರಾಜಶೇ. ೬–೭೯).

ಉಲ್ಬಣವಾಗು = ತೀವ್ರವಾಗು; ಉಗ್ರವೆನಿಸು: ಅವರಲ್ಲಿ ಮೊದಲೇ ಇದ್ದ ಪಿತ್ತವಿಕಾರ ಇದ್ದಕಿದ್ದಂತೆ ಉಲ್ಬಣವಾಯಿತು (ಬಿಸ್ತಕ. ೧೧೪). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಬಣಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ತೀವ್ರವಾಗು; ಉಗ್ರವೆನಿಸು. 'ಉಲ್ಬಣಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಉಲ್ಬಣ + ಕೊಳ್₁]

ಉಲ್ಬಣಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೀವ್ರಗೊಳಿಸು; ಉಗ್ರವಾಗಿಸು: ಅವಳ ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಉಲ್ಬಣಗೊಳಿಸುವ ಘಟನೆಯೊಂದು ನಡೆಯಿತು (ಪದ್ಮಸ. ೮೦). [ಉಲ್ಬಣಗೊಳ್ + -ಇಸು₃]

ಉಲ್ಬಣಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ತೀವ್ರವಾದ ಸ್ಥಿತಿ; ಉಗ್ರವಾದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ: ತಾಯಿ ಮಗನುಲ್ಬಣಸ್ಥಿತಿಗೆ ಕಡಿದು ಕಾತರೆಯಾಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯–೫೧೫). [ಉಲ್ಬಣ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಉಲ್ಬಣಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). = ಉಲ್ಬಣಸ್ಥಿತಿ: ಉಲ್ಬಣಾವಸ್ಥೆಗೆ ಮುಟ್ಟಿದಾಗ ತಮ್ಮ ನಡೆನುಡಿಗಳ ಮೇಲೂ ವರ್ತನೆಯ ಮೇಲೂ ನಿಯಂತ್ರಣ ತಪ್ಪಿ ಮನೋರೋಗದ ಚಿಕಿತ್ಸಾಲಯಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರುವರು (ಶಿಕ್ಷದ. ೬೬೮). [ಉಲ್ಬಣ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಉಲ್ಬಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೀವ್ರವಾಗು; ಉಗ್ರವಾಗು: ತಲವನಪುರದ ಅರಸನ ಸಲ್ಲದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಕೇತಮಲ್ಲನಿಗೆ ಸಿಟ್ಟು ಉಲ್ಬಣಿಸಿಬಂತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೪೨). [ಉಲ್ಬಣ + -ಇಸು₃]

ಉಲ್ಮುಕ (ನಾ). ಉರಿಯುವ ಕೊಳ್ಳಿ: "ಅಲಾತಂ, ಉಲ್ಮುಕಂ – ಈ ೨ ಕೊಳ್ಳಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೨–೬೭). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪಕ್ಷಿ: "ಉಲ್ಲಂಗಿ–ಚೋಟುಮೂಗಿನ ಗೇಣುದ್ದಗರಿಯ ಹಕ್ಕಿ; ಹಾರುಬುರುಕ" (ಜಾನಕೋ. ೨೨). [?]

ಉಲ್ಲಂಘನ (ನಾ). ೧. ದಾಟುವುದು; ಹಾರುವುದು. ೨. ಮೀರುವುದು; ಅತಿಕ್ರಮಣ: ಪಾಟಿಯಲ್ತು ಪಿತೃವಾಕ್ಯೋಲ್ಲಂಘನಂ ರಾಘವಾ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೮೨). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲಂಘನೆ (ನಾ). = ಉಲ್ಲಂಘನ ೨ : ಸಂಸ್ಥೆಯ ನಿಯಮ ಉಲ್ಲಂಘನೆಯಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನಾನು ನೋಡಿಯೂ ಸುಮ್ಮನಿರಲಾರೆ (ರಂಗರೋ. ೫೩). [ಸಂ. ಉಲ್ಲಂಘನ]

ಉಲ್ಲಂಘಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ದಾಟು ; ಹಾರು : ಬೇಂಟೆಕಾಱರ ಸರಳುಗಳ ಗುಲ್ಲಂಘಿಸುತ ರಭಸದೊಳಗೆಯ್ತರಲು (ಬಸಪು. ೩೪–೨೪). ೨. ಮೀರು ; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು : ಆ ದಿವ್ಯವಚನಮನುಲ್ಲಂಘಿಸಿ ನೀರೆಟ್ಟಿಪೋಪಿನಂ ನೀರಂ ಕುಡಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೩೯ ವ) ; ಗುರುವಚನವನುಲ್ಲಂಘಿಸಿ ಚರಿಯಿಸಲಣ ಮಾಗದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೫೦) ; ಉಲ್ಲಂಘಿಸುವರುಂಟೆ ವಿಧಿಕೃತವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦–೨೬) ; ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿದವರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ ಏನು (ನೀತಿಚಿಂ. XX, ೩೧). [ಉಲ್ಲಂಘನ + –ಇಸು$_3$]

ಉಲ್ಲಟ (ನಾ). ಚಂಚಲತೆ ; ಹೊರಳಾಟ. 'ಉಲ್ಲಟಿಸು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉಲ್ಲುಠನ]

ಉಲ್ಲಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊರಳಾಡು ; ಚಂಚಲವಾಗು : ಪಿಲ್ಲದ ತಣ್ಣೆಲರ್ ಗಟ್ಟಿಗೆಯೊಳ್ಕೆವಾ ಫಲಮೊಂದು ಮೂರ್ತಮುಂ ಸಲ್ಲದ ಬೇಂಟೆಮುಲ್ಲಟಿಸಿ ಮಿಂಚುವ ಮಿಂಚು (ಲೀಲಾವ. ೧–೩೧) ; ಹೃದ್ಯಚಿತ್ರತರಂಗ ಮಿಂಚಿನಂತುಲ್ಲಟಿಸಿ ಆಟಮುಟಿಸಿ ತಾನು ಮಣಿದುದೆ ಭಂಗಿ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೩–೬). [ಉಲ್ಲಟ + –ಇಸು$_3$]

ಉಲ್ಲಡೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಮೆರವಣಿಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಮೇಲೆ ಹಿಡಿಯುವ ಆವರಣ ; ವಿತಾನ ; ಮೇಲ್ಕಾಪು. [← ತೆಲು. ಉಲ್ಲಡ]

ಉಲ್ಲವ (ನಾ). ವಿತಾನ ; ಮೇಲ್ಕಟ್ಟು : ಪಲವುಂ ನೇತ್ರದ ಪಟ್ಟವುಲ್ಲವಂಗಳ್ ಧ್ವಜಪತಾಕೆಗಳುಮನೆತ್ತಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೮–೨೭) ; ಪಿರಿಯ ಪಂದರಂ ಮಾಡಿಸಿಯಲ್ಲಿ ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರದ ನೇತ್ರಪಟ್ಟಯುಲ್ಲವಂಗ[ಳುಮ]ಂ ಧ್ವಜಂಗಳುಮಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೨–೧೦). [ಪ್ರಾ. ಉಲ್ಲವ]

ಉಲ್ಲಸ (ನಾ). = ಉಲ್ಲಾಸ : ತನುವೆರಸು ಕೈಲಾಸಕುಲ್ಲಸದೆ ಪೋಪ ನವನಿಯೊಳಿಲ್ಲೆನಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೨–೧೦೨). [< ಸಂ. ಉಲ್ಲಾಸ]

ಉಲ್ಲಸಿತ (ಗು). ೧. ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ; ಹೊಳೆಯುವ. ೨. ರಮ್ಯವಾದ ; ಸೊಗಸಾದ : ಕರತಳಪಲ್ಲವೋಲ್ಲಸಿತ ಹೇಮ ಚಾಮರ ಪವನವಿಲೋಲದುಕೂಲವಸವಪರಿವೃತ (ಆದಿಪು. ೨–೨ ವ). ೩. ಸುಖಕರವಾದ ; ಸಂತೋಷಕರವಾದ. (ನಾ). ೪. [ಸಂಗೀತ] ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಬಗೆಯ ಶ್ರುತಿಗಮಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸ್ಫುರಿತ . . . ಉಲ್ಲಸಿತ . . . ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡೇ ಶ್ರುತಿಗಮಕಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೨). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರಕಾಶಿಸು ; ಹೊಳೆ. ೨. ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು. ೩. ಸಂತೋಷವಾಗಿರು ; ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು. [ಉಲ್ಲಸನ$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಉಲ್ಲಾಘ (ನಾ). ೧. ರೋಗದಿಂದ ಗುಣವಾದವನು : "ಕುತ್ತವಾಗಿ ಮಾಣ್ದವನಂ ಉಲ್ಲಾಘನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೨–೨೨೫). ೨. ಸುಖಿ. [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲಾಪ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಂಗ್ಯವಾದ ನುಡಿ ; ಕಟಕಿ ; ಅಣಕದ ಮಾತು : "ಕೊಂಕುವೆರಸಿದ ನುಡಿ ಉಲ್ಲಾಪಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೨೪–೧೪೯). ೨. ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು, —ಮಾತು. ೩. ದುಃಖ ಅಥವಾ ಬೇನೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಧ್ವನಿಯ ವ್ಯತ್ಯಾಸ (ಶ). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲಾರ, ಉಲಾರ (ನಾ). ೧. ಗೌಸು. ೨. ದಿಂಬು ಹಾಕಿರುವ ಆಸನ, —ಗಾದಿ: ಪೊಸತು ಉಲ್ಲಾರಂ (ಶಮದ. ಮು. ೫೨ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಜಾಲರಿ; ಬೆಳಕಂಡಿ(?): ಕುಳ್ಳನು ಅಲ್ಲಿಯ ಉಲ್ಲಾರದೊಳಗಿಂದ ಇಣಿಕಿ ಹಾಕಿದಾಗ ನರಹರಿರಾಯರನು ಸಂದೂಕದೊಂದಿಗೆ ಕುಳಿತು ಅದರೊಳಗಿನ ನಗಗಳನ್ನೆಣಿಕೆಹಾಕುತ್ತಿರುವುದು ಅವನಿಗೆ ಕಂಡಿತು (ಇಂದುಮು. ೮೬). ಉಲಾರ : ೨. ಸಜ್ಜುಮಾಡಿಯಿರುವ ಸರಿಗೆ ಉಲಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರಲು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೦೧–೧೬). [?. / ತೆಲು. ಉಲ್ಲಾರು]

ಉಲ್ಲಾಸ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸಾಹ; ಸಂತೋಷ ; ನಲಿವು : ತಮ್ಮ ವಿಕಾಸೋಲ್ಲಾಸದಿಂ ತಮ್ಮತಿಪರಿಮಳದಿಂ . . . ಸಂಪತ್ತುವೆತ್ತಿರ್ದುದು (ಜಗವಿ. ೪–೬೫). ೨. ಕಾಂತಿ; ಪ್ರಕಾಶ. ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: "ಒಂದಱ ಗುಣದೋಷಂಗಳಿಂ ಪೆಱತೊಂದರ್ಕೆ ಗುಣದೋಷಂಗಳಪ್ಪುದು ಉಲ್ಲಾಸಾಲಂಕಾರಂ . . . ಉದಾ: –ಬಹುವಿಧದೊಳ್ ಪೊಣರ್ದುಂ ನಿರ್ವಹಿಸದೆ ಚಿಕದೇವರಾಯನೊಳ್ ಸಾಮಂತರ್ ಮಹಿಶೂರ ಗಡಿಯ ಸನಿಯದ ಮಹಿಯಂ ಪಡೆದಾತ್ಮವಂಶಜರನುಱೆ ಜಱಿವರ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೧೩–೧೪೫). ೪. (ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿನ) ಅಧ್ಯಾಯ; ಆಶ್ವಾಸ; ಸಂಧಿ. [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲಾಸಗಾರ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹಶಾಲಿ ; ವಿನೋದಪ್ರಿಯ. [ಉಲ್ಲಾಸ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಉಲ್ಲಾಸಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹಶಾಲಿನಿ; ವಿನೋದಪ್ರಿಯೆ (ಶ). [ಉಲ್ಲಾಸಗಾರ + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಉಲ್ಲಾಸವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಸಂತೋಷಿಸು : ಲೇಸೆನಿಪ ಕೈದೀವಿಗೆಗಳ ವಿಕಾಸದಿಂ ಮಿಗೆ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡುಲ್ಲಾಸವೆತ್ತಾಳ್ವರಿಯ ಮೇಲಿರುಳೋವಿ ತಿರುಗುತಿರೆ (ಬಸಪು. ೧೬–೨೩). [ಉಲ್ಲಾಸ + ಪೆಱು$_1$]

ಉಲ್ಲಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಉಲ್ಲಾಸವೆಱು : ಶಂಕರನದರ್ಕುಲ್ಲಾಸಿಸುತ್ತೆ ಶಿರದೊಳ್ ಧರಿಸಿ ತೋಱಿದಂ ಭಕ್ತಜನಕೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦–೨೦೩). [ಉಲ್ಲಾಸ + –ಇಸು$_3$]

ಉಲ್ಲಾಳ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯಭಂಗಿ : ನಯನಾನಂದಮನಿತ್ತುದಿಂದ್ರನಟನಪ್ರಾಗಲ್ಭ್ಯದಿಂ ಕೂಡೆ ಚಾರಿಯೊಳುಲ್ಲಾಳದ ದೀಗದೊಳ್ . . . ಸೂಚೀನರ್ತನಂ (ಅನಂಪು. ೫–೯೬) ; ತಾಳಾನುಗತೆ ಮೆನಿಪ್ಪುಲ್ಲಾಳಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಸೊಗಯಿಸುವ ಪದಿನಾಱುಂ ಪಾಳಕೆಳೆಯಿನ ಮರ್ದಂ ವಿಧುಲೀಲೆಯಿನವಂ ಬಗೆಗೀಯುತಂ ಬಾಜಿಸಿದಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೨–೧೮). [ಪ್ರಾ. ಉಲ್ಲಾಲ = ಮೇಲೆ ನೆಗೆಯುವಿಕೆ. / ಮರಾ. ಉಲಾಳ]

ಉಲ್ಲಿ$_1$, ಉಲ್ಲೆ (ನಾ). ನಾದಿದ ಹಿಟ್ಟು ; ಕಣಕ : ಸಮುದ್ರದೊಳಗೆ ಉಲ್ಲಿಯಂತೆ ಮೃದುಶರೀರವುಳ್ಳದ್ದೊಂದು ಜಂತುವಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೯). ಉಲ್ಲೆ : (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಉಲ್ಲಿ$_2$ (ಅ). ಈ ನಡುವಣಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ; ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ: ಉಲ್ಲಿಂದೋಱುವಮೇಂ ಬಲ್ತುಂಟಂ ತಂದ ಕೂಟನೂ ಸಂಗಮದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೬೨); ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲಿ ಎಂದು ಸ್ಥಳವಿಶೇಷದೊಳಮೀ ಶಬ್ದಮೊಳವು (ಶಮದ. ೧೧೯ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಉಲ್ಲಿಖಿತ (ಗು). ೧. ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೩. ಉಲ್ಲೇಖ : ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ಹೊಸಮಾರ್ಗದ ಪದ್ಯರಚನೆಗೆ ತೊಡಗಿದರೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಉಲ್ಲಿಖಿತವಾಗಿರುವಂತೆ ನನಗೆ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ (ಸಮಾಲೋ. ೮). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲಿದ (ನಾ). ಈ ನಡುವಣ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು ; ಮಧ್ಯದವನು : ಉಲ್ಲಿಯಣಂ, ಉಲ್ಲಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೨ ಪ್ರಯೋ). [ಉಲ್ಲಿ$_2$ + –ದ$_2$]

ಉಲ್ಲಿಯಣ (ನಾ). = ಉಲ್ಲಿದ : ಉಲ್ಲಿಯಣಂ, ಉಲ್ಲಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೨೨ ಪ್ರಯೋ). [ಉಲ್ಲಿ₂ + -ಅಣ]

ಉಲ್ಲು, ಉಲ್ಲೂ (ನಾ). ೧. ಗೂಗೆ; ಗೂಬೆ. ೨. (ಆಲಂ) ದಡ್ಡ; ಮೂರ್ಖ; ಹೆಡ್ಡ (ಕ). **ಉಲ್ಲೂ** : ೨. ನೀನು ಬಹು ಉಲ್ಲೂ ಕಾಣುತ್ತೀ. ಉತಾವಳಿತನದಿಂದ ಯಾವಲಾಭವಿಲ್ಲೆಂಬದು ನಿನಗರಿಯದೇ? (ಮೋಜೀವ. ೬). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಉಲ್ಲೂ]

ಉಲ್ಲುಂಠೆ (ನಾ). ವ್ಯಂಗ್ಯವಾದ ಮಾತು; ಕಟಕಿ. [ಸಂ. ಉಲ್ಲುಂಠಾ]

ಉಲ್ಲುಳಿತ (ಗು). ಸುತ್ತಾಡಿದ; ಹೊರಳಾಡಿದ: ಜಳರುಹನಾಭನ ನಾಭಿಯ ಜಳಬುದ್ಬುದದೊಳಗೆ ಸುರಭಿಪರಿಮಳಮಿಳಿತೋಲ್ಲುಳಿತಾಳಿ ಜಲ [ಜ]ನೂಯ್ದಾ ಜಳ[ಜ]ದೊಳೊಗೆದಂ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ ಬ್ರಹ್ಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧ ೫). [ಸಂ. ಉಲ್ಲುಲಿತ]

ಉಲ್ಲೂ 'ಉಲ್ಲು' ನೋ.

ಉಲ್ಲೆ 'ಉಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಉಲ್ಲೇಖ (ನಾ). ೧. ಅಗೆತ : ಇಷ್ವಾಕುಮಹೋಮವಿದಕಗ್ನಿಯೇ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮುಲ್ಲೇಖಸಾಧನಂ ದ್ರವ್ಯಸಿದ್ಧಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೪). ೨. ಬರೆಹ : ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಸಹ ಅದರ ಉಲ್ಲೇಖವುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೩೭). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ : "ನಾನಾ ಧರ್ಮಗಳಿರುವ ಪದಾರ್ಥವೊಂದನ್ನು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಒಂದೊಂದು ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ತಿಳಿದು ಕೊಳ್ಳುವುದು ಉಲ್ಲೇಖಾಲಂಕಾರ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೭೯). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲೇಖನ (ನಾ). ೧. ಬರೆಯುವುದು. ೨. ಅಗೆಯುವುದು. ೩. ಕೊರೆಯುವುದು. ೪. ವರ್ಣನೆ. 'ಉಲ್ಲೇಖನಂಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲೇಖನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಬರೆ: ಮಂತ್ರತಂತ್ರಯಂತ್ರ ಸಿದ್ಧನಪ್ಪ ಪರಮೇಷ್ಠಿ ಹರನನುಜ್ಞೆಯಿಂ ಸ್ಥಂಡಿಲಮನಲಂಕರಿಸಿ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನುಲ್ಲೇಖನಂಗೆಯ್ದಗ್ನಿಯಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೯೫ ವ). [ಉಲ್ಲೇಖನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಉಲ್ಲೇಖಿತ (ಗು). ಬರೆದ; ಸೂಚಿಸಿದ: ಪ್ರಸ್ಥಾನತ್ರಯದಲ್ಲೂ ಈ ವಿಷಯವು ಉಲ್ಲೇಖಿತವಾಗಿದೆ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೭೭). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲೇಖಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬರೆ; ಲಿಖಿಸು : ಅಲ್ಲಿ ಶ್ರೀನರಹರಿತೀರ್ಥರ ಹೆಸರನ್ನೇ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿಲ್ಲ (ಜಗದಾ. ೭೯). ೨. ಎತ್ತಿಬರೆ; ಉದ್ಧರಿಸು : ಸರಸ್ವತೀಕಂಠಾಭರಣದಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತೀ ಮತ್ತು ಚಿನ್ನಮ್ಮರ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವನು (ಸಂಕವ. ೩). ೩. ವರ್ಣಿಸು : ಆ ಕಪಿಚಾಪಲ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅನುಪಮವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾನೆ (ಸಮಾಲೋ. ೧೧೯). [ಉಲ್ಲೇಖನ + -ಇಸು₃]

ಉಲ್ಲೋಚ (ನಾ). ವಿತಾನ; ಮೇಲುಕಟ್ಟು (ಕ). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲೋಲ, ಉಲ್ಲೋಳ (ಗು). ೧. ಬಲವಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದ. (ನಾ). ೨. ದೊಡ್ಡ ಅಲೆ: ರತ್ನಾಕರಮುಲ್ಲೋಲಂಗಳಿಂದಂ ಮಜಿಯಿಸಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೫೭). **ಉಲ್ಲೋಳ**: ೩. ರಭಸ; ವೇಗ: ಮಸಗಿದ ಜಳನಿಧಿಯ ಕಲ್ಲೋಲದಂತೆ ಪಿರಿದುಮುಲ್ಲೋಳಂಬೆರಸು ಬಂದು ತಾಗುವಾಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೭ ವ). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ತೆರೆ: ಉಲ್ಲೋಲ ಕಲ್ಲೋಲ ಮಾಲಾರಂಭ ಪ್ರೋದ್ಗೀನಫೇನ ... ರೌದ್ರಂ ಸಮುದ್ರಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೩). ೨. (ಆಲಂ) ಕ್ಷೋಭೆ; ಕಲಕಿಹೋಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ : ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಅನೇಕ ಕ್ಷುದ್ರಸಂಕಟಗಳಿಂದ ಉಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತು (ರಾಮಾನೆ. ೧೧೭). [ಉಲ್ಲೋಲ + ಕಲ್ಲೋಲ]

ಉಲ್ಲೋಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಲೆದಾಡು; ಹೊಯ್ದಾಡು : ಎರಗಿದುರುಬೆಗೆ ತೇರ್ ತತ್ತರಿಸಿ ಉಲ್ಲೋಲಿಸಿತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೮-೫೫೦). [ಉಲ್ಲೋಲ + -ಇಸು₃]

ಉಲ್ಲೋಳ 'ಉಲ್ಲೋಲ' ನೋ.

ಉಲ್ವ (ನಾ). ಜರಾಯು; ಮಾಸು; ಕಸ : "ಉಲ್ವಂ, ಕಲಿಲಂ - ಈ ೨ ಗಲ್ಲೆಗಟ್ಟಿದ ನೆತ್ತರು" (ಹಲಾಯು. ೮೨-೩೪೬). 'ಉಲ್ಬ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಲ್ವಣ (ಗು). ತೀವ್ರವಾದ; ಉಗ್ರವಾದ; ಹೆಚ್ಚಿನ : ಮಲ್ವಾಸಿನೊಳ್ ಬಿಟ್ಟು ಸೇವಕರ್ ಪರಿಚರಿಸಲುಲ್ವಣಾತಂಕದಿಂದಾ ಸುಮಂತ್ರಂ ಬೆದರೆ (ಭರಥ. ೪-೨೫). [ಸಂ.]

ಉವರ್ 'ಉದು' ಪರಾ.

ಉವರ್ಣ (ನಾ). ಉಕಾರ ಮತ್ತು ಊಕಾರ : ವರ್ಣಸಂಜ್ಞೆ ಎಂತೆಂದೊಡೆ, ಅವರ್ಣಂ ಇವರ್ಣಂ ಉವರ್ಣಂ ಎಂಬಂತೆ (ಶಮುದ. ೧೦ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಉವಳ್ 'ಉದು' ಪರಾ.

ಉವಟಿನ್ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಊರಾ ತೊಜುವಳ್ಳ ಉವಟಿನ್ ತುಜುವಟ್ಟಿ ಇದಿರೆ ನಡದಿಜಿಿದು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೯೨-೭; 780). [?]

ಉವಿ 'ಉಮ್ಮಿ' ನೋ.

ಉವಿತ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಕಳೆಯುವುದು : ಉವಿತಂ ತ್ಯಜಂ ... ಇಂತಿನಿತುಂ ಕಳೆವುದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧-೧೨ ವ). [?]

ಉಶ್ 'ಉಸ್' ನೋ.

ಉಶನ (ನಾ). ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯ; ದೈತ್ಯರ ಗುರು : "ಉಶನನಸುರರ ಗುರುವೆಂದೆನಲು ಶುಕ್ರನು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨-೬). [< ಸಂ. ಉಶನಸ್]

ಉಶೀರ (ನಾ). ಲಾಮಂಚದ ಬೇರು : "ಉಶೀರಂ, ವೀರಣೀಮೂಲಂ - ಈ ೨ ಬಿಳಿಯಬಾಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೨-೪೬೮). [ಸಂ.]

ಉಶ್ವಾಸ (ನಾ). (ಉಕ) ಕೆರೆ ಕಾಲುವೆಗಳಿಂದ ನೀರು ಬಿಡುವ ಸ್ಥಳ; ತೂಬು : ಈ ನಳಕ್ಕೆ ೧೨೦ ಫೂಟಿನ ಅಂತರದಿಂದ ಒಂದೊಂದು ಉಶ್ವಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ... ಈ ಉಶ್ವಾಸಗಳು ಈಗಲೂ ಇರುತ್ತವೆ (ಕಥಾಗ. ೫೩೦). [< ಸಂ. ಉಚ್ಛ್ವಾಸ]

ಉಷ (ನಾ). ಬೆಳಗಿನಜಾವ : ಇಂತು ಸುಖಶಯ್ಯೆಯೊಳಿರ್ಪುದುಂ ಉಷದ ಸಮಯಂ ಸಮನಿಸಿತಾಗಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೫೧ ವ). [< ಸಂ. ಉಷಸ್]

ಉಷಃಕಾಲ (ನಾ). ಬೆಳಗಿನಕಾಲ; ಪ್ರಾತಃಕಾಲ : ಬಂದ ಬಸಂತಮಾಸದೊಳೊಂದುಮಾಸರದುಷಃಕಾಲದೊಳುಮಾಕಾಂತನಂ ಪೂಜಿಸಿದನು (ರಾಜಶೇ. ೯-೭೭ ವ). [ಸಂ.(ಉಷಸ್ + ಕಾಲ₁)]

ಉಷಃಪಾನ (ನಾ). ಬೆಳಗಿನಜಾವ ಎದ್ದಕೂಡಲೇ ತಣ್ಣೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವುದು : ನರಹರಿಯು ಈಗ ಚಹ ಕುಡಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ, ಉಷಃಪಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ (ಸಮಜೀ. ೭೪೯). [ಸಂ. (ಉಷಸ್ + ಪಾನ)]

ಉಷಃಸ್ಮಿತ (ನಾ). ಬೆಳಗಿನ ಜಾವದ ನಸುನಗೆಯಂತಹ ಬೆಳಕು : ಮನೋಧ್ಯಾನ ನೇಮಿಯೊಳ್ ಸೂರ್ಯೋದಯದ ಸುದೂರಸ್ಮೃತಿಯವೊಲ್ ಲಸತ್ ಗೋಚರಿಸುತಿರ್ದುದು ಉಷಃಸ್ಮಿತಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೮೦-೧೫೪). [ಸಂ. (ಉಷಸ್ + ಸ್ಮಿತ)]

ಉಷಣ (ನಾ). ೧. ಶುಂಠಿ. ೨. ಮೆಣಸು : "ಕರಿ– ಅಹ್ವಾನೇ ವಸ್ತ್ರದ ಶೋಷಣ, ಗೋಕುಲೇಷು (ವಸ್ತ್ರದಶಾ = ಸೆರಗಿನ ತುದಿ; ಉಷಣ = ಮೆಣಸು)" (ಶಮುಧಾ); "ಉಷಣಮುದಾ ಮರಿಚಮೆನಲು ಮೆಣಸಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬. ೪೧–೩೬). ೩. ಹಿಪ್ಪಲಿ. [ಸಂ.]

ಉಷಣೆ (ನಾ). "ಹಿಪ್ಪಲಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೪೬). [ಸಂ. ಉಷಣಾ]

ಉಷತಿ (ನಾ). ಅಮಂಗಳಕರವಾದ ಮಾತು. [ಸಂ. ಉಷತೀ]

ಉಷರ್ಬುಧ (ನಾ). ಅಗ್ನಿ; ಬೆಂಕಿ : ನಿಷ್ಕುರಜಿಹ್ವನುಷರ್ಬುಧನಂತಿರೆ ದುರ್ಬುಧನಾರೊಳೊಂದಿ ಪಡೆಯಂ ನೋವಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧–೪೨). [ಸಂ.]

ಉಷಸ್ಸು (ನಾ). ೧. ಬೆಳಗಿನ ಕಾಲ. ೨. ಉಷಃಕಾಲದ ಅಧಿದೇವತೆ: ಪ್ರಾತಃ ಸಂಧ್ಯಾರಾಗವುಳ್ಳವರೂ ಜಗದುತ್ಪಾದಕರೂ ಆದ ಉಷಸ್ಸುಗಳು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ತಮ್ಮ ನಿಯಮದ ಪ್ರಕಾರ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಋಕ್ಸಾರ. ೧೪೦). [ಸಂ. ಉಷಸ್]

ಉಷಾಸೂಕ್ತ (ನಾ). ಉಷಃಕಾಲದ ದೇವತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹಾಡುವ ಸೂಕ್ತ. [ಸಂ. (ಉಷಾ + ಸೂಕ್ತ)]

ಉಷಿತ$_1$ (ಗು). ೧. ಸುಡಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ವೇಗವಾದ. [ಸಂ.]

ಉಷಿತ$_2$ (ಗು). ವಾಸಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ನೆಲೆಗೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಉಷೆ (ನಾ). ೧. ಬೆಳಗಿನಕಾಲ; ಪ್ರಾತಃಕಾಲ : ಜವನಿಕೆಯಂ ನಿಶಾಚರ ಕಬಂಧವುನಾಡಿಸಲಂಧಕಾರಮಂ ರವಿ ಕಳೆದಿಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಕರಪಲ್ಲವದಿಂದುಷೆ ಪಿಂಗೆ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೧೩–೯೫); ಏನು ಲಲಿತಾದ್ರಿಯಲಿ ಬೆಳಕುಗಳುಷೆಗೆ ಕಾಂತಿಯನೀವುವು (ಕನ್ನಬಾ. ೧೩೪–೨); ಇರುಳಳಿದುದುಷೆ ಮೂಡಿತೊಯ್ಯನೆಯೆ ಬೆಳಗಾಯ್ತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬೮–೧೩೬). ೨. ಬಾಣಾಸುರನ ಮಗಳು; ಅನಿರುದ್ಧನ ಹೆಂಡತಿ. ೩. ಸುಡುವಿಕೆ; ತಾಪ. ೪. ಪಾತ್ರೆ. [ಸಂ. ಉಷಾ]

ಉಷ್ಟಾಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮುಖವಾದ್ಯ (?) : ಉಷ್ಟಾಂಗದಿಂದ ಸ್ವರಶುದ್ಧವಾಗಿ ಊದಿ (ಶರಚ. ೬೩). [ಸಂ. ?]

ಉಷ್ಟ್ರ (ನಾ). ೧. ಒಂಟೆ : "ದಾಸೇರಕಃ ... ಉಷ್ಟ್ರಃ ... ಶಂಖಳಕಃ —ಈ ೭ ಒಟ್ಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೭–೧೨೫). ೨. ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ; ಮಡಕೆ. ೩. ಕುಂಬಾರನ ತಿಗುರಿ; ಚಕ್ರ : "ಉಷ್ಟ್ರ ಕುಲಾಲಚಕ್ರವರಮೃಣ್ಮಯ ಪಾತ್ರೆಗಳುಷ್ಟ್ರವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೮೭). ೪. = ಉಷ್ಟ್ರಪಕ್ಷಿ : ಪಕ್ಷಿವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕಸೋವಾರಿ, ಉಷ್ಟ್ರ, ಉಮು ಮೊದಲಾದುವು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೪೮೯). [ಸಂ.]

ಉಷ್ಟ್ರತುಂಡ (ನಾ). ಒಂಟೆಯಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವನು : ಕರಿವದನದತಿಶಯ ವೃಕಾನನರು ಉಸದುಷ್ಟ್ರತುಂಡವೆನಿಸುವರು (ವೀರ್ಶೈವ. ೩–೧೯–೬). [ಉಷ್ಟ್ರ + ತುಂಡ$_2$]

ಉಷ್ಟ್ರಪಕ್ಷಿ (ನಾ). ಒಂಟೆಯಂತೆ ಕೊರಳುದ್ದವಾದ ಹಕ್ಕಿ : ಉಷ್ಟ್ರಪಕ್ಷಿ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೧೩೬); ಉಷ್ಟ್ರಪಕ್ಷಿಯ ಮೊಟ್ಟೆ ತುಂಬ ದಪ್ಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಉಷ್ಟ್ರ + ಪಕ್ಷಿ$_1$]

ಉಷ್ಟ್ರಪತಿವಕ್ತ್ರ (ನಾ). = ಉಷ್ಟ್ರತುಂಡ : ಉಷ್ಟ್ರಪತಿವಕ್ತ್ರಂ ... ರುರುವಕ್ತ್ರನೆಂಬರೆಸೆದರ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೧೫೪). [ಉಷ್ಟ್ರ + ಪತಿ$_2$ + ವಕ್ತ್ರ]

ಉಷ್ಟ್ರಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಒಂಟೆ. [ಸಂ. ಉಷ್ಟ್ರೀ]

ಉಷ್ಟ್ರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಒಂಟೆ. ೨. ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ; ಮಡಕೆ : "ಮಣ್ಣಮಡಕೆ ಉಷ್ಟ್ರಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ವೃಷ್ಟಿಕೆ] ಯೆನಿಪ್ಪುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೮–೨). [ಸಂ. ಉಷ್ಟ್ರಿಕಾ]

ಉಷ್ಣ (ನಾ). ೧. ಬಿಸಿ; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ; ಕಾವು : "ತೀವ್ರಂ ... ಉಷ್ಣಂ, ಪಟು – ಈ ೨ ಉಷ್ಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೮–೪೦). ೨. ಪಟುವಾದವನು; ಉತ್ಸಾಹಶಾಲಿಯಾದವನು. ೩. ಸೆಕೆ; ತಾಪ : "ಉಷ್ಣಂ ಬಾಷ್ಪಮೆನೆ ಸೆಗಳಿಯಳ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪–೮). ೪. ಬೇಸಗೆಯ ಕಾಲ; ಗ್ರೀಷ್ಮಋತು. ೫. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು : ಉಷ್ಣ ... ಕಾಲಸೂತ್ರಗಳೆಂಬವೇ ಯೆಂಟುನರಕಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೧೭೯). [ಸಂ.]

ಉಷ್ಣಗಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೇತ್ರರೋಗ : ಕಾವುಗಣ್ಣು, ಉಷ್ಣಗಣ್ಣು, ನೀರುಗಣ್ಣು, ಜಾರುಗಣ್ಣು, ಸಂಜೆಗಣ್ಣು (ಶುಕಸ. ೪೨೮). [ಉಷ್ಣ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಉಷ್ಣಜಲ (ನಾ). ಬಿಸಿನೀರು : ಉಷ್ಣಜಲಮುಕ್ತಿಗಳೊಳ್ ಕರೆಗಣ್ಕೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೯೫). [ಉಷ್ಣ + ಜಲ$_1$]

ಉಷ್ಣಜ್ವರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜ್ವರ : ದೇಹದೊಳಗುಷ್ಣಜ್ವರದ ರೂಪಿನಲಿ ನೆಲಸಿ ಪರಿತಾಪವನೊಡರ್ಚುರ್ (ಬಸವು. ೫೦–೨೫). [ಉಷ್ಣ + ಜ್ವರ]

ಉಷ್ಣತೆ (ನಾ). ಉಷ್ಣ; ಶಾಖ; ಸೆಕೆ. [ಸಂ. ಉಷ್ಣತಾ]

ಉಷ್ಣನಯನ (ನಾ). ೧. ಶಾಖವನ್ನು ಒಯ್ಯುವುದು, —ಸಾಗಿಸುವುದು : ವಸ್ತುವಿನ ಅಣುಗಳು ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದಕ್ಕೆ ಉಷ್ಣವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಉಷ್ಣನಯನವೆಂದು (convection of heat) ಹೆಸರು (ಭೌತವಿ. ೨೯೪). ೨. ಬಿಸಿಗಣ್ಣು; ಉರಿಗಣ್ಣು. [ಉಷ್ಣ + ನಯನ]

ಉಷ್ಣನಾಡಿ (ನಾ). ನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಮಯೂರನಾಡಿ ... ಶೈತ್ಯನಾಡಿ ಉಷ್ಣನಾಡಿ (ಶರಚ. ೪೮೦). [ಉಷ್ಣ + ನಾಡಿ]

ಉಷ್ಣಪ್ರದೇಶ (ನಾ). = ಉಷ್ಣವಲಯ : ಏಶಿಯ ಖಂಡದೊಳಗಿನ ಉಷ್ಣಪ್ರದೇಶವು ಹುಲಿಯ ಮೂಲಸ್ಥಾನವು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೩೫). [ಉಷ್ಣ + ಪ್ರದೇಶ]

ಉಷ್ಣಮಯೂಖ (ನಾ). ಸೂರ್ಯ; ಬೆಂಗದಿರ : ಉಷ್ಣಮಯೂಖಂ ಸಿಂಹಲಗ್ನದೊಳ್ ... ಇರೆ ನೃಪಾತ್ಮಜನೆ ನೃಪಂ (ಜಾತಕ. ೧೨–೨೨). [ಉಷ್ಣ + ಮಯೂಖ]

ಉಷ್ಣಮಾನ (ನಾ). ಶಾಖದ ಅಳತೆ : ನೀರು ೧೦೦ ಡಿಗ್ರಿ ಸೆಂಟಿಗ್ರೇಡ್ ಉಷ್ಣಮಾನದಲ್ಲಿ ಕುದಿಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಉಷ್ಣ + ಮಾನ]

ಉಷ್ಣಮಾಪಕ (ನಾ). ಉಷ್ಣವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಸಾಧನ : ಉಷ್ಣಮಾಪಕವನ್ನು ಫಾರ್ಮಾಲ್ಡಿಹೈಡ್ ದ್ರಾವಕದಲ್ಲಿಡಬೇಕು (ಕಲರೋ. ೮೦). [ಉಷ್ಣ + ಮಾಪಕ$_1$]

ಉಷ್ಣಮಾಪಿ (ನಾ). = ಉಷ್ಣಮಾಪಕ : ಮಗುವಿಗೆ ಜ್ವರದ ವೇಗ ಇಳಿಯಲಿಲ್ಲ ಎಷ್ಟು ಬಾರಿ ಉಷ್ಣಮಾಪಿಯನ್ನಿಟ್ಟು ನೋಡಿದರೂ ... ಜ್ವರ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿತ್ತು (ಮಹಾಗ. ೨೨೧). [ಸಂ. ಉಷ್ಣಮಾಪಿನ್]

ಉಷ್ಣರಶ್ಮಿ (ನಾ). ೧. ಬಿಸಿಯಾದ ಕಿರಣ : ಪೊಂಪುಟಿವೋಯ್ತು ದೀಪ್ತತಪಮೆಂಬಿನಮರ್ಕಕರಂಗಳತ್ತ್ಯುತ್ತಂ ಪುದಿದುಷ್ಣರಶ್ಮಿ ಪುರುಷಾಕೃತಿಯಂತಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೦೮). ೨. ಬಿಸಿಯಾದ ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು; ಸೂರ್ಯ. [ಉಷ್ಣ + ರಶ್ಮಿ]

ಉಷ್ಣರೋಗ (ನಾ). ಅತಿಉಷ್ಣತೆಯಿಂದ ಬರುವ ರೋಗ; ಮೇಹವ್ಯಾಧಿ : ಈ ಅಗ್ನಿವೇಗವು ಉಷ್ಣರೋಗವಾಗಿ ಪಾಂಡ್ಯನನ್ನು ಸೇರಲಿ (ಪುರಾವಿ. ೧೬೯). [ಉಷ್ಣ + ರೋಗ]

ಉಷ್ಣರೋಚಿ (ನಾ). = ಉಷ್ಣರಶ್ಮಿ : ಆಕಾಶಮಾರ್ಗಶ್ರಮಂಗಳ ನೊಲ್ದಾಱಿಸಲುಷ್ಣರೋಚಿಗೆ ನಿಜೋತ್ಪೇನಾತಪತ್ರಂಗಳಂ ತಳೆವುತ್ತಂ (ಜಗವಿ. ೧–೪೩). [ಸಂ. ಉಷ್ಣರೋಚಿಸ್ (ಉಷ್ಣ + ರೋಚಿಸ್)]

ಉಷ್ಣವಲಯ (ನಾ). [ಭೂಗೋಳ] ಸಮಭಾಜಕವೃತ್ತದ ಉಭಯ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿರುವ ಬಿಸುಪು ಹೆಚ್ಚಾದ ಭೂಭಾಗ : ಕರ್ಕಾಟಕ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ವೃತ್ತಕ್ಕೂ ಮಕರ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ವೃತ್ತಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ಇರುವ ಭಾಗ ಉಷ್ಣವಲಯ (ಭೂವಿವ. ೧೯). [ಉಷ್ಣ + ವಲಯ]

ಉಷ್ಣವಾಯು (ನಾ). ಅಜೀರ್ಣ ಸಂಬಂಧವಾದ ಒಂದುರೋಗ. [ಉಷ್ಣ + ವಾಯು]

ಉಷ್ಣವಾಹಕ (ಗು). ಉಷ್ಣವನ್ನು ಸಾಗಿಸಬಲ್ಲ; ಶಾಖವನ್ನು ಸಾಗಿಸುವ : ಬೆಳ್ಳಿ ಉತ್ತಮ ಉಷ್ಣವಾಹಕವಲ್ಲವೇನೇ ? (ನಿಶಉ. ೮೮). [ಉಷ್ಣ + ವಾಹಕ]

ಉಷ್ಣವೈತಾಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿದ್ಯೆ : ಸರ್ವವಿದ್ಯಾ ಭೇದಿನಿ ಉಷ್ಣವೈತಾಳಿ (ಜಾವುಂಪು. ೨೧೧). [ಉಷ್ಣ + ವೈತಾಳಿ]

ಉಷ್ಣಾಂಶು (ನಾ). ಸೂರ್ಯ : ಶಶಾಂಕಂಗೆ ಶೈತ್ಯಮುಮುಷ್ಣಾಂಶುಗೆ ತೇಜಮುಂ ನಿಜಮುವಂ ಮತ್ತೊರ್ವರಾರ್ ಮಾಡಿದರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨–೬೮). [ಉಷ್ಣ + ಅಂಶು]

ಉಷ್ಣಿಕೆ (ನಾ). ಗಂಜಿ : "ಉಷ್ಣಿಕಾ . . . ವಿಲೇಪಿಕಾ – ಈ ೫ ಗಂಜಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೩–೧೬೫) ; "ಕೂರಾಂಬುವುಷ್ಣಿಕೆಯಪ್ಪಾಗುವವೆನೆ ಗಂಜಿ" (ಮಂಗರಾ. ೬೩–೧). [ಸಂ. ಉಷ್ಣಿಕಾ]

ಉಷ್ಣಿಕ್ಕು (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಏಳನೆಯದು : ಉಷ್ಣಿಕ್ಕೆಂಬ ಛಂದದೊಳೇೞಕ್ಕರಂ ಪಾದಮಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ ವೃತ್ತಂಗಳ್ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೩೧ ವ). [ಸಂ. ಉಷ್ಣಿಕ್]

ಉಷ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಿಸಿಯಾಗು ; ಉಷ್ಣವಾಗು : ನಿದಾಘ ಸಮಯದ ಬಿಸಿಲ ಬೇಗೆಗೆ ಬೆಂದು ನೆಲನುಷ್ಣಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ನೂಷ್ಣಿಸಿ] ತಲ್ಪೆ ಕಡುಗಾಧ ಕಾವಲಿಯಂತೆ (ತೊರರಾ. ೨–೪–೧೫). [ಉಷ್ಣ + –ಇಸು$_3$]

ಉಷ್ಣೀಷ (ನಾ). ೧. ರುಮಾಲು ; ಮುಂಡಾಸು ; ಶಿರೋವೇಷ್ಟನ ; ಪಾಗು : ಧವಳರಥಂ ಧವಳೋಷ್ಣೀಷಂ ಶಶಾಂಕಸಂಕಾಶಯಶೋಧವಳಿತ ಭುವನಂ ತಾಗಿದನವಯವದಿಂ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೩೯) ; ನಸುಗಾವಿಯಿಂ ಮಿಱುಗುವುಷ್ಣೀಷಬೃಹತಿಕೆಗಳಿಂ ದೋತ್ರದಿಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೫–೩೦). ೨. ಕಿರೀಟ : ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಮಾಣಿಕ್ಯಮಯಪಾದ ಉಷ್ಣೀಷಮಂ ಧರಿಸಿ (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೩೧೦). [ಸಂ.]

ಉಷ್ಣೀಷಪಟ್ಟ (ನಾ). ರುಮಾಲಿನ ವಸ್ತ್ರ ; ಶಿರೋವೇಷ್ಟನ ಪಟ್ಟಿ : ಉಷ್ಣೀಷಪಟ್ಟಂ ಶಿಖಾಮಣಿಯಂ ಕಂಥರಮಾರದಿಂ . . . ಅಲಂಕೃತನಾಗಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೫೮ ವ). [ಉಷ್ಣೀಷ + ಪಟ್ಟ]

ಉಷ್ಣೇತರಕಿರಣ (ನಾ). ಬಿಸಿಯಲ್ಲದ (ತಂಪಾದ) ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು ; ತಣ್ಗದಿರ ; ಚಂದ್ರ : ಕರಮೊಪ್ಪಿತುಷ್ಣೇತರಕಿರಣಂ ವರ್ಷಾಂತಸಮಯ ಜಳಧರಪಥದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೭೬). [ಉಷ್ಣ + ಇತರ + ಕಿರಣ]

ಉಷ್ಣೋದಕ (ನಾ). ಬಿಸಿನೀರು. 'ಉಷ್ಣೋದಕಪ್ರವಾಹ' ಪರಾ. [ಉಷ್ಣ + ಉದಕ$_2$]

ಉಷ್ಣೋದಕಪ್ರವಾಹ (ನಾ). ಬಿಸಿನೀರಿನ ಪ್ರವಾಹ, —ಹೊಳೆ : ಉಷ್ಣಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಶೀತಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆ ಹರಿಯುವ ಉದಕ ಪ್ರವಾಹ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿ ಉಷ್ಣೋದಕಪ್ರವಾಹ (ಭೂವಿವ. ೯೧). [ಉಷ್ಣೋದಕ + ಪ್ರವಾಹ]

ಉಷ್ಮಕ (ನಾ). ಬೇಸಗೆಯ ಕಾಲ. [ಸಂ.]

ಉಸ್, ಉಶ್ (ಅ). ೧. ಆಯಾಸ, ದುಃಖದಲ್ಲಿ ಉಸಿರು ಬಿಡುವ ಧ್ವನಿ. ೨. ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಬೆದರಿಸಲು ಬಳಸುವ ಉದ್ಗಾರ. ೩. ಎಚ್ಚರಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಉದ್ಗಾರ. **ಉಶ್** : ೨. ಉಶ್ ನಡಿ ಅತ್ತ (ರೂಢಿ).

ಉಸ್‌ಉಸ್‌ಅನ್ನು, ಉಸ್ಸೆನ್ನು = ನಿಟ್ಟುಸಿರುಬಿಡು ; ಸಂಕಟಪಡು : "ಉಸ್ ಉಸ್ ಅನ್ನು – ಎಚ್ಚರಿಸು" (ಜಾನಕೋ. ೨೨) ; ಪಲ್ಲವಾಧರೆ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿದೆ ತಲ್ಲಣಿಸಿ ವುಸ್ಸೆಂದು ಸುಯ್ಯುತೆ (ಬಸಪು. ೩–೧೬) ; ಸಂದೆಗವೆ ಜಗದಂಬೆ ನೀವುಸ್ಸೆಂದೆ ಬಳಿಕೇನಸುರನುಳಿವನೆ (ರಾಮಾಸಂ. ೬–೧೦–೧೧). **ಉಸ್ಸಪ್ಪ** = **ಉಸ್** : ಆಚಾರ್ಯರು . . . ಉಸ್ಸಪ್ಪ ಎಂದು ಕುಳಿತರು (ಅಪವಾ. ೫). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಉಸ್ ; ತೆಲು. ಉಸ್ಸು]

ಉಸಲಿ, ಉಸಳಿ, ಉಸಳೆ, ಉಸುಳಿ (ನಾ). ಹೆಸರು, ಕಡಲೆ ಮೊದಲಾದ ಕಾಳು ಅಥವಾ ಬೇಳೆಯನ್ನು ಬೇಯಿಸಿ ಸಂಬಾರ ಹಾಕಿದ ತಿನಿಸು ; ಗುಗ್ಗರಿ : "ಅಪಕ್ವಂ, ಪೌಳಿ, ಅಭ್ಯೂಷಃ – ಈ ೩ ಉಸಲಿಯ ಪೆಸರುಗಳು, ಗುಗ್ಗರಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೬). **ಉಸಳಿ** : ಕಡಲೆಯ ಉಸಳಿತಂದಿದ್ದೆ (ಕುರಿಹಿಂ. ೪೬) ; ಹಸಿಬಟಾಣಿಗಳ ಉಸಳಿ (ಬವರಿ. ೨೧೫). **ಉಸಳೆ** : ಹೆಸರು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಉಸಳೆ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೨೩–೩೯). **ಉಸುಳಿ** : ಅಕ್ಕಡಿಕಾಳಿನ ಉಸುಳಿ (ಬೆಳಭಾ. ೬).

[?. / ತಮಿ. ಉಶಿಲಿ ; ತೆಲು. ಉಚಲಿ. / ಮರಾ. ಉಸಳ್]

ಉಸಳಿ 'ಉಸಲಿ' ನೋ.

ಉಸಳೆ 'ಉಸಲಿ' ನೋ.

ಉಸಾಬರಿ (ನಾ). ಗೊಡವೆ; ಗೋಜು; ತಂಟೆ : ಛೀ ಆಕೆಯ ಉಸಾಬರಿಗೆ ಹೋಗಿಲ್ಲ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೮) ; ಆ ಬಡವಿಯು ನಿಮ್ಮ ಉಸಾಬರಿಗೆ ಬಂದಿಲ್ಲ (ಮೋಹಿನೀ. ೮) ; ಕಂಡವರ ಮನೆಯ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಉಸಾಬರಿ ನಿಮಗೇಕೆ ? (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೯೨). [← ಮರಾ. ಉಸಾಬರ್ ; ಉಸಾಭರ್]

ಉಸಿಕ (ನಾ). ಮೌನವಾಗಿರುವವನು ; ಮೌನಿ : ಮಿಸುಕದುಸುಂಡ ದುಸಿಕನಿದ್ದಂತಸುಗಳೆದವಾ ದೇವನಲಿ (ಬಸವು. ೫೦–೫೯) ; ಉಸಿಕನೊಳೇಕೆ ಮಾತು (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ವಾಖ್ಯಾ). [?]

ಉಸಿಕಂ (ಅ). ಮೌನವಾಗಿ ; ಸುಮ್ಮನೆ : ಉಸಿಕಂ ಮೌನಾರ್ಥಃ ಉಸಿಕಮಿರ್ದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಉಸಿಕನೆ (ಅ). ೧. ಸುಮ್ಮನೆ; ಸದ್ದಿಲ್ಲದೆ; ಮೌನವಾಗಿ : "ನೆಗಱ್ಗುಂ ಮೌನಾರ್ಥಂ ಸುಮ್ಮಗೆ ಸಮ್ಮನೆಯುಸಿಕನೆಂದು ನುಡಿವವ್ಯಯದೊಳ್ (ಶಮದ. ೩೦೨) ; ಪಸುಳರಿರೆ ನಮಗೇತಕಾ ಗಡಣಿಸಿದೆ ಭಿಕ್ಷಾನ್ನಂಗಳಂ ನೀನುಸಿಕಳಿಪ್ಪುದು ಧರ್ಮವೇ ಕರೆಯುವ್ವ ತನುಭವನ (ಬಸವು. ೨೪–೬೩) ; ಶಿವನಿರ್ಪ ಮಂದಿರಕೆ ಪೋಗಿ ನೈವೇದ್ಯಮಂ ಮಾಳ್ಪನುಸಿಕನೆ ಮಲಗು ನೀನೆನಲ್ಕೆ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೩–೧೬). ೨. ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ; ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ : ಪುಟ್ಟುದುದು ಮೊದಲಿಂದುತನಕೊಂದಡಕೆಹಂಗಿನೊಳೊಂದೆನುಸಿಕನೆ ನಿನ್ನನಾನೋಲೈಸಿದೆನು (ಬಸವು. ೬೧–೫೬). ೩. ಯಾವ ಕೆಲಸವನ್ನೂ ಮಾಡದೆ; ಉದಾಸೀನವಾಗಿ : ಪಾಂಥರನುಸಿಕನೈದಿದರೆಂದು ತಡೆವರ್ ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿಯರು (ಮದೇಪು. ೨–೧೫); ಎಲೆ ಮಹೇಶ್ವರ ನೋಡದುಸಿಕನೈದುವರೆಯೆನೆ (ಗುರುಚಾ. ೧–೩). ೪. ಥಟ್ಟನೆ ; ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ : ದೇವರಾಜ (ಉಸಿಕನೆ ತನ್ನಾತುರವನ್ನೆತ್ತಿ ತೋರಿರುವನು) (ನಡೆವಾ. I, ೪೪೪). [?]

ಉಸಿಕಮಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಸುಮ್ಮನಿರು; ಮೌನವಾಗಿರು : ಇನಿಸುಂ ಪೊಱ್ಱುಸಿಕಮಿರ್ದು (ಚಕವಿ. ೬–೧೧೪ ವ) ; ನಿಜಸ್ವರೂಪನುಡುಗಿಸಿಯುಸಿಕಮಿರ್ದನಾಗಳ್ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫–೧–೧೩೯) ; ಮನದೊಳ್ ಸಂಶಯದೇಳ್ಗೆಯಿಂದುಸಿಕಮಿರ್ದಾಳೋಚಿಸುತ್ತಿರ್ಪಿನಂ (ವೆಂಕಮು. ೮–೧೩).

[ಉಸಿಕಂ + ಇರು (< ಇರ್$_1$)]

ಉಸಿರ್$_1$, ಉಸಿರು$_1$, ಉಸುರ್$_1$, ಉಸುರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸವನ್ನು ಮಾಡು; ಉಸಿರಾಡು; ಸುಯ್ಯು: ಲಲಿತಾಂಗಿ ಬೆಚ್ಚನುಸಿರ್ದಚ್ಚರಿವೆತ್ತಿರೆ ಮೂರ್ಛೆವೋಪುದುಂ (ಆದಿಪು. ೩-೨೩). ೨. ಮಾತನಾಡು; ಹೇಳು: "ಉಸಿರ್ - ಭಾಷಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಕಾಲದೆಸೆಯೊಳುಸಿರದೆ ಕುಳ್ಳಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೧ ವ); ತಾರಾಪೀಡದೇವಂ... ಭೋಂಕನೆ ಮನಂ ಕಲಂಕೆ ಮನಂ ಮಿಕ್ಕುಸಿರಲೊಲ್ಲದೆಂತಾನುಮಿಂತೆಂದಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೦೭); ಬಸವಂಗುಸಿರ್ದ ಗುರುಸಂಗಮೇಶ್ವರಂ (ಬಸರ. ೫-೧). ೩. ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಸದ್ದುಮಾಡು: ಸಾರೆ ಚಕೋರಮಿಂದುಮಂಡಳಗಳಿತಾಮೃತಾಸವಮನುಂಡುಸಿರುತ್ತಿರೆ ಚೆಲ್ವು ಶಾರದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೭೦); ಕಿಂಕಿಣಿಯೆನಲ್ಕುಸಿರ್ವ ಕಿಱುಘಂಟೆ (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧-೩೦). ೪. ಉಸಿರನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ನಿಲ್ಲಿಸು: ಯತಿಯೆಂಬುದುಸಿರ್ವ ತಾಣಂ ಕೃತಾಸ್ಪದಂ ವೃತ್ತಜಾತಪದಪದ್ಧತಿಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೭೦). **ಉಸಿರು$_1$:** ೨. ಪೂಜ್ಯಪಾದ ಸ್ವಾಮಿಯ ಪದಮಂ ನೆನೆದು ಬಳಿಕ್ಕೀ ಕಾವ್ಯಮನುಸಿರುವೆನು (ಜಯಕಾ. ೧-೮); ಕರ್ಣರಸಾಯನವೆನಲುಸಿರುವೆನೀ ಕೃತಿಯ (ಮೋಹತ. ೧೨-೨); ತನ್ನ ವಿಧಿಗೆ ಶಂಕರನೇಕೆ ಹೊಣೆಯಾದಾನೆಂದು ವಿವೇಕ ಉಸಿರುತ್ತಿತ್ತು (ನಿ ರಾ ತ. ೬೮). **ಉಸುರ್$_1$:** ೨. ನೃಪಸುತ ಕೌತುಕಮೆಂಬೆಯಪ್ಪೊಡುಸುರ್ದಪೆನೀಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೦೫); ತತ್ಕಾರಣಮಂ ಮನಮೊಸೆದೆನಗುಸುರ್ವುದೆನಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೨೩); ಉಸುರ್ವಡೀ ವಿಜಯಾರ್ಧ ದಕ್ಷಿಣ ದೆಶೆಯೊಳಗೆ ಶಿವಮಂದಿರವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭-೧೮). **ಉಸುರು$_1$:** ೧. ಉಸುರುವಾಗಳು ಕಮಲಜಾದಿಗಳುಸುರುವರು ನಿನ್ನೊಡನೆ (ನಿ ಭಾ ಗ. ೬-೧೫-೧೯). ೨. ಏನನುಸುರುವೆನೆನ್ನ ಜನ್ಮಫಲಾನುಭೋಕ್ತೃವ್ಯಕ್ತಿ (ಬಸಪು. ೩-೨೨); ಕೌರವೇಂದ್ರಂಗುಸುರಿದನು ಕಲಿಭೀಷ್ಮ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨-೧೮); ಪರಮಾತ್ಮನೀನೆಂದುಸುರುತಿವೆ ವೇದಗಳು (ಹಭಸಾ. ೨೩); ಬೊಮ್ಮವನು ಅಱಿದಿಹರೆ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದಿರಬೇಕು ಬೊಮ್ಮವನಱಿದು ಉಸುರಿದರೆ ಕಳಹೋಗಿ ಕೆಮ್ಮಿದಂತಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೮೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಯಿರ್; ತೆಲು. ಉಸುರು, ಉಸುಱು, ಉಸುರನು; ಕುರುಖ್. ಉಚ್ಚ್ನಾ; ಮಲ್ತೊ. ಉಜೆ]

ಉಸಿರ್$_2$, ಉಸಿರು$_2$, ಉಸುರ್$_2$, ಉಸುರು$_2$ (ನಾ). ೧. ಶ್ವಾಸ; ಪ್ರಾಣವಾಯು; ಜೀವ: ಅನಂತರಮುಸಿರೊಡನೆಮೆಯಿಕ್ಕುವುದಂ ಮಱೆದು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೪೬); ಮೂಗುಂ ಬಾಯುಮುಸಿರ್ಮಿಡುಕಗುಡದೆ ಪಿಡಿದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೩). ೨. ಗಾಳಿ (?): ಬೆಳಗುಗಳ ಬಳೆದ ಬಳಗದ ಬಳಸುಗಳೊಳಗೊಳಗೆ ತೊಳಗಿ ಪೊಳೆಪೊಳೆದೊಳಗುಚ್ಚಳಿಸಿ ತಳತಳಿಸಿ ದೆಸೆಗಳನಳುರ್ದುಸಿರೊಳ್ ಕೆಳರ್ದು ಮಿಳಿರ್ದು ತಳರ್ದತ್ತಾಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾಪ. ೨೩). ೩. [ಛಂದ] ಯತಿ; ನಿಲುಗಡೆಯ ಸ್ಥಳ: ಉಸಿರ್ ಆಱು ನೆಲೆಯೊಳ್ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೮೮; ಅಡಿಟ). 'ಉಸಿರ್ದಾಣ' ಪರಾ. **ಉಸಿರು$_2$:** ೧. ಬಸಿಱೊಡನೆ ಬಾಸೆ ಬಲಕೊಲೆಯೆ ತೆಳುಗುರುಳ ಕೊಡುಸಿರು ಭಾರ್ಯೆಸೆ ನಡೆಯೊಡನೆ ನುಡಿ ಬಾಡಲ್ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೫೨); ಮೂಗಿನುಸಿರುಬ್ಬೆದ್ದುದಡಿಗಡಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೪). ೪. ಶಕ್ತಿ; ಚೈತನ್ಯ; ತ್ರಾಣ: ಅವನಿಗೆ ಮಾತನಾಡಲು ಉಸಿರೇ ಇಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೫. ವಾಕ್ಕು; ನುಡಿ; ಸೊಲ್ಲು. 'ಉಸಿರ್ವೆಣ್' ಪರಾ. **ಉಸುರ್$_2$:** ೧. ಉಸುರಿಂಗುಸುರಂ ಕೊಡುವೆವು (ಸಮುಪ. ೯-೧೦೬); ಉಸುರ್ ಬಂದಂತೆ ಹರಣದಳಲುಮಂ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡು (ನಂಬಿರ. ೨-೫೭). **ಉಸುರು$_2$:** ೧. ಉಸುರು ವಿಷವಾದೊಡಿನ್ನೆಂತು ಸೈರಿಪೆಂ (ವಾಗೀರ. ೨೭೦); ಉಸುರಿಲ್ಲದೊಡಲಿನ ಚೆಲುವಿನಂತಿರೆ ನಮ್ಮ ಬಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೫೨); ಉಸುರುಂಟಾದರೆ ಉಪ್ಪುಮಾರಿ ತಿನ್ನಬಹುದು (ಗಾದೆ).

ಉಸಿರುಕಟ್ಟು = ಶ್ವಾಸನಿಲ್ಲು; ಉಸಿರಿಗೆ ತಡೆಯಾಗು: ಹೊಗೆಯಲ್ಲಿ ಉಸಿರುಕಟ್ಟುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ಉಸಿರುತಟ್ಟು, ಉಸಿರುತಾಗು = ಶಾಪತಗುಲು, — ತಟ್ಟು: ಉಸಿರುನಿಲ್ಲು = ಸತ್ತುಹೋಗು: ಉಸಿರಾಡುವವರೆಲ್ಲ ಸಂಕಟಪಡುವರು ಧನ್ಯರು ಉಸಿರುನಿಂತವರು (ಇಂಚಾಪ. ೯೦-೩೯). ಉಸಿರುಹಿಡಿ = ೧. ಜೀವಹಿಡಿದುಕೊ; ಬದುಕು: ಅಜ್ಜಿ ಮೊಮ್ಮಗನ ಮುಖ ನೋಡಬೇಕೆಂದು ಉಸಿರುಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ನಿಧಾನಮಾಡು; ತಾಳು: ಆತುರಪಡಬೇಡ, ಸ್ವಲ್ಪ ಉಸಿರು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರು (ರೂಢಿ).

[< ಉಸಿರ್$_1$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಉಯಿರ್; ತುಳು. ಉಸುರು, ತೆಲು. ಉಸುರು]

ಉಸಿರಾಟ, ಉಸುರಾಟ (ನಾ). ಉಸಿರಾಡುವಿಕೆ; ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸ: ಜ್ವರ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಎಚ್ಚರ ತಪ್ಪಿ ಉಸಿರಾಟ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟಿತು (ಪ್ರಕಾಪ. ೧೨೦). **ಉಸುರಾಟ:** ಇರಬೆ ನಿಜವುಸುರಾಟದೆಡೆಯೊಳು ಹರಿಯ ದರ್ಪವನಳಿದು ಕಾಯ್ದರು ಕರುಣಿಯಭವನ ದಿಟ್ಟಿ (ಸಾನಂಚ. ೯-೨೬).

[ಉಸಿರ್$_2$ + ಆಟ]

ಉಸಿರಾಡು, ಉಸುರಾಡು (ಕ್ರಿ). ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸವನ್ನು ಮಾಡು: ಈ ರಂಧ್ರಗಳ ಮೂಲಕ ಸಸ್ಯವು ಉಸಿರಾಡುತ್ತದೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೮); ತೊಳೆದ ಮುಕ್ತಾಫಲದ ಕಾಂತಿವೆತ್ತಾತ್ಮವಿದು ಹೊರಗಲೆವ ನಲವಿನುಸಿರಾಡಿ ಜ್ವಲಿಸೆ (ಮಲೆದೇ. ೩೮-೪). **ಉಸುರಾಡು:** (ಅ).

[ಉಸಿರ್$_2$ + ಆಡು$_1$]

ಉಸಿರಾವಿ (ನಾ). ಉಸಿರಿನ ಹಬೆ: ಸಿಡಿಮದ್ದಿನಿಂದೇಳ್ವ ಹೊಗೆಯೆನಲಿಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ದರಿ ಪೂತ್ಕರಿಸುವುಸಿರಾವಿಯೋಲುಕ್ಕೆ ಮಂಜು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೮೪-೧೬೮).

[ಉಸಿರ್$_2$ + ಆವಿ$_1$]

ಉಸಿರಿ (ನಾ). ಉಸಿರುಳ್ಳದ್ದು; ಜೀವಿ; ಪ್ರಾಣಿ: ಪಿಡಿವನ್ ಬಯಲಾ ಕೂರುಸಿರಿಗಳನ್ ಮೇಣ್ ಕಡಲಾಟದ ನೀರುಸಿರಿಗಳನ್ (ಅಂತಿಗೂ. ೧೬-೩೨೩); ಗೞಿಗೆಯನಿತು ತೆವಳಲಿರ್ಪ ಉಸಿರಿಗಳಾ ಸಾಹಸವಮ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೯-೬೧೭).

[ಉಸಿರ್$_2$ + -ಇ$_3$]

ಉಸಿರಿಕ್ಕು, ಉಸುರಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಉಸಿರಾಡು: ಕಂಡರಿಸಿಟ್ಟಂತುಸಿರಿಕ್ಕಲುಂ ಮಱೆದು (ಕಾದಂಉ. ೫೮೫); ಎವೆಯಿಕ್ಕದುಸಿರಿಕ್ಕದುಣ್ಣದ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯತ್ವವ ತಳೆದ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೨೬); ತಿತ್ತಿಗಳ್ ಮೊರೆಯುತ್ತೀನುಸಿರಿಕ್ಕವೇ (ಸೋಮೇಶ. ೧೮). ೨. ಮಾತನಾಡು; ನುಡಿ: ನಿನ್ನ ಬೇಟದ ಮಿಂಡನಾವನವನಂ ಪೇೞೆಂದು ಬೆಸಗೊಳೆ ದೂತಿ ಭೀತಿಯಿಂದುಸಿರಿಕ್ಕದಿರೆ (ಪಂಚತಂ. ೭೫-೧೪). **ಉಸುರಿಕ್ಕು:** ೧. ಉಸುರಿಕ್ಕುವುದುಮನೇಂ ಮಱೆದೆ ಕಾಂತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೮೨); ಬದುಕೆ ಫಲವೇನು ಜಡತೆಯಲಲಸದುಸುರಿಕ್ಕಿದರೆ ಮಾನ್ಯವೆ ತಿದಿಯ ತೊಗಲುಗಳು (ನಭಾಗ. ೨-೨-೬).

[ಉಸಿರ್$_2$ + ಇಕ್ಕು]

ಉಸಿರಿಡು, ಉಸುರಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಉಸಿರಾಡು: ಪದಿನಾಱುಂ ತಿಂಗಳುಂ ಪಕ್ಷದೊಳುಸಿರಿಡುವಂ (ಬಾಧಪು. ೫-೧೦೦); ಒಕ್ಕುದು ನೆತ್ತರ್ ಬಾಯಿಂ ಮಿಕ್ಕಲರ್ದುಸಿರಿಡುವ ಮೂಗಿನೆರಡುಂ ಕಡೆಯಿಂ (ಶಬಶಂ. ೪-೮೮). ೨. ವ್ಯಕ್ತವಾಗು; ಪ್ರಕಟಗೊಳ್ಳು: ಪೂಜ್ಯಭಾವಗಳೆಲ್ಲ ಉಸಿರಿಡದೆ ಮೆತ್ತಗಿಹವು (ಕವಿಸೋ. ೩೮). **ಉಸುರಿಡು:** ೧. ಮಿಸುಕದುಸುರಿಡದುಸಿಕನಿದ್ದಂತಸುಗೆಳೆದವಾ ದೇವನಲಿ (ಬಸಪು. ೫೦-೫೯). ೩. ಬೇಗಬೇಗ ಉಸಿರುಬಿಡು; ಏದು: ಮುಸುಡನೆತ್ತುತ್ತುಸುರಿಡುತ ಘೂರ್ಮಿಸುತ ಸಗಣವನಿಕ್ಕುತಂ ಮೂತ್ರಿಸುತ (ಬಸಪು. ೩೨-೨೭). ೪. ನುಡಿ; ಶಾಪಹಾಕು (ಉಕ.ಅ).

[ಉಸಿರ್$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಉಸಿರು$_1$ 'ಉಸಿರ್$_1$' ನೋ.

ಉಸಿರು₃ 'ಉಸಿರ್₃' ನೋ.

ಉಸಿರುಕೊಳವೆ (ನಾ). ಶ್ವಾಸನಾಳ: ಉಸಿರು ಕೊಳವೆ (Trachea) ಯ ಮೇಲೆ ಶಸ್ತ್ರಕ್ರಿಯೆ ನಡೆಸಿ ಉಸಿರಾಡಲು ಒಂದು ನಾಳವನ್ನು ಇಡಬೇಕು (ಕಲರೋ. ೨೬). [ಉಸಿರು₂ (< ಉಸಿರ್₂) + ಕೊಳವೆ]

ಉಸಿರುಚೀಲ (ನಾ). ಶ್ವಾಸಕೋಶ; "ಉಸಿರು ಚೀಲ; ಶ್ವಾಸಕೋಶ; ಪುಪ್ಪುಸ" (Lung. ಇಂಕನ್ನ). [ಉಸಿರು₂ (< ಉಸಿರ್₂) + ಚೀಲ]

ಉಸಿರೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಮಾತಾಡು : ಇದನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ರಾಜರೊಬ್ಬರೂ ಉಸಿರೆತ್ತಲಿಲ್ಲ (ವಡಭಾ. ೮೬); ಅವನು ಉಸಿರೆತ್ತಲಿಲ್ಲ (ರಕ್ತರೂ. ೨೯). [ಉಸಿರ್₂ + ಎತ್ತು₁]

ಉಸಿರೆಳೆ (ಕ್ರಿ). = ಉಸಿರಾಡು : ಅವರ ತಾಯಿ ಹಾಯಾಗಿ ಉಸಿರೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಶಾಲೆಮ. ೫೧); ಸಮಾಧಾನದ ಉಸಿರೆಳೆದಳು (ಮರಳಿ. ೧೧೧). [ಉಸಿರ್₂ + ಎಳೆ₁ (< ಎೞೆ₁)]

ಉಸಿರ್ಗರೆ, ಉಸುರುಗರೆ (ಕ್ರಿ). = ಉಸಿರಾಡು : ಇನ್ನು ನನ್ನ ಜೀವನ ಇದೇ ರೀತಿ ಸಾಗುವುದು ಎಂದು ಉಸಿರ್ಗರೆದಳು (ಕುಂಕುಮ. ೧೦); ವಿನಾಯಕನು . . . ಉಸಿರ್ಗರೆದು ಘೋರವಾದ ಚಿಂತೆಗೊಳಗಾದನು (ಅಂಬಿಕೆ. ೧೮). **ಉಸುರುಗರೆ** : "ಬಿಸುಸುಯ್ಯು—ಬೆಚ್ಚನ್ನ ಉಸುರುಗರೆಯು" (ಗಂಗಾಮ. ೨೩೪). [ಉಸಿರ್₂ + ಕರೆ₁]

ಉಸಿರ್ಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಉಸಿರಿನ ಕಿಚ್ಚು, —ಬೆಂಕಿ : ಪುರಕ್ಕೆದಿಬಹ ರಿಪುಜಲಧಿಯನುಸಿರ್ಗಿಚ್ಚಿನುರುಹೆಂದು ಪಲವು ಬಾಡವರ ಪರಮೇಷ್ಠಿ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಕಳುಹಿದ ತೆಱದಂತೆ ಮೆಱೆದುವು ಬಲುಶತಘ್ನಿಗಳು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೫). [ಉಸಿರ್₂ + ಕಿಚ್ಚು (< ಕಿರ್ಚು)]

ಉಸಿರ್ಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರನ್ನು ವ್ಯರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು : ದಂಡಣಿಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಾಂಗೋಪಾಂಗವಾಗಿ ವರದಿಯೊಪ್ಪಿಸಿ ಆಗಲೇ ಉಸಿರ್ಗಿಡಿಸಿಕೊಂಡೆ (ಬಿರುಗಂ. ೧೫-೯). [ಉಸಿರ್₂ + ಕಿಡಿಸು (< ಕೆಡಿಸು)]

ಉಸಿರ್ದಾಣ, ಉಸುರ್ದಾಣ (ನಾ). [ಛಂದ] (ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ) ಉಸಿರನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಬಹುದಾದ ಸ್ಥಳ, —ಎಡೆ; ಯತಿಸ್ಥಾನ : ಯತಿಯೆಂಬುದು ಗಣನಿಯಮ ಪ್ರತತಿಗುಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ಸು]ರ್ದಾಣಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೪೫). **ಉಸುರ್ದಾಣ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಉಸಿರ್₂ + ತಾಣ]

ಉಸಿರ್ದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊ ; ಉಚ್ಛ್ವಸಿಸು : ಉಸಿರ್ವೊಯ್ವಾಗಳ್ಗಾ ಸೌರಭ್ಯವನುಸಿರ್ದೆಗೆವಾಗಳ್ಗಾ ಬಾವನ್ನದ ಪೊಸಕಂಪಂ ಕೊಳಲೆರಡೆಡೆಗೆಡೆಯಾಡುವ ಮಱಿದುಂಬಿಗಳು ಎಸೆದವು (ಜಯಕಾ. ೧-೬೦). [ಉಸಿರ್₂ + ತೆಗೆ₁]

ಉಸಿರ್ನೆಲೆ (ನಾ). ಪ್ರಾಣದ ನೆಲೆ ; ಶರೀರ : ಕಳ್ವರ್ಗೆ ತಪ್ಪುಗುಮುಸಿರ್ನೆಲೆ ಕಳದರ್ಗೆ ತಪ್ಪದು ದೇವಲೋಕಂ (ಕುಱಳ್. ೧-೨೯-೧೦). [ಉಸಿರ್₂ + ನೆಲೆ]

ಉಸಿರ್ಪತ್ತು (ನಾ). ಉಸಿರಿನ ಸಂಬಂಧ (?) : ಕಣ್ಣೆಮೆಯಿಕ್ಕುವನಿತು ಪೊೞ್ತುಪ್ಪೊಡಮುಸಿರ್ಪತ್ತಿಲ್ಲದೆ ದುಃಖಂಗಳನನುಭವಿಸುವರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೭-೨); ಎಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಸುರಗಣಿಕೆಯರೆಲ್ಲಿಲ್ಲದ ದೇವಿಯರ್ಕಳಗಳಲರುಸಿರ್ಪ[ಪಾಠಾಂ. ಪೆ]ತ್ತಿಲ್ಲ ನಮಗವರೆ ಜಗತೀವಲ್ಲಭನಂ ಪಚ್ಚಿವಚ್ಚಿಮಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡರ್ (ಅಜಿಪು. ೬-೧೦೦). [ಉಸಿರ್₂ + ಪತ್ತು₁]

ಉಸಿರ್ವೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. = ಉಸಿರಾಡು : ಎಸಳ್ಗಣ್ಣಾಱಿದೊಡೆವೆಯಿ ನಿಸಲುಗಿದೊಡುಸಿರ್ವೊಯ್ದೊಡೆಯುಲುಕಿದೊಡಧರಂ ಮೆಯ್ ನಸುಮಿಡುಕಿದೊಡೆ (ಜಯಕಾ. ೪-೨೨). ೨. ಉಸಿರು ಬಿಡಿದುಕೊ : ಉಸಿರ್ವೊಯ್ವ ಬಸಿಱ ತಳ್ಳಂಕದಿಂ ಮುಗ್ಗಿದುವು ದಿಕ್ಕರಿಕುಲಂ (ಚೆಬಪು. ೪೮-೫). [ಉಸಿರ್₂ + ಪೊಯ್₂]

ಉಸುಕು, ಉಸುಗು, ಉಸುಬು (ನಾ). (ಉಕ) ಮರಳು : ಸುಣ್ಣವನ್ನೂ ಉಸುಕನ್ನೂ ಕೂಡಿಸಿ ಕುಟ್ಟಿ ಗಚ್ಚು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೪೭); ಉಸುಕಿನ ಒಡ್ಡುಗಳ ಮೇಲೆ ಹುಲ್ಲು ಬೆಳೆಯಿಸಿ ಅವು ಕುಸಿಯದಂತೆ ಮಾಡಿದರು (ಅಪೂಪ. ೧೯೦); ಅವಿವೇಕಿಗಳಿಂದ ಸುಖ ಬಯಸುವುದೆಂದರೆ ಉಸುಕಿನಿಂದ ಎಣ್ಣೆತೆಗೆಯಲು ಯತ್ನ ಮಾಡಿದಂತೆಯೇ ಸರಿ (ಕೃತಕೃ. ೫೯). **ಉಸುಗು** : ಸುಂದರಕ್ಕ . . . ಚೀಲದ ತುಂಬ ತುಂಗಭದ್ರೆಯ ಉಸುಗು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಸಂಗತಿ (ನೈಸಿ. ೧೪೬). **ಉಸುಬು** : ತೆಂಗಿನ ಬನಗಳುಳ್ಳಂಥ ಉಸುಬಿನ ಬೈಲುಗಳಿಂದಲೂ ಸಮುದ್ರತೀರ ಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರ (ಕಥಾಗಿ. ೪); ಸಣ್ಣಸಣ್ಣ ತೆರೆಗಳು . . . ಉಸುಬಿನ ಮೇಲೆ ಬಂದಪ್ಪಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು (ಪ್ರತಿಬಿಂ. ೩೧). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಇಸುಕ, ಇಸುಮು, ಎಸಲು]

ಉಸುಗು 'ಉಸುಕು' ನೋ.

ಉಸುಬು 'ಉಸುಕು' ನೋ.

ಉಸುಮುನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : ಸಬಸೀಗೆ, ಉಸುಮುನಿ, ಹೊಮ್ಮುಗುಳಿ ಪೆಟ್ಲು (ನಮ್ಮನು. ೨೩೯). [?]

ಉಸುರ್₁ 'ಉಸಿರ್₁' ನೋ.

ಉಸುರ್₂ 'ಉಸಿರ್₂' ನೋ.

ಉಸುರಡಗು (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರಿಲ್ಲದಂತಾಗು ; ಸತ್ತುಹೋಗು : ಘನಪಥದೊಳಾಡುವ ಖಗಂಗಳವನಿಗೆ ಬಿದ್ದುಸುರಡಗಿದವು (ಬಸವು. ೫೮-೫೬). [ಉಸುರ್₂ (< ಉಸಿರ್₂) + ಅಡಗು₁]

ಉಸುರನುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸರಿಯಾಗಿ ಉಸಿರಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸ ಸರಿಯಾಗು : ತನು ಮುರಿಮುರಿದು ನಿಲಿಕಿಸುತ್ತಂ ಮನವಲರಿಸುತ್ತಾಗುಳಿಸುತುಸುರನುಗೊಳಿಸುತಂ ಕಣ್ದೆಱೆದು ನೆಱೆ ಚಿಕ್ಕಮಾದಣ್ಣ (ಬಸವು. ೪೭-೫೯). [ಉಸುರ್₂ (< ಉಸಿರ್₂) + ಅನುಗೊಳಿಸು]

ಉಸುರಾಟ 'ಉಸಿರಾಟ' ನೋ.

ಉಸುರಾಡು 'ಉಸಿರಾಡು' ನೋ.

ಉಸುರಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ ; ದಮ್ಮು ತೆಗೆದುಕೊ : ಜಾಱಿ ಮುಂಡೆಯನಿಕ್ಕಿ ಮುಂಬಿಗೆ ಪಾಱಿ ಕೈಕಾಲ್ ಕೊಂಕಿಸುತೆ ಕಾಲೂಱಿ ನಿಂದುಸುರಾಂತು ಬಯಲಂ ಪೊಯ್ಯಲಪ್ಪಳಿಸಿ (ಬಸವು. ೧-೫೦). [ಉಸುರ್₂ (< ಉಸಿರ್₂) + ಆನ್₁]

ಉಸುರಿಕ್ಕು 'ಉಸಿರಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಉಸುರಿಡು 'ಉಸಿರಿಡು' ನೋ.

ಉಸುರು₁ 'ಉಸಿರ್₁' ನೋ.

ಉಸುರು₂ 'ಉಸಿರ್₂' ನೋ.

ಉಸುರುಕಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರಾಟಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು : ಕೆಟ್ಟಗಾಳಿ ಉಸುರುಕಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಉಸುರುಕಟ್ಟು + -ಇಸು₃]

ಉಸುರುಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಸಿರಾಟಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗು : ಹೊಗೆಯೊಳಗೆ . . . ಉಸುರುಕಟ್ಟಿ ಪ್ರಾಣಹೋಗುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೬೧). ೨. ದಮ್ಮುಹಿಡಿ. ೩. ಮಾತನಾಡದಂತೆ ಆಗು. [ಉಸುರು₂ (< ಉಸಿರ್₂) + ಕಟ್ಟು₁]

ಉಸುರುಗರೆ 'ಉಸಿರ್ಗರೆ' ನೋ.

ಉಸುರುಗಳೆ (ಕ್ರಿ). = ಉಸುರುಬಿಡು೧ : "ಆಶ್ವಾಸ – ಉಸುರುಗಳೆಯೋಣ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೯). [ಉಸುರು₂ + (< ಉಸಿರ್₂) + ಕಳೆ₁]

ಉಸುರುಡುಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಸುರು ಕುಗ್ಗು; ಶಕ್ತಿ ಕಡಮೆಯಾಗು. ೨. ಸತ್ತು ಹೋಗು: ಮೊನ್ನೆ ತಾನೆ ಆತನು ಉಸುರುಡುಗಿಹೋದ (ರೂಢಿ). [ಉಸುರ್$_2$ (< ಉಸಿರ್$_2$) + ಉಡುಗು]

ಉಸುರುದೆಗಹು (ನಾ). ಉಸಿರಿಲ್ಲದಂತಾಗುವುದು; ಸಾವು: ಅಸುವಳಿದ ಶಂಬುಕನ ಬಳಿಗವನುಸುರುದೆಗಹನು ಕಂಡು ಹಲುಗಳ ನುಸೆವು ತ್ತೈದಿದಳಿನಕುಲೇಂದ್ರನ ಪರ್ಣಮಂದಿರವ (ತೊರರಾ. ೩–೪–೧). [ಉಸುರ್$_2$ (< ಉಸಿರ್$_2$) + ತೆಗಹು]

ಉಸುರುನಿಲ್ಲು (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರುನಿಂತುಹೋಗು; ಪ್ರಾಣಹೋಗು. [ಉಸುರು$_2$ (< ಉಸಿರ್$_2$) + ನಿಲ್ಲು (< ನಿಲ್)]

ಉಸುರುಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿಃಶ್ವಾಸವನ್ನು ಬಿಡು. ೨. ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಬಿಡು. [ಉಸುರು$_2$ (< ಉಸಿರ್$_2$) + ಬಿಡು]

ಉಸುರುಬುರುಡೆ (ನಾ). ಉಸಿರಿನಿಂದ ತುಂಬಿಸಿದ ಬರುಡೆ; ಗಾಳಿಯಿಂದ ತುಂಬಿಸಿದ ಬುರುಡೆ; ಬಲೂನ್; ಪೀಪಿ: ಅತಿಯಾಗಿ ಊದಿದರೆ ಉಸುರುಬುರುಡೆ ಒಡೆದು ಹೋಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಉಸುರು$_2$ (< ಉಸಿರ್$_2$) + ಬುರುಡೆ (< ಬುಬುಡೆ)]

ಉಸುರುಬ್ಬಸ (ನಾ). ಕಷ್ಟಕರವಾದ ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸ; ಏದುಸಿರು: ತಂದಿರಿ ಬಾಲಕನ ಬಲುತಪದ ಬೆಳವಿಗೆಯೂಳಿಗವನೆನ್ನಲ್ಲಿಗುಸುರುಬ್ಬಸದ ದುಸ್ಥಿತಿಯ (ನಿಭಾಗ. ೪–೭–೫೨). 'ಕಟ್ಟುಬ್ಬಸ' ಪರಾ. [ಉಸುರು$_2$ (< ಉಸಿರ್$_2$) + ಉಬ್ಬಸ]

ಉಸುರುವೆಣ (ನಾ). ಬದುಕಿರುವ ಹೆಣ; ಉಸಿರಾಡುತ್ತಿರುವ ಹೆಣ: ಜೀವವಿರೆ ಮೃತರಾದವರಲಾ ಭ್ಯಾವಿಸಲು . . . ಉಸುರುವೆಣಂಗಳವರೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೨–೨–೭); ಉಸುರುವೆಣನನು ಮಾತನಾಡಿಸಬೇಡಿ ನೀವೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೪–೭–೨೦). [ಉಸುರು$_2$ (< ಉಸಿರ್$_2$) + ಪೆಣ]

ಉಸುರುಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಸಿರಾಟವನ್ನು ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ಬದುಕಿರು; ಜೀವದಿಂದಿರು: ಮಗನ ಮದುವೆಯಾಗುವವರೆಗೂ ಮುದುಕಿ ಉಸುರುಹಿಡಿದಿದ್ದಳು (ರೂಢಿ). ೩. ಉಸಿರಾಟಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗು: ಉಸುರುಹಿಡಿದು ಉಸಿರಾಟಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಉಸುರು$_2$ (< ಉಸಿರ್$_2$) + ಹಿಡಿ$_1$ (< ಪಿಡಿ$_1$)]

ಉಸುರೂದು (ಕ್ರಿ). (ಮಕ್ಕಳ ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ) ಉಸಿರನ್ನು ಊದು: ತೊರೆದ ನುಣ್ಮೊಲೆಯನೀಂಟುವ ಪೆಸರ್ಗಾಯ ಪೆರ್ಬೆರಳಿಂದ ಮೊಲೆದೊಟ್ಟುವಿಡಿದೂ ಮರುಳುಂಡು ಪಾಲ್ನೆತ್ತಿಗೇರಿದರುಸುರೂದಿ ತರಳಾಕ್ಷಿ ಬೆಚ್ಚಿದಳ್ ಭಯದಿ (ಮೋಹತ. ೧೭–೬೬). [ಉಸಿರ್$_2$ + ಊದು$_1$]

ಉಸುದಾರ್ಣ 'ಉಸಿದಾರ್ಣ' ನೋ.

ಉಸುರ್ವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರುಬಿಡು: ಮರುತ್ತಂ ತ್ರಿಲೋಕವಿಖ್ಯಾತನಾದಂ ಪಗೆಗಳಂ ಗೆಲ್ವೆಡೆಯೊಳುಸುರ್ವಿಡುತಿರಲ್ಕೆ ವ್ಯಾಕೀರ್ಣ ಚಾತುರ್ಬಲಂ ಪುಟ್ಟುತಿಹುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೨೩). [ಉಸುರ್$_2$ (< ಉಸಿರ್$_2$) + ಬಿಡು$_1$]

ಉಸುರ್ವೆಣ್ (ನಾ). ವಾಕ್ಕಿಗೆ ಅಧಿದೇವತೆ; ಸರಸ್ವತಿ. 'ಉಸುರ್ವೆಣ್ಣೆಱೆಯ' ಪರಾ. [ಉಸುರ್$_2$ (< ಉಸಿರ್$_2$) + ಪೆಣ್]

ಉಸುರ್ವೆಣ್ಣೆಱೆಯ (ನಾ). ಸರಸ್ವತಿಯ ಒಡೆಯ; ಬ್ರಹ್ಮ: ಜಜುಚೇ ಮಿಾನ್ಪಳಯಿನ ಗೆಲ್ವದಟಂ ನಿಜುಸೀರೇಳ್ಗಗಮಂ ಗೆಲ್ವುದೆನುತ್ತುಜದುಸುರ್ವೆಣ್ಣೆಱೆಯಂ ನೆಱೆವೆಱೆಯಂ ಕಂಡರಸಿಟ್ಟಂತೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೪–೨೩). [ಉಸುರ್ವೆಣ್ + ಎಱೆಯ]

ಉಸುಲು (ನಾ). (ಉಕ) ಒಳಅಳತೆ; ವಿಸ್ತೀರ್ಣ: ತೋಪಿನ ಮುಂಭಾಗದ ವೊಳಉಸುಲಿನ ಉದ್ದಳತೆ ೧೨ ಫೂಟು ೧೦ ಇಂಚು (ಕಭಾಗೆ. ೫೨೭); ಕೋಣೆಯ ವೊಳ ಉಸುಲು ೪೦ ಫೂಟು (ಕಭಾಗೆ. ೫೩೩). [?]

ಉಸುಳಿ 'ಉಸಲಿ' ನೋ.

ಉಸೂರ್ (ಅ). ನೋವು ಸಂಕಟಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: 'ಮನೆತನ ಸುಮಾರು' ಎಂದಾಗ ಆ ಮನೆಯ ಹೆಣ್ಣು ಎಷ್ಟು 'ಉಸೂರ್' ಎನ್ನುವುದಲ್ಲಾ ಎಂದು ಮರುಗಿದರು (ಬೆಳುಮು. ೩೮). [?]

ಉಸ್ತವಾರಿ 'ಉಸ್ತುವಾರಿ' ನೋ.

ಉಸ್ತಾದ (ನಾ). ಗುರು; ಆಚಾರ್ಯ: ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಉಸ್ತಾದನಿಗೆ ಪ್ರಣಾಮಮಾಡಿ ನವಾಬನ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತವೇರ್ಪಡಿಸಿದರು (ಝೂರಾಣಿ. ೬೮). [← ಹಿಂ. ಅರ. ಪಾರ. ಉಸ್ತಾದ್; ಮರಾ. ಉಸ್ತಾದ್, ವಸ್ತಾದ್]

ಉಸ್ತಾದಪಟ್ಟ (ನಾ). ಗುರುವಿನ ಪಟ್ಟ: ಗರಡಿಮನೆಯ ಉಸ್ತಾದ ಪಟ್ಟ ದಾದಾನಿಗೇ ಲಭಿಸಿತು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೪೬೦). [ಉಸ್ತಾದ + ಪಟ್ಟ]

ಉಸ್ತುವಾರಿ, ಉಸ್ತವಾರಿ (ನಾ). ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ; ವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಗಾಡಿಯವನನ್ನು ಕರೆದು ಅವನ ಎತ್ತುಗಳ ಉಸ್ತುವಾರಿಗೆ ಏರ್ಪಾಟು ಮಾಡಿದನು (ಬನಶಂ. ೪೬). ಕೋಟೆಕೊತ್ತಲುಗಳ ಉಸ್ತುವಾರಿ ಊರುಬಾಗಿಲುಗಳ ಕಾವಲು ಕಟ್ಟಲೆಗಳು ಬಲಗೊಂಡುವು (ಚದೇವ. ೨೩೧); ಗುರುಚರಣದಾಸನು ತನ್ನ ಪ್ರೌಢಶಾಲೆಯ ಉಸ್ತುವಾರಿಗೆ ನಿಂತನು (ಚತಸು. ೨೭). **ಉಸ್ತವಾರಿ:** ಅರಮನೆಯ ಮೊಖ್ತೇಸರರುಗಳು ಮೇಲೆ ಉಸ್ತವಾರಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಎಲ್ಲ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾಇ. II. ೩೭೪). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಉಸ್ತವಾರೀ; ಪಾರ. ಉಸ್ತುವಾರೀ]

ಉಸ್ತುವಾರಿಕೆ (ನಾ). ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ: ಆಂಗ್ಲೇಯರು ನಗರದ ಎಲ್ಲಾ ದ್ವಾರಗಳ ಉಸ್ತುವಾರಿಕೆಯ ಪ್ರಬಂಧ ಮಾಡಿದರು (ಝೂರಾಣಿ. ೩೯೯); ಕಾರ್ಮಿಕರುಗಳ ಕೈಯಿಂದ ಕೆಲಸ ತೆಗೆಯುವ ಉಸ್ತುವಾರಿಕೆ ಅವನಿಗೆ ದೊರಕಿತು (ಮೂಲಾನ. ೨೪). [ಉಸ್ತುವಾರಿ + -ಕೆ$_1$]

ಉಸ್ರ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದುದು; ಕಿರಣ. ೨. ವೃಷಭ; ಬಸವ. [ಸಂ.]

ಉಸ್ರೆ (ನಾ). ಹಸು. [ಸಂ. ಉಸ್ರಾ]

ಉಸ್ಸೆನ್ನು (ಕ್ರಿ). ೧. ದೀರ್ಘಶ್ವಾಸವನ್ನು ಎಳೆ: ಒಳಗೊಳಗೆ ಮಿಗೆ ಬೆಂದಳುಸ್ಫೆ[ಸ್ಸೆ]ಂದಳು ಹೊರಳಿದಳು ಕಂಸನರ್ಧಾಂಗಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೦–೧೨); ನಿಡಿದುಸಿರೆಳೆದರು ಬಾಲಕರುಸ್ಸೆಂದು ತಲೆಕೆಳಗಾಯಿತು ಚಿತ್ತ (ಇಂಚಾಪ. ೯೭–೭೪). ೨. ಆಯಾಸದಲ್ಲಿ ಉಸಿರಾಡು. [ಉಸ್ + ಎನ್ನು$_1$ (< ಎನ್$_1$)]

ಉಳ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಇರು; ಹೊಂದು; ಪಡೆ: "ಉಳ್ — ಸತ್ತಾಯಾಂ" (ಶಮದ. ೨೪೪ ಟೀಕೆ); ಚನ್ದ್ರಾರ್ಕರುಳ (ಸೌಇಇ. XI–1, ೭–೩೨; 837); ಲೋಕದೊಳುಳ್ಳ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಕಲ್ಪಿಸಿದೊಡಧಿಗಮ ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿಯಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪–೧೦); ನೀನುಳ್ಳೊಡುಂಟು ರಾಜ್ಯಂ ನೀನುಳ್ಳೊಡೆ ಪಟ್ಟಮುಂಟು ಬೆಳ್ಗೊಡೆಯುಂಟೈ ನೀನುಳ್ಳೊಡುಂಟು ಪೀಱಗೆ ನೀನಿಲ್ಲದಿವೆಲ್ಲಮೊಳವೆ ಅಂಗಾಧಿಪತೀ (ಗದಾಯು. ೫–೨೦); ನೀನಿಂತು ಪಲವೋದನೋದಿ ಎನ್ನಂ ಪೊಲಗಿಡಿಸದೆ ಉಳ್ಳುದನುಳ್ಳಂತೆ ಪೇಱನೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೪–೧೦); ಮನದ ಕೆಚ್ಚುಳ್ಳದಟನಹೆ ಮಾತಿನ ಸಘಾಡಿಕೆಲೇಸು ಪಾರ್ಥನ ತನಯನಲ್ಲಾ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೧೧); ಉಳ್ ಧಾತುವಿಗೆ ಉಳ್ಳ, ಉಳ್ಳುದು, ಉಳ್ಳೊಡೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ದ್ವಿತ್ವವುಂಟು (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೨). ℙ ಇತರ ವಿಶಿಷ್ಟರೂಪಗಳು. ಒಳನ್, ಒಳರ್, ಒಳದು, ಒಳವು, ಒಳೆನ್, ಒಳೆವು, ಒಳಯ್, ಒಳಿರ್. 'ಉಂಟು', 'ಉಂಡು' ಪರಾ.

ಉಳ್ಳನಕ, ಉಳ್ಳನ್ನಂಬರಂ, ಉಳ್ಳನ್ನಕ್ಕ, ಉಳ್ಳನ್ನಬರ, ಉಳ್ಳನ್ನೆಗಂ, ಉಳ್ಳನ್ನೆವರಂ, ಉಳ್ಳಿನ, ಉಳ್ಳಿನೆಗಂ = ಇರುವವರೆಗೆ: ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯರುಳ್ಳನಕಲು (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೬೬–೧೬ ; 1379) ; ಧನಕನಕ ವುಳ್ಳನಕ ದಿನಕರನವೋಲಕ್ಕು ಧನಕನಕಹೋದ ಮಱುದಿನ ಹಾಳೂರ ಶುನಕನಂತಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೬೬) ; ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯರ್ಕಳ್ ಉಳ್ಳನ್ನಂಬರಂ (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೪೮–೧೩ ; 965) ; ನೀ ನಾನೆಂಬ ಭ್ರಾವಲೀಲೆಯುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕ ಮತ್ತೆ ತಿಳಿದು ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆಯೂ ಪರಿಪೂರ್ಣ ನೀನೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೫); ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರು ಉಳ್ಳನ್ನಬರ (ಎಕ. X, ಗೌರೀಬ. ೫೯–೧೯ ; 1408) ; ಈ ದೇಹದೊಳಿಂದೀ ಪ್ರಾಣಮುಳ್ಳನ್ನೆಗಮೆ ತಡೆಯದಾತ್ಮೇಶನಂ ಕಾಣ್ಬೆನೋ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೮೬) ; ಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಮುಳ್ಳನ್ನೆವರಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೬–೫೦ ; 1113) ; ಪರಪಕ್ಷಮುಳ್ಳಿನಂ ತನಗಿರವುಬ್ಬಸಮದಱಿನಱಿವುದು (ಕವಿರಾ. ೩–೧೫೧) ; ಜೀವಮುಳ್ಳಿನಮಿಱಿದರ್ಥಮುಳ್ಳಿನೆಗಮಿತ್ತು ನೆಗೞ್ತೆಯನಾಂಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೬೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ತುಳು. ಉಳ್ ; ತೆಲು. ಉಂಡು]

ಉಳ್$_2$ (ನಾ). ಒಳಗು ಎಂಬುದು ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದೇಶ: ಉಳ್ಪಡೆ, ಉಳ್ಪಲರ್ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ನೋಡಿ. ☞ 'ಉಳ್' ಎಂಬುದು ಪೂರ್ವದ ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಮೀ ವಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿದೆ: ಮೆಚ್ಚಿನಾನೀ ಧರಣಿಯುಳಿರ್ದ್ದವಾನೆನ್ದು ಸನ್ಯಾಸನಂಗೆಯ್ದು (ಎಕ. II, ೮೮–೩ ; 700). [?]

ಉಳ್$_3$ 'ಉೞ್' ನೋ.

ಉಳಕ (ನಾ). (ಉಕ) ಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟದ ಸಾಮಾನು (ಕಿ). [?]

ಉಳಗುನ್ನಿ (ನಾ). ತುರಿಚೆಗಿಡ; ನಸುಗುನ್ನಿ; ಉರಸಣಿಗೆ: ಇನ್ನು ಅಂತರಂಗದ ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗಂಗಳೆಂಬ ಭವಿಗಳ ಕಳೆಯಲಿಲ್ಲ ಮಾಯಾ ಮೋಹ ಬೆಳೆ ಉಳಗುನ್ನಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ಉಳ್ಳಿನುಗ್ಗಿಯ] ಬಿಡಲಿಲ್ಲ (ವಚಶಾ. I, ೩೨೦). 'ನಸುಗುನ್ನಿ' ಪರಾ. [ಉಳ + ಕುನ್ನಿ ?]

ಉಳನೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತ್ ಮಾರಸಿಂಘದೇವ ಪೆರ್ಮ್ಮನಡಿಗಳ್ ಉಳನೂರೊಳೆ ನೋಱಿಮ್ಬುರಂಕದ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೬೭–೮ ; 971). [ಉಳನ್ ? + ಊರ್]

ಉಳನೆ (ಅ). ಸುಮ್ಮನೆ; ಒಳಗೆ (?) : ಪಿಂಗಾಕ್ಷ ನೀನೇಕೆ ಮಿಳ್ಮಿಳ ನೋಡುತ್ತುಳನಿರ್ದೆಯೆಂದದಟರಂ ಭೀಮಂ ಪಳಂಚಲ್ವಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೫೦). [?]

ಉಳಮೆ$_1$ 'ಉಳಿಮೆ' ನೋ.

ಉಳಮೆ$_2$ 'ಉೞುಮೆ' ನೋ.

ಉಳಮೆದಾರ (ನಾ). ಬೇಸಾಯಗಾರ (ಕೃಸಾಗ. ೫೬೩).

[ಉಳಮೆ$_2$ (< ಉೞುಮೆ) + –ದಾರ$_4$]

ಉಳಾಲ್ (ನಾ). (ಕರಾ) ಮಣ್ಣಿನೊಳಗೆ ಹೂತಿರುವ ಮೀನು. [?]

ಉಳಿ$_1$ 'ಉೞಿ$_1$' ನೋ.

ಉಳಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ಅಡಗು ; ಮಱೆಯಾಗು ; ಅವಿತುಕೊ : "ಚೋರ ಪ್ರಸ್ತರೋಪಕರಣ ಗೋಪನೇಷು ಕುಳಂ" (ಶಮಧಾ) ; ಅಲೋಕನ ವಿದ್ಯೆಯನೀತಂ ಕಲ್ತನಪ್ಪುದಱಿಂದೆಲ್ಲಿಯುಳಿದೊಡಂ ಕಾಣಲಾಗದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೯–೬) ; ತಾಪಸಕುಮಾರನನಾಗಳೆ ವಂಚಿಸಲ್ಕೆ ತಳ್ತಿಡಿದ ಲತಾಪ್ರತಾನದೊಳಪೊಕ್ಕುಳಿದೊಯ್ಯನೆ ಸಾರ್ದು (ಕಾದಂಪೂ. ೬೯೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಒಳಿ]

ಉಳಿ$_3$ (ಕ್ರಿ). ಉಳುಕು ; ನರ ಸಿಕ್ಕಿಹಾಕಿಕೊ ; "ಒಳಿ" (ಉಕ) : ಒಳದೊಡೆ ಸೆಳೆದೊಡೆ ಸಂದುಗಳುಳಿದೊಡೆ ನರವೊಂದು ದೆಸೆಗೆ ತಱಿಸಂದೊಡೆ ಶೀತಳಜಳಮಿಶ್ರಿತವಸ್ತ್ರವನಳವಟ್ಟರೆ ಸುತ್ತಲಿನಿಸುಬೇನೆಗಳಱಿಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೬೬). [?]

ಉಳಿ$_4$ (ನಾ). ೧. ಅಡಗಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಮರೆಯಾಗುವಿಕೆ. ೨. (ಬೇಡರು) ಅಡಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಜಾಗ; ಗುಪ್ತಸ್ಥಳ: "ಅಡಂಗಿದುದು, ಬಡಿಗೆಯ ಮತ್ತು ಕಳ್ಳನ ಬೇಂಟೆಯ ಉಳಿ – ಇವುಗಳೊಳ್ ಕುಳಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧) ; ಮನಸಿಜನೆಂಬ ಬೇಡರಸನೀ ಖಳಸಂಸ್ಕೃತಿಯೆಂಬುದೊಂದು ಕಾಪಿನೊಳಬಳಾಂಗಮೆಂಬುೞಿ[ಳಿ]ಯೊಳಿರ್ದ ಖಿಳೇಂದ್ರಿಯಮೆಂಬ ಬೇಡರಿಂ (ಜೀವಸಂ. ೮೪–೧೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಳಿ, ಒಳಿಪ್ಪು, ಒಳಿವು ; ಮಲ. ಒಳಿ, ಒಳಿವು ; ತುಳು. ಒಳ ; ತೆಲು. ಒಳವು]

ಉಳಿ$_5$ (ನಾ). ಮರ, ಕಲ್ಲು, ಲೋಹ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಲೋಹದ ಒಂದು ಉಪಕರಣ ; ಚಾಣ ; ಟಂಕ : "ಚೋರ ಪ್ರಸ್ತರೋಪಕರಣ ಗೋಪನೇಷು ಕುಳಂ" (ಶಮಧಾ) ; ವಜ್ರಕೀಟಂಗಳ್ ಕರ್ಣನೆರಡುಂ ತೊಡೆಯುಮನುಳಿಯ ನೂಱಿ ಕೊಡಂತಿಯೊಳ್ ಬೆಟ್ಟಿದಂತತ್ತಮಿತ್ತ ಮುರ್ಚಿಪೋಗೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೪ ವ) ; ಅಟ್ಟೆಯ ಚುಚ್ಚುವ ಉಳಿಯ ಮೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಕಂಡು (ಮಾದೂಳ. ೫೨) ; ಸೀಳಬಹುದೇ ಸೀಸದುಳಿಯಲಿ ಶೈಲವನು ಹರಿಯೊಲಿದ ಮನುಜರ ಮೇಲೆ ಮುನಿದೇಗುವರು ಕೆಲಬರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೨೯) ; ಶಿವಣ್ಣನು ಉಳಿಯಿಂದ ಹಲಗೆಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಿದನು (ಕಪವು. ೪–೫) ; ಉಳಿ ಸಣ್ಣದಾದರೂ ಮರ ಕಡಿಯದೆ ಬಿಡದು (ಗಾದೆ).

ಉಳಿಯುಮೂನೂರ್ವರು = ಉಳಿಗೆಲಸದ ಮುನ್ನೂರು ಜನ, —ಒಕ್ಕಲು : ಒಕ್ಕಲ ಮಕ್ಕಳುಂ ಉಳಿಯುಮೂನೂರ್ವರುಂ ಕುಂಬಾಱಗಟ್ಟದ ಕೆಳಗೆ ಬಿಟ್ಟ ತೋಂಟ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೪೧–೪೯ ; 1174).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಉಳಿ ; ತೆಲು. ಉಲಿ]

ಉಳಿ$_6$ (ನಾ). ಕಳ್ಳ ; ಚೋರ : "ಚೋರ ಪ್ರಸ್ತರೋಪಕರಣ ಗೋಪನೇಷು ಕುಳಂ" (ಶಮಧಾ). [?]

ಉಳಿ$_7$ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (?) : ಪಳ್ಳದೊಳಗಣ ಉಳಿಯ ಳರಿಯೆ ಕೊಡೆಯಾಳಿ ಬೆಳನೆ ಸಯ್ಯನೆ ಬನ್ದು (ಇಆ. XII, ೧೬–೧೪ ; 735). [?]

ಉಳಿ$_8$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಬಿಡುವು; ರಜ : ಶಾಲೆಗೆ ಉಳಿ ಇದ್ದರೂ ಉಡುಪಿಗೆ ಹೋಗಿ ತಿರುಗಾಡಿಕೊಂಡು ಬರಬೇಕೆಂಬ ಹಂಬಲವು ಬಲವಾಯಿತು (ಮರಮ. ೧೪೬). [< ಉೞಿ ?]

–ಉಳಿ$_9$ (ಪ್ರ). ಉಳ್ಳವನು ಅಥವಾ ಹೊಂದಿದವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ. 'ಅಟ್ಟುಳಿ', 'ಎಗ್ಗುಳಿ' ಪರಾ. ☞ ಹಿಂದಿನ ವ್ಯಾಕರಣಕಾರರು ಈ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ.

ಉಳಿಕಾರ (ನಾ). ಅಡಗಿಕೊಂಡಿರುವವನು ; ಮಱೆಗಾರ ; ಪಳ್ಳಿಗಾಧಟ ಉಳಿಕಾರ ಕರುಣಾಸಿಂಧು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೋ ಎಲೋ ದೇವ ಒಂದಾದರು ಮಾತು ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದು ಕಾಣೇ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೧೮–೧).

[ಉಳಿ$_4$ + –ಕಾರ$_3$ (< –ಕಾಱ)]

ಉಳಿಕು 'ಉಳುಕು$_1$' ನೋ.

ಉಳಿಕೆ 'ಉೞಿಕೆ' ನೋ.

ಉಳಿಗ$_1$ 'ಉೞಿಗ' ನೋ.

ಉಳಿಗ$_2$ 'ಊೞಿಗ' ನೋ.

-ಉಳಿಗ$_3$ (ಪ್ರ). ಇದರಲ್ಲಿ ಬಾಳುವವನು ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಬರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಉಳಿಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ದೇವುಳಿಗಂ, ಮಣ್ಣುಳಿಗಂ (ಶಮದ. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಉಳಿಗಡೆ (ನಾ). ೧. ಮಿಕ್ಕುದು ; ಉಳಿದುದು : ಉಳಿಗಡೆಯ[ಪಾಠಾಂ. ಅಳಿದ ಗಜ] ನಾನೂಱು ಕುದುರೆಗಳಳಿದವರರಸನ ಶರಹತಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧–೫೧). ೨. (ಆಲಂ) ಕ್ಷೇಮ ; ನೆಮ್ಮದಿ : ಜೀವಕ್ಕೆ ಉಳಿಗಡೆಯಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). 'ಉಳಿಗಾಲ' ಪರಾ.

[ಉಳಿ$_1$ (< ಉೞಿ$_1$) + ಕಡೆ ?]

ಉಳಿಗಾಲ (ನಾ). ಉಳಿಯುವ ಕಾಲ ; ಜೀವಿಸುವ ಅವಕಾಶ : ಹೀಗೆಯೇ ಬಿಟ್ಟರೆ ಜಮಾನುದಾರರಿಗೆ ಉಳಿಗಾಲವಿಲ್ಲ (ಮಣ್ಣಿನ. ೨೧೨) ; ಡಾಕಾದಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಗಳಿಗೆ ಉಳಿಗಾಲವೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಬದುಜ. ೨೧).

[ಉಳಿ$_1$ (< ಉೞಿ$_1$) + ಕಾಲ$_1$]

ಉಳಿಗಾಳು (ನಾ). ಉಳಿದ ಕಾಳು ; ಅವಶೇಷ : ಕನಸಿನ ವಿಷಯದ ಈ ತಿಳುವಳಿಕೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಹಳೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಗಸಿಯಿಂದಾಗಲೀ, ಉಳಿಗಾಳಿಂದಾಗಲಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು (ವಿಜಾಮಂ. ೬೨).

[ಉಳಿ$_1$ (< ಉೞಿ$_1$) + ಕಾಳು$_2$ (< ಕಾೞ್$_2$)]

ಉಳಿಗೆಲಸ$_1$ (ನಾ). ಉಳಿದ ಕೆಲಸ ; ಮಿಕ್ಕ ಕೆಲಸ ; ಚಿಲ್ಲರೆ ಕೆಲಸ : ತೊಳಲಿದಿರ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷವು ಹಳುವದಲಿ ಸೊಂಪಡಗಿ ಪರರೊಡನುಳಿಗೆಲಸದೂಳಿಗವಿದೆಂತೈ ಸಾರ್ವಭೌಮರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧–೮).

[ಉಳಿ$_1$ (< ಉೞಿ$_1$) + ಕೆಲಸ]

ಉಳಿಗೆಲಸ$_2$ (ನಾ). ಉಳಿ ಹಿಡಿದು ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ ; ಮರಗೆಲಸ ; ಬಡಗಿಕೆಲಸ : ಮನೆಯ ಮಣ್ಣಿನಗೆಲಸ ಮುಗಿದಿದೆ ಉಳಿಗೆಲಸವಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಉಳಿ$_6$ + ಕೆಲಸ]

ಉಳಿಚೆಂಡು 'ಉಳಿಸೆಂಡು' ನೋ.

ಉಳಿಡ್ಡ (ನಾ). (?) : ಪೊಲೆಯಗೌಡನ ಸೋಮನುಳಿಡ್ಡರ ಹಾನುಂಗಲ್ಲ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯನಾಯಕನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩–೫ ; 1116). [?]

ಉಳಿತ (ನಾ). ಸೇರುವಿಕೆ ; ಒಂದಾಗುವಿಕೆ : "ಉಳಿತಮೆನಲ್ ಸೇರುವೆ" (ಭಾರನಿ. ೧೧). [ಉಳಿ$_1$ (< ಉೞಿ$_1$) + -ತ$_2$]

ಉಳಿತಾಯ (ನಾ). ಮಿಗುವಿಕೆ ; ಲಾಭ ; ನಿವ್ವಳ ಉತ್ಪನ್ನ : ಸೇಕಡ ೨೫ ರಿಂದ ೫೦ ರ ವರೆಗೆ ಉರುವಲಿನ ಉಳಿತಾಯವಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಅಡುಸೌ. ೨೨) ; ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಉಳಿತಾಯ ಯೋಜನೆ (ರೂಢಿ).

[ಉಳಿತ (< ಉೞಿತ) + -ಆಯ$_4$]

ಉಳಿಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು. (ಮೃಔನಿ. ೧೨–೨೧೫). [?]

ಉಳಿಬಳೆ (ನಾ). ಚಕ್ರದ ಒಳಭಾಗಕ್ಕೆ ಹಾಕುವ ಬಳೆ ; "ಅಚ್ಚು ಗಂಡಿಯ ಬಳೆ ; ಉಳಿಬಳೆ" (Bush. ೩೦೫೧).

[ಉಳಿ$_1$ (< ಉೞಿ$_1$) + ಬಳೆ$_2$]

ಉಳಿಮಿಂಡ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಳಿಂದ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ ಮಿಂಡ ; ನಲ್ಲೆಯಿಂದ ದೂರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಜಾರ : ಗಂಡುಗಲಿಗಳೊ ವೀರಸಿರಿಯುಳಿಮಿಂಡ [ಪಾಠಾಂ. ಯಳಮಿಂಡ, ಉಳಿಖಂಡ, ಯಲಿವಿಂಡ, ಯಲಿಮಿಂಡ]ರೋ ತನಿನಗೆಯ ಬಿರುದಿನ ಭಂಡರೋ ನೀವಾರು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨–೫೦). [ಉಳಿ$_1$ (< ಉೞಿ$_1$) + ಮಿಂಡ]

ಉಳಿಮುಖ (ನಾ). ಉಳಿಯಂತಿರುವ ಮುಖ ; ಉಳಿಯಿಂದ ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು (?) : ವಾಯುಬ್ಯದಲು ಫಳ್ಳದ ಪಡುವಣ ಬದುವಿನ ಕೊತ್ತುರೊಳಗಣ ಉಳಿಮುಖದ ಕಿನ್ನರಿಗಲ್ಲು (ಸೌಇಇ. XX, ೬೪–೩೬ ; 1116). [ಉಳಿ$_5$ + ಮುಖ]

ಉಳಿಮೆ, ಉಳಮೆ$_1$, ಉಳುಮೆ$_1$ (ನಾ). = ಉೞಿಕೆ : ಚಿತ್ತುತನ್ನೊಳಗಿರ್ಪ ಸತ್ತಾದ ಮಾಯೆ ಬಹುವೃತ್ತಿಗಳನೆಯ್ದಲದಱಿಂದ ಬಾಧೆವಡೆಯುತ್ತಿರದು ತಾನುಳಿಮೆಯಾಗಿ (ಅನುಸಾ. ೧–೪–೧೧). **ಉಳಮೆ$_1$** : ನೀರು ಕೂಡಿದ ಕ್ಷೀರ ಬೆಂದಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಾ ನೀರು ಸಾರವಱತು ಹೊತ್ತದೆ ಉಳಿದ ಉಳಮೆಯೆಂತೋ (ನೋಳಿಮಾ. ೧೩೪–೫೩೩). **ಉಳುಮೆ$_1$** : ಬೆಣ್ಣೆಯ ಮಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕಿಚ್ಚು ತುಂಬಿ ಉರಿವುತ್ತಿದ್ದುದ ಕಂಡೆ ಕಿಚ್ಚುಕರಗಿ ಬೆಣ್ಣೆ ಉಳಿಯಿತ್ತು ಉಳಿದ ಉಳುಮೆಯ ಒಡಗೂಡಬಲ್ಲಡೆ . . . ಲಿಂಗವ ಬಲ್ಲವನೆಂಬೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೯೬–೬೩೦) ; ಸಾಂದ್ರಭಕ್ತಿಯುದರದೊಳಗೆ ತೊಳಗುವಱಿವಿನುಳುಮೆಯಂತೆ (ಷುಳಿರ. ೧೨೦–೨೧) ; ಒಳಗಿನಿಂದೊಳಗನಱಿದೊಡೆ ಪರಬೊಮ್ಮದುಳುಮೆ ತಾನಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೩).

[ಉಳಿ$_1$ (< ಉೞಿ$_1$) + -ಮೆ$_1$]

ಉಳಿಯಲಗು (ನಾ). ಉಳಿಯ ಬಾಯಂತೆ ಅಲುಗುಳ್ಳ ಬಾಣ : ಹೆರೆಯಲಗು ಮುಳ್ಳಲಗುಗಾಣದ ತೆರದಲಗುವುಳಿಯಲಗು ವಜ್ರತ್ಕರದಲಗು (ಜಿರಾಪೂ. ೧೫೯–೩೭). [ಉಳಿ$_6$ + ಅಲಗು$_2$]

ಉಳಿಯಾಳು (ನಾ). ೧. ಉಳಿದ ಆಳು ; ಮಿಸಲಾಳು : ಬೇಟೆಗೆ ಹೋಗೋ ಆಳುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಉಳಿಯಾಳು, ಅಟ್ಟುಳಿಯಾಳು, ಅಂಚಿ ಆಳು ಅಂತ ವಿಭಾಗ ಮಾಡ್ತೀವಿ (ಬ್ಯಸರ್ವ. ೧೦೨). ೨. ಆಳು ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ದಿನದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಂದ ಆಳು : ಈ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ದಿನ ಉಳಿಯಾಳಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). 'ಅಟ್ಟುಳಿಯಾಳು' ಪರಾ.

[ಉಳಿ$_1$ (< ಉೞಿ$_1$) + ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$)]

ಉಳಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಉಳಿಸು : ಯಾರು ಬಹಳ ಹಣವನ್ನು ಉಳಿಯಿಡುವರೋ ಅವರೇ ಇಂದಿನ ಶ್ರೀಮಂತರು (ಮತಂಚ. ೫೦).

[ಉಳಿ$_1$ (< ಉೞಿ$_1$) + ಇಡು$_1$]

ಉಳಿಲೆಕ್ಕ (ನಾ). ಉಳಿದ ಲೆಕ್ಕ ; ಮಿಕ್ಕಲೆಕ್ಕ : ಧರಣಿಪತಿಗಳು ಹತ್ತು ಸಾವಿರವುರುಳಿತಾ ದಿವಸದಲಿ ಹಿಂದಣ ಕೊಱತೆಯುಳಿಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಕೊಂದನು ಹತ್ತು ಸಾವಿರವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯–೨೧).

[ಉಳಿ$_1$ (< ಉೞಿ$_1$) + ಲೆಕ್ಕ]

ಉಳಿವು 'ಉೞಿವು' ನೋ.

ಉಳಿಸು$_1$ 'ಉೞಿಸು$_1$' ನೋ.

ಉಳಿಸು$_2$ 'ಉೞಿಸು$_2$' ನೋ.

ಉಳಿಸೆಂಡು, ಉಳಿಚೆಂಡು (ನಾ). ಚೆಂಡನ್ನು ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಆಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ : ನಂದನವನದೊಳಿರ್ವರುಮುಳಿಸೆಂ[ಡನಾ] [ಪಾಠಾಂ. ಡೆಯಾ, ಸಿಂದಿಯಾ, ಸುಟ್ಟಲೋ, ಸುಟ್ಟಲಾ]ಡುತ್ತಿ[ರ]ಲೋಕ[ನ]ವಿದ್ಯೆಯನೀತ ಕಲ್ತನಪ್ಪುದಱಿಂದೆಲ್ಲಿಯುಳಿದೊಡಂ ಕಾಣಲಾಗದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೯–೫) ; ಒಡನಾಡಿಯುಮೊಡನೋದಿಯು ಮೊಡವಳೆದುಂ ಗುಳ್ಳೆ ಗೊಟ್ಟ ಬಟ್ಟುಳಿಸೆಂಡುಂ ಪೊಡೆಸೆಂಡೆಂಬಿವನಾಡುತ್ತೊಡವಳೆದರ್ ತಮ್ಮೊಳೆಳಸೆ ತಂತಂ ಗೆಡೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೦). **ಉಳಿಚೆಂಡು** : ವನದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರೂ ಉಳಿಚೆಂಡಾಡುತ್ತಿದ್ದೆವು (ಕಸಾಚಿ. ೭).

[ಉಳಿ$_1$ (< ಉೞಿ$_1$) + ಸೆಂಡು]

ಉಳಿಹು 'ಉೞಿವು' ನೋ.

ಉಳಿಹೂವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು : "ಉದರ್ಧಂ – ದುಂದುಪೆ, ಉಳಿಹೂವು" (ಓಷಧಿ. ೧೫). [ಉಳಿ$_6$ + ಹೂವು (< ಪೂವು)]

ಉಳು 'ಉೞ್' ನೋ.

ಉಳುಂಬೋಗರೆ (ನಾ). ಉದ್ದಿನ ಅನ್ನ : ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಮಾಡಿಟ್ಟ ಉಳುಂಬೋಗರೆ ಪುಳಿಯೋಗರೆಗಳನ್ನು ಸವಿದು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೩).

[← ತಮಿ. ಉಟುನ್ದೋಗರೈ]

ಉಳುಕ (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡವನು; ಮರೆಯಾದವನು: ಸಹಜವಾದ ಅಪರಾಧಿಯು ಉಳುಕನಾಗಿ ಉಳಿದು ನಿರಪರಾಧಿಗಳು ಬಹುಪರಿಯಾಗಿ ಕಷ್ಟಬಟ್ಟರು (ಸ್ಕೂಲಮಿ. ೨೨೧). ೨. (ಉಕ) ಮೈಗಳ್ಳ; ಸೋಮಾರಿ. [ಉಳ್ಳು$_0$ (< ಉಟ್$_1$) + -ಕ$_3$]

ಉಳುಕಲು (ನಾ). ಉಳಿದದ್ದು; ಮಿಕ್ಕದ್ದು; ಶೇಷ: ಬಳಿಸರಳಸಂಧಾನದಲಿ ಬಳಿಕುಳುಕಲಿನ ರಕ್ಕಸರ ಜವಪುರದೊಳಗೆ ಹೊಗಿಸಿದನು (ತೊರರಾ. ೧–೧೧–೨೨); ದುಷ್ಟರಿಲ್ಲೆಲಾಯಿನ್ನು ಭೂಲೋಕದೊಳುವುಳು ಕಲುಳಿದಿರ್ದೊಡಂ ಸಂಗ್ರಾಮದಿಂ ಮಡುಹಿ (ತುರಂಗ. ೮೫–೪೬); ಅರ್ಧಮರ್ಧ ಸುಟ್ಟ ತಂಬಾಕಿನ ಉಳುಕಲನ್ನು ಕಿರುಬೆರಳಿನಿಂದ ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡಿ (ಬೆನ್ನಹಿಂ. ೩೭). [ಉಳ್ಳು$_0$ (< ಉಟ್$_1$) + -ಕಲು$_2$ (< -ಕಲ್$_2$)]

ಉಳುಕು$_1$, ಉಳಿಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ನರ ಹೊರಳು: ಬೆರಳಲ್ಲಿ ಬೆಟ್ಟವ ನೆಗಹಿದ ಕಾರಣ ಬೆರಳು ಉಳುಕಿತೆ ನಿನಗೆ ರಂಗಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೩–೧೦–೨); ದಪ್ಪನೆಬಿದ್ದ ಹೆಗ್ಗಡೆಯ ಎಡಗಾಲೇ ಉಳುಕಿಹೋಗಿತ್ತು (ದೇವಹೆಂ. ೨೩.೨). ೨. (ಆಲಂ) ನೋವು ಉಂಟಾಗು: ನನಗೆ ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಉಳುಕಿತು (ಅಲಹೂ. ೨೩). **ಉಳಿಕು**: ೧. ಮುಟ್ಟದ ಮುನ್ನವೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಬಿದ್ದು ಬೆನ್ನುಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳು] ಕಿಂದಂತುಸುರಂ ಪಿಡಿಯುತಂ (ನಂಬಿರ. ೬–೧೦೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಳುಕ್ಕು; ತುಳು. ಉಳ್ಕುನಿ; ತೆಲು. ಇಲುಕು]

ಉಳುಕ್ಕು$_2$ (ನಾ). ನರಹೊರಳುವಿಕೆ; ನೋವು ಉಂಟಾಗುವಿಕೆ: ಪೈಸರ ಬೆಸುಗೆ ಬಿಗುಹುಳುಕೊತ್ತು ಕಲೆಗಳ ರಸದ ಪಸರವನಜೀಯ ಬಾರದು ವಿಗಡ ವಿಟರುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫–೨೫); ಉಳುಕು ಮೊದಲಾದ ಬೇನೆಗಳಾದಾಗ ಲೇಪ ಸವರುವುದಕ್ಕೆ ಇದನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೬೦); ಉಳುಕು ತೆಗೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಭಾಗೀರಥಮ್ಮನನ್ನು ಕರೆಸಿದರು (ಗೌರಕ. ೨೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಳುಕ್ಕು; ತುಳು. ಉಲ್ಕು, ಉಳ್ಕು; ತೆಲು. ಇಲುಕು]

ಉಳುಕ್ಕು$_3$ 'ಉಳ್ಕು$_4$' ನೋ.

ಉಳುಕುಮಂತ್ರ 'ಉಲುಕುಮಂತ್ರ' ನೋ.

ಉಳುಕೆ (ನಾ). ಆಕಾಶದಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುವ ತೇಜಃಪುಂಜವಾದ ವಸ್ತು. 'ಉಳುಕೆವಳೆ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉಲ್ಕಾ]

ಉಳುಕೆವಳೆ (ನಾ). ಉಲ್ಕೆಯ ಮಳೆ: ಮಹಾಮಣಿಕಿರೀಟಂ ಕೆದರಿ ಕರೆದುದು ಕಿಡಿಕಿಡಿಯ ರತುನ ವಯಿರಗಳುಳುಕೆವಳೆಯಾಲಿಕಲ್ಗಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೮೬–೨೩೩). [ಉಳುಕೆ + ಮಳೆ (< ಮಟ್)]

ಉಳುಗು 'ಉಟುಗ್ಗು$_2$' ನೋ.

ಉಳುಪು 'ಉಟುಪು' ನೋ.

ಉಳುಪೆ 'ಉಲುಪೆ' ನೋ.

ಉಳುಬಾಳು (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ; ಬದುಕುವಿಕೆ; ನೆಮ್ಮದಿ: ಆ ಬಡಪಾಯಿ ದಿಗ್ವಿಜಯನಿಗಂತೂ ಅವಳಿಂದ ಉಳುಬಾಳಿಲ್ಲ (ಬಂಕಿಮ. ೧೮೬).

[ಉಳ್ಳು$_0$ + ಬಾಳು$_2$ (< ಬಾಟ್$_2$)]

ಉಳುಮೆ$_1$ 'ಉಳಿಮೆ' ನೋ.

ಉಳುಮೆ$_2$ 'ಉಟುಮೆ' ನೋ.

ಉಳುವರಿ (ನಾ). (ಭೂಮಿಯನ್ನು) ಉಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ತೆರಿಗೆ: ಮಾರವಂಗಲಕ್ಕೆ ಹದಿಕೆ ಸಂಬಳ ಉಳುವರಿ ಆಮದುವಣ ಮರಮೆಲಕ್ಕೆಮಬಲಾಳದೇವನಾಣೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೪೨–೧೨ ; 1175).

[ಉಳ್ಳು$_0$ (< ಉಟ್) + ವರಿ$_1$]

ಉಳುವಲು (ನಾ). ದಾಟುವ ಜಾಗ; ಕಡಕಲು: ಹಿತ್ತಿಲ ಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ಹೊರಟು ಹಿತ್ತಿಲ ಉಳುವಲನ್ನು ದಾಟಿ, ಶಿವಮೊಗ್ಗೆಯ ಮೋಟಾರನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಧಾವಿಸಿದ್ದ (ಬೆಳುವು. ೨೬೪).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಉರುವೇಲ್]

ಉಳುವೊಕ್ಕಲ್ (ನಾ). ಉಳುವ ಮನೆತನದವರು; ಒಕ್ಕಲುತನದ ಮನೆ; ಆರಂಬದ ಕುಳ: ಬಲರಾಮನನು ಬಾಳ್ದಲೆಗೊಂಡವನ ಕರತಳದ ಹಲಾಯುಧ ಸಹಿತ ಛಲದಂಕ ಕೇಳ್ನಿನ್ನ ತೆರಿಗೆಯ ಹಳ್ಳಿಯೊಳುಳುವೊಕ್ಕಲ ಮಾಡುವೆವು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೬–೯೮).

[ಉಳು (< ಉಟ್) + ಒಕ್ಕಲ್$_2$]

ಉಳುಹು 'ಉಟುಪು' ನೋ.

ಉಳೂಕ 'ಉಲೂಕ' ನೋ.

ಉಳಿ (ನಾ). ಜಿಂಕೆ; ಚಿಗರೆ: ರಾತ್ರಿ ಉಳಿಗಳ ಹಿಂಡುಗಳೇ ಬಂದು ಬೆಳೆಯನ್ನು ಪುಡಿ ಎಬ್ಬಿಸಿದುವು (ಬಾಳಿಗ. ೧೧೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಟೈ; ತುಳು. ಉರೆ, ಉಳಿ; ಪರ್ಜಿ. ಉಜುಪ್; ತೆಲು. ಡುಪ್ಪಿ; ಗೊಂಡಿ. ಡುಪ್ಪಲ್]

ಉಳ್ಕ 'ಉಲ್ಕ' ನೋ.

ಉಳ್ಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣು ಕೋರೈಸು; ಅತಿಪ್ರಕಾಶವಾಗು: "ಉಳ್ಕ – ದೀಪ್ತೌ (ಪ್ರಕಾಶಿಸು), ದ್ರವ್ಯೇ ಚ (ಉಲ್ಕ)" (ಶಮುಧಾ); ಪೊಳೆದುಳ್ಕುವ ಕುಡುದಾಡೆಯ ಪೊಳೆಪು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೯); ಪಗಲುಳ್ಕ ಮುಳ್ಕುವಂದದಿ ನೊಗೆವ ಗದಾಶಲ್ಕಮುಳ್ಕೆ (ಗದಾಯು. ೮–೧೨); ನೋಟ್ಪರ ಕಣ್ಣುಳ್ಕೆ ವಿಯಚ್ಚರ ಕಿರೀಟರತ್ನಾಂಶುಚಯಂಗಳೊರ್ಮೆ ಮಿಜುಗಿದುವು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬–೧೬). ೨. (ಆಲಂ) ಚುಚ್ಚು; ವೇದನೆಯುಂಟುಮಾಡು: ಪ್ರಳಯದುಳ್ಕಮುಳ್ಕುವಂತೆ ತನ್ನೆಚ್ಚಂಬು ಮುನಿಕುಮಾರನ ಕಣ್ಗೊಳಮೆರ್ದೆಯೊಳಮುಳ್ಕೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೧೧ ವ); ಕಳ್ಳರಂ ಕಂಡಂತಳ್ಕದೆ ಕಣ್ಗೊಳಗಣ ಕಸವಿನಂತುಳ್ಕದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೦೫); ದಾರುಣಮಂ ಶರಶಲ್ಯಮನೋರಂತಿರೆ ಪುಣ್ಗೊಳುಡಿದು ಬಿಡದುಳ್ಕುವುದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೦೪). [?]

ಉಳ್ಕು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಬಾಗು; ಕುಗ್ಗು: ಪೋಗದಿರೆಂದು ತಾಗಿ ರಥಮಂ ಸಡೆದುಳ್ಕದೆ ಪತ್ತಿಮುತ್ತಿ ಚೆಲ್ವಾಗಿರೆ ತನ್ನ ಚಾಪದ ಪರಿಶ್ರಮಮಂ ನೆಜೆ ತೋರ್ಪಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೪೬); ಬಿರುದರೊಳಾಂತು ಕಾದಿ ಸಡೆಧುಳ್ಕನೆ ... ಯುದ್ಧದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೧೩). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಅಳ್ಕು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಳುಕ್ಕು]

ಉಳ್ಕು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರವಾಹವಾಗಿ ಹರಿ; ಧಾರೆಯಾಗಿ ಸುರಿ; ಸ್ರವಿಸು: ಓರೊರ್ಮೆ ಧಾರಾಗೃಹಾಂತರಾಳದೊಳಂತುಮಿಂತುಮುಳ್ಕುವ [ಪಾಠಾಂ. ಉಣ್ಮುವ] ಹಿಮಾಂಬುಧಾರೆಗಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೪–೫೭ ವ); ನೋಡುವ ಚೆಲ್ವುಮುಂ ನುಡಿವ ವಾಕ್ಯಮುಮಂ ಮನದುಳ್ಕಿದ [ಪಾಠಾಂ. ದೊಳ್ಪನ, ಉಕ್ಕಿದ]ಕ್ಕಜಿಂ ಕೂಡುವ ಸೌಖ್ಯಮಂ ತನಗೆ ಬಂದ ಮಹೋನ್ನತ ಸಂಪದಂಗಳಂ (ನಂಬಿರ. ೧೧–೧). ℙ ಇದು 'ಒಟ್ಕು– ಪ್ರವಾಹೇ' ಎಂಬ ಧಾತುವಿನ ಇನ್ನೊಂದು ರೂಪವಿರಬಹುದು. [?]

ಉಳ್ಕು$_4$, ಉಳುಕ್ಕು$_3$ (ನಾ). ಆಕಾಶದಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುವ ತೇಜಃಪುಂಜವಾದ ವಸ್ತು: "ಉಳ್ಕ – ದೀಪ್ತೌ (ಪ್ರಕಾಶಿಸು), ದ್ರವ್ಯೇ ಚ (ಉಲ್ಕ)" (ಶಮುಧಾ); ಅಂಬರದಿಂದುಳ್ಕುವುಳ್ಕುಮಂ ಪೋಲ್ತು ಶರಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೯೦); ಹಗಲುಂ ನರಿಗಳೂಳಿದವುಳ್ಕು ಬಿದ್ದುವು (ಬಸವು. ೬೦–೧೧). **ಉಳುಕ್ಕು$_3$**: ಥಳಥಳನೆ ಹಗಲುಳುಕು ಬಿಳ್ದುವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧–೩೪). [< ಸಂ. ಉಲ್ಕಾ]

ಉಳ್ಕೆ$_1$ 'ಉಟಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಉಳ್ಕೆ$_2$ 'ಉಲ್ಕ' ನೋ.

ಉಳ್ಟಾ 'ಉಲ್ಟಾ' ನೋ.

ಉಳ್ತೊಡೆ (ನಾ). ಒಳತೊಡೆ; ತೊಡೆಯ ಒಳಭಾಗ: ಬಳಿಕ ನಿಜಾಸಿದ ಪೊಸಪೊಂಗೆಲಸದ ಯೂಪಸ್ತಂಭಂಗಳ ಭಂಗಿಯನನುಕರಿಸಿದುವು ಳ್ತೊಡೆಯಾ ಕಮಲದಳಾಂಬಕಿಗೆ (ಜಯಕಾ. ೩-೩೦). [ಉಳ್$_2$ + ತೊಡೆ$_2$]

ಉಳ್ಪಂಜರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಹೆಣೆದುಕೊ: ಕೊರಲೊಳ್ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಂ ಪೊಳೆಯೆ ಬರಿಗಳೊಳ್ತೋಱುತಿರ್ಪೆಲ್ಗಳುಳ್ಪಂಜರಿಸಿರ್ದಂತೆಯ್ದೆ ಬೇರ್ಪಟ್ಟರೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೪೦). [ಉಳ್$_2$ + ಪಂಜರ + -ಇಸು$_3$]

ಉಳ್ಮೆ (ನಾ). ಸತ್ಯ: "ಸತ್ಯಮೆಂಬುದು ಉಳ್ಮೆ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೧೩); ಸತ್ತ್ವಮೆಂಬುದು ಕರ್ಮಂಗಳುಳ್ಮೆ (ತಸೂವ್ಯ. ೨೮೭). [ಉಳ್$_1$ + -ಮೆ$_1$. / ತಮಿ. ಉಣ್ಮೈ]

ಉಳ್ಳಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ತವಕಿಸು (?): ಸುಲಲಿತಮಪ್ಪ ಸತ್ಕುಲಕ್ಕೆಣೆಯಾದತಿರೂಪಿನೊಳ್ ವಿಳಸಿತಮಪ್ಪ ಶ್ರೀಯು ಸಿರಿಯೊಳ್ ನೆಲಸೊಪ್ಪುವ ಧರ್ಮದೊಳ್ ಪಳಯಿಪ ಸತ್ಕವಾ ವಿಮಳ ಸತ್ಕಳೆ ಸೇರುವ ಕೀರ್ತಿಗುಳ್ಳಳಿಸುವ ಮೋನಮಂ ಪರಮ ಕಾರಣಕಂ ಮದನಾಂಗನಾಶನಾ (ನೀತಿಸಾ. ೧೬೩). [ಉಳ್ + ಪಳಿಸು ?]

ಉಳ್ಳಂ (ನಾ). ಮನಸ್ಸು; ಹೃದಯ. 'ಉಳ್ಳಂಜಿಸು' ಪರಾ. [< ತಮಿ. ಉಳ್ಳಮ್ ?]

ಉಳ್ಳಂಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮನದೊಳಗೆ ಭಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡು: ಅಸಿರತ್ನಂ ಚಕ್ರರತ್ನಂ ನವನಿಧಿ ಪಲವುಂ ವಿದ್ಯೆ ಕೈಸಾರ್ದುವುಳ್ಳಂಜಿಸಿದಂ ದಿಕ್ಪಾಲರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೭೭); ಉಳ್ . . . ಉಳ್ಳಂಜಿಸು, ಉಳ್ಳಲರ್, ಉಳ್ಳಳ್ಕು . . . ಧಾತುವಿನ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ (ಸಮಾಲೋ. ೨೪೪). [ಉಳ್$_2$ + ಅಂಜಿಸು]

ಉಳ್ಳಂಬಿರಿಸು (ನಾ). (?) : ಸೋಮಶೇಖರನು ದುರ್ಗದ ಧೊರೆಯ ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಎರಕದ ಕಠಾರಿಯನ್ನು ಉಳ್ಳಂಬಿರಿಸಿಗೂ ಎಸೆಯಲು ದುರ್ಗದ ರಾಜನು ಅದನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡನು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೫೩). [?]

ಉಳ್ಳಗಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಉರುಳುಗಾಯಿ (ಉಕ. ೬). ೨. ಅರ್ಧ ಹಣ್ಣಾದ ಮಾವಿನಕಾಯಿ (ದಕ. ೬). [ಉಳ್ಳ$_0$ (< ಉರುಳು) + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಉಳ್ಳರಲ್$_1$ 'ಉಳ್ಳಲರ್$_1$' ನೋ.

ಉಳ್ಳರಲ್$_2$ 'ಉಳ್ಳಲರ್$_2$' ನೋ.

ಉಳ್ಳರಿತ (ನಾ). ಸತ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆ; ಒಳಜ್ಞಾನ: ನಾನೂ ಅಹುದೆಂಬ ಉಳ್ಳರಿತದ ಸಾರಸಾರ್ಥಕತೆಗೆ ಮಾಯಾಮುಕ್ತಿಯಾಗಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೯೭-೮). [ಉಳ್$_1$ + ಅರಿತ (< ಅಱಿತ)]

ಉಳ್ಳಲರ್$_1$, **ಉಳ್ಳರಲ್**$_1$ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗಿನಿಂದ ಅರಳು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಳು: "ಬೀಗಿ ಬೆಳೆದುದನು ಕವಿಗಳ್ ಬೇಗದಿ ತಾನುಳ್ಳಲರ್ದುದೆಂಬರ್" (ಕವಿಕಂ. ೨೭೦); ಕೋಕನದ ಕುಲಂಗಳುಳ್ಳಲರ್ದುವೆಂಬಿನ ಮಂದೊಗೆದಂ ದಿವಾಕರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೮೪); ಅಲರ್ದಿರದೆ ಮುಕುಳಿತ ಮಾಗದುಳ್ಳಲರ್ದ ಬಿರಿಮುಗುಳೊಳ್ ಭರದಿಂ ಪೊಕ್ಕು (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೦೩ ವ); ಮೆಲ್ಲಲರಿಂದುಳ್ಳಲರ್ದ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮಕರಂದದೊಡವೆರೆದ (ರಾಜಶೇ. ೨-೭೬ ವ); ಉಳ್ಳಲರ್ದ ಕೆಸರ್ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ತಾಯ್ವೇರ್ ತಳದಿಂ ಮುಱಿಯೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧-೨೧); **ಉಳ್ಳರಲ್**$_1$: ಪೆಂಪುವೆತ್ತಗಟ್ ಬಿಸರುಹಮುಳ್ಳರಲ್ದು ಸಿರಿ ಕಣ್ದೆಱೆದಂತಿರೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೩೫). 'ಒಳ್ಳಲರ್' ಪರಾ. [ಉಳ್$_1$ + ಅಲರ್$_1$]

ಉಳ್ಳಲರ್$_2$, **ಉಳ್ಳರಲ್**$_2$ (ನಾ). ಪೂರ್ಣ ಅರಳಿದ ಹೂವು: ವರಭವ್ಯಾನನ ಪದ್ಮಮುಳ್ಳಲರಲಜ್ಞಾನೀಕ ನೇತ್ರೋತ್ಪಳಂ (ಎಕ. II, ೧೧೭-೬೨; 1173); ಗುರುಕುಚದಂಡಮಂ ಸ್ತಬಕಮುಳ್ಳಲರ್ಗಳ್ ನಗೆಗಣ್ಗಳಂದಮಂ ಧರಿಯಿಸೆ (ವರ್ಧಪು. ೪-೯); ಉಳ್ಳಲರ ಜೇನ್ ಗುಡಿದು ಮರಿದುಂಬಿ ಕೂಗಿ (ಕವಿಪು. ೪೪). **ಉಳ್ಳರಲ್**$_2$: ತನಯನ ಮೊಗದಾವರೆಯುಳ್ಳರಲೊಳ್ ತನಿವಾಲಂ ಕಱೆವೆನ್ನೀ ನೆಲೆಮೊಲೆಗನುರಾಗದಿ ಕಂಚುಕಮಂ ಕಟ್ಟುವ ಸೈಪೆನಗೆಂದಹುದೊ (ಜಯಕಾ. ೨-೩೮); ಮಗಮಗಿಸಿತ್ತು ತೋಳ ಮೊದಲಾನನಮುಳ್ಳರಲಾಯ್ತು ಕಣ್ಮಲರ್ ಮಿಗೆ ನಿಡಿದಾಯ್ತು (ರಸರ. ೧-೨೨); ಪಯೋಜನಿಗುಳ್ಳರಲಿಂಪುವೆತ್ತ ಸಂಪಗೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೩). 'ಒಳ್ಳಲರ್' ಪರಾ. [ಉಳ್$_1$ + ಅಲರ್$_2$]

ಉಳ್ಳಲರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಳಿಸು; ವಿಕಾಸಗೊಳಿಸು: ಜನನೀನಯನಾಬ್ಜಮನುಳ್ಳಲರ್ಚಿ ವಿಸ್ತಾರಮನೋರಥಾಂಗಮನೊಣರ್ಚಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೧೬). [ಉಳ್$_1$ + ಅಲರ್$_1$ + -ಚು]

ಉಳ್ಳಳುಕು 'ಉಳ್ಳಳ್ಕು' ನೋ.

ಉಳ್ಳಳ್ಕು, ಉಳ್ಳಳುಕು (ಕ್ರಿ). ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಹೆದರು; ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಭಯಪಡು; ಹಿಂದೆಗೆ: ನೆಲನುಂ ಸರ್ವಸ್ವಮುಂ ಕೊಟ್ಟಡಿಗೆಱಗಿದನಾ ಪಾಣ್ಡ್ಯನುಳ್ಳಳ್ಕಿ ಬೇಗಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೯-೨೫; 1077 ?); ಚಿತ್ರದೊಳುಳ್ಳಳ್ಕುತ್ತುಂ ನಿಲಲ್ಬಾರದೆನಿಸುವ ನೋವಿಂಗೆ ಬೆಬ್ಬಳವೋಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೪೪); ಜಗದ್ವಲಯಕ್ಕೊರ್ದುಡಿಕಾಜನಾದನನಯಕ್ಕುಳ್ಳಳ್ಕಿ ಸಂಗ್ರಾಮದೊಳ್ ಕಲಿಯಾದಂ ವಿಪರೀತ ಜಾತ ಚರಿತಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೭೧); ಅಳುವರ್ತನುಸಂತಾಪಕ್ಕುಳ್ಳಳ್ಕಿ ನಲ್ಲವಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೪-೭೦). **ಉಳ್ಳಳುಕು**: ಕೇಳ್ದು ಭೀತಿಯಿಂದನ್ನಡುಗುತ್ತುಮುಳ್ಳಳುಕಿ ಕಾವ ಬುದ್ಧಿಯನೊಲ್ಲದಂತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೪೨). [ಉಳ್$_2$ + ಅಳ್ಕು$_1$]

ಉಳ್ಳಾಡು (ಕ್ರಿ). ಉರುಳಾಡು: ಬೆಳ್ಳಗೆ ಇರುತಿಹುದು ಉಳ್ಳಾಡಿ ಬರುತಿಹುದು ಸುಳ್ಳಲ್ಲ ಸತಿಯರಳಿಸುವದು ಕವಿಗಳಲಿ ಉಳ್ಳವರು ಪೇಳಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೧೯೭). [< ಉರುಳ್ + ಆಡು$_1$]

ಉಳ್ಳಾತ (ನಾ). ಉಳ್ಳವನು; ಧನಿಕ; ಹಣವಂತ: ಉಳ್ಳಾತಂ ಕಾಳ್ಗೆಡದೊಡಮೊಳ್ಳಿತ್ತೆಂದೆಂಬರೆಯ್ದೆ ಬಡವಂ ಪಿರಿದಂ ಒಳ್ಳಿತ್ತಂ ನುಡಿದೊಡಂ ಪೊಲ್ಲೆಂಬರ್ ಕಷ್ಟಮಲ್ಲವೇ ದಾರಿದ್ರ್ಯಂ (ಧರ್ಮಪ. ೫-೧೫). [ಉಳ್$_1$ + ಆತ]

ಉಳ್ಳಾಳ್ (ನಾ). ಇರುವ ಶೂರರು, —ಸಮರ್ಥರು: ಕಾಳನು ಹುತ್ತುಗ್ರಮಹಾಕಾಳನುಮೆಂಬರ್ ಕಿರಾತರಾಜರ್ ತಮ್ಮುಳ್ಳಾಳುಮನುರ್ಕಾಳುಮನೊಳ್ಳಾಳುಮನೊಡಗೊಂಡು ಬಂದು ತಾಗಿದರಾಗಳ್ (ಜೀವಸಂ. ೫೮-೪೦). [ಉಳ್$_1$ + ಆಳ್$_3$]

ಉಳ್ಳಾಱು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೇ ಆರು; ವಾಸಿಯಾಗು; ಮಾಯು: ಬೆಂಕಿಯಿಂ ಸುಟ್ಟ ಪುಣ್ಣುಳ್ಳಾಱುಗುಮಾಱದಾ ನಾಲಗೆಯಿಂ ಸುಟ್ಟ ಕಲೆ (ಕುಱಳ್. ೧-೧೩-೯). [ಉಳ್$_1$ + ಆಱು$_1$]

ಉಳ್ಳಿ$_1$ (ನಾ). ಈರುಳ್ಳಿ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ: ಎರಡುಳ್ಳಿ ಹಿಂಗು ಸಿಂಬದ ತಿರುಳಾಡಿನ ಬೆಣ್ಣೆ ಬೇವಿನೆಣ್ಣೆಯುಂ ಬಿತ್ತರದಿಂ ನೆಯ್ ನಿಲೆ ಕುದಿಯಿಸುಗೆ (ಲೋಕೋಪ. ೭-೩೮); ಪಲತೆಱದ ಮಾಂಸಮಂ ಸಲೆ ಮೆಲಲಕ್ಕುಂ ನುಗ್ಗಿಯುಳ್ಳಿಯೆಂಬಿವನೆಂತುಂ ಮೆಲಲಾಗದೆಂದೆ ಪೇೞ್ವರ್ (ಸಮುಪ. ೧೪-೧೩೮); ಉಳ್ಳಿ ಮೆಱೆವುತಿರೆ ಕೆಂಪು ಬಸವನ ನಾಸಿಕಕ್ಕೆ ತೀಡುತ್ತಮಿರೆ (ಬಸರ. ೧೧-೪೩); ಶುಂಠಿಯ ಹಾಕಿ ಅದಕುಳ್ಳಿ ಮೆಣಸು ಜೀರಿಗೆಯ ಮರ್ದಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೩); ಉಳ್ಳಿತಿಂದವಗೆ ಉಳುಕಿತು (ಗಾದೆ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಉಳ್ಳಿ; ತೆಲು. ಕೋಲಾ. ಪರ್ಜಿ. ಉಲ್ಲಿ; ಗೊಂಡಿ. ಉಲ್ಲೀ; ಕುವಿ. ಊಲ್ಲಿ]

ಉಳ್ಳಿ₂ 'ಉರುಳಿ₁' ನೋ.

ಉಳ್ಳಿಕಾಯ್ಪ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (?): ಪೂಂತ ವಂಸದ ದೋರಯ್ಯರುಳ್ಳಿಕಾಯ್ಪ ಕೊಂಗೊಣಿವರ್ಮ್ಮ ಧರ್ಮ್ಮ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೪೫–೪ ; ?). [ಉಳ್ಳಿ ? + ಕಾಯ್ ?]

ಉಳ್ಳಿಕ್ಕಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಉಳ್ಳಿಕ್ಕಲ್ಲೊರ ವಡಿಗಳ್ನೋನ್ತು (ಎಕ. II, ೬–೧ ; 700). [ಉಳ್ಳಿ ? + ಕಲ್ ?]

ಉಳ್ಳಿಗಡ್ಡ (ನಾ). ಈ(ನೀ)ರುಳ್ಳಿಯ ಬೇರಿನಂತಹ ಹರುಕಲಾದ ಗಡ್ಡ: ಎಲೆವೆಲೆವೊ ಮಾರುತಿಯುಳ್ಳಿಗಡ್ಡದ ಹಱಿದಲೆಯ ರಣಮೂಢ ಸಿಲುಕಿದೆಲಾ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೭೧); ಬಿಟ್ಟಿಹೆಗಂಟು ಕಿವಿಯೊಳಿಟ್ಟ ಕುಂಡಲ ಉಟ್ಟ ಧೋತ್ರವು ಉಳ್ಳಿಗಡ್ಡ ಮಟ್ಟ ಬೆರಲ ದರ್ಭೆಯಿಂ ಕೃತಕದ್ವಿಜನಿಟ್ಟಣಿಸಿದ ಸಭೆಯಿಂದ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೩–೨೭೩).

[ಉಳ್ಳಿ₁ + ಗಡ್ಡ]

ಉಳ್ಳಿಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಈ(ನೀ)ರುಳ್ಳಿಯ ಗೆಡ್ಡೆ: ಉಳ್ಳಿಗೆಡ್ಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಂಡವು ಬಲು ಸಣ್ಣದು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೨೭). [ಉಳ್ಳಿ₁ + ಗೆಡ್ಡೆ]

ಉಳ್ಳಿಡು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗಾಗು; ಒಳಗೊಳ್ಳು: ಕೇಸವಭಟ್ಟರುಳ್ಳಿಟ್ಟ ಸಭೆಯ ಕಯ್ಯಲ ಪೊನ್ನರ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೯೩–೩೦ ; 1049) ; ಉಳ್ಳಿಟ್ಟ ಮೂನೂರ್ವ್ವರುಂ ಸೂಳೆಯರುಂ ಪೆಮ್ಮಾಳರಾನುಳ್ಳಿಟ್ಟ ಮೂನೂರ್ವ್ವರುಂ ವಹುದಿದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೬–೫ ; ?).

[ಉಳ್₂ + ಇಡು₁. / ತಮಿ. ಉಳ್ಳಿಡು]

ಉಳ್ಳಿಮಾವು (ನಾ). ಮಾವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ಕಪಿಸರಸಾಢ್ಯಃ – ಉಳ್ಳಿಮಾವು" (ಓಷಧಿ. ೨೬). [ಉಳ್ಳಿ₁ + ಮಾವು]

ಉಳ್ಳುಗುರ್ (ನಾ). ಒಳಉಗುರು; ಉಗುರಿನ ಒಳಮೈ: ತನು ತನಿಗೆತ್ತೆ ಚಂಚು ಮಿಡುಕುತ್ತಿರೆ ಪೊತ್ತೆಳಗೊಂಬನುಳ್ಳುಗುರ್ [ಪಾಠಾಂ. ಸೆಳ್ಳುಗುರ್, ಬೆನಲ್ಕುಗುರ್] ಸೊನೆವಿಡೆ ತಾಗಿ ಸೂಗುಂಸೆ ಕೆಂಠದ ತುಪ್ಪುಟಪಾಂಗ ಕಾಂತಿ ಕೆಂಪಿನ ಪಸರಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕುಗುಡೆ (ಲೀಲಾವ. ೬–೧೧೯).

[ಉಳ್₁ + ಉಗುರ್]

ಉಳ್ಳುಡೆ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಉಡುವು; ಅಂತರೀಯ: "ಉಳ್ಳುಡೆ ಪಟ್ಟಣಿಗೆಯುಂ ವಸ್ತ್ರಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೭೪) ; ಅವಯವದಿಂದಮೆ ದೇವಾಂಗ ವಸ್ತ್ರದುಳ್ಳುಡೆಯನಾಕೆಯ್ಗೋಸರಿಸುವ ಸೂಸುವ ಹಾರಲತೆಯ ನಳವಡಿಸುವ ಭಂಗಿಯೆ ಮದನರಾಜ ರಾಜ್ಯವಿಳಾಸಂ (ಆದಿಪು. ೯–೩೬) ; ಬೆಂಬಿಡದೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನುಳ್ಳುಡೆ ಕಟಿಸೂತ್ರದೊತ್ತಿನೊಳೆ ಜೋಲ್ದಿರೆ ನಾಣ್ ತಲೆದೋಱೆ . . . ಡಕ್ಕೆಯೊಳಟ್ಟಜವಾಗೆಯಾಡಿದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೦) ; ಪೊಂಗಳಸಂಬೊಲಿರ್ದ ಪೆರ್ಮೊಲೆಯ ಲತಾಂಗದುಳ್ಳುಡೆಯ ತೆಳ್ಪಸಿಱಿಂದುನಿಭಾಸ್ಯದಂಗನಾವಳಿ ನೆರೆದಂದು ಬಂದುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೬) ; ಕುಚವಸ್ತ್ರಮಂ ತೆಗೆಯೆ ಸಾವನ್ನಂ ನಗುತ್ತಿರ್ಪಳುಳ್ಳುಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಸಡಿಲ್ದುಡೆ]ಯುಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಲೀಲೆಯಿಂ ಸೆಳೆದೊಡೆನ್ನ ಸಸ್ಪೃಹಂ ಕೊಳ್ವವೊಲ್ ಕಡೆಗಣ್ಣಿಂದಮೆ ಕೂಂಕುವಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೨–೧೦೫) ; ಚಿತ್ರದ ಕಂಕಣ ಬಳಪದೋಲೆ ಕುರುಳ್ಗಳವಟ್ಟ ಕಾಡಹೂ ಕತ್ತರಿ ಪೀಲಿಯುಳ್ಳುಡೆ . . . ಮನಂಗೊಳೆ ಪುಳಿಂದಿಯರೊಪ್ಪುವರ್ (ವಶಕು. ೪–೨೭).

[ಉಳ್₁ + ಉಡೆ₂]

ಉಳ್ಳೆಱಗು (ಕ್ರಿ). ಒಳಕ್ಕೆ ಬಾಗು (?): ಅಳಿದ ಅಣಿಗಡಿ ಕಡಿದ [ಕುಳ]ಗಡಿ ಬಡಗಲು ಉಳ್ಳೆಱಗಿದ ಅಱೆ (ಕಇ. I, ೩೭–೧೦ ; 1408).

[?]

ಉಳ್ಳೊಳ (ನಾ). ಗದ್ದಲ; ಕೋಲಾಹಲ: ಬೇಂಟೆಗೆ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಪರಿಯತಾಣಕ್ಕೆ ವಂದು ಬೀಲಿಯ ಕೆಲದೊಳಲ್ಲದೆ ಪೆಱಗಣುಲಿ ಪಿಂಗಮುಳ್ಳೊಳಕ್ಕಂ ಗೆಂಟಾಗಿ ಬೀಡಂ ಬಿಡಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೭ ವ) ; ದೆಸೆಕಿವುಡುವೀಱ್ವಿನಂ ತೆರೆಮಸಗಿದ ಮುನ್ನೀರ ಪೆರ್ಚಿದುಳ್ಳೊಳಮಂ ಬೆರ್ಚಿಸಿ ಕಾರಮುಗಿಲ ಮೊಳಗಂ ಮಸುಳಿಸಿ ಪೊಣ್ಮಿತ್ತು ಬೃಂಹಿತಂ ಕಾನನದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೫೭); ನಭಕ್ಕೆ ತೂಂತಿಟ್ಟವೊಲಾಗೆ ದಳ್ಳಿಸಿದುದಾ ಪಡೆಯೊಳ್ ಪೊಱಪೊಣ್ಮುವುಳ್ಳೊಳಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨–೯೬).

[< ಸಂ. ಉಲ್ಲೋಲ]

ಉಳ್ಳೋವಣ (ನಾ). (?): ಒಳಗುಳ್ಳೋವಣಮುಮರ್ದಿರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳೋವಣ್ಣಮರೆದಿರೆ] ಚಳನಂ ಪೊಱಗೆಸೆಯೆ ಬೆಳಪನೆಯ್ದುವ ಬೆಳಗಂ ಪೊಳೆವ ಸುಲಿವಲ್ಲ ಮಸುಳಿಸೆ ವಿಳಾಸದಿಂ ದರ್ಭಶಯನ ತಳಗತನಾದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪೬). [?]

ಉಱಕೀಲ್ (ನಾ). (?): ಉಱಕೀಲಿಚ್ಚಿದವಂಬುವಾಳ್ಪಲಗೆಯುಳ್ತಟ್ಟುಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೯೨–೩ ; 8ನೆಯ ಶತ). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಉರಕೀಲ್' ಎಂದಿದ್ದಿರಬಹುದು. ಉರದ + ಕೀಲ್ = ಎದೆಯ ಕೀಲುಗಳು ಎಂಬರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಕ್ವಚಿತ್ತಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತದ ರೇಫಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಶಕಟರೇಫ ಬರುವುದುಂಟು. [ಉಱ₀ + ಕೀಲ್]

ಉಱವ (ನಾ). ೧. ನಂಟ; ಬಂಧು: ತೊಱೆದು ನಿಜ ಪಿತೃಮಾತೃಬಾಂಧವರಱಿಕೆಯನು ಸತಿಸುತರ ಹಿತವರ ನೆರವಣಿಗೆಯಾಸೆಯನು ಮೇಣಿಹಪರದ ಸೌಖ್ಯವನು ಉಱವನಾನೆಂದೆನ್ನ ಚರಣದ ಮಱೆಯ ಸಾರಿದ ಭಕತರನು ತಾ ಮಱೆವೆನೆಂತೆಲೆ ತಾಯೆ (ನಿಭಾಗ. ೩–೧೩–೧೧). ೨. ಹಿರಿಯ; ದೊಡ್ಡವ: ಪಿರಿದೀವಂ ಕಲಿ ಕೂಡೆ ಕೂರ್ಪನುಱುವಂ ನೀಱಂ ಕರಂಭಾವನಂ (ಲೀಲಾವ. ೭–೬೫). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಱವ]

ಉಱಳಿ (ನಾ). ಮೊತ್ತ; ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: "ಉಱಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪುರುಳಿ]ಯೆನಲ್ ಮೊತ್ತಂ" (ಭಾರನಿ. ೧೫). [?]

ಉಱಿ (ನಾ). ೧. ಪಾತ್ರೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಎತ್ತರದಲ್ಲಿಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹುರಿ ಹಗ್ಗಗಳಿಂದ ಮಾಡಿರುವ ಸಾಧನ; ನೆಲುವು; ಉಗ್ಗ(?). ೨. ಮೃಗಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಬಲೆ(?): ಉಱಿ[ಪಾಠಾಂ. ಱಿ] ತಾಗಿದ ಮೃಗವು ಒಂದಡಿಯನಿಡುವುದೆ ಅಯ್ಯಾ ? (ಬಸವ. ೭೯೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಱಿ ; ತುಳು. ಉರಿ ; ತೆಲು. ಉಟ್ಟಿ]

ಉಱಿತ (ನಾ). ಸೇದುವಿಕೆ; ಹೀರುವಿಕೆ: ಅಱಿತಂ, ಕಡಿತಂ, ಉಱಿತಂ (ಶಮುದ. ೨೧೦ ಪ್ರಯೋ). [ಉಱಿ₁ + –ತ₂]

ಉಱಿಯಱಿ (ಕ್ರಿ). (?): ನೆಱೆದಿರೆ ಸಂಕಲೆವಂದದ ತೆಱದಿಂ ಪೆಣೆದಿರ್ದ ನಾಗರಜ್ಜುಗಳೆಲ್ಲಂ ಉಱಿಯಱಿಯೆ ಬಲದ ಕೆಂಡಂ ಪಱಿವಂತಿರೆ ಪಱಿದು ಕೆದಱಿ ಬಿಟ್ಟುವು ಕೊಳದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೫೧). [?]

ಉಱಿಲ್ಲಾಗೆ ? (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಂಕ (?): ವಣ್ಯಾಣ್ಯೇತಾನಿ ದತ್ತಾನಿ ಸುಜ್ಯಾ[ನಿ]ವ್ರಿಱ್ತಿ × ಪೆಱ[ಕು]ಳ[ಕ್ಕೆ] ಮೊದಲಾಗೆ ಅಂಗಾಡಿಯುಳಿಮ್ಮಾನ[ಮೆಣ್ಣೆಯು]ಮುಮುರಿಸಿನಮುಂ[ಮೇಹೂ]ಪ್ಪಲಂ ಸಕ್ಕರೆ ಇಪ್ಪಲಂ ಪೆಱ [ಸೋ]ಳಪ್ಪ[ಲಱ]ಯ್ದುಡೆ ಕೊ[ಟಕಾ]ಇಪ್ಪತ್ತೈದಂ ಉಱಿಲ್ಲಾಗೆ ಸಾಲೆ ಒಳುರೇ (ಕಇ. I, ೨–೧೩ ; 699). [?]

ಉಱಿಸು₁ (ಕ್ರಿ). ಸೈರಿಸು; ಸಹಿಸು: "ಉಱಿಸು [ಪಾಠಾಂ. ಉಟಿಸು] ಸಹನೇ (ತಾಳಿಕೊ)" (ಶಮುಧಾ) ; ಚಂದಚಂದದ ಚರಿತ್ರನಲ್ಲ ನಿಲ್ಲುಮಾಣು ನಿಮ್ಮಿಚ್ಛೆಯ ಪಡೆದವರೆಮ್ಮವರು ಇಂತಹ ದೇವನು ಅಂತಹ ದೇವನು ಎಂಬ ನಾಮ ಉಱಿಸದು (ಅವಚಂ. ೧೧೮–೫೩೬) ; ವಿರಹದಿ ಪಾಡುವ ವಿದ್ಯಾಧರವೆಂಗಳಾ ಕಿವಿಗುಱಿಸುವ ಗಾವರ ದಿಂಟಗಳು ಬಾಲೆಯ ರಳಲುರಿ ಪೊಳಲುರಿಯುಱಿಸಿತೆಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲಿ (ಸೊಬಸೋ. ೧೪–೪೫, ೪೬) ; ಕುಱುಹುಗೊಂಡರೆ ನಮ್ಮ ತಾತನು ಉಱಿಸುವನೆ ನಿನ್ನೀ ವಿಕಾರಕೆ ಕಱಿವ ನಗ್ನಿಯ ಮಳೆಯನೇ ದಿಟವೆಂದು ಗಜಱಿದಳು (ಉತ್ತರಾ. ೩೭–೧೨).

[ಉಱು + –ಇಸು₃]

ಉಱಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಸಾರು; ಮುಟ್ಟು; "ತಪ್ಪಿಸು" (ಶಿವಗೀ. ಕೋಶ) : ಶರಭಂಗಳ್ ಕೇಸರಿಕೇಸರಂಗಳಂ ಕ್ರೂರಘೋರ ಮಾರ್ಜಾರಂಗಳ್ ತರುಣಾಖು ಶಾಬಶತಕಂಧರಮಂ ಸಖಮುಖದಿನುಱಿಸಿ ತುಱಿಸಿದುವೊಲವಿಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪–೧೯) ; ಅಕ್ಷಯದಿಂ ನಾದ್ಯೈವಚರಿತಂಗೆ ಅಱಿವು ನೆಲಸಿದಗ್ರಾಹಿಸಾಕ್ಷಯ[ದಿನದ್ಯೈವಚರಿತಂಗೆ]ಮಱವೆ ಉಱಿಸದ ನಿರ್ಣಯವು (ಶಿವಗೀ. ೧೧೩–೫೫೭) ; ಮಹಿಜೆಯನು ತಂದಿತ್ತು ನಿಜವಿಗ್ರಹವ ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಬುದೆಂಬುದು ಕುಹಕಿಗೀ ಮಾತುಱಿಸದಿರೆ ಬಳಿಕೆಂಬುದೀ ಹದನ (ತೊರರಾ. ೬–೧೦–೨೧) ; ಮಧುರವಚನದಿನುಱಿಸುವವೊಲಿಂದ್ರಂಗೆ ಬಿನ್ನಹಮಾಡಿತಮರಗಣ (ತೊರರಾ. ೬–೪೯–೧೧). ೨. ಅನುವರ್ತಿಸು ; ಆಸೆಪಡು (?) : ತೆಱವರೇ ಬಾಗಿಲನು ಪರಸತಿಗುಱಿಸು [ಪಾಠಾಂ. ಉರಿಸು]ವತಿ ಪಾತಕನು ನೀನೆಚ್ಚಱಿತು ನಡೆಯದೆ ನಮ್ಮ ನುಡಿವುದು ಗುಣವೆ ನಿಮಗೆಂದ (ತೊರರಾ. ೪–೪–೪೮).

[ಉಱು + –ಇಸು$_3$]

ಉಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇರು ; ನೆಲಸು ; ನಿಲ್ಲು ; ಉತ್ತ (ಭೂತಕೃ) : ಎನ್ನರುಮನಾದೊಡಂ ತನ್ನೊಳಗಿಡುವುದೆ ನಮಗುಱುವ ಕಾರ್ಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೮–೧೦) ; ಕೋಪಾಗ್ನಿಯುಂ ಬಿಡು ತಂದೆಯೆಂದು ಧರೆಗುಱುವ ಸತಿಸುತರ್ವೆರಸಿ ಪೊಡಮಟ್ಟೊಡೆ (ಹಚಕಾ. ೮–೧೯) ; ಇಱಿದು ಮೇಣ್ ರಿಪುರಾಯನ ಕುಕ್ಕಱಿಸುವರೆ ರಾಧೇಯನಂತಿರಲುಱುವನೊಬ್ಬನೆ ಬೇಹುದಲ್ಲದಡಿಲ್ಲ ಜಯವೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬–೩೩) ; ಬರಿಕೈ ಮುಱಿದ ಮದಗಜದಂತೆ ಚಿತ್ರದಲುಱುವ ಕೇಸರಿಯಂತೆ ಮೆಱೆದಿದೆ ನಮ್ಮ ಬಲವೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೭–೭) ; ಬಱಿಯ ಪಕ್ಷ ಭ್ರಮೆಯಲಾಡಿದಡುಱುವ ನುಡಿಯೇ ಶಲ್ಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೨೯). ೨. ಪಡೆ ; ಹೊಂದು ; ಸೇರು : ತನಗುಱುವಂತುಟಾಗೆ ಕಡುನನ್ನಿಯ ಪೆಂಪುಮನಾಂತು . . . ಮಾಣ್ಬುದೇಂ ತನಗುಱುವೊಂದು ನನ್ನಿಯನೆ ಪೂಣ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೯೭) ; ಬೆಕ್ಕಸಮುತ್ತಳ್ ಬರೆ ಕಂಡು ಪಾಂಡವ ಬಲ ಪ್ರಾಕಾರನಾಕಾರವುಂ (ಗದಾಯು. ೭–೩೩) ; ಆರೈಸಲಿಕ್ಕೆ ತಾಂಬೂಲಾದಿಗಳಫಿತ್ತು ದೂರಿಸುತ್ತುಂ ಪ್ರಸಾದಮನುಂಡು ಭಯಮುತ್ತು (ತಿರುರ. ೭–೧೪) ; (ಗದಾಯು. ೬–೫೫ ನೋ). ೩. ಒಪ್ಪು ; ಹಿಡಿಸು ; ಇಷ್ಟವಾಗು : ಚಕ್ರವರ್ತಿಯೊಳಯಸಂ ನಮಗುಱದು ಬೇಗಮೆಱಗುವುದುಱುಗುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೧೦೮) ; ಬೆಱಗಾಗಿ ಚಿಂತೆಯಿಂ ಬಾಯ್ ಬಱಬಱ ಬತ್ತುತ್ತುಂ ಓವೊ ಕೊಂಡೀ ವ್ರತಮಂ ತೊಱೆವುದಱಿಂ ಸಾವುದು ಕರಮುಱುವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೯೭) ; ದಿವ್ಯಾಮೃತವನೊಸೆದುಂಡು ತಣಿದವಂಗೆ ಜೇನುಱುವುದೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩–೧೧). ೪. ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು ; ಗಣಿಸು : ಪ್ರದ್ಯೋತನೆಂಬರಸನೀಗಳ್ ಎಮ್ಮನುಱದಿರ್ಪೊನಾತನಂ ಪಿಡಿದು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬರ್ಕೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೮–೧೧) ; ಚಂಡಪರಾಕ್ರಮನುಱದರಿಮಂಡಲಿಕರನಟ್ಟಿ (ಎಇ. X, ೧೫೨–೬೨ ; 915) ; ಆ ಕಮಳಾಕರಮಂ ಪೊಕ್ಕಾಕಾಶಧ್ವನಿಯನುಱದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮುಱದೆ, ಮಱೆದೆ] ಕುಡಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೪೧). ೫. ಸಮರ್ಥವಾಗು ; ಶಕ್ತವಾಗು : ಸಲಹಲು ಮಱೆವಳೆ ಬಾಲಕನ ತಾಯ್ ನೀನುಱುವ ವಜ್ರದ ಜೋಡು ನಮಗಿರೆ ಭೀತಿಯೇಕೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೭–೧೯).

ಉಱದವರ್ = ಹೊಂದಿಬರದವರು ; ಸೇರದವನು : ಅಣಿಯರ ಮೊದವಿದ ಮನಸಿನೊಳಣಮುಱದವರೆಂದು ರಣದೆ ಜಯಿಸಲ್ ನಾರಾಯಣನೊಳಮುವಾತ್ತನಾರಾಯಣನೊಳಮಿಂತೆತ್ತಿಕೊಂಡ ಗಂಡರುಮೊಳರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೧) ; ನಿಮಗವರೇತಱಿಂದುಱದರೆಂದಿಳಿಕೆಯ್ವರೊ ವಂಶವೀರದಿಂ ಸಮನವರ್ಗಾರುಮಿಲ್ಲವರಶೇಷಕಲಾಕುಶಲರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೨೫). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಱು ; ತುಳು. ಉಮ = ನಿಲ್ಲು]

ಉಱುಂಗು 'ಉಱುಗು$_2$' ನೋ.

ಉಱುಂಬು$_1$, ಉರುಂಬು, ಉರುಬು$_1$, ಉಱುಬು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲೆ ಬೀಳು ; ಮುತ್ತು ; ಉರವಣಿಸು : "ಉಱುಂಬು–ಯುದ್ಧಕ್ರಮಣಗಮನೇ (ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗು)" (ಶಮಧಾ). **ಉರುಂಬು** : ೧. ಎನಿತೋ ಸಾಸಿರ ಮಾರ್ಬಲಗಳೊಡನೆ ಈ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಮುತ್ತಿಗೆಯಿಕ್ಕಲು ಉರುಂಬಿ ನಡೆತರುತ್ತಿರುವರೆಂದು ಬೇಹನ್ನು ಬರೆಯಿಸಿ (ಚಿಟ್ಟಅ. ೫೩–೨೨). **ಉರುಬು$_1$** : ೧. ನಲುಮೆಯೊಂದುಕಡೆ ಉರುಬುತಿರೆ ಪುರುಷಂಗೆ ನಲುಮೆಯುಳಿತವೆ ಗೆಲವು ಪುರುಷತನವೇ ವಿಜಯ (ಮಂಕುಕ. ೧೩೫–೫೯೨). ೨. ಬಾಯಿಂದ ಗಾಳಿ ಊದು : ನೋಡುವ ಆಸೆಯನ್ನು ಉರುಬಿ ಹತ್ತಿಸಿತು (ನಾಲ್ಕಮ. ೧೧೨) ; ದೀಪವನ್ನು ಉರುಬಿ ಆರಿಸಿಬಿಡು (ರೂಢಿ). **ಉಱುಬು$_1$** : ೧. ನೆಱೆ ಕಾಲಕಾಲನೆಂದಱಿಯೆನ್ನನೆಲವೊ ಫಡ ಬರವೆಲ್ಲಿಯೆನೆವುಱುಬೆ ಶಿವಧೋಯೆನೆ (ಸಾನಂಚ. ೩–೫೩) ; ಧರ್ಮಪುತ್ರನ ತೋಳ ಬಲುಹನು ನೋಡಬೇಕೆಂದುಱುಬಿದನು ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೫೯) ; ಮುಱಿದ ಬಲ ಸಂವರಿಸಿಕೊಂಡುದು ಮೊರೆವ ಕಹಳಾರವದ ಸನ್ನೆಯೊಳುಱುಬಿತು (ನಳಚ. ೯–೨೯) ; ಕಳ್ ನೆತ್ತಿಗೇಱಿದೊನ್ ಪಗೆಸುಯ್ದು ದ್ವೇಷಮನ್ ಕಾಱುತ್ತುಮುಱುಬಿದೊನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೭–೧೨೦). ೨. ಏನ ಹೇಳುವೆನರಸ ಪಾರ್ಥನನೂನ ಶಕ್ತಿಯನುಱುಬಿದನು ಪವಮಾನಶರದಲಿ ಪುಷ್ಕಳಾವರ್ತಾದಿ ಘನಘಟೆಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦–೩೬). [?]

ಉಱುಂಬು$_2$, ಉರುಬು$_2$ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ವೇಗ ; ರಭಸ : ಒಡನೆ ಕರ್ಣನು ಶಾಪದುಱುಬಿನೊಳೆದೆಗೆಟ್ಟು (ಕರ್ಣವೃ. ೩–೩೧) ; ಬಿಸುಪೇಱಿದ ಕೋಪದುಱುಬಿನಿಂದೊದರುವ ಪತಿಗೆ (ಹದಿಬ. ೩–೨೭). **ಉರುಬು$_2$** : ಅವರ ಉರುಬನ್ನು ತಾಳಲಾರದೆ ಶತ್ರುಸೈನ್ಯವು ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿ ಓಡಿ ಹೋಯಿತು (ಸಂಸಕ. ೧೪೦) ; ಉರುಬಿನಿಂದಾ ಬರುವ ಕರಿಗಳು . . . ಬಳಸಿ ಮೆರೆದವರಣ್ಯದಿ (ಗೋಹಾಡು. ೩–೧೫) ; ರಾಜೇಂದ್ರದೇವನ ಉರುಬಿಗೆ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಸೈನ್ಯವು ತಲ್ಲಣಿಸಿ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿತು (ಕರತ್ನ. ೫೮).

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ರುಪ್ಪು, ರುಂಪು, ರೂವು = ಎಸೆ, ಚಿಮ್ಮು]

ಉಱುಕು, ಉರುಕು$_2$ (ನಾ). ನಡುಕ ; ಭಯ. 'ಉಱುಕುಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಉರುಕು$_2$** : 'ಉರುಕುಗೊಳಿಸು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಱುಕ್ಕು = ಭಯಪಡಿಸುವಿಕೆ]

ಉಱುಕುಗೊಳ್, ಉರುಕುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಂಪಿಸು ; ನಡುಗು ; ಭಯಪಡು : ಕುದುರೆಗಳುಱುಕುಗೊಂಡುದು ನಿನ್ನವರು ಹೊಕ್ಕಿಱಿದು ಹೋಗಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೯–೨೭) ; ಉಱುಕುಗೊಂಡ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಂಡ]ರಸುಗಳ ಗರ್ವವ ಮುಱಿದು ಮಾಱೂಂತವರ ಪುರಗಳ ಪೊಱಪೆಗಳ ಹಾಯ್ದೊತ್ತಬರಸಿತು ತಿರುಗಿ ಗೌಳವಕೆ (ತೊರರಾ. ೪–೧೦–೩). **ಉರುಕುಗೊಳ್** : 'ಉರುಕುಗೊಳಿಸು' ಪರಾ.

[ಉಱುಕು + ಕೊಳ್$_1$]

ಉಱುಕುಗೊಳಿಸು, ಉರುಕುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಡುಗಿಸು ; ಭಯಗೊಳಿಸು : ಆಹವದೊಳಗೆ ಭೀಕರದ ಬಾಹ್ಲಿಕರ ಸೆಱೆಯ ಹಿಡಿದನು ಪಾರ್ವತೀಯರನುಱುಕುಗೊಳಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ಒರಿಇ. ೬–೩). **ಉರುಕುಗೊಳಿಸು** : ಆವನಾದರುಂ ಈ ಹಯವ ಪಿಡಿದರೆಯು ಖೀನವರನು ಉರುಕುಗೊಳಿಸದೆ ನೀತಿಯನ್ನೊರೆದು (ತುರಂಗ. ೮೧–೯).

[ಉಱುಕುಗೊಳ್ + –ಇಸು$_3$]

ಉಱುಕದೇವ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?) : ಸಹಿರಣ್ಯ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕದಿಂದುಱುಕದೇವರ ಕೆಱೆಯ ಪುಣಿಸೆಯ ಮಧ್ಯದಿ ಭೂಮಿಯಂ ಮಾಱುಗೊಣ್ಡ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೦೪–೧೮ ; 1046). [?]

ಉಱುಗಗದ್ದೆ (ನಾ). ಓರೆಯಾದ ಗದ್ದೆ; ಬದುವುಗಳು ಡೊಂಕಾಗಿರುವ ಗದ್ದೆ (?): ಕಬ್ಬುಕಾಲ್ವೆಯ ಪಡುವಣ ಉಱುಗಗದ್ದೆಯೊಳಗಾಗಿ ಮೂಡಣ ಕೊಪ್ಪುರದಲಿ ಗದ್ದೆ ಖಂ ೪ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೭೦–೬೩; 1169). [ಉಱುಗು + ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ಟೆ)]

ಉಱುಗಲು (ನಾ). ವಕ್ರತೆ; ಡೊಂಕು (?): × × ನೆ ಉಱುಗಲು × × ಎಱುಕೆಳ (ಎಕ. IX, ಕಾನಕಾ. ೧೬–೩; ?). [ಉಱುಗು + –ಅಲ್]

ಉಱುಗಿಸು, ಉರುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಾಗಿಸು; ಕೊಂಕಿಸು; ಓರೆ ಮಾಡು: ಪುರ್ಬನೇಱಿಸುತ್ತುಱುಗಿಸಿ ನೋಡಿ (ಗಿಂಕ. ೫–೨೦); ಸುಸುಳದಿರು ತಂದಪೆನೊಡಲುರ್ಬಿಸದೆ ನೀನುಬ್ಬುವದನೆ ಸಡಿಲಿಸಿ ಮುಸುಡನುಱುಗಿಸದೀಂಟು ಮುಂದೆಱಿದಿರ್ದುದಿದೆಯೆನುತ (ಬಸಪು. ೫೯–೧೦); ಬಿಱುಬಿಜನೆ ಕಂಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು ಪಲ್ಲ ಕಿಱಿದುವುಱುಗಿಸುತೆ ಮೊಗಮಂ (ಚಬಪು. ೨–೨೭). **ಉರುಗಿಸು**: ತುಸು ಪಕ್ಕಕ್ಕುರುಗಿಸಿದ ನಗುಬಾಯಿಯ, ತುಸುಬಾಗಿದ ತಲೆಯ ಮೇರಿಯಟ್ (ಪುನರು. ೩೭೭). [ಉಱುಗು₂ + –ಇಸು₃]

ಉಱುಗು, ಉರುಗು, ಉಱುಂಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಗು; ಓರೆಯಾಗು: "ಉಱುಗು – ವಕ್ರಭಾವೇ" (ಶಮುಧಾ); ಉತ್ತಮಾದಮಿನ್ನುಱುಗುಱಿ ಬಾಬಲೀಯದಿದು ನಿಕ್ಕುವಂ (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆನ. ೬೩–೫; 950); ನೀಡಿದ ಕೈಯುಱುಗಿದ ಗೋಣಾಡದ ವದನಾಂಬುಜಾತಮರೆಮುಚ್ಚಿದ ಕಣ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೭೦ ಲೀಲಾವ); ಉರೆ ಡೊಂಕ ನುಡಿದೆ ನೀನೆನಗೆ ಉಱುಗಿತಾ ಫಲದಿಂದ ನಿನ್ನಯ ಮೊಗವಿದನಱಿದಿನ್ನು ನವಗಳ್ಕಿರೆಂದಾ (ಭರಹ. ೪೬–೧೪೪); ವಿಭೀಷಣಂ ಚಿದ್ರದಿಂ ತಿನನೆ ಕೊಂದನಲ್ಲದುಂಡೊಱಗನುಱುಗಿ ಸೋಂಬಿಂದಿರದೆ ಕೊಂದನಲ್ಲದೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೨–೨೯). ೨. ತಿರುಗು; ಹೊರಳು; ವಕ್ರಿಸು: ಭಯಮಱಿಯದ ಕಲಿಯುಂ ಚಾಗಿಯುಮೆನಿಸದೆ ನಾಡೆ ಲೋಭಿಯುಂ ಪಂದೆಯುಮಾಗಿಯೆ ಬಾಬ್ವಂಗಲ್ಲದೆ ಸೂಳೆಯ ಕಣ್ ಪಾಸಗೆಯ ಕಣ್ಣುಮೇನುಱುಗುಗುಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೭೩). **ಉರುಗು**: ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹಿಂತಕ್ಕೆ ಮೆಯ್ದಾಗಿ ಕೆಲಕುರುಗಿ (ಸಂಸಪ. ೩೨–೧೨); ಉರಗಿಯಂತೆಯುರುಗಿ ತಿರುಗಿ (ನಿವೇದ. ೩೧); ತೆಳ್ಳನೆಯ ಮೆಯ್ಯ, ಉದ್ದನೆಯ ಕೊರಳಿನ, ಪಕ್ಕಕ್ಕುರುಗಿದ ನಡೆಯ . . . ದೌವಾರಿಕ (ಪುನರು. ೨೯). **ಉಱುಂಗು**: ಕಂಗಳಂ ನಸುಮುಚ್ಚಿ ಜೋಂಪಿಸುತಂಗದಿಬ್ಬದಿಗಳನುಱುಂಗಿ ಬೆರಂಟ ಶಾಬಗಳ (ಮದೇಪು. ೫–೧೭). [?]

ಉಱುಗುಗಡಿಯಣ (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಕಡಿವಾಣ: ಬಱಗಡಗ ಕೀಳ್ಗಬ್ಬಿ ಮುಕ್ಕುಡಿಯುಱುಗುಗಡಿಯಣ ಮೊಗವಡಂಗಳು ತುರಗವದನದಲೊಪ್ಪಿರಲು ತಾ ಪಣೆಯನಳವಡಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೪೮). [ಉಱುಗು₂ + ಕಡಿಯಣ]

ಉಱುಗುಟೊಂಕೆ (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಸೊಂಟ, —ಟೊಂಕ: ಕಣಕಾಲ ಸಂದು ತಪ್ಪಿ ಬಿಱುಬೇನೆಯ ಎಡಹಿ ಬಟ್ಟೊಡೆದು ಗಾಯದ ಉಱುಗುಟೊಂಕದ [ಪಾಠಾಂ. ಉಗುರುಡೊಂಕಾಗಿ] ಬಱುಗುಂಟನ ನೋಡಾ (ಬಸವ. ಕ. ೧೩೭೪); ಉಱುಗುಟೊಂಕದ ಕುಂಟಗಾಲಿನ ಬೆಱಿತ ಬಿಂಕದ ಮೆಯ್ಯ ಬಿಗುಹಿನ ತಱಿದ ಬಾಸುಳ ಬದಿಯ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೨–೩೪). [ಉಱುಗು₂ + ಟೊಂಕ]

ಉಱುಗುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸೇರಿಸು; ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳು (?): ಅಱಿಯಳೇ ತನ್ನುರುವ ಗುಣವನು ಮೆಱಿವಳೇ ತನ್ನೊಡೆಯನಲಿ ತಾನುಱುಗುಡಿಸಿ ಬಳಸುವುದು ಮಱಿದಳೆ ಮಾಯೆ ಸೇವಿತವ (ನಿಭಾಗ. ೮–೧೫–೫). [ಉಱು + ಗುಡಿಸು ?]

ಉಱುಗುದುಱುಂಬು (ನಾ). ಬಾಗಿದ ತುರುಬು; ಡೊಂಕಾದ ಮುಡಿ: ನೊಸಲೊಳಿಟ್ಟ ಕತ್ತುರಿಯಮುಳ್ಯೊಟ್ಟಿನ ಕೆನ್ನೆವರಮೆಱಗಿದುಱುಗುದುಱುಂಬಿನ ಚೆಲ್ವು ಪಲ್ಲವಿಸಿ ತುಱುಗೆ (ಧರ್ಮನಾ. ೨–೧೧೨ ವ). [ಉಱುಗು₂ + ತುಱುಂಬು]

ಉಱುಬು 'ಉಱುಂಬು₁' ನೋ.

ಉಱುಬುದೆರೆ (ನಾ). ರಭಸದಿಂದ ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ಬರುವ ಅಲೆ; ಅಟ್ಟಿಬರುವ ಅಲೆ: ತಿಳಿಗೊಳನುಱುಬುದೆರೆಗಳ ತಿವಿಗುಳಿನ ತುಂತುಱು ತುಷಾರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩–೩). [ಉಱುಬು₁ + ತೆರೆ₁]

ಉಱುಬೆ, ಉರುಬೆ (ನಾ). ೧. ರಭಸ; ಮೇಲೆಬೀಳುವಿಕೆ; ಆಕ್ರಮಣ; ಮುತ್ತಿಗೆ: ಗಾಳಿಯುಱುಬೆಗೆ ಮುಱಿತ ಮೇಘದ ತೋಱುವಲ ನಗೆಗೆಡೆಯಲಾ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫–೧೪); ಚಂಡವಿಕ್ರಮನುಱುಬೆಗಾಱದೆ ಕಂಡ ದೆಸೆಗೋಡಿದನು(ನಿಭಾಗ. ೧೦–೨–೪೬); ದಶಶಿರನುಱುಬೆಗಾನುವರಿಲ್ಲ (ಉತ್ತರಾ. ೫–೨೯); ಖೂಳತನವೇನಱಿಯದವರೇ ಪಾಂಡುಸುತರೆಂದುಱುಬೆಯಲಿ ಬಿನ್ನೈಸಿದಳು ಗಾಂಧಾರಿಗಬುಜಾಕ್ಷಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬–೮೦). **ಉರುಬೆ**: ೧. ದಶಕಂಠನುರುಬೆಯಿಂ ತ್ರಿದಶಗಣ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲ್ ರಸೆಯಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯಾಕೃತಿಯೊಳುದ್ಭವಿಸುತಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧–೨–೬೦); ರೋಜಿ ಎಂದಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉರುಬೆಯಿಂದ ಉರವಣಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಮುಳೆಚ. ೧೧). [< ಉಱುಂಬು₃]

ಉಱುಬೆಕಾಱ (ನಾ). ರಭಸವುಳ್ಳವನು: ಕಾದಿ ವಿಭಾಡಿಸುವ ರಣದುಱುಬೆಕಾಱನನೆಂತು ಸೈರಿಸಿ ಗೆಲುವೆ ನೀನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬–೨೪). [ಉಱುಬೆ + –ಕಾಱ]

ಉಱುಬೆಗಣೆ (ನಾ). ರಭಸದಿಂದ ಬರುವ ಬಾಣ; ಬಿರುಸಾದ ಬಾಣ: ಹೆಱಿತೆಗೆದು ಹೆಣಗಿದರು ರಿಪುಭಟನುಱುಬೆಗಣೆಗಳ ಖಾತಿಯಲಿ ಮುಂಕೊಳಿಸಿ ತಲೆವರಿಗೆಯಲಿ ಅಂತುದು ಖಂಡೆಯದ ಪಟುಭಟರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓಂಇ. ಪರಿ. ೨೪೦). [ಉಱುಬೆ + ಕಣೆ₁]

ಉಱುಮಾಱು 'ಉಱುವಾಱು₂' ನೋ.

ಉಱುಮಿಕೆ (ನಾ). ರಭಸ; ವೇಗ; ಶಕ್ತಿ: ಕಱುಪೆಟ್ಟ ಪಗೆಯ ಬೇರ್ವರಿದುಱುಮಿಕೆಯ ಪೊದಟ್ಟ ಗಂಡಮುಚ್ಚರದೊದವಿಂ ನೆಲನನೆ ಮೂದಲಿಸುತ್ತುಂ ನೆಲನನೆ ತೆಗೆದೆಚ್ಚರೊರ್ವರೊರ್ವರನಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೪೭); ನಿನ್ನ ಸುತನೊಳೆನ್ನಯ ಸುತೆಯಂ ಕಱುಪಿ ಕೊಡಿದಾ ನಿನ್ನುಱುಮಿಕೆಯುಂ ತೋಱಿದ್ಯೆ (ನೇಮಿಪು. ೪–೪೨). [?]

ಉಱುವ, ಉರ್ವ (ಗು). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ: "ಉಱುವಂ ವಿದಿತಾರ್ಥ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮೯). **ಉರ್ವ**: ಉರ್ವ ಕತ್ತುರಿಯ ಮೃಗದಿಕ್ಕೆಗಳನಾ . . . ಅಱುವ ಕಿರಾತರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೪೩); ಈ ಸೂಱ ಪೊರ್ದುಗೆಯ ಗುರ್ದಿನಾಟದೊಳುರ್ವ ಕೊರ್ವಿನ ಕೇಡಾಳಿಯಂ ಕೆಡಪದೊಡಾತನ ಸೇನೆಯಂ ಕೇಱಿ ತುಪ್ಪುಱಂ ತೂಱದೊಡೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೧–೬). [< ಉಱು ?]

ಉಱುವಾಱು₁ (ಕ್ರಿ). ವಕ್ರವಾಗಿ ಹಾರು: ಎಳಸಿ ಬಳಸಿ ಬಲವಂದು ನಲಿದುಱುವಾಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ದಾರುಪಾರಿ] ಮೆಲ್ಲೆಳಸಂ ಪರಪುವ ಪುರುಳಿಗಳುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೫–೪೪). [< ಉಱುಗು + ಪಾಱು₁]

ಉಱುವಾಱು₂, ಉಱುಮಾಱು (ನಾ). ವಿನಿಮಯದ ವ್ಯಾಪಾರ: ಕರಮುಱುವಾಱು ದುಗ್ಧಜಲವಿಕ್ರಯದಿಂ ದೊರೆಕೊಂಡುದೀ ಜಿನೇಶ್ವರ ನಳಕಂಗಳೆಂಬ ಹರಿನೀಲಚಯಂಗಳ ಲಾಭಂ (ಅಜಿಪು. ೬–೧೨೮). **ಉಱುಮಾಱು**: ಸ್ತ್ರೀರತ್ನದೆಡೆಗೆ ಮುಕ್ತಿಶ್ರೀರತ್ನಂ ಸಭೆಗೆ ದೇವ ಮಾನವ ಸಭೆ ಗಂಭೀರೋಕ್ತಿಗೆ ದಿವ್ಯಧ್ವನಿಸಾರಮುಮಂ ಬಿಸುಟನಪ್ಪೊಡುಱುಮಾಱಲ್ತೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೯೦). [< ಉಱುಗು + ಮಾಱು₁]

ಉಱುವಾೞ್ (ನಾ). ಇರುವ ಒಂದೇ ಬಾಳು; ಈಗಿರುವ ಬದುಕು: ಬೀಜ ಭೋಜಿಗಳವೊಲಪ್ಪುದಪ್ಪುದುಱುವಾೞೆ [ಪಾಠಾಂ. ವಾರೆ, ವಾೞೆ] ಮಗೆಂಬುದುಮಾ ಕುಮಾರಕಂ ಬಗೆವುದು ದೇವ ಬೀಜನಿರೆ ಬಿತ್ತರೆ ಪೇೞ್ ಬೆದೆಯಾದ ಭೂಮಿಯೊಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೨–೩೧). [ಉಱು + ಬಾೞ್$_2$]

ಉಱುವು (ನಾ). ಡೊಂಕು; ವಕ್ರತೆ: ಕಿವಿಗಳ್ ತೋರ್ಪೊಡೆ ನಿರ್ಮಾಂಸವಾಗಿ ಸಿರವ(ರೆಯು) ಸಮವಾಗಿ [ನೆರೆ] ನಿಲೆ ನವಿರ್ಗಳ್ ಕವಲುಂ ಕಡು ಗೆಂಪುಂ ಪಲವುಮಪ್ಪ ಮುಸುಡು ಱುವುಮಾಗೆ ದುಃಖಿತೆಯಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧–೫೯); "ಗುಡ್ಡನಾಗಿರುಹ" (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕೆ); ಅಱುವುದುಱುವಿಗಾದ ಬಗೆ ಹೊಸಕದ ಬಾಯಿದೆಱೆಗೂವು ಜೊಂಪಿಸುವಂಗಾತುಱುಬಿದ ರೋಮಾಳಿ (ವರ್ಧಚ. ೫–೯೦). [?]

ಉಱುವೆಸ (ನಾ). ಹೊಂದುವ ಎಂದರೆ, ಇಷ್ಟವಾದ ಉಪಚಾರ: ಅಱುವರುಮಂ ಜಿನಾಂಬಿಕೆಗುಱುವೆಸಂಗೆಯಲ್ಕೆ ನಿಯಮಿಸಿಯುಂ (ನೇಮಿಪು. ೮–೮೨ ವ). [ಉಱು + ಬೆಸ]

ಉಱುಸೆಱೆ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಬಂಧನ. 'ಉಱುಸೆಱೆಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಉಱು + ಸೆಱೆ]

ಉಱುಸೆಱೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಬಲವಾಗಿ ಬಂಧಿಸು: ಮೇಲುದಱ ಸೆಱಂಗನುಱುಸೆಱೆಗೆಯ್ದು ಪೊಱಪೊಣ್ಮುವಪರಭಾಗ ಶರೀರಕಾಂತಿ ಲಾವಣ್ಯ ರಸದ ತಂದಲನಗುಂದಲೆ ಮಾಡಿಯುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೯೭). [ಉಱುಸೆಱೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಱುಸೆಱೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ವಶವಾಗು; ಅಧೀನವಾಗು: ಕಂಡುಱು ಸೆಱೆಗೊಟ್ಟು ತೊತ್ತುರ್ವೆಸಗೆಯ್ಯದ ಮಂಡಳನಾಥರಿಲ್ಲ (ಎಇ. XIII, ೪೪–೩೦; 1112). [ಉಱುಸೆಱೆ + ಕೊಡು]

ಉಱುಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರ ತಪ್ಪಿಸು (?): ಸಮ್ಮೋಹನಾಸ್ತ್ರದಲಂಗವುಱುಹಿಸೆ ಮರಳಿ ಭೀಷ್ಮನ ಪರಿಯ ಕೇಳೆಂದ (ಸಂಭಪ. ೧೩–೪೭). [ಉಱುಹು + –ಇಸು$_3$]

ಉಱುಹು (ಕ್ರಿ). ಬಾಯಿಂದ ಗಾಳಿ ಊದು: ಪುರದ ವೀಥಿಯೊಳೊರ್ವ ಜಾತರೂಪಂ ಮೆಲ್ಲನುಱುಹಿದೊಡೆ ಬೀಳ್ವಂತೆ ಮೆತ್ತಮೆತ್ತನೆ ಚಂದ್ರಗತಿಯಿಂದ ನಡೆತಂದನು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೫–೪). [< ಉಱುಬು$_1$]

ಉಱೆ, ಉರೆ$_1$ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ಬಹಳವಾಗಿ; ಮಹತ್ತರವಾಗಿ: "ಅಣಿಯರಂ ಯೆಡೆಯುಱೆಯೆನಿಪ್ಪುವೆಲ್ಲಂ ವಿಲಸಿತಾಧಿಕ ನಾಮಮಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೯); ಹೃದಯಮನಳವಳವಿಂದುಱೆ ವಿದಾರಿಸುವುದಿಂತು ಕುಸುಮಮಯಮಲ್ಲದಱಿಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೦೧); ಕಾಯ್ಪುಱು ಲುಱೆ ಜತುಗೃಹದೊಳಗಯ್ವರುಮಂ ಮಂತ್ರಬಲದೆ ಸುಟ್ಟೊಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩); ಪಿಡಿದು ತಂದಿತ್ತ ಕುಱಿಯನಾನುಱೆ ಕೊಂದು ಪಿಶಿತಮಂ ಮಾಡಿದೆನೆಂದನೊರ್ವಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೧೫); ಉಱೆ ಕಾಯ್ವ ಬಿಸಿಲ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩). **ಉರೆ$_1$**: ಇನ್ತು ರೋಣ ಕಾದು ಸ[ತ್ತುರೆ] ಸುರಲೋಕಂ ಪ್ರಾಪ್ತನಾದೊ[ನ್] (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೭–೨೪; 947); ಉರೆ ಕಾರುವ ಕಂಬನಿ (ವಿಸೀಗೀ. ೭೭–೨೩). [ಉಱು + –ಎ ?]

ಉಱೆವೊಯ್ಲು (ನಾ). ಬಿರುಸಾದ ಹೊಡೆತ; ಬಲವಾದ ಪೆಟ್ಟು: ಅ ಬಲದವರ ಮೋಱೆಯ ಹೊಗೆಯನೀ ಬಲದವರ ಭುಜದುಱೆ ವೊಯ್ಲನಾ ಬಲದವರ ಬಿಸುಸುಯ್ಲು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨–೨). [ಉಱೆ + ಪೊಯ್ಲು]

ಉೞ್, ಉಳ್$_3$, ಉಳು, ಉೞು, ಊಳ್ಳು$_2$(ಕ್ರಿ). ಉತ್ತ್$_3$ (ಭೂತಕೃ) ನೇಗಿಲಿನಿಂದ ಬಿತ್ತನೆಗೆ ಮಣ್ಣನ್ನು ಅಗೆದು ತಿರುವಿಹಾಕು; ನೇಗಿಲು ಹೊಡೆ: "ಉೞ್ – ಹಲವಿಲೇಖನೇ" (ಶಮಧಾ); ಅಱು ತೊಡಿವಿಟ್ಟು ಉೞಲ್ಪೆಱುಗುಂ ಅಗುಳದಾರಸ್ಯ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೪–೧೪; 500); ತಟ್ಟುಱುತ್ತುವಲ್ಲನ್ದಿಪಿನ್ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೩೯೨–೩; 8ನೆಯ ಶತ); ಪಾರ್ವಂ ತನ್ನ ಮೂಡಣ ಕೆಯ್ಯನುೞಲೆಂದು ಪೋಗಿ ಕೆಸಱಾದುದಂ ಕಂಡುೞಲ್ ಪದನಲ್ತೆಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೫–೯); ಕುರುಧರೆಯಂ ನಿಜೋಗ್ರಗದೆಯೇರ್ಗಳಿನುತ್ತುಗಿಯುತ್ತೆ . . . ಕೀರ್ತಿಯೆಂಬ ಬೆಳಸಂ ಬೆಳೆದಂ (ಗದಾಯು. ೧೦–೪); ಕಟ್ಟಿಯಿಂದುಬ್ಬಿತ್ತಂ (ಶಮದ. ೨೩೮ ಪ್ರಯೋ); ಉೞ್ತಂ ಪೊಲನನೊಕ್ಕಲಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೮ ಪ್ರಯೋ). **ಉಳ್$_3$**: ಕೀಳ್ವುದು ಕಳೆ ನೆನೆವುದು ಪೊನ್ನಾಂಬಲ ಉಳ್ವುದು ಕೆಯಿ ಕಾಣ್ಬುದು ಪೊನ್ನಾಂಬಲ (ತಿರುನಾ. ದೇ. ೨೧೭–೧೦). **ಉಳು**: ಮಣ್ಣ ಬಿಟ್ಟ ಬಳಿಕ ಅ ಕೆಯ್ಯಿಯ ನಾರುತ್ತರೇನು (ಮಹಾದೇ. ೩೯–೩); ಪಾಡುಬಿದ್ದುಳುವಾರಂಬದ ಧಾನ್ಯ . . . ಮುಂ ಪಲಕಷ್ಟಂ ಕಡೆಗೊಳ್ಳಿತ್ತೈ (ಸೋಮೇಶ. ೯೭); ಕಲ್ಲನೊಡೆದು ಮುಳ್ಳ ಮುರಿದು ಕೂಳೆಕಿತ್ತು ನೆಲವನುಳುವೆವು (ವಿಸೀಗೀ. ೮೧); ಉತ್ತಲ್ಲದೆ ಮಣ್ಣಲ್ಲ, ಹೆತ್ತಲ್ಲದೆ ಹೆಣ್ಣಲ್ಲ (ಗಾದೆ). **ಉೞು**: ಮೂಗಿನೊಳುೞು ವಾತಂಗೆ ನೇಗಿಲಂ ಕೊಟ್ಟರೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೪೯). **ಊಳ್ಳು$_2$**: ಭೂಮಿಯನ್ನು ಊಳಿ ಧಾನ್ಯ ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಪ್ರತಿವರುಷ ಸ್ಥಳಾಂತರವಮಾಡುವವರು (ಯಾತ್ರಿಕ. ೧೦೫); ಊಳದ ಬಿತ್ತದ ಬರಿ ಹೊಲವು (ಗಂಗಾತ. ೬೫–೧೭).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉೞು; ತುಳು. ಊಡ್, ಹೂಡ್; ಕೊಡ. ಉೞ್; ತೆಲು. ದುನು, ದುನ್ನು; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಉರ್; ಪರ್ಜಿ. ಉಱ್; ಕುಇ. ರೂವ; ಕುರುಖ್. ಉಯಿ, ಉಗ್ನಾ]

ಉೞಲಮಱಿಯ್ಯ 'ಉೞಲ್ಮಱಿಯ' ನೋ.

ಉೞಲ್ಮಱಿಯ, ಉೞಲಮಱಿಯ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಪ್ರಚಣ್ಡ ದಣ್ಡನಾಯಕನ ಮಗಂ ಗೊಗ್ಗಿ ಉೞಲ್ಮಱಿಯ ನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೬–೩; 925). **ಉೞಲಮಱಿಯ್ಯ**: ಉೞಲಮಱಿಯ್ಯ ಒಕಲ ಮಗ ಕಂಭಯ್ಯ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೪–೩; 974). [ಉೞಲ್$_0$ + ಮಱಿಯ ?]

ಉೞಿ$_1$, ಉಳಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಿಡು; ತೊರೆ; ಕಳೆ: "ಉೞಿ – ಅವಶಿಷ್ಟೇ, ವಿಮೋಚನೇ ಚ (ಜೀವದಿಂದುಳಿ)" (ಶಮಧಾ); ದೂಷಿಸುಗುಂ ಕೃತಿವಧುವಂ ಭಾಷಾವಿದರದಱ ದೆಸೆಯನುೞಿಗೀ ಕೆಱದಿಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೦೦); ಒರ್ವರ್ಗಳ್ ತನ್ನನುೞಿದ ಪೊಸಬೆಟೆದಾಣ್ಮನ ನೇಗೆಯ್ದುಂ ಪೋಗಲೀಯದೆ ತನ್ನಳಿಪನೆ ತೋಱೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೭ ವ); ನಲ್ಲ ನೀಂ ಮುನಿದುೞಿದಂದು ಪೇೞುೞಿಯಲೀಗುಮೆ ಮನ್ಮಥನೆನ್ನಂ (ಜಗವಿ. ೧೭–೧೩೨). ೨. ಬಾಕಿಯಾಗು; ಹೊರತಾಗು; ಮಿಗು: "ಉೞಿ – ಅವಶಿಷ್ಟೇ, ವಿಮೋಚನೇ ಚ (ಜೀವದುಂದುಳಿ)" (ಶಮಧಾ); ದುಷ್ಕರ ಕಾವ್ಯಂಗಳೊಳಗರ್ಹಿತಪ್ರಾಯಮಕ್ಕುಮಾ ಶ್ರುತಿಕಷ್ಟಂ ಪಗರಣದೊಳುೞಿದ ಮೂಱುಂ ನಗಿಸುಗುಮಪ್ಪುದಱಿನಲ್ಲಿಗಂತವು ದೋಷಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೬೭); ಪಲಂಬರ್ ಪರದರ್ ಸತ್ತರುೞಿದರೆಲ್ಲಮೋಡಿ ಕೆಟ್ಟೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೭–೧೩); ಜಗದೊಳಗಿನ್ನುೞಿದ ಜಡರದೇನಱಿದಪರೋ (ಪಂಚತಂ. ೩–೧೭); ಲೋಭಿಯ ಪೊನ್ನಂ ತಾನೊಂದು ಮುೞಿಯದಂತಿರೆ ಹೀನಗುಣಂ ಕವರ್ದುಕೊಂಡು ಜಾಗಂಗೆಯ್ವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೩೪). ೩. ಜೀವದಿಂದಿರು; ಬದುಕಿರು: "ಉೞಿ – ಅವಶಿಷ್ಟೇ, ವಿಮೋಚನೇ ಚ (ಜೀವದಿಂದುಳಿ)" (ಶಮಧಾ); ಅಂತು ಮದೀಯ ಜನನಿಯುಂ ಜನನಿಯ ಜನನಿಯುಮುೞಿಯಲುಮುೞಿದರುಮೆಲ್ಲಮೊರ್ವರುೞಿಯದಂತೆ ಪೋಪುದುಂ (ಆದಿಪು. ೩–೩೪ ವ); ದುರ್ಘಟಮುೞಿವುದೆಂಬವೋಲ್ ಸಂಕಟದಿಂ ರತ್ನಾಚಲಕ್ಕೆ ಸರಿದರ್ ಸಚಿವರ್ (ದಶಕು. ೨–೩೦); ನೋಂತು ತನು ತವಿಯೆ ಕರಮುಪವಾಸಮುೞಿದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೭–೧೯). ೪. ಮೀರು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು: ತನ್ನಾಣೆಯನುೞಿದುದರ್ಕೆ ಮುಳಿದು ನರೇಂದ್ರಂ . . . ಜಡಿದು ನುಡಿದೊಡೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೯೩).

೫. ಲಾಭವಾಗು : "ಉೞಿದುದು . . . ಲಾಭಮಾದುದು" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧). **ಉಳಿ₁** : ೧. ಸೂಳೆ ಹಲಬರನುೞಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉರುೞಿ]ದ ಳೆಂದು ನಿಂದಿಸುವವರಿಲ್ಲ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೧೯೯–೬೧) ; ಅ ಂ ತ ರ ಂ ಗ ವ ಬಲ್ಲಿಡಿದು ಚಿಂತೆಯನುೞಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೯–೧೪೫). ೨. ತುಂಬುರನುೞಿ ಯಲುೞಿದರೆಲ್ಲಂ ನರಸಿಂಗಮೊನೆಯರ ಪುರಕ್ಕೆ ಪೋಗೆ (ನಂಬಿರ. ೮–೯); ಹರ ಭಕ್ತರಿರವನವರೇ ಬಲ್ಲರಲ್ಲದುೞಿದರ್ ಬಲ್ಲರೇ (ಪದ್ಮರಾ. ೫–೫೦) ; ದಿನಪ ದೀಪಿಗೆಯಾಗಲುೞಿದೀ ಬಿನುಗುಬೆಳಗಿನ ಹಂಗು ಬೇಕುದೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೩೯). ೩. ಸಾಯದುೞಿದವರಿಲ್ಲ ಮಿಕ್ಕಿನ ಸಾ ಯ ಕ ರೊ ಳ ಕ ಟ (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೫–೫೯) ; ಸಮರದಲಿ ನೀನುೞಿದೆಯಾದರೆ (ತೊರರಾ. ೬–೨೬–೫೨) ; ಸಮಸ್ತ ಜಡಚೇತನ ವಸ್ತುಗಳೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಆಶ್ರಯ ವಿಲ್ಲದೇ ಸುತರಾಂ ಉಳಿಯಲಾರವು (ಜ ಗ ದಾ. ೨೬೯). ೬. ನಿಲ್ಲು ; ಶಾಶ್ವತವಾಗಿರು : ನಂಟು ಗಂಟು ಎರಡೂ ಉಳಿಯಬೇಕು (ಗಾದೆ). ೭. ತಂಗು ; ಇರು: ಬಳಸುತುಣುತಿರೆ ದಾಯವನು ನೆರೆ ಉಳಿದು ತನ್ನಯ ಮನೆಯಲಿ (ಕಏಪು. ೪೧).

ಉಳಿದುಬಳಿದುದು = ಮಿಕ್ಕುದು : ಉಳಿದುಬಳಿದುದನ್ನು ಕೈ ಕೊಕ್ಕ ರಿಸದೆ ಖರ್ಚುಮಾಡಿ ಕೇಳಿದವರಿಗೆಲ್ಲ ಹಂಚಿಬಿಟ್ಟಳು (ಪು ನ ರು . ೯). **ಉಳಿದುಬಿಸುಡು** = ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು ; ತ್ಯ ಜಿ ಸು : ತನ್ನಿಂದ ಯ ತಾಯ್ವರಾ ಸನ್ಮಾನಮು(ಂ)ನುೞಿದು ಬಿಸುಟೊಂ (ಪ ಇ ಇ. XI-i, ೧೧–೬ ; 865). **ಉಳಿಯಗೊಡು** = ಇರಿಸು ; ಇರಗೊಡು : ಪರಕೀಯರನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅರಗಳಿಗೆಯೂ ಉಳಿಯಗೊಡದಂತೆ ತಳ್ಳಿಬಿಡಲು ಜನರನ್ನು ಹುರಿದುಂಬಿಸಿ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೨೫). **ಉಳುಹಿಬಿಡು** = ಉಳಿಸಿಬಿಡು : ಉಳುಹಿಬಿಡುವನೆ ಸಮರಮುಖದಲಿ ಮಲೆತನಾದರೆ ಕರ್ಣನೇನಗ್ಗಳಿಕೆವಡೆಹನೊ (ಕುವ್ಯಾ.ಕ. ೬–೧೪). **ಉೞಿವಳ್** = ಬಿಡುವವಳು ; ತ್ಯಜಿಸುವವಳು : ಅಱಿದುೞಿ ಬೞಿಯನುೞಿಯದೆ ಪೞಿವರುಮಂ ತವಿಸಿ ಕೞಿಯದುೞಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ] ವಳನಾದಂ ಪೞಿಕೆಯ್ದು ತೊೞ್ತುನುೞಿದಂತುೞಿದ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೭೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಒೞಿ ; ಕೊಡ. ಒಳಿ ; ತುಳು. ಒರಿ]

ಉೞಿ₂ (ನಾ). ಮಿಕ್ಕುದು ; ಶೇಷ ; ಅವಶೇಷ. [< ಉೞಿ₁]

ಉೞಿ₃ (ನಾ). ಎಡೆ ; ಸ್ಥಳ : "ಸ್ಥಾನವ್ಯಕ್ತಿಯಂ ಪೇೞ್ವೆಡೆ ಉೞಿ" (ಶಮುದ. ನ. ೩೩ ಪ್ರಯೋ) ; ಅರಿ ಉೞಿಮಲ್ಲಮೇಷ ಮಹಿಷೋದ್ಧುರ ಯುದ್ಧರಸಪ್ರಿಯರ್ಕಳಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೧) ; ದೊರೆಕೊಳ್ಳುಂ ಪಾದೇಶಮ ದರೆ ಉೞಿ ವಾಕ್ಯದೊಳಮನ್ವಿತಾರ್ಥದೊಳಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೩) ; ಪೆಱ ವುಳ [ಪಾಠಾಂ. ಪೊಳ] [ಪೆಱವುೞಿ] ವುಳ್ಳುವಿಲ್ಲಿಯೊಳವಾಗಮುಭಾಷೆಗ ಳಿಲ್ಲಿಯುಳ್ಳುವಂ ಪೆಱವುಳ[ೞಿ] ಕಾಣಲಾಗದೆನೆ ಪಂಪನ ಪೊನ್ನನ ಪೇೞ್ದ ಕಬ್ಬದೊಳ್ ನೆೞಿಯೆ ಪರಿಸ್ಫುಟಂ ನೆೞಿಯದರ್ದುದುಮಂ ನುಡಿದು . . . ನೆ ಗ ೞ್ದ ದ ಂ ಕವಿಚತುರ್ಮುಖನಾಗಮವೇದಿಯಪ್ಪುದಂ (ಅ ಜಿ ಪು. ೧೨–೬೩) ; ಎರಡು ನನ್ದಾದೀವಿಗೆಯುಂ ಐಲಲಿಕ್ಕಮೊನ್ದು ಪೊಟ ನಿವೇದ್ಯ ಮುೞಿ ಕರಗಾಣದೆಣ್ಣೆಯುಮನ್ನಿನಿಸುವ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೪–೧೩ ; 1021). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉೞಿ = ಸ್ಥಳ]

ಉೞಿ₄ (ನಾ). ಶಕುನದ ಪಕ್ಷಿ : ಪ್ರಯಾಣ ಶಕುನದೊಳ್ ಉೞಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ಅಳಿಯ]ನೊಂದಂ ಕಂಡಂತೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೦೬–೯). 'ಉೞಿಗ' ಪರಾ. [?]

ಉೞಿಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಡುಹತ್ತಿಯ ಮರ (?) : ವಾಯವ್ಯದ ಕೋಣ ಪಿರಿಯ ಉೞಿನ್ದಿ ಅಂಗಿನೆ ಕೆಱಕ್ಕೆ [ತ]ಟ್ಟೇರಿ (ಎಇ. X, ೬೭–೭೯ ; 862). [?]

ಉೞಿಕೆಲ್ (ನಾ). ಮಿಕ್ಕುದು ; ಅವಶೇಷ : ಗುಜಿಕಲ್, ಉೞಿ ಕೆಲ್, ಮೊಟಕಾಲ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಉೞಿ₁ + –ಕಲ್₄]

ಉೞಿಕೆೞಿ (ನಾ). ಕಳೆದು ಉಳಿದುದು : ದಟವುಟ, ಉೞಿಕೆೞ್, ಕಟಕುಟ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಉೞಿ₁ + ಕೞಿ₁]

ಉೞಿಕು (ನಾ). ೧. ಉಳಿದುದು : "ಉೞಿಕು (ಉಟಕು) — ಭಾವ ವಾಚಿ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧). ೨. ವಾದ್ಯ : "ಉೞಿಕೆನಲ್ ಮೊಟಗೆನಲ್ ವಾದ್ಯ" (ಸಂಜೀವ. ೩). [ಉೞಿ₁ + –ಕು₁]

ಉೞಿಕೆ, ಉಳಿಕೆ (ನಾ). ಮಿಕ್ಕುದು ; ಉಳಿದದ್ದು : ಪೊಸತಿಱಿದ ತಳಿರಿಂದೆ ಮೆಯ್ಯುೞಿಕೆಯನ್ ಬೂದಿಮಾಡಿದೊಮ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೧೬೨) ; ಇನಿಸು ತಡೆಯಿಂ ಅವಳಬಲ ಉೞಿಕೆಯನ್ ಕೇಳ್ವೆನಂ (ಬ ದ್ದ ಪ್ರ. ೩೭–೬೯೮). **ಉಳಿಕೆ** : ಉಳಿಕೆ ಮೂರರಲ್ಲೊಂದು ಪಾಲು ಜಮೀನನ್ನು ರೈತರೇ ಉಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಪುನರು. ೨೬೪). [ಉೞಿ₁ + –ಕೆ]

ಉೞಿಗ, ಉಲಿಗ್ಗ, ಉಳಿಗ₁ (ನಾ). ಒಂದು ಶಕುನದ ಹಕ್ಕಿ ; ಹಾಲಕ್ಕಿ ; ಗೀಜುಗನ ಹಕ್ಕಿ : "ಉೞಿಗಂ –ಶಕುನದ ಹಕ್ಕಿ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧) ; "ಉೞಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲ] ಗಮೆಂದೊಂದು ಶ ಕು ನ ದ ಪಕ್ಕಿ" (ಸಂಜೀವ. ೩) ; ಈಗಡೆ ಉೞಿಗಂ ಸಗುಣ ನುಡಿಗುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨–೧೫). **ಉಲಿಗ್ಗ** : ಉಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಗನ ಮಱಿಯಂತೆ ಉಲಿವಾಕೆ ಸಜ್ಜನೆಯೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೬೨). **ಉಳಿಗ₁** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರ ವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಉೞಿ₄ + –ಗ₃]

ಉೞಿಗು₁ 'ಉಱ್ಗು₁' ನೋ.

ಉೞಿಪು, ಉಳಿಹು, ಉಳುಪು, ಉಳುಹು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇರುವಂತೆ ಮಾಡು ; ನೆಲೆಯಾಗಿಸು : ಅಜಿತ ಪರಾಕ್ರಮಮನುೞಿದೆಜಗಿ ದಿಗ್ವಿಜಯ ಮನುೞಿಪಿದರೆಜಕಮಿಾಯದಿರ್ಕುಮೆ ನಯಮಂ (ಶಾ ಂ ತಿ ಪು. ೪–೬೬). ೨. ಮರೆಮಾಡು ; ಮುಚ್ಚು : ಐಕುೞಿಪಿ ಪೇೞ್ವೆ ಮಗಳೇ ಪ್ರಾಕಟ ಮಾಗ್ಗೞಿಯೆ ಪೇೞ ನನ್ನಂದಮನೆಂದಾ ಕಮಳಾನನೆ ಬೆ ಸ ಗೊ ಳ ಲ್ (ನೇಮಿಪು. ೮–೬೫). ೩. ಮಿಗಿಸು ; ಅವಶೇಷವಾಗಿಸು. ೪. ಬದು ಕಿಸು ; ಕಾಪಾಡು. **ಉಳಿಹು** : ೪. ಶಿವಾಚಾರಸಂಪನ್ನರೆನಿಸಿ ಮನುಜರ ನುಳಿಹಬೇಕೆಂದನು (ಚಿಬಪು. ೩–೧೬). **ಉಳುಪು** : ೩. ಸುರಸುಂದರಿ ಯರ್ಕಳ್ ಸಿಂಗರಂಗೊಂಡುಳುಪಿರ್ದ ಬಣ್ಣದಿಂ . . . ಬರೆವರ್ (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೦–೧೬೮). **ಉಳುಹು** : ೪. ಫಲುಗುಣನ ಮಗನಿವನು ಬಲುಗೈ ಯುಳುಹಬಾರದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೨೭) ; ಹಗೆ ಹಸುಳೆಯೆಂದುಳುಹೆ ಲಾಗದು (ಅಕ್ರೂಚ. ೨–೧೫) ; ನವರತ್ನ ಪೊಂಗಿದ ಮಣಿಮಂಟಪದಲಿ ಅಂಗಜ ಕೇಳಿಯನಿತ್ತೆನ್ನನುಳುಹೊ (ಕಂಸವಿ. ೯–೧೮೭) ; ಯಾರು ಉಳು ಹುವರೆಂದು ಅತ್ತಿತ್ತ ನೋಡುತಿರೆ ಕತ್ತಲೆಯು ಮುಸುಕಿತ್ತು (ಕನನಿ. ೫೦). [ಉೞಿ₁ + –ಪು₁]

ಉೞಿವಳ್ 'ಉೞಿ₁' ಪರಾ.

ಉೞಿವು, ಉಳಿವು (ನಾ). ೧. ಉಳಿಯುವಿಕೆ ; ಬದುಕುವಿಕೆ ; ಜೀವನ : ಎಮ್ಮ ಸಾವುಮುೞಿವುಂ ದೈವೇಚ್ಛೆಯಾಯ್ತಾಗದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೮೯) ; ಏನ್ನಿ ಂ ನಿನಗಕ್ಕುಮುೞಿವುಮವನಿಪನೊಲವುಂ (ದ ಶ ಕು. ೮–೩೦೯). ೨. ಇರುವೆಡೆ ; ಇರುವ ಸ್ಥಳ (?) : ಗಾಳಿಯುಂ ಕೞಿವು ೞಿವುಂ ಕಾಪುಂ ಮೇವುಂ ತೋಱದುಂ ಬೀಡುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೩ ವ). ೩. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಒಂದು ಉಕ್ತಿವಿಶೇಷ (ಮರೆಮಾಡಿ ಹೇಳು ವುದು) : ನು ಸು ಳೊ ನು ರ್ ಡಿ ಭಾಮೆ ಮನಕ್ಕೆಸೆವಸ್ಪಷ್ಟಾರ್ಥಮುೞಿವು ನಾನಾಂತರಿತಂ ಕುಸುರಿಯ ನುಡಿಯೆಂಬಿವು ಭಾವಿಸೆ ಪೇಳಿಕೆಗಳೊಳೆ ಪೇೞ್ವ ಭೇದಮವಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೪). **ಉಳಿವು** : ೧. ಆದಜ ಭೇದ ವಿತಱಿಂದ ಅಳಿವು ಉಳಿವು (ಕೋಲಶಾಂ. ೧೨) ; ಕೌರವನುಳಿವು ನಿನ್ನದು ಕಂಡ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೨೩) ; ಅಳಿವು ಉಳಿವುಗಳ ಹೋರಾಟ ಆರಂಭ ವಾಗುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೦೬). [ಉೞಿ₁ + –ವು]

ಉೞಿಸು$_1$, ಉಳಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ನೇಗಿಲಿನಿಂದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಉಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅರಸಂ ಗೌಂಡನಿಂ ಪೊಲಮನುೞಿಸಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦೫ ಪ್ರಯೋ). **ಉಳಿಸು$_1$** : ಗೌಡರೆ ಖುದ್ದು ನಿಂತು ಹೊಲ ಉಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಉೞ್ + –ಇಸು$_3$]

ಉೞಿಸು$_2$, ಉಳಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಉಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಬದುಕಿಸು ; ಜೀವದಿಂದಿರಿಸು. **ಉಳಿಸು$_2$** : ಬಯಿಸಿದಂ, ಉಳಿಸಿದಂ, ನುತಿಸಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೩ ಪ್ರಯೋ); ಈ ಕಷ್ಟದಿಂದ ದೇವರೇ ಉಳಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಉೞಿ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಉೞಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಸಹಿಸು : "ಉೞಿಸು – ಸಹನೇ (ತಾಳಿಕೊ)" (ಶಮುಥಾ). ℙ ಒಂದು ಓಲೆ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ "ಉರಿಸು–ಸಹನೇ" ಎಂಬ ಪಾಠವಿದೆ. [?]

ಉೞು 'ಉೞ್' ನೋ.

ಉೞುಂಗು 'ಉೞುಗು' ನೋ.

ಉೞುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಲಿಸು ; ಒಲಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು : ನಿನ್ನನುೞುಗಿಸ [ಪಾಠಾಂ. ಒಲಿಯಿಸ]ಲುಮಾಜಿಯೊಳೆನ್ನಂ ಬೆಂಕೊಂಡು ಕಾದಲುಂ ಬಂದೀಗಳ್ ಬಿನ್ನಣಿ ಮೊಗದಿಂ ಬೀರರ್ ಬೆನ್ನಿತ್ತುದನಿನಿಸು ನೋಡ ಸರಸಿರುಹಮುಖೀ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೭೩) ; ಪೊದೞ್ದ ಬಾಸುಳಂದುೞುಗಿಸೆ ಚಿತ್ತಮಂ ವಿರಹವಲ್ಲಭನೊಳ್ ನೆರೆದಿರ್ದ ನಲ್ಲಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೨–೪೮) ; ಅಬಲೆ ತಗುಳ್ದಿ ಕಟ್ಟು ಕುಲದೇವತೆ ರನ್ನದ ಚೆಂಡನೆಂದು ಮುದ್ದುೞುಗಿಸೆ ಗೋಪಿಯರ್ ಪಿಡಿದು ತೊಟ್ಟಲೊಳೊಯ್ಯನೆ ತೂಗಿ ಪಾಡಿದರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೭–೬೩). [ಉೞುಗು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಉೞುಗು$_1$ ಉೞುಂಗು, ಉೞ್ಗು (ಕ್ರಿ). ಒಲಿ ; ಪ್ರೀತಿಸು : "ಉೞುಗಿದಂ = ಕೂರ್ತಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). **ಉೞುಂಗು** : "ಉೞುಂಗಿದನೆಂದು ಕೂರ್ತನೊಳ್" (ಕರ್ಣಾಟಿ. ೫೯). **ಉೞ್ಗು** : "ಉೞ್ಗು – ಸ್ನೇಹೇ" (ಶಮುಥಾ); "ಉೞ್ಗಿದನೆನೆ ಪ್ರೀತಿವಟ್ಟನೊಳ್" (ಕರ್ಣಾಟಿ. ೫೬) ; ಆಕೆಯ ಪತ್ತಿದ ಕಣ್ಣುಮನುೞ್ಗಿದ ಮನಮುಮಂ ಪೋಲ್ದ ನಾಣುಮಂ ಸೇಲ್ದ ಶರಮುಮನಱಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೪೦ ವ). [?]

ಉೞುಗು$_2$, ಉಳುಗು (ನಾ). ಅನುರಾಗ ; ಪ್ರೀತಿ ; ಸ್ನೇಹ : "ಉೞುಗೆಂದು ಬೇಟಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧) ; "ಉೞುಗಿದನೆಂದೊಡೊಲ್ದವಂ" (ಸಂಜೀಪ. ೨) ; ಕೊೞಿವಿ, ಉೞುಗು, ಬೆೞಗು (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ಪ್ರಯೋ). **ಉಳುಗು** : ಉಳುಗಂ ಬಿತ್ತುತೆ ನಾಡೆ ಚೊಕ್ಕಳಿಕೆಯಿಂ ಸ್ರಕ್ಚಂದನಾಮೋದಮಂ ತಳೆದೋರಂತೆಸೆದಿರ್ಪ ಸೂಳೆಯರ ಪೆರ್ಮೆೞೆಗಳಿಂದಂ (ವೀರವಿ. ೭–೯೪). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉೞುವಲ್ ; ಕುಇ. ಒೞ್ವ]

ಉೞುಗುಗದೞಿ (ನಾ). ಬಾಗೆಯ ಮರ (?) ; ಆದಿಸ್ಥೆ[ಂ]ಕು ಉೞುಗುಗದೞಿ [ಅ]ದಿಸ್ತೆಂಕು ಮೆ[ೕ]ಲ್[ಸ]ೆಂಗೆ (ಎಇ. X, ೬೬–೫೮ ; 892). [ಉೞುಗು ? + ಕದೞಿ]

ಉೞುಮೆ, ಉಳಮೆ$_3$, ಉಳುಮೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಉಳುವಿಕೆ ; ಬೇಸಾಯ ; ಆರಂಬ : ಕೆಯ್ಯಂತೆ ಕೆಯ್ಯುೞುಮೆಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨–೨೪). **ಉಳಮೆ$_3$** : ೨. ಗೇಣಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಹೊಲ (ರೈಶಗ. ೫೬೩). **ಉಳುಮೆ$_2$** : ಪುಟದಿಂದ ಚಿನ್ನದ ಸ್ವಭಾವವೂ, ಉಳುಮೆಯಿಂದ ಎತ್ತಿನ ಸ್ವಭಾವವೂ . . . ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವುದು (ಕೃವಾಉ. ೫೫). [ಉೞು (< ಉೞ್) + –ಮೆ$_1$]

ಉೞ್ಕ (ನಾ). (?) : ವರಿಸ ಬಟ್ಟವರಿಯರ ಪತ್ತುವರಿಸಂಬಱಂ ಮತ್ತಿವರ್ಣಣಂ ಉೞ್ಕಗೂರ್ವ್ವಜರಿಸ್ದು ಮಾಣಲಾಗ ತಮ್ಮ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯೊಳ[ಂ] ನೆಗೞ್ವುದು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೩–೧೯ ; 970). [?]

ಉೞ್ಕೆ, ಉಕ್ಕೆ, ಉಳ್ಕೆ$_1$ (ನಾ). = ಉೞುಮೆ: "ಉೞ್ಕೆಯೆಂದುೞ್ವ ಸ್ವಭಾವಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧) ; "ನೇಗಿಲಿಂ ಗೆಯ್ವುದುೞ್ಕೆ" (ಸಂಜೀಪ. ೮) ; ಉೞ್ಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಊೞ್ಕೆ] (ಶಬ್ದಾನು. ೫೫೮ ಪ್ರಯೋ). **ಉಕ್ಕೆ** : ನೇಗಿಲೊಳುಕ್ಕೆಯನುಳುವ ಕುಡಿಯರನಂ ಕಂಡು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩–೧೩ ವ); ಊರಿಗುಕ್ಕೆಯ ಚಿಂತೆ ಪೋರಿಗೆ ಮದುವೆಯ ತೋರಚಿಂತೆ (ಜ್ಞಾನಜ. ೧೪–೮೮) ; ಶೀಳು ಉಕ್ಕೆಯ ಕೆರೆದು (ಅರ್ಚಾವಿ. ೩೧–೨೯) ; ಹೊತ್ತಾರೆ ಎದ್ದು ಹೊಲಾ ನೋಡು, ಮಳೆ ನೋಡಿ ಉಕ್ಕೆ ಮಾಡು (ಗಾದೆ). **ಉಳ್ಕೆ$_1$**: "ಹಲವಿಲೇಖನೇ – ಉಳ್ಕೆಯೊಳ್" (ಕಾಶಕೃ. ೧೪೬) ; "ಕಾರ್ಷ್ಯ = ಕಾಸುಂ, ಉಳ್ಕೆಯ ಸಾಲುಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೫೮). [ಉೞ್ + –ಕೆ]

ಉೞ್ಗಿ, ಉಗ್ಗಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ರತ : "ಉೞ್ಗಿ (ಉಗ್ಗಿ) ಯೆಂದೊಂದು ನೋಂಪಿ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). **ಉಗ್ಗಿ$_1$** : ತಂಗಾಳಿಯುಂ ತಿಂಗಳುಂ ಬನಮುಂ ಬೆಂಬಲಮಾಗಿ ತೀರ್ಚವೆ ಗಡಂ ಕೊಂಡುಗ್ಗಿಯಂ ಸುಗ್ಗಿಯೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೬–೨೮); ಮಹಾಜಿಯೊಳ್ಸದೆಯುದುಡುಗ್ಗಿಯೆಂದು ನುಡಿವೀ ನುಡಿ ಲೆಂಕರೊಳಾವಕಾಲಮುಂ ನಡೆವುದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೦೧–೧೫ ; 1045) ; ಸುಗ್ಗಿಯ ಪುಗಿಲೊಳ್ ಮುಂಕೊಂಡುಗ್ಗಿಯನುೞ್ಚವಿಸಿದಂತೆ ಮೋನಮನುೞಿದೇಂ ಬಗ್ಗಿಸಿದುವೊ ಕೋಗಿಲೆಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೯೨). [?]

ಉೞ್ಗು 'ಉೞುಗು$_1$' ನೋ.

ಉೞ್ಗೆ (ನಾ). ಅನುರಾಗ ; ಪ್ರೀತಿ ; "ಸ್ನೇಹ" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೪೫). [ಉೞ್ಗು + –ಎ ?]

△**ಉೞ್ಚು** 'ಉಚ್ಚು' ನೋ.

ಉೞ್ದು, ಉದ್ದು$_3$, ಉದ್ದು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ವಿದಳ ಧಾನ್ಯ ; ಮಾಷ : ಮಧುಮಾಂಸಮಿಲ್ಲದಿರ್ದಂದು ಧರಾಮರ ಸಮಿತಿಯಾಜ್ಯಮುಮನುೞ್ದು [ಪಾಠಾಂ. ದ್ದು] ಮನಾ ಮಧುಮಾಂಸಮೆಂದು ಕಲ್ಪಿಪರಧಾರ್ಮಿಕ ಶ್ರಾದ್ಧಮಿಕ್ಕುವೆಡೆಯೊಳ್ ಪಾರ್ವರ್ (ಸಮಪ. ೧೪–೧೪೯). **ಉದ್ದು$_2$** : ಘೃತದೊಳೆ ಪುರಿದುದ್ದು ಪೆಸಱು ಗೋದುವೆ ವೆರಸಿರೆ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೩–೨೬) ; ಶುಭ್ರವಣ್ಣದುದ್ದಿನ ಸವಿಗಡುಬು (ಕಂನವಿ. ೮–೮೭) ; ಉದ್ದು ಉಬ್ಬಿದರೆ ಮದ್ದಳೆ ಆದೀತೇ (ಗಾದೆ) ; ಉದ್ದು ಉರುಳಿದರೆ ಹೆದ್ದಾರಿ ದಾಟೀತೇ (ಗಾದೆ). **ಉದ್ದು$_2$** : "ಉದ್ದು ಮಾಷಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೪–೧೭) ; "ಉದ್ದು– ಸಂನಿಘೃಷ್ಟೇ (ಉೞ್ಚು), ಮಾಷೇಚ ಉದ್ದು" (ಶಮುಥಾ) ; ಜವೆ ಪೆಸಱುದ್ದಂಬಿವನಾಡುವ ಪಾಲೊಳಗಟ್ಟು ಕುಜದ ಮೂಲಂಗಳೊಳಿಕ್ಕುವುದಾ ಮರನೊಪ್ಪುವ ಪಲ್ಲವದಿಂ ಪುಷ್ಪಂಗಳಿಂ ಫಲಂಗಳಿನೆಸೆಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೧೫) ; ಪುೞ್ಗಿ = ಉದ್ದು, ತೊವರಿ, ಹೆಸಱು ಮೊದಲಾದುವನಿಕ್ಕಿ ಅಟ್ಟ ಕೂೞ್ (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧).

ಉದ್ದು ಹುರಿ = ಅವಶ್ಯಕವಿಲ್ಲದ ಕೆಲಸ ಮಾಡು : ಉದ್ಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಅಜ್ಜಿ ಉದ್ದು ಹುರಿದು ತಿಂದಳಂತೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉೞುನ್ದು ; ಮಲ. ಉೞುನ್ನು ; ತುಳು. ಉದ್ದು ; ಕೊಡ. ಉದ್ದು ; ತೆಲು. ಉದ್ದು ; ಕೋಲಾ. ಉರುಂದ ; ನಾಯ್ಕಿ. ಉರುಂದಳ್. / ಪ್ರಾ. ಉಡಿದೊ ; ಮರಾ. ಉಡೀದ್]

ಊ

ಊ$_1$ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಆರನೆಯ ವರ್ಣ; ಊಕಾರ: ಅ ಆ, ಇ ಈ, ಉ ಊ . . . ಎಂದೀ ಪದಿನಾಲ್ಕುಂ ಸ್ವರಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೬ ವೃತ್ತಿ).

ಊ$_2$ 'ಉದು' ಪರಾ.

ಊ$_3$ 'ಉಂ$_1$' ನೋ.

ಊಂ 'ಉಂ$_1$' ನೋ.

ಊಂಕಿಡು (ಕ್ರಿ). ತೂಗಾಡು; ಹಿಂದೆಮುಂದೆ ಚಲಿಸು: ಮೆಟ್ಟಿದವನಿಯ ಚತುರಪದ ಚತುರಗತಿಯೊಳೂಂಕಿಟ್ಟು ಕುರುಪುಟವ ಸಮುಕಿಟ್ಟು ಭಯಪದಗತಿಯಗೊಟ್ಟು ನರ್ತಕಿಯ ಲಂಘನದಂತೆ ಹಾರಿ ಹಯ ಪಾಯ್ದು ಮೇಲ್ವಾಯ್ದು ಬರಲು (ಜಿನಮು. ೧೫–೨೪). 'ಊಂಕಿಸು' ಪರಾ. [ಊಂಕು$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಊಂಕಿಸು, ಉಂಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಲೋಚಿಸು; ಭಾವಿಸು; ಧ್ಯಾನಿಸು: ಘನತರದ ನಿತ್ಯತೆಯ ಬೇಡುವೆನೆನುತಲೂಂಕಿಸೆ ಕುಂಭಕರ್ಣನ ಕೊನೆಯ ನಾಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಭಾರತಿ ನೆಲಸಿ ಮಾಯೆಯಲಿ ಮುನಿದು ನಿತ್ಯವ ನಿದ್ರೆಯೆನಿಸಲು (ಅನಂರಾ. ೧–೭–೧೮). **ಉಂಕಿಸು**: ಏಜಿ ನೋಡಲು ಲೋಕವೆಲ್ಲಂ ತೋಜಲಾಪ ಮಹೀರುಹಂಗಳನೇಜಿ ನೋಡಲು ಲೋಕವೆಲ್ಲಂ ತೋಱುವದ್ರಿಗಳ ಏಜಿವುಂ[ಪಾಠಾಂ. ಯುಂ]ಕಿಸಲೆಲ್ಲಿಗಾದೊಡೆ ಜಾಜಿದೊಯ್ವ ಮಹೀರುಹಂಗಳನೇಜಿವುಂ[ಪಾಠಾಂ. ಯುಂ] ಕಿಸಲೆಲ್ಲಿಗಾದೊಡೆವೊಯ್ವ ನಗತತಿಯ (ಬಸಪು. ೧೯–೪೯). [ಊಂಕು$_1$ + –ಇಸು$_3$. / ತೆಲು. ಉಂಕಿಂಚು]

ಊಂಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಭಾವಿಸು; ಧ್ಯಾನಿಸು; ನೆನೆ: ಪಾಜ್ಞರಾಜವೃಯೆಂತಿಹುದೆಯೆಂದೂಂಕಿ ಹೃದಯದಿ ನೆನೆದ ಚಿದನಂದಾತ್ಮ ಗುರುವರನ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೧೭–೫೬). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಊಕ್ಕು = ಧ್ಯಾನಿಸು, ಚಿಂತಿಸು]

ಊಂಕು$_2$ (ನಾ). ನೆಗೆತ; ಹಾರುವಿಕೆ. 'ಊಂಕಿಡು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಕ್ಕೈ]

ಊಂಕು$_3$ (ನಾ). "ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಪೈರನ್ನು ರಾಶಿಮಾಡೋಣ" (ಗಂಗಾಮು. ೪೭). [?]

ಊಂಕೆ 'ಉಂಕಿ' ನೋ.

ಊಂಚೆ 'ಉಂಚ$_3$' ನೋ.

ಊಂಚು 'ಉಂಚ$_3$' ನೋ.

ಊಂಟು (ಕ್ರಿ). "ಉಬ್ಬಿಬೆಳೆ" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೪೭); ದರ್ಪಣದ ಇತರ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಕಿಟ್ಟೆಲ್‌ರವರ ನಿಘಂಟಿನಿಂದ ಎಣಿಸಬಹುದಾದ ಕೆಲವು ಸಿದ್ಧಧಾತುಗಳನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕಾಣಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಇಣಿಕು . . . ಅಂಟು, ಊಂಟು, ಏಂಟು (ಕಸಾಪ. I, ೨೯೦). [?]

ಊಂದುಗ (ನಾ). (?). ಹಡವಳ ಮಾಚಣ್ಣ ಆಣುವ ನಾಗಸೋವಯ್ಯ ನಾಯಕ ಬಳಗಾರ ದೇವಣ್ಣ ಊಂದುಗ ಮಾಬಣ್ಣನಿಂತಿವರ್ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ದೋಣಿ ಸಾಸಿರ್ವರು ದೇವರ್ಗೆ ಪಡೆದರ್ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೩೦೦–೧೬; 1126). [?]

ಊಕ$_1$ (ನಾ). ಪ್ರಯತ್ನ; ಉದ್ಯಮ; ಪರಿಶ್ರಮ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಊಕ್ಕಂ; ತೆಲು. ಊಕುವ]

ಊಕ$_2$ (ನಾ). ಭಾವಿಸುವಿಕೆ; ಚಿಂತನೆ. [?]

ಊಕ$_3$ (ನಾ). "ಹೇನು" (ಗಂಗಾಮು. ೪೭). [< ಸಂ. ಯೂಕಾ]

ಊಕಡ 'ಉಕ್ಕಡ$_1$' ನೋ.

ಊಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಊ' ಎಂಬ ವರ್ಣ. [ಸಂ.]

ಊಕಾರಾಂತ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] 'ಊ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ (ಶಬ್ದ): ಊಕಾರಾಂತಕ್ಕೆ – ಸರಯೂ, ಕಂಡೂ, ಖರ್ಜೂ (ಶಮದ. ೮೩ ಪ್ರಯೋ). [ಊಕಾರ + ಅಂತ$_2$]

ಊಕಿ 'ಉಂಕಿ' ನೋ.

ಊಕೆ$_1$ 'ಉಂಕಿ' ನೋ.

ಊಕೆ$_2$ 'ಉದು' ಪರಾ.

ಊಖ್ಯ (ನಾ). ಮಡಕೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿದ್ದು (ಮಾಂಸ ಮೊದಲಾದುದು). [< ಸಂ. ಉಖ್ಯ]

ಊಗಾಯ (ನಾ). ಸಣ್ಣಗಾಯ; "ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಘಾಯದ ಹೆಸರು" (ಗಂಗಾಮು. ೪೭). [?]

ಊಗಾಡು (ಕ್ರಿ). "ತೂಗಾಡು" (ಜಾನಕೋ. ೨೨). [ಊಗು$_1$ + ಆಡು$_1$. / ತೆಲು. ಊಗಾಡು]

ಊಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ತೂಗು; ಜೋಲು. 'ಊಗಾಡು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಊಂಗು; ತೆಲು. ಊಗು]

ಊಗು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಹೊಗು; ಪ್ರವೇಶಿಸು: ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕಸ್ಥಾಯಿ ಹಾಗಿ ಅಧಿಕಾರಿ ಸುಂಕಿಗ ತಳವಾರರು ಆರು ಊಗದಾಂಗೆ ಕಟಳೆಯನು ಮಾಡಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೨೯–೩೮; 1405). [< ಪೊಗು]

ಊಗು$_3$ 'ಊಬು$_2$' ನೋ.

ಊಗುರಿಸು 'ಉಗುರಿಸು' ನೋ.

ಊಚ 'ಉಂಚ$_3$' ನೋ.

ಊಚತ್ವ (ನಾ). ಉಚ್ಚತ್ವ: ಪ್ರೀತರೇ ಸುಪವಿತ್ರಪರಧನಕಾತವರೆ ನಿಜಮಹಿಮರಾದೊಡೆ ಯಾತರದು ಊಚತ್ವ ನೀಚವು ಬಗೆದು ನೋಳ್ಪರಿಗೆ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೦೮–೭೬). [< ಸಂ. ಉಚ್ಚತ್ವ]

ಊಚನೀಚ (ನಾ). ಮೇಲು ಮತ್ತು ಕೀಳು; ಉತ್ತಮ ಮತ್ತು ಅಧಮ: ಆಕೆಯು ಊಚನೀಚ ನೋಡದೆ, ಯಾತಕ್ಕೂ ಹೇಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಅತ್ತೆಯ ಔಷಧೋಪಚಾರದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು . . . ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಉತ್ತಗೃ. ೨೦); ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪೀಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅದರ ಊಚ – ನೀಚ ಪ್ರಕಾರಗಳಿದ್ದೇ ಇರುತ್ತವೆ (ಸಮುಜೀ. ೩ ಪೀಠಿಕೆ). [ಊಚ (< ಉಂಚ$_3$) + ನೀಚ]

ಊಚಬೆಳ್ಳಿ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಬೆಳ್ಳಿ (ಕಿ). [ಊಚ (< ಉಂಚ$_3$) + ಬೆಳ್ಳಿ]

ಊಚಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಹಂಚಿಹುಲ್ಲು. 'ಊಚಿಹುಲ್ಲು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಊಶಿಲ್, ಊಂಜಿಲ್; ತೆಲು. ಊಚ]

ಊಚಿ$_2$, ಊಚೆ (ನಾ). ಚರ್ಮಗಾರನ ದಬ್ಬಳ, —ಸೂಜಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಊಚೆ**: "ಮಾದಿಗನ ದಬ್ಬಳ" (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೪೩). [?. / ತಮಿ. ಊಶಿ. / ಸಂ. ಸೂಚೀ]

ಊಚಿ$_3$ (ಗು). ಉಚ್ಚವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ: ಮಾಲಿನ ಖರೀದಿ ಬರೆಯುವವರು ಮಾಲು ಊಚಿ ಮಧ್ಯಮ ಸುಮಾರು ಅಂತ ಬರಿಯದೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ಪ್ರಸ್ತಾವ. ೨೭). [← ಮರಾ. ಉಂಚ್, ಉಂಚೀ]

ಊಚಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಕಸಬರಿಕೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉದ್ದವಾದ ಹುಲ್ಲು; ಹಂಚಿಹುಲ್ಲು (ಕಿ). [ಊಚಿ$_1$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಊಚು₁ 'ಉರ್ಚು' ನೋ.
ಊಚು₂ 'ಉಂಚ' ನೋ.
ಊಚೆ 'ಊಚಿ₂' ನೋ.
ಊಚಿ (ನಾ). ಬಲಿಪೀಠ, ಮಹಡಿಯ ತಾಳ್ವಾರ, ಮೆಟ್ಟಲು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿದಿರುವ ಕಂಬಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಕಂಬಗಳ ಸಾಲು; ಕಟಾಂಜನ; ಕಟಕಟೆ (ಕಿಸಂಗ್ರಾ. ೧೧೨). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಊಶಿ = ಸಲಾಕಿ]
ಊಟ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಭೋಜನ : "ವಲ್ಭನಂ . . . ಆಹಾರಃ, ಭೋಜನಂ, ಸ್ವದನಂ—ಈ ೧೧ ಊಟಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೪–೧೭೦) ; ಘೃತಮಿಲ್ಲದೂಟಮೇನೊಪ್ಪುಗುಮೇ (ಅಜಿಪು. ೬–೯೩) ; ಕುಂಟಣಿಯ ಕೂರ್ಮೆಯಂತೆ ಪಶುವಿನ ಕರೆಹದಂತೆ ದೀವಳಿಗೆಯೂಟದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೨೨) ; ಉಣ್ಣದ ಊಟವನುಣಿಸಿ ವಿಧಿಯೊಳಗಾಗಿಸುವ ಕೇಳಿರಣ್ಣಾ (ಮಹಾದೇ. ೨೪–೨) ; ಕಾಮಧೇನಿರ್ದು ಮೂಟಕೆ ಗೊಡ್ಡಾಕಳನಾಳ್ವರೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩) ; ವರಸುತನುಮಿಲ್ಲದ ಮನೆಯೊಳೂಟವದಾಗದು (ಬಸಪು. ೨೪–೩೧) ; ಯಾರಾದರೂ ಮದುವೆ ಮಾಡಿದರೆ ಊರಿಗೆ ಒಂದು ಊಟ ಕೊಡಬೇಕು (ಹುಟ್ಟಹ. ೨೦) ; ಅಗ್ರಸಾಲೆ ಊಟ, ಚಂದ್ರಸಾಲೆ ನಿದ್ದೆ (ಗಾದೆ) ; ಊಟ ಬಲ್ಲವನಿಗೆ ರೋಗವಿಲ್ಲ, ಮಾತು ಬಲ್ಲವನಿಗೆ ಜಗಳವಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ) ; ಊಟ ತನ್ನಿಚ್ಛೆ ನೋಟ ಪರರಿಚ್ಛೆ (ಗಾದೆ) ; ಮಾತಿಗೆ ಮೊದಲು ಗಾದೆ, ಊಟಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ (ಗಾದೆ) ; ಊಟ ಕೌರವರಲ್ಲಿ, ಪಕ್ಷ ಪಾಂಡವರಲ್ಲಿ (ಗಾದೆ).
ಊಟಉಡುಗೆ = ಊಟ ಮತ್ತು ಉಡುಪನ್ನು ಧರಿಸುವುದು : ಊಟಉಡುಗೆಯ ಮುಗಿಸಿ ಕೋಟ ಕುದುರೆಯನೇರಿ (ಕನ್ನಜಾ. ೩೩೯–೧೩೮). **ಊಟದಅಂಗಡಿ** = ಭೋಜನಗೃಹ ; ಖಾನಾವಳಿ ; ಹೋಟೆಲು : ಊಟದ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೇ ಸೊಗಸಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೇ ಮಾಡಿರಲಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಮನೆ ಅಡುಗೆಯ ಸವಿ ಬರಲಾರದು (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೫೧). **ಊಟದತಾಟು** = ಊಟ ಮಾಡುವ ತಟ್ಟೆ : ಊಟದ ತಾಟು ಬಿಟ್ಟು ಓಡುತ್ತಲೇ ಬಂದ (ಕೊತಕಾ. ೫೯). **ಊಟೋಪಚಾರ** = ಊಟ ಮತ್ತು ಉಪಚಾರ : ಪ್ರೀತಿಯಿಂದೂಟೋಪಚಾರಗಳನು ಮಾಡು ನಿನ್ನಣ್ಣ ತಮ್ಮದಿರೊಡನೆ ವ್ಯವಹಾರವನು ಮಾತ್ರ ಬೇರೊಬ್ಬರೊಳು ಮಾಡು (ಇಂಚಾಪ. ೨೨೫–೧೨) ; ಊಟೋಪಚಾರಮುಗಿದನಂತರ . . . ಆಗಮಿಸಿದರು (ದಾನಚಿಂ. ೨).
[< ಊಡು₁. / ತಮಿ. ಊಟ್ಟಮ್, ಊಟ್ಟ ; ಮಲ. ಊಟ್ಟು]
ಊಟಗ (ನಾ). ಊಟದಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು : ಲಂಚದಿಂ ಜೀವಿಸುವಂ ಲಂಚಗಂ, ಲಂಚವಣಿಗಂ ಏವಂ . . . ಊಟಗಂ, ಊಟವಣಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೫ ಪ್ರಯೋ). [ಊಟ₁ + –ಗ₃]
ಊಟಗಾರ (ನಾ). ಊಟಮಾಡುವವನು : ಊಟಗಾರರೆ ಊಟ ಬಡಿಸಿಕೊಂಡರು (ಪುನರು. ೩೪೩).
[ಊಟ₁ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]
ಊಟಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಊಟಮಾಡುವವಳು.
[ಊಟಗಾರ + –ತಿ₁ (< –ಇತ್ತಿ)]
ಊಟಣಿ 'ಉರುಟಣೆ' ನೋ.
ಊಟಣೆ 'ಉರುಟಣೆ' ನೋ.
ಊಟಬೈಸು (ನಾ). ಏಳುವುದು ಮತ್ತು ಕೂಡುವುದು ; ಬೈಸಿಗೆ : ಹುಡಿಗೆ ಊಟಬೈಸು ಮಾಡಹತ್ತುವಳು (ನಡುಮ. ೧೧೩).
[← ಮರಾ. ಊಠಬಶೀ ; ಊಠಬಸ್, ಊಠಾಬಶೀ ; ಹಿಂ. ಉಟ್‌ಬೈಟ್]
ಊಟಲೆ, ಊಟಳೆ (ನಾ). ಜಂಬ ಕೊಚ್ಚುವುದು ; "ತನ್ನ ಪೌರುಷವನ್ನು ತಾನೇ ಹೊಗಳೋಣ, ಆತ್ಮಪೌರುಷಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೪೬). 'ಊಟಲೆಕೊಚ್ಚು' ಪರಾ. **ಊಟಳೆ** : 'ಊಟಳೆಕೊಚ್ಚು' ಪರಾ.
[?]
ಊಟಲೆಕೊಚ್ಚು, ಊಟಳೆಕೊಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಜಂಭ ಕೊಚ್ಚು ; ಆತ್ಮಸ್ತುತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಊಟಳೆಕೊಚ್ಚು** : (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಊಟಲೆ + ಕೊಚ್ಚು₁]
ಊಟವಣಿಗ (ನಾ). = ಊಟಗ : ಲಂಚದಿಂ ಜೀವಿಸುವಂ ಲಂಚಗಂ, ಲಂಚವಣಿಗಂ. . . ಊಟಗಂ, ಊಟವಣಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೫ ಪ್ರಯೋ).
[ಊಟ + –ವಣಿಗ]
ಊಟವಸತಿ (ನಾ). ಊಟದ ಮತ್ತು ತಂಗುವ ಸ್ಥಳ; "ಊಟ ವಸತಿಗಳು" (Boarding – Lodging. ಪತ್ರಿನಿ. ೧೦).
[ಊಟ + ವಸತಿ]
ಊಟವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಊಟ ಹಾಕು ; ಅನ್ನ ಕೊಡು : ನಂಟರಿಗೆ ಊಟವಿಡಲು ಅವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗೋಧಿಯ ಹಿಟ್ಟು ಕೂಡ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಪ್ಲೈಮಹ. ೫೯). [ಊಟ + ಇಡು₁]
ಊಟಳೆ 'ಊಟಲೆ' ನೋ.
ಊಟಳೆಕೊಚ್ಚು 'ಊಟಲೆಕೊಚ್ಚು' ನೋ.
ಊಟನಗದ್ದೆ (ನಾ). ಊಟೆಯ ನೀರಿನಿಂದ ಬೆಳೆಯುವ ಗದ್ದೆ : ಮತ್ತರಾಜು ಲೆಕ್ಕದಿಂ ಮತ್ತ ೬ ದೇವರಿಂ ಪಡುವ ಊಟನಗದ್ದೆಯ ಕಮ್ಮ ೨೦೦ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೧೦–೧೯ ; 1125).
[ಊಟನ₀ + ಗದ್ದೆ (< ಗೞ್ದೆ)]
ಊಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಳೆ ; ಹೋಗಲಾಡಿಸು ; ಹಾರಿಸು (?) : ಊಟಿಸಿತು ಹೃದಯದೊಳಗಣ ಧೈರ್ಯಮಂ ಭೀತಿ ನಾಟಿಸಿತು ನಿನ್ನ ಸುಕುಮಾರಂಗೆ ಯಮನವರ ಚೀಟು ಬಂದುದು (ತುರಂಗ. ೬೬–೨೯).
[ಊಟ₀ + –ಇಸು₃]
ಊಟೆ (ನಾ). ನೀರಿನ ಚಿಲುಮೆ ; ಬುಗ್ಗೆ ; ತಲಪರಿಗೆ : ಊಟೆಯಿಂದ ನೀರು ಹರಿಯುವಂತೆ ಮೈಯಿಂದ ಬೆವರು ಸುರಿಯಿತು (ನಗೆಗ. ೨೧) ; ಮುಗಿಲಿಗೆ ಪಾರ್ವಂತೆ ಪಾತಾಳಗಂಗೆಯು ನೆಗೆದಳೂಟೆಯಾಗಿ (ಅರಳು. ೪೫೮–೧೨) ; ಭೂವಿಷಯದಲಿ ಪುದಿದ ರಸವಾಸನೆಗಳೆಲ್ಲ ಆವಿಯಾಗೇಳ್ದು ಮುಗಿಲಾಗಿ ಮಳೆಗರೆದು ಬಾವಿಗೂಟೆಯನಿತ್ತು ನರರೊಡಲ ಸೇರುವುದು ದೈವ ರಸತಂತ್ರವಿದು (ಮಂಕುಕ. ೭೦). 'ಊಟೆವರಿ' ಪರಾ.
[< ಊಱು₂. / ತಮಿ. ಊಱು ; ಮಲ. ಉಱವ, ಉಱವು, ಉಱು ; ತುಳು. ಊಟ ; ತೆಲು. ಕುವಿ. ಊಟ]
ಊಟೆವರಿ (ಕ್ರಿ). ಊಟೆಯ ನೀರಿನಂತೆ ಹರಿ, —ನುಗ್ಗು : ನಾಟಿರ್ದ ಪಸುರ್ಗಿಡು ಪುಷ್ಪಲತೆಯ ವೃಕ್ಷವಾಟಿಯೊಳ್ ಕುಸುಮಸೌರಭಕೆ ಊಟೆವರಿವ ತುಂಬಿಗಳ ದೊಂಬಿ ದನಿಗೆಯ್ವ ಕೂಟ ಕೋಗಿಲೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೫–೨೫) ; ಸೂಠಿಯಿಂದಡರ್ದರು ಬಲರಾಮ ಸಾತ್ಯಕಿ ಪಾಠೀನಕೇತೂದ್ಭವನು ಊಟೆವರಿವ ಯದುಕುಮರರು ಚಪ್ಪನ್ನಕೋಟಿ ಯಾದವರು ಹತ್ತಿದರು (ಮೋಹತ. ೩೬–೩೮). [ಊಟೆ + ಪರಿ₂]
ಊಡಿಡು (ಕ್ರಿ). ಊರೆಕೊಡು ; ಆಧಾರವಾಗಿ ಮಾಡು : ಇದು ಲೋಕೋತ್ತರಮೆಂಬಿನಂ ನೆಗೆದ್ದರ್ವಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮದೊಳ್ ಮೇರು ತಾನಿದು ಕೈಳಾಸಮಿದೆಂಬಿನಂ ಧರೆಗವಾಕಾಸಕ್ಕವೂಡಿಟ್ಟನಿನ್ತಿದನಂಭೋಜಜನೆಂಬಿನಂ ಜನನುತಂ ಶ್ರೀಸರ್ವದೇವಂ ಮನೋಮುದದಿಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೧೪–೪೩ ; 1096) ; "ಊಡಿಟ್ಟಂ–ಊರೆಕೊಟ್ಟನು" (ಶಾಪಮಂ. ೩೧–೧೬೬; ಕೋಶ). [ಊಡು₃ + ಇಡು₁]

ಊಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಿನ್ನಿಸು ; ಉಣ್ಣಿಸು : ಕುರುಡನ ಕೈಯ್ಯ ಕೂಳ ಕಲಿ[ಲ]ಸಿ ಪ್ರತಿಗುರುಡಂಗೆ ಊಡಿಸಿದಂತಾಯಿತ್ತು (ವಚಶಾ. I, ೬೧) ; ತರುವೇ ಪಣ್ಣಳ ಮೆಲ್ಲೆ ಮಾತೆ ವಿಷಮಂ ಪೆತ್ತರ್ಭಕಂಗೂಡಿಸಲ್ . . . ಪರ ಕಾಯ್ವನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩೯) ; ನೇದಿದನು ಪೂತನಿಯಸುವನವಳಾ ದರಿಸಿ ಮೊಲೆವಾಲನೂಡಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾ. ಸ. ೯–೫೬) ; ಕೊಂದಪನೊ ವಿಷವ ನೂಡಿಸಿ ಚಂದ್ರಹಾಸನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧–೨೮) ; ಹಾಲನ್ನವನ್ನು ಔಷಧಿ ಯಂತೆ ಊಡಿಸುತ್ತಾಳೆ (ನಂಟರು. ೩೫). ೨. ಕುಡಿಸು : ನೀರ್ಗೆಳ ಸಿದೊರ್ಡೆ ತಂದು ನೀರನೂಡಿಸಿ (ಚಂದ್ರವು. ೫–೬೪) ; ಅವರನ್ನು ಮಾಯಿಸಿ ಹಾಲೂಡಿಸಿ ಗುರಾಣಿಯ ತೊಟ್ಟಿಲಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಸಿದಳು (ಮಣಿಸ. ೭೧). ೩. ಊಟಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡು : ಅಮರಾಚಾರ್ಯ ಭಟ್ಟಾರಕರ್ಗೆ . . . ನೂಱು ಮತ್ತರ್ ಕೈಯ್ಯುಮಂ ಮಠಮಂ ಊಡಿಸಿ ಮಠಕ್ಕೆ ವಿದ್ಯಾದಾನವಾಗೆ . . . ವಿಟ್ಟರ್ (ಎಇ. XIV, ೨೯–೬೬ ; 1010). [ಊಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಊಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಊಟಮಾಡು ; ತಿನ್ನು ; ಕುಡಿ ; ಸೇವಿಸು : ಊಡಿಹೆನುಟ್ಟಿಹೆನೆಂಬನ್ನಕ್ಕ ಪ್ರಸಾದಿಸ್ಥಲ (ವಚಶಾ. II, ೨೬೯) ; ಊಡಿ ಎಲ್ಲರು ಬನ್ನಿ (ವಿಸೀಗೀ. ೧೦). ೨. ತಿನ್ನಿಸು ; ಉಣ್ಣಿಸು ; ಕುಡಿಸು : "ಊಡು – ಭೋಜನಕ್ರಿಯಾಯಾಂ, ಆಧಾರೇ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; ತನ್ನ ಮನೆಗೊಡಗೊಂಡುಪೋಗಿಯೂಡಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೧–೨೬) ; ರಸರಸಾಯ ನಂಗಳನೂಡುವಂತೆ ದಿವ್ಯಾಹಾರಂಗಳನೂಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೬ ವ) ; ನಾಡುವಿಡಿಯದರಸುಗೆಯ್ವೆನೆಂಬಂತೆ ಘೃತಮಿಲ್ಲದೂರನೂಡುವೆನೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೫೦) ; ಊಡದ ಆವಿಂಗೆ ಉಣ್ಣದ ಕಱುವ ಬಿಟ್ಟಂತೆ (ಬಸವ. ೧೦೯) ; ಮೊಲೆಯೂಡಿದುದಂ ಬಗೆದಿಲ್ಲ ಮನಮಳ್ಕಾಡಿದುದನೆ ಬಗೆದಳ್ (ಬಂಹರಿ. ೮–೫೯ ವ) ; ಆಡುವ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಊಡುವ ತಾಯಂತೆ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮ ಬಳಿವಿಡಿದು ಹಿಡಿತಂದು ಊಡುತ್ತಲಿಹುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೮೦) ; ತುಂಗೆಯ ತೊರೆಯಂತೆ ಮನ ಕರಗಿ ನೀರಾಗಿ ಊಡು ಬಡ ಜೀವರನಿತ್ತ (ಇಂಚಾಪ. ೧೫೬–೬೯). ೩. ನೆನೆಸು ; ನೀರುಬಿಡು ; ಹಾಯಿಸು: ಕೇಶವದೇವನ ನೂಱುಮೂವತ್ತು ಮರಕ್ಕೆ ದೇವರತೋಂಟದ ಬಾವಿಯಲು ನೀರನೆತ್ತಿಯೂಡುವರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೬೬–೬೫ ; 1160). ೪. ಲೇಪಿಸು ; ಬಳಿ : ಜಾದಿನೊಳೂಡಿದವೆರಡು ವಸ್ತ್ರಮೊಳವು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೯೦–೧೧) ; ಅಡಿಯೂಡಲ್ಕಲತಗೆಯಂ (ಆದಿವು. ೬–೧೧).

ಊಡಿಕೊಳ್ = ಹೊಯ್ದುಕೊಳ್ಳು; ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳು; ಹೀರು : ಚಲಿಪ ಕದಳೀದಳದ ಮಾರುತಂ ರವಿಘರ್ಮಜಲವನಾಱಿಸಿ ವಿಯದ್ಗಂ ಗೋದಕಮನೂಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ದಿ] ಕೊಳುತೆ ನಡೆತಂದತ್ತು, ಕುಂಡಾಲ ಸ್ಯೆನ್ಯಮದನೇನೆಂಬೆನದ್ಭುತವನು (ಜೆಬವು. ೪೭–೩೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಊಟ್ಟು ; ತೆಲು. ಊಟು ; ಕೋಲಾ. ಉರ್ತ್, ಊರ್ತ್ ; ನಾಯ್ಕಿ. ಊರ್ತ್ ; ಕುಇ. ಊರ್ಪ, ಊತ್ಪ ; ಮಲ್ತೊ. ಒಂದೆ]

ಊಡು$_2$ (ನಾ). ತಿನಿಸು ; "ಆಹಾರ" (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ) : ಸಂಗರ ದೊಳಿಡಱಿ ಬೆನ್ನಿತ್ತರಂ ಸತ್ತರಂ ತನ್ನಿಪುವಿಙ್ಗೂಡಾಗದಾಳಾದರನಿರಿಸಿದನ್ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೧೨–೨೧ ; 1220). ℙ ಊಡು = ಗುರಿ ಎಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗಬಹುದು. 'ಊಡು$_3$' ಪರಾ. [< ಊಡು$_1$]

ಊಡು$_3$ (ನಾ). ೧. ಆಧಾರ; ಆಶ್ರಯ; ಊರೆ; ಅವಲಂಬನ: "ಊಡು – ಭೋಜನಕ್ರಿಯಾಯಾಂ, ಆಧಾರೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ರಣೆಯೊಳ್ಕೂರ್ಮ ನನಿಟ್ಟು ವಾಸುಗಿಯನೂಡಂ ಕೊಟ್ಟು ತೂಗಾಡಿ ನಾಲ್ದೆಸೆಗಂ ಜಾಱುಗು ವೆಂದು ಕೀಲಿಱಿದು ಕುತ್ತಿಳೆಂಗಳಂ ತಳ್ಪದಂತು ಸೆಱಂಗಿಂಗಜನಾನೆಯಂ ನಿಱಿಪಿನಿತ್ತಾಯಾಸಮೇಕೆಂದು ತೋಳ್ಪಸೆಯೊಳ್ತಾಳ್ದಿದನುರ್ವ್ವರಾರ ಮಣಿಯಂ ಚೋಳಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಕಂ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೦೩–೧೨; 1223); ಪಾಂಡವವಡೆ ಭಯಂಗೊಂಡು ಗಾಂಡಿವಿಯನೂ[ಪಾಠಾಂ. ಮಾ]ಡು ಗೊಂಡು ನೂಂಕಿ ಶರವರ್ಷಮಂ ಸುರಿಯೆ (ನೇಮಿವು. ೧೨–೧೦೨ ವ). ೨. ಗುರಿ : ಸಂಗರದೊಳಿಡಱಿ ಬೆನ್ನಿತ್ತರಂ ಸತ್ತರಂ ತನ್ನಿಪುವಿಂಗೂಡಾಗ ದಾಳಾದರ ನಿರಿಸಿದಂ(ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೧೨–೨೧; 1220). ℙ ಊಡು= ಆಹಾರ ಎಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗಬಹುದು. 'ಊಡು$_2$' ಪರಾ.

ಊಡಾಗು = ಆಧಾರವಾಗು ; ಆಶ್ರಯವಾಗು : ಅಂತವರಿಬ್ಬರುಂ ಪೋಗದೆ ನಿಂದುದಂ ಕಂಡು ಪೊರಿದಾಳು ಕುದುರೆಯ ಮೊಬ್ಬ ರಂ ತಾಗಿಯೆಸಲ್ವಿಱಿಯಲುಂ ಕೋಲ್ಕೊಂತಂಗಳೂಡಾಗಿ ಬಿದ್ದು ಸುರಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತರಾದಡವರಿರ್ಬ್ಬರ ಪೆಣನಂ ಮೆಟ್ಟಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೭೫–೧೫ ; 1156) ; ಮಾಡುತ ನಿಜನಿಷ್ಠೆಗೂಡಾದ ಮೂರ್ಖನಾರಾಡುವ ಜೂಜ ನಾನೊಮ್ಮೆ ನೋಡಬೇಕೆಂದೀಶ ಜೋಡಿಸಿದನು ಮಹದಾಡಂಬರದ ವಣ ಜತೆಯ (ಭೈರವೇ. ೧–೩೫೦) ; ಊಡಾದ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಕಂಡು ಅತನಿಗೆ ಸಂತಸವಲ್ಲವೆ ? (ನದೀಪ. ೬).

[< ಊಱು$_1$. / ತುಳು. ಊರು ; ತೆಲು. ಊಡು = ನೆಡು]

ಊಡುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದಾಟಿ ಹೊರಬೀಳು : ಗಗನಮನಡರ್ದ ಭೀಮ ಧೂಮಧ್ವಜನೊಳ್ ಪಾಯ್ದಂತೆ ಮಾಡಿ ನೀಡುಮೂಡುಗೊಂಡೋಡಿ ತತ್ಪಿತೃವನಾಭ್ಯಂತರದೊಳಿರ್ದ ಭೂರುಹಮನೇಱಿ (ನೇಮಿವು. ೩–೧೬೧ವ). [ಊಡು$_0$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಊಡೆ (ನಾ). ಆಲದ ಮರದ ಬಿಳಲು (೬). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಊಡ]

ಊಢೆ (ನಾ). ಮದುವೆಯಾದ ಹೆಂಗಸು : ಕನ್ಯೆ ಊಢೆಯರೆಂಬೆರಡು ಪ್ರಕಾರಮಾದ ನಾಯಕಿಯರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೮) ; ಕೊಡುಕೆಡರಕಿಯೊ ಕೊರಡಿಯೊ ಮೇಣೂ [ಪಾಠಾಂ. ಣ್ಮೂ]ಢೆಯೋ ಮೂರ್ಖೆಯೋ ಮುಗುದೆಯೊ . . . ಅವ ಕೊಱತೆಯನಱಿದು ನೀ ನೆಱೆ ಹೇವರಿಸಿ ಪುಚ್ಚ ಳಿಯನ್ನೆದಿದೆ (ಮದೇವು. ೬–೨೧). [ಸಂ. ಊಢಾ]

ಊಣ$_1$ (ನಾ). ಆಹಾರ ; ಊಟ : ಪಶುವನೆಚ್ಚು ಕೂಡಿ ಹಸಿಗೆಗೆ ಬಂದಂತೆ ಉಂಬ ಊಣಕ್ಕೆ ನೆಱದು ಭಕ್ತಿಯ ಊಣೆಯಕ್ಕೆ ಹಿಂದು ಮುಂದಾಹ (ಸುಂಕಬಂ. ೮೩).

[< ಉಣ್. / ತಮಿ. ಉಣ ; ಮಲ. ಊಣ್ ; ತುಳು. ಉಣಸ್]

ಊಣ$_2$, **ಊಣೆ** (ನಾ). ಕುಂದು ; ಕೊರತೆ : ಜಡಮತಿಯೊಳೆನ್ನೊಳಾ ವುದಮೂಣಂ [ಪಾಠಾಂ. ಳಾವುದುವುನಣಂ] ನೋಡದೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೧೦೩). **ಊಣೆ** : ಇಂದುವಿಗಾದ ಕುಂದನು ವರುಣನಿಗಾದೂಣೆಯನು ನೋಡಲು (ಕೈವಲ್ಯ. ೩–೯–೧) ; ಪೇಳ್ದವಂಗೂಣೆ ಪಳಿಕ್ಕೆವವಂ ಗಾವಿಲ ನಲಾ (ಮಹಾವಿ. ೧–೬೬). [< ಸಂ. ಊನ]

ಊಣಯ, **ಊಣೆಯ** (ನಾ). ನ್ಯೂನತೆ ; ಕುಂದು ; ಕೊರತೆ : ಎಮ್ಮ ಮಾರ್ಜಾಲಂಗೆ ಕಿಂಚಿದೂಣಯಂ ಬಂದಡೆದಱ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಕಿಡುವುದೆ ಪೇಳಿಮೆನೆ (ಧರ್ಮಾಪ. ೩–೧೩೦ ವ) ; ಬಾಲತನವೇನೂಣಯವೆ ಕಟ್ಟಾಳುತನವಾಭರಣವವನೀಪಾಲಸುತರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೩೧) ; ಸಕಲ ಸೌಭಾಗ್ಯಗಳನಿತ್ತು ವಿಧಿ ನಿನಗೊಂದು ಯುಕುತಿಯಂ ತೆರದಾದ ನೂಣಯಂ ಚಂದ್ರಮನ ಸಕಳಂಕಿಯೆನಿಸಿದಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೯–೧೫). **ಊಣೆಯ** : ಒಡೆಯರು ಭಕ್ತರ ಠಾವಿನಲ್ಲಿ ಊಣೆಯಕ್ಕೆ ಎಡೆಗೊಡದೆ (ಏಲೇಶ್ವ. ೧೫೪) ; ಊಣೆಯಮಿಲ್ಲದೆ ಮಕ್ಕಳ ಮಾಣಿಕವಂ ಕಂಡೆವು (ದಶಕು. ೫–೮೫) ; ಜಾಣರಂ ತಲೆದೂಗಿಸದೆ ನುಡಿದೊಡಾ ಪದಕ್ಕೂಣೆಯಂ ಬಹುದೆಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧–೮).

ಊಣೆಯವಾಗು=ನ್ಯೂನತೆಯುಂಟಾಗು ; ಕುಂದಾಗು: ಭೀಮನ ನಲವಿಗೂಣೆಯವಾಯ್ತು ದುಃಸ್ಥಿತಿಯಾಯ್ತು ನಕುಲಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೨೨). [ಪ್ರಾ. ಊಣಯ. / ಸಂ. ಊನಿತ]

ಊಣಯಂದಳೆ (ಕ್ರಿ). ನ್ಯೂನತೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಕುಂದನ್ನು ತಳೆ: ಮರಗಿಡಗಳೆಡೆಯೊಳುದಯಿಸಿದವರನೇಂ ಪೋಲಿಸಿಪರೆ ನೋಡಲಿನಿತೂಣಯಂದಳೆಯದಿರ್ದ ಸೌಂದರಿಗೆ ಸರಿಯಾರೊ ದೊರೆಯಾರೊ ಎನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೪–೧೩). [ಊಣಯ + ತಳೆ$_1$]

ಊಣಯಂಬುಗು, ಊಣೆಯಂಬುಗು (ಕ್ರಿ). ನ್ಯೂನತೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಕುಂದುಂಟಾಗು: ಊಣಯಂಬುಗದೆ ಷಟ್ಸಮ್ರಾರ್ಜನಂಗೆಯ್ದು ಮಾಣದಾ ಚೌಕಮಧ್ಯದೊಳು (ಬಾಸೋಪು. ೧೨–೨೦). **ಊಣೆಯಂಬುಗು**: ಶ್ರೀ ಗುರುಪರಂಪರಾಸಂಭವಂ ಸಕಲ ಸುಕಲಾಗಾರನಮಲ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಲಲಿತಾಸ್ಯನೆಲ್ಲಾ ಗುಣದೊಳೂಣೆಯಂಬುಗದೆಸೆವನಾತನ ಪೆಸರ್ ಪದ್ಮರಸಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೪–೪). [ಊಣಯ + ಪುಗು (< ಪೊಗು)]

ಊಣಯವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ನ್ಯೂನತೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಕುಂದು ಮಾಡು: ಕಾಣುತ್ತ ಕಾಟಣ್ಣ ಮುಱಿದೋಡಿ ಬಹ ಮಂದಿಗೂಣಯವಿಕ್ಕುತ ನಡೆದು ಮಾಣದೆ ಮಲೆತು ನಿಂದನು (ಕು ರಾ ಸಾ ೦. ೧೩–೭). [ಊಣಯ + ಇಕ್ಕು]

ಊಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಂಟಿಸು; ತೆತ್ತಿಸು; ಹುಗಿ (?): ಅಣಿಮುತ್ತಿನ ಪೋಣಿಕೆಯೊ ಕುಲಿಶೂಣಿಸಿದ ಬಿಲ್ಲೆಗಳೊ ಕೊರೆಕೊರೆದಾಣಿಗೈದಿಹ ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಶಿಲೆಯ ಬಟುವುಗಳೋ (ಜರಾಮಾ. ೧೭–೪೧). [ಊಣು (< ಪೂಣ್?) + –ಇಸು$_3$]

ಊಣುಕಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಲಂಕಗೇತನಂ ಕನ್ದಂ ಊಣುಕಲ್ಲ ಕೋಟೆಯೊಳಗಿಟ್ಟ್ಣಿ ಸನ್ನಣಿಯಾಗೆ ನೂಂಕೆಮ್ಮ[ಣ] ದಾಕೇತ ಪೆಣದಿಱಿದು ಸತ್ತೊಡೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೧–೫; 1006). [ಊಣು + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_2$)]

ಊಣೆ 'ಊಣ' ನೋ.

ಊಣೆಯ 'ಊಣಯ' ನೋ.

ಊಣೆಯಂಬುಗು 'ಊಣಯಂಬುಗು' ನೋ.

ಊಣೆಯವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ನ್ಯೂನತೆಯಿಂದ ಕೂಡು; ಕೊರತೆಯಿಂದ ತುಂಬು: ಜಾಣಸೇಕರ ನಿನ್ನೆಡೆಯೊಳಗೆಳ್ಳನಿತೂಣೆಯವಿಡಿದ ಕಾರ್ಯಗಳ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡೆನಾದೊಡೆ ಕೇಳು ಮುಡಿಮೊಲೆದಾಣವ ನಿನಗಿತ್ತ ಳಲ್ಲ (ಕಂನವಿ. ೬–೧೬೪). [ಊಣೆಯ (< ಊಣಯ) + ಇಡಿ$_2$]

ಊತ$_1$ (ನಾ). ಬಾತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಊದಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: ಏಟು ಬಿದ್ದ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಊತ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ). [< ಊದ್ಸು$_2$]

ಊತ$_2$ 'ಉದು' ಪರಾ.

ಊತ$_3$ (ನಾ). ದೃಢತ್ವ; ಸ್ಥಿರತ್ವ (ಕ). [< ಊಱು$_1$]

ಊತ$_4$ (ಗು). "ದಾರದಿಂದ ಹೊಲಿಯಲ್ಪಟ್ಟ; ನೆಯ್ದ" (ಅಮರ. ಟೀಕ). [ಸಂ.]

ಊತಪ್ಪ 'ಉತ್ತಪ್ಪ' ನೋ.

ಊತಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ರೋಗ: ಅದಿದೆನ್ನದೆ ಲಾಂಗಲಿ ದೇವದುಂಬೆ ಸುರದಾಳಿಯೆಂಬಿವಂ ಕಟುಯಿಂದಂ ಪೂಸಿದೊಡಂತದಾವಗಂ ಪೆರ್ಚದ ಕಿರ್ಚು ಪೊಲುರದ ಊತಿಯುಂ ಮಟ್ಟುಗುಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೬೧). [?]

ಊತಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೊಲಿಯುವುದು; ನೇಯುವುದು. ೨. ವೇಗ; ರಭಸ. ೩. ಆಸೆ; ಬಯಕೆ: ಪುಣ್ಯಕರ್ಮ–ಪಾಪಕರ್ಮಗಳ ಯೋಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ವಾಸನೆಗಳಿಗೆ ಊತಿ ಅನ್ನುವರು (ಭಾಮೃತ. ೬೬). ೪. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಕರ್ಮಗಳ ವಾಸನೆ: ವಿತತ ಬಹುವಿಧಕರ್ಮಸಂಭವ ಗತಿಗಳೂರಿ [ತಿ] [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಳಿ] ಗಳೆನಿಸುವವು ಸಂಪ್ರತಿಯವಾಸನೆ ಜೀವರಿಂಗೆಲೆ ಜನಪ ಕೇಳೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೨–೪–೩). [ಸಂ.]

ಊತು (ನಾ). ಹೊಡೆತ; ಪೆಟ್ಟು (?): ಘಾಸಿಯಾದುದು ತಪನತನುಜಾತನೂತಿನೊಳ್ ಸೂಸುಗಣೆಗಳ ಸೊಗಡಿನೊಳ್ ಮಲಗೆ ಕರ್ಣ ಕೈವೀಸಿದನು (ತುರಂಗ. ೬೨–೪೯). [< ಊಱು$_1$]

ಊತ್ವ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಊ' ಎಂಬ ವರ್ಣ; ಊಕಾರ: ಪದದೆರಡನೆಯಕ್ಕರದತ್ವದೊಳೆತ್ವಂ ಪ್ರಸ್ವದೆತ್ವಮಾತ್ವಕ್ಕೂತ್ವಕ್ಕುದಯಿಕುಮುತ್ವಸ್ಥಿತಿ (ಶಮದ. ೨೮೬). [ಸಂ.]

ಊದ$_1$ 'ಊದಾ' ನೋ.

ಊದ$_2$ 'ಊದ್ಸು$_3$' ನೋ.

ಊದಕಡ್ಡಿ 'ಊದುಕಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಊದಬತ್ತಿ 'ಊದುಬತ್ತಿ' ನೋ.

ಊದರ, ಊದರೆ, ಊದಲು$_1$, ಊದಿಲು (ನಾ). ೧. ಹೊಗೆ; ಧೂಮ. **ಊದರೆ**: ೧. "ಹೆಬ್ಬೊಗೆ" (ನಾನಾಶ. ೪೦). ೨. ಬಾವು: "ಬಾವು, ಉಬ್ಬು" (ನಾನಾಶ. ೪೦). ೩. ಬೆಳೆಯ ಮಧ್ಯೆ ಬೆಳೆಯುವ ಹುಲ್ಲು; ಕಳೆ: "ಕಳೆ, ಕಣೆ" (ನಾನಾಶ. ೪೦). **ಊದಲು$_1$**: ೧. ಹೆಗ್ಗಣದ ಬಿಲಗಳಿಗೆ ಊದಲು ಹಾಕಬೇಕು (ರೂಢಿ). **ಊದಿಲು**: ೧. "ನೋಡು ಪುಟ್ಟ್ಯಾ ನಾನು ಬಂದೆ; ಅಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಒಂದು ಉಡ ನುಗ್ಗಿಬಿಡ್ತು, ಈ ದೊಗರಿಗೆ . . . ಊದಿಲನ್ನಾದರೂ (ಕಂಟುಹೊಗೆ) ಹಾಕಿ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡೋಣ" (ಮುಗಮಾಂ. ೩೭). [< ಊದ್ಸು. / ತೆಲು. ಊದರ]

ಊದರಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಹೊಗೆಹಾಕು: ಊದರಹಾಕಿದರೆ ಸೊಳ್ಳೆಗಳು ಹೋಗುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). [ಊದರ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಊದರೆ 'ಊದರ' ನೋ.

ಊದರೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). (ಇಲಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಥವಾ ಓಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಹೊಗೆಯಿಡು, — ಹಾಕು: (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಊದರೆ (< ಊದರ) + ಇಡು$_1$]

ಊದಲು$_1$ 'ಊದರ' ನೋ.

ಊದಲು$_2$ (ನಾ). ಊದಿಕೊಂಡಿರುವುದು; ಬಾತುಕೊಂಡಿರುವುದು; ಊತ: ಅವನೊಬ್ಬ ಊದಲು ಮೋರೆಯವನು (ರೂಢಿ). [ಊದ್ಸು$_2$ + –ಅಲು (< –ಅಲ್$_2$)]

ಊದಲು$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಹುಲ್ಲು ಗಿಡ: "ಊದಲು; ಕಾಡುಹಾರಕ ಹುಲ್ಲು" (ಮೈಔಗಿ. ೩೨–೬೨೧). [← ತೆಲು. ಊದಲು = ವನಧಾನ್ಯವಿಶೇಷ]

ಊದಾ, ಊದ$_1$, ಊದಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಣ್ಣ; ಕೆಂಪೂ ನೀಲಿಯೂ ಸ್ವಲ್ಪಕಪ್ಪು ಅಥವಾ ಬಿಳುಪಿನೊಡನೆ ಅಥವಾ ಇವೆರಡರೊಡನೆ ವಿವಿಧ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಮಿಶ್ರವಾದ ಬಣ್ಣ; ಕೆನ್ನೀಲಿ. ೨. ಕಂದುಬಣ್ಣ; ಬೂದುಬಣ್ಣ: ಹಸುವಿನ ಹೆಸರು ಯಶೋದಾ, ಅದರ ಬಣ್ಣ ಊದಾ (ಗಣೇಶ. ೭೬–೭). ೩. ನೀಲಿಬಣ್ಣ; ಆಕಾಶನೀಲಿ (ಕ). **ಊದ**: ೧. ಊದಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ (ರೂಢಿ). **ಊದಿ**: ೨. ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಊದಿ, ಈ ಪ್ರಕಾರ ಬಣ್ಣಗಳ ಪಟ್ಟಿಗಳು ಕಾಣಿಸುವುವು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೯೪). [← ಅರ. ಊದಾ. / ತೆಲು. ಊದಾ]

ಊದಿ 'ಊದಾ' ನೋ.

ಊದಿಕೆ (ನಾ). ಊದಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಬಾತುಕೊಳ್ಳುವುದು. [ಊದ್ಸು$_2$ + –ಇಕೆ (< –ಇಕ್ಕೆ$_2$)]

ಊದಿಮರ (ನಾ). ಧೂಪ ಅಥವಾ ಲೋಬಾನದ ಮರ (?): "ಉಡಿಮರ, ಗೊಡ್ಡ, ಊದಿಮರ, ಸಿಂಟಮರ, ಗೊಗಲ್, ಹೆಣ್ಣುಗೊಡ್ಡ" (ಮೈಔಗಿ. ೩೭–೧೧೫೦). [ಊದ್ಸು$_0$ + ಮರ್ಸು]

ಊದಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಾಳಿ ಬೀಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಮೇರುವಂ ಪೆಜಕೇ ನೂದಿಸಿ ಬೆಂಡುವಾಱಿಸುವೆನೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವಂ ಪೋೞ್ವೆನೋ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೧೩). ೨. ಲೋಹವನ್ನು ಪುಟಕ್ಕೆ ಹಾಕಿ ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸು : ಪಾದದ ಬೆಳ್ಳಿಯನೊಂದಿನಿಸೂದಲೊಡಂ ತನ್ನ ಸಾಜಮಂ ತೋಱುವವೊಲ್ (ಸಮಪ. ೮-೯೬). ೩. ಮೇಳ, ಕೊಂಬು, ಕಹಳೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಊದುವಂತೆ ಮಾಡು.

ಊದಿಸಿಕೊಳ್ = ಬಾಯಿಂದ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಶಬ್ದಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಕೂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಕಾಳೆಯನೂದಿಸಿಕೊಳುತ ಕಾಳಂಗ ದೇಶದ ರಾಯ ಬಂದಾ ಪೂರ್ವಕಾಲದ ಚಕ್ರಿಯ ಕಂಡಾ (ಭರತ. ೨೨-೪೪). [ಊದು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಊದಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ದಪ್ಪನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಊದಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು (ಕ). [ಊದು$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಊದು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೀಸು; ತೀಡು : ಸೂಸಿ ಪಾಯ್ವ ಶೀಕರದೊಳ್ ನಾಂದು ಸೇಡುಗೊಳುತಂ ಸುಱಿದೂದುವ ಗಾಳಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೮ ಶೂದ್ರಕ); ಮೊರೆದೆಱಗಿ ಕೊಳ್ವ ಮುಱಿ ಭೋರ್ಗರೆದೂದುವ ಗಾಳಿ ಸಿಡಿದು ಪೊಯ್ವ ಸಿಡಿಲ್ (ಆದಿಪು. ೬-೩೨); ಊದಿದುದಾಗಳಂಗಜ ಮಹಾಶಿಖಿ ಪೊತ್ತೆ ಪಟೀರಭೂಮಿಭೃತ್ಪಾದವನಾಂತಚಾರಿ . . . ಸಮೀರಣಂ (ದಮಸ್ವ. ೪೯-೫೮). ೨. ಬಾಯಿಂದ ಗಾಳಿಯನ್ನು ಹೊರಡಿಸು; ಉರುಬು : "ಊದು - ಶ್ವಾಸಪ್ರಹರಣೇ" (ಶಮುಧಾ); "ಶೀಟಮೆಂದುಂ . . . ಊದುವುದೆಂದುಂ ವಾಯುಸಂಚಾರಂ" (ಕಶಸಾ. ೩೧-೬೬೧); ಬಿಲಂಗಳೊಳಗಣೆಱುಂಪೆಗಳಂ ಮೊಗವಿಟ್ಟೂದಿಯೂದಿ ತಿಂದು . . . ನಲಿನಲಿದಾಡುವ ಭಲ್ಲೂಕನಿಕಾಯದಿಂ (೧೦೯ಶ. ೧-೧೨೮ ಪ); ಬಲ್ಗೆಂಡಂಗಳ ನಾಯ್ದು ತಂದು ಪುಟವಪ್ಪಂತೂದಿ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೭೯); ಗೋಪುರ ಪ್ರಾಕಾರಮಂಟಪ ವಿಮಾನಂಗಳೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ಪ ಕಿಱುವಕ್ಕಿಗಳನೂದಿ ಮಿಂಟಿಗಳಿಂದಿಟ್ಟು ಕೆಡಪಿ (ಚಕವಂ. ೭-೧೧); ಕಲ್ಲಿದ್ದಲನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸಿ . . . ತಿದೀ ಊದಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೫೭); ಸಿಕ್ಕಿದ ಕಿಚ್ಚನು ಊದಲು ಹಾರುತ (ಕಎಫು. ೨೮). ೩. ಧ್ವನಿಮಾಡು; ನುಡಿಸು: ಉಳಿದ ವಿದಿಱಿಳು ಡೌಡೆ ಬಿರುದಾವಳಿಯ ಕಹಳೆಗಳೂದಿದವು (ಕುವ್ಯಾ ಭೀ. ೪-೭೪); ಕೊಳಲನ್ನು ಟಾಸೋ ಸಾವಿರಸಲ ಊದಿದ (ಭಾವಗೀ. ೭೦). ೪. ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಹೇಳು; ಚಾಡಿಹೇಳು : ಆತನ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಏನೇನೋ ಊದಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

ಊದಿತೋರು = ನುಡಿಸು; ಬಾರಿಸು : ನೀನೂದಿ ತೋರದೆ ಹೋದರೆ ಏನಿದೆ ಇದು ಒಂದು ಬಿದಿರಿನ ಕೊಳಲು (ಇಂಚಾಪ. ೬೫-೧೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಊದು; ತೆಲು. ಊಂದು; ಕೋಲಾ. ಊಂದ್]

ಊದು$_2$ (ಕ್ರಿ). ದಪ್ಪನಾಗು; ಬಾತುಕೊಳ್ಳು : ಅರು ಸೂಜಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಹೆಣ ತೆಗೆಯಿತ್ತು ಹೆಣನೂದಿ ರುಧಿರ ಸುರಿಯಲಾಗಿ ಅದರ ಭಾರತಾಗಿ ಸೂಜಿಗೆ ಮುಱಿಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೨೪-೭೭೭); ಅಣ್ಣನ ಬಲಗಾಲು ಊದಿತ್ತು (ಪುಟ್ಟರ. ೮೫).

ಊತುಕೊಳ್, ಊದಿಕೊಳ್ = ಉಬ್ಬು; ಬಾತುಕೊಳ್ಳು : ಮುಂದಿನ ಕಾಲನ್ನು ಎತ್ತಿತು. ಅದು ಬಹಳಷ್ಟು ಊತುಕೊಂಡಿತ್ತು (ನಾಕಥೆ. ೪೬); ಅವನ ಕಾಲು ಊತುಕೊಂಡಿತ್ತು (ರೂಢಿ); ಕಣ್ಣುಗಳು ಕೆಂಪಗೆ ಊದಿಕೊಂಡಿದ್ದುವು (ದೀಪದ. ೧೮೮); ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದು ನಡೆದು ಆ ಹುಡುಗಿಯ ಹೆಜ್ಜೆ ಊದಿಕೊಂಡಿತು (ಮಧ್ಯಮ. ೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಊದು; ತುಳು. ತೆಲು. ಊದು; ನಾಯ್ಕಿ. ಊಂದ್]

ಊದು$_3$, ಊದ$_2$ (ನಾ). ಧೂಪ; ಸಾಂಬ್ರಾಣಿ; ಹಾಲುಮಡ್ಡಿ; ಲೋಬಾನ. 'ಊದುಕಡ್ಡಿ' ಪರಾ. **ಊದ$_2$** : "ಸಿಲ್ಹ - ಊದ, ಲೋಬಾನ" (ಗಂಗಾಮು. ೩೨೯).

ಊದಿನಕಡ್ಡಿ = ಊದುಕಡ್ಡಿ : ಇಲ್ಲಿ ಚಲೋ ಊದಿನಕಡ್ಡಿ, ಮಸಾಲೀ ಎಣ್ಣೆ, ಬುಕ್ಕಿಟ್ಟು ಮುಂತಾದ ಸುಗಂಧದ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೪೭).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಊದ]

ಊದು$_4$ (ನಾ). ಚಾಡಿಹೇಳುವಿಕೆ : ಯಾದವಪತಿ ನೀನಿಂದೂ ನಾವು ಪೋದಲ್ಲಿಗಿದಿರೈತಂದೂ ಊದಿಗೆ ಭೀಮಾರ್ಜುನರೂ ಕುಟಿಲೋದಯಕೆಣೆ ನಿನಗ್ಯಾರೂ (ಕುಮುದಾ. ೩೯). [< ಊದು$_1$]

ಊದುಕಡ್ಡಿ, ಊದಕಡ್ಡಿ, ಊದುಗಡ್ಡಿ (ನಾ). ಧೂಪಕ್ಕಾಗಿ ಸುಗಂಧವಸ್ತುಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಕಡ್ಡಿ; ಗಂಧದ ಕಡ್ಡಿ; ಅಗರುಬತ್ತಿ : ಕಾಡಿಗೆ ಭರಣಿ ಅಂದವಾದೂದುಕಡ್ಡಿಗಳು (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೨೧೦). **ಊದಕಡ್ಡಿ** : ಮಘಮಘಿಪ ಪೂದಕಡ್ಡಿಗಳು ಅಂತಗೃಹಕೆ (ಬಾಣಾಶ. ೧೧). **ಊದುಗಡ್ಡಿ** : (ಕ).

[ಊದು$_3$ + ಕಡ್ಡಿ. / ಹಿಂ. ಮರಾ. ಊದಕಾಡೀ]

ಊದುಕಾಮನಿ, ಊದುಗಾಮನಿ (ನಾ). (ಉಕ) = ಊದುಕಾಮಾಲೆ : "ಊದುಕಾಮನಿ - ಹಳದಿರೋಗ" (ಜಾನಕೋ. ೨೨). **ಊದುಗಾಮನಿ** : (ಉಕ. ಕ).

[ಊದು$_2$ + ಕಾಮನಿ]

ಊದುಕಾಮಾಲೆ, ಊದುಗಾಮಾಲೆ, ಊದುಗಾಮಿಲೆ (ನಾ). ದೇಹವು ಊದಿಕೊಂಡು ಹಳದಿ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಅರಿಸಿನಮುಂಡ : ಸಂವತ್ಸರಲವಣ, ಶುಂಠಿ, ಇಂಗು ಇವಂ ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ ಕಷಾಯಮಂ ಕುಡಿಯೆ ಊದುಕಾಮಾಲೆ ತೀರ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೮೫). **ಊದುಗಾಮಾಲೆ** : ಊದುಗಾಮಾಲೆಗೆ :- ಎತ್ತು ನಾಲಿಗೆರಸವಂ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯೆ ಊದುಕಾಮಾಲೆ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೩೦). **ಊದುಗಾಮಿಲೆ** : ಲಾಲಾಸ್ರವ, ಮೂಕತ್ವ, ಕಾಮಿಲೆ, ಊದುಗಾಮಿಲೆ, ಬಳಲ್ಗಾಮಿಲೆ, ಕುಂಭಕಾಮಿಲೆ (ಶುಕಸ. ೩೨೬).

[ಊದು$_2$ + ಕಾಮಾಲೆ. / ತಮಿ. ಊದುಕಾಮಾಲೈ; ತುಳು. ಊದುಕಾಮೆಲಿ]

ಊದುಕೊಳವೆ, ಊದುಗೊಳವಿ, ಊದುಗೊಳವೆ (ನಾ). (ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಗಾಳಿಯನ್ನು ಊದುವ ಕೊಳವೆ : **ಊದುಗೊಳವಿ** : ಹೊತ್ತಲಾರದ ಒಲೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಸಿಡುಕಿನಿಂದ . . . ಊದುಗೊಳವಿಯಿಂದ ತಿವಿದು (ಬರಹಾ. ೪೬); ಕೆಲಸವೆಲ್ಲಾ ಮುಗಿದಮೇಲೆ ಊದುಗೊಳವಿ ಗಲಬರಿಸೋಕೆ ಬಂದಳು (ಗಾದೆ). **ಊದುಗೊಳವೆ** : (ಕ). [ಊದು$_1$ + ಕೊಳವೆ]

ಊದುಗಡ್ಡಿ 'ಊದುಕಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಊದುಗಲ್ಲ (ನಾ). ೧. ಊದಿಕೊಂಡಿರುವ ಗಲ್ಲ. ೨. ಕೆನ್ನೆ ಊದಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಗದ್ದಮಾರಿ; "ಕೆಪ್ಪಟೆರಾಯ" (ಕರಾ); "ಉಬ್ಬಿದ ಗಲ್ಲ; ಮಂಗ್ಯನ ಬಾವು" (ಜಾನಕೋ. ೨೨).

[ಊದು$_2$ + ಗಲ್ಲ$_1$]

ಊದುಗಾಮನಿ 'ಊದುಕಾಮನಿ' ನೋ.

ಊದುಗಾಮಾಲೆ 'ಊದುಕಾಮಾಲೆ' ನೋ.

ಊದುಗಾಮಿಲೆ 'ಊದುಕಾಮಾಲೆ' ನೋ.

ಊದುಗಾಲು (ನಾ). ಊದಿಕೊಂಡಿರುವ ಕಾಲು; ಬಾತುಕೊಂಡಿರುವ ಕಾಲು (ಕ). [ಊದು$_2$ + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಊದುಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಗಾಳಿಯನ್ನು ಬೀಸಿ ನಿಗಿನಿಗಿ ಮಾಡಿದ ಕಿಚ್ಚು, —ಬೆಂಕಿ: ಕೆಂಪಾದವಸುರರ ನೋಟಿಕೆಗಳು ತಿದಿಯೂದುಗಿಚ್ಚಿನ ಹೊದಱ ನಂತಿರೆ ಬಿಡದೆ ಭುಗಿಲಿಡುತ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೨೮).
[ಊದು₁ + ಕಿಚ್ಚು (< ಕಿರ್ಚು)]

ಊದುಗೊಳವಿ 'ಊದುಕೊಳವೆ' ನೋ.

ಊದುಗೊಳವೆ 'ಊದುಕೊಳವೆ' ನೋ.

ಊದುದಾನಿ 'ಊದುದಾನು' ನೋ.

ಊದುದಾನು, ಊದುದಾನಿ (ನಾ). ೧. ಊದುಕಡ್ಡಿ ಸಿಕ್ಕಿಸುವ ಅಥವಾ ಇಡುವ ಪಾತ್ರೆ: ನೆಲದಮೇಲೆ . . . ಅದೇ ಅತ್ತರದಾನು, ಊದುದಾನು, ಬಂಗಾರದ ಪುಷ್ಪಕಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಹೂವು (ದೇವೀಚೌ. ೧೪೫). ೨. = ಊದುಬತ್ತಿಗಿಡ (ಕ). **ಊದುದಾನಿ**: (ಕ). [ಊದು₃ + ದಾನು]

ಊದುಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ರೋಗದಿಂದ ಊದಿಕೊಂಡಿರುವ ಹೊಟ್ಟೆ (ಕ).
[ಊದು₂ + ಬಟ್ಟೆ]

ಊದುಬತ್ತಿ, ಊದಬತ್ತಿ (ನಾ). = ಊದುಕಡ್ಡಿ: ಎರಡು ಊದುಬತ್ತಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಅದರ ಮುಂದೆ ಹೊತ್ತಿಸಿ ಇಡಲಾಯಿತು (ರಂಗರೋ. ೨೭); ಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಊದುಬತ್ತಿಯ ದಾನಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೯೬). **ಊದಬತ್ತಿ**: (ಕ).
[ಊದು₃ + ಬತ್ತಿ₁./ ಹಿಂ. ಮರಾ. ಊದಬತ್ತಿ; ತುಳು. ಊದುಬತ್ತಿ; ತೆಲು. ಊದುವತ್ತಿ]

ಊದುಬತ್ತಿಗಿಡ (ನಾ). ಊದುಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ಸಿಕ್ಕಿಸಲು ಲೋಹದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮರದ ಆಕಾರದ ಸಾಧನ (ಕ).
[ಊದುಬತ್ತಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಊದುಹೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಊದಿಕೊಂಡಿರುವ ಹೊಟ್ಟೆ.
[ಊದು₂ + ಹೊಟ್ಟೆ₁ (< ಪೊಟ್ಟೆ₁)]

ಊಧ (ನಾ). "ಕೆಚ್ಚಲು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ).
[< ಸಂ. ಊಧಸ್]

ಊಧಸ್ಯ (ನಾ). ಹಾಲು: "ಊಧಸ್ಯಂ, ಕ್ಷೀರಂ . . . ಪಯಃ, ಪೀಯೂಷಂ – ಈ ೬ ಪಾಲ್ (ಹಾಲು)" (ಹಲಾಯು. ೪೬–೧೯೧).
[ಸಂ.]

ಊಧಸ್ಸು (ನಾ). = ಊಧ: "ಊಧಸ್, ಆಪೀನಂ— ಈ ೨ ಕೆಚ್ಚಲ್" (ಹಲಾಯು. ೪೫–೧೧೬). [< ಸಂ. ಊಧಸ್]

ಊನ (ನಾ). ೧. ಕಡಮೆಯಾಗಿರುವುದು; ಕುಂದು; ಕೊರತೆ: "ಗತಮದೂನಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೦–೧೮); ತನಗಿನಿತೂನಮಾಗೆ ಮೆಱೆದಾ ಭುಜವೀರ್ಯಮನಾಂತು ಮಾಣ್ಬುದೇಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೯೭); ಆ ಸಹನೆಗೂ ಒಂದು ಮಿತಿಯಿತ್ತು; ಅದಕ್ಕೂ ಒಂದು ದಿನ ಊನ ಬರುವ ಪ್ರಸಂಗ ನಡೆಯಿತು (ರೂಪಸ. ೨೬೧). ೨. ಅಂಗಹೀನತೆ; ವಿಕಲತೆ. [ಸಂ.]

ಊನಗಣ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಅಥವಾ ಮಾತ್ರೆ ಕೊರತೆಯಾದ ಗಣ: ಕೊನೆಯ ದ್ವಿಪದಿಯ ಕಡೆಯ ಗಣ ಒಂದು ಗುರುವಿನ ಒಂದು ಊನಗಣ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೪೧). [ಊನ + ಗಣ]

ಊನತೆ (ನಾ). ಕಡಮೆಯಾಗಿರುವುದು; ಕೊರತೆ.
[ಸಂ. ಊನತಾ]

ಊನತ್ವ (ನಾ).= ಊನತೆ: ನಿಚ್ಚಲುಮಿಂದ್ರಸೋಲಗದೊಳಂತಾ ಪಾಂಡುರಾಜಂಗೆ ನಿರ್ನೆರಮಪ್ಪೊಂದಪಮಾನದಿಂದಮಿನಿತೊಂದೂನತ್ವಮಪ್ಪಂತುಟೀ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೧೭). [ಸಂ.]

ಊನಮನ (ನಾ). ಅಲ್ಪಮನಸ್ಕ; ಸಣ್ಣ ಮನಸ್ಸಿನ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಜೀತಗಾರರಲ್ಲಿ ಮೂರು ವಿಧ. ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಶುಲ್ಕಕ್ಕಾಗಿ, ಅದರ ಅಳತೆಯಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಕೃಷಿಗೈಯುವ ಊನಮನರ ದೊಡ್ಡ ಗುಂಪು (ಕಜಸಾ. IX, ಪೀಠಿಕೆ). [ಊನ + ಮನ]

ಊನಮಾನ (ನಾ). ಅಪಾಯ; ತೊಂದರೆ; ಹಾನಿ: ನಿಂಮ ಕೆಱಿಗೆ ಊನಮಾನವಾದರೆ ನೀವು ಮಹಾಜನಂಗಳು ಕಟಲುಳವರು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೭–೧೨; 1416); ಕಟಿಸಿದ ಕೆಱಿಗೆ ಊನಮಾನವಾದರೆ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೪, ಪುಂಗನೂ. ೧೫೭–೧೧೩; 1419).
[ಊನ + ಮಾನ]

ಊನಮಾಸಿಕೆ (ನಾ). ಸತ್ತವರಿಗಾಗಿ ಅವರು ಸತ್ತ ಒಂದು ವರ್ಷದೊಳಗೆ — ಒಂದು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂಚೆ ಮತ್ತು ಆರು ತಿಂಗಳು ತುಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂಚೆ ಮತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು ತಿಂಗಳು ತುಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂಚೆ ನಡಸುವ ಶ್ರಾದ್ಧ ಕಾರ್ಯ: ಇನ್ನೂ ಏನಾದರೂ ಉಳಿದರೆ ಅದು ಮುಂದೆ ಬರೋ ಮಾಸಿಕ, ಊನಮಾಸಿಕಗಳಿಗೆ ಆಗಬೇಕಲ್ಲವೇ? (ಮಾಂಗಲ್ಯ. ೩೫).
[ಊನ + ಮಾಸಿಕ]

ಊನರವೈಶಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಕೊಙ್ಗುಣಿ ಅರಸರ ಆಳು ಎಱಿದು ಸತ್ತೊನ್ ಭಾನುದಾಸನ್ ಜಯಮಿತ್ರನ್ ಊನರವೈಶಿಕನ್ ಒಡಿವೆಚ್ಚೆರಾಯಿಳನ್ನಿಗ್ಗೊಳನ್ನನುಜಾಗರನ್ ಅಣ್ಣನವತಿಗನ್ ಅನ್ತಕಙ್ಗಙ್ಗದೊನ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೨೨–೧೧; 750). [ಊನರ₀ + ವೈಶಿಕ]

ಊನೈಸು (ಕ್ರಿ). ಕಡಮೆಯಾಗು; ಕ್ಷೀಣಿಸು (?): ಅನನಶಿರಃಪ್ರದೇಶದೊಳೇನುಂ ಬೆಳ್ಪಿಲ್ಲದಿರ್ದು ಘೋಟಾನನ ಸುಸ್ಥಾನದೊಳೆ ಬೆಳ್ಪು ಪುಟ್ಟಿದೊಡೂನೈಸದೆಯಾಳಲಾಗದಭಿನವಚಂದ್ರಾ (ಅಶ್ವಶಾ. ೩–೮).
[ಊನ + –ಇಸು₃]

ಊಬ (ನಾ). (ಉಕ) ಕಾವು; ಶಾಖ: "ಛೇ, ಎಲ್ಲೀದು? ಹೊತಗೊಂಡ ಮಲಗಿದ್ದೆ. ರಗ್ಗಿನ ಊಬ ಹಿಡಿದಿರಬೇಕು. ಜ್ವರಾ ಇಲ್ಲಾ, ಏನ ಇಲ್ಲಾ. ದಿನದಕಿಂತಾ ಇಂದ ಆರಾಮ ಅದ" (ದೀಪಹ. I, ೧೭೮). 'ಉಬ್ಬೆ' ಪರಾ. [← ಮರಾ. ಊಬ್]

ಊಬಲು 'ಉಬ್ಬಲು' ನೋ.

ಊಬು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೀಸು; ತೀಡು. ೨. ಬಾಯಿಯಿಂದ ಗಾಳಿಯನ್ನು ಹಾಕು: ಊಬಿ ಪರ್ವತವನ್ನು ಹಾರಿಸಲು ನೀವು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಿರುವಿರೋ ಏನು? (ತುಳಸಿ. ೮೩). [< ಉಱುಬು]

ಊಬು₂, ಊಗು₃ (ನಾ). ೧. ರಾಗಿ, ಬತ್ತ, ಜೋಳ, ಗೋಧಿ ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯಗಳ ಹೊಟ್ಟಿನ ಮೊನಚಾದ ತುದಿ; ತೆನೆಯ ಮುಳ್ಳು: "(ಸೆಜ್ಜೆಯ ಊಬು) ಧಾನ್ಯದ ಮುಳ್ಳು; ಭತ್ತದ ಊಗು" (ಜಾನಕೋ. ೨೨). ೨. ಪೊರಕೆಗಾಗಿ ಬಳಸುವ ಹಂಚಿಕಡ್ಡಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಮುಳ್ಳು: "ಊಬು ಕಂಟಕಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೩–೮); ಪೊರಕೆ ಊಬು ಉದುರಿ ಬರಲಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಊಗು₃**: ೨. ಊಗಿನ ಮೊನೆಯನಿತೂ ಕಾಮನೆಯಿಲ್ಲದ ತಮ್ಮಾ ಮನಸಿನ ಗಟ್ಟಿ (ನವರಾ. ೫–೩೬). [?]

ಊಬುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಹಂಚಿಕಡ್ಡಿಯ ಹುಲ್ಲು: ಹೊಲದ ಬದುಗಳಲ್ಲಿ ಊಬುಹುಲ್ಲು ಬೆಳೆದಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ಊಬು₂ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಊಮ 'ಊಮೆ' ನೋ.

ಊಮಾನಿಸ (ನಾ). ನಡುವಣ ಮನುಷ್ಯ: ಊಮಾನಿಸಂ, ಊವಾಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೬೦ ಪ್ರಯೋ). [ಊ₃ (< ಉದು) + ಮಾನಿಸ]

ಊಮಿಸು (ನಾ). ನಾಟಿಸು ; ಚುಚ್ಚು (?) : ನಿಸಿತಾಸ್ತ್ರ ಹಾರಿಸುತ ಲಸುರನಂಗಾಂಗಕೂಮಿಸಿದ ಬಹು ಸ ರ ಳಿ ಗಾ ರ ದೆ ಪಾರಿ (ಜಿನಮು. ೩೪–೨೩) ; ಏಮಾತ ಪೇಳಲಮ್ಮಾಜಿ ಶಾಸರಿಪಾಸಕೂಮಿಸಿದ ದಾಶರಥಿಯಂನೊಸ್ತುವಗ್ರತನು ಭೂಮಿಯನು ಬಿಡದೆಂದು ಮುಳುಗೆ ಶೋಕಾಂಬುವಿಲಿ (ಜಿನಮು. ೩೬–೩೧). [ಊಮ್ಮು$_0$ (< ಉಣ್ಮು ?) + –ಇಸು$_3$]

ಊಮು (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬಿಸು (?) : ಎತ್ತಿ ಪುಚ್ಛವನೊದರಿ ಸಟಮನೆದುರೂಮುತೀ ಲೋಕಮಂ ನುಂಗುವಂತಾರ್ಭಟಿಸೆ (ಜಿನಮು. ೩೫–೨೪).

[< ಉಣ್ಮು]

ಊಮೆ, ಊಮ (ನಾ). ೧. ಮೂಗ ; ಬಾಯಿಬಾರದವನು. "ಮೂಗ" (ಕಲ್ಪದು. ೪೪). ೨. "ಮೂಕಿ" (ಸಿ ೦ ಕೋ. ೬೮). **ಊಮ** : ೧. "ಮೂಕ" (ರ ಮಾ ಕಾ ೦. ೧೦೮). ೨. "ಗೆಳೆಯ ; ಸ್ನೇಹಿತ" (ಸಿಂಕೋ. ೬೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಊಮ, ಊಮೈ ; ಮಲ. ಊಮ]

ಊಯಲ್ (ನಾ). ಸಂದೇಶ (?) : ತೋತ್ರದಿಂ ತರ್ಜನೆಯ ಗೈದು ಪಿಮ್ಮೆಟ್ಟಸೆನ್ನೊಡನೈದುವಡೆ ಸಂಪದವತ್ರಕೊಳ್ಳದುವುಳಿದುದೆಲ್ಲ ಚರಣೋಪಾಂತಮಾತ್ರದೊಳಗೈದಲೆಂದೂಯಲಂ ಕಳುಹಿ ಕಿ ಡಿ ನೇ ತ್ರ ದಿಂ ಪಿಂತಿರುಗಿ ನಿಲೆ (ಜಿನಮು. ೩–೩೮). [< ಪುಯ್ಯಲ್ ?]

ಊರ್, ಊರು$_3$ (ನಾ). ಜನ ವಾ ಸ ಮಾ ಡು ವ ಸ್ಥಳ; ಹಳ್ಳಿ ; ಗ್ರಾಮ ; ಪಟ್ಟಣ : "ಗ್ರಾಮವಾಸಂ ವಸಥಮೆನಲೂರ ಪೆ ಸ ರ್" (ಮಂ ಗ ರಾ. ೫೬–೧) ; ಮುಟ್ಟಲಪ್ಪಿಯೂರ್ನ್ನಾರ್ಮಗ್ರಾಮಂ (ವೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩–೨೩ ; 550) ; ಬೆಂಗಿಮಂಡಳದೊಳ್ ಚೆಲ್ವಾವಗಮೆ ತನಗದೊಂದೂರ್ ನಾ ಮ ದೊ ಳ ೦ ವೆಂಗಿಪಟು ಕರಂ ಸೊಗಯಿಸ್ತುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೪೦) ; ಕೆಲದೂರ್ಗಳೊಳೆಲ್ಲಮುಜಸುತ್ತಿರ್ದರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೨೪ ವ). **ಊರು$_3$** : "ಗ್ರಾಮಃ, ಸಂವಸಥಃ – ಈ ೨ ಊರು" (ಹಲಾಯು. ೪೩–೧೦೩) ; ಊರ ಸೀರೆಗೆ ಅಸಗ ತಡಬಡಗೊಂಬಂತೆ (ಮಹಾದೇ. ೩–೬) ; ಹೋಗದೂರಿನ ದಾರಿ ಕೇಳಿ ಮಾ ಡು ವು ದೇ ನು (ಪುರಂದ. ೧–೧೩೯–೩) ; ಊರಿದ್ದಲ್ಲಿ ಹೊಲಗೇರಿ (ಗಾದೆ) ; ಊರಿಗೆ ಅರಸನಾದರೂ ತಾಯಿಗೆ ಮಗ (ಗಾದೆ) ; ಊರಿಗೆ ಬಂದವಳು ನೀರಿಗೆ ಬರಲಾರಳೆ (ಗಾದೆ) ; ನೀರು ಇದ್ದರೆ ಊರು, ನಾರಿ ಇದ್ದರೆ ಮನೆ (ಗಾದೆ) ; ಊರು ಸೂರೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಕೋಟೆ ಬಾಗಿಲು ಹಾಕಿದರು (ಗಾದೆ).

ಊರಬಟ್ಟೆ = ಊರಿನ ದಾರಿ, —ಮಾರ್ಗ : ಮಣನ ಕೆಱೆಗೆ ಊ[ರ ಬ]ಟ್ಟೆಯಿಂ ಬಡಗ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೦೩–೬ ; 1133). **ಊರ ಮಂಟಪ** = ಊರಿನ ಸಭಾಭವನ ; ಚಾವಡಿ : ನಡೆದು ಬಂದಾ ವೂರ ಮಂಟಪದ ಮುಂದಿಳಿದು (ನಂಬಿರ. ೬–೧೫). **ಊರವ** = ಊರಿಗೆ ಸೇರಿದವನು ; ಊರಿನವನು : ಗರುಡನೂರವರೆಱೆವರೇ ನಾ ಗ ರಿ ಗೆ ತನಿಯನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨–೧೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಊರ್ ; ಕೊಡ. ಊರಿ ; ತುಳು. ತೆಲು. ಊರು ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಊರ್. / ಪ್ರಾ. ಊರ]

ಊರಕಿರಿಯಾತು (ನಾ). ನೆಲಬೇವಿನ ಗಿಡ (ಕ). [?]

ಊರಗಲ (ನಾ). ೧. ಊರಿನ ತುಂಬ. ೨. (ಆಲಂ) ಬಹಳ ಅಗಲ : ತಳೆದು ಪುಳಕಂಗಳಿಂ ಗುಡಿಕಟ್ಟಿ ನಲವಿಂದೆ ಅಲ್ಲಿ ಊರಗಲದೊಳು ಮಂಟಪವನೊಲಿದಿಕ್ಕಿ (ನಂಬಿರ. ೫–೨೫) ; "ಇದೇನೊ ಇಷ್ಟು ಸಂತೋಷ ? ಮುಖ ಊರಗಲವಾಗಿದೆ, ಯಾರ ಕಾಗದವೊ ಅದು ?" (ನಡೆದಾ. II, ೯೪೦). [ಊರ್ + ಅಗಲ$_1$]

ಊರಗಸೆ 'ಊರಗುಸೆ' ನೋ.

ಊರಗಾಯಿ 'ಊರುಗಾಯಿ' ನೋ.

ಊರಗುಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ದೇವತೆ : ಮಾರಿ ಮಸಣಿಗಳೊಳಗಣವ್ವೆಗಳೂರಗುಣಿಯಾಕಾಶ ಬೊಮ್ಮನು ಬೀರಭೂತಗಳೆಂಬ ದೈವದ ಬಾಧೆಯಿಂದುಳಿದು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೮–೪೨). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಗುಣಿ ?]

ಊರಗುಸೆ, ಊರಗಸೆ (ನಾ). ಊರಿನ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು, —ಮಹಾದ್ವಾರ ; ಅಗಸೆ ಬಾಗಿಲು : ಹೊಟ್ಟೆ ನೊಂದೊಡೆ ತುಱುಬ ಕೊಯ್ವವನ ಪಶು ಕಱುವ ಮೆಟ್ಟಿದಡೆ ಗೂಳಿಯಂ ಸದೆವವನ ಸೂಳೆ ಮೊಱೆಯಿಟ್ಟಡೂರಗುಸೆಯಂ ಮುಱಿವವನ ನಗೆಯ ಕತೆಯಂ ಕಾಣಲಾದುದಿಂದು (ಹಚಕಾ. ೨–೨೬) ; ಊರಗುಸೆಯು ಸಡಿಲಿಹ ವೃಕ್ಷಫಲ ವಿಷಮಯಮೆನಲ್ (ಯೋಗಾಂವಿ. ೪–೩೦). **ಊರಗಸೆ** : "ಪುರದ್ವಾರ" (ಜಾನಕೋ. ೨೩). [ಊರ್ + ಅಗುಸೆ]

ಊರಗೂಢ (ನಾ). ಊರಿನ ಮಲ : ಈಗಳೆ ಗೃಹಕ್ಕೆ ನೀಂ ಪೋಪಾಗಳ್ ಬೀಟ್ತುರ್ಕುಮೂರಗೂಢಂ [ಪಾಠಾಂ. ಉರುಗುರಂ] ನಿನ್ನ ಶಿರೋಭಾಗದೊಳದು ದಿ ಟ ಮಾ ದೊ ಡ ನಾ ಗ ತ ಮ ೦ ನಂಬು (ಜೀವಸಂ. ೧೩೩–೨೯ ವ). [ಊರ್ + ಗೂಢ]

ಊರಟೆ (ನಾ). ೧. "ರೋಗದ ಇಳಿತರ ; ಸುಖದುಃಖಳಿಗೆ" (ನಾನಾಶ. ೪೦). ೨. "ಆದಾಯ ; ಲಾಭ ; ಪ್ರಯೋಜನ" (ನಾನಾಶ. ೪೦) ; ಅರಮನೇ ವೆಚ್ಚವನ್ನು ಕಡಿಮೆಮಾಡಿ ದೊರೆಗೆ ಊರಟೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆಂದು ನಟಿಸುತ್ತಾ ಇದ್ದ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಿಯು (ಮಾಮುರಾ. ೯). ೩. "ಸಹಾಯ ; ಕೈನೆರವು" (ನಾನಾಶ. ೪೦). [?]

ಊರಡಿ$_1$ (ನಾ). ತೊಡೆಯ ಕೆಳಭಾಗ : ಕೂರುಗುರ್ಗೊನೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗರ್ಲೆ, ಮೊರ್ನೆ]ಗಳನೋರಣಮಾಗಿರೆ ಮಾರಗೃಹದ ಮೇಲೆಳೆದಪ್ಪೂರಡಿಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಊರೆಡೆಯೊಳ್, ವೊರೆಡೆಯ] ನಿಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ನಿರಿಸಿ] ಸಾರದವೊಲ್ ಸೀತ್ಕಾರಂ ಮಾಡ್ಪುದು ರತಿಯಾ (ಜನವ. ೬–೨೧). [ಊರು$_4$ + ಅಡಿ$_1$]

ಊರಡಿ$_2$ (ನಾ). ಊರಿನವರು ನಿಗದಿ ಮಾಡಿರುವ ಅಳತೆ : ಧರೆಯೊಳೂರಡಿಯಾದ ಕೊಳಗದ ಸರಿಯು ಸೊಲ್ಲಿಗೆ ಸಲ್ಲದಿಪ್ಪುದೆ ಪರಿಮಿತಾಕ್ಷರತತಿಯೊಳಪರಿಮಿತಾರ್ಥ ರಚನೆಯಲಿ ವಿರಚಿಸುವುದದು ಕವಿಯ ಚತುರತೆ (ಬಸಪು. ೧–೨೨). [ಊರ್ + ಅಡಿ$_1$]

ಊರಡಿಕೆ, ಉರಡಿಕೆ (ನಾ). ಊರಗೌಡಿಕೆ (?) : ಸರ್ವಬಾಧ ಪರಿಹಾರ ಶ್ರೀಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೇವರಿಗೆ ಊರಡಿಕೆಯಂ ಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XV, ೧೫೯–೫೦ ; 1213). **ಉರಡಿಕೆ** : ಅ ಗದುಗಿನ ಉರಡಿ[ಕೆಯ] ಪ್ರಭುತ್ವಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಡಗಣ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಕೆ[ಯಿ] (ಸೌಇಇ. XV, ೧೫೯–೩೯ ; 1213). [?]

ಊರಡೆಯ 'ಊರೊಡೆಯ' ನೋ.

ಊರಡೆವಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಧಾರೆಗೊಂಡ ಕೆಯಿಮತ್ತರು ಮೂಱು ಊರಡೆವಾಳ ಮೊ ದ ಲ ಹಸುಗೆ ಉಂಡಿಗೆ ಮತ್ತರು ನಾಲ್ಕು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೩೩–೫೦ ; 1215). [?]

ಊರಪ್ಪ (ನಾ). ಊರಿನ ಅಪ್ಪ ; ಯಜಮಾನ ; ಗೌಡ : ಊರಪ್ಪನ ಎತ್ತು ಮಾರಪ್ಪನ ಗೋಣಿ (ಗಾದೆ). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಅಪ್ಪ$_1$]

ಊರಬಸವಿ 'ಊರುಬಸವಿ' ನೋ.

ಊರವಂಕ (ನಾ). ಊರಮುಗ್ಗುಲು, —ಪಕ್ಕ : ಊರವಂಕದ ಹೊರಗಿರ್ದು ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲ ಕಾಣೆನೆಂದು ಅರಸುವವನಂತೆ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೧ ಉಪೋ). [ಊರ್ + ವಂಕ]

ಊರವ್ಯ (ನಾ). ೧. ತೊಡೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು. ೨. ವೈಶ್ಯ : "ಆರ್ಯಾಃ . . . ಊರವ್ಯಾಃ, ವಿಶಃ – ಈ ೫ ವೈಶ್ಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೩–೪೧೬).

[ಸಂ.]

ಊರಱಿಕೆ (ನಾ). ಊರಿಗೆಲ್ಲಾ ತಿಳಿದಿರುವುದು : ಊರೆಱಿಕೆಯ ಕೊಲೆ ಹರಿದು ಹೋಹುದೆ ಸ್ರೂಗಾರದೊಳಗೆ ಕಾಲ್ಪಿಡಿಯೆ ? ಆರಾಮನ ಮಱೆಗೊಲೆಯು ಕೊಲಿಸಲದನಾರು ಮೆಚ್ಚುವರಿಳೆಯೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೫-೫೨). [ಊರ್ + ಅಱಿಕೆ]

ಊರೞಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಊರು ಹಾಳಾಗು. ೨. ಊರನ್ನು ಹಾಳು ಮಾಡು, —ನಾಶಪಡಿಸು : ಮಹಾರಾಜರಾ ಸಮತ್ತ ವಲಮುಂ ನೆರೆದು ವನ್ದು ಊರೞಿ ಎಱಿದಲ್ಲಿ ಸಾವುಗವರ್ ನೊೞೊಂಮ್ಬ ಗಾಮುಣ್ಡಮ್ ಮಗನ್ ಶ್ರೀಮೆಯಿ ಪಗರನೆಱಿದು ಸಗಲಯ ಪೊಕನ್ (ಎಕ. X (s), ಚಿಂತಾಮ. ೧೬೯-೫ ; 800) ; ಶ್ರೀಮೂವಲಿವಣರಸರ್ ಪ್ರಿಥುವೀರಾಜ್ಯಙ್ಗೆಯೆ ಮಿನ್ಕಿಮುದುನ್ದ ಕುಱುಂಜಿಯಳ ಊರೞಿ ಕೊಲ್ವಲ್ಲಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩–೭ ; 9ನೆಯ ಶತ) ; ಬೆಣ್ಣವಳಿ ಜನ್ನಿಗುರುಗಳ ವೂರೞಿದು ಹುಯಲ ಹರಿದು ಕಾದಿ ತಳ್ತಿಱಿದು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೧-೧೩; 1287). [ಊರ್ + ಅೞಿ$_1$]

ಊರೞಿವು (ನಾ). ಊರಿನ ನಾಶ, —ಸೂರೆ : ಮೞ್ತವುರಾ ಊರೞಿವಿನೊಳ್ (ಎಇ. VI, ೧೬೧-೩ ; 765) ; ಗೊಟ್ಟಿಯಣ್ಣ ಗಾವುಣ್ಡನೂರೞಿವಿನೊಳ್ ಕಾದಿ ಸತ್ತು (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೧೫೯-೫ ; 907) ; ತುಱು[ಗಳವೊಳ್] ಪೆಣ್ಬುಯ್ಯಲೊಳಱುವೆಸದೊಳ್ನಂಟನೆಡಱೊಳೂರೞಿವಿನೊಳಂ ತಱಿಸಂದು ಗಂಡುತನಮನೆ ನೆಱಪದವಂ ಗಂಡನಲ್ಲನೆಂತುಂ ಷಂಡಂ (ಗದಾಯು. ೨-೨೪) ; ನೊಱಂಬಗಾಮುಣ್ಡ ಬಲ್ಲದ ಊರೞಿವಿನೊಳ್ ಕಾದಿ ಸತ್ತು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೯೧-೭ ; 1007) ; ರಾಜಯನ ಮಗ ಮಾಚ ತಾಯುಡೆಯುಚ್ಚ್ಯಗವಲ್ಲಿ ಊರೞಿವಿನ ತುಱುಗೊಳಲು ಮೂದಲಿಸಿ ಸತ್ತ ಮಾಚಯ್ಯನು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೩೬-೫ ; 1034). [ಊರ್ + ಅೞಿವು]

ಊರಾಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?): ಅಣಕುಡಿ ಊರಾಣೆ ಕಾಳು ಬೀಯ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೧, ಕುಂದಾವು. ೩೫೭-೧೪ ; 1379 ?). [ಊರ್ ?+ ಆಣೆ ?]

ಊರಾನೆ (ನಾ). ಹಂದಿ; ಸೂಕರ : ನೀಂ ಕಾಡಾನೆಯಲ್ತು ನೆಣಗೊರ್ವಿನೂರಾನೆಯಕ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨-೨೯). [ಊರ್ + ಆನೆ$_1$]

ಊರಾವು (ನಾ). ಊರಹಸು : ಕಾಡೆಮ್ಮೆಯುಮೂರೆಮ್ಮೆಯುಂ ಕಾಟ್ಬಲಸುಂ ಊರಪಲಸುಂ ಕಾಡಾವುಮೂರಾವುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ ೯-೬೮). [ಊರ್ + ಆವು]

ಊರಾಸೆ (ನಾ). ಊರಿನ ಮೇಲೆ ಆಸೆ, —ಪ್ರೀತಿ : ಒಕ್ಕಲಿಗೆ ಊರಾಸೆ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮನೆಯಾಸೆ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗೆ ಕೊಳದಾಸೆ ಸೂಳೆಗೆ ರೊಕ್ಕದ ಆಸೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೦೮). [ಊರ್ + ಆಸೆ$_1$]

ಊರಾಳ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಊರನ್ನು ಆಳು; ಆಧಿಪತ್ಯ ನಡಸು : ನಾಡಾಳ್ವೋನಾನುಂ ಊರಾಳ್ವೋನಾನುಂ ಊರಾ ಒಕ್ಕಲಸುಂ ಅೞಿದೋರ್ಪ್ಪರ್ಙ್ಞಮಹಾಪಾತಕ ಸಂಯುತ್ತರ್ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೯೨-೬ ; 750 ?) ; ಅಬ್ಬೆ ಊರಾಳಿ ಮುಡುಗಾರ ತೊಣ್ಣನ್ದರ ಮಗನಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೦-೨ ; ?). [ಊರ್ + ಆಳ್$_1$]

ಊರಾಳ್$_2$, ಊರಾಳು (ನಾ). ಊರಿನ ಮುಖ್ಯಸ್ಥ : ಊರಾಳ ಬಲ್ಲಾಳ ಪೆರ್ಗಡೆ . . . ಮುಂತಪ್ಪ ನಾಡೊಡೆಯರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೧-೧೩). **ಊರಾಳು** : ಥಾರಾಳಕ್ಕೋಸ್ಕರ ದಂಡಣೆಯಾದರೆ ಊರಾಳು ಏನ್ ಮಾಡ್ಯಾರು (ಗಾದೆ). [ಊರ್ + ಆಳ್$_3$]

ಊರಾಳಿ (ನಾ). ಊರಿನ ಪ್ರಮುಖ, —ಒಡೆಯ (?) : ನೂಱಿಪ್ಪರ್ದಿನ್ವರು ಊರಾಳಿಗಳು ಇನಿತ್ತಱು (ಸೌಇಇ. XV, ೪೬೩-೨ ; 900) ; ಊರಾಳಿಗಱುಗಣ್ಡುಗ ಮಣ್ಣು ಪೞಮಯ ತಾಱಿ ಮೆಚ್ಚಿದ ಮಣ್ಣುೞಿಕ್ಕೆ ಸಾಮ್ಯಮ್ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೫೧-೯ ; 925) ; ತನ್ನ ಕಯ್ವರನಾಡ ನೆಕುನ್ದಿ ನಾಡ ಊರಾಳಿಯ ದೇವಭೋಗ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೩೭-೧೪ ; 950). [ಊರ್ + ಆಳ್$_3$ + –ಇ$_2$. / ತಮಿ. ಊರಾಳಿ]

ಊರಾಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಊರನ್ನು ಆಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಗ್ರಾಮಾಧಿಪತ್ಯ ನಡಸು : ಮುನ್ದಿಱುವೋನೀಕ್ರಮವನೂರಾಳಿಸುವೊನ್ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೪-೧೨ ; 907). [ಊರಾಳ್$_1$ + –ಇಸು$_8$]

ಊರಾಳು 'ಊರಾಳ್$_2$' ನೋ.

ಊರಿಗೆ 'ಪೂರಿಗೆ' ನೋ.

ಊರಿಚ (ನಾ). ೧. ಊರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು : ಬಂದರೂರಿಚರೆಂದು ಭಯವೆತ್ತು ನಿಂದಿಸುತೆ ಮಂದಗಮನವನಾಗಿಪಂಗನಾಲೋಕದೊಡಱಂದಮಂ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ವಿಧಿಯನಿರದತ್ತಿತ್ತಮೋಡಿದರ್ ಕಾಳ್ವೆಣ್ಗಳು (ಶೀಷರಾ. ೧೯೨-೧೨). ೨. ದಡ್ಡ; ಮೂಢ; ಗಾವಿಲ : ಮೊಲೆಯಂ ನಿನಗಬ್ಬೆಯಕ್ಕಟಾ ಕುಡಳೆಯಿದೇಕೆ ಬಿಕ್ಕಿ ಬಿರಿದಟ್ಟಪೆಯೆಂದನದೊರ್ವನೂ [ಪಾಠಾಂ. ಮಾ]ರಿಚಂ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೨೦) ; ಬಾಡಿ ಸುರತಾಂತದೊಳಕ್ಷಿಗಳಂ ಮುಗುಳ್ಚಿ ಪಟ್ಟಿರೆ ಪರಮಾಯು ತೀವಿತಿವಳ್ಗೆಂದಿರದೋಡಿದನೊರ್ವನೂರಿಚಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೪೯). [ಊರ್ + –ಇಚ]

ಊರಿಸು$_1$ 'ಊಱಿಸು$_1$' ನೋ.

ಊರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಸ್ರವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ನೆನೆಯಿಸು; ಒದ್ದೆಯಾಗಿಸು : ಊಟದ ನೋಟವೇ ಬಾಯಲ್ಲಿ ನೀರೂರಿಸುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಊರು$_2$ (< ಊಱು$_2$) + –ಇಸು$_3$]

ಊರೀಕೃತ (ಗು). ಒಪ್ಪಿದ; ಸಮ್ಮತಿಸಿದ; ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ; "ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಊರು$_1$ 'ಊಱು$_1$' ನೋ.

ಊರು$_2$ 'ಊಱು$_2$' ನೋ.

ಊರು$_3$ 'ಊರ್' ನೋ.

ಊರು$_4$ (ನಾ). ತೊಡೆ : "ಊರುಃ, ಸಕ್ಥಿ, ಪಿಚಂಡಂ–ಈ ೩ ಹೆರ್ದೊಡೆ" (ಹಲಾಯು. ೮೫-೩೬೧) ; "ತೊಡೆಯೆನಲೂರು" (ಕಶರ. ೧೨೪) ; ಗದಾಘಾತದಿಂದೂರುಯುಗ್ಮಂ ಮುಱಿದೆತ್ತಂ ನುಚ್ಚುನೂಱಾಗಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೬) ; ಊರುಗಳನುಡಿವೆನೊದೆವೆಂ ಕೌರವ ಪರಿಬೃಢನ ಮಕುಟಮಂ (ಗದಾಯು. ೧-೭೦) ; ಸಂಧಿಯ ಮಾಡಿ ಮುರರಿಪು ಕೊಡಿಸು ಸಾಕೈದೂರನಿವರಿಗೆ ತಡೆಯದಾನೆರಡೂರ ಕೊಂಬೆನು ಕೌರವೇಂದ್ರನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬-೩೦). [ಸಂ.]

ಊರುಂಬಳಿ (ನಾ). ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಊರು; ಊರನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ಕೊಡುವುದು; ಜಹಗೀರು; ಮಾನ್ಯ : ಊರುಂಬಳಿಗಜಾಶ್ವಗೋವೃಂದಧನಯುವತಿಯರ್ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲವಸ್ತುಗಳನಿತ್ತಪೆನೆಂದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೩೦) ; ಊರ್ವರಂದಿಯಂ ತಂದವಂಗೂರುಂಬಳಿಯನೀವರ್ (ಚಿಕವಂ. ೮-೧೬). [ಊರ್ + ಉಂಬಳಿ]

ಊರುಕ (ನಾ). ತೊಡೆ (?) : ಯುಗಸಂಧಿಯ ಕೆಳಗಂ ನೀಂ ಬಗೆ ಶಕ್ತಿ ಶಿಷನಿಯೆನೆ ಪೆಸರಾಪಾಂಡುಂ ಪಿ[ಂ]ಡುಗಲದ ಕೆಳಗದು ಮತ್ತಂ ಬಗೆಯೂರುಕವದೆ(ಮೆ)ಂಬ ಪೆಸರೆ ತುರಗಾ[ಗ]ಮದೊಳ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೯-೫೩); ಆಪಾಂಡು ಪಿಂಡಿಯ ಕೆಳಗೆ ಊರು(ಕ)ವೆಂಬ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ ಊರುವಿನ ಕಣದೆಡೆಗೆ ಉಪಾಂಡು[ತ]ಪಿಂಡಮೆಂಬ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ಪು. ೮೯-೨೧). [ಸಂ.]

ಊರುಕಟ್ಟೆ (ನಾ). ಊರಮುಂದಿರುವ ಕಟ್ಟೆ, —ಜಗಲಿ (?). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಕಟ್ಟೆ$_1$]

ಊರುಕೇರಿ (ನಾ). ೧. ಊರಿನ ಬೀದಿ, —ರಸ್ತೆ. ೨. ಊರು ಮತ್ತು ಬೀದಿ: ಅವನ ಊರುಕೇರಿ ಯಾವುದೂ ಯಾರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಬಂಕಿಮು. ೬೨). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಕೇರಿ]

ಊರುಕೊಡಗೆ (ನಾ). ೧. ಊರಿನವರು ಕೊಡುವ ಕೊಡುಗೆ. ೨. ಊರನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ಕೊಡುವುದು: ಮಾಚಿಗವುಡಗೆ ಊರು ಕೊಡಗೆ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೬೩–೮; 1332). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಕೊಡಗೆ (< ಕೊಡುಗೆ)]

ಊರುಕೋಲು 'ಊಱುಂಗೋಲು' ನೋ.

ಊರುಗ (ನಾ). ೧. ಊರಿನಲ್ಲಿರುವವನು: ವಟಪತ್ರತಲ್ಪನ ಮೊಮ್ಮನೆಂದಸುರರ ಘಟ ಬಿದ್ದುದೆಂದರೂರುಗರು (ಮೋಹತ. ೩೪–೧೨); ದಾರಿಗರೂರುಗರ್ನಾಡುಗರಿಹ ಪರಿವಾರ ವಿದ್ವಾಂಸರು ನೃಪರು . . . ಗೋಳಿಟ್ಟರಾ ಮಾರನಗ್ರಜ ಮುಕ್ತಿಗೈದೆ (ಭರಚ. ೬೮–೧೦೩); ಊರುಗರ್ಗೆ ಕವಲ್ಗಂಬುಗೆಯನಿತ್ತು (ಚಿಕವಂ. ೫೩–೧೬). ೨. ಅಸಂಸ್ಕೃತ; ದಡ್ಡ; ಮೂಢ: "ಗ್ರಾಮೀಣಃ, ಗ್ರಾಮ್ಯಃ, ಗ್ರಾಮೇಯಕಃ– ಈ ೩ ಊರುಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೪೩–೧೦೩); ಊರುಗರಾದ ಮೂವರನದೇಂ ಬಿದಿ ಪೆತ್ತನೋ ಭೂಮಿಭಾರರಾ (ಶಮಪಾಂ. ೮೨); ಊರುಗರೆಲಾ ಮಾದ್ರದೇಶದ ಭೂರಿದುರಿತರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೧೯).

ಊರುಗರನುಡಿ, ಊರುಗರಮಾತು = ಮಂದಿಯ ಮಾತು; ಅಸಭ್ಯರ ನುಡಿ: "ಊರುಗರ ನುಡಿ ಅಶ್ಲೀಲವೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೨೩–೧೪೧); "ಊರುಗರ ಮಾತದಶ್ಲೀಲಮೆಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೬–೨). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + –ಗ$_3$]

ಊರುಗಂಬ (ನಾ). ೧. ಆಸರೆಗಾಗಿ ನಟ್ಟ ಕಂಬ: ದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ತೋಟದಲ್ಲಿ ತೋಟಗಾರನು ಊರುಗಂಬಗಳನ್ನು ನೆಟ್ಟು ಗಿಡಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೧೦). ೨. (ಅಲಂ) ಆಸರೆ; ಆಧಾರ: ವೈಷ್ಣವಮತಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಊರುಗಂಬಗಳಾಗಿ ನಿಂತವರು ಈ ಮೂವರು ಪಂಡಿತ ವಿದ್ವಾಂಸ ಭಕ್ತರು (ಭಾರದ. ೨೯೦). [ಊರು$_1$ (< ಊಱು$_1$) + ಕಂಬ$_1$]

ಊರುಗಲಿ 'ಊರ್ಗಲಿ' ನೋ.

ಊರುಗಳ್ಳ (ನಾ). ೧. ಊರಿನ ಕಳ್ಳ. ೨. ಇಡಿ ಊರನ್ನೇ ಕದಿಯುವವನು: ದ್ವಾರಾವತಿಯನ್ನು ನೀರೊಳು ಬಚ್ಚಿಟ್ಟು ಊರುಗಳ್ಳ ಬಂದ ಕೊಕೊಕೊ ಎನ್ನಿರೊ (ಕನಕ. ೨೦೧–೫). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಊರುಗಾಯಿ, ಊರಗಾಯಿ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ: ಈಗಾ ಅ ಊರ್ನೆಕೊಡಿ, ತಾಲ್ಲೋಕೇ ಕೊಡೀಂದ್ರೆ, ಈ ಹಳ್ಳೀನೆ ಕೊಡೀಂದ್ರೆ ಯಾರಿಗೂ ಹೊಟ್ಟೇಲಿ ಊರುಗಾಯಿ ಸುರಿದ ಹಾಗೆ ಆಗೋ ಮಾತೆ (ವೈದ್ಯವಿ.೬೧). **ಊರಗಾಯಿ**: "ಅನ್ನ, ಸಾರು . . . ಅಪ್ಪಳ, ವಡಾನೂ ಕರಿ ಊರಗಾಯಿ–ಹೂಹೂ ಬೇಗ" ಎಂದರು (ಕಲಸೆ. ೨೯೬). [ಊರು$_2$ (<ಊಱು$_2$) + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$). / ತಮಿ. ಊಱುಗಾಯ್; ತೆಲು. ಊರುಗಾಯಿ]

ಊರುಗುಬ್ಬಿ (ನಾ). ಊರಿನ ಗುಬ್ಬಿ: "ಕಲವಿಂಕಃ – ಊರುಗುಬ್ಬಿ" (ಒಷಧಿ. ೨೪). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಗುಬ್ಬಿ]

ಊರುಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಊರನ್ನು ಕೆಡಿಸು, —ಹಾಳುಮಾಡು, —ನಾಶಪಡಿಸು: ಊರುಗೆಡಿಸಿದ ಕುಮುದಮ್ಯೆಂದನ ಕಾರಿದನು ತನಿಗರುಳ ಪನಸನು ಹೇಱಿದನು ಹದಿನೆಂಟು ಶರದಲಿ ಶರಭ ಶತಬಲಿಯ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೭–೯). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಕೆಡಿಸು]

ಊರುಗೋಲು 'ಊಱುಂಗೋಲು' ನೋ.

ಊರುಜ (ನಾ). (ಭಗವಂತನ) ತೊಡೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ವೈಶ್ಯ. 'ಊರುಜವೃತ್ತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಊರುಜವೃತ್ತಿ (ನಾ). ವೈಶ್ಯವೃತ್ತಿ: ಕ್ಷತ್ರಿಯರ್ಗೂರುಜವೃತ್ತಿಯುಚಿತಮಕ್ಕುಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧೧–೬೦). [ಊರುಜ + ವೃತ್ತಿ$_1$]

ಊರುಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ: ಮನದೆಜಿ ಮದುವೆದೆಜಿ ಊರುಟ್ಟಿಗೆ . . . ಯಿವೊಳಗಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨; ೧೬–೨೯; 1069). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಉಟ್ಟಿಗೆ ?]

ಊರುತನ (ನಾ). ಊರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು (?): ಹುಲಸಾರರು ಹೊಲೆಯರಂತೆ ಊರುತನದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಲ್ಲದೆ ಬಿದಿರಿನ ಬುಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಹೆಣೆದು ಮಾರುವರು (ಕಭಾಗೆ. ೨೨೪); ಇವರಲ್ಲದೆ ಜೋಯಿಸ, ಸೊನ್ನೆಗಾರ, ನಾಡಿಗ, ಅಗಸ ಮುಂತಾದ ೧೨ ಜನ ಬಲೂತಿದಾರರು ಊರುತನದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಭಾಗೆ. ೩೬೬). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + –ತನ]

ಊರುದಂಡ (ನಾ). ಊರುವ ಕೋಲು; ಊರುಗೋಲು: ಹೊರಳಾಡುತಿರುಳನು ಕಳೆದಿವಳೆದ್ದಳು ಪಿಡಿದಾಸೆಯೂರುದಂಡವನು(ಚಂದ್ರವೀ. ೧೧೫–೬೦). [ಊರು$_1$ (< ಊಱು$_1$) + ದಂಡ]

ಊರುದಘ್ನ (ಗು). ತೊಡೆ ಮುಳುಗುವಷ್ಟು (ನೀರಿನ) ಮಟ್ಟವುಳ್ಳ: ಪೆಣ್ಬಡೆ ನಿಂದುದು ಪೊಕ್ಕು ಜಾನುದಘ್ನೋರುದಘ್ನಕಟಿದಘ್ನನಾಭಿದಘ್ನಸ್ಥಳದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೪–೯೫). [ಸಂ.]

ಊರುದೇವಮ್ಮ (ನಾ). ಊರಿನ ದೇವತೆ; ಗ್ರಾಮದೇವತೆ (೬). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ದೇವಮ್ಮ]

ಊರುದೊರೆ (ನಾ). ಊರಿನದೊರೆ; ಯಜಮಾನ; ಗೌಡ: 'ಊರುದೊರೆ' ಶಾಂತಪ್ಪನಾಯಕರಿಗೆ . . . ಗೊತ್ತಾಗದಿದ್ದೀತೆ? (ಬೆಳುನು. ೬೪). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ದೊರೆ$_3$]

ಊರುದ್ವಯಸ (ಗು). = ಊರುದಘ್ನ: ಲಾವಣ್ಯರಸಂ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿದ ತಿಳಿಗೊಳದ ಪಯಸಮೂರುದ್ವಯಸಂ (ಅನಂಪು. ೭–೩೫). [ಸಂ.]

ಊರುಧನಿ (ನಾ). = ಊರುದೊರೆ: ಕುಂದಾಪುರಗ್ರಾಮದ ಒಳಗಣ ಹಂಗರು ಅಧಿವಾಸದ ಊರುಧನಿಯರ ಜನ ೨ ಎರಡು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೩೦–೧೫; 1406). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಧನಿ]

ಊರುನರಿ (ನಾ). ೧. ಊರಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ ನರಿ. ೨. (ಅಲಂ) ಕುತಂತ್ರಿ; ಮೋಸಗಾರ; "ಕುತಂತ್ರಿ" (ರಮಾಕಾಂ). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ನರಿ]

ಊರುಪರ್ವ (ನಾ). ಮೊಣಕಾಲು; ಮಂಡಿ (೬). [ಊರು$_4$ + ಪರ್ವ]

ಊರುಬಸವಿ, ಊರಬಸವಿ (ನಾ). ೧. ದೇವರಿಗೆ ಮೀಸಲಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಹೆಣ್ಣು: ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ಊರುಬಸವಿ (ರೂಢಿ). ೨. ಸೂಳೆ; ಜಾರೆ: ಊರುಬಸವಿಗೆ ಇವನು ತಾಳಿಕಟ್ಟಿದನಂತೆ (ತುಂಗಭ. ೫೩). **ಊರಬಸವಿ**: ಈ ಊರಬಸವಿಗೇಕೆ ಇಷ್ಟು ಮಾನ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೬೬); ಇದ್ದೋಳೊಬ್ಬಳು ಮಗಳು ಊರಬಸವಿಯಾದಳು(ಗಾದೆ). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್)+ಬಸವಿ]

ಊರುಬಾಗಿಲು (ನಾ). ಊರಿನ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು, —ಮಹಾದ್ವಾರ: "ಗೋಪುರಂ . . . ಊರುಬಾಗಿಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೯೨); ಊರು ಮೂರು ಸುತ್ತು ಸುತ್ತಿದರೂ ಊರು ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿಯೇ ಹೊರಡಬೇಕು (ಗಾದೆ). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್)]

ಊರುಬ್ಬೆ (ನಾ). ಊರಿಗೆ ಕಷ್ಟ, —ಸಂತಾಪ: ಊರುಬ್ಬೆಯಾದ ತಮ್ಮನಗುರ್ವಿನುರ್ವಿಂಗುಬ್ಬೆಗಂಬಟ್ಟು (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೨ ವ). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಉಬ್ಬೆ$_1$]

ಊರುಭಂಗ (ನಾ). ತೊಡೆಯನ್ನು ಮುರಿಯುವಿಕೆ: ಭೀಮಕೋಪದೆ ನಿನಗೂರುಭಂಗಭಯಮಾಗದೆ **ಪೋ**ಕುಮೆ ಕೌರವೇಶ್ವರಾ (ಗದಾಯು. ೯–೪೩); ಅತ್ಯಂತ ಶಕಟಭಾರಾಕ್ರಾಂತಿಯಿಂದೂರುಭಂಗಂಗೆಯ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೨೩–೧೮); ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೆ ಭಲದ ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿದು ಊರು ಭಂಗವಾಯಿತು (ಕಾವ್ಯಸ. ೩). [ಊರು$_4$ + ಭಂಗ]

ಊರುಮಗ (ನಾ). ಊರಿನ ಮಗ; ಸೇವಕ; ಆಳು: ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲರ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ದುಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ, ಅದುವೆ ಪ್ರತಿಫಲದ ನಿರೀಕ್ಷಣೆ ಯಿಲ್ಲದೆ ದುಡಿಯಲು, ಹಕ್ಕಿದ್ದುದರಿಂದ ಇವನೆ ನಿಜವಾದ ಊರುಮಗ (ಬೆಳುಮ. ೯). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಮಗ]

ಊರುಮನೆ (ನಾ). ಊರಿನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮನೆ: ಊರೊಟ್ಟಿನ ಕಾರ್ಯವಾದರೇನು ಊರುಮನೆಯ ಕೆಲಸವಾದರೇನು? ಇವನು ಮೈಬಗ್ಗಿಸಿಯೆ ಮನಬಗ್ಗಿಸಿಯೆ ಮಾಡಿಯಾನು (ಬೆಳುಮ. ೩). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಮನೆ]

ಊರುಮರ್ಜಿ (ನಾ). ಊರಿನ ಗೌರವ, —ಮರ್ಯಾದೆ: ಏನಾದರೂ ಆಗಲಿ, ಊರುಮರ್ಜೀನ ಒಳ್ಳೇ ಪಾಡಾಗಿ ಕಾದಿರಿ (ಬೆಳುಮ. ೧೦೦). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಮರ್ಜಿ]

ಊರುಯುಗ (ನಾ). ಎರಡು ತೊಡೆ: ಅಲಘುಸುಯೋಧನೋರುಯುಗಮಂ ಸದೆದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೭೨). [ಊರು$_4$ + ಯುಗ]

ಊರುಯುಗ್ಮ (ನಾ). = ಊರುಯುಗ: ನೆಜನೀತಂಗೂರುಯುಗ್ಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೯೬). [ಊರು$_4$ + ಯುಗ್ಮ]

ಊರುವಂದಿ 'ಊರ್ವಂದಿ' ನೋ.

ಊರುವಿಭಂಗ (ನಾ). = ಊರುಭಂಗ: ಅನಿಲಸುತ ಸಪ್ರಾಣಸಲಿರಿಪುಜನಪನೂರುವಿಭಂಗವೇ ಮುನ್ನಿನ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಲಾ (ಕುಮ್ಯಾಗ. ೭–೯೬). [ಊರು$_4$ + ವಿಭಂಗ]

ಊರುವಿಶ್ಲೇಷ (ನಾ). ತೊಡೆಗಳನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುವಿಕೆ, —ಅಗಲಿಸುವಿಕೆ: "ಬಗಟು – ಊರುವಿಶ್ಲೇಷೇ (ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಅಗಲಿಸು)" (ಶಮಧಾ). [ಊರು$_4$ + ವಿಶ್ಲೇಷ]

ಊರುಸಿಂಗ (ನಾ). ಊರಿನ ಸಿಂಹ; ನಾಯಿ (ಕ). 'ಗ್ರಾಮಸಿಂಹ' ಪರಾ. [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಸಿಂಗ$_1$]

ಊರುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ನೆನೆಹಾಕು; ನೆನೆಯಿಸು: ಬೂರುಗದ ಚಕ್ಕೆ, ಬೂರುಗದ ಎಲೆ ಇವುಗಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿ ಊರುಹಾಕಿ ಕಟ್ಟೆ ನೀರನ್ನು ಚೆಲ್ಲಿ ಜೀರಿಗೆ ಏಲಕ್ಕಿ ಪ್ರತಿಪಾಕವಿಕ್ಕಿ ಅರೆದು ಕೊಡಲು ಛಳಿಜ್ವರ ಬಿಡುವುದು (ಸಕವೈ. ೭೯). [ಊರು$_1$ (<ಊಱು$_1$) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಊರುಹಾಗಲಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ (ಕ). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಹಾಗಲ (< ಪಾಗಲ) + ಬಳ್ಳಿ]

ಊರೂಟ (ನಾ). ಇಡೀ ಊರಿಗೆಲ್ಲಾ ಹಾಕುವ ಊಟ; ಭೂರಿ ಭೋಜನ: ಮದುವೆ ಅತಿವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ನಡೆದಿತ್ತು. (ಊರೂಟ), ಧಾರೆಊಟಗಳ ದಿನ ಊರಿನ ಒಂದು ಒಲೆಯೂ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾಣ ಲಿಲ್ಲ (ಬೆಳುಮ. ೩೬). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಊಟ]

ಊರೂಪಗೂಹನ (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] ಆಲಿಂಗನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ತೊಡೆಗಳಿಂದ ಆಲಿಂಗಿಸುವುದು: ಪುಷ್ಕರ . . . ಊರೂಪಗೂಹನ ಲಲಾಟಕವೆಂಬ ದ್ವಾದಶವಿಧಾಲಿಂಗನಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೯). [ಸಂ.]

ಊರೆ (ನಾ). ಆಶ್ರಯ; ಆಧಾರ; ಗಾಂಡೀವದಿಂದ ಮೂರು ಬಾಣಗಳನ್ನು ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಅವು ದಿಂಬಿನಂತೆ ಊರೆ ನಿಲ್ಲುವ ಹಾಗೆ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದನು (ವಚಭಾ. ೨೭೬). [< ಊಱು$_1$ / ತುಳು. ಊರೆ]

ಊರೆಕಟ್ಟು (ನಾ). "ಕಮಾನು, ಗುಮ್ಮಟ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕಟ್ಟುವಾಗ ಅವುಗಳಿಗೆ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಆಧಾರವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಚೌಕಟ್ಟು; ಊರೆಕಟ್ಟು" (Centering. ಇಂಕನಿ). [ಊರೆ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಊರೆಕೊಡು 'ಊರೆಗೊಡು' ನೋ.

ಊರೆಗೊಡು, ಊರೆಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಆಧಾರಕೊಡು; ಆಶ್ರಯ ಕೊಡು: ಗಲ್ಲಕೆ ಕೈಬೆರಳೊಂದನು ನೀನೂರೆಗೊಟ್ಟೇಕೆ ನಿಂತೆಯೆ ನೀರೆ (ಇಂಚಾಪ. ೮೫–೧೫). **ಊರೆಕೊಡು**: ತನ್ನ ಮೊಣಕೈಯನ್ನು ಗಲ್ಲಕ್ಕೆ ಊರೆಕೊಟ್ಟು ಕುಳಿತಿದ್ದ ಹೆಣ್ಣುವ್ಯಕ್ತಿ . . . ಎದ್ದು ನಿಂತಳು (ನಡೆದಾ. II, 910). [ಊರೆ + ಕೊಡು]

ಊರೆಗೋಲು (ನಾ). ಆಧಾರವಾದ ಕೋಲು, —ಬೆತ್ತ: ಊರೆಗೋಲಿನ ಮೇಲೆಯೇ ಭಾರವಿಟ್ಟು ನಿಂತವನು ಕ್ರಮೇಣ ಆ ಕೋಲನ್ನೇ ಮರೆತ (ರೂಪಸ. ೫); ಇಂದಿಗು ಊರೆಗೋಲೆನ್ನ ಈ ಬಾಳಿಗೆ ಅವರಂಥ ಹಿರಿಯರ ಹರಕೆ (ಇಂಚಾಪ. ೩೨–೪೮). [ಊರೆ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಊರೆನಿಲ್ಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಧಾರವಾಗಿ ಕೊಡು; ಊರೆಯಾಗಿಸು: ಅರಳುತ್ತಿರುವ ಗುಲಾಬಿಯಂತೆ ಇರುವ ಮುಖಗಳನ್ನು ಬಾಗಿಸಿ ಊರೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಡುಸುಯ್ಯುವರು (ಪಂಯಾತ್ರೆ. ೫೩). [ಊರೆ + ನಿಲ್ಲಿಸು]

ಊರೆಮ್ಮೆ (ನಾ). ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಕುವ ಎಮ್ಮೆ: ನೆಲ್ಲುಂ ಪುಲ್ಲುಂ ಕಾಡೆಮ್ಮೆಯುಮೂರೆಮ್ಮೆಯುಂ ಕಾಬ್ಬುಲಸುಂ ಊರಪಲಸುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೬೮). 'ಕಾಡೆಮ್ಮೆ' ಪರಾ. [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ)]

ಊರೆಯೆತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಎತ್ತಿಕೊಡುವ ಊರೆ: "(ಬಂಡಿಯ) ಚಕ್ರವನ್ನು ಚೊಕ್ಕಟಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಚ್ಚನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿಹಿಡಿಯುವ ಸಲಕರಣೆ; ಊರೆಯೆತ್ತಿಗೆ" (Carriage Jack. ಇಂಕನಿ). [ಊರೆ (< ಊಱು$_1$) + ಎತ್ತಿಗೆ]

ಊರೆಳ್ಳು (ನಾ). ಬೇಸಾಯಮಾಡಿ ಬೆಳೆಯುವ ಎಳ್ಳು: ಕುಲಹೀನನುಂ ಕುಲಜನುಂ ಸೂಳೆಯುಂ ಸಜ್ಜನಮುಂ ಕಾಡೆಳ್ಳುಮೂರೆಳ್ಳುಮೆಂತು ಲೋಕದೊಳೊಳವು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೬೮). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್)]

ಊರೇಱು (ಕ್ರಿ). ಬೇರೆ ಊರಿಗೆ ಒಕ್ಕಲು ಹೋಗು, —ವಲಸೆ ಹೋಗು: ಅರೆಜಾವಂ ಬೆಸವೋಲೆವಂಗೆ ಪಯಣಂಬೋಪಂಗೆ ತಾನಂದಿನೋರಿರುಳೂಱೇ[ರೇ]ಱುವವಂಗೆ . . . ಎಯ್ದೆ ಶಕುನಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨–೯); ಊರೇಱಲ್ ಮನೆಯಂ ಪುಗಲ್ . . . ಒಳ್ಳಿತಥೋವಕ್ತ್ರದೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧–೮); "ಬೇರೂರ್ಗೆ ಒಕ್ಕಲ್ ಪೋಗಲ್" (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕು); ಊರೇಱ [ಪಾಠಾಂ. ರತೆಱ]ಲ್ ಮನೆಮಾಡಲ್ಕಾರರಂ ಬಂಗೆಯ್ಯಲೆಟ್ಟುಗೊಳಲಾಳಾಳಲ್ಕಾರಾಮುಮಿಡಲ್ಕೆಂದುಂ ದಾರುಣ ತಾರೆಗಳನುಟಿಯಿ ಪೆಜವಜನೊಳುಚಿತಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೫). [ಊರ್ + ಏಱು$_1$]

ಊರೊಕ್ಕಲು (ನಾ). ಊರಿನ ಒಕ್ಕಲು, —ಸಂಸಾರಗಳು: ಅಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವ ಬಾಣೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿಯ ಸೇವೆಗೆಂದು ನಿಂತಿರುವ ಕೊಂಬಿನವನಿಗೆ ಊರೊಕ್ಕಲು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬನೂ ಒಂದು ಕೊಳಗ ಬಿತ್ತುವರಿಗೆ ಒಂದು ಪಡಿ ನೆಲ್ಲನ್ನು ಬಿತ್ತುವಟ್ಟವಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕೆಂಬ ಆಣತಿ ಕಳೆದ ವರುಷ ಶಾಸನವಾಯಿತು (ಸವತಿ. ೧೬೬). [ಊರು$_3$(< ಊರ್) + ಒಕ್ಕಲು (< ಒಕ್ಕಲ್$_2$)]

ಊರೊಟ್ಟು (ನಾ). ಇಡೀ ಊರು ; ಪೂರ್ತಿ ಊರು ; ಊರಿಗೆಲ್ಲ ಸೇರಿದ್ದು : ಊರೊಟ್ಟಿನ ಕಾರ್ಯವಾದರೇನು, ಊರುಮನೆಯ ಕೆಲಸವಾದರೇನು ? (ಬೆಳುವ. ೩) ; ಊರೊಟ್ಟಿಗೆ ಹೊಲದ ಬೇಟೆಗೆ ಹೋಗುವುದೂ ಉಂಟು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೨೭) ; ಗ್ರಾಮಾಭಿಮಾನದೇವತೆಗಳ ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವಾಗಿ . . . ಊರೊಟ್ಟಿನ ಸಾಮೂಹಿಕ ಉತ್ಸವ ಇದೆ (ಭಾರದ. ೫೭೦).
[ಊರ್ + ಒಟ್ಟು$_2$]

ಊರೊಡೆಗೇರಿ (ನಾ). ಗ್ರಾಮಕಾರ್ಯಮಾಡುವ ಊರಿನ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರ ಬೀದಿ: ಮನೆಗಳುಮ ಊರೊಡೆಗೇರಿಯ ಶ್ರೀ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರದೇವ[ರ] ಗಡಿಯ ಪತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೧೨–೫೩ ; 1144).
[ಊರೊಡೆಯ ? + ಕೇರಿ]

ಊರೊಡೆತನ (ನಾ). ಊರಿನ ಯಜಮಾನಿಕೆ, —ಆಧಿಪತ್ಯ : ನಾರಾಯಣನಾತ್ಮಸಂಭವದೈತ್ಯಗಭೀರಮಂತ್ರೀಶನ ಕರೆಸಿ ಊರೊಡೆತನದ ಪಟ್ಟವ ಕಟ್ಟಿ ಪರಮ ವಿಚಾರದ ಬುದ್ಧಿವೇಳಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೩–೭).
[ಊರ್ + ಒಡೆತನ]

ಊರೊಡೆದೋಟ (ನಾ). ಊರೊಡೆತನದ ತೋಟ ; ಒಂದು ತೋಟದ ಹೆಸರು (?) : ಚೋಳದೋಂಟದಿಂ ಮೂಡಲು ಹಳ್ಳದಿಂ ತೆಂಕಲು ಊರೊಡೆದೋಟ ಕಂಬ ೫೨೦ ಶ್ರೀಮಾನ್ಯ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೭೧–೩೮ ; 1258). [ಊರೊಡೆ$_0$ + ತೋಟ (< ತೋಂಟ)]

ಊರೊಡೆಯ, ಊರಡೆಯ (ನಾ). ಊರಿನ ಒಡೆಯ, —ಪ್ರಭು, —ಯಜಮಾನ, —ಅಧಿಕಾರಿ, —ಗೌಡ : ಊರೊಡೆಯ ಪಿಟ್ಟಯ್ಯಂ ಕಾಲ್ಗೆರ್ಚಿಯೆ (ಇಆ. XII, ೨೫೭–೧೧ ; 951) ; ಮೂನೂಱು ಊರೊಡೆಯರ್ಗ್ಗೆ ಮಾನ್ಯದ ಕೆಯ್ಯತ್ತರನ್ನೂಱು (ಎಇ. XX, ೬–೩೧ ; 1012) ; ಊರೊಡೆಯ ಮಾರಮಯ್ಯ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೦–೧೩–1045) ; ಸ್ವಾಮಿ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಊರೊಡೆಯಂ ನಾಡೆರ್ಚಿಯಂ (ಶಮದ. ೧೩೨ ಪ್ರಯೋ). **ಊರಡೆಯ** : ಊರಡೆಯರು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಗ್ರಾಮಕಾರ್ಯವ ಮಾಡುವುದು (ಸೌಇಇ. XV, ೧೫೯–೪೭ ; 1210) ; ಊರಡೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಅಶೇಶಮಹಾಜನಂಗಳಿಗೆ ಪಾದಪೂಜೆಯಂ ಕೊಟ್ಟು ವೂರಡೆಯರ ಮಾನ್ಯದೋಪಾದಿಯಾಗಿ . . . ಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XV, ೫೪೫–೯ ; 1165).
[ಊರ್ + ಒಡೆಯ]

ಊರ್ಕಾವಲಿಗ (ನಾ). ಊರನ್ನು ಕಾಯುವವನು ; ಗ್ರಾಮರಕ್ಷಕ.
[ಊರ್ + ಕಾವಲಿಗ. / ತಮಿ. ಊರ್ಕಾವಲ್]

ಊರ್ಕೆಡುಕ (ನಾ). ಊರನ್ನು ಕೆಡಿಸುವವನು : ಕೊಂಡ ಸಾಲವ ಕೊಡದನೂರ್ಕೆಡುಕನೆನಿಸಲೇನೆಮ್ಮ ಬಳಿಯನೆ ಸಾಲದೊಳಗದ್ದಿಸಲೆ ತಾತ ? (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧೯–೮೪). [ಊರ್ + ಕೆಡುಕ]

ಊರ್ಕೆಲಸಿಗ (ನಾ). ಊರಿನ ಹಜಾಮ, —ಕ್ಷೌರಿಕ (ಕಿ).
[ಊರ್ + ಕೆಲಸಿಗ]

ಊರ್ಕೋಟೆ (ನಾ). ಊರಿನ ಕೋಟೆ : ಅಧಿಪಯನರಿರುವನ್ನ ಬಾಳುವುದು ಆ ಊರ್, ಊರ್‌ಕೋಟೆ ಅಳ್ಗಳ್ (ಪಾರಸಿ. ೧೪–೩೩೨).
[ಊರ್ + ಕೋಟೆ (< ಕೋಂಟೆ)]

ಊರ್ಗಲಿ, ಊರುಗಲಿ (ನಾ). ಊರಿನ ಕಲಿ, —ಶೂರ : "ಗ್ರಾಮಶೂರಾಣಾಂ – ಊರುಗಲಿಗಳಿಗೆ – ಊರ್ಗಲಿಗಳ್ಗೆ" (ನೀತಿವಾ. ೧೦–೫೧).
ಊರುಗಲಿ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಊರ್ + ಕಲಿ$_2$]

ಊರ್ಗಾಮುಂಡು, ಊರ್ಗಾವುಂಡು (ನಾ). ಊರಿನ ಗೌಡಿಕೆ. 'ಊರ್ಗಾಮುಂಡುಗೆಯ್' ಪರಾ. **ಊರ್ಗಾವುಂಡು** : 'ಊರ್ಗಾವುಂಡುಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಊರ್ + ಗಾಮುಂಡು]

ಊರ್ಗಾಮುಂಡುಗೆಯ್, ಊರ್ಗಾವುಂಡುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಊರಿನ ಗೌಡಿಕೆ ನಡಸು, —ಆಧಿಪತ್ಯ ನಡಸು : ಗಿಂಗಿಟಿಯೂರ್ಗ್ಗಾಮುಂಡುಗೆಯ್ಯೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯ ; ೭೮–೮ ; 964) ; ಮಾನಯ್ಯನೂರ್ಗ್ಗಾಮುಣ್ಡುಗೆಯ್ಯೆ (ಇಆ. XII, ೨೭೧–೧೩ ; 973). **ಊರ್ಗಾವುಂಡುಗೆಯ್** : ಪೆರ್ಬ್ಬೆಳ್ಳಿ ನನ್ನಿಯ ಗಂಗಗಾವುಣ್ಡನೂರ್ಗಾವುಣ್ಡುಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೮೮–೨ ; 965) ; ಅರಜಗಾವುಣ್ಡನೂರ್ಗ್ಗಾವುಣ್ಡುಗೆಯ್ಯೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೮೧–೧೨ ; 1030) ; ಬೆಂಗೇರಿಗೆ ಸೋವಗಾವುಣ್ಡನ ಮಗಂ ಬಮ್ಮರ್ಯ್ಯನೂರ್ಗಾವುಣ್ಡುಗೆಯ್ಯೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೫–೮ ; 1055).
[ಊರ್ಗಾಮುಂಡು + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಊರ್ಗಾವ (ನಾ). ೧. = ಊರ್ಕಾವಲಿಗ. ೨. ಧಾನ್ಯದ ರಾಶಿಯನ್ನು ಕಾದುಕೊಂಡಿದ್ದು ಅನಂತರ ತನ್ನ ಪಾಲು ಪಡೆಯುವವನು (ಕಿ). "ಕಾಳಬಾಳಂ." (ಚತುನಿ. ಕಿ. 1, ೧೭೪). [ಊರ್ + ಕಾವ$_1$]

ಊರ್ಗಾವುಂಡು 'ಊರ್ಗಾಮುಂಡು' ನೋ.

ಊರ್ಗಾವುಂಡುಗೆಯ್ 'ಊರ್ಗಾಮುಂಡುಗೆಯ್' ನೋ.

ಊರ್ಜ (ನಾ). ೧. ಶಕ್ತಿ ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ. ೨. ಪ್ರಯತ್ನ. ೩. ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸ : "ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸಮುಂ ಊರ್ಜವೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೯–೧೧೪) ; "ನಭೋಮಾಸಮದು ನಭಸ್ಯಮಿಷುವೂರ್ಜಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೧–೧೧) ; ಏವೊಗುಟ್ಟಿನೂರ್ಜಶ್ರೀಯ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳಂ (ಜಗಪಿ. ೪–೭೪).
[ಸಂ.]

ಊರ್ಜಸ್ವಲ (ನಾ). ಶಕ್ತಿವಂತ ; ಸಮರ್ಥ. [ಸಂ.]

ಊರ್ಜಸ್ವಿ (ನಾ). ೧. ಶಕ್ತಿವಂತ ; ಸಮರ್ಥ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ : ಪ್ರೇಯಂ ಪ್ರಿಯತರವಚನಾಖ್ಯೇಯಮಹಂಕಾರಗುರಿಮಮೂರ್ಜಸ್ವಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೭೨) ; ಎಸೆವೂರ್ಜಸ್ವಿಯೆ ವೀರೋಲ್ಲಸಿತಾಹಂಕಾರಂ (ಉದಯಾ. ೪೯). ಉದಾ :— ಅರಿಗಳಿರ ದೋಡುವಿರೇಂ ವಿಶಸನದೊಳುದೆಗನೀ ಕೊರಸಿ ಕೊಲ್ಲದು ವಿನುತ ಕೀರ್ತಿ ಭೀತಾತ್ಮಕರಂ (ಉದಯಾ. ೪೯). [ಸಂ. ಊರ್ಜಸ್ವಿನ್]

ಊರ್ಜಸ್ವಿತೆ (ನಾ). = ಊರ್ಜ ೧ : ಸ್ಫೂರ್ಜದೂರ್ಜಸ್ವಿತೆಯ ಚೈತನ್ಯದೊಂದೆಳೆಗೆ ಜನ್ಮಲಯಲಯಗತಿಯೊಳುಳಿಯೇಟ ಹೊಡೆದು (ಮಲೆವೇ. ೨೧–೧).
[ಸಂ. ಊರ್ಜಸ್ವಿತಾ]

ಊರ್ಜಿತ (ಗು). ೧. ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ ; ಬಲಿಷ್ಠ. ೨. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದ ; ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ; ನೆಲೆ ನಿಂತ. ೩. ದೊಡ್ಡದಾದ ; ಹೆಚ್ಚಿನ. 'ಊರ್ಜಿತಪುಣ್ಯ' ಪರಾ. ೪. "ರೂಢಿಯಲ್ಲಿರುವ" (ಸೋಮೇಶ. ಟಿಪ್ಪಣಿ) ; ಅತಿಗಂಭೀರನುದಾರಧೀರನು ಮಹಾಸಂಪನ್ನ ಸತ್ಯಾತ್ಮನೂರ್ಜಿತ ನಾನಾಲಿಪಿ ಭಾಷೆಯೊಳ್ ಪರಿಚಿತಂ . . . ವರಮಂತ್ರಿಯ್ಯೆ (ಸೋಮೇಶ. ೬೧).

ಊರ್ಜಿತವಾಗು = ೧. ಸಿದ್ಧಿಸು : ಈ ಪತ್ರ ಊರ್ಜಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆ : ಈ ಮನೆ ಊರ್ಜಿತವಾಗುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಊರ್ಜಿತಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸು ; ಏಳಿಗೆಗೊಳಿಸು : ತಿಲೋದಕ ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ – ಮನೆತನ ಊರ್ಜಿತಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಪುತ್ರನೊಬ್ಬ ಬೇಕು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೭). [ಊರ್ಜಿತ + ಕೊಳ್ + –ಇಸು$_3$]

ಊರ್ಜಿತತೇಜ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನು : ಸಂಗ್ರಾಮರಾಮನೂರ್ಜಿತತೇಜಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೮–೧೧ ; 980) ; ನಳಿನೀವನಕಿಂಜಲ್ಕದೊಳೆಳಸಿಯುಮೆಳನೇಸಜಂತೆ ಪೀಡೆಯನವ್ಯಾಕುಳಮಾಯದಂತಿರೀಯನೆ ಲಳಿತೆಯ ಗರ್ಭದೊಳಗಿರ್ದುಮೂರ್ಜಿತತೇಜಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೧೧೫). [ಸಂ. ಊರ್ಜಿತತೇಜಸ್ (ಊರ್ಜಿತ + ತೇಜಸ್)]

ಊರ್ಜಿತಪುಣ್ಯ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಪುಣ್ಯವುಳ್ಳವನು : ನೀನತೀತಭವದೊಳ್ ಉಪಾರ್ಜಿತೋರ್ಜಿತಪುಣ್ಯನೆಯಾಗಿ ಸೌಧರ್ಮಕಲ್ಪದೊಳ್ ದೇವನಾದ್ಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೮೫ ವ); ವಿಕ್ರಮಪುರವೆಂಬುದುಮಗ್ರಹಾರ ಸಂಪತ್ಪದವಿಗಳೊಳಮಗ್ರಗಣ್ಯನೂರ್ಜಿತಪುಣ್ಯಂ (ಶಂಪಭಾ. ೧೪-೪೧)
[ಊರ್ಜಿತ + ಪುಣ್ಯ]

ಊರ್ಜಿತಮತಿ (ಗು). ಹೆಚ್ಚಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ : ಅತಿಗಂಭೀರೆಯನೂರ್ಜಿತಮತಿಯಂ ನಿರ್ಮಳೆಯನಮಳಧೈರ್ಯಾದಿ ಗುಣಾನ್ವಿತೆಯಂ . . . ಕನ್ನೆಯನಂದು ಕಂಡಂ ಕ್ಷಿತಿಪಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೮೨).
[ಊರ್ಜಿತ + ಮತಿ]

ಊರ್ಜಿತಯಶ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನು : ಚಾರುಚರಿತ್ರರೂರ್ಜಿತಯಶರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೧೨). [ಊರ್ಜಿತ + ಯಶ]

ಊರ್ಜಿತಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಸ್ಥಿತಿ; ಏಳಿಗೆಯ ಸ್ಥಿತಿ: ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯು ಊರ್ಜಿತಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಿತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು (ಕರ್ಣಾಅ. ೯). [ಊರ್ಜಿತ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಊರ್ಜಿತೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಮಾತು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮಾತು : ನೃಪತುಂಗದೇವಮಾರ್ಗೋತ್ತವಮೂರ್ಜಿತೋಕ್ತಿಗಳಿನಕ್ಕತಿರೌದ್ರರಸಂ ರಸಾವಹಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೯೪). [ಊರ್ಜಿತ + ಉಕ್ತಿ]

ಊರ್ಜಿತೋಪಮಾನ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ, ಉತ್ತಮವಾದ ಉಪಮಾನ : ನಿನ್ನ ಮುಖಂ ಹರಿಣಧರವಿಜಯಶೋಭಾಕರಮೆಂಬುದೂರ್ಜಿತೋಪಮಾನ ವಿಭಾಗಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೭೧).
[ಊರ್ಜಿತ + ಉಪಮಾನ]

ಊರ್ಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರು; ಸಮರ್ಥವಾಗಿರು : ಬಸವರಸರುಂ ಭಕ್ತರುಂ ತಾವಸಮಪೊಡ್ಡೋಲಗವನಿತ್ತೂರ್ಜಿಸುವ ಹೆಂಪಿಂದಿಪ್ಪೆಡೆಯೊಳೆಡೆಗೆಡೆಗೆ ಪಾಡುತ್ತ (ಬಸಪು. ೫೩-೨೪).
[ಊರ್ಜ + -ಇಸು]

ಊರ್ಡಂಗುರ (ನಾ). ಊರಿಗೆ ಹಾಕುವ ಡಂಗುರ; ಊರಿಗೆ ಮಾಡುವ ಘೋಷಣೆ : ಮಜಿಯಂ ಕಾಲನಿದೇಕೆ ಮೈಮಜವಿರೆಂದೂರ್ಡಂಗುರಂ ಪೊಯ್ವವೊಲ್ ಪಜಿಪೊಯ್ದು (ಅನಂಪು. ೯-೨೧).
[ಊರ್ + ಡಂಗುರ]

ಊರ್ಣ (ನಾ). ೧. ಉಣ್ಣೆ. ೨. ಉಣ್ಣೆಯ ಬಟ್ಟೆ : ಜೀರ್ಣಮಲಿನವಸ್ತ್ರಕಾಣದ ಮನುಜಗೆ ಊರ್ಣವಿಚಿತ್ರದ ವಸನಾ (ಕಥವಿ. II, ೧೧); ಚರ್ಮ, ತೊಗಟೆ, ಊರ್ಣ, ಹತ್ತಿಗಳೇ ವಸ್ತ್ರಸಾಮಗ್ರಿಯಾಗಿದ್ದವು (ಭಾಇಪ್ರ. ೪೪); ರೇಶಿಮೆ, ಊರ್ಣ ಮತ್ತು ಕಿನಖಾಫ ಮೊದಲಾದ ಅಂಗಡಿಗಳು ಅಂದವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ (ಮಂಜುಕ. ೮). [ಸಂ.]

ಊರ್ಣಕೇಶ (ನಾ). ಹುಬ್ಬುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸುಳಿಯ ಕೂದಲು : ಜಿನನಿಗೆ ಬುದ್ಧನಿಗಿರುವಂತೆ ಊರ್ಣಕೇಶವಿದೆ (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೧೦೩). ☞ ಇದು ಚಕ್ರವರ್ತಿತ್ವಸೂಚಕವಾದ ಲಕ್ಷಣ.
[ಊರ್ಣ + ಕೇಶ]

ಊರ್ಣನಾಭ (ನಾ). ೧. ಜೇಡರಹುಳು : ತಿರುಗುತಿತ್ತು ತನ್ನ ಸುತ್ತು ಬೆಳಕಿನೂರ್ಣನಾಭ ಗುರಿಯು ಗೊತ್ತು ತನಗೆ ಗೊತ್ತು ಬಂದುದೇನೊ ಲಾಭ (ಸ್ವದರ್ಶಿ. ೧೫); ಹೇಳು ಯಾರು ದೊರೆಯು ? ಕಮಲನಾಭನೋ ? ಊರ್ಣನಾಭನೋ ? ಏಕೆ ಮುಚ್ಚುಮರೆಯು (ಚಿಂತನ. ೫೪). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಹಸ್ತಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅಸಂಯುತ ಹಸ್ತಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ ೧. ಪತಾಕ . . . ೨೩ ಊರ್ಣನಾಭ, ೨೪ ತಾಮ್ರಚೂಡ (ಅಭಾನ್ಯ. ೪೮).
[ಊರ್ಣ + ನಾಭಿ + -]

ಊರ್ಣನಾಭಿ (ನಾ). = ಊರ್ಣನಾಭ (೬). [ಸಂ.]

ಊರ್ಣವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಉಣ್ಣೆಯ ಬಟ್ಟೆ : ಎಷ್ಟೋ ಜನರು ಶೀತನಿವಾರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಊರ್ಣವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಹೊದ್ದುಕೊಂಡು, ಸ್ನಾನಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಂಜುಕ. ೬). [ಊರ್ಣ + ವಸ್ತ್ರ]

ಊರ್ಣಾಯು (ನಾ). ೧. ಉಣ್ಣೆ; ಉಣ್ಣೆಯ ಬಟ್ಟೆ. ೨. ಕಂಬಳಿ : "ಅವಿಕಃ . . . ಊರ್ಣಾಯುಃ, ಕಂಬಳಃ— ಈ ೫ ಕಂಬಳಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೦-೩೯೭). ೩. ಕುರಿ; ಟಗರು : "ಅವಿಮೇಷಮೇಂಡಮುರಣಮೂರ್ಣಾಯು ವೃಷ್ಣಿವುರಭ್ರಮೆನಲು ಕುಜಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೫-೭). ೪. ಕಂಬಳಿಯ ಹುಳು : "ಊರ್ಣಾಯು ಕಂಬಳಿಯ ಹುಳುವೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೩). [ಸಂ.]

ಊರ್ಣೆ (ನಾ). ೧. ಉಣ್ಣೆ. ೨. ಹುಬ್ಬಿನ ನಡುವೆ ಇರುವ ಕೂದಲ ಸುಳಿ. [ಸಂ. ಊರ್ಣಾ]

ಊರ್ಧ್ವ (ಗು). ೧. ಮೇಲಿನ; ಎತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಮೇಲ್ಭಾಗ : ನೆಲುವಂ ಬದ್ಧದಿಂ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿ ಕೆಳಗೊಂದಲಗತಿದ್ದಿವೂರ್ಧ್ವಕ್ಕೆ ಮಾಡಿಟ್ಟು ನೆಲುವಿನೊಳಿರ್ದು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೨-೪೫). ೩. [ನಾಟ್ಯ] ಹಸ್ತಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಊರ್ಧ್ವ . . . ಊರುದ್ವಂದ್ವ – ಈ ಹದಿಮೂಱು ಹಸ್ತಕ್ಷೇತ್ರಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪-೧೫ ವ). ೪. [ವೈದ್ಯಶಾ] ಶ್ವಾಸರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಈ ಶ್ವಾಸರೋಗವು ಕ್ಷುದ್ರಕವೆಂದೂ . . . ಮಹಾನೆಂದೂ, ಊರ್ಧ್ವವೆಂದೂ ಐದು ವಿಧವಾಗಿರ್ಪುದು (ಸಕವೈ. ೨೨೪). [ಸಂ.]

ಊರ್ಧ್ವಂಗಮ (ಗು). ಮೇಲೇರುವ; ಏರಿನಿಲ್ಲುವ (೬). [ಸಂ.]

ಊರ್ಧ್ವಕ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಮದ್ದಳೆ; ಮೃದಂಗದ ಒಂದು ಭೇದ : ಅಂಕ್ಯ, ಆಲಿಂಗ್ಯ, ಊರ್ಧ್ವಕವೆಂಬ ತ್ರಿವಿಧಕ್ರಮವಱಿತು ನುಡಿಸಿ ಬಾರಿಸುವ ಕಡುಜಾಣರಪ್ಪ ಮರ್ದಳಕಾರರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೭). [ಸಂ.]

ಊರ್ಧ್ವಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ದಹನಾದಿ ಶವಸಂಸ್ಕಾರ; ಪ್ರೇತತೃಪ್ತಿಕಾರ್ಯ : ಆತನೂರ್ಧ್ವಕ್ರಿಯೆಯನಾಗಿಸಿ ಸೀತೆಯಜಸುತ ಕೆಲವು ದಿವಸಕೆ ಭೂತಳೇಶ್ವರ ಶಬರಿಯಾಶ್ರಮದತ್ತ ತಿರುಗಿದನು (ತೊಶಿರಾ. ೩-೫೫).
[ಊರ್ಧ್ವ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಊರ್ಧ್ವಗ (ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ : ಮೂಲಾಂಕುರಂಗಳೊಳಗೊಂದಧೋಗಮೊಂದೂರ್ಧ್ವಗಮಂತಿರೆ ವಾಸುದೇವ ಬಲದೇವರೊಳೊರ್ವನಧೋಗನೊರ್ವನೂರ್ಧ್ವಗನಾದೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೧೧).
[ಸಂ.]

ಊರ್ಧ್ವಗತ (ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋದ; ಏರಿದ (೬). [ಸಂ.]

ಊರ್ಧ್ವಗತಿ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಿಕೆ; ಏರುವಿಕೆ. ೨. ಉತ್ತಮ ಅಥವಾ ಮೇಲಾದ ಗತಿ : ಚಿತ್ರಗ್ರೀವಂ ಕೃತಾರ್ಥನಾದೆನೆಂದು ಮಿತ್ರಂಗೆ ಪೊಡೆವಟ್ಟು ಪಾಶಮುಕ್ತನಾದ ಜೀವನಂತೂರ್ಧ್ವಗತಿಗೆ ಸಂದಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೪೪-೧೫). [ಊರ್ಧ್ವ + ಗತಿ]

ಊರ್ಧ್ವಗಮ (ಗು). = ಊರ್ಧ್ವಗ : ಊರ್ಧ್ವಗಮ ವಾಸನಾಸ್ನೇಹಕ್ಕೆ ಬೆಂಬಲಂ ನಿಂದು (ಶ್ರೀಪಾಮಾ. ೪೪೫-೩). [ಸಂ.]

ಊರ್ಧ್ವಗಮನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ನಡೆಯುವುದು : ಆತ್ಮದ ಸ್ವಭಾವವಾದರೋ ಊರ್ಧ್ವಗಮನವುಳ್ಳುದು (ಅನಾಸ. ೧೯). ೨. ಉತ್ತಮಗತಿಗೆ ಹೋಗುವವನು; ಮೇಲಕ್ಕೆ ನಡೆಯುವವನು : ಅತ್ಯಧೋಗಮನೆಯಾಗಿಯು ಮುಟ್ಟಿದವರನೆಸೆವೂರ್ಧ್ವಗಮನರಮಾಳ್ಪಳಾವಗಂ (ಹಚಕಾ. ೧೦-೩೧).
[ಊರ್ಧ್ವ + ಗಮನ]

ಊರ್ಧ್ವಗಾಂಶು (ನಾ). ಮೇಲ್ಮುಖವಾಗಿ ಹರಿಯುವ ಅಥವಾ ಹರಡುವ ಕಿರಣ: ಇದಱಭ್ರಂಕಷ ಕೂಟಕೋಟಿಗಳೊಳಿರ್ದಂಭೋಜ ಷಂಡಂಗಳಂ ಪುದಿದುಜ್ವಾಂಶುವಿನೂರ್ಧ್ವಗಾಂಶುನಿವಹಂ ಮೆಯ್ಯಿ ಟ್ಟ ಲರ್ಚುಗತ್ತುಮಿರ್ಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೨).
[ಊರ್ಧ್ವಗ + ಅಂಶು]

ಊರ್ಧ್ವಜಾನು (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾದ ಮೊಳಕಾಲುಳ್ಳವನು. ೨. ನಿಂತಿರುವವನು: "ಊರ್ಧ್ವಜಾನುಃ, ಸಮುತ್ಥಿತಃ – ಈ ೨ ನಿಂದಿರ್ದವಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೪–೨೬೧). ೩. [ನಾಟ್ಯ] ಆಕಾಶಚಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಪದಮೊಂದು ಕುಂಚಿತದೆಳ್ದೊದವಲ್ ಕುಚದೆಡೆಗೆ ಜಾನು ಮಗುಳ್ಚಿಯೊಂದು ಪದಂ ಪುದಿದುಂ ನೆಲದೊಳ್ ನಿಂದಿರೆ ಮುದದೆಸೆಯಲ್ಯೂರ್ಧ್ವಜಾನುಚಾರಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೬-೪೪); "ಒಂದು ಕಾಲನ್ನ ಕುಂಚಿತನಮಾಡಿ ಎತ್ತಿ ಎದೆಯಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ತಂದು ಇನ್ನೊಂದು ಕಾಲನ್ನು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಇಡುವುದು" (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩೧೮-೨೧ ಗದ್ಯಾನು).
[ಊರ್ಧ್ವ + ಜಾನು]

ಊರ್ಧ್ವಜ್ಞು (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿದ ಮೊಳಕಾಲುಳ್ಳವನು. ೨. "ಉದ್ದವಾದ ಮೊಳಕಾಲುಳ್ಳವನು; ಬಾರುಕಾಲವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೪). [ಸಂ.]

ಊರ್ಧ್ವಜ್ವಲನ (ನಾ). ಮೇಲುಮುಖವಾಗಿ ಉರಿಯುವಿಕೆ: ಎಱಗುವುದೂರ್ಧ್ವಜ್ವಲನಮ ತೆಜನೆನಿಸಿದ ದೀಪವರ್ತಿನಿಧಿಗಾ ನಿಧಿಯಂ ತೊಱೆದಂ ದಲೆಂದೊಡಾರ್ಪಿನ ತಱಿಸಲವಂ ಕಂಡನೇಕಕುಂಡಲನೆ ವಲಂ (ಶಂರಾಮಾ. ೬-೧೬೫).
[ಊರ್ಧ್ವ + ಜ್ವಲನ]

ಊರ್ಧ್ವದೇಹಕರ್ಮ (ನಾ). ಮೃತದೇಹವನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಡುವ ಅಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆ; ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ: ಅವನು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಪಿತೃಗಳಿಗೂ ತನಗೂ ಗಾಂಧಾರಿಗೂ ಊರ್ಧ್ವದೇಹಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಡಸಿ ಋಣಮುಕ್ತನಾದನು (ವಚಭಾ. ೩೭೧).
[ಊರ್ಧ್ವ + ದೇಹ + ಕರ್ಮ]

ಊರ್ಧ್ವಪಿಂಡ (ನಾ). ಆನೆಯ ಗಂಡಸ್ಥಳ,—ಕೆನ್ನೆ: "ಊರ್ಧ್ವಪಿಂಡಮೆನೆ ಗಂಡಸ್ಥಳಮದೆಂದೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೬-೨).
[ಊರ್ಧ್ವ + ಪಿಂಡ]

ಊರ್ಧ್ವಪುಂಡ್ರ (ನಾ). ಮೇಲುಮುಖವಾಗಿ ಧರಿಸುವ ಗೆರೆ; ನಾಮು: ಗೋಪೀಚಂದನದಿಂದ ೧೨ ಊರ್ಧ್ವಪುಂಡ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಮೇಲೆ ಶಂಖ, ಚಕ್ರ, ಗದಾ, ಪದ್ಮ, ನಾರಾಯಣಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವುದು (ಹಸಾರ. ೧೬-೨೦ ಟೀಕು). [ಊರ್ಧ್ವ + ಪುಂಡ್ರ]

ಊರ್ಧ್ವಬಾಹುವ್ರತಿ (ನಾ). ಕೈಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿಕೊಂಡು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುವ ಯತಿ: ಸಗ್ಗದ ಬಟ್ಟೆಯಂ ಸುಟ್ಟಿ ತೋಱುವಂತೆ ಕೈಯನೆತ್ತಿ ನಿಂದೂರ್ಧ್ವಬಾಹುವ್ರತಿಗಳುಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೯-೧೬).
[ಊರ್ಧ್ವ + ಬಾಹು + ವ್ರತಿ]

ಊರ್ಧ್ವಮುಖ (ನಾ). ಮೇಲುಮುಖ: ಹಿಂದಣ ಅಧೋಮುಖಕ್ಕೆ ನಡುವಣ ಅಭಿಮುಖಕ್ಕೆ ಕಡೆಯ ಊರ್ಧ್ವಮುಖಕ್ಕೆ ಕುಂಡಲಿಯ ಹಾಲೆದ್ದು (ಅಜಿಮಾ. ೯-೫೦); ಅಗ್ನಿಯು . . . ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಪ್ರಕಾಶ ಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಊರ್ಧ್ವಮುಖವಾದ ಜ್ವಾಲೆಯಿಂದ ಆವಿರ್ಭೂತನಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾನೆ (ಋಕ್ಸಾರ. ೧೧). [ಊರ್ಧ್ವ + ಮುಖ]

ಊರ್ಧ್ವಮುಖತೆ (ನಾ). ಮೇಲು ಮುಖವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಸಾಹಿತ್ಯವು ಮಾನವೀಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಮೂಲದ್ರವ್ಯದ ಉದಾತ್ತೀಕರಣ ಇಲ್ಲವೆ ಊರ್ಧ್ವಮುಖತೆಯ ಕಡೆಗೇ ತನ್ನ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಪೂರೈಸಬೇಕು (ನವ್ಯಕಾ. ೧೯). [ಸಂ. ಊರ್ಧ್ವಮುಖತಾ]

ಊರ್ಧ್ವಮುಖಪ್ರವಾಹ (ನಾ). ಮೇಲುಮುಖವಾಗಿ ಹರಿಯುವ ಪ್ರವಾಹ: ಸಮುದ್ರತಳದಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಚಲನೆಯಿಂದ ತಳೋದಕ ಪ್ರವಾಹಗಳೂ . . . ಕಾದನೀರು ಮೇಲಕ್ಕೇಳುವುದರಿಂದ ಊರ್ಧ್ವಮುಖ ಪ್ರವಾಹಗಳೂ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ (ಭೂವಿವ. ೯೧).
[ಊರ್ಧ್ವ + ಮುಖ + ಪ್ರವಾಹ]

ಊರ್ಧ್ವರೇತ (ನಾ). ವೀರ್ಯವನ್ನು ತಡೆದಿಟ್ಟಿರುವವನು; ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ: ನೆರೆದೂರ್ಧ್ವರೇತನೊಳ್ ಪುರುಹಿರಣ್ಯರೇತೋತಿ ತೀವ್ರನೊಳ್ . . . ಮುನಿವರನೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೩).
[< ಸಂ. ಊರ್ಧ್ವರೇತಸ್]

ಊರ್ಧ್ವರೇತಸ್ಕ (ನಾ). = ಊರ್ಧ್ವರೇತ: ನಾರಾಯಣ ಸ್ತುತಿಪಾತ್ರನೇಕನಧ್ವರವಿಲಸದೂರ್ಧ್ವಮಾರ್ಗಮನೆಯ್ದಿ ಪನೆಯೂರ್ಧ್ವರೇತಸ್ಕನೇ (ವೀಶೈಪು. ೩-೧೯-೪೬). [ಊರ್ಧ್ವ + ರೇತಸ್ಕ]

ಊರ್ಧ್ವರೋಮ (ನಾ). ಮೈಮೇಲೆ ನೇರಾದ ಕೂದಲುಳ್ಳವನು: ಭರಿತಧೈರ್ಯನ ಪತಿಹಿತನ ಸಂಗರ ಸದಾರನನೂರ್ಧ್ವರೋಮನನಿರದೆ ಸೇನಾಪತಿಯ ಮಾಡುವುದರಸ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೮೮).
[< ಸಂ. ಊರ್ಧ್ವರೋಮನ್]

ಊರ್ಧ್ವಲೋಕ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಿನ ಲೋಕ; ಸ್ವರ್ಗ: "ಸ್ವರ್, ಸ್ವರ್ಗಃ . . . ಊರ್ಧ್ವಲೋಕಃ – ಈ ೧೧ ದೇವಲೋಕದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨-೩); "ನಾಕಮೂರ್ಧ್ವಲೋಕಂ ಸ್ವರ್ಗಮದು" (ಮಂಗರಾ. ೩-೮). ೨. [ಜೈನ] (ಲೋಕಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ) ಮೇಲುಗಡೆ ಇರುವ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯದು; ಕೊನೆಯ ಲೋಕ: ಮಧ್ಯಲೋಕಮೆಸೆದಿರ್ದಾ ಚೂಳಿಕಾಭಾಗದಾದಲೆಯೊಳ್ಗೊಂದಪುದೂರ್ಧ್ವಲೋಕಮೆನೆ ಮೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಪೆಂಪಿದಗುಂದಲೆಯಾಗಿರ್ದುದು (ಆದಿಪು. ೧-೫೦). [ಊರ್ಧ್ವ + ಲೋಕ]

ಊರ್ಧ್ವಶ್ವಾಸ (ನಾ). ೧. ಮೇಲುಸಿರು; ದಮ್ಮು: ಬಾಯಿ ಒಣಗುವುದು ಊರ್ಧ್ವಶ್ವಾಸ, ಶ್ಲೇಷ್ಮ ಸಹ ಮಾಣುವುವು (ಸಕವೈ. ೪೦೬). ೨. ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ: ವರನದಿಗಳಂ ಮುಳುಗಿ ಮೂಗಿನ ಬೆರಳ ಊರ್ಧ್ವಶ್ವಾಸ ಪವನನ ಧರಿಸಿ ಕಾಲತ್ರಯ ಜಪಾನುಷ್ಠಾನ ಹೋಮದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೬೦). [ಊರ್ಧ್ವ + ಶ್ವಾಸ]

ಊರ್ಧ್ವಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). = ಊರ್ಧ್ವದೇಹಕರ್ಮ: ಅವರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನು ಯಾರು ನಮ್ಮ ಕಡೆಯವರು ಸಿಕ್ಕಿ ಸತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವರಿಗೆ ಊರ್ಧ್ವ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ನಡಸಿ (ವಚಭಾ. ೩೫).
[ಊರ್ಧ್ವ + ಸಂಸ್ಕಾರ]

ಊರ್ಧ್ವಾಂಗ (ನಾ). ಮೇಲುಭಾಗ: ಭೂತಭವಿಷ್ಯದ್ವರ್ತಮಾನವ ಹಿಂದೆಸೆ ಮುಂದೆಸೆಯ ಬಿಟ್ಟು ಊರ್ಧ್ವಾಂಗ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ನೋಡಲಾಗಿ ಮಹದಾಕಾಶವ ಕಂಡೆ (ಪ್ರೋಳಿಮಾ. ೧೯೯-೫೬೬).
[ಊರ್ಧ್ವ + ಅಂಗ$_2$]

ಊಪಾರ್ಟು (ನಾ). ಊರಿನ ಗದ್ದೆ ಬಯಲು: ಪಟೀಯಾ ಎರೆ ನಲ್ಲೂರಾ ಊಪ್ಪಾರ್ಟು ಒಕ್ಕಣ್ಣುಗಂ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೮೫-೬೬; 776). [ಊರ್ + ಪಾಟು]

ಊರ್ಮಿ$_1$ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹ; ಹೆಚ್ಚಳ: ಇನ್ನೊಂದು ಮನವನ್ನು ಮುಟ್ಟಬೇಕೆಂಬ ಊರ್ಮಿಯು ಕವಿಯಲ್ಲಿ ರಬೇಕು (ಸಾಹಿವಿ. ೯೯-೧೦); ಅವನ ಬಗ್ಗೆ ಅವಳಲ್ಲಿ ಕರುಣಭಾವನೆಯ ಊರ್ಮಿಯು ಮೂಡಿತೆನ್ನು ವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮಟಮಾಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಮುಳ್ಳುಬೇ. ೧೬); ಹೊಸ ಮೌನ ಹೊಸ ಊರ್ಮಿ ಹೊಸದೊಂದು ರತಿಯು (ಗರಿ. ೩೮-೮). 'ಊರ್ಮೆ' ಪರಾ. [?]

ಊರ್ಮಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಅಲೆ, —ತೆರೆ: "ಊರ್ಮಿಃ... ಕಲ್ಲೋಳಃ, ಲಹರೀ–ಈ ೫ ಪೆರ್ದೆರೆ" (ಹಲಾಯು. '೧೦೮–೩೧); ಕಡಂಗಿ ಕಾಲ್ವಿಡಿವವೋಲ್ ತನ್ನೂರ್ಮಿಗಳ್ ಬಂದುವಂದು ... ಕಣ್ಗೊಪ್ಪಿ ತೋರ್ಪುದು ... ಗಂಭೀರ ನೀರಾಕರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೨೪); ವೀರೋಚಿತವಾದ ಸಾಹಸದ ಊರ್ಮಿಗಳು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಆತನಲ್ಲಿ ಮೊಳೆದೋರಹತ್ತಿದವು (ಶಿಲೋಮೆ. ೯೬). ೨. ವಸ್ತ್ರದ ಅಥವಾ ಬಟ್ಟೆಯ ಮಡಿಕೆ; ನಿರಿ. ೩. ಪ್ರವಾಹ; ಹರಿವು. [ಸಂ.]

ಊರ್ಮಿಕ, ಊರ್ಮಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಉಂಗುರ: "ಊರ್ಮಿಕಮದಾವುಂಗುರಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೦–೨೬). ೨. ಕಳೆದು ಹೋದುದಕ್ಕಾಗಿ ವ್ಯಸನಪಡುವುದು; ವಿಷಾದ; ಖೇದ. **ಊರ್ಮಿಕೆ:** ೧. "ಅಂಗುಲೀಯಕಂ, ಊರ್ಮಿಕಾ–ಈ ೨ ಉಂಗುರಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೨–೪೦೫); ಪಾಣಿಶಾಖೋತ್ಕರ ಚಂಚದ್ವಿದ್ರುಮಶೌಘಂ ಮಿಸುಪುದು ಪಿರಿದೇ ರತ್ನಯುಕ್ತೋರ್ಮಿಕಾ ಬಂಧುರಂ (ರಾಜಶೇ. ೮–೪೧).
[ಸಂ. ಊರ್ಮಿಕಾ]

ಊರ್ಮಿಕೆ 'ಊರ್ಮಿಕ' ನೋ.

ಊರ್ಮಿಕೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಉಂಗುರವನ್ನು ಕೊಡು: ಆ ನವರತ್ನದೂರ್ಮಿಕೆಗೊಟ್ಟು ಬಳಿಕ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬–೬).
[ಊರ್ಮಿಕೆ (< ಊರ್ಮಿಕ) + ಕೊಡು]

ಊರ್ಮಿಘಟ್ಟನ (ಕ್ರಿ). ಅಲೆಗಳ ಹೊಡೆತ, —ಬಡಿತ: ಮಹಾಘೋಷವೇ ಘನಗೀತಮೂರ್ಮಿಘಟ್ಟನವೆ ತಾಳಂ ನೀರ್ಗಳಿವ ಘನವಸಿತ ಯವನಿಕೆ ಮಿನುಗುವ ತಟಸ್ಥ ಶುಕ್ತಿಜಮೆ ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧–೧೬೫).
[ಊರ್ಮಿ + ಘಟ್ಟನ]

ಊರ್ಮಿಮಾಲೆ (ನಾ). ತರಂಗಮಾಲೆ; ಅಲೆಗಳ ಸಾಲು: ಓಕರಿಪುದದ್ರಿಸಮ ಊರ್ಮಿಮಾಲಾ ಭಯಂಕರ ಸಮುದ್ರಂ ತಿಮಿಂಗಿಲಂ ತೃಣದ ಕಣವಾಯಿತೆಂಬಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬೫–೩೫೮).
[ಊರ್ಮಿ + ಮಾಲೆ]

ಊರ್ಮಿಮಾಳಿನಿ (ನಾ). ಅಲೆಗಳ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಉಳ್ಳದ್ದು; ನದಿ: ತೇಂಕುವ ಪೂವಿನ ಸಂಕರಂಗಳಂ ನೂಂಕುವುವೂರ್ಮಿಮಾಳಿನಿಯ ತುಂಗತರತ್ತರಳೋರ್ಮಿಮಾಲೆಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧–೬೧).
[ಸಂ. ಊರ್ಮಿಮಾಲಿನೀ]

ಊರ್ಮಿಶ್ರೇಣಿ (ನಾ). ತೆರೆಗಳ ಪಂಕ್ತಿ; ಅಲೆಗಳ ಸಾಲು: ವದನೋಚ್ಛ್ವಾಸದಿನುಣ್ಮುತಿರ್ಪ ಯಮುನೋರ್ಮಿಶ್ರೇಣಿಯಂ ... ಮಿಕ್ಕಂ (ಜಗವಿ. ೩–೮೩).
[ಊರ್ಮಿ + ಶ್ರೇಣಿ]

ಊರ್ಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗು; ಜೋರಾಗು: ಒರ್ಮೊದಲು ಕೂಗುವೆನು ನೀವಿದ ನಿರ್ಮಳದಿ ನೋಡೆಂದು ಹರಿಯಂತೂರ್ಮಿಸಿದ ಕಲಿ ಭೀಮಸೇನ (ಜಿನಭಾ. ೫೨–೩೮).
[ಊರ್ಮೆ + –ಇಸು$_3$]

ಊರ್ಮಿಳಾಕಾಂತ (ನಾ). ಊರ್ಮಿಳೆಯ ಗಂಡ; ಲಕ್ಷ್ಮಣ: ಊರ್ಮಿಳಾಕಾಂತನಂ ಪೆಜಗಿಕ್ಕಿ ಕಾಲಜಿತುವಿದಿರಾದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦–೫೬) [ಸಂ. ಊರ್ಮಿಲಾಕಾಂತ (ಊರ್ಮಿಲಾ + ಕಾಂತ)]

ಊರ್ಮಿಳೆ (ನಾ). ಜನಕರಾಜನ ಮಗಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಹೆಂಡತಿ: ರಾಮಂ ಕೆವ್ವನಿರ್ದುದಂ ಕಂಡುಮ್ಮಳಂಗೊಂಡು ಊರ್ಮಿಳೆಯ ಗಂಡನಂ ಬೆಸಗೊಂಡೊಡೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೮–೨೩).
[ಸಂ. ಊರ್ಮಿಲಾ]

ಊರ್ಮು (ಕ್ರಿ). ಅಹಂಕಾರ ಪಡು; ಉಬ್ಬು: ಧರ್ಮವಾಚರಿಸದಗೆ ಸದ್ಗುಣ ಪೇರ್ಮೆಯಿರದಪರಾಧವಿರದರಿಗೂರ್ಮುವಗೆ ಸತ್ಕಾನುಬಂಧಿಕ ಮನ್ನಿಸದಲಿರುವಾ ದುರ್ಮತಿಗೆ (ಜಿನಭಾ. ೩೬–೨೯). [?]

ಊರ್ಮೆ, ಉರ್ಮೆ (ನಾ). ಅತಿಶಯ; ಆಧಿಕ್ಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ; ಉತ್ತಮಿಕೆ: ಊರ್ಮ್ಮೆ ಜೋಗವ್ವೆಯ ವಂಶದೊಳ್ ಪೆಣ್ಗೂಸುಗಳಲ್ಲದೆ ಗಣ್ಡುಗೂಸುಗಳ ವಂಶಕ್ಕಧಿಕಾರಮಲ್ಲದೆ ಸಲ್ಲದು (ಎಇ. XXIX, 208); ವಿಲಾಸದು[ದೂ]ರ್ಮೆ [ಪಾಠಾಂ. ಪೇರ್ಮೆ, ಓರ್ಮೆ] ಗಳೊಳಾವೆವಗಾಗಿಪೆವೆಂದು ಬಂದ ಚೆನ್ನಿಗರುಮನಾಸೆಕಾಜರುಮನೊಲ್ಲದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೬); ಧರ್ಮಕ್ಕರ್ಥಕ್ಕತಿಥಿಗೆ ಪೆರ್ಮೆಯ ಪಿತೃಗಳ್ಗೆ ದೇವಕಾರ್ಯಕ್ಕೆಂದುಂ ನಿರ್ಮಳಸಂತತಿಗಳ್ಗಕ್ಕೂರ್ಮೆಯ ಕುಲವನಿತೆ ಮುಖ್ಯವಾಕೆಯೆ ಪೂಜ್ಯಂ (ಮದಶಿ. ೮–೫); ಊರ್ಮಿಳಕರು ನಿಜಸೇನೆ ವಾದ್ಯಗಳೂರ್ಮೆಯೊಳು ನಡೆತಂದರಂದು ವಿರಾಟಪಟ್ಟಣಕೆ (ಜಿನಭಾ. ೬೦–೨೬). **ಉರ್ಮೆ:** ಮೇಲಿನ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೬) ರ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಊಜು$_2$ + –ಮೆ$_1$]

ಊರ್ವ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ಬೆಂಕಿ; "ವಡಬಾಗ್ನಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೪೮). ೨. ಜಲಾಶಯ; ಸಾಗರ. ೩. ಮೋಡ. ೪. ದನಗಳ ಕೊಟ್ಟಿಗೆ; ಲಾಯ. ೫. ಪಿತೃಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಪಿತೃಗಣ. ೬. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಊರ್ವಂದಿ, ಊರುವಂದಿ (ನಾ). ಊರಿನಲ್ಲಿರುವ ಹಂದಿ: ಊರ್ವಂದಿಯುಂ ತಂದವಂಗೂರುಂಬಳಿಯನೀವರ್ ಕುಱಿಯುಂ ತಂದವಂಗೆ ತೆಱಿಗೆಯುಂ ಮನ್ನಿಪರ್ (ಚಿಕವಂ. ೬–೫). **ಊರುವಂದಿ:** ಪಂಪೂರಿತಾಮೃತಕಿರಣರುಚಿಯಂ ರುಚಿಸುವ ಚಕೋರ ಸೇರಿ ಮರ್ದಿಂಗೆಳಸುವುದೆ ದಿಗ್ವಾರಣದ ಮಱಿಯುಂಬುದೇ ಬಂದೂರುವಂದಿಯ ಮೊಲೆಯಂ (ಬಸಪು. ೧೧–೧೦). 'ಕಾಡುಹಂದಿ' ಪರಾ.
[ಊರ್ + ಪಂದಿ. / ತಮಿ. ಊರ್ಪ್ಪನ್ನಿ]

ಊರ್ವರೆ (ನಾ). ನೆಲ; ಭೂಮಿ: ಊರ್ವರೆಯ ನಾನಾಖಗಮೃಗಂಗಳೆಲ್ಲವನಿಱಿದು (ಹಚಕಾ. ೩–೯೨). [ಸಂ. ಊರ್ವರಾ]

ಊರ್ವಶಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಅಪ್ಸರೆ; ನಾರಾಯಣನೆಂಬ ಋಷಿಯ ತೊಡೆಯಿಂದ ಜನಿಸಿದವಳು: ಬಂದಳೂರ್ವಶಿ ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚಿನ ಮಂದೆಯಲಿ ಮುರಿದಿಳಿವ ಮಱಿಮುಗಿಲಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೯–೧೩).
[ಸಂ. ಊರ್ವಶೀ]

ಊರ್ವಾನಳ (ನಾ). ಬಡಬಾಗ್ನಿ: ತನುರುಚಿಯ ಮುಂದೆ ದಿನಪನ ಕಾಂತಿ ಕಪ್ಪಕಪ್ಪನೆ ಕೋಪದಿದಿರೊಳೂರ್ವಾ[ಪಾಠಾಂ. ಉಗ್ರಾ]ನಳಂ ತಣ್ಣತಣ್ಣನೆ ಕೊಡುವ ಕೈಯಿದಿರೊಳಮರತರು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ... ಎನೆ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನೆಸೆದಿರ್ದನು (ಹಚಕಾ. ೧–೪೧).
[ಊರ್ವ + ಅನಳ (= ಅನಲ)]

ಊರ್ವೀಧರ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತ: ಊರ್ವೀಧರಂಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕಧಿಕತರಮಪ್ಪ ಸಾರ್ವಭೌಮನ ಬಿಲ್ಲ ಮಾಡಿ (ವೀಶೈಪು. ೨–೧೧–೧). ೨. ಆದಿಶೇಷ. [< ಸಂ. ಉರ್ವೀಧರ]

ಊರ್ವು 'ಉರ್ವು$_1$' ನೋ.

ಊರ್ವೇಲಿ (ನಾ). ಊರ ಸುತ್ತಲಿನ ಬೇಲಿ: ದ್ವಿತ್ವಕ್ಕೆ – ನೀರ್ಗಿಚ್ಚು, ಊರ್ವೇಲಿ (ಶಮದ. ೧೮೪ ಪ್ರಯೋ). [ಊರ್ + ಬೇಲಿ]

ಊಲೆ$_1$ (ನಾ). ಒರಲೆ; ಗೆದ್ದಲು (?): ಇಂಗರಕ್ಕೂಲೆಗಳ್ ಮುಟ್ಟಜೀವಿಪುದೆ ರಣರಂಗದಲಿ ಗುರುಗಳಂ ತೊಡಕಿ ಬಾಳ್ದವ ಪರದವಂಗದಲಿ ಕಾಣೆ (ತುರಂಗ. ೫೮–೪೬). [< ಒಜಲೆ ?]

ಊಲೆ$_2$ (ನಾ). ದುಃಖ; ಸಂತಾಪ; ನೋವು: ಅವನ ಮನದೂಲೆ ತವಿಸುವುದೆ ನಿನ್ನಯ ಧರ್ಮ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೬–೧೧೯). [< ಸಂ. ಶೂಲ]

ಊವಾಳ್$_1$ (ನಾ). ನಡುವಣ ಆಳು; ಮನುಷ್ಯ.
[ಊ$_4$ (< ಉದು) + ಆಳ್$_3$]

ಊಪಾಳ್$_2$ (ನಾ). ನಡುವಣ ಕತ್ತಿ. [ಊ$_2$ (< ಉದು) + ಬಾಳ್$_3$]

ಊಷ (ನಾ). ಉಪ್ಪುಭೂಮಿ ; ಚೌಳುನೆಲ ; ಸೌಳುನೆಲ. [ಸಂ.]

ಊಷಣ (ನಾ). ಕರಿಯ ಮೆಣಸು : "ವೇಲಸಂ, ಮರಿಚಂ, ಊಷಣಂ –ಈ ೩ ಮೆಣ[ಳ]ಸು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧–೪೬೨) ; "ಊಷಣ [ಪಾಠಾಂ. ರು]ಮದಾ ಮರಿಚಮೆನಲು ಮೆಣಸಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೧–೩೬). [ಸಂ.]

ಊಷಣೆ (ನಾ). "ಹಿಪ್ಪಲಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೪೮). [ಸಂ. ಊಷಣಾ]

ಊಷರ (ನಾ). = ಊಷ : "ಈರಣಂ, ಊಷರಃ –ಈ ೨ ಸೌಳುಮಣ್ಣು (ಳ್ಳ ಭೂಮಿ) ಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೨೬–೩) ; ಆ ಪೊಟ್ಟಜೆ ಯೊಳ್ ಕಣ್ದೆಱೆದತ್ತೂಷರ ಶಯ್ಯಾಧೂಮ್ರರೋಮ ಹರಿಣಸಮೂಹಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೪೮). [ಸಂ.]

ಊಷರಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಉಪ್ಪುನೆಲ; ಚೌಳುಭೂಮಿ : "ಊಷರ ಕ್ಷೇತ್ರ" ಅಂದರೆ ಚೌಳುಭೂಮಿ (ಭೂಗೋಳ. ೧೧). [ಊಷರ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಊಷರಭೂಮಿ (ನಾ). = ಊಷರಕ್ಷೇತ್ರ : ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದ ಮನುಜ ರಂತೆಯುಂ ಊಷರಭೂಮಿಯಂತೆಯುಂ (ಭಾರಶಾಂ. ೬೦–೫೨೪). [ಊಷರ + ಭೂಮಿ]

ಊಷರಾಂಬು (ನಾ). ಚೌಳು ನೆಲದ ನೀರು ; ಉಪ್ಪುನೀರು; ಸೌಳು ನೀರು : ಸೊದೆಯಂ ಮಾಣ್ದೂಷರಾಂಬುವಂ ಕಾಮಿಪರೇ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧–೧೪). [ಊಷರ + ಅಂಬು$_3$]

ಊಷರು (ನಾ). = ಊಷ : "ಊರ್ಮ–ಊಷರು, ಉಪ್ಪುಮಣ್ಣು" (ಓಷಧಿ. ೧೭). [< ಸಂ. ಊಷರ]

ಊಷ್ಮ, ಊಷ್ಮೆ (ನಾ). ೧. ಶಾಖ ; ಕಾವು ; ತಾಪ. ೨. ಬೇಸಗೆಯ ಕಾಲ : ಊಷ್ಮದ ಒಜಿತೆಯಂತೆ, ಉರಿಯ ನೆಳಲಂತೆ . . . ಸುಳಿವ ಸಿದ್ಧ ಸೋಮನಾಥ ನಿಮ್ಮ ಶರಣ (ವಚಸಂ. ೪೭೨–೧೬೪). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಶ, ಷ, ಸ, ಹ ಎಂಬ ವರ್ಣಗಳು : ಶಷಸಹಗಳೂಷ್ಮಗಳು (ಹೊಸುಗ. ೩–೪). ೪. ತೇಜಸ್ಸು. ೩, ೪ : ಅಖಿಲ ವರ್ಣವಿತಾನದೊಳ್ ಲೋಪ ಕೃತ್ಯಮುಂ ನೆಗಳದೊಪ್ಪುವನೂಷ್ಮ ತಾನು (ಪದ್ಮರಾ. ೨–೭೫). **ಊಷ್ಮೆ** : ೧. ಬತ್ತಿದುದಧಿಯೊಳುರಿಮಣಲು ಮಾಣಿಕವ ಹುರಿದುದು ಚಕ್ರದೂಷ್ಮೆ ಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೩೩). [< ಸಂ. ಊಷ್ಮನ್]

ಊಷ್ಮತೃಷ್ಣೆ (ನಾ). ಬೇಗೆಯಿಂದಾದ ಬಾಯಾರಿಕೆ, —ದಾಹ (?): ಊಷ್ಮತೃಷ್ಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉಷ್ಮತೃಷೆ, ಉಷ್ಣತೃಷ್ಣೆ] ಘನವಾಗಿ ಕಡಲೇಳು ಸಮುದ್ರವ ಕುಡಿದು ನೀರಡಸಿಪಾತ ಅಜಲುಗೊಂಡು ಬೆಜಗಾದ (ಅವಚಂ. ೫–೧೪). [ಊಷ್ಮ + ತೃಷ್ಣೆ]

ಊಷ್ಮಧ್ವನಿ (ನಾ). ಶ, ಷ, ಸ ಗಳ ಧ್ವನಿ. [ಊಷ್ಮ + ಧ್ವನಿ]

ಊಷ್ಮೆ 'ಊಷ್ಮ' ನೋ.

ಊಷ್ಮೋಚ್ಚಾರ (ನಾ). ಶ, ಷ, ಸ ಗಳ ಉಚ್ಚಾರ. [ಊಷ್ಮ + ಉಚ್ಚಾರ]

ಊಸರವಳ್ಳಿ, ಊಸುರವಳ್ಳಿ, ಊಸುರುವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕ್ಷಣಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಬಣ್ಣ ಬದಲಾಯಿಸುವ ಹಾವುರಾಣಿ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಪ್ರಾಣಿ; ಓತೀಕೇತ; ಗೋಸುಂಬೆ : ಉಡುವಿನ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಹಡೆದರೆಮ್ಮವರು ಊಸರವಳ್ಳಿಯಂತೆ ಎನ್ನಿರವು (ಬಸವ. ೨೯೨) ; ಮಿಗೆ ನಚ್ಚಲಾಗದೂಸರ ವಳ್ಳಿಗಳ ತೆಱದೆ ಸೊಗಸಿನಿಂದೊಂದು ತೆಜನಪ್ಪರ್ (ಅರಾಚ. ೫–೪೭) ; ನಿಮಿಷ ನಿಮಿಷಕೆ ಮೊದಲ ಬಣ್ಣಗಳ ತೋರಿಪೂಸರವಳ್ಳಿಯಂತೇನು ಬೊಮ್ಮಂ ? (ವ್ಯಂಕುಕ. ೩೮). **ಊಸುರವಳ್ಳಿ** : ಒಂದೆ ಹರೆಯವು ರೂಪು ಜಾತಿಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸಲಿಲ್ಲ ತಾವೊಂದೊಂದು ಪರಿಯಾಗಿಪ್ಪರೂಸುರ[ಪಾಠಾಂ. ರು]ವಳ್ಳಿಗಳ ತೆಱದಿ (ಬಸವು. ೪೦–೭೪). **ಊಸುರುವಳ್ಳಿ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಊಸರ$_0$ (< ಸಂ. ಧೂಸರ) + ವಳ್ಳಿ$_2$ (< ಪಲ್ಲಿ). / ತೆಲು. ಊಸರವೆಲ್ಲಿ]

ಊಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೇವರಿಸು ; ಸವರು (?) : ಉಸುರದಿರಲ್ಕೆ ಕಂಡು ತಾಪಯೇತರ ಚಿಂತೆಯೆನುತ್ತ ಗಲ್ಲಮುನಸವಸದಿಂದಲೂಸಿಸುತ ಕಂಬ ನಿಯಂ ತೊಡೆವುತ್ತ ಮುದ್ದಿಡುತ್ತ (ನಳವಿ. ೬೦). [ಊಸು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಊಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸವರು ; ನೇವರಿಸು (?). 'ಊಸಿಸು' ಪರಾ. [< ಪೂಸು ?]

ಊಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಹಳಸು; ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು : ಉಪವಾಸಕ್ಕೆ ಬಾಯಿ ಊಸಿ ಅಳಿವುದಱಿಂದಂ (ಪಸಾರ. ೯೦–೨೦). [← ತಮಿ. ಊಶು]

ಊಸು$_3$ (ನಾ). ಅಷ್ಟು, ಇಷ್ಟು ಎಂಬರ್ಥದ ಆಸು ಈಸುಗಳ ನಡು ವಣ ಪ್ರಮಾಣ : ಈಸು, ಊಸು, ಏಸು (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ). 'ಆಸ್ಸು$_3$', 'ಈಸ್ಸು' ಪರಾ. [?]

ಊಸುರವಳ್ಳಿ 'ಊಸರವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಊಸುರುವಳ್ಳಿ 'ಊಸರವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಊಹ (ನಾ). ಅನುಮಾನಿಸಿ ತಿಳಿಯುವ ಕ್ರಮ ; ತರ್ಕ; ಊಹೆ : "ಊಹಃ, ತರ್ಕಃ, ಅನುಮಾನೋಕ್ತಿಃ — ಈ ೩ ತರ್ಕದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೩–೧೦) ; ಅಕಾರಾಂತಕ್ಕೆ – ವಧ . . . ಊಹ, ಅಳಕ ಎಂಬಿವು (ಶಮದ. ೮೩ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಊಹನೀಯ (ಗು). ಊಹಿಸಲ್ಪಡಬಹುದಾದ : ಊಹ್ಯ, ಊಹನಂ, ಊಹನೀಯಂ, ಊಹ್ಯಂ (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೨೪). [ಸಂ.]

ಊಹನೆ (ನಾ). = ಊಹೆ : ಅವನು ಎಲ್ಲಿಯೋ ಸತ್ತಿರಬೇಕೆಂದು ಪತ್ರಿಕೆ ಗಳ ಊಹನೆ (ನಿಷ್ಕಾಮು. ೧೩೫). [ಸಂ. ಊಹನ]

ಊಹಾತೀತ (ಗು). ಊಹೆಗೆ ಎಟುಕದ, —ನಿಲುಕದ: ಪರಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವಹಿತವನ್ನು ಬಲಿಗೊಡುವ ಭಾವನೆ ಊಹಾತೀತವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಪುನರು. ೨೯೧). [ಊಹ + ಅತೀತ]

ಊಹಾಪೋಹ (ನಾ). ೧. ತರ್ಕ ಮತ್ತು ವಿತರ್ಕ : ಮತಿಯುತರು ನಾಲ್ವರಿಂ ಬೆರಸುತೂಹಾಪೋಹ ತತಿಗಳಂ ತಿಳಿದಾತ್ಮಬಲ ಪರಬಲಗಳಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೨೬–೨೯). ೨. ಕೇವಲ ಊಹೆ : ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸೌದೆ ಕಡಿಯುವವನು ತಂದ ಸುದ್ದಿ ಜನರ ಊಹಾಪೋಹಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಕೆರಳಿ ಸಿತು (ಸಿಡಿಲು. ೨೩) [ಊಹ + ಅಪೋಹ]

ಊಹಾಪೋಹಜ್ಞಾನ (ನಾ). ತರ್ಕ ವಿತರ್ಕದಿಂದಾದ ಜ್ಞಾನ : ನನಗಾದರೋ ಪತ್ತೆದಾರರ ಊಹಾಪೋಹಜ್ಞಾನವಾಗಲಿ, ಕಲಾಕೌಶಲವಾ ಗಲಿ . . . ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಚಿನ್ನಬೇ. ೧೧೩). [ಊಹಾಪೋಹ + ಜ್ಞಾನ]

ಊಹಾಪೋಹೆ (ನಾ). = ಊಹಾಪೋಹ : ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಊಹಾ ಪೋಹೆಗಳು ಎದ್ದಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಊಹಾಪೋಹ]

ಊಹಾಬಲ (ನಾ). ಊಹೆಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ, —ಸಾಮರ್ಥ್ಯ : ಅಳವಿ ಯಲಿ ಪರಿವಿಡಿಯಲೂಹಾಬಲದಲವಧಾನದಲಿ ಶಸ್ತ್ರಾವಳಿಯ ಸಾಂಗೋ ಪಾಂಗಶ್ರಮವನು ಕೋಱಿದನು ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೭–೪೧). [ಸಂ.]

ಊಹಿತ (ಗು). ಊಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ತರ್ಕಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಊಹಿನಿ (ನಾ). ಗುಂಪು ; ಒಂದು ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸಿದ ಸಮೂಹ. 'ಅಕ್ಷೌಹಿಣಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಊಹಿನೀ]

ಊಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ತರ್ಕಿಸು ; ಅನುಮಾನಿಸು : ಊಹಿಪಡೆಯಾಂ ಭಕ್ತದೇಹಿಕದೇಹನಪ್ಪಪ್ಪನಿದು ಸಂದೇಹಮೇ (ಬಸವು. ೧–೩೩) ; ಮೋಹಾಗಮಸಿದ್ಧಾಂತದ ಗಣಿತಮನೂಹಿಸಿ ಗುಣಿಯಿಸಬೇಕೆಂದೆನುತ (ಜಯಕಾ. ೩–೩೫) ; ಊಹಿಸಿ ಕಡುಚೆಲ್ವ ಚಿತ್ರಮಂಟಪ ಸನ್ನಾಹದೆ ಮೆಱೆದುವೇ ವೇಳ್ವೆ (ಕಂಸವ. ೭–೮೭) ; ಅನೇಕ ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ "ಬಿ" ಜೀವಾತು ಒಂದೇ ಜೀವಾತೆಂದು ಊಹಿಸಲಾಗಿತ್ತು (ಆಧುಸಾ. ೬೧).

[ಊಹನ್$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಊಹಿಸುಹ (ನಾ). ಊಹೆ ಮಾಡುವುದು ; ತರ್ಕಿಸುವುದು (*).

[ಊಹಿಸು + –ಹ$_2$]

ಊಹು 'ಉಃ' ನೋ.

ಊಹೆ (ನಾ). ಅನುಮಾನಿಸುವುದು; ತರ್ಕ: ಊಹೆ ಕೊಂಬುದೆ ಕಪಟದಿಂದವಗಾಹಿಸುವೆ ಸಾಕಿನ್ನು ಮೇಲಣ ಗಾಹುಗತಕಗಳೆಮ್ಮೊಳೆಂದರು ಜಱಿದು ಸೌಬಲನ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪–೨೦) ; ತನ್ನ ಊಹೆಯಂತೆಯೇ ಎಲ್ಲವೂ ನಡೆದುದನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡಂತಾಯಿತು (ಕೃದೇವ. ೧೫).

[ಸಂ. ಊಹ]

ಊಹೆಕಡ್ಡಿ (ನಾ). (ನೀರು ಅಥವಾ ಖನಿಜಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯಲು) ಊಹೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಡ್ಡಿ, —ಕೋಲು: ನೆಲದೊಳಗೆ ಅಡಗಿರುವ ನೀರನ್ನಾಗಲಿ ಖನಿಜಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಊಹೆ ಕಡ್ಡಿಯ ಮೂಲಕ ಹುಡುಕುವುದು (Dowsing. ಇಂಕಸಿ).

[ಊಹೆ + ಕಡ್ಡಿ]

ಊಹೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ವಿಚಾರ ಶೂನ್ಯವಾಗು; ದಿಕ್ಕುತೋಚದಿರು: ಆಟದಲ್ಲಿ ಶಕುನಿಗೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡ ದಾಯಗಳು ಬಿದ್ದುವು, ಧರ್ಮರಾಯನು ಊಹೆಗೆಟ್ಟನು (ರಾಜಸೂ. ೯೫). [ಊಹೆ + ಕೆಡು]

ಊಹೆದೆಗಹು (ನಾ). ವಿಚಾರ ಶೂನ್ಯವಾಗುವಿಕೆ; ದಿಕ್ಕುತೋಚದಿರುವಿಕೆ: ಊಹೆದೆಗಹಿನ ಕಂಬನಿಯ ತನಿಮೋಹರದ ಘನಶೋಕ ವಹ್ನಿಯ ಮೇಹುಗಾಡಿನ ಮನದ ಕೌರವನಿತ್ತನೋಲಗವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೧೨). [ಊಹೆ + ತೆಗಹು]

ಊಹೆಮಿಗು (ಕ್ರಿ). ಊಹೆಗೆ ಮೀಱು: ಊಹೆಮಿಕ್ಕ ಯುಕ್ತಿಯಿಂ ಸುಣ್ಣನಪ್ಪ ಜಾಣ್ಮೆಯಿಂ (ಅಂಶಿಗೂ. ೩–೪೯). [ಊಹೆ + ಮಿಗು]

ಊಹ್ಯ (ಗು). ಊಹೆಮಾಡಬಹುದಾದ; ಅನುಮಾನಿಸತಕ್ಕ: ಊಹ್ಯ ಅಥವಾ ಮಿಥ್ಯ (imaginary) ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಕಲ್ಪಿಸಿ, ಉಪಯೋಗಿಸಿದವನು ಕಾರ್ಡಾನ್ (ಗಣಿಚ. ೯೮). [ಸಂ.]

ಊಳ್$_1$, ಊಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು ; ಧ್ವನಿಮಾಡು ; ಕಿರುಚು ; ಬೊಬ್ಬಿಡು : ಮುಳಿವಳಿಱಿಪ್ಪಳಿಟ್ಟುಳಿರ್ದೆಯಂ ಬಡಿವಳ್ಪುರುಡಿಪ್ಪ ಊಳ್ವಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೩ ಶೂದ್ರಕ) ; ಮರುಳ್ಗೊಂಡ ಪೊಲೂಳ್ವ ಬಗ್ಗಿಸುವ ಬೇಗದೊಳಾ ಕಟಕಂಗಳೆಯ್ದೆ ಕೆಯ್ಕೊಂಡುವು ಮಂದರಕ್ಷುಭಿತ ದುಗ್ಧಪಯೋಧಿಗಭೀರನಾದಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೪೯) ; ತಾಮ್ರಭೀಕರಮಂ ಬಿಚ್ಚನೆ ಬಿಟ್ಟು ಕಣ್ಣನೆರಡುಂ ನೀಳಂಬಿಸುತ್ತೂಳ್ದೊಡಂಬರದೊಳ್ ನಿಂದು ಗಜಪ್ರಿಯಾಂಬರಚರರ್ ಜೀಯಯ್ಯ ಭಾಪ್ಪೆಂದು ಜೀಂಕರಿಪನ್ನಂ ವನದಂತಿ ಪೋರ್ದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೧೧೧) ; ಎರಡು ಸಂಜೆಯೊಳಂ ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳ್ ನೆರೆದು ದೀಪ್ತದೊಳೂಳೆ (ಲೋಕೋಪ. ೪–೬೧) ; ಬಂದೂಳ್ವ ಬೆರ್ಚಿಸುವ ಚಪಳ ಕಪಿಗಲ್ಲಾಡಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೪೪); ಕವಕ್ಕವ ಎಲೆಎಲೆ ಉಊ ಪುಗಲ್ ಪುಗಲೆಂದೊಚ್ಚತಮೂಳ್ವ ಕೋಗಿಲೆಯುಂ (ಶಮುದ. ೬೧ ಪ್ರಯೋ); ತಾಳ ಮೃದಂಗ ಕಾಹಳ ರವಂ ಪದೆದೂಳ್ವ ಪಿಶಾಚಕೋಟಿ ಭೀತಾಳರ ಬೊಬ್ಬೆ (ದಶಕು. ೫–೩). ೨. ದೂರದಿಂದ ಕರೆ, —ಕೂಗು : "ಊಳ್ – ದೂರಾಧ್ವಾನೇ" (ಶಮುಧಾ). ೩. (ನಾಯಿ ನರಿಗಳು) ಕೂಗು : ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಬಾಯಂ ತೆಱೆದೊಳ್ವ ಬಳ್ಳುಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೫೬ ವ) ; ಉದಯದೊಳೂರ ನಟ್ಟನಡುವಿರ್ದಿನನತ್ತಲೆ ದಿಟ್ಟಿಗೊಟ್ಟು ಮಾಣದೆ ಶುನಕಂಗಳೂಳ್ದೊಡವನೀಪತಿಗಕ್ಕುಮಪಾಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨–೩೧) ; ದೆಸೆದೆಸೆಯೊಳಸದಳಂ ಸುಸಗಿ ಮಾಣದೂಳ್ವ ಬಳ್ಳುಗಳಳವಿಗಳಿದ ಕರ್ಕಶರವಂಗಳೊಡನೆ (ವರ್ಧಪು. ೮–೪೦ ವ) ; ಮುಂದಡ್ಡಗಟ್ಟಿ ನರಿಯೂಳ್ದುವು (ಚಿಬಪು. ೩೫–೧೮) ; ಬಸದಿಯೊಳೂಳ್ವ ಬಳ್ಳುಗಳಂತೆ ಕೂಗಿಡುತ್ತಂ (ವೃಷವಿ. ೩೫–೫೫ ವ). ೪. (ಅಲಂ) ನಿಂದಿಸು ; ತೆಗಳು ; ದೂಷಿಸು ; ಬಯ್ಯು : ಭಂಡಗವಿಬಣಗುಗವಿಗಳ ಕೊಂಡುಂ ಕೊನೆದೂಳುತಿರ್ಪ ಕುಕವಿಗಳಂ (ಭಂಡೋಂಬು. ೧–೨೭ ಅಡಟ) ; ಶಿವಭಕ್ತರದಂ ಮುಱಿಯಿಸಿ ಶಿವನಭವಂ ಜನಕರಾರುಮಿಲ್ಲೆಂದೂಳ್ವರ್ (ಸಮಪ. ೮–೩೦) ; ಅದನಜ್ಞಾನಿ ಜನಂಗಳ್ ಪದೆದೂಳ್ವರ್ (ನೇಮಿಪು. ೭–೪೧) ; ಗಾಂಪರಿರದೂಳಿದೊಡೇಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧–೧೭) ; ಮುಱಿದುದು ಕೆಳದಿಯ ಪಡೆ ತೆಱನಱಿಯದೆ ಮುನ್ನೂಳ್ದ ಚೆನ್ನಬಸವನ ಪಲ್ಲುಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೫೫–೧೧). ೫. (ಅಲಂ) ಅರ್ಥಹೀನವಾದ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳು ; ಹುರುಳಿಲ್ಲದೆ ಮಾತಾಡು ; ಒದರು : ಆದಿಶಿವನಂ ಬಿಟ್ಟು ದುರ್ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದೆ ವಿಷ್ಣ್ವಾದಿಗಳ್ ಪರತತ್ತ್ವವೆಂದು ಪೇಳ್ವವು ಸಕಲ ವೇದಂಗಳೆಂದೂಳ್ವರರೆಬರ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧–೨೭೪) ; ಬಲ್ಲವರಾದೊಡಮೇನೊ ಕೆಲರ್ ತಾಮಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮೊಳ್ಗಾ ಮಾತಲ್ಲದೆ ಸಲ್ಲದು ಸರ್ವರ್ಗೆನುತಂ ಮತ್ತಿನ ಮಾನ್ಯರೊರೆದ ಕೃತಿಯ ಸಲ್ಲಲಿತಮನೇನೆನ್ನದೆ ತಮ್ಮಯ ಬಲ್ಲತನವನೇ ಮೆಱೆವಣ್ಣಂಗಳ (ಜಯಕಾ. ೧–೧೭) ; ಉತ್ತರಂಬೇಳಲಾಱದೆ ಮೊಗಂ ಬಿಮರ್ದು ಕಂಗೆಟ್ಟೂಳ್ವ ಖೂಳ ಕುಕವಿಯ ಕಾವ್ಯದಂತಿಲ್ಲ ಖಂಡಶರ್ಕರೆಯಿನಿದಿಗಿನಿದುಮಾಗಿ (ಚಿಬಪು. ೧–೩೫).

ಊಳು$_1$: ೧. ಊಳಿದುವು ಪೆರ್ಗಹಳೆಗಳು . . . ಶಂಖಗಳೂಳಿದುವು ಶಂಕರನ ಸಮ್ಮುಖದೊಳಗೆ (ಶಂಕಚಾ. ೨–೫೩) ; ಪಿತನು ರತ್ನಾಕರ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸಹೋದರಿ ಆದರು ಶಂಖದ ನಿಲವು ಭಿಕ್ಷೆಯೊಳೂಳುವುದಾಯಿತಿದಚ್ಚರಿ (ಇಂಚಾಪ. ೮೯–೩೩). ೩. ಶೂಲಿಯಲಿ ಗರ್ವಿಸಿ ಮಹೀಧರಮೂಲದಲಿ ಕೈಸಿಕ್ಕಿ ನಾಯವೊಲೂಳಿದವ ತಾನೀತನಲ್ಲವೆ (ತೊರರಾ. ೬–೧೧೫೦) ; ನರಕದೊಳು ನಾಯಾಗಿ ಬಿಲ್ಲೇಶ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯ ಗುರುಸಿದ್ಧರಾಮನಾಥಂ ಸುಳಿಯೆ ಕಂಡೂಳೆ ಕರುಣದಿಂ ಕೈನೀಡೆ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೧೦–೨೭) ; ವೇದಾಗಮಂಗಳೆಂಗಿತವಱಿಯದೂಳುತ್ತೆ ಶ್ವಾನನರಿಗಳ ಮಾಳ್ಕೆಯಿಂ (ಸಿದ್ದೇಪು. ೮–೩೭) ; ಕತ್ತಲೆಯ ಮಱಿಗೆಯ್ದು ಬೊಗಡುಬಾಯಿಂದಲೂಳುತ್ತೆ ತನ್ನಿಚ್ಚೆಬಂದಂತೆ ನಾಯ್ಸುರಕೆಂದೊಡಿತ್ತ ಬಾ ಜಾಣಯಿಂಬಾ ಹಣ್ಣುಮುದು ಸೂಳೆಯರೆಸೆದರು (ಚಿಬಪು. ೧೧–೭೭). ೫. ದುಷ್ಕವಿಯೊಳುತ್ತಿರಲೇನಾನುಂ ಶಬ್ದಂ ದೊರೆಕೊಂಡೆಸಗಿದೊಡೆ ಕವಿತೆಯಕ್ಕುಮೇ (ದಿವ್ಯಸೂ. ೧–೩೮).

ಊಳೂಳು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಕಾರಿದ್ದನುಂಡು ಕಪ್ಪರವೆತ್ತು ಕೈಯೊಳು ಕೇರಿಕೇರಿಯೊಳಳುತಳುತೆ ಊರೂರದೇವರ್ಗೆ ಊಳೂಳುತಿರುತಿರ್ಪ ಮೂಳರ ಮುಱಿದೋವು ರಂಗ (ಶತಸಾಂ. ೧೧–೬೧).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಊಳೈ ; ಮಲ. ಊಳಿ, ಓಳಿ = ನಾಯಿ ಅಥವಾ ನರಿಯ ಕೂಗು ; ತೆಲು. ಊಲ = ನರಿಯ ಕೂಗು]

ಊಳ್$_2$, ಊಳು$_3$ (ನಾ). ೧. (ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ) ಅರಚುವುದು ; ಕೂಗುವುದು. **ಊಳು$_3$** : ೨. ನಾಯಿ ನರಿಗಳ ಧ್ವನಿ : ನನ್ನ ಅಳು ನರಿಗಳ ಊಳಿನ ಮಧ್ಯೆ ಮುಳುಗಿಹೋಗಿದ್ದು ನನ್ನ ತಪ್ಪಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೨೩).

[< ಊಳ್$_1$]

ಊಳಿ$_1$ (ನಾ). ಮರೆ ; ತಡಿಕೆ (?) : ಪೊಲನನೆಲ್ಲರುಮ್ಮೈದಿ ಬಿಲ್ಲರ ನಿಲಿಸಿ ಕಳಿವನು ಕಟ್ಟಿ ಮರ ಮೆಟ್ಟೊಲೆಯದೇಱಿಯೆ ಸಾತೆಯನು ನಿಂದೂಳಿಗಳ ಕಟ್ಟಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೨೪). [< ಉಳಿ$_4$]

ಊಳ್ಕಿ₃ (ನಾ). ಕೊಳೆ ; ಕಸ ; ದುರ್ಗಂಧ : ಪಾಲೆಱೆದರುರಗ ನಿರ್ವಿಷವೆ ಕಸ್ತೂರಿಯೊಳಿರ್ದೂಳಿ ಗಂಧಮೆ (ತಿರುಶ. ೭-೫೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಊೞಲ್ = ಕೊಳೆ, ಕಸ ; ಊಳ್ಕೆ = ದುರ್ವಾಸನೆ, ದುರ್ಗಂಧ]

ಊಳಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕೂಗಿಕೊ ; ಅರಚಿಕೊಳ್ಳು : ಅಸಿಪತ್ರವನದೊಳೂಳಿಕ್ಕೆ ಗುರ್ದುವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೭ ವ). [ಊಳ್₂ + ಇಕ್ಕು]

ಊಳಿಗ 'ಊೞಿಗ' ನೋ.

ಊಳಿಗಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಊಳಿಗದವಳು ; ಕೆಲಸದವಳು ; ಸೇವಕಿ ; ದಾಸಿ. [ಊಳಿಗ (< ಊೞಿಗ) + -ಗಿತ್ತಿ]

ಊಳಿಗಗುಡು (ಕ್ರಿ). = ಊಳಿಗಗೈ : ಶಂಖಚಕ್ರಕಣ್ಣೀರವಾದಿ ಬಿರುದುಗಳು ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಊಳಿಗಗುಡುತ್ತ . . . ರಂಜಿಸುತ್ತಿರುವ ಸೇವಾಜನರ ಒಡ್ಡಣೆ (ಬಿಟ್ಟಲ. ೩೦-೧೦).

[ಊಳಿಗ (< ಊೞಿಗ) + ಕುಡು₁ (< ಕೊಡು)]

ಊಳಿಗಗೈ (ಕ್ರಿ). ಕೆಲಸಮಾಡು ; ಸೇವೆಮಾಡು ; ಚಾಕರಿ ಮಾಡು : ಕುಂಚ ಕನ್ನಡಿ ಗಿಂಡಿ ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆಗಳ ಪಿಡಿದೂಳಿಗಗೈವ ಬಿಂಕಗಾತಿಯರಾ ಪೊಡವಿಯಾಣ್ಮನ ಪೊದ್ದಿಹರು (ಹದಿಬ. ೧-೧೬).

[ಊಳಿಗ (< ಊೞಿಗ) + ಗೈ (< ಕೆಯ್₁)]

ಊಳಿಗತನ (ನಾ). ಸೇವಕತನ ; ಜೀತಗಾರಿಕೆ : ದಾಜೀಬಾನು ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಊಳಿಗತನವನ್ನು ವಹಿಸಿದ್ದ ನಂತೆ (ಹೂಬಿಸಿ. ೨೮).

[ಊಳಿಗ (< ಊೞಿಗ) + -ತನ]

ಊಳಿಗಮಾನ್ಯ (ನಾ). ಊಳಿಗಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಮಾನ್ಯ ; ಸೇವೆಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಉಂಬಳಿ : ಸಕಲ ಸ್ವಾಮ್ಯವನೂ ಊಳಿಗಮಾನ್ಯದ ಅರೆಪಾಸಿಯನ್ನೂ ಕೂಡಾ . . . ಸುಖದಿಂದ ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಬಹರು (ಎಕ. XIV, ಮೈಸೂರು. ೧೧೫-೪೧೫ ; 1674) ; ಗ್ರಾಮಾದಾಯ ಚರಾದಾಯ ಹೊರಾದಾಯ ಊಳಿಗಮಾನ್ಯ ಇವು ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ಸ್ವಾಮ್ಯವನು (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೯೫. ಪು ೧೫೧-೩೪ ; 1716) ; ಅದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಊಳಿಗಮಾನ್ಯ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಬಂಧವೊಂದನ್ನು ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೫೩). [ಊಳಿಗ (< ಊೞಿಗ) + ಮಾನ್ಯ]

ಊಳಿಗವರ್ಗ (ನಾ). ಕೆಲಸದವರ ಗುಂಪು ; ಸೇವಕವರ್ಗ : ಊಳಿಗವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸಲುವಷ್ಟು ಗೆಲುಗೆಯ್ಯ ತಾಳಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು ಭಟನೂ (ಸೌಂದಕಾ. ೭-೧೩೫). [ಊಳಿಗ (< ಊೞಿಗ) + ವರ್ಗ]

ಊಳಿಗವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಸೇವಾಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹಿಡಿ ; ಅವಲಂಬಿಸು : ಮಾನುನಿಯರಖಿಳ ವಿನಿಯೋಗದೂಳಿಗವಿಡಿದು ಮಾನಧ್ವಜನನ್ನು ವಾಳೈಸುತ್ತಬರಲು (ನವಮೋ. ೫-೪೪).

[ಊಳಿಗ (< ಊೞಿಗ) + ಪಿಡಿ₁]

ಊಳಿಗವೆಣ್ (ನಾ). = ಊಳಿಗಗಿತ್ತಿ : ಕಿಱುನಡುವೆಸೆಯೆ ಊಳಿಗವೆಂಗಳೂಳಿಗವಱಿದೆಸಗಲು ರಾಯ ನಡೆದಾ (ಭರತ. ೩-೭೭).

[ಊಳಿಗ (< ಊೞಿಗ) + ಪೆಣ್]

ಊಳಿಗಾಳಿ (ನಾ). ಸೇವಕರ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ : ಊಳಿಗಾಳಿಯರೆರಡು ಸಾಸಿರದಾಳುಗೈವರು ಭಕ್ಷ್ಯಗಳನಾ ಕೂಳ ಬಡಿಸುವರೊರ್ವಳೆಂತೆನೆ (ಬಜ್ಜಪು. ೬೯-೧೭) ; ಬರುವ ಸಮಯದೊಳೂಳಿಗಾಳಿಯರಿರವ ನೋಡ್ಲಿಂಗಗಳ ಕೀಳಿಸಿ ಚರಣದಡಿಯೊಳು ಹೊಸಕಿ (ಬಜ್ಜಪು. ೬೫-೧೦).

[ಊಳಿಗ (< ಊೞಿಗ) + ಆಳಿ₄]

ಊಳಿಗಿ (ನಾ). ಕೆಲಸದವನು ; ಸೇವಕ ; ಆಳು : ನಂಬಿದರೂಳಿಗಿ ಎಂದು ಸಾರೆ ಬಳಿ ಕುದುರೆಯು ಕಿಳಿರಿನ ಡಂಗುರವೆ ? (ಗಿಳಿಎಂ. ೪೧-೮).

[ಊಳಿಗ + -ಇ₃]

ಊಳಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಊಳಿಕ್ಕು : "ಊಳಿಡು (ಊಳ್ + ಇಡು) ಜಂಬುಕಸ್ವನೇ" (ಶಮುಧಾ) ; ಕರದ ಕಿಸಿಕಿಲ ಕಾಕರೋ ಬಸದಿಗಳೊಳೂಳಿಡುವ ನರಿಗಳೋ ಬತ್ತಲೆಯ ಭಂಡರೊ (ಬಸವು. ೫೧-೫೩) ; ಗೋಱಿಡು, ಊಳಿಡು, ದೂಳಿಡು (ಶಬ್ದಾನು. ೪೮೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಪಾಶವೀತ್ಯಪ್ತಿಯಿಂದ ತೋಳಗಳೆರಡು ಊಳಿಟ್ಟುವು (ಒಡ್ಡಿ ಉ. ೬) ; ನರಿ ಊಳಿಟ್ಟರೆ ನಾಗಲೋಕ ಹಾಳೆ (ಗಾದೆ). [ಊಳ್₁ + ಇಡು₁. / ತಮಿ. ಊಳೈಯಿಡು]

ಊಳು₁ 'ಊಳ್₁' ನೋ.

ಊಳು₂ 'ಉೞು' ನೋ.

ಊಳು₃ 'ಊಳ್₂' ನೋ.

ಊಱಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಊರುವಿಕೆ. ೨. ಕುಂದಣದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿರುವುದು : ಮಣಿಗಣದೂಱಿಕೆಯ[ಪಾಠಾಂ. ದೋಱಿಕೆಯ, ದೂರ್ಮಿಕೆಯ] ಮುದ್ರಿಕೆಯನಿತ್ತನು ರಮೆಗೆ ರಾಘವನ (ತೊರರಾ. ೫-೩-೯೨).

[ಊಱು₁ + -ಇಕೆ]

ಊಱಿಡು (ಕ್ರಿ). ನೆನೆಹಾಕು ; ನೆನೆಯಿಸು : ಎಕದ ಹಣ್ಣೆಲೆ ಚುಚ್ಚಿಲ ಶಕ್ಕೆಯುಮಿವ ತುಳಿದು ಮೂತ್ರದೊಳಗೂಱಿಟ್ಟುಂ ಯಿಕ್ಕುವಯ ಕಾಲದೊಳಗಂ (ಅಶ್ವವೈ. ೧೨-೯೪). [ಊರು₂ (< ಊಱು₂) + ಇಡು₁]

ಊಱಿಸು₁, ಊರಿಸು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಚ್ಚಿಸು ; ಚುಚ್ಚಿಸು ; ಇರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಮೆಟ್ಟಿಸು : ಪೆರ್ಗೂಣಂಗಳಿಂ ತಗುಳ್ದೂಱಿಸಿಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೩) ; ಅಸಿಪತ್ರದ ಮರಗಳನೇಱಿಸಿಯುಂ ದಸಿಯೊಳ್ ನೆಱೆದೆಡೆಗಳನೂಱಿಸಿಯುಂ (ಬಂಹರಿ. ೧೦-೯ ರ) ; ಕರಡಿಯಂ ಕವಿಸುತ್ತುಂ ಚೇಳುಗಳಿಂದೂಱಿಸುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಪ. ೧-೭೩ ವ). **ಊರಿಸು₁** : ೨. ನಡು ; ನೆಡು ; ನಾಟು : ಮನಸಿನೊಳು ಭಯಬೋಡಿಯೂರಿಸಲು ಬೇಡ (ತುರಂಗ. ೨೯-೮೭) ; ತಗಟೆ ಗಿಡಗಳನ್ನು ಕಲ್ಲು ಇಲ್ಲದ ನೆಲದಿ ಊರಿಸಿ (ಅರರೋ. ೩).

ಊಱಿಸಿಕೊಳ್ = ಚುಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಇಱಿಸಿಕೊಳುತಂ ತುಱಿಸಿಕೊಳುತೆ ಕೊಱಯಿಸಿಕೊಳುತೆ ನೆಱೆ ಮುಱಿಸಿಕೊಳುತೊಱಸಿಕೊಳುತಲೂಱಿಸಿಕೊಳುತೆ ಹರಿವುತುಂ ತೇರೈಸುತುಂ ತೆರಳುತುರುಳುತುಂ (ಸಾನಂಚ. ೪-೨೦೨ ರ). [ಊಱು₁ + -ಇಸು₃]

ಊಱು₁, ಊರು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲು ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರು ; ನೆಲಸು : "ಊಱು – ಸತ್ವೇ (ನೆಲಸು)" (ಶಮುಧಾ). ೨. ಭದ್ರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸು ; ನಾಟು ; ನೆಡು : ಗಂಡರ ನೆತ್ತಿಯೊಳೊತ್ತಿ ಬಾಳನಿನ್ನೂಱುಗುಮೆಂದೊಡೇಂ ಪಿರಿದೊ ತೇಜದ ದಳ್ಳುರಿ ಪಾಂಡುರಾಜನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೯) ; ಇಟ್ಟ ವಿಭೂತಿಯಿಂ ಊಱಿದ ಯಷ್ಟಿಯ ಕೋಲಿಂ (ನಂಬಿರ. ೬-೨೪) ; ನೆಲಕೆ ದಾಡೆಯನೂಱಿ ಕೆಡೆದುದು ಸುಪ್ರತೀಕಗಜ (ಕುಮ್ಮಾವ್ಯಾ. ೩-೭೪) ; ಗಂಡನ ಪಿಡಿದು ನುಂಗಿದ ಮಾನ ತಾ ಚಿನಿಖಂಡವ ಕೊಯ್ವಂತೆ ಕೊಯ್ದು ಸಂಡಿಗೆಗೆಯಲು ಶಸ್ತ್ರದೊಳೂಱಿ ವರಮೇಲುಗೆಂಡದಿ ಕರೆಯ ಕಾಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೧-೪೭). ೩. ಸ್ಥಾಪಿಸು ; ಇಡು ; ನೆಲಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ತೊಳಪ ಹರಿನ್ಮಣಿಕುಟ್ಟಿಮತಳದೊಳ್ ತಳಮಾರೆ ತಳಮನೂಱಿ ಬೆಡಂಗಂ ತಳೆದು ತರ್ಳನಡೆ ನಡೆವೆಡೆಯೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೩೯). ೪. ಕಚ್ಚು : ನೊಣವು ಬೆನ್ನನೂಱಿದೊಡೆ ಸೈರಿಸಲಾಱದೆ ಬೆನ್ನಂ ಪೊಯ್ದುಕೊಳ್ವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೫೩) ; ಅಕಟ ಬೆಂಬಿಡದೂಱುವಾ ಮಹಾನೊಳವಹೋ ಅಕಟ ಅಱಿಯಟ್ಟಿ ನುಂಗುವ ಮಹೋರಗವೋ (ಸಾನಂಚ. ೪-೧೩೫ ರ) ; ಮುಸುಱುವ ಗುಂಗುಱೂಱುವ ಪಿಪೀಲಿಕೆ ಮುತ್ತುವ ಮಕ್ಷಿಕಂಗಳ್ (ಮಹಾನೇ. ೩-೧೫) ; ತೇೞೂಱಿದೊಡಾ ಚೇಳ್ಗೆ ತನ ಬೇರಪೊಂದೆ ಕಟೀಯಿಂದೀಂಟಲ್ (ಖಮುದ. ೧೧-೩೦) ; ಚೇಳುಗಳು ತಾವೆಂಟು ಸಾವಿರ ಮೇಳವಿಸಿ ಬಂದೂಱಿದಂದದಿ (ಸಂಭಪ. ೧೨-೧೯)

೫. ಆವರಿಸು : ಮಾಱಿದಾ ಪೊಂಗಳಿಗೆ ಹತ್ತಿಯ ಹೇಱುಗಳ ತಂದಡವಿಯೊಳಗಿಡಲೂಱಿ ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚದನು ನುಂಗಲು ಗುಹೆಗಳನು ಹೊಕ್ಕು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭-೪೧). ೬. ಅಂಟಿಕೊ; ಹೊಂದಿಕೊ. ೭. ನಡೆ. **ಊರು$_{1}$** : ೧. ಊರಿತೆನ್ನಯ ಭೀತಿ ರಜಪೂತರೆದೆಯಲ್ಲಿ (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೧೧-೩) ; ನಾರಿ ಮೋರೆ ನೋಡಿ ಊರಿ ಕೂತರೆ ನೀರು ಸಿಕ್ಕೀತೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಸೂಜಿಮೊನೆಯನ್ನು ಊರುವಷ್ಟು ಭೂಮಿಯನ್ನಾದರೂ ನಾನು ಅವರಿಗೆ ಕೊಡೆನು (ಕೃವಾಉ. ೩೦೦) ; ಮೊಳಕೆಯನ್ನು ಅಗಿದು ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ಥಲದಲ್ಲಿ ಊರುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೧೦೨).

ಊಱಿತೋಱು = ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸು ; ಒತ್ತಿ ತೋರಿಸು : ಕರಮೊಳ್ಪಿದನಿವನೆಂದೊರ್ವರ ಶಿಷ್ಯನನೂಱಿತೋಱಿ ನುಡಿದೊಯ್ಯನೆ ಮಾಣ್ದಿರದೊಯ್ದು ದೀಕ್ಷೆಗುಡುವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೧೦). ಊಱಿಸಾಱು = ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕೂಗಿ ಹೇಳು ; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು : ಇದಂ ಪುಗಲಿಂ ಗಡಮೆಂದು ಬೇಟಕಾಱರನಿರದೂಱಿಸಾಱಿ ಜಡಿವಂ ತೆಸೆಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೩) ; ಓಳಿಯೆ ಕೋದು ಪಲ್ಲವರ ಪನ್ದಲೆಯೆಲ್ಲ ಮನೆಯ್ದೆದಟ್ಟ ಕಾಪಾಳಿಕರೂಱಿಸಾಱಿ ಪರಮಣ್ಡಳಿಕರ್ಕ್ಕಳ (ಎಕ. II, ೫೯-೮೮ ; 974).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಊನ್ಱು ; ಮಲ. ಊನ್ನು ; ಕೊಡ. ಊರ್ ; ತುಳು. ಊರು ; ತೆಲು. ಊನು ; ಗೊಂಡಿ. ಉರ್‌ಸಾನ ; ಕುವಿ. ಊಹಲಿ ; ಕುರುಖ್. ಊದ್‌ನಾ]

ಊಱು$_{2}$, ಊರು$_{2}$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುರಿ; ಸ್ರವಿಸು ; ಜಿನುಗು ; ಒಸರು : ಬೇಱೆಯುಂಟೆಂದು ತದ್ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ ಮುಖದಿಂದಯೂಱಿ ಮುಟ್ಟದೆ ಮಹಾಸುಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ನೆಱೆ ತೋಱಿಸಲು (ವೀಶೈಪು. ೫-೩-೭). ೨. ತೇವವಾಗು; ಒದ್ದೆಯಾಗು; ನೆನೆ (ಕ). ೩. ಅಧಿಕವಾಗು; ಹೆಚ್ಚಾಗು. 'ಊರ್ಮೆ' ಪರಾ. **ಊರು$_{2}$** : ೧. ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಚಾಂಚಲ್ಯ ಬೆರೆತಿತ್ತು. ಕಣ್ಣುಕುಣಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ನೀರೂರಿತ್ತು (ಪ್ರಣಸ. ೩); ಊಱ್ ಒಸರು ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ಬೇರು. ಊರು ಕ್ರಿಯಾಪದ. ಬಾಯಲ್ಲಿ ನೀರು ಊರುತ್ತದೆ (ನಮ್ಮನು. ೮೫). ೨. ಇವಂ ಸಮೂಲಂಗಳಂ ತಂದು ಸರಿಗೂಡಿ ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿಯಂ ಮಡಕೆಯೊಳಗಿಕ್ಕಿ ಉದಕದಲಿ ಕಲಸಿ ಊರಲಿಟ್ಟು ಗುಳಿಯನಗೆದು ಗಡಿಗೆಯಂ ಹೂಳಿ (ವಿವೈವಿ. ೯).

ಊರಲುಹಾಕು = ಊರಹಾಕು ; ನೆನೆಹಾಕು ; ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಸು : ನೆಲ್ಲಿಕಾಯನ್ನು ಊರಲುಹಾಕಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಊಱು ; ತುಳು. ಊಜು, ಊಸು ; ತೆಲು. ಊರು ; ಕೋಲಾ. ಊಱ್ ; ನಾಯ್ಕಿ. ಊಱ್ ; ಕುಇ. ಉರ್ಪ]

ಊಱುಂಗೋಲು, ಊರುಕೋಲು, ಊರುಗೋಲು, ಊಱುಗೋಲು (ನಾ). ೧. ನಡೆಯುವಾಗ ಊರಿಕೊಳ್ಳುವ ಕೋಲು ; ಆಧಾರವಾದ ಕೋಲು, -ಬೆತ್ತ : ಈ ಕೊಳುಗುಳದೊಳ್ ನಿನ್ನಂಗೆಲ್ದಲ್ಲದೆ ಕಾಟ್ಗೆಡೆದೆನಾದೊಡೀ ಬಿಲ್ ಊಱುಂಗೋಲಕ್ಕೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨-೩೦). **ಊರುಕೋಲು**: ೧. ನೀನು ನನಗೆ ಒಂದು ಊರುಕೋಲು ಆದ ಹಾಗೆ ಆಗುತ್ತಿ (ಮುನಿಮಾ. ೫೭). **ಊರುಗೋಲು** : ೧. ಅವರು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಊರುಗೋಲಿದ್ದಂತೆ (ಶೀಪ್ರಕ್ಷ. ೪) ; ಪಾರಿಜಾತವೃಕ್ಷದ ಕೊಂಬೆಗೆ ಊರುಗೋಲಾಗಿಯೂ ದೋಟಿಗೋಲಾಗಿಯೂ ಇರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ದೇವೀಚಾ. ೧೨೧). ೨. (ಆಲಂ) ಆಧಾರ; ಆಲಂಬನ : ಆತನು ನನಗೆ ಊರುಗೋಲಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲವೆ (ವಿಧಿವೈ. ೯೨). ೩. ತೆಪ್ಪ ನಡೆಸುವ ಕೋಲು; ಹುಟ್ಟು : ಹಾಕೋಕೊಂದಾರುಗೋಲು ನೂಕೋಕೊಂದೂರುಗೋಲು ಬೊಬ್ಬೆ ಹೊಡೆದವೆ ಬಾಳೆಮೀನು (ನಾಪದ. ೧೮). **ಊಱುಗೋಲು** : ೩. ಜಲಹರಿಯಿಂದೊಂದೂಱುಗೋಲು ಪೊಱಮಡಲದಂ ಕೊಂಡು (ನಂಬಿರ. ೧೪-೧೦೫). [ಊಱು$_{1}$ + ಕೋಲು$_{1}$ (< ಕೋಲ್$_{1}$)]

ಊಱುಗೋಲು 'ಊಱುಂಗೋಲು' ನೋ.

ಊೞಿಗ, ಉಳಿಗ$_{2}$, ಊಳಿಗ (ನಾ). ಕೆಲಸ ; ಕಾರ್ಯ ; ಸೇವೆ ; ಜೀತ : ಪೆಱರ ಪಲವುಂ ಜೀವಧನಂಗಳನರಸರ ಕಾಪಿನ ಪೊಲನಂ ಪೊಕ್ಕುವೆಂದುಂಡಿಗೆಯೊತ್ತಿಕೊಳುತ್ತುಮೂೞಿಗವಾದೆಡೆಗಳೊಳ್ ಝಾಳೆಯಂಗೊಳುತ್ತುಮನಿತಱಿಂದೊಳಂ ತಣಿಯದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೫ ವ) ; ಅಗಿದೆನಗಿಂತು ಸಂಜೆಯನೆ ಸಾಧಿಸಿ ಸೂರುಳಿದಾಗಳೇಂ ಗಳೂೞಿಗವೆಲೆ ಕಂಡ ಪೊೞ್ತು ಗುಣದಿಂ ನಿನಗೊಲ್ದುದು ಮಾತೆ (ಲೀಲಾವ. ೨-೫೭). **ಉಳಿಗ$_{2}$** : ಬಿಡದಿ ಉಳಿಗದ ಲಿಂಗಣ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೪೮-೩೫ ; 1087); ಮಲಪ್ಪಣಗಳ ಉಳಿಗದ ಚಿಕಣ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೮೩-೩೦; 1529); ನನ್ನ ಹಯ್ದನಿಗೆ ಉಳಿಗಕ್ಕೆ !—ಉಹುಂ, ನಾನೊಲ್ಲೆ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೪೨-೧೪). **ಊಳಿಗ** : ದನಸರ ಊಳಿಗಂ ನಿಕೆವಟು ಕೊಟಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೭೧-೩೮ ; 692) ; ಲೋಭಮೋಹಂಗಳೂಳಿಗವಲ್ಲಿ ಮದದ ಸಂದಣಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ಸರದ ವಾಯುವಲ್ಲಿ (ನಂಬಿರ. ೧-೬೨) ; ಆ ದೇವರುಗಳ ಊಳಿಗಕ್ಕೆ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೨-೨೬ ; 1261) ; ಏಳನೆಯ ದಿವಸದ ಮಹಾರಥರೂಳಿಗವು ಹಿರಿದಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೭-೫) ; ಸರಸ್ವತಿಯ ಊಳಿಗದಲ್ಲಿ ಮೇಲುಕೀಳುಗಳ ಎಣಿಕೆಯಿರಬಹುದೆ ? (ಜೀವಸಾ. ೪೭).

ಊಳಿಗದವ = ಕೆಲಸದವನು; ಸೇವಕ; ಆಳು : ಇಂದುಧರ ಪಂಪಾಪುರೀಶನೂಳಿಗದವರ್ಬೆರಸದಂ ಕೊಂಡು. . . ವಿಜ್ಞಾಪಿಸೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೧೭) ; ಶಿವ ನಿನ್ನ ಬಾಗಿಲ ಕಾದಿಹ . . . ಇಂದ್ರೋಪೇಂದ್ರಾದಿಗಳು ನಿನ್ನೂಳಿಗದವರಂತೆ ಕಟ್ಟಿ ಕಾದಿಹರು (ಮೋಹತ. ೨೦-೪೫) ; ಊಳಿಗದವರೆಲ್ಲ ಕಿವಿಯುಳ್ಳರದರಿಂದ ಕೇಳಿದರರಸನಾಜ್ಞೆಯನು (ಭರಚ. ೩-೧೪). ಊಳಿಗದವಳು = ಕೆಲಸದವಳು ; ಸೇವಕಿ : ಗಿಣಿಯನ್ನು ಸಂಚಿಯೂಳಿಗದವಳ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು (ವಚಕಾ. ೨-೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಊೞಿಯ ; ತುಳು. ಊಳಿಗ ; ತೆಲು. ಊಡಿಗ, ಊಡಿಯ]

ಊೞಿಗಗುವರ (ನಾ). ಸೇವಕನ ಮಗ; ದಾಸನ ಕುವರ : ಊೞಿಗಗುವರನ ನುಡಿಗೇಳ್ದಾಳೋಚಿಸಿ (ಚಿಕವಿ. ೪-೩೬).

[ಊೞಿಗ + ಕುವರ$_{2}$]

ಋ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಏಳನೆಯ ಅಕ್ಷರ; ಋಕಾರ. ℙ ಇದು ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಬಂದದ್ದು: ಋ ೠ (ಶಮದ. ೪ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಋಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಋ. 'ಋಕಾರಾಂತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಋಕಾರಾಂತ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] 'ಋ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ (ಶಬ್ದ): ಅಕಾರಾಂತಮುಮಿಕಾರಾಂತಮುಮುಕಾರಾಂತಮುಂ ಋಕಾರಾಂತಮುಂ ಸ್ವಭಾವದಿಂ ಲಿಂಗಮಪ್ಪುವು ... ಋಕಾರಾಂತಕ್ಕೆ—ಪಿತೃ, ಸವಿತೃ, ನಪ್ತೃ (ಶಮದ. ೮೪ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ). [ಋಕಾರ + ಅಂತ$_2$]

ಋಕ್ಕು (ನಾ). ವೇದಮಂತ್ರ; ಋಗ್ವೇದದ ಮಂತ್ರ: ದ್ವಿತ್ವದಿನುತ್ವಮಕ್ಕುಂ; ವಾಕ್ಕು, ದಿಕ್ಕು, ತ್ವಕ್ಕು, ಋಕ್ಕು (ಶಮದ. ೮೬ ಅಡಿಟ). [< ಸಂ. ಋಚ್]

ಋಕ್ಛಂದಸ್ಸು (ನಾ). ಋಗ್ವೇದದ ಛಂದಸ್ಸು: ಕಣ್ವರು– (ಋಕ್ಛಂದಸ್ಸಿನಿಂದ ಹರಸುವರು) (ಶಾಕುಂತ. ೫೨–೨೦). [ಸಂ. ಋಕ್ಛಂದಸ್ (ಋಚ್ + ಛಂದಸ್)]

ಋಕ್ಥ (ನಾ). ೧. ಆಸ್ತಿ; ಐಶ್ವರ್ಯ. ೨. ಹಣ: "ದ್ಯುಮ್ನಂ ... ಋಕ್ಥಂ ... ಹಿರಣ್ಯಂ, ವಸು, ವಿಭವಃ—ಈ ೧೫ ಒಡಮೆಯ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೪–೮೦). [ಸಂ.]

ಋಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಕರಡಿ: "ಋಕ್ಷಃ ... ಭಲ್ಲೂಕಃ – ಈ ೫ (ಕರಡಿ)" (ಹಲಾಯು. ೩೮–೬೫); ಕಾನನಂ ಮನುಜ ಖೇಚರ ಗೋಚರಮಲ್ತು ಋಕ್ಷ ಶಾರ್ದೂಲ ಮದೇಭ ಸಿಂಹ ಶರಭಾಕುಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೯೩); ಋಕ್ಷ ವಾನರ ಕುಲದ ವಿವಿಧ ಚೇಷ್ಟೆಗಳಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೪). ೨. ನಕ್ಷತ್ರ: "ಭಂ, ನಕ್ಷತ್ರಂ ... ಋಕ್ಷಂ, (ತಥಾ) ಉಡು – ಈ ೯ ನಕ್ಷತ್ರದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೦–೫೧). ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; "ದಿಂಡಿಲಮರ" (ಗಂಗಾಮ. ೪೯). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಿಂಕೆ. ೫. ಏಳು ಕುಲಪರ್ವತಗಳಲ್ಲೊಂದು. [ಸಂ.]

ಋಕ್ಷಗಂಧಿಕೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ನೆಲಗುಂಬಳ: "ಕ್ಷೀರವಿದಾರೀ, ಮಹಾಶ್ವೇತಾ, ಋಕ್ಷಗಂಧಿಕಾ – ಈ ೩ ಕರೀನೆಲಗುಂಬಳದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೦). [ಸಂ. ಋಕ್ಷಗಂಧಿಕಾ (ಋಕ್ಷ + ಗಂಧಿಕಾ)]

ಋಕ್ಷಗಂಧೆ (ನಾ). "ಅನಂತನಗೊಂಡೆಸೊಪ್ಪು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಋಕ್ಷಗಂಧಾ]

ಋಕ್ಷನಾಯಕ (ನಾ). ೧. ಕರಡಿಗಳ ಒಡೆಯ; ಕರಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ; ದೊಡ್ಡ ಕರಡಿ: ಹರಿಯ ಕರುಣಕಟಾಕ್ಷವೀಕ್ಷಣ ಸಿರಿಗೆ ಭಾಜನವಾಯಿತಮಮಾ ತರುಚರೇಂದ್ರರು ವಿದಿತ ರಾಕ್ಷಸ ಋಕ್ಷನಾಯಕರು (ಕೌಶಿರಾ. ೪೪–೧೪). ೨. ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಒಡೆಯ; ಚಂದ್ರ. [ಋಕ್ಷ + ನಾಯಕ]

ಋಕ್ಷಪತಿ (ನಾ). = ಋಕ್ಷನಾಯಕ ೨. 'ಋಕ್ಷಪತಿಜೂಟ' ಪರಾ. [ಋಕ್ಷ + ಪತಿ$_2$]

ಋಕ್ಷಪತಿಜೂಟ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಜಡೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿರುವವನು; ಶಿವ: ಋಕ್ಷಪತಿಜೂಟ ನಿಟಿಲಾಕ್ಷ ಹರಿಗರ್ಭನುತ ಮೋಕ್ಷದಾಯಕ ... ರಕ್ಷಿಪುದು ಸಂಗಮೇಶ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೪–೧). [ಋಕ್ಷಪತಿ + ಜೂಟ$_2$]

ಋಕ್ಷಭಲ್ಲ (ನಾ). ಕರಡಿ. [ಋಕ್ಷ + ಭಲ್ಲ]

ಋಕ್ಷಾಕೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿಂದ ಆವರಿಸಿದ. ೨. ಕರಡಿಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ. ೩. ಜಿಂಕೆಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ. ೪. ದಿಂಡಲ ಮರಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ: ೧, ೨, ೩, ೪: ಆ ಮಹಾವನಂ ... ಗಗನ ಮಂಡಲದಂತೆ ಋಕ್ಷಾಕೀರ್ಣಮುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫–೫೨ ವ). [ಋಕ್ಷ + ಆಕೀರ್ಣ]

ಋಕ್ಷೇಶ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಒಡೆಯ; ಚಂದ್ರ. [ಋಕ್ಷ + ಈಶ]

ಋಗ್ವೇದ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು: ವೇದವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಋಗ್ವೇದ, ಯಜುರ್ವೇದ, ಸಾಮವೇದ, ಅಥರ್ವವೇದ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ವಾಡಿಕೆ (ಭಾರದ. ೧೯). [ಸಂ. (ಋಚ್ + ವೇದ)]

ಋಗ್ವೇದಿ (ಗು). ೧. ಋಗ್ವೇದಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ. (ನಾ). ೨. ಋಗ್ವೇದವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನು: ಪೌರಾಣಿಕರ ಬಲಭದ್ರ ಹೆಗಲ ವಿಶ್ವಣ್ಣಗಳು ಋಗ್ವೇದಿಗಳ ಸಿಂಗರಿ ... ಪುರೋಹಿತ ನಾಯಿದೇವಗಳು (ಬಸವು. ೫೬–೪೧). [< ಸಂ. ಋಗ್ವೇದಿನ್]

ಋಙ್ನಿಕಾಯ (ನಾ). ಋಕ್ಕುಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು: ಸಲೆ ಯಜುರಂಗದಿಂದಭಿನಯಂಗಳನುನ್ನತ ಋಙ್ನಿಕಾಯದಿಂ ನೆಲೆವಡೆದಿರ್ಪ ಶಬ್ದತತಿಯಂ ... ಕೂಡೆ ಮಿಗೆ ಪುಟ್ಟಿಸಿದ ಬಿದಿ ನಾಟ್ಯವೇದಮಂ (ಲಾಸ್ಕರಂ. ೧–೮). [ಸಂ. (ಋಚ್ + ನಿಕಾಯ)]

ಋಚ, ಋಚೆ (ನಾ). ೧. ವೇದಮಂತ್ರ; ಋಕ್ಕು: ಸಾಮಂತಚೂಡಾಮಣಿಯನೆಯ್ದೆವಂದು ನಾಲ್ಕುಂ ವೇದಂಗಳೊಳ್ ನಾಲ್ಕುಂ ಋಚಂಗಳಂ ಪೇೞ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೭೦ ವ). ೨. ಋಗ್ವೇದ. **ಋಚೆ**: ೧. ಅಂತು ಸೊಗಯಿಸೆ ಪಾಡುವ ಮಂಗಳರವಂಗಳುಮೋದುವ ಋಚೆಗಳುಂ ಪರಸುವ ಪರಕೆಗಳುಮೆಸೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೭೬ ವ); ಋಗ್ವೇದದ ಋಚೆಗಳನ್ನು ಸ್ತೋಭಗಳೆಂಬ ಇನ್ನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಲಂಕಾರಪೂರಿತ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಡಲಾದುದೇ ಅಲ್ಲದೆ (ಭಾರದ. ೫೩೭). [ಸಂ. ಋಚ್]

ಋಚೀಷ (ನಾ). = ಋಜೀಷ ೧. [ಸಂ.]

ಋಚೆ 'ಋಚ' ನೋ.

ಋಜೀಷ (ನಾ). ೧. ಹಿಟ್ಟುಮಾಡುವ ಪಾತ್ರೆ; ಹಿಟ್ಟಿನ ಮಡಕೆ, ಹಿಟ್ಟು ಬೇಯಿಸುವ ಬಾಣಲಿ ಮುಂತಾದುದು: "ಋಜೀಷಂ, ಪಿಷ್ಟಪಚನಂ – ೨ ಬಾಣಲಿ, ಗಾರಿಗೇಮುಚ್ಚಳ, ಕಡುಬುಮುಚ್ಚಳ, ಹಿಟ್ಟು ತೊಳಸುವ ಬಾನೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೩). ೨. ಒಂದು ನರಕ. [ಸಂ.]

ಋಜು (ಗು). ೧. ನೇರವಾದ; ಸರಿಯಾದ. 'ಋಜುಮಾರ್ಗ' ಪರಾ. ೨. ನೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ: ನಡತೆಯಲ್ಲಿ ಋಜುವಾಗಿ ಗೌರವವಾಗಿದ್ದನು (ದಾದಾನ. ೧೧); ಆಗಿನ ಜನದ ಆಶೆಗಳೂ ಆಲೋಚನೆಗಳೂ ಋಜುವಾಗಿ ಸುಗಮವಾಗಿದ್ದುವು (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೧೯). 'ಋಜುದೃಷ್ಟಿ' ಪರಾ. ೩. ಸರಳವಾದ; ಆಡಂಬರವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೪. ನೇರವಾದವನು; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ: ಸರಸಮೃಜುವೀರನೆಂಬಾ ತರುಣಿಯನೊಸೆದಿತ್ತಂ (ಶಮದ. ನ. ೬೧ ಪ್ರಯೋ). ೫. [ಚಿತ್ರಶಾ] ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಸಮ್ಮುಖದ ನೇರನೋಟ; ಪಂಚವಿಧ ಸ್ಥಾನಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನೆಯದು: ಕೆಲರಾಗಳ್ ಋಜುವಿಂದಮರ್ಧಋಜುವಿಂದಂ ಸಾಚಿಯಿಂದಂ ಕೆಲರ್ ಪಲವುಂ ಭಂಗಿಯಿನಿರ್ದು ಜಾನಕಿಯ ರೂಪಾಶ್ಚರ್ಯಮಂ ನೋಡಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೩೫). [ಸಂ.]

ಋಜುತೆ (ನಾ). ನೇರವಾಗಿರುವ ಗುಣ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ: ಒಡೆಯನೆಂದೋ ಬಂದು ಕೇಳ್ವನದಕುತ್ತರವ ಕೊಡಬೇಕು ತಾನೆನುವವೊಲು ಋಜುತೆಯಿಂದ ಒಡಲ, ಜಾಣಿನ, ಜೀವಶಕ್ತಿಗಳೆನೆಲ್ಲವನು ಮುಡುಪು ಕೊಟ್ಟನು ಭರತ (ಮಂಕುಕ. ೭೦೭). [ಸಂ. ಋಜುತಾ]

ಋಜುತೆವೆರು (ಕ್ರಿ). ನೇರವಾಗು: ಇಂದೊ ನಾಳೆಯೊ ಎಂದೊ ಗೆಲ್ಲದಿರ್ಪುದೆ ಋತಂ ತನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಋಜುತೆವೆತ್ತು? (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೮೨-೧೩೩). [ಋಜುತೆ + ಪೆರು (< ಪೆಱು$_1$)]

ಋಜುತ್ವ (ನಾ). = ಋಜುತೆ: ಈ ತೆಱದಿಂದನುಗ್ರಹಂ ಮಾಡುವುದರ್ಕೆ ದೇವಿಯರದೊಂದು ಋಜುತ್ವಮೆ ಮುಖ್ಯಕಾರಣಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೫೨). [ಸಂ.]

ಋಜುದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ನೇರವಾದ ದೃಷ್ಟಿ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ದೃಷ್ಟಿ: ಋಜುದೃಷ್ಟಿ ದೊರೆಕೊಳಲ್ ಮೂರು ಯುಗಗಳ್ ಕಳೆದು ಕಲಿಕಾಲ ಬೇಕಾಯ್ತು (ಅಮತಂ. ೧೨). [ಋಜು + ದೃಷ್ಟಿ]

ಋಜುದೇವತೆ (ನಾ). [ದ್ವೈತ] ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯ ಜೀವಾತ್ಮರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು: ಭಗವದುಪಾಸನೆಯನ್ನು ಶತಬ್ರಹ್ಮ ಕಲ್ಪಕಾಲ ಋಜುದೇವತೆಗಳು ಮಾಡಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದವನ್ನು ಹೊಂದಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೯೧). [ಋಜು + ದೇವತೆ]

ಋಜುಭೇದ? (ನಾ). ಬಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಡೊಂಕಾಗಿರುವಿಕೆ(?): "ಕುಳಿರ್ - ಋಜು [ಪಾಠಾಂ. ರಜ್ಜು, ರುಜ] ಭೇದೇ (ಬಗ್ಗು, ಕುಳಿತು ಕೊಳ್ಳು), ಹೈಮೇಚ (ಶೀತಳವಾಗು)" (ಶಮಧಾ). P ಇದು ಮಿಥ್ಯಾ ಶಬ್ದವಿರಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿನ ಸರಿಯಾದ ಪಾಠ "ಕುಳಿರ್ — ಶೈತ್ಯಾ ಸಂದಿ ರುಜಾಭೇದೇಷು" ಎಂದಿರಬಹುದು. [ಋಜು + ಭೇದ]

ಋಜುಮತಿ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಋಜುವಾದ ಬುದ್ಧಿ: "ಋಜುಮತಿಯೆಂಬುದು ಪರಮನೋಗತಾವಕ್ರಪಾಕ್ಯಾಯ ಮನಃಕೃತಾರ್ಥವುಂ ಅಱಿಗುಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬೯); ಕ್ರಮದಿಂ ಋಜುಮತಿಯುಂ ವಿಪುಲಮತಿಯುಮೆಂದದಱ ಭೇದಮಿರ್ತೆಱನಕ್ಕುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೪-೫೭). ೨. ಋಜುಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ. [ಋಜು + ಮತಿ]

ಋಜುಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಸರಳಸ್ವಭಾವ; ನೇರವಾದ ಮಾರ್ಗ; ಕಪಟವಿಲ್ಲದ ದಾರಿ, —ರೀತಿ: ಪಿರಿಯಾತಂ ಸ್ವಭಾವದಿಂ ಋಜುಮಾರ್ಗವೃತ್ತಿಯಂ ತಳೆದು (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೭ ವ); ಅವನ ಭಾವನಾ ಪ್ರವಾಹವು ಋಜುಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೧೫೪). [ಋಜು + ಮಾರ್ಗ]

ಋಜುರೇಖೆ (ನಾ). ಸರಳವಾದ ರೇಖೆ: ಸ್ಥಾನನಿರ್ದೇಶಕ ಅಕ್ಷವೊಂದಕ್ಕೆ ಸಮಾನಾಂತರವಾಗಿ ಯಾವ ಬಿಂದುವಿನಿಂದಾಗಲಿ ಎಳೆದು ಮತ್ತೊಂದು ಅಕ್ಷವನ್ನು ಸಂಧಿಸುವ ಋಜುರೇಖೆ (Ordinate. ಇಂಕಣಿ). [ಋಜು + ರೇಖೆ]

ಋಜುರೋಹಿತ (ನಾ). ೧. ನೆಟ್ಟಗಿರುವ ಕೆಂಪಾದ ಇಂದ್ರನ ಬಿಲ್ಲು: "ಇಂದ್ರನಬಿಲ್ಲು ಋಜು(ವಾದುದು)ರೋಹಿತಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧-೫೭); "ಐರಾವತಾಭ್ರಮಾತಂಗಮೆನೆ ಸುರರಾಜನೈರಾವತಕ್ಕೆ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ . . . ಆತನ ಬಿಲ್ಲು ಋಜುರೋಹಿತಾಖ್ಯಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩-೩). ೨. ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು: ಅಂತಾ ಋಜುರೋಹಿತಂ ತಿರೋಹಿತಮಾಗೆ . . . ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅನಿತ್ಯತೆಗಿದುವೆ ನಿದರ್ಶನಮೆಂದು ಅತ್ಮಗತದೊಳಿಂತೆಂದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೫೧ ವ). [ಋಜು + ರೋಹಿತ]

ಋಜುಲಂಬಿ (ಗು). ನೆಟ್ಟಗೆ ಕೆಳಕ್ಕಿಳಿಯ ಬಿದ್ದಿರುವ (ಕಿ). [< ಸಂ. ಋಜುಲಂಬಿನ್]

ಋಜುವೃತ್ತಿ (ನಾ). ನೇರವಾದ ವೃತ್ತಿ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ ನಡತೆ: ರೋಹಿಣಿ . . . ಆತ್ಮವಲ್ಲಭನೊಳಾದನುರಕ್ತತೆಯಂ ಮಹತ್ತ್ವಮುಂ ಸಂದ ಪತಿವ್ರತಾಚರಣಮುಂ ಋಜುವೃತ್ತಿಯುನಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತೊಂದುಮನೆಂದಳಿಲ್ಲ (ಕಾದಂಉ. ೮೧೭). [ಋಜು + ವೃತ್ತಿ]

ಋಜೂಕರಣ (ನಾ). ನೆಟ್ಟಗೆ ಮಾಡುವುದು; ಸರಿಪಡಿಸುವುದು (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಋಜ್ವಾಗತ (ಗು). ೧. ನೇರವಾಗಿ ಬಂದ. (ನಾ). ೨. ನೇರವಾದ ಮಾರ್ಗ. ೩. [ಚಿತ್ರಶಾ] = ಋಜು ೫: ಎಸೆಗುಂ ಋಜ್ವಾಗತಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಸುಗುಮುಳವಟ್ಟರ್ದ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟರ್ಧ] ಋಜ್ವಾಗತಂ ರಂಜಿಸುಗುಂ ಪಾರ್ಶ್ವಾಗತಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೪೫); (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೧೪ ನೋ). [ಋಜು + ಆಗತ]

ಋಣ (ನಾ). ೧. ಸಾಲ; ಕಡ: ಕಾಶಿಯ ನಿವಾಸದೊಳು ಸತಿಸುತರ ಮಾಱಿ ತಾಂ ಹೇಸದೆಯನಾಮಿಕಂಗಾಳಾಗಿ ಋಣವನುತ್ತರಿಸಿದ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನು (ಹಚಕಾ. ೧೧ ಸೂಚನೆ); ಅವನ ಋಣವನ್ನು ನಾನು ಹೇಗೆ ತೀರಿಸಲಿ? (ತೇನೋಡ. ೨೫). ೨. ದುರ್ಗ; ಕೋಟೆ. ೩. ನೀರು: "ಋಣವೆಂದರೆ ಸಾಲಕ್ಕೂ ದುರ್ಗ ಭೂಮಿಗೂ ನೀರಿಗೂ ಹೆಸರು" (ಹೊಸುಗ. ೨೧). ೪. (ಅಲಂ) ಹಂಗು: ಅವನ ಋಣದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವುದು ಬೇಡ (ರೂಢಿ). ೫. (ಅಲಂ) ಉಪಕಾರ. ೬. [ಗಣಿತ] ಕಳೆಯಬೇಕಾದುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಚಿಹ್ನೆ. 'ಋಣಚಿಹ್ನೆ' ಪರಾ.

ಋಣತೀರಿಸು = ಸಾಲವನ್ನು ತೀರಿಸು, — ಹಿಂದಿರುಗಿಸು: ಧಣಿಯ ಋಣತೀರಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). **ಋಣಹರಿಸು** = ಋಣ ತೀರಿಸು (ಕಿ). **ಋಣಹೊರಿಸು** = ಸಾಲವನ್ನು ಹೊರಿಸು, —ಹೇರು: ದಾಯಾದಿಗಳು ನನಗೆ ಋಣ ಹೊರಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). **ಋಣಹೊರು** = ಸಾಲ ಹೊತ್ತುಕೊ: ನಾನು ಕುಟುಂಬದ ಋಣ ಹೊತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಋಣಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲವನ್ನು ಕೊಡು; ಕಡಕೊಡು: ಉಪದೇಶಂಗೊಟ್ಟರ್ ಋಣಂಗೊಟ್ಟರೆಂಬ ನಾಣ್ನುಡಿಯುಂಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೯೭). [ಋಣ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಋಣಗಾರ (ನಾ). ಸಾಲಗಾರ: ನಾನು ನಿನ್ನ ಋಣಗಾರನಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರುವೆ (ರೂಢಿ). [ಋಣ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಋಣಗೂಳು (ನಾ). ಹಂಗಿನ ಅನ್ನ; ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯದ ಆಹಾರ: ನಾನೇನು ಇವರ ಮನೆಯ 'ಋಣಗೂಳು' ತಿನ್ನಲು ಬಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಗಂಗಾವ. ೧೭೨). [ಋಣ + ಕೂಳು (< ಕೂೞ್$_1$)]

ಋಣಚಿಹ್ನೆ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಕಳೆಯಬೇಕಾದುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಚಿಹ್ನೆ; ಉದಾ '−': ಈ ದೂರಗಳು ಕನ್ನಡಿಯ ಮುಂದುಗಡೆ ಇದ್ದರೆ ಧನಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು; ಕನ್ನಡಿಯ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದರೆ ಋಣ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು (ಭೌತವಿ. ೧೭೨). 'ಧನಚಿಹ್ನೆ' ಪರಾ. [ಋಣ + ಚಿಹ್ನೆ]

ಋಣತ್ರಯ (ನಾ). ಮೂರು ಬಗೆಯ ಋಣಗಳು; ದೇವಋಣ, ಪಿತೃಋಣ, ಋಷಿಋಣ — ಎಂಬ ಮೂರು ಋಣಗಳು: ಕರುಣಿಸಲೆ ವಿಪ್ರ ನಿನ್ನಂ ಬೇಡಿಕೊಂಬೆ ನಾಂ ತರುಣಂ ಸುಪುಷ್ಪವವು ತುಷ್ಟಿ ಮೃಗಪತಿಗಾಗದಿರದು ತಾತನ ಋಣತ್ರಯಕೆ ಹಱಿವಹುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೭-೫೮). [ಋಣ + ತ್ರಯ]

ಋಣನಿಧಾನ (ನಾ). "ತನಗೆ ಲಭ್ಯವಾಗಬೇಕಾಗಿರುವ ನಿಧಾನ; ನಿಕ್ಷೇಪ" (ಮಹಾದೇ. ಕೋಶ); ಮಱಿದೊಜಗಿ ಕನಸ ಕಂಡೇಳುವಲ್ಲಿ ಸತ್ತ ಹೆಣ ಎದ್ದಿತ್ತು ತನ್ನ ಋಣನಿಧಾನ ಎದ್ದು ಕರೆಯಿತ್ತು (ಮಹಾದೇ. ೨೫೦). [ಋಣ + ನಿಧಾನ]

ಋಣನಿಬದ್ಧ (ನಾ). ಋಣದಿಂದ ಬದ್ಧನಾದವನು; ಸಾಲಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟು ಬಿದ್ದವನು: ದುಷ್ಕರ್ಮಶೇಷದ ಋಣನಿಬದ್ಧರು ಕಂಡು ಮಾಡುವುದೇನು ಕೌರವರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮–೨೪). [ಋಣ + ನಿಬದ್ಧ]

ಋಣಪಾತಕ (ನಾ). ಕಡವನ್ನು ತೀರಿಸದ ಪಾಪಿ; ಕೊಟ್ಟ ಸಾಲವನ್ನು ಹಿಂದಿರುಗಿಸದವನು: ಆ ಋಣಪಾತಕ ಇನ್ನೂ ಬಡ್ಡಿ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ (ಸುವಸಂ. ೬೪). [ಋಣ + ಪಾತಕ]

ಋಣಬಾಧೆ (ನಾ). ಕಡದ ಬಾಧೆ; ಸಾಲದ ಬಾಧೆ: ಋಣಬಾಧೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗದ ಹೊರತು ನೆಮ್ಮದಿಯಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಋಣ + ಬಾಧೆ]

ಋಣಭಯ (ನಾ). ಕಡದ ಭಯ; ಸಾಲದ ಅಂಜಿಕೆ: ಎಲ್ಲಿಹುದು ಋಣಭಯವು ಮನುಜರೊಳಲ್ಲಿಹುದು ದೇವಾಂಶ ನಿಜವಾಗೆಲ್ಲಿಹುದು ಸನ್ಮಾರ್ಗ ಬಳಿಕಲ್ಲಿಹುದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೩೦). [ಋಣ + ಭಯ]

ಋಣಭಾರ (ನಾ). ಕಡದ ಹೊರೆ; ಸಾಲದ ಹೊರೆ: ಆ ಕಾರಣ ಇಲ್ಲಿ ಋಣಭಾರದ ಪ್ರಶ್ನೆಯೇನೂ ಇಲ್ಲ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೦೫). [ಋಣ + ಭಾರ]

ಋಣಮುಕ್ತ (ನಾ). ಸಾಲದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾದವನು: ತಂದೆ ತನಗೆ ಮಗ ಹುಟ್ಟಿದರೆ ಋಣಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೩೦); ಸಾಲ ತೀರಿಸಿ ಋಣಮುಕ್ತನಾದೆ (ರೂಢಿ). [ಋಣ + ಮುಕ್ತ]

ಋಣಮುಕ್ತಿ (ನಾ). ಸಾಲದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಪಡೆಯುವಿಕೆ (ಕ). [ಋಣ + ಮುಕ್ತಿ]

ಋಣಮುಕ್ತೆ (ನಾ). ಸಾಲದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾದವಳು: ಆರ್ಯನ ಮಾತಿನಿಂದಲೇ ಈಕೆ ಈಗ ಋಣಮುಕ್ತೆಯಾದಳು (ಶಾಕುಂತ. ೧೬–೨೪). [ಋಣ + ಮುಕ್ತೆ]

ಋಣವಿದ್ಯುತ್ತು (ನಾ). ರಾಳ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಉಜ್ಜುವುದರಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ವಿದ್ಯುತ್ತು: ವಲ್ಕನೈಟ್ ಅಥವಾ ಗಂಧಕ ಅಥವಾ ಕರೋಬಾಮಣಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಉಣ್ಣೆಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಉಜ್ಜಿದರೆ ಬರುವ ವಿದ್ಯುತ್ತಿಗೆ ಋಣವಿದ್ಯುತ್ತೆಂದು ಹೆಸರು (ಭೌತವಿ. ೩೨೩). [ಋಣ + ವಿದ್ಯುತ್ತು]

ಋಣವಿಮೋಚನೆ (ನಾ). = ಋಣಮುಕ್ತಿ (ಕ). [ಋಣ + ವಿಮೋಚನೆ]

ಋಣವ್ಯಾಪಾರ (ನಾ). ಸಾಲದ ವ್ಯವಹಾರ; ಉದ್ದರಿ ವ್ಯಾಪಾರ (ಉಕ). (Credit transaction. ಪಾರಿಸಿ. ೨೪). [ಋಣ + ವ್ಯಾಪಾರ]

ಋಣಸಂಖ್ಯೆ (ನಾ). [ಗಣಿತ] "(ವ್ಯವಕಲನ ಲೆಕ್ಕದಲ್ಲಿ) ಕಳೆಯಬೇಕಾದ ಸಂಖ್ಯೆ, ಋಣಸಂಖ್ಯೆ; ಕಳೆಯಬೇಕಾದ್ದು" (Subtrahend. ಇಂಕಸಿ). [ಋಣ + ಸಂಖ್ಯೆ]

ಋಣಸಂಬಂಧ (ನಾ). = ಋಣಾನುಬಂಧ ೨: ಎಮ್ಮವರು ಬೆಸಗೊಂಡರೆ ಶುಭಲಗ್ನವೆನ್ನಿರಯ್ಯ ರಾಶಿ ಕೂಟ ಋಣಸಂಬಂಧ [ಪಾಠಾಂ. ಋಣಾನುಬಂಧ]ವುಂಟೆಂದು ಹೇಳಿರಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೮೩); ಸಂಧಿಯಲಿ ನಮ್ಮವನಿ ಋಣಸಂಬಂಧವುಂಟೇ ಬರಲಿ ರಣದಭಿಸಂಧಿ ಸಾಕಿನ್ನೆನುತ ಫಲುಗುಣ ಶಿರವ ಬಾಗಿದನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೩೭). [ಋಣ + ಸಂಬಂಧ]

ಋಣಸೂತಕ (ನಾ). ಸಾಲದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ದೋಷ, —ವೈಲಿಗೆ: ಹೆತ್ತ ಸೂತಕ ಹತ್ತು ದಿನಗಳಿಗೆ ಪರಿಹಾರ; ಮೃತ್ಯುಸೂತಕವು ಹನ್ನೊಂದು ದಿನಕೆ ಮತ್ತೆ ಋಣಸೂತಕವು ಜನ್ಮ ಜನ್ಮಾಂತರಕೆ (ಕವಪು. ೨೩). [ಋಣ + ಸೂತಕ]

ಋಣಸ್ಥ (ನಾ). ೧. ಸಾಲಕೊಟ್ಟವನು; ಸಾಲಿಗ. ೨. ಸಾಲವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡವನು; ಸಾಲಗಾರ. ೧, ೨: "ಉತ್ತಮರ್ಣನೆಂದರೆ ಸಾಲಕೊಟ್ಟವನು ಅಧಮರ್ಣನೆಂದರೆ ಸಾಲ ತೆಗೆದುಕೊಂಡವನು ಈ ಇಬ್ಬರು ಋಣಸ್ಥರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೬). [ಸಂ.]

ಋಣಹರಿ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲ ಬಗೆಹರಿ, —ತೀರು: ಇಂದಿಗೆ ತಮ್ಮ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಅವರ ಋಣಹರಿಯಿತು (ನೀತಿಚಿಂ. XI, ೧೯). [ಋಣ + ಹರಿ$_1$ (< ಪಜು$_1$)]

ಋಣಾತೂರ್ಯ (ನಾ). (?): ಕ್ರಿಯನರಿದು ಆಚಾರದಲ್ಲಿ ನಿಂದು ಋಣಾತೂರ್ಯ ಮುಖ್ಯತೂರ್ಯ ಸ್ವೇಚ್ಛಾತೂರ್ಯವೆಂಬ ಮೂಱು ಮಾಟವ ಕಂಡು . . . ಮಾನ್ಯರ ಇರವನಱಿತು ಕೂಡುವಲ್ಲಿ ಇಂತೀಭಾವ ಸದ್ಭಕ್ತನ ಸ್ಥಲ (ಮೋಲಿಮಾ. ೧೧೬–೪೫೬). [?]

ಋಣಾದಾನ (ನಾ). ಸಾಲವನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಪಡೆಯುವುದು. [ಋಣ + ಆದಾನ]

ಋಣಾನುಬಂಧ (ನಾ). ೧. ಹಿಂದೆ ಕೊಟ್ಟ ಸಾಲದ ಸಂಬಂಧ; ಹಿಂದಿನ ಕಡದ ನಂಟು. ೨. ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಬರುವ ಬಾಂಧವ್ಯ, —ಸ್ನೇಹಸಂಬಂಧ, —ಆತ್ಮಸಂಬಂಧ: ಅವರ ಸ್ವಯಂಕಲ್ಪಿತ ಬಂಧುತ್ವ ರಕ್ತಬಾಂಧವ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಋಣಾನುಬಂಧವಾಗಿಯೇ ಮಾರ್ಪಟ್ಟಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೧೧); ಯಾವುದೋ ಜನ್ಮಾಂತರದ ಋಣಾನುಬಂಧವೊಂದು ತನ್ನನ್ನು ಈ ನೆಲಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿರಬೇಕು (ಮೂರುದಾ. ೧೦೧). [ಋಣ + ಅನುಬಂಧ]

ಋಣಿ (ನಾ). ೧. ಸಾಲವನ್ನು ಹೊತ್ತವನು; ಸಾಲಗಾರ: ಶಠಗೃಹದೊಳ್ ಬುಧನಿರೆ ಋಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಣ] ಧನಹೀನಂ ಶಿಲ್ಪಿ ಶಾಸನಾರ್ಥಿ ಪರಪ್ರೇಷ್ಯನೆನಿಕ್ಕುಂ (ಜಾತಕತಿ. ೧೭–೨೫); ಋಣಿಗಳ್ಗೆಸಲೆ ತನೂಭವರ್ ತಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಋಣಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೫–೫೬೨). ೨. (ಅಲಂ) ಹಂಗಿಗೆ ಒಳಗಾದವನು: ತಾನು ಹಿಂದಿನವರಿಗೆ ಋಣಿಯೆಂದೂ, ಮುಂದಿನವರಿಗೆ ಗಣಿಯೆಂದೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡರೆ ಸಾಕು (ಪಂರಾಮಾ. ಸಂಗ್ರಹ. ಪೀಠಿಕೆ XCIV). 'ಚಿರಋಣಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಋಣಿನ್]

ಋತ (ನಾ). ೧. ಸತ್ಯ: "ಋತಂ, ಸತ್ಯಂ, ಸಮಾಚೀನಂ, ಸಮ್ಯಕ್, ತಥ್ಯಂ–ಈ ೮ ಸತ್ಯದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨೩–೧೪೩); ಋತವೊಂದೆ ಗೆಲ್ಲುವುದು, ಅನೃತವಲ್ತು (ಹೊಂಗಳು. ೩೮–೧೫); ಸ್ಮಿತವಿರಲಿ ವದನದಲಿ ಕಿವಿಗೆ ಕೇಳಿಸದಿರಲಿ ಹಿತವಿರಲಿ ವಚನದಲಿ ಋತವ ಬಿಡದಿರಲಿ (ಮಂಕುಕ. ೬೨೪); ಗೆಲ್ಗೆ ನಿರುತಂ ಋತಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೪–೧೬೮). ೨. ಧರ್ಮ; ನ್ಯಾಯ: ಇದರಿಂದ ಋತವನ್ನು ಮೀರಿದನೆಂಬಂತೆ . . . ಆಗಿ ಸ್ಯೂಸನ ವೈರವೈಷಮ್ಯಗಳಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗಬೇಕಾಯಿತು (ಬದ್ಧಪ್ರ. ಪೀಠಿಕೆ. XXIX). ೩. ಪೂಜಾರ್ಹ; ಗೌರವಾರ್ಹ. ೪. "ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ಜೀವಿಸುವುದು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೫. ತೇಜಸ್ವಿ. ೬. ಸೂರ್ಯ. ೭. ನೀರು. ೮. ಚಂದ್ರ. ೯. ಹಂಸ. ೧೦. ಮುನಿ; ಯತಿ. ೧೧. ಕತ್ತಲೆ: "ತರಣಿ ಮರಾಳ ಚಂದ್ರ ಮುನಿ ಕತ್ತಲೆ ವಾರಿ ಋತಾ [ಪಾಠಾಂ. ವೃದಾ]ಖ್ಯೆ" (ನಾನಾರ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಋತಂಭರ (ನಾ). ಸತ್ಯಶೀಲ; ಪರಮಾತ್ಮ. [ಸಂ.]

ಋತಂಭರೆ (ನಾ). ೧. [ಯೋಗಶಾ] ಸಮಾಧಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸತ್ತ್ವಗುಣದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ಒಂದು ಪ್ರಜ್ಞೆ: ನವನವೋನ್ಮೇಷಶಾಲಿನಿಯಾದ ಪ್ರಜ್ಞೆ, ಋತಂಭರಳಾದ ಪ್ರಜ್ಞೆ, ತಾರಕಳಾದ ಪ್ರಜ್ಞೆ, ವಿಶ್ವವನ್ನುನ್ಮೀಲಿಸುವ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಅಲ್ಲಿ ತಾನೇ ತಾನಾಗಿರುವಳು (ಸಾಹಿವಿ. ೩೫). ೨. [ಯೋಗಶಾ] ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದ ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತ ಸಮಾಧಿಸಿದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನೆಯದು; ಮಧುಮತಿ: ಒಂದನೆಯ ಮಧುಮತಿಯೇ ಋತಂಭರಾ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೪). [ಸಂ. ಋತಂಭರಾ]

ಋತಕಲ್ಪನೆ (ನಾ). ಸತ್ಯದ ಕಲ್ಪನೆ: ಕವೀಂದ್ರಮತಿ ಲೋಕದೊಳ್ ಪೊಳೆವ ಋತಕಲ್ಪನಾ ಮೂರ್ತಂಗಳಂ, ಭಾವಚರ ನಿತ್ಯಸತ್ಯಂಗಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪–೮೫). [ಋತ + ಕಲ್ಪನೆ]

ಋತಚಿತ್ತು (ನಾ). ಸತ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನ: ನಿನ್ನ ಋತಚಿತ್ತನೆಮಗೆ ಕೃಪೆಯಿತ್ತು ಕಾಯಿ ದಿವ್ಯಮಾತೆ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೯೫-೬೬). [ಸಂ. ಋತಚಿತ್ (ಋತ + ಚಿತ್)]

ಋತಜುಷ್ಟ (ಗು). ಸತ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಋಜುವಾದ: ಸುಪ್ತಿಯೊಳು ಭವವಿಲ್ಲ ಸ್ವಪ್ನದೊಳು ಋತವಿಲ್ಲ ಜಾಗರದಿ ಋತಜುಷ್ಟಭವವೇಕ್ಷ್ವದು (ಮಲೆದೇ. ೪೬-೨). [ಋತ + ಜುಷ್ಟ]

ಋತದರ್ಶಿ (ನಾ). ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡವನು: ಋತದರ್ಶಿ ತಾಂ ನುಡಿದನಪ್ರತಿವಾದ ವೇದಮಂ, ಸಮಹೃದಯ ಸಂವೇದ್ಯಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬೦-೫೦೦). [< ಸಂ. ಋತದರ್ಶಿನ್]

ಋತಪ್ರಕೃತಿ (ನಾ). ನಿಜವಾದ ಸ್ವಭಾವ, —ಪ್ರಕೃತಿ: ನಿನ್ನೊರ್ ತಪಃಶಕ್ತಿ, ಪೇಳ್ ಚಲಿಸಲಾರದೆ ಋತಪ್ರಕೃತಿಯಂ? (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೬-೧೮೧). [ಋತ + ಪ್ರಕೃತಿ]

ಋತಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಸತ್ಯದ ಮಾರ್ಗ, —ದಾರಿ: ಜಗದ್ಧಾರಕವಾದ ಋತಮಾರ್ಗದ ಅನುಸರಣೆಯೇ ಅನ್ನದಾಯಕವಾದದ್ದು (ಋಕ್ಸಾರ. ೩೩೪). [ಋತ + ಮಾರ್ಗ]

ಋತವಚನ (ನಾ). ಸತ್ಯದ ನುಡಿ; ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ: ಯತಿಪತಿ ಮುಖಾರವಿಂದೋದ್ಗತ ಋತವಚನಂ ಸ್ವಕೀಯ ಹೃದ್ಗೋಚರಮಾಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೧೨). [ಋತ + ವಚನ]

ಋತವಾಕ್ಯ (ನಾ). = ಋತವಚನ: ಅನುಪಮ ವಿಕ್ರಮಕ್ರಮಮುದಾರ ಗುಣಂ ಋತವಾಕ್ಯಮೆಂಬ ಪೆಂಪೆನಲಿವು ಮೂಱುಂ ನಾಲ್ಕೆಗುಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೯೩). [ಋತ + ವಾಕ್ಯ]

ಋತಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಸತ್ಯದ ಬಲ: ಸತಿಯ ಮೇರುಕಂಪನಕಾರಿ ಸುವ್ರತದ ಋತಶಕ್ತಿಯಂ ಪೊತ್ತು ಪೋದಪೆನಕ್ಕ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೨೮-೩೦೩). [ಋತ + ಶಕ್ತಿ]

ಋತಿ (ನಾ). ೧. ಹೋಗುವುದು. ೨. ಮಾರ್ಗ. ೩. ನಿಂದೆ. ೪. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ (ಕ). [ಸಂ.]

ಋತು (ನಾ). ೧. ಎರಡೆರಡು ತಿಂಗಳುಗಳ ಕಾಲದ ಅವಧಿ; ವಸಂತ ಗ್ರೀಷ್ಮಮುಂತಾದ ಆರುಋತುಗಳು: "ಸಂದ ದಿನ ಮೂವತ್ತು ಮಾಸ ಮದುವೆರಡಾಗಲೊಂದು ಋತುವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೧-೧೧); ಮಾಸಂ ಪಕ್ಷ ದ್ವಿತಯಂ ಮಾಸದ್ವಯಮೊಂದೆ ಋತು ಋತುತ್ರಯಮಯನ ನ್ಯಾಸಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೫೨); ನೋಂಪಿ ಋತು ಮಹೋತ್ಸಾಹದೊಳಂ ಪಸದನದೊಳಮೊಡಗೂಡುವುದಸಿಯಳ ಸೂಳಲ್ಲದೆನ್ನದೆಂದು ಚದುರಂ (ಮದಕಿ. ೮-೬೬). 'ಷಡೃತು' ಪರಾ. ೨. ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮುಟ್ಟು; ರಜಸ್ಸು: "ಕಾಂತೆಯರು ಪೊಱತೊಲಗೆ ಋತುವೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೮-೪); "ಕಾಲವಿಭೇದಮುಂ ಸತಿಯ ಸೂತಕಮುಂ ಋತುವಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೩೪). ೩. ಆರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಒಂದು ಸಂಕೇತ: "ಖರ, ದ್ರವ್ಯ, ಋತು... ಇಂತಿನಿತುಂ ೬ಕ್ಕೆ ಪೆಸರು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೦); "ಋತು ರಸ ಖರಮವಾಜು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೩-೮). ೪. [ಜೈನ] ಅರುವತ್ತು ಮೂರು ಇಂದ್ರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ.]

ಋತುಕಾಲ (ನಾ). ೧. ಋತುಗಳ ಕಾಲ: ಋತುಕಾಲವನಱಿತು ವಿಷಮ ತಪವ ನೆಗಳ್ದನಿಳೇಶ್ವರಂ (ಹಮ್ಮಿ.ರ. ೨-೬ ವ). ೨. ಮುಟ್ಟಾಗುವ ಕಾಲ.

ಋತುಕಾಲನಿಯಮ = ಋತುಸ್ನಾತೆಯಾದ ಹೆಂಡತಿಯೊಡನೆ ಸಂಭೋಗಮಾಡುವುದರ ನಿಯಮ, —ವ್ರತ: ಇದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಋತುಕಾಲ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದಾಗಿ ಆರನೆಯ ಹೆಜ್ಜೆ ಪ್ರಮಾಣ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೧೩). [ಋತು + ಕಾಲ$_1$]

ಋತುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ರಜಸ್ವಲೆಯಾಗು; ಮುಟ್ಟಾಗು; ಹೊರಗಾಗು: "ಋತುಗೊಂಡ [ಪಾಠಾಂ. ವಡೆದ, ವಡೆವ]ವಳ್ ನಗ್ನಿಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೮೯-೨). [ಋತು + ಕೊಳ್$_1$]

ಋತುದಾನ (ನಾ). ಋತುಸ್ನಾತೆಯಾದ ಪತ್ನಿಗೆ ಸಂಭೋಗಾವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡುವುದು: ಈ ತರಳೆಗಿಂದು ಋತುದಾನಮಂ ಮಾಡಿದೊಡೆ ಪಾತಕಂ ತನಗಿಲ್ಲ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೨೧). [ಋತು + ದಾನ]

ಋತುಧರ್ಮ (ನಾ). ಋತುವಿನ ನಿಯಮ, —ಸ್ವಭಾವ: ನೊವೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳ ಮೊದಲನೆಯ ವಾರದಲ್ಲಿ ನೆಗಡಿ ಭೇಟಿ ಕೊಡದಿದ್ದರೆ, ಋತುಧರ್ಮವೇ ಬದಲಾದಂತೆ ಆತಂಕಪಡುವವರೂ ಉಂಟು (ನಂಟರು. ೩೬). [ಋತು + ಧರ್ಮ]

ಋತುಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಋತುಗಳ ಧರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ: "ವಾಯುಗುಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಪ್ರಕೃತಿ ದೃಶ್ಯಗಳು ಅಥವಾ ಘಟನೆಗಳು ಅವರ್ತವಾಗುವ ಕಾಲಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಶಾಸ್ತ್ರ; ಋತುಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ" (Phenology. ಇಂಕಸ). [ಋತುಧರ್ಮ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಋತುಪ್ರತಾನ (ನಾ). ಋತುಗಳ ಸಮೂಹ: ಆಕೆಯಂ ನೋಡಿ... ಬಸಂತದೊಳ್ ಬಂಬಲ್ದುಗುಳ್ದ ಮದನಮದಾನೇಕಪಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾದಳೆಕೆಯೆಂದು ಋತುಪ್ರತಾನಾವಯವಂಗಳನೆ ವಿದೂಷಕಂ ಮದೋಪಕ್ರಮದನುಕ್ರಮಂಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೮೮ ವ). [ಋತು + ಪ್ರತಾನ]

ಋತುಭೇದ (ನಾ). ಋತುಗಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸ: ಭೂಮಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಚಲನೆಗಳಿವೆ... ಸೂರ್ಯನನ್ನು ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಲ ಬಳಸಿ ಬರುತ್ತದೆ; ಇದರಿಂದ ಋತುಭೇದಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ಭೂವಿವ. ೧೧). [ಋತು + ಭೇದ]

ಋತುಮತಿ (ನಾ). ರಜಸ್ವಲೆಯಾದವಳು; ಮುಟ್ಟಾದವಳು; ಹೊರಗಾದವಳು: ನಾರಿ ಋತುಮತಿಯೆಂದಡೆಯು ಸುಲಿ ಸೀರೆಗಳನೆಂಬಗ್ಗಳಿಕೆ ಕಾಸಾರದಲಿ ಕರಗಿತೆ ಸುಯೋಧನ ಎಂದನಾ ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮-೮). [ಸಂ. ಋತುಮತೀ]

ಋತುಯಾಪನ (ನಾ). ಋತುವಿನ ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆಯುವಿಕೆ: ಫಾಲ್ಗುಣ ಋತುಯಾಪನಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಒಂದು ಪೀತ ಉತ್ತರೀಯ (ಇಪ್ಪಳ. ೪೦೭). [ಋತು + ಯಾಪನ]

ಋತುವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಋತುಗೊಳ್: "ಕೊಡಗೂಸು ಕನ್ನೆ ಕೊಟ್ಟಾಕೂಸು ವರ್ಯೆ ಋತುವಡೆದ [ಪಾಠಾಂ. ಗೊಂಡ]ವಳ್ ನಗ್ನಿಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೮೯-೨). [ಋತು + ಪಡೆ$_1$]

ಋತುವಾಗು (ಕ್ರಿ). ಪುಷ್ಪವತಿಯಾಗು; ದೊಡ್ಡವಳಾಗು: ಸಬ್ಬಸಿಗೆ ಘೃತ... ಸೇವಿಸೆ ಹಳೆಯ ಜ್ವರಂ ಪರಿಹಾರಮಾಗಿ ದೇಹಪುಷ್ಟಿಯಹುದು ದಿನ ಮೀರಿ ನೆರೆಯದ ಕನ್ನೆಯರು ಸೇವಿಸೆ ಋತುವಹರು (ಸಕವೈ. ೧೨೫). [ಋತು + ಆಗು$_1$]

ಋತುವಿಮಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅರುವತ್ತುಮೂರು ಇಂದ್ರಕಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು: ಇದು ರಿ[ಋ]ತು ವಿಮಾನಮಂ ತನ್ನುದಗ್ರ ಚೂಳಿಕೆಯೊಳಾಂತುಕೊಂಡಿರೆ ಸಗ್ಗಕ್ಕಿದು ನಿಚ್ಚಣಿಗಿಪ್ಪವೊಲಿರ್ದುದಲ್ತೆ (ಆದಿಪು. ೨-೩೧); ಸೌಧರ್ಮೇಂದ್ರನ ಋತುವಿಮಾನಂ ನಡುವಾಗೆ ಸಂಖ್ಯಾತಾಸಂಖ್ಯಾತ ಯೋಜನ ವಿಸ್ತೀರ್ಣಂಗಳ್... ವಿಮಾನಂಗಳ್ ಕಿಕ್ಕಿಱಿಗಿಱಿದಿರೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೬೦ ವ); ವಿಶ್ವಾವನಿಯೊಳಗೆ ನೆಲ್ಲವತ್ತಿಯ ಜಿನಭವನಂ ರಿ[ಋ]ತುವಿಮಾನಮಂ ಪೋಲ್ತಿರ್ಕುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦-೪೮; 1085); ಇದು ಋತು [ಪಾಠಾಂ. ರುತು, ರಿತು] ವಿಮಾನಮೋ ಮೇಣೆದಹೀಂದ್ರನ ರುಂದ್ರ ರಮ್ಯ ಹರ್ಮ್ಯಮೋ (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೪). [ಋತು + ವಿಮಾನ]

ಋತುವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಋತುಚಕ್ರ (ಕ). [ಋತು + ವೃತ್ತಿ$_1$]

ಋತುಶಾಂತಿ (ನಾ). ಮದುವೆಯಾದ ಹೆಣ್ಣು ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಮುಟ್ಟಾದಾಗ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಶುಭ ಸಂಸ್ಕಾರ, —ಕರ್ಮ: ಅವಳು ತವರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬಂದಿದ್ದಳು. ಅನಂತರ ಋತುಶಾಂತಿಯಾಯಿತು (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೧೩೨). [ಋತು + ಶಾಂತಿ]

ಋತುಸಮಯ (ನಾ). ರಜಸ್ವಲೆಯಾಗುವ ಸಮಯ; ಮುಟ್ಟಿನ ದಿನ: ಸತಿಗೆ ಷೋಡಶದ ಋತುಸಮಯಮೇಕಾದಶೀವ್ರತಮುಲಂಘ್ಯ ಶ್ರಾದ್ಧಮಿನಿತೊಂದು ದಿನಮೆ ಸಂಗತಮಾದೊಡೆಂತು ಕರ್ತವ್ಯಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೨೦). [ಋತು + ಸಮಯ]

ಋತುಸಾರ್ವಭೌಮ (ನಾ). ಋತುಗಳ ಚಕ್ರವರ್ತಿ, —ಒಡೆಯ; ವಸಂತ: ವಸಂತಂ ಋತುಸಾರ್ವಭೌಮ ವಿಭವಂ ಮೆಯ್ವೆತ್ತದೇಂ ಬಂದುದೋ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೩೭). [ಋತು + ಸಾರ್ವಭೌಮ]

ಋತುಸ್ನಾತೆ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಾದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ದಿನ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಶುದ್ಧಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ಋತುಸ್ನಾನಮಾಡಿದವಳು: ಎಳೆವೆಣ್ಣು ಐದಿಂಗಳ ಗರ್ಭಿಣಿ ತಿಂಗಳ ಬಾಣಂತಿ ಋತುಸ್ನಾತೆ ಮುಳಿಸು ತಿಳಿದ ಕೋಮಲೆ (ಜನಪ. ೩-೪೬); ಸುಧನ್ವಂ ಋತುಸ್ನಾತೆಯಂ ಮಿಾಜಿದೊಡ ಗೂಡಿ ತನ್ನಿಯಂ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ಸಮರಕನುವಾಗುತಿರಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೨೬). [ಋತು + ಸ್ನಾತೆ]

ಋತುಸ್ನಾನ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಾದ ಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕನೆಯ ದಿನದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ. [ಋತು + ಸ್ನಾನ]

ಋತುಸ್ರಾವ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಾಗುವುದು: ಋತುಸ್ರಾವ (Catamenia. ಇಂಕಸ). [ಋತು + ಸ್ರಾವ]

ಋತ್ವ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಋಕಾರ: ಋತ್ವಕ್ಕಾರಾದೇಶಂ (ಶಮದ. ೮೪). [ಸಂ.]

ಋತ್ವಿಕ್ಕು (ನಾ). ಯಜ್ಞಪುರೋಹಿತ: ಯಾಗದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಋತ್ವಿಕ್ಕುಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿರಬೇಕು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೫೭). [< ಸಂ. ಋತ್ವಿಜ್]

ಋತ್ವಿಜ (ನಾ). = ಋತ್ವಿಕ್ಕು: ಜಮದಗ್ನ್ಯಾದಿಗಳಪ್ಪ ಷೋಡಶಋತ್ವಿಜರ್ಕಳಿಂ ಬೇಳಲ್ವೇೞ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೩ ವ); ಅರಸಂ ದೀಕ್ಷಿತನಿಲ್ಲಿ ಋತ್ವಿಜರುಮೆಮ್ಮಾ ನಾಲ್ವರುಂ ಸಂಗರಾಧ್ವರದೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೮-೪೬). [ಸಂ. ಋತ್ವಿಜ್]

ಋದಂತ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಋಕಾರಾಂತವಾದ ಶಬ್ದ: ಅತ್ವಾಂತಮುಮಿತ್ವಾಂತಮುಮುತ್ವಾಂತಮುಮಾ ಋದಂತಮುಂ ನಿಜಲಿಂಗಂ (ಶಮದ. ೮೪). [ಸಂ.]

ಋದ್ಧ (ಗು). ೧. ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದ; ತುಂಬಿದ; ಭರಿತವಾದ: ಮೃಗಭೂಋದ್ಧ ವಿಳಾಸಿನೀ ಕಬರಿಕಾ ಬಂಧಂಗಳಂ ಪೊತ್ತು ... ಸುೞಿದತ್ತಂದೊಂದು ಮಂದಾನಿಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೦). (ನಾ). ೨. ಕೂಡಿ ಹಾಕಿದ ಅಥವಾ ರಾಶಿಮಾಡಿದ ಧಾನ್ಯ. [ಸಂ.]

ಋದ್ಧಸತ್ವ (ನಾ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದ ಸತ್ತ್ವಗುಣವನ್ನುಳ್ಳವನು; ಸತ್ತ್ವಭರಿತನಾದವನು: ಆದರಿನರಸುವರಲ್ತೆ ಋದ್ಧಸತ್ವರು (ಮಲೆದೇ. ೪೯-೯). [ಋದ್ಧ + ಸತ್ವ$_2$ (= ಸತ್ತ್ವ)]

ಋದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಸಮೃದ್ಧಿ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ: ಬೆನಕಂ ಋದ್ಧಿ ಬುದ್ಧಿ ಸಿದ್ಧಿಪ್ರದಾಯಕಂ (ಗಣೇಶ. ೨-೪೨). ೨. ಸಿದ್ಧಿ; ಕೈಗೂಡುವಿಕೆ: ಪಲವುಂ ಋದ್ಧಿಗಳಿಂ ಕೂಡಿದೊರೆಲ್ಲಾ ಋಷಿಸಮುದಾಯಮುಮಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುತ್ತಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೫-೨); ಘೋರವೀರತಪದಿಂ ಋದ್ಧಿಪ್ರಾಪ್ತನಾದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೭೩ ವ). ೩. ಸಂಪತ್ತು; ಐಶ್ವರ್ಯ. ೪. ಒಂದು ಔಷಧ ದ್ರವ್ಯ: "ಮುರುಡಶಿಂಗಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೪೯). [ಸಂ.]

ಋದ್ಧಿಪ್ರಾಪ್ತ (ನಾ). ಋದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದವನು: ಧೂಳಿಧೂಸರ ರತ್ನಾವಳಿಗಳಂ ಕಂಡ ದೂಸಜಿಂದಂ ಧರಣೀಪಾಲಕ ಮುನಿಪರ್ ಪಂಚಮಕಾಲದೊಳಣಮಾಗರಲ್ತೆ ಋದ್ಧಿಪ್ರಾಪ್ತರ್ (ಆದಿಪು. ೧೫-೪೧). [ಋದ್ಧಿ + ಪ್ರಾಪ್ತ]

ಋದ್ಧಿಮಂತ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೀಮಂತ; ಐಶ್ವರ್ಯವಂತ. ೨. ಅಣಿಮಾದಿ ಸಿದ್ಧಿಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು; ಪವಾಡಗಳನ್ನು, ಅದ್ಭುತಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನು: ಸ್ಥವಿರನಾದ ಮಹಾಮೌದ್ಗಲ್ಯಾಯನನು ಋದ್ಧಿಮಂತನು. ಇವನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದರೆ ನನ್ನ ಕರ್ಮ ಲಘುವಾಗಿ ನೆರವೇರುತ್ತದೆ (ಹತ್ತುಮ. ೫೧). [< ಸಂ. ಋದ್ಧಿಮತ್]

ಋದ್ಧಿಸಂಪನ್ನ (ನಾ). ಸಮೃದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು: ರಾಮನುಮಣುವಂತನುಂ ಶ್ರುತಕೇವಲಿಗಳಾದೊರುಳಿದವರೆಲ್ಲಂ ಋದ್ಧಿಸಂಪನ್ನರಾದರ್ (ಕಗವಿ. ೩೯-೧೪ ಚಾವುಂಪು). [ಋದ್ಧಿ + ಸಂಪನ್ನ]

ಋಭು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೇವತೆ: "ಆದಿತ್ಯಃ, ತ್ರಿದಶಃ ... ಋಭುಃ, ಅಮರಃ ... ದೈವತಂ ಈ ೨೧ ದೇವರ್ಕಳ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨-೪). ೨. ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಕ). [ಸಂ.]

ಋವರ್ಣ (ನಾ). ಋಕಾರ ಮತ್ತು ೠಕಾರ: ವಿದಿತಮುವರ್ಣ ಋವರ್ಣಾಂತ್ವದೊಳಂ ಹ್ರಸ್ವೈತ್ವದೊಳಮಿನಾಗಮವಿಧಿ ತಪ್ಪದು (ಶಮದ. ೧೦೮). [ಋ + ವರ್ಣ]

ಋಶ್ಯ (ನಾ). ಮೈ ಮೇಲೆ ಬಿಳಿಚುಕ್ಕಿಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಅಥವಾ ಬಿಳಿ ಬಣ್ಣದ ಪಾದಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಜಿಂಕೆ. 'ಋಶ್ಯಕೇತು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಋಶ್ಯಕೇತು (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಧ್ವಜದಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು; ಅನಿರುದ್ಧ. [ಋಶ್ಯ + ಕೇತು]

ಋಶ್ಯಶೃಂಗ (ನಾ). = ಋಷ್ಯಶೃಂಗ. [ಋಶ್ಯ + ಶೃಂಗ]

ಋಷಭ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತು; ಗೂಳಿ: "ಉಕ್ಷಂ ವೃಷಂ ... ವೃಷಭಮಾಋ [ಪಾಠಾಂ. ರು] ಷಭವಾ ಗೋ ಬಾಡಬೇಯಮೆನೆಯೆತ್ತೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೩-೧). ೨. ಉತ್ತಮವಾದುದು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು. ೩. [ಜೈನ] ಮೊದಲನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರ: ಇದರಲ್ಲಿ ಋಷಭಾದಿ ತೀರ್ಥಂಕರರ ಚರಿತ್ರೆಯು ... ಬಂದಿರುತ್ತದೆ (ಜೈನಪ. ೧೩ ಮುನ್ನುಡಿ). ೪. [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು: "ಷಡ್ಜಮಾ ಋಷಭಮಾ ಗಾಂಧಾರಮಾ ಮಧ್ಯಮಂ ಮಿಾಜಿಪ್ಪ ಪಂಚಮಂ ಧೈವತಂ ಸುನಿಷಾದಮೋರಂತೆ ಸಪ್ತಸ್ವರಂಗಳಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೩-೩); ಋಷಭಾದಿ ಸಪ್ತಸ್ವರ ಸಮಾಯೋಗ ಸಂಭವಮಪ್ಪ ಮೂವತ್ತುಂ ವಿಶುದ್ಧ ರಾಗದೊಳಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮-೨೬). ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ; ಹೆರಿಗೆಹಾಲೆಯೆಂಬ ಮೂಲಿಕೆ: "ಶೃಂಗೀ, ಋ[ಪಾಠಾಂ. ವೃ]ಷಭಃ ವೃಷ್ಟಃ – ೩ ಹೆರೆ[ರಿ]ಗೆಹಾಲೆಯ ಹೆಸರು. ವೃಷಭವೆಂಬುವ ಮೂಲಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೧). [ಸಂ.]

ಋಷಭಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ: "ಕೂರ್ಚರುಷಭರಃ– ಜೀವಿಕ, ಋಷಭಕ" (ಒಷಧಿ. ೩೭). [ಸಂ.]

ಋಷಿ (ನಾ). ೧. ತಪಸ್ವಿ; ಮುನಿ: "ಋಷಿಃ, ತ್ರಿಕಾಲದರ್ಶೀ, ಮುನಿಃ, ವಾಚಂಯಮಃ – ಈ ೪ ಋಷಿಗಳ್" (ಹಲಾಯು. ೭೮-೨೫೮); ದಂಡಕಂ ಕಡುಮುಳಿದಂ ಋಷಿಯರ್ಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೯). ೨. ಏಳು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ಋಷಿ, ಶೃಂಗಿ ... ದ್ವೀಪ, ಅಶ್ವ ಇಂತಿನಿತುಂ ೭ಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೦). ೩. ಸಪ್ತರ್ಷಿ ಎಂಬ ನಕ್ಷತ್ರ ಮಂಡಲ. [ಸಂ.]

ಋಷಿಋಣ (ನಾ). ಋಣತ್ರಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ವೇದಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವುದು ಋಷಿಋಣದಿಂದ ಪಾರಾಗುವ ಮಾರ್ಗವೆಂಬ ವಿಶ್ವಾಸವು ಅವರ ದೇಹದ ಅಣು ಅಣುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿತ್ತು (ಭಾರದ. ೩೪). [ಋಷಿ + ಋಣ]

ಋಷಿಕಲ್ಪ (ನಾ). ಋಷಿಯ ಸಮಾನನಾದವನು : ಋಷಿಕಲ್ಪನಾದ ಈ ರಾಜನಲ್ಲಿ ಇದು ಯುಕ್ತವೇ (ಶಾಕುಂತ. ೨೭–೩). [ಸಂ.]

ಋಷಿಕೆ (ನಾ). ವೇದಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದವಳು : ಆ ಯುಗದ ಋಷಿಕೆಯರನ್ನು ಬಹು ಶ್ರದ್ಧಾಗೌರವಗಳಿಂದ ಸ್ಮರಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೪೭೭). [ಸಂ. ಋಷಿಕಾ]

ಋಷಿತ್ವ (ನಾ). ಋಷಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಋಷಿತನ : ಮಂತ್ರಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡವರೇ ಋಷಿಗಳು. ಈ ಸತ್ಯವನ್ನು ಕಾಣುವುದೇ ಋಷಿಗಳ ಋಷಿತ್ವ (ಭಾರದ. ೪೭೮). [ಸಂ.]

ಋಷಿಧುರ್ಯ (ನಾ). ಋಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಶಿವ: ಋಷಿಧುರ್ಯ[ಪಾ ಠಾ ಂ. ದೂರ್ಯ]ಗೋ ಅರ್ಜುನಂಗೊಲಿದು ಶರವಿತ್ತ ಭವ ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ರಕ್ಷಿಸು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೭–೧). [ಸಂ.]

ಋಷಿನಿವೇದಕ (ನಾ). ಋಷಿಗಳ ಆಗಮನವನ್ನು ತಿಳಿಸುವವನು : ಋಷಿನಿವೇದಕನಿಂತೆಂದು ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೫೩ ವ) ; ವಿಜಕಿಲೋದ್ಗಮಮಂ . . . ದಶರಥ ಸಕಲೋರ್ವೀಶಂಗೆ ಋಷಿನಿವೇದಕನಿತ್ತಂ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೬–೨೫). [ಋಷಿ + ನಿವೇದಕ]

ಋಷಿಪುತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಋಷಿಯ ಮಗಳು : ಋಷಿಪುತ್ರಿ ಆಶ್ರಮದ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಹೂಬಿಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ರೂಢಿ). ೨. ದವನ : “ಯವಾನಿ ಯೆನಲಜಜಟಾ ತಪಸಿ ಋಷಿಪುತ್ರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪುಷ್ಪ, ಮಿತ್ರ]ಯೆನೆ ದವನ ನಾಮಂ” (ಮಂಗರಾ. ೪೧–೩೪). [ಋಷಿ + ಪುತ್ರಿ]

ಋಷಿರೂಪಕ (ನಾ). ಋಷಿಯ ರೂಪ, —ಶರೀರ: ಯೋಗನಿಯೋಗಧ್ಯಾನೋಪಯೋಗದಿಂ ನಿರುದ್ಧಕರಣ ನಿಷ್ಪಂದ ಶರೀರನಾಗಿ ಮೆಲ್ಲ ನಡಕಂಬೆರಸು ಪಟ್ಟಿರ್ದ ಋಷಿರೂಪಕಮಂ ಕಂಡು (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೨೪ ವ). [ಋಷಿ + ರೂಪಕ]

ಋಷಿವಧು (ನಾ). ಋಷಿಯ ಹೆಂಡತಿ (೬). [ಋಷಿ + ವಧು]

ಋಷಿವಾಣಿ (ನಾ). ಋಷಿಗಳ ವಾಣಿ, —ಮಾತು : ಈ ನಂಬಿಕೆ ಬರಬೇಕಾದರೆ ನಮ್ಮ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿನ ಋಷಿವಾಣಿಯನ್ನು ನಾವು ಕೇಳಬೇಕು (ರಾಮರಾ. ೫೧). [ಋಷಿ + ವಾಣಿ$_1$]

ಋಷಿವಾಸ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಹದಿನೆಂಟು ತೆರದ ಕೊಳಲುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಜಾತಿವಾಸ . . . ಋಷಿವಾಸ . . . ಭುವನಾಧಿಪವಾಸವೆಂಬ ಹದಿನೆಂಟು ತೆಜದ ವಾಸಂಗಳ ಲಕ್ಷಣವಜಿತು (ವಿವೇಕ. ೨೩೭). [ಋಷಿ + ವಾಸ$_2$]

ಋಷಿಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಋಷಿಗಳ ಶಕ್ತಿ ; ತಪಸ್ಸಿನ ಬಲ : ಮೂಲತತ್ತ್ವದ ಅನಂತವಾದ ಕಲ್ಯಾಣ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಋಷಿಶಕ್ತಿಗೆ ಯಾವ ಅಂಶ ಪ್ರತಿಭಾಸಿತವಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಅವನು ಪ್ರಶಂಸಿಸುತ್ತಾನೆ (ಋಕ್ಸಾರ. ೧೨೩ ಪೀಠಿಕೆ). [ಋಷಿ + ಶಕ್ತಿ]

ಋಷ್ಟಿ (ನಾ). ಖಡ್ಗ ; ಕತ್ತಿ. [ಸಂ.]

ಋಷ್ಯ (ನಾ). = ಋಶ್ಯ. ‘ಋಷ್ಯಶೃಂಗ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಋಷ್ಯಕೇತು (ನಾ). = ಋಶ್ಯಕೇತು. [ಸಂ.]

ಋಷ್ಯಪ್ರೋಕ್ತೆ (ನಾ). ೧. ನಸುಗುನ್ನಿಗಿಡ. ೨. ಶತಾವರೀಗಿಡ. [ಸಂ. ಋಷ್ಯಪ್ರೋಕ್ತಾ]

ಋಷ್ಯಶೃಂಗ (ನಾ). ೧. ಜಿಂಕೆಯ ಕೋಡು. ೨. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು : ಕುರಂಗಿ . . . ಇಳುಹಿತನನಿಗೆ ಋಷ್ಯಶೃಂಗನನು (ತೊರರಾ. ೧–೫–೧೩). [ಸಂ.]

ೠ

ೠ$_1$ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಎಂಟನೆಯ ಅಕ್ಷರ; ೠಕಾರ. ℙ ಇದು ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಬಂದದ್ದು: ಅಕ್ಕರಂಗಳಕಾರಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಳಕಾರ ಪರ್ಯಂತಂ ಪರಿಪೂರ್ಣಮಾಗಿರ್ಪುವು. ಅವಾವುವೆಂದೊಡೆ—ಅಆ, ಇಈ, ಉಊ, ಋೠ . . . ಹ್, ಳ್ (ಶಮದ. ೪ ವೃತ್ತಿ).

ೠ$_2$ (ಅ). ಭಯ, ನಿಂದೆ, ದೂರೀಕರಣ, ನೆನವು ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ; ೠವೆಂದಂ, ೠವಿತ್ತಂ (ಶಮದ. ೫೫ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ೠಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ೠ$_1$: ೠಕಾರಕ್ಕೆ:—ೠವೆಂದಂ; ೠವಿತ್ತಂ (ಶಮದ. ೫೫ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಌ

ಌ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಅಕ್ಷರ; ಌಕಾರ. ℙ ಇದು ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಬಂದದ್ದು. ಅಕ್ಕರಂಗಳಕಾರಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಳಕಾರ ಪರ್ಯಂತ ಪರಿಪೂರ್ಣಮಾಗಿರ್ಪುವು. ಅವಾವುವೆಂದೊಡೆ—ಅಆ, ಇಈ, ಉಊ, ಋೠ, ಌೡ . . . ಹ್, ಳ್ (ಶಮದ. ೪ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಌಕಾರ (ನಾ). = ಌ. [ಸಂ.]

ೡ

ೡ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹತ್ತನೆಯ ಅಕ್ಷರ; ೡಕಾರ: ℙ ಇದು ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಬಂದದ್ದು. ಅಕ್ಕರಂಗಳಕಾರಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಳಕಾರ ಪರ್ಯಂತಂ ಪರಿಪೂರ್ಣಮಾಗಿರ್ಪುವು. ಅವಾವುವೆಂದೊಡೆ—ಅಆ, ಇಈ, ಉಊ, ಋೠ, ಌೡ . . . ಹ್, ಳ್ (ಶಮದ. ೪ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ೡಕಾರ (ನಾ). = ೡ. [ಸಂ.]

ಎ$_1$ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಅಕ್ಷರ; ಎಕಾರ: ಎ ಏ, ಒ ಓ ಎಂಬೀ ಯುಗಳಾಕ್ಷರಂಗಳ್ ವಿಶಂಕಾವಧಾರಣ ನಿಪಾತಂಗಳಲ್ಲದೆ ನಿಜದಿನೊಳವು (ಶಮದ. ೮ ವೃತ್ತಿ).

-ಎ$_2$ (ಪ್ರ). ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಏಂ ಕಡುಜಾಣೆಯರೋ ಲತಾಂಗಿಯರ್ (ಆದಿಪು. ೧೨-೪೬); ಎತ್ತುಕ್ಕೆ – ಜೋಡೆ, ಸಿತಗೆ, ಚದುರೆ, ಪಾಣ್ಬೆ (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ).

-ಎ$_3$ (ಪ್ರ). ೧. ನಾಮವಾಚಕ, ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಬಂದಿರೆ ಮಾಮರಂಗಳಿರ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರೆ (ಅಜಿಪು. ೬-೧೪); ವಿಶಂಕೆಗೆ:– ಇನಿಯನೆ ಬೆಲ್ಲದಿಂ ದಿನಿಯಂ... ಇತ್ತುದಂ ನೆನೆವನೆ ಚೀ ಅದಂ ನೆನೆಯಂ (ಶಮದ. ೫೩ ಪ್ರಯೋ); ಪ್ರಮಥಪುಂಗವನೆನಿಪ ಬಸವನನಮಳನಂ ಕಂಡಿರೆ (ಬಸಪು. ೧೦-೧೫). ೨. ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಹೌದು' ಎಂಬ ಉತ್ತರವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಹತ್ತುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಪಟಿದೊಡೆ ಬಾಟ್ವನಲ್ಲದೊಡೆ ಸಾಯನೆ ಸತ್ಕೃತಿಗೇಳ್ದು ದುರ್ಜನಂ (ಅನಂಪು. ೧–೪೦); ಒರ್ವನೆ ಗಂಡನಲ್ತೆ ಜಗತೀತಲದೊಳ್ (ಶಮದ. ೪೭ ಪ್ರಯೋ); ಧರಣಿಯೊಳು ಕೆಲವೂರ್ಗಳಿಲ್ಲವೆ (ಬಸಪು. ೪೪-೩೯). ೩. ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಅಲ್ಲ', 'ಇಲ್ಲ' ಎಂಬ ನಿಷೇದಾರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಹತ್ತುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ನೀನಿಲ್ಲದರಸುಗೆಯ್ವೆನೆ ನೀನಿಲ್ಲದೆ ಬಾಟ್ವೆನೆ (ಗದಾಯು. ೪-೧೨).

-ಎ$_4$ (ಪ್ರ). ಅವಧಾರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಕೆಜ್ಜಗೆ ಮೊರಡಿಎ (ಎಕ. I, ೧-೨೨; 445); ದಕ್ಷಿಣಾದೆಸೆಗೆಲ್ಲಂ ತೊಜಿಎ ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ಪಶ್ಚಿಮಾ ದೆಸೆಗೆಲ್ಲಂ ಮತ್ತಂ ತೊಜಿ ಎ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩-೨೭; 550); ಧನಮುಳ್ಳನಾವೊನಂತಾತನೆ ಶೂರನಾತನೆ ಕುಲೋದ್ಭವನಾತನೆ ಶುದ್ಧವೃತ್ತನಂತಾತನೆ ಇಂದ್ರನಾತನೆ ಮನೋಭವನಾತನೆ ಅಂಬುಜೋದ್ಭವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೩).

ಎಂಕನಾಂ (ನಾ). (?): ಪಂಣನಾಯಕರು ತಂಮಂಣ ರಣಗಬ್ಬಗೆ ಉಳ್ಳ ದಂಡಿಗೆ ಸತ್ತಿಗೆ ಕುಂಚ ಕು[ತ]ಂಜಿ ಮಲಗಾಮೂಡೆ ಜಂಬುವಿನಂ ಅಂಕ ಎಂಕ ನಾಂ ಮುಂತಾದ ಸರ್ವಮಾನ್ಯ (ಕಇ. I, ೬೪-೨೭; 1484). [?]

ಎಂಕೆಲು (ನಾ). "ರೆಂಬೆ, ಕೊಂಬೆ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೧೨೫). [?]

ಎಂಗ (ನಾ). ಮೂಢ: "ಎಂಗ–ಮೂಢನು: ನೀನೇನೆಂಗಮನುಷ್ಯನಾಗಿದ್ದೀಯೆ" (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೪೪). [< ಎಗ್ಗ]

ಎಂಗಿ$_1$ (ನಾ). ದಡ್ಡ; ತಿಳಿಗೇಡಿ; ಬುದ್ಧಿಕಡಮೆಯಾದವನು. [?]

ಎಂಗಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ವಂಚಕ; ಮೋಸಗಾರ: ಒಡೆಯಗೆರಡು ಬಗೆದಾ ಎಂಗಿಯೈ ಸರ್ವರೊಳು ಮಧ್ಯಸ್ಥನಲ್ಲದಹಂಗೆ (ವೀಶೈಪು. ೪-೨೨-೩೬). ೨. ಮೋಸ; ಕಪಟ; ವಂಚನೆ.

ಎಂಗಿಬೀಳು = ಮೋಸಹೋಗು: ಅವನು ಎಂಗಿಬಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). ಎಂಗಿನಾಣ್ಯ = ಮೋಸದ ನಾಣ್ಯ; ಖೋಟಾ ನಾಣ್ಯ (ಕಿ). 'ಬೆಂಗಿ', 'ವೆಂಗಿ' ಪರಾ. [< ವೆಂಗಿ]

ಎಂಚೆಯ (ನಾ). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ: ಸಿರಿಕಾಂತೆ ಕರ್ಣಸಿಂಗಡಿಗೆ ಸ್ಮರಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮುಗುಳ ಬಾಣಬಿಟ್ಟಂತೆ ಮೆರೆದುದು ಮುತ್ತಿನೆಂಚೆಯವು (ಜ್ಞಾನಚ. ೩-೬೯). [?]

ಎಂಜಲ್, ಎಂಜಲ, ಎಂಜಲು (ನಾ). ೧. ತಿಂದಮೇಲೆ (ಎಲೆಯಲ್ಲಿ) ಉಳಿಯುವ ಆಹಾರ; ತಿನ್ನುವವನು ಕೈ ಹಾಗೂ ಬಾಯಿಂದ ಮುಟ್ಟಿದ ಆಹಾರಪಾನೀಯಗಳು: "ಎವುಚಿಂದುಂ, ತಿನ್ನಮೆಂದುಂ, ಪತ್ತಳಿಯೆಂದುಂ, ಎಂಜಲ್" (ಕಶಸಾ. ೨೫-೫೧೮); ನೀನೆ ಜಾತಿದೇವತೆಯಪ್ಪೊಡೆನ್ನೆಂಜಲನೆಂತು ತಿಂಬೆಯೆಂಬುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೪೩ ವ). ೨. ಇತರರು ಅನುಭವಿಸಿ ಬಿಟ್ಟದ್ದು: ಆ ಸ್ವಾಮಿಗಾನಲ್ತು ಮೊದಲೊಳ್ಮೆ ಕರ್ಣನ್ ಸೇನಾಧಿಪತ್ಯಮೇ ಕರ್ಣನ್, ಶೃಂಗಾರಮೇ ಕರ್ಣನ್, ಎಂಜಲೆಂಜಲ್ ನನಗೆ ಸಿಡುಕಂಗೆ ಹುಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೫-೨೬). ಎಂಜಲ: ೧. ಎಂಜಲವಶೌಚವು ಸಂಜೆಯೆಂದೆನಬೇಡ ಕುಂಜರವು ವನವ ನೆನೆವಂತೆ ಬಿಡದೆ ನಿರಂಜನನ ನೆನೆಯೊ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೯೭); ಈ ಬ್ರಹ್ಮಸೃಷ್ಟಿಯು ಸ್ತ್ರೀಯ ಎಂಜಲವು (ಸಂಜೀವಿ. ೭). ಎಂಜಲು: ೧. "ಎವುಚಿಂಜಲುಮೆನುತ್ತುಂ ತಾವೇನುಂ ಪತ್ತಚಿನ್ನಲುಚ್ಛಿಷ್ಟಕ್ಕಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೭); ಅಗಲೊಳಗಿಕ್ಕಿದೊಳ್ಳುಣಿಸಮೇಧ್ಯಮುಮೆಂಜಲುಮಪ್ಪುದು (ಅಜಿಪು. ೨-೫೧); ಇಕ್ಕಲಾಜಿ ಕೈಎಂಜಲು (ಪುರಂದ. ೧-೧೩೧-೧); ಎಂಜಲೆಂಜಲು ಎಂಬರಾ ನುಡಿ ಎಂಜಲಲ್ಲವೆ ವಾರಿ ಜಲಚರದೆಂಜಲಲ್ಲವೆ ಹಾಲು ಕಱುವಿನ ಎಂಜಲೆನ್ನಿಸದೆ ಎಂಜಲೆಲ್ಲಿಯದೆಲ್ಲಿಯುಂ ಪರರೆಂಜಲಲ್ಲವೆ ಬೇಱಿ ಭಾವಿಸಲೆಂಜಲುಂಟೀ (ಹಭಸಾ. ೧೧೧); ಊಟ ಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟಲು ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಂಜಲು ಚೂರುಗಳು ಉಳಿಯುತ್ತವೆ (ಆಡುಸೌ. ೩೯); ಎಂಜಲು ಎತ್ತೊ ಗುಂಡಾ ಅಂದರೆ ಉಂಡವರು ಎಷ್ಟು ಜನ ಅಂದ (ಗಾದೆ).

ಎಂಜಲಕುಳಿ, ಎಂಜಲಕುೞಿ = ಎಂಜಲು ಮತ್ತು ನೀರು ಚೆಲ್ಲುವ ಕುಳಿ; ಎಂಜಲು ಹಾಕುವ ಗುಂಡಿ: ನಂಜಿನ ಮರದ ನೆಳಲ್ಪಲರೆಂಜಲ ಕುಳಿ ಪಚ್ಚವಡದ ತಾಣಂ ಕಳ್ಳೊಳ್ ರಂಜಿಸಿದ ಮಡಕೆ ಸಾಪದ ಪುಂಜಂ ಸೂಳೆಯರ ತೆಱದೆ ಕಷ್ಟರುಮೊಳರೇ (ಪಸಾರ. ೬೦೦-೧೦); ಬಿಡದೆಂಜಲ ಕುೞಿಯಂ ನೇರ್ಪಡೆ ಪೊರ್ದಿದ ವಾರಿ ಪೊಲ್ಲದೆನಿಪವೊಲಳಿಪಿಂ ಕಡು ಪೊಲ್ಲರಪ್ಪ ಮಾನವರೊಡಗೂಡಿದ ಮಾನಿಸರ್ಗೆ ಸದ್ಗುಣವೞಿಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೩೦). ಎಂಜಲಮಾತು = ೧. ಬೇರೆಯವರ ಮಾತು (ಉಕ). ೨. ನಿನ್ನೆಯ ಮಾತು (ಉಕ. ಕಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಚ್ಚ; ಮಲ. ಕೊಡ. ಎಚ್ಚಿ; ತೆಲು. ಎಂಗಿಲಿ; ಗೊಂಡಿ. ಯೆಂಗುಲ್; ಮಲ್ತೊ. ಎಂಗೆ, ಎಂಗ್ರೆ]

ಎಂಜಲ 'ಎಂಜಲ್' ನೋ.

ಎಂಜಲಗುೞ್, ಎಂಜಲವುಳು (ನಾ). ಇತರರು ತಿಂದು ಮಿಕ್ಕ ಅನ್ನದ ಅಗುಳು: ಕೂಸನಾಥೆಯಾಗಿ ಪೂರ್ವಕೃತ ಕರ್ಮಫಲಮನನುಭವಿಸುತ್ತುಂ ಕೊಟ್ಟಡೆಯದೆ ಪೊಟಿಲೊಳಗೆಂಜಲಗುಟನಾಯ್ದಲಸಿ ಕುಜು ಕುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೬೩). ಎಂಜಲವುಳು: "ಎವುೞ್ (ಎರೆ) = ಎಂಜಲವುಳು" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). 'ಎಂಜಲೆವುೞು' ಪರಾ. [ಎಂಜಲ್ + ಅಗುೞ್$_4$]

ಎಂಜಲಿಗ (ನಾ). ೧. ಎಂಜಲನ್ನು ತಿನ್ನುವವನು. ೨. ಎಂಜಲಾದವನು: ತಿಳಿಯಲ್ ಕಳಂಕಿ ನೀಂ ಕ್ಷಯರೋಗಿ ದಿವಿಜರೆಂಜಲಿಗನತಿದೋಷಾಕರಂ ನಿನ್ನನೆನ್ನ ಮಂಗಳ ಮುಖಕೆ ಸರಿಯೆಂದು ಪೋಲಿಸುವರುಪಮೆಗಳನೀಗ ಮಾಣಿಸುವೆನೆಂದು ನಳಿನಾಕ್ಷಿಯೊರ್ವಳ್ (ಚೆಬಪು. ೧೧-೧೬). [ಎಂಜಲ್ + -ಇಗ]

ಎಂಜಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಂಜಲು ಮಾಡು; ಬಾಯಿಂದ ಮುಟ್ಟು, —ತಿನ್ನು : ನಂಜಿನೊಳೂಡಿದ ಕಂಜಮನೆಂಜಲಿಸಿದ ಮಧುಪನಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೯೨); ನಂಜನೆಂಜಲಿಸಲಪ್ಪುದು ಸಿಂಹಮಂ ಪಿಡಿದೇಜಲಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೬೯); ಕಾಲೋರಗನೆಂಜಲಿಸಿದ ಪಾಲಂ ಕುಡಿಯಿಪುದೆ ಮಱೆದುಮಱೆಯದ ಶಿಶುವಂ (ವರ್ಧಪು. ೭–೩೮); ಹಾಲಾಹಲವ ನೊಣನೆಂಜಲಿಸುವುದೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೬–೧೧); ಅಖಂಡಿತದ ಮಂತ್ರಪೂತದ ಹವಿಯನ್ನು ಕಾಗೆ ತಿಳಿದು ಎಂಜಲಿಸುವುದೆ (ಬದುರಿ. ೧೯೭). [ಎಂಜಲ್ + –ಇಸು$_3$]

ಎಂಜಲು 'ಎಂಜಲ್' ನೋ.

ಎಂಜಲುಗೂಳು 'ಎಂಜಲ್ಗೂಳ್' ನೋ.

ಎಂಜಲುಗೋಮ (ನಾ). ಎಂಜಲಾದ ಜಾಗವನ್ನು ಸಗಣಿಯಿಂದ ಸಾರಿಸುವುದು: ಊಟ ಮುಗಿದು ಎಂಜಲುಗೋಮ ಆಗುವುದೊಂದೇ ತಡ (ಗಂಗಾಸಾ. ೧೫೪). [ಎಂಜಲು (< ಎಂಜಲ್) + ಗೋಮ]

ಎಂಜಲುದುಡ್ಡು (ನಾ). ೧. (ಇಂದಲ್ಲದೆ) ನೆನ್ನೆ ಪಡೆದ ಹಣ (ಉಕ.). ೨. ಅಕ್ರಮವಾಗಿ ಪಡೆದ ಹಣ; ಲಂಚ: ಎಂಜಲುದುಡ್ಡಿಗೆ ಕೈಯೊಡ್ಡಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಎಂಜಲು (< ಎಂಜಲ್) + ದುಡ್ಡು]

ಎಂಜಲುಬಂಡಿದೇವರು (ನಾ). ಮೊರಸು ಒಕ್ಕಲಿಗರು ಪೂಜಿಸುವ ದೇವರು; ಮೊರಸು ಒಕ್ಕಲಿಗರ ಪಂಗಡದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಅಥವಾ ಅನಂತರದ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕಿವಿಚುಚ್ಚುವಾಗ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಸಮಾರಂಭ (ಎಸಮೈ. XV, ೧೦). [ಎಂಜಲು (< ಎಂಜಲ್) + ಬಂಡಿ + ದೇವರು]

ಎಂಜಲುರುಳು (ನಾ). ಎಂಜಲುಸೇವೆ ಮತ್ತು ಉರುಳುಸೇವೆ; ದಿಂಡುರುಳುಸೇವೆಯಂತೆ ದೇವರಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಸೇವೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ. [ಎಂಜಲು (< ಎಂಜಲ್) + ಉರುಳ್ಳು$_2$]

ಎಂಜಲುವಾತು 'ಎಂಜಲ್ವಾತು' ನೋ.

ಎಂಜಲುಹಾಳೆ (ನಾ). ಊಟಮಾಡಿದ ಎಲೆ; ಎಂಜಲೆಲೆ : ತುಂಬಿದ ಕೊಟ್ಟೆಯ ಕೆದಕುವ ಇಲಿಯಾಗಬೇಡ ಹೆರರುಂಡು ಹೊರಗೆಸೆದೆಂಜಲು ಹಾಳೆಯ ನೆಕ್ಕುವ ಶುನಿಯಾಗಬೇಡ (ಇಂಚಾಪ. ೨೧೮–೩೦). [ಎಂಜಲು (< ಎಂಜಲ್) + ಹಾಳೆ]

ಎಂಜಲೆಲೆ (ನಾ). ಊಟಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟ ಎಲೆ: ಒಂದು ಹೆಂಗಸು ಮತ್ತು ಒಂದು ಹುಡುಗಿ ನಿಂತುಕೊಂಡು ಯಾರೋ ಉಂಡು ಬಿಸಾಕಿದ ಎಂಜಲೆಲೆಯನ್ನು ಹೆಕ್ಕಿ ನೆಕ್ಕುತ್ತಿದ್ದರು (ಮುಂಗಾಮು. ೧೯). [ಎಂಜಲು (< ಎಂಜಲ್) + ಎಲೆ$_1$]

ಎಂಜಲೆವುಱು (ನಾ). ಎಂಜಲಿನ ಅಗುಳು; ಎಂಜಲನ್ನ: ತಾವಿರ್ಬರುಂ ತಿರಿದು ತಂದಿಕ್ಕಿದೆಂಜಲೆವುಱುಮಂ ತಿಂದು ಪೆಸರುಮಿಲ್ಲದೆ ನಿರ್ನಾಮಿಕೆಯೆಂದು ಪೆಸರಾಗಿ ಬೆಳೆಯೆ (ಆದಿಪು. ೨–೩೮ ವ); ತಾಮಿರ್ವರುಂ ತಿರಿದು ತಂದಿಕ್ಕಿದೆಂಜಲೆವುಱುಮಂ ತಿಂದು (ಚಾವುಂಪು. ೨೬–೯). [ಎಂಜಲ್ + ಎವುಱು]

ಎಂಜಲೋದನ (ನಾ). = ಎಂಜಲ್ಗೂಳ್: ಲೋಕನಾಯಕ ಶರಣ ಶೈವಿನ್ ಈ ಕುಲೆಚ್ಚಿಂದೆಂಜಲೋದನವಾಕಿ ಕಾರಣಪುರುಷ ನೀನಾದೆಂದನಾ ಬಸವ (ಬಜ್ಜಪು. ೬೧–೪೯). [ಎಂಜಲ್ + ಓದನ]

ಎಂಜಲ್ಗೂಳ್, ಎಂಜಲುಗೂಳು (ನಾ). ಎಂಜಲಾದ ಕೂಳು, —ಆಹಾರ: ತಾಮಿರ್ವರುಂ ತಿರಿದು ತಂದಿಕ್ಕಿದೆಂಜಲ್ಗೂಳುಮಂ [ಪಾಠಾಂ. ಎಂಜಲೆವುಱುಮಂ] ತಿಂದು (ಚಾವುಂಪು. ೨೬–೯). **ಎಂಜಲುಗೂಳು**: ದುರಿತವಶದಿ ತನಗಾರು ಭಿಕ್ಷವ ಕೊಡದಿರಲಾ ಪುರದ ತಿಪ್ಪೆಯೊಳು ಸುರಿದೆಂಜಲುಗೂಳುಗಳನಾಯ್ದು ತಾನುಣುತಿರಲಾಗ (ನೇಮಿಸಂ. ೭–೩೮). [ಎಂಜಲ್ + ಕೂಳ್$_1$]

ಎಂಜಲ್ವಾತು, ಎಂಜಲುವಾತು (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಮಾತು: "ಎಂಜಲ್ವಾತು – ಒಬ್ಬರು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ನುಡಿ, ಒಬ್ಬರು ಆಡಿಬಿಟ್ಟ ಮಾತು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಎಂಜಲುವಾತು**: ನಾಕೆರಡೆಂಜಲುವಾತಂ ತಾಕೆಲಗಂಟಿಕ್ಕಿ ಸಕಲ ಪಿಕವೆನ್ನುತ ಪದನೂಕದೆ ಕೈಪರೆಗುಟ್ಟುವ ಕಾಕಂ ಕವಿಯೆ (ನೀತಿಸಾ. ೮೦). [ಎಂಜಲ್ + ಮಾತು$_1$]

ಎಂಜಿನಿಯರಿಕೆ (ನಾ). ಇಂಜಿನಿಯರನ ವೃತ್ತಿ: ಎಂಜಿನಿಯರಿಕೆ ಗುಮಾಸ್ತಿಕೆಯಲ್ಲ, ಹಿರಿಯ ನೌಕರಿ, ಗೌರವದ ನೌಕರಿ (ಚಗುಕ. ೯). [ಎಂಜಿನಿಯರು + –ಇಕೆ]

ಎಂಜಿನಿಯರು (ನಾ). ಎಂಜಿನುಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವವನು; ಯಂತ್ರಶಿಲ್ಪಿ. [← ಇಂ. Engineer]

ಎಂಟಡಿ (ನಾ). ಎಂಟು ಪಾದಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳದ್ದು; ಶರಭ: "ಎಂಟಡಿಯೆ ಶರಭ" (ಚತುನಿ. I, ೨೩); "ಎಂಟಡಿಯೆಂದೆನೆ ಶರಭ" (ಕವಿಕಂ. ೬೦); ಸಿಂಹಸಂಕುಲದ ಬೆಂಬತ್ತುವೆಂಟಡಿಯಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೩–೨೨); ಮೆಲ್ಲನಡಿಯಿಡುವೆಂಟಡಿಯ ಕೊಣಸುಗಳ್ (ರೇವಣ. ೩೬–೭); ದ್ವಿಶಿರಂ ತಾಯ್ದಪ್ಪಿ ಪಾಯ್ವೆಂಟಡಿಗೆ ಕುಟುಕನೊಲ್ದೂಡುಗುಂ (ಶಬಶಂ. ೨–೬೫). [ಎಂಟು + ಅಡಿ$_1$]

ಎಂಟಡಿಗ (ನಾ). = ಎಂಟಡಿ: ಆ ಭೇರುಂಡನೆಂಟಡಿಗನುಱೆ ಸುಡುವಗ್ನಿಯಂತಾಯ್ತು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬–೩೧). [ಎಂಟಡಿ + –ಗ$_3$]

ಎಂಟಡಿವರಿಜ (ನಾ). ಶರಭದಂತೆ ರೂಪವುಳ್ಳವನು; ವೀರಭದ್ರ: "ಬೀರನೆಂಟಡಿವರಿಜ . . . ವೀರಭದ್ರಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೬); "ಬೀರಂ ಬಿಸುಗಣ್ಣನ ಮಗನೋರಂತಿರೆ ಜನ್ನವಗೆಯನೆಂಟಡಿವರಿಜಂ ವೀರೇಶನ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨); "ಎಂಟಡಿವರಿಜನೆಂದೊಡಾ ವೀರಭದ್ರಾಹ್ವಯಂ" (ಕಶರ. ೧೬). [ಎಂಟಡಿ + ಪರಿಜು + –ಅ$_7$]

ಎಂಟು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ; ಅಷ್ಟ: ಸಾಲಾಮ್ಬಾಲ ತಪೋಗ್ರದಿನ್ತು ನಡದೊಂ ನೂಱೆಣ್ಟು ಸಂವತ್ಸರಂ (ಎಕ. II, ೨೨–೨; 700); ಎಂಟು ದಮ್ಮದ ಪುಳ್ಳಿಯಂ ತಂದೊಡಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೭–೨೦); ಶಂತನುಗಮುಮಳ ಗಂಗಾಕಾಂತೆಗಮೆಂಟನೆಯ ವಸು . . . ಪುಟ್ಟಿದಂ ಗಾಂಗೇಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೬೭); ರಾಯನ ಘುಲ್ಲಿಸಿದನೇಳೆಂಟು ಬಾಣದ ಲೀಕನಡಿಗಡಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩–೩೦).

ಎಂಟೊಕ್ಕಲ್ = ಎಂಟು ಒಕ್ಕಲುಗಳು, —ಸಂಸಾರಗಳು: ಸಾಕ್ಷಿ × × × ಎಟ್ಟಿದಿಂಬರುಂ ಎಂಟೊಕ್ಕಲುಂ (ಇಆ. XIV, ೭೬–೧೪; 899). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಟ್ಟು; ತುಳು. ಎಣ್ಮ; ತೆಲು. ಎನಿಮಿದಿ]

ಎಂಟುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಎಂಟುಭಾಗ ಮಾಡು: ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕುಲವಾಹಿನಿ ಸೀತೆಯ ವಜ್ರವೇದಿಕಾಮಂಡಿತ ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರ ತಟಂಗಳೊಳೊಂದಱೊಳೆಣ್ಬಗೆಯ್ದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೧೧). [ಎಂಟು + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಎಂಟುಹಿಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಜೀವಿಕೆ, ಅಥವಾ ಕಸಬು. ೨. ಆಯಾ ಕಸಬುದಾರರ ಮುಖ್ಯಸ್ಥ: ಮೂಲಿಗ ಹಂಪಗಾ[ಡ]ನುಂ ಎಂಟುಹಿಟ್ಟುಗಳು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಕುಡೆ ಹಡೆದ ವ್ರಿತ್ತಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೫೩–೮೩; 1149); ಅಜುವತ್ತೊಕ್ಕಲುಮತಿಭಕ್ತಿ[ಯಿ]ನೆಂಟುಹಿಟ್ಟುವಾಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಕರ[೦] (ಸೌಇಇ. XV, ೨೩೬–೩೧; 1153); ನಿಧಿ ನಿಧಾನ ನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲಪಾಷಾಣ ಮಾಳಾವ್ರಿಕ್ಷ ಗುಲ್ಮಲತಾವಳ್ಳಿ ಚತುರಾಘಾಟ ಕಲ್ಲಕಣಿಯೆಂಟುಹಿಟ್ಟು ಮೂಲಿಗ ಆರುವಣ ಹಿಟ್ಟುದೆಱೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೨೮–೧೦; 1186); ಮಾರಿಸೆಟ್ಟಿ ಮುಖ್ಯ ಎಂಟು ಹಿಟುಂ[ಟ್ಟುಂ] ಧರ್ಮ್ಮವಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುವರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೭೪–೧೧; 1265); ಬನವಸೆಯ ಎಂಟುಹಿಟ್ಟು ಪಂಚಮಠದ ಸ[ಮಕ್ಷ]ದಲು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೧೧೬–೨೧; 1368). [ಎಂಟು + ಹಿಟ್ಟು]

ಎಂಟೆಡೆ (ನಾ). (ಮುತ್ತು ಹುಟ್ಟುವ) ಎಂಟು ಸ್ಥಳಗಳು : ನವವಿಧದ ಸದ್ರತ್ನರಾಜಿಗಳನೆಂಟೆಡೆಯೊಳೊಗೆದ ವಿಲಸದ್ರುಚಿರ ಮುಕ್ತಾಫಲಂಗಳಂ ಕೊಟ್ಟು ನರನೊಡನವಂ ಪೂಜಿಸುಟ್ಟನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೭–೫೫). ℙ ಆನೆಯ ಮಸ್ತಕ, ಹಾವಿನ ಹೆಡೆ, ಹಂದಿಯದಾಡೆ, ಬಿದಿರು, ಪರ್ವತ, ತಿಮಿಯೆಂಬ ಮೀನು, ಚಿಪ್ಪು, ಶಂಖ—ಇವು ಎಂಟು ಸ್ಥಳಗಳು. [ಎಂಟು + ಎಡೆ$_3$]

ಎಂಟೆದೆ 'ಎಂಟೆರ್ದೆ' ನೋ.

ಎಂಟೆಯು (ನಾ). ಬೆರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಉಂಗುರ : ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದ ಗುಜಿ ಯೆನೆ ಮುತ್ತಿನೆಂಟೆಯುಗಳು ಕೋಮಲಾಂಗಿಗೊಪ್ಪಿದವೂ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೫–೧೦೯). [?./ ತೆಲು. ಮೆಂಡಿಯ, ಮೆಂಡೆ]

ಎಂಟೆರಡವತೆ (ನಾ). (ವಿರಹದಲ್ಲಿನ) ಎಂಟು ಮತ್ತು ಎರಡು ಅವಸ್ಥೆಗಳು ; ದಶಾವಸ್ಥೆಗಳು : ಉಂಟಾದ ಧೈರ್ಯ ತೀರ್ಕಣಿಸಿತು ಹೃದಯದೊಳೆಂಟೆರಡವತೆ ಸಂಭ್ರಮಿಸೆ (ಮೋಹತ. ೨೮–೧೨).
[ಎಂಟು + ಎರಡು + ಅವತೆ]

ಎಂಟೆರಡು (ನಾ). ಎಂಟು ಮತ್ತು ಎರಡು ; ಹತ್ತು : ಅಷ್ಟಮೂರ್ತಿ ಅಷ್ಟಮದಂಗಳ ನಷ್ಟವ ಮಾಡಿ ಎಂಟೆರಡು ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಹರಿವ ದಶ ವಾಯುಗಳ ಗಂಟಲ ಮುಱಿದು (ಘನವ. ೨೦). [ಎಂಟು + ಎರಡು]

ಎಂಟೆರ್ದೆ, ಎಂಟೆದೆ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಎದೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಕೆಚ್ಚು ; ಅತಿಧೈರ್ಯ ; ಎದೆಗಾರಿಕೆ : ಫಣಿಪತಿಯ ಫಣಾರತ್ನಮುಮಂ ರನ್ನನ ಕೃತಿರತ್ನಮುಮಂ ಪೇೞ್ ಪರೀಕ್ಷಿಪಂಗೆಂಟೆರ್ದೆಯೇ (ಗದಾಯು. ೧–೪೪) ; ತೊಡರ್ವ ವಿರೋಧಿಗೆಂಟೆರ್ದೆಯೆ ಮೀಱುವ ವೈರಿಗೆ ಮೂಱು ಕಂಣೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯–೩೬ ; 1042) ; ಸೆಣಸಿ ಕಾದುವ ಜನಪಂಗೆಂಟೆರ್ದೆಯೆ ಮರುಳ್ ನೀನೆತ್ತಱಿದಾ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೨೫೧) ; ಉಂಟು ನೀನಾಹವದೊಳಗೆ ಗೆಲಲೆಂಟೆರ್ದೆಯಲಾ ನಿನ್ನ ಹೋಲುವರುಂಟೆ ವೀರರು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮–೧೮). **ಎಂಟೆದೆ** : ೧. ಆ ಆತ್ಮಪ್ರಜ್ಞೆ ದಿಗ್ಪೇಶ ಮುಟ್ಟೆ ಎಂಟೆದೆಯ ರೂಪ ತಳೆದು (ಹೃದಸ. ೫೫–೧).
[ಎಂಟು + ಎರ್ದೆ]

ಎಂಟೊಡಲ (ನಾ). ಎಂಟು ದೇಹಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು ; ಅಷ್ಟಮೂರ್ತಿ ; ಶಿವ : ಬಿಡೆ ಸಕಲಕ್ಕೆ ಬಲಂ ಬಗೆಗೆಂಟೊಡಲಾ ಎಂಟೊಡಲಂಗೆ ಬಲಂ ರುದ್ರಂ (ವೀರೇಚ. ೧–೫). ಎಂಟೊಡಲ ಹರನೊಡನೆ ನಸುಮುನಿಸುಂಟು ಗಡ ಕೃಷ್ಣಂಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೬೧–೩೦).
[ಎಂಟು + ಒಡಲ್ + –ಅ$_7$]

ಎಂತಪ್ಪ, ಎಂತಹ, ಎಂಥ (ಗು). ಯಾವ ಪ್ರಕಾರವಾದ, —ರೀತಿಯ, —ಬಗೆಯ : ವಿರಾಟನಂ ಕಂಡೆಂತಪ್ಪ ದುಷ್ಪಾಶ್ವಂಗಳು ಮನೇಜಲುಂ ತಿರ್ದಲುಂ ಬಲ್ಲೆನೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೫೪ ವ) ; ಎಂತಪ್ಪ ಬುದ್ಧಿವಂತನುಂ ಸಂಸರ್ಗವಶದಿಂ ನಿಸರ್ಗಗುಣಮುಂ ಪತ್ತುವಿಡುವುದು ಕಡುದಿಟಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೧–೨೦) ; ಇದೆಂತಪ್ಪಣ್ಮದೆಂತಪ್ಪ ದರ್ಪಮಿದೆಂತಪ್ಪಳವೆಂದು ಕಂಸನತಿಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತನಾಗಿರ್ಪುದುಂ (ಜಗವಿ. ೬–೩೪). **ಎಂತಹ** : ಅಂತಪ್ಪಂ ಮೊದಲಾದುವಱ ಹಕಾರಕ್ಕೆ – ಅಂತಹಂ. . . ಎಂತಹಂ (ಶಮದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ) ; ಬಸವಣ್ಣನೆಂತಹ ವಿನಯಭಕ್ತನೋ (ಬಸಪು. ೪–೬೯). **ಎಂಥ** : ಎಂಥ ಹುಚ್ಚಿ ನಾನು (ಶನಿಸಂ. ೭೧).

ಎಂತಪ್ಪಂ, ಎಂತಹಂ, ಎಂಥವನು = ಎಂತಹವನು : ದುಷ್ಟಚೇಷ್ಟಾ ಸಹಸ್ರದಾರುಣಮಪ್ಪ ರಾಜ್ಯತಂತ್ರದೊಳೆಂತಪ್ಪನುಂ ಮೋಹಿಸದಿರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೭೩) ; ಈ ಕಬ್ಬಮೆಂತಪ್ಪಂಗಂ ಪೊಸಮುತ್ತಿನೆಕ್ಕಸರದಂತೆಂದು ಕೊರಲ್ಗೊಳ್ಳದೇ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫) ; ಎಂಥವನೆಂಥವನೆ ರಂಗಯ್ಯ ಎಂಥವನೆಂಥವನೆ (ಪುರಂದ. ೨–೨೮–೧).

ಎಂತಹವರ್ಗಳ್ (ಬಹುವ) : ಏನೆಂಬ ಪೆಂಪೊ ! (ಎಂದರೆ) ಎಂತಹ ವರ್ಗಳೆಂಬ ಪೆರ್ಮೆಯೊ (ಶಮದ. ೧೮೪ ಪ್ರಯೋ). ಎಂಥೆಂಥ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ದಸರಾ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಎಂಥೆಂಥ ದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದು (ರೂಢಿ). [ಎಂತು + ಅಪ್ಪ$_4$ (< ಅಗು$_1$)]

ಎಂತಹ 'ಎಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಎಂತಾನುಂ (ಅ). ಹೇಗಾದರೂ ; ಯಾವರೀತಿಯಲ್ಲಾದರೂ : ಮಲಯಜ ರಸ ಲುಳಿತ ಕದಳೀದಳವ್ಯಜನ ಮಂದಮಾರುತಾಂದೋಳನದಿನೆಂತಾನುಂ ಮೂರ್ಛೆಯಿಂದೆಚ್ಚಱಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೩–೨೩ ವ) ; ಎಂದು ಬಿನ್ನವಿಸಿದ ಪನ್ನಗನಸುರರ ಸಂತಾಪಮನೆಂತಾನುಂ ಕೇಳಲಾಱದೆ ಸಂತೈಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೬–೧೨ ವ) ; ಸೊರ್ಕಿ ನೀನೆಂತಾನುಂ ಗಟಿಪುವುದಂ ಕಾಣುತೆ (ಅದ್ಭುತ. ೧೩–೧೫). [ಎಂತು + ಆನುಂ]

ಎಂತು (ಅ). ಹೇಗೆ ; ಯಾವರೀತಿ ; ಯಾವವಿಧ : ಅಱಿದಾಯುಷ್ಯ ಮನೆನ್ನು ನೋಡೆನಗೆ ತಾನಿನ್ತೆನ್ದು (ಎಕ. II, ೭೬–೩ ; 700) ; ಎಂತು ಬಿಗುತರ್ಪ ಬೀರರನೆ ಕೊಂದಪಿರೆಂತು ಸಮಸ್ತವಾರ್ಧಿಪರ್ಯಂತ ಧರಿತ್ರಿಯುಂ ವಶಕೆ ತಂದಪಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೨೩) ; ಜಡರಂ ಕರಮಱಿದು ತಿಳಿಪಲೆಂತೆನೆ ಖರಕರನಂ ಗೂಗೆಗೆಯ್ದೆ ತೋರ್ಪಂತಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೪೩) ; ಮಹಾರಥರೆಸುಗೆಯನು ನೀನೆಂತು ಸೈರಿಸಲಾಪೆ ಹೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೩೬) ; ಎಂತು ನೋಡಿದರು ಚಿಂತೆ (ಪುರಂದ. ೧–೧೭೪–೧).

ಎಂತಕ್ಕೆ = ಹೇಗಾದರೂ; ಯಾವರೀತಿಯಲ್ಲಾದರೂ: ಎಂತಕ್ಕೆ! ಎಂತಕ್ಕೆ ! ಹಡೆದ ಕಾಯ ಬೀಯವಾಗದ ಮುನ್ನ ಅಟ್ಟುಣ್ಣುವೋ (ಬಸವ. ೧೬೬) ; ಮೌನದಿಂದೆಂತಕ್ಕೆ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ ಮನದೊಳಗೆ ಜಾನಿಸುತಾಹ್ವಾನಿಸುತ್ತರ್ಚಿಸುವ ತೊಡಕನಾನಂದದಿಂ ನಿಲಿಸಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬–೩೭). **ಎಂತಱ** = ಎನಿತರ ; ಎಷ್ಟರ : ತಾನುಂಡುಟ್ಟು ಚಿಮ್ಮೆಂದುಕೊಂಡಿರೆ ಮಾಣೆಂತಱ ಬಲ್ಪದಾವ ಸಿರಿಯೆಂದಾತ್ತರ್ಣ್ಮ ಕೂರ್ತಿತ್ತು (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೫–೬೭ ; 1196) ; ಅಂತಕಾಂತಕ ಸಿದ್ಧನಂಜೇಶ ನಾಂ ನಡೆಯಲೆಂತಱವಳಯ್ಯ ನೀಂ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂ ನೋಡಿಯಂತಕನ ಬಾಧೆಯಂ ಬಿಡಿಸಿ ಪಾಲಿಪುದು (ಗುರುಚಾ. ೧೬–೫೨). **ಎಂತುಂ** = ಯಾವ ವಿಧದಲ್ಲಾದರೂ ; ಹೇಗಾದರೂ ; ಹೇಗೂ : "ಎಂತುಂ ಹೇಗೆಯಾದೊಡಂ" (ಶಮದ. ೧೩೪ ಟೀಕು) ; ಶ್ರೀಚನ್ತಮನೆನ್ತುಮೊಳ್ಪೆಡೆಯನ್ (ಎಇ. XXIV, ೨೬–೭ ; 885) ; ಮತ್ತೊಂದು ದಿನವೆಂತುಂ ದೊರಕದಿದ್ದೊಡೆ ಕಳವಳಿಸದೆ (ಬಸಪು. ೪೪–೨೪). **ಎಂತುಗೆ** = ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಎಲೇ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗೆ ಪ್ರತ್ಯಯ ಸೇರಿ ಆಗಿರುವ ರೂಪ : ಅಣಮೆಮೆಯಿಕ್ಕದೊಪ್ಪುಗುಮೆ ಕಣ್ಮಲರೆಂತುಗೆ ದೇವಸೌಂದರೀಗಣದ ವಿಳಾಸಂ (ಆದಿಪು. ೪–೪೭). **ಎಂತುಮೊಳ್ಳಿದಂ** = ಹೇಗೂ ಒಳ್ಳೆಯವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು(?) : ಸಮಧಿಗತಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದಮಾ ಸಾಮನ್ತಚಲ್ಲಧ್ವಜರಣದುತ್ತರಜ್ಗನೆನ್ತುಮೊಳ್ಳಿದಂ ಕನ್ದುಕ ಮಾಳನ ಧಳಕೆ ಧೊರಯ್ಗಂ ವೈರಿಕಾಳಾನಳಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೮೮–೩ ; 912). **ಎಂತೆಂತು** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಎಂತೆಂತು ಕಂಡೆ ಕಣ್ಬುರಿವೆಂತೆಂತೇನೆಂದು ನುಡಿದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೦೬) ; ಎಂತೆಂತು ಪಿಕ್ಕಿ ನೋಟ್ಪೊಡಮಂತಂತೆ ವಿಚಾರಸಹ್ಯಮನಿಂದ್ಯಂ (ಸಮಪ. ೩–೨೪). **ಎಂತೆಂದೊಡೆ** = ಹೇಗೆಂದರೆ : ಅದೆಂತೆಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೨–೯) ; ಜಗದ ಸ್ಥಿತಿಗತಿ ಇಲ್ಲ ಅಂದೆಂತೆಂದೊಡೆ (ಅದವ. ೯).

[ದೇ. ‖ **ತಮಿ. ಮಲ.** ಎನ್ತು ; **ತುಳು.** ಏಟು ; **ತೆಲು.** ಎಟ್ಟು, ಎಟುಲ, ಎಟುಲು ; ಎಟ್ಟುಲು, ಎಟ್ಲು ; **ಕೋಲಾ.** ಎಂಟಾ ; **ಪರ್ಜಿ.** ಎಟಿ, ಎಟಿನ್]

ಎಂತುಟು₁ (ಗು). ಎಷ್ಟು : ಸುಯೋಧನಂಗೆ ರಣಭೂಮಿಯೊಳೆಂತುಟ ವಸ್ಥೆಯೋ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೬೩) ; ಸೆಳೆವ ಸೀರೆಗೆ ಲಯವ ಕಾಣೆನು ಕರುಣ ವೆಂತುಟೊ ದೇವಕೀಸುತನ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫–೧) ; ಅಸ್ತ್ರದ ಮಹಿಮೆಯೆಂತುಟೊ ಶಿವಮಹಾದೇವ (ತೊರರಾ. ೨–೭–೧೨). [< ಎನಿತು + ಉಂಟು]

ಎಂತುಟು₂ (ಅ). ಹೇಗೆ; ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ : ಎಂತುಟು ಯುವ ರಾಜನ ವೃತ್ತಾಂತಂ ಬರುತಿರ್ದರ್ನೆಲ್ಲಿ (ಕಾದಂಬ. ೭೪೦) ; ಭಟಸಂಘಕ್ಕ ದಟೆಂತುಟಂತುಟೆ ಮುಖಾಂಭೋಜಕ್ಕೆ ಮೂಗೆಂತುಟಂತುಟೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೭೨); ಭುವನಾಕಾರಮದೆಂತುಟೆಂದೆನಲ್ (ನೇಮಿಪು. ೧–೪೩); ನಿಮ್ಮೊಂದಿರವಂತಿಂತೆಂತುಟುಮನೇನುಮಱಿಯದೆ ಮಜ್ಜಾಗಿ (ರಕ್ಷಾ ಶ. ೨) ; ತತ್ಸಂಗಮಿಲ್ಲದೆ ನಿರ್ಲೇಪನದೆಂತುಟತ್ತಿ ಕಳೆಗುಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೮–೨೭).

[ಎಂತು + –ಟು]

ಎಂಥ 'ಎಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಎಂದ 'ಎನ್₁' ಪರಾ.

ಎಂದಡೆ 'ಎನ್₁' ಪರಾ.

ಎಂದಮುದುವು[ಳೆ?] (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಎನ್ದ ಮುದುವು[ಳೆ?] ಗ್ರಾಮಸ್ಯ (ಕಇ. II, ೩–೩೨ ; 693). [?]

ಎಂದರೆ 'ಎನ್₁' ಪರಾ.

ಎಂದಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು : ಸೀಗಡಿ ಗೊರವಂ . . . ಬಾಳೆ ಸಕ್ಕರೆ ಗಂಟೆಂದಿಗನಾನೆಮೊಗ ಮುದಲೆಂಬಗಣಿತ ಶಫರಾಳಿಗಳನು ತೆಗೆದರ್ ಬೇಡರ್ (ಶ್ರೀಪುವಿ. ೨೭–೯೧). [?]

ಎಂದಿರು (ನಾ). ಅಕ್ಕಿ, ತುಪ್ಪದಂತಹ ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳು (?) : ತಮ್ಮ ಮಠದ ಮಾಣಿಗಳ್ಗೆ ಉಪ್ಪು ಎಣ್ಣೆಗೆ ಗದ್ಯಾಣಂ ಪದಿನಾಱು ಕಪ್ಪಡಕ್ಕೆ ಗದ್ಯಾಣಂ ಪನ್ನೆರಡು ಎನ್ದಿರಿಂಗೆ ಗದ್ಯಾಣ ನಾಲ್ಕು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೭೪–೧೪ ; 1010) ; ಅನ್ತು ಹದಿಮೂಱು ಮನುಷ್ಯರ್ಗ್ಗಂ ನೆಲ್ಲಕ್ಕಿ ಕೊಳಗ ೧ ಬಳ್ಳ ೧ ಎನ್ದಿರು ಮಾನಂ ೨ ತುಪ್ಪಮಾನ ೧ ಸೊಳಸ ಅಳೆ ಬಳ್ಳ ೩ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೫೮–೨೬ ; 1153). [?]

ಎಂದು₁ 'ಎನ್₁' ಪರಾ.

ಎಂದು₂ (ನಾ). ಯಾವ ದಿನ; ಯಾವ ವೇಳೆ : ಕಾಲಾರ್ಥೇ– ಅಂದು, ಇಂದು, ಎಂದು (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೨ ಉದಾ) ; ಈ ದುರಾತ್ಮರಿಗೆ ನಿಜಾವೆಂದಾದರಿಸಿ ಕೇಳುವೆನೆನುತೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೧೪).

ಎಂದಾದರೂ = ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ; ಯಾವ ಸಮಯದಲ್ಲಾದರೂ : ಈ ಮುದುಕನ ಮನೆಗೆ ಎಂದಾದರೂ ನೀನು ಹೋಗಿದ್ದಿ ? (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೩೮ ಕ). ಎಂದಿಗಂ, ಎಂದಿಗೆ=ಯಾವಾಗಲೂ; ಯಾವ ಕಾಲಕ್ಕೂ : ಚಕ್ರೇಶ ಸಿಗ್ಗನುಱು ಮುಳಿಸಂ ನೀನೆಂದಿಂಗಂ ಬಿಸುಡು (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೨೮) ; ನಿನ್ನೊಡನೆ ನಗುತಿರ್ಪ ಪಾತಕವೆನ್ನೊಳೆಂದಿಗೆ ಪರಿಹರಿಸುವುದು (ಬಸವಪು. ೪೫–೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎನ್ಱು ; ಮಲ. ಎನ್ನು ; ತುಳು. ಏನಿ, ಏಪ ; ತೆಲು. ಎಪುಡು, ಎಪ್ಪುಡು]

ಎಂದುಂ, ಎಂದೂ (ಅ). ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ; ಯಾವಾಗಲೂ : ಕಾಣನೇಗೆಯ್ದುಂ ತನ್ನ ದೋಷಮಂ ಕಾಣದಂತೆಂದುಂ ಕಣ್ಗಳ್ ತಮ್ಮ ಕಾಡಿಗೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೪೫) ; ಎಂದುಂ ಸೋಲವು ಕಣ್ ಪರಬಲಾಬ್ಧಿಗಂ ಪರವಧುಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೪೭) ; ಕುಳದ ನಿಯಾಮದೊಳೆಂದುಂ ಶ್ಲೇಕ್ಕೆ ಲಾಕ್ಷರ ವಿಕಲ್ಪಮಿಲ್ಲ (ಶಮದ. ೫) ; ಎಂದುವುಂ ಮನವಚನ ಕಾಯಕದಿಂದಲೀಶನನಲ್ಲದನ್ಯಥವೊಂದುವಱಿಯದ ಪರಮ ಭಕ್ತರು ಮುಗ್ಧರುಗಳಲ್ಲ (ಬಸವಪು. ೧೨–೫೮). **ಎಂದೂ :** ಎಂದೂ ನಾನು ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

ಎಂದೆಂದೂ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಇನ್ನುಮುಂದೆ ನಾನು ಎಂದೆಂದೂ ಇಂಥ ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ ಮಾಡಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ४–೪೫).

[ಎಂದು₂ + –ಉಂ. / ತಮಿ. ಎನ್ಱುಂ]

ಎಂದೂ 'ಎಂದುಂ' ನೋ.

ಎಂದೊಡೆ 'ಎನ್₁' ಪರಾ.

ಎಂಪರಲಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಶೋಧಿಸು, —ಅನ್ವೇಷಣ ಮಾಡು. [ಎಂಪರಲಾಡು₀ + –ಇಸು₃]

ಎಂಪರಾಡಿಸು 'ಎಂಪಲಾಡಿಸು' ನೋ.

ಎಂಪಲಾಡಿಸು, ಎಂಪರಾಡಿಸು, ಎಂಪಾಲಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಪದ್ರ ಕೊಡು ; ಕಾಟ ಕೊಡು ; "ಪೀಡಿಸು" (ಗಂಗಾಮ. ೫೦); "ಉಪದ್ರ ಕೊಡು" (ಗುವಿನೋ. ೨೪). **ಎಂಪರಾಡಿಸು :** ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡು ಎಂಪರಾಡಿಸಿಬಿಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). **ಎಂಪಾಲಾಡಿಸು :** "ಹಿಂಸಿಸು" (ಕಲ್ಪದ್ರು. ४೫).

[ಎಂಪಲಾಡು₀ + –ಇಸು₃. / ತೆಲು. ವೆಂಪರಲಾಡು]

ಎಂಪಾಲಾಡಿಸು 'ಎಂಪಲಾಡಿಸು' ನೋ.

ಎಂಬತ್ತು 'ಎಣ್ಬತ್ತು' ನೋ.

ಎಂಬಲ (ನಾ). ಹುಳಿಮಜ್ಜಿಗೆ: ಕಾಜೀನ ಗಿಂಡಿಯ ಮೋಜಿನ ಎಂಬಲಕ ದೇವರು ಬಂದ್ರು ಹೇಳಬ್ಯಾಡ್ರಿ . . . ಕಂಚೀನ ಗಿಂಡಿಯ ಮಿಂಚಿನ ಎಂಬಲಕ ದೇವರು ಬಂದ್ರು ಹೇಳಬ್ಯಾಡ್ರಿ (ಲೋಕಗೀ. ೧೪೮–೨೨, ೨೩).

[< ಅಮ್ಲ]

ಎಂಬುಕೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಎಂದುದನ್ನು ಮಾಡು ; ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಒಪ್ಪು ; ಅಂಗೀಕರಿಸು : "ಎಂಬುಕೆಯ್–ಅನುಮತೀ (ಒಪ್ಪು)" (ಶಮಧಾ). 'ಇಂಬುಕೆಯ್' ಪರಾ. ℙ 'ಎಂಬುಕೆಯ್' ಎಂಬುದು ಈಚಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ 'ಇಂಬುಕೆಯ್' ಆಗಿರಬಹುದು.

[<ಎನ್₁ + ಕೆಯ್₁]

ಎಂಬುವಿಕೆ (ನಾ). ಎನ್ನುವಿಕೆ; ಹೇಳುವಿಕೆ (ಕ).

[<ಎನ್₁ + –ಇಕೆ]

ಎಂಬೆರುಮಾನಾರು (ನಾ). ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯರ ಗೌರವದ ಹೆಸರು : ಸನ್ನುತದೆಂಬೆರುಮಾನಾರು ಪನ್ನೆರಡಾಳ್ವಾರುಗಳು ಪನ್ನಗಶಯನಗೆ ಕರಕಮಲವ ಮುಗಿದು (ಕಂನವಿ. ೭–೯೯); ಎಂಬೆರುಮಾನಾರ ಮಠಮೆಲ್ಲಿರ್ಕುಮೆಂದು ಕೇಳಲೊಡಮವಂ ಆವೆಂಬರುಮಾನಾರಮಠ ಮೆಂದುಸಿರಲೊಡಂ . . . ಕೇಳ್ದು (ದಿವ್ಯಸೂ. ೧೩–೨೪ ವ).

[← ತಮಿ. ಎಮ್ಬೆರುಮಾನಾರ್]

ಎಂಭತ್ತು 'ಎಣ್ಬತ್ತು' ನೋ.

ಎಕಡು 'ಎಕ್ಕಡು' ನೋ.

ಎಕಣ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ (?) : ಏನುವ್ವಾಚಾರಿಯ ಮಗಂ ಪುಳಿಯಣ್ಣನಪ್ಪಯ ಎಕಣದ ಬಾಗಿಯುಲಗನಾಗೆ ಕಟ್ಟುಪಡೆದ ಸ್ಥಿತಿ (ಎಕ. X. (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೨೬–೯ ; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಎಕತಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರನಾದ ವಸ್ತ್ರ, —ಬಟ್ಟೆ : ದುಗುಲದ ಪೈಠಣೆ ಸುಕ್ಕುಗುಪ್ಪಸ ಮಿಗೆ ಸೊಗಯಿಸುವೆಕ [ಪಾಠಾಂ. ಎಕ್ಕ, ಏಕ] ತಾಯಿ ಮೆಚೇಯಿ . . . ಖಾನರಗಣಿತರಲ್ಲಿಗೈದಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮–೩೩). ℙ ಸೊಗಸುವ ಕಥಾಯಿ ಎಂದಿರಬಹುದೆ ? [?]

ಎಕತ್ಯಾರು (ನಾ). ಅಧಿಕಾರ ; ಹತೋಟಿ; ಸ್ವಾಮ್ಯ (ಕ).

[← ಹಿಂ. ಏಕತ್ಯಾರ್]

ಎಕನಾತಿ 'ಎಕ್ಕನಾತಿ' ನೋ.

ಎಕೆರ 'ಎಕ್ಕರ' ನೋ.

ಎಕರಾರು (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪುಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ, —ಒಪ್ಪಿಗೆ (ಕಿ). ೨. ಒಪ್ಪಂದ. ೩. ಇಡುವುದು; ನ್ಯಾಸ; ನಿಕ್ಷೇಪ (ಕಿ).
[← ಅರ. ಇಕ್ರಾರ್; ಮರಾ. ಇಕರಾರ್. / ತೆಲು. ಎಕರಾರು]

ಎಕರು 'ಎಕರೆ' ನೋ.

ಎಕರೆ, ಎಕರು (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಂದು ಅಳತೆ; ನಲವತ್ತುಗುಂಟೆಗಳ ಪ್ರದೇಶ: ಒಂದು ಎಕರೆಗೆ ೩೦ ಸೇರಿನಿಂದ ೫೦ ಸೇರಿನವರೆಗೂ ಬೀಜವರಿ ಆಗುತ್ತದೆ (ವ್ಯವಮ. ೪೨); ಎಕರೆಗೆ ನಲವತ್ತು ಪಲ್ಲ ಭತ್ತ ಬೆಳೆಯಬಹುದು (ರೂಢಿ). **ಎಕರು**: ಇದು ಸುಮಾರು ೧೦ ಎಕರು ಕ್ಷೇತ್ರ ಫಲವುಳ್ಳದ್ದುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೦೬). [← ಇಂ. Acre]

ಎಕಲುಗದ್ದೆ 'ಎಕ್ಕಲಗದ್ದೆ' ನೋ.

ಎಕಲ್ಲೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸು. ೨. ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು. **ಎಕಲ್ಲೇಮನುಷ್ಯ** = ದೃಢವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಪ್ರಾ.ವೇ. ಎಕ್ಕಲ್ಲ = ಬಲಿಷ್ಠವಾದ; ಮರಾ. ಏಕಲ್ಲಿ = ಹಠಮಾಂ]

ಎಕಳೆ (ನಾ). ಮೂರ್ಖ ಹೆಂಗಸು; ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ ಹೆಣ್ಣು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಎಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಎ$_1$: ಎಕಾರಕ್ಕೆ . . . ನಡೆನಡೆಯೆಂದೇಂ ನಡೆದುದೊ (ಶಮದ. ೫೩ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಎಕಾರವಿಧಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಎಕಾರ ಬರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮ: ಪದದುಪಾಂತ್ಯಸ್ವರದಿಂ ಸಂದಿಪುದು ಲೋಪಮಾದಿಯೊಳೊಂದಿಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾರವಿಧಿ ಬಹುಳತೆಯಿಂ (ಶಮದ. ೧೭೯). [ಎಕಾರ + ವಿಧಿ]

ಎಕಾರಾಂತ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] 'ಎ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ (ಶಬ್ದ). ಉದಾ— ಮನೆ, ಮಾಲೆ: ಎಕಾರಾಂತ ಇಕಾರಾಂತ ವ್ಯಂಜನಾಂತಂಗಳ್ಗೆ ಪರಮಾದ ದದ ಪಂಗಳ್ಗೆಯುಂ ಇದಾಗಮಮಿಲ್ಲದುದರ್ಕೆ (ಶಮದ. ೨೨೧ ವೃತ್ತಿ). [ಎಕಾರ + ಅಂತ$_2$]

ಎಕೈ, ಎಕೈಇ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ; ಏಳುಕೈಯ ಪ್ರಮಾಣ; ಏಳುಮೊಳ; ಒಂದು ಅಂಕಣ: ಗವರೇಶ್ವರದೇವರ ಮೂಡಣದ್ದುವಕೆ ಎಕೈ ಅಗಲದ ಮೂಡಣದ್ದುವಕೆ ಮೂಲಸ್ಥನದೇವಗ್ಗೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೧-೩೩; 11ನೆಯ ಶತ). **ಎಕೈಇ**: ರುದ್ರಭಟ್ಟನ ಮನೆಇಂ ಪಡುವಲು ಎಕೈಇ ಎಕೈಇ ೨ ಮನೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೧-೩೨; 11ನೆಯ ಶತ). [< ಏೞ್$_2$ + ಕೆಯ್$_2$]

ಎಕೈಇ 'ಎಕೈ' ನೋ.

ಎಕ್ಕ$_1$ 'ಎಕ್ಕೆ$_2$' ನೋ.

ಎಕ್ಕ$_2$, ಎಕ್ಕಾ (ನಾ). ೧. ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ; ಒಂದು: "ಎಕ್ಕಮೆಂದುಂ ಓರೆಂದುಂ ಒಂದು" (ಕಶಸಾ. ೨೫-೫೩೬); "ಓರೆಕ್ಕಮೊಂದೆನಿಕ್ಕಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೨). ೨. [ಗಣಿತ] ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಏಕಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಕಿ: ಉಗ್ಗಡಣೆ – ಎಕ್ಕಂ, ದಾಹಂ, ಶತಂ, ಸಾವಿರ (ವ್ಯವಹಾ. ೮). ೩. ಒಂಟೆತ್ತು ಅಥವಾ ಒಂಟಿ ಕುದುರೆಯ ಗಾಡಿ: "ಎಕ್ಕ – ಒಂದೆತ್ತಿನ ಗಾಡಿ" (ಜಾನಕೋ. ೨೩); ಒಂದು ಎಕ್ಕ ತಂದು ನಿನ್ನ ಸಾಮಾನು ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಹೇರಿಸುವೆ . . . ಅಳನ್ನು ಕರೆ ಎಕ್ಕ ತರಲಿ (ಅರಗಿ. ೩). ೪. (ಪಗಡೆ ಆಟದಲ್ಲಿ) ದಾಳದ ಮೇಲಿನ ಒಂದನೆಯ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಗುರುತು. ೪. (ಇಸ್ಪೀಟಿನಲ್ಲಿ) 'A' ಎಂಬ ಗುರುತುಳ್ಳ ಎಲೆ; ಹಾಸು: ನನ್ನ ಇನ್ನೊಂದು ಹತ್ತನ್ನು ತನ್ನ ಎಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋದ (ಗಾಳಿಪ. ೨೫). **ಎಕ್ಕಾ**: ೩. ಒಂದು ಎಕ್ಕಾ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿ ಸ್ಟೇಷನ್ನಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಮಾಡಿರಿ (ಕುಂಹಿಂ. ೩೫). [< ಸಂ. ಏಕ]

ಎಕ್ಕಂಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಂತೀವಾದ್ಯ: ವಿಪಂಚಿಕೆ . . . ಎಕ್ಕಂಜಿ . . . ಮೂವತ್ತು ಮೂಱು ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯಂಗಳ್ (ವಿವೇಕ. ೨೩೬). [?]

ಎಕ್ಕಂಡೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮೈಕಟ್ಟಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆಳು; ಕಟ್ಟುಮಸ್ತಾದ ಆಳು.
ಎಕ್ಕಂಡೆಸಿಪಾಯಿ = ಒಳ್ಳೆಯ ಮೈಕಟ್ಟಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಿಪಾಯಿ; ಕಟ್ಟುಮಸ್ತಾದ ಸಿಪಾಯಿ: ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಸರದಾರರು ಮತ್ತು ಎಕ್ಕಂಡೆಸಿಪಾಯಿ, ಚಿರಾಯಿತು ಜನ . . . ನಿಂತರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೬೪). [?]

ಎಕ್ಕಚರ (ನಾ). "ಒಂಟಿಗನಾಗಿ ಹೋಗುವುದು, —ಹೋಗುವವ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೧೨೪). [ಎಕ್ಕ$_3$ + ಚರ$_2$]

ಎಕ್ಕಛಾಯ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇಬಣ್ಣ. ೨. ಇಂದ್ರನೀಲರತ್ನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಎಕ್ಕಛಾಯಂ (ಶಮದ. ೧೫ ವೃತ್ತಿ). [< ಸಂ. ಏಕಚ್ಛಾಯ]

ಎಕ್ಕಟ (ನಾ). ಏಕಾಕಿ; ಒಂಟಿ. 'ಎಕ್ಕಟಗಲಿ' ಪರಾ.
[← ಮರಾ. ಏಕಟಾ = ಒಂಟಿ, ಒಂದೇ ಆಗುವುದು. < ಸಂ. ಏಕವಾಟ = ಒಂದೇ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗುವವನು]

ಎಕ್ಕಟಗಲಿ (ನಾ). ಏಕಾಂಗವೀರ: ವಿಜುಗೀಷು ವಸುದೇವನೆಸುಗೆಗೆ ಸಕಲ ಭೂಭುಜರೆಲ್ಲ ಹೆಜಸಾರಲಾಗ ನಿಜಗಲಿತನದಿಂದಿದಿರಾಗೆ ಸಾಗರ ವಿಜಯ ನೆಕ್ಕಟಗಲಿ ನಿಂದ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೨-೮೬); ಎಕ್ಕಟಗಲಿಗಳೆೞೆಗೆಯಿಂದದೆ ಹೊಕ್ಕರೆಕ್ಕಲವಂದಿಗಳಂತೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೭-೪೩). [ಎಕ್ಕಟ + ಕಲಿ$_2$]

ಎಕ್ಕಟಾಗೆ (ನಾ). (ಉಕ) "ಏಕಭಾಗ; ಒಂದು ಪಾಲು" (ರಮಾಕಾಂ. ೧೧೧). [← ಮರಾ. ?]

ಎಕ್ಕಟಿ$_1$, ಎಕ್ಕಟಿ (ಗು). ೧. ಏಕಾಂತವಾದ; ರಹಸ್ಯವಾದ; ಗುಟ್ಟಾದ: ದಯೆಯಿಂದೆಕ್ಕಟ ವಚನಮ ನುಡಿವರನಱಿದೆಸಿಪರ್ (ಸಮಪ. ೫-೧೧೭). (ನಾ). ೨. ಒಬ್ಬಂಟಿಗ; ಏಕಾಕಿ: "ಎಕ್ಕಟ – ಒಂಟಿಗ" (ಜಾನಕೋ. ೨೩); ಪೇರಡವಿಯೊಳಗೆಕ್ಕಟಿಯದೇತಕೆ ನವೆವುತಿರ್ದಪೆ (ಬಸವು. ೧೪-೯); ಕಡುಭರದಿ ಕಂಡೆಕ್ಕಟಿಗಳೊಳಗಣಂ ಬಂದು ಕೆಡೆವಂತೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೮-೩೪); ಲೆಕ್ಕಿಸಿ ಮನೆಯ ಬೀಯಕೆ ತಕ್ಕ ಹಣವ ಹೆಮ್ಮಕ್ಕಳ ಕೈಯೊಳಗಿತ್ತು ಮಕ್ಕಳ ಮುದ್ದಾಡಿಸಿ ಪೊಱಮಡುತಿರ್ದರೆಕ್ಕಟ[ಟಿ]ಗಳು ಮನೆಗಳನು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೫೬). **ಎಕ್ಕಟಿ**: ೧. ಎಕ್ಕಟಿಯೊಳಾ ಶರಭ ರುದ್ರಂ ನಡೆದು ಬಪ್ಪಂತೆ (ಶಂಕದಾ. ೧೨-೫೩). [?]

ಎಕ್ಕಟಿ$_2$ (ಅ). ಏಕಾಂತವಾಗಿ; ರಹಸ್ಯವಾಗಿ; ಗುಟ್ಟಾಗಿ: ಪಾಂಚಾಲೆಗೆಕ್ಕಟ ನುಡಿದ ನಾವಿನ್ನಿಹುದು ಮತವಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೫-೨೬); ಹೂವಯ್ಯನೊಬ್ಬನನ್ನೇ ಎಕ್ಕಟ ಕರೆದು . . . ಹೇಳಿದನು (ಕಾನೂರು. ೬೨೫). [?]

ಎಕ್ಕಟಿಕರೆ 'ಎಕ್ಕಟಗರೆ' ನೋ.

ಎಕ್ಕಟಿಗ, ಎಕ್ಕಡಿಗ (ನಾ). ೧. ಗ್ರಾಮದ ಪ್ರಧಾನವ್ಯಕ್ತಿ; ಮುಖ್ಯಸ್ಥ (?): ಸಮಸ್ತ ಸಾಹಣಿಯೆಕ್ಕಟಿಗರು ಶ್ರೀ ವೀರಸೋಮನಾಥದೇವರ್ಗೆ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೩೨-೬೪; 1050); ಎಕ್ಕಟಿಗರ್ನಾಲ್ವತ್ತು ಮಾನಸರುಮಿರ್ದು ಬರೆಯಿಸಿದ ಶಾಸನ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೩೧-೧೫; 1134); ಎಕ್ಕಟಿಗನ ಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲರು ನಷ್ಟಸಂತಾನವಾದರು (ಮೋೞಿಮಾ. ೨೩೩-೭೮೪). ೨. ರಹಸ್ಯದವನು; ಗೂಢಚಾರ: ಅಂತರವಳರನಚ್ಚಾಳುಗಳನೆಕ್ಕಟಿಗರನು ಸಬಳಿಗರ (ಬಸವು. ೧೬-೧೩); ಕಂಬಿಯವರ ಕರೆಪೆಕ್ಕಳ್ದು ತಳುಮಾಡದೆ ಪೊಱಮಡು ವೆಕ್ಕಟಿಗರ (ಜಯಕಾ. ೧೨-೧೪). ೩. ಒಬ್ಬಂಟಿಗ; ಏಕಾಂಗಿ: ಎಕ್ಕಟಿಗ ನೀನೆತ್ತಣಿಂದೇತಕ್ಕಿದೆತ್ತಲು ಪೋಪೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭-೫೮).

ಎಕ್ಕಡಿಗ : ೧. ಲಿಂಗಮುನಜಿಸಿ ಪಿಡಿದೆಕ್ಕಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಟ]ಗ ತರುವರಿಗತನವನೆಂದೆಂದು ಬಿಟ್ಟಪೆ ಬಿಟ್ಟಪೆಯೆಯೆಂದು (ಮದೇಪು. ೨೫-೩೦); ಹಿಂದೆ ಹಿತವರು ಬಳಸಿದೆಕ್ಕಡಿಗರ ಬಲು ಬಜಾವಣೆಯೊಳೊಪ್ಪಿದನು (ಭರಚ. ೧-೫೮). ೪. ಏಕಾಂತದವನು; ಆಪ್ತ: ಗಣಿಕೆಯರೆಕ್ಕಡಿಗರು ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ ಲಕ್ಷಣಿಕರು . . . ಕುಳಿತರೋಜೆಯೊಳು (ಭರಚ. ೧೨-೨೯). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಎಕ್ಕಟ]

ಎಕ್ಕಟಿಗರೆ, ಎಕ್ಕುಟಿಕರೆ (ಕ್ರಿ). ಏಕಾಂತದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಕರೆ; ರಹಸ್ಯ ಜಾಗಕ್ಕೆ ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು: ಹುಸಿಯಸೂಯಾ ನೀಚವೃತ್ತಿ ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ ನಿಷ್ಕರುಣ ನೀತಿಗಳಲಿ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಹಿರಿಯ ನಕ್ಷತ್ರಕನೆನಿಪ್ಪ ಮಾನಸನೆಕ್ಕಟಿಗರೆದು ಕೈವಿಡಿದು (ಹಚಕಾ. ೯-೧೫); ಪದ್ಮಾವತಿ ತನ್ನಯ ಮಗಳಂ ಸೂಚಿಸಿ ಸುಖಾರಿಯೆಕ್ಕಟಿಗರೆದಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೨-೫೧); ಹರಿ ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ನೃಪನನೆಕ್ಕಟಿಗರೆದು ನಿಜಶಕ್ತಿ ಪ್ರಯೋಗವನೊರೆದಡೊಡಂಬಟ್ಟನು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩-೬೪). ಎಕ್ಕಟಿಕರೆ: ಚಿನ್ನಪ್ಪನನ್ನು ಎಕ್ಕಟಕರೆದು ದೇವಯ್ಯ ಈಗ ಏನು ಮಾಡೋದೋ ಎಂದು ಕೇಳಿದನು (ಮಲೆಮ. ೨೩೪). [ಎಕ್ಕಟ$_1$ + ಕರೆ$_1$]

ಎಕ್ಕಟಿಗಾಳೆಗ (ನಾ). ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧ: ಪುದುವೆತ್ತೆಕ್ಕಟಗಾಳೆಗಂ ಸಮನಿಸಿತ್ತೆಮ್ಮಿ ಗದಾಯುದ್ಧಮಂ ತ್ರಿದಶರ್ ನೋಡಲೆ ಕೌತುಕಂಬೆರಸಿ ಬಂದಿರ್ದರ್ (ಗದಾಯು. ೭-೬೮); ಎಕ್ಕಟಿಗಾಳೆಗದೊಳಗಿನ ಕೀರ್ತಿಯನೆಕ್ಕತುಳದ ಭಟನಂ ಗೆಲ್ದಂ ರಣರಕ್ಕಸನೆನಿಸುವ ವಿಕ್ರಮ ಕೌರವ ಧರಣೀಪಾಲಕನು (ಜಯಕಾ. ೨ ಸೂಚನೆ). [ಎಕ್ಕಟ$_1$ + ಕಾಳೆಗ]

ಎಕ್ಕಟಿಗೈ (ಕ್ರಿ). ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಮಾತಾಡು; ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಆಲೋಚಿಸು: ಅಕ್ಕೆ ನಳನೃಪತಿ ನಡೆಯೆಂದೊಕ್ಕಣಿಸಿ ಬಳಿಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದಿದಕೆ ಸಪೆವೆನುತ್ತೆಕ್ಕಟಗೈದಮರೇಂದ್ರರ್ ಪೊಕ್ಕರ್ (ದಮಸ್ಪ. ೩-೧೭೭). [ಎಕ್ಕಟ$_1$ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಎಕ್ಕಟಿ 'ಎಕ್ಕಟ$_1$' ನೋ.

ಎಕ್ಕಡ 'ಎಕ್ಕವಡ$_1$' ನೋ.

ಎಕ್ಕಡಿ (ನಾ). ಪಗಡೆ ಆಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ: ಆರಿದಿರಾದೊಡಾಡಿದಪೆನೆಕ್ಕಡಿಯಂ ಪಡೆ ಪಂಚದಾಯಮುಮಂ . . . ಕೆರಳ್ಚಿದಂ (ದಕಕು. ೮-೯೨); ಗೊಂಬೆ ಮದುವೆಯನೊಮ್ಮೆ ಮಾಡಿ ಚೆನ್ನೆಯೆಕ್ಕಡಿಯೊಮ್ಮೆ ಹೂಡಿ (ಗೀವಿಂ. ೬೧-೩೪). [← ತುಳು. ಎಕ್ಕಡಿ = ಒಂದು ಆಟ]

ಎಕ್ಕಡಿಗ 'ಎಕ್ಕಟಿಗ' ನೋ.

ಎಕ್ಕಡು, ಎಕಡು, ಎಕ್ಕುಡು (ನಾ). (ಕರಾ) ಬಿಕ್ಕಳಿಕೆ: ಮೆಣಸಿನ ಕಷಾಯವನ್ನು ಕುಡಿದು ಎಕ್ಕಡು ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ). ಎಕಡು: ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಎಕಡು ಮರುಕಳಿಸಿದಾಗ ನಡುಮನೆಯಿಂದಲೇ ಕೂಗಿದ (ದೇವಹಂ. ೧೬೭). ಎಕ್ಕುಡು: ಆತುರವಾಗಿ ಕಡುಬು ತಿಂದದ್ದರಿಂದ ಎಕ್ಕುಡು ಬಂತು (ರೂಢಿ). 'ಬಿಕ್ಕುಳ್' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ಮಲ. ಎಕ್ಕಿಳ್, ಎಕ್ಕಿಟ್ಟ; ತುಳು. ಎಕ್ಕ್‌ಡ್, ಎಕ್ಕದೆ; ತೆಲು. ಎಕ್ಕಿಲಿ, ಎಕ್ಕು; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಹಿಕ್ಕಿಂಗ್]

ಎಕ್ಕತಕ್ಕು (ನಾ). ಒಂದೇ ಬಗೆಯಾದ ಯೋಗ್ಯತೆ; ಸಮಾನ ಶಕ್ತಿ: ಕರಿಯಂ ಬೇಡುವ ಬಾಯ್ಗಿದೊಂದಲಗಿನಂಬೊಲ್ವೀಱುವಂಗಕ್ಕೆ ಭಾಸುರ ಭಲ್ಲಾಸ್ತ್ರಮಿದೊಂದು ನೀಡಿ ಬಿಡದಿಕ್ಕಲ್ಕೆಕ್ಕತಕ್ಕುಳ್ಳ ತೋಳೆರಡಕ್ಕಂ (ಅನಂಪು. ೧೪-೧೮). [ಎಕ್ಕ$_2$ + ತಕ್ಕು]

ಎಕ್ಕತಳ (ನಾ). ಗೊತ್ತಾದ ಸ್ಥಳ; ನಿಯತವಾದ ಜಾಗ: "ಏಕಸ್ಥಳ – ಎಕ್ಕತಳ" (ಶಮದ. ೨೯೦ ಪ್ರಯೋ); ಕವರ್ತೆಯ ಗೊತ್ತು ಕೈತವಕೆಕ್ಕತಳಂ ಕನಲ್ಕೆಗಿರವು . . . ಬೆಲೆವೆಣ್ಣಳ ಬೀದಿಯದೇಂ ಪೊದಟ್ಟುದೋ (ಚಿಕವಿ. ೬-೬೪). [< ಸಂ. ಏಕಸ್ಥಲ]

ಎಕ್ಕತಳಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಂದಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊ; ಸಮವಾಗಿ ಗಣಿಸು: ಬೆಕ್ಕಸವಡೆದೇತರ್ಕಾಮೆಕ್ಕತಳಂಗೊಂಬುದೊಳ್ಳೆ ಪೊಲ್ಲಮೆಯೆರಡಂ ತಕ್ಕರ್ ಕಳೆವರ್ ಗುಣಮಂ ಮಿಕ್ಕರ್ ದೋಷಮನೆ ಕೂರ್ತು ದೂಱುವರಲ್ತೇ (ಚಿಕವಿ. ೬-೭೪). [ಎಕ್ಕತಳ + ಕೊಳ್$_1$]

ಎಕ್ಕತಾಣ 'ಎಕ್ಕದಾಣ' ನೋ.

ಎಕ್ಕತಾಳ (ನಾ). ೧. [ಸಂಗೀತ] ಸ್ವರಮೇಳ; ಸ್ವರಮೈತ್ರಿ. ೨. ಸಪ್ತತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [< ಸಂ. ಏಕತಾಲ]

ಎಕ್ಕತಾಳಿ, ಎಗತಾಳಿ (ನಾ). ಹಾಸ್ಯ; ಗೇಲಿ; ಕುಚೋದ್ಯ (ಕ). ಎಗತಾಳಿ: ಈ ಕಲಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವವಾಗಿ ಯಾರಾದರೊಬ್ಬನು ಪುಣ್ಯಯುಗದ ಕರ್ಮವೊಂದನ್ನು ಮಾಡಿದನೆಂದರೆ ಜನರ ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಎಗತಾಳಿಯೇ ಸರಿ (ಮೊಮುಗು. ೫೭).

[← ತೆಲು. ಎಗತಾಳಿ]

ಎಕ್ಕತುಳ, ಎಕ್ಕತೂಳ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ತೂಕ; ಒಂದೇಬಲ; ಒಂದು ಸಮ; ಸಮಾನತೆ: ರಾವಣನೊಳದುರ್ತೆಕ್ಕತುಳಮಿಱಿದು (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೦೫); ಆ ನೆಗಟ್ದಿಂದ್ರನೆಕ್ಕತುಳದೊಳ್ ಧುರದೊಳ್ ಬಲದೊಳ್ ಕಡಂಗಿನಿಂದಾನಲೊಡರ್ಚಲಾಂಕೆಗೊಳಲಾಜದೆ ಪೋಗಿ (ಜಗವಿ. ೩-೨೦); ಅದರ ಎಕ್ಕತುಳ ಲಾವಣ್ಯವೂ ಹೊಡಕರಿಸಿ ಮೂಡಿಬರುವುವು (ಸಾಹಿಸಂ. ೪). ೨. ಪರಾಕ್ರಮ; ಶೌರ್ಯ; ದಿಟ್ಟತನ: ಕಂದನನಿಕ್ಕಿದಿರಲಾ ಲೇಸು ಮಾಡಿದಿರೆಕ್ಕತುಳದಾಳುಗಳೆನುತ ಭೂಪತಿಗೆ ಪೊಡವಂಟೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೧೫); ಎಕ್ಕತುಳದಲಿ ತಾಯಿ ಪಡೆದಾ ಮಕ್ಕಳನು (ನಿಘಾಗ. ೧೦-೮-೨೩); ಎಕ್ಕತುಳದ ರೋಸದಿ ನಾಡಿ ಕುಣಿವ ಕುಡಿಮಿಸೆಯಂ ಪುರಿಗೆಯ್ದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೦-೧೩). ೩. ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧ: ಮುಳಿಸಿನ ಮೋಪಿನ ಗಂಡಮುಚ್ಚರದ ಮೆಚ್ಚುವಣೆಗೆಯಂಕಕಾಜರೆಕ್ಕತುಳಕ್ಕೆಕ್ಕೆಯಿಂ ಸೂಟಿಱಿಱಿವಂ ತೊರ್ವರೊರ್ವರೊಳ್ ಕಾದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೭೭ ವ); ಇಱಿವಬೆಡಂಗ ನೋಳಿಱಿಯಲ್ ನೆಱೆಯ್ದ ನಿನಗಾನೆ ಸಾಲ್ವೆನೆಕ್ಕತುಳಕ್ಕಂ ನೆಱೆದಿರ್ದಂ (ಗದಾಯು. ೭-೩); ವಕ್ಕಲುಗೆ ಱೆಯ ಮಲ್ಲನೊಳೆಕ್ಕತುಟ[ಳ]ಕ್ಕಿಱಿವವೈರಿ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೨೦-೨೩; 1170). ಎಕ್ಕತೂಳ: ದಿಕ್ಕುಗಾಣದ ಗರ್ವದಲಿ ಜನಕಿಕ್ಕಿ ಲಿಂಗವ ಬೂದಿಯನು ಬಳಿದೆಕ್ಕತೂಳದ ಭಟರೆ ದುರ್ಗತಿ ನಿಮಗೆ ನಿಜವೈಸೆ (ಬಜ್ಜಪು. ೧೦೭-೬೯).

ಎಕ್ಕತುಳದಾಳ್ = ಸಾಹಸಿ; ಪರಾಕ್ರಮಿ; ಶೂರ: ಎಕ್ಕದ ಮುಗುಳ್ಗಳಂ ಹರಡಿ ಜಗಜಟ್ಟಿಗಳನೆಕ್ಕತುಳದಾಳ್ಗಳಂ ಮಜ್ಜೆಯೊಳಡಂಗಿಸಿ ಬಳಿಕ್ಕ ಘಟದಲ್ಲಿ ಕೆಂಡವನಿರಿಸಿಯರಸನಂ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಲ್ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೪-೧೮). [< ಸಂ. ಏಕತುಲ]

ಎಕ್ಕತುಳಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ: ಅಂತಃಪುರವಧೂಕದಂಬ ಕದಂಬಕದ ಮುಡಿಗಳಂ ಪಿಡಿದು ಕಡೆಗಣ್ಣ ಕಾಂತಿಗಳೊಳೆಕ್ಕತುಳಮಿಕ್ಕಿಯುಂ (ವರ್ಧಪು. ೬-೩೨ ವ); ಘೋಟಾಯ್ದುರ್ಕಳೊಳೆಕ್ಕತುಳಮಿಱಿದು ಕುಱದಜಿಯಾದರ್ (ಶಮುದ. ೭೭ ಪ್ರಯೋ). [< ಎಕ್ಕತುಳ]

ಎಕ್ಕತೂಳ 'ಎಕ್ಕತುಳ' ನೋ.

ಎಕ್ಕದಾಣ, ಎಕ್ಕತಾಣ (ನಾ). ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ; ನೆಲೆ: ರಾಜ್ಯಶ್ರೀಗೆ ತಾನೆಕ್ಕದಾಣ ವಿಳಾಸಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೫-೨೯; 1166). ಎಕ್ಕತಾಣ: (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೫೧). [ಎಕ್ಕ$_2$ + ತಾಣ]

ಎಕ್ಕದಾಳೆ (ನಾ). ಬೂರುಗದ ಮರ: ದೈವಯತ್ನದಿಂದ ತಱಗೆಲೆಯ ರಾಶಿಯಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಅವನಿಱಿದು ಬರುವನಿತಜಲ್ಲಿಯೆ ಕೆಲದಲ್ಲಿರುವೆಕ್ಕದಾಳೆಯ ಮರದ ಬೇರನು ಸೇರಿ ಇದ್ದು (ವಚಕಾ. ೩-೨೪).

[ಎಕ್ಕ$_1$ (< ಎಕ್ಕ$_2$) + ತಾಳೆ]

ಎಕ್ಕನಾತಿ, ಎಕನಾತಿ, ಎಕ್ಕನಾದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆಯ ಹೆಸರು: ಪುರದ ಮಸಣಿಗೀಂದು ಪುರದೆಕ್ಕನಾತಿಗೆ ಪಿರಿಯ ಭೈರವ ದೇವರಿಗೆ ವರವೀವಮ್ಮೆಲಾರಗೆಂಡದರ್ಥವನಿರುಳು ಪಗಲು ತೂನುತಿಹರು (ಅಂಜಚ. ೩–೧೨೯); ಜಾಜಿಯ ಎಕ್ಕನಾತಿಯ ಕುಳವಾಡಿ ಹೂವಿನ ಎಲ್ಲಯ ಮಾಡುವ (ಸೌಇಇ. IV, ತಿಇಣ–೨೪; 1513); ಎಕ್ಕನಾತಿಯರ ಕಾಟ ಜಕ್ಕಿಯರು ಕನ್ನೆಯರು ಸೊಕ್ಕಿನಿಂದ ಸೊಂಟಮುರುಕ ಭೈರೇ ದೇವರು (ಕನಕ. ೧೪೨–೧). **ಎಕನಾತಿ**; ನಾರಸಿಂಹನ ಪಿಡಿದು ತಹುದೇ ನರಿದು ವೈಷ್ಣವ ಪಡೆ ಸಹಿತ ತಂದೊಪ್ಪಿಸುವೆನೆನಲೆಂದಳೆಕನಾತಿ (ಶಂಕದಾ. ೧೨–೪೪). **ಎಕ್ಕನಾದಿ**: ಗಂಗೆ, ಗೌರಿ, ಬನಶಂಕರಿ, ಎಲ್ಲಿ, ಎಕ್ಕನಾದಿ, ಹುಲಿಗೆ, ಹೊಸೂರಿ, ಸತ್ತವರು, ಹೆತ್ತವರು ಇಂತೀ ಹಲವು ಪಿಶಾಚಿಗಳ ಹೆಸರಿಂದ ಇದಿರಿಟ್ಟು ಆರಾಧಿಸಿ (ವಚಶಾ. I, ೩೩೧). [< ಏಕನಾಥ?]

ಎಕ್ಕನಾದಿ 'ಎಕ್ಕನಾತಿ' ನೋ.

ಎಕ್ಕಬಾಗೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಪಾಲು, —ಭಾಗ: ನೀನಾಗಳುಮಣ್ಣ ಬೇಡಿದಪೆ ಸಜ್ಜನದಂತೆನಗೆಕ್ಕಬಾಗೆ ನೋಡೀಗಳೆಳಾಲತಾಂಗಿ ಪುದುವಲ್ಲಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೪೭). [< ಸಂ. ಏಕಭಾಗ]

ಎಕ್ಕಮದ್ದಳೆ, ಎಕ್ಕವದ್ದಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ: ಎಕ್ಕಮದ್ದಳೆಯ ಕೊಟಲ ಝುಂಕಾರದ ಪಜೆಗಳ್ ಮುಂದೆ ಬಾಜಿಸುತ್ತಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೦–೧೧); ಗೋವಳರು ಬಾಜಿಪ ತಿತ್ತಿರಿಯ ಕೊಂಬುಗಳ ಕೊಳಲುಗಳೆತ್ತರದ ಕಂಕಲಿಯ ಜುಂಜೆಯ ಯೆಕ್ಕಮದ್ದಳೆಯ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೫೭). **ಎಕ್ಕವದ್ದಳೆ**: ಗೋವಳರೊತ್ತುವ ತಿತ್ತಿರಿಗಾಳೆ ತೂತ್ಕಾರ ಮುಮೂದುವ ಕೊಳಲ ಸರಮುಂ ಪಿಡಿವ ಕೊಂಬಿನ ನಿನದಮುಂ ಪೊಯ್ವೆ ಕ್ಕವದ್ದಳೆಯ ದನಿಯುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೮–೭೫ವ). [ಎಕ್ಕ₂ + ಮದ್ದಳೆ]

ಎಕ್ಕರ, ಎಕರ (ನಾ). ಕೀಳ; ತುಚ್ಛವಾದವನು; "ನೀಚ" (ನಾನಾಶ. ೪೩): ಅವನೊಬ್ಬ ಎಕ್ಕರ (ರೂಢಿ). **ಎಕರ**: ಅವನು ತುಂಬ ಎಕರ (ರೂಢಿ). [?]

ಎಕ್ಕರಾಶಿ (ನಾ). ಒಂದೇರಾಶಿ, —ಗುಂಪು: ಎಕ್ಕರಾಶಿ, ಏಕರಾಶಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೭೫ ಪ್ರಯೋ). [ಎಕ್ಕ₂ + ರಾಶಿ]

ಎಕ್ಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಣಕಿಸು; ಹಾಸ್ಯಮಾಡು; ಗೇಲಿಮಾಡು: ಎಕ್ಕರಿಸಿ ಸೂಳೆಯರ ಕೆಕ್ಕರಿಸಿ ನೋಡುತಲಿ ಮಿಕ್ಕ ಸೂಳೆಯರೆನಗೆ ಲೆಕ್ಕವೆ ಎನುತ (ಶರಲೀ. ೩೭೪–೧೨); ಮಸೆದಲರಕಣೆಗಳನುಮುಕ್ಕಿಯುಗ ಧಿಕ್ಕರಿಸೆ ಶಶಿಯನೆಕ್ಕರಿಸೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧–೨೧–೫೮); (ವೆಂಕಾರಾ. ೩–೪–೩೭; ೬–೩೧–೧೦ ನೋ). [← ತೆಲು. ಎಕ್ಕಿರಿಂಚು, ವೆಕ್ಕಿರಿಂಚು]

ಎಕ್ಕಲ₁ (ನಾ). ೧. ಒಂಟಿ. ೨. ಸಲಗ. ೩. ಕಾಡುಹಂದಿ: "ಎಕ್ಕಲನೆನೆ ಕಾಡುಹಂದಿ" (ಚತುನಿ. ೩೯); "ಎಕ್ಕಲನೆಂದು ಸೂಕರಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೫೦); ಮೆಲ್ಲನೆ ಬಂದತ್ತೊಂದು ಸೊರ್ಕಿದೆಕ್ಕಲನಾಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧–೯೯); ಪುಳಿಂದರು ಕಂಡರೊಂದು ಸೊಕ್ಕಿದೆಕ್ಕಲನ ನಡುಕಾನನದಲಿ (ಹಚಕಾ. ೬–೨); ರೌದ್ರಾಟೋಪದಲಿ ಕೆಕ್ಕಳಿಸಿದೆಕ್ಕಲ [ಪಾಠಾಂ. ದಿಕ್ಕಲ] ನೋಡುತಿರ್ದುದು ದೇವಸಂತತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೫–೪೧); ಒಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಎಕ್ಕಲನಗುಬ್ಬು ಗೋರಿಟ್ಟೆ ಗೆಟಿಸಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೩–೨೮); ಆ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಎಕ್ಕಲ ವಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿತ್ತು (ಮಣಿಸ. ೯೦). ೪. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಇಂತವರಿರವ ಕಂಡು ಬೆರಸಿದನಾದಡೆ ಎನಗೆ ಅಮೋಘ ನರಕ ನಿಮಗೆ ಎಕ್ಕಲ ತಪ್ಪದು (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೪–೧೪೧). ೫. ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಬಲಿಷ್ಠ: ರಾವುತ ಪಾಯಕರ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆಕ್ಕಲ ಖನ್ನೋಜಿಗಳಾ ರಕ್ಕಸನಿದಿರೊಳೊಪ್ಪಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮–೪೪); ಎಕ್ಕಲರು ಹುಟ್ಟಿದರು ನಿನ್ನಾ ಇಕ್ಕೆಲದ ಕಿವಿಗಳಲಿ ಯನ್ನನು ಮುಕ್ಕುರಿಕಿದರು (ಅಂಬಿಕಾ. ೯–೪೪). [< ಸಂ. ಏಕಲ]

ಎಕ್ಕಲ₂ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ; ವಕ್ರ (?): ಸಲುವಂತಾಗಿ ಬರೆಸಿದ ಶಿಲಾಶಾಸ್ನಕ್ಕಿ ಧರ್ಮ್ಮಕ್ಕೆಕ್ಕಲವಾದವರು ಶ್ರೀಗಂಗೆಯ ತಡಿಯಲು ಗೋಬ್ರಾಂಮಣ ಕೊಂದ ಪಾಪದಲಿ ಹೋಹರು (ಎಕ. IX (S), ಚನ್ನಪ. ೭೬–೨೯; 1306). [?]

ಎಕ್ಕಲಕುಂಡ (ನಾ). ನರಕದ ಒಂದು ಅಗ್ನಿಕುಂಡ: ಭಕ್ತನೆಂದು ಅವನ ಮನೆಯ ಹೊಕ್ಕು ಮಂತ್ರವ ಹೇಳಿ ಅನ್ನವ ತಿಂಬವನೊಬ್ಬ ಜಂಗಮದ್ರೋಹಿ. ಇಂತೀ ನಾಲ್ವರಿಗೆ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕರ ಎಕ್ಕಲ ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕದೇ ಮಾಬ್ಬನೇ (ವಚಶಾ. I, ೩೩೨). [ಎಕ್ಕಲ₁ + ಕುಂಡ]

ಎಕ್ಕಲಕ್ಷೋಣಿಪಾಳ (ನಾ). = ಎಕ್ಕಲರಾಯ: ಅತ್ಯುದ್ಧುರ ವೀರಾಡಂಬರಂ ತ್ರೈಭುವನಭರಿತಮಾಗೆಕ್ಕಲಕ್ಷೋಣಿಪಾಳಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೩೮–೨೮; 1145). [ಎಕ್ಕಲ₁ + ಕ್ಷೋಣಿಪಾಳ]

ಎಕ್ಕಲಗದ್ದೆ, ಎಕಲುಗದ್ದೆ, ಎಕ್ಕಲುಗದ್ದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗದ್ದೆ; ಮೆಕ್ಕಲುಗದ್ದೆ (?): ಕೇಶವಭಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರಿಗೆ ಹೊನ್ನೇಯ ಮೂಲು ಅರಟಕಂಡ ಎಕ್ಕಲಗದ್ದೆ ಬಟ್ಟಿಗದ್ದೆ ಕಾಳುವಗದ್ದೆ ಸಹಿತಮಾಗಿ ಗದ್ದೆ (ಎಇ. XXVII, ೨೮–೪೧; 1256). **ಎಕಲುಗದ್ದೆ**: (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೯). **ಎಕ್ಕಲುಗದ್ದೆ**: (ಕೈಸಗೆ. ೫೪೭). [ಎಕ್ಕಲ? + ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ಟಿ)]

ಎಕ್ಕಲಗಾಣ, ಎಕ್ಕಾಗಾಣ (ನಾ). ಪಕ್ಕವಾದ್ಯಗಳಿಲ್ಲದೆ ಒಬ್ಬನೇ ಹಾಡುವವನು; ಒಂಟಿಗಾಯಕ; ತನಿಸಂಗೀತಗಾರ: ನುಣ್ಣರ ದಿನಾಣತಿ ಮಾಡಿದುದುನ್ನದಾಳಿ ತಾವರೆಯೊಳಗಿರ್ದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮನಂಬಡೆವೆಕ್ಕಲಗಾಣನೆಂಬಿನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬–೯೮); ಗೀತಮನಂದು ಪಾಡುವಿಂ ಪಾಣನನುರ್ವರಾಧಿಪತಿ ಲೀಲೆಯಿನೆಕ್ಕಲಗಾಣನೊರ್ವನಂ (ಚಂಪ್ರಪು. ೭–೯೬); ಅಳಿಯೆಂದೆಂಬೆಕ್ಕಲಗಾಣಂ ಸ್ಮರಮೋಹನ ಗೀತಮನಾಳಾಪಿಸುತಿರೆ (ಜಯಕಾ. ೧೧–೩೫). **ಎಕ್ಕಾಗಾಣ**: ಮೃಡನರಿಮೆಯ್ಯ ನಂದಿಕೆಗೀಯೆ ತನಗಿಪ್ಪೆಡೆಗಾಣದೆ ಎಡಗಿವಿಯಾ ತೊಡಪಿನೆಕ್ಕಾಗಾಣನೆಳೆಗೀಳಿದನೇಯೆಂಬ ಪಡಿಯಾದನಾ ಪಾಡುಗಾಬಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩–೧೪). [ಎಕ್ಕಲ₁ + ಗಾಣ₃]

ಎಕ್ಕಲಜೋಗ (ನಾ). ಜೋಗಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಹಂದಿಜೋಗಿ (?): ಅಕ್ಕಟ ಗಿರಿಜೆ ಕೇಳ್ ಮರ್ಕಟಗುಣದೊಳೆ ಯೆಕ್ಕಲಜೋಗರ ಮಗಳೆ ಕುಕ್ಕು ಹೊರಸು ನಿನ್ನ ಲೆಕ್ಕಿಸುವೆನೆ ನಿಮ್ಮ ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ಶಿವನ ಬಲುವೆನಗೆ (ಮುಡಿಕ್ಯಾ. VI, ೧೫೩೧, ಗಂಗಾಗೌರೀ ಸಂವಾದ). [ಎಕ್ಕಲ₁ + ಜೋಗ]

ಎಕ್ಕಲದುಂಬಿ (ನಾ). ಒಂಟಿ ದುಂಬಿ: ಎಕ್ಕಲದುಂಬಿಯಿಂ ಜವಳಿ ದುಂಬಿಯುನಟ್ಟುವ ಮೂಲೆದುಂಬಿಯಿಂದಿಕ್ಕುವ ಕುಂಭದಂತೆಸೆವ ಗೊಂದಣ ದುಂಬಿಯಿನಾವ ಮೆಯ್ಯೊಳಂ ... ಕೂಡೆ ಬನಂ ಬಸಂತದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೧–೧೦). [ಎಕ್ಕಲ₁ + ತುಂಬಿ]

ಎಕ್ಕಲದೇವಿ (ನಾ). ರೇಣುಕೆ; ಎಲ್ಲಮ್ಮ: ಎಕ್ಕಲದೇವಿ! ಜೋಗಮಾಯಿ! "ಉಧೋ! ಉಧೋ! ಉಧೋ!" (ಅರಳು. ೩೦೮–೧). [ಎಕ್ಕಲ₁ + ದೇವಿ]

ಎಕ್ಕಲನರಕ (ನಾ). ನಾಯಕ ನರಕ; "ರೌರವ ನರಕ" (ಘನವ. ಕೋಶ); ನಾ ತಪ್ಪಿ ನುಡಿದೆನಾದಡೆಯೆನಗೆ ಎಕ್ಕಲನರಕ (ಏಲೇಶ್ವ. ೬೩); ನಾನು ಮಾಡಿದ ಸರ್ವದ್ರೋಹಕೆ ನಿನ್ನ ಮನನೊಂದು ಎನ್ನಂ ಎಕ್ಕಲನರಕಕ್ಕೆ ನೂಂಕುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಕೊಟ್ಟ ಸಟೆಯುಪಚಾರ (ಘನವ. ೫); ಮನ್ನಿಸದೆ ಸಂಹರಿಸಿ ಯೆಕ್ಕಲನರಕದೊಳು ಹಾಯ್ಕುಹೋಗೆಂದು ನೇಮಿಸಿದನು (ಚಿಬಪು. ೫೭–೪೩). [ಎಕ್ಕಲ₁ + ನರಕ]

ಎಕ್ಕಲಬಂಟಿ (ನಾ). ಏಕಾಂಗವೀರ; ಎಕ್ಕಟಗಲಿ: ನಿಂದಿಹರಿದೊ ಇಗೊ ಎಕ್ಕಡಮೆಟ್ಟಿಹ ಎಕ್ಕಲಬಂಟರು ಉಕ್ಕಡಗಾತ್ರದ ಉಕ್ಕಡದವರು (ಗಂ. ೬೬–೨). [ಎಕ್ಕಲ$_1$ + ಬಂಟ$_1$]

ಎಕ್ಕಲರಾಯ (ನಾ). ಏಕಾಂಗವೀರನಾದ ರಾಜ,—ರಾಯ: ಎಕ್ಕಲರಾವುತ ಪೊಜಮಟ್ಟನೊಸೆದಂದೆಕ್ಕಲ [ಪಾಠಾಂ. ದುಕ್ಕೆಯ] ರಾಯ ದೇವಣನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೬೦). [ಎಕ್ಕಲ$_1$ + ರಾಯ]

ಎಕ್ಕಲರಾವುತ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಸವಾರ: ಲಕ್ಕ ಕುದುರೆಯನೆನ್ನೊಂದೆ ಲೌಡಿಗೆ ಸಲವಿಕ್ಕೆಂದು ನೃಪತಿಯೊಳ್ ನುಡಿವ ಎಕ್ಕಲರಾವುತ ಪೊಜಮಟ್ಟನೊಸೆದಂದೆಕ್ಕಲರಾಯ ದೇವಣನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೬೦). [ಎಕ್ಕಲ$_1$ + ರಾವುತ]

ಎಕ್ಕಲವಂದಿ (ನಾ). ಒಂಟಿಹಂದಿ; ಸಲಗಹಂದಿ: ಏಚಗಾವುಣ್ಡನೆಕ್ಕಲವನ್ದಿಯನಿಱಿದು ಪನ್ದಿ ಸತ್ತಿಂಬೞಿಯಂ ತಾಂ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆನ. ೧೨೪–೧; 970); ಉದ್ದುರಭಟನೊರ್ವಂ . . . ಕುಡುದಾಡೆಗಳ್ ಸೊಗಯಿಪೆಕ್ಕಲವಂದಿವೋಲೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿದಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೧–೧೫೭); ಗಂಡುಗೆಯ್ದು ಪೋಪೆಕ್ಕಲವಂದಿಯಂ ತಿವಿ (ನಳಚಂ. ೬೪); ಎಕ್ಕಟಗಲಿಗಳೀಳಿಗೆಯಂದವೆ ಹೊಕ್ಕರೆಕ್ಕಲವಂದಿಗಳಂತೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೭–೪೩); (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೯೯ ನೋ). [ಎಕ್ಕಲ$_1$ + ಪಂದಿ]

ಎಕ್ಕಲವಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಇತ್ತಂ ಹೊಂಗೆಲಸಕ್ಕೆಕ್ಕಲವಾಡದ ಬಳಿ ಕುನ್ದುರವಳ್ಳಿಯೊಳ್ (ಎಇ. XVI, ೪೮–೪೯; 1147). [ಎಕ್ಕಲ$_1$ + ವಾಡ (< ಬಾಡ)]

ಎಕ್ಕಲವಿರಿ (ನಾ). ರೇಣುಕೆ; ಎಲ್ಲಮ್ಮ: ನೆಲನೆಲ್ಲಂ ಕೊಂಡಾಡುವೆಕ್ಕಲವಿರಿಯುಂ ಬನದಬ್ಬೆಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೦೧); ಎಕ್ಕಲವಿರಿಗಣನಾಮಾ ಲಕ್ಕಣಿಗರ ಬನದ ಬಳರಿಗಂ ಪ್ಯೆಲಾರಂಗಕ್ಕೆಯ್ದೆ ಜಾತ್ರೆ ಮಾಬ್ಪಂ ಪೊಕ್ಕಲಿಗಂ (ಸಮುಪ. ೪–೧೨೫). [ಎಕ್ಕಲ$_1$ + ?]

ಎಕ್ಕಲಾವಣ (ನಾ). ಒಂದೇ ಅಂಗಡಿ; ಏಕಾಶ್ರಯ; ಒಂದೇ ನೆಲೆ; ಒಂದೇ ಆಕರ: ಬೆಡಂಗಿಂಗೆ ಪಾಂಗಾದ ದೇಸಿಗಂ ಮಾಸರಿಗೆಕ್ಕಲಾವಣಮಾದ ಸೌಷ್ಠವಕ್ಕಂ ಕಣ್ಬೇಟಕ್ಕಿದಿರಾದ ದೊಡ್ಡಿಂಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೫೩ ವ); ಕಣಿ ವಿದ್ಯಾವಿಭವಕ್ಕುದಾಹರಣೆಯರ್ಥೋಪಾರ್ಜನಕ್ಕೆಕ್ಕಲಾವಣಮುದ್ಯದ್ಗುಣ ರತ್ನರಾಜಿಗೆ (ಎಇ. XV, ೯೦–೫೧; 1060); ತನಗೆಕ್ಕಲಾವಣಮೆನಿಪ್ಪಂ ಮೂರ್ತಿ ನಾರಾಯಣ[ಂ] (ಎಇ. XIII, ೪೬–೫೦; 1112); ವಿಜಿಗೀಷುವೃತ್ತಿ ಭೂಭುವನದೊಳೆಕ್ಕಲಾವಣಮಿವಂಗೆನೆ ನಿಂದ ನಿಳೇಜ್ಯರಾಜ್ಯದೊಳು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೨–೧೮; 1162); ಪಂಚಪದಂಗಳನಾತ್ಮತತ್ವದೊಳ್ ನೆಲಸಿದ ಸತ್ಸಮಾಧಿ ವಿಧಿ ಜಕ್ಕಲೆನಾರಿಗಿದೆಕ್ಕಲಾವಣಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೬–೭೭; 1212); ಕಲಿರಾಯ ನೃಸಿಂಹನ ಪಟ್ಟದಾನೆ ಮೆಟ್ಟಿದ ರಣರಂಗವಿಲ್ಲಮಮ ಬಾಪ್ಪು ಜಯಂ ತನಗೆಕ್ಕಲಾವಣಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫–೨೭; 1224); ಮೇಲೆವಾಯ್ದುಡೆ ತಿವಿದಾರ್ದಲಗಿಂದೆಕ್ಕಲನಂ ಕೊಲೆ ಕಲಿತನವಾಯ್ತೆಕ್ಕಲಾವಣಂ ಲುಬ್ಧಕನೊಳ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೨–೮೦); (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೭೬; ಮಲ್ಲಿಪು. ೮–೭ ನೋ). [ಎಕ್ಕಲ$_1$ + ಆವಣ]

ಎಕ್ಕಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಣ್ಣು: ಕಪ್ಪುಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಕೆಬ್ಬೆ, ಗೋಡು, ಎಕ್ಕಲುಮಣ್ಣುಗಳೂ ಇರುವುವು (ವ್ಯವಮು. ೩). 'ಮೆಕ್ಕಲು' ಪರಾ. [?]

ಎಕ್ಕಲುಗದ್ದೆ 'ಎಕ್ಕಲಗದ್ದೆ' ನೋ.

ಎಕ್ಕವಡ$_1$, ಎಕ್ಕಡ (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಚರ್ಮದ ಜೋಡು; ಪಾದರಕ್ಷೆ; ಮೆಟ್ಟು; ಕೆರ; ಚಪ್ಪಲಿ: "ಎಕ್ಕವಡಂ ಬೇಂಟೆಯ ಕೆಱ" (ಚತುನಿ. ೩೬); "ಎಕ್ಕವಡ ಕೆರ್ಪಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೩); ತೊಟ್ಟಿಕ್ಕವಡಂ ಮುರವಿಲ್ ಕಟ್ಟಿದ ಪಣೆಕಟ್ಟು ಬೇಂಟೆವಜ . . . ತನ್ನೊಳ್ಳಮರೆ ಬೇಂಟೆಯನೊರ್ವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೩೬); ಚಂದನದ ಚಿಗುರಂ ಸೆರ್ಕಿ ತಳಿರೆಕ್ಕವಡಮಂ ಮಡಮೇಱಿಸಿ ಕೈಗೊಟ್ಟು (ಲೀಲಾವ. ೧೦–೯೬ ವ); ಅಂಗಾಲ್ಗೆ ಮೆಟ್ಟುವಡೆಯುತಿರ್ದುದೇಂ ಸಿರಿಸದೆಕ್ಕವಡಮೋ? (ಸಂಸಪ. ೨೭–೧೨). **ಎಕ್ಕಡ**: ಮಹಾವಿಭೂತಿಯಂ ಬಿಟ್ಟೆಕ್ಕಡಮಂ ಮೆಟ್ಟಿ ಬೆಲ್ಗೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೬೩); ಸಿರದೊಳಮರ್ದೋಲೆ ಕೌಂಕುಳ ಕರಪಾಳಿಕೆ ಮೆಟ್ಟಿದೆಕ್ಕಡಂ (ವರ್ಧಪು. ೩–೧೩); ನಿಡುಗುಂಡುಗಳ ಬಡಿಕೋಲುಗಳನೆಕ್ಕಡವನುರು ಪಾರಿಯದ ಕುಪ್ಪಸದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩–೮); ಇಂತಾಕಡೆ ಒಬ್ಬರ ಎಕ್ಕಡ ಒಬ್ಬರು ಮೆಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ (ಗರುಡಾ. ೬೪). [?]

ಎಕ್ಕವಡ$_2$ (ನಾ). ಏಕವಸ್ತ್ರ; "ಹಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಬಟ್ಟೆ" (ಹಚಕಾ. ಕೋಶ): ಕೊಡತಿ ಕರವತಿಗೆ ಕೂಳೆಕ್ಕವಡ ದಂಡೆ ಕಯ್ ಹೊಡೆಯಿಟ್ಟ ಗೂಡುಗಳು . . . ಬೆರಸಿ ಬೇಡರು ನೆರೆದರು (ಹಚಕಾ. ೫–೯). [< ಸಂ. ಏಕಪಟ]

ಎಕ್ಕವತ್ತ, ಎಕ್ಕವತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಎಲೆಯುಳ್ಳದ್ದು; ಒಂದೆಲಗ: "ಎಕ್ಕವತ್ತ – ಏಕಪತ್ರ" (ತದ್ಭಕೋ. ೪). **ಎಕ್ಕವತ್ತಿ**: "ಏಕಪತ್ರ – ಎಕ್ಕವತ್ತಿ" (ಶಮದ. ೨೯೦ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಏಕಪತ್ರ]

ಎಕ್ಕವತ್ತಿ 'ಎಕ್ಕವತ್ತ' ನೋ.

ಎಕ್ಕವತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಎಕ್ಕವತ್ತಿಗೆಯ ಎಲೆಯ ಪೇಱರಡು ಪಳೆಯೆಲೆಯ ಪೇಱರಡು ಕಟಿಯಲೆಯ ಪೇಱರಡು (ಎಇ. XVI, ೩೩೧–೧೯; 1077). [ಎಕ್ಕ$_2$ + ಪತ್ತಿಗೆ ?]

ಎಕ್ಕವದ್ದಳೆ 'ಎಕ್ಕಮುದ್ದಳೆ' ನೋ.

ಎಕ್ಕವಳಿ 'ಎಕ್ಕಾವಳಿ' ನೋ.

ಎಕ್ಕವಿಂಡು 'ಎಕ್ಕೆವಿಂಡು' ನೋ.

ಎಕ್ಕಸ (ನಾ). ೧. ಶೀಘ್ರತೆ; ವೇಗ: ಆ ಮೃಗಾಳಿಯಿಂದಗ್ಗಳ ಪೋಪುದು ನಾಮೆಕ್ಕಸದೆ ಪೋಪಮೆಂದು (ಶಾಂತೀಚ. ೧–೮೬). ೨. (ಕರಾ) ಅಹಂಕಾರ; ಗರ್ವ: ಗಂಜಿಯ ತಿಳಿಯಿಲ್ಲ, ಎಕ್ಕಸ ನೋಡಿದರೆ ಆಕಾಶಕ್ಕೊ ಮೇಲು (ರೂಢಿ). ೩. "ಬಹಳ" (ಗುವಿಮೋ. ೨೪). [?. / ತೆಲು. ವೆಕ್ಕಸಮು]

ಎಕ್ಕಸಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸಂದಿ; ಚಿಕ್ಕಗಲ್ಲಿ (?): ಪಡುವ ಚಂದಣಗೇರಿಯೆಕ್ಕಸಂದಿಯಿಂ ಬಡಗವಾರಿಯಿಂ ಮೂಡಣ ಮನೆಯ ನಿವೇಶಣಮಂ (ಸೌಇಇ. XV, ೧೨೯–೪೯; 1176). [ಎಕ್ಕ$_2$ + ಸಂದಿ]

ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ, ಎಕ್ಕಸಿಕ್ಕ, ಎಕ್ಕಸಿರ್ಕ, ಎಕ್ಕಸೆಕ್ಕ (ನಾ). ೧. ಅಸಹನೆಯ ಮಾತು; ಕರುಬಿನ ಮಾತು; ಅಸಂಬದ್ಧದ ಮಾತು: ಎಮ್ಮ ನುಡಿಗುತ್ತರಮಂ ಕಾಣದೇನಾನುಮೆಕ್ಕಸಕ್ಕಂ ಗೞಪಿದೆಯಾಡೊಡಮೇಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೨೦); ಹಱಿಗವಿಗಳ ಕಬ್ಬಂಗಳ ಹೊಜಗಳೆಯಕ್ಕರದ ಹೊಲಿಗೆ ಬಿರ್ಚಿದೊಡೆಲ್ಲಂ ಬಱ ತಾಱಗ ಬೀಱಗವೆತ್ತ ಜತತ್ತ ಜವೆಕ್ಕಸಕ್ಕ ಮಸ್ತವ್ಯಸ್ತಂ (ಗಿರಿಕ. ೧–೨೩); ಪೊಡವಿಜೆಯ ಬಿಡದೆಕ್ಕಸಕ್ಕವಗಡಹಿಕುಲವನು ಕೂಗಿ ಕೆಡದಿರು (ಕಾಶಿರಾ. ೧೪–೪೯). ೨. ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ ಮಾಡುವವನು; ಅಸಂಬದ್ಧಪ್ರಲಾಪಿ: ಅತಿಮಾರ್ಗನೆಕ್ಕಸಕ್ಕಂ ಸಿತಗಂ ಚಳಬಳಿಗಂ (ಸಮುಪ. ೩–೫೫). **ಎಕ್ಕಸಿಕ್ಕ**: ೧. ನಿನ್ನಂ ಕಂಡೆಕ್ಕಸಿಕ್ಕಮಂ ನುಡಿಯೆ . . . ಮುನಿದರ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೨–೨೩ ವ); ಅನೃತಮುನ್ನೆಯ ತೊಂಡುತೊಳಸೆಕ್ಕಸಿಕ್ಕ ವಂಚನೆ ಕುಹಕ ಜೂದು ಕುತ್ಸಿತ ಲಂಡು ಬಂಡು ದುರ್ಜನಮೆಂಬಿವೆಲ್ಲ ದುಷ್ಟಸ್ವಭಾವಂ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೬–೩೩). **ಎಕ್ಕಸಿರ್ಕ**: ೧. ಕಲ್ಮಷಿಕವಾಗಿ ತನ್ನೊಕ್ಕಲ್ಮಕ್ಕಳೆಕ್ಕಸಿರ್ಕಮಾದೊಡೆ ಪಾರ್ವಂ ಮಲ್ಲಲನೆ ಮಱುಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೧೧).

ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ: ೧. ಎಕ್ಕಸಕ್ಕದ ಮಾತುಗಳು (ಬಸವು. ೫೬-೫೧); ಅಕ್ಕಜಿತು ಪಾಲ್ಬೆಣ್ಣೆ ಮೊಸರ್ಗಳನಿಕ್ಕಿದಾ ದಿನವೊಲ್ಲನೂಟವನೆಕ್ಕಸಕ್ಕದ ಮಾತು ನಿಮಗೇಕೆಂದಳಬುಜಾಕ್ಷಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮-೩೧).

ಎಕ್ಕಸಿಕ್ಕಬಾಜಿಗ = ಅಸಂಬದ್ಧಪ್ರಲಾಪ ಮಾಡುವವನು: ಅವನು ಶುದ್ಧ ಎಕ್ಕಸಿಕ್ಕಬಾಜಿಗ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಕ್ಕಚ್ಚಕ್ಕ; ಮಲ. ಎಕ್ಕಚಕ್ಕ, ಎಕ್ಕಚಕ್ಕು; ತುಳು. ಎಕ್ಕಚಕ್ಕ, ಎಕ್ಕುಸಕ್ಕ, ಎಕ್‌ಸಕ್; ತೆಲು. ಎಕ್ಕಸಕ್ಕೆ, ಎಕ್ಕಸೆಕ್ಕೆ, ಎಕ್ಕಸೆಕ್ಕೆ]

ಎಕ್ಕಸಕ್ಕಂಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅಸೂಯೆಯ, ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ ಮಾತನಾಡು: ತಮ್ಮಾಯುಂ ಕುಂದಲ್ ತಮ್ಮ ಭವಿಷ್ಯಂ ಕುಂದಲ್ ಕಂಡಾಗಳೆಕ್ಕಸಕ್ಕಂಗೆಡೆವರ್ (ಸಮಪ. ೧೩-೪೦). [ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ + ಕೆಡೆ]

ಎಕ್ಕಸಕ್ಕತನ (ನಾ). ಕರುಬುತನ: ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯಂ ಮುಗುಳ್ನಗೆ ನಕ್ಕು ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನನನಿಳಿಸಿ ನುಡಿವ ನಿನ್ನೆಣಗೋಣಂಗಳುಮೆಕ್ಕಸಕ್ಕತನಂಗಳುಮೆತ್ತವೋದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೩೭). [ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ + -ತನ]

ಎಕ್ಕಸಕ್ಕೆ (ನಾ). ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ ಮಾತನಾಡುವವಳು: ಎಕ್ಕಸಕ್ಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಎಕ್ಕಸೆಕ್ಕೆ]ಯರವರವರುಗಳ ನಕ್ಕು ಬಸಲೆಯರಗಿದು ತಿಂಬಾ ರಕ್ಕಸಿಯರಾ ಪಿಶಾಚಿಯರಿಚ್ಚೆಗಾರ್ತಿಯರು (ಬಸವು. ೪೦-೫೨).

[ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ + -ಎ$_2$]

ಎಕ್ಕಸರ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಎಳೆಯ ಸರ; ಒಂಟಿಳೆಯ ಸರ; ಏಕಾವಳಿ: ಎಕ್ಕಸರಮಿದಾವುದಾಂ ಮುಳಿಯೆ ಕಾಲ್ವಿಡಿದಿಂದ್ರನ ಕೊಟ್ಟುದಲ್ತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೬); ಇಕ್ಕಿದ ಮುತ್ತಿನೆಕ್ಕಸರದೋಲೆ ತುಱುಂಬಿದ ಜಾದಿವೂವೆ ತೊಟ್ಟೆಕ್ಕಸರಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೯೯); ರಕ್ಕೆವಣೆ ಪುಲಿಯುಗುರ್ ಗೆಜ್ಜೆ ಮಾಗಾಯ್ ಮುತ್ತಿನೆಕ್ಕಸರಮುಡಿದಾರ ಕಾಲಕಡಗಂ . . . ಪರಿಪರಿಯ ಬಾಲದೊಡಿಗೆಗಳನಾಂತು (ಚಿಬಪು. ೫-೩೬); ನಮ್ಮ ಪಸದನದಲ್ಲಿ ನೀವು ಬಹುವಾಗಿ ಮೆಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದ ಎಕ್ಕಸರವಿದು (ಸವತಿ. ೨೭೮).

[ಎಕ್ಕ$_2$ + ಸರ$_6$]

ಎಕ್ಕಸರ$_2$ (ನಾ). ಒಂದೇ ಬಾಣ, —ಕಣೆ: "ಏಕಶರ – ಎಕ್ಕಸರ" (ಶಮದ. ೨೯೦ ಪ್ರಯೋ). [ಎಕ್ಕ$_2$ + ಸರ$_4$]

ಎಕ್ಕಸರ$_3$ (ನಾ). ಕತ್ತಿವರಸೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ (?): ನಿಜಃಗೆಗಾಯತ ಮಂಡಿ ದುವಾಡವೆಕ್ಕಸರ ವಿಸ [ಪಾಠಾಂ. ವೆಕಸರಲುಸು]ರವುಲ್ಲಾಸದುಸ್ಸರ ಚವಡಿ . . . ಖಡ್ಗವಂ ಜಡಿದರು (ಸೋಮುಚ. ೫-೧೪). [ಎಕ್ಕ$_2$ + ಸರ$_3$]

ಎಕ್ಕಸರ$_4$ (ನಾ). "ಒಂದೇ ಧ್ವನಿ" (ಕಸ್ತೂ ಕೋ. ೧೨೫).

[< ಸಂ. ಏಕಸ್ವರ]

ಎಕ್ಕಸರ$_5$ (ನಾ). ನಿರಂತರತೆ; ಸತತವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಹೊಕ್ಕನೈ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕೃಪೆಯಿಂದೆಕ್ಕಸರದಲಿಯಂಥಕಾದ್ಮರ ಶಕ್ಕಿಸಿಯೆ ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವರಿಗಿತ್ತನಾ ಸುಧೆಯ (ಸಂಭಪ. ೬-೫೩); ರಕ್ಕಸಾರಿಯ ಕೀರ್ತಿ ಸಲಿಲಜನೊಕ್ಕತನ ಪರಿಯಂತ ಕೆಲಸವಿದೆಕ್ಕಸರಮೆನುತನಿಲಸುತ ಬೆಳೆದನು ನಭಾಂತರಕೆ (ತೊರರಾ. ೬-೫-೪೯). [?]

ಎಕ್ಕಸರ$_6$ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು: ಅರ್ಜುನನ ಹಯ ಮೆಕ್ಕಸರದೊಳ್ ಬಂದುದಲ್ಲಿಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೨೨). [ಎಕ್ಕ$_2$ + ಸರ$_6$]

ಎಕ್ಕಸಿಕ್ಕೆ 'ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ' ನೋ.

ಎಕ್ಕಸಿರ್ಕೆ 'ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ' ನೋ.

ಎಕ್ಕಸೆಕ್ಕೆ 'ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ' ನೋ.

ಎಕ್ಕಸೊಕ್ಕಿ (ನಾ). ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ ಮಾತನಾಡುವವಳು: ಕರ್ಕಸಿಯ ರತಿವೆಕ್ಕಸೊಕ್ಕಿಯರನಾರತಂ ದಕ್ಕಡತಿಯರು ಕಾಮದಿಕ್ಕೆಯರು (ಪತಿಲ. ೨-೭೦). [ಎಕ್ಕಸೊಕ್ಕು + -ಇ$_2$]

ಎಕ್ಕಸೊಕ್ಕು (ನಾ). ಸ್ವಾಭಿಮಾನ; ಅಹಂಕಾರ: ಮಿಕ್ಕುಮೀರುತ ಬಂದನಾದರೆಯೆಕ್ಕಸೊಕ್ಕನು ಮುರಿದು ತಕ್ಕ ಬುದ್ಧಿಯನೂ (ಚಂದ್ರಾವ. ೭). [ಎಕ್ಕ$_2$ + ಸೊಕ್ಕು$_3$ (< ಸೊರ್ಕು$_3$)]

ಎಕ್ಕಹಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: ಚಂದನನೋಸೀರಾದಿ ಲೇಹ್ಯ– ಶ್ರೀಗಂಧ, ಲಾಮಂಚ . . . ಯಷ್ಟಿಮಧುಕ . . . ಎಕ್ಕಹಾಲೆ, ಕಹಿಹಾಲೆ . . . ಇವೆಲ್ಲ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ೪ ತೊಕವಂ ಚೂರ್ಣಿಸಿ ಹಾಕಿ ಹದದಲ್ಲಿಳುಹಿ (ಸಕವೈ. ೧೪೪). [ಎಕ್ಕ ? + ಹಾಲೆ (< ಪಾಲೆ)]

ಎಕ್ಕಳವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಉಡುವುದಕ್ಕೂ ಹೊದೆಯುವುದಕ್ಕೂ ಒಂದೇ ಸೀರೆ; ಏಕವಸ್ತ್ರ (?): ತಳಿರುಯ್ಯಲ್ ಶ್ರುತಿಯಿಂದವೊಂದೆ ಕೊರಲೊಳ್ ಜೀಯೆಂಬಿನಂ ಪಾಡುವಿಂದೊಳಮುಟ್ಟೆಕ್ಕಳವಟ್ಟೆದಿಂದಜೀಯೆ ಬರ್ಪರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೭೫). [ಎಕ್ಕಳ್$_0$ (< ಎಕ್ಕಲ) + ಪಟ್ಟೆ]

ಎಕ್ಕಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಗ್ಗು; ಸಂಕೋಚವಾಗು: ಹೊಟ್ಟೆ ಎಕ್ಕಳಿಸಿ ಹೋಗಿ ಆ ಹಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹಾವು ಅಕ್ಕಿ ಹಿಡಿಯುವಂತಿರುವುದು (ಮೊಮಗು. ೬೦). 'ಅಕ್ಕಳಿಸು' ಪರಾ. [ಎಕ್ಕಳ್$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಎಕ್ಕಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕೀಟ; ಜಿರಲೆ: ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಎಕ್ಕಳೆ ತನ್ನ ಮೇಲೆ ಓಡಾಡಿದಂತಾಗಿ (ಮರಮ. ೬೬). 'ಅಕ್ಕಳೆ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಎಕ್ಕದೆ, ಎಕ್ಕಲೆ]

ಎಕ್ಕಾ 'ಎಕ್ಕ$_2$' ನೋ.

ಎಕ್ಕಾಗಾಡಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಒಂಟೆತ್ತು ಅಥವಾ ಒಂಟಿ ಕುದುರೆಯ ಗಾಡಿ: ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ಹೋದರೂ ಎಕ್ಕಾಗಾಡಿ ಬಂದು ನಿಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದುವು (ಜಮಿನ್ದಾ. ೪೦). [ಎಕ್ಕಾ (< ಎಕ್ಕ$_2$) + ಗಾಡಿ$_2$]

ಎಕ್ಕಾಗಾಣ 'ಎಕ್ಕಲಗಾಣ' ನೋ.

ಎಕ್ಕಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹತ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಡಿಸು; ಹಿಂಜು. ೨. ಜೀರ್ಣವಾಗು; ಶಿಥಿಲವಾಗು. 'ಅಕ್ಕಾಡು' ಪರಾ.

ಎಕ್ಕಾಡಿಹೋಗು = ನಾಶವಾಗಿ ಹೋಗು; ಛಿದ್ರವಾಗಿ ಹೋಗು: ಕವಚ ಹಱಿದುವು ಬಿರಿಯೆ ಸೀಸಕ ಸವಗ ಸವೆದುವು ಪೆಚ್ಚವಾಯಿತು ಕವಲುಗೋಲೆಕ್ಕಾಡಿ ಹೋಯಿತು ಕಪಿಗಳವಯವವು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೧-೨೯). [ಎಕ್ಕು$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಎಕ್ಕಾವಳಿ, ಎಕ್ಕವಳಿ (ನಾ). = ಎಕ್ಕಸರ$_1$: ತರಳತರವೃತ್ತ ಮೌಕ್ತಿಕ ಪರಿಕರಮೇಕಾಂತಮೆಕ್ಕಾವಳಿ ಕಂಧರದೊಳಮರ್ದೆಸೆಯೆ (ಆದಿಪು. ೪-೩೭); ಇಕ್ಕಿದನಿಳಾಧಿಪತಿ ಸತಿಯ ಕೊರಲೊಳೆಕ್ಕಾವಳಿಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೮೦); ಪೊತ್ತೆ ಪೆರ್ಮುತ್ತಿನೆಕ್ಕಾವಳಿ (ಚಿಕವಂ. ೮೩-೧೬). **ಎಕ್ಕವಳಿ**: "ಎಕ್ಕಸರ, ಮುತ್ತಿನ ಒಂಟಿಳೆ ಹಾರ" (ಕಸ್ತೂ ಕೋ. ೧೨೫).

[< ಸಂ. ಏಕಾವಲೀ]

ಎಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹತ್ತಿಯನ್ನು ಎಕ್ಕುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬಿಡಿಸಿಡು; ಹಿಂಜಿಸು. ೨. ಸೀಳು; ವಿಭಾಗಿಸು. [ಎಕ್ಕು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಎಕ್ಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಭಾಗಿಸು; ಬೇರೆಮಾಡು; ಹತ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಡಿಸು; ಹಿಂಜು: "ಎಕ್ಕು – ವಿಭಜನೇ, ಪ್ರವಾಹಿಕಾಯಾಂ ಚ (ಭೇದಿಯಾಗು)" (ಶಮಧಾ); ತನು ಪಂಜಿವೊಲ್ ಬೆಳರ್ತಿರ್ಪಿನೆಗಂ ಹಿಮಮೆಕ್ಕಿದರಲೆವೋಲ್ ಪುದಿದಿರೆಯುಂ (ಆದಿಪು. ೬-೩೩); ತರಣಿ ಹಿಮಾಂಶುವೊಲ್ ಗಿರಿಗಳೆಕ್ಕಿದ ಪಟ್ಟಿಯ ಮೊತ್ತದಂತೆವೋಲ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೭೦-೬). ೨. ಹೊಡೆ; ಬಡಿ; ಇಕ್ಕು: ಪಯಿರನ್ನು ಕುಯಿದು ಒಟ್ಟೆ ಎಕ್ಕಿ . . . ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟ ಹ. ೬೩). ೩. ತೊಂದರೆಗೊಳಿಸು; ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಹಿಂಸಿಸು: ಗುರುವಸಿಷ್ಠನೊಳೆಕ್ಕುವೀ ಕೊರಗಣೆಗೆ ಪರಿಹಾರವನು ಬೆಸಸೆಂದ (ರಾಮಾಸಂ. ೧-೨-೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಎಕ್ಕು; ತೆಲು. ಏಕು]

ಎಕ್ಕು₂ (ಕ್ರಿ). ಭೇದಿಯಾಗು : "ಎಕ್ಕು – ವಿಭಜನೇ, ಪ್ರವಾಹಿಕಾಯಾಂ ಚ (ಭೇದಿಯಾಗು)" (ಶಮಥಾ). [?]

ಎಕ್ಕು₃ (ಕ್ರಿ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏರು : ಉಕ್ಕಿದವು ಭುಗಭುಗನೆ ಕೇತನವೆಕ್ಕಿದವು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ (ಜಿನಭಾ. ೫೩–೨೬).

ಎಕ್ಕೆಕ್ಕು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಹಾಕಿದ ಹೆರಳು ಕೆದರಿಕೊಂಡಾ ಕುರುಳು ಎಕ್ಕೆಕ್ಕಿ ಯಾರನೋ ಒದರುತಿಹವು (ಗಂಗಾತ. ೬೨–೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಎಕ್ಕು ; ತುಳು. ಎಕ್ಕಲ್ ; ತೆಲು. ಎಕ್ಕು ; ಕುಇ. ಎಕಸಿ, ಎಂಗಸಿ]

ಎಕ್ಕುಟ್ಟೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಚಿಣ್ಣಿಕೋಲಿನ ಆಟದ ಎಣಿಕೆ : ಎಕ್ಕುಟ್ಟ, ಸಾಂತೀರ ಮೊದಲಾದ ಆಟಗಳು (ಕುಟ್ಟಿದೂ. ೬೫). [?]

ಎಕ್ಕುಡು 'ಎಕ್ಕಡು' ನೋ.

ಎಕ್ಕೆ₁ (ನಾ). ೧. ಜತೆ ; ಸಂಗಡ ; ಸಮಾನತೆ : ಖಂಡಿಸೆ ಬಿಲ್ಲಂ ಬಿಸುಟೆಕ್ಕೆಯಿಂ ಸುರಿಗೆಗಿಟ್ಟಿಯ್ಯುರ್ಪರಂ ಶಾತಭಲ್ಲಸಹಸ್ರಂಗಳಿಂ . . . ಎಚ್ಚು (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೯) ; ಸಲುಗೆಗೆ ಸಾಮ್ಯಕ್ಕೆಕ್ಕೆಗೆ ಪಲರಕ್ಕೆಮ ಸತಿಯರ ಹಿತರಂ ಗೆಲ್ವೆಡೆಯೊಳ್ ಗೆಲ್ವ[ಲುವ] ಬೆಡಂಗಿಯ ಬೀರನ ಬಲದ ಭುಜಾದಣ್ಣದಲ್ಲಿ ಕೆಲದೊಳ್ಳಿಲ್ಪಳ್ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೪೭–೮೪ ; 1066); ಮುನಿಸನುವಿಸೆ ಕಾದುವ ತಕ್ಕಿನೊಳಾಹವಭೂಮಿಗೆಕ್ಕೆಯಿಂ ನಡೆತಂದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೨೧) ; ಪೊಕ್ಕೆಡದಡಿಯಂ ಮುಂದಿಟ್ಟೆಕ್ಕೆಯಿನನುಗೆಯ್ದು ನಿವಿರ್ದುರ್ಗಜೆಯಂ ನೋಟಂ ಮಿಕ್ಕಾರ್ದುರ್ ಪೊಯ್ಯೆ (ನೇಮಿಪು. ೧೨–೧೯೩). ೨. ಒಟ್ಟು ; ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ ; ರಾಶಿ : ಪಿಶಿತಭೋಜನದಲ್ಲಿಗೆ ನಿಲ್ಲದೆಕ್ಕೆಯಿಂ ಸಾರ್ವ ನಿಶಾಚರೀಜನಮಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೩೪ ಶೂದ್ರಕ) ; ಸೂಸುವ ಸೇಸೆ ಬೀಸುವ ಚಳಚ್ಚಮರೀರುಹಮೆಕ್ಕೆಯಿಂ ರಣಾಯಾಸ ಪರಿಶ್ರಮಾಂಬುಲಪಮಂ ತವೆ ಪೀರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೧೦) ; ಎಕ್ಕೆಯಿನಿರ್ಪ ಪುಲ್ಲೆಗಳನಿಲ್ಲಿಯೆ ಮುಗ್ಗಿಸು (ನಳಚಂ. ೭೪). [< ಸಂ. ಏಕ]

ಎಕ್ಕೆ₂, ಎಕ್ಕ₁, ಎರ್ಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ ; ಎಕ್ಕದ ಗಿಡ : "ಅರ್ಕಮೆಂದೆನಲ್ಕೆಕ್ಕೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗರಾ. ೩೯–೨೬) ; "ಎಕ್ಕೆಯರ್ಕಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೨) ; ಎಕ್ಕೆಯ ಕಾಯ್ಗಳಂತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೭೪) ; ಎಕ್ಕೆಯ ಹಾಲು . . . ಲೇಪವಂ ಮಾಡಿಸಲು ಮೂಲವ್ಯಾಧಿಯ ಮೊಳೆ ಕರಗಿಹೋಗುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೯೩). ಎಕ್ಕ₁ : ಎಕ್ಕದ ಮುಗುಳ್ಗಳಂ ಹರಡಿ ಜಗಜಟ್ಟಿಗಳನೆಕ್ಕತುಳದಾಳ್ಗಳಂ ಮಱಿಯೊಳಡಂಗಿಸೆ (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಾ. ೯–೧೮) ; ಹಸಿವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ಎಕ್ಕದೆಲೆಗಳನ್ನು ತಿಂದುಬಿಟ್ಟನು (ನೀಗಟ್ಟು. ೪೨) ; ಎಕ್ಕದ ಹೂಗಳನ್ನು ತಲೆಯಮೇಲೆ ಹಾಕಿ ಹೋದರು (ಅವತಂ. ೧೭೪). ಎರ್ಕೆ : "ಎರ್ಕೆಯೆಂದು ಅರ್ಕಂ" (ಕಕಸಾ. ೨೫–೫೩೩) ; ಒರ್ಕುಡಿತೆ ನೀರ್ಗೆ ಪಱಿಪಟ್ಟೆರ್ಕೆಯ ಪಣ್ಣೆಲೆಯ ಮುಱಿಗೆ ದೇಸಿಗರಂ ದೇವರ್ಕಳ್ಗೊಡೆಯರ್ ಮಾಳ್ಪರ್ (ಶಮದ. ೨೪ ಪ್ರಯೋ) ; ಅರ್ಕ, ಎರ್ಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ).

ಎಕ್ಕಹುಟ್ಟಿಸು = (ಆಲಂ) ನಾಶಪಡಿಸು ; ಹಾಳುಮಾಡು : ಡೆಪ್ಯುಟಿ ಕಮಿಷನರ್ ಕಾರು ಎಕ್ಕಹುಟ್ಟಿಸಬೇಕೆಂದು ಮಸಲತ್ತು ಮಾಡಿದ್ದೇವೆ (ನಟಸಾ. ೨೨೧) ; ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಅಕ್ಕ ಕೊಟ್ಟ ಚಿನ್ನದಲ್ಲೂ ಎಕ್ಕ ಹುಟ್ಟಿಸಿದ ಅಂದಹಾಗೆ (ಮರಳಿ. ೬೩). ಎಕ್ಕಹುಟ್ಟು = (ಆಲಂ) ನಾಶವಾಗು ; ಹಾಳಾಗು : ಅವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಎಕ್ಕಹುಟ್ಟಿಹೋಗಲಿ (ಸುಗುಗಂ. ೯೮–೫). ಎಕ್ಕೆಯಹೊಲ = ಒಂದು ಹೊಲದ ಹೆಸರು : ದೇವರ್ಗೆ ಕಯ್ಯಲನಪ್ಪುದೆಕ್ಕೆಯ ಹೊಲಕುಂಟೆ ಸಹಿತಮಾಗಿ . . . ಬಿಟ್ಟರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೭೩–೯೯ ; 1179).

[< ಸಂ. ಅರ್ಕ / ತಮಿ. ಎರುಕ್ಕು ; ಮಲ. ಎರಿಕ್ಕು ; ತುಳು. ಎಕ್ಕಮಲೆ, ಎಕ್ಕಮಾಲೆ, ಎಕ್ಕಮೆ]

ಎಕ್ಕೆ₃ (ನಾ). ಮಂಚದ ಚೌಕಟ್ಟು : ಹೊರಸಿನ ಎಕ್ಕೆಯ ಶಂಖದ ಮಣಿಯ ಪವಣಿಸಬಲ್ಲವರು ನೀವಾರಾದಡೂ ಪವಣಿಸಿರಯ್ಯ (ಅವಚಂ. ೧೩೫–೬೧೭) ; ತಾಯಾತನ ತಂದ ಮಂಚದೆಕ್ಕೆಯಂ ಮಣ್ ಪತ್ತಿತ್ತೆಂದದ ನೊರಸಿ ಕರ್ಚಿದೊಡೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೯೬–೨೯ ವ) ; ಹಲವೆಲುವಿನೆಕ್ಕೆಗಳ ಬಿಗಿದು ಬೀವಂ ನೆಯ್ದ ನುಲಿಯ ಹಂದೊಗಲ ಹಾಸಿನೊಳು ಮಂಚಂ ಜಡಿಯೆ ಹೊಲೆಯನೋಲಗವಿತ್ತು (ಹಚಕಾ. ೧೧–೩೧) ; ಸಾರವೇದಂಗಳೇ ಪಾದವಾಗಮವೆಕ್ಕೆ ಶೂರ ಪೌರಾಣಮೇ ಪಲಗೆಯಾಗೊಪ್ಪಲ್ (ಪ್ರಭುಪು. ೨–೧೬). [?]

ಎಕ್ಕೆ₄ (ನಾ). ಇಕ್ಕೆ ; ಮನೆ : ಪಂಚವಸದಿಯ ಕೇರಿಯಲ್ಲಿಗೆ ಬಡಗಣೆಕ್ಕೆಯ ಹಸ್ತವಿಪ್ಪತ್ತಾಱು (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೨೬–೬೦ ; 1205). [< ಇರ್ಕೆ ?]

ಎಕ್ಕೆಕಾಯಿ (ನಾ). ಎಕ್ಕೆಯ ಗಿಡದ ಕಾಯಿ : ಲಲನೆ ಕೇಳಲೆ ಸಂಗಿ ಸಲೆ ಸತ್ತು ಹುಟ್ಟನಾ(ದ?) ಚಲದಂಕರಾಮನ ನಾನು ಕೊಲಿಸದೆ ಬಿಟ್ಟೆನಾದರೆ ಕೇಳಲೆ ಸಂಗಿ ಮೊಲೆಯಲ್ಲ ಇವು ಎಕ್ಕೆಕಾಯಿ (ಕುಮಾಸಾಂ. ೧೦೦. ಅಡಟ). [ಎಕ್ಕೆ₂ + ಕಾಯಿ (< ಕಾಯ್₄)]

ಎಕ್ಕೆಕ್ಕೆ (ಅ). ೧. ಒಂದರಮೇಲೊಂದಾಗಿ ; ಮೇಲೆಮೇಲೆ ; ಒಟ್ಟಾಗಿ : "ಎಕ್ಕೆಕ್ಕೆ ತೇನತೇನಮಿವಕ್ಕುಂ ಮೇಲ್ಮೇಲೆ" (ಚತುನಿ. ೬೫) ; ದೀವಿಗೆಗಳ್ ಜಲಕ್ಕನೆಕ್ಕೆಕ್ಕೆಯಿನಿಟ್ಟಳಂ ಬೆಳಗುತಿರ್ದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೫) ; ಎಕ್ಕೆಕ್ಕೆಯೆ ನೆಗಟಿರ್ದ್ದೊರ್ಮೊದಲೊಳೆ ಕುಕ್ಕೂ ಕೂ ಎಂದು ಕೋೞಿ ಕೂಗಿದುವಾಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೧). ೨. ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ : ಮಕ್ಕಳಾಟಕೆಯೊಳಗಾ ರಾಜನಂದನರೆಕ್ಕೆಕ್ಕೆಯಿಂ ಹೋರುತಿಹರು (ನೇಮಿಸಂ. ೬–೫೭). [ಎಕ್ಕೆ₁ + ಎಕ್ಕೆ₁]

ಎಕ್ಕೆಗಿಡ (ನಾ). = ಎಕ್ಕೆ₂ (ಕ). [ಎಕ್ಕೆ₂ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಎಕ್ಕೆಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. (ತನ್ನಲ್ಲಿ ತಾನೇ) ಗೊಣಗುಟ್ಟು (?) : ಅನುವಿಪ ತಾಯ ಬಾರಿಸುವ ತಂದೆಯ ಕಾಯ್ಪಿನೊಳೆಕ್ಕೆಗುಟ್ಟುವಕ್ಕನ ಪಡಪೆತ್ತಿ ಬಯ್ವ ಕಿಱುಂದಂಗೆಯ ಕಣ್ಣೊಳೆ ಕೀೞು ಕಲ್ಪಿಪಣ್ಣನ ಬಿಯಕಿಲ್ಲದವ್ವಳಿಪ ತಮ್ಮನ ತೀನಿಗೆ ಮೆಯ್ಯನೊಡ್ಡಿ ನಿನ್ನನೆ ಪಿಡಿದೆನ್ನ ನಲ್ಮೆಗಿದೆ ತಕ್ಕುದೆ ನಲ್ಮೆಗೆ ದೋಷಮಾಗದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೦೫). ೨. ಸಲಿಗೆಯಿಂದಿರು ; ಒಟ್ಟಾಗಿರು : ಸಿಂಗದೊಡನೆಕ್ಕೆಗುಟ್ಟುವ ಕರಿಗಳಂ ಪುಲಿಯ ಜಂಗುಳಿಯ ನೀಡಿಱಿವ ಹರಿಣಂಗಳಂ (ಹಚಕಾ. ೬–೩೮). [ಎಕ್ಕೆ₁ + ಕುಟ್ಟು₁]

ಎಕ್ಕೆಬೆನಕ (ನಾ). ಎಕ್ಕದ ಗಿಡದ ಬೇರಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿರುವ ಗಣೇಶನ ಆಕಾರ : ಎಕ್ಕೆಬೆನಕನನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಎಕ್ಕೆ₂ + ಬೆನಕ]

ಎಕ್ಕೆಮಾಲೆಗಿಡ (ನಾ). = ಎಕ್ಕೆ₂ (ಕ). [ಎಕ್ಕೆ₂ + ಮಾಲೆ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಎಕ್ಕೆಯುಲಿ (ನಾ). ಒಟ್ಟಾದ ಶಬ್ದ ; ತುಮುಲ ಶಬ್ದ : ತೆಕ್ಕನುಕ್ಕಿದ ಸಂತಸಕೆ ಕೊರಳ್ ಬಿಚ್ಚಿದೊಲ್ ಹಕ್ಕಿ ಹಾಡಿದುವೆಕ್ಕೆಯುಲಿಗಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೦೮–೨೩೫). [ಎಕ್ಕೆ₁ + ಉಲಿ]

ಎಕ್ಕೆವಸ[ಯ]ಲ್ (ನಾ). ಎಕ್ಕೆಯ ಬಯಲು ; ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ (?) : ಊರಿಂ ಮೂಡಲು ಎಕ್ಕೆವಸ[ಯ]ಲೊಳಗೆ ಬೆದ್ದಲು ಕಂಬ ೧೫ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೨೪–೬೨ ; 1208). [ಎಕ್ಕೆ₂ + ಬಯಲ್]

ಎಕ್ಕೆವಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆ ಮೇಲೆ ನುಗ್ಗು ; ಮುನ್ನುಗ್ಗು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು : ಅಕ್ಕಟಯಿಂದೊಂದು ಹೆಣ್ಣಿನ ನುಡಿಯೇನು ಲೆಕ್ಕಕಿನಿಸು ಕುಂದೆ ಮುನ್ನಾ ಅಕ್ಕ ಸೋದರಿಯರ ಕೊಟ್ಟೆದ್ದೆನಲ್ಲೆಯೆಂದೆಕ್ಕೆವಾಯ್ದನು ನಮಿರಾಜ (ಭರಚ. ೪೩–೧೯). [ಎಕ್ಕೆ₁ + ಪಾಯ್₁]

ಎಕ್ಕೆವಾಜು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಒಂದೇಸಮನೆ ಮಿಡಿ, —ಕಂಪಿಸು, —ಹಾರು: ಬೆಳ್ಳೀಱ ಬಾನಲ್ಗೊಂಡ ವದನಮಂಡಲಮುಂ ಎಕ್ಕೆಪಾ[ವಾ]ಜುವಳ್ಳಿ ದರ್ಯುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩–೪೬ ವ). [ಎಕ್ಕ$_1$ + ಪಾಜು$_1$]

ಎಕ್ಕೆವಾಜು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ನೆಗೆತ, —ಹಾರಿಕೆ.

ಎಕ್ಕೆವಾಜುವಾಜು = ಒಂದೇ ನೆಗೆತಕ್ಕೆ ನೆಗೆ, —ಹಾರು: ಎರಡುಂ ಬಲದ ಕಡಿತಲೆಯ ನಾಯಕರ್ ಕೆಯ್ಕೊಂಡು ಬಳ್ಳುಗೆಡೆದೆಕ್ಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ದಿಕ್ಕೆ] ವಾಜುವಾಜಿ ಪಲಗೆವಾಡಿ ಗೂಳಿ ಸೊರ್ಕಿ ಮಾರ್ಕೊಂಡು ಕಾದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೮೦ ವ). [< ಎಕ್ಕೆವಾಜು$_1$]

ಎಕ್ಕೆವಿಂಡು, ಎಕ್ಕವಿಂಡು (ನಾ). ಶಿಷ್ಯರ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು: ಎಕ್ಕೆವಿಂಡುಗಳೆಂಬುವರು ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ನಿಮ್ಮ ಗಣಂಗಳು (ಸಿದ್ಧವ. ೧೭೬); ದೇಗುಲವ ಮಾಡಿಸುತಿಪ್ಪ ಗುಡ್ಡಗಳೆಕ್ಕೆವಿಂಡುಗಳ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩–೪); ಮತ್ತಗಟ್ಟದೊಳೆಕ್ಕೆವಿಂಡುಗಳ್ ಜ್ವರಬಾಧೆಯೊತ್ತರಿಸಿ ಮರಣವಾಗುತಮಿರಲ್ಕೆ (ಕೊಟ್ಟೂ ಬ. ೧೧–೩). **ಎಕ್ಕವಿಂಡು**: ಲೋಕದುರಿತಮಥನ ಕಥನೋದ್ಯೋಗರಿವರೆಂದು ಸಂತಸದೊಳೆಕ್ಕವಿಂಡಂ [ಪಾಠಾಂ. ಸಂತೋಷದಿಂದ] ಸಲಹುಗಾ ಸಿದ್ಧಚಕ್ರೇಶನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೨); ಕೃತಿಯ ಪಾಲಕರು ಗುರುಭಕ್ತರೆನಿಪೆಕ್ಕವಿಂಡುಗಳ್ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೧೨); ನುಡಿಯ ನುಡಿವಾಲಿಪುದು ನಾನೀವ ಭಾಷೆಗಳ ಗಡಿಯನೀಯೆಕ್ಕವಿಂಡಂ ಪೊಕ್ಕು ವೇಷಮಂ ಪಡೆದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭–೮); (ಸಿದ್ಧರಾ. ೫ ಸೂಚನೆ; ೧೦–೧೬; ೭–೧೫; ೮–೧, ೩ ನೋ). [ಎಕ್ಕ$_1$ + ಪಿಂಡು$_2$]

ಎಕ್ಕೆಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಏಕೈಕಸಾಕ್ಷಿ; ಒಂದೇ ಸಾಕ್ಷಿ: ವ್ಯವಹಾರದಂತರಂ ಸಾಲಂ ಇಲ್ಲಾಮ್ ಎಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಲೋಕಾದಿತ್ಯ ಎಳಅರಸರ್ಮಗಂದಿರ್ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೭–೪; 760). [ಎಕ್ಕ$_1$ + ಸಾಕ್ಷಿ]

ಎಕ್ಕೆಹಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಗುಜ್ಜವ್ವೆನಾಯಕಿತಿಯ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಸ ೪ ಎಕ್ಕೆಹಟ್ಟಿಯ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಸ ೩ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೨೧–೪೧; 1235). [ಎಕ್ಕ$_1$ + ಪಟ್ಟಿ$_1$]

ಎಕ್ಕೋಗಿಲೆಹುಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು; ಗುಂಗುರು ಹುಳು; ನೊರಜು (?): ಉಚ್ಚುಗು ರಕ್ತಮುಶ್ವಾಸಮನಿಶ್ಚೈಸಿಯೆ ಮಾಡು ನಡೆಯಲಾಜದೆ ಬೀಳ್ಗಂ ಅಚ್ಚುಗಯೆಕ್ಕೋಗಿಲೆಹುಳು ಬೆಚ್ಚದೆ ಮಾಡೂದಕ್ಕೆ ಬೇಗ ಕ್ರಿಯೆಯುಂ (ಅಶ್ವವೈ. ೧೧–೭೫). [?]

ಎಕ್ಕೋಟಿ 'ಏಟಿಕ್ಕೋಟಿ' ನೋ.

ಎಕ್ಖಂಡ (ಗು). ಅಖಂಡವಾದ (?): ಅಹುದೆಖ್ಖ[ಕ್ಖ]ಂಡದ ತಾಮ್ರ ದುಂಗುರಮದೇ ತಾಂ ನಿರ್ವಿಷಂ (ಖಮುದ. ೧೬–೧೪೨); ಆ ಪರ್ವತ ವೆಕ್ಖಂಡದ ಶಿಲೆ ನಾನೇಪೇಳ್ವೆನದಜಗ್ರದಲಿ (ನಾಗಕು. ೧–೩೧). [ಎಕ್ಕ$_1$ + ಖಂಡ]

ಎಕ್ಸ್‌ರೇ (ನಾ). ಸಾಮಾನ್ಯ ಬೆಳಕಿನ ಕಿರಣ ತೂರದ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಕಿರಣ: ಎಕ್ಸ್‌ರೇ ಮೂಲಕ ನೋಡಿದರೆ ಮೂಳೆ ಮುರಿದಿರುವುದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. X-Ray]

ಎಗಚಿ 'ಎಲಚಿ' ನೋ.

ಎಗಚಿಗ (ನಾ). ಅಣಕಿಸುವವನು (ಕ). [ಎಗಚು + -ಇಗ]

ಎಗಚು (ನಾ). = ಎಗರು ೧. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಎಗುಚುಮಾತು' ಪರಾ. [< ಎಗರು ?]

ಎಗಚುಮಾತು (ನಾ). ಅಣಕದ ಮಾತು; ನಕಲಿಯ ಮಾತು: ನೀನು ಚಿಕ್ಕಂದು ಯಾವಾಗಲೋ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಪ್ರಪಂಚದ ರೂಢಿಯ ಎಗಚುಮಾತು ಗಿಳಿಪಾಠ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅದನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ (ಸುಖಿವಿ. ೬೫). [ಎಗಚು + ಮಾತು$_1$]

ಎಗಟು, ಎಗಡು (ಗು). ೧. (ವಿಪರೀತ ಸೇವನೆಯಿಂದ) ರುಚಿಗೆಟ್ಟ; ಅಸಹ್ಯವಾದ. ೨. ಒರಟಾದ; ಮೃದುವಲ್ಲದ (ಮನುಷ್ಯ): ಅವನು ಎಗಟು ಮನುಷ್ಯ (ರೂಢಿ). **ಎಗಡು**: ೨. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ವೆಗಟು' ಪರಾ. [← ತೆಲು. ವೆಗಟು]

ಎಗಡು 'ಎಗಟು' ನೋ.

ಎಗತಾಳಿ 'ಎಕ್ಕತಾಳಿ' ನೋ.

ಎಗರಿಕೆ (ನಾ). ಎಗರಾಡುವುದು; ಕುಪ್ಪಳಿಸುವುದು; ಹಾರುವುದು. [ಎಗರು + -ಇಕೆ]

ಎಗರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಚಿಮ್ಮು ಅಥವಾ ಕುಪ್ಪಳಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಪರಿಪರಿಯೊಳೆಗರಿಸುತ ಕಂಗಳ ತೆರೆದು ಮಿಣಿಕಿಸಿ ಸಿಂಹನಾದ ಸ್ಫುರಣೆಯಿಂದಬ್ಬರಿಸಿ ಹಾರಿದ ರಾಮರಾಮೆನುತ (ಅನಂರಾ. ೪–೩–೨೫). ೨. ಅಪಹರಿಸು; ಕದಿ: ಕಣಿವೆ ಕೆಳಗಿನ ಕೊರಮಾನೇ ಎಗರಿಸಿಬಿಟ್ಟಿರಬೇಕು (ನಡೆದಾ. I, ೫೧೩); ಕೆಂಚ ... ಒಂದು ಹೊರೆ ಸೊಪ್ಪೆಯನ್ನು ಎಗರಿಸಿದ್ದ (ಸುವಸಂ. ೧೯೯); ಬಾಳೆಹಣ್ಣನ್ನು ಅಂಗಡಿಯಿಂದ ಎಗರಿಸಿಬಿಟ್ಟೆ (ಕಸಾಪ. I, ೨೯೦).

ಎಗರಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಅಪಹರಿಸು; ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳು: ಜೇಬುಗಳ್ಳ ಹಣ ಎಗರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದ (ರೂಢಿ).

[ಎಗರು + -ಇಸು$_3$. / ತೆಲು. ಎಗರಿಂಚು, ಎಗಯಿಂಚು]

ಎಗರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಏರು; ನೆಗೆ; ಹಾರು; ಚಿಮ್ಮು: ಕವಣೆಗಲ್ಲಿಲಿ ಅದ್ರಿ ಎಗರಿ ಪೋದದ್ದುಂಟೆ ರವಿಯ ಮೇಲೆ ಮಣ್ಣುದೂರೆ ಮೊಗವನೆತ್ತ (ವಿಸಾಸು. ೩೮–೩); ಗದೆಯನ್ನೆತ್ತಿದೆನೆಂದರೆ ಮೇಲಕ್ಕೆಗರುತ್ತಿದ್ದನು (ಅಗ್ರಹ. ೧೩). ೨. ಹಾರಿಹೋಗು. ೩. ಸವೆದುಹೋಗು.

ಎಗರೆಗರು = (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಶಬ್ದ ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಲೇ ಅವಳ ಮನಸ್ಸು ಬಾಗಿಲ ಕಡೆಗೆ ಎಗರೆಗರಿ ಹೋಗತೊಡಗಿತ್ತು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೩೨).

ಎಗರಾಡು = ಹಾರಾಡು; ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಮೆರೆ: ಮಗ ಕೊಲೆ ಪಾತಕನನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ತಾಯಿಯಮೇಲೆ ಎಗರಾಡಿದನು (ಪುನರು. ೩೪೪); ಮಾತನಾಡಿಸಿದವರ ಮೇಲೆ ಎಗರಾಡುವಳು (ಚಂಗೂಲಿ. ೧೭೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇವರ್; ತೆಲು. ಎಗುರು]

ಎಗಲು (ನಾ). ರೆಂಬೆ; ಮರದ ಎಳೆಯ ಗೆಲ್ಲು. [← ತುಳು. ಎಗ್‌ಲ್]

ಎಗು (ನಾ). ಏರುವುದು; ಮೇಲೆ ಹತ್ತುವುದು. 'ಎಗುಮತಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಏಜ್ಜು; ಮಲ. ಏಜ್ಜ, ಏಜ್ಜು]

ಎಗುಮತಿ (ನಾ). ರಫ್ತು; ನಿರ್ಯಾತ; ಸರಕನ್ನು ಹಡಗಿಗೇರಿಸುವುದು: ಇತರ ದೇಶಗಳಿಗೆ ಹೋಗುವ ಸರಕುಗಳು (ಎಗುಮತಿ) – ಹತ್ತಿ, ಧಾನ್ಯ, ಅಫೀಂ (ಭೂಗೋಳ. ೩೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಏಜುಮತಿ; ತೆಲು. ಎಗುಮತಿ]

ಎಗುಮತಿದಿಗುಮತಿ (ನಾ). ರಫ್ತು ಮತ್ತು ಆಮದು; ಸರಕನ್ನು ಹಡಗಿಗೇರಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಇಳಿಸುವುದು (ಕ).

[← ತೆಲು. ಎಗುಮತಿದಿಗುಮತಿ]

ಎಗುರುಕಂಬಿ (ನಾ). ಸ್ಥಿತಿಸ್ಥಾಪಕತ್ವವುಳ್ಳ ಸಾಧನ; ಸ್ಪ್ರಿಂಗು: ಕೊಳವಿಯಲ್ಲಿರುವ ಎಗುರುಕಂಬಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಕ್ರಮೇಣ ಮೇಲೆದ್ದು ಉರಿಯುವ ಗಟ್ಟಿ ಮೋಂಬತ್ತಿ (Carriage Candle. ಇಂಕನಿ).

[ಎಗುರು + ಕಂಬಿ$_1$]

ಎಗುರುಗಡಾರಿ (ನಾ). "ಬಂಡೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಒಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಸಿಡಿಮದ್ದು ತುಂಬುವುದಕ್ಕೆ ತೂತನ್ನು ಕೊರೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಉಳಿಯಲಗಿನ ಭಾರವಾದ ಗಡಾರಿ: ಎಗುರುಗಡಾರಿ" (Jumper. ಇಂಕನಿ). [ಎಗುರು + ಗಡಾರಿ]

ಎಗುರುಪಟ್ಟೆ (ನಾ). ಬಗ್ಗಿಸಿದ ಅಥವಾ ಸುರುಳಿ ಸುತ್ತಿದ ಲೋಹದ ಸ್ಥಿತಿಸ್ಥಾಪಕತೆಯುಳ್ಳ ಪಟ್ಟಿ ; ಹಾರುಪಟ್ಟಿ (Hang. ೩೦೫೩). [ಎಗುರು + ಪಟ್ಟೆ₂]

ಎಗೆ (ನಾ). = ಎಗಲು. [← **ತುಳು.** ಎಗ್ಗೆ]

ಎಗ್ಗ, ಎಗರ್ಗ (ನಾ). ಹಳ್ಳಿಯವ; ಒರಟ; ಅಸಂಸ್ಕೃತ; ದಡ್ಡ; ಗಾಂಪ: "ಕೂಚಂ - ಎಗ್ಗಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧) ; "ಗಾಂಪನೊಳೆಗ್ಗಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೬) ; "ಎಗ್ಗನೆಂದು ಹೆಡ್ಡಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೮-೩೬೬) ; ಕಟ್ಟಿಯಂತೆ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಬೆಸೆವ ಪಚ್ಚಪಸಿಯೆಗ್ಗರುಮಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೪ ವ) ; ಪಱಗೋಲೊಳ್ ವಾರ್ಧಿಯ ತಡಿಗುಱದೆ ಭರಂಗೆಯ್ದು ಪೋಪೆನೆಂಬೆಗ್ಗನವೋಲ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೫೨) ; ಕೇಳದಲೆ ಗುರುವು ಶಾ ಹೇಳುವನು ನಿನಗೊಂದ ಕೇಳಿದರೆ ಬೇಱೆ ಹೇಳುವನ ನೆರಮಾತು ಕೇಳುವವನೆಗ್ಗ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೨) ; ಎಗ್ಗರೆಂಗೆ ! ಲೋಗರಾಡುಗೆ ! ಬಱ ದೂಱಂ ತಡೆಯಲಾವಂ ಸಾಲ್ವಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪-೧೩). △ **ಎಗರ್ಗ** : ನರ್ಗಸುಖನಾಗಿಹನಿಗೀ ಲೋಕೊರ್ಗುವದೆ ಬಿಟ್ಟೆಂಜಲುಂಡಂತೆರ್ಗನಾ ಪರ ಮಾತ್ಮನವನೀನಾಥನೆನೆ ಮುನಿಪ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೮೬-೫೨). [ಎಗ್ಗು₂ + -ಅ₇]

ಎಗ್ಗಡೆದಿಗ್ಗಡೆ (ನಾ). ಏರುಪೇರು; ಹಳ್ಳತಿಟ್ಟು; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ (?) : ಪಕ್ಷ ಬಲವೂ ಕ್ಷೇತ್ರ ವಿಸ್ತಾರವೂ ಎಗ್ಗಡೆದಿಗ್ಗಡೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ . . . ಸ್ಥಾನಗಳು ದೊರಕಬಹುದು (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೩೩೮). [← **ತೆಲು.** ಎಗುಡುದಿಗುಡು]

ಎಗ್ಗತನ (ನಾ). ದಡ್ಡತನ; ಹೆಡ್ಡತನ: ತನಕ್ಕೆ – ಎಗ್ಗತನಂ, ಮರುಳ್ತನಂ (ಶಮುದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ) ; ಸಂದಣಿಸುತಿಟ್ಟಣಿಸಿ ನೆರೆದಿಹ ಮಂದಿಯಲಿ ನಾನಿವನನನುಚಿತದಿಂದಲಿವಳಿಗೆ ನುಡಿದು ತೋಱುವುದೆಗ್ಗತನವೆನುತ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೨೮) ; ಪೊಱಮಿಂಚುಗ್ರೈವನಂ ಬಱಿವಾತುಗಾಱನಂ ಕಱುಬನಂ ಕಪಟಹೃದಯನಂ ಧೂರ್ತನಂ ತೊಱೆಯದುದೆಗ್ಗತನವಲ್ತೇ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೯೨) ; ನನ್ನೆಗ್ಗತನಮುಮನ್ ಬಿಟ್ಟು ಕಳೆಯೀಗಳ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೫-೮೦). [ಎಗ್ಗ + -ತನ]

ಎಗ್ಗಲ 'ಎಗ್ಗಳ' ನೋ.

ಎಗ್ಗಳ, ಎಗ್ಗಲ (ನಾ). ಆಧಿಕ್ಯ ; ವಿಶೇಷ ; ಬಹಳ : ಮುಳಿಸೆನಿಸಿದನುರಾಗ ಬಲುಘನಕೋಪದೆಗ್ಗಳದವಳೆ ಗೌಳ . . . ಅಬ್ಬಗಂಧಿ (ಜನವ. ೪-೧೬) ; ದೂರಕ್ಕೆಗ್ಗಳನಾದ ನಿಕಟಕೆ ತೋರದಿನ್ನೊಂದಾಗಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೩-೫೬) ; ಮುನಿಗಳಿರ ಸಾಸಿರ ಸುನಾಮಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಗ್ಗಳ ರಾಮಚಂದ್ರಮನ ದಿವ್ಯಮೂರ್ತಿಯ ಧ್ಯಾನಿಪ ವಾಸಿ ಪುಟ್ಟೆದುದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೧೩-೨೬). **ಎಗ್ಗಲ** : ಆತ್ತೇರು ಮನಿದಗದ ಸೋಸ್ತೇರನೆಬ್ಬಿಸ್ಯಾರ ಎಗ್ಗಲಗಾಟ ಬಾನವ್ವನಮಗ (ಲೋಕಗೀ. ೧೭೮-೯). 'ವೆಗ್ಗಳ' ಪರಾ. [< ವೆಗ್ಗಳ ?]

ಎಗ್ಗಱಿ (ಕ್ರಿ). ನಾಚಿಕೆ ಪಡು : ಅಗ್ಗಿಸಿದೊಡೆ ದಿಟವೆಂದೆಗ್ಗಱಿಯದ ನಗ್ಗದ ಹೆಗ್ಗರು ನುಗ್ಗುಗಳಂ ಬಗ್ಗಿಸಿ (ವೀರೇಚ. ೨-೨೭) ; ವೆಗ್ಗಳ ರೂಪಸ್ಥ ತನ್ನ ಮಗ್ಗುಲೊಳ್ ಬಂದು ಮಚ್ಚಿಸಿ ಪೋದ ಬೆಡಂಗನೆಗ್ಗಱಿಯದೆ ಬಂದೆ ತಾಯೆ (ಮೋಹತ. ೨೭-೫೪). [ಎಗ್ಗು₂ + ಅಱಿ]

ಎಗ್ಗಾಮುಗ್ಗಾ (ಅ). ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ : ಆ ನೂರು ಕೆಲಸ ಆ ನೂರು ಚಿಂತೆಗಳ ನಡುವೆ ರಾಜನ ಮನಸ್ಸು ಎಗ್ಗಾಮುಗ್ಗ ನಡೆಯಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಸವತಿ. ೪೨). 'ಹಿಗ್ಗಾಮುಗ್ಗಾ' ಪರಾ. [< ಹಿಗ್ಗಾಮುಗ್ಗಾ ?]

ಎಗ್ಗಿಕೆ (ನಾ). ದಡ್ಡತನ ; ಹೆಡ್ಡತನ : ಸಂಸಾರಮಂ ನಂಬಿ ದರ್ಶನಮುಮಂ ವ್ರತಮುಮಂ ಕೆಡಿಸುವುವೆಗ್ಗಿಕೆಯೆಂದು ವ್ರತಪರಿರಕ್ಷಣೋಪಾಯಮಂ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರ್ದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೫೬). [ಎಗ್ಗು₂ + -ಇಕೆ]

ಎಗ್ಗು₁ (ಕ್ರಿ). ಬಿಕ್ಕು ; ಬಿಕ್ಕಳಿಸು : ರಸಿಯಿಸಿದೊಡೆ ತಲೆಗುತ್ತಂ ಮಸಗಿದೊಡೆಗ್ಗುವೊಡೆ ತಿರಿಗಿ ಕೆಡೆವೊಡೆ ಮೆಯ್ ಝೋಂಪಿಸುವೊಡೆ . . . ರಾಸ್ನಾದಿ ತೋಯಮಂ ಕುಡೆ ತೀರ್ಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೩೯) ; ಕಗ್ಗೊಱವೆ . . . ಮರಿಚದ ಚೂರ್ಣಂ ಅಗ್ಗಳಮೊಂದಿರೆ ಸಸ್ಯದೊಳೆಗ್ಗಲ್ಲದೆ ವಿಷಹರಂ ವಲಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ (ಖಮುದ. ೭-೮೨). 'ಉಗ್ಗು' ಪರಾ. [< ಉಗ್ಗು ?]

ಎಗ್ಗು₂, ಎಗುರ್ಗ₂ (ನಾ). ೧. ದಡ್ಡತನ ; ಹೆಡ್ಡತನ : ಅಳವಱಿಯದೆಗ್ಗು ಬಳವಳ ಬಳೆವಿನೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೬) ; ತಮ್ಮೆಗ್ಗನಗ್ಗಂಮಾಡಿ ಬಂದ ಬರವುಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೯-೪೭ ವ) ; ನಿಚ್ಚಲು ಶಿವರಾತ್ರಿಯುಂ ಮೂಳ್ಪಚ್ಚರಿಯೆನಿಪ ಭಾಷೆ ಭಕ್ತರನಚ್ಚಶಿವನೆಂದಿಪ್ಪ ಭಾಷೆ ಶಿವೈಕ್ಯರೆಗ್ಗುಗಳ ಎಚ್ಚಱಿಸದಿಹ ಭಾಷೆ (ಬಸವು. ೬-೧) ; ಉಗ್ಗಡದ ರಣವಿದಕೆ ಶಲ್ಯನನಗ್ಗಿಸುವನೀ ಕೌರವೇಶ್ವರನೆಗ್ಗ ನೋಡುವೆನೆಂಬವೊಲು ರವಿಯಡರ್ದನಂಬರವ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨-೨) ; ಅಗ್ಗಸುಗ್ಗಿಗಳುಂಟು ಡೊಗ್ಗೆ ಮಜ್ಜಿಗೆಯುಂಟು ಹೆಗ್ಗುಳದ ಕಾಯಿ ಮೆಲಲುಂಟು ಮೂಡನಾಡೆಗ್ಗೆನ್ನಬಹುದೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೦೯). ೨. ನಾಚಿಕೆ ; ಸಂಕೋಚ : ಕಡುಚೆಲ್ವಿಂ ರತಿಗೆಗ್ಗಂ ಪಡೆದು ವಿಲಾಸಕ್ಕೆ ದೇಸಿವಡೆದವನಿಪನೊಳ್ ಪಡೆದು ಪಿರಿಯರಸಿತನಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೭೨) ; ಹೆಂಗಸರೂ ಗಂಡಸರೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಯಾವತರದ ಎಗ್ಗಿಲ್ಲದೆ ಕೂಡಿ ಇರಬಾರದು (ಶಿಭ್ರಮ. ೪) ; ಅಸಭ್ಯ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಎಗ್ಗಿಲ್ಲ (ಸಾಹಿಜೀ. ೧೧೧). △ **ಎಗುರ್ಗ₂** : ೧. ಅಗ್ಗಳಿಕೆಯಿಂದೆರ್ಗೆ[ಪಾಠಾಂ. ಗ್ಗೆ]ನ್ನದುರ್ವೆಟ್ಟು (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೪೯) ; ಮುಳಿಸೆಗುರ್ಗ ಸೊರ್ಕುರ್ಗ ಬರ್ಕುರ್ಗಡಿ ಪುರುಡಂಕೆ ಝುಂಕಣೆ (ವೃಷವಿ. ೨೮-೬೩). ೨. ಎಗ್ಗಿರ್ಗಲ್ಲದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಎಗ್ಗಿಲ್ಲದೆ, ಎಳ್ಗಿಲ್ಲದೆ] ಪಾದರಿಯೆಲೆ ಪೆರ್ಗುರುಟಗೆ ಯೆಸವ ಬೇರುಮಂ ಖರ್ಜೂರದೊಳೊಗಿರ್ಗರೆ ಜಲದಿಂದೀಂಟಲ್ಕೆಗ್ಗಲಿಸಿದ ವೃಕವಿಷಂಗಳಱಗುವು ಮೋಘಂ (ಖಮುದ. ೧೩-೨೧).

ಎಗ್ಗಾಗು = ನಾಚಿಕೆಯಾಗು : ಪಲವುಂ ಸಂಜುವಾಯ್ ಪನ್ನಗೇಂದ್ರಂಗಿರದಾನೋರಂತೆ ಬೆಂಬತ್ತೆಯುಮೆ ದರ್ಗುಡದೆಗ್ಗಾಯ್ತು ಕೂರ್ಮುರ್ಗಂಗೆಸುತ್ತೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೨೩ ; ಧರ್ಮನಾ. ೩-೩ ನೋ).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ವೆಕ್ಕಂ = ನಾಚಿಕೆ ; **ತೆಲು.** ಎಗ್ಗು = ತೊಂದರೆ]

ಎಗ್ಗುಡಿ (ನಾ). ದಿಣ್ಣೆ ; ದಿಬ್ಬ. [← **ತೆಲು.** ಎಗುಡು]

ಎಗ್ಗುಳಿ (ನಾ). ೧. ಒರಟ; ಗಾಂಪ; "ಕೊಬ್ಬಿಲ" (ಚತುನಿ. ೬. 1, ೫). ೨. ನಾಚಿಕೆಪಡುವವನು ; ಸಂಕೋಚಸ್ವಭಾವದವನು ; "ನಾಚುಬುರಕಿ" (ಜಾನಕೋ. ೨೩). [ಎಗ್ಗು₂ + -ಉಳಿ₉]

ಎಗ್ಗುಳಿತನ (ನಾ). ನಾಚಿಕೆಸ್ವಭಾವ ; ಸಂಕೋಚದ ಸ್ವಭಾವ. [ಎಗ್ಗುಳಿ + -ತನ]

ಎಗ್ಗೆ (ನಾ). ದಡ್ಡಹೆಂಗಸು ; ಪೆದ್ದಿ : ಸಿತಗೆ, ಚದುರೆ, ಪಾಣ್ಬೆ, ಜೋಡೆ, ಕಳ್ಳೆ, ಬೆಳ್ಳೆ, ಹೆಡ್ಡೆ, ಎಗ್ಗೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೭ ಪ್ರಯೋ). [ಎಗ್ಗು₂ + -ಎ₂]

ಎಚೆ 'ಎಸೆ₁' ನೋ.

ಎಚ್ಚೆ₁ (ನಾ). (ಮಲದ) ಹಿಕ್ಕೆ ; ಪಿಚಿಕೆ : ದ್ರಾಕ್ಷಾವಲ್ಲಿಯ ಫಲಮನಪೇಕ್ಷಿಸುವೊಡೆ ಕೋಟಿಯೆ(ಯು)ಚ್ಚಮಂ ತೊಡೆ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೫೩) ; ನವಿಲುಂ ಚರಣಾಯುಧ ಪಾರಿವಮೆಂಚಿವಱೆಚ್ಚಮುರ್ಕಮೂಲಮಿವಂ ತಾಂ ಜವದಿಂ ಧೂಪಂಗೊಳಲಹಿನಿವಹ ಸಮುದ್ಭೂತ ವೃಶ್ಚಿಕೋಗ್ರ ವಿಷಘ್ನಂ (ಖಮುದ. ೧೧-೧೬). 'ಅಚ್ಚು₆' ಪರಾ. [**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಎಚ್ಚ]

ಎಚ್ಚೆ₂ 'ಎಸು₁' ಪರಾ.

ಎಚ್ಚಕ (ನಾ). "ಕೊಡುವ ದಾತಾ" (ವಿಸ್ತೋಸು. ೭೨೮): ನೆಚ್ಚಿದವರ ಬಂಟಾನೆನಿಪಾ ವೈಕುಂಠಾ ಹೆಚ್ಚಿನ ಹೆದ್ದೈವ ವಿಜಯ ವಿಠ್ಠಲರೇಯಾ ಎಚ್ಚಕನೊ ನೀನು ನಂಬಿದ ದಾಸರಿಗೇ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೪೨-೧). 'ಇಚ್ಚಕ' ಪರಾ. [?]

ಎಚ್ಚತ್ತ 'ಎಚ್ಚಱ್$_1$' ಪರಾ.

ಎಚ್ಚತ್ತು 'ಎಚ್ಚಱ್$_1$' ಪರಾ.

ಎಚ್ಚದಡಿ (ನಾ). ವಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಅಂಚು (?): ದಟ್ಟಿ ಪಟ್ಟಾಳ ಸೀರಿ ಎಚ್ಚದಡಿಯ ನ್ಯಾಮದಡಿಯ ಜರತಾರ ಸೀರಿ ಚಾಯಾ ಕುಟ್ಟು ಜಾಣಿ ನಿನ್ನ ಕರಿಯ ಬಂದೆ (ಲೋಕಗೀ. ೧೩೯-೧). [?]

ಎಚ್ಚರ 'ಎಚ್ಚಱ್$_2$' ನೋ.

ಎಚ್ಚರಗನಸು (ನಾ). ಎಚ್ಚರವಾಗಿದ್ದಾಗ ಕಾಣುವ ಕನಸು; "ಹಗಲುಗನಸು" (Waking Dream. ಇಂಕನಿ).

[ಎಚ್ಚರ (< ಎಚ್ಚಱ್$_2$) + ಕನಸು]

ಎಚ್ಚರಗೇಡಿ (ನಾ). ಎಚ್ಚರವಿಲ್ಲದವನು; ಅಜಾಗರೂಕ: ಒಂದು ವೇಳೆ ಸುರಾಪಾನ ಮಾಡಿದ ಮನುಷ್ಯನು ಸಹ ಮೈಮರೆತು ಎಚ್ಚರಗೇಡಿಯಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೧೦೧).

[ಎಚ್ಚರ (< ಎಚ್ಚಱ್$_2$) + ಕೇಡಿ]

ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಎಬ್ಬಿಸು: "ವೈತಾಳಿಕ . . . ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸುವ ಹಾಡುಗಾರರಾದ ಸ್ತುತಿಪಾಠಕರ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೨೯). [ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳು + -ಇಸು$_3$]

ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರಾಗು; ಎದ್ದೇಳು: ಅವನು ಈಗತಾನೇ ನಿದ್ದೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡ (ರೂಢಿ).

[ಎಚ್ಚರ (< ಎಚ್ಚಱ್$_2$) + ಕೊಳ್ಳು$_1$ (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಎಚ್ಚರತಪ್ಪು 'ಎಚ್ಚರದಪ್ಪು' ನೋ.

ಎಚ್ಚರದಪ್ಪು, ಎಚ್ಚರತಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರಿಲ್ಲದಂತಾಗು; ಮೈಮರೆ: (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೩೯ ಶಿ); ಅವನು ನಿಶ್ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಎಚ್ಚರದಪ್ಪಿ ಬಿದ್ದುಬಿಟ್ಟನು (ರೂಢಿ). **ಎಚ್ಚರತಪ್ಪು**: "ಜ್ಞಾನಾಂಬೆಗೆ ಸಿಡುಬು ಜ್ವರ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಎಚ್ಚರತಪ್ಪಿ ಉಸಿರಾಟ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟಿತು . . ." (ಪ್ರತಾಪ. ೧೨೦); ಅವನ ಕಾಲಿನ ಮೇಲೆ ದೊಪ್ಪನೆ ಎಚ್ಚರತಪ್ಪಿ ಬಿದ್ದಳು (ಬಂಕಿಮ. ೧೮೧). [ಎಚ್ಚರ (< ಎಚ್ಚಱ್$_2$) + ತಪ್ಪು$_1$]

ಎಚ್ಚರಪಡು (ಕ್ರಿ). ಜಾಗರೂಕತೆಯನ್ನು ವಹಿಸು: ತತ್ತಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಿದಮೇಲೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಕಾಯುವುದಕ್ಕೆ ಅದು ಎಷ್ಟು ಎಚ್ಚರಪಡುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೩೯). [ಎಚ್ಚರ (< ಎಚ್ಚಱ್$_2$) + ಪಡು$_1$]

ಎಚ್ಚರಮರೆ (ಕ್ರಿ). = ಎಚ್ಚರದಪ್ಪು

[ಎಚ್ಚರ (< ಎಚ್ಚಱ್$_2$) + ಮರೆ$_1$ (< ಮಱೆ$_1$)]

ಎಚ್ಚರಿಕೆ 'ಎಚ್ಚಱಿಕೆ' ನೋ.

ಎಚ್ಚರಿಕೆದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). = ಎಚ್ಚರದಪ್ಪು: ಎಚ್ಚರಿಕೆದಪ್ಪದ ನುರಿತು ಸಮರ್ಥರಾಗಿರುವ ಹಳಬರನ್ನಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳಿರಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೪೩-೧೩)

[ಎಚ್ಚರಿಕೆ (< ಎಚ್ಚಱಿಕೆ) + ತಪ್ಪು$_1$]

ಎಚ್ಚರಿರು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರವಾಗಿರು; ಜಾಗೃತವಾಗಿರು: ಜನರೆಚ್ಚರಿರುವಾಗ ಚಂಚಲನೇತ್ರೆಯೆ ಅವರ ಚೇತನವನು ನೀನು ಹಗಲೊಳೆ ಕದಿಯುವೆ ನೀನೆಲ್ಲಿ ಕಲಿತೆಯ ಇಂತಹ ಚೋರವಿದ್ಯೆಯನು (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೩-೫೩). [ಎಚ್ಚರ (< ಎಚ್ಚಱ್$_2$) + ಇರು$_2$ (< ಇರ್$_2$)]

ಎಚ್ಚರಿಸು 'ಎಚ್ಚಱಿಸು' ನೋ.

ಎಚ್ಚರು$_1$ 'ಎಚ್ಚಱ್$_1$' ನೋ.

ಎಚ್ಚರು$_2$ 'ಎಚ್ಚಱ್$_2$' ನೋ.

ಎಚ್ಚರುಗೇಳು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಕೇಳು; ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟು-ಕೇಳು: ಕದಗಳ ಹಿಂದೆ ಅವಿತಡಗಿರುತ್ತ ಇಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಮಾತುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಎಚ್ಚರುಗೇಳಿರುವರು (ಮಂತ್ರಶ. ೨೧-೨೪).

[ಎಚ್ಚರು$_2$ (< ಎಚ್ಚಱ್$_2$) + ಕೇಳು (< ಕೇಳ್)]

ಎಚ್ಚರುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಥಕ್ಕನೇ ಒಂದು ಆರ್ತಧ್ವನಿ ನನ್ನನ್ನು ಎಚ್ಚರುಗೊಳಿಸಿತು (ತೀಮೋಡ. ೪೨).

[ಎಚ್ಚರು$_2$ (< ಎಚ್ಚಱ್$_2$) + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಎಚ್ಚವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಹಿಚಕೆಹಾಕು; (ಪಕ್ಷಿಗಳು) ಮಲ ವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡು: ಗಗನಶಿಲಾತಳದೊಳ್ ಘನಖಗಸಂಕುಳಮೆಚ್ಚವಿಕ್ಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮೆಚ್ಚಲಿಕ್ಕಿ, ವಚ್ಚನಿಕ್ಕಿ]ಪೋದುವೊ ಮಿಗೆ ಬಾಂಜಗುನೆಗೆ ನೆಗೆದುವೊ ನೊರೆಯೆನೆ ಬಗೆಗೊಂಡುವು ಬಾನೊಳೊಗೆದ ಬಿಳಿಯ ಮುಗಿಲ್ಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೫-೨೫). 'ಅಚ್ಚಿಕ್ಕು' ಪರಾ. [ಎಚ್ಚ$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಎಚ್ಚಱ್$_1$ 'ಎಚ್ಚಱ್$_1$' ನೋ.

ಎಚ್ಚಱ್$_2$ 'ಎಚ್ಚಱ್$_2$' ನೋ.

ಎಚ್ಚಱಿಕೆ 'ಎಚ್ಚಱಿಕೆ' ನೋ.

ಎಚ್ಚಱಿಸು 'ಎಚ್ಚಱಿಸು' ನೋ.

ಎಚ್ಚಱು$_1$ 'ಎಚ್ಚಱ್$_1$' ನೋ.

ಎಚ್ಚಱು$_2$ 'ಎಚ್ಚಱ್$_2$' ನೋ.

ಎಚ್ಚಾಡು 'ಎಸು$_1$' ಪರಾ.

ಎಚ್ಚಿತ (ಗು). ಸರಿಯಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ: ಬಿಡದೆ ತತ್ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತಂಗಳಿಂ ದುಷ್ಕೃತಂ ಕೆಡುವಂತೆನಿಸಿದ ತತ್ಪ್ರಖ್ಯಾತದಿಂ ಸುಕೃತ ಕೆಡುವಂತೆಯೆಚ್ಚಿತದ [ಪಾಠಾಂ. ಯೆಚ್ಚಿತ್ತದ] ಮಾರ್ಗಂಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಱಿಂದ ವರ್ತಮಾನಾ (ವೀಶೈಪ. ೫-೧೯-೧೮). 'ಒಚ್ಚಿತ' ಪರಾ. [?]

ಎಚ್ಚು$_1$, ಎಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಳಿ; ಲೇಪಿಸು; ಸವರು; ಹಚ್ಚು: "ಎಚ್ಚ - ಅಂಜನಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ); ಅಂಜನಮನೆಚ್ಚಿ ತಾಂ ತೊನ್ನನಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೨-೧೨); ಉತ್ತರಣೆಯ ಬೇರಂ ಸೈಂಧವ ಸಮನ್ವಿತಂ . . . ಚಾರಿಸಿಕೊಂಡೆಚ್ಚೆ ನೇತ್ರರೋಗಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೬೮); ಅಂಜನಮನೆಚ್ಚಿದರ್ ಸಂತಸದಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೪೦); ಕಂಗಳಾಲಿಗೆ ಕಪ್ಪುರವೆಚ್ಚಿ (ಭರಚ. ೧೦-೬೨). ೨. ಸರಿಪಡಿಸು; ಸಮಮಾಡು; ಅಲಂಕರಿಸು: "ಸಮಭಾವಮನಲೆಚ್ಚುವುದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೦-೨೫). **ಎಸು$_2$**: ೧. ಬಱುವದಣಿ ತುಱುಚಿಯಾಸಡಿಯೆರನ ಫಳಂ ನಾಗಚಂಪಕಂ ನೆಲ್ಲಿಯ ಬಿತ್ತಿರಲರೆದು ಪೂಗರಸದಿಂದುರಗಂ ಕೊಂಡಂಗೆ ಕಣ್ಣೆಸಲ್ ವಿಷಮಱಿಗುಂ (ಖಮದ. ೬-೨೬).

ಎಚ್ಚಿಕೊಳ್ = ಬಳಿದುಕೊ; ಲೇಪಿಸಿಕೊ; ಸವರಿಕೊ: ತುರಿಪದಿನಂಜನಮಂ ವಿಸ್ತರದಿಂದಂ ಕಣ್ಣೊಳೆಚ್ಚಿಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೨೫); ಕುಚಚೂಚುಕಂಗಳೊಳ್ ಕಣ್ಣಳೊಳಂಗನೆಯೆಚ್ಚಿಕೊಳ್ವ ಕಾಡಿಗೆಯುದಿರ್ದಂತೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೨-೨೩); ಅಂಜನಮನೆಚ್ಚಿಕೊಂಡಾಭರಣಮಂ ತೊಟ್ಟುಕೊಂಡು (ನಂಬಿರ. ೬-೩೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಱುಕು, ಇಜ್ಕೈ, ಇಜ್ಕೈಚು; ಮಲ. ಇಱುಕ]

ಎಚ್ಚೋಟು (ನಾ). ಸಂಪಿಗೆ ಹೂವು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಎಜ್ಜ (ನಾ). ವೆಜ್ಜ; ರಂಧ್ರ; ತೂತು: ಈ ತೂತಿಗೆ ಸೂಜಿಕಣ್ಣು ಅಥವಾ 'ಎಜ್ಜ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೫೪). 'ವೆಜ್ಜ' ಪರಾ.

[< ವೆಜ್ಜ]

ಎಜ್ಜಂಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ರಂಧ್ರಮಾಡು; ತೂತುಮಾಡು: ಗಿಳಿ ಕುರ್ಕದ ಪಣ್ಣೆಜ್ಜಂಗೊಳಿಸದ ಮುತ್ತಿಳಿ ಮುಸುಂಬನಿಕ್ಕದ ಕುಸುಮಂ (ದಮುಸ್ವ. ೧-೧೧೬). [ಎಜ್ಜ + ಕೊಳ್$_1$ + - ಇಸು$_3$]

ಎಜ್ಜವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕೊರೆದು ತೂತುಮಾಡು; ರಂಧ್ರಮಾಡು: ಎಣಿಸೆ ನಖಂಗಳಿಂದುಡಿಯದಿರ್ದ ಚಿಗುರ್ ಕಡೆದೆಜ್ಜವಿಕ್ಕದೊಳ್ಮಣಿ ಸವಿನೋಡದಿರ್ದಭಿನವಂ ಮಧು (ಶಾಕುಂತ. ೨೫–೫೫). [ಎಜ್ಜ + ಇಕ್ಕು]

ಎಟಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕುವಂತೆ ಮಾಡು; ನಿಲುಕಿಸು: ಮಾಯಾದ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಮಾವಿನ ಮರವೇರಿ ಎಟಕೀಸಿ ನೋಡ್ಯಾಳೊ ತವರೂರ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೪೨). [ಎಟಕು + -ಇಸು$_3$]

ಎಟಕು, ಎಟುಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕು; ನಿಲುಕು: ಅವಂಗೆ ಎಟಕೀತಲೆ ಸ್ವಾಮಿ ಎಂದು ಬೆಸಗೊಂಡಲ್ಲಿ (ವಚಶಾ. II, ೨೩೭); ಅದು ನನ್ನ ತಿಳುವಳಿಕೆಗೆ ಎಟಕದ ವಿಷಯವಾಗಿರಬಹುದು (ಬರಬಾ. ೪೩); ಅದು ನನಗೆ ಎಟಕುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಎಟುಕು$_1$**: ೧. ದ್ರಾಕ್ಷೆ ಚಪ್ಪರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ, ಆದರೆ ಅದು ಎಟುಕುವುದಿಲ್ಲ (ಕೊನೆಭೇ. ೨೨೦); ಮನನದ ಯುಗಯುಗದ ತಪಕೆಟುಕದ (ಮಾನಸ. ೧೮). ೨. ಸಾಕಾಗು; ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಇರು: ಗಂಡನ ಸಂಬಳ ಹಾಲಿನ ಖರ್ಚಿಗೂ ಎಟುಕುವುದಿಲ್ಲ (ಕೊನೆಭೇ. ೧೦೨). [?]

ಎಟುಕು$_1$ 'ಎಟಕು' ನೋ.

ಎಟುಕು$_2$ (ನಾ). ನಿಲುಕುವಿಕೆ; ಸಿಕ್ಕುವಿಕೆ; ಹಿಡಿತ: ಗಂಟಲ ಎಟುಕಿಗೆ ಸುಲಭವಲ್ಲದ ಈ ಶೈಲಿ (ಗಾಂಧಾರಗ್ರಾಮ) (ಯಕ್ಷಬ. ೭೧); ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಂಡಿಯ ಎಟುಕಿಗೆ ಸಿಗುವಂತೆ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ತೂಗುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೪೦೫). [< ಎಟಕು]

ಎಟುವ (ನಾ). ಸಲ್ಲದವನು; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು; ಎಡವಟ್ಟಾದವನು: ಹೊನ್ನಬಿಟ್ಟೆ ಹೆಣ್ಣಬಿಟ್ಟೆ ಮಣ್ಣಬಿಟ್ಟೆ ಎಂದು. . ಹಿಡಿದು ಸಂಸಾರಿಗಳಲ್ಲ ಬಿಟ್ಟು ನಿಸ್ಸಂಸಾರಿಗಳಲ್ಲ ಎರಡೂ ಅಲ್ಲದ ಎಟುವರನು ಏನೆಂಬೆನಯ್ಯಾ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೪೭೧). 'ಎಡಗ' ಪರಾ. [?]

ಎಟ್ಟಿ$_1$ (ನಾ). ಹಠಮಾರಿ; ಮೊಂಡ: ಹುಚ್ಚ ಮಹಮ್ಮದನು ಬರಿಯ ಶೆಟ್ಟಿಯೇ ಅಲ್ಲ; ಯಾರ ಮಾತೂ ಕೇಳದ ಎಟ್ಟಿಯೂ ಆಗಿದ್ದನು (ಮಾಧವ. I, ೧೧೬); ಏನ್ ಎಟ್ಟಿ ಹೆಂಗಸು ನೀನು (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೪೪); ಯಾವಳೋ ಎಟ್ಟಿ ಹೆಂಗಸಿನ ಮೋಹದ ಬಲೆಗೆ ಬಿದ್ದು, ಹೆಂಡತಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಬೀದಿಯಪಾಲುಮಾಡಿದ್ದ (ವಿದ್ಯಾಕಿ. ೧೨). [?]

ಎಟ್ಟಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು: ಮಲ್ಪೆಯಲ್ಲಿ ನಿನ್ನೆ ಎಟ್ಟಿ ಮಾತ್ರ ಗತಿಯಂತೆ (ಹೊಸಕ್ವಿ. ೪೮).

[← ತುಳು. ಎಟ್ಟಿ = ಜಲಚರ]

ಎಟ್ಟಿ$_3$ (ಗು). ಒಣಗಿ ಬಿರುಸಾದ; ಬಂಜರಾದ. 'ಎಟ್ಟಿಕರಲು' ಪರಾ.

[< ವೆಟ್ಟಿ. / ತಮಿ. ಮಲ. ವೆಟ್ಟಿ; ತೆಲು. ವಟ್ಟಿ]

ಎಟ್ಟಿಕರಲು (ನಾ). ಕರಲುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ನೀರನ್ನು ಜಾಗ್ರತೆ ಹೀರದ ಭೂಮಿ: ಎಟ್ಟಿಕರಲಾದರೆ ಅಂಥ ಹೊಲಕ್ಕೆ ಗೋದಿಯನ್ನು ಬಿತ್ತಬೇಕಾದರೆ ಹರಗದೆ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೮೨).

[ಎಟ್ಟಿ$_3$ + ಕರಲು$_1$]

ಎಟ್ಟಿತನ (ನಾ). ಹಠಮಾರಿತನ; ಮೊಂಡಾಟ; ಒರಟುತನ: ಸೊಕ್ಕು ತಾನೇ ಇಳಿದು ನನ್ನ ಸಂಗಡ ಆಕೆಯು ಎಟ್ಟಿತನ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡುವಳು (ರಾಜಾರಾ. ೧೮); ಈತನ ಎಟ್ಟಿತನಕ್ಕೆ ಎಣೆಯಿಲ್ಲ (ತುಳಸಿ. ೮೬). [ಎಟ್ಟಿ$_1$ + -ತನ]

ಎಟ್ಟಿನುಡಿ (ನಾ). ಹಠದ ಮಾತು; ಒರಟು ಮಾತು; ಸೊಕ್ಕಿನ ಮಾತು: ಜನರು ಎಲ್ಲ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಸತ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದರು – ಬಲರಾಜನ ಎಟ್ಟಿನುಡಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಂಡರು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೬೮).

[ಎಟ್ಟಿ$_1$ + ನುಡಿ$_2$]

ಎಟ್ಟಿಮನಸ್ಸು (ನಾ). ಹಠಮಾರಿತನ; ಒರಟು ಮನಸ್ಸು: ರಾಮರಾಜನ ಎಟ್ಟಿಮನಸ್ಸು ಮಾರ್ಜಿನೆಯ ಸದ್ಬೋಧಕ್ಕೆ ಬಗ್ಗಲಿಲ್ಲ (ಕನ್ನಡಿ. ೨೧). [ಎಟ್ಟಿ$_1$ + ಮನಸ್ಸು]

ಎಟ್ಟಿಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ (?): ಮತ್ತಂ ಮೂಢಜನಂಗಳೆಟ್ಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ] ಮರಂಗಳುಮನೊಟ್ಟದಕ್ಕೆಯಿವುಗಳುಮಂ ನಂಜುಗುಡ್ಡಂಗಳುಮಂ ದೈವಮೆಂದದಕ್ಕೆ ಒಂದೊಂದು ಪೆಸರನಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಾಡಿ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೦೫–೧೫). [ಎಟ್ಟಿ ? + ಮರ$_1$]

ಎಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಎಟಕಿಸು (ದಕ. ೬). [ಎಟ್ಟು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಎಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). (ಎತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥವು) ನಿಲುಕು; ಎಟುಕು: "ಎಟ್ಟು – ಊರ್ಧ್ವಗತವಸ್ತುಗ್ರಹಣೇ" (ಶಮುಧಾ); ಮರ್ಕಟನ ಲಂಘನ ಚಿತ್ತಕ್ಕೆಯೆಟ್ಟುದುದನೊಲ್ಲದಾಗಿ (ಅವರೇ. ೩೭); ಶೂನ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಮಿಸಿ ಕಂಡಹೆನೆಂದೆಡೆ ಕಂಗಳಿಗೆಟ್ಟದು ಕೈಮುಟ್ಟದು (ತುಜುಗಾ. ೪೧); ಕಣ್ಣೆಟ್ಟುವಷ್ಟ ಜಿಕೊಳಿತ್ತ ನೋಡಿದರತ್ತ ಹಣ್ಣಿದಾನೆಗಳು ತೇಜಿಗಳು (ಭರಚ. ೩೩–೮); ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವ ನಿಚ್ಚಣಿಕೆಯಿಂದೆಟ್ಟಬಹುದೆ (ಷಕಿಲ. ೪–೯೭).

ಎಟ್ಟಬರು = ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕು, —ನಿಲುಕು: ನಮ್ಮಂತಹ ಕೌಟಿಲ್ಯ ವಿಶಿಷ್ಟರಿಗೆ ಎಟ್ಟಬಾರದ ಒಗ್ಗದ ಅಪಥ್ಯವಾಗದಿರದ ಗಗನಕುಸುಮದ ಸೌಂದರ್ಯ (ಬೆಟ್ಟಆ. ೪೫–೨೦). **ಎಟ್ಟಿಹಿಡಿ** = ಸಿಲುಕಿಸಿ ಹಿಡಿ: ಮಹಾರಾಜನ ತಣ್ಣಡಿಗಳನ್ನೆಟ್ಟಿ ಹಿಡಿದು (ವಿಗಡ. ೨೬–೧೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಟ್ಟು]

ಎಟ್ಟು$_2$ 'ಏಟು$_1$' ನೋ.

ಎಟ್ಟು$_3$ 'ಎಷ್ಟು' ನೋ.

ಎಟ್ಟುಗೆ (ನಾ). ಕೈಬಟ್ಟಲು: "ಕೈವಟ್ಟಲೆಟ್ಟುಗೆ" (ರನ್ನಕಂ. ೧೦).

[?]

ಎಟ್ಟೆಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ (ವೈಔಗಿ. ೪–೪೦). [?]

ಎಟ್ಟೆಹಾಲು (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಹಾಲು; ಕೆನೆಹಾಲು (?): ಬಟ್ಟ ಹಾಲು, ಚಿಲುಹಾಲು, ಕೆನೆಹಾಲು, ಎಟ್ಟೆಹಾಲು, ತನಿವಾಲು ಮುಂತಾದ ತರತರದ ಹಾಲುಗಳನ್ನು ಬಟ್ಟಲು ಬಟ್ಟಲು ತುಂಬಿ ತಂದು ಎಡೆಮಾಡಿದಳು (ಮಾಮುಲ್ಲಿ. ೫೪).

[ಎಟ್ಟೆ$_0$ + ಹಾಲು (< ಪಾಲ್$_1$). P ತಮಿ. ಏಡು = ಕೆನೆ]

ಎಡ$_1$ (ನಾ). ೧. ಬಲಭಾಗವಲ್ಲದ್ದು; ವಾಮಭಾಗ: "ವಾಮಂ, ಸವ್ಯಂ— ಈ ೨ ಎಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪–೭೧); ಮಲಯ ಸುಂದರನ್ ಬಲದ ದೆಸೆಯೊಳ್ ಮಲಯಾವತಿಗೆ ಪೋಪ ದಾಯಮನೆಡದ ದೆಸೆಯೊಳ್ ಪದ್ಮಾವತಿಗೆ ಪೋಪ ದಾಯಮನಿತ್ತು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೭–೨೩); ಅಗಸುತೆ ದೇವನ ಬಲದಿಂದಮೆಡಕೆ ಬಂದಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೯೬); ಎಡದೆಡೆವೆರಲ ಸೆಳ್ಳುಗುರಿಂದೆ ಕಂಬನಿಗಡಣವ ಮೊಗೆದು ಸಿಂಪಿಸುತ (ಮೋಹತ. ೪–೮); ರಸ್ತೆಯ ಎಡದಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆಯಿರಿ (ರೂಢಿ). ೨. ಸುಮಾರಾದದ್ದು; ಕೀಳಾದದ್ದು: ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಹತ್ತಿ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅದು ಅಮೇರಿಕದ ಹತ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಎಡ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೬); ಆ ಕುದುರೆ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಎಡ (ರೂಢಿ).

ಎಡಕಿಕ್ಕು = ಎಡಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟು ನಡೆ: ಪಟ್ಟಣವ ಪಡಿತಳಿಸಿ ಪಾರಾವಾರದೋರಣದ ಬಟ್ಟೆವಿಡಿದೆಡೆಕಿಕ್ಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ವಕ್ಕಿ] ಮೇರುವಿನಿಟ್ಟೆಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟಣಿ]ಯ ಜನಪದದ ರಾಯರ ಕಟ್ಟೆ ಕೇಳುತ ಕಂಡಮ್ಮೆಯಲಿ ಹರಿದುದಗಲದಲಿ (ತೊರರಾ. ೪–೯–೨೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಡ, ಇಡ್ಮೆ; ಮಲ. ಇಡ, ಎಡ; ತುಳು. ಎಡ, ಯಡ; ಕೊಡ. ಏಡತೆ; ತೆಲು. ಎಡ]

ಎಡ$_4$ (ನಾ). ಎಳೆಯದು ; ಮರಿ. 'ಎಡನಾಯಿ' ಪರಾ.
[?. / ತೆಲು. ಏಡ = ಏಳೆಯದಾದ; ಮೃದುವಾದ]

ಎಡ-$_3$ (ಸಪೂರೂ) ಸ್ಥಳ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಎಡ ಎಂಬ ರೂಪ ಪೂರ್ವಪದದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ ಸಮಾಸ ಪದಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಎಡೆ-$_7$ ಎಂಬ ರೂಪ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ ಸಮಾಸಪದಗಳನ್ನು ನೋಡಿ.

ಎಡಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಚೆಲುವಾಗಿಸು; "ಒಪ್ಪು, ಪೊರ್ದುಗೆಯಾಗು, ಮನೋಹರವಾಗು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಜಾಣ್ಗೆ ನಯನುಡಿಯೆಡಂಗುಡೆ (ರೀವಣ. ೮-೪).
[ಎಡ್ಡ$_0$ (< ಎಡ್ಡ) + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಎಡಂಬೊಡು, ಎಡದೊಡು (ಕ್ರಿ). ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಧರಿಸು, —ಹಾಕು : ಜನ್ನಿವಾರವನೆಡಂಬೊಡಲು [ಪಾಠಾಂ. ಎಡದೊಡಲು] ಪ್ರಾಚೀನಮುದು (ಮಂಗರಾ. ೬೫-೮). **ಎಡದೊಡು** : ಜನ್ನವಿರಮಂ . . . ಎಡದೊಡುವುದು ಪ್ರಾಚೀನಾವೀತಮೆಂಬುದು (ಹಲಾಯು. ೬೬-೨೫೩).
[ಎಡ್ಡ$_2$ + ತೊಡು$_1$]

ಎಡಂಪಿಸು, ಎಡಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಡವಿ ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು : "ಕಿಂ ನಸ್ಖಲಯತಿ = ಏನೆಡಂಪಿಸದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಎಡಹಿಸದೆ] (ತಡೆಯದೆ)" (ನೀತಿವಾ. ೨೯-೪೮). **ಎಡಹಿಸು** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಎಡಂಪು (< ಎಡಪು) + -ಇಸು$_3$]

ಎಡಂಪು 'ಎಡವು' ನೋ.

ಎಡಂಬಡು (ನಾ). ಅಸಮಾಧಾನ ; ಎಡವಟ್ಟು : ಕಡುಗೂರ್ಪಿಲ್ಲದ ಕರವಾಳ್ ಕಡುಪಿಲ್ಲದ ಕುದುರೆ ಗಾಡಿಯಿಲ್ಲದ ಬೆಲೆವೆಣ್ ನಡೆಯಿಲ್ಲದ ಕರ್ತೆ ಮನಕ್ಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕೊ]ಡಂಬಡಂ ಮಾಱ್ಕುಮರ್ತಿಯಂ ಮಾಡುಗುಮೇ (ಅಜಿಪು. ೬-೯೬) ; ಪಡೆಯಲ್ ಬಾರದ ಕುಲಮಂ ಪಡೆದು ಬಱಿಕ್ಕದನೆ ನೀರೊಳರ್ದಿದೆ ನೀನುಂ ಪಡೆವೈ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಮನೆಡಂಬಡಿವರಿಂದಮಿಂದು ನಿನಗಾದುದಱಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೩೨) ; ನಡೆವ ನೆಗಳ್ತೆ ಗಾಂಪು ಪತಿಭಕ್ತಿ ಕೆಲಕುಪಚಾರವೊಳ್ಪೆಡಂಬಡು ಚದುರೆಕ್ಕಸಕ್ಕಮಱಿತಂ ಮೊಲಗರ್ತ್ತಲೆಯಾಗೆ (ಎಇ. XII, ೨೮೧-೧೮೨ ; 1077) ; ತೊದಳಿಲ್ಲದೊಂದೆ ನುಡಿ ಲೋಭದೊಳೊಂದದ ಮನಮೆಡಂಬಡಿಲ್ಲದ ಚರಿತಂ ಮದಮಿಲ್ಲದ ಸಂಪದಮೆಂಬಿದು ಸಾಜಂ ತೂದಪಿಳ್ಳೆದಂಡಾಧಿಪನೊಳ್ (ಎಕ. VII, ಹೊನ್ನಾಳಿ. ೪೫-೯ ; 1175) ; "ವಾಮತೆ, ದೋಷ" (ಶಾಪಮಂ ಕೋಶ) ; ವಸುದೇವಂಗಮೆಡಂಬಡಪ್ಪ ಜನದಿಂ ಪೋಪಂತುಟಾಯಕ್ಕಟಾ (ಬಂಹರಿ. ೨-೯).
[ಎಡ ? + ಪಡು$_1$]

ಎಡಂಬಡೆ 'ಎಡ್ಡಂಬಡೆ' ನೋ.

ಎಡಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳುಮಾಡು; ಕಡೆಗಣಿಸು : ಪದ್ಮಸದ್ಮನ ಮೊಗಸಿರಿಯನೆಡವುತೆಡಂಮಾಡೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೯-೧೧).
[ಎಡ್ಡ$_1$ + ಮಾಡು$_1$]

ಎಡಕು (ನಾ). ತೊಂದರೆ ; ಕಷ್ಟ ; ಉಭಯಸಂಕಟ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[?]

ಎಡಗ (ನಾ). ಸಲ್ಲದವನು ; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು ; ಎಡವಟ್ಟಾದವನು ; ಒರಟ : "ಎಡಗನೆನೆ ಸಲ್ಲದವ" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೩೬) ; ಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ :—ಸಟಿಗಂ, ನವಸಿಗಂ, ಎಡಗಂ (ಶಮದ. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋ) ; ಬೇಂಟೆಯ ಬಿನದದೊಳೆಡಗನನಾಂ ಕಂಡೆನೆಂದು ಕಡುಮುಳಿಸಿಂದಂ ಬಿಡೆ ನಾಯ್ಗಳಂ (ವೃಣ್ವಾ ಸ್ರ. ೩-೫೫) ; ತನ್ನರಮನೆಯಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಎಡಗ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೯೯-೧೪). 'ಎಟುವ' ಪರಾ.
[ಎಡ್ಡ$_2$ + -ಗ್ಗ$_3$. / ತಮಿ. ಇಡಕ್ಕನ್ = ಒರಟ, ಮರ್ಯಾದೆಗೆಟ್ಟವನು]

ಎಡಗಡೆ (ನಾ). ಎಡದ ಕಡೆ; ವಾಮಭಾಗ : ತೋಱಿತು ವಾಯಸನೆಡಗಡೆಯೆಡದಿಂದೆ ಹಾಱಿತು ಹಂಗ ದಕ್ಷಿಣಕೆ (ಮೋಹತ. ೬-೨೫) ; ಎಡಗಡೆಯೊಳಧಿಕ ತರ ವಿಭವದಿಂ ನಾರಿಯರ ಗಡಣದಿಂ ಗಿರಿಜೆ ರಂಜಿಸಲು (ಚಬಪು. ೨-೨೧). 'ಎಡಗಱೆ' ಪರಾ. [ಎಡ್ಡ$_1$ + ಕಡೆ$_3$]

ಎಡಗಣ್ (ನಾ). ಎಡಭಾಗದ ಕಣ್ಣು ; ವಾಮಾಕ್ಷಿ : ಎಡಗಣ್ಣೊಳೆಚ್ಚ ದಂಜನಮೊಡಂಬಡೆನೆ ಬಲದ ಕಣ್ಣೊಳೆಚ್ಚದೆ ಕುಡುಪಂ ಪಿಡಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮) ; ಕಪ್ಪುಗೊರಳನ ಕಣ್ಣೊಳಗೆ ಕಣ್ಣಪ್ಪದೇವನು ತನ್ನ ನೇತ್ರವನೊಪ್ಪಲರ್ಪಿಸಲೊಡನೆ . . . ಎಡಗಣ್ಣಪ್ಪ ಭೋರನೆ ಕುಪ್ಪಳಿಸುತಂ (ಬಸವು. ೧೮-೬೨). [ಎಡ್ಡ$_1$ + ಕಣ್]

ಎಡಗಯ್ 'ಎಡಗೆಯ್' ನೋ.

ಎಡಗಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ಎಡಗೈಯಿಂದಲೇ ಕೆಲಸ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು ; ಎಡಚ. ೨. ಮಾದಿಗರವನು. ೩. ಸವ್ಯಸಾಚಿ ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಚತುಷಷ್ಟಿಕಳಾಕಳಿತ ಸರ್ವಜ್ಞನಪರಿಮಿತ ದಾನ ವಿನೋದಶೀಳ ಎಡಗಯ್ಯ ಸೇನಾನಾಯಕ ಕಾಚಿದೇವ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೪೦-೨೪ ; 1225).
[ಎಡಗಯ್ (< ಎಡಗೆಯ್) + -ಅ$_7$]

ಎಡಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಡಕ್ಕೆ ಸರಿಸು; ಬದಿಗೊತ್ತು; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊ : ಅಂತು ತಮ್ಮ ಮನದೊಳೊಡಂಬಟ್ಟಂತೆ ಮನಮನೆಡಗಲಿಸಿ ಪರಿವ ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳೆಲ್ಲಮಱಿಗಾಳೆಗದೊಳ್ ಸತ್ತೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೪ ವ) ; ವಿಂಧ್ಯಾಚಲಮನೆಡಗಲಿಸಿದಗಸ್ತ್ಯನಂತೆ ಭೀಮಸೇನಂ ತಡೆಯದೆಡಗಲಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೬೫ ವ) ; ದುರ್ಯೋಧನ ದುಶ್ಶಾಸನರಿರ್ವರುಮುಱಿಯುಱಿದ ಕೌರವರೆಲ್ಲರುಮಂ ಜೀರಗೆಯೊಕ್ಕಲ್ಮಾಡಿ ಕೆಡೆದ ಪೆಣಂಗಳನೆಡಗಲಿಸಿ ಬೆಳ್ಳೋಟಮೋಡಿ ಜವಂಗೆಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೪೫ ವ) ; ಕಿಱುವೇಂಟೆಯ ನಾಯ್ಗಳಿಂದಮುಟ್ಟುಪಟ್ಟ ಪೆಣ್ಣೊಲನಂತೆ ಭಯಮನೆಡಗಲಿಸಿ ಬೆಳ್ಳೋಟಮೋಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೧ ವ) ; ಕೋಪಾಂಧರ್ ಜಡಿದರ್ ಪತಿಯ ಕಬಂಧಮನೆಡಗಲಿಸಿ ಪೋಪದುರ್ಯೋಧನನಂ (ಗದಾಯು. ೪-೧೬) ; ಕಡಲನೆಡಗಲಿಸಿ ಶೇಷನ ಪೆಡೆಯೊಳ್ ದಿಕ್ಕುಂಭಿಕುಂಭದೊಳ್ ಸುರಸಭೆಯೊಳ್ ಬಿಡದೆ ಕಲಿ ಭಾಯಿದೇವನ ಕೊಡವೆನಿಸಿದ ಕೀರ್ತಿ ನರ್ತಿಪಳ್ ನಲವಿಂದಂ (ಶಾಪಮಂ. ೬೧-೩೪೩ ; 1123) ; ಗಾಳಿಗೆ ಗಱಿಮೂಡಿದಂತೆಯುಂ ಮನಮನೆಡಗಲಿಸಿದಂತೆಯುಮಾಗಿ ಪಿರಿದಂತರಮಂ ಪೋಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೫-೧೬) ; ನಿಲಿಸೆನುತ ನೃಪನೊಜಲೆ ಕವಿದೆಡ[ಪಾಠಾಂ. ಡೆ]ಗಲಿಸಿ ಹಿಡಿದನು ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೨೬). ℙ ಎಡಗಲಸು, ಎಡಗಲಿಸು, ಎಡೆಗಲಸು, ಎಡೆಗಲಿಸು – ಈ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಎಡಗಲಸು ಎಡಗಲಿಸು ಎಂಬುವನ್ನು ಒಂದು ಗುಂಪಾಗಿಯೂ ಎಡೆಗಲಸು, ಎಡೆಗಲಿಸು ಎಂಬುವನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ಗುಂಪಾಗಿಯೂ ಪರಿಗಣಿಸಿ, ಎಡಗಲಿಸು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಎಡಕ್ಕೆ ಅಗಲಿಸು = ಬದಿಗೊತ್ತು, ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊ ಎಂದೂ, ಎಡೆಗಲಸು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ನಡುವೆ ಸೇರಿಸು, ಬೆರೆ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ ಮಾಡಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಕಲಸು ಕಲಿಸು ಎಂಬ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಸರಿ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ.
[ಎಡ್ಡ$_1$ + ಕಲಿಸು]

ಎಡಗಱೆ (ನಾ). ಎಡಗಡೆ ; ಎಡಭಾಗ : ಎಡಗಱೆ [ಪಾಠಾಂ. ಎಡೆಗಱೆ] ದೋಱುವ ಸುಳಿಪಲ್ಲು ಪೊಳೆವ ಪೆರ್ಜಡೆಯಲರ್ಮಾಲೆ ಹೊಂಗೆಜ್ಜೆ ಬಿಡಯವಿಲ್ಲದ ಹೊನ್ನಂಡೆಗಾತಿಯರು ಬೆಂಗಡೆಯ ಸಾರಿದರು ರುಕ್ಮಿಣಿಯ (ಮೋಹತ. ೧೪-೬೧). [ಎಡ್ಡ$_1$ + ಕಱೆ (< ಕಡೆ)]

ಎಡಗಾಲ್ (ನಾ). ಎಡಭಾಗದ ಕಾಲು; ವಾಮಪಾದ: ಘುಳು ಘುಳಿಪ ಪೊಸಕೊಡರನೆಡಗಾಲೊಳೊಲಿದಿಟ್ಟು (ಇಹರ. ದೇ. ೪೦-೧೦); ಗದೆಯ ಕೊಂಡಪ್ಪಳಿಸಿದನು ಹೊಜಕ್ಕೆಯಲರೆದಿಟ್ಟಳಿಸಿದರನೆಡಗಾಲಲೊದೆದನು (ಕು ವ್ಯಾ ಕ. ೧೩-೧೭); ಅವ ಬಿಂಕವೊ ಎಡಗಾಲ ಗದ್ದುಗೆಯ ಮೇಲೋವಿ ಮಡಿದು ಮತ್ತೆ ಕೆಳಗೆ (ಭರಚ. ೧-೩೧). [ಎಡ$_1$ + ಕಾಲ್$_1$]

ಎಡಗಾಲ (ನಾ). ಕಾಲವಲ್ಲದ ಕಾಲ; ಅಕಾಲ: ಎಡಗಾಲದಲ್ಲಿ ಮಳೆ ಬಂದು ಬಹಳ ತೊಂದರೆ ಆಯಿತು (ರೂಢಿ).

[ಎಡ$_0$ (< ಎಡ$_3$) + ಕಾಲ$_1$]

ಎಡಗಾಸೆ (ನಾ). ಎಡದ ಕಡೆಗೆ ಹಾಕಿರುವ ಕಚ್ಚೆ: ನಂಜಾನಗೂಡಲ್ಲಿ ಸಂಬಳದ ಸೂಳೇರು ಕಂಬಿಸೀರೆಯ ಎಡಗಾಸೆ ಹಾಕ್ಕೊಂಡು ನಂಜುಂಡ ಗಾರ್ತಿ ಬೆಳಗ್ಯಾರೊ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೩೭). [ಎಡ$_1$ + ಕಾಸೆ]

ಎಡಗುಳ್ಳಿ (ನಾ). (?): ಬಳಲದೆ ಪೊತ್ತು ಕಲ್ಲನುಲುವಂಗೆಣೆಯಾದ ಮಹಾಪ್ರತಾಪಿ ನೀಂ ಪೆಳಕನಡುರ್ಕೆ ಕೊಂದ ಕಡು ಬಲ್ಲಣಿ ಮಾಣ್ಡರ ದಣ್ಮ ಬಂದು ನಾಯ್ನಾಳಲೆಯ ಮೇಲೆ ಪಟ್ಟ ಕಡುವೀರ ಕುಟುಂಬದಿನ ಗಳಿಕ್ಕೆ ಕೈಗಳಿದಿರೆ ಶಂಖಮೊ ಮ ಹಾ ತ್ಮ್ಯ ರಣಾಗ್ರದೊಳೆಡಗುಳ್ಳಿಯೋ (ಬಂಹರಿ. ೭-೩೩). [?]

ಎಡಗೆಯ್, ಎಡಗಯ್, ಎಡಗೈ (ನಾ). ಎಡಭಾಗದ ಕೈ; ವಾಮಹಸ್ತ: ದಿವ್ಯಚಾಪಕ್ಕೆ ಪೊಡವಟ್ಟದನವಯವದಿನೆಡಗೆಯ್ಯೊಳೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೨ ವ); ಎಡಗೆಯ್ಯೊಳುಂಬ ಕುಂಚಂ ಪಿಡಿದುಣ್ಣದೆ ಬಿಟ್ಟೊಡೆಂಜಲಂ ತಿಂಪಾತಂ (ಸಮುಪ ೧೧-೬೯); ಕುಸುಮಕೋದಂಡವನೆಡಗೆಯ್ಯೊಳಾಂತು (ಮೋಹತ. ೭-೩೨); ಬಲಗೈಯೊಳೊಪ್ಪಿರೆ ವನಜವೆಡಗೆಯ್ಯ ಮೆಱೆದಿರೆ ಮಾತುಳಂಗ ಫಲ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧-೯). **ಎಡಗಯ್**: ಕಾಯದೆ ಕಾಮನಾರ್ದಿಸೆ ತೊವಲ್ವಿಡಿವಂತೆಡಗಯ್ಯೊಳೊಪ್ಪೆ ತೋರ್ಪಾಯೆಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೭); ನಿರ್ಮಲತರ ಮಣಿಬದ್ಧಾವನೀಭಾಗಮಂ ತನ್ನೆಡಗಯ್ಯಿಂ ಮೆಲ್ಲನೊತ್ತುತ್ತೆ (ಕಾದಂ ಉ. ೨೩೪); ಎಡಗಯ್ಯೊಳೆ ಕೊಟ್ಟರ್ಥದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೪೬ ಅಡಿಟಿ); ತಡವೇನು ತಾ ವೀಳೆಯವನೆನುತೆಡಗಯ್ಯನರಳಿಚುತ (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ರೊ. ೧೫-೪೫). **ಎಡಗೈ**: ಅಕ್ಕರಮಂ ಬಲಗೈಯೊಳು ಲೆಕ್ಕಮನೆಡಗಯ್ಯೊಳಭವನನುಲೋಮ ವಿಲೋಮಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಾಗಿ ಮಾಡಿ (ಸಮುಪ. ೨-೧೪); ಎಡಗೈಯಿಂ ನೀವಿಯಂ ಸಾರ್ಚುತಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೩೩); ಎಡಗೈದುದಿಯಲಾ ಮುಂಜೆಜಗ ಸಂವರಿಸುತ್ತ (ತೊರರಾ. ೩-೪-೮).

ಎಡಗೈಯವ = ಎಡಗೈ ಜಾತಿಯವನು; ಮಾದಿಗ: ಯಿದಕ್ಕೆ ತಪ್ಪಿದರೆ ಬಲಗಯಡಗೆ[ಗೈ]ಯವನ ಯಂಜಲಿಗೆ ಆಶೆ ಮಾಡಿದಾಗೆ (ಎಕ. IX, ಆನೆಕ. ೭೧-೬; 1600). [ಎಡ$_1$ + ಕೆಯ್$_2$]

ಎಡಗೆಯ್ಜಾತಿ (ನಾ). ಮಾದಿಗ ಜಾತಿ. [ಎಡಗೆಯ್ + ಜಾತಿ]

ಎಡಗೆಲ (ನಾ). ಎಡಭಾಗ: ಬಂದೆಡಗೆಲದಾಸನದೊಳು ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೬೪). [ಎಡ$_1$ + ಕೆಲ$_1$]

ಎಡಗೈ 'ಎಡಗೆಯ್' ನೋ.

ಎಡಗೈಕುಲ (ನಾ). = ಎಡಗೆಯ್ಜಾತಿ: ಹಲವು ಎಡಗೈಕುಲದವರು ಮುಸಲ್ಮಾನರೂ ಕ್ರಿಸ್ತಿಗಳೂ ಆಗಲಿಲ್ಲವೆ? (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೦೪).

[ಎಡಗೈ (< ಎಡಗೆಯ್) + ಕುಲ]

ಎಡಗೋಲು (ನಾ). ೧. ನೊಗದ ಎಡಭಾಗ: ನೋ[ನೊ]ಗದ ಉಭಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ಎಡಗೋಲಿನಲ್ಲಿ ಕಾರಿಯ ಹೂಡಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೩೫೫); ಎತ್ತು ಎಡಗೋಲಾಗಿ ಎಳೆಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಎಡಭಾಗಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುವ ಎತ್ತು: ಈ ಎತ್ತು ಎಡಗೋಲು (ರೂಢಿ).

[ಎಡ$_1$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಎಡಚ (ನಾ). ೧. ಎಡಗೈಯನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಲೊಡ್ಡ; ರೊಡ್ಡ; "ಡೆಮ್ಮೆ" (ಕರಾ). ೨. ಅಲ್ಪ; ಕೀಳ: ಇನ್ದುನಾಳೆಯೆ ಬಾಯೆಂಬೆಡಚರನೆ ಜಡಿದು (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೩೮-೪೩; 1077); ಮೃಡನಿಟ್ಟುದಂ ಸುಡಲುಡಿಯಲಡಿಯಿಡಿಸಲೆಡಚ ನಾಯ್ಹನ್ನಿಂದ್ರದಡಿಗ ಪವನರ್ಗೆಂದ ನಿಗಮಾದಿಯಂ (ಸಾಸಂಚ. ೨-೧೮೫). ೩. (?); "ಶನಿ" (ಪದ್ಮರಾ. ಕೋಶ); ಶಿವಭಕ್ತರಡಿಯನರ್ಚಿಪ ಬುದ್ಧಿಯೊಡನಮುಮ ಬುದ್ಧಿಗಲ್ತೆಡಚ ಜವಕಾವರಂ ಕೆಡಿಪಾಟದೊಡನಾಟವುಂ ಕಲ್ತದೇಂ ಮೆಱೆದನೋ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೩೩) [< ಎಡಚು$_2$ + -ಅ$_7$]

ಎಡಚತನ (ನಾ). ಎಡಗೈಯ್ಯನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸುವಿಕೆ; ಲೊಡ್ಡತನ: ಜಿನೇಶ್ವರನಿಪ್ಪನೊಳಗೆ ಪೊಜಗಡೆಯ ರಂಗದೊಳ್ ಲಿಂಗಮಡಚತನದಿಂದಿರ್ಕುಂ (ಸಮುಪ. ೨-೭೩). [ಎಡಚ + -ತನ]

ಎಡಚಾರಿ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನರ್ತನ; ಎಡದಿಂದ ಬಲಕ್ಕೆ ಸುತ್ತುವುದು: ಷೋಡಶವನಿತೆಯರೆಡಚಾರಿ ಬಲಚಾರಿಗೂಡಿ ತಿರುಗಿದರೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ (ಭರಚ. ೧೩-೧೨೨).

[ಎಡ$_2$ + ಚಾರ್$_3$. / ತಮಿ. ಇಡಚಾರಿ=ಎಡದಿಂದ ಬಲಕ್ಕೆ ಸುತ್ತುವುದು]

ಎಡಚಿಬಿಡಚಿ (ಅ). (ಉಕ) ಆಗೊಮ್ಮೆ ಈಗೊಮ್ಮೆ: ಶ್ಯಾಮರಾಯನ ಖಾನ-ಪೀನಾ ರುಚಿ ಅಷ್ಟು ಅವಾಢವ್ಯವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆದರ ಸವಯ್ ಇತ್ತು. ಎಡಚಿಬಿಡಚಿ ಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ದೀಪಪ. II, ೧೩೩). [ಎಡಚಿ$_0$ + ಬಿಡಚಿ$_0$]

ಎಡಚಿಲ್ (ಗು). ಮಧ್ಯೆ ಹುಟ್ಟಿದ; ಎರಡನೆಯ (ಮಗ ಅಥವಾ ಮಗಳು) (ದಕ.ಕಿ). [ಎಡ$_2$? + ಚಿಲ್ ?]

ಎಡಚು$_1$ (ನಾ). (ಉಕ) ತೊಂದರೆ; ಅನಾನುಕೂಲ; ಅಡ್ಡಿ; ಆತಂಕ: ಈಗ ಜೀವನದ ಬಗ್ಗೆ, ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿನ ಬಗ್ಗೆ ಯೋಚಿಸಲು ಸ್ವಲ್ಪ ಎಡಚಾಗುತ್ತಿದೆ (ಮುಕ್ತಿ. ೧೯೫).

ಎಡಚೆಡಚು = ಸಂಕೋಚ: ಯಾಕೋ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಬಿಂದಣ್ಣನೊಡನೆ ಮಾತನಾಡಲಿಕ್ಕೆ ನನಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಎಡಚೆಡಚು (ವೈನಿ. ೧೯೦); ಹೊಸಪದ್ಧತಿಯ ಟಾಪುಟೀಪಿನ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸುಶೀಲೆಗೆ ಈ ಹಳೇ ಪದ್ಧತಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಎಡಚೆಡಚು ಎನಿಸಹತ್ತಿತು (ಅನಂತ. ೩).

[< ಎಡರ್ + -ಚು]

ಎಡಚು$_2$ (ನಾ). ಎಡಗೈಯಲ್ಲೇ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಅಭ್ಯಾಸ. [ಎಡ$_1$ + -ಚು]

ಎಡಚೋರಿ (ನಾ). = ಎಡಗೋಲು ೨: ಎತ್ತು ಎನಬಹುದೆ ಎಡಚೋರಿ ಬಸವನ ಸುತ್ತೇಳು ಲೋಕ ಸಲಹೋನ (ಹಳ್ಳಿಜಾ. ೩೩). [?]

ಎಡತರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: (ವೈಔಗಿ. ೩೦-೫೮೧). [ಎಡ$_1$? + ತರಿ$_3$ (< ತಱಿ$_5$)]

ಎಡತಿ (ನಾ). ೧. ಗೊಲ್ಲಗಿತ್ತಿ. ೨. ಮಧ್ಯವಯಸ್ಸಿನವಳು: ಇತ್ವಲೋಪಕ್ಕೆ:—ಪೊಲತಿ, ನರತಿ, ಎಡತಿ (ಶಮುದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ).

[< ಎಡೆ ? + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ). / ತಮಿ. ಇಡೈಚ್ಚಿ = ಗೊಲ್ಲಗಿತ್ತಿ]

ಎಡತಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: (ವೈಔಗಿ. ೨೪-೪೩೭). [?]

ಎಡತುಂಟ (ನಾ). ವಕ್ರನಾದ ತುಂಟ: ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನಲಿ ಹುಟ್ಟುವನು ಎಡತುಂಟ ಕೇಳಿರಣ್ಣಾ (ಕಾಲಸಂ. ೧೦೩-೧).

[ಎಡ$_1$ + ತುಂಟ]

ಎಡತೊಱೆ 'ಎಡದೊಱೆ' ನೋ.

ಎಡತೋಳು 'ಎಡದೋಳು' ನೋ.

ಎಡದುಂಬಿ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಷಕ್ರಿಮಿ, —ಕೀಟ: "ಬಿಂದುಲಃ - ಎಡದುಂಬಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೧೮). [ಎಡ$_1$? + ತುಂಬಿ$_1$]

ಎಡದೆಸೆ (ನಾ). ಎಡಭಾಗ : ತೊಡೆಯೊಳ್ ಕಾದಲೆಯಿರೆ ಬಲಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಬಸಂತನೊಲವಿನಿಂ ಕುಳ್ಳಿರೆ ತನ್ನೆಡದೆಸೆಯೊಳ್ ಸೊಬಗಿಯಿರೆ ಕಡು ಚೆಲ್ವಂ ಪಡೆದನಾವಗಂ ನನೆಗಣೆಯಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೩೭). [ಎಡ$_1$ + ದೆಸೆ$_2$]

ಎಡದೊಡು 'ಎಡಂದೊಡು' ನೋ.

ಎಡದೊಡೆ (ನಾ). ಎಡಭಾಗದ ತೊಡೆ : ಶಿವೆಯನೆಡದೊಡೆಯೊಳಾಂತ ಶಿವ ಸಲಹೆಮ್ಮನು (ಚಬಪು. ೭–೧). [ಎಡ$_1$ + ತೊಡೆ$_2$]

ಎಡದೊಱೆ, ಎಡತೊಱೆ (ನಾ). ತೊರೆಗೆ ಎಡದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಎಡದೊಱೆ [ತುಱ್ವನಾಳ್ದು] (ಸೌಇಇ. XI–i, ೭–೧೪ ; 837); ಎಡದೊಱೆ ದ್ವಿಸಹಸ್ರಾಂತಃ (ಎಇ. XII, ೩೧೩–೬೯ ; 1124). **ಎಡತೊಱೆ** : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕುಜ್ಜುಗಣಿ ಅರಸರ್ ಶಿವಮಾರರ್ ಪೃಥುವೀರಾಜ್ಯಕೆಯೆ ಎಡತೊಱೆ ನಾಡ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೨೭–೩ ; 1024). [ಎಡ$_1$ + ತೊಱೆ$_2$]

ಎಡದೋಳು, ಎಡತೋಳು (ನಾ). ಎಡಭಾಗದ ತೋಳು : ಎಡದೋಳು ಹಾಱಿತು ವಾಮಲೋಚನ ಬೆಂಬಿಡದಲುಗಿತು (ಮೋಹತ. ೬–೨೬). **ಎಡತೋಳು** : ಮುಂದೆ ಸಾಗುವಾಗ ಅವಳ ಎಡತೋಳು ಹಿಂದಕ್ಕೂ ಮುಂದಕ್ಕೂ ಚುರುಕಾಗಿ ತೂಗಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೩೫). [ಎಡ$_1$ + ತೋಳು (< ತೋಳ್)]

ಎಡನಾಯಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ನಾಯಿ; ನಾಯಿಮರಿ : ಬಾಡ ತಿಂಬಾತಂಗೆ ಆಡೇನು ಆವೇನು ಕೋಡಗವೇನು ನರಿಯೇನು ಮನೆಯಲಿದ್ದೆಡ ನಾಯಿಯೇನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೪೨). [ಎಡ$_2$ + ನಾಯಿ]

ಎಡಪ (ನಾ). "ಎಡಗೈಯಿಂದ ಕೆಲಸಮಾಡುವವ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೧೨೫). [?]

ಎಡಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ವಿರೋಧಪಕ್ಷ. ೨. ವಾಮಪಕ್ಷ: ಎಡಪಕ್ಷದ ಸಿನೇಟರರಾದ ಫ್ರಾಂಕಿಸ್ ಮಿಟರೆಂಡರ (ಕರ್ಮವೀ. ೮–೧೧–೧೯೫೯). [ಎಡ$_1$ + ಪಕ್ಷ]

ಎಡಪು, ಎಡಂಪು, ಎಡವು, ಎಡಹು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ನಡೆಯುವಾಗ ದಾರಿಯಲ್ಲಿರುವ ವಸ್ತು ಕಾಲಿಗೆ ತಗುಲಿ) ಬೀಳುವಂತಾಗು; ಮುಗ್ಗರಿಸು ; ತೊಡರು : ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳ ಪೆಣದ ತಿಂತಿಣಿಯೊಳ್ ತೊಡರ್ದೆಡಪುತ್ತುಮಾಡುವ ಸುಭಟರಟ್ಟೆಗಳುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೧೬ ವ); ನಡೆಪಾಡುತಿರ್ದೆಡಪಿ ಕೆಡೆವ ಜರತ್ತಾಪಸರ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೮–೧೭); ನೇವುರದ ನುಣ್ದನಿಗೆ ಮಿಗೆಯಾವರಿಸುವ ಹಂಸೆವಿಂಡನೆಡಪುತ್ತುಂ . . . ನಡೆತಂದಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೫–೫೨); ಪೊಸಂತಿಲನೆಡಪಿದಂತಡ್ಡವಿಬ್ದು (ಚಿಕವಿ. ೬–೧೧೮); ದೈವಂ ತಪ್ಪಾಗಿ ನಡಸುವೊಡೆ ಕಲಿ ಎಡಪುವನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೦–೧೦). **ಎಡಂಪು** : ಒರ್ವರೊರ್ವರ ನೂಂಕುವೆಡಂಪುವ ಸಂಭ್ರಮಾನ್ವಿತರ್ (ಮಹಾನೇ. ೮–೩೧). 'ಎಡಂಪಿಸು' ಪರಾ. **ಎಡವು$_1$** : ಪೊಱೆವೊತ್ತವನೆಡವಿ ಬಿದ್ದಡೆ ಪೊಱೆ ಬೀೞದೆ ಗಗನತಳದೊಳಿಕ್ಕುಮೆ ಪೇೞಿಂ (ಸಮುಪ. ೧೧–೨೦೫); ಅಣುಗನೆಡವಿ ಬಿಳ್ದೊಡೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೯–೫); ಎರಡು ಮೂರು ಸಲ ಎಡವಿದನು (ಕನಕ. ೮೮). **ಎಡಹು$_1$** : ೧. ಎಡರಡಸಿದ ವಿಪತ್ತು ಕಡೆಯಾಗಲೊಡನೆ ಮೃಡ ನಿಮ್ಮನೆಡಹಿಯೂ ಕಾಣರು (ದೇದಾಪ್ರ. ೧೧೬–೩೮); ನಡೆವರೆಡಹದೆ ಬಱುಬರೆಡಹುವರೆ (ಹಚಕಾ. ೧–೨೩): ಹಡಗು ಜಲಧಿಯೊಳೋಡಿ ಗಿರಿಗಳನೆಡಹಿ ನುಗ್ಗಾದಂತೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೨೮); ನಡೆಯುತೆಡಹಿದ ಪಟ್ಟದಾನೆ (ನಳಚ. ೮–೫೮). ೨. ತಪ್ಪುಮಾಡು : ಪತ್ರಿಕೆಯೊಳೆಡಹಿ ಬರೆದಕ್ಕರದ ಬೀಳಿರ್ದೊಡದಱಿಂದೆ ಕೆಡುವುದಗ್ಗದ ಕಜ್ಜ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦–೨೮); 'ಮಮ್ಮ' ಎಂಬುದರ ಬದಲಿಗೆ 'ತಮ್ಮ' ಎಂದು ಎಡಹಿ ಬರೆದಿರುವಂತೆ . . . ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದು (ಮೂರುಉ. ೯೬). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಇಡಱು ; ತುಳು. ಎಟ್ಟುನಿ]

ಎಡಬದಿ (ನಾ). ಎಡಭಾಗ: ಅದು ಎಡಬದಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಹುಲ್ಲನ್ನೂ ಮರದೆಲೆಗಳನ್ನೂ ತಿಂದಿದೆ (ಮಣಿಸ. ೧೨); ಎಡಬದಿಯಿಂದ ಮನೋರಮಾ ಬರುವಳು (ವೈದ್ಯರಾ. ೯). [ಎಡ$_1$ + ಬದಿ$_2$]

ಎಡಬಲ (ನಾ). ಎಡಭಾಗ ಮತ್ತು ಬಲಭಾಗ; ಅಕ್ಕಪಕ್ಕ: ಮೂಗುಂ ಮುಱಿವನ್ನಂ ಮುಂದೆ ಮುಗ್ಗುತ್ತೆಡಬಲದೊಳಗಾಂ ಬೀೞುತುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೯೧); ನಡೆನಡೆದು ನಸುಬಳುಂಕುತ್ತೆಡಬಲನಂ ನೋಡಿ (ಗಿರಿಕ. ೧–೮೫); ಎಡಬಲದೊಳೊಯ್ಯಾರ ಸತಿಯರ ಗಡಣ (ಸಂಭಪ. ೨೦–೧೫); ಎಡಬಲದುಪ್ಪರಿಗೆಯ ಸಾಲು (ಮೋಹತ. ೨೪–೨೦). [ಎಡ$_1$ + ಬಲ]

ಎಡಬಲವಂಕೆ (ನಾ). ಎಡಪಕ್ಕ ಮತ್ತು ಬಲಪಕ್ಕ: ಬಲುಮಂಡಳಿಕರೆಡಬಲವಂಕದಲಿ ನೆರೆದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೨೬); ತಳಿತುದೆಡಬಲವಂಕದಲಿ ಹೆಬ್ಬಲ ಛಢಾಳಿಸಿ ಮೊರೆವ ಭೇರಿಯ ಘುಳುಘುಳುಧ್ವನಿ ಕೂಡೆ ಜಡಿದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೪೦). [ಎಡ$_1$ + ಬಲ + ವಂಕ]

ಎಡಬಿಡಂಗಿ (ನಾ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವವನು; ಅಂತರ ಪಿಶಾಚಿ : ನಾನು ಎಡಬ[ಬಿ]ಡಂಗಿ ಹೊರಗೆ ಭಟ್ಟಂಗಿ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೩೯); ಎಡಬಿಡಂಗಿಯಾಗಿ ಅತೃಪ್ತಿಯ ಜ್ವಾಲಾಮುಖಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ (ಪಂಜಪಂ. ೨೦೭); ನಾನು ಎಡಬಿಡಂಗಿ (ಇಣಿನೋ. ೪೫). [?]

ಎಡಬಿಡಂಗಿತನ (ನಾ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವಿಕೆ; ಅಂತರಪಿಶಾಚಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ : ಕೇಶವನ ಇನ್ನೊಂದು ಸಮಸ್ಯೆಯೆಂದರೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಎಡಬಿಡಂಗಿತನ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೯೬). [ಎಡಬಿಡಂಗಿ + –ತನ]

ಎಡಭರ್ಜಿ (ನಾ). ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಭರ್ಜಿ ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವರು ; ಸೈನ್ಯದ ಒಂದು ಭಾಗ : ಪಂಚಕಸೆ ಭಲ್ಲೆದವರು ಎಡಭರ್ಜಿ ಬಲಭರ್ಜಿ ಜನ . . . ಸೇರಿಕೊಂಡು ನಿಂತರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೬೩). [ಎಡ$_1$ + ಭರ್ಜಿ]

ಎಡಭಾಗ (ನಾ). ಎಡಗಡೆಯ ಭಾಗ, —ಪಕ್ಕ : "ಸವ್ಯ – ಎಡಲ ಎಡಭಾಗವು" (ನಾಚಿರಾ. ೫); ಗಾಡಿಯನ್ನು ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿಯೇ ಹೊಡೆಯಿರಿ (ರೂಢಿ). [ಎಡ$_1$ + ಭಾಗ]

ಎಡಮುಗ್ಗುಲು (ನಾ). ೧. ಎಡಪಕ್ಕ; ಎಡದ ಭಾಗ. ೨. (ಆಲಂ) (ಮಲಗಿದವನು) ಎಡಪಕ್ಕವಾಗಿ ಏಳುವುದು. ೩. (ಆಲಂ) ಉಪವಾಸ: ಯಜಮಾನರಂಥವರು ಕೃಪೆತೋರಿ ಅನ್ನಮಾಡಿ ಹಾಕದಿದ್ದರೆ ನಮಗೆ ಎಡಮುಗ್ಗುಲೆ! (ಪಂಯಾತ್ರೆ. ೬); ನೀನು ತುಂಬಾ ಚೇಷ್ಟೆಮಾಡಿದರೆ ನಿನಗೆ ಈವತ್ತು ಎಡಮುಗ್ಗುಲೇ (ರೂಢಿ). [ಎಡ$_1$ + ಮುಗ್ಗುಲು (< ಮುಗ್ಗುಲ್)]

ಎಡಮುರಿ$_1$ (ನಾ). ಎಡಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿರುವುದು, —ಬಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರು ಬಲಮುರಿ ಎಡಮುರಿಯಾಗಿ ಸಬ್ಬವದೊಳು ಚಾರಿವರಿದು (ಭರಚ. ೧೨–೬೪); ಎಡಮುರಿಯಾಗಿ ಬಾಲವನು ಸುರುಟಿ ಬೀಸಲು ಒಡೆಯನಿಗೆ ಅಂಜಿಕೆಯನು ಹೇಳುವುದು (ಅಶ್ವಟೀ. ೧೯–೩). 'ಎಡಮುರಿಶಂಖು' ಪರಾ. [ಎಡ$_1$ + ಮುರಿ]

ಎಡಮುರಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ವೃಕ್ಷ ವಿಶೇಷ : (ಪಂಡಿತ. ೨೨). [?]

ಎಡಮುರಿಶಂಖು (ನಾ). ಎಡಭಾಗಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಕೊಂಡಿರುವ ಶಂಖು: ಎಡಮುರಿಶಂಖು (ರೂಢಿ). [ಎಡಮುರಿ$_2$ + ಶಂಖು]

ಎಡಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಆಕೆಯ ಗಣ್ಡ ಪರಮಶ್ರಾವಕ ಎಡಯ್ಯ ಮಂಗಳಂ (ಎಕ. IX, ಕೊಡಗು. ೩೧–೧೩ ; 1050 ?). [ಎಡ ? + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಎಡರ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬಡತನವನ್ನು ಹೊಂದು, —ಪಡೆ: ಬಹುವಿದ್ಯೆಗಳಂ ಕಲ್ತುಂ ವಿಷಯಕ್ಕಂಟಿಕೊಳ್ವುದಂ ಎಡರ್ದುಂ ಧರ್ಮದಿಂ ಬೀಳಂ ನಿಂದಿರ್ಪಂ ಸತ್ಕಥರ್ಮದೊಳ್ (ಸೌನಂದ. ೨–೨೫). [< ಎಡಱು]

ಎಡರ್$_2$, ಎಡರು (ನಾ). ಅಡಚಣೆ; ಅಡ್ಡಿ; ಆತಂಕ; ಕಷ್ಟ; ವಿಪತ್ತು: "ವಿಪತ್ತಿಯೊಳೆಡರ್" (ಕರ್ನಾಟನಿ. ೮೪); ಸಿಡಿಲ್ವೊಡೆದ ಪೊಲಟ್ಟಮುಟ್ಟೆ ಕಡಿದಿಕ್ಕುದುದಾದೆಡರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೯೯); ಎಡರಡಸಲ್ ಮಱಿದುಮೊಡಂಬಡುವರ್ (ಸಮುಪ. ೭–೧೨); ಎಮ್ಮರಸಂಗಿನಿತ್ತು ಬವಣೆ ಬೇನೆ ದಣಿವು ತೊಡರ್ ಮುಂತಪ್ಪೆಡರೊಡರೆ (ಅದ್ಭುತ. ೪೧–೧೯). **ಎಡರು**$_1$: ಬೆಚ್ಚಿ ಬೆದಱಿದಿರೆಡರಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧–೫೮); ಎಡರು ಬಂದಲ್ಲಿ ತನ್ನಂ ನೆನೆಯೆಂದು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೨–೧೩); ಬಡಲು ತಾನಳಿವಲ್ಲಿ ಮಡದಿಯರು ಮಡಿವಲ್ಲಿ ತಡೆಯೆಡರು ನಿಂದೆ ಬರುವಲ್ಲಿ ಸಮತೆಯನು ಬಿಡದಿಹನೆ ಯೋಗಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೯೮); ಹಲವು ಸನ್ನಿವೇಶಗಳು ನೆರವಾಗುತ್ತವೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಎಡರಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತವೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೫೫೫). 'ಎಡರ್ಗೇಡಿ' ಪರಾ.

ಎಡರುತೊಡರು = ಅಡ್ಡಿ ಆತಂಕ; ಅಡಚಣೆ: ಜೀವನ ಯಾತ್ರೆಯ ಎಡರುತೊಡರುಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅವಮಾನವನ್ನು ಸಹಿಸಲು ಯುವಕರಿಗೆ ದುಸ್ಸಹ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೧೫). **ಎಡರೊತ್ತು** = ಕಷ್ಟ, ಆವರಿಸು: ಭೂಭರಮುಂ ನಿನ್ನಿಗೆ ದಾಯಿಗರ್ಗಿರದಿತ್ತೆಡರೊತ್ತೆ ನೀನೆ ಧನ್ಯನೆ[ಅ]ಲ್ತೇ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೬೨). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಇಡರ್; ತೆಲು. ಎಡರು]

ಎಡರು 'ಎಡರ್$_2$' ನೋ.

ಎಡರ್ಗೇಡಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವವನು; ವಿಘ್ನಗಳಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡುವವನು; ವಿನಾಯಕ; ವಿಘ್ನೇಶ್ವರ: "ಕರಿಮೊಗಂ, ಇಲಿದೇರಂ, ಎಡರ್ಗೇಡಿ . . . ತಂದೆಯ ತಂದೆಯಿಲ್ಲದವಂ – ಈ ೭ ವಿನಾಯಕಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧–೪); "ಬಿಜ್ಜೆವಳನೆಡರ್ಗೇಡಿ ಮೇಣೆಲರುಣಿವಸಿಜನು ತಂದೆಯ ತಂದೆಯಿಲ್ಲದಂ ಕರಿಮೊಗಂ ಬಿಂಕಣಗಿವಿಯನು ಮೂಸಕದೇರನೆನೆ ವಿನಾಯಕನ ನಾಮಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೫); ಆ ಎಡರ್ಗೇಡಿಯನೆ ಮಱಿಕೆಂ ಆತನಂ ಬಲಂಗೊಳದಿರ್ಪಿನಂ ಮೊತ್ತಮೊದಲೊಳ್ ನಿತುಂ ವಿಘ್ನಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೮–೧೯). [ಎಡರ್$_2$ + ಕೇಡು + –ಇ$_3$]

ಎಡರ್ಗೇಡಿಗ (ನಾ). = ಎಡರ್ಗೇಡಿ: "ಕರಿಮೊಗನಿಲಿದೇರಂ . . . ಎಡರ್ಗೇಡಿಗನೆನಲತಿಭರದಿಂ ಗಣನಾಥನಮರ್ದ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೦). [ಎಡರ್$_2$ + ಕೇಡಿಗ]

ಎಡರ್ಪಡು (ಕ್ರಿ). ತೊಂದರೆಪಡು; ಕಷ್ಟಪಡು: ಪಥಿಕ ವಚನ ಪರಂಪರೆಯಿಂ ಧರಣೀಜಟಂ ಕೇಳ್ದು ಎಡರ್ವಟ್ಟು ಬರೆ ಮಾಯಾಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿದಿರೆಳ್ದು ಅಭಿವಾದನಂಗೆಯ್ದು ಪೂಜಿಸಿರ್ಪಿನಂ (ಚಾವುಂಪು. ೫೯–೧೨). [ಎಡರ್$_2$ + ಪಡು$_1$]

ಎಡರ್ಪು (ನಾ). ಕೇಡು; ಹಾನಿ: ಧನುವಂ ರಾಘವನೇಱಿಸದಿರ್ದಡೆ [ಘನತರ ದುರಿತಂ] ಯಶಲತಿಕೆಗೆಡರ್ಪಂ ತಳೆಗುಂ ಖಚರತೆಯಱಿಗುಂ (ಕುಮುರಾ. ೪–೬೯). [ಎಡರ್$_2$ + –ಪು$_2$]

ಎಡವ$_1$ (ನಾ). ೧. ಗೋವಳ; ಗೋಪಾಲ; ಕೃಷ್ಣ (?): ಕೌರವಸೇನೆಗಂಡೆಡವನಂತಿರೆ ತುಂಗತುರಂಗ ಸೇನೆಯಂ ವಾರಣಸೇನೆಯಂ ರಥದಸೇನೆಯುನಗ್ಗದ ವೀರಸೇನೆಯಂ ಮಾರಿಗೆ ಬೋನಮೆತ್ತಿ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೫–೯). [?. / ತಮಿ. ಇಡೈಯನ್]

ಎಡವ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ವೃತ್ತಿ (?): ಎಡವ ಸಿದ್ದಪ್ಪ, ಮಹದೇವಪುರದ ದೇವಪ್ಪ, ಸುಬೇದಾರ ಸಿದ್ದಪ್ಪ . . . ಮುಂತಾದ ಮಂತ್ರಿ ಮನ್ನೆಯ ನಿಯೋಗಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಜನರ್ಗೆ . . . ಉಚಿತಾಧಿಕಾರಂಗಳನಿತ್ತು (ಕೆಳನೃ. ೧೦–೨೨ ವ). [?]

ಎಡವ$_3$ (ನಾ). ನಾಡಾಡಿ; ಸಾಮಾನ್ಯ: ಹೊಸನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸೀತಾ ಮತ್ತು ಊರ್ಮಿಳೆಯರ ಪಾತ್ರದ ಮುಂದೆ ರಾಮಚಂದ್ರನೂ ಎಡವನಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ (ಮಸಾಹಿ. ೩೭). 'ಎಟುವ', 'ಎಡಗ' ಪರಾ. [?]

ಎಡವಂಕ 'ಎಡವಕ್ಕ' ನೋ.

ಎಡವಕ್ಕ, ಎಡವಂಕ (ನಾ). ಎಡಭಾಗ: ಯಾದವರ ಕುಲದೊಡೆಯನಕ್ಷೋಹಿಣೀ ಪತಿಯನಾಯಕಂ ಭೂಪತಿಯೆಡವಕ್ಕ [ಪಾಠಾಂ. ವಂಕ] ದೊಳ್ ನಡೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೯೫ ವ); ಬಲವಕ್ಕದೆಡವಕ್ಕದಂಗರಕ್ಕರ ನೆರವಿಯುಮನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತುಂ (ವರ್ಧಪು. ೯–೬೦ ವ); ಎಡವಕ್ಕದೊಳಬ್ಜಾಕ್ಷಕಂ . . . ಒಡನಿರೆ (ವೃಷವಿ. ೭–೩೦). **ಎಡವಂಕ**: ಅಗಜಾತೆವೆರಸೋಲಗಂಗೊಟ್ಟನಾಯೆಡವಂಕ ಬಲವಂಕದಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೧೮); ಅಗಜಾಪುತ್ರನೆಡವಂಕದೊಳು ಕುಳ್ಳಿರ್ದಂ (ಸಾನಂಚ. ೯–೨೫); ಬಲನೆಡವಂಕದಲಿ ಸೈಂಧವನ ಮೊನೆಯವರೌಕಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೧–೧೭). [ಎಡ$_1$ + ಪಕ್ಕ]

ಎಡವಟ್ಟ (ನಾ). ೧. ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು; ದಡ್ಡ; ಮೂಢ. ೨. ಒರಟ; ವಕ್ರ: ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದು ದಾರಿಯಾದರೆ ನಮ್ಮ ಎಡವಟ್ಟನಿಗೇ ಬೇರೆದಾರಿ (ನಾ೪೬ಜಂ. ೮೭); ಇಂತಹ ಎಡವಟ್ಟ ಹೇವದ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ನಾ ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ (ಗಾಳಿಪ. ೧೭೮). [ಎಡವಟ್ಟು + –ಅ$_7$]

ಎಡವಟ್ಟತನ 'ಎಡವಟ್ಟುತನ' ನೋ.

ಎಡವಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಕ್ರಮ ತಪ್ಪಿದ್ದು; ರೂಢಿಗೆ ವಿರೋಧವಾದದ್ದು: ದೇಹ ತಾನದು ಹೋಡಿ ಕೇಳ್ಳೆ ದೇಹವಿದುಯಡವಟ್ಟು ಯಿದ ಕೆಯು ದೇಹ ಪೋಷಣೆಯೆಂದು ವುಣಿಸಲು ಮದ ಮುರಿವುತಿಹುದು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೧೯–೭೩); ಎಡವಟ್ಟು ಹಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಸುಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು . . . ನೋಡಬೇಕು (ಸುವಸಂ. ೬೭); ಮಣ ಎಡವಟ್ಟನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೨೩). ೨. ಅನುಕೂಲವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸೌಕರ್ಯವಿಲ್ಲದುದು: ವರ್ತಕನ ಹತ್ತಿರ ಒಂದು ಸುಂದರವಾದ ಮತ್ತು ಎಡವಟ್ಟಾದ ಕುದುರೆಯಿತ್ತು (ಕರತ್ನ. ೯೧); ಸಾವಧಾನವಾದ ಪೂರ್ವ ವಿಮರ್ಶನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ "ದತ್ತು" ಎಡವಟ್ಟಾದೀತು (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೧೫೫). [ಎಡ$_1$ + ಪಡು$_1$. / ತುಳು. ಎಡವಟ್ಟು]

ಎಡವಟ್ಟುತನ, ಎಡವಟ್ಟತನ (ನಾ). ಕ್ರಮ ತಪ್ಪಿದ ಸ್ಥಿತಿ; ದಡ್ಡತನ: ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಥಿಯಾಮಿನ್ ಕಡಿಮೆಯಾದರೆ . . . ಎಡವಟ್ಟುತನ, ವ್ಯಾಕುಲತೆ, ತಾನು ಹೆರವರಿಗಿಂತ ಕೀಳೆಂಬ ಭಾವನೆ ಮೊದಲಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಾಣಿಸುವುವು (ಅಡುಸೌ. ೬೧). **ಎಡವಟ್ಟತನ**: ಅವರಕೂಡ ಎಡವಟ್ಟತನ ಮಾಡಿದರೆ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೫). [ಎಡವಟ್ಟು + –ತನ]

ಎಡವಟ್ಟುದಾರಿ (ನಾ). ವಕ್ರಮಾರ್ಗ; ಒರಟುದಾರಿ; ಅಡ್ಡದಾರಿ (ದಕ. ೩). [ಎಡವಟ್ಟು + ದಾರಿ$_1$]

ಎಡವಮುರಾರಿ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು(?). ೨. ಕೆಳದಿ ರಾಜರ ಒಂದು ಬಿರುದು: ಎಡವಮುರಾರಿ ಕೋಟೆ ಕೋಳಾಹಳ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೯೭–೭; 1615); ಶ್ರೀಮದ್ದೆಡವಮುರಾರಿ ಕೋಟೆ ಕೋಳಾಹಳ ವಿಶುದ್ಧ ವೈದಿಕಾದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಕ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೨೮–೯; 1630); ಶ್ರೀಮದ್ದೆಡವಮುರಾರಿ ಕೋಟೆ ಕೋಳಾಹಲ ವಿಶುದ್ಧ ವೈದಿಕಾದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಕ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೪, ೪೭–೮; 1642); ಎಡವಮುರಾರಿಯೆಂಬದಟರಂ ಮುರಿದೇರ್ದವರಿರ್ಪ್ಪ ಕೋಂಟೆಗೊಂಡೆಡವಮುರಾರಿಯೆಂಬ ಬಿರುದಂ ಪಡೆದೊಪ್ಪಿದ ನಾ ನರಾಧಿಪಂ (ಕೆಳನೃ. ೨–೨೪). [ಎಡವ$_1$? + ಮುರಾರಿ]

ಎಡವಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎಡವಯ್ಯ ಹೆಣ್ಣಿರುಡೆಯು ಬ್ಬುವಲ್ಲಿ ಕಾದು ಸತ್ತಂ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೪೩–೧; ಸು. 1000). [ಎಡವ$_2$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಎಡವರ (ನಾ). ಕಳೆದು ಹೋಗುವುದು; ತಪ್ಪಿಹೋಗುವುದು (?): ಯಿಾ ಮಠದ ಧರ್ಮಕೆ... ಬರಸಿ ಕೊಟ್ಟ ನಿರೂಪವುಯೆಡವರವಾದ್ದ ರಿಂದ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩, ೪೩–೧೪; 1708); ರಾಧೆಯೆಂಬಳುಂ ತೆರಳಿ ಘಳಿಗೆ ನಾಲ್ಕಾಯಿತೀಗಳೂ ದೊರಕಲಿಲ್ಲವೆ ನಿಮಗೆ ಪಥದೊಳೂ ದಾರಿ ಯೆಡವರವಾಯ್ತು ನಿಮ್ಮಲೀ (ಚಂದ್ರಾವ. ೨೧); ಕೈಚೀಲ ಎಡವರವಾ ಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಎಡೆ? + ಬರ (< ಬಱ)]

ಎಡವರಿದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎರಡನೆಯ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯಂ ಮಂಗಳಾರ್ಣವಂ ಎಡವರಿದೇವಂ ಅದಿತ್ಯವರ್ಮ (ಸೌ ಇ ಇ. XX, ೧೯–೧೨; 1015). [ಎಡವರಿ$_0$ + ದೇವ]

ಎಡವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಡವು; ಮುಗ್ಗರಿಸು: ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಾದರೆ ಒಂದೊಂದುವೇಳೆ ತಡವರಿಸಬಹುದು ಎಡವರಿಸಬಹುದು (ಬಂಕಿಮು. ೩೪). [ಎಡವರಿ$_0$ + -ಸು$_1$]

ಎಡವಾಟು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿ ಬದುಕು; ವಿರೋಧಿಸು; ಅಡ್ಡಿಮಾಡು; ವಾರಣಾಸಿಯೊಳ್ ಕವಿಲೆಯುಂ ಪಾರ್ವರುಮಂ ಕೊನ್ದ ಪಾಪಮುಕ್ಕೆ ಇದಕೆಡವಟ್ದನುಮಿಾ ಪಾಪದಿ ಅಧೋ ××× ದೊನ್ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೮೭–೧೩; 740). [ಎಡ$_1$ + ಬಾಟು$_1$]

ಎಡವಿಕೆ (ನಾ). ಎಡವುವುದು; ತಪ್ಪುವುದು: ಯುವರಾಜರದು ಹುಡುಗ ಬುದ್ಧಿಯ ಎಡವಿಕೆಯೆಂದೇ ಹೇಳುವ. ಆದರೆ ಆ ಎಡವಿಕೆಗೆ ಈ ಅಂತ ಶ್ಶತ್ರುಗಳೇ ಕಾರಣ (ವೀರಬಂ. ೧೭). [ಎಡವು (< ಎಡಪು) + -ಇಕೆ]

ಎಡವು 'ಎಡಪು' ನೋ.

ಎಡವುಗಲ್ಲು 'ಎಡಹುಗಲ್ಲು' ನೋ.

ಎಡವೆಗಲ್ (ನಾ). ಎಡಭಾಗದ ಹೆಗಲು; ಎಡಭುಜ: ಪೊನ್ನ ಬತ್ತಳಿಕೆಯಂ ಬೆನ್ನೊಳ್ ತಳೆದು ತರಕಸಮನೆಡವೆಗಲೊಳ್ ತೊಡರ್ಚಿ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ); ಏರಿಸಿದ ಪದವಿಲ್ಲಳನ್ನು ಎಡವೆಗಲ್ಲಿಂದುಗಿದು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೪೬–೧೭). [ಎಡ$_1$ + ಪೆಗಲ್]

ಎಡವೊರಜೆ (ನಾ). ಎಡಭಾಗದ ಹಗ್ಗ: ಬಲವೊರಜೆ ಎಡವೊರಜೆ ಬೆನ್ನಿನ ಮಿಳಿಯ ಜಾಳಿಗೆವೊರಜೆ ತಳಸಂಕಲೆಯ ತೊಡರಂಕಣಿಯ ಕೊಂಡೆಯ ಪಕ್ಕೆಗಂಟೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೨); ಮೊಗವಡಂ ಬಲವೊರಜೆ ಯೆಡವೊರಜೆ ಬಲಿದರಂಚಿಗೆಯೆಸೆಯೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೨–೧೯). [ಎಡ$_1$ + ಪೊರಜೆ]

ಎಡಸಂಸಾರ (ನಾ). ಸೂಳೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ಸಂಸಾರ: ಎಡಸಂಸಾರ ದೂರವಿರುವುದೇ ಚಂದ (ದೇವಹಂ. ೮೬). [ಎಡ$_1$ + ಸಂಸಾರ]

ಎಡಸಲಿಗೆ (ನಾ). ಎಡಗಡೆ (?): ಮನೆ ಮನೆಶಾಲು ಅಂಗೋಡು ಅಂಗಸಿಸಿ ನೀರುದಾರಿ ಮತ್ತಂ ಎಡಸಲಿಗೆಯ ಬಾಳಿಂಗೆ ಗಡಿ ಮುಡಲು (ಕಇ. I, ೫೫–೧೭; 1433). [ಎಡ ? + ಸಲಿಗೆ]

ಎಡಸಾಗು (ಕ್ರಿ). ಎಡಕ್ಕೆ ಸಾಗು, —ಹೋಗು: ಹರಿಯದಿರು ವಿಷಯ ಗಳಿಗಪಯಶಕ್ಕೆಡಸಾಗು ವಿರತಿದಳೆಯುಹಮೆಂಬುದುಳಿಯಾತ್ಮನಿದ್ಯೆಗೊಲಿ (ಕೈಕವ. ೩–೨–೪). [ಎಡ$_1$ + ಸಾಗು$_1$]

ಎಡಸು (ನಾ).=ಎಡಚು: ದಾರಿಗೆ ಹತ್ತಿಂಟು ಬಾರು ಎಡಸಾಗಿರುವ... ದೊಡ್ಡ ಪೊದೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕೊಂಡನು (ಕಥಾಮಂ. ೧೮). [ಎಡ$_1$ + -ಸು$_1$]

ಎಡಸುತ್ತು (ನಾ). ಎಡಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿರುವುದು, —ಬಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ಒಂದು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಎಡಸುತ್ತುಗಳೂ ಮತ್ತೊಂದು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬಲ ಸುತ್ತುಗಳೂ ಒಂದರಲ್ಲೇ ಇರುವ ಉದ್ದ ತಿರುಪುಪಟ್ಟಿ (sleeve-nut. ಇಂಕಪ). [ಎಡ$_3$ + ಸುತ್ತು$_2$]

ಎಡಹಂಚ (ನಾ). ಎಡಗೈಯವನು; ವಾಮಾಚಾರದವನು; ನೀಚ; ಅಲ್ಪ; ಕ್ಷುದ್ರ: ಎಡಹಂಚ ದೈವದೊಳು ತೊಡರ್ದು ಮರುಳಾದಂಗೆ ಕೆಡುವ ಹುಟ್ಟುವ ಸಾವರೊಡನೆ ಲಘುವಾದಂಗೆ (ವಾಗೀರ. ದೇ. ೨೩೦–೯). ಅಱದಱದು ಪಾರ್ವ ಹರಿ ನೆಱೆ ದೈವವೆಂದಕಟವುಱೆ ನಂಬಿ ಯೆಡಹಂಚ ನಾಗಿ ಕೆಟ್ಟ (ಸಾನಂಚ. ೨–೧೧೯); ಕುಂದಱಯದಿರ್ಪ ಲೋಚಿನ ನೀಚರು ಗಳು ಕಿನಿಸಿಂದೆ ಬೊಟ್ಟಿನ ಭ್ರಷ್ಟರುಗಳು ಹಾವಸೆವಲ್ಲ ಹಂದಿಗಳು ಮಲಧಾರಿ ಗಳು ವೇದಬಾಹಿರರು ಕುಂಚಗಳಯೆಡೆ[ಡ]ಹಂಚರು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೭–೬). [ಎಡ$_1$ + ಹಂಚ. P ಹಂಚ < ಪ್ರಾ. ಹಚ್ಛ < ಸಂ. ಹಸ್ತ]

ಎಡಹಿಸು 'ಎಡಂಪಿಸು' ನೋ.

ಎಡಹು$_1$ 'ಎಡಪು' ನೋ.

ಎಡಹು$_2$ (ನಾ). ೧. ಎಡಹುವಿಕೆ; ಮುಗ್ಗರಿಸುವಿಕೆ: ತಡೆದುದೀತನ ಮನದ ಸಂಶಯದೆಡಹು ಕರಣೇಂದ್ರಿಯದ ಬುದ್ಧಿಯ ಕಡುಹು ಕೈಗುಂದಿ ದುದು (ತೊರರಾ. ೫–೨–೭೭); ಆಗುಳಿಕೆಯಲಿ ಸೀನಿನಲಿ ನಡೆವಾಗ ನುಡಿ ವಾಗಳಲಸಿಕೆಗಳಲಿ ತಾಗುಗಳೆಲೆಡಹುಗಳಲೆಚ್ಚರಿಕೆಯಲಿ ಮಱವೆಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೫–೩–೪೪). ೨. ತಪ್ಪು; ದೋಷ: ಸದ್ಭಕ್ತರ್ ಲಾಲಿಪು ದೋವುವುದೆನ್ನೀ ಕಾವ್ಯದೊಳೆನಿತೆಡಹಿರಲನಿತಂ ಕಳೆದು (ಉದ್ಭದೇ. ೧–೩೩); ಉಸಿರಿದ ಕೃತಿಯೊಳು ಮಱೆದೆಡಹಿರೆ ತಿದ್ದಿ ಜಸವ ಮೆಱೆವುದು ಕೋವಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೧–೧೫). [< ಎಡಪು]

ಎಡಹುಗಲ್ಲು, ಎಡವುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ತಗುಲಿ ಮುಗ್ಗರಿಸು ವಂತೆ ಮಾಡುವ ಕಲ್ಲು: ಮುಳ್ಳುಮರದ ಬೇರೆಡಹುಗಲ್ಲುಗಳಿಂದ ನಿಲ್ಲ ದೊಪ್ಪಿದುದು ಕಾಂತಾರ (ಕಂಸವಿ. ೧೮–೪೩); ದಾರಿಯೆಡಹುಗಲ್ಲು ನೀರೊಳಗಣ ನಕ್ರವಾರವೆಗಳ ಮುಳ್ಳಿನಂತೆ ವಾರಾಂಗನೆಯರ ಕೇರಿಗಳು (ಕವಿಚ. II, ೪೧೩ ರುಕ್ಮಾಂಗದ ಚರಿತ್ರ). **ಎಡವುಗಲ್ಲು**: ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಎಡವುಗಲ್ಲಿದೆ ಜೋಕೆ (ರೂಢಿ). [ಎಡಹು$_1$ (< ಎಡಪು) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಎಡಹುಗುಳಿ$_1$ (ನಾ). ಎಡವಿ ಬೀಳುವ ಕುಣಿ, —ಹಳ್ಳ; ವಿಘ್ನ: ಎಡಹುಗುಳಿಗಳ ದಾಂಟಿ ಬರಬರ ಲಿಂಗೈಕ್ಯನೆನಿಸುವೆನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೮೯೨). [ಎಡಹು$_1$ (< ಎಡಪು) + ಕುಳಿ (< ಕುೞಿ)]

ಎಡಹುಗುಳಿ$_2$ (ನಾ). ಎಡವುವುದೇ ಶೀಲವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು: ಮೌನ ಸುವ್ರತ ಜಪವಿಧಾನ ಲಿಂಗಾರ್ಚನಾ ಧ್ಯಾನವೇನುಂಟಾದ ಸತ್ಕರ್ಮಮಂ ಆನೊಸೆದು ಮಾಡಲ್ಕೆ ತಾನೆಡಹುಗುಳಿಯಾಗಿ ಮಾನಸವಿದೆನ್ನನಳಲಿಸು ತಿರ್ಪುದು (ಮಸೋವಿ. ೧–೩೭). [ಎಡಹು$_1$ (< ಎಡಪು) + -ಕುಳಿ$_3$]

ಎಡಹುದಲೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಎಡವುವಂತೆ ಮಾಡುವ ವಸ್ತು: ಎಡಹುದಲೆಗಳ ದಾಂಟಿ ರಕುತದ ಮಡುವಿನಲಿ ಗದೆಯೂಱೆ ನೆಲೆಗಳ ಪಡೆದು ಕಂಪಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೩–೯). ೨. ಎಡವುವಿಕೆ. [ಎಡಹು$_1$ (< ಎಡಪು) + -ದಲೆ$_1$]

ಎಡಹುಹ (ನಾ). ಎಡವುವಿಕೆ ಜಾರುವಿಕೆ: (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಎಡಹು$_1$ (< ಎಡಪು) + - ಹ$_2$]

ಎಡಹೊತ್ತು (ನಾ). ಸಮಯವಲ್ಲದ ಸಮಯ; ಅಕಾಲ: ಈಗಳೀ ರಾತ್ರಿಯ ಎಡಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎತ್ತಣ್ಗೆ ಸಂಚಾರ (ಮಂತ್ರಶ. ೩೧–೨೬). [ಎಡ$_1$ + ಹೊತ್ತು$_2$ (< ಪೊೞ್ತು)]

ಎಡಱು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡವಾಗಿರು ; ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿರು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು ; ವಿರೋಧಿಸು : "ಎಡಱು – ವಕ್ರಭಾವೇ, ದಾರಿದ್ರ್ಯೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ವಕ್ರಭಾವದೊಳು ದಾರಿದ್ರ್ಯದೊಳೆಡಱು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೬) ; ಎಡಱಿ ದೊಡೆನ್ನರೊಳಂ ಮಲ್ಲನೊರ್ವ ವಲ್ಲಲನೆಂಬೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೫೪); ಎಲೆಲೇ ನಿಱಾಜಿಲ್ ಕಡಂಗಲ್ ತೊಡರಲೆಡಱಲೊಟ್ಟೆಯ್ಯಲುಕ್ಕಲ್ ಪಳಂಚಲ್ ಪೊಳೆಪಿಂ ಮಾಜಾಂತು ಕಾದಲ್ (ಎಇ. XVI, ೬೧–೨೨ ; 1074) ; ನಡೆದಾತನ ಮೇಲೆ ಭೀಮಕೋಪಂ ತನಗಾಂತೆಡಱಿದರನಿಕ್ಕಿ (ನೇಮಿಪು. ೩–೩೦) ; ಇಂತುಜದಿಱಿದ್ದೈ ದೇಶಮನೆಂತೀಶಾದೇಶಮಂ ಸಮುಲ್ಲಂಘಿಸಿ ಯೆಂತಂತೆನ್ನೊಳೆಡಱಿ ನುಡಿದಂತಂತೆ ರಣಾಂಗಣದೊಳೊಡ್ಡಿ ನಿಲ್ ನಿರ್ಭಯದಿಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೨–೮೬) ; ಎಡಱಿದರನಟ್ಟಿ ಮೋದುವ ಪಡಿಯಱಗಟ್ಟಿಗೆಗಳ್ (ಶಮುದ. ೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಎಡಱಿದನೋ ಅವನ ನೊಸಲಕ್ಕರು ತೊಡೆದುದು (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪ ಪ್ರಯೋ). ೨. ತೊಂದರೆಮಾಡು ; ಕಷ್ಟಪಡಿಸು : ಬೆಡಂಗನಾಳ್ದು ಕಳ್ಗಿಡಱದೆ ಪೆಂಡವಾಸದ ವಿಳಾಸದ ಸೂಳೆಯ ರೊಪ್ಪಿ ತೋಱಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೧೦೩) ; ಕಡುಗಾಡಿ ನಾಡೆಯುಂ ಕಣ್ಗೆಡಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಡದೆ, ಕೆಡಱಿ] ಮನಂ ಬೆರ್ಚೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೦). ೩. ಅನುಮಾನಪಡು ; ಸಂಕೋಚಪಡು (?) : ನಿರಂತರಂ ಕಡಿಕಡಿದಿತ್ತ ಪೊ[ನ್ನೆ] ಬುಧ ಮಾಗಧ ವಂದಿಜನಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೋ[ಡೆ]ಡಱದೆ ಬೇಡಿ[ಮೋ]ಡಿಮಿದು ಚಾಗದ ಬೀರದ ಮಾತು ಕರ್ಣನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೯೯). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಇಡಱು]

ಎಡಱು$_2$ (ನಾ). ವಕ್ರತೆ (೬). [< ಎಡಱು$_1$]

ಎಡಱು$_3$ (ನಾ). ಬಡತನ; ದಾರಿದ್ರ್ಯ; ನಿರ್ಗತಿಕತನ : "ಎಡಱು – ವಕ್ರಭಾವೇ, ದಾರಿದ್ರ್ಯೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ಎಡಱೆಂದುಂ, ತವಿಲೆಂದುಂ, ದಾರಿದ್ರ್ಯಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೯–೬೨೨); ಒಡನೆ ದರಿದ್ರರೆಲ್ಲಮುಭಿಮಾನಿಗಳಪ್ಪೊಡಮಾಳ್ದನಿಚ್ಚೆಯಂ ನುಡಿವವರೆಲ್ಲಮಾತನೆಡಱೊಳ್ ನಿಲಲಾರ್ಪೊಡಮರ್ಥರಾಶಿಯಂ ಪಡೆವವರೆಲ್ಲಮೋಗಡಿಸದೀವೊಡಂ . . . ಈ ಯುಗಮೇಕೆ ಕನಿಷ್ಠಮಪ್ಪುದೋ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೨೩ ಶೂದ್ರಕ) ; ಎಡಱಿ ದೀವ ಕಲ್ಪತರುವೆಂದು ವನೀಪಕ ಕೋಟಿ ಸಂತಸಂಬಡೆ(ಪಂಪಭಾ. ೨–೫೮); ತುಱು[ಗಳವೊಳ್] ಪೆಣ್ಬುಯ್ಯಲೊಳೆಱುವೆಸದೊಳ್ ನಂಟನೆಡಱೊಳೂರೞಿವಿನೊಳಂ ತಱಿಸಂದು ಗಂಡುತನಮನೆ ನೆಱಪದವಂ ಗಂಡನಲ್ಲನೆಂತುಂ ಷಂಡಂ (ಗದಾಯು. ೨–೨೪); ಆಡುವ ಬೇಡುವ ಪಾಡುವ ನೋಡುವ ಜನಕೆಲ್ಲಮಿೞವ ಸೂಸುವ ಕುಡುವೀಡಾಡುವ ವಸ್ತುಗಳಿಂದೆಡಱೋಡುವಿನಂ ಪಿರಿದನಿತ್ತು ಬಿಯಮಂ ಮೆಱೆದಳ್(ಸುಕುಮಾ.೧೦–೯೨); ತೊಲಗದ ಸಂಪದಂ ಸೊಬಗುಗುಂದದ ಯೌವನದೇೞ್ಗೆ . . . ಎಡಱಿಲ್ಲದ ಭೋಗಮನಾರತ ಸಮುಜ್ಜ್ವಲಮೆನಿಸಿರ್ಪುದಾ ನಿಷಧದೇಶದ ಸನ್ನುತ ಸಜ್ಜನರ್ಕಳಾ (ನಳಚಂ. ೧೦) ; ಎಡಱು ಬಂದಡಸಿರಲು ಧೈರ್ಯಂಗೆಡುವರೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೯–೧೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಡಱು ; ತೆಲು. ಎಡರು = ದುರದೃಷ್ಟ]

ಎಡಾರಕುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪೋಟೂರ ವಸಿಷ್ಠ ಗೋತ್ರದ ಎಡಾರಕುಳಿಯ ಮಧುಸೂದನ ಭಟರ ಮಗ ವಿಷ್ಣುಭಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರಿಂಗೆ (ಎಇ. XXVII, ೨೮–೪೩ ; 1256).

[ಎಡಾರ$_0$ + ಕುಳಿ ?]

ಎಡಿಯಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎಡಿಯಣನ ತೋಂಟದಿಂ ಬಡಗಲು (ಸೌಇ. XX, ೧೧೫–೫೪ ; 1146).

[ಎಡಿ ? + ಅಣ$_0$ (< ಅಣ್ಣ$_1$)]

ಎಡುಕು (ನಾ). (ಕರಾ) ಸಂದು ; ಬಿರುಕು : ಬಂಡೆಯ ಎಡುಕಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲು ಮರಡಿತು (ದೇವಹಂ. ೨೪೪). 'ಇಡುಕ್ಕು' ಪರಾ. [?]

ಎಡುಗೋಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಆಶ್ರಯ ; ಊರುಗೋಲು : ನಾನೇ ಅವಳಿಗೆ ಸರ್ವಸ್ವ. ಎಡುಗೋಲು. ಹೀಗಿದ್ದೂ ಅವಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವುದೇ ? (ನಿರ್ದೋಷಿ. ೧೬). [ಎಡು$_0$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಎಡುನಾರಿಗೆಬೇರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ : ಬಾವಿಗೆ : – ಎಡುನಾರಿಗೆಬೇರಿನ ತಿಗುಡಂ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಟ್ಟು ತೊಡೆಯಲು ಗುಣ (ವೈದ್ಯವಿ. ೬೬). [ಎಡುನಾರಿಗೆ ? + ಬೇರು]

ಎಡುಪು (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಹಾಡು ಆರಂಭವಾಗುವ ಕಾಲ, ತಾಳ ಆರಂಭವಾಗುವ ಕಾಲ – ಇವೆರಡರ ಹೋಲಿಕೆ : ಇದರ ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಕಾಶನಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಕೃತಿ, ಎಲ್ಲಾ ವಿಧವಾದ ಎಡುಪು (ಗ್ರಹ)ಗಳನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದೇ ಅಲ್ಲದೆ . . . ಸಂಗತಿಗಳನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ (ಸಂಗೀಚ. ೬೫). ℙ ಇದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧಗಳು. ಅತೀತ, ಅನುಗತ, ಸಮ, ವಿಷಮ. [?. / ತಮಿ. ಎಡುಪ್ಪು]

ಎಡೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಸಿಪ್ಪೆಯನ್ನು) ಸುಲಿ ; ತೆಗೆ : ತುಪ್ಪಾ ಕಾಸಿನ್ನಿ ಕಿತ್ತಳೆ ಹಣ್ಣು ಎಡೆದಿನ್ನಿ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೧೬) ; ಅವರೆಕಾಯನ್ನು ಎಡೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಬಿಚ್ಚಿತೋರು ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣು : ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಸಂಪತ್ತು ಇರಬೇಕೆಂದು ಶಾಲಬ್ಬೆಯ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಎಡೆದದ್ದು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಡ]

ಎಡೆ$_2$ (ಕ್ರಿ). ಸಾಧ್ಯವಾಗು.

ಎಡೆಯು = ಅಸಾಧ್ಯ : ಇಂತದ್ವಿತೀಯ ಕೌಶಲಮಿನ್ನುಮೆನಗೆಡೆಯ (ಹೆಬ್ಬರ. ೨೬–೧೧) ; ಕೆಲಸವನ್ನೆಸಗಲೆಸಗಿದ ಕೆಡುಕೆ ಕೊನೆಗದಕೆ ಮುಳುವಹುದು ಇದರೊಳಿಬ್ಬಗೆ ಎಡೆಯ (ಹೆಬ್ಬರ. ೩೪–೧೪). [?]

ಎಡೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ಪ್ರದೇಶ ; ಸ್ಥಳ ; ಜಾಗ : ಎರೆ ಪುಲಿಗೆಱೆಯಾ ಕೋಯಿಲ್ಳೊಡಾ ಎಡೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ಗಣ್ಡುಗಂ(ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೮೫–೬೮ ; 776) ; ಕಂದಮುಮುಮಳಿನವೃತ್ತಮುಮೊಂದೊಂದೆಡೆಗೊಂದು ಜಾತಿ ಜಾಣೆಸೆಯೆ (ಕವಿರಾ. ೧–೩೪) ; ದಕ್ಷಿಣಸಮುದ್ರದ ತಡಿವಿಡಿದು ಬಂದು ರಾಮಚಂದ್ರಂ ವಿಹರಿಸಿದೆಡೆಗಳಂ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೮ವ) ; ನಾಯ್ಕುಗೆದೆಡೆಯೆಲ್ಲಮಂ ಪುಗಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೬೩) ; ಇವು ವರ್ಣಾವೃತ್ತಿಗೆ ಸಲ್ಲುವು ಸಂದುಂ ಪ್ರಾಸದೆಡೆಗೆ ಸಲ್ಲವು (ಶಮುದ. ೧೯) ; ಹಸುವು ತನ್ನ ಎಳೆಗರುವಿನೆಡೆಗೆ ಬಂದಂತೆ ದೇವರು ನಾಮದೇವನೆಡೆಗೆ ಬಂದನು (ಜಗದಾ. ೩೦) ; ಊಟವಾದಮೇಲೆ ಆಯಾ ಜಾತಿಯವರು ತಾವು ಕುಳಿತಿದ್ದ ಎಡೆಗಳನ್ನು ತಾವು ತಾವೇ ಚೊಕ್ಕಮಾಡಿ ಕೈತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು (ರಂಗಕ. ೯೧). ೨. ನಡುವೆ ; ಮಧ್ಯ : ಅನ್ನೆಗಂ ಎಡೆಯೊಳರಸನ ಪುರೋಹಿತಂ ಸೋಮಶರ್ಮನೆಂಬೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨–೩) ; ಎಡೆಯಲಾದ ಒಂದು ಉಡುಗೆಯನುಟ್ಟು ಸಡಿಲಿದರೆ ಲಜ್ಜೆ (ಬಸವ. ೬೬೫) ; ಸೈಂಧವಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮರಣ ಪಾರ್ಥಂಗಲ್ಲದೆಡೆಯಲಿ ಪರಿಹರಿಸುವುದ ಕಾಣೆವೆಂದರು ಚರರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೫೦). ೩. ಅವಕಾಶ ; ಸಂದರ್ಭ : ಮನೆಗೆ ಬಂದೆಡೆಯೊಳು ಮನ್ನಿಸಿ ಮನಮೊಲಿದನುವಱಿತಾದರಿಸುವುದು (ಹದಿಬ. ೪–೩೬) ; ಪತ್ರಗಳ ವಿಷಯ ಅಲ್ಲಿ ಹೋಗಲು ಎಡೆಇದ್ದರೆ ತಾನೆ ? (ಮುಂಗಾಮು. ೧೬). ೪. ಆಸ್ಪದ ; ಈಡು : ಮುನಿವರಿಗೆ ನಗೆಗೆಡೆಯಾಗಿ ನಿಷ್ಕಾರಣಂ ಮಡಿವರೇ ಕಂದ (ಹಚಕಾ. ೧೨–೫೧) ; ಅತಿವೈದ್ಯದಿಂದ ಹೊಸರುಜೆನಕೆಡೆಯಾದೀತೊ (ಮಂಕುಕ. ೮೬೬). ೫. ಸಮಾನ ; ಸಮ : ಬಡನಡು ಬಳುಕುವ ನಡು ಮೃಣಾಳದ ನಾಲೆಗೆಡೆಯಾದ ನಡು (ಕಂಸವ. ೬–೧೧೧). ೬. ಹತ್ತಿರ ; ಸಮೀಪ ; ಸನಿಯ : ಪಲಕೆಱದ ಪಱಿಗಳೆಡೆಯೊಳ್ ಬಾಜಿಸುವ ಪದಿರ ಪಱಿಗಳುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೬೪) ; ಎಡೆಕುಂಟೆ ಬಿತ್ತಿದಮೇಲೆ ಮೂರುಸಾಲು ಎಡೆಯ ಹೊಡೆದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೪೯).

ಎಡೆಯಾಗು = ಅವಕಾಶವಾಗು; ಆಸ್ಪದವಾಗು; ಗುರಿಯಾಗು; ಈಡಾಗು: ಭೂಭುವನದೊಳಾರೆಣೆಯೆನಗೆಂಬೊಂದು ಸಂತಸಕ್ಕೆಡೆಯಾದೆಂ (ಆದಿಪು. ೪-೩೦); ಯೋಜನವೆರಡಱಲಿ ಘೃತತೈಲದುಗ್ಧಾದಿಗಳಿಗೆಡೆಯಾಯ್ತು (ತೊರರಾ. ೧-೭-೬); ಸಮಸ್ತ ನದಿಗಳ ಸಡಗರದೊಳಗೊಳಗೊಂಡು ಮುಕ್ತಿಸ್ಥಾನಕೆಡೆಯಾಗಿಹಳು ಕಾವೇರಿ (ಕಂನವಿ. ೨-೧೯). **ಎಡೆಯೆಡೆ** = ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ; ನಡುನಡುವೆ: ಎಡೆಯೆಡೆಯ ಮರಂಗಳ ತೊಱಗಳ ಬಾಡಂಗಳ ಪೆಸರ್ಗಳಂ ಬೆಸಗೊಳುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೭ ವ); ಮುಗಿಲ ಮುಟ್ಟುವ ಕೋಟಿಯ ತೆನೆಯೆಡೆಯೆಡೆ ಹೊಗರೆದ್ದ ದಸಿ ಮೊನೆ ಶೂಲ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೩೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಡಂ; ಮಲ. ಇಡಂ, ಎಡಂ, ಏಡಂ; ಕೊಡ. ಏಡೆ; ತುಳು. ಇಡೆ; ತೆಲು. ಎಡ]

ಎಡೆ$_{4}$ (ನಾ). ೧. ನೈವೇದ್ಯ: ಭಕ್ತರು ಎಡೆಯ ತಳಿಗೆಯನ್ನು ಮೇಲ್ಹಾಸಿನಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು . . . ಬರತೊಡಗಿದರು (ಹಬ್ಬಬ. ೫); ದೇವರ ಎಡೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಊಟ; ಆಹಾರ: ಬಾಡಿದ ಮೊಗಮಂ ದಯೆಯಿಂ ನೋಡೆ ಕರಂ ಪಸಿದ ಮೊಗಮನಱಿದುಣಲೆಡೆಯಂ ಮಾಡುವರಾರ್ಹತರೆಡೆಯಂ ಮಾಡುವರುಣಿಸಾಗದಂತು ಸಮಯಿಗೆ ಲೋಗರ್ (ಸಮುಪ. ೪-೮೪); ಆತ್ಮಜರು ತಾವೊಲಿದು ತಮ್ಮೈನೂರ್ವರೂಟಕ್ಕೆಡೆಗಳೊಂದಿಸಿರೆ (ಜೀವಂಚ. ೫-೬೧); ದೊನ್ನೆಯ ಹರಹಿ ಬಾಳೆಲೆ ಹಾಳೆಯುಂ ಹಾಕಿ ಬಿನ್ನಣದಿ ಮಾಡಿದಾ ಚೌಕದೆಡೆಗಳ ಮುಂದೆ . . . ಭೋಜನಮನಿಂತು ಮಾಡುತ್ತಿರ್ದರಾ ಪಾರ್ವರು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೭-೨೩); ಹವ್ಯಮನುಂಡುಂಡು ಸವಿಗೊಂಡ ಬೋಟಿಯರೆತ್ತಾನುಮೊರ್ವನೀ ನಿಚ್ಚವಲಿಯೆಡೆಯಿಂ ಪುರುಳ್ಗಾಣದೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೫-೩೦). ೩. (ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸುವ) ಎಲೆ; ತಟ್ಟೆ: ಅಡಿಗೆಯಾಗಿದ್ದರೆ ಮೂರು ಎಡೆಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು (ರಾಜಾಮ. ೨೪೬).

ಎಡೆಮಾಡು = ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸು; ನೈವೇದ್ಯಮಾಡು: ತಳಿಗೆಯನಿಟ್ಟು ತಮ್ಮನ ಮಲಗಿಸಿ ತೊಟ್ಟಿಲೊಳಗೆ ಎಡೆಮಾಡಿದಳೊಬ್ಬಳು (ಪುರಂದ. ೧-೧೧೧-೧೭); ದೇವರಿಗೆ ಎಡೆಮಾಡು (ರೂಢಿ). [?]

ಎಡೆ$_{5}$ (ನಾ). ಕೀಳಾಗಿರುವಿಕೆ; ಮಿಶ್ರಣ; ಅಶುದ್ಧ. 'ಎಡೆಮಟ್ಟು' ಪರಾ. [?]

ಎಡೆ$_{6}$ (ಅ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಬಹಳವಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ: "ನಾಡೆಯೆಡೆಯಾವಗಂ ನೆಱೆ ನೀಡುಂ . . . ಅಧಿಕಾರ್ಥಂ" (ಶಮದ. ೩೦೪); "ಮಿಗೆಯಣೆಯರಂ ಯೆಡೆಯುಱೆಯೆನಿಪ್ಪವೆಲ್ಲಂ ಖಿಲಸಿತಾಧಿಕಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೯); "ಎಡೆಯೆನಲ್ ಪೆರ್ಚೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕಶರ. ೯೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಡ = ವಿಸ್ತಾರವಾದ, ದೊಡ್ಡದಾದ]

ಎಡೆ$_{7}$-(ಸಪೂರೂ)=ಎಡ$_{3}$. ☞ ಎಡಗಡೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಎಡೆ ಎಂಬ ರೂಪ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ ಸಮಾಸಪದಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಎಡ ಎಂಬ ರೂಪ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ ಸಮಾಸಪದಗಳನ್ನು ನೋಡಿ.

ಎಡೆಕಟ್ಟು$_{1}$ (ಕ್ರಿ). (?); "ಮಧ್ಯಂತರದಲ್ಲಿ ಬಂಧಿಸು" (ಶಿವಗೀ. ಕೋಶ): ಬಳಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳು ಉಂಡು ಉಪವಾಸಿಗಳು ಎಡೆಕಟ್ಟೆಕಡೆ ಕಂಠಣಿಸದ ಸಮಹಿತ ಸಾಧ್ಯರು (ಶಿವಗೀ. ೮೧-೩೯೬).

[ಎಡೆ$_{3}$ + ಕಟ್ಟು$_{1}$]

ಎಡೆಕಟ್ಟು$_{2}$ (ನಾ). (?); "ಮದ್ದಳೆಯ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ನಾದ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಎಡೆಕಟ್ಟು ಕಡೆಕಟ್ಟು ಜತಿಗಳುಪ್ಪರ ಜತಿ ತುಡುಕು ಪಹರಣವಾದಿಯಾದ ಶಬ್ದಂಗಳು (ರೇವಣ. ೩-೪೨). [ಎಡೆ$_{3}$ + ಕಟ್ಟು$_{2}$]

ಎಡೆಕಡೆ (ನಾ). ನಡುವೆ ಕೊನೆ; ಗೊತ್ತುಗುರಿ (?): ಇಂದು ತನ್ನ ಕೃತಾರ್ಥತನಕೇನೆಂದರೆಡೆಕಡೆಯುಂಟೆ ಶರಣಾಗು (ನಿಭಾಗ. ೩-೯-೬೨); ಕಡಿದು ಬಿಸುಡುವೆನವರ ತೋಳನು ಪೊಡರಿಸಿದರೀ ನಮ್ಮೊಡನೆ ಸಾಕೆಡೆಕಡೆಯ ಮಾತೇಕೆ ಮಾನ್ಯರದಾರು ನಿಮ್ಮಂತೆ (ನಿಭಾಗ. ೩-೭-೫); ಕುಡುವವಂ ಕುಡುವ ಬೇಡುವರೊಳಗೆ ಕುಡೆನೆಂಬ ಬೇಡೆನೆಂಬ ಎಡೆಕಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ತಡೆ]ಗಳಿಲ್ಲೆಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೫೨).

[ಎಡೆ$_{3}$ + ಕಡೆ$_{3}$]

ಎಡೆಕಾಲ 'ಎಡೆಗಾಲ' ನೋ.

ಎಡೆಕಾಸು (ನಾ). ಎಡೆಯ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಇಡುವ ಕಾಸು; ದಕ್ಷಿಣೆಯ ಕಾಸು (ಕ). [ಎಡೆ$_{4}$ + ಕಾಸು$_{2}$]

ಎಡೆಕುಂಟೆ (ನಾ). (ಸಾಲುಗಳ ಮಧ್ಯೆ) ಹರಗಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಣ್ಣ ಕುಂಟೆ: ಎಡೆಕುಂಟೆ ಎಂಬ ಮುಟ್ಟನ್ನು ಸಾಲುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಹೊಡೆದು ಕಳೆಯನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ತೆಗೆಯಬಹುದು (ವ್ಯವಮ. ೨೨); ಎಡೆಕುಂಟೆಯ ಬಾಯಿಗೆ ಸಿಕ್ಕದೆ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಹೋಕನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಹುಡುಕಿ ಕಿತ್ತುಹಾಕುತ್ತಾನೆ (ಬೆಳುಮ. ೧೦೬). [ಎಡೆ$_{3}$ + ಕುಂಟೆ$_{1}$]

ಎಡೆಕೊಳ್ (ನಾ). (ದೇವರಿಗೆ) ಎಡೆಯಾಗಿಟ್ಟ ಕೂಳು; ನೈವೇದ್ಯ (?): ಅಲ್ಲಿಗೆ ದೇಸಿಗ ಗಣದವರ್ಗಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಾವ ಗಣದಲಾರ್ಗಂದೆಡ[ಡೆ]ಕೂಳಲ್ಲದೆ ತೇಜಂಬೊಂದಿಪರ್ಗಲ್ಲದದೆಂತುಂ ಬುಧಾಬ್ಜವನಕಳಹಂಸ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೭-೪೧; 1113).

[ಎಡೆ$_{4}$ + ಕೂಳ್ (< ಕೂಟ್$_{1}$)]

ಎಡೆಕೆಯ್ಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊಡು (?): ತಾಯೂರ ಪಱಕೆಱೆ ಬಸವಯ್ಯ ತನ್ನ ಪರ ಏರಿಯ ಜೋಳದ ಕೆಯ್ಯ ಪಱ ಕಮ್ಪಳದೆಡೆಕೆಯ್ಯಿಸಿ ಮಾರಗವುಣ್ಡಗಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೯೭-೬; 898 ?).

[ಎಡೆ$_{3}$ + ಕೆಯ್ಯಿಸು (< ಕೆಯ್ಯು)]

ಎಡೆಕೆಱೆಗಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎಡೆಕೆಱೆಗಾಲ ಮೂಡಣ ಭಾಗದ ಮುತ್ತಾಣಯಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯-೧೩; 915).

[ಎಡೆ$_{3}$ + ಕೆಱೆ + ಕಾಲ ?]

ಎಡೆಕೊಡು 'ಎಡೆಗೊಡು' ನೋ.

ಎಡೆಗಂಡಿ (ನಾ). ನಡುವಿನ ರಂಧ್ರ; ಮಧ್ಯದ ತೂತು: ಕೋಟೆಯ ತೆನೆಯೆಡೆಗಂಡಿಯೊಳ್ ತಲೆಯಿಟ್ಟು ನೀಟಲಿ ನೋಡುವರುಗಳ ಸೂಟಿಯ ಬಾಣಗಳಿಂದಿಟ್ಟು (ಕಂನವಿ. ೧೮-೭೬). [ಎಡೆ$_{3}$ + ಕಂಡಿ$_{1}$]

ಎಡೆಗಂಡಿಕೆ (ನಾ). (?); "ಮಂತ್ರವಾದಿ" (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ತಾತ್ಪರ್ಯ): ಚಂಡಿಕೆ ಭೃಗುಭೀತಾಳಂ ಚಂಡತೆಯಿಂ ಕೆಯ್ದುವಿಡಿದು ನಿಂದಾಂತೊಡೆ ಮಾರ್ಕೊಂಡು ಗೆಲಲ್ನೆಱೆವೆಡೆಗೆಡೆಗಂಡಿಕೆಯಾಚಾರ್ಯನೆನಿಸಿದಂ ಬಿನ್ನಣದಿಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೭-೧೦೦); ಚಂಡಿಕಾಪತಿಯ ಚಕ್ಷುವಿನುರಿಯ ನಂದಿಪಾ ಪ್ರಚಂಡಿಕೆಯ ಪಡೆದ ಪಂಚೇಷುವಿನ ಖಡ್ಗದೆಡೆಗಂಡಿಕೆಯ ಸಮೆದ ನಡು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೮-೧೦). [?]

ಎಡೆಗಜ್ಜ (ನಾ). = ಎಡೆಗೆಲಸ: ಗಿರಿಸುತೆ ಪೇಳ್ದ ಕಜ್ಜಮನೊಡರ್ಚಿದರೆಲ್ಲೆಡೆಯೊಳ್ ಸುರಾಂಗನೋತ್ಕರಮಿರದಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆಡೆಗಜ್ಜಮನುಜ್ಜುಗಿಸಿತ್ತು (ವೃಷವಿ. ೫-೮೦). [ಎಡೆ$_{3}$ + ಕಜ್ಜ$_{1}$]

ಎಡೆಗಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಒಳನಿಯಮ; ಕಟ್ಟುಪಾಡು; "ಭೇದ" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ): ಭರತಂಗೀವುದು ವಸುಮತಿಯನೆಮ್ಮೊಳೆಡೆಗಟ್ಟುಂಟೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೧೯); ಪರಿವ ಮನಕ್ಕೆ ಪಗ್ಗಮಿಲ್ಲಂ ನೋಡುವ ಕಣ್ಗಳ್ಗೆಡೆಗಟ್ಟಿಲ್ಲಂ [ಪಾಠಾಂ. ಗಟ್ಟಿಯಿಲ್ಲ] (ಅನಂಪು. ೧೧-೩೨ ವ); ಕುಡೆ ಮುದ್ರಿಕೆಯಂ ನಮಗಿನ್ನೆಡೆಗಟ್ಟೇಕೀ ಭವಕ್ಕೆ (ಮಹಾನೇ. ೩-೧೨೬). ೨. ಕ್ಲುಪ್ತವಾದ ಜಾಗ; ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಸ್ಥಳ: ಪನ್ನೀರ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ ದೋಣಿಗಳಾ ಕೇರಿಕೇರಿಯೊಳೆಡೆಗಟ್ಟನೊಳಿಡೆ ಪರಿವಾರ ವಸಂತವಾಡಿದುದು (ಭರಚ. ೫೦-೨೮). ೩. ಸಣ್ಣ ಕಟ್ಟೆ (ಕ). [ಎಡೆ$_{3}$ + ಕಟ್ಟು$_{2}$]

ಎಡೆಗಟ್ಟುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಭೇದವನ್ನು ಮಾಡು ; ಭೇದವೆಣಿಸು : ಕೊಟ್ಟುಕೊಂಡನ್ನರು ಹೊಸತಾಗಿ ಬೀಯಗವಟ್ಟಿಗೆ ಬರುತಿರ್ದರೀಗ ಹುಟ್ಟು ಬೀಯಗರಲ್ತೆ ನೀವದಱೊಳಗೆಡೆಗಟ್ಟುಗೆಯ್ವರೆಯೆಂದರೊಡನೆ (ಭರಚ. ೩೩–೫೭) [ಎಡೆಗಟ್ಟು + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಎಡೆಗಟ್ಟೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕಟ್ಟೆ (?). [ಎಡೆ$_3$ + ಕಟ್ಟೆ$_1$]

ಎಡೆಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಕತ್ತರಿಸು, —ಭೇದಿಸು : ಮೂಢ ಥಥ ಹೋಗೆನುತ ಫಲುಗುಣಂ ತೆಗೆದೆಚ್ಚನಾತನ ವರೂಥ ಹಯ ಸಾರಥಿಗಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಡೆಗಡಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫–೩೩) [ಎಡೆ$_3$ + ಕಡಿ$_1$]

ಎಡೆಗಣೆ (ನಾ). ನಡುವೆ ಬರುವ ಬಾಣ ; ಎದುರು ಬಾಣ : ಕತ್ತರಿಸು ವೆಡೆಗಣೆಗಳಂ ಮೀಱಿ ನಡುವೆದೆಯನುತ್ತರಿಸಿ ಕೋಲತ್ತಲಡಗಿತವನಿಯೊಳಾಗ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨–೩೯). [ಎಡೆ$_3$ + ಕಣೆ$_1$]

ಎಡೆಗಲಸು 'ಎಡೆಗಲಿಸು' ನೋ.

ಎಡೆಗಲಿಸು, ಎಡೆಗಲಸು (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಸೇರಿಸು ; ಬೆರೆ : ಗಾಳಿಯ ನೆಡೆಗಲಿಸಿದುದು [ಪಾಠಾಂ. ನೆಲೆಗೆಡಿಸುವೆನೆ] ವಿನೀಳಘನಾಘನಮನಳಱಿ ಪಱಿದುದು ಮುಕ್ತಾಜಾಳ ಪರಿಲಂಬಿ . . . ವಿಮಾನಂ (ಆದಿಪು. ೪–೮೫) ; ಶರದದ ನಿಱಿಮುಗಿಲ ತುಱುಗಲನೆಡೆಗಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲ] ಸಿದ ವಿದ್ಯಾಧರಿಯ ಪರಿಯನನುಕರಿಸೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೬೩ ವ) ; ಎಡಬಲದೊಳಗೆಡ[ಡೆ]ಗಲಿಸಿದಬಲೆಯರ ನಡುವೆ ನರೇಂದ್ರಲಲಾಮಂ (ಜಯಕಾ. ೧೨–೧೨) ; ಬಂದು ಬಳಿಕೆಡ[ಡೆ]ಗಲಿಸಿ ನಿಂದು (ವೀಶೈಪು. ೩–೧೫–೩೪). **ಎಡೆಗಲಸು** : ಮುನ್ನಂ ಸೀಳುತ್ತಿರ್ದುಱಿದ ಪಲಗೆಗಳೆರಡುಮನೆಡ[ಡೆ]ಗಲಸಿರ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೩೦–೭) ; ಕೆಡೆಮುಟ್ಟೆ ಕರ್ಮಮುಮನೊಡೆಮುಟ್ಟೆ ಬೊಮ್ಮಮುಮನೆಡೆಗಲಿಸಿ ದಾಂಟೆ ಸಂಸೃತಿ ಜಲಧಿಯಂ (ಸಾನಂಚ. ೧–೪೦) ; ಪಡಿತಳಿಸಿ ಸಹದೇವ ನಕುಲರನೆಡೆಗಲಸಿತರ್ಜುನನ ರಥ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨–೨೩) ; ಭೂತಕದಂಬಪತಿಗಳು ತಮತಮಗೆ ನೆರೆದಂಬಿಕೆಯನೆಡ[ಡೆ]ಗಲಿಸಿ ನಡೆದುದು ಕೂಡೆ ಸಂದಣಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೪–೧–೩೬) ; ಒಡನೆ ಕೈವಾರಿಸುವ ವಂದಿಗಳೆಡೆಗಲಸಲಾ ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪ . . . ನಡೆತಂದ (ನಿಭಾಗ. ೯–೧೦–೩೫). [ಎಡೆ$_3$ + ಕಲಿಸು$_2$ (< ಕಲಸು$_1$)]

ಎಡೆಗೞೆ (ನಾ). ಮಧ್ಯದ ಮುಚ್ಚಿ ; ನಡುವಿನ ಕಲೆ : ಪೊಡೆಯಲರಸ ಪಾದದ ಪಚ್ಚೆಯೋ ಎನೆ ಯೆಡೆಗೞೆ ಯೆಸೆದುದಾ ಶಶಿಗೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬–೧೮). [ಎಡೆ$_3$ + ಕೞೆ$_2$]

ಎಡೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಳವನ್ನು ಕಾಣು ; ಜಾಗವನ್ನು ನೋಡು ; ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಕಾಣು : ಬೇಱೊಂದೆಡೆಗಾಣದುದ್ಧತ ರಿಪುಶ್ರೀಕಾಂತೆ ತನ್ನಂ ಶರಣ್ಬುಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೨೮) ; ಭಯಾಕುಲ ವೈರಿಸಂಕುಳಂ ಪುಗಲೆಡೆಗಾಣದುಳ್ಳೊಡಮೆಯೆಲ್ಲಮನೊಪ್ಪಿಸಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೧೫೦) ; ಒಡಲೆಲ್ಲಂ ಬಡತನದಿಂ ಗಡ ಗಿಡಿಗಿಡಿಜಂತ್ರಮಾಗೆ ಕಣ್ಣೆಲ್ಲಂ ತಮ್ಮೆಡೆಗಾಣ ಬಾರದೆನಿಸಿರೆ ಕಡುಗಲಿ ನಿತ್ಯೋಪವಾಸದೊಳ್ಮೆಱೆ ನೆಗಟ್ದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೩೭). [ಎಡೆ$_3$ + ಕಾಣ್]

ಎಡೆಗಾಲ, ಎಡೆಕಾಲ (ನಾ). ಮಧ್ಯದ ಕಾಲ ; ಕೇಡುಗಾಲ ; ಕೆಟ್ಟಕಾಲ; "ಕೇಡು" (ಗಂಗಾಮು. ೫೧). **ಎಡೆಕಾಲ** : "ಕೇಡುಗಾಲ" (ಗಂಗಾಮು. ೫೧). [ಎಡೆ$_3$ + ಕಾಲ$_1$]

ಎಡೆಗಾಳೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡದೂ ಅಲ್ಲದ, ಚಿಕ್ಕದೂ ಅಲ್ಲದ, ಮಧ್ಯಮ ಗಾತ್ರದ ಗಾಳ; ತೋರವಲ್ಲದ, ಸಣ್ಣದಲ್ಲದ ಗಾಳ: "ಎಡೆಗಾಳಂ ಸಣ್ಣಗಾಳಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೯೭) ; ಎಡೆಗಾಳ, ಗಳಗಾಳ, ಸಣ್ಣಗಾಳ (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಎಡೆ$_3$ + ಗಾಳ]

ಎಡೆಗಿಡಿಸು 'ಎಡೆಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಎಡೆಗಿಡು 'ಎಡೆಗೆಡು' ನೋ.

ಎಡೆಗಿಱಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಕ್ರಮಿಸು ; ಆವರಿಸು. ೨. ದಟ್ಟವಾಗು ; ಕಿಕ್ಕಿರಿ ; ತುಂಬಿರು : "ಎಡೆಗಿಱಿ (ಎಡೆಗೆ + ಇಱಿ) – ಸಂಛನ್ನೇ (ಮುಚ್ಚು)" (ಶಮಧಾ) ; ಒಂದನೊಂದು ತಳ್ತಿಡಗಿಱಿದೆತ್ತಲುಂ ನಡೆವ ದಂತಿಘಟಾಳಿಯಿನೆಲ್ತೆವೋದುದು (ಆದಿಪು. ೧೨–೬೨) ; ಬಿಡದಡರಿ ಕೊರ್ಬಿ ಕುಚಯುಗವೆಡೆಗಿಱಿದರೆ (ಕಾದಂಉ. ೯) ; ಸುರತರಂಗಿಣಿಯ ತೆರೆಗಳೆಡೆಗಿಱಿದು ತೊಡರ್ದ ಮೃಡನ ಕೆಂಜೆಡೆಯ ಜೂಟಮಿದಱೊಡನೆ ಪಡಿಯಕ್ಕುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೦–೫ ವ) ; ಎಡೆಗಿಱಿದ ಪೂಗಡಿಯ ಗುಡಿಗಳೊಳಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೦೮) ; ಈಪ್ಸಿತ ವರವಸ್ತುವನೀವಾಪಣ ನಿಕರಂ ಕರಮೆ ವಿರಾಜಿಸುತಿರ್ಪುವು ತತ್ಪುರವೀಥಿಯೊಳೆಡೆಗಿಱಿದು (ಜಯಕಾ. ೧–೫೭). 'ಇಡಿಕಿಱಿ' ಪರಾ. [ಎಡೆ$_3$ + ಕಿಱಿ$_1$]

ಎಡೆಗುಡು 'ಎಡೆಗೊಡು' ನೋ.

ಎಡೆಗುತ್ತಿ (ನಾ). ನಡುವಣ ದೀಪ : ಎಡೆಗುತ್ತಿಗಳನಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿ ನಿಂದ ದ್ರಿಯ ನಿಡುಗಲ್ಲುಗಳನದಱೊಳಗೆ ಎಡೆಯಾಡುತಿಹ ದೋಣಿ ದುಗ್ಗಿ ಕಪ್ಪಲು ದೊಡ್ಡ ಹಡಗುಗಳಿರವ ನೋಡಿದರು (ಭರಚ. ೨೩–೯೭) ; ಜಡೆಯಾ ಜಂಗಮದೂ ಜಡೆಯಲ್ಲಿ ಒದರಾರು ಕಡಗಾ ಸಮುದ್ರಾ ಎಡು[ಡೆ]ಗುತ್ತಿ (ಜುಟ್ಟಹ. ೯೫). [ಎಡೆ$_3$ + ಗುತ್ತಿ$_2$]

ಎಡೆಗುಳಿ (ನಾ). ಸೊಂಟದ ನಡುವಣ ಕಿಬ್ಬೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿರುವ ರಂಧ್ರ, —ಹಳ್ಳ (?) : ದಾಸಿಯ ಸಂಗವ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತಂಗೆ ಶಿವಪೂಜೆಯ ದಂದುಗವೇಕೆ ವೇಶಿಯ ಸಂಗವ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತಂಗೆ ಪ್ರಸಾದವ ಕೊಂಡಿಹೆನೆಂಬ ಆಸೆ ಏಕೆ ಪರಸ್ತ್ರೀಯರ ಸಂಗವ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತಂಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದ ಮಾತಿನ ನಾಲೆ ಏಕೆ ಇಂತಿರ್ದವರು ಎಡೆಗುಳಿಯಲ್ಲಿ ಹೇತು ತಿಂದಂತೆ ಕಲಿದೇವರ ದೇವಾ (ಸರ್ವವ. ೧೮೩–೮೪೦) [ಎಡೆ$_3$ + ಕುಳಿ$_2$ (< ಕುೞಿ$_2$). / ತಮಿ. ಇಡೈಕ್ಕುೞಿ]

ಎಡೆಗೆಡಪು, ಎಡೆಗೆಡಹು (ಕ್ರಿ). ಇದ್ದ ಎಡೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕೆಡವು ; ನಡುವೆ ಬೀಳಿಸು ; ಸೂರ್ಕಾನೆಯ ನಿಗ್ಗವಕ್ಕೆ ಎರ್ದೆಯೊಡ್ಡಿ ಸೋಂಕದ ಮುನ್ನಮೆ ಒರ್ಮೆಯ್ಯೊಳೊಲೆದು ತಪ್ಪಿಸಿ ಎಡೆಗೆಡಪುವಂತೆ ಕೆಡಪಿ (ಚಿಕವಂ. ೧೬೫–೩). **ಎಡೆಗೆಡಹು** : ಧೇನುವನು ಕಂಡೆಡೆಗೆಡಹಿ ತನ್ನೊಡಲ . . . ಪೂಜಿಸಿದಳಾ ಕುಂತಿ (ಸಂಭಪ. ೨೦–೧೩೨) ; ಒಡೆದು ಜಾಱುವ ಭಟರ ಭಟರಿಂದಿಡುತ ಕರಿಗಳ ಕರಿಗಳಿಂದೆಡೆಗೆಡಹುತ . . . ಕಣನೊಳಗೆ (ತೊರರಾ. ೫–೬–೧೮) ; ಕೋಲ ನೀಡಿದವೊಲು ತನುವನು ಕಾಲುಗಳಲೆಡೆಗೆಡಹಿ ಹೊರಳಿದನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೨೯–೧೪). 'ಅಡೆಗೆಡಹು' ಪರಾ. [ಎಡೆ$_3$ + ಕೆಡಪು]

ಎಡೆಗೆಡಹು 'ಎಡೆಗೆಡಪು' ನೋ.

ಎಡೆಗೆಡಿಸು, ಎಡೆಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು ; ಕಿತ್ತೊಗೆ ; ನೆಲೆಗೆಡಿಸು : "ಎಡೆಗೆಡಿಸು . . . ತಡಂಬೊಯ್ – ಈ ೨೫ ಪ್ರತಿಹತಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೫–೨೯೬) ; "ಎಡೆಗೆಡಿಸಿದುದೇಳಿಸಿದುದು ಕಡೆಗಣಿಸಿದುದಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೮) ; ಕದುಬಿ ಕಾದುವ ರಿಪುಗಳ ನೆಱೆ ಮುಱಿಯಿಱಿದೆಡೆಗೆಡಿಸುತ್ತೋಡಿಸಿದರು (ಕಂನವಿ. ೧೮–೧೦೫). **ಎಡೆಗಿಡಿಸು** : ಕಷ್ಟತರಮಂ ಕಷಾಯಚತುಷ್ಟಯದೆಡೆಗಿಡಿಸಿ ದೇವ ಕಿಡಿಸಿಯೆ ಭವಚಾತುಷ್ಟಯಮಂ (ಅಜಿಪು. ೬–೭೩) ; ಕುಳನಗಮನಗೆಯೆತ್ತಿ ಕಳೆಯಲುಂ ಕಡಲನೆಡೆಗಿಡಿಸಲುಂ (ಜಗವಿ. ೭–೮೪ ವ). [ಎಡೆ$_3$ + ಕೆಡಿಸು]

ಎಡೆಗೆಡು, ಎಡೆಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಇದ್ದ ನೆಲೆಯಿಂದ ಕದಲು ; ಸ್ಥಳಾಂತರವಾಗು ; ನೆಲೆಗೆಡು : ಸೆಡೆದಂ ಸಿಂಧುಜನಗಿದಂ ಮಾಳವನಡಿದೆಗೆದಂ ಕೊಂಕಣವಂಗಾಧಿಪನೆಡೆಗೆಟ್ಟಂ (ಜಯಕಾ. ೭–೪) ; ಕೊಟ್ಟ ಶಾಪದ ವಜ್ರಹತಿಗೆಡೆಗೆಟ್ಟುದೆನ್ನಯ ಗರ್ವಗಿರಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೨೯–೧೪).

ಎಡೆಗಿಡು : ಕೊಟ್ಟಸುಗಟ್ಟುಗಳಿಂದಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಪಱಿಪಟ್ಟು ಬೀೞ್ವವೊಲ್ ಬಿರ್ದು ನಭಂ ಮುಟ್ಟೆ ಸಿಡಿಲ್ದೆಡೆಗಿಡುವಿನವೊಟ್ಟದ ಕೈದುಗಳ ಮೇಲೆ ಬಿರ್ದನನಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೫-೮೪) ; ಪಿಡಿಗೆ ಮದಮಪ್ಪುದಂ ಮದಮುಡುಗುವುದಂ ಮದಗಜಕ್ಕೆ ಗೃಹದೇವತೆಗಳ್ ಗಡಣದಿನಟ್ಟುವ ಸಾಗಸವೆಡೆಗೆಟ್ಟರೆ ಧೂಮಕೇತುಗಳ್ ಮೂಡುವುದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೨೧) ; ಗಗನವೆಡೆಗಿಡೆ ಮುಗಿಲು ನೆಗೆದವೆಡೆವಿಡದೆ ಭುಗಿಭುಗಿಲು ಮಿಂಚಾಡಿದವು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೩೧); ಎಡೆಗಿಡಿದು ಚೆಂದೆಂಗಿನೆಳಗಾಯೊಡೆದು ಝೋರನೆವೊಸರ್ವ ಪೊನಲಿಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧-೬೦). [ಎಡೆ$_3$ + ಕೆಡು]

ಎಡೆಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡುವೆ ಬೀಳು ; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು : ಕಡಿವಡೆದುದಗ್ಗದ ಸಾರಥಿಗಳೆಡೆಗೆಡೆದುದತಿರಥ ಸಮರಥಾರ್ಧಮಹಾರಥಾದಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೧೦) ; ತೇರ್ಪುಡಿಯಾಗೆ ಸಾರಥಿ ರಥಾಶ್ವಂಗಳೆಡೆಗೆಡೆಯೆ ಬಿಲ್ಲುಡಿಯೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೩೦). ೨. ನಮಸ್ಕರಿಸು : ಪುಣ್ಯಾಶ್ರಮಕೈತಂದು ಚ್ಯವನನಂ ಕಂಡೆಡೆಗೆಡೆದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೦-೨೭).
[ಎಡೆ$_3$ + ಕೆಡೆ$_1$]

ಎಡೆಗೆಣೆಯ (ನಾ). ಸಮೀಪದ ಸ್ನೇಹಿತ ; ಆತ್ಮೀಯನಾದ ಗೆಳೆಯ: ಮೂಡಣರಸುಗಳೆಡೆಗೆಣೆಯರಾತಂಗೆ ತೆಂಕಣ ಕಡೆಯವರು ಕಂಡಿಹರು ಕೆಲಬಲದವರು ಕೊಂಡೆಯರು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧-೩).
[ಎಡೆ$_3$ + ಗೆಣೆಯ (< ಗೆಳೆಯ)]

ಎಡೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವಕಾಶವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡು; ಸ್ಥಳ ಕೊಡು : ತಡೆಯದೆ ಭಾಸ್ಕರ ಮುಂ ಪೋಗಲಾಸತ್ತು ನಡೆಗೆಟ್ಟ ಕಿರಣಸಂದೋಹ ಎಡೆಗೆಯ್ವಂತೆ ವೀಧಿಯೊಳಿರ್ಪ ಮಣಿದೀಪ ಕಡೆಯಿಲ್ಲದೆಸೆದುದಾ ಪುರದಿ (ಮೋಹತ. ೧೮-೫); ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಗೆಯ್ವುತಾರೋಗಣೆಗೆಡೆಗೆಯ್ದು ಗಡಣಿಸಿ (ವೃಷವಿ. ೧೪-೮೩ ವ). ೨. ತಂಗು ; ತಳುವು : ಅಂತಟ್ಟ ರಾಯಭಾರಿ ದಿನಾಂತರಮನೆಡೆಗೆಯ್ಯದೆಯ್ದಿ ಪದ್ಮಪುರಕ್ಕೆ (ಅನಂಪು. ೬-೩೮) ; ಕರುಣೆಸದಿರನುಗೊಡದಿರಗಲದಿರು ಅನುಸರಿಸದಿರು ಬಟ್ಟೆಯೂಱಲೆಡ[ಡೆ]ಗೆಯ್ಯದಿರು (ಹಚಕಾ. ೯-೧೭). [ಎಡೆ$_3$ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಎಡೆಗೆಲಸ (ನಾ). ನಡುವಣ ಕೆಲಸ ; ಚಿಲ್ಲರೆ ಕೆಲಸ ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೆಲಸ.

ಎಡೆಗೆಲಸದವ = ಚಿಲ್ಲರೆ ಕೆಲಸದವನು : ಚೇಟಿಯರಲೆಡೆಗೆಲಸ [ಪಾಠಾಂ. ಚಾಟಿಯರಲೆಡೆಕೆಲ]ದವರಲಿ ಬೇಟಿಕಾತಿಯರಲ್ಲಿ ಕಡು ಕಂಬೇಟದಂಗನೆಯರಲಿ ಸಂಕೇತನ ನಿಕೇತನದ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೨೦).
[ಎಡೆ$_3$ + ಕೆಲಸ]

ಎಡೆಗೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಭರ್ಮ್ಮಯಕ್ಕಂ ತಾಂ ಮಾಡಿಸಿದೆಡೆಗೇರಿಯ ಬಡವಾಗಿಲ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ದೇವರಂಗಭೋಗಕ್ಕಂ . . . ಬಿಟ್ಟಡಕೆದೋಂಟ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೬೭–೬೦ ; 1166).
[ಎಡೆ$_3$ + ಕೇರಿ]

ಎಡೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸು : ಲಕ್ಷ ತೊಂಬತ್ತಾರು ಸಾಸಿರವಾದ ಜಂಗಮಕೆಲ್ಲ ನೀಲಾಕ್ಷಿ ಓರ್ವಳೆ ಎಡೆಗೈವಳ್ (ಬಜ್ಜಪು. ೭೯–೧೬).
[ಎಡೆ$_4$ + ಗೈ (<ಕೆಯ್$_1$)]

ಎಡೆಗೊಡು, ಎಡೆಕೊಡು, ಎಡೆಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡು ; ಆಸ್ಪದ ಕೊಡು : ಸತ್ವಗುಣಕ್ಕೆ ಸಾರ್ಕೆಗುಡದೆ ಕೃಪಣತೆಗೆಡೆಗೊಟ್ಟು ವಿರಕ್ತತೆಗೆ ಬಿಗುತರ್ರ್ (ಕಾದಂಉ. ೫೬೭) ; ನೆನೆದು ತನತ್ತು ಪರ್ವುಗೆಗೆ ಮುನ್ನೆಡೆಗೊಟ್ಟು (ವರ್ಧಪು. ೧–೫೬) ; ಶರಣರ ಚರಣಾಲಿಂಗ ನಕ್ಕೆಡೆಗೊಟ್ಟು ಮೆಱೆವ ಪೇರುರದ (ಬಸರ. ೨–೩೦) ; ಘಾತುಕರಿಗೆ ತನ್ನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಎಡೆಗೊಟ್ಟನು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೨೩೫). **ಎಡೆಕೊಡು** : ಕೊಳಚೆನೀರು ಸೊಳ್ಳೆಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಎಡೆಕೊಡುವುದು (ಅಡುಸೌ. ೪೧).

ಎಡೆಗುಡು : ನಾಣ್ಗೆಡೆಗುಡದಿರ್ಪುದೊಂದು ನುಡಿಗಳ್ ಮೊಱೆಯಂ ಮಱೆಯಿಪ್ಪುದೊಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೪೯) ; ವಾಗ್ಗುಂಫದೊಳಾಗಳ್ ಬೆಟ್ಟಿನಲ್ಪಿಟ್ಟಿನಲೆಡೆಗುಡದಾಶ್ಚರ್ಯಮಂ ತಾಳ್ದಿ ನಿಂದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೧೫); ಅಂಗಜನ ದೊಣೆಗೆ ತೊಣೆಯೆಂಬನವರ್ಕೆಡೆಗುಡದ ಲತಾಂಗಿಯ ಕಿಱುವೊಡೆಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೫೯) ; ಎಡೆಗುಡದನ್ಯಚಿಂತೆಗೆ ಮನೋಜ ಸುಖಾರ್ಣವ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ಮನಂಗುಡುತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೯) ; ನುಡಿದಂತೆ ನಡೆವ ನಡೆಯೊಳು ನುಡಿಯ ಪೂರವಿಸಿ ನುಡಿಗೆಡೆಗುಡದ ಬೆಂಗಾಣಬಾರದ ಕಲಿ (ಶಿವಗೀ. ೨೭–೧೧೭). [ಎಡೆ$_3$ + ಕೊಡು]

ಎಡೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವಕಾಶವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಆಸ್ಪದವನ್ನು ಪಡೆ ; ಆಶ್ರಯಿಸು : ಸರಸ್ವತಿ ಮನ್ಮುಖ ಪದ್ಮರಂಗದೇೞ್ಗೆಯನೆಡೆಗೊಂಡು ಕೊಂಡು ಕೊನೆದೀಗರಿಗಂಗೆ ವಿಶುದ್ಧ ಬುದ್ಧಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫) ; ನಿಮಗೇಂ ಮೂರ್ಖತನವೆಡೆಗೊಂಡುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೮೫–೭) ; ಕೊರಲ್ ಕೊಂಕಿ ನೋೞ್ಪಂಗೆಡೆಗೊಂಡಾಸ್ಯಂ ಶರಚ್ಚಂದ್ರನ ನಿಱಿಸೆ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧–೫೦) ; ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚಲಿಂಗವೆಡೆಗೊಂಡಿರಲು ಇಂದ್ರಿಯಂಗಳು ನಿರ್ಮಳವಾದವು (ಆದವ. ೩೮) ; ಮೇರೆದಪ್ಪಿ ಬಂದೆನ್ನ ತನ್ನೊಡೆಯಂಗೆ ದಾಸನಾಗೀಗಳೆಂದೆಂಬುದಿದು ಕಾಲಗುಣವೋ ಎನ್ನನು ಎಡೆಗೊಂಡ ಕರ್ಮಫಲವೋ (ಹಚಕಾ. ೧೧–೧೯) ; ನಡುವಿನ ಸಣ್ಣಂ ತಮ್ಮೊಳಮೆಡೆಗೊಂಡವೊಲಿರ್ಪ ನೆಲ್ಗಳ್ (ದಶಕು. ೧–೩೧) ; ಪಂಡಿತರೊಡ್ಡು ಗಾಯಕರ ಸಂತತಿಯೆಡೆಗೊಂಡಿರ್ದ ದೋಲಗದೊಳಗೆ (ಭರಚ. ೧–೬೩). ೨. ಪಡೆ ; ಹೊಂದು : ಮಹಾವಿವಾಹಮಂಟಪಮಂ ಪುಗುತಿರ್ಪಾಗಳ್ ಕಂಡು ಹರುಷಮನೆಡೆಗೊಂಡು ಮೆಯ್ಯಿಕ್ಕಿ ನಿಂದ ಮೇನಾದೇವಿಗಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೭೭ ವ) ; ಅಗಸ್ತ್ಯಂ ಕಡಲಂ ಪೀರ್ವಂತೆ ಮಂಡಳೇಶ್ವರ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೊಡೆಯನೆನೆ ಪುಟ್ಟ ವೀರದಿನೆಡೆಗೊಂಡಂ ಸಕಳಧಾತ್ರಿಯಂ ಬಿಜ್ಜನೃಪಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೨–೩೮ ; 1162). [ಎಡೆ$_3$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಎಡೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜೋಡಿಸು ; ಅಳವಡಿಸು : ಸೇರಿಸು ; ಹೊಂದಿಸು : ಕೀರ್ತಿಮುಖಮುಖಮಂ ಕಳಲ್ಚಿ ಬಾಹುಪೂರಯಮನೆಡೆಗೊಳಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ನಳವಡಿಸಿ] ಉರಗಕಂಕಣಮಂ ಕಳೆದು (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೬೦ ವ) ; ಗುಡಿತೋರಣಗಳ ಪಂತಿವಿಡಿದೆಡೆಗೊಳಿಸಿ ಸರ್ವ ಸಂಭ್ರಮವನಂತಿಂತೆಂದು ಭಾವಕರ ಬಗೆಗೂ ಹಿಸಲ್ಬಾರದಂತೆ ಸಿಂಗರಗೆಯ್ದ (ಸೌಂದಪು. ೧೧–೩೩). [ಎಡೆಗೊಳ್ + –ಇಸು$_3$)

ಎಡೆಗೋ (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು, —ತೂರಿಕೊಳ್ಳು, —ಬರು: ಎಡೆಗೋದಿರದಿರಿಮುದ್ದಂನುಡಿಯದಿರಿಂ ನೃಪತಿ ನುಡಿಯೆ ನುಡಿಯಿಂ (ಆದಿಪು. ೯–೬) ; ಅಳ್ಳಾಡೆ ನರನ ಕೂರ್ಗಣೆಯಳ್ಳೇಱಿಂಗಳ್ಕಿಬಳ್ಕಿ ಕುರುಬಲಮೆಲ್ಲಂ ಬೆಳ್ಳೋಟಮೋಡೆ ನಕ್ಕನಿಸೊಳ್ಳಾಳೆಡೆಗೋದನೊದಱಿ ಚಟ್ಟನೊಳೊವಜಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೨೪). [ಎಡೆ$_3$ + ಕೋ$_1$ (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಎಡೆಗೋರು (ಕ್ರಿ). (ಬಲೆ ಬೀಸಿ ಹಿಡಿಯುವಂತೆ) ನಡುವೆ ಹಿಡಿ: ದೇವನನೆಸಲು ಮಧ್ಯದಲಿ ಹಾಱಿಸಿದನಾ ಪಾರ್ಥನಿವನೆಡೆಗೋರಿದನಲಾ ಯೆನುತ ಕೆಡೆಯೆನುತಾರಿ ಸುರಿದನು ನೂಱು ಬಾಣವನರ್ಜುನನ ಮೇಲೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೫೪). [ಎಡೆ$_3$ + ಗೋರು$_1$ (< ಗೋರ್$_1$)]

ಎಡೆಗೋಲ್ (ನಾ). ನಡುವಣ ಕೋಲು ; ಅಡ್ಡಗೋಲು ; ತಡೆಗೋಲು : ಪುಗದಿರೆಂದೆಡೆಗೋಲನಿಡೆ ಮೃಡನವನ ನೋಡಿ ನಗುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦–೨೩೬). [ಎಡೆ$_3$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಎಡೆಜರಿ (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಳವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸರಿ ; ಕದಲು : ಕಾರ್ಮುಕವ ಜೇವೊಡೆಯಲಾ ನಿಷ್ಠುರ ಧ್ವನಿಗೆ ಹೊಡೆಗೆಡೆದವು ಸಪ್ತಶರಧಿಗಳೆಡೆಜರಿದೊಡಡೂಡಿದವು ಕುಲಶೈಲ (ಮೋಹತ. ೩೫–೨೬). [ಎಡೆ$_3$ + ಸರಿ$_1$]

ಎಡೆತಡೆ (ನಾ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅಡ್ಡಿ, —ಆತಂಕ: ಕವಿ ಜೀವವು ಎಡೆತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸಾಜಸೊಬಗಿನಿಂದ ವರ್ಣನಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಡಿದೆ (ತವನಿ. ೧೬೬). 'ಅಡತಡೆ' ಪರಾ. [ಎಡೆ$_3$ + ತಡೆ$_2$]

ಎಡೆತರ (ಗು). ಮಧ್ಯಮ ದರ್ಜೆಯ; ಮಧ್ಯಮ ವರ್ಗದ; ಸಾಧಾರಣವಾದ: ಇದು ನನ್ನ ಎಡ[ಡೆ]ತರದ ಸೀರೆ ಅಂದರೆ ತೀರ ಬೆಲೆ ಬಾಳುವುದೂ ಅಲ್ಲ ತೀರ ಕೀಳೂ ಅಲ್ಲದ ವಸ್ತ್ರ (ಕಸ್ತೂರಿ. ೧೯೬೫, ೧೦೪). [ಎಡೆ$_3$ + ತರ$_1$. / ತಮಿ. ಇಡೈತ್ತರಂ ; ತುಳು. ಇಡೆತರ]

ಎಡೆತಾಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯೆಮಧ್ಯೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪದೇ ಪದೇ ಬರಿಸು; ಅತ್ತ ಇತ್ತ ಅಲೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕೊಡುವವನ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಕಡೆಯೇನು ಮೊದಲೇನು ಎಡೆತಾಕಿಸುತ್ತ ಕೊಡುವವನ ಧರ್ಮವದು ಹುಡಿಯ ಮಣ್ಣಿಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೨೪). [ಎಡೆತಾಕು + -ಇಸು$_3$]

ಎಡೆತಾಕು, ಎಡೆತಾಗು (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಬರು; ಅಡ್ಡ ಬರು; ತಲೆ ಹಾಕು: ತಾವರೆಯ ನಾಳದ ತೆಱಪಿನಲ್ಲಿ ಮೂಲೋಕವನೊಳಗೊಂಡ ಗಾತ್ರದಾನೆ ಎಡೆತಾಕುತ್ತದೆ (ಅಱಿಮಾ. ೧೫೫); ಹೆಣ್ಣಿರ್ದ ಮನೆಗೆ ಎಡ[ಡೆ]ತಾಕಿ ಶಿವಯೋಗಿ ಮಣ್ಣುಮಸಿಯಾದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೩೪); ಹಗಲ ಸಂಚಿಯನೆ ಹೊತ್ತು ಕುಂಟಣಿಯಾಗಿ ಹಗಲಿರುಳೆಡ[ಡೆ]ತಾಕಿದೆ (ಸುಸಾರ. ೧೨೬-೪); ತಮ್ಮ ಬಂಗಲೆಗಳಿಗೆ ನಿಮಿಷ ನಿಮಿಷಕ್ಕೂ ಎಡೆತಾಕುತ್ತಿರು (ಝಾರಾಣಿ. ೧೪೦); ಮೊಸರಿನವಳು ಮೂರು ಸಲ ಎಡ[ಡೆ]ತಾಕಿ ರಂಪ ಮಾಡಿ ಹೋದಳು (ಹನ್ನೊಂದ. ೮೨). **ಎಡೆತಾಗು**: ಗುರುಗಳ ಮನೆಗೆ ಎಳ್ಳುಬೆಲ್ಲವನ್ನು ಕೊಡಲು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಎಡ[ಡೆ]ತಾಗುವುದು ಸಂಪ್ರದಾಯವಾಗಿತ್ತು (ರಂಗರೋ. ೧೧೦).
[ಎಡೆ$_3$ + ತಾಕು$_1$ (< ತಾಗು$_1$)]

ಎಡೆತಾಗು 'ಎಡೆತಾಕು' ನೋ.

ಎಡೆತಿಟ್ಟು (ನಾ). ಮಧ್ಯದ ದ್ವೀಪ, —ದಿಣ್ಣೆ; ನಡುಗಡ್ಡೆ: ಮುಖ್ಯರಾದವರು ಮೊದಲಿನಂತೆ ಸಮುದ್ರದ ಎಡೆತಿಟ್ಟಂ ಸೇರುವರು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೨೪೨); ನಿರ್ಜನವಾಗಿರುವುದೊಂದು ಎಡ[ಡೆ]ತಿಟ್ಟನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಕೊಂಡು (ರಾಜಾಮು. ೧೫೮). [ಎಡೆ$_3$ + ತಿಟ್ಟು$_3$]

ಎಡೆತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತೆಗೆ; ಬೇರೆ ತೆಗೆದಿರಿಸು (?): ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕೊಙ್ಗಣಿಅರಸ ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥಱ್ ಪ್ರಿಥುವೀರಾಜ್ಯ ಕೆಯೆ ಎಡೆತೆಗೆದು ಸಾಸಿರಕೆ ನೆಲ್ಲಕ್ಕಿ ಸೊವೆದಿಱು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೨೬-೨ ; 812 ?).
[ಎಡೆ$_3$ + ತೆಗೆ$_1$]

ಎಡೆತೊಱೆ, ಎಡೆದೊಱೆ (ನಾ). "ಎರಡು ನದಿಗಳ ಮಧ್ಯ ಪ್ರದೇಶ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). 'ಎಡೆತೊಱೆನಾಡು' ಪರಾ. **ಎಡೆದೊಱೆ**: ಹೆಮ್ಮಾಡಿದೇವನೆಡೆದೊಱೆ ಮ××× ಸಾಯಿರಮುಮಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪-೯೨ ; 1112). 'ಎಡೆದೊಱೆನಾಡು' ಪರಾ.
[ಎಡೆ$_3$ + ತೊಱೆ$_2$. / ತಮಿ. ಇಡೈತುಱೈ]

ಎಡೆತೊಱೆನಾಡು, ಎಡೆದೊಱೆನಾಡು (ನಾ). ಎರಡು ನದಿಗಳ ಮಧ್ಯದ ನಾಡು; ಕೃಷ್ಣಾ ಮತ್ತು ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿಗಳ ಮಧ್ಯದ ನಾಡು: ಎಡೆತ್ತೊಱೆನಾಡು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩-೨೨ ; 550); ಎಡೆತೊಱೆನಾಡು (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೫೬-೬ ; 740). **ಎಡೆದೊಱೆನಾಡು**: ಎಡೆದೊಱೆನಾಡಿಂಗೆ ತಿಲಕದಂದದಿನೊಪ್ಪಂಬಡೆದಿರ್ಕುಮೆಸೆವ ಕಿಱುದೊಱೆ (ಎಇ. XII, ೨೭೯-೧೨೮ ; 1077). [ಎಡೆತೊಱೆ + ನಾಡು]

ಎಡೆದಾಣ (ನಾ). ಮಧ್ಯದ ಪ್ರದೇಶ; ನಡುವಣ ಸ್ಥಳ: ಕಾಣುತೀತನನಾ ಪ್ಲವಂಗಶ್ರೇಣಿ ದುರ್ಗವನೇಱಿಗೊಡದೆಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಬಂದಡೆ, ಬಂದೆಡೆ]ದಾಣದಲಿ ತಱುಬಿದರು ತರುಶೈಲಾಯುಧಂಗಳಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೬-೧೯). [ಎಡೆ$_3$ + ತಾಣ]

ಎಡೆದಿಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ××× ಱುಗರೆ ವಿಷಯೇ ಎಡೆದಿಣ್ಡೇ ಸಪ್ತತಿ ಪ್ರತಿಬದ್ಧಃ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೭೫-೧೧೦ ; 819).
[ಎಡೆ$_3$ + ದಿಂಡೆ]

ಎಡೆದುಱುಬು (ನಾ). ತುರುಬಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗ: ನಸುಬಳಲಿದೆಡೆದುಱುಬಿನಲಿ ವೇಷ್ಟಿಸಿದ ಕತ್ತರಿಪೀಲಿಗಳ ಹೆಱೆನೊಸಲ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೦-೧೦). [ಎಡೆ$_3$ + ತುಱುಬು$_2$ (< ತುಱುಂಬು$_2$)]

ಎಡೆದೆವರು (ನಾ). ನಡುವಣ ತಿಟ್ಟು; ನಡುಗಡ್ಡೆ: ಕಡಿದರರಿಭಟಪಾದಪವನಡಗೆಡಹಿದರು ಗಜಗಿರಿಗಳನು ರಥದೆಡೆದೆವರ ಕೊಚ್ಚಿದರು ತುರಗವ್ರಜದ ಬಲುಮೆಳೆಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೯).
[ಎಡೆ$_3$ + ತೆವರು$_3$]

ಎಡೆದೆಱಪು, ಎಡೆದೆಱಹು (ನಾ). ನಡುವೆ ಇರುವ ಅವಕಾಶ; ಬಿಡುವು; ವಿರಾಮ; ಅಂತರ: ನಡು ನಸುಪೊಂಗಿ ಸುತ್ತಿಱಿದು ಪತ್ತಿದೆಸೆಳ್ಮೊನೆ ಬಿರ್ಚಿ ತಣ್ಣೆರಲ್ಗೆಡೆದೆಱಪಾಗೆ ಪೊಕ್ಕು ಸುಟಿಯುತ್ತಿರೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೧೦೩); ಬೆಂಗೊಟ್ಟೋಡಿದನವನುತ್ತುಂಗ ಕರಂಗಳ ಮರಂಗಳೆಡೆದೆಱಪುಗಳೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೨-೪೮); ಹರಿಸದಿನೆಡೆದೆಱಪಿಲ್ಲದೆ ತನ್ನೊಳ್ ನೆರೆವ ಹಲವು ಹೊಳೆವೆಣ್ಗಳನತ್ಯಾದರದಿಂದಮುರ್ದಪ್ಪುವ . . . ತೆರೆಯಿಂ (ಜಯಕಾ. ೧-೩೦). **ಎಡೆದೆಱಹು**: ತ್ರಿವಿಧಕ್ಕೆ ಬಿಡುವಿಲ್ಲದೆ ಒಡೆಯಂಗೆ ಒಡವೆಯಂ ಕೊಟ್ಟು ಅಡಿ ಎಡೆಯಲ್ಲಿಪ್ಪ ದೃಢಚಿತ್ತಂಗೆ ಎಡೆದೆಱಹಿಲ್ಲದೆ ನಮೋ ನಮೋ ಎಂಬೆ (ಸೋಳಿಮಾ. ೪೩-೧೭೭); ಮನೋವಾಕ್ಯ ಕರ್ಮಂಗಳಲ್ಲಿ ಸದ್ಭಕ್ತಿಸಂಪನ್ನ ಎಡೆದೆಱಹಿಲ್ಲದೆ ಲಿಂಗಸಂಪನ್ನ ಸರ್ವಾಂಗದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾಚಾರಸಂಪನ್ನ (ಚನ್ನವ. ಕ. ೧೧೨೪); ಲಿಂಗೈಕ್ಯನು ಜ್ಞಾನಪ್ರಸನ್ನದೊಳು ಲಿಂಗ ಸಮುಸುಖವನ್ನು ಭೋಗಿಸುತಿಪ್ಪನೆಡೆದೆಱಹಿಲ್ಲದೆ (ಶಿವಗೀ. ೬೧-೨೯೦); ಅಂಬುಗಳಿಗೆಡೆದೆಱಹ ಕುಡಿ ನೀವೆಂಬ ನುಡಿಗಂಜುವೆನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಒರಿಇ. ೯-೪೪). [ಎಡೆ$_3$ + ತೆಱಪು]

ಎಡೆದೆಱಹು 'ಎಡೆದೆಱಪು' ನೋ.

ಎಡೆದೆಱೆ (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತೆರೆದು ಹೋಗು, —ನಿಂತುಹೋಗು: ಎಂದೆಂದಿಗು ಎಡೆದೆಱೆಯದ ನಿಜಸುಖವನು ತೊಡಗಿ (ಕೈಕವ. ೫-೧೦-೨).
[ಎಡೆ$_3$ + ತೆಱೆ$_1$]

ಎಡೆದೊಱೆ 'ಎಡೆತೊಱೆ' ನೋ.

ಎಡೆದೊಱೆನಾಡು 'ಎಡೆತೊಱೆನಾಡು' ನೋ.

ಎಡೆನಡು (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಡು, —ಹೂಳು: ಎಱೆಹಂಬಾಳಂ ಆನೆಯರ ಕೊಡಗ್ಗೆಂ ಕೊಡಕೆ ಎಡೆನಟ್ಟ ಕಲ್ಲಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೯-೧೨ ; 189 ?). [ಎಡೆ$_3$ + ನಡು$_1$]

ಎಡೆನರೆ (ನಾ). ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಕೂದಲು ಬೆಳ್ಳಗಾಗುವುದು: ಒಡವೆಯ ನೀಗಿದಂತರಸಿಯರೆಲ್ಲರು ಮುಡಿಬಾಗಿ ಚಿಂತಿಸುತಿರಲು ಎಡೆನರೆ ಹಾಯ್ದ ಪಾಟಿಯ ರಾಣಿಯೊರ್ವಳು ಬಿಡುಗೆವಟ್ಟಂತು ನುಡಿದಳು (ಭರಚ. ೫೯-೭೨). [ಎಡೆ$_3$ + ನರೆ$_2$. / ತಮಿ. ಇಡೈನರೈ]

ಎಡೆನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ವಿಟ್ಟಗೆಱೆಗಳ ಎಡೆನಾಡ ಗ್ರಾಮಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧-೨ ; 797 ?); ಪುನ್ನಾಡ ಎಡೆನಾಡು ವಿಷಯೇ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೭, ೧೨೨-೫೩ ; 800); ಮನುನಿಭನೆಡೆನಾಡಧಿಪತಿ (ಎಇ. VI, ೨೧೬-೧೨ ; 1057). [ಎಡೆ$_3$ + ನಾಡು]

ಎಡೆನಾಡೆಪ್ಪತ್ತು 'ಎಡೆನಾಡೆಪ್ಪಿತ್ತು' ನೋ.

ಎಡೆನಾಡೆಪ್ಪಿತ್ತು, ಎಡೆನಾಡೆಪ್ಪತ್ತು (ನಾ). ಎಡೆನಾಡು ಎಪ್ಪತ್ತು ಎಂಬ ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಬೆಳ್ಗುಹೆಯೆಪ್ಪತ್ತೆಡೆನಾಡೆಪ್ಪಿತ್ತು ತಂದವೂರ ಪನ್ನೆರಡು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೭೭-೧೨ ; 991); ಎಡೆನಾಡಿ[ಡೆ]ಪ್ಪತ್ತರ ಗಾವುಣ್ಡಗಳು (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೧೮-೧೯ ; 1000).

ಎಡೆನಾಡೆಪ್ಪತ್ತು : ಎಡೆನಾಡೆಪ್ಪತ್ತಗಣಾಕ್ಷಿ (ಇಆ. VII, ೧೭೩-೩; 350); ಎ ಡೆ ನಾ ಡೆ ಪ್ಪ ತ್ತ × × × ಶಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೫೨-೨೨; 357 ?). [ಎಡೆನಾಡು + ಎಪ್ಪತ್ತು]

ಎಡೆನಿಚ್ಚ (ನಾ). ಚಾಡಿ ಹೇಳುವುದು; ದ್ರೋಹಮಾಡುವುದು; "ಪಿಸುಣ" (ಚತುನಿ. I, ೧೩ ೬). [?]

ಎಡೆನುಡಿ (ನಾ). ಮಧ್ಯದ ಮಾತು; ನಡುವಣ ಮಾತು: "ಎಡೆಯ ನುಡಿ = ಎಡೆನುಡಿ" (ಶಮದ. ೧೬೨ ಪ್ರಯೋ). [ಎಡೆ$_3$ + ನುಡಿ$_2$]

ಎಡೆನೆಱೆ (ನಾ). ಸ್ಥಳ ಸಾಕಾಗು; ತುಂಬು; ಆಡಕವಾಗು: ಎಡೆ ನೆಱೆಯದು ಭುವನತಳಂ ನಡೆವ ಚತುರ್ವಲಕೆ ದಿವಿಜಖೇಚರ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆಡೆ ನೆಱೆಯದು ಗಗನಮುಮೆನೆ (ಆದಿಪು. ೧೧-೩೪); ಗಗನಮೆಡೆನೆಱೆಯ ದೆನಿಸಿದ ಗಗನೇಚರ ಸೈನ್ಯಮಿಸುವ ಪೊಸಮಸೆಯ ಸರಲ್ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೯-೬೦); ನಡೆವರಸಂಚೆಯ ತಂಡಕ್ಕೆಡೆನೆಱೆಯದು ಪೊಡವಿ ಗಂಡು ಗೋಗಿಲೆಯಣೆಗಳ್ಗೆಡೆನೆಱೆಯದಿನಿತುಮಾಗಸಮೆಡೆನೆಱೆಯದು ಗಿಳಿಯ ದಳಕೆ ದೆಸೆಯೆನಿತನಿತುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೨೬); ಛತ್ರಚಾಮರದ ಮಸಕ ಮಯವಾಯ್ತೆಡೆವರೆ [ನೆಱೆ] ಯದಾಗಸವೆನಲು (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೨-೪೧). [ಎಡೆ$_3$ + ನೆಱೆ$_1$]

ಎಡೆನೆಱೆಹ (ನಾ). ಸ್ಥಳ ಸಾಕಾಗುವಿಕೆ, —ತುಂಬುವಿಕೆ: ಪರ್ಯಾಪ್ತಾವಕಾಶಃ - ಎಡೆನೆಱೆಹಮುಂ (ನೀತಿವಾ. ೧೯-೩). [ಎಡೆನೆಱೆ + -ಹ$_2$]

ಎಡೆನೋಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ನೋಡು; ಆಸ್ಪದವನ್ನು ಹೊಂದು: ರಾಜಪುತ್ರಿಯು ಎಡೆನೋಡಿ ಚಿಟಿಕೆ ಹಾಕಿದ ಹಾಗೆ, "ಕೈರಿಲೋ ಬಂದಿದ್ದಾನೋ ಏನೋ?" ಎಂದಳು (ಪಂಚಾಮ್ಯ. ೮). [ಎಡೆ$_3$ + ನೋಡು]

ಎಡೆಪಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಹೊಂದು; ಆಸ್ಪದವನ್ನು ಪಡೆ: ಎಡೆಪಟ್ಟು ಮನೆಯೊಳುಂಬವರುಂಡು ಮನ್ನಣೆವಿಡಿದರು ನೀಚರೆಲ್ಲರಿಗೆ (ಭರಚ. ೪೦-೧೭). [ಎಡೆ$_3$ + ಪಡು$_1$]

ಎಡೆಪಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಎಡೆಪಱೆಗೀ ನಡೆಕೆಯ್ದು ತಪಂಸಯ್ಯುಮುಮಾನ್ಕೊಳತ್ತೂರ ಸಂಘವಡೆಕೊಱೆದಿನ್ತು (ಎಕ. II, ೯೩-೧; 700). [ಎಡೆ$_3$ + ಪಱೆ ?]

ಎಡೆಪ್ರಾಯ (ನಾ). ಮಧ್ಯವಯಸ್ಸು; ನಡುಹರಯ: ಕೆಂಪು ಮುಖದ ಸ್ಥೂಲಕಾಯದ ಎಡ[ಡೆ] ಪ್ರಾಯದ ಮನುಷ್ಯ (ಕೆಲಸಿ. ೨೬೪); ಎಳವೆ ಇನ್ನೂ ತೀರ ದಾಟಿಲ್ಲದ ಎಡ[ಡೆ] ಪ್ರಾಯ (ಮೂರುಲು. ೩೨). [ಎಡೆ$_3$ + ಪ್ರಾಯ]

ಎಡೆಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಡೆಯನ್ನು ಬಡಿಸು; ಊಟಕ್ಕೆ ಹಾಕು: ವಾಯು ಹಸಿದು ಆಪೋಷಣವ ಕೊಂಬರೆ ಎಡೆಬಡಿಸುವ ತೆಱಪಿನ್ನಾವುದು (ವಚಶಾ. I, ४३); ಮಲ್ಲಮ್ಮನತಿಭಕ್ತಿಯಿಂ ಕೈಮುಟ್ಟಯೆಡೆಬಡಿಸಲನುವಾದಳು (ಮಲ್ಲಚ. ೫-೪). [ಎಡೆ$_4$ + ಬಡಿಸು$_2$]

ಎಡೆಬಾವು (ನಾ). ಬಾವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಿರುಕುಸಾಲೆ, ಭಕ್ತ ಕಾಳು, ಅಂಬಿಲದೊಳಗಣ ಅಕ್ಕಿ, ಹೊಸಹೆಂಚು ಇವನ್ನರೆದು ಪೂಸಲು ಎಡೆಬಾವು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೭೯). [ಎಡೆ ? + ಬಾವು]

ಎಡೆಬಿಡು 'ಎಡೆವಿಡು' ನೋ.

ಎಡೆಮಟ್ಟು (ನಾ). ಶುದ್ಧಕ್ಕೂ ಅಶುದ್ಧಕ್ಕೂ ನಡುವಣ ಸ್ಥಿತಿ: ಪಟ್ಟಣದೊಳು ಜನ ಕೊಟ್ಟ ಹಣವನೆಡಮೆ[ಡೆಮ] ಟ್ಟು ಬಾಹಿರಮಟ್ಟವೆಂದು ದಿಟ್ಟತನದೆ ಪೆಸರಿಟ್ಟು ವಟ್ಟವ ಕೊಂಬ ಸೆಟ್ಟಿಗಳಿರುತಿಹರೆಲ್ಲಿ (ಅಂಜಚ. ೩-೮೩). [ಎಡೆ$_5$ + ಮಟ್ಟು$_2$]

ಎಡೆಮಡಗು (ಕ್ರಿ). ತಡಮಾಡು; ನಿಧಾನಿಸು; ತೆರಹುಮಾಡು; ಅವಕಾಶಕೊಡು: ಒಡನೆಯವರೊಂದೆ ಮಾರ್ಬಲವೆಡೆಮಡಗದೆ ಪೊಗಟೆ ತಾಗಿ ತಳ್ತಿಱಿದು ಯಶಂಬಡೆದಂ ಗೊಗ್ಗಿ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೬-೪; 925); ತುಡು ಪಾಶುಪತಮನೆನೆ ನರನೆಡೆಮಡಗದೆ ತುಡೆ ದಿಶಾಳಿ ನಡುಗಿದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೫೨); ಒಡೆದಂ ವಜ್ರದ ಕೋಂಟೆಯ ನೆಡೆಮಡಗದೆ ಬಂದು ವಜ್ರಮುಖನಾಂತಿಱಿಯಲ್ ಕಡು ಕೆಯ್ದೊಡೆ ಕೊಂದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೦೦). [ಎಡೆ$_3$ + ಮಡಗು]

ಎಡೆಮಣೆ (ನಾ). ಎಡೆಯನ್ನು ಇಡುವ ಮಣೆ: ಕೈಕಾಲು ತೊಳೆದು ಕೊಂಡು ಎಡೆಮಣೆಯ ಮುಂದೆ ಬಂದು ಕುಳಿತ (ಬೆಳುಮು. ೧೦೫). [ಎಡೆ$_4$ + ಮಣೆ]

ಎಡೆಮನೆ 'ಎಡೆವನೆ' ನೋ.

ಎಡೆಮಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸಾನ್ತಳಿಗೆ ಸಾಯಿರ ದೊಳಗೆಡೆಮಲೆ[೧೨] ಮುದುವರ ೩೦ ಮಂಡಲಿ ನಾಡೊಳಗೆ (ಕಇ. IV, ೧೩-೩೮; 1165). [ಎಡೆ$_3$ + ಮಲೆ$_1$]

ಎಡೆಮಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸು; ಊಟಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು: ಬಂದಳೆ ದೇವಿ ಪಂಕ್ತಿಗೆಡೆಮಾಡಿಸಿದಪ್ಪಳೆ ಚಂಡಶಾಸನಂ ಬಂದನೆ (ಅನಂಪು. ೧೧-೬೪). [ಎಡೆಮಾಡು$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಎಡೆಮಾಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶಕೊಡು; ಸ್ಥಳಮಾಡು; ಏರ್ಪಾಟು ಮಾಡು: ಅತನ ಪಡೆಗೆ ನಡೆಯಲೆಡೆಮಾಡಿದಂತೆ ಬಳ್ಳಳಾದ ದೆಸೆಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೫ ವ); ಬದುಕಿದೆನೆನುತ್ತವರ್ಚನೆಗೆ ಎಡೆಮಾಡುತಂ ಸದೆ ಮಳರನಲ್ಲಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಬೇಡುತಂ (ಬಸರ. ೭-೨೧); ನಿಳಯವ ಹೊಕ್ಕು ಓಜೆಯೊಳೆಡೆಮಾಡಿದ ಗದ್ದುಗೆಯಲ್ಲಿ ತೇಜೋಮಯದೆ ಮಂಡಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೨೨-೪೦); ವಿಪುಲ ವಿದ್ಯಕ್ಕೆ ಕಂಟಕವಾಗಿ ಸಜ್ಜನರ ಅಪಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆಡೆಮಾಡಿ ಕೆಡಿಸುವುದರಿಂದ (ಕಎಪು. ೨೨); ಅವಿವೇಕದಿಂದ ಹಲವು ಅನಾಹುತಗಳಿಗೆ ಎಡೆಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ (ಚಿಕದೇ. ೧೩೧). [ಎಡೆ$_3$ + ಮಾಡು$_1$]

ಎಡೆಮಾಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ನೈವೇದ್ಯಮಾಡು; ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸು; ಬಲಿ ಕೊಡು: ಪರಚಕ್ರಕ್ಕೆಡೆಮಾಡಿ ಭೂವಲಯಮುಂ ಭಂಡಾರಮುಂ ಬಾಲ ವೃದ್ಧರನೀಡಾಡಿ ತಪಕ್ಕೆ ಪೋಪುದನಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೩೨); ಸತ್ಕರಿಸಿ ದಿವ್ಯಾನ್ನಗಳನೆಡೆಮಾಡುತಿರೆ (ಸೌಂದಪು. ೪-೪೯); ಆದಿದೈವವನು ತಾ ಭೇದಿಸಲಿಕಱಿಯದಲೆ ಹಾದಿಯ ಕಲ್ಲಿಗೆಡೆಮಾಡಿ ನಮಿಸುವ ಮಾದಿಗರ ನೋಡು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೮); ತಂದೆದೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ವನಿತೆಯ ರೊಲವಿಂದ ದಿವ್ಯಾನ್ನಪಾನಗಳ (ಭರಚ. ೪-೯); ಯಜಮಾನನು ಪೂಜೆ ಮಾಡಿ ತಿಂಡಿತಿನಿಸುಗಳನ್ನು ಎಡೆಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ಕಪಪು. ೪-೭೪). [ಎಡೆ$_4$ + ಮಾಡು$_1$]

ಎಡೆಮಾತು 'ಎಡೆವಾತು' ನೋ.

ಎಡೆಮಾರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಳಾಂತರವಾಗು; ಸ್ಥಾನಪಲ್ಲಟವಾಗು: ಪಂಡಿತನೊಬ್ಬ ಬಂದು ತನ್ನ ಕವಿತೆ ಹೇಳುವ ಸಡಗರದಲ್ಲಿ 'ಮಹಾಭಾರದ ದ್ರೋಣಪರ್ವತ' ಎಂದನಂತೆ. ದೊರೆ ಬೆರಗಾಗಿ 'ಇದೇನು ವಿಚಿತ್ರ' ಎಂದರಂತೆ. ಪಂಡಿತ "ಭಾರತದ 'ತ' ಎಡೆಮಾರಿ ಪರ್ವದ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿದೆ. ಇದು ಸ್ಥಾನಪಲ್ಲಟಾಲಂಕಾರ" ಎಂದನಂತೆ (ಕನ್ನಸು. I, ೨೩೮). [ಎಡೆ$_3$ + ಮಾರು (< ಮಾಱು$_1$)]

ಎಡೆಮಾರು$_2$ (ನಾ). ಸ್ಥಳಾಂತರವಾಗುವುದು; ಸ್ಥಾನಪಲ್ಲಟ: ಭಾರತದ 'ತ' ಎಡೆಮಾರಿ ಪರ್ವದ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿದೆ... ಇದನ್ನು ಎಡೆಮಾರು ಎಂದಾದರೂ ಕರೆಯಬಹುದು (ಕನ್ನಸು. I, ೨೩೮). [< ಎಡೆಮಾರು$_1$]

ಎಡೆಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತಿರುಗು; ನಡುವೆ ವಿಮುಖವಾಗು: ಇರುಳುಗಳ್ಳ ವೀರನೆ ನಿನ್ನ ತಲೆಗೆ ಹೊಣೆಕಾರ ನಾನಾಗಿಹೆನು ಯಡ[ಡೆ] ಮುರಿಯದೆ ನಿಲ್ಲೆಲವೊ (ಕುರಂಗ. ೫೬–೫೩). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಮುರಿ$_1$]

ಎಡೆಮುಳ್ಳು (ನಾ). ನಡುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ ಮುಳ್ಳು; ಅಡ್ಡ ಲಾಗಿ ಹಾಕಿದ ಮುಳ್ಳು. ೨. (ಆಲಂ) ಅಡ್ಡಿ; ತೊಂದರೆ: ತೊಡಕು ಸಲ್ಲದು ಹಿರಿಯನೊಳು ನಮ್ಮರ್ತಿಯ ನಡಸದಿರಲ್ಲಲ್ಲಿ ನೀನು ಎಡೆಮುಳ್ಳನೆಳೆಯಬೇಡೆಮಗದು ಸಲಲೆಂದು ನುಡಿದಳು (ಭರತ. ೫೦–೪೦). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್$_1$)]

ಎಡೆಮುಱಿ (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ನಿಂತುಹೋಗು; ವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗು: ಎಡೆ ಮುಱಿದುದೈಶ್ವರ್ಯವಿನ್ನೇನೊಡೆಯ ಭಿತ್ತಿಯ ಚಿತ್ರವಾದನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦–೧೬). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಮುಱಿ$_1$]

ಎಡೆಮೃತ್ಯು (ನಾ). ಮಧ್ಯಕಾಲದ ಮೃತ್ಯು; ಅಪಮೃತ್ಯು; ಅಕಾಲಮೃತ್ಯು: ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಸಿಡಿಲು ಬಡಿದು ಮರವು ಮೇಲು ರುಳಿ ಪ್ಲೇಗೊ, ಕಾಲರಾ ತಗುಲಿ ಮೃತರಾದರೆ ಎಡ[ಡೆ]ಮೃತ್ಯು (ಅಪ ಮೃತ್ಯು)ವಿನಲ್ಲಿ ಹೋದನೆಂದು (ಹುಟ್ಟುಹ. ೬೮). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಮೃತ್ಯು]

ಎಡೆಯ$_1$ 'ಎಡ್ಡೆ$_2$' ಪರಾ.

ಎಡೆಯ$_2$ (ನಾ). ಹತ್ತಿರದವನು; ಜತೆಯವನು: ಎಡೆಗೆ ಬಹ ನೃಪ ಸುರವಣೆಗೆ ತನ್ನೆಡೆಯರನು ಕರದೋಡಿ ಬಹಿರೊಳು ಹಿಡಿದು ಖಡುಗವ ನಿಂದ ಬಸವನು ್ಗಣರಾವೃತದಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೦೨–೫೩). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + –ಅ$_7$]

ಎಡೆಯ$_3$ (ನಾ). ದನಕಾಯುವವನು; ಗೋವಳ; ಗೊಲ್ಲ: ಎಡೆಯ ನರಸಾದೊಡೆ ಕೊಡೆಯ ಕಾವು ಮೇಗಾದುದೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೨೪). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಡೈ]

ಎಡೆಯಕ್ಕರ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ಪದ್ಯಜಾತಿಯ ಹೆಸರು: ವನಜಸಂಭವಗಣಮಕ್ಕೆ ಮೊದಲೊಳತ್ತಲ್ ವನರುಹೋದರ ಗಣಯು ಗಳಮದಕ್ಕೆ ರುದ್ರನದಜಂತ್ಯದೊಳೆ ವಂದಿರ್ಕೆ ನಾಲ್ಕೆಗಣ ವನಿತೆ ವನಿತೇ ಕೇಳೆಡೆಯಕ್ಕರಕ್ಕೆನಸುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೫–೬); ನಾಗವರ್ಮನು ೫ ಅಕ್ಕರಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವನು:– ಪಿರಿಯಕ್ಕರ, ದೊರೆಯಕ್ಕರ, ನಡು ವಣಕ್ಕರ, ಎಡೆಯಕ್ಕರ, ಕಿಱಿಯಕ್ಕರ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೨೫); ಎಡೆಯಕ್ಕರದ ಪ್ರತಿಪಾದದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮಗಣ, ಆಮೇಲೆ ಎರಡು ವಿಷ್ಣು ಗಣಗಳು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ರುದ್ರಗಣ ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಗಣಗಳು (ಛಂದೋವಿ. ೧೩೬). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಅಕ್ಕರ$_2$]

ಎಡೆಯಣ (ಗು). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ; ನಡುವಿನ: ನಡುನೆತ್ತಿಯುದರ ದೇಹದೊಳೆಡೆಯೆಡೆಯಣ ಸಂಧಿ (ಖಮದ. ೩–೪೩). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + –ಅಣ]

ಎಡೆಯಲೆ (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಡು; ಓಡಾಡು: ಹೊಡೆಯಲಾಗದು ಕೆಡೆದು ಯಮುನೆಯ ತಡಿಯ ಬಳಿಯಲಿ ಮಿಾನು ನುಂಗಿತದೆಡೆಯಲೆದು ತಾನೊಬ್ಬ ಬಂದನು ಬೇಂಟೆಯಾಡುತಲು (ಸಂಭಪ. ೧೩–೫). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಅಲೆ$_1$]

ಎಡೆಯಱಿ (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ತಿಳಿ; ಆಸ್ಪದವನ್ನು ತಿಳಿ: ಎಡೆ ಯಱಿದು ತೊಳಗುವಂತಿರೆ ಸಿಡಿಲ್ದು ಪೋಯ್ಯುಟ್ಟುದಾಗಳಂಗಜಕಲೆ ಯೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೫೮ ಶೂದ್ರಕ); ಒಳಗು ಪೊಱಗು ಬಲನೆಡನೆಂಬೀ ಯೆಡೆಯಱಿದು ಮೆಯ್ಯಳಂ ಸೂಟ್ಟಡವಾಗದೆ ಕಾಯ್ದು ಪೊಯ್ದು ರೊರ್ವರನೊರ್ವರ್ (ಗದಾಯು. ೮–೧೬); ಎಡೆಯಱಿದಿರಿಮೆಂಬ ಇಕ್ಕು ಗದ್ದುಗೆಯನೆಂಬ ಇನ್ನುಂ ಪೆಜಸಾರೆಂಬಗ್ಗದ ಪಡಿಯಜರ ರವಂ ನೆಗಟ್ದುದಾ ಮಹಾಸ್ಥಾಯಿಕೆಯೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೧–೬೩). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಅಱಿ]

ಎಡೆಯಾಟ (ನಾ). ಅತ್ತಿತ್ತ ನಡುವೆ ಅಡ್ಡಾಡುವುದು, —ಓಡಾಡು ವುದು; ಸಂಚಾರ: ಎಡೆಯಾಟಕಡಬಡ್ಡಿಯ ಕೊಟ್ಟು ಕೆಟ್ಟಿತ್ತು ನೋಡಾ ಭಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೮೮೭); ಕಾಯವಳಿದ ಕಾವಿನಲ್ಲಿ ಜೀವದ ಎಡೆಯಾಟ ಉಂಟೆ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೨೬–೨೭); ಬ್ರಹ್ಮಮುಖದಲಿ ಶ್ವಾಸರೂಪದಲಿ ನಿಲ್ಲ ದೆಡೆಯಾಟದಲಿಯಿರುತಿರೆ (ಸಂಭಪ. ೪–೧೪); ತೋಟ ಕಾಡಾರಂಬ ಕರ್ಬು ಗರ್ದೆಗಳೆಡೆಯಾಟದ ವ್ಯವಹಾರಿ ಜನರು (ಮೋಹತ. ೩–೩೦); ಪಡಿಯಾಸೆ ಹರದಂಗೆ ಮಡಿಯಾಸೆ ವೇಶ್ಯೆಗೆ ಜಡೆಯಾಸೆ ಬೂದಿಗೊರವಂಗೆ ಹಾದರಕೆ ಎಡೆಯಾಟದಾಸೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೬೮); ಅವಳು ಪೇಟೆಗೆ ಹೋಗಿ ಬರುವವಳಾದರೆ ದಿನಕರನಿಗೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಎಡೆಯಾಟ (ಪಹಾರ. ೪೦).

ಎಡೆಯಾಟದವ = ಅಡ್ಡಾಡುವವನು; ಸುತ್ತಾಡುವವನು; ಅಲೆ ಮಾರಿ: ಕೂಟಣಿಗಳಲಿ ಕುಱುಹುಗೊಡದೆಡೆಯಾಟದವರಲಿ ವೇಷ ವಿವಿಧ ವಧೂಟಿಯರಲಜಸಿದನು (ತೊರರಾ. ೫–೨–೨೦). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಆಟ]

ಎಡೆಯಾಡಿಕೆ (ನಾ). = ಎಡೆಯಾಟ: ಕೂಡೆ ಪಲ್ಲಟವಾಗಿಹುದು ಮುಱಿ ಮಾಡಿ ತಿರುಗಿಸುತಿವರನಿವರೆಡೆಯಾಡಿಕೆಯಲೇ [ಪಾಠಾಂ. ಎಡೆಯಾಡಿ ಕಾಣದೆ] ಸಂದವಿಪ್ಪತ್ತೇಳು ದಿನವೆಂದ (ತೊರರಾ. ೪–೧೦–೧೩). [ಎಡೆಯಾಡು + – ಇಕೆ]

ಎಡೆಯಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲೆದಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸುತ್ತಾಡಿಸು; ಓಡಾಡಿಸು: ದಾಸಿಮಯ್ಯನ ತೇಜದಿ ತವನಿಧಿಗಾಸೆಮಾಡೆನು ನಂಬಿ ಯಂತೆ ವಿಳಾಸಿನಿಯೊಳೆಡೆಯಾಡಿಸೆನು (ಬಸಪು. ೯–೩೩); ಅವಳಾನಕ್ಕಸಾಲೆ ಯವಗೆ ಬಂಗಾರವಂ ಮಾಡವೇಳ್ದುಂ ಪೊನ್ನಂ ಕೊಟ್ಟೊಡವಂ ಬಂಗಾ ರವಂ ಕುಡದೆಡೆಯಾಡಿಸಿದನೆನೆ (ಧರ್ಮಪ. ೬–೧೫ ವ); ನೆವದೊಳೆಡೆ ಯಾಡಿಸುತ ತವೆ ಸಖಿನ ನುಡಿಯಿಸುತ ಕವಿದಿರಲು ಬಗೆದ ಚಿನ್ನವನು ಪ್ರತಿ ವೆರಸಿ ತವಕದಲಿ ತೆಗೆವ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೧೩). [ಎಡೆಯಾಡು + –ಇಸು$_3$]

ಎಡೆಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅತ್ತಿತ್ತ ಅಡ್ಡಾಡು; ಅಲೆದಾಡು; ಸಂಚರಿಸು; ಸುತ್ತಾಡು: ಆಕೆಗಳೆಡೆಯಾಡಿಯುಂ ಮನಂಗೊಳೆ ಪಾಡಿಯುಂ ಮನುಜ ಮಾಂಧಾತನಂ ಸೋಲಿಸಲಾಜದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೯೧ ವ); ಎಡೆಯಾಡು ವೆಳೆವೆಂಡಿರ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳಲತಗೆಗಳಿಂ ರಾಗಸಾಗರಂ ಕವಿದಂತೆಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧೧೦); ಮುಗಿಲೆಡೆಯೊಳೆಡೆವಿಡದೆಡೆಯಾಡಿ ಬಟಲ್ದ ಬಿಜ್ಜೋದರಿಯರ್ಕಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦); ಹಡಗನೇಱಿದವಂಗೆ ತಡಿಯೊ ಳಿರ್ಪಚಲಂಗಳೆಡೆಯಾಡುವಂತೆ (ಅನುಸಾ. ೨–೭–೧೦); ಶೇಷಪ್ಪ ಮಾಸ್ತ ರರು ಮುಂದೆ ಮಾತನಾಡಲಾರದೆ ದಿಗ್ಗನೆ ಎದ್ದುನಿಂತು ಎಡೆಯಾಡತೊಡ ಗಿದರು (ಮುತ್ತೈದೆ. ೧೮). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಆಡು$_1$]

ಎಡೆಯಾಯ್ಲು (ನಾ). = ಎಡೆಯಾಟ. 'ಎಡೆಯಾಯ್ಲುತನ' ಪರಾ. [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + –ಆಯ್ಲು (< –ಆಯಿಲ$_2$)]

ಎಡೆಯಾಯ್ಲುತನ (ನಾ). ನಡುವೆ ಅಡ್ಡಾಡುವಿಕೆ; ಅಲೆತ: ಚಿದ್ದ ಯ್ಯನು ಜಕ್ಕಯ್ಯನುವೆಂಬ ಪಾರುವರು ಗುಣ್ಣಮಯ್ಯಂದೋಱಿ ಎಡೆ ಯಾಯ್ಲುತನದಿಂ ರಾಜಗಾಮಿತಂಗೆಯ್ದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೨೩–೧೬; 1060). [ಎಡೆಯಾಯ್ಲು + –ತನ]

ಎಡೆಯಾಱು (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಬತ್ತಿಹೋಗು; ಒಣಗಿಹೋಗು: ಮತ್ತೊಂದಱಲಿ ಮನ ಕಾಲೂಱದಂತನುರಾಗರಸವೆಡೆಯಾಱದಂತನುಪ ಮನ ಮೂರ್ತಿಧ್ಯಾನ ಸುಖದೊಳಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೨–೧–೨೭). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಆಱು$_1$]

ಎಡೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆಯಿಡು; ಅವಕಾಶಕೊಡು: ಅವಧಿಯ ನೊಂದು ತಿಂಗಳೆಡೆಯಿಟ್ಟನಿಯಂ ತಡೆದಿರ್ಪನಲ್ಲನೆಂಬವಸರದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೨–೪೩); ಎರಡುಂ ಕೈಗಳುಮಂ ನಿಷ್ಕರುಣಗಳೆಡೆಯಿಟ್ಟು ಕಡಿಯೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೦೭).

ಎಡೆಯಿಡೆಪಡು = ಅವಕಾಶವಿರುವಂತಾಗು; ಅಂತರವಿಡು: "ಅನಂತರಾ – ಎಡೆಯಿಡೆಪಡದ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೨೬). [ಎಡೆ$_3$ + ಇಡು$_1$]

ಎಡೆಯಿಾ (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡು; ಆಸ್ಪದವನ್ನು ಕೊಡು: ಕಾವ್ಯಧರ್ಮ ಮೂಲಭೇದನವನ್ನೆಸಗುವ ಮಹಾದೋಷದ ಬೀಜಕ್ಕಾದರೂ ಎಡೆಯಿಾಯುಬಾರದು (ನಾಡೋಜ. ೩೬೫). [ಎಡೆ$_3$ + ಈ$_1$]

ಎಡೆಯುಡಿಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೊಟ್ಟಮಾತನ್ನು ನಡುವೆ ಮುರಿ; ವಚನಭಂಗ ಮಾಡು: ಮನಂಗಿಡಲೀವನೆ ಪೋಗಿ ಬಂಣಿಮೆಂಡೆಡೆಯುಡಿಯಾಡಲೀವನೆ ಮನೋಮುದದಿಂ ಕರೆದಿತ್ತು ಕೆಯ್ಗಳಂ ಬಿಡೆ ಮುಗಿವಾಜೆದಲ್ ನೆಗಟ್ದನೀ ಧರೆಯೊಳ್ ಎಡೆವಾರಿದೇವನೆ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೩೮–೧೮; 1149 ?). ▯ ಎಡೆಯುಡಿಯಾಡು (= ನಡುವೆ ಓಡಾಡು) ಎಂದು ಪಾಠವಿರಬಹುದೆ? [ಎಡೆ$_3$ + ಉಡಿ$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಎಡೆಯುಡುಗು, ಎಡೆವುಡುಗು (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ನಿಂತುಹೋಗು; ಪರಂಪರೆ ಮುರಿದು ಹೋಗು: "ಎಡೆಯುಡುಗು – ವಿಚ್ಛೇದೇ (ಸ್ಥಳಬಿಡು)" (ಶಮಧಾ); ನೆಗಟ್ಟೀ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಂಗಳನಿಲ್ಲಿಂದಿತ್ತೆಡೆಯುಡುಗದೆ ನಡೆಯಿಸುವುದು (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೬ ವ); ಕಡುಕುಂಪರಲ್ಗಳುಂ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳನೆಡೆಯುಡುಗದೊತ್ತಿದೆಡೆಯಿಂ ನೆತ್ತರ್ ಬಿಡದೆ ಚಟ್ಟು ಪಾಯೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೧೮); ಕಿಡುವೊಡಲೊಡಮೆಗಳೆರಡಱೊಳೆಡೆಯುಡುಗದೆ ತೊಡರ್ದು ತೋರ್ಪಹಂ ಮಮಭಾವಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೪–೯೧); ಕಡುಗಮನೆ ಘುರಿಘುರಿಲನೆಡೆಯುಡುಗದೆ ಕೊಱೆದರರೆ ಮಡಗಿದಂ ನಿಜಶಿರಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೨೯). **ಎಡೆವುಡುಗು**: ಎಡೆವುಡುಗದೆ ತದ್ಧರ್ಮ ಕಾರ್ಯತತ್ಪರನಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯೩–೧೮; 1162). [ಎಡೆ$_3$ + ಉಡುಗು$_1$]

ಎಡೆಯೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎಪ್ಪತ್ತಱ ಬಳಿಯ ಎಡೆಯೂರ ಗುಯ್ಯಲೊಂದು ಆ ಗುಯ್ಯಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಮಾಡಿದ ಲುಂಕೇಶ್ವರದೇವರ್ಗ್ಗಂ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೪೦–೫; 987). [ಎಡೆ$_3$ + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಎಡೆಯೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಾಚು, —ಸೇರಿಸು; ನಡುವೆ ಇಡು: ಇರುಳುಗಳ್ಪನ ಕೂಡೆ ಸೇರಿದ ಮರುಳಿನಂತಿರೆ ನೀವು ರಣದಲಿ ತಱಿಸಿಕೊಂಬಿರಿ ಹಾಯ್ದುರವದಿರು ನಿಮ್ಮನೆಡೆಯೊಡ್ಡಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭–೩೨); ಉಱುವ ಬಾಲವ ಬೆಳಸಿ ದಾರಿಯ ತೆಱಹುಗೊಡದೆಡೆಯೊಡ್ಡಿ ಮನುಜನ ಮಱುಕವನು ತಾ ಕಾಂಬೆನಿನ್ನೆನುತಿರ್ದನಾ ಹನುಮ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿ೩. ೧೧–೧೪). [ಎಡೆ$_3$ + ಒಡ್ಡು$_1$]

ಎಡೆಯೊತ್ತು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒತ್ತು, —ಅದುಮು: ಮಸಗಿ ಬೆಸದಿರ್ದು ವಿವರಮನಸಿಯದೆಱೆಡೆಯೊತ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ವೊತ್ತಿ] ಪೊಕ್ಕು ಕೆಲನಂ ಕೊರ್ಬುತ್ತೆಸೆದು ಬಿದಿರ್ದಾರ್ದುಮೇಟ್ಗೀಟ್ಗೆ ಸಮುಂಜಸನಿಕ್ಕಿ ಮಿಕ್ಕನರಿವಾಹಿನಿಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೬೫); ಎಸೆವ ಚೆಂದೆಂಗಾಯ್ಗಳೊಂದೊಂದನೆಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಒಡೆ] ಯೊತ್ತಲೊಸರಿ ಸೋರ್ವೆಳನೀರ್ಗಳಘ್ರ್ಯಂಗಳಾಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೨೭). [ಎಡೆ$_3$ + ಒತ್ತು$_1$]

ಎಡೆಯೊತ್ತು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳ; ಮಧ್ಯತಾಳ (?): ಜಾಣ್ಗಿಡಪಾಡಿ ಮೊದಲ ತಾಣದೊಳೆಡೆಯೊತ್ತಿನೊಳೆಸೆವ ಕಡೆಯ ತಾಳದ ಯತಿಯೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೫–೪೧). [ಎಡೆ$_3$ + ಒತ್ತು$_2$]

ಎಡೆವಗಲ್, ಎಡೆಹಗಲು (ನಾ). ನಡುಹಗಲು; ಮಧ್ಯಾಹ್ನ: ಮಣಿ ಮಾಡದ ಲೋವೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೋದ ಪೊಸಮುತ್ತಿನ ಮೊತ್ತದ ಬೆಳಗು ಚಂದನಾಲೇಪದ ಪದನಂ ಕುಡುವುದಲೆವ ರವಿಗೆಡವಗಲೊಳ್ (ಯಶೋಚ. ೧–೨೯); ಎಡೆವಗಲವರೆಗೂ ಅವರನ್ನು ತಡೆದು ಅಲ್ಲಿಯೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ (ನಗಗ. ೫೩). **ಎಡೆಹಗಲು**: "ಮುಂಜಾವಿನ ನಂತರ (ನಡುಹಗಲು)" (ಜಾನಕೋ. ೨೪). [ಎಡೆ$_3$ + ಪಗಲ್]

ಎಡೆವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬನವಸೆ ನಾಡೊಳಗಣ ಕಂಪಣ ಮಾಸವೂರು ೧೨ ಎಡೆವಟ್ಟೆ ಬಳ್ಳವೆ ೬೦ ನರಿಯಳಿಗೆ ೪೦ (ಕಇ. IV, ೧೩–೩೭; 1165). 'ಎಡೆವಟ್ಟೆ' ಪರಾ. [ಎಡೆ$_3$ + ?]

ಎಡೆವಟ್ಟಿಲ್ (ನಾ). ಊಟದ ತಟ್ಟೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಇಡುವ ಬಟ್ಟಲು: ಎಡೆವಟ್ಟಲ್ಗಡ್ಡಣಿಗೆಗೆ ಪಡಿಗಕ್ಕೆ ತಗುಳ್ದ ಪಟಿಯ ಚಿತ್ರರಿಗೆಗೆ ತಕ್ಕೆಡೆಯಱಿದು ಪಂತಿಕಾಜರ ನಡೆಯಱಿದು ವಿಲಾಸದಿಂದಮಿರಿಸಿದರಾಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೨೬). [ಎಡೆ$_4$ + ಬಟ್ಟಲ್]

ಎಡೆವಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಮಧ್ಯಮಾರ್ಗ; ನಡುದಾರಿ: ಬರುತಿಪ್ಪ ಮಡದಿಗೆಡೆವಟ್ಟೆಯೊಳು ಬಂದ ಸಂಕಟವನಿನ್ನಾವ ಜೀವರು ಕೇಳ್ವರು (ಹಚಕಾ. ೧೨–೫೬); ನಾನಾ ಧಾನ್ಯಂಗಳಂ ಪೇಱಿಕೊಂಡು ನಡೆತರ್ಪಗಳೆಡೆವಟ್ಟೆಯೊಳೆಲ್ಲಿಯುಂ ಲಿಂಗದರ್ಶನಂ ಸಮನಿಸದಿರಲ್ (ವೃಷವಿ. ೬–೮ ವ). ೨. ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ನನ್ನಿಯ ಗಂಗಪೆರ್ಮ್ಮಾಡಿದೇವರಸರುಯೆಡೆವಟ್ಟೆ . . . ಬಳ್ಳವೆಯುಪ್ಪತ್ತುಮಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೮–೧೩; 1158). 'ಎಡೆವಟ್ಟೆ' ಪರಾ. [ಎಡೆ$_3$ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಎಡೆವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಳವಡಿಸು; ಸೇರಿಸು; ಜೋಡಿಸು: ನುಡಿಸಿದರು ರಾಯಮುದ್ದಳಿಗರತಿಶಯ ಮುದವನೆಡೆವಡಿಸಿ ಸಭೆಗೆ (ರೇವಣ. ೩–೪೨); ಲಿಂಗವ ಸರ್ವಾಂಗದೊಳೆಡೆವಡಿಸಿದ ದೇಶಿಕ ಚಕ್ರೇಶಂ ಸಿದ್ಧೇಶಂ ರಕ್ಷಿಪುದು (ಉದ್ಭದೇ. ೨–೫). [ಎಡೆ$_3$ + ಪಡು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಎಡೆವಡು (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಮಲಗು; ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಮಲಗು: ಪಗಲಂ ಕಳೆದಾಯಿರುಳೆಡೆವಟ್ಟಿರ್ದ ವೈಶಂಪಾಯನನೊಳಂ ಪತ್ರಲೇಖೆಯೊಳಂ. . . ಆಲಾಪಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಮಿರ್ದು (ಕಾದಂಪೂ. ೬೧೧). [ಎಡೆ$_3$ + ಪಡು$_2$]

ಎಡೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಹೊಂದು; ಆಸ್ಪದವನ್ನು ಪಡೆ: ದಿವಸಕರಾದರ್ಶಬದ್ಧ ವಿವರ ನವವನಜದೊಳೆಡೆವಡೆಯದ ವರ ಕೈರವ ಮಿತ್ರ ಕಿರಣಧಂತವಳ ವಚನಮೊಳಪುಗದೆ ತನ್ಮನಃಪದ್ಮಿನಿಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೪೫); ಕಾಲಿಡಲೆಡೆವಡೆಯದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅಱಿಯದೆ] ಕುರುಪತಿ ದಡಿಗವೆಣಂಗಳನೆ ಮೆಟ್ಟಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರ್ದಂ (ಗದಾಯು. ೪–೧೪). [ಎಡೆ$_3$ + ಪಡೆ$_1$]

ಎಡೆವನೆ, ಎಡೆಮನೆ (ನಾ). (ಮನೆಗಳ) ನಡುವಣ ಮನೆ: ಮೆಲ್ಲನೆ ಮರುತನಂದನಂ ಮನೆಗಳೆಡೆವನೆಗಳಂ ಶೋಧಿಸುತ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೪–೨೪). **ಎಡೆಮನೆ**: ಎಡ[ಡೆ] ಮನೆ [ಪಾಠಾಂ. ವನೆ] ಯೊಳೀಕಡೆ ಮನೆಯೊಳಾಕಡೆ ಮನೆಯೊಳುಂ ಹೋಗನವಂ ಶಿಶು (ಬಸವು. ೪೮–೨೫). [ಎಡೆ$_3$ + ಮನೆ]

ಎಡೆವರ್ (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶ ಉಂಟಾಗು; ಆಸ್ಪದವಾಗು: ಮೇಣಂ ಮೇಣ್ ದುಃಖಮೊದವೆ ಬೀರದ ರೋಸಕ್ಕೆಡೆವರ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೪–೩೦). [ಎಡೆ$_3$ + ಬರ್]

ಎಡೆವರ (ನಾ). "ನಡುವೆ ಮರೆತು ಹೋಗುವಿಕೆ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗುವಿಕೆ" (ಸಿರಿಕೋ. ೬೧). [ಎಡೆ$_3$ + ವರಂ (< ಮಱೆ$_1$)]

ಎಡೆವರಿ 'ಎಡೆವಱಿ' ನೋ.

ಎಡೆವರಿಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬೋಚಿಗ ಧರ್ಮ್ಮಸೆಟ್ಟಿ ಉತ್ತವಗಳ್ವರ್ ಕ್ರುದೊಳೆ ನಿಲೆ ಎಡವರಿಯೂರ ಮಲೆವ ಸತ್ತವರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೬, ೧೩–೩; 900). [ಎಡೆ$_3$ + ಪರಿ + ಊರ್]

ಎಡೆವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರಿಸು; ನಡುವೆ ಬರಮಾಡು: ಸಮ್ಮುಖದೊಳೆಡೆವರಿಸಿಯಾ ನಂಬ್ಯಣ್ಣನೊಡನೆ ಶಿವನಿಂತೆಂದನು (ಸೌಂದಪು. ೬–೪೪). ೨. ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿಸು; ಓಡಿಸು: ಕವಿದುದೆಡಬಲವಂಕದಲಿ ಸುರನಿವಹ ಸೂಟಿಯ ಸರಳ ಸೋನೆಗೆಡ[ಡೆ] ವರಿಸಿದವ [ಪಾಠಾಂ. ಸೋನೆಯಡವರಿಸಿದುವ] ದಿಗಡಿಗೆ ಕರ್ಣನ ರಥದ ವಾಜಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೯–೩೬). [ಎಡೆ$_3$ + ಪರಿ$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಎಡೆವರಿಹ (ನಾ). ನಡುವೆ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು : "ಕಥಾವಿಚ್ಛೇದಃ–ಮಾತಿನೆಡೆವರಿಹಮುಂ" (ನೀತಿವಾ. ೩೧–೩).
[ಎಡ್ೆ$_3$+ ಪರಿ$_1$ (< ಪಱ್$_1$) + –ಹ$_2$]

ಎಡೆವರ್ಣ (ನಾ). ಮಿಶ್ರವರ್ಣ; ಕಪ್ಪು ಮತ್ತು ಬಿಳಿಯ ಮಿಶ್ರ ವರ್ಣ : "ಕಲ್ಮಾಷಯೆಂಬುದು ಎಡೆವರ್ಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧–೫೧).
[ಎಡ್ೆ$_3$ + ವರ್ಣ]

ಎಡೆವಲಿ (ನಾ). ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಬಲಿ; ಸ್ಥಳಬಲಿ (?) : ಎಡೆವಲಿಗುಡಲೆಂದಂತಕನಡುವುಱ್ಗಿಯನಟ್ಟ ತೆಱದೆ ತಾಱುಂತಟ್ಟುಂಗೆಡೆದಿರೆ ರಣದೊಳ್ ಮತ್ತಂ ಕಡಿಖಂಡಮದಾಯ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೧೦೬).
[ಎಡ್ೆ$_3$ + ಬಲಿ$_4$]

ಎಡೆವಱ (ನಾ). ನಡುವೆ ಬಂದ ಬರ, —ಅಭಾವ : ಕಡಂಗಿ ತಱಿದು ಶರವರ್ಷದಿನಂದಱಿಯೆ ಕಡಿಕೆಯ್ದು ಬಿಡದೆಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ದ]ವಱನಂ ಮಾಡಿದುವು ಗುರುತನೂಜನ ಕಣೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೮೧); ಎಡೆವಱದೊಳೆಱಗಿ ಬಱಸಿಡಿಲಿಡುಮುಡುಕನೆ ಪೊಡೆದುದೆನಿಸಿ ಪಾಂಡ್ಯನ ರಥದಚ್ಚು ಡಿದಱ್ಗಿತಱ್ಗಿಕೊಂಡುವು ಕಡುಗೂರಿದುವೆನಿಪ ಗುರುತನೂಜನ ಕಣೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೮೨).
[ಎಡ್ೆ$_3$ + ಬಱ$_3$]

ಎಡೆವಱಿ, ಎಡೆವರಿ (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹರಿದುಹೋಗು; ನಡುವೆ ಕತ್ತರಿಸಿಹೋಗು; ನಡುವೆ ನಿಂತುಹೋಗು; ವಿಚ್ಛೇದವಾಗು : ಸಯ್ತುಡವಡಿಕೆಗಳಿಂ ತೊಡೆದತ್ತೆಡೆವಱಿಯದೆ ಪೊಳೆವ ಮಿಂಚು ಮುಗಿಲೆಡೆಯೆಡೆಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೨೬); ಪಾರಂಪರ್ಯ್ಯಾಯಮೆಡೆವಱಿಯದೆ ಬನ್ದ ಧರ್ಮಸನ್ತತಿ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೬–೧೦; 889); ಅವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ಬಂದ ಸೋಮವಂಶಮಿಾಗಳೆಮ್ಮ ಕುಲಸಂತತಿಗಮೂರುಮಲ್ಲದೆಡೆವಱಿ[ಪಾಠಾಂ. ಎಡೆವರಿ, ದೊಡೆ ಅಱಿ]ದು ಕಿಡುವಂತಾಗಿರ್ದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೮೪ವ); ಎಡ[ಡೆ]ವಱಿಯದೆ ಪುಡಿಗಟ್ಟಿದ ಮುತ್ತಿನ ಮಳಲ್ಗೆದಱಿದ ಮಣಿಕುಟ್ಟಿಮದೊಳಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೨೬); ಎಡ[ಡೆ]ವಱಿಯದು ನಿನ್ನೊಲ್ಮೆಯೆಂದು ನಚ್ಚುವೆಂ (ಜಗವಿ. ೧೨–೧೦೫); ಕಡುಚಿಂತೆ ಮೊಳೆವಂತೆ ರಜನಿ ಮೊಳೆವಾಗ ಪತಿ ಹಿಡಿಹಡೆಯೆ ಬಪ್ಪ ಪಡೆಯಂತೆ ಕಱುಗಳು ಹಾದಿಯೆಡೆವಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ಎಡವರಿ, ಎಡೆವರಿ]ದು ತಮಗೆ ತಾವೇ ಬಪ್ಪುದಂ ಕಂಡು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೪೪); ದೃಢತರದ ವರವಾಯ್ತು ಸಿರಿಯಾಯ್ತೆಡೆವಱಿಯದುಬ್ಬರದ ಶೌರ್ಯದ ಕಡಲು ಕೈವಶವಾಯ್ತು (ತೊರರಾ. ೧–೮–೬೪); ಎಡ[ಡೆ]ವಱಿಯದೆ ವಾಙ್ಮನಾ ವಾಚಕದೊಡವೆರೆದಲ್ಲದೆ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿರದೆಂದಡಿಗಡಿಗುಸಿರ್ವ ಬುಧರ (ಜಯುಕಾ. ೩–೩೩). **ಎಡೆವರಿ** : ಎಡೆವರಿಯದಂತೆ ಕೊಡಲೆ ಆತ ಮತ್ತೆ ಕಣೆಯೆಸೆಯುವನು (ಭಾಮಣಿ. ೩೧); ಒಡಲೊಳಗೆ ಅಲಗಿಕ್ಕಿ ತಿರಿವಿದಂತಾಯಿತು ಎಡೆವರಿಯದೆ ಉಸಿರೊಕ್ಕಿತು (ಬದುಕಿ. ೨೦೨).
[ಎಡ್ೆ$_3$ + ಪಱಿ$_1$]

ಎಡೆವಱಿ (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಬತ್ತಿಹೋಗು; ಒಣಗು : ಭಾರತ ವಿನುತ ಕುಲ ಜಲರಾಶಿಯೆಡೆವರಿ[ಱಿ]ತದು ವಿಚಿತ್ರನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೩–೫).
[ಎಡ್ೆ$_3$ + ಬಱಿ$_1$]

ಎಡೆವಾತು, ಎಡೆಮಾತು (ನಾ). ನಡುನಡುವೆ ಆಡುವ ಮಾತು; ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾತು : ಬಿಡುಬಿಡಂತಿಂತೆಂದು ಪೊಡರ್ವ ನುಡಿಗಡಣಗಳನೆಡೆವಾತದೇಂ ಷಟ್‌ಸ್ಥಲ ಸ್ಥಾಪನಾರ್ಥಮಾ ಕಡು ಮೆಯ್ಮೆವಡೆದ ಷಣ್ಮುಖನಖಿಳಶಕ್ತಿ ಬಂದೊಳಪೊಕ್ಕು ಶೋಭಿಸುತಿರೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೪–೨೮). **ಎಡೆಮಾತು** : ನುಡಿಯ ನುಡಿವವರಲ್ಲಿ ಎಡೆಮಾತನಾಡೆ ಬೇಡೆಕೊಂಡೆಡೆಯುಂಟೆಂಬುದೆ ಮಾಯೆ (ಡಬೊಮ್ಮ. ೬); ನಿನ್ನ ಪತಿಯಂ ಬರವೇಱಿಡೆ ಮಾತನಟ್ಟಲೇಂ ಕದನದೊಳಾನೆ ಪೇಟ್ಟಿಪೆಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೨೪).
[ಎಡ್ೆ$_3$ + ಮಾತು$_1$]

ಎಡೆವಾಯ್, ಎಡೆಹಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಬರು; ತಾನಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಹಿರಿಯರ ನುಡಿಗೆಡೆವಾಯದೆ ಪುಲ್ಲೆಯಂತೆ ಗುಣವಂತರ ಕೂಟಕ್ಕೆ ಬೆದಱದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೯೯); ಕಾವ್ಯಕರ್ತೃ ತಪ್ಪುವನೆ ಪೊಂದೆರಡೆಡೆಯೊಳು ಎಡೆವಾಯ್ದು ಬಂದ ತಪ್ಪಂ ಹಿಡಿದು ಸಾಧಿಸದೆ ಕಡೆತನಕ ಬಂದ ಲೇಸಿಂಗೆ ತಲೆದೂಗೆ ತಲೆಯೊಡೆವುದೇ (ಹಚಕಾ. ೧–೨೩); ನೆಗೆದೊದೆದು ಬಿಲ್ದುಂ ಪೊರಳ್ದುಂ ಗಗನಕ್ಕೆಡೆವಾಯ್ದು ಪಾಯ್ದು ವಗಡಾದಶ್ವಂ (ಹವಿಗ್ಮಾರ. ೩–೩೧). **ಎಡೆಹಾಯ್** : ಕಲಹ ಬೀದಿಯೊಳಾಯ್ತು ಕಟ್ಟದರಳಿವಿನೋದದಲಹಿತರೆಡ[ಡೆ] [ಪಾಠಾಂ. ಅಡ]ಹಾಯ್ದೆಳೆದು ತಂದನು ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೧–೩೬).
[ಎಡ್ೆ$_3$ + ಪಾಯ್$_1$]

ಎಡೆವಿಡವು 'ಎಡೆವಿಡಿವು' ನೋ.

ಎಡೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು : ಎಡೆವಿಡಿಯಲ್ಕವಡಿಂ ಕಟವಪ್ರವಮೇಱಿಯೆ ನಿಲ್ಲದನನ್ಧನ್ (ಎಕ. II, ೯೩–೩; 700).
[ಎಡ್ೆ$_3$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಎಡೆವಿಡಿವು, ಎಡೆವಿಡವು (ನಾ). ೧. ಅವಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವಿಕೆ; ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವಿಕೆ; ವ್ಯಾಪ್ತಿ : ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ ಸೋಮೇಶ್ವರನೆಡೆವಿಡಿವಿಲ್ಲ [ಪಾಠಾಂ. ಎಡೆವಿಡದಿಲ್ಲ]ದಿಪ್ಪ ಬೆಡಗ ಕಂಡೆ (ಆದವ. ೯೯). **ಎಡೆವಿಡವು** : ೨. ಸ್ಥಳಾವಕಾಶ; ಕಾಲಾವಕಾಶ : ಈಯಂದದಿಂದ ಪುರವರದೊಳೆಡ[ಡೆ]ವಿಡವಿಲ್ಲ [ಪಾಠಾಂ. ಡೆವಿಡಲಿಲ್ಲ]ದಾಯಿತ್ತುಕೋದಂಡನಲರ್ಗಣೆಯನಿಟ್ಟು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೩–೩೦); ಘುಡುಘುಡಿಸುತೆಡ[ಡೆ]ವಿಡವಿಲ್ಲದೇಬಿಡುವ ಲೋಹಯಂತ್ರದ ರವಂ ಘೂರ್ಣಿಸಿದುದು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೮–೩೯).
[ಎಡ್ೆ$_3$ + ಬಿಡುವು]

ಎಡೆವಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸು; ಸ್ಥಳವನ್ನು ತೋರಿಸು : ಗಾಯಿಕೆಯರನಿರಿಸಿ ನೃಪಾಸ್ಥಾಯಿಕೆಯಿಂ ಪೊಱಗೆ ದೂತನೊಳಪುಗೆವರನೇತ್ರಾಯುತಕರರ್ ಸಸಂಭ್ರಮಮಾಯೆಡೆಯೊಳ್ ತಂದು ನಿಲಿಸಿಯೆಡೆವಿಡಿಸುವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೩೦).
[ಎಡ್ೆ$_3$ + ಬಿಡಿಸು]

ಎಡೆವಿಡು, ಎಡೆಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು; ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡು; ಆಸ್ಪದವನ್ನು ಕೊಡು : ಸರಲೆಣ್ಣಿತನಿತುಮನೆಡೆವಿಡದೆ ತಱಿದು ತಲೆಯಂ ತಱಿಯಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೬೭); ಸಿಡಿಖಂಡಂಗೊಂಡುಗಿಬಗಿದಿಡಿ[ದಿ]ಡಿದೆಡೆವಿಡದೆ ಕೂಱುಗೊಳ್ವರ್ ಬಾಯೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೪೨); ನಡುವಗಲು ತೊಡಗಿ ಮಧ್ಯಮರಾತ್ರೆ ಪರಿಯಂತ ಎಡೆವಿಡದೆ ಈ ಪರಿಯೊಳರ್ಚಿಸುತೆ (ತಿರುರ. ೬–೨); ಸಾಧನೆಗೆ ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರಗಳಾದ ಬಗೆಗಳನೆಡೆವಿಡದೆ ಬೆಸಲಾದ ಮನ ಮಾಣಿಕವ ತಮ್ಮ ಶರೀರಶರಧಿಯಲಿ ಸಾಧಿಸಿಯೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೦–೪); ನಿನ್ನಾಣತಿಗೇಳಿ ನಿನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಸಂದು ನಿನ್ನೊಳಗಗಳನೆಸಗಿ ನಿನ್ನವಳೆನಿಸಿ ನಿನ್ನೆಡೆವಿಡದಿರ್ಪನೀಯುನ್ನತಿಗಿನ್ನೆಣೆಯುಂಟೆ (ಹದಿಬ. ೧–೩೬); ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಎಡ[ಡೆ]ಬಿಡದೆ ಸಂಗಡ ಇದ್ದರೆ ಹೇಗೆ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವೆ (ದೇವೀಚೌ. ೪೫). **ಎಡೆಬಿಡು** : ಜಗಳ ಎಡೆಬಿಡದೆ ನಡೆಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ (ಪುನರು. ೩೦೪).
[ಎಡ್ೆ$_3$ + ಬಿಡು$_1$]

ಎಡೆವುಗು 'ಎಡೆವೊಗು' ನೋ.

ಎಡೆವುಡುಗು 'ಎಡೆಯುಡುಗು' ನೋ.

ಎಡೆವೆರಲ್ (ನಾ). ನಡುವಣ ಬೆರಳು : ಅರುಣತಲದ್ಯುತಿತತಿಯೆಡೆವೆರಲ್ಗಳಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ಎಡೆವೆರಪುಗಳಿಂ] ದುಣ್ಮುವಂದದಿಂ ಕೆಂಬೆರಲುಂ ಗುರದಿಂದೊಗೆವರುಣರುಚಿಮಂಜರಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೬೧); ಎಡದೆಡೆವೆರಲಸೆಳ್ಳುಗುರಿಂದೆ ಕಂಬನಿ ಗಡಣವ ಮೊಗೆದು ಸಿಂಪಿಸುತ ಸಡಗರವಾಂತನ ಚಿತ್ರಪಠದ ಪಾದಜಡಜಕ್ಕೆ ನೊಸಲ ಚಾಚಿದಳು (ಮೋಹತ. ೯–೮).
[ಎಡ್ೆ$_3$ + ಬೆರಲ್]

ಎಡೆವೇೞು (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಳವನ್ನು ಪಡೆ; ಜಾಗವನ್ನು ಹೊಂದು; ಅವಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆ: ಸವಿಳಾಸ ಲೋಲಲೋಚನ ವಿವರಮನೆಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಎರ್ದೆ]ವೆತ್ತ ಕಸದವೊಲನವರತಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೪೩); ಎಡವೆತ್ತೊರ್ಮೆಯೆ ಮುಪ್ಪು ಕುತ್ತದೊಳೊಡಂಬಟ್ಟೊತ್ತೆ ಮತ್ತಲ್ಲಿ ಮೆಚ್ಚುಡದಾರ್ತಣ್ಮೆ ತಪಕ್ಕೆ ಪೋಪ ಪದದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೨–೩೮); ನಿರಂತರಮವರಂತರಂಗಗಳೊಳೆಡೆವೆತ್ತು ತೋರ್ಕುಂ ಭರತಕ್ಷೇತ್ರದ ವಿಷ್ಕಂಭಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೫೦ ವ); ದ್ರವ್ಯಲಿಂಗಿಯಾಗಿರ್ದ ಪುಷ್ಪದಾಡನೆಡೆವೆತ್ತು ರಾಗಿಸಿ ಬಲಿವಜೞದ ಕೊಂಕನಂತೆ ಮನೆಯೆ ಗುಱಿಯಾಗಿರ್ಪುದುಮಾಗಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೬೮).
[ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಪೆಱು$_1$]

ಎಡೆವೇಡು (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಳವನ್ನು ಯಾಚಿಸು; ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಬೇಡು: ಒರ್ವ ಪಾರ್ವಂ ವಿಸ್ತೀರ್ಣಜೀರ್ಣಕರ್ಪಟಾವೃತಕಟಿತಟನುಮಾಗಿ ಬಂದು ಕಣ್ಮುಚ್ಚಲೆಡೆವೇಡೆ ತನಗವರ್ ಪಾಸಲ್ಕೊಟ್ಟ ಕೃಷ್ಣಾಜಿನಮಂ ಪಾಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೩೧ ವ). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಬೇಡು$_1$]

ಎಡೆವೇೞ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾರಣವನ್ನು ತಿಳಿಸು; ಇಂಗಿತವನ್ನು ಹೇಳು: ಆ[೦] ನಿನಗೆಡೆವೇೞದೆ ಪೇೞಾರ್ಗೆ ಪೇೞ್ವೆನಿಂದಿನ ಬಂದಾ ಕಾಱಾದ ವಾೞ್ತೆಗೊಂಡೊಡೆ ಪಾಱಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೬೧).
[ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಪೇೞ್. P ತಮಿ. ಇಡ್ಮೆ = ಕಾರಣ]

ಎಡೆವೊಗು, ಎಡೆವುಗು, ಎಡೆಹೊಗು (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯೆ ಪ್ರವೇಶಿಸು; ನಡುವೆ ಬರು: ಕೈನೀಡಿ ಶಿವಿಯಲವ್ವಳಿಸೆ ತುಂಬುರಾದಿಗಳೆಡೆವೊಕ್ಕು ಇರ್ವರುಮಂ ಬೇಱಬೇಱೆ ನಿಲಿಸಿ (ನಂಜರ. ೬–೧೩೬); ಆ ರುಷಿಯ ಚರಣಕಮಲಮನಾರಾಧಿಸಲೆಂದು ಬಂದು ಕಂಡೆಡೆವೊಕ್ಕುರ್ವೀರಮಣ ದುರ್ಬಳಸ್ಕ ಬಳೋರಾಜಾಯೆನ್ನದಿವಗೆಗೆ ಮುಳಿವುದೆ ಮರುಳೇ (ಯಶೋಚ. ೪–೪೬); ನಿಮ್ಮಾಳನವರಾಳನು ವಿಭಾಗಿಸಿ ನೀಲಗಿರಿಯೆಡೆವೊಕ್ಕುದೆನೆ ಖಳನೊಡಲು ನಿಡುಗೆಡೆಯೆ (ಕುವ್ಯಾಪ್ರ್ಯೆ. ೧೭–೧). **ಎಡೆವುಗು**: ಮೊದಲೆಂದಿರ್ದೆಡೆಯೊಳ್ ಗುರು ತನ್ನ ಮಗನನೆಡೆವುಗವೇೞ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೭೩); ಬಲ್ಗೊಲೆಗಳ್ ಬಾಳ್ಗಳೆಡೆವೊಕ್ಕು ಸಂತೈಸದಿರೆ ಕೃಷ್ಣನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩೦–೧). **ಎಡೆಹೊಗು**: ತಾಳಬಾರದ ಹೇಡಿಗೊಂಡೋಡಿ . . . ನನ್ನ ಪಾಲಿಸಿ ಪುನಃಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ ಮಾಡೆನುತ್ತ ರಾಜಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಯೆಡೆಹೊಕ್ಕನು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೪–೫೧). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಪೊಗು$_1$]

ಎಡೆವೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಹೊತ್ತಿಕೊ (?): ನೀನಿನಿತು ಪೊೞ್ತು ಮನೆಯೊಳಗಾನಿಲ್ಲದನಿತಱೊಳೆ ಎಡೆವೊತ್ತುವೊಲೆಯಂ ಕಲೆ ಮುಟ್ಟಲ್ವೆತ್ತಂತೆ ಮನೆಯೊಳುಳ್ಳುದೆಲ್ಲಮಂ ಕಾಕಭೋಜನಂಮಾಡಿ ಕಿಡಿಸಿದೆಯೆಂದು (ಪಂಚತಂ. ೧೫೫–೫). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಪೊತ್ತು$_1$]

ಎಡೆವೊಱಲ್ (ನಾ). ೧. ಊರ ನಡುವೆ. ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎಡೆವೊಱಲ್ನಾಡ ಸಲವುಗೆಯ (ಎಕ.VIII, ಸೊರಬ. ೫೭೧–೨೮; 692). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಪೊಱಲ್]

ಎಡೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗು; ಗೊತ್ತಾದ ಜಾಗಕ್ಕೆ ಹೋಗು: ಅಲರ್ಗಣೆಯೊಳ್ ಸ್ಮರನಿರ್ದನಕ್ಕುಮೆಡೆವೋಪಾ ಜೋಡೆ ಕಾಮುಂಗೆ ಕಾದಲೆಯಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೪).
[ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಪೋಗು$_1$. P ತಮಿ. ಇಡ್ಮೆ = ದಾರಿ]

ಎಡೆಸಂದು (ನಾ). ನಡುವೆ ಇರುವ ಅವಕಾಶ: ಸ್ತನಪಾನಗುಡುವ ಹೆಂಗಳಿಗೆ ಪೇಳ್ದಳು ಹತ್ತುದಿನದೆಡೆಸಂದಿನ ರಾತ್ರಿ ಘನಜೋಪಾನದೊಳೀಡೇಱಬೇಕೆಂದೆನುತಲಿ (ಮೋಹತ. ೪–೭೭). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಸಂದು$_2$]

ಎಡೆಸಾರ್ (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರು; ಸಮೀಪಿಸು: ಅಂಜದಿರಲಿರಲಮ್ಮದೆ ಕೃತಾಂತನ ದೂತರೆಡೆಸಾರ್ದು (ನಿಭಾಗ. ೬–೨–೧೫).
[ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಸಾರ್$_1$]

ಎಡೆಸೆಳೆ (ನಾ). (ನದಿಯ ನೀರಿನ) ನಡುವಣ ಸೆಳೆತ: ಬೆಳ್ನೊರೆಯ ತೊಳಪೆಳೆಯ ಮೀನ್ಪೊಳೆಯಲಿರದೆಳೆಯಲೆಡೆಸೆಳೆಯ ತುಂತುಱಿನ ತನಿಗೆದಱಿನ (ಜೈಮಿಭಾ. ೯–೨೪). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಸೆಳೆ$_2$]

ಎಡೆಸೋಲು (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೋತುಹೋಗು: ಪೂಣ್ದು ತರಿಸಂದು ಬೀಡುಬಿಟ್ಟಹರಲ್ಲಿ, ಆ ದೂರಪಾರದಪಾರತೆಯುಮೆಡೆಸೋಲುವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೫೫–೯೮). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಸೋಲು$_1$ (< ಸೋಲ್)]

ಎಡೆಹಗಲು 'ಎಡೆವಗಲ್' ನೋ.

ಎಡೆಹರೆಯ (ನಾ). "ಮಧ್ಯವಯಸ್ಸು" (ಜಾನಕೋ. ೨೪).
[ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಹರೆಯ]

ಎಡೆಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು: ಎಡೆಹಳ್ಳಿಯ ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳು ಸುಖದಿಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೫–೯೫; 1112).
[ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ$_1$)]

ಎಡೆಹಾಯ್ 'ಎಡೆವಾಯ್' ನೋ.

ಎಡೆಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಉಣಬಡಿಸು: ಅಕ್ಕ ಪಂಚ ಪಕ್ವಾನ್ನವನ್ನು ನನ್ನೆದುರು ಎಡೆಹಿಡಿದಳು. ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಭಕ್ಷ್ಯವಿದ್ದಿಲ್ಲ? (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೮೨).
[ಎಡ್ಡೆ$_4$ + ಹಿಡಿ$_1$ (< ಪಿಡಿ$_1$)]

ಎಡೆಹೊಗು 'ಎಡೆವೊಗು' ನೋ.

ಎಡೆಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕುಂಟೆಯನ್ನು ಹೊಡೆ: ಬೆಳೆಯು ಸುಮಾರಾಗಿ ಒಂದು ಫೂಟಿನಿಂದ ಕಡಿಮೆ ಇರುವುದರೊಳಗೆ ಎಡೆಹೊಡೆದು ಹುಲ್ಲು ಕಸ ಮುಂತಾದ್ದನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೯೬).
[ಎಡ್ಡೆ$_0$ + ಹೊಡೆ$_1$ (< ಪೊಡೆ$_1$)]

ಎಡೆಹೊತ್ತು (ನಾ). ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಹೊತ್ತು, —ಕಾಲ (ದಕ. ೩).
[ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಹೊತ್ತು$_2$ (< ಪೊೞ್ತು)]

ಎಡೆಹೊಯ್ಯು (ಕ್ರಿ). ಎಡೆಯನ್ನು ಹಾಕು, —ಸುರಿ: ಬೀಜದ ಜೋಳವನ್ನು ಬಸವಣ್ಣದೇವರ ಎದುರಿಗೆ 'ಎಡೆಹೊಯ್ಯು' ವಾಗ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ನಾಯಕರೇ ಬಂದು 'ಎಡೆಹೊಯ್ಯೋದು ಹೀಗಲ್ಲ; ಹೀಗೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿ . . . ತೋರಿಸಿದರು (ಬೆಳುಮ. ೧೨೮).
[ಎಡ್ಡೆ$_4$ + ಹೊಯ್ಯು$_2$ (< ಪೊಯ್$_2$)]

ಎಡ್ಡ$_1$ (ನಾ). ಸುಂದರ; ಮನೋಹರ; ರಮ್ಯ: "ಎಡ್ಡಮೆನೆ ಮನೋಹರಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೯೯); "ನಿಗರ, ನೆಟ್ಟ . . . ಹಸ, ಎಡ್ಡ . . . ಪರಿವಡೆದುದು – ಈ ೧೮ ಮನೋಹರಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧–೨೧೧); ಭ್ರೂಲಾಸ್ಯಮಂ ನೀಳ್ದಪಾಂಗದ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳನೆಡ್ಡಮಪ್ಪ ಕಬರೀ ವಿಸ್ತಾರಮಂ ತೋಱಿದಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೭); ಇದುರಲಿ ಇತ್ತ ಎಡ್ಡದಿನ್ನೊಂದು ಒಡ್ಡೋಲಗದ ಸಂಭ್ರಮುಕೆ ತಿಂಗಳುದಿಸಿದನು (ನವರಾ. II, ೪೯)

ಎಡ್ಡಮಾಗು, ಎಡ್ಡವಾಗು = ಸುಂದರವಾಗು; ಮನೋಹರವಾಗು; ರಮ್ಯವಾಗು: ನಾನಾ ಮಂಗಳಾಳಂಕರಣ ವಿಭವದಿಂ ಕಾಂತೆ ಕಂಗೆಡ್ಡಮಾದಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೬–೧೦); ಸಿಂಗರಿಸಿದ ಗೋಪುರಗಳೂ ಕಣ್ಗೆಡ್ಡವಾದ ರನ್ನಂಗಳುಪ್ಪರಿಗೆ ವಾರಾಂಗನಾ ಕೇರಿಯೊಳಿಹವೂ (ಭೈರವೇ. ೨–೯೪); ಅಡ್ಡಾಯುಧ ಗರಗಸ ಮೊನೆಗಲ್ಲು ಕಣ್ಗೆಡ್ಡವಾಗಿಯೆ ರಾಜಿಸುವು (ಕಂಸವಿ. ೬–೨೦); ಗೆಂಟು ಗೆಂಟನೊಳ್ ಪೊಳೆವ ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚು ಬೀಸುವ ಕೈಗೇಣ ಮೈಸಿರಿಯಂತೆ ಕಣ್ಗೆಡ್ಡಮಾದುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩–೬). ಎಡ್ಡೆಡ್ಡ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ದೊಡ್ಡ ದಾನಂಬೆತ್ತ ವಿಪ್ರರು ನೃಪ ಪ್ರಾಯದೊಡ್ಡು ಜಾಜದೆ ಬಾಳಲೆಂದು ಗಡ್ಡ ಕುಣಿಯೆ ಹಿಗ್ಗಿ ನಗುತ ಕೈಯೆತ್ತಿ ತಾವೆಡ್ಡೆಡ್ಡನುಱೆ ಹರಸಿದರು (ಭರಚ. ೭೩–೧೦೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎೞಿಲ್ = ಸೌಂದರ್ಯ, ಎೞಿಲಿಯ = ಸುಂದರ; **ತುಳು.** ಎಡ್ಡೆ = ಉತ್ತಮ; **ಮಲ್ಯಾ.** ಏಡು = ಒಳ್ಳೆಯ, ಸುಂದರ]

ಎಡ್ಡ₂ (ನಾ). ೧. ಬುದ್ಧಿ ಇಲ್ಲದವನು ; ತಿಳಿಗೇಡಿ ; ದಡ್ಡ ; ಗಾಂಪ: ಕಡ್ಡ ಬೇಡೆಲೆ ಸ್ವಾಮಿ ನಾವರೆಯೆಡ್ಡರೆಮ್ಮೊಳು ನಿಮಗೆನುತ ತಲೆಯೊಡ್ಡಿದರು ಪಾದದೊಳು (ಶಂಕದಾ. ೮-೪) ; ಹುಚ್ಚರೇ ಆಗಲಿ, ಎಡ್ಡರೇ ಆಗಲಿ . . . ಬೆರಕಿಗಳೇ ಆಗಲಿ ಯಾರೇ ಆದರೂ ತ್ರಿಷಷ್ಟಿಗಳು ಬೇಕೇಬೇಕು (ಮುಂಗಾಪು. ೬). ೨. (ಉಕ) ಮೋಸಗಾರ. 'ಎಡ್ಡತನ', 'ಹೆಡ್ಡ' ಪರಾ.

ಎಡ್ಡಾಗು = ತಿಳಿಗೇಡಿಯಾಗು ; ದಡ್ಡನಾಗು; ಮಹೇಂದ್ರಜಾಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಮುಂದೆ ಒಡ್ಡಿದ ಹುಸಿಯ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿಯೇ ಎಡ್ಡಾಗಬೇಡಿರೋ (ಅಖಂಡೇ. ೬೩-೧೭).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಎಟ್ಟನ್; ತೆಲು. ಎಡ್ಡ, ಎಡ್ಡೆ]

ಎಡ್ಡಂತಿಡ್ಡ (ನಾ). ಕ್ರಮಬದ್ಧವಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಅಸಂಬದ್ಧತೆ; ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ (ದಕ. ಕ). 'ಎಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ' ಪರಾ.

[ಎಡ್ಡ$_2$ + ತಿಡ್ಡ ?]

ಎಡ್ಡಂಬಡೆ, ಎಡಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಸುಂದರವಾಗು ; ಮನೋಹರವಾಗು: ಅಂಬುರುಹದೊಳಾ ಪ್ರತಿರೂಪು ಕರಂ ಬಿಂಬಿಸೆ ಕಣ್ಗೆಡ್ಡಂಬಡೆದುದು (ಜಯಕಾ. ೧-೪೩) ; ತರುಣೀಜನ ನವಮದನಂ ಕಾರಣಪುರುಷಂ ಕಣ್ಗೆಡ್ಡಂಬಡೆದಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೬೮). **ಎಡಂಬಡೆ**: ರೀತಿ ಶೋಭಿಸಲೆಡಂಬಡೆದು ವಿಭ್ರಾಜಿಪನಜಾತಂ (ರೇವಣ. ೨೬-೨೨). [ಎಡ್ಡ$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಎಡ್ಡಕಜ್ಜ (ನಾ). ಮನೋಹರವಾದ ಕೆಲಸ ; ಸುಂದರ ಕಾರ್ಯ: ದೊಡ್ಡಣ್ಣ ಚಿಕ್ಕಣ್ಣ ನಿಮ್ಮ ತಂತ್ರಗಳವು ದೊಡ್ಡವಹುದು ತಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಸಡ್ಡಲ್ಲವಿನ್ನೊಂದು ಮಂತ್ರವುಂಟದನೋಡಿರೆಡ್ಡಕಜ್ಜವ ಮಾಳ್ಪೆನೆಂದಾ (ಭರತ. ೪೬-೧೧೩). [ಎಡ್ಡ$_1$ + ಕಜ್ಜ$_1$]

ಎಡ್ಡತನ (ನಾ). ೧. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ (ಉಕ. ಕ). ೨. ಹೆಡ್ಡತನ; ದಡ್ಡತನ. [ಎಡ್ಡ$_2$ + -ತನ]

ಎಡ್ಡತಾಣ (ನಾ). ಸುಂದರವಾದ ಸ್ಥಳ: ವಾರವಿಲಾಸಿನೀಜನಂ ಮಳಯ ಮರುನ್ಮದೋಚ್ಚಳಿತ ಮಂಗಳ ಕೇಸರವಾಸ ಚೂರ್ಣಮಂಜುಳ ಲತೆಗೊಂದಳಂ ಮಣಿಯೆ ಪಾಡುವ ಚೌಪದಿ ಯೆಡ್ಡ[ಪಾಠಾಂ. ಯಡ್ಡ] ತಾಣದೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೬-೬೦). [ಎಡ್ಡ$_1$ + ತಾಣ$_2$]

ಎಡ್ಡತಿ (ನಾ). ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವಳು ; ದಡ್ಡಿ (ದಕ. ಕ).

[ಎಡ್ಡ$_2$ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಎಡ್ಡಮಿಂಡಿ (ನಾ). ರೂಪವತಿಯಾದ ತರುಣಿ; ಸುಂದರಿಯಾದ ಹೆಣ್ಣು: ಸೂಳೆಗೇರಿಯ ಮುಂದಣ ಮತ್ತವಾರಣದ ಮೇಲೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಮರುಳ್ದು ಮಱಿದೊಱಗಿದೆಡ್ಡಮಿಂಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಗಿಡ್ಡಮಿಂಡಿ]ಯರ ಮೇಲುದಂ ಸೆಳೆದು ಕುಸಿದು ಕೆಲಕ್ಕೆ ಎಱೆದು ಜಕ್ಕುಗೊಂಡು ತಕ್ಕಗೆ ತೋರವಾದ ಪೇರುರದ ಮೊಲೆಗಳೊಳಪೊಕ್ಕು ಮುಂಡಾಡಿಯುಂ (ಲೀಲಾವ. ೩-೨೧). 'ತುಱುಮಿಂಡಿ', 'ಸಱುಮಿಂಡಿ' ಪರಾ.

[ಎಡ್ಡ$_1$ + ಮಿಂಡಿ]

ಎಡ್ಡಾಟ (ನಾ). ದಡ್ಡತನದ ಆಟ (ದಕ. ಕ). [ಎಡ್ಡ$_2$ + ಆಟ]

ಎಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ (ನಾ). = ಎಡ್ಡಂತಿಡ್ಡ : ಗುರುಪತ್ನಿ ಚಿಕ್ಕಂದು ತಮ್ಮ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಎಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿಯಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಂಡರಂತೆ (ಸಣ್ಣಕ. VI, ೩೪). [ಎಡ್ಡ$_2$ + ದಿಡ್ಡಿ ?]

ಎಡ್ಡಿಸು 'ಏಡಿಸು' ನೋ.

ಎಡ್ಡು (ನಾ). ೧. ಮೋಸಗೊಳಿಸುವುದು ; ಸುಳ್ಳುಗಾರಿಕೆ (ಉಕ. ಕ). ೨. ಸೊಕ್ಕು ; ಅಹಂಕಾರ: ಕಲಿಯಲಾರದ ತಿಳಿಯಲಾರದ 'ಮಡ್ಡು' ಎನ್ನುವುದಕ್ಕಿಂತ ಯಾಕೆ ಎನ್ನುವ 'ಎಡ್ಡು' ತುಂಬಿದೆ (ದೀಪಹ. I, ೨೯). [?]

ಎಡ್ಡೆಯಾಳು (ನಾ). ನಂಬಿಕೆಗೆ ಅರ್ಹನಾದ ಬಂಟ; ನಚ್ಚಿನ ಬಂಟ (?): ಬಡ್ಡಿ ಸಹಿತ ತಿದ್ದುವರಂತೆ ಕಾದಿದರೆಡ್ಡೆಯಾಳುಗಳು ಕೈಮಿಗಾಜಿ (ಅನಂಚ. ೧೬-೮೧).

[ಎಡ್ಡ$_0$ + ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$). / ತಮಿ. ಎಟ್ಟನರ್ = ನಂಬಿದವರು]

ಎಣ್$_1$, ಎಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಣಿಸು ; ಲೆಕ್ಕ ಹಾಕು : "ಎಣ್ಣೆನೆ ಲೆಕ್ಕಪುದುಂ" (ರನ್ನಕಂ. ೩). ೨. ಭಾವಿಸು ; ಗುಣಿಸು ; ಬಗೆ: ಅರ್ಜುನ ರೋಷನ ತಾಳ್ದುಂ ಎಣ್ಣೆ ವಿರೋಧವನುಂ ಪೊಂಬಣ್ಣದ ವರೆಯಿಂದು ಗಿದಂ ಖಡ್ಗವನುಂ (ಕರ್ಣಾಕಾ. ೨೦) ; ಬಗೆವಗೆಯ ನಶ್ವರ ಭೋಗಂಗಳ್ಗಾಸೆವಡುತುಮೆಣುತುಂ ಪರಮಂ ಮಱೆದಿರ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೫-೩); ಪುಣ್ಯಭದ್ರಾಶೀಲ ನದಿತಟದಿ ಎಣ್ಣದಿಷ್ಟಾರ್ಥವ ಕೊಡುತಿಹನಾ ವಿಷ್ಣು (ಕಜಾಗೀ. ೨೪೦). **ಎಣ್ಣು** : ೨. ಉಂಡಮನೆಗೆ ಎರಡೆಣ್ಣುವ ನೀನಿಂಥ ಗಂಡಸೆಂಬುದನರಿಯೆ (ಕೃಅಕಾ. ೪೭) ; ಪೆಜತೇನನೆಣ್ಣದಿರ್ (ಅದ್ಭುತ. ೧೧-೧೪) ; ಅಂತೆ ನಾನೆ ನುಡಿಯೆನೆಂದೆಣ್ಣುವೆನ್ (ಅಂಕಿಗೂ. ೪೭-೯೬೮); ಎಣ್ಣಿದ್ದು ಮಣ್ಣು ಆಯಿತು ಹೆತ್ತಿದ್ದು ಹೆಣ್ಣು ಆಯಿತು (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ತುಳು. ಮಲ. ಎಣ್ಣು; ಕೊಡ. ಏಣ್; ತೆಲು. ಎನ್ನು]

ಎಣ್$_2$-(ಸಪೂರೂ). 'ಎಂಟು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ ಆಗುವ ರೂಪ. 'ಎಣ್ಗಂಡುಗ', 'ಎಣ್ಗಯ್' ಪರಾ. [< ಎಂಟು]

ಎಣಗಂಟು 'ಎಣೆಗಂಟು' ನೋ.

ಎಣಗೊಣ 'ಎಣಗೋಣ' ನೋ.

ಎಣಗೋಣ, ಎಣಗೊಣ, ಎಣೆಗೊಣ, ಎಣೆಗೋಣ, ಏಣಗೋಣ (ನಾ). ವಕ್ರ ; ಕೊಂಕು ; ಬಿಂಕ : ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯಂ ಮುಗುಳ್ನಗೆ ನಕ್ಕು ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನನನಿಳಿಸಿ ನುಡಿವ ನಿನ್ನೆಣಗೋಣಂಗಳುಮೆಕ್ಕಸಕ್ಕತನಂಗಳುಮೆತ್ತವೋದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೩೭ ವ). **ಎಣಗೊಣ** : ಶಬ್ದಾಂತರಾಳ ದೀರ್ಘಕ್ಕೆ: ಇಂದೊಳಂ ಇಂದೋಳಂ . . . ಎಣ[ಪಾಠಾಂ. ಣೆ]ಗೊಣಂ, ಎಣ[ಪಾಠಾಂ. ಣೆ]ಗೋಣಂ (ಶಮದ. ಸ. ೧೨೮ ಪ್ರಯೋ). **ಎಣೆಗೋಣ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಏಣಗೋಣ** : ಅತಿಕಾಮಾತುರನೆನಿಪಂ ಸಿತಗಂ ಚಳಬಳಿಗ ನೇಣಗೋಣಂ ಮೂರ್ಖಂ ತತನಱಿಯನೆನಿಪ್ಪಂ (ಸಮಪ. ೩-೫೫) ; ಪುಣ್ಯಾಂಗನಾನೀಕದೊಳ್ಕೆಲಗೊಂಡಾಡುತವೇಣಗೋಣತನದಿಂ ಮಾತಾಡುತಂ ರಾಗದಿಂ ಸುಳಿವುತ್ತಿಪ್ಪವರ್ (ಸಮಪು. ೬-೩೯) ; ಆವಿನ ಕಱುವನೆಮ್ಮೆಗೆ ಬಿಟ್ಟೆಮ್ಮೆಯ ಕಱುವನಾವಿಂಗೆ ಬಿಡುವಂತೇನಾನುಮನೆಕ್ಕಸಕ್ಕ ಮನೇಣಗೋಣಂಗಳಂ ಪೇಟ್ವರಲ್ಲಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೧೭).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಎಣ್ಗೋಣ್ ; ತೆಲು. ಏಡಾಗೋಡ = ವಿರೋಧ ಅಥವಾ ವಕ್ರಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಭಟಿಸುವುದು]

ಎಣಮಣಿ 'ಎಣ್ಣೆವಣಿ' ನೋ.

ಎಣಮಣಿಸರ 'ಎಣ್ಣೆವಣಿಸರ' ನೋ.

ಎಣವಳಿಕೆ, ಏಣವಳಿಕೆ (ನಾ). ಸ್ತ್ರೀಸಂಗ; ಕೂಟ: ಅಣುಮಾತ್ರಮಪ್ಪೊಡಂ ತಾ ಪೆಣದಿಕ್ಕಾವಂಗೆ ರಾಗಮಾದಿ ವಿಭಾವಂ ಗುಣನಿಧಿಯಪ್ಪ ನಿಜಾತ್ಮನೊಳೆಣವಳಿಕೆಯವಂಗೆ ಕೂಡದಿನಿತೋದಿದೊಡಂ (ಪರಮಾ. ೬೨-೧೧೯). **ಏಣವಳಿಕೆ** : ಸ್ತೇಯಂ - ಕಳವು, ಅಬ್ರಹ್ಮ - ಏಣವಳಿಕೆ (ತಸೂವೃ. ೨೨೫).

[ಎಣ್$_0$ + ವಳಿಕೆ$_0$. / ತಮಿ. ಇಣೈ, ಇಣೈವು = ಕೂಡಿಕೆ, ಮೈಥುನ]

ಎಣಹು (ನಾ). (?): ಆರನೇನ ಬೋಧಿಸುಹವುಪಾಸ್ತೆಗೆಣಹ [ಪಾಠಾಂ. ಗೇಹ]ಕಾದಿ ಮನದಿ ಮಾರಿಗಂಜಿ ಬಂದು ಶರಣುವೊಗಲಿಕವರನು (ವೃಷಗೀ. ೮೯). [?]

ಎಣಿಕೆ, ಎಣ್ಕೆ, ಎಣ್ಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಲೆಕ್ಕಮಾಡುವುದು; ಎಣಿಸುವುದು, ಲೆಕ್ಕ. ಅಳತೆಗೆ ತೂಕಕ್ಕೆಣಿಕೆಗೆಯೊಳಗಾದುವು ಸಕಳವಸ್ತುಗಳ್ ಭುವನ ಜನಕ್ಕೆ (ಆದಿಪು. ೧೦–೫೩); ಎನ್ನನರ್ಚಿಸುವರ್ಗೆ ಎಣಿಕೆ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಿಲ್ಲ ಎನ್ನನುವಿಗರ್ಪಿಸಿಕೊಳುವ ಪ್ರಸಾದಿಗಳಿಲ್ಲ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೪೧–೭); ಎನ್ನಪರಾಧಗಳಿಗಿನ್ನು ಎಣಿಕೆಯಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೧–೧೬೭–೪). ೨. ಆಲೋಚನೆ; ಯೋಚನೆ; ಬಗೆ: ಎಣಿಕೆಗತೀತಮಾದ ವರರೂಪುಮುಮಂ ಧರಿಸಿರ್ದುದು (ಬಾಹುಪು. ೧–೧೫೫); ಎಣಿಕೆ ಯಾವುದು ಜೀಯ ಧರ್ಮದ ಕಣಿಯಲಾ ನೀ ನಿನ್ನ ಭಾಗ್ಯಕೆ ತೃಣಕಣಾ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಭೋಗದ ಸಕಲಸೌಭಾಗ್ಯ (ತೊರರಾ. ೧–೫–೩); ಕಣಿಕವಿಲ್ಲದ ಊಟ ವನಿತೆಯಿಲ್ಲದ ಬಾಳ್ವೆ ಎಣಿಕೆಯಿಲ್ಲದಳ ಮನೆವಾರ್ತೆ ಹೊಳೆಯೊಳಗೆ ಮುಣುಗಿಹೋದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೨೭); ನೀನಱಿಯದ ಕಾರ್ಯದೆಣಿಕೆಗಳ ಘನವಾಗಿ ಬಲ್ಲವರುಂಟೆ (ಕಂನವಿ. ೧೯–೩೮). ೩. ತಿಳಿವಳಿಕೆ: ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಭಸಿತವನು ಹೊದ್ದಿರಲು . . . ಶಿವನು ತಾನಿದ್ದಲ್ಲಿ ಬರುವನೆಂದು ಈತನ ಎಣಿಕೆ (ಸಾಹಿಜೀ. ೧೦೬). **ಎಣ್ಕೆ:** ೨. ಭಾರತಿ, ಕಾಂತೆಗೆ ಕಾಂತಿಮತಿ ಎಣ್ಕೆಯೇಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೯–೧೭). **ಎಣ್ಣಿಕೆ:** ೨. ಪುಣ್ಯ–ಪಾಪಋಣಾನುಬಂಧ ವಾಸನೆಗಳಿವು ಜನ್ಮಾಂತರದ ಕರ್ಮಶೇಷದಂಶಗಳು ಎಣ್ಣಿಕೆಗೆ ಸಿಲುಕದಾಕಸ್ಮಿಕ ಯದೃಚ್ಛೆಗಳು ಸನ್ನಿಹಿತ ದೈವಿಕದೆ (ಮಂಕುಕ. ೧೫೨).

[ಎಣ್$_1$ + –ಇಕೆ. / ತಮಿ. ಎಣ್ಣಿಕ್ಕೈ; ಮಲ. ಎಣ್ಣ; ತುಳು. ಎಣಿಕೆ, ಎಣ್ಣಿಗೆ, ಎಣ್ಕೆ; ತೆಲು. ಎನ್ನಿಕ]

ಎಣಿಕೆಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಲೆಕ್ಕಿಸದಿರು; ಉದಾಸೀನಮಾಡು: ಮರುಳೀ ಗಾಂಡೀವಿಯಾರೆಂದೆಣಿಕೆಗ[ಳೆ]ವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೫೫). [ಎಣಿಕೆ + ಕಳೆ$_1$]

ಎಣಿಕೆಗಟಿ (ಕ್ರಿ). ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಮೀರು; ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾಗಿರು: ಎಣಿಕೆಗಟಿದ ಕರಿ ತುರಗ ವರೂಥ ಪದಾತಿಗಳುಮಂ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೨ ವ). [ಎಣಿಕೆ + ಕಟಿ$_1$]

ಎಣಿಕೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಎಣಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಂತಾಗು; ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾಗು: ಕುಣಿದಾಡಲೀವುತಂ ಮಣಿದಾಡಲೀವುತಂ ಎಣಿಕೆಗೆಟ್ಟೀವುತಂ (ಅನೀರ. ೮೫–೧೩). [ಎಣಿಕೆ + ಕೆಡು]

ಎಣಿಕೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಆಲೋಚಿಸು; ಬಗೆ: ಚಾಪಮಂ ಕೊಂಡು ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರದಿಂದಿಸುತೆ ಬರಲಾ ಪಥದೊಳೆಣಿಕೆಗೈದಣ್ಣನಂ ಮಾತೆಯಂನೆನೆದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦–೧೬); ಹೀನ ಮಾನವಮತಿಯಾನು ನುಡಿದ ಫಲವೇ [ವೆ]ಣಿಕೆಗೈವನೆ ಚೂಣಿ ಅಂತ ವಿಡಿದು (ತೀರ್ಥಮ. ೬೫).

[ಎಣಿಕೆ + ಕೈ$_1$ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಎಣಿಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಲೆಕ್ಕಿಸು; ಬಗೆ: ವಿಮಳತ ಶ್ರೀಕಾರದಾಕಾರಮನೆಣಿಕೆಗೊಳ್ಳದೆ ಮಿಱುಗುವವು ಕುಮುದದಳಲೋಚನೆಯ ಕರ್ಣಂಗಳು (ಬಸವಪು. ೪–೨೭). ೨. ಆಲೋಚಿಸು; ಲಕ್ಷಿಸು: ಮತ್ತೊಬ್ಬರನೆಣಿಕೆಗೊಂಡೊಡೆ ಕಾವನಾಣೆ (ಕಂನವಿ. ೬–೧೩೯); ಕೇಳೆನ್ನೊಂದು ಭಾಷೆಯ ನಿದಕೆಣಿಕೆಗೊಳಲೀಕೆ (ಕೋಗಯ. ೧೮–೯). [ಎಣಿಕೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಎಣಿಕೆದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ೧. ಲೆಕ್ಕತಪ್ಪು. ೨. ಆಲೋಚನೆ ತಪ್ಪಿಹೋಗು: ವಲ್ಲಭಂಗೆಡೆಗುಡದೆ ಬಿಡುನುಡಿಯಂ ನುಡಿದು ಕಳೆದು ಬಟಿಯಂ ಕಳವಳಿಸಿ ಕೆಳದಿಗೇವೆನೆಂಬುದುಮುವಳೆಣಿಕೆದಪ್ಪಿದಂದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದನಿಂತೆಂದಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೭೮ ವ). [ಎಣಿಕೆ + ತಪ್ಪು$_1$]

ಎಣಿಕೆಯೊಸರು (ನಾ). ಆಲೋಚನೆಯ ಜಿನುಗು; ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಹೊಳೆಯುವುದು: "ಎಂಬೆಣಿಕೆಯೊಸರು ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಕವಿತೆಯ ಹೊನಲಾಗಿ ಹರಿದುದರಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಿದೆಯೆ?" (ಕನ್ನಇ. ೩).

[ಎಣಿಕೆ + ಒಸರು$_2$ (< ಒಸರ್$_2$)]

ಎಣಿಕೆವಡು (ಕ್ರಿ). ಲೆಕ್ಕಹಾಕು; ಗಣನೆಗೆ ತರು: ಕಣ್ಣಟ್ಟೆಣಿಕೆವಟ್ಟು ಸುರುಗಟ್ಟಿ ಕಾಹೇಱಿ ಬಣ್ಣವಳಿದಮುರ್ದುಣಿಸನುಳಿದು (ಉದ್ಭದೇ. ೪–೪೦). [ಎಣಿಕೆ + ಪಡು$_1$]

ಎಣಿಕೆವೇಱು (ಕ್ರಿ). ಗಣನೆಗೆ ಬರು: ದೊಡ್ಡೇಶ ನೃಪಾಲಕರೊಳೆಣಿಕೆವೆತ್ತ ಸುಧರ್ಮಾದಿ ಷಡ್ಗುಣಗಣಭೂಷಣ ಭೂಷಿತಾವಯವನುಮೆನಿಸಿ . . . ಬೆಳಗುವ ಶ್ರೀವೀರರಾಜಭೂಪಾಲಂ (ಸಕವ್ಯ. ೧೦).

[ಎಣಿಕೆ + ಪೆಱು$_1$]

ಎಣಿಕೆಹಾಕು (ಕ್ರಿ). (ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ) ಲೆಕ್ಕಹಾಕು; ಆಲೋಚಿಸು: ಮನದಲ್ಲಿ ಎಣಿಕೆಹಾಕುತ್ತಿರುವಂತೆಯೇ ಒಮ್ಮಿಗೇ ಅವನಿಗೆ ಅನುಭವ ಬಂದಿತು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೯೮).

[ಎಣಿಕೆ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಎಣಿಕೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಲೆಕ್ಕಮಾಡು; ಎಣಿಸು: ನಿನ್ನ ಕೈಯದಂ ಕೊಂಡಾನೇನಾಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂಬರಂ ಬರ್ದ್ದಪ್ಪೆನೆ ಎ[ಪಾಠಾಂ. ಎಂದು ಮೆ]ಣಿಕೊಂಡ ಕಸವರಂ ತವನಿಧಿಯಂತೆ ತವದಿರ್ದಪ್ಪುದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭–೪). [< ಎಣಿಕೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಎಣಿಲ್ (ನಾ). "ಸುಂದರಿ" (ಸುಕುಮಾ. ಕೋಶ); ಇರುಳ್ ತೊಟಲ್ದೆಣಿ[ಲ್ಗೊ]ತ್ತೆಯಿಟ್ಟು ಪಟ್ಟಾತನೇಕಾಂತದೊಳ್ ದಿನಾಂತದೊಳಗಣ್ಯಪುಣ್ಯಲಾವಣ್ಯ ಸಂಪನ್ನೆಯುಪ್ಪ ಕನ್ನೆಯಂ ತನಗಾಟಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೨೭ ವ). 'ಇಳಲೆ' ಪರಾ. [← ತಮಿ. ಎಟಿಲ್]

ಎಣಿಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಮುಂಗಾರು: ಆಳುಗಳು ಗದ್ದೆಯ ಬಾಯಿ ಮುಚ್ಚುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಎಣಿಲಕಾಲದ ಉಪ್ಪನ್ನ, ಸುಗ್ಗಿಕಾಲದ ಮಳೆ ಬೆಳೆ ಇವು ನಮಗೂ ಸರಿ ನಿಮಗೂ ಸರಿ (ಕೋಟಚೆ. ೧೧).

[←ತುಳು. ಎಣಿಲ್]

ಎಣಿಸಿಕೆ (ನಾ). ಯೋಚನೆ; ಬಗೆ: ಎಣಿಸಿಕೆಯ ಹರಿಗಡಿದು ಅನಿಸಿಕೆಯ ಝುರಿಹೊಡೆದು ಶಾಂತಿಯೊಡಮೂಡಿದ್ದೆ ಸಿದ್ಧಿಯಯ್ಯಾ (ನನಲ್ಲ. ೨೦–೧೭). [ಎಣಿಸು + –ಇಕೆ]

ಎಣಿಸು, ಎಣ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಲೆಕ್ಕಹಾಕು; ಗುಣಿಸು: ಅಳೆಯಲ್ ತೂಗಲ್ಕೆಣಿಸಲ್ಕಲುಂಬಮೆನಿಸಿದುವು ನಿನ್ನ ಗುಣಗಣಮರ್ಹಾ (ಆದಿಪು. ೧೦–೫೨); ರಹಸ್ಯಂ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಂ ಜಪಮನೆಣಿಸಿ (ರಕ್ಷಾಶ. ೭೪); ಎಣಿಸಬಹುದೇ ಭೋಜನದ ಸಂದಣಿಯ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೭–೫೩); ಹರಿವ ನೀರೊಳಗೆ ಮುಳುಗಿ ಬೆರಳ ಎಣಿಸುತಿಹರ ಕಂಡು ನಗೆಯು ಬರುತಿದೆ (ಪುರಂದ. ೧–೨೨–೪); ಜಾತ್ರೆಗೆ ಎಣಿಸಲಾರದಷ್ಟು ಜನ ಸೇರಿತ್ತು (ರೂಢಿ). ೨. ಗಣನೆಗೆ ತರು; ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು; ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು: ದೋಷದೊಳಮಿನಿಸು ಗುಣಮಂ ತಂದಿರ್ದೆಣಿಸುವುದು ಲೇಶಮೆಂಬುದು (ಕವಿರಾ. ೩–೧೭೧); ಪೋದುದಿಂ ಪೋಗಲಿ ಪೆಱಗನೆಣಿಸಲಾಗದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೮೯); ರಸಮಂ ಸೋದಿಸೆಯುರ್ಕಿನ ಪುಡಿಯೆನಿಪಾ ದುಷ್ಕವಿತೆಗಳನೆಣಿಸಲೀಕೀ ಕೃತಿಯೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧–೨೨); ಸಾವಿಗೆಣಿಸರು ಮನದಿ ಸತ್ಯವ ಭಾವಿಸರು ಹುಸಿಯೊಲುವೆದೋಱುವರು . . . ಸತಿಯರನಾವ ಪರಿಯಲಿ ನಂಬಬಹುದೈ (ನಳಚ. ೩–೨೬); ದುರಾತ್ಮಕನಾದವನು ಜಿನೇಶ್ವರರಿಗೆ ಅಪ್ರಿಯವನ್ನು ಎಣಿಸುವನು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೨೩೪); ತಾನೊಂದೆಣಿಸಿದರೆ ದೈವವೊಂದೆಣಿಸಿತು (ಗಾದೆ). **ಎಣ್ಣಿಸು:** ೨. ಕಣ್ಣಲಿ ಕಂಡ ಮೇಲಿದ ಬಿಡುವವರುಂಟೆ ಎಣ್ಣಿಸಬೇಡ ನೀನು (ಪುರಂದ. ೩–೧೩೦–೧೬); ಬಣ್ಣದಾಲೋಚನೆಯನೆಣ್ಣಿಸಲವನೆಂದನಂತೇ (ರಾವಣೋ. ೭).

ಎಣಿಸುಮಗ = ಒಂದು ಬಿರುದು: ಎಣಿಸುಮಗ ದೇಸಿಯಂಕಕಾರ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೪೨–೨೮; 1251).

[ಎಣ್$_1$ + –ಇಸು. / ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಎಣ್ಣು; ತೆಲು. ಎನ್ನು]

ಎಣೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಸಮ; ಸರಿ; ಹೊಂದಿಕೆ; ಸಾಟಿ: "ಸರಿ, ದೊರೆ . . . ಎಣೆ, ತೊಣೆ . . . ಸಂಗಡಂ –ಈ ೧೮ ಸಮಾನಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೫–೨೯೧); ಸಮವಾಯಮುಳ್ಳೊಡದು ನಿನ್ನ ಮೊಗಕ್ಕೆಣೆ ಯೆಂಬುದದ್ಭುತೋಪಮ ನಿಯತಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೬೮); ಕಟ್ಟಿದ ಪಟ್ಟಮೆ ಸರವಿಗೆ ನೆಟ್ಟನೆ ದೊರೆ ಪಿಡಿದ ಬಿಲ್ಲೆ ದಂಟೆಂಗೆಣೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೭); ಪಡೆವಳ ತೈಲಪನ ಜನನಿಗೆಣೆ ಪೆಜರೊಳರೇ (ಅಜಿಪು. ೧–೫೧); ಎಣೆ ಮರುದೇವಿ ಪಾಸಟಿ ಸುಷೇಣೆ ಸಮಂ ಶಿವದೇವಿ ಪಾಟಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣಿ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೨–೨೮; 1008); ಮೂಲೋಕಮಂ ಕ್ಷಣದೊಳ್ ವೆಚ್ಚವ ಮಾಡಿ ಬೇಡೆ ಬಲಿ ಸಾಲಕ್ಕಂಜಿ ಬಿಟ್ಟೋಡಿದಂ ರುಣಭಾರಕ್ಕೆಣೆಯಾವುದೈ (ಸೋಮೇಶ. ೮೧); ಸತಿಯಳಲು ಸೀಗೆಯೊಳಗಣ ಬಾಳೆಗೆಣೆಯಾದುದು (ಹಚಕಾ. ೧೨–೧೩); ಎರವಿನ ಪಚ್ಚಮಂ ತಳೆದಿದಕ್ಕೆಣೆವಾರದಿದೆಂದು (ರಾಜಶೇ. ೧–೩೬); ಮನಕೆ ಬಂದೊಡೆ ಪಾಲಿಸಿ ಬಾರದಿರ್ದೊಡೆ ನನಗೆಕೊಡಲ್ವೇಡವದನೂಯೆನಲವಳ್ಗಾ ಪಚ್ಚಡದೆಣೆಯನು ಕೊಟ್ಟು ಮನದೊಳಗಿಂತೆಣಿಸಿದನು (ಪ್ರಭಂಜ. ೪–೬೬). ೨. ಪ್ರೇಮ; ಪ್ರೀತಿ: ಎಣೆಯೆಂದರೆ ಪ್ರಣಯವೆಂದರ್ಥ. ಅವು ಮೈಥುನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಈಗ ತೊಡಗಿವೆ (ಪಂಜಪಂ. ೨೦೨). ೩. ಜತೆ; ಜೋಡಿ: "ಎಣೆ ಯುಗಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೮); "ಎಣೆಯೆನೆ ಶೋಭೆ ಜೋಡು ಸರಿಯೋರಗೆ" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೬); ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿ ಸೊಗಯಿಸಿದವುದೇ (ಅಜಿಪು. ೬–೯೭); ಫಣಿಕಟಕ ಕುಂಡಲಂ ಕೊರಳ ಗರಳದಿನೊಪ್ಪೆ ಎಣೆಯಗಲದಗಜೆ ಗಜಚರ್ಮಂಗಳಿಂದೊಪ್ಪೆ (ಇಹರ. ೪೪); ಎಲವೊ ದುರುಳ ನಿಷಾದ ಕೊಂಚೆಯೆಣೆಯಿಂದಂ ಕಾಮಮೋಹಿತನಿನಿಯನನ್ನೆಸೆದೆ (ಗಿರಿವಿಂ. ೩೨–೧).

ಎಣೆಯಾಗು = ಜತೆಯಾಗು; ಸಮನಾಗು: ಕಲ್ಪಮಹೀಜದ ಪಕ್ಕದಿರ್ಕೆಲಂಬಿಡಿದು ಮಡಲ್ತು ತೋಱುವ ಲತಾವಳಿಗಳ್ಗೆಣೆಯಾಯ್ತು . . . ವಿಳಾಸಿನೀಜನಂ (ಆದಿಪು. ೨–೪); ಗಂಗಾ ಯಮುನೆ ಗೋದಾ ಸರಸ್ವತಿ ಸಿಂಧು ಎಲ್ಲ ತೀರ್ಥವು ಬಂದು ಎಣೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವವೊ (ಪುರಂದ. ೧–೨–೨); ಇಂತಹ ಉತ್ತಾರಕವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಎಣೆಯಾದದ್ದು ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲ (ಜಗದಾ. ೭೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಣೈ; ಮಲ. ಇಣ; ಕೊಡ. ಏಣೆ; ತುಳು. ಇನೆ, ಇಣೆ; ತೆಲು. ಎನ]

ಎಣೆ$_2$ (ನಾ). ಕೂದಲು. 'ಎಣೆಗಂಟು' ಪರಾ. [← ತಮಿ. ಇಣೈ]

ಎಣೆ$_3$ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳ ಒಂದು ರೋಗ: ಬಳೆಯಂ ಬಜೆಯುಮನೊಂದಿರೆ ತಿಳ ತೈಲದೊಳಟ್ಟು ಪೂಸಿ ತಿಮಿರ್ವುದು ಬಜೆಯಂ ಬಱಿಯಂ ಮಿಸಿಸುವುದಂತಾ ಬಳೆಯ ಕಷಾಯಮನೆ ಬಾಲಕಂಗೆಣೆ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೮೮). [?]

ಎಣೆ$_4$ (ನಾ). (ಕರಾ) ನೆತ್ತಿ; ಶಿಖರ: ಆ ಗುಡ್ಡದ ಎಣೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತು ನೋಡಿ (ರೂಢಿ). [?]

ಎಣೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೊತೆಯಾಗು. ೨. ತಳಕುಹಾಕು; ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು: ಅರುಂಧತಿಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ಹಾವು ಎಣೆಕಟ್ಟಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮೈಗೆ ಮೈ ಬಿಗಿದು ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಳಿದ (ಪ್ರಶ್ನೆ. ೪). [ಎಣೆ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಎಣೆಗಂಟಿಕ್ಕು, ಎಣ್ಣೆಗಂಟಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಗಂಟುಹಾಕು; ತುರುಬುಗಟ್ಟು; ಮುಡಿಕಟ್ಟು: ಕಚಗಳ ಸಿಕ್ಕಬಿಡಿಸುತೆಣೆಗಂಟಿಕ್ಕಿ ಕುಚಮಧ್ಯದಲಿ ಹಾರವಿಡುತ . . . ಅಂಗನೆಯರೊಪ್ಪಿದರು (ಕಂನವಿ. ೫–೫೪). **ಎಣ್ಣೆಗಂಟಿಕ್ಕು**: "ಮುಡಿಗಂಟಿಕ್ಕು" (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೪೫). [ಎಣೆ$_2$ + ಗಂಟು + ಇಕ್ಕು]

ಎಣೆಗಂಟಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಎಣೆಗಂಟಿಕ್ಕು: ಕುರುಳಮುಡಿಯನು ಬಿಚ್ಚಿಯ[ಯೆ]ಣೆಗಂಟಿರಿಸಿ ಕರಗಳ ಮುಗಿದು (ಜಿನಭಾ. ೫೧–೨).

[ಎಣೆಗಂಟು + ಇರಿಸು]

ಎಣೆಗಂಟು, ಎಣಗಂಟು (ನಾ). ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಹಾಕಿದ ಗಂಟು; ತುರುಬು; ಮುಡಿ: "ಧಮ್ಮಿಲ್ಲಃ . . . ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ ಕೂದಲೂ, ತಲೆಕೂದಲ ಗಂಟು, ಎಣೆಗಂಟು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೧); ಬಿಟ್ಟೆಣೆಗಂಟು ಕಿವಿಯೊಳಿಟ್ಟ ಕುಂಡಲ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೩–೨೭೩); ಬೆನ್ನನಲೆವೆಣೆಗಂಟು (ಕಂನವಿ. ೧೦–೪೮); ಆಪಾಡೆ ಸೋಂಕುತಿಹ ಕೇಶಗಳನೆಣೆಗಂಟನೇಪಿಸುವೆ (ಜಿನಮು. ೪೨–೩೯); ಮೂಗುತಿ ಮುಂಭಾರ ಎಣೆಗಂಟು ಹಿಂಭಾರ ನನಗೆಣೆಯ ನೀ ತಂದ ಬಣ್ಣ ನೆರಿಭಾರ ಮೂರೆಳೆ ಗುಂಡು ಎದೆಭಾರ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೭೫). **ಎಣಗಂಟು**: ಚೆಲುವಾಂಬಾ . . . ಆ ದಿವಸ ಎಣಗಂಟು ಹಾಕಿ ಅಂದವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಕೆಂಡಸಂಪಿಗೆ ಹೂ ಮುಡಿದಿದ್ದಳು (ಚೆಂಗಾಳ್ವ. ೪೧೭). [ಎಣೆ$_2$ + ಗಂಟು]

ಎಣೆಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊ; ಸಡಿಲವಾಗು: ಗಣಿಸಲುಪಜಿಹ್ಮಮುಪದೇಹಿಕಮೆನಲು ದೇಹದೆಣೆಗಳೆಯದಿಹ ಹರೆಯ (ಮಂಗರಾ. ೧೧೯–೩). [ಎಣೆ$_1$ + ಕಳೆ$_1$]

ಎಣೆಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ಸರಿಗಾಣು; ಸಾಟಿಯಾಗಿರುವುದನ್ನು ನೋಡು: ನಿನ್ನೊರೆಗಿನಿಸಪ್ಪಡಂ ದೊರೆಗಳಿಲ್ಲೆಣೆಗಾಣೆನಿಳಾಗ್ರದೊಳ್ (ಎಕ. II, ೩೯–೫೮; 1100); ಮಹಾವಿಭುವಲಾ ನೀನು ನಿನಗೆಣೆಗಾಣೆನುಳಿದರಲಿ (ತೊರರಾ. ೨–೭–೧೫); ಆರಾರ ಭಾವಚಿತ್ರಂಗಳ ಬರೆದು ಕುಮಾರತಿಗೆಣೆಗಾಣೆನೆನುತೆ (ಮೋಹತ. ೨೯–೨೨). [ಎಣೆ$_1$ + ಕಾಣು (< ಕಾಣ್)]

ಎಣೆಗುಬ್ಬಿ (ನಾ). ಜೋಡಿ ಗುಬ್ಬಚ್ಚಿ: ಕ್ಷಣವುಳಿಯದೆ ಲವಲವಿಸಿ ಕೂಡಿದರಾ ಎಣೆಗುಬ್ಬಿಯ ಮಾಳ್ಕೆಯೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೧–೨೦೯).

[ಎಣೆ$_1$ + ಗುಬ್ಬಿ$_2$]

ಎಣೆಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಜತೆಗೂಡು; ಸೇರು: ಎಣೆಗೂಡಿ ಶೂರ ವೀರರು ಬೆರಸೆಯ್ತಂದು ಮಣಿದುಸಿರ್ದರು ಕಾರ್ಯಗತಿಯ (ಭರಚ. ೪೬–೪೨); ಎಣೆಗೂಡಿ ನಿಮ್ಮೊಡನಿವ ದ್ರೋಣನೊಳಂದು ಕಣೆಯೆಸುಗೆಗಳ ಕಲಿತನು (ಕರ್ಣವೃ. ೩–೭). [ಎಣೆ$_1$ + ಕೂಡು$_1$]

ಎಣೆಗೊಣ 'ಎಣಗೋಣ' ನೋ.

ಎಣೆಗೊಳ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸಮನಾಗು; ಸರಿಹೊಂದು: ಅಣೆದಲೆದು ನೂಂಕಿ ಗರ್ಜಿಸುತಣಿಯರಮೆಣೆಗೊಂಡಿಭಂಗಳಂ ಭರಿಕ್ಕೈಗಳ್ ಪೆಣೆದಿರೆ ಕಾದಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೮೬). [ಎಣೆ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಎಣೆಗೊಳ್$_2$ (ಕ್ರಿ). (ಮಕ್ಕಳ) ಎಣೆಯೆಂಬ ರೋಗಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು: ಬಜೆಯಂ ಕೂಡಿ ಕಷಾಯಮಂ ಮಾಡುವುದು ಇವಱಿಂಗೆ[ದೆ] ಶಿಶುವಿಗೆ ಎಣೆಗೊಂಡುದು ಮಾಣ್ಬುದು (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೮೮ ಟೀಕೆ).

[ಎಣೆ$_3$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಎಣೆಗೋಣ 'ಎಣಗೋಣ' ನೋ.

ಎಣೆತೊಣೆ (ನಾ). ಸರಿಸಮಾನ; ಸಾಟಿ: ಕಾಮನ ರತಿಯಲು ತಾನೆಣೆತೊಣೆ ಸರಿಸಮಾನೆ ಶಾಂತಲದೇವಿ (ಎಕ. II, ೧೪೩–೭೫; 1131); ಅಣಿಯರವೆತ್ತ ಹಿಮ್ಮಡದ ಎಣೆತೊಣೆಯಿಲ್ಲದಡಿಯ ರಂಗಾಯೆಂಬ ರಮಣಿಮೈದೋರ್ವಳಿನ್ನೆಂದೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೨–೧೧). [ಎಣೆ$_1$ + ತೊಣೆ$_1$]

ಎಣೆದೊಟ್ಟಿಲ್ (ನಾ). ಜತೆತೊಟ್ಟಿಲು; ಜೋಡಿತೊಟ್ಟಿಲು: ರಾಯಗುವರನೊಡನೆ ಕೆಳೆಗುವರನುಮೆಣೆದೊಟ್ಟಿಲೊಳೆ ಬಳೆದು (ಚಿಕವಿ. ೪–೯೧).

[ಎಣೆ$_1$ + ತೊಟ್ಟಿಲ್]

ಎಣೆಪಿಳ್ಳೆ (ನಾ). ತಾಯಿ ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿರುವಾಗ ಹಾಲು ಕುಡಿಯುವ ಮೊದಲ ಮಗು (ಸ್ಕ್ಯಾಂಡರ್) [ಎಣೆ$_1$ + ಪಿಳ್ಳೆ]

ಎಣೆಬೆಟ್ಟು (ನಾ). ಜೋಡಿ ಬೆಟ್ಟ; ಜತೆಯ ಬೆಟ್ಟ: ಎಣೆಬೆಟ್ಟುಗಳಿಗಿದಿರೇಱುವ ಮುಗಿಲ ಸಂದಣಿಯಂತೆ (ಕರ್ಣವೃ. ೫–೧೮).

[ಎಣೆ$_1$ + ಬೆಟ್ಟು$_2$]

ಎಣೆಯ (ನಾ). ಜತೆಯವನು; ಸ್ನೇಹಿತ; ಗೆಳೆಯ: ಕೂರ್ತು ಪರಿದೆಣೆಯರಂ ಸೇರ್ವ ಸೇರ್ದವರೊಡನಿರ್ದಿರ್ದುರುಗಿಪೋಪ (ಶ್ರೀರಾಪ. ೪-೫೬). [ಎಣೆ$_1$ + -ಅ$_7$]

ಎಣೆಯಕ್ಕರ (ನಾ). ಸಮಾನವಾದ ಅಕ್ಷರ: ಸಮಾಪಪ್ರಾಸಂ ದರ್ಶಿತಭೇದಮಾಯ್ತನುಪ್ರಾಸಮುಮಂ ಸಂದಿಸಿದೆಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ಯೆಣೆ]ಯಕ್ಕರಮೊಂದೊಂದಱೊಳಳವಡಿಸಿ ಬಂದೊಡನುಗತಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೩೯); ಸಮಾಪಪ್ರಾಸಂ ದರ್ಶಿತಮಾಯ್ತು ಮತ್ತನುಪ್ರಾಸಮುಮಂ ಸಂದಿಪೆನೆಣೆಯಕ್ಕರಮೊಂದೊಂದಱೊಳಳವಡಿಸಿ ಪೇೞಲನುಗತಮಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೫೩). [ಎಣೆ$_1$ + ಅಕ್ಕರ$_2$]

ಎಣೆಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. "ಜತೆಯಾಗಿ ಆಡು" (ರಮಾಕಾಂ): ತಿಮ್ಮಿಯ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸಿಟ್ಟೂ ಸಂಕಟವೂ ಎಣೆಯಾಡಿದವು (ಮಲೆಮ. ೩೮೦). ೨. (ಹಾವುಗಳು) ಕೂಡಿಕೆಯಾಗು: "ಅವು ಕಾಳಿಂಗನಾಗರ ಹಾವುಗಳು; ಎಣೆಯಾಡುತ್ತಿವೆ" (ಪಂಜಪಂ. ೨೦೧). [ಎಣೆ$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಎಣೆಯೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಸಮಾನವಾಗಿ ಒಡ್ಡು; ಸರಿ ಸಮಾನವಾಗಿ ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಯಾದವಕುಲದ ಪಟುಭಟ ಸಮಾಜಮಂ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನೊಡನೆ ಸುರಥನ ರಥಕ್ಕೆಣೆಯೊಡ್ಡಿ ನರನ ರಥದ ವಾಜಿಗಳ ವಾಘೆಯಂ ತಿರುಹಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪-೩). [ಎಣೆ$_1$ + ಒಡ್ಡು$_1$]

ಎಣೆವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಜತೆಯಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಿ; ಜೋಡಿಹಕ್ಕಿ; ಚಕ್ರವಾಕ: "ಎಣೆವಕ್ಕಿ ರಥಾಂಗ ಪಕ್ಷಿಯೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೧); "ಪೊಣರ್ವಕ್ಕಿ ... ಎಣೆವಕ್ಕಿ, ಜೋಡುವಕ್ಕಿ, ಗೆಡೆವಕ್ಕಿ, ಅಮುಳ್ವಕ್ಕಿ – ಈ ೭ ಚಕ್ರವಾಕಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೦-೨೦೦); ಅರ್ಕೋದಯಮಂ ಕಂಡೆಣೆವಕ್ಕಿಗಳಂತೆ ಎಡೆವಿಡದೆ (ಉದ್ಭಟ. ೬-೪೩ ವ); ಎಳಮಿಾನೆಣೆವಕ್ಕಿ ಕಳಹಂಸಗಳು ನಾಚಿ ಮುಳುಗಿದುವಿರದೆ ಪಾಱಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೨೫-೧೨೦); ಕುಚಯುಗ ಕೂಡಿದೆಣೆವಕ್ಕಿಯಂತಿರಲ್ (ನಂದಿಮಾ. ೯-೪); ವಾಕ್ಕೂ ಅರ್ಥವೂ ಎಣೆವಕ್ಕಿಗಳಂತೆ ಒಂದನ್ನೊಂದು ಬಿಟ್ಟು ಇರಲಾರವು (ಭಾರವಿಾ. ೨೪೩). [ಎಣೆ$_1$ + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಎಣೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರು; ಜತೆಯಾಗು: ಗಣನಿಯಮವಿಪರ್ಯಾಸದೊಳೆಣೆವಡೆದೊಳ್ಪೊಸೆಯೆ [ಪಾಠಾಂ. ಪದದೊಳ್ ಕೂಡಿ] ಮಾತ್ರೆ ಸಮನಾಗೆ ಗುಣಾಗ್ರಣಿಯ ಮತದಿಂದೆ ತಾಳದ ಗಣನೆಗೊಡಂಬಟ್ಟುದದುವೆ ರಘಟಾಬಂಧಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩-೨೨). [ಎಣೆ$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಎಣೆವರ್ (ಕ್ರಿ). ಸಮನಾಗು; ಸರಿಬರು; ಸಾಟಿಯಾಗು: ದ್ವಿಜರಾಜಂಗೆಣೆವಂದು ಚಕ್ರಹತಿಯಿಂ ಸ್ವರ್ಭಾನು ತುಂಡಾಗನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೪೫); ಎರವಿನ ಪಚ್ಚಮಂ ತಳೆದಿದರ್ಕೆಣೆವಾರದಿದೆಂದು ಲೋಗರಾಭರಣಮನೇಳಿಪಂತೆ (ರಾಜಶೇ. ೧-೩೬). [ಎಣೆ$_1$ + ಬರ್$_1$]

ಎಣೆಸಾವು (ನಾ). ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಯುವುದು; ಸಹಮರಣ: ಒರ್ಕುಡಿಯ ನೆತ್ತರಿನ್ ಕಱೆಗೊಂಡು ಎಣೆಸಾವು ಸತ್ತಱಿದರೊರ್ಪಗಲೆ (ಅಂತಿಗೊ. ೯-೧೫೯). [ಎಣೆ$_1$ + ಸಾವು]

ಎಣ್ಕೆ 'ಎಣಿಕೆ' ನೋ.

ಎಣ್ಗಂಡುಗ (ನಾ). ಎಂಟು ಖಂಡುಗ: ಸೀಯವೂರುಮ ಅಕ್ಕಬ್ಬೆ ಆಳುತ್ತಿರೆ ಅಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟುದು ಎಣ್ಗಣ್ಡುಗ ಮಣ್ಣು (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೨೪-೪೨; 900). [ಎಣ್$_2$ (< ಎಂಟು) + ಖಂಡುಗ]

ಎಣ್ಗಡೆ (ನಾ). ಎಂಟುಕಡೆ, —ದಿಕ್ಕು: ಎಣ್ಗಡೆಗೆ ರಂಜಿಪ ಕೊಳಂಗಳಿಂ ಕಂಗಳಿಂ ನೋಡೆ ಬನಮೆಸೆದಿರ್ದುದು (ಚಬಪು. ೧೧-೨೪). [ಎಣ್$_2$ (< ಎಂಟು) + ಕಡೆ$_3$]

ಎಣ್ಗಯ್ (ನಾ). ಎಂಟು ಕೈ; ಎಂಟು ಕೈ ಉದ್ದದ ಒಂದು ಅಳತೆ: ಊರೊಡೆಯರ್ಗೆ ಮಾನ್ಯದ ಕೆಯ್ಮತ್ತರಿನ್ನೂಱು ಮನೆಗೆಣ್ಗಯ್ಯ ಗಲವಿಪ್ಪತ್ತೈಗೈ ನೀಳದ ನಿವೇಶನಂ (ಎಇ. XX, ೬-೩೨; 1012). [ಎಣ್$_2$ (< ಎಂಟು) + ಕಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$)]

ಎಣ್ಗಾವುದ (ನಾ). ಎಂಟು ಗಾವುದ: ನರರಥಂ ತೂಳ್ದಾ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಿಂ ಪಡುವೆಣ್ಗಾವುದು ಪೋಗೆ ಪೋಗಡಿಸುವೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೫); ಎಣ್ಗಾವುದಂ, ಎಂಟುಗಾವುದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೫೧ ಪ್ರಯೋ). [ಎಣ್$_2$ (< ಎಂಟು) + ಗಾವುದ]

ಎಣ್ಗೊಳ (ನಾ). ಎಂಟು ಕೊಳಗ; ಒಂದು ಅಳತೆ: ಪಡುವಣ ತೋಂಟ್ಟ ಕೞನಿಯುಲ್ ಎಣ್ಗೊಳ ಗೞ್ದೆಗೆ ನೆಲನುಂ ಚನ್ದ್ರನು ಉಳ್ಳನ್ನೆಗಂ ತೆಱೆ ಇಲ್ಲದನ್ತಾಗಿ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೨೫-೧; 1014). [ಎಣ್$_2$ (< ಎಂಟು) + ಕೊಳ$_1$ (< ಕೊಳಗ)]

ಎಣ್ಗೊಳವೆಡೆ[ದೆ] (ನಾ). ಎಂಟು ಕೊಳಗ ಬೀಜವರಿಯ ಭೂಮಿ: ಬಸದಿಯ ಪೂಜಗಣ ಪಿತ್ತಿಲ್ದೋಣ್ಬಮುಂ ತೆಪ್ಪೊಲದೊಳು ಎಣ್ಗೊಳವೆಡೆ[ದೆ] (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೯೦-೯೧; 903). [ಎಣ್ಗೊಳ + ಬೆದೆ$_1$]

ಎಣ್ಚಾಸಿರ (ನಾ). ಎಂಟು ಸಾವಿರ: ಇರ್ಛಾಸಿರಂ, ಎಣ್ಚಾಸಿರಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೧ ಪ್ರಯೋ); ಎಣ್ಚಾಸಿರ ಮಕುಟಧರರ್ (ಜಯಕಾ. ೩-೨). ಎಣ್ಚಾಸಿರ್ವರ್ = ಎಂಟುಸಾವಿರ ಜನ: ಎಣ್ಚಾಸಿರ್ವರ್ ರಿಸಿಯರ ನಟ್ಟಿದರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೮-೨೩); ಪ್ರಭಾವತೀದೇವಿ ಮೊದಲಾದೆಣ್ಚಾಸಿರ್ವರರಸಿಯರೊಳ್ ಕೂಡಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೫). [ಎಣ್$_2$ (< ಎಂಟು) + ಸಾಸಿರ]

ಎಣ್ಣಳವಿ (ನಾ). ಎಂಟು ಪ್ರಮಾಣ, —ಅಳತೆ: ಎಣ್ಣಳವಿ ಬರಿಸವರಸಕೊನ್ದು ಭಾಗಮಿಟ್ಟವು[ದು] (ಸೌಇಇ. XV, ೫೦೯-೩; 9ನೆಯ ಶತ). [ಎಣ್$_2$ (< ಎಂಟು) + ಅಳವಿ]

ಎಣ್ಣಿಕೆ 'ಎಣಿಕೆ' ನೋ.

ಎಣ್ಣಿಗ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆ ಮಾರುವವನು: ಎನ್ನಣುಗಂ ಸಿದ್ಧೇಂದ್ರಂ ನಿನ್ನೂರೆಣ್ಣಿಗನ ಮನೆಯೊಳಿರ್ದಪನವನಿಂ ಚೆನ್ನಾದಪುದೆಲೆ ಭೂಪತಿ (ಹರಿಮ್ರ. ೭-೧೨). [ಎಣ್ಣೆ + -ಇಗ]

ಎಣ್ಣಿಸು 'ಎಣಿಸು' ನೋ.

ಎಣ್ಣು 'ಎಣ್$_1$' ನೋ.

ಎಣ್ಣೂರಿಗೆ, ಎಣ್ಣೆಯೂರಿಗೆ, ಎಣ್ಣೆಹೂರಿಗೆ, ಎಣ್ಣೋರಿಗೆ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕರಿದ ಅಥವಾ ಬೇಯಿಸಿದ ಪೂರಿಗೆ; ಒಬ್ಬಟ್ಟಿನಂತೆ ಮಾಡಿ ಬೇಯಿಸಿದ ತಿಂಡಿ: ಎಣ್ಣೂರಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮೇಲ್ಪೂರಿಗೆ] ಬೆಸುಪೂರಿಗೆ ತಱಂಗೆಳ್ಳುಂಡೆ ... ಭಕ್ಷ್ಯ ಚಯಮಂ ತಂದಿಕ್ಕಿದರ್ ಕಾಂತೆಯರ್ (ಧರ್ಮಪ. ೨-೫೪); ಗಾರಿಗೆ ಲಡ್ಡಿಗೆ ಬೀಸೂರಿಗೆ ಬಿಚ್ಚೂರಿಗೆ ಸಘೃತ ಪನಸುಕನೆಣ್ಣೂರಿಗೆ (ಮುದೇಪು. ೧೯-೫೮); ಓರಿಗೆ ಮಕ್ಕಳು ಒಡಗೊಂಡುಹೋಗಿ ಎಣ್ಣೂರಿಗೆಯನು ಕೊಡಿಸುವರು (ಚಂದ್ರಹಾ. ೧-೨೯). **ಎಣ್ಣೆಯೂರಿಗೆ:** ಎಣ್ಣೆಯೂರಿಗೆ ಯಿಡ್ಡಲಿಗೆ ಕಡುಸಣ್ಣ ಸೇವಗೆ ಸರವಳಿಗೆ ಮಿಗೆ ಕಣ್ಣಗಾರಿಗೆಯೊಟ್ಟುತಿರ್ದುವು ದೇವನಿದಿರಿನಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩-೧೭); ಕಜ್ಜೂರ ವಡೆಗಡುಬು ರಸವೊಸರ್ವ ಸಜ್ಜಿಗೆ ಯೆಣ್ಣೆವೂ[ಯೂ]ರಿಗೆ ... ಪರವೆ ಗಡಣಿಸಿದಳಾಗ (ಚೇರಮ. ೧೦-೨೮). **ಎಣ್ಣೆಹೂರಿಗೆ:** ಅತಿರಸ ೫ ಸುಖಿನಪ ೫ ಯೆಂಣೆಹೂರಿಗೆ ೫ ವಡೆ ೫ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೦-೮; 1321); ಈ ಯೆಣ್ಣೆಹೂರ[ಿ]ಗೆಯ ಮೃದುತರಕೆ ಸರಿಯುಂಟೆ ಜೋಯಿಸರೆ (ಸಮ್ಮ ಕೌ. ೭-೨೭). **ಎಣ್ಣೋರಿಗೆ:** ಎಣ್ಣೋರಿಗತಿರಸ ದಧಿಘೃತವೋ ರಂಗ (ಪುರಂದ. ೧-೮೪-೨). [ಎಣ್ಣೆ + ಪೂರಿಗೆ]

ಎಣ್ಣೆ, ಎರ್ಣೆ (ನಾ). ೧. ಎಳ್ಳು, ಅಗಸೆ, ಹುಚ್ಚೆಳ್ಳು ಮೊದಲಾದ ಕಾಳುಗಳಿಂದ ತೆಗೆದ ದ್ರವ ಪದಾರ್ಥ; ತೈಲ: ಅಂಗಾಡಿಯುಳ ಮ್ಮಾರ್ನ[ಮೆಣ್ಣೆ[ಣ್ಣೆ]ಯು]ಮು ಮರಿಸಿನಮುಂ [ಮೇಣೊ]ರ್ಪ್ಪಲಂ ಸಕ್ಕರೆ (ಕಇ. I, ೨–೧೧; 699); ಬಸಿಕರ್ಬೊಟ್ಟಿಗ್ಗಂಬಲಿಗಮೆಣ್ಣೆಗಂ ಕಟಿಗಂ ಕೊಟ್ಟು ಪೋಕುಂ(ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೭–೨೨); ಸೊಡರೊಳ್ ಬತ್ತಿಯು ಮೆಣ್ಣೆಯುಮೊಡನಟಿದವೊಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೧೮); ತಮ್ಮ ಮಟದ ಮಾಣಿಗಳ್ಗೆ ಉಪ್ಪು ಎಣ್ಣೆ[ಣ್ಣೆ]ಗೆ ಗದ್ಯಾಣಂ ಪದಿನಾಱು(ಎಕ. VII, ಶಿಕಾಂ. ೭೪–೧೩; 1010); ನಮ್ಮ ತಿರಿದು ತಂದುಣ್ಬಶನಕ್ಕವರೆಣ್ಣೆ ಸೂಜಿಮೊನೆಯೆ ನಿಸುವೆಣ್ಣೆಯುಂ ಬಂಗುಮಾದ ಕಟಿಯುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೬೬); ಎಣ್ಣೆ ಮುಟ್ಟಿದ ಕುಂಬಳಕಾಯಂತೆ ಒಳಗೊಳಗೆ ಕೊಟೆತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೩೫); ಎಳ್ಳಿಂಗೆ ಪರಿಮಳವ ಕಟ್ಟದಲ್ಲದೆ ಎಣ್ಣೆಗೆ ಪರಿಮಳ ವೇಧಿಸದು (ತವಚಂ. ೨೩೯–೧೦೮೪); ಎಳ್ದೊಳ್ ಎಣ್ಣೆ (ಶಮದ. ೧೩೩ ಪ್ರಯೋ); ಸರಸಿಜಗಂಧಿಯ ಧವಳಶೋಭನೆ . . . ಎಣ್ಣೆಯರಿಸಿನಗೊಟ್ಟರೆಲ್ಲರಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೭–೪೦); ಎಣ್ಣೆ ಬೆಣ್ಣೆ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಾದರೂ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಹಿತವು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೩೨); ಉರಿಯುವ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆ ಸುರಿದಹಾಗೆ(ಗಾದೆ); ಕಳ್ಳಹೊಕ್ಕಮನೆಗೆ ಎಣ್ಣೆ ದಂಡ(ಗಾದೆ); ಎಳ್ಳುಕೊಂಡ ಹಾಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಮಾರು (ಗಾದೆ); ಎಣ್ಣೆ ಬರುವಾಗ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡ (ಗಾದೆ). ೨. (ಆಲಂ) ಶಕ್ತಿ; ಉತ್ಸಾಹ: ಮೈಯಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆಯಿರುವತನಕ ಉರೀತಾನೆ (ರೂಢಿ). △ ಎರ್ಣೆ: ೧. ಒಂದು ಮಾನ ಎರ್ಣೆಯಂ ಸ್ವಧರ್ಮಂ ಆಗಿ (ಹೈಆಸಿ. ೧೩–೮೬; 1090).

ಎಣ್ಣೆತೆಗೆ = ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ತೆಗೆ, —ಬರಿಸು: ಹರಳುಬೀಜದಿಂದ ಎಣ್ಣೆ ತೆಗೆಯುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ಎಣ್ಣೆಮಾಡು = ದೀಪಕ್ಕೆ ಎಣ್ಣೆ ಹಾಕು: ಪೂಜಾರಿಯು ಸಂಜೆಯದೀಪ ಎಣ್ಣೆಮಾಡಿ ಹೋಗಿದ್ದನು (ನಿರಾಭ. ೫೧). ಎಣ್ಣೆಸುರಿ = ೧. ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಸುರಿ, —ಹಾಕು: ದೀಪಕ್ಕೆ ಎಣ್ಣೆ ಸುರಿ (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಹೆಚ್ಚುಮಾಡು; ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸು: ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಆಶಿಸ್ತಿಗೆ ಎಣ್ಣೆಸುರಿಯುವಂತಾಗಿ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೨೦). ಎಣ್ಣೆಹಚ್ಚು = ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಸವರು: ಮೈಗೆ ಎಣ್ಣೆಹಚ್ಚಿದರು (ರೂಢಿ). ಎಣ್ಣೆಹಾಕು = ಎಣ್ಣೆಸುರಿ ೨. ನನ್ನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಎಣ್ಣೆಹಾಕಿದನು (ರೂಢಿ). ಎಣ್ಣೆಸ್ನಾನ = ಅಭ್ಯಂಜನ: ಶನಿವಾರ ಎಣ್ಣೆಸ್ನಾನ ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). ಎಣ್ಣೆಬಂದಾಗ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಕೊ = ಫಲಬರುವಾಗ ಸುಮ್ಮನಿರು: "ಎಣ್ಣೆ ಬಂದಾಗ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದು" ನಿಮಗೆ ಭೂಷಣವೂ ಅಲ್ಲ ಸೌಭಾಗ್ಯವೂ ಅಲ್ಲ (ರೂಪಸಂ. ೨೩).

[ಎಳ್ + ನೆಯ್$_3$./ ತಮಿ. ಎಣ್ಣೈ; ಮಲ. ಎಣ್ಣ; ಕೊಡ. ಎಣ್ಣೆ; ತುಳು. ಎಣ್ಣೆ]

ಎಣ್ಣೆಗಂಟೆಕ್ಕು 'ಎಣೆಗಂಟೆಕ್ಕು' ನೋ.

ಎಣ್ಣೆಗಂಟಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಎಣೆಗಂಟಿಕ್ಕು: ಪೊಸಪೂಗಳಂ ತರಿಸಿ ಗಿರಿಜೆಯ ಮುಡಿಯನಂದು ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ಗಳಿಂ ಪಿಕ್ಕಿ ತತ್ಕುಸುಮಗಳನೊಂದಿಸುತ್ತೆಣ್ಣೆಗಂಟಿಟ್ಟು ಮೊಗಮಂ ನೋಡಿ ಸುಖದೊಳೋಲಾಡಿ (ಚಬಪು. ೪೫–೭). [ಎಣ್ಣೆಗಂಟು + ಇಡು$_1$]

ಎಣ್ಣೆಗಂಟು (ನಾ). ಎಣ್ಣೆ ಹಚ್ಚಿರುವ ತುರುಬು; ಮುಡಿಕಟ್ಟು: ಪೊನ್ನಗಂಟು ತಾನೆಂಬಂತೆ ಪದಪುವಡೆದಿರಲೆಣ್ಣೆಗಂಟು (ಸೌಂದಪು. ೭–೫೬); ಎಣ್ಣೆಗಂಟಿನ ಪೊರೆಗೆ ನುಣ್ಬೊಗರಲ್ ಬಳ್ಕೆ (ಚಬಪು. ೧೯–೨೬); ಸಣ್ಣನಿಜಿಯನುಗುರ್ಗಳಿನೆ ನೇವರಿಸುತ್ತೆಣ್ಣೆಗಂಟುಗಳ ತಡಹುತ (ಕಂನವಿ. ೨೧–೭೪); ಬೆನ್ನಮೇಲೊಲೆದೆಸೆವೆಣ್ಣೆಗಂಟು (ಶಬಶಂ. ೩–೧೦); ಕಣ್ಣುಕಾಡಿಗೆಯನು ಕರದಿಂದ ಧರಿಸುವೆಯೆಣ್ಣೆಗಂಟುಗಳ ಕಟ್ಟಬಲ್ಲೆ (ಯನಳ. ೧೨೦). [ಎಣ್ಣೆ + ಗಂಟು]

ಎಣ್ಣೆಗಪ್ಪಡ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯಿಂದ ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿ ನೀರಿಳಿಯದಂತೆ ಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟೆ; ಮೇಣದ ಬಟ್ಟೆ; ಮೇಣಗಪ್ಪಟ: ಉದ್ದಮೇಜಿನ ಮೇಲೆಸ್ವಚ್ಛ ಎಣ್ಣೆಗಪ್ಪಡ ಅರಿವೆ ಹಾಕಲಾಗಿತ್ತು(ಮಹಾತ್ಮಾ. ೯); ಮೇಜಿನ ಮೇಲೆ . . . ಸೊಗಸಾದ ಎಣ್ಣೆಗಪ್ಪಡವೊಂದನ್ನು ಹಾಸಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೫). [ಎಣ್ಣೆ + ಕಪ್ಪಡ]

ಎಣ್ಣೆಗಪ್ಪು (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯ ಕರಿಬಣ್ಣ; ಕಪ್ಪು ಮತ್ತು ಕೆಂಪುಗಳ ಮಧ್ಯಸ್ಥ ಬಣ್ಣ: ಎಣ್ಣೆಗಪ್ಪಿನ ಮೈಗೆ ಕರಿದಿನ ಮೈಗೆ ಹೊಂಬಣ್ಣದ ಮೈಗೊಪ್ಪುವಂತೆ (ಭರಚ. ೧೩–೫೦); ದೆಸೆಯಂ ತಮ್ಮೆಣ್ಣೆಗಪ್ಪಿಂ ಬಳಿದು ತವೆ ಬಲಾಕಾಗಜೋದ್ರೇಕಮಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೫೫). [ಎಣ್ಣೆ + ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$)]

ಎಣ್ಣೆಗಮಟು (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯ ಕಮಟಿನ ವಾಸನೆ: ಏನೋ ಎಣ್ಣೆಗಮಟಿನ ವಾಸನೆ (ರೂಢಿ). [ಎಣ್ಣೆ + ಕಮಟು]

ಎಣ್ಣೆಗಾಯಿ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿಯೂ, ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಬೇಯಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಪಲ್ಯ; ತಾಳದ: ಬದನೆಕಾಯಿ ಎಣ್ಣೆಗಾಯಿ (ರೂಢಿ). [ಎಣ್ಣೆ + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಎಣ್ಣೆಗಾಸು (ಕ್ರಿ). ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಕಾಯಿಸು, —ಕುದಿಸು (ಕ). [ಎಣ್ಣೆ + ಕಾಸು$_1$]

ಎಣ್ಣೆಗೆಂಪು (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ; ಕೆಂಪು ಮತ್ತು ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣಗಳ ಮಧ್ಯಸ್ಥ ಬಣ್ಣ; ನಸುಗೆಂಪು; ನುಣ್ಗೆಂಪು: ಆ ಕೆಂಪು ಬೆಳಕು ಯೌವನ ಕಳೆದಿದ್ದ ಎಣ್ಣೆಗೆಂಪು ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಮಿನುಗಿ ಮಾಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕಣ್ಮಣಿ. ೫೯). [ಎಣ್ಣೆ + ಕೆಂಪು]

ಎಣ್ಣೆಗೈ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆ ಬಳಿದುಕೊಂಡಿರುವ ಕೈ; ಎಣ್ಣೆಯಾದ ಕೈ: ಎಣ್ಣೆಗೈಯಲಿ ಕೆಂಡ ಹಿಡಿದೊಲು ಭಗ್ಗನೇ ಹೊತ್ತುತ್ತಿದೆ (ಹಾಡು ಪಾ. ೩೧–೮). [ಎಣ್ಣೆ + ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$)]

ಎಣ್ಣೆಗೊಡ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯ ಕಡಾಯಿ: ಸುಡುವ ಮಳಲ ರಾಸಿ ಕಾಸು ವಂಬಲಿಯೆಣ್ಣೆಗೊಡ ಸುಣ್ಣವರಲ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ . . . ದುರ್ಗದೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೨–೩೮). [ಎಣ್ಣೆ + ಕೊಡ$_3$]

ಎಣ್ಣೆಗೊಪ್ಪರಿಗೆ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಹಾಕುವ ಅಗಲವಾದ ಬಾಯುಳ್ಳ ಪಾತ್ರೆ: ಬಿಗಿದ ಮಳವೆಯನೆಣ್ಣೆಗೊಪ್ಪರಿಗೆಗಳೊಳದ್ದಲಿ ಗಳಿಗಳಲಿ ಸೀರೆಗಳ ಸುತ್ತಲಿಯೆಂದು ಕೈವೀಸಿದನು ಕಲಿದ್ರೋಣ(ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೩೨); ಅಜ್ಞೆಯಂ ಮಿಾಜದಾತನ ಕೈಗಳಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ ತಳಪಳನೆ ಕುದಿವೆಣ್ಣೆಗೊಪ್ಪರಿಗೆ ಕಾಯ್ವಲ್ಲಿಗೆಳತರಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧–೩೧). [ಎಣ್ಣೆ + ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ]

ಎಣ್ಣೆತೆಂಗು (ನಾ). ತೆಂಗಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಎಣ್ಣೆತೆಂಗು, ಸೀಮೆ ತೆಂಗು (ಮೈಗಿ. ೩೩–೬೩೦). [ಎಣ್ಣೆ + ತೆಂಗು$_3$]

ಎಣ್ಣೆದಲೆ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆ ಬಳಿದುಕೊಂಡ ತಲೆ: ಕೆಂಪಿನ ಪೂವನೆಣ್ಣೆದಲೆ ನೂತ್ನಾಗಾರಮಂ ದೈತ್ಯರಂ ಕನಸೊಳ್ ಕಾಣಲು ಬಾರದೈ (ಸೋಮೇಶ. ೭೦). [ಎಣ್ಣೆ + ತಲೆ$_1$]

ಎಣ್ಣೆನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಮಾಧವದಣ್ಣಾಯಕರ ಜಂಮಸ್ತಳ ಎಣ್ಣೆ[ಣ್ಣೆ]ನಾಡ ಮಗೆಯದ್ದು ಅಣಲೇಸ್ವರದೇವರ ರಂಗ ಮಂಟಪ (ಎಕ. XIV, ಚಾಮುರಾ. ೨೫೬–೫; 1314). [ಎಣ್ಣೆ + ನಾಡು]

ಎಣ್ಣೆನೂಲು (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಮಣಿಗಳ ಸೂತ್ರ, —ಸರ: ಎಣ್ಣೆನೂಲು ಸಿಂಗದುಗುರು ಹೊಂಗವಡಿಕೆ ಕಣ್ಣ ಕಜ್ಜಳ ದಿಟ್ಟದಂಡೆ ಚಣ್ಣಗಾ ಕಾಲ ದೊಳೆಸೆದವು ಮುಱುಹುಲ್ಲೆಗಣ್ಣ ಗರುವೆ ಗಜಗಮನೆ (ರಾಮವಿ. ೫–೫೩). [ಎಣ್ಣೆ$_0$ + ನೂಲು$_3$ (< ನೂಲ್$_2$)]

ಎಣ್ಣೆಪುಂಡಿಗಿಡ (ನಾ). ಪುಂಡಿಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ವೈಔಗಿ. ೨೪–೪೫೦). [ಎಣ್ಣೆ + ಪುಂಡಿ + ಗಿಡ(< ಗಿಡು)]

ಎಣ್ಣೆಬಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಎಣ್ಣೆಗಪ್ಪಡ. [ಎಣ್ಣೆ + ಬಟ್ಟೆ₂]

ಎಣ್ಣೆಬದನೆಗಾಯ್ (ನಾ). ಬದನೆಯ ಕಾಯನ್ನು ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಪಲ್ಯ: ಬಟ್ಟಬದನೆಯಕಾಯ ನಸುನೀರ ತಿಳಿದುಪ್ಪವಿಟ್ಟು ಉಕ್ಕರಿಸಿ . . . ತಟ್ಟೆಣ್ಣೆಯೊಳಗೆ ವಗ್ಗರಿಸಲವು ತಾವೆಣ್ಣೆಬದನೆಗಾಯ್ವಸರಾದುದು (ಸೂಪಶಾ. ೪–೧೩). [ಎಣ್ಣೆ + ಬದನೆಕಾಯ್]

ಎಣ್ಣೆಬುಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: (ವೈಔಗಿ. ೩೨–೬೨೮). [ಎಣ್ಣೆ + ಬುಡಿಗೆ₀]

ಎಣ್ಣೆಮಂಜರಿಸೊಪ್ಪು (ನಾ). (ಔಷಧಿ ಗುಣವುಳ್ಳ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು: ಚತುಷ್ಷಷ್ಟಿ ಮರೀಚಾದಿ ಲೇಹ್ಯ – ಪಿಪ್ಪಲಿ . . . ಎಣ್ಣೆಮಂಜರಿಸೊಪ್ಪಿನ ರಸ, ಗರಿಕೆ ರಸ, ಕಳ್ಳನ ಹೂವಿನ ರಸ (ಸಕವೈ. ೨೧೭). [ಎಣ್ಣೆ + ಮಂಜರಿ + ಸೊಪ್ಪು₃]

ಎಣ್ಣೆಮಜ್ಜನ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯ ಸ್ನಾನ; ಅಭ್ಯಂಜನ: ಗುರುವಿಗೆ ಗುಟುಕುನೀರು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಎಣ್ಣೆಮಜ್ಜನ (ನೀತಿಚಿಂ. IV, ೨೨). [ಎಣ್ಣೆ + ಮಜ್ಜನ]

ಎಣ್ಣೆಮಣಿ 'ಎಣ್ಣೆವಣಿ' ನೋ.

ಎಣ್ಣೆಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: (ವೈಔಗಿ. ೪೮–೯೬೬). [ಎಣ್ಣೆ + ಮರ₁]

ಎಣ್ಣೆಯೂರಿಗೆ 'ಎಣ್ಣೂರಿಗೆ' ನೋ.

ಎಣ್ಣೆಯೋಗರ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಹಾಕಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಅನ್ನ; ಒಗ್ಗರಿಸಿದ ಅನ್ನ: ಒಂದು ಮಾನೆಣ್ಣೆಯೊಳು ಹುಣಿಸೆಹಣ್ಣಿನ ಹುಳಿಯನೊಂದಿಸಿ . . . ಭಿಳಿಯುಪ್ಪಿಟ್ಟು ಕಲಸಿ ಮನಸಂದು ಹಸಗೆಯ್ದೆಣ್ಣೆಯೋಗರಂ ವಸುಧಾಮರರ್ಗೆ ಪ್ರಿಯತರಮಾದುದು (ಸೂಪಶಾ. ೩–೧೯). [ಎಣ್ಣೆ + ಓಗರ]

ಎಣ್ಣೆವಣಿ, ಎಣಮಣಿ, ಎಣ್ಣೆಮಣಿ (ನಾ). ಕೊರಳ ಸರದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಣಿ. 'ಎಣ್ಣೆವಣಿಸರ' ಪರಾ. **ಎಣಮಣಿ**: 'ಎಣಮಣಿಸರ' ಪರಾ. **ಎಣ್ಣೆಮಣಿ**: ಸಿಂಗದುಗುರು ಎಣ್ಣೆಮಣಿ ಹೊನ್ನಸರಿಗೆಯು ಮಾಂಗಾಯಿ ರನ್ನದಿ ಸಮೆದ (ಜ್ಞಾನಚ. ೩–೧೬೫). [ಎಣ್ಣೆ₀ + ಮಣಿ₃. / ತಮಿ. ಎಣ್ಣೆಯ್‌ಮಣಿ]

ಎಣ್ಣೆವಣಿಸರ, ಎಣಮಣಿಸರ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಮಣಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸರ, —ಹಾರ: ತಜಗೆಲೆಯ ರವ ಗೆಜ್ಜೆಯುಲಿಯಳಿಗಳೆಣ್ಣೆವಣಿಸರಮಾಗಲೆಳೆಯ ನಂದದೊಳಾ ವಸಂತ ಭಾಸುರ ಭೋಗಿ ಜನಕೆ ಮುದ್ದಾಗೆ (ನಂದಿಮಾ. ೭–೧೩). **ಎಣಮಣಿಸರ**: (ಕಿ). [ಎಣ್ಣೆವಣಿ + ಸರ₆]

ಎಣ್ಣೆಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಮದುವೆ ಮುಂತಾದ ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರಿಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಹಚ್ಚುವುದು: ರಾಯನಿಗೆ ಗೋಧಿಕಲ್ಲೆಣ್ಣೆಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳಂಗೈಯಲೋಸುಗ (ವರ್ಣವ. ೩–೮). [ಎಣ್ಣೆ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಎಣ್ಣೆಸೀಗೆ (ನಾ). ೧. ಎಣ್ಣೆ ಮತ್ತು ಸೀಗೆಕಾಯಿ. ೨. (ಅಲಂ) ಹುಟ್ಟು ಹಗೆತನ; ಪರಸ್ಪರ ವೈರ, —ವಿರೋಧ: ರಕ್ಕಸರ್ಗಮಮಗಮೆಣ್ಣೆಸೀಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೧–೧೦); ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಎಣ್ಣೆಸೀಗೇಕಾಯಿಯಂತೆ (ನೀಗಟ್ಟು. ೯೦). [ಎಣ್ಣೆ + ಸೀಗೆ]

ಎಣ್ಣೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ನಾರಾದ ಹುಲ್ಲು. [ಎಣ್ಣೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಎಣ್ಣೆಹೂರಿಗೆ 'ಎಣ್ಣೂರಿಗೆ' ನೋ.

ಎಣ್ಣೆಹೊಳೆ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯ ಪ್ರವಾಹ, —ನದಿ; ಆ ಹೆಸರಿನ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ತೊರೆ. [ಎಣ್ಣೆ + ಹೊಳೆ₄ (< ಪೊಳೆ₁)]

ಎಣ್ಣೋರಿಗೆ 'ಎಣ್ಣೂರಿಗೆ' ನೋ.

ಎಣ್ದೆಕ್ಕು (ನಾ). = ಎಣ್ದೆಸೆ: ಅಕ್ಕ ಕೇಳಂತಲ್ಲ ನೀ ಕೂರ್ತು ಸ್ವಾಮಿಯೆಣ್ದೆಕ್ಕ ಸಾಧಿಸಲೆದ್ದು ನವಗೆ ಚೊಕ್ಕನಾನಂದದೋಜುವುದಿದ್ದಿತೆಂದರು ಠಕ್ಕಿಲ್ಲದೆಲ್ಲಾ ರಾಣಿಯರು (ಭರತೇ. ೫೩–೧೨೭). [ಎಣ್₂ (< ಎಂಟು) + ದಿಕ್ಕು]

ಎಣ್ದೆಸೆ (ನಾ). ಎಂಟುದಿಕ್ಕು, —ಮೂಲೆ: ಎಂಟುದೆಸೆಗಳ್ಕ್ ನಾಮವೆಣ್ದೆಸೆಯೆಂದುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೮೪); ನಿಶಾಗಮನವೆಣ್ದೆಸೆಯೊಳ ಮೆಸೆವ ಕತ್ತಲೆಯಂ ಬಿತ್ತರಿಸೆ (ಕಾದಂಉ. ೩೭೫); ಭೀಮನೆಣ್ದೆಸೆಯಂ ನೋಡುತ್ತೆ (ಗದಾಯು. ೭–೩೦); ಬಲ್ಪೆಸೆವುದು ತೋಳೊಳ್ ಎಣ್ದೆಸೆಯ ಗಂಡರ ಮಿಾಸೆಯಮೇಲೆ ವರ್ತಿಸುವುದು ಗಂಡಗರ್ವದ ಜಸಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೮೩; 1117); ಬಿಜುಗಾಳಿಯಲೆಗೆಣ್ದೆಸೆಗೆದ್ದು ತೂಜುವ ತಜಗೆಲೆಗಳ ಮೊತ್ತವೆನಲು (ಕಂನವಿ. ೧೪–೯೦).

ಎಣ್ದೆಸೆಯಾಣ್ಮರ್ = ಎಂಟುದಿಕ್ಕಿನ ಒಡೆಯರು: ನಾಗಕನ್ನೆಯರಂ ಪಿಡಿದು ತರ್ಪಂ ಎಣ್ದೆಸೆಯಾಣ್ಮರಂ ಗದ್ದಿಸುವಂ (ಅದ್ಭುತ. ೨೯–೨೨). **ಎಣ್ದೆಸೆಯಾನೆಗಳು** = ಎಂಟುದಿಕ್ಕಿನ ಆನೆಗಳು: ಎಣ್ದೆಸೆಯಾನೆಗಳಂ ಕಡುನಲವಿಂದೇಱಿ ಬರುತಮಿರ್ದರ್ ಕೆಲಬರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೪). [ಎಣ್₂ (< ಎಂಟು) + ದೆಸೆ₂]

ಎಣ್ಪಣ (ನಾ). ಎಂಟು ಪಣ: ತಟ್ಟಿಯಾರಾಳ ಅವುಕ್ಕಯಿಯೂರೆಣ್ಪಣ ಪುಲ್ಲು ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೬–೪; 750). [ಎಣ್₂ (< ಎಂಟು) + ಪಣ₁]

ಎಣ್ಪತ್ತು, ಎಂಬತ್ತು, ಎಂಭತ್ತು, ಎಣ್ಬತ್ತು, ಎಣ್ಭತ್ತು (ನಾ). ಎಂಟು ಹತ್ತುಗಳ ಗುಣಲಬ್ಧ: ಎಂಟರ್ಕೆ – ಎಣ್ದೆಸೆ, ಎಣ್ಪತ್ತು (ಶಮುದ. ೧೮೯ ಪ್ರಯೋ). **ಎಂಬತ್ತು**: ಮುದವಲರ್ದೆಂಬತ್ತುಸಾವಿರ ಕುದುರೆಗಳಿಗೊಂದವೆಲ್ಲಕ್ಕೊಡವಿಸಿದ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಗಳು (ಬಸವು. ೪೪–೫೧). **ಎಂಭತ್ತು**: ಎಂಭತ್ತುನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಕೆ ಭದ್ರಹಸ್ತಿಗಳಿಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೧ ವ). **ಎಣ್ಬತ್ತು**: ಎಣ್ಬತ್ತುಸಾಸಿರ ಪುರಂಗಳ್ಗಂ (ಚಾವುಂಪು. ೭೧–೩). **ಎಣ್ಭತ್ತು**: ಕಾಲಾತೀತಸಂವತ್ಸರ ಸತಙ್ಗಳೆಣ್ಬನೂಱ ಎಣ್ಭತ್ತು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೫೯–೪; 961). [ಎಣ್₂ (< ಎಂಟು) + ಪತ್ತು₄. / ತಮಿ. ಮಲ. ಎಣ್ಪತು; ಕೊಡ. ಏಂಬದೀ; ತುಳು. ಎಣ್ಪ; ತೆಲು. ಎನುಬದಿ, ಎನಭೈ]

ಎಣ್ಬರಿಜು (ನಾ). ಎಂಟು ಆಕಾರ, —ರೂಪು: ನಿಂದುಮಿಂತೆಣ್ದೆಸೆಯೊಳೆಣ್ಬರಿಜಂ ಪೊತ್ತು ಸೇವಿಸುತ್ತಮಿರೆ (ಶಬಶಂ. ೧–೭೧ ವ). [ಎಣ್₂ (< ಎಂಟು) + ಪರಿಜು]

ಎಣ್ಬಗಲ್ (ನಾ). ಎಂಟು ಹಗಲು, —ದಿನ: ಮುಂತಾನುನ್ನಯಿಸಿದ ವರುಷದ ಮೇಲೆಣ್ಬಗಲೆಯ್ತರಲಿತ್ತ . . . ದಿನಂ ಕಳಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೧೨–೫೮). [ಎಣ್₂ (< ಎಂಟು) + ಪಗಲ್]

ಎಣ್ಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ಎಂಟುದಾರಿ: ಎಣ್ಬಟ್ಟೆಗಳೊಳ್ ನೃಪನಂ ಕಾಣ್ಬನ್ನಂ ತೊಟಲಿಮೆಂದು ಮನದೊಳಗಟಲಿಂ (ದಶಕು. ೪–೧೯). [ಎಣ್₂ (< ಎಂಟು) + ಬಟ್ಟೆ₁]

ಎಣ್ಬತ್ತು 'ಎಣ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಎಣ್ಬರ್, ಎಣ್ಬೊರ್ (ನಾ). ಎಂಟುಜನ, —ಮಂದಿ: ವರುಣವಾಯು ಯಕ್ಷೇಶನ ಕ್ರಮದಿನವರೆಣ್ಬರಂತುತ್ತಮಸ್ಥೆ (ಕವಿರಾ. ೩–೯೬); ಅಲ್ಲಿಗೆಣ್ಬರ್ ಮಾಯಾರೂಪಿಗಳಪ್ಪ ಶಾಕಿನಿಯರ್ ಬಂದು (ಪಂಚತಂ. ೧೫೫–೮); ಎಣ್ಬರ್ ಸತಿಯರ್ ಸಿತಚಾಮರಮಂ ಬೀಸೆ (ಜಯಕಾ. ೩–೨). **ಎಣ್ಬೊರ್**: ದಿವಸಕೆಣ್ಬೊರ್ಗ್ಗೀ ಶಾಲೆಗೊಡುವುದು (ವೈಆಂ. ೧೯೪೪, ೬–೨; 808). [ಎಣ್₂ (< ಎಂಟು) + -ಬರ್?]

ಎಣ್ಬೆರಲ್ (ನಾ). ಎಂಟು ಬೆರಳು: ಚಕ್ರಿ ನೆಲನೊಳೆಣ್ಬೆರಲಡಂಗೆ ನರ ರಥಮನೊತ್ತಿದಂ ನಿಪುಣತೆಯಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೦೦).
[ಎಣ್$_2$ (< ಎಂಟು) + ಬೆರಲ್]

ಎಣ್ಭತ್ತು 'ಎಣ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಎಣ್ಮಡಿ (ನಾ). ಎಂಟರಷ್ಟು; ಎಂಟು ಮಡಿ: ಮಂದೋದರಿಗೆ ದುಗುಡಮೆಣ್ಮಡಿಯಾಗೆ (ಅದ್ಭುತ. ೩೧-೯).
[ಎಣ್$_2$ (< ಎಂಟು) + ಮಡಿ$_3$]

ಎಣ್ಮಯ್ಯ 'ಎಣ್ಮೆಯ್ಯ' ನೋ.

ಎಣ್ಮೆ (ನಾ). = ಎಣ್ಮಡಿ: ಎಣ್ಮೆ, ಎಣ್ಬರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೧೯ ಪ್ರಯೋ).
[ಎಣ್$_2$ (< ಎಂಟು) + -ಮೆ$_1$]

ಎಣ್ಮೆಯ್ಯ, ಎಣ್ಮಯ್ಯ (ನಾ). ಎಂಟು ದೇಹವುಳ್ಳವನು; ಅಷ್ಟಮೂರ್ತಿ; ಪರಮೇಶ್ವರ: ಆವನೆಣ್ಮೆಯ್ಯನೊಂದನೆಯ ಮೆಯ್ಯೆನಿಸಿರ್ಪನೋ (ಶೀಪರಾ. ೧೩೫-೭). **ಎಣ್ಮಯ್ಯ**: "ಎಣ್ಮಯ್ಯಂ . . . ಐಮೊಗಂ – ಈ ೩೩ ಈಶ್ವರಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧-೧); ಇವಳ ಯೌವನಕ್ಕೊಂದೊಡಲ್ ಸಾಲದೆಂದು ಮುನ್ನವೆ ಕಂಡು ಮುಕ್ಕಣ್ಣನೆಣ್ಮಯ್ಯನಾದನೆನಲಗಸುತೆಯ ಯೌವನದ ಪೆಂಪದೆಂತೋ (ಚಿಬಪು. ೩೪-೭). [ಎಣ್$_2$ (< ಎಂಟು) + ಮೆಯ್ + -ಅ$_7$]

ಎಣ್ಬೊರ್ 'ಎಣ್ಬರ್' ನೋ.

ಎತಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮ[ಹಿ]ಸೆಯನಾಡ ಎತಳದ ಅಯಣಯ್ಯ ಸೆಟ್ಟಿಯುಂ (ಕಇ. IV, ೫೫-೨೭; 1000). [?]

ಎತಿ (ನಾ). ಸಂನ್ಯಾಸಿ; ಯತಿ: ಗಾಳಿಯಾಹಾರವ ಕೊಂಬೆತಿಗಳ ತಂದಾಳುಗೆಲಸಕಿಕ್ಕಿ ಕೊಡುವೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೪-೪೪).
[< ಸಂ. ಯತಿ]

ಎತಿತನ (ನಾ). ಸಂನ್ಯಾಸತ್ವ: ಮೊಳೆವ ಕಾಮನ ಕೊಲ್ಲದೆತಿತನಮೇಕೆ (ಕೈಕವ. ೫-೪೩-೧). [ಎತಿ + -ತನ]

ಎತ್ತ (ನಾ). ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ದಿಗ್ವಾಚಿ; ಯಾವ ಕಡೆ; ಯಾವ ದಿಕ್ಕು; ಯಾವ ಸ್ಥಳ: ಈ ಗಣಿದ ಮನೆತ್ತಣಿಗು ಮುಶ್ರುತ ಪ್ರಕೃತಿಜನಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೮); ನುಡಿವೊಡೆ ರಾಜಕಾರ್ಯನಯಮೆತ್ತಬಲಾಜನದೊಂದು ಬುದ್ಧಿಯೆತ್ತ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೪೫); ಅನೆತ್ತ ದೇವಲೋಕದನೂನಸುಖಾಸ್ಪದಮಿದೆತ್ತ ಬಗೆವೊಡಿದೆಲ್ಲಂ ಮಾನಿತದರ್ಶನದಿಂದಂ ತಾನಾದುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೨೧೩); ಇವರೆತ್ತಬಲ್ಲರು ಲಿಂಗದ ನಿಜವ (ಅದವ. ೪); ಐದುವರ್ಷದ ಹಸುಳೆ ವನವೆತ್ತ ತಪವೆತ್ತ (ಪುರಂದ. ೨-೬೦-೧); ಎತ್ತ ಹೋದರೂ ಮೃತ್ಯು ಬಿಡದು (ಗಾದೆ).

ಎತ್ತಣ = ಯಾವಕಡೆಯ; ಎಲ್ಲಿಯ: ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನೆತ್ತಣ ಗಾಂಗೇಯನೆಲ್ಲಿಯ ಸಂಧಿಕಾರ್ಯಂ (ಗದಾಯು. ೨-೮೦ ವ). **ಎತ್ತಣಂ** = ಯಾವ ಕಡೆಯವನು; ಎಲ್ಲಿಯವನು: ಅಗಳ್ ತೆ[ಪ್ಪ]ತ್ತುಮೆಲ್ಲಿದನೆತ್ತಣನೆಂದು ಕರ್ಣನ ಕಳೇವರಮಂ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೮ ವ); ಗುಣನಿಧಿಯೆತ್ತಣಂ ಭುವನಪೂಜಿತನೆತ್ತಣನಿಂದ್ರವಂದ್ಯನೆತ್ತಣನಕಳಂಕನೆತ್ತಣನಘಾಂತಕನೆತ್ತಣನಸ್ತದೋಷನೆತ್ತಣನಭಿರೂಪನೆತ್ತಣನನಿಂದಿತನೆತ್ತಣನೀಶರೂಪನೆತ್ತಣನಖಿಳಾವನೀತಿಲಕನೆತ್ತಣನುತ್ತಮಸತ್ವನೆತ್ತಣಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೧೧೭). **ಎತ್ತಣದು, ಎತ್ತಣ್ತು** = ಯಾವ ಕಡೆಯದು; ಎಲ್ಲಿಯದು: ಚದುರೆತ್ತಣದಾಕೆಗೆಂದು ಕಣ್ಗೊಂಡ ವಿಲಾಸದಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೫೫); ಎತ್ತಣದೆಂಬೀ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎತ್ತಣ್ತೆಂದುಂ (ಶಮದ. ೧೪೪ ವೃತ್ತಿ). **ಎತ್ತಣಿಂ, ಎತ್ತಣಿಂದಂ, ಎತ್ತಣಿಂದೆ** = ಯಾವ ಕಡೆಯಿಂದ; ಎಲ್ಲಿಂದ: ಎತ್ತಣಿಂದೈತಂದೆ ಕಪಿ ನಿನ್ನಿತ್ತಲಾವನ ಕಳುಹಿದನು (ತೊರರಾ. ೬-೩೬, ಪಂ. ೭೧೨).

ಎತ್ತಲ್, ಎತ್ತಲು = ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ: ಸುತ್ತಲುಂ ಪರಿವ ಜರಿವೊನಲ್ಗಳಿಂದೆತ್ತಲುಂ ನಲಿವ ಪೊಸನವಿಲ್ಗಳಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೨ ರ); ಶಂಖನಿಸ್ವನದಿಂದತ್ತಲುಮಿತ್ತಲುಂ ಸೊಗಯಿಕುಂ ತಾನೆತ್ತಲುಂ ಸುತ್ತಲುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೫೯); ಎತ್ತಲೀಕ್ಷಿಸಲತ್ತ ರಾಯನ ತೆತ್ತಿಗರ ಕೂರಂಬು ಕವಿದವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೬೦); ಅತ್ತಲುಮಿತ್ತಲುವೋವೋಯೆತ್ತಲು ಮಾತಂಗೆ ಕೂಪಮಂ ತೆಱದಂತಾಯ್ತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೯೦); ಬಳಸಿಗಮೆತ್ತಲುಂ ತುಱುಗಿ ಪರ್ವಿದಗುರ್ವಿನ ಬಿಂಬ (ಗಿರಿಕ. ೧-೫೨); ಎತ್ತಲುಂ ಜ್ಯೋತಿಯಿಲ್ಲ (ಕವಿಸೊ. ೩೭). **ಎತ್ತೆತ್ತ, ಎತ್ತೆತ್ತಲ್** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಎತ್ತೆತ್ತ ನೋಡಿದಡತ್ತತ್ತ ನೀನೇ ದೇವಾ (ಬಸವ. ೫೩೪); ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಎತ್ತೆತ್ತ ನೋಡಿದರೂ ಅವರ ಹರುಷದ ಕೂಗಾಟ (ಗಿಂಬಾ. ೧); ಮುಗ್ಗಿಸಲಿನ್ನಾರ್ಪರೀಶೋಕಮನೆನುತೆ ಭಯಂಗೊಂಡಿದೆತ್ತೆತ್ತಲೀಗಳ್ ಬೆಸಗೊಂಡಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೦೦); ಬಳ್ಳಿಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಕೋಲೆತ್ತೆತ್ತಲುಂ ಕಾವನಾ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦೪); ಮುತ್ತೆ ಮಣಸೂತಕವು ಜನ್ಮಜನ್ಮಾಂತರಕೆ ಎತ್ತೆತ್ತಲೂ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತಿಕೊಂಡಿಹುದು (ಕಎವು. ೨೩). [ದೇ.]

ಎತ್ತಂ (ಅ). ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ: ಮನಸ್ತಾಪಮುಂ ಪುದಿದೆತ್ತಂ ಬರೆ ಸುಯ್ ಪೊದಱ್ದು ಬಿಸಿದುಂ ಕಮ್ಮಿತ್ತು ಮಾಯ್ತೋಪಳಾ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೮೮ ಶೂದ್ರಕ); ಎತ್ತಿದ ತೋಳ ಮೊತ್ತಮೊದಲಂಗಜನಂ ಪಟವಿದ್ದೆಗೆತ್ತಿದಂತೆತ್ತಮಪೂರ್ವಮಾಗೆ ಪೊಸಪಾಸಿಗಮುಂಗಜಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆಂದೆತ್ತಿದ ಮೀನಕೇತನಮನೊತ್ತರಿಸುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೧); ನೆಗೆದೆತ್ತಂ ಧೂಪಧೂಮಂ ಪಸರಿಸೆ (ಕಾದಂಉ. ೨೬೦); ನಡೆದರೆತ್ತಂ ಬೀರರಾ ಪಾಡಿಯೊಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೩). [< ಎತ್ತ]

ಎತ್ತಂಗಡಿ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತಿದ ಅಂಗಡಿ; ದಿವಾಳಿಯಾದ ಅಂಗಡಿ: ಅವನು ಇಟ್ಟಿದ್ದ ಅಂಗಡಿ ಎತ್ತಂಗಡಿ ಆಯಿತು (ರೂಢಿ). ೨. ಮುಂದೆ ಸಾಗುವಿಕೆ; ಮುಂದಿನ ಪ್ರಯಾಣ: "ತುಮಕೂರಿನಿಂದ ಎತ್ತಂಗಡಿ" "ಎಲ್ಲಿಗೆ"? "ಹಾಸನಕ್ಕೆ" (ನಟಸಾ. ೩೨೦); ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯವ ಇವನ್ನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಎತ್ತಂಗಡಿ ಮಾಡಿ ಆರಾಮಾಸನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಚು ಹೂಡಿದ್ದ (ಮಾಮನಿ. ೮೮). [ಎತ್ತು$_1$ + ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ)]

ಎತ್ತಕೆ, ಎತ್ತಗ (ನಾ). ೧. ಸತ್ತಿಗೆ ಮರ: ಬೊಬ್ಬುಲಿ ಮಾವಂಬಟಿಕಕ್ಕೆ ಬಿಕ್ಕೆ ಬಕುಳಂ ಬೇವೆತ್ತಕಂ ಕಿಂಶುಕಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೬). **ಎತ್ತಗ**: ೧. ಅತ್ತಿಯಾಲವು ಜಾಲಹಾಲೆ ಬಾಳೆಯೆತ್ತಗ ಬನ್ನಿಮುಗ್ಗಾರೆ ಮುತ್ತುಗ ತಾರೆ ಮುಂತಾದ ಹೆಮ್ಮರಗಳು (ಸೌಗಂಪ. ೨-೩೪). ೨. ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು: ಹೆಗ್ಗಡದೇವನಕೋಟೆ ತಾಲ್ಲೂಕು ಎತ್ತಗಮಠದ ರಾಮಾರಾಧ್ಯರು (ಕವಿಚ. III, ಅವತ. XXX). [?]

ಎತ್ತಗ 'ಎತ್ತಕೆ' ನೋ.

ಎತ್ತಡಿಗೆ (ನಾ). ಅನ್ನ, ಸಾರು, ಪಲ್ಯ ಮುಂತಾದ ಎತ್ತಿಡುವ ಅಡಿಗೆಗಳು: ಮಂದಾಕಿನಿ ಎತ್ತಡಿಗೆಯನ್ನಷ್ಟುಮಾಡಿ ಒಲೆಯ ಈಚೆಗೆ ಬಂದಕೂಡಲೇ ಬಕ್ಕರಿಗಳನ್ನು ಸುಡುವ ಕೆಲಸ ಸಾವಿತ್ರಿಯದು (ದಿವಂ. ೧೬). [ಎತ್ತು$_1$ + ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ)]

ಎತ್ತರ 'ಎಟ್ಟರ' ನೋ.

ಎತ್ತರತತ್ತರ 'ಎತ್ತಱತತ್ತಱ' ನೋ.

ಎತ್ತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎತ್ತರವಾಗುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡು: ಮಂಚದ ಕಾಲನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಎತ್ತರಿಸು (ರೂಢಿ). ೨. ಹೆಚ್ಚುಮಾಡು: ಶಿಕ್ಷಣವೇತ್ತರೂ ರಾಜಕಾರಣಿಗಳೂ . . . ಸಂಶೋಧಕರ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಎತ್ತರಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದುವು (ಶಿಕ್ಷದ. ೭೬೬). ೩. (ಧ್ವನಿಯನ್ನು) ಉಚ್ಚವಾಗುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡು: ಎತ್ತರಿಸಿ ಕೂಗಿ ಕರೆ (ರೂಢಿ). ೪. ಉನ್ನತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು. [ಎತ್ತರ (< ಎಟ್ಟರ) + -ಇಸು$_1$]

ಎತ್ತಐತತ್ತಐ, ಎತ್ತರತತ್ತರ (ನಾ). ಅಸಂಬದ್ಧತೆ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತತೆ: ಹಱಗವಿಗಳ ಕಬ್ಬಂಗಳ ಹೊಜಗಳಿಯಕ್ಕರದ ಹೊಲಿಗೆ ಬಿರ್ಚಿದೊಡೆಲ್ಲಂ ಬಱಿತಾಱಗ ಬೀಱಗವೆತ್ತಜತತ್ತಐವೆಕ್ಕಸಕ್ಕಮಸ್ತವ್ಯಸ್ತಂ (ಗಿರಿಕ. ೧–೨೩); ನೆಱೆ ಸನ್ನಿಪಾತವಡಸಿದ ತೆಱದಿಂ ಕೇಳದೆ ಸಮಂತು ನೋಡದೆ ಪಿರಿದೆತ್ತಐತತ್ತಐದಿಂ ನುಡಿಯುತ ಬೆಱೆತಿರ್ಪರ್ ಸಿರಿಯು ಮದದಿನರಸು ಗಳಿಳಿಯೊಳ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೧೯–೩೪); ಮರುಳು ಸಿಂಗರಿಸಿ ಬಪ್ಪುದ ಕಂಡೆ ನೆಂದ ಸೌಂದರನಾಮಗಳ ಬಿಟ್ಟು ನರರು ಪುರುಳುಗೆಟ್ಟೆತ್ತಐತತ್ತಐನಾಮವ ಧರಿಸುವರೆಂದನಾ ಸ್ವಾಮಿ (ಭರಚ. ೬೧–೩೮). **ಎತ್ತರತತ್ತರ:** ಎತ್ತರ ತೆ[ತ]ತ್ತರವಾಗಿದ್ದ ಅವನ ಮುದ್ರಣಾಲಯವನ್ನು ಒಂದು ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ತಂದಿರಿಸಿದೆನು (ಬೆಂಜನ್. ೮೭). [ಎತ್ತಐ + ತತ್ತಐ]

ಎತ್ತಿಗ (ನಾ). ಉದ್ಧಾರ ಮಾಡುವವನು; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವವನು: ಶಿವಶರಣರು ಬಿದ್ದವರ ಎತ್ತಿಗರು, ಅನಾಥರ ತಂದೆತಾಯಿಗಳು, ಪತಿತರ ಬಂಧುಗಳು (ಶರಚ. ೩೩೫). [ಎತ್ತು₁ + –ಇಗ]

ಎತ್ತಿಲು (ನಾ). (?): ಜೋಲಕಾರುಣ್ಯ ಜೆಡರ್ದೆ ಪ ೩ ಬಿಟ್ಟಯಭಂ ೧ ಕ್ಕಂಗ ೨ ಎತ್ತಿಲು ಪೊತ್ತರ ಪ ೫ (ಎಕ. XI (S), ಚಳ್ಳಕೆ. ೭೧–೨೧; 1330); ಎತ್ತಿಲು ಪೊತ್ತರ ಪ ೫ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭೧–೨೧; ?). [ಎತ್ತು ? + ?]

ಎತ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವಂತೆ ಮಾಡು; ಎತ್ತಿಹಿಡಿ: ಧ್ವಜಪತಾಕೆಗಳುಮನೆತ್ತಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೩–೨೭); ಓಳಿವಟ್ಟ ಬೆಳ್ಕೊಡೆಗಳ ಪಿಂಡನೆತ್ತಿಸಿದ ಬೆಳ್ಗೊಡೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೬೮); ಪಲವೆಡೆಗಳೊಳಂ ಮಹಾಧ್ವಜಮನೆತ್ತಿಸಿ (ಎಕ. II, ೫೯–೧೦೩; 974); ಜಿನಭವನಂಗಳೊಳ್ . . . ನಾನಾಧ್ವಜಂಗಳನೆತ್ತಿಸುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦–೨೮); ರಥದಲಿ ಸರಿಸ ತಾಳಧ್ವಜವನೆತ್ತಿಸಿ ಸಮರಥರ ನೆರಹಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೧೧); ಮುತ್ತಿನ ಗದ್ದುಗೆ ಗರುಡನ ಹೆಗಲೊಳೆತ್ತಿಸಿ ಬಿಗಿದು (ಮೋಹತ. ೩೭–೩೭). **೨.** ಕಟ್ಟಿಸು; ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಮಾಡು: "ಎತ್ತಿಸು – ಉದ್ಧರಣೇ" (ಶಮುಧಾ); ದಣ್ಣನಾಯಕನೀ ವಿಷ್ಣುಗ್ರಿಹಾಮನ್ನೆತ್ತಿಸಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೩–೬; 10ನೆಯ ಶತ); ಆಳಿಯ ನೇಡಗೆಯ ಮಲ್ಲ ಕೆಱೆಯಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ ದೇಗುಲಮನೆತ್ತಿಸಿ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೮–೧೬; 1050); ಧರೆ ಪೊಗಳ್ವಂತು . . . ದೇವನಿವಹಂಗಳನೆತ್ತಿಸಿ (ಎಇ. XIV, ೨೮೨–೩೬; 1173); ದೇವಾಲಯಮನೆತ್ತಿಸಿ ಪುರಮಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೮–೩೩; 1203). **೩.** ದಂಡೆತ್ತಿ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು: ಚಿಚ್ಚರದಿಂದೆತ್ತಿಸಿ ತಂದಿರ್ವರ ಬಲ್ಪಂ ಬಱಕೆ ನೋಡು ನೀಂ ಕಾಳೆಗದೊಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೮೪). **೪.** ಮೇಲಕ್ಕೇರಿಸು; ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೇರಿಸು: ಎತ್ತಿಸಿದನಸುಗಳನು ರಥಿಕರ ಹತ್ತಿಸಿದ ನಂಬರವ ಭೀತರ ಹುತ್ತನೇಱಸಿ ಹೊಳಕಿದನು (ತೊರರಾ. ೩–೬–೪೩). **೫.** ಸಂಗ್ರಹಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಶೇಖರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಪ್ರತಿ ಮನೆಯಲ್ಲೂ ಚಂದಾ ಎತ್ತಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಎತ್ತಿಸಿಕೊಡು = **೧.** ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಡು: ಚಿತ್ತಜನಂತವರೊಡನಿರ್ದು ಗಾಂಧರ್ವದತ್ತೆಗೆ ಹೊನ್ನಮಾಡವನು ಎತ್ತಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಕುಬೇರನಂದದಿ ಚಾರುದತ್ತನು ಸಂತಸಮಿರ್ದ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೦–೩೩೮). **೨.** ವಸೂಲ್ಮಾಡು; ಶೇಖರಿಸು: ಸುತ್ತಣ ಪ್ರಭುಗಳ ಬಲವ ಮುಱಿದು ತನಗೆತ್ತಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು ಕಪ್ಪಗಳ (ಕಂನವಿ. ೩–೫೨). [ಎತ್ತು₁ + –ಇಸು₃]

ಎತ್ತು₁ (ಕ್ರಿ). **೧.** ಉದ್ಧರಿಸು; ಏರಿಸು; ಎತ್ತಿಹಿಡಿ: ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಸಮುದ್ರದೊಳ್ ಮುಱುಗುತ್ತಿರ್ದನ್ನಂ ಮುಱುಗಲೀಯದೆತ್ತಿಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೩೩–೨೫); ಎಳೆ ರಸೆಯೊಳಟ್ಟುದಂ ಭುಜಬಳದಿಂ ಮುನ್ನೆತ್ತಿದಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೧೫); ಎತ್ತುವೆನೊ ಮಂದರಾದ್ರಿಯನೊತ್ತುವೆನೊ ರಸಾತಳಕ್ಕೆ ನೆಲನಂ (ಗದಾಯು. ೬–೧೮); ಮೇದಿನಿಯನೆತ್ತಿದಾದಿವರಾಹನಂತೆ (ಪಂಚತಂ. ೪೫–೨೧). **೨.** ಏರಿಸು; ಹಾರಿಸು: ಇನ್ತೀ ಧರ್ಮಮ ನಡೆಯಿಸಿದ ಮಹಾಪುರುಷರ್ಗೆ . . . ಮಹಾಧ್ವಜಮೆತ್ತಿದ ಫಳಮಕ್ಕು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೯೪–೧೩; 1059); ಎತ್ತಿತು ಗುಡಿತೋರಣ ವೈಕುಂಠಕೆ ಹತ್ತಿತು ಹರಿಯ ಸೂಟಿಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೪೧–೪೦); ಎತ್ತಿದ ಸತ್ತಿಗೆ ಬಿರುದಿನ ಡಾಳಿನ ಪೊತ್ತ ಡಾಳ ಚಾಮರದ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೨೬). **೩.** ಎಬ್ಬಿಸು; ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತು; ತಬ್ಬಿಕೊ: ಮಗನ ಕರುಣಾಸ್ಯಮಂ ಚಂದ್ರಚೂಡಂ ಕಂಡು ನಗುತೆತ್ತಿ ತಕ್ಕೈಸುತಂ (ಬಸರ. ೧–೫೪); ಎತ್ತಬಹುದೇ ಬಲ್ಬಾರಮಂ (ಸೋಮೇಶ. ೭೬); ಭರದಲೆತ್ತಿದ ತೋಳು ಕಡಿವಡೆದುರುಳಿತವನಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪–೧೪). **೪.** (ನೀರು) ಹಾಯಿಸು; ಬಿಡು: ತೋಂಟಕ್ಕೆ ನೀರನೆತ್ತದೆ ಬೀದಿಗೆ ನೀರನೆತ್ತುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೪೦). **೫.** ಹೊತ್ತುತರು; ಅಪಹರಿಸು: ಪೋಗಿ ಸುಪರ್ವ ಪರ್ವತದ ಕಾಂಚನ ರೇಣುಗಳಂ ಪರಾಕ್ರಮೋದ್ಯೋಗದಿನೆತ್ತಿ ತಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೭–೪೭); ಕೊಂಗ್ಗನಾಡ ನಾಯಕರೆಲ್ಲ ಹನಸೋಗೆಯ ತುಱುವನೆತ್ತಲು (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೮೨–೩; 1163). **೬.** ಹರಡು; ಬೀರು; ಎರಚು: ಪಸುರ್ಗವಿಲನಾದ ನೀಪದ ಕುಸುಮಮುಮಂ ದೆಸೆಗೆ ಕಂಪನೆತ್ತುವ ಲೋಧ್ರಪ್ರಸವಮುಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೧೪೧). **೭.** ಮೇಲೇರಿಬರು; ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗು; ಮುತ್ತು: ಶ್ರೀಮತ್ತ್ರಿಭುವನ ಮಲ್ಲದೇವರು ಭೋಜನಮೇಲೆ ಪಶ್ಚಿಮುದಿಶಾವರಕ್ಕೆತ್ತಿದಲ್ಲಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೪–೩; 1100); ಎತ್ತಣ ಪರಮಂಡಳಮುಂ ಮುತ್ತಿಂಗೊಳಗಾಗಿ ದಾರದಂತಿರ್ಪುವು ಕಾಯ್ದೆತ್ತಲೊಡನೆ[ನ]ಮಮಿದೇನುದ್ವೃತ್ತನೋ ರಣರಂಗಭೈರವಂ ಗೋವಿಂದಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೭–೩೩; 1114); ತಮ್ಮೊಳೋರೊರ್ವರ ಮೇಲಣೆಯರಮೆತ್ತುವ ಮುತ್ತುವ ಪೊಣರ್ವ ಕಱುಕ್ತಿಱವನೇಕ ನೃಪರಂ ಕಂಡಂ (ಜಗವಿ. ೫–೧೧೨); ಆರಿಬಲವೆತ್ತಿದಲ್ಲಿ ಪಿರಿದುಂ ಕಿರಿದೆಗುಬ್ಬಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೮೭–೧೯; 1200); ತಿಳಿದೆತ್ತಿ ಕಾದುವುದು ಲೇಸಲ್ಲರ್ಗಿದೇಮುಂತಣಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೫೫). **೮.** ಸಂಗ್ರಹಿಸು; ಕೂಡಿಸು: ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘದವರು ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿದ ಕಾಣಿಕೆಯೆಲ್ಲವನ್ನೂ (ಕನ್ನನು. I, ೧೬). **೯.** ಬಡಿಸು; ಊಟಕ್ಕೆ ನೀಡು: ಪರೆದ ತಱಗೆಲೆಯೆ ಪರಿಯಣಮಾಗೆ ಪಣ್ಪಲಮೆತ್ತಿದ ಬೋನಮಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೨೮); ಗೃಹಲಕ್ಷ್ಮಿ ಬೋನಮೆತ್ತಿದುದೆಂಬಂತಿರೆ ಚೋದ್ಯಮಪ್ಪಿನಂ ಬಿತ್ತರದೆತ್ತಿದ ಬೋನದಿರವು ಚೆಲುವಾಯ್ತಾಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೨೩); ಜಿನಾಂಬಿಕೆಯನೀ ತೆಱದಿಂ . . . ಮಾಲೆವೂವನೋಲಗಿಸುವ ಬೋನಮೆತ್ತುವಗಲೆತ್ತುವ ದೇವವಿಳಾಸಿನೀಜನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧–೮೪). **೧೦.** ಎಚ್ಚರಿಸು; ಎಬ್ಬಿಸು: ದುಗ್ಧಾಬ್ಧಿ ಧವಳ ಶಯ್ಯಾತಳದೊಳ್ ಮಱದೊಱಗಿದ ಮಧುಮಥನನೆತ್ತಲಣ್ಮದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೧೦ ವ); ಈಷ್ಕಾರ್ಳಾಪಂಗಳನರಸನಾಲಿಸಿ ಮಕರಂದನಂ ಮೆಲ್ಲನೆತ್ತಿ ಕಿವಿಯಿತ್ತು ಕೇಳುತ್ತುಮಿರ್ಪುದುಂ (ಲೀಲಾವ. ೬–೧೨೧). **೧೧.** ಕಟ್ಟು; ರಚಿಸು. 'ಎತ್ತಿಸು' ಪರಾ. **೧೨.** ಬೆಳಗು: ಆರತಿಯನೆತ್ತಿದರು ತಂದು ಪ್ರಾರತಿಯ ಸೂಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೩೨); ನಿತ್ಯಮುತ್ತೈದೆಯರೆಲ್ಲ ಎತ್ತಿ ರತುನದಾರತಿಯ (ಪುರಂದ. ೧–೧೨೪–೧); ಮಾರಕುಮಾರ ಮಂತ್ರೀಶಸುತೆಗೆ ರನ್ನದಾರತಿಗಳನೆತ್ತಿದಳು (ಮೋಹತ. ೩೧–೩೫); ಮುತ್ತಿನಾರತಿ ರತ್ನದಾರತಿಗಳ ತಂದು ಮುತ್ತೈದೆಯರೆತ್ತಿ ನಲಿದು (ಕಂನವಿ. ೪–೭೧). **೧೩.** ಸಮರ್ಪಿಸು; ಕೊಡು: ತನಗರ್ಘ್ಯಮೆತ್ತಿದ ತಳಿಗೆಯೊಳಿಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೬೪); ನಿತ್ಯೋದಯನುಮಪ್ಪ ಗಭಸ್ತಿಮಾಲಿಗರ್ಘ್ಯಮನೆತ್ತಿದ ಹಸ್ತಕಮಲದೊಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೫೬–೬); ಆವಳ ಪೋಲ್ಕೆಯ ಪುತ್ರಿ ಕೀರ್ತಿಲಕ್ಷ್ಮೀ ವಧುವಾದಳಾ ವಧುಗೆ ಕಾವ್ಯದ ನಾಂದಿಯೊಳರ್ಘ್ಯವೆತ್ತುವೆಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧–೬).

೧೪. ಸುಲಿ; ಸಿಗಿ: ಎತ್ತುವ ಮಿಟ್ಟು (ವರ್ಧಪು. ೧೦-೬); ಕಾಷ್ಠಮಂ ಕೊನರಿಪರ್ ಕಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಾರೆತ್ತುವರ್ . . . ಉರ್ವರೆಯೊಳ್ ಸಂದ ಕವಿಪ್ರವೇಕರೆ ವಲಂ ಬಲ್ಲರ್ ಪೆಱರ್ ಬಲ್ಲರೇ (ಲೀಲಾವ. ೧-೧೩); ತನ್ನಯ ರೂಪಿಂಗೆ ಸೆಣಸುವ ಸತಿಯರ ಬೆನ್ನ ಪಟ್ಟೆಯನೆತ್ತುವಂತೆ (ನೇಮಿಹತ. ೧೬-೩೨). ೧೫. ಆರಿಸು; ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳು: ಎತ್ತಿದ ಮುಹೂರ್ತ (ರೂಢಿ); ಚೀಟಿ ಎತ್ತು (ರೂಢಿ). ೧೬. ಉದ್ಧರಿಸು; ರಕ್ಷಿಸು; ಬದುಕಿಸು: ಈ ಕುಮಾರನನೆತ್ತಿದಂಗೆ ಬೇಡಿತ್ತಂ ಕುಡುವೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೩-೧೫); ಕೆಡಿಸುವುದು, ಕೆಟ್ಟವರ್ಗೆ ನೆರವಾಗಿ ಮತ್ತವರನಂತೆ ಮೇಲೆತ್ತುವುದು ಎಲ್ಲಾ ಮಟಿ (ಕುಱಳ್. ೧-೨-೫). ೧೭. ಇನ್ನೊಂದು ಗ್ರಂಥದಿಂದ ತೆಗೆ; ಉದ್ಧರಿಸು. ೧೮. ಮೊದಲಿಡು; ಆರಂಭಿಸು: ಆರೋಚಕಂ ತಗುಳ್ದಡೆ ಬಱಬೇನೆ ಎತ್ತುವಡೆ (ಕಲ್ಯಾಕ. ೬-೧); ಮಗಮಗಿಸುತ್ತುಮಿರ್ಪ ನಱುಸುಯ್ ಪೊಸವೂಗಳ ಕಂಪನೆತ್ತೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೦). ೧೯. ಹೊಂದು; ತಾಳು; ಧರಿಸು: ಕೋಪದತ್ತೆತ್ತಿದ ಭೀಷಣಭ್ರುಕುಟಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೬೮); ಕೋಪನೆತ್ತಿದಾದಯ್ಯ (ಸೋಮಚ. ೫-೩೭). ೨೦. [ಗಣಿತ] ಭಾಗಿಸು: ಕ್ರಮದಿಂದೆತ್ತಱುವತ್ತಱಿಂದೆ ಕಲೆಯಂ ಮೂವತ್ತಱಿಂದೆತ್ತು (ಜಾತಕಿ. ೮-೧); ಭಾಗಂ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು – ತವಿಸು, ಭಾಗಿಸು, ಉಗಿ, ಎತ್ತು, ಕೊಡು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೨-೧೨).

ಎತ್ತಾಡು, ಎತ್ತಿಆಡು = ದೋಷಾರೋಪಮಾಡು; ಹಂಗಿಸು: ಧನಲೋಭಿಗಳು ಇದನ್ನು ಎತ್ತಾಡಿದ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ಊರ ಜನರು ಹೇಳಿದರು (ಶಾಸಪ. ೫); ಯಾ ಸ್ವಾಮಿಯ ಹೊಲಮನೆಯ ಮಾತ ಯೆತ್ತಿ ಆಡಿದವರು ಜಾತಿವಂತನಲ್ಲ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೬೬-೩; 1775); ದೋಷವನ್ನೇ ಎತ್ತಿ ಆಡಬಾರದು (ರೂಢಿ). **ಎತ್ತಿಕಟ್ಟು** = ೧. ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸು; ಪ್ರಚೋದನೆಮಾಡು: ಕೆಲವರನ್ನು ನನ್ನ ವಿರುದ್ಧ ಎತ್ತಿಕಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲಿಸಲೂಬಹುದು (ಮನಿಬಿ. ೧೦೬); ಆನಂದನನ್ನು ಎತ್ತಿಕಟ್ಟಿ ನಮ್ಮ ವಿರುದ್ಧ ಸಂಚುಮಾಡ್ರೀ (ಮರಳಿ. ೧೨೮). ೨. ಏರಿಸಿಕಟ್ಟು: ಬಗೆಗೊಳ್ಳದ ಮೋಹಮೆತ್ತಿಕಟ್ಟಿದ ಜಡೆ ತೊಟ್ಟ ರತ್ನಕವಚಂ . . . ಸೌಮ್ಯ ಭಯಂಕರನಾದನರ್ಜುನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೯); ವಿದಳತ್ಕೈರವರಾಜಿ ರಾಜಬಲದಿಂ ಸಂತೋಷಮಂ ಮುಟ್ಟೆ ಸಮ್ಮದಮಂ ತಾವರೆಯೆತ್ತಿ ಕಟ್ಟೆ ತಮಮಂ ಶೀತಾಂಶುವೆಳ್ಪಟ್ಟೆ (ಗಿರಿಕ. ೪-೪೮). ೩. ಹೋಗಾಡಿಸು; ಒಳಸರಿ; ಕುಗ್ಗು: ಮದಮಂ ದಿಗ್ಗಜಮೆತ್ತಿಕಟ್ಟೆ ದಿಗಧೀಶರ್ ದೇವ ದೇವಂಗದಾವುದೊ ಭೂಲೋಕದ ಸಾಧ್ಯ ಸಾಧನೆಗಳಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೨೪); ಅವಿಹಿತವೇಗಮೇಟ್ಟೆಯ ಜವಂ ವ್ರಣಮಕ್ಷತಕಾಯಮೆತ್ತಿ ಕಟ್ಟುವ ಮದಮುಣ್ಮಿಸೋರ್ವ ಸೊನೆ ಬೀಟ್ವ ಗಜ ಧ್ವಜಮುಂಬರಕ್ಕೆ ನಿಳ್ಕುವ ಜಯಕೇತು ಸಂದೆಯದ ದಂದುಗಮಂ ಕಿಡಿಸಿತ್ತು ಮುಂದ ಹೋಡುವ ರಿಪುದಂತಿಗಂ ಪೆಱಗಣಟ್ಟುವ ಜಟ್ಟರ ಮೇರುದಂತಿಗಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೨೦); ನಚ್ಚಿನಾನೆಯ ಮದವೆತ್ತಿ ಕಟ್ಟೆ ವಿಕಳತ್ವ ಮನೊಕ್ಕುವಿವೆಂದ ಕಾರಣಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೦-೫೬); ನಿಶಾಚರೇಶ್ವರನ ವಾಮವಿಲೋಚನ ವಾಮಬಾಹುಗಳ್ ಕೆತ್ತಿದುವೆತ್ತಿಕಟ್ಟೆ ಮದದಂತಿಯ ಸೋರ್ವ ಮದಂ ಕರೇಣುಗಾದತ್ತು (ಜಗವಿ. ೧೨-೩); ಉಗುವೆಂಟುಂ ಮದವೆತ್ತಿಕಟ್ಟೆ ವಿರಸಂ ಸೀತ್ಕಾರ ಭೀರುಸ್ವನಂ ಮಿಗೆ ಬಾಯೊಳ್ ಬಿಡೆ ಕೈಯನಿಟ್ಟು ಸುಗಿವನ್ನಂ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತಿರ್ದ್ದು (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೨). **ಎತ್ತಿಎಣಿಸು** = ದೋಷಾರೋಪಣೆ ಮಾಡು; ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸು: ಇನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ಎತ್ತಿ ಎಣಿಸಬಾರದು (ರೂಢಿ). **ಎತ್ತಿಕಳೆ** = ತೊಲಗಿಸು; ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಳೆ: ತಪೋವನವನೆಮುಗತ್ತು ಕರುಣಿಸು ಮೇಣ್ ವಿಕಾರಿಯನೆತ್ತಿಕಳೆ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೫-೨೩).

ಎತ್ತಿಕೊಳ್ = ತೆಗೆದುಕೊ; ಅಂಗೀಕರಿಸು: ಮರಿಯಾದೆಯಾ ಉಳ್ಳದಲ್ಲ ಎತ್ತಿಕೊಳ್ವೋನ್ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನಕ್ಕುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ ೩೯-೧೭; 700); ಬಾಳೆಯ ಗರ್ಭದೊಳಿರ್ದ ಬಾಳೆಯಂ ಬಾಳನುಮಂ ಕಂಡೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೮ ವ); ಅತಿವಿಳಾಸದಿಂದೆತ್ತಿಕೊಂಡು ನಗುತ್ತೈತಂದಳ್ (ದಶಕು. ೨-೩೦); ಸತ್ಯವಂತರ ನೀನು ಸತ್ತರೆಂದೆನಬೇಡ ಹೆತ್ತಮ್ಮ ಮಗನ ಕರೆವಂತೆ ನಿನ್ನ ನವರೆತ್ತಿಕೊಂಬುವರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೨೫). **ಎತ್ತಿತರ್** = ವಸೂಲ್ಮಾಡು: ಎಣ್ಣೆಯನೆತ್ತಿ ತಂದು ನಂದಾದೀವಿಗೆಯ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೫-೪೨; 1071). **ಎತ್ತಿತೋರಿಸು** = ಎದ್ದು ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸು: ಎತ್ತಿತೋರಿಸಬೇಕಾದ ಪದ ಪ್ರತ್ಯಯ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು . . . ದೊಡ್ಡದಾದ ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚುಮಾಡಿದೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೪ ಮುನ್ನುಡಿ). **ಎತ್ತಿದಕ್ಕೆ** = ೧. ಚತುರ; ಪ್ರವೀಣ; ಶ್ರೇಷ್ಠ: ಸೊಂಬಯ್ಯ . . . ಷಿಕಾರಿಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿದಕ್ಕೆ (ಮಗಮೂಂ. ೨೫). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ: ಸಾಗುವಳಿಯಲ್ಲಿ ಅವರದು ಎತ್ತಿದಕ್ಕೆ (ಭೃಮಾನ. ೧೫೬). **ಎತ್ತಿನಡೆ** = ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗು; ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗು; ಮುತ್ತು: ಕೇಸಿಮಯ್ಯನಾಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತತು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಳಿಕೆಗೆತ್ತಿನಡೆದಲ್ಲಿ ಅಗರಕ್ಕ ನಾಗಂಣನಾಳುತನವಂ ಮಾಡಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೬೧-೫; 1160); ಪೆನುಗೊಂಡೆಯಲು ರಾಜ್ಯಂಮಾಡುತಿದ್ದು ಮೇಲುಮಾವಿನ ಮಂನೆಯರ ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿ[ತ್ತಿ]ನಡೆದಲ್ಲಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೫೪-೩; 1320). **ಎತ್ತಿಪೋಗು** = ಎತ್ತಿನಡೆ: ಅಶೋಕ ಮಹಾರಾಜಂ ಪರಚಕ್ರದ ಮೇಗೆತ್ತಿಪೋಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೫-೧೩); ತ್ರಿದಶಾವಾಸಮಿದಿಂತುಟಲ್ತೆ ರಮಣೀಯಂ ಬೀಡು ಮಂತೆತ್ತಿಪೋದುದು (ಕಾದಂಉ. ೪೪೫); ನಿನ್ನ ಪಡೆಯಪ್ಪೊಡೇಕಿಲ್ಲಿಂ ದೆತ್ತಿಪೋದಪುದು ಎಂಬುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೬-೧೪). **ಎತ್ತಿಬಡಿ**=೧. ಅಪಹರಿಸು. ೨. ಕುಕ್ಕು: ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿಬಡಿಯಬೇಡ (ರೂಢಿ). **ಎತ್ತಿಬರ್** = ಮೇಲೇರಿಬರು; ಮೇಲೆಬೀಳು: ಈ ಸಮುದ್ರಂ ಮೇಲೆ ಭೋರೆಂದೆತ್ತಿಬಂದೀ ತತ್ತಿಗಳಂ ಕೊಂಡು ಪೋದೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೦-೧೬); ದಣ್ನಾಯಕ ಬೊಪ್ಪಣನೆತ್ತಿಬರಲು ಹಲಸೂರ ಕಾಳಗದಲು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೨-೬; 1120); ನತವಿಶ್ವಮಹೀಶಮಂಡಳಂ ವಿಜಯದಲೆತ್ತಿಬಂದ ನವಸಂ ರಣದೊಳ್ ಗೆಲಲಾಱೆವು (ವರ್ಧಪು. ೨-೩೧); ಮೇಗಾರ್ದ್ಯೆದೆತ್ತಿ ಬಪ್ಪರ್ ರಿಪುಬಲಮನೆ ಸಂಹಾರಿಸಲ್ ರುದ್ರನೀತಂ (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೫೦-೧೭; 1248). **ಎತ್ತಿಬರೆ** = ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಂತೆ ಬರೆ; ನಕಲುಮಾಡು; ಉದ್ಧರಿಸು: ಇಲ್ಲಿ ನಾನೆತ್ತಿಬರೆದೆಲ್ಲಾ ಋಷಿ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಲ್ಲ ದರ್ಥಾತಿರೇಕವೊರೆಯೆ ಸೊಲ್ಲಿಸುವೆನುಳ್ಳುದುಮಂ (ಸಾನಂಚ. ೨-೫). **ಎತ್ತಿಮಾಱು** = ಹರಾಜುಹಾಕು; ಲಿಲಾವುಮಾಡು; ಏಲಂಹಾಕು: ಕತ್ತಿ ಖಂಡುಗಭಾರಹೊತ್ತು ತಿರುಗಿದಡೇನು ಹೊತ್ತು ಬಂದಾಗ ಹಿರಿಯದ ಕತ್ತಿಯನು ಎತ್ತಿಮಾಱಿಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೫೬). **ಎತ್ತಿಹಾಕು** = ೧. ಅಪಹರಿಸು; ಲಪಟಾಯಿಸು; ಹೊಡೆ: ಆದಷ್ಟು ಹಣವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಾಕಬೇಕೆಂಬ ಯೋಚನೆಯವರಾಗಬಾರದು (ನೀಗಟ್ಟು. ೪೨); ಐದು ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದ. ಅದನ್ನು ಅಷ್ಟೂ ಎತ್ತಿಹಾಕಬೇಕು ಅಂತ ಮಾಡಿದೆ. ಸಾಧಿಸಲಿಲ್ಲ (ತಿಡುಗು. ೬೩). ೨. ಮಾರು; ಉಪೇಕ್ಷೆಮಾಡು: ಅವನು ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಎತ್ತಿಹಾಕುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಎತ್ತಿಹಿಡಿ** = ೧. ಸರಿಯೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸು; ಸಮರ್ಥಿಸು; ಬೆಂಬಲಿಸು: ಜಿಲ್ಲಾ ಕೋರ್ಟಿನ ತೀರ್ಪನ್ನು ಉಚ್ಚನ್ಯಾಯಾಸ್ಥಾನ ಎತ್ತಿಹಿಡಿದಿತ್ತು (ಪುನರು. ೩೬೧); ಸಂವಿಧಾನವನ್ನೂ ವಿಧಿಗಳನ್ನೂ ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುತ್ತೇನೆ (ಭಾಧಾನ. ೨೫೩). ೨. ಉದ್ಧರಿಸು: ಎತ್ತಱಿಂದೇನೆಂದು ತಿಳಿಯೆ ಕೇಳದೆಯಾ ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುತ ಅಭಯ ಮಾತನುಸುರಿದೆಯಾ (ಕಏಪು. ೩೬-೧೭).

೩. = ಎತ್ತಿಕಟ್ಟು ೧. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಮೇಲೆ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯಬಾರದು (ರೂಢಿ). ಎತ್ತಿಹೋಗು = ೧. ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗು : ಸೇನಾಸಹಿತವಾಗ್ಯೆ ತಂದು ಪರಮಂಡಳಪತಿಯ ಮೇಲೆತ್ತಿಹೋಗುತ್ತ (ಬಸಪು. ೨೨-೨೮). ೨. ನಾಶವಾಗು ; ಹಾಳಾಗು : ಸುತ್ತ ಕೋಟಿಯ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಕೋಟೆಯ ರಚಿಸಿ ಮುತ್ತಯ್ದೆ ಮಗನು ಆಳಿದಾನು ಬಿದನೂರು ಎತ್ತಿ ಹೋದೀತು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೦೦) ; ಒತ್ತರಿಸಿ ಬಂದರಾಪತ್ತುಗಳು . . . ಎತ್ತಿ ಹೋಗುವುದದರ ಪಾಡೆಂದು ತಿಳಿದು (ಕಪು. ೫೨-೧೪). ೩. ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೋಗು ; ಗುಳೇಹೋಗು ; ವಲಸೆಹೋಗು : ಅವರು ಊರುಬಿಟ್ಟು ಎತ್ತಿಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎತ್ತು ; ಕೊಡ. ಎತ್]

ಎತ್ತು₃ 'ಎಟ್ಟು₁' ನೋ.

ಎತ್ತುಂಗೊರಲ್ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿದ ಕೊರಲು : ಎತ್ತುಂಗೊರಲ್ಗೆಯ್ದೆ ಸುಕುಮಾರಮಾಗಿರ್ದ ಮಗಮುಗಿಪ ಮಲರ ದಂಡೆಯದೊಂದು ಬಿಳ್ದತ್ತು (ಸಂಸಪ. ೨೬-೬). [ಎತ್ತು₁ + ಕೊರಲ್]

ಎತ್ತುಂಗೋಲ್, ಎತ್ತುಗೋಲು (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಬಾಣ ; ಗುರಿಯಿಟ್ಟ ಬಾಣ: "ಎತ್ತುಂಗೋಲೆಂದು ಕೂರಲಂಬು" (ಕಶಸಾ. ೨೩-೪೮೫) ; ತದೀಯ ಶೌರ್ಯಮನೆತ್ತುಂಗೋಲ್ಗೊಳ್ವಂತೆ ಮೇಗಣಂ ಮೇಗೆ ಪಿಡಿದೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೬೪ ವ) ; ಎತ್ತುಂಗೋಲಂ ವಿರಹಿಗೆ ಚಿತ್ತಭವಂ ತೊಟ್ಟನಿಕ್ಕಿದಂತಿರೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೫೦) ; ಎತ್ತುವುದು ಕೋಲ್, ಎತ್ತುಂಗೋಲ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೪ ಪ್ರಯೋ). **ಎತ್ತುಗೋಲು** : "ತೂ[ಕೂ]ರಂಬಹುದೆತ್ತುಗೋಲು" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೫).
[ಎತ್ತು₁ + ಕೋಲ್₁]

ಎತ್ತುಂಗೋಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಹರಿತವಾದ ಬಾಣ ಬಿಡು : ಮನೋಜಾತ ನಿರ್ದುದ್ದೆಸಕ್ಕಾರ್ದೆತ್ತುಂಗೋಲಿಕ್ಕುವಂ ಭಾವಿಸುವರಳವೆ ಸತ್ರಾಜಿತೀ ದೇಹದಾಹಂ (ಜಗವಿ. ೧೧-೪೦). [ಎತ್ತುಂಗೋಲ್ + ಇಕ್ಕು]

ಎತ್ತುಂಗೋಲ್ವೋಗು (ಕ್ರಿ.) ಹರಿತವಾದ ಬಾಣದಿಂದ ತಿವಿಯಲ್ಪಡು : ಚತುರ್ನಿಕಾಯಾಮರ ಕೋಟಿ ವಂದನಾ ಭಕ್ತಿಗೆವರೆ ಹಿಮಚೂಳಂ ಕಳದೊಳೆತ್ತುಂಗೋಲ್ವೋದ ರಕ್ತಚೂಳನಂತೆಜಂಕೆವಿಸುಟ್ಟು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೩ ವ). [ಎತ್ತುಂಗೋಲ್ + ಪೋಗು₁]

ಎತ್ತುಂಗೋಳ್ (ನಾ). ಎತ್ತಿಕೊಂಡುಹೋದ ಕೊಳ್ಳೆ ; ಸುಲಿಗೆ. 'ಎತ್ತುಂಗೋಳ' ಪರಾ. [ಎತ್ತು₁ + ಕೋಳ್]

ಎತ್ತುಂಗೋಳ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆದು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನು : ಇವನೆತ್ತುಂಗೋಳ [ಪಾಠಾಂ. ಗೂಟ] ನೀನಿವನಂ ನಂಬದಿರಿಮೆಂದು ಕಂಡವರ್ಗಳ್ ಸಾಱುವರತ್ತಂ (ಸಮಪ. ೫-೪೦).
[ಎತ್ತುಂಗೋಳ್ + -ಅ₇]

ಎತ್ತುಕಂಬಿ (ನಾ). ಎತ್ತುವ ಕಂಬಿ ; ಅಡ್ಡೆ : ಸಂದಣಿ ಮೇಲುಸರಕಿನ ಬಂಡಿ ತಲೆವೊಱೆ ಯೆತ್ತುಕಂಬಿಗಳ ಹೇಳಲೇನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪-೧೮).
[ಎತ್ತು₁ + ಕಂಬಿ₂]

ಎತ್ತುಕೈ (ನಾ). ಎತ್ತುವ ಸಾಧನ : ಗಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಎತ್ತುಕೈ(Lifts)ಗಳು, ಪಂಪುಗಳು . . . ಉಗಿಯಿಂದಲೇ ಇನ್ನೂ ನಡೆಯುತ್ತಿವೆ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೪೨). [ಎತ್ತು₁ + ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂)]

ಎತ್ತುಗ (ನಾ). ಬಸವ.
ಎತ್ತುಗನ ಕಥೆ = ಬಸವನ ಕಥೆ ; ಬಸವಪುರಾಣ : ಅಂಥ ಎತ್ತುಗನ ಕಥೆಯನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಸುವುದು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸರದಪ್ಪು (ತುಂಗಭ. ೯೭).
[ಎತ್ತು₂ (< ಎಟ್ಟು₁) + -ಗ₂]

ಎತ್ತುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಎತ್ತನ್ನುಕಟ್ಟು : ಬಡಗಲೂ ಎತ್ತುಗಟ್ಟುವ ಮೊರಡಿಯ ಚಿಲುಂಮ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೮೬-೩೬ ; 1471).
[ಎತ್ತು₂ (< ಎಟ್ಟು₁) + ಕಟ್ಟು₁]

ಎತ್ತುಗಡೆ (ನಾ). ೧. ಏರ್ಪಾಡು ; ಪ್ರಯತ್ನ : ಬೆಳಗಾಗುವುದರೊಳಗೆ ಅರ್ಜುನನ ಪಾಳೆಯದಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಎತ್ತುಗಡೆ ನಡೆದಿತ್ತು (ಬಿದುರಿ. ೮೫) ; ವರ್ತಮಾನ ತಿಳಿಯುವ ಮೊದಲಿಗೇ ಮೈದೆಗೆದು ಬಿಡುವ ಎತ್ತುಗಡೆ ಅವನದು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೬೨) ; ಅಡಿಗೆ ಮನೆಯನ್ನು ಕೆಡಹಬೇಕೆಂದು ಎತ್ತುಗಡೆ ನಡೆಯಿಸಿದರೆ ಕೆಡಹುವವರ ಮೈಮೇಲೆಯೇ ಅದು ಬೀಳಬಾರದು (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೫೨). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಪ್ರಾರಂಭ ; ಎತ್ತುವಿಕೆ : ಸಂಗೀತದ ಎತ್ತುಗಡೆ, ಮುಕ್ತಾಯದ ಕ್ರಮ ಒಂದು ರೀತಿ (ಕನ್ನಸು. I, ೩೫೨) ; ರಾಗದ ಎತ್ತುಗಡೆಯಲ್ಲಿ, ನಿಲುಗಡೆಯಲ್ಲಿ, ಗಮಕದಲ್ಲಿ, ಆಲಾಪದಲ್ಲಿ, ಬೇರೆಯೇ ಆಗಿ ಕಾಣಿಸಬಲ್ಲುದು (ಯಕ್ಷಬ. ೬೪) ; ವರ್ಣದಲ್ಲಿ ಚರಣ ಅಥವಾ ಎತ್ತುಗಡೆ ಇರುತ್ತದೆ (ಸಂಗೀಚ. ೭೧). [ಎತ್ತು₁ + ಕಡೆ₃]

ಎತ್ತುಗಲ್, ಎತ್ತುಗಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಎತ್ತಿಹಾಕುವ ಕಲ್ಲು, —ಗುಂಡು: ಎತ್ತುಗಲ್ ಪಿರಿಯಡೆಂಕಣಿ ಸೂಸುಡೆಂಕಣಿ . . . ಕಯ್ಯುವಣಿ ಇಡುಗಲ್ಲ ಮೊತ್ತ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೨೧). ೨. ಶಕ್ತಿಯ ಪರೀಕ್ಷಾರ್ಥವಾಗಿಟ್ಟಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲು. **ಎತ್ತುಗಲ್ಲು** : ೧. ಎತ್ತುಗಲ್ಲುಗಳು ಪೆಟಲನಾಳಿ ಕೋಟೆಗಳೊತ್ತಿಲಿ ನಿಲಿಸಿರುತಿಹವು (ಅಂಜಚ. ೩-೧೪) ; ಎತ್ತುಗಲ್ಲುಗಳೇರುಗಲ್ಲು ಕವಣೆಗಲ್ಲು ಬಿತ್ತರದರೆಗಲ್ಲುಗಳು ಮೆಱೆದುವರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೩೫). ೩. ದೊಡ್ಡಕಲ್ಲು (ಕಿ).
[ಎತ್ತು₁ + ಕಲ್₃]

ಎತ್ತುಗಲ್ಲು 'ಎತ್ತುಗಲ್' ನೋ.

ಎತ್ತುಗಟಿ (ಕ್ರಿ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವ ಗಳೆ : "ಎತ್ತುವ ಗಟಿ, ಎತ್ತುಗಟಿ" (ಶಬ್ದಾನು. ೩೧೫ ಪ್ರಯೋ). [ಎತ್ತು₁ + ಗಟಿ]

ಎತ್ತುಗಾಣ 'ಎತ್ತುಗಾಣ' ನೋ.

ಎತ್ತುಗುಂಡು (ನಾ). ೧. = ಎತ್ತುಗಲ್ ೧. ಕಱಿದುಟಿ ದಾರಿವೆಂಟೆಯೆರ್ದೆ ಕಮ್ಮರಗಲ್ ಮೋಲೆಯೆತ್ತುಗುಂಡು ನಾಣ್ಣೆಱೆಯೆಸವೂರದಿಣ್ಣೆ ಮೊಗಭೋಜನ ಕನ್ನಡಿ ಪಾದವಟ್ಟಿಗೋಲ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೦೩) ; ದಡಿ ದಸಿ ಕವಣೆ ಕೈಕಲ್ಲೆತ್ತುಗುಂಡಾರ್ದಿಡುವ ಪೆಟಲು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭-೫೪). ೨. = ಎತ್ತುಗಲ್ ೨. ಸಾಗರಮೆಂದುಂ ದುಷ್ಟದೋಷಾಚರನ ಕರತಳ[ಕ್ಕೆತ್ತುಗುಂಡಾಯ್ತು] ತಾರಾಗಿರಿ (ಕುಸುಮಾ. ೨-೧೩೦).
[ಎತ್ತು₁ + ಗುಂಡು₂]

ಎತ್ತುಗುಡಿ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿರುವ ಧ್ವಜ ; ಹಾರಿಸಿರುವ ಬಾವುಟ : ಹೊತ್ತ ದುಗುಡವ ಹಾಯ್ಕಿ ಕೈವಿಡಿದೆತ್ತಿ ಕರ್ಣನ ಕೊಟ್ಟು ಮೈಗಳೆಲೆತ್ತು ಗುಡಿಗಳ ರೋಮ ಪುಳಕದ ಪೂರ್ಣಹರುಷದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೬) ; ಸತ್ತಿಗೆಯ ಚಾಮರದ ವ್ಯಜನದಲೆತ್ತುಗುಡಿಗಳ ಗಡಣದಲಿ ನಭ ಕೆತ್ತುದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೨-೧೦). [ಎತ್ತು₁ + ಗುಡಿ₂]

ಎತ್ತುಗೆಯ್, ಎತ್ತುಗೈ (ನಾ). ಬೆರಳು ನೆಟ್ಟಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಎತ್ತಿದ ಕೈ : (ಕಿ). **ಎತ್ತುಗೈ** : ಮುಗಿದೆತ್ತುಗೈಯಿದನು ಕೊಂಡೆತ್ತಿ ಸೆಳೆದವರಾರ್ (ಮಲೆದೇ. ೧೬-೫).

ಎತ್ತುಗೈಯುದ್ದ = ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿದ ಕೈಯಿನ ಮನುಷ್ಯನಷ್ಟು ಉದ್ದ : ಎತ್ತಿಮ್ಮೆ ಹೂಡುವುದು ಉತ್ತೊಮ್ಮೆ ಹರಗುವುದು ಬಿತ್ತೊಮ್ಮೆ ಹರಗಿ ಕಳೆದೆಗೆದರಾ ಬೆಳೆಯು ಎತ್ತುಗೈಯುದ್ದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೫೮).
[ಎತ್ತು + ಕೆಯ್₂)]

ಎತ್ತುಗೈ 'ಎತ್ತುಗೆಯ್' ನೋ.

ಎತ್ತುಗೈದು (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿರುವ ಆಯುಧ: ಎತ್ತುಗೈದುವಿನ ನಿಲಜನು ದುಗುಡದಲಿ ಫಲುಗುಣ ಯಮಳರೊಂದಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬–೭೮). [ಎತ್ತು$_1$ + ಕೈದು$_1$ (< ಕೆಯ್ದು)]

ಎತ್ತುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಏರಿಸು: ಎತ್ತುಗೊಂಡ ಹುಬ್ಬಿನ, ದಾರಿದ್ರ್ಯವೇ ಮೂರ್ತಿವೆತ್ತಂತಿದ್ದ ಹುಡುಗ (ಪುನರು. ೫೧೬). [ಎತ್ತು$_1$ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಎತ್ತುಗೋಲು 'ಎತ್ತುಂಗೋಲ್' ನೋ. –

ಎತ್ತುನಾಲಗೆ, ಎತ್ತುನಾಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: "ಎತ್ತುನಾಲಗೆಯನಿದ್ವಜಿಹ್ವೆಯೆನಿಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೪–೪೬); ಎತ್ತುನಾಲಗೆಯ ಬೇರ್ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೧೬); ಕತ್ತೆಗಿವಿ ಸಹದೇವಿ ಮತ್ತೆತ್ತುನಾಲಗೆಯು ಉತ್ತರಣೆವೆರಸಿ ತಿಅಕವಿಡೆ ಲೋಕ ತನ್ನತ್ತ ಸಾರುವುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೫೦). **ಎತ್ತುನಾಲಿಗೆ**: ಎತ್ತುನಾಲಿಗೆಯ ರಸಮಂ ಆಡಿನ ಹಾಲಲ್ಲಿ ಬೆಲ್ಲದಿ ಕುಡಿಯೆ ಊದುಗಾಮಾಲೆ ತೀರ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೮೬). [ಎತ್ತು$_3$ (<ಎಟ್ಟು$_1$) + ನಾಲಗೆ]

ಎತ್ತುನಾಲಿಗೆ 'ಎತ್ತುನಾಲಗೆ' ನೋ.

ಎತ್ತುಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಎತ್ತಿಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಪಟ್ಟಿ: ಷರಾಯಿ, ಕಾಲುಚೀಲ, ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಪಟ್ಟಿಗಳು; ಎತ್ತುಪಟ್ಟಿಗಳು, ತೂಗುಪಟ್ಟಿಗಳು (Suspender. ಇಂಕನ). [ಎತ್ತು$_1$ + ಪಟ್ಟಿ]

ಎತ್ತುಮತಿ (ನಾ). ರಫ್ತು; ನಿರ್ಯಾತ: ಎತ್ತುಮತಿ ಎಱಕುಮತಿ ಸಹ ಪಡನಾಡ ಸುಂಕ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೫೧–೩; 1532). 'ಎಗುಮತಿ', 'ಎಱಕುಮತಿ' ಪರಾ. [ಎತ್ತು$_1$ + ಮತಿ ?. / ತಮಿ. ಏಱ್ಱುಮತಿ]

ಎತ್ತುಯಂತ್ರ (ನಾ). ಎತ್ತುವ ಸಾಧನ (Crane; Lift. ಇಂಕನ). [ಎತ್ತು$_1$ + ಯಂತ್ರ]

ಎತ್ತುರುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಹೊಂನೆದೆಱ ಅಳಗನಹಳ್ಳ ಎತ್ತುರುಳಿ ನೆರಿಗನ ಗಟ್ಟ ಮತ್ತಜನಜಿ ನಿಜಿಯಿಂಗಲು (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೬–೧೨; 888). [ಎತ್ತು$_1$ + ಉರುಳಿ ?]

ಎತ್ತುವಳಿ (ನಾ). ವಸೂಲ್ಮಾಡುವುದು; ಕೂಡಿಸುವುದು; ವಸೂಲಿ: ಬಿಯಸಹಿತವಾಗಿ ಯೆತ್ತುವಂಥಾಯಿತ್ತುವಳಿಯಲ್ಲವನೂ ಬಿಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. ೧೯೨೫, ಕಾರ್ಗಲ್. ೫೨೫–೧೬; 1346); ಅರಮನೆ ಕೆಲಸ, ಸ್ಥಳ ಮನೆ ಸಾಗು, ಸಂತು, ಎತ್ತುವಳಿ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುತಾ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೮); ಎತ್ತುವಳಿಯ ಕೆಲಸ ಆರಂಭವಾಗಲಿ (ಪ್ರೇಮಾತ್ರ. ೨೨೫). [ಎತ್ತು$_1$ + –ವಳಿ$_1$]

ಎತ್ತುವಾಡಗೆ (ನಾ). ವಸೂಲ್ಮಾಡಿದ ಬಾಡಿಗೆ: "ಭಾಟಕಮದೆತ್ತುವಾಡ [ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೨–೨). [ಎತ್ತು$_1$ + ಬಾಡಿಗೆ]

ಎತ್ತೆಗುದಿ (ನಾ). ಬಸಿರಿಮರ: "ಎತ್ತೆಗುದಿ ಪ್ಲಕ್ಷಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೬–೧೯). [?]

ಎತ್ತೊಲೆ (ನಾ). ಬೇಕಾದ ಕಡೆಗೆ ಎತ್ತಿ ಇಡಬಹುದಾದ ಒಲೆ: ಒಂದು ಎತ್ತೊಲೆಯಿದ್ದರೆ ಅನುಕೂಲ (ರೂಢಿ). [ಎತ್ತು$_1$ + ಒಲೆ]

ಎತ್ನ (ನಾ). ಪ್ರಯತ್ನ: ಕಾತರಂಬಟ್ಟು ಕಳವಳಪರಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಮಾತಿನಿಂ ಬಯಕೆಯಿಂದೆತ್ನ ಕೈಗೂಡಿದೊಡದೇತಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ದೈವದ ತಂತ್ರಮಿಹುದೆಂದು ಪೇಳ್ವರ್ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೯–೫೨); ಎತ್ನದಲಿ ಖಳರು ಸುರನಾರಿಯರ ಕೈಸೆರೆಗಳಂ ಪಿಡಿದು (ತುರಂಗ. ೬೦–೧೮); ಸತ್ಯ ನುಡಿವಿಡಿದಾಡುತಿಹೆ ನಿನ್ನೆತ್ನವಿನ್ನಾರಿಂಗು ಪರಿಕಿಸಲರ್ಥವಾಗದು (ಜಿನಭಾ. ೨೯–೨೫). [< ಸಂ. ಯತ್ನ]

ಎತ್ವ (ನಾ). = ಎಕಾರ: ಎತ್ವದೊಳಂ – ಎಕಾರದಲ್ಲಿಯುಂ (ಶಮದ. ೧೧೮ ಟೀಕ). [ಸಂ.]

ಎದ[ಡ]ರ್ಪಡು (ಕ್ರಿ). ಬಡತನವನ್ನು ಹೊಂದು, —ಅನುಭವಿಸು: ಬಳವದ್ವಿದ್ವಿಷ್ಟ ಭೂಭೃತ್ತತಿಗೆ ಜವನೆದ[ಡ]ರ್ಪಟ್ಟು ಕಯ್ಯಾನ್ತ ದೀನಾವಳಿಗಿಂದ್ರೋರ್ವಿಜಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧–೩೧; 1019). [ಎಡಱು$_3$ + ಪಡು$_1$]

ಎದವರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗೊಗ್ಗಿಯ ಮನೆವಗತಿ ಎಱಬೀರಯ್ಯ ಉತ್ತವಗಳ್ಗುಂ ಎದವರಿಯುಂ ದಾಯಗ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೪೧–೨; 990). [?]

ಎದವೀಳೆ (ನಾ). ಹಿತವಾದ ರುಚಿಯಾದ ವೀಳೆಯದೆಲೆ; ತಾಂಬೂಲ; "ಒಂದು ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ" (ಪ್ರಥಣ್ಣ) (?): ಸೂಡಿದ ಮಾಲೆ ಕಂದುನಾಱುಗುಮೆದವೀಳೆ ಸಾಂದು [ಪಾಠಾಂ. ಮೊದಸಂದು ಮಿಂತು] ಮೊದಲಾಗಿರೆ ಪೂಸಿದ ಚಂದನಂಗಳುಂ ಮಗಮಗಿಸುತ್ತುಮಿರ್ದು ಮಲಮುಪ್ಪುವು ಸಂಗತಿಯಿಂ ಶರೀರದಾ (ಅಜಿಪು. ೨–೫೧). [ಎದ$_0$ (< ಸಂ. ಹಿತ) + ವೀಳೆ. P ತಮಿ. ಇದಂ (< ಸಂ. ಹಿತಂ)]

ಎದವು, ಎದುವು (ಕ್ರಿ). ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬರು; ಪ್ರಾಯವಾಗು: ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮದುವೆಯಾಗಿದೆಯೊ? ಮದುವೆಗೆ ಎದವಿ ಇದ್ದಾರೆಯೊ (ಕಥಾಮಂ. ೪–೩); ಎದವಿದ್ದ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಒಬ್ಬ ವರ ಸಿಕ್ಕಿ ನಾನು ಬದುಕಿದೆನೆಂದನೊಬ್ಬ (ನವರಾ. II, ೩೫); ಮುದುಕನೊಬ್ಬ ನನ್ನ ಮಗನು ಎದವಿ ಬಂದ. ಇನ್ನುಮೇಲೆ ಬದುಕನವನು ನೋಡಿಕೊಂಬ ಎಂದು ಕನಸಲಿರುತ (ಚಿಲುವು. ೧೩). **ಎದುವು**: (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [← ತೆಲು. ಎದುಗು]

ಎದಿರ್, ಎದುರ್, ಎದುರು (ನಾ). ೧. ಅಭಿಮುಖ; ಸಮ್ಮುಖ; ಇದಿರಾಗಿರುವುದು. 'ಎದಿರ್ಚು' ಪರಾ. **ಎದುರ್**: 'ಎದುರ್ಗೊಳ್ಳು' ಪರಾ. **ಎದುರು**: ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಮುಖಮೈಗಳನ್ನೂ ಎದುರನ್ನೂ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳನ್ನೂ ತೋರಿಸುತ್ತಾ ನಮ್ಮ ಕುತೂಹಲವನ್ನು ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಾರೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೪೪). 'ಇದಿರ್' ಪರಾ.

ಎದುರುಹಾಕಿಕೊ = ವಿರೋಧ ಕಟ್ಟಿಕೊ: ಮೈಸೂರು ದೊರೆಗಳನ್ನು ಎದುರುಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಗಂಡೆದೆ ಯಾವ ದೊರೆಗೂ ಇಲ್ಲ (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೨೨೬). [ದೇ. II ತಮಿ. ಮಲ. ಎದಿರ್; ತುಳು. ಎದುರು; ಕೊಡ. ಎದಿಕ; ತೆಲು. ಎದುರು]

ಎದಿರಿಸು, ಎದುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇದಿರಾಗು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು (೩). **ಎದುರಿಸು**: ಅತನು ಅನೇಕ ಕಷ್ಟನಿಷ್ಠುರಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಬೇಕಾಯಿತು (ಸಸ್ಯಕ. ೯೬); 'ಎ' ಜೀವಾತು: ಇದು ಶರೀರದ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಹಾಗೂ ರೋಗರುಜಿನಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕವಾಗಿದೆ (ಆಡುಸಾ. ೬೦); ಕಷ್ಟಗಳು ಬಂದಾಗ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಎದುರಿಸುವಂತೆಯೂ ಬೋಧಿಸಬೇಕು (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೮). 'ಇದಿರಿಸು' ಪರಾ. [ಎದಿರ್ + –ಇಸು$_3$]

ಎದಿರುಗೊಳ್ಳು 'ಎದಿರ್ಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಎದಿರೇಡು (ನಾ). ಪ್ರತಿಪತ್ರ; ಕರಾರುಪತ್ರ; ಒಪ್ಪಂದದ ಪತ್ರ: ನೀವು ಅಪ್ಪಣ್ಣಂಗಳಿಗೆ ಒಡಂಬಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟ ಎದಿರೇಡು ಮರ್ಯ್ಯಾದೆಯಲು (ಎಇ. XVI, ೨೨೬–೫೯; 1414). [ಎದಿರ್ + ಏಡು$_2$. P ತಮಿ. ಏಡು = ತಾಳೆಗರಿ]

ಎದಿರ್ಗೊಳ್ಳು, ಎದಿರುಗೊಳ್ಳು, ಎದುರುಗೊಳ್ಳು, ಎದುರ್ಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಸ್ವಾಗತಿಸು; ಪ್ರೀತಿ ಅಥವಾ ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಎದುರಿಗೆ ಬರು: (೩). **ಎದಿರುಗೊಳ್ಳು**: (೩). **ಎದುರುಗೊಳ್ಳು**: ಶಹಜಮಾನನು . . . ಅಕ್ಕರೆಯಿಂದ ಮಂತ್ರಿಗೆ ಎದುರುಗೊಳ್ಳಬಂದನು (ಕಗದ್ಯ. II, ೬). **ಎದುರ್ಗೊಳ್ಳು**: ಗಂಗರಾಜ ನಾಗಯ್ಯನವರು ಹೊರಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಗುರುಗಳನ್ನೂ ಎದುರ್ಗೊಂಡು ಕರೆದುತಂದರು (ಸವತಿ. ೨೨). 'ಇದಿರ್ಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಎದಿರ್ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಎದಿರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಎದುರಾಗು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ರುದ್ರಾಕ್ಷಮಂ ಬಳಿಕೊಣ್ಬು ಕಟ್ಟಿ [ತ್ರಿ]ಶೂ[ಲ]ಮನಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳೂಬ[ನ]ನೆದಿಚ್ಚಿ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೨೧–೯; 893); × [ಯ್ಯಗ]ರಾಳೆ ಆಚಮಗಳಿ[ಜಿ]ಯಜದ ಕೊ[ಳೆ] ಎದಿಚ್ಚಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೮–೨; ?). 'ಇದಿರ್ಚು' ಪರಾ.
[ಎದಿರ್ + –ಚು]

ಎದು (ಸ). ಯಾವುದು: ನಾನು ಬಡವಿ ಆತ ಬಡವ ಬಲವೆ ನಮ್ಮ ಬದುಕು ಬಳಸಿಕೊಂಡೆವದನೆ ನಾವು ಅದಕು ಇದಕು ಎದಕು (ನಾದಲೀ. ೫೯–೪).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಏದು; ಕೊಡ. ಏದೀ; ತುಳು. ದಾನೆ; ತೆಲು. ಏದಿ; ಕೋಲಾ. ಎದ್]

ಎದುರ್ 'ಎದಿರ್' ನೋ.

ಎದುರಕ್ಕಿ (ನಾ). (ನಂಟರನ್ನು) ಎದುರುಗೊಳ್ಳುವಾಗ ತಳಿಯುವ ಅಕ್ಷತೆ: ಕಾಶಿಯಾತ್ರೆಮಾಡಿಬಂದ ವರನಿಗೆ ಎದುರಕ್ಕಿ ಚೆಲ್ಲುವರು (ರೂಢಿ).
[ಎದುರ್ (< ಎದಿರ್) + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಎದುರಡೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿಹೊಣೆ; ಸಾಲದ ಒತ್ತೆ; ಈಡು. ೨. ಪ್ರತಿಕರಾರು; ಗುತ್ತಿಗೆ. [ಎದುರ್ (< ಎದಿರ್) + ಅಡೆ ?]

ಎದುರಾಡು (ಕ್ರಿ). ಎದುರಿಗೆ ಮಾತನಾಡು; ವಿರೋಧಿಸಿ ನುಡಿ: ಮೋತೀಬಾಯಿಯ ಮನವು ಎದುರಾಡಿತು (ಝಾರಾಣಿ. ೧೦); ಮಮ್ಮುಂಜಿಯು ಮ್ಯೊದಿನಿಯ ಮಾತಿಗೆ ಎದುರಾಡದಾದ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೨೮).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಆಡು$_1$]

ಎದುರಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎದ್ದುರಿಗಿಡು; ಮುಂದಿಡು: ಆ ನುಡಿಗಳಾಲಿಸುತ ಆ ಸಂಧಾನರನು ಸನ್ಮಾನದಲಿಯೆದುರಾನಿಸಿ ಪೀಠಾಗ್ರದಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೮೧–೨೫). [ಎದುರ್ (< ಎದಿರ್) + ಆನ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಎದುರಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ವಿರೋಧಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ತಾನು ಯಹೂದ್ಯರ ಅರಸನೆಂದು ಈತನು ಕೈಸರನನ್ನು ಎದುರಾಯಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ದೂರಿತ್ತರು (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. ೭–೧೩). [< ಎದುರಿಸು]

ಎದುರಾಳಿ (ನಾ). ಎದುರಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವವನು; ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿ: ತನ್ನ ಎದುರಾಳಿಗಳೊಡನೆ ಹೋರಾಡಿದನು (ಯೋಧರು. ೭); ಕೋಗಿಲೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಗಳವುವ ಗಿಳಿಯೊಂದು ನವಿಲಿಗೆ ಎದುರಾಳಿಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವದು (ಗಾಳಿಗು. ೭೭); ಪ್ರಚಂಡ ಬಹುಮತದಿಂದ ಎದುರಾಳಿಗಳನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ನಿಮ್ಮ ಪರವಾಗಿ ಮಂತ್ರಿಸ್ಥಾನಕ್ಕೇರಿದ್ದಾರೆ (ದೇಶಧು. ೨೧).
[ಎದುರ್ (< ಎದಿರ್) + –ಆಳ್$_3$]

ಎದುರಿ (ನಾ). ೧. "ವೈರಿ" (ಜಾನಕೋ. ೨೪). ೨. ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿ: ಅವನು ನಮಗೆ ಎದುರಿ (ರೂಢಿ).
[ಎದುರ್ (< ಎದಿರ್) + –ಇ$_3$]

ಎದುರಿಕ್ಕು (ನಾ). ಎದುರಿಗೆ ಇರು; ಸಮ್ಮುಖವಾಗು (ದಕ. ಕಿ).
[ಎದುರ್ (< ಎದಿರ್) + ಇಕ್ಕು]

ಎದುರಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಮ್ಮುಖವಾಗು; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗು. ೨. ಪ್ರತಿಯಾಗಿಡು; ವಿರೋಧಿಸು: ಕೊಟ್ಟಕಾರಣ ಮಂತ್ರಿಪದಕನುಬಟ್ಟರಲ್ಲದೆ ರಾಯನಿಗೆ ಎದುರಿಟ್ಟಪರೆ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೦೩–೫೭).
[ಎದುರ್ (< ಎದಿರ್) + ಇಡು$_1$]

ಎದುರಿಸು 'ಎದಿರಿಸು' ನೋ.

ಎದುರು 'ಎದಿರ್' ನೋ.

ಎದುರುಕುತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ದನಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಟಲುರೋಗ: (ಎಸಮೈ. XV, ೪೧).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಕುತ್ತಿಗೆ]

ಎದುರುಗಡೆ (ನಾ). ಅಭಿಮುಖ; ಎದಿರು: ಇತ್ತ ಇಂದ್ರನ ಮುಖ ಕಂಡ ತಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಎದುರುಗಡೆ ಗುಡುಗಿನ ಸದ್ದನ್ನೇ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಮೇಘರಾಜನನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕು (ಅಶ್ವಮೇ. ೨೮).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಕಡೆ$_3$]

ಎದುರುಗಣ್ಣು (ನಾ). ನೆಟ್ಟದೃಷ್ಟಿ: ಹಗಲಮೇಲೆ ಹಸುಬೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡಿದ್ದಾಕೆ ಎದುರುಗಣ್ಣಾಗಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೪೩೮).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಎದುರುಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಾರ ನೋಡುವುದು. ೨. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಾಣಿಕೆ: ಎಂತಾದಡವನರಿಯದಂತವನ ಬಳಿಸಂದು ಪೋಪೆನವರೆದುರುಗಾಣಿಕೆಯ ಕಣ್ಣೊಳೆ ಕಾಂಬೆ (ಹಬ್ಬೆರ. ೨೧–೧೪).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ)]

ಎದುರುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎದುರುಗೊಳ್ಳುವಂತೆಮಾಡು (ದಕ. ಕಿ).
[ಎದುರುಗೊಳ್ಳು (< ಎದಿರ್ಗೊಳ್ಳು) + –ಇಸು$_3$]

ಎದುರುಗೊಳ್ಳು 'ಎದಿರ್ಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಎದುರುಚೀಟು 'ಎದುರ್ಚೀಟು' ನೋ.

ಎದುರುತ್ತರ (ನಾ). ಎದುರು ಮಾತು; ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಹೇಳುವ ಮಾತು; ಪ್ರತಿಭಟನೆಯ ಮಾತು; ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ: ತಂದೆಯವರು ಪುನಃ ಮಾತೆತ್ತಿದರು. ಎದುರುತ್ತರ ಕೊಟ್ಟೇ ಬಿಟ್ಟೆ (ಸುವಸಂ. ೧೬).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಉತ್ತರ]

ಎದುರುದಾವೆ (ನಾ). (ದಾವೆಗೆ) ಪ್ರತಿಯಾದ ದಾವೆ, —ವ್ಯಾಜ್ಯ; (ದಕ. ಕಿ). [ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ದಾವೆ$_2$]

ಎದುರುನುಡಿ 'ಎದುರ್ನುಡಿ' ನೋ.

ಎದುರುನೋಡು 'ಎದುರ್ನೋಡು' ನೋ.

ಎದುರುಬದುರು (ನಾ). ಪರಸ್ಪರ ಸಮ್ಮುಖ: ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಸಿಪಾಯಿಗೆದುರುಬದುರಾಗಿ . . . ಕುಳಿತಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೧೮೩); ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರಕ್ಕೆ ಎದುರುಬದುರಾಗಿದ್ದ ಬಾಗಿಲಿಂದ ಸರಕ್ಕನೆ ಹೊರಟುಹೋದಳು (ಪುನರು. ೩೫೯). [ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಬದುರು$_0$]

ಎದುರುಬರು (ಕ್ರಿ). ಸಮ್ಮುಖವಾಗಿ ಬರು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ಬರು: ಕುಂದುಕೊರತೆಗಳನ್ನು ಎದುರುಬರುತ್ತಿರುವ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು . . . ಬಲ್ಲವರಾಗಿರಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೩೭).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಬರು$_1$ (< ಬರ್$_1$)]

ಎದುರುಬೀಳು 'ಎದುರ್ಬೀಳು' ನೋ.

ಎದುರುಮರಿ (ನಾ). ಎದುರಿಗೆ ಬಲಿಕೊಡುವ ಮರಿ.
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಮರಿ (< ಮಱಿ)]

ಎದುರುಮಾತು (ನಾ). ಎದುರಾಗಿ ಹೇಳುವ ಮಾತು; ಪ್ರತಿಭಟನೆಯ ಮಾತು: ನೀನು ನನಗೆ ಎದುರುಮಾತಾಡಬೇಡ (ರೂಢಿ).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಮಾತು$_1$]

ಎದುರುಲಿ (ನಾ). ಪ್ರತಿಯಾದ ಶಬ್ದ; ಮಾರ್ದನಿ; ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ: (ಶಬ್ದ ತರಂಗಗಳ ಪ್ರತಿಫಲದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ) ಮರುದನಿ, ಮಾರ್ದನಿ, ಎದುರುಲಿ (Echo. ಇಂಕನಿ).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಉಲಿ$_2$]

ಎದುರುವಳಿ 'ಎದುರ್ವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಎದುರುವಾದಿ (ನಾ). ವಿರೋಧವಾಗಿ ವಾದಿಸುವವನು; ಪ್ರತಿವಾದಿ (ದಕ. ಕಿ). [ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ವಾದಿ]

ಎದುರುವ್ಯಾಜ್ಯ (ನಾ). = ಎದುರುದಾವೆ (ದಕ. ಕಿ).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ವ್ಯಾಜ್ಯ]

ಎದುರುಹೆಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆಗೆ ಹೆಣ್ಣುಕೊಟ್ಟು ಆ ಮನೆಯಿಂದಲೇ ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ತಂದುಕೊಳ್ಳುವುದು.
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಹೆಣ್ಣು (< ಪೆಣ್)]

ಎದುರುಹೇಳು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮಾತನಾಡು; ವಿರೋಧಿಸು: ಗುಣವಂತನ ಮಾತಿಗೆ ನೀನು ಎದುರುಹೇಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂದಿದ್ದೇನೆ (ಆರ್ಯಕ. ೨೯). [ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಹೇಳು (< ಪೇೞ್)]

ಎದುರೆರಗು (ಕ್ರಿ). ಎದುರಾಗಿ ಮೇಲೆಬೀಳು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ಎರಗು: ನಾನಾ ತಂತ್ರವನುಯ[ಯೆ]ದುರೆರಗಲಿಲ್ಲವನಿಪಗೆ ಹುಡುಗನ ತರವೆ ನೆಂದಾ ಬಸವ ತೂರಿದ ಸೆಳದು ಖಡ್ಗವನು (ಬಜ್ಜಪು. ೧೦೪–೬೨).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಎರಗು (< ಎಱಗು$_1$)]

ಎದುರೇಟು (ನಾ). ಎದುರಾಗಿ ಕೊಡುವ ಏಟು, —ಹೊಡೆತ; ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ: ನಾನೂ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಎದುರೇಟು ಕೊಟ್ಟೆ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೨೬೭). [ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಏಟು$_1$]

ಎದುರೇರು (ಕ್ರಿ). = ಎದುರೆರಗು: ಅರು ಮಲತಿಹರಾರು ಸೆಣಸುವರು ಯೆದುರೇರುವರು (ಜಿರಾಮಾ. ೨೨–೪೩).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಏರು$_1$ (< ಏಱು$_1$)]

ಎದುರ್ಗೊಳ್ಳು 'ಎದಿರ್ಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಎದುರ್ಚಂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಹೆಠಹಿಡಿ; ಅಡ್ಡಿಬರು (ಕ).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಚಂಡಿಸು]

ಎದುರ್ಚೀಟು, ಎದುರುಚೀಟು (ನಾ). **೧.** ಭೂಮಿಯನ್ನು ಮಾರಿದವನು ಗೊತ್ತಾದ ಅವಧಿಯ ಒಳಗಾಗಿ ತಾನು ಪಡೆದ ಹಣವನ್ನು ಹಿಂತಿರುಗಿಕೊಡುವುದಾದರೆ ಆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಮರಳಿ ಕೊಡುವುದಾಗಿ ಕೊಂಡವನು ಬರೆದುಕೊಡುವ ಪತ್ರ (ಕ). **೨.** ಕಳೆದು ಹೋದ ಪತ್ರಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟ ಪತ್ರ; ಪ್ರತಿಪತ್ರ (ಕ). **ಎದುರುಚೀಟು**: (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಎದುರ್ (< ಎದಿರ್) + ಚೀಟು$_2$]

ಎದುರ್ದನಿ (ನಾ). = ಎದುರುಲಿ (ದಕ. ಕ).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ದನಿ$_2$]

ಎದುರ್ನುಡಿ, ಎದುರುನುಡಿ (ನಾ). **೧.** = ಎದುರ್ಚೀಟು. **೧.** **೨.** ಗೇಣಿಯ ಅಥವಾ ಭೋಗ್ಯದ ಕೊಡುಪ್ರತಿ. **ಎದುರುನುಡಿ**: **೨.** (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೫೦). [ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ನುಡಿ$_2$]

ಎದುರ್ನೋಡು, ಎದುರುನೋಡು (ಕ್ರಿ). ನಿರೀಕ್ಷಿಸು (ಕ). **ಎದುರುನೋಡು**: ನಡೆದು ಬರಲಿ ಮರವ ನೆಮ್ಮಿ ಬನದ ನಡುವೆ ನಿಂದಳು ಕಚನ ಬರವನೆದುರುನೋಡಿ ದೃಷ್ಟಿ ದೂರ ನೆಟ್ಟಳು (ಕವಿಸೋ. ೨೩). [ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ನೋಡು]

ಎದುರ್ಬೀಳು, ಎದುರುಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲು (ಕ). **ಎದುರುಬೀಳು**: ಸಮಾಜದ ಕಟ್ಟಳೆಗೆ ಎದುರುಬೀಳುತ್ತಾನೆ (ಕಾವ್ಯಸ. ೨); ಕ್ವೇಯಿಸ್ ಎಂಬ ಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದವರು ಮಾತ್ರ ಎದುರುಬಿದ್ದ (ಪ್ರೆಮುಪ. ೯೪). [ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಎದುರ್ವಳ್ಳಿ, ಎದುರುವಳಿ (ನಾ). = ಎದುರ್ಚೀಟು **೨.** **ಎದುರುವಳಿ**: (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ವಳ್ಳಿ. P ಮರಾ. ವಳೀ = ಸಾಲು]

ಎದುವರೆಗೆ (ಅ). ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ: ಸಂದೇಹ ಭಯಗಳಿಂದ ಎಚ್ಚತ್ತು ಎದುವರೆಗೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವರೋ (ಸುಗುಗಂ. ೧೩–೬).
[ಎದು + –ವರೆಗೆ]

ಎದುವು 'ಎದವು' ನೋ.

ಎದೆ 'ಎರ್ದೆ' ನೋ.

ಎದೆಕಟ್ಟು (ನಾ). ಎದೆಗೆ ಹಾಕುವ ಕಟ್ಟು, —ಪಟ್ಟಿ: ಸ್ಥೂಲವಾಗಿರುವವರು ಎದೆಗೂ ಹೊಟ್ಟೆಗೂ ಆಧಾರವನ್ನು ಕೊಡುವಂಥ ಎದೆಕಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಉದರಕಟ್ಟು (supports) ಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಹಿತಕರವಾಗುವುದು (ಗೃಹವಿ. ೧೦೧). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಎದೆಕೆರಗು 'ಎರ್ದೆಗರಗು' ನೋ.

ಎದೆಕಾಪು 'ಎದೆಗಾಪು' ನೋ.

ಎದೆಕೆಚ್ಚು (ನಾ). **೧.** ಎದೆಯ ಧೈರ್ಯ. **೨.** ಅಹಂಕಾರ (ಕ).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕೆಚ್ಚು$_2$]

ಎದೆಕೊಡು 'ಎರ್ದೆಗೊಡು' ನೋ.

ಎದೆಗಟುಕತನ (ನಾ). ಕ್ರೂರತನ: ಒಂದೊಂದು ಸಲ ಈ ಹುಸಿನಗೆಯನ್ನು ಅವಳಿಂದ ಕೋರುವುದೂ ಅವನಿಗೆ ಎದೆಗಟುಕತನವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ (ಸಮಾಲೋ. ೩೪). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕಟುಕ$_1$ + –ತನ]

ಎದೆಗಟ್ಟಿತನ (ನಾ). ದಿಟ್ಟತನ; ಧೈರ್ಯಗಾರಿಕೆ: ಸೋಮು ಒಂದು ರಾತ್ರಿ ಎದೆಗಟ್ಟಿತನದಿಂದ ಸುಡುಗಾಡಿನ ಕಟ್ಟೆಗೆ ಲ್ಯಾಟು ಹಿಡಿದು ನೋಡಿದ (ದೇವಹೆಂ. ೫೮). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಗಟ್ಟಿ + –ತನ]

ಎದೆಗತ್ತರಿ (ನಾ). **೧.** ಎದೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ಸಾಧನ. **೨.** (ಅಲಂ) ಮರ್ಮಭೇದಕ.
ಎದೆಗತ್ತರಿಯರ್ = (ಅಲಂ) ಎದೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವವರು: ಬಿತ್ತರಿಯರೆದೆಗತ್ತರಿಯರಾಪೊತ್ತು ಹಾದರಗಿತ್ತಿಯರು ಬ್ರಹ್ಮಕೃ ತ್ಯಕಾತಿಯರು (ಬಸಪು. ೪೦–೫೫). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕತ್ತರಿ]

ಎದೆಗತ್ತಿ (ನಾ). ಎದೆಯನ್ನು ಸೀಳುವ ಕತ್ತಿ: ಗಾವಳಿಯನು ಬಂದು ಪೊಗುವ ರಾವುತರೆದೆಗತ್ತಿ ಬಂದನೊಯ್ಯನೆ ಸಾಯಿದೇವರಾವುತ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೬೩). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕತ್ತಿ$_1$]

ಎದೆಗದ 'ಎರ್ದೆಗದ' ನೋ.

ಎದೆಗದಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಎದೆ ಕದಡಿಹೋಗು; ಮನಸ್ಸು ಕಲಕಿಹೋಗು: ಎದೆಗದಡದಜಗಳನು ಮುನ್ನವೆ ಹದಗೊಳಿಸಿ ಈ ರೀತಿಯಲಿ ನೀವೊದಗಿದಡೆ ನೀನೆಂವ ಕಾರ್ಯವದಹುದು ಹೋಗೆಂದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೭೩).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕದಡು$_1$]

ಎದೆಗದಡು$_2$ (ನಾ). ಎದೆ ಕದಡುವಿಕೆ; ಮನಸ್ಸಿನ ಕಲಕುವಿಕೆ: ಗಂಡನಾವುದ ನಮ್ಮ ಕೇಳಿರೆ ಕೊಂಡುದೇ ಮೊಜಕೆ ಬಿಟ್ಟುದೇ ಹಗೆಹೆಂಡತಿಗೆಯಿದು ಗುಣವಲಾಯೆಂದೆದೆಗದಡು ಹರದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೫೪). [< ಎದೆಗದಡು$_1$]

ಎದೆಗರಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎದೆ ಕರಗಿಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಅನುಕಂಪವುಂಟಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಸನ್ನೆನೋಟಗಳ ತಿರುಹುಮುರುಹಿನಿಂದ ವಿಟನನೆದೆಗರಗಿಪ ತರುಣಿಯೊರ್ವಳು ರಾಜಿಪಳು (ಕಂನವಿ. ೨–೯೪).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕರಗು + –ಇಸು$_1$]

ಎದೆಗಲಿಗ (ನಾ). = ಎದೆಗಾಱ: ಎದೆಗಲಿಗನಾ ಚಾರುದತ್ತನು ಬೆದಜಪಾಕುಜಿಯೆರಡ ಹಿಂದಣ ಪದಗಳನುದಿರಗೊಳಿಸಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೭೯).
[ಎದೆಗಲಿ$_0$ + –ಗ$_3$]

ಎದೆಗವಚ (ನಾ). ಎದೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಕವಚ: ದೇಹಕ್ಕೆ ಕಾಪಾಗಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಕವಚ; ಎದೆಗಾಪು; (ಗುತ್ತನಾಗಿರುವ) ಎದೆಗವಚ (Corslet- ಇಂಕನಿ). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕವಚ]

ಎದೆಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ಮನಗಾಣು: ನಾನಿಲ್ಲ ತಾನುಂಟು ಎಂದೆದೆಗಂಡರೆ ಮೂರು ಕರ್ಮವು ಮುಗಿದು ಮುಕ್ತಿಬಲ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೯–೩).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕಾಣು (< ಕಾಣ್)]

ಎದೆಗಾತಿ 'ಎದೆಗಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಎದೆಗಾಪು, ಎದೆಕಾಪು (ನಾ). = ಎದೆಗವಚ. **ಎದೆಕಾಪು**: ಉರಸ್ತ್ರಾಣ; ಎದೆಕಾಪು (Breast Plate. ಇಂಕನಿ)
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕಾಪು$_1$]

ಎದೆಗಾರ 'ಎದೆಗಾಱ' ನೋ.

ಎದೆಗಾರತನ (ನಾ). ಧೈರ್ಯ; ದಿಟ್ಟತನ: ಎದೆಗಾರತನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಬೇಟೆಗೆ ಹೋಗಬಾರದು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೩೪); ಎದೆಗಾರತನವು ಅವನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ (ದೌಲತ್ ೩೪).
[ಎದೆಗಾರ (< ಎದೆಗಾಱ) + -ತನ]

ಎದೆಗಾರಿಕೆ (ನಾ). = ಎದೆಗಾರತನ: ಗಂಡನ ವಿರುದ್ಧ ಮಗಳ ಪರ ವಾದಿಸುವ ಎದೆಗಾರಿಕೆ ಅವರಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲ (ವಿದ್ಯಾರ. ೩); ಸಾವಿರಾರು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಎದೆಗಾರಿಕೆ ನನಗಿದೆ (ಕಾವೇರಿ. ೧೮೭).
[ಎದೆಗಾರ (< ಎದೆಗಾಱ) + -ಇಕೆ]

ಎದೆಗಾರ್ತಿ, ಎದೆಗಾತಿ (ನಾ). ಧೈರ್ಯಶಾಲಿನಿ; ದಿಟ್ಟೆ: ಗೌರಿ, 'ನನ್ನ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದುದೇ ಹಾಗೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ತೆಪ್ಪಗಾಗುವಷ್ಟು ಎದೆಗಾರ್ತಿಯಲ್ಲ (ಮುಂಗಾಮು. ೨೩). **ಎದೆಗಾತಿ**: "ದಿಟ್ಟ ಹೆಂಗುಸು" (ಕಸ್ತೂರಿಕೋ. ೧೨೪). [ಎದೆಗಾಱ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಎದೆಗಾಱ, ಎದೆಗಾರ (ನಾ). ಧೈರ್ಯಶಾಲಿ; ದಿಟ್ಟ: ಇದು ಚೇರಮಾಂಕ ಭೂವರನ ಚಾರಿತ್ರ ಮೇಲೆದೆಗಾಱ ಮನದಾಟದ ಸೂತ್ರ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೧-೨೨). **ಎದೆಗಾರ**: ಎದೆಗಾರನಹುದು ಕೊಳ್ಳೆನುತ ಪಟಗಳಿಂದ ಸದೆದರು ಸಮರ ಸಾಹಸದಿ (ಸೌಂದಕಾ. ೮-೬೬); ಹಲವು ಎದೆಗಾರರು . . . ಒಳಗೆಹೋಗಲುದ್ಯೋಗಿಸಿದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೨೪); ಎದೆಗಾರನಾಗಿ ಮುಂದೆ ನಡೆ (ಅಂತರಾ. ೨೯).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಎದೆಗಿಚ್ಚು 'ಎರ್ದೆಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಎದೆಗುಂಡಿ (ನಾ). ಹೃದಯ; ಗುಂಡಿಗೆ: ನಮ್ಮ ಮಾರಾಜರನ್ನು ಬಯ್ಯುವವನ ಎದೆಗುಂಡಿ ಗಟ್ಟಿ ಅಲ್ಲವಾ (ಸುಗುಗಂ. ೯೪-೧೮); ಸೇತುವೆಯಿಂದ ಮನೆಯ ಚಾವಡೀತನಕ ಓಡಿಬಂದಿದ್ದ ಅವರಿಗೆ . . . ಎದೆಗುಂಡಿಯ ಬಡಿತ ಜೋರಾಗಿತ್ತು (ದೇವಹಂ. ೨೩೭).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಗುಂಡಿ$_1$]

ಎದೆಗುಂಡಿಕೆ 'ಎದೆಗುಂಡಿಗೆ' ನೋ.

ಎದೆಗುಂಡಿಗೆ, ಎದೆಗುಂಡಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ಎದೆಗುಂಡಿ: ತನ್ನ ಎದೆಗುಂಡಿಗೆ ಧಿಗಿಲುಧಿಗಿಲೆನ್ನದೊರ್ಬನೆ ಸುತನಲಾ ತನಗೆನ್ನದಹಿಯೆಲ್ಲಿದ್ದು ಬಂದಿತೊ ಎನ್ನದಾತ್ಮನೊಳು (ಬಸಪು. ೪೮-೧೦); ಅವನೆದೆಗುಂಡಿಗೆ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು (ಸುಗುಗಂ. ೯೭-೧೭); ಜೀವವಿಲ್ಲದ ಇಡಿಯ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಎದೆಗುಂಡಿಗೆಯಂತೆ, ಇದಿಷ್ಟು ಜೀವವಿದೆ (ಬಿಟ್ಟ ಹೊ. ೯೪); ಅವನ ಎದೆಗುಂಡಿಗೆಯೇ ಹೊಡಕೊಂಡಿತು (ಮಣಿಸ.೮೯). ೨. ಧೈರ್ಯ; ದಿಟ್ಟತನ: ಅವನ ಎದೆಗುಂಡಿಗೆ ಎಷ್ಟಿದೆ ನೋಡು (ರೂಢಿ). **ಎದೆಗುಂಡಿಕೆ**: ೧. ಒಲ್ಲೆನಿಸಿ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ನನ್ನ ಎದೆಗುಂಡಿಕೆಯ ಝಲ್ಲೆನಿಸಿ ಬೆಚ್ಚಿ ಎಚ್ಚರಿಯ ಮೆಚ್ಚನು ಹೊಚ್ಚಿ (ಸಖೀಗೀ. ೫೬-೧೩).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಗುಂಡಿಗೆ$_1$]

ಎದೆಗುಂತ 'ಎದೆಗೊಂತ' ನೋ.

ಎದೆಗುಂದು 'ಎರ್ದೆಗುಂದು' ನೋ.

ಎದೆಗುಕ್ಕು (ನಾ). (ಉಕ) (ಭಯದಿಂದ) ಎದೆಹಾರುವಿಕೆ; ವೇಗವಾದ ಹೃದಯದ ತುಡಿತ: ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಯಾದ ಶಾಪಾನುಗ್ರಹ ಸಮರ್ಥ ಗುರು ಏನೆಂದಾನೋ ಎಂಬ ಎದೆಗುಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಏನು ನಿದ್ದೆ ಉಳಿದೀತು? (ಗಾಳಿಪ. ೧೬೨). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಗುಕ್ಕು$_3$]

ಎದೆಗುಟುಕು (ನಾ). ಮೊಲೆಹಾಲಿನ ಗುಟುಕು: ಕೊಡು ತಾಯೇ ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಒಮ್ಮೆ ಎದೆಗುಟುಕು (ಹೃದಸ. ೨-೧೨).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಗುಟುಕು (< ಕುಟುಕು$_2$)]

ಎದೆಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಯಮೇಲೆ ಕುಟ್ಟು, —ಬಡಿ: ಹೆಟ್ಟ ಎಳೆಕೊಂಡೊಯಿದು ಲಿಂಗವ ಕಟ್ಟಿಸೆರಗಿಪ ನೋಡು ಜನರೆದೆಗುಟ್ಟುತಿಹ ಗುಂಡುಗಳನವನೀನಾಥನೆನೆ ಶ್ರೇಷ್ಠಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೬೭-೧೯).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಎದೆಗುದಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಥೆಪಡು; ಸಂತಾಪಪಡು: ಜನವತಿಶಯಂಬಟ್ಟು ಪೊಗಳಲು ಮನಸಿಜಾಂತಕ ಭಕ್ತತತಿಯಂ ನೆನೆದು ಮಂಚಣಪಂಡಿತರು ಪರವಾದಿ ಎದೆಗುದಿಯೆ (ಬಸಪು. ೫೩-೬೨).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕುದಿ$_1$]

ಎದೆಗುದಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಎದೆಯ ತಳಮಳ; ಸಂತಾಪ: ಸ್ವಲ್ಪ ಜಡ್ಡಾದೊಡನೆಯೇ ಸಾಯುವೆನೋ ಬದುಕುವೆನೋ ಎಂಬ ಎದೆಗುದಿ ನನಗೆ (ಅಂತರಾ. ೨೬); ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಎದೆಗುದಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು (ಚೆಂದುಟ. ೪೪); ಅವನಿಗೆ ತುಂಬ ಎದೆಗುದಿ (ಕಮನೆ. ೬೩). ೨. "ಉಭಯಸಂಕಟ; ಪೇಚಾಟ" (ಜಾನಕೋ. ೨೫). ೩. ಅಂಜಿಕೆ; ಭಯ: ಎದೆಗುದಿ ಮೊದಲೇಟಿಗೇ ಹಾರಿಹೋಗಿತ್ತು (ಬಿಟ್ಟಹೊ. ೨೧); ಹೇಗೆ ಎಂಬ ಎದೆಗುದಿ ಹುಟ್ಟಿತು (ಕನನೆ. ೨೪). ೪. ಚಿಂತೆ; ಕಳವಳ; ಕಾತರತೆ: ಮಧುಸೂದನನಾಮಕನೆ ವಿಜಯವಿಠಲ ಎನ್ನ ಎದೆಗುದೆ[ದಿ]ಬಿಡಿಸೊ ನೆನಸಿದೆ ನೆನಪಾದಾಗ (ನೋಕ್ಷದೀ. ೧೫೭-೫).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕುದಿ$_2$]

ಎದೆಗುದಿಪಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಳಮಳಿಸು; ಸಂತಾಪಪಡು; ದುಃಖಿಸು. ೨. ಅವಸರಮಾಡು; ಗಡಿಬಿಡಿಮಾಡು: ಎದೆಗುದಿಪಟ್ಟು ಕುದಿಯುವ ಅವರೆ ಬಾಯೊಳಗೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡ (ಗಾದ).
[ಎದೆಗುದಿ$_2$ + ಪಡು$_1$]

ಎದೆಗುದಿಹ (ನಾ). ತಳಮಳ; ಸಂತಾಪ: ಮದನಂಗೆ ಚಿಂತೆ ಮಾಯೆಗೆ ದುಗುಡವಂತಕಂಗೆದೆಗುದಿಹ [ಪಾಠಾಂ. ಎದೆದಲ್ಲಣಾ] ವಾಶಾದಿ ವಿಷಯ ಷಡುವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೆದಱು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೪೭).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕುದಿಹ]

ಎದೆಗುಪ್ಪಸ (ನಾ). ಎದೆಗೆ ತೊಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಕುಪ್ಪಸ; ರವಿಕೆ: ಗುಂಜಾಭರಣವೆಸೆಯೆ ರಂಜಿಸಲು ತೊಟ್ಟ ಎದೆಗುಪ್ಪಸಂ ತಾಂ ಮೆಱೆಯೆ (ಕಣ್ಣರ. ೧೨೭-೧೦). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕುಪ್ಪಸ]

ಎದೆಗುಮ್ಮು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಗೆ ಕುಟ್ಟು, —ಬಡಿ (ಉಕ. ೬).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕುಮ್ಮು$_1$]

ಎದೆಗುರುಡ (ನಾ). ಹೃದಯವಿಲ್ಲದವನು; ಅರಸಿಕ: ಅಸ್ಥಾನ ವಿದ್ವಾಂಸರೆಲ್ಲರೂ ಅಂದಿನ ಕಾವ್ಯಾವಸರದಲ್ಲಿ ಎದೆಗುರುಡರಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದರೆನ್ನುವುದೆ? (ನಾಡೋಜ. ೧೯೨). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕುರುಡ]

ಎದೆಗೂಡು (ನಾ). ಎದೆಯಗೂಡು; ಎದೆಯ ಅಸ್ಥಿಪಂಜರ: ಹೊಟ್ಟೆ ಎದೆಗೂಡನ್ನು ಸೇರಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಗೂಡು]

ಎದೆಗೆಡಿಸು 'ಎರ್ದೆಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಎದೆಗೆಡು 'ಎರ್ದೆಗೆಡು' ನೋ.

ಎದೆಗೆಳೆಯ (ನಾ). ಹೃದಯದ ಸ್ನೇಹಿತ; ಆಪ್ತಗೆಳೆಯ: ಯಾರಣ್ಣ ನೀ ಬಿಡುಗಣ್ಣನೇ ಎದೆಗೆಳೆಯ ಕುಳಿತಿಹೆ ತಣ್ಣನೇ (ಅರಳು. ೧೯೬-೧).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕೆಳೆಯ]

ಎದೆಗೇಡಿ 'ಎರ್ದೆಗೇಡಿ' ನೋ.

ಎದೆಗೇಡು 'ಎರ್ದೆಗೇಡು' ನೋ.

ಎದೆಗೊಂತ, ಎದೆಗುಂತ (ನಾ). ಎದೆಗೆ ಕೊಂತದಂತೆ ಇರುವುದು; ಎದೆಗೆ ಶೂಲದಂತಿರುವುದು : ಶೈವ್ರಂಗೆದೆಗೊಂತ ವೈಷ್ಣವ ಜೀಮೂತ ಝುಂಝೂಮಾರುತ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೮೧-೧೮). **ಎದೆಗುಂತ** : ಅಂತೇಂಬರ ಗಂಡನೆಂದು ಕೊಂಡಾಡಿಪ ಪಂತದ ದೊರೆಯಿವನಾರೊ ಕಂತುಸನ್ನಿಭ ರಿಪು ಭೂಮಿಶ್ವರರೆದೆಗುಂತ ಕಂಠೀರವರಾಜ (ಕಂಸವಿ. ೧೩-೩೭).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕೊಂತ]

ಎದೆಗೊಡು 'ಎರ್ದೆಗೊಡು' ನೋ.

ಎದೆಗೊಯಿಕೆ 'ಎದೆಗೊಯ್ಕು' ನೋ.

ಎದೆಗೊಯಿಕೆತನ 'ಎದೆಗೊಯ್ಕುತನ' ನೋ.

ಎದೆಗೊಯ್ಕು, ಎದೆಗೊಯಿಕೆ (ನಾ). ವಂಚಕ; ದ್ರೋಹಿ. 'ಎದೆಗೊಯ್ಕುತನ'. ಪರಾ. **ಎದೆಗೊಯಿಕೆ**: "ಒಬ್ಬರನ್ನು ಅಂಜಿಸುವವ" (ಜಾನಕೋ. ೨೫). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕೊಯ್ಕು]

ಎದೆಗೊಯ್ಕುತನ, ಎದೆಗೊಯಿಕೆತನ (ನಾ). ದ್ರೋಹ; ವಂಚನೆ: ತಮ್ಮಯ ಎದೆಗೊಯ್ಕತನದಿಂದ ಮತ್ತಿನ ಮರೆವಾಳ್ವರಿಗೂ ಪ್ರಭುದ್ರೋಹದ ವಿಷವಮ್ನ ಸವಿದೋರುತ್ತ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೭೫-೧೪). **ಎದೆಗೊಯಿಕೆತನ**: (ಕ). [ಎದೆಗೊಯ್ಕ + -ತನ]

ಎದೆಗೊಳ್ 'ಎರ್ದೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಎದೆಗೊಳಿಸು 'ಎರ್ದೆಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಎದೆಡೋಱು (ನಾ). ಎದೆಯ ಒಳಭಾಗ, —ಡೊಗರು: ಕೆಲರೆದೆಡೋಱುಗಳ್ ಪೂರಾಯಗಾಯದಲುಸುರ ತೆಗೆಬಗೆಯ ಕಾಱುದರು ರಕ್ತವನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬-೪೭). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಡೋಱು]

ಎದೆತಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಯನ್ನು ತಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು; ಧೈರ್ಯವಾಗಿರು. ಎದೆತಟ್ಟಿಹೇಳು = ಪೌರುಷದಿಂದ ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿ ಹೇಳು; ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೇಳು: ಅವನು ಎದೆತಟ್ಟಿಹೇಳಿಕೊಂಡ (ರೂಢಿ). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ತಟ್ಟು$_1$]

ಎದೆತುಂಬು 'ಎದೆದುಂಬು' ನೋ.

ಎದೆತೆರೆ 'ಎರ್ದೆದೆಱೆ' ನೋ.

ಎದೆತೊಟ್ಟು (ನಾ). ಮೊಲೆಯ ತೊಟ್ಟು; ಚೂಚುಕ: ಮಗುವಿಗೆ ಎದೆಹಾಲು ಕೊಡಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎದೆತೊಟ್ಟುಗಳು ಹತ್ತಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ... ಹೊರಕ್ಕೆ ಮೃದುವಾಗಿ ಎಳೆಯಬೇಕು (ಗೃಹವ. ೧೧೧). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ತೊಟ್ಟು]

ಎದೆದಟ್ಟಿ (ನಾ). ಎದೆಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ದಟ್ಟಿ: ಇರಿದುರುತರದಿ ಸೇನೆಯಂ ಸೋನೆಯಂ ಹೊರಳಿಸುತ ಬೀಗಿ ಮುಂಬರಿದು ಕುಲಿಕುಲಿ ರವದಿ ತರುಣಿಯರ್ಕಾದಿದರ್ಕಟ್ಟಿದೆದೆ[ದ]ಟ್ಟಿ ಬಿಗಿದಿಟ್ಟ ನಿರಿ ಕಾಸಿಯಿಂದ (ಜಿನಮು. ೩-೪೧). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ದಟ್ಟಿ]

ಎದೆದಲ್ಲಣ 'ಎರ್ದೆದಲ್ಲಣ' ನೋ.

ಎದೆದಲ್ಲಳ 'ಎರ್ದೆದಲ್ಲಣ' ನೋ.

ಎದೆದಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಯನ್ನು ತಾಕಿಸು, —ಮುಟ್ಟಿಸು: ಬೇಗ ದೊಳೆಯ್ತಂಬೆನವಧರಿಸೆಂದೆದೆದಾಗಿಸಿ ನಿಂದನಾ ಸಖನು (ಭರಚ. ೬೭-೪೨). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ತಾಗಿಸು]

ಎದೆದುಂಬು, ಎದೆತುಂಬು (ಕ್ರಿ). (ಸಂತೋಷದಿಂದ) ಹೃದಯ ತುಂಬು, —ಉಬ್ಬು: ನನೆಗಣೆಯು ಬೇಕಾದರೀ ಬೀವನು ಕೆಡಿಸದಿರು ನಮ್ಮ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರನ ಚೆಲುವನೀಕ್ಷಿಸಲು ನಿನಗೆದೆದುಂಬಿ ಬಹವೆನಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೯-೩೨). **ಎದೆತುಂಬು**: ಅವ ತುಂಬಿಹುದಿಲ್ಲಿ ಎರೆವವರಿಗೆರೆವಷ್ಟನೀವ ಮನತುಂಬುವಷ್ಟರಿವ ಎದೆತುಂಬುವಷ್ಟೊಲವ ಪಡೆಯೆ ಜೀವ? (ಮಲೆದೇ. ೩೧-೧೦).

ಎದೆತುಂಬಿಬರು = (ಸಂತೋಷ) ಮನದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ತುಳುಕು: ಅಮರನಾಥನಂಥವನಿಗೂ ಎದೆತುಂಬಿಬಂದು ಮಾತನಾಡಲಾರದೆ ಅಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಲಾರದೆ ಹೊರಟುಹೋದನು (ಬಂಕಿಮ. ೧೦೪).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ತುಂಬು$_1$]

ಎದೆದುಡುಕು (ನಾ). "ಹೆದರಿಕೆ, ಹೃದಯಕಂಪನ" (ಪ್ರಭಶ್ಯ). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ತುಡುಕು$_2$]

ಎದೆದೆರೆ 'ಎರ್ದೆದೆಱೆ' ನೋ.

ಎದೆನೀವು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದೆಯನ್ನು ತಿಕ್ಕು. ೨. (ಆಲಂ) ಧೈರ್ಯ ತಂದುಕೊ: ನಾನು ಎದೆನೀವಿಕೊಂಡೇ ಈತನೊಡನೆ ಹೋರಾಡಬೇಕಾಗಿರುವುದು (ಚೆನ್ನಬೇ. ೧೧೨). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ನೀವು$_1$]

ಎದೆನುಡಿತ (ನಾ). ಎದೆಯ ಮಾತು: ಕಡಗ ಕಂಕಣ ಕಿಣಿಕಿಣಿಯೆನೆ ಅಡಿಗೆ ಇರುಳೆ ಝಣಝಣರೆನೆ ಎದೆನುಡಿತಕೆ ಚುಕ್ಕಿ ಮಿಡಿಯೆ ಕೊಳಲನೂದಿ ಕುಣಿವನೆ (ಗೋಕುನಿ. ೨೯-೧೧). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ನುಡಿತ]

ಎದೆನೋವು 'ಎರ್ದೆನೋವು' ನೋ.

ಎದೆಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಎದೆಯಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಪಟ್ಟಿ: ಸುವರ್ಣಮಯವಾದ ಎದೆಪಟ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಮೇಲುಹೊದಿಕೆಯಿಂದಲೂ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಒಂದೊಂದು ಆನೆ (ಕೃವಾಲು. ೨೪೪).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಪಟ್ಟಿ$_2$]

ಎದೆಪದಕ (ನಾ). ಎದೆಯಮೇಲೆ ಧರಿಸುವ ಪದಕ (ಕ).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಪದಕ]

ಎದೆಬಡಿತ (ನಾ). ಹೃದಯದ ತುಡಿತ: ಸುಬ್ಬನ ಮಾತಿನಿಂದ ಎದೆಬಡಿತ ಕಡಮೆಯಾದದ್ದು ಗಿರಿಜಳಿಗೆ (ದೇವಹಂ. ೧೨೨).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಬಡಿತ]

ಎದೆಬಾವು (ನಾ). ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಏಳುವ ಬಾವು; ಸ್ತನರೋಗ: ಬಂದ ಎದೆಬಾವ್ನಂದದಲಿ ಇಳಿತಂದು ಜೋಲುವ ಕರಡಿಗೆಯ ಜನಸಂಧಿಯೊಳಗೆಲ್ಲೂರ ಕೊಬ್ಬಿಹನವನ ಲೋಚನಕೆ (ಬಜ್ಜಕು. ೬೮-೨೧); ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕಿ ನಿಂಬೆಯ ಹುಳಿಯಲ್ಲಿ ಏಳುಬಾರಿ ಮರ್ದಿಸಿ ಗುಂಜಾಪ್ರಮಾಣ ಗುಳಿಗೆಯ ಮಾಡಿ ಅಲ್ಲದ ರಸದಲ್ಲಿ ಕೊಳ್ಳಲು ... ಎದೆಬಾವು ... ಮಾಣುವುವು (ವೈವಿ. ೫೨). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಬಾವು]

ಎದೆಭಾವ (ನಾ). ೧. ಧೈರ್ಯ; ಪರಾಕ್ರಮ (ಕ). ೨. ಮೊಲೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ನಪುಂಸಕಂ... ಮೈನೆರೆಯದೆ ಎದೆಭಾವವಿಲ್ಲದ ಹೆಂಗಸಿಗೂ ಗಡ್ಡಮೀಸೆಗಳೂ ಇಲ್ಲದೇ ಲಿಂಗವಿಲ್ಲದ ಗಂಡಸಿಗೂ ಹೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೫). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಭಾವ$_2$]

ಎದೆಮಟ್ಟ (ನಾ). ಎದೆಮುಳುಗುವಷ್ಟು ಆಳ; ಒಂದು ಅಳತೆ: ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ಎದೆಮಟ್ಟ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [ಎದೆ + ಮಟ್ಟ$_2$]

ಎದೆಮಿಡಿತ (ನಾ). ಎದೆಬಡಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಎಲ್ಲ ಬೆಳೆಗಳನಳಿದು ಸರ್ವಸಮವಾಯದೊಳು ಪ್ರಸ್ಫುರಿಸುತಿರುವಿರವಿನೆದೆಮಿಡಿತದಂತೆ (ಮಲೆದೇ. ೫೨-೮). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಮಿಡಿತ]

ಎದೆಮುಗುಳು (ನಾ). ಎದೆಯೊಳಗಿರುವ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಅಂಗ: ಇದರ (ತ್ವಚೆಯ) ಕೆಳಗಿನ ತುದಿಯು ಎದೆಮುಗುಳಿನ ಮೇಲೆ ಆಮಾಶಯಕ್ಕೆ ಕೂಡಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೩೦೮).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಮುಗುಳು (< ಮುಗುಳ್$_2$)]

ಎದೆಮುಚ್ಚು (ನಾ). ಎದೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಕವಚ: ಕರಿಯ ಮೇಕೆ ಚಕ್ಕಳದ ಜುಬ್ಬ–ಎದೆಮುಚ್ಚು (Breast Plate) ಕಂಬಳಿಯ ಚಡ್ಡಿ ... ಒಂದು ಭಲ್ಲೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದಾನೆ (ಆರ್ಯಕ. ೧).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಮುಚ್ಚು$_2$]

ಎದೆಮುಳುವು (ನಾ). ೧. ದುಃಖದ ಮೂಲ; ಸಂತಾಪದ ಕಾರಣ: ಹಗಲಿರುಳು ನನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹೆಸರಲ್ಲಿ ನಿಂತಂಥ ಸಂತಾನ ಒಂದಿದೆ ಎದೆಮುಳುವು (ಸಖೀಗೀ. ೩೦–೭೧೨). ೨. ದುಃಖ; ಸಂತಾಪ.
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಮುಳುವು (< ಮುಳುಹು)]

ಎದೆಮೆಟ್ಟು (ನಾ). (?): ಮುಟ್ಟುವರೆ ಪರರಸ್ತ್ರಿಯನು ಮತಿಗೆಟ್ಟು ಕೊಂಡ್ಯೆ ಹಾರುವನನೆದೆಮೆಟ್ಟನಾತನ ಮಾತಿನಲಿ ಕಟಕಟ ವಿಧಿಯೆದಲಿ (ನಿಘಾಗ. ೬–೧೦–೩೫). ℙ ಈ ಶಬ್ದ ಎಡೆಮೆಟ್ಟು ಎಂದಿರಬಹುದೆ?
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಮೆಟ್ಟು$_2$]

ಎದೆಮೊಳೆ (ನಾ). (ಗಾಡಿಯ) ಅಚ್ಚಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೂಕಿ ಕೂಡಿಸಲು ಹಾಕುವ ಮೊಳೆ: ಗಾಡಿಗೆ ಎದೆಮೊಳೆಯೇ ಎದೆಯಿದ್ದಂತೆ (ರೂಢಿ).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಮೊಳೆ$_2$]

ಎದೆಯಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸೊರ್ಕ್ಕಗಾ ಮುಣ್ಡರುಂ ಎದೆಯಗಾಮುಣ್ಡರುಂ (ಇಆ. XIX, ೧೪೪–೯; 696).
[ಎದೆ ? + ಗಾಮುಂಡ]

ಎದೆಯಗ್ಗಿ (ನಾ). ಎದೆಯ ಅಗ್ನಿ, —ಸಂತಾಪ: ಓ ವಂದ್ಯರಿರ ತವಿಸಿಮನ್ನೆದೆಯಗ್ಗಿಯಂ ಬರಿಸಿ ಸುಗ್ಗಿಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೯–೨೩೨).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಅಗ್ಗಿ$_1$]

ಎದೆಯಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಗೆ ಅಪ್ಪಿಕೊ, —ತಬ್ಬಿಕೊ: ಎದೆಯಪ್ಪೆ ನೆಲದ ತಂಪಂ ಧರೆ ಧರಿಸೆ ತನುಭಾರಮಂ ಲಘಿಮೆಯೊಳು ಚಿತ್ತವಾಡೆ (ಮಲೆದೇ. ೨೧–೯).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಅಪ್ಪು$_1$]

ಎದೆಯಾರು (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯಗುಂದು; ಹೆದರು; "ಅಂಜು" (ಜಾನಕೋ. ೨೪).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಆರು$_4$ (< ಅಱು$_1$)]

ಎದೆಯಿರಿ (ಕ್ರಿ). ಎದೆಯನ್ನು ತಿವಿ, —ಚುಚ್ಚು: ಯಾರೊ ಎದೆಯಿರಿಯುವಂತೆ ಅಳುವ ಶಬ್ದ ಕೇಳಿಬಂತು (ಪುನರು. ೧೮೮).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಇರಿ$_3$ (< ಇಱಿ$_1$)]

ಎದೆಯಿಳಿ (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯಗುಂದು: ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳು ಎದೆಯಿಳಿದುದನ್ನೇ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದೆ (ನಾಡೋಜ. ೨೦೨).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ$_1$)]

ಎದೆಯುಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಎದೆತುಂಬು; ಮನಸ್ಸು ತುಂಬು: ವಾಸ್ತವ ಸ್ಥಿತಿ ಹಾಗಿತ್ತು; ಎದೆಯುಕ್ಕಿ ಸೂಸುವ ಆ ಕಲುಷವನ್ನು ಕವಿ ತಡೆಯಲಾರದಾದನು (ನಾಡೋಜ. ೩೬೧).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಉಕ್ಕು$_1$ (< ಉರ್ಕು$_1$)]

ಎದೆಯುದ್ದ (ನಾ). ಎದೆಯ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬರುವಷ್ಟು ಎತ್ತರ: "ಅಟ್ಟಾಲ– ಎದೆಯುದ್ದ ಗೋಡೆ" (ಗಂಗಾಮು. ೫).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಉದ್ದ]

ಎದೆಯುಬ್ಬು 'ಎರ್ದೆಯುಬ್ಬು' ನೋ.

ಎದೆಯುರಿ (ನಾ). ೧. ಎದೆಯ ಉರಿ, —ಸಂತಾಪ: ಎದೆಯುರಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಅಸೂಯೆ.
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಉರಿ$_1$]

ಎದೆಯೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದೆ ಒಡೆದುಹೋಗು, —ಸೀಳು. ೨. ಧೈರ್ಯಕೆಡು: ಕೊರಂಕುಶದಲಾನೆಯ ಬಿಗಡುಗೊಳಿಸಲು ಬೀದಿವರಿದುದು ಸುಭಟರೆದೆಯೊಡೆಯೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೧೩).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಒಡೆ$_1$]

ಎದೆಯೊಲವು (ನಾ). ಎದೆಯ ಒಲವು, —ಪ್ರೀತಿ: ನಿನ್ನದು ಕನ್ನಡದೆದೆಯೊಲವೆಂಬರು (ಹೊಂಗಳು. ೧೧–೧೭).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಒಲವು]

ಎದೆರವ (ನಾ). = ಎದೆಬಡಿತ: "ಮುದಮನಲು ಚರ್ಚಿವ್ರೀಹಿಡಿಯೆನೆ ಲಜ್ಜೆಯಕ್ಕೆದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ರೀತ್ರಪೆ ವ್ರೀಡೆಯೆನೆ ಲಜ್ಜೆಯದು] ರವಂ ತ್ರಾಡಮುಕ್ಕು" (ಮುಂಗರಾ. ೯೭–೧೬). ℙ ಅದು ರವ ಎಂಬ ಭಿನ್ನ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಎದೆರವ ಎಂದು ಕಿಟ್ಟೆಲ್ ಅವರು ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ.
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ರವ$_1$]

ಎದೆವತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಎದೆಯನ್ನು ಮುಚ್ಚುವ ವಸ್ತ್ರ (?): ಬಿಗಿದು ಗಳವತ್ತಿಗೆಯನೆದೆವತ್ತಿಗೆಯ ಘನ ಮುಂಡಿಗೆಯ ತಾಡಿಯ ಬಿಗಿದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೩).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ವತ್ತಿಗೆ]

ಎದೆವಯ್ಯ (ನಾ). ಹೃದಯಸ್ಥ ಪರಮಾತ್ಮ; ಎದೆಯಾಣ್ಮ: ಹಿರಿದಾಗಲಿ ಎನ್ನ ಮನ ಕಿರಿದಾಗಲಿ ನನ್ನತನ ಹಿರಿಯರೆಲ್ಲ ಹರಸಲೆನ್ನ ಕಿರಿಯನೆಂದು ಅನುದಿನ ಎಂದು ಎದೆವಯ್ಯನನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಬದುಬ್ಬೆ. ೬೯).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಎದೆವಲಗೆ (ನಾ). (ಹಡಗಿನ) ದೊಡ್ಡ ಹಲಗೆ: ಪಡಗು ಮುಳುಗುವ ಸಮಯದಲಿ ಕಂಗೆಡದೆ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥನ ಕರೆದು ಸಂಗಡವೆರಡುಯೆದೆವಲಗೆಯೇಱಿದರರಸ ಕೇಳೆಂದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭–೪೬).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಪಲಗೆ]

ಎದೆವೊಡಕ (ನಾ). ೧. (ಮತ್ತೊಬ್ಬರ) ಎದೆಯನ್ನು ಒಡೆಯುವವನು; ಧೈರ್ಯಗೆಡಿಸುವವನು (ಕಿ). ೨. ಎದೆ ಒಡೆದು ಹೋದವನು; ಹೇಡಿ; "ಅಂಜುಬುರುಕ" (ಜಾನಕೋ. ೨೫).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಒಡಕ]

ಎದೆಶೂಲೆ (ನಾ). ಎದೆಯ ಬೇನೆ; ನೋವು (ಕಿ).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಶೂಲೆ]

ಎದೆಸೆಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದೆಯನ್ನು ನೆಟ್ಟಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸು. ೨. (ಅಲಂ) ಸೊಕ್ಕುಮಾಡು: "... ನಿನಗೆ ಹೇಗಯ್ಯ ಸಿಕ್ಕಿದುವು ಈ ಕಾರ್ಡುಗಳು?" ವಾಮನರಾಯರು ಎದೆಸೆಟಿಸಿಕೊಂಡು ಕೇಳಿದರು ದರ್ಪದಿಂದ (ಮರಳಿ. ೧೧೮).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಸೆಟಿಸು]

ಎದೆಸೆಳವು (ನಾ). ಎದೆ ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ (Anjina. ಇಂಕನಿ).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಸೆಳವು]

ಎದೆಸೋಲು (ಕ್ರಿ). ಮನಸೋಲು: ರೂಪಿಗೆ ಸೋತನು ಚಕ್ರಿಯ ಸುತರ ವಿದ್ಯಾಪರಿಣತೆಗೆದೆಸೋತಾ ಕೂಪತನದೊಳು ಕೈಮುಗಿಯೆ (ಭರಜ. ೪೩–೧೦೩).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಸೋಲು$_1$ (< ಸೋಲ್)]

ಎದೆಹಚ್ಚಿಗೆ (ನಾ). ಎದೆಯಮೇಲೆ ಧರಿಸುವ ಕವಚ: ರಾಕ್ಷಸ ಪಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ... ತರತರದ ಗೈರಿಕಗಳು, ಕರ್ಣಕುಂಡಲ, ಎದೆಹಚ್ಚಿಗೆ, ಎದೆಹಾರ ... ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಾರೆ (ಯಕ್ಷಗಾ. ೧೯).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಹಚ್ಚಿಗೆ$_0$ (< ಹಚ್ಚು$_1$)]

ಎದೆಹಾರು (ಕ್ರಿ). ಎದೆ ವೇಗವಾಗಿ ಬಡಿದುಕೊಳ್ಳು; ಅಂಜು; ಹೆದರು: ನಂದ ದುಲಾಲರ ಎದೆ ಹಾರಹತ್ತಿತು (ಕುರಿಹಿಂ. ೫೫); ಇನ್‌ಸ್ಪೆಕ್ಟರನ ಎದೆ ಹಾರಹತ್ತಿತು (ಕೊತಕಾ. ೬೯).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಹಾರು$_2$ (< ಪಾಱು$_1$)]

ಎದೆಹಾಲು (ನಾ). ಮೊಲೆಯ ಹಾಲು; ಸ್ತನ್ಯ: ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಒಂದು ಮಗು ಹುಟ್ಟಿ ಸತ್ತುಹೋಗಿತ್ತು. ಎದೆಹಾಲು ಇಂಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಪ್ರತಾಪ. ೧೪).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಹಾಲು$_1$ (< ಪಾಲ್$_1$)]

ಎದೆಹಾಜು (ನಾ). ಅಂಜಿಕೆ; ಭಯ: ಕುಸುಮಾಜಿಯೆಲ್ಲರ ಸದನದ ಬಾಹ್ಯಕೆ ನೂಂಕಿ ಎದೆಹಾಜು ತನಗಿಲ್ಲದೆಡೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳುಬ್ಬಿದ ಹರುಷದೊಳಾತ್ಮಪತಿಗೆ (ಭರಜ. ೧೦–೨೫).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಹಾಜು$_2$ (< ಪಾಜು$_2$)]

ಎದೆಹಾಜುತನ (ನಾ). ಎದೆಹಾರಿಕೆ, —ಬಡಿತ: ಕುರಿಯಾಗೆ ಕೊರಲಂ ಕೊಯ್ಸಿಕೊಂಡು ಭೂತಕ್ಕೆ ಬಲಿಯಾಗುತಿದೆ ಎನ್ನ ಮೆಯ್ಯೆಂಬುದೊಂದೆದೆಹಾಜುತನದ ಸಂಕಟವ ಮಜಿಸದು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೨-೬೭). [ಎದೆಹಾಜು + -ತನ]

ಎದೆಹುಯ್ಲು 'ಎದೆಹೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಎದೆಹುಯ್ಲುತನ 'ಎದೆಹೊಯ್ಲುತನ' ನೋ.

ಎದೆಹೊಯ್ಲು, ಎದೆಹುಯ್ಲು (ನಾ). ಎದೆಬಡಿತ. 'ಎದೆಹೊಯ್ಲುತನ' ಪರಾ. **ಎದೆಹುಯ್ಲು** : 'ಎದೆಹುಯ್ಲುತನ' ಪರಾ. [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಹೊಯ್ಲು (< ಪೊಯ್ಲು)]

ಎದೆಹೊಯ್ಲುತನ, ಎದೆಹುಯ್ಲುತನ (ನಾ). ಎದೆಯ ಬಡಿತ: ಎಣಿಕೆ ಮನದೊಳಗಿಲ್ಲದೆದೆಹೊಯ್ಲ[ಯ್ಲು]ತನದಿ [ಪಾ ಠಾ ಂ. ಹಯಿಲತನದಿ, ಹೊಯ್ಯತನದಿ] ನೊಳ್ಪುಣಿಸಿನಡುಗೆಯ ಬೋನಮಂ ಪಿಡಿದು ನಡೆದು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೪-೯). **ಎದೆಹುಯ್ಲುತನ** : ಎಲವೋ ಕಜುಗಾಯಿಯೆದೆಹುಯ್ಲುತನದಿಂದಿಳೆಯಾಣ್ಮನ ವಸ್ತ್ರಗಳನು ಹುಲುಗೋವಳರು ಸಹಿತ ಮೆಟ್ಟಬಹುದೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೬-೯೭). [ಎದೆಹೊಯ್ಲು + -ತನ]

ಎದ್ದಲಗಾಟ, ಎಬ್ಬಲಗಾಟ (ನಾ). (ಉಕ) ಹಿಂಸೆ; ಕಾಟ; ತೊಂದರೆ: ನಿನ್ನ ಹೆಂಡತಿಗೆ ತಾಯಿ ಕಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಅವರಿಬ್ಬರಿಂದ ನನಗೆ ಎದ್ದಲಗಾಟವಾಗಿದೆ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೧೩); "... ಈಗ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸುಮ್ಮ ಸುಮ್ಮನೆ ಎದ್ದಲಗಾಟ ನಡೆದಿದೆಯಲ್ಲ!" (ಬಿಟ್ಟಹೊ. ೬೩); **ಎಬ್ಬಲಗಾಟ**: ಶ್ರೀಪತಿಯು ರಣಹೇಡಿಯಂತಲೂ ಇನ್ನೊಂದಿಷ್ಟು ಎಬ್ಬಲಗಾಟಕೊಟ್ಟರೆ ಅವನು ದೇಶಾಂತರಕ್ಕೆ ತೆರಳುವನೆಂತಲೂ (ಗುರುಪ್ರ. ೨೦). [?]

ಎದ್ದಾಡು 'ಏಟ್ $_1$' ಪರಾ.

ಎದ್ದಾಸರು 'ಏಟ್ $_1$' ಪರಾ.

ಎದ್ದಾಳು 'ಏಟ್ $_1$' ಪರಾ.

ಎದ್ದು$_1$ (ಕ್ರಿ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಿಸು, —ಮುಳುಗಿಸು: ಎನ್ನ ನರಕದಲ್ಲಿ ಎದ್ದಿ ನೀನೆದ್ದು ಹೋಗಾ (ಗಣಭಾ. ೧೬೬-೩); ನೆಲ್ಲುಹುಲ್ಲಿನ ಮೂಡೆ ಕಟ್ಟಿ ನೀರಲ್ಲಿ ಎದ್ದಿ ಎದ್ದಿ ಇಟ್ಟರೇ ಸರಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೬); ಬಣಗಾರರು ಬಣ್ಣಾ ಎದ್ದಿದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೭೪); ಉಟ್ಟಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಯಮುನಾ ಜಲದಲ್ಲಿ ಎದ್ದಿ ಕೂಡಲೇ ತಂದೆನು (ಇಪ್ಪಕ. ೧೯೦). [< ಅಬ್ದು]

ಎದ್ದು$_2$ 'ಏಟ್ $_1$' ಪರಾ.

ಎದ್ದುಕಾಣಿಸು 'ಏಟ್ $_1$' ಪರಾ.

ಎದ್ದುಕಾಣು 'ಏಟ್ $_1$' ಪರಾ.

ಎದ್ದುಮುದ್ದ 'ಎದ್ದುಮೊದ್ದ' ನೋ.

ಎದ್ದುಮುದ್ದು (ನಾ). ಅರಸಿಕತೆ; ಮೂಢತನ. [< ಎದ್ದುಮೊದ್ದ]

ಎದ್ದುಮೊದ್ದ, ಎದ್ದುಮುದ್ದ (ನಾ). ಅರಸಿಕ; ಮೂಢ: ಈ ಎದ್ದುಮೊದ್ದನನ್ನು ನೆಚ್ಚಿಕೊಂಡು ನನ್ನ ಕೆಲಸವೆಲ್ಲಾ ಹಾಳಾಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಎದ್ದುಮುದ್ದ** : (ಕಿ). [← ತೆಲು. ಎದ್ದುಮೊದ್ದು]

ಎದ್ದೊಂಡಿಬೋಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎದ್ದೊಣ್ಡಿ ಬೋಯಸ್ಯ ಕಾಶ್ಯಪಗೋತ್ರ (ಇಆ. VII, ೧೮೮-೫೪ ; 668). [ಎದ್ದೊಂಡಿ$_0$ + ಬೋಯ]

ಎನ್$_1$, ಎನು, ಎನ್ನು (ಕ್ರಿ). ಎಂದ (ಭೂತಕೃ), ಎಂಬ (ಭವಿಕೃ): ಹೇಳು ; ನುಡಿ ; ಮಾತಾಡು : "ಎನ್ – ಭಾಷಣೇ" (ಶಮುಧಾ); ಏನನೆಂಬೆನಾರಂಕುಸವಿಟ್ಟೊಡಂ ನೆನೆವುದೆನ್ನ ಮನಂ ವನವಾಸಿ ದೇಶಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೦) ; ದೂರಂ ಪೋಗಿಮೆನಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೯-೧೭); ಅಗ್ನಿಜೆಗೆ ಬಂದಾಪತ್ತನೇನೆಂಬೆನಾಂ ಪರಸೇವಾಸ್ಥಿತಿ ಕಷ್ಟವೈ (ಸೋಮೇಶ ೭೪); ಮದೀಯಾಪ್ತ ಕಾಮಿನಿಯೆಂಗುಂ (ದಶಕು. ೮-೨೨೭); ಅಯ್ಯಯ್ಯಾ ಜನ್ನಾದುದನ ಕನ್ನಡಿಗರು (ಭರಜ. ೧-೭) ; ಕೈಮುಗಿದೆಂದೆ ಗುಲಾಬಿಗೆ "ನಮಸ್ ತೇ" (ಅನಿಕೇ. ೩೨-೧೭). **ಎನು** : ಆಹವ ಮಲ್ಲದೇವನಿಂ ಪೇಳೆನುತಿರ್ಪ್ಪನೀದೊರೆತು ಶೌರ್ಯಗುಣೋನ್ನತಿ ನಾಗದೇವನ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೧೬ ; 1007) ; ಚೈತನ್ಯ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ನಾನು ನಮೋ ನಮೋ ಎನುತಿರ್ದೆನಯ್ಯಾ (ಆದವ. ೩) ; ಎನುತ ಬಿಲುದುಡುಕಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೧೯), **ಎನ್ನು** : ಕೂಡಲಸಂಗಾ ಶರಣೆನ್ನುತ್ತಿದ್ದೇ ತಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೬೯೧) ; ಎನ್ನು ನಿನ್ನಭಿಮತವನೆನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೩೪) ; ಆ ಹಣಕ್ಕೆ ಬಾಡಿಗೆ ಎಂದೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೧೩) ; ಹರಿಸೇವೆಗೆ ಜೀವನ ಮೀಸಲು ಎನ್ನಬೇಕು (ಜಗದಾ. ೫೨).

ಎಂದುಕೊಳ್ = ಹೇಳಿಕೊ ; ತಿಳಿದುಕೊ : ತನುಮುಟ್ಟಿ ಮನ ಮುಟ್ಟದೆ ಬಂದನೊಂದ ನೆನೆನೆನೆದು ಮುಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿಯರ್ಪಿಸಿ ಪ್ರಸಾದವಾಯಿತ್ತೆಂದುಕೊಳಬಹುದೆ ಅನರ್ಪಿತವ (ಆದವ. ೬೪). **ಎಂದುದನೆನ್** = ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಹೇಳು ; ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ವಹಿಸು : ಮಾಳವ ಚೋಳಗೌಳ . . . ಭೂಪಾಳಕರಂಜಿ ಬೆಚ್ಚಿ ಬೆಸಕೆಯ್ದೊಸೆದೆನ್ದುದನೆನ್ದು ರಾಜ್ಯ ಸಂಲೀಳೆಯೊಳಿರ್ಪ್ಪ ದಾನಜಿಯೆನೆ(ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦೦-೧೪ ; 1120). **ಎಂದುದಾಗಿ** = ಆದುದರಿಂದ ; ಆ ದ ಕಾ ರ ಣ : ಅಲಯಂ ಸರ್ವ ಭೂತಾನಾಂ ಎಂದುದಾಗಿ (ಆದವ. ೪) ; ಎಂದುದಾಗಿ, ಆಬಾದಿಗಳ್ಗೆ (ಶಮುದ. ೮೬ ವಿಚಾರಂ). **ಎಂದುದು** = ಹೇಳಿದುದು : ಇನ್ನುಮವರೆಮ್ಮೆಂದುದಂ ಇಂಬುಕೆಯ್ಯದವರ್ ಮೀಱುವರೆಲ್ಲ (ಗದಾಯು. ೫-೪೪ ವ). **ಎಂದೊಡೆ, ಎಂದಡೆ, ಎಂದರೆ** = ಎಂದು ಹೇಳಲು ; ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಲು : ಪಂಡಿತನಂ ಮಾಡಿ ನಿಮಗೊಪ್ಪಿಸುವೊಮೆಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪-೮) ; ಪತ್ತಕ್ಕರಂಗಳ ಮೊದಲಕ್ಕರಂಗಳ್ ಹ್ರಸ್ವಂಗಳ್ ಅವಾವುವೆಂದೊಡೆ – ಅ, ಇ (ಶಮುದ. ೯ ವೃತ್ತಿ) ; ಭೊದರಿಯೂರು ಮನ್ನುನ್ದಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಸ್ಥಿತಿಕ್ರಮಮಾವುವೆನ್ದಡೆ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೧೬೧-೬ ; 913) ; ಆಹವಕ್ಕೆಂದಡಳುಂಬಮಪ್ಪಿತರ ಬೀರ ಪದಾತಿ ಬಲಕ್ಕೆ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲೆಂದಡೆ (ಎಇ. XXVII, ೧೫-೨೧ ; 1114) ; ಬಸವರಾಜನ ಮಹಿಮೆಯೆಂತೆಂದಡೆ (ಎಇ. XXI, ೨-೯ ; 1260) ; ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನು ಹಾಡಿದನೆಂದರೆ ಕಲಿಯುಗ ದ್ವಾಪರವಾಗುವುದು (ಪಾಂಚಜ. ೧೨) ; ಗಿಡವು ಬಲಿತು ದೊಡ್ಡದಾಯಿತೆಂದರೆ ಹೂ ಬಿಡುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೭೦) ; ಎಂಜಲು ಎತ್ತೋ ಗುಂಡಾ ಎಂದರೆ ಉಂಡವರು ಎಷ್ಟು ಜನ ಎಂದ (ಗಾದೆ). **ಎಂಬ** = ಎನ್ನುತ್ತೀಯೋ ; ಹೀಗೆಂದು ಕೇಳುತ್ತೀಯೋ : ಕಟಕೋಪಾಧ್ಯಾಯನಾರೆಂಬ (ಅನಂಪು. ೧-೩೪). **ಎನ್ನ** = ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತೀಯೋ : ನಿನಗೇನೆಂದೊಡಮೆಂದುದೊಪ್ಪಿದಪುದಂತೇಕೆನ್ನ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೨೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎನ್ ; ಮಲ. ಎನ್ನು ; ಕೊಡ. ಎನ್ನ್ ; ತುಳು. ಅನ್ಪಿ, ಇನ್ಪಿ ; ತೆಲು. ಅನು ; ಕೋಲಾ. ಪರ್ಜಿ. ಎನ್ ; ಗೊಂಡಿ. ಇಂಡಾನಾ ; ಕುಇ. ಇನ್ಬ ; ಕುವಿ. ಇಂಜಲಿ ; ಕುರು. ಅನ್ನಾ ; ಮಲ್ತೊ. ಆನಿ]

ಎನ್$_2$ (ಸ). ಉತ್ತಮ ಪುರುಷ ಏಕವಚನ ಸರ್ವನಾಮ 'ಆನ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಥಮೇತರ ವಿಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ರೂಪ : ಅಡವಿಯೊಳೆನ್ನುಮನೆನ್ನೀ ನಡಪಿದ ಶಿಶುಗಳುಮನಿರಿಸಿ ನೀಂ ಪೇೞದೆ ಪೋದೊಡಮೇನೋ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨೫) ; ಅಂಗನೋಚಿತರಸಾಲಂಕಾರಮಂ ತಾಳ್ದದೊಪ್ಪಿದ ವಾಕ್ಸುಂದರಿ ಬಂದು ಸನ್ನಿಹಿತೆಯಕ್ಕೆನ್ನೀ ಮುಖಾಂಭೋಜದೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೧-೭). [< ಆನ್$_2$]

ಎನಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮನೆನಗಂ ಕ್ರಿಯದ ದೇವಬಸವ (ಎಕ. II, ೪೭೧-೧; 1000). [?]

ಎನತು 'ಎನತ್ತು' ನೋ.

ಎನತ್ತು, ಎನತು (ಸ). ಎನ್ನದು; ನನ್ನದು (ಬಹುವ): ಎಮತು, ಎಮತ್ತು, ಎಮ್ಮತು, ಎಮ್ಮದು, ಎಮ್ಮುತು: "ಎನತೆಂದುಂ ಎನತ್ತೆಂದುಂ ಎನ್ನದು" (ಕಶಸಾ. ೨೬–೫೪೪); ಮುನಿಸಿದು ನಿನತ್ತು ಸ್ವೈರಣೆಯೆನತ್ತು ಕೆಳದಿಗೆ ತನತ್ತು ಸಂದಿಸುವೆಸಕಂ (ಶಮದ. ೧೪೭ ಪ್ರಯೋ); ಎನತು, ಎನತ್ತು (ಶಬ್ದಾನು. ೮೪ ಪ್ರಯೋ). **ಎನತು:** "ಎನತೆಂದುಂ ಎನತ್ತೆಂದುಂ ಎನ್ನದು" (ಕಶಸಾ. ೨೬–೫೪೪); "ಎನತುಮೆನಲ್ಕೆನದೆಂದು" (ಕಶರ. ೧೬); ಇದನೆನತೆಂದೇಣ್ಣಿನಗೆ ಬಗೆಯಲಪ್ಪುದೆ ನಿನ್ನನೆ ನೀಂ ಬಗೆಯ ಬಗೆಯದಿರ್ ಪೆಜಪೆಜತಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೪೪); ನಿನತು ಚಲವೆನತು ಶೌರ್ಯಂ ತನತು ಮಹಾಧೈರ್ಯಮವನಿಪತಿಗೆನೆ (ಶಮದ. ೧೪೭ ಪ್ರಯೋ). **ಎಮತು:** ಎಮತೀವಂಶಕೆ... ಬಿರುದೆಂ ತಂದಾತನಂ ಪೂತನಂ (ಮೈಸೂಮ. ೧–೧೧). **ಎಮತ್ತು:** ನಿಮತ್ತು, ಎಮತ್ತು, ತಮತ್ತು (ಶಮದ. ೧೪೭ ವೃತ್ತಿ); **ಎಮ್ಮತು:** "ನಿಮ್ಮತೆಮ್ಮತು ತಮ್ಮತೆನೆ ಬಹುವಚನಮುಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೬೦). **ಎಮ್ಮದು:** ಅತಿಘೋರ ತಪವೆಮ್ಮದೆದನು ನೀನಜಿಯದೆ ಮತಿಗೆಟ್ಟು ಮರುಳಾಗದಿರು (ಹದಿಬ. ೨–೪೦). **ಎಮ್ಮುತು:** ನೀಂ ವಿವಾಹೋತ್ಸವೋಚಿತಮಂ ಮುನ್ನಿಪುದೆಮ್ಮುತಿರ್ವರ ಮನಕ್ಕಂ ಮಾಜ್ಪುದಾನಂದಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೩–೨೯); ನಿಮ್ಮುತಿರ್ವರುಂ, ಎಮ್ಮುತೈವರುಂ, ತಮ್ಮುತೆಱುವರುಂ (ಶಮದ. ೧೪೮ ಪ್ರಯೋ). [< ಅನ್₂]

ಎನಸುಂ, ಎನಿಸುಂ (ಅ). ಅಧಿಕವಾಗಿ; ಬಹಳವಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ: "ಪಿರಿದುಂ ನಾಡೆಯಳುಂಬಂ ಕರಮಾದಮುಮೆನಸುಮೆಂಬಿವತ್ಯರ್ಥಂ" (ಚತುನಿ. ೨೫); ನೆಟ್ಟನೆ ತಾಂ ಸವಿಯೊಳೊಂದಿರೆ ಭೋಜನಮಾನಟ್ಟು ಬಡ್ಡಿಸು ನಾಮುಜಿಯದೆನಸುಂ ಸವಿಯಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೪೫); ಬಂದೆನಸುಂ ಮಾಣದೆ ಬಾಗಿದಂ ಪದಯುಗಕ್ಕಾರೂಢಸರ್ವಜ್ಞನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೩೪); ನನೆಯಂ ಪೂಗೊಂಚಲಂ ಕಾಯನಂತೆನಸುಂ ತಾಳ್ದಿದ ಗುಜ್ಜುಗೊಂಬು (ಕಬ್ಬಕಾ. ೬೨); ಎನಸುಂ ಮಂತ್ರಿಗಳಾಗಿ ರಂಜಿಸುವರೋರಂತಾ ನವಬ್ರಹ್ಮರೆಂದೆನಿಪರ್ (ವೀರವಿ. ೨–೪೬); ಇವಳ್ಗಂ... ರಾಮಂಗಂ ಆಕಾರದೊಳೆನಸುಂ ಭೇದಮಿರದು (ಅದ್ಭುತ. ೩–೭). **ಎನಿಸುಂ:** ಸಮನೆನೆ ಪೂಣರ್ವಕ್ಕಿ ವಿಳಾಸಮನೆನಿಸಂ ತಳೆದ ಘನಕುಚಂ ನಿಬಿಡತೆಯಿಂ ರಮಣಿಗೆ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಜಗವಿ. ೧೦–೩೦); ನಂಜು ತಗುಳ್ದುದೆಂದೆನಿಸುಮುಂಜಲದೇವುದು (ಖಮದ. ೨–೧೮). [< ಎನಿಸು₂]

ಎನಿತು 'ಎನಿತ್ತು' ನೋ.

ಎನಿತ್ತು, ಎನಿತು, ಎನೆತು, ಎನೆತ್ತು (ನಾ). ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದ; ಎಷ್ಟು: ಎನಿತ್ತೆನಿತ್ತಂಬುಜಪತ್ರನೇತ್ರೆಯಾ ಘನಸ್ತನಂಗಳ್ ಬಳೆಗುಂ ಕಿರಾತೆಯಾ ಅನಿತ್ತನಿತ್ತಂ ವನದೊಳ್ ವನೇಚರಂ ತನತ್ತು ಬಿಲ್ಲಾನದನಂತು ಕೀಸುಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೫೯). **ಎನಿತು:** "ಅನಿತು, ಇನಿತು, ಎನಿತು – ಎಂಬಿವು ಪ್ರಮಾಣ ಸೂಚನಂಗಳ್" (ಕಶಸಾ. ೨೬–೫೪೧); ಎನಿತು ಕೀಱುನುಡಿದೊಡಂ ಚರಿಗೆ ಮಾಡಲೊಲ್ಲರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೨–೭); ಊರೊಳೆನಿತು ತೋಂಟವನಿತರ್ಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೭–೧೮; 994); ಎನಿತು ದಿನವಿರ್ಪೆ ನಾನೆಂದು ಬರ್ಪೆಂ ದೇವ (ನಂಬಿರ. ೧–೭೭); ಎನಿತು ಬಾರಿ ಪಲಾಯನದ ಸಿರಿ ನಿನಗೆ ಸೇರಿತು (ಕುಮಾವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೪೩); ಎನಿತು ವೆಚ್ಚಂಗೆಯ್ದೊಡಂ ಮುನ್ನಿನಂತಿರ್ದ ಧನರಾಶಿಯಂ ಕಂಡು (ಸೌಂದಪು. ೬–೧೯); ಅನಿತು, ಇನಿತು, ಎನಿತು (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೦ ಪ್ರಯೋ). **ಎನೆತು:** ಇದನ್ನಾದವನ್ಗೆ ಎನೆತುಮನ್ನಿಸ್ತಾರಿಸಿದ ಪಲಮಕ್ಕು (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬–೨೭; ಸು. 850). **ಎನೆತ್ತು:** ಅಱುಗಣ್ಣುಗಂ ಕಟನಿ ಈ ಎನೆತ್ತುಂ ಜಡಿಯಕ್ಕೆ ಪೊಯ್ದೋದು (ಎಕ. IX, ನೆಲಮಂ. ೬೦–೧೨೬; 797).

ಎನಿತನೆಯ = ಎಷ್ಟನೆಯ: 'ಅನಿತು ಇನಿತು' ಪರಾ. ಅನೆಯ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಅನಿತನೆಯಂ, ಇನಿತನೆಯಂ, ಎನಿತನೆಯಂ (ಶಮದ. ೨೦೭ ಪ್ರಯೋ); ಅನಿತನೆಯಂ, ಇನಿತನೆಯಂ, ಎನಿತನೆಯಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೪ ಪ್ರಯೋ). **ಎನಿತೆನಿತು**, ಎನಿತ್ತೆನಿತು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಎನಿತೆನಿತಾತನಂ ಕಾಣ್ಬರೆನಿತನಿತನೆ ಬೇತಾಳಂ ಬಟಿಯಂ ತಗುಳ್ದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೯–೧೬); ಕಣ್ಣೊಳಿನ್ನುಂ ಕಿರಿದಪುದುರಿದಪುದು ನಮ್ಮ ಬನಮೆನಿತನಿತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೯೫); ಎನಿತೆನಿತು ಕಟಿದ ಭವಮಂ ನೆನೆದಪೆ (ಅಜಿಪು. ೨–೬೦); ಎನಿತೆನಿತು ಭೂಮಿ ಕ್ರಮದಿಂ ಮಾಱು ಕೀಱದಾಗೆ ಅನಿತನಿತು ತನ್ನಯ ಮನಂ ಹೆಚ್ಚಿ ಹಿರಿದಾಗೆ (ಇಳೆರ. ೫೦); ಎನಿತ್ತೆನಿತ್ತಂಬುಜಪತ್ರನೇತ್ರೆಯಾ ಘನಸ್ತನಂಗಳ್ ಬಳೆಗುಂ ಕಿರಾತೆಯಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೫೯). **ಎನಿತಾನುಂ**, ಎನೆತಾನುಂ = ಯಾವ ವಿಧದಲ್ಲಾದರೂ; ಹೇಗಾದರೂ: ಅಂತೆನಿತಾನುಮುಂದದೊಳ್ ಸೆಜಪುಗೆಯ್ದು ವಿವಿಧ ವಿನೋದಂಗಳಂ ತೋಱು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೪೪ ವ); ಭಟರಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಬೇಱುವೇಱು ಬರವೇಟ್ದಿನಿತಾನುಂ ತೆಜದ ಲಲ್ಲೆಯಿಂ ಜೊತ್ತಿಸಿದಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೧೦); ಸಮಾನನ್ನಲಾದಿನಂಥಾತ್ಮಜನೆನ್ದು ತಂದನೆ ಜಗಂ ಸಂಪ್ರೀತಿಯಿಂ ಬಣ್ಣಿಸಿತ್ತೆನೆತಾನುಂ ತೆಜದಿಂ (ಎಇ. XXVIII, ೫–೨೬; 1082). **ಎನಿಬರ್**, ಎನಿಬರು = ಎಷ್ಟು ಮಂದಿ, —ಜನ: ಅಮಾಮೆ ಬಿಲ್ಲನೇಱಿಸಿದಪೆವೆಂದೆನಿಬರಾನುಮರಸುಮಕ್ಕಳ್ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೩–೫೭ ವ); ಅಗ್ನಿ ವಿಪ್ರನ ವೇಷದಿಂದ ಬಂದಾವಾವ ಸತಿಪುತ್ರರೆನಿಬರವರೆಂದಡಿವರಿಬ್ಬರ್... ಎನಲು (ಹಚಕಾ. ೧೧–೬); ಪಲಬರುಂಟೀ ರವಿಗಳೆಡಿಗತ್ತಲೆಯ ಮೊತ್ತಕೆ ಘನ ಬಳಾಹಕ ಬಳಗಕೆನಿಬರು ಮಾರುತರು (ತೊರರಾ. ೩–೬–೩೧); ಎನಿಬರೆಂತೆಂದೊಡೇನೆನಗೆ (ವಿಸೀಗೀ. ೩೦–೬); ಎನೆಬರು, ಎನೆಬ್ಬರು, ಎನೆವ್ವರು= ಎಲ್ಲ ಜನರು; ಎಲ್ಲರೂ: ಇನ್ತೀ ಎನೆಬರು ಶ್ರೀಕರಣ ಸಹಿತಂ ಬಿಟ್ಟಾರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೧೪; 800); ಎನೆಬರು ಸಮಸ್ತಬಲಬೆರಸಿ ಬಿಟ್ಟೊಡೆ (ಎಇ. XXIV, ೨೬–೭; ಸು. 885); ಎನೆಬ್ಬರುಂ ನರಸಾಕ್ಷಿಯಾಗೆ ಪಡೆದಾಂ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೬೦–೨೨; 800); ಕೊಳನೆಲ್ಲೂರ ಸಾಲತ್ತರುಂ ವಾರದರುಂ ಎನೆವ್ವರುಂ ನರ ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. IV, ಎಡತೊ. ೬೦–೭೨; ಸು. 890). [?]

ಎನಿಬರ್ 'ಎನಿತ್ತು' ಪರಾ.

ಎನಿಬರು 'ಎನಿತ್ತು' ಪರಾ.

ಎನಿವಿರಿದು (ಗು). ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದು; ಎಷ್ಟು ಹಿರಿಯದು: ನೆನೆನೆನೆದಕ್ಕಟಾ ಕುಸುಮಕೋಮಳೆಯೀ ವಿರಹಾಗ್ನಿಯಿಂದಮಿನ್ನೆನಿವಿರಿದಪ್ಪವಸ್ಥೆಯುಮನೆಯ್ದುಗುಮೊ (ವರ್ಧಪು. ೪–೮೦); ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಾದಿ ವಿಶುದ್ಧಿ ಪರಿಣಾಮ ಸನ್ನಿಧಾನದಿನೆನಿವಿರಿದು ಪುಟ್ಟುತ್ತಿಲ್ಲಿಂ ತೊಟ್ಟ ಸಂಖ್ಯಾತ ಲೋಕಂಬರಂ ನಿರಂತಂ ಪೆರ್ಚುವುದು (ತಸೂವ್ಯ. ೨೩).
[< ಎನಿತು + ಪಿರಿದು]

ಎನಿಸಿಕೆ (ನಾ). ಎನಿಸುವುದು; ತೋರಿಕೆ: ನನ್ನ ಎನಿಸಿಕೆಯು ಸುಳ್ಳೆಂದು, ಇದು ಕೇವಲ ನನ್ನ ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದರೆ ನನಗೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷವೆ ಇದೆ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೫). [ಎನಿಸು₁ + –ಇಕೆ]

ಎನಿಸು₁, ಎನ್ನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎನ್ನುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡು; ಎಂದು ಹೇಳುವ ಹಾಗಾಗು; ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ನೆಗಟ್ದಾದಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯರೊಳಮಿಲ್ಲೆನಿಸಿದುದೀ ತ್ರಿಜಗದೊಳೆಸಗಿದೆಸಕಮರಿಕೇಸರಿಯಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೨೧); ಅಸ್ತೆನಿಸಿದ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಪ್ರಭಾಕರಯ್ಯ (ಇಅ. XVIII, ೩೮–೨; 999); ತ್ರಿಜಗನ್ನುತ ವಾಗ್ಭವದಿನಜಂಗೆ ನೂರ್ಮಡಿಯೆನಿಪ್ಪ ಪೆಂಪಂ ತಳೆದಂ (ಪಂಚತಂ. ೫–೨೨); ಮೈಸೂರು ಪಟ್ಟದ ನೃಪಕುಲದೇವತೆಯೆನಿಸುವಬೆಟ್ಟದ ಚಾಮುಂಡಿಯಿಹಳು (ಕಂಠವಿ. ೨–೩೮). **ಎನ್ನಿಸು:** (ಕಿ).

ಎನಿಸುಗುಂ = ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ: ವಿಚಿತ್ರರತಪ್ರೌಢತೆ ಭಾವಗಮ್ಯಮೆನಿಕುಂ ಶ್ರೀರೂಪಕಂದರ್ಪನಾ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೫೫ ಶೂದ್ರಕ).
ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ = ದೂಷಣೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗು; ಬೈಸಿಕೊ.

[ಎನ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಎನಿಸು$_2$ (ಗು). ಎಷ್ಟು: ಸುಡುವ ಕಿರ್ಚಿನೊಳ್ ತುಪ್ಪಮನೆನಿಸೆಱೆದೊಡ ಮನಿಸನಿಸೆ ಪೆರ್ಚುಗುಂ ನೀರನೆನಿಸೆನಿಸೆಱೆದೊಡಮನಿಸನಿಸೆ ಕುಂದುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೯೫).
ಎನಿಸೆನಿಸು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಎನಿಸೆನಿಸೆಂದೊಡೆ ನಾ ಧೃತಿಗೆಡೆನಯ್ಯಾ ಎಲುದೋಱಿದರೆ ನರ ಹಱಿದರೆ ಕುರುಳು ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದರೆ ನಾಧೃತಿಗೆಡೆನಯ್ಯ (ಬಸವ. ೬೯೧). [?]

ಎನಿಸುಂ 'ಎನಸುಂ' ನೋ.

ಎನು 'ಎನ್$_1$' ನೋ.

ಎನುಹ (ನಾ). ಎನ್ನುವಿಕೆ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ನಿನಗಾನೊರೆದೊರೆದು ಹೇಳಿದರೆ ನಿನಗಿಂತುಱಿಸದಿಪ್ಪೀ ಮನವನೆಮ್ಮಿಂದಱುಹ ಬೇಕೆಂದೆನುಹ ವನುಚಿತವೆಂದ ದೇಶಿಕನು (ಸದ್ಗುರು. ೬–೨೩).

[ಎನು$_1$ (< ಎನ್$_1$) + –ಹ$_2$]

ಎನೆತು 'ಎನಿತ್ತು' ನೋ.

ಎನೆತ್ತು 'ಎನಿತ್ತು' ನೋ.

ಎನ್ನ (ಗು). ಎಂತಪ್ಪ; ಎಂತಹ; ಎಂಥ: ಅವನೀಪಾಲ ಚಕ್ರವರ್ತಿವಿಭು ತಾರಾಪೀಡನೆನ್ನಂ ವಿಳಾಸವತೀದೇವಿಯಡೆನ್ನಳಾರ್ಯ ಶುಕನಾಸಂ ತಾನದೆನ್ನಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೬೦); ಅನ್ನಂ, ಇನ್ನಂ, ಉನ್ನಂ, ಎನ್ನಂ (ಶಮದ. ೧೬೦ ವೃತ್ತಿ).
ಎನ್ನದು = ಎಂಥದು: ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಲಿಂಗದೊಡಗೂಡಿ ತಾನೆನ್ನದಿದಿರೆನ್ನದೇನೂ ಎನ್ನದು (ಆದವ. ೧೫೧); ನಿನತೆನತು ತನತೆ ನಿಪ್ಪವು ಜನಿಯಿಸುಗುಂ ನಿನ್ನದೆನ್ನದುಂ ತನ್ನದೆನಿಪ್ಪಿನಿತಱೊಳಂ (ಶಮದ. ೧೪೭); ಎನ್ನದಾನೆಂಬೆರಡಱಿಂದವೆ ಬನ್ನಬಡುವನು ಜೀವನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭–೨೮). ಎನ್ನರ್ = ಎಂಥವರು: ಆನ್ತಿರ್ದನಂ ನೋಡಿ ರಸಿಕರಪ್ಪರೆನ್ನ ರ್ಕಂಡೊಡಂ ಸೋಲ್ವರ್ (ಕಾದಂಉ. ೪೪೪); ನಿನ್ನಿರುಳೆ ಚರ್ಮರತ್ನವನೆನ್ನರದೆಂದಱಿಯೆ (ದಶಕು. ೮–೧೭೯); ಮೂಜಗದೊಳೆನ್ನರುಂ ನಿನ್ನನ್ನರೊಳರೇ (ಉದ್ಭದೇ. ೩–೨೭). ಎನ್ನವು = ಎಂಥವು: ಗಣಮಾಗಣ ಮಾಗಣಮಿವೆನ್ನವೆನ್ನದೆ ಧರ್ಮೋದ್ಯೋಗದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವರ್ (ಸೌ ಇ ಇ. XI–i, ೫೨–೮೦; 1007); ಮಿತ್ರಗುಣಂಗಳೆನ್ನವು ಸತ್ಪಾತ್ರವೆನ್ನವೆಂಬುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೯೫–೧೩). ಎನ್ನಳ್ = ಎಂಥವಳು: ಮುನ್ನಮಾಂ ನಿನ್ನನೆನ್ನಳೆಂದಱಿಯದೆ ಪೊಲ್ಲಮಾನಸೆಯೆಂದೆ ಬಗೆದು ಪಿಡಿದೆಂ ನಿನ್ನನ್ನರ್ಮಹಾಸತಿಯರಾರುಮಿಲ್ಲ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೨೪ ವ). [?]

ಎನ್ನಬರ 'ಎನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಎನ್ನಿಕೆ (ನಾ). ಎನ್ನುವಿಕೆ; ಹೇಳುವಿಕೆ (ದಕ. ೬).

[ಎನ್ನು (< ಎನ್$_1$) + –ಇಕೆ]

ಎನ್ನಿಸು 'ಎನಿಸು$_1$' ನೋ.

ಎನ್ನು 'ಎನ್$_1$' ನೋ.

ಎನ್ನೆಗಂ (ಅ). ಎಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ; ಯಾವ ಕಾಲದ ತನಕ: ಒಡವುಟ್ಟಿದ ಕೌಸ್ತುಭಮಿರ್ಪೆಡೆಗಂ ದಾಯಾದನಪ್ಪೆನೆನ್ನೆಗಮೆಂದಂದುಡುಪತಿಕಳೆ ನೆಲಸಿತ್ತೆನೆ (ಜಗವಿ. ೩–೪೪); ಅನ್ನೆಗಮಿನ್ನೆಗಮೆನ್ನೆಗಮೆನ್ನದೆ ಕಡೆಗುಂಟು ಲೋಪಮಿದಿರೊಳ್ ಸೀಮೋತ್ಪನ್ನಂ ವರಂ ವರೆಗಮಿರೆ ಕೆನ್ನಂ ಪೆಱವರ್ಕೆ ಲೋಪವಿಧಿ ಮುಟ್ಟೆನೆಯುಂ (ಶಮದ. ೨೪೮). [?]

ಎನ್ನೆಬರ 'ಎನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಎನ್ನೆವರಂ, ಎನ್ನಬರ, ಎನ್ನೆಬರ (ಅ) ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ; ಎಲ್ಲಿಯ ತನಕ: ಎನ್ನೆವರಂ ಸಚೇತನಯೆನೆನ್ನೆವರಂ ಲಘುವಾಗದಿರ್ಪನೋ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೫೨); ಎನ್ನೆವರಂ ಸಿರಿ ತಮಗುಂಟನ್ನೆವರಂ ಸೇವ್ಯರಲ್ತೆ ಖಳರುಂ (ಶಮದ. ೨೪೮ ಪ್ರಯೋ); ಎನ್ನೆವರಮಘಮಥನಂ ನಿನ್ನಂ ಮಱೆವುಗದನೆ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೨–೧೭೩). **ಎನ್ನಬರ**: ಸದ್ಭಕ್ತನಾಗಿರ್ದವಂಗೆನ್ನಬರ ಭಕ್ತಿಯುಂಟು (ಗಣಭಾ. ೩೨೮). **ಎನ್ನೆಬರ**: ಎನ್ನೆಬರ ಜಿಹ್ವೆಯನು ತಡೆಯನವನನ್ನಬರಲುಳಿದಿಂದ್ರಿಯಂಗಳ ತನ್ನ ವಶದಲಿ ತಡದ ರಂಜಿತಕರಣನವನಲ್ಲ (ಭಾಗ. ೧೧–೧೪–೩೧). [?]

ಎನ್ನೆವರೆಗಂ (ಅ) = ಎನ್ನವರಂ: ಎನ್ನೆವರಂ, ಎನ್ನೆವರೆಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೯ ಪ್ರಯೋ). [ಎನ್ನೆ$_0$ + –ವರೆಗಂ]

ಎಪ್ಪಟ್ಟು (ಅ). ಎಂಥದೋ ಆದ: ಮಱುಧರ್ಮ್ಮತುಸವನಿನ್ ಪಡೆದೆಪ್ಪಟ್ಟಾದು ಒಂದು ಗಾಣದುಳ್ ಒಂದು ಸೊಂಟಿಗೆ (ತೇ)ತೈಲಮಾಗೆ ಕೊಟಾ(ಟ್ಟಾ)ರ(ರ್) (ಇಅ. VIII, ೨೮೩–೫೭; 706). [?]

ಎಪ್ಪತ್ತು 'ಎಟ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಎಪ್ಪೆ (ನಾ). ಮೋಸ; ವಂಚನೆ; ದಗ.
ಎಪ್ಪೆಹಾಕು = ಮೋಸಮಾಡು; ವಂಚಿಸು; ದಗಹಾಕು: ನಿಂಗೆ ಎಪ್ಪೆಹಾಕುವುದು ಬಹಳ ಸುಲಭ (ಚಂದತೋ. ೧೯೯); ಗೋಸಾಯಿ ಏನೋ 'ಎಪ್ಪೆ' ಹಾಕಿ ಹೋಗೋದಕ್ಕೆ ಬಂದಿದಾನೆ (ಸುವಸಂ. ೧).

[?]

ಎಪ್ಪೈಯ್ನೂರು (ನಾ). ಎಪ್ಪತ್ತು ಐನೂರು (?): ಒಂದಱಿಂ ಗುಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಂತೆಪ್ಪೈಯ್ನೂಱು ಯೋಜನಂ ಸಂದಿರ್ಪುದು ವಂದನವನಂ (ತಸೂವ್ಯ. ೯೬).

[ಎಪ್ಪತ್ತು (< ಎಟ್ಪತ್ತು) + ಅಯ್ನೂರು (< ಅಯ್ನೂಱು)]

ಎಪ್ರಾಸಿ 'ಏಬರಾಸಿ' ನೋ.

ಎಬಡ, ಎವುಡು (ನಾ). (ಉಕ). ೧. (ಸರಿಯಾಗಿ) ಮಾತನಾಡಲು ಬಾರದವನು; ದಡ್ಡ; ಮೂರ್ಖ; ಗಾಂಪ: ನಗೆಗೀಡಾಗುವುದು ಎಬಡರ ಹಾದಿ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೪); ಈ ಹಚಡದ ಅಂಗೀ ಎಬಡರು ರಾಜ್ಯ ಆಳ್ತಾರೇನೋ ರಾಜ್ಯಾನ (ದಾಕೂಟ. ೧೨೩); ನಾನೊಬ್ಬ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯಿಂದ ಬಂದ ಎಬಡನೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದಾರೆ (ಬೇಟೆನಾ. ೪೨); ಹುಚ್ಚುಹಿಡಿದಿರುವ ನನ್ನ ಎಬಡ ಗಂಡನಿಗೆ ತಲೆ ಇದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ತಿದ್ದಿ ಕೊಡು (ಹನ್ನೊಂದ. ೧೩೫). ೨. ಯದ್ವಾತದ್ವಾ ಮಾತನಾಡುವವನು (೬). ℙ ಇದು ಎವುಡು ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ವರ್ಣವ್ಯತ್ಯಯ ರೂಪ. **ಎವುಡು**: ಅವನೊಬ್ಬ ಎವುಡು, ಅವನನ್ನೇಕೆ ಕೇಳೋದು (ರೂಢಿ). 'ಎಟುವ', 'ಎಡಗ' ಪರಾ. [?]

ಎಬಡತನ (ನಾ). ಎಬಡನಾಗಿರುವುದು: ಈ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯು ಎಬಡತನದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಮಿಸಲಾಗದು (ದಾಬುತ್ತಿ. ೨೭); ತಮ್ಮ ಎಬಡತನ ಹೊರಬಿದ್ದುದರಿಂದ ನಾಚಿಕೆಪಟ್ಟ ಜೋಷಿಯವರು (ಮೂರುದಾ. ೩೭).

[ಎಬಡ + –ತನ]

ಎಬಡತಬಡ (ನಾ). ಯದ್ವಾತದ್ವಾ; ಸಿಕ್ಕಾಬಟ್ಟೆ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ: ಹೀಗೇಕೆ ಭ್ರಮಿಷ್ಟನಂತೆ ಎಬಡತಬಡ ಮಾತಾಡುವಿ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೨); ಮುಖಭಾವ ಕುಂಠಿತವಾಗಿರುವುದು, ಮಾತು ಎಬಡತಬಡ ಆಗುತ್ತಿರುವುದು . . . ಎಳಿದೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಳು (ಎರಸೆ. ೧೨೮).

[ಎಬಡ + ತಬಡ]

ಎಬಡಿ (ನಾ). (ಸರಿಯಾಗಿ) ಮಾತನಾಡಲು ಬಾರದವಳು; ಮೂರ್ಖಳು; ಪೆದ್ದಿ: "ಶರತ್ ನಾನೇನೂ ಅಷ್ಟು ಎಬಡಿಯಲ್ಲ. ಮೋಸಹೋಗಲಾರೆ" (ಕೊನೆಕಾ. ೧೩). [ಎಬಡ + –ಇ$_2$]

ಎಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಯದ್ವಾತದ್ವಾ ಮಾತನಾಡು: "ಎಬಡಿಸು-ಗುಕ್ಕಿಸು" (ಜಾನಕೋ. ೨೫). [ಎಬಡ + -ಇಸು$_3$]

ಎಬರೇಸಿ 'ಏಬರಾಸಿ' ನೋ.

ಎಬ್ಬಂಕೆ (ನಾ). "ತಿಳಿಗೇಡಿ, ಹುಚ್ಚ, ಅಲ್ಲಗೇಡಿ" (ಜಾನಕೋ. ೨೫); "ಛೀ. ಏನು ಎಬ್ಬಂಕನ ಹಾಗಿದ್ದೇನೆ! . . ." (ಕಾಗೆಕ. ೬೧). [?]

ಎಬ್ಬಟ್ಟು 'ಎಟ್ಬಟ್ಟು' ನೋ.

ಎಬ್ಬಲಗಾಟ 'ಎದ್ದಲಗಾಟ' ನೋ.

ಎಬ್ಬಿಸು 'ಎಟ್ಬಿಸು' ನೋ.

ಎಬ್ಬು 'ಎಟ್ಬು' ನೋ.

ಎಬ್ರಾಸಿ 'ಏಬರಾಸಿ' ನೋ.

-ಎಮ್ಮ$_1$ (ಅ). ಒಪ್ಪಿಗೆ, ಮೆಚ್ಚುಗೆ, ಅನಾದರ, ಅಲಕ್ಷ್ಯ, ಆಶೀರ್ವಾದ ಮುಂತಾದ ಭಾವಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಯ; (i). ಒಪ್ಪಿಗೆ ಅಥವಾ ಮೆಚ್ಚುಗೆಗೆ· "ಅಂಗೀಕಾರಾರ್ಥದ ಎಮಶಬ್ದಕ್ಕಂ" (ಶಮದ. ೫೭ ವೃತ್ತಿ); ಎಮ – ಅಭ್ಯುಪಗಮಾರ್ಥ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). (ii). ಅನಾದರ ಅಥವಾ ಅಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ: ಪೊಲೆಯರ ತೆಱದಿಂ ನೆಗೞ್ಗೆಮ [ಪಾಠಾಂ. ನೆಗಳ್ದಂ] ಕುಲನಾಶನಕ್ಕೆ ತನುಜನಾದಡೆ ಸಾಲ್ಗುಂ ಲಲನೆಯರ್ಗೆ (ಸಮಪ. ೫–೧೦೧); ಸಿಂಗಮಕ್ಕೆಮ ಅಂಜೆಂ (ಶಮದ. ೫೭ ಪ್ರಯೋ). (iii). ಆಶೀರ್ವಾದಕ್ಕೆ: ನಿಮಗಕ್ಕೆಮ ಅಬ್ಜಗರ್ಭನಾಯುಂ ಶ್ರೀಯುಂ (ಶಮದ. ೫೭ ಪ್ರಯೋ); ನಿನಗಕ್ಕೆಮ ಸರ್ವಮಂಗಳಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫–೨೪). [?]

ಎಮ್ಮ$_2$ (ನಾ). ಯಮ; ಮೃತ್ಯುದೇವತೆ; ಜವರಾಯ: ಕೆಳವಿನಲಿ ಕೊಂಡೊಯ್ವನೇ ನಿನ್ನೆಳೆದು ತಂದನನೆಮನ ನಗರಿಗೆ ಕಳುಹಿ (ಸನತ್ಕು. ೭–೨೭). [< ಸಂ. ಯಮ]

ಎಮುಕೆ 'ಎಮಿಕೆ' ನೋ.

ಎಮುತು 'ಎನತ್ತು' ಪರಾ.

ಎಮುತ್ತು 'ಎನತ್ತು' ಪರಾ.

ಎಮದಂಡ (ನಾ). ಯಮನ ದಂಡ; ಯಮನ ಶಿಕ್ಷೆ: ಅಜ್ಞಾನಿಯಾದಡೆಮದಂಡಕ್ಕೀಡಾಗುವಂ (ಪರಶು. ೯–೧೦). [ಎಮ್ಮ$_2$ + ದಂಡ]

ಎಮದೂತ (ನಾ). ಯಮನ ದೂತ, —ಸೇವಕ: ಕೊಲ್ಲುತೆ ಕೊಂಡು ಪೋಪೆಮದೂತರ ನೋಡುತ್ತೈದಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೯–೧೪); ಎಮದೂತರೆಳೆಯದ ನಿರಯತತಿ (ಕೈವಲ್ಯ. ೧–೨೦–೨). [ಎಮ್ಮ$_2$ + ದೂತ]

ಎಮಪುರ (ನಾ). ಯಮನ ಊರು: ಸಾನಂದಮುನಿ . . . ಮುನಿಗಣ ಸಮೇತದಿಂದೆಮಪುರಕೆ ಬರುತಿರ್ದನು (ಚಬಪು. ೫೭–೪೩). [ಎಮ್ಮ$_2$ + ಪುರ$_3$]

ಎಮಿಕೆ, ಎಮುಕೆ (ನಾ). ಎಲುಬು; ಮೂಳೆ: ಸೆಟ್ಟರೆಂದರೆ ನಿಮ್ಮೂರ ಸೆಟ್ಟರಲ್ಲ. ಬೋನ್ಸೆಟ್ಟರೆಂದರೆ ಎಮಿಕೆ ಕೂಡಿಸುವವರು ಎಂದರ್ಥ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೩೩). **ಎಮುಕೆ**: ಬರಿಯ ಎಮುಕೆ; ನರಪೇತ; ಕದಿರುಕಡ್ಡಿ (Bag of Bones. ಇಂಕನಿ). [← ತೆಲು. ಎಮುಕ]

ಎಮೆ, ಎವೆ$_1$ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆ: ಬಳ್ವಳನೀಳ್ದ ಕಣ್ಮಲರ ತಳ್ತೆಮೆಯಿಂ ಕರೆಗಣ್ಮಿ ಬೆಳ್ಗಡಲ್ಗಳ್ವರಿಯಲ್ಕಮಾಟಸಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೬೮); ಸುಲಲಿತಮಾಗಿ ನೀಳ್ದ ತುಱುಗಿರ್ದೆಮೆಗಳ್ ತಮಮಂ ಬೆಳರ್ಪ ಕಣ್ಮಲರ್ಗಣೆಯಂದಮಂ ನೆಱೆಯೆ ಪೋಲ್ತಿರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೯೭); ತೇಜದ ಸೋಂಕಿನಿಂದವೆಮೆ ಸೀಗೆಂದುದ್ಧತರ್ ನೋಡಲಂಜುವಿನಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೫೩–೧೪; 1170); ಸೋಲ್ತೆಮೆಗದಂದೆಱೆದ ಕಣ್ಮಲರು (ಉದ್ಭದೇ. ೫–೨೧); ಗದಗದಿಕಾಲಿ ಕೈದೆಗೆದು ನಿಂದೆಮೆ ತಣ್ಣನೆ ಪಾಯ್ವ ಕಣ್ಣನೀರ್ (ಚಕವಿ. ೩–೯೪); ತುಱುಗೆಮೆಯುರೆದೆಱೆದ ಕಣ್ಬೊಚ್ಚತಮಾಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೦–೨೧). **ಎವೆ$_1$**: ಸಭಾಸದರೆಲ್ಲಮೆವೆ ಮಿಡುಕದೆ ಪಂದೆಯಂ ಪಾವಡರ್ದ ಪೊಲುಸಿರದಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೯ ವ); ಎವೆಯಿಲ್ಲದ ಕೊಱೆಗಣ್ ವಿಭ್ರಮಮಿಲ್ಲದ ರೂಪು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೨೨೩); ಮುಗುಳೆವೆಯ ನೆಱೆ ಮುಚ್ಚಿ ನಾಸಿಕದಗ್ರದಲಿ ನಿಲಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೧೭–೨೩); ಅವನ ದಿಟ್ಟಿಗಳೆವೆಯನಿಡಮಱದೆಳಸಿದವು ಖೇಚರಿಯ ಗಾಡಿಯೊಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೨೨); ನಿದ್ದೆಯ ಹೊತ್ತಾಯಿತೆಂದರೆ . . . ಎವೆಗಳ ಕಾರ್ಯವು ಮಂದವಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೩೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಮೈ = ರೆಪ್ಪೆಹೊಡೆ, ರೆಪ್ಪೆ; ಮಲ. ಇಮಸಿಮ; ತುಳು. ಇಮೆ, ಸಿಮೆ]

ಎಮೆಗೊಂಕು (ಕ್ರಿ). ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ಬಾಗಿಸು, —ಮುಚ್ಚು: (ಎಮೆಗೊಂಕದಿರುವನು) (ಬಿರುಗಂ. ೨೩–೨೦). [ಎಮೆ + ಕೊಂಕು$_1$]

ಎಮೆದುಱುಗಲ್, ಎವೆದುಱುಗಲ್ (ನಾ). ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆಯ ಕೂದಲ ಸಾಲು: ಎಮೆದುಱುಗಲಿನಿಳಿವ ತೋರ ಕಣ್ಬನಿಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೪೮); ಮುಗಿದ ಕಣ್ಗಳ ಪರ್ವುಗೆಯೊಳ್ ಮೆಱೆದುದವರ ತಳ್ತೆಮೆದುಱುಗಲ್ (ಯಶೋಚ. ೨–೨೭). **ಎವೆದುಱುಗಲ್**: ಅಂಜನರೇಖಾವಿಳಾಸಮಂ ಪಡೆದುವವಳ ತಳ್ತೆವೆದುಱುಗಲ್ (ದಶಕು. ೬–೪೭).

ಎಮೆಯಾಟ, ಎವೆಯಾಟ (ನಾ). ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆ ಬಡಿಯುವುದು; ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚುವಿಕೆ: ಕಣ್ಣ ಲೀಲೆಗಳ ಮಿಂಚುಗಳಲ್ಲಿ, ಎಮೆಯಾಟದಲ್ಲಿ ಸಾಸಿರನಗೆಗಳಲ್ಲಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೩–೧೫). **ಎವೆಯಾಟ**: ಜಗದ ಜನನಲಯಂಗಳೆವೆಯಾಟಗಳಲಡಗುವುವಾ ಮಹಾತ್ಮನ ದೃಗುನಿರೀಕ್ಷೆಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೫–೨); ನಿಖಿಲಲೋಕವನೆವೆಯಾಟದೆ ಸೃಜಿಸುವ (ಮೋಹತ. ೨೯–೧); ಎವೆಯಾಟದಿಂದಖಿಳ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಮಳಿದುದಿಸುವುವು (ಚಬಪು. ೪೭–೨೮). [ಎಮೆ + ಆಟ]

ಎಮೆಯಿಕ್ಕು, ಎವೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ರೆಪ್ಪೆಹೊಡೆ, —ಮಿಟುಕಿಸು: ಮರುಳ್ಗಳುಂ ಮರುಳ್ಗಳಾಟಮಂ ಪಳಪಳನೆಮೆಯಿಕ್ಕದೆ ನೋಡಿ ಮುಗುಳ್ನಗೆ ನಗುವ ವೀರಭಟರ ಪಂಡಲೆಗಳುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೧೬ ವ); ಎಮೆಯಿಕ್ಕದೆ ನೀಡುಂ ನೋಡಿ (ವರ್ಧಪು. ೧–೯೭). **ಎವೆಯಿಕ್ಕು**: ಎವೆಯಿಕ್ಕದೆ ನೋಡುತಿರ್ದಳೆನ್ನಯ ಮೊಗಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೮೭); ಹಸಿಯದುಣ್ಣದ ಬೆಮರದೆವೆಯಿಕ್ಕದಾಗುಳಿಸದುಸುರಿಕ್ಕದ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೩); ಎವೆಯಿಕ್ಕಲ್ಕಱೆದುವವಳ ಧವಳಕಟಾಕ್ಷಂ (ಶಮದ. ೨೨೫ ಪ್ರಯೋ); ಆ ಎಳವರೆಯದ ತರುಣಿಯು ಎವೆಯಿಕ್ಕದೆ ನನ್ನನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಪ್ರಣಸ. ೨).

ಎಮೆಯಿಕ್ಕದವರ್, ಎವೆಯಿಕ್ಕದವರ್ = ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆ ಹೊಡೆಯದವರು; ಬಿಡುಗಣ್ಣರು; ದೇವತೆಗಳು: "ಅಮರ್ದುಣಿಸುಗಳ್ . . . ಎವೆಯಿಕ್ಕದರ್, ಜನ್ನಗೂಳರ್ . . . ಈ ೯ ದೇವರ್ಕಳ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೨–೧೯); "ಕನಸಿಲ್ಲದರೆಮೆಯಿಕ್ಕದರನುನಯದಿಂ ಗಾಳಿವಟ್ಟೆಗರ್ . . . ಎನೆ ದೇವವ್ರಾತ" (ಕವಿಕಂ. ೩೨); "ಎವೆಯಿಕ್ಕದವರೆನಲ್ ಸುರರಿಂ ಬಳಿವಿಡಿದ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೬). [ಎಮೆ + ಇಕ್ಕು]

ಎಮೆಯಿಡು, ಎವೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಎಮೆಯಿಕ್ಕು: ಎಮೆಯಿಡದೆ ನೋಳ್ಪ ನರಯುವತಿ ಸುರಯುವತಿಯವೊಲಾಗೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೭೩). **ಎವೆಯಿಡು**: ಎವೆಯಿಟ್ಟು ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿದಂತೆ ಮೂಲೋಕಕೆ ಜವೆಯ ಮೋಹವ ಕಲ್ಪಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೯–೮); ಅನಿಮಿಷಾಂಗನೆಯರೀ ಕುವರನ ರೂಪಿಗೆ ಮನಸೋತೆವೆಯಿಡೆ ಮಱೆದು ಘನಮಾರ್ಗದಲಿ ರಾಜಿಪರ್ (ಕಂನವಿ. ೯–೧೩೬). [ಎಮೆ + ಇಡು$_1$]

ಎಮೆಯಿರಿ (ಕ್ರಿ). ರೆಪ್ಪೆಹೊಡೆ : ಬದ್ಧಭ್ರುಕುಟಯಾಗಿ ಎಮೆಯಿಂದು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೬-೩); ನೋಡುವಮೆಂದು ಎಮೆಯಿರಿದೆನಾಹ (ಸಂಸಪ. ೩೫-೬). [ಎಮೆ + ಇರಿ$_2$ (< ಇಱು$_1$)]

ಎಮೆವೊಱೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆಯ ಭಾರ, —ಹೊರೆ : ಕಡಲ್ವರಿವ ಕಣ್ಣೀರಪೂರದೊಳ್ಮುಳುಗಿದೆಮೆವೊಱೆಯನಾನಲಾಱದಳವಱಿದ ಕಣ್ಗಳಿಂ ಕರುಣರಸಮನೆ ರೂಪುಗೊಳಿಸಿ ತೋಱುವಂತಿರೆ (ವರ್ಧಪು. ೯-೬೬ ವ). [ಎಮೆ + ಪೊಱೆ]

ಎಮ್ಮ$_1$ 'ಆನ್$_2$' ಪರಾ.

ಎಮ್ಮ$_2$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ವಿಣುಮಂಗಲದ ಎಮ್ಮ ತೊಱು ಕೊಳೆವ ತೊಳ್ದಟ್ಟೆ ಕಡೆಯಂ ಪಲರನಾನ್ತಿಱಿದು ಸತ್ತು ಸಗ್ಗಮೇರ್ದರ್ (ಎಕ. X, ಶಿಡ್ಲಘ. ೩೯-೩ ; 900). [?]

ಎಮ್ಮತು 'ಎನತ್ತು' ಪರಾ.

ಎಮ್ಮದು 'ಎನತ್ತು' ಪರಾ.

ಎಮ್ಮು (ಕ್ರಿ). ನೆಮ್ಮು; ನಂಬು.

ಎಮ್ಮಿಕೊಳ್ = ನಂಬಿಕೊಳ್ಳು; ನೆಚ್ಚು : ಸುಮ್ಮನಿರಬೇಡಿತ್ತ ಬಾಸುರರೆಮ್ಮಿಕೊಂಡಿಹ ಸುಧೆಗೆ ಮಿಕ್ಕಹುದುಮ್ಮಳಿಸದಿರುಯೆಮ್ಮಮಾತಿನ ಸೊಮ್ಮನಾದರು ನೀ ಪರೀಕ್ಷಿಸೂ (ಕರ್ಣಾಕಾ. ೨೬). [< ನೆಮ್ಮು ?]

ಎಮ್ಮುತು 'ಎನತ್ತು' ಪರಾ.

ಎಮ್ಮೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ವಾಣರಸರ್ ಕೆನ್ದಱಿಗ ಪೆರ್ಗ್ಗಂಗಂ ಅವರ ಮಗಂ ದೇವೆಯನಂ ಬೆಸಗೊ[ಳೆ] ಎಮ್ಮೂರ ಮಿನುಕಿ ಎಡೆಯೊಳ್ಗಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX-i ; ೪-೮ ; 9ನೆಯ ಶತ); ಎಮ್ಮೂರ ಬಿಡ್ಲೂರ್ ಅಱುವಿನೊಳ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪ ; ೯೫-೫ ; 1020). [ಎಮ್ಮ ? + ಊರ್]

ಎಮ್ಮೆ 'ಎರ್ಮೆ' ನೋ.

ಎಮ್ಮೆಗುಂಡು 'ಎರ್ಮೆಗುಂಡು' ನೋ.

ಎಮ್ಮೆಗೊಬ್ಬು (ನಾ). ೧. ಎಮ್ಮೆಯ ಕೊಬ್ಬು. ೨. ಅತಿಶಯವಾದ ಕೊಬ್ಬು; ಸೊಕ್ಕು; ಮದ : ಈ ನಿನ್ನ ತೊಂಡು ಬಳೆದಿರುವ ಎಮ್ಮೆಗೊಬ್ಬಿನ ಇಪ್ಪತ್ತು ವರುಷಗಳ ಶರೀರ ಸೌಭಾಗ್ಯಕ್ಕೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೫೯-೨). [ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ) + ಕೊಬ್ಬು$_2$ (< ಕೊರ್ವು$_2$)]

ಎಮ್ಮೆಚೇಳು 'ಎಮ್ಮೆಚೇಱು' ನೋ.

ಎಮ್ಮೆಚೇಱು, ಎಮ್ಮೆಚೇಳು, ಎಮ್ಮೆದೇಳು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಚೇಳು; ಮಂಡರಗಪ್ಪೆ : "ಕರ್ಣಜಳೂಕ – ಎಮ್ಮೆಚೇಱು" (ಓಷಧಿ. ೨೬). **ಎಮ್ಮೆಚೇಳು** : ಕುಂಡುರುಜ, ರಕ್ತಪುಚ್ಛ, ಎಮ್ಮೆಚೇಳು, ಶುಕ್ಲಕೀಟ ಎಂದು ಚೇಳುಗಳು ನಾಲ್ಕು ತೆಱ (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೯೦). **ಎಮ್ಮೆದೇಳು** : ಒಜಲೆತೇಳು ಎಮ್ಮೆದೇಳು ಇಂದ್ರಗೋಪ ಹೇನು ತಗಣಿ . . . ಮೊದಲಾದತೀಂದ್ರಿಯಂಗಳಾಗಿ ಪುಟ್ಟೆ (ಪಸಾರ. ೪೪೯-೬). [ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ) + ಚೇಱು (< ತೇಱ್)]

ಎಮ್ಮೆತಪ್ಪರೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : (ಮೈಔಗಿ. ೬೬-೧೫೬೨). [ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ) + ತಪ್ಪರೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಎಮ್ಮೆತಮ್ಮ (ನಾ). ೧. ಕೋಣ. ೨. (ಅಲಂ) "ಮೂರ್ಖ; ಹೆಡ್ಡ; ದಡ್ಡ" (ಜಾನಕೋ. ೨೫). 'ಎಮ್ಮೆತಮ್ಮಣ್ಣ' ಪರಾ. [ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ) + ತಮ್ಮ]

ಎಮ್ಮೆತಮ್ಮಣ್ಣ (ನಾ). = ಎಮ್ಮೆತಮ್ಮ ೨ : ಅವನೊಬ್ಬ ಶುದ್ಧ ಎಮ್ಮೆತಮ್ಮಣ್ಣ (ರೂಢಿ). [ಎಮ್ಮೆತಮ್ಮ + ಅಣ್ಣ$_1$]

ಎಮ್ಮೆದಾಂಡಿಗ (ನಾ). ಮೈಮೇಲೆ ಚುಕ್ಕೆಗಳಿರುವ ಬಾತು (ಕ). [ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ) + ಧಾಂಡಿಗ]

ಎಮ್ಮೆದೇಳು 'ಎಮ್ಮೆಚೇಱು' ನೋ.

ಎಮ್ಮೆಬಳ್ಳಿ 'ಎಮ್ಮೆವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಎಮ್ಮೆಬಾರು (ನಾ). ಎಮ್ಮೆಯ ಚರ್ಮದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಾರುಕೋಲು, —ಚಾವಟಿ : ನಿನ್ನ ಸ್ತ್ರೀಚಪಲತೆಯು ಸ್ಫುರಿಸದೆ ಅರ್ಜವರ ಚುಬುಕಿನ ಎಮ್ಮೆಬಾರಿನ ಪರಮಸೇವೆಗೆ ನಿನ್ನನ್ನು . . . ಎಳೆದೊಯ್ಯುತ್ತಿದೆ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೧-೧). [ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ) + ಬಾರು$_1$]

ಎಮ್ಮೆಮುರುಕಲುಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : (ಮೈಔಗಿ. ೧೪-೨೬೧). [ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ) + ಮುರುಕಲು + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಎಮ್ಮೆವಳ್ಳಿ, ಎಮ್ಮೆಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ : "ಅವಂತೀ–ಅಂಬಿಲ, ಎಮ್ಮೆವಳ್ಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೩). **ಎಮ್ಮೆಬಳ್ಳಿ** : (ಮೈಔಗಿ. ೯-೧೪೪). [ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ) + ಬಳ್ಳಿ]

ಎಮ್ಮೆವೋರಿ 'ಎರ್ಮೆವೋರಿ' ನೋ.

ಎಯ್, ಎಯ್ಯಿ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಹಂದಿ : "ಶಲಲಃ, ಶಲ್ಯಕಃ, ಶ್ವಾವಿತ್, – ಈ ೩ ಎಯ್" (ಹಲಾಯು. ೩೯-೮೦); ಮೆಯ್ಮೆಯ್ಯುಮ್ಬಾಗೆ ಎಚ್ಚೋಡಿಸಿ ಆ ಕಯ್ಯಂ ಗೆಲ್ದು ತಾನುಂ ಪಲವುಂ ಎ[ಐ]ಸುವೆತ್ತು ಎಯ್ವೊದೆದಪ್ಪ ದಪ್ಪೊಲ್ಲಕಪಂಜರದೊಳೆಱಗಿ ಭೀಷ್ಮನ್ತಿಬ್ದನ್ತೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦-೮ ; 800); ಅಡಂಗಿ ಪರಿವ ಪುಲಿಗಳುಮಂ ಸೋಂಕಿ ಪರಿವೆಯ್ಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೮ ವ); ಲೋಭಿಯೆಯ್ಯಾಗಿಯುಂ ಮಹಾಲೋಭಿ ಚಮರೀಮೃಗವಾಗಿಯುಂ . . . ಪುಟ್ಟಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೮೮); ಮಿನಾದುದೆಯ್ಯಮೃಗಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೪೬); ಕಡುಮುಳಿದೆಯ್ ಪಿಡಿದೆಡೆಯಂ ಸುಡುವುದದಂ ಗೇರತುಪ್ಪದಿಂ ಕಾದುದಱಿಂ (ಖಮದ. ೧೩-೮೦).

ಎಯ್ಯಿ : (ಕ)

ಎಯ್ಯಮುಳ್ಳು = ಮುಳ್ಳುಹಂದಿಯ ಮುಳ್ಳು : "ಶಲಲಂ, ಶಲಂ– ಈ ೨ ಎಯ್ಯಮುಳ್ಳು" (ಹಲಾಯು. ೩೯-೮೦); ಎಯ್ಯಮುಳ್ಳ ವಿಷಕ್ಕೆ (ಖಮದ. ೨-೧೨೯ ವ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಯ್ ; ಮಲ. ಎಯ್ಯ ; ತುಳು. ಎಯ್ಯಪಂಜಿ; ತೆಲು. ಏದು ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಸೇದ್]

ಎಯಿತರ್ 'ಎಯ್ತರ್' ನೋ.

ಎಯಿದು 'ಎಯ್ದು' ನೋ.

ಎಯ್ತರ್, ಆಯ್ತರ್, ಎಯಿತರ್, ಐತರ್ (ಕ್ರಿ). ಬರು; ಸಮೀಪಿಸು; ಬಂದು ಸೇರು : "ಎಯ್ತರ್ (ಎಯ್ + ತರ್) – ಸಮೀಪಾಗಮನೇ" (ಶಮದಾ); ಜನಂ ಕೂಡೆ ಕವ್ವರೆಗೊಂಡೆಯ್ತರೆ ನೋಡಲೆಂದು ಪರಿದರ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೨೨); ತನಗೆ ಸುಖೋದಯಮಾದೊಡೆ ಧನಧಾನ್ಯಪರಿಗ್ರಹಂಗಳೆಯ್ತರುತಿರ್ಕುಂ (ಸಮಪ. ೫-೬೮); ಜಿನನಿರ್ದುದ್ಯಾನವನಕ್ಕೆಯ್ತಂದಂ ಮಾನಧನಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧); ಹಿಂದೆ ಮುಂದಿಕ್ಕೆಲದೆ ನಾರೀವೃಂದಮೆಯ್ತರೆ (ಸಂಭಪ. ೨೦-೧೪); ಸತಿಯರಾನಂದದಿಂದಲೆಯ್ತಂದರಾಕೆಯ ಕೂಡೆ (ಭಾವಚಂ. ೪-೨೨). **ಆಯ್ತರ್** : (ಕ). **ಎಯಿತರ್** : ಬಿರುದಂ ಮಾಣ್ಬುದಿಂಮಾಣ್ಬುದೆಯಿತಂಧವರಸಂಕಂಗೊಂದಪಂ ಕೊಂದಪಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೧೯-೨೩ ; 1042); ಮೇಳದ ಕೆಳೆಯರೊಡನೆಯಿತಂದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೨೨). **ಐತರ್** : ಭರತನಂ ನೋಡಲೈತಂದಳೊರ್ವಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೬); ಅನುಮಾನಂಬಡೆ ರಾಮನಗ್ನಿಯೊಳಪೊಕ್ಕಾ ಸೀತೆ ತಾನೈತರಲ್ (ಸೋಮೇಶ. ೮೯); ವಿಲಾಸವಡೆದೈತರುತಿರ್ಪ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ಪ] ಭೂತಳಪತಿಯ (ಹಚಕಾ. ೧೪-೨೩); ಕೈಲಾಸ ನಾಕಗಳ ಬಾಳ್ಕೆಗಳು ನನಗೆ ಬೇಸರ ಹಿಡಿಸಿದ್ದುವೆಂದು ಅದುದರಿಂದಲೇ ನಾನು ಇಳೆಗೆ ಐತಂದಿದ್ದೆ (ಧೂಮಮು. ೬೧). [?]

ಎಯ್ತರವು, ಅಯ್ತರವು, ಐತರವು (ನಾ). ಬರುವಿಕೆ ; ಬರವು : ಬಿಸಿಲಿಂದಂ ಬಿಱುಗಾಳಿಯೆಯ್ತರವಿನಿಂದಂ ಧೂಳಿಯಿಂದಂ ಕರಂ ಮಸುಳ್ದತ್ತಂಗದ ಕಾಂತಿ (ಮಹಾನೇ. ೪–೧೯). **ಅಯ್ತರವು : ಐತರವು** : ಕಾಮಾಕ್ಷಿ ಸಿದ್ಧನೈತರವ ಕಾದಿಹಳು (ನವರಾ. V, ೩೪). [ಎಯ್ತರ್ + –ವು$_2$]

ಎಯ್ದಿಸು, ಅಯ್ದಿಸು, ಐದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೇರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಮುಟ್ಟಿಸು ; ಉಂಟುಮಾಡು : ಬಕಾಸುರನ ಮಗನಳಂಭೂಷನರ್ಜುನನ ಮಗನಿಳಾವಂತನನಂತಕಲೋಕಮನೆಯ್ದಿಸುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೭ ವ) ; ಎನ್ನ ಮನೋರಥಕ್ಕೆ ಪರಿಪೂರ್ತಿಯನೆಯ್ದಿಸೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೪೭) ; ಪಂಚಮಗತಿಯನೆಯ್ದಿಸುವೆನೆಂಬ ಸಮಕಟ್ಟಿಂದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೨೭) ; ಉಂಬನೊಬ್ಬನೆ ಪಕ್ವಫಲಗಳನಿಂಬುಗೊಟ್ಟೆಯ್ದಿಸುವರಗಣಿತ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩–೨೭). **ಅಯ್ದಿಸು** : ಎಮ್ಮ ಕೌತುಕವಾಗಿ ಮರ್ತ್ಯವನಿಮ್ಮಡಿಸಿ ಪಾವನವನಯ್ದಿಸು [ಪಾಠಾಂ. ಎಯ್ದಿಸು] ಒಮ್ಮೆಯುಂ ನೀ ಬಸವನೆಂಬಭಿಧಾನದಿಂದೆನಲು (ಬಸಪು. ೨–೩೯). **ಐದಿಸು**: ಆ ಶಿಷ್ಯನ ನಿಜದಾದಿಯನೈದಿಸುವನೀಗ ಜ್ಞಾನಗುರು (ಮಹಾದೇ. ೮–೧); ಪನ್ನೆರಡು ವತ್ಸರಮಿದುನ್ನತ ಗುಗ್ಗುಳದ ಸೇವೆಯಾಯ್ತಪವರ್ಗಕ್ಕಿನ್ನೆನ್ನನೈದಿಸೆನಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೭೦) ; ಸರ್ವಲೋಕಂಗಳಂ ವಿಲಯವೈದಿಸುವ (ಭಾವಚಿಂ. ೩–೪) ; ಸಿಕ್ಕದಿರಿ ದಕ್ಷನಿಕ್ಕುವ ಬಲಿಗೆ ನೀವೆಂದು ತಪಕೈದಿಸಿದನವರನು (ಚೆಬಪು. ೧೪–೩). [ಎಯ್ದು + –ಇಸು$_3$]

ಎಯ್ದು, ಅಯ್ದು$_1$, ಎಯಿದು, ಐದು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬರು ; ಸೇರು ; ಸಮೀಪಿಸು ; ಮುಟ್ಟು : ಬಗೆದೆಡೆಯನೆಯ್ದಿ ಬಗೆದ ಬಗೆಯಂ ಬಗೆದಂತೆ ತೀರ್ಚಿ ಪೋಪ ಜೋಡೆಯರಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೧ ವ) ; ಪೊನ್ನೆಂಬ ಪೆಸರೊಳಾ ಕಬ್ಬೊನ್ನುಂ ಕಿಸುಪೊನ್ನುಮೆಯ್ದಲಾರ್ಕುಮೆ (ಸಮಪ. ೧–೧೨೯) ; ಸುಳಿದಾ ಪೊಮ್ಮಿಗವೆಯ್ದೆ ಸೀತೆಯ ಖಳಂ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ತಾಂ ಬಾಳ್ದನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೪೨) ; ಓರ್ವ ಮಹಾತ್ಮ ಬಂದೀ ತರುಣನನು ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಸಲಹುವನು . . . ಆತನೆಯ್ದುತ್ತಿರಲು ಬೇಡೆನಬೇಡ (ಜೀವಂಚ. ೫–೩೩). ೨. ಪಡೆ ; ಹೊಂದು : ಸಮಾಧಿ ನೆಱೆದೊನ್ ನೋನ್ತೆಯ್ದಿದೊಸ್ಸಿರ್ದ್ಧಿಯಾನ್ (ಎಕ. II, ೨೭–೪; 700) ; ಪಿರಿದಪ್ಪ ಸಂತಸಮನೆಯ್ದಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೨೧). **ಅಯ್ದು$_1$** : ೧. ಮಹಾಜ್ಞಾನವಪ್ಪ ಅಱಿವು ನಾನಾ ವಿಷಯಂಗಳಲ್ಲಿ ನೆನೆದು ಉಗಿದು ಹಾವಸೆಯಾಗಿತ್ತು. . . ನಿಃಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಅಯ್ದಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೫–೧೭) ; ಮತ್ತೇಭ ಭೂವರದಿಂದುಂಣ್ಮುವ ರಕ್ತವಾಹಿನಿಯುಮಂ ಕಣ್ಡಯ್ದಿ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೯೮–೪೩ ; 1169). **ಎಯಿದು** : ಚಂಪಾನಗರಮನೆಯಿದಿದರಲ್ಲಿ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೩೬ ವ) ; ಲಿಂಗಣ ತಂನ ಹೆಂಡತಿ ನಿರುಗಾಯಿಸಹ ಕಯಿಲಾಸಕ್ಕೆ ಎಯಿದಿದರು (ಎಕ. VII (S), ಶಿಕಾರಿ. ೩೫೨–೫ ; 17ನೆಯ ಶತ). **ಐದು$_1$** : ೧. ನಾಕಡಿಯನೈದುವುದು ಲೋಕದ ಕಡೆಯನೇ ಕಾಣ್ಬುದು (ಬಸವ. ೮೫೬) ; ನೀವೇಳನೆಯ ಭವದಲಿ ಬಂಧುತನದಲಿ ನಮ್ಮನೈದು [ಪಾಠಾಂ. ಸೇರು]ವುದು (ತೊರರಾ. ೧–೮–೨೦). ೨. ಆತಂ ಕೀಲನುರ್ಚಿದ ಕೋಡಗನಂತೆ ಕೇಡನೈದುವಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೯–೧೧) ; ಸದ್ಭಕ್ತರಿಂಗೆ ಉಳ್ಳುದೆಲ್ಲವ ಕೊಟ್ಟು ಐದರೇ (ಸಮಾವ. ೬) ; ಎಣಿಸಲ್ ಕಾಲೋಚಿತಕ್ಕೈದಿದಾ ತೃಣವೇ ಪರ್ವತವಲ್ಲವೇ (ಸೋಮೇಶ. ೧೬).

ಎಯ್ದಿಕೊಳ್ = ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು ; ಸಮೀಪಿಸು : ನಡೆವ ನುಡಿವಾಹಾರಂಗೊಳ್ವೆಯ್ದಿಕೊಳ್ವಿಡುವಯ್ದುಮೊಳ್ನಡಕಮ ಸಮಿತ್ಯಾಖ್ಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೫೨). **ಎಯ್ದಿವರ್, ಎಯ್ದೆವರ್, ಐದಿವರ್, ಐದೆವರ್** = ಬಂದು ಸೇರು ; ಸಮೀಪಿಸು : ಬರೆ ಗರ್ಭಕ್ಕರಿವಸ್ತು ವಾಹನಚಯಂ ಕಯ್ಗೆಯ್ದೆವಂದತ್ತು (ಗದಾಯು. ೧–೧೨) ; ಉತ್ತಮ ವೈರಾಗ್ಯದ ಪೆರ್ಚುಗೆಯಂ ತಡೆಯದೆ ಸೆಟ್ಟಿಯನೆಯ್ದೆವಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೪೫) ; ಆ ಖಟ್ವಾಂಗಿಯೆಂಬ ತರಂಗಿಣೀ ತೀರಮನಿನಿತಾನುಮೆಯ್ದಿವರ್ಪಲ್ಲಿ (ಜಗವಿ. ೮–೯ ವ) ; ಸೇನೆ ವೆರಸೈದಿವಂದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೪–೭) ; ಧೈರ್ಯಮಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು ಅತಿಪ್ರಲಾಪಂಗೆಯ್ವ ಲಲಿತಾಂಗದೇವನಂ ಸಾಮಾನಿಕದೇವರ್ಕಳೆದೆವಂದ (ಆದಿಪು. ೩–೫ ವ) ; **ಎಯ್ದಿ ಪೋಗು** = ಜತೆಗೆಹೋಗು ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡುಹೋಗು : ಚಂದ್ರಾಪೀಡನುಮೊಡನೆಯ್ದಿಪೋಗಿ ತಾಯ ಮನೆಯೊಳ್ ಮಜ್ಜನಭೋಜನಾದಿ ದಿವಸ ವ್ಯಾಪಾರಮಂ ಮಾಡಿ (ಕಾದಂಉ. ೪೯೯). **ಎಯ್ದಿಪಡು** = ಪಡೆ ; ಹೊಂದು ; ಸೇರು : ದೇವದಣ್ಣದಿನ್ದೆಱೆವೆಪ್ಪಡುವೋರುಮಪ್ಪಾರ್ ರಾಜದಣ್ಡಮುಮೆಯ್ದಿಪ್ಪಡುವಾರ್ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೮–೧೩ ; 675).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಎಯ್ದು ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಎತ್ತ್ ; ತೆಲು. ಎಯ್ದು ; ಕೋಲಾ. ಎಂದ್ ; ಪರ್ಜಿ. ಐದ್]

ಎಯ್ದೆ$_1$, ಅಯ್ದೆ$_1$, ಐದೆ$_1$ (ಅ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ; ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ; ವಿಶೇಷವಾಗಿ ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ : "ಪಂಪೆಯ್ದೆ ನಾಡೆ ಕೆನ್ನಂ ಸೊಂಪಂದಮಳುಂಬ ಪೆರ್ಚುಗೆ" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೯) ; ಜಗತೀಚಕ್ರದೊಳೆಯ್ದೆ ವರ್ತಿಸಿದ (ಎಇ. XIII, ೩೨೯–೧ ; 929) ; ಆಸನ್ನಭವ್ಯನೆಂದೆಯ್ದೆ ಮುನೀಂದ್ರ ದಿವ್ಯಮತದಿಂ ನಿಶ್ಚೈಸಿದೆಂ (ಆದಿಪು. ೨–೪೮) ; ಸಿದ್ಧರಾಮನ ಚರಿತ್ರವನೆಯ್ದೆ ಪೊಗಳಲಾನೆನಿತಜವನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೬) ; ಎಯ್ದೆ ಹಗೆಯಲಿ ಹೂಣೆ ಹೊಗದಿರು ಮೈದೆಗೆದು ಕಾದುವುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೪೪). **ಅಯ್ದೆ$_1$** : (ಕ). **ಐದೆ$_1$** : "ಪೆರ್ಚುಗೆಯೊಳೈದೆ" (ಕಶರ. ೧೭) ; ಘೋರೆಂದೋರಂದದೆ ಭುವನಮೈದೆ ಘೂರ್ಣಿಸಿದುದದೆತ್ತಂ ರಾಜಪುತ್ರಜನನೋತ್ಸವದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೧೧) ; ಮೇಲೊಡ್ಡಿದುದೈದೆ ಬಂದ ಮಾರ್ಪಡೆಯೆನಿತುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೮). [ಎಯ್ದು + –ಎ$_3$]

ಎಯ್ದೆ$_2$ 'ಅಯ್ದೆ$_2$' ನೋ.

ಎಯ್ದೆತನ 'ಅಯ್ದೆತನ' ನೋ.

ಎಯ್ಮುಳ್ಳು (ನಾ). ಎಯ್ಯಮೃಗದ ಮುಳ್ಳು ; ಮುಳ್ಳುಹಂದಿಯ ಮುಳ್ಳು : ಉಳ್ಳಿ ಸಿತಂ ವ್ಯೋಷಂ ಪಯವೊಳ್ಳಿದುದೆನಿಸಿರ್ದ ಬಂಜೆ ಮಡುವಾಗಲಿವಂ ಕೊಳ್ಳು ತಿಲತೈಲಗೂಡೆಯ್ಮುಳ್ಳುಗಳಾ ಗರಳಮಂ ಕರಂ ಪರಿಹರಿಕುಂ (ಖಮದ. ೨–೧೩೦). [< ಎಯ್ + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್$_2$)]

ಎಯ್ಯಪಂದಿ 'ಎಯ್ಪಂದಿ' ನೋ.

ಎಯ್ಯಮಿಗ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಹಂದಿ : ನರಿ ಶಶಕಂ ವೃಕಂ ಸರಟನೆಯ್ಯಮಿಗಂ ಮರೆವಿಂಡು (ಗಿರಿಕ. ೧–೭೩) ; ವಿಂಧ್ಯನಗದೊಳಾ ನಾಯ್ ಪಾವಾಯ್ತಾ ನವಿಲೆಯೆಯ್ಯಮಿಗ [ಪಾಠಾಂ. ಮೃಗ] ಮಾಯ್ತಾಯೆಯ್ ಪಾವಂ ಪಗೆ ಮಿಗೆ ತಿಂದುದು (ಯಶೋಚ. ೩–೪೫) ; ಬತ್ತಳಿಕೆ ಬರಿದಾಯ್ತು ಮೇಣೆಯ್ಯಮಿಗವಾಯ್ತು ಶತ್ರುತನು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೮೭–೨೫೩). [< ಎಯ್ + ಮಿಗ]

ಎಯ್ಯಮೃಗ (ನಾ). = ಎಯ್ಯಮಿಗ : "ಶಲಲಿ ಶಲ್ಯಕನೆಯ್ಯಮೃಗಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೯–೧೨) ; ಮಿಾನಾದುದೆಯ್ಯಮೃಗಂ (ಯಶೋಚ. ೩–೪೬) ; ಮೊಲನೆಯ್ಯಮೃಗಮಾನೆ . . . ಜವಾದಿಯ ಬೆಕ್ಕುಗಳಳಿರದೆ ಪಿಡಿದು ಜಡಿದರ್ (ಚೆಬಪು. ೫೩–೩೦). [< ಎಯ್ + ಮೃಗ]

ಎಯ್ಯಿ 'ಎಯ್' ನೋ.

ಎಯ್ಪಂದಿ, ಎಯ್ಯಪಂದಿ (ನಾ). = ಎಯ್ಯಮಿಗ : ಎರಲೆಯೆಯ್ಪಂದಿ ಸಾರಗ ಸರ್ಪ ಮೊಲ ಮುಂಗುಲಿಗಳಿಂದೆಸೆದುದಾ ವಿಪಿನ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭–೬೩). **ಎಯ್ಯಪಂದಿ** : ರಕ್ಷಣಾರ್ಥಂ ಬಾಚ್ವೇಲಿಯುಂತಿರ್ಪ ಎಯ್ಯಪಂದಿಗಳಿಂ (ದಶಕು. ೪–೭೧ ವ).

[ಎಯ್ + ಪಂದಿ$_1$. / ತಮಿ. ಎಯ್‌ಪ್ಪನ್ನಿ ; ಮಲ. ಎಯಮ್ಪನ್ನಿ ; ಕೊಡ. ಎಪ್ಪಂದಿ ; ತುಳು. ಎಯಿಪಂಜಿ ; ತೆಲು. ಏಡುಪಂದಿ]

ಎರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಎಲಚಿಮರ: ಸಿರಿಸಂ ಸೀರೆ ಬೆಳಲ್ಲವಂಗವೆಲವಂ ಬಳ್ಳಾಲೆರಂ ಬಿಕ್ಕೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೪೦ ಶೂದ್ರಕ); ಎರನುಂ ಮುತ್ತಮುಮೊಡವೆಳೆದಿರೆ (ಲೋಕೋಪ. ೫-೧೯); ಕಮ್ಮರ ನಾಲಂ ಜಾಲ ಬೇಲಂ ಬಿಳಿಲರಳಿಯೆರಂ ಕಕ್ಕೆ (೧೦೮.೧-೭೨); ಕಾರಾಜ ಮಾಚಂ ಪುಲಿಂಗಿಲೆರಂ ಗುರ್ಗಳಮತ್ತಿ ಮತ್ತಿ ಮಧುಕಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೬). [?]

ಎರಂಕೆ 'ಎಱಂಕೆ' ನೋ.

ಎರಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಕೊಡು: ಬೇಡಿದ ಕಾಡೊಳೆ ಮುಟಿಕೊಂಡುದೆಟ ಕುಳಿಗೊಳ್ವಂಗೆರಂಗೊಟ್ಟಂತಾಯ್ತು ಕವರು ಕತ್ತಿಗೆ ಕಡಿತಂ ಬಂದಂ ತಾಯ್ತು (ಅರ್ಥನೀ. ೬-೭೦ ವ). [< ಎರವು + ಕುಡು (< ಕೊಡು)]

ಎರಂಬರಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎರಂಬರಗೆಯ ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳ್ ಸುಖಸಂಕಥಾ ವಿನೋದದಿಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೧೯-೩೯; 948); ಹಾನುಗಲ್ ಲೋಕಿಗುಂದಿ ಕುಮ್ಮಟ ಎರಂಬರಗೆಯೊಳಾದ ಸಮಸ್ತದೇಶ (ಎಕ. II, ೩೩೫-೨೩; 1195); ಶ್ರೀಮದ್ರಾಜಧಾನಿ ಪಟ್ಟಮೆರಮ್ಬರಗೆಯ ಕುಳಾಗ್ರಿ ಸೇನಬೋವ ಆಚಣ್ಣ (ಕಇಛ. ೭೩-೧೧-೩; 12ನೆಯ ಶತ). P ಈಗಿನ ಎಲಬುರ್ಗಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಹೆಸರು. [?]

ಎರಕ$_1$ 'ಎಱಕ$_1$' ನೋ.

ಎರಕ$_2$ (ನಾ). ಕಾಯಿಸಿದ ಲೋಹಾದಿಗಳ ದ್ರವವನ್ನು ಅಚ್ಚಿಗೆ ಎರೆಯುವಿಕೆ; ಹಾಗೆ ಎರೆದ ಅಚ್ಚು: ಎರಕಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕರುವಿನಂತೆ ಮಱುಗುತ್ತುಂ [ಇರ್ದು] (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೨); ಕರಸ್ಥಲದ ಜ್ಯೋತಿಯದು ಕರುವಿಟ್ಟೆರಕವದು (ದೇದಾವ. ೧೦೩-೧೭); ತಾವರೆಯ ಮಿತ್ರನ ಕರುವಿನೆರಕದಲೆರೆಸಿದಂತಿರೆ ತೊಳತೊಳಗಿ ಬೆಳಗುವ ತನುಚ್ಛವಿಯ (ಸಂಭಪ. ೧೪-೩೩); ಮಿಸುನಿಯೆರಕದಲೆಸೆವ ಪ್ರಾಕಾರ ಸಪ್ತಕಗಳ್ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೨-೪); ಯಾರೆರೆದರೋ ಎರಕ, ಇಲ್ಲ ಹಗರಣ ಮುರುಕ ಅಪ್ರತಿಮವೀ ಪ್ರತಿಮೆ ಎಂಥ ಎರಕ (ಅರಳು. ೨೫೪-೧೩).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಎರಕ]

ಎರಕಗಾರ (ನಾ). ಎರಕವನ್ನು ಹೊಯ್ಯುವವನು; ಅಚ್ಚುಗಾರ.

[ಎರಕ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಎರಕಹೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಎರಕವನ್ನು ಅಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಯು, —ಸುರಿ: ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದೇ ಪಡಿಯಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಎರಕಹೊಯ್ದ ಬೊಂಬೆಗಳಂತಿರುತ್ತಾರೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೯೪); ಜನರು ಎರಕಹೊಯ್ದಂತೆ ನೆರೆದರು (ಕೊತಕಾ. ೫೮).

[ಎರಕ$_2$ + ಹೊಯ್$_2$ (< ಪೊಯ್$_2$)]

ಎರಕೆ$_1$ 'ಎಱಂಕೆ' ನೋ.

ಎರಕೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಜೊಂಡು ಹುಲ್ಲು: "ಎರಕೆ-ಏರಕಾ = ತೃಣಭೇದ" (ತದ್ಭಕೋ. ೪); ಬಲಭುಜರು ಕರಿತುರಗ ರಥ ಸಂಕುಲವನೇಱಿದರಿಱಿದರಸ್ತ್ರಾವಳಿ ಸವೆಯಲೆರಕೆಗಳಲಿಟ್ಟಾಡಿದರು ಕೈದಣಿಯೆ (ನಿಭಾಗ. ೩-೨-೪೮); ಯಾದವಕುಲವು ಮುನಿಶಾಪದಲಿಯೆರಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಯಿದಾಡೀ (ತಿಮ್ಮಮೌ. ೩-೪೪). [< ಸಂ. ಏರಕಾ]

ಎರಕೆ$_3$ (ನಾ). ಪ್ರಾರ್ಥನೆ; ಬೇಡಿಕೆ: ಹೊತ್ತರಿತ್ತವನಿತ್ತು ಮುನ್ನ ಬಗ್ಗಿಸುವುದೆ ಸುಗ್ಗಿಯನ್ನ ಮರದೆನಿತ್ತೊ ಎರಕೆ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೭೭-೨೭); ಆಸೆ ಭಯ ಲೋಭಗಳನಾಧರಿಸುವೆರಕೆಗಳ ಆಯ್ದಾಯ್ದು ತೋರ್ದುದರೊಳೇ ನಿನ್ನ ನಿಲವೆ (ಮಲೆದೇ. ೩೯-೩). [< ಎರೆ$_1$]

ಎರಗಶರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸಾರ್ಥವಾಹೇನ ಎರಗಶರ್ಮಣಾ ಲಿಖಿತೇಯಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೧-೨೭; 401).

[ಎರಗ$_6$ + ಶರ್ಮ]

ಎರಗಾಡು 'ಎರೆಕಾಡು' ನೋ.

ಎರಗಿವಿ (ನಾ). ಚಾಡಿ ಕೇಳುವ ಕಿವಿ; ಹಿತ್ತಾಳೆ ಕಿವಿ: ಬಸವರಾಜಂ ಕೇಳ್ದು ಎಲೆ ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ ಭೂಪ ಎರಗಿವಿಯ ಮರುಳೆ ನಾರಣಕ್ರಮಿತರ ಕೇರಿಯಂ ಪೊಕ್ಕನೆ (ಬಸರ. ೧೦-೪೩). [< ಎರವು + ಕಿವಿ$_3$]

ಎರಗಿಸು$_1$ 'ಎಱಗಿಸು' ನೋ.

ಎರಗಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). = ಎರಕಹೊಯ್: ಬೊಮ್ಮವಿದ್ಯೆಯನೆರಗಿಸಿದ ಪುತ್ಥಳಿಯವೊಲು (ನಿಭಾಗ. ೫-೬-೨೭). [< ಎರಕ$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಎರಗು 'ಎಱಗು$_1$' ನೋ.

ಎರಗುಹ 'ಎಱಗುಹ' ನೋ.

ಎರಗೌಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪರಬಳಮಂ ಪರಾಕ್ರಮಿಸಲೆಂದೆರಗೌಡನುದೆಗ್ರಕೋಪದಿಂ ಪರಿಯಿಡೆ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೧೩-೧೭; 1124 ?). [ಎರ ? + ಗೌಡ (< ಗಾವುಂಡ)]

ಎರಚಲು (ನಾ). ೧. ಎರಚುತ್ತಾ ಬೀಳುವ ಮಳೆಯ ನೀರು; ಇರಿಸಿಲು: ಎರಚಲು ಬಡಿದು ಮೈ ಅರ್ಧಕ್ಕರ್ಧ ನೆನೆದಿತ್ತು (ಅನಾಥೆ. ೧೩೭). ೨. ಎರಚಿದುದು; ಸಿಡಿದುದು: ಪಾನ್‌ಬೀಡಾ ಹಾಕಿಕೊಂಡವರೊಬ್ಬರು ಕೆಳಗೆ ಉಗುಳಿ ನಮ್ಮ ಕಾಲಿಗೆಲ್ಲಾ ಎರಚಲು ಬಡಿಯುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕಸಬು. ೧೭). [ಎರಚು (< ಎಱಚು) + -ಅಲ್$_3$]

ಎರಚಾಡು (ಕ್ರಿ). ಎಸೆದಾಡು; ಚೆಲ್ಲಾಡು: ರಂಗದಬೀದಿಯಲ್ಲೇ ಇರುವ ಓಕುಳಿಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಆರತಿನೀರು(ವಸಂತ)ಮಾಡಿ ತುಂಬಿ ಪರಸ್ಪರ ಎರಚಾಡುವರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೫೦); ಭೀಮಸೇನನು ಓಟ, ಆಟ, ಊಟ-ಕೊನೆಗೆ ಮಣ್ಣೆರಚಾಡುವುದು ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಮೀರಿಸಿದ್ದನು (ವಚಭಾ. ೧೭). [ಎರಚು (< ಎಱಚು) + ಆಡು$_1$]

ಎರಚು 'ಎಱಚು' ನೋ.

ಎರಟ್ಟೆಪುಣಿಸೆ (ನಾ). ಜೋಡಿ ಹುಣಿಸೆಮರ: ಸನ್ನಿಗಾಲಾಸಾಡದರೆ ಪೋಗಿತೇನನ್ನಾಕ ಕೊಟ್ಟಾಲೆಯುಳ್ ಕುಡಿತ್ತು ಎರಟ್ಟೆಪುಣುಸೆ ಎ ಮೂಡಾಯ್ನೋಡಿ ನೀರಿಟಿವೆ ತಾಱಿವ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫-೫೨; 733).

[ಎರಟ್ಟಿ$_{0}$ (< ಎರಡು) + ಪುಣಿಸೆ. P ತಮಿ. ಇರಟ್ಟೈ]

ಎರಡಟ್ಟಿ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಡನೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಡನೆಯ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಡಱಿ (ಕ್ರಿ). ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿ; ಕಪಟವನ್ನು ತಿಳಿ: ಮುತ್ತೊರ್ವಂ ತನಗೆರಡಱಿಯದೊಲ್ದ ನಲ್ಲಳನೇತಱೊಳಪ್ಪೊಡಪೋವಮಂ ಮಾಡದೆ ಬೇಟಮಂ ಸಲಿಸುವುದರ್ಕೆ ಸಂತಸಂಬಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೨ ವ); ವಿಲಾಸವತಿಗೆ ಮನೋವಿಕಾಸಮನೆರಡಱಿಯದೊಲವಿನ ಮನ್ನಣೆಯ ಮಾತುಗಳಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೯೩). [ಎರಡು + ಅಱಿ]

ಎರಡಱುನೂಱು (ನಾ). ಪುಲಿಗೆರೆ ಮುನ್ನೂರು ಮತ್ತು ಬೆಳ್ವಲ ಮುನ್ನೂರು ಎಂಬ ಪ್ರದೇಶ: ತದ್ವಿಷಯಕ್ಕೆರಡಱುನೂರು ಲಲಾಮಂ ಪುರಿಕರಜನಪದಮದಕ್ಕೆ ನವ ಪವಿಮುಕುರಂ (ಎಇ. XIII, ೩೩೧-೨೫; 929); ಕನ್ನಡಮೆರಡಱುನೂಱು ಕನ್ನಡಮಾ ತಿರುಳ ಕನ್ನಡಂ (ಗದಾಯು. ೧-೪೨); ದಣ್ಣನಾಯಕಂ ಕೇಸಿಮಯ್ಯಂಗಳೆರಡಱುನೂಱುಮಂ . . . ಅಳುತ್ತಮಿರೆ (ಕಇ. I, ೨೪-೭; 1148); ಚೆಲ್ವಿನ ಕಣಿಯೆನಲೆಸೆದು ತೋರ್ಪುದೆರೆ[ರ]ಡಱುನೂಱುಂ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೨೦೪-೧೦; ?).

[ಎರಡು + ಅಱುನೂಱು]

ಎರಡಿಡು (ಕ್ರಿ). ಎರಡಾಗು; ಎರಡು ಭಾಗವಾಗು: ತದ್ಭಲಮೆರಡಿಟ್ಟು ಕಳ್ತಡಸಿ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದಾಡಿದುದೇನನೆಂಬಪೆಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೮೮).

[ಎರಡು + ಇಡು$_1$]

ಎರಡು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ ; ಒಂದು ಒಂದು ಸೇರಿ ಆದ ಮೊತ್ತ : "ಯುಗ್ಮ ಯಮಳಂ ಯುಗಂ ದ್ವೈತಮೆನಲು ಯೆರಡಕ್ಕೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೯–೧೨); ಎರಡುಂ ನಾಟ್ಕೆ ರಾಜಶ್ರಾವಿತಮಾಗೆ ಪ್ರಸಾದಂ ಕೆಯ್ದಾರ್ (ಇಅ. XII, ೧೪೫–೧೧; 680) ; ಪರಮೂಲಂ ಕಾರಮುಂ ಶರೀರಮುಮೆಂದಿಂತೆರಡಕ್ಕುಂ ಭೇದಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೨೩) ; ಒಡಲೆರಡೊಂದೆ ಜೀವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೪) ; ವ್ಯವಹರಿಪುವೆರಡುರೂಪಿಂದವಕ್ಕರಂ ಶ್ರಾವಣಂ . . . ಚಾಕ್ಷುಷಂ (ಶಮದ. ೩) ; ಕಬ್ಬಿಗರೋದುಗಬ್ಬವ ಹಾಡುಗಬ್ಬವ ಕಬ್ಬದೊಳೊರೆವರಿವೆರಡು ಕಬ್ಬಿನಂತಿರಬೇಕು (ಭರಚ. ೧–೬).

ಎರಡಕ್ಕೆ ಹೋಗು = ಮಲವಿಸರ್ಜನೆಗೆ ಹೋಗು ; ನೀರು ಕಡೆ ಹೋಗು; ಕೈಕಾಲಿಗೆ ಹೋಗು : ಮಗು ಎರಡಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಎರಡಚ್ಚಿ** = ಎರಡು ಕಣ್ಣು : ಚಿತ್ರಿಸೆ ಬಂದುದು ನಿನ್ನ ರೂಪು ಕಾಮಿನಿ ಎರಡಚ್ಚಿಯೊಳ್ ನೆಲನುಮಾಗಸಮುಂದೆಸೆಯುಂ ನಿನತ್ತು ರೂಪನೆ ತಳೆದೊಪ್ಪಿ ತೋಱುವುದು ನೀಱೆಗೆ (ರಸರ. ೧–೭೩). **ಎರಡನೆ** = ಎರಡನೆಯ ಸಲ, —ಬಾರಿ : ಧರೆಗೆ ಬಿದ್ದಿಹ ಖಡುಗವನು ಮತ್ತೆರಡನೆಗೆ ಕೈಕೊಂಡು ಭೂಪತಿ ತರುಣಿ ಹತ್ತಿರೆ ನಿಂದು ಕೈನೆಗಹಿದನು (ಹರಿಚ. ೫೩). **ಎರಡನೆಯ** = ೧. ಎರಡನೆಯ ಸ್ಥಾನದ; ದ್ವಿತೀಯ ಸ್ಥಾನದ : ಸರಸತಿಗೆ ಎರಡನೆಯ ಬೀಣೆಯೆನೆ ಸೌಭಾಗ್ಯಂ (ಶಮದ. ನ. ೩೪೦) ; ಎರಡನೆಯ ಮುಕ್ಕಣ್ಣ (ಬಸಪು. ೧–೮) ; ಎರಡನೆಯ ದಿನಮಣಿಯ ತೇಜದಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೭). ೨. ಬೇರೆಯ ; ಹೊರತಾದ : ಈ ಕೆಲಸ ಸಾಧಿಸಲು ಎರಡನೆಯ ದಾರಿಯಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ) ; ಅವನು ಎರಡನೆಯವನು (ರೂಢಿ). **ಎರಡಯಿದು** = ಹತ್ತು : ಎರಡಯಿದು ಶಿರದಸುರಪತಿಗೋಸರಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಯೆ ನಿಂದನಲ್ಲಾ ಪುರಹರಂ (ಬಸಪು. ೫೩–೧೯) ; ಜ್ವರ ಕೃಶವನಶನ ವಿಕಲಂ ಮೌನಂದೊರೆದ ಮಱವೆ ಮರಣೋದ್ಯೋಗಮುಮೆಂಬೆರಡೈದಱವಸ್ಥೆಗಳೆಯ್ದಿದುವಿನಿಯಂ ತೊಲಗಲ್ಕವಳ (ಜಯಕಾ. ೪–೨೭). **ಎರಡಯ್ದು** = ೧. ಎರಡು ಐದುಗಳ ಮೊತ್ತ ; ಹತ್ತು. ೨. ಎರಡು ಮತ್ತು ಐದರ ಮೊತ್ತ ; ಏಳು. ೩. ಎರಡು ಅಥವಾ ಐದು (ಕ). **ಎರಡಾಗು** = ಎರಡು ಭಾಗವಾಗು ; ತುಂಡಾಗು ; ಕವಲೊಡೆ : ನೀರ್ನಡುವೆ ಹೊಯ್ದಡೆ ಸಮ್ಮದಿಸಲೆರಡಾಗದೆಂಬರದೊಮ್ಮೆಯುಂ ಮಾಣಿಸಿದನಲ್ಲಾ (ಬಸಪು. ೩೨–೩೬) ; ಬಸೆದು ಪಟ್ಟಣವನು ವಾಹಿಸಿಯೆರಡಾಗಿ ಪಸರಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸುತಿಹಳು (ಕಂನವಿ. ೫–೪೩) ; ಬಲಮೆರಡಾಗಿ ಪೆರ್ಮೆವಡೆದೊಡ್ಡಿ ವಿಳಾಸದೆ ನಿಂದು (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೮೩). **ಎರಡಿಲ್ಲ** = ಎರಡನೆಯ ಮಾತು ಇಲ್ಲ ; ಹುಸಿಇಲ್ಲ : ಪುಸಿಮಾತದೇಕೆನುತಮಿರೆ ಎನೆ ವೃಷಭಮುಖನಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟೆನೆರಡಿಲ್ಲಯ್ಯ (ಬಸರ. ೧–೪೯); ಸತ್ಯಂ, ತ್ರಿಸತ್ಯಂ ಗಡಾ ಇದರೊಳೆರಡಿಲ್ಲ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೪೨–೧೬). **ಎರಡುಕೋಲಬಳಿ** = ಸೈನ್ಯದ ಉಭಯ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳು (?) : ಗುರುರಾಯವೊಡೆಯರು ತಂಮ ಸಮಸ್ತಯೆರಡುಕೋಲಬಳಿ ವೀರ ಪರಿವಾರ ಸಯವಾಗಿ ನಗಿರ ರಾಜದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋದಲಿ . . . ಯಿಮ್ಮಡಿ ಸಾಳುವ ಕೃಷ್ಣದೇವರಸವೊಡೆಯರು ತಂಮ ಯೆರಡು ಕೋಲಬಳಿಯಿರ ಪರಿವಾರ ಸಹಾವಾಗಿ ಬಂದು (ಕಇ. III, ೮–೬, 10; 1530). **ಎರಡುಜೀವದವಳು** = ಗರ್ಭಿಣಿ ; ಬಸುರಿ (ದಕ. ಕ). **ಎರಡುತಲೆಹಾವು** = ೧. ಎರಡು ತಲೆಗಳಿರುವ ಹಾವು. ೨. (ಆಲಂ) ಎರಡು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವವನು : ಅವನು ಎರಡು ತಲೆ ಹಾವು (ರೂಢಿ). **ಎರಡುನಾಲಗೆ** = ಎರಡು ಮಾತು ; ಸುಳ್ಳುಮಾತು : ಅವನ ಕಣಿಗೆರಡುನಾಲಗೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೧೩). **ಎರಡುನಾಲಗೆಯವ** = ಎರಡು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತುನಾಡುವವನು ; ಸುಳ್ಳುಗಾರ (ಕ).

ಎರಡುಬಗೆ = (ಆಲಂ) ದ್ರೋಹ ಎಣಿಸು ; ಮೋಸಮಾಡು : ನಾನ ವೃತವೀವೆ. ಆದನುಂಡು ನನಗೆರಡಬಗೆವ ಮಾನವ ಹೇಳು (ಕಪಪು. ೪–೩೨) ; ಉಂಡ ಮನೆಗೆ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಬೇಡ (ಗಾದೆ). **ಎರಡೆಂಬತ್ತು** = ಎರಡು ಎಂಬತ್ತುಗಳ ಮೊತ್ತ ; ಒಂದುನೂರ ಅರುವತ್ತು : ಎರಡೆಂಬತ್ತು ಕೋಟಿ ಪ್ರಮಥಗಣಂಗಳು ಅಂಗಾಲ ಕಣ್ಣವರು ಮೈಯೆಲ್ಲ ಕಣ್ಣವರು (ಅವಚಂ. ೭–೨೩). **ಎರಡೆರಡು** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಶರಮನಿದಂ ಕಡಿಕಡಿದುಡಿದೆರಡೆರಡಪ್ಪಂತು ತಱಿದು (ಆದಿಪು. ೧೨–೧೦೨) ; ದೇವರು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಎರಡೆರಡು ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೬೮). **ಎರಡೇಳು** = ಎರಡು ಏಳುಗಳ ಮೊತ್ತ ; ಹದಿನಾಲ್ಕು : ಎರಡೇಳು ಲೋಕವ ಸೃಜಿಸುವ ವಿಧಿ (ಮೋಹತ. ೪–೩೪) ; ಅಂತೂ ನೀವು ಎರಡೇಳು ಮಕ್ಕಳ ತಂದಿ ಅನ್ನರೆಲ್ಲಾ (ತಿಡುಗು. ೪೨). **ಎರಡೈನೂಱು** = ಎರಡು ಐನೂರುಗಳ ಮೊತ್ತ ; ಒಂದು ಸಾವಿರ : ಕಾಳಗ ತನಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಚಿಂತಿಸಲಾಗಿ ಭಾಳಾಕ್ಷ ಕೃಪೆಮಾಡಿದಡೆ ಕೋಲಾಹಲವೆತ್ತ ಕಾದದಿರ್ದಡೆ ತನ್ನ ತೋಳೆರಡೈನೂಱದೇಕೆ (ಮೋಹತ. ೩೫–೮). **ಎರಡೈನೂರ್ವರು** = ಒಂದು ವರ್ತಕ ಶ್ರೇಣಿಯ ಹೆಸರು : ಯಾಧರ್ಮ್ಮಮನಾಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಕತಾರಂಬರಂ ಶ್ರೀಮದೆರಡೈನೂರ್ವ್ವ[ರು]ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸುವರು (ಕೊಲ್ಹಾಶ. ೨೦–೪೭ ; 1265). **ಎರಳ್ಚವರ** = ಎರಡು ಚಾಮರಗಳು: ಪಿಡಿದೆರಳ್ಸತ್ತಿಗೆಗಳೆರಡೆರಳ್ಚವರಗಳ ನಡುವಗಲ್ಪಂಜುಗಳ ಡೌಡೆ ಜೀಗಟೆಗಳ (ಚಬಪು. ೪೭–೩೭). **ಎರಳ್ತಡಿ** = ಎರಡು ದಂಡೆ, —ದಡ : ತೊಱೆಗಳೆರಳ್ತಡಿಗಳೊಳು ಪುಟ್ಟಿರ್ದ್ದೆಳೆಗಱಿಕೆಯ ಕಾಳ್ಕೋಣಗಳು ನೆಱೆ ಮೆಲ್ದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭–೬೦). **ಎರಳ್ತೆರ** = ಎರಡು ವಿಧ, —ಬಗೆ, —ರೀತಿ : ಪರಿಶುದ್ಧರೆಂದು ಪ್ರಾಕೃತರೆಂದೆರಳ್ತೆರಂ ನರರುಂ (ಮಹಾವಿ. ೧೦–೪೪). **ಎರಳ್ದಂಡು** = ಎರಡು ಕಡೆಯ ಸೈನ್ಯ : ಎರಳ್ದಂಡು ನೆಲನಗಲದೊಳ್ ಬೀಡು ಬೀಡುಗಳ್ಗೆದೆ ಬಿಟ್ಟುವಾರ್ ಪೊಗಳ್ವರವರೇಳ್ಗೆಗಳನು (ಚಬಪು. ೪೮–೨೯). **ಎರಳ್ದೆಸೆ** = ಎರಡು ದೆಸೆ, —ದಿಕ್ಕು : ಬರುತಿರೆ ಮುಂದೆ ಪತ್ತನದೆರಡ್ದೆಸೆಯೊಪ್ಪುವ ರಾಜವೀಥಿಯೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೩–೧೧೪). **ಎರಳ್ಸತ್ತಿಗೆ** = ಎರಡು ಕೊಡೆಗಳು : ಪಿಡಿದೆರಳ್ಸತ್ತಿಗೆಗಳೆರಡೆರಳ್ಚವರಗಳ (ಚಬಪು. ೪೭–೩೭). **ಎರಳ್ಸೀಳಾಗು** = ಎರಡು ತುಂಡಾಗು, —ಭಾಗವಾಗು : ಚಟುಲಸ್ವರೂಪನೊಪ್ಪಿದನಜನ ತನುವೆರಳ್ಸೀಳಾಗೆ ತತ್ಕ್ಷಣದೊಳು (ಚಬಪು. ೧೭–೫). **ಎರಟ್ಕಡಿ** = ಎರಡು ತುಂಡು : ಕುಡುರೆಗಳನೊಂದೆ ಪೊಯ್ಯಿಂ ಮದಕರಿಗಳನೆರಡು ಪೊಯ್ಗೆರಟ್ಕಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಎರಡೆ ಪೊಯ್ಯೊಳೆರ್ಕಂಡಂ] ಮಾಡಲ್ (ಗದಾಯು. ೪–೩೦) ; ಟಕಾರಕ್ಕೆ – ಎರಟ್ಕಡಿ, ಎರಟ್ತರಂ (ಶಮದ. ೧೮೩ ಪ್ರಯೋ). **ಎರಟ್ಕಣ್** = ಎರಡು ಕಣ್ಣು : ಎರಡೆ ಕೈಯೆರಟ್ಕಣ್ಗಳೊಂದೆ ನಾಲಗೆಯುಮೆಂದೆ ಚಿಂತಿಸುವೆನಾದಿಭಟ್ಟಾರಕಾ (ಆದಿಪು. ೧೩–೮೯) ; ನೊರೆವುಲ್ಲಂ ಮೇದೆರಟ್ಕಣ್ ತುಮುಳೆ ಕುಡಿದು ಪೂರಾಂಬುವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೪೮). **ಎರಟ್ಕಣೆ** = ಎರಡು ಬಾಣ : ಎರಟ್ಕಣೆಯಿಂ ಸಾರಥಿಯಂ ಕೆಡೆಯಲ್ಕೆಚ್ಚಂ (ಜಗವಿ. ೭–೯೦). **ಎರಟ್ಕರ** = ಎರಡು ಕೈ : ಸುರಸಂದೋಹದ ತೀವಿ ತಂದ ಘಟಸಂಘಾತಂಗಳಾನಲ್ಕೆರಟ್ಕರದಿಂ ಬಾರದೆಮಾಣೆ (ಆದಿಪು. ೭–೮೫ ವ) ; ರೂಪು ಪಾದನಖದರ್ಪಣದೊಳ್ ಪಲವಾಗಿ ತೋಱೆ ಕಂಡಾಸತಿ ಬೆರ್ಚಿ ಮುಚ್ಚಿದಳೆರಟ್ಕರದಿಂ ತರಲೇಕ್ಷಣಂಗಳಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೧೨). **ಎರಟ್ಕುದುರೆ** = ಎರಡು ಕುದುರೆ : ಅನಾ ಇಮ್ಮಡಿಯಾ ಎರಟ್ಕುದುರೆಯಾ ಇರ್ಬರ್ಗೆರಟ್ಕೈದುವಾ (ಶಮದ. ೫೭ ಪ್ರಯೋ). **ಎರಟ್ಕೆಲ** = ಎರಡು ಪಕ್ಕ ; ಇಬ್ಬದಿ : ಅನಿಬರ್ ತಮ್ಮಂದಿರುಂ ತನ್ನೆರಟ್ಕೆಲದೊಳ್ ಬಂದಿರೆ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೫೫) ; ಚಮರರುಹಗ್ರಾಹಿಣಿಯರ್ . . . ಧನಶ್ರೀರಮಣಿಯೆರಟ್ಕೆಲದೊಳಂ ಬೆಡಂಗಂ ಪಡೆದರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೧೦೦).

ಎರಟ್ಕೈದು = ಎರಡು ಆಯುಧ: ಅನಾ ಇಮ್ಮಡಿಯಾ ಎರಟ್ಕುದುರೆಯಾ ಇರ್ಬರ್ಗೆರಟ್ಕೈದುವಾ (ಶಮದ. ೫೭ ಪ್ರಯೋ). ಎರಟಕ್ಕೋಡು = ಎರಡು ಕೋಡು: "ಎರಡುಕೋಡೆರಟ್ಕೋಡು" (ಸಂಜೀವ. ೨೧). ಎರಟ್ಖಂಡ = ಎರಡು ಖಂಡ, —ತುಂಡು: ದಹನಾರ್ಚಿಗಳಿಂ ಬರ್ದುಂಕಿ ನೆಗೆದು ಪಾಱುವಾಗಳದನೆರಟ್ಖಂಡಮಪ್ಪಿನಮಾಖಂಡಳತನಯನೆಸುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೯೯ ವ). ಎರಟ್ಖಂಡುಗ= ಎರಡು ಖಂಡುಗ; ಒಂದು ಅಳತೆ: ನಾಲ್ವತ್ತೆರಟ್ಖಂಡುಗ ಬೀಜಕ್ಕಿತ್ತ ನತ್ಯುತ್ಸವದಿನದಟರಾದಿತ್ಯನಾದಿತ್ಯತೇಜಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೯೯-೧೫; 1075). ಎರಟ್ತಂಡ= ಎರಡು ಗುಂಪು, —ತಂಡ: ಎನಗೆರಟ್ತಂಡ ಮುಮೋರನ್ನರೆ ದಲೆಂತು ಕಾದುವೆನೆನ್ನಯ ಮಕ್ಕಳೊಳಮೆನ್ನ ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳೊಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೨). ಎರಟ್ತಡಿ = ಎರಳ್ತಡಿ: ವಿಷಯ ಕಾಂತೆಯ ಪುರ್ವಿನ ಕೊಂಕಿನಂತೆ ಚೆಲ್ವಂ ಕುಡೆ ತಳ್ತೆರಟ್ತಡಿಯ ಪೂವು ರದಿಂ ಕಱಿವೂಗಳತ್ತಮಿತ್ತಂ ಕವಿದಲ್ಲಿ (ಆದಿಪು. ೧-೬೧); ಮೃಗದಗ್ರ ಖುರಚ್ಯುತವಾರಿಯಿಂ ನಾಂದೆರಟ್ತಡಿಯುಮಿಂಬು ತದಗ್ರಿಮಭಾಗದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೨೭). ಎರಟ್ತಿಱ = ಎರಳ್ತೆರ: ಏಕಬಹುಕ್ರಮದಿಂದೆ ರಟ್ತಿಱಕ್ಕಾರಯೆ ಪೇಟ್ವಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೧೩). ಎರಟ್ದೊಣೆ = ಎರಡು ದೊಣೆ; ಎರಡು ಬತ್ತಳಿಕೆ: ತೊಟ್ಟ ರತ್ನಕವಚಂ ಕೊರಲೊಳ್ ಸಲೆ ಕೋದ ಬಿಲ್ ಪ್ರಯತ್ನದೆ ಬಿಗಿದಿರ್ದೆರಟ್ದೊಣೆ ಮಿಸುಪ್ಪಸಿ ಖೇಟಕಮಿಂತಿವೊಂದುಗುಂದದೆ ನಿಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೭೯). ಎರಟ್ಪಜ್ಜೆ = ಎರಡು ಹೆಜ್ಜೆ: ಜಾಣನಾಗಿ ಮೂಱು ಕೊಂಬುಮನಾಱು ನಾಲ್ಪೋಗುಮನೆರಟ್ಪಜ್ಜೆಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩ ವ). ಎರಟ್ಪಡೆ = ಎರಡು ಕಡೆಯ ಸೈನ್ಯ: ಸಡಗರದೇಟ್ಗೆಯುಂ ಕಳಕಳಧ್ವನಿಯುಂ ಬೆರಸಾಡುವಂತೆರಟ್ಪಡೆಯೊಳಮಾಗಳೊರ್ಮೊದಲೆ ಪಲ್ಲಣಮಿಕ್ಕಿ ಪುದಲ್ಗಕಲ್ಲೋಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೩೩); ಕೀಱಿ ತಾಗಿದುವೆರಟ್ಪಡೆಯಾನೆಗಳಾನೆಯೊಳ್ ಸಿಡಿಲ್ ಸಿಡಿಲೊಳೆ ತಾಗಿದಂತೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೭೫). ಎರಟ್ಪಲ = ಎರಟ್ಪಡೆ: ಎರಟ್ಪಲಮುಮೊಟ್ಟಜೆಗಿಡದೆ ತಳ್ತಿಱಿದು ಪಾಱಿಯನಸಕಱಿಯದಱಿಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೦೯ ವ); ಭರದಿನೆರಟ್ಪಲಂಗಳ ಪದಾತಿ ಪದಾತಿಯೊಳ್ . . . ಪಳಂಚೆ (ಜಗವಿ. ೭-೫೨). ಎರಟ್ಬಾರಿ = ಎರಡುಬಾರಿ, —ಸಲ: ಎರಟ್ಬಾರಿ ಅಯ್ದು, ಈರೈದು (ಶಬ್ದಾನು. ೩೧೩ ಪ್ರಯೋ). ಎರಟ್ಮಾತು = ಎರಡು ಮಾತು: ದ್ವಿಗುವಿಂಗೆ– ಎರಟ್ಮಾತು, ಎರಟ್ರಂ (ಶಮದ. ೧೬೪ ಪ್ರಯೋ). ಎರಟ್ವಲಗೆ = ಎರಡು ಹಲಗೆ; (ಪಗಡೆ ಆಟದಲ್ಲಿ) ಎರಡು ಆಟಗಳು: ಪಲಗೆಗೆ ಪತ್ತು ಸಾಯಿರಮೆ ಗದ್ಯಣಮೆಂದಿರದೊಡ್ಡಿ ತಾಮೆರಟ್ವಲಗೆಯನಾಡಿ ಸೋಲ್ತೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೭೨). ಎರಟ್ವಾತು = ಎರಟ್ಮಾತು: "ಎಕ್ಕಸರಂ, ಒರ್ಪಿಡಿ, ಇರ್ಕೊಡೆ, ಎರಟ್ವಾತು . . . ಪಯಿಂಛಾಸಿರಂ– ಇವು ಸಂಖ್ಯಾನಂಗಳ್" (ಕಶಸಾ. ೨೫-೫೩೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇರಣ್ಡು, ರೆಣ್ಡು; ಮಲ. ರಣ್ಡು; ಕೊಡ. ದಂಡಿ; ತುಳು. ಎರಡ್, ರಡ್ಡ್; ತೆಲು. ರೆಂಡು; ಕೋಲಾ. ಇಂದಿನ್; ನಾಯ್ಕಿ. ಇಂದಿಗ್; ಗೊಂಡಿ. ರಂಡ್; ಕುವಿ. ಕುಇ. ರೀ]

ಎರಡುಕೋಲಬಳಿ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಡುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಇಹ ಪರಗಳೆರಡೂ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು; ಎರಡೂ ಇಲ್ಲದಾಗು: ಸ್ಮರವಿಕಾರದ ಬುದ್ಧಿ ಸಾಕಿನ್ನೆರಡುಗೆಡಬೇಡೆಂದು ಮಂಡೋದರಿ ನಿಜೇಶನನೊಯ್ದಳರಮನೆಗೆ (ತೊರರಾ. ೫-೩-೬೨); ಎರಡುಗೆಟ್ಟವ ನೀಲಕರ್ಮದ ಸರಣಿಗಳ ದೋಷಗಳ ವ್ಯವಹೃತಿ ನಿರುತವಲ್ಲದು ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂತೆನೆ ಕೇಳು ಹಿಂಸೆಯನು (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೨೮-೧೧).

[ಎರಡು + ಕೆಡು]

ಎರಡುಗೇಳು (ಕ್ರಿ). ಎರಡನೆಯ ಬಾರಿ ಕೇಳಿಸಿಕೊ: ಆಕೆಯೆನಿತರ್ಥಮಂ ಬೇಡಿದೊಡನಿತುಮಂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂ ಕೈದೆಗೆಯದೆರಡುಗೇಳದೆಯನವರತಂ ಕುಡುತ್ತುಮಿರ್ಪುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೧೪); ವಿದ್ಯಾಧರರ್ಗೆಲ್ಲಂ ಬೞಿಯನಟ್ಟುವುದುಮೆರಡುಗೇಳದೆ ತಂತಮ್ಮ ಮಹಾವಿಭೂತಿಯಿಂದೊದವಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೯೦).

[ಎರಡು + ಕೇಳು (< ಕೇಳ್)]

ಎರಡುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಎರಡನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ; ಎರಡನೆಯದನ್ನು (ಹೊಡೆತವನ್ನು) ಪಡೆ: ಕರಿಯಂ ನುಂಗಿ ಕಳಿಂಗನಂ ನೊಣೆದ ದರ್ಪಕ್ಕೊಂದುಗೊಳ್ ಮತ್ಸಹೋದರರಂ ಕೋಪದೆ ತಿಂದುದರ್ಕೆರಡುಗೊಳ್ . . . ಎಂದು ಮಚ್ಚರದಿಂದೋವದೆ ಪೊಯ್ದನೆತ್ತಿ ಗದೆಯಂ ದುರ್ಯೋಧನಂ ಭೀಮನಂ (ಗದಾಯು. ೮-೧೪). [ಎರಡು + ಕೊಳ್$_1$]

ಎರಡುನಾಲಗೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಡುನುಡಿ 'ಎರಟ್ನುಡಿ' ನೋ.

ಎರಡೆಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಡುಬಗೆ; ದ್ರೋಹವೆಣಿಸು: ನೀಳಮೇಘಶ್ಯಾಮನಿಗೆ ಸಮಪಾಳಿಯೆನಿಸುವ ನಳನೃಪಗೆರಡೆಣಿಸುವುದೆಯೆಂದ (ನಳಚ. ೪-೧೧); ನಂಬಿದವಗೆರಡೆಣಿಸಿ ಮಾಂಸಕದಂಬ ಪೂರಿತ ತನುವ ನಂಬಿ (ಕೋಗಯು. ೧೫-೩೬); ಕಲಿತ ಹೆಣ್ಣಾಗಲಿ ಗಂಡಾಗಲಿ ಗುರುವಿನ ನುಡಿಗೆ ಎರಡೆಣಿಸುವ ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಸವತಿ. ೪).

[ಎರಡು + ಎಣಿಸು]

ಎರಡೆಣ್ಬರಿಸ (ನಾ). ಎರಡು ಎಂಟು ವರ್ಷ; ಹದಿನಾರು ವರ್ಷ: ಪ್ರಾಯಮೆರಡೆಣ್ಬರಿಸಮಳವಡಲ್ (ಚಿಬಪು. ೧೯-೫).

[ಎರಡು + ಎಂಟು + ಬರಿಸ]

ಎರಡೆಲೆಹೊನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಎರಡೆಲೆಹೊನ್ನೆ, ಅತಿಬಜೆ, ಹೊಂಗೇಬೇರು ಇವಱ ಕಷಾಯ ಕುಷ್ಠಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, 389).

[ಎರಡು + ಎಲೆ$_1$ + ಹೊನ್ನೆ]

ಎರಡೇಳು 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಣ (ನಾ). ಕರುವಿನ ಸಗಣಿ: "ಎ [ಪಾಠಾಂ. ಅ]ರಣವೆಸರದು ನೋಡೆ ಕರುವಿನ ಸಗಣಮಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೫); "ಎರಣವೆಂದೆನಲು ಕರುವಿನ ಸೆಗಣಿಯಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೯೬). 'ಅರಣ$_2$' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಏರಣ]

ಎರಣೆ (ನಾ). "ಗೌಳಿಜಾತಿಯ ಪ್ರಾಣಿ, ಹಾವ್ರಾಣಿ" (ಸಿಂಕೋ. ೬೨). 'ಅರಣೆ' ಪರಾ. [?]

ಎರತಿ (ನಾ). (ಉಕ) "ಒಡತಿ; ಯಜಮಾನಿ" (ಜಾನಕೋ. ೨೫).

[ಎರೆಯ (< ಎಱೆಯ) + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಎರದಯೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎರದಯೂರ ಊರಱಿವಿನೊಳೆ ಬಾರ ಮಾಧವಯ್ಯ ಅನ್ನಿಱಿದು ಸತ್ತು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೩೧-೨; 950). [ಎರದ ? + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಎರದುಂಬೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಎರ$_0$ + ತುಂಬೆ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಎರಲ್ 'ಎಲರ್' ನೋ.

ಎರಲ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಎಲಚಿ ಮರ: ಎರಲ ನೆಲವಾಲ ಕಂಚಾಲ ನವಿಲಡಿ ಹೊನ್ನೆಯರುಟಾಲ (ರೇವಣ. ೪-೧೩). [< ಎರ]

ಎರಲ$_2$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಾರೆತ್ತಿಗಳ ಮಗನೆ ಎರಲ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೬೬-೫; 1100). [?]

ಎರಲು 'ಎಲರ್' ನೋ.

ಎರಲುಣಿ 'ಎಲರುಣಿ' ನೋ.

ಎರಲುಣಿಗ 'ಎಲರುಣಿಗ' ನೋ.

ಎರಲುಣಿವಕ್ಕಿಗ 'ಎಲರುಣಿವಟ್ಕಿಗ' ನೋ.

ಎರಲುಣಿವೆದೆಯ 'ಎಲರುಣಿವೆದೆಯ' ನೋ.

ಎರಲೆ, ಎರಳೆ (ನಾ). ಜಿಂಕೆ; ಚಿಗರೆ; ಹರಿಣ: "ಮಿಗವೆಂದಕ್ಕು ಮದೆರಲೆಗೆ" (ಕವಿಕಂ. ೬೧); ತಳತಳಿಸಿ ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗುವ ಪಳಿಕಿನ ಸಱಿಯೊಂದು ಮಱಿಯೊಳಿರ್ದೆರಲೆ ಮಹೋಜ್ಜ್ವಳ ತುಹಿನ ಕಿರಣ ಮಂಡಲದೊಳಗಣ ಹರಿಣಂಬೊಲೊಪ್ಪಿ ತೋಱಿತ್ತಾಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೫೦ ಶೂದ್ರಕ); ಎರಲೆಗೆ ಪಾಡುವ ಗೋರಿಯನರಣ್ಯದೊಳ್ ಮೃಗವಿರೋಧಿಗಂ ಪಾಡುವುದೇ (ಆದಿಪು. ೧೪-೮೦); ಮೊಳೆವ ಬೀಜವನು ಕ್ರಿಮಿಕೀಟಕಂಗಳು ಸಸಿಯನೆಳಹುಲ್ಲೆಗಳು ಹೊಡೆಯನೆರಲೆಗಳು ಸವಿದು (ಹಚಕಾ. ೩-೬೩); ಎರಲೆಯ ಬೀಡೆಕ್ಕಲನ ಕೊಟಾರಂ (ಜಯಕಾ. ೧೫-೨೩); ಅಳ್ಳೆಯೊತ್ತುವ ಮರೆಯ ಡಗೆವೊಯ್ದೆರಲೆಯು ಪಟ್ಕಿಗೆಟ್ಟ ನರಿಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೪-೭). **ಎರಳೆ:** ತರುಣಿಯ ಬೆನ್ನೊಳಂಗಭವ ನಾಡಿಸಿದಂದದೊಳಾಡಿ ಗೋರಿಗೊಂಡೆರಳೆವೊಲಾಗಿ ಪೋದನೊ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೨೩); ಪರಡೆ ಪಸುಂಬಂ ಮೈನಂ ಎರಳೆ ನವಿಲ್ಕಾಗೆ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೧೭); ಎರಳೆ ಮೊಲ ಸಾರಂಗ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೦-೫೧); ತಾವರೆಗಣ್ಣೆರಳೆಯ ಕಣ್ಣು ಮಱಿಮಿಾನ ಭಾವದ ಕಣ್ಣು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೧೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇರಲೈ; ತುಳು. ಎರಳೆ; ತೆಲು. ಇರ್ರಿ, ಲೇಟ, ಲೇಡಿ; ಮಲ್ತೊ. ಇಲರು]

ಎರಲೆಗುಱುಪ, ಎರಳೆಕುರುಪ, ಎರಳೆಗುಱುಪ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ಗುರುತಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ; ಶಶಾಂಕ (ಕ). **ಎರಳೆಕುರುಪ:** "ಎರಳೆಕುರುಪನೆನಲ್ಕೆ ಕುಮುದಬಾಂಧವನಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೯೬). **ಎರಳೆಗುಱುಪ:** "ಎರಳೆಗುಱುಪಂ . . . ಚಂದಿರಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೭).

[ಎರಲೆ + ಕುಱುಪು + -ಅ$_7$]

ಎರಲೆದಿಂಕು 'ಎರಲೆಧೀಂಕು' ನೋ.

ಎರಲೆಧೀಂಕು, ಎರಲೆದಿಂಕು (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ನೆಗೆತದಂತೆ ನೆಗೆದು ಆಡುವ ಆಟ: ಕೃಷ್ಣನದ್ಭುತಪರಾಕ್ರಮನೆಂಬು ಸಂಕರ್ಷಣ ವಧಪ್ರಯತ್ನದಿಂದಿರ್ಪನೆಗಮೆರಲೆಧೀಂಕನಾಡಲೆಂದಿರ್ಬರಿರ್ಬರೊಂದಾಗೆರೆವಚ್ಚಾಡುವಲ್ಲಿ (ಜಗವಿ. ೪-೫೨ ವ). **ಎರಲೆದಿಂಕು:** "ಎರಲೆದಿಂಕೆಂದು ಪೇಟಿಲ್ ನೆಱೆ ಗುಂಡುಗಳೊಳಗೆ ಬಿನದಿಪಾಟಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೬). [ಎರಲೆ + ಧೀಂಕು]

ಎರಲೆವಕ್ಕಿಗ (ನಾ). = ಎರಲೆಗುಱುಪ (ಚಕುನಿ. I, ೧೦೭; II, ೬. ಕ).

[ಎರಲೆ + ಪಕ್ಕೆ$_4$ (< ಪಟ್ಕಿ$_1$) + -ಗ$_3$]

ಎರಲೆವಱಿ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿ: ಸಂತಸದಿಂದಂತಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಿರ್ದೆರಲೆವಱಿ ಲಸಲ್ಲಕ್ಷ್ಮಮಂ ಪೋಲ್ತುದೇಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿದತ್ತೊ ದೃಕ್ಚಕೋರಂಗಳನೆತಣಿಪುವಾ ಶಕ್ತಿಯಿಂ ದೇವಿಗಾಗಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೭೬).

[ಎರಲೆ + ಮಱಿ]

ಎರಲ್ಗೆಳೆಯ 'ಎಲರ್ಗೆಳೆಯ' ನೋ.

ಎರಲ್ವಟ್ಟೆ 'ಎಲರ್ವಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಎರಲ್ವಟ್ಟೆವಣಿ (ನಾ). "ಆಕಾಶಮಣಿ; ದಿನಮಣಿ; ಸೂರ್ಯ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಎರಲ್ವಟ್ಟೆ (< ಎಲರ್ವಟ್ಟೆ) + ಮಣಿ$_3$]

ಎರಲ್ವಟ್ಟೆವಾವು 'ಎಲರ್ವಟ್ಟೆವಾವು' ನೋ.

ಎರವಣ್ಣು (ನಾ). ಎಲಚಿ ಹಣ್ಣು: ಬೇಡವೆಣ್ಕೈದಳಮಂ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಕೊಯ್ಯಲ್ಕೆಳಸುವಳೆರವಣ್ಣೆಂದು ಶೋಣಾಂಶುಮನ್ಮಂಡಳಮಂ ತಾಳೀಫಳಂಗೆತ್ತೆಳಸಿ ತುಡುಕುಗುಂ ಬಾಲಶಾಖಾಚರಂಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೬-೨೦).

[ಎರೆ + ಪಣ್ಣು$_2$ (< ಪಣ್$_2$)

ಎರವಲು (ನಾ). = ಎರವು ೧: ಅವನಿಂದ ನಾನು ಈ ಚೀಲವನ್ನು ಎರವಲು ತೆಗೆದುಕೊಂಡೆ (ನಗೆಹೊ. ೩೨೨); ಶಬ್ದಗಳು ಒಂದು ಭಾಷೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಭಾಷೆಗೆ ಎರವಲಾಗಿ ಬಂದಿರುವುದು ಸಾಧ್ಯ (ನಮ್ಮನು. ೮).

[ಎರವು + -ಅಲು (< -ಅಲ್$_2$). / ತಮಿ. ಇರವಲ್]

ಎರವಳಿ (ಕ್ರಿ). ಭೇದಭಾವವನ್ನು ಬಿಡು, —ತೊರೆ: ಈ ಪುರವೇಸನಿಮ್ಮಾ ಪುರವೇನು ಭೋಗೋಪಭೋಗದೊಳೆರವಳಿದು ವ್ಯಾಪಿಸಬಲ್ಲವರ್ಗಲ್ಲಿಯು ಸಮವೆಂದು ಭೂಪನಾಡಿದನು ಪೆಂಡಿರಿಗೆ (ಭರಚ. ೫೩-೧೨೯); ಎರವಳಿದಾಡುವ ಮಗನ ಮಾತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಭರತೇಶನಾಲಿಸುತಿರಲು (ಭರಚ. ೫೯-೧೧೧); ಪರಿಕಿಸಲ್ ಮುಕ್ತಿಸಾಧನವಲ್ಲದಿರ್ಪ ಬಲುತೆಱದ ದುಷ್ಕವಿತೆಗಳನೊಡರಿಸದೆ ಪರಶಿವನೊಳೆರವಳಿದು ಬೆರೆದ ಪರಮಾನಂದವೀವ ಶಿವಶರಣ ಸಚ್ಚಾರಿತ್ರಮಂ ಒರೆದು (ಪಾಸೋಪು. ೧-೧೭).

[ಎರವು + ಅಳಿ$_1$ (< ಅಱಿ$_1$)]

ಎರವಿ 'ಎರವು' ನೋ.

ಎರವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲವಾಗಿಡು; ಎರವಿಡು (ಕ). [ಎರವು + ಇಕ್ಕು]

ಎರವಿಗ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವನು; ಹೊರಗಿನವನು: ಮನೆಯೊಡೆಯ ಎರವಿಗನಾಗಿ ಪರವನೊಡೆಯನಾದ (ಸಗಬೊ. ೬೯); ಪಾಂಡುನಂದನರೆರವಿಗರೆ ಬಾ ವಿದುರ ಭೀಷ್ಮನ ಪರಮಮತವೇ ನನ್ನ ಮತ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೭-೨೦); ಇರಲಿ ನಿನ್ನಲಿ ಸಕಲವಿದು ನೀನೆರವಿಗನೆ ನಿಜಜೀವಭೂತರು ತರುಣರಿವದಿರು ತನ್ನ ಧನವೇ ನಿಮ್ಮ ಧನವಾಗಿ (ನಿಭಾಗ. ೯-೧೭-೨೮); ಶಪಥಮಂ ಮಾಡಿರ್ಪ ಪರಿಯಿಂದಮಪ್ಪಣೆಯ ಕೇಳ್ವೆನಲ್ಲದೆ ಚರಣಕೆರವಿಗನೆ ಗಿರಿವರೇಣ್ಯಾ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧-೪೦). ೨. ಎರವು ತೆಗೆದುಕೊಂಡವನು; ಸಾಲಗಾರ. [ಎರವು + -ಇಗ]

ಎರವಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳು: ಎಂದಾಕೆಗೆ ಲಂಚಮನಿತ್ತೆಂದುದನೆಂದರವಿಗೊಂಡು ಕಳಿಪುವುದುಂ (ಯಶೋಚ. ೨-೪೪).

[ಎರವಿ (< ಎರವು) + ಕೊಳ್$_1$]

ಎರವು, ಎರವಿ (ನಾ). ೧. ಬೇಡಿ ಪಡೆದದ್ದು; ಸಾಲ; ಕಡ; ಉದ್ದರಿ: ಬಡವರ ತೊಟ್ಟಿನ ಶೃಂಗಾರದಂತೆರವಾಗಿರದೆ (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೫೧); ರತ್ನಕ್ಕೆ ಕಾಂತಿಯೆರವೆ ಚಂದ್ರಂಗೆ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳು ಪಚಾರಮೆ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೨೬ ವ); ಎರವು ಮುಯ್ಯಿ ಮುಟ್ಟುಂಟು ವಸ್ತೂತ್ಕರದೊಳಗೆ ಭಾವಿಸಲು ಮಕ್ಕಳನೆರವ ಕೊಟ್ಟವರುಂಟೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೦-೧೮); ಬರೆವರ ಕೂಡ ಹಗೆಬೇಡ ಬಂಗಾರದೆರವು ಬೇಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೨); ಒಂದು ಬಟ್ಟಲು ತುಂಬ ಸಕ್ಕರೆಯನ್ನು ಎರವು ಒಯ್ಯಲು ಬಂದಿದ್ದಳು (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೮೯); ಎರವಿನ ಚಿನ್ನ ಧರಿಸಿ ತಾನು ಅರಸಿಯೆಂದಳು (ಗಾದೆ). ೨. ಕುಂದು; ದೋಷ; ನ್ಯೂನತೆ; ಕೊರತೆ: ಎರವಿಲ್ಲದಧಿಕ ವಿಶ್ವಾಸಿಯಿಾತನು ಚಕ್ರಧರನ ಮೆಚ್ಚಿನ ವ್ಯಂತರೇಂದ್ರ (ಭರಚ. ೩೮-೨೩); ಕಳುಹಿದ ಕಾರ್ಯ ಎರವಿಲ್ಲದಿರಬೇಕು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೬-೬೪). ೩. ಭೇದಭಾವ; ಅಂತರ: ಅಘಹರನೊಳೆರವಿಲ್ಲದೊಂದಿ ಬೆರಸಿದರಲ್ಲಿ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೯೧-೩); ಪುರುಷನೇ ನಿನ್ನ ಕೈವಿಡಿದಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಯೆರವು ಎನ್ನೊಳಗಿಲ್ಲ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೫-೨೩೨); ಬಿರಿದ ಸಂಪಗೆಗಳಿಗಳಂಬುಜಕೆ ಚಂದ್ರಮಂ ಸರಸಕೈರವದಲರ್ಗಳಂ ಸೂರ್ಯನಿಂತಿವರೊಳೆರವಿಲ್ಲದಿಹುದು ಪಂಪಾವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ತಪೋವನದೊಳು (ಚಬಪು. ೩೪-೨೯); ಪರತತ್ವ ತನ್ನೊಳಗೆ ಎರವಿಲ್ಲದಿರುತಿರ್ದು ಪರದೇಶಿಯಂತೆ ಇರುತಿಪ್ಪ ಯೋಗಿಯನು ಪರಮಗುರುವೆಂಬೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೯); ಎರವಿಲ್ಲದೇಕವೆನಿಸಿ ಧರ್ಮದೊಳು ಸಂಸರಿಸುವ ಸತಿಪತಿಗಳಿಗೆ (ಹದಿಬ. ೬-೫೦); ಕಣ್ಣಿಗು ಹುಬ್ಬಿಗು ಭಿನ್ನಭೇದಗಳುಂಟೆ ನಮ್ಮಣ್ಣ ನಮಗೆ ಎರವುಂಟೆ (ಹೆಮುಪ. ೧೬-೧೮). **ಎರವಿ:** 'ಎರವಿಗೊಳ್' ಪ್ರಯೋ.

ಎರವತೆಱು = ಸಾಲಕೊಡು : ತಮ್ಮೊಳಗಾರು ಮೂದೇವರೊಳು ಮುಖ್ಯರೆನುತ್ತ ಸಂಶಯಕೆರವ ತೆತ್ತರು [ಪಾಠಾಂ. ನಿತ್ತರು] ಮನವನಂಗೀಕರಿಸಿ ಬಹುಮತವ (ನಿಘಾಗ. ೧೦–೯೨–೧). ಎರವಾಗು = ೧. ಹೊರಗಾಗು; ದೂರವಾಗು : ಈ ಹಂಗಾಮು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ ನಾವು ವರುಷದ ಗಂಜಿಗೇ ಎರವಾಗಬೇಕಾದೀತು (ಮೊಪಾಸಾ. ೩) ; ಈ ಧನಕ್ಕೆ ನಾನು ಎರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಡ (ಇಪ್ಪಕ. ೩೪೭) ; ಇವಳಂತಹ ದೇವಿಯನ್ನು ಪಡೆದೂ ತಾನು ದಾಂಪತ್ಯ ಸುಖಕ್ಕೆ ಎರವಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೧೬೦). ೨. ದ್ವೇಷಿಯಾಗು; ಹಗೆಯಾಗು : ನಾವು ಬಿಟ್ಟ ಬಾಣ ನಮಗೇ ಎರವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೧೪೪) ; ಇಂಥ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಈ ಮನೆಗೆ ಆಜನ್ಮ ಎರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಬೇಕಾಯಿತು (ದಾದಿ. ೨೦). ೩. ಹಾನಿಯಾಗು; ಕಷ್ಟವಾಗು : ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಪ್ರೈಲಿ ಏಳುವುದರಿಂದ ಎಷ್ಟೋ ಜನರ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಎರವಾಗುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೧೯). ಎರವಿನ ಸಿರಿ = ಸಾಲದ ಐಶ್ವರ್ಯ : ಅತನಂತಪ್ಪ ಪುತ್ರರಂ ಪಡೆವರೊತ್ತೆಯ ಗೂಂಟಂ ಸೊಡರಿಟ್ಟೇಱುವಂತೆರವಿನ ಸಿರಿಯನಜಿಱದು (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೨ ವ). ಎರವುಕೊಡು = ಸಾಲಕೊಡು; ಕಡಕೊಡು : ತಮಗೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಎರವು ಕೊಡಬೇಕೆಂತ್ಲೂ ಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂತಲೂ ಅಪೇಕ್ಷೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೮೫) ಎರವುತರು = ಸಾಲವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಬರು; ಕಡತರು : "ಯಾಚಿತಕಂ – ಕೇಳುವುದರಿಂದ ಹೊಂದಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು, ಎರವು ತಂದದ್ದಕ್ಕೂ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೫). ಎರವುಬೇಡು = ಸಾಲವನ್ನು ಬೇಡು; ಕಡಕೇಳು : ಅಮುಗದಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರಮಾಡುವಾಗ, ಮದ್ದಳೆ ಎರವು ಬೇಡಿದಂತೆ (ಗಾದೆ)

[ಎರೆ + –ವು. / ತಮಿ. ಮಲ. ಇರವು; ತುಳು. ತೆಲು. ಎರವು]

ಎರವುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಭೇದವನ್ನು ಕಾಣು; ವಿರೋಧವನ್ನು ಕಾಣು : ಬೇಡವ್ವೆ ಕರೆಸು ನೀನೆರವುಕಾಣ್ಬುದಕಾನು ಮಾಡಿದ ನೋವಿಲ್ಲ ನಿನಗೆ (ಭರಚ. ೩೯–೧೩೦) ; ಅರಸುಮಕ್ಕಳಿಗವರಬಲೆಯರೆಲ್ಲರಿಗೆರವುಗಾಣದೆ ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಕರೆದುಣಲಿಕ್ಕಿ ಮತ್ತುಡಲಿತ್ತು ತೊಡಲಿತ್ತು (ಭರಚ. ೪೦–೨೧).

[ಎರವು + ಕಾಣ್]

ಎರವುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬೇಡು; ಯಾಚಿಸು : ಅಂತೆರವುಗೊಂಡಿದೇನಿವಳೆಂತುಂ ಪೋ ಬಾರಳೇವೆನೆನುತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೫೫).

[ಎರವು + ಕೊಳ್$_1$]

ಎರವುರಿ 'ಎಲಹುರಿ' ನೋ.

ಎರಲ್ 'ಎರಟ್' ನೋ.

ಎರಳು (ನಾ). (?) : ಉರಿಯ ಹಳ್ಳವನು ಕೆಂಡದ ತೊಱೆಯನೆಸೆವ ಕತ್ತರಿವಾಣಿಗಡಲ ವಿಷಕೂಪಂಗಳಂ ನಂಜಿನೆರಳ ಮಾರಿಯ ಮನೆಯನಾ ಮೃತ್ಯುವಿನ ನೆಲೆಯನಾರಯ್ಯುತಂ ಬಂದನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩–೭). ☞ ಈ ಶಬ್ದ ನೆರಳು ಎಂದಿರಬಹುದೆ. [?]

ಎರಳೆ 'ಎರಲೆ' ನೋ.

ಎರಳೆಕಣ್ 'ಎರಳೆಗಣ್' ನೋ.

ಎರಳೆಕುರುಪ 'ಎರಲೆಗುಱುಪ' ನೋ.

ಎರಳೆಗಣ್, ಎರಳೆಕಣ್ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಕಣ್ಣಿನಂತಿರುವ ಕಣ್ಣು : ಎರಳೆಗಣ್ಗಳ ವಟಫಲಾಧರದ ಬೆಳ್ನಗೆಯ ಪಱಪುತ್ತು ಮಿರ್ಪ ಪ್ರಕಾಶರದದ (ಭಾವಚಿಂ. ೩–೪೪) ; ಪರಳುಮೊಲೆಯರಳೆಗಣ್ಕುರುಳುದಲೆ . . . ಪೆಣ್ಗಳ್ (ಸೌಂದಪು. ೧೭–೩೬) ; ಬಗ್ಗದೊವಲಂ ಕಂಡೊಡಂ ಬೆರ್ಚುವೆರಳೆಗಣ್ ಪರಿವ ಪೆರ್ಬುಲಿ ನೋಟಮುಂ ಸಹಿಸಲುಂಟೆ ವನದಿ (ಶ್ರೀರಾಮು. ೩–೫೩). ಎರಳೆಕೆಣ್ : ಎರಳೆಕಂಗಳ ಹೆಂಗಳೊಲುಮೆ ಬರೆಹ ನೀರಮೇಲಿನ (ಪುರಂದ. ೨–೧೬–೩).

[ಎರಳೆ (< ಎರಲೆ) + ಕಣ್]

ಎರಳೆಗುಱುಪ 'ಎರಲೆಗುಱುಪ' ನೋ.

ಎರಳೆವಲೆ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಬಲೆ : ಎರಳೆವಲೆ ಹಂದಿವಲೆ ಹೊಯಿವಲೆ ಹರಹುವಲೆಗಳೆಳೆವಲೆ ಹುಡಿಕೆವಲೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೧೯).

[ಎರಳೆ (< ಎರಲೆ$_1$) + ಬಲೆ$_1$]

ಎರಳ್ಗವರ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಳ್ತಡಿ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಳ್ತೆರ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಳ್ದಂಡು 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಳ್ದಲೆವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಎರಡು ತಲೆಯ ಹಕ್ಕಿ; ಗಂಡಭೇರುಂಡ : ದೊರೆವಡೆದ ಸತ್ಯಮೇವೋದ್ಧರಾಮ್ನುಹಮೆಸಿಪ್ಪ ಲೇಖನದ ಕನ್ನಡ ನಾಡರಸರ ಎರಳ್ದಲೆವಕ್ಕಿಯ ಕುರುಪಿನ ಪಳವಿಗೆಯನೆತ್ತಿದರ್ ಪಡೆವಳ್ಳರ್ (ಮರಾಜ. ೧೧–೪೨).

[ಎರಳ್ (< ಎರಡು) + ತಲೆ$_1$ + ಪಕ್ಕಿ$_2$]

ಎರಳ್ದಿಸೆ 'ಎರಟ್ದಿಸೆ' ನೋ.

ಎರಳ್ನುಡಿ 'ಎರಟ್ನುಡಿ' ನೋ.

ಎರಳ್ಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ತುಂಡುಮಾಡು, —ಭಾಗಮಾಡು : ಜೋಡಿಸಿದಶ್ವಕಂಧರಮನೊಂದೆ ಶರಾಗ್ರದೆ ಖಂಡಿಪಂತೆರಳ್ಮಾಡುವ ಪೊದಳ್ದ ಲೋಹದೊಳ್ ಜೋಡನಡುತುರ್ಗ ತುಂಡಿಪ ವರೂಥಿಗಕೊಟ್ಟಜೆಯಿಂ ಪಳಂಚಿದರ್ (ರಾಜಶೇ. ೬–೭೭).

[ಎರಳ್ (< ಎರಡು) + ಮಾಡು$_1$]

ಎರಳ್ಮೆಯ್ಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೈಯ ಎರಡೂ ಕಡೆ ಕಾಣಿಸು : ತಾನೆ ಮನೋಜನೆನಿಸಿಕೊಂಡು ನಲ್ಲಂ ಕೊಲಗಿದ ಪದದೊಳಗೆನ್ನೊಡಲಲ್ಲಿ ನಡುವವೊಲೆರಳ್ಮೆಯ್ಗಾಣಿಸಿ ನಿಲ್ಲದೆ ಮನವನೆಸುತ್ತಿರ್ದಪನೆಂದಳ್ ವಿರಹಿಣಿ ಸಖಿಯೊಳ್ (ಉದ್ಭದೇ. ೪–೩೫). 'ಇರ್ಮೆಯ್ಗಾಣಿಸು' ಪರಾ.

[ಎರಳ್ಮೆಯ್ + ಕಾಣಿಸು]

ಎರಳ್ಸತ್ತಿಗೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಳ್ಸೀಳಾಗು 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್, ಎರಳ್ (ನಾ). ಎರಡು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಿಗೆ ವ್ಯಂಜನಾದಿ ಶಬ್ದ ಸೇರಿ ಸಂಧಿಯಾದಾಗ ಬರುವ ರೂಪಗಳು. 'ಎರಟ್ತಡಿ', 'ಎರಳ್ಗವರ' ಪರಾ. [< ಎರಡು]

ಎರಟ್ಕಡಿ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಕಣ್ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಕಣೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಕರ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಕುದುರೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಕಿಲ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಕೈದು 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಕೋಡು 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಪಂಡ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಪಂಡುಗೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ತಂಡ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ತಡಿ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ತರ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ತೆಱ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ದಿಸೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಬೊಣೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ನುಡಿ, ಎರಡುನುಡಿ, ಎರಳ್ನುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಮಾತಾಡು; ಆಡಿದ ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪು; ಸುಳ್ಳು ಹೇಳು: ಪಿಡಿದನೆ ಪುರಿಗಣೆಯನೆರಟ್ನುಡಿದನೆ ಬಳ್ಕಿದನೆ ತಾನೆ ತನ್ನನೆ ಚಲಮಂ ಪಿಡಿದಟಿಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೧೬); ಎರಟ್ನುಡಿಯಂ ಫಣಿರಾಜಕೇತನಂ (ಗದಾಯು. ೭–೫೮). **ಎರಡುನುಡಿ**: "ಎರಡುನುಡಿವವ ಪುರೋಭಾಗಿ ದ್ವಿಜಿಹ್ವಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೮–೯). **ಎರಳ್ನುಡಿ**: ನೋರ್ಪ್ಪಡಮೆನ್ನುಂ ನುಡಿಗಲ್ಬಂದುವೆರಳ್ನುಡಿ ನುಡಿಯಂ ಕಲಿ ಸತ್ಯವಾಕ್ಯನೀ ಬಾಚಿ ನೃಪಾ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೨೬–೩೧; 1132). [ಎರಟ್ (< ಎರಡು) + ನುಡಿ$_1$]

ಎರಟ್ಬಿಜ್ಜೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಬಿಡೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಬಿಗೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಬಿಲ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಬಾರಿ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಮಾತು 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಬಿಲಗೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ವಾತು 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಿಗಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಎರಿಗಲ್ ಮಾರಟ ಕೊಡ್ಲೂರ ಮೂವತ್ತುಂ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೫೧–೧; 950). [?]

ಎರಿಗಲ್ಮಾರಟ (ನಾ). ಎರಿಗಲ್ ಊರಿನ ಮಾರಟ ಎಂಬುವನು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಎರಿಗಲ್ಮಾರಟ ಕೊಡ್ಲೂರ ಮೂವತ್ತುಂ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೫೧–೧; 950). [ಎರಿಗಲ್ + ಮಾರಟ$_0$]

ಎರಿಗಲ್ಮುಗ್ಗೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ನೆಗಳ್ದಂ ಶ್ರೀ ವೀರವಿದ್ಯಾಧರಂ ಎರಿಗಲ್ಮುಗ್ಗೇರಿಯಂ ಮುಂ ಮುನಿಯ ಮಸಕಮಂ ಮಳ್ಕಿಸಲ್ಕನ್ಯಕುಬ್ಜೇಶ್ವರನಂ (ಕಕುಲ. ೭–೬; 1019). [ಎರಿಗಲ್ + ಮುಗ್ಗೇರಿ$_0$]

ಎರಿಗಲ್ವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಚೋಳಧನಞ್ಜಯ ಎರಿಗಲ್ವಾಡಿ ಅಱುನೂಱು ಆಳೆ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೯೨–೧; 750). ☞ ಎರಿಕಾಲವಾಡಿ, ಎರಿಗಾಲ[ವಾಡಿ] ಎಂಬ ರೂಪಗಳೂ ಇವೆ. [ಎರಿಗಲ್ + ವಾಡಿ]

ಎರಿಮಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: (ಮೈಔಗಿ. ೭೪–೧೫೧೬). [ಎರಿ$_0$ + ಮಾಲು$_3$]

ಎರಿಯೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎರಿಯೂರ ದಿನಕರಯ್ಯ ಸೆಟ್ಟಿಯ ಲಿಕಿತಂ (ಎಕ. IV, ಎಳಂದೂ. ೨೫–೧೫; 995). [ಎರಿ$_0$ + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಎರಿಲದ್ದು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹದ್ದು (ಕಿ). [ಎರಿಲ್ + ಹದ್ದು$_1$ (< ಪರ್ದು)]

ಎರು (ಕ್ರಿ). "ಸಮುಗ್ರವಾಗು" (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೯೯). [?]

ಎರುಂಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: (ಮೈಔಗಿ. ೧೭–೩೧೮). [ಎರು$_0$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಎರುಬು (ನಾ). ಸಗಣಿ; ಮಲ; ಗೊಬ್ಬರ: ನಿರವಧಿಕ ತೃಷೆ ಬುಭುಕ್ಷಾದಿಗಳನಾವಗಂ ನರಲುವತಿಶಯ ದುಃಖವೆಂತಕ್ಕೆಯೆರುಬುಗಳನೊಡರಿಚುತ ಪಿಡಿದು ತಂದೂ (ವೀಶೈವು. ೪–೨೫–೬೩). 'ಎರುಬುಹುಳು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎರು. ಎರುವು; ತೆಲು. ಎರುವು; ನಾಯ್ಕಿ. ಎರಂಗ್]

ಎರುಬುಹುಳು (ನಾ). ಎರೆಹುಳು: "ಮಹೀಲತಾ, ಗಂಡೂಪದಃ, ಕಿಂಚುಲಕಃ–೩ ಎರುಬುಹುಳುವಿನ ಹೆಸರುಗಳು. ಅಂದರೆ ಕೆಸರಲ್ಲಿಯೂ ತೇವದ ನೆಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಹಂಚೀಕಡ್ಡಿಯಂಥಾ ಕೆಂಪು ಹುಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೪). [ಎರುಬು + ಹುಳು (< ಪುೞು)]

ಎರೆ$_1$ 'ಎಱೆ$_1$' ನೋ.

ಎರೆ$_2$ (ಕ್ರಿ). ಬೇಡು; ಕೇಳು; ಯಾಚಿಸು: "ಎರೆ – ಯಾಚ್ಞಾಯಾಂ (ಬೇಡು), ಭೂವಿಶೇಷ ತಿರ್ಯಗ್ಗ್ರಾಸಯೋಃ (ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳ ಆಹಾರ)" (ಶಮುಧಾ); ಎರೆದರ್ ಸಂತುಷ್ಟರಾದರ್ ಕದನದೊಳಿದಿರಂ ಮಾಱಿ ಮಾಱಾಂತು ನಿಂದಾಂತರಿಭೂಪರ್ ಭಸ್ಮಮಾದರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೧೫ ಶೂದ್ರಕ); ಮನಮೊಲ್ದುದನೆರೆಯೆ (ಎಇ. XIV, ೩೩೦–೧೧; 929); ಬರವಂ ಬೇಡಿದರ್ಗೀವ ದೇವನೆ ವಲಂ ನಾಣ್ಗೆಟ್ಟು ಬಂದೆನ್ನನಿಂತೆರೆದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೬೩); ಬಱಸಿಡಿಲು ಪಗೆಗೆ ತನ್ನಂ ಮಱೆವೊಕ್ಕ ನರಂಗೆ ವಜ್ರಪಂಜರಮೆರೆದರ್ಗುಱಿ ಕೊಡುವ ಚಾಗದಿಂದಂ ನೆಱೆ ಪೋಲ್ತುಂ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಮಂ ಮಹದೇವಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೪೯–೪೫; 1147); ಎರೆದವರಿಗೆ ನೃಪಾಲರೂಪಿನ ಸುರಕುಜವು ಮುಳಿದಹಿತ ನೃಪರಿಗೆ . . . ಜವನೆನಿಸಿರ್ದನಾ ಕಂಸ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೯–೫೯); ನೀನೆರೆವಂದು ನೀಡದವನಿನ್ನಾರ್ಗಂ ಗಡಾ ನೀಡುವಂ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೫೩–೧೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಇರ; ಕೊಡ. ಎರ]

ಎರೆ$_3$ (ನಾ). (ಗಾಡಿಯ ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಹಾಕುವ) ಕಪ್ಪಾದ ಎಣ್ಣೆ; ಕೀಲೆಣ್ಣೆ: ಮುಂಡೆಯೋಡಿನ ಸಿಪ್ಪುಗಳನು ಲಗ್ಗೆಯನೊಡ್ಡಿಕೊಂಡೆರೆಯನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಸೆಂಡನಿಟ್ಟಾಡುವ ಮಕ್ಕಳ ಮರುಳ್ಗಳ ತಂಡ ರಂಜಿಸಿತಲ್ಲಲ್ಲಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೮–೯೮); ಲೇ ಮದ್ದೂರ ಎರೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾರೋ (ನಮ್ಮಳ್ಳಿ. ೨೭); ಇವಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಹೀಗೆಯೇ . . . ಆಗಾಗ್ಗೆ ಎರೆಯಿಲ್ಲದ ಚಕ್ರದಂತೆ ಕಿರುಗುಟ್ಟುತ್ತಾಳೆ (ಪುನಡು. ೪೭೨). 'ಹೆರೆ' ಪರಾ. [?]

ಎರೆ$_4$ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಮಣ್ಣಿನ ಭೂಮಿ; ಎರೆಭೂಮಿ: "ಎರೆ – ಯಾಚ್ಞಾಯಾಂ (ಬೇಡು), ಭೂವಿಶೇಷ, ತಿರ್ಯಗ್ಗ್ರಾಸಯೋಃ (ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳ ಆಹಾರ)" (ಶಮುಧಾ); "ಎರೆಯುಳ್ಳುದೊಂದು ಭೂಮ್ಯಂತರಮದು [ತಾಂ] ಕೃಷ್ಣಭೂಮಿಯಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೬–೪); "ಅಸಿತರಸೆ ಕೃಷ್ಣಮೃತ್ತಿಕೆಯನಲ್ಕೆರೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೮–೩); ಇರ್ಕ್ಕಣ್ಣುಗಂ ಕಟನಿ ಪೆರ್ಗ್ಗೆಱೆಯಾ ಕೆಱೆಗೆ ಅಱುಗಣ್ಣುಗಂ ಎರೆ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೮೫–೬೮; 776); ಮೊದಲೇಱಿಯೊಳ್ ಇರ್ಪಣ್ಣುಗವೆದೆ ಗಱ್ದೆ ಪನ್ನಿರ್ ಮತ್ತಲ್ ಎಱೆ[ರೆ] ಅಯ್ನೂಱು ಬಳ್ಳಿಯತೋಂಟ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೭–೧೪; 889); ಕಾಟ್ಕಿಚ್ಚಿಂಗೆ ಪುಲ್ಲಬೇಲಿ ಪೆರ್ವೊನಲಿಂಗೆರೆಯ ಪಟ್ಟೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೧೦೪); ಎರೆಯನ್ನು ಉಳುವಂಗೆ ದೊರೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದಂಗೆ ಉರಗಭೂಷಣನ ನೆನೆವಂಗೆ ಭಾಗ್ಯವು ಅರಿದಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೯೦); ನೆಲವೊಂದೆ ಹೊಲಗದ್ದೆ ತೋಟ ಮರಳೆರೆ ಬೇರೆ (ಮಂಕುಕ. ೨೩೭); ಎರೆ ಹೊಲವಿರಬೇಕು ಕರೆ ಹೆಂಡತಿಯಿರಬೇಕು (ಗಾದೆ).

ಎರೆಯಮಣ್ಣು = ಕಪ್ಪಾದ ಭೂಮಿ; ಜೇಡಿಮಣ್ಣು: ತಾನಿರ್ಪ ನೆಲದ ಡೊಗರೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕಗೆಯುತ್ತಮಿರೆ ಜರಿದು ಬಲುಹೆಂಟಿಯಾಗಿ ಮೇಲಿಪ್ಪೆರೆಯ ಮಣ್ಣಿನ್ನ ಬೆನ್ನನೋವದೆ ಮುಱಿದುದು (ಸಮ್ಮಕೌ. ೨–೪೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎರುವೈ = ರಕ್ತ, ತಾಮ್ರ; ತೆಲು. ಎಱುಪು, ಎಜ್ರ, ಎಜ್ರನ, ಎಜ್ರನಿ = ಕೆಂಪಾಗಿರುವುದು; ರೇಗಡ, ರೇಗಡಿ = ಜೇಡಿಮಣ್ಣು; ಕೋಲಾ. ಎರ್ರೊಡಿ, ಎರೊರಿ = ಕೆಂಪು]

ಎರೆ$_5$ (ನಾ). (ಪ್ರಾಣಿ, ಹಕ್ಕಿ, ಮೀನುಗಳಿಗೆ) ಹಾಕುವ ಆಹಾರ; ಗ್ರಾಸ: "ಎರೆ – ಯಾಚ್ಞಾಯಾಂ (ಬೇಡು), ಭೂವಿಶೇಷ, ತಿರ್ಯಗ್ಗ್ರಾಸಯೋಃ (ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳ ಆಹಾರ)" (ಶಮಧಾ); "ಪಕ್ಕಿಗಳುಣಿಸೆರೆಯೆಂದುಮುದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೩); ಎರೆಗೆಱಗುವ ಕೆಱುಮೀನಂತಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೭೬); ಎರೆಯಂ ಕರ್ಚಿ ಬಲಕ್ಕೆ ಪೋಗೆ ಶುಭದಂ ಪೆಣ್ಣಾಗೆ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨–೨೦); ಗಾಳದೆರೆಗೆ ಪಾಯ್ದುಱುವವು ಮೀನ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೨೫); ಎರೆಯ ಚೆಲ್ಲುಲುಹನಱಿ ಬಲೆಗೆದಱು ಹಚ್ಚೆವಿಡಿ . . . ಅಡುವಬ್ಬರದ ಬೊಬ್ಬೆ ಹಬ್ಬಿತ್ತಡವಿಯ (ಹಚಕಾ. ೫–೨೫); ದನುಜರೆರೆಗಳ ಹಾಯ್ಕಿ ಗಾಣದಲನಿಮಿಷರನೀಡಾಡಿ ಕೊಂಡರು ದುರ್ಗವನು ಸುರರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೧೦); ಎರೆಯಂ ನುಂಗುವ ಫಣಿಯಾ ಫಣಿಯಂ ಭರಿಕೈಯಿಂದೆ ಪಿಡಿವ ಮದಕರಿ (ಜಯಕಾ. ೧೫–೬೩); ನಲಿದೆಱಪ ಪರ್ದಿಂಗೆ ಸವಿಯೆರೆಯ ನಿಧಿಯಾಗಿ ಬಿಸುಟಿರ್ಕೆ ಬಯಲೊಳ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೨–೨೩); ಬಿಳೀಜನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಎರೆ ನಮತಾವ ಆದೆ (ಚಿಕರಾ. ೬೬೮). 'ಎರೆಹುಳು' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇರೈ; ಮಲ. ಇರ; ಕೊಡ. ಎರ್; ತೆಲು. ಎರ; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಇರ್ಘ್ = ರೊಟ್ಟಿ, ಆಹಾರ]

ಎರೆ$_6$ (ನಾ). ಹಾವಿನ ಪೊರೆ: ನಿವೇಶಿತ ತುರಂಗ ಸೈನ್ಯನಪನೀತ ಸಮಾಯೋಗನಾಗಿ ಪಾವಿನೆರೆಯದೊರೆಯ ದುಕೂಲಮಂ ಪೊದೆದು (ಕಾದಂಉ. ೫೪೧). 'ಎರೆಗೆಯ್$_1$' ಪರಾ. [< ಪೆರೆ ?]

ಎರೆ$_7$ (ನಾ). ಜೊತೆಗಾರ; ಸಂಗಡಿಗ; ಒಡನಾಡಿ: ಕರದಿಂದ ಕಂತುಕ ಬಂದಾಗಸದೊಳು ಪರಿಯದ ಮುನ್ನ ಕುವರನ ಎರೆಗಳೆಡೆಯೊಳಾಂತು ಕೊಂಡು ನೋಟಕರಿಗಚ್ಚರಿಯನಿರದೆ ಪುಟ್ಟಿಸಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೧–೮೨).

[?]

ಎರೆ$_8$ (ನಾ). ಅಂಚು; ದಡ; ಮೇರೆ: "ನಿಶಿತನೇಮಿನಾ = ಕೂರೆರೆಯನುಳ್ಳ [ಪಾಠಾಂ. ಕೂರಿತವಾದ ಪಟ್ಟಿಯನುಳ್ಳ]" (ನೀತಿವಾ. ೨೩–೩೯); ಕಾವಲುದೋಣಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಊರ ಎರೆಯನ್ನು ಗಸ್ತು ತಿರುಗಬೇಕು (ಬೆಳುಮು. ೧). [?]

ಎರೆಊರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎರೆಊರ ಕಾಡಿಗಾವುಣ್ಡ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೪–೭; 995 ?).

[ಎರೆ$_4$ + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಎರೆಕಬ್ಬಿಣ (ನಾ). ತಾಂಡವಾಳ: "ಮೊದಲಿಗೆ ತಯಾರಿಸಿದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಒಂದು ರೂಪವು ಎರೆಕಬ್ಬಿಣ (cast–iron) ಎನ್ನಿಸುವುದು" (ಬಾಲಪ್ರ. III, 1948). 'ಬೇಡುಕಬ್ಬಿಣ' ಪರಾ.

[ಎರೆ$_1$ (< ಎಱೆ$_1$) + ಕಬ್ಬಿಣ (< ಕರ್ಬೊನ್)]

ಎರೆಕಾಡು, ಎರಗಾಡು (ನಾ). ಎರೆಯ ಹೊಲ: ಪನ್ನಿಸೆ ಉಣ್ಣುರು ತಾಟಿಕುಱಿಯರ್ಗೆ ಎರೆಕಾಡು ಇರ್ಪ್ಪತ್ತೈಮತ್ತರು (ಸೌಇಇ. IX–I, ೪೭–೭; 9ನೆಯ ಶತ). **ಎರಗಾಡು**: ಎರಗಾಡಿನಲ್ಲಿ ಜೋಳ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). 'ಕೆಸುಕಾಡು' ಪರಾ.

[ಎರೆ$_4$ + ಕಾಡು$_2$]

ಎರೆಗದ್ದೆ (ನಾ). ಎರೆಭೂಮಿಯ ಗದ್ದೆ: ಬೆಳವಾಡಿ ಗ್ರಾಮದಲು ಎರೆಗದ್ದೆ ಸ್ಥಳದಲು ಮಾನ್ಯವಾಗಿ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೧೦೩–೧೧; 1589).

[ಎರೆ$_4$ + ಗದ್ದೆ (< ಗಱ್ದೆ)]

ಎರೆಗಿಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಹಾರವಾಗಿ ಭ್ರಮಿಸು. ೨. ಎರೆಹುಳುವೆಂದು ಭ್ರಮಿಸು: ಮಿಳಿರ್ವರುಣಧ್ವಜಂಗಳನೆಱಲ್ಗಳನೊಂದೆರೆಗಿತ್ತು ವಾರ್ಧಿಯೊಳ್ ಪೊಳೆವೆಳವಾಳೆಗಳ್ ಕರ್ದುಕೆ ಬಾಳೆಗಳಂ ತಿಮಿ ನುಂಗೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೬ ಶಬ್ದಸ್ಮೃ).

[ಎರೆ$_5$ + ಗಿಱು$_1$]

ಎರೆಗುಲಿತನ (ನಾ). ಸ್ವಾಮಿಘಾತಕತನ: ಪ್ರಭುದ್ರೋಹದ ಎರೆಗುಲಿತನದ ಶಾಪಗ್ರಸ್ತವಾ ಅಭದ್ರವಂಶದ ಮುಳ್ಗಳಿಲಿಯು (ಮಂತ್ರಶ. ೬೬–೩).

[ಎರೆಗುಲಿ$_0$ + –ತನ]

ಎರೆಗೆದಱು (ಕ್ರಿ). ಎರೆಯನ್ನು ಚೆಲ್ಲು; ಗ್ರಾಸವನ್ನು ಹರಡು; ಚರು ಹಾಕು: ಬಲೆಯೊಡ್ಡಿ ತೋಹುಗೊಂಡೆರೆಗೆದಱಿ ಬೆಳ್ಸಾರ ಸುತ್ತಿ ಸರಿವ ಬಿಗಿವ ಸಂಕಟಬೇಡ (ಹಚಕಾ. ೫–೨೦). [ಎರೆ$_5$ + ಕೆದಱು]

ಎರೆಗೆಯ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪೊರೆಯನ್ನು ಬಿಡು: ರುಧಿರೋದ್ಗಾರಿಯಂ ಪಿಡಿದು ತೂಗುತಿರ್ಪುದುಮುರಗಕೇತನನೆರೆಗೆಯ್ದುರಗರಾಜನಂತೆ ಬೆನ್ನನೆ ಬರೆ (ನೇಮಿಪು. ೧೨–೧೮೭ ವ). [ಎರೆ$_6$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಎರೆಗೆಯ್$_2$ (ನಾ). ಎರೆಹೊಲ: ಎಳೆವೆಣ್ಣುಮೆಯ್ಯ ಕೋಮಲನಕುಲೇಖೆಯಂತಿರೆರೆಗೆಯ್ಗ [ಪಾಠಾಂ. ಅಱೆಗೆಯ್ಗ] ಳೊಳಾದುವು ಕೊಡೆ ಬೀಡೆಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೪–೭). [ಎರೆ$_4$ + ಕೆಯ್$_4$]

ಎರೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ; ಗ್ರಾಸವನ್ನು ಪಡೆ: ಆಡಸುವ ಕಾಳದಂಡಮೆರೆಗೊಳ್ವಸಿತೋರಗನೆಂಬ ಶಂಕೆ ನೂರ್ಮಡಿಸಿರೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೪); ಮುಳಿಯದೆ ಕಾಲಮಲ್ಲದೆರೆಗೊಳ್ವವು [ಪಾಠಾಂ. ದಿರೆಕೊಳ್ವವು] ಪಾವುಗಳ್ (ಜೀವಸಂ. ೬೬–೭); ಭರದಿಂದವೆ ಬಂದಾರವಿ ಶಶಿಗಳನೆರೆಗೊಂಡಕ್ಕಿಸದಾಯ್ತು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೧–೬೦).

[ಎರೆ$_5$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಎರೆಚೀಲ (ನಾ). ಆಹಾರದ ಚೀಲ: ಪಕ್ಷಿಗಳ ಅಥವಾ ಕೀಟಗಳ, ಜೀರ್ಣಾಂಗದ ಆದಿಭಾಗ; ಎರೆಚೀಲ (Craw. ಇಂಕನಿ).

[ಎರೆ$_5$ + ಚೀಲ]

ಎರೆಡಿಯೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶಾನ್ತನೂರುಂ ಎರೆಡಿಯೂರುಳುಂ ವನ್ದ ತೂಮ್ಬು ಕಟನಿಯುಂ ಅವರ ಮನೆಯುಂ ವಾಳ್ಗಟ್ಟುಂ ಪ್ರಸಾದಗೆಯ್ದಾರ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೫೫–೧೦; 750); ತಿರುವೆಙ್ಗಡಯ್ಯನ್ ಎರೆಡಿಯೂರ ಪೆಬ್ಬುಱುಗೊಳೊಳಾನ್ತಿಱಿದು ಸತ್ತನ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೦೮–೪; 950).

[ಎರೆಡಿ$_0$ + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಎರೆತ$_1$ (ನಾ). (ನೀರು) ಎರೆಯುವಿಕೆ: ಮಿಾಹ; ಮಜ್ಜನ; ಸ್ನಾನ; ಎರೆತ (Bath. ಇಂಕನಿ). [ಎರೆ$_1$ (< ಎಱೆ$_1$) + –ತ$_2$]

ಎರೆತ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಎತ್ತು, ಕೋಣ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಪೌಷ್ಟಿಕ ಆಹಾರ. [ಎರೆ$_5$ + –ತ$_2$]

ಎರೆತ$_3$ (ನಾ). ಬೇಡಿಕೆ: ಅರಸಗೆ ಉಡುಪೆಂದರೆ ಬಲು ಆಸೆ . . . ಉಡುಪಿನಾಸೆಗರಸಸ್ತು ಎಂದ ಅವರೆರೆತಕೆಲ್ಲಕೂ "ಹ್ನೂ" ಎಂದ (ಗಣೇಶ. ೬೦–೧೩). [ಎರೆ$_2$ + –ತ$_2$]

ಎರೆಪಡಿ (ನಾ). (?): ಬೆಳ್ಗಲ್ಲ ಸರಡೆ ಪೆರೊಬ್ಬೆಎ (ಯೆ) ಎರೆಪಡಿ ಎ (ಯೆ) (ಇಆ. VIII, ೨೧೩–೫೪; 10ನೆಯ ಶತ). [?]

ಎರೆಬುಳು, ಎರೆಹುಳು (ನಾ). ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಒಂದು ಹುಳು: ಎರೆಬುಳು ಗುಳ್ಳೆ ಮುಂತಾದುವು ಕೆಲವಕ್ಕೆ ಸ್ಪರುಶನ ಜಿಹ್ವೆಗಳುಂಟು (ಭರಜ. ೬೬–೯೭). **ಎರೆಹುಳು**: ದುಂಬಿಗಳಿಗೂ ಹೂವು ಕಾಯಾಗುವುದಕ್ಕೂ, ಎರೆಹುಳುವಿಗೂ ಜನಗಳ ಆಹಾರಕ್ಕೂ ಯಾರು ತಾನೇ ಸಂಬಂಧ ಹೇಳಬಲ್ಲರು (ಕಗದ್ಯ. ೧೫೭). [ಎರೆ$_5$ + ಪುಳು (< ಪುೞು$_1$)]

ಎರೆಭೂಮಿ (ನಾ). = ಎರೆಕಾಡು: (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೪೭). [ಎರೆ$_4$ + ಭೂಮಿ]

ಎರೆಮಣ್, ಎರೆಮಣ್ಣು (ನಾ). ಕಪ್ಪುಮಣ್ಣು; ಜೇಡಿಮಣ್ಣು: ಒಡಲಿದು ಬಲ್ಪಿಲಿಯಕ್ಕುಂ ಪಸಿಯೆರೆಮಣ್‌ಗಡಿಗೆಯಿನುಂ ಪಿಡಿದ ಮತಂ ನನ್ನೊಳಿದಂತಕ್ಕುಂ (ಸೌನಂದ. ೯–೧೧). **ಎರೆಮಣ್ಣು**: ಹತ್ತಿಯ ಪೈರು ಎರೆಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಚನ್ನಾಗಿ ಬರುವುದು (ವಿಜಾಭೂ. ೨೦). [ಎರೆ$_4$ + ಮಣ್]

ಎರೆಮಣ್ಣು 'ಎರೆಮಣ್' ನೋ.

ಎರೆಮಿಗ (ನಾ). ಮಾಂಸವನ್ನು ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಮೃಗ; ಮಾಂಸಾಹಾರಿ: ಪೊಲೆಯಂಟನ್ ಇರದೆ ತಾನ್ ಕರ್ಚಿಕೊಳ್ವನ ಕಯ್ಯಿ ನೆಂಬಂತೆ. ಎರೆಮಿಗದ ಮೇಣ್ ನಾಯ ಸುಱಿವಕ್ಕೆ ಅವಱ ಪಲ್ ಕುಱಿ ಸಕ್ಕೆ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೨–೨೩೭). [ಎರ್$_{5}$ + ಮಿಗ]

ಎರೆಯ 'ಎಱೆಯ' ನೋ.

ಎರೆಯಪ್ಪ 'ಎಱೆಯಪ್ಪ$_{1}$' ನೋ.

ಎರೆಯಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸೊತ್ತಿಯೂರೆರೆಯಮ ದಮ್ಮ ಯ್ಯನ ಮಗ ಶ್ರೀವಮ್ಮಯ್ಯ (ಎಕ. X. ಕೋಲಾರ. ೬೦–೮೮; 903). [ಎರೆಯ (< ಎಱೆಯ) + ಅಮ (< ಅಮ್ಮ$_{1}$)]

ಎರೆಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಆಡು; ಸಂಗಮಾಡು: ಬಂಡುಣಿಗ ಳಂತಿಹರು ಬಂಡನೆರೆಯಾಡುವರು ಕಂಡುದನು ಹೊರಳೆ ನುಡಿವರು ಹಾರು ವರು ಭಂಡರೆಂದಱಿಗು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೯೮). [ಎರ್$_{7}$ + ಆಡು$_{1}$]

ಎರೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಪೊರೆಯನ್ನು ಬಿಡು: ಇದಿರೊಳ್ ಪಟ್ಟೆರೆಯಿಕ್ಕುತಿರ್ಪ ಪಡದೊಳ್ ಶ್ರೀಬ್ರಕ್ಸ್ನಥಾಗ್ರಾಗ್ನಿ ತನ್ನುದರಾವಾಸಮನುರ್ವುತಿರ್ಪ ಪಡ ದೊಳ್ ದುರ್ಗಂಧಿ ಜಾತ್ಯಂಥೆ ಮೆಟ್ಟಿದೊಡೆ...ಕೊಂಡುದು ಕೃಷ್ಣೋರಗಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೪೫). [ಎರ್$_{6}$ + ಇಕ್ಕು]

ಎರೆಯಿಸು 'ಎಱೆಯಿಸು' ನೋ.

ಎರೆಯುಗಿ (ಕ್ರಿ). ಪೊರೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚು, —ಸುಲಿ: ಮೊಗಸಿತರಿ ಬಲವನನುಸಾಲ್ವಕನ ಸೇನೆಯೊಮ್ಮೊಗದೊಳೆರೆಯುಗಿದ ಫಣಿಕುಲದಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨–೧೩). [ಎರ್$_{6}$ + ಉಗಿ$_{1}$]

ಎರೆಯೆ (ನಾ). ಒಡತಿ; ವಲ್ಲಭೆ: ನನ್ನ ಕಟ್ಟಳತೆಯನ್ನು ನೀನರಿಯೆ ನನ್ನ ಎರೆಯೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೫೬–೧೦). [ಎರ್$_{0}$ (< ಎಱೆ$_{5}$) + -ಎ$_{3}$]

ಎರೆವ (ನಾ). ಭಿಕ್ಷುಕ; ಯಾಚಕ: "ಎರೆವನೆನೆ ಬೇಡುವವಂ" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೩೬). [< ಎರ್$_{2}$]

ಎರೆವಚ್ಚಾಡು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಗಾರರನ್ನು ಎರಡು ಗುಂಪು ಮಾಡಿ ಆಟವಾಡು: ಹರಿಣಕ್ರೀಡನಮೆಂಬುದನೆರೆವಚ್ಚಾಡಲ್ ವಸುದೇವ ನಂದನರ್ ಬಗೆದಂದರ್ (ಜಗವಿ. ೪–೫೨); ಎರಲೆಥೀಂಕನಾಡಲೆಂದಿರ್ಬ ರಿರ್ಬರೊಂದಾ ಗೆರೆವಚ್ಚಾಡುವಲ್ಲಿ (ಜಗವಿ. ೪–೫೨ ವ). [ಎರ್$_{7}$ + ಪಚ್ಚು$_{1}$ + ಆಡು$_{1}$]

ಎರೆವಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಸಂಗಡಿಗರನ್ನು ಎರಡು ಗುಂಪುಮಾಡು: ಕೊಳ ನೊಳ್ ಕೊಳನಾಡುವಂತಿರೊಪ್ಪಿದರಾಗಳ್ ಅದಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮೊಳೆರೆವಚ್ಚಿ ಕೊಂಡು ಮತ್ಸರಂಗೆಯ್ದು (ಗಿರಿಕ. ೪–೨೪ ವ). [ಎರ್$_{7}$ + ಪಚ್ಚು$_{1}$]

ಎರೆವಟ್ಟೆ 'ಎಱೆವಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಎರೆವೇಱು (ಕ್ರಿ). ಸಹವಾಸವನ್ನು ಪಡೆ; ಸಂಗವನ್ನು ಹೊಂದು; ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಅನುರಾಗಹೊಂದು (?): ಸರಸಕಲಾ ಪ್ರೌಢೆಯ ಸಾರಸಾಕ್ಷಿಯ ಅರವೆಱೆದುಟಿಯ ಅಸಿಯಳ ಎರೆವೆತ್ತ ಕೇಳಿಗೆ ಗೋಳಿಸು ರಂಗಾಯೆಂಬ ತರಳೆಯ ತಕ್ಕೆಯೆಂದ ಹುದೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೫–೨೯). [ಎರ್$_{7}$ + ಪೆಱು$_{1}$]

ಎರೆವೇಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಇನ್ದರಸಂ ಜೋಡೂರಾಳ್ಗೆ ಆಳೆ ಪೇಸಲ್ಕೊನ್ದಾನ್ ಪಲೂಂಬರಾ ಎರೆವೇಳಿ ಆಳೆ ದೇವಗ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೮–೧೧; 1080). [?]

ಎರೆಹುಳು 'ಎರೆಬುಳು' ನೋ.

ಎರೆಹೊರೆ (ನಾ). ೧. ಹಾವಿನ ಚರ್ಮದ ಪದರ. ೨. (ಅಲಂ) ಮುಚ್ಚುಮರೆ: ಎಂದೆಂದುಮಿನಿಯನೊಳೆರೆಹೊರೆಯಿಲ್ಲದ ಚಂದದಿಂದೆ ರ್ದೆಯೊಳು ನಿಂದ (ಹದಿಬ. ೪–೨). [ಎರ್$_{6}$ + ಹೊರೆ$_{6}$ (< ಪೊರೆ$_{6}$)]

ಎರೆಹೊಲ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಮಣ್ಣಿನ ಭೂಮಿ; ಎರೆಭೂಮಿ; "ಎರೆ ಹೊಲ: ಕರೆಹೊಲ" (ಜಾನಕೋ. ೨೫); ಮೂರು ಎಕರೆ ಎರೆಹೊಲ, ನಾಲ್ಕಂಕಣದ ಹೆಂಚಿನಮನೆ–ಇಷ್ಟೆ ಇರುವ ಹಿರಿಯರ ಆಸ್ತಿ (ಬೆಳುಮ. ೨); ಎರೆಹೊಲವಿರಬೇಕು ಕರೆ ಹೆಂಡತಿಯಿರಬೇಕು (ಗಾದೆ). [ಎರ್$_{4}$ + ಹೊಲ (< ಪೊಲ)]

ಎರ್ರಿ (ನಾ). ಹುಚ್ಚು; ಮರುಳುತನ.
ಎರ್ರಿಬಿರ್ರಿ = ಸಿಕ್ಕಾಪಟ್ಟೆ; ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ: ಅಣ್ಣಾವರು ಕೊಂಚ ಎರ್ರಿ ಬಿರ್ರಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ಅವನು ಭಾವಿಸಿ (ನಟಸಾ. ೫೭೬). [← ತೆಲು. ವೆಱ್ಱಿ]

ಎರ್ಕೆಯ್ (ನಾ). ಎಳುಕ್ಕೆ, —ವೊಳ (?): ದೇವರ್ಗೆ ಎರ್ಕೈಯ್ಯ ಮನೆಗಳ್ ೧೪ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೮೬–೪೩; 1050). [?]

ಎರ್ಕೆ 'ಎಕ್ಕೆ$_{2}$' ನೋ.

ಎರ್ಗ 'ಎಗ್ಗ' ನೋ.

ಎರ್ಗು$_{1}$ 'ಎಱಗು$_{1}$' ನೋ.

△ಎರ್ಗು$_{2}$ 'ಎಗ್ಗು$_{2}$' ನೋ.

△ಎರ್ಣೆ 'ಎಣ್ಣೆ' ನೋ.

ಎರ್ತರ 'ಎತ್ತರ' ನೋ.

ಎರ್ತು 'ಎತ್ತು$_{1}$' ನೋ.

ಎರ್ತುಗಾಣ, ಎತ್ತುಗಾಣ (ನಾ). ಎತ್ತುಗಳಿಂದ ಆಡಿಸುವ ಗಾಣ; ಎತ್ತಿನ ಗಾಣ: ಎರ್ತುಗಾಣಮುಂ ೧೨ ಮನೆಯ ಸಾಮ್ಯಮುಂ ೧ ಕಯ್ಗಾಣಮುಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೦–೨೦; 1050). **ಎತ್ತುಗಾಣ:** ಎತ್ತುಗಾಣ ೧ ಕೈಗಾಣ ೧ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೦೭–೧೫; 1050); ಎತ್ತು ಗಾಣವೊನ್ದು ಕೈಗಾಣವೊನ್ದು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೩೩–೨೫; 1071). [ಎರ್ತು (< ಎಱ್ತು$_{1}$) + ಗಾಣ$_{1}$]

ಎರ್ದಾಟ 'ಏಟ್$_{1}$' ಪರಾ.

ಎರ್ದೆ, ಎದೆ, ಎಟ್ದೆ (ನಾ). ೧. ಹೃದಯ; ಉರ; ವಕ್ಷ: "ಎರ್ದೆ ಕಮಂಡಲ ಗುಂಡಿಗೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೫); "ಎರ್ದೆಯೆಂದುಂ ಹೆದೆಯೆಂದುಂ ಹೃದಯಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೬–೫೬೦); ಮಲಯಾನಿಲನುಂ ಮಲಯಜ ಜಲಮುಂ ಶಶಿಕಿರಣಮುಂ ವಿಯೋಗಿಗಳೆರ್ದೆಯೊಳ್ ನೆಲಸಿ ದರ್ಪವು (ಕವಿರಾ. ೩–೩೨); ನಲ್ಲಂಬಿಂದಿನೆ ಪುಷ್ಪಬಾಣನೆರ್ದೆಯಂ ಬೆಂಬಿಟ್ಟು ಬೆಳ್ಳಾಗಿ ತಕ್ಕೆಲ್ಲಂ ಕೆಟ್ಟೆರ್ದೆಗೆಟ್ಟು ಜಂಗಮಲತಾ ಸಲ್ಲೀಲೆಯರ್ ಬಾಲೆ ಯರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೫೧ ಶೂದ್ರಕ); ಅಲರಂಬಿಂ ಬಿರಿದೆರ್ದೆಯೊಳ್ ನಿಲ ಲಱಿಗುಮೆ ಸದ್ಗುರೂಪದೇಶಾಮೃತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೪೩); ಗಿರಿಯಂದದಿ ನತಿನಿಶಿತ ಸುಕವಿ ವಾಕ್ಕುಲಿಶಂ ಬೀೞ್ಪೊಂದೊಡಮೆರ್ದೆಯಂ ಸೀಳ್ದೊಡ ಮೊಂದಕ್ಕರಮಿಲ್ಲೆನಿಪ್ಪ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಗವಿಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧–೨೫); ಜಲ ಜಾಕ್ಷಿಯರ ಕುಸ್ತರಿಸಿ ವಿಯೋಗವಾಂತಲರಂಬಗೆರ್ದೆಯನೊಡ್ಡುವರು (ಮೋಹತ. ೧೮–೨೩). 'ಎಂಟೆರ್ದೆ' ಪರಾ. **ಎದೆ: ೧.** "ಹೃದಯ ಮುರವಾ ವಕ್ಷಮಾ ವತ್ಸಮೆಂದೆನಲ್ಕೆದೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೬–೧೩); ಕಂಡವರೆದೆ ನಡುಗಲ್ಕಾಂ ಮಿಂಡುಗಳಂ ಪಿಡಿದು ನಾಯುಮಂ ಪಂದಿ ಯುಮಂ... ಕಾದಿಸುತಿರ್ಪಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೭); ಧೈರ್ಯದ ಕೆಚ್ಚನೆದೆ ಕರಗಿತ್ತು (ಕುಮ್ಮಾದ್ರೋ. ೮–೩೧); ನೋಟದಲಿ ಮದನಾಸ್ತ್ರ ವೆದೆಯಲಿ ನಾಟದುವು ವಿಟರುಗಳ (ತೊರರಾ. ೧–೧೪–೨೪); ಭೋಗಿ ಯೋಗಿಗಳೆದೆ ಜುಮ್ಮುಜುಮ್ಮೆನೆ ನೇಮದಾಗಿ ಸೊಲ್ಲಿಸುವೆ ನಾಲಿಸಿರೊ (ಭರಜ. ೧–೧೪); ತಪದ ಕಠಿನಕೆದೆಯ ಕೊಟ್ಟೆ (ಅನಿಕೇ. ೧೬–೨೦). ೨. ಧೈರ್ಯ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ಯಾರಿಗೂ ಹೇಳುವ ಎದೆಯಿಲ್ಲ (ಕನಕೆ. ೩೬); ಎತ್ತು ಇಲ್ಲದವನಿಗೆ ಎದೆ ಇಲ್ಲ (ಗಾದೆ).

△ ಎಱ್ದೆ : ೧. ಎಲೆ ಚೋಳಕ್ಷಿತಿಪಾಳ ಸನ್ನವೆಱ್ದೆಯುಂ ನೀಂ ನೀವಿ ಕೊಳ್ (ಎಕ. II, ೫೯–೧೧೧ ; 560) ; ವೈರಿಕೋಟಿಘರಟ್ಟಂ ರಣರಂಗ ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಳಂ ಮಚ್ಚರಿಸುವ ಱೆಱ್ದೆಯ ಸೂಲಂ ದಳದಿಂ ಮುನ್ನಿಱಿವ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೭೪–೪೦; 1053 ?).

ಎದೆಕಂದು=ಧೈರ್ಯಗುಂದು : ಲಸಿತ ದಿವ್ಯೋನ್ನತ ಶರೀರಂ ನಿಸಿತ ಶೂಲದ ಶೂಕ ನಿಹತಿಗೆ ಕುಸಿಯದೆದೆಕಂದದೆ ಮನಂಗುಂದದೆ (ಬಸವು. ೩೯–೬೪). **ಎದೆಸೋಲು**= ಮನಸೋಲು: ರೂಪಿಗೆ ಸೋತನು ಚಕ್ರಿಯ ಸುತರ ವಿದ್ಯಾಪರಿಣತೆಗೆದೆಸೋತಾ (ಭರತ. ೪೩–೧೦೩). **ಎದೆಹಣ್ಣಾಗು**= ಧೈರ್ಯಗುಂದು (ಕ). **ಎರ್ದೆಯೊಡೆ, ಎದೆಯೊಡೆ** = ಎದೆಬಿರಿ; ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಂತಾಗು : ಮರಣದಿನಾದ ಖೇದದಿಂದೆರ್ದೆಯೊಡೆದಂತಿರೆ ಕೂಡೆ ಬೀಡೆವರಿದುವು ನಿರಂತರೋತ್ತಪನ ತಾಪದಿಂ ಪೆರ್ಗೆಱೆಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೮೮); ಗುರುಪದವಿಡಿಯುಲಂಡಲೆವ ಮಾಯೆಯೆರ್ದೆಯೊಡೆವ ಗಂಭೀರವಚನದಿ ಪರಸಿ ಕಣ್ಬೊಳೆಯಲು (ಭಾವಚಿಂ. ೨–೨೪); ಕೂರಂಕುಶದಲಾನೆಯ ಬೆಗಡುಗೊಳಿಸಲು ಬೀದಿವರಿದುದು ಸುಭಟರೆದೆಯೊಡೆಯೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೧೩); ಇಂದಿನಿಂದ ತನಗೆ ವಿಧವೆಯೆನ್ನುವರಲ್ಲ ಎಂದು ಅವಳು ಎದೆಯೊಡೆದಳು (ಗಂಗಾಸಾ. ೨೧). **ಎರ್ದೆಯನ್ನಳ್, ಎರ್ದೆಯನ್ನೆ** = ಹೃದಯದಂತಿರುವವಳು ; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಳು; ನಲ್ಲೆ : ಕೈಕೆ ತಾಂ ಮಾಂಡವಿಯನೆರ್ದೆಯೆನ್ನಳಂ ಪಡೆದಳೈ ತನ್ನ ಸುಂದರ ತನೂಜ ಭರತಂಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೧–೬೩೩); ಮೈದುನಂ ತಂದೀಯೆ ತಣ್ಣೀರ ನೀಂಟೆ ಸೊಗಸಿದಳು ಶುಶ್ರೂಷೆಗಾ ರಾಮನೆರ್ದೆಯನ್ನೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೮–೯೫).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಎದೆ; ತೆಲು. ಎದ; ಪರ್ಜಿ. ಎದ್ರಂ, ಎದ್ರೊಂ. / ಸಂ. ಹೃದಯ.]

ಎರ್ದೆಕೊಳ್ 'ಎರ್ದೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಎರ್ದೆಕೊಳಿಸು 'ಎರ್ದೆಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಎರ್ದೆಗದ, ಎದೆಗದ (ನಾ). ಎದೆಯ ಬಾಗಿಲು; ಹೃದಯದ ಕವಾಟ. 'ಎರ್ದೆಗದಂಗಿಱು' ಪರಾ. **ಎದೆಗದ** : ಮದನನ ಮೊದಲಂಬು ನಮಗೆ ಸೋಲದರೆದೆ ಗದವನುಗಿದು ಧೈರ್ಯಗಿರಿಯ ಸುದುರುಗುಟ್ಟುವುದು (ಕಂಸವ. ೬–೮೩). [ಎರ್ದೆ + ಕದ]

ಎರ್ದೆಗದಂಗಿಱು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಯ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಮುಚ್ಚು : ಹರಹರನಾ ಕಣ್ಬಾಗಿಲಿಂ ಪುಗಿಸಿಯನಿಮಿಷತೆಯಿರವನುೞಿದೆರ್ದೆಗದಂಗೆತ್ತಳೋ ಯೆನ ಲೊರ್ವ ತರುಣಿ . . . ಇರವದೇಂ ಚೆಲ್ವಾದುದೋ (ಚೆಬಪು. ೧೯–೩೯). [ಎರ್ದೆಗದ + ಕಿಱು$_1$]

ಎರ್ದೆಗರಗು, ಎದೆಕರಗು (ಕ್ರಿ). ಎದೆ ನೀರಾಗು; ಮರುಕಗೊಳ್ಳು; ಅನುಕಂಪಿಸು : ಕುಡಿ ಕಳ್ಳನೆಂದು ಕರೆಗಿಸಿ ಕುಡಿಯಿಸುವರ್ ಲೋಹರಸಮನೆರ್ದೆಗ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ರಗುವಿನಂ (ಆದಿಪು. ೫–೮೬); ಬಿದ್ದಾ ಹರಿಣನಂ ಕಂಡು ಹರಿಣಿ ಕೞವುತೆ ಕಂಬನಿಯನೆರ್ದೆಗರಗಿ ತನ್ನನೆ ಮಱದು ಗಾಯವನೊರಸಿ ಮೊಗದೊಳು ಮೊಗವನಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟುದೊಡನಸುವ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೨೯). **ಎದೆಕರಗು** : ಮುರಹರ ಕೃಷ್ಣ ಕಮಲಾಕ್ಷ ಖಗರಾಜಗಮನ ಸಲಹೆಂದು ಚೀಱಿದೊಡವನ ಮೊಗನೋಡಿ ಕರುಣದಿಂ ಕಟುಕರೆದೆಕರಗಿದುದದೆಂತೊ ಹರಿನಾಮದೇಳ್ಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೩೨). [ಎರ್ದೆ + ಕರಗು$_1$]

ಎರ್ದೆಗಳ್ತಲ್ (ನಾ). ಎದೆಯ ಕತ್ತಲು; ಹೃದಯಾಂಧಕಾರ : ಸಹಜಮೌನಿಯ ಮಹದ್ಧ್ವನಿಯ ಧೈರ್ಯಕೆ ರಾಮನೆರ್ದೆಗಳ್ತಲಳಿವ ವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೭–೧೯೩). [ಎರ್ದೆ + ಕಳ್ತಲ್ (< ಕಱ್ತಲೆ)]

ಎರ್ದೆಗಱೆ[3] (ನಾ). ಎದೆಯ ಕಲೆ; ಮನಸ್ಸಿನ ಕಳಂಕ, —ದೋಷ : ಸರ್ವೋರ್ವಿಗಾನಂದಮಂ ವಾರ್ಧಿಗೆ ಪೆರ್ಚಂಮಾಡಿ ಮುನ್ನಂ ಬೞಿಕೆರ್ದೆಗಱೆಯಂ ತೋಱಿಯುಂ ಕಂಡು ಲೋಕಂ ಬಗೆಗೊಂಡಾಲಂ ಮೊಲಂ ಪುತ್ತೆರಲೆಯೆನುತದಂ ಕೊರ್ತು ಕೈಗ್ಯೆಯೊಳಿನ್ನುಂ ಪೊಗೞ್ದಪ್ಪರ್ ಭಾಪು ಲೋಕಕ್ಕುಪಕರಿಸುವನೊಳ್ ದೋಷಮುಂ ಸ್ತುತ್ಯಮಲ್ತೇ (ಲೀಲಾವ. ೨–೧೦). [ಎರ್ದೆ + ಕಱೆ$_2$]

ಎರ್ದೆಗಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಎದೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುಕೊಳ್ಳು; ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು : ಅಂತು ತೋಡುಂಬೀಡುಂ ಕಾಣಲಾಗದೆರ್ದೆಗಾಯ [ಲೆಕ್ಕೆ]ಯನೆಂಬತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಕ ಬಂಡಿಯೊಳ್ ತಂಡತಂಡದೆ ಕೀವಿದ . . . ಚತುರ್ಬಲಂಗಳ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೯ ವ). [ಎರ್ದೆ + ಕಾಯ್$_1$ (< ಕಾ$_1$)]

ಎರ್ದೆಗಿಚ್ಚು, ಎದೆಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಎದೆಯ ಕಿಚ್ಚು; ಹೃದಯದ ಸಂತಾಪ; ಮನದ ತಾಪ : ವೀರರ ವೀರ ವಿಮುಕ್ತಾಹಾರಂ ಭವದರಿ [ವಧೂ]ಸ್ತನದ್ವಿತಯಂ ಕಣ್ಣೀರಿಂ ಮಿಂದೆರ್ದೆಗಿಚ್ಚಿಂದೋರಂತಿರೆ[ಬೆಂದು] ಚರಿಸುತಿರ್ಪುದು ತಪಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೧); ಎರ್ದೆಗಿಚ್ಚನಿಕ್ಕಿ ಪೋದಾತ ನಲ್ಲದೆ ಮಿಕ್ಕ ಸದೆಗರ ತಱದ ಡೊಪ್ಪವೆನೆ (ಮೋಹತ. ೩೦–೨೧). **ಎದೆಗಿಚ್ಚು** : ಬಿಚ್ಚಿ ಬಿಸುಡಿಸುವೆಚ್ಚಱಿಕೆಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಕುಂದುಗಳೊಚ್ಚೆಯಂಗಳ ಮುಚ್ಚುಗಳು ಜನರಚ್ಚರಿಗಳೆದೆಗಿಚ್ಚುಗಳು ವಿಟರ (ಬಸವು. ೪೦–೬೧); ವಿರಹಿಜನದೆದೆಗಿಚ್ಚು ಮನುಮಥನರಸುತನದಭಿಷೇಕ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೧೬). [ಎರ್ದೆ + ಕಿಚ್ಚು]

ಎರ್ದೆಗಿಡಿಸು 'ಎರ್ದೆಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಎರ್ದೆಗಿಡು 'ಎರ್ದೆಗೆಡು' ನೋ.

ಎರ್ದೆಗುಂದು, ಎದೆಗುಂದು (ಕ್ರಿ). = ಎರ್ದೆಗೆಡು : ಎಡಂನಲ್ಲೆರ್ದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಎದೆ] ಗುಂದದುಬ್ಬದೆ ಪೊಡವಿಗಧಿಪತಿಯಾಗಿ ಹಿಗ್ಗದೆ ಬಡತನದಿ ಕಂಗೆಡದೆ (ಅನ್ಯತ. ೧–೨೯). **ಎದೆಗುಂದು** : ಎಂತಹ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೂ ಬಂದದ್ದನ್ನು ಎದೆಗುಂದದೆ ಎದುರಿಸಬೇಕು (ವಾರಾಕ್ಯ. ೫). [ಎರ್ದೆ + ಕುಂದು$_1$]

ಎರ್ದೆಗುಡು 'ಎರ್ದೆಗೊಡು' ನೋ.

ಎರ್ದೆಗೆಡಿಸು, ಎದೆಗೆಡಿಸು, ಎರ್ದೆಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಕೆಡಿಸು ; ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡು : ಪೊಡೆಯಿಸು ಭೇರಿಯನಿಂದೆ ನಡೆಸು ಮತ್ಸ್ಯನ್ಯಮಂ ಬಿಡಿಸು ಪಾಳೆಯಮನೆರ್ದೆಗೆಡಿಸು ಗೂಳೆಯಮ ನುಱಿ ಪಿಡಿದು (ಚೆಬಪು. ೪೭–೨೨). **ಎದೆಗೆಡಿಸು** : ರಾಜಕುಮಾರಕರನೆದೆಗೆಡಿಪ ವಿಕ್ರಮವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೭೮); ಕಾಳ್ಮೇಘದೊಡ್ಡುಗಳೆನಲೆದೆಗೆಡಿಸಿದುದು ನೋಳ್ಪವರ (ಕಂಸವ. ೧೧–೧೯); ಎದೆಗೆಡಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿರು ಧೀರಳಾಗು (ಅರಳು. ೨೪೨–೧೪). **ಎರ್ದೆಗಿಡಿಸು** : ಕೊರ್ವಿಂ ನಿನ್ನನೆರ್ದೆಗಿಡಿಪುವುಬಿದರನಿನ್ನೆರ್ದೆಗಿಡಿಸವೆ ಲತಾಂಗಿ ಕಠಿನಕುಚಂಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೬೩). [ಎರ್ದೆಗೆಡು + –ಇಸು$_3$]

ಎರ್ದೆಗೆಡು, ಎದೆಗೆಡು, ಎರ್ದೆಗಿಡು, ಎಱ್ದೆಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯಗುಂದು ; ಗಾಬರಿಯಾಗು : ಎನಗಿಱಿವಟ್ಟುಯಂ ಕಿಡಿಸಿ ನಿಮ್ಮಳವಂ ಪೆಱಗಿಕ್ಕಿ ನೀಮುಮಿಂತಿನಿತೆರ್ದೆಗೆಟ್ಟರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೧೯); ಅದನಾಂ ಕೇಳ್ದೆರ್ದೆಗೆಟ್ಟು ಮೆಯ್ಮಱಗಿ ಸತ್ತಂತಾಗಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೦೪); ಸಿಂಗದ ಕೈಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಹರಿಣಾಂಗನೆವೋಲೆರ್ದೆಗೆಟ್ಟು ರಾಮಚಂದ್ರಾಂಗನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೦೭). **ಎದೆಗೆಡು** : ಅದೆ ಬಂದ ರಾಯನೆಂದೆನೆ ಕೇಳ್ದು ಮನ್ನೆಯರೆದೆಗೆಟ್ಟು ಚಾವಡಿಯೊಳಗೆ ಮದಗಜಯೂಥ ಕಂಠೀರವ ಬರೆ ಕಂಡು ಗದಗದಿಪಂತೆ ಬೆಚ್ಚಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೨–೪೬); ಖೇಡೆಯದ ಕೆಂಬಿಸಿಲುರವಣೆಗೆ ನಿಡುವಾಳ ಮಿಂಚಿಗೆ ಖಚರನೆದೆಗೆಟ್ಟ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೩೪).

ಎರ್ದೆಗಿಡು : ತನ್ನ ನಾಜ್ಞಾಪನೆ ಬಗೆದತನುಪರಿತಾಪಿತ ಶರೀರನುಮಾಗಿ ಶಂತನು ಕರಂಗೆರ್ದೆಗಿಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭೧ ವ); ಮಿಂಡರ್ ದಂಡಂದತ್ತೊಕ್ಕಲೆಗನಂತೆರ್ದೆಗಿಡೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೬೯); ಎರ್ದೆಗಿಡ ಬೇಡ ಕೇಳ್ ಕುವರಿ ನಿನ್ನಿಂದೆ ನೋಡಿದೆ ಮಹದಾದಿ ಲೋಕಗಳ (ಮೋಹತ. ೩೦–೬). △ **ಎಟ್ದೆಗಿಡು** : ನುಡಿದನೆ ಕಾವುದನೇ ಎಟ್ದೆಗಿಡದಿರು ಜವನಿಟ್ಟ ರಕ್ಕೆ ನಿನಗೀವುದನೇಂ ನುಡಿದನೆ ಏ ಅದು ಕಯ್ಯದು ನುಡಿದುದು ತಪ್ಪುಗುಮೆ ಗಂಗಚೂಡಾಮಣಿಯಾ (ಎಕ. II, ೫೯–೯೭; 974).

[ಎರ್ದೆ + ಕೆಡು]

ಎರ್ದೆಗೆರ್ಚು (ನಾ). ಎದೆಯ ಕೆಚ್ಚು, —ಧೈರ್ಯ: ಅಸುವಿಂ ಬರ್ಚಿದ ನಿಜಸತಿಗಂಡೆರ್ದೆಗೆರ್ಚಟಿದಾ ವಜ್ರಮುಷ್ಟಿ ವಿಹ್ವಳನಾದಂ (ನೇಮಿಪು. ೬–೨೮). [ಎರ್ದೆ + ಕೆರ್ಚು (< ಕೆಚ್ಚು$_2$)]

ಎರ್ದೆಗೇಡಿ, ಎದೆಗೇಡಿ (ನಾ). (ಜನರ) ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಕೆಡಿಸುವವನು, —ಹಾಳುಮಾಡುವವನು; ಮನ್ಮಥ: ವಿಘ್ನಾಯತ ಶಿಷ್ಯನೆರ್ದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಎದೆ]ಗೇಡಿಯ ಪ್ರಲಂಬಬ್ಬು ತಾನೊಡಗೊಂಡು ಬಂದು ವಿಘ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಮನೆದುಂಬಿಸಬೇಕೆಂದು ಲಗ್ನವ ಪೇಳ್ದನಸುಜಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೫–೧೩). **ಎದೆಗೇಡಿ** : ನೀಲೋತ್ಪಲಗಾಡಿ ವಿರಹಿಗಳೆದೆಗೇಡಿ ಜ್ವಾಲಾಂಬಕ ಪುತ್ರ ಶತ್ರು ಹಾಲಾಹಲ ಬಂಧು (ಮೋಹತ. ೧೬–೫೭).

[ಎರ್ದೆಗೇಡು + –ಇ$_3$]

ಎರ್ದೆಗೇಡು, ಎದೆಗೇಡು (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆಗುವ ಹಾನಿ, —ದುಃಖ: ನೋಡದೆ ನುಡಿಸದಿರ್ದೊಡೆ ಮಾಣು ಸಂಜ್ಞೆಯಮಾಡರೆ ಮನವೇದನರು ಕಾಡಲುಚಿತವಲ್ಲ ಕರುಣದಿಂದೆನ್ನೆರ್ದೆಗೂ[ಗೇ]ಡ ಚಿತ್ತೈಸೆಂದಳಬಲೆ (ಮೋಹತ. ೯–೭). **ಎದೆಗೇಡು** : ಗದೆಗುದುಗೆಯ ಝುಲ್ಲು ಝುಲ್ಲೆಂದು ತಳವಾಜರಿದೆ ಬಂದರೆಂದು ಕಾತರಿಸಿ ಬೆದೆಗಾತಿಯರನು ಬಿಟ್ಟಗಲುವ ಪರಳಿಗರೆದೆಗೇಡನೇನ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಮೋಹತ. ೧೮–೨೫).

[ಎರ್ದೆ + ಕೇಡು]

ಎರ್ದೆಗೊಡು, ಎದೆಕೊಡು, ಎದೆಗೊಡು, ಎರ್ದೆಗುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಧೈರ್ಯಕೊಡು; ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸು: ಅಂತು ದುರ್ಯಶಃಪದಮುಂ ದುಷ್ಕರಮುಂ ದುಸ್ಸಾಧ್ಯಮುಂ ದುರ್ಘಟಮುಮೆನಿಪೆಡೆಯೊಳೆರ್ದೆಗೊಟ್ಟ ದೊಂದವಜ್ಞೆಯಿಂದೆಸಗಿದಪಂ ವಿಷಮಾಸ್ತ್ರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೭). ೨. ಮೊಲೆಯೂಡು: ತಾರಾಕ್ಷಿದೇವಿಯರ್ ನಿನ್ನಾಗಮನಕಾಗಿ ನೋಂತಿಹರ್ ಪಸಿದು, ಶಿಶುವಜ್ರಾರಿಗೆರ್ದೆಗೊಡದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೧೬–೧೪೪). **ಎದೆಕೊಡು**: ೨. ಮಗುವಿನಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಹಾಲೂಡುವವರು ಯಾರು? ನೀವೇನು ಆ ಮಗುವಿಗೆ ಎದೆಕೊಡಲು ಬಂದೀತೇ? (ಪುನರು. ೨೮೭). ೩. "ಧೈರ್ಯತಾಳು" (ಜಾನಕೋ. ೨೫). **ಎದೆಗೊಡು** : ೪. ಎದೆಯೊಡ್ಡು, —ಚಾಚು; ಎದುರಿಸು: ನಾರಿ ಕೇಳ್ ನಿನ್ನಯ ಧೈರ್ಯವ ಕದಲ್ಚದಿರು ಕಾಮಶರಕೆ ಎದೆಗೊಡದಿರು (ಕಂಸವಿ. ೯–೧೫೭); ಹೊಸಬಗೆಯ ಕಷ್ಟಗಳಿಗೆ ಎದೆಗೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಉತ್ಸಾಹಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡನು (ಕವಿಕ. ೩೫). **ಎರ್ದೆಗುಡು** : ೧. (ತೂಗುಂದಲೆಯಿಂದ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿ ಎರ್ದೆಗುಡುವವನು) (ಬಟ್ಟಅ. ೧೦೩–೯).

ಎದೆಗೊಟ್ಟು ನಿಲ್ಲು = ಧೈರ್ಯವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು: ಕಾಶಿನಾಥ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರು ಎದೆಗೊಟ್ಟು ನಿಂತು ಚತುರೋಪಾಯಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲ ತೊಂದರೆಗಳನ್ನು ದೂರಮಾಡಿದರು (ಗುರುದ. ೧೦). [ಎರ್ದೆ + ಕೊಡು]

ಎರ್ದೆಗೊಳ್, ಎದೆಗೊಳ್, ಎರ್ದೆಕೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊ; ಸಮ್ಮತಿಸು; ಒಪ್ಪು: ಭೂಮಂಡಳಪತಿಗಟಿಪಿದೊಡೆರ್ದೆಗೊಂಡದಜ ಫಲಂಗಳನಿತುಮಂ ಮನುತಿಳಿದಂ (ಆದಿಪು. ೬–೨೮); ಏನೆರ್ದೆಗೊಂಡ ಕಜ್ಜಮನೆ ಪೇಟ್ದಿಯೊ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೯೨); ಸಮಯೋಚಿತವಿದು ರಾತ್ರಿವಿಹಾರಂಗೆಯಲೆನಲದನೆರ್ದೆಗೊಂಡು (ಉದ್ಭಟಕಾ. ೪–೧೫); ಪೊಸತೆನಿಪ ವೈಡೂರ್ಯದಾ ನಿಟ್ಟೆಸುವವರ ದುಮ್ಮಾನವಂ ಸ್ತಂಭಿಸುವ ಮಾನಸ್ತಂಭವನು ನೃಪಹಂಸನೆರ್ದೆಗೊಂಡ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪–೩೦). ೨. ಧೈರ್ಯ ತಂದುಕೊ: ಅಂತುಮಿಂತುಮಾ ತಾಣದೊಳಮೊರ್ಕಾಲಂ ಪೋದುದು ಆದೊಡಮಾರುಮೆರ್ದೆಗೊಂಡರಿಲ್ಲಂ (ಅದ್ಭುತ. ೨೭–೨೭). ೩. ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸು; ಮನೋಹರವಾಗು: ಶ್ವೇತನ ಬಿಲ್ಲೊಳಿರ್ದ ಮದನಾರಿಯ ರೂಪೆರ್ದೆಗೊಳ್ವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೧೮); ಲೋಕಮನೆರ್ದೆಗೊಳ್ವ ಚಂದ್ರಿಕೆಗೆ ಸೋರ್ಮುಡಿ ತೋರ್ಮೊಲೆ ಮೂಡಿದಂತೆ (ಅನಂಪು. ೪–೯೨). **ಎದೆಗೊಳ್** : ೧. ಇಜೀವ ಕಾವ ಗುಣಂಗಳೆ ಸಾಜಮೆಂದು ಕೇಳ್ದರ್ಗೆದೆಗೊಣ್ದು ಜೇಂಕರಿಸೆ ರಾಜಗುಣಕ್ಕಳವಟ್ಟನೊಕ್ಕನಂ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆಯೆಂಬುದೇ ಧುರಕೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦–೪೧; 1085). ೨. ಹದಿರಿನ ಹಕ್ಕೆ ಅನ್ಯಾಯ ದಂಗಡಿಯೆನಲೆದೆಗೊಂಡುದಾ ಸೂಳೆಗೇರಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೫–೨೪).

ಎರ್ದೆಕೊಳ್ : 'ಎರ್ದೆಕೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಎರ್ದೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಎರ್ದೆಗೊಳಿಸು, ಎದೆಗೊಳಿಸು, ಎರ್ದೆಕೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮುಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡು; ಒಳಗು ಮಾಡು; ಗೆಲ್ಲು: ಸತಿ ಮೇಲ್ಪರಿವುದನುಚಿತವಿವನುಪಾಯದಿಂದೆರ್ದೆಗೊಳಿಸಲ್ವೇಟ್ಕುಮೆಂದು (ಉದ್ಭಟ. ೩–೨೯ ವ). ೨. ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸು; ಹೃದಯಂಗಮವಾಗು; ಮನೋಹರವಾಗು: ಕಳಕಳಪಮುರಿಯರಂ ಕಣ್ಣೊಳೆ ಬಗ್ಗಿಸುವಲ್ಲಿ ಕಾಮುಕಾರ್ಮುಕ ಕರಸಂಚಳನಮನೆ ಪೋಲ್ತು ಕರಮೆರ್ದೆಗೊಳಿಸಿದು ದಾಕೆಗಳ ವಿಭ್ರಮಭ್ರೂಭಂಗಂ (ಆದಿಪು. ೭–೧೫); ಮುತ್ತಂ ಮೆಟಿಪಂ ಕೋದಂತಿರೆ ಪೇಟ್ವುಟಿಗವಿಗಳ ಕವಿತೆ ಬುಧರನೆರ್ದೆಗೊಳಿಸುಗುಮೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೫). **ಎದೆಗೊಳಿಸು** : ೧. ಸುರಸುಂದರಿಯರಾ ನಗುವ ರೂಪಿನ ನೀಟಿ ಕೈಸಾರುವಾಗೆಂದು ನಗುತೆದೆಗೊಳಿಸಿದಳೊಡನೆ (ಭರಜ. ೩೭–೯೨). ೨. ಶಿಶುಪಶುಗಳಿಗೂ, ಖಗನಾಗಗಳಿಗೂ ರುಚಿಕರವಾದ ಗಾನವು ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಎದೆಗೊಳಿಸುವುದು ಏನಾಶ್ಚರ್ಯ (ಕಾಂಪೂಜ. ೧೧). ೩. ಅಂಗೀಕರಿಸು: ಇದು ಹಿತವೆಂದವರಿತ್ತುಪದೇಶವನೆದೆಗೊಳಿಸುವುದೆಸಗುವುದು (ಹದಿಬ. ೪–೧೨). **ಎರ್ದೆಕೊಳಿಸು** : ೨. ಸಂದೇಶಮೆನಗೆ ವಿಶ್ವರಹಸ್ಯಮುಂ ಸಾರಿ ಎರ್ದೆಕೊಳಿಸೆ (ಸಂಸಪ. ೩೦–೪). [ಎದೆಗೊಳ್ (< ಎರ್ದೆಗೊಳ್) + –ಇಸು$_3$]

ಎರ್ದೆದಲ್ಲಣ, ಎದೆದಲ್ಲಣ, ಎದೆದಲ್ಲಳ (ನಾ). ೧. ಎದೆಯ ತಲ್ಲಣ; ಮನಸ್ಸಿನ ಭಯ, —ಅಂಜಿಕೆ: ತುಂಬಿಯ ಗೀತಶಾಲೆ ಚೈತ್ರನ ತೊಡವೋತಗಲ್ದರೆರ್ದೆದಲ್ಲಣಮೋಪರ ಸ್ಮೈಪು ಕಾಮನಂಬಿನ ಕಣಿ . . . ಎಂದಲರ್ದ ಮಲ್ಲಿಗೆಯಂ ಹರಿ ಮೆಚ್ಚಿ ನೋಡಿದಂ (ಜಗವಿ. ೧೪–೭೦). **ಎದೆದಲ್ಲಣ** : ೧. ಪ್ರತಿಮಲ್ಲರಾ ವ್ಯೂಹವನು ಮುಜೀದೆದೆದಲ್ಲಣವ ಮಾಡಿದರು ಮಗಧನೃಪಾಲ ಮುಖ್ಯರಿಗೆ(ನಿಭಾಗ. ೧೦–೫೩–೮). ೨. ಎದೆಯನ್ನು ತಲ್ಲಣಗೊಸುವವನು; ಭಯಕಾರಿ: ಕೀರ್ತಿಮಾನಿನಿಯ ವಲ್ಲಭಂ ಪರವಾದಿಗಳಿಗೆದೆದಲ್ಲಣಂ ಹರಮೂರ್ತಿ ಭೂತಳದಲ್ಲಿ ಮೊರಟರ ಬಂಕಿಮ ದೇವನು (ಬಸವು. ೪೯–೧೮); ನಿನ್ನ ಮಕ್ಕಳು ರಾಯರೆದೆದಲ್ಲಣರೆ ಭಾರಿಯ ಬಾಹು ವಿಕ್ರಮರೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೯–೬) **ಎದೆದಲ್ಲಳ** : ೧. ತಾವು ಮರ್ತ್ಯರು ಪೂರ್ವಯುಗದವರಾವು ತಮ್ಮಂತರವ ನೋಡದೆ ದೇವರೆದೆದಲ್ಲಳ [ಪಾಠಾಂ. ಣ]ದ ಲಂಕೆಯ ತಾವನೀಕ್ಷಿಸದೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೫–೩೭).

[ಎರ್ದೆ + ತಲ್ಲಣ]

ಎರ್ದೆದಾಣ (ನಾ). ಹೃದಯದ ಸ್ಥಾನ; ಮನಸ್ಸು: ಕಾಣುತೀಶನ ಮೂರ್ತಿಯಂ ಮಹಾಸತಿಯರೆರ್ದೆದಾಣಮಲರ್ಗಣೆಗೆ ನೆಲೆದಾಣಮಾದುವು (ಚಿಬಪು. ೨೦–೧೯). [ಎರ್ದೆ + ತಾಣ$_2$]

ಎರ್ದೆದೆಱಿ, ಎದೆತೆರೆ, ಎದೆದೆರೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದೆಯನ್ನು ತೆರೆ; ಹೃದಯವನ್ನು ಬಿಚ್ಚು; ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಪ್ರಕಟವಾಗಿ ಹೇಳು: ದೂತ ಮುಖೋದಂತಂಗಳಿನಱಿವುದು ಮತಿವಂತಂಗೆರ್ದೆದೆಱಿದನಲ್ತೆ ಬಾಯ್ದೆಱೆದಾತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೫೭). ೨. (ದುಃಖದಿಂದ) ಎದೆಯೊಡೆ: ವೃಷಸೇನನಂ ಕಂಡು ಕರ್ಣನಂ ನೆನೆದೆರ್ದೆದೆಱಿದು ದುರ್ಯೋಧನನ ಕೆಳೆಯನಪ್ಪ ನಿಮ್ಮುಮ್ಮಂ ಕರ್ಣನೆಲ್ಲಿದನೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೫೭ ವ). ೩. ಸ್ತನಗಳನ್ನು ಕಾಣಿಸು: ತೊಱೆಗಳ ಪುಳಿನತಳಂಗಳ ತೆಱಪುಗಳೆರೆದೆಱಿದು ಪೋಲ್ತುವೆರ್ದೆದೆಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ವೆಡೆತೆಱಿ]ದಿರೆ ನಾಣೆಱಕೆದಿನೆರೆದೆಱಿದೋಪಳ ಮಿಱುಗುವ ಘನ ಜಘನ ತಳದ ತೆಱಪಿನ ತೆಱನಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪). **ಎದೆತೆರೆ**: ೧. "ದುಃಖಿಸು, ಅಂತಃಕರಣವನ್ನು ಬಿಚ್ಚು" (ಕಂನುಹು. ೧೩೧). **ಎದೆದೆರೆ**: ೨. ಆ ಉಭಯ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುವ, ಕವಿಯ ಎದೆದೆರೆಯುವ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಕೆಲವು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಮಂದಟ್ಟು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ನಾಡೋಜ. ೧೩೬). [ಎರ್ದೆ + ತೆಱಿ$_1$]

ಎರ್ದೆದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯವನ್ನು ತೋರು; ಕೆಚ್ಚನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸು: ಏಱನೆ ಸೂಱೆಗೊಂಡು ನುಡಿವೀ ನುಡಿಯಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಮಾಸನಂ ದೋಱುವ ಬಲ್ಪುದೋಱುವೆರ್ದೆದೋಱುವ ಕಯ್ಪೆಸರಂಗಳೆಮ್ಮನುಂತೇಱವು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೨೦). [ಎರ್ದೆ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಎರ್ದೆನೀರ್ (ನಾ). "ಎದೆಯುದ್ದವಿರುವ ನೀರು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಎರ್ದೆ + ನೀರ್$_1$]

ಎರ್ದೆನೋ (ಕ್ರಿ). (ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ) ಅಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೊಂದು; ಕಿರಿಕಿರಿಯಾಗು: ಅಚ್ಯುತಂಗಿನಿಸೆರ್ದೆನೋವೆಯಪ್ಪೊಡದು ಕೂಡದು ಮೂವರೊಳೊರ್ವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೦೨). [ಎರ್ದೆ + ನೋ]

ಎರ್ದೆನೋವು (ನಾ). ಹೃದಯದ ನೋವು; ಎದೆಯ ಬೇನೆ: ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಸಕ್ಕರೆ, ಜೇನುತುಪ್ಪ, ಕಾದಹಾಲು, ಹೊಸತುಪ್ಪ ಇವಿಷ್ಟನೂ ಸೌಟನಲ್ಲಿ ತೊಳಸಿ ಪಾನವಂ ಮಾಡಿಸಲು...ಕೆಮ್ಮು, ಎದೆನೋವು, ಜೀರ್ಣಜ್ವರಗಳನು ಪರಿಹರಿಸುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೧೩). [ಎರ್ದೆ + ನೋವು]

ಎರ್ದೆಬೆಂಕೆ (ನಾ). ಎದೆಯ ಬೆಂಕಿ; ಹೃದಯದ ಸಂತಾಪ: ಇದು ನಿನಗೆ ಬಗೆಯೆಣಿಕೆ, ಎನಗೆ ಎರ್ದೆಬೆಂಕೆ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩೮–೨). [ಎರ್ದೆ + ಬೆಂಕೆ]

ಎರ್ದೆಯಂಟು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟು; ಮನಮುಟ್ಟು: ಉದಯಂಗೆಯ್ವಂದೆನ್ನ ಕೊಂದೆ ನೀನೆಂದಿಂದುವಿನೆರ್ದೆಯಂಟಿ ಸೂರುಳಿಡಿಸುವ ತೆಱದಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೨೯). [ಎರ್ದೆ + ಅಂಟು$_1$]

ಎರ್ದೆಯಾಣ್ಮ (ನಾ). ಹೃದಯೇಶ್ವರ; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರ: ಸೊಬಗಿನಾಗರ ಮೆಲ್ಲಿದನಿಚ್ಚೆಯಾಣ್ಮನೆಲ್ಲಿದನೆರ್ದೆಯಾಣ್ಮ [ಪಾಠಾಂ. ಎರ್ದೆಗಾಣ್ಮ] ನೆನ್ನರಸನೆಲ್ಲಿದನೋ ಲಲಿತಾಂಗವಲ್ಲಭಂ (ಆದಿಪು. ೩–೧೫). [ಎರ್ದೆ + ಅಣ್ಮ (< ಆಳ್ಮ)]

ಎರ್ದೆಯಾರು (ಕ್ರಿ). ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತಿಪಡು; ಮನದುಂಬು: ಭುಜಮೂಲಮಂ ನೆಱೆಯೆ ಕಂಡೆರ್ದೆಯಾರಿದೊಡಂ ನಿರೀಕ್ಷಣಾಕುಲತೆಯಿನೀಂಟುವರ್ ಪಥಿಕರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೯೮); ಕುಸುಮಾವಳೀ ತನೂದರಿಯನಡರ್ತು ಭೂಪ ಕುಸುಮಾಯುಧನಿಂತೆರ್ದೆಯಾರೆ ನೋಡಿದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩–೭೬). [ಎರ್ದೆ + ಆರ್ಬು (< ಆರ್$_2$)]

ಎರ್ದೆಯಾಶೆ (ನಾ). ಎದೆಯ ಆಸೆ; ಮನಸ್ಸಿನ ಬಯಕೆ: ನಿನ್ನನ್ನ ಸ್ವತ್ತ್ವಂ ಪರಮಗುಣಮೆರ್ದೆಯಾಶೆ ಸಿದ್ಧಿಯ ಕೃತಿಯಿಂ ನಿನ್ನೊಳೆಯವಿತಳಿಯದಂತೆವೋಲ್ ಪೊರೆವೊಣ್ಮಿಸಿ ಕವಿಯಣ್ಮಿಸುವಂ (ಸಂಸಪ. ೨೦–೧). [ಎರ್ದೆ + ಆಶೆ]

ಎರ್ದೆಯಾಱು (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯ ಬತ್ತು; ಭಯಪಡು: ಸಲಹುವೈಯನು ಮುಳಿದು ಲೋಕದ ಕೊಲೆಗೆಲಸಕಂಗೈಸಿದನೆ ಹಾ ಪ್ರಳಯವಾದುದಕಾಲದಲಿಯೆಂದಮರರೆರ್ದೆ[ಪಾಠಾಂ. ಎದೆ]ಯಾಱಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೨೯). [ಎರ್ದೆ + ಅಱು$_1$]

ಎರ್ದೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯಕುಗ್ಗು, —ಕಡಮೆಯಾಗು: ಈ ಕೊಸುಗಳ್ ಮನಮಿಕ್ಕಿಯುಮೆರ್ದೆಯಿಕ್ಕಿಯುಂ ಕಿಡುವರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೨೮ ವ). [ಎರ್ದೆ + ಇಕ್ಕು]

ಎರ್ದೆಯುಗಿ (ಕ್ರಿ). ಎದೆಯನ್ನು ಬಗಿ; ಹೃದಯವನ್ನು ಸೀಳು: ಪುಗಲೆಂಬ ಪಿಕಸ್ವರಕೆರ್ದೆಯುಗಿವ[ಪಾಠಾಂ. ಉಗುವ] ಸರಕ್ಕೆಯ್ದೆ ಬೆರ್ಚಿ ಕಣ್ಗಂ ಮನಕಂ ಸೊಗಯಿಪ ಸರದೊಳಗೆ ಶರಣ್ಬುಗುವಂತಿರೆ ಪೊಕ್ಕುದಂದು ವಿರಹಿಜನಂಗಳ್ (ಅಜಿಪು. ೬–೨೦). ☞ ಇಲ್ಲಿ 'ಎರ್ದೆಯಗಿ' (= ಆಗಮನದಲ್ಲಿ ಭಯಪಡು) ಎಂಬ ಪಾಠವಿರಬಹುದು. [ಎರ್ದೆ + ಉಗಿ$_1$]

ಎರ್ದೆಯುರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಯನ್ನು ಭೇದಿಸು; ಮನವನ್ನು ಸೇರು: ಪೊದಱೆರ್ದೆಯುರ್ಚಿದ ನಲ್ಮೆಯೊಂದು ಭಾವಕಮುಱಿಯಲ್ಕೆ... ತರಳಾಯತಾಕ್ಷಿಯ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೯೬). [ಎರ್ದೆ + ಉರ್ಚು]

ಎರ್ದೆಯುರ್ಬು, ಎದೆಯುಬ್ಬು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಹಿಗ್ಗು, —ದೊಡ್ಡದಾಗು (?): ಒದವಿದ ಚಿಂತೆ ಪೆರ್ಚೆ ಪಸಿವಿಲ್ಲದೆ ಮರ್ಬೆರ್ದೆಯುರ್ಬೆ ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಬಗೆ ಬೆರ್ಚೆ ಬುದ್ಧಿಯಣಮಿಲ್ಲದೆ ನಲ್ಲಳಗಲ್ಕೆಯಿಂದಂ (ಅದಿಪು. ೧೨–೨೩). **ಎದೆಯುಬ್ಬು**: ಪ್ರಿಯನಾಲಿಂಗಿಸಿದರೆ ರಕ್ತವು ಕಾಯುವುದಂತೆ! ಎದೆಯುಬ್ಬುವುದಂತೆ! ಸ್ನೇಹಾತಿರೇಕದಿಂದ ಎಚ್ಚರತಪ್ಪುವುದಂತೆ! ಹೌದೆ? (ಆರ್ಯಕ. ೪೪). [ಎರ್ದೆ + ಉರ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$)]

ಎರ್ದೆರಕ್ಕೆ (ನಾ). = ಎದೆಗವಚ: ಆಗಳ್ಬರೆಂಬಂಗಿಯಿಲ್ಲಂ ಅವಂ ದೋಷಂಗಳೀಡಹಂ ಪೋರೊಳ್ ಪ್ರತಿಭಟಂಗೆಂತಂತೆರ್ದೆರಕ್ಕೆಯನಾನದಂ (ಸೌನಂದ. ೧೪–೩೮). [ಎರ್ದೆ + ರೆಕ್ಕೆ]

ಎರ್ದೆವಡಿ (ನಾ). ಎದೆಯ ಕದ: ವೀರನೊಂದುಪಹತಿಗೆರ್ದೆವಡಿ ಪವ್ವನೆ ಪಾಱಿದಂತಾಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೮–೮). [ಎರ್ದೆ + ಪಡಿ$_4$]

ಎರ್ದೆವತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಗೆ ಹತ್ತು, —ಅಂಟಿರು; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮುಟ್ಟು: "ಎರ್ದೆವತ್ತಿದುದೆನೆ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡುದು" (ಚತುನಿ. ೧೨); ಮುತ್ತಿನ ಸರಕ್ಕೆ ನುಣ್ಪಂ ಬಿತ್ತರಿಸಿದ ಬೆಳ್ಪುಮಲ್ಲದಿಂತೀ ಪೊಸಗಂಪೆತ್ತಣದೆನೆ ನಗುವಂತೆರ್ದೆವತ್ತಿದ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ತಿಸರವೇಂ ಸೊಗಯಿಸಿತೋ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೪೦). [ಎರ್ದೆ + ಪತ್ತು$_1$]

ಎರ್ದೆವತ್ತುಗೆ (ನಾ). ೧. ಎದೆ ಸೇರುವಿಕೆ; ಹೃದಯದ ಸಂಬಂಧ: ಶ್ರೀಗೆರ್ದೆವತ್ತುಗೆ ವರವಾಕ್ಶ್ರೀಗೆ ನಿಜಂ ಸುಮುಖವೃತ್ತಿ ತೋಳ್ಗೆರಗು ಜಯಶ್ರೀಗೊಲವಿನೀಯೆ ನೆಗೞ್ದಂ ಭೂಗಧಿಪತಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೧). ೨. ಆಪ್ತತೆ: ಮಂತ್ರಿಗಾರೊಳಮೆರ್ದೆವತ್ತುಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅಟ್ಟೆವತ್ತುಗೆ] ಯಾಗಲಾಗದೆಂಬುದುತ್ತರವಾಕ್ಯಂ (ನೀತಿವಾ. ೯–೫೫). [ಎರ್ದೆ + ಪತ್ತುಗೆ]

ಎರ್ದೆವರ್ (ಕ್ರಿ). ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬರು; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರವಾಗು; ಮೆಚ್ಚಾಗು: ಎನ್ನೆರ್ದೆವಂದ ರಾಯಸದ ಲಿಂಗರಸಂ ಬರೆಯಲ್ ಸಮಂತುಟಾಂ ಸನ್ನುತ ಶಂಭುಭಕ್ತರ ಪದಾಂಬುರುಹಂಗಳನೊಲ್ದು ಪೊತ್ತು (ಉದ್ಭಟ. ೧೨–೧೪೫). [ಎರ್ದೆ + ಬರ್$_1$]

ಎರ್ದೆವಟಲ್ (ನಾ). ಎದೆಯ ಆಯಾಸ; ಮನಸ್ಸಿನ ಕ್ಲೇಶ, —ದುಃಖ, ಚಿಂತೆ: ವಿಪರೀತಮಾದ ಮೃಗಕುಲದುಪದ್ರವಂ ನಿಮಗೆ ದಂಡಪಾಶಾದಿಗಳಿಂದಪಹರಿಸುಗುಮೆಂದಾರ್ಯ್ಯಗುರ್ಪದೇಶಂಗೆಯ್ದು ಕಳೆದ ನವರೆರ್ದೆವಟಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೭೨). 'ಅದವಟಲ್' ಪಠಾ. [ಎರ್ದೆ + ಬಟಲ್$_3$]

ಎರ್ದೆವಾಯ್ (ನಾ). ಎದೆಯ ಬಾಯಿ (?): ಎರ್ದೆವಾಯದಿರ್ಮುತ್ತಿ ಪೊದಟ್ಟಿರ್ದೆಯೆಂಬಿವು ಸಹಜ ಶಿಥಿಲವೃತ್ತಿಯನಾಳ್ಗುಂ (ಶಮದ. ೪೫). [ಎರ್ದೆ + ಬಾಯ್]

ಎರ್ದೆವುಗು (ಕ್ರಿ). ಮ ೇಹರವಾಗು; ಎದೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟು: ಅವಿನಾಣಮನಿತುಮೆರ್ದೆವುಗೆ ಕಿವಿವುಗೆ ಪಂಡಿತೆಗೆ ನುಡಿದ ನಲ್ಲನ ನುಡಿ ತಳ್ತವಿರಳ ರೋಮಾಂಚ... ಪೋಲ್ತಳ್ (ಆದಿಪು. ೪–೨೩); ಎನ್ನ ಮನಕ್ಕೆ ಸೋಲಮಂ ಮಾಡುವಲಂಪಿನಿಂ ಪುಗುವವೋಲೆರ್ದೆವೊಕ್ಕಿನ ಗಿಂದು ಶೈತ್ಯಮಂ ಮಾಡಿದಳೀಕೆ (ಜಗವಿ. ೧೧–೪೩); ಪುರುಳುಂ ಲಕ್ಕಣಮುಂ ಮೆಯ್ಸಿರಿಯುಂ... ತಳ್ತಿಸವ ರನ್ನದಂತೆರ್ದೆವುಗದೇ (ಕಬ್ಬಿಗಾ. ೬). [ಎರ್ದೆ + ಪುಗು₁ (< ಪೊಗು₁)]

ಎರ್ದೆವೆಣೆ (ನಾ). ಎದೆಯ ಬೆಣೆ, —ಗೂಟ: ಬಿಲ್ದಿರುವಿಂದುಗುಳ್ಚಿದಂ ಕಣೆಗಳಂ ವೈರಿಮೋಹರದ ತಲೆವೊಣೆಗಳಂ ಪಗೆಗಳೆರ್ದೆವೆಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ಣಿ] ಗಳಂ ರವಿಗೆಣೆಗಳಂ ಕ್ಷಣದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧–೧೮). [ಎರ್ದೆ + ಪೆಣೆ]

ಎರ್ದೆವೇೞ್ (ಕ್ರಿ). ಹೃದಯವನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿಹೇಳು; ಮನಸ್ಸನ್ನು ತೆರೆದು ಮಾತಾಡು: ನುಡಿವೊಡೆ ಅಲ್ಲಿಯೆಂಗುಮೆರ್ದೆವೇೞ್ದೊಡೆ ಕೈತವಮೆಂಗುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೩೩). [ಎರ್ದೆ + ಪೇೞ್]

ಎರ್ಪತ್ತು 'ಎಪ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಎರ್ಪು (ನಾ). (?): ಇರ್ಪುಂ ತೋರ್ಪುಂ ಕೆರ್ಪುಂ ನೆರ್ಪುಂ ಪೆರ್ಪುಯುಮುಡರ್ಪುಮಾರ್ಪುಂ ಕೂರ್ಪುಂ ಪರ್ಪರಿಕೆಯುಮೆರ್ಪುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಇರ್ಪುಂ] ಮೆಯ್ಗುರ್ಪುಂ ಮೊದಲಾಗಿ ರೇಫಸಂಯೋಗಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೩೯). [?]

ಎರ್ಬಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೆನ್ನಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹಿಂಬಾಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅರಿಭೂಪಾಳೋಗ್ರವೀರಪ್ರಮುಖಮುನಿರದಾಟಂದಪಂ ಕೊಂದಪಂ ಮತ್ಸರದಿಂದೆರ್ಬಟ್ಟಿಪಂ ಮುಟ್ಟಿಪಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೧೯–೨೪; 1042). [ಎರ್ಬಟ್ಟು (< ಎಬ್ಬಟ್ಟು) + -ಇಸು₃]

ಎರ್ಬಟ್ಟು 'ಎಬ್ಬಟ್ಟು' ನೋ.

ಎರ್ಬು 'ಎಬ್ಬು' ನೋ.

ಎರ್ಮಾತಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೆಱೆಗೊಟ್ಟಂ ಎ[ರ್ಮ್ಮಾ]ತಿಟ್ಟಿಯ[ಧತಿ]ಸತ್ರಾಂಗಳತ್ತಂ ಒ[ಡೆ]ಗೆಱೆಯ ತೆಙ್ಕಣಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೯–೩೧; 807). [?]

ಎರ್ಮೆ, ಎಮ್ಮೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಚತುಷ್ಪಾದ ಪ್ರಾಣಿ; ಮಹಿಷ: ಎತ್ತುಕಱುತ್ತಿಯುಂ ಪಶುವುಮೆರ್ಮೆಯುಂ ಕುದುರೆ ನಾಯೊಟ್ಟೆಯುಮು ಡುವುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೭–೫); ಸಜಕ್ಕನೂಱ ಎರ್ಮ್ಮೆ ತುಱು ಪರಿದಟ್ಟಿ ಪುಯ್ಯಲ್ವರಿದು (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧–೧೦; 1041); ಅಂಬರಚರ ಪದಮಂ ಕುಡಲಾಂ ಬಯಸಿರೆ ನಚ್ಚಿನೆರ್ಮೆಕೋಣನನೀಂದತ್ತಂಬವೊಲೀ ಮಗನಿರದೆ ತಪಂಬಡಲೆಳಸಿರ್ದನೆಂದು ಬೆಚ್ಚನೆ ಸುಯ್ದಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೬–೪೪); ಎರ್ಮೆಯ ಪೋರಿಯನಿಕ್ಕಿದನನ್ನಮ್ಮಾರಿಗೆ ಮತ್ತಮದನೆ ಮಹ ಳಕ್ಕಿತ್ತಂ (ಯಶೋಚ. ೩–೫೭). **ಎಮ್ಮೆ**: ೧. ಎನ್ನೆಮ್ಮೆಗಳೆನ್ನ ಪಶುಗಳೆನ್ನ ಪರಿವಾರಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೦–೨೧); ಪೊನ್ನೊಳದ ಎಮ್ಮೆ ತುಱುಗಳೊ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦; ೧೨–೨; 961); ಕೋಳಿ ತಿಪ್ಪೆಯಂ ಪೊರ್ದಿದಂತೆ ಪಸಿದೆಮ್ಮೆ ಬಳೆದ ಕೆಯ್ಯಂ ಪೊಕ್ಕಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೯೫); ಪರಿವತಿಸಾರಂ ಪಿರಿದಾಗಿರೆ ಹೂಲಿಯ ಬೇರ ತ್ರಿಗುಡನೆಮ್ಮೆಯ ಮೊಸರೊಳ್ ಬೆರಸಿಟ್ಟು ಸೈಂಧವಂ ಕೂಡಿರೆ ಮೆಲುವುದು (ಕಲ್ಯಾಕ. ४–೧೫); ಕಟ್ಟಬೇಕು ಕಾಟದೆಮ್ಮೆ ಅದಱ ಹಯನ ಎಷ್ಟಾದರೂ ಉಣಬೇಕು (ಪುರಂದ. ೨–೫೫ ಪಲ್ಲವಿ); ಎಮ್ಮೆಮೇಲೆ ಮಳೆಗರೆದಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. (ಆಲಂ) ಸೋಮಾರಿ; ಜಡಸ್ವಭಾವದವನು: ಅವನು ಒಬ್ಬ ಎಮ್ಮೆ, ಬೇಗ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೩. (ಆಲಂ) ಹಿರಿದು; ದೊಡ್ಡದು. 'ಎಮ್ಮೆಚೇಳು', 'ಎರ್ಮೆಗುಂಡು' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಎರುಮೈ; ಮಲ. ಎರಿಮ, ಎರುಮ; ಕೊಡ. ಎಮ್ಮೆ; ತುಳು. ಎರ್ಮೆ; ತೆಲು. ಎನುಮು]

ಎರ್ಮೆಕೊಳ್ (ಕ್ರಿ). (ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ)ಎಮ್ಮೆಯನ್ನು ಹಿಡಿ,—ಗ್ರಹಣ ಮಾಡು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ನಾಣ್ಣಜೆಯರಾ ಎರ್ಮೆಕೊಳ್ವಲ್ಲಿ ಸತ್ತೊನ್ ಕಾಸೂರನ್ (ಎಕ. X (S), ಚಿಂತಾಮ. ೩೪–೪; 8ನೆಯ ಶತ). 'ತುಱುಕೊಳ್' ಪರಾ. [ಎರ್ಮೆ + ಕೊಳ್₁]

ಎರ್ಮೆಗುಂಡು, ಎಮ್ಮೆಗುಂಡು (ನಾ). ದೊಡ್ಡಬಂಡೆ: ಸಿರಿಮಾರ ಹೊಲವೇರ್ ಎರ್ಮೆಗುಂಡಿನ ಮೂಡಣ ಮೆಯ್ಯ ಕವಿಲೆಯ ಕಲ್ (ಕಇಇ. ೧೨–೭೬–೫೪; 1170). **ಎಮ್ಮೆಗುಂಡು**: ಲಕ್ಕಿಗುಂದದ ಬಟ್ಟೆಯ ಪಡುವಣ ಪಳ್ಳದೊಳಗಣೆಮ್ಮೆಗುಂಡಿನ ತೆಂಕ ಮೆಯ್ಯಲ್ ನಟ್ಟಕಲ್ಲು (ಸೌಇಇ. XX, ೧೪೪–೬೧; 1166); ಸಮಾಧಿಸ್ಥಳವ... ತರವಿಡಿದು ಭಿತ್ತಿಯಂ ಕಂಬಂಗಳಂ ಮೇಲೆ ಕವಿವ ಅಜೆಗಲ್ಲ ತರಿಸಿ ಹಿರಿಯದೊಂದೆಮ್ಮೆಗುಂಡದೆ ಅದಱ ಬಾಗಿಲಂ ವಿರಳವಾಗಿರಲೊಳಗೆ ತೋಡಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯–೫೫). [ಎರ್ಮೆ + ಗುಂಡು₂]

ಎರ್ಮೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಎರ್ಮ್ಮೆಯರ ಮಗ ಬೊಳ್ವ ಗಂಗಗಾಮುಣ್ಡನಿಜೆದು ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. X, ಬೌರಿಂಗ್. ೧೩–೪; 890). [?]

ಎರ್ಮೆಯನೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪಶ್ಚಿಮತಃ ಎರ್ಮೆಯನೂರು ನಾಮ ಗ್ರಾಮಃ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫, ೪೦–೫೯; 951 ?). [ಎರ್ಮೆಯ + ಊರು₃ (< ಊರ್)]

ಎರ್ಮೆವೋರಿ, ಎಮ್ಮೆವೋರಿ (ನಾ). ಕೋಣ: ಕರ್ಬುಲಿಯ ಪಿಂಡಿನಂತೆಯುಂ ಸಿಂಗದ ಜಂಗುಳಿಯಂತೆಯುಂ ಜವನೆರ್ಮೆವೋರಿವಿಂಡಿನಂತೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೫೪ ವ); ಉಭಯಬಲ ಧನುರ್ಧರ ಸೈನ್ಯಂ ಜವನೆರ್ಮೆವೋರಿಗಳ್ ತಾಗುವಂತೆ ತಾಗಿ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೧೩–೫೩); ಆ ಭೀಮಕರ್ಮ್ಮಿಯಾ ಎರ್ಮೆವೋರಿಯ ಮೆಯ್ಯ ರಕ್ಕಸನ ಶಿಖರ ಸಮಕೋಡೆ ರಡನಿರ್ಕೆಯ್ಗಳಿಂದಡಸಿ ಪಿಡಿದೊತ್ತಿ ತಿರ್ರನೆ ತಿರುಪ್ಪಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯೭–೩೨೪). **ಎಮ್ಮೆವೋರಿ**: ನಿಚ್ಚಮೊಂದು ಮನೆಯೊಳಿರಡೆಮ್ಮೆವೋರಿಯೊಳ್ ಪೂಡಿದ ಪನ್ನಿರ್ಕಂಡುಗದಕ್ಕಿಯ ಕೂಱುಮ[ನ]ದರ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪರಿಕರಮುಮನೊರ್ವಮಾನಸಂ ಕೊಂಡು ಪೋಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೨೫ ವ); ಮೂಗುರ್ಚಿದೆಮ್ಮೆವೋರಿಯುಂ ಪೆಱಮೆಟ್ಟಿದ ತಗರುಂ ತಾಗುವಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೨ ವ); ಡೊಂಬಿನಾಳ್ ಧುರಧರೆಯೊಳ್ ಸಹಸ್ರಮಿದಿರಾದಡಮಂತಕನೆಮ್ಮೆವೋರಿಯಂತಿರೆ ಕೆಡೆವೊಯ್ವಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೧–೧೩೭). [ಎರ್ಮೆ + ಪೋರಿ (< ಪೋರಿ)]

ಎರ್ವಟ್ಟು 'ಎಬ್ಬಟ್ಟು' ನೋ.

ಎರ್ವಿಸು 'ಎಬ್ಬಿಸು' ನೋ.

ಎರ್ವು 'ಎಬ್ಬು' ನೋ.

ಎಲ₁, ಎಲಾ₁ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಮಾತು: ಎಲ! ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿ ತೆಗೆಯುವುದರೊಳಗಾಗಿ ಮಾಯವಾಗಿಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ). **ಎಲಾ₁**: ಎಲಾ, ಇವನ! ಏನು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಕೆಲಸಮಾಡ್ತಾ ಇದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).

ಎಲಎಲ, ಎಲಾಎಲಾ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಎಲಎಲ, ತೆಗೆ ಅದನ್ನು ಹೊರಗೆ (ಗಾಳಿಪ. ೨೩); ಎಲಾಎಲಾ, ಒಳ್ಳೇ ಆಸಾಮಿ ಕಣಯ್ಯ ಇವನು; ಇವನಾಳ ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [?]

ಎಲ್ಲ₂, ಎಲಾ₂ (ಅ). ಕೆಳದರ್ಜೆಯವರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಅವ್ಯಯ : ತಡೆತಡೆಲ ಕೆಟ್ಟೋಡದಿರಿ (ಜಿನಭಾ. ೬೨–೧೧) ; ಎಲ ರಂಗಾ, ಇಲ್ಲಿ ಬಾ (ರೂಢಿ). **ಎಲಾ₂** : ಜಾಂಬವಂತನು ಅದು ಯಾರೆಲಾ ಎಂದು ಈಚೆಗೆ ಬಂದು ಕೃಷ್ಣನೊಡನೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ನಿಂತನು (ನೀತಿಚಿಂ. XI, ೨೩) ; ಏನೆಲಾ ನೀಚರಾ, ನಾನು ಸತ್ಯವಾದಿ ಯೆಂದು ನೀವು ಅರಿಯಿರೊ (ನೀತಿಚಿಂ. XI, ೯) ; ಎಲಾ ಸಿದ್ದ, ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗಿದ್ದೆಯೋ (ರೂಢಿ). [?]

ಎಲಂಚಿ 'ಎಲಚಿ' ನೋ.

ಎಲಂಚಿಕೊಂಟೆ (ನಾ). ಎಲಚಿ ಮರದ ಬಳಿಯಿರುವ ಒಂದು ಕುಂಟೆ: ಈಶಾನ್ಯದ ಕಿಸುವಾಲಿಯಿನ್ದೆ ನಿನ್ದ ಕಲ್ಲಿನ್ದೆ ಒಟ್ಟೆಯಿನ್ದೆ ಆಗ್ನೇಯದ ಎಲಂಚಿಕೊಣ್ಟೆಯಿನ್ದೆ ಪೂಲಿಕುಣ್ಟೆಯಿನ್ದೆ ಪೆರ್ಬಳದೊಳಗಣ ಚಾದು ಪೊಲ್ದಿನ್ದೆ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೬–೭೧ ; 850). [ಎಲಂಚಿ + ಕೊಂಟೆ (< ಕುಂಟೆ₂)]

ಎಲಂವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮಹಾಜನಮುಂ ಮೋನಿಗೊರವರುಂ ಮೂಲಸ್ಥಾನದ ಮಹಾದೇವರಾಳ್ವೆಲಂವಳ್ಳಿಯ ಶಾಸನಮುಂ (ಎಇ. XII, ೨೦೧–೧೯ ; 865). |P ಈಗಿನ ಮಂತ್ರವಾಡಿ. [?]

ಎಲಕಾ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [?]

ಎಲಗುಡಿ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಬಳ್ಳಿ, —ಕುಡಿ : ಹಲಸು ಮೆಣಸು ಎಲಗುಡಿ ಮಾಲು ಕಬು ಕಲವೆ ಕುಮರಿ ಕೋಹು ಮಕ್ಕೆ ಹಕ್ಕಲು ಕಾಡಾ ರಂಭ ಮುಂತಾದ ಏನುಳ್ಳ ಬೆಳೆಯ ಬಿತ್ತಿ ಬೆಳೆದುಕೊಂಡು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೫೮–೪೬ ; 1435) [< ಎಲೆ₁ + ಕುಡಿ₂]

ಎಲಗೆ 'ಎಲೆಗೆ²' ನೋ.

ಎಲಗೇ 'ಎಲೆಗೆ' ನೋ.

ಎಲಚಿ, ಎಗಚಿ, ಎಲಂಚೆ, ಎಲಚೆ, ಎಳಚಿ (ನಾ). ಬೋರೆಮರ ; "ಬಾರಿಗಿಡ" (ಉಕ): "ಕರ್ಕನ್ಧು=ಎಲಚಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೬) ; ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣು ನೇಱಿಳೆಹಣ್ಣು ಕಳವೆಯ ಹಣ್ಣುಯೆಲಚಿ [ಪಾಠಾಂ. ಚೆ]ಯ ಹಣ್ಣು . . . ಮಧುರ ಮಧುವುಂಟು (ಬಸಪು. ೧೮–೧೬) ; ಸಾರಿ ದಡವನು ಬಳಿಕ ವನದೊಳಗಾರಿಸುತಲಂದೆಲಚಿ [ಪಾಠಾಂ. ರದ] ಹಣ್ಣನು ಸೇರಿಸುತ್ತಿಂಗುದಿಯ ಪಿಣ್ಯಾಕವನದರ ಜೊತೆಗೆ (ರಾಮಾಸಂ. ೨–೫–೧೦) ; ರತ್ನಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಎಲಚಿಹಣ್ಣು ಕಾಸು ಎರೆದರು (ಕೀಲುಗೊಂ. ೧೧). **ಎಗಚಿ** : "ಎಗಚಿಗಿಡ" (ಜಾನಕೋ. ೨೩) ; (ಮೈಔಗಿ. ೧೧–೧೮೬). **ಎಲಂಚೆ**: 'ಎಲಂಚಿಕೊಂಟೆ' ಪರಾ. **ಎಲಚೆ**: "ದ್ವಿಕಂಟಕಃ— ಎ(ಯ)ಲಚಿ" (ಓಷಧಿ. ೬೬). **ಎಳಚಿ** : "ಕರ್ಕಂಧೂಃ, ಬದರೀ, ಕೋಲೀ, ಘೋಂಟಾ – ೪ ಎಳಚೀಗಿಡದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೫) ; ಒಂದು ದೊಡ್ಡಕಾಡು. ಅಲ್ಲಿ . . . ಹೇರಿಳೆ ಎಳಚಿ ತಪಸಿ ಇಂತಹ ಮರಗಳು ಬೆಳೆದಿದ್ದುವು (ಕಂಕತೆ. ೮೯). [?]

ಎಲಚೆ 'ಎಲಚಿ' ನೋ.

ಎಲಡಿಕೆ 'ಎಲೆಯಡಕೆ' ನೋ.

ಎಲತ್ತಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : "ಹಕ್ಕಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಹಕ್ಕಳ] ಯೆಲತ್ತಿಕೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೩–೮). [?]

ಎಲಮ 'ಎಲಮೆ' ನೋ.

ಎಲಮುಗಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ದಾಸಾಳ ಹೂವು, ದಾಳಿಂಬ, ರಸಾಂಜನ, ಎಲಮುಗಿಲು, ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಮುರುಟ . . . ಇವನ್ನು ಚೂರ್ಣಮಾಡಿ . . . ನೆತ್ತರು ಹೊಟ್ಟೆಬೇನೆ ಶಾಂತ (ವಿವೈವಿ. ೨೩). [?]

ಎಲಮೆ, ಎಲಮ, ಎಲಮೇ (ಅ). ಸ್ಮರಣ, ವಿಚಾರ, ಆಮಂತ್ರಣ ಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಒಂದು ನಿಪಾತಾವ್ಯಯ : "ಎಲೆ, ಎಲೇ, ಎಲಮೆ, ಎಲಮೇ – ಸ್ಮರಣ ವಿಚಾರಾಮಂತ್ರಣೇಷು" (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಎಲಮ** : ಅಂಜದಿರ್ಬಡವಾಗದಿರ್ ಚಿಂತಿಸದಿರೆಲಮ ಸಂಜೆಯಾದೊಡೆ ಯಿರಿಸಿ ಪೋಗೆ ನಿನ್ನೆಲಮೆಲಮ ಎಂದು ಕುಣಿದಾಡುತುಂ (ಕಣ್ಣರ. ೫–೨). **ಎಲಮೇ** : ಮೇಲಿನ 'ಶಬ್ದಾನು ೨೧ ವಾಖ್ಯಾನ'ದ ಪ್ರಯೋಗ ವನ್ನು ನೋಡಿ. [?]

ಎಲಮೇ 'ಎಲಮೆ' ನೋ.

ಎಲರ್, ಎರಲ್, ಎರಲು, ಎಲರು (ನಾ). ಗಾಳಿ; ವಾಯು: "ಕಂಪು ವಳಂ, ಎರಲ್, ಮಿಗದೇರಂ, ಎಲರ್, ಗಾಳಿ— ಈ ೫ ವಾಯುವ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೪–೩೮) ; ಊದುವ ತಂಬೆಲರಿಂ ಬೆಡಂಗುವೆತ್ತು (ಎಇ. XIII, ೩೩೧–೨೮ ; 929) ; ಕೋಗಿಲೆಯುಕ್ಕೆಲರಕ್ಕೆ ತುಂಬಿಯಕ್ಕರ ಗಿಳಿಯಕ್ಕೆ ಬಂದೊಡಮೊಱಲ್ದೆರ್ದೆಯಾಱುವರ್ (ಆದಿಪು. ೩–೮೬) ; ಅರವಿಂದೋತ್ಪಲ ಮಲ್ಲಿಕಾಪ್ರಸವ ಸೌರಭ್ಯಂಗಳಂ ಪೇಱಿ ಬರ್ಪೆಲರುಂ ನಿರ್ಭರಭಕ್ತಿಯಿಂದಮಿದಿರ್ವರ್ಪಂತಾಯ್ತು (ಸುಕುಮಾ. ೪–೪೪) ; ಎಲರ ಮೈಸೋಂಕಿಂದ ತುಂಬಿ ಕೋಗಿಲೆಯ ಗಿಳಿಗಳ ಮೃದುಧ್ವನಿಯ ಕೇಳುವೆ ಯಿಂದ (ಸೌಂದಪು. ೧೦–೯೧). **ಎರಲ್** : "ಕಂಪುವಳಂ ಮಿಗದೇರಂ ತಾಂ ಪರಕಿಸಲೆಲರು ಗಾಳಿಯೆರಲನಿಲನೆನಲ್" (ಕವಿಕಂ. ೩೮) ; "ಕಂಪುವುಳ ಗಾಳಿ ಮಿಗದೇರಯಲರೆರಲೆನಲ್ಕನಿಲನು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೪) ; ಮಱಿದು ಮಲಗಿದ ಸೂತನನು ನಾಲ್ಕೆರಡು ಗಳಿಗೆಯು ಬೀಸಿ ಮೂಗಿನೊಳೆರಲ ಕಂಡನು ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮–೫೫). **ಎರಲು** : ಎರಲು ಸುಳಿದುದು ದೀಪಶಿಖಿ ಪರಿಹರಿಸಿದತಿ ಬಲದಬ್ಬರದ ನಿಷ್ಠುರತೆಗಂಜದೆ ಮಾಣದೆನೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮–೧೪). **ಎಲರು** : ದಕ್ಷಿಣ ದಿಶಾಂತದೊಳಗೆಲರು ತಣ್ಣನೆ ತೀಡೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೪–೧೬) ; ಬಳಲಿಬಂದಾ ಲತೆವನೆಯೊಳುಜ್ಜಳಿಪ ನಲ್ಲರನಪ್ಪಿ ನಂದನದೊಳಗೆ ಸುಳಿದಾಡುವುದು ಬಾಳಕನಂದದೊಂದೆಲರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨–೫) ; ಆವುದೆಲರಿನ ನಿಲ್ಲದಲೆತಕ್ಕೆ ಗಡು ಸೀಮೆ (ಮಂಕುಕ. ೯೦). [?]

ಎಲರಣುಗ (ನಾ). "ವಾಯುಪುತ್ರ, ಹನುಮಂತ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಎಲರ್ + ಅಣುಗ (< ಅಣುಂಗ)]

ಎಲರು 'ಎಲರ್' ನೋ.

ಎಲರುಣಿ, ಎರಲುಣಿ (ನಾ). ವಾಯುವನ್ನು ಆಹಾರವಾಗುಳ್ಳದ್ದು ; ಹಾವು ; ಸರ್ಪ : "ಭುಜಂಗಕ್ಕೆಲರುಣಿ" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೫) ; ಎಲರುಣಿಗಳ್ ಕಿನ್ನಾಡ ಬಿಲಂಬೊಕ್ಕವು (ಜಯಕಾ. ೭–೪೧) ; ಪರಿದೀಂಟಲ್ಕುರವಣಿಸುವ ಸಿರಿದೋಳೆಲರುಣಿಯ ನೀಳ್ದ ನಾಲಗೆಯಕ್ಕುಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೪೭–೨) ; ಎಲರುಣಿಯ ಪಾಸಿನೊಳ್ (ಶೀಷರಾ. ೨೧೪–೨೨). **ಎರಲುಣಿ** : "ಹಾವು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಎಲರ್ + –ಉಣಿ]

ಎಲರುಣಿಗ, ಎರಲುಣಿಗ (ನಾ). = ಎಲರುಣಿ : ಎಲರುಣಿಗಳರಸ ಪೂವಡಿಗನೋಲ್ವಾಗ್ಜಾಲ (ಪ್ರಭುಪು. ೪–೬). **ಎರಲುಣಿಗ** : ಎರಲುಣಿಗನಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಿಷವ ಕಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕುರುಲ ಶ್ವಪಚಾಧಮನೊಳತ್ಯಂತ ಶುಚಿಯ (ಮದೇಪು. ೨೯–೯). [ಎಲರ್ + –ಉಣಿಗ]

ಎಲರುಣಿವಕ್ಕಿಗ 'ಎಲರುಣಿವಟ್ಕಿಗ' ನೋ.

ಎಲರುಣಿವಗೆಯು (ನಾ). ಹಾವುಗಳ ಶತ್ರು ; ಗರುಡ : "ಪಕ್ಕಿಗಳಾಣ್ಮಂ, ಎಲರುಣಿವಗೆಯಂ, ಪರ್ದು —ಈ ೩ ಗರುತ್ಮಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೨–೧೨). "ಗರುಡಂಗೆಯೆಲರುಣಿವಗೆಯ ಪರ್ದುಪಕ್ಕಿಗಳರಸಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬). [ಎಲರುಣಿ + ಪಗೆ + –ಅ₇]

ಎಲರುಣಿವಚ್ಚ (ನಾ). ಹಾವನ್ನೇ ಆಭರಣವಾಗುಳ್ಳವನು ; "ಸರ್ಪಭೂಷಣ ; ಶಿವ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಎಲರುಣಿ + ಪಚ್ಚ + –ಅ₇]

ಎಲರುಣಿವಸಿಱ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಹೊಟ್ಟೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವವನು; ಗಣಪತಿ: "ಬಿಜ್ಜವಳನೆಡರ್ಗೇಡಿ ಮೇಣೆಲರುಣಿವಸಿಜನು ... ವಿನಾಯಕನ ನಾಮಂ" (ಕಬ್ಬಕ್ಕೈ. ೫); ಎಲರುಣಿವಸಿಱ ನೆಡರ್ಗೇಡಿ ... ಸುಂಡಿಲನೊಗಂ ... ಕರಿಮೊಗನೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫). [ಎಲರುಣಿ + ಬಸಿಱ್ + -ಅ$_7$]

ಎಲರುಣಿವಟ್ಟಿಗ, ಎರಲುಣಿವಕ್ಕೆಗ, ಎಲರುಣಿವಕ್ಕೆಗ (ನಾ). ಹಾವನ್ನೇ ಹಾಸಿಗೆಯಾಗುಳ್ಳವನು; ಸರ್ಪಶಯನ; ವಿಷ್ಣು: "ಎಲರುಣಿವಟ್ಟಿಗ ಪಾಱುಂಬಳಿಗೈಯಂ ಪರ್ಪುದೇರನಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫). **ಎರಲುಣಿವಕ್ಕೆಗ**: "ಸ ರ್ಪ ಶಾ ಯಿ, ವಿಷ್ಣು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಎಲರುಣಿವಕ್ಕೆಗ**: "ಎಲರುಣಿವಕ್ಕೆಗಂ ಪರ್ಪುದೇರನಿಂಗಡಲಳಿಯಂ ... ಉಪೇಂದ್ರನ ನಾಮಂ" (ಕಬ್ಬಕ್ಕೈ. ೭); ಎಲರುಣಿವಕ್ಕೆಗನಪ್ಪಲರ್ವ[ರ್ಪೊ]ಕ್ಕುಳನಂ ಪೂಜಿಸಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ (ಮರಾಜ. ೬-೮೮ ವ). [ಎಲರುಣಿ + ಪಟ್ಟೆ + -ಗ$_3$]

ಎಲರುಣಿವೆದೆಯ, ಎರಲುಣಿವೆದೆಯ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಬಿಲ್ಲಿನ ಹಗ್ಗವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ: "ಎಲರುಣಿವೆದೆಯಂ ಚಳಿವೆಟ್ಟಳಿಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫); "ಎಲರುಣಿವೆದೆಯ ಬಾಣ್ಣವಿರ ಗೊಂದೆವಟವಿಗೆಯ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩); ಎಲರುಣಿವೆದೆಯಂ ಬೀರಂ, ಬಿಗುರ್ವರಿಜಂ ... ಮುಂತಪ್ಪ ಭೂತವೇತಾಳಂಗಳ ಮರುಳ್ವಡೆವೆರಸು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೧-೧೬). **ಎರಲುಣಿವೆದೆಯ**: "ಶಿವ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಎಲರುಣಿ + ಪೆದೆ + -ಅ$_7$]

ಎಲರ್ಗೆಳೆಯ, ಎರಲ್ಗೆಳೆಯ (ನಾ). ಗಾಳಿಯ ಗೆಳೆಯ; ಬೆಂಕಿ; ಅಗ್ನಿ: "ಮರಗೂಟಂ ... ಎಲರ್ಗೆಳೆಯಂ – ಈ ೧೩ ಅಗ್ನಿ" (ಕಶಸಾ. ೩-೩೩); "ಎಲರ್ಗೆಳೆಯಂ ... ಮರಗೂಟಂ ... ಅಗ್ನಿಯಭಿಧಾನಂಗಳ್" (ಕವಿಕಂ. ೩೪); "ಇಂಗಳನೆಲರ್ಗೆಳೆಯ ಪೊಗೆವಟವಿಗೆಯನಗ್ಗಿ" (ಕಬ್ಬಕ್ಕೈ. ೨೦). **ಎರಲ್ಗೆಳೆಯ**: ಮೆಲ್ಗಾಡಿಯಿಂ ತಳೆದೆರಲ್ಗೆಳೆಯ ಕಯ್ಯಿಂ ಕೊರಲ್ಗಪ್ಪಿನಿಂ ಸಲ್ವ ... ನಿರಂಜನನ (ಪಾಸೋಪು. ೩-೧). [ಎಲರ್ + ಗೆಳೆಯ]

ಎಲರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಚೇತನಗೊಳ್ಳು; ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ: "ಎಲರ್ಚು– ಚೇತನಕರಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಮಗುಬ್ದಾ ಸತಿಯಿಕ್ಕಿದ ಕಣ್ಣನೀರ ಧಾರೆಗಳೊಳೆ ನಾಂದೆಲರ್ಚಿ ಪೊದಲ್ದೊರ್ಮೆಯೆ ಪಾಱಿದುವುನ್ಮದಾಳಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦); ಪಣ್ಣನೆ ತೊಱಲ್ದು ತೀಡುವ ತಣ್ಣೆಲರೊಳೆಲರ್ಚಿ ವನಚರವ್ರಜಮದಱೊಳ್ ತಣ್ಣನೆ ತಣಿದಿರೆ ಬನದೊಳ್ ಪಣ್ಣನೆ ತಿನು ತಿರ್ಪುವೆಳಸಿ ತರುಚರಕುಳಮುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೨೨). [ಎಲರ್ + -ಚು$_1$./ ತಮಿ. ಇಲಿರ್, ಚಿಲಿರ್=ರೋಮಾಂಚಗೊಳ್ಳು; ತೆಲು. ಎಲರುಚು = ಮೇಲೇಳು]

ಎಲರ್ಪಟ (ನಾ). ಗಾಳಿಪಟ: ಆಗಸಕಡರ್ವರಗಿಳಿಗಳನಾಗಲ್ಕಿಟ್ಟಸಲ ದೊರ್ವಳಕ್ಷಿದ್ಧುಕ್ತಿ ಮೇಣ್ತಾಗೆ ವನಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾಡಿಪ ಜಾಗದೆಲರ್ಪಟದ ರಾಗಮೆನೆ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೨೪). [ಎಲರ್ + ಪಟ$_2$]

ಎಲರ್ವಟ್ಟೆ, ಎರಲ್ವಟ್ಟೆ (ನಾ). ವಾಯುಮಾರ್ಗ; ಆಕಾಶ: "ಎಲ ವರ್ಟ್ಟೆ ನಭೋಂಗಣಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೧೦); "ಪೆಸರಪ್ಪುದಂಬರಕೆ ಬಾನೆ [ಪಾಠಾಂ. ನ]ಲರ್ವಟ್ಟೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೫); ಸುದತೀಮಣಿಯನಗಲಿ ಯೆಲರ್ವಟ್ಟೆಗೆ ವಿದಿತಯಶಸ್ಕಾಂತಂ ತವಕದಿ ಪಾಱಿದಂ (ಜಯಕಾ. ೪-೨೪); ಎಲರ್ವಟ್ಟೆಯನಡರ್ದು (ರೇವಣ. ೭೩-೫೭). ಭಳಿರೆ ಭಳಭಳ ರೆಂದೆಲರ್ವಟ್ಟೆಯವರೂ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೮-೪೩); **ಎರಲ್ವಟ್ಟೆ**: "ಆಗಸಂ, ಮಿಂಬಟ್ಟೆ, ಎರಲ್ವಟ್ಟೆ. . .ಬಾನ್–ಈ ೬ ಆಕಾಶಂ" (ಕಶಸಾ. ೪-೪೧). [ಎಲರ್ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಎಲರ್ವಟ್ಟೆಗ (ನಾ). ವಾಯುಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು; ಖಚರ (ಕಿ). [ಎಲರ್ವಟ್ಟೆ + -ಗ$_3$]

ಎಲರ್ವಟ್ಟೆವಾವು, ಎರಲ್ವಟ್ಟೆವಾವು (ನಾ). ಆಕಾಶದ ಹಾವು; ರಾಹು: "ಎಲ[ಪಾಠಾಂ. ಅಲ]ರ್ವಟ್ಟೆವಾವೆನೆ ರಾಹು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೮). **ಎರಲ್ವಟ್ಟೆವಾವು**: "ರಾಹು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಎಲರ್ವಟ್ಟೆ + ಪಾವು$_1$]

ಎಲರ್ವೊಯ್ಲು (ನಾ). ಗಾಳಿಯ ಹೊಡೆತ: ಎಲರ್ವೊಯ್ಲಿಂದೊಸರ್ವಿರ್ಕನ್ನಿಕಾಂಡ ರಸದಿಂ[ನಾಂ]ದು (ವರ್ಧಪು. ೧-೪೩); ಎಲರ್ವೊಯ್ಲಿಂದ ಮಲ್ಲೊಕ್ಕ ನವ್ಯಾಮಳ ಪುಷ್ಪಂಗಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೧೦೩); ಎಲರ್ವೊಯ್ಲ ನಾಂತ ತಾವರೆಯೆಲೆವೋಲ್ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೯೯). [ಎಲರ್ + ಪೊಯ್ಲು]

ಎಲವ, ಎಲವು$_1$ (ನಾ). ಬೂರುಗದ ಮರ; ಶಾಲ್ಮಲೀವೃಕ್ಷ; ದೂದಿ ಮರ: "ಎಲವಂ ಸ್ಥಿರಾಯು ತಾಂ ಶಾಲ್ಮಲಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೩-೨); ಬೆಳಲ್ಲವಂಗಮೆಲವಂ ಬಳ್ಳಾಲೆರಂ ಬಿಕ್ಕೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೪೦ ಶೂದ್ರಕ); ಮಧುಕರಿ ನವಾಮ್ರದೊಳ್ ಪಾಯ್ದು ಮೆಲವದೊಳ್ ಪಾಯ್ದ ಪುದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೫೭); ಸುರತರುವ ಬಿಟ್ಟು ಎಲವದ ಮರಕ್ಕೆ ನೀರೆಱೆಜೀವಂತೆ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೩೯೭); ಕಡಿದರೋ ಸುರತರುವನೆಲವದ ಮಿಡಿಯ ಬಯಕೆಗೆ (ತೊರರಾ. ೪-೫-೧೧). **ಎಲವು$_1$**: ಅಲರೆ ಮೇರೆ ದುವೆಟ್ಟಗೆ ನಿಱುಕಲ್ಲುಕೊವಳ್ಳದಾ ಪೆರಿಯ ಎಲವು ಅಲ್ಲಿಂ ಕುಡಿತ್ತು (ಎಕ. II, ೩೫-೬; 800); ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟೊದೂರ ಪೊಲಮೇರೆ ಮೂಡ್ಡೆದೆಸೆ ಎಲವೆ ಕಿಱುವಜ್ಜರ್ಕೆಱೆ ಎ ತೆಂಕಾ ಅದರುಳ್ಳಡುಗಲ್ಲೆ (ಎಕ. X (S). ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೬-೬೩; 350).

ಎಲವದಮೇಣ, ಎಲವದಹಗಿನು = ಬೂರುಗದ ಮೇಣ: "ಪಿಚ್ಛಾ, ಶಾಲ್ಮಲೀವೇಷ್ಟಃ-೨ ಬೂರುಗಬಂಕೆ ಹೆಸರು, ಎಲವದಮೇಣ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೭); "ಮೋಚನಿರ್ಯಾಸಃ – ಎಲವದ ಹಗಿನು" (ಓಷಧಿ. ೧೩೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಲವ, ಇಲವು; ಮಲ. ಇಲಿವ, ಇಲವು]

ಎಲವರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎಲವರದ ಕಥವ ಬೂರ ಮಾಯಗಾವುಣ್ಡರ ಮಗ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೫೭-೫; 1000). [?]

ಎಲವರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: ಸೂಷಾ (ಎಲವರಿಗೆ) ... ಇವು ತ್ರಿದೋಷನಾಶಕ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೩೩). [?]

ಎಲವಸ್ತ್ರ 'ಎಲೆವಸ್ತ್ರ' ನೋ.

ಎಲವು$_1$ 'ಎಲವ' ನೋ.

ಎಲವು$_2$ 'ಎಲ್ವು' ನೋ.

ಎಲವೊ, ಎಲವೋ (ಅ). ಕೋಪ ಅಥವಾ ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿ ಇತರರೊಡನೆ ಮಾತನಾಡುವಾಗ ಬಳಸುವ ಸಂಬೋಧನಾರ್ಥಕ ಅವ್ಯಯ: ನೆನೆಯೆಲವೊ ಗೋವುಗಾದುದು ಪುಸಿಯೇ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫೬); ಪೆಱರಂ ಪೊಗಟ್ಟಪೆಯೆಮ್ಮಂ ಕಿಱಿಯಂ ಮಾಡಿದಪೆಯೆಲವೊ ಸಂಜಯ (ಗದಾಯು. ೩-೫೬); ಪೊಂಗಿ ಜಱಿವುತ್ತೆಲವೊ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಲಿಂಗವಲ್ಲದೆ ಬಳ್ಳವೇ ಅದು (ಬಸವಪು. ೯-೧೦); ಎಲವೊ ಕೌರವ ... ಅಳವನಱಿಯದೆ ಅಧಮ ರಥಿಕರ ಕೂಡೆ ತೊಡಕುವರೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೪೨). **ಎಲವೋ**: ಎಲವೋ ಮ್ಲೇಚ್ಛರುಗಳಿರಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮರಪ್ಪ ನಾವೊಂದು ಪಾಪ ನಿವಾರಣಾರ್ಥಮಾಗಿ ಗೋವಿನ ಜಠರಂ ಪೊಕ್ಕಿರ್ದೆವು (ಪಂಚತಂ. ೧೯-೧೪); ಅಯ್ಯಾ ಎಂದಡೆ ಸ್ವರ್ಗ ಎಲವೋ [ಪಾಠಾಂ. ಲೊ] ಎಂದಡೆ ನರಕ (ಬಸವ. ೨೪೦); ಶಿಶುತನದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಸಾಕಿನ್ನೆಸದಿರೆಲವೋ ಮರುಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೮).

ಎಲವೆಲವೊ, ಎಲವೆಲವೋ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಘಡಘಡೆಲವೆಲವೊ ತೊಲತೊಲಗೆನುತ ರೋಷದಿಂ ಘುಡಿಘುಡಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೩೮); ಎಲವೆಲವೋ ರಜಕಾ ನಿಲ್ಲೆಲೊ (ಜಗವಿ. ೬-೪). [?]

ಎಲವೋ 'ಎಲವೊ' ನೋ.

ಎಲಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಎಲಸೆಯ ಮಹಾಜನಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೫, ೭೮-೧೨ ; 964) ; ಅರಸನೆಲಸೆಯೊಳಿಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಹೇರ ದ್ರಮ್ಮಮನಲ್ಲಿಯ ಮಹಾಜನದ ಕಾಲಂ ಕಟ್ಟಿ ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೭೯-೭ ; 991). [?]

ಎಲಹುರಿ, ಎರವುರಿ, ಎಲೆವುಲಿ, ಎಲೆಹುರಿ, ಎಲೆಹುಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : "ಎಲಹುರಿಯ ಕರ್ಕಶಂ ಕತಕವಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೧) ; "ಕಾ(ಸಾ)ಸರಿ, ಕಾಸಮರ್ದ – ಈ ಯೆರಡುಂ ಎಲಹುರಿ" (ಒ ಷ ಧಿ. ೨೯) ; ಬೆರಸೆಲವದ ಹಗಿನೆಲಹುರಿಯಿರವಂತಿಗೆಯೆಂಬಿವಂ ಲಸದ್ದುಗ್ಧದೊಳಂ . . . ವಿಷಮುಱಿಗುಂ (ಖಮದ. ೫-೮೮) ; ಎಲಹುರಿ, ಗಜಹಿಪ್ಪಲಿ . . . ಇಷ್ಟನು ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕಾಸಿ ಪಾನಮಾಡಲು ಶ್ವಾಸಕಾಸ . . . ಪರಿಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, 130). **ಎರವುರಿ** : ಎರವುರಿಯಂ ಮೂಱುದಿನಂಬರೆಗಂ ಕೀಳ್ ಕಟಿಯಲಿಕ್ಕಿ ಜವೆ ತಿಲಮುರ್ದಿಂಗರಿಸಿನ ಮೆಂಬಿವನಿಂಬಾಗರೆದಿಕ್ಕಿ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೧೭). **ಎಲೆವುಲಿ** : ಬರಿವದಣಿ ಲೊಕ್ಕಿಯೆಲೆವುಲಿಯರನಾಡುಳಿಯಮುರ್ದುವಳ್ಳಿಯೆಂಬಿವರೊಳಗಂ ದೊರೆಕೊಂಡುದೊಂದನಾಜ್ಯದೆ ಕರಿದಲ್ಲದೊಡುಪ್ಪುವೆರಸಿ ತಿನೆ ಖಾಸ ಹರಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೫೫). **ಎಲೆಹುರಿ** : "ಉನ್ಮಾದಘ್ನೀ–ಕರಿಯ ಹಿಟ್ಟಳಿಕೆ, ಎಲೆಹುರಿ, ಇಲಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೬). **ಎಲೆಹುಲಿ** : ಒಪ್ಪುವ ಕೊಳುಗುಳಿಕೆ ಯೆಲೆಹುಲಿ(ರಿ)ಯ ತನಿರಸಮಂ ತಪ್ಪದೆ ಮರ್ದಿಸಿ ತನುವಿಂಗಪ್ಪಣಿಯಾ ದಂತೆ ಕೊಳಲಖಿಳ ಕೃತ್ರಿಮಮುಱಿಗುಂ (ಖಮದ. ೧೪-೬೧).
[< ಎಲೆ + ಹುರ್$_2$]

ಎಲ್ಲಾ$_1$ 'ಎಲ್$_1$' ನೋ.

ಎಲ್ಲಾ$_2$ 'ಎಲ್$_2$' ನೋ.

ಎಲಿ (ನಾ). ಹೆಗ್ಗಣ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಪ್ರಾಣಿ (ಕಿ). 'ಇಲಿ$_1$' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ಎಲಿ ; ತುಳು. ಇಲಿ, ಎಲಿ ; ತೆಲು. ಎಲಿಕ, ಎಲುಕ ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಎಲ್ಕ ; ಪರ್ಜಿ. ಎಲ್ ; ಗೊಂಡಿ. ಅಲ್ಲೀ, ಎಲ್ಲಿ ; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಹಲ್]

ಎಲಿಜಾಲ (ನಾ). ಇಲಿಯ ಬಾಲದ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಬಟ್ಟೆಯೊಂದನ್ನು ಹೊಸೆದುಕಟ್ಟಿ ಅದನ್ನು ಕಾಲಿಂದ ಚಿಮ್ಮಿಸಿ ಎರಡು ಪಕ್ಷದವರು ಆಡುವ ಒಂದು ಆಟ : (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಎಲಿ+ ಬಾಲ]

ಎಲಿಯಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : "ಚಿತ್ರಾ, ಉಪಚಿತ್ರಾ . . . ಎಲಿಯಾಲದ ಮರಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೬). 'ಇಲಿವಾಲ' ಪರಾ. [ಎಲಿ$_0$ + ಆಲ$_1$]

ಎಲು$_1$ 'ಎಲ್ವು' ನೋ.

ಎಲು$_2$ (ನಾ). ಕಾಂತಿ; ಪ್ರಕಾಶ. 'ಎಲುವಡೆ' ಪರಾ.
[?. / ತಮಿ. ಎಲ್ = ಪ್ರಕಾಶ, ಕಾಂತಿ]

ಎಲುಗಟ್ಟು 'ಎಲ್ಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಎಲುಗಯ್ಯ (ನಾ). ತಲೆಬುರುಡೆಯನ್ನು, ಕಪಾಲವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದವನು ; ಶಿವ : "ಎಲುಗೈಯ ಬೂದಿಮೆಯ್ಯಂ ಬೆಳರ್ವಣ್ಣಂ ನೆತ್ತಿ ಗಣ್ಣನೆನುತುಂ ಜತ್ತುಗದಲೆಯನೆನೆ ಸತ್ಕವೀಂದ್ರರ್ ಸಲೆ ಪೇೞ್ವರ್ ಸ್ಮರಹರಂಗೆ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೮).
[ಎಲು$_1$ (< ಎಲ್ವು) + ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + –ಅ$_7$]

ಎಲುದಲೆ (ನಾ). ತಲೆಯ ಬುರುಡೆ ; ಕಪಾಲ : ಗೋಣ್ಮೊದಲನೆಲು ದಲೆಯ ಬಿಣ್ಮಾಲೆಗಳ್ಗಿತ್ತ ತಣ್ಮಯ್ಯವೆಟ್ಟಮುಗಳಾಣ್ಮನೆನಿಸಿದ (ನಂದಿಮಾ. ೧೮-೧೫). [ಎಲು$_1$ (< ಎಲ್ವು) + ತಲೆ$_1$]

ಎಲುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೂಳೆತೋರು ; ಎ ಲು ಬು ಕಾ ಣು : ಬಲಗಣ್ಮೊಳಡರೆ ಕೆಂಪು ಬಿಡದೆ ಮೆಯ್ಯೆಲುದೋಱೆ ಮಲಿನ ಕಂಠ ದೊಳುಣ್ಮೆ ತಡೆಯದಂಗದ ಸಮ್ಮನೊಣಗಿತೆಮ್ಮಯ್ಯಂಗೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೧-೨). ೨. ಎಲುಬನ್ನು ತೋರಿಸು ; ನಿಸ್ಸಾರವಾದುದನ್ನು ತೋರಿಸು : ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವ ಎಲುದೋಱಿ ಸರಸವಾಡುವನು ಸೈರಿಸದನ್ನಕ್ಕ ಅಪ್ಪುದೆ ಭಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೨೧೦) ; ಎಲುದೋಱಿ ಸರಸ ವಾಡುತ್ತಿರ್ದರೇ ತಂದೆ, ಕೊಲುವುದ್ಯೆ ಇದಱಿಂದ ಕಾಡಲೇಕೆಲೆ ತಂದೆ (ನಂಬಿರ. ೧೫-೧೩೭).
[ಎಲು$_1$ (< ಎಲ್ವು) + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಎಲುಬು 'ಎಲ್ವು' ನೋ.

ಎಲುಬುಗೈ (ನಾ). (ಸೊರಗಿ) ಮೂಳೆಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಕೈ : ನೆಕ್ಲ ದೋವ್ ಮೇಲಿದ್ದ ಸೋಫಿಯಾವ್ವಾಸಿಲ್ಯೇವ್ನಾಳ ಉಂಗುರತುಂಬಿದ ನುಣುಪಾದ ಎಲುಬುಗೈಯನ್ನು ಅದುಮುತ್ತಾ (ಪುನರು. ೧೨೬).
[ಎಲುಬು (< ಎಲ್ವು) + ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$)]

ಎಲುಮಾಲೆ (ನಾ). ಮೂಳೆಯ ಮಾಲಿಕೆ ; ರುಂಡಮಾಲೆ : ವಿಷ ಕಂಠದಿಂ ದೆಸೆಗೆ ಮಿಂಚುವೆಲುಮಾಲೆಯಿಂ (ಚಿಬಪು. ೨-೨೫) ; ಲೀಲೆ ಯಿಂದೆಲುಮಾಲೆಯಂ ತಾಳ್ದ ಮಾಂಗಲ್ಯಶೀಲದಿಂ (ನಂದಿಮಾ. ೧೭-೪೪).
[ಎಲು$_1$ (< ಎಲ್ವು) + ಮಾಲೆ]

ಎಲುಮಾಲೆಗೊರಲ (ನಾ). ರುಂಡಮಾಲೆಯನ್ನು ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿ ದವನು ; ಶಿವ : ಮಸಣಗಾಹಿ ಹಾವಾಡಿಗನೆಲುಮಾಲೆಗೊರಲ ಗೊರವಂ ನೋಡೆನೆಗೆ ಪಾಸಱಿಯೆ (ಚಿಬಪು. ೩೦-೩೩).
[ಎಲುಮಾಲೆ + ಕೊರಲ್ + –ಅ$_7$]

ಎಲುಮುಂಚಿ (ನಾ). ನಿಂಬೆಗಿಡ, —ಹಣ್ಣು : ಎಲುಮುಂಚಿಯ ಹಣ್ಣಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ಬಂಗಾರ ೧ ಪಲ ನೆನೆಯಿಕ್ಕಿ ಮೂರು ದಿನ ಇರಿಸಿ . . . ಮೂರು ತೂಕ ಪರ್ಯಂತರ ಶರೀರಧಾತು ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ಜೇನುತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಗುಳಿಗೆಯಾಗಿ ಕೊಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೩೯). 'ಇಲಿಮಿಂಚಿ' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಲುಮಿಚ್ಚೈ ; ಮಲ. ಎಲುಮಿಚ್ಚ]

ಎಲುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಪ್ರಕಾಶಗೊಳ್ಳು; ಹೊಳೆ: ಹಿಮಸಮಯದೊಳಾಧಿಪಂ ತಾ[ಪಾಠಾಂ. ದೀಪಂ] ಹಿಮದಿಂದೆಲುವಡೆಯೆ ಬಗೆಯ ಬಕ್ಕಂಬಂಯಲೊಳ್ ಹಿಮನಿಧಿಯೆಮನಿಧಿ[ಸಲೆ]ಧೈರ್ಯ ಮಹಾಂ ಬುಧಿ ನೆಲಸಿ ಬೆಳ್ಪಾಸದೊಳಿರ್ದಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೩).
[ಎಲು$_2$ + ಪಡೆ$_1$]

ಎಲುವು 'ಎಲ್ವು' ನೋ.

ಎಲುವುಸಂಧಿ (ನಾ). ಮುರಿದ ಮೂಳೆಯನ್ನು ಕೂಡಿಸಲು ಬಳಸುವ ಒಂದು ಗಿಡ; ವಿಶಲ್ಯೆ : "ವಿಶಲ್ಯಾ – ಜಾಪಾಳದ ಗಿಡ . . . ಹಾವು ಮೆಕ್ಕೇ ಗಿಡ, ಎಲುವುಸಂಧಿ ಗಿಡ, ಹುಚ್ಚುಹರಳು ಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ.೩೫೪); ಎಲುವ[ವು]ಸಂಧಿಯುಂ ತಂಬು ಕುಡಿಯ ಕುಡಲು ಗರ್ಭಶೂಲೆ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೫೧). [ಎಲುವು (< ಎಲ್ವು) + ಸಂಧಿ]

ಎಲೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಮರಗಿಡಗಳ ಪತ್ರ, —ಪರ್ಣ : ಮಲಯಾನಿಲ ನೊಯ್ಯನೆ ಪಣ್ಣೆಲೆಯುಂ ನೆಲೆಯಿಂ ಕಟಿಲ್ಚುಗುಂ ವಿಟಪಿಗಳೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೫೪) ; ಬೇರನಱಿವರ್ಗೆಲೆಯಂ ತೋಱಿದರೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೪೪) ; ಕಸವು ಸನೆಯೆಲೆ ಸೊಪ್ಪುಸೊಡಗುವಿನಿಸುವಱಿಸಿ ಕಾಣದೆ ವಿಚಾ ರಿಸಿ (ಬಸವು. ೧೬-೨೨) ; ತಾವರೆಯೆಲೆಯ ಮಱಿಗಳಲಾಜಡಿಗಳಡಗಿದವು ಕೋಳಾಹಳಕೆ ಪವನಜನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦-೫೩) ; ಊಟಕ್ಕೆ ಎಲೆಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು ಕೆಲವು ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಆರೋಗ್ಯಕರ (ಅಡುಸೌ. ೧೨೦) ; ನೆಲದಲ್ಲಿ ಉಣ್ಣುವವನಲ್ಲಿ ಎಲೆ ಕೇಳಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ).

೨. ವೀಳೆಯದೆಲೆ: ಕರ್ಪೂರ ಸಮ್ಮಿಶ್ರಮಪ್ಪ ನೆಲವತ್ತಿಯಡಕೆಯ ಪೋಟ್ಟಳುಮಂ ಕೈತೀವಿದೆಲೆಯುಮಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮–೨೩); ಕಯ್ಯೊಲೆ ಕಯ್ಯೊಳೆ ಬಾಯ ತಂಬುಲಂ ಬಾಯೊಳೆ ತೋಱಿ ಮೆಯ್ಮಱಿದು ನೋಡಿದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೭); ಎಲೆಯಿಂ ಬಾಯ್ ಮುಡಿಯಿಂದಂ ತಲೆ ಸೀರೆಯಿನಂಗಮೆಸೆಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೪೩); ಹನ್ನೆರಡು ಅಡಕೆ ಇಪ್ಪತನಾಲ್ಕು ಎಲೆ (ಎಕ. VII, ಕೊಪ್ಪ. ೧೧–೨೦; 1337); ಮಡಿಸಿದೆಲೆ ಬೆರಳೊಳಗೆ ಬಾಯೊಳಗಡಿಸಿದೆಲೆ ಬಾಯೊಳಗೆ ಸಚಿವರ ನುಡಿಯ ಕೇಳರು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೩–೬೭). ೩. ಇಸ್ಪೀಟು ಆಟದ ಪತ್ರ: ಆಟ ನಡೆದಂತೆ ನೀಲನು ತನ್ನ ಎಲೆಗಳನ್ನು ಕೆಳಗಿಟ್ಟು (ಬಂಗಾಹೆ. ೫೨). ೪. ಎಸಳು; ದಳ. 'ನೂರೆಲೆ' ಪರಾ. ೫. ಚಾಕುವಿನ ಅಲಗು: (ದಕ. ೬).

ಎಲೆಹಾಕು = ೧. ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸು: ಎಲೆಹಾಕುವುದು ಇನ್ನೂ ಮುಕ್ಕಾಲುಗಂಟೆ ತಡವೆಂದಮೇಲೆ ಇಸ್ಪೀಟನ್ನು ಆಡಲು ಕುಳಿತರು (ಕಲಾಸಾ. ೫೫); ಎಲೆಹಾಕಿದೆ ಬನ್ನಿ (ರೂಢಿ). ೨. ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಸೇವಿಸು: ಎಲೆಹಾಕ್ಕೋ ಬನ್ನಿ (ರೂಢಿ). ೩. ಇಸ್ಪಿಟ್ ಎಲೆ ಹಾಕು, —ಆಡು: ಎಲೆಹಾಕು, ಒಂದು ಆಟ ಆಡೋಣ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಲೈ; ಮಲ. ಇಲ; ತುಳು. ಎಲೆ]

ಎಲ್ಕೆ, ಎಲೇ$_1$, ಎಲ್ಯೆ (ಅ). ಸಂಬೋಧನಾರ್ಥಕ ಅವ್ಯಯ: ಅರಸರೊಳೆಲೆ ನೀಂ ಸರಸಮನರಸಿಯಪೋಲಾಡುತಿರ್ಪೆ ನಿನಗಿದು ಗುಣಮೇ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೩೨); ಎಲೆ ಗಳಾ ಯಮದಂಡಾ ನೀನುಮಾನುಂ ಕಿಱಿಯಂದೊರ್ವರುಪಾಧ್ಯಾಯರ ಪಕ್ಕದೊಳೋದುವಂದು ನಂದನವನದೊಳಗೆ ನೀನೆನ್ನ ಪೂಣ್ದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಂ ನೆನೆವಾ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೫–೪); ಎಲೆ ಸುಖಾವತಿ ನೀಂ ಕುಮಾರನನಂಜದೆ ಬಿಟ್ಟುಪೋಗು (ಚಾವುಂಪು. ೧೧೯–೨); ಎಲೆ ಭಾವ ಏಂ ಬಡವಾದಿರಿ (ಪಂಚತಂ. ೪೦–೨೦); ನೀನಾಕರ್ಣಿಸಯ್ಯ ಮದೀಯ ವಿಜ್ಞಾಪನವನೆಲೆ ಬಸವ (ಬಸಪು. ೫–೧); ಜೋಡಿ ನಿನಗಹುದೆಲೆ ಮರುಳೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೬೫); ಎಲೆ ಬಾಲೆ, ನೀನು ಸತ್ಯವಂತೆ (ನೀತಿಚಿಂ. VI, ೧೬). **ಎಲೇ$_1$**: ಎಲೇ ಅಣ್ಣಾ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೧ ಉದಾ); ಏಂ ಪಡಿವಾತೆಲೇ ರವಿಯೆಲೇ ಮಾದೇವೆಲೇ ಬೊಮ್ಮ ಕೇಳ್ದಿರೆ (ಜಗವಿ. ೧೩–೪೯). **ಎಲ್ಯೆ**: ಕೇಳು ಎಲ್ಯೆ ರಾಯನೆ, ಆಬಳಿಕ ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯನು ... ಮೆರೆಯುತಿರಲು (ಕೃವಾಉ. ೧೧೦); ಎಲ್ಯೆ ಚಿರಕಾರಿಕನೆ, ನೀನು ಬಹು ಆಲೋಚನಾಪರನಾದ್ದರಿಂದ ಈ ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸದ ಪಾಪವು ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೂ ತಪ್ಪಿತು (ನೀತಿಚಿಂ. VII, ೧೪).

[?]

ಎಲ್ಕೆ, ಎಲೇ$_2$ (ಅ). ನೆನಹು, ವಿತರ್ಕ, ಆಶ್ಚರ್ಯ ಮುಂತಾದ ಭಾವಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ನಿಪಾತಾವ್ಯಯ: "ಎಲೇ ವಿತರ್ಕ ಭಾವನಾಮಂತ್ರಣೇಷು" (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೧); "ಸ್ಮರಣ ವಿಚಾರಾಮಂತ್ರಣ ಪರಿಗತವೆನಿಸಿರ್ಪುವೆಲೆಲೆ ಏ ಎಂಬಿವು" (ಶಮದ. ೩೧೧). (i) ವಿತರ್ಕಕ್ಕೆ: ಎಲೆ ಚಂದ್ರಾತಪರುಚಿಯಂ ಗೆಲೆವಂದೀ ಧವಳಿಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೀ ನಿರ್ಮಳ ತಾರಹಾರಮಿಂತೀಗಳೆಂದು ಬಗೆದಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೦೭). (ii) ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ: ಎಲೆ ಪೊಣ್ಮಿತ್ತು ಮುರಾರಿಗಾಂತರಿ ಚಮೂ ಭಂಭಾ ರವಂ ಭಾರವಂ (ಜಗವಿ. ೧೫–೧೭). **ಎಲೇ$_2$**: (iii) ನೆನಹಿಗೆ: ಎಲೇ ಬಗೆದೆನೀಗಳೀ ಬರೆದ ಕಲ್ಪಮಾಶಾನಂ (ಆದಿಪು. ೪–೭); ಎಲೇ ಇದಲ್ತೆ ತುಹಿನಕ್ಷೋಣೀಧ್ರದುತ್ತುಂಗಸಾನುಗಳೊಳ್ ಭೋರೆನೆ ಬಂದು ಪಾಯ್ವುದದೆ ನೋಡಾಕಾಶ ಗಂಗಾಜಲಂ (ಶಾವ್ಯಾವ. ೪೮); ಎಲೇ ವಿತರ್ಕಭಾವನಾಮಂತ್ರಣೇಷು ... ಎಲೇ ಇದಾವುದು, ಎಲೇ ಅದಕ್ಕುಂ, ಎಲೇ ಅಣ್ಣಾ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೧, ಉದಾ).

ಎಲೆಎಲೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): "ಪಡ ಪಡ[ಪಢ ಪಢ] ಯೆನಲು ಯಲೆಯಲೆ[ಎಲೆಎಲೆ]ಯೆನಿಕುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೧); "ಫಡ ಫಡಯೆನಲ್ಕೆಲೆಯಿಲೆಯೆನಿಪ್ಪರ್ಥಮಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪೨); ಎಲೆಎಲೆ ದೇವ ದೇವ ಪಿರಿದದ್ಭುತಮದ್ಭುತಮೇನನೆಂದಪೆಂ (ರಾಜಶೇ. ೬–೩೪). **ಎಲೆಲೆ** = ೧. ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ಎಲೆಲೆ! ನೀನು ಯಾರು ನನ್ನನ್ನು ಕೇಳಲಿಕ್ಕೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಕರೆಯುವಾಗ ಬಳಕೆಯಾಗುವ ಅವ್ಯಯ: ಎಲೆಲೆ ನಿಲ್ಲು ನಿಲ್ಲು (ಬಸಪು. ೯–೩೧); ಎಲೆಲೆ ಕರುಣಾಸುಲಭ ಹೋಗಲದೆಂತು ನಾ ಬಲ್ಲೆ (ಬಸಪು. ೨೦–೮).

[?]

ಎಲೆಅಡಿಕೆ 'ಎಲೆಯಡಕೆ' ನೋ.

ಎಲೆಕಣಿಕೆ (ನಾ). ಎಲೆಗೆಣ್ಣು: ಎಲ[ಲೆ]ಕಣಿಕೆ, ಉತ್ತರಣಿಯ ಕಣಿಕೆ, ಆಡುಸೋಗೆಯ ಕಣಿಕೆ . . . ತಂದು (ವಿವೈವಿ. ೯). [ಎಲೆ$_1$ + ಕಣಿಕೆ$_1$]

ಎಲೆಕಪ್ಪಲಿ 'ಎಲೆಗಪ್ಪಲಿ' ನೋ.

ಎಲೆಕಮ್ಮಿರ (ನಾ). = ಎಲೆಗಪ್ಪಲಿ: ಎಲೆಕಮ್ಮಿರವನ್ನೂ ತುತ್ತವನ್ನೂ ಶುದ್ಧೈಸಿ ಹಾಕಬೇಕು (ವಿವೈವಿ. ೧೩೫). [?]

ಎಲೆಕಳ್ಳಿ 'ಎಲೆಗಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಎಲೆಕಾವು (ನಾ). ಎಲೆಗಳನ್ನು ಕಾಯಿಸಿಕೊಡುವ ಶಾಖ,—ಕಾವು: ಗಾಯಕ್ಕೆ ಎಲೆಕಾವು ಕೊಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಎಲೆ$_1$ + ಕಾವು$_1$ (< ಕಾಯ್ಪು)]

ಎಲೆಕೊಟ್ಟು (ನಾ). = ಎಲೆಗುದ್ದಲಿ (ದಕ). [ಎಲೆ$_1$ + ಕೊಟ್ಟು ?]

ಎಲೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಲೆಯಿಂದ ಕಟ್ಟು, —ಪೊಟ್ಟಣ ಕಟ್ಟು: ತಣ್ಣಾಬಿಂ ಪಡವಿನೊಳೆಲೆಗಟ್ಟ ಮುಟ್ಟುಪಡೆದಜಸುವುದೇ (ಲೀಲಾವ. ೨–೧೧೫). ೨. ಎಲೆಯ ಕಟ್ಟು, —ಪೆಂಡಿ: ಎಲೆಗಟ್ಟೊಂದನ್ನು ಹೊತ್ತು ತಂದನು (ರೂಢಿ). [ಎಲೆ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಎಲೆಗತ್ತರಿ (ನಾ). ೧. (ಕುರಿಗಳ ಮೈಯಿಂದ) ಉಣ್ಣೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ಕತ್ತರಿ (ದಕ. ೬). ೨. ಚೌಲದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕತ್ತರಿಯಾಕಾರಕ್ಕೆ ಕತ್ತರಿಸಿದ ಎಲೆ (ಉಕ. ೬).

[ಎಲೆ$_1$ + ಕತ್ತರಿ$_1$]

ಎಲೆಗಪ್ಪಲಿ, ಎಲೆಕಪ್ಪಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತುತ್ತ; ಖರ್ಪರ; ಹಾಲುತುತ್ತ: ಗಂಧಕ, ತಾಲಕ, ಹೊಸಸುಣ್ಣ, ಎಲೆಗಪ್ಪಲಿ ಇವಷ್ಟನು ಆಡಿನ ಮೂತ್ರದಿಂದ ಅರೆದು ಲೇಪನಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರವಿರೆ ಆಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ರೋಮಖಂಡನವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೪೪); ಎಲೆಗಪ್ಪಲಿ ೩ ತೂಕವನ್ನು ನುಚ್ಚಲಕ್ಕಿ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿ ದಿನ ಒಂದಕ್ಕೆ ೫ ವೇಳೆ ನಿಂಬೆ ಹುಳಿಯಲ್ಲಿ ತೊಳೆದು ಆರಿಸಿ (ವಿವೈವಿ. ೨೯). **ಎಲೆಕಪ್ಪಲಿ**: ನೇತ್ರವಾಯುವಿಗೆ: – ಎಲೆಕಪ್ಪಲಿ, ಪಚ್ಚೆತುತ್ತ . . . ಕಾರ್ತಿಕೇಯ ಕರಿ, ಇವು ಎಲ್ಲವೂ ಸಮಭಾಗ, ಸಣ್ಣನಾಗಿ ತಿರುಹಿ (ವಿವೈವಿ. ೧೩೫). [ಎಲೆ$_1$ + ಕಪ್ಪಲಿ$_2$ (< ಕಪ್ಪರಿ)]

ಎಲೆಗಳ್ಳಿ, ಎಲೆಕಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಳ್ಳಿ: "ವಜ್ರಿಯೆಂದೊಡೆಲೆಗಳ್ಳಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೧–೩೪); "ಸಿತದೊಳಿಂದ್ರನೊಳು ಗಿರಿಮಲ್ಲಿಗೆಯೊಳೆಲೆಗಳ್ಳಿಯೊಳು ಶಕ್ರವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೧–೫೩); "ಶ್ವಾನಜಿಹ್ವಾದಳಃ –ಎಲೆಗಳ್ಳಿ" (ಔಷಧಿ. ೧೬೪); "ತಿಸ್ರೋಧಾರ –ಎಲೆಗಳ್ಳಿ" (ಔಷಧಿ. ೬೯). **ಎಲೆಕಳ್ಳಿ**: (೬). [ಎಲೆ$_1$ + ಕಳ್ಳಿ$_1$]

ಎಲೆಗಾರ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಮಾರುವವನು (೬).

[ಎಲೆ$_1$ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಎಲೆಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಮಾರುವವಳು (೬).

[ಎಲೆಗಾರ + –ತ್ತಿ (< – ಇತ್ತಿ)]

ಎಲೆಗುಂಪಲು (ನಾ). ಎಲೆಗಳ ರಾಶಿ,—ಗುಚ್ಛ: (Foliage. ಇಂಗ್ಲಿ).
[ಎಲೆ$_1$ + ಗುಂಪಲು]

ಎಲೆಗುದ್ದಲಿ (ನಾ). ಎಲೆಯಂತೆ ಅಗಲವಾದ ಹಲ್ಲೆಯುಳ್ಳ ಗುದ್ದಲಿ; ಮಮಟಿ; ಸನಿಕೆ: ಅದರಲ್ಲಿ ತಂತಿಗಳ ಸುರುಳಿಗಳೂ, ಗಡಾರಿ, ಗುದ್ದಲಿ, ಎಲೆಗುದ್ದಲಿ, ಪಿಕಾಶಿಗಳೂ ಇದ್ದುವು (ಬನ್ನಬೇ. ೧೨೧).
[ಎಲೆ$_1$ + ಗುದ್ದಲಿ]

ಎಲೆಗುಳಿ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಗಿಡದ ಪಾತಿ: ಹಿರಿಯ ಕೆರೆ ಕಟ್ಟಿ ಕೆರೆ ಕೋಳಿಗೆರೆ ಕೆಳಗುಳ್ಳ ಎಲೆಗುಳಿ ಸ್ಥಳ ತೊಟ್ಟಸ್ಥಳ ಗದ್ದೆ ಹೊಲಗದ್ದೆ (ಎಕ. XII, ಮಳವ. ೧೨೧–೧೬೩; 1424). [ಎಲೆ$_1$ + ಕುಳಿ (< ಕುೞಿ)]

ಎಲೆಗೆ, ಎಲಗೆ, ಎಲಗೇ, ಎಲೆಗೇ (ಅ). ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ನೀನಿದಂ ವಿವೇಕವಿಕಳರ್ಕಳಂತೆಲೆಗೆ ಚಿತ್ತದೊಳ್ ತಾಳ್ದುವೋ (ಆದಿಪು. ೩–೩೨); ಇಲ್ಲಿಗೆ ನಾವಜೀಯವೆಲೆಗೆ ನೀಂ ಪುಟ್ಟಮಿರಾ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೫೦); ಹೇಳಿ ಕರತಾರೆಲೆಗವ್ವಾ (ಮಹಾದೇ. ೩೪–೩); ಎಲೆಗೆ ಕರೆ ಪಾಪಿ ಕೌರವ ಕುಲಕುಠಾರನ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨–೫೭). **ಎಲಗೆ**: ಅಗಲುರಮನೆನಗೆ ಪಡೆದಜನೊಗಸುಗಮಲ್ತೆಲಗೆ ನಿನ್ನನೆನಗೆಯೆ ಪಡೆದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೬೭); ನಿನ್ನ ಮುರವೈರಿಯಳವುಮನೆನ್ನಳವುಮ ನೆಲಗೆ ಕಾಣ್ಬೆ (ಗದಾಯು. ೯–೧೪); ಎಲಗೆ ತರುವಲಿ ಮೂಲಹಾಲಂ ಸಲೆಯಭವನಿಂದೇಕೆ ಪೊಲ್ಲನು (ಬಸವಪು. ೧೪–೩೦); ಎಲಗೆ ನಾಳೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮದಂ ಮಾಡಿದಲ್ಲದೆ ಮಾಡೆನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೨೬). **ಎಲಗೇ**: ಅರಸರೊಳೆಲಗೇ [ಪಾಠಾಂ. ಎಲಗೀ] ಸರಸಮನರಸಿಯವೋಲಾಡುತಿರ್ಪೆ ನಿನಗಿದು ಗುಣವೇ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦೨ ಪ್ರಯೋ). **ಎಲೆಗೇ**: ಎಲೆಗೇ ಗರುವತನವಿದು ಹಿಂದೆ ಸಲುವುದು ಸಲ್ಲದಿದು ಕುರುರಾಜ ಭವನದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪–೬೩); ಏ ಸಾವಿತ್ರಿ ಎಲೆಗೇ ಅರುಂಧತಿ (ಸುಗುಗಂ. ೭–೧೫); ನಿಲ್ಲೆಲೆಗೇ ಎನುತ್ತೆ ಗುರುಶಿಷ್ಯಂ ಕೋಪದಿಂ ಗರ್ಜಿಸಲ್ (ಶಾಕುಂತ. ೮೫–೧೪೦). [ಎಲೆ$_2$ + -ಗೆ$_2$]

ಎಲೆಗೇ 'ಎಲಗೆ' ನೋ.

ಎಲೆಗೊಬ್ಬರ (ನಾ). ಎಲೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗೊಬ್ಬರ.
[ಎಲೆ$_1$ + ಗೊಬ್ಬರ]

ಎಲೆಗೊಟಿ (ನಾ). ಎಲೆಗಳು ಕೊಳೆತು ಉಂಟಾದ ಕಶ್ಮಲ: ಪಲವುಂ ಬಣ್ಣದೆಲೆಗೊಟಿಯ ನೀರ್ಗಳಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದುಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೬೭).
[ಎಲೆ$_1$ + ಕೊಟಿ$_2$]

ಎಲೆಗೋಮೆ (ನಾ). ಊಟಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಎಲೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಸಗಣಿಯನ್ನು ಹಚ್ಚಿ ಶುದ್ಧಿಮಾಡುವ ಕೆಲಸ: ಇಲ್ಲಿ ಅವಳು ಕೆಲಸಮಾಡಿ ಕಂಡರಿಯಳು. ಇಲ್ಲಿ ಎಲೆಗೋಮೆ, ಉಪಕರಣೆ, ಸುತ್ತಲಿನ ಕೆಲಸವೇ ಬೇಕಾದಹಾಗಿರುತ್ತೆ (ಕೀಲುಗೊಂ. ೩೩).
[ಎಲೆ$_1$ + ಗೋಮೆ]

ಎಲೆಚಂಚಿ (ನಾ). ೧. ಎಲೆ ಚೀಲ. ೨. ದೇವತಾವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸುವ ತಾಂಬೂಲದ ಉಪಹಾರ: ಶಂಭುಲಿಂಗನಿಗೆ ಹಣ್ಣುಕಾಯಿ ಮಾಡಿಸಿ ಎಲೆಚಂಚಿಯ ಸೇವೆಸಲ್ಲಿಸಿ (ಗಂಗಾಸಾ. ೧೩).
[ಎಲೆ$_1$ + ಚಂಚಿ (< ಸಂಚಿ$_3$)]

ಎಲೆಚೇಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚೇಳು; ದೊಡ್ಡ ಚೇಳು; ಎಮ್ಮೆಚೇಳು: "ಎಮ್ಮೆಚೇಳೆಂದು ವೃಶ್ಚಿಕ, ಶೂಕಕೀಟ, ಎಲೆಚೇಳೆಂದೂ ಎಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಎಲೆ$_1$ + ಚೇಳು (< ತೇೞ್)]

ಎಲೆತಳಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಎಲೆ ಹುಟ್ಟು; ಚಿಗುರು: "ಎಲೆತಳಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ಎಲೆದೊಳ(ಬ)ಲ್, ತಳಲ್, ತೊವಲ್] ಪಲ್ಲವ ಪ್ರಾಪ್ತೌ (ಎಲೆಚಿಗುರು)" (ಶಮುಧಾ). [ಎಲೆ$_1$ + ತಳಲ್]

ಎಲೆತುಂಬು (ನಾ). ಎಲೆಯ ತೊಟ್ಟು,—ಕಾವು,—ಹಿಡಿ: (೬).
[ಎಲೆ$_1$ + ತುಂಬು$_3$]

ಎಲೆತೊಟ್ಟು (ನಾ). = ಎಲೆತುಂಬು: "ವೃಂತಂ, ಪ್ರಸವಬಂಧನಂ–೨ ತೊಟ್ಟಿನ ಹೆಸರು. ಎಲೆ ತೊಟ್ಟು, ಹಣ್ಣಿನ ತೊಟ್ಟು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೦).
[ಎಲೆ$_1$ + ತೊಟ್ಟು]

ಎಲೆತೋಟ 'ಎಲೆದೋಂಟ' ನೋ.

ಎಲೆತೋಟ್ಟ 'ಎಲೆದೋಂಟ' ನೋ.

ಎಲೆದಟ್ಟೆ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆ ಅಡಿಕೆಯನ್ನು ಇಡುವ ತಟ್ಟೆ; ತಾಂಬೂಲದ ತಟ್ಟೆ (೬). [ಎಲೆ$_1$ + ತಟ್ಟೆ$_1$]

ಎಲೆದಾಣ (ನಾ). ಎಲೆಗಳ ಸ್ಥಳ; ಎಲೆಬಿಡುವ ಜಾಗ: ಎಳಮಾವುಗಳ ಬೀಡೆ ಹೊಳೆ ಕೋಗಿಲೆಯ ಕೊರಲೊಳಗು ತೆಜಪಾಗೆ ಮಾಧವಿಗಳೆಲೆದಾಣ ಹೊಪ್ಪಳಿಸೆ ತೆಂಕಣ ದಿಶಾಭಾಗದೊಳು ಗಾಳಿ ಹೊಡಕರಿಸೆ (ಹರಿಕಾ. ೩–೧೪). [ಎಲೆ$_1$ + ತಾಣ$_1$]

ಎಲೆದುಱುಗಲ್ (ನಾ). ಎಲೆಗಳ ಗೊಂಚಲು; ಪತ್ರಗುಚ್ಛ: ಎಲರಲೆಪದಿಂ ನಡುಗುವೆಲೆದುಱುಗಲಿಂ ಕದಳೀವನಂಗಳುಮ್ಮೆಕಿಲಡರ್ದು ನಡುಗಿದಪುವೆಂಬಂತೆಯುಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೧೯); ಕಮಲವನದೆಲೆದುಱುಗಲಿ ಜುಂಬಿನೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೩–೧೦೩ ವ). [ಎಲೆ$_1$ + ತುಱುಗಲ್]

ಎಲೆದೋಂಟ, ಎಲೆತೋಟ, ಎಲೆತೋಟ್ಟ, ಎಲೆದೋಟ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆ ಬೆಳೆಯುವ ತೋಟ: ಬಚ್ಚಲನೆಲೆದೋಂಟದೊಳ್ ಪರಿಯಿಸಲ್ (ಅಜಿಪು. ೬–೪೫). **ಎಲೆತೋಟ**: ಎಳಲಾರದವನಿಗೆ ಏಳೂರು ಆರಂಭ ಮೇಲೊಂದು ಎಲೆತೋಟ (ಗಾದೆ). **ಎಲೆತೋಟ್ಟ**: ಕಂಡುಗದಯ್ಗ್ಗಳ ಕಟಿನಿಯುಂ ಚನ್ನಕಟಿನಿವೆಲೆತೋಟ್ಟಪಟ್ಟು ಸಮಸ್ತಾಬಾಸ್ಮೇಲೆಯಣ್ಕಣ್ಣುಗಂ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೮೦–೭; 767). **ಎಲೆದೋಟ**: ಎಲೆದೋಟಗಳನ್ನು ಬಹುಶಃ ತಿಗಳರೇ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೯೮). [ಎಲೆ$_1$ + ತೋಂಟ]

ಎಲೆದೋಟ 'ಎಲೆದೋಂಟ' ನೋ.

ಎಲೆದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಎಲೆಕಾಣಿಸಿಕೊ; ಚಿಗುರು: ಸಸಿಗೆ ಹೊಸಬೇರು ಬಿಟ್ಟಲ್ಲದೆ ಎಲೆದೋಱದು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೪೦–೫೪೦); ಬೇರಂ ಬಲ್ಲರ್ಗೆಲೆದೋಱಲೇಕೆ ನೀನೆನುತೊಲವಿಂ ಪರಿಮಳದ ಬೇರ್ಗಳಂ ಬರೆತೆಗೆದಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೫–೪೫). [ಎಲೆ$_1$ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಎಲೆನಾಗರ, ಎಳನಾಗರ (ನಾ). ನಾಗರಹಾವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ಎಲೆನಾಗರ – ಮಿಡಿನಾಗರ" (ಜಾನಕೋ. ೨೬). **ಎಳನಾಗರ**: ಮುಡಿದ ಮಲ್ಲಿಗೆಯು ದಂಡೆಯೊಳಡಗಿದ್ದ ಕಿರುಸೂಜಿಯುದ್ದದೆಳನಾಗರವನು (ಬಲುನೆ. ೩೫–೨೦). [ಎಲೆ$_1$ + ನಾಗರ$_1$]

ಎಲೆಪಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ವೀಳ್ಯ; ತಾಂಬೂಲ; ಪಾನಪಟ್ಟೆ; ಬೀಡಾ: ರಾಯರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಎಲೆಪಟ್ಟೆ (ತಿರುಗು. ೩೧). ೨. ಎಲೆಯಿಂದ ಸುತ್ತಿದ ಹೊಗೆಬತ್ತಿ. [ಎಲೆ$_1$ + ಪಟ್ಟೆ$_2$]

ಎಲೆಪಸರ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಅಂಗಡಿ: ಬೇಳೆ ಎಲೆಪಸರ ಒಂದಕ್ಕೆ ದಿನ ಒಂದಕ್ಕೆ ಎಲೆ ಒಂದು ಅಡಿಕೆಯ ಪಸರ ಒಂದಕ್ಕಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫–೧೦೩; 1382). [ಎಲೆ$_1$ + ಪಸರ]

ಎಲೆಪಿಂಡಿ 'ಎಲೆಪೆಂಡಿ' ನೋ.

ಎಲೆಪಿಲ್ಲಿ (ನಾ). ಪಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಒಂದು ಒಡವೆ: ಮದುವೆ ಹೆಣ್ಣಿನ ಕಾಲಿಗೆ ಎಲೆಪಿಲ್ಲಿ ಗೆಜ್ಜೆಪಿಲ್ಲಿ ತೊಡಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).
[ಎಲೆ$_1$ + ಪಿಲ್ಲಿ$_1$]

ಎಲೆಪೆಂಡಿ, ಎಲೆಪಿಂಡಿ (ನಾ). ೧. ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಕಟ್ಟು. ೨. ಊಟದ ಎಲೆಯ ಕಟ್ಟು. **ಎಲೆಪಿಂಡಿ**: (೬). [ಎಲೆ$_1$ + ಪೆಂಡಿ]

ಎಲೆಬಣಜಿಗ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಮಾರುವವನು (ಎಸಮ್ಮೆ. XXX, ೪). [ಎಲೆ$_1$ + ಬಣಜಿಗ]

ಎಲೆಬತ್ತಿ (ನಾ). ಹೊಗೆ ಸೇದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಲೆಯನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಮಾಡುವ ಹೊಗೆಬತ್ತಿ: ಅವನು ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ ಗುಡುಗುಡಿಯ ಬದಲು ಎಲೆಬತ್ತಿಯ ತಂಬಾಕ ಕೊಟ್ಟರೂ ಅವನಿಗೆ ಚಕಾರ ಶಬ್ದ ತೆಗೆಯಲು ಬಂದಿರಬಾರದು (ಇಪ್ಪಕ. ೪೪೭). [ಎಲೆ$_1$ + ಬತ್ತಿ]

ಎಲೆಬಿಜ್ಜಳ (ನಾ). ೧. ಎಲೆಯ ಬೀಸಣಿಗೆ. ೨. ಎಲೆಯಿಂದ ಗಾಳಿ ಹಾಕುವಿಕೆ: ಪಳಿಗಪ್ಪುರವನಿನೀರ್ ಪೊಸವಾಳೆಯ ಸುಳಿ ಕಮ್ಮಿದು ವಾದೆಲರೆಳೆಯಸುಗೆಯ ತಳಿರೆಲೆಬಿಜ್ಜಳ ತಣ್ಣದಿರ್ಗಲ್ ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲ ನವ ನಾಳಂ (ಜಯಕಾ. ೪–೪೦). [ಎಲೆ$_1$ + ಬಿಜ್ಜಳ$_1$]

ಎಲೆಮದ್ದು (ನಾ). ೧. ಅಫೀಮು; ಅಪಿನಿ ಮದ್ದು: ಜಾಯಿಕಾಯಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಎಲೆಮದ್ದು, ಭಂಗಿಯಹುಡಿ ... ಜೇನುತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕೊಡಿಸಲು ಸಕಲಾತಿಸಾರ ... ಪರಿಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೧೫). ೨. ಎಲೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮದ್ದು. [ಎಲೆ$_1$ + ಮದ್ದು$_1$ (< ಮರ್ದು)]

ಎಲೆಮನೆ 'ಎಲೆವನೆ' ನೋ.

ಎಲೆಮರಿಗೆ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ತಟ್ಟೆ; ತಾಂಬೂಲದ ತಟ್ಟೆ: ಗೋದಮ್ಮ ಊಟಕೀರಿಸಿ ಬಂದು ಎಲೆಮರಿಗೆಯೊಂದಿಗೆ ಮಂಚದ ಕೆಳಗಡೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಳು (ತ್ಯಾಗಮ. ೩). [ಎಲೆ$_1$ + ಮರಿಗೆ (< ಮರಗೆ)]

ಎಲೆಮರೆ 'ಎಲೆಮಱೆ' ನೋ.

ಎಲೆಮರೆಕಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಎಲೆಯಮರೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸದಂತೆ ಇರುವಕಾಯಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಸದ್ದುಗದ್ದಲವಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು: ಕೆಲವರು ಎಲೆಮರೆಕಾಯಿಯಂತೆ ಕೆಲಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಎಲೆಮರೆ (< ಎಲೆಮಱೆ) + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಎಲೆಮಱೆ, ಎಲೆಮರೆ (ನಾ). ಎಲೆಯ ಮರೆ; ಎಲೆಯ ಹಿಂದುಗಡೆ: ಪೊಳೆವೆಲೆಮಱೆ[ಪಾಠಾಂ. ವಱೆ]ಯೊಳ್ ತಲೆಯಂ ಗಿಳಿ ತೋಱುತ್ತಿರ್ಪುದದಱ ಚಂಚೂಪುಟಮಂ ಕಳಿಕೆಯೆಗೆತ್ತುಕೊಳಲ್ಕೊರ್ವಳಬಲೆ ಕೈನೀಡಿ ನಗಿಸಿದಳ್ ಕೆಳದಿಯರಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭–೧೦೪). **ಎಲೆಮರೆ**: ಎಲೆಗೆ ಕಾಯಿಮರೆ ಕಾಯಿಗೆ ಎಲೆಮರೆ (ಗಾದೆ). [ಎಲೆ$_1$ + ಮಱೆ$_2$]

ಎಲೆಮಿಡುಕು (ಕ್ರಿ). ಎಲೆಯಂತೆ ಅಲ್ಲಾಡು; ಅಲುಗಾಡು: ಪುಲಿಗಳೆ ಧರ್ಮಶ್ರವಣಮನೆಲೆಮಿಡುಕದೆ ಕೇಳುತಿಪ್ಪುವೆಸರಗಿಳಿಗಳ್ (ಎಇ. XVI, ೩–೧೦; 980); ದೇವತೆ ನಮ್ಮಂ ತೊಲಗಿದೊಡೆ ಪಿಡಿದು ಕೊಳ್ಲೆಂದೆಲೆಮಿಡುಕದೆ ನಿಂದು ಪೊರ್ದಿ ಬಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೯೨); ಎಲೆಮಿಡುಕದೆರಡೊಡ್ಡು ಲೆಪ್ಪದ ಬಲದವೊಲು ... ಝೊಂಪಿಸಿದುದು (ಕುಮ್ಮಾದ್ರೋ. ೧೭–೧೨); ಎಲೆಮಿಡುಕದೆ ತಾವರೆಯ ಎಲೆಯೊಳೊಱಗಿ ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ವ ರಾಯಂಚೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨–೯೬). [ಎಲೆ$_1$ + ಮಿಡುಕು$_2$]

ಎಲೆಯಡಕೆ, ಎಲಡಿಕೆ, ಎಲೆಅಡಿಕೆ, ಎಲೆಯಡಿಕೆ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆ ಮತ್ತು ಅಡಿಕೆ; ತಾಂಬೂಲ: ಊಟವಾದಮೇಲೆ ಎಲೆಯಡಕೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ (ರೂಢಿ). **ಎಲಡಿಕೆ**: "ಓಹೋ" ಎಂದು ಎಲಡಿಕೆ ಹಾಕಲುದ್ಯುಕ್ತರಾದರು (ಆಮುನಿ. ಹಿನ್ನೆಲೆ). **ಎಲೆಅಡಿಕೆ**: ಎಲೆ ಅಡಿಕೆಯನ್ನು ಮೆಲ್ಲುತ್ತಿರುವಾಗ ರಾಯರು ನಿಧಾನವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಕುಲ, ಗೋತ್ರ ... ವಿವರಿಸಿದರು (ರಾಯಕ. ೪); ಮಗು ಎಲೆ ಅಡಿಕೆ ಚೀಲವನ್ನು ತಲೆಕೆಳಗು ಮಾಡಿ ಹೊಗೆಯ ಸೊಪ್ಪನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಚೆಲ್ಲಿತು (ರಾಮಾಸೆ. ೧೧೧). **ಎಲೆಯಡಿಕೆ**: ಎಲೆಯಡಿಕೆ ಸುಣ್ಣದಿಂ ಪಲ್ ಕಱೆಯಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೧೫); ಗುಡಿಯ ಹಾದಿಯ ಮೇಲಿನ ಎಲೆಯಡಿಕೆ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ತೂಗುಹಾಕಿದ ಆ ವಿಲಾಯಿತಿ ಸೀಮೆ ಚಿತ್ರ (ನಿರಾಭ. ೩೬). [ಎಲೆ$_1$ + ಅಡಕೆ$_1$]

ಎಲೆಯಡಿಕೆ 'ಎಲೆಯಡಕೆ' ನೋ.

ಎಲೆಯಪಸುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬೆಳ್ವೊಲ ಮುನ್ನೂಱಱೊಳಗಣ ಭತ್ತಗಾವೆ ಎಲೆಯಪಸುಣ್ಡಿಯಂ ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪ್ರತಿಪಾಳನದಿನಾಳ್ದು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೩–೯; 1026); ಸೌಚಯ್ಯನಾಯಕ ... ಭತ್ತಗಾವೆ ಎಲೆಯಪಸುಣ್ಡಿಯಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೮೯–೮; 1053). [ಎಲೆ$_1$ + ಪಸುಂಡಿ]

ಎಲೆಯಪೊಸವೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣದನ್ದು ಮುಳುಗುನ್ದ ಪನ್ನೆರಡಱೊಳಗೆವೆಲೆಯಪೊಸವೂರೊಳ್ಗಾವುಣ್ಡಂ ಕೊಱಲಗುನ್ದಂ ತನ್ನ ಕೊಡ[೦]ಗೆಯ್ಯೆರಡು ತೋಂಟಕಂ ದೃವ್ಯ[ಪೂ]ರ್ವಕಂಗೊಣ್ಡು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೭–೧೩; 995). [ಎಲೆ$_1$ + ಪೊಸ + ಊರ್]

ಎಲೆಯಪ್ಪ (ನಾ). ಎಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಟ್ಟನ್ನುತಟ್ಟಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೊಟ್ಟಿ; ಕೆಂಡರೊಟ್ಟಿ. [ಎಲೆ$_1$ + ಅಪ್ಪ$_1$]

ಎಲೆಯಬೊಜಂಗ, ಎಲೆಯಬೊಜಗ (ನಾ). ಎಲೆಯ ವ್ಯವಸಾಯ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವವರ ಸಂಘ (?): ಈ ಧರ್ಮಮಂ ಗಾವುಣ್ಡನುಂ ಮೂವದಿಂಬರುವೆಲೆಯಬೊಜಂಗರ್ ನೂಱನಾಲ್ವರುಂ... ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುವರ್ (ಎಇ. XVI, ೮೫–೩೭; 1067). **ಎಲೆಯಬೊಜಗ**: ಬ್ರಹ್ಮೇಶ್ವರ ದೇವರ್ಗ್ಗೆಗುರಮೂನೂರ್ವ್ವರುಂ ಯಿಲೆಯಬೊಜಗರಯ್ನೂಱ ನಾಲ್ವರುಮಶೇಷಮಿದ್ರ್ದು (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೫೪–೨೮; 1144); ಕೊಯಿಲಾಳಿ ಕೊಯ್ದುಕುಡುವರ್ ಯೆಲೆಯಬೊಜಗರಿಂದು ಕುಡುವರ್ ಅರಸಧಿಕಾರಿಗಳ್ ಸುಂಕವಂ ಮನ್ನಿಸುವರ್ (ಮುಂಬರಾ. XII, ೧೫–೪೮; 1223). [ಎಲೆ$_1$ + ಬೊಜಂಗ]

ಎಲೆಯಬೊಜಗ 'ಎಲೆಯಬೊಜಂಗ' ನೋ.

ಎಲೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಎಲೆಬಿಡು; ಚಿಗುರು: ತಳ್ತ ಬಣ್ಣವಣ್ಣದ ಗುಡಿ ತೊಂಬೆ ಗೊಂಚಲೆಸೆ[ಲೆ]ಯಿಕ್ಕಿದ ಕಾವಣಮೆಲ್ಲಿಯುಂ ಪೊದೆಱೊದವಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೩೮); ಕಾಡುಂ ದಲೆಲೆಯಿಕ್ಕಿ ಫಳಿಲೆನೆ ನಿಂದುವು ತಣಿದುವು ಮೃಗಂಗಳೆತ್ತಲುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೩೭); ಎಲೆಯಿಕ್ಕಿದ ಪೆರ್ಮರಗಳಿಡಿದಡವಿಯೊಳದೇಂ ಕರೆದುವೊ ಸೀರುಡುಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೭–೬೦). [ಎಲೆ$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಎಲೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). (ಊಟಕ್ಕೆ) ಎಲೆಯನ್ನು ಹಾಕು; ಎಲೆಯನ್ನು ಹಾಸಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಮಾಡು: ಸರಸ್ವತಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಎಲೆಯಿಟ್ಟು ಕರೆದಳು (ಮಂಗಾಮು. ೭೪). [ಎಲೆ$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಎಲೆಯುಗುರು (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಕೊಯ್ಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಉಗುರಿನ ಆಕಾರದ ಉಕ್ಕಿನ ಉಪಕರಣ: ಎಲೆಯುಗುರು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಎಲೆ ಕೊಯ್ಯುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಎಲೆ$_1$ + ಉಗುರು (< ಉಗುರ್$_1$)]

ಎಲೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಎಲೆಬಿಡು; ಚಿಗುರು: ಮೊಳೆತುದಾ ಮನುವಿಂ ವಿಕುಕ್ಷಿಯೊಳೆಳೆಸಸಿಯನೈದಿತು ದಿಲೀಪನೊಳೆಲೆವಡೆದುದಾ ರಘುವಿನಿಂ ಪಲ್ಲವಿಸಿತಜನಿಂದ ... ಸತ್ಕೃತರು (ತೊರರಾ. ೨–೩–೨೪). [ಎಲೆ$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಎಲೆವನಿ (ನಾ). ೧. ಎಲೆಗಳಿಂದ ಉದುರುವ ನೀರಿನ ಹನಿ,—ಇಬ್ಬನಿ: ಚಳಿಗಾಱದೆ ಪೇರಾಲದ ಕೆಳಗಿರ್ಪನಿತಱೊಳೆ ಚಪಲಕಪಿ ನಿಡುಗೋಡಂ ಸೆಳೆದಲುಗೆ ಸೂಸುವೆಲೆವನಿಗಳಿನೊರ್ವಂ ನೆನೆದು ನಡುಗಿ ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಂಡಂ (ರಾಜಶೇ. ೯–೨೪). ೨. ಎಲೆಯಮೇಲೆ ಕುಳಿತ ನೀರಿನ ಹನಿ: ಅವ ಮರಮಿದು? ... ಬಿರಿನನೆ ನಾರು ಬೀರದೇಂ? ತಟಕದೀ ಎಲೆವನಿ ಇದೇನು? (ಗಿಳಿವಿಂ. ೨೮–೪೦). [ಎಲೆ$_1$ + ಪನಿ$_1$]

ಎಲೆವನೆ, ಎಲೆಮನೆ (ನಾ). ಎಲೆಗಳನ್ನು ಛಾವಣಿಯಾಗಿ ಹೊದಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಮನೆ; ಪರ್ಣಶಾಲೆ: ಚಾಪವ ತೆಗೆದುಕೊಳುತೆಲೆವನೆಯ ಹೊಜವಂಟನು ರಘುಪ್ರಭವ (ತೊರಾ. ೩-೬-೫); ಸೀತೆ ಮೈದುನನೆಲೆ ವನೆಗೆ ಕರೆಯಿಸಿದಳು (ಶೇಷರಾ. ೨೭೮-೪). ಎಲೆಮನೆ: ಮೃಕಂಡುವಿನೆಲೆಮನೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ವನೆಯ]ಕಂಡವರು ಹೊಕ್ಕರು (ತೊರರಾ. ೪-೧೧-೧). [ಎಲೆ$_1$ + ಮನೆ]

ಎಲೆವನೆಗಾತಿ (ನಾ). ಪರ್ಣಶಾಲೆಯಲ್ಲಿರುವವಳು; ತಾಪಸಿ: ನನೆ ಗೋಲಸುಪಟಳದಲಿ ಭ್ರಾಂತಿಗೊಂಡಿರ್ದ ವನಚರ ಪೂತ ಸಂಪಗೆಯ ಕೊನೆಗಳ ಮುಡಿದಿಡಲಂಜಿ ತಾಪಸರೆಲೆವನೆಗಾತಿಯರನಪ್ಪಿದರು (ಮೋಹತ. ೬-೧೫). [ಎಲೆವನೆಗಾಜ್$_0$ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಎಲೆವರದ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ವ್ಯಾಪಾರಿ: ಕುಡತಕ್ಕುದೆನಿತದನೆ ಇರ್ಮಡಿಸಿ ಕುಡಲ್ಕುದುವೆ ಕೊಂಬ ಕೋವಿದರ್ಗಂದಂ... ಕುಡುವೆನಿದೇ ಕೊಳ್ಳೈ ನೀಂ ನಡುವೀದಿಯೊಳೊಪ್ಪಲಾರ್ಪರೇ ಎಲೆವರದರ್ (ಚಿಕವಿ. ೬-೫೬). [ಎಲೆ$_1$ + ಪರದ$_1$]

ಎಲೆವರೆದು (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ವ್ಯಾಪಾರ: ಗಟಿವಿಡಿದಾಡುವ ದೀವಿಗೆವಿಡಿವ ಎಲೆವರ [ಪಾಠಾಂ. ವಿಡಿ, ವರಿ, ವೊರಿ] ದಾಡುವನೊಳಂ ಅಟಿಗಪ್ರತ್ಯಯಮುಕ್ಕುಂ (ಶಮುದ. ೨೦೪ ವೃತ್ತಿ). [ಎಲೆ$_1$ + ಪರೆದು]

ಎಲೆವಸರ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಅಂಗಡಿ: ಅಡರ್ದೆಲೆವಳ್ಳಿಗಳೆಲೆಯಂ ಪಿಡಿದಿರ್ಪಳಗೌಂಗಿನಲ್ಲಿ ತರತರದಿಂ ನೇರ್ಪಡೆ ಸಮುದೆಲೆವಸರದವೊಲ್ಕಡು ಚೆಲ್ವಂ ಪಡೆದು ತೋರ್ಪುರ್ವೀ ಬನದೆಡೆಯೊಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೦೩). [ಎಲೆ$_1$ + ಪಸರ]

ಎಲೆವಸ್ತ್ರ, ಎಲವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಬಣ್ಣದ ಕರವಸ್ತ್ರ, —ಚೌಕ; ಸಣ್ಣವಸ್ತ್ರ; ವಲ್ಲಿ: ನೆತ್ತಿಗೆ ಎಲೆವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು (ನಡಿವಾ. II, ೧೧೨೪); ಎಲೆವಸ್ತ್ರ ಹೊದೆದು... ಕೈಯಲ್ಲಿ ನಾಗರಬೆತ್ತ ಹಿಡಿದು ಅರಸುಮರ್ಜಿಯಿಂದಲೇ ಹೊರಟದ್ದರು (ದೇವಹಂ. ೧೧೦). ಎಲವಸ್ತ್ರ: ಕಿಸೆಯಿಂದ ಎಲವಸ್ತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದು ಮೊಗದ ಬೆವರನ್ನೊರೆಸಿದೆ (ಸೀತಾರ. ೨೫). [ಎಲೆ$_1$ + ವಸ್ತ್ರ. / ತುಳು. ಎಲತ್ರ, ಎಲಸ್ತ್ರ]

ಎಲೆವಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳದ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ಸರಟವುರದ ಮಹಾ ಜನವಿನ್ನೂರ್ವ್ವರುಮಿಬ್ಬು ಎಲೆವಳ್ಳದಿಂ ಮೂಡಲು ಪನ್ನಿರ್ಮ್ಮತ್ತರ್ಕೆಯ್ಯ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧೧-೩೧; 1071). [ಎಲೆ$_1$ + ಪಳ್ಳ]

ಎಲೆವಳ್ಳಿ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಬಳ್ಳಿ; ಎಲೆಹಂಬು: ಸೊಗಯಿಸಿ ಬಂದ ಮಾಮರನೆ ತಳ್ತೆಲೆವಳ್ಳಿಯೆ... ಅವ ನಂದನವನಂಗಳೊಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೮); ಪಾರಿಜಾತ ಪುನ್ನಾಗವಶೋಕೆ ಕೆತ್ತಲಿಸುತಿಪ್ಪೆಲೆ ವಳ್ಳಿಗಳಿಂ ಮುದಾಳಿಯಿಂ ಶ್ರೀಗಿದು ಜನ್ಮಭೂಮಿಯೆನಿಕುಂ (ಕಇ. I, ೬೦-೯; 1222); ಮಿಂಡಿಯರಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಗಲಿಸುವಂತೆಲೆವಳ್ಳಿ ಮುಂಡಿಗೆಗಳ ನಡರಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨೪-೫೩). [ಎಲೆ$_1$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಎಲೆವೆಟ್ಟೆ (ನಾ). ಎಲೆಯ ಹಾಸಿಗೆ; ಪರ್ಣಶಯ್ಯೆ: ಶರನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಯೊಲದೆಲೆವಟ್ಟೆಯೊಳಿರ್ದಪೆ ಭೀತಿನಾಶನಾ (ವಸ್ತವಂ. ೩-೨೨). [ಎಲೆ$_1$ + ಪಟ್ಟೆ$_2$]

ಎಲೆವಾದುರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಲ್ಯ ದಂತಹ ಅಡಿಗೆ: ಮೂಲಗೆ ಬಳ್ಳೆ ಕೆಂಬರುಹೆ ಮೊದಲಾದ ನಾಳಮನು ಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಎಲೆವಾದುರೆಂಗಳು (ಪಸಾರ. ೬೩೪-೨೦); ಅನೇಕ ತೆಜದ ಪರಿ ಪರಿಯ ಭಕ್ಷ್ಯಮಂ ತಾಳಿದ ಎಲೆವಾದುರ ಪಲ್ಲೆಹ ಸೀಕರಣೆ ಪೋಳಿಕೆ ಪಾನ ಪಳಿದ್ಯಮೆಂಬ ನಾನಾ ಭಿನ್ನರುಚಿಯ ಶಾಕಂಗಳುಂ (ಧರ್ಮಪ. ೨-೫೬ ವ); ಸುರುಚಿರ ಚಕ್ಕವತಂ ಚಿಲಿಕೀಜಿ ರಾಜಗೀಜಿ ಕೆಸವುಂ ಸುಗ್ಗೆ ದೊಗ್ಗಳೆ ಯೆಲೆವಾದುರಮಂ ಬಡಿಸಿದರ್ (ಧರ್ಮಪ. ೨-೫೭). [ಎಲೆ$_1$ + ಮಾದುರ]

ಎಲೆವಾಸು (ನಾ). = ಎಲೆವಟ್ಟೆ: ಪೊಂಬಾಳೆಯ ಕಂಗೊಳಿಪ್ಪ ತಿರುಳೊಳ್ಳೆಲೆವಾಸಿನೊಳಂ ಸರ್ವಭೂಪಾಳಕ ಮಸ್ತಕಸ್ಥಿತಪದಾಂಬುಜನುದ್ಭಟ ದೇವನೊಪ್ಪಿದಂ (ಉದ್ಭಟ. ೨-೧೦೩). [ಎಲೆ$_1$ + ಪಾಸು$_2$]

ಎಲೆವಿಜ್ಞಣಿಗೆ (ನಾ). ಎಲೆಯ ಬೀಸಣಿಗೆ: ಮಿಳಿರ್ವೆಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳ] ವಿಜ್ಞಣಿಗೆಗಳಿಂ ಕಿರ್ದೆಲಗರ್ಗಂ ಕಾಂತೆ ಕರಮೆ ಹಂಗಿಗೆಯಾದಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೧೨); ಈಯೆಲೆವಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯಲರ್ವಿ]ಜ್ಞಣಿಗೆಯನಿನಿತಾಯಾಸದೆ ಬೀಳ್ವೆಳೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೯೦). [ಎಲೆ$_1$ + ಬಿಜ್ಞಣಿಗೆ]

ಎಲೆವುಲಿ 'ಎಲಹುರಿ' ನೋ.

ಎಲೆವೇಱು, ಎಲೆಹೇಱು (ನಾ). ಎಲೆಯ ಪೆಂಡಿ, —ಮೊಟ್ಟೆ; ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಹೇರು, —ಪೆಂಡಿ: ಬಣ್ಣವೇಱಿಗೆ ಅಯ್ದುವಿ[ಸ] ಸಮಂ ಎಲೆವೇಱಿಗೆ ಅಯ್ವತ್ತು (ಇಆ. VIII, ೨೮೬-೫೮; 732). ಎಲೆಹೇಱು: ಕಲೆವೊಱಿಗೆ ೫ ಎಲೆಹೇಱಿಂಗೆ ೧೦೦ ಉಪ್ಪುಹೇಱಿಂಗೆ ಮಾನ ೨ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೮-೫೦; 1203). [ಎಲೆ$_1$ + ಪೇಱು$_2$ (< ಪೇಱ್$_2$)]

ಎಲೆಸವುಟು (ನಾ). ಸೌಟಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಕಡಚಿ (ಕ). [ಎಲೆ$_1$ + ಸವುಟು]

ಎಲೆಸುಜ್ಜಲಬಾಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: (ವೈಶಾಗಿ. ೪-೬೩). [ಎಲೆ$_1$ + ಸುಜ್ಜಲ + ಬಾಗೆ$_1$]

ಎಲೆಹಾವು (ನಾ). ಹಾವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಪುಟ್ಟ ಹಾವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆರೆಂಬಳ, ಎಲೆಹಾವು, ನೀರೊಳ್ಳೆಗಳು ಮುಖ್ಯ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೧೬). [ಎಲೆ$_1$ + ಹಾವು (< ಪಾವು$_1$)]

ಎಲೆಹುರಿ 'ಎಲಹುರಿ' ನೋ.

ಎಲೆಹುಲಿ 'ಎಲಹುರಿ' ನೋ.

ಎಲೆಹೇಱು 'ಎಲೆವೇಱು' ನೋ.

ಎಲೆಹೊನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಎಲೆಹೊನ್ನೆಯ ಬೇರಂ ಅಂಬಿಲದಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಮಂತ್ರಿಸಿ ಕುಡಿಯೆ ನಿರ್ವಿಷ (ವಿಷ್ವೈವಿ. ೯೩). [ಎಲೆ$_1$ + ಹೊನ್ನೆ (< ಪೊನ್ನೆ)]

ಎಲೇ$_1$ 'ಎಲ್ಕೆ' ನೋ.

ಎಲೇ$_2$ 'ಎಲ್ಕೆ' ನೋ.

ಎಲ್ಕೆ 'ಎಲ್ಕೆ' ನೋ.

ಎಲೊ, ಎಲೋ (ಅ). ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಗಂಡಸರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಎಲವೆಲವೊ ರಜಕಾ ನಿಲ್ಲೆಲೊ ಪೋಪೊಡೆ ಕಂಸನಾಜೆ (ಜಗ. ೬-೪); ಎಲೊ ಶ್ರವಣ ಇದು ಧರ್ಮವೇ (ಬಸವು. ೪೯-೯); ಹಲವು ಕಾಲ್ಗಡಿ ಇವನಿಗುಂಟೆಲೊ, ಸುಲಿದು ತಿನ್ನಲು ಬಂದಿಹ (ಕಎವು. ೧೯-೪). ಎಲೋ: ಎಲೋ ಹುಡುಗಾ ಏನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವೆ? (ರೂ). [?]

ಎಲೊ 'ಎಲೊ' ನೋ.

ಎಲ್ಗಟ್ಟು, ಎಲುಗಟ್ಟು (ನಾ). ಎಲುಬಿನ ಕಟ್ಟು; ಮೂಳೆಯ ಸೇರುವೆ; ಎಲುಬಿನ ಜೋಡಣೆ: ಷಡ್ವಿಧ ಸಂಹನನ ನಾಮೋದಯಂ ಯಥಾಕ್ರಮದಿಂ ವಜ್ರದೇ[ದೆ]ಲ್ಗಟ್ಟುಂ ವಜ್ರದ ಸುತ್ತುಂ... ನಾರಾಚ ವಿದ್ಧಮುಮಪ್ಪೆಲ್ಗಟ್ಟುಳ್ಳ ತೃತೀಯ ನಾರಾಚ ಸಂಹನನಮುಂ... ಮಾಟ್ಟುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೪೯೬). ಎಲುಗಟ್ಟು: ಅಸಂಪ್ರಾಪ್ತ ಸೃಪಾಟಿಕಾ ಸಂಹನನ ನಾಮೋದಯಮೊಂದೊಂದಂ ಮುಟ್ಟದೆಲುಗಟ್ಟಂ ಮಾಳ್ಪುದು (ಪಸಾರ. ೨೪-೧೧). [ಎಲ್$_0$ (< ಎಲ್ವು) + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಎಲ್ಲ 'ಎಲ್ಲದು' ಸರ್ವ.

ಎಲ್ಲಂ 'ಎಲ್ಲದು' ಸರ್ವ.

ಎಲ್ಲದು (ಸ). ರೂಪಗಳು (ಬಹುವ). ಎಲ್ಲರು, ಎಲ್ಲರೂ, ಎಲ್ಲವರು, ಎಲ್ಲವು, ಎಲ್ಲಾರು, ಎಲ್ಲಾವರು (ವಿಶೇ). ಎಲ್ಲ, ಎಲ್ಲಂ, ಎಲ್ಲಮುಂ, ಎಲ್ಲಾ; ಎಲ್ಲಾದು; ಎಲ್ಲಾನು; ಸಕಲವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಸರ್ವನಾಮ; ಸರ್ವ; ಅಖಿಲ; ಸಮಸ್ತ: ಅದುವಿದುವುದುವಾವುದುವೆಲ್ಲದು ಪೆಱತೇನ್ ಪೆಱದೆನಿಪ್ಪ ಶಬ್ದಂಗಳ್ ತಪ್ಪದೆ ಸರ್ವನಾಮಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೭೮); ಎಲ್ಲದಕ್ಕೆ ಬಡತನವಾದರೆ ಹಿಡಿತುಂಬ ಗಡ್ಡಕ್ಕೂ ಬಡತನವೇ (ಗಾದೆ). **ಎಲ್ಲರು**: "ಸರ್ವಂ– ಎಲ್ಲರು" (ಕಾಶಕ್ಕೃ. ೩೦); ಧರ್ಮವಱಿವವರೆಲ್ಲರುವೊಡೆಯರಾಗಿ (ಇಆ. XVIII, ೧೩೯–೨೫; 999); ಕೆಲಬಲದ ಭಟರೆಲ್ಲರಿಗೆ ಕೈವೀಸಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೩೦); ಅಲ್ಲದ ಕೆನೆಮೊಸರಶನವ ಕರೆಕರೆದೆಲ್ಲರಿಗುಣಬಡಿಸುವರು (ಮೋಹತ. ೨–೩೨). **ಎಲ್ಲರೂ**: ಎಲ್ಲರೂ ನಕ್ಕರೆ ಹುಚ್ಚ ತಾನೂ ನಕ್ಕ (ಗಾದೆ); ಎಲ್ಲರೂ ಪಾಲಕೀಲಿ ಕೂತರೆ ಹೊರೋರು ಯಾರು (ಗಾದೆ); ಎಲ್ಲರೂ ಹೆಣ್ಣು ಹೆತ್ತರೆ ಮಾರಮ್ಮ ಮರಿಗೆ ಹೆತ್ತಳು (ಗಾದೆ). **ಎಲ್ಲವರು**: ಎಲ್ಲವರನು ಮೆಚ್ಚಿಸುವರೆ ನಾ ಪೇಳ್ವುದಿಲ್ಲ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೧೯); ದಾಸಿಯರು ನಿನಗೆ ತನ್ನ ವಿಳಾಸಿನಿಯರೆಲ್ಲವರು (ನಿಭಾಗ. ೪–೧೭–೨೭); ಎಲ್ಲವರು ಕುಶಲಿಗಳೆ (ತುರಂಗ. ೩೯–೩೦); ಇಳೆಯ ಪಾಲಕರೆಲ್ಲವರ ನಿಶ್ಚಲ ಪ್ರೇಮ (ರಘುವಂ. ೧೪೭–೬೨). **ಎಲ್ಲವು**: ಅದುಳ್ಳುವು ಸಂಜ್ಞೆಗಳೆಂದೆಂಬೊಡೆ ಎಲ್ಲವಕ್ಕಂ ಅತಿ ಪ್ರಸಂಗಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೯೯); ಅಲ್ಲಿ ನೀನೊಲಿದಂತೆ ಮಾಡಿನ್ನೆಲ್ಲವೇತಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೧೦). **ಎಲ್ಲವೂ**: ತುಪ್ಪ ಮೊಸರು ಮೊದಲಾದ ಅವೆಲ್ಲವೂ (ನಾಚಿರಾ. ೬). **ಎಲ್ಲಾರು**: (೬). **ಎಲ್ಲಾವರು**: ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೆಲ್ಲಾವರಿಗೂ ತಿಳಿಸಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರಸಿದ ಪ್ರಕಾರ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೮೮). **ಎಲ್ಲ**: ಎಲ್ಲಮಾನ್ ಸರ್ವ್ವಪರಿಹಾರಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೮–೬; 675); ಪಗೆವರೆಲ್ಲಮನ್ (ಎಇ. I, ೩೫೦–೩; 900); ಎಲ್ಲ ಕೂಟಣ ಉಣ್ಬೊದು (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೩೪–೧೮; 910); ಕಾಲಮೇಘ ಸಮೂಹಂ ದೆಸೆಯೆಲ್ಲಮುಂ ಕವಿದುದೋ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೪೯); ಗಣಪ್ರಧಾನನಿರ್ದೆಲ್ಲಮಂ ಕೇಳ್ವು (ಪಂಚತಂ. ೧೨–೧೭); ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣು ರುದ್ರರಿವರೆಲ್ಲ ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೊಳಗಣ ಬಾಲಕರು (ಆದವ. ೪); ಅರೆಮೆಯ್ವೆಣ್ಣರೆಭೋಗಮೆಲ್ಲ ಸೊಗಮುಂ ವೇಶ್ಯಾಜನಕ್ಕೆ (ಸೋಮೇಶ. ೬೦); ಎಲ್ಲ ತೆಱದಿಂ ನಿಮಗೆ ದೂರವಪ್ಪೆಂ ದೇವ (ಬಸರ. ೧–೭೪); ಬಲವೆಲ್ಲ ನೀರಲಿ ನೆರೆದುದೋ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೧೭); ಪಾಪವ ಕೆಡಿಸಿ ಪುಣ್ಯವ ಮಾಡಿ ಸ್ವರ್ಗಕೆ ಪೋಪೆವೆಂಬುವರೆಲ್ಲ ಕೇಳಿ (ಭರಚ. ೧–೧೭). **ಎಲ್ಲಂ**: ದಕ್ಷಿಣಾ ದೆಸೆಗೆಲ್ಲಂ ತೋಱಿಎ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩–೨೬; 550); ಅರ್ಥಶೂನ್ಯಮೆಂಬುದು ದುರುಕ್ತಮಿದನಿಂತು ಪೇೞ್ದೊಡೆಲ್ಲಂ ಹೀನಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೮೦); ಒಡನೆ ದರಿದ್ರರೆಲ್ಲಮಭಿಮಾನಿಗಳಪ್ಪೊಡಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೨೩ ಶೂದ್ರಕ); ನಾನಾ ವಿಧದ ಪದೆಪಿನೊಳ್ ಹರಿಗಾವಗಮಾಱಿದುದು ಪಥಪರಿಶ್ರಮಮೆಲ್ಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೨೮); ಎಲ್ಲಂ, ಅಲ್ಲಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ಉದಾ). **ಎಲ್ಲಮುಂ**: ಅಗ್ಗದರಣ್ಯಮೆಲ್ಲಮುಂ ನೆಲಸರಿಯಪ್ಪಿನಂ (ರಾಜಶೇ. ೬–೩೪). **ಎಲ್ಲಾ**: "ಎಲ್ಲಾ ಎಂಬರ್ಥಮಪ್ಪುದೆಲ್ಲೆನ್ನಲ್ ತಾಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೮); ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲಕ್ಕಂ (ಎಕ. I, ೩–೯; 890); ಈತನನೆಮಗೊಪ್ಪಿಸಿಮೆಲ್ಲಾಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳುಮಂ ಕಲ್ಪಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪–೬); ಎಲ್ಲಾ ಕವೀಂದ್ರರ್ ಪೊಗಳೆ (ಗಿರಿಕ. ೧–೪೨); ಎಲ್ಲಾ ದೋಷ ಬೆಲ್ಲದಲ್ಲಿ ಪರಿಹಾರ (ಗಾದೆ); ಎಲ್ಲಾ ಬಣ್ಣ ಮಸಿ ನುಂಗಿತು (ಗಾದೆ). **ಎಲ್ಲಾದು**: ಎಲ್ಲಾದರಲ್ಲು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೪೯ ೬). **ಎಲ್ಲಾನು**: (೬).

ಎಲ್ಲಾಗ, ಎಲ್ಲಾಗಲೂ, ಎಲ್ಲಾಗಳೂ = ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ; ಯಾವಾಗಲೂ; ಸದಾ: ಎಲ್ಲಾಗವೂ ಆತ್ಮೀಯವಾದ ತನುತ್ರಯದಲ್ಲಿ ತೊಲಗದಿರ್ದಾತನಾಗಿಯೇ ಪೂಜಿಸುತಿರ್ಪರು (ಪರಮಾ. ೪); ಸದಾ–ಎಲ್ಲಾಗಲೂ (ಬಾಹಟೀ. ೨–೧–೪೩); ಎಲ್ಲಾಗಳೂ ಶಿವನೊಬ್ಬನೇ ಎರಡನೆಯವನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಲ್ಲ (ಮಹಾದೇ. ೧೩೭). ಎಲ್ಲರಮರುಳಂ = ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಮರುಳುಮಾಡಬಲ್ಲವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರನೆಲ್ಲರಮರುಳಂ ತೆರಿವಿಳಾಸ ಮದಗಜಮಲ್ಲನಾನೆವೆಡಂಗ ಶ್ರೀಕನ್ನರದೇವ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೭೬–೫; 991).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಎಲ್ಲಾಂ; ಕೊಡ. ಎಲ್ಲಾ; ತೆಲು. ಎಲ್ಲ, ಎಲ್ಲವಾಡು, ಎಲ್ಲರು; ಕೋಲಾ. ಇತ್ತರ್ಎಲ್].

ಎಲ್ಲಭಟರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪಶುಪತಿ ನಾಮಧೇಯನಾ ಸರಕ್ಕೆಲ್ಲ ಭಟರಿಯಾ ಪ್ರೇಮಾಲಯಸುತನ್ಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬–೯; 450).

[ಎಲ್ಲ₀ + ಭಟರಿ]

ಎಲ್ಲಮುಂ 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಮ್ಮ (ನಾ). (ಉಕ) ಶಕ್ತಿದೇವತೆಯಾದ ಪಾರ್ವತಿಯ ಒಂದು ರೂಪ: ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ನಗಾರಿಯ ಹೊಡೆತ ಮಾತ್ರ ಎದ್ದಿದ್ದುವು (ಜಯಂತ. ೪೩); ಜಗದಂಬ ಸವದತ್ತಿ ಎಲ್ಲಮ್ಮ (ರೂಢಿ).

[ಎಲ್ಲ₀ + ಅಮ್ಮ₂]

ಎಲ್ಲರು 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲರೂ 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲವರು 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲವು 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲವೂ 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಾ 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಾಗ 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಾಗಲೂ 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಾಗಳೂ 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಾದು 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಾನು 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಾಯಿ (ನಾ). = ಎಲ್ಲಮ್ಮ: ಎಲ್ಲಾಯಿ ಯಕನಾತಿ ಬನದ ಶಂಕರಿ ಮಲ್ಲಗ ಜಟ್ಟಂಗ ಮಾಳಿಗೆ ಮನಿದೇವಿ (ವಿಸಾಸು. ೫೮–೨).

[ಎಲ್ಲ₀ + ಆಯಿ₂]

ಎಲ್ಲಾರು 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಾವರು 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಿ₁ (ನಾ). = ಎಲ್ಲಮ್ಮ: ಎಲ್ಲಿ, ಎಕ್ಕನಾದಿ, ಹುಲಿಗೆ, ಹೊಸೂರಿ, ಸತ್ತವರು, ಹೆತ್ತವರು ಇಂತೀ ಹಲವು ಪಿಶಾಚಿಗಳ ಹೆಸರಿಂದ (ವಚಶಾ. I, ೩೩೧). [?]

ಎಲ್ಲಿ₂ (ನಾ). ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ದಿಗ್ವಾಚಿ; ಯಾವ ಸ್ಥಳ; ಯಾವ ಸನ್ನಿವೇಶ: ಭೂತಲದೊಳೆಲ್ಲಿಯುಂ ಸೋನ್ನತೆ ಪುಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೨೩–೧೨; 740); ಎಲ್ಲಿ ಕೊಳನೆಲ್ಲಿ ತಣ್ಬುೞಿಲೆಲ್ಲಿ ಲತಾಭವನಮೆಲ್ಲಿ . . . ರಮಿಯಿಸಿದ ಳಾಕೆ ಮರು[ದಾ]ತ್ಮಜನೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೧೯); ಸುಭಕ್ತಿಯ ಸಮತೆ ಎಲ್ಲಿಹುದಲ್ಲಿ ತಾನಿಹಂ (ಬಸಪು. ೧೦–೧೫).

ಎಲ್ಲಾದರು, ಎಲ್ಲಾದರೂ = ಎಲ್ಲಿಯಾನುಂ: ಎಲ್ಲಾದರೂ ಇರು; ಎಂತಾದರು ಇರು; ಎಂದೆಂದಿಗು ನೀ ಕನ್ನಡವಾಗಿರು (ಕೋಗಿಲೆ. ೪೩). ಎಲ್ಲಿಯದು = ಯಾವಸ್ಥಳದ್ದು; ಯಾವ ಕಡೆಯದು: ಮೃತ್ಯು ನಿನಗೊಲಿದಿಹಳು ಬಳಿಕಿನ್ನುತ್ತರೋತ್ತರವೆಲ್ಲಿಯದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೨). ಎಲ್ಲಿಯವ = ಯಾವ ಸ್ಥಳದವನು: ಅಯ್ಯನಾರೆನಗವ್ವೆಯಾರ್ ಪಿರಿಯಯ್ಯನಾರ್ ನೀನೆಲ್ಲಿಯವ (ಬಸಪು. ೩–೮೨); ಇಂತೆಂದಂ ನಯದೊಳೆಲ್ಲಿಯು ಕನಕವೀ ಕೆಳ್ಳನೆಲ್ಲಿಯವ (ಬಸಪು. ೩೧–೧೬).

ಎಲ್ಲಿಯವಳು = ಯಾವ ಸ್ಥಳದವಳು : ಅವಳೆಲ್ಲಿಯವಳು (ರೂಢಿ). ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ = ಯಾವಸ್ಥಳದಲ್ಲಾದರೂ : (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೪೮). ಎಲ್ಲಿಯಾನುಂ = ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ : ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ – ಎಲ್ಲಿಯಾನುಂ (ಶಮುದ. ೩೦೩ ಪ್ರಯೋ). **ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ)**: ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಆಡಬಂದೆ ಹೇಳಯ್ಯ ರಂಗ (ಪುರಂದ. ೫-೧೭-೧). **ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯುಂ** = ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ : ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯುಂ ಶಿವಾಲಯದ ಬಾಗಿಲ್ಗಳವು ಕಲ್ಲಿಂದೆ ಮುಚ್ಚಿದುವು (ಚೆಬಪು. ೩-೧೦). [?]

ಎಲ್ಲಿತು 'ಎಲ್ಲಿತ್ತು' ನೋ.

ಎಲ್ಲಿತ್ತು, ಎಲ್ಲಿತು (ನಾ). ೧. ಯಾವ ಸ್ಥಳದ್ದು ; ಎಲ್ಲಿಯದು. ೨. ಎಲ್ಲಿ ಇರುವುದು ; ಎಲ್ಲಿಹೋದುದು : ಎಲ್ಲಿದಳೊ ಭಾನುಮತಿ ತಾನೆಲ್ಲಿತ್ತೋಲಗದ ಸೂಳೆಯರ್ಕಳ ತಂಡಂ ಎಲ್ಲಿತ್ತೊ ಗೀತ ವಾದ್ಯಂ ಸಲ್ಲಲಿತ ವಧೂಜನಪ್ರವೃತ್ತಂ ನೃತ್ತಂ (ಗದಾಯು. ೫-೪೩); ಇವರಲ್ಲಿ ಧೀರೆಗುಣಮೆಲ್ಲಿತ್ತು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೪-೨೧ ; 1077). **ಎಲ್ಲಿತು** : ಮುನ್ನಮಿತ್ತರೆಲ್ಲಿದರಿವರೀಯೆ ಪೆತ್ತವರುಮೆಲ್ಲಿದರಾ ಧನಮೆಲ್ಲಿತಿಂದ್ರಜಾಲದ ಸಿರಿಗೇಕೆ ಮೆಟ್ಟಿಪುಡುವಿರ್ (ಗದಾಯು. ೧-೩೫) ; ಈಗಳೆಲ್ಲಿತನಿತೊಂದಾಳಾಪವಾ ವೀರವೃತ್ತಕಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೧೨).

ಎಲ್ಲಿದುವು (ಬಹುವ) : ಎಲ್ಲಿದುವೊ ಧವಳಚಾಮರಮೆಲ್ಲಿತ್ತೋ ಕಾತಪತ್ರಮಹಿಕೇತನ ಮತ್ತೆಲ್ಲಿತ್ತೊ ಮೃಗೇಂದ್ರಾಸನಮೆಲ್ಲಿದುವೋ ಲೋಲಪಾಳಿಕೇತನ ತತಿಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೫-೪೨). [ಎಲ್ಲಿ$_2$ + -ತು$_1$]

ಎಲ್ಲಿದ (ನಾ). ೧. ಯಾವ ಸ್ಥಳದವನು ; ಎಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಎಲ್ಲಿಯವನು : ಅಲ್ಲಿಯಾದಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಮೇಣ್ ಅಲ್ಲಿಯಣಂ ಅಲ್ಲಿದಂ ಏವಂ . . . ಎಲ್ಲಿಯಣಂ ಎಲ್ಲಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೨ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಎಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ : ಮದನನ ಕೈದುವೆಲ್ಲಿದನನಂಗನ ಕೈಪೊಡೆಯೆಲ್ಲಿದಂ (ಆದಿಪು. ೩-೧೫) ; ದಾರಕಮಲ್ಲನೆಲ್ಲಿದನಮಾನುಷಖೇಳನದೆಲ್ಲಿದಂ ಪ್ರಜಾಂಭೋರುಹಮಿತ್ರನೆಲ್ಲಿದಂ . . . ಎಲ್ಲಿದನಬ್ಜಲೋಚನಂ (ಜಗವಿ. ೩-೯೦).

ಎಲ್ಲಿದಳ್ = ಎಲ್ಲಿಯಿರುವವಳು : ಅಲ್ಲಿದಳ್, ಇಲ್ಲಿದಳ್, ಎಲ್ಲಿದಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೨ ಪ್ರಯೋ). 'ಅಲ್ಲಿದ', 'ಇಲ್ಲಿದ' ಪರಾ. [ಎಲ್ಲಿ$_2$ + -ದ$_2$]

ಎಲ್ಲಿಯಣ (ನಾ). ೧. = ಎಲ್ಲಿದ ೧ : ಎಲ್ಲಿಯಣಂ, ಎಲ್ಲಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೨ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಎಲ್ಲಿಯ : ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯಣ ಭವಬಂಧನವು ತನ್ನ ಮೂಲವ ಕಂಡು ಸುಖಿಯಾದ ಬಳಿಕ (ಕೈಕವ. ೫-೧೫-೧). [ಎಲ್ಲಿ$_2$ + -ಅಣ್$_3$ + -ಅ$_0$]

ಎಲ್ಲೆ (ನಾ). ಮೇರೆ ; ಸರಹದ್ದು ; ಗಡಿ ; ಅವಧಿ : ಕಜ್ಜಗಾಜಗಲ್ಲೇ ಪೊಲ ಎಲ್ಲೇ ಪುಣುಸಪ ಬಟ್ಟ ಪುಣುಸ ಯೇ ಬೆಳನೆ ಬನ್ದು (ಇಆ. XII. ೧೬-೪೬; 735); ಅಂತಕನ ಪುರದೆಲ್ಲೆಯಲಿ ಹೆಕ್ಕಳದ ಖುಡುಗದ ಘಲ್ಲಣೆಯ ಖಣಖಣಿಲ ಗಾಢಿಕೆ ಕಂಟಿಸಿತು ನಭವ (ಕುಮ್ವಾಆ. ೧೪-೩೫) ; ಪೊಡರ್ಪಿನಿಂ ಪಿಡಿದುದು ನಿಲ್ಲದಲ್ಲಿಯುಪಶಲ್ಯದ ಬಲ್ವೊಲದೆಲ್ಲೆಯೆಲ್ಲಮಂ (ಚಿಕವಿ. ೨-೧೦೫).

ಎಲ್ಲೆಮೀರು = ಹದ್ದುಮೀರು ; ಪರಿಮಿತಿಯನ್ನು ಮೀರಿ ವರ್ತಿಸು, —ನಡೆ : ಅವನು ಎಲ್ಲೆಮೀರಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಲ್ಲೈ ; ಮಲ. ತೆಲು. ಎಲ್ಲ]

ಎಲ್ಲೆಕೆಟ್ಟು 'ಎಲ್ಲೆಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಎಲ್ಲೆಗಟ್ಟು, ಎಲ್ಲೆಕಟ್ಟು (ನಾ). ಎಲ್ಲೆ ; ಅವಧಿ ; ಮೇರೆ ; ಸೀಮೆ ; ಗಡಿ : ಚಾಮುಂಡಿಯ ಗಿರಿಯ ಪಿರಿದೆಲ್ಲೆಗಟ್ಟಗೋಸ್ಕರ ನೆಜಕೆ ವೈರವ ಬೆರಸಿದರೀ ಭೂಪರೊಡನೆ (ಕಂನವಿ. ೩-೧೬) ; ಪಟ್ಟದಯ್ಯ ಪಿರಿದು ಗರ್ವಿಸಿಯೆಲ್ಲೆಗಟ್ಟಗೆ ಮೈಸೂರ ದೊರೆಯೊಳು ಧುರವನೆಸಗಿದ (ಕಂನವಿ. ೧೭-೨). **ಎಲ್ಲೆಕಟ್ಟು** : ಚತುಃಸೀಮೆಯೆಲ್ಲೆಕಟ್ಟನಲ್ಲಿಯಿರುವ (ಎಕ. I, ೧೩-೨೧, 1796) ; ನೀವು ನಮ್ಮ ರಾಜ್ಯದ ಎಲ್ಲೆಕಟ್ಟು ಪರ್ಯಂತವೂ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟು ಬನ್ನೀ (ಕೃವಾಸ. ೧೦೪) ; ಎಲ್ಲೆಕಟ್ಟು ಇಲ್ಲದಾ ಬಾನ ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿದೊ (ಗರಿ. ೧೨೭-೧). [ಎಲ್ಲೆ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಎಲ್ಲೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಮೇರೆಯನ್ನು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸುವ ಕಲ್ಲು ; ಗಡಿಗಲ್ಲು : ಸಂಗರವನಂಗಜನ ಮುದ್ರಧಾರಿಗಳೆನಿಪ ಪೆಂಗಳುಚಿ ಬಿಡಿಸಿ ಬಳಸಿಟ್ಟೆಲ್ಲೆಗಲ್ಲೆನಲು ರಂಗು ಮಾಣಿಕದ ಮಿಸುನಿಯವೊಡ್ಡಿಯಾಣವುಂ ತಂದಿಟ್ಟರಬುಜಾಕ್ಷಿಗೆ (ಜೇರಮ. ೫-೩೨) ; ಎನ್ನಾಳ್ದ ನೆಲನ ಮುಸುಕಿದಿರು ಕೆರೆಯಿಂದಲನ್ನುತ ನೆಟ್ಟೆಲ್ಲೆಗಲ್ಲೊ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೭-೫೩). [ಎಲ್ಲೆ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಎಲ್ಲೆಗೂಡಿರು (ಕ್ರಿ). ಮೇರೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರು ; "ಸೇರಿಕೊಂಡಿರು ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರು" (Abut. ಇಂಕನಿ). [ಎಲ್ಲೆ + ಕೂಡು$_1$ + ಇರು$_1$ (< ಇರ್$_1$)]

ಎಲ್ಲೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇರೆಯನ್ನು ಮೀರು ; ದಡವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸು ; ಹದ್ದುಮೀರು : ಚುಚ್ಚುಹೊಳೆಯ ದೆಸೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲೆಗೆಟ್ಟು ಹರಿದ ನದಿಯ ನೀರು ಹಳ್ಳತಿಟ್ಟುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಜಲಮಯವಮಾಡಿತು (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಮರ್ಯಾದೆ ಮೀರು ; ಮೀರಿನಡೆ : ಅವನ ಎಲ್ಲೆಗೆಟ್ಟ ನಡೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬೇಸರವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿತು (ರೂಢಿ). [ಎಲ್ಲೆ + ಕೆಡು]

ಎಲ್ಲೆಗೆರೆ (ನಾ). ಅವಧಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಗೆರೆ ; ಸೀಮಾರೇಖೆ : "(ವ್ಯಾಯಾಮದ ಆಟಗಳಲ್ಲಿ ಆಟದ ಅಂಗಳದ ಅಥವಾ ಅದರ ವಿಶೇಷ ಭಾಗಗಳ ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ) ಎಲ್ಲೆಗೆರೆ" (Line – work. ಇಂಕನಿ). [ಎಲ್ಲೆ + ಗೆರೆ (< ಗೆಱೆ)]

ಎಲ್ಲೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟು ; ತೀರು : ಎದೆಯೊಲವು ಅಪ್ಪರಿಂದಲೂ ಎಲ್ಲೆಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ (ನಾಡೋಜ. ೧೯೨). [ಎಲ್ಲೆ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಎಲ್ಲೆನಾಡು (ನಾ). ೧. ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರದೇಶ. ೨. ಗಡಿಯ ಸಮೀಪದ ನೆರೆಯ ಪ್ರದೇಶ : ಸುತ್ತುಮುತ್ತಲಿನ ಸಾಮಂತರ, ನಾಯಕರ, ಹೆಗ್ಗಡೆಗಳ ಪರಿಚಯವನ್ನೂ ಎಲ್ಲೆನಾಡುಗಳ ಪರಿಚಯವನ್ನೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೪೨). [ಎಲ್ಲೆ + ನಾಡು]

ಎಲ್ಲೆವೊಲ (ನಾ). ಎಲ್ಲೆಕಟ್ಟನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರದೇಶ ; (ಒಂದು ಸೀಮೆಯ) ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರದೇಶ : ಇಂತಿರ್ಪಮಗೆ ಎಲ್ಲೆವೊಲ ದೆತ್ತಣಿಂ ಆ ರಾಜನೃಪನೊಳ್ ಪಗೆತನಂ ಬಳೆದು ಎಡೆವಿಡದೆ ಕಾದುವೆಡೆಯೊಳ್ (ಚಿಕವಂ. ೧೧-೮). [ಎಲ್ಲೆ + ಪೊಲ]

ಎಲ್ಬು, ಎಲವು, ಎಲು, ಎಲುಬು, ಎಲುವು (ನಾ). ಮೂಳೆ ; ಅಸ್ಥಿ : "ಅಸ್ಥಿ, ಧಾತು, ಕೀಕಸಂ, ಕುಲ್ಯಂ – ಈ ೪ ಎಲ್ಬು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೪-೧೦); ಮುಜಿದುವು ನಿಟ್ಟೆಲ್ಬು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೧೬-೧೫ ; 930); ಬಿಸುನೆತ್ತರ್ ನೆಣನಡಗೆಲ್ಬು ಸಮಸ್ತಂ ಸುರಿಯೆ ಕೈಗೆ ತೊವಲುಟಿಯಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೭) ; ನರವಿನ ಪುತ್ತಮೇಧ್ಯದ ತವರ್ಮನೆ ಕೀವಿನ ಕೊಂಡ ಮೆಲ್ಬಿನಾಗರಂ . . . ಕಳೇವರಂ (ಸಮುಪ. ೬-೩೪). **ಎಲವು** : ಬಗ್ಗಿ ಬಾರೊ ಶಿವನೆ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ ಬಡಿದಾವು ಮಗ್ಗಲದ ಎಲವು ಮುರಿದಾವು (ಲೋಕಗೀ. ೧೨೭-೭೭). **ಎಲು** : "ಎಲುಯೆಲುಬು" (ಕಶರ. ೧೭); ನೆತ್ತರಿಂದಕ್ಕಗಿನಿಂ ಮಿದುಳಿಂದೆಲುನಿಂದಮೇಧ್ಯದಿಂ ಬಟಿಕದು ತೀವಿ (ಸಮುಪ. ೧೫-೯೯) ; ಹೊಲೆಯರ ಬಾವಿಯಲೊಂದು ಎಲು ನೆಟ್ಟದ್ದಡೆ ಹೊಲೆಹೊಲೆಯೆಂಬುದು (ದೇವಾವ. ೨೪-೪೭) ; ಬಾಯೆಂಬುದೆಲುವಡಿಸಿದೋವರಿ (ಪಿಂಡೋರ. ೧-೨೨) ; ಉಡಿದವೆಲು ಬಾಣಂಗಳೆಲು ವಾಗದಸಿದವು (ಕುಮ್ವಾಭೀ. ೧೦-೮); ಎಲು ಇಲ್ಲದ ನಾಲಗೆ ಹ್ಯಾಗೂ ಬೊಗಳುತ್ತದೆ (ಗಾದೆ).

ಎಲುಬು : ಎಲುಬುಗಳವ ಮಾಡಿ ನರದ ಬಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಗಿಯುತ (ಪುರಂದ. ೧-೧೭೬-೨); ಎಲುಬುಗಳೆಲ್ಲ ಜತೆಯುಮಾಡಿ ನರಬಿಗಿದು ತೊಗಲಿನ್ಹೊದಿಸಿದವನು ನೀನಲ್ಲವೆ (ವಾದಿಕೀ. ೧೫೪-೨); ಪೆಟ್ಟುತಿಂದು ಎಲುಬು ಹುಡಿಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮ ನಿಮ್ಮ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದ (ಕುರುಕಾ. ೧೧೯). **ಎಲುವು :** "ಎಲುವಸ್ಥಿ ಕೀಕಸಂ ಮೆಯ್ಯೆಲುವದು" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೨-೨೯); ಎಲುವಿನ ತಡಿಕೆ ಕೀವಿನ ಹಡಿಕೆ ಸುಡಲೀ ದೇಹವ (ಮಹಾದೇ. ೧೪-೩೩); ಮೆಯ್ಯೆಲ್ಲ ಎಲುವಾಗಿ ನಿಲಲು (ಕಾರಿರ. ೨೯೧); ಉರುಳ್ವ ತಲೆಗಳ ಬಸಿವ ಮಿದುಳಿನ ಸುರಿವ ಕರುಳಿನ ಸೂಸುವೆಲುವಿನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦-೯); ಸುಂದರಾಂಗನೆ ಬಂದು ಮುಂದೆ ತಾ ನಿಂದಿರಲು ಸಂದಜೀವನಜೀದ ಜ್ಞಾನಿಯು ಎಲುವಿನ ಹಂದರವ ಕಾಂಬ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೯೯); ಎಲುವು ಗಂಟಲಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿತು (ಅಶ್ರಮ. ೯೦).

ಎಲ್ವಡಗಾಗು = ಬರಿಯ ಮೂಳೆ ಮತ್ತು ಮಾಂಸದ ಮುದ್ದೆಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸು : ಕರಿಗಳ್ ಭೀಮಂ ಪಿಡಿದಡರ್ದೊಡೆ ಬಾಯ್ವಿಟ್ಟೆಲ್ವಡಗಾದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೫); ತನ್ನೆಚ್ಚ ನಿಶಿತ ಶರಸಂಹತಿಯಿಂದೆಲ್ವಡಗಾಯ್ತು ನಿತು ಮದೆನೆ ಬಿಲ್ವಲ್ಮೆಯ ಮಾತಮಾನುಷಂ ಮಾಧವನಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೯); ಕಡೆಗೆ ಮುಳಿಸಿಂದ ಎಲ್ವಡಗಾಗುವಂತೆ ಎದುರಾಳಿಯನ್ನು ಮೋದಲೆಳಸಿದನು (ಭಾಮಣಿ. ೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎನ್ಪು, ಎಲುಮ್ಬು; ಮಲ. ಎಲ್ಲು, ಎಲುಮ್ಬು; ತುಳು. ಎಲು; ಕೊಡ. ಎಲೀಂಬೀ; ತೆಲು. ಎಮ್ಮು, ಎಮ್ಮುಕ, ಎಮುಕ]

ಎಲ್ವುದೊಡವು (ನಾ). ಎಲುಬಿನ ಆಭರಣ : ಗಳದ ರುಂಡಮಾಲೆಯಂ ಕೆಯ್ಯ ಎಲ್ವುದೊಡವಂ ನಿಟ್ಟಿಸಲಾಗದು (ಅದ್ಭುತ. ೫೧-೨೪).

[ಎಲ್ವು + ತೊಡವು]

ಎವಂಗಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಬೆಳ್ವಣಿಗೆಯಳೊನ್ದು ಮಟವಿಜಿಕ್ಕ[ಕಾ]ಗುಡಿದ ಎವ(ಂ)ಙ್ಗಲ್ಲಳೊನ್ದು ದೇಗುಲಕೆ ಒನ್ದುಗದ್ಯಾಣ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೩೫-೮; 933). ℙ ಈಗಿನ ಯಾವಗಲ್ ಎಂಬ ಊರು. [?]

ಎವರ್ಣ (ನಾ). ಎಕಾರ ಮತ್ತು ಏಕಾರ : ಆತ್ವದಿನಿವರ್ಣದಿಂ ಮತ್ತೋತ್ವದಿನೈತ್ವದಿನೆವರ್ಣದಿಂ ಮುಂದಕ್ಕುಂ ಯತ್ವಮುದವಧಾರಣೆ ಪರಮತ್ವಂ ಪಿಂತಾಗೆ ಷಷ್ಠಿನಿಯಮದೆ ಯತ್ವಂ (ಶಮದ. ೫೩). [ಸಂ.]

ಎವುಡು 'ಎಬಡ' ನೋ.

ಎವುಟ್ (ನಾ). ೧. ಎಂಜಲು; ಉಚ್ಛಿಷ್ಟ : "ಎವುಟ್ (ಎರೆ) = ಎಂಜಲವುಳು" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಎವುಟೆಂಜಲುಮೆನುತ್ತುಂ ತಾವೇನುಂ ಪತ್ತುಟೆನ್ನಲುಚ್ಛಿಷ್ಟಕ್ಕಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೭). ೨. ಅಗುಳು : ತಾವಿರ್ಬರುಂ ತಿರಿದು ತಂದಿಕ್ಕಿದೆಂಜಲೆವುಟುಮಂ ತಿಂದು (ಆದಿಪು. ೩-೩೪ ವ). [← ತಮಿ. ಅವಿಟ್]

ಎವೆ$_1$ 'ಎಮೆ' ನೋ.

ಎವೆ$_2$ (ನಾ). ಯವ ಧಾನ್ಯ; ಜವೆ : "ಯವ, ಸಿತಶೂಕ – ಎವೆ" (ನಾಚಿರಾ: ೩). [< ಸಂ. ಯವ]

ಎವೆಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ಬಡಿ; "ರೆಪ್ಪೆಬಡಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).

[ಎವೆ$_1$ (< ಎಮೆ) + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಎವೆಗೂದಲು (ನಾ). ರೆಪ್ಪೆಯ ಕೂದಲು : ಇಬ್ಬನಿ ನೋಡ! . . . ಧ್ಯಾನಿಯ ಕಣ್ಣೆವೆಗೂದಲಿನಂಚೊಳ್ ಹೊಂಚುವ ಬಾಷ್ಪದ ಬಿಂದುವಿನಂತೆ (ಅನಿಕೇ. ೩೩-೧೦).

[ಎವೆ$_1$ (< ಎಮೆ) + ಕೂದಲು (< ಕೂಂದಲ್)]

ಎವೆದುಱುಗಲ್ 'ಎಮೆದುಱುಗಲ್' ನೋ.

ಎವೆದೆಱೆ (ಕ್ರಿ). ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ತೆರೆ; ಕಣ್ಣು ಬಿಡು : ಅವನಿಪತಿ ಕೀಱಿದಾನು ಪೊತ್ತಿನೊಳೆವೆದೆಱೆದು ಬಿಸುಸುಯ್ದು ಮದ್ನುರು ಕವಡಿಕೆಯ ಮಣಿಯೆಂದೆ ಕೊಟ್ಟರು ಶಿರೋಮಣಿಯ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪-೨೦).

ಎವೆದೆಱೆದಹೆಂಗಳು = ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿದ ಸ್ತ್ರೀಯರು; ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರು : ಮುಡಿಯ ಹಿಕ್ಕುವ ಮಾಲೆಗಟ್ಟುವ . . . ಮುಡಿಯ ನಡಯಿಸುವಿಸುವೆಸನೆಯೆವೆದೆಱೆದ ಹೆಂಗಳಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦-೨೩). [ಎವೆ$_1$ (< ಎಮೆ) + ತೆಱೆ$_1$]

ಎವೆದೆಱೆಯಿಸು, ಎವೆದೆಱೆಸು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿಸು, —ಅರಳಿಸು : ಅಬ್ಜಂಗಳನೆವೆದೆಱೆಯಿಸುತುಂ ದೆಸೆಗಳನೆಳ್ಪಿಸುತಿರ್ದುವಾಗಳಿನನ ಕರಂಗಳ್ (ಗಿಂಕ. ೫-೬). **ಎವೆದೆಱೆಸು :** ಅವಳನವರುಚಿತೋಪಚಾರದಲೆವೆದೆಱೆಸುತಿರಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೪೩). [ಎವೆದೆಱೆ + -ಇಸು$_3$]

ಎವೆದೆಱೆಸು 'ಎವೆದೆಱೆಯಿಸು' ನೋ.

ಎವೆಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆ ಬಡಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು : ಎವೆಬಡಿಸಿ ಕೆಡವು, ಬಿರಿಗಣ್ಣು ಬ್ಯಾಡ, ತುಟಿ ಕಚ್ಚಿ ಹಿಡಿಯದಿರು ಬಿಕ್ಕ (ನಾದಲೀ. ೫೮-೨೨). [ಎವೆ$_1$ (< ಎಮೆ) + ಬಡಿ$_1$ + - ಇಸು$_3$]

ಎವೆಮಿಸುಕು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ಅಲುಗಿಸು, —ಬಡಿ : ಕುವರಿ ಕುಳ್ಳಿಹ ತಾಣದೊತ್ತಿನಲವನಿಪನನಿರಿಸಿದನು ನೋಡಿದನೆವೆಮಿಸುಕದಾತನ ಸುರೂಪನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೪).

[ಎವೆ$_1$ (< ಎಮೆ) + ಮಿಸುಕು$_1$]

ಎವೆಯಲುಗು (ಕ್ರಿ). = ಎವೆಮಿಸುಕು : ಕಟ್ಟೊಲ್ಮೆಯೊಳೆವೆಯಲುಗದೆ ನೀಡುಂ ನಿಟ್ಟಿಪ ನೀಱಜನ ಬಗೆ (ಜಯಕಾ. ೪-೧೦); ಅಲಿಗಳೆವೆಯಲುಗದೆ ಬಕುತಿಯಲಿ ತ್ರಿಶೂಲಿಯ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಮನವ ಕೀಲಿಸಿದನು (ಮೋಹತ. ೨೧-೩೫). [ಎವೆ$_1$ (< ಎಮೆ) + ಅಲುಗು$_1$]

ಎವೆಯಾಟ 'ಎಮೆಯಾಟ' ನೋ.

ಎವೆಯಿಕ್ಕು 'ಎಮೆಯಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಎವೆಯಿಡು 'ಎಮೆಯಿಡು' ನೋ.

ಎವೆವೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ಬಡಿ : ತನ್ನನೆವೆವೊಯ್ಯದೀಕ್ಷಿಸುವ ಲಲಿತಾಂಗಿಯರು ಕನಕ ಪರ್ವತದ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಗೊಳಿಸುವಚ್ಚರಿವೆಣ್ಗಳಂತಚ್ಚರಿಯ ಬೀಱೆ (ಸೌಂದಪು. ೫-೯೬).

[ಎವೆ$_1$ (< ಎಮೆ) + ಪೊಯ್$_1$]

ಎವೆಹಳಚು (ಕ್ರಿ). = ಎವೆವೊಯ್ : ರಾಘವಮಹೀಪತಿ ಮಾಗಧೀ ಸುತರೆವೆಹಳಚದೀಕ್ಷಿಸಲು ಕಾದಿದರಖಿಳ ಚಿತ್ರದಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೨೬).

[ಎವೆ$_1$ (< ಎಮೆ) + ಹಳಚು (< ಪಳಂಚು$_1$)]

ಎವೆಹೊತ್ತು (ನಾ). ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆ ಹೊಡೆಯುವಷ್ಟು ಸಮಯ; ನಿಮೇಷ ಮಾತ್ರ : ಕನ್ನಡದ ಆ ನೋಟ, ದೇವಿಯಾ ದರ್ಶನಂ ಪೊಳೆದು ಬಯಲಾಯ್ತು! ಎವೆಹೊತ್ತಿನಾ ನೋಟ, ಸವಿನೋಟ, ಸವೆಯದೆದೆ ಚಿಮ್ಮುತಿಹುದಿನ್ನೂ! (ಹೊಂಗಳು. ೧೬-೨೪).

[ಎವೆ$_1$ (< ಎಮೆ) + ಹೊತ್ತು (< ಪೊೞ್ತು)]

ಎವ್ವನ (ನಾ). ಹರೆಯ; ಯೌವನ : ಅಮರ ಸತಿಯರು ಹೋಲಲರಿಯರು ಭ್ರಮರಕುಂತಳೆಯವದಿರೆವ್ವನ ಪ್ರಾಯದಬಲೆಯರು (ಕೌಶಿರಾ. ೧-೨೫); ಜನನಿ ತನುಜೆ ಅತ್ತಿಗೆ ನಾದುನಿ ಅತ್ತೆ ಮಿಕ್ಕಾ ಜನರ ಸಂಗ ಡೆವ್ವನದಲ್ಲಿ ನೀನು ಕನಸಿನೊಳಗೆ ಏಕಾಸನದಲ್ಲಿರದಿರು (ವಿಸ್ತಾಸು. ೫೫-೨). [< ಸಂ. ಯೌವನ]

ಎಶ 'ಎಸ' ನೋ.

ಎಷ್ಟ್ವು, ಎಟ್ಟು$_3$, ಏಟು$_3$ (ನಾ). ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣ; ಯಾವ ಅಳತೆ: "ಎಷ್ಟು ಇತ್ಯತ್ರ ಚ ಅವುದೋಃ ಪರಿಮಾಣೇ ಟು ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಯಷ್ಟಾದೇಃ" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ವ್ರತ ಕಟ್ಟಳೆಯಿಲ್ಲದ ನೇಮಯಿವನೆಷ್ಟು ಮಾಡಿದರೂ ಏನು (ಏಲೇಶ್ವ. ೪೧); ಎಷ್ಟು ಮಾತಾಡಿದಡೇನು (ಅಂಬಿವ. ೨೫); ನಕ್ಷತ್ರವೆಷ್ಟಾದೊಡಂ ದೊರೆಯೇ ಚಂದ್ರಗೆ (ಸೋಮೇಶ. ೧೦); ಈ ದಿನ ಎಷ್ಟು ಜನರು ಊಟಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾರೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೪೬). **ಎಟ್ಟು$_3$**: ಭ್ರಷ್ಟ ಭಾಷ್ಯಳ ಭಕ್ತಿ ಮುಕ್ತಿ ವಿನಷ್ಟ ನಾದೆನ್ನವಗುಣಂಗಳನೆಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ಷ್ಟು]ವಂ ಮಱೆದುಳುಹೆನುತ್ತೆ ಜಗಿ ಚನು ಪಿತರಡಿಗೆ (ಮದೇಪು. ೩-೩೬). **ಏಟು$_3$**: ತೇಟೆಗಂಜಿ ಕುಡಿಯೋವನಿಗೆ ಏಟೇಟು ಪಾರುಪತ್ಯ (ಗಾದೆ).

ಎಷ್ಟ್ವರವನು = ಯಾವ ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸೇರುವವನು; ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು: ನನ್ನನ್ನು ಕೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಅವನೆಷ್ಟರವನು (ರೂಢಿ). ಎಷ್ಟರು= ಎಷ್ಟುಮಂದಿ: ಪುಂಸ್ತ್ರೀ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟರು, ಇಷ್ಟರು, ಎಷ್ಟರು ಎಂಬ ಕಾರಕ ರೂಪಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದುಂಟು (ಮಧ್ಯಮ. ೪೬). ಎಷ್ಟುಮಾತ್ರಕ್ಕೂ = ಎಷ್ಟು ಮಾತ್ರವಾದರೂ; ಏನೇ ಆದರೂ: ಎಷ್ಟುಮಾತ್ರಕ್ಕೂ ನೀನು ಹೇಳಿದಂತೆ ನಡೆಸಲಿಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಎಷ್ಟುಮಾತ್ರದವನು = ಎಷ್ಟರವನು: ನನ್ನ ಮಗನ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ನೀನು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟುಮಾತ್ರದವನು (ನೀತಿಚಿಂ. V, ೨೨). ಎಷ್ಟೆಲ್ಲ = ಬಹಳ; ಅನೇಕ: ನೀನು ಏನಾದೆಯೋ ಎಂದು ಎಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಸಂಕಟ ಪಟ್ಟೆ (ಹೊಸಕ್ಷ. ೪೧); ಈ ವಿಚಾರಸರಣಿಯನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ವಿಶಾಲಗೊಳಿಸಲು ಎಷ್ಟೆಲ್ಲ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿಗಳು ಯತ್ನಿಸಲಿಲ್ಲ (ಬಾಳ್ವೆಬೆ. ೯೦). ಎಷ್ಟೋ = ಬಹಳ: ಅಂದಿನ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಮನೆಗಳು ಕೊಚ್ಚಿಹೋದವು (ರೂಢಿ). ಎಷ್ಟೋಮಂದಿ = ಬಹಳಮಂದಿ: ಜಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋಮಂದಿ ಸೇರಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).

[ಏಸು$_3$ + -ಟು ?. / ತುಳು. ಏತ್]

ಎಸೆ, ಎಶ (ನಾ). ಕೀರ್ತಿ; ಖ್ಯಾತಿ; ಯಶಸ್ಸು: ಬಸವಂ . . . ಸಕಲ ಸಂಪದ್ವೈಭವಾಭಾರ್ಯರೊಂದೆಸವಂ ಬಿಜ್ಜಳರಾಯನಿಂದೆ ಪಡೆದಂ (ಬಸರ. ೬-೧); ಹಸನಾಯ್ತು ನಿನ್ನ ಮನ ಪರವಶವಾಯಿತು ಭಕ್ತಿ ಮುಕ್ತಿ ತತ್ತ್ವವನಜಿಱುವೊಂದೆಸವಾಯಿತು ಕಂಡತಿ ಸಂತಸವಾಯಿತು ನಿನಗೆ ವಿಶ್ವನಾಥನ ಕೃಪೆಯಿಂ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೨೬-೧೫). **ಎಶ**: ಬಹುಭುಜೋಜ್ವಲನೆಶೋ ನವಚೂತ ಪಲ್ಲೈಸಿತಾವಾವಲೋಕಕುಂ ಶಾಖೆವಡೆದು (ಪರಕು. ೧೨-೬). [< ಸಂ. ಯಶಸ್]

ಎಸೆಕ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಾಂತಿ; ಪ್ರಕಾಶ; ತೇಜಸ್ಸು: ಉಱಿದವರಾರಾತನ ಮುಸಿಪ ಮುಸಕದೆಸೆಕಮನಿಳಿಪರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೪೯ ಶೂದ್ರಕ); ಆವರಿಸಿತೊ ನಭೋಂತರ್ಭೂವಿವರಮನಮರ್ದಿನೆಸಕಮೆನೆ . . . ಬೆಳಗಿದಂ ತುಹಿನಕರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೫೨); ತೃಣದ ಪಸಿರಿನ ಹುಟ್ಟು ತಾರೆಯೆಸಕದ ಗುಟ್ಟು ದಣಿಯದದನರಸು ನೀಂ (ಮಂಕುಕ. ೧೨೧). ೨. ಸೊಬಗು; ಶೋಭೆ; ವೈಭವ: ಅನಿಮಿಷ ಚಾಪದಂತೆ ಸಿರಿ ಶಾರದನೀರದ ಕಾಂತಿಯಂತೆ ಯೌವನದೆಸಕಂ (ಪಂಚತಂ. ೫೪-೧೫); ಇಂತಾದೆಸಕಂ ಕೆಯ್ಗಣ್ಮೆ ಸೋಮೇಶ್ವರ ನೃಪತಿ ಮಹೀಚಕ್ರಮಂ ಪಾಳಿಸುತ್ತಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೧೩; 1068); ನಿರುಪಮ ಮೃದೂಕ್ತಿಯಿಂ ಪ್ರೌಢಿಯಿಂ ರೀತಿಯಿಂ ವರಗಮಕದೆಸಕದಿಂದೊಪ್ಪಿಂ . . . ಒಪ್ಪುವೀ ಕೃತಿಯುವತಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧-೪೦); ಒದವಿದ ನಾಥವಂಶದೆಸಕಂ ಕುರುವಂಶದ ಮೈಮೆಯಿಕ್ಷುವಂಶದ ಜಸಮುಗ್ರವಂಶದುದಯಂ . . . ಪೊಗಟ್ತೆಗಳುಂಬಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೯೮). ೩. ರೀತಿ; ಸ್ಥಿತಿ: ವಸುಮತಿಯೆಂಬ ಕಾಮಿನಿಯ ಚಾರು ಸುವರ್ಣದ ಕುಂಡಲಂ ದಲೆಂಬೆಸಕಮನೆಯ್ದಿ ಸಂಗಡಿಸುತಿರ್ಪುದು (ಬಾಧಪು. ೪-೨೮); ರಸವಿದು ಭಾವವಿದು . . . ಗುಣದೋಷಗಳ ಎಸಕವಿದೆಂದಱಿಯದೆ ಮನಬಂದ ಪೊಱುಸಿರ್ವ ಕುಕವಿಯಲ್ಲಾನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೭೪); ದೆಸೆವೆಣ್ಗಳ್ ಬಿಸುವಿಸಿಲಿಂ ಬಸವಳಿದುಃಪೆಂದು ಸುಯ್ದ ಬಿಸುಸುಯ್ಯೆಲರೆಂಬೆಸಕಮನೊರ್ಚ ಬೀಸಿದುದಸದೃಶ ಸೋಷ್ಣ ಪ್ರಭಂಜನಂ ಬೇಸಗೆಯೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೩೨). ೪. ಅತಿಶಯ; ಆಧಿಕ್ಯ; ಹೆಚ್ಚಳ: ಓರೋರ್ಮೆ ಮೆಯರ್ಬಿಸುಪಿನೆಸಕದಿಂ ಪೊಕ್ಕನೀರ್ಕದಡಿ ಕುದಿವಿನಂ (ವರ್ಧಪು. ೪-೫೭ ವ); ವಿಷಮತರದೋರ್ದಂಡ ಸಾಹಸದೆಸಕದಲಿ ಸೆಳೆದಾ ಮಹಾಧನು (ತೊರರಾ. ೩-೧-೨೦); ಎಸೆವಾ ಮಹಾಗಿರಿಯ ಮಸ್ತಕದ ವಿಸ್ತಾರದೆಸಕಮಂ ಕಂಡು (ನಂದಿಮಾ. ೧೧-೩೮); ಜಸವಡೆದುದು ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣ ಭಾಗ್ಯದೆಸಕದೊಳತಿರಯ್ಯಮಾಗಿ(ಕಂಠವಿ.೫-೨). ೫. ಪ್ರತಾಪ; ಪರಾಕ್ರಮ: ಒಸಗೆಯನೆನಗೀವುದು ನಿನ್ನೆಸಕದ ಮಸಕಮನೆ ಪೋಲ್ವ ನುಗನಂ ಮಘವಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩೯); ತಚ್ಚೋಳಾವನಿಪ ಪ್ರಭೂಪದೆಸಕಂ ತನ್ನುರ್ವರಾಮಂಡಲಕ್ಕಚ್ಚಂಬೊಯ್ದು ಪರಂಜಿಯಾದುದು (ಉದ್ಭಟ. ೧೨-೭೩); ಎಸಕವುಳ್ಳರು ನೀವು ನಿಮಗನಿಮಿಷರು ಸರಿಯೇ ಫಣವ ಹಿಡಿವುದು ಮಿಸುಕಲಾಗದು ನೀವು ಬಾಲವನು (ಸಂಭಪ. ೫-೧೦೬).

ಎಸಕಾಗು = ಸೊಗಸಾಗು; ಶೋಭೆಯುಂಟು ಮಾಡು: ತೀವಿದುದು ದಶವಾಸವಾಕೆಗೆ ಭೂವನಿತೆಗೆಸಕಾದನಾತನು (ಕುವ್ಯಾ. ಅ. ಓರಿಇ. ೨೬-೮೩). [< ಎಸೆ$_2$ + -ಕ$_3$. / ತೆಲು. ಎಸಕ]

ಎಸಕ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ; ವ್ಯವಹಾರ; ಉದ್ಯೋಗ: ಧರ್ಮಮಮರೇಂದ್ರಗತಿಯನಧರ್ಮಮಧೋಗತಿಯನೆಸಗುವೆಸಕದೊಳೀಗುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೭೮); ನಯಯುಂ ವಾಗ್ವೃತ್ತಿಯೊಳ್ ತೋಱೆ ನೋಟದೊಳಾದಟ್ಟ ಜನಪ್ಪುಕೆಯ್ದೆಸಕದೊಳ್ ಮೆಲ್ಪಂ ಪಳಂಚಲ್ವೆ ಕಣ್ಬದಿರೊಳ್ ಕಾಮಿನಿ ಕಾಮರಾಗರಸವಂ ತಟ್ಟೈಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೧೧); ಆಜಿ ದರ್ಪದ ಕೊರ್ಪೇಱಿರೆ ಬೇಂಟದೊಂದೆಸಕಮಂ ಕೈಕೊಂಡನಬ್ಜೋದರಂ (ಜಗವಿ. ೧೮-೬); ಗಾವಿಲರೆಸಕಕ್ಕೆ ನಗದೆ ಮಾಣ್ಬರೆ ಚದುರರ್ (ಸಮುಪ. ೧೧-೧೩೬); ಮಾನವನ ಬದುಕು ಮತ್ತು ಎಸಕಗಳು ನನ್ನ ಮನವನ್ನು ಸೂರೆಗೊಂಡಿದ್ದುವು (ಧೂಮಮು. ೭೧). ೨. ತೀಡುವಿಕೆ; ಬೀಸುವಿಕೆ: ಚಂಡಪವನನೆಸಕದ ಮಿನುಗುವಾ ಚೆಂದದಂತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೨-೫೧).

[< ಎಸಗು$_2$ + -ಕ$_3$]

ಎಸಕೆಂಗಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಮಾಡು; ಭಾಷೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊ; ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊ: ತನ್ನೆಸಕಂ[ಗಾ]ಯದ ಧರ್ಮಯುದ್ಧದೆ ನರಂ ಕೊಲ್ವಲ್ಲಿ ಕಂಡಿಂತುಪೇಕ್ಷಿಸಿ ನೀಮುಂ ನಡೆನೋಡುತಿರ್ದಿರೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೮೩).

[ಎಸಕ$_2$ + ಕಾಯ್$_1$ (< ಕಾ$_1$)]

ಎಸಕೆಂಗಿಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗು; ಕಳೆಗುಂದು: ಬಿಸಿಲೆಸಕಂಗಿಡೆ ಕಟ್ಟಲೆ ಪಸರಿಸೆ . . . ಕಱೆದನಂಬಿನ ಮಱೆಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೨೩). [ಎಸಕ$_1$ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಎಸಕೆಂಗಿಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕಾರ್ಯಕೆಟ್ಟುಹೋಗು; ಕಾರ್ಯಹೀನವಾಗು: ಬಲವಂದು ಬಾಹುಬಲಿಯನಣಂ ಭೇದಿಸಲಾಱದುದಱಿನಿರ್ದುದು ಮುಸುಳ್ದೆಸಕಂಗೆಟ್ಟು ಬಲದ ಮುಯ್ಪಿನ ಕೆಲದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೧೭). [ಎಸಕ$_2$ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಎಸಕೆಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ವೈಭವವನ್ನು ಪಡೆ: ಅಲಘುಭುಜಂ ವಿಜಯಜಯಂತಾವರಜರೊಳಿನಿಸುಂ ಬಿಡದೆ ಸಲೆ ನೇಹಂ ಬಡೆದೆಸಕಂಬಡೆದ ಲಲನಾಜನ ಸುಮನಶ್ಚಾಪಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೭೨).

[ಎಸಕ$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಎಸಕಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು, —ಪಡೆ: ಎಸಕಂಬೆತ್ತನ್ನ ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯಮಿಾ ದಿನದೊಳ್ ಸೌಷ್ಠವಮಾದುದು (ಅ ನಂ ಪು. ೯–೯೨). [ಎಸಕ$_1$ + ಪೆಱು$_1$]

ಎಸಗ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ; ಉಪ್ಪಿಗಿಡ; ಕುಂಡಲಿ: ಎಸಗದ ತಾಱಿಯಿಂ ಪಡುವ ಪುತ್ರಿರಲ್ (ಜಟ್ಟಮ. ೧೧–೯೯); ಮೊಲ್ಲೆಯಿಾಶ್ವರಿ ಚಂಪಕಂ ಮೆಕ್ಕೆ ನಾಂಗುಲಿ ಕಟ್ಟುವತ್ತಿಗೆಯುಂ ಸಮಂತೆಸಗಂ (ಖಮುದ. ೫–೬೯); ಎಸಗದ ಬೇರು, ಎಲಹುರಿಯ ಬೇರು . . . ಪಾನವ ಮಾಡಲು ಶ್ವಾಸ, ಕಾಸ, ಕ್ಷಯ ಕಾಸಗಳು ಪರಿಹಾರ (ವೈ ದ್ಯ ಸಾ. I, ೧೫೦); ಎಕ್ಕದ ಹಾಲಿಂ ಎಸಗನ ಬೇರನೂದಿ ಹಲ್ಲುಸಂಧಿಯ ಗಿರಿಯೆ ಹಲ್ಲು ಹುಳು ತೀರ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೯೨). [?]

ಎಸಗಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ: ಬಿಳೀ ಉಪ್ಪಿಗಿಡ, ಎಸಗಳೆ, ಎಗಚಿ (ವೈಔಗಿ. ೧೧–೧೮೭). [?]

ಎಸಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾಡಿಸು: ನನ್ನಿಯಿಂ ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ಮಂದಿ ಹರಿಯಶ್ವರಂ ನಲಿದು ಪಡೆದು ಸೃಷ್ಟಿಯನೆಸಗಿಸಲ್ ನಾರದಂ ನೋಡಿ ಸಂಸಾರ ಬಂಧಕೊಳಗಾಗಬೇಡೆಂದು ತಪಕ್ಕೆ ದಿಸಿದನು (ಚಬಪು. ೧೪–೨). ೨. ಬೀಸು; ಉಂಟುಮಾಡು: ಬಿಸಿಲೆಸಕದಿಂದೆ ಕೊರಗಿದ ದೆಸೆವೆಣ್ಗಳ ಬಿಸುಪನಾಱಪಂತಿರೆ ಗಿಳಿಗಳ್ ಪಸುರೆಱಕೆಯೆಂಬ ಬಾಱಿಯ ಪೊಸ ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆಗಳಿನೆಸಗಿಪುವು ತಣ್ಣೆಲರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೩೦).

[ಎಸಗು$_1$+ -ಇಸು$_3$]

ಎಸಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾಡು: "ಎಸಗು—ಉದ್ಯೋಗೇ (ಮಾಡು)" (ಶಮುಧಾ); ಅ ನೆಗಬ್ದಾದಿಕ್ಷತ್ರಿಯರೊಳಮಿಲ್ಲೆನಿಸಿದುದೀ ತ್ರಿಜಗದೊಳೆಸಗಿದೆಸಕಮರಿಕೇಸರಿಯಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೨೧); ಪಿಂತಣ ಭವದೊಳಾನೆಸಗಿದ ಪಾತಕಸಂತತಿ . . . ಕೆಡಲೆಂದೆಱಗುವೆ (ಅಂಜಚ. ೧–೯); ಉಚಿತೋಪಚಾರವೆಸಗುವುದೇಕಚಿತ್ತದೊಳು (ಹದಿಬ. ೩–೧೬); ಕರ್ಮವಿಮೋಚನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಲುವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಎಸಗಬೇಕಾದರೆ ಶರೀರ ಅಗತ್ಯ (ಜಗದಾ. ೨೮೮). ೨. ಉಂಟುಮಾಡು; ಒದಗಿಸು: ತತ್ಕುಮಾರಂಗೆ ನಿತಾಂತಂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂ ಸೈತೆಸಗುವೆವೆನಲಿನ್ನಾತನಿಂ ಖ್ಯಾತನಾಪೊಂ (ದಶಕು. ೨–೬೯); ವಾಣಿಯೋ ಮೇಣಿವಳ್ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೋ ಎಂಬ ಸಂಕಯುರಸಮನೊಸೆದೆಸಗುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೯೬). ೩. ಉಂಟಾಗು; ಒದಗು: ಅನುಮಚ್ಛೋದಮಂ ಸಾರ್ವುದದೆತ್ತಂತಲ್ಲಿಗೊಂದಿಂಚರಮೆಸಗುವುದೆತ್ತಾ ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯಂ ಕಾಣ್ಬುದದೆತ್ತ (ಕಾದಂಉ. ೩೬೨); ಬಂದು ತೊಡೆವೊಯ್ದು ಬೋಧಿಸಿದಂದದಿನೆಸಗಿತ್ತು ಸುಪ್ರಭಾತಾತೋದ್ಯಂ (ಯಶೋಚ. ೨–೬೫); ನೃತ್ತಗೀತಂಗಳೆಸಗೆ ಶಿವೆವೆರಸಿ ಬಂದು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧–೧೪೭). ೪. ಆಚರಿಸು; ನಡೆದುಕೊ; ವ್ಯವಹರಿಸು: ಮುಂಪೊಣ್ದ ನನ್ನಿಗೆ ಬನ್ನಂ ಬರಲೀಯದಾರ್ತೆಸೆಗಿದೀ ವಿಖ್ಯಾತಿಯುಂ ಕೀರ್ತಿಯುಂ ಮುಗಿಲಂ ಮುಟ್ಟಿದುದಲ್ತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೮೧); ತಪದೊಳೆಸಗಿದಂ ಸೂರ್ಯಮಿತ್ರ ಬ್ರತೀಂದ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೧೭); ಕೈಕೊಂಡೆಸಗುಗೆ ತಾಂ ಬಱಿಕಮ್ಮೆದಣುವ್ರತ ತತಿಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೬೯); ಈ ಪರಿ ಜೀವಭಾವದೊಳೆಸಗುವವರು ನೀವ್ ಪಶುಗಳು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೩೦). ೫. (ರಥವನ್ನು) ನಡೆಸು: ಪಿಂದೆ ಕಡಂಗಿ ತೇರನೆಸಗೆಂಬವನಂಬಿಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೯೪); ತಾನಾತನ ರಥಮನೆಸಗಿ ಧರ್ಮಜನನುಜನ ನೆವದಿಂದಮುರಸುಗೆಯ್ವಂ ಕೃಷ್ಣಂ (ಗದಾಯು. ೩–೯೨); ದಾರುಕನು ನಿಜರಥವನೆಸಗಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೧–೪). ೬. (ಗಾಳಿ) ಬೀಸು: ತಣ್ಣೆರಲೆಸಗೆ ಕುಸುಮವರ್ಷಂ ದೊರೆಕೊಳೆ (ಅಜಿಪು. ೭–೩); ಸುರದುಂದುಭಿ ಮೊಱಿಗೆ ತೆಂಕಣೆಲರೆಸಗೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೨೬೧); ಎಸಗುವೆಲರಿನೊಡೆದೊಸರ್ವ ಪೊಸವಣ್ಣ ಪಸರದಿಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦). ೭. ಉದ್ಯೋಗಿಸು; ಯತ್ನಿಸು: ಸುಱಿಗಾಳಿಗೆ ಸುಱಿಯೆ ನೆಗೆದು ಪಾಱುವ ತಱಗೆಲೆಯ ತುಱುಗಲಂ ಕಿಱು ವಕ್ಕಿವಿಂಡೆಂದು ಕೊಱಂಡುಗಳಂ ಮಡು ಮಿಡಿವಿಲ್ಲೊಳೆಸಲೆಸಗಿ ಮಱುಗುವ ತುಱುಗಾವ ಕಿಱುಕುಳದ ಕೆಳೆಯರುಮಂ ನೋಡುತ್ತುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೪). ೮. ಹೊರಸೂಸು; ಚೆಲ್ಲು; ಪ್ರಕಟವಾಗು: ಕುಸುಮದಲ್ಲಿ ವಾಸನೆ ಇದ್ದಡೇನು ಅದು ಎಸೆಯದನ್ನಕ್ಕ ಕುಶಲದಲ್ಲಿ ರಸಿಕರಿದ್ದಡೇನು ಅದು ಎಸಗದನ್ನಕ್ಕ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೧೭–೪೬೦). ೯. ರಚಿಸು: ಸುಧಾವೃಷ್ಟಿಯನೆಸಪ ಮಹಾಯಂತ್ರಯಷ್ಟಿಪ್ರಜಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧–೧೧೧); ವೀರಣಯ್ಯನ ಬೆಸನೊಳೆಸಗುವೆನು ನಂಬಿಯ ಸುಚಾರಿತ್ರವೀ ಕಾವ್ಯವ (ಸೌಂದಪು. ೧–೧೩).

ಎಸಗಿಕಟ್ಟು = ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟು: ಹಸಿವಾದಡುಂಬುದುಬ್ಬಸಬಂದರೋಡುವದು ಪಸರಿಸುತ ಸಿರಿಯ ಮೆಱಿಯುವ ಕುದುರೆಯನೆಸಗಿ ಕಟ್ಟಿಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೫೩). [?]

ಎಸಗು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ; ಉದ್ಯೋಗ: ತಪಕಿಗನ ಬಲಹೆಗಲು ಕಣ್ಣು ಹುಬ್ಬುಗಳೆ, ಕುಣಿಕುಣಿದು ಹಾರದಿರಿ; ನಿಮ್ಮೆಸಗು ಬೇಡ (ವಿಗಡ. ೫೯–೧೬). ೨. ಬೀಸುವಿಕೆ: ಆ ಗಾಳಿವೆಸ [ಪಾಠಾಂ. ರ] ಗಿನಿಂದಮೆ ಪೋಗಿ ಪರಿಶ್ರಮವಶಾತುರಂ ವಸುದೇವಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೯೯).

[< ಎಸಗು$_1$]

ಎಸಗೆ 'ಎಸುಗೆ' ನೋ.

ಎಸಡಿ 'ಎಸಡು$_1$' ನೋ.

ಎಸಡು$_1$, ಎಸಡಿ (ನಾ). ೧. ನಳ್ಳಿ; ಕರ್ಕಟಕ: "ಪಂಕವಾಸಃ –ಎಸ(ಡು)ಡಿ" (ಒಷಧಿ. ೯೨); ಕಪ್ಪೆಗಳುಮೆಸಡುಗಳುಮಿಲಿಗಳುಮೊಂತಿಗಳುಂ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಜೀವರಾಶಿಗಳಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೦–೪); ನೀರೊಳಗೆಸಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಸೆದಿ] ರ್ಕುಂ ಮಿಾನಿರ್ಕುಂ ಕಪ್ಪೆಯಿರ್ಕುಂ ಮಿರ್ಪರೆ ಗಂಡರ್ (ಗದಾಯು. ೭–೬). ೨. ಆಮೆ; ಕೂರ್ಮ: ಮಿಾನಾದನೆಸಡುಮಾದಂ ಮಾನವಕೇಸರಿಯುಮಾಗಿ ಪಂದಿಯುಮಾದಂ (ಸಮಪ. ೮–೧೩೭). **ಎಸಡಿ**: ೧. "ಕುಳೀರಃ, ಕರ್ಕಟಕಃ – ಈ ೨ ಎಸಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೮–೩೬); ಪಿರಿದುಂ ಲಂಪಟನಪ್ಪೊಂದು ಬಕಂ . . . ಬಂದೆಸಡಿಯಂ ತಿಂಬೆನೆಂದು ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತುಮಿರಲಾಯೆಸಡಿ ತನ್ನ ಗೋಣನಿಱಿಂಕಿ ಕೊಂದುದು (ಪಂಚತಂ. ೮೬–೧); ತನ್ನನಾ ಶುಂಡಾಲಂ ಮೆಟ್ಟಿ ಸತ್ತೆಸಡಿಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ ಆ ಶುಂಡಾಲಂ ಸತ್ತು ಕಾಗೆಯಾಗಿ ತನ್ನಂ ತಿನೆ ಸತ್ತೆಸಡಿ ಕುಕ್ಕುಟನಾಯ್ತು (ಪಂಚಾಮಾ. ೧೫–೩೭ ವ). ೨. ಮಿಾನಾಗಿಯುಮೆಸಡಿಯಾಗಿಯೇನಾಗಿರೆಯುಂ (ಶಮುದ. ೬೯ ಪ್ರಯೋ).

[ದೇ.॥ ತೆಲು. ಎಂಡ್ರಿ; ಕೋಲಾ. ಎಂಡೆ, ಎಂದೆ; ನಾಯ್ಕಿ. ಎಂಡೆ; ಪರ್ಜಿ. ಇರ್ಡಿ; ಗೊಂಡಿ. ಏಟೀ]

ಎಸಡು$_2$ (ನಾ). ಕರ್ಕಾಟಕ ಶೃಂಗಿ ಎಂಬ ಮೂಲಿಕೆ: ಎಸಡಿನ ಪಾಲಂ ದುಗ್ಧಾಜ್ಯಸಮನ್ವಿತಮುಟ್ಟು ತೊಡೆಯೆ ಪಲ್ದಿಂಬುದನೋಡಿಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೩೧). [?]

ಎಸರ್, ಎಸರು$_2$ (ನಾ). ೧. ಅಡಿಗೆಗಾಗಿ ಕುದಿಯಲಿಟ್ಟ ನೀರು; ಕುದಿನೀರು: ಒಲೆಯ ಕಿಚ್ಚಿನ ಮೃದ್ಭಾಜನದೆಸರ ನೀರ ಬಾಣಸಿಗರುರಿಪುವ ಗಾಳಿಯ ಸಂಯೋಗದೊಳ್ ಚೈತನ್ಯಮದೇಕೆ ಪುಟ್ಟದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೩೭ ವ); ಎಸರನಿಡುವಕ್ಕಿಗರ್ಚುವ ಬೆಸನಂ . . . ಬೆಸನಲ್ಲದೆ ಮುತ್ಸ್ಮನ ಬಾಣಸಿಗಂಗಾರಿತ್ತರೆಲವೊ ನಿನಗೀ ಬೆಸನಂ (ಗದಾಯು. ೭–೩೭); ಅಕ್ಕಿಯ ನಿಂಬಾಗಿ ಮೂಱು ಸೂಱ್ ಕರ್ಚಿ ಪೊಯ್ದೊಡೆ [ಕುದಿವೆ]ಸರೊಳುತ್ತಮಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮–೨); ನದನದ್ಯುದ್ಭೂತ ವಾರಿ ಪ್ರಸರಮೆಸರನೀರಂದದಿಂ ಕಾಯ್ದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೪೧–೧೩); ನೀರಜಲಿಂ ಸರಸ್ತಟಾಕದ ಶಫರಾಳಿ ಕುತ್ತೆಸರ ಮಿಾನವೊಲಿರ್ದುದು (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೬೯).

ಎಸರು₂ : ೧. ಒಲೆಗೆ ಬೆಂಕಿಹತ್ತಿಸಿ ಎಸರು ಇಟ್ಟು ಹೊರಗೆ ಬಂದಳು (ಮುತ್ತೈದೆ. ೨೫). ೨. ನೀರಿನ ಕುದಿತ : ಒಲೆಯ ಮೇಲಿನ ನೀರು ಇನ್ನೂ ಎಸರು ಬಂದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೩. ಸಾರು ; ಪಲ್ಯದ ರಸ : ಆವಾವ ಸೊಪ್ಪು ಕಾಯ್ಗಳನುಕ್ಕರಿಸಿದೆಸರುಮಂ ಬಸಿದು ಬೇಱೆಬೇಱೊಲೆಗೆತ್ತಿ ಸವಿಯಿನಱಿದು (ಸೂಪಶಾ. ೨–೪೬). 'ಉಪ್ಪೆಸರ್' ಪರಾ. ೪. ಹಸಿಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹಿಂಡಿ ತೆಗೆದ ರಸ ಅಥವಾ ಬೇಯಿಸಿ ತೆಗೆದ ಕಷಾಯ, —ಸಾರ, —ರಸ, —ತಿಳಿ : ಅಱಿದೋಗರದೊಳಿಕ್ಕಿ ಪಲ ಭಾಗೆಯಂ ಮುದದಿಂದೆ ಮಾಡಿಯೊಂದಕ್ಕುಪ್ಪುನೆಲ್ಲಿಯೆಸರೊಂದಕ್ಕೆ ಹುಳಿಹಿಂಡಿ . . . ಒಂದಕ್ಕೆ ಮಾಗುಳಿ ಯೆಸರು ಬೆಲ್ಲವತ್ತದ ಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದ ಕಾಯರಸಗಳನಿಕ್ಕಿ ಕಟ್ಟಶನಮಂ ಮಾಳ್ಪುದು (ಸೂಪಶಾ. ೩–೨೧). ೫. ತೇವ : ಬಿಸಲಿಗೆ ಬಾಯಾಗ ಎಸರಿರಲಿಲ್ಲ ಜನಕೆ ಕೂಸು ಸಿದ್ಧನು ನೀರಿಗೆ ಬಾಯಿ ತೆರೆದಿಲ್ಲ ಅಸಮ ಮಲ್ಲೇಶನ ನೆನೆಯೂತ (ಸಿದ್ಧವು. ೫–೩೭).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಎಶರ್ ; ತೆಲು. ಎಸರು ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಎಸರ್ ; ಕುಇ. ಏಜು]

ಎಸರಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಡಿಗೆಗಾಗಿ ಒಲೆಯ ಮೇಲೆ ನೀರನ್ನು ಕುದಿಯಲಿಡು ; ಕುದಿಯಲು ಒಲೆಯ ಮೇಲೆ ನೀರಿಡು : ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಎಸರಿಟ್ಟೆ (ಮುಸಕೂ. ೪೦) ; ಚಹಾಕ್ಕೆ ಎಸರಿಡಲೆಂದು ತಾನೇ ಸ್ಟವ್ ಹಚ್ಚಿ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೫೪) ; ಎಸರಿಡಲು ಬೆಂಕಿಹೊತ್ತಿಸಲೇ (ಚಂದ್ರಸ. ೨೧–೧೬).

[ಎಸರು₂ (< ಎಸರ್) + ಇಡು₁]

ಎಸರು₁ (ಕ್ರಿ). ಕುದಿ ; ತಳಮಳಿಸು : ಉಗೆಯಿಲ್ಲ ನಗೆಯಿಲ್ಲ ಹೊಗೆಯಿಲ್ಲದೀ ನೀರು ಬಿಸಿಲುಗುದುರೆಯ ಹಾಗೆ ಎಸರುತಿಹುದು (ಅರಳು. ೩೪೪–೮).

[< ಎಸರ್]

ಎಸರು₂ 'ಎಸರ್' ನೋ.

ಎಸರೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಕುದಿನೀರು ಚೆಲ್ಲು (?) : ಮೊನೆಯಲ್ಲಿ ಮೊಮ್ಮಗಳು ಹುಟ್ಟಿ ಹೆತ್ತೆಯ ತಿಂದು ತಾಯಿಗೆ ಎಸರೆತ್ತುತ್ತೈದಾಳೆ ಅವಳ ಕೊಲ್ಲುವ ಧೀರರನಿನ್ನಾರನು ಕಾಣೆ (ಅಱಿಮಾ. ೨೬–೩೧). [ಎಸರ್ + ಎತ್ತು₁]

ಎಸಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕುದಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾಗು ; ಮರಳುವಂತೆ ಕಾಯು : ಸಮಸಂದೌರ್ವಾನಳಂ ಪರ್ಬಿದವೊಲುದಧಿ ಕಾಯ್ದುರ್ಕೆಸಗೊಂಡುದು . . . ಏಂ ತೀವ್ರಮೋ ಗ್ರೀಷ್ಮತಾಪಂ (ಕುಸುಮಾ. ೮–೧೧೯).

[ಎಸರ್ + ಕೊಳ್₁]

ಎಸಮುರ್ಚ್ಚೆ (ನಾ). ಎಸರಿನ ಪಾತ್ರೆಯ ಮುಚ್ಚಳ ; ಮಣ್ಣಿನ ಶ್ರಾವೆ : "ಎಸಮುರ್ಚ್ಚೆಯುಪಿಧಾನಮದುದಂಚನಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೨–೨೩) ; ಕುಲನಗೌಘಂ ನುರ್ಗಿದತ್ತಾನೆ ಮೆಟ್ಟಿದೆಸಮುರ್ಚ್ಚೆವೊಲಾಗಿ ಕೂರ್ಮನೊಡೆದಂ . . . ಖಳನೃಪಾಲಾಕ್ರಾಂತಿಹಿಣೀ ಭಾರದಿಂ (ಜಗವಿ. ೧–೩೦).

[ಎಸರ್ + ಮುಚ್ಚಿ₁]

ಎಸವಂತೆ (ನಾ). ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿ ; ಯಶವಂತ : ಏನೆಸವನ್ತನೊ ಪುಣ್ಯವಂತನೊ (ಎಇ. XIX, ೨೨೦–೨೫ ; 1037). [< ಯಶೋವಂತ]

ಎಸವು (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬು ; ದೊಡ್ಡದಾಗು : ಬಸಿವ ನಿಡುಗೇಶಗಳ ರವಕೆಯ ನೆಸವಿ [ಪಾಠಾಂ. ನೊಸವಿ] ಹೊಮ್ಮಿದ ಮೊಲೆಯ ತಂಗಲವಸನದೊಳು ತುಂಬಿಸಿವ ಜಘನದ ಪೊಳೆವ ಕಿರುದೊಡೆಯ (ಅಂಬಿಕಾ. ೮–೨೬).

[?. / ತೆಲು. ಎಸಗು, ಎಸವು]

ಎಸಹೆ ? (ನಾ). ಸವಿ (?) : ವಿಷದಲ್ಲಿ ತಪಿಸುತಾ ವಸುಧಿಯೊಳಗಿರುತಿರೆ ವಸುದೇವಸುತನೆಂಬೊ ರಸದಾಳಿಕಬ್ಬು ಕೂಲಿಗೆ ಎಸಹ ಮೆದ್ದಂತೆ ಕಾಣೊ ಅಸುರಾರಿ ನಿನ್ನ ನಾಮಸುಧೆಯ ಕುಡಿಸಿ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೪೫–೫) ; "ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವಂತೆ" (ವಿಸ್ತೋಸು. ಅಡಿಟ).

[< ಎಸೆ ?]

ಎಸೆಳ್ 'ಎಸೞ್' ನೋ.

ಎಸಳು₁ 'ಎಸೞ್' ನೋ.

ಎಸಳು₂ (ನಾ). ಬೀಗದ ಕೈ : ಬೀಗದ ಎಸಳು ಹಲವಾದಡೇನು ಒಂದು ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿ ಓತಂತೆ ಇಪ್ಪ ತೆಱ ನೀನಾಗಿ (ಶಿವಮಂ. ೨೫) ; ಆವಾವ ಸ್ಥಲಂಗಳನಾದರಿಸಿ ನಡವಲ್ಲಿ ಘಟವೇ ಬೀಗವಾಗಿ ಎಸಳೇ ಆತ್ಮವಾಗಿ ಅಱಿವೇ ಕೈಯಾಗಿ (ಮೋ೪ಮಾ. ೯–೩೦) ; ಬೀಗದ ಎಸಳು ಎಲ್ಲಿದೆ, ಬೇಗಕೊಡು (ರೂಢಿ). [?]

ಎಸಳುಗಣ್ 'ಎಸೞ್ಗಣ್' ನೋ.

ಎಸಳುಗಣೆ 'ಎಸಳ್ಗಣೆ' ನೋ.

ಎಸಳುಗಣ್ಣು 'ಎಸೞ್ಗಣ್' ನೋ.

ಎಸಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಅರಳಿ ಕಡವೊಡವು ತಂಡಸಿಯರನೆಲ್ಲಿ ಬಿದಿರ್ ಪತಂಗಂ . . . ತೇಗು ಪನೆ ಕಮ್ಮರಮೆಸಳೆಯೆನಿಪ್ಪ ವಿರ್ಪುಣಾ ಪೆರ್ಗಾಡೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫–೫೮). [< ಯಸಗಲೆ ?]

ಎಸಳ್ಗಣ್ 'ಎಸೞ್ಗಣ್' ನೋ.

ಎಸಳ್ಗಣೆ, ಎಸಳುಗಣೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಾಣ ; ಹೂಗಣೆ : ಅವನ ಸೌಂದರ್ಯಮುಮನಾ ಧವಳಸರಸಿಜೇಕ್ಷಣೆ ಕಂಡುಯೆಸಳ್ಗಣೆಗೆ ಗುಱಿಯಾಗಲು (ರಾಘಾಶ. ೧೩–೨೫). ಎಸಳುಗಣೆ : ಮಾನಿನಿಯ ಕಾಣುತೆಸಳುಗಣೆಗೀಡಾಗಿ (ಸೌಂದಪು. ೧೨–೩೯).

[ಎಸಳ್ (< ಎಸೞ್) + ಕಣೆ₁]

ಎಸಳ್ಗಣ್ಣು 'ಎಸೞ್ಗಣ್' ನೋ.

ಎಸಳ್ಚಾಪೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ದಳಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಚಾಪೆ : ಅಮಳ್ವಂತ್ರಂ, ಎಸಳ್ಚಾಪೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೭೩ ಪ್ರಯೋ).

[ಎಸಳ್ (< ಎಸೞ್) + ಚಾಪೆ₁]

ಎಸಳ್ದೊಂಗಲ್ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು : ನೂತನ ಚಂಪಕದೆಸಳ್ದೊಂಗಲ್ದೊರ್ದವಿಡಿದಾ ಕೆಂಗಣ್ಣಕ್ಕಿಯ ಸರಮೆಂಬ ಪೊಸಗಂಟೆಯ ನಲುಗಿಸೆ (ಜಯುಕಾ. ೧–೫೦). [ಎಸಳ್ (< ಎಸೞ್) + ತೊಂಗಲ್]

ಎಸಳ್ಪುಗುಡಿ (ನಾ). ಎಸಳಿನ ಆಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಬುಗುಡಿ : ಮೊಗವೆರೆಯಮೃತಗೊಳ್ವ ಕಣ್ಬೊನ್ನಗಳಕ್ಕಿಗಳುಣ್ಬ ಪೊಂಬಡಲಿಗೆಯ ತೆರೆದೆಸಳ್ಪುಗುಡಿ ಮುತ್ತಿನವಿಟ್ಟು ಸ್ಮರರಾಜಾ (ಜಿರಾಮಾ. ೮೦–೫೫).

[ಎಸಳ್ (< ಎಸೞ್) + ಬುಗುಡಿ₂]

ಎಸಳ್ವಲಿ (ನಾ). ಹೂವನ್ನು ಸೂಸುವುದು : ಚಳೆಯಂಗೊಟ್ಟಂಗಣದೊಳ್ ಕಡೆಯಂಗುಡುವಾ ಎಸಳ್ವಲಿಗೆದರ್ವ ಲಸದ್ಭಿತ್ತಿಗಳೊಳು ರಸಚಿತ್ರಾವಳಿಯಂ ಚಿತ್ರಿಪ ಸಂತಸದ ಜನದ ಸಂದಣಿ . . . ಸೊಗಸಿದುದು (ಜಯುಕಾ. ೮–೨).

[ಎಸಳ್ (< ಎಸೞ್) + ವಲ್ಲಿ]

ಎಸಳ್ವಸೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಹಸೆ ; ಹೂವಿನ ದಳಗಳ ಹಾಸಿಗೆ : ಕಾಂತಕ್ಕೆ . . . ಎಸಳ್ವಸೆ, ಅಮಳ್ವಂತ್ರಂ (ಶಮದ. ೪೩ ಪ್ರಯೋ).

[ಎಸಳ್ (< ಎಸೞ್) + ಪಸೆ₃]

ಎಸೞ್, ಎಸಳ್, ಎಸಳು₁ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ದಳ, —ರೇಕು, —ಪತ್ರ, —ಎಲೆ, —ಪಕಳೆ : ಜಱೂಂತಕ್ಕೆ–ಅಗಟ್ಗಳ್, ಎಸೞ್ಗಳ್ (ಶಮದ. ೪೨ ಪ್ರಯೋ) ; ಪೊಸಗಂಪಂ ಪುದಿದೊಪ್ಪಿ ತೋಱುವೆಸೞ್ಗಳ್ ಮೂವತ್ತೆರಡು ಚೆಲ್ವನಪ್ಪೆಸಱೋರೋಂದಱ ಮೇಲೆ ಲೀಲೆ ಮಿಗೆ ಮೂವತ್ತಿರ್ವರೋರಂತೆ ನರ್ತಿಸೆ (ಆದಿಪು. ೭–೫೩) ; ಉಡಮೊಗಮೆಂಬ ತಾವರೆಯ ನೀಳ್ದೆಸೞೊಳ್ ಮುಱಿದುಂಬಿ ಪಾಯ್ದೊಡಂಬಡನೊಳಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೭೮) ; ನೆಯ್ದಿಲೆಸೞವಱ ಪೋಲ್ವೆಯ ನೆಯ್ದಿಲೆ ದಲ್ ಪಡೆದುವಿಲ್ಲ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೩೨) ; ನೆಱೆ ನೂಱೆಸೞಂ ಪಡೆವಂತಿರೆ ಪದ್ಮಿನಿ ತಾಂ ಪಡೆದಳ್ ಗಾಂಧಾರಿ ನೂರ್ವರಂ ನಂದನರಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೧೦೬) ; ಅರೆಬಿರಿದ ಪೊಸ ಎಸೞ್ಗಳನ್ ಬಡಿದು (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೭–೧೫೯).

ಎಸಳ್ : ೧. ಕಿಸಲಯದೆಸಳ ಮಾಣಿಕ್ಯದ ಸಿಂಪಿಂ ಫಳರಸದ ಪಾಲ ನೆಜ್ಜಿಪು (ಗಿರಿಕ. ೨–೭೧ ವ); ಪದಾಂಭೋರುಹದೆಸಳ್ ಸಡಿಲದೆ (ನಂದಿಮಾ. ೮–೧೦). **ಎಸಳು**$_1$: ೧. ಎಸಳು ಮೊನೆ ಮೇಲಾಗಿ ತಾವರೆ ಮುಸುಕುತಿರೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೧–೬೭); ಎಸಳುಗಳೊಡೆಯದಚ್ಚಸಿಯ ಮಲ್ಲಿಗೆಯಿಂದ (ಅಂಜಚ. ೨–೯೦). ೨. ವಿಭಾಗ; ಹೋಳು; ಕವಲು; ಸೀಳು : ಬದನೆಯೆಳೆವದದ ಕಾಯ್ಗಳನು ನಾಲ್ಕೆಸಳಾಗಿ ಕುಯಿದು ತುಪ್ಪದೊಳಗುಕ್ಕರಸಿಯವು ಹಿಸಿಯದಂದದಿ ಹಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೯); ನರ್ಮದಾ ನದಿಯ ಎರಡು ಎಸಳುಗಳ ನಡುವಿನ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಕಬೀರಬುಡ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಆಲದಮರವುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೯೩); ದೊಡ್ಡವರಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ಎಸಳು ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು (ರಕ್ತರೂ. ೨೮). ೩. ಪದರ; ಹಾಳೆ; ಪಟಲ : ಎಸಳು ಎಸಳಾಗಿ ಬಿಡಿಸು (ರೂಢಿ). ೪. ಕಿವಿಯಾಭರಣ : (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

ಎಸಳಾಗು = ಸೀಳಾಗು; ಭಾಗವಾಗು : ಶರಾವತಿ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯೊಳಗೆ ಸೇರಿದ ಬಳಿಕ ನಾಲ್ಕುಯೆಸಳಾಗಿ ಸಹ್ಯಾದ್ರಿಯ ಮೇಲಿಂದ ... ತಡಸಲಾಗಿ ಬೀಳುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇದೞ್, ಅದೞ್; ಮಲ. ಇದಳ್; ತುಳು. ಎಸಳ್]

ಎಸಳ್ಗಣ್, ಎಸಳುಗಣ್, ಎಸಳುಗಣ್ಣು, ಎಸಳ್ಗಣ್, ಎಸಳ್ಗಣ್ಣು (ನಾ). ಎಸಳಿನಂತೆ ನೀಳವಾದ ಕಣ್ಣು; ಹೂವಿನ ದಳದಂತಹ ಕಣ್ಣು : ಒಂದೊಂದಱ ಸೌಂದರ್ಯಮನೊಂದೊಂದೀಕ್ಷಿಸಲೊಡರ್ಚೆ ನಾಸಿಕಮಡ್ಡಂಬಂದಂದಮನೀಕ್ಷಿಸಿ ಪೆಱನಿಂ[ದಂ]ದೀಕ್ಷಿಸು[ವು]ವವಳ ನಿಡಿಯೆಸಳ್ಗಣ್ಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೩). **ಎಸಳುಗಣ್ :** ಎಸಳುಗಂಗಳ ಕೊಳಗಿ ಬೆಳಗುವ ಮುಸುಡ ಕಾಂತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೩–೧೩); ಹೊಳೆವೆಸಳುಗಂಗಳ ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚನು ... ಪಸರಿಸುತ ಬಂದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೭–೨). ಎಸಳುಗಂಗಳ ದಿಟ್ಟಿಯ ಕೂರಿಟ್ಟಿಯ ಮಿಸುಪ ಸೆಳ್ಳುಗುರ ಸುರಗಿಯ ... ಕುಸುಮಶರನ ಪಡೆಯಂತೆ (ಕಂನವಿ. ೨೪–೮). **ಎಸಳುಗಣ್ಣು :** ಕನ್ನೈದಿಲುಗಳೆಸಳುಗಣ್ಣ ಕಾಂತಿಯಿಂದುನ್ನತವಹ ಮಿಂಚುಗಣ್ಣ ... ಹೆಣ್ಣುಗಳ್ಬೆದಿತೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಕಂನವಿ. ೯–೮೨). **ಎಸಳ್ಗಣ್ :** ಎಸಳ್ಗಣ್ಣಾಡಿದೊಡೆವೆಯಿನಿತಲುಗಿದೊಡುಸಿರ್ವೊಯ್ದೊಡೆಯುಲುಕಿದೊಡಧರಂ ಮೆಯ್ಸುಸು ಮಿಡುಕಿದೊಡೆ ದಿಟದ ಮಾನಿಸೆಯೆಂದೇ ಬಗೆದಂಗಭವಂ (ಜಯುಕಾ. ೪–೨೨); ಎಸಳ್ಗಣ್ಣೊಳುತ್ಪಲವನುಗುರ್ಗಳೊಳ್ ಕೇತಕಿಯ ನೊಸೆದಿರಿಸಿಕೊಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೧೬). **ಎಸಳ್ಗಣ್ಣು :** ಸಂಪಾದಿಸಿಯೆ ಕನ್ನೆಯರೊಲಿದು ಶಪಥಗಳ ತಳೆದರು ಕನ್ನೈದಿಲೆಸಳ್ಗಣ್ಣವರು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೨–೧೫); ಚೆಲ್ಲೆಗಣ್ಣವರರಳ್ಗಣ್ಣವರ್ ನಿಡಿಗಣ್ಣ ಹುಲ್ಲೆಗಣ್ಣವರೆಸಳ್ಗಣ್ಣಲಲ್ಲೆಗಣ್ಣವರ್ ನಗೆನೋಟದ ತೋರ ಧಮ್ಮಿಲ್ಲೆಯರೆಯ್ದೆ ತೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೪–೧೨). [ಎಸೞ್ + ಕಣ್]

ಎಸಳ್ಮಸಗು (ಕ್ರಿ). (ಹೂವಿನ ದಳದ ಹಾಗೆ) ಕೆದರು; ಉಬ್ಬು; ಪೊಸವಿಸಿಲೊಳ್ ಮುಗುಳ್ಗಳ್ ಸಿಡಿಲ್ದುಸಿರ್ವಂತೆಸಳ್ಮಸಗಿ ಮುಗುಳ್ನಗೆ ನಕ್ಕು ತೋಱೆ ಮದಾಳಿಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೧೭); ಎಸಳ್ಮಸಗಿದಲರ ಗೊಂಚಲ್ಗಳೆ ನಿಳಿಪ ಚಂಚರೀಕ ಸಂಚಯದಂತೆ (ಅನಂಪು. ೨–೩೪ ವ).

[ಎಸೞ್ + ಮಸಗು$_1$]

ಎಸಳ್ಮಿಸುಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ದಳ ಅಲುಗಾಡಿಸು, —ಅಲ್ಲಾಡಿಸು : ಎಲರಲೆಪಿಂದೆಸಳ್ಮಿಸುಪ ನೆಯ್ದಿಲನೋಪಳೆಗೆತ್ತು (ಅನಂಪು. ೭–೭೧). ೨. ಹೊಳೆ; ಪ್ರಕಾಶಿಸು : ಪಸುಳೆವಿಸಿಲ ಮಸಕದಿನೆಸಳ್ಮಿಸುಪ ಪೊಸದಾವರೆಯ ಪಸೆಯೊಳಸದಳಮೆಸೆವ ಸರಸತಿಯಡಿದಳಿರ್ಗೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೯೯). [ಎಸೞ್ + ಮಿಸುಗು$_1$]

ಎಸಳ್ವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಸಳಿನ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ರಂಗೋಲಿ ಬಳಿ (?) : ಘುಸೃಣರಸಗಳಿಂದೆ ಚಳೆಯಂಗುಡುವಂತರುಣಾಬ್ಜಪತ್ರದಿಂದೆಸಳ್ವಳಿಪಂತೆ ಬರ್ಪಮರರಾಜನಧೂಜನ (ಅನಂಪು. ೧೦–೩೫).

[ಎಸೞ್ + ಬಳಿಸು]

ಎಸಳ್ವೞಿ (ನಾ). ದಳದ ಅಂಚು ಅಥವಾ ರೇಕಿನ ಜಾಡು : ನಲವಿಂ ಪೊರಳ್ದು ನೀಳ್ದೆಱಗಿದ ಕೀಱೆಸಳ್ವೞಿಯನೊಯ್ಯನೆ ಜಾಱೆ ಪರಾಗಪುಂಜದೊಳ್ ಪರಿವಡಿಸಿತ್ತು ಭೃಂಗಶಿಶು ನೀರಜದೊಳ್ ನಿಜಪಾಂಸು ಕೇಳಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೭೦). [ಎಸೞ್ + ಬೞಿ$_3$]

ಎಸಳ್ಪಾಸು (ನಾ). ಹೂವಿನ ದಳಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಾಸಿಗೆ : ಕಟಿಲ್ದ ಪದ್ಮದಳಸಂಕುಳದಿಂದೆಸಳ್ಪಾಸನೊತ್ತಿ (ಅನಂಪು. ೭–೬೧).

[ಎಸೞ್ + ಪಾಸು$_2$]

ಎಸಳ್ಪೊರೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಪದರ, —ರಾಶಿ : ತಳ್ತೆಸಳ್ಪೊರೆಯೊಳಡಂಗಿ ನುಣ್ಚರದಿನಾಣತಿಮಾಡಿದುದುನ್ಮದಾಳಿ ತಾವರೆಯೊಳಗಿರ್ದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮನಂಬಡೆವೆಕ್ಕಲಗಾಣನೆಂಬಿನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬–೯೮); ಉರದಿಂ ಬರಿಯಿಂದಗ್ರಂಬರೆಗಂ ಕೆಂಪೆಸೆಯೆ ನೀಳ್ದ ನಖರೇಖೆಯೆಸಳ್ಪೊರೆಯೆನಿಸಿ ಪದ್ಮಕುಟ್ಮಲದಿರವಂ ಪರಿಭವಿಸಿತೀಕೆಯುತ್ಕುಚಯುಗಳಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೭೪). [ಎಸೞ್ + ಪೊರೆ$_6$]

ಎಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿಸು; ಬಾಣವನ್ನು ಎಸೆಯಿಸು : ತಡೆಯದೆ ರಾಯ ಚಿತ್ರೈಸು ನಿಮ್ಮವರನೆಮ್ಮೊಡನೆ ಸಿಂಗಾಡಿಯ ನಿದನು ಕುಡಿವೆರಲಿಂ ತೆಗೆಯಿಸಿ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯೇಳ ತಡಹಾಯಲೆಸಿ[ಪಾಶಾಂ. ಸ] ಸಿ ತೋಱುವೆವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮–೬೫). [ಎಸೆ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಎಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚು$_2$ (ಭೂತಕೃ). ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡು; ಅಂಬನ್ನು ಎಸೆ : ಮುತ್ತಿವಜಾ ಬಲದಿನಗಲ್ದರನೆಚ್ಚಾ ತ್ರಿಲೋಕಮಂ ಕಂತು ಬಸಕೆ ಬರಿಸುವನೆಂತುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೨೧); ತತ್ಪ್ರರದೂಷಣರ್ಕಳಂ ಕೊಂದೆಡೆ ಪೋಗಿ ಪೊಮ್ಮರೆಯನೆಚ್ಚೆಡೆ ತಪ್ಪದಿದಪ್ಪುದೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೯); ಬಿಡದೆಸುವ ಕಾಮಂಗೆ ಗುಱಿಮಾಡಿರೀತನಂ (ಸಂಬಿರ. ೧೫–೮೮); ಅಪರಭಾಗದಲಿ ನೀ ಬಂದೆಸು ಕುಮಾರನ ಕರದ ಕಾರ್ಮುಕವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೨೮); ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲಗೆ ಕಣೆದೊಟ್ಟು ಹೆಂಗಳನೆಸುವುಬ್ಬಸವೇಕೆಂದು ಕರೆದು (ಭರಚ. ೬–೪೫).

ಎಚ್ಚಾಡು = ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡು : ಗೆಲ್ದತುಳ ಬಲದ ಮಲ್ಲನುಮೆಚ್ಚಾಡಿದ ಬಿಲ್ಲುಮಿರ್ದತ್ತು (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೪೫); ಕಾಮನೆಚ್ಚಾಡುವ ಬಲ್ಸರಲ್ಗೆ ಗುಱಿಯಾಗಿ (ದಶಕು. ೯–೩೮). 'ಇಸು$_1$' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಯ್, ಏಚು; ಮಲ. ತುಳು. ಎಯ್ಯು; ತೆಲು. ಎಗುಚು; ಪರ್ಜಿ. ಎಯ್, ಎಯ್ಕ್; ಗೊಂಡಿ. ಎಸ್ನಾ; ಕುರುಖ್. ಇಜ್ನಾ]

ಎಸು$_2$ 'ಎಚ್ಚು' ನೋ.

ಎಸುಕೋಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ಎಸುಕೋಡೆಪ್ಪತ್ತುಮಂ ... ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಮಿರ್ದ್ದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೨೩–೧೦ ; 1046). [ಎಸು ? + ಕೋಡು$_6$]

ಎಸುಗೆ, ಎಸಗೆ (ನಾ). ಎಸೆತ; ಎಸೆಯುವಿಕೆ; ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ; ಅಂಬಿನ ಹೊಡೆತ : ಕೈಚಳಕದೆಸುಗೆಯು ಕೇಣದಳತೆಯನಱಿಯೆ ನಾನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨–೨೪); ಓರ್ವ ಶಬರನ ತನುವಿನೆಸುಗೆಗೆ ಧರಿಸಿರ್ದ ಬಿಲ್ಲಂಬುಗಳ ಬಿಸುಟು (ಸೌಂದಪು. ೧೮–೨೧); ಕೊಚ್ಚುವರ್ ಪೊಸಮುಸೆಯ ಸರಳ್ಗಳಿಂದೆಸುಗೆಯಂ ಮೆಚ್ಚುವರ್ ಹೃದಯದಲಿ (ಚಿಬಪು. ೨೪–೧೮). **ಎಸಗೆ :** ಒಂದು ಕಲ್ಲು ಎಸಗೇ ದೂರದಲ್ಲಿ ಜೋಡಾಗಿ ಎರಡು ಬೃಂದಾವನಗಳು ಕಾಣುವುವು (ಮಾಮುರಾ. ೧೧೫). 'ಇಸುಗೆ' ಪರಾ.

[ಎಸು$_1$ + – ಗೆ$_1$]

ಎಸುಗೆಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗ ಕಡಮೆಯಾಗು,—ಕುಗ್ಗು: ಎಸುಗೆಗುಂದದೆ ಕೊರಳ್ ನಡುಗಳಿಕ್ಕಡಿಸಲೆಚ್ಚಾಡಿದರ್ ಬಿಲ್ಲಬಿನ್ನಣಿಗರೆಂದು (ಚಬಪು. ೪೮–೯೯). [ಎಸುಗೆ + ಕುಂದು$_1$]

ಎಸುಗೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). (ಬಾಣದ) ಹೊಡೆತವನ್ನು ಪಡೆ; ಪೆಟ್ಟನ್ನು ತಿನ್ನು: ಒರ್ವಂ ಚೋರರಿಂದೆಸುಗೆವಡೆದಳಿವನಿತ್ತಱೊಳ್ ಶಬರರಾ ಪಥದೊಳೆಯ್ದುತಿರೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧–೧೩೪); ಕುಸುಮಶರನುರವಣೆಯ ಗಾಯದಲೆಸುಗೆವಡೆದನು ಕೀಚಕನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨ ಸೂಚನೆ). [ಎಸುಗೆ + ಪಡೆ$_1$]

ಎಸುವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಎಸುಗೆವಡೆ: ಎಸುವಡೆದು ಮುಸಣದೊಳಗಸುಗಳೆವವನ ನೊಸಲೊಳಸವಸದಿನಡಿಯಿಟ್ಟ ನಾಯ್ವಜ್ಜಿಯ (ಸಾನಂಚ.೩–೧೨೨). [< ಏಸುವಡೆ]

ಎಸುವೆಱು 'ಏಸುವೆಱು' ಪರಾ.

ಎಸೆ$_1$, ಎಚೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸು, —ಬಿಡು: ಎಸೆಯದಿರು ಎಸೆಯದಿರು ಕಾಮ ನಿನ್ನ ಬಾಣ ಹುಸಿಯಲೇಕೋ (ಅವಚಂ. ೩೪–೧೪೬); ಎಸೆವರ ಬಲ್ಲೆ ಎಚ್ಚಬಾಣ ತಿರುಗಿಬಪ್ಪಂತೆ ಎಸೆವರ ಕಾಣೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦೫ ಪ್ರಸ್ತಾ); ಹರನವನ ಕೊಲುವಂದು ಎರಳೆಯನು ಎಸೆವಂದು... ಪುರಹರಗೆ ಸರಿಯಾರ ಕಾಣೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೧೭); ದುರುಳನಿಷಾದ, ಕೊಂಚೆಯೆಣೆಯಿಂದಂ ಕಾಮಮೋಹಿತನಿನಿಯನನ್ನೆಸೆದೆ (ಗಿಳಿಎಂ. ೩೨–೨). ೨. ಬಿಸುಡು; ಬಿಸಾಡು: ಎಸೆಯಲೆ ಚಿಂತೆಯ ಆ ಕೊಳದಲ್ಲಿ (ನಡೆದಾ. I, ೪೨೪); ಎಲ್ಲರೂ ಕೂಗುತ್ತಾ, ಖುರ್ಚಿಗಳನ್ನು ಎಸೆಯುತ್ತಾ, ಬೈಯುತ್ತಾ ಹೊರಗೆ ಬಂದರು (ರಾಯಕ. ೭೭). **ಎಚೆ:** ೧. ಬಾಣವನೆಚೆದು ಬಿಲ್ಲ ನಡುಗಿಸುವಂತೆ (ಪ್ರಸಕೀ. ೬–೨); ಅಂಬುಗಳನ್ನು ಎಚೆಯುವಾಗ ಬಿಲ್ಲುಗಳಿಂದುಂಟಾಗುವ ಟಣತ್ಕಾರವೂ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೩೦೪).

ಎಸೆದುಬಿಡು = ದೂರ ಬಿಸಾಡು; ದೂರಕ್ಕೆ ಎಸೆ: ಕೈ ಕಡಗವನ್ನು ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಎಸೆದುಬಿಡು (ಆರ್ಯಕ. ೩೯). [< ಎಸು$_1$]

ಎಸೆ$_2$ (ಕ್ರಿ). ಶೋಭಿಸು; ಒಪ್ಪು: "ಎಸೆ – ಶೋಭಾಯಾಂ" (ಶಮುಧಾ); ನವೋದಿತ ಚಂದ್ರಬಿಂಬಮಂ ಧರಿಯಿಸಿದಿಂದ್ರದಿಗ್ವನಿತೆಯಂತೆಸೆದಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೬೨ ಶೂದ್ರಕ); ಮೃಗದ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ನಿಸದಮೆಸೆವುದು ಬಲ್ಲಾಳ ಬಿಲ್ಬಲ್ಮೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೭); ಎಸೆವ ಸಭಾಮುಂಟಪಮ[ಂ] ವಸುಧೆಗೆ ಕಡು ಚೋದ್ಯವೆನೆ ಜಗಂ ಬಣ್ಣಿಸೆ ಚೆಲ್ವೆಸೆದಿರೆ ಕರಮೊಪ್ಪುವ ಬ[ಕ]ಲುವೆಸದಿಂ ಮಾಡಿಸಿದನೆಸೆವಿನಂ ಮಾರ್ತ್ತ[ಂ]ಣ್ಡಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೯೭–೩೮; 1119); ಕವಿ ಸುಮನೋಬಾಣನ ಯಾದವಕಟಕಾಚಾರ್ಯನೆಸೆವ ದೌಹಿತ್ರನೆ ನಾಂ (ಶಮುದ. ೨); ಅಬಲೆಯರು ಕಣ್ಗೆಸೆದಿರ್ದರು (ಭಾವಚಿಂ. ೬–೩೧). [ದೇ॰ ‖ ತೆಲು. ಎಸಂಗು]

ಎಸೆ$_3$ (ನಾ). ಎಸೆಯುವಿಕೆ: ಕೇಳ್ವುದೇನಹುದಲ್ಲವೆಂದು ಪುಟಚೆಂಡು? ನೆಗೆವುದೆಡಬಲಕೆಸುಗನೆಸೆಯ ಕೆಯ್ಕೊಂಡು (ಗಿಳಿಎಂ. ೧೨೨–೩೬). [< ಎಸೆ$_1$]

ಎಸೆ$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಆ ಮೂಲಿಗರೇ [ತೆ]ಱು ಸಿದ್ಧಾಯ ನಟ್ಟುಬೆಡೆ ಯೆಸೆ ಒಸಗೆ ಜೋಡಿಯಿವನೆಲ್ಲವನೂ ಆ ಮೂಲಿಗರೇ ನಡೆಸಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೧೬–೧೧; 1377); ಕಾಣಿಕೆ ಖಡಾಯ ಬೆಳಾಕರಣ ಬೆಳುದಂಡ ಎಸೆ ಒಸಗೆ ಬಿಜ್ಜ ಬಿಡಾರ ವತ್ತುಗಾಯಿ ಮೊದಲಾಗಿ (ಕಇ. I, ೫೪–೫; 1433); ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ತೆರುವಣಗಳು:– ತೆರು... ಬೆಳುದಂಡ, ಎಸೆ, ಒಸಗೆ (ತುಳುನಾ. ೨೭೧). [?]

ಎಸೆಗುಂಡು (ನಾ). ಎಸೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಗುಂಡು, —ಕಲ್ಲು: (ವ್ಯಾಯಾಮದ ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿ) ಎಸೆಗುಂಡನ್ನು (ಕೈಯಿಂದ ಭುಜದ ಹತ್ತಿರಕೆ ತಂದು) ಎಸೆ (Put. ಇಂಕನ). [ಎಸೆ$_1$ + ಗುಂಡು$_2$]

ಎಸೆಗುದ್ದಲಿ (ನಾ). (ಮಣ್ಣು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಎಸೆಯಲು ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವ ಒಂದು ಸಾಧನ: ಬೆಂಕಿಯ ಲೋಹ ಸಲಕರಣೆಗಳು: ತಂಡಸ, ಚುಚ್ಚುಗೋಲು, ಎಸೆಗುದ್ದಲಿ (Fire–Irons. ಇಂಕನ). [ಎಸೆ$_1$ + ಗುದ್ದಲಿ]

ಎಸೆಚಕ್ರ (ನಾ). ಎಸೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಚಕ್ರ: 'ಒಲಿಂಪಿಕ್' ವ್ಯಾಯಾಮಗಳಲ್ಲಿ, ಎಸೆದಾಡುವ, ಭಾರವಾದ ಚಕ್ರ: ಎಸೆಚಕ್ರ; ಚಕ್ರಾಯುಧ; ಪಾರುಂಬಳೆ (Discus. ಇಂಕನ). [ಎಸೆ$_1$ + ಚಕ್ರ]

ಎಸೆತ (ನಾ). ಎಸೆಯುವಿಕೆ: ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಗಳೇನೋ ಇವೆ. ಆದರೆ ನನ್ನ ಬಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂಥ ಬಿಲ್ಲು ಇಲ್ಲ; ನನ್ನ ಎಸೆತ ಬಲುವೇಗ... ಎಂದನು (ವಚಭಾ. ೭೩). [ಎಸೆ$_1$ + –ತ$_2$]

ಎಸೆಯಿಟಿ (ನಾ). ಎಸೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಈಟಿ: ಹಗುರವಾದ ಎಸೆಯಿಟಿ, ಭಲ್ಲೆಯ (Javelin. ಇಂಕನ). [ಎಸೆ$_1$ + ಈಟಿ (< ಇಟ್ಟಿ$_2$)]

ಎಸೆವಾರ (ನಾ). ವಿವಿಧ ನಾದಗಳ ಸಮೂಹ: ಪೊಸತಪ್ಪ ಗೀತಮಂ ಪಾಡುತಾಡುತ್ತಿರ್ಪರಲ್ಲಿ ವಾದ್ಯದ ಗಾನದ ಎಸೆವಾರಕನುಗುಣಂ ಬರ್ಪಂತೆ (ಅರಾಚ. ೧೦–೨೪).

[ಎಸೆ$_0$ + ವಾರ. P ತಮಿ. ಇಶೈ=ನಾದ; ವಾರಂ=ಗುಂಪು, ಸಮೂಹ]

ಎಹಂಗೆ 'ಎಹಗೆ' ನೋ.

ಎಹಗೆ, ಎಹಂಗೆ, ಎಹೆಗೆ, ಹೆಂಗೆ, ಹೇಂಗೆ, ಹೇಗೆ (ಅ). ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ; ಯಾವ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ; ಎಂತು: ಅಹಗೆ ಮಾಡಿದವಂ ಕಿಡುವಂ ಅದು ಎಹಗೆಂದೊಡೆ ಕಚದ್ರುಮನೆಂಬರಸಿನಹಗೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೭–೧೫); ಬಳಿಕ್ಕೆಹಗಡಗಿ ಹೋದನೋ ತಾನೆ ಬಲ್ಲಂ ಕುಱುಹುತಪ್ಪದೆನುತಾರ್ಯೆದನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೩೫); ಶಿವಶಿವಾಯಿಂತಹ ಶಿವದ್ರೋಹವನೆಹಗೆ ಸೈರಿಸುವೆನಿನ್ನೇಗುವೆನು (ಬಸವು. ೧೮–೪೩); ಶಲ್ಯ ಕೌರವರಿಹಗೆ ನೆಗಳೆದರದನು ವಿಸ್ತರವಾಗಿ ಹೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧–೬). **ಎಹಂಗೆ:** ಸಹಜವಾಗಲೆಹಂಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉಹಾಂಗೆ]ಸಂಧಿಸಬಹುದು (ಬಸಪು. ೩೭–೫೭); ಎಹಂಗೆ ನುಡಿಸುವೆನ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೭೩–೨೨). **ಎಹೆಗೆ:** ಬಿರಿದು ಪಾಡು ಎಹೆಗೆಯಿದ್ದುತು ಆ ಒಪಾದಿಯಲಿ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೨೯–೨೦; 1228). **ಹೆಂಗೆ:** ಕಾಯದ ಮಱೆಯ ಜೀವ ಹೆಂಗಿಹುದೆಂಬುದೇನಱಿ (ಬಬ್ಬಬಾ. ೧೫); ಆದು ಹೆಂಗೆಂದಡೆ ಮುಖದಿಂದುತ್ಪತ್ಯವಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಆ ಋಷಿಯರ ಶಾಖೆಯಾದನು (ಉರಿಪೆ. ೨೦೭); ಅಱಿದಪನ್ನೆಸೆಯಾತ್ಮನದನೋಯಾರಮುಮುನಱಿಯನದು ಹೆಂಗೆಯಂಬೆಯ (ವೀಶೈಪು. ೪–೪–೧೦). **ಹೇಂಗೆ:** ಬಳಿಕ ನೀ ಹೇಂಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ನೆಹಗೆಯಿ]ರಿಸಿದಂತೆ ಇರಿಸಾ (ಬಸವ. ೫೦೧); ಪಶುವರ್ಗಕೆಲ್ಲಾ ಹೇಂಗೆ ಸಕಲ ತತ್ತ್ವಂ ಗೋಪ್ಯವಾಗಿರ್ಪವು (ವೀಶೈಪು. ೭–೧–೩೫). **ಹೇಗೆ:** ಬಳಿಕಲದು ಹೇಗೆಂಬೆಯಾ (ವೀಶೈಪು. ೪–೪–೧೩); ನನಗೆ ಹೇಗೆ ಹೇಗೋ ಆಯಿತು (ಸುವಸಂ. ೨೧). [ಏ$_2$ + ಪಾಂಗು + –ಎ$_3$]

ಎಹೆಗೆ 'ಎಹಗೆ' ನೋ.

ಎಳ್, ಎಳ್ಳು (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ತೆಗೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಣ್ಣ ಕಾಳು; ತಿಲಧಾನ್ಯ: ಮತ್ತಂ ತತ್ಪಾರ್ಶ್ವಬಲದೊಳ್ ಗಾಣದೆಳ್ವೋರೊಂದೆ ಬದುರ್ಕುವಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೨೪ ವ); ಬೆಳೆದೆಳ್ಳಂ ಬಿಚಿ ರಾಶಿಸ್ಥಿತಿಯನಿರಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೩೪); ತೈಲಮೆಳ್ವೊಳ್ ತುಪ್ಪಂ ಪಾಲೊಳ್ ಮಕ್ಕಳ್ವನಿತೆಯರೊಳ್... ಪುಟ್ಟುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೮೩); ಹಳೆ ಎಳ್ಳಿಂ ಹಿಳಿದ ತೈಲಮಂ (ಸಮುಪ. ೬–೯); ದಶಸಂಗಳ ನಲಿಗರೆಗಳಲ್ಲದೆಳ್ಳಿಕ್ಕಲ್ಲಿಲ್ಲಂಗಮೆನೆ ಸಂದ ಸೊಬಗಿನ ಜಂಗಮಶಾಸನಂ (ಅನಂಪು. ೧–೫೯); ಪೂವಿನೊಳ್ ಕಂಪು ಎಳ್ವೊಳ್ ಎಣ್ಣೆ (ಶಮುದ. ೧೩೩ ಪ್ರಯೋ).

ಎಳ್ಳು : "ತಿಳಮೆಳ್ಳು" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೫-೧೮) ; "ತಿಲಮೆನಲ್ಕೆಳ್ಳು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೫) ; ಪಾತಕ ಜೀವಂಗಳ್ ಎಳ್ಳಿನಂತೆ ಗಾಣಕ್ಕೆವಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೭) ; ಎಳ್ಳಿಲ್ಲದೆ ಗಾಣವನಾಡಿದ ಎತ್ತಿನಂತಾಯಿತ್ತೆನ್ನ ಭಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೩೮೩) ; ತೈಲಧಾನ್ಯಗಳೆಂದರೆ ಎಳ್ಳು, ಬಿಳೀಎಳ್ಳು, ಎರಡು ತಿಂಗಳದ ಎಳ್ಳು, ಕೆಂಪು ಎಳ್ಳು, ಕಾರೆಳ್ಳು ಅಂದರೆ ಗೂರೆಳ್ಳು ಇವುಗಳನ್ನು ಬಿತ್ತಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೪೭) ; ಎಳ್ಳು ಕಿತ್ತು ಹುರುಳಿ ಚೆಲ್ಲಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ) ; ಎಳ್ಳುಕೊಂಡ ಹಾಗೆ ಎಣ್ಣೆಮಾರು (ಗಾದೆ).

ಎಳ್ಳುನೀರುಬಿಡು = ತಿಲಾಂಜಲಿಯನ್ನು ಬಿಡು ; ಆಸೆ ಬಿಡು ; ತ್ಯಜಿಸು: "ಈ ಹಾಳು ಸರ್ಕಾರೀ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಎಳ್ಳುನೀರು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಲೇ?" ಎಂದು ಒಂದೊಂದು ವೇಳೆ ಹಾರಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ರಾಗಿಣಿ.೨). 'ಅಗಸೆಳ್ಳು', 'ಊರೆಳ್ಳು', 'ಕರೆಯೆಳ್ಳು', 'ಕಾರೆಳ್ಳು', 'ಹುಚ್ಚೆಳ್ಳು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಳ್, ಎಣ್ ; ಮಲ. ಎಳ್, ಎಳ್ಳು ; ಕೊಡ. ಎಳ್ಳ್ ; ತುಳು. ಎಣ್ಮ್]

ಎಳ್ನೆಯ್ (ನಾ). ಎಳ್ಳಿನಿಂದ ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ ; ಎಳ್ಳೆಣ್ಣೆ : ಅಯ್ಯನ ಮೆಯ್ಯನೆಳ್ನೆಯ್ಯ ದೋಣಿಯಿಂ ತೆಗೆಯೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೮-೧೭೭) ; ಒಣಹಿಂಡಿಯ ಕೊಳುಙ್ಗುವೆ ಎಳ್ನೆಯ್ ರಸ ಬಿಟ್ಟು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೩೭-೧೬). [ಎಳ್ + ನೆಯ್$_2$]

ಎಳ್$_1$ 'ಎೞ್$_1$' ನೋ.

ಎಳ್$_2$ 'ಎಳದು$_1$' ನೋ.

ಎಳಅಂಚೆ, ಎಳೆಯಂಚೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹಂಸ; ಮರಿಹಂಸ: ಎಳಮಾವು, ಎಳಅಂಚೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೪ ಉದಾ) ; ಪೊಸಅನೆ, ಎಳಅಂಚೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೬ ಪ್ರಯೋ). **ಎಳೆಯಂಚೆ** : ಎಳೆಯಂಚೆಯನೇಳಿಪ ಗಮನದ ಮಱಿಗಿಳಿಯಂ ಮಱಸುವ ನುಣ್ಮಾತಿನ (ಜಯಕಾ. ೩-೨೨) ; ಎಳೆಯಂಚೆನಡೆಯ ಯೇಱುಂಜವ್ವನದಾ ಲಲನೆಯ ನಡೆ ನೋಡಿದೆನು (ಪ್ರಭುಂಜ. ೪-೧೮). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಅಂಚೆ$_3$]

ಎಳಅರಸ (ನಾ). ಯುವರಾಜ : ಲೋಕಾದಿತ್ಯ ಎಳಅರಸರ್ ಮಗಂದಿರ್ ಮಲ್ಲದಿಯುಮರ್ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೭-೫ ; 760).
[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಅರಸ$_1$. / ತಮಿ. ಇಳೈಅರಶ; ಮಲ. ಎಳೆಯರಾಜ]

ಎಳಂಗೂಡಲೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ವಾಜಸನೇಯ ವೇದವಿದೇ ಎಳಂಗೂಡಲೂರ್ಮುಱಿಯಾಚಿಗೂಡಲೂರ್ಪ್ಪಱುವಿ ಶ್ರೀಪುರಮಿತಿ (ಎಕ. X, ಗೋರಿಬಿ. ೪೭-೪೬ ; 762).
[ಎಳಂಗೂಡಲ್$_0$ + ಊರ್]

ಎಳಂದವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಎಳನ್ದವಾಡಿಯ ಕೊಂಗಣಿಗಾವುಣ್ಡನ ಮಮ್ಮ ಮಾರವಡೆಯನ ಮಗಂ ರಾಚಮ್ಮನ ಬಿಯಳಬ್ಬೆಯ ಮಗಂ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೯೩-೨೮ ; 1049).
[ಎಳಂದ$_0$ + ವಾಡಿ]

ಎಳಂಬುಣುಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಅಗ್ರಹಾರಮೆಳಮ್ಬುಣುಸೆ ಪ್ರಹ್ಮಾದೇಯಮಾಸಾಮಿಗ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೪, ೬-೨ ; 808).
[ಎಳ ? + ಪುಣುಸೆ]

ಎಳಕ್$_1$ (ನಾ). ಸಂಚಲತೆ; ತರಳತೆ; ಸ್ಪಂದನ; ಕಂಪನ: ಪುಷ್ಯರಾಗ ಘಟರಾಗ ಘಟಿಯಿಂ ಚೂತರಸಮುಜ್ಜನಮನುಜ್ಜೀವಿಸುವಂತೆಯುಂ ಪಳಿಕಿನ ಕಲಶದ ತೆಳುವೆಳಗಿನೆಳಕದಿನೆಳನೀರ ಪೊನಲೊಳ್ ಮುಱುಗಿಸುವಂತೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೫-೭೧ ವ). [ಎಳ್$_0$ (< ಎಳದು$_2$) + -ಕ್$_2$]

ಎಳಕ್$_2$ (ನಾ). "ಎಳೆಯುವ ಸಾಧನ; ಎಳಕ" (Tracker. ಇಂಕನಿ).
[ಎಳ್$_1$ (< ಎೞ್$_1$) + -ಕ್$_2$]

ಎಳಕ್$_3$, ಎಳಕು (ಗು). ೧. ಎಳೆಯದಾದ ; ಬಲಿಯದ; ಸಣ್ಣ : ಇಲ್ಲಿಯ ಕೃಷ್ಣ ದೇವತಾಸಹಾಯದಿಂದ ಬೆಳೆದ ಎಳಕನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿರದೆ ಸ್ವಾರ್ಜಿತ ಯಶ, ಅಸಹಾಯ ಶೂರನಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಕಸಾಚ. ೧೯೦). **ಎಳಕು** : ೧. ಬಹಳ ಎಳಕು ಅಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಕುದಿಸಿದರೆ ಚಲೋ ಚೇಣಿಯಾಗುವುವು, ಮಧ್ಯ ಎಳಕಾದರೆ ರಾಶಿ ಚಿಕ್ಕಣಿಯಾಗುವುವು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೫೨) ; ಎಳ್ಳೂ(ನೆ) ಹೊಲದಾಗೆ ಎಳಕಿನ ಟಗರ ಸಾಕಿ (ನಾಪದ. ೩೩). ೨. ಅಪಕ್ವವಾದ : ಇನ್ನೂ ಎಳಕು ಬುದ್ಧಿ (ರೂಢಿ).
[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + -ಕ್$_2$]

ಎಳಕೆಂದು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಾಳೆ : ಕದಳಿಯೆಳಕೆಂದಿನಿಂ ಸಿಡಿಲಂ ತಡೆಯಲಹುದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯-೩೬). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕೆಂದು$_2$]

ಎಳಕೆಱು 'ಎಳಗಱು' ನೋ.

ಎಳಕು 'ಎಳಕ್$_3$' ನೋ.

ಎಳಕುರಿ (ನಾ). ಕುರಿಮರಿ ; ಸಣ್ಣಕುರಿ : ತೃಷೆಯು ಕಳೆಯಲು ನೀರಿಗಿಳಿಯೆ ಎದುರಾಗಿ ಎಸೆದುದೆಳಕುರಿಕೂಸು ಕುಡಿಯುತಿರೆ ಬಾಗಿ (ಕಎಪು. ೧-೧೨). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕುರಿ$_2$ (< ಕುಱು$_2$)]

ಎಳಕುಳಿ 'ಎೞ್ಕುಳಿ' ನೋ.

ಎಳಕುಳಿಗೊಳ್ 'ಎೞ್ಕುಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಎಳಕೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಕರ್ಷಿಸು ; ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆ : ಸತಿಯ ಬಟ್ಟಮೊಲೆಗಳದಿನ್ನೆಳಕೊಳಿಸುವುದರಿಂದೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೩೧).
[ಎಳಕೊಳ್$_0$ (< ಎೞ್ಕೊಳ್) + - ಇಸು$_3$]

ಎಳಕೊಳು 'ಎಳೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಎಳಗ 'ಎೞಗ' ನೋ.

ಎಳಗಂತಿ 'ಎಳಗಂದಿ' ನೋ.

ಎಳಗಂದಿ, ಎಳಗಂತಿ, ಎಳೆಗಂತಿ, ಎಳೆಗಂದಿ (ನಾ). (ಹೊಸದಾಗಿ) ಕರು ಹಾಕಿರುವ ಹಸು ಅಥವಾ ಎಮ್ಮೆ ; ಈದು ಸ್ವಲ್ಪದಿನಗಳಾದ ಹಸು ಅಥವಾ ಎಮ್ಮೆ : "ಧೇನುಃ, ನವಪ್ರಸೂತಾ – ಈ ೨ ಎಳಗಂದಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೫-೧೧೫) ; "ಎಳಗಂದಿ ಧೇನುವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೪-೪) ; ಎಳಗಂದಿಯಂತಾಗಳ್ಪುಟ್ಟಿದ ತನ್ನ ಕಱುವಿಂಗತಿ ಸ್ನೇಹಿತೆಯಕ್ಕುಮಂತೆ (ಚಾವುಂಪು. ೧೦೧) ; ತಾಯ ಶಿಶುವಿನಂತೆ ಕಱುವಿನೆಳಗಂದಿಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೨೫) ; ಕಱುವನೆಳಗಂದಿ ತಾನಱಸಿಕೊಂಡೈತರ್ಪ ತೆಱದಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೪) ; ಎಳಗಂದಿ ಕರುವಿದ್ದೆಡೆಗೆ ಬರುವಂತೆ ತಾನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಾನು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೩೩೬) ; ಎಮ್ಮೆಯು ಎಳಗಂದಿ ನಮ್ಮವ್ವ ಬಾಣಂತಿ (ನಾಪದ. ೭೯). **ಎಳಗಂತಿ** : (ಕಿ). **ಎಳೆಗಂತಿ** : ಎಳೆಗಱುವಿನ ಎಳೆಗಂತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಗಂದಿ]ಯನೆಳೆದೊಯ್ಯರೆ ಭಕ್ತರು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೩೯೮-೬೦). **ಎಳೆಗಂದಿ** : ಎಳೆಗಱು ತುಡುಕೆ ಕೆಚ್ಚಲ ಚಾಚಿ ನಕ್ಕುತಲಿಳುಹಿ ಸೊರಹನು . . . ಎಳೆಗಂದಿಯ ದೆಲೊಡುನಿಱಿ (ವರ್ಧಚ. ೩-೨೦) ; ನವವಿಧದ ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಧ್ಯಾನಿಸಲ್ಕೆಳೆಗಂದಿ ಜವದೊಳುಂ ಶಿಶುವಿನೆಡೆಗೆಳ್ಕರಿಂ ಬಪ್ಪಂತೆ ರಾಗದಿಂದೈತಂದುದು (ಪರಶು. ೨೨-೧೨). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕಂದಿ$_1$]

ಎಳಗಂದಿಯಾವು (ನಾ). (ಹೊಸದಾಗಿ) ಕರುಹಾಕಿದ ಹಸು; ಆಗ ತಾನೆ ಈದ ಆಕಳು : ಎಳಗಂದಿಯಾವೆಂತು ತನ್ನ ಕಱುವಂ ಕಂಡಾಗಳ್ ರಾಗಿಸುವಂತೆ ರಾಗಿಸಿ (ಪಸಾರ. ೯೬೭-೧೫). [ಎಳಗಂದಿ + ಆವು]

ಎಳಗಂಪು (ನಾ). ಎಳಸಾದ ವಾಸನೆ ; ನಸುಗಂಪು : ನನೆಯೆಳಗಂಪನೆತ್ತಿಯುಮಣಂ ನನೆನಾಱದರಲ್ದನೇಕ ಕೋಕನದ ವನಂಗಳೊಳ್ ಸುಱಿದು . . . ತೀಡಿದುದು ತೆಂಕಣಗಾಳಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೪).
[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕಂಪು]

ಎಳಗಣ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕಣ್ಣು: ಕಂದನೆಳಗಣ್ಣಳಿಗೆ ಹಿಂದಾವ ಮುದಿಯ ಮೈಯ್ಯಳ್ಕರೆಯ ತೊಟ್ಟಿಲೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೮–೧೮೬).
[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕಣ್]

ಎಳಗರಿಕೆ 'ಎಳಗಱುಂಕೆ' ನೋ.

ಎಳಗರು 'ಎಳಗಱು' ನೋ.

ಎಳಗವುಂಗು, ಎಳಗೌಂಗು, ಎಳಿಕೌಂಗು, ಎಳೆಗೌಂಗು (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ಅಡಕೆಮರ: ತೆಂಗೆಳಗವುಂಗು ಪನಸಂ ದ್ರಾಕ್ಷೆ ಜಂಬು ನಾರಂಗ ಜಂಬೀರ . . . ತೊಂಗುವ ಫಲಾವಳಿಯ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯–೬). **ಎಳಗೌಂಗು**: ಬಳ್ವಳ ಬೆಳೆದೆಳಗೌಂಗಿನಂತೆ ಲೋಕದ ಚೆಲ್ವೆಲ್ಲಮನೊಳಕೊಂಡು ರೇಖೆಗೊಂಡ ಲಾಟೀಲಲಾಮನ ಪರಿಣದ್ಧ ಕಂಧರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೯ ವ); ನಾಗವಲ್ಲಿಗೆ ಕೈಗೊಟ್ಟೆಳಗೌಂಗು ಮಾಧವಿಯ ಸೋಂಕಿಂ ತಳ್ತ ಕಂಕೆಲ್ಲಿ (ಅನಂಪು. ೧–೯೩); ಪಸುರೆಳಗೌಂಗು ಪೆರ್ಚಿದೆಳನೀರ್ವೊಱೆಯೊಟ್ಟಲ ತೆಂಗು (ನಳಚಂ. ೧೫). **ಎಳಿಕೌಂಗು**: ಎಳಿಕೌಂಗಿನ ಬಾಗಿಲ್ವಾಡದ ಕಾಪಿನ ಚಾಂಪೇಯ ನಿರ್ಮಿತಮಾದ ಜಂತ್ರದ ಪುತ್ಥಳಿಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦–೩೧ ವ). **ಎಳೆಗೌಂಗು**: ಕುರುವಕದ ವಕುಳದೆಳೆಗೌಂಗಿನ ಹೊಂಗೇದಗೆಯ ಬಳಸಿನೊಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೬); ಎಳೆಗೌಂಗ ನಶರ್ದ ಲತೆ (ವರ್ಧಪು. ೯–೨೪). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕವುಂಗು]

ಎಳಗತ್ತಲೆ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಕತ್ತಲೆ; ನಸುಗತ್ತಲೆ: ಸಿರಿಮೊಗಮೆಂಬ ಶಶಾಂಕನ ನೆಮ್ಮಿದ ಕುರುಳೆಂಬೆಳಗತ್ತಲೆ ಮುತ್ತಿದುದೆನುತ (ಜಯಕಾ. ೮–೬೦). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕತ್ತಲೆ (< ಕಟ್ಟಲೆ)]

ಎಳಗಱು, ಎಳಕರು, ಎಳಗರು, ಎಳೆಗಱು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕರು; ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸಿನ ಕರು: ಎಳಗಱು ಭಯಮಱಿಯದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೩೬); ಎಳ [ಪಾಠಾಂ. ಳೆ]ಗಱುಂ ಎತ್ತಾಗದೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩೫); ಸಿದ್ಧೇಂದ್ರನೆಳಗಱುಗಳಂ ಬಿಡಿಸಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ४–४೧). **ಎಳಕರು**: "ಎಳ ಕರುಗಳ ಹಿಂಡು ವಾತ್ಸಕ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೫೦). **ಎಳಗರು**: ಎಳಗರು ಭಯವನ್ನೇ ಕಾಣದು (ಕೊನಪ್ಪೈ. ೧೧೩). **ಎಳೆಗಱು**: "ಕರವೆಳೆಗಱು ವತ್ಸ ಶಕೃತ್ಕರಿ ನಾಮಮುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೯–೩).
[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕಱು$_2$]

ಎಳಗಱುಂಕೆ, ಎಳಗರಿಕೆ, ಎಳಗಱುಕೆ, ಎಳೆಗಱುಂಕೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕರಿಕೆ, —ಹುಲ್ಲು: ಹರಿಣೀಗಣದ ಕಡೆವಾಯೊಳರೆಮೆಲ್ದುಱಿದೆಳ [ಪಾಠಾಂ. ಳೆ]ಗಱುಂಕೆಯೆಸಟ್ಟಳಂ ಸೆಳೆದು (ಚಂದ್ರಪು. ೮–४ ವ). **ಎಳಗರಿಕೆ**: ಎಳೆಯರೆ ತಂದಿರೆ ಹಸುರೆಳಗರಿಕೆ . . . ಬೆನಕನ ಬಳಿಗೋಡುತ ಬೆರಗಿಂದೆ (ಗಣೇಶ. ೧೨–೩೧೨). **ಎಳಗಱುಕೆ**: "ಶಷ್ಪಂ – ಎಳಗಱುಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೫); ಪುತ್ತದ ಮೇಲೆಳಗಱುಕೆಯೆ ಮುತ್ತಂ ಕುಶೆಯುಂ ಸಮಂತು ಸಮನಿಸಿದೊಡಮತ್ತುತ್ತರ ದಿಗ್ಭಾಗದೊಳಿರ್ಪತ್ತೊಂದು ನರಪ್ರಮಾಣದೊಳ್ ನೀರಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೫–೩४). **ಎಳೆಗಱುಂಕೆ**: ಮೇಲಿನ 'ಎಳಗಱುಂಕೆ' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕಱುಂಕೆ]

ಎಳಗಱುಕೆ 'ಎಳಗಱುಂಕೆ' ನೋ.

ಎಳಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ದೋಣಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಎಳಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಮಳ್ಳಿಯರುಂ (ಇಆ. XI, ೬೦–೧೬; 567).
[ಎಳ್$_0$ + ಗಾಮುಂಡ]

ಎಳಗಾಯ್, ಎಳೆಗಾಯ್, ಎಳೆಗಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯ ಕಾಯಿ; ಹೀಚು: "ಶಲಾಟುಃ, ಕೋಮಳಂ – ಈ ೨ ಎಳಗಾಯ್" (ಹಲಾಯು. ೩೧–೩೫); ಪುದಿದೆಳಗಾಯ್ ಬಸಂತದ ಮೊದಲ್ ನೆರೆದೊಪ್ಪುವ ದೋರೆಗಾಯ್ ಬಸಂತದ ನಡು ಪಣ್ ಬಸಂತದ ಸೆಱಂಗು (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧४೩); ಪಣ್ಣನೆ ಬಂದೆಳಗಾಯರೆಪಣ್ಣನೆ ಪಱಿಪಱಿದು ತಿಂಬ ಬಲಿಮುಖಕುಲಮಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೦೬); ಪೊದಟ್ಟಿಸಿದ ನೂವೆಳಗಾಯ್ವೊಱೆ ತಳ್ತ ತೆಂಗು (ಜಗನ್ನಿ. ೨–೧೫); ಪೊದಟ್ಟಿಳಗಾಯ್ ನಸುದೋಱೆ ದೋರೆವಣ್ ಕಳಿತೆಸೆವಚ್ಚವಣ್ಣಿಡಿದು ಬೀಗಿದ ಬಿಣ್ಪೊನೆ (ಶಬಶಂ. ೧–೫೧). ೨. ಎಳೆಯ ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ; ಎಳನೀರು; ಸೀಯಾಳ: ಘಳಿಲನೊಡೆದೆಳಗಾಯಿಂದೆಡೆವಿಡಿದೊಸರ್ವೆಳನೀರ್ಗಳ್ ಮಡುಗೊಂಡೋವುತ್ತುಮಿರ್ಪುವಲ್ಲಿಯ ಬನಮಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೨); ಎಡೆಗಿಡಿದು ಚೆಂದೆಂಗಿನೆಳಗಾಯೊಡೆದು ಝೋರೆನೆ ವೊಸರ್ವ ಪೊನಲಿಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧–೬೦); ಒಡೆಯ ಮಲ್ಲಯ್ಯನ ಕುಣಿಗಾಲ ಕುದುರೆಗೆ ಒಡೆದಿಡಿ ತೆಂಗಿನೆಳಗಾಯ (ಕನ್ನನು. I, ೨). **ಎಳೆಗಾಯ್**: ೧. "ಎಳೆಗಾಯ್ಗೆ ಮಿಡಿಯೆಂಬ ಪೆಸರು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೨೨). ೨. ತೆಂಗಿನ ಎಳೆಗಾಯೊಳಗಿನ ನೀರು (ಮುಂಬಯಿ. ೨–४ ಕ). **ಎಳೆಗಾಯಿ**: ೧. "ಎಳೆಗಾಯಿ ಮಿಡಿ ಹದಿರು ಹೀಚುಮೆಂದೀ ತೆಱದೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೨೩); "ಎಳೆಗಾಯಿ ಮಿಡಿಯಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೬); ರಸರಹಿತವಾಗಿಹುದು ಇಂದು ಜೀವನವು ಒಣಗಿದೆಳೆಗಾಯಿನೊಲು, ಅಳಿದನೆದೆಗೂಡಿನೊಲು (ವಿಸೀಗೀ. ೬೮–೨). ೨. "ನೀರ ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ" (ಜಾನಕೋ. ೨೬); ಎಳೆಗಾಯಿಗೆ ಸೀಯಾಳವೆಂತಲೂ ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–४೧ ಕ).
[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕಾಯ್$_4$]

ಎಳಗಾರ್, ಎಳೆಗಾರ್ (ನಾ). ಮುಂಗಾರು ಮಳೆ; ಮಳೆಗಾಲದ ಪ್ರಾರಂಭ: ಶಶಿಕಳೆಯ ಮುಱಿಗಳಂ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದೆಳಗಾರ ಕಿಱುಮುಗಿಲ ಜವಳಿಗಳೆನೆಸಿಸಿ (ವರ್ಧಪು. ೫–೬೩ ವ). **ಎಳೆಗಾರ್**: ಕಱಿದುವು ನುಣ್ಣಿಯನೊಗೆದ ಮುಗಿಲೆಳೆಗಾರೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ४–೩೮).
[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕಾರ್$_2$]

ಎಳಗಾವಿ (ನಾ). ನಸುಕಾವಿ ಬಟ್ಟೆ: ಪಟ್ಟದರಸಿ ಗಂಗಾದೇವಿಗೆ ಈ ಸುದ್ದಿ ಮುಟ್ಟಲೊಡನೆ ವೇಷಭೂಷಣಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತೆಗೆದು ಎಳಗಾವಿಯನ್ನುಟ್ಟು ಭಸಿತ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಧರಿಸಿ ಗಂಡನ ಬೆಂಬತ್ತಿದಳು (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೬ ಪ್ರಸ್ತಾ).
[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕಾವಿ]

ಎಳಗಾವು$_1$ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಕಾವು: ಗಾಯಕ್ಕೆ ಎಳಗಾವು ಕೊಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಎಳ್$_1$ (< ಎಳದು$_2$) + ಕಾವು$_2$ (< ಕಾಯ್ಪು$_1$)]

ಎಳಗಾವು$_2$ (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ಕಾವು, —ಕಾಂಡ, —ತೊಟ್ಟು: ಬಿಳಿಯ ತಾವರೆಯೆಳಗಾವಿನಸಿಯ ನೂಲೊಳ್ ಕೋದ ತೋರಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಬಿರಿಮುಗುಳ ಸರಿಗೆಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೬ ವ).
[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕಾವು$_3$]

ಎಳಗಾಳಿ, ಎಳೆಗಾಳಿ (ನಾ). ಮೃದುವಾಗಿ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿ; ಮಂದಮಾರುತ: ಅರಲ ನವಪರಿಮಳಂಗಳಿಂದಂ ಜಡಿಯದೆಳಗಾಳಿಯೆಳಗಾಳಿಯಿಲ್ಲದಿಹ ಬನಮಿಲ್ಲವಾ ನಾಡೊಳು (ಚಿಬಪು. ೧೧–೫); ಧರೆಯೊಳೆಳಗಾಳಿಯಂ ಶೀತಳದ ವಾರಿಯಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೨೩). **ಎಳೆಗಾಳಿ**: ಎತ್ತೆತ್ತಲುಂ ಕಾಮದೂತನಂತೆಳೆಗಾಳಿ ತೆಂಕಣಿಂ ಸುಳಿದುದು ವಸಂತಾಗಮದ ಮೊದಲೊಳೆನೆಂಬೆನು (ಚಿಬಪು. ४೫–೧೨); ನಱುಗಂಪಿಂ ತೀಡುವೆಳೆಗಾಳಿಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೨೩).
[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಗಾಳಿ]

ಎಳಗಿಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬಿಟ್ಟಿಸೆಟ್ಟಿ ಬೀಚಿಸೆಟ್ಟಿ ಎಳಗಿಸೆಟ್ಟಿ ಪಕ್ಷಿ ಉಯಮಸೆಟ್ಟಿ (ಎಕ. II, ೨೩೫–೧೨; 1185).
[ಎಳಗಿ? + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಎಳಗಿಳಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಗಿಳಿ; ಗಿಳಿಯ ಮರಿ. 'ಎಳಗಿಳಿವಿಂಡು' ಪರಾ. [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಗಿಳಿ]

ಎಳಗಿಳಿವಿಂಡು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಗಿಳಿಗಳ ಗುಂಪು; ಮರಿಗಿಳಿಗಳ ಸಮೂಹ: ಎಳಗಿಳಿವಿಂಡಿನಂತೆ ಮಿಳಿರ್ದಾಡುವ ತುಂಬಿಯ ಬಂಬಲಂತೆ ಕೆಂದಳಿರ್ಗಳ ತೊಂಗಲಂತೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೪). [ಎಳಗಿಳಿ + ಪಿಂಡು$_2$]

ಎಳಗುಡಿ$_1$ (ನಾ). ಎಳೆಯಕುಡಿ, —ವೊಳಕೆ: ಮಱಿಹುಲ್ಲೆ ಸಿಂಹದ ಮಸಕಕಿದಿರೇ ಲತೆಯ ಎಳಗುಡಿ ಮಾಳಿಗೆಗೆ ತೊಲೆಯೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೮೪). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕುಡಿ$_2$]

ಎಳಗುಡಿ$_2$ (ನಾ). ಸಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಪುಡಿ ಸಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನೀ ರಾಜಾಪುರೀ ಎಳಗುಡೀ ಹುರಿಸಕ್ಕರೆ ಮಗದುಮ್ಮಿ ಎಂದು ಹಲ ತರವುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೪೫). [?]

ಎಳಗುತ್ತಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕೂಸು: ದೊಡ್ಡವರಿಗೇ ಅವನ ಇಂಜಕ್ಷನ್ ತಡೆಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂಥಾದ್ದರಲ್ಲಿ ಐದುತಿಂಗಳ ಎಳಗುತ್ತಿಗೆ ಇಂಜಕ್ಷನ್ ಅಂದರೇನು (ಬಾಗಿನ. ೯೨). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕುತ್ತಿ$_1$]

ಎಳಗುರಿ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ಕುರಿ; ಕುರಿಮರಿ; ಚಿಕ್ಕಕುರಿ: (ಮೊದಲಬಾರಿಯೂ ಉಣ್ಣೆ ಕತ್ತರಿಸಿಲ್ಲದ) ಚಿಕ್ಕಕುರಿ; ಎಳಗುರಿ (Hog. ೩೦೮೩). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕುರಿ$_2$ (< ಕುಱಿ$_2$)]

ಎಳಗೂಸು, ಎಳೆಗೂಸು (ನಾ). ಎಳೆಯಕೂಸು; ಚಿಕ್ಕಮಗು: ತಾಯುಂ ಮನಂ ನೋಗುಮೆಂದೇನಟ್ಟಿರ್ತೆಳಗೂಸುಗಳ್ ಕುಡಿಗುಮೇ ಸಂತೋಷದಿಂ ಪಾಲ್ಗಳಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೬೬); ಎಳಗೂಸಾದಂದೆ ಈತಂಗೊದವಿದುವೆಡರ್ಗಳ್ (ವಸ್ತವಂ. ೯–೭೦). **ಎಳೆಗೂಸು**: ಕನಿಕರ – ದಯೆ – ಸಹಾನುಭೂತಿ ಇವು, ಹಸಿದ ಎಳೆಗೂಸಿಗೆ ತಾಯಿಯ ಹಾಲು ಇದ್ದ ಹಾಗೆ (ವೀರಯೋ. ೩೮). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕೂಸು]

ಎಳಗೆಂಪು, ಎಳೆಗೆಂಪು (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಂಪು; ನಸುಗೆಂಪು: ಎಳಗೆಂಪನುಗುಳ್ವ ಮೃದುಕೋಮಳ ಪದಕಮಳಂಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೯–೧೦೨); ಎಳಗೆಂಪಿಂ ಪುದಿದೀ ಕರಜಳಜಂ ನೆನೆಯಿಪುದು ಮೂಡುಸಂಜೆಯ ಚೆಲ್ವಂ (ವಸ್ತವಂ. ೧೧–೮೬); ಆ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ಮೇಲೆ . . . ಎಳಗೆಂಪು ಮೋರೆಯ ಹೆಣ್ಣೊಂದರ ಚಿತ್ರವಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೪೪). **ಎಳೆಗೆಂಪು**: "ಸ್ವಲ್ಪಕೆಂಪು" (ಜಾಸಕೋ. ೨೬). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕೆಂಪು]

ಎಳಗೊಂಬು, ಎಳೆಗೊಂಬು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕೊಂಬೆ, —ಶಾಖೆ: ಬಂದ ಮಾಮರಂಗಳನಡರ್ದು ತೊಡರ್ದೆಳಗೊಂಬುಗಳ್ಪಿಡಿದು ಮರದಿಂ ಮರಕ್ಕೆ ದಾಂಗುಡಿವಿಡುವ ಮಾಧವೀಲತೆಗಳುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೧೨ ವ). **ಎಳೆಗೊಂಬು**: ತೋರ ಹೆಗ್ಗೊಂಬುಗಳ ಖಗಕುಲವೇಱಿದೆಳೆಗೊಂಬುಗಳ (ನಿಭಾಗ. ೪–೩–೨೫). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕೊಂಬು$_2$]

ಎಳಗೊನರ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕುಡಿ, —ವೊಳಕೆ: ತಳಿರಿಂ ತಳ್ತಿತ್ತು ಶೋಕದ್ರುಮವೆಳಗೊನರಿಂದೊಂದಿತಿಮ್ಮಾವು (ಕಾದಂಉ. ೭೮೦). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕೊನರ್$_2$]

ಎಳಗೊವನೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎಳಗೊವನೂರ ಬಡಗಣಸಿ(ಸೀ)ಮೆಯುಳೆಕು(ಕೂ)ಡಿ (ಇಆ. XVIII, ೩೬೭–೨೩; 8ನೆಯ ಶತ). [ಎಳ ? + ಗೊವ$_0$ + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಎಳಗೌಂಗು 'ಎಳಗವುಂಗು' ನೋ.

ಎಳಚಿ 'ಎಲಚಿ' ನೋ.

ಎಳಚೆಯ್ಯಾಟ (ನಾ). ಮಗು ತನ್ನ ಎಳೆಯ ಕೈಗಳಿಂದ ಆಡುವ ಆಟ: ತೂಕಡಿಪ ಜೋಗುಳವಾಡು ಕಂದನೆಳಚೆಯ್ಯಾಟಮಬ್ಬೆಯಾನನ್ದಮುಂ (ಸಂಸಪ. ೩೧–೯). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಚೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಆಟ]

ಎಳಚೌಗಪಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು: ಎಳಚೌಗಪಳ್ಳಿಯ ನಾರಯ್ಯ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೯೮–೩; 898 ?). [ಎಳಚೌಗ$_0$ + ಪಳ್ಳಿ$_1$]

ಎಳಜವ್ವನೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಪ್ರಾಯದವಳು; ಯುವತಿ: ಬಂದ ರಾಮಳಕಕುಚಂಗಳ ನಾರಂಗಕುಚಂಗಳ ನಳಿನೀಕುಟ್ಮಳಕುಚಂಗಳೆಳಜವ್ವನೆಯರ್ (ಜಗವಿ. ೪–೧೨೧). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಜವ್ವನೆ]

ಎಳಜಾದಗೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಚಾತಕ ಪಕ್ಷಿ; ಮರಿಚಾತಕ: ನಱುಗಂಪಂ ಕಂಡ ಮಱಿದುಂಬಿಯಂತೆ ಮಟಿಗಾಲಮಂ ಕಂಡೆಳೆ[ಳ]ಜಾದಿ[ದ]ಗೆಯಂತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೫೫ ವ). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಜಾದಗೆ]

ಎಳಜೊನ್ನ, ಎಳೆಜೊನ್ನ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬೆಳುದಿಂಗಳು: ಪಗಲಿರುಳೆಳಜೊನ್ನಂ ಕಾಳಮೆಂಬುಕ್ತಿ ಚಿತ್ತಂಬುಗೆ (ಅಜಿಪು. ೧೦–೨೦). **ಎಳೆಜೊನ್ನ**: ನಗೆವೆಳ್ಪೆಂಬೆಳೆಜೊನ್ನಮುಂ ಪರಪಿ ಕಾಂತಾಸ್ಯಾಂಬುಜಾತಂಗಳಂ ನಗಿಪರ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೧–೮೦). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಜೊನ್ನ]

ಎಳತ 'ಎಳೆತ' ನೋ.

ಎಳತಟ 'ಎಟಿತಟ' ನೋ.

ಎಳತಟಂಗೊಳ್, ಎಳತಟಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಎಳೆದಾಟಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು; ಹಿಂಸೆಗೆ ಸಿಕ್ಕು: ಭವದೊಳಗೆ ಎಳತಟಂಗೊಳುತಿರ್ಪುದೀ ತನು (ಸದ್ಗುರು. ೭–೨೭). **ಎಳತಟಗೊಳ್**: ಸಂಸಾರದ ದಂದುಗದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕು . . . ಎಳತಟಗೊಂಡು ಅತ್ತ ಇತ್ತ ತೊಳಲಿ ಬಳಲಿದಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨೭ ಪ್ರಸ್ತಾ). [ಎಳತಟ (< ಎಟಿತಟ) + ಕೊಳ್$_1$]

ಎಳತಟಗೊಳ್ 'ಎಳತಟಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಎಳತಟಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂಸಿಸು: ಭಕ್ತಿಗೆ ಅನುಭಾವವೇ ಆಚಾರ ಕಾಣಿರೋ ಭಕ್ತಿಗೆ ಅನುಭಾವವೇ ಬೀಜ ಕಾಣಿರೋ . . . ಅನುಭಾವವಿಲ್ಲದವನ ಭಕ್ತಿ ಎಳತಟಗೊಳಿಸಿತ್ತು (ಚೆನ್ನವ. ಕ. ೮೪೦). [ಎಳತಟ (< ಎಟಿತಟ) + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಎಳತಟಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂಸಿಸು: ಎನ್ನ ಘನಪಾಶವು ನಿನ್ನ ಬೆರಸಲೀಯದೆ ಎನ್ನ ಎಳತಟಮಾಡಿ ಕಾಡುತಿಹುದೈ ಎನ್ನ (ಅಷ್ಟಾಸ್ತೋ. ೧೦). [ಎಳತಟ (< ಎಟಿತಟ) + ಮಾಡು$_1$]

ಎಳತನ, ಎಳೆತನ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸು; ಬಾಲ್ಯ: ಎಳತನದ ಸುಖವನ್ನು ಪುನಃ ಸವಿಯಲು ಆತುರಳಾಗಿದ್ದಳು (ನಿರಾತ. ೩). **ಎಳೆತನ**: ಯಕ್ಷಗಾನ ಬಯಲಾಟವು ಬಹು ಎಳೆತನದಿಂದಲೂ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿದ್ದೊಂದು ಕಲೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೧ ಮುನ್ನುಡಿ); ನನ್ನ ಎಳೆತನದ ಆರಂಭದಿಂದ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಅವನತಿಯನ್ನು ಕಾಣತೊಡಗಿದೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೨೫). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + –ತನ]

ಎಳತರ್ 'ಎಟಿತರ್' ನೋ.

ಎಳತು 'ಎಳದು$_1$' ನೋ.

ಎಳತೆಗೆ 'ಎಳೆತೆಗೆ' ನೋ.

ಎಳದಳಿರ್, ಎಳೆದಳಿರ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಚಿಗುರು; ಪಲ್ಲವ: "ಎಳದಳಿರು ಪಲ್ಲವಂ ಕಿಸಲಯಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೨–೪); ಪಿರಿಯ ಮರಂಗಳೆ ಮಾಡಮಾಗೆ ಪೊಳೆವೆಳದಳಿರ್ಗಳೆ ಸೆಜ್ಜೆಯಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೨೮); ಚಂದನಪಲ್ಲವದೆಳದಳಿರ್ಗಳಂ ಕರತಳದಿಂ ಪಿಟಿದು (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೫); ಪೊಳೆವ ದುಕೂಲದ ಗುಡಿಯುಂ ಮೞೆಯಜದೆಳದಳಿರ ತೋರಣಂಗಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೨೫೧). **ಎಳೆದಳಿರ್**: ಎಳೆದಳಿರ ನೆಳಲಿನಲಿ ಪರಿಮಳದಲರ ಪನ್ನೀರಿನಲಿ . . . ಸತಿಯನುಪಚರಿಸಿದರು (ನಳಚ. ೧–೩೯); ಕೊಳವೇರ್ಗಳ ಕೇರ್ಗಳೊಳಗೆ ತಮಾಲದೆಳೆದಳಿರಂ ಕೊಱೆದು ಚಿತ್ರಪತ್ರಮಪ್ಪಂತೆ ಪತ್ತಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೦–೩೧ ವ). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ತಳಿರ್$_2$]

ಎಳದಳಿಸು, ಎಳೆದಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೋಮಲವಾಗಿರು; ನಳನಳಿಸು: ಪೂತಚೂತವನಮ ಬಾಚ್ಕೋಲಿಯಾಗೆ ಪೊದರ್ದಗುಳ್ದು ಕವಲ್ತೆಳದಳಿಸುವ ಲಸದಶೋಕೋದ್ಯಾನ ಮಧ್ಯದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೯೫ ವ); ಕಳಶಂ ಕನ್ನಡಿ ತೋರಣಮೆಳದಳಿಸುವ ಕಜುಕ ಸೇಸೆ ಬಾಸಿಗಮಿವು (ಸಮುಪ. ೧–೬೪). **ಎಳೆದಳಿಸು**: ಬಳಸಿದ ಮಾಧವೀಲತೆಯ ಬಳ್ಳಿವಳ್ಳಿಯ ಬಳ್ಳಿ ಗಾವಣದ ಮುಂದೆ ಬಳ್ಸಳ ಬಳೆದೆಳೆದಳಿಸುವ ಪೊಸಗೆಂದಳಿರ ಗೊಂದಳ ದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧–೭೩ ವ). [ಎಳದಳ್ $_0$ + –ಸು $_1$]

ಎಳದಾಟ 'ಎಳೆದಾಟ' ನೋ.

ಎಳದಾವರೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ತಾವರೆ, —ಕಮಲ: ನಳನಳಿಸಿ ಬೆಳೆದ ಬೆಳ್ದಾವರೆಯ ತೊಳಗುವೆಳದಾವರೆಯ [ಪಾ ಠಾ ಂ. ಗಾವಿನ] ಬಳಗಮಂ ತಳೆದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೫).
[ಎಳ್ $_2$ (< ಎಳದು $_1$) + ತಾವರೆ (< ತಾಮರೆ)]

ಎಳದಿಂಗಳ್, ಎಳೆದಿಂಗಳು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಚಂದ್ರ; ಬಾಲಚಂದ್ರ: ಪೊಳೆವೆಳದಿಂಗಳೊಳ್ಮುಜಿಗಳಿಂ ಸುರಸಿಂಧುವ ಶೀಕರಂಗಳಿಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೦೬); ಎಳನೇಸಜಂತೆ ಜಗಮಂ ಬೆಳಗಿದನೆಳದಿಂಗಳಂತೆ ಸಕಲ ಧರಿತ್ರೀ ತಳಮನೆಜಗಿಸಿದನೆಳವೆಯೊಳೆ ಬಣ್ಣಿಸೆ ದಶರಥಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೨); ಎಳದಿಂಗಳನ್ನುನುದಿನಂ ಬಳೆದಂ ಪಿರಿದುಂ ವಿ ಭೂ ತಿ ಯಿ ಂ (ಎಕ V, ಬೇಲೂರು. ೧೭–೬೬; 1136); ಎಳದಿಂಗಳ ನೊಸಲ ನವೀನ ಕುಸುಮಶರದ . . . ರೂಪನದೇನಂ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಜಯುಕಾ. ೩–೬೧). **ಎಳೆದಿಂಗಳು**: ಗಂಗೆಯುಮಂ ಜಡೆಗಳೊಳೆಳೆದಿಂಗಳುಮಂ ತಾಳ್ದಿ ರುದ್ರನಿಪ್ಪಂ (ಸಮುಪ. ೧೦–೬೩). [ಎಳ್ $_2$ (< ಎಳದು $_1$) + ತಿಂಗಳ್]

ಎಳದು $_1$, ಎಳ್ $_1$, ಎಳತು, ಎಳ್ $_3$, ಎಳೆದು, ಎಳೆಯ (ಗು). **೧.** ಎಳೆಯದಾದ; ಚಿಕ್ಕದಾದ; ಮೃದುವಾದ: ಎಳದೆನಿಸಿರ್ದ ಪಾವಸೆಯ ತಣ್ಣೆಳೆಯಿಂದಮೆ ನೆಯ್ದ ಸೀರೆ (ಕಾದಂಬ. ೪೫); ಪೊಸತು ಪಡಿದೆಳದು ಪೊಜಗೊಳಗು ಸಮುಮೆನಿಪ್ಪವಜಿಸೊಳತ್ತಮಂತಕ್ಕೆ (ಕಾ ವ್ಯಾ ವ. ೨೩೯); ಆರೈದು ಕಣು ನೋಡುತಿವೆ ಎಳದು ಬಾಯ್ ನಸುನಗುತ್ತಿದೆ (ಸಿ ದ್ಧ ರಾ. ೨–೫). **ಎಳ್** $_2$: ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ 'ಎಳದು' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ. 'ಎಳಅಂಚೆ', 'ಎಳನೀರ್' ಪರಾ. **ಎಳತು**: "ಪಲ್ಲವಂ – ಎಳತಾದ ಎಲೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೦); ಭೀಮ ಹಳಿದುದಂ ತಮ್ಮ ಕುಲಬಲಗಳಿಗೆ ಹೇಳಲೆಳತಾದುದಂ ಕೇಳ್ದು ಮನ ತುಳುಕುತಿದೆ (ತುರಂಗ. ೧೨–೨೧). **ಎಳ್** $_3$: **೧.** ಕತ್ತಲಿಸಿ ಬೆಳದೆಳ ನಂದನಗಳಿನೂರುಕೇರಿಗಳಿಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧–೫೮). (ನಾ). **೨.** ವಯಸ್ಸಾಗಿಲ್ಲದುದು; ಎಳೆತನ; ಹರೆಯ: ಎಸಗಿಯೆಡೆಗೆಡೆಗೊಡನೆ ಜಾಗ್ರತೆ ಬಿಸುಲಕಾಯ್ದಪಳರಸ ಕೇಳ್ಳೆ ಗ ರ್ಭ ದೆ ಳೆ ಯ ಲ್ಲಿ (ಅಂಬಿಕಾ. ೪–೭). **ಎಳೆದು**: **೧.** ಎಳೆದು ಬಿಳಿದು ಚಂದ್ರಗಾವಿ ಸಂಪಗೆವಣ್ಣ ಹಳದಿ ತನ್ನದು ನನ್ನದೆನುತ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೧೯). **ಎಳೆಯ**: **೧.** ಹಳೆ(ಳೀ)ಯ ಹುತ್ತದೊಳಗೊಂದು ಎಳೆಯ ಸರ್ಪನ ಕಂಡೆ ಆ ಎಳೆಯ ಸರ್ಪ ಹೊರಟು ಬೆಳಗು ಕತ್ತಲೆ ಎರಡನೂ ನುಂಗಿತ್ತು (ಸರ್ವವ. ೧೩೮–೬೮೪); ಅಗಸಕೆ ಪರ್ಬಿದೆಳೆಯ ವಲ್ಲಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦–೧೫). ℙ ಗಮಕ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ 'ಎಳದು' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ.

ಎಳೆಯ = ಚಿಕ್ಕವನು; ಬಾ ಲ ಕ; ಮಗು: ಅಂದಿಂಗೆಳೆಯ ನೀನು ಹಳೆಯ ನಾನು ಮಹಾದಾನಿ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೨); ಎಳೆಯನ ಪುಟ್ಟಬಾಯೊಳು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಮೊಳೆವಲ್ಲಳೊಡೆದು ಮೂಡಿದುವು (ಮೋಹತ. ೧೭–೬೦); ನಾನು ತೀರ ಎಳೆಯನಿದ್ದಾಗ. . . ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂ ಗೀ ತ ವೆಂ ಬು ದು ಅಪೂರ್ವದ ವಸ್ತುವಾಗಿತ್ತು (ಯಕ್ಷಬ. ೬೪).

ಎಳೆಯರ್, ಎಳೆಯರು (ಬಹುವ): ನೆರೆಮನೆ ತವರ್ಮನೆಯೊಳೆಹಳೆಳೆಯರಂ ಚುಂಬಿಸುವಳೊಲಿದು ಪಾಡುವಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೫೭); ಮಂನೆಯ ಒಡಮರಸಂ ತಂನ ನಡಪಿದ ಎಳೆಯರು ಅಗಟಿ ತಡಕೆ ತಸುಪಟ್ಟವಳಿಯೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೩–೯; 1115). **ಎಳೆಯರಲುಣಿ** = ದುಂಬಿಯ ಮರಿ: ಎಳೆಯರಲುಣಿಯಲರ್ಗೊಳದಮಲ್ದೆರೆಯೆಡೆಯೊಳಗರಸಂಚಿಯ ಮಜು (ಜಯುಕಾ. ೨–೬೨). **ಎಳೆಯಳ್, ಎಳೆಯವಳ್** = ಚಿಕ್ಕವಳು; ಬಾಲೆ: ಬೇಟದುರುಳೆಯ ಬಳಗಮಿದೆಂದೆಳೆಯಳೆಳಸಿ ತಳವೆಳಗಾದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೩); ಪ್ರಿಯಂಗೆಳೆಯಳ ರೂಪು ಭಾವಿಪೊಡೆಯಂಗಜರಾಜನ ದುರ್ಗಮೆನ್ನಿರೇ (ಗದಾಯು. ೮–೫೯); ಇರ್ಕೆಲದ ಪರಿಕಾಲ್ಗಳಿಂ ತಣ್ಣಲೆ ನೆಳವಸಲೆಗಳನೆಳಸಿ ಸುಚಿವೆಳೆಯವಳಂ (ವರ್ಧಪು. ೪–೭೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಳ, ಇಳಂ, ಇಳೈ, ಇಳೈದು; **ಮಲ.** ಇಳ; **ತುಳು.** ಎಳಿ, ಎಳತ್ತ್, ಲತ್ತ್; **ಕೊಡ.** ಏಳೀ = ಯೌವನ; **ತೆಲು.** ಎಲ, ಲೇ, ಲೇತ; **ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ.** ಲೇಜ್ = ಕರು; **ಗೊಂಡಿ.** ಲಯೊರ್ = ಎಳೆಯ, ಲೆಯಾ = ಎಳೆಯಳು]

ಎಳದು $_2$ (ಅ). ಚಂಚಲವಾಗಿ; ಅಲುಗಾಟದಿಂದ ಕೂಡಿ: "ತರಲಾರ್ಥದಲ್ಲಿ – ಎಳದೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ" (ಶಮದ. ಕಿ. ೩೧೨ ಟೀಕು); ಮನಮೆಳದಾಗೆ ವೈರಿಗೆ ಮ ನಿ ೀ ಷಿ ಜ ನ ಂ ಮನಮಿಾಯೆ ಮಾನಿನೀಜನಮಭಿಮಾನಮುಂ ಮಜಿಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೯); ಜಲಜನಾಭನ ಕರುಣವೆಮ್ಮೊಳಗೆಳದಹುದೆ (ಕೋಗಯ. ೧೫–೫೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಇಳಗು, ಇಳಕ್ಕು = ಅಲುಗು; ಕಂಪಿಸು]

ಎಳದುಂಬಿ, ಎಳೆದುಂಬಿ (ನಾ). ಎಳೆಯತುಂಬಿ; ದುಂಬಿಯ ಮರಿ: ಪಾಡುವೆಳ [ಪಾ ಠಾ ಂ. ಳೆ]ದುಂಬಿಗಳ್ಮೊರೆಯೆ (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೨–೬೫).
ಎಳೆದುಂಬಿ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಎಳ್ $_2$ (< ಎಳದು $_1$) + ತುಂಬಿ $_1$]

ಎಳದುಪ್ಪುಳ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ತುಪ್ಪಟ: ಕೇದಗೆಯೆಸಳೊಳ್ಪೊಳೆಯಲೆನುತ್ತ ಜವಾದಿಯನಣ್ಪಿಸುತೆಳದುಪ್ಪುಳಮಂ ಸೋದಿಸಲೆನುತೊರ್ವಳ್ಳಿಜುವೆರಲುಗುರ್ಗೊನೆಯಿಂ ಕರ್ದುಕುತಿರೆ (ಜಯುಕಾ. ೧–೬೧).
[ಎಳ್ $_2$ (< ಎಳದು $_1$) + ತುಪ್ಪುಳ (< ತುಪ್ಪುೞ್)]

ಎಳದುವರಿ 'ಎಟಿ' ಪರಾ.

ಎಳದೆಂಗು (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ತೆಂಗು: ಎಳದೆಂಗಿನೆಳೆಯೆಲೆಯನ ಮರ್ಕವಡೆಯೆ ಪಿಡಿದು (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೯೫ ವ).
[ಎಳ್ $_2$ (< ಎಳದು $_1$) + ತೆಂಗು $_2$]

ಎಳದೆನೆ (ನಾ). **೧.** (ಮೊದಲನೆಯ) ಗರ್ಭ. 'ಎಳದೆನೆಯಾವು' ಪರಾ. **೨.** ಎಳೆಯದಾದ (ಧಾನ್ಯದ) ತೆನೆ: ರಾ ಗಿ ಯ ಎಳದೆನೆ ತಿನ್ನಲು ರುಚಿ (ರೂಢಿ). [ಎಳ್ $_2$ (< ಎಳದು $_1$) + ತೆನೆ $_1$]

ಎಳದೆನೆಯಾವು (ನಾ). ಮೊ ದ ಲ ಸಾ ರಿ ಗರ್ಭವಾದ ಹಸು: "ಪಲ್ಕಿನೀ, (ಪಲಿಕ್ನೀ) ಬಾ ಲ ಗ ರ್ಭಿ ಣೀ – ಈ ೨ ಎಳದೆನೆಯಾವು" (ಹಲಾಯು. ೪೬–೧೧೮). [ಎಳದೆನೆ + ಆವು]

ಎಳದೊಳಸಿ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ತುಳಸಿ: ಪಣೆಯ ಕತ್ತುರಿಯ ತಿಲಕದ ಮುರಿದ ಪುರ್ಬುಗಳ ಸುಳಿಗುರುಳ ಮಣಿಮುಕುಟದೆಳದೊಳಸಿಯ ಕೊರಳ ವನಮಾಲೆಗಳ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬–೬೮). [ಎಳ್ $_2$ (< ಎಳದು $_1$) + ತೊಳಸಿ]

ಎಳದೋಂಟ, ಎಳದೋಟ (ನಾ). ಎ ಳೆ ಯ ತೋಟ: ಬಸದಿಯ ಪಡುವಣ ಎಳದೋಣ್ಟಮುಂ (ಎಕ. X, ಕೋ ೀ ಲಾ ರ. ೯೦–೮೭; 903).
ಎಳದೋಟ: ಪ್ರಜೆಯುಂ ಇಟ್ಟು ಮಾಡಿದ ಸ್ತಿತಿ ಎಳದೋಟ್ಟೊದೆಕೆ ಪಡಿದ ಬಟಿಕೆ ಎರಡು ,ಕೊಯಿಲು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೨–೨೦; 867).
[ಎಳ್ $_2$ (< ಎಳದು $_1$) + ತೋಂಟ]

ಎಳದೋಟ 'ಎಳದೋಂಟ' ನೋ.

ಎಳನಗರ (ನಾ). ಒಂದು ನಗರದ ಹೆಸರು: ಆವನ್ಯದೊಳ್ನೊಬಂಬ ನಾರಾಯಣೇಶ್ವರಮುಮ್ಮಾಡಿಸಿ ಯೀದೇವರ್ಗ್ಗೆಳನಗರಮಂ ಸರ್ಬ್ಬಬಾಧಾ ಪರಿಹಾರಮಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೩೮-೭೨; 980).
[ಎಳ್$_0$ + ನಗರ]

ಎಳನಗೆ, ಎಳೆನಗೆ (ನಾ). ಮೃದುವಾದ ನಗೆ; ಕಿರುನಗೆ; ಮಂದಹಾಸ: ಎಳನಗೆಯ ಸಿರಿಮೊಗದ ಚೆಲುವಿನ ಹೊಳೆಹೊಳೆವ ನಿಟ್ಟೆಸಳು ಗಂಗಳ . . . ಮುನ್ನಿನ ರೂಪ ತೋ ಱ ಿಂ ದ (ಕುಮ್ಮಾಭೀ. ೩-೭೬); ಎಳ [ಪಾಠಾಂ. ಳೆ]ನಗೆಯ ಬಾಯ್ದೆಱೆಯ ಮಿಱುಗುವ ದಂತಪಂಗ್ತಿಗಳ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೮೦); ಆವಗಂ ಸರಸಕರುಣಾಮೃತದ ಕಳೆಗಳಿಂ ತೀವಿದೆಳನಗೆಯ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳಂ ಪಸರಿಸುವ ದೇವಪುರ ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣನಾಸ್ಯ ಚಂದ್ರಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೧); ನಿಶೆಯಿಂದ ಉಷೆಯ ಎಳನಗೆಯ ಬಗೆಗೆ ಸೋತಿರಲು (ಅರಳು. ೧೧೭-೫). **ಎ ಳೆ ನ ಗೆ :** ನಲಿವು ಮಿಗೆ ತಾನವರಡಿಗಳಂ ತೊಳೆದು ವಂದಿಸುವೆಡೆಯೊಳೆಳೆನಗೆ ಮೊಳೆಯಲಾ ಮೃಡ ಮೂರ್ತಿ ಭೋಗಯ್ಯಗಳಿಗಿಂತೆಂದ (ಬಸಪು. ೫೩-೩೩).
[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ನಗೆ]

ಎಳನನೆ (ನಾ). ಎ ಳೆ ಯ ದಾ ದ ನನೆ, —ಮೊಗ್ಗು: ಎಳನನೆ ತೀವಿ ತೋರ್ಪ ಮೊನೆಮಲ್ಲಿಗೆ ತಾವರೆ ತೀವಿತೋರ್ಪ ತಂಗೊಳಂ . . . ತದ್ವನ ಮಧ್ಯದೇಶದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೨-೩೭).
[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ನನೆ$_3$]

ಎಳನವಿಲ್ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ನವಿಲು; ಮರಿನವಿಲು: ಎಳನವಿಲ ಕಲಾಪಂಗಳನಳವಡೆ ತಳೆದುಂ ಮದೇಭ ಮಸ್ತಕ ಮುಕ್ತಾಫಳ ವಿಲಸಿತ ಸಾಪತ್ನೀಕುಳದೊಳ್ ಗರ್ವಿಸುವ ಶಬರಿಯಿರವತಿಚಿತ್ರಂ(ಗಿರಿಕ.೧-೧೧೯).
[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ನವಿಲ್]

ಎಳನಾಗ, ಎಳೆನಾಗ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯದಾದ ನಾಗರಹಾವು; ಮರಿನಾಗರಹಾವು: ಸಿಂಗದ ಮೊಲೆಯುಂಬ ಮಱಿಯಾನೆ ವ್ಯಾಘ್ರ ಕುಚಂಗಳ ಪೀರುವ ಹರಿಣ ಮುಂ ಗು ರಿ ಯೊ ಡ ನಾ ಡು ವೆ ಳ ನಾ ಗ ನ ಕಂಡಂಗಜ ವಿಸ್ಮಿತನಾದ (ಮೋಹತ. ೬-೫೩). ೨. ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: ಕಕ್ಕೆಬೆಳನಾಗ ಮ ಹಾ ಮೆ ಕ್ಕೆ ಯ ಗು ಳು ಶುಂಠಿ ನಿಂಬಿ ಮೂಗೊಱೆ ಕರಂ (ಖಮುದ. ೧೯-೫೭). **ಎಳೆನಾಗ :** ೧. ನಾ ಲೀ ಗೇ ಮೇಲೇ ಗೆಜಲಿಕ್ಕಿ ಹುತ್ತಿಕ್ಕಿ ನಿ ನ್ನೆ ತ್ತೀ ಲ್ಯಾ ಡಾ ನೇ ಎ ಳೆ ನಾ ಗಾ ಸುಳಿನಾಗಾ ಮುತ್ತೀನ ನಾಮಾದ ಮುದಿನಾಗಾ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೫೭).
[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ನಾಗ]

ಎಳನಾಗರ 'ಎಲೆನಾಗರ' ನೋ.

ಎಳನಾಯ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ನಾಯಿ; ನಾಯಿಮರಿ: ಕಪ್ಪಕಪ್ಪನೆಯ ಗಿರಿಗಳ ಪರ್ಬುಗೆಗಳಂತೆ ಬಪ್ಪ ಬ ಪ್ಪೆ ಳ ನಾ ಯ್ಗ ಳ ಂ ಹಾಸೊಳಾಂತು ಬಂದುದು ಶಬರಸೇನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೯೧).
[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ನಾಯ್]

ಎಳನೀರ್, ಎಳನೀರು, ಎಳೆನೀರ್, ಎಳೆನೀರು (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯ ನೀರು; ಸೀಯಾಳ: ಎಳನೀರೊತ್ತಿನೊಳೊತ್ತಿ ಬರ್ಪ **ಪೊನಲೊಳ್** (ಆದಿಪು. ೧-೬೪); ತೆಂಗಿನೆಳನೀರುಮಂ ಕೊಳಲಿಂ ಬಪ್ಪಂತಿರೆ ಮಾಡಿ ನಟ್ಟ ಕೌಂಗಿನ ಮರಂಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೭ ವ); ಉಗುವೆಳನೀರಿಂದಂ ಕದಳಿಗಳಾ ಕದಳಿಗಳ ಪಣ್ಣರಸದಿಂ ಪುಂಡ್ರೇಕ್ಷು ಗಳಿಕ್ಷುರಸದಿನಾ ಕಳವೆಗಳಾ ಕಳವೆಗಳ ಕಣಿಶದಿಂ ಗಿಳಿ ಬಳೆಗುಂ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೪); ಇಂಗಿನೊಳು ನಾತವನು ತೆಂ ಗಿ ನೊ ಳ ಗೆ ಳ ನೀ ರ ಭೃಂಗ ಕೋಕಿಲೆಯ ಕಂಠದೊಳು ಗಾಯನವ ತುಂಬಿದವರಾರು (ಸರ್ವಜ್ಞ.೧೯೩). **ಎಳನೀರು :** ಎಳೀಎಳನೀರಿಗೆ ಚೂರಿಯ ಮೊನೆಯಿಂದ ಚುಚ್ಚುವಂತೆ (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೨೦). **ಎಳೆನೀರ್ :** ಚಂಚಚ್ಚಕೋರಾಕ್ಷಿಯರ್ ತಾಮೆಳೆನೀರ್ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳೊಳ್ ಬೆಂಚೆಗೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೬೫); ಎಳೆನೀರ್ಗಳಿಂ ಬೆಳೆದ ಕರ್ಬುದೋಂಟಂಗಳಿಂ (ತಿರುರ. ೨-೯); ಎರಡು ಸಾಸಿರ ಬಾಳೆ ಬಲುವಣ್ಗಳಂ ಎಂಟುನೂರಮೆಳೆನೀರ್ಗಳಂ ನೆಲದ ಪಂಕದೊಳೆರಿಸುತಂ (ಮಹಾವಿ. ೧೪-೯೦). **ಎ ಳೆ ನೀ ರು :** ಗಾಣದೊಳಟ್ಟ ಕಣೆಯದೊಳು ಎಳೆ[ಪಾಠಾಂ. ಳ]ನೀರು ಸಹಿತ ಹುಯಿದಾಡಿಸುತ್ತಾ ಯೆಣ್ಣೆಯಂ ತೆಗೆದು ಬೈಚಿಡುವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೨-೨೩).
[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ನೀರ್$_1$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಇಳನೀರ್; ತೆಲು. ಎಡನೀರು]

ಎಳನೀರು 'ಎಳನೀರ್' ನೋ.

ಎಳನೀರ್ವೂ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ತಾವರೆಯ ಹೂವು; ಎಳೆಯ ಕಮಲದ ಹೂ: ನೀರ್ವಡಿಸಿ ಪಿಡಿದ ಕರಿಯೆಳನೀರ್ವೂವಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅಳಿನೀರ್ವೂವಂ, ಎಳೆನೀರ್ವೂವಂ] ಚುಂಬಿಸುತ್ತೆ ನಾರಿಯ ನಾಣಂ ಸಾರ್ವ ಮೊಗಂ ಕ ಟ್ಟ ಲೆ ಯ ಂ ಪೀರ್ವಮೃತಕರಂಬೊಲೋಪನಂ ನುಡಿಯ ಲೊಡಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೧೧೫). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ನೀರ್ವೂ]

ಎಳನೀರ್ವೊನಲ್ (ನಾ). ಎಳನೀರಿನ ಪ್ರವಾಹ: ಬೇರ್ವರಸು ಕಾಯ್ತು ಪಲಸೆಳನೀರ್ವೊನಲಂ ಕಱೆವ ತೆಂಗು (ಶಮುದ. ೬೭ ಪ್ರಯೋ); ಬೇರ್ವರಸಿ ತುದಿವರಂ ಕಾಯ್ತು ಪನಸಂಗಳೆಳನೀರ್ವೊನಲುಮಂ ಕಱೆವ ತೆಂಗು (ಚೆಬಪು. ೧೧-೨೨). [ಎಳನೀರ್ + ಪೊನಲ್]

ಎಳನೀಲ, ಎಳೆನೀಲ (ನಾ). ೧. ರಾಜಾವರ್ತವೆಂಬ ನೀಲರತ್ನ: "ಎಳನೀಲಮತಿ ಭಾವಿಸೆ ರಾಜಾವರ್ತಮೆಂದು ಪೇಟ್ವರ್" (ಕವಿಕಂ. ೫೨). **ಎಳೆನೀಲ :** ೧. "ರಾಜಾವರ್ತಂ – ಎಳೆನೀಲಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨). ೨. ನಸುನೀಲಿಬಣ್ಣ: (ಕ). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ನೀಲ$_2$]

ಎಳನೇಸರು 'ಎಳನೇಸಱ್' ನೋ.

ಎಳನೇಸಱ್, ಎಳನೇಸರು, ಎಳೆನೇಸಱ್, ಎಳೆನೇಸಱು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಸೂರ್ಯ; ಬಾಲರವಿ: ಎಳನೇಸಱತೇಜದೊಳೋರಂತಪ್ಪನಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೪-೨೩); ತೊಳಗುವೆಳನೇಸಱೋ ಎಂಬಂತೆ ಕಣ್ಗೆ ಮಂಗಳವಾದ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೫೭); ಥಳಥಳಿಪುದಯಾಚಲಾಗ್ರದೊಳಗೆ ಮೂಡುವೆಳನೇಸಱಂತೆ ರಾಜಿಸುತ (ಕಂಸವಿ. ೭-೭೮). **ಎಳನೇಸರು :** ಜಗುಲಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತೆಳನೇಸರು ಮೂಡುವಟ್ಟವನ್ನೇರುವ ಸಂ ಭ್ರ ಮ ವ ನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಮೈಮರೆತಿದ್ದನು (ಮಣಿಸ. ೧). **ಎಳೆನೇಸಱ್ :** ಪೊಳೆವೆಳೆನೇಸಱಿಂ ತೆಗೆದ ರಶ್ಮಿಗಳಂತೆ ಮಡಲ್ತು (ಕಾದಂಪೂ. ೬೬೯); ಮೂಡುವೆಳೆನೇಸಱಿಂದುಱೆ ನಮಿಸಿ ಕೊಳ್ವ ಮೆಯ್ಯಾಡಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೬೪). **ಎಳೆನೇಸಱು :** ಎ ಳೆ ನೇ ಸ ಱು ವಿಯೋಗದಭಿಸಾರಿಕೆಯರತಿದೂಸರು (ಸೌಂದಪು. ೧೭-೫೫). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ನೇಸಱ್]

ಎಳನೊಮ್ಮೆದಿವ್ವೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎಳನೊಮ್ಮೆದಿವ್ವೆಯ ಮಗನಯ್ಯ ಪಣಮೆಯನ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೯೦-೯೧; 903). [?]

ಎಳಪು (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯತನ; ಬಾಲ್ಯ: ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ವ್ಯವಹಾರಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲ. ಶುದ್ಧ ಎಳಪು (ಉಮಾಶಿ. ೮೨). (ಗು). ೨. ಎಳೆಯ; ವೃದ್ಧಿಹೊಂದದ: ಈ ಎಳಪು ಕಂಪನಿ ಹೇಗಿದೆ ನೋಡೋಣಾಂದ್ರೆ (ಕಲ್ಯಾಣಿ. ೨೨೨). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + -ಪು]

ಎಳಬುಳಿಪುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಅ × ಕ್ಕೆ ಎಳಬುಳಿಪುಳಿಯಿ[೦] ನೊ[ಟ][ಒಬ]ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಬ ರ್ಪ ಪ ಳ್ಳ ಂ (ಎಇ. X, ೬೭-೮೨; 892). [?]

ಎಳೆಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಮೊಳೆವೆಡೆ ಏಱ್ಕಣ್ಣುಗಂ ಆದಿತ್ಯ ಭಟಾರಙ್ಗೆ ಎಳೆಬ್ಬೆಯಾ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು (ಎಕ. IV, ಎಳಂದೂ. ೨೫–೬ ; 925 ?). [ಎಳ ? + ಅಬ್ಬೆ$_1$]

ಎಳೆಬ್ಬೆನಾಯ್ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಯಿಯ ಹೆಸರು (?) : ಆ ಅರಸು ಬನ್ದು ಎಳೆಬ್ಬೆನಾಯ ಮುಟ್ಟ ಪೋಗೆ ಬೆಂಕೊಣ್ಡುಕ್ಕೆಳಿಕ್ಕಾಟಿಯಾ ಕಾದಿ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೧೫–೭ ; 890). [ಎಳ ? + ಅಬ್ಬೆ$_1$ + ನಾಯ್]

ಎಳಭಟ (ನಾ). ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಭಟ, —ಸೈನಿಕ : ತೊಲ ತೊಲಗು ಕಲಿಭೀಷ್ಮ ವೃದ್ಧರಿಗೆಳಭಟರ ಕೂಡಾವುದಂತರ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೧೪). [ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಭಟ]

ಎಳಮಗ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮಗು ; ಕೂಸು ; ಬಾಲಕ : ಪಾಪಿಗಳೆಳ ಮಗನ ನೂಕಿದರು ಕಾಳಗಕೆಂದುದಮರಗಣ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೪೯).

ಎಳಮಕ್ಕಳ್ (ಬಹುವ): ಹಳ್ಳಿಮರಿಗ ಕುಪ್ಪುಣ್ಣಗಂ ಎಳಮಕ್ಕಳ್ಗ ಮೆಚ್ಚಿ ಬುಗೆವೆಗೆಯು ತಾಱಕಿಯ ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೯೭–೮ ; 898 ?); ಆಡುವೆಳಮಕ್ಕಳೊಡನಾಡುವಂ ಲೀಲೆ ಮಿಗೆ ನೋಡುವಚ್ಚರಿಗಳಂ ನೋಡುವಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೨೨). [ಎಳ$_2$(< ಎಳದು$_1$)+ಮಗ]

ಎಳಮನ, ಎಳೆಮನ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮನಸ್ಸು ; ಮೃದುವಾದ ಮನಸ್ಸು ; ಕೋಮಲ ಹೃದಯ : ಬಿಸತಂತುವಿನೊಳ್ದೊರೆಯೆನಿಪೆಳ ಮನದೆನ್ನಂ ಪರಿಭವಿಪುದೆ ಕಂಡು ಕನ್ನೆಯಂ ಯುವರಾಜಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೦೧). **ಎಳೆಮನ** : ಕುಲಜನ್ಮಕರ್ಮಂಗಳಂ ಜ್ಞಾನದಿಂದರಿದು ಎಳೆ ಮನವ ಮಾಡಿಯಾಕೆಯ ಮೇಲೆ (ತುರಂಗ. ೯–೩೪). [ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮನ$_2$]

ಎಳಮಾದಳ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ಮಾದಲ : ಸೊಗಸುವೆಳಮಾದಳದ ಸುಮನೋನುರಾಗದಿಂ ಪಲವು ಬಣ್ಣಂಗಳಂ ತೆಗೆದುಟ್ಟು ರಂಜಿಸಿದರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦–೧೬). [ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮಾದಳ (= ಮಾದಲ)]

ಎಳಮಾಮರ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ಮಾವಿನ ಮರ : ಪೊಸವೇಟ ಮೆಂಬ ಚೆಲ್ವಿಡಿದೆಳಮಾಮರಂ ಪುಳಕಮೆಂಬ ನವಾಂಕುರದಿಂ . . . ಸುಸಿಲೆಂಬ ಬಸಂತದೊಳೀಂ ಪೊದಱ್ದುವೋ (ಆದಿಪು. ೧೨–೨೯). [ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮಾಮರ]

ಎಳಮಾವು, ಎಳೆಮಾವು (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ಮಾವಿನ ಮರ, —ಹಣ್ಣು : ಮೃದುಮಧುರಸ್ವನಂ ನೆಗಟೆ ಬಂದೆಳಮಾವಿನೊಳಿರ್ದು ಕೂಡೆ ಪಾಡಿದುದು ಮದಾಳಿಮಾಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೧೨) ; ಎಳಮಾವೇ ತಳಿರುಯ್ಯಲೇ ಕೊಳೆ ತಗುಳ್ದಿಂದೋಳಮೇ ಕೋಗಿಲೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೨೯). **ಎಳೆಮಾವು** : ಮಧುಮಾಸದ ಗೋಸನೆ ತುಂಬಿಯಿಂಚರಂ ಬಂದೆಳೆ ಮಾವಿನೇಳ್ಗೆ ಬಗೆದಂದು ನಿರರ್ಥಕಮಾಗದಿರ್ಕುಮೇ (ಕಾದಂಉ. ೫೫೬). [ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮಾವು]

ಎಳಮಿಂಚು, ಎಳೆಮಿಂಚು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮಿಂಚು; ಸಣ್ಣ ಮಿಂಚು: ಪೊಳೆವೆಳಮಿಂಚಿನಂತೆಸೆದು ಗಾಡಿಯೊಳೊಂದಿದ ತನ್ನ ರೂಪು ಕಣ್ಗೊಳೆ (ಆದಿಪು. ೨–೭೧) ; ಮುದ್ದುಗಣ್ಗಳ ಬೆಳಗೆಂಬೆಳಮಿಂಚಿನ ಗೊಂಚಲಿಂ ಮುಂದಾಡುತ್ತುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೯೨ ವ) ; ಮಲಯಜಮಿಕ್ಕಿ ಮುಡಿದು ಮಲ್ಲಿಗೆಯಂ ಬಿಳಿದುಟ್ಟೋರಾಣಿಯ ಮುತ್ತಂ ತೊಟ್ಟೆಳಮಿಂಚಿಂ ಕಂಡರಿಸಿದ ಕಾಂತೆಯೆನಲ್ ಕಡುಸೊಗಸಿದಳು (ಜಯಕಾ. ೨–೪೯). **ಎಳೆಮಿಂಚು** : ಪುದಿದೆಳೆಮಿಂಚುಗಳ್ ಪೊಳೆದವೊಲ್ ಸುಲಿಪಲ್ಗಳ ಕಾಂತಿ ಪೊಣ್ಮೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೮೨); ಎಳೆಮಿಂಚುಗಳೆನಿಪುವು ಬಾಳ ತಮಾಳ ಗಹನದೊಳ್ ಸುಟಿವ ಶಬರಿಯರ ಕಡೆಗಣ್ಗಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೧೦–೧೮) ; ಎಳೆಮಿಂಚಂ ಕಡೆಗ್ಗೈದು ಕಂಡರಿಸಿ ನೀಳ್ದಿಟ್ಟಂತೆ . . . ಪೊೞೆತ್ತುಂಗ ತಾರಾಚಳಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೨–೧೧೯) ; ಅಡಿಗಡಿಗುರ್ವಿ ಮಿಂಚುವೆಳೆಮಿಂಚು (ರಾಜಶೇ. ೮–೧೦೨). [ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮಿಂಚು$_3$]

ಎಳಮೀನ್, ಎಳಮೀನು, ಎಳೆಮೀನು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮೀನು ; ಮರಿಮೀನು : "ಎಳಮೀಂಗಳ್ ಶಕುಲಂಗಳ್ ನಳಮೀನಂ ಚಲಿ ಚಿಮಾಭಿಧಾನಮದಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೩–೬); ಇವು ಮಗುಳ್ದುಪ್ಪರಿಸು ವೆಳಮೀನ್ ಬಿದಿರ್ವ ಶ್ರೀಕರಮಲ್ಲ . . . ಎನಿಸಿದವು ಕಡಲೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೬). **ಎಳಮೀನು** : ಬಂಡುಣಿಪಸುಳಿಯ ತಿರುವಿಲ್ಲಾಳನ ಪಳಪಿಗೆ ಯೆಳಮೀನೆರಡಂ ಕೊಂಡು (ಜಯಕಾ. ೪–೩೪). **ಎಳೆಮೀನು** : ಒಸೆದು ನೋಡಿದನಕ್ಷಿಯಿಂದೆವೆಮಿಸುಕದೆಳೆಮೀನುಗಳ (ತೊರರಾ. ೩–೧೨–೩೯) ; ಎಳೆಮೀನೆಣೆವಕ್ಕಿ ಕಳಹಂಸಗಳು ನಾಚಿ ಮುಳುಗಿದುವಿರದೆ ಪಾಱಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೨೫–೧೨೦). [ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮೀನ್$_2$]

ಎಳಮೀನು 'ಎಳಮೀನ್' ನೋ.

ಎಳಮುತ್ತು, ಎಳೆಮುತ್ತು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಮುತ್ತು ; ಸಣ್ಣಮುತ್ತು : ಮತ್ತಹಸ್ತಿಗಳ ಮಸ್ತಕದಿಂ . . . ಎಳಮುತ್ತನಾಯ್ದುತ್ತುಮಿರ್ಪ ಶಬರ ಪ್ರಿಯಕಾಮಿನಿಯರ್ಕಳಿಂ (ಶಮದ. ೧೩೫ ಪ್ರಯೋ) ; ಕಡುಮಿಱುಪ ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ವೆಳಗಿಡಿಯಲ್ಬೇಡಿತಿಯರಾಯ್ದರೆಳಮುತ್ತುಗಳಂ (ಉದ್ಭಟ. ೨–೬೦) ; ಎಳಮುತ್ತಿನ ಶಂಖದ ಬೆಳ್ವೆಳಗಂ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದಂತೆ ತೊಳ ತೊಳಗುವ ಸ್ಫಟಿಕದ (ಶಬಶಂ. ೫–೭). **ಎಳೆಮುತ್ತು** : ತಿವಿದುವೆಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ದವೆಳ] ಮುತ್ತುಗಳ ಚಂದ್ರಿಕೆ ಜವಳಿಸಿದವೊಂದೊಂದನೌಕಿ ದವವಿರಳಿತ ಮಣಿಕಿರಣ ವೇಣೀಬಂಧ ಬಂಧುರದಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩–೨೬). [ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮುತ್ತು$_6$]

ಎಳಮೆ$_1$, ಎಳವಿ, ಎಳವೆ (ನಾ). ಎಳೆಯತನ ; ಬಾಲ್ಯ : ಎಳಮೆಯ ಕಳೆದು ಜೌವನದುಬ್ಬಿನಿಂ (ಕರ್ಣಾವ. ೮–೧೮) ; ಎಳಮೆಯ ತೇಜನಿಂತಿದೆಂದು (ಗೀತಗೋ. ೮–೧೯) ; ಎಳವೆಣ್ಣಳೀ ಕೃತಿಗೇಳೆ ತಮ್ಮನಿಯರ ನೆಳಮೆಯೊಳಳವುಗೆಡಿಸದೆ (ಹದಿಬ. ೧–೫೩) ; ತಂದೆಯೊಡನೆಳಮೆಯೊಳೆ ನಿಮ್ಮೊಳೊಂದಾದೆನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೫–೮). **ಎಳವಿ** : ಎಲೇ ಮಗನೇ ನಿನ್ನೆಳವಿಯ ಮುದ್ದಾಟವನು ಎಳಸಿ ನೋಡುವ ಭಾಗ್ಯವೆನಗಿಲ್ಲವಾಯ್ತು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೦–೪೫) ; ಎಳವಿಯ ಬಾಲಕರ ಮೇಲೆ ಮಮತೆಯಂ ಪಿರಿದಾಗಿ ಮಾಳ್ಪಂದ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦–೭). **ಎಳವೆ** : ಉರ್ಚಿಸುವಂ ಶೈಲಶಿಲಾತಳಮನೆಳವೆಯೊಳ್ ನೃಪತನಯಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೩೪) ; ಎಳವೆಯೊಳೆ ತನ್ನ ವೈರಿಯ ಮೊಳೆಯುಮನೊಗೆತಪ್ಪ ರುಜೆಯ ಮೊಳೆಯುಮನೊಗೆದಾಗಳೆ ಕಳೆಗೆಗೆಡ್ಡೆಗಟ್ಟದ ಬಟಿಕ್ಕೆ ಕಳೆಯಲ್ಕೆ ಬಾರದೆಂಬುದುಮಾಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೩೫); ತೊಟ್ಟಿಲೊಳರಸು ಮಗಂ ಬಳೆದಂ ಮಿಗೆ ಸೊಗಯಿಸುತುಂ ತನ್ನೆಳವೆಯೊಳು (ಜಯಕಾ. ೨–೬೨) ; ೨೩ ವರ್ಷವೆಂದರೆ ಹೀಗೆ ಹಣ್ಣೂ ಅಲ್ಲ ಹಾಗೆ ಹದಿರೂ ಅಲ್ಲ, ಎಳವೆ ಇನ್ನೂ ತೀರ ದಾಟಲ್ಲದ ಎಡಪ್ರಾಯ (ಮೂರುಉ. ೩೨). [ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + –ಮೆ$_2$. / ತಮಿ. ಇಳಮೈ, ಇಳೈ ; ಮಲ. ಇಳದು]

ಎಳಮೆ$_2$ (ನಾ). (?) : ಬಿದಿರೆಯ ನಗ[ರ]ದಲು ಎಂಟು ಮಾನಿಸ ಸೆಟ್ಟಿಕಾರರುಂ [ನಾಲ್ವರು] ಎಳಮೆಗಳುಂ ಅಸೇಸ[ಹೊ]ಲಾರ ಧವರುಂ (ಸೌಇಇ. VII, ೨೧೩–೧೫ ; ?). [?]

ಎಳಮೆಯ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ದೇಹ, —ಶರೀರ.

ಎಳಮೆಯ್ಯಳ್ = ಎಳೆಯದಾದ ದೇಹವಿರುವವಳು; ಕೋಮಲೆ: ಮುನ್ನಿದನೇ ತಾನ್ ತಾಳ್ದಳ್ ದನಯೇ ಪೆಣ್ ಎಳಮೆಯ್ಯಳ್ (ಅಂತಿಗೂ. ೯೨–೮೭೬). [ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮೆಯ್]

ಎಳಮೇಲ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಮಣ್ಡಳಿಕ ನಾಯಿ ಮರಸ ಎಳಮೇಲ ಬಡಗವೊಲದಲು ಬಿಟ್ಟ ಮತ್ತ ೧೦೦ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೯–೪ ; 1086). [ಎಳ್$_0$ + ಮೇಲ ?]

ಎಳಮೊಳಗು (ನಾ). ಮೃದುವಾದ ಧ್ವನಿ: ಮೇಳದ ಕೆಳದಿಯರು ಕೈಗೂಡಲು ನೇವುರದೆಳಮೊಳಗು ಮೋಹಿಸಲು ಮಾನಿನಿ ಬಂದಳಾಯೆಡೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೯–೭೪); ಒಲವಿಂದುಗುರಿಪ ವನಿತೆಯ ಕಂಕಣದುಲಿಪಂ ಬೆಳಮೊಳಗಂ ಕೇಳುತ (ಜಯುಕಾ. ೫–೩); (ಜಯುಕಾ. ೪–೨೪ ನೋ).
[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮೊಳಗು$_2$]

ಎಳಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪಂಗಡ (?): ಇ ಧರ್ಮ್ಮವ ಮಾಣಿಕ ನಕರಂಗಳುಂ ಎಳಯಿಗಳುಂ ಆರ್ಯ್ಯವರು ಮಂಗಳ ಮಹಾ ಶ್ರೀಶ್ರೀ (ಇಆ. VIII, ೨೧–೫೦ ; 1077). [?]

ಎಳರು 'ಎಳಱು' ನೋ.

ಎಳಲ್ 'ಎಟಲ್' ನೋ.

ಎಳಲತೆ, ಎಳೆಲತೆ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ಲತೆ, —ಬಳ್ಳಿ: ಎಳಲತೆಯ ಗಣಿಕಾವಾಸಂಗಳೊಳಮಿಂಬಱಿದು ಬೀಡಂ ಬಿಡಿಸಿದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೪–೯೨ ವ); ಬಳಸಿದೆಳಲತೆಯ ತಂಪಿಂಗೆ ಕಂಪಿಂಗೆ ಕೆಂದಳಿರಿಂಗೆ ಕರ್ಣಿಕೆಗಳೆಸೆವ ಕುಸುಮಕೆ (ಹಜಕಾ. ೫–೫೬); ಎಳಲತೆಯೊಳ್ ಮಿಗೆ ಹಳುಕುವ ದಿವ್ಯಾಂಗ (ಕಂನವಿ. ೨೧–೮೦). **ಎಳೆಲತೆ:** ಮರದಿಂ ಮರಕ್ಕೆ ದಾಂಗುಡಿವರಿಪೆಳೆಲತೆಯಂತೆ ನೀತಿಮಾಂಧಾತನೊಳಾವರಿಸಿರ್ದು (ಕಾದಂಪೂ. ೫೮೧). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಲತೆ]

ಎಳಲಿಕ್ಕು 'ಎಟಲಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಎಳಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ನೇತುಹಾಕು; ತೂಗುಹಾಕು; ಇಳಿಯಬಿಡು: ಮೊಲೆಯ ಮೇಲೆಳಲಿಟ್ಟ ಮುತ್ತಿನೇಕಾವಳಿ (ರೇವಣ. ೯೮–೪೨); ಆ ವ್ಯಾಘ್ರಪಾದಪದಬಿಸಜಮಂ ತಾಳ್ದಂತಿರೆಳಲಿಟ್ಟ ಪುಲಿಯುಗುರಿನೆಸಕದಿಂ (ಭಾವಚಿಂ. ೪–೯); ಎಳಲಿಟ್ಟ ಜಡೆಯಿಂದೆ ಕರತಳದೊಳಾಂತ ವೀಣಾ ದಂಡದಿಂದೆ ನಾರದಮುನೀಶಂ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೧–೪೬).
[ಎಳಲ್ (< ಎಟಲ್) + ಇಡು$_1$]

ಎಳಲಿಸು (ಕ್ರಿ). "ತೊಂದರೆ ಪಡಿಸು" (ಪ್ರಸಕೀ. ಅಡಿಟ): ಪರಜಾರ ಗೊಲಿದು ಸ್ವಪುರುಷನ ಎಳಲಿಸಿರುವವಳೆ ಕುಲಗೇಡಿ ಹೊಲೆತಿ (ಪ್ರಸಕೀ. ೭೩–೨). 'ಅಟಲಿಸು' ಪರಾ. [ಎಳಲ್ (< ಎಟಲ್) + -ಇಸು$_3$]

ಎಳಲು 'ಎಟಲ್' ನೋ.

ಎಳಲುಂಗೊನೆ (ನಾ). ನೇತಾಡುವ ಕೊನೆ; ತೂಗಾಡುವ ಕೊನೆ: (ಶ್ರೀರಂಗರಾಯನ ಕಯ್ಯ ಗಟ್ಟನಗ್ಗರಣೆಯ ಎಳಲುಂಗೊನೆಯುನ್ನು ತುಡುಂಕಿಕೊಂಡು) (ಮಂತ್ರಶ. ೧೧೨–೨೧). [ಎಳಲು (< ಎಟಲ್) + ಕೊನ್ಕೆ$_3$]

ಎಳಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಕಾಡುಶೀಗೆಸೊಪ್ಪು ಒಂದು ಹಿಡಿ ಎಳಲೆ ಒಂದು ಹಿಡಿ ಇವಂ ತುಳಿದು ಹುಳ್ಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ಕವಳವಿಕ್ಕುವುದು (ಅಶ್ವಟೀ. ೧೧೩–೫). [?]

ಎಳವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹಕ್ಕಿ; ಮರಿಹಕ್ಕಿ: ಎಳವಕ್ಕಿಯನು ಸಲಹೆ ಕೊಳುಗುಳವ ನಿಲಿಸಿದಾ ಕೊಳಲಿನಾ ಕರುಣಾಳು ಕಾಯುವನು ನಿಮ್ಮ (ಕಏಪು. ೩೩–೨೩). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಎಳವಗಲು, ಎಳೆವಗಲು, ಎಳೆಹಗಲು (ನಾ). ಬೆಳಗಿನ ಸಮಯ; ಪ್ರಾತಃಕಾಲ; ನಸುಕು: ನಸುದೋಱಿತು ನಾಕಾಧಿಪ ದಿಕ್ಕಿನೊಳೆಳವಗಲಿನ ಚಿಹ್ನಂ (ಜಯುಕಾ. ೧೪–೮೭). **ಎಳೆವಗಲು:** ಎಳೆವಗಲ ತಿಳಿಯಾಳದಾಗಸದ ಹೊಗಲೆಳಸಿ (ವಿಸೀಗೀ. ೨೨–೧೪). **ಎಳೆಹಗಲು:** ಗರುಡಿಯಿಂದ ಸಾಧಕರ ಕಲಕಲಾಟ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಹೊತ್ತು ಎಳೆಹಗಲು (ಹೆಬ್ಬೆಕ. ೮–೪). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪಗಲು (< ಪಗಲ್)]

ಎಳವರ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ಮರ; ಚಿಕ್ಕಮರ: ಎಳವರನಂ ಕಾಟ್ಗಿಚ್ಚಿರದಳುರಲ್ ಬೆವರುಣ್ಮ ಪೊಣ್ಮವಂತಿರಲ್ (ಕಾದಂಉ. ೭೭೧).
[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮರ$_1$]

ಎಳವರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎಳವರೆಯ ತೆಲ್ಲಿಗ ಮಲ್ಲೆಯ ನಾಯಕನ ಮಗ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೩೭–೭ ; 1211); ಸಮಸ್ತ ಗುಣಗಣಸಂಪನ್ನರಪ್ಪ ಕೇಶವಪುರವಾದೆಳವರೆಲ್ಲಂ ಅಶೇಷ ಮಹಾಜನಂಗಳು ತಂಮಗೆ ಕಾಲುವಳ್ಳಿಯಾದ ಗೀಜಹಳ್ಳಿಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೧೯–೨೬ ; 1227); ಚವುಗಾವೆ ಎಳವರೆಯ ಬೂವಗೌಡನ ಮಗ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೦೮–೬೭ ; 1255). [?]

ಎಳವರೆಯ, ಎಳೆವರೆಯ, ಎಳೆಹರೆಯ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಪ್ರಾಯ; ತಾರುಣ್ಯ; ಯೌವನ: ಸೌಂದರ ಮಹೀಪಾಲನೆಳವರೆಯದಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿದನು ಸಮಕ್ಷದಲಿ (ಸೌಂದಪು. ೪–೬); ಎಳವರೆಯದ ಸಿಂಹಮಧ್ಯ ದಂತೊಪ್ಪುವ ಸೆಳೆನಡುವೆಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಯ್ತು (ಮೋಹತ. ೮–೧೫); ಎಳವರೆಯದೊಳ್ ನಲ್ಲೂಸಂ ಪೆತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೮–೧೦). **ಎಳೆವರೆಯ:** ಚೆಂಡನಾಡುತಿರ್ದಳೆಳೆವರೆಯದಂಗನೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೬–೨೭); ನಿರ್ಮಲ ಸೆಟ್ಟಿಗಂತೂ ಎಳೆವರೆಯದಿಂದಲೂ ಅದೊಂದು ನಿತ್ಯಕ್ರಮವಾಗಿತ್ತು (ಗಿರಿನ. ೨೮). **ಎಳೆಹರೆಯ:** ಪರಿಮಳವನು ಕೊಳ್ಳೊಡೆಳೆಹರೆಯದ ಏಟ ಬರಲಾತಗೆ ಮನಸೋತು (ಕಂನವಿ. ೬–೮೦); ಆ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಹತ್ತಿರ ಬಂದಾಗ ಎಳೆಹರೆಯದ ಹೆಂಗುಸೆಂದು ಅವನಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಯಿತು (ಮಣಿಸ. ೭೫). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪರಯ ?]

ಎಳವರ್ದು (ನಾ). ಬಾಲಪ್ರೌಢಿಮೆ: ವಿಳಸನ್ನಾಕೃತೆ ಮಹಾಷಡಕ್ಷರಿ ಮಹೇಶಂ ತಂದೆ ಸದ್ಭಕ್ತಿ ಬೆನ್ನೊಳೆ ಬಂದಳ್ ನವನೀತಮಾಶಚರಣಧ್ಯಾನಂ ಶಿವಜ್ಞಾನಮುಜ್ಜ್ವಳ ಪೀಯೂಷ ರಸಂ ತೊದಳ್ ಶ್ರುತಿ ಶಿರೋವಾಕ್ಯಂ ಶಿವಾಚಾರಮಿಂಪೆಳವರ್ದ [ಪಾಠಾಂ. ಸಿರ್ದ] ರ್ಭಕಲೀಲೆಯಾಗೆ ಬಳೆದಂ ನಂದೀಶನಾನಂದದಿಂ (ವೃಷವಿ. ೨–೨). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಬರ್ದು$_4$]

ಎಳವಲಸು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹಲಸು: ಎಳವಲಸು ನಿಜಸ್ಕಂಧಾವಳಂಬಿಯೆನಿಸಿರ್ದ ತೋರವಣ್ಗೊನೆಯಿಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಸಿತ್ತು (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೮೫).
[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪಲಸು]

ಎಳವಸಲೆ, ಎಳೆವಸಲೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಚಿಗುರುಹುಲ್ಲು: ಎಳವಸಲೆಯ ಮೇಲೊಯ್ಯನೆ ತಳರ್ದಾಡುವ ರಾಜಹಂಸಬಾಳಕನೆಂಬೊಂದಳತೆಗೆವಂದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೩–೩); ಎಳವಸಲೆಯ ಮೇಲೆ ಮರಲ್ದೆಳವಿಸಿಲಂ ಕಾಯುತಿರ್ಪ ಫಣಿಗಳ ಫಣಮಂಡಳಮಂ ಮಲಂಗಿ ಮೆಲ್ಪಂ ತಳೆದುವು . . . ನಕುಳಂ (ಅನಂಪು. ೩–೪೦). **ಎಳೆವಸಲೆ:** ಅಳುರ್ವತನು ಸಂತಾಪಕುಳ್ಳಿಕ್ಕಿ ನಲ್ಲವಳಿಂಬುಕೆಯ್ವೆಳೆವಸಲೆಯಂ ಕೇಳೀಶೈಲಂಗಳಂ . . . ಸೆಜ್ಜೆಗೆಯ್ದು (ವರ್ಧಪು. ೪–೭೦). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪಸಲೆ]

ಎಳವಸಿಱ್, ಎಳೆವಸಿಱ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಗರ್ಭ; ಗರ್ಭದ ಪ್ರಾರಂಭ: ಹರಿನೀಲ ಶಲಾಕೆಯಂತೆ ಬಾಸೆಗೆ ನಿಶೇಷಮೆನೆ ಪಸರಿಸಿತ್ತು ಕರ್ಪೆಳವಸಿಱೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೪–೩); ವಿರಚಿಸುವೀ ಬಯಕೆ ದೇವಿಗಾಯ್ತೆಳವಸಿಱೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೮); ಬಾಯ ಸವಿಗೆ ನಾನೀ ಬಳಿಯೊಳು ನಿಲಲಾಯೆಳವಸಿಱಂ ತಾಳಿದ ಪೆಣ್ಗಳ್ (ಜಯುಕಾ. ೨–೩೪). **ಎಳೆವಸಿಱ್:** ಸುರಪಥೇನುವಂ ಜಂಗಮದ ನಿವಹಕೆಡೆಮಾಡುವೀ ಬಯಕೆಯಲ್ಲದೆ ಮಿಕ್ಕ ಬಯಕೆಯಿಲ್ಲೆಳೆವಸಿಱೊಳು (ಚಬಪು. ೪–೧೫).
[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಬಸಿಱ್]

ಎಳವಳಿಕು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಪಳಿಕು: ಎಳವಳಿಕಿನ ಬೆಳ್ವೆಳಗಂ ಬಳಲ್ಚಿ ಶಶಿರುಚಿಯೊಳೆರಕವಿಟ್ಟಂದದಿನೇಂ ತೊಳಗಿದುದೊ (ಶಬಶಂ. ೫–೩).
[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪಳಿಕು]

ಎಳೆವಳ್ಳಿ, ಎಳೆವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ಬಳ್ಳಿ; —ಲತೆ: ಪಣ್ಣಡಕೆ ಬಾಯ್ದೆ ಱೆ ಯಾದೆ ಳೆ ವ ಳ್ಳಿ ಯೋ ಳ್ ನೂತನ ತನುವಾದ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ತುಂಬಿಯ ಕೊಟಮೆ ನೋಟಮೂದ ನಂದನವನಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕಣ್ಣೆಸೆದು ತನ್ನನೆ ನೋಡಿಸಿದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೦); ಎಳವಳ್ಳಿಯ ಬಳಸಿಂಗೊಳಗಾದಸುಗೆಯ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೨೫). **ಎಳೆವಳ್ಳಿ**: ಚಿಗುಳಿದುಳಿದನು ಬನದೊಳೆಳೆವಳ್ಳಿಗಳ (ತೊರರಾ. ೫–೪–೧೨); ಮೊಳೆಮೊಲೆ ಸೆಳೆನಡು ಸುಳಿನಾಭಿಯಲರು ಕಣ್ಣೆಳೆವಳ್ಳಿ ದಿವ್ಯಾಂಗವಾಗೆ (ಕಂಸವಿ. ೬–೧೦೭); ಹರಿವ ನೀರೆಳೆವಳ್ಳಿ ತುರಗ ಭೈತ್ರವು ಬಂಡಿ ಅರಸಿನ ಮನವು ಬೆಲೆವೆಣ್ಣು ಇವು ಏಳು ತಿರುಹುವವರಿಚ್ಛೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೦೧). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಬಳ್ಳಿ]

ಎಳೆವಳ್ಳಿಮೆಯ್, ಎಳೆವಳ್ಳಿಮೆಯ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಲತೆಯಂತಿರುವ ದೇಹ; ಲತಾಂಗ: ಸುಡುವ ಮರುದಾಪ್ತನೊಳ್ ತುಪ್ಪವೆರೆದೆಲರ ನೂದಿದೊಡೆ ತರಹರಿಪುದೇ ಮುನ್ನಮೆಳವಳ್ಳಿಮೆಯ್ ವರ್ತನ ತನುವಿರಹದೊಳುರಿವರಂ (ಚಿಬಪು. ೧೯–೩೭). **ಎಳೆವಳ್ಳಿಮೆಯ್**: ಕುಚಾಗ್ರಂ ನೀಲಮಾದುದೆಳೆವಳ್ಳಿಮೆಯ್ ಬೆಳ್ಪಡರ್ದುದು (ಪದ್ಮರಾ. ೪–೨೫).

[ಎಳವಳ್ಳಿ + ಮೆಯ್]

ಎಳೆವಱೀ, ಎಳೆಮರಿ, ಎಳೆವಱೀ (ನಾ). ಎಳೆಯಮರಿ; ಸಣ್ಣಮರಿ; ಪಿಳ್ಳೆ: ಹೊಂಗಿ ಮಿಡುಕುವ ಮಾನಗುದಿಗಳಂ ಬೆಳೆದ ಸಾರಂಗದೆಳವಱೀಯನೆರಳೆಯ ತೊಡೆಯಂ (ಹಚಕಾ. ೫–೩). **ಎಳೆಮರಿ**: ಬೆಕ್ಕಿನ ಎಳೆಮರಿ ತುಂಬ ಮುದ್ದಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). **ಎಳೆವಱೀ**: ಕೊಳದೊಳಂ ಬುಜಪತ್ರದೊಳಗೊಂದು ರಾಯಂಚೆಯೆಳೆವಱೀಯೊಜಗಿರೆ ಕಂಡು ತಿಳಿದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೨–೨೭). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮಱೀ]

ಎಳೆವಾರ, ಎಳೆವಾರ (ನಾ). ಅತ್ತಿ, ಅರಳಿಮರಗಳ ಸಣ್ಣಕೊಂಬೆಗಳ ಕಂತೆ: ಒಬ್ಬನು "ಎಳವಾರ" ವನ್ನು ತರುವನು (ಅತ್ತಿಮರದ ಸಣ್ಣ ಕೊಂಬೆಗಳ ಕಂತೆ) (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೩೨). **ಎಳೆವಾರ**: (ಎಸಮೈ. XV, ೧೫). [?]

ಎಳೆವಾಸು (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ಹಾಸು, —ಹಾಸಿಗೆ: ಎಳ[ಪಾಠಾಂ. ಳೆ] ವಾಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ಸು] ತೊಡರ್ದುದೆನೆ ಮಿಸುಪೆಳೆವಾಸೆಯ ದೆಸೆಯೆ ನಿಂದಳಂ ಕೈವಿಡಿದೊಲ್ದೆಳೆವಾಸೆಯಾಂತನಂಬುಜದೆಳ[ಪಾಠಾಂ. ಳೆ] ವಾಸೆಡೆಗೊಂಡ ಪುಳಿನದೆಡೆಗವನೀಶಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦–೯೪).

[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪಾಸು$_2$]

ಎಳೆವಾಸೆ$_1$ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಾಸೆ; ಮೃದುವಾದ ರೋಮರಾಜಿ: ಅಡಿಯುಮವಳಾಸ್ಯಮುಂ ಕಮಲಮಂ ಕಮಲಮಂ ನಡೆಯುಮೆಳವಾಸೆಯುಂ ನಾಗಮಂ ನಾಗಮಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೨೩); ಪೊಕ್ಕಳ ಪುತ್ತಿನಿಂದಾಸ್ಯಕಶಿಯ ಮಂಡಲದ ವಾಲ್ಮೀಕಕ್ಕೆ ಪೋಪಸಿತಮಱೀಯುರಗನೆಂಬಂತೆಯೆಳವಾಸೆಯೆಸೆದುದು (ನವಮೋ. ೨೪–೨೨).

[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಬಾಸೆ$_1$]

ಎಳೆವಾಸೆ$_2$ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹಾವಸೆ: ಎಳ[ಪಾಠಾಂ. ಳೆ]ವಾಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ಸು] ತೊಡರ್ದುದೆನೆ ಮಿಸುಪೆಳೆವಾಸೆಯ ದೆಸೆಯೆ ನಿಂದಳಂ ಕೈವಿಡಿದೊಲ್ದೆಳೆವಾಸೆಯಾಂತನಂಬುಜದೆಳ [ಪಾಠಾಂ. ಳೆ] ವಾಸೆಡೆಗೊಂಡ ಪುಳಿನದೆಡೆಗವನೀಶಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦–೯೪).

[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪಾಸೆ (< ಪಾವಸೆ)]

ಎಳೆವಾಳೆ$_1$ 'ಎಳವಾಟಿ' ನೋ.

ಎಳೆವಾಳೆ$_2$, ಎಳೆವಾಳೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಾಳೆ ಮೀನು; ಸಣ್ಣಬಾಳೆ ಮೀನು: ವಾರ್ಧಿಯೊಳ್ ಪೊಳೆವೆಳವಾಳೆಗಳ್ ಕರ್ದುಕೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೭ ಕೂದ್ರಕ); ಳಳಿತಾಂಗಿಯರ ಕಣ್ಗೆ[ಸೋಲ್ತಿರಲ್] ಕಣ್ಗೇಳಿದಮಾಗಿರೆವೆಂದೆಳವಾಳೆಗಳೋಡಿದುವು ಬಾಳೆಯರ್ ಪುಗುಪಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೬೧); ಎಳವಾಳೆಯ ಬೆಡಂಗನೊಳಕೊಂಡುವಕ್ಷಿಗಳ್ ಜಾನಕಿಯಾ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೬೯). **ಎಳೆವಾಳೆ$_2$**: ಲಲಿತವಿದ್ಯುಲ್ಲತಾ ರುಚಿರ ರುಚಿಮಾಳೆಯಂ ಮಿಳಿರ್ವ ಜಳದೊಳಗೆ ಪೊಳೆವೆರಡುವೆಳೆವಾಳೆಯಂ (ಆದಿಪು. ೬–೨೭ ರ); ಮಗನಂ ಕಾಣದಾ ಬಾಳೆ ಕಾದ ಪುಡಿಯೊಳ್ ಬಿರ್ದೆಳೆ[ಪಾಠಾಂ. ಳ] ವಾಳೆಯಂತೆ ಬಂಬಳ ಬಾಡಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೨೪ ವ)

[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಬಾಳೆ$_2$]

ಎಳೆವಾಳೆಗಣ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಾಳೆಯ ಮೀನಿನಂತಿರುವ ಕಣ್ಣು: ತ[ತೊ]ಳಪಗಣ್ಣೆಳವಾಳೆಗಣ್ಣ ಬೆಳತಿಗೆಗಣ್ಣ ಬೆದಱುಗಣ್ಣ ಬಾಲೆಯರೆಳಸಿ ನಡೆದರವಳೊಡನೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೧–೪೪). [ಎಳವಾಳೆ$_2$ + ಕಣ್]

ಎಳೆವಾಟಿ, ಎಳವಾಳೆ$_1$, ಎಳೆವಾಳೆ$_1$, ಎಳೆವಾಟಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಾಳೆಗಿಡ: ತೊಳಗುವ ಕಿಱುದೊಡೆಗಳುಡುವಡರ್ದನ್ನಮಾರೂಢ ಸರ್ವಜ್ಞನ ದೊಡ್ಡಮಾರ್ಗಂಗಳೆಳವಾಟಿಯ ದಿಂಡಿನೊಳ್ ಸಾಣೆಗಟ್ಟಿದಂತಾದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೯ ವ); ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆಳವಾಟಿಯ ತಿರುಳೆಲೆಗಳೊಳಂ ತಾವರೆಯ ತಳಿರೆಲೆಗಳೊಳಂ ... ಸಮೆದ ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಬು. ೨೧೬); ನೇರಿತೆಳವಾಟಿಗಂಬವನೋರಂತಿರೆ ನುಣ್ಪುವೆತ್ತು ಸೋಲಿಪ ಚೆಲ್ವಿಂ ... ಇರ್ದುವಾಕೆಯ ತೊಡೆಗಳ್ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೭೫). **ಎಳೆವಾಳೆ$_1$**: ಎಳವಾಳೆಯ ಸುಳಿಯೆಲೆಯೊಳ್ ನಳನಳಿಸುವ ಕಂದ ಮೂಲಮಂ (ಗಿರಿಕ. ೯–೯೧); ಎಳವಾಳೆ ಬಳ್ಳಿಗೆ ಬಂದರೆ ಸೀಗೆಯ ಮೆಳೆಯೊಳು ಮಥನವೆ ಮಗನೆ (ಮೋಹತ. ೩೪–೨೩). **ಎಳೆವಾಳೆ$_1$**: ಎಳೆವಾಳೆಯೆಲೆಯಿಂ ತನ್ನಂ ಬೀಸುತ್ತಗ್ರಭಾಗದೊಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೫–೨ ವ); ಎಳೆವಾಳೆಯ ಸಸಿಯನು ಕಡಿದಂತೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ಪರಿ. ೨೮೪). **ಎಳೆವಾಟಿ**: ತಿಳಿನೀರ ತುಂತುರ್ವಣಿಗಳಿಂ ಪೊರೆದೆಳೆವಾಟಿಯ ಸುಳಿಯ ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆಗಳಿನಡಿಗಡಿಗೆ ಬೀಸಿಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೫). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಬಾಟಿ$_2$]

ಎಳೆವಿ 'ಎಳವೆ$_1$' ನೋ.

ಎಳೆವಿಡು (ಕ್ರಿ). ನೇತುಹಾಕು; ತೂಗುಹಾಕು; ಇಳಿಯಬಿಡು: ಗಗನಾಂಗನೆ ಸಂತಸದಿಂ ಕೊಡಲೆಂದೆಳೆ[ಳ]ವಿಟ್ಟ ಪೊಜ್ಜಪೊಸ ಪೊಂಜರಿಗೆ (ಉದ್ಭಟ. ೩–೨೩ ವ); ಥಳಥಳಿಸಿಯುಜ್ಜ್ವಳಿಪ ಕೆಂಜೆಡೆಯನೆಳವಿಟ್ಟು ಶಿವತತ್ತ್ವಾನುಭಾವಿಯಾಗಿರ್ಪ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೧೫–೩೯). ℙ ಇದು 'ಎಳಲಿಡು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [< ಎಟಲ್ + ಇಡು$_1$]

ಎಳೆವಿದಿರ್, ಎಳೆವಿದಿರ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಿದಿರು: ಎಳವಿದಿರ ಬಣ್ಣಮೊಳ್ನುಡು ಕಳಶಮನವ್ವಳಿಪ ಮೊಲೆ ಪೊದಟ್ಟೆಳಸುವ ಬಾಯ್ (ಆದಿಪು. ೪–೪೪); ಎಳವಿದಿರಂಥಮಂ ತನು ಸರೋರುಹದಂದಮನಾನನಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೪೦); ನುಣ್ಣಿತಪ್ಪೆಳವಿದಿರ ಬಣ್ಣಮುಂ ತಳೆದ ನೀರ್ವಣ್ಣಂತಿರ್ಪಳ್ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೩೧೫). **ಎಳೆವಿದಿರ್**: ಎಳೆವಿದಿರ ಕೋಮಲತ್ವಮನಾಂತು ನಳನಳಿಪ ನಳಿತೋಳು (ಸೌಂದಪು. ೭–೩).

[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಬಿದಿರ್$_2$]

ಎಳೆವಿಲ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಿಲ್ಲು; ಕೋಮಲವಾದ ಬಿಲ್ಲು: ಬೇಱೊಂದು ವಿಸ್ತರದಿಂ ಮಾನಪತಾಕೆ ಕಬ್ಬಿನೆಳವಿಲ್ ಪುಷ್ಪೇಷುಗಳ್ ಭಾವಿಸಲ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೨೦೦ ಅಡಿಟ).

[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಬಿಲ್$_2$]

ಎಳೆವಿಸಿಲ್, ಎಳೆಬಿಸಿಲು, ಎಳೆವಿಸಿಲ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಿಸಿಲು; ಬೆಳಗಿನ ಬಿಸಿಲು: ರಸೆಯಿಂದಮೊಗೆದು ಪೆಡೆಗಳ ಪೊಸಮಾಣಿಕದೆಳವಿಸಿಲ್ಗಳೊಳ್ ಪೊಸದಳಿರೊಳ್ ಮುಸುಕಿದ ತೆಜದಿಂದೆಸೆದಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೪೧); ಎಳವಿಸಿಲೊಳವಿಂ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳ ಬಟೀಯಂ ಬರುತಮಿರ್ದುದೆಂಬಂತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೧೩); ವಿಮಳೇಂದುಮುಖಿಯರಂ ವಿಭ್ರಮದಿಂ ನಡೆದಿಟ್ಟು ಕೆಂದಳಿರೆಳವಿಸಿಲೊಳ್ಪಂ (ಗಿರಿಕ. ೪–೨೭).

ಎಳೆಬಿಸಿಲು : ಎಳೆಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಾಡಿಕೊಂಡುಬರುವಾಗ (ಗೃ ಹ ವಿ. ೧೦೦) ; ಎಳೆಬಿಸಿಲು ಮೈಗೆ ಮಾರಿ ; ಹುಸಿನಗೆ ಮನೆಗೆ ಮಾರಿ (ಗಾದೆ). **ಎಳೆವಿಸಿಲ್ :** ಸುಳಿದು ಸುತ್ತುವಳು ನಾಟ್ಯದೊಳು ಸಮ್ಮೋಹನ ಜಲಧಿಯ ಸುಳಿವೋ ಎಂಬಂತೆ ಬಲಕೆಡಕೊಲೆದು ಹರಿವಳೆಳೆವಿಸಿಲಲ್ಲಿಯೆಳೆನಾಗ ಹರಿವಂತೆ ಮುರಿದು (ಭರಚ. ೧೨–೭೭). [ಎಳ್₂ (< ಎಳದು₁) + ಬಿಸಿಲ್]

ಎಳವು₁ (ಕ್ರಿ). ಆಜ್ಞೆಮಾಡು ; ವಿಧಿಸು (?) : "ಎಳವು – ವಿಧೀಕರಣೇ (ಆಜ್ಞೆಮಾಡು, ಕ್ರಮಪಡಿಸು)" (ಶಮಧಾ). ℙ ಈ ಶಬ್ದ (ಶಮಧಾನ). ಮುದ್ರಣದಲ್ಲಿ "ಎಳವು – ವೀಧಿಕರಣೇ" (= ಸಾಲಾಗಿಡು ; ಓರಣಗೊಳಿಸು) ಎಂದಿದೆ. [?]

ಎಳವು₂ 'ಎಟವು' ನೋ.

ಎಳವು₃ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯುವಿಕೆ ; ಸೆಳೆಯುವಿಕೆ. ೨. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ರೋಗ ; ಸೆಳವು : ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ತುಂಬಾ ಜ್ವರ ಬಂದಾಗ ಅಥವಾ ವಿಪರೀತ ಆಯಾಸವಾದಾಗ ಎಳವು ಬರುವುದುಂಟು (ಗೃ ಹ ವಿ. ೧೪೯). [ಎಳ್₀ (< ಎೞ್₁) + –ವು]

ಎಳವುಲ್, ಎಳೆವುಲ್, ಎಳೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಎಳೆಯಹುಲ್ಲು ; ಚಿಗುರುಹುಲ್ಲು : "ಶಷ್ಪಂ, ಬಾಲತೃಣಂ – ಈ ೨ ಎಳವುಲ್" (ಹ ಲಾ ಯು. ೩೧–೩೬) ; ಪೊಳೆವಮರೇಂದ್ರಗೋಪದ ಪಸುರ್ತೆಳವುಲ್ಗಳ ತಳ್ತ ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್ಗಳ ಕಿಱುಗೊಂಕು ಕೊಂಕಿದ ಪೊನಲ್ಗಳ ಕೆಂಪು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೨೫) ; ಮೃಣಾಳನಾಳದಂತೆ ಸೊಗಯಿಸುವೆಳವುಲ್ಲ ಕವಳಮಂ ನೀಡುತ್ತಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೯೬) ; ಎಳವುಲ್ಗಳಂ ಮೇದು ತಿಳಿನೀರನೀಂಟಿ ನೆಳಲೊಳ್ ಪಟ್ಟಿರ್ದು (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೨೮ ವ). **ಎಳೆವುಲ್ :** ಬೆಳೆದೆಳೆವುಲ್ಕರಮೆಸೆದತ್ತಿಳೆ ಮಳೆಯಿಂ ನಾಂದು (ರಾಜಶೇ. ೮–೧೨೫). **ಎಳೆಹುಲ್ಲು:** ಎಳೆಹುಲ್ಲ ಸವಿದು ನೀರ್ಗುಡಿವ ತಾಪಸನನಂದಲರಂಬಿಗೆ ಗುಱಿಮಾಡಿ ಎಳೆತಂದರಬಲೆಯರು (ಕಂನವಿ. ೯–೧೪೬). [ಎಳ್₂ (< ಎಳದು₁) + ಪುಲ್]

ಎಳವುಲ್ಲೆ, ಎಳೆವುಲ್ಲೆ, ಎಳೆಹುಲ್ಲೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹುಲ್ಲೆ ; ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿ : ಪಱತೊಂದೆಡೆಯೊಳೆಳವುಲ್ಲೆಗಳ ಪಾಱುಗೆಯ್ತ್ತಮಂ ನೋಟದ ಬೆದಱುಮಂ ತವಕದೋಟಮುಮಂ (ನಂಬರ. ೧೮–೭) ; ಪೆಂಡಿರ ನುಣ್ಚರಕ್ಕೆ ಮೆಯ್ಗೊಟ್ಟೆಳವುಲ್ಲೆಗಳ್ ಪಲವುಮಾಲಿಸೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೨೦). **ಎಳೆವುಲ್ಲೆ :** ಮುನಿಕುಮಾರಕರನೆಳಸಿ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ನಕ್ಕುವೆಳೆವುಲ್ಲೆಗಳಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೨೨) ; ಹೆಬ್ಬುಲಿಯ ಕಂಗೆದುರು ಸಿಕ್ಕಿದೆಳೆವುಲ್ಲೆಗರುವಂದದಿಂ ತಲ್ಲಣಿಪ (ಗಿರಿವಿಂ. ೧೬–೩). **ಎಳೆಹುಲ್ಲೆ :** ನಲ್ಲನ ನೋಡಲಂಜುತ ಲಜ್ಜೆಗೊಳುತೆಳೆಹುಲ್ಲೆಯಂತಿದ್ದಳೇನೆಂಬೆ (ಭರಚ. ೯–೧೩೩).

[ಎಳ್₂ (< ಎಳದು₁) + ಪುಲ್ಲೆ]

ಎಳವುಱಿಲ್ದಾಣ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮರಗಳ ತೋಪಿನ ಸ್ಥಳ : ಹಂಸರಥಾಂಗಂಗಳೆನಿರ್ಪುವೆತ್ತೆಳವುಱಿಲ್ದಾಣಂಗಳಿಂ ಕಣ್ಗೆವಂದಿರೆ ಶಿಪ್ರಾತಟನೀತಟಸ್ಥಲಿಗಳೊಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೩೫೬).

[ಎಳ್₂ (< ಎಳದು₁) + ಪುಱಿಲ್ + ತಾಣ₂]

ಎಳವೆ 'ಎಳವ್ಮೆ₁' ನೋ.

ಎಳವೆಣ್, ಎಳವೆಣ್ಣು, ಎಳೆವೆಣ್, ಎಳೆವೆಣ್ಣು (ನಾ). ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಹೆಣ್ಣು ; ಯುವತಿ : ಬಳಸಿ ಬಲವಂದು ನೋಡುವೆಯೆಳವೆಂಡಿರನವರೊಳಜ್ಜ ನಿನಗೇಕಜ್ಜಂ (ಅಜಿಪು. ೨–೯೫) ; ಎಳವೆಣ್ಗಳ ಕಣ್ಬೆಳಗು (ಉದ್ಭಟ. ೨–೧೭). **ಎಳವೆಣ್ಣು :** ಬಣ್ಣಗುಂದಿದ ದೇಹದೊಳಗೆಳವೆಣ್ಣುಗಳ ಸೌಖ್ಯವನು ಮಱೆದಳು ಮದನನಿಸುಗೆಯಲಿ (ನಳಚ. ೧–೩೮) ; ಅಬ್ಜನೇತ್ರೆಯರು ಎಳವೆಣ್ಣುಗಳ ಚಿತ್ತೈಸೆಂದು ಸತಿಯರ ನಿಳಯಕೆ ಬೀಳ್ಕೊಡಿಸಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೨–೧೫). **ಎಳೆವೆಣ್ :** ಸಿಂಗರದ ಸೀಮೆಗೆಳೆವೆಣ್ಗಳರಸಿಗೆ ಮೋಹನಾಂಗಿಗೀ ಸಿಂಗರದ ಹಂಗುಂಟೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೪೨) ; ಎಳೆವೆಂಗಳಿಗೆ ನಾಟ್ಯ ಕಲಿಸುವ ಭರತಜ್ಞರುಲುಹೊಪ್ಪಿತಾ ಬೀದಿಯೊಳಗೆ (ಕಂನವಿ. ೬–೧೬೬) ; ಎಳೆವೆಣ್ಗಳೀ ಕೃತಿಗೇಳೆ ತಮ್ಮನಿಯರನೆಳಮೆಯೊಳಳವುಗೆಡಿಸದೆ ಬಳಿಸಂದು ಬಾಳುವರು (ಹದಬ. ೧–೫೩). **ಎಳೆವೆಣ್ಣು :** ಎಳೆವೆಣ್ಣ ದನಿಗೊಂದು ವೃಕ್ಷ ಗುಂಡಾಕ್ರಿಗೆ ಶಿಲೆವೊಸಱುವುದಿದು ಘನವೆ (ಭರಚ. ೧–೨೮) ; ಎಳೆವೆಣ್ಣ ಬಿಂಕಂ ಬಿಗುರ್ಪಾದುದು (ಶ್ರೀರಾಮ. ೫–೫೫).

ಎಳವೆಂಡಿರ್, ಎಳೆವೆಂಡಿರ್ = ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಸ್ತ್ರೀಯರು, —ಯುವತಿಯರು : ಎಡೆಯಾಡುವೆಳವೆಂಡಿರ ನೂಪುರದ ನುಣ್ಚರಕ್ಕೆಳಸಿ ಪರಿವ ವಲ್ಲಭ ಹಂಸನಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೫) ; ಎಳವೆಂಡಿರುಟ್ಟ ದುಗುಲಮೆ ತಳೆವುದು ಕಡೆಗಣ್ಣ ಬೆಳಗು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨) ; ಮುದುಪರೆಳೆವೆಂಡಿರಂ ಬಯಸಿಪೊಂದೆಸಕದಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೬೧) ; ಸುರರೆಳೆವೆಂಡಿರುತ್ಸಾಹಿಸಲು ಹೊಯ್ದಾಡಿದರು ಓಕುಳಿಯ (ತೊರರಾ. ೧–೧೬–೫೩).

[ಎಳ್₂ (< ಎಳದು₁) + ಪೆಣ್]

ಎಳವೆಣ್ಣು 'ಎಳವೆಣ್' ನೋ.

ಎಳವೆರಲ್, ಎಳವೆರಳು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬೆರಳು ; ಮೃದುವಾದ ಬೆರಳು : ತನ್ನಯ ರೂಪಿಂಗೆ ಸೆಣಸುವ ಸತಿಯರ ಬೆನ್ನ ಪಟ್ಟೆಯನೆತ್ತುವಂತೆ ರನ್ನದುಂಗುರವನಿಟ್ಟೆಳವೆರಲುಗುರಿಂದೆ ಪರ್ಣದ ನಾರನೆತ್ತಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೬–೩೨). **ಎಳವೆರಳ್ಳು :** ಎಡದೆಳವೆರಳ ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ಗೆಯ್ದ ಸೌಖ್ಯವ ಪಡೆದು ಪೆರ್ಮೊಲೆಯ ಮೇಲಿರಲು (ಮೋಹತ. ೨೬–೪೦).

[ಎಳ್₂ (< ಎಳದು₁) + ಬೆರಲ್]

ಎಳವೆರಳು 'ಎಳವೆರಲ್' ನೋ.

ಎಳವೆರೆ₁ 'ಎಳವೆಱೆ' ನೋ.

ಎಳವೆರೆ₂ (ನಾ). "ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಸೊಪ್ಪು" (?) (ಘನವ. ಕೋಶ): ಹನ್ನೊಂದು ನೂಱುದಳದ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ . . . ಸಿದ್ಧಪ್ರಸಾದವೆಂಬ ಎಳವೆರೆ [ಪಾಠಾಂ. ವರೆ] ತಳರಾಯಿತ್ತಯ್ಯ (ಘನವ. ೫೪). [ಎಳ್₀ + ?]

ಎಳವೆಳಗು (ನಾ). ನಸುಬೆಳಕು ; ಸೌಮ್ಯವಾದ ಕಾಂತಿ : ಎಳವೆಳಗಂ ಸುರಿವ ನಖನಿಕರದಿಂದಂ ಕರಮೆಸೆದುವು ಕಮಳಮುಖಿಯ ಕರಕಮಲಂಗಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೧೪) ; ಲಲನೆಯ ನುಡಿಯಿಂ ಹರ್ಷಂ ನೆಲೆವೆರ್ಚೆ ಸುಧಾಂಶುರೇಖೆಯೆಳವೆಳಗಿಂದಂ ನೆಲೆವೆರ್ಚುವ ಪಾಲ್ಗಡಲಂ ಗೆಲೆವಂದುದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೮೮).

[ಎಳ್₂ (< ಎಳದು₁) + ಬೆಳಗು₂]

ಎಳವೆಳುದಿಂಗಳು 'ಎಳವೆಳ್ದಿಂಗಳ್' ನೋ.

ಎಳವೆಳ್ದಿಂಗಳ್, ಎಳವೆಳುದಿಂಗಳು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬೆಳುದಿಂಗಳು : ಪೊಸಪರಿಮಳವನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಲ್ ಬರ್ಪ ಮಧುಕರನಂತೆ ಎಳವೆಳ್ದಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ಯೆಳೆವೆಳದಿಂ, ಬೆಳುದಿಂ, ಬೆಳುತಿಂಯೆಳೆವೆಳ್ಳಿ]ಗಳಂ ಬಳಸಲ್ ಬರ್ಪ ಚಕೋರನಂತೆ ಸೌಂದರಂ (ನಂಬರ. ೧೦–೫೨). **ಎಳವೆಳುದಿಂಗಳು:** ಹೊಳೆವ ಕೆಂಜೆಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಎಳ[ಪಾಠಾಂ. ಳೆ]ವೆಳುದಿಂಗಳು ಫಣಿಮಣಿಕರ್ಣ ಕುಂಡಲದವ ನೋಡವ್ವ (ಮಹಾದೇ. ೮೬).

[ಎಳ್₂ (< ಎಳದು₁) + ಬೆಳ್ದಿಂಗಳ್]

ಎಳವೆಱೆ, ಎಳವೆರೆ₁, ಎಳೆವೆಱೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಚಂದ್ರ ; ಬಾಲಚಂದ್ರ : "ಎಳವೆಱೆಯೆಂದು ಬಾಲಚಂದ್ರಂ" (ಕಶಸಾ. ೩–೨೭) ; ತೊಳಪೆಳವೆಱೆಯುಂ ಮೊರೆವಳಿಕುಳಂಗಳುಂ ಮೆಲ್ಲನೆಸಪ ಮಳಯಾನಿಳನುಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೬೯) ; ಎಳವೆಱೆ ದಾಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ದಳೆದಾರ್ಡೆ] ಕೆಂದಳಿರೆ ನಾಲಗೆ . . . ಎಂಬಿನಂ ಮನಂಗೊಳೆ ಮಧುಮಾಸಕೇಸರಿ (ಅಜಿಪು. ೬–೨೩) ; ತೊಳಗುವ ವಿಮಳಾಕಾಶದೊಳೆಳವೆಱೆ ಪುಗುವಂತೆ (ಗಿರಿಕ. ೪–೨೦) ; ಬಾಂದೊಱೆಯನೆಳವೆಱೆಯ ಧರಿಸಿದ ಸೊಬಗನು (ಸೌಂದಪು. ೪–೬೮).

ಎಳವೆರೆ₁ : ಕುಮಾರಂ ಪಾಡಿವದೆಳವೆರೆಯಂತೆ ಬಳೆಯುತ್ತಿರ್ದಂ (ಮರಾಜ. ೮೦-೩); ಶಿವನ ಕಳೆಹೊಳಹಿಂ ಮುಡಿಯೆಳವೆರೆ ತೇಜಗೊಳೆ (ಗಣೇಶ. ೧೧-೨೯೦). **ಎಳವೆಱೆ** : ಎಳವೆಱೆಯ ನಡುವಿದ್ದ ರಾಹು ವೊಲು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫-೯೧); ಸುಳಿಗುರುಳೆಳೆವೆಱೆನೊಸಲಿಂದಲಾ ಹೆಣ್ಣು ಸೆಳೆವಳು ಭೂಪನ ಮನವಾ (ವರ್ಧಚ. ೨-೪೫).

[ಎಳ₂ (< ಎಳದು₁) + ಪೆಱೆ]

ಎಳವೆಱೆದಲೆಯ (ನಾ). ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ : ಲೋಕದ ಜನರಂ ಪೊಗಟ್ದು ಪಾತಕಂಬಡೆಯದೆ ಸನ್ಮುದದಿಂದೆಳ ವೆಱೆದಲೆಯನ ಪದವಂ ಕೀರ್ತಿಸುವೆನುತ್ತಮರ್ ಮೆಚ್ಚುವಿನಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧-೨೮). [ಎಳವೆಱೆ + ತಲೆ₁ + -ಅ₇]

ಎಳವೆಱೆನೊಸಲು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಚಂದ್ರನಂತಿರುವ ಹಣೆ : ಏಱುಂಜೌವನದೆಳವೆಱೆನೊಸಲರನೇಱೆಲ ದೋರೆದು ಟಿಯ . . . . ಮನೋಹರ ರೂಪದ ಸೀಱೆಯ ನವಲಾವಣ್ಯದ ಸಿರಿಯನದೇನಂ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಜಯಸ್ತಾ. ೩-೬೩). [ಎಳವೆಱೆ + ನೊಸಲು (< ನೊಸಲ್)]

ಎಳವೊನಲ್ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರವಾಹ; ಚಿಕ್ಕತೊರೆ : ಒಂದೆಡೆಯೊಳೆಳ ವೊನಲೊಳಾಡುವ ಕಾಡೆರ್ಮೆಯ ತೆಕ್ಕೆಯೊಳ್ (ತ್ರಿಪುವ. ೨೭-೬೩ ವ).

[ಎಳ₂ (< ಎಳದು₁) + ಪೊನಲ್]

ಎಳಸಸಿ₁, ಎಳೆಸಸಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಸಸಿ; ಚಿಕ್ಕಪೈರು : ಸುರಪತಿಯ ನಂದನದೊಳಗೆ ಸುರತರುವಿನೆಳಸಸಿ . . . ಬೆಳೆವಂದದಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೯-೨). **ಎಳೆಸಸಿ** : ಮೊಳೆತುದಾ ಮನುವಂ ವಿಕುಕ್ಷಿಯೊಳೆಳಸಸಿಯ ನ್ನೆದಿತು ದಿಲೀಪನೊಳಿಲವಡೆದುದಾ ರಘುವಿಂ ಪಲ್ಲವಿಸಿತಜನಿಂದ (ತೊರರಾ. ೨-೩-೨೪). [ಎಳ₂ (< ಎಳದು₁) + ಸಸಿ₃]

ಎಳಸಸಿ₂ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಚಂದ್ರ; ಬಾಲಚಂದ್ರ : ವಿರತಿಯೆಂದೆಂ ಬೆಳಸಸಿ ಬೆಳೆವಂತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೩೭); ನಳಿನಾಕ್ಷಿಯ ನೆಲೆಮೊಲೆಗಳ ತನ್ನಯ ಬಳಗವೆನುತ ಚಕ್ರವಾಕ ತಳುವದಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ನಖರೇಖೆಯ ಕಂಡೆಳಸಸಿಯೆಂದಂಜಿದುದು (ಕಂನವಿ. ೫-೧೦೮).

[ಎಳ₂ (< ಎಳದು₁) + ಸಸಿ₂]

ಎಳಸಿಂಗ (ನಾ). ಎಳೆಯಸಿಂಗ; ಸಿಂಹದ ಮರಿ : ಆರಾದೊಡೇ ನಶ್ವಮಂ ಬಿಡುವನಲ್ಲ ಮದವಾರಣಂ ಪಿರಿದಾದೊಡಮೆಳಸಿಂಗಮಂಜಿ ಕೆಲಸಾರುವುದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೯-೩೩). [ಎಳ₂ (< ಎಳದು₁) + ಸಿಂಗ₁]

ಎಳಸಿಕೆ (ನಾ). ಬಯಸಿದುದು; ಬಯಕೆ; ಆಸೆ : ಈ ಬಗೆಯ ಕನ್ನೆ ವೆಣ್ಗೆ ಈ ಪರಿಯ ರಾಯಗುವರನೊಳೆಳಸಿಕೆಗೊಳ್ವುದುಚಿತಮಕ್ಕುಂ (ಮಿತ್ರಗೋ. ೨೧-೨); ಹೊಮ್ಮುವೆನು ಕೋಟಿರೂಪದಲಿ ನಾನೆಂದು ಬೊಮ್ಮನೆಳಸಿದನಂತೆ. ಆಯೆಳಸಿಕೆಯೆ ಮಾಯೆ (ಮಂಕುಕ. ೭೪).

[ಎಳಸು₁ + -ಇಕೆ]

ಎಳಸು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; ಆಶಿಸು : "ಎಳಸು - ಇಚ್ಛಾಯಾಂ" (ಶಮುಧಾ); ಬಳ್ಳಿಳ ಬಳೆದ ಬೇಟದುರುಳಿಯ ಬಳಗಮಿ ದೆಂದೆಳೆಯೆಳೆಸಿ ತಳವೆಳಗಾದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩); ಎಳಸುತ್ತಿರ್ದಪೆ ಪುಷ್ಪಮಂಜರಿಗೆ ಕೊಳ್ಳೀ ಸುತ್ತಿದೇಕೆಂದು ಸಂಚಳಿಸುತ್ತಂ ನಿಜಕರ್ಣದಿಂ ತೆಗೆದು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೬೯); ನಳಕೂಬರನ ಕುಲಾಂಗನೆ ವಿಳಾಸವತಿ ರಾವಣಂಗೆ ಪಲಕಾಲಂ ಮುನ್ನೆಳಸಿರ್ಪ ಕಾಮಕಾತರೆ ಕೆಳದಿಗೆ ತಿಳಿವಂತು ತನ್ನ ತೆಱನಂ ಪೇಳ್ದಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೪೮). ೨. ಕಡಮೆಯಾಗು; ಕುಂದು : ಕೆಳದ ಹಗಲ ತಾವರೆಯಂತೆ ಜೌವನಗಳಿದ ಹೆಣ್ಣಿನ ನೇಹದಂತೆ ಸುಳಿವಿಂದ್ರಚಾಪದ ಸಿರಿಯಂತೆ ಕಲಿತನವೆಳಸಿತೂರೊಳಗಣ ಬಲಕೆ (ಕಂನವಿ. ೧೮-೧೨೦). ೩. ಯೋಚಿಸು; ಬಗೆ : ಬೆಂಗಳೂರ ಗಳಿಲನೆ ಸಹಜಗೆ ಕೊಟ್ಟಾಗ ಖಾನ ಮುಂದೆಳಸಿದ ರಾಜಕಾರಿಯವ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೬೬). ೪. ಹರಡು; ವ್ಯಾಪಿಸು : ಅಪಮಾನಿಸಿದಂ ಬಾಲಾತಪಮೆಳಸಿದ ಪುಂಡ ರೀಕಷಂಡದ ಸೊಬಗಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೧೩೧); ಎಳಸೆ ತದಾಸ್ಥಾನಮಂ ದಿವ್ಯಗಂಧಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೭೧). [ದೇ. ?]

ಎಳಸು₂ 'ಎಟಸು' ನೋ.

ಎಳಸು₃ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕವನು; ಸಣ್ಣವಯಸ್ಸಿನವನು : ಇಬ್ಬರೂ ಮರಕ್ಕೆ ನೇತುಹಾಕಿಕೊಂಡು ಸತ್ತರಂತೆ ದಡ್ಡರು! ಬಾಳಲಾರದವರು! ಎಳಸುಗಳು (ಸುವಸಂ. ೧೫). (ಗು). ೨. ಎಳೆಯ; ಬಲಿಯದ : ಅದೊಂದು ಆಲೋಚನಾರಹಿತವಾದ ಎಳಸು ಹುಡುಗಿ (ಪುನರು. ೫೩೧); ಈ ಕಾಯಿ ತುಂಬ ಎಳಸು (ರೂಢಿ). 'ಎಳಸುತನ' ಪರಾ.

[ಎಳ₂ (< ಎಳದು₁) + -ಸು₂]

ಎಳಸುತನ (ನಾ). ಎಳೆಯತನ; ಬಾಲ್ಯ : ತನ್ನ ಎಳಸುತನವನ್ನು ನೋಡಿ ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ನಗುತ್ತಿದ್ದನು (ಉದರಾ. ೯೦).

[ಎಳಸು₃ + -ತನ]

ಎಳಸುಯ್ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಉಸಿರು : ಗಂಧಸಮೀರಣನಂ ಸಗಂ ಧಮಂದಿಳಿವೆಳೆ[ಳ]ಸುಯ್ ಸಮಂತು ಸೆಱೆಗೆಯ್ಯದೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೫೬). [ಎಳ₂ (< ಎಳದು₁) + ಸುಯ್₂]

ಎಳಹೂಟೆ 'ಎಳೆಹೂಟೆ' ನೋ.

ಎಳಹೂಟ 'ಎಳೆಹೂಟೆ' ನೋ.

ಎಳಹೂಟೆ 'ಎಳೆಹೂಟೆ' ನೋ.

ಎಳಱು, ಎಳರು (ಕ್ರಿ). ಹೆದರು; ಭಯಪಡು : ದೇವ ಭವತ್ಪುತ್ರಂ ಕರಮೋವದೆ ಸಂಕಿಸದೆ ಮಿಂಡುವಡೆವೆರಸದಟಿಂದೋವೋವೆಂದೆಳಱೆ ಜನಂ ದಾವಾನಲನಂತೆ ಸುಡುವನಿರುಳುಂ ಪಗಲುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೬೪); ಪಳಕಲ್ಲರನೆದೆ × × × ಲು ಎಳಱಿದ ಕೊಳ್ಗಳಕೊ × × × ಮುನಿಯರ್ ಕೊಂಡ ಕೊಳಮಂ (ಎಕ. IX, ಕಾನಕಾ. ೧೯-೩; ?). **ಎಳರು** : ಕ್ಷೋಣೀಶ ಎನೆ ಎಳರಿನ್ನೆಂತು ಬಸವ ಬಹುಜಾಣ ನೀಂ ಬಲ್ಲೆಯಿದರಂತಸ್ಥು (ಪ್ರಭುಪು. ೭-೮೬). ℙ ಈ ಶಬ್ದ ಅಳಱು ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ.

[?]

ಎಳಾಆಲಕ್ಕೊವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?) : ತೊಱುಕೊಳ್ಳವೆ ಪೆರಿಯವನ್ ಕೋಲ್ಲಲಾಂ[ತು] ಭಿಳ್ದನ್ ಎಳಾಆಲ ಕ್ಕೊವಾಡಿ ತಾಳೆಯೋನ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨-೧೦; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಎಳೆ₁ 'ಎಟೆ₁' ನೋ.

ಎಳೆ₂ 'ಎಟೆ₂' ನೋ.

ಎಳೆ₃ 'ಎಳದು₁' ನೋ.

ಎಳೆ₄ (ನಾ). (ಉಕ) ಛಾವಣಿಗೆ ಹಾಕುವ ತೊಲೆ, —ತೀರು : ಬೆಲಗುಗಳೂ ಎಳೆಗಳೂ. . . ತಲೆಹಂಚಿಗೂ ಬೇಕಾಗುತ್ತವೆ; ಅಡ್ಡ ಬೆಲುಗುಗಳ ಮೇಲೆ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೯-೧೧೩). [?]

ಎಳೆ₅ (ನಾ). ಭೂಮಿ; ಧರಣಿ : "ಎಳೆ, ಪೊಡವಿ . . . ಬುವಿ – ಈ ೭ ಭೂಮಿ" (ಕಶಸಾ. ೧೦-೨೧೦); "ಎಳೆ ಬೂವಿ ಬುವಿ ಧರೆ ನೆಲಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೮); ಅಡಿಯಿಟ್ಟನೆಳೆಯೊಳವನೆಂಬೆಡೆಯೊಳ್ ಪರಿಜನ ಸಮೇತಮಿದಿರೆಟ್ದರಸಂ ಪೊಡೆವೆಡೆ ತಪಸ್ವಿ . . . ಪರಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೧); ಎಳೆಯಂ ಧರಿಯಿಸಿದುದು ಕೂರ್ಮಮೆಂಬರ್ (ವರ್ಧಪು. ೯-೩೦); ಜಸಮೆಳೆಯೆಲ್ಲಮಂ ಬಳಸೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೯೬).

ಎಳೆದಾಳ್ದಕುವರಿ = ಪರ್ವತರಾಜನ ಮಗಳು; ಪಾರ್ವತಿ : ಅಳವಳಿವುತತಿಚಿಂತೆಯಿಂದ ಮೊಗಬಾಡಿರ್ದ ಎಳೆದಾಳ್ದಕುವರಿಯಿರವಂ ನೋಡಿ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೬-೫೯). 'ಎಳದೇರ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಇಲಾ]

ಎಳೆಅಷ್ಟಮಿ (ನಾ). ಭಾದ್ರಪದ ಶುದ್ಧ ಅಷ್ಟಮಿ. ಆ ಅಂದು ಸ್ತ್ರೀಯರು ಲಕ್ಷ್ಮೀಪೂಜೆ ಮಾಡಿ ವ್ರತಸೂಚಕವಾಗಿ ದಾರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ.

[ಎಳೆ$_{2}$ (< ಎೞ್$_{2}$) + ಅಷ್ಟಮಿ]

ಎಳೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಮುಡುಪಿನ ದಾರ ಕಟ್ಟು: ಬಾಳೆ ತೋಟಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಒಂದು ಕರಿಬಾಳೆಗೊನೆಗೆ ಎಳೆ (ಮುಡಿಪು) ಕಟ್ಟಿದೆವು (ಮಲೆಚ. ೬೪). [ಎಳೆ$_{2}$ (< ಎೞ್$_{2}$) + ಕಟ್ಟು$_{1}$]

ಎಳೆಕುಕಿಲು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕೋಗಿಲೆ; ಮರಿಕೋಗಿಲೆ: ಕಾಗೆಗಳ ಕೊತ್ತಳಂ ಕುಕ್ಕುವೆಳೆಕುಕಿಲಂತೆ, ಕೆಂಡಗಳ ಕೋವೆಯಲಿ ಕಾವ ಕಾಂಚನದಂತೆ (ಗೂಲ್ಗೊ ಥಾ. ೯-೨೫೨).

[ಎಳೆ$_{3}$ (< ಎಳದು$_{1}$) + ಕುಕಿಲು$_{2}$ (< ಕುಕಿಲ್$_{2}$)]

ಎಳೆಕುಣಿಕೆ (ನಾ). ಎಳೆಯಲು ಅನುಕೂಲವಾದ ಕುಣಿಕೆ: ಮೋಜ ವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಳೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದರ ಬೆನ್ನ ತುದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕುಣಿಕೆ; ಮೋಜದ ಎಳೆಕುಣಿಕೆ (Tag. ಇಂಕನಿ).

[ಎಳೆ$_{1}$ (< ಎೞ್$_{1}$) + ಕುಣಿಕೆ$_{2}$]

ಎಳೆಕುಳಿ 'ಎೞೆಕುಳಿ' ನೋ.

ಎಳೆಕುಳಿಗೊಳ್ 'ಎೞೆಕುಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಎಳೆಕೊನೆ (ನಾ). (?): ಸೆಱೆಯುಮೇಱುಂ ನೆತ್ತಮಾಡುವರೊಳ್ ಲೋಭಮುಂ ಎಳೆಕೊನೆಯೊಳ್ಪಿನೊಳ್ (ಎಇ. XIII, ೩೩೨-೪೪; 929).

[ಎಳೆ? + ಕೊನೆ ?]

ಎಳೆಕೊಳು, ಎಳಕೊಳು, ಎಳೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಎಳೆದು ಕೊ; ಸೆಳೆದುಕೊ; ಆಕರ್ಷಿಸು: ಪಱಿದ ಮಸ್ತಕವೂಡಿದ ಬಾಹು ಹಸ್ತದಿ ಮುಱಿದ ಕಾಲ್ಗಳನೆಳೆಕೊಳುತೆ ಇಱಿದಾಡುವಾಕಾಶವೀರರ ಕಂಡಳು (ಮೋಹತ. ೨೯-೧೨). **ಎಳಕೊಳು**: ನೆಗೆದು ನೀರ್ಪೂವಟ್ಟಿಕೊಳುತೆ ಮೃಣಾಲ ಲತೆಗಳನು ನಿಗಳವೆನಲೆಳಕೊಳುತೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೧೧). **ಎಳೆಗೊಳ್ಳು**: ಮನಮುಸವ ಎಳೆಗೊಂಡು ಮುಡಿವ ಮೂರ್ತಿ ನಮ್ಮಕೀರ್ತಿ ಮಡುಗೊಳುವ ಗುಡಿಯೊಳೇ ನಿನ್ನ ಕೀರ್ತಿ (ಮಲೆದೇ. ೯-೯).

[ಎಳೆ$_{1}$ (< ಎೞ್$_{1}$) + ಕೊಳು (< ಕೊಳ್$_{1}$)]

ಎಳೆಕೋಗಿಲೆ (ನಾ). = ಎಳೆಕುಕಿಲು: ಬೀಱುತಿರ್ದುವು ನಯಸರವ ಮದವೇಱಿದೆಳೆಕೋ[ಪಾಠಾಂ. ಗೋ]ಗಿಲೆಗಳೊಳು ನುಡಿದೋಱುತಿರ್ದುವು ರಾಜಕೀರ ಮಯೂರ ನರ್ತನವ (ತೊರರಾ. ೫-೧-೩೯).

[ಎಳೆ$_{3}$ (< ಎಳದು$_{1}$) + ಕೋಗಿಲೆ]

ಎಳೆಕೌಂಗು 'ಎಳಗವುಂಗು' ನೋ.

ಎಳೆಗಂಟಲು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಗಂಟಲು: ಅವನ ಬಿಳಿಯ ಎಳೆಗಂಟಲಿನಲ್ಲಿ ಏನೋ ಅದುರಿದಂತಾಯಿತು (ಪುನರು. ೫೦೫).

[ಎಳೆ$_{3}$ (< ಎಳದು$_{1}$) + ಗಂಟಲು (< ಗಂಟಲ್)]

ಎಳೆಗಂತಿ 'ಎಳಗಂದಿ' ನೋ.

ಎಳೆಗಂದಿ 'ಎಳಗಂದಿ' ನೋ.

ಎಳೆಗನ್ನ (ನಾ). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ರಂಧ್ರ; ಹುತ್ತ: ಮುನ್ನಿಲ್ಲದ ಸಾಹಿತಿಯೆಳೆಗನ್ನದೊಳಂದೊಗೆದ ಮುನಿಯಿನುಣ್ಮಿದ ತೇಜದಿಂ ಮುನ್ನಿಲ್ಲದ ಸಂಗೀತಮುಮಿನ್ನೆಗಮಾ ಚಿಕ್ಕದೇವನಿಂ ನೆಗಱ್ದುದು ದಲ್ (ಚಿಕವಿ. ೪-೧೩೦). [ಎಳೆ$_{5}$ + ಕನ್ನ$_{1}$]

ಎಳೆಗನ್ನಡವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿ, —ಗಿಳಿಯ ಮರಿ: ಸೊಬಗಾಂತು ದಟ್ಟಡಿಯನಿಟ್ಟೆಳೆಗನ್ನಡವಕ್ಕಿಯಂತೆ ನುಣ್ಚರಿದ ತೊದಳ್ ತೊಡಂಕೆ ನುಡಿದಾಡುವ ಕಂದನನೆಂದು ಕಾಣ್ಬೆನೋ (ವೃಷವಿ. ೨-೩೧).

[ಎಳೆ$_{3}$ (< ಎಳದು$_{1}$) + ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿ]

ಎಳೆಗಪ್ಪು 'ಎಳೆಗರ್ಪು' ನೋ.

ಎಳೆಗರ್ಪು, ಎಳೆಗಪ್ಪು (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಕಪ್ಪು; ತುಸು ಕಪ್ಪು: ಅರವಿಂದ ಕರ್ಣಿಕೆಯಿಪ್ಪಾ ಅಂದದಿಂ ವಿಜಯಾವತಿಯೊಳು ಎಳೆಗರ್ಪಿಂ ದಂದವಡೆಯಿತು ನೃಪಾಲಾ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೪-೬೩). **ಎಳೆಗಪ್ಪು**: ಎಳೆ[ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಗಪ್ಪುದೋಱಿ ಪ್ಪೆರಂ (ಮಂಗರಾ. ೮೧-೧೪).

[ಎಳೆ$_{3}$ (< ಎಳದು$_{1}$) + ಕರ್ಪು$_{1}$]

ಎಳೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಗಡಿ ಕಲ್ಲು; ಎಳೆ ಎಳೆದಿರುವ ಕಲ್ಲು: ಅನೆದಲೊಗೆಱೆ ಪುಲ್ಪದಿಯೆ ಎಳೆಗಲ್ಲೆ ಪುಲಿವಾರದ ಗೆಱೆ ಮುಕೂಡಲ್ ತತಃ ಪೂರ್ವತಃ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೧-೯೪; 812).

[ಎಳೆ ? + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_{3}$)]

ಎಳೆಗಱು 'ಎಳಗಱು' ನೋ.

ಎಳೆಗಱುಂಕೆ 'ಎಳಗಱುಂಕೆ' ನೋ.

ಎಳೆಗಾಯ್ 'ಎಳಗಾಯ್' ನೋ.

ಎಳೆಗಾಯಿ 'ಎಳಗಾಯ್' ನೋ.

ಎಳೆಗಾರ್ 'ಎಳಗಾರ್' ನೋ.

ಎಳೆಗಾಳಿ 'ಎಳಗಾಳಿ' ನೋ.

ಎಳೆಗುಬ್ಬಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಗುಬ್ಬಿ; ಗುಬ್ಬಿಮರಿ: ಉಱುಬುಗೊಂಡೆಳೆಗುಬ್ಬಿ ಕುಡಿದರೆ ಬಱಿವುದೇ ಜಲರಾಶಿ (ತೊರರಾ. ೬-೩೪-೧೨).

[ಎಳೆ$_{3}$ (< ಎಳದು$_{1}$) + ಗುಬ್ಬಿ$_{2}$]

ಎಳೆಗುರುಳು (ನಾ). ಮೃದುವಾದ, ಕೋಮಲವಾದ ಕೂದಲು: ಸುರುಳಿಗುರುಳೊ ಸುಕ್ಕುಗುರುಳೆಳೆಗುರುಳೊ ಮೇಘಾಕೃತಿಯೊ ನೀಲದ ಮೆರುಗೊ (ಜಿರಾಮಾ. ೭೫-೬೧).

[ಎಳೆ$_{3}$ (< ಎಳದು$_{1}$) + ಕುರುಳು$_{1}$ (< ಕುರುಳ್$_{1}$)]

ಎಳೆಗೂಸು 'ಎಳಗೂಸು' ನೋ.

ಎಳೆಗೆಂಪು 'ಎಳಗೆಂಪು' ನೋ.

ಎಳೆಗೊಂಬು 'ಎಳಗೊಂಬು' ನೋ.

ಎಳೆಗೊನೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಗೊನೆ: ಉನ್ನತದೆಳೆಗೊನೆಗಳು ಫಾಳಿಯಿಂದ ಕೈಸನ್ನೆಗೈವಂದದಿ ತೂಗೆ (ಭರ್ಗಜ. ೨೨-೫).

[ಎಳೆ$_{3}$ (< ಎಳದು$_{1}$) + ಗೊನೆ$_{1}$]

ಎಳೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಸೂಜಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ) ದಾರವನ್ನು ಪೋಣಿಸು (ಸ್ಕ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ದಾರವನ್ನು ಹೊಸೆ, —ನುಲಿ (ಸ್ಕ್ಯಾಂಡರ್). [ಎಳೆ$_{2}$ (< ಎೞ್$_{2}$) + ಕೊಳ್$_{1}$ + -ಇಸು$_{3}$]

ಎಳೆಗೊಳ್ಳು 'ಎಳೆಕೊಳು' ನೋ.

ಎಳೆಗೌಂಗು 'ಎಳಗವುಂಗು' ನೋ.

ಎಳೆಜೀವ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸಿನ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಆಗ ನೋಡಬೇಕು – ಆ ಎಳೆಜೀವಗಳ ಉತ್ಸಾಹ, ಕೇಕೆ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೨).

[ಎಳೆ$_{3}$ (< ಎಳದು$_{1}$) + ಜೀವ]

ಎಳೆಜೊನ್ನ 'ಎಳಜೊನ್ನ' ನೋ.

ಎಳೆತ, ಎಳತ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯುವಿಕೆ; ಸೆಳೆಯುವಿಕೆ: ವಸ್ತುಗಳು ಚಲಿಸುವುದರಿಂದ ಅಗಾಧವಾಗಿ ಬಿಗಿತ ಎಳೆತಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ ಭೂಕಂಪಗಳುಂಟಾಗಿವೆ (ಭೂಹುಟ್ಟು. ೯೪); "ಒಂದೆರಡು ಸಿಗರೇಟು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡು ಒಂದೆಳೆತ ಎಳೆಯುವುದಾದರೆ" ಎಂದವಳು ಒಳಗೊಳಗೆ ಮಂಡಿಗೆ ಸವಿದಳು (ಪುನರು. ೧೩೬). **ಎಳತ**: ೨. (ಆಲಂ) (ಮನಸ್ಸಿನ) ಆಕರ್ಷಣೆ; ಒಲವು: ಏಟಾದರೂ ಆ ಎಳತ ಬ್ಯಾರೇ, ನಂದ ಬ್ಯಾರೇನ (ದೀಪಹ. II, ೧೬೬).

[ಎಳೆ$_{1}$ (< ಎೞ್$_{1}$) + -ತ$_{2}$]

ಎಳೆತಟ, ಎಳತಟ (ನಾ). ಎಳೆದಾಟ; ಆಕರ್ಷಣೆ; ಸೆಳೆತ; ತೊಂದರೆ; ಕಿರುಕುಳ: ಬಳಿವಿಡಿದು ಬೇಂಟಿಗೆಯ್ತಂದ ಭೂಪಾಲಕನ ನೆಳೆತಟಂಮಾಡಿ ತೆಗೆದೆನ್ನಾಶ್ರಮುಕ್ಕೊಯ್ದು (ಹಚಕಾ. ೩–೧೧); ಸತ್ವಗುಣವ ನಿಜವದನದೊಳ್ ತೋರ್ಪಗಂಬಿಕೆ ತೊಳತೊಳಗಲಬ್ಜಭವ ಶಿವರಮಾಧವರರ್ಚಿಪೆಳೆತಟಮಿದೇತಕಾಗಿ . . . ಬರುತಿರ್ದನು (ನಂದಿಪು. ೯–೧೦). **ಎಳತಟೆ:** ಭೀಮನ ಸುಳಿವಿನಲಿ ಸೊಪ್ಪಾದೆವರ್ಜುನನೆಳತಟಕೆ ನಿಲವೆಂತೆನುತ ನೆಗ್ಗಿದುದು ದುಗುಡದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೮–೨೫); ರಾಹುವಿನ ಎಳತಟದ ಶಶಿರೇಖೆಯಂತೆ (ತೊರರಾ. ೨–೨–೨); ಸಕಲ ಜೀವವ್ರಾತವಾಳುತ ಮುಳುಗುತೀ ಭವವೈತರಣಿಯೆಳತಟದಲಿಂತಾಯಾಸಗೊಳುತಿರಲು (ನಿಭಾಗ. ೭–೯–೩೯); ಮೃಗದಟ್ಟುಳಿಗೆ ಬೇಂಟಿಯನಾಡ ಬಂದರೆ ತೆಗೆದೆಳತಟವ ಮಾಡುವೆನು (ಹರಿಸಾಂ. ೧೧–೫೩); ಪರದೊಳು ಮತಿನಿಶ್ಚಯಗೊಂಡಗೆ ಬಹುಪರಿ ಸಂಶಯದೆಳತಟಮುಂಟೇ (ಕೃಕವ. ೫–೪೮–೫).

ಎಳತಟವಾಗು = ಕೋಟಲೆಗೊಳ್ಳು: ಗುರುವಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಎಳತಟ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಯಯೆಳತಟ, ಕೈಯಲೆಳತಟ]ವಾಗದ ಮುನ್ನ ಅರ್ಪಿತವ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು (ಅವಚಂ: ೩೮–೧೬೫); ಅನುಭಾವವಿಲ್ಲದೆ ಈ ತನು ಎಳತಟವಾದುದಯ್ಯ (ದೇವಾವ. ೨೪–೪೧); ದಮನಮುನಿ ಆ ವಿಪಿನವಂ ಹೊಕ್ಕು ತನ್ನಯ ಜೀವಕೆಳತಟವಾಯ್ತು (ಬಸವು. ೫೨–೧೭).

[ಎಳೆ$_1$ (< ಎಟು$_1$) + –ತಟ$_3$]

ಎಳೆತನ 'ಎಳತನ' ನೋ.

ಎಳೆತರ್ 'ಎಟುತರ್' ನೋ.

ಎಳೆತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಳೆದು ತರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸೆಳೆಯಿಸು: ಕೊಲಿಸಿದವರರಸಿಯರನೆಲ್ಲರನೆಳೆತರಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೫–೪೦); ನಳಿನಾಕ್ಷಿಯೊರ್ವಳೀಕ್ಷಣರಜ್ಜುವಿಂ ವಿಧುವನೆಳೆತರಿಸಿ ಕುಣಿಸಿದಪಳೊಯೆನಲ್ (ಚಿಬವು. ೧೦–೧೭). [ಎಳೆತರ್ (< ಎಟುತರ್) + –ಇಸು$_3$]

ಎಳೆತಳಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರು; ಮೊಳಕೆಯೊಡೆ: "ಎಳೆತಳಿರ್ [ಪಾಠಾಂ. ಎಲೆತೊಳ(ಟ)ಲ್]–ಪಲ್ಲವ ಪ್ರಾಪ್ತೌ (ಎಲೆ ಚಿಗುರು)" (ಶಮುಧಾ).

[ಎಳ$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ತಳಿರ್]

ಎಳೆತೆಗೆ, ಎಳತೆಗೆ (ನಾ). ತನ್ನಕಡೆಗೆ ಎಳೆದು ಕೊಳ್ಳುವುದು; ಜಗ್ಗಾಟ: ಎಳೆತೆಗೆಯಾಗುತಿರ್ದಪುದು ಖೇಚರರ್ಗಂ ಹರಿ ಕೇಳ ನಿನ್ನ ಕೈಯಳವಿಯ ಕನ್ನೆಯಲ್ಲಿವಳಾದಡವೆನ್ನಳಿಮೋಹದಿಂದಂ (ಮಹಾನೇ. ೭–೪೫). **ಎಳತೆಗೆ:** ಚರಣಗಳು ಸುರಪಗೆಳತೆಗೆಯಾಯ್ತು ಪಯಣವು ನೆರೆದ ಚತುರ ನಿಕಾಯವಾಗಸದೆಡೆವೆದುಂಬಲು ಮೆಲ್ಲನೈರಾವತವ ನೇಜಿಸಿದನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧–೧೧೦). [ಎಳೆ$_1$ (< ಎಟು$_1$) + ತೆಗೆ]

ಎಳೆತೊಗಲ್ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ಚರ್ಮ; ಮೃದುವಾದ ಚರ್ಮ: (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೩ ೬). [ಎಳ$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ತೊಗಲ್]

ಎಳೆದಳಿರ್ 'ಎಳದಳಿರ್' ನೋ.

ಎಳೆದಳಿಸು 'ಎಳದಳಿಸು' ನೋ.

ಎಳೆದಾಟ, ಎಳದಾಟ (ನಾ). ೧. (ಪರಸ್ಪರ) ಎಳೆದು ಆಡುವಿಕೆ; ಸೆಳೆಯುವಿಕೆ; ಜಗ್ಗಾಟ: "ಆಮಾತಿಗೇಕೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಎಳೆದಾಟ?" (ತೀಮೋಡ. ೪). ೨. (ಆಲಂ) (ಮನಸ್ಸಿನ) ತುಯ್ದಾಟ, —ಹೊಯ್ದಾಟ: ಅವಳಿಗಾಗಿ ದಾರಿಕಾಯಬೇಕೋ ಬೇಡವೋ ಎಂಬ ಎಳೆದಾಟದಲ್ಲಿ . . . ವಸಂತನ ಮನಸ್ಸು ವಿವೇಕವನ್ನು ಸೋಲಿಸಿಬಿಟ್ಟಿತು (ಕಮುನಿ. ೪). ೩. ತಡ; ನಿಧಾನ (೬). **ಎಳದಾಟ:** (೬).

[ಎಳೆ$_1$ (< ಎಟು$_1$) + ಆಟ]

ಎಳೆದಾಡು (ಕ್ರಿ). (ಪರಸ್ಪರ) ಎಳೆ; ಸೆಳೆ; ಜಗ್ಗು: ಅಲ್ಲಿ ಅವರು ಎಳೆದಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ವಚಭಾ. ೩೯). [ಎಳೆ$_1$ (< ಎಟು$_1$) + ಆಡು$_1$]

ಎಳೆದಾಳ್ದಕುವರಿ 'ಎಳ್ಕೆ' ಪರಾ.

ಎಳೆದಿಂಗಳು 'ಎಳದಿಂಗಳ್' ನೋ.

ಎಳೆದು 'ಎಳದು$_1$' ನೋ.

ಎಳೆದುಂಬಿ 'ಎಳದುಂಬಿ' ನೋ.

ಎಳೆದೇರ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನೇ ತೇರನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಈಶ್ವರ: "ಎಳೆದೇರನೀಸನುಂ . . . ಸ್ಮರಹರಂಗೆ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫); ಎಳೆದೇರನನೋಡಿಪೆನೆಂದು ಪೂಸರಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೯೫).

[ಎಳ$_5$ + ತೇರು + –ಅ$_7$]

ಎಳೆನಗರ್ನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮಾಧವಮುತ್ತರಸರೆಳೆನಗರ್ನಾಡೆಪ್ಪತ್ತುಮೂವನ್ನನಾಡು ಮೂವತ್ತು ಂಪೊಂಕುನ್ದು ಪನ್ನೆರಡುಮಾಳುತ್ತು[ಮಿ]ರೆ (ಎಕ. X, ಚಾರಿಂಗ್. ೧೩–೨; 890). [ಎಳೆನಗರ$_0$ + ನಾಡು]

ಎಳೆನಗೆ 'ಎಳನಗೆ' ನೋ.

ಎಳೆನಡಿಗೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಒಂದು ನಡಿಗೆ: "ಅಸ್ಕಂದಿತಂ–ಎಳೆನಡಿಗೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೫).

[ಎಳ$_3$ (< ಎಳದು$_1$) ? + ನಡಿಗೆ (< ನಡಗೆ)]

ಎಳೆನಡು (ನಾ). ಬಡನಡು; ಸಣ್ಣನಡು: ತುಂಗಕುಚದುತ್ತುಂಗಕಬರಿಯ ಸಿಂಗರದೆಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಸೆಳೆ] ನಡುವಿನಮಳ ನರಾಂಗನೆಯರೆಸೆದಿರ್ದರಾ ಸ್ಮರಭಟನ ಬಲದಂತೆ (ತೊರರಾ. ೫–೨–೭೨).

[ಎಳ$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ನಡು$_2$]

ಎಳೆನಾಗ 'ಎಳನಾಗ' ನೋ.

ಎಳೆನಾರಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಹೆಂಗಸು; ತರುಣಿ: ಕರದ ಕರಕುಶಲದಲಿ ಚಲುವನು ಮೆಱೆದಳೆಳೆನಾರಿ (ಬಜ್ಜವು. ೨೯–೧೦).

[ಎಳ$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ನಾರಿ$_2$]

ಎಳೆನಾರು (ನಾ). ಎಳೆಯ ನಾರು; ಮೃದುವಾದ ನಾರು (೬).

[ಎಳ$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ನಾರು$_2$ (< ನಾರ್$_2$)]

ಎಳೆನಿಂಬೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ನಿಂಬೆ; ನಿಂಬೆಯ ಹೀಚು.

ಎಳೆನಿಂಬೆಕಾಯಿ = (ಆಲಂ) ಬುದ್ಧಿ ಪಕ್ವವಾಗಿಲ್ಲದವನು: ವಯಸ್ಸು ಹದಿನೆಂಟೇ ಆದರೂ 'ಹುಡುಗಬುದ್ಧಿ', 'ಎಳೆನಿಂಬೇಕಾಯಿ' ಎಂದು ಯಾರೂ ರಾಮಕೃಷ್ಣನನ್ನು ದುರ್ಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಬಸಶಂ. ೪೫); ಅವರ ಸಹೋದ್ಯೋಗಿಗಳು ಅವರನ್ನು ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಎಳೆನಿಂಬೆಕಾಯಿ ಅನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು (ಪಂಜಪಂ. ೧೬೨).

[ಎಳ$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ನಿಂಬೆ]

ಎಳೆನೀರ್ 'ಎಳನೀರ್' ನೋ.

ಎಳೆನೀರು 'ಎಳನೀರ್' ನೋ.

ಎಳೆನೀಲ 'ಎಳನೀಲ' ನೋ.

ಎಳೆನೂಲು (ನಾ). ಹಸಿಯ ನೂಲು; ನೂಲಿನ ಎಳೆ (?): ತಳಿರು ಪೊಂಬಾಳೆ ಕೆಂದಾವರೆ ದಂಟುಗಳೆಳೆನೂಲು ಲಲಿತತಮಾಲ ಬೆಳಗಾಯ ನೆಯ್ದಿಲು ಹೆಂಗಳ ದಿವ್ಯಾಂಗಲಲಿತ ನಂದನದೊಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೨೪–೯); ಸೂಜಿಗೂ ಹದನು ಎಳೆನೂಲಿಗೂ ಮಿದು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೩೭–೭).

[ಎಳೆ$_2$ (< ಎಟು$_2$) + ನೂಲು$_2$ (< ನೂಲ್$_2$)]

ಎಳೆನೇಸಱ್ 'ಎಳನೇಸಱ್' ನೋ.

ಎಳೆನೇಸಱು 'ಎಳನೇಸಱ್' ನೋ.

ಎಳೆಪಾಕ$_1$ (ನಾ). (ದಾರದ) ಎಳೆಯಂತೆ ಬರುವ ಪಾಕ; ಹದವಾದ ಪಾಕ: ಎಳೆಪಾಕ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಎಳೆ$_2$ (< ಎಟು$_2$) + ಪಾಕ$_1$]

ಎಳೆಪಾಕ್ಕೆ (ನಾ). ಹದಕ್ಕೆ ಬರದಿರುವ ಪಾಕ: ಎಳೆಪಾಕ ಆಗಿದೆ, ಹದಕ್ಕೆ ಬಂದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪಾಕ್$_1$]

ಎಳೆಪ್ರಾಯ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಪ್ರಾಯ; ತಾರುಣ್ಯ: ನಾನು ಗುರುವನ್ನು ಎಳೆಪ್ರಾಯದಿಂದಲೂ ಸೇವಿಸುತ್ತಿರುವೆನು (ಮಣಿಸ. ೬೩). [ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪ್ರಾಯ]

ಎಳೆಬಣ್ಣ (ನಾ). ಎಳಸಾದ ಬಣ್ಣ; ಅತಿ ಗಾಢವಲ್ಲದ ಬಣ್ಣ. [ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಬಣ್ಣ]

ಎಳೆಬಲೆ 'ಎಳೆವಲೆ' ನೋ.

ಎಳೆಬಿಸಿಲು 'ಎಳವಿಸಿಲ್' ನೋ.

ಎಳೆಬಿಳುಪು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಿಳುಪು; ನಸುಬಿಳುಪು: ಧೂಸರಃ –ಎಳೆಬಿಳುಪು ಅಂದರೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಶುಭ್ರವಾದದ್ದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೫). [ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಬಿಳುಪು]

ಎಳೆಮನ 'ಎಳಮನ' ನೋ.

ಎಳೆಮರಿ 'ಎಳವಱು' ನೋ.

ಎಳೆಮಾವು 'ಎಳಮಾವು' ನೋ.

ಎಳೆಮಿಂಚು 'ಎಳಮಿಂಚು' ನೋ.

ಎಳೆಮೀನು 'ಎಳಮೀನ್' ನೋ.

ಎಳೆಮೀಸೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮೀಸೆ; ಚಿಗುರು ಮೀಸೆ; ಮೊಗ ಮೀಸೆ: ಹುಬ್ಬಿನಂತೆಸೆವೆಳೆಮೀಸೆ ಹುಬ್ಬುಮೀಸೆಯ ನೋಡಿ ನಲಿವ (ಭರಚ. ೧–೪೦); ಮೊಳೆದೋಱುತಾ ಪುಟ್ಟುತಿಹೆಳೆಮೀಸೆ (ಕಂಸವ. ೯–೧೧೫); ರಾವಣನ ಎಳೆಮೀಸೆ (ಹುಟ್ಟಹ. ೬೨). [ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮೀಸೆ]

ಎಳೆಮುತ್ತು 'ಎಳಮುತ್ತು' ನೋ.

ಎಳೆಮುದ್ದು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕವರ ಮುದ್ದು; ಸಣ್ಣಮಕ್ಕಳ ಮುದ್ದು: ಸುಳಿದಾಡಿ ಕಳಾಳಾಪದಿನೆಳೆಮುದ್ದಂ ತೋಱಿ ಮೊಲೆಯನುಣ್ಣಾತ್ಮಜರೆನೆ ಗಿಳಿಗಳ ಪಿಂಡುಗಳುಂಡುವು ಕಳವೆಯ ಪಾಲ್ದೆನೆಯ (ಬಾಧವು. ೪–೬೯). [ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮುದ್ದು]

ಎಳೆಮುಳ್ಳು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮುಳ್ಳು: ನೂಕಿದವು ಶರಜಾಲ ಹನುಮನ ಸೋಕಿನಲಿ ಮದಗಜವನೆಳೆಮುಳ್ಳಾಕುವವೊಲಂಜನೆಯ ಸುತನಂಜುವನೆ ಶರಹತಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೫–೬–೨೨). [ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್$_3$)]

ಎಳೆಮೇವು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮೇವು; ಚಿಗುರು ಮೇವು; ಹಸಿಮೇವು: ಓತು ಗೋವೆಳೆಮೇವ ಬಿಟ್ಟೋಡಿ ಅತಜಗ ಬಾಯ್ದಾತು ಮೇವುದ ಕಂಡೆನೆನಲು (ಭರಚ. ೬೧–೩೫). [ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮೇವು (< ಮೇಪು)]

ಎಳೆಮೊಗರು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹೀಚು. [ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮೊಗರು (< ಮೊಗಱು)]

ಎಳೆಯ 'ಎಳದು$_1$' ನೋ.

ಎಳೆಯಂಚೆ 'ಎಳಅಂಚೆ' ನೋ.

ಎಳೆಯಕೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಅಲ್ಲಿಂ ತೆಂಕಲೆಳೆಯ ಕೆಱೆಯ ಬಿಳಿಯ ಕಲ್ಲು (ಸೌಇಇ. XX, ೧೪–೩೮; 980). [ಎಳೆಯ ? + ಕೆಱೆ]

ಎಳೆಯಸುಗೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಅಶೋಕ ವೃಕ್ಷ: ಪೊಸವಾಳೆಯ ಸುಳಿ ಕಮ್ಮಿದುವಾದೆಲರೆಳೆಯಸುಗೆಯ ತಳಿರೆಲೆ ಬಿಜ್ಜಳ . . . ಬಾವನ್ನದಿ ನಾಳಿಯರೆಳಸಿ ಕರಂ ಸತ್ಕರಿಸಲು (ಜಯಕಾ. ೪–೪೦). [ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಅಸುಗೆ]

ಎಳೆಯಿಸು 'ಎಱೆಯಿಸು' ನೋ.

ಎಳೆಯೊಡೆಯ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ; ಅರಸ; ರಾಜ: ಎಱಗು ಪಿರಿಯವರ್ಗೆಳೆಯೊಡೆಯಾ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೧). [ಎಳ್$_5$ + ಒಡೆಯ]

ಎಳೆರಂಡೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸಿನ ವಿಧವೆ; ಬಾಲವಿಧವೆ: ಇರೆ ರವಿ ಯೇಱಬಱೊಳ್ ಬಿಸುಡುಗಾರ್ತಿಯೆನಿಕ್ಕುಮಿಳಾತನೂಜನಲ್ಲಿರೆಯೆಳೆರಂಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮೊಳೆಗಾ ರಂಡೆ]ಯಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೨೨–೧೩). [ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ರಂಡೆ]

ಎಳೆಲತೆ 'ಎಳಲತೆ' ನೋ.

ಎಳೆವಗಲು 'ಎಳವಗಲು' ನೋ.

ಎಳೆವಯಸ್ಸು (ನಾ). ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸು; ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸು: ಅಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯರು ಎಳೆವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿ, ತಮ್ಮ ಕೌಮಾರ್ಯಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿಯೇ ಕಳೆದು (ಮಣಿಸ. ೬೧). [ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ವಯಸ್ಸು]

ಎಳೆವರೆಯ 'ಎಳವರೆಯ' ನೋ.

ಎಳೆವಲ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹಲ್ಲು: ಮೊಳೆವ ಮುತ್ತಿನ ಪೊಳೆವೆಳೆವಲ್ಲ ಕಿಱುನಗೆಗೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨–೩೪). [ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪಲ್]

ಎಳೆವಲೆ, ಎಳೆಬಲೆ (ನಾ). ಎಳೆಯುವ ಬಲೆ: ಎರಳೆವಲೆ ಹಂದಿವಲೆ ಹೊಯಿವಲೆ ಹರಹುವಲೆಗಳೆಳೆವಲೆ ಹುಡಿಕೆವಲೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೧೯).
ಎಳೆಬಲೆ: ಎಳೆಯುವ ಬಲೆ; ಎಳೆಬಲೆ (Drag-net. ಇಂಕನಿ). [ಎಳ್$_1$ (< ಎೞ್$_1$) + ಬಲೆ$_1$]

ಎಳೆವಸಲೆ 'ಎಳವಸಲೆ' ನೋ.

ಎಳೆವಸಿಱ್ 'ಎಳವಸಿಱ್' ನೋ.

ಎಳೆವಳ್ಳಿ 'ಎಳವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಎಳೆವಳ್ಳಿಮೆಯ್ 'ಎಳವಳ್ಳಿಮೆಯ್' ನೋ.

ಎಳೆವಱ 'ಎಳವಱ' ನೋ.

ಎಳೆವಾತು (ನಾ). ೧. ಎಳೆತನದಲ್ಲಿಯ ಮಾತು. ೨. ಸರಳವಾದ ಮಾತು: ಎಲ್ಲರುಮಱಿವಂತೆಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳ]ವಾತುಗಳಿಂದ ಸೊಲ್ಲಿಸುವೆನು ಸೊಗಸುವೊಲು (ಹದಿಬ. ೧–೪೯). [ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮಾತು$_1$]

ಎಳೆವಾರ 'ಎಳವಾರ' ನೋ.

ಎಳೆವಾಳೆ$_1$ 'ಎಳವಾೞೆ' ನೋ.

ಎಳೆವಾಳೆ$_2$ 'ಎಳವಾಳೆ$_2$' ನೋ.

ಎಳೆವಾೞೆ 'ಎಳವಾೞೆ' ನೋ.

ಎಳೆವಿದಿರ್ 'ಎಳವಿದಿರ್' ನೋ.

ಎಳೆವಿಸಿಲ್ 'ಎಳವಿಸಿಲ್' ನೋ.

ಎಳೆವೀಲಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ನವಿಲುಗರಿ: ವಿಳಸಿತ ಮಧುಕರನಿಕರ ಎಳ ಸಿದುದೆಳೆವೀಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ನೀಲಿ]ಯ ನಿಡುದೊಂಗಲನೆಳಲಿಕ್ಕಿದಂತಾನೆಗಳ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೩೦). [ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪೀಲಿ]

ಎಳೆವುಲ್ 'ಎಳವುಲ್' ನೋ.

ಎಳೆವುಲ್ಲೆ 'ಎಳವುಲ್ಲೆ' ನೋ.

ಎಳೆವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬೆರಳು: ಪಂಬಲಿಸುತ ಪಾಲ್ಗೊಲೆವೇಡುತೆಳೆ ವೆಟ್ಟ ಚುಂಬಿಸುತವೆ ಮೊಗನೋಡಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨–೩೫). [ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಬೆಟ್ಟು$_3$]

ಎಳೆವೇಣ್ 'ಎಳವೇಣ್' ನೋ.

ಎಳೆವೇಣು 'ಎಳವೇಣ್' ನೋ.

ಎಳೆವೇಱಿ 'ಎಳವೇಱಿ' ನೋ.

ಎಳೆವೇಡಿತಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬೇಡಿತಿ, —ಪುಳಿಂದಿ: ತೆರೆವಿಡಿದೀಸುವೆಳೆವೇಡಿತಿಯ ಗುರುತರ ನಿತಂಬಬಿಂಬಮಂ ಮುಳುಂಗಿ ತೋರ್ಪ ಕರಿಣಿಯ ಶಿರಂಗೆತ್ತು ತುಡುಂಕುತೊಡರ್ಚೆ ತಡಿಯೊಳ್ನಿಂದು (ರಾಜಶೇ. ೬–೨೪ ವ).
[ಎಳೆ$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಬೇಡಿತಿ]

ಎಳೆಸಸಿ 'ಎಳಸಸಿ$_1$' ನೋ.

ಎಳೆಸಸಿಲೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಸಸಿಲೆ, —ಮೀನು: ಸೆಳೆನೀರಿನ ಕುಲ್ಲೆಯೊಳೊಂದೇ ಭಲ್ಲೆಯೊಳೆಳೆಸಸಿಲೆಯನಿಕ್ಕಡಿಗೆಯ್ವ (ಹ ಬ್ಬ ರ. ೧–೧೩).
[ಎಳೆ$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಸಸಿಲೆ (< ಸಸಿಲ್)]

ಎಳೆಸು 'ಎೞೆಸು' ನೋ.

ಎಳೆಹಗಲು 'ಎಳವಗಲು' ನೋ.

ಎಳೆಹದ (ನಾ). ಹದಕ್ಕೆ ಬರದಿರುವ ಪಾಕ.
[ಎಳೆ$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಹದ (< ಪದ$_1$)]

ಎಳೆಹದಿರು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕಾಯಿ.
[ಎಳೆ$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಹದಿರು$_1$ (< ಪದಿರ್$_1$)]

ಎಳೆಹಬ್ಬ (ನಾ). ೧. ಶ್ರಾವಣಮಾಸದಲ್ಲಿ ಜಟ್ಟಿಗಳು ಕೆಮ್ಮಣ್ಣನ್ನು (ಹುತ್ತದಂತೆ) ಗುಡ್ಡೆಮಾಡಿ ಪೂಜಿಸಿ ಸೊಂಟಕ್ಕೂ ಕೈಗೂ ದಾರ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಬ್ಬ (ಕ). ೨. ಭಾದ್ರಪದ ಶುದ್ಧ ಅಷ್ಟಮಿ.
[ಎಳೆ$_3$ (< ಎೞೆ$_3$) + ಹಬ್ಬ (< ಪರ್ಬ)]

ಎಳೆಹರೆಯ 'ಎಳವರೆಯ' ನೋ.

ಎಳೆಹೀಚು (ನಾ). = ಎಳೆಹದಿರು (ಕ).
[ಎಳೆ$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಹೀಚು$_3$ (< ಪೀಚು$_3$)]

ಎಳೆಹುಲ್ಲು 'ಎಳವುಲ್' ನೋ.

ಎಳೆಹುಲ್ಲೆ 'ಎಳವುಲ್ಲೆ' ನೋ.

ಎಳೆಹೂಟ 'ಎಳೆಹೂಟಿ' ನೋ.

ಎಳೆಹೂಟಿ, ಎಳಹೂಟ, ಎಳಹೂಟೆ, ಎಳಹೂಟಿ, ಎಳೆಹೂಟ (ನಾ). ವ್ಯವಸಾಯದ ಒಂದು ಉಪಕರಣ; ಹಲಬೆ: ಮೊಱೆಯಿಟ್ಟರಾಗಿ ಕರುಣಿಸಿ ಬಿಟ್ಟನಲ್ಲದಿರ್ದಡೆ ಕೆಡಹಿ ಮೂಗನರಿದೆಳೆಹೂಟಿಯಂ ಕಟ್ಟಿ ಹೆಟ್ಟವೆಳಸುವೆ ಬಟ್ಟಬಯಲೊಳೆನಲು (ಹಚಕಾ. ೮–೧೩); ಹುರಿದ ಮರಳನೆ ಚೆಲ್ಲುತ ಗಾಳಿಯೊಳುಯೆಳೆಹೂಟಿಯಂ ಕಟ್ಟಿಯಿಂಡದೊಳು ಘೋಳಿಡಿಸುತೆಳೆವ ಯಮದೂತರಂ ಮುಱಿದೊತ್ತಿ (ಗುಭಜ. ೨–೪); ಹರಳ ಮಧುವರ ಸಯ್ಯನವರನು ನಿಲ್ಲದೆಳೆಹೂಟಿಯನು ಕಟ್ಟಿಪನಲ್ಲಿ ಫಾಲ್ಗುಣದಿ (ಶರಲೀ. ೪೫೧–೮); ಬಸವೇಶ ಕೂಡಲಸಂಗನೋಳ್ಬೆರದ ಶರಧಿಯೆಳೆಹೂಟಿ ಕಟ್ಟಿಸಲುಯೂ ಶರಣರಂ ಹರಪುರಿಗೆ ಪೋದರಣುಗಾ (ಚೋರಬ. ೧೦ ಸೂಚನೆ). **ಎಳಹೂಟ**: ನಿರುತದಿಂದವರನೆಳಹೂಟಮಂ ಕಟ್ಟಿಸಾ ಗಿರಿಯ ಸುತ್ತಂಯೆಳಸೆ (ಪಾಸೋಪು. ೫–೧೮). **ಎಳಹೂಟೆ**: ಇನಿತು ನೀರಂ ತೋಱಿರೇ ಧಿಕ್ಕನೆ ಇದಕೆ ಆರಾದೊಡೇ ನಿಮ್ಮನಿಬರಂ ಪಟ್ಟಣದ ಸುತ್ತೆಳಹೂಟೆ ಹೂಡಿಸುವೆ (ಬಸಪು. ೫೭–೮೦); ಹಳ್ಳಯ್ಯ ಮಧುವಯ್ಯಗಳನೆಳಹೂಟೆಯಂ ಕಟ್ಟಿಸೆ (ಚಿಬಪು. ೬೨–೨೦); ಗಡಿಯೆಲ್ಲೆಯಿಂದ ಹೊರಗಣ್ಗೆ ಎಳಹೂಟೆ ಹೊಡಿಸಿ ತೊಲಗಿಸಿಬಿಟ್ಟು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೩೩–೧೦). **ಎಳಹೂಟಿ**: ಎಳಹೂಟಿಗವರ ಕಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಎಳಸಿದುದಿಲ್ಲವೆ ನಿನ್ನನು (ಬಜ್ಜರಾ. ೭–೪೨). **ಎಳೆಹೂಟ**: ಶೈಲದಕ್ಷಣ ಲಸತ್ತ್ರಿಪುರಾಂತಕಸ್ಥಲದೊಳಾ ಲಸದ್ಗೋವ ಕೊಂದಂತ್ಯಜರನೆಳೆಹೂಟಮಂ ಕಟ್ಟಿ ಕೊಲಲು (ವೀಕ್ವಪು. ೮–೭–೩೨); ಪಿಡಿದಿರ್ದ ಖಡ್ಗ ಪಿನಾಕ ಹಲಗೆ ಬಾಣ ಜಡಿವ ಕಾಸೆಯುಝುಲ್ಲಿ ಎಳೆಹೂಟ ನುಡಿವ ಮದ್ದಳೆ ಮಲಹರಿಯೆಂಬ ವಾದ್ಯದಿಂ ನಡೆವನ್ನೆ ವೀರ ಶಿವಪುರಿಗಾಗಿ (ಶರಲೀ. ೯೭–೧೦).
[ಎಳೆ$_1$ (< ಎೞೆ$_1$) + ಹೂಟಿ (< ಪೂಟ)]

ಎಳ್ಕಳ (ನಾ). ಏಳುಯುದ್ಧ; ಯುದ್ಧ ರಂಗ (?): ಎಳ್ಕಳದೊಳು ನಿಮ್ಮ ಬಲವಾರಾಸಿಯ '' ಳ್ಕಾಡುವೆನು ತೋಳಬಲದಿ ನಿಳ್ಕರಿಸುವುದೇನು ನಿನ್ನನೆಲವೊ ದೂತ ನೋಳ್ಕಮ್ಮ ಸಮರಭೂಮಿಯೊಳು (ವರ್ಧಚ. ೬–೬೮).
[ಎಳ್ (< ಏೞ್$_2$) + ಕಳ$_3$?]

ಎಳ್ಚರಿಸು 'ಎಚ್ಚಱಿಸು' ನೋ.

ಎಳ್ಚರು 'ಎಚ್ಚಱ್$_2$' ನೋ.

ಎಳ್ಚಱಿಕೆ 'ಎಚ್ಚಱಿಕೆ' ನೋ.

ಎಳ್ಚಱಿಸು 'ಎಚ್ಚಱಿಸು' ನೋ.

ಎಳ್ಚಱು 'ಎಚ್ಚಱ್$_2$' ನೋ.

ಎಳ್ತರ್ 'ಎೞ್ತರ್' ನೋ.

ಎಳ್ತರ 'ಎೞ್ತರ' ನೋ.

ಎಳ್ತರು 'ಎೞ್ತರ್' ನೋ.

ಎಳ್ತಿಯಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ತಣ್ಣಿಯದ ಎಳ್ತಿಯಮ್ಮನ ಮಗಂ ಮಾದಯ್ಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೫೫–೩; 1054).
[ಎಳ್ತಿ$_0$ + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಎಳ್ತು 'ಎೞ್ತು$_1$' ನೋ.

ಎಳ್ಪದಿಂಬರ್ 'ಎೞ್ಪತ್ತು' ಪರಾ.

ಎಳ್ಪಟ್ಟು 'ಎೞ್ಬಟ್ಟು' ನೋ.

ಎಳ್ಪಿಸು 'ಎೞ್ಬಿಸು' ನೋ.

ಎಳ್ಮಡಿಯರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು: ಸಾಕ್ಷಿ ಕೂಡಲೂರ್ ಪೊಜ್ಜುಗಲರು ಎಳ್ಮಡಿಯರು ಬದರಿಯರುವರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೬, ೧೩–೯; 726). [?]

ಎಳ್ಳಗಸೆ (ನಾ). ಅಗಸೆ ಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: "ಅತಸೀ, ಉಮಾ, ಕ್ಷುಮಾ – ಈ ೩ ಎಳ್ಳಗಸೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೫–೪೨೮); "ಉಮೆಯೆನಲ್ಕೆಳ್ಳಗಸೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦–೫); ಎಳ್ಳಗಸೆ ಖಂ ೩ಕ್ಕೆ . . . ಎಳ್ಳಗಸೆ ಖಂ ೫೦೦ಕ್ಕೆ (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂ. ೧೬). [ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್) + ಅಗಸೆ$_3$]

ಎಳ್ಳನಿತು (ಅ). ಎಳ್ಳಿನಷ್ಟು; ತೀರಸ್ವಲ್ಪ; ತುಸು: ನಿನ್ನೊಳೆಳ್ಳನಿತುಂ ದೋಷಮನುಂಟುಮಾಡದಿರೆಯುಂ ಕಣ್ಪಂತೆ ಸಂದಪ್ಪುದೊಂದನೆ ಕೇಳ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೩); ಸಂಪದದೊಳೆಳ್ಳನಿತಂ ಕುಡೆ ಕುಬೇರನಾದಂ (ಬಸರ. ೮–೧೩೪); ಒಡಲಮೇಲೆಳ್ಳನಿತು ಮೋಹವ ಹಿಡಿಯದಿವರೌಕಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೨೮); ಜಾಣಸೇಕರ ನಿನ್ನೆಡೆಯೊಳಗೆಳ್ಳ[ಳ್ಳ]ನಿತೂಣೆಯವಿಡಿದ ಕಾರ್ಯಗಳ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡೆನಾದೊಡೆ (ಕಂನವಿ. ೬–೧೬೮); ನಾನಿಟ್ಟ ಶಾಸನವ ಎಳ್ಳನಿತು ಲಂಘಿಸವು (ಕವಿಸೋ. ೨೦).
[ಎಳ್ + ಅನಿತು (< ಅನಿತ್ತು)]

ಎಳ್ಳಮಾಸೆ (ನಾ). ಮಾರ್ಗಶಿರ ಮಾಸದ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ.
[ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್) + ಅಮಾಸೆ (< ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ)]

ಎಳ್ಳಷ್ಟು (ಅ). = ಎಳ್ಳನಿತು: ಎಳ್ಳಷ್ಟು ತಪ್ಪಿದರೆ ಯಮನಾಳು ನರಕಕ್ಕೆ ಎಳೆದೊಯ್ವರೆಚ್ಚಱಿಕೆ (ಪುರಂದ. ೧–೧೬೦–೨); ಇದರಲ್ಲಿ ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ ಸಂಶಯವಿರಬಾರದು (ಪಿಶಾಪ. ೯). [ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್) + ಅಷ್ಟು]

ಎಳ್ಳಿದಿಕೆ 'ಏಳಿದಿಕೆ' ನೋ.

ಎಳ್ಳಿದು 'ಏಳಿದ' ನೋ.

ಎಳ್ಳು 'ಎಳ್' ನೋ.

ಎಳ್ಳುಂಡೆ (ನಾ). ಎಳ್ಳಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಉಂಡೆ; ಚಿಗುಳಿಉಂಡೆ: ರಿಸಿಯರಂ ನಂದಿಮಿತ್ರಂ ಕಂಡು ಕಾರುಣ್ಯದಿಂ ನಿಱಿಸಿ ಎಳ್ಳುಂಡೆಯನಿಕ್ಕಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೬–೨); ಎಳ್ಳುಂಡೆ ಜೇನುತುಪ್ಪ ಗಣನಾಯ್ಕ ನಮಗೆ ವಿದ್ಯಾವ ಕಲಿಸಯ್ಯ ಗಣನಾಯ್ಕ (ಜಗೀತೆ. ೧). [ಎಳ್ + ಉಂಡೆ]

ಎಳ್ಳುಚಟ್ನಿ (ನಾ). ಎಳ್ಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಚಟ್ನಿ : ರಾಗಿರೊಟ್ಟಿಗೆ ಎಳ್ಳುಚಟ್ನಿ ಬಲುರುಚಿ (ರೂಢಿ). [ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್) + ಚಟ್ನಿ]

ಎಳ್ಳುಚಿಗಳಿ (ನಾ). ಎಳ್ಳು ಮತ್ತು ಬೆಲ್ಲ ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಸಿಹಿ ತಿಂಡಿ. [ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್) + ಚಿಗಳಿ (< ಚಿಗುಳಿ)]

ಎಳ್ಳುನೀರು (ನಾ). ತರ್ಪಣ ಕೊಡುವಾಗ ಬಿಡುವ ಎಳ್ಳು ಮತ್ತು ನೀರು; ತರ್ಪಣ ಕೊಡುವಿಕೆ.

ಎಳ್ಳುನೀರುಬಿಡು = ೧. ತಿಲಾಂಜಲಿಯನ್ನು ಬಿಡು ; ತರ್ಪಣ ಕೊಡು. ೨. (ಅಲಂ) ಆಸೆಬಿಡು : "ಈ ಹಾಳು ಸರ್ಕಾರೀ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಎಳ್ಳುನೀರು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಲೆ ?" ಎಂದು ಒಂದೊಂದು ವೇಳೆ ಹಾರಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ರಾಗಿಣಿ. ೨). [ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್) + ನೀರು$_1$ (< ನೀರ್$_1$)]

ಎಳ್ಳುನೀರೆರೆ 'ಎಳ್ಳುನೀರೆಱೆ' ನೋ.

ಎಳ್ಳುನೀರೆಱೆ, ಎಳ್ಳುನೀರೆರೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಳ್ಳು ನೀರು ಬಿಡು. ೨. (ಅಲಂ) ಆಸೆಬಿಡು ತೊರೆ: ಪಾರ್ವರೆಲ್ಲರುಂ "ಗೃಹಿಣೀ ಗೃಹಮುಚ್ಯತೇ" ಎಂಬುದು ಗರತಿಯಲ್ಲದೆ ಗೃಹಮಲ್ಲೆತ್ತೆಂದು ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯಕ್ಕೆಳ್ಳುನೀರೆಱೆದು (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೩ ವ). **ಎಳ್ಳುನೀರೆರೆ:** ೨. ಅವರ ಸುಖ ಸಂತೋಷಗಳಿಗೆ ಎಳ್ಳುನೀರೆರೆದು (ಪುನರು. ೧೮೦). [ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್) + ನೀರ್$_1$ + ಎಱೆ$_1$]

ಎಳ್ಳುರೇವಡಿ (ನಾ). = ಎಳ್ಳುಚಿಗಳಿ (ಕ). [ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್) + ರೇವಡಿ]

ಎಳ್ಳೆಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಪವಾಗಿ ಭಾವಿಸು : ಪಲರ್ ಮುನಿಯೆ ಫಲವಿಲ್ಲದುವ ಸೊಲ್ಪನೆಲ್ಲರುಮೆಳ್ಳೆಣಿಸಪಡುಗುಂ (ಕುಜಲ್. ೧-೨೦-೧). [ಎಳ್ + ಎಣಿಸು]

ಎಳ್ಳೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಎಳ್ಳಿನಿಂದ ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ : ತಪ್ಪದೆ ಅಭ್ಯಂಗದ ಯೆಳೆ[ಳ್ಳೆ]ಂಣೆ ಅಂಬಲದ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೪೦, ಕುಮುಟ. ೧೧೩-೩೨ ; 1475); ಎಲೆ ೫೦ ಎಳ್ಳೆಂಣೆ ತೇವರವೊಣಯಿಕ ರಂಗ ಪೂಜೆಗೆ (ಎಕ. VI, ಮೂಡಗೆ. ೪೦-೧೮ ; 1552) ; ತೈಲಂ – ಕುಂದುರುಷ್ಕ, ಎಳ್ಳೆಣ್ಣೆ (ಓಷಧಿ. ೬೨). [ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್) + ಎಣ್ಣೆ]

ಎಳ್ಳೈಸು (ಅ). ಎಳ್ಳಿನಷ್ಟು ; ತೀರಸ್ವಲ್ಪ ; ತುಸು : ಘಾಸಿಯಾದನು ಪವನಸುತನೆಳ್ಳೈಸು ಮಿಡುಕದು ಬಾಲ ಊರ್ಧ್ವಶ್ವಾಸ ಲಹರಿಯಲಡಿಗಡಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦-೧೮) ; ದನುಜರಿವರೆಳ್ಳೈಸು ಮಿಡುಕದ ತೆರದೊಳಸುವನು ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುವನು (ರಾಮಾಸಂ. ೬-೧-೬೪). [ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್) + ಐಸು (< ಅಯ್ಸು)]

ಎಱಂಕೆ, ಎರಂಕೆ, ಎರಕೆ$_1$, ಎಱಕೆ, ರೆಂಕೆ, ರೆಕ್ಕೆ, ಱೆಂಕೆ, ಱೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಹಾರಲು ಸಹಾಯವಾಗುವ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಪಕ್ಕ; ಛದ: "ತನೂರುಹಂ . . . ವಾಜಃ, ಪಕ್ಷಃ – ಈ ೯ ಎಱ(ಂ)ಕೆ" (ಹ ಲಾ ಯು. ೪೦-೮೬) ; "ಎಱಂಕೆಯೆಂದು ಪಕ್ಕಮೆಂದು ಪಕ್ಷ" (ಕಶಸಾ. ೬-೧೦೧) ; ಬಲರಿಪು ತನ್ನದೊಂದು ಬಲಗರ್ವದಗುರ್ವಿನೊಳೆಮ್ಮೆಱಂಕೆಯಂ ಕುಲಿಶದಿನೊರ್ಮೆ ಖಂಡಿಸಿದಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೬೪ ಶೂದ್ರಕ) ; ನೀರ್ವಕ್ಕಿಗಳೆಱಂಕೆಯಿಂದುದಿರ್ದ ಪನಿಗಳಿಂ ನಾಂದು (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧೬) ; ಇಱುಂಪೆಗೆಱಂಕೆ ಮೂಡಿದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೨೧೧) ; ಬಾಲವಿಹಂಗಂಗಳನೆಱಂಕೆಯೊಳ್ ಱುಂಕಿಕೊಂಡು ಪಾಱಲನುವಾಗಿ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೨೪ ವ) ; ಎಱಂಕೆಗಳ ಱಪಱಪದ ಕುಱಿಪು ತಾನ್ ಸ್ಪಷ್ಟಮಾಗಿರ್ದತ್ತು (ಅಂತಿಗೊ. ೪೫-೯೨೬). **ಎರಂಕೆ:** ೧. "ಎರಂಕೆಯೆನಲ್ . . . ರೆಕ್ಕೆ" (ಕಶರ. ೯೬) ; ನಿಂದಿರು ಕುಲುಂಕದಿರೆರಂಕೆಗಳ (ಗಿಲವಿಂ. ೧-೧). **ಎರಕೆ$_1$** : "ಎರಕೆ (=ಎರಂಕೆ)- ರೆಕ್ಕೆ, ಪಕ್ಕ" (ರಮಾಕಾಂ. ೧೧೫). **ಎಱಕೆ:** ೧. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ನಾಂದೆಱಕೆಗಳಂ ಬಿದಿರೆ ಕೆದಱುವ ತುಂತುಱುಂ ಮಂಜು ಮಸಗೆ (ಕಾದಂಉ. ೨೧೬) ; ತುಂತುಱುಂದೆಱಕೆ ನಾಂದಾಂದೋಳಿತಾಶೋಕಮಂಜರಿಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೩೬) ; ಹುಲಿಗೆ ಧೈರ್ಯವನೆಱಕೆಗಳನಹಿಗಳಿಗೆ ಖಳರಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೭). **ರೆಂಕೆ:** ನಿಮ್ಮ ನೆನೆದೊಡಮೆನ್ನ ಗಾನದ ಹಕ್ಕಿ ರೆಂಕೆಯಂ ಮುದುರಿ, ಕಣ್ಣನೆ ಮುಚ್ಚಿ, ಕಾವು ಕೂರುವುದಳಲ ಮೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ (ಭಾವಗೀ. ೩೩). **ರೆಕ್ಕೆ:** ಕಾಲಿಗೆ ರೆಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುವಂತೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆ (ಬಾಣಅ. ೨೦) ; ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಮುದುರಿಕೊಂಡು ಆಕಾಶದಿಂದಿಳಿದು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೭೪). **ಱೆಂಕೆ:** ನವಿಲ ಱೆಂಕೆಗಳ ಪಿಡಿದು ಕಿಳಲೀರ್ವರುಂ (ವೀಶೈಪು. ೨-೬-೧). **ಱೆಕ್ಕೆ:** ೧. ಖೇಚರರಾಜ ಱೆಕ್ಕೆಯಿನಳುರ್ಕೆಯಿನೆನ್ನೊಡನಾರುಮೆಯ್ದೆ (ನೇಮಿಪು. ೧-೧೨೦) ; ಱೆಕ್ಕೆಯ ಕೊಡಹಿ ಹಾರಿತು (ನಳಚ. ೨-೨೧) ; ಱೆಕ್ಕೆವಂತಂ ಗರುಡಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೦೨ ಪ್ರಯೋ). ೨. ತೋಳು; ರಟ್ಟೆ (ದಕ. ಪ್ರಾದೇ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಱಕ್ಕೈ, ಇಱಕು, ಇಱಕರ್, ಇಱಕ್ಕೈ ; ಮಲ. ಇಱಕು, ಚಿಱಕು ; ಕೊಡ. ರೆಕ್ಕೆ ; ತುಳು. ಎಡಂಕೆ, ರೆಂಕೆ ; ತೆಲು. ಎಱಕ, ಱೆಕ್ಕ, ರೆಕ್ಕ ; ಕೋಲಾ. ರೆಡಪ, ರೆಪ್ಪಾ ; ನಾಯ್ಕಿ. ರೆಕ್ಕ, ರೆಪ್ಪ ; ಪರ್ಜಿ. ರೆಕ್ಕ]

ಎಱಂಕೆವನಿ (ನಾ). ರೆಕ್ಕೆಯಿಂದ ಉದುರಿದ ಹನಿ, —ತುಂತುರು: ಪಾಱುವ ಹಂಸಂಗಳೆಸೆವೆಱಂಕೆವನಿ (ಎಇ. XIII. ೩೩೧-೩೦ ; 929). [ಎಱಂಕೆ + ಪನಿ$_1$]

ಎಱಂಕೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ರೆಕ್ಕೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಹಿಡಿ : ಪಾಱುವ ಪಕ್ಕಿಗಳೆಱಂಕೆ[ವಿಡಿದುದಿರ್ವ] ತಂಪನೀವ ತುಂತುರ್ವನಿಯ ತುಱುಗಲುಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೨೬). [ಎಱಂಕೆ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಎಱಂಗುಹ 'ಎಱಗುಹ' ನೋ.

ಎಱಕ$_1$, ಎರಕ$_1$ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ ; ಪ್ರೇಮ ; ಅನುರಾಗ : "ಎಱಕದಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥ್ಯವೆಂದೆಂಬಭಿಧಾನಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೪-೨೪) ; "ತಕ್ಕು, ಅಚ್ಚಱು . . . ಎಱಕಂ, ಓವು – ಈ ೮ ಸ್ನೇಹಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೯-೩೯೦) ; ದರಹಸಿತಮುಪಱಿಯೆ ಪೆಟ್ಟುಗ್ಮೆಱಕಮನೆರ್ದೆಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೨೦) ; ದಿನಕರನುಮಿಂದ್ರನುಂ ನಿಜತನಯರ ದೆಸೆಗೆರ್ದೆಱಕದಿಂ ಗೆಲವಿನ ಮಾತನೆ ನುಡಿಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೪೨) ; ಪಾಂಡವರೆಱಕನಿಮ್ಮೊಳು ಪಿರಿದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧-೩೬) ; ಶ್ರೀರಘುಪ್ರವರಂ ಕಾಂತೆವೆರಸು ಕಟ್ಟೆಱಕದ ಸಲ್ಲಾಪದಿಂ ಬೈಗಿನೊಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೧-೨೦). **ಎರಕ$_1$** : ಮರುಗುವ ಮರಿಗಾಗಿ ಎರಕವನೆರೆಯದ ಮರುಕವು ಮರುಕವೆ ರಾಮ ರಾಮಾ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೮೨-೩) ; ಒಂದು ಜತೆ ನಾಯಿಗಳಿದ್ದವು . . . ಎಷ್ಟು ಎರಕವಿತ್ತು (ಬಾಳ್ವೆಬೆ. ೧೨).

ಎಱಕದವ = ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದವನು ; ನಲ್ಲ ; ಇನಿಯ : ಅರಸ ತಾನೇ ಹರಿಹರಿದು ತನ್ನೆಱಕದವರನು ಬಿಡದೆ ಸಲಹುವ ಕರುಣವೆಂತುಟೊ ರಾಯ ಗದುಗಿನ ವೀರನರಯಣನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫-೩೧). [?]

ಎಱಕೆ (ನಾ). ಬಾಗುವುದು ; ನಮಸ್ಕರಿಸುವುದು. 'ತಲೆಯೆಱಕ' ಪರಾ. [ಎಱಗು$_1$ + -ಕೆ$_3$]

ಎಱಕಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯುಕ್ತವಾಗು ; "ಎಱಕಂಬೆತ್ತು = ಎರಕ ಹೊಯ್ದು" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ) : ಪೃಥೆಯುಂ ಮದೀಯ ಸುತರೊಳ್ ವೈಕರ್ತನಂ ನನ್ನಿಯಂ ನಿಱಿಸಲ್ಕಾರ್ಕುಮಮೋಘಮೆಂದು ಮನದೊಳ್ ನಂಬಿರ್ದಳಿನ್ನಿಲ್ಲಿ ಪೆಂಪೆಱಕಂಬೆತ್ತಿರೆ ಕಾವೆನೆನ್ನ ನುಡಿಯಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡ ಕಟ್ಟಾಯಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೯೮). [ಎಱಕ$_1$ + ಪೆಱು$_1$]

ಎಱಕಲು (ನಾ). ಸುರಿತ; ಜಲಪಾತ; ನೀರ್ ಬೀಳು : ದೊಡ್ಡಗುಡ್ಡೆಯ ನೀರ ಎಱಕಲಿಂಪಂ ಪಡುವಲು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೦, ೨೮-೧೭ ; 1509). [< ಎಱಗು$_1$ + -ಕಲು$_2$ (< -ಕಲ್$_4$)]

ಎಱಕು (ನಾ). ನಾಳ; ಟೊಳ್ಳುಕಾಂಡ; "ದೊನ್ನೆ ; ಜೀರ್ಕೊಳವೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಕೈರವದೆಱಕಿನೊಳು ಲಸತ್ಕೈರವದ ಮಕರಂದಮಂ ತೀವಿ (ಸಂದಿಮಾ. ೬–೩೨). [?. / ತಮಿ. ಇಱಕು = ಗರಿಯ ಕಾಂಡ]

ಎಱಕುಮತಿ (ನಾ). ಆಮದಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ; ಆಯಾತ ತೆರಿಗೆ: ಕಪ್ಪಲಿಜೋಗು ಸಂಬಾನು ಮುಂತಾದ ಊರುಮೇಗಳ ಯೆತ್ತುಮತಿ ಎಱಕುಮತಿ ಸಹ ಪಡನಾಡ ಸುಂಕ (ಸೌ ಇ ಇ. IX–ii, ೫೫೧–೩ ; 1532). 'ಎತ್ತುಮತಿ' ಪರಾ. [← ತಮಿ. ಇಱಕ್ಕುಮತಿ]

ಎಱಕೆ 'ಎಱಂಕೆ' ನೋ.

ಎಱಕೆವೆಟ್ಟು (ನಾ). ರೆಕ್ಕೆಯುಳ್ಳ ಪರ್ವತ: ಗುಱಿವಂ ಪಕ್ಕಂ ನಿಜಕರ ಮೆಱಲ್ವ ಪೆರ್ಮಾವು ಕೋಡೆ ಕೋಡುಂಗಲ್ ಮತ್ತಿಱಿವ ಮದಮರ್ಬಿ ಯೆನೆ ಕಣ್ಬೊಱಲಿಗೆ ನೆಲೆಯಾದುದೆಱಕೆವೆಟ್ಟನೆ ಕರಿಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೦–೮೨). [ಎಱಕೆ (< ಎಱಂಕೆ) + ಬೆಟ್ಟು$_2$]

ಎಱಗ$_1$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕು[ಮಾ]ರ ಎಱಗನುಂ (ಎಇ. IX, ೨೧–೧೦ ; 800); ಕಾಮಶ್ರೀ ಎಱಗರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೪೪ ; 1177); ಮಱಿದುಂ ಪರಸತಿಯರ್ಗೞ್ಕಱೊಳಚ್ಯುತನಲ್ಲದನ್ಯ ದೈವಕ್ಕಾರ್ಪಂ ಮಱೆಯಿಪ ನಿಜಧನಲೋಭಕ್ಕೆಱಗನೆಱಗನೆಱಗನೆಱಗನೃಪ ನೆನೆ ನೆಗೞ್ದಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦–೨೨ ; 1198); ಎಱಗನೃಪತಿ ಯಾತ್ಮೋದ್ಭವಂ ಬಿಟ್ಟದೇವಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧–೧೪). [?]

ಎಱಗ$_2$ (ನಾ). ಮರುಳ ; ದಡ್ಡ ; ಎಗ್ಗ : ಎಱಗ ಹೋಗೇನೆಂದೊಡ ಱಯೆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ನೆಱೆ ನಿರ್ವಿಕಾರ ನಿರವಯವನಚಲ (ಮನೋವಿ. ೫–೧೮). [ಎಱಗು$_2$ + -ಅ$_7$]

ಎಱಗಲ (ನಾ). ನೊಣ (?): ಎಱಗಲನಾ ಪೇಲಿದೊರ್ಡಮೆಱಗುಗು ಮಱೆಯಲ್ಕೆ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆಱಗದು ಸಂದಱೆಕೆಯ ಕರ್ಪುರಮಿರ್ದೊಡ ಮಱೆವಿಲ್ಲದ ಜಡರುಮದಱ ಸಮನಾಗಿರ್ಪರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೨೨೬). [?]

ಎಱಗಲಿಭಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ತೋಱಹರ ಕುಳಕ್ಕೆ ತಿಳಕಂ ಬಱಸಿಡಿಲಿದಿರಾಂನ್ತ ವೈರಿಗಂ ಕೂರ್ಪ್ಪರ ಜನಕ್ಕೆಱಗಲಿ ಭಂಡಿಯೆ ನಿಪ್ಪಂ ಕಟಿಮಱೆಯಿಲ್ಲದೊಳ್ಗಂಡ ಕಾವಗವುಂಡಂ (ಕಇ. I, ೨೪–೧೫ ; 1148). [?]

ಎಱಗಾರಿ 'ಎಱೆಗಾರಿ' ನೋ.

ಎಱಗಿಸು, ಎರಗಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಎರಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ನಮಸ್ಕರಿಸು ವಂತೆ ಮಾಡು; ಬಾಗಿಸು: ಕೀಱ ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ ಬಾಳಂ ನಿರ್ನೆರ ಮೂಱ ಚಲದಿನೆಱಗಿಸಲಿರೆ ಭರತಂಗೆಱಗುವೆಱಕಮುಂಚಿಮೆಯಲ್ತೇ (ಆದಿಪು. ೧೪–೬೫); ಅರಿರಾಜ ಮಧುಕರ ಕದಂಬಮಂ ನಿಜ ಪದಾಂಬುಜ ಕ್ಕೆಱಗಿಸುವಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೧೧–೧೩); ಮುಂಕೊಂಡ ಮಹಾವ್ರತಮಂ ಪಱಿಪಡಿಸದ ತೀವ್ರ ಪರಿಗ್ರಹಕ್ಕೊಂದಿನಿಸುಂ ಚಿತ್ತವನು ಎಱಗಿಸದ (ಜಯಕಾ. ೧–೫); ಅಗ್ರಜನ್ನ ಭಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಸುಗ್ರೀವನ್ನ ತಂದು ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಗ್ರಜನ್ನ ಪಾದಕಮಲಗಳಿಗೆಱಗಿಸಿ (ಪುರಂದ. ೧–೨೪೯–೧); ನಿಂದು ಪಂಚಾಗ್ನಿ ಮಧ್ಯದೆ ತಪಗೆಯ್ವರ ತಂದು ನಿನ್ನಡಿಗೆಱಗಿಸುವೆ (ಕಂನವಿ. ೧೦–೫). **ಎರಗಿಸು$_1$**: "... ಬರಿಮೋಸ, ಬರಿವೇಷ. ಈ ಜನರ ಯಾವುದಕೆ ಎರಗಿಸಿದೆ !" ಎಂದು ಅವರೊಳಗೆ ತಳಮಳಿಸಿದರು (ನವರಾ. II, ೩೨).

ಎಱಗಿಸಿಕೊಳ್ = ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಹರಕೆಯ ನಭಿಷೇಕವ ಸೇಸೆಯನುಡುಗೊಱೆಯಂ ಭರವಸದಿಂ ಕೈಕೊಳುತಿನ್ನುಳಿದಾ ಸುರಪರಿವೃತ ಪರಮನನೆಱಗಿಸಿಕೊಂಬಾಸಕ್ತಿಯೊಳೆಯ್ದಿದನಾ ಸಭೆಗೆ (ವೀರೇಚ. ೧–೧೯). [ಎಱಗು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಎಱಗು$_1$, ಎರಗು, ಎರ್ಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಗು; ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡು; ಅಡ್ಡಬೀಳು: "ಎಱಗು – ಪ್ರಣತೇ (ನಮಸ್ಕರಿಸು)" (ಶಮುಧಾ); ಪರಿಗತ ನಗೆಯಿಂದಿರ್ದಂ ಗುರು ನಾಣ್ಚರದಿಂದಮೆಱಗಿ ಮುಖತಾವರೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೫೯); ಮಹಾದೇವಿ ತಾನೆ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚಿ ಭಟಾರಕರ್ಗೆಱಗಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೮–೧೨); ನಿಚ್ಚಂ ಪಿರಿದುಂ ಸದ್ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಬಂದೆಱಗುವ ತೆಱದಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೦೧); ಸಂಗ ಶರಣೆಂದವರ ಪದತಳ ಕ್ಕೆಱಗುತಂ (ಬಸರ. ೩–೧೩೨); ಗುರುವಿಂಗೆಱಗಿ ಕಲಿತರು ಸಕಲ ವಿದ್ಯೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾಆ. ಓರಿಇ. ೧೬–೧೨೬). ೨. ಬೀಳು: ತಾನುಂ ಪಲವು ಎಸುವೆತ್ತು ಎಯ್ವೊದೊದಪ್ಪಿದಪ್ಪೊಲ್ಕಹೆಪಂಜರದೊಳೆಱಗಿ ಭೀಷ್ಮನ್ವಿಟ್ಟನ್ತೆ ನೆಲಮುಟ್ಟದೆ ಬಿಱ್ದೋನಾನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೮ ; 800). ೩. ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಮುತ್ತು; ಆವರಿಸು: ಕಳ್ಳರ್ ಬಟ್ಟೆಗಟ್ಟೆ ಮೇಲ್ವಾಯ್ದೆಱಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಇಱಿ]ದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೬–೧೪); ಅಳಿ ಯೆಱಗದನಿಲನಲುಗದ ರವಿಕರಂ ಪುಗದ ... ಮಿಾಸಲ ಮೊಗ್ಗೆಯಂ ಕೊಂಡು (ಬಸರ. ೩–೧೯); ಕಮಲಮನುಱಿದುಂ ಮಧುಭ್ರಾಂತಿಯಿಂ ಕಿಂಶುಕಕ್ಕೆಱಗುವ ಭ್ರಮರನಂತಿರೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೪–೯). ೪. (ಮೇಲೆಬಿದ್ದು) ಹೊಡೆ; ಬಡಿ: "ಮೋದೆಂದುಂ ಮಾಱೆಂದುಂ ಎಱಗಿ ದನೆಂದುಂ ಎಱಗೆಂದುಂ ಪೊಯ್ವುದು" (ಕಶಸಾ. ೩೦–೬೪೪); "ಎಱಗೆನೆಮೋದೆನೆ ಪೊಯ್ದುದು" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೧); ಎಱಗಿದಸುರನ ಗದೆಯ ಘಾಯಕೆ ತರಹರಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ಓರಿಇ. ೧೯–೯). **ಎರಗು**: ೧. ಎರಗುವೆ ನಿನಗೆ ಈಗಲೆ ಹೊರಗೆ ಪೋಪೋಪೋಪೋ (ಕಪಪು. ೨–೩೧); ಈಚಣ್ಣ ತಂದೆಯ ಅಡಿಗಳಿಗೆ ಎರಗಿದ (ಹಾಹುತ್ತ. ೯೪). ೨. ಉರುಬಿನಿಂದಾ ಬರುವ ಕುರಿಗಳು ಎರಗಿ ಬರುತಿಹ ಗಂಡುಮೃಗಗಳು ... ಬಳಸಿ ಮೆರದವರಣ್ಯದಿ (ಗೋಹಾಡು. ೩–೧೫); ಬರಸಿಡಿಲುಗಳು ಎತ್ತೆತ್ತಲೂ ಎರಗಲಾರಂಭಿಸಿದುವು (ಬದುಕಿ. ೧೪). **ಎರ್ಗು$_1$**: ೧. ಮಾರ್ಗಸಂಸರ್ಗ ನೃಪರೊ ರ್ಗದಿಂ ಕಾಣ್ಕೆ ಸಹಿತೆರ್ಗುತಂ ಸಹಕಾರ ಸಾರ್ಗುತಂ (ಜಿನಮು. ೩೨–೮).

ಎರಗಿಬೀಳು = ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಆಕ್ರಮಿಸು: ಅಣ್ಣನ ಮೇಲೆ ಹೀಗೆ ಎರಗಿ ಬೀಳುವನೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೂ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಅಲಹೂ. ೬೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಱಞ್ಕು, ಇಱಕ್ಕು; ಮಲ. ಇಱಕ್ಕು; ತುಳು. ಎರಗು; ಕೊಡ. ಎರಂಗ್; ತೆಲು. ಎರಗು, ಎಱಗು; ಕುವಿ. ರೆಚಲಿ, ರೇನ್ಸೆ; ಬ್ರಾಹೂಈ. ದರಿಂಗ್, ದಾರಿಂಗಿಂಗ್, ದಾರಂಗಿಂಗ್]

ಎಱಗು$_2$ (ನಾ). ಮೂರ್ಖತನ; ದಡ್ಡತನ: "ಪಡಿವಡಿಕೆ ಗಾಂಪತನ ವೆಱಗು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೫). 'ಎಗ್ಗು' ಪರಾ. [?]

ಎಱಗುಹ, ಎರಗುಹ, ಎಱಂಗುಹ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಬೀಳುವಿಕೆ: "ತೆಂಗುಹಂ = ಹಕ್ಕಿಯೆಱಗುಹಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨). **ಎರಗುಹ**: ಗರುಡದೇವನೆರಗುಹಕ್ಕೆ ಹೆದರಿದ ಮೂಷಕ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೮೯–೨೬). **ಎಱಂಗುಹ**: "ತೇಂಗುಹಮೆಂದೆನೆ ಪಕ್ಕಿಯೆಱಂಗುಹಂ" (ಚತುನಿ. ೧೦೨). [ಎಱಗು$_1$ + -ಹ$_2$]

ಎಱಚಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನಾಗರಖಣ್ಡ ಎಪ್ಪತ್ತಕ್ಕೆ ಎಱಚಟ್ಟಂ ನಾಳ್ಗಾವುಣ್ಡುಗೆಯ್ಯೆಲ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೦೮–೪ ; 951). [ಎಱ ? + ಚಟ್ಟೆ$_4$]

ಎಱಚು, ಎರಚು (ಕ್ರಿ). ಚಿಮುಕಿಸು; ಚೆಲ್ಲು; ಸುರಿ: ತಣ್ಣನಿರ್ಪ ನೀರಂ ಪೊಕ್ಕಿರಲುಂ ಮೇಲೆಱಚಿಕೊಳಲುಂ ಮನಮಾಗಿ ವಿರಹಾನಳನಿಂದಿರಲಾಱದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೦೬). **ಎರಚು**: ಮನೆಯಿದಿರೇ ಹೊಲದಲಿ ಎರಚಿದವೋಲಿದೆ ಬಿಳಿ ಅಕ್ಕಿ (ಅನಿಕೇ. ೪೬–೪); ಎಣಿಕೆಗಳು ಮೇಲೆರಚಿದ ಭತ್ತದ ಕಾಳುಗಳಾದವು (ನಡೆದಾ. I, ೪೪೪); ತಲೆಯ ಮೇಲೆಮಣ್ಣು ಎರಚಿಕೊಂಡನು (ಪುಟ್ಟರ. ೬೩).

ಎರಚಾಡು =(ಒಬ್ಬರ ಮೇಲೊಬ್ಬರು) ಎಸೆದಾಡು; ಚೆಲ್ಲಾಡು: ರಂಗದ ಬೀದಿಯಲ್ಲೇ ಇರುವ ಓಕುಳಿಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಅರತಿ ನೀರು (ವಸಂತ) ಮಾಡಿ ತುಂಬಿ ಪರಸ್ಪರ ಎರಚಾಡುವರು (ಹುಟ್ಟ ಹ. ೫೦); ಭೀಮಸೇನನು ಓಟ, ಆಟ, ಊಟ—ಕೊನೆಗೆ ಮಣ್ಣೆರಚಾಡುವುದು—ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಮೀರಿಸಿದ್ದನು (ವಚಭಾ. ೧೬).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಱೈ, ಎಱು; ಮಲ. ಎಱು]

ಎಱತಿ (ನಾ). ಒಡತಿ; ಯಜಮಾನಿ; ಪ್ರಿಯೆ: ಎನ್ನೆಱತಿ! ಇಂತಾಡಿದ ಮಕ್ಕಳ ಮಾತಂ ಕೇಳ್ದು ಸೀತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೫–೧೦).
[ಎಱೆಯ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಎಱನಾಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೊಡಲೂರ್ಪ್ಪಾರ್ಡಿ ಒಡೆಯ ನನ್ದಿಕಾದನಾ ಎಱನಾಗನಾ ವ್ಯವಹಾರದನ್ತರಂ ಸಾಲಮಿಲ್ಲಾಮ್ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೭–೩; 760). [?]

ಎಱಪೊೞ್ (ಕ್ರಿ). (?): ಸುರಿವುತ್ತಿೞ್ದುದಂ ಕಣ್ದು ಕೀೞ್ಗಣ್ಪೆಯಾಗಲ್ಕ[ಡ]ುದುದಮಂ ಕುಡುವೆನೆನ್ದು ಪಿಡಿಖಣ್ಡ[ಂ]ಗೊಣ್ದು ದೆಸೆವಲಿಗೆಱ ಪೊೞ್ದು ಕ[ರು]ಳ ಬೋ[ನಿಡಿ]ಗಲ್ಲೊಳಿಕ್ಕಿ ಎೞ್ದ[ಯ]ಮಗೆ ಪಲ[ರ್ಮ್ಮ]ಡಿ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧–೨೧; 865). ☞ ಈ ಪ್ರಯೋಗ 'ದೆಸೆವಲಿಗೆದಱ ಪೋೞ್ದು' ಎಂದಿರಬಹುದು. [?]

ಎಱಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ವಿಜಯಾದಿತ್ಯರ ಈ ನಾಡು ಆಳ್ವನ್ದು ಅವರಾಳ್ಪಣ್ಣವೂರೊಳೆ ಎಱಮ್ಮನಾಸನ್ದಿ ಆಳೆ ಆ ಎಱಮ್ಮನುಂ ಅಯ್ವದಿಮ್ಬರುಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೫–೪; 750).
[ಎಱ ? + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಎಱಯಪ 'ಎಱೆಯಪ' ನೋ.

ಎಱವಟ್ಟು 'ಎಱೆವಟ್ಟು' ನೋ.

ಎಱವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಎರಕವಿಕ್ಕು, —ಹಾಕು; ಅಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಯು: ಎಱವಿಕ್ಕಿದ ಬೆಲ್ಲದವೊಲಪೂರ್ವಮಾಗೆ ಪೇೞ್ದಂ ಕೃತಿಯಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೮). [ಎಱ$_0$ + ಇಕ್ಕು]

ಎಱವೆಟ್ಟು 'ಎಱೆವಟ್ಟು' ನೋ.

ಎಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೊನಚಾದ ಸಾಧನದಿಂದ ತಿವಿ; ಚುಚ್ಚು; ನೋಯಿಸು; ಹೊಡೆ: ಕೇಕಯ ಪಲ್ಲವರಂ ಕಾದೆಱುದು ಪೆತ್ತಜಯನಾ ವಿಜ ಅರಸನ್ಗೆ (ಮೈಆರ್. ೧೯೩೬, ೧೬–೧೧; 450); ದೇವದಣ್ಡದಿಂದೆಱುವೆಪ್ಪಡುವೋರುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೮–೧೧; 675). ೨. ಯುದ್ಧಮಾಡು; ಹೋರಾಡು: ಜತ್ತ ತಳವಾರ ಪೊಗುಣ್ಡಿ ಕಾಳೆಗದುಳ ಎಱುದು ಸತ್ತ (ಎಕ. IX, ನೆಲಮಂ. ೩೪–೫; 750); ಇನ್ದಿರಾನ್ ಎಱುದೊಡೆ ಪರಸುರಾಮನ್ ಎಱುದು ಬಿಟ್ಟನ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೦೦–೩; 8ನೆಯ ಶತ). 'ಇಱು$_1$' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಎಱು]

ಎಱುಗಾರಿ 'ಎಱೆಗಾರಿ' ನೋ.

ಎಱುಗಲು (ನಾ). ಗಾಢತೆ; ಸಂಮರ್ದ (?): ನೆಳಱುಮಂ [ಪಾಠಾಂ. ನಳಿರುಮಂ] ಕಳಱುಮನೆಱುಗಲುಮಂ [ಪಾಠಾಂ. ತಳಿರುಮಂ ನರಗಲುಮಂ, ತಳಱುಮನೆಱಗಲುಮಂ, ತಳಿರುಮಂ ನೆರೆಗಲ್ಲುಮಂ] ಗಿಡುದುಱುಗಲುಮಂ ದರಿಯುಮಂ ಕುಮ್ಮರಿಯುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೬–೧೯ ವ). [?]

ಎಱೆ$_1$, ಎರೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ದ್ರವ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು) ಸುರಿ; ಹೊಯ್ಯು; ಹಾಕು: "ಎಱೆ - ದ್ರವದ್ರವ್ಯದಾನೇ (ಸುರಿ) ಪತಿತ್ವೇಚ (ಒಡೆತನ)" (ಶಮಧಾ); ಈತಂಗೆ ನೀಂ ಬಸಿೞ್ ತೀವೆ ಬಡ್ಡಿಸದಿರ್ ಎಣ್ಣೆಯಂ ತಿಣ್ಣಮೆಱೆಯದಿರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೭–೬); ತಗುಳ್ದು ಪಾಲನೆಱೆವಿರ್ ಪಾವಿಂಗೆ ದಾಯಾದ್ಯರಂ ಪಿರಿಯರ್ಮಾಡಿದಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೮೯); ಈಳೆ ನಿಂಬೆ ಮಾವು ಮಾದಲಕ್ಕೆ ಹುಳಿನೀರನೆಱೆದವರಾರಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ೧–೧); ಗರುಡನೂರವರೆಱೆವರೇ ನಾಗರಿಗೆ ತನಿಯನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೫೪). ೨. ಅಭ್ಯಂಜನ ಸ್ನಾನಮಾಡಿಸು: ಇಡೆ ತೊಟ್ಟಿಲಿಲ್ಲಾಡಿಸುವರಿಲ್ಲ . . . ಬಿಡದೆಱೆವ ನೀರ್ಕುಡಿವಾಲ್ಗಳೆಣ್ಣೆಬೆಣ್ಣೆಗಳಿಲ್ಲ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೧೭). ಎರೆ$_1$: ೧. ಧಾರೆಯನೆರೆದು ಪಾಲಿಸ್ತವಾಗಿ (ಮೈಆರ್. ೧೯೩೪, ೫೧–೧೯; 1640); ಕೆನೆಯನೆರೆದು ಸಲಹಿರೆ (ವಿಸೀಗೀ. ೬೩–೧೮). ೨. ವೇಣಕ್ಕ ವಸಂತರಾಯನಿಗೆ ಮೈಯೆಲ್ಲ ಎಣ್ಣೆತಿಕ್ಕಿ ಎರೆದಳು (ಗಂಮಾಯಿ. ೭೨); ಎರೆಯೆ ನೀರಿಲ್ಲ; ಕುಡಿಸೆ ಹಾಲಿಲ್ಲ (ಚಂದ್ರಸ. ೧೭–೧೫).

ಎಱೆಕೊಳ್ = ಸ್ನಾನಮಾಡು; ಎಣ್ಣೆ ಸ್ನಾನ ಮಾಡು: ತುರುಕರ ನೀರ ಎಱಕೊಂಡು ನಮ್ಮದೇವ ಎಱಕೊಂಡ ನೀರೆಲ್ಲ ಸನಕಾದಿಗಳಿಗೆ (ಪುರಂದ. ೧–೧೭೯–೭). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಱು, ಇಱೈ; ಮಲ. ಇಱೆ]

ಎಱೆ$_2$ (ಕ್ರಿ). ಮೀರು; ಅತಿಶಯವಾಗು; ಪ್ರಧಾನವಾಗು: ಬೆಳುಗರೆನಾಡೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದ ಬಳೆಗಾಱರ ಕುಲದೊಳೆಱೆದ ಜಿನಶಾಸನಮಂ ಬೆಳಗುವ . . . ಕವಿರತ್ನಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೪೫). [?. / ತಮಿ. ಇಱ]

ಎಱೆ$_3$ (ನಾ). ಆಶ್ರಯ. 'ಎಱೆವಟ್ಟು', 'ಎಱೆವಿಡಿ' ಪರಾ. [?]

ಎಱೆ$_4$ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಭುತ್ವ; ಒಡೆತನ: "ಎಱೆ - ದ್ರವದ್ರವ್ಯದಾನೇ (ಸುರಿ) ಪತಿತ್ವೇಚ (ಒಡೆತನ)" (ಶಮಧಾ); ಕಾಮನೆಱೆ ಮೆಯ್ವೆರ್ಚಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೪೨). ೨. ಒಡೆಯ; ಯಜಮಾನ; ಅಧಿಪತಿ: ಶಾನ್ತಿಸೇನ ಮುನೀಶನಾಕ್ಕಿಎ ವೆಳ್ಗೊಳ ಅದ್ರಿಮೇಲಶನಾದಿವಿಟ್ಟು ಪುನರ್ಭವಕ್ಕೆಱೆ ಆಗಿ (ಎಕ. II, ೩೧–೪; 650).

ಎಱೆಅಪ್ಪೋರ್ = ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ದುರ್ವ್ವಿನೀತೆಱೆ ಅಪ್ಪೋರ್ ಕೊಸರು ಪುೞ್ಕೆಱುದಿದಿರುಪಯ್ದುಗಿದಿಡಿದಿರುದರಿನ್ (ಮೈಆರ್. ೧೯೩೦, ೩೬–೪; 800). ☞ 'ಎಱೆಯಪ್ಪ$_2$' ಎಂಬುದರ ಹಿಂದಿನ ರೂಪ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಱೈ; ಮಲ. ಇಱಾನ್, ಱಾನ್]

ಎಱೆಗಂಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎಱೆಗಙ್ಗ ನಾಮಧೇಯಃ (ಇಆ. XIV, ೨೩೨–೪೯; 9ನೆಯ ಶತ); ಎಱೆಗಙ್ಗಮಹಾಮಾತ್ಯಂ (ಎಕ. II, ೧೫೦–೬; 950). [ಎಱೆ ? + ಗಂಗ$_2$]

ಎಱೆಗಂಗಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮುದುಗುಪ್ಪೆಯ ಮಾರಸಿಙ್ಗಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಎಱೆಗಙ್ಗಗಾಮುಣ್ಡರುಂ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೬೦–೧೮; 800). [ಎಱೆಗಂಗ + ಗಾಮುಂಡ]

ಎಱೆಗಂಗಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬರಗೂರೊಳೆ ಎಱೆಗಙ್ಗಯ್ಯ ಸಗ್ಗಮೇಱಿದೊಡೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೦–೮; 977).
[ಎಱೆಗಂಗ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಎಱೆಗಗೊಳ್ಳಿನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಬಿಟ್ಟಗ ಎಱೆಗಗೊಳ್ಳಿನಾಡ ನಾೞ್ಗಾಮಿಗರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೪೨–೨; 800). [ಎಱೆಗಗೊಳ್ಳಿ ? + ನಾಡು]

ಎಱೆಗಾರಿ, ಎಱಗಾರಿ, ಎಱುಗಾರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎಱೆಗಾರಿಯ ಓಜಂ ಬೆಸಗೆಯ್ದ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೫೭–೮; 972). **ಎಱಗಾರಿ**: -ಡೆಸಗೆಯ್ದ ಎಱಗಾರಿ ಓಜಕ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೫೪–೯; 973). **ಎಱುಗಾರಿ**: ಶ್ರೀಮತ್ ಪೆರ್ಮ್ಮಾನಡಿಗಳ್ ರಾಜಾದಿತ್ಯನ ಕಾಳಗದೊಳೆ ದೇವಯ್ಯನಳಿಯ ಎಱುಗಾರಿ ಸತ್ತೊಡೆ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೬೨–೧೪; 971). [?]

ಎಱೆಗೋಲು (ನಾ). (ಮಳೆಯಂತೆ) ಸುರಿಯುವ ಬಾಣ: ಆನುಂಟು ತೋಳ್ವಲರ್ ನೀಮುಂಟು ಇಂತಿದೆನ್ನ ಸಜ್ಜನೆಱೆಗೋಲ ಸವಿಯಂ ಇನಿಸಿನಿಸುಂ ಕಾಣಿಮೆಂದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೫–೧೫).
[ಎಱೆ$_1$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಎಱೆತನ, ಎಱೆತ್ತನ (ನಾ). ದೊರೆತನ; ಒಡೆತನ: ಒಳವೆನಿತೊ ಭಾಗ್ಯಂಗಳೆಱೆತನಕೆ (ಅಂತಿಗೂ. ೨೩-೪೮೩). **ಎಱೆತ್ತನ:** ದೇವ ಮಣ್ಣು ವಾನ್ನಾರ ಎಱೆತ್ತನಮೆ ಅದಾನ್ ಅಱಿತ್ತೋನ್ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೮೬-೮ ; 780 ?). [ಎಱೆ$_4$ + -ತನ. / ತಮಿ. ಇಱೈತ್ತನಂ]

ಎಱೆತನಿಗ (ನಾ). ಪ್ರಭುತ್ವದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು; ರಾಜಸಂಬಂಧಿ: ಸಾಮಂತ ಮಹಾಸಾಮಂತ ಪರಿವಾರದೆಱ[ಱೆ]ತನಿಗರ ಪಾರ್ವರ ಪರದರೊಳ್ವೆಂಡಿರ್ಕಳೆಲ್ಲರುಮಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೬-೬).
[ಎಱೆತನ + - ಇಗ]

ಎಱೆತಿಮಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇಸದಿಗಳ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟೊದು ಎಱೆತಿಮಸ ಕೊಟ್ಟದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೬೩; 890).
[ಎಱೆ$_4$ + ತಿಮಸ$_0$ (< ತಿಮ್ಮರಸ)]

ಎಱೆತ್ತನ 'ಎಱೆತನ' ನೋ.

ಎಱೆಪ್ಪರಸ, ಎಱೆಪ್ಪೆರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮದೆಱೆಪ್ಪರಸರ್ ಸತ್ಯವಾಕ್ಯಪೆರ್ಮ್ಮಾನಡಿಗಳ್ಪೃಥುವೀ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯೆ ಎಱೆಪ್ಪರಸರ ಗೋವಿನ್ದರಸರು(ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೫೧-೬; 925). **ಎಱೆಪ್ಪೆರಸ:** ಶ್ರೀಮದೆಱೆಪ್ಪೆರಸರ್ ನುಗುನಾಡು ನವಲೆನಾಡುಮೂನಾಳುತ್ತಮಿರೆ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೩-೫; 910). [ಎಱೆ$_4$ + ಅಪ್ಪ$_1$ + ಅರಸ$_1$]

ಎಱೆಪ್ಪೆರಸ 'ಎಱೆಪ್ಪರಸ' ನೋ.

ಎಱೆಬೀರಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಗೊಗ್ಗಿಯ ಮನೆವಗತಿ ಎಱೆಬೀರಯ್ಯ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೪೧-೧ ; 990).
[ಎಱೆ$_4$ + ಬೀರ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಎಱೆಯ, ಎರೆಯ (ನಾ) ೧. ಒಡೆಯ; ಯಜಮಾನ; ಪ್ರಭು: "ಅಣ್ಮಂ, ಎಱೆಯಂ, ಬಲ್ಲಹಂ— ಈ ೩ ಅಧಿಪತಿಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೬-೩೨೦); "ಅಣ್ಮೆಱೆಯ ಬಲ್ಲಹಂ ವಲ್ಲಭ ತಾನಧಿಪತಿಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೮); ಉಜ್ಜರಾಧಾ (?ವಾ) ಸವೆಱೆಯರುಂ (ಇಆ. XI, ೬೦-೧೬ ; 567); ಸುರಗೆಯೂರಾ ದೆಸೆಮ್ಮೆಱೆಯರ್ (ಎಇ. VI, ೧೬೧-೩ ; 765); ಎಣ್ಬಾಸಿರ್ವರ್ ಅರಸಿಯರ್ಕಳ್ಗಮೆಱೆಯನಪ್ಪೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೬-೧೧); ಬಿಡುಗಣ್ಣರೆಱೆಯಂ ವಿಶ್ವನಾಥಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೬-೩೫). ೨. ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರ; ಇನಿಯ: ತನ್ನೆಱೆಯನೊಳೊಲ್ದು ಕೋಪಿಸುವ ಕಾಮಿನಿಗೀ ಮುನಿಸೊಂದೆ ಸಾಲದೇ (೧೦ಕ. ೪-೧೪೮).
ಎರೆಯ: ೧. ಚೆಲುವರೆರೆಯನು ನಿನಗೆ ವಲ್ಲಭನಾಗಲಿಯೆಂದರು ಸೇಸೆಯಿಟ್ಟು (ಕರ್ಣಾಕ. ೨೨೬). ೨. "ಎರೆಯನೆನಲಿನಿಯನ್" (ಕಶಶ. ೧೧೮); ನನ್ನೆರೆಯನಾ ರೂಪು ನನ್ನೆರೆಯನಾ ನೋಟ . . . ಎಲ್ಲ ಇಲ್ಲಿಹವು (ಯಶೋಧ. ೩).

ಎಱೆಯಳ್ = ಒಡತಿ; ನಲ್ಲೆ; ರಾಣಿ: ಮನಸಿಜನೆಱೆಯಳ್ ಮಕರಂದ ಸಾರದಿಂ ನುಣ್ಣಿಪ್ಪವೊಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೮-೧೬); ಅಱಿದನನಿತಱ ಮೇಲೆ ನಭದಲಿ ಮೊರೆಯಿಡುತ ಹೋದರಸಿ ರಘುನೃಪನೆಱೆಯಳೆಂಬುದ ನೊಯ್ದವನು ದಶಕಂಠನೆಂಬುದನು (ತೊರರಾ. ೪-೨-೫).
[ಎಱೆ$_4$ + -ಅ$_7$. / ತಮಿ. ಇಱೈವನ್]

ಎಱೆಯಂಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: [illegible]ಱೆಯಂಗನುಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೦-೨ ; 900); ಅದಟನೆಱೆಯಂಗ ನೃಪಂ (ಎಕ. II, ೧೪೩-೧೪; 1131); ವಿಶ್ವಮೇದಿನಿಯಂ ತಾಳ್ದಿದನಾಜಿವೀರನೆಱೆಯಂಗಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧-೧೩). [?]

ಎಱೆಯಂಗಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಿಂದೆಯ ಉಮ್ಮಾದಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಎಱೆಯಙ್ಗಗಾಮುಣ್ಡರುಂ (ಎಕ. IV, ಎಡತೊ. ೬೦-೬೭ ; 990). [ಎಱೆಯಂಗ + ಗಾಮುಂಡ]

ಎಱೆಯಂಗಪ್ಪ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗಂಗರ ವಂಶಾಧಿಪತಿ ಮಾದಿವರ್ಮ್ಮನವಟ್ಟಕ್ಕರ್ಹನಪ್ಪ ಸಯ್ಯಾಂತ ಎಱೆಯಂಗಪ್ಪನ ಮಗಂ ಮಾಚಿಗಂ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೧೦-೧೦ ; 900).
[ಎಱೆಯಂಗ + ಅಪ್ಪ$_1$]

ಎಱೆಯಣ್ಣಪೆರ್ಮಾಡಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪುಟ್ಟಗಾವುಣ್ಡನುಂ ಎಱೆಯಣ್ಣಪೆರ್ಮಾಡಿ ಕೆಱೆಯ ಕಟ್ಟೆ (ಸೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೧೧-೪ ; 886) [ಎಱೆ$_4$ + ಅಣ್ಣ$_0$ (< ಅಣ್ಣ$_1$) + ಪೆರ್ಮಾಡಿ]

ಎಱೆಯನಕಾಡಿಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ℙ ಈಗಿನ ಧಾರವಾಡಜಿಲ್ಲೆಯ ಕಳಸ: ಎಱೆಯನ ಕಾಡಿಯೂರಂ (ಎಇ. XIII, ೩೩೧-೨೪; 929). [ಎಱೆಯ + ಕಾಡಿಯೂರ್]

ಎಱೆಯನಾಗಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎಱೆಯನಾಗಮ್ಮಱ್ಗೆ ಗೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು ಪತ್ತುಂ ಮತ್ತರ್ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೧೩೩-೧೨ ; 893).
[ಎಱೆಯ + ನಾಗ + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಎಱೆಯಪ, ಎಱಯಪ, ಎಱೆಯಪ್ಪ$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರ ದೇವತೆಯ ಹೆಸರು; "ಮರುಳ್, ಪಿಶಾಚಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಕೃತ್ಯೆಯ್ಯನೆಱೆಯಪಂ ಮನೆಯ ದೈವಂ ಜಲಜಕ್ಕಿಯರ್ ಸೋಂಕಿದರೆಂದು (ಮದತಿ. ೮-೪೬); ಚಂಡಿಕೆ ನುಂಗುಗೆ ಮಿಬ್ಬು ತುತ್ತುಗಬ್ಬುಸುಗೆ ಕಾಳಿ ಕೊಳ್ಗೆಱೆಯಪಂ ಮುಱಿದಿಕ್ಕುಗೆ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೦೬); ಉಂತೆಯಾಡುವಂಗೆಱೆಯಪನಾದೊಡಂ ಉಂತೆ ಕೊಲ್ವ ಜವಂಗೆ ಪಾಪಂ ನೆರಮಾದೊಡಂ (ಜೀವಸಂ. ೧-೧೯ ವ); ಕಱು ತಡೆದತ್ತು ಕಂಭನುಣಲೂಮನೆಯೂಕೆಗಳುಯ್ದರಕ್ಕಮಿಂದೆಱೆಯಪನಾಱಿದಪ್ಪನಸಗಂ ಮಡಿದಾರನೆ ಕೂಸನೇತಕೆಂದಱಿಯೆನದೊಂದು ಸೋಂಕಿದುದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೧೩೪); ಎಱೆಯಪಂಗೆ ಮರಂಗಳಂ ಪರಸಿಯುಂ (ಶಬ್ದವಿ. ೫೧). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು. 'ಎಱೆಯಪಗಾಮುಂಡ' ಪರಾ. **ಎಱಯಪ:** ೨. ಪೆರ್ಮ್ಮಾಡಿಯುಂ ಮಹಾದೇವಿಯುಂ ಎಱಯಪನು ಅಯ್ಪಾಮನ್ತರು ಮಿಬ್ಬು ಆದಿರಾಜು ಪನ್ನೆರಡುಮ ಕಲ್ನಾಡಿತ್ತರ್ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೦-೬ ; 900). **ಎಱೆಯಪ್ಪ$_2$:** ೧. ಉಂತೆ ಕುಣಿವಂಗೆಱೆಯಪ್ಪನಾದಂತೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೯೧ ವ). [ಎಱೆ$_4$ + ಅಪ್ಪ$_1$]

ಎಱೆಯಪಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಎಱೆಯಪಗಾಮುಣ್ಡನು ಮುದ್ದಯ್ಯನು ಬನ್ದಿಲ್ಲಿ ವ್ರತ ಕೊಣ್ಡರ್ (ಎಕ. II, ೪೬೮-೧ ; 950). [ಎಱೆಯಪ + ಗಾಮುಂಡ]

ಎಱೆಯಪಮಂಗಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎಱೆಯಪಮಂಗಳದ ಮಹಾಜನ ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೦-೧೦ ; 820).
[ಎಱೆಯಪ + ಮಂಗಳ (= ಮಂಗಲ)]

ಎಱೆಯಪೆರ್ಮಾಡಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎಱೆಯಪೆರ್ಮ್ಮಾಡಿಯ ಸಾನ್ತ ಕಾಮಪನ ಮಗಮ್ಬಿನಮಿತಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೮೪-೨ ; 902). [ಎಱೆಯ + ಪೆರ್ಮಾಡಿ]

ಎಱೆಯಪ್ಪ$_1$, ಎರೆಯಪ್ಪ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿ, ಬೆಲ್ಲ, ಕೊಬ್ಬರಿ ಇವನ್ನು ಕುಟ್ಟಿ ಅಂಗೈಯಗಲ ಬಿಲ್ಲೆಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಸಿಹಿ ದೋಸೆ: ತುಪ್ಪದೊಳಗಡಲು ಚಿಲುಮುರಿಯಾದುದು ಎಱೆಯಪ್ಪದಂತೆ ಬೇಯಿಸಲು ಬಾಬರಮಾಯ್ತು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೩೩); ಸಣ್ಣ ಸೇವಗೆಯ ಮೆದೆ ಎಱೆಯ್ಪಪ್ಪದಡಕಿಲಿಡ್ಡಲಿಗೆಗಳ ಬೋನ ದೋಸೆಯು ಲಗ್ಗೆ ಬೆಲ್ಲ ಗಾರಿಗೆಯ ಬಣಬೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೬-೨೫); ಹುಗ್ಗಿ ಕಿಚ್ಚಡಿ ಎಱೆಯಪ್ಪ ಸೇವಗೆ ಹಿಂಡಿ ಗುಗ್ಗುರಿ ಸೂಸಲುಂಡಲಿಗೆ (ಭರತೇ. ೨೦-೧೨೮). **ಎರೆಯಪ್ಪ:** ಎರೆಯಪ್ಪ ತುಂಬಾ ರುಚಿಕರವಾದ ತಿಂಡಿ (ಊಧಿ). 'ಊತಪ್ಪ' ಪರಾ,
[ಎಱೆ$_1$ + ಅಪ್ಪ$_1$]

ಎಱೆಯಪ್ಪ$_2$ 'ಎಱೆಯಪ' ನೋ.

ಎಱೆಯಪ್ಪರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತ್ ಪೆರ್ಮ್ಮಾನಡಿಗಳುಂ ಎಱೆಯಪ್ಪರಸರುಂಮಿಬ್ಬು ಚಾಗಿ ಪೆರ್ಮ್ಮಾನಡಿಗಳ ಕಲ್ಲ ಬಸದಯ್ಕರ್ ಪ್ಪರಪಿಂಗೆ ಕೊಮಾರಸೇನಭಟಾರರ್ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪೭–೧೧ ; 900). [ಎಱೆಯಪ್ಪ$_2$ (< ಎಱೆಯಪ) + ಅರಸ$_1$]

ಎಱೆಯಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಪಡಿವಳ್ಳ ಅಱಿಗನುಂ ಎಱೆಯಬ್ಬೆಯುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೦೧–೬ ; 958).
[ಎಱೆ$_4$ + ಅಬ್ಬೆ$_1$]

ಎಱೆಯಮ 'ಎಱೆಯಮ್ಮ' ನೋ.

ಎಱೆಯಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸೋಮಯ್ಯರಸರ ಮಗನೆಱೆಯಮಯ್ಯ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೯–೬೪ ; 947).
[ಎಱೆಯಮ (< ಎಱೆಯಮ್ಮ) + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಎಱೆಯಮ್ಮ, ಎಱೆಯಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಿಡಲೆಗಧಿಪಾಣ್ಣನ್ ಎಱೆಯಮ್ಮಂ [ನಿ]ವುದಿ ತೊಱುಗೊಳೊಳ್ಕಾದಿ ಸತ್ತೋನ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೯–೩ ; 983) ; ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಸಾಮನ್ತನೆಱೆಯಮ್ಮನಿರಲ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೭೪–೧೪; 1041). **ಎಱೆಯಮ** : ಮಹಾಪ್ರಧಾನಂ ಕುಮಾರಂ ಎಱೆಯಮ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೧೬–೧೪ ; 1173). [ಎಱೆ$_4$ + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಎಱೆಯಮ್ಮಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎಱೆಯಮ್ಮಗಾವುಣ್ಡಂ ವಿದ್ಯಾದಾನಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕಲ್ಲಬಾವಿಯ ತೋಣ್ಟ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೭–೧೭ ; 994). [ಎಱೆಯಮ್ಮ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಎಱೆಯಮ್ಮದೀಕ್ಷಿತ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎಱೆಯಮ್ಮದೀಕ್ಷಿತರವೋಲ್ಮತ್ತಾರ್ದ್ಧರಾಭಾಗದೊಳ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೫–೪೫; 980).
[ಎಱೆಯಮ್ಮ + ದೀಕ್ಷಿತ]

ಎಱೆಯಮ್ಮರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎಱೆಯಮ್ಮರಸ ವ್ರ್ಪನವಾಸಿ ನಾಡಾಳೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೯–೧ ; 800) ; ಎಱೆಯಮ್ಮರಸರಾ ಬೆಣ್ಣತೂರಾಳ್ಗೆ (ಎಕ. X, ಗೋರಿಬಿ. ೧೩–೫ ; 1000).
[ಎಱೆಯಮ್ಮ + ಅರಸ$_1$]

ಎಱೆಯಮ್ಮವೆಳಚಿಗವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎಱೆಯಮ್ಮವೆಳಚಿಗವುಣ್ಡನ ಪಟ್ಟದಳ ಪೊನ್ನಚರಿ ಮಾಡಿದಂ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೮೭–೪; 750). P ಎಱೆಯಮ್ಮನ ಮಗ ವೆಳಚಿಗವುಂಡ.
[ಎಱೆಯಮ್ಮ + ವೆಳಚಿ + ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಎಱೆಯಮ್ಮಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎಡದೊಱೆನಾಡ ಭೀಕನಂ ಬರವಿಯ ಪೇಂಠಿಯ ಎಱೆಯಂಮ್ಮಸೆಟ್ಟಿಯು (ಕಇ. IV, ೫೫–೨೫; 1000 ?). [ಎಱೆಯಮ್ಮ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಎಱೆಯವೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಎಱೆಯವೆ ದೇಗುಲ ಮಾಡಿಸಿ ಮಣ್ಣೊಟ್ಟೊಳ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫–೨೮ ; 890 ?).
[ಎಱೆ$_4$ + ಅವ್ವೆ$_0$ (< ಅವ್ವೆ)]

ಎಱೆಯಳ್ 'ಎೞೆಯ' ಪರಾ.

ಎಱೆಯಾಮರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಚೋೞಗಮೊಟವೆಱೆಯಾಮ್ಮರ್ಗೆ ಕೆಱೆಗೊಡಗೆಯ ರಾಜಾಮಾನಂ (ಎಕ. XII, ಮಡ್ಡಗಿ. ೧೦೨–೧೪ ; 900). [ಎಱೆಯ + ಅಮರ್ಮ$_0$]

ಎಱೆಯಿತಿಯಡಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ರಾಜನ ಹೆಸರು : ಆ ಊರ ಸರ್ವ್ವಪಾದಪರಿಹಾರಮಪ್ಪನ್ತು ಎಱೆಯಿತಿಯಡಿಗಳ್ಪ್ರಸಾದಂಗೆಯ್ದು ಪೂರ್ವಾವತಾರ ಬಾಣರಾಜಙ್ಗೆ ಙ್ಕಾರಂ ವಿನ್ನಪ್ಪಂಗೆಯ್ದೊಡೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೬–೯ ; 8ನೆಯ ಶತ). [?]

ಎಱೆಯಿಸು, ಎರೆಯಿಸು, ಎಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುರಿ : ಅಸುರನ ಗಡೆ ಭೂತಪಿಶಾಚಿ ಸಮಿತಿಗೆಱೆಯಿಸುವ ನೆತ್ತರಜವಟ್ಟಿಗೆ (ಜಗವಿ. ೯–೬೦) ; ದಮಯಂತಿಯನು ಮದುವೆಯ ಧಾರೆಯೆಱೆಯಿಸಿ ಬಂದೆವೆನೆ ಖತಿಗೊಂಡ ಕಲಿರಾಯ (ನಳಚ. ೪–೫). **ಎರೆಯಿಸು** : ೧. ಹೆಂಡಿರ ಕೈಯಿಂದ ನೀರ ಎರೆಯಿಸಿಕೊಂಡು (ನೀತಿಚಿಂ. VII, ೯). **ಎಱಿಸು** : ೧. ನಾಲಿಗೆ ನಲಿನಲಿದೋಲಾಡುವನ್ನಕ್ಕ ನಿಮ್ಮ ನಾಮಾಮೃತವ ತಂದೆಱಿಸು ಕಂಡಯ್ಯ ಎನಗೆನ್ನ ತಂದೆ (ಬಸವ. ೪೮೬) ; ಧಾರೆಯೆಱಿಸುವೆನು ನಿಮಗಿಬ್ಬರಿಗೆ (ಭರಚ. ೯–೧೨೯). ೨. ಎಣ್ಣೆಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸು ; ಅಭ್ಯಂಜನ ಮಾಡಿಸು : ಗಂಗೋದಕ ತನ್ನಿರೆ ಗಂಗಾಳದಲ್ಲಿ ಬೆರಸಿರೆ ರಂಗವಲ್ಲಿಯ ಹಾಕಿರೆ ರಂಗಗೆ ಬೇಗ ಎಱಿಸಿರೆ (ಪುರಂದ. ೧–೧೦೭–೨).

ಎಱಿಸಿಕೊಳ್ = ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ದಾನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸು : ಪರಿಚ್ಛೇದವಾಗಿಯೆಱೆದುಕೊಟ್ಟರು ಶಂಭುದೇವರು ಯೆಱಿಸಿಕೊಂಡರು (ಕಇ. I, ೩೭–೨ ; 1414). [ಎಱೆ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಎಱೆವಟ್ಟು, ಎರೆವಟ್ಟು, ಎಱವಟ್ಟು, ಎಱವೆಟ್ಟು, ಎಱೆವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಮೂಲಸ್ಥಾನ; ಆಶ್ರಯ : ಸದ್ಗುಣಾಕರಮೊಳ್ಪಿಂಗೆಱೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗೆಸೆವಱೆ]ವಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೧–೬) ; ಸತ್ಯದ ಜನ್ಮಭೂಮಿ ಮಾಂತನದೆಱ[ಱೆ]ವಟ್ಟು ಪೆಂಪಿನ ದಗುನ್ತಿ ವಿವೇಕದ ಬೀಡು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೪–೨೭ ; 1077) ; ಧರ್ಮಕ್ಕೆಱೆವಟ್ಟಾಗಿರ್ದಯ್ ನೀಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೬೬) ; ಬೆಟ್ಟವಕ್ಕಿಗಳ ಗೂಡೆಳನೇಸಱ ತೊಟ್ಟಿಲುದಗ್ರದಾನವರೆಱೆವಟ್ಟು . . . ಮಹಾರ್ಣವಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೨–೩೮) ; ನಂಬಿದರ್ಗೆಱೆವಟ್ಟಾಗು (ಸೌಇಇ. IV, ೨೬೭–೪೫; 1380). **ಎರೆವೆಟ್ಟು**: ಮೂರನೆಯನಾಕುರುಸ್, ಸೌಭಾಗ್ಯದೆರೆವೆಟ್ಟು (ಪಾರಸಿ. ೨೯–೬೫೮). **ಎಱವಟ್ಟು**: ಅಱವಿಂಗಾಗರಮೊಳ್ಗುಣಕ್ಕೆ ಕಣಿ ಶೌಚಕ್ಕಾಸ್ಪದಂ ಜಾಣ್ತನಕ್ಕೆಱವಟ್ಟೊಳ್ಪಡಿಗಾಣ್ಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧–೫) ; ಚತುರಾನನಂಗಱವನೀವೆಱವಟ್ಟೆನಿಸಿರ್ಪ್ಪದೆಂದು ವಂದಿತತಿ ನಿರಂತರಂ ಪದೆದು ಬಣ್ಣಿಪುದೀ ಮಹದೇವಮಂತ್ರಿಯಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦–೬೦ ; 1198) ; ಅಱಸುತಱಸುತೆಯ್ದೆ ಬಂದು ಸುಜ್ಞಾನದ ಗುಱಿಯ ಶೀಲದ ಗೊತ್ತದ ಮೆಯ್ಯ ಎಱವಟ್ಟನಾ ಮುನಿನಾಥನ ಕಂಡು (ವರ್ಧಚ. ೧೧–೭೧). **ಎಱವೆಟ್ಟು** : ಪೊಸಸಿಂಗೆಱವೆಟ್ಟನೆ ಪೂಗಣೆಯನಿರ್ಪ ನೆಲೆಮಾಡದವೋಲ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೦೭) ; ಸಮ್ಮೋಹನ ರಸಪೂರಿತದಿಂಗಡಲೊಳಗಣ ಬುದ್ಬುದವೋ ಸಿಂಗರದೆಱವೆಟ್ಟುಗಳೋ (ಜಯಕಾ. ೧–೬೨). **ಎಱೆವೆಟ್ಟು** : ರಮಣೀ ರಮಣಾಕುಳ ಕಳಕಳದಿಂದಂಗಜ ವಿಳಾಸದೆಱೆವೆಟ್ಟು ನೆಟ್ಟನಿದೆ ಪೆಱತುಂಟೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೧೦) ; ಸತ್ಯದ ಬಿಱ್ತು ಧರ್ಮದೊಂದಾಣ್ಮನೆ ಮಾಂತನದೆಱೆವೆಟ್ಟಱವಿನ ಕಣಿಯೆವೆ ಪೆಂಪಂ ತಳೆದನಿಳೆಯೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧–೧೫) ; ಸುಖದುಃಖಂಗಳ್ಗಿದು ತಮರ್ ನಿರಯಕ್ಕೆಱೆವೆಟ್ಟು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೮–೨೩).
[ಎಱೆ$_3$ + ಪಟ್ಟು$_3$ (< ಪಟ್ಟ). P ತಮಿ. ಪಟ್ಟು = ನಗರ, ಊರು]

ಎಱೆವಾಲು (ನಾ). ಎರೆಯುವ ಹಾಲು ; (ಕೈಯಿಂದ) ಹಾಕುವ ಹಾಲು ; ಹೊಯ್ಯುವ ಹಾಲು : ತಾಯ ಮೊಲೆವಾಲನೊಲ್ಲದೆಱೆವಾಲಿಂಗೆಳಸುವಂತೆ (ಆದಪ. ೫೩) ; ಶಿಶುಗಳಿಗೆ ಮಿಗೆ ಮೊಲೆವಾಲೆ ಜೀವನವಾದಡೆಯು ಎಱೆವಾಲ [ಪಾಠಾಂ, ಎರೆಪಾಲ, ಎಱೆಪಾಲ] ನೆಱೆವುತ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಅಶನವುಣಕಲಿಸಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೨–೧೬).
[ಎಱೆ$_1$ + ಪಾಲು$_1$ (< ಪಾಲ್$_1$)]

ಎಱೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಹೊಂದು ; ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಪಡೆ (?) : ದುಂತಾರಿಯೊಡಮುಡಿದೆಱೆವಿಡಿದಘಹರಸನಚ್ಯುತೇಂದ್ರನೆನಾದೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೮೪) ; ಎಱೆಯನೆಱೆವಿಡಿದು ಮಂಗಿಯನುಱದನವೊಲ್ ತಂದು (ನೇಮಿಪು. ೬–೨೪). [ಎಱೆ$_8$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಎಱೆವಿಱಿನಾಗು (ಕ್ರಿ). ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗು; ಕೆದರಿಹೋಗು; "ಬಾಡು, ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗು" (ಆದಿಪು. ಕೋಶ): ಪಯಣದೊಳೆಳ್ಳೆವಿಳ್ಳೆಯಾಗಿ ಬಂಬಲಬಾಡಿದ ತನುಲತೆಗಳುಂ ಎಱೆವಿಱಿನಾದ ತಲೆದುಡುಗೆಗಳುಂ . . . ಬೆರಸು (ಆದಿಪು. ೧೧-೭೦ ವ).
[ಎಱೆವಿಱ + ಅಗು₁. P ತಮಿ. ಇಱ್ಕೈ = ಎರಚು]

ಎಱೆವೆಟ್ಟು 'ಎಱೆವಟ್ಟು' ನೋ.

ಎಱೆವೆಸ (ನಾ). ಒಡೆಯನ ಕಾರ್ಯ; ಸ್ವಾಮಿಕಾರ್ಯ: ತುಱುಗೋ[ಳೊಳ್]ಪೆಣ್ಬುಯ್ಯಲೊ[ಳೆಱೆ] [ಪಾಠಾಂ. ಱು]ವೆಸದೊಳ್ ನಂಟನೆಡಱೊಳೂರಱಿವಿನೊಳಂ ತಱಿಸಂದು ಗಂಡುತನಮನೆ ನೆಱಪದವಂ ಗಂಡನಲ್ಲನೆಂತುಂ ಷಂಡಂ (ಗದಾಯು. ೨-೨೪); ಸುರಪತಿಯೆಱೆವೆಸನರ್ಹತ್ಪರಮೇಶ್ವರ ಪಾದಸೇವೆ ಪಾಲಾ ಅಮುದರ್ಾ ಪಿರಿದು ಗಡಿದೆನಿಸಿ ತಂದರ್ ಸುರವಟುಕರ್ ಪುಲ್ಲವಟುಕರಂತಿರೆ ಪೂವಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೭೭); ಒಂದೋರೆಗೆಯಂಗನೆಯರ್ ತವರೂರ್ಗೆಂದೆಯ್ದಿದರಿಱ[ರೆಱೆ]ವೆಸದಿಂ ದಾಣ್ಮಂ ಬಂದುದುಮಿಲ್ಲಿರುಳ್ ಕಣ್ಮಿಲ್ಲತ್ತೆಗೆ (ಜಯುಕಾ. ೧೩-೭೧).
[ಎಱೆ₄ + ಬೆಸ₁]

ಎಱೆವೆಸನ₁ (ನಾ). ನೀರೆರೆಯುವ ಕೆಲಸ; ಅಭಿಷೇಕಮಾಡುವ ಕೆಲಸ: ಎಱ[ಱೆ]ವೆಸನಾದೊಡಮಕ್ಕೆಮುಗೆಱ[ಱೆ]ವೆಸನೆನೆ ಜಿನನ ಸವನಮಿಂದ್ರನ ಬೆಸನಿರ್ತ್ತೆಱದಿಂ ನಿಷ್ಫಲಮಲ್ತು (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧-೮).
[ಎಱೆ₁+ ಬೆಸನ₂]

ಎಱೆವೆಸನ₂ (ನಾ). ರಾಜಕಾರ್ಯ; ರಾಜನ ಅಪ್ಪಣೆ: ಇವರೆನ್ನನೆನ್ನ ಪುಣ್ಯೋದಯದಿಂದೆಱ[ಱೆ]ವೆಸನಾಗಿಯುಮಿಂತಿದು ಕಿಱುವೆಸನೆನಗೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಂ ಬಿನ್ನವಿಸಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೫೯); ಎಱ[ಱೆ]ವೆಸನಾದೊಡಮಕ್ಕೆಮುಗೆಱ[ಱೆ]ವೆಸನೆನೆ ಜಿನನ ಸವನಮಿಂದ್ರನ ಬೆಸನಿರ್ತ್ತೆಱದಿಂ ನಿಷ್ಫಲಮಲ್ತು (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧-೮). [ಎಱೆ₄ + ಬೆಸನ₂]

ಎಱೆಸು 'ಎಱೆಯಿಸು' ನೋ.

ಎಱೆಹಂಬಾಳ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸೆಲಬ್ಬೆಯರ ಕೊಡಗ್ಗೆ ಎಱೆಹಂಬಾಳಿಂ ಆನೆಯರ ಕೊಡಗ್ಗಿಂ ಕೊಡಕೆ ಎಡೆನಟ್ಟ ಕಲ್ಲಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೯-೧೧; 189 ?).
[ಎಱೆಹಂ ? + ಬಾಳ್₄]

ಎಱೆಹವೆಮ್ಮಡಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅಂಗಿರ ಸಂವತ್ಸರದ ಎಱೆಹವೆಮ್ಮಡಿಯರ ರಾಜ್ಯದನ್ದು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೯-೪; 189?).
[ಎಱೆಹ₀ + ಪೆಮ್ಮಡಿ]

ಎಟಕುಳಿ 'ಎಟೆಕುಳಿ' ನೋ.

ಎಟಕುಳಿಗೊಳ್ 'ಎಟೆಕುಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಎಟಗ 'ಏಟಗ' ನೋ.

ಎಟಿಕೆ (ನಾ). ಜೋಲಾಡುವಿಕೆ; ನೇತಾಡುವಿಕೆ: ಕುಡುಮಿಂಚಾಶ್ಚರ್ಯಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸುತಿರೆ ಭಯಮಂ ಮಾಡೆ ಮೇಘಸ್ವನಂ ನೇರ್ಪಡೆ ಪಾವಂ ಪ್ರೇಮದಿಂದಂ ತಡೆಯದೆಟಿಕೆಯೊಳಿಕ್ಕಿದಂತೆಲ್ಲಿಯುಂ . . . ಮಱಿ ಘೋರೆಂದು ಕೇಳ್ ಪೊಯ್ಯೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೨೦೩). [ಎಟಲ್ + -ಕೆ]

ಎಟಲ್, ಎಳಲ್, ಎಳಲು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೋಲು ಬೀಳು; ನೇತಾಡು; ತೂಗಾಡು: "ಎಟಲ್ – ಅಲಂಬನೇ (ತೂಗಬೀಳು, ತೂಗಹಾಕು)" (ಶಮುಧಾ); "ನೆಟಲೆಂದುಂ ಎಟಲೆಂದುಂ ನೇಲ್ವುದು" (ಕಶಸಾ. ೩೦-೬೪); ನಿಡಿಯ ಮರದ ತುತ್ತತುದಿಯೊಳಿರ್ದೆಟಲ್ವ ಗುಂಡಿಗೆಯಂ ಕಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೧-೧೩); ಮುತ್ತಿನ ಮುಱಿದ ಲಂಬಣಂಗಳ್ವೆರಸೆಟಲ್ವ ಪಚ್ಚೆಯ ಸರದ ಹಾರದ ತೋರಣಂಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೪-೨೫ ವ); ನೊಸಲೊಳಗಿಟ್ಟ ಚೆಲ್ವ ತಿಲಕಂ . . . ಎಟಲ್ವ ಧೋತ್ರಂ (ದಶಕು. ೩-೧೧).
೨. ಬಳಲು; ಆಯಾಸಹೊಂದು; ಕುಗ್ಗು; ಸೊರಗಿಬೀಳು: "ಎಟಲ್ದಂ – ಜೋಲ್ದಂ, ಬಟಲ್ದಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧); ಆ ರಾಜಸುತಂ . . . ಕೋರ್ವೆಸಂ ಕೊರಗನೆಟಲನೆಟಲಂ ಬಟಲಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೮೮). ೩. ಬಡವಾಗು; ಕೃಶವಾಗು: ಜಗುಳೆಯ ಮಾಟ್ಕೆಯಂ ತಳೆದ ಕೆಯ್ . . . ಪೊಱಪೊಣ್ಮ(ಣ್ಮ)ದ ಮುಕ್ಕಮೆಟಲ್ವ ಪೇಚಕಂ ಮಿಗೆ ಪಲವುಂ ಕರಂ ಕೆಲವುಮಪ್ಪುಗುರಾಗೆ ಗಜಾಳಿ ನಿಂದಿತಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೭೨). ೪. ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಎರಗು: ಬಱಸಿಡಿಲ್ದೋರ್ದರ್ಪದಿಂದುರ್ಕಿ ಮುಚ್ಚರಿಪಂಗಚ್ಚರಿಯಿಂ ಕೊಳಲ್ಕೆಟಲ್ದ ಸಿಂಹಂ ಗಣ್ಡ ಕಾಳಾನಳಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೧-೪೭; 1047). ೫. ಮೋಹಿಸು; ಸೋಲು: ಬಱಸಂದು ಮುಂದೆ ಕಂಪಿಂಗೆಟಲೆ ಮನಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೮೩). **ಎಳಲ್**: ೧. ಎಳಲ್ವ ಕಿವಿ ಮುಗಿದ ಕಣ್ ಎತ್ತಿದ ಮೊಗಂ ಮೆಱೆಯೆ (ಅನಾರ. ೧೮೨); ಪಕ್ಷಯುಗಮೆಳಲೆ ರಸಂದೆಗೆವ ದನಿ ನಿಮಿರೆ ನಾಲಗೆ ಚಿಗುರುತ್ತಿರೆ (೧೧೦೪. ೨-೩೯); ಮಾಲೆ ಸರಪಳಿಯಂತೆ ಬಳ್ಳಿಗುರುಳ್ಪಿಂಗಾಲೊಳೆಳಲ್ದು ಬರೆ (ರಾಜಶೇ. ೬-೮೬ ವ). **ಎಳಲು**: ೧. ಬಿಡುಮುಡಿಯ ಸುಂವ ಕಂಬನಿವೊನಲ ಕಳೆದೆಳಲುವುಡುಗೆಗಳ (ಹಚಕಾ. ೭-೨೬); ಹಾಯಿದುವು ನರಿನಾಯಿಗಳು ಕಟವಾಯಲೆಳಲುವ ಕರುಳಿನಲಿ (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೨೦); ನಿಡುಜಡೆಯ ಗೊಂದಣದಿಂ ತಲೆಮಾಲೆಯೊಳೆಳಲುವ ಬಾಸುಗಿ ಗೊಣಸುಗಳಿಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೬-೨೦).

ಎಳಲೆವಿಡು, ಎಟಲೆಬಿಡು = ತೂಗುಬಿಡು; ಇಳಿಯಬಿಡು: ಮಾಣಿಕ್ಯದ ತಲೆಮಾಲೆಯ ಪರಿಸರದೊಳೆಳಲೆವಿಟ್ಟ ಕನಕದರಳೆಲೆಮಾಲೆ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ); ನಸುನಳಿದು ನಿಮಿರೆ ತೋಳ್ಗಳ್ ಲಸಿತ ತ್ರಿಪತಾಕದಿಂ ಲತಾಕರಮೆಸೆಯಲ್ ಪೊಸದಳರಂ ಪೊತ್ತೆಳಲತೆ ಮಿಸುಗುವ ಕುಡಿಯೆರಡನೆಟಲೆ ಬಿಟ್ಟವೊಲೆಸೆದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೪-೧೩೧). [?]

ಎಟಲಿಕ್ಕು, ಎಳಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ನೇತುಹಾಕು; ತೂಗಾಡಿಸು; ಜೋತುಬಿಡು: ಕೈಯನೆಟಲಿಕ್ಕಿಯರ್ಧಗಪ್ಪಡಮನೆಡವಮುಯ್ಯಿನ ಮೇಗಿಕ್ಕಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೨-೧೬); ಮಱುದುಂಬಿಗಳಿಂದ್ರನೀಲಮಂ ಮುತ್ತುಮನೋಳಿಯೊಳೆ ಕೋದೆಟಲಿಕ್ಕಿದ [ಪಾಠಾಂ. ಎಳೆದಿಕ್ಕಿದ] ಮಾಲೆಯಂತೆವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೮೧); ಮುಡಿಯೊಳೆಟಲಿಕ್ಕಿದಸುಕೆಯ ಕುಡಿದಳಿರಿಂದೆಸೆದಳಾಕೆ (ಲೀಲಾವ. ೪-೮೭); ಪೇರುರಮಂ ಧೊಕ್ಕನೆ ಕುತ್ತಿ ಚಕ್ಕನೆ ಭುಜದ್ವಂದ್ವಂಗಳಿಂದೆತ್ತಿ ಬಲ್ಗರುಳಂ ಕೋದೆಟಲಿಕ್ಕಿ ಬೀರಸಿರಿಗೆತ್ತಂ ತೋರಣಂಗಟ್ಟನೇ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೨-೨೦; 1205). **ಎಳಲಿಕ್ಕು**: ತೋರ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮುಗುಳ ಮೂಗುತಿಯನು ಸೇರಿಸಿ ನಾಶಿಕಾಗ್ರದೊಳು ಹಾರಮನೆಳಲಿಕ್ಕಿ ಬಕುಳದೊಳ್ಪಲರಿಂದ ವಾರನಾರಿಯ ರಿಹರಲ್ಲಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩-೩೭). [ಎಟಲ್ + ಇಕ್ಕು]

ಎಟಲ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಎಟಲಿಕ್ಕು: "ಎಟಲ್ಚು – ಅಲಂಬನೇ" (ಶಮುಧಾ); ಪಂಚಾಯುಧದ ಪುಲ್ಲಿಗೆಯ ತೊಂಗಲ ಸೆಱಂಗುನಾಂದು ಪಿಣಿಲೇಱಿದೆಟಲ್ಚಿದ ವೇಣಿಯೊಳ್ಪೆಡು (ಅನಂಪು. ೨-೨೯ ವ); ಲತಾಜಾಳಕಜಾಳಕಂಗಳನೆಟಲ್ಚುತವಳ್ಳಿಱಿದಭ್ರದಭ್ರಮುಂ ಚಾಳಿಸುತುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೬೭). [ಎಟಲ್ + -ಚು]

ಎಟಲ್ತರ್ (ಕ್ರಿ). ಜೋಲು ಬೀಳು; ನೇತಾಡು: ನಡುಕಂ ಮೆಯ್ವೆರ್ಚಿಗಂಟಲ್ ಕುಸಿದು ಕಿವಿಯೆಟಲ್ತಂದು (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೮೭); ಕಾಮಿನೀಜನದ ಕಣ್ಗಳೆಟಲ್ತರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಗೆಳಲ್ತರೆ] ತನ್ನನುರ್ಚಿದಾ ಪೂಗಣೆ ಪಲ್ಲವಂಬಿಡಿದು ಮಾಲೆಯನೇಱಿಸಿ ಮೇಲೆ ಸೂಸುವಂತೆ . . . ಮಾಲೆ ಸೂಡಿದಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೯೬); ಮುದಶ್ರುಗಳ್ ಸುರಿಯೆ ಪಕ್ಷಮೆಟಲ್ತರೆ ಕಣ್ಣಲರ್ ಮುಗುಳ್ತರೆ ನೆರೆಯುತ್ತುಮಿರ್ದುದು ರಥಾಂಗಶತಂ (ಕುಸುಮಾ. ೨೦-೮೧). [ಎಟಲ್ + ತರ್]

ಎೞಲ್ಮುಡಿ (ನಾ). ಜೋಲಾಡುವ ಮುಡಿ; ಇಳಿಬಿಟ್ಟ ಮುಡಿ: ಕುಡುವುಗುರಿಂದೆೞಲ್ಮುಡಿಯ ಗಂಟು ಸಡಿಲ್ಚಿಸಿ ಗಂಧತೈಲಮಂ ಕುಡಿತೆಯೊಳಾಂತು ನೆತ್ತಿಯೊಳಗೊತ್ತಿ ಬಿದಿರ್ಚುತೆ ಕೇಶಪಾಶಮಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೩೧). [ಎೞಲ್ + ಮುಡಿ₃]

ಎೞವ (ನಾ). (?): ಸಕಪಾದಿಗೆೞವ ಪೊಗೞ್ಕಲ್ಲೆ ನಂಬೇಮಗಂ ನೊೞಂಬ ಸೆಟ್ಟಿ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೨೨–೬; 969). [?]

ಎೞವಾಡು (ಕ್ರಿ). (ಮುದ್ದಿಗಾಗಿ) ನೀವು; ಸವರು: ದಾಡಿಂಬದ ಬಿತ್ತುಗೆತ್ತು ಸೋವುವ ಶುಕಶಿಶುಗೆ ಮಣಿಮುದ್ರಿಕೆಯಂ ಕಳೆದು ನೀಡಿ ನೀಡಿಯೆೞ [ಪಾಠಾಂ. ಳ] ವಾಡಿ ಮಱಿದೀಡಾಡಿ ಪೋಪುದುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೮೪ ವ). [ಎೞವು + ಆಡು₁]

ಎೞವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸವರು; ನೇವರಿಸು: ಕರತಲದಿಂ ಲಲಿತಾಂಗಮನೆೞವಿಸಿ ಕೋಮಲ ಹಸ್ತಮನೆತ್ತಿ (ಕುಸುಮಾ. ೧೦–೪೫). [ಎೞವು + –ಇಸು₃]

ಎೞವು, ಎಳವು₂ (ಕ್ರಿ). ನೀವು; ಸವರು; ಲೇಪಿಸು; ಬಳಿ: "ಎೞವು – ಅಪಮಾರ್ಜನೇ" (ಶಮುಧಾ); "ಎೞವಿದನೆಂದು ನೀವಿದಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧); ಪೊರೆಯೊಳ್ಕುಳ್ಳಿರ್ದೊರ್ಯ್ಯನೆ ಕರತಳದಿಂದೆೞವಿ ತನುವಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೪೧); ಉಂಗುಟಮನೆೞವಿ ಕರಚರಣಂಗಳನಿನಿಸೆೞವಿ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಲೀಲಾಪಾಂಗದೊಳೆ ನೋಡಿದಳ್ (ಅಜಿಪು. ೫–೫೫); ಅೞಲ ನೆರ್ದೆಯೊಳ್ ತಿಣ್ಣಂ ತೞ್ಕೈಸಿ ಪುತ್ರವಿಮೋಹದಿಂದೆೞವಿ ತನುವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೧೫); ಎೞವಿ ಮಳಪಿಕ್ಕಿ ಕಳಲುಂ ಕೆೞಗಂ ತರಹರಿಸಿಕೊಳಲು ಮಿಕ್ಕಿದ ಕಯ್ಯಂ ಕಿೞಲುಮಣಮಾಱದಸುರಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೮–೧೦೧). **ಎಳವು₂**: ಸುಳಿದುದು ಬಾಳೆನುಣ್ದೊಡೆಯನಪ್ಪುತೆ ಕಂಪನಮಂ ನಿಮಿರ್ಚಿ ಸಾರ್ದೆಳವಿ . . . ಕಾಮುಕನಂತಿರೆ ಮಂದಮಾರುತಂ (ಶಬಶಂ. ೨–೫೦); (ಮುದುಕಿಯ ತಲೆ ಎಳವಿ ಸಂತೈಸುತ್ತಾ) (ಚಂದ್ರಸ. ೧೬–೨೪).

ಎಳವಿಕೊಳ್ = ಸವರಿಕೊ; ನೇವರಿಸಿಕೊ: (ತಲೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ನೋಡಿ ಎಳವಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ) (ಬಿಟ್ಟಅ. ೩೫–೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇೞುಪ್ಪು, ಇೞಿಚು; ಮಲ. ಇೞುಕ]

ಎೞಾದೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಎೞಾದೆಱೆ ಎತ್ತುವೊನ್ಗೆ ಬಿತ್ತುಂ ಪೊತ್ತಿಮ್ಮರ್ಕ್ಕಳು ಪುಟ್ಟಾದೆ ಕೆಡುವೊನ್ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೫೩–೧೦; 800). [ಎೞು₀ + ತೆಱೆ₃]

ಎೞುಗುಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪಾಣ್ಡಯನ ಮೇಗೆ ಎೞ್ದು ಪಱಿಯಱಾಱಿಱಿದೊ ಶ್ರೀವಲ್ಲೆಯರಸರ್ × × ಎೞುಗುಟ್ಟೆ ಅರಸನ್ × × × ಪೋಪಲ್ಲಿ ತನ್ನಾ ಅಳ್ಪೋಪಲ್ಲೆ ವಿಸಸೆ ಆನೆಯೂರ್ ತಾಗಿ ಎೞ್ದು ೯ . . ಕಾದು ಸತ್ತ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೩೦–೧೦; 800). [?]

ಎೞ್₁, ಎಳ್₁, ಎಳೆ₁ (ಕ್ರಿ). (ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ) ಸೆಳೆದುಕೊ; ಆಕರ್ಷಿಸು; ಸೆಳೆ: "ಎೞ್–ಆಕ್ರಮಣಾಕರ್ಷಣೇ [ಪಾಠಾಂ. ಗಾಢಾಕರ್ಷಣೇ] ತಂತುಮಾತ್ರೇ ಚ(ದಾರದೆಳೆ), ಭೂವಾಚಕೇ ಕ್ಷಳಂ" (ಶಮುಧಾ); ಪಿರಿದೊಂದು ಮೞ್ಕೊಂಡು ಪೂರಂ ಬಂದವರನೆೞ್ದುಕೊಂಡು ಪೋಗಿ ಪಿರಿದೊಂದು ಮಡುವಿನೊಳಿಕ್ಕಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೧–೧೫); ಎಮ್ಮಂ ಪಿಡಿದೆೞ್ವಂದಿನ ನಿಮ್ಮದಟುಗಳೀಗಳೆತ್ತವೋದುವೊ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೩೯); ಈ ಪುಸಿವನಂ ಕುಸಿಯೊತ್ತಿ ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ಪೆಟ್ಟಮೆೞ್ದು ಬಳಸಿದ ದಸಿಯೊಳ್ತೆಗೆಯಿಮೆಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೭–೫ ವ). **ಎಳ್₁**: 'ಎಳಕುಳಿ' ಪರಾ. **ಎಳೆ₁**: ಮನವೆನ್ನಂ ದುರ್ವಿಕಾರಕ್ಕೆಳೆದಪುದು ಮನಂ ಮಾನಮಂ ನುಂಗಿದತ್ತು (ರಕ್ಷಾಶ. ೧೨); ನೆಲಕೆ ಮುಂಚೆಱಗೆಳೆಯಲುಟ್ಟನು ದೇಸಿ ಪರಿಮೆಱೆಯೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭–೧೧); ಚದುರಂಗವಾಡುವ ಬಾರೆಂದೊರ್ವನ ಪದುಮಾಕ್ಷಿ ಪಿಡಿದೆಳೆದೊಯ್ದು (ಕಂಸವಿ. ೨–೯೬). 'ಈೞ್' ಪರಾ.

ಎಳ[ೞ್]ದುವರಿ = ಆಕರ್ಷಿತವಾಗು; ಸೆಳೆಯಲ್ಪಡು: ಅಂತು ಮನಮೆಳ[ೞ್]ದುವರಿಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೮೬ ವ); ಕಣ್ಣೆಳ[ೞ್]ದುವರಿಯೆ ಕಂಡು ಮನಮೆಳ[ೞ್]ದುವರಿಯೆ ನಿರವಿಸಿ (ಲೀಲಾವ. ೧೪–೯೧ ವ); ಪಾಂಡುರಾಜಂ ಪುಂಡರೀಕದಂತೆ ವನಮೆ ಭವನಮಾಗಿರ್ಪುದುಮೊಂದು ದಿವಸಮಾ ವಸಂತವಾಸವೆಂಬ ಭವನದ ಮನೋಹರಕೆ ಮನಮೆಳ[ಱ್]ದುವರಿಯೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೮೪ ವ). **ಎೞ್ವಬೆಡಂಗ** = ಎಳೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಬೆಡಗನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಇದೇಂ ಕಡುಜಾಣನ ಬದಿಕಯ್ವರಮುಡರ್ದ್ದಪುಳೆನೆ ಬಿದ್ದ ಮೆೞ್ರುಮೆೞ್ವಬೆ[ಡೆ]ಡಂಗಂ . . . ಪೊಗೞಸಲ್ಪಕ್ಕ ಪೆಱವು ದುಷ್ಕರದೆೞ್ಪಂಗಳನಶ್ರಮದಿನೆೞ್ಯೊಳ್ ಜಗದೊಳೆೞ್ವಬೆ[ಡೆ]ಡಂಗನೊರ್ವ್ವನೆ ಬಲ್ಲ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೧೬೦; 987).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇೞು; ಮಲ. ಇೞು, ಇೞ್; ತುಳು. ಇಗ್ಗು; ಕೊಡ. ಈಳ್; ತೆಲು. ಈಡುಚು, ಈಡ್ಚು; ಗೊಂಡಿ. ಈಸಾನಾ; ಕುಇ. ಡ್ರಿಪ; ಕುರುಖ್. ಈಚ್ನಾ; ಮಲ್ತೊ. ಇಚೆ; ಬ್ರಾಹೂಈ. ರೊಸಿಂಗ್]

ಎೞ್₂, ಎಳೆ₂ (ನಾ). ನೂಲಿನ ಎಳೆ; ದಾರ; ಸೂತ್ರ: "ಎೞ್ – ಆಕ್ರಮಣಾಕರ್ಷಣೇ, ತಂತುಮಾತ್ರೇ ಚ (ದಾರದೆಳೆ), ಭೂವಾಚಕೇ ಕ್ಷಳಂ" (ಶಮುಧಾ); "ಎೞ್ = ನೂಲೆೞ್; ಬರೆಸೆೞ್ವುದು (ಭೂಮ್ಯರ್ಥದೊಳ್ ಕುಳಂ)" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧). "ನೂತ ನೂಲೆೞ್ಯಲ್ಲಿ ನಿಚಯಂಗಳಲ್ಲಿ ತಂತುವದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೪–೬೬); ಸೊಗಯಿಪ್ಪೊಳ್ದೊಡೆ ನೋಯೆ ಸೂತ್ರದೆೞ್ವೋಲ್ ನೀಳ್ದಿರ್ದ ಬಾರಂತೆ ತೋರ್ಪುಗಿಯಂ ಪುಣ್ಯಯಮಾಗಿ ಮಾಡಿ ಬಿದಿ ಮುಂ ಜಂಘಾಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ನೂಲ್ದೆಗೆ ದಂತಿರ್ಪ ನಖವ್ರಣಾವಳಿಗಳಂ ನಲ್ಲಂಗೆ ಕಣ್ಗೆತ್ತುತುಂ ನಗುತುಂ ಸಾರ್ದು ಸವಂಗಮಂ ಕಳೆಯಿಸುತ್ತಿರ್ಪಾಕೆ ಕಣ್ಗೊಪ್ಪಿದಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೧೧). **ಎಳೆ₂**: ಕೊರಳಲ್ಲಿಯ ಬೆಳ್ಳಿಎಳೆಯಲ್ಲಿದ್ದ 'ಪಿನ್ನ'ನ್ನು ಹಾಕಿ 'ಫಿಟ್' ಮಾಡಿದಳು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೬); ಅವಸರವಸರವಾಗಿ ಮಾತಿನ ಎಳೆಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದಳು (ಪುನರು. ೪೮); ಹೊನ್ನಪ್ಪನಿಗೆ, ಈಗ ಇದೊಂದು ಎಳೆ ಸಿಕ್ಕಂತಾಯಿತು (ಪ್ರಣಸ. ೧೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇೞೈ; ಮಲ. ಇೞ; ಕುವಿ. ಇಸ]

ಎೞ್₃ (ನಾ). ಎಳೆದ ಗುರುತು; ಜಾಡು; ಗೆರೆ: ತಾನ್ ಬೆಟ್ಟತ್ತಾಗಿರ್ದತ್ತು ಬೞನೆಲನ್. ಬಿರಿಕಿಲ್ಲ, ತೇರ್ ಗಾಲಿ ಎೞ್ಯಿಲ್ಲ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೨–೨೩೨).

[< ಎೞ್₁]

ಎೞ್ಕುಳಿ, ಎಳಕುಳಿ, ಎಳೆಕುಳಿ, ಎೞಕುಳಿ (ನಾ). ಎಳೆಯುವಿಕೆ; ಆಕರ್ಷಣೆ; ಸೆಳೆತ; 'ಎೞ್ಕುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಎಳಕುಳಿ**: 'ಎಳಕುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಎಳೆಕುಳಿ**: 'ಎಳೆಕುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಎೞಕುಳಿ**: 'ಎೞಕುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಎೞ್₁ + –ಕುಳಿ?]

ಎೞ್ಕುಳಿಗೊಳ್, ಎಳಕುಳಿಗೊಳ್, ಎಳೆಕುಳಿಗೊಳ್, ಎೞಕುಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಕರ್ಷಿಸು; ಸೆಳೆ: ಅತ್ಯಾನಂದಮೊದವಲ್ಕೆ ಪರಿಜನಮೆಂದೆೞ್ಕುಳಿಗೊಳ್ವ ಸೈಪು ಸಮನಿಸಿದಪುದೋ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೫೩); ತಳವೆಳಗಾದಂ ವನಿತಾತಿಳಕದ ಪೆಱನೊಸಲ ರೋಚನಾ ತಿಲಕದ ಚೆಲ್ವೆೞ್ಕುಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಎೞಕುಳಿ]ಗೊಳೆ ಸಮ್ಮೋಹನತಿಳಕದವೋಲ್ ಮನಮನವನಿಪಾಲಕತಿಲಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೬೧). **ಎಳಕುಳಿಗೊಳ್**: ತುಳುನಾಡು ನೊಳಂಬವಾಡಿ ಗಂಗಮಹೀಮಣ್ಡಳಮಂ ಬನವಸಿಯೆಂಬಿವನೆಳಕುಳಿಗೊಣ್ಡಂ ಜಿತಾರಿ ವಿಷ್ಣುನೃಪಾಳಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೮–೭೪; 1107); ಪ್ರಸೂನಕುಲಮನಂಡಲೆದು ಬಂಡುಂಬಲ್ಲಿ ಬಾಯ ಕುಟುಕನೆಳಕುಳಿಗೊಂಡು (೧೦ಕ. ೨–೭೧ ವ); ನೋಳ್ಪವರ ಮನವನೆಳಕುಳಿಗೊಳುತ್ತೊಂದು ಬನವೆಸೆದಿರ್ಪುದು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೯–೬)

ಎಳೆಕುಳಿಗೊಳ್ : ಪತಿಭಕ್ತಿಯಿಂದ ರಾಯನೆದೆಯನೆಳೆ[ಪಾಠಾಂ. ಎಳ] ಕುಳಿಗೊಳುತಾ ಹರಿಣಾಯತೇಕ್ಷಣೆಯೊಪ್ಪಿದಳು (ಕು ರಾ ಸಾ ೦. ೫–೨೯). ಎ ಬ ಕು ಳಿ ಗೊ ಳ್ : "ಎಬಕುಳಿಗೊಂಡುದು ತಾನೀಬ್ಬುಳಿಗೊಂಡುದು ಕವರ್ದುದೀಬ್ಬುದೆನೆ . . . ಸೆಳೆದುಕೊಂಡರ್ಥಮದು" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೭); ಬೇಡಿದ ಕಾಡೊಳೆ ಮೞೆಗೊಂಡುದೆಬಕುಳಿಗೊಳ್ವಂಗೆರಂಗೊಟ್ಟಂತಾಯ್ತು (ಅರ್ಧನೇ. ೬–೭೧ ವ); ಚೆಲ್ವಿಡಿದು ಜಡಿವ ಪಡಿಯಬರ ಕಳಕಳಮನೆಬ ಕುಳಿಗೊಂಡು (ಅನಂಪು. ೩–೯೫ ವ). [ಎೞೆಕುೞಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಎೞೆಕೇಸಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಆದೆಪ ಮುದ್ದಪ್ಪರಾ ಮಗನ ಎೞೆಕೇಸಿಗಳಾ ಪೆಣ್ಣರ ಮದಕ್ಕೆ ಗೌತಮೇಶ್ವರಕೆ ಕೊಟ್ಟುದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫–೨೧ ; 890 ?). [?]

ಎೞೆತರ್, ಎಳತರ್, ಎ ಳೆ ತ ರ್ (ಕ್ರಿ). ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಬರು; ಸೆಳೆದು ತಾ : ದಿಟದಿಂ ಮುಪ್ಪಾಡಿ ಮಾತಾಡಿ ಸಕ್ಕಜವೇನಿತ್ತ ಪರೆಂದು ಕೊಟ್ಟೆೞೆತರುತ್ತುಂ ನೋಡಿ (ರಸರ. ೧–೮೨). **ಎಳತರ್** : ಪಾತಕಿಗ ಳೊಡಲೊಳಿಹ ಪರಮಾತ್ಮನಂತೆ ಯಮದೂತರೆಳತಂದಜಾಮಿಳನಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೩೧); ಇಲ್ಲಿಗೇಕೆ ಎಳತಂದಿರಿ? (ದಾಲತ್. ೨೯೧). **ಎಳೆತರ್** : ಏಕೆನ್ನ ಈ ರಾಜ್ಯಕೆಳೆತಂದೆ ಹರಿಯೆ (ಪುರಂದ. ೩–೧೨೨–೧); ಎಳೆಹುಲ್ಲ ಸವಿದು ನೀರ್ಗುಡಿವ ತಾಪಸನನಂದಲರಂಬಿಗೆ ಗುಱಿಮಾಡಿ ಎಳೆತಂದರಬಲೆಯರು (ಕಂಸವಿ. ೯–೧೪೭). [ಎೞೆ$_1$ + ತರ್]

ಎೞೆಪ (ನಾ). ಎಳೆಯುವಿಕೆ; ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು (?) : ಅಱುಗಿ ನೊಳೆ ರಾಜಚೂಡಾಮಣಿಮಾರ್ಗ್ಗೆಡೆ ಮಲ್ಲನೀಯೆ ಗೆಲ್ವೆೞೆಪದ ಬಿನ್ನಣ (ಎಕ. II, ೧೩೪–೫೮ ; 982); ಪೊಗೞೆಸಲ್ತಕ್ಕ ಪೆಱವು ದುಷ್ಕರದೆೞೆಪಂಗ ಳನಶ್ರಮದಿನೆೞೆ[ಳೆ]ಯೊಳ್ ಜಗದೊಳೆೞೆವಬೆಡಂಗನೊರ್ವ್ವನೆ ಬಲ್ಲ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೧೧೪ ; 987). [ಎೞೆ$_1$ + -ಪ$_3$]

ಎೞೆಯಿಸು, ಎ ಳೆ ಯಿ ಸು (ಕ್ರಿ). ಎಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸೆಳೆ ಯಿಸು : ಅತನನಟ್ಟಿ ಕಳೆಯಿಮೆಂದಟ್ಟಿದನೆಂದು ಪೇಬ್ದು ಪಡಿಯಜನಿಂದ ಮೆೞೆಯಿಸಿ ಪೆಡತಲೆಯಂ ಪಿಡಿದು ನೂಂಕುತ್ತ (ವಡ್ಡಾ ರಾ. ೧೮೬–೨). **ಎಳೆಯಿಸು** : ಗಾಡಿಯನ್ನು ಎತ್ತುಗಳಿಂದ ಎಳೆಯಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಎೞೆ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಎೞೆಸು, ಎಳಸು$_2$, ಎ ಳೆ ಸು (ಕ್ರಿ). = ಎೞೆಯಿಸು : ಪಾದರಿಗನಿವಂ ಕಶ್ಯನೆಂದು ಕುಱಿಯಂ ಕೊಲ್ವಂತಿರೆ ಕೊಂದು ಪೊಲೆಯರಿಂ ಬೆಚ್ಚರಮೆೞೆ ಸುವರಟ್ಟಿ ದೂಱುವರ್ಪರ್ವಡಿಯೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೪೨). **ಎಳಸು** : ಮಾರ್ಮಲೆತವಂದಿರ ಸಂದಿಸಂದಿಗೆ ಮುಳಿದು ಕಡಿಸುವೆನೆಳ[ಪಾಠಾಂ. ಳೆ] ಸುವೆನು ನಿಮಿಷದೊಳಧೋಗತಿಗೆ (ಬ ಸ ಪು . ೫೮–೬೬); ನಿರುತದಿಂ ದವರನೆಳ ಹೂಟಮಂ ಕಟ್ಟಿಸಾ ಗಿರಿಯ ಸುತ್ತರಿಯೊಳಸೆ (ಪಾಸೋಪು. ೫–೧೮). **ಎಳೆಸು** : ರಾಗಿಯ ತೆನೆಯನ್ನು ಕಣಕ್ಕೆಳೆಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [< ಎೞೆಯಿಸು]

ಎಟ್ಟುಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ದುಗ್ಗೊ ನೆಲ್ಮಲ್ಲಿ ಗಬುಂಜ ವಾಗಿಲು ಸಱಮು ಎಟ್ಟುಣ್ಡೆ ಪರವೂರು ಕೊಡಲೆ ಇನಿತುಮವ್ ಪೊಲ ಮೇರೆ ಸಹಿತಮಿತ್ತನ್ (ಎಕ. IX. ಬೆಂಗಳೂ. ೮೩–೧೮ ; 890). [?]

ಎಟ್ಟುಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಎಟ್ಟುಪ್ಪೆ (ಎಇ. I, ೩೫೦–೧೪ ; 900). [< ಏೞ್$_3$ + ಕುಪ್ಪೆ$_1$]

ಎಟ್ಟೆಗಾಡಿಗಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಅನ್ತೆ ಬನ್ನು ಎಟ್ಟೆಗಾಡಿಗಾಲ ತೆಂಙ್ಕಣ ಬೇಲಿಯಿಂ ಬಗದತಿಪುಣಿಯಿಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯–೨೧ ; 915 ?). [ಎಟ್ಟೆ$_0$ + ಗಾಡಿ ? + ಗಾಲ]

ಎೞ್ಚತ್ತೆ 'ಎೞ್ಚಱ್$_1$' ಪರಾ.

ಎೞ್ಚತ್ತು 'ಎೞ್ಚಱ್$_1$' ಪರಾ.

ಎೞ್ಚಱ್$_1$, ಎಚ್ಚರು$_1$, ಎಚ್ಚಱ್$_1$, ಎಚ್ಚಱು$_1$, ಎೞ್ಚಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಏಳು; ಜಾಗರಗೊಳ್ಳು; ಎದ್ದೇಳು : ಎೞ್ಚತ್ತ, ಎಚ್ಚತ್ತ (ಭೂತಕೃ); ಎೞ್ಚತ್ತು, ಎಚ್ಚತ್ತು, ಎಚ್ಚತ್ತುರ್ (ಭೂತನ್ಯೂ): ಮಂಗಳಪಾಠಕರವಂಗಳೊಳ್ ಭೋಂಕನೆೞ್ಚತ್ತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೧೦ ವ); ಪಿರಿದುಂ ಪಯಣಂ ಬಂದು ಬಬಲ್ದು ಕೋಱೆಸಿ ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ದುವರ್ ತೊಟ್ಟನೆ ನಿದ್ರೆಯಿಂದೆೞ್ಚತ್ತು (ಗದಾಯು. ೯–೩೨ ವ); ನಿದ್ರೆಯಿನೆೞ್ಚತ್ತಾರಂ ಕಾಣದೆ (ದಶಕು. ೨–೯೬). ೨. ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದಿರು; ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂ ದಿರು : ಪರಿಜನ ಸಂಭ್ರಮಕೃತ ಹಿಮಕರಣದಿನೆೞ್ಚಱುತುಮಕಟದೇನಂ ನೆಗೞ್ದೆ (ವರ್ಧಪು. ೯–೬೨). ೩. ರೋಗದಿಂದ ಅಥವಾ ಮೂರ್ಛೆ ಯಿಂದ ಚೇತರಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೊಂದು : "ಎೞ್ಚತ್ತ ನೆಂದು ನಿದ್ರೆತಿಳಿದನುಂ ಕುತ್ತಮೋಸರಿಸಿದವನುಂ ಮಱವೆ ಪಿಂಗಿದವನು ಮಕ್ಕುಂ" (ಶಮುದ. ಸ. ೩೩ ವೃತ್ತಿ); ಚೇತನೆ ಪುಟ್ಟಿ ಮೂರ್ಛೆ ತಿಳಿದೆೞ್ದಂ ತಾನುಮೆಂತಾನುಮೆೞ್ಚತ್ತಿರ್ದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೨೫). **ಎಚ್ಚರು$_1$** : ೨. ನಾವುಯಾವಾಗಲೂ ಎಚ್ಚತ್ತು ವರ್ತಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). **ಎಚ್ಚಱ್$_1$** : ೧. ಮನೋಹರಿಯೆಂಬ ನಯನ ಮನೋಹರಿ ಬೆಳಗಾದಾಗಳೆಚ್ಚತ್ತುರ್ ನಿಜವಲ್ಲಭನಂ ಕಾಣದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೧೮ ವ). ೩. ಕಂದಿ ಕುಂದುತ್ತ ಕೊಡೆಚ್ಚತ್ತುರ್ ನಸುನಗುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೭–೩೨). **ಎಚ್ಚಱು** : ೧. ಮೂಡು ವೆಳಗಾಯಿತೆಚ್ಚಱು ಮುದ್ದುಗೋಪಾಲಾ (ಗೀತಗೋ. ೬ ಪಲ್ಲವ). ೩. ಮುನ್ನೆ ಮಱಲುಂದಿದನೆಚ್ಚಱುವಂತೆ ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಆದಿಪು. ೨–೬೨). **ಎೞ್ಚಱು** : ೧. "ಎೞ್ಚಱು – ಜಾಗರಣೇ ನಿದ್ರಾಭಾವೇ" (ಶಮಧಾ). [< ಏೞ್$_1$ + ಜಱು$_0$. / ತಮಿ. ಎಚ್ಚರಿ; ಪರ್ಜಿ. ಎಚಿಪ್; ಕುರುಖ್. ಎಜ್ನಾ, ಎಜ್ನಾರ್; ಮಲ್ತೊ. ಎಜ್ರೆ]

ಎೞ್ಚಱ್$_2$, ಎಚ್ಚರ, ಎಚ್ಚರು$_2$, ಎಚ್ಚಱ್$_2$, ಎಚ್ಚಱು$_2$, ಎಳ್ಚರು, ಎಳ್ಚಱು (ನಾ). ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಏಳುವುದು; ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳುವುದು; ಜಾಗೃತನಾಗಿರುವಿಕೆ : ದೂರದೊಳೆ, ಮೇಡ ಕೋಡಿನ ಮೇಲೆ, ಕುಳ್ಳಿ ರ್ದೆವರ್ ; ಎೞ್ಚಱುರ್ದ್ದಾಳನಾಳ್ ಬಿಱುನುಡಿಗಳಿಂದ ತಿವಿದೆಚ್ಚಿಸುತೆ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೯–೪೦೦). **ಎಚ್ಚರ** : ಮೈಮೇಲೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಎಚ್ಚರ ಬಂತು (ಸ್ಕೂಲಮಿ. ೨೨೬). **ಎಚ್ಚರು$_2$** : ಹೊಂದಿ ನಡೆವುದು ಕೇಳು ಯೆಚ್ಚರು (ಅಂಬಿಕಾ. ೬–೪೯). **ಎಚ್ಚಱ್$_2$** : "ಜಾಗರಮವಕ್ಕೆಯೆನಲೆಚ್ಚಱಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪–೩೪); ಅವಧಾನಮೆಚ್ಚ [ಪಾಠಾಂ. ಚ್ಚ]ಱೆಂದುಲಿವ ವಂದಿಸಂದೋಹದುಲಿಯನಾಲಿಸುತುಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೧ ಪ್ರಯೋ). **ಎಚ್ಚಱು$_2$** : ಅವನ ಮಱವೆ ನಮ್ಮ ಬದುಕವನೆಚ್ಚಱು ಜವನಗರಿಯ ದಾರಿ ನಮಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೭–೧೫೭); ಎಚ್ಚಱು ಪಲ್ಲಟವಾಗಿರೆ ಕಣ್ದೆಱೆ ದೆಚ್ಚತ್ತು ರತಿಯ ನಿಟ್ಟಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೧೦–೧೨). **ಎಳ್ಚರು** : ಅರ್ಗೆಳ್ಚ ರೆಂಬಂಗಿಯಿಲ್ಲಂ ಅವಂ ದೋಷಂಗಳೀಡಹಂ (ಸೌನಂದ. ೧೪–೩೮). **ಎಳ್ಚಱು** : ಧುರದೊಳ್ ತನ್ನಯ ವೀರರೊಳ್ ಪ್ರಜೆಗಳೊಳ್ ದಾಯಾದ ರೊಳ್ ವಿದ್ವಾಂಸರೊಳ್ ಸ್ತ್ರೀಯರೊಳ್ ದೊರೆಗಳ್ಗೆಳ್ಚಱು ಬೇಕೆಲ್ಲೆ (ಸೋಮೇಶ. ೫೭).

ಎಚ್ಚರವಾಗು, ಎಚ್ಚರಾಗು = ನಿದ್ದೆಯಿಂದ ಏಳು; ಜಾಗೃತ ನಾಗು : ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತು ಎಂದು ಅದ್ಧವಾದ ಅವರಿಗೆ ಸೂರ್ಯನು ಪಡು ಗಡಲಿಗೆ ಸಮೀಪಿಸಿದಾಗಲೇ ಎಚ್ಚರವಾಗಿತ್ತು (ಕಂಬಹು. ೧೩); ಮಾಯಾ ದೇವಿಯು ಏನನ್ನೋ ಗುಯ್‌ಗುಡುತ್ತ ವಹಿಯನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸುತ್ತ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿರುವಳು. ಮತ್ತೆ ಎಚ್ಚರಾಗುವಳು (ತುಂಗಭ. ೫೦). ಎಚ್ಚರವುಳ್ಳವನು = ಅಪ್ರಮಾದಿ : ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳ ತಿಳಿದವನಾಗಿ ಮೋಸವಿಲ್ಲದೆ ಎಚ್ಚರವುಳ್ಳವನು ಚಿಕಿತ್ಸಕನೆನಿಸಿಕೊಂಬನು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೭). [< ಎೞ್ಚಱ್$_1$]

ಎಚ್ಚಱಿಕೆ, ಎಚ್ಚರಿಕೆ, ಎಚ್ಚಱಿಕೆ, ಎಳ್ಚಱಿಕೆ (ನಾ). ಎಚ್ಚರದಿಂದಿರುವಿಕೆ; ಜಾಗರೂಕತೆ : ಇದೊಂದು ಪಗಲ್, ಆ ರುದ್ರನಾಗ್ರಹಂ ಬಡಿವುದು, ಎಚ್ಚಱಿಕೆ! ಎಂದನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩೦–೫೯). **ಎಚ್ಚರಿಕೆ** : ಈ ಮುನಿಕುಮಾರನು . . . ವಯೋಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಬಾಲಕನಾದರೂ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ವೃದ್ಧನೆಂದು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತೋರುತ್ತಿದೆ (ಕೃವಾಅ. ೮೦); ಪಿತೂರಿ ನಡೆಸಿ ತನ್ನನ್ನು ಅಧಿಕಾರಭ್ರಷ್ಟನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡದಿರುವಂತೆ ಬಹಳ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ವಹಿಸಿದನು (ಕೃದೇವ. ೪); ಕಳ್ಳರಿದ್ದಾರೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ (ರೂಢಿ). **ಎಚ್ಚಱಿಕೆ** : ಸತ್ಯಂಗಳೆಚ್ಚಱಿಕೆ ಶಂಕರನ ಸಭೆಯೊಳಗೆ (ತಿರುರ. ೩–೭); ಚಚ್ಚರದಿಂ ನಿದ್ರಿತ ನರನೆಚ್ಚಱಿಕೆಯನೆಯ್ದೆ ಪಡೆದವೋಲಹಮಿಂದ್ರಂ (ಬಾಧಪು. ೫–೯೦); ತುರಗದ ವೈದ್ಯಕತತಿಯೆಚ್ಚಱಿಕೆಯಲಿ ಸಂತೈಸಿದರು ವಾಜಿಗಳ ವೇದನೆಯ (ಕುವ್ಯಾ ಭೀ. ೫–೩೯); ಎಚ್ಚಱಿಕೆ ಎಚ್ಚಱಿಕೆ ಮನವೆ ಅಚ್ಯುತನ ಪಾದಾರವಿಂದದಲ್ಲಿ (ಪುರಂದ. ೧–೧೬೦ ಪಲ್ಲವಿ). **ಎಳ್ಚಱಿಕೆ** : ಶಂಭುವಿನೆಳ್ಚಱಿಕೆಯೆಂಬ ಚಂದ್ರೋದಯಮುಪ್ಪನ್ನಂ ಸೈರಿಸದೆ ಪಱಿದು ಮುತ್ತುವ ಚಕೋರಿಗಳಂತೆಯುಂ (ಗಿರಿಕ. ೮–೪೨ ವ).

ಎಚ್ಚರಿಕೆಕೊಡು = ಜಾಗರೂಕತೆ, ಜೋಪಾನ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸು : ಆಗಾಗ್ಗೆ ವೈದ್ಯ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದೂ ಪೋಲೀಸಿನವರು ಆವಳಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಕೊಟ್ಟರು (ಪುನರು. ೧೧).

[ಎಚ್ಚಱ್₁ + -ಇಕೆ. / ತಮಿ. ಎಚ್ಚರಿಕ್ಕೈ, ಎಚ್ಚರಿಪ್ಪು; ತುಳು. ಎಚ್ಚರಿಕೆ; ತೆಲು. ಎಚ್ಚರಿಕ]

ಎಚ್ಚಱಿಸು, ಎಚ್ಚರಿಸು, ಎಚ್ಚಱಿಸು, ಎಳ್ಚರಿಸು, ಎಳ್ಚಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಎಬ್ಬಿಸು; ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸು : ಅತಿವಿಶದವಿಶಾಲೋರುಕ್ಷತದಿಂದೊಱಿದನಿತು ಜಡೆಯುಮಂ ನಾಂದಿ ಮನಃಕ್ಷತಮೊಡನೆಚ್ಚಱಿಸಿದುದುತ್ಥಿತಮಾವಂದಪ್ರಮಿಶ್ರಗಂಧಂ ಮುನಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೫); ಇಱಿಯೆಂ ಬಿಟ್ಟನನೆಂಬೀ ಬಿಱುದಿಂದಂ ಬೀಸೆ ಗದೆಯ ಗಾಳಿಯ ಕೋಳೆಚ್ಚಱಿಸಿದುದು ಭೀಮನಂ (ಗದಾಯು. ೮–೩೨). **ಎಚ್ಚರಿಸು** : "ನೀವು ನಮ್ಮ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಮೂಗುಹಾಕುವುದು ಬೇಡ" ಎಂದು ಸುಂದರಿ ಅವರಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಸಿದಳು (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೧೦೮); "ಆದರೂ ತುಸು ಎಚ್ಚರದಿಂದಿರಬೇಕು" . . . ಎಂದೇನೋ ಎಚ್ಚರಿಸಿದ್ದರು (ಜೀವರಂ. ೮೫). **ಎಚ್ಚಱಿಸು** : ಆ ರಾತ್ರಿಯೊಳ್ಮದನವಿಹ್ವಲತೆಯಿಂ ಮೂರ್ಛೆವೋದೆನ್ನನೆಚ್ಚಱಿಸಲೆಂದು ನೊಸಲೊಳಿಕ್ಕಿದ ಮಂದವಪ್ಪ ಚಂದನದಣ್ಪಿನಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೯೦); ಪರಿತಂದು ಕಣ್ಣೊಳಂ ಬಾಯೊಳಂ ನೀರಂ ತಳಿದೆಂತಕ್ಕೆಚ್ಚಱಿಸೆ ಎತ್ತುವರ ಕಯ್ಯ ಬಾಯೊಳೆ ಜೀವಂ ಹಿಡಿಯಬಾರದು (ನಂಬಿರ. ೬–೪೯). **ಎಳ್ಚರಿಸು** : ಮೊಳಗು! ಮೊಳಗು ದುಂದುಭಿಯೆ! ನಿದ್ರೆ ಸಾಕಿನ್ನೇಳಿರೆಂದು ಎಳ್ಚರಿಸು (ವಿಸೀಗೀ. ೫೨–೨). **ಎಳ್ಚಱಿಸು** : ಹೋಮಸ್ಥಳದೊಳ್ ಭಾಸಿಪ ಪೊಲಂ ತುಮಿಂ ತುಂಬೀಸುತ್ತೆಳ್ಚಱಿಸಿ ಕುಡುವುದಾ ಶಿಖಿ ಶಿಖಿಯಂ (ಗಿರಿಕ. ೧–೬೬); ಮೂರ್ಛೆಗೆ ಸಲಲಾಯಿಂದೀವರಲೋಚನೆ ಸತ್ಕೃತಿಯಿಂದೆಳ್ಚಱಿಸಿದಳು (ಜಯಕಾ. ೨–೩೪).

[ಎಚ್ಚಱ್₁ + -ಇಸು₃. / ತುಳು. ಎಚ್ಚರಿಪು, ಎಚ್ಚರಿಸು; ತೆಲು. ಎಚರಿಂಚು, ಎಚ್ಚರಿಂಚು, ಎಚ್ಚರಿಕಿಂಚು]

ಎಚ್ಚಱು 'ಎಚ್ಚಱ್₁' ನೋ.

ಎಚ್ಚಱುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಇಲ್ಲದಂತಾಗು; ಮೂರ್ಛೆಹೋಗು : ಪಟದ ಪೆಣ್ಣಂ ನೋಡಿ ಸೋಲ್ತುಂಗದೆಚ್ಚಱುಗೆಟ್ಟಂ ಗಡ ದೇವ ವಿಸ್ಮಯವಿದೇನೆಂತಾಯ್ತುದಂ ಬೇಗದಿಂದಱಿಯಲ್ವೇೞ್ಪುದು (ಕುಸುಮಾ. ೯–೮೨).

[ಎಚ್ಚಱು (< ಎಚ್ಚಱ್₁) + ಕೆಡು]

ಎಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಬರಡಕೆಱೆಯ ಮೂಡ ಕಡೆಗೋಡೆ ಬಳ್ಳವಗೆಱೆಯ ಮೂಡಣ ಕಡೆಗೋಡೆ ಎಟ್ಟಗದ ಪಳ್ಳದಂ ಕುಡಿದ ಕೂಡಲೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೧೯, ೧೦–೬೬; 900). 'ಎತ್ತಕ' ಪರಾ. [?]

ಎಟ್ಟಿರ್, ಎಳ್ತರ್, ಎಳ್ತರು, ಏಳ್ತರ್, ಏಟ್ಟರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದ್ದು ಬರು; ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬರು; ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರು : "ಎಟ್ಟರ್ – ಸಮೀಪಾಗಮನೇ" (ಶಮುಧಾ); ನೆರೆದು ಬಂದಪರವರ್ ಸಯಲೊಬಲಮೆಲ್ಲ ಮೆಟ್ಟರಲೆ ಕೊಂದಪನಿವಂದಿರನೀಗಳೆ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೩೦); ಕಜ್ಜಂ ಪುಟ್ಟಿದೊಡೆಮಗೆ ಬೞಿಯಟ್ಟಿದೀ ಪೊಟ್ತಿದಾವುದು ಮನೆವಾೞ್ತೆಗೆಟ್ಟಂದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೫ ವ); ಆ ಬಾಲೆ ಲೀಲೆಯಿಂ ಮಾಲೆಯನಿಕ್ಕಲೆಟ್ಟರೆ (ನೇಮಿಪು. ೧–೧೧೯ ವ); ಕಾಮಧೇನುವಂ ಮೆಚ್ಚಿಸೆನಲ್ಪಾನಂದಂ ಮಲ್ಲಣನೊಸೆದಾ ಸಲ್ಲಳ್ವೆರಸಭವಭವನಕ್ಕೆಟ್ಟಂದರ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೨–೬೨). ೨. ದಂಡೆತ್ತಿಬರು; ಆಕ್ರಮಿಸು; ಮುತ್ತು : ಅಳ್ವ ಪ್ರಭುಮೇರು ಬೆಸಸೆ ಮವಿನ್ನಿ ಊಱುಳ್ಕಾಡುವಟ್ಟಯ ಸಮಸ್ತ ಬಲಮುಮೇಗೆಟ್ಟರೆ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೬–೭; 780); ನೊಱಮ್ಬನ ದಣ್ಡು ಪುಲಿನಾಡೊ ಮೇಗೆಟ್ಟರೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪–೫; 9ನೆಯ ಶತ). **ಎಳ್ತರ್** : ೧. ಜನಂ ನಿಂದಲ್ಲಿಗೆಳ್ತಂದಳು (ಭಾವಚಿಂ. ೮–೨೫). **ಎಳ್ತರು**: ೧. ಅತ್ತಿತ್ತ ಚಲಿಸದ ಚಲಂ ನಡೆದು ಬರುತಿರ್ದ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ ಭಕ್ತಿಯುಕ್ತನೆಳ್ತರುತಿರ್ದ (ಬಸರ. ೩–೩೮); ಬಾಯ್ಗೆಂತು ಬಂತಂತೆ ಬಣ್ಣಿಸುತ ಚದುರರೆಯ್ತರೆ ಪೆಂಡಿರೆಳ್ತಂದರು (ಉದ್ಭದೇ. ೫–೨೩). **ಏಳ್ತರ್** : ೧. ರಾಮಚಂದ್ರನಾತನ ವಿನಯವಚನಮಂ ಮನದೆಗೊಂಡೇಳ್ತರುತ್ತಿರೆ (ಕುಮುರಾ. ೬–೫೬); ಉಟ್ಟ ಸೀರೆಗಳುರಿಯಲಕಟಾ ಕೆಟ್ಟೆವೆನುತೇಳ್ತಂದು (ಬಸಪು. ೫೬–೩೯); ಸುರಗಿ ಪ್ರಸೂನಮಂ ಕೊಂಡು ಧೃತರಕ್ತಕರವೀರನೇಳ್ತಂದು (ಭಾವಚಿಂ. ೪–೧೭); ಸ್ಮರಭದ್ರಗಜಯೂಥದಂತೆ ವಿಳಾಸಿನೀ ಚರಣದ ನಿಗಳವೇಳ್ತರಲು (ಮೋಹತ. ೨೪–೩೮). **ಏಟ್ಟರ್** : ೧. ಸುದತೀರತ್ನಮದೋರ್ವಳೇಟ್ಟರುತಮಿರ್ದಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೧೫); ಧನಶ್ರೀವನಿತೆ ಮನಃಪ್ರಿಯಂ ಕೆಲಕ್ಕೇಟ್ಟರೆ ಧಾತ್ರೀವಲ್ಲಭಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೧); ಪೊಟ್ತು ದಪ್ಪಿದಪುದೆಂದು ದಿವಾಕರನಲ್ಲಿಗಾಗಳೇಟ್ಟಂದವನೊಂದುಮಾಡಿ ನಿಱಿಸಲ್ (ಸಮುಪ. ೨–೭೧); ಸಲೆ ಕಾಲಂಪಿಡಿದೇಟ್ಟರಲ್ (ಜಗವಿ. ೨–೫).

[ಎಟ್₀ (< ಏಟ್₁) + ತರ್]

ಎಟ್ಟಿರ, ಎತ್ತರ, ಎರ್ತರ, ಎಳ್ತರ, ಏಳ್ತರ, ಏಟ್ಟರ (ನಾ). ಉನ್ನತಿ; ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚುಗೆ; ಏಳಿಗೆ; ಉದಯ : ಬೆಡಂಗಿನೊಳ್ ಪುದಿದು ದೆಟ್ಟರಮುದ್ಗತಚಂದ್ರಸಿಂಹದಾ (ಆದಿಪು. ೧೨–೫); ಕಳವಿಂ ಪೊಲ್ಲಮೆ ಪೆಱ ತೊಳವೆ ಪಾಪದೆಟ್ಟರಮಲ್ತೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨–೨೩೪); ಕೀರ್ತಿಲಕ್ಷ್ಮಿ ಬಿಡುಗುಂ ಕಿಡುಗುಂ ಕಡುಪೆಂಪಿನೆಟ್ಟರಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭–೬೮); ಎಟ್ಟರದಿಂದೀ ಪರಿ ಮನೆವಾೞ್ತೆಯವೊಲ್ ವಸುಧೆಯೆಲ್ಲಮಂ ಗೆಲ್ಲದೊಳೇ ಪೊಟ್ತು ಪೋರೆಯುತ್ತುಂ (ಚಿಕವಿ. ೪–೩). **ಎತ್ತರ**: ಬೇಕು ಜೀವದುತ್ತರ ಜೀವನದೊಳು ಎತ್ತರ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೨–೧೧); ಅತ್ತಿತ್ತ ಕದಲದಿರು; ಚಿತ್ತವನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸು ಎತ್ತರದೊಳಿದೆ ತಾರೆ ಉತ್ತಮದಿ ನಡಿಸಲ್ (ಕವಿಪು. ೨–೧೩). **ಎರ್ತರ** : ಶಾಸ್ತ್ರವಿಜ್ಞಾನದೊಂದೆರ್ತ್ತರವುಂ ತನ್ನಿಂದೆ ಲೋಕೋತ್ತಮರೆನೆ (ಎಇ. XV, ೩೫೨–೨೮; 1098). **ಎಳ್ತರ**: "ಎಳ್ತರಮನಲಧಿಕಾರ್ಥಂ" (ಶಶರ. ೧೧೮); ಭಂಡಾರಂ ಸೂಱೆವೋದುದು ರಾಜ್ಯದೆಳ್ತರಂ ಭಕ್ತರ್ಗೆ ಬಱಿದಾಯಿತ್ತು (ಬಸರ. ೮–೮೯); ಪಾರದೆ ಕೊಂಡ ಗಂಡಗುಣದೆಳ್ತರಮಂ ನೃಪ ಮೆಚ್ಚಿಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೬೨–೩೧; 1242); ತಳಿವ ಪೊಸಗಪ್ಪುರದೊಳ್ಪುಡಿ ಪೊತ್ತಿದುದಾ ವಿರಹಾನಲನೊಳಗದಱೆಳ್ತರಮಂ ತದ್ವನಿತೆಯವಸ್ಥೆಯನೇನಂ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಜಯಕಾ. ೪–೪೧).

ಏಳ್ತ್ತರ: ಸುರತಾಬ್ಧಿಯೊಳಾಳುತೇಳುತುಂ ಕಡೆಮೊದಲಿಲ್ಲದೇಳ್ತ್ತರದ ಕಾಮಿಗಳಿರ್ದರನೂನ ಸಂಗದೊಳ್ (೧೦ಕ. ೪–೧೪೪); ಉತ್ತರಕೆ ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಯ್ತು, ದಕ್ಷಿಣದ ಏಳ್ತ್ತರಕೆ ಎಡೆಯಾಯ್ತು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೨೬); ಕವಿ ತನ್ನ ಸೊಬಗಿನ ಏಳ್ತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ತವನಿ. ೧೨೨). **ಏಟ್ತಿರ:** ವದನ ವಿಕಾಸದಿಂ ಬರವಿನೇಟ್ತ್ತರದಿಂದಮ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯಾದುದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨–೧೬೨); ಇದೇನೆಂಬ ಸೊಬಗಿನೇಟ್ತ್ತರವವನಾ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೨); ಲೋಕಾಪವಾದದೊಂದೇಟ್ತ್ತರದ ಬಲ್ಮೆಯೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೫–೧೧).

[ಎಟ್$_0$ (< ಏಟ್$_1$) + ತರ$_1$]

ಎಟ್ತಿರಂ 'ಎಟ್ತ್ತರವು' ನೋ.

ಎಟ್ತಿರದಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಉನ್ನತವಾದ ದೃಷ್ಟಿ: ನರಗಟ್ಟು, ನೆರವಾನಿಸಂ, ಬರವಟ್ಟೆ, ತೆಜವೊನ್, ಬಡನಡು, ನೊಳಗಾಡು, ಎಟ್ತ್ತರದಿಟ್ಟಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೩೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಎಟ್ತ್ತರ + ದಿಟ್ಟಿ]

ಎಟ್ತಿರವು, ಎಟ್ತ್ತರಂ, ಏಟ್ತ್ತರವು (ನಾ). (ಎದ್ದು) ಬರುವುದು; ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ಸೇರುವುದು; ಆಗಮನ: ಈ ಮದದಂತಿಯೆಟ್ತ್ತರವು ಮಿಾತನ ಶೌರ್ಯಮು ಮಿಾ ಮಹೋಗ್ರ ಸಂಗ್ರಾಮದೊಳಿನ್ನುಮಂ ಚಳಿಯಿಸಲ್ ಬಗೆದಪ್ಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೮೪); ಅಜಿವೀರನಭಿಮನ್ಯುಕುಮಾರನನೆಟ್ತ್ತರವುಗಂಡಾಗಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೨–೩೪ ವ); ಉತ್ತುಂಗಪೀಠಾಗ್ರದೊಳ್ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಬಟಿಯ ನಿಮ್ಮೊಂದೆಟ್ತ್ತರಂ ನಮ್ಮದೊಂದೆಟ್ತ್ತರವು ಪೊಸತದೆಂದಿಂದಿತ್ತ ಚಿತ್ತೈಸಿ ಬಂದಿರ್ (ಅನಂಪು. ೧೩–೨೪). **ಎಟ್ತಿರಂ:** "ಎಟ್ತ್ತರಂ = ಬರುವಿಕೆ" (ಶಮದ. ನ. ೫೬ ಟೀಕೆ). **ಏಟ್ತಿರವು:** ಓರಂತೆ ವಸಂತದೇಟ್ತ್ತರವುದೋಱುವವೋಲ್ ನನೆದೋಱಿದತ್ತು ವಾಸಂತಿ (ಜಗವಿ. ೧೪–೨೧). [< ಏಟ್$_1$ + ತರಂ$_1$ + – ಉ$_4$]

△ **ಎಟ್ತು**$_1$, ಎತ್ತು$_2$, ಎತ್ತುರ್, ಎಳ್ತು (ನಾ). ೧. ಬಸವ; ವೃಷಭ; ಗೂಳಿ: "ಎಟ್ತು = ಗೂಟಿ; ಹೊರಸಿನ ನೆಯ್ಗೆ; ಊಕೆಯ ನುಲಿ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); ಕಿಟ್ಟಾಗನೇಶ್ವರದಾ ದೇವರು ಪರವರಿಯೆ ಭಕ್ತಮುಂ ಕವಿಲೆಯ ಪಾಲುಂ ಎಟ್ತುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭–೩; 675); ಬಂಡಮುಮೆಟ್ತುಗಳುಂ ಮೊದಲಾಗೆಲ್ಲಮಂ ಕಳ್ಳರ್ ಕೊಂಡುಪೋದರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೬–೧೫); ಸೌಂತೆಯ ಬಳ್ಳಿಯೊಳೆಟ್ತು ಪೊಕ್ಕಂತೆ. (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೯೫); ಸಾಯಿರ ಸಾಯಿರ ಲೆಕ್ಕದ ಹೇಱೂಟದಾನೆಗಳೊಟ್ಟೆಗಳೆಟ್ತುಗಳ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೮–೧೯). ೨. (ಆಲಂ) ದಡ್ಡ; ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವನು: ಪದಮುಂ ಪ್ರಾಸಮುಮಂ ತಪ್ಪದೆ ಬಲ್ಲಂ ಬೇಱೆಹೋದ ಹೊಲನಂ ರಸಭಾವದೊಳಱಿಯನವನನೆಟ್ತೆನ್ನದೆ ಮತ್ತೇನೆಂದು ಕರೆದೊಡೇಯುಂದಪ್ಪಂ (ಅನಂಪು. ೧–೪೩). **ಎತ್ತು**$_2$: ೧. "ಉಕ್ಷಾ, ಅನಡ್ವಾನ್ . . . ಶಾಕ್ವರಃ—ಈ ೧೧ ಯೆ (ಎ)ತ್ತು" (ಹಲಾಯು. ೪೪–೧೦೮); "ವೃಷಭವಾ ಗೋಬಾಡಬೇಯುಮೆನೆಯೆತ್ತೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೩–೧); ಎತ್ತಿಂಗೆ ಪಿಣಲೊಪ್ಪುಗುಮಲ್ಲದೆ ಕೆಚ್ಚಲೊಪ್ಪದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೨೨೫); ಹೊಟಿಗಣಿಂ ಬಂದೆತ್ತು ಕತ್ತೆ ಕೋಣ ಭಂಡಿ (ಕಇ. II, ೨೧–೫೨; 1147); ಎಳ್ಳಿಲ್ಲದ ಗಾಣವನಾಡಿದ ಎತ್ತಿನಂತಾಯಿತ್ತೆನ್ನ ಭಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೩೮೩); ಎಳಗಱುಂ ಎತ್ತಾಗದೇ . . . ದೈವದೊಲ್ಮೆಯಿರಲ್ (ಸೋಮೇಶ. ೩೫); ಎತ್ತು ಏರಿಗೆಳೆದರೆ ಕೋಣ ನೀರಿಗೆಳೆಯಿತು (ಗಾದೆ); ಎತ್ತಿನ ಮುಂದೆ ಕೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಒಡೆದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **ಎತ್ತುರ್:** ೧. 'ಎತ್ತುರ್ಗಾಣ' ಪರಾ. **ಎಳ್ತು:** ೧. ಎಳ್ತಿರದೀದುದೆನುತ್ತೆ ಪೇಳ್ದಿಱಕದೆ ಕಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಗೆಯೊಳೆಂಬವೋಲ್ (ವೃಷವಿ. ೧೭–೩೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಎರುದು; ಕೊಡ. ಏತ್ತ್; ತೆಲು. ಎದ್ದು; ಕೋಲಾ. ಎಡ್; ನಾಯ್ಕಿ. ಹೆಡ್ಡ್; ಕುರುಖ್. ಅಡ್ಡೋ]

ಎಟ್ತು$_2$ (ನಾ). ಮಂಚದ ನೇಯ್ಗೆಯ ನುಲಿ: "ಎಟ್ತು = ಗೂಟಿ; ಹೊರಸಿನ ನೆಯ್ಗೆ; ಊಕೆಯ ನುಲಿ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); "ಅನಡ್ವಾಹದೊಳ್ ಗೂಳಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಸಿನ ನೆಯ್ಗೆಯೂಕೆಯೊಳಮೆಟ್ತೆನಿಸುಗುಂ" (ಸಂಜೀವ. ೧೬). [?]

ಎಟ್ತು$_3$ (ನಾ). ಬರೆಹ; ಅಕ್ಷರ: ಮಾಣಿಗ ಬಸುಣ್ಣ ಪೇಸ ಚಲಭೂಷಣನೆಟ್ತು (ಎಕ. X, ಶಿಡ್ಲಘ. ೧೨–೩; ಸು. 800); ಸಿರಿಗಾವುಣ್ಡನ ಎಟ್ತು ಪುದಿದುದು (ಇಆ. XII, ೨೧೯–೨೩; 866). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಎಟುತ್ತು]

ಎಟ್ತುಗೊಲುಗಸಣಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ವಿಷುಪದುಳ್ ಎಟ್ತುಗೊಲುಗಸಣಿಯಾ ಇತ್ತೊಡು (ಇಆ. VIII, ೨೮೫–೩; 706).

[ಎಟ್ತು ? + ಗೊಲು ? + ಗಸಣಿ ?]

ಎಟ್ತುವೊಜಂಗ (ನಾ). ಗೂಳಿಯಂತಹ ವಿಟ; ವೃಷಭ ಜಾತಿಯ ವಿಟ: ಮೆಯ್ವಸದಿಂ ಕೆಯ್ವಸದಿಂ ಬಾಯ್ವಸದಿಂ ಮಂತ್ರತಂತ್ರದಿಂದಂ ಸುಖಮಂ ಮೆಯ್ವಿಡೆ ವನಿತೆಗೆ ಪಡೆದಾ ಮೆಯ್ವೋಗಕ್ಕೆಳಸಿ ಸೋಲ್ವನೆಟ್ತುವೊಜಂಗಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೭). [ಎಟ್ತು$_1$ + ಬೊಜಂಗ]

ಎಟ್ತೊಂಬು (ನಾ). ಏಳು ತೂಬುಗಳ ಒಂದು ಮಾನ, —ಅಳತೆ: ನಲ್ಲತ್ತೂರೊಡೆ ಒಗ್ಗ ಮನೆಬಳೆಗಮುಂ ಆಯ್ದೂಮ್ಬುಮೇದ ಕಟಿನಿಯು ಎಟ್ತೊಮ್ಬು ಬಾಳೆ ತೊಟ್ಟ ಪಟ್ಟು ಬ್ರಹ್ಮದೇಯಂ ಕೊಟ್ಟೋದು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩೧–೫; 800). [ಎಟ್$_0$ (< ಏಟ್$_2$) + ತೂಂಬು]

ಎಟ್ದಾಡು 'ಏಟ್$_1$' ಪರಾ.

△ **ಎಟ್ದೆ** 'ಎರ್ದೆ' ನೋ.

△ **ಎಟ್ದೆಗಿಡು** 'ಎರ್ದೆಗೆಡು' ನೋ.

ಎಟ್ಪಿತ್ತು, ಎಪ್ಪತ್ತು, ಎರ್ಪತ್ತು, ಏಳ್ಪತ್ತು, ಏಟ್ಪತ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ಏಳು ಹತ್ತುಗಳ ಮೊತ್ತ: ಈರೆಟ್ಪತ್ತಱುಳಂ ಒಕ್ಕಲ್ತನಂ ಕೆಯ್ವೊನ್ (ಇಆ. XIX, ೧೫–೧೪೫; 680); ಕಿಸುಕಾಡೆಟ್ಪತ್ತುಮಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೧–೬; 969); ಅಗಳದ ನಿವೇಶನವು ಎಟ್ಪತ್ತು ಆ ದೇಗುಲದಿಂ (ಹೈಆಸಿ. ೭–೩೩; 1056). **ಎಪ್ಪತ್ತು:** ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರಂ ಪೆರ್ಮಾಡಿದೇವರಸರ್ ಕಿಸುಕಾಡೆಪ್ಪತ್ತುಂ . . . ರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತಮಿರ್ದ್ದು (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೧೯–೩೮; 948); ಮಿಸುಪ ಪದಿನೇಟು ಲಘುರಸದಿನೆಪ್ಪತ್ನಾಲ್ಕು ಕುಸುಮಷಟ್ಪದಿಗಿಂತು (ಛಂದೋಂಬು. ೫–೨೧ ಅಡಿಟ); ಏಳೇ ಮರುಳೋ ಎಪ್ಪತ್ತೇ ಮರುಳೋ (ಗಾದೆ). **ಎರ್ಪತ್ತು:** ಕೆಳವಾಡಿ [ಮೂ] ನೂಱುಂ ಬಾಗಡಗೆ ಎರ್ಪ್ಪತ್ತು ನರಯಂಗಲು ಪನ್ನೆರಡು . . . ರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತಮಿರ್ದ್ದು (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೧೯–೩೯; 948); ಕಿಸುಕಾಡೆರ್ಪ್ಪತ್ತಂ . . . ಆಳುತ್ತಮಿರೆ (ಇಆ. XVIII, ೨೭೪–೨೮; 994); ಎರ್ಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಚತುರ್ಯ್ಯುಗಂ ಬರಂ (ಎಇ. XIII, ೪೨–೧೫; 1112). **ಏಳ್ಪತ್ತು:** ಏಳ್ಪತ್ತೇೞ್ಚಾಸಿರದ ಪ್ರಭು ಪೃಥ್ವಿಸೆಟ್ಟಿ (ಎಇ. XIX, ೩೭–೧೨; 1144). **ಏಟ್ಪಿತ್ತು:** ಏಟ್ಪತ್ತು, ಏಟ್ಕಡಲ್ (ಶಮದ. ೧೮೯ ಪ್ರಯೋ).

ಎಳ್ಪದಿಂಬರ್, **ಎಟ್ಪದಿಂಬರ್** = ಎಪ್ಪತ್ತು ಜನ, —ಮಂದಿ: ಎಳ್ಪದಿಂಬರು ಪ್ರಭುಗಳಱಿಯಲು (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೧೫–೧೨; 1074); ಊರ ಎಟ್ಪದಿಂಬರು ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೯–೨೦; 189 ?); ಮಾರೆಯನುಂ ಬೆಳ್ಗೆಱೆಯೊಡೆಯರುಂ ಮೊದಭಾಗೆ ಎಟ್ಪದಿಮ್ಬರುಂ . . . ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೧–೯೮; 812); ಎಟ್ಪದಿಂಬರುಂ ಮೂನೂರ್ಬ್ಬರುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೯–೧೪; 918).

[ಎಟ್$_0$ (< ಏಟ್$_2$) + ಪತ್ತು$_4$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಎಟುಪದು; ತುಳು. ಎಳ್ಪ, ಏಳ್ಪ, ಎರ್ಪ; ಕೊಡ. ಏಳುವದೀ; ತೆಲು. ಡೆಬ್ಬದಿ, ಡೆಬ್ಭೈ, ಡಬ್ಭೈ]

ಎಬ್ಬಿದಿಂಬರ್ 'ಎಬ್ಬಿತ್ತು' ಪರಾ.

ಎಬ್ಬಿಣುಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಎಬ್ಬಿಣುಸೆಯ ನಾಲ್ವ ದಿವ್ವುವರ್ಮ್ಮಹಾಜನಮುಂ (ಎಇ. VII, ೨೦೧–೭ ; 865).
[ಎಬ್ಬ್$_0$ (< ಏಬ್ಬ್$_2$) + ಪುಣುಸೆ]

ಎಬ್ಬಿಟ್ಟು, ಎಬ್ಬಟ್ಟು, ಎರ್ಬಟ್ಟು, ಎರ್ವಟ್ಟು, ಎಳ್ಬಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಎಬ್ಬಿಸಿ ಓಡಿಸು ; ಬೆನ್ನಟ್ಟು ; ಹಿಂಬಾಲಿಸು : "ಎಬ್ಬಟ್ಟು (ಎಬ್ಬು + ಅಟ್ಟು) – ಅನುಧಾವನೇ" (ಶಮಧಾ) ; "ಎಬ್ಬಟ್ಟೆಂದುಂ, ತೂಳೆಂದುಂ, ಅಱಯಟ್ಟುವುದೆಂದುಂ, ಬೆನ್ನಟ್ಟುವುದು" (ಕಶಸಾ. ೨೮–೫೮೮) ; ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ಪೋಪ ಬರ್ಪ ಜನಂಗಳನ್ನೆಬ್ಬ[ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬಿ]ಟ್ಟಿ ಕೊಲುತ್ತಮಿರ್ಪುದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೬–೧೯) ; ಛಲದಿಂದರಸಂ ತಾಂ ಬೆನ್ನೊಳೆ ಪರಿದೆಬ್ಬಟ್ಟಿ ಪಿಡಿಯಲನುಗೆಯ್ವುದುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೨೨) ; ಅಂತವರ ನೆಱೆದುಕೊಂಡೊಯ್ವಾಗಳೊಂದು ಕಾಡಾನೆ ಕಂಡೆಬ್ಬಟ್ಟಿ (ಜೀವಸಂ. ೯–೩೪ ವ) ; ದೋಷಾಸ್ಪದ ತನುಮುಮನೆಬ್ಬಟ್ಟಿ (ಚಕವಿ. ೧–೬೫) ; ಎಬ್ಬಟ್ಟಿ ಪೆಣ್ಗಳನ್ ಪೋೞ್ದನ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೩–೧೫). **ಎಬ್ಬಟ್ಟು :** ಆರ್ಪಿನಿಂ ದುರಿತ ರಿಪುಕುಲವನೆಬ್ಬಟ್ಟುವಂ (ಸೇದಿರ. ದೇ. ೫೮–೧೧) ; ಕನಲ್ದ ಕೇಸರಿ ಗಂಧಸಿಂಧುರ ಘನಘಟೆಯನೆಬ್ಬಟ್ಟುವಂದದಿನಿನಿಬರುಮನಂತಕನ ಬಾಣಸಕಿಲ್ಲಿ ಸಲಿಸುವೆನು (ಕುಮುರಾ. ೨–೪೭) ; ಯಕ್ಷರಂ ಬಿಡದೆ ಪೊಯ್ದು ಎಬ್ಬಟ್ಟಲ್ (ಶೇಷರಾ. ೧೮೨–೨೨). **ಎಬರ್ಟ್ಟು :** ಮಾರ್ಬಲಮಂ ಸುರಸೈನಿಕಮೆಬರ್[ಪಾಠಾ. ಬ್ಬ]ಟ್ಟಿದುದಳ್ಕಿ ಬಳ್ಕಿ ಬೆಂಗೊಡುವಿನೆಗಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೨೦೦). 'ಎರ್ಬಟ್ಟಿಸು' ಪರಾ. **ಎರ್ವಟ್ಟು :** ಆದರಮನೌದಾಸೀನ್ಯಮೊಳ್ಪಂ ಕೃತಘ್ನತೆಯೆಂಬಂತಿರೆ ತದ್ಗುಣೋತ್ಕರಮನೆರ್ವಟ್ಟಿತ್ತು ದೋಷೋತ್ಕರಂ (ಕಾದಂಉ. ೪೦೧) ; ಚಂಡಾಂಶು ಪ್ರತಿಭಾಸಿ ಪೊಯ್ಸಳನದಾರ್ದ್ದೆರ್ವ್ವಟ್ಟಿದಂ ಗೋವೆಯಂ ಕೊಂಡಂ (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೩೯–೧೧ ; 1060) ; ಬೆಂಕೊಳ್ವ ವೀರದರ ನೆರ್ವ್ವಟ್ಟಿ ಬಡಿವ ಬೀರದ ಘರಟ್ಟ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೧೧೦–೨೦ ; 1163). **ಎಳ್ಬಟ್ಟು :** ಭಾಷೆಯಂ ಬಱಗಂಟಕ್ಕುವನೆಂದು ತಾಯ ಹೊಸೆ ಬಿಟ್ಟೆಳ್ಬಟ್ಟಿ ಕೊಂಡಾಡುತಂತಿರುವಳ್ ತಾಂ ನೆಱ ಸೂಳೆಯ್ಯೆ (ಸೋಮೇಶ. ೭೩) ; ಈತನನೆಳ್ಬಟ್ಟಿ ಸಕಲರಂ ರಕ್ಷಿಸುವೆಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫–೨–೮೧).
[ಎಬ್ಬು + ಅಟ್ಟು$_2$]

ಎಬ್ಬಿಸು, ಎಬ್ಬಿಸು, ಎರ್ವಿಸು, ಎಳ್ಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸು, —ಏಳಿಸು : "ಎಬ್ಬಿಸಿದನೆಂದು ನಿದ್ರೆ ತಿಳಿಯಿಸಿದನುಂ ಎತ್ತಿಕಳೆದನುಮಕ್ಕುಂ" (ಶಮುದ. ನ. ೩೩ ವೃತ್ತಿ) ; ಎಬ್ಬಿಸಿ ಬಿಸರುಹನಾಭನೊಳಿಂತುಸಿರ್ದರ್ (ಗೀತಗೋ. ೬–೧೬) ; ಬಿಱುನುಡಿಗಳಿಂದೆ ತಿವಿದೆಬ್ಬಿಸುತೆ, ಕಟ್ಟಿಸಕಮನಸಡ್ಡೆ ಮಾಟ್ಟವನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೨೦–೪೦೧). ೨. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತು : "ಎಬ್ಬಿಸಿದನೆಂದು ನಿದ್ರೆತಿಳಿಯಿಸಿದನುಂ ಎತ್ತಿಕಳೆದನುಮಕ್ಕುಂ" (ಶಮುದ. ನ. ೩೩ ವೃತ್ತಿ). **ಎಬ್ಬಿಸು :** ೧. ತೊಡೆವೊಯ್ದು ಮೆಲ್ಲನೆಬ್ಬಿಸೆ (ಬಸರ. ೯–೧೪೯) ; ಸತ್ತವರನೆಬ್ಬಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ (ಸಂಭಪ. ೫–೮೩). ೩. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏಳುವಂತೆ ಮಾಡು : ಯಾರೋ ಬಂದು ನನ್ನನ್ನು ತಟ್ಟಿ ಎಬ್ಬಿಸಿದಂತಾಯಿತು (ಪ್ರತಾಪ. ೪೩) ; ಹಾಲು ಬತ್ತಕೆ ಕವಿವರಗಿಳಿಗಳ ಹಿಂಡ ಮೇಲಕೆಬ್ಬಿಸುವ ನಾರಿಯರ ಪೇಳಲಳವೆ (ಕಂನವಿ. ೫–೬೪). ೪. ಅಪಹರಿಸು ; ಎತ್ತಿ ಹಾಕು; ಲಪಟಾಯಿಸು : ಪರರ ಬಂಗಾರ ಮೊದಲಾದ ದ್ರವ್ಯಂಗಳ ನೆಬ್ಬಿಸಿ ಹಂಗಿನವನಲ್ಲನಿವನೆಂಬೊ ತೆರದಿ (ವಿಸಾಸು. ೮೭–೧). **ಎರ್ವಿಸು :** ೩. ಉರ್ವರೆಯ ಶಾಲಿಗಳ ಪಾಲ್ದೆನೆಗೆ ನಭದಿಂ ಮುಸುರ್ವ ಗಿಳಿವಿಂಡುಗಳನುಲಿಯಿಂದೆ ಪಾಮರಿಯರೆರ್ವಿಸಿದೊಡಿರದೆ ಬಾಂದಳಕೆ ಮಗುಳೇಳ್ವವೊಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೫). **ಎಳ್ಬಿಸು :** ೩. ಪುಳಕಮನೆಳ್ಬಿಸುತ್ತೆ ಹರನಂ ಪರಿದಪ್ಪುತೆ ಸಂತಸಂಗಳಂ ಬಳೆಯಿಸುತುಂ (೧೦ಕ. ೧–೬) ; ದುಷ್ಟಾಹಿಯಂ ಲೀಲೆಯಿಂದೆಳ್ಬಿಸೆ ಸೌಖ್ಯಂ ಸಾರ್ವುದೆ (ಪಾಪ್ರಾಶ. ೬೨).
[ಎಬ್ಬು + –ಇಸು$_3$. / **ತಮಿ.** ಎೞುಪ್ಪು ; **ಮಲ.** ಎೞುಮ್ಪು ; **ತುಳು.** ಎರ್ಪು ; **ಕೊಡ.** ಏಪ್ಪ್, ಏಪ್ಪಿ]

ಎಬ್ಬು, ಎಬ್ಬು, ಎರ್ಬು, ಎರ್ವು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಬ್ಬಿಸು : "ಎಬ್ಬು – ಉತ್ಸರ್ಪಣೇ" (ಶಮಧಾ) ; ತಂದೆಯ ಮಱಲುಂದಿದಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಗಿ ಬರುಂಟೆ ಎಬ್ಬಿ ಪೊಟ್ಟಳಿಗೆಯಂ ತಂದೆಗೆ ಕೊಟ್ಟಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭–೨೪) ; ತಿರುಮಲರಾಜೇಂದ್ರನನತಿತರ ಕುಶಲೋಪಾಯದಿಂದೆ ಗೆಲ್ದೆಬ್ಬಿ ರಮಾವರ ರಂಗನಾಥ ಕೃಪೆಯಿಂ (ದಿವ್ಯಚ. ೧–೭೨). **ಎಬ್ಬು :** ಪೊಗಿಸಿ ಪಾಳು ಬಾವಿಗಳೊಳು ತುಂಬಿವಿಂಡನೆಬ್ಬಿ ಬಿಡದೆ (ಸಾನಂಚ. ೬–೯೩ ರ) ; ವಿರಹದವಾನಳಂ . . . ವಿವಿಧ ಸಾಧ್ವಸಬುದ್ಧಿ ಮೃಗಂಗಳಂ ಪೊದಱ್ದುರಿಗಳಿನೆಬ್ಬೆ (ನಳಚಂ. ೧೬೭) ; ಅವನ್ನು ಎಬ್ಬುತ್ತಾ ಪಾರೋತಿಯ ಸವಾರಿಯು ಮನೆಗೆ ಹೊರಟಿತು (ಮರಮ. ೨೬) ; ಕಲ್ಲು ಚಪ್ಪಡಿಗಳನ್ನು ಎಬ್ಬುವ ಸಣ್ಣ ಬೆಟ್ಟವೊಂದು ದಾರಿಗರಿಗೆಲ್ಲ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ (ಮಹಾಗ. ೧೯೧). ೨. ಅಟ್ಟು ; ಓಡಿಸು : ಮುನಿದು ಪುರದಿಂದೆಬ್ಬಲಾತಂ ಬಂದು (ಫಣಿಚ. ೩–೫೪). **ಎರ್ಬು :** ೧. ಸಾಲ್ವಿಡಿದು ಸೂಸುವ ಧವಳಚಾಮರಂಗಳಿಂದಂಚೆವಿಂಡ ನೆರ್ಬಿದಂತೆಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೭೭ ವ). **ಎರ್ವು :** ೧. 'ಎರ್ವಿಸು' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ **ತಮಿ.** ಎೞುಪ್ಪು, ಎೞುಪ್ಪಿ ; **ಮಲ.** ಎೞುಮ್ಪು ; **ತುಳು.** ಎರ್ಪು ; **ಕೊಡ.** ಏಪ್ಪ್, ಏಪ್ಪಿ]

ಐ₁ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ವರ್ಣ; ಏಕಾರ: ಎ ಏ, ಒ ಓ ಎಂಬೀ ಯುಗಳಾಕ್ಷರಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೮ ವೃತ್ತಿ).

ಐ₂ (ಸ). ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ಸರ್ವನಾಮ 'ಏನ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ: ಜನಮೆಲ್ಲಂ ನೆರೆದಕ್ಕಟಣ್ಣರಿವರಿಂದೇವಂದರೇವೋದರೆಂಬಿನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೫); ನೆಗಟ್ದ ಸುಮಿತ್ರನೆಂಬ ಪರದಂಗೆ ಮಗಳ್ವಸುಕಾಂತೆಯೆಂಬೊಳೇವೊಗಳ್ವುದಶೇಷ ರೂಪವತಿ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೮); ಏವೊಗಳ್ವೆನವಗಾಹವಿರ್ದು ಸರೋವರದಿನೊಂದಾನೆಯೆದ್ದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೧೦). [< ಏನ್]

-ಐ₃ (ಪ್ರ). ಸಂಬೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ತಳಿರೇ ತಾವರೆಯೇ ಮದಾಳಿಕುಲಮೇ ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲೇ ಮತ್ತಕೋಕಿಳಮೇ ಕಂಡಿರೆ ಪಲ್ಲವಾಧರೆಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೧೮).

ಐ₄ (ಅ). ಸ್ಮರಣ, ಆಕ್ಷೇಪ, ವಿಶಂಕೆ, ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ನಿಪಾತಾವ್ಯಯ: "ಎ ಏ ಒ ಓ ಎಂಬಿವು ಪದಾಂತದೊಳಿರ್ದು ವಿಶಂಕೆ, ಪ್ರಶ್ನೆ, ಆಕ್ಷೇಪ – ಈಯರ್ಥಂಗಳೊಳ್ ವರ್ತಿಸುಗುಂ" (ಶಮದ. ೩೧೪ ವೃತ್ತಿ); ನಿನಗೀವುದನೇಂ ನುಡಿದನೆ ಏ ಅದು ಕೆಯ್ಕದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೯).

-ಐ₅ (ಪ್ರ). ಅವಧಾರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಚೆಲ್ವನಪ್ಪಿದೇ ಕನಕ ಪದ್ಮಿನೀ ನಿಳಯಮೆನ್ನ ಲೀಲಾರಸಂ (ಆದಿಪು. ೪-೮). '– ಎ₄' ಪರಾ.

ಐಂ 'ಏಮ್' ನೋ.

ಐಂಕು (ಕ್ರಿ). ಬಿಕ್ಕುಳಿಸಿಕೊಂಡು ಅಳು; ಉಮ್ಮಳಿಸಿ ಅಳು: "ನನ್ನ ಮಗಳು ಜಕಣಿಯಾದಳೆ . . . " ಎಂದು ಗಿರಿಜ ಮಂಡಿಯ ಮೇಲೆ ತಲೆಯಿಟ್ಟು ಮತ್ತೆ ಐಂಕಿದಳು (ದೇವಹಂ. ೮೭).

ಐಂಕಿಐಂಕಿ ಅಳು = ಬಿಕ್ಕಿ ಬಿಕ್ಕಿ ಅಳು; ಉಮ್ಮಳಿಸಿ ಅಳು: ಗಿರಿಜ ಐಂಕಿ ಐಂಕಿ ಅಳುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿದಳು (ದೇವಹಂ. ೮೩); ವೆಂಕಮ್ಮನಿಗೆ ಏನು ಕಂಡಿತೊ . . . ಏನನ್ನ ಎಣಿಸಿಕೊಂಡರೊ . . . ಐಂಕಿ ಐಂಕಿ ಅಳುತ್ತಾ ಸೆರಗಿನಿಂದ ಮುಖ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡರು (ಪದ್ಮಸ. ೨೬೦). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಏಙ್ಙು; ಮಲ. ಏಙ್ಙು]

ಐಂಡಿಗೆ (ನಾ). ರಹದಾರಿ: ಈ ಒಂದು ವೃತ್ತಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಆ ಸಕಲ ಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ಧ್ರುವ ಐಂಡಿಗೇ ಮೇರೆ ರೂ (ಯು) ಧಿಸಿಕ್ಕೊಂಡು (ಹುಟ್ಟಹ. ೩). 'ಧ್ರುವಐಂಡಿಗೆ' ಪರಾ. ℙ ಉಂಡಿಗೆ ಎಂಬುದರ ಇನ್ನೊಂದು ರೂಪ ಇರಬಹುದು. [?]

ಏಕ್‌ದಂ 'ಏಕದಂ' ನೋ.

ಏಕ (ನಾ). ೧. ಒಂದು: "ಏಕಮೊಂದರ ನಾಮಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ೯-೧); ಏಕಮಂ, ಏಕದಿಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಅದ್ವಿತೀಯ; ಅಸಮಾನ; ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಮುಖ್ಯ; ಪ್ರಧಾನ: ಶಾರದೈಕವನ್ಯಕುಸುಮದ ಚಿತ್ರಪೂರ ಕೇಯೂರ ಕರ್ಣಪೂರದ ಭೂಷಣಂಗಳೊಳಂ ಪಟ್ಟಪಟ್ಟಾವಳಿಯ ಗಂಡುಡಿಗೆಯೊಳಮೆಸೆದು ಪಸದನಂಗೆಯ್ದು (ಜಗವಿ. ೪-೮೦ ವ); ಏಕಂ ಕೂಟಸ್ಥಂ ನಿನ್ನಾಕಾರ ತ್ರಿತಯವಾದ ವಿಭೂತಿ ಸಮಗ್ರಂ (ಜಗವಿ. ೪-೧೦೪). ೩. ಸಮಾನ. ೪. ಸಂಖ್ಯಾಗಣನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದನೆಯ ಸ್ಥಾನದ ಹೆಸರು: "ಏಕಂತು ಪ್ರಥಮಂ ಸ್ಥಾನಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ೩೬). ೫. ಒಂಟಿ; ಒಬ್ಬಂಟಿಗ; 'ಏಕಾಂಗಿ' ಪರಾ. ೬. [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಬಳಿಕ ಧ್ರುವ ಮಟ್ಯ ರೂಪಕ ಜಂಪೆ ತ್ರಿಪುಟೆ ಅಟ್ಟೆ ಏಕವೆಂಬ ಸಪ್ತತಾಳಭೇದಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ ೨೩೮). ೭. [ವ್ಯಾಕ] ಒಂದೇ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೇಳುವುದು: ಏಕ ದ್ವಿತ್ವ ಬಹುತ್ವಮನೇಕ ದ್ವಿಬಹುತ್ವ ವಸ್ತುಗಳೊಳಾಚರಿಪರ್ ಸ್ವೀಕಾರ್ಯಂ ಕನ್ನಡದೊಳಗೇಕ ಬಹುತ್ವಂ ದ್ವಿವಚನಮುಚಿತದೆ ಬರ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೯೪).

ಏಕಮಾಗು = ಒಂದಾಗು: ತ್ರಿಭುವನೇಶ್ವರನಾಗಿಯಜಾರಿಯಾಗಿಯುಂ ಗಿರಿಜೆಯೊಳೇಕಮಾಗಿಯಜಿಯಲ್ಕೆಯಶಕ್ಯಮೆನಿಪ್ಪ (ಉಮಾಶ. ೩). **ಏಕಮಾಡು** = ಮುಟ್ಟು ಮೈಲಿಗೆ ಒಂದು ಮಾಡು: ದೇವರ ಪೂಜೆ ಆಗುವವರೆಗೆ ಏಕಮಾಡಬೇಡ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಏಕಕ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದಾದ; ಒಂಟಿಯಾದ. ೨. ಸಮಾನವಾದ. [ಸಂ.]

ಏಕಕಣ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಕಣ, —ಅಣು. [ಏಕ + ಕಣ₃]

ಏಕಕರ್ತೃಕ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಒಂದೇ ಕರ್ತೃವನ್ನು ಉಳ್ಳುದು: ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಕೆಲವು ಆಖ್ಯಾತ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರಿ ಪೂರ್ಣ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಾಗುತ್ತವೆ . . . ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಏಕಕರ್ತೃಕ, ಭಿನ್ನಕರ್ತೃಕ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧಗಳಿವೆ. ಕಾದುತ್ತುಂ ಬಂದಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕಾದುವುದು ಬರುವುದು ಎಂಬ ಎರಡು ಕ್ರಿಯೆಗಳೂ ಒಬ್ಬನಿಂದಲೇ ಉಂಟಾದುವು ಎಂದರೆ ಏಕಕರ್ತೃಕವಾದುವು (ಕೈಪಿಡಿ. ೪೯). [ಏಕ + ಕರ್ತೃಕ]

ಏಕಕಾಲ (ನಾ). ಒಂದೇ ಸಮಯ, —ಕಾಲ: ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ಸಹಾನುಭೂತಿಯೂ, ಅವರನ್ನಿಲ್ಲಿ ತಂದಿಟ್ಟ ಜನರ ಬಗ್ಗೆ ಭಯಕಳವಳಗಳೂ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದುವು (ಪುನರು. ೨೩೪). [ಏಕ + ಕಾಲ₁]

ಏಕಕುಂಡಲ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಕುಂಡಲವನ್ನು ಉಳ್ಳವನು. ೨. ಕುಬೇರ. ೩. ಬಲರಾಮ ೪. [ಜೈನ] ಶ್ರೀರಾಮ: ಎಜಗುವುದೂರ್ಧ್ವಜ್ವಲನಮೆ ತೆಜನೆನಿಸಿದ ದೀಪವರ್ತಿ ನಿಧಿಗಾ ನಿಧಿಯಂ ತೊಜಿದಂದಲೆಂದೊಡಾರ್ಪಿನ ತಜಿಸಲವಂ ಕಂಡನೇಕಕುಂಡಲನೆ ವಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೩೫). ೫. ಒಂದು ಪಟ್ಟಣದ ಹೆಸರು: "ಧನಾಧೀಶ್ವರಂ ಬಲನುಂ ಪಟ್ಟಣಮೇಕಕುಂಡಲಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೪೮). [ಏಕ + ಕುಂಡಲ]

ಏಕಕೂಟ (ನಾ). ಒಂದುಗೂಡುವಿಕೆ; ಒಂದೇ ಕೂಟ: ಆವರಿವರುಯೆನದಿನ್ನೆಲ್ಲರೊಂದೇ ಲಿಂಗಧಾರಿಗಳೇಕಕೂಟದಲಿ (ಬಜ್ಜಪು. ೯೭-೨೭). [ಏಕ + ಕೂಟ₁]

ಏಕಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ೧. ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸುವುದು; ಒಂದು ಮಾಡುವುದು: "ಒಟ್ಟು – ಏಕಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ). ೨. ಒಂದೇ ಕೆಲಸ. ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಒಂದೇ ಒಂದು ಕ್ರಿಯಾಪದ: ಇಡುಕುಂ ಗಬ್ಬಂ ಮುಕ್ತಕಮೊಡಂಬಡಲ್ ನೆಗಟೆ ಪಲವುಮೇಕಕ್ರಿಯೆಯೊಳ್ ಪಡೆಗುಂ ಕುಳಕಾಖ್ಯೆಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೫೧). [ಏಕ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಏಕಗುಣೋಪಾಸಕ (ನಾ). [ದ್ವೈತ] "ಭಗವದ್ರೂಪವನ್ನು ಆತ್ಮತ್ವವೆಂಬ ಒಂದೇ ಗುಣದಿಂದ ಅಂದರೆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವರು ಕೆಲವರು. ಇವರು ಏಕಗುಣೋಪಾಸಕರು" (ಹಿಂದಸಾ. ೨೯೦). [ಏಕಗುಣ₀ + ಉಪಾಸಕ]

ಏಕಗುರು (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬಗುರು. ೨. ಒಬ್ಬನೇ ಗುರುವಿನ ಬಳಿ ವ್ಯಾಸಂಗ ಮಾಡಿದವರು; ಸತೀರ್ಥ್ಯ; ಸಹಾಧ್ಯಾಯಿ: "ಸತೀರ್ಥ್ಯಾಃ, ಏಕಗುರುಃ – ಒಂದು ಗುರುವಿನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಉತ್ತಮ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನಾದರೂ ಓದಿ ಕಲಿತುಕೊಂಡವರೊಳಗೊಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಸತೀರ್ಥ್ಯರು, ತಮ್ಮೆಲ್ಲರಿಗೂ ಒಬ್ಬನೇ ಗುರುವಾಗಿವುಳ್ಳವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೧೮೬). [ಏಕ + ಗುರು₂]

ಏಕಗ್ರಾಹಿ (ನಾ). ಒಂದನ್ನೇ ಹಿಡಿದಿರುವವನು; ಒಂದೇ ಪಟ್ಟು ಹಿಡಿದವನು; ಹಟವಾದಿ: ಅಗಳಂಗರಾಜಂಗೆ ಶಲ್ಯಂ ಕಿನಿಸಿ ಮುಳಿಸಿನೊಳೆ ಕಣ್ಗಾಣದಿಂತಪ್ಪೇಕಗ್ರಾಹಿಗಮೊಜಂಟಂಗಂ ರಥಮನೆಸಗೆನೆಂದು ವರೂಥದಿಂದಿೞಿದು ಪೋಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೦೫ ವ); ಏಕಗ್ರಾಹಿ ಭಾವ ಭೇದವಿಲ್ಲವಾಗಿ ಮನಃಪ್ರವೇಶಿಯಾ ಶರಣನು (ಬಸವ. ೭೬೫).
[< ಸಂ. ಏಕಗ್ರಾಹಿನ್]

ಏಕಗ್ರೀವ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕೊರಳು; ಏಕಕಂಠ (ಕ). [ಏಕ+ಗ್ರೀವ]

ಏಕಚಕ್ರ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬನೇ ರಾಜನಿಂದ ಆಳಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು: ಸಂತಮಿಂತಾದೆಸಕಂ ಕಯ್ಗಣ್ಮೆ ತದ್ಭೂಪತಿಗಖಿಳಧರಾಚಕ್ರಮಾಯ್ತೇಕಚಕ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೭೩). ೨. ಒಂದು ಪಟ್ಟಣದ ಹೆಸರು: ಏಕಟ ಭುಜಬಲರೇಕಚಕ್ರದೊಳಕುಟಿಲರು ಭೂಸುರರರಕ್ಷಿಸಿ ಬಕನ ಮುಱಿದರು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೦ ಸೂಚನೆ). [ಏಕ + ಚಕ್ರ]

ಏಕಚಕ್ರವರ್ತಿ (ನಾ). ಸಮಸ್ತ ಭೂಮಿಗೂ ಒಬ್ಬನೇ ಆದ ಒಡೆಯ (ಕ). [ಏಕ + ಚಕ್ರವರ್ತಿ]

ಏಕಚಟ್ಟುಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮಠದ ಒಂದು ಶಾಖೆಯ ಹೆಸರು (?): ಕುಣ್ಡಕುನ್ದಾನ್ವಯದ ಏಕಚಟ್ಟುಗದ ಭಟಾರರ ಶಿಷ್ಯರ್ ಶ್ರೀ ಸರ್ವನನ್ದಿ ಭಟಾರರ್ (ಕಇಆ. ೭೧–೩–೨; 881). [ಏಕ + ಚಟ್ಟುಗ]

ಏಕಚರ (ಗು). ೧. ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಅಥವಾ ವಾಸಿಸುವ. ೨. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಹೋಗುವ; ಗುಂಪುಕೂಡಿ ಚಲಿಸುವ; ಸಂಘಜೀವಿಯಾದ. ೩. ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಮಾತ್ರ ವಾಸಿಸುವ (ಕ).
[ಏಕ + ಚರ₂]

ಏಕಚಿತ್ತ (ನಾ). ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸು; ಒಮ್ಮನ: ಕೇಳಿಮೇಕಚಿತ್ತದಿಂ (ಜೀವಸಂ ೩೭–೨೧ ವ). [ಏಕ + ಚಿತ್ತ₂]

ಏಕಚ್ಛತ್ರ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಕೊಡೆ; ಒಂದು ಛತ್ರಿ. ೨. ಒಬ್ಬನೇ ರಾಜನ ಆಳ್ವಿಕೆ, ಏಕಚ್ಛತ್ರದಿಂದ ರಾಜ್ಯಮನಾಳ್ವ ಸೌಭಾಗ್ಯವೆಂದು (ಪೀಶ್ಕೃಪ. ೨–೬–೧೮). [ಏಕ + ಛತ್ರ₁]

ಏಕಚ್ಛತ್ರಚ್ಛಾಯೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕೊಡೆಯ ನೆರಳು; ಒಬ್ಬನೇ ರಾಜನ ರಕ್ಷಣೆ: ಅಂತು ಭರತಂ ಭರತಮಂಡಳಮನೇಕಚ್ಛತ್ರಚ್ಛಾಯೆಯಿಂದಂ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸುತ್ತಮಿರೆಯಿರೆ (ಆದಿಪು. ೧೫–೪ ವ); ಪನ್ನಿಚ್ಛಾಸಿರಮುಮನೇಕಚ್ಛತ್ರಚ್ಛಾಯೆಯಿನಾಳ್ದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೬೫–೯; 968). [ಏಕಚ್ಛತ್ರ + ಛಾಯೆ]

ಏಕಚ್ಛತ್ರಾಧಿಪತಿ (ನಾ). ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿ; ಸಾಮ್ರಾಟ (ಕ).
[ಏಕಚ್ಛತ್ರ + ಅಧಿಪತಿ]

ಏಕಚ್ಛತ್ರಾಧಿಪತ್ಯ (ನಾ). ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿತ್ವ; ಸಾಮ್ರಾಟನ ಪ್ರಭುತ್ವ (ಕ). [ಏಕಚ್ಛತ್ರ + ಅಧಿಪತ್ಯ]

ಏಕಚ್ಛತ್ರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ರಾಜ ಅಥವಾ ಒಡೆಯನಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟದ್ದು; ಅಂಥ ಒಂದು ದೇಶ (ಕ). [< ಸಂ. ಏಕಚ್ಛತ್ರಿನ್]

ಏಕಚ್ಛತ್ರೀಕೃತ (ಗು). ಒಂದೇ ಕೊಡೆಯ ಕೆಳಗೆ ತರಲ್ಪಟ್ಟ; ಒಂದೇ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸಿದ: ಅಂತೇಕಚ್ಛತ್ರೀಕೃತ ಭಾರತವರ್ಷನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೩೫ ವ). [ಸಂ.]

ಏಕಚ್ಛಾಯ (ನಾ). ನೆರಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೊಂದಿರುವುದು; ಪೂರ್ತಿ ಕತ್ತಲಾಗಿರುವುದು. [ಸಂ. (ಏಕ + ಛಾಯಾ + –)]

ಏಕಛತ್ರ (ನಾ). = ಏಕಚ್ಛತ್ರ೨: ಆ ಭೇದವನಱಿತಲ್ಲಿ ಅಭೇದ್ಯಮೂರ್ತಿ ಏಕಛತ್ರಕ್ಕೆ ನೀನೇ ಅರಸು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೪೯–೫೩೯); ನಿಮ್ಮೇಕಛತ್ರದೀ ನೆಳಲನೆಮಗೀಯೆಂದು ಬೇಡುವೆವೆ? (ಗೊಲ್ಲೊಥಾ. ೭–೧೭೮).
[< ಸಂ. ಏಕಚ್ಛತ್ರ]

ಏಕಜಾತಿ (ಗು). ೧. ಒಂದು ಬಾರಿ ಹುಟ್ಟಿದ. ೨. ಒಂದೇ ಜಾತಿಯ, —ಬಗೆಯ. (ನಾ). ೩. ಶೂದ್ರ [ಏಕ + ಜಾತಿ]

ಏಕಜೀವ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಜೀವ. ೨. ಸಮರಸವಾದುದು; ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾದುದು: ತಾನು ಏಕಜೀವರಾದ ತನ್ನಯ ದಂಪತಿಗಳನ್ನು ಕಂಡು ತನ್ನನ್ನೇ ಅವರಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಿ ಸುಖಸ್ವಪ್ನಗಳನ್ನು ಕಾಣುವಳು (ಜಯಂತ. ೨೭೦). [ಏಕ + ಜೀವ]

ಏಕಜೋಯಿ (ನಾ). (?): "ತಾಣಾಂತರಮೆಂದೆನಲದು ಠಾಣಯ ವೇಕಜೋಯಿ [ಪಾಠಾಂ. ಎಕಜೋಯಿ, ಎಕಜಾಯಿ, ಎಕಜೊಯಿ] ಚಪ್ಪೆಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ೩. ಚಾಂಪೆಯ]" (ಚತುನಿ. ೧೧೯). [?]

ಏಕಟ (ನಾ). ಒಂದುಗೂಡುವಿಕೆ; ಒಟ್ಟಾಗುವಿಕೆ: ಕುಟಿಲದ ಮಾಯೆಯು ಹರಿಸಿ ತಮಸ್ಸಿನ ಪಟಲಕೆ ಜ್ಞಾನದ ಜ್ಯೋತಿಯು ಬೆಳಗಿಸಿ ಪಟುಗೊಳಿಸುತ ಮದಮಾರುತರಂ ತಾನೇಕಟ ಮಾಡುತಲಿ (ಸುಸಾರ. ೧೧೦–೪). [< ಸಂ. ಏಕತ್ರ]

ಏಕಟಾಕಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಒಂದೇ ಸಮನಾದುದು: "... ಎಲ್ಲಾರ್ನೂ ಸಮನಂತ ಏಕಟಾಕಿಗೆ ಮಾಡಾಕ ಹ್ಯಾಂಗ ಪುರೋಸತತಿ ... ನೀವ ಹೇಳರಿ" (ಬಾಬಲ. ೩೧).
[← ಮರಾ. ಏಕಟಾಕೀ = ಒಂದೇ ಆಕಾರದ, ಒಂದೇ ಸಮನಾದ]

ಏಕತಾಣ (ನಾ). ಒಂದೇ ಸ್ಥಾನ, —ಜಾಗ: ಭಕ್ತಿಮುಖ ಗುರು ಮೂಲದಲಿ ಬಹುಶಕ್ತಿಯುಪವಾಸೇಕತಾಣದಿ (ಬಜ್ಜಪು. ೧೮–೧೦).
[ಏಕ + ತಾಣ]

ಏಕತ (ನಾ). ಏಕಾಂತ: "ಏಕತಮೆನಲ್ಕೇಕಾಂತ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೯೪); ಕೋಕಕುಚೆ ನಾಂ ಬಂದೊಡೇನಂತೇಕತವೆ ನೀ ಹೋಗೆನುತ (ಬಸವು. ೫–೩೨). [< ಸಂ. ಏಕಾಂತ]

ಏಕತಂತ್ರ (ನಾ). ಒಂದೇ ಆಳ್ವಿಕೆ; ಸರ್ವಾಧಿಕಾರ. 'ಏಕತಂತ್ರಾಧಿಕಾರ' ಪರಾ. [ಏಕ + ತಂತ್ರ]

ಏಕತಂತ್ರಸ್ವತಂತ್ರ (ನಾ). ಒಂದೇ ಆಳ್ವಿಕೆಯನ್ನು ನಡೆಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವುಳ್ಳವನು; ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿ. [ಏಕತಂತ್ರ + ಸ್ವತಂತ್ರ]

ಏಕತಂತ್ರಾಧಿಕಾರ (ನಾ). ಒಬ್ಬನದೇ ಅಧಿಕಾರ; ಸರ್ವಾಧಿಕಾರ: ಭಾಷಾಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಏಕತಂತ್ರಾಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ (ಭಾಷಾಶಾ. ೧೨೫). [ಏಕತಂತ್ರ + ಅಧಿಕಾರ]

ಏಕತಾನ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ವಸ್ತುವಿನ ಮೇಲೆ ಗಮನವಿಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತ; ಒಮ್ಮನಸ್ಸು: "ಏಕಾಯನಂ, ಏಕಾಗ್ರಂ, ಏಕತಾನಂ, ತದ್ಗತಂ— ಈ ೪ ಒಂದೆಮನಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೮–೩೮೦); ಅರುಹನೆಗೆ ನಿನ್ನ ಮನಮರಿತ ಹರುಷದೊಳಿರೆಯ, ನೆರಮೇಕತಾನಮಾಂತೊರೆಯ ತೂಣಂ (ಗಿರಿವಿಂ. ೯–೧೨೩). ೩. ಒಂದೇ ತಾನ, —ಶ್ರುತಿ: ಎರಡು ಸ್ವರಗಳಿಗೂ ಆವರ್ತಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದು, ಕಂಪನಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅವೆರಡೂ ಏಕತಾನದಲ್ಲಿ (Unison)ವೆ ಯೆಂದೂ ಅವುಗಳ ಶ್ರುತಿಯು ಸೇರಿದೆಯೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಹೀಗೆ ಏಕತಾನದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವರಗಳು ಬಹು ಇಂಪಾಗಿ ಕೇಳುತ್ತವೆ (ಭೌತವಿ. ೧೨೬); ಕವಿಯ ಏಕತಾನ ಕವನದಂತೆ ನಾದಲೀನಾ (ನಾದಲೀ. ೮೪–೭). [ಏಕ + ತಾನ₃]

ಏಕತಾರ (ನಾ). ಒಂದೇ ತಂತಿಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯ; ಕಿನ್ನರಿ; ದಂಡಿ: (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೨೫). [ಏಕ + ತಾರ]

ಏಕತಾರಿ, ಏಕತಾರೆ, ಏಕದಾರಿ (ನಾ). = ಏಕತಾರ: ತಪಸ್ವಿಯು ಎದ್ದು ಶುಚಿರ್ಭೂತನಾಗಿ ಏಕತಾರಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಪರಮೇಶ್ವರನ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದನು (ಸುನಂದಿ. ೨೧); ಏಕಾಂತ ವಾಸದಲಿ ಏಕಾಕಿ ಜೀವಕ್ಕೆ ಏಕತಾರಿಯು ದೊರೆಯಲೆನಿತು ಹರುಷ (ಭಾವಜೀ. ೧೮–೩೪೬). **ಏಕತಾರೆ:** ಭಕ್ತರ ಗುಂಪೊಂದು ಭಜನೆಯಲ್ಲಿ ಮಗ್ನವಾಗಿತ್ತು. ಒಬ್ಬರು ಏಕತಾರೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದರು (ಸಮುಜೀ. ೩೦೧). **ಏಕದಾರಿ:** ದಾಸಯ್ಯನ 'ಏಕದಾರಿಯ' ನಾದದ ಸೇವೆಯೂ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ (ಬನಸ. ೨೧೦). [← ಮರಾ. ಏಕತಾರೀ]

ಏಕತಾರೆ 'ಏಕತಾರಿ' ನೋ.

ಏಕತಾಲ, ಏಕತಾಳ (ನಾ). ೧. ಸ್ವರಮೇಳ; ಸ್ವರಮೈತ್ರಿ. ೨. [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. **ಏಕತಾಳ:** ೨. ಆದಿತಾಳದಿಂದ ಧ್ರುವ, ಮಟ್ಟ, ರೂಪಕ, ಝಂಪೆ, ತ್ರಿವುಡೆ, ಅಷ್ಟ, ಏಕತಾಳಗಳು ಹುಟ್ಟಿದವು (ಯಕ್ಷಗಾ. ೨೩); ಏಕತಾಳ, ತ್ರಿವುಡೆ, ರೂಪಕ ಹೀಗೆ ಆರೆಂಟು ತಾಳಗಳನ್ನು ಈ ನರ್ತಕನು ಅನುಕರಿಸಬಹುದು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೮೦). 'ಏಕ್ಕತಾಳ' ಪರಾ. [ಏಕ + ತಾಲ]

ಏಕತಾಲರಗಳೆ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಛಂದಸ್ಸು (ಕಿ). [ಏಕತಾಲ + ರಗಳೆ]

ಏಕತಾಳ 'ಏಕತಾಲ' ನೋ.

ಏಕತೆ (ನಾ). ೧. ಒಗ್ಗಟ್ಟು: ವ್ಯಕ್ತಿಗೌರವವನ್ನೂ, ರಾಷ್ಟ್ರದ ಏಕತೆಯನ್ನೂ ... ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ (ಭಾಧಾನ. ೧. ಪ್ರಸ್ತಾ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಏಕವಚನ: ಏಕತೆಯೆ ತನಗೆ ಬಹುತೆಯನಾಕರಿಸದು ಜಾತಿ ತಾಂ (ಶಮದ. ೧೩೮). [ಸಂ. ಏಕತಾ]

ಏಕತ್ರ (ಅ). ಒಂದೇ ಜಾಗದಲ್ಲಿ, —ಕಡೆಯಲ್ಲಿ: ಆಕಾಶಪಥ ಮೀಱಿದೇಕವಸ್ತುವ ತಿಳಿದು ಸಾಕಾರವಳಿದು ನಿಜವಾದ ಐಕ್ಯಂಗೆ ಏಕತ್ರ ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೭). [ಸಂ.]

ಏಕತ್ರಘರಾಣೆ (ನಾ). ಅವಿಭಕ್ತ ಕುಟುಂಬ; ಒಟ್ಟುಕುಟುಂಬ. [ಏಕತ್ರ + ಘರಾಣೆ]

ಏಕತ್ರಯ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದು. ೨. ಮೂರನ್ನೂ ಒಂದೇ ಎಂದು ಭಾವಿಸುವುದು: ಗುರುಲಿಂಗಜಂಗಮವ ಏಕತ್ರಯವಾಗಿ ಕಾಣಲಱಿಯದಿದ್ದರೆ ಶುದ್ಧ ಸಿದ್ಧ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಒಡನೆ ನಗುತ್ತಿದಾವೆ (ಬಸವ. ೭೮೩). [ಏಕ + ತ್ರಯ]

ಏಕತ್ವ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದಾಗಿರುವಿಕೆ: ನಿನಗೆ ಸ್ವಕೀಯರಪ್ಪ ಕಳತ್ರ ಪುತ್ರಾದಿಗಳುಮನ್ಯರಪ್ಪ ಪರಿವಾರಜನಮುಂ ಸಹಾಯರಲ್ತೆಂದು ಬಗೆದು ತದ್ವ್ಯಾಮೋಹಮಂ ಬಿಟ್ಟೇಕತ್ವಮಂ ಭಾವಿಸಲ್ವೇಟ್ಕುಂ (ಜೀವಸಂ. ೪೪–೧ ವ); ಸಾಂಖ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದು ಪುರುಷನ ಅನೇಕತ್ವವನ್ನು, ಪ್ರಕೃತಿಯ ಏಕತ್ವವನ್ನು (ಭಾರದ. ೧೧೩). ೨. ಹೋಲಿಕೆ; ಸಾಮ್ಯ. ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಏಕವಚನ: ಭಾಷೆಯೊಳೇಕತ್ವಕ್ಕವಿಶೇಷದಿನೇದಂತಮಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುಗುಮಿರಾಶ್ಲೇಷಂ ತಾನಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೨೮); ಆಕ್ಕುಂ ಜಾತಿಯೊಳೇಕತ್ವಕ್ಕೆ ಬಹುತ್ವಂ ಬಹುತ್ವದೆಡೆಗೇಕತ್ವಂ (ಶಮದ. ೧೩೭). ೪. [ಜೈನ] ದ್ವಾದಶ ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯದು: ಅನಿತ್ಯಾಶರಣ ಸಂಸಾರೈಕತ್ವಾನ್ಯತ್ವಾಶುಚಿತ್ವಾಸ್ರವ ಸಂವರ ನಿರ್ಜರಲೋಕ ಬೋಧಿದುರ್ಲಭ ಧರ್ಮಮೆಂಬೀ ದ್ವಾದಶಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಗೆಯ್ಯುತ್ತುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೩೯ ವ). [ಸಂ.]

ಏಕತ್ವಭಾವನೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಎಂಬ ಭಾವನೆ: ಪೆಱವು ಸಂಬಂಧದೊಳೇಂ ಪುಣ್ಯಬಂಧಮೊಂದನೆ ಪಡೆವೆನೆಂಬೇಕತ್ವಭಾವನೆಯಂ ಭಾವಿಪುದು (ಜೀವಸಂ. ೪೪–೨ ವ). [ಏಕತ್ವ + ಭಾವನೆ]

ಏಕದಂ, ಏಕ್‌ದಂ (ಅ). ಒಮ್ಮೆಲೆ; ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ; ಕೂಡಲೆ; ತಕ್ಷಣವೆ: ಆದರೆ ಪೀಠಿಕೆಯಿಲ್ಲದೆ "ಏಕದಂ" ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಬರುವುದು ಹೆಸರಾಂತ ಬರಹಗಾರನ ಲಕ್ಷಣವಲ್ಲ (ನಾಡಿಗೇ. ೨೪೦). **ಏಕ್‌ದಂ:** ಮರ್ಜಿ ನೋಡಿ ಒಂದು ಮಾತು ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟರೆ ಮುಗಿಯಿತು "ಏಕ್‌ದಂ" ವ್ಯಾಪಾರ (ಚಗುಬ. ೮೩). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಏಕ್‌ದಂ; ಪಾರ. ಯಕ್‌ದಂ. / ಸಂ. ಏಕಪದಂ]

ಏಕದಂಡಿ (ನಾ). ಶಿಖೆ ಹಾಗು ಯಜ್ಞೋಪವೀತಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ, ಒಂದು ದಂಡವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉಳ್ಳ ಸಂನ್ಯಾಸಿ: ಆಗಳವರ್ಗಳ್ ... ಜಟಾಧರರುಂ ಏಕದಂಡಿ ತ್ರಿದಂಡಿಗಳಪ್ಪ ಪರಿವ್ರಾಜಕರುಮಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೯–೯೩ ವ); ಅನ್ತೆನಿಸಿದೇಕದಂಡಿಬ್ರತಿಗಳಪ್ಪ ಗೋವಿಂದಪ್ರಿಯಸ್ವಾಮಿಗಳು (ಸೌಇಇ. V, ೮೫೬–೨೭; 1162). [< ಸಂ. ಏಕದಂಡಿನ್]

ಏಕದಂತ (ನಾ). ಒಂದೇ ಹಲ್ಲನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಗಣೇಶ: "ಹೇರಂಬಃ ... ಏಕದಂತಃ, ವಿನಾಯಕಃ ... ವಿಘ್ನರಾಜಃ – ಈ ೯ ಬೆನಕನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೪–೧೯); ಗಜಮುಖನೆ ಮೆಱೆವೇಕದಂತನೆ ... ಮಾಳ್ಪುದು ಮತಿಗೆ ಮಂಗಳವ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧–೪). [ಏಕ + ದಂತ]

ಏಕದಂತಪಿತ (ನಾ). ಗಣೇಶನ ತಂದೆ; ಶಿವ: ಹನ್ನಿಕಾಂತ್ಯೈಕದಂತಪಿತ ಶಾಂತಮಲ್ಲೇಶ ಪಾಹಿ (ಉಭ್ಯದೇ. ೭–೪೫). [ಏಕದಂತ + ಪಿತ]

ಏಕದಲ, ಏಕದಳ (ನಾ). ೧. ಜೊತೆ ಜೊತೆಯಾದ ಎಲೆಗಳಿಲ್ಲದೆ, ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾದ ಒಂದೊಂದೇ ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ಗಿಡ; ಒಂದೆಲಗ: **ಏಕದಳ:** ೧. "ಏಕದಳ [ಪಾಠಾಂ. ಲ]ವೆಂದೆನಲ್ಕಾವೊಂದೆಲಗನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೦–೩೦). ೨. ಬೇಳೆಮಾಡಲು ಬಾರದುದು; ಅಖಂಡವಾದುದು. 'ಏಕದಳಧಾನ್ಯ' ಪರಾ. [ಏಕ + ದಲ]

ಏಕದಳ 'ಏಕದಲ' ನೋ.

ಏಕದಳಧಾನ್ಯ (ನಾ). ಗೋಧಿ, ರಾಗಿ, ಭತ್ತ ಮೊದಲಾದ ಒಂದು ದಳವುಳ್ಳ ಧಾನ್ಯ: ಗೋಧಿ, ರಾಗಿ, ಭತ್ತ ಮೊದಲಾದ ಏಕದಳಧಾನ್ಯ (Cereals)ಗಳನ್ನು ಬೆಳೆದ ನಂತರ ಎರಡನೆಯ ಬೆಳೆಗೆ ನಾವು ದ್ವಿದಳ ಧಾನ್ಯ (Leguminous) ಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುವುದು ಒಳಿತು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೨೯೨). [ಏಕದಳ (= ಏಕದಲ) + ಧಾನ್ಯ]

ಏಕದಾಡ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ದಾಡೆ. ೨. ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪತಿಗೇಕದಾಡಂ (ಎಇ. XV, ೩೩೯–೪; 1071). [ಏಕ + ದಾಢ]

ಏಕದಾರಿ 'ಏಕತಾರಿ' ನೋ.

ಏಕದೃಕ್ಕು (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಕಣ್ಣು ಉಳ್ಳವನು. ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕಣ್ಣು ಉಳ್ಳವನು. ೩. ಕಾಗೆ. ೪. ಶಿವ. [< ಸಂ. ಏಕದೃಶ್]

ಏಕದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ದೃಷ್ಟಿ, —ನೋಟ: ಎರಡು ಕಣ್ಣುಗಳ ಏಕದೃಷ್ಟಿಯು ಮಗುವಿನ ಭಾವೀಜೀವನದ ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ಸಂಪತ್ತು (ನಿಮ್ಮದೃ. ೭೯). ೨. ಒಂದೇ ಕಣ್ಣು ಉಳ್ಳವನು; ಒಕ್ಕಣ್ಣ. ೩. ಕಾಗೆ: ಕಾಕಃ ... ಏಕದೃಷ್ಟಿಃ, ಮೌಕಳಿಃ, ಪಿಕವರ್ಧನಃ – ೧೪ ಕಾಗೆಯ ಹೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೯). [ಏಕ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಏಕದೇಶ (ನಾ). ಒಂದು ಭಾಗ, —ಅಂಶ, —ಅವಯವ: "ಪ್ರತೀಕಂ, ಅವಯವಂ, ಅಪಘನಂ, ಅಂಗಂ, ಏಕದೇಶಂ – ಈ ೫ ಅವಯವಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೩–೫೯); ನಿನ್ನನಾನಿನಿತಂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವೆ ನಭಿಮನ್ಯು ನಿಜಸಾಹಸೈಕದೇಶಾನುಮರಣಮೆಮಗಕ್ಕೆ ಗಡಾ (ಗದಾಯು. ೪–೫೬). [ಏಕ + ದೇಶ]

ಏಕದೇಶಿ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ದೇಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ. ೨. ಭಾಗ ಅಥವಾ ಪಾಲನ್ನು ಉಳ್ಳ. [< ಸಂ. ಏಕದೇಶಿನ್]

ಏಕದೇಶೀಯ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ದೇಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ. ೨. ಅಂಶ ಅಥವಾ ಭಾಗಮಾತ್ರವಾದ: ಒಂದು ಮಗ್ಗಲು ಖಾಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ, ಖಾಲಿ ಕಾಗದಕ್ಕಿರುವ ಎಲ್ಲ ಉಪಯೋಗವನ್ನೂ ಅದು ಏಕದೇಶೀಯವಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸಬಲ್ಲುದು (ಗಾಳಿಪ. ೬೦). [ಸಂ.]

ಏಕದೇಹ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದು ಶರೀರವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ. ೨. ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡ, —ಆಕೃತಿಗೊಂಡ. (ನಾ). ೩. ಬುಧ ನಕ್ಷತ್ರ. [ಏಕ + ದೇಹ]

ಏಕದೇಹನ್ಯಾಯ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಂಡ ಸ್ನೇಹ: ಇಷ್ಟು ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾಗಿ, ಏಕದೇಹನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಏಕಾತ್ಮವಾಗಿಯೇ ಬೆಳೆಯಿತು ಈ ಮಕ್ಕಳ ಸಖ್ಯ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೧). [ಏಕದೇಹ + ನ್ಯಾಯ]

ಏಕಧುರ (ನಾ). ಒಂದು ಭಾರವನ್ನು ಹೊರುವ ಎತ್ತು: ಏಕಧುರೀಣಃ, ಏಕಧುರಃ, ಏಕಧುರಾವಃ – ೩ ಬಂಡಿ ಮುಂತಾದ ಹೊರೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನಾದರೂ ಒಂದನ್ನೇ ಹೊರುವುದಕ್ಕೆ ಬಳಕೆಯಾಗಿರುವ ಎತ್ತು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೫೨). [ಸಂ. (ಏಕ + ಧುರಾ + –)]

ಏಕನಾಥ (ಗು). ೧. ಒಬ್ಬನೇ ಒಡೆಯನನ್ನು ಉಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವನು; ಒಡೆಯ. ೩. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (ಕ). [ಏಕ + ನಾಥ]

ಏಕನಾದ (ನಾ). ಒಂದೇ ತಂತಿಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯ; ಕಿನ್ನರಿ; ದಂಡಿ: ಅವನು ಏಕನಾದ ಹಿಡಿದು ಊರೂರು ಅಲೆಯುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಲ್ಲಿ. ೯). [ಏಕ + ನಾದ]

ಏಕನಾದತೆ (ನಾ). ಒಂದೇಬಗೆಯ ನಾದವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು: ಮುಂದುಮುಂದಕೆ ಪರಿಯಲೇಕನಾದತೆಯಾಯ್ತು ಕಿವಿಗೆ ಸದ್ದಿಲಿತನಂ ಮಸಣದಾ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೭೬–೫೯೩). [ಸಂ. ಏಕನಾದತಾ]

ಏಕನಾಮು (ನಾ). ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಬಹುಮಾನ, —ಉಡುಗೊರೆ: ಸಿಪಾಯಿ ಜನರು ಇನಾಂ, ಏಕನಾಮು ಮೋ[ದ]ಲಾದ್ದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳತಕ್ಕ ದಂಡಕವಿಲ್ಲ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೯೫). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಇಕರಾಮ್ = ಪಾರಿತೋಷಿಕ]

ಏಕನಿಷ್ಠತೆ (ನಾ). ಒಂದರಲ್ಲಿಯೇ ನಿಷ್ಠೆಯಿರುವುದು; ನಂಬಿಕೆಯಿರುವುದು; ಅನನ್ಯಶ್ರದ್ಧೆ: ಇಂಥ ಏಕನಿಷ್ಠತೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಮೇನಕೆಯು ಮೆಚ್ಚುವಳೆಂದು ಅವನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೭೩೨). [ಸಂ. ಏಕನಿಷ್ಠತಾ]

ಏಕಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದು ರೆಕ್ಕೆ: ವಿಮಾನಕ್ಕೆ ಇಂಥ ಒಂದು ರೆಕ್ಕೆಯಿದ್ದರೆ ಅದು ಏಕಪಕ್ಷವಿಮಾನ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೪೫). ೨. ಒಂದೇ ಗುಂಪು, —ಪಂಗಡ: ಏಕಪಕ್ಷವು ನಾಯಕತ್ವ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಮನ್ನಿಸಿದೆ ಎಂದು ಈ ಮೊದಲೇ ತಿಳಿಸಿದೆ (ರಾಜಪ. ೩೬). [ಏಕ + ಪಕ್ಷ]

ಏಕಪಕ್ಷೀಯ (ಗು). ಒಂದೇ ಪಕ್ಷದ; ಒಂದೇ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ: ಯಾವುದನ್ನೂ ಏಕಪಕ್ಷೀಯವಾಗಿ ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದಲ್ಲ. . . ಎಂದು ಅವನಲ್ಲಿ ಬಿನ್ನವಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೩). [ಸಂ.]

ಏಕಪತಿ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬನೇ ಒಡೆಯ, —ಸ್ವಾಮಿ: ಸುಖಸಂಕಥಾವಿನೋದದಿನಖಂಡ ಭೂಮಂಡಲೈಕಪತಿ ದಕ್ಷಿಣದೊಳ್ ಸುಖಮಿರಸುಗೆಯ್ಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೬೧). ೨. ಒಬ್ಬನೇ ಗಂಡ, —ಪತಿ. 'ಏಕಪತಿತ್ವ' ಪರಾ. [ಏಕ + ಪತ್ನಿ]

ಏಕಪತಿತ್ವ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಗಂಡನನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಏಕಪತ್ನ (ನಾ). ಒಬ್ಬಳೇ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಉಳ್ಳವನು (ಕ). [ಸಂ. ?]

ಏಕಪತ್ನಿ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಳೇ ಹೆಂಡತಿ (ಕ). ೨. ಪತಿವ್ರತೆ. [ಏಕ + ಪತ್ನಿ]

ಏಕಪತ್ನಿತ್ವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಳೇ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಏಕಪತ್ನೀವ್ರತ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಳೇ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ವ್ರತ: ಆ ನರಾಧಿಪತಿ . . . ತನ್ನ ನಗರದೊಳೇಕಪತ್ನೀವ್ರತದೊಳಿರದೊಡೆ ಸ್ವೈರಿಸಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೩೯). ೨. ಒಬ್ಬಳೇ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ವ್ರತವುಳ್ಳವನು: ಏಕಪತ್ನೀವ್ರತರನಂತಪೂಜಾರತರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೪೦). [ಸಂ. (ಏಕಪತ್ನೀ + ವ್ರತ)]

ಏಕಪತ್ನೀವ್ರತಸ್ಥ (ನಾ). = ಏಕಪತ್ನೀವ್ರತ ೨: ಇವನೇಕಪತ್ನೀವ್ರತಸ್ಥನಾಗಿಹುದಱಿಂ . . . ಬವರದೊಳ್ ಮಣಿವನಲ್ಲ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೩೩). [ಸಂ.]

ಏಕಪತ್ರ (ನಾ). ಜೊತೆಜೊತೆಯಾದ ಎಲೆಗಳಿಲ್ಲದೆ, ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾದ ಒಂದೊಂದೇ ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ಗಿಡ; ಒಂದೆಲಗ. [ಏಕ + ಪತ್ರ]

ಏಕಪದ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆ: ಜಯಜಯ ವಿಳಾಸ ಕೃತವಿದಿತೈಕಪದಲೀಲ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೧೬೯ ರ). ೨. ಒಂದು ಶಬ್ದ. [ಏಕ + ಪದ್ಮ]

ಏಕಪದಂ (ಅ). ತಕ್ಷಣ; ಕೂಡಲೆ: "ತತ್ಕ್ಷಣಂ, ಏಕಪದಂ, ಸದ್ಯಃ, ಸಪದಿ— ಈ ೪ ಆಗಳಂತೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪–೬೭). [ಸಂ.]

ಏಕಪದಿ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ಪಾದವನ್ನುಳ್ಳ; ಒಂದೇ ಕಾಲಿನ. (ನಾ). ೨. ದಾರಿ; ಮಾರ್ಗ: "ಅಧ್ವಾ, ಪಂಥಾಃ, ಪದ್ಧತಿಃ, ಏಕಪದೀ . . . ನಿಗಮಃ – ಈ ೧೨ ಬಟ್ಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೩–೧೦೫); "ಏಕಪದಿ ವರ್ತ್ಮಮೆನೆ ಬಟ್ಟೆ" (ಮಂಗರಾ. ೫೫–೧೦). [ಸಂ. ಏಕಪದೀ]

ಏಕಪಾಠಿ (ನಾ). ಒಂದೇಬಾರಿ ಓದಿ ಅಥವಾ ಕೇಳಿ ವಿಷಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿ ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲವನು: ಏಕಪಾಠಿಯಾದ ಈ ಕುಮಾರಂ ಕುಮಾರನಂತೆ ಚತುರ್ದಶವಿದ್ಯೆಯೊಳುಂ ಚತುಷ್ಷಷ್ಟಿಕಲೆಗಳೊಳಂ ಪ್ರವೀಣನಾಗಲ್ (ಅದ್ಭುತ. ೫–೧೬). [< ಸಂ. ಏಕಪಾಠಿನ್]

ಏಕಪಾದ (ಗು). ೧. ಒಂದೇಒಂದು ಕಾಲನ್ನು ಉಳ್ಳ. ೨. ಒಂದೇ ಒಂದು ಕಾಲನ್ನು ಬಳಸುವ. (ನಾ). ೩. ಒಂದೇ ಕಾಲು: ತೊಡರ್ದೇಕಪಾದದೊಳ್ ಬಲಿದುಪವಾಸದೊಳ್ ನಮೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೩೬). ೪. ಒಂದೇ ಕಾಲಿನಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವುದು: "ಏಕಪಾದ [ಪಾಠಾಂ. ಪಾದಂ] ಕಟಿ ವೃತ್ತ ತ್ರಿಭಂಗಿ ಬಾಗೆನಲು ನಿಲುಕಡೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬. ೨೫–೯); ಶಿವನೇಕಪಾದವಾದಾ ಮೂರ್ತಿಯಂ ವಿವರಿಸಿದ ನಂದೀಶ್ವರಂ (ಲಶಿಚಿಂ. ೨೫ ಸೂಚನೆ). ೫. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ಹಮ್ಮೀರ ಗುಜ್ಜರನೇಕಪಾದ ಮಾಳವ ಮತ್ಸ್ಯ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೯–೩೩). ೬. ಒಂದೇ ಪಾದದ ಮೇಲೆ ನಿಂತ ಶಿವನ ಮೂರ್ತಿ. [ಏಕ + ಪಾದ]

ಏಕಪಾದಗತಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಾಲಿನಿಂದ ನಡೆಯುವುದು: "ದೂಂಟು —ಏಕಪಾದಗತೌ" (ಶಮಧಾ). [ಏಕಪಾದ + ಗತಿ]

ಏಕಪಾದವ್ರತಸ್ಥ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತು ವ್ರತವನ್ನು ಮಾಡುವವನು : ಸಂಸಾರ ಸಾಗರಮನೀಯಂದದಿಂ ದಾಂಟುವುದೆಂದು ಕೋಜುವಂದದಿಂದೊಂದೆ ಕಾಲೊಳ್ ನಿಂದಿರ್ದೇಕಪಾದವ್ರತಸ್ಥರುಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೯–೧೫). [ಸಂ.]

ಏಕಪಾರ್ಶ್ವನಿಯಮ (ನಾ). ಒಂದೇ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಮಲಗುವ ನಿಯಮ, —ವ್ರತ : ಸಂನ್ಯಸನಮಂ ಕೈಕೊಂಡು ಏಕಪಾರ್ಶ್ವ ನಿಯಮದಿಂ . . . ದೇವಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂದಳು (ಎಕ. II, ೧೧೪–೩೫ ; 1120). [ಏಕಪಾರ್ಶ್ವ$_0$ + ನಿಯಮ]

ಏಕಪಿಂಗ (ನಾ). ಹಳದಿ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ ಒಂದು ಕಣ್ಣನ್ನು ಉಳ್ಳವನು ; ಕುಬೇರ (ಕ). [ಏಕ + ಪಿಂಗ]

ಏಕಪಿಂಗಲ (ನಾ). = ಏಕಪಿಂಗ (ಕ). [ಏಕ + ಪಿಂಗಲ]

ಏಕಪೀಠ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆಸನ; ಮೀಸಲಾದ ಪೀಠ : ಹೃದಯಕಮಳ ಮಧ್ಯದ ಅಂತರಾಳದ ಏಕಪೀಠದ ಸಿಂಹಾಸನದ ತೆಜಹ ಕೊಡು (ಬಸವ. ೭೪೪). [ಏಕ + ಪೀಠ]

ಏಕಪ್ರಕಾರ (ನಾ). ಒಂದೇ ವಿಧ, —ತೆರ : ಅಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಜೀವಮೇಕಪ್ರಕಾರಮೇ (ಆದಿಪು. ೧೦–೬೧ ವ); ಜ್ವರ ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಕಲರೋ. ೭೪). [ಏಕ + ಪ್ರಕಾರ]

ಏಕಪ್ರಸಾದ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಏಕಾದಶ ಪ್ರಸಾದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಕಾಯವೆಂಬ ಭಕ್ತನು . . . ಕ್ರಿಯೆ ಲಿಂಗಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿ ಏಕಾದಶ ಮುಖವಜಿದು ಅರ್ಪಿಸಿ ಲಿಂಗಭೋಗೋಪಭೋಗಿಯಾಗಿ ಇಹುದೆ ಏಕಪ್ರಸಾದ (ಉರಿಪ. ೧೪೭). [ಏಕ + ಪ್ರಸಾದ]

ಏಕಪ್ರಾಣತತ್ತ್ವ (ನಾ). [ವೀಶೈ] (?) : ಅಂಗಸ್ಥಲವಾಜು ಉಭಯ ಲಿಂಗಸ್ಥಲ ಮೂಜು ಏಕಪ್ರಾಣತತ್ತ್ವ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨೫–೪೮). [ಏಕ + ಪ್ರಾಣ + ತತ್ತ್ವ]

ಏಕಭಾಜನ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಪಾತ್ರೆ : ೨. [ವೀಶೈ] ಒಂದೇ ಪಾತ್ರೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು : ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ತಿಂಬುವ ಜೀವಗಳ್ಳ ಭವಭಾರಕರಿಗೆ ಏಕಭಾಜನ ವೆಲ್ಲಿಯದಯ್ಯಾ (ಅಖಂಡೇ. ೩೧೯–೧೨). [ಏಕ + ಭಾಜನ]

ಏಕಭಾವ (ನಾ). ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸು; ಒಮ್ಮತ : ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರಂ ಎಳಮೇಲ ಸಿಂಗಿದೇವರಸನುಂ ತಾನುಂ ಏಕಭಾವದಿಂ ಸುಮನಸ್ಸರಾಗಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೫೪–೪೮ ; 1172). [ಏಕ + ಭಾವ$_2$]

ಏಕಭುಕ್ತ (ನಾ). ಒಪ್ಪೊತ್ತು ಊಟಮಾಡುವಿಕೆ : ಉಪಾಸಕವಾಸದೊಳೇಕಭುಕ್ತಮಂ ಸಲಿಸುವ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೨೯); ರಾಜಸೂಯಾಧ್ವರ ಮಹಾವ್ರತದೇಕಭುಕ್ತಾದಿಯಲಿ ಬಳಲಿದಿರಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨–೮೫). [ಏಕ + ಭುಕ್ತ]

ಏಕಭುಕ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಊಟ ; ಒಪ್ಪೊತ್ತು ಮಾತ್ರ ಊಟ : ಭೂಶಯ್ಯೆಗೆ ಜಾಗರಕ್ಕನಶನಕ್ಕೇಕಾಂತರಕ್ಕೇಕಭುಕ್ತಿ ನಿಯಾಮಕ್ಕೊಡಲಂ ನಿಯೋಜಿಸಿದಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೪೭). [ಏಕ + ಭುಕ್ತಿ]

ಏಕಭೋಗ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆ ಯಾರೂ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಲ್ಲದೆ ಒಬ್ಬನಿಗೇ ಇರುವ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಮೇಲಿನ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರ : ಸಕಲ ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜಸ್ವಾಮ್ಯ ಸಹಿತಮಾಗಿ ಏಕಭೋಗದಿಂ ಭಾ(ಭೋ)ಗಿಸುವರೆಂದು ಕೊಟ್ಟವು (ಮುಂಬರಾ. XII, ೩೪೭–೪೧). ೨. ಒಂದೇ ಬೆಳೆ. [ಏಕ + ಭೋಗ]

ಏಕಭೋಗಸ್ಥ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಅನುಭವಿಸುವುದು: ಪದ್ಮಶಿವದೇವರಿಗೆ ಏಕಭೋಗಸ್ಥವಾಗಿ . . . ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಎಕ. VII, ಹೊನ್ನಾಳಿ. ೧೪–೨೧ ; 1076). [ಸಂ.]

ಏಕಭೋಗ್ಯ (ಗು). ಒಬ್ಬನಿಗೇ ಸೇರಿದ ; ಒಬ್ಬನಿಂದಲೇ ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಡುವ: ಅಕ್ಷಿಣ್ಯಾಗಾಮಿ ಸಂಯುಕ್ತಮೇಕಭೋಗ್ಯ(ಗ್ಯಂ)ನಿರಂತರಂ (ಮುಂಬರಾ. XII, ೩೪೯–೧೩೫). [ಏಕ + ಭೋಗ್ಯ]

ಏಕಭೋಗ್ಯಗ್ರಾಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬನಿಂದಲೇ ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಡುವ ಗ್ರಾಮ : ತಿರ್ಮಲಾಪುರವೆಂಬ ಸರ್ವಮಾನ್ಯಾಗ್ರಹಾರ ಏಕಭೋಗ್ಯಗ್ರಾಮವನು(ನ್ನು) ಪುತ್ರ ಪೌತ್ರ ಪಾರಂಪರ್ಯವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಿ (ಮುಂಬರಾ. XII, ೩೪೯–೧೩೫). [ಏಕಭೋಗ್ಯ + ಗ್ರಾಮ]

ಏಕಮತ (ನಾ). ಒಂದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ; ಏಕಾಭಿಪ್ರಾಯ : ತ್ರಿಜಗದೇಕಮತಂ . . . ತ್ರಿಜಗದೀಶನುತಂ ಕಥೆ ಶಾಂತಿನಾಥನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೫೫). [ಏಕ + ಮತ]

ಏಕಮತಿ (ಗು). ೧. ಒಮ್ಮತವಾದ. (ನಾ). ೨. ಒಂದೇ ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ನೆಟ್ಟಿರುವ ಮನಸ್ಸು; ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತ. [ಏಕ + ಮತಿ$_1$]

ಏಕಮತ್ಯ (ನಾ). ಒಂದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು ; ಒಗ್ಗಟ್ಟು ; ಒಮ್ಮತ : ಏಕಮತ್ಯ ಕಾಕಮಾಡದು (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಐಕಮತ್ಯ]

ಏಕಮನಸ್ಸು (ನಾ). = ಏಕಮತಿ ೨. [ಏಕ + ಮನಸ್ಸು]

ಏಕಮಾತ್ರ$_1$ (ಗು). ಒಂದೇ ಒಂದಾದ : ವ್ಯಾಯಾಮವೊದಗಿಸುವುದೇ ಅವುಗಳ ಏಕಮಾತ್ರ ಪ್ರಯೋಜನ (ಪುನರು. ೨೦೦). [ಸಂ.]

ಏಕಮಾತ್ರ$_2$ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದೇ ಮಾತ್ರೆಯುಳ್ಳದ್ದು ; ಅತ್ಯಂತ ಕಡಮೆ ಕಾಲಾವಕಾಶದಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವ ವರ್ಣ, —ಸ್ವರ : ಸ್ವರವ್ಯಂಜನದಿನೇಕಮಾತ್ರಮಾದೊಡೆ ಹ್ರಸ್ವಂ (ಶಮದ. ೧೦ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ. (ಏಕ + ಮಾತ್ರಾ + –)]

ಏಕಮಾತ್ರಕ (ನಾ). = ಏಕಮಾತ್ರ$_2$: ಹ್ರಸ್ವಮುದೇಕಮಾತ್ರಕಂ ದೀರ್ಘಮುಭಯಮಾತ್ರಂ (ಶಮದ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಏಕಮಾತ್ರೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಗುಳಿಗೆ; ಎಲ್ಲ ರೋಗಗಳಿಗೂ ಔಷಧಿಯಾಗಿ ಕೊಡುವ ಒಂದೇ ಒಂದಾದ ಮಾತ್ರೆ : ಗಂಗಾಧರ ಪಂಡಿತನ ಏಕಮಾತ್ರೆ ವೈಕುಂಠಯಾತ್ರೆ (ಗಾದೆ). [ಏಕ + ಮಾತ್ರೆ]

ಏಕಮಾನ (ನಾ). ೧. ಲೆಕ್ಕಮಾಡುವಾಗ ಮೊತ್ತವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಹಿಡಿಯುವ ಅಳತೆ, —ಮಾನ : ಅಳತೆ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವ ಏಕಮಾನಗಳನ್ನು (Units) ತಿಳಿಯಬೇಕು (ಭೌತವಿ. ೨೨). ೨. [ಗಣಿತ] ತ್ರೈರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪದ್ಧತಿ. [ಏಕ + ಮಾನ]

ಏಕಮುಖ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಮುಖ : ಏಕಮುಖದ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯನೊಂದನೆ ಶಿಖಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವುದಯ್ಯಾ (ಆದವ. ೩೦); ಪಂಚಮುಖನೇಕಮುಖದಿಂದೊಗೆದಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೫೧). ೨. ಒಂದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಒಂದೇ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುದು ; ಏಕಪಕ್ಷೀಯವಾದುದು : ಏಕಮುಖವಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಸದಾ ಏನಾದರೊಂದು ದೋಷ ಸೇರಿಕೊಂಡೇ ಇರುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೦೬). [ಏಕ + ಮುಖ]

ಏಕಮುಖಕರ (ನಾ). ಒಮ್ಮುಖವಾದ ತೆರಿಗೆ : ಜಾರ್ಜ್‌ನ ಏಕಮುಖಕರ ವಿಧಾನವನ್ನು ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೩೦೫). [ಏಕಮುಖ + ಕರ$_3$]

ಏಕಮುಖತೆ (ನಾ). ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು; ಒಮ್ಮುಖತೆ : ಸ್ವಾಮಿದಾಸರು ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಏಕಮುಖತೆಯು ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಸಾಧನವಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಸಮಜೀ. ೧೭ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ. ಏಕಮುಖತಾ]

ಏಕಮುಖಸಂಚಾರ (ನಾ). ಒಂದೇ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹೋಗುವುದು ; ಒಂದೇ ದಿಕ್ಕಿನ ಸಂಚಾರ : ಅವಿನ್ಯೂರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಏಕಮುಖಸಂಚಾರವಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಏಕಮುಖ + ಸಂಚಾರ]

ಏಕಮುಖಿ (ಗು). ಒಂದೇ ಕಡೆ ಹೋಗುವ ; ಒಮ್ಮುಖವಾದ : ಜನರೊಲುಮೆ ನಿಜವೆ ? ವಾಸನೆ ಏಕಮುಖಿಯೆ ? (ಕವಿವು. ೨೧–೯೯). [< ಸಂ. ಏಕಮುಖಿನ್]

ಏಕಮೂಲ (ಗು). ಒಂದೇ ಮೂಲವನ್ನು ಉಳ್ಳ : "ಒಂದೇ ಪದಾರ್ಥದ ; ಮೂಲತಃ ಒಂದೇ ಆದ : ಏಕಮೂಲ ; ಸಹಭಾವಿ" (Co-essential. ಇಂಕನಿ). [ಏಕ + ಮೂಲ]

ಏಕಮೂಲಿಕೆ (ನಾ). ಯಾವ ರೋಗವನ್ನಾದರೂ ಗುಣಪಡಿಸುವ ಒಂದೇ ಮೂಲಿಕೆ, —ಔಷಧಿ : ಮದ್ದಿನ ಗುಳಿಗೆಯೆಂದರೆ ಎಲ್ಲವಕ್ಕೂ ಏಕಮೂಲಿಕೆಯಂತೆ (ನಡೆದಾ. I, ೪೩೮). 'ಏಕಮಾತ್ರೆ' ಪರಾ. [ಏಕ + ಮೂಲಿಕೆ]

ಏಕಮೇವ (ಗು). ಒಂದೇ ಒಂದಾದ : ಏಕಮೇವ ಭಾರತೀಯ ಸದಸ್ಯಳೆಂದು ಮನ್ನಣೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ ಈ ಕವಯಿತ್ರಿ (ಪ್ರಬಂಧ. ೯೧). ℙ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಏಕಂ ಏವ ಇವೆರಡೂ ಭಿನ್ನಶಬ್ದಗಳು. [ಸಂ.]

ಏಕಯಷ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಎಳೆಯ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರ; ಕಂಠಿಕೆ. 'ಏಕ್ಯಸರ$_1$' ಪರಾ. [ಏಕ + ಯಷ್ಟಿ]

ಏಕಯಷ್ಟಿಕೆ (ನಾ). = ಏಕಯಷ್ಟಿ : "ಏಕಾವಳೀ, ಏಕಯಷ್ಟಿಕಾ— ಒಂಟಿಸರ, ಏಕಲಡೀ, ಒಂದುಸರ, ಏಕಾವಳೀಸರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೪). [ಸಂ. ಏಕಯಷ್ಟಿಕಾ]

ಏಕರತ್ನಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದೇ ರತ್ನವನ್ನು ಉಳ್ಳದ್ದು : "ಒಂಟಿರತ್ನದ ಕಿವಿಕಡುಕು, ಪರಟಿನ ಗುಂಡಿ, ಮೊದಲಾದುವು ; ಏಕರತ್ನಿ" (Solitaire. ಇಂಕನಿ). [< ಸಂ. ಏಕರತ್ನಿನ್]

ಏಕರತ್ನಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಗುದ್ದುಮೊಳ. [ಏಕ + ರತ್ನಿ]

ಏಕರಥಿಕ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ರಥದಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡುವವನು. ೨. ಅದ್ವಿತೀಯನಾದ ರಥಿಕ ; ಏಕಾಂಗಶೂರ : ಭೀಷ್ಮ . . . ಏಕರಥಿಕನಾಗಿ ರಾಜರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಗೆದ್ದು ಕನ್ಯೆಯರನ್ನು ಹಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ ವೀರ (ವಚಥಾ. ೩೫೮). [ಏಕ + ರಥಿಕ]

ಏಕರದನ (ನಾ). ಒಂದೇ ಹಲ್ಲನ್ನು ಉಳ್ಳವನು ; ಗಣೇಶ : ಪಂಚವದನನ ಮುದದ ನವ್ಯಸದನ ಜಿತಮದನ ಭವಕದನ ಕನದೇಕರದನ (ಉದ್ಭದೇ. ೨–೬). [ಏಕ + ರದನ]

ಏಕರಸ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ರಸ. ೨. ಒಂದಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಸಮರಸ : ಸೌಜನ್ಯಕಂದಾಂಕುರನುಮಪ್ಪ ವಜ್ರಾಯುಧಂ ಪ್ರಮತ್ತನುಮೇಕರಸನುಮಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೪೭ ವ). [ಏಕ + ರಸ]

ಏಕರಾಜ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ರಾಜ. ೨. ಏಕೈಕ ಪ್ರಭುತ್ವ ; ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿತ್ವ : ಆಕೆಯ ಮದವೆದ್ದ ಜವ್ವನ ಮನ್ಮಥಗೇಕರಾಜವ ಮಾಳ್ಪುದೆನಲು (ಭರಚ. ೨–೯೯). [ಏಕ + ರಾಜ]

ಏಕರಾಜಕ (ನಾ). ನಿರಂಕುಶಾಧಿಕಾರ ; ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯ. [ಸಂ.]

ಏಕರಾತ್ರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ರಾತ್ರಿ. ೨. ಒಂದೇ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಮುಗಿಯುವ ಸಮಾರಂಭ : ಏಕರಾತ್ರವಿವಾಹವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು (ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರ. ೧೪೪). [ಸಂ. (ಏಕ + ರಾತ್ರಿ + –)]

ಏಕರೂಪ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ; ಸಮಾನವಾದ (ನಾ). ೨. ಒಂದೇ ರೂಪ, —ಆಕಾರ : ಚಂದ್ರಪ್ರಭಾಪುಷ್ಪದಂತರೆನಲ್ . . . ಏಕರೂಪಮೆ ಜಗಕ್ಕಾಶ್ಚರ್ಯಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸುತ್ತಿರೆ (ಆದಿಪು. ೧೬–೫). [ಏಕ + ರೂಪ]

ಏಕರೂಪತೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವಿಕೆ ; ಭಿನ್ನತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಅಂತರರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಪೈಪೋಟಿ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಏಕರೂಪತೆಗೆ (Homogeneity) ಭಂಗ ಉಂಟಾಗಿ ಅದರ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಭಿನ್ನತೆ (Heterogeneity) ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು (ಅಂತಸಂ. ೨೧೪). [ಸಂ. ಏಕರೂಪತಾ]

ಏಕರೂಪಾಧೀನ (ಗು). ಒಂದೇ ರೂಪಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವ ; ಒಂದೇ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ : ನಾನಾರ್ಥಮೇಕರೂಪಾಧೀನ ವಚೋರಚಿತಮಪ್ಪೊಡಕ್ಕುಂ ಶ್ಲೇಷಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೦೮). [ಏಕರೂಪ + ಅಧೀನ]

ಏಕಲಡಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಎಳೆಯ ಮುತ್ತಿನಹಾರ ; ಕಂಠಿಕೆ : "ಏಕಲಡೀ, ಒಂದು ಸರ, ಏಕಾವಳೀಸರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೪). [ಏಕ + ಲಡಿ]

ಏಕಲಿಂಗ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ಲಿಂಗವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಕುಬೇರ. [ಏಕ + ಲಿಂಗ]

ಏಕಲಿಂಗದೇವ (ನಾ). ೧. ಒಂಟಿಯಾದ ಲಿಂಗ (ಕ). ೨. ಕುಬೇರ. [ಏಕಲಿಂಗ + ದೇವ]

ಏಕವಚನ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಒಂದೇ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೇಳುವುದು : "ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಏಕವಚನವೆಂದೂ, ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಬಹುವಚನವೆಂದೂ ಹೆಸರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೩೫) ; ಏನೆಂಬ ಸರ್ವನಾಮಂ ತಾನದು ದಲ್ಲಿಂಗದೇಕವಚನಂ ನಿಜದಿಂ (ಶಮದ. ೭೯). [ಏಕ + ವಚನ]

ಏಕವರ್ಣ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಬಣ್ಣ : ಜಗಜ್ಜನಕನೊಟ್ಟದ ಪೊನ್ನ ರಾಶಿಗಳಂ ಜಗಜ್ಜನಕಿತ್ತು ತತ್ಕನಕವರ್ಣದಿನೇಕವರ್ಣಮೆ ಮಾಡಿದಂ ಜಗಮೆಲ್ಲಮಂ (ಆದಿಪು. ೮–೬೫). ೨. ಒಂದು ಅಕ್ಷರ. ೩. ವರ್ಣಸಂಕರ. [ಏಕ + ವರ್ಣ]

ಏಕವಸ್ತು (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮ : ಆಕಾಶಪಥ ಮಿಾಱದೇಕವಸ್ತುವ ತಿಳಿದು ಸಾಕಾರವಳಿದು ನಿಜವಾದ ಐಕ್ಯಂಗೆ ಏಕತ್ರ ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೭). [ಏಕ + ವಸ್ತು]

ಏಕವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಒಂದೇ ವಸ್ತ್ರ, —ಬಟ್ಟೆ : ಭೀಕರವನಕಾಯವು ಏಕವಸ್ತ್ರವು ಇಲ್ಲ (ಸಿದ್ಧವು. ೬–೧೬). [ಏಕ + ವಸ್ತ್ರ]

ಏಕವಾಕ್ಯ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಮಾತು. ೨. ಒಂದೇ ಮಾತನಾಡುವವನು ; ಸತ್ಯವಂತ : ಅಷ್ಟಾದಶಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಕುಶಳರ್ ಏಕವಾಕ್ಯರಚಳಿತಧೈರ್ಯ್ಯರ್ (ಕಇ. II, ೧೧–೭ ; 1080) ; ಪ್ರಾಕೃತನಲ್ಲನೀ ದಶರಥಾಗ್ರತನೂಭವನೇಕವಾಕ್ಯನಾಶಾಕರಿಕರ್ಣಚಾಮರಯಶಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೭೨) ; ಏಕವಾಕ್ಯರಹಿತವಿಧ್ವಂಸಕರಾಶ್ರಿತಜನಕಲ್ಪವೃಕ್ಷರ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೦–೪೩ ; 1108). [ಏಕ + ವಾಕ್ಯ]

ಏಕವಾಕ್ಯತೆ (ನಾ). ಒಂದೇಮಾತು ; ಒಕ್ಕೊರಲು ; ಒಪ್ಪಿಗೆ ; ಸಮ್ಮತಿ : ನೀವನ್ನುವದು ಸತ್ಯವೆಂದು ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದವರೆಲ್ಲರೂ ಏಕವಾಕ್ಯತೆಯಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸಿದರು (ಕಳ್ಳಕಾ. ೪೫) ; ಅವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಏಕವಾಕ್ಯತೆಯಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಏಕವಾಕ್ಯತಾ]

ಏಕವಾರ (ಅ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಬಾರಿ, —ಸಲ : ಏಕವಾರವೆ ನಿನಗೆ ಶರಣೆಂದರಿಗೆ ಭಯದ ಸೋಕುಂಟೆ ಎಲ್ಲ ಬಗೆ ಪೊರೆವ ಶ್ರೀರಾಮ (ಕುಮಾಕ್ಯ. ೬೯). [ಏಕ + ವಾರ$_3$]

ಏಕವಾಸ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾಗಿ ವಾಸಿಸುವುದು : ಏಕವಾಸದಲಿರದಡೆನ್ನನು ನೂಕಲಱಿಯದು ದಿನವನೊಂದನು (ನಿಭಾಗ. ೫–೨–೨೦). [ಏಕ + ವಾಸ$_2$]

ಏಕವಿಹಾರಿ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು: ಗಣಘೋಷಣಾನಂತರಂ ಏಕವಿಹಾರಿಯಾಗಿ ವಿಹಾರಿಸುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೨೭ ವ). [< ಸಂ. ಏಕವಿಹಾರಿನ್]

ಏಕವೇಣಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಜಡೆಯುಳ್ಳವಳು. ೨. (ಪತಿ ವಿರಹ ಸೂಚಕವಾಗಿ) ಜಡೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳದವಳು: ದುಃಖಕೆ ಭಯಕೆ ನಿರಶನಕೆ ತತ್ತರಿಸಿ ಕುಸಿದಳ್ ರಘೂದ್ವಹನ ರಾಣಿ, ಆ ಏಕವೇಣಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೮೯–೮೫). [ಏಕ + ವೇಣಿ]

ಏಕವ್ಯತಿರೇಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಉದಾ: ಶ್ರೀವನಿತಾ ಪ್ರಸವದಿನಾ ಲಾವಣ್ಯದಿನತಿಗಭೀರ ಭಾವದೆ ನೀನಿಂತಾ ವಾರಿಧಿಯಂ ಪೋಲ್ವೈ ಕೇವಲಭೇದಂ ದ್ವಿತೀಯ ಲಲಿತಾಕಾರಂ ‖ ಏಕವ್ಯತಿರೇಕಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೪೦). [ಏಕ + ವ್ಯತಿರೇಕ]

ಏಕಶಃ (ಅ). ಒಂದೊಂದಾಗಿ: "ಏಕಶಃ – ಒಂದೊಂದಾಗಿ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೦೨). [ಸಂ.]

ಏಕಶೇಷ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಉಳಿದುಕೊಂಡಿರುವುದು: ಭವದೇಕಶೇಷಮಾದುದು ಯುವರಾಜಾದಿಗಳ ಸಾಯೆ (ಗದಾಯು. ೩–೮೩). [ಏಕ + ಶೇಷ]

ಏಕಸಂಧಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸಲ ಕೇಳಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿ ಪುನಃ ಅದನ್ನು ತಪ್ಪದೆ ಹೇಳಬಲ್ಲವನು: ಕಪಿಲನೆಂಬೊನೇಕಸಂಧಿಯುಪ್ಪದೞಿಂ. . .ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತಮುಖನಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೬೨ ವ). [ಏಕ + ಸಂಧಿ]

ಏಕಸಂಧಿಗ್ರಾಹಿ (ನಾ). = ಏಕಸಂಧಿ (ಕಿ). [< ಸಂ. ಏಕಸಂಧಿಗ್ರಾಹಿನ್]

ಏಕಸಂಧಿಗ್ರಾಹಿತ್ವ (ನಾ). ಒಂದೇ ಬಾರಿ ಓದಿ ಅಥವಾ ಕೇಳಿ ವಿಷಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದು (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಏಕಸತ್ತೆ (ನಾ). ನಿರಂಕುಶಾಧಿಕಾರ; ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯ: ಸರಂಜಾಮಿ ಏಕಸತ್ತೆ (ರಾಜಸತ್ತೆ) ವಿರುದ್ಧ ಧರ್ಮದ ಅಂಧಸತ್ತೆಯ ವಿರುದ್ಧ . . . ಸಂಘಟಿತ ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹೂಡಿ . . . ಮತಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನೂ ಸ್ಥಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ಮಾವಾದ. ೧೫೨). 'ಪ್ರಜಾಸತ್ತೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಏಕಸತ್ತಾ]

ಏಕಸರ$_1$ (ನಾ). ಒಂದೇ ಧ್ವನಿ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡ ಧ್ವನಿ: ಮುಂಬೆಳಗ ಕಿರಣವೆ ಅರುಣಾಚಲದಿಂದಿಳಿದು ರಮಣವಾಣಿಯಲೇಕಸರವಾಗಿದೆ (ಅರಳು. ೯೭–೧೪). [ಏಕ + ಸರ$_3$]

ಏಕಸರ$_2$ (ನಾ). ಒಂದೇ ಎಳೆಯ ಹಾರ: ನಿಂಗಿಯ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ತಾನು ಎಂದೂ ಕಾಣದ ಒಂದು ಏಕಸರವು ಅವನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮಿಂಚಿತು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೮೨). [ಏಕ + ಸರ$_6$]

ಏಕಸರ$_3$ (ನಾ). ಒಂದೇ ಪಟ್ಟು (?): ಹನ್ನೆರಡು ಘಟನವಳಗೆ ವಂದೊಂದರಿಂದ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಲುಪಟ್ಟದ್ದರೆ ಅದೇಯೇಕಸರಾ ಎಂದು ಹೇಳುವದು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೫–೭೧). [?]

ಏಕಸರ್ಗ (ನಾ). ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತ: "ಏಕತಾನಃ . . . ಏಕಸರ್ಗಃ, ಐಕಾಗ್ರಹಃ, ಏಕಾಯನಗತಃ – ೭ ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತನ ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೯೬). [ಏಕ + ಸರ್ಗ]

ಏಕಸೞಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಬಂಡೆ: ಭದ್ರಬಾಹುಭಟ್ಟಾರರ್ ಕಟ್ಬಪ್ಪ ನಾಡಡವಿಯ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಗಣೇಕಸೞಿ [ಪಾಠಾಂ. ಣೆಕಸೞಿ, ಣೆಕಸಿಲೆ, ಣೆಕಶಿಲೆ]ಯ ಮೇಗಿರ್ದು ಚತುರ್ವಿಧಮಪ್ಪಾಹಾರಕ್ಕಂ ಶರೀರಕ್ಕಂ ಜಾವಜ್ಜೀವಂ ನಿವೃತ್ತಿಪೂರ್ವಕಂ ಸಂನ್ಯಸನಂಗೆಯ್ದರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೮–೨೭). [ಏಕ + ಸೞಿ$_3$]

ಏಕಸಾ 'ಏಕಸಾನು' ನೋ.

ಏಕಸಾನು, ಏಕಸಾ (ಅ). ಎಡೆಬಿಡದೆ; ಒಂದೇ ಸಮನೆ; ಸಂತತವಾಗಿ: ದರಿದ್ರಮಳೆ ಏಕಸಾನು ಹೊಡೆದು, ಮುಂಗುಬಂದ ಸಸಿಗಳೂ ಕೊಳೆತುಹೋದವು (ಮರಮು. ೩೨). **ಏಕಸಾ**: (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೧೯). [← ಪಾರ. ಯಕ್ಸಾನ್; ಹಿಂ. ಏಕಸಾ = ಸಮಾನವಾದ, ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾದ; ಮರಾ. ಏಕಸಾ, ಏಕಸಹಾ, ಏಕಸಾಹಾ]

ಏಕಸಾರ (ನಾ). [ವೀಶೈ] (?): ನವಸಾರ ಅಷ್ಟಸಾರ ದಶಸಾರ ಪಂಚಸಾರ ಚತುಸ್ಸಾರ ಏಕಸಾರ ಇಂತಿವನತಿಗಳೆದ ಮಹಾಮಹಿಮನ ನಿಲವು ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ (ಪದಗೋ. ೧೩). [?]

ಏಕಸಿಕ್ಥ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಅಗುಳು ಅನ್ನ: ಏಕಕಬಳೋನಾದ್ಯೇಕಸಿಕ್ಥ ಪ್ರಮಾಣಾಹಾರಂಬರಂ ಬರ್ಪವಮೋದರ್ಯಮೆಂಬೆರಡನೆಯ ತಪದೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೬–೩೦ ವ). [ಏಕ + ಸಿಕ್ಥ]

ಏಕಸೂತ್ರತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕಟ್ಟಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವಿಕೆ; ಹೊಂದಾಣಿಕೆ: ಹೀಗೆ ಬಳ್ಳಿವಳ್ಳಿಯಾಗಿ ಈ ಸಂಬಂಧಗಳು ಬೆಳೆದುಕೊಂಡು ಕಥಾನಕದ ಏಕಸೂತ್ರತೆಯನ್ನು ಕಾಯುತ್ತವೆ (ಸಮಜೀ. ೧೮ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ. ಏಕಸೂತ್ರತಾ]

ಏಕಸ್ಥ (ಗು). ಒಂದೇ ಆಗಿರುವ: ನಮ್ಮನತ್ಯಾಗ್ರಹದಿಂ ಶಿಕ್ಷಿಸಿ ಸಾಕ್ಷರಿಕರಂ ಮಾಟಿಪ್ಪೊಡೆ ನಮ್ಮೊಲ್ಲದುದಾವುದೆಂದು ತಮ್ಮಿರ್ವರುಮೇಕಸ್ಥರಾಗಿ ಸೂರ್ಯಮಿತ್ರನ ನುಡಿಗೊಡಂಬಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೨–೫೫ ವ).
ಏಕಸ್ತರಾಗು, ಏಕಸ್ಥರಾಗು = ಒಟ್ಟಾಗು; ಒಂದುಗೂಡು: ಪ್ರಮುಖಮಹಾಜನಂಗಳೆಂಭತ್ತನಾಲ್ವರುಮೇಕಸ್ತರಾಗಿರ್ದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೪೮–೧೯; 1147); ಪೊಗಳ್ತೆವಡೆದೈವತ್ತೊಕ್ಕಲ್ಗಳೇಕಸ್ಥರಾಗಿ (ಎಇ. XX, ೧೨–೩೬; 1167); ನಾಗರಸರು ತಾವು ಏಕಸ್ಥರಾಗಿ (ಎಇ. XXI, ೨–೫೮; 1260). [ಸಂ.]

ಏಕಸ್ಥಲ (ನಾ). ಒಂದೇ ಸ್ಥಲ, —ಜಾಗ: ಸ್ಥಲದ ನೆಲೆ ಒಂದೆಂತಜೀ ಏಕಸ್ಥಲಮೂರ್ತಿ ನೀನೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೦೦–೭೪೫). [ಏಕ + ಸ್ಥಲ]

ಏಕಸ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. = ಏಕಸ್ಥಲ. ೨. [ಗಣಿತ] ಸಂಖ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಲಗಡೆಯಿಂದ ಮೊದಲನೆಯ ಸ್ಥಾನ: ೧೨೫ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ೫ ಏಕಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಏಕ + ಸ್ಥಾನ]

ಏಕಸ್ಥಾನಿ (ಗು). ಒಂದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ: ಏಕಸ್ಥಾನಿಗಳನಱಿದು ವರ್ಣಾವೃತ್ತಿಯಂ ಮಾಟ್ಪುದು (ಶಮದ. ೩೦ ವೃತ್ತಿ). [< ಸಂ. ಏಕಸ್ಥಾನಿನ್]

ಏಕಸ್ಥಾನೀಯ (ಗು). = ಏಕಸ್ಥಾನಿ: ಳಕಾರವೂ ಲಕಾರವೂ ಏಕಸ್ಥಾನೀಯಗಳೆಂದು ಕೇಶಿರಾಜನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ, ನಿಜವಾಗಿ 'ಳ' ಮೂರ್ಧನ್ಯ (ಕೈಪಿಡಿ. ೫). [ಸಂ.]

ಏಕಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಸ್ಥಿತಿ; ಬದಲಾವಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ನಿನಗಲ್ಲದೇಕಸ್ಥಿತಿಯಿಲ್ಲಾಗರ್ಗಂ ಸ್ವಭಾವಸೌಂದರರೂಪಾ (ಜಿನಾಲೆ. ೩೧–೨೧). [ಏಕ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಏಕಸ್ವ (ನಾ). ಒಬ್ಬನಿಗೇ ಇರುವ ಅನುಭವದ ಹಕ್ಕು, —ಅಧಿಕಾರ: ಏಕಸ್ವಗಳು, ನವನಿರ್ಮಿತಿಗಳು ಮತ್ತು ನಕ್ಷೆಗಳು (ಭಾಧಾನ. ೨೮೨). [ಏಕ + ಸ್ವ]

ಏಕಸ್ವರ (ನಾ). ಒಂದೇ ಸ್ವರ, —ವರ್ಣ: ಬೆರಸಿರೆ ಮುಂದಂ ಯೋಗಾಕ್ಷರಂಗಳೇಕಸ್ವರಂಗಳಿಂ ಸುಪ್ರಾಸಂ ನೆರೆದು ವಿಪರ್ಯಾಸಕ್ರಮಮಿರೆ ಸತತಂ ಶಾಂತಪೂರ್ವಮಕ್ಕುಂ ಪ್ರಾಸಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೫೦). [ಏಕ + ಸ್ವರ$_2$]

ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನಿಗೇ ಇರುವ ಅನುಭವದ ಹಕ್ಕು, —ಗುತ್ತಿಗೆ : (ಯಾವುದಾದರೂ ಸರಕಿನ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ) ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯ (Monopoly. ಇಂಕನಿ). [ಏಕ + ಸ್ವಾಮ್ಯ]

ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯತೆ (ನಾ). = ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯ : (ಸರ್ಕಾರವು ವಿಶೇಷ ಹಕ್ಕಾಗಿ ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ) ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯತೆ (Monopoly. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ. ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯತಾ]

ಏಕಹಸ್ತ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕೈಯನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಒಕ್ಕೈಯ್ಯ: "ಏಕ [ಪಾಠಾಂ. ವಿಕಳ] ಹಸ್ತಂ ವಿಕಳಪಾಣಿಯೊಕ್ಕೈಯನಕ್ಕು" (ಮಂಗಳಕ. ೧೧೫–೭). [ಏಕ + ಹಸ್ತ]

ಏಕಹಾಯನ (ನಾ). ಒಂದು ವರ್ಷ: ಅಹಿತಾಲಯಮೆನಿಪಷ್ಟಮ ಗೃಹದೊಳ್ ಸೌಮ್ಯೇತರಗ್ರಹಂ ನಿಲೆ ಪಾಪಗ್ರಹಮದನಾಳೋಕಿಪೊಡೇಕಹಾಯನದಿನತ್ತ ಲರ್ಭಕಂ ನಿರ್ವಹಿಸಂ (ಜಾತತಿ. ೬–೧೭). [ಏಕ + ಹಾಯನ]

ಏಕಹಾಯನಿ (ನಾ). ಒಂದು ವರ್ಷದ ಕರು. [ಸಂ. ಏಕಹಾಯನೀ (ಏಕ + ಹಾಯನ + –)]

ಏಕಾಏಕಿ, ಏಕಾಯೇಕಿ (ಅ). ಒಮ್ಮೆಲೇ; ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ: ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಬಂದು ಏಕಾಏಕಿ ರಾಜನ ಸಭೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಭಯಪಟ್ಟು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೬೩); ಏಕಾಏಕಿ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ ಭಟರನ್ನು ನೋಡಿ ಶತ್ರುಗಳು ನಿರುಪಾಯರಾಗಿ . . . ಭಟರ ಖಡ್ಗಗಳಿಗೆ ತುತ್ತಾದರು (ಕಥವಿ. ೨೧೭); ಅವನಿಗೆ ಮೈಸೂರುಪಾಕು ಕಂಡರೆ ಬಹಳ ಆಸೆ. ಆದರೆ ಅವನ ಸ್ವಾಭಿಮಾನ ಅದನ್ನು ಏಕಾಏಕಿ ಮುಟ್ಟಗೊಡಿಸಲಿಲ್ಲ (ಸಾವಿಸ. ೨೫). **ಏಕಾಯೇಕಿ** : ಆಗ ದೊರೆಯು ಏಕಾಯೇಕಿ ಬಂದೇಬಿಟ್ಟನು (ಕಂಕಥೆ. ೧೭); ಏಕಾಯೇಕೀ ಆ ಮುದುಕ ಶಿವಾಜಿರಾಯನ ಬಂದನಂತ (ಅಪನಾ. ೨೧೪). [← ಹಿಂ. ಏಕಾಏಕ್; ಪಾರ. ಯಕಾಯಕ್]

ಏಕಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಂಟಿಗ: ವನ್ಯದ್ವಿಪಘಟೆಯನಿಭೇಂದ್ರಾರಿ ಪೊಕ್ಕಂತೆವೋಲ್ಮೆಯ್ಗಲಿ ಪೊಕ್ಕೇಕಾಂಗದಿಂದಿಕ್ಕಿದ ನೀರಜವನಂ ವೀರ ಮಾರ್ತಂಡ ದೇವಂ (ಕಇಅ. ೨–೨–೫೨; 1058) ೨. ಅಂಗರಕ್ಷಕ; ಮೈಗಾವಲಿನವನು. ೩. ಮಂಗಳಗ್ರಹ; ಅಂಗಾರಕ. ೪. ಬುಧಗ್ರಹ. ೫. ವಿಷ್ಣು. ೬. ಗಂಧದ ಮರ. [ಏಕ + ಅಂಗ$_{2}$]

ಏಕಾಂಗವಿಜಯ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬನೇ ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ಪಡೆಯುವ ಗೆಲವು. ೨. ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಹೋರಾಡಿ ವಿಜಯವನ್ನು ಪಡೆದವನು : ಗೋಗ್ರಹಣದ ಕಲಹದೊಳೇಕಾಂಗವಿಜಯನಾದಂ ವಿಜಯಂ (ಗದಾಯು. ೨–೩೯). [ಏಕಾಂಗ + ವಿಜಯ]

ಏಕಾಂಗವೀರ (ನಾ). ೧. ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಕಾದುವ ವೀರ; ಅಸಹಾಯ ಶೂರ: ಪಠಾಣರ ಪಡೆಯೊಡನೆ ಏಕಾಂಗವೀರನಾಗಿ ಕಾದಬೇಕಾಯಿತು (ಬಂಕಿಮ. ೧೫೨). ೨. ಹೊಯ್ಸಳರಾಜರ ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅಸಹಾಯಶೂರನೇಕಾಂಗವೀರ ಶನಿವಾರಸಿದ್ಧಿ ಗಿರಿದುರ್ಗ್ಗಮಲ್ಲ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೧–೨೭; 1218). [ಏಕಾಂಗ + ವೀರ]

ಏಕಾಂಗಿ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಂಟಿಗ; ಏಕಾಕಿ: ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಮೈಮೇಲಿನ ಹುವ್ವು ಬಾಡದಂತೆ ಊರ ಮಂದಿ ಬರುವವರೆಗೆ ಅವರನ್ನು ತಡೆದದ್ದು ಅವನಿಗೆ ಸೋಜಿಗವಾಯಿತು (ಸವತಿ. ೫೭). ೨. ಏಕಪಕ್ಷೀಯವಾದುದು; ಅಪೂರ್ಣವಾದುದು : ಕುಮುದಳ ಪಕ್ಷ ನಿರೂಪಿತವಾಗದೆ ಇರುವದರಿಂದ ಭಾವಚಿತ್ರಣ ಏಕಾಂಗಿಯಾದಂತೆನಿಸುತ್ತದೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೮೧). [< ಸಂ. ಏಕಾಂಗಿನ್]

ಏಕಾಂಘ್ರಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಾಲು ಉಳ್ಳವನು; ಕುಂಟ: "ಏಕಾಂಘ್ರಿಯೆನೆ ಕುಂಟನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೫–೬). [ಏಕ + ಅಂಘ್ರಿ]

ಏಕಾಂತ (ಗು). ೧. ಒಂಟಿಯಾದ. ೨. ಗುಟ್ಟಾದ; ರಹಸ್ಯವಾದ. ೩. ಒಂದೇ ವಿಷಯ ಅಥವಾ ವಸ್ತುವಿನಮೇಲೆ ಗಮನವನ್ನು ಹರಿಸಿದ : ಅಂತು ಬಿಟ್ಟ ತೇಜದಿಂ ವರಗೀತ ಗುಣೋದಯೈಕಾಂತ ಕಾಂತ ವಿಷಯಾಶಯರಾಗಿ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೨೪). ೪. ಅಧಿಕವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ. (ನಾ). ೫. ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದ ಸ್ಥಳ; ಗುಟ್ಟಾದ ಸ್ಥಳ: ಅಂತೇಕಾಂತದೊಳ್ ತಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಮನೋಗ್ಲಾನಿಯಂ ಪಜಿಪಡೆ ನುಡಿದು (ಸುಕುಮಾ. ೭–೯ ವ); ಕೈಕೇಯಿಯು ಸರ್ವಾಭರಣಭೂಷಿತಳಾಗಿ, ಉತ್ತಮವಾದ ರೂಪುಳ್ಳವಳಾಗಿ, ನಗುನಗುತ್ತ, ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಗಂಡನನ್ನು ಕಂಡು (ವಚಭಾ. ೪೦೫). ೬. ಬೇರೆಯಾರೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ತನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ವಂದೊಳನೇಕಾಂತಂ ಸಮನಿಸಿದೊಡಾಕೆಗಳಿಪದೆ ಪೋಗವೇಳ್ದು ಧನದತ್ತನೊಳ್ಪಿದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭–೧೩); ಲಗ್ನವಾದ ಮೊದಲ ಕೆಲವು ದಿನಗಳ ಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ಗಂಡಹೆಂಡಿರಿಬ್ಬರಿಗೆ ಪೂರ್ಣ ಏಕಾಂತದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರುತ್ತದೆ (ಆಬೋಲೀ. ೧೩೦). ೭. ಕಿವಿಮಾತು; ರಹಸ್ಯ; ಗುಟ್ಟು: ತಳರಲೇತಕೆ ನೀವು ಕುಳ್ಳಿರಿರೈ ನಿಮ್ಮ ಕಳಿದೆನಗುಂಟೆಯೇಕಾಂತಾ (ಭರಜ. ೪೯–೩೬); ಏಕಾಂತ ಹೋಗಿ ಲೋಕಾಂತವಾಯಿತು (ಗಾದೆ); ಇಬ್ಬರಿದ್ದರೆ ಏಕಾಂತ ಮೂವರಿದ್ದರೆ ಲೋಕಾಂತ (ಗಾದೆ). ೮. ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆ: "ಮಂತಣಮೆಂದುಸಿರಲ್ಕೇಕಾಂತಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೪). ೯. ಬದಲಾಗದ ವೃತ್ತಿ, —ನಿಯಮ: "ಏಕಾಂತವೆಂದರೆ ಒಂದೇ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿರುವುದು. ಸರ್ವಸ್ವಭಾವ ಧರ್ಮದಲ್ಲೂ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾಂತವೆಂದು ಅರ್ಥ" (ಹಿಂದಸಾ. ೭೭).

ಏಕಾಂತದ ಅವಸರ = ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ನಡೆಸುವ ಪೂಜೆ; ರಹಸ್ಯಪೂಜೆ: ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರಿಗೆ ಏಕಾಂತದ ಅವಸರಕೂ ಕೂಡಿ ಕೊಟ ಗ್ರಾಮ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩, ೨೧–೧೦; 1532). **ಏಕಾಂತದವಳ್** = ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆಗೆ ತಕ್ಕವಳು : "ಪಚ್ಚುಗೆಗಾರ್ತಿ, ಮಂತಣಗಾರ್ತಿ–ಈ ೨ ಏಕಾಂತದವಳ್" (ಕಶಸಾ. ೧೯–೩೭೯); "ಪಚ್ಚುಗೆಗಾರ್ತಿಯೆಂದಡೇಕಾಂತದವಳ್" (ಕಬ್ಬಕ್ಕ. ೨೭). [ಏಕ + ಅಂತ$_{2}$]

ಏಕಾಂತಗೃಹ (ನಾ). ರಹಸ್ಯವಾದ ಮನೆ; ಮಂತ್ರಾಲೋಚನಾ ಮಂದಿರ: ರಾಮನು . . . ಏಕಾಂತಗೃಹಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ತಮ್ಮಂದಿರನ್ನು ಕರೆಸಿ–ಅಯ್ಯಾ ನನಗೆ ದೊಡ್ಡ ಅಪವಾದವು ಬಂತು . . . ಎಂದು ಹೇಳಿದನು (ನೀತಿಚಿಂ. XI, ೨೦). [ಏಕಾಂತ + ಗೃಹ]

ಏಕಾಂತತೆ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ: ಏಕಾಂತತಾವ್ಯಣಿಕಂ ಮಿಡಿವನೊ ವಿಯದ್ವಿಪಂಚಿಕೆಯ ನಿಶ್ಶಬ್ದತಾ ತಂತ್ರಿಯನೆನಲ್ಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦–೩೦೦). [ಸಂ. ಏಕಾಂತತಾ]

ಏಕಾಂತದ್ರೋಹಿ (ನಾ). ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದ್ರೋಹವನ್ನು ಬಗೆಯುವವನು: ಏಕಾಂತದ್ರೋಹಿ ಗುಪ್ತಪಾತಕಿ ಯುಕ್ತಿಶೂನ್ಯಂಗೆ ಸಕಳೇಶ್ವರದೇವರು ಒಲಿ ಒಲಿ ಎಂದರೆ ಎಂತೊಲಿವನಯ್ಯ (ಸಮಾವ. ೨). [ಏಕಾಂತ + ದ್ರೋಹಿ]

ಏಕಾಂತನಿಕೇತನ (ನಾ). = ಏಕಾಂತಗೃಹ: ಏಕಾಂತನಿಕೇತನಕ್ಕೆ ಧರಣೀಪತಿ ಬಂದೊಳಪೊಕ್ಕು ನೋಡಿದಂ (ರಾಜಶೇ. ೩–೫೩ ವ). [ಏಕಾಂತ + ನಿಕೇತನ]

ಏಕಾಂತಪ್ರಣಯ (ನಾ). ರಹಸ್ಯಪ್ರಣಯ: ಒರೆದೇಕಾಂತಪ್ರಣಯದ ಪರಿಯಂ ವಿಸ್ಮರಣದಾರುಣಂ ತಿಳಿಯದೊಡಾಂ (ಶಾಕುಂತ. ೬೦–೧೩). [ಏಕಾಂತ + ಪ್ರಣಯ]

ಏಕಾಂತಬಂಧನ (ನಾ). ಒಬ್ಬನನ್ನೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಬಂಧನದಲ್ಲಿಡುವುದು: ಏಕಾಂತಬಂಧನ ಚಿಕ್ಕವರಿಗೆ ತುಂಬ ಅಪಾಯಕಾರಿಯಾಗುತ್ತದೆ (ಪುನರು. ೩೪೮). [ಏಕಾಂತ + ಬಂಧನ]

ಏಕಾಂತಭಕ್ತ (ನಾ). ಅಂತರಂಗಭಕ್ತ: ಋಷಿಗಣದೊಡನೆ ಸಂಚರಿಸುತೇಕಾಂತಭಕ್ತರಂ ಪೊರೆದು ದುಷ್ಟರನರಿದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೩-೨೬). [ಏಕಾಂತ + ಭಕ್ತ]

ಏಕಾಂತವಂತ (ನಾ). ಅಂತರಂಗದ ಮಿತ್ರ; ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆ ಮಾಡುವವನು: ನಿಮ್ಮೇಕಾಂತವಂತಂ ಧರೆಗೆ ರಾಮಯ್ಯಂ ಮಡಿವಳಂ ಶರಣ ಮಾಚಯ್ಯಂ (ಬಸಪು. ೯-೪೬). [< ಸಂ. ಏಕಾಂತವತ್]

ಏಕಾಂತವಾಸ (ನಾ). ೧. ಒಂಟಿಯಾಗಿ ವಾಸಿಸುವುದು; ಒಬ್ಬನೇ ಇರುವುದು (*). ೨. ಆಶ್ರಮ. ೩. ರಾಣಿವಾಸ (*). [ಏಕಾಂತ + ವಾಸ$_2$]

ಏಕಾಂತವಾಸಿ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾಗಿ ವಾಸಿಸುವವನು; ಸಂನ್ಯಾಸಿ. [< ಸಂ. ಏಕಾಂತವಾಸಿನ್]

ಏಕಾಂತವೆಸ (ನಾ). ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ನಡೆಸುವ ಸೇವೆ; ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯ: ಶ್ರೀ ಜನಾರ್ದನ ದೇವರ ಏಕಾಂತವೆಸಕ್ಕೆ ಶಿಲವಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೩೮-೧೫; 1535). [ಏಕಾಂತ + ಬೆಸ$_1$]

ಏಕಾಂತಸಂಗಮ (ನಾ). ರಹಸ್ಯವಾದ ಸಂಗಮ: ಮಿಗೆ ಪರಿಕಿಸಿ ಮಾಳ್ಪುದು ತಾನೇಕಾಂತಸಂಗಮವ (ಶಾಕುಂತ. ೬೧-೪). [ಏಕಾಂತ + ಸಂಗಮ]

ಏಕಾಂತಸ್ಥಾನ (ನಾ). ರಹಸ್ಯವಾದ ಸ್ಥಳ, —ಜಾಗ: ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಏಕಾಂತಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಬೇಕೆಂದು ಕಲಿಸಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೧೭೯). [ಏಕಾಂತ + ಸ್ಥಾನ]

ಏಕಾಂಶು (ನಾ). ಒಂದು ಕಿರಣ: ಶಿವನೇಕಾಂಶುವ ತೋರ್ವನು ಭಕ್ತಪೂರ್ಣಾಂಶುವ ಬಿಂಬಿಸುವನು (ಗಣೇಶ. ೧೦-೨೫೬). [ಏಕ + ಅಂಶು]

ಏಕಾಕಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಂಟಿಗ; ಏಕಾಂಗಿ: ಏಕಾಕಿಯಿನಟ್ಟಿದುದು ಕೋಟಾಕೋಟ ವಿಯಚ್ಚರೇಂದ್ರವಾಹಿನಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨೮); ಮಾತೆಯನ್ನು ಏಕಾಕಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟು ನಾನು ಹೋದರೆ ಅವಳು ಬಹಳ ದುಃಖಪಡುವಳು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೨೬). [< ಸಂ. ಏಕಾಕಿನ್]

ಏಕಾಕಿತನ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ: ಎತ್ತಣೀಯೇಕಾಕಿತನ ತಾನೆತ್ತ ಗಜಹಯ ರಥ ಸುಖಾಸನದತಿಶಯದ ಸುಳಿವು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೩-೨೨); ನಿಮ್ಮ ಗಾಂಭೀರ್ಯ, ಏಕಾಕಿತನ – ಮುದುಡಿಕೊಳ್ಳುವ ವೃತ್ತಿ ನೋಡಿ ನನಗಂತೂ ಹೇಗೆ ಹೇಗೋ ಅನಿಸುತ್ತದೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೩೬). [ಏಕಾಕಿ + –ತನ]

ಏಕಾಕಿನಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಳೇ ಒಬ್ಬಳು; ಒಬ್ಬಂಟಿಗಿತ್ತಿ: ಸಮಸ್ತ ಸನಾಭಿ ಸಂಯುಕ್ತೆಯಾಗಿಯುಮೇಕಾಕಿನಿಯಂತೆಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೫೦ ವ). [< ಸಂ. ಏಕಾಕಿನೀ]

ಏಕಾಕೃತಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಆಕಾರ; ಸಮಾನ ಸ್ವರೂಪ: ನಾಕಸುಖಶೇಷಮಂ ನಾಕೌಕರ್ ಬಂದದಱೊಳನುಭವಿಪ್ಪುದಱಿಂದೇಕಾಕೃತಿ ಕುರುಜಾಂಗಲಮಂ ನಾಕಮುಮದು ಕಿಱುಕುಳಂಗೆ ಬಣ್ಣಿಸಲರಿದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೩೬). [ಏಕ + ಆಕೃತಿ]

ಏಕಾಕ್ಷ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದು ಕಣ್ಣುಳ್ಳ. ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕಣ್ಣನ್ನು ಉಳ್ಳ. (ನಾ). ೩. ಕಾಗೆ. ೪. ಶಿವ: ಅನಂತೇಶನೇ ನವ್ಯಸೂಕ್ಷ್ಮನೇಯುತ್ತಮನೆ ಏಕಾಕ್ಷನೇ ಏಕರುದ್ರನೆ (ವೀಶೈಪು. ೩-೧೬-೬೦). ೫. ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯ. [ಸಂ. (ಏಕ + ಅಕ್ಷಿ + –)]

ಏಕಾಕ್ಷರ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಅಕ್ಷರ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದೇ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಬಳಸಿ ಬರೆದ ಪದ್ಯ: ಅಕ್ಷರ ಬಿಂದುಚ್ಯುತಕಂ ದ್ವ್ಯಕ್ಷರಿಯೇಕಾಕ್ಷರಂ ನೀರೋಷ್ಠ್ಯಮತಾಲವ್ಯಾಕ್ಷರಮೆನೆ ನಿಜನಾಮ ಸದೃಶಂ ಲಕ್ಷಣಮದಾಗೆ ನೆಗೞ್ಗುಂ ಪಲವುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೬೦). ೩. ಒಂದೇ ಅಕ್ಷರವನ್ನುಳ್ಳದ್ದು. ೪. (ಆಲಂ) "ಅತಿಸುಲಭ" (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ): ಚಾಂದ್ರಂ ಕಾತಂತ್ರಂ ಜೈನೇಂದ್ರಂ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನಂ ಪಾಣಿನಿ ಮತ್ತೈಂದ್ರಂ ನರೇಂದ್ರಸೇನಮುನೀಂದ್ರಂಗೇಕಾಕ್ಷರಂ ಪೆಜಂಗಿವು ಮೊಗ್ಗೇ (ಎಇ. XVI, ೫೫-೨೫; 1053). [ಏಕ + ಅಕ್ಷರ]

ಏಕಾಕ್ಷರಧಾತು (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಒಂದೇ ಒಂದು ಅಕ್ಷರದ ಧಾತು. ಬಾ, ಕೀ, ಪೂ ಮೊದಲಾದ ದೀರ್ಘಸ್ವರಯುಕ್ತವಾದ ಕೆಲವು ಏಕಾಕ್ಷರ ಧಾತುಗಳಿಗೂ . . . ಭೂತಕಾಲ ಸೂಚಕವಾಗಿ ತ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರುತ್ತದೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೪೬). [ಏಕಾಕ್ಷರ + ಧಾತು]

ಏಕಾಕ್ಷರಪದ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಉಳ್ಳ ಪದ: ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲಘೂಕೃತಮೇಕಾರಂ ಬಹುಳಮಕ್ಕುಮಿಾದೂದಂತಕ್ಕೇಕಾಕ್ಷರ ಪದಮುಱಿಯೆ ನಿರಾಕುಳದಿಂ ಹ್ರಸ್ವಮಕ್ಕುಮೆಲ್ಲೆಡೆಗಳೊಳಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೬೦). [ಏಕಾಕ್ಷರ + ಪದ$_2$]

ಏಕಾಕ್ಷರಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದು ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಉಳ್ಳದ್ದು: ಭಾಷೆಗಳೂ ಧಾತುವಿನಿಂದಲೇ ಮೊದಲಾದುವಲ್ಲದೆ, ಅವು ಮೂಲತಃ ಏಕಾಕ್ಷರಿಗಳೇ ಆಗಿದ್ದವು (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೬೮). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಋಷಭ ಸ್ವರದಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಮೂರು ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮಧುರೆ ಆವಳೀ ಏಕಾಕ್ಷರಿಯೆಂಬ ಮೂಱು ಶ್ರುತಿಗಳೀ ಋಷಭಸ್ವರದಿಂ ಜನಿಸಿದವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೨). ೩. ಒಂದೇ ಅಕ್ಷರವುಳ್ಳ ಮಂತ್ರ: ಏಕಾಕ್ಷರಿ, ದ್ವ್ಯಕ್ಷರಿ, ತ್ರ್ಯಕ್ಷರಿ, ಚತುರಾಕ್ಷರಿ, ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ, ಷಡಕ್ಷರಿ ಮುಂತಪ್ಪ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮಂತ್ರಂಗಳೊಳವಲ್ತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೬-೧). [ಸಂ. ಏಕಾಕ್ಷರೀ]

ಏಕಾಕ್ಷರಿಭಾಷೆ (ನಾ). ಏಕಾಕ್ಷರ ಘಟಿತವಾದ ಮೂಲ ಶಬ್ದಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಭಾಷೆ: ಇವುಗಳಿಗೆ ಏಕಾಕ್ಷರೀಭಾಷೆಗಳೆಂತಲೂ ಅನ್ನುವರು; ಯಾಕೆಂದರೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಮೂಲಶಬ್ದಗಳು ಏಕಾಕ್ಷರಘಟಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಜು. ೫-೨೩೬). [ಏಕಾಕ್ಷರಿ + ಭಾಷೆ]

ಏಕಾಗ್ರ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ಕಡೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟಿರುವ; ಒಂದೇ ಗುರಿಯುಳ್ಳ: ಮನದಿಂ ತನುವಿಂ ವಚನದಿನೇಕಾಗ್ರಚಿತ್ತನಾಗಿ ಪೊಡವಟ್ಟಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೫೬). (ನಾ). ೨. = ಏಕಾಗ್ರತೆ: ಪುರಾಂತಕಧ್ಯಾನದಲಿ ವಿಮಲಸ್ವಾಂತನೇಕಾಗ್ರದಲಿ ಭಜಿಸಿದನಿಂದುಶೇಖರನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨-೪೩) [ಏಕ + ಅಗ್ರ$_1$]

ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಡೆಗೆ ಇರುವ ಮನಸ್ಸು, —ಚಿತ್ತ: ಸುಪ್ರಾಸುಕ ಪ್ರದೇಶಮಂ ಕಂಡು ಯೋಗಯೊಗ್ಯ ಪ್ರದೇಶಮಪ್ಪುದೆಂದೇಕಾಗ್ರಚಿತ್ತದೊಳೇಕಪಾರ್ಶ್ವದೊಳ್ ಮೆಯ್ಯನಿಕ್ಕಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೧೮ ವ); ಅವ್ಯಗ್ರನೇಕಾಗ್ರಚಿತ್ತಂಬಡೆದಿರ್ದಂ . . . ರಾಮಚಂದ್ರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೬೬). [ಏಕಾಗ್ರ + ಚಿತ್ತ$_2$]

ಏಕಾಗ್ರತೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಗಮನವನ್ನು ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸುವುದು: ಏಕಾಗ್ರತೆಯಿನಾ ಮನದ ಮಚ್ಚಿಕೆಯದೆಂಬುದೇ ಕಣಾ ಧ್ಯಾನ (ವೀಶೈಪು. ೫-೧೬-೧೬); ನರಹರಿಯು ತನ್ನ ಏಕಾಗ್ರತೆಯನ್ನು ಇನ್ನಿಷ್ಟು ಉತ್ಕಟವಾಗಿಸಲು ಹವಣಿಸಿದನು (ಸಮುಜೀ. ೩೦೩). [ಸಂ. ಏಕಾಗ್ರತಾ]

ಏಕಾಗ್ರಮನ (ಗು). ಒಂದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಇಟ್ಟ: ಉರ್ವೀಕಾಂತನಲ್ಲಿಗಟ್ಟಿದನೇಕಾಗ್ರಮನಂ ಮಹೇಂದ್ರನೆಂಬ ನರೇಂದ್ರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೦೧). [ಸಂ. ಏಕಾಗ್ರಮನಸ್ (ಏಕಾಗ್ರ + ಮನಸ್)]

ಏಕಾಗ್ರಮನಸ್ಕ (ಗು). = ಏಕಾಗ್ರಮನ: ಒಂದು ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಬೂದಿಯಲ್ಲಿ ಏಕಾಗ್ರಮನಸ್ಕನಾಗಿ ಲೆಕ್ಕ ಬಿಡಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಇಪ್ಪತ. ೩೪೦). [ಸಂ. (ಏಕಾಗ್ರ + ಮನಸ್ + –)]

ಏಕಾಣುಜೀವಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಅಣುವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರಾಣಿ. 'ಏಕಾಣುಜೀವಿಶಾಸ್ತ್ರ' ಪರಾ. [ಏಕ + ಅಣು + ಜೀವಿ]

ಏಕಾಣುಜೀವಿಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಅಣುವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರಾಣಿಯನ್ನು ಕುರಿತ ಶಾಸ್ತ್ರ: 'ಏಕಾಣುಜೀವಿಶಾಸ್ತ್ರ' ಅಂದರೆ 'ಬೆಕ್ಟೀರಿಯಾಲಜಿ'ಯಲ್ಲಿ . . . ನನ್ನ ಪರೀಕ್ಷೆ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಮುಗಿಯಿತೆಂದರೆ ನಾನುಪದವೀಧರನಾಗುವೆ(ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೩). [ಏಕಾಣುಜೀವಿ+ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಏಕಾತಪತ್ರ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕೊಡೆ; ಒಂದೇ ಛತ್ರಿ: ಏಕಾತಪತ್ರಮೆಸೆದಿರೆ ಕರಮಿಂಬಾಗಿರೆ ಚಾಮರಯುಗ್ಮಮವಾಗಳೆ ನಿಲೆ ದಿವ್ಯವಿಷ್ಟರಂ ಮಣಿಖಚಿತಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೪೬). [ಏಕ+ ಆತಪತ್ರ]

ಏಕಾತ್ಮ (ನಾ). ಒಂದೇ ಆತ್ಮ; ಏಕಜೀವ: ಅವಳ ಮದುವೆಗೆ ಮುಂಚೆ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಸಮಾನಸ್ಕಂಧರಂತೆ ಏಕಾತ್ಮರಾಗಿ ಬಾಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಪುನರು. ೪೧೬). [ಏಕ+ ಆತ್ಮ]

ಏಕಾತ್ಮಜ (ನಾ). ಒಂದೇ ಆತ್ಮದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು: ಏಕಾತ್ಮಜಂ ಜೀವಮೆಂಬುದಾದುದೆನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೪೨ ವ). [ಸಂ.]

ಏಕಾದಶ (ಗು). ೧. ಹನ್ನೊಂದನೆಯ. ೨. ಹನ್ನೊಂದನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ. ೩. ಹನ್ನೊಂದನೆ ತಿಂಗಳು ನಡೆಯುವ. (ನಾ). ೪. ಹನ್ನೊಂದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆ.

ಏಕಾದಶದಿವಾಕರರ್ = ಹನ್ನೊಂದು ಜನ ಸೂರ್ಯರು: ವಸುಗಳೆಂಟು ನವಪ್ರಜೇಶರು ಶ್ವಸನಗಣವೈವತ್ತು ಏಕಾದಶದಿವಾಕರರನಿತು ರುದ್ರರು ಅಶ್ವಿನಿಗಳೆರಡು (ಹಸಾರ. ೮-೨೬). [ಸಂ.]

ಏಕಾದಶಧಾರಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ದ್ವಾದಶಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದು ಅಂಗಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಲ್ಲವನು: ಏಕಾದಶಧಾರಿಗಳೀವೇಕಾದಶನಿಳಯದ ಸಂಪದಂಗಳಕ್ಕೆಮಗೆಂದುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೧೫).
[< ಸಂ. ಏಕಾದಶಧಾರಿನ್]

ಏಕಾದಶನಿಳಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಶ್ರಾವಕರು ಆಚರಿಸಬೇಕಾದ ಹನ್ನೊಂದು ಪ್ರತಿಮೆಗಳು; ದರ್ಶನ, ವ್ರತ, ಸಾಮಾಯಿಕ, ಪ್ರೋಷದೋಪವಾಸ, ಸಚಿತ್ತವಿರತಿ, ರಾತ್ರಿಭುಕ್ತಿತ್ಯಾಗ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆ, ಆರಂಭತ್ಯಾಗ, ಪರಿಗ್ರಹತ್ಯಾಗ, ಅನುಮತಿತ್ಯಾಗ, ಉದ್ದಿಷ್ಟತ್ಯಾಗ ಎಂಬ ಐದನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನದ ಹನ್ನೊಂದು ನಿಲಯಗಳು: ಭೂಭುವನದೊಳಂ ಪರೆದೇಕಾದಶನಿಳಯಮನರಸನನುಕ್ರಮದಿನಿನಿತುಮಂ ಕೈಕೊಂಡಂ (ಆದಿಪು. ೬-೧೧).
[ಏಕಾದಶ + ನಿಳಯ (= ನಿಲಯ)]

ಏಕಾದಶರುದ್ರ (ನಾ). ೧. ಹನ್ನೊಂದು ಸಲ ರುದ್ರಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವ ವಿಧಿ (ಕ). ೨. ಹನ್ನೊಂದು ಜನ ರುದ್ರರು: ಏಕಾದಶರುದ್ರರನಷ್ಟವಸುಗಳಂ ನೆಱೆ ಕಂಡಂ (ಜಗವಿ. ೫-೧೦೯). [ಏಕಾದಶ + ರುದ್ರ]

ಏಕಾದಶಸ್ಥ (ನಾ). ೧. ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವನು. ೨. [ಜೈನ] ಶ್ರಾವಕರಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಿರುವವನು: ನಿಶಿತಮತಿಯುಕ್ತನೇಕಾದಶಸ್ಥನುದ್ದಿಷ್ಟ ದೇಶವಿರತಂ ಪೆಸರಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೩೬). 'ಏಕಾದಶನಿಳಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಏಕಾದಶಸ್ಥಾನ (ನಾ). = ಏಕಾದಶನಿಳಯ: ಆರ್ಯಕರ್ಮಂಗಳಂ ನೆಗಟ್ದ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವ್ರತಿಗೆ. . . ಏಕಾದಶಸ್ಥಾನಂಗಳಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೨೫ ವ). [ಏಕಾದಶ + ಸ್ಥಾನ]

ಏಕಾದಶಾಂಗಧರ (ನಾ). = ಏಕಾದಶಧಾರಿ: ಹರಿವರ್ಮನರಪತಿ. . . ಸಂಯಮಮಂ ಕೈಕೊಂಡೇಕಾದಶಾಂಗಧರಂ ಷೋಡಶಭಾವನೆಗಳಿಂ ತೀರ್ಥಕರ ಪುಣ್ಯಮಂ ಕಟ್ಟಿ (ಚಾವುಂಉ. ೨೪೮-೧೪). [ಸಂ.]

ಏಕಾದಶಾಂಗಧಾರ (ನಾ). = ಏಕಾದಶಧಾರಿ: ದಶಕುಶಲ ಧರ್ಮನಿಪುಣನುಂ ಏಕಾದಶಾಂಗಧಾರನುಂ ದ್ವಾದಶವಿಧ ತಪೋನುಷ್ಠಾನ ನಿಷ್ಠಿತನುಂ (ಅಜಿಪು. ೩-೧ ವ). [ಸಂ.]

ಏಕಾದಶಾಂಗಧಾರಿ (ನಾ). = ಏಕಾದಶಧಾರಿ: ದಶಪೂರ್ವಧರರು ಮೇಕಾದಶಾಂಗಧಾರಿಗಳುಮೆನಿಪ ಮುನಿಪರ ನಖದೀಪ್ತಿ ಶರಚ್ಚಂದ್ರಿಕೆ ದರ್ಶನವಿಶುದ್ಧಿಯಂ ಮಾಡುಗಘುತಮೋವಿಘಟನಮಂ(ಪಂರಾಮಾ.೧-೯).
[< ಸಂ. ಏಕಾದಶಾಂಗಧಾರಿನ್]

ಏಕಾದಶಿ (ನಾ). ಚಾಂದ್ರಮಾನದ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ತಿಥಿ: ದಶಮಿಯ ಮಹೋತ್ಸವಂ ಪೆರ್ಚಿತೇಕಾದಶಿಯೊಳಶನಮಂ ತೊಱೆದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೧೩); ಏಕಾದಶಿಯ ಮನೆಗೆ ಶಿವರಾತ್ರಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಬಂದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). [ಸಂ. ಏಕಾದಶೀ]

ಏಕಾದಶೀವ್ರತ (ನಾ). ಏಕಾದಶಿಯ ನಿಯಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು: ತಂದು ಫಲವರ್ಗಮಂ ಪೂಜೆಗೈದುಪವಾಸದಿಂದೆ ಜಾಗರಣದಿಂದೇಕಾದಶೀವ್ರತವನಂದದಿಂದಾಚರಿಪನಖಿಳ ಜನಕುಪದೇಶಿಪಂತೆ ಹರಿಮಹಿಮೆಗಳನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೬). [ಸಂ. (ಏಕಾದಶೀ + ವ್ರತ)]

ಏಕಾಧಿಪತಿ (ನಾ). ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿ (ಕ). [ಏಕ + ಅಧಿಪತಿ]

ಏಕಾಧಿಪತ್ಯ (ನಾ). ಒಂದೇ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವುದು: ಕೌರವ ನೋಳಿಮಗೀ ವಸುಧೆ ಹುದುವಲ್ಲ ನೆಲನೇಕಾಧಿಪತ್ಯವಲೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೫೫).
[ಏಕ + ಅಧಿಪತ್ಯ]

ಏಕಾಬ್ದ (ನಾ). ಒಂದು ವರ್ಷದ ಕರು (ಕ).
[ಸಂ. ಏಕಾಬ್ದಾ (ಏಕ+ ಅಬ್ದ$_2$ + -)]

ಏಕಾಭಿಮುಖ (ಗು). ಒಂದೇ ಕಡೆಗೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ; ಒಂದು ಬಿಂದುವಿನ ಕಡೆಗೆ ಹಾಯುವ; ಏಕಾಭಿಮುಖ (Concurrent. ಇಂಕನಿ). [ಏಕ + ಅಭಿಮುಖ]

ಏಕಾಮಿಷ (ನಾ). ಅನೇಕರ ಬಯಕೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾದ ಒಂದೇ ವಸ್ತು: ಮೇದಿನಿಯೊಳೇಕಾಮಿಷಸ್ಥಿತಿಯಾದಿಯಿದು ವಿಗ್ರಹಕೆ ತಮ್ಮೊಳು ಕಾದಿದರು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೪-೨೬). [ಏಕ + ಆಮಿಷ]

ಏಕಾಮಿಷವಿರೋಧ (ನಾ). ಒಂದೇವಸ್ತುವಿಗಾಗಿ ಹಲವರಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ವಿರೋಧ: ಬಂದುದೇಕಾಮಿಷವಿರೋಧದ ಕಂದು ಪಾರ್ಥನ ಚಿತ್ತದಲಿ ಬಾಲೇಂದುಧರನೆಂದೆತ್ತ ಬಲ್ಲನು ಕೆಣಕಿದನು ಶಿವನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓಂಇ ೬-೪೭). [ಏಕಾಮಿಷ + ವಿರೋಧ]

ಏಕಾಯತ (ಗು). ಒಂದೇ ಕಡೆಯಿರುವ. 'ಏಕಾಯತಮಾನಸ' ಪರಾ. [ಏಕ+ ಆಯತ$_4$]

ಏಕಾಯತಮಾನಸ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಡೆ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟವನು: ವಸುಧೆಯನೇಕಾಯತಮಾನಸನಜಾವಿಂ ನೆಱೆ ದು ರಾಜಧರ್ಮದಿನಭಿರಕ್ಷಿಸೆ ಪೋಯ್ತು ಕಾಲಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೯).
[ಏಕಾಯತ + ಮಾನಸ$_2$]

ಏಕಾಯತ್ತ (ಗು). ಒಂದೇ ಒಂದಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದ, —ವಶವಾದ: ಮದನಪರಿವಾದಿನೀನಾದದಿನಗ್ಗಳಮೆನಿಪ ನಿನ್ನ ನುಣ್ಣುಡಿ ಪೊಣ್ಪೊಣ್ಮೊಡೇಕಾಯತ್ತಮದಾಗದೆ ಕಳರವಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸಮದಕೋಕಿಲ ಕುಲದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೬೧). [ಏಕ+ ಆಯತ್ತ$_2$]

ಏಕಾಯನ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದು ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ಮನಸ್ಸು ನೆಟ್ಟಿರುವ; ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಏಕಾಂತವಾದ ಪ್ರದೇಶ; ರಹಸ್ಯವಾದ ಸ್ಥಳ. ೩. ಆಲೋಚನೆಗಳ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ. [ಏಕ + ಅಯನ]

ಏಕಾಯೇಕಿ 'ಏಕಾಏಕಿ' ನೋ.

ಏಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಅಕ್ಷರ: ಸಂಧ್ಯಕ್ಷರಮೆನೆ ಯಥಾರ್ಥದಿಂ ವ್ಯವಹರಿಸುಗುಮೇಕಾರಮಾದಿಯಾಗಿರೆ ನಾಲ್ಕುಂ (ಶಾವ್ಯಾವ. ೧೨). [ಸಂ.]

ಏಕಾರಣ (ನಾ). ಯಾವ ಕಾರಣ: ನಮ್ಮ ಕೆಮ್ಮನಿರ್ಪಿರವಿದೇಕಾರಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೧೬ ವ). [ಏ$_2$ (< ಏನ್) + ಕಾರಣ]

ಏಕಾರತಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಬತ್ತಿಯುಳ್ಳ ದೀಪದ ಆರತಿ: ಏಕಾರತಿಯ ನೋಡುವ ಬನ್ನಿ ನಮ್ಮಲೋಕನಾಥ ಸಿರಿಪಾದಕ್ಕೆ ಬೆಳಗುವ (ಪುರಂದ. ೧–೨೧೮–೧). 'ಪಂಚಾರತಿ' ಪರಾ. [ಏಕ + ಆರತಿ$_1$]

ಏಕಾರ್ಣವ (ನಾ). ಒಂದೇ ನೀರಾಗಿರುವಿಕೆ; ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ನೀರೇ ನೀರಾಗಿರುವಿಕೆ; ಮಹಾಪೂರ: ಸೋನೆಯಿಂ ಸರಿಗಳಿಂ ತಂದಲ್ಗಳಿಂದಂದು ಭೂತಳಮೇಕಾರ್ಣವಮಾಗೆ ಚಕ್ರಿಯ ಬಲಕ್ಕಾತಂಕಮಂ ಮಾಡಿದರ್ (ಆದಿಪು. ೧೩–೫೯); ಏಕಾರ್ಣವವಾಗಿ ಅತಿವೃಷ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೆರೆಗಳೆಲ್ಲಾ ತುಂಬಿದವು (ಚತ್ರಪಾ. ೬). [ಏಕ + ಅರ್ಣವ]

ಏಕಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದು ಅರ್ಥ: ನಿರುಪಮದ ಸುಖಕಿರುವ ನಾಮುಗಳಿರುವುದೆಲೆ ಶಿವಮುಕ್ತಿ ಮೋಕ್ಷೆಂದುರು ಸುಖವು ನೆಲೆ ನಿತ್ಯವೆನಲೇಕಾರ್ಥವೆಲ್ಲವನು (ಬಜ್ಜಪು. ೭೪–೪೮). ೨. ಒಂದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದು, —ಅಭಿಪ್ರಾಯಹೊಂದಿರುವುದು. ೩. ಒಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು: ಇರೆ ಶಬ್ದಾರ್ಥಂಗಳ್ ತತ್ಪರತೆಯಿನದು ಕಾವ್ಯಮುದಜೊಳುಚಿತ್ಯೆಕಾರ್ಥಾಂತರವಾಚಿ ಶಬ್ದಮವಭಾಸ ರೂಪಮಾಹ್ಲಾದಕಾರಿಯುಪ್ಪುದದರ್ಥಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೦). ೪. = ಏಕಾಮಿಷ: ಉಭಯಜನಮೇಕಾರ್ಥಕೆಳಸಿದೊಡೆ ಮತ್ತೆ ಲೇಸಾದಪುದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೪೮). [ಏಕ + ಅರ್ಥ]

ಏಕಾರ್ಥಗತಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು: ಸಂಗತಿಯಿಂದಂ ನಾಮುಪದಂಗಳವೇಕಾರ್ಥಗತಿಯೊಳಾಗೆ ಸಮಾಸಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೯೯). [ಏಕಾರ್ಥ + ಗತಿ]

ಏಕಾವಲಿ, ಏಕಾವಳಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದು ಎಳೆಯ ಸರ; ಎಕ್ಕಾವಳಿ. ಏಕಾವಳಿ: ೧. "ಒಂದುಸರಮಾಗಿರ್ದ ಹಾರಮೇಕಾವಳಿಯು ಕಂಠಿಕೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೦–೨೪); "ಎಕ್ಕಸರಮೇಕಾವಳಿ" (ಚತುನಿ. ೯೦); ಉರದೊಳ್ ಹಾರಶ್ರೀಯಿಂ ಕೊರಲೊಳಮೇಕಾವಳೀವಿಳಾಸದಿನಾಗಳ್ ಕರಮೆಸೆದಿರ್ದುವು (ಅಜಿಪು. ೪–೬೦); "ಬಳ್ಳಿಯ ಕವಲಿನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಏಕಾವಳೀ ಹಾರವು ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿತು" (ಕಾವ್ಯಸ. ೧೨). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅಲಂಕಾರದ ಹೆಸರು: ಸಮಾಸೋಕ್ತಿ . . . ಕಾರಣಮಾಲೆ ಏಕಾವಳೀ ವ್ಯಾಘಾತ . . . ಉದಾತ್ತಾದ್ಯಲಂಕಾರಗಳೊಡಗೂಡಿ (ವಿವೇಕ. ೨೨೫). [ಸಂ. ಏಕಾವಲೀ (ಏಕ + ಆವಲೀ)]

ಏಕಾವಳಿ 'ಏಕಾವಲಿ' ನೋ.

ಏಕಾವಳಿಸರ (ನಾ) = ಏಕಾವಲಿ ೧: ಕತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಿಕೆ, ಅಸಲಿ, ಬಂದಿ, ಜೋಮಾಲೆ, ಏಕಾವಳಿಸರ, ಹನುಮನ ತಾಳಿ, ಹುಲಿಯುಗುರು (ಮಲ್ಲಿ. ೪೦). [ಏಕಾವಳಿ (= ಏಕಾವಲಿ) + ಸರ$_6$]

ಏಕಾವಳ್ಯಲಂಕಾರ (ನಾ). = ಏಕಾವಲಿ ೨.: ಮೊದಲು ಗೃಹೀತವಾಗಿ ಅನಂತರ ತ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ಪದಾರ್ಥಪರಂಪರೆಯ ವರ್ಣನೆ ಏಕಾವಳ್ಯಲಂಕಾರವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೮೨).

[ಏಕಾವಳಿ (= ಏಕಾವಲಿ) + ಅಲಂಕಾರ]

ಏಕಾಶ್ರಯ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಆಶ್ರಯ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಸಮಾನವಾದ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ: ಪರಪದದೊಳರ್ಥವರ್ತನಮಿರೆ ತತ್ಪುರುಷಂ ಸಮಂತದೇಕಾಶ್ರಯಮಾಗಿರೆ ಕರ್ಮಧಾರಯಂ (ಶಮದ. ೧೬೪). ೩. ಒಂದೇ ದೇವತೆಯ ರಕ್ಷಣೆ, —ಕಾವಲು. [ಏಕ + ಆಶ್ರಯ]

ಏಕಾಹ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ದಿವಸಕಾಲ. [ಸಂ.]

ಏಕಾಹ$_2$ (ನಾ). ಸತ್ತವರಿಗೆ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ದಿನ ಮಾಡುವ ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ: ಸತ್ತವನಿಗೆ ೧೧ನೆಯ ದಿವಸ ಏಕಾಹ ಎಂಬ ಒಂದು ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು (ನಮ್ಮೂರ. ೨೭). [< ಸಂ. ಏಕಾದಶಾಹ]

ಏಕೀಕರಣ (ನಾ). ಒಂದುಗೂಡಿಸುವುದು; ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರಿಸುವುದು: ಕರ್ಣಾಟಕದ ಎಲ್ಲಾ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಏಕೀಕರಣವೇ ಹಿರಿಮದ್ದು (ಎತ್ತಿಕೈ. ೬೯). [ಸಂ.]

ಏಕೀಕರಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಒಂದೇ ಎನ್ನುವ ಭಾವನೆ, —ರೀತಿ: ನೀವು ನಮಗೆ ಸ್ವಕೀಯಸ್ಥರೇ ಹೊರ್ತು ಬೇರೊಂದಲ್ಲಾಯೆಂಬದಾಗಿಯೇಕೀಕರಮಾರ್ಗದಿಂದ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭).

[ಏಕೀಕರ$_0$ (< ಸಂ. ಏಕೀಕರಣ) + ಮಾರ್ಗ]

ಏಕೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದುಗೂಡಿಸು; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು: ಶರಣನು ಸದ್ವಿವೇಕ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಪರಮಾನಂದಜಲವ ಆ ನಿರಾಳ ಪರಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿಯೇಕೀಕರಿಸಿದ (ಅಜಿಮಾ. ೧೫–೫೪); ಶಿವನೊಳೇಕೀಕರಿಸಿದ ಸುಕುಮಾರ ಪದ್ಮರಸಾರ್ಯರೀ ಕೃತಿಯನೋವುಗನಿಶಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೧–೨೦).

[ಏಕೀಕರಣ + –ಇಸು$_3$]

ಏಕೀಕೃತ (ಗು). ಒಂದಾದ; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದ: ಆಯತ್ತಸರಿತ್ಪತಿ ಮಹಿಮೆಗಂ ಏಕೀಕೃತ ಧರಾಧಿಪಾಭಿರಾಮತೆಗಂ . . . ತಾನೊರ್ವನೆ ನಿರುಪಮ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೪೯ ವ). [ಸಂ.]

ಏಕೀನಿ (ನಾ). ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ; ನಿಯತ್ತು (ಕ); "ನಂಬಿಗೆ, ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ" (ಸಿಂಕೋ. ೭೫).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಯಕೀನ್; ಮರಾ. ಏಕೀನ್, ಯಕೀನ್ = ಖಂಡಿತವಾಗಿ, ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ; ತುಳು. ಏಕೀನಿ, ಏಖೀನಿ]

ಏಕೀಭವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದಾಗು; ಒಟ್ಟಾಗು: ವಿವಿಧ ಶಕ್ತಿರಸಂಗಳೇಕೀಭವಿಸೆ ಜೀವ ಅವಿತರ್ಕ್ಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮವದು (ಮಂಕುಕ. ೧೧೮); ವಿಚಾರ ಮಾಡತಕ್ಕ ಶಕ್ತಿಯೊಂದಿಗೆ ಏಕೀಭವಿಸತಕ್ಕ . . . ಒಂದು ಅಂಗವಾದರೂ ಶರೀರದಲ್ಲಿಲ್ಲ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೮೮). [ಏಕೀಭವನ$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಏಕೀಭಾವ (ನಾ). ಒಂದಾಗುವಿಕೆ; ಒಟ್ಟುಗೂಡುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಏಕೀಭೂತ (ಗು). ಒಂದಾದ; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದ: ಏಕೀಭೂತ ಸಕಳ ಭುವನ ಶಿಶಿರದ್ರವ್ಯ ಸಂಚಾರ ದ್ರವ ಶಂಖಾಕಾರ ಶಿಖರಿಣೀ ರಮಣೀಯಮುಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೨೮ ವ). [ಸಂ.]

ಏಕು (ನಾ). (ಉಕ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ನಟ್ಟು, ಕರಿಕೆ, ಕಣಗಿಲು, ಏಕು, ಜೇಕು (ಕಂನುಹು. ೮೬); ಔರಂಗಜೇಬ ಮಿರಜುಮ್ಲಾರು . . . ಪರಮ ಸ್ನೇಹಿತರಾದರು . . . ಏಕು ಜೇಕುಗಳೊಂದಾದವು (ಔರಂಗ. ೧೨೩). 'ಗೇಕು', 'ಜೇಕು' ಪರಾ. [?]

ಏಕೆ 'ಏನ್' ಪರಾ.

ಏಕೇಶ್ವರ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ಪರಮಾತ್ಮ. ೨. ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ಒಡೆಯ. [ಏಕ + ಈಶ್ವರ]

ಏಕೇಶ್ವರವಾದ (ನಾ). ಜಗತ್ತಿಗೆ ಒಬ್ಬನೇ ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂಬ ವಾದ: ಏಕೇಶ್ವರವಾದದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯರಾದ, ಮುಕ್ತರಾದ ಅನಂತ ಜೀವಾತ್ಮರು ಇದ್ದರೂ ಅವರಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಹೇಗೆ ಸೌಹಾರ್ದವಿರುವುದೊ (ಹಿಂದಸಾ. ೪೯) [ಏಕೇಶ್ವರ + ವಾದ$_3$]

ಏಕೇಶ್ವರವಾದಿ (ನಾ). ಜಗತ್ತಿಗೆಲ್ಲಾ ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು ವಾದಮಾಡುವವನು: ಏವಂಚ ಏಕೇಶ್ವರವಾದಿಗಳು ಕೆಲವರು, ಪ್ರವಾಹೇಶ್ವರವಾದಿಗಳು ಕೆಲವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೪೯).

[< ಸಂ. ಏಕೇಶ್ವರವಾದಿನ್]

ಏಕೈಕ (ಗು). ಒಂದೇ ಒಂದಾದ: ತದನಂತರಮಾಯೆಡೆಗತ್ತಲೇಕೈಕ ಪ್ರದೇಶೋತ್ತರಮಾಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೬ ವ). [ಏಕ + ಏಕ]

ಏಕೈಕಪಂಡಿತ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬನಾದ ಪಂಡಿತ: ಏಕೈಕಪಣ್ಡಿತಗ್ರ್ರಾಮನಾಮೋತ್ತಮಪ್ಪೆರ್ಬ್ಬೃಷ್ಟವ ಗೀತಿ ಮನೋಹರರ್ (ಕಇ. II, ೧೦-೯; 1080). [ಏಕೈಕ + ಪಂಡಿತ]

ಏಕೈಕವೀರ (ನಾ). ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಕಾದುವ ವೀರ; ಅಸಹಾಯ ಶೂರ: ನೂಕಿ ನೋಡಾ ಸ್ಯಂಧವನನೇಕೈಕವೀರರು ಕಾವೆವೆಂದುದ್ರೇಕ ಮಿಗೆ ಗರ್ಜಿಸಿತು ಕರ್ಣಾದಿಗಳು ತಮತಮಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೬೭).
[ಏಕೈಕ + ವೀರ]

ಏಕೈಕೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಳೇ ಒಬ್ಬಳು: ಏಕಾಕಿ ಪರಮತಿಗಿಲ್ಲವದೇಕೈಕೆ ತೋಱುವ ಸುಪತಿಯಂದದಲೆಂದನಸುರಾರಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೩೪-೧೨).
[ಸಂ. ಏಕೈಕಾ (ಏಕಾ + ಏಕಾ)]

ಏಕೋಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದು ಪದ, —ಮಾತು, —ಶಬ್ದ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಏಕವಚನ: ನೆಗೞ್ದಾ ನಪುಂಸಕೈಕೋಕ್ತಿಗೆ ಕೆಲರಿತು ವಿತ್ತುವತ್ತುವೆಂದುಸಿರ್ವರ್ (ಶಮದ. ೨೨೬). [ಏಕ + ಉಕ್ತಿ]

ಏಕೋಕ್ತಿಗೀತ (ನಾ). ಸ್ವಗತವಾದ ಹಾಡು; ಸ್ವಾಲಾಪ: ದೃಶ್ಯ ಕಾವ್ಯ-ಭಾವಗೀತಗಳ ವಿಧಾನಗಳು ಬೆರೆತಾಗ 'ಏಕೋಕ್ತಿಗೀತ' ತಲೆ ಯೆತ್ತುತ್ತದೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೪). [ಏಕೋಕ್ತಿ + ಗೀತ]

ಏಕೋತ್ತರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಹೆಚ್ಚಾದದ್ದು. 'ಏಕೋತ್ತರಶತಸ್ಥಲ' ಪರಾ. ೨. (?): ಸರ್ವಜನ ಸುಕ್ಷೇಮವನು ಕೇಳ್ದೂರ್ವಿನಾಥನೆಗೇಳ್ದು ಕರಗಳನಿರ್ವನೇಕೋತ್ತರದಿ ನಿಲಿಸಿದ ಧರ್ಮಪಾಲಕನು (ಬಜ್ಜಪು. ೬೬-೧೪). [ಏಕ + ಉತ್ತರ]

ಏಕೋತ್ತರವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಹೆಚ್ಚುವಿಕೆ: ಅರ್ಪತ್ತೊಂದು ದಿವಸಮೇಕೋತ್ತರವೃದ್ಧಿಯಿಂ ಮನಂ ತವದೆ ತನು ತವೆ ನೋನುತ್ತಿರ್ಪಿನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೬೭ ವ). [ಏಕೋತ್ತರ + ವೃದ್ಧಿ]

ಏಕೋತ್ತರಶತಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ನೂರರ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಸ್ಥಲ; ಒಂದುನೂರ ಒಂದು ಸ್ಥಲ: ಇವರೊಳಗಾದ ಏಕೋತ್ತರಶತಸ್ಥಲ ಮೊದಲಾದ ಭಾವವು ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿಯೇ ... ನಿಃಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೪೮-೫೬೧). [ಏಕೋತ್ತರ + ಶತ + ಸ್ಥಲ]

ಏಕೋದಕ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ನೀರು, —ಸಮುದ್ರ: ವರ ಕಮಠ ಮತ್ಸ್ಯಂಗಳಂ ನಿಜಕರದಿನೇಕೋದಕದೊಳೊಡರಿಚಿ ಪಿರಿಯ ಗಾಣವ ನಿಕ್ಕುವಾ ಬಲೆಗಾಱನುಂ ತಾನೆ (ಬಸವು. ೨೧-೨೮). ೨. ಪಿತೃವಿಗೆ ತರ್ಪಣ ಕೊಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮಾನಾಧಿಕಾರಿಯಾದವನು; ಜ್ಞಾತಿ; ದಾಯಾದಿ (ಕ). [ಏಕ + ಉದಕ$_2$]

ಏಕೋದರ (ನಾ). ಒಂದೇ ಗರ್ಭದಿಂದ ಬಂದವನು; ಸಹೋದರ; ಅಣ್ಣ ಅಥವಾ ತಮ್ಮ: ಏಕೋದರರರ್ ಸುರೂಪನುಂ ಕರುಪನುಮೆಂಬರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೫೪ ವ). [ಏಕ + ಉದರ]

ಏಕೋದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ದೇವರು; ಪರಮಾತ್ಮ: ಪಶುಪತಿ ಜಗಕ್ಕೆ ಏಕೋದೇವ (ಬಸವ. ೫೨೮). ℙ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಏಕಃ ದೇವಃ ಇವೆರಡೂ ಭಿನ್ನಶಬ್ದಗಳು. [ಸಂ.]

ಏಕೋನಿತ (ಗು). ಒಂದು ಕಡಮೆಯಾಗಿರುವ: ಪರಮಾಯುಷ್ಯಂ ... ಇಪ್ಪತ್ತಯ್ದು ಬೆಳ್ಗತ್ತೆಗಂ ಕರಭಕ್ಕಂ ಮಹಿಷೋಕ್ಷಜಾತಿಗದೆ ತಾನೇ [ಕೋ]ನಿತಂ (ಜಾತತಿ. ೮-೧೦). [ಏಕ + ಊನಿತ]

ಏಕೋಭಾವ (ನಾ). ಒಂದೇ ಭಾವ, —ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ಏಕೋಭಾವ ಎನಗುಳ್ಳರೆ ಏಕೆ ನೀ ಕರುಣಿಸೆ (ಬಸವ. ೨೮೬). ℙ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಏಕಃ ಭಾವಃ ಇವೆರಡೂ ಭಿನ್ನಶಬ್ದಗಳು. [ಸಂ.]

ಏಕೋಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಮಾರ್ಗ, —ದಾರಿ: ಪರಮ ಸತ್ಯನು ಶೀಲ ... ಆಚರಣನಾಗನವರತಲೇಕೋಮಾರ್ಗದಿಂ ಧರೆಯಾ ಪೊರೆವ (ಬಜ್ಜಪು. ೨೬-೪೮). ℙ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಏಕಃ ಮಾರ್ಗಃ ಇವೆರಡೂ ಭಿನ್ನಶಬ್ದಗಳು. [ಸಂ.]

ಏಗಂ$_1$ (ಅ). ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ; ನಿಜವಾಗಿ: "ಏಗಂ ನಿಶ್ಚಯೋ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೪೩); "ಏಗಂ ವಲಂ ವೇಲಂ ದಲ್ ತಾ ಗುಗು ಮತಿ ನಿಶ್ಚಯಾರ್ಥಮಂ" (ಶಮದ. ೩೦೬); ಆಗಳಿನ ಕಜ್ಜಮನೇಗಮೆ ಗೈದಪುದೆಂದು (ಶಮದ. ನ. ೧೦೯ ಪ್ರಯೋ); ಏಗಂ ನುಡಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೭೦ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಏಗಂ$_2$ 'ಏಗಳ್' ನೋ.

ಏಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಓಕರಿಕೆ ಬರು; ಅಸಹ್ಯವಾಗು: ಹಸಿವಿಲ್ಲದವನು ಅನ್ನವನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಡೆ ಏಗಡಿಸುವುದು ಎಂಬ ಹಾಗೆ ಅಂಗಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲದು (ವಚಶಾ. I, ೨೨೭). 'ಒಗಡಿಸು', 'ಓಗಡಿಸು' ಪರಾ.
[ಏಗಡ್ಡು$_0$ + -ಇಸ್ಸು$_3$ / ತೆಲು. ಏಗುಡು = ಅಸಹ್ಯ]

ಏಗಣಜು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಉಗ್ರಾಣ; ದೊಡ್ಡ ಕಣಜ (?): "ಎಂಥ ಕಣಜ ?" (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ): ಕಣಿ ವಿದ್ಯಾವಿಭವಕ್ಕುದಾಹರಣೆಯರ್ಥೋಪಾರ್ಜನಕ್ಕೆಕ್ಕಲಾವಣಮುದ್ಯದ್ಗುಣ ರತ್ನರಾಜಿಗೆ ಜೀವಟ್ಟಾದಾರ್ಯಸಂಪತ್ತಿಗೇಗಣಜೆಂದೀ ಗುಣಿ ಶಂಕನಂ ಪೊಗಱುಗುಂ ... ಉರ್ವೀತಳಂ (ಎಇ. XV, ೯೦-೫೧; 1060). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಏಗಣಜು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.
[ಏ$_2$? + ಕಣಜು (<ಕಣಂಜ)]

ಏಗಯ್ 'ಏಗೆಯ್' ನೋ.

ಏಗಳ್, ಏಗಂ$_2$, ಏಗಳುಂ (ಅ). ೧. ಯಾವಾಗ; ಯಾವಕಾಲದಲ್ಲಿ: ನೀಮೊಂದಂ ಮುನ್ನೇಗಳ್ ಕಂಡಿರೆಂಬುದವಿಶಾನೇಂದ್ರಂ ಬಣ್ಣಿಸೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೧೧ ವ). ೨. ಯಾವಾಗಲೂ; ಸದಾಕಾಲ: ಉಱಿಕೊಳ್ವುದು ಕಟ್ಟುವುದೇಗಳ್ ನೆತ್ತಾಟದ ದಿನದಂಗಳೊಳು (ಉದ್ಭದೇ. ೨-೧೨) **ಏಗಂ$_2$**: ೨. ಪರಧನಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಂ ಮಾಡದೇಗಂ ಪರದೈವ ಸ್ತೋತ್ರಕಿಂಬಾಗಡೆ (ಪಾಪ್ರಾಶ. ೫೯); ಕಾರ್ಯಕಾರಣಮೆಂಬುದೇಗ ಮೊಂದೇ ಕಣಾ (ವೀಶೈಪು. ೬-೫-೩೫). **ಏಗಳುಂ**: ೨. "ಏಗಳು ಮೆನಲ್ಕೆ ನಿರಂತರಂ" (ಕಶರ. ೧೧೪); ದೊರೆವೆತ್ತ ಯಕ್ಷಿ ಬಗೆದೀಕ್ಷಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸುಗೆಮ್ಮನೇಗಳುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬); ಉಱದೇಗಳುಂ ತಲೆಯ ನೇಱಿರಲ್ ನೆರೆಹೊರೆಯರುಂ ಸರ್ವರುಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೪-೨); ಏಗಳುಂ, ನೀನ್, ನೋಟ್ಪಿನ್ ಅಱಗುಲಿಗಳನ್ ಮುಱಿವ ನೋಂಪಿಯನ್ ನೋಂತಿರ್ಪೆ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧-೩). [?]

ಏಗಳುಂ 'ಏಗಳ್' ನೋ.

ಏಗಾದಿಏಗೋತ್ತರವಾಗು (ಕ್ರಿ). ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಒಂದು ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗು (?): ಶ್ರೀಭಂಡಾರದ ಹನ್ನಿರ್ ಧಾನ್ಯಮುಂ ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯಮುಂ ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗಂ ಏಗಾದಿಏಗೋತ್ತರವಾಗಲು ಶಕವರ್ಷ ಸಾಸಿರದ ... ಸೋಮವಾರದಲು ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠಂ ಮಾಡಿದ ಕೊಟ್ಟಾರಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೨೦-೪; 1180).
[ಏಗಾದಿ$_0$ (< ಸಂ. ಏಕಾಧಿಕ ?) + ಏಗೋತ್ತರ + ಆಗು$_1$]

ಏಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸಾಗಿಸು; ನಿಭಾಯಿಸು; ಜಯಿಸು: ಭೀಷ್ಮನು ನಾನು ಜೀವಸಹಿತವಾಗಿರುವಾಗ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನೀವು ಏಗಲಾರಿರಿ ... ಎಂದನು (ವಚಭಾ. ೨೬೪); ದ್ರೋಹ ಕೆಟ್ಟದ್ದು, ಪಾಪ, ದ್ರೋಹ ಮಾಡಿದವನು ಎಂದೂ ಏಗಿಲ್ಲ (ಬಂಕಿಮ. ೨೭೧); ಇಂಥ ಗಂಡನ್ನ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನಾನು ಏಗಬೇಕಾಗಿದೆ (ಮುಹಾಗ. ೫೧). [?]

ಏಗು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಏನನ್ನುಮಾಡು; ಏನು ಪ್ರಯೋಜನವಾಗು: ಹಿರಣ್ಯ ದಾನಗುಣಮೊನ್ದುಮದೇಗುವುವೆನ್ದು ಮೆಚ್ಚದೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾ೦. ೧೫೧–೨೮; 1047); ಮುನ್ನಮೆನ್ನ ಮಾಡಿದ ಪಾಪಫಲಮಿಾ ನೆವದಿಂ ಫಲಮನೀಯಲೆಂದು ಬಂದುದಕ್ಕೆ ನೀವೇಗುವಿರಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೧೯); ಜವನಂ ಜಕ್ಕುಲಿಪಂತೆ ಮಾರಿಗಿದಿರಂ ಪೋಪಂತೆ ಕಾಳಾಹಿಯೇಗುವು ದೆಂದೇಂ ಪಿಡಿವಂತೆ ಸಿಂಹಮನದಂ ಪೊಯ್ದೋಡುವಂತೀತನೇಗುವನೆಂ ದಿನ್ತೆನಲಂತೆ ಮೃತ್ಯುವಿನವೊಲೆಲ್ಲಿರ್ದೊಡಂ ಕೊಲ್ವನ್ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೪೩–೨೮; 1219); ಬಾಲವಬೆಳಿಸಿ ಮಾರುತಿ ವನವ ಮುಱಿದೀಡಾಡ ತೊಡಗಿದ ವನವದೇಗುವುದಸುರ ಸಂಗದಿ ಕೇಡು ಬಂದುದಲ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೧–೧೫); ಕೋಲ ಕೊಂಬನೆ ಭೀಮ ಸಿಡಿಲುರಿ ನಾಲಗೆಗೆ ನೀರೇಗು [ಪಾಠಾಂ. ಱು]ವುದು ಮೇಲಾಳ ಮುಱಿದನು ವಿವಿಧ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಹಾರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦–೧೬). [?]

ಏಗು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಬೇಯು; ಸುಡು; ದಹಿಸು: ಒಳಗುಡಿದ ನಾರಾಚದೇಱು ನಂದದಿ ಹೊಜಗ ಬಳಸದೊಳಗೊಳಗೇಗುವಾವುಗೆಯ ಶಿಖಿಯಂತೆ... ಸತಿಯಳಲು ಸೀಗೆಯೊಳಗಣ ಬಾಳೆಗೆಣೆಯಾದುದು (ಹಚಕಾ. ೧೨–೧೩); ಏಗುವುದೇ ಕುಮಾರಿಕೆಯನಪ್ಪಿದ ದರ್ಪಕವಹ್ನಿಯುಗ್ರದೀ ಬೇಗೆಯೊನಿತ್ತೆ ನಿತ್ತು ಶಿಶಿರಾಧಿಕಮಾದುಪಚಾರದೊಳ್ಪನಿಂಬಾಗಿರೆ ಮಾಱ್ಪಿವಿಂದನಿತು ತಾಪಮುದುರ್ವಿಸುತಿರ್ಪುದು (ಉದ್ಭಟ. ೭–೬೪).

[←ತೆಲು. ವೇಗು = ಹುರಿ, ವ್ಯಥೆಪಡು]

ಏಗು$_4$ 'ಏದು$_1$' ನೋ.

ಏಗುಱು (ನಾ). [ಕಾಮುಶಾ] (?): ಪೂಜಿಮುಡಲೊಂದು ಕಾಯ್ಪೆರಡು ಕೂಳ್ಕೆ ಮೊಗಂದೆಗೆಯಲ್ಕೆ ಮೂಱು ಮತ್ತಜ ಮುನಿಯಲ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ನುಡಿ ಗೇಳದವೋಲಿರಲಯ್ದು ಮರ್ಮಮಂ ಕುಱಿಪಿಡಿಲಾಱು ಬಚ್ಚಬಱಪಾಡಿ ನೋಳೇಟತಿನಿದ್ರೆಯೆಂಟುಯೇಗುಱು ನಿಲಲೊಂಬತದ್ರವರತಿತ್ವದೆ ಪತ್ತಿವು ಪೋದ ನಲ್ಮೆಗಳ್ (ಮನ್ಮವಿ. ೮–೧೩). [?]

ಏಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಏನು ಹಾಳಾಗು; ಏನು ನಷ್ಟವಾಗು: ಎನಗರಸಿ ಯಾಣೆ ನಿನ್ನೊಡನೆನಗೇಗೆಟ್ಟಪುದಿದೆಂದು ಜಗೋಡಾಡಲ್ ಕೆಮ್ಮನೆ ನುಡಿ ದೊಡೆನ್ನ ಕಣ್ಗಂ ಮನಕ್ಕೆವಂದಿರ್ದ ನಿನ್ನೊಳೆನಗೆರಡುಂಟೇ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೬೮); ಏಗೆಟ್ಟತ್ತೆಂದೇಳಿಸಿಯೊಂದಱಿಕೊಳಂ ಕೀಱೂದೊಡೆ ತನಗೆ ಪರದ ಸುಖಮದು ಕಿಡುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೮೭); ಕೆಮ್ಮನೇಗೆಟ್ಟತ್ತೆಂಬ ವೊಲಟ್ಟಿ ಕೊಂದಪನಿವಂ ಮಾಯ್ದಂತಕಂ ಪಾತಕಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೦–೧೩).

[ಏ$_2$ (< ಏನ್) + ಕೆಡು]

ಏಗೆಯ್, ಏಗಯ್, ಏಗೆಯು, ಏಗೈಯು (ಕ್ರಿ). ಏನನ್ನು ಮಾಡು; ಏನುಮಾಡು: ಕಾಣನೇಗೆಯ್ದುಂ ತನ್ನ ದೋಷಮುಂ ಕಾಣದಂತೆಂದುಂ ಕಣ್ಗಳ್ ತಮ್ಮ ಕಾಡಿಗೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೪೫); ಸಹೋದರ ವಿಯೋ ಗೋದ್ವೇಗಮೇಗೆಯ್ಯದೋ (ಆದಿಪು. ೩–೫೨); ಏಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರ್ದಪ ನೆಂದು ಕುತೂಹಲಂಬೆರಸು ಮುನ್ನಿನೆಡೆಗೆ ಬಂದು ನೋಡಿ ಕಾಣದೆ ವ್ಯಗ್ರ ಮನನಾಗಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೨೨); ಮುಳಿದಾಂಪರ್ಥರಣೇಶ್ವರರ್ಮಗೆ ಪೆಱರ್ಬಿಲ್ಗೊಂಡುಮೇಗೆಯ್ವರ್ (ಗದಾಯು. ೨–೧೨). **ಏಗಯ್:** ಈ ಗರುವೆಯ ನಿಡುಪುರ್ಬಿರಲೆನಗಿನ್ನದೇಗಯ್ಯಬಲ್ಲುದೆಂದೆನುತ ಬೇಗ ಬಿಸುಟನಂಗಜ ಕರ್ವುವಿಲ್ಲನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೭–೩೯). **ಏಗೆಯು:** ಪರ ಮನಂ ಮತ್ತೆ ಪೂಜಿಸಬಾರನೋಹಿಲನೇಗೆಯುವೆವಿದಕೆ (ಬಸವು. ೪೩–೩೭). **ಏಗೈಯು:** ತಿರುತಿರುಗಿ ಬಾಯಾರಿ ಬಾ[ಬ]ಸವಳಿದು ಬೇವಸಂಬಡೆದು ಕಂಗೆಡುತೆ ಮುಂದೇಗೈಯಲೆಂದೆಣಿಸುತಿರಲು ಕಟ್ಟೆದಿರೊಳೇ ಮೆರೆವ ಹೂಧೋಂಟವೊಂದನು ಕಂಡೆನು (ಕವಿಕಾ. ೪೬).

[ಏ$_2$ (< ಏನ್) + ಕೆಯ್$_1$]

ಏಗೆಯು 'ಏಗೆಯ್' ನೋ.

ಏಗೈಯು 'ಏಗೆಯ್' ನೋ.

ಏಗೊಳ್, ಏಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ಅಂಗೀಕರಿಸು; ಒಡಂಬಡು; ಸಮ್ಮತಿಸು; ಒಪ್ಪು: ನಂಟರೀತನ ನಣ್ಪಂ ಬಿಸುಡೆಂದೊಡಾ ನುಡಿಯನಾನೇಗೊಂಡೆನೇ (ಆದಿಪು. ೧೨–೩೭); ನಿಮ್ಮನಾಂ ಕಯ್ಯನೊಡ್ಡಿ ಬೇಡಿದೆ ನೆಂಬುದುಂ ಮುನೀಶ್ವರರೇಗೊಂಬುದುಂ ಯಶೋಭದ್ರೆಯುಂ ನಿಶ್ಚಿತಾಂತ ರಂಗೆಯಾಗಿ ಸಂತೊಸದಿಂ ನಿಜಾವಾಸಕ್ಕೆ ಪೋದಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೩೮ವ); ಸಳನೆಂಬಂ ಜಿನಮುನಿ ಹೊಯ್ ಸೆಳೆಯಿಂದಂ ಪುಲಿಯನೆಂದೊಡೆ[ೀ]ಗೊಂಡು ಮಹೀತಳವಾವ್ಪನೆಗಂ ಪೊಯ್ ಪೊಯ್ಸಳಪೆಸರಂ ತಳೆದುದಿತ್ತು ಯಾದವ ವಂಶಂ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧೦೬–೩; 1180; ಶಾಪಮಂ. ೯೩೪ ನೋ); ಈ ಮದುವೆಗಾನೇಗೊಂಡೊಡೇಮಾಕೊನೆಟ್ಟಗೆ ದುಷ್ಕರ್ಮಫಳಪ್ರಸೇವನೆಗಮಾನೇಗೊಂಡೆನೇನಾಗೆನೇ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೫–೪೬). **ಏಗೊಳು:** ಮೇಲೇಳ್ದನಿಲ್ಲ, ತನ್ನಂ ಜೊತೆಗೆ ಬನಕುಯ್ಯೆ ರಾಮನೇಗೊಳುವನ್ನೆಗಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೦–೩೪೩).

[ಏ$_2$ (< ಏನ್) + ಕೊಳ್$_1$]

ಏಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಮ್ಮತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಒಡಂಬಡಿಸು: ಕದಪಂ ಪೊ[ಯ್ವ]ನ್ದುದರ್ಕೆಗೇಗೊಳಿಸಿ ತಿವುಳನಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೬೫–೧೮; 1081). [ಏಗೊಳ್ + –ಇಸು$_3$]

ಏಗೊಳು 'ಏಗೊಳ್' ನೋ.

ಏಗೋತ್ತರ (ಗು). ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾದ: ಶ್ರೀ ಭಂಡಾರದ ಹನ್ನಿರ್ ಧಾನ್ಯಮುಂ ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯಮುಂ ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗಂ ಏಗಾದಿ ಏಗೋತ್ತರವಾಗಲು ಸಕವರ್ಷ ಸಾಸಿರದ... ಸೋಮವಾರದಲು ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠಂ ಮಾಡಿದ ಕೊಟ್ಟಾರಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೨೦–೪; 1180).

[< ಸಂ. ಏಕೋತ್ತರ]

ಏಚ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗೊಟ್ಟಿಗಡಿಯ ಭದ್ರಯ್ಯನ ಕಲ ಕನ್ನಯ್ಯ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಎಜದನೇಚ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೪–೧೨; 971). 'ಆಚ$_2$' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಆದಿತ್ಯ]

ಏಚಗವುಡ 'ಏಚಗಾವುಂಡ' ನೋ.

ಏಚಗಾವುಂಡ, ಏಚಗವುಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನಿಡುವಾನಿಯ ತುಱುಗೊಳೊಳ್ ಬಿದಿರ್ಹಕದ ಏಚಗಾವುಣ್ಡನ ತಮ್ಮ ಕೆಚ್ಚು (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆನ. ೧೨೯–೫; 970); ಶ್ರೀಮತ್ಪೆರ್ವ್ವಯ್ಯಲನ್ನಾಟ್ಗವುಣ್ಡುಗಳ್ಕ ಜ್ವನ್ದ ಪೆರ್ಮ್ಮಡಿಗಾವುಣ್ಡಂ ಏಚಗಾವುಣ್ಡನ್ಕೊಂಗುಣಿ ಗಾವುಣ್ಡನ್ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೪–೧೩; 1037). **ಏಚಗವುಡ:** ಏಚಗವುಡನ ಮಗ ಹಿರಿಯ ಬೊಂಮಯ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೫೮–೨೦; 1260).

[ಏಚ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಏಚಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಕೀನಾರ್ತ್ಥಿಯೆನ್ದು ಕುಡುವಳೆ ದಾನಮನೇಚಬ್ಬೆಯತ್ತಿಮಬ್ಬರಸೆಯವೊಲ್ (ಎಕ. II, ೩೮೪–೪೪; 1135).

[ಏಚ + ಅಬ್ಬೆ$_1$]

ಏಚಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬೆಳ್ದೊಡೆವೆಸಕ ಏಚಮ್ಮನೂ ಎರೆವಾಸನೂ ಗೋಸಹಸ್ರ ಕೊಟ್ಟೋನ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೬–೪; ?).

[ಏಚ + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಏಚಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸಂಧಿವಿಗ್ರ[ಹಿ] ಏಚಯ್ಯನುಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೧೧–೩; ಸು. 9ನೆಯ ಶತ); ಊರೊಡೆಯ ಮಾರಮಯ್ಯನ ಮಗ ಏಚಯ್ಯನಿಱಿದುಕೊಣ್ಡು ಪೆಗ್ಗಡೆ ಗುಣ್ಡಯ್ಯಂಗೆ ಕ್ಷಮೆ ಗೊಟ್ಟಸ್ತ್ರಿತಿಯೆನ್ತೆನ್ದೊಡೆ (ಎಕ. XI, ಹಿರಿಯೂ. ೧–೨೩; 975).

[ಏಚ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಏಚಿಕಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ನೆಗಳ್ದ ಳೇಚಿಕಬ್ಬೆ ಭೂಮಣ್ಡಳದೊಳ್ (ಶೆ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭೫-೩೦ ; ?). [ಏಚಿಕ$_0$ + ಅಬ್ಬೆ$_1$]

ಏಚುಪೇಚು (ನಾ). ಮುಚ್ಚುಮರೆ: ನಮ್ಮ ನಾಯಕನ ಸತಿಯು ಎಷ್ಟು ಏಚುಪೇಚರಿಯದವಳು. ಯಾರಾದರೂ ಅತ್ತುಕರೆದು ಏನಾದರೂ ಹೇಳಿದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಮರೆಯುವವಳು (ಕಾಳರಾ. ೮೦). [ಏಚು$_0$ + ಪೇಚು$_2$]

ಏಟವಿಟ, ಏಟವೀಟ (ನಾ). ದಾಸನಾದ ವಿಟ; ಅಲ್ಪನಾದ ವಿಟ : ನಾಣಿಲಿ ನಿಟ್ಟುರಂ ಸಿತಗನೇಟವಿಟಂ [ಪಾಠಾಂ. ನಾಟವಿಟಂ] ತುದಿಗೋಡ ಪಾಜಿ ನಿನ್ನಾಣೆ ಗಡ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೨೩). **ಏಟವೀಟ :** ಕಲಿಕಾಲ ಕರ್ಣನ ವಿನೋದದ ಚಾಗದ ಬೀರದಾಪ್ಪರ್ನೀಗಡಿನ ನಿಕೃಷ್ಟ ನಿರ್ಗ್ಘಣ ನಿಕೃತ್ಯ ನಿರಾಚರಣೇಟವೀಟರಂ ಕಡು ಜಡರೆಂತು ಪೋಲಿಪರೆ ಧನ್ಯನೆನಿಪ್ಪ ವಚೋಗ್ರಗಣ್ಯನಂ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೮-೭ ; 1067). 'ಅಟವಿಟ' ಪರಾ. [ಏಟ$_0$ (< ಸಂ. ಚೇಟ) + ವಿಟ]

ಏಟವಿಟಂಬರ್ (ಕ್ರಿ). ದಾಸವಿಟನಾಗು ; ಸೇವಕವಿಟನಾಗು : ಅಮೃತದ ಕಂಡಸಕ್ಕರೆಯ ಕೂಟಮುಮೊಲ್ವಳ ಕೂಟಮುಂ ಸಮಾನಮೆ ವಲಮೊಲ್ಲದಳ್ಗೆ ವಿಟನೇಟವಿಟಂಬರೆ ಕೂಟಮಿಂಪನೀಗುಮೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೪೪). [ಏಟವಿಟ + ಬರ್]

ಏಟವೀಟ 'ಏಟವಿಟ' ನೋ.

ಏಟು$_1$, ಎಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೊಡೆತ ; ಪೆಟ್ಟು : ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಚಿತ್ತರಮಾಗಿ ಬೀಸುತ್ತ ಮೊನೆಗಳಂ ತೋರುತ್ತ ಯೇಟುಗಳಂ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ವೃತ್ರಾಸುರನು ದೇವೇಂದ್ರನು ಕಾಳಗವಂ ಮಾಡುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೫೨-೧೯) ; ಖುರಪುಟಗಳೇಟಂದಲೇಳುತಲಿರುವ ರಜವನು (ಶ್ರೀರಾಜ. ೫೦ ಪೀಠಿಕೆ) ; ಶತ್ರುಗಳು ದುರ್ಗದವರ ಏಟನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ದಿಕ್ಕುಮುರಿದು ಓಡಿದರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೫೩) ; ಈ ಮಾತುಗಳು ರಾಧಕ್ಕನನ್ನು ಚಾಟಿಯ ಏಟನಂತೆ ಬಲವಾಗಿ ನೋಯಿಸಿದವು (ಅಬೋಲೀ. ೭೫). ೨. (ಕರಾ) ಪಗಡೆಯ ಆಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : "ಒಂದು ಜೂಜಾಟ" (ರಮಾಕಾಂ. ೧೧೮). **ಎಟ್ಟು$_2$:** (೬).

ಏಟುತಿನ್ನು = ಸೋಲು : 'ಏನಾದರೂ ಆಗಲಿ' ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಏಟು ತಿನ್ನುವುದು ಬೇಡ ! (ಕಮಸೆ. ೩೨). **ಏಟುಹಾಕು** = ಹೊಂಚುಹಾಕು (?) : ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಭೂಮಿಕಾಣಿಗಳನ್ನು ಅತಿಸುಲಭವಾಗಿ ದಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದೆಂದು ಏಟುಹಾಕಿದ – ಅಣ್ಣ ವರದರಾಜಾರಾಯ (ಕತ್ತಬೆ. ೩೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಎಜ್ಞು ; ತೆಲು. ಏಟು]

ಏಟು$_2$ 'ಎಷ್ಟು' ನೋ.

ಏಟುಗಾರ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಡೆಯುವವನು ; ಗುರಿಕಾರ. [ಏಟು$_1$ + -ಗಾರ (< -ಕಾಜ)]

ಏಟುಪಟ್ಟು (ನಾ). "ಜೂಜಾಟ" (ರಮಾಕಾಂ. ೧೧೮). [ಏಟು$_1$ + ಪಟ್ಟು$_1$]

ಏಟುಪಾವಡೆ 'ಏಟುಪಾವುಡೆ' ನೋ.

ಏಟುಪಾವುಡೆ, ಏಟುಪಾವಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು ; ಒಂದು ರಾಜಚಿಹ್ನೆ. ℗ ರಾಜಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಗಿರ್ರನೆ ತಿರುಗಿಸುವ ಬಣ್ಣದ ವಸ್ತ್ರ : ತಮ್ಮ ಭುಜಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಹನುಮಧ್ವಜ, ಗರುಡಧ್ವಜ, ಮಕರಟೆಕ್ಕೆ, ಸತ್ತಿಗೆ, ಸೂರೆಪಾನ, ಚೌರಿ, ಏಟುಪಾವುಡೆ ಮುಂತಾದ ಬಿರುದುಗಳಿಂದಲೂ... ವಾದ್ಯಗಳ ಧ್ವನಿಗಳಿಂದಲೂ ಅಸ್ಥಾನವು ಕಣ್ಗೊಳಿಸುತ್ತಿರಲು (ಮಹಾವಂ. I, ೩೪) ; ಹಾವುಗೆ ಏಟುಪಾವುಡೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವ ಚೇಟಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರು (ಮಹಾವಂ. I, ೩೫). **ಏಟುಪಾವಡೆ :** ಛತ್ರಚಾಮರ ಸೀಗುರಿ ಏಟುಪಾವಡೆ ಹಗಲ್ದೀವಟಿಗೆ ಮುಂತಾದ ರಾಜಚಿಹ್ನಗಳು (ಭಿರುಗಂ. ೨೬-೧೦). [ಏಟು$_0$ + ಪಾವುಡೆ$_2$]

ಏಡ (ನಾ). ೧. ಕಿವುಡ ; ಬಧಿರ : "ಬಧಿರನೇಡಂ ಕಿವುಡನೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೫) ; ಕವಿತಾರಹಸ್ಯಮಂ ಸತ್ಕವಿಯಜ್ಞಂಗುಮನೇಕ ಮೂಕನೇಡಂ ಜಡನೆಂಬವನಜ್ಞಂಗುಮೆ (ಆದಿಪು. ೧-೨೦). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುರಿ ; ಕಾಡುಕುರಿ : ನೋಡು ಬೇಜಿವನಿತ್ತಲಿವೆ ಹರಿಕ್ರೀಡ ಖಡ್ಗಿ ಕುರಂಗಿ ಚಿತ್ರಕನೇಡ ಕಡವಮ್ಮಾವು ಸೈರಿಭ ಶರಭ ಸಾರಂಗ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೩೦). ೩. ಕಿವುಡು ಹಸು (?) : ಏಡಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ಚಿತ್ರ ವೃಷ್ಟಿ ಕುರುಡಂ ಮುಂ ಪೊಕ್ಕೊಡರ್ಥಕ್ಷಯಂ (ಜಟ್ಟಮು. ४-೭). [ಸಂ.]

ಏಡಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುರಿ : ಜಂಗಮ ಏಡಕನನೇಜಿ ಬರುತಿರೆಯರಸ ಪಿಂಗದೇ ಗೂಳಿಯಂ ಮಾಡೆನಲು ಮಾಡಿದಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೭-೭೧). [ಸಂ.]

ಏಡಕೆ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುಕುರಿ : "ಏಡಕ – ಏಡಕೆ" (ಹೊಸುಗ. ೧೦). [ಸಂ. ಏಡಕಾ]

ಏಡಮೂಕ (ನಾ). ೧. ಕಿವುಡ ಮತ್ತು ಮೂಕ. ೨. ಮೂರ್ಖ ; ವಕ್ರ. ೩. ಕುರುಡ. [ಏಡ + ಮೂಕ]

ಏಡಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಲಚರ ಪ್ರಾಣಿ ; ಎಸಡು ; ನಳ್ಳಿ : ಏಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಎಸಡಿ] ಬರ್ದುಂಕಿದೆನೆಂದು ಮುಂದೆ ನಿಲೆ (ಪಂಚತಂ. ೮೫-೨) ; ಏಡಿ ಒಂದು ಅಜನ ತಲೆಯ ಏಡಿಸಾಡಿ ತಿಂದು ತೇಗಿ ಓಡಿನಲ್ಲಿ ನೀರಕುಡಿದು ಒಲೆಯ ಸೇರಲು (ಅವಧಾ. ೨೯೯-೧೩೧೪) ; ಏಡಿ ಮೊಸಳೆಯು ನೆಗಳು (ಸಂಧಪ. ೬-೨೫) ; ನಿನ್ನನ್ನು ನನ್ನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡರೆ. . . ಏಡಿ ಗರ್ಭವಂ ಧರಿಸುವ ಹಾಗೂ ಹಾನಿಬರುವುದು (ಕೃವಾವಿ. ೭೭) ; ಹಾಡಿಗೆ ಹಾಡಿಲ್ಲ ಏಡಿಗೆ ತಲೆಯಿಲ್ಲ ಮೋಡ ಬಂದಲ್ಲಿ ಬಿಸಿಲಿಲ್ಲ (ಜನಗೀ. ४೧). 'ಎಸಡಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಎಂಡ್ರಿ, ಎಂಡ್ರಿಕ ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಎಂಡೆ ; ಪರ್ಜಿ. ಇರ್ದಿ ; ಗೊಂಡಿ. ಏಟೇ]

ಏಡಿ$_2$ (ನಾ). ಕಿವುಡು ಹಸು (?) : ಏಡಿಯೊಳಲ್ಪವೃಷ್ಟಿ ಕೆರಿಯಾವಿ ನೊಳೊಳ್ಕಟಿ (ಜಟ್ಟಮು. ४-೮). [< ಏಡ ?]

ಏಡಿಕಾಯಿ (ನಾ). = ಏಡಿ$_1$: "ಕುಳೀರಃ, ಕರ್ಕಟಃ – ಈ ೨ ಏಡೀ ಪೆಸರುಗಳು ಅಂದರೆನೀರುಬೊಕ್ಕೆಗಳಲ್ಲಿರುವಏಡೀ[ಡಿ]ಕಾಯಿ, ನಳ್ಳಿಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭४). [ಏಡಿ$_1$ + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$). / ತೆಲು. ಎಂಡ್ರಕಾಯ]

ಏಡಿಸಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಹೇಳನ ಮಾಡು ; ನಿಂದಿಸಿ ಮಾತನಾಡು ; "ಸತಾಯಿಸು" (ಶಿವಗೀ. ಕೋಶ) : ಏಡಿ ಒಂದು ಅಜನ ತಲೆಯ ಏಡಿಸಾಡಿ ತಿಂದು ತೇಗಿ ಓಡಿನಲ್ಲಿ ನೀರಕುಡಿದು ಒಲೆಯ ಸೇರಲು ಹಾಡಿ ಹೊಗಳಿ ಹರಸಿಕೊಂಡು ಮಾಡಲೊಬ್ಬ ಮಡಕೆಗಳನು ನೋಡನೋಡ ನೊಬ್ಬ ಗಾಡಿಕಾಜನು (ಅವಧಾ. ೨೯೯-೧೩೧೪). [ಏಡಿಸು + ಆಡು$_1$]

ಏಡಿಸು, ಎಡ್ಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅವಹೇಳನ ಮಾಡು ; ನಿಂದಿಸು ; ಹೀಯಾಳಿಸು : ಮುಂದೆ ಬಂದೇಡಿಸುವಂತಿರಾಡಿದುದದೊಂದು ಮರುಳ್ ಫಣಿ ರಾಜಕೇತುವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫४) ; ಮುಸುಮೊಗಮಾಯ್ತು ಮೊಗಂ ಕಾಲ ಸುತ್ತುಗಂ ಪೋಯ್ತು ಪಲ್ಲಳ್ಳಾಡಿದುವೇಡಿಸುವಂತಿರ್ದಪಿರಿನ್ನುಂ ಬಿಸುಡಿರೆ ನೀವಜ್ಞ ನಿಮ್ಮ ನಿರ್ಲಜ್ಜೆಕೆಯಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೧೦೦) ; ಮುನಿ ವನಿತೆಯರೊಳ್ ಕೂಡಿದನೆಂಬೀ ನುಡಿಯದನೇಡಿಪುದೆಲೆ ವಿನಯನಂದಿ ದೇವರಚರಿತಂ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೧೯-೧೧ ; 1118) ; ಮಾಡಿದೆನೆಂಬುದು ಮನದಲ್ಲಿ ಹೊಳೆದರೆ ಏಡಿಸಿ ಕಾಡಿತ್ತು ಶಿವನ ಡಂಗುರ (ಬಸವ. ೨೩४) ; ಬೇಡಿದೈದೂರುಗಳ ಕೊಡುಯೆನಲೇಡಿಸಿದಲ್ಲೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೫-೧೬) ; ಬಂಜೆಯೆನುತೇಡಿಪಂತಿರಿನ್ನಿದಿರೊಳ್ ಪಿಳ್ಳೆಯಂ ಮುದ್ದುಗೆಯ್ಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೮-೫). **ಎಡ್ಡಿಸು :** "ನಿಂದಿಸು, ಗೇಲಿಮಾಡು" (ಜಾನಕೋ. ೨४). 'ಏಳಿಸು' ಪರಾ.

ಎಡ್ಡೆಡ್ಡಿಸು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಸುಂದರಕ್ಕ ಆಗಾಗ ನನ್ನನ್ನು ಬಹಳ ಕೆಣಕಬೇಕು. ನನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗಿನಿಂದ ಏನೋ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಎಡ್ಡೆಡ್ಡಿಸಿ ಮಾತನಾಡಬೇಕು (ವೈನಿ. ೩೯೩). [? + –ಇಸು₁]

ಏಡಿಹುಣ್ಣು (ನಾ). ದುರ್ಮಾಂಸ ಬೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ರಣ, —ರೋಗ; ಅರ್ಬುದ; ಕ್ಯಾನ್ಸರ್ ರೋಗ: ತಾನಿರುವ ದೇಹಭಾಗವನ್ನು ತಿಂದು ಹಾಕಿ, ಮಿತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಹರಡುತ್ತ, ತೆಗೆದುಹಾಕಿದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಹೋಗುವ, ಕೆಟ್ಟಕುರು; ಏಡಿಹುಣ್ಣು; ಅರ್ಬುದ ರೋಗ (Cancer. ಇಂಕನಿ).
[ಏಡಿ ? + ಹುಣ್ಣು (< ಪುಣ್)]

ಏಡು₁ (ನಾ). ಸಮಯ; ಕಾಲ(ಕಿ). 'ಇಯಾಂಡು', 'ಮೊನೆಯೇಡು' ಪರಾ. [?. / ತಮಿ. ಆಣ್ಡು = ವರುಷ; ತೆಲು. ಏಡು = ವರುಷ]

ಏಡು₂ (ನಾ). ೧. ಕೊಳೆ; ಕಲ್ಮಷ; ಹೊಕ್ಕಳಿಕೆ(?): ಕಡುಬಿಸಿಲೊಳ್ ಕಱಂಗಿ ಬೆಮರುಣ್ಮೆ ಸಮಂತು ಜಿಗಿಲ್ತು ಮೆಯ್ಯೊಳಾವೆಡೆಯೊಳ ಮೇಡು ಕೂಡೆ ಕೊರಟಾದುರಿಗೇಶದೊಳಿರ್ದ ಪೇನ್ಗಳಂದದರ್ದಿಱಿದೋಡೆ (ನೇಮಿಪು. ೩–೧೧೨). ೨. "ಗುರುತು, ಮಚ್ಚೆ" (ಜಾತತಿ. ಪರಿ. ೩): ಆ ಲಗ್ನಮನೆನಿತು ಗ್ರಹಮಾಲೋಕಿಪುವನಿತೆ ಮೆಯ್ಯೊಳೇ [ಪಾಠಾಂ. ಳೆರ] ಡಕ್ಕುಂ ದ್ಯೂನಾಲಯಗತಮೆನಿತು ಗ್ರಹಮಾ ಲೆಕ್ಕದಲೇ[ಪಾಠಾಂ. ಲೆರ]ಡು ಬೆನ್ನಲಾ ಪಶುಗಳಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೫–೫). [?. / ತಮಿ. ಏಡು = ದೋಷ]

ಏಡೂಕ (ನಾ). ಎಲುವುಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಗೋಡೆ: "ಏಡೂಕಂ – ಘಟ್ಟಿಯಾಗಿರುವುದಕ್ಕೂ ಕನ್ನಾಕೊರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವಂತೆ ಗೋಡೆಯೊಳಗಿಡಲ್ಪಟ್ಟ ಎಲುವಿನ ಗೋಡೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೮೮). [ಸಂ.]

ಏಣ್, ಏಣು (ನಾ). ಅಂಚು; ತುದಿ; ಮೊನೆ: ಏಣುಂಟು (ಶಮದ. ೬೯ ಪ್ರಯೋ). ಏಣು: ದಿಕ್ಕುಗಳೇಣು ಮುಱಿಯಲು ಹೊಕ್ಕೆಸುವ ಬಿಲುಜಾಣರುರವಣೆ ಲಜ್ಜಿಸಿತು ಲೋಕದ ಧನುರ್ಧರರ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೧೭); ವಜ್ರವನ್ನು ವಜ್ರದಿಂದಲೇ ತಿಕ್ಕಿ ನುಣುಪುಮಾಡುವರು ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕೆ ಏಣುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೪೪).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಏಣ್, ಏಣೆ; ಮಲ. ಏಣು]

ಏಣ (ನಾ). ಗಂಡು ಜಿಂಕೆ; ಎರಳೆ; ಹುಲ್ಲೆ: "ಹರಿಣಂ ಕುರಂಗಂ ಮೃಗಮೇಣಮೆನೆ ಹುಲ್ಲೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೮–೧೦); ನೋಡ ಆ ಏಣಮಂ, ಹಿಡಿಯ ಬಾ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೩–೧೩೫). [ಸಂ.]

ಏಣಗೋಣ 'ಎಣಗೋಣ' ನೋ.

ಏಣಗೋಣತನ (ನಾ). ಕೊಂಕುಮಾತು; ಗರ್ವದ ಮಾತು: ಸುಚರಿತ್ರದೊಂದೆಸಕಮಂ ಪುಣ್ಯಾಂಗನಾನೀಕದೊಳ್ಕೆಲಗೊಂಡಾಡುತ ವೇಣಗೋಣತನದಿಂ ಮಾತಾಡುತುಂ ರಾಗದಿಂ ಸುಟಿವುತ್ತಿಪ್ಪವರಂತಿ ರಾರ್ಹತರದೇನೇಗೆಯ್ದಡಂ ಬಲ್ಲರೆ (ಸಮುಪ. ೬–೩೯).
[ಏಣಗೋಣ (< ಎಣಗೋಣ) + – ತನ]

ಏಣಧರ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಚಂದ್ರ. [ಸಂ.]

ಏಣಧರಧರ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಏಣಧರಧರ ಸೇವೆಯಧಿಕ (ವೀಶೈಪು. ೪–೧೫–೭). [ಸಂ.]

ಏಣಧರಮೌಳಿ (ನಾ). ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಏಣಧರಮೌಳಿ ನಿಮ್ಮಡಿರೇಣುವನಾಂ ಸಿರದೊಳಾಂತುಕೊಂಡಿಹಸುಖಮಂ ಮಾಣದೆ ಕೊಡು (ಶಂಕಕಂ. ೩೩). [ಏಣಧರ + ಮೌಳಿ₂ (= ಮೌಲಿ)]

ಏಣನಯನೆ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಕಣ್ಣಿನಂತಿರುವ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವಳು: ಮಾಣದಾಳ್ದು ಮೂಡಿ ನಿನ್ನ ಏಣನಯನೆ ಕಮಲವದನೆ ಕಾಣೆನೆಂತೆ ನುತ್ತೆ (ಜನವ. ೧೨–೧೨). [ಸಂ. ಏಣನಯನಾ (ಏಣ + ನಯನ + –)]

ಏಣನಿಭಾಯತೇಕ್ಷಣೆ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಕಣ್ಣಿನಂತೆ ಅಗಲವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನುಳ್ಳವಳು: ಏಣನಿಭಾಯತೇಕ್ಷಣೆ ಕೇಳು ಪಾರ್ವತಿ ಬಾಣ ಪಂಚಕನ ಕುಸ್ತರಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೬–೩೦).
[ಸಂ. ಏಣನಿಭಾಯತೇಕ್ಷಣಾ (ಏಣನಿಭ + ಆಯತ + ಈಕ್ಷಣ + –)]

ಏಣಲಾಂಛನ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ಗುರುತಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ. 'ಏಣಲಾಂಛನಲಾಂಛನ' ಪರಾ.
[ಏಣ + ಲಾಂಛನ]

ಏಣಲಾಂಛನಲಾಂಛನ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನು; ಶಿವ: ಪ್ರಾಣದಾನವನೀಯಲಳವೇ ಕ್ಷೋಣಿಯೊಳಗಿಂತಾರಿಗಾದೊಡೆ ಏಣ ಲಾಂಛನಲಾಂಛನಂಗಂ ತಾನಿದರಿದೆನಲು (ಬಸವು. ೩೨–೪೮).
[ಏಣಲಾಂಛನ + ಲಾಂಛನ]

ಏಣವಳಿಕೆ 'ಎಣವಳಿಕೆ' ನೋ.

ಏಣವಾಹನ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ವಾಯು: ಎಮ್ಮರೆಸಂ ಕಂಸದೇವಂ . . . ಈ ಬಾಣದಿಂದೇಣವಾಹನನ ನೀ ಪರಿಶುವಿಂ ಗಿರಿಶಬಂಧುವನೀ ಶೂಲದಿಂ ನೀಲಲೋಹಿತನಂ ಗೆಲ್ದಂ (ಜಗವಿ. ೬–೨೮ ವ); ರಣದೊಳ್ ನಿಂದಿರ್ಪವನೇಣವಾಹನಂ ಪವಮಾನಂ (೧೧ಕ. ೬–೬೨). [ಏಣ + ವಾಹನ]

ಏಣಾಂಕ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ಗುರುತಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ: ಏಣಾಂಕ ಗಗನದೊಳಿರ್ದು ತಾ ಪುಟ್ಟಿದ ತಾಣವ ನೋಡುವಂದದಲಿ ಕೇಣ ವಿಲ್ಲದೆ ಕಡಲಿಳಿವಂತೆ ಮತಿ ಪಂಚಬಾಣ ನೀರೊಟ್ಟಿಲೊಳ್ ಬಿದ್ದ (ಮೋಹತ. ೧೧–೨೮). [ಏಣ + ಅಂಕ₂]

ಏಣಾಂಕಜೂಟ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಜಟೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಜಗತ್ತ್ರಾಣಾಪ್ತನಯನ ಕನದೇಣಾಂಕಜೂಟ . . . ವರಮುನಿ ಹೃದಯಶೋಣ ಜಲಜಾರ್ಕ ಕಲ್ಯಾಣ ನಿರ್ವಾಣಪ್ರದ (ಉದ್ಭದೇ. ೫–೩೧).
[ಏಣಾಂಕ + ಜೂಟ]

ಏಣಾಂಕಧರ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಈ ನುಡಿಗೆ ಏಣಾಂಕಧರ ಮುಚ್ಚಿ ಕರವಿತ್ತು ಧ್ಯಾನಿಸದೆ ಮತ್ತೆ ಬೇಡೆನೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೨–೪೩). [ಸಂ.]

ಏಣಾಂಕಾಂಕ (ನಾ). = ಏಣಾಂಕಧರ: ಹೂಣಿಸಿ ಪೆಣ್ಣುಸುರಿದೊಡದ ನಾಲಿಪುದೇಣಾಂಕಾಂಕನವರ್ಗಿಸ್ಸೇ ಸುಡು ನಾಣಿಲಿತನವಿದೆನುತೆ ಮಾನ ನಿಧಾನಂ ಮನದನ್ನೆಯೊಳು ಮಾಣದೆ ಮಾಜುತ್ತರವಿತ್ತಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೩–೭೨). [ಏಣಾಂಕ + ಅಂಕ₂]

ಏಣಾಂಚಿತಧರ (ನಾ). = ಏಣಾಂಕಧರ: ಏಣಾಂಚಿತಧರ ಜನತೂಣಾ ಶರಣಜನಪ್ರಾಣಾ (ಉದ್ಭದೇ. ೪–೩). [ಸಂ.]

ಏಣಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಕಣ್ಣಿನಂತಿರುವ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನುಳ್ಳವಳು: ಪೊರ್ದಿದೊಡೇಣಾಕ್ಷಿಯರಂ ಸರಾಗಮಾಗದುದುಂಟೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭–೨೮).
[ಸಂ. ಏಣಾಕ್ಷೀ (ಏಣ + ಅಕ್ಷಿ + –)]

ಏಣಿ₁ (ನಾ). ೧. ನಿಚ್ಚಣಿಕೆ: "ಅಧಿರೋಹಿಣೀ ನಿಶ್ರೇಣಿಯೆನಲೇಣಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೯–೧೨); ಕಡಲ ಗುಣ್ಪನಾರಯ್ಯಲುಂ ದಿವಕ್ಕಡರಲೇಣಿಯಂ ಸಮೆಯಲುಂ ವಲಂ ಬಾಚಿತ್ತಿಯೆಂಬವೊಲ್ ಬೆಳೆದು ನಿಂದ ಪರ್ವಿದಿರ ಸುರ್ವ ಗುರ್ವೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೯೩); ಶಿಷ್ಯರಿಬ್ಬರು ಬಂದು ಮಧ್ಯರಾತ್ರೆಯೊಳಂದು ಅಸ್ಸಮರದಿಂ ಮಾಡಿದೊಂದೇಣಿಯಂ ತಂದು (ವಾಗೀರ. ದೇ. ೨೫೮–೨); ಜಾಣನಲ್ಲಾ ಪರಮತತ್ವದೊಳೇಣಿಯಲ್ಲಾ ಮುಕ್ತಿಗೇಱುವ ನಿಮ್ಮ ಬಸವಣ್ಣ (ಬಸವು. ೩೭–೪೯); ಹಿಂದು ಹಿಂದಿನಲೇಣಿಯ ಮೇಲೇಱಿ ಮುಂಕೊಂಡುಱುಬುವ ರಿಪುಬಲವ ಖಂಡಿಸಿ (ಕಂಸವಿ. ೧೪–೩೦); ಬೆಂಕಿಯನ್ನುಕೊಂಡೊಯ್ದು ಏಣಿಯ ಮೂಲಕ ಕೆಳಕ್ಕಿಳಿದಳು (ದೇವೀಚಾ. ೩೭).

೨. ಎಲೆಕೊಯ್ಯುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಏಣಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ಉಗುರಮೂನೂರ್ವ್ವರುವಿರ್ದ್ದು ಏಣಿಯಲೊನ್ದು ಪಣಮಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೫೨–೪೦ ; 1103) ; ಏಣಿಯುಲು ಅಡ್ಡವನಾಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಕತಾರಂಬರಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೭೨–೪೪; 1121) ; ಸಮಸ್ತ ಕೊಯ್ಲಾಳಿಗಳೆಲ್ಲರು ಮೆತ್ತಕಾಜರು ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ನನ್ದಾದೀವಿಗೆಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಧರ್ಮ್ಮ ಏಣಿಗೆ ಪಾಗ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೪೧–೩೫ ; 1136). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಏಣಿ. / ಸಂ. ಶ್ರೇಣಿ]

ಏಣಿ$_3$ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಜಿಂಕೆ ; ಹರಿಣಿ : ಮಾಣದೆ ನೀನದನಂದು ತದೇಣೀಲೋಚನೆಯೊಳೊಂದು ದಿನದೊಳ್ ವನದೊಳ್ ನಾಣಂ ಬಿಟ್ಟು ಕರಂ ಕಣ್ಗಾಣದೆ ನೀಂ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತುಮಿರಲ್ (ನೇಮಿಪು. ೩–೫೩).
[ಸಂ. ಏಣೀ]

ಏಣಿತುರುಬು (ನಾ). ಹೆಂಗಸರು ಕೂದಲನ್ನು ಗಂಟುಕಟ್ಟುವ ಒಂದು ರೀತಿ : ಓರಣವಾಗಿ ಬಾಚಿಕೊಂಡು ಹಿಂದೆ ಕಟ್ಟಿದ ಏಣಿತುರುಬಿನ ಹಿಂದೆ ಕಮಲದಂತಹ ಒಂದೇ ಒಂದು ಬಂಗಾರದ ಹೂ (ಹಬ್ಬಬ. ೭). ℙ 'ವೇಣೀ' ಎಂಬುದು ಏಣಿ ಆಗಿರಬಹುದು.
[ಏಣಿ$_0$ + ತುರುಬು$_2$ (< ತುಱುಂಬು$_2$)]

ಏಣಿದೀವಟಿಗೆ (ನಾ). ಏಣಿಯ ಎರಡು ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲೂ ಸಿಕ್ಕಿಸಿರುವ ದೀಪಗಳ ಸಾಲು (ಕ). [ಏಣಿ$_1$ + ದೀವಟಿಗೆ]

ಏಣಿಮಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?): ಮಠದ ಮಾಟಕ್ಕೆ ಬರಿಸಕ್ಕೆ ಏಣಿಮಲೆ ಪಣವೊನ್ದು (ಇಎ. ೧೯೪೮, ಹಾನಗಲ್. ೨೨೮–೪೦ ; ?).
[ಏಣಿ$_1$ + ಮಲೆ ?]

ಏಣು 'ಏಣ್' ನೋ.

ಏಣುಬಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಾಳೆ : ಸೊನ್ನಿಬಾಳೆ, ಏಣು ಬಾಳೆ ಎಂದು ಈ ಪ್ರಕಾರ ಹಲವು ವಿಧವಾದ ಬಾಳೆಯ ಕುಲಗಳುಂಟು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೫೬). [ಏಣು ? + ಬಾಳೆ$_1$ (< ಬಾೞೆ)]

ಏಣೆ (ನಾ). = ಏಣೆಲು : ಮಳೆ ಬಂದೊಡನೆ ಏಣೆಯ ಬೆಳೆಯ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ನೇಜಿನೆಟ್ಟು ಪುನಃ ಗಟ್ಟಕ್ಕೆ ಮರಳುವ (ರಕ್ತರೂ. ೧೧).
[?]

ಏಣೆಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಮುಂಗಾರಿನ ಬೆಳೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟದ್ದು : ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುವ ಹೊರಗಣ ಚಾವಡಿಯಲ್ಲಿ 'ಏಣೆಲು' ಬೆಳೆಯ ಬತ್ತದ ರಾಶಿ ಹರಡಿತು (ಚಿಟ್ಟಜೀ. ೬). [← ತುಳು. ಎಣೆಲ್]

ಏಣ್ಬ (ನಾ). ತಂದೆ (?) : ದತ್ತ ಪರಿಹಾರಾನ್ ಪಿತೇವಾನುಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್ ಪರಿಹಾರದಿಂದೇಣ್ಬನಂ [ವಂ] ಮಕ್ಕಳಂ ಕಾಣ್ಬಂತೆ ಕಾಣ್ಗೆಂಬುದು ತಾತ್ಪರ್ಯಂ (ನೀತಿವಾ. ೧೮–೧೬). [?]

ಏತ$_1$, ಯಾತ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಏರುವಿಕೆ : ಏಱುತಕ್ಕೆ ಏತಂ ; ಓದಿಂಗೆ ಓತಂ (ಶಮುದ. ೨೦೯ ಪ್ರಯೋ). ೨. (ಬಾವಿಯಿಂದ) ನೀರನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತುವ ಸಾಧನ : "ಚುರಿಚುಂಡಿ ಮಾನಂಗಿಯಾಕರ್ಷಿಯೇತವು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೫–೧೯) ; ನೆಗಟ್ತಿಯ ಸೆಟ್ಟಿ ಲಕ್ಕಣಯ್ಯನೆನಯಿಪ್ಪುದಿನ್ನಿವಕೆ ಬಡ್ಡಿಯೊಳೇತಮನೆನ್ದು ಪತ್ತು ಗದ್ದಿನ ಪೊಸವೊನ್ನನಿತ್ತನ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೫–೨೯ ; 1082) ; ಇವಂಬುನಿಧಿಕೂಪದಿಂದಮರ ನಂದನಕ್ಕೇತಮೆತ್ತುವಲ್ಲಿ ಗಟಿಯಾಗಲುಂ ಕಡಲ ಗುಣ್ಪನಾರಯ್ಯಲುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೯೩) ; ಏತ ತಲೆವಾಗಿದರೇನು ಗುರುಭಕ್ತನಾಗಬಲ್ಲುದೆ (ಬಸವ. ೧೨೫) ; ಜಳಜಾತದ್ವಯಮೇತಮೆತ್ತಿದಪುವಂಭೋಜಾಳಿಗೆಂಬಂತೆ (ಅನಂಪು. ೭–೩೬) ; ಕಿತ್ತುಱಬಿ ಕನಕದ್ರೋಣಿಗಳನೊದೆದಿದಿರಿನೇತಗಳ . . . ಬನದಲಿ ಬೀದಿವರಿದಾಡಿದನು ಕಲಿಹನುಮ (ತೊರರಾ. ೫–೪–೧೪) ; ಏತದಿಂದ ಎಳೆದು ನೀರನ್ನು ಗದ್ದೆಗೆ ಸುರಿಯ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ (ಚಿಗುಬ. ೨೪). ೩. ಬತ್ತವನ್ನು ಕುಟ್ಟಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಸಾಧನ : ಬತ್ತ ಕುಟ್ಟುವಾಗ ಏತವನ್ನು ತುಳಿದೂ ತುಳಿದೂ ತೊಡೆ ನೋಯುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಯಾತ** : ೨. ಯಾತದ ಜಾಟಾಳದ ಕೊನಿಯಂತೆ ಭವಪಾಶದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಘಾಸಿಯಾದ ಮತ್ತೆ ನಿನಗಿನ್ನೇತಜ ಭಾಷೆಯೋ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೮–೨೦೦) ; ಯಾತದ ಮೇಲೆ ಹೋತಮೇವುದ ಕಂಡೆ (ಪುರಂದ. ೨–೧೨–೫) ; ಯಾತ ತಲೆ ತೂಗಿದರೆ ಪಾತಾಳದ ನೀರು ಬಂತು, ತಾತ ತಲೆ ತೂಗಿದರೆ ಪಗಡಿ ಬಿತ್ತು (ಗಾದೆ). ೩. ತರಂಗಿಣಿ, ಮಾತಂಗಿನಿ ಎಂಬ ಭಗಿನಿಯರಿಬ್ಬರು ಒನಕೆ ಯಾತವನ್ನು ತುಳಿಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಕಮುಕ. ೧೨೬).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಏಱ್ಱ ; ಮಲ. ಏತ್ತ ; ತೆಲು. ಏತ]

ಏತ$_2$ (ನಾ). ಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರವರ್ಣ ; ಮಿಶ್ರವರ್ಣ : "ಚಿತ್ರಃ, ಕಿರ್ಮ್ಮೀರಃ, ಕಲ್ಮಾಷಃ, ಶಬಲಃ, ಏತಃ, ಕರ್ಬುರಃ – ೬ ನಾನಾವರ್ಣಗಳುಳ್ಳ ಚಿತ್ರ ಬಣ್ಣದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೫). [ಸಂ.]

ಏತಕೋಲು (ನಾ). ಏತದಲ್ಲಿ ಬಾನಿಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಕಟ್ಟಿರುವ ಕೋಲು (ಕ).
[ಏತ$_1$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$). / ತಮಿ ಏಱ್ಱಕ್ಕೋಲ್]

ಏತರಹ (ನಾ). ಯಾವತರಹ ; ಯಾವರೀತಿ : ಸುರಿವ ಮಳೆಯ ಸುರಿಸದಿದ್ದರೆ ಪಯಿರ್ಬೆದದಿರೆ ಆವರೇತರಹದಲ್ಲಿ ನೀಡುವರಯ್ಯ ರಾಮನಾಥ (ದೇದಾಪ್ರ. ೧೧೫–೭೧). [ಏ$_2$ (< ಏನ್$_1$) + ತರಹ]

ಏತಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಏತವನ್ನು ತುಳಿ ; ಏತವನ್ನು ಎತ್ತು. ೨. ಒಂದು ವಿಧವಾದ ದಂಡನೆ ವಿಧಿಸು : ಐಗಳು ಕಠೋರಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಂಟಿಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುವುದು, ಟೊಂಕಹಾಕುವುದು, ಏತಹಾಕುವುದು, ಫರಂಗಿ ಮಣೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು (ಕುರುಕಾ. ೬೮). [ಏತ$_1$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಏತಿಪ್ರೇತಿ (ನಾ). ಸರಸ ವಿರಸ ; ಅನುಕೂಲ ಪ್ರತಿಕೂಲ : ನಿತ್ಯದ್ದೊಂದೂಟ ತಗೊಳ್ಳೀ ; ಗಂಡಹೆಂಡತೀರ ವ್ಯವಹಾರ ತಗೊಳ್ಳಿ ; ಏತಿಪ್ರೇತಿಗಳಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರಪಂಚದ ವ್ಯವಹಾರವೇ ಇಲ್ಲ (ಉಮಾಶಿ. ೮೩).
[ಸಂ. (ಏತಿ + ಪ್ರೇತಿ)]

ಏತ್ವ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಏ ಎಂಬ ವರ್ಣ : ಮೊದಲಿತ್ವಕ್ಕೇತ್ವಮುಮುತ್ವದೊಳೋತ್ವಮುಮೆಸೆವ ದೀರ್ಘಮುಂ ಚರಮಕ್ಕತ್ವದ ವಿಧಿಯುಂ ಧಾತುಗೆ ಭಾವದೊಳಕ್ಕುಂ ಧಾತು ನಿಜದೆ ಭಾವಮುದಕ್ಕುಂ (ಶಮುದ. ೨೧೩).
[ಸಂ.]

ಏದಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲುಸಿರುಬಿಡುವಂತೆ ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು ; ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಬೆನ್ನಟ್ಟು : ಆತನ ಏದಟ್ಟುತ್ತುಂ ಪರಿತಪ್ಪ ವಸುದೇವನ ರಥಕ್ಕೆ ತನ್ನೇಱಿದಾನೆಯನಣೆದು ನೂಕುವುದುಂ (ಮಹಾನೇ. ೫–೫೦ ವ). [ಏದು$_1$ + ಅಟ್ಟು$_1$]

ಏದು$_1$, ಏಗು$_4$ (ಕ್ರಿ). (ಆಯಾಸದಿಂದ) ಮೇಲುಸಿರುಬಿಡು ; ಬಿರುಸಾಗಿ ಉಸಿರಾಡು ; ತೇಕು : ದಣಿವಿಂದೇದುತಿಹುದನು ಕಂಡು ಕನಿಕರಗೊಂಡು (ರಾಮಾಸಂ. ೬–೨–೬೧) ; ಏದಿಸುರಿದಿಂತು ದಿವ್ಯಹರ್ಷಾವೇಶಮುಂ (ಗಿಳಿಎಂ. ೭–೭೭) ; ಏದುತ್ತ ತೇಕುತ್ತ ಅಲ್ಲಿ ಬಂದು ತಲುಪಿದ ಸುರೇಶ (ಆಬೋಲೀ. ೯೬). **ಏಗು$_4$** : ಏಗುತ್ತ ತೇಕುತ್ತ ಘಾಟಿಯ ಏರಿ ಹತ್ತಿದ ಬಾಬುಶೇಟರ ಎತ್ತಿನಗಾಡಿ (ಮೂರುದಾ. ೧೧೪). [?]

ಏದು$_2$ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಹಂದಿ. 'ಏದುಪಂದಿ' ಪರಾ.
ಏದಿನಮುಳ್ಳು = ಮುಳ್ಳುಹಂದಿಯ ಮುಳ್ಳು : "ಶಲ, ಶಲಲ– ಏದಿನಮುಳ್ಳು" (ಗಂಗಾಮು. ೩೦೪). [?. / ತೆಲು. ಏದು./ ಸಂ. ಸೇಧಾ]

ಏದುಪಂದಿ (ನಾ). = ಏದು$_2$: ಏದುಪಂದಿ (ಶಮುದ. ೬೫ ಪ್ರಯೋ).
[ಏದು$_2$ + ಪಂದಿ]

ಏದುಮುಳ್ಳು (ನಾ). ಮುಳ್ಳು ಹಂದಿಯ ಮುಳ್ಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಏದು$_2$ + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್)]

ಏದುಮೃಗ (ನಾ). = ಏದು$_2$ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಏದು$_2$ + ಮೃಗ]

ಏದುಸಿರು, ಏದುಸುರು (ನಾ). (ಆಯಾಸದಿಂದ ಬಿಡುವ) ಮೇಲುಸಿರು ; ಬಿರುಸಾದ ಉಸಿರಾಟ : ಎದೆ ಈಗ ಹೊಯ್ದುಕೊಳ್ಳಲಾರಂಭಿಸಿತು. ಏದುಸಿರು ಬಂದಿತು (ರಂಗನಾ. ೨೨೨); ಏದುಸಿರು ಬಿಡುತ್ತಾ ಹೆಂಗಸಿನತ್ತ ಬಂದ (ಹೊ ಸ ಕ್ಷಿ. ೬೪). **ಏದುಸುರು :** ಉಸ್ ಉಸ್ ಎನ್ನುತ್ತ ಏದುಸುರು ಬಿಡುತ್ತ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದೆ (ಅನಾಥೆ. ೧೦೫) ; ಆಯಾಸದಿಂದ ಏದುಸುರು ಕರೆಯುತ್ತಾ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡನು (ಯೋಧಪು. ೭೬).
[ಏದು$_1$ + ಉಸಿರು$_2$ (< ಉಸಿರ್$_2$)]

ಏದುಸುರು 'ಏದುಸಿರು' ನೋ.

ಏದೊರೆತು (ನಾ). ಯಾವ ಬಗೆಯದು; ಯಾವ ಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳುದು ; ಎಂತಹುದು : ಷೋಡಶರಾಜರಿರ್ಪತೆಱನೇನೆಮ್ಮನ್ವಯಕ್ಕಾಪರಾವ ವಿಳಾಸಂಗಳೊಳಿರ್ಪರೇದೊರೆತು ತಾನೆಮ್ಮಯ್ಯನೈಶ್ವರ್ಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೫). [ಏ$_2$ (< ಏನ್$_1$) + ದೊರೆತು (< ದೊರೆಯುದು)]

ಏಧ (ನಾ). ಕಟ್ಟಿಗೆ; ಸೌದೆ ; ಅಡುಗಬ್ಬು. [ಸಂ.]

ಏಧಿತ (ಗು). ಬೆಳೆದ ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದ. [ಸಂ.]

ಏಧೆ (ನಾ). ಏಳಿಗೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ. [ಸಂ. ಏಧಾ]

ಏನ್$_1$, ಏನು (ಸ). ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ಸರ್ವನಾಮ; ಯಾವುದು. ℙ ಇದರ ಏಳು ವಿಭಕ್ತಿಗಳು. ಏನ್, ಏನು ; ಏನಂ, ಏನನ್ನು ; ಏತರಿಂದ, ಏತಱಿಂದ, ಯಾತರಿಂದ ; ಏತರ್ಕೆ, ಏತಕ್ಕೆ, ಏತಕೆ, ಏಕೆ, ಯಾಕೆ ; ಏತಱತ್ತಣಿಂ, ಏತರ, ಏತಱ, ಯಾತರ ; ಏತರಲಿ, ಏತರಲ್ಲಿ, ಏತಱಲಿ, ಏತಱಲ್ಲಿ, ಏತಱೊಳ್, ಯಾತರಲ್ಲಿ : ಕೇಳೋಯ್ಪನ್ನಕಟವಪ್ರಶ್ನೈಲಮಡಱ್ದೇನಮ್ಮಾ ಕಳನ್ನುತ್ತರನಂ ಬಾಲೇ ಪೆಗ್ಗೊರವಂ ಸಮಾಧಿ ನೆಱೆದೊನ್ (ಎಕ. II, ೨೨-೩ ; 700); ಏನಂ ಕಂಡಿರಾರುಳ್ಳುದನುಳ್ಳಂತೆ ಪೇೞೆಯಪ್ಪೊಡೆ ನಿನಗೆನ್ನಾಣೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೬-೨೪) ; ಅಂತವರಾಗಿ ಪುಟ್ಟಲೇನಾಗಿಯುಮೇನೊ ತೀರ್ದಪುದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೯) ; ತಮ್ಮೞಿತಮಿದೇತಕೆಂದು ಗುರುಸಂಕುಳಮಂ ಮಱೆದು (ಕಾದಂಪೂ. ೫೪೪) ; ತಾನೇನಂ ಬೇಡಿದೊಡಂ ಬೇಡಿದುದಂ ಕುಡುವುದು ಪುಸಿಯೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೨೯) ; ಏನೇತಱಿನಿಕುಮಾದಿಯೊಳಾ ನೆಗೞ್ದ ಚತುರ್ಥಿಗಕ್ಕುಮೇತರ್ಕೇಕೆಂಬೀ ನುಡಿಯೇತಱ ಪ್ರಕೃತಿಯೆ ತಾನಕ್ಕುಂ ತತ್ತೃತೀಯೆ ಮೊದಲಾದುವಱೊಳ್ . . . ಪ್ರಥಮೆಗೆ– ಅಂದಿನ ನಿಜಭುಜವಿಕ್ರಾಂತಮೇನಾದುದು . . . ಗತಿಯಂಬಡೆದೇತಱಾತನೆ. . . ಚತುರ್ಥಿಗೆ –ಏತರ್ಕೆ, ಏಕೆ: ಏತರ್ಕೆ ಮುನಿಸೆಂದು ನೊಂದು ನುಡಿದಂ . . . ತೃತೀಯಾದಿಗೆ – ಏತಱಿಂ, ಏತಱತ್ತಣಿಂ, ಏತಱ, ಏತಱೊಳ್ (ಶಮದ. ೧೧೨, ಪ್ರಯೋ). **ಏನು :** ಏನನೋದಿ ಏನಕೇಳಿ ಏನ ಮಾಡಿಯೂ ಫಲವೇನು ನಿಮ್ಮವರೊಲಿಯದನ್ನಕ್ಕ (ಬಸವ. ೨೯೬); ಗಣಿಕಾಸ್ತ್ರೀ ಗುಣವೇತಕ್ಕೆ (ಸೋಮೇಶ. ೭೩) ; ಪೊಯ್ಲಿಂಗೊಱಲುತೇತಕ್ಕೆ ಪೊಯ್ದಪಿರೆನ್ನನಣ್ಣಣ್ಣಕ್ಕಱಿಂದಂಬರದೊಳೆಯ್ದುವ ಶಿವನೆಡೆಯೊಳಿರ್ದು (ಬಸಪು. ೫೦-೭); ಭಾರಿ ಧನುವಿದ್ದೇನು ತೋಳಿನ ತೋರದಲಿ ಫಲವೇನು ಕೈದುಗಳಾರನಂಜಿಸಲಾಪವಾಹವರಂಗ ಮಧ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೭) ; ಎನ್ನಭಿಮತವದೇನೆಂದರಸ ಬೆಸಗೊಂಡ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೧) ; ಏನು ಮಾಡಿದರೇನು ಭವಹಿಂಗದು (ಪುರಂದ. ೨-೧೮ ಪಲ್ಲವಿ) ; ಬಡವನೀತನೇನಕೆ ತನ್ನ ಹುಟ್ಟುಬಡಗಿಯ ಕೆಲಸಬಿಟ್ಟು ಹೊಸಧರ್ಮವಂ ಸಾರ್ವನೆಂದು (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. ೨-೭) ; ಬಾಲಕರಿಲ್ಲದ ಬಾಲಿದ್ಯಾತರ ಜನ್ಮ ಬಾಡೀಗಿ ಎತ್ತು ದುಡಿದಂಗ (ಗರತಿ. ೧೦೬) ; ಇಕ್ಕುವವರಿಗೆ ಇಕ್ಕಿದರೆ ಮಕ್ಕಳಿಗೇನು (ಗಾದೆ).

ಏಕೆ, ಯಾಕೆ ℙ ಇದು ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯದಂತೆ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ: ವ್ಯಾಕುಳನಲ್ಲದನೇಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕ] ವಿವೇಕ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯ ನಗರಮಂ ಪುಗುತರ್ಪಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೬) ; ಮೂಱು ತಿಂಗಳ ಬಸಿಱೇಕೆ ಪಾಯ್ವೆಯೆನಗೊತ್ತಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೪ ಶೂದ್ರಕ) ; ನಿನ್ನನೇಕೆ ಕಾಷ್ಠಕೂಟಂ ಬಡಿದನಬ್ಬಾ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೭-೧೭) ; ನೀನಾರ್ಗೇನೆಂಬೆಯೇಕೆ ಬಂದೆಯೆಂದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೪) ; ಬತ್ತಿದ ಕೆಱೆಯೊಳಗೆ ಬಲೆಯೇಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೭) ; ಇನ್ನೇಕೆ ಚಿಂತೆ (ಕಎಪು. ೧೬-೪) ; ಯಾಕೆ ನಿರ್ದಯನಾದೆ ಎಲೊ ದೇವನೆ (ಪುರಂದ. ೪-೯೪ ಪಲ್ಲವಿ); ಜೂಜಾಡುವವನಿಗೆ ಜಂಗಮದ ಸುದ್ದಿ ಯಾಕೆ (ಗಾದೆ). **ಏತಱದು** = ಯಾವ ರೀತಿಯದು ; ಎಂತಹುದು : ಕೀೞುಜಾತಿಯ ಮನೆಯಲುಂಬುದು ಮೇಲೆ ತಂದೆಯ ತಲೆಯನರಿವುದು ಚಾಳಿಯೇ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಭಕ್ತರ ಭಕ್ತಿ ಏತಱದು [ಪಾಠಾಂ. ಯಾತಱದು] (ಬಸಪು. ೨೮-೩೧). **ಏತಱವ** = ಎಷ್ಟರವನು : ಗಿರಿಶನಂ ಭಜಿಸಲ್ಕೆ ಮೌೞಿಯೊಳಿರುತಮಿಹನಿಂತಪ್ಪವರ್ಗೀಶ್ವರ ಸಮಯವತಿಗಹನವೆಂದೊಡೆ ಯಿೂತನೇತಱವ (ಬಸಪು. ೪೩-೪೩). **ಏನಾನು, ಏನಾನುಂ** = ಏನನ್ನಾದರೂ : ಅವಧರಿಸಿ ಮನದೊಳೇನಾನುವನಾಗಳ್ಕನ್ನೆ ನುಡಿಯಲೊಡರಿಸಿ (ಕಾದಂಉ. ೨೮೭) ; ಮೋಕ್ಷದ ಸುಖದಿಂದೇನಾನುಂ ಕುಂದುಗುಮದು ತಾನೆನೆ ಬಣ್ಣಿಸುವನಾವನಲ್ಲಿಯ ಸುಖಮಂ (ಆದಿಪು. ೬-೪೬) ; ದೋಷವಿದಱೊಳೇನಾನುಮುಳ್ಳೊಡಂ ಪ್ರಿಯದಿಂ ತಿರ್ದುವುದು (ಶಮದ. ೪ ಪೀಠಿಕೆ) ; ಇವರ ತಾತಂಗೇನಾನುಂ ಶಾಪಮಿತ್ತಪರೆಂದು ತಳಮಳಗೊಂಡು (ಅದ್ಭುತ. ೧೨-೧೯). **ಏನಿಲ್ಲೆಂತಿಲ್ಲ** = ಏನೂ ಇಲ್ಲ ಹೇಗೂ ಇಲ್ಲ : ಏನಿಲ್ಲೆಂತಿಲ್ಲದೆಯೇ ಜನ ಸಲ್ಲದ ಅಪವಾದ ಹೊರಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ (ಕುಸುಸಂ. ೯೯). **ಏನುಂಟಾದ** = ಏನಿದೆಯೊ ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ; ಇದ್ದದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ : ಚತುರ್ಗಡಿಗೆ ನೆಟ್ಟ ಗಡೀಕಲ್ಲಿನ ವಳಗುಳಯೇನುಂಟಾದ ಸರ್ವಸಾಂಮ್ಯವನೂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೩-೧೭ ; 1671). **ಏನೊಂದು** = ಯಾವುದೇ ಆಗಲಿ : ಏನೊಂದುಕಾರ್ಯಮುಮಂ ನಾಂ ಪೊಱಗಿರ್ದು ನೋಡುತಿರ್ಪುದೆ ಸಾಲ್ದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೯-೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಏನ್ ; ಮಲ. ಏನ್, ಏವ, ಎ, ಏ; ತುಳು. ದಾನೆ ; ತೆಲು. ಏಮಿ ; ಕೊಡ. ಎನ್ನೀ ; ಕೋಲಾ. ಎನಱ್; ನಾಯ್ಕಿ. ತಾ, ತಾನೆ; ಪರ್ಜಿ. ಎತೆ, ಎತೆನ್ ; ಗಡಬ. ಎನಾ, ಏನ ; ಕುಇ. ಅನ್ ; ಕುವಿ. ಎನ ; ಕುರುಖ್. ಎಂದ್ರಾ ; ಮಲ್ತೊ. ಇಂದ್ರಿಕ್ ; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಅನ್ತ್]

ಏನ್$_2$ 'ಏಮ್' ನೋ.

ಏನ (ನಾ). ಪಾಪ : ತಾನಿಂದುವರೆಗಮೊದವಿಸಿದೇನಂಗಳ್ಗಳ್ಕಿ . . . ನರಪತಿ ಬೞಿಕ ದೀಕ್ಷೆಯುಂ ಕೈಕೊಂಡಂ (ಯಶೋಚ. ೪-೭೬) ; ಏನಾಪರಾಶಿಬಡಬಾನಾಥಬಾಂಧವ ಸದಾ ನಾರದಪ್ರಿಯ ಜ್ಞಾನಾಧಿಕಾರ ಕರುಣಾನಾಕಮುನಿವರಧ್ಯಾನಾದಿಗಮ್ಯ ಜಯ (ಗುರುಚಾ. ೧-೪).
[< ಸಂ. ಏನಸ್].

ಏನಸ್ಸಂತಾನ (ನಾ). ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹ: ಏನಸ್ಸಂತಾನಮೆಂಟುಂ ಕಿಡೆ ನಿಜಗುಣಮೆಂಟುಂ ಮೊಗಂದೋಱೆ ಮೆಯ್ಯಿಂದೇನಾನುಂ ಕುಂದೆ . . . ಗಣನಾತೀತರಾಗಿರ್ದ ಮುಕ್ತಿಶ್ರೀನಾಥರ್ ಸಿದ್ಧರಾತ್ಯಂತಿಕಸುಖಪದವೀಸಿದ್ಧಿಯಂ ಮಾೞ್ಕೆ ನಮ್ಮೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೨).
[ಸಂ. (ಏನಸ್ + ಸಂತಾನ)]

ಏನು 'ಏನ್$_1$' ನೋ.

ಏನುಜಾರಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡದ ಹೆಸರು : ರಾಮಿ, ಮುಕುಡಕ, ಮುಕುತೆ, ಏನುಜಾರಿಗ (ವೈಔಗ. ೪೯-೯೮೦). [?]

ಏನೆನ್, ಏನೆನ್ನು (ಕ್ರಿ). ಏನೆಂದು ಹೇಳು ; ಏನೆಂದು ಕರೆದುಕೊಳ್ಳು : ಕೃಷ್ಣೆಯ ರೂಪಂ ಕಂಡು ಚೋದ್ಯಂಬಟ್ಟು ಸಾಮಾನ್ಯೆಯಲ್ಲೆ ನೀನಾರ್ಗೇ ನೆಂಬೆಯೆಂದು ಬೆಸಗೊಳೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೫ ವ) ; ಆತನ ವಿಳಾಸ ವದನೇನೆಂಬೆನೆಸೆದಿರಲು ನೂತನ ವಿಳಾಸದಿಂ ಗಿರಿಜೆ ವಾಮದೊಳಿರಲು (ಬಸರ. ೧-೭). **ಏನೆನ್ನು** : ವರಸುಕ್ಷೇತ್ರವೆಸೆವುವೇನೆಂಬೆ (ಕಂನವಿ. ೨-೨೩). [ಏನ್$_1$ + ಎನ್$_1$]

ಏನೆನ್ನು 'ಏನೆನ್' ನೋ.

ಏನೋಹರ (ನಾ). ಪಾಪವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು : ಜ್ಞಾನ ಬೀಜಂ ಭೋಗ ಮೋಕ್ಷದಮಸಂದಿಗ್ಧಮೇನೋಹರಂ ಪರಮಪದ ವಾಯುರಾರೋಗ್ಯದಾಣಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೧೨೪). [ಸಂ.]

ಏಪರಿ (ನಾ). ಯಾವರೀತಿ ; ಹೇಗೆ : ರೂಪಿಸಿ ಪದಾರ್ಥ ಬಂದುದ ಲಿಂಗಕಿತ್ತು ತಾನಾ ಪ್ರಸಾದವನಲ್ಲದೊಲ್ಲೆಂಬ ಭಕ್ತನಿಂದೇಪರಿಯನರ್ಪಿತವ ನೆನೆಯಬಹುದೇ (ಶಿವಗೀ. ೯೨-೫೫೧) ; ಜನನಿ ರಕ್ಕಸಿಯಾದಡಕಟಾ ತನಯನೇಪರಿಯಿಂದೆ ಬಾಳ್ವನು (ಬಸವು. ೧೫-೧೩).
[ಏ$_3$ (< ಏನ್$_1$) + ಪರಿ$_3$]

ಏಪಿ (ನಾ). ಮಹಾಗನಿ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ, ಭಾರವಾದ ಒಂದು ಮರ (ಕ). [?]

ಏಪೊತ್ತು 'ಏವೊಟ್ಟುಂ' ನೋ.

ಏಪೊತ್ತುಂ 'ಏವೊಟ್ಟುಂ' ನೋ.

ಏಪೊಳ್ತು 'ಏವೊಟ್ಟುಂ' ನೋ.

ಏಪೊಳ್ತುಂ 'ಏವೊಟ್ಟುಂ' ನೋ.

ಏಪೊಟ್ಟು 'ಏವೊಟ್ಟುಂ' ನೋ.

ಏಪೊಟ್ಟುಂ 'ಏವೊಟ್ಟುಂ' ನೋ.

ಏಬಂಡ, ಏಭಂಡ (ನಾ). ೧. ಯಾವ ಸರಕು ; ಯಾವ ವಸ್ತು. ೨. ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ; "ಏನು ಲೆಕ್ಕ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ) : ಆ ಸಮುದ್ರಮೇ [ಪಾಠಾಂ. ಮೇಂ]ಬಂಡಮೊ ಪಾಯ್ದೊಡೆಂದು ನಿಜ ಸಾಯಕ ದೊಳ್ ಬರೆದೆಚ್ಚು ಕಪ್ಪಮಂ ಕೊಂಡನವುಂಕಿ ಲಂಕೆಯ ವಿಭೀಷಣನಂ ಪರಸೈನ್ಯಭೈರವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೩); ನ್ಯಾಯಾರ್ಜಿತಮಲ್ಲದೆನಿಪ ಧನಮೇಬಂಡಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೨೬). **ಏಭಂಡ** : ೨. ಖಂಡಿತಮೆನಿಪ್ಪ ಪರಮಹಿಮಂಡಲಧವಳಾತಪತ್ರಸಂಪದಮೆನಗೇಭಂಡಮದನೊಲ್ಲೆ ನೊಲ್ಲೆಂ (ಗದಾಯು. ೫-೫೩); ತನ್ನ ತೋಳ್ಗಳೇಭಂಡಮೆನುತ್ತೆ ಮೂಂಕರಿಪನಗ್ಗದ ಹೈಹಯನಂ ಸುರದ್ವಿಷಂ (ಜಗವಿ. ೧೮-೮೨).
[ಏ$_3$ (< ಏನ್$_1$) + ಬಂಡ$_2$]

ಏಬರಾಸಿ, ಎಪ್ರಾಸಿ, ಎಬರೇಸಿ, ಎಬ್ರಾಸಿ (ನಾ). ಅವಿವೇಕಿ; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು : ಛೀ ಏಳೊ ಏಬರಾಸಿ. (ಬೀರಬ. ೧೬೭). ಎಪ್ರಾಸಿ: "ಎಪ್ರಾಸಿ – ಎಬಡ; ಹುಚ್ಚ" (ಜಾನಕೋ. ೨೫). ಎಬರೇಸಿ : (ಉಕ). ಎಬರೇಸಿ ನಮ್ಮ ದರವೇಸಿ ಕಂಡಿರಾ (ಗಾದೆ). **ಎಬ್ರಾಸಿ**: (ಕ).
[?. / ತಮಿ. ಏಪ್ಪಿರಾಸಿ ; ತುಳು. ಎಬುಳಂತೆ ; ತೆಲು. ಎಬ್ಬೆರಾಸಿ, ಎಬ್ರಾಸಿ = ಅಸಹ್ಯವಾಗಿ ಇರುವವನು, ಕೊಳಕ]

ಏಬಾರ್ತೆ 'ಏವಾಟ್ತಿ' ನೋ.

ಏಬಿಜ್ಜೆ (ನಾ). ಯಾವ ವಿದ್ಯೆ : ಏ ಪಬ್ಬವೆಸಗುವನೇಬಿಜ್ಜೆಗಳ ಕಲ್ತನೇಪಸ ಜಾತ್ರೆಗೆಯ್ದುವನು ಆ ಪಂಗಳ ತಿಳಿದವಡ ಗುಣಂಗಳನೇಪೊಳ್ತುಮೊಲ್ದೆಣಿಸುವುದು (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೫೭ ಸಾಂಗತ್ಯ ೨೩). [ಏ$_3$ (< ಏನ್$_1$) + ಬಿಜ್ಜೆ$_1$]

ಏಬೆಸನ (ನಾ). ಏನು ಅಪ್ಪಣೆ : ಬಾಯಿತುಂಬ ಮಾತನಾಡಿ ಏಗುವುದು ಏಬೆಸನೆಂದು ತನುಕರಗಿ ಮನಕರಗಿ ನೋಡಿ ಮಾಡುವುದು ಭಕ್ತಿಸ್ಥಲ (ಬಸವ. ೮೬೪). [ಏ$_3$ (< ಏನ್$_1$) + ಬೆಸನ]

ಏಭಂಡ 'ಏಬಂಡ' ನೋ.

ಏಮ್, ಏಂ, ಏನ್$_2$ (ಅ). ಮೆಚ್ಚುಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : ಕ್ರಮದಿ[ನ]ಳುರ್ಕೆವೆತ್ತು ನಿಬಿಡೋನ್ನತಮಾಗಿ ಬೆಡಂಗಿಸೇವಮ್ ಚತುಸ್ಸಮಯದ ದೇವತಾನಿಲಯಮೊಪ್ಪುಗುಮ್ (ಎಇ. XIII, ೩೨೯-೩೩ ; 930). **ಏಂ** : ಏಂ ನಡೆದುದೊ ಪೆರ್ಬಡೆ ಗಂಗೆಯ ತಡಿವಿಡಿದೆರಡನೆಯ ಗಂಗೆ ನಡೆವಂತಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೨-೬೪) ; ಶಾಂತಿ ಪುರಾಣಮೇಂ ಕರಂ ನವರಸಮೇಂ ಸಮರ್ಥಯುತಮೇಂ ಮೃದುಬಂಧ ನಮೇಂ ಪ್ರಸನ್ನಮೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೩೭). **ಏನ್$_2$** : ಏನ್ ! ಪೇಟ್ಕೆ ಪೇಟಿದ್ದಿ ನೀನ್, ಮುತ್ತಚ್ಚಿ, ಘೋರಂ ! (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೦-೧೯೬).
[< ಏನ್$_1$]

ಏಮಾತು (ನಾ). ಏನು ಮಾತು ; ಇನ್ನೇನು ಮಾತು : ಪೆಜತೇ ಮಾತೀ ಕೂಸಿನಂದಮಿಾತನ ಪೆಸರುಂ ಭೀಮನೆ ಪೋಗೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೮) ; ಕಾಮದುಬ್ಬರವಲ್ಲಿ ಕೋಪದಬ್ಬರವಲ್ಲಿ ಏಮಾತೊ ಲೋಭ ಮೋಹಂಗಳೂಳಿಗವಲ್ಲಿ (ಸಂಬರ. ೧-೬೨).
[ಏ$_2$ (ಏನ್$_1$) + ಮಾತು$_1$]

ಏಮಾರಿಕೆ (ನಾ). ಮೋಸ ; ಮೋಸಹೋಗುವುದು : ಊರ್ಮಿಳೆಯ ವದನವು ಏಮಾರಿಕೆಯಿಂದಲೂ, ಅಸಮಾಧಾನದಿಂದಲೂ ಬಿಸಿ ತಗುಲಿದ ಬಾಳೆಯ ಎಲೆಯಂತೆ ಬಾಡಿತು (ಮೊಗ್ಗು. ೪೧). [ಏಮಾರು + -ಇಕೆ]

ಏಮಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೋಸಗೊಳಿಸು ; ವಂಚಿಸು : ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಮೇಯುತ್ತಿದ್ದ ಮೇಕೆಯನ್ನು ಏಮಾರಿಸಿ ಹಿಡುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ (ಕಥಾಮಂ. ೩೫). [ಏಮಾರು + -ಇಸು$_3$]

ಏಮಾರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೋಸಹೋಗು : ಅವಳು ಇಂಥದುದರಲ್ಲೆಲ್ಲ ಏಮಾರುವ ಹಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಮೂಲಾನ. ೧೯೧). ೨. ಉಪೇಕ್ಷಿಸು; ಅಲಕ್ಷಿಸು. 'ವೇಮಾಜು' ಪರಾ.
ಏಮಾರಿಹೋಗು = ಮೋಸಹೋಗು : ಆಗಲೆ ಇವಳು ಈ ತಂತ್ರ ಮಾಡಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ನಾನು ಏಮಾರಿಹೋದೆ (ಮಧುಸಂ. ೧೧೭).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಏಮಾಱ್ಱು = ಮೋಸಗೊಳಿಸು, ವಂಚಿಸು ; ತೆಲು. ಏಮಾಱು = ಉಪೇಕ್ಷಿಸು, ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು]

ಏಯ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಎಸೆ; ಬಿಡು; ಹೊಡೆ (ಕ). [← ತೆಲು. ಏಯು, ವೇಯು]

ಏಯ್$_2$ (ಅ). ಕೆಳದರ್ಜೆಯವನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು (ಕ). [?]

ಏಯಾರಸೆ, ಏಯೋದಸಿ (ನಾ). ಚಾಂದ್ರಮಾನದ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ತಿಥಿ : "ಏಕಾದಶಿ – ಏಯಾರಸೆ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). **ಏಯೋದಸಿ**: "ಏಕಾದಶಿ – ಏಯೋದಸಿ, ಏಕಾಶಿ" (ಹೊಸುಗ. ೧೧೯).
[< ಸಂ. ಏಕಾದಶೀ]

ಏಯೋದಸಿ 'ಏಯಾರಸೆ' ನೋ.

ಏರ್, ಏರು$_3$ (ನಾ). ೧. ನೊಗವನ್ನು ಹೂಡಿ ದನಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ನೇಗಿಲು ; ಆರು : ಕುರುಧರೆಯಂ ನಿಜೋಗ್ರ[ಗ]ದೆಯೇರ್ಗಳಿನುತ್ತುಗಿಯುತ್ತೆ . . . ತಾರ ಭೂಧರ ಸಿತ [ಕೀರ್ತಿ]ಯೆಂಬ ಬೆಳಸಂ ಬೆಳೆದಂ ಪರಸೈನ್ಯಭೈರವಂ (ಗದಾಯು. ೧೦-೪) ; ಕಜ್ಜದೇರ್ ನೊಗಕೆ ಮಣಿದಾಂಪರೊ ಪೆಗಲ್ಗಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೩೪-೨೪೫). ೨. ಹೋರಿಗಳನ್ನು ಪಳಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೊಗದಂತೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮರ. 'ಆರ್$_3$' ಪರಾ. **ಏರು$_3$**: ೧. ಅವಮೇಲೆ ಒಂದೇರಿನ ಆರಂಬಮಾಡಿ . . . ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಕಂದಾಯ ಕಟ್ಟುತ್ತಾ ಇದ್ದನು (ಕಥಾಮಂ. ೧೯). ೩. ಎತ್ತಿನ ಜೊತೆ ; ಒಂದು ಏರು (ಎತ್ತಿನ ಜತೆ) ಇರುವುದು ಹತ್ತು ಏರು ಆಗುತ್ತದೆ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೩೨).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** **ಮಲ.** ಏರ್; **ತೆಲು.** ಏರು; **ಕೋಲಾ.** ಚೇರ್; **ಪರ್ಜಿ.** ಚಿ ರೆ ಯಾ ಕು ಲ್ = ಎತ್ತುಗಳ ಜೊತೆ; **ಗೊಂಡಿ.** ಸೇರ್; **ಕುಇ.** ಸೇರು; **ಕುವಿ.** ಹೇರು]

ಐರಂಡ (ನಾ). ಹರಳುಗಿಡ; ಔಡಲಗಿಡ: "ಗ್ರಾಮರುಹಮೇರಂಡ ಮೆಂದೊಡವುಡಲ" (ಮಂಗರಾ. ೪೧–೩೪); ಅಗಳಾ ವಿಷಮಕೋದಂಡಮ ನೇರಂಡಕಾಂಡಮಂ ಬಗೆವಂತೆ ಬಗೆದು (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೮೬ ವ); ಕಲ್ಲು ಕುದುರೆಯ ಕಾಲಿಗೆ ತಾಗಿ ಅದು ಐರಂಡದ ಕಡ್ಡಿಯಂತೆ ಮುರಿಯಿತು (ಬುದ್ಧ ಪ. ೪೨). [**ಸಂ.**]

ಐರಂಡಕಿಟ್ಟ (ನಾ). ಹರಳಿನಿಂದ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ತೆಗೆದ ಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವ ಹರಳಿನ ಅವಶೇಷ; ಹರಳು ಮಡ್ಡಿ, —ಹಿಂಡಿ: "ಐರಂಡ ಕಿಟ್ಟದೊಳು ಹೆಟ್ಟಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೦). [ಐರಂಡ + ಕಿಟ್ಟ]

ಐರಂಡಲ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏರುವುದು (?): ಶರಧಿ ಮೇರೆಯ ಮೀರೆ ಸೂರ್ಯನಿಳಿಯೊಳ್ ಚರಿಸಿ ಧರಣಿಯೇರಂಡಲಂಮಾಗೆ ಸತ್ವವ ಬಿಡೆನು (ಲಕ್ಷ್ಮೀಭಾ. ೫–೧). 'ಓರಂಡಲ', 'ಮಾಱಂಡಲ' ಪರಾ.

[ಏರು$_2$ (< ಏಱು$_2$) + ಅಂಡಲ$_0$]

ಐರಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು (ಕಿ). [ಸಂ. ಐರಕಾ]

ಐರಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ). (ಕೆಲಸ) ತಡೆದು ನಿಲ್ಲು; ಹರಕತ್ತಾಗು: ಆ ಶ್ರೀಮಂತನಿಂದ ನಮಗ ಐರಗಟ್ಟದ್ದರೇ ಏನು. ನೀವು ಇದ್ರ ನಮಗೆಲ್ಲಾ ಇದ್ದಾಂಗ ಅನ್ನಿರಿ (ತಿಡುಗು. ೪೪). [ಐರ? + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಐರಣ (ನಾ). ಕರುವಿನ ಸಗಣಿ: "ಐರಣಮೆಂದು ಕಱುವಿನ ಸೆಗಣಿ" (ಕಶಸಾ. ೭–೧೩೨); "ಐರಣಮೆ ವತ್ಸವಿಷ್ಟೆಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೮೭). [?]

ಐರಣಿಗ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಅಕ್ಕಸಾಲೆ: ಆ ಐರಣಿಗನುಂ ಪಂಡಿತಿಯ ವಿಯೋಗದೊಳ್ ... ಬೇ[ಯು]ತ್ತಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೧–೧೧); ಐರಣಿಗೆಱಿಗನಂ ಧಾರಿಣಿಯೊಳಗೆಲ್ಲಂ ಪೋರನ್ತೆ ಪೊಗಳ್ವರಳವಲ್ಲ ಗಂಡಿನೊಳಾರುಂ ದೊರೆಯೆ ಭುವನವಳಯದೊಳ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೧–೭; 966); ವಾಸ್ತವ ದಿಕ್ತಟಂ ಸಮೆದ ಮೂಷೆ ತಮಂ ಸುರಿದಿರ್ದಲಬ್ಧಸಂಪಾಸಿ ಸಮೀರನೇರಣಿಗನಾಗೆ ನಿದಾಘದ ದೀಪ ವರ್ತಿಯೊಳ್ ಕಾಸಿ ತೆರಳ್ದ ಪಿಂಜರಿಯವೋಲ್ ಕಿಸುಸಂಜೆ ತೆರಳ್ವಿನಂ (ಅಜಿಪು. ೬–೭೦); ಐರಣಿಗರ ಕಮ್ಮಱರ ಸಾಲ್ಗಳ ಭರಾಜಿಸುಗುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೨–೧೦೮); ಐರಣಿಗರ್ಗೀ ಮಸಿಯಂ ಭೋರನೆ ಕೊಟ್ಟವರ್ಗ ಳಿತ್ತ ಗೋರಸಮಂ ದೊರಕಿಸಿಕೊಂಡೋರಂತಿರೆ ಬರ್ಪುದೆಂದು ಕಳಿಪಿ ದಳವಳಂ (ದಶಕು. ೧೨–೧೨೪).

[**ಪಾಲಿ.** ಹೇರಣಿಕ (< ಸಂ. ಹೈರಣ್ಯಕ)]

ಐರಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಗುಡ್ಡೆಹಾಕು; ಒಡ್ಡುಹಾಕು: ಕೆಟ್ಟಗದ್ದೆಗೆ ಮನೇ ನೆಲ್ಲು ಐರಹಾಕಿದರು (ಗಾದೆ).

[ಐರ್$_0$ (< ಏಱ್$_1$) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಐರಹೊತ್ತು (ನಾ). ಸೂರ್ಯೋದಯದಿಂದ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ವರೆಗಿನ ಕಾಲ: ಸಜ್ಜನರ ಸ್ನೇಹವು ಇಳಿಹೊತ್ತಿನ ನೆರಳಂತೆ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಕೀಳರ ಸ್ನೇಹವು ಐರಹೊತ್ತಿನ ನೆರಳನಂತೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೧೬). 'ಇಳಿಹೊತ್ತು' ಪರಾ.

[ಐರ್$_0$ (< ಏಱ್$_1$) + ಹೊತ್ತು$_2$ (< ಪೊಟ್ತು)]

ಐರಾಟ 'ಏಱಾಟ' ನೋ.

ಐರಾಟಿಕೆ 'ಏಱಾಟಿಕೆ' ನೋ.

ಐರಾಡು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲೆಬರು, —ಬೀಸು: ಐರಾಡೆ ಗಾಳಿ ಉಕ್ಕಿ ಹಾರಾಡು ತಾವ ಹಕ್ಕಿ (ಗಂಗಾತ. ೧೮–೯). [ಐರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಆಡು$_1$]

ಐರಿ$_1$, ಏಱಿ (ನಾ). ೧. (ನೀರನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಕುವ) ಎತ್ತರವಾದ ಕಟ್ಟೆ; ಎತ್ತರವಾದ ದಂಡೆ, —ದಿಣ್ಣೆ: ತಾಯೂರ ಪಱಿಕೆಱಿ ಬಸವಯ್ಯ ತನ್ನ ಪರ ಐರಿಯ ಜೋಳದ ಕೆಯ್ಯ ಪಱಿ ಕಮ್ಮಳದೆಡ ಕೆಯ್ಯ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೯೭–೬; 898 ?); ನೆಱೆದಿರ್ದೇರಿಯನೇಱಿತ ಪ್ಪೆಡೆಗಳೊಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೩೦೪–೧೩); ಐರಿಯ ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದ ನೀರು ಪೂರ್ವದ ತಟಾಕಕ್ಕೆ ಏಱಬಲ್ಲುದೆ (ಏಲೇಶ್ವ. ೪೧); ಏರಿಯನೀಡಿಱಿವೋ ಳಿಯೆ ನೀರುಣ್ಬ ಕನಲ್ವ ಪೋರ್ವ ... ಗೋರಾಜಿಯ ಲೀಲೆ ಕಣ್ಗೆ ಪಡೆದುದು ಚೆಲ್ವಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೨–೨೭); ಬಾಗಿಲ ಹನುಮ ಭಕ್ತರ ಪಾಲಿಪ ಬಲವಾಗಿ ತಟಾಕದೇರಿಯಲಿ (ಕಂಠವ. ೨–೧೧೧); ಗಾಡಿಯು ಕೆರೆಯ ಏರಿಯ ಮೇಲೆ ಬಂದಿತ್ತು (ಮುನಿವಮಾ. ೧೫). ೨. ಎತ್ತರವಾದ ಪ್ರದೇಶ: ಘಾಟಿಯ ಏರಿಯ ತುದಿಯಿಂದ ಕುಹೂ ಹು ಎಂಬ ಕೂಗು ಹೊರಟಿತು (ಮೂರುದಾ. ೪). ೩. ಕೆರೆ: ತನುವೆಂಬ ಏರಿಗೆ ಮನವೆಂಬ ಕಟ್ಟೆಯ ಮಾಡಿ ಬಲಿದು ಷಡ್ವಿಧಭಕ್ತಿಯೆಂಬ ಸೋಪಾನದಿಂದ ಪರ ಮಾನಂದ ಜಲವ ತುಂಬಿ ಕೆಱೆಯ ಕಟ್ಟ ಬಲ್ಲವರನಾರನೂ ಕಾಣೆ (ಅವಚಂ. ೧೭೨–೭೭೩). **ಏಱಿ**: ೧. ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಪೃಥುವಿ ಕೊಙ್ಗೊಣಿ ಅರಸರಾ × × × ಏಱಿ ತೊರೆಕಳ ವೃತ್ತಿ ಕಱಿವೊನ್ಪಙ್ಚಮಹಾಪಾತಕನ ಕ್ಕುವರ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೧೦೨–೩; 780); ನೆಯ್ವಿಲ್ಗೆ ಱಿಯಾ ಏಱಿ ಮೂಡಣ್ಣಾ ಸೀಮೆ ಇಡೆವೆಟ್ಟದಾ ವಡಗಣ್ಣಾ ನೀರಿಜಗ (ಎಇ. XXI, ೨೯–೧೩; 8ನೆಯ ಶತ). ℙ 'ಏಱಿ' ಇಲ್ಲಿ ರೇಫಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಶಕಟರೇಫ ಬಂದಿದೆ.

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಏರಿ = ಕೆರೆ, ಜಲಾಶಯ; **ಮಲ.** ಏರಿ = ದಡ; **ತುಳು.** ಏರಿ = ತರಕಾರಿ ಬೆಳೆಯುವ ಮಡಿ; **ಕೊಡ.** ಏರಿ = ಗದ್ದೆಯ ಬದು]

ಐರಿ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಾಳೆ ಮೀನು; ಬೆನ್ನು ಮತ್ತು ಹೊಟ್ಟೆಯ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಂಸದ ರೋಮಗಳುಳ್ಳ ಉರುಟು ಮೀನು.

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಏರಿವಾಳೈ; **ಮಲ.** **ತುಳು.** ಏರಿ]

ಐರಿಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಒಡ್ಡು ಕಟ್ಟು; ಅಡ್ಡಗಟ್ಟೆ ಕಟ್ಟು: ಮಕ್ಕಳ ... ವರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಅದುಮಿಡಲು ಯತ್ನಿಸಿದರೆ ಆ ಶಕ್ತಿಯ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಐರಿಕಟ್ಟದಂತೆ (ಶಿಕ್ಷಣ. ೭೫೫). [ಐರಿ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಐರಿಕೆ 'ಏಱಿಕೆ' ನೋ.

ಐರಿಕ್ಕು 'ಏಱಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಐರಿಡು (ಕ್ರಿ). ಒನಕೆಯಿಂದ ಪೆಟ್ಟು ಹಾಕು; ಕುಟ್ಟು: ಅರುತಪ ದೊಳೊಣಗಿಸಿ ದೇಹದೊರಳಿಟ್ಟು ಯೇರಿಟ್ಟು ಧ್ಯಾನದೊನಕೆಯಾ (ಪೂಜ್ಯಜ. ೧೨–೮೯). [ಐರು$_2$ (< ಏಱು$_2$) + ಇಡು$_1$]

ಐರಿಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಏರಿಯ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಜಮೀನು; ದತ್ತಿ: ಐರಿಪಟ್ಟ (ಮೈಎರಿ. ೧೯೩೨, 185; ?). [ಐರಿ$_1$ + ಪಟ್ಟಿ]

ಐರಿಸು 'ಏಱಿಸು' ನೋ.

ಐರಿಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮಣ್ಣನ್ನು ಒಂದೆಡೆಗೆ ಎತ್ತರವಾಗಿ ಹಾಕು; ಕಟ್ಟೆಹಾಕು; ಒಡ್ಡುಹಾಕು: ನೆಲದಲ್ಲಿ ಐರಿಹೊಡೆದು ಅವನ್ನು ನಡುವುದು (ಮರಮ. ೧೧). [ಐರಿ$_1$ + ಹೊಡೆ$_1$ (< ಪೊಡೆ$_1$)]

ಐರಿಳಿತ (ನಾ). ೧. ಉಬ್ಬರ ಮತ್ತು ಇಳಿತ; ಏರು ತಗ್ಗು; ಉನ್ನತಿ ಅವನತಿ: ಸಮುದ್ರದ ಐರಿಳಿತಗಳು ಸೂರ್ಯನ ಉದಯಾಸ್ತಗಳಂತೆ ಯಾವಾಗಲೂ ತಪ್ಪದೆ ನಿಯಮದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೯). ೨. ವ್ಯತ್ಯಾಸ; ಬದಲಾವಣೆ; ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ: ಸಾರವಿಲ್ಲದ ಬದುಕು ಐರಿಳಿತವಿಲ್ಲದ ಮೇಲೆ ಈ ಉದ್ಯೋಗದಲ್ಲಿ ರಸವಿಲ್ಲ (ಕಾವೇರಿ. ೭).

[ಐರು$_2$ (< ಏಱು$_2$) + ಇಳಿತ (< ಇೞಿತ)]

ಏರಿಳಿವು (ನಾ). ದಿಣ್ಣೆ ಮತ್ತು ಹಳ್ಳ; ದಿಬ್ಬ ಮತ್ತು ತಗ್ಗು. [ಏರು$_2$ (< ಏಱು$_2$) + ಇಳಿವು$_0$ (< ಇೞಿವು)]

ಏರು$_1$ 'ಏಱ್$_1$' ನೋ.

ಏರು$_2$ 'ಏಱು$_2$' ನೋ.

ಏರು$_3$ 'ಏರ್' ನೋ.

ಏರುಂಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ಏರುತ್ತಿರುವ ಬಳ್ಳಿ. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ, —ಬಳ್ಳಿ (ಕಿ). [ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಬಳ್ಳಿ]

ಏರುಂಬಿಸಿಲು, ಏರುಬಿಸಿಲು (ನಾ). ಮೇಲೆ ಏರುತ್ತಿರುವ ಬಿಸಿಲು : ಏರುಂಬಿಸಿಲ ಹಿಮದ ಹನಿಯಂತೆ . . . ಮಾಯವಾಗಿ ಹೋಗುವನು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೩೬-೬). **ಏರುಬಿಸಿಲು** : ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಕ್ಷತ್ರಗಳಂತೆ ಅರಳಿದ ದೇವಗಣಿಗಿಲೆ ಹೂವಿನ ಪರಿಮಳ, ಏರುಬಿಸಿಲಿನ ಹಗಲಿನಲ್ಲೂ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ತಂಪು ನೀಡಿತ್ತು (ಹಂಗೀತೆ. ೧೮). [ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಬಿಸಿಲು (< ಬಿಸಿಲ್)]

ಏರುಕಂದಾಯ (ನಾ). ನೇಗಿಲು ಅಥವಾ ಏರಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ (ಕಿ). [ಏರು$_3$ (< ಏರ್) + ಕಂದಾಯ]

ಏರುಕಟ್ಟು 'ಏರ್ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಏರುಕಾಣಿಕೆ 'ಏರುಗಾಣಿಕೆ' ನೋ.

ಏರುಗಚ್ಚೆ (ನಾ). ಏರಿಸಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕಚ್ಚೆ; ಅಂಡು ಕಚ್ಚೆ: ಬೀದಿಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ನೀರು ಹರಿಯುತ್ತಲಿದೆ. ಏರುಗಚ್ಚೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡೇ ಹೋಗಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಕಚ್ಚೆ]

ಏರುಗಟ್ಟು 'ಏರ್ಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಏರುಗಡಲ್ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಉಕ್ಕಿಬರುತ್ತಿರುವ ಕಡಲು : ಏರುಗಡಲಿಳಿತವಾಯ್ತು ಮತ್ತೆ ತಲೆಯೆತ್ತದಾಯ್ತು (ಪಾರಸಿ. ೩೪-೧೧). [ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಕಡಲ್]

ಏರುಗಾಣಿಕೆ, ಏರುಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ನೇಗಿಲು ಅಥವಾ ಏರಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ : ನಿಮಗೆ ನಾವು ಕೊಟ್ಟುಯಿರುವ ದೇವಾಪುರಕೆ ಏರುಗಾಣಿಕೆ ಕಾಣಿಕೆ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೪-೯ ; 1581); ಎತ್ತಿನ ಒಡೆಯ ದೇವರಿಗೆ ಏರುಗಾಣಿಕೆಯನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟರು (ನೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೩೧-೭ ; ?). **ಏರುಕಾಣಿಕೆ** : ಈ ವೃತ್ತಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ . . . ಈಚಲ ಪೈರು ಪುರವರ್ಗ ಏರುಕಾಣಿಕೆ ಗುರುಕಾಣಿಕೆ ಕಾಣಿಕೆ ಬೀಡಿಕೆ (ಹುಟ್ಟಹ. ೩); (ರೈಸ್‌ಗ. ೫೪೭ ನೋ). [ಏರು$_3$ (< ಏರ್) + ಕಾಣಿಕೆ]

ಏರುಗಾವು (ನಾ). (ಬೆಣ್ಣೆಕಾಸುವಾಗ) ಹೆಚ್ಚಾದ ಕಾವು; ಕಾವು ಏರುವಿಕೆ : ಸ್ವಲ್ಪಹೆಚ್ಚಾದರೆ ಏರುಗಾವು, ಕೊಂಚ ಕಡಿಮೆಯಾದರೆ ಇಳಿಗಾವು (ದಾಬುತ್ತಿ. ೧೪). [ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಕಾವು$_2$]

ಏರುಗೊರಳು (ನಾ). ಎತ್ತಿದ ಕೊರಳು; ಜೋರಾದ ಧ್ವನಿ: ವನಮಾಲಿ ಎಚ್ಚತ್ತದ್ದು ನೋಡಿ ಹರಿದಾಸನು ಒಮ್ಮಿಗೇ ಏರುಗೊರಳಿನಿಂದ ಕೇಳಿದನು (ಇಪ್ಪಕ. ೬೨೫). [ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್)]

ಏರುಗೋಲ್ (ನಾ). (ಬೆಟ್ಟ) ಹತ್ತಲು ಬಳಸುವ ದೊಣ್ಣೆ : ಏರುಗೋಲ್ಗಳೆಲ್ಲಿ ? (ಪರಿವಾರದವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಏರುಗೋಲ್ಗಳನ್ನೀಯುವನು) (ಸುಗುಗಂ. ೫೧-೧). [ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)+ಕೋಲ್]

ಏರುಜವ್ವನ 'ಏಱುಂಜವ್ವನ' ನೋ.

ಏರುಜವ್ವನೆ 'ಏಱುಂಜವ್ವನೆ' ನೋ.

ಏರುಜೀರು (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾರಧ್ವನಿ ; ತಾರಸಪ್ತಕ : ಏರುಜೀರಿನಲಿ ರಾಗ ನಡೆದಿರಲು ತಂತಿ ಹರಿಯುವಂತೆ (ಹೃದಸ. ೭೪-೧೫). [ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಜೀರು]

ಏರುತೆ (ನಾ). (?) : ಪಱಿಗೋಲು, ಪಡಗು . . . ಕೆಱಿ, ಏರುತೆ, ಏತ . . . ಕರೆ, ಎಲ್ಲೆ —ಮುಂತಾದುವು ಅವರು ನೀರ್ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ತಿಳಿದವರಾಗಿದ್ದರೆಂದೂ . . . ಸಾರುತ್ತವೆ (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೫೬). [?]

ಏರುದಾಣ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾಗಿರುವ ಸ್ಥಾನ, —ಜಾಗ; ದಿಣ್ಣೆ : ಊರವರು ದೇಗುಲಕೆ ಹೋಗಿ ಪೂಜಿಪರು ಊರಹೊರಗಣ ಬಯಲಿಗಾವು ಸಾರುವೆವು ಏರುದಾಣಕೆ ಹೋಗಿ ದೂರದಗ್ರವ ಸೇರಿ (ವಿಸೀಗೀ. ೬೦). [ಏರು$_2$ (< ಏಱು$_2$) + ತಾಣ]

ಏರುದಿಣ್ಣೆ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ದಿಣ್ಣೆ, —ಗುಡ್ಡ : ಏರುದಿಣ್ಣೆಯ ಬೆನ್ನೇಣು (Chine. ಇಂಕನಿ). [ಏರು$_2$ (< ಏಱು$_2$) + ದಿಣ್ಣೆ]

ಏರುಪೇರು (ನಾ). ೧. ಹಳ್ಳತಿಟ್ಟು; ಸಮನಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಏರುಪೇರುಗಳಿರುವುದರಿಂದ ತಮ್ಮ ಪ್ಪವು ನೆರವೇರಲಾರದು (ಚಿನ್ನಬೇ. ೧೬೬). ೨. ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ; ಏರಿಳಿತ : ಕಮಲ ತುಂಬ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಏರುಪೇರುಗಳನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಬದುಜ. ೨೨೧) ; ವಿಧಿಗೆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಏರುಪೇರುಗಳನ್ನು ಗಂಟುಹಾಕುವುದು ತುಂಬ ಪ್ರಿಯ (ಬಂಕಿಮ. ೨೧೯). ೩. (ತಕ್ಕಡಿ) ಸಮತೂಕವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ.

ಏರುಪೇರುಕಟ್ಟು = ತಕ್ಕಡಿ ಸಮತೋಲವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಭಾರಕಡಮೆಯಿರುವ ಕಡೆಗೆ ಪೇರುಕಟ್ಟಿ ಸಮಪಡಿಸು (ಕಿ). [ಏರು$_2$ (< ಏಱು$_2$) + ಪೇರು]

ಏರುಪ್ರಾಯ (ನಾ). ಏರುತ್ತಿರುವ ಯೌವನ; ಹೊಸಪ್ರಾಯ : ಏರುಪ್ರಾಯದ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಮನಸ್ಸೇ ಸಲುಗೆಯಿಂದ ನಡೆಯುವಂತೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಟ್ಟದ್ದೂ ನಾವೇ ತಾನೆ ? (ಮರಳಿ. ೮೨). [ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಪ್ರಾಯ]

ಏರುಬಾಚು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿ ಬಾಚು : ಆಕೆ ಕುರೂಪಿ ; ನಂದಿಯ ಕೋಲಿನಂತೆ ಉದ್ದವಾದ ಸೊರಗಿದ ದೇಹ . . . ಏರುಬಾಚಿದ ಕೂದಲು ಇತ್ಯಾದಿ ಆಕೆಯ ಕುರೂಪತ್ವದ ಸೊತ್ತುಗಳು (ಭೂಮಿತಾ. ೬೨). [ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಬಾಚು$_1$ (< ಬಾಚ್$_1$)]

ಏರುಬಿಸಿಲು 'ಏರುಂಬಿಸಿಲು' ನೋ.

ಏರುಬೆಟ್ಟ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಏರಿಕೊಂಡುಹೋಗುವ ದಾರಿ: ಆ ದಾರಿ ಏರುಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಹಾದುಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೫೧೯). [ಏರು$_2$ (< ಏಱು$_2$) + ಬೆಟ್ಟ]

ಏರುಬ್ಬಸ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿರುವ ಉಬ್ಬಸ; ಕಷ್ಟದಿಂದ ಉಸಿರಾಡುವುದು ; ಕಠಿಣ ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸ (ಕಿ). [ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಉಬ್ಬಸ]

ಏರುಮಣೆ 'ಏರ್ಮಣೆ' ನೋ.

ಏರುಮಣ್ಣು (ನಾ). ಏರಿಸಿದ ಮಣ್ಣು ; ಒಡ್ಡಿದ ಮಣ್ಣು: ಶಿವರಾಯನ ಕಾಲು ಗೋರಿಯ ಏರುಮಣ್ಣಿಗೆ ತಗಲಿದೆ. ಒಂದಿಷ್ಟು ಮಣ್ಣು ಜಾರಿತು (ವಾಸನಾ. ೧೪). [ಏರು$_1$(< ಏಱ್$_1$) + ಮಣ್ಣು (< ಮಣ್$_2$)]

ಏರುಮಾರು 'ಏಱುಮಾರು' ನೋ.

ಏರುಮೊಳೆ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಮೊಳೆ: ಪಾದರಕ್ಷೆಗಳಿಗೆ ತೊಡಿಸಿದ ಏರುಮೊಳೆ (Spur. ಇಂಕನಿ). [ಏರು$_2$ (< ಏಱು$_2$) + ಮೊಳೆ$_2$]

ಏರುವಡೆ 'ಏರ್ವಡೆ' ನೋ.

ಏರುವೆ (ನಾ). ಏರುವಿಕೆ: ಏಕರಸದೇರುವೆಯೊಳೆಸೆಯಲೀಯೆಡೆ ಎಲ್ಲ ಜೀವರತಿ (ಮಲೆದೇ. ೩೮-೧೧). [ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + -ವೆ]

ಏರುವೋರೆ (ನಾ). "ಏರುದಿಣ್ಣೆ; ಗುಡ್ಡದ ಅಥವಾ ಬೆಟ್ಟದ ಏರುವೋರೆ" (Acclivity, ಇಂಕನಿ). [ಏರು$_2$ (< ಏಱು$_2$) + ಓರೆ$_1$]

ಏರುಸುಂಕ (ನಾ). ನೇಗಿಲು ಅಥವಾ ಏರಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ (ಕ). [ಏರು$_3$ (< ಏರ್) + ಸುಂಕ]

ಏರುಸುತ್ತು (ನಾ). ಸುತ್ತುತ್ತಾ ಮೇಲೆ ಹೋಗುವುದು: ಆ ಕೊಟಡಿಯ ಬಲಬದಿಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ದೊಂದು ಬಾಗಿಲ ಗೂಡೂ, ಒಂದು ಮೇಜೂ ಮತ್ತು ಎಡಬದಿಯಲ್ಲಿ ಏರುಸುತ್ತಿನ ಮೆಟ್ಟಲೂ ಇದ್ದುವು (ಪುನರು. ೩೫೮). [ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಸುತ್ತು$_2$]

ಏರೇರಿಕೆ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ಹೋಗುವಿಕೆ; ಜೋರು ಜೋರು: [ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಒಂದೊಂದು ನಾಮಗರ್ಜನೆಯನ್ನು ಏರೇರಿಕೆಯ ಮೇಲಾಟದ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವರು] (ಹೊಸಂಸಾ. ೨೧). [ಏರು$_3$ (< ಏಱು$_1$) + ಏರಿಕೆ (< ಏಱಿಕೆ)]

ಏರ್ಕಟ್ಟು, ಏರುಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ನೇಗಿಲನ್ನು ಕಟ್ಟು; ಆರು ಹೂಡು: ಊರ ಮುಂದಿರುವ ಬಸವಣ್ಣಗೆ ಕೈಮುಗಿದು ಏರ್ಕಟ್ಟೋ ಮುದ್ದು ಮೊಕದವನೆ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೪೧). **ಏರುಕಟ್ಟು**: ಊರಿಗೆ ಮಳೆ ಹುಯ್ದು ಏರು ಕಟ್ಟೊ ಕಂದಯ್ಯ (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೯). [ಏರ್ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಏರ್ಕೆ 'ಏಱಿಕೆ' ನೋ.

ಏರ್ಗಟ್ಟು, ಏರುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟು: ಪಿರಿದುಂ ಘಟ್ಟ ಮಗುಳ್ಚುವುಳ್ಳಲರನಾಯ್ದೇರ್ಗಟ್ಟುವಾ ಚಿತ್ರಮಂ ಬರೆವಾ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೫-೬೪). **ಏರುಗಟ್ಟು**: ನೋ ೀ ಡೋ ೀ ಣ ಈಕೆ ಏನು ಮಾಡ್ತಾಳೋ, ಹೇಗೆ ಬಯ್ತಾಳೊ ಅಂತ ನಾನೂ ಪಂಚೆ ಏರುಗಟ್ಟಿ, ತಲೆಗೆ ಟವಲ್ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ತೋಳು ಮುದುರಿಕೊಂಡು ವೇಷ ಬದಲಿಸಿದೆ (ಬೆಳು ಮ. ೨೪೦). [ಏರ್$_0$ (< ಏಱ್$_1$) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಏರ್ಗಡೆ (ನಾ). ಮೇಲ್ಭಾಗ; ಮೇಲ್ಗಡೆ: ನಾರಿಯರ ಲಂಪಟದಿ ಕ್ರೀಡಿ ಸುತ್ತಿರ್ದಪಂ ಬಲದ ಪರಿವೇಷ್ಟಿಯಿಂದೇರ್ಗಡೆಯೊಳು (ಪರಶು. ೧೩-೩೩). [ಏರ್$_0$ (< ಏಱು$_2$) + ಕಡೆ]

ಏರ್ಜವ್ವನೆ 'ಏಱುಂಜವ್ವನೆ' ನೋ.

ಏರ್ತೆ (ನಾ). ಉಬ್ಬರ; ಅಲೆ. [← ತುಳು. ಏರ್ತೆ]

ಏರ್ದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಗಾಯಗೊಳ್ಳು: ಏರ್ದಳೆದು ನೊಂದ ಕಾಳ್ಪಂದಿಯಂತವನಾ ಧನುರ್ದಂಡ ಶರಮನೊರ್ಳೆಗೊಂಡು ಗುಡುಗುಡಿಸಿ (ಚಬಪು. ೪೯-೪೨). [ಏಱ್$_4$ + ತಳೆ$_1$]

ಏರ್ನಾಡು (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಪ್ರದೇಶ: ಏರ್ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಚಳಿಮಳೆಗಳು ಬಹಳ (ರೂಢಿ). [ಏರ್$_0$ (< ಏಱು$_2$) + ನಾಡು]

ಏರ್ಪಟ (ನಾ). ವಿಶೇಷ(?): ಉಂಡಮನೆಗೆರಡನೆಣಿಸಿದೇರ್ಪಟದ ದ್ರೋಹದಿಂದಲೆಯದಿಹೆ (ಪರಶು. ೩೧-೧೯); ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನಂ ಸೀಳಿದಂ ವರಹನಾಗೇರ್ಪಟದೊಳು ಸುಮತಿ ಪ್ರಹ್ಲಾದನಂ ಪತಿಕರಿಸಿ (ಪರಶು. ೩೮-೧೫). [?]

ಏರ್ಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೇಮಿಸು: ನೀಂ ಕವಲ್ಮನಮನುಱಿದು ಗೋವಂ ಪೂಜಿಸೆಂದು ವಿಧಿಯನೇರ್ಪಡಿಸಿ ಜಾಬಾಲಿತಾಂ ಬೀಱ್ಕೊಂಡಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೭-೨೩). ೨. ರಚಿಸು; ನಿರ್ಮಿಸು; ಸ್ಥಾಪಿಸು: ನಿನಗೆನ್ನೊಳ್ ದಯೆಯಿರ್ಕುಮಪ್ಪೊಡೆ ಲೋಗರನುವಿಗೊಂದು ದಮ್ಮಣಿಯನೇರ್ಪಡಿಸೈ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೮-೨೩); ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ಎಂಟು ಮಠಗಳ ಪೂಜಾಕಾಲದ ಅವಧಿಯನ್ನು ಎರಡು ತಿಂಗಳಿಂದ ಎರಡು ವರ್ಷಕ್ಕೇರಿಸಿ (ಜಗದಾ. ೯೭). ೩. ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡು; ಸಂತೈಸು: ಕಾರ್ಪಣ್ಯ ದೀನತೆಯೊಳಱಬರಂಡಲೆಯಲ್ಕೆ ಏರ್ಪಡಿಸಿ ಚಿತ್ತಮಂ ತರಳಾಕ್ಷಿ ನಿಸಿನಸಿದ ನೀರ್ಪೂವಿನಲರಂತೆ (ಪರಶು. ೭-೨೬). [ಏರ್ಪಡು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಏರ್ಪಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮಗೊಳ್ಳು; ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗು. [ಏರ್$_0$ (< ಏಱ್$_2$) + ಪಡು$_1$]

ಏರ್ಪಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). "ಗಾಯಗೊಳ್ಳು" (ಕಸಾ ಕೋ. ೧೩೬). [ಏರ್$_0$ (< ಏಱ್$_4$) + ಪಡು$_1$]

ಏರ್ಪಸವಿಗ (ನಾ). ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ಯುದ್ಧವ್ಯಸನಿ: ಮಾರ್ಪಡಿಯೆ ಮಾಣನೀ ಭಟನೇರ್ಪಸವಿಗ [ಪಾಠಾಂ. ಏರ್ಪಸದಿಗೆ] ನೀತನಿದಿರ್ಗೆ ಬರಲಾರ್ಪವರಾರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೦೦). [ಏಱ್$_5$ + ಪಸವಿಗ]

ಏರ್ಪಾಟು 'ಏರ್ಪಾಡು' ನೋ.

ಏರ್ಪಾಡು, ಏರ್ಪಾಟು (ನಾ). ವ್ಯವಸ್ಥೆ; ಸಿದ್ಧತೆ: '...ಆಗ ಏನೇನು ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಬೇಕು? ಏನು ಯೋಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದೀರಿ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದನು (ಕಂಕಥೆ. ೨೧); ಏರ್ಪಾಡಂತೂ ಹೇಗೋ ಆಗೇ ಆಗುತ್ತದೆ (ಬಾಣಅ. ೭೪). **ಏರ್ಪಾಟು**: ಏಳೆಂಟು ದಿನಗಳ ಮುಂಚೆಯೇ ಅದರ ಏರ್ಪಾಟು ಮಾಡಿದ್ದಾಗಿದೆ (ಆಶ್ರಮ. ೮೫); ತಕ್ಕ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಏರ್ಪಾಟು ನಡೆಯಿತು (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೯೬).

ಏರ್ಪಾಟಾಗು = ಸಿದ್ಧವಾಗು: ಭೋಜನ ಏರ್ಪಾಟಾಗಿತ್ತು (ಕಂಬಹು. ೧೨೭). [< ಏರ್ಪಡು$_1$]

ಏರ್ಪೂ? (ಕ್ರಿ). (?): "ಏರ್ಪೂತುದು = ತಡಂಬೊಯ್ದುದು" (ಶಮದ. ಕ. ಪ. ೨). ℙ ಇಲ್ಲಿ ಏನೋ ತಪ್ಪು ಪಾಠವಿರಬಹುದು. ಕಿಟೆಲ್ ಅವರು 'ಏರ್ಪೂನ್[ಣ್]' ಎಂದು ಬಿಡಿಸಿ ಪ್ರತಿಭಟಿಸು ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸುತ್ತಾರೆ. 'ಏರ್ಪೂತುದು' ಎಂದಿದ್ದರೆ ಎಲಚಿ ಹೂಬಿಟ್ಟಿತು ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. [?]

ಏರ್ಪೆಱು (ಕ್ರಿ). ಗಾಯ ಪಡೆ, —ಹೊಂದು: ಏರ್ಪೆತ್ತರೇರ್ಪೆತ್ತರಂ ಪದುಳಂ ಮಾಡ್ಪುದುಚಿತಂ (ಶಮದ. ೯೬ ಪ್ರಯೋ). [ಏಱ್$_4$ + ಪೆಱು$_1$]

ಏರ್ಬೆಸನ 'ಏರ್ವೆಸನ' ನೋ.

ಏರ್ಮಣೆ, ಏರುಮಣೆ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಮಣೆ, —ಪೀಠ: ಸಿಂಹಾಸನದ ಬಳಿಯ ಮನ್ನಣೆಯ ಮನ್ನೆಯರ ಏರ್ಮಣೆಗಳಿರ್ದೆಡೆಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೭೭-೪೧೫). **ಏರುಮಣೆ**: ತಾನು ಕುಳಿತಿದ್ದ ಏರುಮಣೆಯನ್ನು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸಿ "ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಿ ..." ಎಂದಳು (ದೇವಹಂ. ೧೫೫). [ಏರ್$_0$ (< ಏಱು$_2$) + ಮಣೆ]

ಏರ್ಮರ (ನಾ). ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಮರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಏರ್$_0$ (< ಏಱ್$_1$) + ಮರ]

ಏರ್ಮಳಲು (ನಾ). ಮರಳಿನ ಒಡ್ಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್); "ಉಸುಬಿನ ರಾಶಿ" (ಗಂಗಾಪು. ೫೪). [ಏರ್$_0$(< ಏಱ್$_1$) + ಮಳಲು(< ಮಳಲ್)]

ಏರ್ಮಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಗಾಯ ವಾಸಿಯಾಗು; ಗಾಯ ಮಾಯ್ದು ಹೋಗು: ಕೆಸರ್ಮಸಗಿದುದು; ಏರ್ಮಾಣ್ದುದು (ಶಮದ. ೧೮೩ ಪ್ರಯೋ). [ಏಱ್$_4$ + ಮಾಣ್$_1$]

ಏರ್ಮೊಗ್ಗೆ (ನಾ). ಮೊಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಮೊಗ್ಗು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಏರ್$_0$ (< ಏಱ್$_1$) + ಮೊಗ್ಗೆ]

ಏರ್ಮೊಳೆ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಬರುತ್ತಿರುವ ಮೊಳಕೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಏರ್$_0$ (< ಏಱ್$_1$) + ಮೊಳೆ$_2$]

ಏರ್ವಡೆ, ಏರುವಡೆ, ಏಱುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಗಾಯವನ್ನು ಹೊಂದು; ಗಾಯಗೊಳ್ಳು: ಬಡವೊಡಲಂತೆ ಜೋಲ್ದು ಏರ್ವಡೆದ ಪಂದೆಯಂತೆ ತಲ್ಲಣಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೪); ಇಂತು ದೇವ ಕಾಮನ ಪರಿವಾರದಿಂದೇರ್ವಡೆದು... ಪುಲ್ಲೆ ಬಸವಳಿದು ಬಿರ್ದಂತೆ (ನಂಬಿರ. ೧೨೭-೧); ವಿಗಡರೇರ್ವಡೆದು ಸೈಗೆಡೆದರಿಳೆಯೊಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩-೬). **ಏರುವಡೆ**: ತೇರ ಕುದುರೆಗಳ್ ಧರಣಿಗೊರಗಿದವೇರುವಡೆದಸುವಳಿದನಸುರನ ಸಾರಥಿಯು (ಅರ್ಜಾವಿ. ೮-೩೮). **ಏಱುವಡೆ**: ಏಱುವಡೆದನು ಶಲ್ಯ ರಕುತವ ಕಾಱಿದನು ದುಶ್ಶಾಸನನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೧೯). [ಏಱ್$_4$ + ಪಡೆ$_1$]

ಏರ್ವರಿ (ನಾ). ಪಕ್ಕದ ಮೇಲ್ಭಾಗ; ಪಕ್ಕೆಯ ಮೇಲುಭಾಗ: ನಿರಯ ನಿಕರದೊಳ್ ಕೂಟ ಶಾಲ್ಮಲೀ ವೃಕ್ಷ ವಕ್ತ್ರಕಂಟಕಾವಳಿಯೊಳಿದಿರುಂ ಬಱಿಯುಂ ಕಿಡಿವಿಡೆ ಕಾಯ್ದು ಕರ್ಬೊನ್ನ ಹಳಿಗಳಿಂದೇರ್ವರಿಯನಮರ್ಚುವುದುಂ ಉರಿವುಣಲ ಹಸರದೊಳ್ ಪೊರಳ್ಚುವುದುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೯–೧೧೦ ವ). [ಏಱ್$_0$ (< ಏಱು$_2$) + ಬರಿ]

ಏರ್ವಲ (ನಾ). ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ, —ಸೈನ್ಯ: ಭೃತ್ಯಹಯದೋರ್ಬ್ಬಲವುಳ್ಳಡಮೇರ್ವಲಂಗಳಿಲ್ಲಾಳ್ವಸಗೆಯ್ಯದೇಕೆ ಬಲಿವರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬–೨೬; 1098).

[ಏಱ್$_5$ + ಬಲ]

ಏರ್ವಾಯ (ನಾ). (?): ಧನಂಜಯುಂ ತದ್ವೇಣುಪುಂಜಂ ತನಗೆ ದುರಾರೋಹಣಮಪ್ಪುದಱಿನೇರ್ವಾಯಮಪ್ಪಿಸುವಿಂದಿಸುವುದುಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೦–೫೧ ವ). ℙ ಇಲ್ಲಿ "ದುರಾರೋಹಣಮಪ್ಪುದಱಿನಿರ್ವಾಯ" ಎಂದು ಇರಬಹುದು. ಇರ್ವಾಯ = ಎರಡು ಬಾಯ, —ಅಲಗಿನ.

[ಏಱ್ ? + ಬಾಯ್$_1$]

ಏರ್ವೆಸ (ನಾ). ಯುದ್ಧ ಕಾರ್ಯ; ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ಪ್ರಯತ್ನ: ಪೂರ್ವಾಪರ ಜಳನಿಧಿಗಳಗುರ್ವಿಸುವಿನಮೊಂದನೊಂದು ತಾಗುವವೊಲಗುರ್ವುರ್ವಿರೆ ಪರ್ವಿ ಚತುರ್ವಲಮೇರ್ವೆಸದಿಂದಂದು ಬಂದು ತಾಗಿತ್ತಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೬೬); ದೆಸೆದೆಸೆಗೆಸೆವುದುಮದನಾಲಿಸಿ ಚಕ್ರಿಗೆ ಸುರನೊ ದನುಜನೋ ಮೇಣ್ ಪೇೞ್ ಮಾನಸನೊ ರಥಾಂಗಾಯುಧದೇರ್ವೆಸಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾದನೆನುತುಮಾಜುಂ ಬಲಮುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೯೬).

[ಏಱ್$_5$ + ಬೆಸ]

ಏರ್ವೆಸನ, ಏರ್ಬೆಸನ (ನಾ).=ಏರ್ವೆಸ: ಕೊಳಲ್ಕಾಗದೆಂಬೆಸಕಂ ಚಿತ್ತದೊಳುಳ್ಳೊಡೀಗಳಿವರೆಮ್ಮಾಚಾರ್ಯರೆಂದೋವದೇರ್ವೆಸನಂ ಮಾಣದೆ ಕೈದುಗೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭೮); ಅರ್ಕಕೀರ್ತಿಯನೇರ್ವೆಸನಂ ಬೇಡಿತಾಗುವಷ್ಟ ಚಂದ್ರರೆಂಬಂಬರಚರರಿಸುವಂಬುಗಳ್ ನಿಜಶರಂಗಳಂ ಖಂಡಿಸೆ (ಚಾವುಂಪು. ೮೦–೮), ಸೂಚಿಸಿದನೇರ್ವೆಸನಂ ಶಿಶುಬಾಲಕೇಳಿಯೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೫೩). **ಏರ್ಬೆಸನ**: ನಿಜಾಧಿಪಂ ಬೆಸಸಿದೇರ್ಬ್ಬೆಸನಂ ಕುಸಿದಿರ್ಮ್ಮೆ ಕೇಳ್ದು ಬಾಬ್ವೆಱಿಪನನವ್ಯವಸ್ಥಿತನನೊರ್ಬ್ಬೆಸಕಳ್ಕುವ ಜೋಳಗಳ್ಪರಂ ಪೞಿಯೆ (ಎಕ. II, ೧೩೪–೨೯; 982).

[ಏಱ್$_5$ + ಬೆಸನ]

ಏಳ 'ಏಲ' ನೋ.

ಏಲಂ, ಏಲ (ನಾ). ಹರಾಜು; ಲಿಲಾವು: ಸಾಲಗಾರರು ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಏಲ್ಲಂ ಮಾಡಿದರು (ಭ್ರಮಾನ. ೧೫೮); "... ನಿನ್ನ ಕೋಣ ಭತ್ತದ ಬೀಜ ಮೊದಲಾದ ಸೊತ್ತುಗಳನ್ನು 'ಏಲಂ' ಮಾಡಿಸಿ, ನಮಗೆ ಆದ ನಷ್ಟದ ಹಾನಿಯನ್ನು ತುಂಬಿ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡದೆ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ ..." (ಪರಾವ. ೯೫); ಎದುರಿಗೆ ಶೀನಪ್ಪ ಸೇರೆಗಾರರನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡು ಗುತ್ತೆ ಏಲಂ ಅವನೇ ಪಡೆದನು (ಹಹಸ. ೨೭). **ಏಲ**: ವಾಸುದೇವಯ್ಯ ವ್ಯಾಜ್ಯ ಹೂಡುವರು. ಕೊನೆಗೆ ಆಸ್ತಿ ಏಲವಾಗುವುದು (ತ್ಯಾಗಮ. ೭೪).

[ದೇ. ‖ **ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು.** ಏಲಮ್; **ತೆಲು.** ಏಲಮು, ಯಾಲಮು, ವೇಲಮು. / **ಹಿಂ.** ನೀಲಾಮ್; **ಮರಾ.** ಲೇಲಾಮ್, ಲಿಲಾವ್, ಲಿಲಾವ್; **ಪೋರ್ಚು.** ಲೇಇಲಾವ್]

ಏಲಕ್ಕಿ, ಏಳಕ್ಕಿ, ಯಾಲಕ್ಕಿ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯ ಸಣ್ಣ ಕಾಳುಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಾಯಿ: "ಏಲೆ ಕೋಳಾಂಗಿಯೆನಲೇ ಲಕ್ಕಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೨–೩೯); ಹಸನಾಗಿಯುದುರುದುರುವಂತಟ್ಟಕೊಳನಾಱಿಸಿ ಹಲವು ಭಾಗೆಯುಂ ಮಾಡಿ ತನಿವಾಲ ಕೆನೆಮೊಸರ ಕೆನೆಯುಪ್ಪುಳ್ಳಿ ಹಸಿಯಲ್ಲಯೇ[ಪಾಠಾಂ. ಯಾ]ಲಕ್ಕಿಯಿಕ್ಕುವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೩–೧೫). **ಏಳಕ್ಕಿ**: ಸಾಯಿರ ಬಳ್ಳಿಯ ಏಳ[ಳ]ಕ್ಕಿಯ ತೋಣ್ಟಮುಮಂಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೬–೧೬; 946 ?). **ಯಾಲಕ್ಕಿ**: ಕಡು ಬಿಳಿದು ಮಾಡಿದೆಳ್ಳಂ ಹುರಿದು ಹಸನಾದ ಗುಡಪಾಕದಲ್ಲಿ ಯಾಲಕ್ಕಿ ನವಕರ್ಪೂರವಿಡುತ ಲಡ್ಡುಗೆಗಳಂ ಕಟ್ಟಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧–೫೬); ಯಾಲಕ್ಕಿಯ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಹಾಕಬೇಕಾದರೆ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ತಂದು ಹಾಕಬಾರದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೯೩).

[ದೇ. ‖ **ತಮಿ.** ಏಲಂ, ಏಲಕ್ಕಾಯ್; **ಮಲ.** ಏಲಂ; **ತುಳು. ಕೊಡ.** ಏಲಕ್ಕಿ; **ತೆಲು.** ಏಲ, ಏಲಕಿ. / **ಗುಜ.** ಏಲಚೀ; **ಬಂಗಾಳಿ.** ಇಲಾಯಚ; **ಹಿಂ.** ಇಲಾಯಚೀ; **ಮರಾ.** ಏಲಚೀ, ಏಲಾಚೀ. / **ಸಂ.** ಏಲಾ, ಏಲೀಕಾ]

ಏಲಕ್ಕಿಬಾಳೆ (ನಾ). ಬಾಳೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ: ಬಾಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಜಾತಿಗಳಿವೆ – ರಸಬಾಳೆ, ಚಂದ್ರಬಾಳೆ, ರಾಜಬಾಳೆ, ಪುಟ್ಟುಬಾಳೆ, ಏಲಕ್ಕಿಬಾಳೆ (ವ್ಯವಸು. ೫೭). [ಏಲಕ್ಕಿ + ಬಾಳೆ$_1$ (< ಬಾೞೆ)]

ಏಲಪಿತ (ನಾ). ಏನು ಮಾತು: ಏಲಕ್ಕಿ ಕಟ್ಟುಮೊಸರೊಳ್ ಸಾಲದೆ ಕಲಿಲಾಗಿ ಕುಡಿಸಲಣಿಲೆಯ ವಿಷಮಂ ಸೋಲಿಸುಗುಂ ಕಣಕಾಂಜಿತಮೇಲ [ಪಾಠಾಂ. ಮೇಲಾ] ಪಿತಮುದರ್ಕೆ ಬೇಱೆ ಮರ್ದುಗಳೊಳವೇ (ಖಮುದ. ೨–೯೫). [ಏ$_2$ (< ಏನ್$_1$) + ಲಪಿತ]

ಏಲಾಗೀತೆ (ನಾ). ಏಳೆ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಗೀತೆ: ಏಲಾಗೀತೆ (ಗಂಗಾತ. ೧೦೬–೧). [ಸಂ. (ಏಲಾ + ಗೀತೆ)]

ಏಲಾಡು (ಕ್ರಿ). "ತೂಗಾಡು" (ಜಾನಕೋ. ೨೭).

[ಏಲು + ಆಡು$_1$. / **ತೆಲು.** ವ್ರೇಲಾಡು]

ಏಲಾಪದ (ನಾ). = ಏಲಾಗೀತೆ: ಏಲಾಪದ, ಲೀಲಾಪದ, ಆಲಾಪದ ಸರಣಿ (ಗಂಗಾತ. ೧೦೬–೪). [ಸಂ. (ಏಲಾ + ಪದ$_2$)]

ಏಲು (ಕ್ರಿ). ತೂಗಾಡು; ನೇತಾಡು (*).

[< ಎಱಲ್. / **ತೆಲು.** ವ್ರೇಲು]

ಏಲೆ (ನಾ). ಏಲಕ್ಕಿ: ಘನಮೇಲೆ ಲವಂಗಂ ಚಂದನಂ ಜಟಾಮಾಂಸಿ ಬಾಳಮಿಭಕೇಸರಮೆಂಬನಿತಱ ಕಷಾಯತೋಯಂ ವಿನೂತ ಗಂಧೋದಕಂ ಸಮಸ್ತದೊಳಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೭–೫); ಕಮ್ಮನೆ ಕೆನೆಗೊಂಡ ಗೆಡ್ಡೆಮೊಸರಂ ಸುರಿದೇಲೆಯ ಚೂರ್ಣವಿಕ್ಕಿ ಪೊಯ್ದೊಗುಮಿಗೆ ಬೇಳೆಗೆಯ್ದು ಮೆಱಸಂ ತಳಿದು (ಲೀಲಾವ. ೫–೭೦). [ಸಂ. ಏಲಾ]

ಏಲ್ಲಸಿತ (ನಾ). ಮಂದಪ್ರಕಾಶ; ತೆಳುಗಾಂತಿ: ಸುಗಂಧ ಮಹೀಂದ್ರನೆ ಗಾಢವೆಂದು ಏಲ್ಲಸಿತವೆಂದು ಪೇಶಲವೆಂದು ಪಿತ್ತಕವೆಂದು ಮುಗ್ಧವೆಂದು ಪೃಥುಕವೆಂದು ಆರು ಬಗೆಯಾಗಿಯಿರುವದು ಅದೆಂತೆಂದರೆ ಗಾಢವೆಂಬುವದು ದೂರ್ವಾದಳದ ವರ್ಣವಾಗಿಯಿರುವದು ಏಲ್ಲಸಿತವೆಂಬುವದು ಮಿಂಚುಹುಳುವಿನ ಕಾಂತಿಯಿಂದಿರುವದು ನಿಚ್ಚಳವಾಗಿಯಿರುವದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೬೭–೧೩). [?]

ಏವ$_1$ (ನಾ). ೧. ತಿರಸ್ಕಾರ; ಅನಾದರ; ಉಪೇಕ್ಷೆ; ಜುಗುಪ್ಸೆ: ತನಗೆರಡಱಿಯದೊಲ್ದು ನಲ್ಲಳನೇತಱಿೊಳಪ್ಪೊಡಮೇವಮಂ ಮಾಡದೆ ಬೇಟಮಂ ಸಲಿಸುವುದರ್ಕೆ ಸಂತಸಂಬಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೨ ವ); ಏತರ್ಕೀಕೆ ಮದೀಯ ವಾಸಗೃಹಮಂ ತಾಂ ಪೊಕ್ಕಳೆಂದೇವದಿಂದಾ ತಾಮ್ರಾಕ್ಷಿಯನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತುಮಿರೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೧೦). ೨. ವ್ಯಥೆ; ದುಃಖ: ಅನಾಳ್ವನಾಳ್ಗಳಿವರೆನಗೇನಾಯ್ತೆಂದಱಿದುಮಱಿಯದುಱದಾಂ ನುಡಿದೊಂದೇನಾನುಮೇವಮುಳ್ಳೊಡಮಾ ನುಡಿಯಂ ಮಱೆಯಿಮೆಲ್ಲಮಿಂ ನಿಶ್ಶಲ್ಯಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೩೩–೧೦); ನಿಜನೇತ್ರಾಧ್ವದೊಳಾಗಳಾಗಳದಟಂ ಶ್ರೀಮಾಲಿ ಸತ್ತೇವಮುಂ ನಿಜವಂಶ ಪ್ರಭುವಪ್ಪ ಮಾಲಿಯನಿವಂ ಮುಂಕೊಂದನೆಂಬೇವಮುಂ ನಿಜ ಕೋಪಾಗ್ನಿಗೆ ಕೊರ್ವನೀಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೨೦೯).

೩. ಮತ್ಸರ; ವೈರ; ಕೋಪ: ಪಾರ್ಥನೊಳಗೇವಮೆಂಬ ಬಗೆಯುಳ್ಳೊಡೆ ನಿನ್ನಯ ಪುತ್ರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦೨); ಏವದೊಳ್ ಪುದಿದ ತಮ್ಮನ ಚಿತ್ತದೊಳಾಯ್ತು ಸಂತಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೪); ಲೋಕತ್ರಯಿಜಿಷ್ಣುವನೆನ್ನಂ ಭೂಪನಂದಂ [ತೃಣ] ವೆನೆ ಲಘುವಂ ಮಾಡಿತೆಂದೇವದಿಂ ಕಂತುವೆ ತಾಂ ಪದ್ಮೋದ್ಭವತ್ವಂಬಡೆದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೨೩). ೪. ನಾಚಿಕೆ; ಅಪಮಾನ: ಚಿಂತಿಸುವ ಚಿಂತೆಯೊಳತಿಬಳ ನೃಪಾಸ್ಥಾಯಿಕೆಯೊಳ್ ಪುಲ್ಲಿಂ ನೊಚ್ಚಿದರಾದೆವೆಂಬೇವದೊಳಂ ತಮ್ಮನು ಱಿ ಸೆಱಿಗೆಯ್ದು (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೨ ವ); ಈಕೆಯ ಪೊಕ್ಕುಟ ಚೆಲ್ವೀ ಲೋಕದೊಳತಿ ಸೇವ್ಯಮಿದಱ ಪೊರೆಯೊಳ್ ನಾವಿನ್ನೇಕಿರ್ಪೆಮೆಂದು ನೆಱಿ ನೀರಾಕರಮಂ ಪೊಕ್ಕುವೇವದಿಂ ಶಂಖಂಗಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೪೭). ೫. ದೋಷ: ಕಾವರಕ್ಕಸನಂ ಪ್ರಜೆಯಂ ಪರಿವಾರಮಂ ಏವ [ಪಾಠಾಂ. ನು]ಮಂ ಬಗೆಯದಂತಿರೆ ಪೇೞ್ದು (ಕವಿರಾ. ೧-೧೩೨). 'ಹೇವ' ಪರಾ. ℙ ಇಲ್ಲಿ 'ಏವ' ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಕ್ರಮ, ರೂಢಿ ಎಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಏವ = ಕುಂದು, ತಪ್ಪು; ತೆಲು. ಏವ]

ಏವ₂ (ನಾ). ಪದ್ಧತಿ; ರೂಢಿ; ಮಾರ್ಗ. [ಸಂ.]

ಏವಂ 'ಏವು' ಪರಾ.

ಏವಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೋಪಗೊಳ್ಳು; ಸಿಟ್ಟಾಗು: ನೀಮುಂ ಮನದೊಳೇವಂಗೊಳ್ಳದೆ ಕ್ಷಮಿಯಿಸಿಮೆಂದು ನುಡಿದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೧-೨೦); ನಿನ್ನೊಳೇಂ ಸಯ್ದುವನಲ್ಲನೆ ಧರ್ಮತನೂಜಂ ಪೇೞ್ದುದನಿನ್ನೆಮಗಿಂಬುಕೆಯ್ ಸ[ಯ್ದನೆ ಅ]ಗುೞಿದಾರೊಳಮೇವಂಗೊಳ್ಳದಿರಿಂ ಫಣಿಕೇತನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೮೬). [ಏವ₁ + ಕೊಳ್₁]

ಏವಂಚ (ಅ). ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ; ಅಂತೂ: ತೈಲಪನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ತರ್ದವಾಡಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ತಕ್ಕಷ್ಟುದೂರ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿದೆ; ಏವಂಚ ಇವಲ್ಲಿಯಾವೊಂದೂ ಅತನು ಹುಟ್ಟಿದ ಮುಖೋಳವನ್ನು ಒಳಕೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲ (ಮೂರುಉ. ೩೭); ಏವಂಚ ಏಕೇಶ್ವರವಾದಿಗಳು ಕೆಲವರು, ಪ್ರವಾಹೇಶ್ವರವಾದಿಗಳು ಕೆಲವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೪೯); ಏನೇನು ಮಾತನಾಡಿದರೂ ಏವಂಚ ಅವನ ಸಿಟ್ಟು ಇಳಿಯಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಏವಂ + ಚ)]

ಏವಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮತ್ಸರಗೊಳ್ಳು: ಧರಣೀನಾರಿಗೆ ಪಾಂಡುವಿಂ ಬೞಿಯಮಿಲ್ಲಾರುಂ ಪೆಱರ್ ಗಂಡರಂತಿರಲೇವಂಬಡೆದಿರ್ದೊಡಟ್ಟು ಕಿಡುಗುಂ ಸಪ್ತಾಂಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮). [ಏವ₁ + ಪಡೆ₁]

ಏವಣ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಏನೆಂದು ವರ್ಣಿಸು; ಯಾವರೀತಿ ಹೇಳು: ಜಿತವಿದ್ಯುತ್ಪ್ರಭೆಯಂ ಸ್ವಯಂಪ್ರಭೆಯನಿನ್ನೇವಣ್ಣಿಪೆಂ ಬಣ್ಣಿಪೆಂ (ಆದಿಪು. ೨-೭೭); ಕೃತಿಯಂ ವಿರಚಿಸಿದನಲಂಕೃತಿಯಂ ಕವಿರತ್ನನೆಂದೊಡೇವಣ್ಣಿಪುದೋ (ಗದಾಯು. ೧-೩೨); ನಿಖಿಲದೇಶಂಗಳ ಸ್ವರೂಪವನೇವಣ್ಣಿಸುವೆನು (ಮೋಹತ. ೨-೧೩); ಏವಣ್ಣಿಪೆನುಬ್ಬುದು ಕಲ್ಪಾವನಿಜ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೪೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಏ₃ (< ಏನ್₁) + ಬಣ್ಣಿಸು]

ಏವನ್₁ 'ಏವು' ಪರಾ.

ಏವನ್₂ 'ಏವುದು' ಪರಾ.

ಏವಯಿಸು, ಏವಯ್ಸು, ಏವಿಸು, ಏವೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಸಮಾಧಾನಪಡು; ಕೋಪಗೊಳ್ಳು: ಪತ್ತೆಂಟು ಪಲಗೆಯಂ ಮೆಟ್ಟಿಡಿಸಲೆಂದು ಸೋಲ್ತು ಸೋಲದೊಳೇವಯಿಸಿಯಿನ್ನೊಡ್ಡಂ ಕೊಳ್ಳಿಮೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೧ ವ). ೨. ಅಸಹ್ಯಪಡು; ಹೇಸು: ಆ ಮಹಾನುಭಾವನಾ ಜವಂಜವ ವಿಭಾವಕ್ಕೇವಯಿಸಿ ವಜ್ರಜಂಘನೊಳಾತ್ಮೀಯ ಧರಾಭಾರಮಂ ನಿಱಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೪-೬೭); ಕಂಡೇವಯಿಸಿ ವರುಣನೆಂಬ ನೈಮಿತ್ತಿಕನಂ ಕರೆದು ಬೆಸಗೊಳ್ವುದುಂ . . . ತನ್ನೊಳಿಂತೆಂದಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೭-೬೬ ವ); ಆವರಿಸುವ ಘನದುರಿತಕ್ಕೇವಯಿಸದೆ ದುರ್ಯಶಕ್ಕೆ ಸೆಡೆಯದೆ ಪಿಡಿದಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೫-೧೬೪). ೩. "ವ್ಯಥೆಪಡು" (ಪ್ರಂರಾಮಾ. ಕೋಶ): ಜನಪದದ ಪೞಿಗೇವಯಿಸಿ ನೀವಾ ಪರಮೇಶ್ವರಿಯ ಗರ್ಭದೊಳಿರ್ದಂದು ತೊಱಿದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೭ ವ). **ಏವಯ್ಸು**: ೧. ತನ್ನಿನಿಯನಂ ತಡೆದುಬಂದುದರ್ಕೇವಯ್ಸಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೧೧೪ ವ). **ಏವಿಸು**: ೪. "ಹೇವಮಾಡು, ದ್ವೇಷಮಾಡು" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೧೩೬). **ಏವೈಸು**: ೧. ಚಿತ್ರಸೇನಂ ಕೃತವರ್ಮನ ಕೈಯೊಳತೀತನಾದುದರ್ಕೇವೈಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೬೧ ವ); ಕಂಜನಾಭನ ಸಮಂಜಸಿಕೆಯೊಳೆನ್ನಂ ತೆಗಟ್ಟಿ ನುಡಿದುದರ್ಕೇವೈಸಿ (ಗದಾಯು. ೭-೪೮ ವ). ೨. ಮುಟ್ಟಿದ ಸೀಯನಪ್ಪ ದನಿಯುಂ ಮೇಳ್ವಾಯ್ದುಮೇವೈಸಿಯುಂ ಪಿರಿದುಂ ಉಂದುವ ಬೇಟದೊಂದು ಸುಸಿಲುಂ ನೋಯಿಕ್ಕುಮಾೞಿಕ್ಕುಮುಗ್ಗಲಿಕ್ಕುಂ ಕಬ್ಬದ ಗೇಯದೊಂದು ಸುಸಿಲೊಂದಿಂಪೆಂಬುದೇಗೆಯ್ಯದೋ (ಆದಿಪು. ೧೨-೨೪); ಕೆಲದೊಳಿರ್ದ ಕಿಸುಗುಳಮಂ ಕಂಡೇವೈಸುವ ಜೀವಂ ಪರಿಭಾವಿಸನೇ ಕೊಡಲನಕಟಶುದ್ಧದ ಮಡಲಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೫-೯೮). 'ಹೇವಯಿಸು' ಪರಾ. [ಏವ₁ + -ಇಸು₃]

ಏವರ್₁ (ಕ್ರಿ). ಏನುಬರು; ಏನುದೊರಕು: ಎನಿಬರರಸುಗಳುಮೆಱಗಿದೊಡೆನಗೇವಂದಪುದೊ ಬಾಹುಬಲಿ ಪೊಱಗೆನೆ (ಆದಿಪು. ೧೪-೨೮); ನಿನ್ನ[ಂ] ಪರಿಭವಕ್ಕೆ ತಂದು ನಿನ್ನ ಯಶಮಂ ಕಿಡಿಸಿದೆವಿಂ ಕೊಂದೊಡೇವಂದಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೨). [ಏ₃ (< ಏನ್₁) + ಬರ್₁]

ಏವರ್₂ 'ಏವು' ಪರಾ.

ಏವರ್₃ 'ಏವುದು' ಪರಾ.

ಏವರಂ (ಅ). ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ, —ತನಕ: ಈ ಬಯಕೆ ಏವರಂ ನೆರೆಯದಾವರಂ ನನಗಕಟಾ ಬಾರದು ನಿದ್ದೆ (ಹಬ್ಬೆರ. ೬-೬); ಶ್ರೀ ಕರ್ಣಾಟಕ ಮೇವರಂ, ನೆನವು ನಿನ್ನಾಚಾರ್ಯ ಮುನ್ನಾವರಂ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೫೩-೧೪). [ಏ₀ (< ಎದು) + -ವರಂ]

ಏವಳ್ 'ಏವು' ಪರಾ.

ಏವಱಿ (ಕ್ರಿ). ಕುಂದನ್ನು ತಿಳಿ; ದೋಷವನ್ನು ಅರಿ: ಜಾತಿಸ್ಮರತೆ ತನುವನು ತೊಟ್ಟವೊಲೇವಱಿಯದಱಿವಿನ ಘಟ್ಟಿಯಂತಿರೆ ಜನಿಸಿದನು ಶುಭಚರಿತನಾ ಭರತ (ನಿಭಾಗ. ೫-೬-೨). [ಏವ₁ + ಅಱಿ]

ಏವಾಳ್ತಿ 'ಏವಾಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಏವಾಟ್ಟಿ, ಏಬಾರ್ತೆ, ಏವಾಳ್ತಿ (ನಾ). ಏನು ಬಾಳು; ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ: ಕಿಡುಗುಷೆ ರಾಜ್ಯಂ ರಾಜ್ಯದ ತೊಡರ್ಪದೇವಾಟ್ಟಿ ಬಾಟ್ಟಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೮೨). **ಏಬಾರ್ತೆ**: ಬೆಸನಂ ಪಾರ್ವುವು ಮಂತ್ರದೇವತೆಗಳಾದೇಬಾರ್ತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ತೆ] ಗಂ ಬೇಗಮಾಗಸದೊಳ್ ವಿದ್ಯೆಗಳೆಯ್ದೆ ಬರ್ಪುವು (ಆದಿಪು. ೧-೬೯); ನುಡಿಯದೆಂತುಮೇಬಾರ್ತೆಯೆಂದು ಮೇಣ್ಬೆಡುಗುಮೊ ಪೇೞೆನುತೆ ಬಗೆಯುತಿರ್ದೆಂ (ಶ್ರಾದಂಉ. ೭೫೩). **ಏವಾಳ್ತಿ**: ನಿಂದಂಗಪ್ರಭೆ ಮುಗುಳ್ದು ತೆಱೆವಿಡಿದಂತಾಗೆ ನಿಜಕಟಾಕ್ಷಮಿರ್ದಂತೆ ಮುಗುಳ್ಗಣೆಗಳೇವಾಳ್ತಿಯೆಂದು ಕಾವನ ಕರತಳದಿನವಂ ಕವರ್ತೆಗೊಂಡು (ರಾಜಶೇ. ೫-೯ ವ). [ಏ₃ (< ಏನ್₁) + ಬಾಟ್ಟಿ]

ಏವಿರಿದು (ನಾ). ಏನು ದೊಡ್ಡದು; ಏನು ಮಹತ್ತ್ವದ್ದು: ಇಱಿಯದೆ ಕೆಮ್ಮನಂತೆ ಭುವನಂಗಳಸುಂಗೊಳೆ ತಕ್ಕುದೆಂದೊಡೇಮಱುಕಮನೆಂಬುದೇವಿರಿದೆನ್ನ ಭುಜಾಸಿಗೆ ತೇದು ಪೂಸಲುಂ ನೆಱಿಯದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೧ ಶೂದ್ರಕ); ಅಂತವರಿರ್ಪೆಡೆಯುಂ ವಿರಾಟನಿರ್ಪೞಿಕೆಯ ಪಟ್ಟಣಂ ನಮಗಿದೇವಿರಿದಪ್ಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೪೯); ನಿನ್ನಯ ತನುಜನನಿಕ್ಕಿದುದೆನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮದಳುರ್ಕೆಗೇವಿರಿದೀಗಳ್ ನಿನ್ನುಮನಿಕ್ಕಿದಪೆಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೨-೭೭). [ಏ₃ (< ಏನ್₁) + ಪಿರಿದು]

ಐವಿಸು 'ಏವಯಿಸು' ನೋ.

*ಐವು (ಕ್ರಿ). ಆಖ್ಯಾತರೂಪಗಳು. ಐವೆಂ, ಐವೆನ್, ಐವೆನು, ಐವೆವು, ಐವಂ, ಐವನ್$_1$, ಐವಳ್, ಐವರ್$_2$, ಐವುದು, ಐವುವು$_1$. ಏನುಮಾಡು: ಐವೆಂ: ಕೂಡೆ ಕಣ್ಣಾಲಿಗಳ್ ಸುಡುವಂತಾದವುದೇವೆಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೩); ಭಾವೋದ್ಭವಂ . . . ಸುಡುತಿರ್ದಪನೇವೆಂ ಚಿಂತಿಸದೆ ಪೇೞ್ ಪರಾರ್ಥಚರಿತ್ರಾ (ದಶಕು. ೬–೧೨೧). ಐವೆನ್: ತನಯ ವಿಮೋಹಮೆಂಬ ನಿಗಳಂ ತೊಡರ್ದಿರ್ದಪುದೇವೆನೆಂದು ಕಾಮಿನಿ ನಿಜಜೀವಿತೇಶ್ವರನಗಲ್ಕೆ ಯೊಳಂ ತನುಜನ್ಮಮೋಹ ಬಂಧನದೊಳೆ ಸಿಲ್ಕಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೩೨). ಇನ್ನೇವೆನಿನ್ನೇವೆನಯ್ಯೋ ಮಹಾದೇವ (ತಿರುರ. ದೇ. ೨೧–೧). ಐವೆನು: ಹೊಜಗೆ ಹೂಸಿ ಐವೆನಯ್ಯಾ ಒಳಗೆ ಶುದ್ಧವಾಗದನ್ನಕ್ಕ (ಬಸವ. ೪೬೫). ಐವೆವು$_1$: ಸಕಳಜ್ಞಾನ ಸುಖೈಕಮೂರ್ತಿ ಜಿನ ನಿನ್ನಂ ಕೀರ್ತಿಸಲ್ ನಾಕನಾಯಕರುಂ ಶಕ್ತಿ ವಿಮುಕ್ತರಾದರದಱಂದಾವೇವೆವೆಂಬೀ ನಿರರ್ಥಕ ವಾಗ್ಜಾಣಿಕೆವೇಡ (ಪುಷ್ಪ ಪು. ೯–೪); ವಿಶ್ವಾಸಘಾತಕರೊಯ್ದರ್ ಮಱಪಿಕ್ಕಿ ನಮ್ಮರಸನಂ ತಮ್ಮಲ್ಲಿಗಿನ್ನೇವೆವೋ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೮೯). ಐವಂ: ಘಟಿಲನೆ ತಾಂ ಕೊಲಲೆೞ್ದಿಂತಱಿದೊಡೆ ನಾವೇವಮಿಾತನೇವಂ ಪೇೞಿಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೦–೧೨೬). ಐವನ್$_1$: ಎನಿತನೊಜಲ್ದು ಪೇೞ್ವ ಕವಿಯೇವನದಂ ಪೆಸರಿಟ್ಟು ಮೆಚ್ಚ ಬಲ್ಲನನಜನಲ್ಲೆವೇೞ್ಪುದು (ಅನಂಪು. ೧–೪೫). ಐವಳ್: ಭಿನ್ನಂ ಬಂದಿಪ್ಪನಂತಿನ್ನುಂ ತನ್ನಿಂ ತನಗಮೇವಳೊ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೧೫). ಐವರ್$_2$: ತ[ಳ್ಳ]ದೇವರ ಕಾಪಿನಾಳ್ ದೇವಕಿನ್ನರ ಪನ್ನಗಾವಳಿ ಮೊಟ್ಟೆ ನಪ್ಪಿನಮೆಚ್ಚು ಕೊಂದೇವರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೯೪). 'ಏಗು' ಪರಾ. [?]

ಐವುದು (ಸ). ರೂಪಗಳು (ಪುಂ. ಏಕ). ಐವನ್$_2$ (ಬಹುವ) ಐವರ್$_3$, ಐವುವು$_2$. ಯಾವುದು: ದ್ರುಪದನಂ ತಱಿದೊಟ್ಟದೆ ಕೆಮ್ಮಗಾನಿದಂ ಕಡೆಗಣಿಸಿರ್ದೊಡೆನ್ನ ಕಡುಗೊರ್ವಿದ ತೋಳ್ಗಳ ಕೊರ್ವದೇವುದೋ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೬೬); ಪೇೞೇವುದೊ ಶುಚಿಯಿಲ್ಲದವನ ಗಂಡುಂ ತೊಂಡುಂ (ಪಂಪಭಾ.೮–೮೨); ದಯವಿಲ್ಲದ ಧರ್ಮವದೇವು [ಪಾಠಾಂ. ದಾವು]ದಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೪೭); ಮಧುರ ಮಧುವಿಲ್ಲದ ಪೂ ದಧಿಯಿಲ್ಲದುಣಿಸದೇವುದೊ ಬುಧರಿಲ್ಲದ ಸಭೆ ಸರಸ್ವತೀಮುಖತಿಲಕಾ (ಶಮುದ. ೫೫ ಪ್ರಯೋ). ಐವನ್$_2$: ಜವನಿವನೇವನೆಂಬನದಟಂ (ಎಇ. XVIII, ೨೧೫–೩೧; 1162). ಐವರ್$_3$: ಬಂಧುಜನಮುಂ ತಾಯ್ತಂದೆಯುಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟನಗಿನ್ನೋರ್ವರುಮೇವರೆಂಬ ಬಗೆಯುಂ ನಿಶ್ಚೈಸಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೫೩). ಐವುವು$_2$: ಬೃಹದ್ಬಳಂ ಪುತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತಮಪ್ಪೊಂದು ದಿವ್ಯಪಿಂಡಮಂ ತನ್ನಿರ್ವರರಸಿಯರ್ಗೆ ಪಚ್ಚುಕೊಟ್ಟೊಡೆ ಪುಟ್ಟಿದೆರಡು ಪೋೞುಮನಿವೇವುವೆಂದು ಬಿಸುಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೨೬ ವ). [ಐ$_0$ (< ಎದು) + –ಉದು$_0$]

ಐವುವು$_1$ 'ಐವು' ಪರಾ.

ಐವುವು$_2$ 'ಐವುದು' ಪರಾ.

ಐವೆಂ 'ಐವು' ಪರಾ.

ಐವೆನ್ 'ಐವು' ಪರಾ.

ಐವೆನು 'ಐವು' ಪರಾ.

ಐವೆವು 'ಐವು' ಪರಾ.

ಐವೇಳು 'ಐವೇೞ್' ನೋ.

ಐವೇೞ್, ಐವೇಳು (ಕ್ರಿ). ಏನನ್ನು ಹೇಳು; ಏನು ಹೇಳು: ಅಕ್ಕರ ಗೊಟ್ಟಯುಂ ಚದುರರೊಳ್ಪಾತುಂ ಕುಳಿರ್ಕೋೞ್ವ ಜೊಂಪಮುಮೇವೇೞ್ಪುದನುಳ್ಳ ಮೆಯ್ಪುಳಕಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೧); ನಿನಗೇವೇೞ್ದಪಳೀಕೆಕೇಳಿಸಿದೆನಾಂ ಮದ್ದುಃಖಮಂ ಮುನ್ನೆ ನಿನ್ನ ನದುಃಖಶ್ರವಣಾರ್ಹನಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೪೫); ಐವೇೞ್ವೆನವನ ಚಾಗದ ಪೆಂಪಂ (ಶಮುದ. ೧೭೭ ಪ್ರಯೋ). ಐವೇಳು: ರಿಪುಸಾರಥಿಯ ಮೈಯಲಿ ಘಾಯ ತುರಗವ್ಯಥೆಯನೇವೇಳುವೆನು ಟಿಕ್ಕೆಯುಪ್ಪೆದೆ ಬಾಣಮಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩–೨೩); ಐವೇಳುವೆನೆನ್ನ ಮನದಾನಂದವ (ಹದಿಬ. ೧–೪೩). [ಐ$_2$ (< ಐನ್$_1$) + ಪೇೞ್]

ಐವೈಸು 'ಏವಯಿಸು' ನೋ.

ಐವೊಗೞ್ (ಕ್ರಿ). ಏನೆಂದು ಹೊಗಳು: ಇಂ ಸುಖಮನೇವೊಗೞ್ದಪ್ಪುದೊ ಭೋಗಭೂಮಿಯಾ (ಆದಿಪು. ೫–೩೦); ಐವೊಗೞ್ವೆನೆನ್ನ ಱಿಯಂ ಚಲದುತ್ತರಂಗನಂ (ಎಕ. II, ೫೯–೮೬; 974); ಸೇನಾಂಗದೊಳ್ ಗಣನಾತೀತಮಿದೆಂದೊಡೇವೊಗೞ್ವುದೋ ಬಿಲ್ಬಲ್ಮೆಯಂ (ಗದಾಯು. ೩–೩) [ಐ$_2$ (< ಐನ್$_1$) + ಪೊಗೞ್]

ಐವೊತ್ತು 'ಐವೊೞ್ತುಂ' ನೋ.

ಐವೊೞ್ತು, ಯಾವತ್ತು$_1$ (ನಾ). ೧. ಯಾವ ಹೊತ್ತು; ಯಾವ ಕಾಲ. 'ಐವೊೞ್ತುಂ' ಪರಾ. ಯಾವತ್ತು: ೧. ಯಾವತ್ತಿನಿಂದಲೂ ಹೀಗೇ ಹೇಳುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದೀರಿ (ಮರಳಿ. ೫). ೨. ಯಾವ ದಿನ; ಎಂದು: ನೀವು ಯಾವತ್ತು ಊರಿಗೆ ಹೋಗುವಿರಿ? (ರೂಢಿ). [ಐ$_0$ (< ಎದು) + ಪೊೞ್ತು]

ಐವೊೞ್ತುಂ, ಐವೊತ್ತು, ಐವೊತ್ತುಂ, ಐವೊಳ್ತುಂ, ಐವೊಟ್ತುಂ, ಐವೊತ್ತು, ಯಾವತ್ತೂ (ಅ). ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ; ಯಾವಾಗಲೂ; ಸದಾ: ಪ್ರಾಣಿಹಿತಮಪ್ಪುದಱಿಂದೇವೊೞ್ತುಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ನೋಡಿ ಪೋಗಿಮೆನೆ ಮನದೊಳಾದ ದಯೆಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೨೦೧). ಐವೊತ್ತು: ಆ ಪಟ್ಟಣದಾ ದಕ್ಷಿಣ ದೆಸೆಯೊಳಗೆ ಶಚೀಪತಿಪುರದ ಚೆಲ್ವಿಕೆಯ ಐವೊತ್ತು ನಗುವಂತೆ ಮೈಸೂರು ಕೀರ್ತಿ ಪ್ರತಾಪದೆ ಮೆಱೆವುದೊಲ್ಮೆಯಲಿ (ಕಂನವಿ. ೨–೨೫). ಐವೊತ್ತುಂ: ಸಲೆ ನಿಕ್ಷೇಪದ ಪೊನ್ನಂ ಕೈಕೊಂಡೇವೊತ್ತುಂ ನೋಡುತಿರ್ಪ ಪಾಪಿನ ತೆಱದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೧೩). ಐವೊಳ್ತುಂ: ಐವೊಳ್ತುಂ ಗಾತ್ರಮಂ ಶೋಷಿಸುತೆ ಕರಣಮಂ ಕುಂದಿಸುತ್ತುಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೭); ಶೇಷಾಹ್ವಯದಿಂದೇವೊಳ್ತುಂ ಸುಪ್ರಕಾಶದಿ ನಿರ್ಮಲಂ ವಿಮಳಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೭–೧೭೧). ಐವೊೞ್ತುಂ: ಅದಱ ಗುಣಂಗಳನೇವೊೞ್ತುಮೊಲ್ದೆಣಿಸುವುದು (ಚಿಕವಿ. ೩–೨೩). ಐವೊತ್ತು: ಒಪ್ಪುವ ಚೈತ್ಯಬಿಂಬಗಳನೇವೊತ್ತು ತಪ್ಪದೆ ಅಭಿವಂದಿಸುವೆನು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೮). ಯಾವತ್ತೂ: ನೀನು ಯಾವತ್ತೂ ಹೀಗೇ (ರೂಢಿ). [ಐವೊೞ್ತು + –ಉಂ$_3$]

ಐವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಏಕೆ ಹೋಗು; ಯಾಕೆ ಹೋಗು: ಜನಮೆಲ್ಲಂ ನೆರೆದಕ್ಕಟಣ್ಣ ರಿವರಿಂದೇವಂದರೇವೋದರೆಂಬಿನಮೇಂ ಪೋಪಮೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೬೫); ಐತರ್ಕೆಪೋದಂ, ಐವೋದಂ, ಐವಂದರೇವೋದರೆನ್ನದೆ (ಶಮುದ. ೧೭೭ ಪ್ರಯೋ). [ಐ$_2$ (< ಐನ್$_1$) + ಪೋಗು$_1$]

ಐಷಣ (ನಾ). ೧. ಹುಡುಕುವಿಕೆ; ಅರಸುವಿಕೆ. ೨. ಆಸೆ; ಇಚ್ಛೆ; ಬಯಕೆ. ೩. ಬಾಣ. ೪. ಬೇಡುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಐಷಣಾಸಮಿತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೀವದಯಾಪರನೂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧಕನೂ ಆದವನು ರತ್ನತ್ರಯಭಾವನೆಯಿಂದ ತಪೋವೃದ್ಧ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಚರ್ಯಾಮಾರ್ಗದಿಂದ ಶೀತೋಷ್ಣ ಸ್ನಿಗ್ಧರೂಕ್ಷ ಗುಣ ಕಲಿತ ಪರಕೃತ ಪ್ರಾಸುಕಾಹಾರವನ್ನೂ ರಾಗದ್ವೇಷವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಸಮಚಿತ್ತದಿಂದ ಊಟಮಾಡುವುದು: ಭಟಾರರಱಿದ ಕಿತ್ತ್ಯಂಗಳ್ಗೆ ಐಷಣಾಸಮಿತಿ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಬ್ರತಂಗಳಂ ಮತ್ತಂ ಸಂಕ್ಷೇಪದಿಂ ಪೇೞ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೯–೨೬). [ಸಂ. (ಐಷಣಾ + ಸಮಿತಿ)]

ಐಷಣಿಕೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯವನು ಬಳಸುವ ತಕ್ಕಡಿ: "ನಾರಾಚೀ, ಐಷಣಿಕಾ – ೨ ತ್ರಾಸಿನ ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೭೦). [ಸಂ. ಐಷಣಿಕಾ]

ಐಷಣೆ (ನಾ). = ಐಷಣ (೪). [ಸಂ. ಐಷಣಾ]

ಏಸಮ್ಮದ (ನಾ). "ಏನುಸಂಬಂಧ" (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ): ಘೋರದೊಳ್ಗೋನುಗ ಭೂಪ ನಿಂನ ನಿಸಿತಾಸ್ತ್ರಾಘಾತದಿಂ ಸತ್ತ ಭೂಪರ ಪಂಡಿರ್ ಬಿಸುಸುಯ್ಯೆ ನೀಳ್ದಶಿಖಿ ತಂನಂ ಮುಟ್ಟೆ ನೊಂದಿಂದು ನಿತ್ತರಿಸಲ್ಕಾನಣ ಮಾಜದೀಶ್ವರ ಜಟಾಜೂಟಾಟವೀ ಸಿಂಧು ಸೀವರಮಂ ಸೇವಿಸಲಿರ್ದ್ದನುಂತು [ಶ]ಶಿಗಂ ದೇವಂಗಮೇಸಂಮುದಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೧೯-೩೬ ; 1042). [ಏ$_2$ (< ಏನ್$_1$) + ಸಮ್ಮದ]

ಏಸಾಡು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡು: "ಏಸಾಡು (ಏಸು+ಆಡು)= ಶರಗತೌ" (ಶಮಧಾ); ಅನಿತುಂ ಬಲಮಂ ಮುತ್ತಿ ಬಳಾಕಾವರ್ತರ್ ಸುತ್ತಲುಮೇಸಾಡಿ ಪಿರಿದು ತಿಣಿಕಂ ತಂದರ್ (ಆದಿಪು. ೧೪-೭೦); ನೋಡಲೊಡಂ ಮನಂ ಬೆದಱಿ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯಂ ಕಡುಪಿಂದೆ ಕಾಮನೇಸಾಡೆಲತಾಂಗಿ ನೊಂದು (ಕಾದಂಉ. ೯೫); ನಡುವಟ್ಟೆಯೊಳೆ ಬರ್ಪ ಕಣೆಗಳಂ ಮುಕ್ಕಡಿಗೆಯ್ದು ಮೇಲಂಬುಗಳನೇಸಾಡುವುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧-೨೭). [ಏಸು$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಏಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡು; ಅಂಬನ್ನು ಎಸೆ: ಮಾಕಂದ ತಾ ಶಿರದಿನೇಸಲು ಕಾವ ಪೊರಳ್ದವಳೆಗತಿ ವಿರಹವೆಂಕೆಗೆ ತನುಗೊಟ್ಟೊ (ಭೈರವೇ. ೨-೧೧೩); ಕಡುಗಲಿಯು ವಿಂಧ್ಯಕನು ಕಾಣುತೆ ಸಡಿಫಡಂಜದಿ ರೋಡದಿರಿಮೊಗ್ಗೊಡೆಯದಿರಿ ಆರ್ದೇಸಿಯಿಱಿ ಯಿಕ್ಕಡಿಗಡಿ ಯಿಮೆನುತ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೩೩). 'ಇಸು$_1$', 'ಎಸು$_1$' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಯ್ದ್, ಎವ್ವು, ಏವು; ಮಲ. ತುಳು. ಎಯ್ಯು; ತೆಲು. ಎಗುಚು; ಪರ್ಜಿ. ಎಯ್ಕ್; ಕುರುಖ್. ಇಂಜ್ನಾ]

ಏಸು$_2$ (ನಾ). ೧. ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡುವುದು; ಅಂಬಿನ ಎಸೆತ: ಪಾತಂ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ಶೀಘ್ರಂ ಘಾತಂ ಬಹುವೇಗಮೆಂಬಿವಯ್ದೇಸಿನೊಳಂ ತೀತನ ದೊರೆಯಿಲ್ಲೆನಿಸಿದುದಾತನ ಬಿಲ್ಬಲ್ಮೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೮೫); ನುಡಿದುದೆ ನನ್ನಿಮಾಡಿದುದೆ ಶಾಸನಮಿತ್ತುದೆ ರಾಮರೇಸು ಮಾರ್ಪ್ಪಡಿದುದೆ ವಜ್ರಲೇಪಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦-೨೪ ; 1085); ಒಲ್ದವರೊಳ್ ನವಭೋಗದುಜ್ಜುಗಂ ಮೊಳೆತುವು ಕಾಮನೇಸು ಗುಱಿಗಂಡುದು ತಂಡದೆನಿಂದ ನಂದನಂ ತಳೆದುದು (ಗಿರಿಕ. ೭-೩೯); ವಿದ್ಯಾಯುದ್ಧದಿಂದಾ ವಿಯಚ್ಚರರಂ ಭಂಗಿಸುತುಂ ಪ್ರತಾಪರರಂ ತನ್ನೇಸಿನಿಂದಂತಕೋದರಮಂ ಪೊರ್ದಿಸುತಿರ್ದಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೨-೧೨೯). ೨. ಹೊಡೆತ; ಪೆಟ್ಟು: ನೊಂದರಂಗಜಬಾಣದೇಸುಗತಿ ನಾರಿಯರವ್ವಂದ ಬೆರಗಾಗಿ (ತುರಂಗ. ೭-೩೦). [< ಏಸು$_1$]

ಏಸು$_3$ (ನಾ). ಎಷ್ಟು; ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣ: ಏಸುಕಾಲಮೋಲೈಸಿದೊಡಂ ತನ್ನೊಡೆಯಂಗಂಜಬೇಕು (ಪಂಚತಂ. ೧೩೩-೧೭); ಹುತ್ತಕ್ಕೆ ಏಸು ಬಾಯಾದರೇನು ಸರ್ಪನಿರ್ಪುದು ಒಂದೇ ಸ್ಥಾನ (ಬಸವ. ೯೫೧); ಈಸು ನಿರ್ದಯನೆಂಬುದನು ನಾವೀಸುದಿನವಱಿಯೆವು ಮಹಾದೇವೇಸು ಪರಿಯಂತಿದ್ದುದೋ ನಿನ್ನಂತರಂಗದಲಿ ಏಸನೋದಿದೊಡೇನು ಪಾಪ ವಿಳಾಸ ರಚನಾರೌರವಾತ್ಮರ ವಾಸನೆಗಳವು ಬೇಱಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭-೨೨); ಏಸು ದಿನಕೂ ನಿನ್ನ ಪಾದದಾಸನು ನಾನೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೫-೧); ಹಾಡಬೇಕೆಂದೇಸೊ ದಿನ ಬಯಸಿ ಬೇಡಿದರೆ ಒಂದು ನುಡಿಯೂ ಕೊಡ ಮೂಡಲಿಲ್ಲ (ನನಲ್ಲ. ೩-೧೦).

ಏಸೇಸು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಭೂಸುರಂ ನಿಮಗಿತ್ತ ದಾನಫಲದೊಳ್ಸರಿಯನೇಸೇಸು ಪರಿಯಿಂದ ಬೇಡಿಕೊಂಡೊಡೆ ನನಗೆ ಪೋಸಳಿಕನೇ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಕಾರಣಮನನುನಯದಿಂದ ನಿರವಿಸೆನಲು (ಸಮ್ಮಕೌ. ೭-೪೪); ಕ್ಲೇಶಕೊಳಗಾಗಿ ಹೊನ್ನುಗಳ ಏಸೇಸು ತಂದದ್ದು ಏನಾಯಿತೋ (ವಿದಾಕ್ಯ. ೪೮-೧೦). ಏಸಱ = ಎಷ್ಟರ: ವರಮುಹಾಗಣತಿಂತಿಣಿಯೊಳನಿಬರೊಳುಗಣಿಸುವೊಡಾನದೇಸಱ ಹುರುಳು ಹೇಳಾ ದೇವ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೮-೧೦). ಏಸಱದು = ಎಷ್ಟರದು: ಮೇಲುನೋಟದಲೇ ವಿಪತ್ತೇಸಱದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫-೧೪). ಏಸಱವ = ಎಷ್ಟರವನು: ಈ ಶರೀರದ ರೋಮಕೂಪ ನಿವಾಸಿಗಳಲಾ ದೇವ ತಾ ನಿನಗೇಸಱವನಂಬೇಕೆ ದಾಟಲು ಬಾರದೇಯೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬-೪-೫೪); ಈಸು ಸಿಂಗರವೇಕೆ ರಾಮನನೊಲಿಸುವಡೇಸಱವನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೯-೧೨೬). ಏಸಱವಳು, ಏಸರವಳು = ಎಷ್ಟರವಳು: ಕೃಷ್ಣನಂ ಜಱಿಯೆ ನೀನೇಸಱವಳೊಡನಾಡಿತನದಿಂದೆ ಬೆಱಿಯ ಬೇಡತ್ತ ಹೋಗೆಂದು ದೇವಕಿ ಸತ್ಯಭಾಮೆಯಂ ಗರ್ಜಿಸಿದಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೪೮); ಅಲ್ಪಜ್ಞೆ, ಪತಿತೆ, ಪಾಮರೆ ನಾನು ಉಪದೇಶ ಪಡೆವುದಕೆ ಏಸರವಳಾಗುವೆನು (ಯಶೋಧ. ೪೯); ತಂಗೀ ಭಗವಂತನಿಲ್ಲದಿರೆ ನಾನೇಸರವಳು (ಚಂದ್ರಸ. ೧೭). ಏಸಾನು = ಎಷ್ಟೊಂದು: ಪರಿಕಿಸೆ ಮೂರ್ತಿಧ್ಯಾನದ ಬಳಿಕೆ . . . ಏಸಾನೋ ನೆಱಿಮಿಗಿಲದಱಿಂದ (ಪರಗೀ. ೧೦-೬). ಏಸೊಂದು = ಎಷ್ಟೊಂದು: ಚಂದ್ರನ ಬರವ ಪಾರ್ದುವೇಸೊಂದು ಜೊನ್ನವಕ್ಕಿಗಳ ಬಳಗವೊ (ಮದೇಪು. ೧೫-೫). [?]

ಏಸು$_4$ (ನಾ). ಕ್ರೈಸ್ತಮತ ಪ್ರವರ್ತಕನಾದ ಏಸುಕ್ರಿಸ್ತ: ಶಿಲುಬೆಯ ಮತ್ತೊಂದು ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ಶಿಲುಬೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಏಸುವು ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಮತ್ತು ಆತನ ವಿರೋಧಿಗಳು ಅವನ ಹಿಂದೆ ಬರುತ್ತಿರುವ ಚಿತ್ರ (ಧರ್ಮಶ್ರೀ. ೨೨೮); ಏಸುಕ್ರಿಸ್ತರು ಶಿಲುಬೆಗೆ ಹಾಕುವಾಗ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಪಾದ್ರಿ ವಿವರಿಸಿದ (ರಕ್ತರೂ. ೫೩).

[?. /. ಲ್ಯಾಟಿನ್. ಏಸೂಸ್]

ಏಸುದಿನ (ನಾ). ಎಷ್ಟು ದಿವಸ: ಅಕಟನ್ನೇಸುದಿನ ಬನದೊಳಗೆ ಸೆಱಿ (ತೊರರಾ. ೫-೩-೪೭); ಆ ಸುರನದೇಸುದಿನ ತಪಗಳಾಚರಿಸಿದನೋ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೮-೨೯). [ಏಸು$_3$ + ದಿನ]

ಏಸುಮಡಿ (ನಾ). ಎಷ್ಟುಸಲ, —ಬಾರಿ: ಕಡೆಯಲಿನ್ನರೆಜಾವದವಧಿಯಿದು ತಪ್ಪಿತಾದೊಡೆ ಬಳಿಕ್ಕೇಸು [ಪಾಠಾಂ. ಯೇಸು] ಮಡಿಯಿತ್ತೊಡಂ ಮೂರ್ಖಮುನಿ ಕೆಡೆನುಡಿವಂ (ಹಚರಾ. ೧೧-೧೫). [ಏಸು$_3$ + ಮಡಿ]

ಏಸುವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಏಸುವೆಱು. [ಏಸು$_2$ + ಪಡೆ$_1$]

ಏಸುವಾರ್ (ಕ್ರಿ). "ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಮಯವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಏಸು$_2$ + ಪಾರ್]

ಏಸುವೆಸ (ನಾ). ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗ: ಇಂದು ಪಯೋಜಜಂಗೆ ಕೃತಕೃತ್ಯತೆ ಸಾರ್ದುದು ಪುಷ್ಪಸಾಯಕಂಗಿಂದೊಳಸೋರ್ದುದೇಸುವೆಸನಿಂದು ಸನಾಭಿಜನಕ್ಕೊಡರ್ಚಿತಾನಂದ ಪರಂಪರಾ ಜನನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೭೯); ವಿವಿಧ ವಿಚಿತ್ರದೇಸುವೆಸದೊಳ್ ಪಿರಿದುಂ ಪರಿಭಾವಿಸಲ್ಕೆ (ಕುಸುಮಾ. ೭-೬೫). [ಏಸು$_2$ + ಬೆಸ]

ಏಸುವೆಸನ (ನಾ). = ಏಸುವೆಸ: ನೂಪುರೋಲ್ಲಪನವ್ಯಾಜದಿನಾಗಳೇಸುವೆಸನಂ ಕಾಮಂಗೆ ಪೇಟ್ಟುಂದದಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೧೪). [ಏಸು$_2$ + ಬೆಸನ]

ಏಸುವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣದ ಪೆಟ್ಟನ್ನು ಹೊಂದು: ಮಱುವಕ್ಕದವರ ಮೆಯ್ಮೆಯ್ಯವ್ವಾಗೆ ಎಚ್ಚೊಡಿಸಿ ಆ ಕಯ್ಯಂ ಗೆಲ್ದು ತಾನುಂ ಪಲವುಂ ಎ[ಏ]ಸುವೆತ್ತು ಎಯ್ದೊದೊದಪ್ಪಿದಪ್ಪೊಲ್ಕಣೆಪಂಜರದೊಳೆಜಿಗಿ ಭೀಷ್ಮನ್ನಿಟ್ಟಿಂತೆ ನೆಲಮುಟ್ಟದೆ ಬಿಟ್ಟಿರ್ದಾನಾನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦-೮; 800); ರೂಪಿನೊಳ್ ಮಚ್ಚರಿಸುವನೆನಗೆಂದೆಂಬನಂಬಟ್ಟುವನ್ನಂ ಪಲ ಕಾಲಕ್ಕೇಸುವೆತ್ತಂ ದಶಮುಖನೆನುತುಂ ಮನ್ಮಥಂ ಮಾಣದೆಚ್ಚಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೮೩). [ಏಸು$_2$ + ಪೆಱು$_1$]

ಏಸುಸಲ (ನಾ). ಎಷ್ಟುಸಲ, —ಬಾರಿ: ಏಸುಸಲ ತಪವಗೈದೇಸು ಬಿನ್ನವನಾಂತು (ಪುಂಕುಕ. ೧೫೭). [ಏಸು$_3$ + ಸಲ]

ಏಸೆ (ಗು). ದುಷ್ಟ; ವಕ್ರ; ಒರಟು (ಕ). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಏಚ, ಏಸ]

ಏಹದ (ನಾ). ೧. ಏನು ಹದ ; ಯಾವ ಹದ. ೨. ಏನು ಕಾರಣ ; ಏನು ವಿಚಾರ : ಸುರಸ್ತ್ರೀಯರೆನ್ನನು ವಿಧವೆಯೆಂಬರೇಹದಂ ಮದನ ನಿನ್ನಂಗಮಂ ಮೃಡನ ಭಾಳಾಗ್ನಿಗೇಕಿತ್ತೆ (ಲಶಿಚಂ. ೧೪-೫೬).
[ಏ$_2$ (< ಏನ್$_1$) + ಹದ (< ಪದ$_1$)]

ಏಹೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪಿರಿದುಂ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದಾ ನರಪತಿ ತನಗೊಲ್ದೀಯೆ ಮುಕ್ಕುನ್ದೆ ಗಂಗಾಪುರಮೇಹೂರೆಂಬ ಮಿಕ್ಕಾಗ್ರಗಳನೆ ಪಡೆದು (ಎಇ. XII, ೨೪೧-೧೬೯ ; 1077) ; ಅವಮ್ಮ್ರಾಡಿಸಿದ ಏಹೂರ ಶ್ರೀಸ್ವಯಂಭು ದೇವರ್ಗೆ (ಇಆ. VIII, ೨೦-೫೦ ; 1077).
[? + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಏಹೊ (ಅ). ತಿರಸ್ಕಾರ, ವ್ಯಂಗ್ಯ, ಆಶ್ಚರ್ಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : ವಾಹನಂ ವೃಷಭೇಂದ್ರನಿರೆ ನರವಾಹನವನೇಱಿದೊಡೆ ನಿನ್ನುವನೇಹೊವೋಹೋಯೆಂದು ನಗರೇ ನೋಡುವವರೆನುತ (ಬಸಪು. ೩೨-೧೫). [?]

ಏಳ್$_1$ 'ಏೞ್$_1$' ನೋ.

ಏಳ್$_2$ 'ಏೞ್$_2$' ನೋ.

ಏಳಕ್ಕಿ 'ಏಲಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಏಳಗ, ಎಳಗ (ನಾ). ಟಗರು ; ತಗರು ; ಮೇಷ : ಸಾನಂದಕನೆಂಬರಸನಭಯಘೋಷಣೆಯಂ ಮಾಡಿದೊಡೆ ಅರಸನೇಳಗಮುಂ ಕಳ್ದು ತಿಂದಂಕನೆಂಬೊಂಗೆ ಕರಚ್ಛೇದನಮಂ ಮಾಟ್ಪುದು (ಚಾವುಂಪು. ೯೬-೧೪) ; ಏಳಗಮೆಂಬುದು ಏಡಕಕ್ಕೆ ಪುಟ್ಟಿಯುಂ ಕುಳಂ (ಶಮದ. ೨೦ ವೃತ್ತಿ). **ಎಳಗ** : ವಸುಧಾಧೀಶನ ಸುಕುಮಾರಂ ಮನಮೊಸೆದೆಳಗನ ಬೆನ್ನೇಱಿ ಕರಂ ರಂಜಿಸಿದಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೬೪) ; ಎಳಗನನೇಱಿಯೆಸೆವ ರನ್ನದೊಡವು ಪಜ್ಜಳಿಪರಮಗ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೮೩) ; ಎಳಗನನೇಱಿ ಕೌಸಾಂಬ ವಸ್ತ್ರವ ಹೊದ್ದು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೪-೭೮) ; ಜನರು ಎತ್ತು, ಕೋಣ, ಟಗರು, ಎಳಗಗಳನ್ನು ಕೆಲಮಟ್ಟಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರಬಹುದು (ಸಾಹಿಸಂ. ೧೩೦). 'ಏಟಿಗ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಏಡಕ. / ತಮಿ. ಏಟಗ]

ಏಳಡಿ 'ಏಟಡಿ' ನೋ.

ಏಳಾಗಂಧ (ನಾ). ಏಲಕ್ಕಿಯ ವಾಸನೆ : ಪುದಿದೆಸೆದುವು ನಿಜಪಿತೃವಂಕದ ಕರಿಗಳ ಮದದ ಸೊವಡು ಮುನ್ನಿನ ಸಪ್ತಚ್ಛದಗಂಧದಿನೇಳಾಗಂಧದಿನೆಸೆವುದು ದೇವ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೬೩). [ಸಂ. ಏಲಾಗಂಧ (ಏಲಾ + ಗಂಧ)]

ಏಳಾಲ 'ಏಳಲ' ನೋ.

ಏಳಾವನ (ನಾ). ಏಲಕ್ಕಿಯ ವನ, —ತೋಟ : ಚೂತ ಸಪ್ತಚ್ಛದೈಳಾವನ ಸುರಭಿ ಮದಾಸಾರಾಸವಾಸಕ್ತ ಭೃಂಗೀನಿನದ ಮುಖರಿತಾಶಾಚಕ್ರ ಗಂಧೇಭಚಕ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೧೧ ೩೦). [ಸಂ. ಏಲಾವನ (ಏಲಾ + ವನ)]

ಏಳಿಕೆ (ನಾ). ಅಪಹಾಸ್ಯ ; ತಿರಸ್ಕಾರ : ಕಲ್ಲಾದರು ಸರಿ ಹುಲ್ಲಾದರು ಸರಿ ಎಲ್ಲಂದದ ಏಳಿಕೆ ಸಾಕು (ನನಲ್ಲ. ೩೨-೯). [< ಏಳಿಸು$_1$ + -ಕೆ]

ಏಳಿಕೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡು ; ತಿರಸ್ಕರಿಸು : ಕುಡದರನೇನೇಳಿಕೆಗೆಯ್ವರ್ ಪೆಣ್ಗಳ್ (ಸೌನಂದ. ೮-೩೯). [ಏಳಿಕೆ + ಕೆಯ್$_1$]

ಏಳಿಗೆ 'ಏೞ್ಗೆ' ನೋ.

ಏಳಿಗೆತನ (ನಾ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದುವಿಕೆ : ಭಾಳದೊಳಿರಿಸೆ ಭಕ್ತಿಯ ಭರದಿಂದಲೆ ಬೀಳುತಲವನಿಯಲವರು ಪೇಳಿದರಾದೀಶ್ವರನೊಳು ಖಳನ ದೊಂದೇಳಿಗೆತನದೊಂದೂಳಿಗವ [ಪಾ ಠಾ ೦. ದೊಂದೂಳಿಗವನು ತಮತಮಗೆ] (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೮-೯೦). [ಏಳಿಗೆ (< ಏೞ್ಗೆ) + -ತನ]

ಏಳಿಗೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದು : ಯಾದವಕುಲವೇಳಿಗೆವೆತ್ತಿರ್ಪುದು ಮೇದಿನಿಯೊಳು ಮೈಮೆವಡೆದು (ಹದಿಬ. ೧-೩).
[ಏಳಿಗೆ (< ಏೞ್ಗೆ) + ಪೆಱು$_1$]

ಏಳಿದ, ಎಳ್ಳಿದು (ನಾ). ೧. ತಿರಸ್ಕಾರ ; ಅವಮಾನ : ದೂತರನಟ್ಟಿದೊಡೇಳಿದವಾತಂಗೆ (ಜಗವಿ. ೯-೧೮) ; ಬಾಳಿಕೆಯ ನೀನೊಲ್ಲೆ ಭೀಷ್ಮರು ಹೇಳಿದನು ಕೈಕೊಳ್ಳೆ ನೀತಿಯನೇಳಿದವ ಮಾಡುವನೆ ಜನಪತಿಯೆಂದನಾ ವಿದುರ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ಓರಿಇ. ೫-೧೪). ೨. ತಿರಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು ; ಅಪಹಾಸ್ಯ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವನು ; ಅಲ್ಪ ; ನಿರ್ಗತಿಕ : ಏಳಿದನಂತೆ ಬಾಯಬಿಡದು ಚಿಂತಿಸುವಂದಮಿದಾವುದುರ್ವರಾಪಾಳನಿನಿಟ್ಟ ವಾಸರ ಚತುಸ್ತ್ರಿಕಮಾತ್ರಮೊಳಾವುಪಾಯದಿಂ ಮೇಳಿಸಿ ತಂದುಕೊಂಡು ಕುಡುವೆಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೯) ; ಪಾದಮಾರ್ಗದಿಂ ಜಾನಕಿಯುಂ ಬಲಾಚ್ಯುತರುಮೇಳಿದರಂದದೆ ಬರ್ಪುದಾವುದೊ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೭೯); ಏಳಿದರ ಪುಯ್ಯಲಂ ಕರೆದಾ ಕೋಱಿಸಿ ತಿರ್ದಿ ಸಂತಸಂಬಡಿಸದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೮೮). **ಎಳ್ಳಿದು** : ೧. "ಅಲ್ಪೋಪಿ = ಎಳ್ಳಿದುದಾಗಿಯುಂ" (ನೀತಿವಾ. ೨೮-೭೭). 'ಇಳಿದು', 'ಏಳಿಲ' ಪರಾ.

ಏಳಿದುನುಡಿ = ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಮಾತನಾಡು : ಋಷಿಯರಂ ಏಳಿದುನುಡಿದಂ ಪಾಪದ ಫಲದಿಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦-೧೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಏಳಿದ ; ಮಲ. ಎಳುದು ; ತುಳು. ಎಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲ್ಯ, ಎಳ್ಯ ; ತೆಲು. ಎಲ್ಲಿದ]

ಏಳಿದಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತಿರಸ್ಕಾರಮಾಡು ; ಕಡೆಗಣಿಸು : ಹಿತ್ತಲಗಿಡು ಮರ್ದಲ್ಲ ಎಂದೇಳಿದಂಗೆಯ್ದೊಯಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೮೦-೮) ; ಸಮಸ್ತಜೀವರಾಶಿಗಳ್ಗಭಯದಾನಮನೇಳಿದಂಗೆಯ್ಯದೆ ಮಾಡಲುಂ ಸುಖಮನೆಯ್ದುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೧೬); ಏಳಿದಂಗೆಯಲಿಮಾಗಡೆ ನಮ್ಮೊಳ್ಪಾಳನೊಳ್ಪುದುರೆಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೧೪) ; ಶಾಳಿಗೆಜಗಿದ ಗಿಳಿಗಳಂ ಸೋವ ಪಾಮರೀಜಾಳದೊಂದುಲಿಪುಮಂ ಕೋಕಿಲನಿನಾದಮೆಂದೇಳಿದಂಗೆಯ್ದು ತೊಲಗದೆ ನಿಂದ ಕೀರಾಳಿ ಸಲೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿತೆಂದೆನೆ (ಚಬಪು. ೧೧-೯). [ಏಳಿದ + ಕೆಯ್$_1$]

ಏಳಿದಂಬಗೆ (ಕ್ರಿ). ಹೀನವಾಗಿ ಕಾಣು ; ಕೀಳಾಗಿ ಕಾಣು : ಶಲ್ಯನನಂದಶಲ್ಯನಂ ಬಗೆವವೋಲೇಳಿದಂಬಗೆದು ದಂತಿಯನಾಗಡೆ ತೋಱಿಕೊಟ್ಟು ತೊಟ್ಟಗೆ ರಥಮಂ ಪಡಲ್ವಡಿಸಿ ಪೊಲ್ದನರಾತಿಯನಸ್ತ್ರಕೋಟಿಯಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೧) ; ಕಾಲನನೇಳಿದಂಬಗೆವರೀ ನೆಲನಂ ವಿಜಿಗೀಷುವೃತ್ತಿಯಿಂ ಪಾಲಿಸುವರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೨೨೯).
[ಏಳಿದ + ಬಗೆ$_1$]

ಏಳಿದಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). = ಏಳಿದಂಗೆಯ್ : ನೋಡನೋಡಲ್ಕೆ ಮಾನಸನೆ ಮಾನಸ ರೂಪುಗೊಂಡಮರನೆಂದೆನ್ದೇಳಿದಂಮಾಡಿರಾಡಿಸುವ ನಾಡಱಿಯಲು ವಿವೇಕ ನಿಧಿಮಾರ್ತ್ತಣ್ಡಂ ಜಗನ್ಮಂಡನ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೯೭-೨೯ ; 1119) ; ಎನ್ನನೇಳಿದಂಮಾಡಿ ಮೂಗನರಿದು ಕನ್ನಡಿಯಂ ತೋಱುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೨೧೧). [ಏಳಿದ + ಮಾಡು$_1$]

ಏಳಿದಿಕೆ, ಎಳ್ಳಿದಿಕೆ, ಏಳಿದಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಹೀನಾವಸ್ಥೆ ; ಅವಮಾನದ ಸ್ಥಿತಿ ; ತಿರಸ್ಕಾರ : ಜಸಮುಂ ಧರ್ಮಮುಮಱಿವಂದೆಸಗುವುದೇಳಿದಿಕೆಯೆಂದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೬೮) ; ಅನಮ್ರುತಿಯ ಉದ್ಧತಿಯ ಏಳಿದಿಕೆಯ ದ್ರೋಹದ ನಡೆನುಡಿಗಳ್ಗೆ . . . ಉಜ್ಜುಗಿಸುವೆಯಾದರೆ (ಬಿಟ್ಟಆ. ೩೫-೯). **ಎಳ್ಳಿದಿಕೆ** : ೧. "ಅವಜ್ಞಾಯಾಪಿ = ಎಳ್ಳಿದಿಕೆಯಿಂದಮುಂ" (ನೀತಿವಾ. ೨೮-೭೭). **ಏಳಿದಿಕ್ಕೆ** : ೧. ಪಾಂಚಾಲರಾಜತನೂಜೆ ಪಗೆವರ ಕಟ್ಟುವಟ್ಟೆರ್ದೇಳಿದಿಕ್ಕೆಗೆ ಸಂತಸಂಬಟ್ಟು ಸ್ವೈರಿಸಲಾಱದಿಂತೆಂದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೮ ವ). ೨. ಅಪಹಾಸ್ಯ ; ನಿಂದೆ : ಪಾಂಡ್ಯನನಂಡಲೆಗುಂ ತೆಲುಂಗ ಭೂಪಾಲನನೇಳಿದಿಕ್ಕೆಯನೆ ಮಾಡುವುದೀ ಕುಱುಗೋಡ ಕೋಟೆ ತಾಂ (ಸೌಇಇ IX-i, ೨೯೬-೧೪ ; 1176).
[ಏಳಿದ + -ಇಕೆ]

ಏಳಿದಿಕೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಹೀನವಾಗಿ ಕಾಣು; ಕಡೆಗಣಿಸು : ಕೂರ್ಪನೆ ಕಳೆ ಕೂರನೇಳಿದಿಕೆಗಂಡು [ಪಾಠಾಂ. ದಕೆಡಂಗು, ದಕೆಗಂಡು] ಬಿಸುಟ್ಟನೆ ಉಃ ಬಿಸುಟ್ಟನಿಂತಿನಿತು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೨). [ಏಳಿದಿಕೆ + ಕಾಣ್]

ಏಳಿದಿಕ್ಕೆ 'ಏಳಿದಿಕೆ' ನೋ.

ಏಳಿದಿಟ (ನಾ). ಅವಮಾನ; ತಿರಸ್ಕಾರ; ಲಾಘವ: ಕೃಷ್ಣನನು ದಿಟಗೋಪಾಲನೆಂದೇ ಬಗೆದು ನಮ್ಮೊಳಗೇಳಿದಿಟವನು ಮಾಡದಿರಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೨೪–೨೦); ಇದನೇಳಿದಿಟವನು ಮಾಡುವರು ಪಾಪಾತ್ಮರವರೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೨೮–೩೫). [ಏಳಿದ + –ಇಟ]

ಏಳಿಬ್ಬಳ್ಳ (ನಾ). ಏಳು ಎರಡು ಬಳ್ಳ; ಹದಿನಾಲ್ಕು ಬಳ್ಳ: ಇಲ್ಲಕುಳ್ಗೇಳಿಬ್ಬಳ್ಳ [ಪಾಠಾಂ. ಕೂೞ್ಗೇಡಿಬ್ಬಳ್ಳ] ಮೇಲಕ್ಕಿ (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೯೫–೯; 750). [ಏಳ್$_2$ (< ಏೞ್$_2$) + ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬಳ್ಳ]

ಏಳಿಲ, ಏಳಾಲ, ಏಳಿಲು (ನಾ). ತಿರಸ್ಕಾರ; ಅವಮಾನ: ಮರುಳನಿವನತ್ತಡೇನೆಂದೇಳಿಲವ ಮಾಡದೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೬೦); ಒಂದರಳು ಪಱಿದು ಬೀಳೆ ಕಳೆದುಕೊಳಲ್ಕೆ ಲಜ್ಜಿಸಿಯೇಳಿಲದೊಳಾ ಕುಸುಮವಂ ಶಶಿಮೌಳಿಗರ್ಪಿತವೆನುತ ಮನದೊಳು ನೆನೆಯಲಣುಮಾತ್ರ (ಬಸಪು. ೪೧–೧೦); ಕಾಳಗವನೇ ಬಲಿದು ತಹೆನಿವರೇಳಿಲವ ಮಾಡಿದೊಡೆ ರಿಪುಗಳ ಸೀಳಿ ಕರುಳನು ಮುಡಿಸದಿಹೆನೇ ನಿನ್ನ ಕಬರಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭–೧೨); ಒಂದಾವೃತ್ತಿ ಪ್ರೀತಿಸಿದವಳೀಕೆ; ಆದರಿಂದ ವಸುಮತೀದೇವಿಯ ಹೊರತಾಗೂ ಏಳಿಲವನಾಂತೆನೆಂದು ತಿಳಿದೆನು (ಶಾಕುಂತ. ೬೦–೧೬). **ಏಳಾಲ:** ಆಳು ಗೆದ್ದರೆ ನೋಡು ಆರಸಗೆ ಜಯಪ್ರದ ಆಳು ನುಡಿದದ್ದು ಆರಸು ನುಡಿದದ್ದು ಏಳಾಲಮಾಡದೆ ಯಾದವ ಕುಲಮಣಿ ಪಾಲಿಸಬೇಕಯ್ಯ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೩–೧೪). **ಏಳಿಲು:** ಇಂದು ನಾ ಬಂದಂತೆ ಹೋದರೆ ಮುಂದೆ ಖಳರಿಗೆ ರಾಮನೇಳಿಲು ಕೊಂದು ಕೂಗುವೆ ದನುಜನಳವಱಿತವನ ಲಂಕೆಯನು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೧–೧೩).

ಏಳಿಲಮಾಡು = ತಿರಸ್ಕಾರಮಾಡು; ಕಡೆಗಣಿಸು : ಎಲೆ ದುರಿತವೆ ನೀಯೆನ್ನ ಏ[ಏ] ಳಿಲಮಾಡದೆ ಸಾಗಿನ್ನೆ ಕಡುಭಲ ಮಾಡಲಿ ಬನ್ನಬಡುವೆ ನಮ್ಮ ನಳಿನಾಕ್ಷನಾಣೆ ನೀ ಕಿಡುವೆ (ಪ್ರಸಕೀ. ೩೬ ಪಲ್ಲವಿ). 'ಏಳಿದ' ಪರಾ. [?]

ಏಳಿಲಂಗೆಯ್, ಏಳಿಲಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ) = ಏಳಿದಂಗೆಯ್ : ಅಮೃತರುಚಿಯುನಿರದೇಳಿಲಂಗೆಯ್ದು ತುಳ ಸೌಮ್ಯಕೃತಿ ಕರ್ತುರವಿಗೆ (ಸೌಂದಪು. ೧–೧೫). **ಏಳಿಲಗೆಯ್:** ಪ್ರಳಯಕಾಲಾಬ್ಧಿಗಂಭೀರರವವನೇಳಿಲಗೆಯ್ವ ನಿಸ್ವನಂ (ರಾಘಚ. ೧೪–೯). [ಏಳಿಲ + ಕೆಯ್$_1$]

ಏಳಿಲಗೆಯ್ 'ಏಳಿಲಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಏಳಿಲು 'ಏಳಿಲ' ನೋ.

ಏಳಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅವಹೇಳನ ಮಾಡು; ನಿಂದಿಸು; ಹೀಯಾಳಿಸು: "ಏಳಿಸಿದುದು ಕಡೆಗಣಿಸಿದುದಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೮); ಕಿಱಿದೆಂದೇಳಿಸಿ ಪಗೆಯಂ ಪಱಿಪಡೆ ಕಿಡಿಸದೊಡೆ ಪೆತ್ತು ಕಾಲದ ಬಲಮಂ ನೆಱೆದಿಱಿಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೪೯); ದಿವಮುನೇಳಿಪಂತು ಮಿಳಿರ್ವ ವಿವಿಧ ಕೇತನಂಗಳಿಂ ಸದಾ ನಿಕೇತನಂಗಳಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೮); ಸಂಸಾರಸುಖಕ್ಕೆ ದರ್ಪ್ಪವಿಷಯಂಗಳನೇಳಿಸಿ ಕಾಡಿಯಾಡಿ ಕಾಮಾರಿಯನರ್ಚ್ಚಿಸಲ್ಕೆ ನಲಿದಿರ್ಪ್ಪ ಮುನೀಶ್ವರನೀ ಧ್ರುವೇಶ್ವರ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೯೭–೩೩; 1062); ಕೆಮ್ಮಿಸೆ ಗುಜುಜುದಲೆ ಬಳೆದ ಕಾಳೋರಗನನೇಳಿಸುವ ತೋಳ್ (ಹಚಕಾ. ೫–೨); ಬಾಲಕನ ಘಾಯವನು ನಸುನಗುತೇಳಿಸುತ ದಂಡೆಯಲಿ ತಡೆದನು ತಿವಿದನವನುರವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೫೮); ರಜಕನೆನ್ನನೇಳಿಸಿದನಿಲ್ಲಮಾದಮೆಟ್ಟುಱಿಸಿದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೪–೨೮).

[ಏಳ್$_0$ + – ಇಸು$_3$. / ತಮಿ. ಮುಲ, ಎಳಿ = ಲಘುವಾಗು, ಕುಗ್ಗು]

ಏಳಿಸು$_2$ 'ಏೞಿಸು' ನೋ.

ಏಳು$_1$ 'ಏೞ್$_1$' ನೋ.

ಏಳು$_2$ 'ಏೞ್$_2$' ನೋ.

ಏಳುಂಮಲೆ, ಏಳುಮಲೆ (ನಾ). ಏಳುಬೆಟ್ಟ; ತಿರುಪತಿ: ನೀಳಗಿರಿ ಹಡಿಯಘಟ್ಟಂ ಯೇಳುಂಮಲೆ ಕಂಚಿ ತುಳುವ ರಾಜೇಂದ್ರಪುರಂ ಕೋಳಾಲ ಬಯಲು ನಾಡುಮನಾಳಾಪದೆ ಕೊಂಡ ವಿಷ್ಣುವರ್ದ್ಧನದೇವಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪೦–೫೨; 1180); ನೀಳಾದ್ರಿಯಘಟ್ಟಂ ಏಳುಂಮಲೆ ಕಂಚಿ ತಳ್ವರಾಜೇಂದ್ರ ಪುರಂ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೬೨–೧೦; 1242). **ಏಳುಮಲೆ:** ಪುಲಿಗೆಱೆ ಕನ್ದರೇಳುಮಲೆ ಕಾಸವಳಂ ಬನವಾಸೆನಾಡು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೯, ೬೫–೩೮; 1081).

[ಏಳು$_2$ (< ಏೞ್$_2$) + ಮಲೆ$_4$]

ಏಳುಕೋಟಿ 'ಏೞ್ಕೋಟಿ' ನೋ.

ಏಳುನೂಱು 'ಏೞ್ನೂಱು' ನೋ.

ಏಳುನೆಲೆ (ನಾ). ಏಳು ಅಂತಸ್ತು: ಏಳುನೆಲೆಯ ಕರುಮಾಡದುಪ್ಪರಿಗೆ (ಆದವ. ೭೬); ಕಲ್ಲುಬರಗೆಯೆ ತುರಕ ಗಂಗ ಶಲಾರನು ಬಂದು ಮುಱಿದು ಸುಡಿಸಿದಂಥಾ ಬಾಗಿಲುವಾಡದ ಗೋಪುರವನು ಏಳುನೆಲೆಯಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೩–೧೨೫; 1397 ?).

[ಏಳು$_3$ (< ಏೞ್$_2$) + ನೆಲೆ]

ಏಳುಬೆಸನ 'ಏೞ್ಬೆಸನ' ನೋ.

ಏಳುಮಲೆ 'ಏಳುಂಮಲೆ' ನೋ.

ಏಳುಸ್ವರ (ನಾ). ಏಳು ವಿಧವಾದ ಧ್ವನಿ, —ಸ್ವರ; ಸಪ್ತಸ್ವರ: ಎಳೆಯ ಕಂದನ ಕೂಗು ಸೀಳಿಸಿ ಬೆಟ್ಟವನೆ ಏಳುಸ್ವರದ ನಿನಾದವು ತುಂಬಿತು ಭಾಳಚಂದ್ರನಿಗೆ ಕೇಳಿತು (ಸಿದ್ಧಪು. ೫–೯೧).

[ಏಳು$_2$ (< ಏೞ್$_2$) + ಸ್ವರ]

ಏಳುಹ (ನಾ). ಏಳುವಿಕೆ: "ಇದಿರೇಳುಹ (ಪ್ರತ್ಯುತ್ಕ್ರಮು, ಪ್ರಯೋಗಾರ್ಥ)" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಏಳು$_1$ (< ಏೞ್$_1$) + –ಹ$_2$]

ಏಳೆ$_1$ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಛಂದಸ್ಸು: ಭುಜಗಪಕ್ಷಪುರಗಣ ವ್ರಜದೊಳಾಱಱೊಳಕ್ಕುಮಜಗಣೇಳೆಗಿಭಗತೀ (ಛಂದೋಂಬು. ೫–೧೩); ಮದನವತಿಯಕ್ಕರಂ ಚೌಪದಿ ಗೀತಿಕೆಯೇಳೆ ತಿವದಿಯುತ್ಸಾಹಂ ಷಟ್ಪದಿ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೫೬); ನಾಗವರ್ಮನು ಹೇಳಿರುವ ಅಕ್ಕರಿಕೆ, ಮದನವತಿ, ಛಂದೋವತಂಸ, ಚೌಪದಿ . . . ಏಳೆ ಇವು ಏಳೂ ಅಕ್ಕರದ ಪ್ರಸ್ತಾರದೊಳಗೇ ಸೇರುತ್ತವೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೩೦).

[?. / ತೆಲು. ಏಲ. / ಸಂ. ಏಲಾ]

ಏಳೆ$_2$ (ನಾ). (?) : ವನರುಹಮೆಡ್ಡಮುಪ್ಪ ಮೊಗಮಾದ ತಳಿರ್ತಳಮಾದ ಕೋಕಿಳಧ್ವನಿ ಸರಮಾದ ಪಣ್ಣಡಕೆ ಬಾಯ್ದೆಱೆಯಾದೆಳವಳ್ಳಿಯೇಳೆ ನೂತನತನುವಾದ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ತುಂಬಿಯ ಕೂಟಮೆ ನೋಟಮಾದ ನಂದನವನಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕಣ್ಗೆಸೆದು ತನ್ನನೆ ನೋಡಿಸಿದಳ್ ತಯಾರ್ಯರಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೦). [?]

ಏಳೆರಡು 'ಏೞ್$_2$' ಪರಾ.

ಏಳೆಲೆಬಾಳೆ 'ಏೞೆಲೆವಾೞೆ' ನೋ.

ಏಳೆಲೆವಾಳೆ 'ಏೞೆಲೆವಾೞೆ' ನೋ.

ಏಳೆಳೆ (ನಾ). ಏಳು ಎಳೆ; ಏಳು ನೂಲು: "ಸಪ್ತಕೀ–ಏಳೆಳೆಗಳ ಡಾಬು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೫).

[ಏಳು$_2$ (< ಏೞ್$_2$) + ಎಳೆ$_2$ (< ಎೞೆ$_2$)]

ಏಳೆಳೆಕಟ್ಟಾಣಿ (ನಾ). ಏಳು ಎಳೆಗಳ ಅಥವಾ ಸಾಲುಗಳ ಗುಂಡಿನ ಸರ (೬). [ಏಳೆಳೆ + ಕಟ್ಟಾಣಿ]

ಏಳ್ಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಏಳುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳು ; ಆಲಿಂಗಿಸು (?) : ಮೆಯ್ದುಡವುತ್ತೊಲವಿಂದಂ ಬಾಯ್ದಂಬುಲಗೊಟ್ಟು ಪಿಡಿದು ರಂಜಿಪ ಮುಮ್ಮೊನೆಗೆಯ್ದುವನಿತ್ತೊಲವಿಂದೀರಯ್ದು ಭುಜದಿನಾಗಳೇಳ್ಕರಿಸಿ ಪೆರ್ಚುರ್ತ್ತುಂ (ವೀರವಿ. ೧೨–೧೨೫). [ಏಳ್$_1$ (< ಏೞ್$_1$) + ಕರಿಸು?]

ಏಳ್ಕೆ (ನಾ). ಏಳುವುದು : ಮಾ ರ್ಸು ರ್ ಡಿ ಯೆ ಮಾರ್ಮಲೆತುದವನೇಳ್ಕೆಯೊಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೬೨–೨೬೭). [ಏಳ್$_1$ (< ಏೞ್$_1$) + -ಕೆ]

ಏಳ್ಗಡಲು 'ಏೞ್ಕಡಲ್' ನೋ.

ಏಳ್ಗೆ 'ಏೞ್ಗೆ' ನೋ.

ಏಳ್ಗೆವಾಡಿವ 'ಏೞ್ಗೆವಾಡಿವ' ನೋ.

ಏಳ್ಗೆವೆಱು 'ಏೞ್ಗೆವೆಱು' ನೋ.

ಏಳ್ಜಡಧಿ (ನಾ). ಏಳು ಸಮುದ್ರ ; ಸಪ್ತಸಾಗರ : ವಡಬಶಿಖಿಯಲ್ಲಾಯೆನುತಯೇಳ್ಜಡಧಿಗಳು ಕದಡಿದವು (ಬಸವು. ೫೮–೬೨). [ಏಳ್$_2$ (< ಏೞ್$_2$) + ಜಡಧಿ]

ಏಳ್ತರ್ 'ಎೞ್ತರ್' ನೋ.

ಏಳ್ತರ 'ಎೞ್ತರ' ನೋ.

ಏಳ್ನೂರು 'ಏೞ್ನೂಱು' ನೋ.

ಏಳ್ನೂಱು 'ಏೞ್ನೂಱು' ನೋ.

ಏಳ್ಪದೆ (ನಾ). ದಡ್ಡತನ (ಸ್ಕಾಂಡರ್).
[?. / ತಮಿ. ಏೞೈ = ಮೂರ್ಖ, ಮೂರ್ಖತ್ವ]

ಏಳ್ಪಿಸನ 'ಏೞ್ಪಿಸನ' ನೋ.

ಏಳ್ಮಡಿ (ನಾ). ಏಳರಷ್ಟು ; ಏಳುಮಡಿಯಷ್ಟು : ಆಗೊ ಬಂಗಾರದ ಮೂಡಲದಿಂದ ಬೀಸಿತು ಉರಿಗಾಳಿ ಏಳ್ಮಡಿ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಉಸಿರಿಂದ ನನ್ನಾತ್ಮಕೆ ದಾಳಿ (ಅರಳು. ೨೦೭–೨). [ಏಳ್$_2$ (< ಏೞ್$_2$) + ಮಡಿ$_2$]

ಏಳ್ಮೆ 'ಏೞ್ಮೆ' ನೋ.

ಏಳ್ವತ್ತು 'ಎಪ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಏೞ್ವರೆಲಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಏಳೂವರೆಲಕ್ಷ. ೨. ಏಳೂವರೆಲಕ್ಷದೇಶ ; ರಟ್ಟನಾಡು ; ಚಾಲುಕ್ಯರ ರಾಜ್ಯ : ಕೇಳ್ವನ ಕಿವಿಯೊಳು ಗೂಂಟಮನಾಳ್ವಿನೆಗಂ ಬೆಟ್ಟತೆನಿಸುಯೊಟ್ಟಜೆವಿರುದಿಂದೇಳ್ವರೆಲಕ್ಕೆಯೊಳದಟುವರ್ಗೇಳ್ವಿನೆಗಂ ನಿಗಳವಿಕ್ಕಿದಂ ಭೂತನ್ನಿ[ನ್ರಿ]ಪ (ಇಆ. XII, ೯೬–೧೧ ; 1187). [ಏಳ್$_2$ (< ಏೞ್$_2$) + ಅರೆ$_3$ + ಲಕ್ಕೆ]

ಏಱ್$_1$, ಏರು$_1$, ಏಱು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗು ; ಹತ್ತು ; ಆರೋಹಿಸು : ಕುದುರೆಯೇರ್ದ ಕುಱುಂಬನಂತೆ ನಡುಗುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೪೪) ; ಉತ್ತಮತೇಜಿಯಿರಲು ಧರೆಯೊಳುಹದ್ದನೇರ್ವರೆ (ಪುರಂದ. ೨–೭೫–೧೫). ೨. ಮೇಲೆಬೀಳು ; ಯುದ್ಧಮಾಡು: ಉಱಿದ ನಿನ್ನ ಮಕ್ಕಳ ನಿನ್ನೇರ್ದೊಡಮುೞಿಯೆಂ ಪೆರ್ಜಸಮನೆ ಪಿಡಿದೆನ್ನನೆ ರಣದೊಳಟಿವೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೮೭). **ಏರು**$_1$: ೧. ನಿರ್ಜರಪಾಲನೈರಾವತವನೇರ್ದು (ರಾವಣೋ. ೮) ; ತಾರಮ್ಮಯ್ಯ ತಂದು ತೋರಮ್ಮಯ್ಯ ದೂರದ ಬಾನಿಗೆ ಏರಿದ ಚಂದ್ರನ (ಕವಿಪು. ೮–೨) ; ಕುದುರೆ ಏರಿ ನೋಡ ಹತ್ತಿದನು (ಬಂಗಾರ. ೬೦). **ಏಱು**$_1$: ೧. "ಏಱು – ಆರೋಹಣೇ, ಸಮಗ್ರತ್ವೇ, ಕ್ಷತೇ ಚ" (ಶಮುಭಾ) ; ಕೆಟ್ಟಿಪ್ಪಿನುಳ್ ತೋಱದಾರಾಧನೆ ನೋನ್ತು ತೀರ್ತ್ಥಗಿರಿ ಮೇಲ್ಸನ್ನ್ಯಾಸಲಯಕ್ಕೇಱಿದಾರ್ (ಎಕ. II, ೭೬–೪ ; 700) ; ಕೊಲ್ಲಂ ಬಿಸುಡಾಯುಧಮಂ ಪುಲ್ಲಂ ಕರ್ಚೆ ಏಱು ಪುತ್ತನಡಿಗೆಜಗನ್ನಾ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೦೦) ; ವಿಮಾನಮನೇಱಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೩–೨೧) ; ಕಾಮುಂ ಕಳನೇಱುವಂತೆ ಸೆಜ್ಜೆಯನೇಱಿ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೮೧ ವ) ; ಮೇರುವನೇಱಿ ನೋಡಿದವರ್ಗೀ ಧರೆ ತಾಂ ಕಿಱಿದಾಗಿ ತೋಱದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೭೯) ; ಎತ್ತಿನ ಬೆನ್ನನೇಱಿದವರು ಬುದ್ಧಿವಂತರೇ (ಪುರಂದ. ೨–೭೫–೧೬). ೨. ಚಾತುರಂಗದ ಚರಣಹತಿ ನಿರ್ಧೂತ ಧೂಳೀಮಯಮಖಿಳ ದಿಗುಜಾತವೆನೆ ಥಟ್ಟಣೆಯಲೇಱಿತು ಪಾಂಡುಸುತಸೇನೆ (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೨೫) ; ತುಡುಕಿ ಲಗ್ಗೆಯನೇಱಿಂದು ವಜೀರರ್ಗೆ ಕಡುಗಲಿ ಖಾನ ಬೆಸಸಿದ (ಕಂನವಿ. ೧೩–೪೫). ೩. ಉಬ್ಬು ; ಸಂತೋಷಪಡು ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದು : ರಾಯ ಮನವೊಲಿದೇಱಿಸಿದರೇಱುವುದು ದೊರೆ ಮನ ಮುಱಿಯೆ ಕುಂದುವುದು (ಕುಮ್ಯಾಕ. ೧–೨೪). ೪. ಗಣನೆಗೆ ಬರು ; ಮೆಚ್ಚಿಕೆಯಾಗು : ಕಸವರದ ಸವಿಯುಮಂ ಭಯರಸಕದ ಸವಿಯುಮನದೆಂತುಮಾನಱಿಯದುದಂ ವಸುಮತಿಯಱಿವುದು ನೀಂ ಪುರುಡಿಸಿ ನುಡಿದೊಡೆ ನಿನ್ನ ನುಡಿದ ಮಾತೇಱುಗುಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೮೦) ; ನಿಮಗಾವುವು ಮನಕೇಱುವುವಟ್ಟಿಱಿನವನಾಯ್ಕುಳಿಗೊಳ್ಳಿಂ (ಶಮುದ. ೯೫ ಪ್ರಯೋ). ೫. ಹತ್ತು ; ಉಂಟಾಗು ; ಒದಗು : ಕುದಿವ ಕೂಟಂತೆ ಕುದಿದು ದಗೆಯೇಱಿದ ಕೋಡಗದಂತೆ ಬೆಱಗಾಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೬೫) ; ಸುಧರ್ಮ್ಮದಿಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುವರು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿದಡಾ ದೋಷಂ ನೂಱ್ಪರ್ದಿಂಬರಿಗೇಱುವುದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೫೪–೧೯ ; 1148) ; ಪಿರಿದು ಬಯಸುತವರಿರ್ವರೆಸೆದರಾಗ ಸ್ಮರಮೋಹನದ ಸೊಕ್ಕೇಱಿ (ಕಂನವಿ. ೧೦–೫೨).

ಏರಗತ್ತು = ಏರಿದ ಗತ್ತು ; ಮೇಲೇರಿದ ಧ್ವನಿ : ಏರಗತ್ತಿನ ಕಾಳಿ ಕೂಗಿತೊ ಜಯಭೇರಿ ಕೇಳಿ ಸಿಡಿದ್ಯೋತ ಫಿರಂಗಿ ದಂಡ (ಲೋಕಗೀ ೨೨೮–೩). **ಏರಸಲ್ಲು** = ಗಮನಕ್ಕೆ ಬರು : ನಿನ್ನಂತಹ ಪರಮ ನಾಗರಿಕನ ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಏರಸಲ್ಲದ ಅಲ್ಪವಿಷಯ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೫೬–೨೩). **ಏರಿಬರು** = ಮೇಲೆ ಬೀಳು ; ಅಡರು : ಮಿಂಚುತಿದೆ ಆಗೀಗ ಇರುಳಿಗೆ ಏರಿ ಬರಲಿವೆ ಮೋಡವು (ನೆಲಮು. ೪೭). **ಏರಿಹೋಗು** = ಏರಿಬರು : ಸಿಂಹಿಣಿಯಂತೆ ಗೌಹರಳ ಮೇಲೆ ಏರಿ ಹೋದಳು (ಕೊತಕಾ. ೬೫) ; ಸೋಮಣ್ಣನ ಮೇಲೆ ಏರಿಹೋಗಿ (ತುಂಗಭ. ೫೩). **ಏರುಹಾಕಿಕೊಡು** = ಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು ; ಪಕ್ಷ ವಹಿಸು : ನೀವು ಹೀಗೆ ಏರುಹಾಕಿಕೊಡುವುದರಿಂದಲೇನೆ ಅವಳಿಗೂ ನನ್ನ ಕಂಡರೆ ಅಷ್ಟು ದ್ವೇಷ (ನಂದನ. ೪೪). **ಏಱಲಿಕ್ಕು** = ಪೀಠವನ್ನು ಕೊಡು : ಆಸ್ಥಾಯಿಕಾಜನಕ್ಕೆ ಲಕ್ಕೆತೆಱದಿಂ ಪೊಗೞ್ದು ಸಾರೆ ಕರೆದೇಱಲಿಕ್ಕಲ್ವೇೞ್ದು ಕರೆದು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೫೩ ವ). **ಏಱಲ್ವೇೞ್** = ಮೇಲೆ ಹತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಹೇಳು : ಆ ರಥಮಂ ಮನೋರಥಮಂ ಬೆರಸೇಱಿ ಚೂತಲತಿಕೆವೆರಸು ಸುಭದ್ರೆಯನೇಱಲ್ವೇೞ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೨೦ ವ). **ಏಱಿಕೊಳ್** = ಮೇಲೇರು ; ಹತ್ತಿಕೊ : ಮುಕ್ಕಣ್ಣನರಸಿಯ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ರತಿದೇವಿ ದುಕ್ಕದಿಂದಾಯಾಸಗೊಳುತೆ ಅಕ್ಕರಿಗನನೇಱಿಕೊಂಡು ತೀವ್ರದಿ ಬಂದು ಹೊಕ್ಕಳು ಕುಸುಮಾವತಿಯ (ಮೋಹತ. ೮–೪೯). **ಏಱಿನೂಂಕು** = ಮೇಲಕ್ಕೆ ತಳ್ಳು : ಉಳಿತಾಳಕ ಜಾಳಮಂ ಕೊಡಂಕೆಗೆ ತೆಗೆದೇಱಿನೂಂಕಿ ಮಣಿಕಂಕಣಮಂ ಕಳಶೋತ್ಕರಂಗಳಂ ತೆಗೆದಭಿಷೇಕ ದೇವತೆಯರಂದದಿನೊಪ್ಪಿದರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಏಱು ; ತುಳು. ಏರು ; ಕೊಡ. ಏರ್ ; ತೆಲು. ರೇಗು, ರೇನು, ರೇಯು, ರೇವು]

ಏಱ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ಯೋಗ್ಯವಾಗು ; ತಕ್ಕುದಾಗು ; ಸಾಧ್ಯವಾಗು. 'ಏರ್ಪಡು$_1$' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಏಲ್ ; ಮಲ. ಏಲು, ಏಲುಕ ; ತೆಲು. ಏಲಯು]

ಏಱ್$_3$ (ಕ್ರಿ). ಆಯ್ದುಕೊ ; ಆರಿಸಿಕೊ (ಕಿ).

[?. / ತುಳು. ಸಾರು ; ತೆಲು. ಏಱು]

ಏಱ್$_4$, ಏಱು$_4$ (ನಾ). ೧. ಗಾಯ ; ಹುಣ್ಣು ; ವ್ರಣ : ಕೆಲರೇಗರ್ಳಿಂದೆ ವೇದನೆಗಳಂ ಸೈರಿಸದೆ ಗಳದಸುವನು ಪಿಡಿದವರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬–೪೦). 'ಏರ್ಪೆಱು', 'ಏರ್ವಡೆ' ಪರಾ.

ಏಱು$_4$: ೧. "ಏಱು ಘಾಯಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೯); ಕಾರ್ತಿಕ ಋಷಿಯರಂ ಮನದೊಳು ಬಗೆದೇಱುಂ ಪುಣ್ಣುಂ ವ್ಯಾಧಿಯುಂ ಪಸಿವು ನೀರಟ್ಕೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೯–೪); ಏಱಿನೊಳ್ ಸತ್ತು ಕಲೆವೆರಸು ಪುಟ್ಟುವುದುಮಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೯–೧೬); ಪೇೞಿನ ಮೇಲೆ ಪಾಸಱಿಯೇಱಿನ ಮೇಲೆ ಬಡಿಗೋಲ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೭೨); ಬಾಣಂಗಳೆಡೆಯಿಂದ ಸುರಿವ ಬಿಸಿನೆತ್ತರೇಱುಗಳ (ಹಚಕಾ. ೬–೬೭); ಏಱ ನೋವಿನೊಳಾದ ತೃಷ್ಣೆಯ ನಾಱಿಸುವರಿವಜಳವೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦–೨೬). ೨. ಪೆಟ್ಟು; ಹೊಡೆತ; ಏಟು: ಕಿಟ್ಟು ಬಾಳ್ವೆರಸು ಬಂದೆಱಗಿ ಇಱಿದಾತನೇಱಂ ಬಂಚಿಸಿ ಸಿಂಹ ಲಂಘನದಿಂ ಮೇಗೆ ನೆಗೆದು ವಜ್ರಸಮಾನಮಪ್ಪ ಕೈಯಿಂದಂ ಕುಮಾರನಾತನ ತೆಗಲೆಯಂ ತಿವಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೯–೨೮); ಸುಪ್ರತೀಕ[ಂ] ಕೆಯ್ಯ ಕಾಲ ಕೋಡೇಱಿನೊಳ್ ಬಲಮನೆಲ್ಲಂ . . . ತೊಟ್ಟುಱಿದುಱಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೭೨ ವ); ಅಗಣಿತ ಬಾಣದೇಱಿನೊಳೊಱಿದ ರಕುತದ ಧಾರೆ ನಾದಿತು ರಥದ ಹಲಗೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೨೬). [?]

ಏಱ್$_5$, ಏಱು$_5$ (ನಾ). ಯುದ್ಧ; ಸಮರ; ಕಾಳಗ; ಹೋರಾಟ: 'ಏಱ್ಪಸವಿಗ', 'ಏಱ್ವಲ', 'ಏಱ್ವೆಸ' ಪರಾ. **ಏಱು$_5$** : ಮೂಱುತ್ತು ಅರಸರಾಳ್ ಮಾರಿದಾಸ ಕರಿಯ ತಮ್ಮನ್ ನಾಗತರಾಸರಾ ಮನೆ ಮಗವು ಬಾಗೆ ಊರುಳ್ ಬಲ್ಲಹನ್ ಏಱಿನುಳ್ ಎಱಿದು ಪಟ್ಟನ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮುಕೂ. ೯೫–೫; 780); ಕರ್ಣಾರ್ಜುನರೇಱಂ ನೋಡಲ್ಕೆ ಭೂತನಾಥಂ ಬಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೩೯); ಮೂಱು ಕೊಡೆ ಅಣ್ಣೆಯರ್ಪಿಞ್ಞನೂರಾ ಏಱಿನುಳ್ಪೆಱಿದು ಬಿಟ್ಟಾರ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮುಕೂ. ೬೭–೪; ?); ರಿಪು ಬಲದೇಱ ನಾಲಗೆ ಹೊಗಳಲಮ್ಮದು ನೃಪತಿ ಕೇಳೆಂದ(ಕುವ್ಯಾಕ.೧೧–೫೧).
[< ಏಱ್$_1$]

ಏಱಕಟ್ಟು 'ಏಱಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಏಱಕಾಸು (ಕ್ರಿ). ಏರುಗಾವು ಕೊಡು: ಪಯವ ಕೂಡಿದ ನೀರಿನಂತೆ ಮಧುರವ ಕೂಡಿದ ಅಂಭಸಿಯಂತೆ ತೈಲವ ಕೂಡಿದ ಉದಕದಂತೆ ನೋಡಿ ಏಱಕಾಸಲಿಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಅಱತಂತೆ ಸ್ಥಲ ಬೇಱಾಗಲಿಲ್ಲ (ಮೋ ೪ ಮಾ. ೧೩೯–೫೩೫). [ಏಱು$_0$ (< ಏಱ್$_1$) + ಕಾಸು$_1$]

ಏಱಕುದುರೆ (ನಾ). ಏರುವ ಕುದುರೆ; ಸವಾರಿ ಕುದುರೆ: ಪಲ್ಲವಾದಿತ್ಯ ನೊಱವ್ಪುಸೆಟ್ಟಿಯೆನ್ದು ಪೆಸರಂ ಪಡೆಯೆಗೆಯ್ದು ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿ ಏಱ ಕುದುರೆ ಕೊಡೆ ಅಳಪಣ್ಣುವಕೆ ಕುಞ್ಜನ್ನನೆಗೆ ಕೀಲ್ವಟ್ಟೆ ಅಡ್ಡಣಿಗೆ ಗದ್ದಿಗೆ ರಾಜಚಿನ್ನವ ಕೊಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೧–೧೩; 11ನೆಯ ಶತ). P ಏಱಲ್ (= ಹತ್ತುವುದಕ್ಕೆ) ಕುದುರೆ ಎಂದಿರಬಹುದು.
[ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಕುದುರೆ]

ಏಱಗಟ್ಟು, ಏಱಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಎತ್ತರವಾಗಿ ಕಟ್ಟು; ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟು: "ಉಚ್ಚಂಡಮುಮಾಪ್ರಲಂಬಮೆನಲೇಱಗ[ಪಾಠಾಂ. ಱಕ]ಟ್ಟಿದುದಕೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫–೩೭); ಕೊಂದಡೆ ಕೊಲು ಹಣಮಿಂದಿಲ್ಲವೆನೆ ಕಾಲಬಂಧಿಸಿ ಬಿಗಿದೇಱಗಟ್ಟಿ ಮುಂದುವರಿವ ಕೋಪದಿಂದ ಪೊಯ್ಯಲು ಬಾಲಚಂದಿರಧರ ನಿಜದೊೞಿ (ಭೈರಸೂ. ೨೦೭–೨೯೨). **ಏಱಕಟ್ಟು**: "ಉಚ್ಚಂಡಂ, ಅಪ್ರಲಂಬಂ – ಈ ೨ ಏಱಕಟ್ಟಿದುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೯–೯೮).
[ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಕಟ್ಟು$_1$. P ಏಱ + ಕಟ್ಟು, ಏಱಲ್ + ಕಟ್ಟು ಎಂದೂ ಬಿಡಿಸಬಹುದು]

ಏಱತಿರುಹು (ಕ್ರಿ). ಎತ್ತಿ ತಿರುಗಿಸು; ಏರುವಂತೆ ತಿರುಗಿಸಿ ಹೊಸೆ: ಭೂರಿ ಹೂಂಕಾರದಲಿ ಮಾಸೆಯನೇಱತಿರುಹಿ ಮಹೋಗ್ರವಿಕ್ರಮನಾರು ಭಟೆಯಲಿ ಮೊಳಗುತೆದ್ದನು ನೋಡಿ ಕೆಲಬಲನ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೮೫–೩೫).
[ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ತಿರುಹು$_1$ (< ತಿರುವು$_1$)]

ಏಱದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತು,—ಸೇದು: ಸುಗಿದ ತೊಗಲೇಱದೆಗೆದಳ್ಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳೆರೆದೆಗೆದಾಳೆಲ್ಲ, ಲೇದುದೆಗೆದೈಸೆ] ದಿಗ್ವಸನವೆತ್ತಿದ ಕತ್ತಿಯೊಡ್ಡಿದ ಕಪಾಲವೆರಸು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬–೧); ಉಬ್ಬಿದುರದೇಱ [ಪಾಠಾಂ. ಱ] ದೆಗೆದೊಡಲ ಬಾಗಿದ ಬೆನ್ನ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೪೬). [ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ತೆಗೆ]

ಏಱನೂಂಕು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಸರಿಸು: ಬಲದ ಕರಾಂಭೋಜದಿಂದೇಱನೂಂಕುತೊಡನುತ್ತುಂಗಸ್ತನಾಗ್ರಕ್ಕಿಳಿವ ಮುಡಿಯನಾಂತೌಂಕುತುಂ (ರಾಜಶೇ. ೩–೫೪). [ಏಱು$_0$ (< ಏಱ್$_1$) + ನೂಂಕು$_1$]

ಏಱಾಗು (ಕ್ರಿ). ಗಾಯವಾಗು; ಪೆಟ್ಟಾಗು: ಅಣೆಯೆಂಬಲಗಿನೇಱಾಗಲಾತನ ಕಿವಿಗೆ (ತಿರುರ. ೮–೯). [ಏಱು$_4$ (< ಏಱ್$_4$) + ಆಗು$_1$]

ಏಱಾಟ, ಏರಾಟ (ನಾ). ೧. ಏರುವಿಕೆ; ಹತ್ತುವಿಕೆ: ತುರಗದೇಱಾಟ ಗಜಾರೋಹಣ ಮುಖ್ಯ ವರಧನುರ್ವೇದ ಮುಂತಾದ . . . ಆಯುಧಸಾಧನೆಗಳನಾಗ ಪರಿಪೂರ್ಣದಲಿ ಸಾಧಿಸಿದರು (ಕಂನವಿ. ೪–೮೫); ನೀಱ ನೀಱನ ಕೂಟ ನೃಪನ ಸಾಂಬ್ರಾಣಿಯ ಏಱಾಟದಂತಿಹುದಕ್ಕಾನೀಱನು ಜಡಸತಿಯೊಳು ಕೂಡೆ ನೃಪನೆತ್ತಿನೇಱಾಟದಂತಿಹುದಲ್ತೆ (ಭರಚ. ೭–೧೫). ೨. ಯುದ್ಧ; ಕಾಳಗ: ವರರೇವಂತನೇಱಾಟವನು ನಸುನಗುತ ಬಲಿದ ದೃಢವಾಘೆಗಳು ದೃಷ್ಟಾವಳಿಯ ಹಯ ಪ್ರೌಢ ಪ್ರತಾಪರು ಹೊಳೆವ ಮಕುಟದ ಸಾಲುಗಳಲೊಪ್ಪಿದರು ರಾವುತರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮–೪೧). **ಏರಾಟ**: ೧. ಜರ್ಮನಿಯು ತನ್ನ ಏರಾಟವನ್ನು ಜೋರಿನಿಂದ ಸಾಗಿಸಿದ್ದರಿಂದ (ಮೋದಿನ. ೧೯೭). ೩. ಸ್ಪರ್ಧೆ; ಪೈಪೋಟಿ; ನೇಲಾಟ: ಸತ್ಯಸೌಂದರ್ಯಗಳ ಏರಾಟದಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕಣ್ಣೇ ಮೇಲು (ಏಚಾಮು. ೯೯). [ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಆಟ]

ಏಱಾಟಿಕೆ, ಏರಾಟಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಆರೋಹಣ; ಮೇಲೆ ಹತ್ತುವಿಕೆ: ತುರಗದೇಱಾಟಿಕೆಯ ಭಟರಿಗೆ ದುರುವಲಾ (ತೊರರಾ. ೬–೩೦–೩೦). **ಏರಾಟಿಕೆ**: ೨. ಸ್ಪರ್ಧೆ; ಪೈಪೋಟಿ: ಗದ್ದಲದಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿ ಸ್ಥಲಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ಏರಾಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸದವರಿಗೆ ಗಾಡಿಯು ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ (ಜಯಂತ. ೩೩೭). [ಏಱಾಟ + –ಇಕೆ]

ಏಱಾಳಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧವೇ ಶೀಲವಾಗುಳ್ಳವನು; ಯೋಧ: ಮಾಱಾಳಿಯುಮೋದಾಳಿಯುಮೇಱಾಳಿಯುಮಪ್ಪನಾಗಿ ಪಡೆಪಾಳಿಯೆ ಕೇಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೫೩). [ಏಱ್$_5$ + –ಆಳಿ$_3$]

ಏಱಿ 'ಏರಿ$_1$' ನೋ.

ಏಱಿಕೆ, ಏರಿಕೆ, ಏರ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಏರುವಿಕೆ; ಹೆಚ್ಚುವಿಕೆ. ೨. ಎತ್ತರ; ಔನ್ನತ್ಯ: ಕೇಡಾಯ್ತೆನುತ ಧವಳಾರ ಗೋಪುರದೇಱಿಕೆಯ ನೋಟಕರು ಮುಱಿಗೆಡೆದು ದೂರದಲಿ ನಿಂದಿಹರು (ತೊರರಾ. ೫–೭–೧೭); ಹುಸಿಹೊಲ್ಲ ಕೂರ್ಪರೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಏಱಿಕೆಯ ಬಿಸಿಲು ಹೊಲ್ಲೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೫೫). **ಏರಿಕೆ**: ೧. ಬೆಲೆಗಳ ಏರಿಕೆ ವಿಷವೇರಿದಂತೆ ಏರುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಏರ್ಕೆ** : ೧. ಸ್ಯಂದನಗಳೇರ್ಕೆ ಸಂಪರ್ಕದಿಂ ಬರುತಿರ್ದುದುತ್ಸವದೊಳೇನೆಂಬೆನು (ಪರಶು.೧೧–೨೧). [ಏಱು$_1$(< ಏಱ್$_1$)+–ಇಕೆ]

ಏಱಿಕ್ಕು, ಏರಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕುಟ್ಟು; ತೊಳಸು; ಥಳಿಸು: ವನಚರಿಯೇಱಿಕ್ಕುತ ಸುವ್ವಿಸುವ್ವಿಯೆಂದೆನುತ ಬಿಡುವ ನಿಡುಸುಯ್ಲು ತನಿಗಂಪು ಸೋಂಕಲೊಡನೆ ಸಿಂದುವಾರದೊಂದೊನಕೆ ಕೊನರ್ತುರ್ದಾ ಕ್ಷಣದಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭–೪೧). **ಏರಿಕ್ಕು** : ಅಕ್ಕಿ ಏರಿಕ್ಕಬೇಕು (ರೂಢಿ).
[ಏಱು$_2$ + ಇಕ್ಕು$_1$]

ಏಱಿಟ್ಟೆ (ನಾ). ಯುದ್ಧದ ಈಟಿ: ಏಱ ಭುಜಂಗಶಯ್ಯೆಯನಾ ಶಾರ್ಙಮನೇಱಿಸಿಯಾ ಶಂಖವನು ಹಾಱಲೂದಿದ ಹರಿಯನು ಕಂಡು ಕಂಸಗೆ ಏಱಿಟ್ಟೆಗೊಂಡಂತಾಯ್ತು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೬–೫೪).
[ಏಱು$_5$ (< ಏಱ್$_5$) + ಇಟ್ಟೆ]

ಏಱಿಸು, ಏರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿಸು; ಮೇಲೇರಿಸು : ನಿಜವಿಜಯಗಜೇಂದ್ರಮನೇಱಿಸಿ ಮುಂದಿಟ್ಟೊಡಗೊಂಡು ಬರೆ (ಆದಿಪು. ೪-೨೪ ವ); ಖಚರರನಡರ್ದೇಱಿ ಸುವನೊ ಮೇರುಗಿರಿಯ ತೊಱಲ ತುದಿಯಂ (ಗದಾಯು. ೬-೧೭). ೨. ಮುಡಿಸು; ಧರಿಸು : ಶೈವಾಗಮಂಗಳೊಳು ಕೇತಕೀಕುಸುಮಮಂ ಭೂತೇಶ್ವರಂಗೇಱಿಸಲಾಗದೆಂಬುದಂ ಮಾಣ್ದು (ಬಸವ. ೬೩-೬೩). ೩. ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಕಟ್ಟು; ಹೆದೆಯನ್ನು ಬಿಗಿ : ದ್ರೋಣಂ ಬಾಜ್ಗಿಂದು ಮಹಾಪ್ರಚಂಡಗಾಂಡೀವಮಂ ಕೊಂಡೇಱಿಸಿ ನೀವಿ ಜೇವೊಡೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬೪ ವ); ಪೂವಿನ ಬಿಲ್ಲ ಕೊಪ್ಪನೊಡೆದೇಱಿಸಿ ತಾವರೆ ನೂಲ ನಾರಿಯಂ (ಶಮದ. ೫೫ ಪ್ರಯೋ); ಬಿಲ್ಲ ಗೊಲೆಗೇಱಿಸುತ ಚೌಪಟಮಲ್ಲ ಹೊಕ್ಕನು (ಕುಮಾವ್ಯದ್ರೋ. ೩-೨೦). ೪. ಹೆಚ್ಚಿಸು; ಅಧಿಕಗೊಳಿಸು; ಉಬ್ಬಿಸು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಪಡಿಸು: ಬೆಸಗೊಂಡುದಯಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಸುರೇಜ್ಯಂ ನಿಂದ ರಾಶಿವರಮೆಣಿಸಿ ವಿಚಾರಿಸಿ ಭಗಣಂಗಳ ನವನೇಱಿಸಿ ವಯಸಮನಱಿ ವಯೋನುಮಾನಕ್ರಮದಿಂ (ಜಾತಕ. ೨೪-೩); ಶ್ವಸಿತದ ಕಂಪು ಕಂಪನಭಿವರ್ಧಿಸೆ ಬಣ್ಣದ ಸೊಂಪು ಬಣ್ಣವೇಱಿಸೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೮೦); ರಾಯ ಮನವೊಲಿದೇಱಿಸಿದರೇಱುವುದು ದೊರೆ ಮನಮುಱಿಯೆ ಕುಂದುವುದು (ಕುಮಾವ್ಯಕ. ೧-೨೪). ೫. ಆರೋಪಿಸು; ಅನ್ವಯಿಸು : ಅದಲ್ಲದೆಯುಂ ಪಲವುಂ ದೋಷಂಗಳಂ ಗುಣಂಗಳಾಗೇಱಿಸಿ ತಮ್ಮೊಳ್ಕಯ್ವೊಯ್ದು ನಗುತ್ತುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೭೭); ತನ್ನ ವರೆಂದರತ್ತಲೆ ಹರಹಿಕೊಂಬನು ಕೃಷ್ಣನದು ತನಗೇಱಿಸಿದ ಬಿರುದು (ಕುಮಾವ್ಯದ್ರೋ. ೨-೬೪). ೬. ಪಡೆ; ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಕೈಗೊಳ್ಳು : ಅರಿಂಜಯರುಮೆಂಬವಧಿಜ್ಞಾನಿಗಳ್ ಬರೆ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕಮಿದಿರ್ಗೊಂಡು ವಂದಿಸಿ ವ್ರತಮನೇಱಿಸಿಕೊಂಡು ಧರ್ಮಶ್ರವಣಾನಂತರಮಾದಿತ್ಯಗತಿ ಗಳ್ಗಿಂತೆಂದು ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ದಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೨-೨೧); ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಪೂರ್ವಕಮಣುವ್ರತಂಗಳನೇಱಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೪೨ ವ). **ಏರಿಸು:** ೧. ಏರಿಸಿ, ಹಾರಿಸಿ, ಕನ್ನಡದ ಬಾವುಟ (ಕನ್ನಬಾ. XI); ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಗುರು ಏರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಬಲ್ಲನೇ (ಗಾದೆ). ೨. ಹೆಚ್ಚೇನು ಹೇಳಲಿ? ನಿನ್ನ ಜೀವನ ಮಾಡು ಅವನಿಗೇರಿಸಿದಂಥ ಹೂವಾಗಿ ತಂಗಿ (ಪಯಣ. ೧೦೫); ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಹಾವುಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಅರಿಸಿನ-ಕುಂಕುಮವನ್ನು ಏರಿಸಿ ಪಂಚಮಿಯ ಪ್ರಥಮಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದಳು (ಜಯಂತ. ೧). ೫. ನಾನೇನೂ ಏರಿಸಿ ಮಾತನಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ಬದುಕಿ. ೧೯೧).

ಏಱಿಸಿಕೊಳ್=೧. ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿಸಿಕೊ, —ಕೂಡಿಸಿಕೊ : ಸಾಹಸಾಭರಣನ ಸಾಹಸಮನಳವಲ್ಲದೆ ಪೊಗಟ್ಟು ತೊಡೆಯನೇಱಿಸಿಕೊಂಡು ಬಾಯೊಳ್ ತಂಬುಲಂಗೊಟ್ಟಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೮ ವ). ೨. ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವೀಕರಿಸು : ಭಟಾರರಂ ವಂದಿಸಿ ಸದ್ಧರ್ಮಮಂ ಕೇಳ್ದು ಶ್ರಾವಕವ್ರತಂಗಳನೇಱಿಸಿಕೊಂಡು ವಂದಿಸಿ ತನ್ನರಮನೆಗೆ ಪೋದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೫-೯). ೩. ಪಕ್ಷವಹಿಸು; ಸಮರ್ಥಿಸು : ಲೇಸನಾಡಿದೆ ರಾಮ ಬಳಿಕೇನಾ ಸುಯೋಧನನಧಮನೇ ನೀನೀಸನೇಱಿಸಿಕೊಂಡು ನುಡಿವಾ ಮತ್ತೆ ಕೆಲಬರಲಿ (ಕುಮಾವ್ಯಉ. ೧-೭). ಏಱಿಸಿನುಡಿ = ಆರೋಪಿಸಿ ಮಾತನಾಡು; ತೆಗಳು : ಚಾಪತಂತ್ರಪಿನಾಕಿಯೇಱಿಸಿ ನುಡಿದ ನುಡಿಗಳು ಕಾಕಹುದೆ (ಕುಮಾವ್ಯದ್ರೋ. ೧-೪೨). [ಏಱ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಏಱಿಳಿ 'ಏಱುಟಿ' ನೋ.

ಏಱಿಟಿ, ಏಱಿಳಿ (ಕ್ರಿ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಕೆಳಗೆ ಬರು; ಉಬ್ಬರವಿಳಿತವಾಗು : ಅಡಿಗಡಿಗೆ ಬರ್ಪ ಬಲ್ದೆರೆಗಳೇಱಿ ರೋಗಂಗಳೊಡನೇಱ್ವ ಕಲ್ಲೋಲಮಾಲೆಯ ಬೆದರ್ಕೆ ಸಂಗಡಿಸಿರ್ಪ ಸುೞಿಗಳೇ ರಾಗಂಗಳೇಱುೞಿಯೆ ಕಿರಿತನಂ ಬಡತನ ವಲಂ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೩-೨೮). ಏಱಿಳಿ : ಅಗಲಾ ಸೌಮಿತ್ರಿ ಸಕಳ ಗುಣಾಗಮಜ್ಞನ ನುಡಿಗೆ ಗಿರಿದುದಿಗಾಗಿ ಬಂದೇಱಿಳಿದು ಬಿನ್ನೈಸಿದನು ರಘುಪತಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೩-೫-೧೧).

[ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಇೞ್$_1$]

ಏಱು$_1$ 'ಏಱ್$_1$' ನೋ.

ಏಱು$_2$, ಏರು$_2$ (ನಾ). ೧. ಏರುವಿಕೆ; ಮೇಲೆ ಹತ್ತುವಿಕೆ : ಸಱಿಯು ಮೇಱುಂ ನೆತ್ತವಾಡುವರೊಳ್ (ಎಇ. XIII, ೩೩೨-೪೪; 929). ೨. ಎತ್ತರವಾದದ್ದು; ಎತ್ತರವಾದ ಭೂಮಿ. ೩. ವಾಹನ : ಬೆಳ್ಪಂಚಿಯೇಱು ಪರ್ದೇಱು ಮುಗಿಲೇಱುಗಳನುಳ್ಳರುಂ ಸಗ್ಗಿಗರ ಮೊಗ್ಗರಂ ನಡೆವೆಡೆಯೊಳೆಳ್ಳನಿತು ಕುಂದಿಲ್ಲವೆಂದುರ್ವಿ ದಳ್ಳುರಿಯ ಕಣ್ಣನೊಳ್ಕಟ್ಟಕೊಳಲು (ಉದ್ಭದೇ. ೩-೨). **ಏರು$_2$:** ಆ ಮಹಾನಾಟ್ಯದೇರಂ ತೀರಂ ಆ ನಲ್ಮೆಯ ಮುನ್ನೀರಿನ ಮಾರಂ ಭಾವಿಸಿ ಬಾಹ್ಯಸ್ಪರ್ಶವಿಮುಕ್ತಂ ದಿವ್ಯಾದ್ಭುತ ಸದ್ದರ್ಶನಯುಕ್ತಂ ನಾನಾಗಿರೆ (ಗಸೇಶ. ೨೩-೬೦೧); "...ಮಣಿಪಾಲದ ಏರು ಮುಟ್ಟುತ್ತೀನೋ ಇಲ್ಲವೊ ಅಂತ ಅನುಮಾನ" (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೩). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಏಱು]

ಏಱು$_3$ (ನಾ). (ಚುಚ್ಚುವ) ಒಂದು ಆಯುಧ; ಈಟಿ : ಸದ್ದರ್ಶನಾಂತರಾಯಮೆಂಬೇಱುಗಳಿಂ ಮಿಥ್ಯಾದೂಷಣಮೆಂಬ ಬಡಿಗಳಿಂ ಕೆಡೆಯೆ ಮೋದುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೮೭); ಒಱೆವೆರಸಿದೇಱುಂ ಕುಪ್ಪಸವೆರಸಿದ ಮಾಹಮಂ ... ಮಳಲ್ವೆರಸಿದ ಕೊಱುಮೆಂತುಂ ಲೇಸಲ್ಲ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೧೩೪). [?]

ಏಱು$_4$ 'ಏಱ್$_4$' ನೋ.

ಏಱು$_5$ 'ಏಱ್$_5$' ನೋ.

ಏಱುಂ (ಅ). ಮೇಲಕ್ಕೆ : ಪೊಂಗಳಸದೊಳ್ ಪನಿನೀರಂ ತುಂಬಿ ಏಱುಮೆತ್ತಿ ಪಿಡಿದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮-೨೧). [< ಏಱ್$_1$]

ಏಱುಂಜವ್ವನ, ಏರುಜವ್ವನ, ಏಱುಂಜೌವನ, ಏಱುಜವ್ವನ **(ನಾ).** ಏರುತ್ತಿರುವ ಯೌವನ; ಹೊಸ ಪ್ರಾಯ : ವನಜಾನನೆ ಏಱುಂಜವ್ವನದೊಳ್ ವನದೊಳ್ ನಿರೋಧದೊಳ್ ಪೇಳಿಂತಾವನನುದ್ದೇಶಿಸಿ ತಪಮಿದ ನೆನಗಱುಪಿದೊಡೇನೊ ದೋಷಮೆ (ಗಿರಿಕ. ೯-೧೦೭); ಅಂಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿಗಿದುವೆ ಪುದಿದೇಱುಂಜವ್ವನ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೬೯); ಏಱುಂಜವ್ವನದೊಳ್ ಸೊಕ್ಕೇಱಿದ ನೀಱೆಯರ (ಶಮದ. ನ. ೧೭೦ ಪ್ರಯೋ). **ಏರುಜವ್ವನ :** ಈ ಏರುಜವ್ವನದ ವಿರಕ್ತಿಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಗೌರವಿಸಿದರು(ಕಾವ್ಯಸ.೧೧೨). **ಏಱುಂಜೌವನ :** ಏಱುಂಜೌವನಂ ಚಂದ್ರಿಕೆಯನೆಳಸಿದತ್ತು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೩); ಶಿಶುತನವುಳಿದೇಱುಂಜೌವನವ (ಜಯರಾ. ೨-೬೭); ವಾರಗೇರಿಯೊಳೇಱುಂಜೌವನದ ನೀಱೆಯರ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨-೧೭). **ಏಱುಜವ್ವನ:** ರತಿಮದನರನೋಜೆಯಿಂ ಪೂಜಿಸಲ್ಕೆ ಪೊದಿಱಿಯಲೇಱಿದೇಱುಜವ್ವನ [ಪಾಠಾಂ. ಏಱುಂಜವ್ವನ]ದ ಸೊಂಪಿಪೆಸೆವ ಕಿಂಪುರುಷ ನಿತಂಬಿನಿ (ಶಬಶಂ. ೩-೩೫ ವ). [ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಜವ್ವನ]

ಏಱುಂಜವ್ವನೆ, ಏರುಜವ್ವನೆ, ಏರ್ಜವ್ವನೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಸ ಪ್ರಾಯದವಳು; ತುಂಬುಹರೆಯದವಳು : "ಏಱುಂಜವ್ವನೆಯೆಂದು ನವಯೌವನೆ" (ಕಶಸಾ. ೧೮-೩೭೩); ಏಱುಂಜವ್ವನೆಯ ರೂಪಾತಿಶಯಮನೆಮೆಯಿಕ್ಕದೆ ಶೂದ್ರಕಂ ನೋಡುತ್ತಮತಿವಿಸ್ಮಿತ ಚಿತ್ತನಾಗಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೯); ಏಱುಂಜವ್ವನೆಯರಾದ ಗೋಪಿಯರ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೧೫). **ಏರುಜವ್ವನೆ :** ೧. ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಮೈತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಏರುಜವ್ವನೆ ರೋಹನ್ನಳನ್ನು ಕಂಡಾಗಲೆಲ್ಲಾ ಅವನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ನೀರೂರುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಪಸ. ೨೫). **ಏರ್ಜವ್ವನೆ :** ೨. ರತಿ : "ಇಳೆಗೇರ್ಜವ್ವನೆಯು ಮಿಚ್ಚೆಗಾರ್ತಿಯು ರತಿಯೊಳ್" (ಕವಿಕಂ. ೨೮).

[ಏಱುಂಜವ್ವನ + -ಎ$_2$]

ಏಱುಂಜೊಡರ್ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ದೀಪ : ಕಣ್ಗೊಪ್ಪಿದಳಾ ಕಂಜಾಸ್ತ್ರನ ಮೋಹನದೇಱುಂಜೊಡರಂ ಪಿಡಿದು ತೋರ್ಪ ಪೊಂಬುತ್ಥಳಿಯೋಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೫-೬೯). [ಏಱು₁ (< ಏಱ್₁) + ಸೊಡರ್]

ಏಱುಂಜೌವನ 'ಏಱುಂಜವ್ವನ' ನೋ.

ಏಱುಂಪುಂದಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಏಱುಂಪುನ್ದಲೇ ಗ್ರಾಮಮಧಿವಸತಿ (ಇಇ. VI, ೮೯-೨೬ ; 692). [ಏಱು ? + ಪುಂದಲೆ]

ಏಱುಂಬೆಳ್ತು (ನಾ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಚಂದ್ರ : ಮುದ್ದಿನ ಪುಟ್ಟ ಕುವರಂ ಬೆಳ್ವಕ್ಕದೇಱುಂಬೆಳ್ತಿಯಂತೆ ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಕಳೆಯೇಱಿ ಬಳೆಯುತಿರ್ದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೫-೧೫). [ಏಱು₁ (< ಏಱ್₁) + ಪೆಱ್ತು]

ಏಱುಂಮನ (ನಾ). ಏರಿದ ಮನಸ್ಸು, — ಉತ್ಸಾಹ : ನಾರದಂಗೆ ತುಂಬುರನಂ ಗೆಲ್ವುದೆಂಬ ಏಱುಂಮನಮಿಱಿದುದು (ಅದ್ಭುತ. ೨೮-೨). [ಏಱು₁ (< ಏಱ್₁) + ಮನ]

ಏಱುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಕಲ್ಲು : ಎತ್ತುಗಲ್ಲುಗಳೇಱುಗಲ್ಲು ಕವಣೆಗಲ್ಲು ಬಿತ್ತರದಱೆಗಲ್ಲುಗಳು ಮೊತ್ತದಸಿಯಕಲ್ಲು ಕೊರಳಿಗೆ ಬೀಱುವ ಜೊತ್ತಿಗೆ ಮೆಱೆದುವರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೧೩೫). [ಏಱು₁ (< ಏಱ್₁) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್₃)]

ಏಱುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಾಯವನ್ನು ಕಾಣು, — ನೋಡು : ವಾರಿಜಾಕ್ಷೋಜ್ವಳ ಪದತಳದಾದೇಱುಗಂಡಳ್ಕಿ (ನೇಮಿಪು. ೧೯-೯೬). ೨. ಗಾಯವನ್ನು ಹೊಂದು, — ಪಡೆ : ತಿರುಪಿನೊಳಡಿದು ಕಳಚುವರೇಱುಂಗಾಣದೆ ಮಧ್ಯಸಂಚಕೆ ನಿಲುಕಿ ಕೈಮಾಡಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ: ೪-೨೨). [ಏಱು₄ (< ಏಱ್₄) + ಕಾಣ್]

ಏಱುಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಾಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಗಾಯಗೊಳಿಸು : ಹೇಱುವ ಬಿಱುಗಲ್ಲು ಬಳದಡಿ ವರಶಕ್ತಿ ಪಾಱುಂಬಳೆ ಶೂಲದಿಂದೆ ಏಱುಗಾಣಿಸಿ ಕುವರನ ಕೊರ್ಗಣೆಯಿಂದೆ ಗಾಱುಮಾಡಿದರು ರಕ್ಕಸರು (ಮೋಹತ. ೬೪-೨೩) ; ಹರಿಯೊಡಲೊಳೇಱುಗಾಣಿಸಿ ಮಹಾಸಾಧನುಱೆ ಬೆಂಕೊಂಡ ನರಿಬಲವನು (ಚಿಬಪು. ೩೯-೧೬). [ಏಱುಗಾಣ್ + -ಇಸು₃]

ಏಱುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗಾಯಗೊಳ್ಳು : ಏಱುಗೊಂಡೆಕ್ಕಲನ ದಾಂಟುಗೊಟ್ಟ ಪಾವಿನ ಪೊಸವಗೆಯೊಂದು ಮುಸಕದಿಂ ಕಿಡಿಕಿಡಿವೋಗಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೫-೧೮). [ಏಱು₄ (< ಏಱ್₄) + ಕೊಳ್₁]

ಏಱುಜವ್ವನ 'ಏಱುಂಜವ್ವನ' ನೋ.

ಏಱುದಂಡಿಗೆ (ನಾ). ಏರುವ ಅಂದಣ, — ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ; ಮೇನ : ಏಱುದಂಡಿಗೆ ನೂಱಾಱು ಸಾವಿರ ಮೂಱು ದಿನದ ಭಾಗ್ಯ ಝಣಝಣವು (ಕವಿಚ. II, ೧೫೨ ಶ್ರೀಪಾದರಾಯ). [ಏಱು₁ (< ಏಱ್₁) + ದಂಡಿಗೆ]

ಏಱುಬೊಜಂಗ (ನಾ). ಏರಿಕೆಯ ವಿಟ (?) : ತಾನರುಮೆ ಮೆಚ್ಚು ಪೊನ್ನನ್ನ ಮೆಚ್ಚದೆ ಪೊಱಮ್ಪೇಱುಬೊಜಙ್ಗರ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೬-೪೫ ; 900). [ಏಱು ? + ಬೊಜಂಗ]

ಏಱುಮಾಱು, ಏರುಮಾರು (ನಾ). ಬೆಲೆ ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಮಾಡುವ ಮಾರಾಟ : ವಾರನಾರಿಯರೊತ್ತೆ ಧರಣಿಯ ಸಾರವಂಬಿಗರೂಲಿ ವಿತರಣ ಬಾರಗುತ್ತು ನಿಯೋಗ ಜೂಜಿನ ಧನ ಸುಭಾಷಿತವು ಏಱುಮಾಱು ವಿವಾಹ ರತಿಯುಪಕಾರ ನೆಗಳಿದ ರಾಜಕಾರ್ಯವಿಚಾರನಾ ಪದ ತಪ್ಪೆ ತಪ್ಪುಗುಂ (ಜೀವಂಚ. ೪-೬೭) ; ಎಲೆ ತಾತ ಕೇಳೆನ್ನ ಮನದೊಳುಮ್ಮಳಿಕೆಯಿನಿಸಿಲ್ಲೇಱುಮಾಱು ಸಜ್ಜನ ದೂಷಣತ್ವಮಾಯಿಲದೊತ್ತುಜೊತ್ತು ಪರದಾರ ಮಾಜಡಿವಿಗ್ರಹ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೬-೩೩). **ಏರುಮಾರು** : ಮದುವೆ ಪರೋಪಕಾರ ನೃಪಸೇವೆ ಸುಭಾಷಿತಮೇರುಮಾರು ಲಂಚದ ಧನ ಜೂಜಿನಾಯತಿಕೆ . . . ಪದ ತಪ್ಪಿದೊಡಂತೆ ತಪ್ಪುಗುಂ (ನೀತಿಸಾ. ೧೫೫). [ಏಱು₁ (< ಏಱ್₁) + ಮಾಱ್ಕು]

ಏಱುಮುಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸವಾಲು : ಅವನಂಗಸಂಗದಲ್ಲಿರ್ದ ಕಾರಣ ಗೆಲವು ಸೋಲಕ್ಕೆ ಇಕ್ಕುಮುಡಿಗೆ ಏಱುಮುಡಿಗೆ ಎಂಬ ಮತ್ಸರಕ್ಕೆ ಮುಂದುವಿಡಿದು ಮುಡುಹಿಕ್ಕಿ ಕೆಲೆದಾಡುವವರನ್ನೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಮನದಲ್ಲಿ ತಾವಱಿದು ಒಯ್ಯನೆ ತೊಲಗುವರು (ವಚಶಾ. I, ೧೭೫-೧೯). 'ಇಕ್ಕುಮುಡಿಗೆ' ಪರಾ. [ಏಱು₁ (< ಏಱ್₁) + ಮುಡಿಗೆ]

ಏಱುವಡೆ 'ಏರ್ವಡೆ' ನೋ.

ಏಱುಸೂಱೆ (ನಾ). ಯುದ್ಧವನ್ನು ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುವುದು, — ಹಿಡಿಯುವುದು : ಸರ್ವಲಗ್ಗೆಯಲೇಱೆ ತೀ ದಳ ದಳವುಳಿಸಿ ದಳಪತಿಯ ನೇಮದಲಿ ಏಱು [ಪಾಠಾಂ. ಏ] ಸೂಱೆಗೆ ಹಾರಿ ಮಾಸಲಿನೇಱು ನಮ್ಮದು ತಮ್ಮದೆನುತುಬ್ಬೇಱಿ ಭೀಮನ ಮುತ್ತಿದರು ಮತ್ತಿದರು ಸರಳಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೨೦). [ಏಱು₄ (< ಏಱ್₄) + ಸೂಱೆ]

ಏಱುಸೋಪಾನ (ನಾ). ಹತ್ತುವ ಸೋಪಾನ, — ಮೆಟ್ಟಿಲು : ತಗ್ಗು ಸೋಪಾನದೊಳಿಳಿವಾಗ ಮುಸಿಗಳ್ಗೆ ಬೊಗ್ಗನೆ ಕೈಲಾಗುಗೊಡುವಾ ಉಗ್ಗಡದೊಳೇಱುಸೋಪಾನದೊಳವರಾ ಕೈಯೊಗ್ಗಿ ಹಿಡಿದು ಮೇಲೆ ನೆಗೆವಾ (ಭರಚ. ೩-೬೮). [ಏಱು₁ (< ಏಱ್₁) + ಸೋಪಾನ]

ಏಱ್ದೆರ್ದೆ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಎದೆ : ಪಲರ್ಗೆ ಬಿರಿದಲೆ, ಸುರಿವಾಯ್ ಪಲರ್ಗೆ, ಏಱ್ದೆರ್ದೆಯರೆಬರ್ಗೆ, ಅರೆಬರ್ಗೆ ಪೇರೊಡಲ್ (ಅದ್ಭುತ. ೨೫-೨೭). [ಏಱ್₁ + ಎರ್ದೆ]

ಏಱ್₁, ಏಳ್₁, ಏಳು₁ (ಕ್ರಿ). ಎದ್ದ, ಎರ್ದ, ಎೞ್ದ (ಭೂತಕೃ); ಎದ್ದು, ಎರ್ದು, ಎೞ್ದು (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ನಿಲ್ಲು; ಮೇಲೇಳು; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬರು : "ಏಱ್-ಉತ್ಥಾನೇ" (ಶಮುಧಾ); ಮಹಾದೇವನ್ಮುನಿ ಪುಂಗವನ್ನದರ್ಪ್ಪೆ ಕಳುಪೆರ್ದ್ದ ಪಂ (ಎಕ. II, ೮೦-೧ ; 700); ಮದನಂ ಬೆಳ್ಮುಗುಳಂಬಿನಿಂದಿಸೆ ಜಿಗಿಲ್ತಿರ್ದಂಬುಗಳ್ ಚಿತ್ತದೊಳ್ ಮೊದೆಯಂ ಬೈತವೊಲಾಗೆ ಮನ್ಮಥಶಿಖಿಜ್ವಾಲಾಳಿ ತಳ್ತೇಱೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೮೮ ಶೂದ್ರಕ) ; ಬರೆ ಬಂದು ನಡೆಯೆ ನಡೆದಿರ್ದಿರೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದೆೞ್ದೊಡೆೞ್ದು ನಿಂದೊಡೆ ನಿಂದಾಳರಸೆನಿಸಿ ನೆಗೞ್ದು (ಆದಿಪು. ೯-೯೨); ನವಿಲೆರ್ದು ಕರಿಣಿ ಕರ್ಣಂಗಳನೆಚ್ಚಱಿಸಿದುವಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೯೨) ; ಕಿಚ್ಚೆದ್ದೊಡೆ ಬಾವಿ ತೋಡುಪವಂ (ಸಮುಪ. ೬-೪೦); ಏೞಿಂ ಬಿಜಯಂಗೆಯ್ಯಿಂ (ನೇಮಿಪು. ೪-೫೦). ೨. ಎಚ್ಚರವಾಗು; ನಿದ್ರೆತಿಳಿ : "ಏೞ್ವನೆನೆ ನಿದ್ರೆದಿಳಿದಂಗೆ ನೆಗೆದಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಸಂಜೀವ. ೧೨). ೩. (ಅಲಂ) ಜೀವವನ್ನು ಪಡೆ : ಕೞಿದವರ್ಗೞ್ವುದೞ್ತೊಡವರೇೞ್ವರೆ (ಆದಿಪು. ೩-೫೩); ಸತ್ತವರೇೞ್ವರೆ ಪೇೞಿಮೊಡಸತ್ತರೆ ತಮ್ಮಬಲಿನಳವಿಯಂ ಮೞ್ಗಿಸಲೆಂದುತ್ತವಳಿಕೆಯೊಳೆ ಸಾವರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೬೧). ೪. ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗು : ಶಾಕರಾಸರುಮೆೞ್ದು ಪೆರ್ಗ್ಗಂಜಿಯ ಕೋಟೆಯಾನ್ ರೋಹಿಸಿ ಬಿಟ್ಟು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦-೪ ; ಸು. 800). **ಏಳ್₁** : ೧. ಕೊನೆಗೌಡ ಬದಿಯಣ್ಣ . . . ಏಳುತ್ತ ಓಡೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೫೭-೫ ; 972) ; ತನುಜ ಏಳ್ಗಗನೆ ಹರನುಣಲೊಲ್ಲಂ (ಇರ. ದೇ. ೫೫-೧೪). **ಏಳು₁** : ೧. ಕಾಳೆಗವ ತೆಗೆಸಿದರು ಕೌರವರೇಳು ಫಲುಗುಣ ಎನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೧) ; ಮಂಧರಗಿರಿಯನೆತ್ತುವಡೆ ನುಗ್ಗೆಯ ದೊಣ್ಣೆಯಿಂದೆ ಮಾಂಟಿದೊಡೇಳುವುದೆ (ಮೋಹತ. ೨೯-೩೪) ; ತರುಣಿ ನಾನುಸಿರಿದ ಚಲುವರೆಱೆಯ ನೀಗ ಬರುತಿಹನೇಳು ಸಿಂಗರಿಸು (ಕಂಸವಿ. ೯-೬೭). ೩. ಅರಸಿ ನಿಜಾಂಗುಲಿಯಿಂದೊಂದೆರಡುಂ ಮೂಱ್ಱೈದೆ ನಾಲ್ಕುಮೈದಾಱೇೞೆಂದಿರದೆಣಿಪುದುಮಾಗಳೆ ನಿಜಶಿರಂಗಳೇಳ್ದಂಗದೊಂದುಗೂಡಿದುವಾಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೯೨). ೪. ತಲೆಯೆತ್ತು ; ಉಜ್ಜೀವಿಸು : ಹಳ್ಳಿಯೇನೋ ಮತ್ತೆ ಏಳುತ್ತದೆ. ಬಹುಕಾಲ ಪಾಳಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ (ಯೋಧಪು. ೨).

ಏೞೇೞು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಬವರಕೇೞೇೞೆಂದು ಜಱಿದರು ದೂತರರ್ಜುನನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೨೫). ಎದ್ದಾಡು, ಎೞ್ದಾಡು = ಕುಣಿದಾಡು; ನರ್ತಿಸು: ಕೃತಕಗಿರಿಯೊಳ್ ನವಿಲೆದ್ದಾಡುವುದಂ ಪಥಿಕರ್ ನಡೆನೋಡುವರ್ (ವರ್ಧಪು. ೨-೧೯); ನರಕದಿಂದೆತ್ತಿ ಸಂಗಿರನಂ ಸತಾನಂದ ಶರಣನಜ ಹರಿಗಳೆದ್ದಾಡೆ ಮುದದಿಂ (ಸಾನಂಚ. ೩-೫೦); ಇಂದ್ರನಚ್ಚರಸೆಯರೆೞ್ದಾಡುವರೆಂದೊಡೆ ಪೊಗೞಲ್ವೇಡ ಗುಣಾರ್ಣವನ ಜನ್ಮದಿನದ ಬೆಡಂಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೪೮); ಬಿಟ್ಟರುಮನಿಱಿವೆ ನೀನುಂ ಬಿಟ್ಟರುಮಂ ಕೊಲ್ವೆ ಕಲಹದೊಳ್ಗೂೞಿಂಗಂದೆೞ್ದಾಡಿಯೆ ಮುನಿದಿಸುವೈ (ಗದಾಯು. ೭-೫೨); ರವಿಬಿಂಬ ಶಿರೋಮಣಿ ಪಾಱಿ ವಾರ್ಧಿಯೊಳ್ ಬೀೞೆ ಖಚರವಿಳಯಕ್ಕೆೞ್ದಾಡುವ ಕಾಳರಾತ್ರಿಯೊಳ್ಗುರುಳಿವೆ ಕೆದಱಿದವೆನಿಸಿ ನೆಗೆದುವೞಿ ಬಹಳರವಂ (ವರ್ಧಪು. ೮-೨೭). ಎದ್ದಾಸರು = ಅತಿಯಾದ ಆಯಾಸ, —ಬಳಲಿಕೆ, —ಬಾಯಾರಿಕೆ (ಕರಾ): ನನಗೆ ಮೊದಲೇ ಮುಳ್ಳುಸೌತೆಯ ಮಿಡಿಯೆಂದರೆ ಇಷ್ಟ. ಆದರ ಮೇಲೆ ಎದ್ದಾಸರು, ಒಂದು ಮಿಡಿಯನ್ನಾರಿಸಿ ಕ್ರಯ ಕೇಳಿದೆ (ಪಳಮೆ. ೧೮). ಎದ್ದಾಳು = ೧. ಎತ್ತರವಾದ ಆಳು. ೨. ದೊಡ್ಡಮನುಷ್ಯ: ಅವನು ಧೈರ್ಯಶಾಲಿ, ಚತುರ, ಗಂಭೀರ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಎದ್ದಾಳು (ಪುನರು. ೫೬೫). ೩. ಎದ್ದು ಕಾಣುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಎದ್ದಾಳು (ರೂಢಿ). ಎದ್ದುಕಾಣಿಸು = ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರು: ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಎದ್ದು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ಎದ್ದುಕಾಣು = ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರು, —ಕಾಣು: ಒಳ್ಳೆಯ ಭಾಷೆ, ಭಾಷೆಗೆ ತಕ್ಕ ಭಾವ, ಇವರ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಎದ್ದುಕಾಣುವ ಗುಣ (ಜಗದಾ. ೯೬); ಶಾಂತಲಾದೇವಿಯೂದ ಮೇಲೆ ಎದ್ದುಕಾಣುವವಳು ಅವಳೇ (ಸವತಿ. ೫ ಪ್ರಸ್ತಾ). ಏಳುಬೀಳು = ಏಳುವಿಕೆ ಮತ್ತು ಬೀಳುವಿಕೆ; ಉಬ್ಬರವಿಳಿತ: ಆಳ ಕೈಯಲಿ ತಾಳಬಹುದೇ ಏಳುಬೀಳಿನ ಕಡಲದು (ಇಂಗೀತ. ೬೭-೧೬); ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅರಸೊತ್ತಿಗೆಯ ಏಳುಬೀಳುಗಳ ಕ್ರಮವು ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಿಂದ ನಡೆದಿರುವುದು (ಹಿಂಮುಸ. ೮೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎೞು; ಮಲ. ಎೞು, ಏೞು; ತುಳು. ಎರ್ಗ್ = ನೀರು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬರು; ಕೊಡ. ಏಳ್]

ಏೞ್₂, ಏಳ್₂, ಏಳು₂, ಏೞು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ; ಆರರ ಮೇಲೆ ಒಂದು; ಸಪ್ತ. 'ಏೞ್ಕಡಲ್', 'ಏೞ್ಕೋಟೆ', 'ಏೞ್ಗಯ್ಯ', 'ಏೞ್ನೂಱು', 'ಏೞ್ಪಿಸನ' ಪರಾ. **ಏಳ್₂**: ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟದೇಳನೆಯ ವರಿಷದನ್ದು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೧೦-೫; ಸು. 900); ಶ್ರೀಮದಿಱಿವನೊೞಂಬ ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟದ ಇಪ್ಪತ್ತೇಳನೇ ವರಿಷದನ್ದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೧೯-೮; 951); ಸಾಸಿರದೇಳ್ನೂಱು ಗವಱೆಗಳುಂ . . . ಏಳ್ಪತ್ತೇೞ್ಛಾಸಿರದ ಪ್ರಭು ಪೃಥ್ವಿಸೆಟ್ಟಿ (ಎಇ. XIX, ೩೭-೯, ೧೨; 1144); ಕಡಲೇಳಂ ಮಗುೞ್ಚಿಟ್ಟೊಡಂ (ಸೋಮೇಶ. ೨೮). **ಏಳ್ಳು₂**: ಮೋಹ ರಾಗ ದ್ವೇಷ ತಾಪ ಶೋಕ ಹರುಷ ವೈಚಿಂತ್ಯವೆಂಬ ಏಳು ಮಲಂಗಳ ನೊಂದಾಗಿ ಕಲಸಿ ತಿನ್ನುತ್ತ (ಅದವ. ೨೬); ಏಳು ಕಡಲೊಡಲೆಡೆಯಲಡಗಿರ್ದ ಶೈಲಮಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೨೦); ನೀವೇಳನೆಯ ಭವದಲಿ ಬಂಧುತನದಲಿ ನಮ್ಮನೈದುವುದು (ತೊರರಾ. ೧-೮-೨೦). **ಏೞು**: ಏೞನೆಯಾ ನರಕದಾ ಪುೞು ಅಕ್ಕುಂ (ಇಆ. X, ೬೦-೪; 678); ಇದಾನ್ ಅೞಿತ್ತೋನ್ ಬಾರಣಾಸಿ ಏೞುಕವಿಲೆ ಕೊನ್ದ ಕೊಲೆಯ್ದುವೋನ್ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೩೪-೯; 8ನೆಯ ಶತ); ಪ್ರಥಮಾದಿ ಭೇದ ನಿರ್ಧಾರಣದಿಂದದಂ ಪಿಡಿದು ನಿಲ್ವ ವಿಭಕ್ತಿಗಳೇೞೆನಿಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೧೪); ಏೞನೆಯ ದಿವಸದಂದು ನೇಸಱ್ ಮೂಡಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೨-೧೯); ಏೞುಂ ಮಾಳಮುಮಂ ಪಾಱೇೞೆ ತಗುಳ್ದಿಱಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೩೫); ಏೞುಂ ಬೆಸನಮುಮಂ ನರಪಾಲನುೞಿಗೆ (ಶಮುದ. ೮ ಪ್ರಯೋ).

ಎೞ್ಬರ್, ಏರ್ವರ್, ಏೞ್ಬರ್, ಏೞ್ವರ್ = ಏಳುಮಂದಿ, —ಜನ: ಶ್ರೀಮತು ಎೞ್ಬರಗಂಡ ಮರುಳೋಜನ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೩-೧; 1089); ತತ್ಪುತ್ರರಗ್ನೀಧ್ರ ಮುಖ್ಯ ನರೇಂದ್ರೋತ್ತಮರೇರ್ವರ್ (ಎಇ. XIII, ೪೧-೭; 1113); ಸಹೋದರರಾದೇರ್ವರುಂ (ಎಇ. XIX, ೨೩೦-೨೬; 1179); ಭರತಕುಮಾರಂಬೆರಸು ಏೞ್ಬರ್ ಕುಮಾರರಾದಿಯಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೮-೪೪ ವ); ಪನ್ನಿರ್ವ್ವರಾ ಏೞ್ವರಾ ಪೊಯ್ದ ಧರ್ಮಂ (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೬೩-೧೦; 750); ವಿಶ್ವವಿಖ್ಯಾತರೆನಿಪ್ಪೇೞ್ವರುಂ ಧಾತ್ರೀತಿಲಕರ್ (ದಶಕು. ೧-೪೮). ಎೞ್ಬರಗಂಡ = ಒಂದು ಬಿರುದು. ಮೇಲಿನ 'ಎೞ್ಬರ್' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. ಏಳಕ್ಕಿಅನ್ನ = ಏಳುವಿಧವಾದ ಧಾನ್ಯಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಅನ್ನ: ಆ ದಿನ ರಾತ್ರಿ ಹೊಸಬತ್ತದಿಂದ ತೆಗೆದ ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಸೇರಿಸಿ ಏಳಕ್ಕಿ ಅನ್ನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕಎಪು. ೪-೭೪). ಏಳರಾಟ = ಏಳೂವರೆವರ್ಷಗಳ ಶನಿಕಾಟ: ಸುಸಿಲ್ಗೆವಲ್ಲಿ ನಾಙ್ಗೋಡದುತ್ಪಳಕಂ ಮೂಡದೆ ದೈನ್ಯಮಾಡದೆ ನಿತಂಬಂ ಮುಂಬದಂಗೂಡದಿರ್ಪಳ ಕೂಟಂ ಬಿಡದೇಳರಾಟಮದನಾವಂ ನಚ್ಚುವಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೫೪). ಏಳುಕೆರೆಯನೀರುಕುಡಿ = (ಆಲಂ) ಊರೂರು ತಿರುಗು; ಕಷ್ಟಪಡು. ಏಳುಕೆರೆಯನೀರುಕುಡಿಸು = (ಆಲಂ) ಕಷ್ಟವನ್ನು ಕೊಡು; ತೊಂದರೆ ಪಡಿಸು: ಬಿಡು ನೀ ಈ ದಿಮಾಕೆಲ್ಲಾ ಏಳುಕೆರಿ[ರೆ]ಯ ನೀರು ಕುಡಿಸೇನು (ಮಣ್ಣುಹ. ೨೦೭). ಏಳುಮಿಗಿಲು = ಏಳುಪಟ್ಟು ಜಾಸ್ತಿ: ಪಾಲಿಸಿದ ಧರಣಿಯಂ ಪಾಂಡವರ ಜಯಸಿರಿಗೇಳುಮಿಗಿಲೆನಿಸಿ ಶೌರ್ಯದಿ ಬಾಲಕನು (ತುರಂಗ. ೯೩-೨೪). ಏಳುಸುತ್ತಿನಮಲ್ಲಿಗೆ = ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ನೋಡು ಇದೊ ಇಲ್ಲರಳಿ ನಗುತಿದೆ ಏಳುಸುತ್ತಿನ ಮಲ್ಲಿಗೆ (ಚೆಲುಒ. ೧). ಏಳೆರಡು, ಏೞೆರಡು = ಎರಡು ಏಳು; ಹದಿನಾಲ್ಕು: ಏಳೆರಡು ಲೋಕಗಳನೀಗಳೆ ಬೇಳುವೆನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೫-೩೨); ಕೆಳಗೆ ಮೇಲೇಳೆರಡು ಲೋಕಕ್ಕಧಿಕ ಶಿಖಾಮಣಿಯೆನಿಪ ಕೈಲಾಸದಲ್ಲಿ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೨-೨); ಈರೇೞ್ಗಾಲಮೇೞೆರಟ್ಗಳಿಗೆಯೆನೆ . . . ತೋರ್ದುದು (ಶ್ರೀರಾಮ. ೫-೧೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಏೞು; ತುಳು. ಏಳ್; ಕೊಡ. ಏಳೀ; ತೆಲು. ಏಡು; ಕೋಲಾ. ಎಡ್, ಏರ್; ಕುಇ. ಒದ್ಗಿ, ಒಡ್; ಗೊಂಡಿ. ಏರುಂಗ್, ಏರೂಜ್]

ಏೞಗ (ನಾ). ೧. ಟಗರು; ತಗರು; ಮೇಷ: ಪೊನ್ನೆಲ್ಲಮನೊರ್ಬಳೆ ವೊಯ್ದುನ್ನತನೇೞಗನನೇಱಿ ನೋಡುತ್ತಿರೆಯಾ ಪೊನ್ನಿಂದಾ ದೆಸೆಯವರಂ ಸನ್ನಿದಮೆನೆ ಕಾಣದನಿತಱೊ(ನೊ)ಡೆಯವನೇೞಂ(ನೆೞಗಂ) (ಜೀವಸಂ. ೧೦೫-೨೯). ೨. ಏಳು ಬೆಟ್ಟ: ೧, ೨. ನೆಗೞ್ದ ಹಿತಮಹಿಪರೊಡನೇೞಗಮಂ ಬಂದೇಱಿ ತನ್ನ ಕೀರ್ತ್ಯಂಗನೆಯೇೞಗಮನೊಸೆದೇಱಿ ಮಿಗೆ ಬಂಧುಗಳುಮನಾ ತಂದೆಯೊಡನೆ ಪೊರೆಯೇಱಿಸಿದಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೭-೯೪). 'ಏಳಗ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಏಡಕ. / ತಮಿ. ಏೞಗ; ಏೞ್₂ + ಅಗ₂]

ಏೞಡಿ, ಏಳಡಿ (ನಾ). (ಎದುರುಗೊಳ್ಳುವಾಗ, ಬೀಳ್ಕೊಡುವಾಗ ಹೋಗುವ) ಏಳುಹೆಜ್ಜೆ; ಸ್ವಲ್ಪದೂರ: ನಡೆದೇೞಡಿಯಂ ಜಿನನಿರ್ದೆಡೆಗೆಱಗಿ ಬೞಿಕ್ಕೆ ಮಚ್ಚುಗೊಟ್ಟಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮೩); ನೀನಾವ ಪ್ರಾಣಿಗಾದೊಡಂ ಮುನಿವಲ್ಲಿ ಪೆಱಗೇೞಡಿಯಂ ಪಿಂಗಿ ಬೞಿಕ್ಕಂ ನಿನ್ನ ಮೆಚ್ಚಿದಂತೆ ಮಾಡೆಂಬುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೨೦೬). **ಏಳಡಿ**: ಕೆಲಜನರ ನಾಂತುಬರಲೊನಪಾಲನದ ಕಂಡಂತದೆಲ್ಲವ ತಂದು ನೃಪಗೆರಗಂತದು ಸುರಿದ ಕ್ಷಣವೆ ನೃಪ ನಡೆದೆದ್ದು ಏಳಡಿಯ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೮೨-೩೦).

[ಏೞ್₂ + ಅಡಿ₁]

ಏೞಿಸು, ಏಳಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಬ್ಬಿಸು; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅವನನ್ನು ಏಳಿಸಬೇಕಾದರೆ ಸಾಕುಬೇಕಾಯ್ತು (ರೂಢಿ). ೨. ಮಾಡು; ಒದಗಿಸು. 'ಕರಿಂಕೇೞಿಸು' ಪರಾ. **ಏಳಿಸು$_2$**: ೧. ಅವರವರ ಕರ್ಮಸಂಸ್ಕಾರ ಅವರವರನ್ನು ಏಳಿಸುತ್ತದೆ ಇಳಿಸುತ್ತದೆ (ಭಾಮಣಿ. ೧೪೮). ೩. ತೆಗೆಸು; ಹೋಗಾಡಿಸು: ರಾಜನು ಆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಷೇರ್‌ಖಾನನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಆ ಮುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಏಳಿಸಲುಹೋಗಿ ಬಾರೆಗುಡ್ಡಗೆ ಹೋಗಿ ಸೇನೆಯೊಡನೆ ಇಳಿದುಕೊಂಡನು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೨೮). [ಏೞ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಏೞು 'ಏೞ್$_2$' ನೋ.

ಏೞೆರಡು 'ಏೞ್$_2$' ಪರಾ.

ಏೞೆಲೆವಾೞೆ, ಏಳೆಲೆಬಾಳೆ, ಏಳೆಲೆವಾಳೆ (ನಾ). ೧. ಬಾಳೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಏಳು ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ಬಾಳೆ: ಏೞೆಲೆವಾೞೆಯ ಕೆೞಗೆ ಷಷ್ಠೋಪವಾಸ ಸಹಿತಂ ಮಾಘಮಾಸದ . . . ಅಪರಾಹ್ಣದೊಳು (ಚಾವುಂಉ. ೧೨೪); ಎಲೆವಳ್ಳಿಯ ತಳ್ಪಿಂದೇೞೆಲೆವಾೞೆಯ ಪರಪಿನಿಂದ ಶೋಕೆಯ ಪೊದಱಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೨೦). **ಏಳೆಲೆಬಾಳೆ**: ೧. "ಸಪ್ತಪರ್ಣಃ, ವಿಶಾಲತ್ವಕ್, ಶಾರದಃ, ವಿಷಮಚ್ಛದಃ – ೪ ಏಳೆಲೆಬಾಳೆಗಿಡ ದ್ವೀಪಾಂತರದೊಳಗಿರುವ ಧೂಳೀ ಪಚ್ಚಕರ್ಪೂರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೨); ನೆಳಲಿಂದ ತಂಪಾದ ಈ ಏಳೆಲೆಬಾಳೆಯ ಬುಡದ ಜಗಲಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತ ವಿಶ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದು (ಶಾಕುಂತ. ೧೨-೧೮). **ಏಳೆಲೆವಾಳೆ**: ೧. ಮಲಯಜವೃಕ್ಷವನೇಳೆಲೆವಾಳೆಗಳೊಲಿದಡರ್ದಂತೆ ತೋಱುತದೆ (ಭರಚ. ೬-೧೦). ೨. ಒಂದು ಸುಗಂಧ: ಏಲಾಪಕ್ವಫಲಂಗಳನೇಳೆಲೆವಾಳೆಯ ಪೊಸ ಹಗಿನಿಂ ಮುಡಿಪಾಳದ ಮೂಳಮುಮಂ ಕಾಶ್ಮೀರದ ಪೂವಂ ಮರುಗದ ಕಿಱುಗೊನರಂ (ಜಯಕಾ. ೧೧-೧೬).

[ಏೞ್$_2$ + ಎಲೆ$_1$ + ಬಾೞೆ]

ಏೞ್ಕಟ್ಟು (ನಾ). ವರ್ಷಗಳ ಕಟ್ಟು, —ಗಡು, —ಅವಧಿ: ಏೞ್ಕಟ್ಟನೆ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟನೆ, ಟ್ಟಮೆ, ಟ್ಟಮೆ]ೞಿದು ನಿಮ್ಮಂ ನಾೞ್ಕಡಿಗೞಿದೊಡೆ ಮದೀಯನಾಥಂ ಬೇರಂ ಬಿೞ್ಕೆಯನೆ ತಿಂದ ದೆವಸದೊಳೞ್ಕಡಿದ ಬೀರಮಿಾಗಳೇಂ ಪೊಸತಾಯ್ತೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೭೮).

[ಏೞು$_0$ (< ಏಡು$_1$) + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಏೞ್ಕಡಲ್, ಏಳ್ಗಡಲು (ನಾ). ಏಳು ಸಮುದ್ರ, —ಸಾಗರ: ಏೞ್ಕಡಲ್, ಏೞ್ಕರಿ, ಏೞ್ಕೋಟಿ (ಶಮದ. ೧೮೯ ಪ್ರಯೋ). **ಏಳ್ಗಡಲು**: ದಿಗ್ಗಜದ ಮಂಡೆಯ ಮೆಟ್ಟಿ ಸುಜ್ಜನೆ ಸುಱಿವೆನೇಳ್ಗಡಲ ತಿಜ್ಜನೆ ತಿರುಹುವೆ ಧರಣಿಯ (ಮೋಹತ. ೧೨-೧೧).

[ಏೞ್$_2$ + ಕಡಲ್$_2$]

ಏೞ್ಕೋಟಿ, ಎಕ್ಕೋಟಿ, ಏಳುಕೋಟಿ (ನಾ). ಒಂದುಸಂಖ್ಯೆ; ಸಪ್ತಕೋಟಿ: ಇದನೞಿದಾತಂ ವಾರನಾಸಿಯೊಳಂ ಪ್ರಯಾಗೆಯೊಳಂ ಸಾಸಿರಂ ಕವಿಲೆಯುಂ ಸಾಸಿರ್ಬ್ಬರ್ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನೇೞ್ಕೋಟಿ ತಪೋಜನ[ಮು]ಮನೞಿದ ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನ ಪೋದ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಪೋಕುಂ (ಇಆ. XII, ೨೫೬-೨೨; 873). **ಎಕ್ಕೋಟಿ**: ಇದನೞಿದ[ಂ] ಬಾಣರಾಸಿಯೊಳು ಪನ್ನಿಚ್ಛಾರ್ಸಿರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರುಮನೆ[ಕ್ಕೋ]ಟಿ ತಪೋಧನರುಮಂ ಸ[ಹಸ್ರ]ಕವಿಳೆಯುಮಂ ನೞಿದ[ಂ] (ಸೌಇಇ. XI-i, ೬೨-೧೩; 1024); ಎಕ್ಕೋಟಿತಪೋಧನರ್ಗ್ಗೆ (ಎಇ. XIII, ೧೬೨-೫೩; 1055); ಸೋಮೇಶ್ವರದೊಳೆಕ್ಕೋಟಿ ತಪೋಧನರುಮನೞಿದ ಮಹಾಪಾತಕನಕ್ಕು (ಇಆ. XIII, ೯೩-೩೩; 1084); ಆಳಿದವನಿದನೆಕ್ಕೋಟಿಯನೞಿದಂ ತೀರ್ಥಂಗಳನಿತುವನೋರನ್ತೞಿದಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೩೪-೫೯; 1108 ?); ಆ ಪಂಚಮಠದ ತಪೋಧನಮುಖ್ಯವಾದ ಎಕ್ಕೋಟಿಗಳುಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೦೫-೩೦; 1218); ಕಂಬದ ಹಳ್ಳಿ ತೀರ್ತ್ಥವ ಎಕ್ಕೋಟಿ ಜಿನಾಲಯವೆಂದು ಹೆಸರುಂ . . . ಎಕ್ಕೋಟಿ ಮಹಾರುದ್ರರಿಳ್ದು ಕೊಟ್ಟರು (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೩೧-೩; ಸು. 1200). **ಏಳುಕೋಟಿ**: ಏಳುಕೋಟಿ ಮಹಾಮಂತ್ರ ಉಪಮಂತ್ರಂಗಳಿಗೆ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲ (ಮಹಾದೇ. ೧೦-೨); ಅಂನದಾನ ಸುವರ್ಣ್ನದಾನವಿನೋದರುಂಮಪ್ಪ ಏಳುಕೋಟಿ ಶ್ರೀರುದ್ರರಿರ್ಪ್ಪ ಶ್ರೀಮೂಲಸಂಘ ದೇಸಿಗಣದ ಪೊಸ್ತಕಗಚ್ಛದ ಕಂಬದಹಳ್ಳಿ ತೀರ್ತ್ಥವ . . . ಎಕ್ಕೋಟಿ ಮಹಾರುದ್ರರಿಳ್ದು ಕೊಟ್ಟರು (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೩೧-೨; ಸು. 1200). [ಏೞ್$_2$ + ಕೋಟಿ]

ಏೞ್ಗಯ್ಯ (ನಾ). ಏಳು ಕೈಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಅಗ್ನಿ: ಏೞ್ಗಯ್ಯಂ, ಏೞುಕಯ್ಯಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೫೬ ಪ್ರಯೋ).

[ಏೞ್$_2$ + ಕಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + -ಅ$_7$]

ಏೞ್ಗೆ, ಏಳಿಗೆ, ಏಳ್ಗೆ (ನಾ). ಮೇಲೇರುವಿಕೆ; ಬೆಳವಣಿಗೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಆಧಿಕ್ಯ; ಔನ್ನತ್ಯ: ಕೆಲನಂ ಕೊರ್ಬ್ಬಿತ್ತಿಸೆದು ಬಿದಿರ್ದುರ್ದ್ದಮೇೞ್ಗೇೞ್ಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮೆಳ್ದೆಳ್ಳೆ]ಸಮಂಜಸನಿಕ್ಕಿ ಮಿಕ್ಕನರಿವಾಹಿನಿಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೬); ಏೞ್ಗೆಯಂ ಪರಬಲಂ ಪೊಗೞಲ್ (ಎಕ. II, ೧೩೮-೧೩; ಸು. 940); ಒಲಿಸುವ ರೂಪು ಗಾಡಿಯೊಳೊಡಂಬಡೆ ಗಾಡಿ ವಿಳಾಸದೇೞ್ಗೆಯೊಳ್ ನೆಲಸೆ (ಆದಿಪು. ೧-೭೨); ಪೊಸಜವ್ವನದೇೞ್ಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೯೮); ಶೌಚದೇೞ್ಗೆ (ಸಮಪ. ೬-೨). **ಏಳಿಗೆ**: ಆಲೋಚಿಸಿ ತನ್ನೊಳೆಂದನು ಸಂಸಾರದೇಳಿಗೆ ಈ ತೆಱನೆಂದು (ಅಂಜಚ. ೧೫-೩೮); ಬಾಲಸೂರ್ಯನವೊಲ್ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದೇಳಿಗೆಯ ತೇಜದ ವಿಕಾರ ಚಡಾಳಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೩೦); ತುಂಗ ತರಂಗದೇಳಿಗೆಯಿಂದ ಕಾವೇರಿ-ಮಂಗಳಗಾತ್ರೆಯಾಗಿಹಳು (ಕಂನವಿ. ೫-೪೬); ಈ ವಿಧದೇಳಿಗೆ ವಡೆದೀಯೊಡಲೊಳೆ ದೇವರೊಳಿಗವೆಸಗುವೆನು (ಹದಿಬ. ೧-೪೦). **ಏಳ್ಗೆ**: ನಗರಾಜಂ ಧೈರ್ಯದೊಂದೇಳ್ಗೆಯನೆ (ಎಇ. XIII, ೩೩೦-೭; 979); ಶೌರ್ಯದೇಳ್ಗೆಯಂ ಮೆಱೆದು (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೫೨-೨೨; 1103); ಕಾರುಣ್ಯದೇಳ್ಗೆಯಿಂ ಸವಿನುಡಿಯೊಳಿಂತೆಂದನು (ಭಾವಚಂ. ೯-೪೫); ನಾಡೊಳಗುಳ್ಳ ನಾನಾ ವಿದ್ಯದೇಳ್ಗೆಯ ನೋಡ ಚಿತ್ತೈಸಿದ ಬಳಿಕ (ಮೋಹತ. ೪-೧೮); ಈ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯದೇಳ್ಗೆಯನಾಲಿಸೆ ಪಾಪಗಳೆದ್ದು ಪಾಱುವುವು (ಹದಿಬ. ೨-೫೧).

ಏಳಿಗೆಯಾಗು = ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದು: 'ನಿಮ್ಮಿಂದೆಲ್ಲಾ ಹಣ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ನಮಗೆ ಏಳಿಗೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದುಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕುಸುಸಂ. ೬೪). [ಏೞ್$_1$ + -ಗೆ$_1$]

ಏೞ್ಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಇಳಿಮುಖವಾಗು; ಬೆಳವಣಿಗೆ ಕಡಮೆಯಾಗು: ಮೊದಲೊಳ್ ನೀಳ್ದು ಪೊದಳ್ದು ಪರ್ಬಿ ಪದಪಂ ಕೈಕೊಂಡು ಮುಂದ್ಯೆಸಿ ಮಾಣದೆ ತನ್ನಂದದೊಳೇೞ್ಗುಂದದೆ ನಿರುದ್ಧೋಚ್ಛ್ವಾಸಮುಪ್ಪನ್ನಗಂ ಪುದಿದಾ ದಂಪತಿಯಂ ಪುದುಂಗೊಳಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೫-೨೩). [ಏೞ್ಗೆ + ಕುಂದು]

ಏೞ್ಗೆಡು (ಕ್ರಿ). = ಏೞ್ಗುಂದು: ಬಡವಾಗಿರ್ದೊಡಲೇೞ್ಗೆಟ್ಟ ನಡು ನೀರ್ ಭೋರೆಂದು ಪಾಯ್ವಕ್ಷಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೭೪).

[ಏೞ್ಗೆ + ಕೆಡು]

ಏೞ್ಗೆವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಏಳಿಗೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ನಾರಾಯಣನಂತೇೞ್ಗೆವಡಿಸಿಯಾಳ್ಗಂ ಸೊಗದೊಳ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೩೩-೧೪).

[ಏೞ್ಗೆ + ಪಡು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಏೞ್ಗೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಏೞ್ಗೆವಡೆದ ಪಾಡಿವದ ಚಂದ್ರನಂತೆ ಚಂದ್ರಾಪೀಡಂ ಪ್ರತಿದಿನಂ ಪ್ರವರ್ಧಮಾನನಾಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೩೩). [ಏೞ್ಗೆ + ಪಡೆ$_1$]

ಏೞ್ಗೆವಾಡಿವ, ಏಳ್ಗೆವಾಡಿವ (ನಾ). ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದ ಪಾಡ್ಯ : ಅಯ್ವರ್ ಕೂಸುಗಳುಮೇೞ್ಗೆವಾಡಿವದ ಚಂದ್ರನಂತುತ್ತರಾಭಿವೃದ್ಧಿಯೊಳ್ ಸೊಗಯಿಸಿ ಬಳೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩ ವ). **ಏಳ್ಗೆವಾಡಿವ :** ಕಾಸ್ಯಪಗೋತ್ರಪವಿತ್ರನೇಳ್ಗೆವಾಡಿವದೆಳದಿಂಗಳನ್ತನುದಿನಂ ಬಳೆದಂ ಪಿರಿದುಂ ವಿಭೂತಿಯಿಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭-೬೪ ; 1136). [ಏೞ್ಗೆ + ಪಾಡಿವ]

ಏೞ್ಗೆವೆಱು, ಏಳ್ಗೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದು; ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆ : ವಿಶ್ವಜಗಜ್ಜನ ಕೀರ್ತನಾರವಂಗಳಿನಿನಿಸೇೞ್ಗೆವೆತ್ತು . . . ಪುಗುತಂದನಚ್ಯುತಂ (ಜಗವಿ. ೧೦-೧೩೧). **ಏಳ್ಗೆವೆಱು :** ಮೂಡುವೆಳನೇಸಱಿಂದುಱೆ ನಮಿಸಿಕೊಳ್ವ ಮೆಯ್ಯಾಗಡಿವಣ್ಣದಿನೇಳ್ಗೆವೆತ್ತು ಥಳಥಳಿಪ ಶಿಖಾಚೂಡಾಮಣಿಯನೀಕ್ಷಿಸುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೬೪). [ಏೞ್ಗೆ + ಪೆಱು$_1$]

ಏೞ್ತಗ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಮುಕೂಡಲ್ ದಕ್ಷಿಣಾದಿಗ್ವಿಭಾಗಮುವಲೋಕ್ಕ ಏೞ್ತಗ ಕೊಡಲ ಮೂಡಗ ಕೆಲಬನ್ದು (ಇಆ. XII, ೧೬-೧೩ ; 413). [?]

ಏೞ್ತರ್ 'ಎೞ್ತರ್' ನೋ.

ಏೞ್ತರ 'ಎೞ್ತರ' ನೋ.

ಏೞ್ತರವು 'ಎೞ್ತರವು' ನೋ.

ಏೞ್ನೂಱು, ಏಳುನೂಱು, ಏಳ್ನೂರು, ಏಳ್ನೂಱು (ನಾ). ಏಳುನೂರರ ಮೊತ್ತ : ಶಕನೃಪ ಕಾಲಾತೀತ ಸಂವತ್ಸರಙ್ಗಳ್ ಏೞ್ನೂಱಱೆಂಭತ್ತೆಣ್ಟನೆಯ ವ್ಯಯಮೆಂಬ ಸ[ಂ]ವತ್ಸರಂ ಪ್ರವರ್ತ್ತಿಸೆ (ಇಆ. XII, ೨೧೯-೧೫ ; 866). **ಏಳುನೂಱು :** ಅಱಿದೇಳುನೂರ್ವರುಷವಱಿಯದೇಳ್ನೂಱು ವರುಷ ಸಂದ ರೇವಣಸಿದ್ಧ ನಾಡಿ ತಪ್ಪುವನೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೪೫). **ಏಳ್ನೂರು :** ನನಗೆ ಆತನು ಏಳ್ನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). **ಏಳ್ನೂಱು :** ಉಕ್ಕುವತಿಶಯ ವೀರರಸದೊಳು ಸೊಕ್ಕಿನೊಳು ಲಂಕಾಪುರವನೆಡಕಿಕ್ಕಿ ಹಾಱಿದನೆತ್ತ ಮೇಲೇಳ್ನೂಱು ಯೋಜನವ (ತೊರರಾ. ೫-೧-೨೪). [ಏೞ್$_2$ + ನೂಱು]

ಏೞ್ಪತ್ತು 'ಎೞ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಏೞ್ಪೊರೆ (ನಾ). ಏಳು ಪೊರೆ, —ಪದರ : ಪರಿಮರ್ದಿಸುವುದುದುತ್ತರರಸಮನಿಂಬಾಗಿ ಪಿೞಿದು ನೆಲದೊಳ್ ಲವಣಂ ಬೆರಸೊರಸಿ ಕೊಂಡು ಪೂಸುಗೆ ಕರಗುಗುಮೇೞ್ಪೊರೆಯೆನಿಪ್ಪ ಕುರುವುಂ ಕ್ಷಣದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೭೧). [ಏೞ್$_2$ + ಪೊರೆ$_3$]

ಏೞ್ಬರ್ 'ಏೞ್$_2$' ಪರಾ.

ಏೞ್ಬೆಸನ, ಏಳುಬೆಸನ, ಏಳ್ಬೆಸನ (ನಾ). ಬೇಟೆ, ದ್ಯೂತ, ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಾಸಕ್ತಿ, ಮದ್ಯಪಾನ, ವಾಕ್ಪಾರುಷ್ಯ, ಅರ್ಥದೂಷಣ, ದಂಡಪಾರುಷ್ಯ ಎಂಬ ಏಳುವಿಧವಾದ ವ್ಯಸನ; ಸಪ್ತವ್ಯಸನ : "ತಱಿಸಂದೇೞ್ಬೆಸನಮೆಣ್ದೆಸೆಯುಮೆನುತಂದೇೞ್ಪೊಱೆಯೊಂಭೈನೂಱು ರ್ಪಾಸಿರಮಿವು ಸಂಖ್ಯಾಪದಂಗಳಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೪). **ಏಳುಬೆಸನ :** ದುರ್ಗೋಷ್ಠಿಯೊಳಿರ್ಪರೇಳುಬೆಸನಕ್ಕೀಡಪ್ಪರಾಚಾರಮಂ ಬಗೆಯರ್ ಸ್ವಾರ್ಥವಿಚಾರಕಲ್ಪಮತಿಗೀವರ್ ಧರ್ಮಮಂ ಪಾಲಿಸರ್ (ಸೋಮೇಶ. ೪೬). **ಏಳ್ಬೆಸನ :** ಭವಲತೆಯಂ ಕೊಯ್ದೇಳ್ಬೆಸನವ ಕೊಯ್ದಿಕ್ಕೆ ಭರಂಗೆಯ್ದುತ್ತುಸುಖದಿಂದೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೩-೯). [ಏೞ್$_2$ + ಬೆಸನ]

ಏೞ್ಮೆ, ಏಳ್ಮೆ (ನಾ). ಏಳುಸಲ, —ಬಾರಿ : ಏೞ್ಮೆ, ಏೞ್ವರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೫೬ ಪ್ರಯೋ). **ಏಳ್ಮೆ :** ಅರಸರನು ಮೂರೇಳ್ಮೆ ತಱಿದ ಗಣನೆಯಕ್ಷರದ ನೆವದಿಂದ ಬಲಗಿವಿಯ ಮೇಲೆ ಧರಿಸಿರುವ ರೀತಿಯಿಂ ಮೆರೆವ ಮೂರೇಳ್ಮಣಿಗಳ್ (ಶ್ರೀರಾಚ. ೨-೬೬). [ಏೞ್$_2$ + -ಮೆ]

ಏೞ್ವರ್ 'ಏೞ್$_2$' ಪರಾ.

ಏೞ್ವೊಡೆವಾಳಿಸು (ಕ್ರಿ). (?) : ಉದಧಿವೃತಾವನೀತಳದೊಳೇೞ್ವೊಡೆ(?)ವಾಳಿಸೆ ಕಾಡಿಯೂರನೆಯ್ದಿದಪುವೆ ಮತ್ತಿನೂರ್ (ಎಇ. XIII, ೩೩೨-೪೭ ; 929). [?]

ಐ₁ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹದಿಮೂರನೆಯ ವರ್ಣ; ಐಕಾರ: ಸ್ವಭಾವದಿಂದೇಕಾರಂ ಮೊದಲಾದ ಸಂಧ್ಯಕ್ಷರಂಗಳವ್ವುವು; ಅವಾವುವೆಂದೊಡೆ–ಏ ಐ, ಓ ಔ (ಶಮುದ. ೧೦ ವೃತ್ತಿ).

ಐ₂– 'ಅಯ್–' ನೋ.

ಐಂಗುದ (ನಾ). ಇಂಗುದೀ ಮರದ ಹಣ್ಣು (ಕ). [ಸಂ.]

ಐಂದ (ಅ). ಇಲ್ಲಿಂದಾಚೆಗೆ; ಮುಂದಕ್ಕೆ. [← ತುಳು. ಐಂದ]

ಐಂದವ (ಗು). ೧. ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಚಂದ್ರಿಕೆ; ಬೆಳುದಿಂಗಳು: ಅಂಚೆ ಸಂಚಳಿಪನಂಗನ ಜಂಗಮಕಲ್ಪವಲ್ಲಿ ಮಂಜುಳ ಕರಪುಂಜವಂ ಕೆದಜುವೈಂದವ ಕೋರಕಜಾಲಮೆಂಬಿನಂ ಬಳಸಿದುದಾ ಮಹೀಪತಿಗೆ ಚಾಮರವಿಕ್ಕುವ ಕಾಮಿನೀಜನಂ (ಅನಂಪು. ೨–೨೦). ೩. ಚಂದ್ರನ ಮಗ; ಬುಧ: ಸಕಳಗ್ರಹಂಗಳ್ವೆಂದವ ದಿವಸಾಧಿನಾಥ ಸುತರೀಕ್ಷಿಸುವಂದು (ಜಾತತಿ. ೩–೧೭). ೪. ಚಾಂದ್ರಮಾನದ ತಿಂಗಳು. [ಸಂ.]

ಐಂದವಕಲೆ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಲೆ: ಪರಮ್ಮೆಂದವಕಲೋಪಮಂಗಾಂಗ ಮಾಗಿ ವಿಸ್ಫುರಿತಾತ್ಮಶಕ್ತಿಯಮೃತಪ್ಲವಂ ಪೊಣ್ಮೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦–೨೦೩). [ಐಂದವ + ಕಲೆ₃]

ಐಂದವಬಿಂಬ (ನಾ). ಚಂದ್ರಬಿಂಬ: ಮರ್ಚೆನಿಪ ಗೊಬ್ಬರವಂ ತಳಿದಲ್ಲಿ ಚೆಲ್ಲಿ ತಾರಗೆಗಳೆನಿಪ್ಪ ಬಿಳ್ತುಗಳನಂತವಕ್ಕೆಂದವಬಿಂಬ ರೌಪ್ಯ ಕುಂಭಗತ ಸುಧಾಮರೀಚಿಜಳಮುಂ ಸುರಿದಂ ಸಲೆ ಕಾಲಪಾಮರಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧–೬೮); ಮಿನುಗುವ ಮುತ್ತಿನೊಳ್ಪೆಱೆಯಿದೆಂಬಿನಮೈಂದವ ಬಿಂಬಮೊಪ್ಪುಗುಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫–೩–೧೧೧). [ಐಂದವ + ಬಿಂಬ]

ಐಂದವಾೞೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಳೆ; ಇಂದ್ರಬಾಳೆ: ಅಧ್ವಗಾಳೋಕನಕ್ಕಾಶ್ಚರ್ಯಮನಧಿಕಂ ಮಾೞ್ಪೈಂದವಾೞೆಗಳಿಂ (ಮಹಾನೇ. ೧–೬೭). [ಐಂದ್ಯ₀ (< ಐಂದ್ರ) + ಬಾೞೆ]

ಐಂದ್ರ (ಗು). ೧. ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಸೇರಿದ, –ಸಂಬಂಧಿಸಿದ: ಬೞಿಕ್ಕೈಂದ್ರಮೈಹಿಕ ಪಾರತ್ರಿಕಭೋಗಮುಂ ಕುಡುವಿನಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೮). (ನಾ). ೨. ಒಂದು ನೃತ್ಯ: ಮನಂಗೊಳೆ ಮಾಡಿದನೈಂದ್ರ ಮೆಂಬ ನಾಟಕವಿಧಿಯಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೬). ೩. ಗಮಕಿ. ೪. ಇಂದ್ರನಿಂದ ಪ್ರಣೀತವಾದ ಒಂದು ವ್ಯಾಕರಣ: ಕಾಶಕೃತ್ಸ್ನ ವ್ಯಾಕರಣವೇ ಕಾಲಾಪವ್ಯಾಕರಣವೆಂದೂ ಇದು ಐಂದ್ರವ್ಯಾಕರಣದ ಗುಂಪಿಗೇ ಸೇರಿದ್ದೆಂದೂ ಅನೇಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಕಾಶಕೃ. ೧೧ ಪೀಠಿಕೆ). ೫. [ಯೋಗಶಾ] ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಐಂದ್ರ . . . ವೈಧೃತಿಗಳೆಂಬಿಪ್ಪತ್ತೇೞುಯೋಗಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೩೨೦). [ಸಂ.]

ಐಂದ್ರಕ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ದಿಕ್ಕು; ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು: ಅರುಣವರ್ಣದ ಬೊಟ್ಟನೆ ಐಂದ್ರಕದೊಳು ಮಿರುಗುತಿಹುದು ಚಂದ್ರಬಿಂಬ (ಜ್ಞಾನಚ. ೩೮–೭೧). [ಸಂ.]

ಐಂದ್ರಜಾಲ (ನಾ). ಯಕ್ಷಿಣಿ; ಗಾರುಡಿ; ಕಣ್ಕಟ್ಟು. 'ಐಂದ್ರ ಜಾಲಿಕ' ಪರಾ. [ಐಂದ್ರ + ಜಾಲ]

ಐಂದ್ರಜಾಲಿಕ (ನಾ). ಯಕ್ಷಿಣಿಮಾಡುವವನು; ಗಾರುಡಿಗ: ರತ್ನಾವಳೀನಾಟಕೆಯಲ್ಲಿ ಐಂದ್ರಜಾಲಿಕನ ದೃಶ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವಂತೆ ಶೃಂಗಾರ–ಅದ್ಭುತಗಳಿಗೂ ಅವಿರೋಧ ಸಾಧ್ಯ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೭೮ ಅಡಿಟ). [ಸಂ.]

ಐಂದ್ರದಿಶೆ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ದಿಕ್ಕು; ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು: ಆ ನಗೇಂದ್ರ ದೈಂದ್ರದಿಶಾಭಾಗದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೭೫). [ಐಂದ್ರ + ದಿಶೆ]

ಐಂದ್ರಧ್ವಜ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಧ್ವಜ. ೨. [ಜೈನ] ಇಂದ್ರಾದಿ ಗಳು ಮಾಡುವ ಜಿನಪೂಜೆ: ನೇಮಿತೀರ್ಥಂಕರ ಪರಮದೇವ ನಿರ್ವಾಣಕಾಲದೊಳು ಐಂದ್ರಧ್ವಜವೆಂಬ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೧೪; 1122). 'ಇಂದ್ರಧ್ವಜ' ಪರಾ. [ಐಂದ್ರ + ಧ್ವಜ]

ಐಂದ್ರಲುಪ್ತಿಕ (ನಾ). (ಕಾಯಿಲೆಯಿಂದ) ತಲೆಕೂದಲುದುರಿದ ವನು; ತಲೆಬೋಳಾದವನು: "ಖಳತಿಃ, ಶಿಪಿವಿಷ್ಟಃ, ಐಂದ್ರಲುಪ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ತ]ಕಃ – ಈ ೩ ತರಟದಲೆ(ಯಂ)" (ಹಲಾಯು. ೯೯–೪೫೪). 'ಇಂದ್ರಲುಪ್ತಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಐಂದ್ರಶರ (ನಾ). (ಇಂದ್ರನ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ) ಬಾಣ; ವಜ್ರಾಸ್ತ್ರ: ಅದ್ರಿಬಾಣಮಂ ಪೂಡಿದಂ ಕಲಿ ಸುಧನ್ವಂ ತೊಟ್ಟನೈಂದ್ರಶರಮಂ ಫಲುಗುಣಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೧೫). [ಐಂದ್ರ + ಶರ]

ಐಂದ್ರಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ಐಂದ್ರಶರ: ಅಂದಿನ ಯುದ್ಧವು ಅರ್ಜುನನ ದಾಯಿತು. ಅವನ ಐಂದ್ರಾಸ್ತ್ರದ ಪೆಟ್ಟನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ . . . ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿ ದರು (ವಚಭಾ. ೨೬೨). [ಐಂದ್ರ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಐಂದ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿ; ಶಚೀದೇವಿ: ಚಂದ್ರಲೇಖೆ ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯಪ್ರತಿಮರನೈಂದ್ರಿಯವೋಲಪ್ರತಿಮಪ್ರಭರಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಂ ವಧು ಪಡೆದಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೭೦). ೨. ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು; ಮೂಡಲು: "ಐಂದ್ರೀ, ಪೂರ್ವಾ, ಪ್ರಾಚೀ – ಈ ೩ ಮೂಡಣ ದೆಸೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೭–೧೦೧). [ಸಂ. ಐಂದ್ರೀ]

ಐಂದ್ರಿಯ (ಗು). ೧. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. ೨. ಇಂದ್ರಿಯ ಗಳನ್ನುಳ್ಳ: ಶರೀರವಿರಹಿತಾನಂತಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಸಂಪನ್ನ ನಿಶ್ರೇಯಸ ಸುಖಪ್ರಾಪ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ಐಂದ್ರಿಯಂ ದೇಹಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೨೮). [ಸಂ.]

ಐಂದ್ರಿಯಕ (ಗು). = ಐಂದ್ರಿಯ ೧: ಐಂದ್ರಿಯಕ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧಿಯ ನಿಯಂತ್ರಣ ಬೇಕು (ನವ್ಯಕಾ. ೧೧). [ಸಂ.]

ಐಂದ್ರೋತ್ಸವ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉತ್ಸವ: ವಕ್ಖಣಶಾಲೆ ಯಲು ಐಂದ್ರೋತ್ಸವದ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ ಸರಸ್ವತಿಯ ಭೋಜನಕ್ಕೆಂದು ಬಿಟ್ಟ ಗದ್ಯಾಣಂ ೨೦೦ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೫೯–೩೪; 1111). [ಐಂದ್ರ + ಉತ್ಸವ]

ಐಕಮತ್ಯ (ನಾ). ಏಕಾಭಿಪ್ರಾಯ; ಒಗ್ಗಟ್ಟು: ಸೋದರರ ಸಹಕಾರ ಮತ್ತು ಐಕಮತ್ಯಗಳ ಫಲವಾಗಿ ವಿಜಯನಗರದ ಜನನವಾಯಿತು (ಕೃದೇವ. ೧). [ಸಂ.]

ಐಕಾಗಾರಿಕ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಮನೆಯಿರುವವನು. ೨. ಒಂಟಿ ಯಾದ ಮನೆಗಳಿಗೆ ನುಗ್ಗುವವನು; ಕಳ್ಳ. [ಸಂ.]

ಐಕಾಗ್ರ್ಯ (ನಾ). ಏಕಾಗ್ರತೆ: ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರದಿಂದ ಮನಶ್ಚಾಂಚಲ್ಯವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಐಕಾಗ್ರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ದಾರಿತೋರಿದೆ (ಭಾರದ. ೧೬೬). [ಸಂ.]

ಐಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಐ' ಎಂಬ ವರ್ಣ: ಅಕಾರಮುಂ ಏಕಾರಮುಂ ಕೂಡಿ ಸಂಧಿಯಾಗೆ ಐಕಾರಂ ಪುಟ್ಟುಗುಂ (ಶಮುದ. ೧೦ ಅಡಿಟ). [ಸಂ.]

ಐಕಿಲ್ 'ಅಯ್ಕಿಲ್' ನೋ.

ಐಕಿಲೆಲರ್ 'ಅಯ್ಕಿಲೆಲರ್' ನೋ.
ಐಕಿಲ್ಗದಿರ 'ಅಯ್ಕಿಲ್ಗದಿರ' ನೋ.
ಐಕಿಲ್ವೆಟ್ಟೆಣುಗಿ 'ಅಯ್ಕಿಲ್ವೆಟ್ಟೆಣುಗಿ' ನೋ.
ಐಕಿಲ್ವೆಟ್ಟೆಳಿಯ 'ಅಯ್ಕಿಲ್ವೆಟ್ಟೆಳಿಯ' ನೋ.
ಐಕಿಲ್ವೆಟ್ಟು 'ಅಯ್ಕಿಲ್ವೆಟ್ಟು' ನೋ.
ಐಕಿಲ್ವೆಳಗ 'ಅಯ್ಕಿಲ್ವೆಳಗ' ನೋ.
ಐಕ್ಕಿರು (ನಾ). ಐಕ್ಯವಾಗಿರು; ಸೇರಿಕೊಂಡಿರು: ಈಶ್ವರನ ದೇಹದೊಳು ಐಕ್ಕಿರೆ ಯೀಶ್ವರನ ಸಾಯುಜ್ಯವೆನಿಪುದು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೩೧-೧೬). [< ಐಕ್ಯ + ಇರು$_1$ (< ಇರ್$_1$)]
ಐಕ್ಯ (ನಾ). ೧. ಏಕವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಒಗ್ಗಟ್ಟು: ವ್ಯಾಸಮಹರ್ಷಿ ಭರತಖಂಡದ ಐಕ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಘಟನೆಗೆ ಪ್ರೇರಕನಾದನು (ಋಕ್ಸಾರ. ೧೧೨ ಪೀಠಿಕೆ). ೨. ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಒಂದಾದವನು, —ಬೆರೆತವನು: ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ನಾಸ್ತಿಯಾಗದನ್ನಕ್ಕ ಐಕ್ಯನೆಂತೆಂಬೆನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೫೦೧); ಆಕಾಶಪಥ ಮಾಜಿದೇಕವಸ್ತುವ ತಿಳಿದು ಸಾಕಾರವಳಿದು ನಿಜವಾದ ಐಕ್ಯಂಗೆ ಏಕತ್ರ ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೭). ೩. ಒಟ್ಟು; ಮೊತ್ತ. ೪. ಒಂದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: ಗಗನಾಂಬರಂ ವ್ಯೋಮ ಸಿಂಧುರಂ ಲೋಚನಂ ನಗಮೈಕ್ಯಮೆಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗಳು ಕೃತಯುಗಮಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೨೨-೧೪). ೫. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಕವಿಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕವಿ ಸಮಯವನ್ನು— ೧. 'ಅಸದಾಖ್ಯಾತಿ', ೨. 'ಸದಕೀರ್ತನ', ೩. 'ನಿಯಮ', ೪. 'ಐಕ್ಯ' ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ಭಾಗಮಾಡಬಹುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೪೩); 'ಐಕ್ಯ'ವೆಂದರೆ ವಸ್ತುತಃ ಭೇದವಿರತಕ್ಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳದೆ ಎಲ್ಲಾ ಒಂದನ್ನಾಗಿಯೇ ಗಣಿಸುವುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೪೭).

ಐಕ್ಯಮಾಗು, ಐಕ್ಯವಾಗು = ಒಂದಾಗು; ಕೂಡು: ಭೂಲೋಲ ಕೇಳೈಕ್ಯಮಾಗಿರ್ದುದಾ ಕಲ್ಲೊಳಾ ಲಲಿತವಾಜಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೧೧); ಸಮಸ್ತಭಕ್ತರ ಹೃದಯಗಳೂ ಆ ಮಧುರಲಯದಲ್ಲಿ ಮಧುರನಾದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವಾದುವು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೩೧); ಈ ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವಾಗದೆ ಇರುವ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ (ಋಕ್ಸಾರ. ೧೨೩ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ.]
ಐಕ್ಯಕೂಟಸ್ಥ (ನಾ). ಐಕ್ಯಸ್ಥಲವನ್ನು ಸೇರಿದವನು: ರುದ್ರತತ್ತ್ವ ಲಿಂಗಮೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವ ಶರಣಮೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಸದಾಶಿವತತ್ತ್ವ ಐಕ್ಯಕೂಟಸ್ಥನಾಗಿ ನಾಮ ರೂಪು ಭಾವವಳಿದಲ್ಲಿ ಪರಶಿವಮೂರ್ತಿ ಪರಾಪರದೊಳಗಾಯಿತ್ತು (ಪ್ರೋಳಿಮಾ. ೧೪೮-೫೬೩). [ಸಂ.]
ಐಕ್ಯಭಾವ (ನಾ). ಒಂದಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕೂಡಿರುವಿಕೆ: ಅಗಮ ಪ್ರೌಢಿಯಂ ಸಕಲರತಿಕಲೆಗಳಿಂಪಾಗಲ್ ಪರಸ್ಪರ ವಿಚಾರಮಂ ಮಾಡಿ ದೈಕ್ಯಭಾವದಿಂ ಸೊಗಸುಗೊಳಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪-೩೧). [ಐಕ್ಯ + ಭಾವ]
ಐಕ್ಯವರ್ಣ (ನಾ). ಐಕ್ಯವಾದ ವರ್ಣ; ಕೂಡಿಕೊಂಡ ಬಣ್ಣ (ಶ). [ಐಕ್ಯ + ವರ್ಣ]
ಐಕ್ಯಸೂತ್ರ (ನಾ). ಒಂದಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ಸೂತ್ರ: ಅವುಗಳನ್ನೊಂದು ಐಕ್ಯಸೂತ್ರದಿಂದ ಒಂದುಗೂಡಿಸಲಾರದವನಾಗಿದ್ದೇನೆ (ಪುನರು. ೪೩೧). [ಐಕ್ಯ + ಸೂತ್ರ]
ಐಕ್ಯಸ್ಥಲ, ಐಕ್ಯಸ್ಥಳ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಷಟ್‌ಸ್ಥಲಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕೊನೆಯ ಸ್ಥಲ; ಲಿಂಗಾಂಗ ಸಾಮರಸ್ಯ: "ನಾನು ನೀನು . . . ಈ ಭೇದವು ನನ್ನಲಿಲ್ಲವೆಂಬ ಶಿವಾದ್ವೈತ ಭಾವದಿಂದ ಸಮರಸಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಸುಖಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದೇ ಐಕ್ಯಸ್ಥಲದ ಲಕ್ಷಣ" (ಶಿವಾಸೂ. ೧೪); ಬೀಜವೃಕ್ಷ ಯೋಗದಂತೆ ಭಕ್ತಸ್ಥಲ . . . ಕರಕವಾರಿಯೋಗದಂತೆ ಶರಣಸ್ಥಲ ಶಿಖಿ ಕರ್ಪುರಯೋಗದಂತೆ ಐಕ್ಯಸ್ಥಲ (ಅದವ. ೩೫೭); ಕಿಚ್ಚನುರಿಗೋಲಲ್ಲಿ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟಂತಿರಬೇಕು ಅಚ್ಚಳಿದು ಐಕ್ಯಸ್ಥಲವಾದ ಶರಣಂಗೆ ನಿಚ್ಚಟದ ನಿಲವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೨). ಐಕ್ಯಸ್ಥಳ: ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣನವರು ಕೈಕೊಂಡ ಯೋಗಸಾನ್ನಿಧ್ಯ ಮತ್ತು ಐಕ್ಯಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಶರೀಫ. ೬೯). [ಐಕ್ಯ + ಸ್ಥಲ]
ಐಕ್ಯಸ್ಥಳ 'ಐಕ್ಯಸ್ಥಲ' ನೋ.
ಐಕ್ಯಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಏಕವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕೂಡಿರುವಿಕೆ: ಶರಣಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಪೂಜ್ಯ ಪೂಜಕ ಭೇದ ಇದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಗಮನಿಸದೆ ಐಕ್ಯಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಾನಂದದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾಗಿ ಜೀವನು . . . ತೋರಿಕೆಗೆ ಮಾನವನಾಗಿ ಕಾಣುವನು (ಶಕ್ತಿವಿ. ೯೭). [ಐಕ್ಯ + ಸ್ಥಿತಿ]
ಐಕ್ಷವ (ಗು). ೧. ಕಬ್ಬಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಕಬ್ಬಿನಿಂದ ಉಂಟಾದ. (ನಾ). ೨. ಸಕ್ಕರೆ. [ಸಂ.]
ಐಕ್ಷವರಸ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ರಸ, —ಹಾಲು: ಸುಧೆ ದಧಿ ಘೃತಂ ಮಧು ಸದೈಕ್ಷವರಸಂಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೫೧ ರಗಳೆ). [ಐಕ್ಷವ + ರಸ]
ಐಗಂಚಿ 'ಐಗಂಚು' ನೋ.
ಐಗಂಚು, ಐಗಂಚಿ (ನಾ). ಬಹಳದೂರ; ಅತಿದೂರ (?): ಪರ್ಕಳವೆಂದರೇನು ಐಗಂಚಾ? ಇಲ್ಲಿ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಮೈಲು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೬). ಐಗಂಚಿ: "ದೂರ ಏನು ಬಂತು? ಸೊಲ್ಲಾಪುರ ಏನೂ ಐಗಂಚಿ ಅಲ್ಲ . . ." (ಭೀಮುಕಾ. ೨೨೫). [< ಐದು$_2$ (< ಅಯ್ದು$_2$) + ಕಂಚು ?]
ಐಗಂಡುಗ 'ಅಯ್ಗಂಡುಗ' ನೋ.
ಐಗಣೆ 'ಅಯ್ಗಣೆ' ನೋ.
ಐಗಳ$_1$ 'ಅಯ್ಗಳ' ನೋ.
ಐಗಳ$_2$ 'ಅಯ್ಗಳ$_2$' ನೋ.
ಐಗಳು 'ಅಯ್ಯ$_1$' ಪರಾ.
ಐಗಾವುದ 'ಅಯ್ಗಾವುದ' ನೋ.
ಐಗುಳ 'ಅಯ್ಗುಳ' ನೋ.
ಐಗೇಣು 'ಅಯ್ಗೇಣು' ನೋ.
ಐಗೊಳ 'ಅಯ್ಗೊಳ' ನೋ.
ಐಗೊಳಗ 'ಅಯ್ಗೊಳಗ' ನೋ.
ಐಗೋಲ್ 'ಅಯ್ಗೋಲ್' ನೋ.
ಐಗೋಲ 'ಅಯ್ಗೋಲ' ನೋ.
ಐಚರು 'ಅಯ್ಚರು' ನೋ.
ಐಚ್ಛಿಕ (ಗು). ಇಚ್ಛೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ತಾನೇ ಆರಿಸಿಕೊಂಡ: ಭೌತಶಾಸ್ತ್ರ ಅವನ ಐಚ್ಛಿಕ ವಿಷಯ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]
ಐಚ್ಛಿಕವಿಷಯ (ನಾ). ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ವಿಷಯ; ತಾನೇ ಆರಿಸಿಕೊಂಡ ವಿಷಯ: ಪಾಠಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೋ ಎರಡೋ ಐಚ್ಛಿಕ ವಿಷಯಗಳಿದ್ದು ಅಭಿರುಚಿಯಿರಲಿ, ಇಲ್ಲದಿರಲಿ ಅದನ್ನೇ ಕೊಡುವುದುಂಟು (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೧೭). [ಐಚ್ಛಿಕ + ವಿಷಯ]
ಐಜಡೆ 'ಅಯ್ಜಡೆ' ನೋ.
ಐಜಡೆವೆಳಸು 'ಅಯ್ಜಡೆವೆಳಸು' ನೋ.
ಐಟಕ್ಕು 'ಐತಕ್ಕು' ನೋ.
ಐಟೆದಾರ (ಗು). ಒನಪುಳ್ಳ; ಒಯ್ಯಾರವುಳ್ಳ: ಈ ಬಂಗಾರಕಡ್ಡಿ ಯಾರಿವಳು? ಕಣ್ಣಾಗ ತುಂಬು ಹಾಂಗ ಐಟೆದಾರ ಇದ್ದಾಳ (ಬಾಂಡಾಯು. ೮). [← ಮರಾ. ಐಟದಾರ್; ಹಿಂ. ಐಡ್‌ದಾರ್]

ಐಟು (ನಾ). ಠೀವಿ; ಬಿಂಕ; ಸಡಗರ; ಡೌಲು: ಒಬ್ಬಿಬ್ಬ ಗೆಳೆಯರನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಐಟನಿಂದ ಕನ್ನೆಯನ್ನು ನೋಡಲು . . . ಬಂದಿದ್ದನು (ಅನ್ನ. ೩೧); ಆ ಠೀವಿ, ಆ ಐಟು, ಅವರಿಗೆ . . . ವರವಾನವಾಗಿ ಬಂದಂತಿವೆ (ದೀಪಹ. I, ೧೨); ಅವರ ಉಡುಪು ಒಳ್ಳೆ ಐಟಾಗಿತ್ತು (ಬರುಗಾ. ೧೧೦).
[← ಮರಾ. ಆಯಟ್, ಆಯಟಾ, ಆಯಟೀ, ಐಟ್, ಐಟಾ, ಐಟೀ; ಹಿಂ. ಐಠ್]

ಐಠಕ್ 'ಐಠಕ್ಕು' ನೋ.

ಐಠಕ್ಕು, ಐಟಕ್ಕು, ಐಠಕ್ (ನಾ). = ಐಟು: ರಾಜಒಡೆಯರು ಒಳ್ಳೆಯ ಐಠಕ್ಕಿನ ರಾಜತ್ವವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೬೧). **ಐಟಕ್ಕು**: ಸ್ಥಿತಿ; ರೀತಿ; ಲಕ್ಷಣ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಒಪ್ಪು; ಓರಣ; ಐಟಕ್ಕು (Fettle. ಇಂಕನಿ). **ಐಠಕ್**: ರಂಗರಾಯರ ಮನೆ ಏನು? ನಮ್ಮ ಮನೆಯಂತೆಯೇ ಬಹಳ ಐಠಕ್ ಇದೆ . . . ಎಂದರು (ಚಿತ್ರಕೂ. ೭೪). [< ಐಟು]

ಐಡವಿಡ (ನಾ). ಕುಬೇರ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಐಡೂಕ (ನಾ). ಎಲುವುಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಗೋಡೆ: ಕಾಂತಚಂದ್ರಕಾಂತೋಪಲೈಡೂಕ ಭಾಗ ವಿಭ್ರಾಜಿತಮುಂ (ಬೀಳವಂ. ೨-೧೧೪ ವ). 'ಏಡೂಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಐಣ (ಗು). ಜಿಂಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ. [ಸಂ.]

ಐಣೇಯ (ಗು). ಹೆಣ್ಣುಜಿಂಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ. [ಸಂ.]

ಐತಂಡ 'ಅಯ್ತುಂಡ' ನೋ.

ಐತನ 'ಅಯ್ಯತನ' ನೋ.

ಐತರ್ 'ಎಯ್ತರ್' ನೋ.

ಐತರವು 'ಎಯ್ತರವು' ನೋ.

ಐತವಾಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರತಃ ಐತವಾಡೇ ಗ್ರಾಮಃ (ಇಆ. XI, ೧೧೩-೪೦; 753). [ಐತ$_0$ + ವಾಡೆ]

ಐತಾಳ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕೋಟಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಅಷ್ಟಗೃಹ ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ತುಳುಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಬರುವ ಉಡುಪ, ಹೆಬ್ಬಾರ, ಐತಾಳ (ತುಳುನಾ. ೧೫೫). [?]

ಐತಿಹಾಸಿಕ (ಗು). ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ: ಸಂಸ್ಕೃತ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಮಹಾಕಾವ್ಯ (Secular Poetry) ಐತಿಹಾಸಿಕ ಮಹಾಕಾವ್ಯ (Historical Poetry) ಮತೀಯ ಮಹಾಕಾವ್ಯ (Religious Poetry) ಎಂಬ ಮೂರುಭಾಗಗಳಿವೆ (ಭಾರದ. ೪೫೦); ನಾಟಕದ ವಸ್ತು . . . ಐತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿದ್ದರೆ ಹಿಂದಿನವರ ಅನುಭವಗಳ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು . . . ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಸುತ್ತವೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೫೪). [ಸಂ.]

ಐತಿಹಾಸಿಕತೆ (ನಾ). ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುದು, —ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವುದು: ಇಂತಹ ಗೋಷ್ಠಿಗಳ ಐತಿಹಾಸಿಕತೆಯನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ (ಶೂನ್ಯಕು. ೧೪೨). [ಸಂ. ಐತಿಹಾಸಿಕತಾ]

ಐತಿಹ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದಿರುವುದು; ಪುರಾಣ; ಚರಿತ್ರೆ: "ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದೆ ಪಾರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ ಮಾತ ಹೇಳುವುದು ಐತಿಹ್ಯಂ ಇತಿಹಾಸಯೆನಿಸುಗುಂ" (ನಾಚರಾ. ೧೨೬); ಈ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯವುಂಟು (ಪಾಳಗಾ. ೧); ಕ್ರಿ.ಶ. ಏಳನೆಯ ಶತಮಾನದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಮುಸ್ಲಿಮರು ಹೆಚ್ಚು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಬಾರಿನಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದ್ದರೆಂದು . . . ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ (ಭಾರದ. ೬೨೫). ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಪ್ರಮಾಣವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಅನುಮಾನ, ಉಪಮಾನ, ಶಬ್ದ, ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿ, ಅನುಪಲಬ್ಧಿ, ಸಂಭವ, ಐತಿಹ್ಯ, ಲಿಪಿ, ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿ, ಚೇಷ್ಟೆ, ಪ್ರಾತಿಭ ಎಂದು ಹನ್ನೆರಡು ವಿಧವೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೩೩). [ಸಂ.]

ಐತಿಹ್ಯಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). = ಐತಿಹ್ಯ ೧: ಈ ವಟವೃಕ್ಷದೊಳು ಯಕ್ಷನಿಪ್ಪನೆಂಬ ಲೋಕವಾರ್ತೆಯಿಂದ ಯಕ್ಷವಿಷಯ ಜ್ಞಾನವೇ ಐತಿಹ್ಯಪ್ರಮಾಣಮಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೧೯). [ಐತಿಹ್ಯ + ಪ್ರಮಾಣ]

ಐತೀರ್ಪು (ನಾ). (ಪಂಚರ, ಪಂಚಾಯಿತರ) ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಯ, —ತೀರ್ಮಾನ: ಹರಿಜನರನ್ನು ಹಿಂದುಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸುವಂಥ ಐತೀರ್ಪನ್ನು ಸಾರಿದ್ದು ಕೇಳಿ . . . ಈಗ ಪ್ರಕಟವಾದ ಜಾತೀಯ ಐತೀರ್ಪನ್ನು ಪುನರ್ವಿಮರ್ಶಿಸಿ . . . ರದ್ದಾಗದಿದ್ದರೆ ನಾನು ಉಪವಾಸಮಾಡಿ ಪ್ರಾಣಾರ್ಪಣ ಮಾಡುವೆ (ಕರವೀ. ೨೧೬). [ಐ$_2$ - (< ಅಯ್ದ್-) + ತೀರ್ಪು]

ಐತೆ 'ಅಯ್ತೆ' ನೋ.

ಐತೆರ 'ಅಯ್ತೆರ' ನೋ.

ಐತ್ವ (ನಾ). 'ಐ' ಎಂಬ ವರ್ಣ: ಐತ್ವಕ್ಕಮಂತೆ - ಭೈಕ್ಷ - ಬೈಕ (ಶಮದ. ೨೬೧ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಐದಂಬ 'ಅಯ್ದಂಬ' ನೋ

ಐದಂಬು 'ಅಯ್ದಂಬು' ನೋ.

ಐದಕ್ಕರ (ನಾ). ೧. ಐದು ಅಕ್ಷರಗಳು. ೨. ಐದು ಅಕ್ಷರಗಳ ಮಂತ್ರ; ಪಂಚಾಕ್ಷರೀ ಮಂತ್ರ: ಮಣಿಖಚಿತವಹ ಕಂಗೋಪ ಕಳಸಮುಮನಿಟ್ಟು ವಸ್ತ್ರಸುವರ್ಣರತ್ನಗಳನ್ನೈದಕ್ಕರಿಂ ಮಂಗಳೋದಕವ ಶೋಧಿಸಿ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೭-೪೨). [ಐದು$_2$ (< ಅಯ್ದು$_2$) + ಅಕ್ಕರ]

ಐದಲಗೋಲು (ನಾ). ಐದು ಹೂವಿನ ಬಾಣಗಳು; ಪಂಚಪುಷ್ಪಬಾಣಗಳು: ಒಂದು ಬಿಲ್ಲೈದಲಗೋಲಿನ ಮೊನೆಯೊಳ್ಳೆತಂದು ಮೂಜಗವ ಶಿಕ್ಷಿಸುವ ಕಂದರ್ಪ (ಮೋಹತ. ೭-೪೦).
[ಐದು$_2$ (< ಅಯ್ದು$_2$) + ಅಲರ್$_2$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಐದಲೆಯ 'ಅಯ್ದಲೆಯ' ನೋ.

ಐದಳ 'ಅಯ್ದಳ' ನೋ.

ಐದಿವರ್ 'ಎಯ್ದು' ಪರಾ.

ಐದಿಸು 'ಎಯ್ದಿಸು' ನೋ.

ಐದು$_1$ 'ಎಯ್ದು' ನೋ.

ಐದು$_2$ 'ಅಯ್ದು$_2$' ನೋ.

ಐದುಗುಂದು 'ಅಯ್ದುಗುಂದು' ನೋ.

ಐದುಧಾರೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಐದು ಬಗೆಯ ನಡೆಗಳು: ಐದುಧಾರೆಗಳಿಂದ ತಿದ್ದುವಡೆವುದು ಐದುಧಾರೆಗಳು ಆವುವೆಂದರೆ ಆಸ್ಕಂದಿತ, ಧಾರಿತಕ, ರೇಚಿಕ, ವಲ್ಗಿತ, ಪ್ಲುತ (ಅಶ್ವಟೀ. ೨೪-೬). [ಐದು$_2$ (< ಅಯ್ದು$_2$) + ಧಾರೆ]

ಐದುಭೂತ (ನಾ). ಪೃಥ್ವಿ, ಅಪ್, ತೇಜ, ವಾಯು, ಆಕಾಶ ಎಂಬ ಪಂಚಭೂತಗಳು: ಒಂದಾಗಿಹವೈದುಭೂತ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರು ನಂದಿವಾಹನ ನಿಮ್ಮ ತನುವಲ್ಲವೇ (ದೇದಾವ. ೨೬-೪೫). [ಐದು$_2$ (< ಅಯ್ದು$_2$) + ಭೂತ]

ಐದುವೆಟ್ಟು (ನಾ). (?).
ಐದುವೆಟ್ಟನಪದತಳ = ಕತ್ತಿವರಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಟ್ಟು: ನಾಲ್ಕು ವೆಟ್ಟುಗಳ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಗೆ ಒಂದು ಏಟು ಅವುದು ಮಾಡಲ್ಪಡುವದೂ ಅದು ಐದುವೆಟ್ಟನಪದತಳ ನುಡಿಯಲ್ಪಡುವದು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೫-೪೧). [ಐದು$_2$ (< ಅಯ್ದು$_2$) + ವೆಟ್ಟು]

ಐದ್ಮೆ$_1$ ‘ಎಯ್ದ್ಮೆ$_1$’ ನೋ.
ಐದ್ಮೆ$_2$ ‘ಅಯ್ದ್ಮೆ$_2$’ ನೋ.
ಐದೆತನ ‘ಅಯ್ದೆತನ’ ನೋ.
ಐದೆದಾಳಿ ‘ಅಯ್ದೆದಾಳಿ’ ನೋ.
ಐದೆವರ್ ‘ಎಯ್ದು’ ಪರಾ.
ಐದೆವಸ ‘ಅಯ್ದೆವಸ’ ನೋ.
ಐನ್, ಅಯಿನ, ಅಯಿನು, ಐನ, ಐನು (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯ; ಪ್ರಧಾನ; ಅಯಕಟ್ಟು. ೨. ಸರಿ; ಶುದ್ಧ; ಪಕ್ಕಾ; ಆಯತ: ಭಗವಂತನೂ ಕಪ್ಪು. ಅದರೆ ದೇವರ ಕಪ್ಪು ಶ್ಯಾಮವರ್ಣ. ದೊಡ್ಡವರ ಕಪ್ಪು ಎಣ್ಣೆಗೆಂಪು. ಬೆಸ್ತರ ಕರಿಯನದು ಐನ್ ಟಾರು (ಬೆಸ್ತ. ೬); ಐನ್ ಘಾಟಿಗಳೂ ರಾಯರೇ ಐನ್ ಘಾಟಿಗಳೂ! (ಕಂಕ ಕೂ. ೪೨). **ಅಯಿನ**: ಅಯಿನಮಟ್ಟಿಗೆ ಪೆಟ್ಟು (ಜಾನಕೋ. ೧೩). **ಅಯಿನು**: ೧. (ಕ). **ಐನ**: ೨. “... ಫೋಟೋತೆಗೆಯಲಿಕ್ಕೆ ರಂಗಪ್ಪನಿಗೆ ನಾಲ್ಕುದಿನಗಳ ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿಟ್ಟಿದ್ದನಂತೆ. ಅದರೆ ಐನ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಎಲ್ಲಿ ಮರತೇಹೋದಾನೋ...” (ಮೂರುದಾ. ೬೬). **ಐನು**: ೧. ನನಗೆ ಐನು ಬೇಕಾದ್ದು ಚಪ್ಪರ (ಮರಮ. ೬೯); ಐನು ಜನವೆಲ್ಲಾ ನನ್ನ ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಿರಿ (ಔದಾಉ. ೭).
[← ಮರಾ. ಐನ್; ಹಿಂ. ಐನ್ = ಸರಿಯಾದ]
ಐನ್‌ಜಮಾ, ಐನುಜಮಾ, ಐನುಜಮೆ (ನಾ). ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಸೇರಿದ್ದು, —ವಸೂಲಾದದ್ದು (ಕೈಸ್‌ಗ. ೫೪೧). **ಐನುಜಮಾ**: (ಮೈಗಜೆ. IV, ೭೬೧). **ಐನುಜಮೆ**: ಜಮಾಬಂದಿ ಪ್ರಕಾರ ಐನುಜಮ್ಮೆ ಶಿವಾಯಿಜಮೆಯೂ ಗುದಸ್ತಾಬಾಕಿ ಸುದಾ ದಾಖಲುಮಾಡಿ ಏಕಂದರ ಜಮೆಗೆ ಯಿರಸಾಲು ಫರಮಾಯಿಷಿ ವಗೈರೆ (ಮಹಾವಂ. II, ೬೪).
[ಐನ್ + ಜಮಾ]
ಐನ್‌ಷೆ, ಐನಶಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಹಳದಿಪಾವಟಿ, ಐನ್‌ಷೆ, ಮೆಡ್ಡಿ (ಮೈಔಗ. ೫೫–೧೮೯೬). **ಐನಶಿ**: ಅಕ್ಕ (ಐನಶಿ)– ಮಧ್ಯಮ ಆಕಾರದ್ದು; ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮಿಂಚುಳ್ಳ ಹಳದಿ; ಅದರಿಂದ ಹರಿವಾಣಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರು (ಕಭಾಗ. ೩೫). [?]
ಐನ ‘ಐನ್’ ನೋ.
ಐನವೇಳೆ (ನಾ). ಸರಿಯಾದ ಸಮಯ; ಆಯತ ಹೊತ್ತು: ಎಂಥಾ ಐನವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಅಗಲಿದರು (ಸಮುಜೀ. ೧೨೬೬). [ಐನ (< ಐನ್) + ವೇಳೆ]
ಐನಶಿ ‘ಐನ್‌ಷೆ’ ನೋ.
ಐನಹರೆ (ನಾ). ತುಂಬು ಪ್ರಾಯ, —ಯೌವನ: ನನಗಿನ್ನೂ ಐನಹರೆ ಆಗ (ಅಮನಿ. ೪). [ಐನ (< ಐನ್) + ಹರೆ (< ಹರೆಯ)]
ಐನಾ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನಡಿ. ೨. ಕನ್ನಡಕ.
[← ಪಾರ. ಐನಾ, ಆಈನಾ; ಹಿಂ. ಐನಕ್, ಅಇನಾ, ಆಈನಾ; ಮರಾ. ಐನಾ]
ಐನಾತಿ, ಅಯಿನಾತಿ (ಗು). ಮುಖ್ಯವಾದ; ಪ್ರಧಾನವಾದ: “ಎಲ್ಲಾ ಹಾಕಿ ಐನಾತಿ ಪಾತ್ರವನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದೀರಲ್ಲಾ ಸ್ವಾಮಿ” (ಕನಿಸಂ. ೧೨); “... ತಾಮ್ರದ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನೂ ಒಂದು ಐನಾತಿ ಮೂಲಿಕೆಯನ್ನೂ ಇಡುತ್ತೇನೆ...” (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೭೮). **ಅಯಿನಾತಿ**: (ಕ).
[← ಪಾರ. ಮರಾ. ಐನಾತೀ]
ಐನೀರು (ನಾ). ಮುಟ್ಟಾದವಳು ಐದನೆಯ ದಿನ ಎರೆದುಕೊಳ್ಳುವ ನೀರು, —ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ: ಪುಷ್ಪವತಿಯಾಗಿ ಐನೀರಿನ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದಳು (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೧೩೨).
[< ಐದು$_2$ (< ಅಯ್ದು$_2$) + ನೀರು (< ನೀರ್$_1$)]

ಐನು ‘ಐನ್’ ನೋ.
ಐನುಜಮಾ ‘ಐನ್‌ಜಮಾ’ ನೋ.
ಐನುಜಮೆ ‘ಐನ್‌ಜಮಾ’ ನೋ.
ಐನುತಾಳಿ (ನಾ). “ಸುಮಂಗಲೆಯ ತಾಳಿ — ಕೊರಳ ಆಭರಣ” (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೧೩೮). [< ಅಯ್ದೆದಾಳಿ]
ಐನುಹೊತ್ತು (ನಾ). ಯೋಗ್ಯ ಸಮಯ; ತಕ್ಕಸಮಯ; ಸರಿಯಾದ ವೇಳೆ: ಮಳೆಯು ಐನುಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬೀಳದೆ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯ ಒಕ್ಕಲಿಗರು ತಮ್ಮ ಬೆಳೆಗಳು ಒಣಗುವವೆಂದು (ರಾಪಹಂ. ೪೮).
[ಐನು (< ಐನ್) + ಹೊತ್ತು$_2$ (< ಪೊೞ್ತು)]
ಐನೂರು ‘ಅಯ್ನೂಱು’ ನೋ.
ಐನೂರ್ವರ್ ‘ಅಯ್ನೂಱು’ ಪರಾ.
ಐನೂರ್ವಾರ್ಚಾರಿ ‘ಅಯ್ನೂರ್ವಾರ್ಚಾರಿ’ ನೋ.
ಐನೂಱು ‘ಅಯ್ನೂಱು’ ನೋ.
ಐಪತ್ತು (ನಾ). ಸಾಂಪತ್ತಿಕ ಸುಸ್ಥಿತಿ: ಧೊಂಡೋಪಂತನ ಮನೆತನವು ತಕ್ಕಷ್ಟು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದದ್ದಿತ್ತು ಮತ್ತು ಅವನಲ್ಲಿ ಐಪತ್ತಾದರೂ ನೆಟ್ಟಗಿತ್ತು (ಉತ್ತಗ್ಯ. ೮೦). [← ಮರಾ. ಐಪತ್ < ಅರ. ಅಫಿಯತ್]
ಐಪು (ನಾ). ಲೋಪ; ದೋಷ: ಐಪಡಗಿದಷ್ಟಾಂಗಯೋಗ ಶಿವಕಳ್ಳದಿಂ ಮೈಪಳಿದ ಪೂಗೋಲಮಥನ ಪ್ರಸಂಗದಿಂ (ಲಿಂಗಪು. ೩–೧೬).
[?. / ತೆಲು. ಐಪು]
ಐಬಿರುದು (ನಾ). ಐದು ಬಿರುದು: ಐಬಿರುದರಾಯರಾಹುತ ವೇಶ್ಯಕ ಭುಜಂಗ ಬಿರುದಭರಿತಸ್ಯ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೧–೧೦೦; 1571).
[ಐ$_2$ –(< ಅಯ್ –) + ಬಿರುದು]
ಐಬು, ಅಯಿಬು (ನಾ). ೧. ಕುಂದು; ಕೊರತೆ; ಲೋಪ; ದೋಷ: ಪುರೋಚನನು ಕಂಡಾನೆಂದು ಅದರ ಬಾಯಿಯನ್ನು ಐಬುಕಾಣದಂತೆ ಮುಚ್ಚಿದನು (ವಚಭಾ. ೩೩); ಇದರಲ್ಲಿ ಏನೋ ಐಬು ಇರಬೇಕು (ಚೆಂಗೂಲಿ. ೧೦೭). ೨. ಗುರುತು; ಪತ್ತೆ: ಭಾಷಣಕಾರರು ವಿಷಯದ ಐಬು ಹತ್ತಗೊಡದೆ ಮೂರುತಾಸು ಭೀಕರವಾದ ಭಾಷಣದ ಮಳೆ ಸುರಿಸಿದರು (ತಿಂಮತ. ೩೩). **ಅಯಿಬು**: ೨. ದಣಿಗಳ ರಸ್ತಿನ ಹಣ ಕದುಕೊಂಡುಹೋಗಿ ತಂನ ಶೂಳಿಗೆ ವಡಿವೆ ವಸ್ತಮಾಡಿ ಕೊಟ ಅಯಿಬು ಸಿಕಲಾಗಿ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೨೫–೧೦೫; 1665).
[← ಮರಾ. ಐಬ್; ಅರ. ಆಯಬ್, ಅಇಬ್]
ಐಬೆರಳು ‘ಅಯ್ಬೆರಳು’ ನೋ.
ಐಭೋಗ (ನಾ). ವೈಭವ: ಮೂಡಲ್ ಮುತ್ತಿನ ಕೆರೆ ನೋಡೋರಿಗೊಂದೈಭೋಗ ಮೂಡಿ ಬರ್ತಾನೆ ಚಂದ್ರಾಮ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೪೬); ಕನ್ನಂಬಾಡಿಯೊಳಗೆ ಏನೇನು ಐಭೋಗ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೩೩). ‘ವೈಭೋಗ’ ಪರಾ. [< ಸಂ. ವೈಭವ]
ಐಮುಡಿ ‘ಅಯ್ಮುಡಿ’ ನೋ.
ಐಮುಣಿಗ ‘ಅಯ್ಮಣ್ಣಿಗ’ ನೋ.
ಐಮುಣ್ಣಿಗ ‘ಅಯ್ಮಣ್ಣಿಗ’ ನೋ.
ಐಮಾನ ‘ಅಯ್ಮಾನ’ ನೋ.
ಐಮುಖ (ನಾ). ಐದು ಮುಖ; ಪಂಚವಕ್ತ್ರ: ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳೆಂಬ ಐಮುಖವಪ್ಪ ಪುಲಿಗೆಜ್ಜೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿ ಪುಲಿಗೆಜ್ಜೆಯರಸನಾದ (ಅದವ. ೨). [ಐ$_2$ – (< ಅಯ್ –) + ಮುಖ]
ಐಮುಸುಡ ‘ಅಯ್ಮುಸುಡ’ ನೋ.
ಐಮೂಲೆ ‘ಅಯ್ಮೂಲೆ’ ನೋ.
ಐಮೊಗ ‘ಅಯ್ಮೊಗ’ ನೋ.

ಐಯ 'ಅಯ್ಯ₁' ನೋ.
ಐಯಂಗಾರ್ 'ಅಯ್ಯಂಗಾರ್' ನೋ.
ಐಯಂಬ 'ಅಯ್ಯಂಬ' ನೋ.
ಐಯವೊಳೆ 'ಅಯ್ಯಾವೊಳೆ' ನೋ.
ಐಯ್ಯ 'ಅಯ್ಯ₁' ನೋ.
ಐರಗಡಗ 'ಅಯ್ರಗಡಗ' ನೋ.
ಐರಣಿ 'ಅಯ್ರಣಿ' ನೋ.
ಐರಣೆ 'ಅಯ್ರಣೆ' ನೋ.
ಐರದಾಲಿ 'ಅಯ್ರದಾಳಿ' ನೋ.
ಐರದಾಳಿ 'ಅಯ್ರದಾಳಿ' ನೋ.
ಐರನ್ನ 'ಅಯ್ರನ್ನ' ನೋ.
ಐರಾಣಿ 'ಅಯ್ರಣಿ' ನೋ.
ಐರಾಣಿಗಡಿಗೆ (ನಾ). (ಸೌಭಾಗ್ಯ ಸೂಚಕವಾಗಿ) ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರ ಬರೆದಿಡುವ ಗಡಿಗೆ: ಸುಮಂಗಲಿಯರು ಐರಾಣಿಗಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ತರುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಐರಾಣಿ (< ಅಯ್ರಣಿ) + ಗಡಿಗೆ]
ಐರಾಣಿಹಾಡು 'ಅಯ್ರಾಣಿಹಾಡು' ನೋ.
ಐರಾಲ (ನಾ). (?): ಹರ[ವ]ಜೆಯೆಂಟು ಮೂಡಲದಕೆ ಬಂದ ಮನೆ ನೆಲ ಐರಾಲ ಅಂಗೋಡು ಸಹಿತ (ಕಇ. III–i, ೬–೧೨; 1348). [?]
ಐರಾವಣ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಆನೆ; ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಆನೆ: ಐರಾವಣಾರೂಢ ಶಚೀಸಮೇತನುಂ (ಪುಷ್ಪವು. ೧೧–೫ ವ); ಐರಾವಣಕುಲಸಂಭವವಾರಣಘಟೆ ನೆರೆದು ಪತ್ತಿ ಶೀಕರಜಲಮಂ ಧಾರಿಣಿಗೆ ಸೂಸಿದವುವೆನೆ ಶಾರದ ಘನಘಟೆಯಿನೆಜಗಿದುವು ಬೆಳ್ಸರಿಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೪–೬೭). ೨. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು: ಅಲ್ಲಿ ಗರಸಾಗಿಹನಸುರರಿಗೆ ಬಲ್ಲಿದನು ಐರಾವಣನು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೯–೧೧). ೩. ನಾಗಕುಲದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. [ಸಂ.]
ಐರಾವತ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಆನೆ; ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಆನೆ: "ಐರಾವತಃ, ಅಭ್ರಮಾತಂಗಃ (ಸಹಉಚ್ಯತೇ), ಐರಾವಣಃ–ಈ ಮೂಱು ಇಂದ್ರನ ಆನೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧–೬೧); ನೆಗೞ್ದಂ ದೇವೇಂದ್ರನೈರಾವತದ ಕೆಳೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೬೯). ೨. [ಜೈನ] ಏಳು ಜನಪದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಭರತ ಹೈಮವತ ಹರಿವರ್ಷ ವಿದೇಹ ರಮ್ಯಕ ಹೈರಣ್ಯವತ್ತೈರಾವತಗಂಳೆಂಬೇೞುಂ ಜನಪದಂಗಳಿಂ (ಆದಿಪು. ೧–೪೮ ವ). [ಸಂ.]
ಐರಾವತಿ (ನಾ). ೧. ಐರಾವತ ಎಂಬ ಆನೆಯ ಹೆಂಡತಿ. ೨. ಮಿಂಚು: "ಶಂಪಾ ... ಕ್ಷಣರುಚಿ, ಐರಾವತೀ (ಚ ವಿಜ್ಞೇಯಾ) – ಈ ೧೧ ಮಿಂಚು" (ಹಲಾಯು. ೧೧–೬೦); "ವಿದ್ಯುದ್ದೈರಾವತಿ... ಮಿಂಚೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩–೪). ೩. ಕಿತ್ತಳೆಯ ಮರ. [ಸಂ. ಐರಾವತೀ]
ಐರಾವತೀಶ (ನಾ). ಮೇಘ; ಮೋಡ: "ಜೀವನವಾಹಮೈರಾವತೀಶ ... ಮೇಘಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩–೩). [ಐರಾವತಿ + ಈಶ]
ಐರಿ 'ಅಯ್ರಿ' ನೋ.
ಐರೆದಾಲಿ 'ಅಯ್ರದಾಳಿ' ನೋ.
ಐರೆದಾಳಿ 'ಅಯ್ರದಾಳಿ' ನೋ.
ಐಲಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಮುನಿಗಳು ... ಕ್ಷುಲ್ಲಕರೂ, ಐಲಕರೂ ಎನಿಸುತ್ತಾರೆ (ರತ್ನಕ. ೨೫೨). [ಸಂ.]
ಐಲಕಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಂನ್ಯಾಸಿಯು ಕ್ಷುಲ್ಲಕಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ದಾಟಿದ ಮೇಲೆ ಬರುವ ಅವಸ್ಥೆ: ಸಂಯಮವು ಸಾಗಿದಂತೆಲ್ಲಾ ಈತನ ತಪಸ್ಸಿನ ಪರಿಣಾಮದಂತೆ ಐಲಕಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ– ಅಂದರೆ ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಸಾಧುವು ಕೌಪೀನವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಧರಿಸಿರುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೧೮೫). [ಐಲಕ + ಸ್ಥಿತಿ]
ಐಲಪೈಲ, ಐಲುಪೈಲು (ನಾ). ೧. ಸಾಮಾನ್ಯವಾದದ್ದು; ನಾಡಾಡಿ; ಅಲ್ಪ: ಶಯ್ಲಹತಿಗಳ ಭಾರಣೆಯ ಬಿಱುವೊಯ್ಲ ಬೆಳೆ ಸಿರಿವಂತರಿವರೆನಲೈಲ [ಪಾಠಾಂ. ಲಯ್ಲು] ಪೈಲದ ಜರಡುಗಳೆ ನರನಾಥ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೦೬ಇ. ೭–೩೩); ಕೈಲುಳಿಯ ಕಣೆಗಳಲಿ ಕೋದನಲ್ಲೈ ಲಘು ಪ್ರಕರಪ್ರಯೋಗದಲೈಲಪೈಲದ ವೀರನೇ ವಿಬುಧೇಂದ್ರಜಿತುವೆಂದ (ತೊರರಾ. ೫–೬–೨೩). **ಐಲುಪೈಲು**: ೨. ಹುಚ್ಚು; ಮರುಳು: ನೀವು ಹೀಗೆ ಐಲುಪೈಲಾಗಿ ನಡಕೊಂಡ್ರೆ ನಾನು ಸತ್ತೋಗ್ತೇನೆ (ಹೊಸಕ್ವಿ. ೯೬). [ಐಲ₁+ ಪೈಲ. / **ಮರಾ.** ಐಲ್‌ಪೈಲ್ = ಕ್ಷುಲ್ಲಕವಾದ (ವಸ್ತು, ಕೆಲಸ, ಶಬ್ದ, ಮನುಷ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ)]
ಐಲಬಿಲ, ಐಳಬಿಳ (ನಾ). ಕುಬೇರ: ಅಳಕಾನಗರದಂತಗಣ್ಯಪುಣ್ಯಜನಮಿಳಿತಮುಂ ಧನಸನಾಥೈಲಬಿಲೋಪಯುಕ್ತಮುಂ (ರಾಜಶೇ. ೨–೨೮ ವ). **ಐಳಬಿಳ**: "ಕಪರ್ದಿಸಖನೈಳಬಿಳಂ ಧನದಂ ಕುಬೇರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮–೪೬); "ಐಳಬಿಳನರ್ಥಪಂ ... ಕುಬೇರನೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೬–೧೫). [< ಸಂ. ಐಲವಿಲ]
ಐಲಬಿಲಸೋದರ (ನಾ). ಕುಬೇರನ ತಮ್ಮ; ರಾವಣ: ಅಱುಗ ವಿಹಂಗಮವತುಂಡರಿಸಲೆಂದೈಲಬಿಲಸೋದರಂ ಕರೆದ ವಿಶಿಖಗಳನಿತುಮಂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೦೨–೫೩). [ಐಲಬಿಲ + ಸೋದರ]
ಐಲವಿಲ (ನಾ). = ಐಲಬಿಲ (ಕ). [ಸಂ.]
ಐಲಾಂದ್ರ (ನಾ). ಐದು ದೀಪಗಳು: ಐಲಾಂದ್ರಕಂಬದಿಂದ ಮನುವನ ಪಾರ್ಕಿನ ವರೆಗೆ ಓಡಾಟ ಬಹಳ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು (ಕಂಕಣ. ೧೧೭). [ಐ₂– (< ಆಯ್–) + ಲಾಂದ್ರ]
ಐಲು (ನಾ). ಹುಚ್ಚು; ಮರುಳುತನ: ಎಲಾ ಐಲುಮುದುಕ, ಒಂದೊಂದು ಹಿಡಿ ಮರಳನ್ನು ಹಾಕಿದರೆ ಗಂಗಾನದಿ ಮುಚ್ಚಿಹೋಗುವುದುಂಟೆ (ನೀತಿಚಿಂ. XII, ೧೭). [?. / **ತೆಲು.** ಅಯಿಲು]
ಐಲುಗಾರ (ನಾ). ಐಲು ಇರುವವನು; ಬುದ್ಧಿನೆಟ್ಟಗಿಲ್ಲದವನು; ಹುಚ್ಚ: ನಾನು ಅವನನ್ನು ಐಲುಗಾರನೆಂದೇ ತಿಳಿದಿದ್ದೆನು (ರಾವಿಜ. ೩೦). [ಐಲು + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]
ಐಲುಪೈಲು 'ಐಲಪೈಲ' ನೋ.
ಐಲುಮೀನು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು: "... ಒಳ್ಳೇ ಮೀನು ತಂದಿದ್ದೇನೆ, ಐಲುಮೀನು ... ಒಳ್ಳೆ ವ್ಯಾಪಾರಮಾಡಿ ಸಾವ್ಕಾರ್ರೇ ..." (ಚಿಗುಬ. ೮೫). [ಐಲು? + ಮೀನು (< ಮೀನ್₂)]
ಐಲೇಯ, ಐಳೇಯ (ನಾ). ೧. ಸುರಸುರಕಿ ಗಿಡ; ಕರಿ ಏಲಕ್ಕಿ: "ಏಲಾವಾಲುಕಂ [ಪಾಠಾಂ. ಏಳುವಾಲುಕಂ], ಐಲೇಯಂ, ಸುಗಂಧೀ, ಹರಿವಾಲುಕಂ, ವಾಲುಕಂ —೫ ಸುರಸುರಕೀ ಹೆಸರು. ಕರಿಯಾಲಕ್ಕೀ ಹೆಸರೆಂತಲೂ ಅನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೨). ೨. "ಸವತೀಕಾಯಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೫೫). **ಐಳೇಯ**: ೧. "ಏಳಾವಾಳುಕ ಸಂಜ್ಞಿಕಮೈಳೇಯಂ ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ ಗುಂದ್ರಾವಚನಂ ಬಾಳಮುಶೀರಂ ವಾರಿ ಮೃಣಾಳಮು ದೀಚ್ಯಾಭಿಧಾನಕಂ ಹ್ರೀವೇರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೭–೨೪). [ಸಂ.]
ಐಲೇಯಕ (ನಾ). ಏಲಕ್ಕಿ. 'ಐಲೇಯಕಚೂರ್ಣ', 'ಐಲೇಯಕಲೇಹ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]
ಐಲೇಯಕಚೂರ್ಣ (ನಾ). ಏಲಕ್ಕಿಯ ಚೂರ್ಣ: ಐಲೇಯಕಚೂರ್ಣ ... ಸೇವಿಸುವುದರಿಂದ ತಲೆತಿರುಗು ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರ ... ಗುಣವಾಗಿ ಧಾತುವೃದ್ಧಿಯಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೪೧೭ ಪರಿ). [ಐಲೇಯಕ+ ಚೂರ್ಣ₁]
ಐಲೇಯಕಲೇಹ್ಯ (ನಾ). ಏಲಕ್ಕಿಯ ಲೇಹ್ಯ: ಐಲೇಯಕಲೇಹ್ಯ– ... ಕರ್ಷಮಾತ್ರ ಸೇವಿಸಲು ಪಿತ್ತೋನ್ಮಾದ, ತಲೆತಿರುಗು ... ಇವೆಲ್ಲಾ ಗುಣವಾಗುವುವು (ಸಕವೈ. ೪೧೧ ಪರಿ). [ಐಲೇಯಕ + ಲೇಹ್ಯ]

ಐವಗಲ್ 'ಅಯ್ವಗಲ್' ನೋ.

ಐವಗೆ (ನಾ). ಐದು ಬಗೆ, —ರೀತಿ : ಯೋಗಂಗಳು ಜಗತ್ತಿನೊಳಗಣಿತ ಗಳುಂಟವರೊಳೈವಗೆಯ ಯೋಗಂಗಳೆ ಪ್ರಚಾರವು (ಗಗತಾ. ೧೦–೧೮). [ಐ₂ –(< ಅಯ್–) + ಬಗೆ₃]

ಐವಜಿ (ನಾ). ಪ್ರತಿ ; ಬದಲು (ಕ). [← ಮರಾ. ಐವಜೀ]

ಐವಜು, ಅಯಿವಜು, ಐವೆಜು, ಐವೇಜು (ನಾ). ೧. ಉತ್ಪನ್ನ ; ಬೆಳೆ : ಸದರ್ರಿ ಜಮಿನಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ ಯೈವಜು ಪೈಕಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೭೨, ೩೯–೨೬ ; 1813). ೨. ಹಣ ; ಕಿಮ್ಮತ್ತು : ರುಜು ಆದ ಐವಜು ಬೇಬಾಕಿಯಾಗಿ ವಸೂಲುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಮಹಾವಂ. II, ೫೯). **ಅಯಿವಜು :** ೨. ಸಂಗಡಲೇ ಹುಂಡಿ ಅಯಿವಜನ್ನೂ ಬರಮಾಡಿ ಕೊಂಡು (ಕಥಾಮಂ. ೬೩). **ಐವೆಜು :** ೧. ಅದೆಲ್ಲಾ ಐವೆಜು ನಮಗೆ ಉಸೂಲಿ ಬರಬೇಕು (ಜಾರುದಾ. ೧೫೫). **ಐವೇಜು :** ೨. ಸಾಲಗಾರರು ಬಡ್ಡಿ ಐವೇಜನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಹೋಗಿ ಕೊಟ್ಟರೆ, ರಶೀದಿ ಕೊಡಲು ಅವರಿಗೆ ಸಮಯವೇ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೇನೋ (ಪಂಚಭ. ೪೯).
[← ಪಾರ. ಇವಝ್; ಮರಾ. ಐವಜ್. / ತುಳು. ಐವಜಿ, ಐವೆಜಿ]

ಐವಜುದಾರ (ನಾ). "ಸಂಪತ್ತುಳ್ಳವ, ಸಿರಿವಂತ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೧೩೯). [ಐವಜು + –ದಾರ್₂]

ಐವಡಿ 'ಅಯ್ವಡಿ' ನೋ.

ಐವಡಿಗಣೆಯ 'ಅಯ್ವಡಿಗಣೆಯ' ನೋ.

ಐವಡಿಸು 'ಅಯ್ವಡಿಸು' ನೋ.

ಐವಣ್ಣ 'ಅಯ್ವಣ್ಣ' ನೋ.

ಐವತ್ತಿಬ್ಬರು 'ಅಯ್ವತ್ತು' ಪರಾ.

ಐವತ್ತು 'ಅಯ್ವತ್ತು' ನೋ.

ಐವದಿಂಬರ್ 'ಅಯ್ವತ್ತು' ಪರಾ.

ಐವಾಗಿಲು 'ಅಯ್ವಾಗಿಲು' ನೋ.

ಐವಾಯ್ 'ಅಯ್ವಾಯ್' ನೋ.

ಐವಾಯ 'ಅಯ್ವಾಯ' ನೋ.

ಐವಾಯಹುಲಿ 'ಅಯ್ವಾಯ್ಪುಲಿ' ನೋ.

ಐವಾಯ್ಪುಲಿ 'ಅಯ್ವಾಯ್ಪುಲಿ' ನೋ.

ಐವೆಜು 'ಐವಜು' ನೋ.

ಐವೆಡೆ 'ಅಯ್ವೆಡೆ' ನೋ.

ಐವೆರಲ್ (ನಾ). ಐದು ಬೆರಳು : ಶರಣಂಬಡೆದೀ ಜಂತುವ ದುರಿತದ ಹೊಟೆಗೊದವಿಸೆಜೆಯ ಕೈಯ್ಯೈವೆರಲಂ (ವಸ್ತವಂ. ೧೧೬). [ಐ₂–(< ಅಯ್–) + ಬೆರಲ್]

ಐವೇಜು 'ಐವಜು' ನೋ.

ಐಶಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಈಶಾನ ಕಲ್ಪ : ದೀರ್ಘವಾದ ಕಲ್ಪನಿಳಿಂಪರುಂ, ಆ ಐಶಾನಾತ್–ಈಶಾನಕಲ್ಪಂಬರಂ ಅಪ್ಪರ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೮೨). [ಸಂ.]

ಐಶಾನಿ (ನಾ). ೧. ಈಶಾನ್ಯಮೂಲೆ ; ಶಿವನ ದಿಕ್ಕು. ೨. ದುರ್ಗೆಯ ಹೆಸರು. [ಸಂ. ಐಶಾನೀ]

ಐಶ್ಯಭವ (ನಾ). ೧. ಈಶನೆಂಬ ದಿಕ್ಪಾಲಕನ ಮಗ (?). ೨. ಈಶನ ಮಗ ; ಪ್ರಭುವಿನ ಮಗ (?). ೧, ೨ : ವಿಭವೇಂದ್ರಂ ಖಳವಹ್ನಿ ದಂಡಧರನತ್ಯುದ್ವೃತ್ತ ದೈತ್ಯಾಧಿಪಂ ಶುಭರತ್ನಾಗರ ನಾಯಕಂ ನತಜಗ ತ್ಪ್ರಾಣಂ ಬುಧ ಶ್ರೀದನೈಶ್ಯಭವಂ ತಾನೆನೆ ಲೋಕಪಾಳತೆಯನೇಕಾಯ ತ್ತಮಂ ಮಾಡಿ ನಿಂದಭಿರೂಪಂ ಸುತನಾದನಲ್ತೆ ನ ರ ಸಿ ಂ ಹ ಕ್ಷೋ ೀ ಣಿ ಪಾಳೋತ್ತಮಂ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೭೦–೨೦ ; 1177). [< ಸಂ. ಐಶಭವ]

ಐಶ್ವರಿ 'ಐಸಿರಿ' ನೋ.

ಐಶ್ವರಿಯ 'ಐಸಿರಿ' ನೋ.

ಐಶ್ವರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪರಮಾಧಿಕಾರ : ಉಮಾಕಾಮಿನೀ ಜೀವಿತೇಶಂ ಪ ರ ಮೈ ಶ್ವ ರ್ಯಾ ಸ್ಪ ದ ಂ ರಕ್ಷಿಸುಗೆ ವಸುಧೆಯಂ (ಜಗವಿ. ೧–೩). ೨. ದೈವೀಶಕ್ತಿ. ೩. ಸಂಪತ್ತು ; ಭಾಗ್ಯ : ಪುತ್ರಕಳತ್ರ ಪರಿಗ್ರಹಗಾತ್ರ ಧನೈಶ್ವರ್ಯಮೆಂಬಿವಾರ್ಗಮನಿತ್ಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೨೬). ೪. ಬೆರಣಿಯ ಬೂದಿ ; ವಿಭೂತಿ (ಕ). [ಸಂ.]

ಐಶ್ವರ್ಯಗೇಡಿ (ನಾ). ೧. ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು. ೨. ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವವನು : ವಾಸವನೈಶ್ವರ್ಯ ಗೇಡಿ ಶಾಪಿಸಲಂಬರೀಷನ ಬಿಡದೆ ರಕ್ಷಿಸಿದ ಶ್ರೀಶನ ಪಾದಪದ್ಮವ ಕೂರ್ತು ಕೃತಿವೇಳು (ಮೋಹತ. ೩೭–೧). [ಐಶ್ವರ್ಯ + ಕೇಡು + –ಇ₃]

ಐಶ್ವರ್ಯಮತ್ತ (ನಾ). ಐಶ್ವರ್ಯದಿಂದ ಮದಿಸಿದವನು ; ಧನ ಮದದಿಂದ ಕೂಡಿದವನು : ಅತಿಶಯಮಾವರಿಸಿರ್ಕುಂ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳ ಗೈಶ್ವರ್ಯಮತ್ತರೊಳಗೀ ದೋಷಂ (ಶಾಕುಂತ. ೬೭–೧೧೮). [ಐಶ್ವರ್ಯ + ಮತ್ತ]

ಐಶ್ವರ್ಯಲೋಭ (ನಾ). ಧನದ ಅತ್ಯಾಸೆ : ಅವಿವೇಕದಿಂದಲೂ ಐಶ್ವರ್ಯಲೋಭದಿಂದಲೂ ಅ ವ ನಿ ಗೆ ಪಾಪದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಹೋಯಿತು (ವಚಭಾ. ೧೬). [ಐಶ್ವರ್ಯ + ಲೋಭ]

ಐಶ್ವರ್ಯವಂತ (ನಾ). ಐಶ್ವರ್ಯವುಳ್ಳವನು ; ಧನಿಕ : ಆರೋಗ್ಯ ವಂತನೇ ಐಶ್ವರ್ಯವಂತ (ರೂಢಿ). [ಐಶ್ವರ್ಯ + –ವಂತ]

ಐಶ್ವರ್ಯವಂತೆ (ನಾ). ಐಶ್ವರ್ಯವುಳ್ಳವಳು ; ಧನವಂತೆ (ಕ). [ಐಶ್ವರ್ಯವಂತ + –ಎ₂]

ಐಶ್ವರ್ಯವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಪಡೆ : ನುಡಿಗೆ ಗೋಚರಿಸದೆ ನಾನಾವಸ್ತುಗಳಿಡಿಗಿಜೀದೈಶ್ವರ್ಯವಡೆದ ಪಡಿಗಟ್ಟಬಾರದ ರತ್ನಂಗಳಡಸಿದಂಗಡಿಗಳೊಪ್ಪಿರ್ದುವಿಕ್ಕೆಲದಿ (ಮೋಹತ. ೨೦–೧೯). [ಐಶ್ವರ್ಯ + ಪಡೆ₁]

ಐಶ್ವರ್ಯವತಿ (ನಾ). = ಐಶ್ವರ್ಯವಂತೆ : ಒಬ್ಬ ಕನ್ಯೆಯು ಐಶ್ವರ್ಯ ವತಿಯಾಗಿರುವಳೆಂದೂ ಅವಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವುದರಿಂದ ತಾನು ಧ ನಿ ಕ ನಾ ಗ ಬ ಹು ದಾ ದ ಕಾ ರ ಣ ಅವಳನ್ನು ಕೈಹಿಡಿಯಬೇಕೆಂದೂ (ಕವಿಕ. ೨). [ಸಂ. ಐಶ್ವರ್ಯವತೀ]

ಐಷಆರಾಮು 'ಐಷಾರಾಮು' ನೋ.

ಐಷಾರಾಮು, ಐಷಆರಾಮು (ನಾ). ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿ; ಭೋಗಲೋಲು ಪತೆ ; ಸುಖಜೀವನ : ಯುವಕರು ಸ್ವಾರ್ಥದ ಐಷಾರಾಮಿನ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಅನ್ನ. ೭೫) ; ಐಹಿಕ ಜೀವನದ ಐಷಾರಾಮನ್ನು ದಾಟಿ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿ ಮುಂದೆ ಹಾಯುವುದಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೪೨ ಪೀಠಿಕೆ) ; ಅದು ತಮ್ಮದೇ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಐಷಾರಾಮುವಾಗಿ ಇದ್ದು ಬಿಟ್ಟದ್ದಾರೆ (ಬೇಟನಾ. ೪೫). **ಐಷಆರಾಮು :** ಅವನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಐಷಆರಾಮು'ದ ಜನರು ಹೆಚ್ಚಿದರು (ಹಿಂದುಇ. ೧೯೨) ; ನವಾಬನ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಸಲ್ಲುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು "ಐಷಆರಾಮು"ದ ಸಾಧನಗಳು ಆಕೆಯ ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿದ್ದವು (ಪ್ರೇಮವಿ. ೮೭).
[← ಅರ. ಮರಾ. ಐಶಾರಾಮ್, ಐಷ್‌ರಾಮ್, ಐಶ್‌ಆರಾಮ್]

ಐಷೀಕ (ನಾ). ಜೊಂಡಿನಿಂದಾದ ಅಸ್ತ್ರ : ದರ್ಭೆಯನ್ನೆಳೆದು ಐಷೀಕ ವನ್ನು ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸುತ್ತಿರುವನು (ಅಗ್ರಹ. ೫೫). [ಸಂ.]

ಐಷೀಕಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ಐಷೀಕ : ಆಹಾರದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ . . . ಉಪ ವಾಸವು ಅವರ ಐಷೀಕಾಸ್ತ್ರವಾಗಿತ್ತು (ಆರ್ಯಧ. ೨೧೭). [ಐಷೀಕ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಐಷ್ಟು (ನಾ). ಆ ಪರಿಮಾಣ; ಆ ಅಳತೆ; ಅಷ್ಟು: ದುಷ್ಟಪಾವನಮೂರ್ತಿ ನಂಬಿಯೆಯ್ತರೆ ಕಾಣುತೈಷ್ಟಜಕೊಳಗಿದಿರೆದ್ದು (ಚೀರಮ. ೧೦–೨೪). 'ಅಷ್ಟು' ಪರಾ. [< ಅಷ್ಟು]

ಐಸಂಬರ 'ಅಯ್ಸಂಬರ' ನೋ.

ಐಸರ 'ಅಯ್ಸರ' ನೋ.

ಐಸರಲ 'ಅಯ್ಸರಲ' ನೋ.

ಐಸರಳ 'ಅಯ್ಸರಲ' ನೋ.

ಐಸಲೆ, ಐಸಲೇ (ಅ). ಅಷ್ಟೇ; ಅಲ್ಲವೇ: ಸಂದಣಿ ತವಕಿಸಲಿ ತಾವನಿ ಬರುಜಿ ಮಗುಳವಗಡಿಸಲಿ ವಿನೋದವೈಸಲೆಯೆನುತ ನರನೆಚ್ಚ (ಕುವ್ಯಾ ಭೀ. ೮–೫೦); ಹದಿಬದೆಯರ ಪೆಸರ್ಗೊಂಡು ಪೊಗಳ್ವುದು ವಿದಿತವೈಸಲೆ ವೈದಿಕರಿಗೆ (ಹದಿಬ. ೨–೧೫); ಪುತ್ಥಳಿ ನಸುನಕ್ಕು ಮುಖವಂ ನೋಡಿ– ಐಸಲೆ! ನಿಮ್ಮ ರಾಯರ ಉದಾರ ಇದೆ! ಎಂದು ಹಾಸ್ಯವಂ ಮಾಡಿ (ಬತ್ತೀಪು. ೧೨). **ಐಸಲೇ**: ಐಸಲೇ ತಪ್ಪೇನೆನುತ ತನಗೇಸು ಬಲವುಂಟೈಸಜಲಿ ಕಟ್ಟಾಸುರದಲೌಂಕಿದನು ಬಾಲವನು (ಕುವ್ಯಾ ಅ. ೧೦–೧೮); ಐಸಲೇ ಪಿತನಿತ್ತ ಸತ್ಯದ ಭಾಷೆ ಸಂದರೆ ಸಾಕು (ಕೌಶಿರಾ. ೩–೪೯); ಚಿತ್ತದ ಚಿಂತೆಯಿದು ತಾನೈಸಲೇ ನಿನಗಂತಕನ ಭಯವಿಲ್ಲ (ತೊರರಾ. ೧–೪–೧೧). [ಐಸು (< ಅಯ್ಸು) + ಅಲ್ಕೆ]

ಐಸಲೇ 'ಐಸಲೆ' ನೋ.

ಐಸಾಯಿ (ನಾ). ಕ್ರೈಸ್ತಧರ್ಮದವನು: ಮಗು ಸಹ ಹಲವೇ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ತಿತೆಂತಲೂ ಯಾರೋ ಐಸಾಯಿಗಳಿಗೆ ಮಲ್ಲಾರಿಭಟ್ಟರೇ ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರೆಂತಲೂ ನಾನಾ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಜನರು ಆಡಿಕೊಳ್ಳುವ ವಾಡಿಕೆ (ದಾಕೂಟ. ४೧). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಈಸಾಈ]

ಐಸಾವಿರ 'ಅಯ್ಸಾಸಿರ' ನೋ.

ಐಸಾಸಿರ 'ಅಯ್ಸಾಸಿರ' ನೋ.

ಐಸಿರಿ, ಐಶ್ವರಿ, ಐಶ್ವರಿಯ, ಐಸಿರಿಯ (ನಾ). ಸಂಪತ್ತು; ಭಾಗ್ಯ: "ಐಶ್ವರ್ಯದೊಳಗೆಯ್ಸಿರಿಯಿಕುರ್" (ಕಶರ. ೧೧೯); ಹರನ ಕಾಬರೆ ಭೋಗ ಭಾಗ್ಯ ಐಸಿರಿ ಎಂಬ ನೆರವಿ ಸಲ್ಲದು (ಹರಿಸಾಂ. ೩–೨೯); ಉನ್ನತಿವೆತ್ತೆಸೆವ ಬಿಜ್ಜೆಸಿರಿಯೈಸಿರಿಗಳ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೩೯–೧೪); ನಂದನವನದ ಐಸಿರಿ ಒದವಿಸಿದ ಹಣದ ಒಡೆಯನಿಗೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೆ ಕೃತಜ್ಞತೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದಳು (ಕೊನೆಕಾ. ४). **ಐಶ್ವರಿ**: ಈಯದನೈಶ್ವರಿ ಮಜಿಕೆ ಹೊಗೆ ಕಾಯದನ ಮಹತ್ವಂ (ನೀತಿಸಾ. ೧೪೯). **ಐಶ್ವರಿಯ**: ಐಸು ಬಲವೆನಿತ್ಯೈಶ್ವರಿಯವಿದ್ದೇಸು ಭಟರೆನಿತಗ್ಗಳೆಯರಿದ್ದೇಸಜಲಿ ಫಲವೇನು ದೈವವಿಹೀನರಿವರೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಗ. ३–४); ನರಸಿಂಹನೆಂಬ ನಾಲ್ಕಕ್ಷರವಾದನ ಸುರುಚಿರ ಜಿಹ್ವಾಗ್ರದೊಳಗೆ ಹರುಷದೆ ನೆಲಸಿರಲವನೈಶ್ವರಿಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯುಂಟೆ ಮೂಲೋಕದಲಿ (ಕಂನವಿ. ೨೨–೬೫). **ಐಸಿರಿಯ**: ನೆರೆದು ಶೋಭಿಸುವಷ್ಟಮಹದೈಸಿರಿಯ ಮೊದಲಾಗಿರ್ದ ನಾನಾಪರಿಯ ಸಂಪದ ಸಂದಣಿಸಿದುದು ಶಿವನ ಭವನದಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨–೮). [< ಸಂ. ಐಶ್ವರ್ಯ]

ಐಸಿರಿಯ 'ಐಸಿರಿ' ನೋ.

ಐಸು 'ಅಯ್ಸು' ನೋ.

ಐಸುಫೈಸು (ನಾ). ಪ್ರಶಸ್ತವಾದದ್ದು; ವಿಸ್ತಾರವಾದದ್ದು. ಐಸುಫೈಸಾಗು = ಪ್ರಶಸ್ತವಾಗು: ಆ ಹೆಂಗಸು ಪರಿಬಿಟ್ಟ ಹಾವಿನಂತೆ ಐಸುಫೈಸಾಗಿ ಮೈಚಳಿಬಿಟ್ಟು ಕುಳಿತುಕೊಂಡಳು (ದೀಪನಿ. ೧೩೫); ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ ತಾನೂ ಲೋಡಿಗೆ ಐಸುಫೈಸಾಗಿ ಕೂಡುತ್ತ (ದೀಪಹ. II, ೧೧). [← ಮರಾ. ಐಸ್‌ಪೈಸ್]

ಐಸೆ 'ಅಯ್ಸು' ಪರಾ.

ಐಹಿಕ (ಗು). ಇಹಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಲೌಕಿಕವಾದ: ಬಜಿಕ್ಕೆಂದ್ರಮೈಹಿಕ ಪಾರತ್ರಿಕ ಭೋಗಮಂ ಕುಡುವಿನಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೮). (ನಾ). ೨. ಇಹಲೋಕ: ಭರತವಾಕ್ಯಮಿ ಐಹಿಕದ ನಾಟಕಕೆ ತಾನಾದೊಡಂ ಮೃತ್ಯು ತಾಂ ನಾಂದಿಯೈಸಲೆ ಪೇಳ್ ಅಲೌಕಿಕಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೯–೨೦೫). [ಸಂ.]

ಐಹಿಕಸೌಖ್ಯ (ನಾ). ಇಹಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸುಖ; ಪ್ರಾಪಂಚಿಕ ಸುಖ: ದುರ್ಮತೋಕ್ತಿಯಪ್ಪೈಹಿಕ ಸೌಖ್ಯಮಂ ಬಿಸುಡು ಮಾಣ್ದಿರಲಾಗದೆ ಭವ್ಯಜೀವನೇ (ಜೀವಸಂ. ೨೮–೫೧). [ಐಹಿಕ + ಸೌಖ್ಯ]

ಐಹೊಳೆ 'ಅಯ್ಯಾವೊಳೆ' ನೋ.

ಐಳಬಿಳ 'ಐಲಬಿಲ' ನೋ.

ಐಳೀಯ 'ಐಲೇಯ' ನೋ.

ಒ₁ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ವರ್ಣ; ಒಕಾರ: ಸವನಿಸಿದೆ ಏ ಒ ಓ ಎಂಬಿವು ಕನ್ನಡದೊಳ್ ಸ್ವಭಾವದಿಂದೊಳವು (ಶಮದ. ೮); ಅ, ಇ, ಉ, ಋ, ಎ, ಒ ಎಂಬುವಕ್ಕೆ ಹ್ರಸ್ವ ಸ್ವರಗಳೆಂದೂ . . . ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೩).

ಒ₂ (ಅ). ೧. ಒಂದು ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ: ಅನುಕರಣ ವಿಸಂಧಿಗೆ–ಕವಕ್ಕವ ಎಲೆ ಎಲೆ ಒಒ [ಪಾಠಾಂ. ಉಊ] (ಶಮದ. ಕ. ೬೧ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಒ₃, ಓ₃ (ಅ). ಪ್ರಶ್ನೆ, ಆಶ್ಚರ್ಯ, ವಿಶಂಕೆ, ಮೆಚ್ಚಿಕೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ಇದೇಂ ಚೋದ್ಯಮೊ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೭–೧೩); ಒತ್ತುವೆನೊ ರಸಾತಳಕ್ಕೆ ನೆಲನಂ ದೆಸೆಯುಂ ಪತ್ತುವೆನೊ ಪಗೆಯ ಬೆನ್ನಂ ಪತ್ತುವೆನೊ ದಿಶಾಗಜಂಗಳಂ ತುತ್ತುವೆನೋ (ಗದಾಯು. ೬–೧೮); ವಿಶಂಕೆಗೆ– ಇನಿಯನೆ? "ಬೆಲ್ಲದಿಂದಿನಿಯಂ. . ." ಆನೆಯೊ ಅದ್ರಿಯೊ? (ಶಮದ. ೫೭ ಪ್ರಯೋ). ಓ₃: "ಎ ಏ ಒ ಓ ಎಂಬಿವು ಶಬ್ದಮನಪ್ಪಿ ವಿಶಂಕಾ ಪ್ರಶ್ನ ಮಂಡಲಾಕ್ಷೇಪಕಾರ್ಥದೊಳ್ ವರ್ತಿಸುಗುಂ" (ಶಮದ. ೩೧೪); ಓವೋ ಪೆಱತೇನೋ ನೀನೆ ಭುವನಕ್ಕಾರಾಧ್ಯನೈ (ಆದಿಪು. ೧೧–೯೬); ಇದಾವ ದೋಷಮೋ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೩); ಎಂತೆಂತೋ ಆಃ ಕಬ್ಬಮೊಳ್ಳಿತಾಯ್ತು; ಏನೇನೋ ಓದಿನ ಪರಿ ಲೇಸು ಲೇಸು (ಶಮದ. ೫೭ ಪ್ರಯೋ); ಎನ್ನ ದೋಷಕ್ಕೆ ಅವುದೋ ವಿಧಿ (ಬಸಪು. ೮೦–೫೭); ಓ ಓ! ಇಂತುಟೆ ಮಂತ್ರದೊಂದು ಮೈಮೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೭–೧೭). [?]

ಒ₄, ಓ₄ (ಅ). ಸಂಬೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಶಬ್ದ: ಆಕಳ ಕಳ್ಳರು ಕೊಂಡರೆನಬೇಡೆಲವೊ ಸಂಗ ಕೊಂಡನೆಂಬೊ ಮಾತಾಡದಿರೆಲವೊ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೧೦–೪). ಓ₄: "ಓ ಎನಲ್ ಸಂಬೋಧನಾರ್ಥದೊಳ್ ಸಲೆ ತೋರ್ಪುದು" (ಕಶಿರ. ೧೧೯); ಅಯ್ಯಾ ಎಂದಡೆ ಸ್ವರ್ಗ ಎಲವೋ ಎಂದಡೆ ನರಕ (ಬಸವ. ೨೪೦); ಓ ಕೆಂಚ ಬಾ ಇಲ್ಲಿ (ರೂಢಿ).

ಒಂಕಿರು (ಕ್ರಿ). ಒದಗು; ಉಂಟಾಗು (?): ಧರಣೀಪಾಳಕರ್ಕಳುಂ ಮಂತ್ರಿಗಳುವಿತರರಿಲ್ಲೆಂದು ಬೊಟ್ಟಿತ್ತಿದೆಂ ರಾಯರೊಳಂತಾ ನಾರಸಿಂಹಂ ಸಚಿವರೊಳೆಸಕಂವೆತ್ತ ಪೋಲಾಳ್ವನೀಯಿರ್ಬ್ಬರೆ ಶೌರ್ಯ್ಯಂ ಕಾರ್ಯ್ಯ ಪೊಂಕಿರ್ದ್ದೆಡೆಯೊಳದಟನಿಂ ಗೆಲ್ದರಾರ್ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫–೫೮; 1224). "ಒಂಕಿರ್ದ= ಘಟಿಸಿರ್ದ" (ಶಾಸಮಂ. ೧೩೦೦ ಕೋಶ). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಔಂಕಿರು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ? [?]

ಒಂಕುಂದ 'ಒಕ್ಕುಂದ' ನೋ.

ಒಂಟಂಗ (ನಾ). ಏಕಾಂಗ (ಸಾಹಸ); ಅಸಹಾಯತೆ: ಅಂಟದ ಜಗಳದೊಳಗೆ ಮಾರ್ಬಲವನು ಪಂಟಿಸಿ ಮುಱಿಯಿಱಿದಾಗ ಒಂಟಂಗದಲಿ ಮೆಱಿದರ ಕೇರಿಯೆಸೆದುವು (ಕಂನವಿ. ೭–೬೦). [ಒಂಟಿ₁ + ಅಂಗ₂]

ಒಂಟಿ₁ (ನಾ). ೧. ಒಂದು; ಒಬ್ಬ; ಏಕಾಕಿ: ಏತಕಿಂತು ಒಂಟಿ ನಿಂತು ತಪಿಸುತಿರುವೆ, ತರುಗುರೂ (ಅನಿಕೇ. ೧೪–೧೦); ಎಲ್ಲವೂ ಒಂಟಿ–ನಾನೂ ಒಂಟಿ ಆದರೆ ಈ ಒಂಟಿತನದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಭಯವಿಲ್ಲ (ರಾಮಾನ. ೧೦೩). ೨. ಒಂಟಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಏಕಾಕಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಏಕಾಂತ: ಒಂಟಿಯಲಿ ಹೆಂಡತಿಯ ಬಿಡುವಾತನೇ ಮೂರ್ಖ (ಪುರಂದ. ೧–೬೨–೧); ಒಂಟಿಯೊಳೆಂದೆಂದು ದೇವರೀಕ್ಷಿಸಲು ನಿಷ್ಕಂಟಕದೊಳು ನಟಿಸುವೆವು (ಭರಚ, ೧೪–೨೩).

ಒಂಟಿಯಾಗು= ಒಬ್ಬನೇ ಆಗು; ಏಕಾಕಿಯಾಗು: ರಾತ್ರಿ ಹೊತ್ತು ಅವಳು ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಹೋಗುವುದೆಂದರೆ (ದೇವಹಂ. ೨೨೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಣ್ಟು, ಒಟ್ಟ್ಯ; ತುಳು. ಒಂಟಿ: ತೆಲು. ಒಂಟಿ, ಒಂಟರಿ; ಕುರುಖ್. ಒಂಟಾ]

ಒಂಟಿ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ; ಹತ್ತಕಡುಕು: ಹಸ್ತವಲಯಗಳಂತೆ ಮುತ್ತಿನೊಂಟಿಗಳಂತೆ (ಜಿನಮು. ೪–೩೫); ನೀಲದೊಂಟಿಯ ಧರಿಸಿ (ಗೋಹಾಡು. ೨೮); ಒಬ್ಬನ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಒಂಟಿ ಇತ್ತು, ಮತ್ತೊಬ್ಬನ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತಕಡುಕು ಇತ್ತು (ಕಥಾಮಂ. ೯೧); ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ವಜ್ರದ ಒಂಟಿಗಳನ್ನು ತೊಟ್ಟಿದ್ದರು (ಪರಾವ. ೨೯); ನಿನ್ನಿಂದ ಎತ್ತು ಮಾರಿತು, ನನ್ನಿಂದ ಒಂಟಿ ಮಾರಿತು (ಗಾದೆ); ಕುಂಟನಾದರೂ ಒಂಟಿಯ ಜೋಕೆ ಬಹಳ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಟ್ಟುಕ್ಕಡುಕ್ಕನ್; ತುಳು. ಒಂಟಿ; ತೆಲು. ಒಂಟು]

ಒಂಟಿಕಾಱಿಕೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಇರುವಿಕೆ; ಏಕಾಕಿತನ: ಒಂಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ವಂಟಿ] ಕಾಱಿಕೆಯ ತೀರ್ಕಣೆಸಿ ಮಂತ್ರಿಜೆ ತಂದು ಗಂಟಿಕ್ಕಿದಳು ತಮ್ಮ ಸೆಱಗ (ಮೋಹತ. ೩೨–೮). [ಒಂಟಿ₁ + –ಕಾಱ + –ಇಕೆ]

ಒಂಟಿಕೊಂಬು (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾದ ಕೊಂಬು, —ಕೋರೆ (ಕ). [ಒಂಟಿ₁+ ಕೊಂಬು]

ಒಂಟಿಕೋಡೊಲೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಕೋಡೊಲೆ ಇರುವ ಒಲೆ (ಕ). [ಒಂಟಿ₁+ ಕೋಡೊಲೆ]

ಒಂಟಿಕೋಣೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಆದ ಕೊಠಡಿ; ಬಿಡಿಯಾದ ಕೋಣೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಒಬ್ಬನನ್ನೇ ಕೂಡಿಹಾಕುವ ಕೊಠಡಿ; ಸೆರೆಮನೆ; ಜೈಲು: ತಾನೇನೂ ತಪ್ಪುಮಾಡಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಒಂಟಿ ಕೋಣೆಗೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ (ಪುನರು. ೨೦೮). [ಒಂಟಿ₁ + ಕೋಣೆ]

ಒಂಟಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಮಾತ್ರ; ಏಕಾಕಿ; ಒಂದೇ ಒಂದು: ಅವು ಒಂಟಿಗವಾಗಿ ಇರದೆ ಹಿಂಡುಗಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೮೭); ಪಡುಮಲೆಯ ಕಾಡೊಳೊಂಟಿಗ ಪಂದಿ ಮಲೆವುದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೪೪–೭೩); ಬೇಂಟೆನಾಯ್ಗಳೊಂಟಿಗನ ತಡೆಯಲದು ಹೂಂಕರಿಸಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೮೫–೨೦೬); ಒಂಟಿಗನಾದರೂ ತಂಟೆ ಮಾಡೋದು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). [ಒಂಟಿ₁ + – ಗ₂. / ತುಳು. ಒಂಟಿಗೆ]

ಒಂಟಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದೇಕಣ್ಣು; ಒಕ್ಕಣ್ಣು: ತನಗೆ ಉಳಿದಿದ್ದ ಒಂಟಿಗಣ್ಣಿನಿಂದ ಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ನಿಂತನು (ಯೋಧಪು. ೧). [ಒಂಟಿ₁ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಒಂಟಿಗತನ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಇರುವಿಕೆ; ಏಕಾಕಿತನ: ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಒಕ್ಕಲುತನವನ್ನು ಸಾಗಿಸುವ ರೈತರ ಬಾಳು ಬಿಂದು ಒಂಟಿಗತನದ ಗೋಳು (ಮಾವಾದ. ೧೪೯). [ಒಂಟಿಗ + –ತನ]

ಒಂಟಿಗಾರ (ನಾ). = ಒಂಟಿಗ. [ಒಂಟಿ₁ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಒಂಟಿಗಾಲು (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಾಲು: ಒಂಟಿಗಾಲಿನಿಂದ ನಿಂತ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನಿಗೆ ಈಗ ಎರಡೂ ಕಾಲ್ಗಳು ಸಾಲದಂತಾಗಿವೆ ಓಡಲು (ಅಶ್ವಮೇ. ೩೧).

ಒಂಟಿಗಾಲಮೇಲೆನಿಲ್ಲು = (ಆಲಂ) ಆತುರನಾಗಿರು; ಉತ್ಸುಕತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರು: ಊರಿಗೆ ಹೋಗಲು ಒಂಟಿಗಾಲ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಒಂಟಿ₁ + ಕಾಲು (< ಕಾಲ್)]

ಒಂಟಿಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾಗಿರುವವಳು; ಏಕಾಕಿನಿ: ಹೆಂಗಸೊಬ್ಬಳು ಒಂಟಿಗಿತ್ತಿಯಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದಳು (ಕೋಹಿನೂ. ೨೫). [ಒಂಟಿಗ + -ಇತ್ತಿ]

ಒಂಟಿಗೆಯ್ಯ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕೈಯುಳ್ಳವನು; ಒಕ್ಕೈಯ್ಯ. [ಒಂಟಿ₁ + ಕೆಯ್₂ + -ಅ₇]

ಒಂಟಿಜೀವ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ; ಏಕಾಕಿ: "ನಿನಗೇನು ಥಾಡಿ ನರ್ಸಿ, ಮಗ ಬೊಂಬ್ಯಾಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. ಒಂಟಿಜೀವ. ದೈತ್ಯಳ ಹಾಗೆ ಮಾನು ಮಾರಿ ಕಾಸುಮಾಡುತ್ತಿ . . ." (ಹೊಸ ಕ್ಷಿ. ೫೮); ನಮ್ಮದೇನು ಒಂಟಿಜೀವ (ನಡೆದಾ. II, ೬೧೨). [ಒಂಟಿ₁ + ಜೀವ]

ಒಂಟಿತನ (ನಾ). = ಒಂಟಿಗತನ: ಬರುವ ಬೇನೆಗಳೆಲ್ಲ ಬರಲಿ, ಒಂಟಿತನಗಳು ಕಾಡಲಿ (ದ್ರಾಕ್ಷಿದಾ. ೨೩-೨); ನಾನೂ ಜೈಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂಟಿತನದ ಕಿರುಕುಳವನ್ನನುಭವಿಸಿದ್ದೇನೆ (ಪುನರು. ೫೪೬). [ಒಂಟಿ₁ + -ತನ]

ಒಂಟಿದೋತ್ರ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಪಂಚೆ (ಕಿ). [ಒಂಟಿ₁ + ದೋತ್ರ]

ಒಂಟಿದೋಳೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದಾದ ತೋಳೆ (ಕಿ). [ಒಂಟಿ₁ + ತೋಳೆ]

ಒಂಟಿದೋಳು (ನಾ). ಒಂದೇ ಕೈ; ಏಕಹಸ್ತ (ಕಿ). [ಒಂಟಿ₁ + ತೋಳು (< ತೋೞ್)]

ಒಂಟಿನಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ನಡೆಯುವಿಕೆ: ಇಹದ ಭಂಡಕಥೆ ಮುಗಿಸಿದಂತೆ ಪಾಳಿನಲಿ ಒಂಟಿನಡಿಗೆ (ಚೈತ್ರ್ಯಾಲ. ೨೨-೪). [ಒಂಟಿ₁ + ನಡಿಗೆ (< ನಡಗೆ)]

ಒಂಟಿಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಬಟ್ಟೆ; ಏಕವಸ್ತ್ರ: ಒಂಟಿಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣೆಯನ್ನು ಸಭೆಗೆ ತಂದಾಗ ಧರ್ಮ ಏಕೆ ಬೇಡವಾಯಿತು? (ವಚಭಾ. ೩೦೦). [ಒಂಟಿ₁ + ಬಟ್ಟೆ₂]

ಒಂಟಿಬಾಳು 'ಒಂಟಿಬಾೞ್' ನೋ.

ಒಂಟಿಬಾೞ್, ಒಂಟಿಬಾಳು (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಇರುವುದು; ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ವಾಸಿಸುವುದು: ಎಲೆ ಚೆನ್ನೆ . . . ನಿನ್ನ ಕನ್ನೆತನದೊಂಟಿಬಾೞಿನ್ ನಿಡುಗಾಲಮಿಂತು ಕಾಪಿಟ್ಟಪಯರ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩೪-೬೩೬). **ಒಂಟಿಬಾಳು:** ಜೈಲಿನಲ್ಲಿ . . . ಒಂಟಿಬಾಳು ಸಹನೀಯವಾಯಿತು (ಪುನರು. ೫೪೬). [ಒಂಟಿ₁ + ಬಾೞ್₂]

ಒಂಟಿಮುರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗುವುದು; ಒಂದು ಬಾಗು: ಒಂಟಿಮುರಿಗೆಯಲಿ ಹಳ್ಳಹಿಡಿದು ಹೋಗುತ್ತಲಿತ್ತು ನೀರು (ಅರಳು. ೬೪-೪). [ಒಂಟಿ₁ + ಮುರಿಗೆ]

ಒಂಟಿರಿಗಾರ 'ಒಂಟಿಱಿಗಾಱ' ನೋ.

ಒಂಟಿಶೂರ (ನಾ). ಏಕಾಂಗವೀರ; ಪರಾಕ್ರಮಿ: ಪರಶುರಾಮಪ್ಪ ನಾಯಕನು ಆ ಒಂಟಿಶೂರರನ್ನು ನೋಡಿ ಬಹಳ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟನು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೮೬). [ಒಂಟಿ₁ + ಶೂರ]

ಒಂಟಿಸರ (ನಾ). ಒಂದೆಳೆಯ ಸರ: "ಏಕಾವಳೀ-ಏಕಯಷ್ಟಿಕಾ-ಒಂಟಿಸರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೪). [ಒಂಟಿ₁ + ಸರ₆]

ಒಂಟಿಸಲಗ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಡಿಗೆ ನಾಯಕನಾದ ಒಂದೇಪ್ರಾಣಿ. ೨. (ಹಿಂಡಿನಿಂದ ಅಗಲಿದ) ಒಂದೇ ಒಂದಾದ ಗಂಡಾನೆ. [ಒಂಟಿ₁ + ಸಲಗ]

ಒಂಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಸು; ಸೇರಿಸು.

ಒಂಟಿಸಿಕೊಳ್ = ಹೊಂದಿಸಿಕೊ; ಕೂಡಿಸಿಕೊ: ಒಂಟಿ ನೀನೊಳಜಗಕೆ ಭಂಟ ಹೊರಜಗಕಾಗಿ ಒಂಟಿಸಿಕೊ ಜೀವನವ (ಮಂಕುಕ. ೬೩). [ಒಂಟು + -ಇಸು₃]

ಒಂಟಿಹುಟ್ಟು (ನಾ). (ದೋಣಿ ನಡೆಸುವ) ಒಂದೇ ಒಂದು ಹುಟ್ಟು: ಒಂಟಿಹುಟ್ಟಿನ ಹರಗೋಲಿನಂತೆ ಎನ್ನ ಪಾಡು (ಅಂತರಾ. ೪೫). [ಒಂಟಿ₁ + ಹುಟ್ಟು₃ (< ಪುಟ್ಟು₃)]

ಒಂಟಿಱಿಗಾಱ, ಒಂಟಿರಿಗಾರ (ನಾ). ಒಂಟಿಗನಾಗಿ ಇರಿಯುವವನು; ಏಕಾಂಗವೀರ: ಕಂಠೀರವೇಂದ್ರನ ಹಳೆಯ ಪೈಕರ ಬಲು ವೊಂಟಱಿಗಾಱ ನಾಯಕರು (ಕಂನವಿ. ೧೮-೧೦೪). **ಒಂಟಿರಿಗಾರ:** ಅಸುರರ ಗಂಟಲಗಾಣನೊ ಎಂಟುದಿಕ್ಕಿನೊಳು ವಂಟರ[ಒಂಟರಿ]ಗಾರ ವೈಕುಂಠ ಶೈಲವಾಸ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೩೮-೨). [ಒಂಟಿ₁ + ಇಱ್₁ + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ). / ತೆಲು. ಒಂಟರಿಕಾಡು]

ಒಂಟು (ಕ್ರಿ). ಸರಿಹೊಂದು; ಒಗ್ಗು; ಸೇರು: ಯಾವ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೋ ಅವರಿಗೆ ಆ ದೇಶದ ಬೆಳೆಯು ಆಹಾರವು ಬಹು ಒಂಟುವದೆಂದೂ ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ (ನೀಗಟ್ಟು. ೫೬).

ಒಂಟುತಪ್ಪು = (ಆಹಾರ) ಒಗ್ಗದೆ ಹೋಗು: "ತಂಗಿ, ಮಗುವಿಗೆ ಒಂಟುತಪ್ಪಿರುವಾಗ ನಾವು ನೂರು ಸಲ ಬರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ . . ." (ಸವತಿ. ೧೮೧). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಒಂಟು]

ಒಂಟುಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದುವಂತೆ ಕಟ್ಟು; ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕಟ್ಟು; ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಧರಿಸು (?): ರುದ್ರಾಕ್ಷಮುಂ ಬಳಿಕೊಣ್ಟುಕಟ್ಟಿ [ತ್ರಿ]ಶೂ[ಲ]ಮು ನಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟೂಬ[ನ]ನೆದಿಜ್ಜಿ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೨೧-೯; 893). [ಒಂಟು + ಕಟ್ಟು₁]

ಒಂಟೆ 'ಒಟ್ಟೆ₂' ನೋ.

ಒಂಟೆತ್ತು (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾದ ಎತ್ತು: ನಗರತ್ತರು ಭೇರೀಯವರು ವ[ಒ]ಂಟೆತ್ತಿನ ಗಾಣಿಗರು (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೩೧-೧೬; 1656). [ಒಂಟಿ₁ + ಎತ್ತು₂ (< ಎೞ್ತು₂)]

ಒಂಟೆರಾವುತ (ನಾ). ಒಂಟಿಯ ಸವಾರ: ಭೋರನೆ ಬರುತಿರ್ದರೊಂಟೆರಾವುತರಂದಾರಯ್ಯದಾ ದಂಡಿನೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೯೩). [ಒಂಟೆ (< ಒಟ್ಟೆ₂) + ರಾವುತ]

ಒಂಟೆಲುವು (ನಾ). ಒಂದೇ ಮೂಳೆ.

ಒಂಟೆಲುವಿನವ = ಬರಿ ಮೂಳೆಗಳುಳ್ಳವನು; ತೆಳ್ಳಗಿರುವವನು; ಸಣಕಲ (ಕಿ). [ಒಂಟಿ₁ + ಎಲುವು (< ಎಲ್ವು)]

ಒಂಟೊಲೆ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾದ ಒಲೆ; ಬಿಡಿಯಾದ ಒಲೆ (ಕಿ). [ಒಂಟಿ₁ + ಒಲೆ₅]

ಒಂಡು (ನಾ). ಕೆಸರು; ರಾಡಿ: ಕೆಱೆಯೊಂಡ ಪೀರ್ವ ಭೇಕಂ ಕೌಶಿದ್ರವೀಂಟಪುದೆ ತಱಗ ಮೇಯುವ ಮೇಕೆ ತುಪ್ಪಕಾಸಿಪುದೆ (ಕೈಕವ. ೨-೧-೨); ಈ ನದಿಗಳಿಂದ ಇವರಿಗೆ ನೀರು ಮಾತ್ರ ದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದುದಲ್ಲದೆ ಒಂಡು ಮತ್ತು ಉಸುಕು ಬಿಟ್ಟು ಭೂಮಿ ಇನ್ನೂ ಕಸುವುಳ್ಳದ್ದಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಮತಂಒ. ೬೧). 'ವಂಡು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ವಂಟಲ್; ಮಲ. ವಂಟಱು = ಕೊಳೆ, ಕಶ್ಮಲ; ತೆಲು. ವಂಡ, ವಂಡಲಿ, ವಂಡು]

ಒಂಡುಬಾರು (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರಾಗು; ರಾಡಿಯಾಗು: "ಕಲುಷಃ, ಅನಚ್ಛಃ, ಆವಿಲಃ - ೩ ವಂಡಾಗಿರುವದಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು. ಕೆಸರು ಕದಡಿ ಕಾಲಕ್ಕಾಗಿ ವೊಂ[ಒಂ]ಡುಬಾರಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೨). [ಒಂಡು + ಬಾರು ?]

ಒಂಡೆ₁ (ನಾ). ಒಡ್ಡು; ಕಟ್ಟೆ (ಜಾನಕೋ. ೨೯). 'ಒಡ್ಡು₂' ಪರಾ. [?]

ಒಂಡೆ₂ (ನಾ). ಸೊಂಟ; ಟೊಂಕ; ಕಟಿ: ಗಿಡುಮರ ಬಳ್ಳಿಗಳ ನಾರು ಬೇರುಗಳ ಶರೀರದೊಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದಡೆ ರೋಗಿಯ ಹಲವು ರೋಗಗಳು ನಷ್ಟವಪ್ಪ ಪರಿಯಂತೆ (ಚೆನ್ನವ. ಕ. ೪೧). [?. / ತುಳು. ಒಂಟ]

ಒಂಡೆಲ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?): ಒಂದು ಗಾಣದ ಜೊಂಕೆವಣ ಕಾರುಕದೆಱೆಯೊಂಡೆಲಯೊಕ್ಕಲ ಕಾರುಕದೆಱೆ ಯಿನಿತುಮಂ ಸರ್ವಬಾಧಾ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರು (ಕಇ. IV, ೧೩-೬೬; 1165).
[ಒಂದು ? + ?]

ಒಂಡೆಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ದಡಹಿಡಿ; ತೀರಹಿಡಿ: ಈ ಕೆರೆಯ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನ ಒಂಡೆಹಿಡಿದು . . . ಹೋದಳು (ಅಂಬಿಕ. ೧೦).
[ಒಂಡೆ$_1$ + ಹಿಡಿ$_1$ (< ಪಿಡಿ$_1$)]

ಒಂತು$_1$ (ನಾ). ೧. ಬಾರಿ; ಸರದಿ; ಸಲ (ಕ). ೨. ಭಾಗ; ಅಂಶ: ಅಲಘುಲಘು ತೋರಿ ತೋರಿಸಿ ಕೊಂತದೊಂತುಗಳ ನುಲಿನುಲಿದು ಯೆಸೆದೆಸೆದು (ಜಿನಮು. ೧೬-೨೫). 'ವಂತು' ಪರಾ.
ಒಂತಿನವ = ಸರದಿಯವನು (ಕ).
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಒಂತಿ, ಒಂತು; ತೆಲು. ಒಂಟು, ವಂತು]

ಒಂತು$_2$ 'ಒತ್ತು$_2$' ನೋ.

ಒಂದರಿ 'ಒನಲಿ' ನೋ.

ಒಂದವಿಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಸೋಜಿಗ, —ಆಶ್ಚರ್ಯ: ಮಱುಗುವೆನಾನಿವಳ್ಗೆ . . . ಮಱುಗುವಳೆಂದಡೇಂ ತಿಳಿವನಾತನನಾಕೆಯನೆನ್ನ ನೋಡು ಕಾಯ್ದು ಱಿಯೆ ವಿಧಾತ್ರನೇಂ ಪಡೆದನೋ ಬಿಸವಂದಮನೊಂದವಿಂದಮಂ [ಪಾಠಾಂ. ವಿಂತಿದಂ, ವಿಂದದುಂ] (ಆದಿಪು. ೧೨-೩೦). P ಈ ಶಬ್ದ 'ಒಂದು + ವಿಂದ' ಎಂಬೆರಡರ ಎಂದರೆ 'ಒಂದುವಿಂದ'ದ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.
[< ಒಂದು$_3$ + ವಿಂದ$_0$. P ತಮಿ. ವಿನ್ದೈ; ತೆಲು. ವಿಂತ]

ಒಂದವಿಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗುಂಪಿನದು, —ಸಮೂಹದ್ದು: ಮಿಱುಮಿಱುಗುವ ತಲೆದುಡುಗೆಯುಂ ತಲೆದುಡುಗೆಯೊಳೊಡಂಬಡಂ ಪಡೆದು ಮಿಳಿರ್ದು ಪೊಳೆವ ಪೊಂದಳಿರುಂ ಪೊಂದಳಿರೊಳೊಂದ [ಪಾಠಾಂ. ಳಂದ] ವಿಂದಿಯಲ್ಲದೊಂದಿ ನಾಡೆಯುಮಂದಂಬಡೆದು (ಆದಿಪು. ೪-೪೧ವ); ಎಕ್ಕಲಾವಣಂ ಪೊಸೆಯಿಪ ಕಮ್ಮಯಿಪ್ಪ ಸಮಕಟ್ಟುವ ಬಿನ್ನಣಮಿಲ್ಲದಕ್ಕೆ ರಂಜಿಸುವೆರ್ದೆಗೊಳ್ವದೀಗಡಿನ ಕಬ್ಬಿಗವಂದಿಗಳೊಂದವಿಂದಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೬೬). [< ಒಂದು$_3$ + ವಿಂದಿ$_0$ (< ಸಂ. ವೃಂದ)]

ಒಂದವಿಂದಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಗುಂಪಿನವನು, —ತಂಡದವನು: ಒಂದೆಸೆಯೊಳಬ್ಬರಮಾದೊಡೊಂದೆಸೆಗೆ ಪರಿವ ಒಂದವಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ವಂ] ದಿಗರುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೩೪). [< ಒಂದು$_3$ + ವಿಂದಿಗ]

ಒಂದಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದು- ಮಾಡು; ಕೂಡಿಸು: ಎಂದಿಂತೀ ಗ್ರಾಮ್ಯೋಕ್ತಿಯೊಳೊಂದಾಗಿಸದದನೆ ಪೇಟ್ವುದಿಂತೀ ಸ್ಥಿತಿಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೨-೮೨); ಒಲ್ಲದ ಹೆಣ್ಣುಗಂಡುಗಳನೊಂದಾಗಿಸಬಲ್ಲ ಭಾವಜ್ಞರ ತೋಱು (ಮೋಹತ. ೮-೩೨). [ಒಂದು$_1$ + ಆಗು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಒಂದಾವಣೆ (ನಾ). ಒಂದುಗೂಡುವಿಕೆ; ಸೇರುವಿಕೆ; ಐಕ್ಯ: ಜೀವದೇವನೊಂದಾವಣೆ ಇಲ್ಲದ ನೀರಿಲ್ಲದ ನೆಲ ಬರಡಲ್ಲಾ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೧೫-೩). [ಒಂದು$_1$ + -ವಣೆ]

ಒಂದಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದಾಗುವುದು; ಸಮರಸವಾಗುವುದು: ಅರವತ್ತು ವರುಷಗಳಿಂದ ನಡೆದುಬಂದಿದ್ದ ಒಂದಿಕೆ – ಹೊಂದಿಕೆ ಬಹಳ ಸಡಿಲವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೭). [ಒಂದು$_1$ + -ಇಕೆ]

ಒಂದಿಗ (ನಾ). ೧. ಸೇರಿದವನು; ಅಂಥವನು; ಒಬ್ಬನಂತೆ ಇರುವ ಇನ್ನೊಬ್ಬನು: ಕಿಱುಕುಳನಪ್ಪೆನ್ನೊಂದಿಗನೊಳನುಚಿತಮಿದು ನಿಮ್ಮಡಿಬೆಸಸಿ ಕಳೆಯಿಮತ್ಸಂಶಯಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೯); ಸದುಪದೇಶಂಗಳ್ಗೆ ನಿನ್ನೊಂದಿಗರೆ ಭಾಜನರಪ್ಪರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೩೮); ಎಮ್ಮೊ [ಪಾಠಾಂ. ಮ್ಮ]ಂದಿಗನೀತನ ಮನದುಮ್ಮಳಮಂ ಕಳೆವುದೆಂದು (ಶಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೪); ಅಖಿಳಕೀರ್ತಿಯನು ತನಗೆ ತಂದ್ಯೆ ನಿನ್ನವ[ಒ]ಂದಿಗರನುಜರನು ಜನ್ನಾನು ಶತದಲಿ ಘನತಪಂಗಳ ಮಾಡೆ ಕಾಣೆನು (ಕೊ೯ಗಯ. ೨೭-೧೦೭). ೨. ಜೊತೆಯಾಗಿರುವವನು: ತರುತಪಸ್ವಿ, ಪಮೌನವಾಂತೆ; ನೀನಿಂದೆನಗೊಂದಿಗಂ! (ಅನಿಕೇ. ೧೪-೨೧). [ಒಂದು$_2$ + -ಇಗ]

ಒಂದಿಗೆ (ಅ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ; ಸಂಗಡ; ಒಡನೆ: ಆ ಜಟ್ಟಿಯೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡಿದವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದರೂ ಅಲ್ಲಿಯತನಕ ಗೆದ್ದಿರಲಿಲ್ಲ (ಮಧ್ಯಮ. ೧೫೯). [ಒಂದು$_2$ + -ಇಗೆ]

ಒಂದಿನ (ನಾ). ಒಂದು ದಿನ, —ದಿವಸ: ಹರನನೊಂದಿನವಾದೊಡಂ ತಾಂ ಧರಿಸಲಾಱದ ಮಾನಸೋತ್ತಮ ಗಿರಿಯ ನಿಲವೆನಿತು (ಬಸವ. ೧೯-೨೯); ಒಂದಿನ ಪರಮಸುಂದರಿಯೆನ್ನ ಕನಸಿನೊಳ್ ಸಂದಿಸಿ ರತಿಸುಖವಡೆದು (ಮೋಹತ. ೩೧-೧೮); ಒಂದಿನಂ ಮುಚ್ಚಂಜೆ ಹಸಿಮಣ್ಣು ನುಂಡೆ ಗುದ್ದುವೊರುವೊದ್ದನನು ಸಂತೆಯಲಿ ಕಂಡೆ (೧೯ವಿಂ. ೧೨೦-೨೧). 'ಒಂದೆವಸ' ಪರಾ. [< * ಒರ್ದಿನ]

ಒಂದಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರು; ಕೂಡಿರು: ದಾನಸದ್ಗುಣ ×× ಎಲ್ಲಮೊ[ನ್ದಿ]ರ್ಪ್ಪರಿಂ[ದೀ ಕ್ಷಿತಿ]ಯೊಳ × × × [ಗು]ಣನಿಧಿ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೫-೨೭; 980); ನಸುಮುರಿದಕ್ಷಿ ನಾಸಿಕದೊಳೊಂದಿರೆ (ದಶಕು. ೨-೬೩); ವರಯೋಗನಿದ್ರಾಸ್ಪದದಲೊಂದಿಹುದೊಂದಖಿಳ ವಿಶ್ವ (ಕುಮ್ಮಾದ್ರೌ. ೩-೬೯). [ಒಂದು$_1$ + ಇರ್$_1$]

ಒಂದಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ; ಭ್ರಮರ: "ಭ್ರಾಮರ – ಒಂದಿಲು" (ಓಷಧಿ. ೧೧೧). [?]

ಒಂದಿವಸ 'ಒಂದೆವಸ' ನೋ.

ಒಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿಸು; ಬೆರಸು; ಸೇರಿಸು; ಹೊಂದಿಸು: ಒಂದಜ ನೀರ್ಮಟಲೊಂದಕೊರ್ಂದಿಸುತುಂ ಮೇಗೆ ಕೊಂಡು ನೆಗೆವುದಿದೇಂ ಮತ್ತೊಂದಜ ನೀರದಿಗರ್ದುವುದೇಂದತಿ ವಿಸ್ಮಯದೆ ನೋಡಿದಂ ಭರತೇಶಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೫೧); ಕೆಂದಾವರೆಯಲರ್ದಲರೊಳಗೊಂದಿಸುವಂತಳಿಕುಳಂಗಳಂ ರತ್ನದ ಸತ್ಸುಂದರ ಪಟಳಿಕೆಯೊಳಗೆ ಪುರಂದರನಂದೊಟ್ಟಿಕೊಂಡು ತಕ್ಷಣದಿಂದಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೩-೭೭); ಒಂದು ಪಡಿಯುದಕದೊಳಗೊಂದು ಪಡಿ ಸಕ್ಕರೆಯನೊಂದಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಸೋದಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೪೦); ನಾಸಾಪುಟಗೆಲದಿ ನಿಂದಿಹ ರೋಹಿಣಿ ನಕ್ಷತ್ರವೆಂಬಂತೆಯೊಂದಿಸಿದರು ಮೂಕುತಿಯ (ಮೋಹತ. ೨೩-೩೪).
[ಒಂದು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಒಂದು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೂಡು; ಸೇರು; ಬೆರೆ: "ಒಂದು – ಸಮ್ಮೇಲನೇ, ಸಂಖ್ಯಾಯಾಂಚ" (ಶಮಧಾ); ತಪಮಾನ್ ದ್ವಾದಶದಾ ವಿಧಾನಮುಖದಿನ್ ಕೆಯ್ಯೊಂದು ತಾ ಧಾತ್ರಿಮೇಲ್ (ಎಕ. II, ೯೮-೧; 700); ಒಂದಾಗಿರೆ ಸಕ್ಕದಂಗಳುಂ ಕನ್ನಡಮುಂ ಸುಂದರಮಕ್ಕುಂ ಕವಿಪದಮೊಂದಿದವೊಲ್ ಕನಕರಚನೆಯೊಳ್ ಮಣಿನಿಕರಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೧); ಕುಸುಮಂಗಳಾಂತ ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಗಳೊಂದಿ ಕಿಕ್ಕಿಱಿದ ಪೆರ್ಗೊನೆಗಳಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೨೭). ೨. ಪಡೆ; ಹೊಂದು; ಅನುಭವಿಸು: ತನ್ನ ಶಿರಕ್ಕೆ ಮುನಿಯಲು ಮುಂದೆ ತದ್ದೇವಂ ಪ್ರಮೋದವನೊಂದಿ ಸನ್ನಿಧಿಯಾಗಿ ಪೇಳ್ದನು (ಬಸವ. ೫೦-೫೬); ವಿನೋದಕೇಳಿಯಂ ತೊಱೆವಾತಂ ಪಂದೆಯವನೆಂಬ ನಿಂದೆಯನೊಂದುವನಿದು ರಾಜಧರ್ಮಮೇ (ರಾಜಶೇ. ೩೩-೨೦).

ಒಂದಿಕೊಳ್ = ಒಂದಾಗು; ಕೂಡು; ಸೇರು: ಕಂದ ಕೇಳ್ವೆ ಬಳಿಕ ಸಮಯವಿದೆಂದು ಸಾರಿದನಿವರ ಶಾಪದಲೊಂದಿಕೊಂಡಿದ್ದಾ ಜಯಂತನು ಕಾಕರೂಪದಲಿ (ತೊರರಾ. ೨-೭-೮). ಒಂದಿಬರ್ = ಕೂಡಿಬರು; ಸೇರು: ಒಂದಿಬಾರದನುಮಂಕದ ಕರ್ಣನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೧); ಮುನ್ನಮೊರ್ಮೆ ರಾಮದೂತನೊಳೊಂದಿಬಂದೆನ್ನ ನುಡಿದೆ (ಕಗವಿ. ೫೦-೨೩ ಚಾವುಂಪು).

ಒಂದಿಜೀವಾತನ್=ಏಕ್ಕಟಗಲಿ; ಅಸಹಾಯಶೂರ: ಓಟಕ್ಕೆ ನಾಣ್ಬುವನ್ ಒಂದಿಜೀವಾತನ್ ಪಿರುಡವನ್ (ಮೈಆರ. ೧೯೧೩, ೧೩–೧೦; 900); ಅಯ್ಯನ ಸಿಂಗಂ ಗೇಣೆಕಾಜಿರ ದೇವನೊನ್ದಿಜೀವಾತಂ ಲೋಕವಿಖ್ಯಾತಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೭೮–೮೪; 1045).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒನ್ಱು, ಒನ್ಱಿ; ಮಲ. ಒನ್ನಾ, ಒನ್ನಿ; ತುಳು. ಒಂದು]

ಒಂದು₂ (ನಾ). ೧. ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ನಡೆಯುವಿಕೆ; ಸ್ನೇಹ: ವಿನಯಕ್ಕಂ ವಯಸಕ್ಕವಾಕೃತಿಗ[ಮೊಂದಿಂಗಂ] [ಪಾಠಾಂ. ಪುಟ್ಟಿಗುಮಿಂತಿದಂ]ಗುರುವ್ರಾತ ಶಾಸನಕಂ ಕೂರ್ಮೆಗವಲ್ಲದಂತುಟಣಿದೊಂದಂ ಮಾಡೆ ನೀಂ (ಕಾದಂಉ. ೪೭೭); "ಒಂದಿಂಗಂ – ಸ್ನೇಹಕ್ಕೂ" (ಕಾದಂಉ. ೮ಡಟ). ೨. (ಸಾರು ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳಲು ಕಲಸಿ ಬಿಡುವ) ಅಕ್ಕಿಯ ಹಿಟ್ಟಿನ ತಿಳಿ: ಸಾರಿಗೆ ಒಂದು ಬಿಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). [< ಒಂದು₁]

ಒಂದು₃ (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ; ಏಕ: "ಒಂದು – ಸಮ್ಮೇಲನೇ, ಸಂಖ್ಯಾಯಾಂ ಚ" (ಶಮುಧಾ); "ಓರೆಕ್ಕಮೊಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೨); ಉಗ್ರಸೇನ ಗುರವಡಿಗಳ್ ಒನ್ದು ತಿಙ್ಗಳ್ ಸನ್ನ್ಯಾಸನಂ ನೋನ್ತು ಮುಡಿಪ್ಪಿದಾರ್ (ಎಕ. II, ೨೫–೭; 700); ಅಮರ್ದಂ ಮುಕ್ಕುಳಿಪಂತುಟಪ್ಪ ಸುಸಿಲೊಂದಿಂಪುಂ ತಗುಳ್ದೊಂದು ಗೇಯಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೧); ಒಂದೆಂಬೆನೆ ಎರಡಾಗಿದೆ ಎರಡೆಂಬೆನೆ ಒಂದಾಗಿದೆ ಒಂದೆರಡಜ ಸಂದೇಹವಿದೇನೋ (ಅವಚಂ. ೨೦೮–೯೩೫); ಚರಿಪಾರಣ್ಯದ ಪಕ್ಷಿಗೊಂದು ತರು ಗೊಡ್ಡಾಗಲ್ ಫಲಂ ತೀವಿದಾ ಮರಗಳ್ ಪುಟ್ಟವೆ (ಸೋಮೇಶ. ೨೬); ಬಾಳುವವನಿಗೆ ಒಂದು ಮಾತು, ಬಾಳೆಗೆ ಒಂದು ಗೊನೆ (ಗಾದೆ).

ಒಂದೊಂದು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಒರ್ವರೊರ್ವರೊಂದೊಂದನೆ ನುಡಿಯುತ್ತುಂ ಪೋಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೮೭ ವ); ಒಂದೊಂದು ವೇಳೆ ಮಳೆ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ಒಂದಕಾರು = ಒಂದಕ್ಕೆ ಆರು: ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಹಣವನು ಒಂದಕಾರನು ತೆಗೆದುಕೊಂಬನು ಕುಂಭಿಣಿಯ ನೃಪನು (ಕಾಲಸಂ. ೨೪–೨೦). ಒಂದಕ್ಕೆಹೋಗು = ಮೂತ್ರವಿಸರ್ಜನೆಗೆ ಹೋಗು: ಒಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಬರುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). ಒಂದನೆಯ = ಮೊದಲನೆಯ; ಪ್ರಾಥಮಿಕ: ಒಂದನೆಯಂ, ಎರಡನೆಯಂ (ಶಮುದ. ೨೦೭ ಪ್ರಯೋ); ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಾಲೆಯ ಒಂದನೆಯ ತರಗತಿ (ರೂಢಿ). ಒಂದಲ್ಲೊಂದು = ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು: ಒಂದಲ್ಲೊಂದು ಕಾರಣದಿಂದ ಬೆಳೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ಒಂದಾಗು = ಒಟ್ಟಿಗೆಸೇರು; ಕೂಡು: ಆತನೊಡನೊಂದಾಗಿ ಹೋಗದದೇತಕಿರ್ದಹನು (ಬಸವು. ೩೭–೧೧); ಶಬರರೊಂದಾಗಿ ಬಂದಂ ಪುಳಿಂದಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೫೧). ಒಂದಾನುಮೊಂದು, ಒಂದಾನೊಂದು = ಯಾವುದೋ ಒಂದು: ಒಂದಾನುಮೊಂದು ಆಶ್ರಮಸ್ಥಾನದೊಳ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨); ಒಂದಾನೊಂದು ದಿನ ದರ್ಪಣದ ನೋಟದಲಿ ತಾಳಿದನು ಚಿಂತೆಯನು (ತೊರರಾ. ೧–೪–೧); ಒಂದಾನೊಂದು ದೇಶದೊಳಗೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೦೩). ಒಂದಾರುಭುಜವಾಗು = (ಆಲಂ) (ಅತಿಯಾದ) ಸಂತೋಷ ಹೊಂದು: ತಿರುಜ್ಞಾನ ಸಂಬಂಧಿಗಳು ಚೋಳಮಂಡಲಕೆ ಬಂದಿಹರೆನಲು ಒಂದಾರುಭುಜವಾಗಿ ಭೂಪನಂ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು (ಪ್ರಾಢರಾ. ೧೮–೪೦); ಪಕ್ಷಿಯು ಪೇಳೆ ಆನಂದದಿಂದಾಲಿವಂದಾರುಭುಜವಾಗಿ ಮನದಿ (ಯುನಳ. ೨೩); (ನವಮೋ. ೨೪–೫೯ ನೋ). ಒಂದಿನಿತು, ಒಂದಿನಿಸು, ಒಂದಿಷ್ಟು = ಒಂದು ಸ್ವಲ್ಪ; ಕೊಂಚ: ಶಂಕರನ ಕೊರಳಿಂದ ಮಿಱುಗುವ ಕಾಳಕೂಟವದೊಂದಿನಿತು ಮಿಡುಕಿದೊಡೆ ಸಾವೆನೆನುತ್ತ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ (ಬಸವು. ೧೩–೧೭); ಸುದತಿ ಪೆಱತೊಂದು ನೆವದಿಂ ಕೆದಱಿದಳೊಂದಿನಿಸು ಮಂದಹಾಸದ್ಯುತಿಯಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೪೯); ಸುಮ್ಮನೇತಕೆ ಮುನಿಸು? ನಿಮ್ಮನಾನೊಂದಿನಿಸು ಅಮ್ಮಮ್ಮ ಕೆಣಕುವವಳಲ್ಲ (ಕಎವು. ೩೨–೧೯); ಕೂಷ್ಮಾಂಡ ಲೇಹ್ಯ ಕಗ್ಗುಂಬಳಕಾಯಿ ಒಳಹೊರಗಂ ಕೆತ್ತಿ ಕಳೆದು ಬಲಿತ ತಿರುಳು ಸೇರು ೨೫ನ್ನು ಒಂದಿಷ್ಟು ಕುದಿಸಿ ಆ ಬಳಿಕ ಹಸುವಿನ ತುಪ್ಪ ಒಂದು ಬಳ್ಳವನೆರೆದು (ಸಕವೈ. ೨೨೨); ಹಾಗೆ ಹೇಳುವ ಮೊದಲೊಂದಿಷ್ಟು ತಾಳಿರಿ (ಇಂಚಾಪ. ೭೨–೯೭). ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು = ಒಂದಲ್ಲೊಂದು: ಬಹಳ ಮಾತನಾಡುವುದರಿಂದ ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ತರದ ಅಪರಾಧವಾಗದೆ ಇರದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೪೯). ಒಂದುಕೈತೋರಿಸು = (ಆಲಂ). (ತನ್ನ) ಬಲವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸು; ಬಿಸಿತೋರಿಸು: ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಾಗ ಅವಳಿಗೂ ಒಂದು ಕೈತೋರಿಸಬೇಕೆಂದು ಆ ದಿನವೇ ನಿಶ್ಚಯಮಾಡಿದನು (ರಂಗರೋ. ೩೧). ಒಂದುಕೈನೋಡು = ೧. ಸೇಡು ತೀರಿಸಿಕೊ: ಆಗಲಿ ನಾನೂ ಒಂದುಕೈ ನೋಡುತ್ತೇನೆ (ಕಾವೇರಿ. ೮೯). ೨. ಪ್ರಯತ್ನಿಸು: ನಿಮಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗದಿದ್ದರೆ ಹೇಳಿ, ನಾನೊಂದು ಕೈ ನೋಡುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). ಒಂದುತ್ತರ = ಉತ್ತರೋತ್ತರ: ಭಟಾರರ ರಾಜ್ಯಂ ಒನ್ದುತ್ತರಮಭಿವೃದ್ಧಿಸಲೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫–೪; 751); ಭಟಾರರೊನ್ದುತ್ತರಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ (ಎಇ. VII, ೨೧೨–೩; 854). ಒಂದುಪಕ್ಷ = ಒಂದುವೇಳೆ: ಒಂದು ಪಕ್ಷ ಅವನು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಬಾ (ರೂಢಿ). ಒಂದುಬೀಸು = ಖಡ್ಗ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದುವರಿಸೆ, —ಪಟ್ಟು: ನಿಲುವ ನಿಲುಗಡೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಶೀಘ್ರಗಮನ ಮುಂತಾಗಿ ಬಂಡಿಗೋಲಿನ ಬೀಸುಯಾವುದು ಅದು ಒಂದು ಬೀಸು ಯೆಂದು ನುಡಿಯಲ್ಪಡುವುದು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೫–೨೦). ಒಂದುವೇಳೆ = ಹಾಗಾದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ: ಒಂದು ವೇಳೆ ಅವನು ಬಾರದಿದ್ದರೆ ನೀನು ಹೋಗು (ರೂಢಿ). ಒಂದುಹೊತ್ತು = ೧. ಒಪ್ಪೊತ್ತು: ಒಂದುಹೊತ್ತು ಉಂಡವ ಯೋಗಿ ಎರಡು ಹೊತ್ತು ಉಂಡವ ಭೋಗಿ ಮೂರು ಹೊತ್ತು ಉಂಡವ ರೋಗಿ (ಗಾದೆ); ಶನಿವಾರ ಒಂದು ಹೊತ್ತು ಶಾಲೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಒಂದು ಹೊತ್ತು ಮಾತ್ರ ಊಟ ಮಾಡುವ ವ್ರತ: ಅವನು ಸೋಮವಾರ ಒಂದುಹೊತ್ತು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). ಒಂದೂವರೆ = ಒಂದು ಮತ್ತು ಅರ್ಧ; ಅರ್ಧಾಧಿಕ: ಚೀಲ ಒಂದಕ್ಕೆ ಒಂದೂವರೆ ಆಣೆಯಂತೆಯೂ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೩). ಒಂದೆಗೆಯ್ = ಒಂದು ಮಾಡು; ಕೂಡಿಸು: ಪುರ್ವಿಗರಾದ್ದೊಡಮಾರೊರ್ವರೊನ್ದೆಗೆಯ್ದು ಸಾಮ್ಯಮನಾಳ್ವುದು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೭೪–೩೫; 1028). ಒಂದೇಸಮನೆ, ಒಂದೇಸವನೆ = ಎಡೆಬಿಡದೆ; ನಿರಂತರವಾಗಿ; ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ: ಜೂಜಿನ ಕುದುರೆಯಂತೆ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ತಕಪಕ ಕುಣಿಯುತ್ತಿತ್ತು (ಮುರುಕು. ೩೮); ಮಳೆ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಬರುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ); ಕೂಸು ಒಂದೇಸವನೆ ಅಳುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಢಿ). ಒಂದೊಪ್ಪತ್ತು = ಒಂದುಪಕ್ಷ, —ಸಮಯ: ಒಂದೊಪ್ಪತ್ತು ನಾನೇ ಹೇಳಿದಂತೆ ಇದೆಯೆಂದು ತಿಳಿದರೂ . . . ಪೂರ್ವಾಪರಸಂಬಂಧ ತಿಳಿಯುವಂತಿಲ್ಲ (ನಿರಾಘ. ೧೨೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒನ್ಱು, ಒಣ್ಣು; ಮಲ. ಒನ್ನು, ಒಜ್ಞು; ತುಳು. ಒಂಜಿ, ಒರ್; ಕೊಡ. ಒಂದೀ; ತೆಲು. ಒಂಡು, ಒಕ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಒಕ್ಕೊದ್; ಪರ್ಜಿ. ಒಕ್; ಗದಬ. ಒಕುಟ್; ಗೊಂಡಿ. ಉಂಡೀ, ಒಂಡ್; ಕುಇ. ರೊ; ಕುವಿ. ರೊಂಡಿ, ರೋ; ಕುರುಖ್. ಒಂಟಾ; ಮಲ್ತೊ. ಓನ್ಡ್, ಒರ್ಡ್]

ಒಂದುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಒಂದನ್ನು ನೋಡು; ಯಾವುದಾದರೊಂದನ್ನು ನೋಡು: ನುಡಿವರ್ಬಿರೆರಮನೊನ್ದುಗಣ್ಡು ಸಿಡೆವರ್ ಚಾಗಕ್ಕೆ ಮುಯ್ಯಾಂ ಪರೀವಡೆ ಪಲ್ಗಳ್ದುವರ್ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೬೬; 982).

[ಒಂದು₃ + ಕಾಣ್]

ಒಂದುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಒಂದು ಕಡಮೆಯಾಗು, —ಕೊರತೆಯಾಗು: ದೊರೆಯಾಗಿರ್ಪಿನಮೊಂದುಗುಂದದಖಿಲಂ ವಿಜ್ಞಾನದಿಂದಂ ಜಗದ್ಗುರುವಾದಂ (ಗದಾಯು. ೧–೩); ಮಸ್ತಕಾಂಬುರುಹಮನೊಂದುಗುಂದದೆ ಕೆ[ಕಿ]ಮುಟ್ಟಿ (ಸೌ ಇ ಇ. XI–i, ೧೦೩–೮; 1070); ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಭರಮಂ ವಿಶ್ವಾಸುಲೋಮಂಗೆ ವಿಸ್ತರದಿಂದೆಲ್ಲಮನೊಂದುಗುಂದದಿರ್ದುಪಿರ್ದ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೯೬). [ಒಂದು$_3$ + ಕುಂದು$_1$]

ಒಂದುಗೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರಿಸು; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು: ಪಾಠೀಣಮಂತ್ರ ಬುದ್ಧಿಯಲಿ ಓರಂತೊಂದುಗೂಡಿಪ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಶೃಂಗಾರ ಗೃಹಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂಸವಿ. ೬–೪೩); ನಮ್ಮ ಜನರನ್ನು ಪುನಃ ಒಂದುಗೂಡಿಸಿ ಒಂದು ಪತಾಕೆಯ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಬೇಕು (ಚಿದೇವ. ೫೪).
[ಒಂದುಗೂಡು + –ಇಸು$_3$]

ಒಂದುಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರು; ಜೊತೆಯಾಗಿ ಕೂಡು: ಜಗದ ಕಂಟಕರೆಲ್ಲ ನಿಮಿಷದೊಳೊಂದುಗೂಡಿದರು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೨–೧೨); ಸುರಾಸುರರೊಂದುಗೂಡಿ ಪನ್ನಗರಶ್ಮಿಯಿಂದ ಪಾಲ್ಗಡಲ ನಗವಿಟ್ಟು ಕಡೆದೊಡೆ (ಮೋಹತ. ೪೦–೨೦); ಅದು ಹಾರುವಾಗ ಆ ಬಂಡೆಕಲ್ಲುಗಳು ಒಂದುಗೂಡುತ್ತವೆ (ಮಣಿಸ. ೮೧). ೨. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರಿಸು; ಜೊತೆಯಾಗಿ ಕೂಡಿಸು: ನಾಗರತುಪ್ಪ ಕೀರೆ ಲಶುನಂ ರಸರಾಮಠಮೆಂಬಿವೆಲ್ಲಮಂ ರಾಗದೊಳೊಂದುಗೂಡಿ ಜಲದಿಂ ನೆಜಿಕಿಮಾಡಿದ ನಸ್ಯದಿಂದೆ (ಖಮುದ. ೬–೫); ಗೊಂದಣದ ವಾಘೆಗಳನೆಲ್ಲಮನೊಂದುಗೂಡೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮–೧೮); ಅಮೃತಜಂಬೀರ ರಸವನೊಂದುಗೂಡಲು ರೋಗಾಂತ್ಯವಹುದೆ (ಮೋಹತ. ೪೦–೩೦). [ಒಂದು$_3$ + ಕೂಡು$_1$]

ಒಂದುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಂದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ,— ಪಡೆ: ಕರಿಯಂ ನುಂಗಿ ಕಳಿಂಗನಂ ನೊಣೆದ ದರ್ಪಕ್ಕೊಂದುಗೊಳ್ ಮತ್ಸಹೋದರರಂ ಕೋಪದೆ ತಿಂದುದರ್ಕೆರಡುಗೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೮–೧೮). [ಒಂದು$_3$+ ಕೊಳ್$_1$]

ಒಂದುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ) ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು: ದೀಪ್ತಿಸಾಗರದ ಬೃಹದ್ಗರ್ಭದಲಿ ಸ್ತಂಭದಂತೆ ನಿಂತೆ ಮೂಲದಗ್ನಿಯನು ಮೇಲಿನಗ್ನಿಯಲಿ ಒಂದುಗೊಳಿಸುವಂತೆ! (ಅರಳು. ೧೮೨–೧೯).
[ಒಂದು$_1$ + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಒಂದುತನ (ನಾ). ಏಕರೂಪತೆ; ಸಮಾನತೆ: ಉಡುಪಿಯ ನಮ್ಮ ಕನ್ನಡ ಬಂಧುಗಳ ಕೃಪೆಯಿಂದ ನಮ್ಮ ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದುತನ ಬರಲಾರಂಭಿಸಿದೆ (ಕನ್ನಸು. ೧–೧೯). [ಒಂದು$_1$ + –ತನ]

ಒಂದುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಒಂದುಗೂಡಿಸು; ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರಿಸು; ಬೆರಸು: ಕನ್ನಡಂಗೊಳೊಳಗಣಿತ ಗುಣವಿದಿತ ಸಂಸ್ಕೃತೋಕ್ತಕ್ರಮುಮಂ ಬಗೆದೊಂದುಮಾಡಿ ಪೇೞ್ದೊಡೆ (ಕವಿರಾ. ೧–೫೭); ಅಗಳಾಜುಂ ಋತುಗಳ ಪೂಗಳನೊಂದುಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೦ ವ); ಊರ ಮುಖಂಡರು ಬಂದು ಪಂಚಾಯ್ತಿಮಾಡಿ ಗಂಡಹೆಂಡಿರನ್ನು ಒಂದುಮಾಡಬೇಕು (ಸುವಸಂ. ೩೧). [ಒಂದು$_1$ + ಮಾಡು$_1$]

ಒಂದುವಣೆ (ಕ್ರಿ). ಒಂದುಗೂಡು; ಸೇರು: ಒಂದೊರೆಯೊಳಗತಿನಿಸಿತ ಮಪ್ಪಸಿ ಎರಡೊಂದುವಣೆಯವದಜಂತೆ ಒಂದೂರೊಳಗೀರ್ವರರಸುತನವನಾಳ್ವುದಂದವಹುದೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೩–೫೧). [ಒಂದು$_1$+ – ಅಣೆ$_1$]

ಒಂದುವೆರಸು (ಕ್ರಿ). = ಒಂದುಗೂಡು ೧: ಬರಿಸ ಪನ್ನೆರಡಾದ ಬಳಿಕಾರೊಳಮೊಂದುವೆರಸದೆ ಪೆಜದೆಗೆದಿಹುದು (ಹದಿಬ. ೪–೩೪).
[ಒಂದು$_1$ + ಬೆರಸು$_1$]

ಒಂದೆನಿಸು (ಕ್ರಿ) ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರು; ಜೊತೆಯಾಗಿ ಕೂಡು: ಬೇರ್ವರಿದಿರ್ಪ ವೈರದ ಬೇರ ಪಜಿದಿಟ್ಟರ್ವರೊಂದೆನಿಸಿಯೊಪ್ಪುವರು (ಹದಿಬ. ೧–೫೯). [ಒಂದು$_1$ + ಎನಿಸು$_1$]

ಒಂದೆರಳ್ಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ಒಂದೆರಡುಬಾರಿ (ರೆಪ್ಪೆ) ಮಿಟುಕಿಸು: ಎನಲೊಡನಜಿದಾಗಳೆ ಕಣ್ಣ ತಿಕ್ಕುತೊಯ್ಯನೆ ಯೆವೆವೊಂದೆರಳ್ಮುರಿಯೆ ಆನಿತಜಿಕೊಳಗೆ ಕಣ್ಣನೀರೊಕ್ಕುವುದ ಕಂಡು (ಭರಚ. ೯–೭೩).
[ಒಂದು$_3$ + ಎರಳ್ (< ಎರಡು) + ಮುರಿ$_1$]

ಒಂದೆಲಗ (ನಾ). ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾಗಿ ಒಂದೊಂದೇ ಎಲೆಯಿರುವ ಗಿಡ; ಇಲಿಕಿವಿಗಿಡ; ಬ್ರಾಹ್ಮಿ: ಹುಲಿಗಿಲು ಹುಣಸೆಯು ಸೊಪ್ಪೊಂದೆಲಗಂ ಭೂತಾಂಶಿ ತರಣಿ ಎಂಬಿನಿತಜಿಕೊಳಂದಲಸದೆ ಬೆರಸಂಕೋಲೆಲೆಯನೊಲವಿಂದಂ ಬೇದುಗಟ್ಟಲಖಿಳ ವಿಷಘ್ನಂ (ಖಮುದ. ೧೦–೫೬); ಒಂದೆಲಗ ಮೆಲ ಹೊಲ್ಲ ನಿಂದಕರ ನೆರೆ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೦೦); ಒಂದೆಲಗ: ಇದು ಗದ್ದೆಯ ಅಂಚುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತೋಟಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೩೬). [ಒಂದು$_3$+ ಎಲೆ$_1$ + –ಗ$_2$]

ಒಂದೆಲೆವೊನ್ನೆ (ನಾ) = ಒಂದೆಲಗ: "ಚಿತ್ರಪರ್ಣೀ – ಒಂದೆಲೆವೊನ್ನೆ" (ಓಷಧಿ. ೫೭); "ವಿದಾರಿಗಂಧಾ – ನರಿವಾಲ, ಒಂದೆಲೆವೊನ್ನೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೪). [ಒಂದೆಲೆ$_0$+ ಪೊನ್ನೆ]

ಒಂದೆವಸ, ಒಂದಿವಸ (ನಾ). ಒಂದು ದಿನ: ಅನುಂ ವಿಧೇಯನಲ್ಲಂ ನೀನುಂ ಗುರುವಲ್ಲಮಿಂದಿನೊಂದೆವಸದೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೬–೨೫). ಒಂದಿವಸೆ: ದಾಸಿಯರೊಳೊಂದಿವಸಮುಪ್ಪುದಘಟಿತಮುಪ್ಪುದು (ಚಿಬಪು. ೧೯–೪೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ದೆವಸ]

ಒಂದೆಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ದಿಕ್ಕು, —ಕಡೆ, —ಪಕ್ಕ: ರಥವಾಜಿಗಳೊಂದೆಸೆಯೊಳ್ ರಥಂಗಳೊಂದೆಸೆಯೊಳುರುಳ್ದು ಕೆಡೆದುವು (ಗದಾಯು. ೩–೬); ನೆಲದೊಂದೆಸೆಗೊಲೆದು (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೮೮); ರಥವದೊಂದೆಸೆ ಹಯವದೊಂದೆಸೆ ರಥಿಕರೊಂದೆಸೆ ಚಾಪ ಶರಸಾರಥಿಗಳೊಂದೆಸೆಯಾಗೆ ಕೊಂದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೯೮). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ದೆಸೆ]

ಒಂಬತು 'ಒಂಬತ್ತು' ನೋ.

ಒಂಬತ್ತು, ಒಂಬತು, ಒಂಭತ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ; ಹತ್ತಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಡಮೆ; ಎಂಟರ ಮೇಲೆ ಒಂದು; ನವ: ಅಲ್ಲಿಯಜುಮುತ್ತಕ್ಕೆ ಗಯ್ಯಂ ಒಂಬತ್ತು ಗಯ್ಯ (ಸೌಇಇ. XI–i. ೧೦–೩೨; 894); ಒಂಬತ್ತು ತಿಂಗಳ ಗರ್ಭಿಣಿಯಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೬–೨); ಸಹದೇವಕನನೊಂಬತ್ತಜಲಿ ಭೀಮನನೆಂಟುಕೋಲಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೧೧); ಹಿಂದಿದೊಡೊಂಬತ್ತು ಬಣ್ಣ ಸೋರುವ (ಮೋಹತ. ೨೫–೨೧). **ಒಂಬತು**: ಒಂಬತುಂ ನಿಧಿ ಬರಲ್ ಮತಿ ಪತ್ತದು ದೃಷ್ಟಿ ಸೌಖ್ಯಮುಂ (ಜಗವಿ. ೯–೫೨); ಒಂಬತುಂ ಗರಮನೆಂಟುಂ ಗೊಂಟನೊಳ್ ಕಟ್ಟಿ ತೂಗುವೆಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೫೪). **ಒಂಭತ್ತು**: ಕರಿಗಳ್ ಭೃಂಗಕುಳಾಕುಳೀಕೃತ ಕಟೋಪೇತಂಗಳೊಂಭತ್ತುಸಾಸಿರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೯೫); ಒಂಭತ್ತು ಬಾಗಿಲ ಮನೆ (ಪುರಂದ. ೧–೧೧೨–೬); ಪುತ್ರರಿಲ್ಲದಿದ್ದರೊಂದು ಕಷ್ಟ, ಪುತ್ರರಿದ್ದರೆ ಒಂಭತ್ತು ಕಷ್ಟ (ಗಾದೆ).

ಒಂಬದಿಂಬರ್ = ಒಂಬತ್ತುಮಂದಿ, —ಜನ: ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆ ಒಮ್ಬದಿಮ್ಬರುಂ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೨–೧; 870). **ಒಂಭತ್ತುಪಣದವರು** = ೧. ಎಡಗೈ ಜಾತಿಯವರು; ಹೊಲೆಯರು(ಕಿ). ೨. "ವೀರಶೈವ ಗುರುತ್ವ ಒಪ್ಪದ ಕುಲಾಚಾರದವರು." (ಶರಸಾ. ೨೪–೬).

[ದೇ.॥ ತಮಿ. ಒನ್ಪದು, ಒಮ್ಬದು, ಒಮ್ಪೋದು; ಮಲ. ಒಮ್ಪದು; ತುಳು. ಒರ್ಮ್ಬ; ಕೊಡ. ಒಯ್ಮ್ಬದೀ; ಗೊಂಡಿ. ಉನ್ಮಾ, ಉನ್ಮಾರ್]

ಒಂಬದಿಂಗಳು (ನಾ). ಒಂಬತ್ತು ತಿಂಗಳು; ನವಮಾಸ: ತಿಂಗಳಾಜೀಳು ನೆಜಿದೊಂಬದಿಂಗಳಾದುದು ಕಂತುವಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೧–೫೪).
[<ಒಂಬತ್ತು + ತಿಂಗಳು (< ತಿಂಗಳ್)]

ಒಂಬಯ್, ಒಂಭಯ್, ಒಂಭೈ (ನಾ). ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ: ಪತ್ತು ಪರಮಾಗಲೊಡ ಮೊಂಬತ್ತು ತೊಮೆಂದಕ್ಕುಮುಗ್ರದೊಳ್ ನೂ ಱು ರೆ ಮೇಣ್ ಮತ್ತಂ ಸಾಸಿರಮಿರೆ ನೆಲೆಸಿತ್ತೊಂಬಯ್ಯೆಂದು ವಿಬುಧರಿಂದಾದೇಶಂ(ಶಮದ.೧೯೦). 'ಒಂಬಯ್ನೂಱು' ಪರಾ. **ಒಂಭಯ್** : 'ಒಂಭಯ್ನೂಱು' ಪರಾ. **ಒಂಭೈ** : 'ಒಂಭೈನೂಱು' ಪರಾ. [< ಒಂಬತ್ತು]

ಒಂಬಯ್ನೂಱು, ಒಂಭಯ್ನೂಱು, ಒಂಭೈನೂಱು (ನಾ). ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಒಂಬತ್ತುನೂರು: ಒಂಬಯ್ನೂಱು (ಶಮದ. ೧೯೦ ಪ್ರಯೋ). **ಒಂಭಯ್ನೂಱು** : "ಎಣ್ಬಸೆ, ಒಂಭಯ್ನೂಱು, ಪಯಿಂಛಾಸಿರಂ – ಇವು ಸಂಖ್ಯಾನಂಗಳ್" (ಕಶಸಾ. ೨೬–೫೩೯). **ಒಂಭೈನೂಱು** : ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ ಸಖಕಾಲಮೊಂಭೈನೂಱ ಪದಿನಾಱನೆಯ ವಿಜಯಸಂವತ್ಸರ (ವೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೪೩–೨; 993). [ಒಂಬಯ್ (< ಒಂಬತ್ತು) + ನೂಱು$_1$]

ಒಂಭತ್ತು 'ಒಂಬತ್ತು' ನೋ.

ಒಂಭಯ್ 'ಒಂಬಯ್' ನೋ.

ಒಂಭಯ್ನೂಱು 'ಒಂಬಯ್ನೂಱು' ನೋ.

ಒಂಭೈ 'ಒಂಬಯ್' ನೋ.

ಒಂಭೈನೂಱು 'ಒಂಬಯ್ನೂಱು' ನೋ.

ಒಕತನ 'ಒಕ್ಕತನ' ನೋ.

ಒಕಲು 'ಒಕ್ಕಲ್$_2$' ನೋ.

ಒಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಒ' ಎಂಬ ವರ್ಣ: ಕೆಲಬರುಪಾಂತ್ಯದಕಾರದ ನೆಲೆಯೊಳೊಕಾರಂ ... ಅಕ್ಕುಮದೆಂಬರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೦೨). [ಸಂ.]

ಒಕುಳ 'ಒಕುಳಿ' ನೋ.

ಒಕ್ಕ$_1$ 'ಉಗು$_1$' ಪರಾ.

ಒಕ್ಕ$_2$ 'ಒಗು$_1$' ಪರಾ.

ಒಕ್ಕ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ (?): ತಮ್ಮ ಮೊದಲೊಕ್ಕದೊಳ್ಪತ್ತು ಕೊಳಗ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೨೪–೧; 1014). [?]

ಒಕ್ಕಂಡುಗ 'ಒಕ್ಕಂಡುಗ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಂದಿ (ನಾ). ೧. ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಕರು ಹಾಕುವ ಹಸು; ವರ್ಷಕ್ಕೊಂದು ಬಾರಿ ಈಯುವ ಹಸು. ೨. ಒಂದು ಕರುವನ್ನು ಹಾಕಿದ ಹಸು. [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕಂದಿ$_1$]

ಒಕ್ಕಟ್ಟು, ಒಗ್ಗಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿರುವುದು; ಐಕ್ಯ; ಐಕಮತ್ಯ: "ಒಕ್ಕಟ್ಟು ತಪ್ಪಿದರೆ ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಬೀಳುವರು" (ನೀಗಟ್ಟು. ೯೧). **ಒಗ್ಗಟ್ಟು** : ಒಗ್ಗಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಬಲವಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಒಕ್ಕಡಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ತುಂಡು. ೨. (ಕರಾ) ತುಂಡು ಅರಿವೆ, —ಬಟ್ಟೆ. [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕಡಿ$_4$]

ಒಕ್ಕಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕಡೆ, —ಭಾಗ, —ಮಗ್ಗುಲು: ರಕ್ಕೆಯಂದದೊಳೆನ್ನ ರಕ್ಷಣೆಗೊಕ್ಕಡೆಯೊಳನುಜಾತನಿರ್ಪನು (ರಾಮಾಸಂ. ೬–೧–೧೩); ತೇಪೆಹಾಕಿದ ಹಳದಿ ಹತ್ತಿಯ ಕೋಟನ್ನೂ, ಒಕ್ಕಡೆ ಸವೆದ ಬೂಟುಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೩೦೧). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕಡೆ$_3$]

ಒಕ್ಕಣ್ 'ಒಕ್ಕಣ್' ನೋ.

ಒಕ್ಕಣ$_1$ 'ಒಕ್ಕಣೆ$_1$' ನೋ.

ಒಕ್ಕಣ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಆಯುಧ: ಜೋಡು ಮೊಚ್ಚೆಯಂ ಭಲ್ಲೆಹ ಸೀಸಕಂ ಕವಚಡಾಯುಧವೊಕ್ಕಣವುದ್ದುವಾರೆಯುಂ ... ಸಂಭ್ರಮ ಮುಬ್ಬರಮಾಯ್ತು ದಂಡಿನೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೮–೨೮). [?]

ಒಕ್ಕಣ$_3$ (ನಾ). ೧. ತಗುಣಿ (*). ೨. ಹೇನು (*). [< ಸಂ. ಓಕಣ]

ಒಕ್ಕಣಿಕೆ$_1$ (ನಾ). = ಒಕ್ಕಣೆ$_1$. [ಒಕ್ಕಣೆ$_1$ + –ಇಕೆ]

ಒಕ್ಕಣಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ; ಬರಹ; ಆಜ್ಞೆ: ಈ ಬಾವಿಯ ... ನೀರಿನಿಂದ ಬೆಳೆದ ಕಾಯಿಪಲ್ಯಗಳನ್ನು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ನೀಡಬೇಕೆಂದು ಒಕ್ಕಣಿಕೆಯಿದೆ (ಹಬ್ಬಬ. ೯); "... ಎಲ್ಲರೂ ನಮ್ಮ ಆಜ್ಞಾನುವರ್ತಿಗಳಾಗಿ ಹೈದರನಿಗೆ ಅನುಕೂಲರಾಗಿರತಕ್ಕದ್ದು" ಎಂಬ ಒಕ್ಕಣಿಕೆಯು ... ಹೊರಟಿತು (ಒಡೆಕ. ೯೧). [ಒಕ್ಕಣೆ$_2$ (< ವಕ್ಕಾಣ) + –ಇಕೆ]

ಒಕ್ಕಣಿಸು 'ವಕ್ಕಾಣಿಸು' ನೋ.

ಒಕ್ಕಣೆ$_1$, ಒಕ್ಕಣ$_1$ (ನಾ). ಪೈರಿನಿಂದ ಕಾಳನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುವ ಕೆಲಸ; ಒಕ್ಕುವಿಕೆ; ಕಣಗೆಲಸ: ಒಕ್ಕಣೆಮಾಡುವುದು—ಪೈರನ್ನು ಕೊಯ್ದು ಒಣಗಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ಹೊಡೆದೊ ತುಳಿಸಿಯೊ ಕಾಳನ್ನು ಬೇರೆಮಾಡಿ, ಆಮೇಲೆ ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ತೂರಿ ... ದಾಸ್ತಾನು ಮಾಡಬೇಕು (ವ್ಯವಮ. ೨೩). **ಒಕ್ಕಣ$_1$** : ಕೊಯ್ವಾಂದಂತೆ ಸೂಡಿನಂತೆ ಕಳಕ್ಕೆ ವರ್ಪಂತೆ ಒಕ್ಕಣ [ಪಾಠಾಂ. ಭಕ್ಷಣ] ದಂತೆ ರಾಶಿಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨–೨೪). [ಒಕ್ಕು$_1$ + –ಅಣೆ ?]

ಒಕ್ಕಣೆ$_2$ 'ವಕ್ಕಾಣ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಣೆಯಂತ್ರ (ನಾ). ಒಕ್ಕಣೆ ಮಾಡುವ ಯಂತ್ರ; ಪೈರಿನಿಂದ ಕಾಳನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುವ ಯಂತ್ರ: ನೇಗಿಲು, ಕುದುರೆ, ಒಕ್ಕಣೆ ಯಂತ್ರ ಮತ್ತು ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಉಪಕರಣಗಳು ಊರೊಟ್ಟಿನ ವಶದಲ್ಲಿರಬೇಕು (ಪುನರು. ೩೦೪). [ಒಕ್ಕಣೆ$_1$ + ಯಂತ್ರ]

ಒಕ್ಕಣ್ಣ (ನಾ). ಒಂದು ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಏಕಾಕ್ಷ; "ಒಂದು ಕಣ್ಣುಳ್ಳವ" (ಜಾನಕೋ. ೨೮). [ಒಕ್ಕಣ್ (< ಒಕ್ಕಣ್) + –ಅ$_7$]

ಒಕ್ಕಣ್ಣಡಕ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಕನ್ನಡಕ (Monocle. ಇಂಕನಿ). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕಣ್ಣಡಕ]

ಒಕ್ಕಣ್ಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು; ಏಕಾಕ್ಷಿ: ಮಠವನ್ನು ಗುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಒಕ್ಕಣ್ಣಿಯಾದ ಒಬ್ಬ ಮುದುಕಿ (ನಗೆಗ. ೧೩). [ಒಕ್ಕಣ್ (< ಒಕ್ಕಣ್) + –ಇ$_2$]

ಒಕ್ಕಣ್ಣಿವಲೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಣ್ಣಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಲೆ: ಕಣ್ಣಿವಲೆ ಹೊಡೆವಲೆ ಹೊಸೆದ ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿವಲೆ ತೆಳ್ಳುವಲೆ ಪುರಿಯೊಕ್ಕಣ್ಣಿವಲೆ ಹಾಸುವಲೆ ಬೀಸುವಲೆಯು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೧೮). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕಣ್ಣಿ + ಬಲೆ$_1$]

ಒಕ್ಕಣ್ಣು 'ಒಕ್ಕಣ್' ನೋ.

ಒಕ್ಕತನ, ಒಕತನ, ಒಗತನ, ಒಗೆತನ (ನಾ). ಕೂಡಿಬಾಳುವೆ ಮಾಡುವುದು; ಸಂಸಾರ ಮಾಡುವುದು: ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮನವಾಯ್ತು ವರಸತಿಯೊಕ್ಕತನದಲು ಶಾಂತಪತ್ನಿಗೆ ನಿಷ್ಕಳಂಕದ ಗರ್ಭವಾಯಿತು (ಸಂಭಪ. ೧೩–೩೦); ಸುರರ ಹೆಂಡಿರನೊಕ್ಕತನವನು ಬಿಡಿಸಿ ಸುರಪಾಲಕನ ಪರಿಭವಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೬–೩–೩). **ಒಕತನ** : ಇಂದೆನ್ನ ಒಕ [ಪಾಠಾಂ. ಗ]ತನ ಹೋದರೆ ಹೋಗಲಿ ಮರಗಾಲ ಬಿಟ್ಟೆನಾದರೆ ಕೂಡಲಸಂಗ ನಿಮ್ಮಾಣೆ (ಬಸವ. ೬೨೦); ದೇವನ ದೇವತ್ವ ಕೆಟ್ಟಿತ್ತು ದೇವಿಯ ಒಕತನ ಮುಱಿಯಿತ್ತು (ವಚಸಂ. ೫೮೦–೨೧); ಒಲ್ಲೆನೊಕತನವ ಒಲ್ಲೆ ನಾನಾಱಿ ಕೊಲ್ಲಬಂದಾನೆನೆ ಕೋಪದಲಿ ನಲ್ಲ (ಶಿವಗೀ. ೧೩೪–೬೬೩). **ಒಗತನ** : ಮೇಳವಿಲ್ಲದವನ ಒಗತನ [ಪಾಠಾಂ. ಒಕತನ] ಆಳಿಯ ಬಾಳುವೆ (ಅವಚಂ. ೧೩೩–೬೦೭); ಬಸವಣ್ಣ ಮೆಚ್ಚಲು ಒಗ[ಪಾಠಾಂ. ಗೆ]ತನವ ಮಾಡುವೆ (ಮಹಾದೇ. ೧೧–೧); ಸಾಕು ಸಂಸಾರ ಸಜ್ಜಾಗಿಲ್ಲ ಒಲ್ಲೆ ಒಗತನವ (ಪುರಂದ. ೨–೪೩–೧); ಒಗತನ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಹಾಗ ಹಾಲಿಗೆ ಹೆಪ್ಪ ಮೊಗೆದಿಕ್ಕಿದವರಾರುಂಟು (ಮೋಹಕ. ೯–೧೯).

ಒಗೆತನ: ತೀರಿತ್ತು ತಿದ್ದದಿಹ ವಿಲಗವಮರರ್ಗಮರನಾರಿಯರ್ಗೊಗೆತನಂ ನೆಲೆಯಾಯ್ತು ನಾಕದೊಳ್ (ಚಬಪು. ೪೦–೩೪); ಅರಸನ ಒಗೆತನಕ್ಕೆ ಬೇಸತ್ತು ಸತ್ತಾ ಎಂದು ಸೈಗೆಡೆದಿತು (ಬದುರಿ. ೫೪).

ಒಗೆತನವಮಾಡು = ಸಂಸಾರವಮಾಡು; ಕೂಡಿಬಾಳು: ನಯ, ವಿನಯ, ಅನುನಯಗಳಿಂದ ನಲ್ಲೆಯನ್ನು ಒಲಿಯಿಸಿ ಒಗೆತನ ಮಾಡಿಕೊಂಬುವ ಅರಿವು ಅವನಲ್ಲಿ ಅಂಕುರಿಸಲೇ ಇಲ್ಲ (ಭೂಮಿತಾ. ೨೪).

[< ಒಕ್ಕಲ್$_2$? + –ತನ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಒಕ್ಕ = ಸಂಗಡ, ಒಡನೆ]

ಒಕ್ಕಯ್ 'ಒರ್ಕೆಯ್' ನೋ.

ಒಕ್ಕಯಿಸು 'ಒರ್ಕೆಯ್ಸು' ನೋ.

ಒಕ್ಕರ (ನಾ). ಕೊಂಕು; ಡೊಂಕು; ವಕ್ರ: ಊರಿಂದ ಊರಿಗೆ ಪೋಗುವುದೆ ಲೀಲಿ ದಾರಿ ಒಕ್ಕರವಲ್ಲದೆ ನೀಟು ಉಂಟೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೭೧–೬); ಒಲಿದು ಒಕ್ಕರ ಪರಿಹರಿಸಿ ಭೀಕರವ ತೊಲಗಿಸು ಶ್ರೀಕರ ಮೂರುತಿ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೭೭–೨). [< ಸಂ. ವಕ್ರ]

ಒಕ್ಕರಗಣ್ಣು (ನಾ). ಸೊಟ್ಟಗಣ್ಣು: "ಆಪ್ಪಟಿ ಮೂಗಿನ ಬಿಬ್ಬಿರಿವಲ್ಲಿನ ಸೊಟ್ಟನ ನಾವೊಲ್ಲೆ; ಒಕ್ಕರಗಣ್ಣಿನ ಕರಡಿಯ ತೊಗಲಿನ ಗಂಡನ ನಾವೊಲ್ಲೆ" (ಬಳ್ಳಾಬೆ. ೩೧–೧೧). [ಒಕ್ಕರ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಒಕ್ಕರಣೆ 'ಪೊಕ್ಕರಣೆ' ನೋ.

ಒಕ್ಕರಿಸು 'ವಕ್ರಿಸು' ನೋ.

ಒಕ್ಕರೆ (ನಾ). ಕೊಳ; ಪುಷ್ಕರಿಣಿ: "ಅಖಾತಂ, ದೇವಖಾತಕಂ – ೨ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ತೋಡಲ್ಪಟ್ಟ ದೊಣೆ, ವ[ಒ]ಕ್ಕರೆ ಮುಂತಾದ ಮಹಾಜಲವುಳ್ಳ ದೇವನಿರ್ಮಿತ ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥಗಳ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೬); ನಮಗೆಯತಿಹಿತವನಂತುಸುರಿ ಬಹುದುಃಖದೊಕ್ಕರ[ರೆ]ಗೆ ವಶಮಾಡಿದಕಟಾ (ನವಮೋ. ೩೦–೪೪). [< ಹೊಕ್ಕರ$_0$ < ಸಂ. ಪುಷ್ಕರ]

ಒಕ್ಕಲ್$_1$, ಒಕ್ಕಲು$_1$ (ನಾ). ಒಕ್ಕುವಿಕೆ; ಒಕ್ಕಣೆ: ಒಕ್ಕಲೊಳೊನ್ದು ಪೊಜಿಯುಂ ಕೆಯುಂ ಪದಿಕೊಳಂ ಭತ್ತಮುಂ ಮಾಸಲುಂ ಬಳಿವತ್ತಮುಂ ಸಲ್ವುದು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೮೩–೧೦; 977); ತೆಂಕಲ್ ಘಟ್ಟಮಂ ದಾಂಟೆ ಸಾನುವಿನೊಳ್ ರಾಜಿಗನೊಕ್ಕಲಂ ಬಡಿದು ತಂದೊಕ್ಕಲ್ ಜವಂ ನಟ್ಟ ಮೇಟವೊಲಾದತ್ತೆನೆ (ಮೈಆರ. ೧೯೩೦, ೭೬–೨೬; 1080); ಒಕ್ಕಲಲೊನ್ದು ಪೊಜಿಯು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೬೪–೧೮; 1098). **ಒಕ್ಕಲು$_1$**: ಒಕ್ಕಲು ಪೆಜುವೊಕ್ಕಲು ಪೇಜಿಬನ್ದ ಸೂಳೊಳ್ ಒಕ್ಕಲಲು ಬಳ್ಳವೊನ್ದು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೨–೧೩; 1072).

[ಒಕ್ಕು$_1$ + –ಅಲ್$_2$]

ಒಕ್ಕಲ್$_2$, ಒಕಲು, ಒಕ್ಕಲು$_2$, ಒಕ್ಕೆಲು, ಒರ್ಕಲು (ನಾ). ೧. ಮನೆ; ವಾಸಸ್ಥಾನ. ೨. ಮನೆತನ; ಕುಲ; ಕುಳ; ಸಂಸಾರ: ಒಕ್ಕಲುಳ್ಪೊತ್ತಿನ್ಮಕ್ಕಳ್ಪುಟ್ಟಿಲ್ಕಂ ಪುಟ್ಟದೊವುಂ ಪುರಿಗರು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೮೭–೧೨; 700); ದುರ್ಯೋಧನನೊಕ್ಕಲರ ಪುಡಿಯೊಳ್ ಪೊರಳ್ಪುವಂತೆ ಪಾಸಂಗೆಯುಂ ಪೊರಳ್ಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೭೧ ವ); ತಮ್ಮೊಕ್ಕಲೊಳಗಾರುಂ ಸಾಯದರ ಮನೆಯ ಪುಲ್ಲಂ ಕಿರ್ಚುಮಂ ತರ್ಪುದುಯೆಂದೊಡೆ (ಜೀವಸಂ. ೨೧–೩೮ ವ). ೩. ಬೇಸಾಯಗಾರ; ರೈತ; ಒಕ್ಕಲಿಗ: ಪಿರಿದು ತೆತ್ತೊಕ್ಕಲಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೨೫); ಇಲ್ಲಿಯ ಪುರದ ಒಕ್ಕಲಿವರು ಇಲ್ಲಿಯ ಬೆಸಮಕ್ಕಳಾರೆನ್ದೊಡೆ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯–೮; 915). **ಒಕೆಲು**: ೪. ನಿವಾಸಿ; ಪ್ರಜೆ: ಮುನೂಜುವೊಕಲೊಳ × ಆಚಲರೆಂಬಡೆ ಕಲುಳ್ಗಟ್ಟುವರ ಸರಸ ಬೇತಿಯ ಬೇಗಳ ಮಗ (ಕಇಆ. ೧೧೬–೨೧–೮; 792). **ಒಕ್ಕಲು$_2$**: ೨. ಯಮದೇವರ ಒಕ್ಕಲು ನಿತ್ಯಮರಣಸಿದ್ಧರು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೬೩–೭); ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನೂ ಚಾಮರಸನೂ ಒಂದೇ ಒಕ್ಕಲಿನವರು (ಕಸಾಚ. ೩೩೬). ೩. ತೋಟವನೂ ಒಕ್ಕಲುಗಳ ಕಯಿಯಿಂದ ನಾವೇ ಗುತ್ತಗೆಯಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೩೨–೪೪; 1418 ?). ೪. ಇಕ್ಕುವವನೂರಿಗೊಂದೊಕ್ಕಲೆಂದೆನಬೇಡ ಅಕ್ಷಯ ಪದವ ಪಡೆದು ಕೈಲಾಸದಿಂದೊಕ್ಕಲಿರಬಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೦೦). ೫. ಹೆಂಡತಿ; ಪತ್ನಿ: ಮಕ್ಕಳ ಪೆಚ್ಚುಗೆಯಲ್ಲದೆ ರತಿಸುಖ ಒಕ್ಕಲ ಸಂಗದೊಳುಂಟೆ ರೊಕ್ಕದ ಹೋಕಲ್ಲದೆ ರತಿಸುಖವುಂಟೆ ಠಕ್ಕಿನ ಗಣಿಕೆಯರೊಡನೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೫–೯೫). ೬. "ಜಮೀನನ್ನು ಗುತ್ತಿಗೆಗೆ, ಮನೆಯನ್ನು ಬಾಡಿಗೆಗೆ, —ಪಡೆದು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವವನು: ಒಕ್ಕಲು, ಗೇಣಿದಾರ, ಗುತ್ತಿಗೆದಾರ, ಬಾಡಿಗೆದಾರ" (Tenant. ಇಂಕನಿ). **ಒಕ್ಕೆಲು**: ೧. ಜಗತಿಯ ಬೂವುಗಳೊಳ್ಪಣ ೧ ಆವರೊಕ್ಕೆಲೊಳ್ ವೀಸ ೧೦ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೯೪–೩೨; 1094). △ **ಒರ್ಕಲು**: ೩. ಎಪ್ಪತ್ತೊರ್ಕಲು ಮಿಬ್ದು (ಕಇ. II, ೮–೩೫; 1072).

ಒಕ್ಕಲಮಕ್ಕಳು, ಒಕ್ಕಲುಮಕ್ಕಳು = ವ್ಯವಸಾಯ ಮಾಡುವ ರೈತರು; ಒಕ್ಕಲಿಗರು: ಒಕ್ಕಲಮಕ್ಕಳ ಕಸವರಮೆಲ್ಲಮಂ ಕಳ್ದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೩–೧೮); ಅಂದು ಒಕ್ಕಲುಮಕ್ಕಳು ಉಳಿಯ ಮೂನೂರ್ವರುಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೪೧–೪೮; 1174); ಸೇವಕರಿಗೆನ್ನೊಕ್ಕಲುಮಕ್ಕಳಿಗೆನಗೆ ತಕ್ಕನಿತುಂಬಳಿಗೊಟ್ಟರಿಸ್ಯೆ ನಾಡೆ ಕಕ್ಕುಲತೆಗಳೆನಗಿಲ್ಲ (ಭರಚ. ೫೨–೧೦೯). ಒಕ್ಕಲುತೆಗೆ, ಒಕ್ಕಲುತೆರಳು = ಊರುಬಿಟ್ಟು ಹೋಗು; ಗುಳೇಹೋಗು: ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹುಲಿ ಕೂಗಿದರೆ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲುತೆಗೆದರಂತೆ (ಗಾದೆ); ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನಿಂದಂತಕನ ರಾಜಧಾನಿಗಾನೊಕ್ಕಲುತೆರಳಬೇಕಾಯ್ತು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೩–೯೮).

[ಒಕ್ಕು? + –ಅಲ್$_2$. / ತಮಿ. ಒಕ್ಕಲ್; ತುಳು. ಒಕ್ಕೆಲ್; ಕೊಡ. ಒಕ್ಕ]

ಒಕ್ಕಲಗಿತ್ತಿ 'ಒಕ್ಕಲಿಗಿತಿ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲಡಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಜಮೀನುದಾರನು ತನ್ನ ಒಕ್ಕಲಿಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಮನೆ (ಕಿ). [ಒಕ್ಕಲ್$_2$ + ಅಡಿ$_1$]

ಒಕ್ಕಲತನ 'ಒಕ್ಕಲ್ತನ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲಾಗು (ಕ್ರಿ). ಜೀವಿಸು; ನೆಲಸು; ಏಳಿಗೆಹೊಂದು; ಸಂಸಾರವಾಗು: "ಬಟ್ದಂ (ಬಾಟ್ದಂ) = ಜೀವಿಸಿದಂ, ಒಕ್ಕಲಾದಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದೆ ಬಾಳ್ವ ಧನಿಕನನಕ್ಕಜಿಂದೀರೈದು ಸಾಸಿರದೊಕ್ಕಲಾಗಿ ಬದುರ್ಕೆಂಕು ನೀನೆಂದುಜಿ ಪರಸಿದಂತೆ (ಬಸಪು. ೧–೩೪); ಕೂಡಿಕೊಳ್ ಕೂಡಿಕೊಳ್ ನಿನಗೊಕ್ಕಲಪ್ಪೆನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೮–೩); ಬೇಗಬೇಗ ಹುಟ್ಟಿ ಮಕ್ಕಳು ಮನೆಗೆ ಒಕ್ಕಲಾದರು (ಬಾಳಗಿ. ೨೬).

[ಒಕ್ಕಲ್$_2$ + ಅಗು$_1$]

ಒಕ್ಕಲಿಕ್ಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಡಿ; ಹೊಡೆ; ಥಳಿಸು; ಒಕ್ಕು; ನಾಶಮಾಡು; ಕೊಲ್ಲು: ಅಂತು ತನ್ನ ಬಲಮೆಲ್ಲಮಂ ಜವನಂತೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿಕೊಲ್ವ ಕಳಶಕೇತನನಂ ಯಜ್ಞಸೇನನೇನುಂ ಮಾಣದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೧ ವ); ಮಾಳವಸೇನೆಯನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ (ಮೈಆರ. ೧೯೩೦, ೧–೩೫; 1173); ಸಕಲ ಸುಭಟರನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿದನೊಂದು ನಿಮಿಷದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦–೬); ಮಲೆವರನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೪–೪). ೨. ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿಸು; ಕೆದರು; ಚೆಲ್ಲು: ಅಲಂಪಿನಿಂದೆಸೆವಲೋಲ ಕುರುಳ್ಗಳನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ ಮೆಯ್ಯುಜಿಯದೆ ಸೂಳೆಗೇರಿಯೊಳೆ ಸಂಚರಿಪಂ ವಿಟನಂತೆ ಮಾರುತಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪–೧೪೨); ಜಕ್ಕುಲಿಪ ನೇಮದಿಂ ಕರಗುವೆರ್ದೆಯಿಂದೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ ಪೊಣ್ಮುವ ಗದ್ಗದಾಲಾಪದಿಂದೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೫–೨೫); ಹೊಕ್ಕು ಮೈಕ್ಕೈಗೂಡಿ ಸುರತಸುಖಾತಿರೇಕದಲಿ ಒಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ ಸಮಸ್ತಭೋಗವ ಮಿಕ್ಕು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫–೪೯). [ಒಕ್ಕಲ್$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಒಕ್ಕಲಿಕ್ಕು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಲಸು ; ಬೀಡುಬಿಡು. ೨. ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು ; ಬೇರೂರು : ಹೃದಯದೊಳೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿತು ಶೋಕ (ಕಾವ್ಯಾಅ. ೨೧–೫೩). [ಒಕ್ಕಲ್$_2$ + ಇಕ್ಕು]

ಒಕ್ಕಲಿಗ (ನಾ). ೧. ಒಕ್ಕಲತನ ಮಾಡುವವನು ; ವ್ಯವಸಾಯಗಾರ; ರೈತ : "ಕೃಷಿಕಂ ಕುಟುಂಬಿ ಕ್ಷೇತ್ರಾಜೀವಿ ಕರ್ಷಕಂ ಕೃಷಿಯ ಮಾಳ್ಪೊಕ್ಕಲಿಗನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೯–೧) ; ಒರ್ವನೊಕ್ಕಲಿಗನೊಂದು ಪೇಱು ಮಣ್ಣಂ ತಂದು ಶ್ರೀಪರ್ವತದ ಮೇಗೊಟ್ಟಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೭–೨೩) ; ಮಱಿಯುಂ ಪಾರ್ವೊಕ್ಕಲಿಗನಂತೆ ಗಗನಮಂಡಲಮಂ ನೋಡುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೮೦) ; ಅಸವಸದಿಂ ಪಟಿಗೆಯ್ಯಂ ಕಸವಂ ಸೋದಿಸದೆ ಬಿತ್ತಿದೊಕ್ಕಲಿಗನವೊಲ್ ಸಸಿಯಂ ನೋಡಿ ತಳೋದರಿ ಬಿಸುಸುಯ್ಯುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೫೪) ; ಒಕ್ಕಲಿಗ ಮುದ್ದಯ್ಯನಕ್ಕಱಿನ ಮಗ ನಾನಯ್ಯ (ಲಿಂಗಾರ. ೧೧–೩) ; ಬೇಸಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಒಕ್ಕಲಿಗ ಕೆಟ್ಟ (ಗಾದೆ). ೨. ಚತುರ್ಥ ಜಾತಿಯವನು: "ಕುಡಿಯನಲ್ಕೊಕ್ಕಲಿಗಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೩೩) ; ಈಶ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವಿಷ್ಣು ಕ್ಷತ್ರಿಯಂ ಅಜವೈಶ್ಯ ಆ ಸುರಪನೊಕ್ಕಲಿಗನೆನ್ನವೆ ನಿಗಮಭಾಷ್ಯ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೦೨–೧೮) ; ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲಿಗರ ಸಿಪಾಯಿ ಗೌಡನು ಬಂದ (ಚೆಂಗಾಳ್ವ. ೧೧). [ಒಕ್ಕಲ್$_2$ + –ಇಗ. / ತಮಿ. ಒಕ್ಕಲಿಯನ್]

ಒಕ್ಕಲಿಗಿತಿ, ಒಕ್ಕಲಗಿತ್ತಿ, ಒಕ್ಕಲುಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಒಕ್ಕಲಿಗನ ಹೆಂಡತಿ : ಇತಿಗೆ – ಚಾಮರಿಗಿತಿ . . . ಚಿಪ್ಪಿಗಿತಿ, ಒಕ್ಕಲಿಗಿತಿ ; ಒಕ್ಕಲಿತಿ (ಶಮುದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ). **ಒಕ್ಕಲಗಿತ್ತಿ :** ೧. ರಸ್ತೆಯ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲಗಿತ್ತಿಯರು ಕೆಲವರು ಕಾಯಿಪಲ್ಲೆ ಮಾರಲು ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ಮೂರುದಾ. ೧೩೭). ೨. ಕೆಲಸದವಳು; ಸೇವಕಿ: [. . . ತಂದೆಯ ಮನೆಯೊಳಿರ್ದ ಕನ್ನಿಕೆ ಮದುವೆಯಾಗದ ಮುನ್ನವೆ ಮೆಯ್ನೆಱಿದೊಡಾಕೆ ಸೂಳೆಯೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲಗಿತ್ತಿಯಿಂದಂ ಕಷ್ಟೆ] (ಪಂಚತಂ. ೨೫೭–೪) ; ರಾಯರ ಹೆಂಡತಿ ಮನೆಯ ಒಕ್ಕಲಗಿತ್ತಿಯೊಡನೆ ಜಗಳವಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೧೪). **ಒಕ್ಕಲುಗಿತ್ತಿ :** ೨. ತನ್ನ ಮನೆಯ ಒಕ್ಕಲುಗಿತ್ತಿಯನ್ನು ಕರೆದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೬೨) ; ಅವಳು ಬಹುತರವಾಗಿ ಒಕ್ಕಲುಗಿತ್ತಿ ಇರಬಹುದು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೪). [ಒಕ್ಕಲಿಗ + –ಇತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಒಕ್ಕಲಿತಿ (ನಾ). = ಒಕ್ಕಲಿಗಿತಿ ೧: ಒಕ್ಕಲಿತಿ ಜೋಡೆಯಾದಂತಕ್ಕುಮವಳ್ ಸಿತಗೆ ಪತಿಗೆ ಮಿಗೆ ಕಾಯ್ವಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೩೩) ; ಪೊಸತಿಲ ಪೂಜಿಸಿ ಹೊಱವಟ್ಟುಹೋದ ಒಕ್ಕಲಿತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಒಕ್ಕಲಿಗಿತ್ತಿ] ಯಂತಾಯಿತ್ತೆನ್ನ ಭಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೪೨೧). [ಒಕ್ಕಲ್$_2$ + –ಇತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಒಕ್ಕಲಿರು (ಕ್ರಿ). ವಾಸಿಸಿರು ; ನೆಲಸಿರು : ಇಕ್ಕುವವನೂರಿಗೊಂದೊಕ್ಕಲೆಂದೆನಬೇಡ ಅಕ್ಷಯ ಪದವ ಪಡೆದು ಕೈಲಾಸದಿಂದೊಕ್ಕಲಿರಬಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೦೦) ; ಈ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಒಕ್ಕಲ್$_1$ + ಇರು$_1$ (< ಇರ್$_1$)]

ಒಕ್ಕಲು$_1$ 'ಒಕ್ಕಲ್$_1$' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲು$_2$ 'ಒಕ್ಕಲ್$_2$' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲುಗಿತ್ತಿ 'ಒಕ್ಕಲಿಗಿತಿ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲುಗುತ್ತಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಂಕ: ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ತೆರುವಣಗಳು:— ತೆರು . . . ನೊಗಹಣ, ಒಕ್ಕಲುಗುತ್ತಗೆ, ಕಾಣಿಕೆ (ತುಳುನಾ. ೨೭೧). [ಒಕ್ಕಲು$_2$ (< ಒಕ್ಕಲ್$_2$) + ಗುತ್ತಗೆ]

ಒಕ್ಕಲುಗೆಱೆ 'ಒಕ್ಕಲ್ಗೆಱೆ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). = ಒಕ್ಕಲಿರು : ಮಿಕ್ಕಲಿ, ಒಕ್ಕಲುಗೊಳ್ಳಲಿ ಆ ನಾವೂ ನೀವೂ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೮–೧೬). [ಒಕ್ಕಲು$_2$ (< ಒಕ್ಕಲ್$_2$) + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಒಕ್ಕಲುತನ 'ಒಕ್ಕಲ್ತನ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲುದೆಱೆ 'ಒಕ್ಕಲ್ದೆಱೆ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲುಬರು (ಕ್ರಿ). ನೆಲಸುವುದಕ್ಕೆ ಬರು ; ವಾಸವಾಗು : ಅನಿಲನ ಹುಲ್ಲು ಹೊದಿಸಿ ಮನೆ ಹೊಲಬಾಯಿತ್ತು ನೆಲಗಟ್ಟು ಶುದ್ಧವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಗೋರಕ್ಷಪಾಲಕ ಮಹಾಪ್ರಭು ಸಿದ್ಧ ಸೋಮನಾಥಲಿಂಗವು ಆ ಮನೆಗೆ ಒಕ್ಕಲುಬಾರ (ಸರ್ವವ. ೫೬–೨೯೭). [ಒಕ್ಕಲು$_2$ (< ಒಕ್ಕಲ್$_2$) + ಬರು$_1$ (< ಬರ್$_1$)]

ಒಕ್ಕಲುವೋಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಕ್ಕಲು ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಗುಳೇ ಹೋಗಿಸು : ನಿನ್ನಯ ತಾಯನೊಯ್ವಪದದೊಳ್ಜವನಕ್ಕಟ ನೋಡು ಕಂದ ಬಂದೆನ್ನುಮನಂತೆ ಕೂಡಿದೊಡನೊಕ್ಕಲುವೋಗಿಸನೇಕೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೨) ; "ಒಕ್ಕಲುವೋಗಿಸಂ – ಸಂಸಾರ ಸಹಿತವಾಗಿ ಕೊಲ್ಲಲಿಲ್ಲ" (ಕಾದಂಪೂ. ಅಡಿಟ). [ಒಕ್ಕಲುವೋಗು (< ಒಕ್ಕಲ್ವೋಗು) + –ಇಸು$_3$]

ಒಕ್ಕಲುವೋಗು 'ಒಕ್ಕಲ್ವೋಗು' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲುಹೋಗು 'ಒಕ್ಕಲ್ವೋಗು' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಸಂಸಾರ ಸಹಿತನಾಗಿ ಮನೆಬಿಟ್ಟು ಹೋಗು: ಆ ಕಾಗೆ ಬಂದು ಮನೆಯ ಹೊಕ್ಕೊಡೆ ಒಕ್ಕಲೆತ್ತಿ ಹೋದ ಮರ್ಕಟನ ಭಕ್ತಿಯಂತಾಯಿತ್ತಯ್ಯಾ (ಚೆನ್ನವ. ಕ. ೫೦೦). [ಒಕ್ಕಲ್$_2$ + ಎತ್ತು$_1$]

ಒಕ್ಕಲೇಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಾಸವಾಗಿರದಂತೆ ಮಾಡು; ಊರು ಬಿಡಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ನಿರ್ಗತಿಕನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು ; ದರಿದ್ರನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು : ಧನಿಗಳು ಒಕ್ಕಲೇಳಿಸದಂತೆಯೂ ಪಡಕೊಂಡ ಸಾಲವನ್ನು ಮರುಪಾವತಿ ಮಾಡದಂತೆಯೂ . . . ಮಾಡುವುದು (ದೇಶಧು. ೧೪). [ಒಕ್ಕಲೇಳು + –ಇಸು$_3$]

ಒಕ್ಕಲೇಳು (ಕ್ರಿ). ಕುಟುಂಬ ಸಹಿತ ಊರುಬಿಡು ; ಗುಳೇಹೋಗು : ಕ್ರಿ.ಶ. ದ ಆದಿಭಾಗದಲ್ಲೇ ಸಯಾಂ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತೀಯರು ಒಕ್ಕಲೆದ್ದು ಬಂದರೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ (ದಭಾಇ. ೨೩೫). [ಒಕ್ಕಲ್$_2$ + ಏಳು$_1$ (< ಏೞ್$_1$)]

ಒಕ್ಕಲ್ಗೆಲಸ (ನಾ) = ಒಕ್ಕಲ್ತನ ೨ : ವೀರಾರಿಗಳ್ . . . ಶರಣ್ಬೊಕ್ಕು ಮೂವಿಟ್ಟಿಯೊಕ್ಕಲ್ಗೆಲಸಕ್ಕಾಂತಿರ್ದ್ದರ್ (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೪೮–೧೫; 1121). [ಒಕ್ಕಲ್$_2$ + ಕೆಲಸ]

ಒಕ್ಕಲ್ಗೆಱೆ, ಒಕ್ಕಲುಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಊರ್ವ್ವೊಕ್ಕಲ್ಗೆಱೆಯೊಳು ಶಿವಾಲಯಮಂ ಮಾಡಿಸಿ ಧಂಮ್ಮ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯುಂ ಯಶಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯುಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೭–೬೬; 1187). **ಒಕ್ಕಲುಗೆಱೆ :** ಒಕ್ಕಲುಗೆಱೆಯಲು ಗದ್ದೆ ಸಲಗೆವೊಂದು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೭–೭೨; 1187). [ಒಕ್ಕಲ್$_0$ + ಕೆಱೆ]

ಒಕ್ಕಲ್ತನ, ಒಕ್ಕಲತನ, ಒಕ್ಕಲುತನ (ನಾ). ೧. ಕುಟುಂಬಜೀವನ; ಗೃಹಸ್ಥತನ; ಸಂಸಾರ : ಒಕ್ಕಲ್ತನಮುಮನಱಿವಿನ ತಕ್ಕುಮನಱಿವವ ಗುಣಂಗಳೆಮಗೇವುವೆಂದೊಕ್ಕು ಮಿಗಿಲಪ್ಪ ಗುಣದೊಳು ಪೊಕ್ಕು (ಬಂಹರಿ. ೧–೧೯). ೨. ಬೇಸಾಯ; ಉಳುಮೆ : ಇದಾನ್ಕೊಳೆ ಈರೆಬ್ಬತ್ತರುಳಂ ಒಕ್ಕಲ್ತನಂ ಕೆಯ್ವೊನಾ ವಿತ್ತಿದಲ್ಲಿ ವೆಳೆಯಾದೆ ಕೆಡುಗ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪–೧೫; 685) ; ಸಸಿ ಪುಟ್ಟಿದಂದೆ ಪುಲ್ಲುಂ ತಗುಳ್ವ ಕೆಯ್ಯುಮಂ ಜೀವಂ ಪುಟ್ಟಿದಂದೆ ಸಾವು ತಗುಳ್ವ ಮೆಯ್ಯುಮನಱಿದಾಕೆಯ್ಯಂ ಬೇಗಂ ಮಗುೞ್ದುೞ್ತು ಬಿತ್ತಿಸುವುದು ಈ ಮೆಯ್ಯುಮಂ ಬೇಗಂ ಧರ್ಮದೊಳ್ ಪತ್ತಿಸುವುದು ಅಲ್ಲದೊಡೊಕ್ಕಲ್ತನದ ಬುದ್ಧಿಯುಂ ಅಱಿವಿನ ವೃದ್ಧಿಯುಮೆಂತೆಸೆಯಲಾರ್ಕುಂ (ಜೀವಸಂ. ೧–೧೪ ವ).

ಒಕ್ಕಲತನ : ೨. ಒಕ್ಕಲತನದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಫಲಪ್ರದವಾದ ಮಣ್ಣು, ಸಾಕಷ್ಟು ಮಳೆ . . . ಇವು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕ (ಕೀಟಪಿ. VI, ೨೦೫); ನೀರಾವರಿ ಸೌಕರ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಒಕ್ಕಲತನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುವಂತೆ (ಕರ್ಮವೀ. ೮-೧೧; 1959); ಒಕ್ಕಲತನದ ವ್ಯಾಸಂಗಮಾಡಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಬಲ್ಲಿದರೆಂದು ಮೆಚ್ಚುಪಡೆದು ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಭೂಮಿತಾ. ೩ ಮುನ್ನುಡಿ). **ಒಕ್ಕಲುತನ:** ೨. ಅವರು ಶಿವನೊಕ್ಕಲು. ಒಕ್ಕಲುತನವೆ ಅವರ ಕಾಯಕ (ತುಂಗಭ. ೭೨); ಊರ ಕಾರಭಾರದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದ ಒಕ್ಕಲುತನ ಯಾರದೋ ಪಾಲಾಯಿತು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೧); ಒಕ್ಕಲು ತನದ ಕಾಲೇಜು ಬೇಕೆ? (ಚಿಂದುಟ. ೫೪).

[ಒಕ್ಕಲ್$_2$ + -ತನ]

ಒಕ್ಕಲ್ತನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ವ್ಯವಸಾಯಮಾಡು; ಉಳು: ಎಱಿಗ ನಾಗನುಂ ಕುಪ್ಪನುಂ ಮಾದನುಂ ಒಕ್ಕಲ್ತನಂಗೆಯ್ಯೆ (ಎಇ. XXVI, ೪-೧೭; 996?). [ಒಕ್ಕಲ್ತನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಒಕ್ಕಲ್ದೆಱೆ, ಒಕ್ಕಲುದೆಱೆ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲುತನದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ, —ತೆರಿಗೆ: ಪೆರ್ಜುಂಕಂ ಬಿಲ್ಕೊಡೆ ಎರಡೊಕ್ಕಲ್ದೆಱೆ ಕೋಡಿವೀಸವ ಸಹಿತಂ (ಸೌಇ. XX, ೩೪-೯೯; 1053); ವಣ್ಣರಾಪುರದ ಒಕ್ಕಲ್ದೆಱೆಯ ಕಾಣಿಕೆ ಗದ್ಯಾಣಂ (ಕಇ. IV, ೩೪-೨೩; 1109); ಎಲೆ ಮಾಱುವೊಕ್ಕಲ ಒಕ್ಕಲ್ದೆಱೆ ಕೊಡಬಿಸಮುಮಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೯೯-೩೨; 1074); ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಸುಬ್ಬಣಯ್ಯಂ ತಮ್ಮೊಕ್ಕಲ್ದೆಱೆವೊಳಗೆ (ಬೊಂಕಶಾ. ೯೯೩೪, ಹಿರೇಕೆ. ೨೨-೪೮; ?). **ಒಕ್ಕಲುದೆಱೆ:** ನಂದಾದೀವಿಗೆಗೆ ವೊಂದೊಕ್ಕಲ ವೊಕ್ಕಲುದೆಱೆಯಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಇಎ. ೯೫೦, ಹಾನಗಲ್. ೮೭-೧೦; 840). [ಒಕ್ಕಲ್$_2$ + ತೆಱೆ$_3$]

ಒಕ್ಕಲ್ವೋಗು, ಒಕ್ಕಲುವೋಗು, ಒಕ್ಕಲುಹೋಗು (ಕ್ರಿ). ಒಕ್ಕಲು ತೆಗೆ; ವಲಸೆಹೋಗು: ಗೂಳೆಯದೆಗೆಯುತೊಕ್ಕಲ್ವೋಪ ಹಕ್ಕಿಯ್ಯ ಹಿಂಡು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೪-೧೦೨). **ಒಕ್ಕಲುವೋಗು:** 'ಒಕ್ಕಲು ವೋಗಿಸು' ಪರಾ. **ಒಕ್ಕಲುಹೋಗು:** ಎನಗೆ ಸಿರಿಯಾಳನ ಮನೆ ಗಟ್ಟಿ ಬೇರೂರಿಗೆ ಒಕ್ಕಲುಹೋದ ದಾಸಿಮಯ್ಯನ ಮನೆಗಟ್ಟಿ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೮೯-೨೭). [ಒಕ್ಕಲ್$_2$ + ಪೋಗು$_1$]

ಒಕ್ಕಸೂಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ: ಬಯತಲನುಕ್ರಮಂಬಿಡಿದು ಮಾಡಿಸಿ ಮಾಡಿಸಲಾಜದೊಕ್ಕಸೂಂಡಿಯಲಿರೆ ದೇವತಾಲಯಮನೀಕ್ಷಿಸೆ (ಸೌಇ. IX-i, ೧೭೧-೫೦; 1092). [ಒಕ್ಕ$_3$ + ಸೂಂಡಿ ?]

ಒಕ್ಕಳೆ 'ಒಕ್ಕುಳ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶಮಾಡು (?): ಸುಳಿಸಿದರ್ ಭೂತ ಬೇತಾಳರಂ ದೆಸೆದೆಸೆಯೊಳಳಿಸಿದರ್ ಪ್ರಾಕಾರದಸುರರಂ ಜಡಿವುತಪ್ಪಳಿಸಿದರ್ ಪೊಳ್ದಾದ ಋತ್ವಿಕ್ಕುಗಳ ಹೊಗೆವ ಹೋಮದೊಳ್ ಹೋಮಿಸಿದರು ಬಳಸಿದರ್ ಯಜ್ಞಸಾಹಿತ್ಯಮಂ ತಮ್ಮೊಳೊಕ್ಕಳಿಸಿದರ್ ಮಾರಣ ಧ್ವರವ ಹನುಮ ಪ್ರಮುಖರುಳಿಸಿದರ್ ಶಕ್ರಾರಿಗೊಬ್ಬನಂ (ಇಂದ್ರಜಿ. ೧೧). [< ಒಕ್ಕಲ್$_1$ + -ಇಸು$_3$. / ತೆಲು. ವಕ್ಕಳಿಂಚು = ವಿರೋಧಿಸು, ತಡೆ]

ಒಕ್ಕಳ್ಳಿ (ನಾ). ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಇರುವವಳು (?): ಗಂಡನನ್ನು ಮುಂದುಮಾಡಿ ಪಾಲುಪಡೆದು ಒಕ್ಕಳ್ಳಿಯಾಗಿ ತಾನು ಸಂಸಾರಸುಖಿಸಬೇಕು ಎಂದುಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೦). [?]

ಒಕ್ಕಾಲ 'ಒಕ್ಕಾಲ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಾಲು$_1$ (ನಾ). ಒಂದುಕಾಲು; ಏಕಪಾದ: ಒಕ್ಕಾಲ ಹುರಿಗೆಜ್ಜೆ ಒಕ್ಕಾಲ ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆ . . . ಹಾಕಿದ ಕುದುರೆ (ನಾಪದ. ೮೭).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಒಕ್ಕಾಲು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಲುಭಾಗ; ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಂಶ: ಅನುಭವಬಲದಿಂದ ಮುಕ್ಕಾಲುಪಾಲು ಕಾವ್ಯಬರೆದು ಸಮಯಬಲದಿಂದ ಒಕ್ಕಾಲುಪಾಲು ಹೊಡೆದು ಹಾಕಿದ್ದಾನೆ (ಸಾಹಿಸಂ. ೪೫); ರಜಾಚೀಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಮುಕ್ಕಾಲುಭಾಗ ರೋಗೋದ್ಭವ. ಒಕ್ಕಾಲು ತರಾಂತುರಿಯ ಗೃಹಕೃತ್ಯದಿಂದ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟವು (ಗಾಳಿಪ. ೫೧); ಒದು ಒಕ್ಕಾಲು ಬುದ್ಧಿ ಮುಕ್ಕಾಲು (ಗಾದೆ). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕಾಲು$_3$ (< ಕಾಲ್$_3$)]

ಒಕ್ಕಿಡು (ಕ್ರಿ) ಬಡಿ; ಹೊಡೆ; ಥಳಿಸು; ಒಕ್ಕು; ನಾಶಮಾಡು; ಕೊಲ್ಲು: ಆ ಚಂಡರಣದೇವನೆಮಗೆ ನೆರವಾಗಿ ಉಱಿದವರನೊಕ್ಕಿಟ್ಟ ನುದ್ದಂಡನಾಗಿ (ಅಂತಿಗೊ. ೭-೧೨೫). [ಒಕ್ಕು$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಒಕ್ಕಿರು (ಕ್ರಿ). ಸುರಿದಿರು: ಪಲ್ಲವಮಂ ತಿನಲ್ಕೆ ಳಸಿ ವಕ್ತ್ರಾಗ್ರಂಗಳಂ ನೀಡಿ ಪೀವರಫೇನಂಗಳ ಲೇಶಪಿಂಡಮುದಜಲ್ಲೊಕ್ಕಿರ್ದುದೆಂಬಂದದಿಂ (ಬಾಧವು. ೩-೩೪). [ಒಕ್ಕು$_3$ (< ಉಗು$_1$) + ಇರು$_1$ (< ಇರ್$_1$)]

ಒಕ್ಕಿಲ್ (ನಾ). ಒಕ್ಕುವಿಕೆ; ಒಕ್ಕಣೆ: "ವಿಭೇದಮೆನಲೊಕ್ಕಿಲ್" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯-೩); ಮಾಸರಕುಟ್ಟಿಯರು ಅತ್ತಾಣೆಯುಮೊಸೆದು ಅಯ್ಗುಳ ಕೆಯ್ಯು ಒಕ್ಕಿಲುಳೊಕ್ಕುಳಮುಮಾಗೆ ಕೊಟ್ಟಾರ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೯೨-೯; 780); ಹೊಕ್ಕು ಹೊಯ್ದರು ರಥವನಳವಿಗೆ ಮಿಕ್ಕು ಕೈಮಾಡಿದರು ಕಾಲ್ದುಳಿಯೊಕ್ಕಿಲಲಿ ಬೇಸಱಿಸಿದರು ಪವಮಾನನಂದನನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೨೬). [ಒಕ್ಕು$_5$ + -ಇಲ್$_3$]

ಒಕ್ಕಿಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಡಿ; ಒಕ್ಕು; ನಾಶಮಾಡು; ಕೊಲ್ಲು: ತರತರದಿಂದ ಪಾರ್ದ್ದಿಸುವ ಪೊಯ್ವಿಡುವೋಕುವ ನೂಂಕುವಾಂಕೆಗೊಳ್ವರನದಟಂ ಕಱುತ್ತಿಱಿದು ಸಂಗರದೊಳ್ ಜವನೊಕ್ಕಿಲಿಕ್ಕಿದನ್ತಿರೆ ನೆಱೆ ಮಾಡಿದಂಗರಿಕ ಕಲ್ಲೆಯನಾಯಕನಂ (ಎಕ. VII, ಹೊನ್ನಾಳಿ. ೫೧-೫; 1195); ಮುರಹರ ಪದ್ಮಸದ್ಮಮುಖನಿರ್ಜರಕೋಟಿಯನೊಕ್ಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕರ]ಲಿಕ್ಕಿ (ರಾಜಶೇ. ೧-೫); ಕೊಳುಗುಳದಿ ಕಾದಿ ಶಸ್ತ್ರಗಳನೊಕ್ಕಿಲಿಕ್ಕಿ ಕಡಿದು ಜಯಕಾಂತಾಶಿರೋಮಣಿಯ ಮುಂದಲೆಯ ಪಿಡಿಯೆನಲ್ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೩-೧೧); (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೪೭-೩; 1250 ನೋ). ೨. ಚೆಲ್ಲು; ಸೂಸು: ಕತ್ತುರಿ ಚಂದನಂಗಳೋಕುಳಿ ಪನಿನೀರ್ಗಳೋಕುಳಿಯನಾಡಿದ ನುಬ್ಬಿದನೊಕ್ಕಿಲಿಕ್ಕಿದಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೬೨). ೩. ಸೇರು; ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳು: ನಾಲ್ಕಯ್ದು ವತ್ಸರಂಬರಂ ನೆಱಿದು ನೆರೆಹೊರೆಯ ಕೆಲದ ಕೇರಿಯ ಸಕ್ಕಜದ ಮುಕ್ಕಳೊಡನೊಕ್ಕಿಲಿಕ್ಕಿ ನಲಿನಲಿದು ನರ್ತಿಸುತ್ತಿರಲ್ (ನಂಬಿರ. ೨-೧೩). 'ಒಕ್ಕಲಿಕ್ಕು$_1$' ಪರಾ. [ಒಕ್ಕಿಲ್ + ಇಕ್ಕು]

ಒಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಕ್ಕುವಂತೆ ಮಾಡು: ಸುಧಾಮಕನೆಂಬೊಂ . . . ತನ್ನಾರಂಭದ ಕೆಯ್ಗಳನೊಕ್ಕುವೆಟ್ಟುಗಳ ಬಾಯಂ ಕಟ್ಟಿಯೊಕ್ಕಿಸುಗುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೦-೧೧); ಕೊಯ್ದಂ ತವೆಯರ್ ಒಕ್ಕಿಸು ರಾಶಿಗಳಂ ವಿನಿರ್ಮಿಸಲ್ (ಬಾಧವು. ೪-೧೮). [ಒಕ್ಕು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಒಕ್ಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆಳೆದ ಬೆಳೆಯಿಂದ ಕಸಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸು; ಒಕ್ಕಣೆಮಾಡು: "ಒಕ್ಕು - ಖಲಕರಣೇ, ಶಕುನೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ಖಲಕರಣ ಶಕುನದೊಳೊಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೭೮); ಬಯಲ ಬಿತ್ತಲಿಲ್ಲ ಬೆಳೆಯಲಿಲ್ಲ ಒಕ್ಕಲಿಲ್ಲ ತೂಜಲಿಲ್ಲ (ಅವಚಂ. ೧೩೮-೬೩೫); ಒಡ್ಡನ್ನು ಹಾಕಿ ತುಳಿಸಿ ಹಸನಮಾಡಿ ಒಕ್ಕಿ ತೂಱಿ ರಾಶಿಯಂ ಮಾಡಿ (ವಚಶಾ. II, ೭೭); ಒಕ್ಕಿದಾ ಅಣ್ಣಯ್ಯಾ ಸೊಕ್ಕಿ ಸೂಳೆಗೆ ಹೋದೆ ಒಕ್ಕಿದಾ ಭತ್ತ ಅಳಕೊಟ್ಟು (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೨೦); ನಾಲ್ಕು ತೆನೆಹೊರೆಗಳನ್ನು . . . ಒಕ್ಕಿದರು, ತೂರಿದರು, ಒಡೆದರು (ಪುಟ್ಟರ. ೮೮). [ದೇ. ‖ ಕೊಡ. ಒಕ್ಕ್]

ಒಕ್ಕು$_2$ 'ಒಟ್ಟು$_1$' ನೋ.

ಒಕ್ಕು$_3$ 'ಉಗು$_1$' ಪರಾ.

ಒಕ್ಕು$_4$ 'ಒಗು$_1$' ಪರಾ.

ಒಕ್ಕು5 (ನಾ). ಪೈರಿನಿಂದ ಕಾಳನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುವ ಕೆಲಸ; ಒಕ್ಕುವಿಕೆ; ಕಣಗೆಲಸ (ಕ). [< ಒಕ್ಕು1]

ಒಕ್ಕು6 (ನಾ). ಶುಭ ಮತ್ತು ಅಶುಭಗಳ ಮುನ್ಸೂಚನೆ; ಶಕುನ: "ಒಕ್ಕು – ಖಲಕರಣೇ, ಶಕುನೇ ಚ" (ಶಮುಥಾ); "ಖಲಕರಣ ಶಕುನದೊಳೊಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ.೭೪); ಒಕ್ಕಾಗೆ ಬಲನಾದಡೊಕ್ಕದುವೆ ಕಡುಲೇಸು ಒಕ್ಕಿನ ಮೇಲೆ ಒಕ್ಕಾಗೆ ನಾಯ್ನೀರ ನೆಕ್ಕಿದಂತಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೦೨). [?]

ಒಕ್ಕುಂದ 'ಒರ್ಕುಂದ' ನೋ.

ಒಕ್ಕುಗೋಲು (ನಾ). ಒಕ್ಕುವ ಕೋಲು; ತೆನೆಬಡಿಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕೋಲು; ಬಡಿಗೋಲು: ತೆನೆಬಡಿಯುವ ಕೋಲು; ಬಡಿಗೋಲು; ಒಕ್ಕುಗೋಲು (Flail. ಇಂಕನಿ). [ಒಕ್ಕು1 + ಕೋಲು1 (< ಕೋಲ್1)]

ಒಕ್ಕುಡಿತೆ 'ಒರ್ಕುಡಿತೆ' ನೋ.

ಒಕ್ಕುಡಿತೆಗಣ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬೊಗಸೆಯಷ್ಟಿರುವ ಕಣ್ಣು; ಅಗಲವಾದ ಕಣ್ಣು: ಒಕ್ಕುಡಿತೆಗಂಗಳ ಬಗೆಯ ಸುಕ್ಕುಂಗುರುಳವಳ ಪಲ್ಲವಾಧರದವಳಂ ಕಕ್ಕಸಕುಚದವಳಂ ತಾಂ ತಕ್ಕೈಸಲು ಮಾಗಿ ಗೀಗಿಯೇಗೆಯ್ದಪುದೋ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦–೨೫೪). [ಒಕ್ಕುಡಿತೆ (< ಒರ್ಕುಡಿತೆ) + ಕಣ್]

ಒಕ್ಕುಡುತೆ 'ಒರ್ಕುಡಿತೆ' ನೋ.

ಒಕ್ಕುತಿಳಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಮಜ್ಜಿಗೆ ಮತ್ತು ಅನ್ನದ ತೆಳ್ಳಗಿನ ತಿಳಿಯಿಂದ ತಯಾರಿಸುವ ಸಾರು. [ಒಕ್ಕು? + ತಿಳಿ2]

ಒಕ್ಕುಮಿಗು (ಕ್ರಿ). ಉಂಡು ಬಿಸಾಡು; ಶೇಷಪ್ರಸಾದವಾಗು: ಬಸವನ ಒಕ್ಕುಮಿಕ್ಕ ಮಹಾಪ್ರಸಾದವನುಣಲು ಕ್ಷಣದೊಳಗೆ ತಕ್ಕ ಶಿವತತ್ತ್ವ ಸ್ವರೂಪವೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಬೆಳೆದುದಯಿಸಲು ಕಾಣುತಲಕ್ಕನಾ ಬಸವೇಶ್ವರನ ಹೆಸರಿಟ್ಟಳಾ ಶಿಶುಗೆ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೯–೨೩); ಸದ್ಭಕ್ತರೇ ತಮ್ಮ ಒಕ್ಕುಮಿಕ್ಕುದನಿಕ್ಕಿ ಸಲಹಿದರಾಗಿ (ಅಖಂಡೇ. ೮೧–೭೨). [ಒಕ್ಕು0 + ಮಿಗು. P ಶಮಿ. ಒಕ್ಕು = ಮುಕ್ಕುಳಿಸು, ತಿಂದು ಉಳಿಸು]

ಒಕ್ಕುಮಿಗೆ 'ಒಗುಮಿಗೆ1' ನೋ.

ಒಕ್ಕುಳ 'ಒರ್ಕುಳ' ನೋ.

ಒಕ್ಕೂಗು (ನಾ). ಒಂದೇಕೂಗು; ಏಕಕಂಠ: ಒಕ್ಕೊರಲಲೆಲ್ಲರೂ ಕೂಗಿ ಈ ಒಕ್ಕೂಗ (ಹೊಂಗಳು. ೨೧–೪). [ಒರ್ (< ಒಂದು3) + ಕೂಗು2]

ಒಕ್ಕೂಟ (ನಾ). ೧. ಒಂದಾಗಿರುವುದು; ಕೂಡಿರುವುದು: ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಒಕ್ಕೂಟಕ್ಕೂ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೂ ಸಾಧನವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಶುಭಚಿಹ್ನೆ (ಕನ್ನಸು. ೧–೧೫). ೨. ಸಂಯುಕ್ತ ರಾಜ್ಯ: ಭಾರತ ಒಕ್ಕೂಟದಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿಯಲು ನಾಗಾಗಳು ಇಚ್ಛಿಸುವರೇ (ಬೆಸಂಕ. ೮–೨–೬೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು3) + ಕೂಟ1]

ಒಕ್ಕೂಡು 'ಒರ್ಗೂಡು' ನೋ.

ಒಕ್ಕೂವೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಕಂಬ: ಸಣ್ಣಪಟದ ಒಕ್ಕೂವೆಯ ಹಡಗು (Jigger. ಇಂಕನಿ). [ಒರ್ (< ಒಂದು3) + ಕೂವೆ2]

ಒಕ್ಕೆತ್ತುಗಂಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಮಚ್ಚರಿಪ ವೈರಿಘನಭುಂಭುಕಮೊಕ್ಕೆತ್ತುಗಣ್ಣಂ ಕದನಪ್ರಚಣ್ಡಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೮೨–೧೪; 1074); ನಂದ ಗಿರಿನಾಥ ಪಱುಳಿಪುರವರೇಶ್ವರ ಬಾ[ಣ]ಕುಲಾದಿತ್ಯರೊಕ್ಕೆತ್ತುಗಣ್ಡ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೫೬–೩೦; 1088). [ಒಕ್ಕೆತ್ತು0 + ಗಂಡ1]

ಒಕ್ಕೆಯ್ 'ಒರ್ಕೆಯ್' ನೋ.

ಒಕ್ಕೆಲು 'ಒಕ್ಕಲ್2' ನೋ.

ಒಕ್ಕೆಲ್ಮೆ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲಿಗ: ನಮ್ಮ ನಾಡಿನ ಒಕ್ಕೆಲ್ಮೆ (ನಾಡವರು) ಎಂಬವರು ಈ ಕುಡುವರೇ ಆಗಿದ್ದಾರೆ (ತುಳುನಾ. ೪೩). [← ತುಳು. ಒಕ್ಕೆಲ್ಮೆ]

ಒಕ್ಕೈ 'ಒರ್ಕೆಯ್' ನೋ.

ಒಕ್ಕೈಗೊಳ್ 'ಒರ್ಕೈಗೊಳ್' ನೋ.

ಒಕ್ಕೈಸು 'ಒರ್ಕೆಯ್ಸು' ನೋ.

ಒಕ್ಕೊಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಂಡಿ: ಒಕ್ಕೊಂಡಿ; ಏಕಬಂಧನಿ (Solitaire. ಇಂಕನಿ). [ಒರ್ (< ಒಂದು3) + ಕೊಂಡಿ]

ಒಕ್ಕೊಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಂಬೆ, —ರೆಂಬೆ: ಒಂದು ಕೊಂಬಶ್ವತ್ಥಮುಂ ವಟಮೊಂದು ಕೊಂಬು ಕ್ರಮುಕಶಾಖೆಯದೊಂದು ನೇಜಿಲದೊಂದು ಶಾಖೆಯಶೋಕಪೊಕ್ಕೊಂಬು (ಬಸಪು. ೧೯–೬೪). [ಒರ್ (< ಒಂದು3) + ಕೊಂಬು2]

ಒಕ್ಕೊಯ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಸಾರಿ ಕೊಯ್ಯುವಿಕೆ: ಒಕ್ಕೊಯ್ತದ ಆರ (Float. ಇಂಕನಿ). [ಒರ್ (< ಒಂದು3) + ಕೊಯ್ತ]

ಒಕ್ಕೊರಲು 'ಒರ್ಕೊರಲ್' ನೋ.

ಒಕ್ಕೊರಳು 'ಒರ್ಕೊರಲ್' ನೋ.

ಒಕ್ಕೊವೆ (ನಾ) = ಒಕ್ಕೂವೆ: ಒಂದೇ ಪಟದ ಒಕ್ಕೊವೆಯ ದೋಣಿ (Cat–boat. ಇಂಕನಿ). [ಒರ್ (< ಒಂದು3) + ಕೊವೆ]

ಒಕ್ಕೊಳ 'ಒರ್ಕುಳ' ನೋ.

ಒಕ್ಕೊಳಗ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಳಗ: ಒಕ್ಕೊಳಗ ಹೊನ್ನಿದ್ದವೇಳೆ ಊರೆಲ್ಲ ನಂಟರು ಜನವೆಲ್ಲ ಬಂಟರು (ಇಂಚಾಪ. ೧೨೨–೯೭). [ಒರ್ (< ಒಂದು3) + ಕೊಳಗ1]

ಒಕ್ಕೋಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೋಣೆ. [ಒರ್ (< ಒಂದು3) + ಕೋಣೆ2]

ಒಕ್ಕೋಲ್ 'ಒರ್ಕೋಲ್' ನೋ.

ಒಕ್ವಾಣಿಸು 'ವಕ್ವಾಣಿಸು' ನೋ.

ಒಗಂಟು, ಒಗಂಟೆ, ಒಗಟು, ಒಗಟೆ (ನಾ). ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಅಥವಾ ಬಿಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದ ಮಾತು; ಗೂಢವಾದ ಮಾತು; ಪ್ರಹೇಳಿಕೆ; ಒಡಪು. 'ಒಗಂಟುವೇಟ್' ಪರಾ. **ಒಗಂಟೆ**: "ಪ್ರವ(ಲ್ಲೀ)ಲ್ಹೀಲಾ, ಪ್ರಹೇಳಿಕಾ – ಈ ೨ ಒಗಂಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೨೫–೧೫೧); "ಅಖ್ಯಾಯಿಕೆ ಕಥೆಯೆಂಬುವಿವಾಖ್ಯಾನಮೊಗಂಟೆ ತಾಂ ಪ್ರಹೇಳಿಕೆಯಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೧–೩೭). **ಒಗಟು**: ಭ್ರಾಂತಿಯಲಿ ಪೇಳ್ದೊಗಟು ಪದ್ಯವೆನಲು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧–೪೮); ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಒಗಟನಂತೆ ಮಾತಾಡುವುದೆಂದರೆ ಆಸೆ (ಶೇಪ್ರಕ್ಷೆ. ೩೦೭). **ಒಗಟೆ**: ನೆರೆದ ವಿಶ್ವದ ಒಳಗೆ ಹೊಱಗೆ ನಾರಣನೆಂದ ಮಱೆನುಡಿಯ ವೇದದೊಗಟೆಯರ್ಥವಂ ಅಱಿದದಱ ಹೃದಯಮಂ ತೆಱೆದು (ಸಾನಂಚ. ೨–೧೬೩); ಒಗಟೆಯೇನೀ ಸೃಷ್ಟಿ? ಬಾಳಿನರ್ಥವದೇನು? ಬಗೆದು ಬಿಡಿಸುವರಾರು (ಮಂಕುಕ. ೬). 'ಓಗಟೆ' ಪರಾ.

ಒಗಟಾಗು, ಒಗಟೆಯಾಗು = (ಬಿಡಿಸಲಾಗದ) ಸಮಸ್ಯೆಯಾಗು; ಕಗ್ಗಂಟಾಗು: "... ನಿಮ್ಮ ಮಾತೇ ನನಗೆ ಒಗಟಾಗಿದೆ" (ಪದ್ಮಸ. ೨೫೭); ಇವರ ಮೌನ ಅವಳಿಗೆ ಒಗಟಾಯಿತು (ರಂಗನಾ. ೧೬೦); ಅಂತೂ ನಿಮಗೊಂದು ಭಾರಿ ಒಗಟೆಯಾಗಿಬಿಟ್ಟೆನಲ್ಲ ಇವನು (ವೀರಯೋ. ೯). ಒಗಟುಹಾಕು = ಒಡಪು ಹೇಳು: ಒಗಟುಹಾಕಿ ಹೆಸರು ಕೇಳುವ ರೂಢಿ ನನಗೆ ಮರೆತಿದೆ (ವೈದ್ಯರಾ. ೭೧). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಒಗಟ್]

ಒಗಂಟುವಡು (ಕ್ರಿ). ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಹೊಂದು : ಶ್ರೀರಂಗರಾಯ :– (ಹರವಸದ ಕರುವಿಯನ್ನಭಿಮುಖನಾಗಿ, ಒಗಂಟುವಟ್ಟರು ವನು) (ಮಂತ್ರಶ. ೧೨೩–೨೨). [ಒಗಂಟು + ಪಡು$_1$]

ಒಗಂಟುವೇೞ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಗಟೆಯನ್ನು ಒಡ್ಡು. ೨. ಗೂಢವಾಗಿ ಹೇಳು : ಕಾವ್ಯರಮಾಗೆ ಕಾವ್ಯರಸಮರ್ಥಮುಮುಕ್ಕರಮುಂ ಪ್ರತೀತಿಯಂ ಮಾಡುವನೆಗಂ ಜಲಕ್ಕನಿರೆ ಪೇೞವೆ ಕೆಮ್ಮ[ನೊಗಂಟು] [ಪಾಠಾಂ. ನೆಗಂಟು, ನೊಜಂಟು]ವೇೞ್ದು ಚಿಃ ನೋೞ್ಪುದೆ ಮುಯ್ಯನಾ ಕೃತಿಗೆ ಪಂಚಿಕೆವೇೞ್ವುದದರ್ಕೆ ಟಿಪ್ಪಣಂಬೇೞ್ವುದು ಟೀಕುವೇೞ್ವುದೆನೆ ಪೇೞ್ದವನುಂ ಕವಿಯೆಂಬ ಲೆಕ್ಕಮೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೯೯) ; ಅರ್ಥಮಂ ಪ್ರಕಟಿಸಿ ಪೇೞದೊಗಂಟುವೇೞ್ವ ಕವಿಯುಂ ಕವಿಯೇ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧–೭೫).
[ಒಗಂಟು + ಪೇೞ್]

ಒಗಂಟೆ 'ಒಗಂಟು' ನೋ.

ಒಗಚು (ನಾ). ಒಗರು : ಹುಳಿಯಲ್ಲ, ಒಗಚಲ್ಲ, ಸಿಹಿಯಲ್ಲ, ಕಹಿಯಲ್ಲ; ಅದರಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿಯಿಲ್ಲ, ವಾಸನೆಯಿಲ್ಲ, ಆಕಾರವಿಲ್ಲ (ವಚಭಾ. ೩೫೦); ಉಚ್ಚಧ್ಯೇಯಸಾಧನೆಯ ಹಂಬಲ ಸಿಹಿ – ಇವುಗಳ ನಿಕಟ ಮಿಶ್ರಣದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಬಾಳು ತನ್ನ ಒಗಚನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು (ಏಳಜೀ. ೬೧) ; ವರ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿ ದುಂದುಗಾರಿಕೆ ಕಂಡರೂ ಒಗಚಿಲ್ಲ (ನಂಜುಂಡ. ೧೫೧).
[< ಒಗರ್]

ಒಗಟು 'ಒಗಂಟು' ನೋ.

ಒಗಟೆ 'ಒಗಂಟು' ನೋ.

ಒಗಡಿಕೆ (ನಾ). ವಾಂತಿ; ವಮನ : ಬಯಲಿಂಗೆ ಕಡೆಯಿಲ್ಲ ಮರುತಂಗೆ ತಡೆಯಿಲ್ಲ ರುಚಿಗೆ ಖಂಡಿತವಿಲ್ಲ ಸುಖಕ್ಕೊಗಡಿಕೆಯಿಲ್ಲ (ಅವಚಂ. ೨೫೬–೧೧೬) ; ಒಗಡಿಕೆಯಂಗವೊಳಿರ್ದರೇನಾತ್ಮನ ಬಗೆಯೆಂಬುದದು ಸುಪವಿತ್ರಾ (ಭರತ. ೬೯–೯೪). [ಒಗಡು$_0$ + –ಇಕೆ]

ಒಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಾಂತಿಮಾಡು ; ಕಾರು : ಉಟ್ಟು ಕಳೆದ ಮೆಯ್ಲಿಗೆಗೆ ಸವಿದೊಗಡಿಸಿದ ಕೂೞ್ಗೆ ಕಯ್ಯಾಂತವಂ ಬೇಡಿ ಸಂದೆಗವಿಲ್ಲೆನಿಪ್ಪಾ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಹಂಪೆಯ ರಾಘವಾಂಕ ನಿನಗಲ್ಲದಹುದೇ (ಹಚಕಾ. ೧೧–೨೮) ; ಗಡಣದೊಳುಂಬವರೆಲ್ಲಂ ಹಡಿಕೆಯ ನಾತಕ್ಕೆ ಪೇಸಿಯೊಗಡಿಸಿ ಮೂಗಂ ಪಿಡಿದುಣಿಸಂ ತೊಱೆದಿರೆ (ಧರ್ಮಪ. ೨–೫೯) ; ನೊಗವನೀಡಾಡಿದವು ಕುದುರೆಗಳೊಗಡಿಸಲು ರಕುತವನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩–೨೪). ೨. ಹೊರಸೂಸು ; ಉಗುಳು : ಮದ್ಬಾಣಮಹಿಮೆಯನೊಗಡಿಸಿತು ಕಾಲಾಗ್ನಿ (ಕುವ್ಯಾ ಅ. ೧೨–೩೮). ೩. (ಆಲಂ) ಜುಗುಪ್ಸೆಯಾಗು ; ಹೇಸಿಕೆಯೆನಿಸು ; ಅಸಹ್ಯವೆನಿಸು : ಇನ್ನು ನಾನೊಗಡಿಸಿದೆನಾದಡನಿಮಿತ್ತ ಹುಸಿ ಬಂದಪುದು (ಹಚಕಾ. ೧೧–೨೩) ; ಒಗಡಿಸದೆ ನಾನಾವರ್ಣದೆಂಜಲ ತಿಂದು ಬಾಳುವ ಗನ್ನಗತಕದ ವೇಶ್ಯೆಯರ ಸುಡಲಿ (ಜೀವಂಜ. ೩–೩೬) ; ಮಗನೆ ಮದುವೆಯನೊಲ್ಲದೇತಕ್ಕೊಗಡಿಸುವೆ ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯವನು (ನಿಭಾಗ. ೫–೧–೬) ; ಬುದ್ಧಿವಂತರ ಮಾತು ಮನಸಿಂಗೆಯೊಗಡಿಸುವುದು ದುರಾತ್ಮರಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೪೧–೧೩). [ಒಗಡು$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಒಗಡು (ಕ್ರಿ). ಹೊರಚೆಲ್ಲು ; ಕಾರು ; ಕಕ್ಕು : ಹೋಮದಿ ಹೊತ್ತಿದಳ್ಳುರಿ ಸಭವನಡರಿತು ತುತ್ತನೊಗಡಿದನನಲ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೯–೩೭) ; ಹಬ್ಬವಾಯಿತು ಮಾರಿಮಸಣಿಯರಡಗನೊಗಡಿದರು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೧–೪೪). 'ಒಗಡಿಸು' ಪರಾ. [?]

ಒಗಡುಗಿಡಿ (ನಾ). ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ ಕಿಡಿ ; ಹೊರಸೂಸಿದ ಕಿಡಿ : ಒಗಡು [ಪಾಠಾಂ. ತಗಡು, ಬಗಡು, ಹೊಗರು]ಗಿಡಿಗಳ ಸೂಸುವುರಿಧಾರೆಗಳ ಘೃತಲೇಪನದ ಬಂಧದ ಹೊಗರುಗಣೆ ಹೂಳಿದುವು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩–೫). [ಒಗಡು + ಕಿಡಿ$_1$]

ಒಗತನ 'ಒಕ್ಕತನ' ನೋ.

ಒಗತನಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಬಾಳುವೆ ಹಾಳಾಗು ; ಸಂಸಾರ ಕೆಡು : ಇಂತಿವಳ ಮನೆವಾರ್ತೆಯ ಕಂಡು ಒಗತನಗೆಟ್ಟ ಬದುಕು ಬೇಡ ಎಂದೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೬೬–೮೧೮). [ಒಗತನ (< ಒಕ್ಕತನ) + ಕೆಡು]

ಒಗನಿ 'ಒಗುನಿ' ನೋ.

ಒಗಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪುಲಿಕಡ್ಡ ಅರಸರ್ ಸಿಯಗೆಲ್ಲಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಮಾರನ್ ಕಿಕ್ಕೊರ್ಳತ್ತು ಒಗಬಳ್ಳಿಯುಳೆಱದುವಿಟ್ಟೊಂ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೧–೧೨ ; 775). [ಒಗ್ಗ$_0$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಒಗರ್, ಒಗರು (ನಾ). ೧. ಆರು ವಿಧವಾದ ರಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಕಷಾಯ : "ತುವರಮೆನಲೊಗರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೫–೫) ; ಘನ ಮಧುರವಾ ತಿಕ್ತ ಕಟುವಾಮ್ಲವೊಗರ್ಬೆದಿವೆನಿಪ ರಸದಿಂ (ವೀಶೈವು. ೮–೧೬–೪೧) ; ಒಗರುಪ್ಪು ಕಹಿಸಿಹಿ ಹುಳಿಕಾರಗಳ ತೆಗೆತೆಗೆದೀವುತಿಹನು ನಾಲಗೆಗೆ (ಭರತ. ೪–೯೩). **ಒಗರು** : ೧. ಫಲಪತ್ರ ಕುಸುಮರಸ ಗಂಧ ಕಾರ ಒಗರು ಹುಳಿಮಧುರವೆಲ್ಲಕೆ ಜಲ ಒಂದೇ ಹಲವು ತೆಜನಾದಂತೆ (ವಚಶಾ. II, ೩೨೩–೮) ; ಗುಳ್ಳದೆಳಗಾಯ ಹರಳಂತೆ ಕತ್ತರಿಸಿಯೊಗರು ಹೋಹಂತುಕ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡು (ಸೂಪಶಾ. ೪–೩೨) ; ಉದುರಿದೆಲೆಗಳಿಂದ ಒಗರಾಗಿ ಬೆಚ್ಚಗಿರುವ ಬೆಟ್ಟದ ಜೋಗಿನ ನೀರುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕುಡಿದು ದಾಯಿತು (ಶಾಕುಂತ. ೫–೧೯). ೨. (ಆಲಂ) ಅನುಭವವಿಲ್ಲದ; (ಕಚೇರಿಯ) ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಅಪಕ್ವವಾದ : ಹುಡುಗ ಇನ್ನೂ ಒಗರಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ೩. (ಆಲಂ) ಅಹಂಕಾರ ; ಮದ : ಇಂದುಮತಿ . . . ತನ್ನ ಒಗರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದಳು (ಅಪನಾ. ೫೩) ; ಕಲ್ಲಪ್ಪ ಒಗರಿನಿಂದಲೇ ಕೇಳಿದ (ಮನೆಬೆ. ೯೪). 'ತೊಗರ್', 'ತೊವರ್' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉವರ್; ಮಲ. ಓರ್, ಉವರ್; ತುಳು. ಒಗರ್, ಉಗರ್, ಉಬರ್, ಉಬಾರ್; ತೆಲು. ಒಗರು, ವಗರು; ಗೊಂಡಿ. ಸವ್ವೊರ್; ಕುಇ. ಸಾರು = ಉಪ್ಪು ; ಕುವಿ. ಹಾರೂ = ಉಪ್ಪು]

ಒಗರ (ನಾ). (?) : ಆ ಪಾರದ ಒಗರವ ಹೋಹನು (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಉಡುಪಿ. ೪೯೭–೩೨ ; 1310). [?]

ಒಗರಡಕೆ (ನಾ). ಬೇಯಿಸದ ಅಡಕೆ ; ಹಸಿಯಡಕೆ ; ಸೊಕ್ಕಡಕೆ : ಭೋಜನಮಂ ಮಾಡಿಸಿ ಒಪ್ಪಿಡಿವೊಗರಡಕೆಯ ಭಾಗವನು ಯೆರಡೆಲೆಯೊಳು ನಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣಿನ ಪ್ರಮಾಣದ ಸುಣ್ಣಮನಿಕ್ಕಿ ವೀಳಯಮಂ ನೀಡಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩–೧೯ ವ) ; ಒಗರಡಕೆಯನ್ನು ಎರಡು ಹೋಳಾಗಿ ಕೊಯ್ದು (ವಿವೈವಿ. ೧೧೦). [ಒಗರ್ + ಅಡಕೆ$_1$]

ಒಗರು 'ಒಗರ್' ನೋ.

ಒಗರುಕಾಯಿ (ನಾ). ಎಳಗಾಯಿ ; ಕಸುಗಾಯಿ : ಪಶುವು ಒಗರು–ಕಾಯಿ ; ಮಾನವನು ಹುಳಿ–ಕಾಯಿ, ದೇವನು ಹಣ್ಣು (ವಿಚಾಮಂ. ೮೨).
[ಒಗರು (< ಒಗರ್) + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಒಗರುಜೋಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜೋಳ : ಒಗರುಜೋಳದ ಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ದನ ಅಷ್ಟಾಗಿ ತಿನ್ನುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). 'ಸೀಜೋಳ' ಪರಾ.
[ಒಗರು (< ಒಗರ್) + ಜೋಳ]

ಒಗಸ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?) : ನನ್ದಾದೀವಿಗೆಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಒಗಸ ಹಾಗ ೧ ಮತ್ತವಾ ದೇವರ ತೋಂಟದ ಹೆಜ್ಜುಂಕಮುಮ ಸರ್ವನಮಸ್ಯಮಾಗೆ ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೫೨–೩೯ ; 1103). [?]

ಒಗಸು$_1$ 'ಒಗೆಯಿಸು' ನೋ.

ಒಗಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಸೇರು ; ಒಗ್ಗು ; ಹಿತವಾಗು : ರೂಪಾತಿಶಯಮುಮನರಿಂಜಯಂ ಕಂಡು ಕೇವಣಿಸದ ಮಾಣಿಕಮುಂ ಕುಡದ ಕೂಸುಮಿನ್ನಾಗೊರ್ಗಸುಗುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಗೊರ್ಗೀಸುಗಂ] (ಅರ್ಥನೀ. ೩–೧೧ ವ). [?]

ಒಗಸುಗಂ (ಅ). ಹೆಚ್ಚಳವಾಗಿ ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ ; ಅಧಿಕವಾಗಿ : ಮೆಲ್ಪಿನ ತೊದಳ್ನುಡಿಗಪ್ಪೊಡಮೆಯ್ದೆವಾರವೇ ನೊಗಸುವ[ಗ] ಮೆಂದು [ಪಾಠಾಂ. ನೊಗಸುಗವೆಮೊಲ್ದು, ನೊಗಸುಗುವುಂತೆ]ತಳ್ತಗಲನಾಕೆಯನಾ ಲಲಿತಾಂಗವಲ್ಲಭಂ (ಆದಿಪು. ೨-೭೫) ; ಬಿಗಿದೊಗೆದ ನಿನ್ನ ಮೊಲೆಗಳ ಮೃಗ ಮದದ ಪುಳಿಂಚುಗಳ್ ಪನಿತ್ತಿರಲೆಡೆಯಾದಗಲುರಮನೆನಗೆ ಪಡೆದಜ ನೊಗಸುಗಮಲ್ತೆಲೆಗೆ ನಿನ್ನನೆನಗೆಯೆ ಪಡೆದಂ(ಪಂಪಭಾ. ೮-೩೭); ಅಗಣಿತ ಗುಣಂಗೆ ಕರ್ಣಂಗೊಗಸುಗಮೇ ಕಟ್ಟು ಬೀರವಟ್ಟಮನರಸಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೪೯) ; ಒಗಸುಗಮಲ್ಲದುಳ್ಳುವನೆ ಪೇೞ್ದ ಪೆನೆನ್ದು ಮತರ್ಕ್ಯ ವಿಕ್ರಮಂ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೩೦ ; 982) ; ಮೃಗಮದತಿಲಕಕಲಂಕಂ ಮೊಗಸಿದುದಿಲ್ಲೇಕೆ ನಿಟಲ ಮೃಗಧರಖಂಡಕ್ಕೊಗಸುಗಮದಿಲ್ಲವೇಕೆಲೆ ಮೃಗಲೋಚನೆ ಬಂದುದಳಕ ರಾಹುಗ್ರಹಣಂ (ಅನಂಪು. ೧೨-೫೭). [?]

ಒಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆಲ್ಲಿಸು ; ಸುರಿಯಿಸು ; ಹೊರಸೂಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ನಾಲ್ಮೊಗನ ಕರಕಲಶದಲಿ ಗೂಢದಿ ಮುಗಿದ ಗಂಗಾಜಲವ ಪೊರವಡಿಸಿಯೆ ಭಗೀರಥನು ವ[ಪೊ]ಗಿಸಿ ಭೂಮಿಗೆ ತಂದು ಹರಹಿದ (ಗಗತಾ. ೧೦-೧೪). [ಒಗು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಒಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಒಕ್ಕ$_2$ (ಭೂತಕೃ) ; ಒಕ್ಕು$_4$ (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ಹೊರಸೂಸು ; ಚೆಲ್ಲು ; ಸುರಿ : ಮಂಗಳ ಲಾಜಾವರ್ಷದಂತೆ ಹಾರ ನಿಕರಂಗಳಿಂದುಚ್ಚಳಿಸುತ್ತಮಲ್ಲೊಗುವ ಮೌಕ್ತಿಕ ನಿಕಾಯದ ನಡುವೆ(ಕಾದಂಪೂ. ೫೮೮) ; ಅಕ್ಷಿಗಳನೊಗುವ ಹರ್ಷಾಶ್ರುಗಳ್ಗಿತ್ತು (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೩) ; ಬಯಲಾಯ್ತು ಗಡ ಗಂಧರ್ವರಾಟೋಪ ನೆಲದೊಳೊಕ್ಕೊಡೆ ಶೋಣಿತಕೆ ಜೂಟಳವ ಹಿಡಿ ಬರಹೇಳು ಶಾಕಿನಿ ಕುಲವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦-೮) ; ಮುತ್ತನೊಗುವರೆ ಮೊಜನ ತೌಡಿಗೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೩-೩೦). ೨. ಹರಡು ; ಆವರಿಸು ; ಮುತ್ತು : ಒಳಗೊಳಗೆ ಹೊಯಿವಾಡಿ ಹೊರಳುವ ಭಟರನಗಿದೊಗುವ ಬಲುಗತ್ತಲೆಯ ಕೋಳಾಹಳವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೪) ; ಮಿಕ್ಕ ಮಾತೇನಾ ನೃಪನ ಸುಕೀರುತಿ ದಿಕ್ಕುಗಳನು ನೆಱತೀವಿ ಒಕ್ಕುದಂಬರವ (ಅಂಜಚ. ೪-೬) ; (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೪-೧೫ ನೋ). 'ಉಗು$_1$' ಪರಾ. [?]

ಒಗು$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೊಮ್ಮುವಿಕೆ ; ಉನ್ಮೇಷ. 'ಒಗುಮಿಗೆ$_1$' ಪರಾ. ೨. ಉತ್ಸಾಹ ; ಸಂತೋಷ. 'ಒಗುಗೊಳ್' ಪರಾ.

[< ಒಗು$_1$. / ತಮಿ. ಓಗೈ = ಸಂತೋಷ]

ಒಗುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡು (?) : ಕೊಣ್ಡದೊಳ್ ಕಿಚ್ಚಂಪುಗುವೆನೆನ್ದೊಗುಗೊಣ್ಡು ಕಿಚ್ಚುಪೊಕ್ಕು ಸುರಲೋಕಮೇಱಿದೊನ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೯-೭ ; 9ನೆಯ ಶತ). [ಒಗು$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಒಗುನಿ, ಒಗನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಪೀಲುವೃಕ್ಷ: ವೊ[ಒ]ಗುನಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ಉಗುನಿಯ]ಮರನಿಂದೀಶಾನ್ಯದಿಗ್ಭಾಗದೊಳ್ ಪುತ್ತೊಗೆಯೆ ಪಡುವಲಯ್ಗೆಯ್ಯಂತರಂಬೋಗಿ ಕೆಯ್ಕೊಂಡಗುಱಿ ಪುರುಷಷಟ್ಕಾಕಾರದೊಳ್ ತೋಯಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೫-೩೨). **ಒಗನಿ**: ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದಂಥಾ ಆ ಒಗನಿಯಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೋಟ, ಕರ್ಪರಾಲ ಎಂಬ ಎರಡು ಶಬ್ದಂಗಳು ನೆಗಟ್ಟು (ನಾಚಿರಾ. ೩) ; ನಗರೆಯೆಲೆ ಕನಕ ಪತ್ರಮುಮೊಗನಿಯ ತಿಗುಡಿಂತಿವೆಲ್ಲಮಂ ಕೊಟ್ಟದೊಳಿಕ್ಕುಗೆ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧-೪೪). 'ಉಗುನಿ' ಪರಾ. [< ಉಗುನಿ]

ಒಗುನೆತ್ತರು (ನಾ). ಸುರಿಯುವ ರಕ್ತ ; ಬಸಿಯುವ ನೆತ್ತರು : ಅರಿದ ಕೊರಳಿನ ಬಸಿದ ಬಂಬಲುಗರುಳ ಜರಿವ ಕಪಾಲದೊಗುನೆತ್ತರ ರಣಾವನಿ ಕಱಿವುತಿರ್ದುದು ರೌದ್ರಮಯ ರಸವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೬೪) ; ತೊಲಗುವಜ್ಜೆಯನುದಿರ್ದ ತುಪ್ಪಳ ಬಳಿಯ ಮಲಗಿದು ಮೆಲುಕಿಱಿದ ನೊರೆವಳಿಯ ನೊಣವಿಱಿದಾಡಿದೊಗುನೆತ್ತರಿನ ಬೆಂಬಳಿಯ (ತೊರರಾ. ೩-೩-೧೧). [ಒಗು$_1$ + ನೆತ್ತರು (< ನೆತ್ತರ್)]

ಒಗುಮಿಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗಿಸು ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿಸು : ಬಗೆಯೊಳಿಹ ಜಗವೆ ನೀನು ಒಗುಮಿಗಿಸಿ ಬಾರೆ ಬಾ ಆಗಿ ಭಾನು (ಹೃದಸ. ೧೨-೧೦) ; ಸುಪ್ತಮಾನಸದಾಸೆ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿ ಕಿಡಿಕಾರಿ ನೈಜ ಸತ್ವವನೆಲ್ಲ ಒಗುಮಿಗಿಸಲಿ (ಪಿಪಾಸೆ. ೫೬). [ಒಗುಮಿಗು$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಒಗುಮಿಗೆ$_1$, ಒಕ್ಕುಮಿಗೆ (ನಾ). ಆಧಿಕ್ಯ ; ಹೆಚ್ಚಳ ; ಅತಿಶಯ : "ಒಗುಮಿಗೆಯೆನೆ ಬಹಳ" (ಭಾರನಿ. ೧೮) ; ಒಗುಮಿಗೆಯ ಕೋಪದಲಿ ಕೋದನು ಸರಳಿನಲಿ ನರನ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೨೦) ; ಒಗುಮಿಗೆಯುಪಚರದಿಂ ಸಂತೋಷಂಬಡಿಸುತ (ಜಯಕಾ. ೮-೧) ; ಒಗುಮಿಗೆಯ ಹರುಷದೊಳಡರ್ದಳಂಗನೆ ಮಣಿವರೂಥಮಂ ನಿಜಮಿದೆಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೬೩). **ಒಕ್ಕುಮಿಗೆ**: ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳೆಲ್ಲ ತಕ್ಕೆಯನುಳಿದು ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ವಲ್ಲಭರಾದವರಂ ಒಕ್ಕುಮಿಗೆಯ ದುಃಖದಿಂ ಪೋದವು ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿಗೆ (ಅಂಜಚ. ೭-೧೪೩). [ಒಗು$_2$ + ಮಿಗೆ ?]

ಒಗುಮಿಗೆ$_2$ (ಅ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ; ಅಧಿಕವಾಗಿ : ದುಗುಲನಿವಾಳಿಯ ನಿಟ್ಟಂಘ್ರಿಗೆಱಗಲೆಂದೊಗುಮಿಗೆ ತಲೆವಾಗುವಾಗ (ಭರಚ. ೯-೩೨) ; ಪುರಾತನರು ಒಗುಮಿಗೆ ಧೂಪವನೆಸಗಿದರು (ಮೋಳಪು. ೫-೧೫೩).

[< ಒಗುಮಿಗೆ$_1$]

ಒಗೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹುಟ್ಟು ; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಸಂಭವಿಸು : "ಒಗೆ-ಜನನ ವಸ್ತ್ರಪ್ರಕ್ಷಾಳನಯೋಃ" (ಶಮುಧಾ) ; "ಜನನದೊಳಗೊಗೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೦); ಬಗೆಬಗೆದು ಕೇಳ್ದು ಬುಧರೊಲವೊಗೆದಿರೆ ಹೃದಯದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೩) ; ಆಹಿತಾಗ್ನಿಗಳ ಮೆಯ್ಯೊಳೊಗೆದ ಶ್ರಮಸ್ವೇದಬಿಂದುಗಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೮-೧೨) ; ಜವಳಿವೆಱಿ ಮನುಜರೂಪದಿನವನಿಯೊಳೊಗೆದಂತೆ (ಯಶೋಚ. ೧-೬೨) ; ತನ್ನಯ ಮನದೊಳೊಗೆದ ಹರುಷದಲಿ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೯೮) ; ಕಾಡಿನಲಿ ಕಿಚ್ಚು ಒಗೆವಾಗ ಮಾರುತನ ಕೂಡಿಕೊಂಡಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೭೪). ೨. (ಮೇಲಕ್ಕೆ) ನೆಗೆ ; ಹಾರು : ಅಂತು ಪೊಯ್ದೊಡೆ ಪೊಡೆಸೆಂಡಂ ಪೊಯ್ದಂತೆ ಮೇಗೊಗೆದು ಸಣಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೦ ವ) ; ಖಲನಾಕಾಶಕ್ಕೆ ತೊಟ್ಟೆಂದೊಗೆದಂ (ಜಗವಿ. ೧೫-೨) ; ಬೇಗದಿಂ ಮಡದಿಯಂ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡು ಗಗನಕ್ಕೊಗೆದು (ವರ್ಧಪು. ೧೫-೪೯ ವ). ೩. ಎಸೆ ; ಬಿಸಾಡು : ಬಗೆಗೊಳ್ಳದೆ ಬಾವನ್ನರ ಸಂಗವನೊಗೆದು ಈಡಾಡುವ ಓಜೆವಂತರನು (ಶಿವಗೀ. ೧೫೩-೭೮೫) ; ಸೂಸುವ ಮನವನ್ನು ಹೇಸದಲೆ ಹರಿದೊಗೆದು ಲೇಸಾಗಿ ಇಪ್ಪ ಶಿವಯೋಗಿ ಗುರುವಿನ ಕೂಸು ತಾನಿರುವ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೪೫). ೪. ಹೊಡೆ ; ಕುಟ್ಟು : "ಒಗೆವ ಪೆಟ್ಟಣಿಗೆ ಕರಪೀಠವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೭-೬) ; "ವಸ್ತ್ರಮಂ ಕುಸುಕುವಲ್ಲಿಯು ತಾಡನದೊಳು ಜನನದೊಳಗೊಗೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೦).

ಒಗೆದುಬಿಡು = ಎಸೆ ; ಬಿಸಾಡು : "ತಿನ್ನದಿದ್ದರೆ ಹೋಗಲಿ . . . ಒಗೆದುಬಿಡಬಹುದಾಗಿತ್ತಲ್ಲಾ" ಎಂದ (ಭಾರತಿ. ೯) ; ಜಯಸೇನನು ಅವಳನ್ನು ನೋಡಿದ ಕೂಡಲೇ ಆ ಕಲ್ಲನ್ನು ಒಗೆದುಬಿಟ್ಟನು (ಮಣಿಸ. ೮೪). [?]

ಒಗೆ$_2$ (ಕ್ರಿ). (ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅದ್ದಿ) ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ತೊಳೆ ; ಸೆಣೆ ; ಸೆಳೆ : "ಒಗೆ-ಜನನ ವಸ್ತ್ರಪ್ರಕ್ಷಾಲನಯೋಃ" (ಶಮುಧಾ) ; "ವಸ್ತ್ರಮಂ ಕುಸುಕುವಲ್ಲಿಯು ತಾಡನದೊಳು . . . ಒಗೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೦) ; ಮುನಿಜನಂಗಳೊಗೆದಾಜಿಲಿಕ್ಕಿದ ತಳಿರ್ಗಾಸೆಗಳ [ಸೋರ್ದ ಬಣ್ಣದಿಂ ಬೆಳರ್ಗೆಂಪಿಡಿದು. . .] (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧೭); ಯಜ್ಞದತ್ತೆ ಕೂಸಿಗೆ ಪಾಸುವ ಸೀರೆಗಳನೊಗೆಯಲೆಂದು ಪೋಗುತ್ತುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೮೮-೧೪) ; ಕುದಿಸಿ ಉದಕದೊಳಲೆದು ಬೀಸುತೊಗೆದು ಪರಡಿ ತೆಗೆತೆಗೆದು ಘಳಿಗೆಯನೊದಗಿಪುದು (ಬಸಪು. ೩೬-೪೭) ; ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆಯಲು ಕೆರೆಗೆ ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

ಒಗೆದುಕೊಳ್ಳು = (ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು) ಮಡಿಮಾಡಿಕೊ, —ಶುಭ್ರಗೊಳಿಸಿಕೊ: "ನನ್ನ ಬಟ್ಟೆ ನಾನೇ ಒಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಂತೆ . . ." (ಪುನರು. ೩೩೧). [?]

ಒಗೆ$_3$ (ನಾ). (ಬಟ್ಟೆ) ಒಗೆಯುವಿಕೆ; ಸೆಣೆತ; ಸೆಳೆಯುವಿಕೆ: ಈ ಬಟ್ಟೆಗೆ ಈಗಾಗಲೇ ನಾಲ್ಕು ಒಗೆ ಆಗಿವೆ (ರೂಢಿ). [< ಒಗೆ$_2$]

ಒಗೆತ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: ಪಸಿಯೊರಟು ತಂದೆಗೊಗೆದಾ ಮಗಳ ಪಸಿಯೊರಟನೊಗೆತವನ್ ತೋಱುಗುವನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೨೨-೪೫). ೨. ಎಸೆಯುವಿಕೆ; ಹೊಡೆಯುವಿಕೆ: ಒಂದೇ ಒಗೆತಕ್ಕೆ ಎದೆಯನ್ನು ಸೀಳಿ ಹೋಗುವಂತಹದದೆ – ಚೂರಿ (ಬಂಗಾಹೆ. ೨೫). ೩. ಸಾವು (ಉಕ). [ಒಗೆ$_1$ + –ತ$_2$]

ಒಗೆತ$_2$ (ನಾ) = ಒಗೆ$_3$: ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆತದಲ್ಲಿಯೇ ಮುಪ್ಪಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಒಗೆ$_2$+ –ತ$_2$]

ಒಗೆತನ 'ಒಕ್ಕತನ' ನೋ.

ಒಗೆತರ್ (ಕ್ರಿ). ಹುಟ್ಟಿಬರು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಹೊರಬೀಳು: ಒಗೆತರ್ಪ ಪಲ್ಲಳಾ ನಗೆಮೊಗೆದ ಸರಸ್ವತಿಯನಾಗಳರ್ಚಿಸಿದ ಪೊದಳ್ದಗಲದ ಚೆಲ್ವಿನ ಮೊಲ್ಲೆಯ ಮುಗುಳ್ಗಳನಿಳಿಸಿರೆ ಗುಣಾರ್ಣವಂ ಸೊಗಯಿಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯); ಅಧಿಕ ಶ್ರೀನಿಳಯಂ ಸುಪುತ್ರನೊಗೆತರ್ಕುಂ ನಿಮ್ಮೊಳುರ್ವೀಶ್ವರಾ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೧೨೨); ಮೃಗನಯನೆ ನೋಡಿ ಸಂತಸನೊಗೆತರೆ ಪೊಗಳ್ದಪ್ಪುತೆಯ್ದೆ ಮುದ್ದಿಸುತಿರ್ದಳ್ (ವೃಷವಿ. ೩-೨೩). [ಒಗೆ$_1$ + ತರ್$_1$]

ಒಗೆಯಿಸು, ಒಗಸು$_1$, ಒಗೆಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹುಟ್ಟಿಸು; ಉಂಟಾಗಿಸು: ಮೆಯ್ಯೊಗೆಯಿಪ್ಪುದಗ್ಗಲಿಪ ಪಾಂಡುಚ್ಛಾಯೆಯುಂ ಭಸ್ಮಮಿಲ್ಲದೆಯುಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೦೯). ೨. ಎಸೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬಿಸಾಡು. ೩. ಸಾಯು: ಅವನು ಒಗೆಯಿಸಿದ (ರೂಢಿ). **ಒಗಸು$_1$** : ೧. ಲಿಂಗಗಳ ಕೀಳಿಸಿ ಚರಣದಡಿಯೊಳು ಹೊಸಕಿ ತಿಪ್ಪೆಯೊಳೊಗಸಿ ತುಳಿಸುತಲಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೬೫-೧೦). **ಒಗೆಸು$_1$** : ೨. ಬಾಡಿಗೆ ಕೊಡದಿದ್ದರೆ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನೂ ಒಗೆಸಿಬಿಡುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). [ಒಗೆ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಒಗೆಸು$_1$ 'ಒಗೆಯಿಸು' ನೋ.

ಒಗೆಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). (ಬಟ್ಟೆ) ಒಗೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸೆಣೆಸು; ಮಡಿಮಾಡಿಸು: ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಒಗೆ$_2$ + –ಸು$_1$]

ಒಗೆಹ (ನಾ). ಒಗೆಯುವಿಕೆ; ಒಗೆತ: ಮಡಿಸೀರೆಯಂತೆ ಗಟ್ಟಣೆಗೆ ವಂದು ಮೈಲಿಗೆಯಂತೊಗೆಹಕ್ಕೆವಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೬೬). [ಒಗೆ$_2$ + –ಹ$_2$]

ಒಗ್ಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪುತ್ತೂರುಡೆ ಶಿವಮಾರಮ್ಮಂ ದುಣ್ಡಗೆರ್ಗ್ಗಂ ನಲ್ಲತ್ತೂರೊಡೆ ಒಗ್ಗ ಮನೆ ಬಳಿಗಮುಂ ಅಯ್ದೂಮ್ಬು ಮೆದೆ ಕಟಿನಿಯು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩೧–೩ ; 800 ?). [?]

ಒಗ್ಗಟ್ಟು 'ಒಕ್ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಒಗ್ಗಡ (ನಾ). ಸಮೂಹ; ಗುಂಪು: "ಒಗ್ಗಡಮೆನಲ್ಕೆ ಸಮೂಹಂ" (ಕಶರ. ೯೯). [?]

ಒಗ್ಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗು; ಒಂದಾಗು; ಸೇರು: ನಡೆ ನೋಡುವ ಕನ್ನಿಕೆ[ಯರ ಕಡೆಗಣ್ಣಂ] ಸಾರ್ದು ಪರಿವ ಕರಿಯಾಲಿಗಳೊಗ್ಗಡಿಸಿದವ ತಂಸ ಮಧುಕರದೊಡನಾಡುವ ಮಧುಕರಂಗಳೆನಿಸಿದುವಾಗಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೪೫); ಒಡೆದು ಕಟವೆರಡುಮೊಡನೊಗ್ಗಡಿಸದೆ ಮದವುಣ್ಮೆ ಪೊಣ್ಮಿರಲ್ ಮಲೆಗಳ್ ಗಂಡಡರೆ ಮುರಿದಿಂತು ಮೊಱಗುತ್ತಡಸಿರೆ ಗಜಗಮನೆ ವಿಜಯ ಗಜಮಂ ಕಂಡಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೬-೩೬). 'ಒಗ್ಗುಡಿಸು' ಪರಾ. [ಒಗ್ಗಡ + –ಇಸು$_3$]

ಒಗ್ಗಯ್ 'ಒಕ್ಕೆಯ್' ನೋ.

ಒಗ್ಗರ (ನಾ). ಸಮೂಹ: ಸಿಡಿಲೊಗ್ಗರದ ಬೊಬ್ಬೆಯಿಂ ಶೂರ್ಪನಖಿ ಬಂದಾಳಾ ಕಾನನಕೆ (ವಾಲಿಕಾ. ೬); ಸೇವಿಪ ಭಾವಿಪ ಸಂದ ದೇವರ್ಕಳೊಂದೊಗ್ಗರಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೬-೧). 'ಮೊಗ್ಗರ' ಪರಾ. [?]

ಒಗ್ಗರಣೆ, ಒಗ್ಗರಣೆ (ನಾ). ೧. (ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ರುಚಿಯುಂಟುಮಾಡಲು) ಸಂಬಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತುಪ್ಪ ಅಥವಾ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕರಿದು ಕೂಡಿಸುವುದು: ಪರಿಪರಿಯ ಬಹುಭಕ್ಷ್ಯಪಾಕದ ಪರಿಮಳದ ಶಾಕಾದಿಗಳ ವೊಗ್ಗರಣೆಗಳ ಸೌರಭಕೆ ತಿಳಿದುದು ನಿದ್ರೆ ಪವನಜನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦–೨೩); ಹುಳಿದಾಳಿದ ಸಾಱು . . . ಗಳಿಲನೆ ಬಡಿಸಲೊಗ್ಗರಣೆಯಿಂಗಿನ ಕಂಪು ಸುಳಿದುದು ಬಹಿಃಸ್ಥಳಕೆ (ಮೋಹತ. ೩-೫೩); ಶಾಕ ಶೀಕರಣೆಯ ಗಾಡಪೋಡನೆಯ ಸುಪಾಕವೊಗ್ಗರಣೆ ಪಾಯಸವಾ (ಭರಚ. ೪-೭೪); ಒಗ್ಗರಣೆಯ ಅವಲಕ್ಕಿ ಸಲಕಿಯಂತಹ ಚಮಚೆಗಳು ಇವರ ಸೇವೆಗಾಗಿ ಬಾಯ್ದೆರೆದು ಕೂತಿದ್ದುವು (ಅಪಸಾ. ೨೨). ೨. (ಅಲಂ) ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ಕೂಡಿಸುವುದು: ಎಲ್ಲವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಿರ್ಸಿಯ ಪ್ರಿಯಾಗಿಯ ಕತೆ ಅತ್ಯಂತ ರುಚಿಕರವಾಗಿತ್ತು. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದುದಕ್ಕೆ ಈಗ ಒಂದೆರಡು ಒಗ್ಗರಣೆಗಳು ಹೆಚ್ಚೇ ಬಿದ್ದಿದ್ದುವು (ಮೂರುದಾ. ೧೪೧); ಮಾತಿಗೆ ಒಗ್ಗರಣೆ ಹಾಕಬೇಡ (ರೂಢಿ). **ಒಗ್ಗರಣೆ** : ೧. ದೆಕ್ಕಾಳಂ, ಸುಗ್ಗಿ, ಒಗ್ಗರಣೆ, ಅಚ್ಚು, ಮಚ್ಚಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

ಒಗ್ಗರಣೆಮಜ್ಜಿಗೆ = ಒಗ್ಗರಣೆ ಹಾಕಿದ ಮಜ್ಜಿಗೆ; ಹದಮಾಡಿದ ಮಜ್ಜಿಗೆ: ಈ ನಗೆ-ಹಾಡುಗಳು, ಹುಳಿಯಾದರೂ ಖಾರವಾದರೂ ನೀರಾದರೂ ರುಚಿಕಟ್ಟಾದ ಒಗ್ಗರಣೆ – ಮಜ್ಜಿಗೆಯುಂತೆ, ರಸದೂಟದಿಂದ ತಣಿದು ದಣಿದ ರಸಿಕರಿಗೆ ರುಚಿಕೊಡುವವು (ನಿರಾಭ. ೬ ಮುನ್ನುಡಿ). 'ಅಗ್ಗರಣೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಒಗ್ಗರಣೆ. / ಮರಾ. ಓಗರಣೀ, ಓಘರಣೀ]

ಒಗ್ಗರಣೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಗ್ಗರಣೆಯನ್ನು ಹಾಕು: ಜಲಚರಂಗಳ ಪೊಟ್ಟೆ ಸೀಳಿ ನೀರಿಂ ತೊಳೆದುವ[ವೊ]ಗ್ಗರಣೆಯಿತ್ತಾಂಬ್ರಮಾ (ನವಮೋ. ೯-೬). [ಒಗ್ಗರಣೆ + ಈ$_2$]

ಒಗ್ಗರಿಸು, ಒಗ್ಗರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಗ್ಗರಣೆ ಹಾಕು: ಉದ್ದು ಬಿಳಿಯುಳ್ಳಿ ಮೆಣಸು ಸಕ್ಕರೆಯಿಕ್ಕಿಯೊಗ್ಗರಿಪುದೊಂದು ತೆಱ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೮); ಆಗಾಗಳೊಗ್ಗರಿಸಲು ಬಿಸಿವಡೆದ ಮೇಲೋಗರವ ಪಳಿದ್ಯ ಪಲ್ಯಗಳ (ಮೋಹತ. ೧೪-೯); ಪುಟ್ಟಿಗೆಯೊಳೊಗ್ಗರಿಸಿದ ಕಡಲೆಯಂತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೪-೧೩). ೨. (ಅಲಂ) ಹುರಿದುಬಿಡು; ಧ್ವಂಸಮಾಡು: ಅಲ್ಲ ಕಲ್ಲೋಲಮಾಡಂಬುಧಿಯನು ಒಗ್ಗರಿಸು ಸಚರಾಚರೋರ್ವಿಯ ಪದಾರ್ಥಮಂ ನಿಗ್ಗರಿಸು ನಿಟಲಲೋಚನನ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೫-೩೬). 'ಅಗ್ಗರಿಸು' ಪರಾ. **ಒಗ್ಗರಿಸು** : ೧. ಎಲೆ ಜೀರಗೆ ಸಾಸಿವೆ ಮೆಣಸು ಲವಂಗಂ ಧಾನ್ಯಕಂಗಳೆಂಬಿವನರೆದಂಬಿಲದೊಳೊಡಗೂಡೆ ನಿರುತಂ ಕಳೆದೊಗ್ಗರಿಸಿದೊಡೆ ತ[ಕ]ಱ ಕರಂ ಸವಿಯಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೫೫). [ಒಗ್ಗರಣೆ + –ಇಸು$_3$]

ಒಗ್ಗಳಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದುಗಳಿಗೆ, —ಕ್ಷಣ: ಒಗ್ಗಳಿಗೆಯನಿತೆ ಪ್ರಳಯದ ಪಾಳಿನಲ್ಲಿ, ಒಗ್ಗಳಿಗೆ ಬಾಳ್ವೆಯೊರತೆಯಿನೀಂಟುವಲ್ಲಿ; ಕಂತುತಿವೆ ತಾರೆ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೨೧-೨೯). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಗಳಿಗೆ$_1$ (< ಗಟಿಗೆ$_1$)]

ಒಗ್ಗಱಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗರಿ, —ತುಪ್ಪುಳು: ಗಜರಥಹಯ ಪಾದಚರಮುಖ್ಯ ಬಹುಬಲ ವ್ರಜವನೊಗ್ಗಱಿಯೊಳೆತ್ತುವೆನು (ಮೋಹತ. ೩೬-೩೬). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಗಱಿ]

ಒಗ್ಗಾಲಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದುಗಾಲಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಒಂದೇ ಕಡೆಗೆ ವಾಲುವುದು; ವಾಟ: ಗಾಲಿ ಒಗ್ಗಾಲಿಯಾಗಿ ಕೀಲು ಕಳಚಿ ಜೀವನ ರಥ ಬೀಳಲು (ಅಲ್ಪವಿ. ೮); ದಾರಿಯ ಉಬ್ಬುಗಲ್ಲೊಂದರ ಮೇಲೆ ಗಾಡಿಯ ಒಂದು ಗಾಲಿಯು ಹಾಯ್ದು ಅದು ಒಗ್ಗಾಲಿಯಾಯಿತು (ಪ್ರೇಮುತ. ೮೬). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಗಾಲಿ]

ಒಗ್ಗಾಲಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಾಲಿರುವವನು; ಕುಂಟ: ಒಗ್ಗಾಲಿಯೂ ಸೊಟ್ಟಗಾಲು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬೀಸ ಬೀಸ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದನು . . . ಒಮ್ಮೆ ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆ 'ನಾಗರಬೆತ್ತ'ವನ್ನು ಒಗ್ಗಾಲಿ ತಂದಿದ್ದನು (ಕಂಬಹು. ೧೨). 'ಒಗ್ಗಾಲಿತನ' ಪರಾ. [ಒಗ್ಗಾಲು + -ಇ$_3$]

ಒಗ್ಗಾಲಿತನ (ನಾ). ಕುಂಟತನ: ಒಗ್ಗಾಲಿತನದಿಂದ (ಕುಂಟತನದಿಂದ) ಬಂಧನಕ್ಕೀಡಾದ ಒಗ್ಗಾಲಿಗೆ ಹಲವಾರು ಸಲ ಎದ್ದು ಓಡಾಡಿ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವುದು ಕಷ್ಟದಾಯಕವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕಂಬಹು. ೧೩). [ಒಗ್ಗಾಲಿ$_2$ + -ತನ]

ಒಗ್ಗಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಲು, —ಪಾದ. 'ಒಗ್ಗಾಲಿ$_2$' ಪರಾ. [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಒಗ್ಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಗ್ಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸೇರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ತಲೆಯ ಮೇಲಿಜೀದವನನೊಗ್ಗಿಸಿ ಸಲಹುವರು ಪುರುಷಾರ್ಥಜೀವರನಿಳಿಕೆಗಾಂಬರು ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹರನೊಲಿದು ನಂಬುವರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ಒರಿಇ. ೧-೧೦೮); ಅಗುಳಿಸುವ ಬಾಯ ಸವರಿಯೊಗ್ಗಿಸುತ ಕರ್ಮೂರಗಿಂದ ನೆಲನ ವಾಸನಿಸಿ ಮೇಘಾಳಿಯನಾರ್ಬಿವ ಚತುಷ್ಪದಿ ವೇಗದಿ ನಡೆದುವಾ ಕ್ಷಣದಿ (ಮೋಹತ. ೧೯-೧೩); ರಿಪುಬಲವ ನೆಗ್ಗಿಸಿತು ಮುರಿ ಮುರಿದು ಕರಚರಣದಿಂದ ನೆಲಕೊಗ್ಗಿಸಿತು ಮುರಿವಿಂದ ಕಿರುವಿಂದ (ತುರಂಗ. ೪೯-೪೪). [ಒಗ್ಗು$_2$ (< ಒಬ್ಗು$_1$) + -ಇಸು$_3$]

ಒಗ್ಗು$_1$ 'ಒಬ್ಗು$_1$' ನೋ.

ಒಗ್ಗು$_2$ 'ಒಬ್ಗು$_1$' ನೋ.

ಒಗ್ಗು$_3$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಒಂದು ಕಡೆಗೆ) ತಿರುಗು: ಕೊರಳುದ್ದ ನೀರೊಳ್ ನಿಂದು ಕಾಲೊಂದ ಧರೆಯೊಳೂಜಿ ನಭಕ್ಕೆ ಮುಖಪಂಕರುಹಮೊಗ್ಗಿ ನಿಗುಳ್ದು ಘೋರನೆ ಸುರಿವ ಪೆರ್ಮಳೆಯೊಳಗೆ ತಾಂ ಕಂಪಿಸದೆ ನಿಂದಿರ್ದು (ಬಸವು. ೨-೧೨). ೨. ಚಾಚು; ನೀಡು; ವಿಸ್ತರಿಸು: ಮುಸುಡೊಗ್ಗಿ ಮುದ್ದಂ ಬೇಡುವಳು (ಬಸವು. ೧೫-೧೪); ಉಗ್ಗಡದೇಜುಸೋಪಾನದೊಳವರ ಕೈಯೊಗ್ಗಿ ಹಿಡಿದು ಮೇಲೆ ನೆಗೆವಾ (ಭರಚ. ೩-೭೮); ವರಗೌತಮನ ಮನೆಯ ಮುಂಗಡೆಯೊಳಿಳಿವಾಗ ಯೆರಡು ಕೈಗಳನೊಗ್ಗೆ ಹನುಮನಂಗವ ನೆಲ್ಲ ಹರನಡಿಗಳುಂ ಸೋಂಕುತಿರೆ (ಗುರುಜಾ. ೭-೫೬). ೩. ಪರವಶವಾಗು; ಒಳಗಾಗು; ಅಧೀನವಾಗು (ಕ). ೪. ಸಂತೋಷಿಸು; ಹಿಗ್ಗು: ಬಾಲಕರಿಂ ರಾಮಾಯಣಮನೊಪ್ಪಿಸಿದಂ. ದೇವರ್ಕಳ್ ಹಿಗ್ಗಿದರ್; ದೇವಾಂಗನೆಯರೊಗ್ಗಿದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬೩-೨). [< ಮೊಬ್ಗು ?. / ತೆಲು. ಒಗ್ಗು]

ಒಗ್ಗು$_4$ (ಕ್ರಿ). ತೊದಲು; ತಡವರಿಸು; ಬಿಕ್ಕು: ನುಡಿಯಿಸಲೆಡೆಗುಡದಿರ್; ನುಡಿಯೊಗ್ಗುಗುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೮-೧೪). [< ಉಗ್ಗು$_1$]

ಒಗ್ಗು$_5$ 'ಒಬ್ಗು$_2$' ನೋ.

ಒಗ್ಗುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಸೇರುವೆ ತಪ್ಪಿಹೋಗು; ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗು; ಗುಂಪು ಚೆದುರು: ನಿಂವೆಡ್ಡಮಾಗಿ ಲಗ್ಗಿಸಿ ಮೊಗ್ಗರಿಸುತೊಗ್ಗುಗೆಡದೆ ನಡೆಗೋಂಟೆಯಂತೆ ನೆಲವೆರ್ಚಿ ನಿಂದು (ಗಿರಿಕ. ೩-೫೫ ವ); ಮಸಗಿ ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಪರಿದು ಮೂದಲಿಸಿ ಮುಂಗುಡಿಗೆದಜಿ ಮೊಗ್ಗರಂಬೊಯ್ದುಗ್ಗಲಿಸಿ ನಡೆದು ಬಗ್ಗಿಸಿ ಬಯ್ದೊಗ್ಗುಗೆಡದೆ ಮುಂಕಣಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೩-೬೩ ವ). [ಒಗ್ಗು$_5$ (< ಒಬ್ಗು$_2$) + ಕೆಡು]

ಒಗ್ಗುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರು; ಗುಂಪಾಗು: ಅಲ್ಲಿಂದ ಶಿವಭಕ್ತರೊಗ್ಗುಗೊಂಡು ಕಳಸಕನ್ನಡಿವಿಡಿದು ಕೊಡಗೂಸವೆಣ್ಗಳುಜ್ವಲ ಮಂಗಳಾನಕಂ ಸಹಿತಿದಿರುವಂದು (ಸೌಂದಪು. ೫-೯೫). [ಒಗ್ಗು$_5$ (< ಒಬ್ಗು$_2$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಒಗ್ಗುಡಿಸು 'ಒರ್ಗುಡಿಸು' ನೋ.

ಒಗ್ಗುವಡೆ (ಕ್ರಿ) = ಒಗ್ಗುಗೊಳ್: ನೆಲನೇ ತೇರ್ ಸಸಿ ಬಿಸುಗದಿರರೆ ಗಾಲಿ ಒಗ್ಗುವಡೆದ ಸುತಿಯೇ ಕುದುರೆಗಳಿನಿತಾರ್ಗಿಲ್ಲೆನೆ ಮೂಜಗ ಜಾಂಬೊಳಲರ ಮೊಗ್ಗರಮಂ ಮುಗ್ಗಿಸಿದುರಿಗಣ್ಣಂ ಬಗ್ಗಂ ಕುಡುಗೆಮುಗೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೪-೪೬). [ಒಗ್ಗು$_5$ (< ಒಬ್ಗು$_2$) + ಪಡೆ$_1$]

ಒಗ್ಗುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ) = ಒಗ್ಗುಗೊಳ್: ಗಡಣವಿಡಿದೊಗ್ಗುವಿಡಿದೋರಣಂ ಬಿಡಿದು ತರವಿಡಿದು ಸರಿಸಂಬಿಡಿದು ಸಾಲ್ವಿಡಿದು ಪರಿಪಂತಿವಿಡಿದು ಕವಿಗಳ ಗಮಕಿಗಳ ವಾದಿಗಳ ವಾಗ್ಮಿಗಳ (ಹಚಕಾ. ೩-೫೯). [ಒಗ್ಗು$_5$ (< ಒಬ್ಗು$_2$) + ಪಿಡಿ$_1$]

ಒಗ್ಗೂಡಿಸು 'ಒರ್ಗೂಡಿಸು' ನೋ.

ಒಗ್ಗೂಡು 'ಒರ್ಗೂಡು' ನೋ.

ಒಗ್ಗೇಣ್ 'ಒರ್ಗೇಣ್' ನೋ.

ಒಗ್ಗೈ 'ಒರ್ಕೆಯ್' ನೋ.

ಒಗ್ಗೊಡಸು (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪನ್ನು ಚದುರಿಸು, —ಕದಲಿಸು: ಸಾಮತಂತ್ರಕೊಳಗಾಗದ ರಿಪುಗಳ ಭೀಮುಮುನ್ನೆಯರನೊಗ್ಗೊಡಿ[ಡ]ಸಿ (ಮುನಿವಂ. ೧-೪೧). [ಒಗ್ಗೊಡೆ (< ಒರ್ಗೊಡೆ) + -ಸು$_1$]

ಒಗ್ಗೊಡೆ 'ಒರ್ಗೊಡೆ' ನೋ.

ಒಗ್ಗೊರಲ್ 'ಒರ್ಕೊರಲ್' ನೋ.

ಒಗ್ಗೊರೆ (ನಾ). (ಕುಂತದಂತಹ) ಒಂದು ತಿವಿಯುವ ಆಯುಧ: ಕುದುರೆಯ ಕೊಂಡು ಚೌದಂತಿಯ ಮಾವುತ ಮೇಲೆ ವದಗಿ ವಾ[ಒ]ಗ್ಗೊರೆಯಿಂ ತಿವಿದು (ಸೌಂದಕಾ. ೭-೫೦). [?]

ಒಗ್ಗೋಲು 'ಒರ್ಕೋಲ್' ನೋ.

ಒಗ್ಗರಣೆ 'ಒಗ್ಗರಣೆ' ನೋ.

ಒಗ್ಗರಿಸು 'ಒಗ್ಗರಿಸು' ನೋ.

ಒಚಕ (ನಾ). ಮಾತು (?): ನೋಡಿಯದರಾಕಾರವ ನೃಪನಾಡಿದೊಚಕಲ್ಕೆದಿ ಮೃತವಡಗೂಡಿದರನರಿದಾದಿಯಿಂದಿನ್ನೂರು ಜನ ಮೃತವಾ (ಜಿರಾಮಾ. ೧೨೪-೫೨). [< ಸಂ. ವಚಕ ?]

ಒಚ್ಚಗುಣ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠಗುಣ: ಭಾಗವತರೆಂಬೊಚ್ಚಗುಣವುಂಟಾದರ ವರಿಂಗೊಚ್ಚತೆಜಗುವುದೆನ್ನ ಶೀಲ (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೬-೧೨). [< ಒಚ್ಚತ$_1$ + ಗುಣ$_2$]

ಒಚ್ಚಡಿ 'ಒರ್ಚವಡಿ' ನೋ.

ಒಚ್ಚಣ (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷಣ: ಸೆರೆವಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬಹೆವೊಚ್ಚಣದೊಳ ವನನೆಂದುರುವೀರವಾದಮಂಗೆಯ್ಯುತಾ ಕುಸುಮಸಾಯಕನ ಪಡೆ ನಡೆತಂದುದು (ಶೀಪರಾ. ೭೦-೨೬). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಚಣ]

ಒಚ್ಚತ$_1$, ಒಚ್ಚಿತ (ನಾ). ೧. ಮಿಸಲು; ಒಂದಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುದು: ಕಮಳಕ್ಕಾವಗಮಲ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿರವಾಸ್ಯಾಬ್ಜಕ್ಕಮುಂಟಗ್ಗದಿಂಪಮರ್ದಿಂ ಗೊಚ್ಚತಮಲ್ತು ಮತ್ತಿವರ ವಾಕ್ಪೀಯೂಷ ಪೂರಕ್ಕಮುಂಟು (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೩೨); ಸಂಸರಣ ಸಮುದ್ರದಿಂ ತೆಗೆದು ಮುಕ್ತಿನಿವಾಸಮನೆಯ್ದಿಪಾಪುರ್ಬಾಹ್ಯುರೆ ನಿಜಪಾದಪದ್ಮಯುಗ ಭಕ್ತಿಗಿದೊಚ್ಚತಮಲ್ತೆ ಧೀರಧೀ (ವರ್ಧಪು. ೧೬-೭೬); ಶಶಿಕಳಾಲಂಕಾರವೆಂತಾ ಶಶಿಧರಂಗಳವಟ್ಟುದಂತಾ ಶಶಿಕಳಾಮೃತಸೇವನಾಸದ್ಭಕ್ತಿಸಾರಾಯ ಬಸವ ನಿನಗೊಚ್ಚತವಲಾ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೬-೫೫); ಛಲ ನಿನಗೊಚ್ಚತವಲ್ತೆ ವೈರಿಭಟರಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೫-೪೫).

೨. ನಿಶ್ಚಿತ: ಬ್ರತಮುಯ್ದುಂ ತನಗೊಚ್ಚತಂ ಸಮಿತಿಯಯ್ದುಂ ತನ್ನೊಳತ್ಮಸ್ನತಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೩-೨೩); ಕೊಲೆಗಡಿಗನಿದಿರಲಿ ಕೆಚ್ಚು ಮನದವರಾರು ಸೋಲವಿದೊಚ್ಚತವಲೇ ನಿಮ್ಮ ಸೇನೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೭೬); ಮಱೆ ಯಾಕೆ ಪಾಱಿದೆನೊಚ್ಚತೆನ್ನನು ನಿನಗೆ ತನ್ನೀ ಪ್ರಾಣ ವಲ್ಲಭೆಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೬-೭). ೩. ಹಿತವಾದುದು; ಪ್ರಿಯವಾದುದು: ಇಂತು ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಂಗಳ ಲಿಂಗಾರ್ಪಿತಂ ಸಂತತಂ ಲಿಂಗಪ್ರಸಾದ ನಿನಗೊಚ್ಚತಂ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೩೪-೧೦); ತೊನ್ನನ ಕೂಟದಿನಾದುದು ತೊನ್ನೀರೋಗಕ್ಕೆ ಬಾಡು ಕಳ್ ವಿಷಮೆನೆಯುಂ ಮುನ್ನಿಸಳೆ ಮಗನ ಮಾತ ನಿದೇಂ ನಾಯಕನರಕಮಿಾಕೆಗೊಚ್ಚತಮಾಯ್ತೋ (ಯಶೋಚ. ೩-೭೪); ಕರುಣಾಸಾಗರನು ತನ್ನೊಚ್ಚತದ ಭಕ್ತನನು ಪಾಲಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧-೪೭). ೪. ಕೊಂಕು; ವಕ್ರ: ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಾಯ್ದೆಱೆದು ಮಾತಾಡು ಮೂಗಿಗೆ ತಾವರೆಯಾಂಕೆಗೊಟ್ಟೇಕೊಚ್ಚತಾಗಿ ನುಡಿವೆ (ಭರಚ. ೪೨-೨೨). ೫. ಸೇರಿ ಹೋಗುವುದು; ಸಾಮರಸ್ಯ; ಐಕ್ಯ: ಒಳಗು ಹೊಱಗೆಂದೆಂಬಿವೆರಡ ಕೆಡಿಸಿ ಕಳೆಯ ಲಿಂಗದೊಳೊಚ್ಚತವನೊಪ್ಪುಗೊಳಿಸಿದಾ ಕರುಣಿ ಗುರು (ಕವಿಚ. II, ೧೨೪ ಪುರದಮಲ್ಲಯ್ಯ). ೬. ಒಪ್ಪವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಓರಣ: ಮೆಚ್ಚಿದನು ಪವನಜನ ಬಿನ್ನಹದೊಚ್ಚತಕೆ ಹಿರಿದಾಗಿ ಮನದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೪-೧೩). ೭. ಒಂದೇ ಕಾಲ; ಏಕಕಾಲ: ಘಂಟೆಗಳೊಚ್ಚತದಿ ಢಣಲೆಂದುದಾತನ ರಥದ ಬಿಱಿಸಿಂಗೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೯-೧೨). ೮. ನೆಮ್ಮದಿ; ಸೌಖ್ಯ: ಶೂರವೀರನರಪಂ ತನ್ನನ್ವಯಂ ಪೆರ್ಚಲೊಚ್ಚತದಿಂ ವಿಸ್ತೃತಪೂಜ್ಯರಾಜ್ಯಪದದೊಳ್ ಸಾನಂದದಿಂದಿರ್ದನಂ (ಸೇಮಿಪು. ೨-೧೧೦). ೯. ಮನೋಹರವಾದುದು; ಸುಂದರವಾದುದು; ಅಂದವಾದುದು: ಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟಿಯ ನೆರಮೊ ಪೊಱನೋಟ ಮೇವುದೆಂದು ಮುಱಿದು ನೋೞ್ಪನೆನೆ ತುಱುಗೆಮೆಯರೆದೆಱೆದ ಕಣ್ಣೊಚ್ಚತಮಾಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೦-೨೧). ೧೦. ಅಂದ; ಸೊಬಗು; ಸೌಂದರ್ಯ; ಮನೋಹರತೆ: ಎೞ್ಚಱೊಳೊಚ್ಚತಮಿರ್ಪ ದೃಷ್ಟಿ (ಅಪ್ರತಿ. ೪೫-೨೧); ನಾಡೊಳಚ್ಚದ ಪಚ್ಚೆಯೊಚ್ಚತಮನೇ ಕೊಂಡಾಡೆ ನಾಡಾಡಿಗರ್ (ಮೈಸೂಮ. ೧-೨೭). ೧೧. ಒಪ್ಪಿಸುವಿಕೆ; ಸಮರ್ಪಣೆ. 'ಒಚ್ಚತಂಗೊಡು' ಪರಾ. ೧೨. ಅವಕಾಶ; ಆಸ್ಪದ; ಇಂಬು. 'ಒಚ್ಚತಂಗೊಡು' ಪರಾ. ೧೩. ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚಳ. 'ಒಚ್ಚತಂ' ಪರಾ. ಒಚ್ಚಿತ: ೩. ಮೊಮ್ಮಗನ ಕರದು . . . ಮುಂಡಾಡಿ ಯದುರಾಜರೊಚ್ಚಿತವನುಂಟುಮಾಡುವ ಕುವರನಹುದೆಂದು ಮುಚ್ಚುತಂ (ನವಮೋ. ೧೫-೬೦).

ಒಚ್ಚತವಾಗು = ಐಕ್ಯವಾಗು; ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು: ಅನುಶ್ರವಣ ಮನನದ ನಿಧಿಧ್ಯಾಸನದಲೊಚ್ಚತವಾಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ನಾಗಿ] ತನ್ನಯ ತನು ಮನೋವಾಕ್ಕಾಯ ಕರ್ಮಗಳೊಂದು ಹುರಿಯಾಗಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೮-೧೪).

[?. / ಪ್ರಾ. ವೋಚ್ಚತ್ಥ < ಸಂ. ವ್ಯತ್ಯಸ್ತ = ವಿಪರೀತ]

ಒಚ್ಚತ್ತ$_2$ 'ಒಚ್ಚತಂ' ನೋ.

ಒಚ್ಚತಂ, ಒಚ್ಚತ್ತ$_2$ (ಅ). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ಎಡೆಬಿಡದೆ; ಗಾಢವಾಗಿ: ಪಲತೆಱದ ರಮಣೀಯಪ್ರದೇಶಂಗಳೊಳ ಮೊಂದು ಪೊತ್ತಗಲದೆ ಮೆಯ್ಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದಂತೊಚ್ಚತಂ ಕಾದಂಬರಿಯೊಳ್ನೆರೆದು (ಕಾದಂಉ. ೫೨೬); ವೆಟ್ಟನಿಂದೆಚ್ಚ ಬಿಚ್ಚರಿಕೆಗೊಚ್ಚತಂ ಕೆಳದರ್ (ಅನಂಪು. ೧೪-೧೮ ವ); ಪೋ ಪುಗಲ್ ಪುಗಲೆಂದೊಚ್ಚತಮೂಳ್ವ ಕೋಗಿಲೆಯುಂ (ಶಮುದ. ನ. ೭೧ ಪ್ರಯೋ); ದಯಾಬ್ಧಿಯಂ ಘನತಪಂಗೆಯ್ದೊಚ್ಚತಂ ಮೆಚ್ಚಿಪೆಂ (ಶಬಶಂ. ೨-೮೯). ೨. ಒಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ; ಒಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ: ವೇದವೇದಾಂತಪರರೊಚ್ಚತಮೊಡಗೂಡಿ ಚರ್ಚೆಯಿಂ ಪರತತ್ತ್ವಮನಱಿಕೆಗೆಯ್ವ ಜಾಣರೊಂದು ನೆರವಿಯಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೩-೭). ೩. ಸಂತೋಷವಾಗಿ; ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ: ಭಕ್ತರ ಭಾವದಿಚ್ಚೆಗೊಚ್ಚತವಾಗಿ ನೆಲಸಿರ್ಪ ನೆಲೆಯನಿಳೆಗಱುಪುವೆನೆನುತ್ತವಳ ನಿಲಯಮಂ ಸಾರ್ದು ವತ್ಸಂಗಳಂ ಭಕ್ತವತ್ಸಲನಡವಿಗಂದೊಯ್ಯನೆ (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೮-೯). ೪. ಇಷ್ಟಬಂದಂತೆ; ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ; ಮನಬಂದಂತೆ; ಧಾರಾಳವಾಗಿ; ನಿಸ್ಸಂಕೋಚವಾಗಿ: ಮೆಚ್ಚಿದೆನೊಚ್ಚತಂ ವರಮಂ ಬೇಡೆನೆ ಭಕ್ತಂ ಪದಾರವಿಂದಕ್ಕೆಱಗಿ ಕರಾಂಜಲಿಗೆಯ್ದು (ವೃಷವಿ. ೯-೪೬ ವ); ಮೆಚ್ಚಿದೊಡೆ ಲೇಸು ನಿನ್ನರಸಿಸಹಿತಂ ಮನೆಯೊಳೊಚ್ಚತಂ ಬಂದು ಸೆಱೆಯಿರಿಮೆನಲ್ (ಚೆಬಪು. ೨೫-೩೬); ಓರೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಅಚ್ಚರಿಯರನೊಚ್ಚತಂ ಕೊಂಡುಯ್ವಂ (ಅದ್ಭುತ. ೨೯-೨೦). ೫. ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ; ಒಂದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ: ಸುವೃಷ್ಟಿ ಸೊಂಪಚ್ಚರಿಯಾಗೆ ಸಸ್ಯಚಯಮಂ ಪರಿವರ್ಧಿಸುತಿರ್ಪುದಣ್ಣ ಪೇೞೊಚ್ಚತಮಾಗೆ ಪೆರ್ಚಿಸದೆ ಮಿಕ್ಕ ತೃಣಾಂಕುರಸಂಕುಳಂಗಳಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೫೦); ಹರಿಹಂಸಂ ರವಿಹಂಸನಂತೆ ಖಗರಾಜಂ ನಾಮದಿಂ ಹಂಸನೆಂಬರವಂ ತಾಳ್ದಿವನೊಚ್ಚತಂ ಪರಮಹಂಸಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೦, ೧-೪೭; 1300). ೬. ದಿಟವಾಗಿ; ಸತ್ಯವಾಗಿ; ಖಂಡಿತವಾಗಿ: ಮುಚ್ಚುಮಱೆಯಿಂದೇಕೆ ನಿನ್ನೀ ಜನನಿ ನಿನ್ನೊಚ್ಚತಮಿಾ ರಾತ್ರಿಯೊಳು ಬೆಚ್ಚದೆ ಕೊಲ್ವೆನೆಂದಾಡಿಯೊಳು ತಾನು ಪಚ್ಚುನುಡಿಯನಾಡಿದಳು (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೫೭); ಒಚ್ಚತಂ ತನಗುಳ್ಳ ರಾಜ್ಯದೊಳಗರ್ಧವಂ ಪಚ್ಚುಗೊಡುವೆಂ ತತ್ತುರಂಗಮಂ ತಂದರ್ಗೆ ಮುಚ್ಚುಮಱೆಯೇಕೆ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೧೧-೪೪). ೭. ಒಂದೇಸಮನೆ; ನಿರಂತರವಾಗಿ: ಮಾಣ್ಮಾಣೆಂಬೊಂದು ನೆವದಿಂದೊಚ್ಚತಮುಣ್ಮುವ ಕಾಮಿನಿಯ ಕಂಠರುತಿಯ ಹೂಂಕೃತಿಯುಪಚಾರಮಾಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೦-೧೩). ೮. ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ; ಸಾಕಷ್ಟು: ಮಾಡುವುದರ್ಕೆ ಶಕ್ತಿ ಎನಗೊಚ್ಚತಮಿಲ್ಲದೊಡೊಲ್ದು ಧರ್ಮಮಂ ಮಾಡುವರಲ್ಲಿ ನೋಡಿ ಪರಿಣಾಮಮನೆಯ್ದುವುದು (ಅಪಶ. ೩೩). ಒಚ್ಚತ್ತ: ೧. ಅಚ್ಚುಪಡಿಯಚ್ಚಿನೊಳಗೊಚ್ಚತಂ ತೋರ್ಪಂತೆ ಬಿಚ್ಚದಾ ನಿದ್ರೆಯೊಳಗಿರ್ದ ಸಂಸ್ಕಾರವೆಚ್ಚೆತ್ತ ಬುದ್ಧಿಯೊಳು ತೋರ್ಕು (ಅನುಸಾ. ೫-೫-೧೬); ಮುಳ್ಳಲಿ ಚುಚ್ಚಿದಳು ತಾನಱಿಯದವಳಿಂತೊಚ್ಚತಿಳಿದುದು ರಕ್ತವವನಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೯-೨-೪); ಮಱಿಚಂದರ ಹಚ್ಚನನೊಚ್ಚತ ಮುಚ್ಚಿದ ಬಿಚ್ಚತದಿಂ ತುತಿಸೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೩-೩೯). ೭. ನಿನ್ನಂಗವೆನ್ನ ಸರ್ವಾಂಗವಂ ಪರ್ದಿರಲು ನಿನ್ನ ನೆನಹೆನ್ನೆದೆಯೊಳೊಚ್ಚತಂಗೊಂಡಿರಲು ಇಂತು ನೀವೆನ್ನನೊಚ್ಚತವಾಗಿ ಕೈಕೊಂಡು ಸಂತಸದೊಳಾಂ ನಿನ್ನನಗಲದೆ ಮನಂಗೊಂಡು (ಪುಷ್ಪರ. ಹ. ೫೨೭-೩೨); ಭಾಗವತರೆಂಬೊಚ್ಚಗುಣವುಂಟಾದರವರಿಂಗೊಚ್ಚತೆಱಗುವುದೆನ್ನ ಶೀಲ (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೬-೧೨). ೯. ಕೂಡಲೆ; ಒಡನೆ: ಎಚ್ಚನುಚ್ಚಳಿಸುವ ತುರಂಗವನೊಚ್ಚತವೆ ಕೊಂದನು ರಘೌಘವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨-೨೧). ೧೦. ಸ್ವಲ್ಪವೂ; ಎಷ್ಟೆಷ್ಟೂ: ಇದು ಎನಗೆ ಸುಖಕ್ಕಚ್ಚುಗ ಎಂದು ಬೆಚ್ಚದೆ ಇವಳ ಕೂಟ ಒಚ್ಚತ ಬೇಡ (ಕಲ್ಯಾಶಾಂ. ೫೬); ಹೆಚ್ಚಿದ ಕೌರವ ನೃಪರ ತಮ್ಮಂದಿರನೊಚ್ಚತವುಳಿಯದಂದದೊಳು ಅಚ್ಚಾಳು ಪವನಜನಾ ಗದೆಯಿಂ ಪೊಯ್ದು ನುಚ್ಚುನುಱಿಯ ಮಾಡಿದನು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೯-೪೦). ೧೧. ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದವರೆಗೆ: ತೃಷೆಯಾಗಿ ಅಪ್ಪುವಿನಲ್ಲಿ ಒಚ್ಚತ ಮುಳುಗಿದಡೆ ಆಪ್ಯಾಯನ ಅಱತುದುಂಟೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೫೧-೫೭೧); ಒಚ್ಚತ ಅಗಲಿರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಒಚ್ಚತ್ತ ಅಗಲಿದರೆ] ಕಾಣದೆ ಇರಲಾರೆ (ಮಹಾದೇ. ೩೫-೧೧); ಒಚ್ಚತ ಅಜಹರಿರುದ್ರರು ಮೊದಲಾದ ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಸಿಕ್ಕಿದರೇಕೆ ಮಾಯೆಗೆ (ಸರ್ವವ. ೩೭-೧೮೫); ಬೆಚ್ಚನೆ ಬಿಸಿಲತ್ತ ಹಚ್ಚನೆ ಹಾಸತ್ತ ಒಚ್ಚತ ನೀನು ವಿರಮಿಸು (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೧-೪೦). [< ಒಚ್ಚತ$_1$]

ಒಚ್ಚತಂಗುಡು 'ಒಚ್ಚತಂಗೊಡು' ನೋ.

ಒಚ್ಚತಂಗೊಡು, ಒಚ್ಚತಂಗುಡು, ಒಚ್ಚತಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಮರ್ಪಿಸು; ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಕೊಡು: ನಿಮಗೆನ್ನಂ ಸೂಜಿ ಗೊಟ್ಟೆಂ ನಿಮಗೆ ಹರುಷದಿಂದೊಚ್ಚತಂಗೊಟ್ಟೆನಾಹಾ (ರಕ್ಷಾ. ಶ. ೭೮); ಮೂವತ್ತಾಱುಸಾವಿರ ಚರಕೆ ತನ್ನನೊಚ್ಚತಂಗೊಟ್ಟು ಸಮಯಾಚಾರ ಕೆಂದೆನುತ (ಮಡಿಕ್ಯಾ. IV, ೮೨೩ ಬಸವಸ್ತೋತ್ರ); ತನ್ನನೊಚ್ಚತಂಗೊಟ್ಟಾನಂದಿಸಿ (ವೃಷವಿ. ೫–೭೬ ವ). ೨. ಇಂಬುಗೊಡು; ಆಸ್ಪದವೀಯು: ಎಚ್ಚಬಾಣವ ಕಡಿದಡೆಯು ಮಗುಳೆಚ್ಚೊಡಾ ಶರ ನಾಂಟಕೀಳ್ವುದಕೊಚ್ಚತಂಗೊಡವು (ಕೋಗಯ. ೨೫–೫೫). **ಒಚ್ಚತಂಗುಡು:** ೧. ತಾರುಣ್ಯವತಿ . . . ಶರೀರದ ಸಹಜಸುರಭಿಗಂಧಮುಂ ಗಂಧವಹಂ ಗೊಚ್ಚತಂಗುಡುವಂತಿರೆ ಲಜ್ಜೆಯಿಂದಿರೆ ಕಂಡು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೮–೭೧ ವ). **ಒಚ್ಚತಗೊಡು:** ೧. ಎನ್ನ ಸರ್ವಸ್ವಾಯತವನೊಚ್ಚತಗೊಟ್ಟೆ [ಪಾಠಾಂ. ಒಚ್ಚಗೊಟ್ಟೆ] (ಸಿದ್ಧವ. ೧೫೩; ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೦೭–೫ ನೋ); ಮಾನಸ ವಚನ ಕಾಯದೊಳು ಸಂದಳಿದು ನಿಮಗಾನೊಲಿದು ಎನ್ನನೊಚ್ಚತ ಗೊಟ್ಟೆನು (ಶಿವಗೀ. ೨೮–೧೨೫); ಗನ್ನಕಾಱನು ಕೃಷ್ಣನವರಿಗೆ ತನ್ನನೊಚ್ಚತ ಗೊಟ್ಟನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೨೮); ಮನಸಿಜನ ಬಾಣಕ್ಕೆ ತನುವ ನೊಚ್ಚತಗೊಟ್ಟು ನಿಲಿಸಲಾಱದೆಯಾಗಳು (ಪಾಸೋಪು. ೧೦–೪೨).

[ಒಚ್ಚತ$_1$ + ಕೊಡು]

ಒಚ್ಚತಂಗೊಳ್, ಒಚ್ಚತಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೊಂದು, —ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪಡೆ: ವಿಭವಮನಂತೊಚ್ಚತಂಗೊಂಡು (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೧೯–೨೨; 948); ಕರುಣಪ್ರಸಾದಮಂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂ ಕೈಕೊಂಡು ಹರನ ಕಾರುಣ್ಯಮಂ ತಾನೊಚ್ಚತಂಗೊಂಡು (ಚನ್ನರ. ೬೨–೧೦); ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲನೊಚ್ಚತಂಗೊಂಡರ್ಚಿಸುತಿರ್ಪ ಕುಡುವುರ್ವಿನ ನೀಱಿಯರಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೭–೧೧ ವ). ೨. ಆಕರ್ಷಿಸು; ಸೆಳೆ: ಈ ಮೂವ ಱಿನ್ನಯ ಕುವರರವರಿಂದಮುಂ ನಚ್ಚಿನಣುಗಂ ಸೌಂದರಂ ಚೆಲ್ವನವನಂ ಕಂಡೊಚ್ಚತಂಗೊಂಡರಾರ್ ಚಿತ್ತಮುಂ ಪೆಣ್ಗಳೊಳಗೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೬–೧೮); ಅಚ್ಯುತನ ಮಂಗಳ ಶ್ರೀಮೂರ್ತಿ ಕಣ್ಮನವನೊಚ್ಚತಂಗೊಳಲೇಳ್ವ ರೋಮಪುಳಕದೊಳೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೭). ೩. ಸಂತೋಷಪಡು; ಆನಂದಿಸು: ಎಲೆ ಮುನೀಂದ್ರಾ ನಿಮ್ಮಡಿಗಳನೊಚ್ಚತಂಗೊಂಡುಚ್ಚಾಸನ ದೊಳಿರಿಸಿ ಪಾದೋದಕಮನಾದರದಿಂ ಕೊಂಡು (ಗಿರಿಕ. ೪–೪೮ ವ). ೪. ಇಚ್ಛಿಸು; ಬಯಸು: ನಿಚ್ಚ ಸಾವಿರ ಹೊನ್ನ ಪಡಿಯಂ ವೆಚ್ಚ ಕುಡುಗದೆ ಕೊಡುವನಾತನೊಳೊಚ್ಚತಂಗೊಂಡೇನನಾದೊಡೆ ಬೇಡಿದುದ ನೀವ (ಬಸಪು. ೨೬–೧೮). ೫. ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಿಂದಿರು: ದೃಷ್ಟಿಗೊಚ್ಚತಂಗೊಂಡು ರಂಜಿಪ ಕೃಷ್ಣರೂಪಮಿರಲನ್ಯಮಿನ್ನೇಕೆಂದಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬–೧೯). **ಒಚ್ಚತಗೊಳ್:** ೧. ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ನುಡಿಯಲ್ಲದಿರ್ದಡೆ ಅದ ಒಚ್ಚತಗೊಂಬರೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೪–೨೨೬); ಬಲುಗಲಹ ಬಲಿದುದು ವಿಲಯರುದ್ರನ ನಿಲವನೊಚ್ಚತಗೊಂಡ ಪರಬಲದೊಳಗೆ ಗಾಂಗೇಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೬); ಪರಿಪರಿಯ ಶಿವಲಿಂಗಭಕ್ತಿಯ ಪರು ಠವಿಸಿ ಕಾಲನ ನಿವಾರಿಸಿ ಹರನನೊಚ್ಚತಗೊಂಡ ಶಿವಶರಣರಿಗೆ ಶರಣಾರ್ಥಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧–೭). ೨. ಪಚ್ಚೆ ದವನ ಮರುಗವು ಮೊದಲವನು ವಿಯಚ್ಚರ ಸತಿಯರ ತೆಱದಿಂ ಮಚ್ಚರದಿಂ ಮಾಱುತವಳು ವಿಟರ ಮನ ಒಚ್ಚತಗೊಳುತಿಹಳಲ್ಲಿ (ಅಂಜಚ. ೩–೬೫).

[ಒಚ್ಚತ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಒಚ್ಚತಗೊಡು 'ಒಚ್ಚತಂಗೊಡು' ನೋ.

ಒಚ್ಚತಗೊಳ್ 'ಒಚ್ಚತಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಒಚ್ಚತವಿರು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿರು; ಸೇರಿರು: ಬೆಚ್ಚಂತೊಚ್ಚತವಿಹ ತಾ ತನ್ನಂ ಎಚ್ಚರಿಸುವನಿಚ್ಚೆಯ ಸಂಪನ್ನಂ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೦೮–೧೪).

[ಒಚ್ಚತ$_1$ + ಇರು$_1$ (< ಇರ್$_1$)]

ಒಚ್ಚತವೋಗು, ಒಚ್ಚತಹೋಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಧೀನವಾಗು; ವಶವಾಗು. ೨. ಸೇರು; ಐಕ್ಯವಾಗು: ನೀನು ಸದ್ಭಕ್ತದೇಹಿಕನಾಗಿ ಸದ್ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಒಚ್ಚತವೋಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ವಾಗಿ] ಇಪ್ಪೆಯಾಗಿ (ಸಿದ್ಧವ. ೧೫೩; ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೦೭–೨ ನೋ); ನಚ್ಚಿ ಮನಮುಚ್ಚಿ ಒಚ್ಚತವೋಗಿ ಲಿಂಗದೊಳು ಬೆಚ್ಚಂತೆ ಪ್ರಾಣಪದ ಸಂಗವಾಗಿ (ಶಿವಗೀ. ೨೮–೧೨೬). **ಒಚ್ಚತಹೋಗು:** ೧. ಇದ ನನ್ನದೆಂದು ನಚ್ಚಿ ಮುಚ್ಚಿ ಹೆಚ್ಚಿ ಕೆಚ್ಚುಗೊಂಡು ಒಚ್ಚತಹೋದ ಎನ್ನಮನಕ್ಕೆ ಇನ್ನಾವುದು ಗತಿಯೊ (ಆದವ. ೩೪); ನಿಶ್ಚಿಂತ ನಿರಾಳನಿಗೊಲಿದು ಒಚ್ಚತಹೋಗಿ ಅಪ್ಪಿ ಅಗಲದಿಪ್ಪ (ಸಿದ್ದೇವ. ೧೪೮).

[ಒಚ್ಚತ$_1$ + ಪೋಗು$_1$]

ಒಚ್ಚತಹೋಗು 'ಒಚ್ಚತವೋಗು' ನೋ.

ಒಚ್ಚಯ$_1$, ಒಚ್ಚೆಯ (ನಾ). ೧. ಸೌಹಾರ್ದ; ಸ್ನೇಹ; ಹೊಂದಾವಣೆ: ಒಡಲ ಕಳವಳಕೆ ಕುದಿವವಸರದೊಳು ಬೆಚ್ಚದೆವೊಚ್ಚಯವಿಲ್ಲದ ಮನದಿಂ ನಿಚ್ಚಯವಿಡಿದೆಚ್ಚಱಿಕೆಯ ಬಲದಿಂ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೨೬–೬); ಹೆಚ್ಚುಕುಂದುಗಳೊಚ್ಚ [ಪಾಠಾಂ. ಚ್ಚೆ]ಯಂಗಳ ಮಚ್ಚುಗಳು ಜನರಚ್ಚರಿಗಳೆದೆಗಿಚ್ಚುಗಳು ವಿಟರ (ಬಸಪು. ೪೦–೬೧). **ಒಚ್ಚೆಯ:** ೨. ಅಪಮಾನ; ಸೋಲು: ಬೆಚ್ಚುವೊಚ್ಚೆಯವಿಲ್ಲದಚ್ಚೊತ್ತಿದಂ ತಾಯ್ತು ಕೆಚ್ಚುಗಟ್ಟಿತ್ತುಭಯಸಂಗ ವಿಸ್ಮಯವಾಯ್ತು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೪೩–೨೦); ಮಚ್ಚರಿಪ ದಕ್ಷನ ಮುಖಕುರಿಗಿಚ್ಚನಿಕ್ಕಿದನಾದಿತೇಯ ಸಮುಚ್ಚಯವನೊಚ್ಚೆಯವನೈದಿಸಿ ಬಾಧಿಸಿದನಂದು (ಬಸಪು. ೧೬–೨).

[← ತಮಿ. ಒಚ್ಚಯ = ನಾಚಿಕೆ, ಪ್ರೀತಿಯ ಮಾತು, ತಿರಸ್ಕಾರ; ತೆಲು. ಒಚ್ಚಮು, ಒಚ್ಚೆಮು. / ಸಂ. ವತ್ಸಲ]

ಒಚ್ಚಯ$_2$ (ನಾ). ಏಳಿಗೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ: ಒಚ್ಚಯಕೆ ಬದುಕಬೇಕೆಂಬ ನೀತಿಯ ಬಿಟ್ಟು ತುಚ್ಛತನಕೀಡಾಗಿ ಬದುಕುವರೆ ದೊಡ್ಡವರು (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಾ. ೮–೨೧).

[< ಸಂ. ಉಚ್ಛ್ರಾಯ]

ಒಚ್ಚರ 'ಒರ್ಚರ' ನೋ.

ಒಚ್ಚರಮುತ್ತು (ನಾ). ಒಂದೆಳೆಯ ಮುತ್ತಿನ ಸರ; ಏಕಾವಳಿ: ಮಲಯಜದಡ್ಡಬೊಟ್ಟೊಚ್ಚರಮುತ್ತಿಂದ ಕುಲವಧುಗಳು ಬಂದರಾಗ (ಭರಚ. ೧೬–೨೨).

[ಒಚ್ಚರ (< ಒರ್ಚರ) + ಮುತ್ತು$_6$]

ಒಚ್ಚರೆ 'ಒರ್ಚೇರೆ' ನೋ.

ಒಚ್ಚರೆಗಣ್ 'ಒರ್ಚೇರೆಗಣ್' ನೋ.

ಒಚ್ಚವಡಿ 'ಒರ್ಚವಡಿ' ನೋ.

ಒಚ್ಚಾಡು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸು (?): ಕಾಡಬೇಡ ನೀಯೆನ್ನ ಕಾಡಬೇಡವೆಂದು ನಿನ್ನ ಕಾಡಿದೆ ತರತರದೊಚ್ಚಾಡಿ ಕೊರಚಾಡಿ ಸಿರಿಮುಡಿವಿಡಿದೆಳದಾಡಿ (ಇಂದ್ರಕೀ. ೨೬೫). ℙ ಇದು 'ಎಚ್ಚಾಡು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ?

[?]

ಒಚ್ಚಾರಿ, ಒಚ್ಚೋರಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕಡೆ, —ಪಕ್ಕ: ಹೊಡೆದ ಗುಂಡು ಯದೆಗೆ ತಾಗುವದು ಕೂಗುತ್ತಾ ವ[ಒ]ಚ್ಚಾರಿ ಮಗ್ಗುಲಾಗಿ ಬಿದ್ದಾ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೪೬). ೨. ಒಂದೇ ಬಗೆಯ ಅಭ್ಯಾಸ; ಒಂದೇ ಕಡೆ ನಡೆಯುವಿಕೆ. **ಒಚ್ಚೋರಿ:** ೧. ನಗುತಾ ಒಚ್ಚೋರಿ ನಿಂತಿದ್ದಳು (ಅದೂಟ. ೧೫೪).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಚಾರಿ$_2$]

ಒಚ್ಚಿ (ನಾ). ೧. ತುಸು ಹೊತ್ತು; ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ: ಒಂದರ ಮೋಱಿಯನೊಂದು ಮೂಸಿನೋಡಿ ಮತ್ತೊಚ್ಚಿ ಹೊತ್ತಿಂಗೆ ಕಚ್ಚಿಯಾಡಿ ಹೋದಂತಾಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೭೨–೩೧೮); ಇಂದು ನಾಳ್ಪೆಗೀಗಳೇ ಮಾ[ಡಿಂ]ದು ಭಾಗಿಲ್ಲೊಚ್ಚಿ ಚಿರಕಾಲ್ಬಂದು ಕೊಟ್ಟಹೆ (ಕುಮುರಾ. ೫–೬೨); ಅಚ್ಚರಿಯೆ ಮಱೆದೊಮ್ಮೆ ನಾಮುವನುಚ್ಚರಿಸೆ ಮೇಣ್ ನೆನೆಯೆ ಕೇಳಿದೊಚ್ಚಿ ವರಚರಿತಾಮೃತವ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೬–೮).

೨. ಒಂದು : ಅಚ್ಚಕ್ಕಿಹಾಸೆಯ ಸ್ವಚ್ಛಾಗಿ ಹೊಯಿರೆವ್ವ ಒಚ್ಚಿಕಾಳಕ್ಕಿ ಸಿಡಿದಂಗ (ಲೋಕಗೀ. ೧೬–೧೨). 'ಒಚ್ಚಿಹೊತ್ತು' ಪರಾ. ೩. ಸ್ವಲ್ಪ; ತುಸು ; "ಮುದ್ದು ಮಾತು" (ಸಿದ್ಧರಾ. ಕೋಶ) : ಎಳಸಿ ತನಯಂ ಹುಟ್ಟಿ ಹುಟ್ಟಿತ್ತು ಸಂಪದಂ ಬೆಳೆಯ ತೊಡಗಿದೊಡೆ ಧರೆ ಬೆಳೆಯತೊಡಗಿತ್ತೊಚ್ಚಿ ಸು[ಪಾಠಾಂ. ಚಿತ್ಸು]ಳಿಯ ತೊಡಗಲು ಸುಳಿಯತೊಡಗಿತ್ತು ತಾಯ್ತಂದೆಗಳ ಕೀರ್ತಿ ದಿಕ್ತಟದಲಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೧೧). 'ಒಪ್ಪಚ್ಚಿ' ಪರಾ. [?]

ಒಚ್ಚಿತ 'ಒಚ್ಚತ$_1$' ನೋ.

ಒಚ್ಚಿತ್ತು (ನಾ). ಒಂದೇ ಮನ; ಒಮ್ಮನ: ಎಚ್ಚಜುಂದವನಾವ ಯತಿಯಾದಡೆಮ್ಮ ಮನಮೆಚ್ಚಿ ಮುಂಗಾಣದನುಚರನಂತೆ ಚರಿಸುವಂ ತೊಚ್ಚಿತ್ತಿನಲಿ ತೋರ್ಪೆನೆಂದೊರ್ವ ಜರಡ ಕುಂಟಣಿ ಪೇಳ್ದರವರೆಡೆಯೊಳು (ವೆಂಕಾರಾ. ೧–೬–೪೧). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಚಿತ್ತು$_2$]

ಒಚ್ಚಿಹೊತ್ತು 'ಒಚ್ಚೊತ್ತು' ನೋ.

ಒಚ್ಚುಟು, ಒಚ್ಚೋಟು (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ; ಒಂದು ಚೋಟು ಉದ್ದ : "ಪ್ರಾದೇಶಮೆಂಬುದು ಒಚ್ಚುಟು [ಪಾಠಾಂ. ಒಚ್ಚೋಟು]" (ಹಲಾಯು. ೮೯–೩೮೪). **ಒಚ್ಚೋಟು** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [?]

ಒಚ್ಚೆಯ 'ಒಚ್ಚಯ$_1$' ನೋ.

ಒಚ್ಚೆಯಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪು ; ಸಮ್ಮತಿಸು : ಮೆಚ್ಚಿರುತಿಹಳು ಭಾವನ ರೂಪು ಕುಲಶೀಲ ಹೆಚ್ಚೆಂದು ತನ್ನೆದೆಯೊಳಗೆ ಒಚ್ಚೆಯಗೊಡದಾಗ ತವರೂರ ಮೇಲಣ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆಗಾಡುತಿಹಳು (ಭರಚ. ೯–೮೪).

[ಒಚ್ಚೆಯ (< ಒಚ್ಚಯ$_1$) + ಕೊಡು]

ಒಚ್ಚೆರೆ$_1$ 'ಒರ್ಚೇರೆ' ನೋ.

ಒಚ್ಚೆರೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದೇ ಧಮನಿ, —ರಕ್ತನಾಳ: ಒಚ್ಚೆರೆಯ ನೆತ್ತರನ್ ಪಾಲ್‌ಗೊಂಡ ತಂಗೆ (ಅಂತಿಗೂ. ೧–೧). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಸೆರೆ$_3$]

ಒಚ್ಚೆರೆಗಣ್ 'ಒರ್ಚೇರೆಗಣ್' ನೋ.

ಒಚ್ಚೆಱಂಗು 'ಒರ್ಚೆಱಂಗು' ನೋ.

ಒಚ್ಚೆಱಗು 'ಒರ್ಚೆಱಂಗು' ನೋ.

ಒಚ್ಚೇರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದು ಕಡೆ ಸೇರಿಸು, —ಕೂಡಿಸು : ದಳವಾಯಿ ವಿಕ್ರಮರಾಯರ ರುಂಡಮುಂಡಗಳನ್ನು ಒಚ್ಚೇರಿಸಿ ಈ ಒಡನೆಯೇ ಹೊರಟು ಕ್ರಮಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಶವಸಂಸ್ಕಾರಮಾಡಿ (ವಿಗಡ. ೮೧–೧೫).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಸೇರಿಸು]

ಒಚ್ಚೇರೆ 'ಒರ್ಚೇರೆ' ನೋ.

ಒಚ್ಚೇರೆಗಣ್ 'ಒರ್ಚೇರೆಗಣ್' ನೋ.

ಒಚ್ಚೇರೆಗಣ್ಣು 'ಒರ್ಚೇರೆಗಣ್' ನೋ.

ಒಚ್ಚೊತ್ತು, ಒಚ್ಚಿಹೊತ್ತು (ನಾ). ಒಂದುಹೊತ್ತು : ನಿತ್ಯಸುಖಿಯಾದ ಮತ್ತೆ ಒಚ್ಚೊತ್ತಿಗೊಂದು ಪರಿಯೇಕೊ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೧೨–೪೦೫); ನಚ್ಚಿದಂತರಸಿನ ಇಚ್ಛೆಯಂತಿರುವುದದು ಒಚ್ಚೊತ್ತು ತಪ್ಪಿ ನಡೆದಿಹರೆ ಹೊತ್ತಾರೆ ಕಿಚ್ಚು ಕಾದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೩೦). **ಒಚ್ಚಿಹೊತ್ತು** : ಶಿವನ ಮುಂದುಂಡಿಗೆಯನೊತ್ತಿದೆ ಶಿವನ ಲಾಂಛನವಿದು ಬಳಿಕ್ಕಾ ಕುವಿಟ ನೆಲ್ಲಿಂದೊಚ್ಚಿಹೊತ್ತಿನೊಳಿಲ್ಲಿಗೈತಂದು (ಬಸಪು. ೨೮–೪೧); ಬೆಂದ ವಿಷಯಂಗಳಂ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡದೀ ಮನಂ ಒಚ್ಚಿಹೊತ್ತಿಗೆ ಭಕ್ತಿಯಿಚ್ಛೆಯಹುದೀ ಮನಂ ಬೆಚ್ಚಿ ಮತ್ತೊಲ್ಲೆನೆಂದಚ್ಚಜಿವುದೀ ಮನಂ (ಕವಿಚ. I, ೨೪೮. ದೀಕ್ಷಾಬೋಧೆ); ಒಚ್ಚಿಹೊತ್ತತಿಪಾನಮುಂ ಕೇಳೊಚ್ಚಿಹೊತ್ತತಿಧ್ಯಾನಮಂ ಮಗುಳೊಚ್ಚಿಹೊತ್ತು ಸುಮುದ್ರೆ ಮುಖ್ಯಾನ್ನವನು ಚರ್ವಿಸುತೆ (ಶಂಕದಾ. ೧೪–೧೬). [ಒಚ್ಚಿ + ಹೊತ್ತು$_2$ (< ಪೊಟ್ಟು)]

ಒಚ್ಚೋಟು 'ಒಚ್ಚುಟು' ನೋ.

ಒಚ್ಚೋಡಿ 'ಒರ್ಚವಡಿ' ನೋ.

ಒಚ್ಚೋರಿ 'ಒಚ್ಚಾರಿ' ನೋ.

ಒಜ್ಜರ$_1$, ಒಜ್ರ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದ ಝರಿ; ಅಬ್ಬಿ: ತರತರದಿಂದೆ ತೋರ್ಪ ಸರುವಿಂ ದರುವಿಂ ಪರಿವೊಜ್ಜರಂಗಳಿಂ (೧೧೮. ೧–೭೦); ನಗಲಕ್ಷ್ಮಿಯುಟ್ಟ ಹಳಮ್ಮೆಲಗೆಗಳನೊಜ್ಜ[ಪಾಠಾಂ. ಜ್ಜ]ರಮೆನಿಪ್ಪ ಮಡಿವಾಳಂಗಂ [ವಗೆ]ವಜಿಯೊಳ್ ತೆಗೆಬಿಸುಟವೊಲಗತಟದೊಳ್ [ಪೊರಳು] ತಿರ್ಪುವಜಗರನಿಕರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೮೨); ಗಿರಿಯ ಸಾನುಗಳಿಂದ ಪರಿವ ರಸದೊಜ್ಜರದ ಪಾನೀಯದಿಂಪಿನಿಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೩–೮). **ಒಜ್ರ** : ಹರಿವ ವ[ಪೊ]ಜ್ರದ ನೀರನು ತಾವರೆಯೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಪೊಟ್ಟಣಗಳ ಕಟ್ಟಿ ಅರ್ಘ್ಯ ಪಾದ್ಯಾಚಮನೀಯಗಳನ್ನು ಕುಡಲಾಗಿ (ವಚಕಾ. ೧೧).

[ಪ್ರಾ. ಓಜ್ಝರ. / ತುಳು. ಉಜ]

ಒಜ್ಜರ$_2$ (ನಾ). ವಜ್ರ : ಕೆಂಧೂಳಿದರ್ದು ನಭಮಂ ಮುಸುಕಿತಾಗ ಸುರಸಿಂಧುಪ್ರವಾಹಮುತ್ತುಂಗ ಶೋಣಾಚಲದ ಬಂಧುರತಟಪ್ರದೇಶದೊಳೊಪ್ಪುವೊ [ಪಾಠಾಂ. ವ]ಜ್ಜರದ ನಿಧಿ [ಪಾಠಾಂ. ನದಿ]ಯೆಂಬ ತೆಜನಾಗಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨–೫). [< ಸಂ. ವಜ್ರ]

ಒಜ್ಜರ$_3$, ಒಜ್ಝರ, ಒಜ್ಝರ (ನಾ). ಒಂದು ರಾಜ ಚಿಹ್ನೆ: ಗಜಢಕ್ಕೆಯ ಪಾಟಿ ಮಹಾಧ್ವಜದೊಜ್ಜರದೇಕಶಂಖ ರವಿಶಶಿಬಿಂಬಧ್ವಜದ ಧವಳಾತಪತ್ರವ್ರಜದೊಳಗನೆ ನಡೆಯೆ ಪೊನ್ನಸಿರಿವಟಯಿಗೆಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೫೦); ಗುಡಿ ಚಮರವೊಜ್ಜರಂ ಬೆಳ್ಗೊಡೆ ಹಡಪಂ ಘಳಿಗೆಯುಭಯ ಶಂಖಂ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯನೂಡೆಯ ಶ್ರೀಮಂಗ ಳಾರ್ಣವಂ ಕುಡೆ ಪಡೆದರ್ (ಎಇ. XVIII, ೧೯೨–೨೬; 1184). **ಒಜ್ಝರ** : ಎತ್ತಿದ ಮೇಘಡಂಬರಂಗಳ ಮುಂದೆ ಪಾಳಿಕೇತನಂಗಳ ಪೋರಾಯದೊಜ್ಝರಂ[ಪಾಠಾಂ. ಒಬ್ಬರಂ]ಗಳ ಕೂಡಿ ನಡೆವ ಕುಂತಂಗಳಂ(ಮಹಾನೇ. ೧೨–೯ವ). **ಒಜ್ಝರ**: ರವಿದಣ್ಣನಾಯಕಂ ಶ್ರೀಮದಿಳೇಶನಿಯೋಗದಿನ್ದ ತಳೆದಂ ಬೆಳ್ಗೊಡೆ ಮಹಾಡಂಬರಂ ಚಾಮರಮೊಜ್ಝರಂ ಕುರುಳಕೊಂತ ಮೆನಿಪ್ಪ ಮಹೀಶಚಿನ್ಹಮಂ (ಸೌಇ. IX–i, ೧೫೮–೨೧; 1090). [?]

ಒಜ್ಜರಂಬರಿ (ಕ್ರಿ). (ಬೆಟ್ಟದ) ಝರಿಯಂತೆ ಹರಿ: ಮಳಯಮಂಡಳದೊಳ್ ವೇಳೆಗೊಂಡು ನೆಲಸಿ ಗುಜ್ಜರಮಂಡಳದೊಳೊಜ್ಜರಂಬರಿದು ಮಱುಮಂಡಳದೊಳ್ ಪರೆಪುವಡೆದು (ಅನಂಪು. ೧೪–೯೬ ವ).

[ಒಜ್ಜರ$_1$ + ಪರಿ$_1$]

ಒಜ್ಜರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸ್ರವಿಸು; ಉಕ್ಕು: ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಒಜ್ಜರಿಸಿ ಸುರಿವ ಶಿವಸುಖರತಿಯೊಳೋಲಾಡುತ್ತ (ಮಹಾದೇ. ೩೬–೨); ಮತ್ತಮತಂಗ ಮದಂಗದೊಳ್ಪೊಜ್ಜರಿಸುತ್ತ ನೆಲಕೆ ಜಲ್ಲಿಜಿದುಗುತಹ ಬಿಸುನೆತ್ತರ ಪೊನಲೆಸೆದುದು (ಜಯಕಾ. ೭–೨೨); ಬಂಧಕೀಜನದೊಡಲೊಳು ಒಜ್ಜರಿಸೆ ರಾಗರಸ (ಸಮ್ಯಕ್. ೧–೩೭). [ಒಜ್ಜರ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಒಜ್ಜಲು (ನಾ). ತೇವ ; ಒದ್ದೆ; ಕೆಸರು: ಮಜ್ಜನಗೆಯ್ದ ಕುಂಕುಮ ರಸಧಾರೆಯಿಂತೊಜ್ಜಲಾದುದು ನಿಂದೆಡೆಯು (ಮೋಹತ. ೩೮–೫೬).

[< ಸಂ. ಉದ್ರಲ]

ಒಜ್ಝರ 'ಒಜ್ಜರ$_3$' ನೋ.

ಒಜ್ರ 'ಒಜ್ಜರ$_1$' ನೋ.

ಒಟಕೆರು (ನಾ). (ಉಕ) ಒಣಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಹೆಕ್ಕಳಿಕೆ: ಯಾವುದೀ ಉರಿಗಾಲ ನೆತ್ತಿಗೇರಿದ ಸೂರ್ಯ ಕಾಲು ಇಟ್ಟಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾದಹಂಚು ಗಾಳಿಯೇ ಮುಟಮಾಯ ಮಾತಾಡ ಮಳೆರಾಯ ಒಟಕರಾಗಿದೆ ಒಣಗಿ ನೀರ ಅಂಚು (ಅರಳು. ೩೪೪–೪).

[?. / ತಮಿ. ಒಟ್ಟು, ವಜ್ಜು = ಬತ್ತು, ಒಣಗು]

ಒಟ್ಟ$_1$ 'ಒಡ್ಡ$_1$' ನೋ.

ಒಟ್ಟ$_2$ (ನಾ). ತುಟಿ; ಅಧರ: ಸುಸಿಲ ಸೊಕಕ್ಕೆ ಸೊರ್ಕಡರೆ . . . ತೋಳ ತಳ್ಪನಾಳಿಸುವಿರದೊಟ್ಟಮಂ ಸವಿವ ಬಾಯ್ಬಿಡುತಂದೊಡೆಮೆಚ್ಚಿದಂತೆ ಚುಂಬಿಸುವ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೬೬). [ಪ್ರಾ. ಓಟ್ಠ < ಸಂ. ಓಷ್ಠ]

ಒಟ್ಟಂದ (ನಾ). ಸಮುದಾಯ ಶೋಭೆ; ಪೂರ್ಣ ಅಂದ: ರಾಗ-ಭಾವಗಳ ಮಿಲನಕ್ಕೆ ಒಟ್ಟಂದ ಕೊಟ್ಟು ಭವ್ಯಶೋಭೆಯನ್ನೂ ಸಂಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನೂ ಒದಗಿಸುವ ಆಧಾರಸಾಮಗ್ರಿಯೇ ತಾಳ (ಸಂಗೀತ. ೫೧); ಜೀವನವೇ ಲಯಬದ್ಧವಾಗಿ ಒಟ್ಟಂದದಿಂದ ಶೋಭಿಸಬೇಕು (ಸಾಹಿಜೀ. ೧೩). [ಒಟ್ಟು$_3$ + ಅಂದ]

ಒಟ್ಟಂಬಾರ (ನಾ). ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೂ ರೈತನಿಗೂ (ಭಾಗಮಾಡದಿರುವ) ಪೂರ್ಣ ಧಾನ್ಯರಾಶಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಒಟ್ಟು$_3$ + ಅಂಬಾರ]

ಒಟ್ಟಜ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪ; ಕಾಣಿಕೆ; ತೆರಿಗೆ: "ಒಟ್ಟಜವು ಕಪ್ಪಮೆನಿಸುಗು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೯). **೨.** ಒತ್ತೆ: ತಾನೊತ್ತೆಯಿಡಲ್ವೋದೊಡೆ ನೀನಿನ್ನೆಮಗೆನ್ನ ತಂದೆಯ್ಯೆಯೊತ್ತೆಗೆ ಕಯ್ಯಾನೆಮನೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಸುಱಿವಂ ಮಾನಿನಿಯರನಜ್ಜನೊಟ್ಟಜಂ ಮಚ್ಚಿದವೊಲ್ (ಅಜಿಪು. ೨-೯೯). 'ಒಟ್ಟಜಂಗುಡು' ಪರಾ. [< ಕೊಟ್ಟಜ ?]

ಒಟ್ಟಜ$_2$ 'ಒಟ್ಟಜೆ' ನೋ.

ಒಟ್ಟಜಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪಕೊಡು; ಕಾಣಿಕೆಸಲ್ಲಿಸು: ರಜತಶೈಲೇಂದ್ರ ಮುನ್ನೀತಭಂಗಂ ಗಿರಿರಾಜಂಗೊಟ್ಟಜಂಗೊಟ್ಟವೊಲೆಸೆದುದೇಂ ದಿವ್ಯಮೋ ಜೈನಗೇಹಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೧೬) [ಒಟ್ಟಜ$_1$ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಒಟ್ಟಜವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಹೊಂದು; ಸಾಹಸವನ್ನು ತಾಳು: ಒಟ್ಟಜವೆತ್ತು ಬಾಹುಬಲದಿಂದೋಡಿ ನಿಮ್ಮ್ರ್ಳ × × × ನ್ತಿಯಾದಿಟ್ಟಳ × × ಯಿನಾಳ್ದನ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯಂ ನೆಟ್ಟನೆ ಗೆಲ್ದ (ಸೌ ಇ ಇ. IX-i, ೧೫೮-೨೧; 1090). [ಒಟ್ಟಜ$_2$ (< ಒಟ್ಟಜೆ) + ಪೆಱು$_1$]

ಒಟ್ಟಜಿ 'ಒಟ್ಟಜೆ' ನೋ.

ಒಟ್ಟಜಿಕಾಱ 'ಒಟ್ಟಜೆಕಾಱ' ನೋ.

ಒಟ್ಟಜಿಕೆ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ನೆಟ್ಟನೊಟ್ಟಜಿಕೆಯಿಂ ತಂಬಂ ಜಯಸ್ತಂಭಮಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೬೬-೭೬; 1080); ಕೊಟ್ಟಂ ಮಣಿಂಗವಳ್ಳಿಯನೊಟ್ಟಜಿಕೆಗೆ ಕಳಸವಿಡುವ ತೆಱದಿಂ ತೈಲ[ಂ] (ಎಇ. V, ೧೬-೧೬; 1148). [ಒಟ್ಟಜ$_2$ (< ಒಟ್ಟಜೆ) + -ಇಕೆ]

ಒಟ್ಟಜೆ, ಒಟ್ಟಜ$_2$, ಒಟ್ಟಜಿ (ನಾ). **೧.** ಅತಿಶಯ; ವಿಶೇಷ; ಹಿರಿಮೆ; ಮೇಲ್ಮೆ: "ಒಟ್ಟಜೆಯೆಂದತಿಶಯಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೯-೬೧೫); "ಒಟ್ಟಜೆಯೆನಲತಿಶಯಾರ್ಥಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೩೦); ಸಲ್ಗೆವೆರಸಿದ ತನ್ನ ನಣ್ಪನೊಟ್ಟಜೆಯಿಂ ತೋಱಿ ವಜ್ರಬಾಹುಮಹೀಪತಿಯಂ ಕರೆದು (ಆದಿಪು. ೪-೫೨ ವ); ಪರಿಖೆಯ ಪರ್ವಿನೊಟ್ಟಜೆಯೊ ಪುರದ ಪರಿವೇಷಮೊ ಎನಿಸಿತು (ಹಚಕಾ. ೧-೩೮). **೨.** ಸಮೂಹ; ರಾಶಿ; ಮೊತ್ತ: "ಒಟ್ಟಜೆಯು ತಿಂತಿಣಿ ಗೊಂದಣಿ ಲಾವಣಿಯು" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೫); ಬೇಡರ್ ಚಲದಿಂ ಮಾರ್ಕೊಂಡರಿಲ್ಲೊಟ್ಟಜೆವೆರಸು ಕುಱುಂಬರ್ ತಱುಂಬಿರ್ದರಿಲ್ಲ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೮೦); ದಿಕ್ಕರಿಗಳ ಮೇಲೆ ಮಿಕ್ಕು ಬರ್ಪ ದೇಪಾಂಗವಸ್ತ್ರ ವಿತಾನದ ಪಟ್ಟಿಗಳೊಟ್ಟಜೆಯ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೬೬ ವ). **೩.** ಪರಾಕ್ರಮ: ಪುಟ್ಟದೊಡಾತನೊಳಱಿವೊಡವುಟ್ಟದುದಱಿವಿಂಗೆ ಪೆಂಪು ಪೆಂಪಿನೊಳಾಯಂ ಕಟ್ಟಾಯದೊಳಳವಳವಿನೊಳೊಟ್ಟಜೆ ಪುಟ್ಟದುದು ಪೋಲ್ವರಾರ್ ಬದ್ದೆಗನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨೪); ಕುತ್ತುವ ಬಲ್ಪುಗ್ಗಡ ವೊಟ್ಟಜೆಯಿಂ ಚಟ್ಟೆಯನೊಡನಾರ್ ಮಾರ್ಕೊಲನಿಲ್ಲಿ ಬಿಡಲೊಡರಿಸುವರ್ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೯೩-೬೬; 1160); ಮನಕೆ ಬರಲೊಟ್ಟಜೆಯಿನಿರ್ದನಿತಱೊಳಿದಾಗಳಂತೆ ಜಾಣ್ನುಡಿವಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೩-೧೬). **೪.** ಆವೇಶ; ಆವೇಗ; ರಭಸ: ತೊಟ್ಟಲೊಳು ತನ್ನ ಕೂಸಂ ಪಟ್ಟರಿಸಿ ಲತಾಂಗಿ ಪೊತ್ತುವೋಗಿಂಗೆ ಮನಂ ಮುಟ್ಟದೆಡೆವೋದಳನ್ನೆಗಮೊಟ್ಟಜೆಯಿಂ ಪಾವು ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ದಾ ಮಗುವಂ ಬಂದು ಕೊಲಲಿರ್ಪುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೧೬೨, ೧೬೩); ತೊಟ್ಟನೆ ಕೋಪಜ್ವಲನಂ ಪುಟ್ಟೆ ಭುಗಿಲ್ಭುಗಿಲೆನುತ್ತೆ ಮನದೊಳ್ ಕುವರಂ ಕಟ್ಟಾಳ್ ಕಡುಕೆಯ್ದಿಯ್ದಿದನೊಟ್ಟಜೆಯಿಂ ಬಸಕೆ ಜನಕೆ ಜನಿಯಿಸೆ ರಾಗಂ (ವರ್ಧಪು. ೨-೪೬); ಒಟ್ಟಜೆಯಿಂದೆ ಸಿಂಹಬಲನೆಂಬ ವಿರೋಧಿ ಕಡಂಗಿ ಮುತ್ತಿದಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಬಂದು ಪದ್ಮಪುರಿಯಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೨೦). **೫.** ಸಹನೆ; ಸಮಾಧಾನ: ಪಟ್ಟರ್ದರನಱಿಯದವೋಲ್ ಮೆಟ್ಟುವುದುಂ ಕಾಲೊಳಾದ ಕೆಸಱೆಲ್ಲಂ ಮೇಲೊಟ್ಟದ ತೆಱದಿಂ ಪತ್ತಿದೊಡೊಟ್ಟಜೆಯಿಂದಿರ್ದ ಗಜಱಿ ಗರ್ಜಿಸದಿನಿಸುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೦೦); ಒಟ್ಟಜೆಯಿಂದಂ ಪಸಿದರ್ಗಟ್ಟುದ ನುಣಲಿಕ್ಕಿ ಬಱಿಕಮುಣ್ಬನನೆಂದು ಮುಟ್ಟಲ್ಕಣ್ಮದು (ನೀತಿಮಂ. II, ೧೮೬). **೬.** [ಸಂಗೀತ] ಸ್ವರವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ(?): ಶ್ರುತಿಯಂ ಪಲ್ಲಟಿಸದೆಯುಂ ಮತ್ತಂ ಪರಿಚ್ಛೇದಂಗಳನಱಿದುಮೊಟ್ಟಜೆಯ ರಾಜಿಯಿಂ ಕಣ್ಗಳಿಂಚರದೊಳಂ(?) ಪೊಂಪುಱಿವೋಗೆ ಮಂಗಳಪಾಠಕರ್ . . . ಓದಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೩೦ ವ); ಕಳೆಯಂ ಪತ್ತಿಸಿ ರಾಗಮಂ ನಿಲಿಸಿ ನುಣ್ಪಂ ನಣ್ಪುಗೆಯ್ದುಂಪನಿರ್ಕುಳಿಗೊಂಡೊಟ್ಟಜೆಯಂ ನಿಮಿರ್ಚಿ . . . ಗೋವಳರಾಯಂ ಕೊಱಲೂದಿದಂ (ಜಗವಿ. ೫-೨). **ಒಟ್ಟಜ$_2$:** **೨.** "ಒಟ್ಟಜಮೆನಲ್ಕೆ ಸಮೂಹಂ" (ಕಶರ. ೯೯); ನೆಲೆವಟ್ಟುಗಳೊಟ್ಟಜದಂತೆ ಮುಗಿಲೊಡ್ಡಿನ ದಡ್ಡಿಯಂತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೪-೮). **ಒಟ್ಟಜಿ:** **೩.** ಓಳಿಯೆ ಕೋಪು ಪಲ್ಲವರ ಪನ್ದಲೆಯೆಲ್ಲಮನೆಯ್ದೆ ದಟ್ಟ ಕಾಪಾಳಿಕರೂಱಿ ಸಾಱಿ ಪರಮಣ್ಡಳಿಕರ್ಕ್ಕಳನಮ್ಮ ನೀವು ಈಯೋಳಿಗೆ . . . ಓಳಿಯಳೆಂಬಿನಂ ನೆಗಱ್ದುದೊಟ್ಟಜಿ ಮಣ್ಡಳಿಕತ್ರಿಣೇತ್ರನಾ (ಎಕ. II, ೫೯-೯೦; 974); ಬೀರಮುಚ್ಚಱಿವಿನಮಾಮೆ ತಳ್ತಿಱಿದು ಗೆಲ್ದವರಾತಿಯನೆನ್ದು ಪೊಚ್ಚಱಿ ನುಡಿವಱಿಗಣ್ಡರಂ ನಗುವುದೊಟ್ಟಜಿ ಮಾವನಗನ್ಧಹಸ್ತಿಯಂ (ಎಕ. II, ೧೩೪-೫೫; 982). [?]

ಒಟ್ಟಜೆಕಾಱ, ಒಟ್ಟಜಿಕಾಱ (ನಾ). ಶೌರ್ಯವುಳ್ಳವನು; ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿ: ಬಿಟ್ಟರನಾಂತು ಪರಿವೊಟ್ಟಜಿಕಾಱರುಮಂ ಇಟ್ಟಿಯನೆತ್ತಿ ಪರಿವ ಜಟ್ಟಿಗರುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೩೪). **ಒಟ್ಟಜಿಕಾಱ:** ಕಡೆಗಾಲದ ಭೈಗವನಂತಿ × × ಕಯ್ದುಗೊಂಡೊಟ್ಟಜಿಕಾಱರಟ್ಟೆಗಳನಾಡಿಸಿದಂ ಕಿಡಿಕೆಯ್ದು ವೀರರಂದೊಟ್ಟೆ ಸಿಗುಳ್ದು ಕೊಂದು ಮೆಱೆದಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೦೬-೨; ?). [ಒಟ್ಟಜೆ + -ಕಾಱ]

ಒಟ್ಟಜೆಗಿಡು 'ಒಟ್ಟಜೆಗೆಡು' ನೋ.

ಒಟ್ಟಜೆಗೆಡು, ಒಟ್ಟಜೆಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚೆದರಿಹೋಗು; ಚಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗು: ಬೆದಱಿದುದಭ್ರಮೂರಮಣನೊಟ್ಟಜೆಗೆಟ್ಟುದು ಪುಂಡರೀಕಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೮); ಕಟ್ಟಾಳ್ಗಳೆನಿಪ ರಕ್ಕಸರೊಟ್ಟಜೆಗೆಟ್ಟಱಲೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦೮). **ಒಟ್ಟಜೆಗಿಡು:** ೨. ಶೌರ್ಯಕೆಡು; ಶಕ್ತಿಗುಂದು: ಒಟ್ಟಜೆಗೆಟ್ಟು ಕಾರ್ಯವಶದಿಂ ಖಚರಂ ಪಿಡಿಪಟ್ಟು . . . ಮುಖಲೀನ ಖಲೀನ ಕಶಾಭಿಘಾತದಿಂ ತೊಟ್ಟನೆ ನೋವನೆಯ್ದಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೧೧೫); ಅಂತೆರಬ್ಬಲಮುಮೊಟ್ಟಜೆಗಿಡದೆ ತಳ್ತಿಱಿದು ಪಾಱಿಯನಸಕಱಿಯದಱಿಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೦೯ ವ). [ಒಟ್ಟಜೆ + ಕೆಡು]

ಒಟ್ಟಪ್ಪಣೆ (ನಾ). ಎಲ್ಲರೂ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ಅಪ್ಪಣೆ, —ಆಜ್ಞೆ; ಸಾಮೂಹಿಕಾಜ್ಞೆ: ಯಾರೆದುರಿಗೆ ಯಾರು ಸಿಕ್ಕುವರೊ ಅವರು ಅವರಿಗೆ ಪ್ರತಿಭಟರಾಗಬೇಕೆಂದು ಒಟ್ಟಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು (ಕೃವಾಲು. ೨೫೬). [ಒಟ್ಟು$_3$ + ಅಪ್ಪಣೆ$_1$]

ಒಟ್ವಯಿಸು 'ಒಟ್ವಿಸು' ನೋ.

ಒಟ್ವಯ್ಸು 'ಒಟ್ವಿಸು' ನೋ.

ಒಟ್ವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತರಿಸು; ನುಗ್ಗಿಬರು: ಒತ್ತಿ ಒಟ್ವರಿಸಿ ಹೊರ ಹೊಮ್ಮುತ್ತಿರುವ ನಗೆಯ ತರಂಗಗಳಿಂದ ಅವರ ಅಂಗಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕಂಪಿಸು ತ್ತಿದ್ದುವು (ಪ್ರಣಸ. ೨); ಹಡೆದ ತಾಯಿಗೆ ಹುದುಗಿದ ದುಃಖವು ಒಟ್ವರಿಸಿ, ಕಣ್ಣೀರು ತುಂಬಲು (ಕನ್ನಜಾ. ೧೧೦). [< ಒತ್ತರಿಸು]

ಒಟ್ವರೆ 'ಒಟ್ವಾರೆ' ನೋ.

ಒಟ್ವಲು 'ಒಟ್ವಿಲ್' ನೋ.

ಒಟ್ವಲುಕೊಳಗ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ (?): ಚೈತ್ರ ಪವಿತ್ರದಲಿ ವೊಕ್ಕಲಿಗೆ ಹಾಗ ವೊಟ್ವಲು ಕೊಳಗ ಹನೆಗೆ ಮಾನವತ್ತ ಸೊಂಟಿಗೆಯಣ್ಣೆ ಹೊಂಗೆ ದವಸ ವಿಕ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಅರೆವೀಸ (ಸೌಇಇ. XV, ೪೩–೩೨ ; ?). [ಒಟ್ವಲು (< ಒಟ್ವಿಲ್) + ಕೊಳಗ$_1$]

ಒಟ್ವಲುಪಾತಿ (ನಾ). "ನಾಟಿ ಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಗಿಡಗಳನ್ನು ಬೆಳೆ ಸುವ ಪಾತಿ, ಮಡಿ" (Nursery. ಇಂಕನಿ). [ಒಟ್ವಲು (< ಒಟ್ವಿಲ್) + ಪಾತಿ$_1$]

ಒಟ್ವವಿಸು 'ಒಟ್ವಿಸು' ನೋ.

ಒಟ್ವಳೆ (ನಾ). ಗಲಭೆ; ಕೋಲಾಹಲ (?): ಕಡೆಸಿರಗೆಯ್ದ ನೂಂಕು ದಳಿಯಿಕ್ಕುವ ಬಲ್ದಸಿ ಭೀತಿಯಿಂ ಮನಕ್ಕೊಡರಿಸೆ ಲಗ್ಗೆಯೊಟ್ವಳದೊ ಳೊಟ್ವಳವಾದುದು ಕೋಂಟೆಗಾಳೆಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೧೦೫). ℙ ಇದು 'ಅಟ್ವಳ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [?]

ಒಟ್ವಾರೆ, ಒಟ್ವರೆ (ಅ). ೧. ಇಡಿಯಾಗಿ; ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ: ಒಟ್ವಾರೆ ಬ್ಯಾಂಕು ದೊಡ್ಡದು. ಅನೇಕ ಕಾರಕೂನರಿದ್ದಾರೆ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೭೧); ಅವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಟ್ವಾರೆ ಪರಿಶೀಲಿಸಿ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೨೯). ೨. ಒಟ್ವನಲ್ಲಿ: ಒಟ್ವಾರೆ ಇದರ ಅರ್ಥ ಏನು? (ರೂಢಿ). **ಒಟ್ವರೆ:** ೨. ಒಟ್ವರೆ ಈ ಕೆಲಸ ಮುಗಿಯಿತಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಒಟ್ವು$_3$ + -ಅರೆ ?. / ತುಳು. ಒಟ್ವಾರೆ]

ಒಟ್ವಿ$_1$ (ನಾ). ಅಂಚು; ತುದಿ: ಒ [ಪಾಠಾಂ. ವ]ಟ್ವಿ ಮುಱಿದುದು ಸೀಸಕದ ಗದೆ ನಟ್ಟುದರಸನ ನೊಸಲ ರುಧಿರದ ಕಟ್ವಿಯೊಡೆದಂದದಲಿ ಕವಿದುದು ನೃಪನ ತನು ನೆನೆಯೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೭–೨೨); ಒಟ್ವಿ ಮುಱಿದುದು ಸೀಸಕದ ತಲೆಯಟ್ವಿಗಾಂತುದು ಬಗೆವನೇ ಜಗಜಟ್ವಿ ರಕ್ಕಸರಾಯ (ತೊರರಾ. ೬–೨೨–೧೬); ಒಟ್ವಿಯ ಪಾಲ್ಗೊಡದೊಳು ಜೇನುತುಪ್ಪವಿಂ ಬಿಟ್ಟನಿತಡಗುವಂದದೊಳು (ಭರಚ. ೭೭–೧೮೪); ಎಲ್ಲರೂ ಗಾಡಿಯ ಒಟ್ವಿ ಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದಾರೆ (ಅನಾಮಿ. ೭೭). [?]

ಒಟ್ವಿ$_2$ (ನಾ). ಮೊಂಡ; ಹಟಮಾರಿ (ಉಕ. ಕಿ). [< ಒರಟು?]

ಒಟ್ವಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಹುರಿ, ಹಗ್ಗ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಹೊಸೆ ಯಲು ಬಳಸುವ ಯಂತ್ರ (ಕಿ). ೨. ಅವಯವಗಳ ಸೆಳೆತ, —ಹಿಡಿತ: ಕಾಲಿಗೆ ಒಟ್ವಿಹಿಡಿಯಿತು (ರೂಢಿ). ೩. ತೊಟ್ವಿಲನ್ನು ತೂಗಹಾಕಲು ಸಹಾಯವಾಗುವ ಅದರ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿರುವ ಬಳೆ (ಕಿ). 'ಉಟ್ವಿ$_1$' ಪರಾ. [< ಉಟ್ವಿ$_1$]

ಒಟ್ವಿಕದೇವರು (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಒಟ್ವಿಕದೇವರು ಒನ್ದುಪೊಚ್ಚೊಬ್ಬ ಪಾರ್ವ್ವನುಣ್ಣ ಧರ್ಮ್ಮಂ ನ ಡ ವು ದು (ಎಕ. X, ಬೌರಿಂಗ್. ೨–೮ ; 943). [ಒಟ್ವಿಕ$_0$ + ದೇವರು]

ಒಟ್ವಿಕೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ವಿಲುಮಾಡು; ರಾಶಿ ಮಾಡು (?): ಕುದು ರೆಗೆ ಪಾಗಿಲ್ಲಾಗೆ ಕುದುರೆ ಇನ್ದಿಱಿದು ನಡ್ಡಿದಿಱಿದೊಟ್ವಿಕೆಯ್ದು ಬಿಟ್ದಾನ್ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೫–೯ ; 970) ; ಶ್ರೀರಾಜಕೇಸರಿವರ್ಮ್ಮ ಪೆರ್ಮ್ಮಾ ನಡಿಗಳ್ ನಿಲ್ಲದೆ ಪನಸೋಗೆಯ ಕಾಳೆಗದಲೊಟ್ವಿಕೆಯ್ದುಂ (ಎಕ. IX, ಕೊಡಗು. ೪೬–೫ ; 1005). [< ಒಟ್ವಿಲ್ ? + ಕೆಯ್$_1$]

ಒಟ್ವಿಗೆ (ಅ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ: ನಿಮ್ಮನ್ನೂ ಒಟ್ವಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಾ ಎಂದು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ (ದೇವಸಾ. ೧೧೫); ಒಟ್ವಿಗೆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನೂ ಹವಿಸ್ಸನ್ನೂ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾರದ. ೨೩೭). [ಒಟ್ವು$_3$ + -ಇಗೆ]

ಒಟ್ವಿತೊಟ್ವಿ (ನಾ). ಸಿಡುಬಿನ ಕಲೆ (?): ಪುತ್ಥಳಿಯಂಥಾ ಶ್ರೀಮದ್ರಾ ಮಾಯಣನಿಗೆ ಒಟ್ವಿತೊಟ್ವಿಹಿಡಿದ ಕುರೂಪಿ ಹೆಣ್ಣು ಸಿಕ್ಕಬಾರದೆಂದೇ ನಾನು ಎಚ್ಚರಿಸುವುದು (ಮೊಮುಗು. ೭೧). [ಒಟ್ವಿ$_0$ + ತೊಟ್ವಿ ?]

ಒಟ್ವಿಲ್, ಒಟ್ವಲು, ಒಟ್ವಿಲು (ನಾ). ರಾಶಿ; ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: "ಬಂಬಲ್ . . . ಒಟ್ವಿಲ್ . . . ಗೊಂದಣಿ (ಉಂಡಲ್) – ಈ ಆಂ ಸಮೂಹಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧–೨೨೨); ಕಸ್ತುರಿಯ ಭಾಂಡಂಗಳ ಬಾವನ್ನ ದೊಟ್ವಿಲ್ಗಳ ರತ್ನಾಭರಣ ರಾಶಿಗಳ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೭೭ ವ). **ಒಟ್ವಿಲು:** ಆಯತದ ಹೆಣನೊಟ್ವಲಿನ ಮುಱಿದಾಯುಧದ ಸಂದಣಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೨೨). **ಒಟ್ವಿಲು:** ಸೀರೆಯೊಟ್ವಿ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ವ]ಲು ಗಗನವನು ಗಾಹಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬–೨); ಶಿಲೆಗಳೊಟ್ವಿಲು ಪುಡಿಪುಡಿವೋದವೆನಲಾ ಬಲದ ಬಹಳವೇನನೆಂಬೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧–೭೭); ಬೆರಣಿಯ ಒಟ್ವಿ ಲಲ್ಲಿ ಆ ಮುದ್ದೆಯ ಇರಿಸಿ ಪುಟವ ಹಾಕಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೫೭).

ಒಟ್ವಿಲಬೆನಕ = ರಾಶಿಯ ಮೇಲಿಡುವ ಬೆನಕ: ಮಾಲೆಗಾಜನೇಸು ಭಕ್ತನಾದರೆಯೂ ಬಾವಿಯ ಬೊಮ್ಮನ ಹಂಗ ಬಿಡ ಬಣಜಿಗನೇಸು ಭಕ್ತ ನಾದರೆಯೂ ಒಟ್ವಿಲಬೆನಕನ ಹಂಗ ಬಿಡ (ಬಸವ. ೪೫೦). [ಒಟ್ವು$_1$ + -ಇಲ್$_3$]

ಒಟ್ವಿಲು 'ಒಟ್ವಿಲ್' ನೋ.

ಒಟ್ವಿಸು, ಒಟ್ವಯಿಸು, ಒಟ್ವಯ್ಸು, ಒಟ್ವವಿಸು, ಒಟ್ವೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು; ಕೂಡಿಸು; ರಾಶಿಮಾಡು: "ಒಟ್ವೈಸು–ಪುಂಜೀ ಕರಣೇ" (ಶಮುಧಾ); ಸೀತದೊಳ್ ಸಡೆಗುಂ ಸೇದೆಗೆಡುವರದಱಿಂ ಬಳಸಿಯುಂ ಪಿರಿದುಂ ಗೊಬ್ಬರಮನೊಟ್ವಿಮೆಂದು ಪಕ್ಕದಿರ್ದೊಟ್ವಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೯೨–೧); ಪುಲಿಯಿರ್ದ ಗುಹೆಯ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಬೆಟ್ಟಾಗಿ ಪುಳ್ಳಿಯನೊಟ್ವಿಸಿ ಕಿಚ್ಚನಿಕ್ಕುವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೧೧೯); ಕಳನ ಚೌಕದ ಸುತ್ತಲೊಟ್ವಿಸಿ ತಳಿಗಳನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೨–೨೩). ೨. ಏರ್ಪ ಡಿಸು; ಒದಗಿಸು: ಪಟ್ಟಣ ಮೊದಲಾದ ಗಡಿಯ ದುರ್ಗಂಗಳೆನೊಟ್ವಿಸಿ ಸಂವರಣೆಗಳ ಕಟ್ವಿಚ್ಚಱೊಳಿರಿಸೆಂದು . . . ನೇಮಿಸಿದ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೧೨೯). **ಒಟ್ವಯಿಸು:** ೩. ಒಂದಾಗು; ಕೂಡು; ಸೇರು; ಒಟ್ಟಾಗು: ಪಾರ್ವರ ಪರದರೊಳ್ವೆಂಡಿರ್ಕಳೆಲ್ಲರುಮನೆಱೆದು ಬಗ್ಗಿಸಿಯು ಮೊಟ್ವಯಿಸಿಯುಂ ಕೊಂಡವರೊಳ್ ಬಾಱುತ್ತುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೬–೯); ಒರ್ವಂ . . . ಎನ್ನ ಮಗಳಂ ಬಲ್ಲಾಳ್ತನಂಗೆಯ್ದು ನಿನ್ನ ನರಾಧೀಶ್ವರನಕ್ಕೆ ಬರ್ಕೆ ಕುಡೆನೆಂದೊಟ್ವಯಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಒಟ್ವೈಸಿ] ಕೈಕೊಂಡು ನಿಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೭–೪೨). ೪. ಮುತ್ತು; ಆವರಿಸು: ಕುಷ್ಠ ಕ್ಷಯ ಗಂಡ ಶಿರೋವೇದನಾದಿಗಳಾಗಿ ರೂಪಱಿಯದಂತಿರೆ ವ್ಯಾಧಿಗಳೆಂದಮೊಟ್ವಯಿಸೆ ಪಟ್ವನಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೧–೧೨). ೫. ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡು; ಕಡೆ ಗಣಿಸು: ಕಟ್ಟದಿರ ಸೀತಿಹರೆ ನೆಟ್ವನೆಯೆ ನಿಲಬೇಕು ಒಟ್ವಯಿಸಿ ಮಾಜಿ ನಡೆದಿಹರೆ ಗುಜಿನೋಡಿ ತೊಟ್ವನೆಚ್ಚಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೯೬). ೬. ಠೀವಿ ಯನ್ನು ತೋರು; ವಿಜೃಂಭಿಸು: ಸೂಕ್ತಿಯೊಡನೆ ಸೂಸುವ ಸುಲಿಪಲ್ಲ ಬೆಳಗುಬೀದಿವರಿಯೆ ನಡೆತಂದೊಡ್ಡೋಲಗಮನೊಟ್ವಯಿಸಿ ಪೊಕ್ಕು (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ). **ಒಟ್ವಯ್ಸು:** ೧. ಎಷ್ಟು ಬಗೆಯಾರತಿಯನೊಟ್ವಯ್ಸಿ ಫಲವೇನು ನಿಷ್ಠೆಯಿಲ್ಲದನ ಶಿವಪೂಜೆ ಹಾಳೂರಕೊಟ್ವಗುರಿದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೯). ೩. ನಡುವಿರುಳ್ ಪೋಗಿ ವಣಿಜರನೊಟ್ವಯ್ಸಿ ವಂಚಿಸಿ ಕುಱಿದಂ ದೆನೆಂದನೊರ್ವಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೧೫). ೫. ಪಂಡಿತೆ ಒಟ್ವಯ್ಸಿಪುಗುವುದುಂ ದಾರವಟ್ವಗಂ ದಟ್ಟಿಸಿ ಕೊರಳಂ ಪಿಡಿದು ನೂಂಕೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೫–೨೭).

೬. ರಿಪುಸೇನೆಯುನೋಡಿಸಿ ಗೆಲ್ದು ವೋಕ್ಷಮನೊಟ್ಟಯ್ಸಿ ಕೈಕೊಣ್ಡ ಕಲಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೯೦-೧೬; 912). **ಒಟ್ಟವಿಸು :** ೫. ಇಟ್ಟಣಿಸಿ ನಗುತವಳು ರಾಮನನೊಟ್ಟವಿಸಿ ಮುಂಬರಿದು ಮುನಿಪನ ತೊಟ್ಟುಳಿಕೆಯಲಿ ಚಾಚಿದಳು ಚಾಪಳ ಚಪೇಟಕವ (ತೊರರಾ. ೧-೧೦-೧೨). ೭. ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ಎದುರುಬೀಳು : ತಾಗಿದರು ಚೂಣಿಯಲಿ ನಾಯಕರು ಒಟ್ಟವಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೫-೭) ; ಮೆಟ್ಟಿ ನಡೆವುದು ವೈರಿ ಸುಭಟರೊಳೊಟ್ಟವಿಸದರಿಸೈನಿಕವನಡಗಟ್ಟುವುದು (ತೊರರಾ. ೬-೨೯-೧೫). ೮. ತ್ರಿಳಿ; ಗ್ರಹಿಸು (?): ದೃಷ್ಟಿಗೋಚರವಲ್ಲವಾರಿಂಗೊಟ್ಟವಿಸಲರಿದಮಳಲೋಕದ ಸೃಷ್ಟಿಗತಿಶಯುವು (ನಿಭಾಗ. ೪-೮-೨೩). ೯. ತಿಳಿಸು ; ನಿರೂಪಿಸು : ಅಟ್ಟಿದನೆನ್ನಂ ಮಂತ್ರಿಪನೊಟ್ಟವಿಸಿದೆನೆಂದು ನಿನಗೆ ವಿಷಯುಮನೆಲ್ಲಂ (ಚಂದ್ರಛ್ಮ. ೧೫-೩೬). **ಒಟ್ಟೈಸು :** ೧. ತನ್ನ ನಚ್ಚಿನ ಕುಲಧನಂಗಳ ವುಪಾಯನಂಗಳಂ ತರಿಸಿ ನೃಪನ ಮುಂದೊಟ್ಟೈಸಿ ಮುಕುಳಿತ ಕರಸರೋಜನಾಗಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬-೩೧ ವ); ಕಂಪನೊ[ಪಾಠಾಂ. ದ]ಟ್ಟೈಸಿ ತುಱುಗಿದ ಕದಂಬ ಕುಸುಮಕ್ಕೆಱಗಿ ಮಂಡಳಿಪ ಮಱಿದುಂಬಿಯ (ಹಚಕಾ. ೪-೩) ; ಒಂದೊಂದು ಖಂಡದಿ ನಾನೂಱು ಪೆಂಗಳು ಬಂದಿರ್ದರಂಬರೇಚರರು ತಂದಿರ್ದರೆಂಟುನೂಱಿಳಿವೆಣ್ಣನೊಟ್ಟೈಸುವಂದೆರಳ್ಸಾವಿರವೆಂದ (ಭರಚ. ೩೭-೧೦). ೩. ಸ್ನೇಹವೊಟ್ಟೈಸೆ ತಮ್ಮಿರ್ದೆಡೆಗೀಗಳ್ ಮುಕ್ತಶಾಪಂ ನಿಜತನುವೆರಸಾನಂದದಿಂ ಬಂದಂ (ಕಾದಂಉ. ೮೦೩) ; ತಚ್ಚಿತ್ರರೂಪದೊಳೊಟ್ಟೈಸಿಯೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿಟ್ಟೆಸೆಯೆ] ದಿಟ್ಟಿ ಬೀಱೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೧೫೪). ೪. ಜಗದೀಶಂ ಲಯವಾರ್ಧಿಯಂತೆ ಕವಿತಂದೊಟ್ಟೈಸಿ ಬಂದಲ್ಲಿಯುಂ ಪುಗುವಾಗಳ್ ಪುಗಲೀಯೆವೆಂದನಿಬರುಂ ವೀರರ್ಕಳೇಂ ಕಾವರೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೩೬ ಶೂದ್ರಕ) ; ಜರೆ ಬಂದೊಟ್ಟೈಸೆ ಮಾಣ್ದಿರ್ದಳಿಪೆನಗಿದೆ ಮುಂ ಸಾಲದೇ ಕಾಳರಾಜಂ ಬರೆಯುಂ ಮಾಣ್ದಿರ್ದನೇ (ಆದಿಪು. ೨-೪೯). ೫. ತಿಳಿಪಲ್ ವಾಸಂತಿಯುಂ ಸಂದಿಸೆ ಪುಗಿಲೆನೆ ಪುಂಸ್ಕೋಕಿಲಂ ಧಾರ್ಷ್ಟ್ಯದಿಂ ಪಿಂದೊಳಪೊಕ್ಕೊಟ್ಟೈಸಿ . . . ತಿಳಿಪಿದಂ ಪ್ರೇಮಕಾಂತಂ ವಸಂತಂ (ಅನಂಪು. ೬-೭೪); ಉಪಾಧ್ಯಾಯನನೊಟ್ಟೈಸಿ ಓದಲೊಲ್ಲದೆ ಸಪ್ತವ್ಯಸನಾಭಿಭೂತನಾಗಿರಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨-೨೦ ವ). ೭. ಪುಟ್ಟಂ ಸಟ್ಟುಗಮುಂ ಕೊಂಡಟ್ಟಾಱಿಸಿ ಬೋನಮಿಟ್ಟು ಬಂದೆಯೊ ಗದೆಗೊಂಡೊಟ್ಟೈಸುವಂತುಟಾದುದೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಕೊಳೆ ನಿನಗೆ ಗಂಡಗರ್ವಮುಮಾಯ್ತೇ (ಗದಾಯು. ೭-೩೬) ; ಆಳುತನದಂಗದಲಿ ಪರರಿಗೆ ಸೋಲನವನೊಟ್ಟೈಸಿ ದ್ರುಪದನೃಪಾಲಕನ ಹಿಡಿದೊಪ್ಪಿಸಿದರೆಮಗಹುದು ಪರಿತೋಷ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೬೨). ೧೦. ನೂಕು; ತಿವಿ; ತಳ್ಳು : ಮೇಲುದನೊಟ್ಟೈಸಿ ಕುಚಂ ಕದಕ್ಕದಿಸೆ . . . ಎಟ್ದಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೭೮); ತುರಗಮೊಡಂಬಡೆ (ಡ) ದನ್ಯರಿಪುಬಲಾಬ್ಧಿಯ ಕಡೆವರಮೊಟ್ಟೈಸಿ ಗೆಲ್ದು ಪರ(ರಿಪು) ಮಂಡಲಮಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೬೭). ೧೧. (?) "ವಂಚಿಸು, ವಂಚಿಸಲ್ಪಡು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) : ಒಟ್ಟೈಸಿ ಕರ್ಮವಶದಿಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಮತಿಗೆಟ್ಟು ದೂತಿ ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡಳ್ ಮುಟ್ಟುಗೆಡೆ ತಾನೆ ತನ್ನಂ ಕಟ್ಟಿದುದಂ ಕಳೆಯಲಾರ್ಗಮೇಂ ಬಂದಪುದೇ (ಪಂಚತಂ. ೭೫-೭).

ಒಟ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ = ಹಾಕಿಸಿಕೊ ; ಸುರಿಸಿಕೊ : ಬಟ್ಟಲ್ಗಳೊಳು ಪಾಯಸಮನೊಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡುಣುತ್ತಿರಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೨-೨೧ ವ); ಜಂಗಮವು ಉಂಡರೆ ಮನದಲ್ಲಿ ಮಱುಗುವನೇ ಪ್ರಸಾದಿ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ತಳಿಗೂಳ ತಳಿದು ತಾ ಗಂಗಳ ತುಂಬಿ ಒಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಕೊಂಬನೇ ಪ್ರಸಾದಿ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೩೦೨). [ಒಟ್ಟು₁+ -ಇಸು₃]

ಒಟ್ಟು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಒಂದಾಗುವಂತೆ) ಕೂಡಿಸು; ರಾಶಿಮಾಡು; ಏಕತ್ರಗೊಳಿಸು: "ಒಟ್ಟು- ಏಕಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ) ; ತಱಿಯ ಪುಳ್ಳಿಗಳಂ ಕಡಿದೊಟ್ಟಿ ಕಿಚ್ಚನಿಕ್ಕಿಸುಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೪-೧೧) ; ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್ ಸತ್ತರಸುಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲರುಮನೊಂದಾಗಿ ತಂದು ಬೆಟ್ಟಾಗೊಟ್ಟಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೧೦ ವ) ; ನಿಟ್ಟಿಸಲಮಲವಸ್ತ್ರವ ನಿವಾಳಿಸಿ ತೆಗೆದೊಟ್ಟಿದರುಭಯಪಕ್ಷದಲಿ (ಮೋಹತ. ೪೨-೪೬) ; ಕಸಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಆರಿಸಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಿದನು (ಚಿವರಿ. ೨೮೧). ೨. ತುರುಕು ; ತುಂಬು : ಆ ತರಗೆಲೆಯಿಂದಲೇ ಅಡುಗೆಯ ಒಲೆ, ಅಕ್ಕಚ್ಚಿನ ಒಲೆಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿ ಆಗಬೇಕು (ಮರವು. ೭); ಒಲೆಗೆ ಸೌದೆ ಒಟ್ಟಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೩. ಕೂಡು; ಸೇರು ; ಒಗ್ಗು : ಶೌರಿ ಪುರೋಭಾಗದೊಳೊಟ್ಟಿ ನಿಲ್ವುದಂ (ಮಹಾನೇ. ೬-೯೮ ವ) ; ಪಟೇಲ್ ಸುಬ್ಬೇಗಾಡನಿಗೆ ಹೆಂಡವು ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಮೈಗೆ ಒಟ್ಟಿದ್ದಿತೆಂದರೆ ಎಷ್ಟು ಕುಡಿದರೂ ಅವನಿಗೆ ಪ್ರಜ್ಞೆಯೇ ತಪ್ಪುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಚೈಸರ್ವ. ೩).

ಒಟ್ಟಿಕೊಳ್ = ೧. ಮೈಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊ; ಮೈಮೇಲೆ ಸುರಿದುಕೊ: ಕೊಳದಿಂದಂ ತೆಗೆದೊಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಕುಮುದಾಂಭೋಜಾತ ಕಲ್ಹಾರ ಕುಟ್ಮಲ ಶಾಲೂಕ ಮೃಣಾಳಜಾಲಮನಿಡುತ್ತೀಡಾಡುತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೩೦); ತರುವಲಿಗಳಂತೆ ಸಿರಿಯುಂ ಬಿಟ್ಟು ಪಂದಿಯಂತೆ ಕೆಸಱನೊಟ್ಟಿಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೩೦). ೨. ರಾಶಿಯಾಗಿ ಬೀಳು ; ಕೂಡಿಬೀಳು : ಅಲಸಿಗರು ಸಾವು, ನಮಗೊಟ್ಟಿಕೊಂಡಿವೆ ಬೆಟ್ಟ ಹಗಲಿರುಳು ಕಡಿದರೂ ತೀರದಷ್ಟು (ನೆಲಮು. ೫೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಒಟ್ಟು = ಒಕ್ಕಟ್ಟು]

ಒಟ್ಟು₂ (ಕ್ರಿ). ಹಚ್ಚು; ಲೇಪಿಸು (?) : ಆ ತೈಲವ . . . ಎದೆಗೆ ಲೇಪಿಸೆ ಪಿತ್ತಶಮನವಹುದು ; ಅಂಗಾಲಿಗೆ ನಿಂಬೆಹಣ್ಣಂ ಒಟ್ಟಿ ಕಾಲಂ ತೊಳೆಯೆ ನಿಲ್ಲುವುದು (ಸಕವೈ. ೩೦೫). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಒಟ್ಟು]

ಒಟ್ಟು₃ (ನಾ). ೧. ರಾಶಿ ; ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ : "ಚಿತ್, ಚಯನಂ ... ಚಯಃ, ಈ ೫ ಒಟ್ಟು" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೦೭); ಕೊಣ ಮಿರುಗಜ್ಗ ದುರದುಳ್ ದುಗ್ಗಮಾರರ ಪಡೆ ಒಟ್ಟಿ ಎಱಿದು ಬಿಟ್ದ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೬೭-೫; 780); ಕುಸುಮರಸಂಗಳೊಟ್ಟಿ ತನಿವಣ್ಣರಸಂಗಳ ಸೋನೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೩೫) ; ಈಶಾನ್ಯದಿಶಾಭಾಗದೊಳ್ ಬೆಳಗಿಲೊಟ್ಟಿನಂತೆ ದಿಟ್ಟಿ ಕೋರೈಸುವ ಜಿನಭವನಮಂ ಕಂಡು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೮-೯ ವ); ಕೋಟಿ ಕೋಟಾಕೋಟಿಯಳೆನೇಸಱೊಟ್ಟನಿಂ ಮಿಗಿಲಾದ ಭಾಸವಡಿ ಮಸ್ತಕಾವೃತದಿ (ಜಿನಮು. ೧-೨೩). ೨. ಮೊಳೆ; ಅಂಕುರ : "ಒಗ್ಗರ ಮೊಳಕೆಗಳೊಳೊಟ್ಟು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೯). ೩. ಮೊರಸು ಒಕ್ಕಲಿಗರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮೈ. XV, ೪೫). ೪. ಮೊತ್ತ : ಒಟ್ಟು ಎಷ್ಟು ಜನರು (ರೂಢಿ).

[< ಒಟ್ಟು₁. / ತುಳು. ತೆಲು. ಒಟ್ಟು]

ಒಟ್ಟು₄ (ನಾ). ಶಪಥ; ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ.

ಒಟ್ಟಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು = ಶಪಥಮಾಡು ; ಆಣೆಯಿಡು : "ಶಪನಂ, ಶಪಥಃ - ಈ ೨ ಒಟ್ಟಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಂದರೆ ಆಣೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದರ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತೆಲು. ಒಟ್ಟು ; ಕುಯಿ. ಒಡ; ಕುವಿ. ಒಟ್ಟನಯ್= ಶಪಥಮಾಡು]

ಒಟ್ಟುಕುಟುಂಬ (ನಾ). ಸಾಮೂಹಿಕವಾಗಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿರುವ ಸಂಸಾರ; ಅವಿಭಕ್ತ ಕುಟುಂಬ; ಏಕತ್ರ ಕುಟುಂಬ : ಒಡೆದು ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಒಟ್ಟುಕುಟುಂಬದ ವಿಷಮ ಚಿತ್ರ ಕಾದಂಬರಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ (ಸಾಪಮಾ. ೧೨). [ಒಟ್ಟು₃+ ಕುಟುಂಬ]

ಒಟ್ಟುಗಟ್ಟಲೆ 'ಒಟ್ಟುಗಟ್ಟಳೆ' ನೋ.

ಒಟ್ಟುಗಟ್ಟಳೆ, ಒಟ್ಟುಗಟ್ಟಲೆ (ನಾ). ಚಿಲ್ಲರೆಯಲ್ಲದ್ದು; ಠೋಕ್ (ಉಕ) : ಒಟ್ಟುಗಟ್ಟಳೆ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು (ರೂಢಿ). **ಒಟ್ಟುಗಟ್ಟಲೆ:** ಒಟ್ಟುಗಟ್ಟಲೆ ವ್ಯಾಪಾರ (ರೂಢಿ). [ಒಟ್ಟು₃ + ಕಟ್ಟಳೆ₁]

ಒಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಗುತ್ತಿಗೆ ಪಡೆದಿರುವುದು ; ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯ : ಹೊಲವನ್ನು ಒಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆ ಹಿಡಿದಿದ್ದೇವೆ (ರೂಢಿ).
[ಒಟ್ಟು$_3$ + ಗುತ್ತಿಗೆ$_1$ (< ಗುತ್ತಗೆ)]

ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಕೆ (ನಾ). ಒಟ್ಟುಗೂಡಿರುವುದು ; ಒಂದಾಗಿರುವುದು.
[ಒಟ್ಟುಗೂಡು + -ಇಕೆ]

ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದೆಡೆಗೆ ಸೇರಿಸು, —ಕೂಡಿಸು; ಏಕತ್ರಗೊಳಿಸು ; ಜಮಾಯಿಸು.
[ಒಟ್ಟುಗೂಡು + -ಇಸು$_3$]

ಒಟ್ಟುಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದಾಗಿ ಸೇರು; ಒಗ್ಗಟ್ಟನಿಂದಿರು: ದೇಶದ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಜನರೆಲ್ಲ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೨. ಒಂದೆಡೆ ಸೇರಿಸು, —ಕೂಡಿಸು : "ಬೆರಂಜು – ಚಯನೇ (ಒಟ್ಟುಗೂಡು)" (ಶಮಧಾ).
[ಒಟ್ಟು$_3$ + ಕೂಡು$_1$]

ಒಟ್ಟುಜಾತಿ (ನಾ). ಜಾತಿಸಂಕರ : ಕಟ್ಟ ರಾಜಾತ್ಮಜಗೆ ಲಿಂಗವ ಪಟ್ಟದೊಡೆಯುನಗೈದು ಪುರಜನರೊಟ್ಟುಜಾತಿಯಗೈದ ಬಸವನ ಕೊಂದನಾ ಸುತನು (ಬಿಜ್ಜಪು. ೯೧ ಸೂಚನೆ). [ಒಟ್ಟು$_3$ + ಜಾತಿ]

ಒಟ್ಟುಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಬಿಕರಿಯ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಂಡುಕೊಂಡ, ಅಥವಾ ಬಿಕರಿಮಾಡಿದ ಸಾಮಾನುಗಳ ಬೆಲೆಯ ವಿವರವನ್ನುಳ್ಳ ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಒಂದು ನಿಯಮಿತ ಅವಧಿಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಶೇಖರಿಸಿ ಒಟ್ಟಿಗೆ ತಯಾರಿಸಿದ ಪಟ್ಟಿ ; ಜಮಾಪಟ್ಟಿ ; ಜುಮ್ಲಾಪಟ್ಟಿ : ವರುಷದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟುಪಟ್ಟಿ ಮಾಡುವಾಗ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೫). [ಒಟ್ಟು$_3$ + ಪಟ್ಟಿ$_2$]

ಒಟ್ಟುಬೇರೀಜು (ನಾ). ೧. ಒಟ್ಟು ಮೊತ್ತ ; ಪೂರ್ಣಮೊತ್ತ. ೨. ಒಟ್ಟು ಕಂದಾಯ. [ಒಟ್ಟು$_3$ + ಬೇರೀಜು]

ಒಟ್ಟುರಾಶಿ (ನಾ). ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ವಸ್ತುಗಳ ರಾಶಿ : ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟುರಾಶಿ ಬಿದ್ದಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಒಟ್ಟು$_3$ + ರಾಶಿ]

ಒಟ್ಟುಲೆಕ್ಕ (ನಾ). ಒಟ್ಟು ಮೊತ್ತ : ನೀನು ತಂದ ಸಾಮಾನುಗಳ ಒಟ್ಟುಲೆಕ್ಕ ಎಷ್ಟಾಯಿತು ? (ರೂಢಿ). [ಒಟ್ಟು$_3$ + ಲೆಕ್ಕ]

ಒಟ್ಟುಸಾಸುವೆ (ನಾ). (ವಧೂವರರಿಗೆ) ಎಲ್ಲರೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿ ಹಾಕುವ ಆಶೀರ್ವಾದದ ಅಕ್ಷತೆಕಾಳು ; ಒಟ್ಟುಸೇಸೆ: ಅರಿಸಿಣ ಎಣ್ಣೆ ಇಟ್ಟ ಐದು ಜನ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕೈಹಿಡಿದುಕೊಂಡು 'ಸೋಬ ಸೋಬಾನ . . . ಸೋಬಸೋಬಾನ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಒಟ್ಟುಸಾಸುವೆ ಇಡುತ್ತಾರೆ (ನನ್ನೂರು. ೮೧). [ಒಟ್ಟು$_3$ + ಸಾಸುವೆ$_2$ (< ಸೇಸೆ)]

ಒಟ್ಟೆ$_1$ 'ಓಟೆ$_3$' ನೋ.

ಒಟ್ಟೆ$_2$, ಒಂಟೆ (ನಾ). ಮರುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಉದ್ದನೆಯ ಕತ್ತುಳ್ಳ ಒಂದು ಚತುಷ್ಪಾದ ಪ್ರಾಣಿ: "ದಾಸೇರಕಃ . . . ಶೃಂಖಳಕಃ – ಈ ೭ ಒಟ್ಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೭–೧೨೫) ; ಕುದುರೆ ನಾಯೊಟ್ಟೆಯುಮುಡುವುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೭–೪) ; ಗುಡಿ ಗೂಡಾರ ಸರಾತಿ ಪೆಟ್ಟಗೆ ಗಿಂಡಿ ಪಡಿಗ ಮೇಲ್ಕಟ್ಟು ತೆಱಿಗಳಾ ಗಡಣವೆಯ್ದಿತು ಬಿಡದೊಟ್ಟೆವೆನ್ನೊಳಗಾ [ಪಾಠಾಂ. ಬಿಡದೊಟ್ಟಗದುಪಿನೊಳಾ] ಮಡದಿಯ ಹಿಂದೆ ಸಾಲಿಟ್ಟು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧–೪೭) ; ಸಾಯಿರ ಸಾಯಿರ ಲೆಕ್ಕದ ಹೇಱೊಟವಾನೆಗಳೊಟ್ಟೆಗಳೆಟ್ಟುಗಳ ಸಾಲ ಮುಂಗಡಿಯೊಳ್ (ರಾಮಾಕೃ. ೧೦೯–೧೯).
ಒಂಟೆ : ಒಂಟೆಯ ಕೊರಲಂತೆ ನೀಳ್ದ ಕೊರಲುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೭೫) ; ಉಕಾರಕ್ಕೆ ಒತ್ವಂ – ಉಷ್ಟ – ಒಟ್ಟೆ, ಒಂಟೆ (ಶಮುದ. ೨೭೦ ಪ್ರಯೋ) ; ಹೇಱಿಸಿದನೊಂಟೆಗಳಲಾ ಧನವ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬–೭) ; ಡೋಳಿನಕುದುರೆ ಡಮಾನದ ಮದಕರಿ ಸೂಳೈಪ ಟುಮುಕುಗಳೊಂಟೆ (ಕಂನವಿ. ೧೯–೨೩) ; ಒಂಟೆಗೆ ಸೊಂಟವೇನು ಕುತ್ತಿಗೆಯೇನು ? (ಗಾದೆ).
ಒಂಟೆಹಿಡಿತ = ಬಿಗಿಯಾದ ಹಿಡಿತ : ತಂದೆಯ ಒಂಟೆ-ಹಿಡಿತದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು ಹೇಗೆ (ಬೆಳುವ. ೨೨೯) ; ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಪ್ಪಂದೂ ಬಲೆ ಒಂಟ[ಟೆ]ಹಿಡಿತ ನೋಡು (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೪). ಒಟ್ಟೆಯಪಟ್ಟಸಾಹಣಿ=ಒಂಟೆಯನ್ನು ಪಳಗಿಸುವವರ ಮೇಲಧಿಕಾರಿ (?) : ಒಟ್ಟೆಯಪಟ್ಟಸಾಹಣಿ ಅಚ್ಚಯ ಸಾಹಣಿ ಸುರಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತನಾದನು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೩೧–೯ ; 1310).
[ಪ್ರಾ. ಉಟ್ಟ. / ತಮಿ. ಒಟ್ಟಕ ; ತುಳು. ತೆಲು. ಒಂಟೆ / ಸಂ. ಉಷ್ಟ್ರ]

ಒಟ್ಟೆಗಿಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ (?) : "ಖದಿರವಃ – ಒಟ್ಟೆಗಿಣ್ಣು" (ಒಷಧಿ. ೪೩). [ಒಟ್ಟೆ$_0$ + ಗಿಣ್ಣು$_3$]

ಒಟ್ಟೆಗುತ್ತ (ನಾ). ನ್ಯಾಸವಾಗಿ ಅಥವಾ ಹೊಣೆಯಾಗಿ ಇಟ್ಟ ಒಡವೆ, —ಆಸ್ತಿ, —ವ್ಯಕ್ತಿ (?) : ರಸಂ ಬಂದೊಡೆ ತಂಬುಲಮಂ ಎಳ್ ಬಂದೊಡೆ ಕೊದಳಿಯಂ ಬೆಳಸು ಬಂದೊಡೆ ನೆಲನಂ ಸಾಲಂ ಬಂದೊಡೆ ಒಟ್ಟೆಗುತ್ತನಂ ಕೂಟನುಂಡೊಡೆ ಪುಲ್ಲಿಗೆಯಂ ಬಿಡುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೧೩೪).
[ಒಟ್ಟೆ$_0$ + ಗುತ್ತ. P ತಮಿ. ಮಲ. ಒಟ್ಟಂ ; ತೆಲು. ಒಡ್ಡಿಮಿ. / ಪ್ರಾ. ಹುಡ್ಡ]

ಒಟ್ಟೆಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಬಿರುಕುಬಿಡು ; ತೂತುಬೀಳು (*).
[ಒಟ್ಟೆ$_1$ (< ಓಟೆ$_3$) + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಒಟ್ಟೆಬುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಮೊಕ್ಕೆಮರ : "ಮುಷ್ಕಕಃ – ಮೊಟಗಿನ ಮರ, ಒಟ್ಟೆಬುಲ್ಲು" (ಒಷಧಿ. ೧೨೭).
[ಒಟ್ಟೆ$_0$ + ಪುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಒಟ್ಟೆಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : "ಕಂಕಟಕೋಕಿಲಃ – ಒಟ್ಟೆಮರ" (ಒಷಧಿ. ೨೭). [ಒಟ್ಟೆ$_0$ + ಮರ$_1$]

ಒಟ್ಟೆಮೃಗ (ನಾ). = ಒಟ್ಟೆ$_2$: ಒಂಟೆಯನ್ನು ಒಟ್ಟೆಮೃಗವೆಂತಲೂ ಉಷ್ಟ್ರಮೃಗವೆಂತಲೂ ಕರೆಯುವುದುಂಟು (ಪ್ರಾಣಿಪ್ರ. ೩೭).
[ಒಟ್ಟೆ$_2$ + ಮೃಗ]

ಒಟ್ಟೈಸು 'ಒಟ್ಟೆಸು' ನೋ.

ಒಟ್ಟೊಟ್ಟಗ (ನಾ). ಒಂಟೆಯಂತೆ ತುಟಿಗಳುಳ್ಳವನು (?) : ರತಿವರ್ಮಂಗಂ ಕನಕಶ್ರೀಗಂ ಭವದೇವನೆಂಬೊಂ ಮಗನಾದೊಡೆ ಆತಂ ವಿರೂಪನಪ್ಪುದಱಿಂದೆ ಒಟ್ಟೊಟ್ಟಗನುಂ ದುಶ್ಚರಿತ್ರನಪ್ಪುದಱಿಂದೆ ದುರ್ಮುಖನುಮೆಂಬ ಪೆಸರ್ಗಳಾಗೆ (ಚಾವುಂಪು. ೮೮–೪) ; ಸುಕಾಂತಂಗೆ ರತಿವೇಗೆಯಂ ಕುಡುವುದುಮೊಟ್ಟೊಟ್ಟಗಂ ಬಂದು ಮುಳಿದು ಕೊಲ್ವೆನೆನೆ ಭಯಸ್ಥರಾಗಿ ವಧೂವರರ್ ಪೋಗಿ ಶಕ್ತಿಷೇಣನ ಮಱಿಯಂ ಪುಗುವುದುಮೊಟ್ಟೊಟ್ಟಗನುಂ ಬೞಿಯನೆ ತಗುಳ್ದು ಶಕ್ತಿಷೇಣಂಗಳ್ಕಿ ಮಗುಳ್ದಂ (ಚಾವುಂಪು. ೮೮–೧೦). [ಒಟ್ಟೆ$_2$ + ಒಟ್ಟ$_2$ + -ಇಗ]

ಒಟ್ಟೊಟ್ಟೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ (*).
[ಒಟ್ಟೊಟ್ಟೆ$_0$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಒಟ್ಟೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; "ಮರುಳುಮ್ಮತ್ತಂ" (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕು) : ತವೆ ಕಿಱುಕುಸಾಲೆ ನಿಜ ಸೈಂಧವಂ ಬಿಲ್ವಂ ಲೊಕ್ಕಿಯಾಲಮೊಟ್ಟೊಟ್ಟೆ ಸರೋಜವಸಲೆ ಬಸರಿಯ(ಯೂ)ವರೆಯೆಂಬಿವು ಮಾಣಿಸುಗಿರದೆ ಪಶುಗೆ ಬಸಿಱುಚರ್ಯವುದಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೦೩). [?]

ಒಡ$_1$ 'ಒಡೆ$_1$' ನೋ.

ಒಡ$_2$ 'ಒಡಂ' ನೋ.

ಒಡಂ, ಒಡ$_2$ (ಅ). ೧. ಸಹಿತವಾಗಿ ; ಜೊತೆಯಾಗಿ. 'ಒಡಂಬಡಿಕೆ' ಪರಾ. ೨. ಕೂಡಲೇ. ಒಡ$_2$: ೧. 'ಒಡಬಡಿಕೆ' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಡನ್, ಉಡನೇ]

ಒಡಂಗೊಳ್, ಒಡಗೊಳ್, ಒಡಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕರೆದು ಕೊಂಡು ಹೋಗು; ತನ್ನೊಡನೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು, —ಕೂಡಿಸಿ ಕೊಳ್ಳು: ವಿದುರನಂ ಕರೆದಾಳೋಚಿಸಿ ಪೃಥಾತನೂಜರಂ ನಿನ್ನ ಬಲ್ಲ ಮಾಟ್ಕೆಯಿಂ ನುಡಿದೊಡಂಗೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩ ವ); ಎಂದು ಪೇೞುತ್ತೊಡಂಗೊಂಡು ಹರುಷಂ ಮಿಕ್ಕು (ಅರಿರ. ದೇ. ೧೭೫-೧೩); (ಕಯ್ಯ ಕಡತವನ್ನು ಕಾಲ್ಮಣೆಗಿರಿಸಿ, ಕರವಾಲಗಿಳ್ತು, ಸನ್ನೆಗೆಯ್ದದ ಎಣ್ಬರು ಸೈನಿಕರನ್ನೊಡಂಗೊಂಡು . . . ಹೋಗುವನು) (ಮಂತ್ರಶ. ೨೦-೧೦). **ಒಡಗೊಳ್** : ಅವರ ಮನೆಗೊಡಗೊಂಡು ಪೋಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೮-೪); ಆತನನೊಡಗೊಂಡು . . . ಪರಾಶರಂ ಪೋದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೮); ಗಂಗೆ ಹೋದಳು ಮಗನನೊಡಗೊಂಡು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨-೪೨). **ಒಡಗೊಳ್ಳು** : ಮರುಳಲಾ ರಘುನಾಥ ಸೀತೆಯ ಖರೆಯದಿಂದೊಡ ಗೊಳ್ಳು ನೀ ಮನದಿರುಹಿದರೆ ಶಿವನಾಣೆಯೆಂದಳು ಗಿರಿಜೆ (ಕಾಶಿರಾ. ೪೩-೫೦); ಮಹಾಯಜ್ಞವು ನಾಲ್ಕುವೇದಗಳ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಒಡಗೊಂಡಂತಿತ್ತು (ವಚಭಾ. ೭೨). [ಒಡಂ + ಕೊಳ್$_1$]

ಒಡಂಬಡಿಕೆ, ಒಡಬಡಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಸಮ್ಮತಿ; ಒಪ್ಪಂದ; ಕರಾರು: ಕೊತ್ತಮಂಗಲದ ಮಹಾಜನರ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯಿಂದ ಶುದ್ಧಿಕುಣ್ಣೆಯ ಭತುಸೀಮೆ ಭೂಮಿಯನು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೩, ೩೭-೪; ?); ಒಡಬಟ್ಟ ನದಕೆ ಮಂತ್ರಿಗಳಾಪ್ತರವನೊಡಂಬಡಿಕೆಗೆ ಬಂದುದಕೊಲಿದು (ಭರಚ. ೨೪-೭೪); ಒಡಂಬಡಿಕೆಯಿಂದ ಆಗುವುದು ದಡಂಬಡಿಕೆಯಿಂದ ಆದೀತೇ? (ಗಾದೆ). ೨. ಕ್ರೈಸ್ತರ ಪವಿತ್ರ ಗ್ರಂಥವಾದ ಬೈಬಲ್ಲಿನಲ್ಲಿರುವ ವಿಧಾಯಕ ವಾಕ್ಯ: (ಬೈಬಲ್) ಒಪ್ಪಂದ, ಒಡಂಬಡಿಕೆ, ವಿಧಾಯಕ ವಾಕ್ಯ (Testament. ಇಂಕನಿ); ಬೈಬಲ್ಲಿನ ಒಡಂಬಡಿಕೆಗಳು (ರೋಮನ್ ಲಿಪಿಯಲ್ಲಿ) ಈ ಭಾಷೆಗೂ ಅನುವಾದವಾಗಿವೆ (ದ್ರಾವಿವಿ. ೧೬೮). ೩. ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುವುದು; ಸಂತೈಸುವುದು: "ಚಪ – ಸಾಂತ್ವನೇ, ಒಡಂಬಡಿಕೆಯೊಳ್" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೮). **ಒಡಬಡಿಕೆ** : ೧. ಫಡಫಡೆಲವೋ ಪಾರ್ಥ ಜೂಜಿಂಗೊಡಬಡಿಕೆ ನಿಮಗೆಮಗೆ ಹಾರುವ ರೊಡನೆ ಹೆಕ್ಕಳವೇಕೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೪-೫೦); ಕಡುಗಲಿತನದಿಂದಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು . . . ಪಲತೆಜದೊಡಬಡಿಕೆಯ ಮಾತನಾಡೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೫-೯೧).

[ಒಡಂಬಡು$_1$ + –ಇಕೆ. / ತಮಿ. ಉಡಮ್ಬಡಿಕ್ಕೈ; ಮಲ. ಉಡಮ್ಬಡಿ; ತುಳು. ಒಡಂಬಡಿಕೆ, ಒಡಂಬಡಿಗೆ; ತೆಲು. ಒಡಬಡಿಕ]

ಒಡಂಬಡಿಸು, ಒಡಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪಿಸು; ಸಮ್ಮತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ತಾಯ್ತಂದೆಗಂ ಸಂತೋಷಂಮಾಡಿಯುವರಂ ಬಿಡಿಸಿಯೊಡಂ ಬಡಿಸಿ ಬಂದೊಡೆ ತಪಮಂ ಕುಡಲಕ್ಕುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪-೧೭); ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಂ ಮಗನಲ್ಲಿಗೆವಂದು ಜಡಿದು ನುಡಿದುಮೇಗೆಯ್ದುಮೊಡಂ ಬಡಿಸಲಾಜದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೨ ವ); ತಾಯ್ತಂದೆಗಳನೊಡಂಬಡಿಸಿ ಶುಭಲಗ್ನಮಂ ವಿಭವದಿಂ ಕೈಕೊಂಡು (ನಂಬಿರ. ೪-೮೫); ಅಜ್ಜರನೊಡಂ ಬಡಿಪ ಕೃತ್ಯಮಂ ತಿಳಿದು (ಚಬಪು. ೪-೨೬). **ಒಡಬಡಿಸು** : ನೃಪ ನಿನ್ನ ಕಾಂತೆ ಸುತ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಮತ ಬೇಹುದವರುಗಳನೊಡಬಡಿಸು ಬೇಗವೆ ನಲು (ಹಚಕಾ. ೮-೪೩); ಈತನನುಪಾಯದ ಭೇದದಿಂದೊಡಬಡಿಸಿ ಭಕ್ತಿಯ ಹಾದಿಯನು ಹತ್ತಿಸುವೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೧-೬); ಚಂಡವಿಕ್ರಮ ಧೈರ್ಯವನಾಂತುಕೋ ಎಂದು ಗಂಡನನೊಡಬಡಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೦-೩೫). [ಒಡಂಬಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಒಡಂಬಡು$_1$, ಒಡಬಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅನುಮತಿಕೊಡು; ಒಪ್ಪು; ಅಂಗೀಕರಿಸು: "ಒಡಂಬಡು (ಒಡಂ+ಪಡು) –ಅಭ್ಯುಪಗಮೇ" (ಶಮಧಾ); ನುಡಿಗಳೊಡಂಬಡಲ್ ಬಗೆದವೊಲ್ ಬಗೆಯಂ ಮಿಗಲೀಯ ದೊಂದೆ ನಾಟ್ನುಡಿಯ ಬೆಡಂಗೆ ಕನ್ನಡದ ಮಾತಿನೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೪೯); ಜಿನಶಾಸನಕ್ಕೊಡಂಬಡದಡವುನ್ನನಾರಿಗೆರೆದಟ್ಟಿದದಂ . . . ಕಿಡುಗುಂ ಕುಲಕ್ರಮಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೩೨; 1122); ಪರವೆಂಗಳಿಗೆ ಹೇಡಿ ಕದನಕ್ಕೆ ಕಡುಗಲಿ ಪರಮತಕ್ಕೊಡಂಬಡೆ ಮೂರ್ಖ (ಭರಚ. ೨-೧೩); ಯಾರಿಗೂ ಮನಸ್ಸು ಒಡಂಬಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಸೋಕ್ರಮ. ೧೯). ೨. ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು; ಅನ್ವಯವಾಗು: ದನಿಯಿಂಪು ಬೀಣೆಯುಂ ಮಿಡಿದವೊಲಾಗೆ ರಾಗದೊಳೊಡಂಬಡೆ ಮೇನಕೆ ಮುಂದೆ ಪಾಡಿದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೮೯). ೩. (ಬಾಯಿಗೆ) ರುಚಿಸು; ಸೇರು; ಒಗ್ಗು: ಈ ಕಲ್ಕಗಳು ಒಡಂಬಡಲು ಎರಡುಹೊತ್ತು ಕೊಡುವುದು (ಸಕವೈ. ೧೬೬); ವಿರುದ್ಧವಾದ ಆಹಾರ, ಒಡಂಬಡದಿರ್ಪ ಆಹಾರಾದಿಗಳಿಂ ದಲೂ . . . ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ . . . ಕಾಣಿಸಿಕೊಂ ಬುದು (ಸಕವೈ. ೨೮೭). **ಒಡಬಡು** : ೧. ಪರಪುರುಷರನು ದುರ್ಮತಿಯ ಲೊಡಬಡುವವಳು ಸತಿಯೇ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೩-೩೩); ಸುಜನರುಪಹತಿಗೊಡ ಬಡನು (ತೊರರಾ. ೧-೮-೧೪); ಮನದೊಲವಱಿತೊಡಬಟ್ಟುದನೊಡರಿಸಿ ಮನಬಾರದುದನು ಮಱೆವುದು (ಹದಿಬ. ೩-೨೦).

[ಒಡಂ+ ಪಡು$_1$. / ತಮಿ. ಉಡಮ್ಬಡು; ಮಲ. ಉಡಮ್ಬೆಡು; ತುಳು. ಒಡಂಬಡಿ; ತೆಲು. ಒಡಬಡು]

ಒಡಂಬಡು$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಪ್ಪುವಿಕೆ; ಅಂಗೀಕಾರ; ಸಮ್ಮತಿ: ಕನ್ನಡ ದೊಳ್ ಚತ್ತಾಣಮುಂ ಬೆದಂಡೆಯುಮೆಂದೀಗಡಿನ ನೆಗೞ್ತೆಯ ಕಬ್ಬದೊ ಳೊಡಂಬಡಂ ಮಾಡಿದರ್ ಪುರಾತನ ಕವಿಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೨); ಬಸನ ದೊಡಂಬಡಿಂಗಲಸಿ ಮಾಣ್ದೊಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೨); ನಯದಿಂ ನಿನ್ನೊ ಳೊಡಂಬಡಂ ಪಡೆಯದಿಂದೌತ್ಸುಕ್ಯದಿಂ ತಂದ ಸಲ್ಗೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೮೮). ೨. ಹೊಂದಿಕೆ: ವರ್ಣಕಂ ಕತೆಯೊಳೊಡಂಬಡಂ ಪಡೆಯೆ . . . ಪೇೞಲೊಡರ್ಚಿದೆನೀ ಪ್ರಬಂಧಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧). ೩. ಹೋಲಿಕೆ; ಸಾದೃಶ್ಯ: ಕುಡುಮಿಂಚಿನ ಸಿಡಿಲುರುಳಿಯೊಳೊಡಂ ಬಡಂಪಡೆಯೆ ಕರ್ಣನೊಡಲಿಂದಾಗಳ್ ನಡೆ ನೋಡೆ ನೋಡೆ ದಿನಪನೊ ಳೊಡಗೂಡಿದುದೊಂದು ಮೂರ್ತಿ ತೇಜೋರೂಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೫); ಒಳ್ನುಡಿಯುಂ ನಡೆಯುಂ ನೋಟ್ಪಂದೊಡಂಬಡಿಲ್ಲೆನಿಸಿ ನೆಗೞ್ವುದಾರ್ಹತ ಭಕ್ತರ್ (ಸಮುಪ. ೫-೧೫೭).

[< ಒಡಂಬಡು$_1$. / ತಮಿ. ಉಡಮ್ಬಾಡು; ಮಲ. ಉಡಮ್ಬಡಿ; ತೆಲು. ಒಡಬಾಟು]

ಒಡಂಬಡುಕಾಱ (ನಾ). ಸಮಾಧಾನಮಾಡುವವನು; ರಾಜಿ ಮಾಡುವವನು: ದೂಱುವನಂ ನಿಕೃಷ್ಟನನೊಡಂಬ [ಪಾಠಾಂ. ನೆರಂಬಿ] ಡುಕಱಜನನೇನನೆಂದೊಡಂ ಮೀಱುವನಂ ಕಡಂಗಿ ಸಲೆ ಬೇಡುವನಂ ನೃಪ ನಾಳಲಕ್ಕುಮೇ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೬-೪೫). ℙ ಈ ಶಬ್ದದ ಸರಿಯಾದ ರೂಪ 'ಎಡಂಬಡುಕಾಱ' (= ಎಡವಟ್ಟು ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು) ಎಂದಿರಬಹುದು. 'ಎಡಂಬಡು' ಪರಾ.

[ಒಡಂಬಡು$_2$ + –ಕಾಱ]

ಒಡಂಬಿ 'ಒಡಂಬು' ನೋ.

ಒಡಂಬು, ಒಡಂಬಿ, ಒಡಮು (ನಾ). ಶರೀರ; ದೇಹ: ತೋರದ ತೋಳುಳ್ಳರ್ ಭಂಗಾರದ ಕಂಭದವೊಲಪ್ಪೊಡಂಬುಳ್ಳವರ್ (ಸೌನಂದ. ೧-೧೯). **ಒಡಂಬಿ** : "ಒಡಂಬಿ = ಶರೀರಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ವಿವಿಧ ಪದಂ ಸ್ವರಂ ಪರಿಜು ಬಣ್ಣಮೊಡಂಬಿಯ ದೇಸಿಯಂಗಕೊಪ್ಪುವ ಚಲನಂ (ಸಂಸಪ. ೬-೮); ನಿನ್ನ ಒಡಂಬಿಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದೊಂದು ಮೂಳೆ ಯನ್ನೂ ಮುರಿಮುರಿದು (ಮಂತ್ರಶ. ೬೦-೧೮). **ಒಡಮು** : ಒಡಮೇ ಶಾಶ್ವತ ಮತ್ತದು (ಸೌಇಎ. ೧೯೪೭, ಹಾನಗಲ್. ೨೧೪-೩೨; 943). 'ಒಡಲ್' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಡಮ್ಬು]

ಒಡಕ (ನಾ). ೧. (ಆಲಂ) ಒಡಕನ್ನುಳ್ಳವನು; ಧೈರ್ಯವಿಲ್ಲದವನು. 'ಎದೆಯೊಡಕ' ಪರಾ. ೨. (ಆಲಂ) ಒಡಕನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಒಗ್ಗಟ್ಟನ್ನು ಮುರಿಯುವವನು. 'ಮನೆಯೊಡಕ' ಪರಾ. [ಒಡಕು + -ಅ$_7$]

ಒಡಕಲ 'ಒಡಕಲು' ನೋ.

ಒಡಕಲು, ಒಡಕಲ (ನಾ). ೧. ಒಡೆದಿರುವಿಕೆ; ನುಚ್ಚು; ತರಿ: ತೊಗರಿ ಒಡಕಲು (ರೂಢಿ). (ಗು). ೨. ನುಚ್ಚಾದ; ಚೂರಾದ; ಒಡೆದ: 'ಪಣತ' ದಿಂದ ಒಡಕಲು ಅಕ್ಕಿ ಸ್ವಲ್ಪ ತೆಗೆದು ಒಂದು ಒಣ ಹಾಳೆಗೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು (ಬಾಳವೈ. ೧೧). **ಒಡಕಲ** : ೧. (ಕ). [ಒಡ$_1$ (< ಒಡೆ$_1$) + -ಕಲು$_2$ (< -ಕಲ್$_4$)]

ಒಡಕವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಲೇ ಆವರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಮುಚ್ಚಿಸು; ಹೊದೆಸು: ತಡೆಗಡಿದು ಬಿಡಲವಂ ಕೋಪದಿಂ ಚಾಪದಿಂದೊಡಕವಿಸಿದ ವನಿಷುಸ್ತೋಮಮಂ ವ್ಯೋಮಮಂ ತಾಳದಿರಲಖಿಳ ಜನರು (ಚಿ ಬ ಪು. ೫೦-೪೨). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಕವಿ$_1$ + -ಇಸು$_1$]

ಒಡಕು (ನಾ). ೧. ಬಿರುಕು; ಸೀಳು: ಒಡಕು ಬಿರಿಕು ಕಲೆ ಕಾಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಇಂತಪ್ಪ ಕುಂಭಾನ್ (ಪ್ರಕಟೀ. ೩೮-೧೦). ೨. ಒಡೆದ ಭಾಗ; ಚೂರು; ತುಂಡು; ಖಂಡ: ಉಡುಗಡಣದೊಡೆಯನೊಡಲೊಡಕು ನಡನಡುಗಿ ಬ [ಪಾಠಾಂ. ಪೊ] ಡಕರಿಸಿ ಮಿಡುಮಿಡುಕಲಡಿಗಡಿಗೆ (ಹಚಕಾ. ೧-೨); ಭೇದಿ ನೀರುನೀರಾಗಿ ಒಡಕು ಒಡಕಾಗಿದ್ದರೆ ಮಗುವಿಗೆ ಆರೋಗ್ಯ ಸರಿಯಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧ (ಗೃಹವಿ. ೧೪೪). ೩. (ಆಲಂ) ಒಗ್ಗಟ್ಟಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ವೈರ; ಜಗಳ; ವೈಮನಸ್ಯ; ಮನಸ್ತಾಪ: ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರವಾದಿಗಳಿಗೂ ಉಗ್ರವಾದಿಗಳಿಗೂ ಆದ ಒಡಕನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಲು ಬೆಸೆಂಟ್ ಯತ್ನಿಸಿ (ಸ್ವಾವೀರ. ೧೦೭); ಅವರಲ್ಲಿ ಬೇಗನೆ ಒಡಕು ಬಾರದಿರದೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದು (ಮೂರುಉ. ೯೦). [ಒಡ$_1$ (< ಒಡೆ$_1$) + -ಕು$_1$]

ಒಡಕುಕಾಸು (ನಾ). ೧. (ಉಕ) ಒಡಕಲು ಕಾಸು; ಸವೆದ ಕಾಸು; ಸವಕಳಿ ನಾಣ್ಯ. ೨. ಅಲ್ಪಬೆಲೆಯ ನಾಣ್ಯ: ಕುಡಿದೆನೆಂದರ ಗಂಜಿ ಒಡಕುಕಾಸಿನಗಿಲ್ಲ (ಜನಗೀ. ೬೨-೧೭); ಒಡಕುಕಾಸು ಸಹ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ಆ ಹಾಳು ಗದ್ದೆಗೆ (ದಾಸಹು. ೬೨). [ಒಡಕು + ಕಾಸು$_2$]

ಒಡಕುದನಿ (ನಾ). ೧. ಒಡೆದುಹೋದ ಧ್ವನಿ; ಇಂಪಿಲ್ಲದ ಕಂಠ; ಬಿರಿದ ಧ್ವನಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಕೆಟ್ಟಧ್ವನಿ; ಅಪಸ್ವರ: ಆ ನಗೆಯ ಒಡಕುದನಿಯಲ್ಲಿ ವಿಕಟಸಂತೋಷ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಆಲಹೂ. ೧೦೦). ೩. (ಆಲಂ) ಕೆಟ್ಟ ಸುದ್ದಿ, —ವದಂತಿ: ಅವರ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಒಡಕುದನಿ ಎದ್ದಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಒಡಕು + ದನಿ$_2$]

ಒಡಕುದೋಣಿ (ನಾ). ಒಡೆದಿರುವ ದೋಣಿ; ಸೀಳಿರುವ ದೋಣಿ: ಒಡಕುದೋಣಿಗೆ ಗಿಡ್ಡ ಜಲ್ಲು (ಗಾದೆ). [ಒಡಕು + ದೋಣಿ]

ಒಡಕುಬಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಒಡೆದುಹೋದ ಬಾಯಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಗುಟ್ಟು ನಿಲ್ಲದ ಬಾಯಿ; ಗುಟ್ಟನ್ನು ಬಯಲುಮಾಡುವ ಬಾಯಿ: ಅಡಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ವೀಳೆ ಕಿಡಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಮನೆಯು ಒಡಕುಬಾಯವಳ ಮನೆವಾರ್ತೆ ಎಣ್ಣೆಯ ಕುಡಿಕೆಯೊಡೆದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೨೦); ಒಡಕು ಬಾಯಿಯ ವಿದೂಷಕ (ಕಾವ್ಯಸ. ೧೨).

ಒಡಕುಬಾಯವ = ಗುಟ್ಟನ್ನು ರಟ್ಟುಮಾಡುವ ಬಾಯುಳ್ಳವನು; ಗುಟ್ಟನ್ನು ಅಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; "ಒದರ ಬಡಕ; ಮುಚ್ಚುಮರೆ ಇಡದವ" (ಜಾನಸಕೋ. ೨೯). [ಒಡಕು + ಬಾಯಿ$_1$ (< ಬಾಯ್)]

ಒಡಕುಮಡಕೆ (ನಾ). ಒಡೆದ ಮಡಕೆ; ದದ್ದುಮಡಕೆ: ಮರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಮಾತು ಒಡಕುಮಡಕೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಒಡಮಡಕೆ, ಒಡಮೊಗೆಯ] ತೂತು (ಕನಕ. ೩೩-೨). [ಒಡಕು + ಮಡಕೆ]

ಒಡಕುಮನೆ (ನಾ) ೧. ಒಡೆದಿರುವ ಮನೆ; ಶಿಥಿಲವಾದ ಮನೆ; ಭಗ್ನಮಂದಿರ. ೨. (ಆಲಂ) ವೈಮನಸ್ಯಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದವಾದ ಜಾಗ; ಒಳಜಗಳಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಸ್ಥಾನ: ಸಕಲ ಧರ್ಮಗಳ ತವರೂರಾದ ಭಾರತವಂತೂ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನ ಧರ್ಮಗಳ ತಿಕ್ಕಾಟದ ಒಡಕುಮನೆಯಾಗಿದೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೨) [ಒಡಕು + ಮನೆ]

ಒಡಕುಮಾತು (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಮಾತು; ಅಪಶಬ್ದ: ಈ ಮಕ್ಕಳಿಂದಾಗಿ ತಾನು ಜನರಿಂದ ಒಡಕುಮಾತು ಕೇಳಬೇಕಾಯಿತು (ಕುಸುಸಂ. ೨೭೫). ೨. ವಿರೋಧವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು: ಕೆಲವು ದಿನಗಳಾದ ಮೇಲೆ ಅವನ ಹೆಂಡತಿಯ ಬಾಯಿಂದ ಒಡಕು ಮಾತು ಹೊರಟಿತು (ಯೋಧವು. ೨೬). [ಒಡಕು + ಮಾತು$_1$]

ಒಡಕುಸದ್ದು (ನಾ). ಒಡಕಲು ವಾದ್ಯದಿಂದ ಹೊರಡುವ ಸದ್ದು; ಇಂಪಿಲ್ಲದ ಧ್ವನಿ: ಬಾರಿಸುವ ಗಂಟೆ . . . ಲೊಡಲೊಡ ಒಡಕುಸದ್ದು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ನಮ್ಮ ಕಿವಿ ನೆಮ್ಮದಿಯಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು (ಸಾಹಿಜೀ. ೧೩). [ಒಡಕು + ಸದ್ದು$_3$]

ಒಡಕುಹಣೆ (ನಾ). ೧. ಒಡೆದುಹೋದ ಹಣೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಅದೃಷ್ಟದ ಗೆರೆಯಿಲ್ಲದ ಹಣೆ: "ಒಡಕುಹಣೆಯಿದು ಕೆಡುಕು ಗ್ರಹವಿದು ಕುಡಿಕತನದಾ ಫಲವಿದು" (ಕವಿವು. ೧೮-೧೫). [ಒಡಕು + ಹಣೆ$_1$ (< ಪಣೆ$_2$)]

ಒಡಕುಹರವಿ (ನಾ). ಒಡೆದುಹೋದ ಹರವಿ, —ಮಡಕೆ: ಪಂಡಿ ಗಂಜುವ ಬಂಟ ಒಡಕುಹರವಿ[ಪಾಠಾಂ. ಒಡೆದ ಹರವಿ]ಯ ಕಂಟ (ಕನಕ. ೧೩೧-೪). [ಒಡಕು + ಹರವಿ (< ಪರವಿ)]

ಒಡಕುಹಿಡಿಕೆ (ನಾ). (ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ) ಒಡೆದುಹೋಗಿರುವ ಹಿಡಿ, —ಕೈ: ಒಡಕುಹಿಡಿಕೆಯ ಎರಡು ಕಪ್ (ಕುಂಹಿಂ. ೧೧೫). [ಒಡಕು + ಹಿಡಿಕೆ]

ಒಡಕುಹುಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಭೇದೋಪಾಯ ಮಾಡು; ಒಗ್ಗಟ್ಟು ಮುರಿ: ನುಡಿವ ಗಂಭೀರ ಬೋಧಿಪ ಬೋಧೆ ತಮ್ಮನೆಂದೊಡಕುಹುಟ್ಟಿಸ ದೊಂದು ಪ್ರೀತಿ (ಭರಚ. ೫೧-೧೨೭); ದುರ್ಯೋಧನನು ಕುಶಲರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿ ಪಾಂಡವರಲ್ಲಿ ಒಡಕುಹುಟ್ಟಿಸಬಹುದು (ವಚಭಾ. ೬೨). [ಒಡಕು + ಹುಟ್ಟಿಸು (< ಪುಟ್ಟಿಸು)]

ಒಡಗಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಮರಳಿ ಕಚ್ಚು; ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಕಚ್ಚು: ನಾಯ್ ಕಚ್ಚಿದೊಡೊಡಗಚ್ಚಲ್ ಬೊಗುಟೆ ಬೊಗುಟಲೇಂ ಬಂದಪುದೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೮೫). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$)]

ಒಡಗತೆ 'ಒಡಗಥೆ' ನೋ.

ಒಡಗಥೆ, ಒಡಗತೆ (ನಾ). ಒಡೆದು ಅರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕಾದ ಕಥೆ; ಒಗಟಿನಂತಹ ಕಥೆ: ಒಡಗಥೆಗಳಂತಿರುವ ಅವರ ಸ್ವಪ್ನಗಳ ವಿಷಯ ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ವೇಧಕತೆಯಿದೆ (ವಿಚಾಮುಂ. ೭೯). **ಒಡಗತೆ**: (ಕ). [ಒಡ$_1$ (< ಒಡೆ$_1$) + ಕಥೆ]

ಒಡಗಲಸು, ಒಡಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೊತೆಗೆ ಸೇರು; ಒಂದಾಗು; ಕೂಡು; ಬೆರೆ; ಐಕ್ಯವಾಗು: ಪೊಲೆಯರೊಡಗಲಸದೆ ದಿವ್ಯಾರ್ಚನೆಯಂ ಸಕಳ ಸುರೇಂದ್ರಾರ್ಚಿತಚರಣಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟು ಪಡೆವುದು ಸುಖಮಂ (ಸಮುಪ. ೯-೧೨೪); ಕರುಣರಸಾಮೃತದೊಡಗಲಸಿದಮಳ ಕೇಕರರುಚಿಯ ಬೀಜಿ ಕಾತ್ಯಾಯಿನಿಯೊಳ್ (ಸೌಂದಪು. ೧-೪೩); ಕುಲಶೇಖರಪಾಂಡ್ಯಂ ಶಿವಾರ್ಚನಂಗೆಯ್ವುತ್ತೆ . . . ಮೂಲಲಿಂಗದೊಳೊಡಗಲಸಿದನೆಂತೆನೆ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೪-೧೧೧. ವ).

೨. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸು ; ಬೆರಸು ; ಕೂಡಿಸು : ಕಡಲೇಳ ನೊಡಗಲಸಲೋ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫–೩) ; ಸಕ್ಕರೆಯ ಪಾಲ್ಗೆನೆಯ ಘೃತವ ಕದಳೀಫಲದೊಳಿಕ್ಕಿಯೊಡಗಲಸಿ (ಗುರು ಚಾ. ೭–೩) ; ಜಲವಂ ಸುರಿಸಿ ಮಾಂಸದಿಂದೊಡೆ[ಡ]ಗಲಸಿ ರಣಪಿಶಾಚಿಯರಿಂಗೆ ಭೋಜನಂಗೊಡಿಸು (ತುರಂಗ. ೬೫–೬). **ಒಡಗಲಿಸು** : ೧. ತನ್ನ ಭಕ್ತಿಪಿಂಡವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಸಮರಸ ಪಾಕಮಾಡಿ ... ಒಡಗಲಿಸಿ (ಅವಚಂ. ೪೧೭–೫೬೮) ; ದೇವಕಾಂತೆಯರ್ ನಿವಳಿಸುವ ಮಂಗಳದೀಪಮಂಜರೀ ಮರೀಚಿಗಳೊಳ್ ಮಿಂಚಿನ ಗೊಂಚಲ್ಗಳೊಡಗಲಿಸೆ ಸೂಸುವ ಮುತ್ತಿನ ಸೇಸೆಗಳೊಳ್ (ಅರ್ಥನೇ. ೭–೪೩ ವ) ; ಒಡೆ[ಡ]ಗಲಿಪ ಪರಬಲವ ಮಾಣದೆ ಕಡಿದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೪೯–೩೨). [ಒಡ್ಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಕಲಸು$_1$]

ಒಡಗಲಿಸು 'ಒಡಗಲಸು' ನೋ.

ಒಡಗವಿ (ಕ್ರಿ). ಒಡನೆ ಕವಿ, —ಮುತ್ತು : ಬಳಿಯಲೊಡಗವಿಯಿತ್ತು ಚಾತುರ್ಬಲ (ಕುವ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೮–೫೫) ; ಒಡಗವಿವ ಸಮರಥಜಾಲವನು ಮುಱಿಯೆಚ್ಚು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩–೧೫). [ಒಡ್ಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಕವಿ$_1$]

ಒಡಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕಳೆ, —ಬಿಡು : ಬಿಡದೆ ಪೊಗೆ ಸುತ್ತಿ ತೋಳಂ ಸಡಿಲಿಸದಾ ಪ್ರಾಣವಲ್ಲಭರ್ ಪ್ರಾಣಮನಂದೊಡೆ[ಡ]ಗಳೆದರ್ (ಆದಿಪು. ೫–೨೪). [ಒಡ್ಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಕಳೆ$_1$]

ಒಡಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣು ; ಜೊತೆಜೊತೆಯಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣು : ಪಸರಿಸಿದ ತೋರಹಾರದ ಪೊಸವೆಳ್ದಿಂಗಳುಮನಮರ್ದ ಪೆರ್ದುಡುಗೆಗಳೊಳ್ ಮಿಸುಗುವ ಪೊಸಮಾಣಿಕದೆಳವಿಸಿಲುಮನೊಡಗಾಣಲಾದುದಾಸ್ಥಾಯಿಕೆಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೯–೫).

[ಒಡ್ಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಕಾಣ್]

ಒಡಗಾದು (ಕ್ರಿ). ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಮಾಡು ; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕಾದು : ಅಸುರರೊಳ್ ಹರಿ ಕಾದುವುದಲ್ತು ವಿಸ್ಮಯಂ ಸುರರೊಡಗಾದುವಂದಮಿದು ವಿಸ್ಮಯಮಾನಿದನಿಂದು ನೋಟ್ಟೆಂ (ಜಗವಿ. ೧೩–೩೬).

[ಒಡ್ಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಕಾದು$_1$]

ಒಡಗು$_1$ 'ಒಡುಗು' ನೋ.

ಒಡಗು$_2$ (ನಾ). "ಒಡಕು, ಭೇದ, ಭಾಗ" (ಮೋಳಿಮಾ. ಕೋಶ) : ಮೂಱಕ್ಕಾಱು ಸತಿಪತಿಭೇದವನಱಿದು ಆ ಆಱಱ ಒಡಗು ಇಪ್ಪತ್ತೈದಱ ಬೀಜದ ಭೇದವನಱಿದು ಮತ್ತೆ ನೂಱೊಂದು ಆಱಱೊಳಗಡಗಿ ಆಱು ಐದಱಲ್ಲಿ ನಿಂದು ... ಮೂಱು ಒಂದಱಲ್ಲಿ ನಿಂದು ಸಂದೇಹವಳಿಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೫೨–೫೬೩). [ಒಡೆ$_1$ (< ಒಡೆ$_1$) + –ಗು]

ಒಡಗು$_3$ (ನಾ). ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ನೀರುಹಾಯಿಸಲು ಮಾಡಿರುವ ಕಾಲುವೆ ; ಪಿಳ್ಳಕಾಲುವೆ : ತೋಟದ ಕಪ್ಪುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗದ್ದೆಯ ಒಡಗುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನೀರು ಹಸುಳೆಯಂತೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಗಳಹುತ್ತ ತೊದಲುತ್ತ ಹರಿದಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ಕಾನೂರು. ೩೫೩). [?]

ಒಡಗೂಟ (ನಾ). ಬೆರೆಯುವಿಕೆ ; ಕೂಡುವಿಕೆ : ಒಡಲುಂ ಜೀವಮುಮೊಂದಿದಂತೆ ಮಲರುಂ ಕಂಪುಂ ಮಲರ್ದಂತೆ ಒಡಗೂಟಂ ಸಮಸಂದ ನಮ್ಮೊಳಗೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೩೫೨) ; ತನುವಿಗೆ ವನಿತೆಯೊಡಗೂಟದಲಿ ಭೋಗಾಸಕತಿಯಾಗಿರಲು (ಅಮೃತ. ೧–೩೩).

[ಒಡ್ಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಕೂಟ$_1$]

ಒಡಗೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಈಡೇರಿಸು ; ಸಲ್ಲಿಸು : ಉಮೆಯ ಭಾವನೆಯನೊಡಗೂಡಿಸುವ ಸಕಲ ಸುರರ ಸಂಭಾವನೆಯ ಕೈಕೊಳ್ಳ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧–೨). ೨. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸು : ಒಡೆದ ಕೆರೆಯ ಕಟ್ಟಿದಂತೆ ನನ್ನ ಪತಿಯಲ್ಲಿ ಒಡಗೂಡಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಬಲುಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳಲು (ಬತ್ತೀಸ. ೪೯). [ಒಡಗೂಡು + –ಇಸು$_1$]

ಒಡಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡು ; ಬೆರೆ ; ಸೇರು ; ಒಂದಾಗು : ತಡೆಯದೆ ತಗುಳ್ದು ಮನದಳಿಪೊಡಗೂ[ಡಿದು]ದಂ ತಗುಳ್ದುಗುಂ ಕಾಮಿಗಳಾ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೦೨) ; ಕಾಗೆಯ ಮಱಿಯೆಂದಱಿಯದೆ ಕೋಗಿಲೆ ಕೈಗೊಂಡು ಕೂರ್ಮೆಯಿಂ ನಡಪಿದೊಡಂ ಕಾಗಾಯೆಂದುದು ಮತ್ತಂ ಕಾಗೆಗಳೊಡಗೂಡಿತೆಂಬವೋಲ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೦೪) ; ಮಹಿಳೆಯೊಬ್ಬಳೊಳ್ಳೆವರೊಡಗೂಡಿಹರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮–೩೦) ; ಮುದುಕ ಜವ್ವನೆಯನೊಡಗೂಡೆ ಮುದಿಗೂಬೆಯೊದಱಿಕೊಂಡಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೦೩) ; ಸುವರ್ಣ ರಜತ ಕಾಂತಿಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೧). ೨. ಜೊತೆಗೆ ಸೇರಿಸು ; ಕೂಡಿಸು : ಒಡಗೂಡಿ ಬಿಲ್ವಮೂಲಂ ಕಡಲೆ ತೊವರಿ ಶುಂಠಿ ಎಂಬಿವಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೩–೨೭) ; ತನ್ನ ನೆಳಲ(ನ್ನು) ತನ್ನ ಹಜ್ಜೆಯಲ್ಲಿ ಅಳೆದುಕೊಂಡು ಅದಷ್ಟನು ಯಿಮ್ಮಡಿಸಿ ಅದಱೊಳಗೆ ೧೧ ಒಡಗೂಡಿ ಮೇಲೆಯಿಟ್ಟು (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂ. ೧–೧೧).

ಒಡಗೂಡುವರು = ಸಂಗಾತಿಗಳು ; ಜೊತೆಗಾರರು : ಕಡುಗಲಿ ಬಂಟ ಕತ್ತಲೆಗಂಜಿ ಒಡಗೂಡುವರು ಬೇಕೆಂದು ಅಡಿಗಡಿಗಂಜುವುದ ಕಂಡೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೯೯–೭೪೨). [ಒಡ್ಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಕೂಡು$_1$]

ಒಡಗೊಳ್ 'ಒಡಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಒಡಗೊಳ್ಳು 'ಒಡಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಒಡಚು (ಕ್ರಿ). ಬಿಡಿಸು ; ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸು : '... ಒಂದಷ್ಟು ಒಡಚಿ ಹೇಳಬೇಕು' ಎಂದು, ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಕಿವಿಯಾಗಿ ಕುಳಿತಳು ರೇವಕ್ಕ (ಬೆಳುಮು. ೩೩). [ಒಡ$_1$ (< ಒಡೆ$_1$) + –ಚು]

ಒಡತಣ (ನಾ). ೧. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ ; ಸೇರಿರುವಿಕೆ ; ಸಹವಾಸ ; ಗೆಳೆತನ : ಮನವೇ ಸರ್ಪ ತನುವೇ ಹೇಳಿಗೆ ಹಾವಿನೊಡತಣ ಹುದುವಾಳಿಗೆ (ಬಸವ. ೧೩೦) ; ನಿನ್ನ ಶಿಶುವಿನೊಡತಣ ತೇಜಹು ಮಱಹವ ಸುಧೆಯೊಳಗಣ ಪ್ರಮುಥರು ಮೆಚ್ಚುವರೆ (ಅವಚಂ. ೨೨೭–೧೦೨೩) ; ಚದುರನಹೆ ನೀ ನಿನ್ನವೊಡತಣ ಕೂಟವರಿದೆನಗೆ (ಬಸಪು. ೪೦–೩೦) ; ಶಿವಶರಣರೊಡತಣ ವೈರ ನಿನಗೆಂತೆನೆ (ಮನೋವಿ. ೧–೯). ೨. ಜೊತೆಗಾರ ; ಸಂಗಡಿಗ : ತನ್ನೊಡತಣ ಶಬರರಂ ಪಿಂದಿರಿಸಿ ಯೊರ್ವನೆ ಬರುತ (ಬಸಪು. ೧೮–೫) ; ಒಡತಣ ಬೇಂಟೆಕಾಱರುವೆರಸಿ ನಿಚ್ಚಂ ಬೊಮ್ಮಯಂ ಬೇಂಟೆಗಳನಾಡುತ್ತ (ಬಸಪು. ೩೪–೩೦).

[ಒಡ್ಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + –ತಣ$_2$?]

ಒಡತರು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಬರು ; ಸಂಗಡತರು : ಬೊಕ್ಕಸವನ್ನು ಮಾತ್ರ – ಆತನ ವಶದಲ್ಲಿ ನಮಗೇ ಕಳಿಹಿ ಕುಡಬೇಕು ; ನೀನೇ ಒಡತರುವ ವಿಷಮಿಕೆಗೆ ಉದ್ಯೋಗಿಸಬೇಡ (ಚಿಟ್ಟಅ. ೫೮–೨೩).

[ಒಡ್ಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ತರು$_1$ (< ತರ್$_1$)]

ಒಡತರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : ವಡುವಾರದ ಗಿಡ, ಎಡತರಿ, ವಾಡುವರಡು, ಒದವಿನ, ಒಡತರೆ (ವೈಔಗಿ. ೩೦–೫೮೧).

[ಒಡ ? + ತರೆ ?]

ಒಡತಿ (ನಾ). ೧. ಯಜಮಾನಿ ; ಸ್ವಾಮಿನಿ : ಒಡತಿ ಗಡ ಬಹುಸಂಪದಕೆ ಬಾಯಾರ್ಬಡಿಕೆ ಹೆಂಗುಸ ಕೊಲುವೆನೆನುತ (ತೊರರಾ. ೫–೩–೫೮) ; ಅಮ್ಮನೊಡತಿಯೈಸೆ ಸಿರಿಗೆ (ಭರತ. ೧೯–೧೩೭) ; ತನ್ನ ತವರುಮನೆಗೆಲ್ಲ ತಾನೊಡತಿಯೆಂಬುನ್ನತಿವಡೆವುದಱಿಂದ (ಹದಿಬ. ೩–೩೫) ; "ಒಂದುಕ್ಷಣ ಪುರಸೊತ್ತಿಲ್ಲ ಒಡತಿ ..." (ಪದ್ಮಸ. ೧೯). ೨. ಹೆಂಡತಿ ; ಪತ್ನಿ (?) : ಬೂದಿಗನ ಕಾಳೆಗದೊಳ್ ಪೊಲುಕೇಶಿಯೊಡತಿ ಕುದುರೆಕಾಱನ ಕೊನ್ದು ಸತ್ತ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೧೭,೪–೯ ; ೬೦೦).

[< ಒಡೆಯ$_1$ + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಒಡತಿರುಗು 'ಒಡದಿರುಗು' ನೋ.

ಒಡದಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕುಳತ್ತೂರ್ ಒಡದಿ ಕಿಱು ಕೆಟ್ಟಿಗರಾಳೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೨, ೩-೩ ; ?). [?]

ಒಡದಿರುಗು, ಒಡತಿರುಗು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗು, —ಸುತ್ತು : ಸೂಜಿಗಲ್ಲಿದಿರ ಕಾರ್ಬೊನ್ನಂತೆ ತಿರುಗಿದೆಡೆಗಾ ಜವದೊಳೊಡದಿರುಗಿ ಬೆಂಡಾಗಿ ನಾರೀಸಮಾಜಮೆಸೆದುದು (ಚಿಬಪು. ೨೪-೨೧). **ಒಡತಿರುಗು :** ಎಲ್ಲವರ ನಲ್ವರಂ ಜ್ಯೋತಿಯೊಡತಿರುಗುವಾಕಾಶಮೇ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೫೭-೧೨೫೭). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ತಿರುಗು$_1$]

ಒಡದೊಱೆ (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಲೆ ತೊರೆ, —ಬಿಡು (?) : ಒಡದೊಱೆದಾಳ್ದನುಳ್ಳೊಡಮೆಯಂ ಕವರ್ದಾದೆಡರಲ್ಲಿ ತಂಮ ನಾಣಡಿಗಿಡೆ ಕೊಟ್ಟ ಭಾಷೆಗೊಡವಲ್ಕಣಮಾಜದೆ ಪಿಂತೆ ಬಾಳ್ವ ನಿಗ್ಗಡಿ ಸಚಿವರ್ಕ್ಗಳಂ ನಗುವ ವೋಲೆಸೆದಿಪ್ಪುದು ವೀರಶಾಸನಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೧೨-೧೦೦ ; 1220) ; "ಒಡದೊಱೆದು = ಸಂಗಡ ಸನ್ಯಾಸಗೈದು" (ಶಾಪಮಂ. ೧೨೪೫ ಕೋಶ). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ತೊಱೆ$_1$]

ಒಡನಡಪು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆ ಜೊತೆಯಾಗಿ ನಡೆಯಿಸು ; ಸಮಾನವಾಗಿ ಸಲಹು, —ಸಾಕು : ಸಕ್ಕದಂ ಕನ್ನಡಮೆಂಬೆರಡುಂ ಕವಿತೆಯನಮಳ್ವೆತ್ತರಂತಿರೊಡನಡಪಿದಂ ಕುರುಳ್ಗಳ ಸವಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೧೦). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ನಡಪು$_1$]

ಒಡನಲಿ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷಪಡು ; ಸಂಗಡ ನಲಿ: ಆವಳೊ ಬಳರಿಪುವೊಡನಲಿವ ಧನ್ಯೆಯೆಂದಳವೊರ್ವಳ್ (ಜಗವಿ. ೫-೨೬). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ನಲಿ$_1$]

ಒಡನಾಟ (ನಾ). ಸಹವಾಸ ; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವಿಕೆ : ಪಾಪಾನುರಾಗಮಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು ದುರ್ಜನರೊಡನಾಟಮಂ ಮಾಣ್ಬುದೆನ್ನಾಣೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೯೧) ; ಕೋಟಿ ಕದನಕೆ ಲೇಸು ಬೇಟೆಯರಸಿಗೆ ಲೇಸು ನೀಟಾದ ಹೆಣ್ಣು ತರಲೇಸು ಸುಜನರೊಡನಾಟವೇ ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೨೦) ; ಎದೆಯ ಕೊರೆಯುವ ಕೀಟ, ಸಂದೇಹದೊಡನಾಟ (ಪಾಂಚಜ. ೪೭). [ಒಡನೆ + ಆಟ]

ಒಡನಾಡಿ (ನಾ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಆಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಜೊತೆಗಾರ ಅಥವಾ ಜೊತೆಗಾತಿ : ಒಡನುಂಡೊಡನಿರ್ದೊಡವಳೆದೊಡನಾಡಿಗಳಾಗಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೭೭) ; ಬಂಬಲ್ಗುರುಳೊಡನಾಡಿಗೆ ತುಂಬಿಗೆ ತಾನೆಂದು ಮುಳಿದು (ಅನಂಪು. ೭-೧೪) ; ನಿಮ್ಮ ಒಡನಾಡಿಯಾದ ಶಕುಂತಳೆಯು ಹೊರಟುಹೋದಳು (ಶಾಕುಂತ. ೫೯-೫). [ಒಡನಾಡು + -ಇ$_3$]

ಒಡನಾಡಿಕೆ (ನಾ). = ಒಡನಾಟ : ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಸಾವಿರದಾ ಇಪ್ಪತ್ತೈದುನೂರಾ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆಂದರೂ ನಿನ್ನ ಒಡನಾಡಿಕೆಯು ಬೇಡ (ಕಗದ್ಯ. ೩೯). [ಒಡನಾಡು + -ಇಕೆ]

ಒಡನಾಡಿಗ (ನಾ). = ಒಡನಾಡಿ : ಅಂತುಭಯಮಾರ್ಗಂಗಳಭಿನಯಂಗಳಿಂ ಸಭೆಯಂ ಸಾಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾಗಿಸಿ ಸುರದಾರಕರನೆ ಪರಮೇಶ್ವರನೊಡನಾಡಿಗರ್ಮಾಡಿ ಸುರಪುರಂಧ್ರಿಯರನೆ ದಾದಿಯರ್ಮಾಡಿ (ಮಹಾನೇ. ೯-೧೪ ವ). [ಒಡನಾಡು + -ಇಗ]

ಒಡನಾಡಿತನ (ನಾ). = ಒಡನಾಟ : ದೇವ ಕರುಣಿಸು ಕರುಣಿಸೈ ಮೈದೋಱು ತನ್ನೊಡನಾಡಿತನದನುವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೭೮) ; ಬಿಡು ನಿನ್ನ ಕೇಡು ನಿನ್ನಯ ತವರೂರ ಕೇಡೊಡನಾಡಿತನದ ಸೊಕ್ಕಿಂದ ನುಡಿವುತಿದ್ದಪೆ (ಭರಚ. ೯-೯೭). [ಒಡನಾಡಿ + -ತನ]

ಒಡನಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಆಡುವಂತೆಮಾಡು ; ಸಹವಾಸವನ್ನು ಒದಗಿಸು : ಎಚ್ಚನುಚ್ಚಳಿಸುವ ತುರಂಗವನೊಚ್ಚತವೆ ಕೊಂದನು ರಥೌಘವನಚ್ಚರಿಯರೊಡನಾಡಿಸಿದನುರವಣಿಪ ಕಾಲಾಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨-೨೧). [ಒಡನಾಡು + -ಇಸು$_3$]

ಒಡನಾಡು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಆಡು ; ಸಹವಾಸಮಾಡು : ಒಡನಾಡಿಯುಮೊಡನೋದಿಯುಮೊಡವಳೆದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೦) ; ಭಕ್ತರೊಡಗೂಡುವುದು ಭಕ್ತರೊಡನಾಡುವುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೮೧) ; ಒಳಗುವೇಳುವುದೊಡನಾಡುವುದೊಲಿದೊಲ್ಮೆಗೆಳಸುವುದೇಕವೆನಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೩-೪೨).

ಒಡನಾಡಬಿಡು = ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆರೆಯಲು ಅವಕಾಶಕೊಡು : ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಸಜ್ಜನರೊಡನಾಡಬಿಟ್ಟರು ಖಳನಿಗೆ ಸದ್ಬುದ್ಧಿ ಬರದು (ಇಂಚಾಪ. ೨೨೧-೯೪). [ಒಡನೆ + ಆಡು$_1$]

ಒಡನಿಡು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಾಗಿಡು ; ಸೇರಿಸು : ಕಸ್ತೂರಿಯೊಡನಿಟ್ಟು ಕುಟ್ಟಿ ತೆಗೆದಿಟ್ಟರು ಲಶುನಕೆ ಸೌರಭ ಬರದು (ಇಂಚಾಪ. ೨೨೧-೯೪). [ಒಡನೆ + ಇಡು$_1$]

ಒಡನಿರ್, ಒಡನಿಱ್ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿರು ; ಕೂಡಿರು : ತಾಮುಮಾಮುಮೊಡನಿರ್ಪಂ ಬರ್ಪುದೆಂಬೀಶಶಾಸನಮಂ ನೆತ್ತಿಯೊಳಾಂತು (ಆದಿಪು. ೧೪-೩೧) ; ಬಿಡದೆ ನಮ್ಮೊಡನಿಪ್ಪ ನಾವೀಯೆಡೆಯೊಳಿರೆ ನಂದನನು ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಯೊಳಿರಂ (ಬಸಪು. ೪೮-೨೫). △ **ಒಡನಿಱ್ :** ಪೆರ್ಮಾಡಿನಡಿಗಾಮುಣ್ಡನ ಮಗಂ ರಾಮನಲ್ಲಿ ಸತ್ತೊಡೆ ಪೆರ್ಮಾಡಿನಡಿಯು ಮೆಱೆಯಪ್ಪನುಮೊಡನಿಟ್ಟು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೩-೧೦ ; 910). [ಒಡನೆ + ಇರ್$_1$]

△ **ಒಡನಿಱ್** 'ಒಡನಿರ್' ನೋ.

ಒಡನುಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡು ; ಸಂಭಾಷಿಸು : ನಿಸ್ತ್ರಪಾಗ್ರೇಸರೆಯೊಡನುಡಿವಲ್ಲಿಂದಮೇಂ ಕಷ್ಟಮುಂಟೇ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೩೩) ; ಬಡವಂ ಗುಣಿಯಾದೊಡಮವನೊಡನುಡಿಯಂ (ಸಮುಪ. ೪-೫೯). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ನುಡಿ$_1$]

ಒಡನುಡಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳು ; ಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳು : ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸೇನು ? ಒಡನುಡಿ, ಸಂಕೋಚ ಬೇಡ (ರೂಢಿ). ೨. ಸಾರು ; ಘೋಷಿಸು : ತುಂಗಭದ್ರೆ . . . ಅಂದಿನ ಭಕ್ತಿ, ಪ್ರೇಮ, ತ್ಯಾಗಗಳನ್ನು ಒಡನುಡಿಯುತ್ತ ಇಂದಿಗೂ ಸಾಗಿಹಳು (ಕುಂಕುಮ. ೪೭) [ಒಡ$_1$ (< ಒಡೆ$_1$) + ನುಡಿ$_1$]

ಒಡನುಡಿ$_3$ (ನಾ). ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾತು ; ಬಿಚ್ಚುನುಡಿ : ಅರವಿಂದರ ಮಕರಂದವ ಕುಡಿವಾ ನುಡಿಬೇಕು ಒಡನುಡಿಬೇಕು (ಹೃದಸ. ೩೩-೧೬). [< ಒಡನುಡಿ$_2$]

ಒಡನೆ (ಅ). ೧. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ; ಸಂಗಡ ; ಒಟ್ಟಿಗೆ : "ಸಹಾರ್ಥಮೊಡನೆನೆ" (ಶಮದ. ೩೦೯) ; ಕುಡಿಯೆ ಅಱೊಡನೂರೊರೊಳ್ (ಎಕ. I, ೧-೧೯ ; 466) ; ನುಡಿವಲ್ಮೆಯಲ್ಲದೇಂ ಕಲ್ತೊಡನೋದುವುವಲ್ತೆ ಗಿಳಿಗಳುಂ ಪುರುಳಿಗಳುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೦) ; ಒಡನೆ ದರಿದ್ರರೆಲ್ಲಮಭಿಮಾನಿಗಳಪ್ಪೊಡಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೨೩ ಶೂದ್ರಕ) ; ಒಡನೆ ಹುಟ್ಟಿದುದಲ್ಲ ಒಡನೆ ಬೆಳೆದುದಲ್ಲ (ಬಸವ. ೭೭೫) ; ಘನಸಂಗರದೊಳಗೆ ನನ್ನೊಡನೆ ತುಡುಕಿದಡಱಿಯಬಹುದೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೪೩). ೨. ಕೂಡಲೆ ; ತಕ್ಷಣ ; ಬೇಗನೆ : ಅಮಿತತೇಜನುಂ ಶ್ರೀವಿಜಯನುಮಂತೆ ಬಱಿಯನೆ ತಗುಳ್ದು ಮಾನಸ್ತಂಭಮಂ ಕಾಣಲೊಡನೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಮಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು (ಚಾವುಂಪು. ೫೭-೯) ; ಪಟ್ಟೆರ್ದ ನಾಯ ನಡುವಂ ಮೆಟ್ಟೆ ಕನಲ್ದೊಡನೆ ಮೇಲೆ ಪಾಯ್ದುದು ತಿನೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೫೬) ; ಜಿಕ್ಕೆಯ ಕೊಡಹಿ ಹಾಱಿತು ಪೊಡನೆ ಮರಳಿತು ಧರೆಗೆ (ನಳಚ. ೨-೨೧).

ಒಡನೊಡನೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ತನ್ನ ಪವಡಿಸುವ ಮಾಡಕ್ಕೊಡನೊಡನೋಲಗಿಸುತ್ತುಂ ಬಂದ ಪಂಡಿತರ್ಕಳುಮನುಚಿತ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಗಳಿಂ ವಿಸರ್ಜಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೯ ವ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಡನ್, ಉಡನೇ]

ಒಡನೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಲೆ ಚಿಮ್ಮು; ಒಡನೆ ಹಾರು : ಬಿಗಿವರು ಬಿನ್ನಣಿಸುವರು ತೆಗೆವರು ಕೆಳಗುಮೇಲಾಗುವರೊಡನೊಡನೆಗೆವರು ನಿಂದು ಕಾದುವರು (ಮೋಹತ. ೧೨–೮೬).

[ಒಡ್$_2$ (< ಒಡಂ) + ನೆಗೆ$_1$]

ಒಡನೆರೆ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡು, —ಸೇರು : ದಿವ್ಯಾಪ್ಸರಸೆಯರೊಡನೆರ[ರೆ]ದು ಸಮ್ಪು ಸನ್ತೋಸದಿಟ್ಟಂ (ಇಅ. XX, ೬೦–೧೬ ; 9ನೆಯ ಶತ). [ಒಡ್$_2$ (< ಒಡಂ) + ನೆರೆ$_1$]

ಒಡನೋದಿ (ನಾ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಓದುವವನು ; ಸಹಪಾಠಿ : ಒಬ್ಬರ ಹೃದಯವನ್ನೊಬ್ಬರು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಿತುಕೊಂಡಿರುವ ಈ ಮಕ್ಕಳು ಒಡನೋದಿಗಳು ಒಡನಾಡಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲ (ಶಾಂತಲಾ. ೬೧).

[ಒಡನೋದು + –ಇ$_3$]

ಒಡನೋದು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಓದು, —ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡು : ಒಡನಾಡಿಯುಮೊಡನೋದಿಯುಮೊಡವಳೆದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೦).

[ಒಡನೆ + ಓದು$_1$]

ಒಡಪಡು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗು: ನಲಿದೊರೆವುದೊಡನಿರ್ಪುದಲಸದೊಡಪಡುವುದೊಡನಲಿದುಂಬುದೆಂಬ ಜಾಬಾಲಶ್ರುತಿಯಂ (ಸಾನಂಚ. ೩–೮೫). [ಒಡ್$_2$ (< ಒಡಂ) + ಪಡು$_1$]

ಒಡಪಾಟ (ನಾ). ಒಡಪಿನ ಆಟ ; ಒಗಟೆಯನ್ನು ಇಕ್ಕುವ ಹಾಗೂ ಬಿಡಿಸುವ ವಿನೋದ : ವಧೂವರರ ಒಡಪಾಟ ಆಡಿಸುವವಳೂ ಅವಳೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೬೯). [ಒಡಪು$_1$ + ಆಟ]

ಒಡಪು$_1$ (ನಾ). **೧.** ಒಡೆದಿರುವಿಕೆ ; ಒಡಕು : ಪುರದ ಕೆಱೆಯ ಒಡಪುಗಳನೂ ಕಟ್ಟಿ ರೂಪುಮಾಡಲಾಗಿ (ಎಕ. IX (S), ಹೊಸಕೋ. ೧೮೪–೧೮ ; 1433). **೨.** ಒಡೆದಿರುವ ಹಾಲಿನ ಗಟ್ಟಿಭಾಗ : ವಡೆಯ ಬೇಯಿಸಿಕೊಂಡು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನುಱುಕಿಸಿದ ಪುಡಿಯುಮಂ ತುಪ್ಪದೊಳು ಹುರಿದು ಹಾಲೊಡಪಿನಿಂದೊಡವೆರಸಿ ನೀರುಳ್ಳಿ ಶುಂಠಿಯಂ ಹಾಕಿ ಹೆಱೆದುಪ್ಪದೊಳು ಕಲಸಿಕೊಂಡು (ಸೂಪಶಾ. ೧–೬೭). **೩.** ಒಡೆದ ತುಂಡು ; ಖಂಡ (?) : ಮಿಕ್ಕಾದ (ಮಿಾರಿದ) ಅವಧೂತರುಗಳೆಲ್ಲಾ ಎನ್ನ ಉಳಿಯೊಳಗಣ ಒಡಪು (ಸರ್ವವ. ೧೨೧–೬೨೩). **೪.** (ಉಕ) ಒಗಟೆ ; ಸಮಸ್ಯೆ ; ಪ್ರಹೇಳಿಕೆ : ಈ ಒಡಪಿನ ಅಂದವನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿಶಾಲವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬಿಡಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೧೬).

ಒಡಪಿಡು = ಒಗಟು ಹಾಕು : ಬಂದ ಐದೇರೆಲ್ಲ ಚಂದದಾರುತಿ ಬೆಳಗೆ ಒಡಪಿಟ್ಟು ಮಂಗಳ ಪಾಡ್ಯಾರೆ (ಲೋಕಗೀ. ೮೫). ಒಡಪುಹಾಕು= ಒಡಪಿಡು : ನಾಚಿದಂತೆ ನಟಿಸುತ್ತ 'ಒಡಪುಹಾಕಿ' ಪತಿಯ ಹೆಸರು ಹೇಳಿದಳು (ಕರಿಹಾ. ೧೪).

[ಒಡ್$_1$ (< ಒಡೆ$_1$) + –ಪು. / ತಮಿ. ಉಡೈಪ್ಪು]

ಒಡಪು$_2$ (ನಾ). ಮಿಾಸಲಾದುದು ; ಒಡವೆ (?) : ಇನ್ನು ನಿನ್ನ ದೇಹ ಮುಡಿಪು ಧರ್ಮಕೆ, ಸಂಘಕ್ಕೆ ಒಡಪು (ಕ್ರೌಂಚಧ್ವ. ೬೮). [?]

ಒಡಪುಟ್ಟು 'ಒಡವುಟ್ಟು$_1$' ನೋ.

ಒಡಬಂದಿ (ನಾ). ಕೂಡಿ ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಜೊತೆಯ ಸೆರೆಯಾಳು (?) : ಹರಿದು ಹತ್ತಿ ಮುತ್ತಿ ಹಿಡಿದಹೆನೆಂದು ಜಾಱಿ ಉರುಳಿ ಬಿದ್ದರು ಅನಂತರು ಹಿಡಿದವರೆಲ್ಲ ಹೆಣನುಂಡು ಹೋದರು ನಾ ಹಿಡಿದ ಬಂದಿ [ಪಾಠಾಂ. ಬಂಡಿ]ಒಡಬಂದಿಯಾಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೧೧೫–೪೬೬ ; ಪ್ರಭುವ. ೨೨೯–೧೬೬ ನೋ) ; ನುಡಿಗೆಡೆಗೊಡದ ಘನವ ಹಿಡಿದು ಒಡಬಂದಿಯಾದಳು ಎಡೆಯಿಲ್ಲದ ಪರಿಪೂರ್ಣದೊಳಗೆ ನಡೆನುಡಿಗೆಟ್ಟಳು (ಅವಚಂ. ೨೯೩–೧೧೧೮). [ಒಡ್$_2$ (< ಒಡಂ) + ಬಂದಿ$_1$]

ಒಡಬಡಿಕೆ 'ಒಡಂಬಡಿಕೆ' ನೋ.

ಒಡಬಡಿಸು 'ಒಡಂಬಡಿಸು' ನೋ.

ಒಡಬಡು 'ಒಡಂಬಡು$_1$' ನೋ.

ಒಡಬಾಳು$_1$ 'ಒಡವಾಟ್' ನೋ.

ಒಡಬಾಳು$_2$ (ನಾ). ಕೂಡಿ ಬಾಳುವಿಕೆ ; ಸಹಜೀವನ : ಒಡನೆ ಬೆಳೆದು ಒಡಬಾಳು ನಡೆಸುತ್ತಿರುವ ಪಂಥ (ತುಂಗಭ. ೭).

[ಒಡ್$_2$ (< ಒಡಂ) + ಬಾಳು$_2$ (< ಬಾೞ್$_2$)]

ಒಡಬಾಳು$_3$ (ನಾ). ಒಡಕು ಬಾಳು ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಬಾಳು, —ಜೀವನ : ಏನೂ ತಿಳಿಯದ ಒಂದು ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದ ಜೀವದ ಮೇಲೆ ಈ ಒಡಬಾಳಿನ ಭಂಗ ಹೊರಿಸಬೇಕೆ ? (ಸುಖವಿ. ೫೨) ; ಈ ಒಡಬಾಳು ಸಾಕಾಗಿ ಹೋಗಿದೆ (ಪುನರು. ೨೭೮).

[ಒಡ್$_1$ (< ಒಡೆ$_1$) + ಬಾಳು$_2$ (< ಬಾೞ್$_2$)]

ಒಡಬೆಸು (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕೂಡಿಸು ; ಬೆಸೆದು ಕೂಡಿಸು : ಕುಲದ ಮಲಿನವ ತೊಳೆದು ಕೌರವಕುಲದೊಳೊಡಬೆಚ್ಚುವನಿಪಾಲಕತಿಲಕ ಕುರುಪತಿಗಾಪ್ತರಿಲ್ಲೆಂದಳಲಿದನು ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೭–೬).

[ಒಡ್$_2$ (< ಒಡಂ) + ಬೆಸು (< ಬೆಸೆ$_1$)]

ಒಡಮಡಕೆ (ನಾ). ಒಡೆದುಹೋದ ಮಡಕೆ : ಮರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಮಾತು ಒಡಮಡಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಒಡಕುಮಡಕೆ, ಒಡಮೊಗೆಯ]ತೂತು (ಕನಕ. ೩೩–೨). [ಒಡ್$_1$ (< ಒಡೆ$_1$) + ಮಡಕೆ]

ಒಡಮಡಿ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಾಗಿ ಸಾಯು : ಕಡುಗಡುಪಿನಂಕದಾಂತೊಡಮಡಿದುವು ಗಿರಿವರದೊಳುಗ್ರಕರಿಯುಂ ಹರಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೧೦೭). [ಒಡ್$_2$ (< ಒಡಂ) + ಮಡಿ$_1$]

ಒಡಮನೆ (ನಾ). ಕೂಡಿ ಇರುವ ಮನೆ ; ಸಹವಾಸದ ಮನೆ (?) : ಇಂಬಪ್ಪ ಶರಧಿಯ ಸಂಭ್ರಮದ ಮೊರಹಿನಲಿ ಶಂಭುವೆ ನಿನ್ನನೊಡಗೂಡಿದೆನಯ್ಯಾ ಬೇಱೊಂದ ಕೇಳೆ ಬೇಱೊಂದ ಕಾಣೆ ಮಹಾ ಉಲುಹೆ ಒಡಮನೆಯಾದೆನಯ್ಯಾ (ಸಿದ್ಧವ. ಕ. ೧೧೯೬). [?]

ಒಡಮರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಆತನ ತಂಮ ಮಂನೆಯ ಒಡಮರಸಂ ತಂನ ನಡಸಿದ ಎಳೆಯರು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೩–೮ ; 1115). [ಒಡಮ್$_0$ + ಅರಸ$_1$]

ಒಡಮರುಕ 'ಒಡಮಱುಕ' ನೋ.

ಒಡಮಱುಕ, ಒಡಮರುಕ (ನಾ). ಜೊತೆಯವರಿಗಾಗಿ ಪಡುವ ಅನುಕಂಪೆ, —ಸಂತಾಪ : ಕೇಳ್ವರ ಕಣ್ಗಳೊಳ್ ಒಡಮಱುಕದಶ್ರುಗಳ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩೪–೬೨೦). **ಒಡಮರುಕ** : "ಇತರರ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುವುದು ; ಸಂತಾಪ" (Condolence. ಇಂಕನಿ) : ಒಡಮರುಕದ ಒಳಗುದಿಯೇಳುವುದು (ಬದ್ಧಪ್ರ. XXX ಪೀಠಿಕೆ).

[ಒಡ್$_2$ (< ಒಡಂ) + ಮಱುಕ]

ಒಡಮಱುಗು (ಕ್ರಿ). (ಜೊತೆಗೆ) ಅನುಕಂಪಿಸು ; ಸಂತಾಪಪಡು : ನಿನ್ನಯ ಮಱುಕಕೆ ಒಡಮಱುಗಿದೆ ನಾನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೬–೩೩೯).

[ಒಡ್$_2$ (< ಒಡಂ) + ಮಱುಗು]

ಒಡಮು 'ಒಡಂಬು' ನೋ.

ಒಡಮುರಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಲೇ ತಿರುಗು : ದೇವ ದಿಟ ನೀನೊಡಮುರಿದು ನೋಡಿದೊಡ ನಾ ಥಂಗೊಡೆತನವನಿದನಾರು ಕೊಟ್ಟರು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೭೧–೫೨) ; ಕೆಡೆದನು ಖಗರಾಜ ನಂದೀಶ ನೆಗ್ಗಿದನೊಡೆ[ಡ]ಮುರಿದೆದ್ದ ರಾಕ್ಷಸನದಿ (ಮೋಹತ. ೩೮–೩೭) ; ಸೆಱಗುವಿಡಿಯೆ ಸಾರ್ಸಾರೆಂಬ ಕರವನು ಭರದೆ ತುಡುಕಲೊಡೆ[ಡ]ಮುರಿವ (ಕಂಸವಿ. ೬–೧೭೫).

[ಒಡ್$_2$ (< ಒಡಂ) + ಮುರಿ$_1$]

ಒಡಮುರ್ರಿ 'ಒಡೆಮುಱು' ನೋ.

ಒಡಮುರಿಕೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಹಸಿಮೆಣಸಿನ ಕಾಯಿ, ಕಡಲೆಬೇಳೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ, ಒಡಒಡಕಲಾಗಿ ರುಬ್ಬಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಚ್ಚಡಿ. [ಒಡ$_1$ (< ಒಡೆ$_1$) + ಮುರಿಕ]

ಒಡಮೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬಿಂಬಿಸು, —ರೂಪಿಸು; ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸು: ದೇವರಿದ್ದರೇನು? ದೇವತೆಗಳಿದ್ದರೇನು? ಮನೋಭಾವನೆಗಳ ತಾಕಲಾಟದ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಅವರಲ್ಲಿ ಒಡಮೂಡಿಸಿ ಮಾನವರಂತೆ ಮಾತಾಡಲು ಹಚ್ಚಿದೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೬೪); ಬಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಅಳತೆಕೋಲಿನ ಆಧಾರದಿಂದ ಪ್ರತಿರೂಪವನ್ನು ಒಡಮೂಡಿಸಿ (ರಂಗವ. ೧೦೬). [ಒಡಮೂಡು + –ಇಸು$_3$]

ಒಡಮೂಡು (ಕ್ರಿ). ಆವಿರ್ಭವಿಸು; ಪ್ರಕಟವಾಗು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ನೆತ್ತರೊಡಮೂಡಿದೊಡಮವನೊಂದು ಮಾತನೆತ್ತಿಲ್ಲ (ಗೊಲ್ಲೊಭಾ. ೯–೨೫೦); ಆಗ ಅವನಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತಿ ಒಡಮೂಡಿ ಮನದೊಳಗೇ ನಾಚಿದ (ಬದುರೆ. ೧೯); ಹಿಂದಿನ ಸಂತೋಷಸಮಯದ ದಿನಗಳು ಆವರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಒಡಮೂಡಿದಂತೆ ತೋರಿತು (ನವನೀ. ೭೮); ಕಡೆದುಮಾಡಿದ್ದೊ ಒಡಮೂಡಿದ್ದೊ (ಗಾದೆ).

[ಒಡ$_1$ (< ಒಡೆ$_1$) + ಮೂಡು$_1$]

ಒಡಮೆ, ಒಡವೆ, ಒಡೆಮೆ (ನಾ). (ಹೊಂದಿರುವ) ವಸ್ತು; ಆಸ್ತಿ; ಆಭರಣ; ದ್ರವ್ಯ; ಐಶ್ವರ್ಯ: ಚಿಂತಿಪಳ್ ಕಳವಳಿಪಳ್ ಕರಂ ಕಳಿಯೆ ನಂಬಿಪಳಿಂಬಳಿಪಳ್ ಕಡಂಗಿ ಕಾಲ್ಗಳೊಳೆ ಪೊರಳ್ವಳುಳ್ಳೊಡಮೆಯಂ ಕೊಳಲೆಂದವಳೊರ್ವಳೊರ್ವನಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೩ ಶೂದ್ರಕ); ಪೆಱರೊಡಮೆಯನುೞಿ ಸೆಱೆವಿಡಿದಿರ್ಪರಿನ್ನರುರ್ವಿಯೊಳೊಳರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೮); ಕಿಡುವೊಡಮೆಯನೊನ್ದನೆ ಕೊಟ್ಟೆಡೆಮುಡಗದಿಹಂ ಪರಂಗಳೆಂಬೆರಡುಮನಂಗಡಿಯೊಳ್ಕಡದೊಡಮೆಯನಡಿಗಡಿಗಾರ್ಜ್ಜಿಪರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦೦–೪೧; 28); ಅಯ್ಯಾ! ದೇವರ್ಕಳೊಸೆದಿತ್ತು ನಟ್ಟಪರ್ ಮಾನವರೊಳಜೀವನ್; ಎಮ್ಮನಿತುಮೊಡಮೆಯೊಳ್ ಮಿಗಿಲ ಪೇರೊಡಮೆಯದು (ಅಂತಿಗೊ. ೩೧–೬೩೮). **ಒಡವೆ:** ಮಗಳನೀವೆನ ಪ್ಪೊಡೆ ಕೊಡಗೂಸೆಂಬುದು ಪೆಱರೊಡವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೨೫ ವ); ಒಡವೆಯನೊಡಲಂ ದೇವಗ್ಗೊರ್ಡನೊಡನೆ ನಿವೇದಿಸುತ್ತು ಶಿವಸನ್ನಿಧಿಯಂ ಪಡೆದಂ (ಎಇ. XIV, ೨೭೨–೩೫; 1173); ಆವೊಬ್ಬರೊಡವೆಗಳುಪುವರಲ್ಲ (ತಿರುರ. ದೇ. ೧೧–೧೩); ಮಡದಿಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಒಡವೆಯನೀಯದಗೆ ಕಡುದಾರಿದ್ರ್ಯವೆ ಸಾಕ್ಷಿ (ಪುರಂದ. ೨–೧೭–೨). **ಒಡೆಮೆ:** ಆರ್ಗಂ ಸಲ್ಲದೀ ಬಸದಿಯೊಡೆಮೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೧–೬೬; 1007).

ಒಡವೆವಸ್ತು = ಆಭರಣ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತು: ಆಕೆ ತನ್ನ ಒಡವೆ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಾರಿ . . . ಅಪೀಲು ಹಾಕಿದಳು (ಬಂಕಿಮ. ೧೩೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಡೈ, ಉಡೈಮೈ; ಮಲ. ಉಡಮ; ತುಳು. ಒಡವೆ; ತೆಲು. ಒಡಮಿ, ಒಡಮೆ]

ಒಡಮೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು: ಪನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಮನವಧಿಮಾಡಿ ಒಡಮೆವಡೆಯಲ್ ಪೋಗಿ ಅವಧಿಗೆ ಬಾರದಿರ್ದೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೧೮–೮). [ಒಡಮೆ + ಪಡೆ$_1$]

ಒಡರ್, ಒಡರು, ಒಡಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾಡು; ರಚಿಸು: ಮೃಡಶರಣನತಿ ಲಿಂಗಪೂಜೆಯನೊಡರಿ ಸಂತೋಷದೊಳು ಭಕ್ತರ ಗಡಣದಿಂದೈತಂದು (ಶಂಕದಾ. ೫–೪೫). ೨. ನೀಗು; ಸಾಧ್ಯವಾಗು: ಸವ್ಯಸಾಚಿಯ ಮಿತ್ರನಿಲ್ಲಿಲ್ಲ ತನಗಧ್ವರ ವ್ಯಸನಮೆಂತೊಡವುರ್ದು ಪೇಳಿಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೩೧). ೩. ಒದಗು; ಉಂಟಾಗು: ಗುರುದ್ರೋಹಕೆಂತೊಡರ್ದುದು ನಿನ್ನ ಮನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭–೩೨); “ . . . ಲೋಗರ್ಗೆ ಕಲ್ಯಾಣಮುಮೊಡರ್ಗುಂ . . . ” (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫–೧). ೪. (?): ಎಮ್ಮ ಮುದ್ದುಗುವರನಂ ಕಟ್ಟದಿರೊಳ್ ಕಂಡು ಸೊಂಡಿಲೊಂದು ಚೆಲ್ವಿನ ಪಲ್ಲಮುಱಿ ಬಗೆಯೊಳೊಡರ್ವಂತು ಪೊತ್ತ ನಾಲ್ದೋಳ ಶೋಭೆಯ ಕಂದನೊಂದಿರಂ ಮನಂಬುಗಲೊಡಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೭–೧೨). **ಒಡರು:** ೫. ತೊಡಗು; ಕೈಕೊಳ್ಳು; ಆರಂಭಿಸು: ಪ್ರಣಯಕಲಹವನೊಡರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಒಡರ್ಚಿ] . . . ಮುನಿದೊಡೆ ಸೋಲ್ತು (ಬಸಪು. ೪೨–೧೪). **ಒಡಱು:** ೫. ಎನ್ನೊಡಱುವರೆನ್ತು ಪಾಯಿಸುವರೆನ್ತು ತಱುಂಬುವರೆನ್ತು ನಿಲ್ವರೆನ್ತೊಡಱುವರೆನ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಣನೊಳಾನ್ತು ಬರ್ದುಂಕುವರನ್ಯಭೂಭುಜರ್ (ಎಇ. XV, ೩೪೦–೧೨; 1071). [?]

ಒಡರಿಚು ‘ಒಡರ್ಚು’ ನೋ.

ಒಡರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾಡು; ರಚಿಸು; ನಿರ್ಮಿಸು; ನೆರವೇರಿಸು: ತಡೆಯದೆ ಮಹಾಧ್ವ ಕೃತಿಗಳನೊಡರಿಸಲಾರ್ಪಾತನೆಲ್ಲರಿಂದಂ ಬಲ್ಲಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೬); ಅಂದು ವೃಷಭಾದಿ ಜಿನರ್ಗೆ ಪುರಂದರನೊಡರಿಸಿದ ಸೂಚೀಯಾನಕ್ರಮದಿಂ (ಅನಂಪು. ೫–೫೩); ಒಡರಿಸಿದನಭಿನವನಿಘಂಟನಭಿನವ ಮಂಗಂ (ಮಂಗರಾ. ೨–೬); ಕಡುರಯ್ಯಮಾಗಿದೆ ಭಾವಚಿತ್ರವನಿದನೊಡರಿಸಿದನ ಜಾಣ್ಮೆಯೆಂತೊ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬–೩೧). ೨. ಪ್ರಯತ್ನಿಸು; ಹೆಣಗು: ಪಿಡಿವಾರ್ಪ ಭರದಿನೆತ್ತಲ್ಕೊಡರಿಸಿದೊಡೆ ನೆಲದಿನಣಮೆ ತಳರದೆ ಬಿಲ್ ನಿಲ್ತೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೫೯); ಧಮ್ಮಂಗಳಿಗೊಡರಿಸುವವರೆಲ್ಲವೊಡೆಯರ್ (ಇಆ. XVIII, ೧೩೯–೧೬೩; 999); ಒಡನೇಱಿ ಸವತಿ ನೂಂಕಲ್ಕೊಡರಿಸೆ ತೊಱೆಯೊಳಗೆ ಪಱುಗಲತ್ತಿತ್ತಲಣಂ ಮಿಡುಕದೆ ತಿರಿಯುತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೨–೨೪; 1008); ಕಾದಲೆಂದೊಡರಿಸುವಾತನೇಂ ಭುಜಗಮುರ್ದ್ದನನೇ ಕಲಿಗೋನಭೂಪನೊಳ್ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯–೩೭; 1042). ೩. ತೊಡಗು; ಆರಂಭಿಸು; ಉಪಕ್ರಮಿಸು: ವಾರಿಯನಾ ನೃಪತಿ ಕುಡಿಯಲೊಡರಿಸಿದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೪೬); ದಿವಿಜರ್ ನಡುಗಲ್ಕೊಡರಿಸುವಿನಂ ಜಟಾಸುರ ಹಿಡಿಂಬ ಬಕವೈರಿ ಸಿಂಹನಾದಂಗೆಯ್ದಂ (ಗದಾಯು. ೭–೧೬); ನಡೆದುದೆ ಮಾರ್ಗಂ ಪದವಿಡಲೊಡರಿಸಿದುದೆ ಭಂಗಿ ಕೇಶವಂಗಿಧಿರುಂಟೇ (ಶಮುದ. ನ. ೩೩೮); ತನ್ನವರೊಡರಿಸಿದ ವೈರವನು ಮಱೆದೆಯಲಾ (ನಿಭಾಗ. ೪–೯–೪೧). ೪. ಒದಗಿಸು; ಉಂಟುಮಾಡು: ಜ್ಯೋತಿರ್ಲೋಕಮಿದೊಂದುಂಟೆಂಬ ವಿವೇಕಮನೊಡರಿಸಿದುದಮರ ಸಮಿತಿಯ ಮನದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೭–೯೪); ಆದಂ ದಾದಿಗಾಯಾಸಮನೊಡರಿಪ ಮುದ್ದಾತ್ಮಜಂಗೆಂದು ತೋರ್ಕುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೫೮); ಖಲನೆನಿತು ಪಱಿಯನಾದೊಡಮಿಳೇಶ್ವರಂಗಱಿವನೊಡರಿಕುಂ ದುಷ್ಟತೆಯಿಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೯೬–೨೯); ಧರ್ಮಕ್ಕೇನಾನುಂ ಬಾಧೆಯನೊಡರಿಸಿದ ಪಾತಕಂ[ಪು]ಗುಗುಂ . . . ಅಧೋಭುವನವಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೫೮–೫೬; 1090). ೫. ಒದಗು; ಬರು; ಉಂಟಾಗು: ಬಸವಲ್ಲದಱು ಕೆಂಪೊಡರಿಸೆ ತೀವಿರೆ ಬಾಷ್ಪಸಲಿಲಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೪೩); ನಿರ್ವೇಗಂ ತನ್ನಂತರಂಗಕ್ಕೊಡರಿಸೆ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೩೪); ದುಷ್ಕೀರ್ತಿ ಒಡರಿಸಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿ ನಮ್ಮಯ ನುಡಿಗೆ ಹೊಗದು (ತೊರರಾ. ೨–೨–೪೬); ನಿಮ್ಮಂಘ್ರಿಗಳ ದರುಶನವೊಡರಿಸಿದಡಾಕ್ಷಣವೆ ಪಾತಕದಡವಿ ಬೇವುದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೭೫–೧೫). ೬. ನೀಡು; ಸೇರಿಸು; ಸಲಿಸು (?): ಒಡಲಹಂಕೃತಿಯೆಂಬ ಕುಳಿಯಲಿ ಕೆಡೆದು ಕಂಗೆಟ್ಟಂತಕನ ಬಾಯ್ಗೊಡರಿಸಿದ ತುತ್ತಾಗದಿಹುದೆ (ನಿಭಾಗ. ೭–೧೪–೧೦). ೭. ಮಿಡಿ; ಮೀಟು (?): ಎಡಗೈಯೊಳಮರಿಸಿ ವೀಣೆಯನಾಂತು ಮೇಗಡೆ ಮೆಟ್ಟನೊಳು ಬೆರಳಾಡೆ ಒಡನೆ ಕೀಳ್ಗಡೆ ತಂತಿಯೊಳು ಬಲಗೈವೆರಳೊಡರಿಸೆ ಪಾಡಿದಳೊಲಿದು (ಭರಚ. ೧೧–೩). [ಒಡರ್ + –ಇಸು$_3$]

ಒಡರು ‘ಒಡರ್’ ನೋ.

ಒಡರ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟುಮಾಡು : ತಾರಕಾಸುರನಂ ತೀರ್ಚಿ ಸಕಲಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂತಸಮನೊಡರ್ಚಿಸಿ (೧೦ಕ. ೩ ಕಥಾಗರ್ಭ). ೨. ಆರಂಭಿಸು ; ಹೂಡು : ಅರಸನುಮರಸಿಯುಂ ನೆತ್ತಮನೊಡರ್ಚಿಸಿ (ಬಸಪು. ೪೩-೨). [ಒಡರ್ಚು + -ಇಸು$_3$]

ಒಡರ್ಚು, ಒಡರಿಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೊಡಗು ; ಆರಂಭಿಸು ; ಉಪಕ್ರಮಿಸು : "ಒಡರ್ಚು–ಉದ್ಯಮೇ" (ಶಮಧಾ) ; ಒಂದೊಂದಱ ಸೌಂದರ್ಯಮನೊಂದೊಂದೀಕ್ಷಿಸಲೊಡರ್ಚಿ ನಾಸಿಕಮಡ್ಡಂಬಂದಂದಮನೀಕ್ಷಿಸಿ ಪೆಱಗಿಂ[ದಂ]ದೀಕ್ಷಿಸು[ವು]ವವಳ ನಿಡಿಯ ಸಬ್ಬಣ್ಣಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೩೪) ; ಪಂಡಿತರೆ ತಗುಳ್ದು ಬಿಚ್ಚಳಿಸೆ ಪೇೞಲೊಡರ್ಚಿದನೀ ಪ್ರಬಂಧಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧) ; ಕೆತ್ತಲೊಡರ್ಚಿದತ್ತು ಬಲಗಣ್ಮಲರ್ (ಶಾದಂಪೂ. ೩೯೧) ; ನುಡಿದುದೆ ನಂಬಿ ನೋಡಿದುದೆ ಸಾಧ್ಯವೊಡರ್ಚ್ಚಿತೆ ಕಾರ್ಯ್ಯಸಿದ್ಧಿ (ಕಇ. I, ೨೫-೩೯ ; 1186) ; ತೂಗಿಸಲೊಡರ್ಚಿದರು ಜೋಗುಳವ (ಮೋಹತ. ೧೭-೫೦). ೨. ಪ್ರಯತ್ನಿಸು ; ಹೆಣಗು ; ಉದ್ಯೋಗಿಸು : ಇಕ್ಕಿ ವಿಷಾನ್ನಮಂ ಮರುತ್ಸುತನನುಪಾಯದಿಂ ಕೊಲಲೊಡರ್ಚಿದನೆಲ್ಲಿದಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೯) ; ಕೊಲಲೊಡರ್ಚುವ ಮಿತ್ತುವಿನ ಗಂಡನ ಪಾದ ಜಲರುಹಯುಗವ ನೋಡಿದರು (ಮೋಹತ. ೪೨-೩೯). ೩. ಮಾಡು ; ರಚಿಸು ; ನೆರವೇರಿಸು : ಸಾಮಾದ್ಯುಪಾಯಂಗಳುಮನೊಡರ್ಚಿ ತದ್ವ್ಯಾಜದಿನಂತರಂಗ ಗವೇಷಣ ನಿಮಿತ್ತಂ ದೂತಚ್ಛದ್ಮಪ್ರಣಿಧಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೫೧ ವ) ; ಒದವಿದ ಸಿಗ್ಗಿಂದಮಾರುಮೇನನೊಡರ್ಚರ್ (ಶಾದಂಪೂ. ೮೨೫) ; ಅವಮಾನಿತನಪ್ಪುದಱಿಂ ದವನಕನೆತ್ತಾನುಮೆನಗವಕ್ರಿಯೆಯನೊಡರ್ಚುವನೋ (ಪಂಚತಂ. ೪೩-೭) ; ಏನ ನೆನೆದಾವುದನೊಡರ್ಚಿದನೇನ ಹೇಳುವೆನೆನ್ನ ಪುಣ್ಯದ ಹಾನಿಯನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೮-೨೦). ೪. ಒದಗಿಸು ; ಉಂಟುಮಾಡು: ಮೊದಲೊಳೆ ಕೆತ್ತಿದತ್ತು ಬಲಗಣ್ಣೆನಗೇನನೊಡರ್ಚಲಿರ್ದುದೋ ಬಿದಿ (ಶಾದಂಪೂ. ೮೯೯) ; ಸರೋಜಪತ್ರವೀಜನ ಪವನಂ ವಿಕಾಸಮನೊಡರ್ಚೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೦೯) ; ಇದೇನನೊಡರ್ಚಿದಂ ಶಿವಂ ತಾನೆನುತ (ನಂಬಿರ. ೭-೧). ೫. ನೀಡು ; ಒಡ್ಡು ; ಒಪ್ಪಿಸು ; ಕೊಡು : ಪಂದಿಗೆ ಬೆನ್ನನೊಡರ್ಚಿ ಬಾಗೆ ಚಚ್ಚರಮುಱಿದೆಚ್ಚಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೨೭) ; ಮನಗೊಂಬ ಪೃಥ್ವೀ ಪತಿಯ ಭಾಗ್ಯವ ಬ್ರಹ್ಮಜನಕೊಡರ್ಚಿದ ರಾಮ ಜಯತು (ಮೋಹತ. ೫-೭). ೬. ಉಂಟಾಗು ; ಹುಟ್ಟು ; ಒದಗು : ಅಗಳಾಗಳೆ ಗಱಿವೊಯ್ವು ಕಂದೆಱೆವ ತುಪ್ಪುೞಿಯೊಡರ್ಚುವ ಕೆಂಪನಾಳ್ವ ಕೋಮಳ ಶುಕ ಶಾಬಕಪ್ರಕರಮಂ ತೆಗೆದಂ ದಯೆಗೆಟ್ಟು ಲುಬ್ಧಕಂ (ಶಾದಂಪೂ. ೧೭೮) ; ರಣಕೇಳಿ ಕಾಮನೊಳ್ ಕಲಹಮೊಡರ್ಚಿತೆಂಬ ನಲವೇಱಿರೆ (ಜಗವಿ. ೧೮-೨). ೭. ಉಪಯೋಗಿಸು ; ಬಳಸು (?) : ಪೆರ್ಗೊಡಪಾಸಿ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಗಳ ಅಡಲೊಡರ್ಚುವ ಪೊಂಭಾಂಡಗಳ ಕರಬೋನಗಡಣವ ಕೊಟ್ಟನುತ್ಸವದಿ (ಮೋಹತ. ೧೫-೧೯). ೮. ಕೂಡಿಸು ; ಕಲೆಹಾಕು : "ಒಡರ್ಚು–ಸಂಘೀಕರಣೇ" (ಕಧಾಪ್ರ).

ಒಡರಿಚು : ೧. ಒಯ್ಯನೊಯ್ಯನಾಗಳ್ ಇನನಪಗತತೇಜಮುಡುಗಲೊಡರಿಚಿತಾಗಳ್ (ಶಾದಂಪೂ. ೨೭೧). ೩. ನಿಗರಗತ್ತುರಿಯಣ್ಪನೊಡರಿಚಿದ ಪಾಂಗಿನಿಂ (ಸೌಂದಪು. ೧೭-೬೮) ; ಪಡೆದ ಮಕ್ಕಳನಜಂ ಕರೆದು ಸೃಷ್ಟಿಯನೊಡರಿಚಿಮೆನಲ್ಕೆ (ಚಿಬಪು. ೧೩-೧೪) ; ಭಕ್ಷ್ಯಾವಳಿಯ ಬಗೆಯನೊಡರಿಚುವೆಡೆಯೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೪೭). ೫. ಈ ಭೂಮಿಯನು ಕೊಂಡಾಗಲಾ ಸುತ್ರಾಮಗೊಡರಿಚಿ [ಪಾಠಾಂ. ಸಿ] ದಂದವನು ವಿರಚಿಸಿದನಾ ಮುನಿಪ (ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೪). ೮. ವರ ಕಮಠ ಮತ್ಸ್ಯಂಗಳಂ ನಿಜಕರದಿನೇಕೋದಕದೊಳೊಡರಿಚಿ ಪಿರಿಯಗಾಳವನಿಕ್ಕುವಾ ಬಲೆಗಾಱನುಂ ತಾನೆ (ಬಸಪು. ೪೨-೨೮).

೯. ಕೂಡು ; ಸೇರು ; ಬೆರೆ : ಜಡೆಯ ಶಂಕರ ದೇವರಂಗದೊಳೊಡರಿಚಿದನೊಲವಿಂದೆ ತನ್ನಯ ಮಡದಿ ಶಿಷ್ಯಂ ಸಹಿತ ಶಂಕರ ದಾಸಿಮಯ್ಯಗಳು (ಶಂಕದಾ. ೧೬ ಸೂಚನೆ). [ಒಡರ್ + -ಚು]

ಒಡಲ್, ಒಡಲು (ನಾ). ೧. ಮೈ ; ಶರೀರ ; ದೇಹ : ತನ್ನೊಡಲುಮಂ ಪೂಜಿಸಿ ಪೋದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೩-೬) ; ಒಡಲೆರಡೊಂದೆ ಜೀವಮಿವರ್ಗೆಂಬುದನೆಂಬುದು ಲೋಕಮಿಗಳಾ ನುಡಿ ಪುಸಿಯಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೪) ; ಒಡಲೊಡಮೆಯೆಂಬಿವೆರಡುಂ ಕೆಡಲಿರ್ಪುವು ಕೆಡದ ಕಸವರಂ ಜಸಮದಱಿಂ ಕೆಡುವೊಡಲೊಡಮೆಯನೆಂದುಂ ಕೆಡದೊಡಮೆಗೆ ಮಾಱುಗುಡುವುದಿಱಿವಬೆಡಂಗಾ (ಗದಾಯು. ೨-೩೪). ೨. ಹೊಟ್ಟೆ : "ಒಡಲೆನಲ್ಕುದರಂ" (ಕಶರ. ೧೭) ; ಪೊರೆದೇಂ ಬಾಳವೆ ಪಂದಿನಾಯ್ಗಳೊಡಲಂ (ಸೋಮೇಶ. ೧೮). **ಒಡಲು : ೧.** ತಲೆಯಿಲ್ಲದ ತಲೆಯಾತಂಗೆ ಕರುಳಿಲ್ಲದ ಒಡಲು ನೋಡಾ (ಅವಚಂ. ೩-೯) ; ಕ್ಲೇಶ ಒಡಲೊಳಗಿರಲು ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಗಳೇಕೆ (ಪುರಂದ. ೨-೬೨-೩) ; ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನೊಡಲು ಭಾನುಮಂಡಲದಂತೆ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದನ ಬಱಿಯೊಡಲು ಹಾಳೂರ ಸ್ಥಾನದಂತಿಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೨೭). ೩. ಸೀರೆಯ ಅಂಚು ಸೆರಗುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಭಾಗ.

ಒಡಲಂಟು = ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅಂಟು, —ಕೂಡು, —ಸೇರು : ನಿದ್ದೆಯಿಲ್ಲದೆಯೆ ಬೇಸರಿಕೆಯೊಡಲಂಟೆ . . . ಜಾಗರಂಗೆಯ್ವುದದು ಪಾಡು (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨-೩೬). **ಒಡಲಜರ** = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜ್ವರ ; ಒಳಜ್ವರ : ಅವನಿಗೆ ಮೊದಲೇ ಒಡಲಜರ ಅಂತಿದ್ರು(ಮಲೆಮ. ೭೪೨). **ಒಡಲಪೊಗು** = ಶರಣಾಗು : ಬಂದು ಒಡಲಪೊಕ್ಕವರಿಗಾಧಾರನೆ (ಪ್ರಸಕೀ. ೫). **ಒಡಲಮಾತು** = ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗಿನ ಮಾತು ; ಅಂತರಂಗದ ಮಾತು : ಛೀಕರದಡವಿಯಲಿ ಬಿಸುಟಿರ್ದೊಡೆಮ್ಮುವನೊಡನೆ ತಂದೆನಗೀಯೆ ಸಾಕಿದೆನೈಸೆ ಮಗನಲ್ಲ ಒಡಲಮಾತಿದು ನಂಬೆನಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೭-೧೦). **ಒಡಲವೆಱು** = ಶರೀರವನ್ನು ಪಡೆ ; ದೇಹವನ್ನು ಹೊಂದು : ದೇವ ಮಾನವ ಮೃಗನಗರೂಪದ ವಾಸುದೇವನ ವಿಭವಂಗಳನು ಆ ವಿಧದೊಡಲವೆತ್ತನುಸರಿಸುವ ಲಕ್ಷ್ಮೀವಧುವನು ವಂದಿಪೆನು (ಹದಿಬ. ೩-೨). **ಒಡಲಳಿದವ** = ದೇಹನಾಶವಾದವನು : ಒಡಲಳಿದವಂಗೆ . . . ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಘಟಿಸಿದವಂಗೆ ಬೇಱಿೊಂದೆಡೆ ಇಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೧೧-೪೩೮).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಮಲ. ಉಡಲ್, ಉಡಲಂ ; ತುಳು. ಉಡಲ್, ಉಡಾಲ್, ಒಡಾಲ್ ; ತೆಲು. ಒಡಲು, ಒಳ್ಳು]

ಒಡಲಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಶ್ರಯವಾಗು ; ಗುರಿಯಾಗು : ಸುರರಾಜಂ ಕಣ್ಣ ಮೆಯ್ಯಿಂ ನನೆಗಣೆಗೊಡಲಾದಂ ಜವಂ ಛಾಯೆಯೊಳ್ ಮೆಯ್ಗರೆದಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೧೩೨). ೨. ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗು : ಅರುಣೋದಯಕ್ಕೆ ಒಡಲಾಗದ ಮುನ್ನವೇ ಖಗವಿಹಂಗಾದಿಗಳ . . . ಉಲುಹಿಂಗೆ ಮುನ್ನವೇ ಧ್ಯಾನಾರೂಢರಾಗಿ (ಸರ್ವವ. ೩೪-೧೬೩). [ಒಡಲ್ + ಆಗು$_1$]

ಒಡಲಿಚ (ನಾ). ೧. ಒಡಲಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಮಗ : ಅಯ್ಯನೊಡಲಂ ತಬ್ಬಿ ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ ಬಾಳ್ಗೆ ಜೇನಂ ಸೂಸುವೊಡಲಿಚಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೮-೧೭೦). ೨. ಮನ್ಮಥ : "ಒಡಲಿಚನೆನಲ್ಕೆ ಮನ್ಮಥನಕ್ಕುಂ" (ಕಶರ. ೯೯) ; ಒಡಲಿಚನ ಬಿಲ್ಲ ಪೊಂಗಿಱುಗಂಟೆಗಳ ರಣಿತಂ (ಶೀಪರಾ. ೬೯-೨೩). 'ಅಲರಿಚ' ಪರಾ. [ಒಡಲ್ + -ಇಚ]

ಒಡಲಿಚವಗೆಯ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಶತ್ರು ; ಶಿವ : ಒಡಲಿಚವಗೆಯ ಪೊಡವಿಯಚ್ಚಿ ಜೊನ್ನೊಡಲ ಕೆಂಗಿಡಿಗಣ್ಣ ಬಾಂಬೊಚ್ಚದಲೆಯ ಪಿರಿದಿನಿವಡೆಯ ಮಿಡ ನಿರಂಜನಲಿಂಗ (ಪಾಸೋಪು. ೧೩-೧). [ಒಡಲಿಚ + ಪಗೆ + -ಅ$_7$]

ಒಡಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ದೇಹವನ್ನು ತಾಳು ; ಮೈದಾಳು : ಅಂಗಜನ ಪಂಚಬಾಣಂಗಳೊಂದೊಡಲಿಟ್ಟು ನಿಂದುದೆನಿಪ ಮಾನಿನಿ ನಿಧಾನವನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೪–೧೫). [ಒಡಲ್ + ಇಡು$_1$]

ಒಡಲಿಲಿ (ನಾ). ದೇಹವಿಲ್ಲದವನು ; ಮನ್ಮಥ; ಅನಂಗ : ತಳಿಯಲ್ಕತಿ ಚಂಚಳೆ ಮಗಳಳಿಯಂ ಪೂಗಣ್ಣನಾತ್ಮಜಂ ಕ್ಷಯಿ ಮೊಮ್ಮ ಒಡಲಿಲಿಯೆನುತುಂ ಚಿಂತಿಸಿ (ಕೆಳನೃ. ೧–೫). [ಒಡಲ್ + –ಇಲಿ$_3$]

ಒಡಲು 'ಒಡಲ್' ನೋ.

ಒಡಲುಗಿಚ್ಚು 'ಒಡಲ್ಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಒಡಲುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಶರೀರವನ್ನು ಹೊಂದು ; ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸು ; ಸಾಕಾರವಾಗು : ಉನ್ಮತ್ತ ಚಿತ್ತಜನು ಬೇವನೇ ಇನ್ನೊಡಲುಗೊಂಡೊಡೆ ಅವ ಕಣ್ಣೊಳು ನೋಡಿದೊಡೆ ಯಿಬ್ಬೇವನೇ ಯಮರಾಜನುಂ ಮರಿಯಾದೆ ತಪ್ಪಿದೊಡೆ (ಬಸವು. ೧೮–೮೮) ; ಹರನ ಹಣೆಗಿಚ್ಚೊಡಲುಗೊಂಡಂಕುರಿತವಾಯಿತೊ (ನಿಭಾಗ. ೩–೮–೮೮). [ಒಡಲು (< ಒಡಲ್) + ಕೊಳ್$_1$]

ಒಡಲುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಮೈದೋರು; ಕಾಣಿಸಿಕೊ ; ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸು : ಅಖಿಳಾತುಮನೆನಿಪ ನಾನಾ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಒಡಲುದೋಱುವನು (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೨೭–೩೦). [ಒಡಲು (< ಒಡಲ್) + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್$_1$)]

ಒಡಲುರಿ (ನಾ). ೧. ಕಳವಳ ; ದುಃಖ ; ಸಂತಾಪ : ಕೆಲದೊಳ್ಕೆಡೆದ ಕರ್ಣಜಂಗೊಡಲುರಿಯೊಳಕಟ ಸುತ ಹಾಯೆಂದು ಮಱುಗಿದರುಲೂಪಿ ಚಿತ್ರಾಂಗದೆಯರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩–೬೦). ೨. ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿ ; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು : ಒಡಲುರಿ ಒಂದು ಕಡೆ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಒಂದು ಕಡೆ (ಗಾದೆ). [ಒಡಲ್ + ಉರಿ$_2$]

ಒಡಲುರಿಕೆ (ನಾ). ದೇಹವನ್ನು ಸುಡುವವನು : ನೆಲದಳಿದವಿಲ್ಲ ಪುಷ್ಪಂಬನೊಡಲುರಿಕ ಬಾಂದಲೆಯ (ನವಮೋ. ೩೩–೧). [ಒಡಲ್ + ಉರಿಕ]

ಒಡಲುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ದೇಹ ಉರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು. ೨. ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿಸು ; ದುಃಖಕೊಡು ; ಸಂತಾಪಪಡಿಸು : ಸೋದರದ ಹೆಣ್ಣ ಒಡಲುರಿಸಿ ಕೊಲ್ಲೋನ ಸಾಧಿಸಿ ಕಡಿಯೋ ಎಳೆನಾಗ (ನನ್ನೂರು. ೨೪). [ಒಡಲುರಿ + –ಇಸು$_3$]

ಒಡಲುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ದೇಹವನ್ನು ಹಿಡಿ, —ತಾಳು, —ಧರಿಸು : ಆವ ತೆಱದಿಂದೊಡಲುವಿಡಿದರೆ ಮರಣ ತಪ್ಪದು ಸುರರಿಗೊಳಗಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೩೧). ೨. ದೇಹವನ್ನು ನಚ್ಚು, —ನಂಬು : ಒಡಲುವಿಡಿದು ಕೆಡದಿರು (ಮಹಾದೇ. ೪–೧೨). [ಒಡಲು (< ಒಡಲ್) + ಪಿಡಿ$_1$]

ಒಡಲುಹೊರಕೆ (ನಾ). ಒಡಲನ್ನು ಸಾಕುವವನು, —ಹೊರೆಯುವವನು : ಹೊಟ್ಟೆಹೊರಕತನಕ್ಕೆ ಒಡಲುಹೊರಕರೆಲ್ಲ ಜಂಗಮವೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೯೫–೭೨೬ ಅರ್ಥ). 'ಹೊಟ್ಟೆಹೊರಕ' ಪರಾ. [ಒಡಲು (< ಒಡಲ್) + ಹೊರೆ$_1$ (< ಪೊರೆ$_1$) + –ಕ$_3$]

ಒಡಲೂಟ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬ ಮಾಡುವ ಊಟ : ಉಂಡಾನ ಒಡಲೂಟ ಹಿಡಿದಾನ ಎಲಿ ಅಡಕಿ (ಲೋಕಗೀ. ೧೬೭) ; ಶಿವನಾಣೆ ಕುಚ್ಚಿ ಉಣಿಸುವೆ ಒಡಲೂಟ (ಲೋಕಗೀ. ೧೮೧). [ಒಡಲು (< ಒಡಲ್) + ಊಟ]

ಒಡಲೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಒಡಲನ್ನು ಸೀಳು, —ಭೇದಿಸು : ಭಕ್ತನಾದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಒಡಲೊಡೆಯಬೇಕು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೧೪–೫೪೯). [ಒಡಲ್ + ಒಡೆ$_1$]

ಒಡಲ್ಗಂದು (ನಾ). ಮೈಮೇಲಿರುವ ಕಪ್ಪು, —ಕಳಂಕ : ಹಣೆಗೆ ಕಪ್ಪಿನ ಬೊಟ್ಟನಿಟ್ಟರು ಉಡುಪತಿಯೊಡಲ್ಗಂದಿನಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೭–೪೪). [ಒಡಲ್ + ಕಂದು$_4$]

ಒಡಲ್ಗಿಚ್ಚು, ಒಡಲುಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಮೈಯ ಒಳಗಿನ ಕಿಚ್ಚು, —ಉರಿ ; ಸಂತಾಪ : ಆಳಿಯರ್ ಬೀಸುವ ಚಮರಾಲವಟ್ಟ ತಣ್ಣಾಳಿಯಿಂದವಳೊಡಲ್ಗಿಚ್ಚು . . . ಭಡಾಳಿಸಿತುಷ್ಣ ಸಂಘಟಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೨೭–೬೨). **ಒಡಲುಗಿಚ್ಚು** : ಒಡಲುಗಿಚ್ಚೆದ್ದರೆ ಆ ತನುವೆ ಗುಜು ಕಾಲಾಗ್ನಿ ಎದ್ದರೆ ಲೋಕಂಗಳೆ ಗುಜು (ಅವಚಂ. ೨೧೪–೯೩೬). [ಒಡಲ್ + ಕಿಚ್ಚು]

ಒಡಲ್ಗೆಡುಕೆ (ನಾ). ಒಡಲು ಅಳಿದವನು ; ಅನಂಗ ; ಮನ್ಮಥ : ಬೆದಕಿ ಬೆದಕಿಯುಸುವನೊಡಲ್ಗೆಡುಕನವಂ ಮೂಡಿಗೆಯಿಂ ತೆಗೆದೆಸೆವಂ (ಉದ್ಭಟದೇ. ೨–೨೭). [ಒಡಲ್ + ಕೆಡು + –ಕ$_3$]

ಒಡಲ್ಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ದೇಹಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸು ; ಸೇವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಪುಟ್ಟಸ್ವಾಮಿಗೂ ಈಗಳಿನಿಂದಲೇ ಔಷಧವನ್ನು . . . ಒಡಲ್ಗೊಳಿಸಿ ಒಗ್ಗಿಸಿಪಳಗಿಸಿ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೪೭–೬). [ಒಡಲ್ + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಒಡಲ್ವೊಗರ್ (ನಾ). ದೇಹದ ಕಾಂತಿ ; ಮೈಯ ಹೊಳಪು : ಅವಳೊಡಲ್ವೊಗರ್ ಭಜಕ ಚಕ್ರಕೆ ಪೊಂಬಿಸಿಲಂತೆ ತೋರ್ಕುಗಂ (ದಿವ್ಯಚ. ೧–೪). [ಒಡಲ್ + ಪೊಗರ್]

ಒಡವ, ಒಡವು$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಅರುಟಾಳಂ ಹಾರಿವಾಳಂ ತುಡು ತಡಸೊಡವಂ ಲೊಕ್ಕಿ (ಗಿರಿಕ. ೧–೬೨) ; ಒಡವತ್ತಿಯ ತೊಕ್ಕಿನೊಳಂದೊಡಗೂಡಾಡುಳಿಚ ಶುಂಠಿ ನೆಲಗುಳ್ಳಮಿವಂ ಕಿಡುಗುಂ ನೀರಿಂ ಪಾನಂಗುಡೆ ಪೆರ್ಗಣದುಗ್ರಮಪ್ಪ ವಿಷಂ (ಖಮುದ. ೧೨–೫೨). **ಒಡವು**$_1$: ಜಾಲವಾಲಂ ನೆಲ್ಲಿ ಕನ್ನೆಲ್ಲಿ ಕಡವೊಡವು [ಪಾಠಾಂ. ವ] ಹಾಲೆಯಂಕೋಲೆ ದಿಂಡಂ (ಹಚಕಾ. ೫–೧೫) ; ಒಡವು . . . ತರುಗಳ್ (ರೇವಣ. ೩೭–೧೩). [?]

ಒಡವಡು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಲೇ ಹೊಂದು : ಕೋಟಲೆಯನೊಡವಟ್ಟು ಬಳಲುವ ತುಂಬಿಯಂದದಲಿ (ಗಗತಾ. ೧೦–೮). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಪಡು$_1$]

ಒಡವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಪಡೆ, —ಹೊಂದು : ಪಡೆದೊಡೆ ತಪಮುಂ ಶ್ರುತಮುಂ ಪಡೆಯರ್ . . . ಎರಡುಮನೊಡವಡೆದ ನರೇಂದ್ರಸೇನಮುನಿಪನೆ ಧನ್ಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೨೦). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಪಡೆ$_1$]

ಒಡವರ್, ಒಡವರು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರು ; ಅನುಸರಿಸು : ಅಸ್ತಮಯಸಮಯದೊಳ್ ಸಂಜೆ ಕರಂ ಪಿಂದುಱಿದುದಂತೆ ಕೆಲರೊಡವಂದಾದುದಯದೊಳೆ ಸಾರ್ವರೆಡೆಱಿಸೊಳಗಲ್ವರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೯೯ ಶೂದ್ರಕ) ; ಅರಸನುಮರಸಿಯುಂ ಭಟ್ಟಾರರೊಡವಂದ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ತಪಂಬಟ್ಟನೆಂಬುದಂ ಕೇಳ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೯–೧೦) ; ಅಗ್ರಜನೊಡವರಲಕ್ರೂರನೊಡನೆ ಹರಿ ಪೊಱಮಡಲ್ (ಜಗವಿ. ೫–೯೮). **ಒಡವರು** : ಒಲೆದೊಲೆದು ಮಿಡಿದು ಬಾಜಿಸಿ ಪಾಡುತಿರೆ ಪುಲ್ಲೆಗಳುಮಿನಿತು ತೊಲಗದೊಡವರಲು [ಪಾಠಾಂ. ಎಡಬಲವರಲು] (ರಾಘಚ. ೧೭–೬೬). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಬರ್$_1$]

ಒಡವರ 'ಒಡವಾರ್$_2$' ನೋ.

ಒಡವರಿ (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿ ಹರಿ ; ಒಂದಾಗಿ ಹರಿ, —ಪ್ರವಹಿಸು : ಮೊರೆವ ನೆತ್ತರ ತೊಱೆಗಳ್ ಸುಟಿಸುಟಿದೊಡವರಿದುವು ಕಲ್ವಟಿಯೊಳ್ ಭೋರ್ಗರೆದು ಪರಿವ ತೊಱೆಗಳ ತೆಱದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೩೬). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಪರಿ$_1$]

ಒಡವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಡನೆ ಬರಿಸು; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರಿಸು : ಕಡು ನಿರೋಧಂಗೊಳಿಸಿ ದೇಶದಿಂ ಪರದೇಶಕೊಡವರಿಸಿತಲ್ಲದಾನಿರ್ದು ನಿಮ್ಮಂ ಮಾಜುಗೊಡಲಾಪೆನೇ (ಹಚಶಾ. ೧೧-೪). [ಒಡವರ್ + -ಇಸು$_3$]

ಒಡವರು 'ಒಡವರ್' ನೋ.

ಒಡವರೆ (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಲೇ ಹರಡು : ಮಾಣಿಕದೋರಣದ ಬೆಳಗಿನಂತೆ ವೊಡವರೆದುದು ಸಂಜೆಗೆಂಪು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೧೪). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಪರೆ$_1$]

ಒಡವರೆಯ (ನಾ). ಸಮವಯಸ್ಸು, —ಪ್ರಾಯ; ಓರಗೆ : ಒಡನಾಡಿಗಳೆನಿಬರ್ ಕಿಱುವಡಿಗಾಲದ ಕೆಳೆಯರೆನಿಬರೊಡವರೆಯದ ತನ್ನೆಡೆಗಳೆನಿಬರ್ ಪಸಾಯಂಬಡೆವರೆಸರ ಮಕ್ಕಳೆನಿಬರನಿಬರುಮೆಯ್ದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೧). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಪರೆಯ$_0$]

ಒಡವಳೆ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆ : ಜಯವೊಡವುಟ್ಟಿದುದು ನಯೋದಯಮೊಡವಳೆದುದು ವಿಳಾಸಮೊಡನಾಡಿದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೮); ಒಡವಳೆದುದಱಿಂ ವಾಗ್ವಧುವೊಡನೋದಿದಳ್ (ಚಾ ವು ಂ ಪು. ೩-೧೨); ಶೋಕರಸಮುಂ ಕ್ರೋಧರಸಮುಮೊಡವಳೆಯೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೧೯-೧೪). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಬಳೆ$_1$]

ಒಡವಾಯ್, ಒಡಹಾಯ್, ಒಡಹಾಯು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೊತೆಯಾಗಿ ನುಗ್ಗು : ಪೆರ್ಬಲಮೊಡವಾಯ ಕಪ್ಪು ಕವಿವಂತಿರೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೬೩ ಪೂಪ್ರಕ). ೨. ಕೂಡಲೆ ನುಗ್ಗು : ಬಿಡದೆ ಕೇಸರಿಯೆಂಬ ದೇವತೆ ... ಕೆರಳಿಬಂದು ವೊಡೆಯರೆಲನೊಡೆ[ಡ]ವಾಯೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೯೬). **ಒಡಹಾಯ್** : ೨. ಅರಿನೃಪರಿಗೆ ಕಟ್ಟುವಡೆದ ವೀರರರ್ಣೀಗ ತರದೆ ಮಾಣೆನು ನಾನೆನುತ ಉರವಣಿಸುತಲೊಡಹಾಯ್ದನು ನಿದ್ರಾವರಣೀಯನತಿ ಖಾತಿಯಲಿ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೨೦-೨೨೨). **ಒಡಹಾಯು** : ೩. (ಉಕ) ಬರು; ಆಗಮಿಸು : ಮನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಒಡಹಾಯುವ ಪರಿಪಾಠವಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಿದ್ದ (ಗಂಗಾಸಾ. ೩೭). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಪಾಯ್$_1$]

ಒಡವಾರ$_1$ (ನಾ). ಕೂಡಿ ಸಮನಾಗಿ ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಉತ್ಪತ್ತಿ (?) : ಅಡಕೆಯ ತೋಟವನೂ ವೊಡವಾರ ಸಹಿತವಾಗಿ ಕೊಟ (ಎಕ. X, ಗೌರೀಬಿ. ೫೯-೧೦; 1408). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ವಾರ$_2$]

ಒಡವಾರ$_2$, ಒಡವರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಒಡವಾರದ ಮರದ ಮಱೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು (ಶರಲೀ. ೪೦೭-೧೬ ವ); ಮುಳ್ಮುತ್ತುಗ ಸಸಿದಾರೊಡವಾರ ಕಂಚಿಯಾಲದ ... ತರುಗಳ್ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪-೬೮). **ಒಡವರ** : ಬೇಲ ಸೆಳ್ಳು ಸೀಗುರಿಯೊಡವರ ಬಸ್ನಿ ... ಪೆರ್ಮರಗಳ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭-೭೪). [?]

ಒಡವಾಱು (ಕ್ರಿ). ಒಡನೆ ಹಾರು; ಕೂಡಲೆ ನೆಗೆ : ಮುಳಿಸಿಂದಿಸಲೊಡವಾಱುವ ಶಿಳೀಮುಖಂಗಳೆ ಶಿಳೀಮುಖಂ (ಜಗವಿ. ೭-೫೫). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಪಾಱು$_1$]

ಒಡವಾೞ್, ಒಡಬಾಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಒಡನೆ ಬಾಳು; ಕೂಡಿಬಾಳು : ಅತಿಬಳನಾತ್ಮರಾಜಗೃಹಮಂ ಪುಗಲೀಯನೆ ಕಂಡರಾರುಮನ್ವಿತರುಜನೆಂದು ಸಾರಲಣಮಿಯಾಯರೆ ಮುನ್ನೊಡವಟ್ಟು ತನ್ನ ಪೆಂಡತಿ ಮೊದಲಾಗಿ ಪೊರ್ದಲಣಮಿಯಾಯಳೆ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೧೨); ಕಾಲುಗುರ್ಗಳ್ ಮೊಜನಂತಿರೆ ಮೇಲೆ ಕರಂ ಸೆರೆಗಳಾಗೆ ಕೊಂಕಿದ ಬೆರಲಾ ಬಾಲಿಕೆ ವರನೊಡವಾೞಲುಮಾ ಲಕ್ಷಣದಾಕೆ ಯೋಗಿಯೆನಿಸುತೆ ತೊಬಲ್ವಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೬೨). **ಒಡಬಾಳು$_1$** : ಉದಯಾದಿತ್ಯನ ಮರಣದ ವರೆಗೂ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಪ್ರೀತಿ ಮೈತ್ರಿಗಳಿಂದ ಒಡಬಾಳಿದರು (ಸವಶಿ. XIII ಪ್ರಸ್ತಾ). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಬಾೞ್$_1$]

ಒಡವು$_1$ 'ಒಡವ' ನೋ.

ಒಡವು$_2$ (ನಾ). ಒಡೆದು ಹೋದ ಭಾಗ; ಒಡಕು; ಬಿರುಕು : ಮಣ್ಣಿಯ ಗಾಮುಣ್ಣನ ಮಗಂ ಪ್ರಿಥುವೀರಾವ ಸೆಟ್ಟಿ ಒಡವಂ ಕಟ್ಟಿಸಿದೊಡೆ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೦೮-೨೫; 1000); ಸೋಮೇಶ್ವರದೇಗುಲವಂ ಮಾಡಿಸಿ ಒಡವಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೭-೪೫; 1128); ಕೆಱೆಯ ಹಳೆ ವೊಡವುಗಳಂ ಹೂಳಿಸಲು ಸಾವಿರಹೊನ್ನಂ ಕೊಟ್ಟು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೨೨೮-೫೮; 1148); ಕೆರೆಯ ಒಡವಿನ ಹತ್ತಿರ ಗಾಡಿ ಸರಿಯಾಗಿ ಹೊಡೆಯಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಒಡ$_1$ (< ಒಡೆ$_1$) + -ವು]

ಒಡವುಗು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸು; ಸಂಗಡ ಹೋಗು : ಒಡವುಗುವರಸಿಯರ ನೆಬಲ್ ಬೆಡಂಗುವೆತ್ತಿರ್ದುವು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೨೭). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಪುಗು (< ಪೊಗು)]

ಒಡವುಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಡಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಸಹೋದರಿ : ಕಾದಿ ಹಲರಂ ಕೊಂದು ಸುರಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂದ ವೀರಗಲ್ಲನು ಯಿಾತನ ಒಡವುಟ್ಟಿ ಕಳವ್ವೆ ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಮುಂ ಮಾಡಿ ಕಲ್ಲಂ ನಿಲಿಸಿದಳು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೪೦-೯; 1223); ಒಡವುಟ್ಟಿಯೇಂ ಸಮಗು × × × ದಳದೇನ ಬಣ್ಣಿಪೆಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೭-೩೫; 1245). [ಒಡವುಟ್ಟು$_2$ + -ಇ$_2$]

ಒಡವುಟ್ಟು$_1$, ಒಡಪುಟ್ಟು, ಒಡಹುಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟು, —ಜನ್ಮತಾಳು : ಒಡವುಟ್ಟಿದ ಮಣಿಕುಂಡಲಮೊಡವುಟ್ಟಿದ [ವಜ್ರ] ಕವಚಮುಮು[ರ್ದುಂ] ತನ್ನೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೫); ಅಗಣಿತಪುಣ್ಯ ನಬ್ಬೆಯೊಡವುಟ್ಟಿದ ಮಾವಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೬೩); ಇಂದುಗೆ ಪಾರಿಜಾತ ವೊಡವುಟ್ಟಿದವೋಲೊಡವುಟ್ಟಿದಂ (ವರ್ಧಪು. ೧-೯೦); ಐವರೊಡವುಟ್ಟಿದರು ಸನ್ನುತರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧-೪೬). **ಒಡಪುಟ್ಟು** : × × × ಒಡಪುಟ್ಟಿದ × × × (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೭-೩೪; 1245). **ಒಡಹುಟ್ಟು$_1$** : "ಪಿತೃವಿನೊಡಹುಟ್ಟಿದಾತಂ ಪಿತೃವ್ಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೫-೨೦); ಒಡಹುಟ್ಟಿದ ಅಕ್ಕತಂಗಿಯರಂತಿದ್ದೆವು (ಕುಂಕುಮ. ೨೮).

ಒಡವುಟ್ಟಿದರ್, ಒಡಹುಟ್ಟಿದರು = ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವರು; ಸೋದರರು; ಸೋದರಿಯರು : ಒಡವುಟ್ಟಿದರಂ ಕೊಂದವರಡಗಂ ತಿಂದವರ ನೆತ್ತರಂ ಬೆಸಲಗೆಯೊಳ್ ಕುಡಿವೀ ನಿಸ್ತ್ರಿಂಶತೆಯಂ (ಗದಾಯು. ೩-೨೮); ಒಡಹುಟ್ಟಿದರ ಕೈಯಾರ ಕೊಂದರೆ ಮುಟ್ಟದೇ ಕಡುಪಾಪ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೨೭). ಒಡವುಟ್ಟಿದಳ್, ಒಡಹುಟ್ಟಿದವಳು = ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಸೋದರಿ : ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಂಗೆ ... ಗಾಂಧಾರಿಯಂ ಶಕುನಿಯೊಡವುಟ್ಟಿದಳಂ ತಂದು ಕೊಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೮೭ ವ); ಒಡಹುಟ್ಟಿದವಳ ಕೈಯಂ ಪಿಡಿವಂ (ಸಮುಪ. ೫-೩೧). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಪುಟ್ಟು$_1$]

ಒಡವುಟ್ಟು$_2$, ಒಡಹುಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ಸಹೋದರ ಅಥವಾ ಸಹೋದರಿ : ಒಲಿದು ತನ್ನೊಡವುಟ್ಟು ಸೊಸೆ ಮಗಳೆಂದೆಂಬ ಪಲರು ಮುನ್ನಿನ ಬಾಂಧವರು (ಹರಿಬ. ೧-೪೧). **ಒಡಹುಟ್ಟು$_2$** : ಕಟ್ಟಿದವಿಯ ವಾಸವನ್ನು ಒಡಹುಟ್ಟು ಮಡದಿಯ ಕೂಡಿ ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ಸಿರಿಯು ಕೈಗೂಡಿತು ಅಂತೆ (ಜೋಗಿಹಾಡು. ೬-೭ ಕಿ); ಒಡಹುಟ್ಟುಗಳೊಂದಿಗೆ ವಿಚಾರಿಸಿ ತೀರ್ಮಾನ ಮಾಡಿದೆ (ಕುರುಕಾ. ೧೫೨). [< ಒಡವುಟ್ಟು$_1$]

ಒಡವೆ 'ಒಡಮೆ' ನೋ.

ಒಡವೆಗೇಡು (ನಾ). ಐಶ್ವರ್ಯಹಾನಿ, —ನಷ್ಟ : ಕೆಡುವೊಡಲಿಗೀ ಮನೆಯ ಕಟ್ಟುವುದೊಡವೆಗೇಡು (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೬-೨೯); ಒಕ್ಕಲಿಗನ ನೆಂಟು ಒಡವೆಗೇಡು (ಗಾದೆ). [ಒಡವೆ (< ಒಡಮೆ) + ಕೇಡು]

ಒಡವೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ವಸ್ತುವನ್ನು ಕೊಡು; ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ನೀಡು : ಮುನಿದೊಡೆ ಕಡುತವಕದಿಂ ತಿಳಿಪುವಂ ಸೇವೆಗೈವನಿವನೊಡವೆಗೊಡದಿರ್ದೊಡಂ ಪರಾಧಿಯಾದೊಡಂ ಬಿಡದೀ ಮನಂ ದುಷ್ಪನಾಯಕನಂ (ಚಿಬಪು. ೧೦-೨೯). [ಒಡವೆ (< ಒಡಮೆ) + ಕೊಡು]

ಒಡವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ) ಕೂಡಿಸು; ಸೇರಿಸು: ನಿಗುರುವ ತುರಗದಳವೊಡವೆರಸಿದುವು ಕುರುಪಾಂಡುಸೈನ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ४-೫४); ಪಾಲೊಳಗಯಿದಾರೆಯ ಸಕ್ಕರೆಯಂ ಓತೊಡವೆರಸುವ ತೆಜದಿಂ (ಜಯಕಾ. ೧-೨೭). ೨. ಒಂದಾಗು; ಕೂಡು; ಬೆರೆ; ಐಕ್ಯವಾಗು: ಲಿಂಗವನೊಡವೆರಸುವೆನೆಂದು ಉಚ್ಛ್ವಾಸನಿಶ್ವಾಸಂಗಳಂ ಪಿಡಿದು ನಿಲಿಸಿದರೂ ಲಿಂಗಸಾಹಿತ್ಯವಿಲ್ಲ (ಆದವ. ೨೧). [ಒಡ್$_2$ (< ಒಡಂ) + ಬೆರಸು$_1$]

ಒಡವೆರೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದಾಗು; ಕೂಡು: ಮನ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಒಡವೆರೆದ ಬಳಿಕ ಎನಗೆ ಭವವುಂಟೆ (ಮಹಾದೇ. ೧೮-೨); ಮಿಸುಪ ಕರ್ಪುರಂ ಶಿಖಿಯೊಳೊಡವೆರೆದಂತೆ (ಚೆಬಪು. ೧-೧೧); ಎಂದಿಗವನೊಳೊಡವೆರೆದೊಂದೆನಿಸುವೆ (ಹದಿಬ. ೭-೩೧). ೨. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆರೆ; ಮಿಶ್ರವಾಗು: ಉರಗಪತಿಯ ನಿಜಸುತೆಯೊಡನಾದರದಿಂ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯೊಳೊಡೆ[ಡ]ವೆರೆದಂ ಕೀರ್ತಿಯೊಳಮೊಂದೆ ಪಸೆಯೊಳೆ ಪಾರ್ಥಂ (ಗದಾಯು. ೨-४೨); ಚದುರೆಯ ಚಟುಲ ಚಕೋರಾಕ್ಷಿಗಳೊಳಗೊದವಿದ ಮೂವಣ್ಣದ ರುಚಿಯವಳಿಜೆವುದಕದೊಳೊಡವೆರೆಯಲು ಮತ್ತದನೀಂಟುವ ಪಥಿಕರ ಕಣ್ಗೆ ಇದು ಕಸ್ತೂರಿವಿಮಿಶ್ರಿತಜಲಂ . . . ಎಂಬಂತೆ ವಿರಾಜಿಸಿತು (ಜಯಕಾ. ೧-४೨). [ಒಡ್$_2$ (< ಒಡಂ) + ಬೆರೆ]

ಒಡವೆರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಲೇ ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗು: ಅವಯವಶೋಭೆಯಂ ಸಸಿನೆಗೆಯ್ವಮಿತಾಶನಮಿಕ್ಕಿ ಧಾತುದೋಷವನೊಡವೆರ್ಚದಂತೆಸಗುವಾಪ್ತಜನಂಗಳಿನೆಮ್ಮ ವಿದ್ಯೆಯಂ ನವವಿಧವಾಗೆ ಕಲ್ಪಿಸುವ ಜೋಯಿಸರಿಂ (ದಶಕು. ೮-೧೬). [ಒಡ್$_2$ (< ಒಡಂ) + ಪೆರ್ಚು$_1$]

ಒಡವೆಳಸು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಬೆಳೆಯಿಸು: ಒಡನೂಡುತ್ತೊಡವೆಳಸುತ್ತೊಡನಾಡಿಸಿದೆನ್ನ ಚೆನ್ನಕುನ್ನಿಯಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೧೮). [ಒಡ್$_2$ (< ಒಡಂ) + ಬೆಳಸು$_1$]

ಒಡವೆಳೆ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆ; ಸಂಗಡ ವೃದ್ಧಿಯಾಗು: ಪಡೆದೊಡೆ ಕಂಪಂ ಬಣ್ಣಂಬಡೆಯವು ಬಣ್ಣಮನೆ ಪಡೆದುವಪ್ಪೊಡೆ ಕಂಪಂ ಪಡೆಯವು ಬೀದಲರ್ಗಳೆರಡುಮನೊಡೆ[ಡ]ವೆಳೆದೀ ಚಂಪಕಕ್ಕೆ ಪೂಗಳ್ದೊರೆಯೇ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೧೪); ಒಡವೆಳೆಯೆ ಶಾಂತಿ ದಮೆ ಒಡವೆಳೆಯೆ ನೀತಿ ದಯೆ ಒಡವೆಳೆಯೆ ಕಾರುಣ್ಯತತಿಗಳವನಾ ಒಡವೆಳೆಯೆ ವೈರಾಗ್ಯ ಒಡವೆಳೆಯೆ ಭಕ್ತಿ ತನ್ನೊಡವೆಳೆಯೆ ಮುಕ್ತಿ ಬಳೆಯಲ್ಕೆ ಬಳೆದಂ (ಸಾನಂಚ. ೧-೫೨); ಸಿತಪಕ್ಷದೊಳು ಬೆಳೆವ ಸುಧಾಕರನವೊಲು ಕಳೆಗಳೊಡವೆಳೆಯಲು ಬೆಳೆವನಾತ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ४-३). [ಒಡ್$_2$ (< ಒಡಂ) + ಬೆಳೆ$_1$]

ಒಡವೇಱು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇರು, —ತುಂಬಿಕೊಡು: ಪಸರಿಸಿ ದುಗ್ಧಾಬ್ಧಿಜಳಪ್ರಸರಮನೊಡವೇಱಿ ಬಂದು ಕಱಿವುವು ಮೇಘಪ್ರಸರಂಗಳಲ್ಲಿಯೆನೆ ರಸಮೊಸರ್ವುವು ಪುಂಡ್ರೇಕ್ಷುವಾಟಕೋಟಿಗಳದಱೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧-೫೯). [ಒಡ್$_2$ (< ಒಡಂ) + ಪೇಱು$_1$]

ಒಡವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗು; ಅನುಸರಿಸು: ಆತನೊಡವೋಯ್ತು ಪಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧४-೭). [ಒಡ್$_2$ (< ಒಡಂ) + ಪೋಗು$_1$]

ಒಡಸಲ್, ಒಡಸಲ್ಲು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರು; ಸಂಗಡ ಬರು: ಆನುಂ ತೊಡೆಯೆಡೆಯೊಳೆರ್ದೊಡಸಂದು ಸುಟ್ಟುರೆಯ ತಱಗೆಲೆಯಂತೆ ತಿಱ್ಱನೆ ತಿರುಗಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೬); ನುಡಿದನೇಮಾತೊ ನಿರ್ವಾಣಮಾರ್ಗಕ್ಕೊಡಸಲ್ವೆಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೭೫); ಸುಪ್ರಯತ್ನೋಪಾರ್ಜಿತ ಧನಾನೀಕಮುಂ ಭವಾಂತರಕ್ಕೊಡಸಲ್ಲದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ३२೭). **ಒಡಸಲ್ಲು**: ವನಿತೆ ತನುಜಮಿತ್ರರಾದಿ ತನಗನ್ಯವಲ್ಲವೆ ತನ್ನ ಶರೀರವೇ ತನಗೊಡಸಲ್ಲದೆಂಬಾಗ (ಶಾಂತೀಚ. ೮-೯೫). [ಒಡ್$_2$ (< ಒಡಂ) + ಸಲ್$_1$]

ಒಡಸಲ್ಲು 'ಒಡಸಲ್' ನೋ.

ಒಡಸಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಯು; ಸಹಗಮನ ಮಾಡು; ಸಂಗಡ ಮರಣಹೊಂದು: ಬಿಡವೆ ಪೊಗೆ ಸುತ್ತಿ ತೋಳಂ ಸಡಿಲಿಸದಾ ಪ್ರಾಣವಲ್ಲಭರ್ ಪ್ರಾಣಮನಂದೊಡಗೆಳೆದರೋಪರೋಪರೊಳೊಡೆ[ಡ]ಸಾಯಲ್ಪಡೆದರಿನ್ನವೇಂ ಸೈಪೊಳವೇ (ಆದಿಪು. ೫-२४); ಜಕ್ಕಬ್ಬೆ ಒಡಸತ್ತು ಸುರಲೋಕಕೆಯ್ದಿದಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ४५೭-೬; 972); ಸತ್ತವರೇಟ್ಟುರೆ ಪೇಟೊಡಸತ್ತರೆ ತಮ್ಮಱಲಿನಳವಿಯಂ ಮುಟ್ಟಿಸಲೆಂದುತ್ತವಳಿಕೆಯೊಳೆ ಸಾವರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೬೧); ಆತನ ನಾಯ್ಗೂಣಿಗನೆಂಬುದು ಪಂದಿಯುನ್ನಾನುವೊಡಸತ್ತತ್ತು (ಸೌಇಇ. IX-i, ३೭-೧३; ?). [ಒಡ್$_2$ (< ಒಡಂ) + ಸಾಯ್]

ಒಡಹಾಯ್ 'ಒಡವಾಯ್' ನೋ.

ಒಡಹಾಯಿಸು, ಒಡಹಾಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಲೇ ಹೊಗಿಸು, —ನುಗ್ಗಿಸು: ಕುದುರೆಕಾಱರು ಮೇಲುವಾಯಲಿ ರಥಿಕರೊಡೆ[ಡ]ಹಾಯಿಸಲಿ ತೇರುಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೭೦). **ಒಡಹಾಯ್ಸು**: ಗಿರಿಧರನ ತುರಗದಳವೊಡಹಾಯ್ಸಿ ಪೊಕ್ಕು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೬-೨೬); ಬೇಱೆ ಬೇಱೂಚಿಯೊಳ್ ಪಿಂದಣಿಂ ಬಲ್ಗುದುರೆಗಾಱರಂ ಕಂಡು ಫೌಜಂ ಕಾಣುತೊಡಹಾಯ್ಸಿ ತಾಱುತಟ್ಟಂ ಮಾಡಿ (ಚೆಬಪು. ४೮-೨೬). [ಒಡಹಾಯ್ (< ಒಡವಾಯ್) + -ಇಸು$_3$]

ಒಡಹಾಯು 'ಒಡವಾಯ್' ನೋ.

ಒಡಹಾಯ್ಸು 'ಒಡಹಾಯಿಸು' ನೋ.

ಒಡಹುಟ್ಟು$_1$ 'ಒಡವುಟ್ಟು$_1$' ನೋ.

ಒಡಹುಟ್ಟು$_2$ 'ಒಡವುಟ್ಟು$_2$' ನೋ.

ಒಡಱು 'ಒಡರ್' ನೋ.

ಒಡಿ (ನಾ). ಉಡೆ; ಸೊಂಟ; ಮಧ್ಯ; ಕಟಿ (ಕ). [< ಉಡೆ$_1$]

ಒಡಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ಬಟ್ಟೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ) ಗಾಳಿಸು, —ಶೋಧಿಸು, —ಸೋಸು: ಸೂಕ್ಷ್ಮರಂಧ್ರಗಳ ಮೂಲಕ (ದ್ರವವನ್ನು, ಪುಡಿಯನ್ನು) ಸೋಸು; ಒಡಿಗಟ್ಟು; ಬಸಿ (Percolate. ಇಂಕಂ). [← ತಮಿ. ವಡಿಕಟ್ಟು; ತೆಲು. ವಡಿಗಟ್ಟು, ವಡಿಯಗಟ್ಟು]

ಒಡಿಪೊಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಹೊಡೆ, —ಇರಿ: ತೇಜಸಾಗರನ್ ತ್ರೈಲೋಕಪರ್ಥತನ್ ವಾರಾಹರೂಪನ್ ಒಡಿಪೊಡಿಸಿ ಅರಮನೆ ಪುಗುವರಾ ಅಬ್ಬೆ ಅಳ್ಮನ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೬-೧೬; 9ನೆಯ ಶತ). [< ಒಡೆ$_1$ + ಪೊಡೆ$_1$ + -ಇಸು$_3$. P ತೆಲು. ಪೊಡುಚು=ಇರಿ, ಕಾದಾಡು]

ಒಡಿಯಾಣ 'ಒಡ್ಯಾಣ' ನೋ.

ಒಡಿಲಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಅಂತೆ ಬರೆ ಒಡಿಲಗೆಱೆಗೆ ಬಂದ ಬಾಗೆ ಅ ಕೆಱೆಯೊಳಗಣ ಬಲ್ಲೇರಿಯೆ ಅ ಕೆಱೆಯ ತೆಂಕಣ ಕೋಡಿಯೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೯-೧೬; 1043). [ಒಡಿಲ್$_0$ + ಕೆಱೆ]

ಒಡಿಲು$_1$ (ನಾ). (ಮಾಳಿಗೆಯ) ಹೆಂಚು: ಕುಂಭಾರ್ಗರಿಗೆ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು ಸೋರಿದ ಬಳಿ ವೊಡಿಲ ಹೊದಿಸುವದಕೆ ಕೊಡವೀ × × (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯-೧೧೦; 1573). [← ತುಳು. ಓಡಿಲ್ = ಮಡಕೆಯ ಚೂರು, ಹೆಂಚು]

ಒಡಿಲು$_2$ (ನಾ). ಒಡೆದಿರುವಿಕೆ; ಭಂಗವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಮಹಾದೇವರ ಚೆಂಬಿನ ಒಡಿಲು ಹೊನ್ನ ಕಳಶಕೆ ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ४५೦-೨೨; 1444). [< ಒಡೆ$_1$]

ಒಡಿವೆಚ್ಚೆರಾಯಿಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಊನರವೈರಿಕನ್ ಒಡಿವೆಚ್ಚೆರಾಯಿಳನ್ನಿಗ್ಗೊಳನ್ಮನುಜಾಗರನ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯३೯, ೨೨-೧३; 8ನೆಯ ಶತ). [?]

ಒಡಿಸೆ (ನಾ). ಆಕ್ರಮಣ; ಮುತ್ತಿಗೆ (?): ಬಲ್ಲಾಳುದೇವನ ಒಡಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಊರಳಿವಿನಲು ಹಲಂಬರುವುಂ ಕಾದಿ ಕೊಂದು ಸುರಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತನಾದನು (ಎಕ. XV, ಹೊಳನ. ೧೧೬–೧೦ ; 1172). [?]

ಒಡುಗಂಪಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ಕಪ್ಪಲಿಕುತ್ತ – ಒಡುಗಂಪಲಿ?" (ಒಷಧಿ. ೨೬). [?]

ಒಡುಗು, ಒಡಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) (ಕಸವನ್ನು) ಗುಡಿಸು; ಉಡುಗು: (ಸಿರಿಕೊ. ೮೦). **ಒಡಗು$_1$**: ಆಮೇಲೆ ಮನೆ ಒಡಗಿ, ನೆಲ ಗುಡಿಸಿ ಆಯಿತೆಂದರೆ, ಒಂದೆರಡು ಕ್ಷಣ ನಿಟ್ಟುಸಿರಿಗೆ ಅವಕಾಶವಾಗುತ್ತದೆ (ಮರವು. ೬). 'ಉಡುಗು$_2$' ಪರಾ. [< ಉಡುಗು$_2$]

ಒಡೆ$_1$, ಒಡ$_1$ (ಕ್ರಿ). **೧.** ಸೀಳು; ಬಿರಿ; ಭಿನ್ನವಾಗು; ಸ್ಫೋಟಿಸು: "ಒಡೆ – ಸ್ಫೋಟನೇ, ದ್ರವ್ಯೇಚ" (ಶಮಧಾ); ಪನ್ನೆರಡು ತಲೆಯ ಪಾವುಮಂ ಚಂದ್ರನೊಡೆದುದುಮಂ . . . ಕನಸುಗಳಂ ಕಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೫–೨೬). **೨.** ಚೂರುಮಾಡು; ಛಿದ್ರಿಸು; ಹೋಳುಮಾಡು; ಭೇದಿಸು; ಸೀಳು: ಸಾಹಸದರಿಚಕ್ರವ್ಯೂಹಮನೊಡೆದೊನ್ (ಎಇ. IX, ೧೮–೧೩ ; 800); ಕುಮಾರನೆರಡುಂ ಕಣ್ಗಳುಮನೊಡೆದು ಕುರುಡಂ ಮಾಡಿದ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೫–೨೩); ನುಚ್ಚುನೂಱಾಗೊಡೆವೆಂ ತದ್ರತ್ನರಶ್ಮಿಪ್ರಕಟಮುಕುಟಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೧೩); ಮಣ್ಣಕೋಂಟೆಯುಂ ನಂಬಿ ಕಲ್ಲಕೋಂಟೆಯನೊಡೆವ ಮನ್ನೆಯನುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೫೧). **೩.** ಬಿಡು; ಹೊರಬರು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಹುಟ್ಟು: ತಳಿರೊಡೆದ ಮಾಮರನ (ತೊರರಾ. ೬–೧೨–೨೦); ಮೊಗ್ಗೊಡೆದ ತಾವರೆಯ ಮೊಗ್ಗೆಗೆ ಸಮವಹ ಮೊಲೆ (ಅಂಜಚ. ೮–೫೦); ಒಡೆದಿಲ್ಲ ಇನ್ನು ಮಕ ಮಿಾಸಿ (ಗರಿ. ೮೮–೧೨). **೪.** ಬೇರ್ಪಡಿಸು; ವಿಭಾಗಿಸು; ಬಿಡಿಸು: ಮಡದಿಯರಿಲ್ಲ ಮಂಡೆಯ ಸಿಕ್ಕನೊಡೆವರೆನ್ನೊಡೆಯ ಕೋ ಎನುತೆ ನೀರೆಱೆದ (ಮೋಹತ. ೨೧–೨೫); ಪಾದವನ್ನು ಗಣವಾಗಿ ಒಡೆಯುವುದೇ ಅಲ್ಲದೆ ಅಂಶವಾಗಿಯೂ ಒಡೆಯುವ ಹಾಗಿರಬೇಕು (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೪೬). **೫.** (ಸ್ವರೂಪ) ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು: ಒಡೆದ ಪಾಲಂತೆ ಮೂಲಗುಣಂ ಕಿಡದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೯೯); ಒಡೆವ ಸಮಯದೊಳು ಹಾಲೊಳಗೆ ಸುಣ್ಣದ ತಿಳಿಯ ಬಿಡಲು ಚುಮ್ಮನೆ ತಿಳಿವುದದು (ಸೂಪಶಾ. ೨–೫). **೬.** ಬಿಚ್ಚು; ತೆರೆ: ವಾಗ್ದೇವಿಯ ಭಂಡಾರದ ಮುದ್ರೆಯನೊಡೆದಂ . . . ಕವಿರತ್ನಂ (ಗದಾಯು. ೧–೩೮); ಲಕ್ಕೋಟೆ ಒಡೆ (ರೂಢಿ). **೭.** ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳು; ಬಿಡಿಸಿಹೇಳು: ಒಗಟನ್ನು ಒಡೆ (ರೂಢಿ). **೮.** ನೀರೂರು; ಸ್ರವಿಸು: ಆಸೆಯಿಂದ ಮಗುವಿನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ನೀರೊಡೆಯಿತು (ರೂಢಿ). **೯.** ಬೇರ್ಪಡು; ಬೇರೆಯಾಗು; ವಿಭಾಗವಾಗು; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು: "ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೫೬ರ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಕನ್ನಡ – ತೆಲುಗು ಲಿಪಿಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಬರುವಷ್ಟು ಎರಡಾಗಿ ಒಡೆದಿದ್ದವು ಎಂದು ಭಾವಿಸಬಹುದು" (ಸಂಶೋಧ. ೪).

ಒಡ$_1$: ೧. 'ಒಡಮುಡಕೆ' ಪರಾ.

ಒಡೆದಾಡು = ಬಿಚ್ಚಿಹೇಳು: ನೇರ್ವಟ್ಟ ವಸ್ತ್ರ ತೊಲಗಿದ ಮೇಲಾದುದನುರ್ವಿಯೊಳೊಡೆದಾಡಬಹುದೆ (ಭರಚ. ೧೧–೯೧). ಒಡೆದುಮೂಡು = ೧. ಒಡೆದುಕೊಂಡು ಹುಟ್ಟು; ಸೀಳಿಕೊಂಡು ಹೊರಬರು: ಚೇಳ ಬೆನ್ನಿನೊಳೊಡೆದುಮೂಡುವ ಬಾಲವೃಶ್ಚಿಕದಂತೆ ಮಸೆದಿಹ ಬೋಳೆಯಂಬುಗಳು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦–೯). ೨. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮೂಡು; ಪ್ರಕಟವಾಗು: ಹೃದಯದೊಳೊಡೆದುಮೂಡಿದ ಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟಿಗಳೊದಗಿತು ಪರಶಿವನಾಮ (ಮೋಹತ. ೨೧–೩೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಡಿ, ಉಡೈ; ಮಲ. ಒಡಿ, ಉಡ, ಉಡೆ; ತುಳು. ಒಡಿ, ಒಡೆ; ಕೊಡ. ಒಡೆ, ಒಡ; ತೆಲು. ಒಡಪಿ = ಬಿರುಕು; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಪರ್ಜಿ. ಒಡ್; ಗಡಬ. ಒರ್; ಗೊಂಡಿ. ಒರ್]

ಒಡೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಡೆದಿರುವಿಕೆ; ಚೂರಾಗಿರುವಿಕೆ; ಭಂಗ. ೨. ಮುರಿದ ವಸ್ತು; ಮುರುಕಲು: "ಒಡೆ – ಸ್ಫೋಟನೇ, ಭಿನ್ನದ್ರವ್ಯೇಚ" (ಶಮಧಾ. ನ). **೧, ೨**: ಒಡೆಯೆಂಬುದು ಬೇಡೆಂಬುದು ಕಾಡೆಂಬುದು ಭಾಂಡಶಕಲ ಪಕ್ಕಣದವಱೊಳ್ ಕೂಡಿದ ನುಡಿಯಲ್ಲದೆಯಾ ನಾಡೊಳಗಿಲ್ಲ (ಹವಿಾ್ಮರ. ೧–೪೬). 'ಒಡೆಗಂಚು' ಪರಾ.

[< ಒಡೆ$_1$]

ಒಡೆ$_3$ 'ವಡೆ$_2$' ನೋ.

ಒಡೆ$_4$ (ನಾ). ಪ್ರಭು; ಯಜಮಾನ; ಸ್ವಾಮಿ: ಪುತ್ತೂರುಡೆ ಶಿವಮಾರಮ್ಮಂ ದುಣ್ಣಗೆಗ್ಗರ್ಂ ಸಲ್ಲತ್ತೂರೊಡೆ ಒಗ್ಗ ಮನೆಬಳಿಗಮುಂ (ಎಕ. X. ಕೋಲಾರ. ೨೩೧–೨ ; ಸು. 800); ಬೋಗಣ್ಣನು ಗೋಪಣ್ಣನು ತಮ್ಮಿಬ್ಬರೊಡೆ ಆವೂರ ಹಸಯುಮಾ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೧೫೩–೨ ; ?). 'ಒಡೆಯ$_1$' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಡೈ = ಆಸ್ತಿ, ಸಂಪತ್ತು]

-ಒಡೆ$_5$, -ಅಡೆ$_9$, -ಅರೆ$_9$ (ಪ್ರ). ಪಕ್ಷಾರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: "ಪಕ್ಷಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವಾಗ ಧಾತುವಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಭೂತ ಭವಿಷ್ಯತ್ ಕಾಲಸೂಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳ ಮುಂದೆ ಒಡೆ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರುತ್ತದೆ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೫೦); ಆವೊನಾನುಂ ಕಿಡಿಪೊನುಳ್ಳೊಡೆ (ಇಆ. VIII, ೨೮೬–೫ ; 732); ಇದಂ ಕೆಡಿಸಿದರೊಳರಪ್ಪೊಡೆ (ಇಆ. XI, ೧೨೬–೧೩ ; 804); ಶ್ರುತದೊಳ್ ಭಾವಿಸಿ ನೋೞ್ಪೊಡೆ (ಕವಿರಾ. ೧–೫); ಮಿಡಿದೊಡೆ ತನಿಗ[ವು]ರ್ ರಸಂ ಬಿಡುವುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೬); ಕಾದುವೊಡೊರ್ವನೆ ಬಲ್ಲಿದಂ . . . ನುಡಿವೊಡೆಲ್ಲರುಂ ಮುಂತಱಿಯರ್ (ಶಮದ. ೨೫೦ ಪ್ರಯೋ). **-ಅಡೆ$_9$**: ಬೆಸೆವೊಡೊಸೆದಡೆ ಕೊಲಲ್ ರಕ್ಷಿಸಲಂತಕ ರಾಜನಬ್ಜಸಂಭವನೆನಲ್ (ಎಇ. XIII, ೩೩೦–೧೧ ; 929); ನುಗುನಾಡ ರಾಮನೆಂದಡೆ (ಎಇ. VI, ೧೬–೬ ; 1057); ಇಱಿದಡೆ ಪನ್ನೆರಡು ಪಣಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೨೬–೩೨; 1082); ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಡಲ್ಲಿ ಮನವೆಳಸಿದರೆ ಆಣೆ (ಬಸವ. ೪೪೫); ಆ ದೇಶಾಧೀಶ್ವರನ ಭುಜಪ್ರತಾಪಮೆಂತೆಂದಡೆ (ಎಇ. XIX, ೨೨೯–೧೬ ; 1179). **-ಅರೆ$_9$**: ಪಞ್ಚ ಮಹಾಪಾತಕನ ಪೋದ ಲೋಕಕ್ಕಾತನ್ತಾಂ ಪೋಕುಮೆನ್ದರದುವೇಮ್ಪಿರಿದೇ (ಕಇ. II, ೪–೧೪ ; 918); ಹಸಿವಾದರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಡೆ] ಊರೊಳಗೆ ಭಿಕ್ಷಾನ್ನಗಳುಂಟು (ಮಹಾದೇ. ೧೯೯); ನಿಮ್ಮ ಚಿತ್ತಕೆ ಬಹರೆ ತನ್ನಭಿಮತವನವಧರಿಸು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮–೧೧). [?]

ಒಡೆಕುಟ್ಟು 'ಒಡೆಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ಒಡೆಗಂಚು (ನಾ). ಒಡೆದುಹೋದ ಕಂಚು: ಒಡೆಗಂಚ [ಪಾಠಾಂ. ಒಡಕೆಂಚ] ಹೊಯಿದೊಡೆ ದನಿ ಭಿನ್ನವಾದಂತೆ ಅದಱಿಂದ ಉಭಯ ಭಿನ್ನವಾವುದು ಹೇಳಿರಣ್ಣಾ (ಕೋಲಶಾಂ. ೯).

[ಒಡೆ$_2$ + ಕಂಚು]

ಒಡೆಗಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಕಚ್ಚು; ಬಲವಾಗಿ ಕಚ್ಚು: ಔಡನೊಡೆಗಚ್ಚಿದಳು ಬೊಬ್ಬಿಱಿದೆದ್ದಳೊಳಗಂದು (ನಿಭಾಗ. ೫–೬–೩೧).

[ಒಡೆ$_1$ + ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$)]

ಒಡೆಗಲಸು (ನಾ). ಚೂರುಗಳನ್ನು ಬೆರಸಿದುದು; ಚೂರುಗಳಿಂದ ಮಿಶ್ರವಾದದ್ದು: ಬಲುಸರಳ ಸರಿವಳೆಯ ಮಿದುಕೊಡೆಗಲಸುಗಳಡಾಯುಧದ ತಳುಕಿನ ಕೊಳುಗುಳದ ಜಯಸಿರಿಯ ಕಾಹಿನೊಳಾರು ನೀನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨–೬೮). [ಒಡೆ$_2$ + ಕಲಸು$_2$]

ಒಡೆಗಲ್ಲು (ನಾ). (ಕಾಳು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಒಡೆಯುವ ಬೀಸುಕಲ್ಲು: ಕಲ್ಲೇ ಬೀಸೋಕಲ್ಲೆ ಸಕ್ಕರೆ ಒಡೆಗಲ್ಲೆ (ಜಗೀತೆ. ೩); ಅಕ್ಕಿ ಬೀಸೋಕಲ್ಲೆ ಸಕ್ಕರೆ ಒಡೆಗಲ್ಲೆ (ನಾಪದ. ೬೪).

[ಒಡೆ$_1$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಒಡೆಗಾರಳು (ನಾ). ಒಡ್ಡತಿ; ಯಜಮಾನಿ (ಕ).
[ಒಡೆ$_4$ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ) + -ಅಳು$_4$ (< -ಅಳ್$_5$)]

ಒಡೆಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಒಡತಿ; ಯಜಮಾನಿ (ಕ).
[ಒಡೆ$_4$ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ) + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಒಡೆಗುಟ್ಟು, ಒಡೆಕುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಕುಟ್ಟು, —ಬಡಿ: ಬಿಟ್ಟಮಂಡೆಯಲೊಡೆಯನೊಡಲಲಿ ಥಟ್ಟುಗೆಡಹಿದರೊಡಲುಗಳನೊಡೆಗುಟ್ಟಿದರು ಬಸುಱುಗಳನಡಿಗಡಿಗವನಿಯಲಿ ಹೊರಳೆ (ನಿಭಾಗ. ೬-೨-೨೩); ವಸುದೇವನುದರದಿ ಪುಟ್ಟಿದನೆ ಪಲ್ಮಸೆವ ದನುಜರೊಡೆಗುಟ್ಟಿದನೆ (ಕನಕ. ೧೧೩-೩). **ಒಡೆಕುಟ್ಟು**: ನಾಲಗೆಯ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿಗೆ ಕೊಯ್ದು ಸತಿಯೊಡನಟ್ಟಹಾಸಂ ಮಿಗುವ ವದನವನಿಟ್ಟೊರಸಿ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನೋಡಿದ ತಲೆಯನೊಡ[ಡೆ]ಕುಟ್ಟಿ (ಬಸವು. ೪೫-೩೦); ಕವಿಕವಿದು ಬಸದಿಗಳನಧಿಕಾರವದಿ ಹಿರಿದೊಡ[ಡೆ]ಕುಟ್ಟಿ (ಬಸವು. ೫೨-೪೮).
[ಒಡೆ$_1$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಒಡೆಗೆಱೆ (ನಾ). ೧. ಒಡೆದಿರುವ ಕೆರೆ; ಭಗ್ನತಟಾಕ: ಒಡ[ಡೆ]ಗೆಱೆ ಜೀರ್ಣಕೂಪದೆಡೆ ಬಿಟ್ಟಸುರಾಲಯ ನೀರಸದ್ರುಮಂ . . . ಎಂಬೆಡೆಗಳೊಳಿರ್ದ ಪಾವು ಕೊಳಲಪ್ಪುದಸಾಧ್ಯಮಿಳಾತಳಾಗ್ರದೊಳ್ (ಖಮದ. ೩-೪೧); ಒಡೆಗೆಱೆಯಂ ನಂಬಿ ಮನಂಬಿಡೆ ಬೆಳಸಿಂಗಾಸೆಗೆಯ್ವನುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೮೩). ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಒ[ಡೆ]ಗೆಱೆಯ ತೆಙ್ಕಣಂ ಕಲ್ಲು[ಣ್ಡಂ] (ಸೌಇಇ. XI–i, ೯-೩೨; 862); ಸ್ವಸ್ತಿ ಸಮಸ್ತಗುಣಸಂಪನ್ನರ್ಪಡಿದು ಮತ್ತೆನ್ನರೊಡ[ಡೆ]ಗೆಱೆ ಮಲ್ಲ[ರಸ]ಮ ಪರಾಕ್ರಮರ್ (ಕಇ. II, ೮-೧೧; 1071). [ಒಡೆ$_1$ + ಕೆಱೆ]

ಒಡೆತ (ನಾ). ೧. ಒಡೆಯುವಿಕೆ. ೨. ನರಗಳ ತುಡಿತದಿಂದ ಆಗುವ ನೋವು: ಅರೋಚಕ, ಅತಿದಾಹ . . . ಸಂದುಗಳಲ್ಲಿ ಒಡೆತ, ಬಳಲಿಕೆ, ಬಹಳವಾಗಿ ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆಯಾಗುವುದು ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳಿರುವುದೇ ಆಮಜ್ವರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಸಕವೈ. ೯೬); ನನಗೆ ಆರೋಗ್ಯವಿಲ್ಲ. ಒಡೆತ ಮತ್ತು ಸಂಧಿವಾತಗಳಿಂದ ಸಂಕಟಪಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ಪುನರು. ೧೫೮).
[ಒಡೆ$_1$ + -ತ$_2$]

ಒಡೆತನ (ನಾ). ಒಡೆಯನಾಗಿರುವಿಕೆ; ಯಜಮಾನತ್ವ; ಪ್ರಭುತ್ವ: ಭೂಭಾಗದೊಡೆತನ ಕೌಶಿಕಂಗಾದುದು (ಹಚಕಾ. ೧೦-೧೮); ಬಡವ ನಿಧಾನವ ಪಡೆದಂತು ಮೂಜಗದೊಡೆತನ ತನಗಾದಂತು (ಅಂಜಚ. ೪-೧೩೪); ಯಿ ಧರ್ಮದ ಸ್ವಾಸ್ಥಿಯ ವಕಲುವಡೆ[ಒಡೆ]ತನ ಯಿ ಧರ್ಮದ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೬೬-೫೪; 1619); ಬಡತನ ಒಡೆತನ ಕಡೆತನಕುಳಿದಾವೇನ ಎದೆಹಿಗ್ಗು ಕಡೆಮುಟ್ಟ ಬಾಳಿನ ಕಡಲಾಗ ಅವನ ಮುಳುಗಿಸಬ್ಯಾಡ (ಗರಿ. ೧೦೩-೧೩); ಬಡತನ ಒಡೆತನಗಳು ಸ್ಥಿರವಲ್ಲ (ಸಮಾಲೋ. ೩೪). [ಒಡೆ$_4$ + -ತನ]

ಒಡೆತಿವಿ 'ಒಡೆದಿವಿ' ನೋ.

ಒಡೆತು 'ಒಡೆಯದು' ನೋ.

ಒಡೆತುಳಿ 'ಒಡೆದುಳಿ' ನೋ.

ಒಡೆದಿವಿ, ಒಡೆತಿವಿ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಚುಚ್ಚು, —ತಿವಿ: ತೋರಹತ್ತದ ಬಿಗಿಯುರಗಬಂಧದಲಿ ಬಿಚ್ಚುವ ಬೀಸುವೊಡೆದಿವಿ [ಪಾಠಾಂ. ಎಡೆಗವಿ]ವ ಬಿಗಿದು ಬೀಳುವ ಭರದಲೇಳುವ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೯-೯). **ಒಡೆತಿವಿ**: ಬಿಲನ ದ್ವಾರವನು ಬಳಿಕಲ್ಲಿ ಕಾಣದೆ ಧಾರುಣಿಯನೊಡೆತಿವಿದು ವಿಲಯದ ಭೈರವನವೊಲು ಬಂದು (ತೊರರಾ. ೪-೨-೨೯); ದೆಸೆಗಳ ಬಸುಱನೊಡೆತಿವಿದು (ನಿಭಾಗ. ೪-೯-೩೧); ಕದನದೆ ಕಾಲಾಳ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಕ್ಕದೆ ಮದಕರಿಗಳನೊಡೆತಿವಿದು (ಕಂನವಿ. ೧೮-೬೦). [ಒಡೆ$_1$ + ತಿವಿ$_1$]

ಒಡೆದುಳಿ, ಒಡೆತುಳಿ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ತುಳಿ, —ಮೆಟ್ಟು: ಪುರದ ನಾರಿಯರ ಕಣ್ಮನವನೊಡೆದು [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಮನಗಳಂ ತು]ಳಿವುತುಂ (ನಂಬಿರ. ೩-೬೭); ದಳವ ಬಗಿದು ಮಹಾರಥರನೊಡೆದುಳಿದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೩); ಉರವಣಿಸಿ ನೃಪಭಟರ ಬಲುಮೋಹರವನೊಡೆದುಳಿದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೯-೪೬). **ಒಡೆತುಳಿ**: ಬಿದ್ದವರನೊಡೆತುಳಿದು ಮೇಲುಬ್ಬಿದ್ದ ಕವಿಕವಿದಾಳು ಕುದುರೆಯ ಬಿದ್ದಿನಲಿ ಬೇಸಱಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೩೮); ಅನ್ಯಗಜವೆಂದೀಕ್ಷಿಸುತ್ತುತ್ಪನ್ನರೋಷದಲೊಡೆತುಳಿವನಪ್ಪಳಿಸಿ ಸುಂಡಿಲಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೮-೨-೨೮). [ಒಡೆ$_1$ + ತುಳಿ$_1$ (< ತುೞ್$_1$)]

ಒಡೆಬಡಿ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಬಡಿ, —ಹೊಡೆ: ಅಡುವ ಕಿಚ್ಚಿನ್ನ ಬಹುದೆ ಮನೆಯು ಸುಡುವಾಗ . . . ಜೀವ ತನ್ನದೆನ್ನಬಹುದೆ ಮಿಕ್ಕು ಹೋಹಾಗ ಇವನೊಡೆಬಡಿದು ಕಳೆ (ವಚಸಂ. ೭೨-೭೯); ಬಾಯನೊಡೆಬಡಿ ಮಿಾಸೆಗೀಳ್ ಕುರುಳ್ಗೊಯ್ (ಚಬಪು. ೪೦-೪೯). [ಒಡೆ$_1$ + ಬಡಿ$_1$]

ಒಡೆಬೀಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಬೀಳು: ನಮಃಶಿವಾಯಯೆಂಬ ವೃದ್ಧಧ್ವನಿ ಪುಟ್ಟಿ ಕೊಡಂಗಳಮೇಲೊಡೆಬಿಳ್ದು [ಪಾಠಾಂ. ಒಡಬಿರ್ದು, ಒಡಂಬೀಳ್ದು]ಕುಳ್ಳಿರ್ದರ ಮುಖದೊಳಂ ಕಣ್ಣೊಳಂ ಮೆಯ್ಯೊಳಂ ತುಪ್ಪಂ ಚೆಲ್ಲೆ (ನಂಬಿರ. ೬-೪೧). [ಒಡೆ$_1$ + ಬೀಳ್$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಒಡೆಮುಗುಚು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆದು ತಲೆಕೆಳಗಾಗು: ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೊಡೆಮುಗುಚುವಂದದಿಂ ಬೊಬ್ಬಿರಿದು ಸುರಿದನವನಂಬುಗಳ (ತುರಂಗ. ೬೬-೨೦). [ಒಡೆ$_1$ + ಮಗುಚು (< ಮಗುಚ್ಚು)]

ಒಡೆಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ಭಂಗಿತನಾಗಿ ಹಿಂದಿರುಗು: ನಾವು ರಕ್ಕಸನಾಯಕಯ್ಯಲಿ ಸಾಯೆವೆನುತೊಡೆಮುರಿದರತಿರಥರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೧೫).
[ಒಡೆ$_1$ + ಮುರಿ$_1$]

ಒಡೆಮುರುಚು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ತಿರುಗಿಸು: ರಾಣಿ ಹಲುಬಿದಳೊಡೆಮುರುಚಿ ಹೆಣಗಿದಳು ಖಳನೊಡನೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫-೨೩); ದುರುಳನೀಪರಿಯಿಂದಲಾಕೆಯ ಕರವಿಡಿಯಲೊಡೆಮುರುಚಿ ಭಯದಿಂದಿರದೆ ಬಾಗಿಲ ದಾಟ (ಯವಿಪ. ೧೫). [ಒಡೆ$_1$ + ಮುರುಚು (< ಮುರಿಚು)]

ಒಡೆಮುರುಹು (ಕ್ರಿ). = ಒಡೆಮುರುಚು: ಹಿಡಿವ ಮಿಗಂಗಳ ಬಿಡದಿರೆ ಬಾಯೊಳು ಬಡಿಗೋಲ್ಗಳನಿಕ್ಕಿ ಕಿವಿಯ ಒಡೆಮುರುಹಿದೊಡೊದಱುವ ಶಬ್ದ ವಿಪಿನದೊಳೆಡೆಗೊಂಡುದು (ಮೋಹತ. ೧೯-೨೦).
[ಒಡೆ$_1$ + ಮುರುಹು]

ಒಡೆಮುಱಿ, ಒಡಮುರಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚೂರಾಗುವಂತೆ ಮುರಿ; ಹೋಳಾಗಿ ಸೀಳು; ಭಂಗಿಸು: ಕಡಲ ಕಡುಹಿನ ಬಹಳ ಲಹರಿಯನೊಡೆಮುಱಿವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೬೭); ನಲ್ನುಡಿಯೊಳೆ ಹಯಮಂ ಚಲಮಂ ಬಿಡು ಅಲ್ಲದೊಡೀಗಳೆ ಪಡೆಯನೊಡೆಮುಱಿವೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨-೧೪). **ಒಡಮುರಿ$_2$**: ೨. ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಬರು; ಮೊಳಕೆಯೊಡೆ: ಹರಿದಾರಿ ಹಬ್ಬಿದೆರಿಹೊಲದ ಎದಿಯಮ್ಯಾಲ ಕಟ್ಟಿತೇನೊ ಕವನ ಒಡಮುರಿದು ಎದ್ದ ದವನ (ಹಾಡುಪಾ. ೧೦-೧೧); ಒಡಮುರಿದೆದ್ದು ನಾಲ್ಕೂ ಕಡೆಗೆ ಕೈಚಾಚಿ ನಿಂತಲ್ಲೆ ಬೇರು ಬಿಟ್ಟವೆ ವೃಕ್ಷ (ನೆಲಮು. ೩೧). [ಒಡೆ$_1$ + ಮುಱಿ$_1$]

ಒಡೆಮೆ 'ಒಡಮೆ' ನೋ.

ಒಡೆಮೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). = ಒಡೆದುಳಿ: ಆರೋಹಕರ ಮುಂದಲೆಯ ಸೆಳೆದೊಡ[ಡೆ]ಮೆಟ್ಟಿದನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೫೮); ತುಂಡಿಸಿದನಾ ದ್ರೋಣ ಮಂಚದ ಕಾಲೊಳೊಡೆಮೆಟ್ಟಿ (ಸಂಭಪ. ೧೮-೯೯); ಕೆಡೆಮೆಟ್ಟಿ ಕರ್ಮಮುಮನೊಡೆಮೆಟ್ಟಿ ಬೊಮ್ಮಮುಮನೆಡೆಗಲಿಸಿ ದಾಂಟಿ ಸಂಸೃತಿ ಜಲಧಿಯಂ (ಸಾನಂಚ. ೧-೪೦); ಅಘವನೊಡೆಮೆಟ್ಟಿ ಕಾಮನ ನಿಟ್ಟೆಲುವ ಮುಱಿದು (ಜೀವಂಚ. ೧-೧೧). [ಒಡೆ$_1$ + ಮೆಟ್ಟು$_1$]

ಒಡೆಯ$_1$ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಭು; ಯಜಮಾನ; ಸ್ವಾಮಿ: ಕೆಸುಗೊಳ ಮೊಡೆಯ ಬಿನಾಮ್ಮಜಿಗ್ಗೆ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೪–೩; 750); ಒಡೆಯ [ರ]ದೇವರೆಂದು ನಿನಗಿತ್ತೊಡೆ ಪಟ್ಟಮನುರ್ಕಿದಪ್ಪೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೬); ಒಡೆಯರ ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಬಂಟರಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦–೩೬); ಮನೆಯೊಳಗೆ ಮನೆಯೊಡೆಯನಿದ್ದಾನೊ ಇಲ್ಲವೊ (ಬಸವ. ೯೬); ಒಡೆಯ ಬಂದರೂ ಒಡೆದ ಪಾತ್ರೆ ಕೂಡಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಉಳ್ಳವನು; ಹಣವಂತ; ಐಶ್ವರ್ಯವಂತ: ಸ್ವಾಮಿ ಭೃತ್ಯಸಂಬಂಧಮುಮನೊಡೆಯ ಬಡವರೆಂಬ ದೇಶಭಾಷೆಯುಮಂ (ಸು ಕು ಮಾ. ೧೧–೩೪ ವ); ಬಡವನೊಡೆಯರೆಂಬಿರ್ವರೊಳಂ ಸುಖಮಿಲ್ಲದೊಡಂ (ಜೀವಸಂ. ೮೩–೧೬ ವ). ೩. [ವೀಶೈ] ಜಂಗಮ: ಒಡೆಯರಿಗೆ ಉಂಡೆಯ ಮುಜಿದಿಕ್ಕಿ ಭಕ್ತನಾದೆನೆಂಬ ಮಾತ ಸಮ್ಯಕ್ ಶರಣರು ಮೆಚ್ಚುವರೆ (ಅವಚಂ. ೨೨೦–೧೧೧೬); ಒಡೆಯರಂ ಕರೆದು ಕರದೊಳಗುದಕವಿತ್ತು ನಿನ್ನಡಿಗಳಂ ಪ್ರಕ್ಷಾಳಸಂಗೆಯ್ದುಕೊಳ್ಳೆಂದು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೨೨–೫೨). 'ಉಡೆಯ' ಪರಾ. **ಒಡೆಯರ್** = ಮೈಸೂರು ಅರಸು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು: ಈ ವಿಜಯನೇ ಒಡೆಯರ ವಂಶದ ಮೂಲಪುರುಷನಾದ ಯದುಒಡೆಯರು (ಒಡೆಕ. ೩).

[ಒಡೆ$_4$ + –ಅನ್. / ತಮಿ. ಉಡೈಯವನ್, ಉಡೈಯಾನ್; ಮಲ. ಉಡಯವನ್, ಉಡಯದು, ಉಡಯಾನ್; ತುಳು. ಒಡಯಿ, ಒಡೆಯಿ; ಕೊಡ. ಒಡೆವೇ; ತೆಲು. ಒಡಯಡು, ಒಡಯುಡು]

ಒಡೆಯ$_2$ (ಪ್ರ). ಉಳ್ಳ; ಇರುವ: "ಇದಜಿಕೊಳಿದುಂಟೆಂಬರ್ಥದೊಳು ದಯಿಪುದುಳ್ಳೊಡೆಯ ವಂತ ಶಬ್ದಂ" (ಶಮದ. ೨೦೬); ಪಸಿವುಂ ನೀರಡಿಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಪರೀಷಹಂಗಳುಮಂ ಸೈರಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧–೫); ಒಡೆಯ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಪೆರ್ಮೆಯೊಡೆಯಂ . . . ಜಾಣೊಡೆಯಂ (ಶಮದ. ೨೦೬ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಒಡೆಯಕಾರ (ನಾ). ಯಜಮಾನ; ಪ್ರಭು: ಅಂಥ ರಾಸುಗಳನ್ನು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಒಡೆಯಕಾರರು ಹಿಡಿದು ಅಥವಾ ಹಿಡಿಸಿ ದೊಡ್ಡಿಗೆ ದಾಖಲ್ಮಾಡುವರು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೦೬).

[ಒಡೆಯ$_1$ + –ಕಾರ (< –ಕಾಜ)]

ಒಡೆಯಚ್ಚಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆದಿಸೆಟ್ಟಿ ಪ೧ ಒಡೆಯಚ್ಚಸೆಟ್ಟಿ ಜಕ್ಕಿಸೆಟ್ಟಿ (ಎಕ. II, ೨೫೨–೫೮; 1184).

[ಒಡೆಯ$_1$ + ಅಚ್ಚ$_0$ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಒಡೆಯದು, ಒಡೆತು (ನಾ). ಉಳ್ಳುದು: ದಸಕಣ್ಣಗ ಮಣ್ಣದಜಾ ಒಡೆಯದು ತನಗೆಯುಂ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೧೪–೧೪; 500 ?); ಇಂದ್ರನೀಲ ಮಾಣಿಕದೊಳೋರಂತಪ್ಪ ಬಣ್ಣಮನೊಡೆಯದು ಮಲಯ ಸುಂದರನೆಂಬಾನೆಯುಂಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೪–೧೯). **ಒಡೆತು**: ಕಜಿಗೊರಲಾತನಾತ್ಮ ವಿಟ ತತ್ತ್ವಮನುಂಟೊಡೆತಾಗಿ ಮಾಡಿ ಬಾಂದೊಜಿಯನೆ ಪೊತ್ತು ಗಾರಿಗೆ ಕ[ವ]ಲ್ದೊಡಿ[ಗೆಯ್ಸಿ]ದನ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೭೫). [?]

ಒಡೆಯವಚು, ಒಡೆಯವುಚು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ತಬ್ಬು, —ಅದುಮು, —ಹಿಸುಕು: ಮಿಡುಕಿದನು ಸಾತ್ಯಕಿ ವೃಕೋದರನೊಡೆಯವಚಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯–೨೯). **ಒಡೆಯವುಚು**: ಕುಸಿದರೆ ಕಾಲೊಳೊಡೆಯವುಚಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೩೬).

[ಒಡೆ$_1$ + ಅವಚು$_1$ (< ಅಮುರ್ಚು)]

ಒಡೆಯವುಚು 'ಒಡೆಯವಚು' ನೋ.

ಒಡೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆದುಹಾಕು; ಚೂರುಮಾಡು: ತನ್ನನೆತ್ತಿಕೊಂಡಾಗ್ರಹಮನೊಡೆಯಿಕ್ಕುವಂತಿಕ್ಕಿ ಪೋಪುದುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೪೧ ವ).

[ಒಡೆ$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಒಡೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಒಡೆಯಿಕ್ಕು: ವಿಷ್ಣುಗುಪ್ತನೀಶನ ಬರವೀಪುದಂ ತಡೆದನೆಂದು ಕನಲ್ದೊಡೆಯಿಟ್ಟೊಡೊಂದು ಪೋಟಿನಿತಜಿಕೊಳಿರ್ದುದೊಂದು ಕಡಿ ಪೀಠದೊಳಿರ್ದಪುದೆಂಬರೆಲ್ಲರುಂ (ಸಮುಪ. ೯–೮); ಅಲುಗಿ ಕೊಂಬಂ ಕಿತ್ತು ಪುಲಿಯ ತಲೆಯೊಡೆಯಿಟ್ಟು ಸುಲಿದು ಚರ್ಮವನು (ರಾಘಚ. ೧೬–೭೦).

[ಒಡೆ$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಒಡೆಯಿಸು, ಒಡೆಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಡೆಯುವಂತೆಮಾಡು; ಚೂರು ಮಾಡು; ಮುರಿ: ನುಡಿನೋಟ ಸರಸಗಳಿಂದ ಅಡಿಗಡಿಗಬಲೆಯರಂತರಂಗದ ತಡೆಯೊಡೆಯಿಸುತಿಹನೇನನೆಂಬೆ (ಭರಚ. ೬–೭೯); ಮನೆ ಕಟ್ಟಲು ಕಲ್ಲು ಒಡೆಯಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೨. (ಹಾಲು) ಸ್ವರೂಪ ಕೆಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹುಳಿಯಾಗಿಸು: ಕಡುಹಸನಂಬಡೆದ ಹಾಲೊಳಗೆ ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯ ಪುಡಿಯುಮಂ ಹೊಯ್ದು ಒಡೆಯಿಸಿ ನೀರುಮಂ ಬಸಿವುತಡಕೆಯಂದದೊಳುಂಡೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೬–೧೬). **ಒಡೆಸು**: ೧. ಹನುಮಂತದೇವರಿಗೆ ಒಡೆಸಿದ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ (ಗಂಮಾಯಿ. ೧೫).

[ಒಡೆ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಒಡೆಯಿಱಿ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಕುಕ್ಕು, —ಹೊಡೆ: ಮದ್ಯಭಾಂಡವನು ಕಲ್ಲಮೇಲೊಡೆಯಿಱಿದು ಬಲವನು ತಲ್ಲಣಿಸಲಪ್ಪಳಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೮೫–೧).

[ಒಡೆ$_1$ + ಇಱಿ$_1$]

ಒಡೆಯುಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಸೀಳು; ಭೇದಿಸು: ಹಿಡಿಮೊಲಂಗೊಂಡೊಡೆಯುಚ್ಚಿಕೊಂಡು [ಪಾಠಾಂ. ಡೊಡೆವುಚ್ಚೆಗೊಂಡು, ಡುವೊಡೆಯುಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ಡುವೊಡೆವುಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ಡೆಡೆ ಉಚ್ಚಿಕೊಂಡು] ನಂಬಿಯುಂ ತುಂಬರನು ಮುಳಿಯೆ ಪೆರ್ಬಲವೆಲ್ಲವಂ ಮರ್ಬಿನೊಳಡಂಗಿಸೆ (ನಂಬಿರ. ೧೮–೩೮).

[ಒಡೆ$_1$ + ಉಚ್ಚು$_1$ (< ಉರ್ಚು)]

ಒಡೆಯೆಸು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ, ಸೀಳುವಂತೆ ಬಾಣವನ್ನು ಬಿಡು, —ಪ್ರಯೋಗಿಸು: ಚಂದ್ರಾರ್ಧಶರದಲಿ ನೊಸಲನೊಡೆಯೆಚ್ಚ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೫೬); ಮುನಿದು ನೋಡಲುಕಿಡೊಡೆ ನಿನ್ನ ಕಿಂಕರನಲ್ಲೆ ನುತೆ ರಥವನೊಡೆಯೆಚ್ಚ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೩೪).

[ಒಡೆ$_1$ + ಎಸು$_1$]

ಒಡೆಯೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಡಕು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಒಡೆದು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏಳು: ಮೇಲೆ ನಿಚ್ಚಂ ಪರಿವ ದಿನಮಣಿಯ ಮಣಿರಥದ ಗಾಲಿಗಳ ನೇಮಿಗಳ ಪೊಯ್ಲಿಂದಲೊಡೆ[ಪಾಠಾಂ. ದೆ ಪುಡಿವಡೆದ]ಯೆದ್ದ ಸಾಲ ಹೊಂಗೋಟೆದೆನೆ ಗೊನೆಗಳಿಂದೇಳ್ವ ದೂಳಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ನಭದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೨೧).

[ಒಡೆ$_1$ + ಏಳ್$_1$ (< ಏೞ್$_1$)]

ಒಡೆಯೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆದು ಹೋಗುವಂತೆ ಒತ್ತು, —ಅದುಮು: ಅಂತು ಪೊಕ್ಕುದನಾ ಸಿಂಹಂ ಪಾಯ್ದು ಗಂಟಲನೊಡೆಯೊತ್ತಿ ಕೊಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೨೮೪–೧೩); ಖಾತಿಯೊಳಂಕುಶದಿನೊಡೆಯೊತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟನು ಗಜವಂ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೫೩).

[ಒಡೆ$_1$ + ಒತ್ತು$_1$]

ಒಡೆವರಿ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗು, —ಪ್ರಯತ್ನಿಸು: ತನ್ನ ತಾ ಬೀಳುವುದ ಕಂಡು ತಳ್ವಿ ಹಗೆಯಾಗಲೇಕೆ ಒಡೆದುದ ಕಂಡು ಒಡೆವರಿಯಲೇಕೆ (ಸರ್ವವ. ೩೮–೧೫).

[ಒಡೆ$_1$ + ಪರಿ$_1$]

ಒಡೆವಾಯ್, ಒಡೆಹಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆದು ಹಾಯು; ಸೀಳಿಕೊಂಡು ಹೋಗು: ನಡೆನೆತ್ತ ನೀಲಾಚಲಶಿಖರದ ಕಲ್ಲ ಪಡಿಯೊಳಗಿದ್ದ ಕೆನ್ನೀರು ಒಡೆವಾಯ್ವಂತೆ ರೋಹಿತಧಾರೆ ಸುರಿದು ಕಿಗ್ಗಡಲಲ್ಲಿ ಪಾಹಿನಿಯಾಯ್ತು (ಮೋಹತ. ೧೨–೬೦). **ಒಡೆಹಾಯ್**: ಜೋಡನೊಡೆಹಾಯ್ದಂಬು ಧರಣಿಯೊಳಾಡಿದವು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮–೪೭); ಜೀವವ ತೆರಳಿಚಿದನೊಡೆ ಹಾಯ್ದುದಾತ್ಮಜ್ಯೋತಿ (ತೊರರಾ. ೩–೫–೧೯); ಪರಬಲವನೊಡೆ ಹಾಯ್ದು (ನಿಭಾಗ. ೬–೧೦–೨೩).

[ಒಡೆ$_1$ + ಪಾಯ್$_1$]

ಒಡೆವೊಯ್, ಒಡೆಹೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಹೊಡೆ: ಧುರದೊಳರುಹವ್ವಾಸರಾಯನ ವರ ಕೃಪಾಣದ ಪೊಗರು ಪೊಗರಿಲ್ಲರಿನೃಪಾಲರ ಶಿರವನೊಡೆವೊಯ್ದಿದೆತ್ತೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨–೨೩). **ಒಡೆಹೊಯ್** : ಕವಿದು ಮುಂದಲೆವಿಡಿದು ರಾವ್ತರ ತಿವಿದು ಜೀವವ ಕಳಚಿ ಕೆಲಬಲದವರ ಕೆಡೆಹೊಯ್ದಹಿತಘಾಯವ ನೋಟದೊಡೆಹೊಯ್ದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೬೪); ನುಡಿ ಹೆಣ್ಣೆಯೆಂಬರು ಸುಮ್ಮನಿಹಳು ನಮ್ಮನೊಡೆಹೊಯ್ದು ಹೋಗೆಂಬರದಕೆ ಮುಡಿ ಬಾಗಿ ನಗುತಿಹಳು (ಭರಚ. ೪೧–೪೮).

[ಒಡೆ$_1$ + ಪೊಯ್$_1$]

ಒಡೆಸೀಳ್, ಒಡೆಸೀಳು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆದು ಸೀಳು; ಭಾಗಮಾಡು: ಹರನಿಭದೈತ್ಯನಂ ಸಂಹರಿಸಿ ಸೀಳುವ ಮಾರ್ಗದಿಂದೊಡೆಸೀಳ್ದನುರ್ಬಿನಲಿ (ಬಸಪು. ೨೧–೪೩). **ಒಡೆಸೀಳು** : ಹರಿಯದಜ ಬಿಜಿಗಾಯ್ಗೆ ತನ್ನಯ ಕರವ ಸಂಧಿಸಿ ನಾರ ಸೀಳಿದ ಪರಿಯಲೊಡೆಸೀಳಿದನು ಕೃಷ್ಣನು ತೋಳ ಬಲುಹಿನಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧–೫೮). [ಒಡೆ$_1$ + ಸೀಳ್$_1$]

ಒಡೆಸೀಳು 'ಒಡೆಸೀಳ್' ನೋ.

ಒಡೆಸು 'ಒಡೆಯಿಸು' ನೋ.

ಒಡೆಹಾಯ್ 'ಒಡೆವಾಯ್' ನೋ.

ಒಡೆಹೊಮ್ಮು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆದು ತಲೆದೋರು, —ಪ್ರಕಟವಾಗು: ಕಪ್ಪುಹೆಪ್ಪಿನ ಕುರುಳ ಕರ್ಮುಗಿಲ ಬಸಿರಿಂದ ತೊಟ್ಟನೊಡೆಹೊಮ್ಮಿ (ಹೊಂಗಳು. ೧೬–೫). [ಒಡೆ$_1$ + ಹೊಮ್ಮು (< ಪೊಣ್ಮು)]

ಒಡೆಹೊಯ್ 'ಒಡೆವೊಯ್' ನೋ.

ಒಡ್ಡ$_1$, ಒಟ್ಟ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲು, ಮಣ್ಣಿನಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಒಡ್ಡುವವನು: ಕೆಱೆಯ ಕಟ್ಟಿಸುವ ಒಡ್ಡನ ಪ್ರತಾಪವನೇನೆಂಬೆನಯ್ಯ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೩೬–೧೯) ; ಕರೆಯೋ ಒಡ್ಡರೆಱೆಯನಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯–೩೯) ; ಕುಳಿ ತೆವರ ತಳಪಟವ ಮಾಡುವ ಪದಾಗ್ರದ ಸಲಿಕೆ ಗುದ್ದಲಿ ಹಾರೆಗಳ ಬಲುಗೆಲಸದೊಡ್ಡರ ಕಳಕಳದಿ ಬರುತಿರ್ದುದಸುರರಥ (ತೊರರಾ. ೫–೬–೧೨). ೨. ಒರಟು ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ನಯನಾಜೂಕಿಲ್ಲದವನು: ಒಡ್ಡರಲ್ಲಿ ದಡ್ಡನಾಗಬಾರದು (ಗಾದೆ). ೩. ಒರಿಸ್ಸಾ ದೇಶದವನು: ಚೇರಮ ವೈರಮಂ ಬಿಸುಡು ಪಾಂಡ್ಯ ಕಡಂಗದಿರಂಧ್ರ ರಂಧ್ರಮಂ ಪಾರದಿರೊಡ್ಡ ಗೊಡ್ಡಮನದಂ ಬಿಡು (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೨೮–೮ ; 1202). **ಒಟ್ಟ$_1$** : ೧. ಕಟ್ಟದಯೊಟ್ಟಜಕ್ಕೆ ಪನ್ನಿರ್ಬಣ್ಣ ಗ ಮಣ್ಣು (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೫–೭ ; 995).

ಒಡ್ಡರಗಾಡಿ, ಒಡ್ಡರಬಂಡಿ = ಆರೆಕಾಲುಗಳಿಲ್ಲದ ಚಕ್ರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಡಮೆ ಎತ್ತರದ ಬಂಡಿ, —ಗಾಡಿ : ಒಡ್ಡರಗಾಡಿಯಿಂದ ಜಾರಿ ಬಿದ್ದರೆ ಅಪಾಯ ಕಡಿಮೆ; ಮೈಲ್ ಟ್ರೈನಿಂದ ಬಿದ್ದರೆ ಯಮಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೬೮) ; ನಕ್ಷತ್ರಗಳೆಲ್ಲ ಒಡ್ಡರಬಂಡಿಯ ಗಾಲಿಯಂತೆ ಇರುವ ವಿಶ್ವಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುವು (ವಿಜ್ಞಾಕ. ೬೨) ; ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನ ಆತುರಕ್ಕೆ ವಿಮಾನದ ವೇಗ ಒಡ್ಡರಬಂಡಿಗಿಂತಲೂ ಕಡೆಯಾಗಿ ಕಂಡಿತು (ರಾಗಿಣಿ. ೨೬೩).

[ಪ್ರಾ. ಓಡ್ಡ (< ಸಂ. ಓಡ್ರ). / ತಮಿ. ಒಟ್ಟಯನ್ ; ಮಲ. ಒಟ್ಟನ್ ; ತೆಲು. ಒಡ್ಡೆ]

ಒಡ್ಡ$_2$ (ನಾ). ಮೂರ್ಖ; ದಡ್ಡ : ನೀನು ಶುದ್ಧ ಒಡ್ಡ (ರೂಢಿ).

[ಪ್ರಾ. ವೊಡ್ಡ]

ಒಡ್ಡ$_3$ (ನಾ). ೧. ರಾಶಿ ; ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ. ೨. (ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ) ಪಣಕ್ಕೆ ಇಡುವ ದ್ರವ್ಯ : ಒಡ್ಡಮಂ ಪೇೞಿಮೆನೆ . . . ಸಾಯಿರ ಗದ್ಯಾಣದ ಪೊನ್ನೇ ಸಾಲ್ಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೬೧ ವ) ; ಜೂದಿಂಗೆ ಪಲಗೆಗೆ ಪತ್ತು ಸಾಸಿರ ವಿತ್ತಮೆ ಸಾಲ್ಗುಮೆಂದೊಡ್ಡಮಂ ನುಡಿದು (ನೇಮಿಪು. ೧೦–೨೮ ವ); ಕಬ್ಬಿನ ಹಣಿದವನಾಡುವರಲ್ಲದೆ ಕಾಯದ ಹಣಿದವನಾಡುವರೆ ಮೇಲೊಡ್ಡವಾಯಿತ್ತೆಂದು . . . ನೀನಿಕ್ಕಿದ ಜೂಜಿಂಗೆ ಹೊಯಿದು ಗೆದ್ದ ಸಿರಿಯಾಳ (ಬಸವ. ೬೭೯) ; ತಡೆಯದೊಡ್ಡವನಿಕ್ಕಿ ಭಂಡಾರವೆಲ್ಲವ ಪೊಡವಿಪ ಸೋತನೇನೆಂಬೆ (ನಾಗಕು. ೯–೧೧೬).

ಒಡ್ಡಮಾಗು = ಗುಂಪಾಗು ; ಸಂದಣಿಸು : ನಿನ್ನಿನಿತು ಸೈನ್ಯಮನೊಡ್ಡಮಾಗಿರಲೊಡ್ಡಿ ನಿಂದು (ನೇಮಿಪು. ೧೧–೧೩೨).

[< ಒಡ್ಡು$_1$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಒಟ್ಟ ; ತೆಲು. ಒಡ್ಡು, ಒಡ್ಡಿಮಿ]

ಒಡ್ಡಂತಿ (ನಾ). ಹುಟ್ಟಿದ ದಿನ ; ಜನ್ಮದಿನ : "ಒಡ್ಡಂತಿ – ವರ್ಧಂತಿ = ಹುಟ್ಟು ಹಬ್ಬ" (ತದ್ಭಕೋ. ೫) ; ಕಂತು ಮಹೋತ್ಸವಂ ರತಿಯ ನೋಂಪಿ ವಸಂತನೃಪಾಲ ಪೂಜೆಯೊಡ್ಡಂತಿಯ ಪೂರ್ವದಾನತಿಥಿ (ದಶಕು. ೮–೧೬) ; ಆ ವಿಭುವಿನಪರಿಮಿತ ಸಂಭ್ರಮೋತ್ಕರ್ಷದಿಂ ತೀವಿದೊಡ್ಡಂತಿಯುತ್ಸವದ ವರ್ಣನೆ (ವರ್ಧವ. ೧–೬). 'ವಡ್ಡಂತಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ವರ್ಧಂತಿ]

ಒಡ್ಡಣ$_1$ 'ಒಡ್ಡವಣೆ$_1$' ನೋ.

ಒಡ್ಡಣ$_2$ 'ಒಡ್ಯಾಣ' ನೋ.

ಒಡ್ಡಣೆ 'ಒಡ್ಡವಣೆ$_1$' ನೋ.

ಒಡ್ಡಣೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ರಾಶಿಯಾಗು ; ಗುಂಪಾಗು : ಕಂಡಖಂಡಜ್ವಾನದಿಕ್ಕೆಯ ಪರಿಯನಿದಿರಿಟ್ಟು ಮಂಡಳಿಸಿ ಕಲುಮರನಲೊಡ್ಡಣೆಗೊಂಡು ಮಾಡಿಸಿ ಹೆಸರುವಡೆದುದ್ದಂಡ ರೀತಿಯ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩–೩).

[ಒಡ್ಡಣೆ (< ಒಡ್ಡವಣೆ$_1$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಒಡ್ಡತನ (ನಾ). ಒರಟುತನ; ನಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಅವನ ತುಂಟತನ, ಒಡ್ಡತನ ಆವಳಿಗೆ ಬೇಸರವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಮುನಿಮಾ. ೬೨) ; ಈಗಲೇ ಅಷ್ಟೊಂದು ಒಡ್ಡತನ ಮಾಡಬಾರದು (ಮುನಿಮಾ. ೧೦೫).

[ಒಡ್ಡ$_1$ + -ತನ]

ಒಡ್ಡದೆಱೆ (ನಾ). ಒಡ್ಡರಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ಅಸಗದೆಱೆ ತೊತ್ತುದೆಱೆ ಭಂಡಿದೆಱೆ ವೊಡ್ಡದೆಱೆ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೩೬–೪೦ ; 1162). [ಒಡ್ಡ$_1$ + ತೆಱೆ$_3$]

ಒಡ್ಡಮರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಈ ಧರ್ಮಮಂ ತಪ್ಪದೆ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುವ ಒಡ್ಡಮರಸ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೩–೧೪ ; 1115).

[ಒಡ್ಡಮ್$_0$ + ಅರಸ$_1$]

ಒಡ್ಡಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸಾನ್ತಳಿಗೆ ಸಾಯಿರದರಸನೊಡ್ಡಮ್ಮ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೪–೩ ; 1007) ; ದಣ್ಣನಾಯಕೊಡ್ಡಮ್ಮನ ಅಯ್ದುಂ ಮನ್ದಿನ ಸಾಸಿವರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೭೪–೬೮ ; 1053).

[ಒಡ್ಡ ? + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಒಡ್ಡಯಿಸು 'ಒಡ್ಡಿಸು' ನೋ.

ಒಡ್ಡಯ್ಸು 'ಒಡ್ಡಿಸು' ನೋ.

ಒಡ್ಡವ (ನಾ). ವಿನ್ಯಾಸ; ರಚನಾಕ್ರಮ : ಹಲಗೆ ಬಳಪವ ಹಿಡಿಯದೊಂದಗ್ಗಳಿಕೆ . . . ಪರರೊಡ್ಡವದ ರೀತಿಯ ಕೊಳ್ಳದಗ್ಗಳಿಕೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧–೧೫) ; ಪರರ ಬಗೆ ಪರರುಕ್ತಿ ಪರರುತ್ಕರುಷ ಪರರುನ್ನತಿಯ ಕೃತಿಯಪಹರಣೆ ಪರರುಪಮಾನ ಪರರೊಡ್ಡವದ ಪರುಠವದ ಹರಹು ಹೊಗದಗ್ಗಳಿಕೆ (ತೊರರಾ. ೧–೧–೧೨). [< ಒಡ್ಡು$_1$ + -ವ$_3$]

ಒಡ್ಡವಣೆ$_1$, ಒಡ್ಡಣ$_1$, ಒಡ್ಡಣೆ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ರಾಶಿ; ಸಮೂಹ : ಮುಗಿಲೊಡ್ಡವಣೆಯಾಕ್ಷಣ ಹರಿದು ನಿರ್ಮಲವಾಗದೇ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೪–೩೯). ೨. ಸನ್ನಾಹ; ಸಜ್ಜು : ಲಗ್ನೆಯ ದೆಸೆಯ ದಿವಸ ಸದರನಿದರಮುಮಂ ಜಂತ್ರದೊಡ್ಡವಣೆಗಳುಮಂ ಭೂಮಾನಮುಮಂ ಪುಗುವ ಪೊಱಮಡುವ ನೀರಕಂಡಿಯ ಕುದುರೆಗಂಡಿಯ ತೆಱಪುಗಳುಮಂ ವಸುಷೇಣಂ ಬಳಸಿನೋಡುತ್ತುಂ (ಅನಂಪು. ೧೧–೮೨ವ).

ಒಡ್ಡಣ$_1$: ೧. ಮಿಸುಪಸಿಥೇನು ಮಿಾನ ನಿವಹಂ ಪೊಳೆವಡ್ಡಣದೊಡ್ಡಣಂ ವಿರಾಜಿಸುವುರು ಕೂರ್ಮ ಕೋಟಿಯಿಂ (ವರ್ಧಪು. ೮-೧೨); ಮರವೆಯೊಡ್ಡಣ ಕಲಹದೆಟ್ಟವಶುಚಿಯ ಬೆಸುಗೆ . . . ಈ ದೇಹವು (ಕೈಕವ. ೧-೧೮-೧) ; ಒಡ್ಡಿಹ ರಾವುತರುಗಳ ಒಡ್ಡಣದಿಂದಾ ರಾಯನೋಲಗ ಕಣ್ಗೆಡ್ಡಮಾಯ್ತು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮-೪೩). ೩. ಪಡೆ; ಸೈನ್ಯ : ಪೊಜ ಮಟ್ಟೊಡ್ಡ[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟುರ]ಣಮನೊಡ್ಡೆ ಬಿಲ್ ಬಿಲ್ಲೊಳ್ . . . ತಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೮-೫) ; ಮನೋಭವನೊಡ್ಡಣದಂತೆ ತಂಡತಂಡದೆ ಪರಿತಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೫) ; ಬಹುಭಂಜನೆಯೊಡ್ಡಣದಿಂದಹಮಹಮಿಕೆ ಮಿಕ್ಕು (ಅನಂಪು. ೧೧-೫೯). ೪. ಯುದ್ಧರಂಗ : ತಟತಟ ನೇಸಜ್ ಮೂಡುವುದುಮೊಡ್ಡಣಕ್ಕೆಟ್ಟಂದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೬). **ಒಡ್ಡಣೆ** : ೧. ಮುಗಿಲೊಡ್ಡಣೆಯೊಡ್ಡಿತುಕಾರ ಕೊರ್ವಿನೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೯-೩೬) ; ಮೇಲನಜಿಯದ ನೃಪನ ಬಾಳಿಕೆಗಾಳಿಗೊಡ್ಡಿದ ಸೊಡರು ನೀರದ ಜಾಲದೊಡ್ಡಣೆ ಸುರಧನುವಿನಾಕಾರ ಶವದುಡಿ (ಸುವ್ಯಾಸ. ೧-೫೧). ೫. ಒಡ್ಡುವಿಕೆ; ಒಟ್ಟುವಿಕೆ. 'ಈಡೊಡ್ಡಣೆ' ಪರಾ. ೬. "ಡಂಭ, ಡೌಲು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಒಡ್ಡು$_1$ + -ಅಣೆ$_4$]

ಒಡ್ಡವಣ್ಕೆ (ನಾ). ಸಂಗೀತದ ಒಂದು ಪರಿಭಾಷೆ (?) : ನವ ರೀತಿಯೊಡ್ಡಯಿಸೆ ಒಡ್ಡವಣೆ ಮೇಲಡರೆ ಪೊಸದೇಸಿ ಪಜ್ಜಳಿಸೆ ಪಂಜಳಂ ಪಲ್ಲಯಿಸೆ (ಅನಾರ. ದೇ. ೧೮೨-೫). [?]

ಒಡ್ಡವಿಸು 'ಒಡ್ಡಿಸು' ನೋ.

ಒಡ್ಡವೊಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಇಂಗಳಿಸರ ಬಾಗೆವಾಡಿ ಸಾಮಳವಾಡಿಗೆ ಒಡ್ಡವೊಡಿಗೆ ಮಧ್ಯವತ್ತಿ[ರ್] ಪಿಪ್ಪರಗೆ ನಾಮಗ್ರಮೋ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೮-೧೯ ; 862). [?]

ಒಡ್ಡಳಿ 'ಒಡ್ಡಱಿ' ನೋ.

ಒಡ್ಡಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೈನ್ಯವನ್ನು ನಾಶಮಾಡು : ದಶಶತಕಂಗಳಿಂದೆ ಪರರಾಳ್ಕೆಗೆ ಸಂದಿಹ ಸ್ವರ್ಣಭೂಮಿಯಂ ವಿಸಸನಕೊಡ್ಡದೊಡ್ಡಳಿಸಿ ವೈರಿಯ ನನ್ನಿಯ ನಲ್ಮೆಗಾಳಿಗಂ ಪೊಸತೆನೆ ಧಾತ್ರಿಗೆಂಬೊಲೆಸೆದಂ (ಅಮತಂ. ೨೬). [ಒಡ್ಡಳಿ (< ಒಡ್ಡಱಿ) + -ಇಸು$_3$]

ಒಡ್ಡಱಿ, ಒಡ್ಡಳಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಡ್ಡು ಕೆಡು; ಸತ್ತ್ವಗುಂದು; ಕ್ರಮತಪ್ಪು; ರೀತಿಗೆಡು: ಇವಂದಿರ ಪಾಡಱಿವಂದಮಂತಿರವೆ[ಱಿಯೊ]ಡ್ಡಱಿಯದಂತಿರೆ ನಮ್ಮವರೆಲ್ಲರಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೩೦) ; ಬರ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಪಿರಿಯಣ್ಣನೆ ಪಣ್ಣನೆ ನೋಟ್ಪುಮಾತನೊಡ್ಡಱಿಯದ ಗಂಡವಾತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೬); ನೆಟಲಂ ನೋಡಿದ ರೂಪಿನ ಪೊಟಪದು ಕನ್ನಡಿಯನೊರ್ಮೆ ನೋಡಿದೊಡಿರದೊಡ್ಡಱಿವುದು ನರೆತೆರೆಯಿಂ (ಅನಂಪು. ೩-೭೮). ೨. ನಾಶಮಾಡು; ಅಂದಗೆಡಿಸು : ಪಡೆಯಂ ಬೆಳೆಪ ಬಿರುದಪ್ಪವರ ಬಿರುದನೊಡ್ಡಱಿಪೊನ್ (ಎಇ. XXIV, ೨೫-೧೦ ; 885). **ಒಡ್ಡಳಿ** : ೧. ಹೆಡ್ಡರೆನ್ನೊಡೆವುಟ್ಟಿದವರೀತನೋಲೆಗೇಳೊಡ್ಡಳಿದೋಡಿದರ್ ತಪಕೆ (ಭರಚ. ೪೮-೪೨). [ಒಡ್ಡು$_2$ + ಅಱಿ$_1$]

ಒಡ್ಡಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವರಸೆ (?) : ರಕ್ಕಸನ ಕಂಡೊಡನೆ . . . ಮುಂಬರಿದು ಪಿಡಿದು ಘಾರಾಘಾರಿಯೊಡ್ಡಾಯವೆಂಬುತ್ಕಳಿಕೆಯೊಳ್ ನೋಡುವ ಕಣ್ಗೆ ಇಂಬಾಗೆ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೩೪-೨೬). [ಒಡ್ಡು$_1$ + ಆಯ$_1$]

ಒಡ್ಡಾರ (ನಾ). ೧. ಸಮಸ್ಯೆ ; ಸ್ಪರ್ಧೆ : ದೊಡ್ಡಣ್ಣ ಚಿಕ್ಕಣ್ಣ ವೃಷಭಣ್ಣ ನಿಮ್ಮಯ ದೊಡ್ಡಮಾವನಿಗೆನಗೊಂದು ಒಡ್ಡಾರವೊಡ್ಡಿದೆಯಿದ ನೀವು ತಿದ್ದಿಕೊಟ್ಟಡ್ಡಾಕೆ ಬಿಡಿಸಿರ್ಪೆಯೆಂದ (ಭರಚ. ೪೩-೯೩). ೨. ವಿರೋಧ ; ಹಗೆತನ : ಕೊರ್ಬು ಸೂರುಳೊದವಿತ್ತಾಸರ್ಬೆಸಂಬೆತ್ತುದಾವರಿಸಿತ್ತಾಸೆ ಕನಲ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕುದುರುಬಿತ್ತೊಡ್ಡಾರಮುಣ್ಮಿತ್ತು ಕಾತರಮಿನ್ನೆಂತುಟು ಬಣ್ಣಿಪೆಂ (ಚಕವಿ. ೬-೭೫). [← ತೆಲು. ಒಡ್ಡಾರ]

ಒಡ್ಡಾಸರ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ವಾದ್ಯಪ್ರಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಮಲವು ರಿಗ್ಗವಣೆ ಒಡ್ಡಾಸರ ಪಡಿಸಣ ಚಮತ್ಕಾರ ಶಬ್ದ ಶೃಂಗಾರ ಝೇಂಕಾರಂ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯಪ್ರಬಂಧಂಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸೇರುವೆಯ ನಾರ್ಪೈವುತ್ತೆ (ವಿರೂಪಾ. ೮೧ ವ). [?]

ಒಡ್ಡಾಳು (ನಾ). ದಪ್ಪನೆಯ ಆಳು; ಸ್ಥೂಲಮನುಷ್ಯ: ಹೆಡ್ಡಾಳಾದರೂ ಒಡ್ಡಾಳಾಗಿರಬೇಕು (ಗಾದೆ). [ಒಡ್ಡ$_1$ + ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$)]

ಒಡ್ಡಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಜೂಜಿಗೆ ಒಡ್ಡುವ ಪಣ; ಪಂದ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಡ್ಡುವ ವಸ್ತು : "ಗ್ಲಹವೆಂಬುದು ಜೂಜಿನ ಒಡ್ಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೫-೭೪). ೨. ಸ್ಪರ್ಧೆಯ ಮಾತು ; ಹುರುಡಿನ ಮಾತು : ಒಡ್ಡಿದ ಭೈರವ ಬಲರಾಮನ ಪೆಟ್ಟುದೊಡ್ಡಿತೆನುತ್ತೆ ನಿಷ್ಠುರದಿ ಒಡ್ಡಿಯ ನುಡಿದು ಕೃಷ್ಣಾಗ್ರಜಾತನಮೇಲೆ ಜಡ್ಡಿದ ಗದೆಯ ಗಾಯವನು (ಮೋಹತ. ೩೯-೧೩). ೩. ದೊಡ್ಡಿ ; ರೊಪ್ಪ : ಅವರಿಗೆ ಕೋಳಿ ಒಡ್ಡಿ, ಕುರಿ ಒಡ್ಡಿ, ಹಂದಿ ಒಡ್ಡಿಗಳೆಂದರೆ ಗದ್ದೆ ತೋಟಗಳಷ್ಟೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದ್ದವು (ಮಲೆಮ. ೩೮). [< ಒಡ್ಡು$_1$]

ಒಡ್ಡಿ$_2$ (ನಾ). ನಾಲ್ಕರ ಗುಂಪು; ಚತುಷ್ಟ : ಮಿಾನು . . . ಎಂದರೆ ಹತ್ತು ಒಡ್ಡಿ ಮತ್ತೊಂದು ಮಾತ್ರ. ಒಡ್ಡಿಗೆ ಮೂರುಪಾವಲಿ . . . ಚಂಪಿಯ ಲೆಕ್ಕ ಈ ಒಡ್ಡಿ – ಪಾವಲಿಗಳ ಮಿತಿಯಲ್ಲೇ ಇತ್ತು (ಚಗುಬ. ೮೬). 'ಉಡ್ಡಿ$_1$' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಉಡ್ಡಿ ; ತೆಲು. ಉಡ್ಡ]

ಒಡ್ಡಿಕೆ (ನಾ). ಒಡ್ಡುವುದು ; ಎದುರಾಗಿ ಚಾಚುವುದು (ಕಿ). [ಒಡ್ಡು$_1$ + -ಇಕೆ]

ಒಡ್ಡಿಗಜುಗ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಗಜ್ಜುಗದ ಗುಂಪು (ಕಿ). 'ಉಡ್ಡಿಗಜುಗ' ಪರಾ. [ಒಡ್ಡಿ$_2$ + ಗಜುಗ (< ಗರ್ಜುಗ)]

ಒಡ್ಡಿತು (ಗು). (?) : ಮೋಜನಂದಮುಪ್ಪ ಕಾಲೊರಸುವೊಡೊಡ್ಡಿತಪ್ಪ ಪರಡಂತಸಿದುಂಮಿಗೆ ದೊಡ್ಡಿತಾದಮೇಣ್ ಕರಮಸಿದಾದ ಜಂಘೆ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೫೨). P ಈ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ 'ಒರಸುವ ದೊಡ್ಡಿತಪ್ಪ ಪರಡು' ಎಂದಿರಬಹುದು. [?]

ಒಡ್ಡಿಪಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?) : ಅಱಮುಣ್ಣಮೆಗಾಲು ಮಗೊಕೆಮೊಗೆಯು ಒಡ್ಡಿಪಾಡಿಯುಂ ಗೊಯ್ಯಿನ್ದಮ್ಮಗಳ್ (ವ್ಯೆಅ೦. ೧೯೩೨, ೫೮-೩ ; ಸು. 825). [ಒಡ್ಡಿ ? + ಪಾಡಿ]

ಒಡ್ಡಿಯ (ನಾ). ಓಡ್ರ ದೇಶದವನು : ತುಳುವ ಮಗಧ ಮಾಳವ ಕೇರಳ ಒಡ್ಡಿಯ ಜಿನ ಜೊನೆಗ ಅರಿಮಣ ಕೊಂಕಣ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೩-೯೨; 1397 ?) ; ಒಂದು ದೆಸೆಯೊಳೊಡ್ಡಿಯರು ಖುಸ್ನೋಜಿಗಳೊಂದು ದೆಸೆಯೊಳು . . . ರಾಮನ ಮುಸುಕಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦-೨೬). [ಪ್ರಾ. ಓಡ್ಡಿಅ < ಸಂ. ಓಡ್ರೀಯ]

ಒಡ್ಡಿಸು, ಒಡ್ಡಯಿಸು, ಒಡ್ಡಯ್ಸು, ಒಡ್ಡವಿಸು, ಒಡ್ಡೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಡ್ಡುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಚಾಚಿಸು : ಪೆರ್ಚುಂ ಕುಂದುಮನಱಿದು ಕಾಣಲುಂ ಕಾಣಿಸಲುಂ ಕಡಂಗಲುಂ ಕಡಂಗಿಸಲುಮುಡಂಗಲುಮುಡಂಗಿಸಲುಮೊಡ್ಡಲುಮೊಡ್ಡಿಸಲುಂ . . . ಜಾಣನಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩ ವ) ; ಪೂಣಿಸಿ ತನ್ನಂ ಬಿಡೆ ಪೊಯ್ದು ಪೋಪವಳನೊಡ್ಡೊಡ್ಡೆನುತ್ತೊರ್ವಳೊಡ್ಡಿಸಿ ಪೊಯ್ಯಲ್ (ಅನಂಪು. ೭-೨೯) ; ಮನೋಜನ ಕೂರಲಗಿಗೊಡಲೊಡ್ಡಿಸಿದರಾ ಮುಗ್ಧಮುನಿವರನಾ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೫೨). ೨. ಆವರಿಸು ; ಕವಿ ; ಮುತ್ತು : ಈಯುಪಾಯದೊಳೆ ಕೀರ್ತಿಗೆಯೊಡ್ಡಿಸೆ ಕಾದೆ ನಾಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೪೮) ; ಘೋರತಮಮೊಡ್ಡಿಸುವೊಡಾ ತಾರಕ ಮಂಡಳಮನೊಡ್ಡಿಕುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೦-೫೧). ೩. ಸ್ಪರ್ಧಿಸು ; ಹುರುಡಿಸು : ಬಿಗಿದೊಗೆದಾತ್ಮತುಂಗಕುಚ ಕುಂಭಮನೊಡ್ಡಿಪ ಪೂರ್ಣಕುಂಭಮಂ ಸೊಗಯಿಸುವಾತ್ಮಕೇಳಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೦೦).

೪. ಪ್ರೇರಿಸು; ಒತ್ತಾಯಿಸು: ಬಿಸುಟಾ ಧರಾಧಿಪತಿಯಂ ನಾರಾಯಣಾ ದೇಶಮನೊಡ್ಡಿಸೆ ಪಾಂಡುಪ್ರಿಯಪುತ್ರರೊಳ್ ನೆರೆಯಲೆಂದಿಂತೀಗಳಾಂ ಪೋದಪೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೦೦); ವಿರಹಿಮೃಗಂ ದಲೊಡ್ಡಿಸುವವಂ ಮಧು ದಲ್ ಬಲೆಗಳ್ ಲತಾಳಿ ದಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೨೪). ೫. ಅಡ್ಡ ಹಾಕು; ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಇಡು; ತಡೆಯುಂಟುಮಾಡು: ಪಾಪ್ಮ್ಯ ಕೊರ್ಗಣೆಗೆ ಬದ್ಧರಮೊಡ್ಡಿಪ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೦೬); ಸಿರಿ ಬರಲ್ ಮೊಳಕಾಲನೊಡ್ಡಿಸಿದ ಕಡು ಹೆಡ್ಡರಿರವಾಯ್ತು ನಿನ್ನ ತೇಜನು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦-೫೦). ೬. ಎದುರಾಗು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲು: ಅತಿಭೀಮರ್ ಜಿತಕಾಮರ್ ನುತನಾಮರ್ ಮದನನಿದಿರೊಳಿಲ್ಲೆನೆ ಹೋಹೋ ಸತಿ ಕಾಮಿತ ಮನದಿಂ ಪಾರ್ವತಿ ಬಳೆವನ್ನೆವರಮಿರ್ಪ ತಪಮೊಡ್ಡಿಪುದೇ (ಗಿರಿಕ. ೭-೭೧). ಒಡ್ಡಯಿಸು: ೬. ಬಿಜುತೋಡಿ ಬೇಡರೊಳ್ ನೆರೆದಿರ ಲಲ್ಲದೊಡ್ಡಯಿಸಿ ರಾಜ್ಯದೊಳೇಂ ನೆರೆಯಲ್ಕೆ ತೀರ್ಗುಮೊ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೮೫). ೭. ಪ್ರದರ್ಶಿಸು; ತೋರಿಸು: ಭರತಶಾಸ್ತ್ರನಿರತೆಯರಪ್ಪ ಕೆಲಂಬರ್ ದೇವಿಯರ್ ಪಿರಿದಾಗಿ ರಾಗರಸಮಂ ತುಂಬಿ ತುಳ್ಕಾಡುತ್ತು ಮಿರೆ ನಾಟ್ಯಮನೊಡ್ಡಯಿಸಿದಾಗಳ್ (ಬಾಧಪು. ೬-೮೫ ವ); ನುಡಿವ ಸಗಾಡಿಕೆಯನೊಡ್ಡಯಿಸಿ ತಮ್ಮಯ ಖೋಡಿಯನು ತಾವಜೆುಯರೆಂದನು ನಗುತ ಪ್ರಭುರಾಯ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೪-೨೭). ೮. ಸೇರಿಸು: ಇನ್ನೇನು ಕವಿದು ಬಹ ಕತ್ತಲೆಗಾಗಿ ಎದೆಯ ಹಣತೆಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಬತ್ತಿಗಳನೊಡ್ಡಯಿಸಿ ಸೊಡರು ಹೊತ್ತಿಸಿಕೊಳುವ ಹೊತ್ತಾಗಲಿಲ್ಲೇನು, ಹೇಳಿ ಮುದುಕಯ್ಯ (ಕೋಗಿಲೆ. ೭೦-೫). ಒಡ್ಡಯ್ಸು: ೯. ಕಡೆಗಣಿಸು; ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡು: ಮನೆಯೊಳ್ಮಯ್ಮೆಗೆ ಬಾತುಕೊಂಡು ಸಿರಿಯೊಳ್ಕಣ್ಗಾಣದೊಡ್ಡ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ]ಯ್ಸುವಂದಿನ ನೀಮಾರ್ಗೆಲೆ ನಿಮ್ಮನಾವಜೆುಯೆಮಂ ದೆಮ್ಮಂ ಕೊಡಂಕಿಕ್ಕುವಂದಿನ ... ಸೊರ್ಕಕ್ಕಟ ಮುಕ್ಕುವೋಗಿ ಕಡೆ ಯೊಳ್ ಭೈಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾದಿರೇ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೨೬). ಒಡ್ಡವಿಸು: ೨. ಮುಗಿಲೊಡ್ಡವಿಸುವಂತೆ ಮಳೆ ಭೋರನೆಜಗುವಂತೆ ... ಸಂಗೀತಮಂ ಪಾಡಿ (ಭಕ್ಷಾಚ. ೨-೪೧). ೧೦. ಶೋಭಿಸು; ಮನೋಹರವಾಗು: ರಾಗರಸಂಬಡೆದೊಡ್ಡವಿಸೆ ರೀತಿ ನೂತನಂಬಡೆಯೆ ವಳಿ ವಿಳಾಸಂಬಡೆಯೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೬-೬೭ ವ). ೧೧. ಪ್ರದರ್ಶಿತವಾಗು; ತೋರಿಬರು: ಒಡ್ಡವಿಸಿತೆನ್ನಾಟ ನಗೆಯೊಳಗಡ್ಡಬಿದ್ದಳು ಪಾಂಡುಪುತ್ರರ ಬೊಡ್ಡಿ ಬಿಂಕ ದಲವರು ಬಿರಿದರು ಭೀಮ ಫಲುಗುಣರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೪೩). ಒಡ್ಡೈಸು: ೬. ಬರೆಯಲ್ಬಾರದು ಬಚ್ಚಿಸಲ್ಕರಿದು ಮಾಡಲ್ಕೂಡ ದೊಡ್ಡೈಸದಚ್ಚರಿ (ಅನಂಪು. ೧-೧೧೪); ಕಾಳಕೂಟದ ಬಹಳ ಧಾಳಿಗೆ ಶೂಲಿಯೊಡ್ಡೈಸುವವೊಲವನೀಪಾಲಕನ ಹಿಂದಿಕ್ಕಿ ತಡೆದನು ಕಳಶಜನ ರಥವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೬೪). ೭. ಕಂತುವನೆ ಕಂಗೆಡಿಸಿಯೊಳಪೊಕ್ಕಂ ತರಂಗ ವಿಚಾರವೆಲ್ಲವ ಸಂತೆಯಂಗಡಿಯಂತೆ ಸೊನ್ನಲಪುರದೊಳೊಡ್ಡೈಸಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧-೪). ೧೧. ನವರೀತಿ ಒಡ್ಡೈಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯೊಡ್ಡಯಿಸೆ] ಯೊಡ್ಡವಣೆ ಮೇಲಡರೆ ಪೊಸದೇಸಿ ಪಜ್ಜಳಿಸೆ ಪಜ್ಜಳಂ ಪಲ್ಲವಿಸೆ (ಅನಾರ. ಹ. ೧೩೦-೨೬); ಹೊಳೆವ ಹಲ್ಲಣ ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆ ... ಸೌಂದರಾಧೀಶ್ವರನ ಸನ್ನಿಧಿಯೊಳೊಡ್ಡೈಸಿ ರಂಜಿಸಿದವು(ಸೌಂದಪು.೧೮-೧೨). ೧೨. ಧಾವಿಸು; ಮೇಲೆನುಗ್ಗು; ಅರೆಯಟ್ಟು: ನಿಲ್ಲದೊಡ್ಡೈಸೆನುತ ಸಾಹಸಮಲ್ಲ ಸಾರಥಿ ಗಜುಹೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೩೪). [ಒಡ್ಡು1 + -ಇಸು3]

ಒಡ್ಡಿಹಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಕಾಳೇಶ್ವರ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಹುಗ್ಗಿಗಲ್ಲಿಂದ ತೆಂಕಲು ಒಡ್ಡಿಹಟ್ಟಿಯ ಹೊಲವೇರೆಯಿಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೪೯-೭೯; 1147); ಹಟ್ಟಣದ ದಾರಿಯಿಂ ತೆಂಕಲು ತಕ್ಕಿಲು ಒಡ್ಡಿ ಹಟ್ಟಿಯ ಗಡಿಂಬದ ಘಳೆಯಲು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೭-೪೩; 1177). [ಒಡ್ಡಿ0 + ಹಟ್ಟಿ1 (< ಪಟ್ಟಿ1)]

ಒಡ್ಡಿಱು (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪಾಗು: ಪೆಸರ್ ನಿನಗೆ ಕೇಳ್ ಮೊಸರ್ ಪೆಜರ್ಗೆ ನಿನ್ನ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ಪ ದಡ್ಡಿಸಕ್ಕೆ ಗುಜಿುಯುಪ್ಪುದೊಡ್ಡಿಱಿದು ತಿಂಬರನ್ನರ್ ಕ್ರಿಯಾವಸಾನ ವಿರಸಂಗಳಿಂದ್ರಿಯ ಸುಖಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೩-೬೦). [ಒಡ್ಡು3 + ಇಱು1]

ಒಡ್ಡು1 (ಕ್ರಿ). ೧. ಅರ್ಪಿಸು; ಈಡುಮಾಡು: ಅಣಿಯುಳ್ ದಾವಣ ಮೊಡ್ಡುವನ್ (ಎಇ. IX, ೧೮-೧೧; 800); ಉರಿಗೊಡ್ಡಿ ಮೆಯ್ಯನಕ್ಕದೆ (ಇಆ. XIV, ೭೦-೧೫; 9ನೆಯ ಶತ); ನೀನಾರ್ಗೆ ನಿನ್ನ ಪೆಸರೇನೀ ನಿಯ ಮಕ್ಕೆಂತು ಮೆಯ್ಯನೊಡ್ಡಿದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೩). ೨. ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ಎದುರಿಸು; ವಿರೋಧಿಸು; ಅಡ್ಡಿಮಾಡು: "ಒಡ್ಡು - ಪ್ರತೀಕಾರೇ, ವ್ಯೂಹೇಚ" (ಶಮುಧಾ); ಪೊಲನ ಕೊಳ್ವನೆನ್ದು ಬನ್ದೊಡ್ಡಿ ನಿನ್ದಾನೆಂಬ ಮಾತಂ ಕೇಳ್ದು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೨೧-೬; 893); ಬಲ್ಲಿದಂಗೆ ಪೊಣ ದೊಡ್ಡಿದನಂತೆ ಕೆಟ್ಟೋಡುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೧೦೨); ತರ್ಕ ಶಾಸ್ತ್ರದೊಳೊಡ್ಡಿ ತಗರು ತಗರಿನಂತೆ ಮಾರ್ಕೊಂಡು ಹೊಡೆದಾಡಬಹುದು (ಭರಚ. ೨-೯೧). ೩. ಇಡು; ಮಡಗು; ಇರಿಸು: ಒಂದು ಮರದ ಕೆಟಗೆ ಪೊನ್ನ ಮಡಕೆಯೊಳ್ ಬೋನಮನೊಡ್ಡಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೯-೧೩); ಸಹದೇವನನ್ನು ಪಂಥಕ್ಕೆ ಒಡ್ಡುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ (ಕೃವಾಸ. ೧೩೩). ೪. ಉಬ್ಬು; ಮೇಲೇಳು: ಬಟ್ಟತಪ್ಪ ಬಾಯ್ದಿಱ ತನುರೇಖೆ ಗೊಂಡ ಕೊರಲೊಡ್ಡಿದ ಪೆರ್ಮೊಲೆ ತೆಳ್ಪಸಿಱ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೮); ಮಿಂಚುವ ನಖಮಾದಮೊಂದಿದ ಬೆರಲ್ಗಳಡಂಗಿದ ಗುಲ್ಫಮೊಡ್ಡಿ ತೋಱುವ ಮಡಂ (ಲೋಕೋಪ.೧೧-೩); ಮಡಿದ ಕೊಡಕೆಗಳೊಡ್ಡಿದುರದೊಪ್ಪಿಡಿಯ ನಡುವಿನ ಕೊಂಕಿದುಗುರಿನ ನಿಡುವೊಡಲ ... ನಾಯ್ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೩-೨೦). ೫. ಮುಂದಿಡು; ಎದುರಿಗೆ ಹಿಡಿ: ನೀನಿನ್ನಾವ ನೆವವ ನೊಡ್ಡುವೆ ಪಾಪಿ (ಹಚಕಾ. ೮-೮); ಸಮರದ ಜಯವನವರಿಗೆ ಮಾಡಿ ನಿಮ್ಮಭಿಮತವನೀಡಾಡಿ ನಯವ ನೀವೊಡ್ಡುವರೆ ನಿಮ್ಮನು ನಿಯಮಿಸುವ ರಾರುಂಟು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೨೪). ೬. (ವ್ಯೂಹರಚನೆ) ಮಾಡು; ರಚಿಸು; ಸಿದ್ಧಮಾಡು: ಕುಲಧನಸಂಕುಲಂಗಳನೆ ತಂದಿಡೆ ಯಿಟ್ಟವ ನಾಡಿ ಸೋಲ್ತನಾಕುಲಮತಿ ಮುಂದೆ ಭಾರತದೊಳೊಡ್ಡುವುದುಂ ಕಡು ನಸ್ಮಿ ಮಾಟ್ಪವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೬೨); ಬಲುಹ ನೀ ನೋಡುವರೆ ಪರ ಮಂಡಳಿಕರ ತಂಡೊಡ್ಡು ಬಳಿಕೆನ್ನಳವನೀಕ್ಷಿಸು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೪೦). ೭. ಹಾಯಿಸು; ಬಿಡು: ತೋಟಕ್ಕೆ ನೀರೊಡ್ಡು (ರೂಢಿ). ೮. ಚಾಚು; ನೀಡು: ಪೂಣಿಸಿ ತನ್ನಂ ಬಿಡೆ ಪೊಯ್ದು ಪೋಪವಳನೊಡ್ಡೊಡ್ಡೆನುತ್ತೊ ರ್ವಳೊಡ್ಡಿಸಿ ಪೊಯ್ಕುಲ್ (ಅನಂಪು. ೭-೨೯); ಧರೆಯ ದಾನಕೆ ಕೈ ಒಡ್ಡುವನೆ (ಪುರಂದ. ೨-೪೮-೧೦); ಒಡ್ಡಿದ ದಕ್ಷಿಣ ಹಸ್ತವೀ ಹಸ್ತ ವನೊಡ್ಡುವನಲ್ಲವೈ ಪೆಜರ್ಗೆ (ನಾಗಕು. ೧೦-೫೦); ಅರಮನೇ ತುಪ್ಪಕ್ಕೆ ಸೆರಗು ಒಡ್ಡು (ಗಾದೆ).

ಒಡ್ಡಿಕೊಳ್, ಒಡ್ಡಿಗೊಳ್ = ೧. ಚಾಚಿಕೊಳ್ಳು; ನೀಡು: ಚಲಿಸದದಿರದೆ ಬೆನ್ನನೊಡ್ಡಿಕೊಂಡಿರೆ ಕಂಡು (ಸೇದಿರ. ದೇ. ೬೪-೧೪). ೨. ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊ: ಸಲೆ ಸೇರಿಸಿದೇಣಿಗಳ ಮೇಲೆ ಸುಭಟರು ತಲೆವರಿಗೆಯನೊಡ್ಡಿಕೊಳುತ (ಕಂಸವಿ. ೧೪-೪೭). ೩. ಗುಂಪಾಗು; ದಟ್ಟವಾಗಿ ಸೇರು: ವೀರಭಟ ಕುಣಪಂಗಳಿಂ ಪೆಣೆದ ಪೆರ್ಮುಱಿಯಂ ಕಱಿವ ವಿಳಯಜಳಧರದೊಡ್ಡಿನಂತೆ ಒಡ್ಡಿಗೊಂಡಿದುರ್ದು(ಅನಂಪು. ೧೧-೮೪ ವ). ಒಡ್ಡಿನಿಲ್ = ಎದುರಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಪೊಗ್ಗೊಡೆಯದಿರಗಲದಿರೈ ನುಗ್ಗಿಸಲೆಡೆಗುಡದೆ ನಿಂದು ಮೊನೆಗೊಡಿರನುವಿಂ ಹಿಗ್ಗಿ ಪೆಜಸಾರದಿರಿಯೆಂದುಗ್ಗಡ ವಚ್ಚೀರರೊಡ್ಡಿನಿಂದರ್ (ಹವ್ಯಾರ. ೩-೩೯). 'ಉಡ್ಡು' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತುಳು. ತೆಲು. ಒಡ್ಡು; ಪರ್ಜಿ. ಒಡ್ಡೆತಿ = ಎಸೆ]

ಒಡ್ಡು$_{2}$ (ನಾ). ೧. ರಾಶಿ; ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: "ಒಡ್ಡನೆ ಮೊತ್ತಂ" (ಭಾರನಿ. ೪೪); "ಸಮೂಹದೊಳೊಡ್ಡು" (ಕಶರ. ೧೧೯); ಮೃಗವ್ರಜದೊಡ್ಡೀಂ ಮೃಗರಾಜನಂ ನೆಱೆವುದೇ ತಾಂಗಲ್ಕೆ (ಆದಿಪು. ೧೩-೫೭); ಆಕಾಶದೊಳಗೊಂದು ವಿಸ್ಮಯವಾದ ಮಹಾಕಾಂತಿಯೊಡ್ಡು ಕಾಣಿಸಿತು (ಭರಚ. ೩-೫೦); ನಿಂದ ಚಂದ್ರಿಕೆಯೊಡ್ಡನೆ ಬೆಳ್ಮುಗಿಲದೇಂ ಮನಂಗೊಳಿಸಿದುದೋ (ರಾಜಶೇ. ೬-೫). ೨. ವ್ಯೂಹ; ಸೈನ್ಯ; ಪಡೆ: "ಒಡ್ಡು-ಪ್ರತೀಕಾರೇ, ವ್ಯೂಹೇಚ" (ಶಮಧಾ); "ಪಡೆಯೊಡ್ಡು ಪೌಜು ಬಲ ಸೈನ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೭); ಬಹುವಿಧ ವ್ಯೂಹರಚನೆಯಿನೊಡ್ಡಂ ಬಲಿದು ನಿಲ್ವಿನಂ (ವರ್ಧಪು. ೮-೩೯ ವ); ಗಜದೊಡ್ಡು ತುರಗ ರಥದೊಡ್ಡುಗಳವಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಇಹರ. ಹ. ೧೩೫-೨೩); ಮುರುಹಿದನು ಮುರವೈರಿ ರಥವನು ಮುಂದಣೊಡ್ಡಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೧). ೩. ಎದುರಾಗಿ ಕಟ್ಟಿರುವುದು; ಅಡ್ಡಗಟ್ಟೆ; ಅಣೆ: ನಾಲ್ಕೂರುಮಿಬ್ಬು ನಡೆದ ಕೆಲ್ಲಿಗೊಡಂಗೆಯೊಡ್ಡಿನ ಕೆಬಗೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೬-೧೩; 950); ಅಕ್ಕನ ಜೀವನದ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಒಡ್ಡೀ ಎದುರು ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ (ಮಹಾಸಾ. ೩); ಅಖಂಡವಾಗಿ ಉಕ್ಕುಕ್ಕಿ ಬರುವ ಹುಚ್ಚು ಹೊಳೆಯನ್ನು ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಒಡ್ಡು ತಡೆಯಬಲ್ಲುದೆ ? (ಘಾಟೀಮು. ೪೨). ೪. ನೀರು ನಿಂತಿರುವ ಕಟ್ಟೆ; ಕುಂಟೆ. ೫. ರಚನಾಕ್ರಮ; ವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಅಂದಿನ ದಿವಸದೋಲಗದೊಡ್ಡು ಚೆಲುವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೩೨). ೬. ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ ಒಡ್ಡುವ ಪಣ: ಅದು ಸೋಲುತೊಂದು ಲಕ್ಕದ ವೊಡ್ಡನೊಡ್ಡಿ ಮೇಲಿದರೊಡ್ಡು ಕೋಟಿಯೆಂದೆನುತ (ಮೋಳಿಪು. ೨-೧೪೪); ಧರ್ಮರಾಯನು ಒಡ್ಡಿನ ಮೇಲೆ ಒಡ್ಡನಿಟ್ಟು ಪರಾಭವವನ್ನು ಪಡೆದನು (ರಾಜಸೂ. ೯೪). ೭. ಒಕ್ಕಣೆಗಾಗಿ ಕಣದಲ್ಲಿ ತುಳಿಸಲು ಹಾಕಿದ ಧಾನ್ಯದ ತೆನೆ: ಕಣನ ಮಾಡಿ ಮೇಟಿಯನ್ನೆಟ್ಟೆ ಒಡ್ಡನ್ನು ಹಾಕಿ ತುಳಿಸಿ ಹಸನಮಾಡಿ ಒಕ್ಕಿ ತೂಱಿ ರಾಶಿಯಂ ಮಾಡಿದ ಬಳಿಕ (ವಚಶಾ. II, ೭೩); ಇಂದು ಒಡ್ಡಿಗೆ ಎಣೆ ಕಟ್ಟಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೮. ಠೀವಿ; ಬೆಡಗು; ಬಿಂಕ: ಅತ್ಯಕುಟಿಲಮಾಸ್ಯದೊಡ್ಡಭಿಮತಂ ಕುಟಿಲಂ ಋಜು ಬಾಹ್ಯವೃತ್ತಿ ವಕ್ರಕಲುಷಮಂತರಂಗಮೆನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೫೨). ೯. [ಗಣಿತ] ಮೂಲಸಂಖ್ಯೆ (?) : ಎರಡೊಡ್ಡಿನ ಬಣ್ಣವನು ಹಾಗವ ಮಾಡಿ ತೂಕದಿಂ ಗುಣಿಸಿ (ವ್ಯವಹಾ. ೯-೧೦). ೧೦. ಅಂದ; ಚಂದ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು: ಮುನಿಯಿಸೆ ಮಾಣದಾಂ ಮುನಿದು ತೊಟ್ಟನೆ ಮಂಚದಿನೆಬ್ಬು ಪೋಗೆ ನಾಣೆನಗಳವಟ್ಟ ಬರ್ದೆನಗೆ ಪೆಂಪೆನಗಣ್ಮನಗಾಗಳಾಯದೊಳ್ಪೆನಗೆ ಮಹಾಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯೆನಗುರ್ಕೆನಗೊಡ್ಡೆನಗೆನ್ನ [ಬೆನ್ನ] ಬೆನ್ನನೆ ಪರಿತಂದ ದೈನ್ಯಮರಿದಾದುದು ಮಿಾಜಲತರ್ಕರೂಪೆಯಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೯೪).

ಒಡ್ಡುಒತ್ತಲು = ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ತಡೆಯುವ ಆಣೆ: ಕಾಲುವೆಗಳಿಗೆ ಸಂಕ ಕಟ್ಟಿಸಿದರು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಒಡ್ಡು-ಒತ್ತಲುಗಳಾದವು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೧೭೭). ಒಡ್ಡುಹಾಕಿಸು = ಮಣ್ಣಿನ ಏರಿ ಕಟ್ಟಿಸು; ಅಣೆಹಾಕಿಸು: ಹೊಲದ ಬಾಂದಿನ ಹದ್ದುಹಿಡಿದು ಒಂದು ಮೊಳ ಅಥವಾ ಎರಡು ಮೊಳ ಎತ್ತರವಾಗಿ ನಾಲ್ಕುಕಡೆಗೂ ಸುತ್ತಲೂ ಒಡ್ಡುಹಾಕಿಸುವುದು ಅವಶ್ಯವಾಗಿದೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೩೨); ಹೊಲ ಹಸನುಮಾಡಿಸಲು, ಕೆರೆ ಕಡಿಸಲು, ಬಾವೀತೋಡಲು, ಒಡ್ಡುಹಾಕಿಸಲು ಅದು ಹಣ ಪೂರೈಸುತ್ತದೆ (ಮಣ್ಣಮ. ೪೧). ಒಡ್ಡುಹಾಕು = ಕಟ್ಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟು; ಅಣೆಹಾಕು: ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಒಡ್ಡುಹಾಕುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [< ಒಡ್ಡು$_{1}$]

ಒಡ್ಡುಂಗಯ್ (ಕ್ರಿ). ಚಾಚಿದ ಕೈ; ನೀಡಿದ ಕೈ: (ಅದನ್ನೋದಿಕೊಂಡು, ಆತನ ಒಡ್ಡುಂಗಯ್ಗಿರಿಸಿ) (ಮಂತ್ರಶ. ೯೭-೨೦).
[ಒಡ್ಡು$_{1}$ + ಕಯ್$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{8}$)]

ಒಡ್ಡುಂಗಲ್, ಒಡ್ಡುಗಲ್, ಒಡ್ಡುಗಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಕಲ್ಲು; ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಬಂಡೆ: ಕಲ್ಲೆನ್ನದೆ ಬೆಳೆದ ಪಸುರ್ವುಲ್ಲೆಂದಾಸೆಯೊಳೆ ಸಾರ್ದು ಮರಕತದೊಡ್ಡುಂಗಲ್ಲನೆ ಕಾರ್ದು ಮೃಗಂಗಳ್ (ಅಜಿಪು. ೯-೨೩); ಪರಿದಡರ್ದ ಪಂಚರತ್ನದ ಮರೀಚಿಯಿಂ ನೀಳ್ದ ಪಳಿಕಿನೊಡ್ಡುಂಗಲ್ಗಳ್ ಬರೆದಿರ್ದ ಭಿತ್ತಿಯಂತಿರೆ (ಲೀಲಾವ. ೯-೩೬). **ಒಡ್ಡುಗಲ್**: ೨. ಕೋಟೆಯ ಮೇಲಿನಿಂದ ನೂಕುವ ಕಲ್ಲು, —ಗುಂಡುಕಲ್ಲು: ಕುತ್ತುವ ಕೊಂತಮುರುಳ್ಚುವೊಡ್ಡುಗಲ್ ಕಡೆಸಿರಗೆಯ್ದು ನೂಂಕುದಳೆಯಿಕ್ಕುವ ಬಲ್ದಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೦೫). **ಒಡ್ಡುಗಲ್ಲು**: ೨. ಮುಡ್ಡಜೀವಿಗಳ ಕೈಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡಲಿಂಗವಿರ್ದಡೇನು ಆ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಮಹಾಘನಪರಮ ಕಳೆಯನಱಿಯದ ಬಳಿಕ ಅದು ಒಡ್ಡುಗಲ್ಲಿನಂತೆ (ಅಖಂಡೇ. ೨೬೮-೧೦); ಬಟ್ಟೆಯಂ ತೊಡೆದು ಮುಂದೊಡ್ಡುಗಲ್ಲುಗಳ ತಂದಿಟ್ಟು (ಹಚಕಾ. ೯-೩೩).
[ಒಡ್ಡು$_{1}$ + ಕಲ್$_{3}$]

ಒಡ್ಡುಂಗಾಡಿ (ನಾ). ಸಮುದಾಯ ಶೋಭೆ; ಒಟ್ಟಂದ: ಬಲ್ಲಾಳಕೆಯಿಂ ಬಣ್ಣವಿಟ್ಟಂತೆ ತಿಣ್ಣಮಾದೊಡ್ಡುಂಗಾಡಿ ಸಭೆಯ ಕಣ್ಗಳಂ ಕವ್ವರೆಗೊಳಿಸೆ (ಅನಂಪು. ೨-೨೬ ವ). [ಒಡ್ಡು$_{2}$ + ಗಾಡಿ$_{1}$]

ಒಡ್ಡುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪುಕೂಡು; ಸಂದಣಿಸು: ಗುಡಿ ತೋರಣಂ ಸಸಿ ಮೊಸರ್ ಪಸೆ ಸೇಸೆ ವಿಳಾಸಿನೀಜನಂ ಚದುಕಮಿದೊಡ್ಡುಗಟ್ಟೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೨-೩೯). [ಒಡ್ಡು$_{2}$ + ಕಟ್ಟು$_{1}$]

ಒಡ್ಡುಗಲ್ 'ಒಡ್ಡುಂಗಲ್' ನೋ.

ಒಡ್ಡುಗಲ್ಲು 'ಒಡ್ಡುಂಗಲ್' ನೋ.

ಒಡ್ಡುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಸೈನ್ಯವನ್ನು ನೋಡು: ಸೆಣಸು ಮಣ್ಡಳಿಕತಲೆಯ ಕರವತ್ತನೊಡ್ಡುಗಣ್ಡು ಸುತ್ತಂ ಬಳಸುವ ಮಣ್ಡಳಿಕರ ಮಣ್ಡೆಯ ನಡೆವಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೪೩-೮; 1079). [ಒಡ್ಡು$_{2}$ + ಕಾಣ್]

ಒಡ್ಡುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪು ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು; ವ್ಯೂಹ ಒಡೆದುಹೋಗು: ತಮಮೊ [ಪಾಠಾಂ. ದೊ] ಡ್ಡುಗೆಟ್ಟು ತಾನುಗಿಯೆ ಕರಂಗಳಂ ಸ್ಮರಕರಂಗಳೆ ಗೆತ್ತು ವಿಯೋಗಿಸಂಕುಳಂ ಸುಗಿಯೆ (ಅಜಿಪು. ೬-೪೦).
[ಒಡ್ಡು$_{2}$ + ಕೆಡು]

ಒಡ್ಡುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪಾಗು; ರಾಶಿಯಾಗು: ಅಂಚೆವಿಂಡನೊಳಕೊಂಡಂಭೋಜಷಂಡಂ ತಳಿರ್ವುದಿದೇಲಾವನವೊಡ್ಡುಗೊಂಡ ಕದಳೀಕಾಂಡಂ ತರಂಗೊಂಡ ಚೂತದ ಸಾಲ್ ಚಂದನವೀಧಿ (ಪಂಪಾರಾಮಾ. ೧-೧೧೦); ಸೌಧರ್ಮೇಂದ್ರ ಸೇನಾಭರದಭಿಮುಖದೊಡ್ಡೊಡ್ಡುಗೊಂಡೊಡ್ಡಿ ನಿಂದರ್ (ಅನಂಪು. ೫-೧೩). [ಒಡ್ಡು$_{2}$ + ಕೊಳ್$_{1}$]

ಒಡ್ಡುಗೋಡೆ (ನಾ). ಒಡ್ಡಿನಂತಿರುವ ಗೋಡೆ; ತಡೆಗೋಡೆ: ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆದ ಆನಂದಕ್ಕೆ ಒಡ್ಡುಕೋ[ಗೋ]ಡೆಗಳು ಅಡ್ಡವಾಗಲಿಲ್ಲ (ಭೂಮಿತಾ. ೨೪). [ಒಡ್ಡು$_{1}$ + ಗೋಡೆ]

ಒಡ್ಡುದಾರಿ (ನಾ). ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟೆ ಕಟ್ಟಿಸಿ ಮಾಡಿದ ದಾರಿ, —ಮಾರ್ಗ: (ತಗ್ಗು, ಜೌಗು, ಅಥವಾ ನೀರುನಿಂತಿರುವ, ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ) . . . ಎತ್ತರಿಸಿ ಮಾಡಿರುವ ಕಾಲುದಾರಿ: ಒಡ್ಡುದಾರಿ (Causeway. ಇಂಕನಿ). [ಒಡ್ಡು$_{2}$ + ದಾರಿ$_{1}$]

ಒಡ್ಡುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಬಿಂಕತೋರು: ನನ್ನ ಮಾತುಳನ ಪುತ್ರಿಯ ನನಗೀವಾಗ ತನ್ನುದ್ದದೊಡ್ಡುದೋಱಿದನು (ಭರಚ. ೪೩-೧೦೧).
[ಒಡ್ಡು$_{2}$ + ತೋಱು$_{1}$ (< ತೋಱ್)]

ಒಡ್ಡುವಲಗೆ (ನಾ). ಗುರಾಣಿ: ಮುಗಿಲೊಳ್ಪಳಂಚುವ ಪಳವಿಗೆಯ ಸುಪರ್ಣದೊಡ್ಡುವಲಗೆಯ ನೆಗಪಿ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ).
[ಒಡ್ಡು$_{1}$ + ಪಲಗೆ]

ಒಡ್ಡೈಸು 'ಒಡ್ಡಿಸು' ನೋ.

ಒಡ್ಡೊಗು (ಕ್ರಿ). ಒಡ್ಡನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸು; ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸು: ಬಡ್ಡು ಅರಸಿನ ಬಂಟನ್ ಒಡ್ಡೊಕ್ಕರೇನು (ದಾಸಪ. ೧೪೮ ಕಿ).

[ಒಡ್ಡು$_2$ + ಪೊಗು]

ಒಡ್ಡೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುಂಪು ಒಡೆ; ಚೆದರಿ ಹೋಗು : ಒಡವಂದಂ ಕದ ಕೌರವರ್ ದ್ರುಪದನಂಬೇಱಂಗೆ ಮೈಯೊಡ್ಡದೊಡ್ಡೊಡೆದೋಡುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೨); ಅಡ್ಡವಿಸಿ ಸೋಹಿದರು ಕೋಣನ ದೊಡ್ಡುಗಳ ದಂತಿಗಳ ಮರೆಗಳನೊಡ್ಡೊಡೆಯದವೊಲಾ ಸುಮಿತ್ರಾಸುತನ ಸರಿಸದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೩-೧೨). ೨. ಕಟ್ಟೆಯೊಡೆ; ಕಟ್ಟೊಡೆ: ಅವನ ಚರಣ ಯುಗಲವನ್ನು ಚುಂಬಿಸುತ್ತಲೆ ಬಹು ದಿನಗಳ ನನ್ನ ನಿರುದ್ಧ ಅಶ್ರುರಾಶಿ ಒಡ್ಡೊಡೆದು ಹೊರನುಗ್ಗಿತು (ಇಪ್ಪಕ. ೯೧೦). [ಒಡ್ಡು$_2$ + ಒಡೆ$_1$]

ಒಡ್ಡೋಲಗ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ದರ್ಬಾರು, —ಆಸ್ಥಾನ, —ಸಭೆ: ಸುಯೋಧನನೊಡ್ಡೋಲಗವಿಂದ್ರನೋಲಗಮುಮಂ ಕೀೞ್ಮಾಡಿ ಕಣ್ಗೊಪ್ಪುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೯); ಮಿಗೆ ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿಗಳಿಂದೊಪ್ಪಿರ್ದುದೊಡ್ಡೋಲಗಂ (ದಶಕು. ೮-೬೧); ಅರಸನೊಡ್ಡೋಲಗದಿ ಸರಿಸವನು ಅಗಲದಿರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೪೨); ಒಡ್ಡೋಲಗದಲ್ಲಿ ದೇವೇಂದ್ರನು ... ಕೇಳಿಧನು (ನೀತಿಚಿಂ. V, ೧೪).

[ಒಡ್ಡ$_0$ (< ಪ್ರಾ. ವುಡ್ಡ < ಸಂ. ವರ್ಧ) + ಓಲಗ. / ತಮಿ. ಒಟ್ಟೋಲಗ; ತೆಲು. ಒಡ್ಡೋಲಗ]

ಒಡ್ಡೋಲಗಂಗೊಡು, ಒಡ್ಡೋಲಗಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ದರ್ಬಾರು ನಡೆಸು; ಸಭೆ ಸೇರಿಸು, —ಕೂಡಿಸು : ವಿರಾಜಮಾನ ಧವಳಛತ್ರ ಚಾಮರಸಹಸ್ರ ಸಂಭಾದಿತನುಮಾಗಿ ವಿಕ್ರಾಂತತುಂಗನೊಡ್ಡೋಲಗಂಗೊಟ್ಟಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೨೧); ಮಹಾವಿಭೂತಿಯಿಂದೊಡ್ಡೋಲಗಂಗೊಟ್ಟು ಮಹೀಪಾಲನಿರ್ಪುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬-೬). **ಒಡ್ಡೋಲಗಗೊಡು**: ಸಿಂಹವಿಷ್ಟರದೆ ಲಪನಪಂಚಕನೊಡ್ಡೋಲಗಗೊಟ್ಟಿರೆ ಚಪಲಾಕ್ಷಿಯರು ನೋಡಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೪-೭೦). [ಒಡ್ಡೋಲಗ + ಕೊಡು]

ಒಡ್ಡೋಲಗಗೊಡು 'ಒಡ್ಡೋಲಗಂಗೊಡು' ನೋ.

ಒಡ್ಡಾರ (ನಾ). (?): ಅಡ್ಡಿಕೆ, ಒಡ್ಡಾರಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [?]

ಒಡ್ತಲಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು. [?]

ಒಡ್ಯಾಣ, ಒಡಿಯಾಣ, ಒಡ್ಡಣ$_2$ (ನಾ). ೧. ನಡುವಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಬೆಳ್ಳಿ ಅಥವಾ ಚಿನ್ನದ ಪಟ್ಟಿ; ಮೇಖಲೆ; ಡಾಬು : "ಒಡ್ಯಾಣ – ನಡುಪಟ್ಟಿ, ಕಟಿಸೂತ್ರ, ಡಾಬು" (ಜಾ.ನ.ಕೋ. ೯. ೨೯); ಆಕಾಶವೆ ಕೊಪ್ಪರ ಅಜಾಂಡ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೆ ಕರ್ಣಕುಂಡಲ ಆದಿಯಾಧಾರವೆ ಕಕ್ಷಪಾಳ ಅನಾಹತವೆ ಒಡ್ಯಾಣ [ಪಾಠಾಂ. ಒಡಿಯಾಣ] ಅದ್ವೈತವೆ ಯೋಗವಟ್ಟಿಗೆ (ಅವಚಂ. ೮೩-೩೭೪); ರತ್ನಕೀಲಿತ ಸ್ವರ್ಣದೊಡ್ಯಾಣವ ತಂದಿಕ್ಕಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೩-೪೪). ೨. ಸೊಂಟಪಟ್ಟಿ; ನಡುಕಟ್ಟು : ಒಡ್ಯಾಣದಲ್ಲಿದ್ದ ಬಗನಿಕತ್ತಿ ಗಣಿಗಣಿ ಸದ್ದುಮಾಡುವಂತೆ ಓಡಿದನು (ಕಾನೂರು. ೬೨); ಕತ್ತಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಸೊಂಟದಲ್ಲಿದ್ದ ಒಡ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ಮರದಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದನು (ಪಂಜಪಂ. ೨೪). **ಒಡಿಯಾಣ**: ೧. ಅನಾಹತವೆ ಒಡಿಯಾಣ [ಪಾಠಾಂ. ಒಡ್ಯಾಣ] (ಅವಚಂ. ೮೩-೩೭೪). **ಒಡ್ಡಣ$_2$**: ೧. (ಕಿ). 'ವಡ್ಯಾಣ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಟ್ಟಿಯಾಣ; ಮಲ. ಉಡನ್ನಾಣ್; ತುಳು. ಒಡ್ಯಾಣೊ; ತೆಲು. ಒಡ್ಡಾಣ, ಒಡ್ಡಿಯಾಣ]

ಒಡ್ಯಾಣಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಒಡ್ಯಾಣವನ್ನು ಧರಿಸಿದವಳು: ಬಡ್ಡೀ ಕೊಡೆಂದು ಗಂಡೈಯ್ಯ ಒದೆವಾಗ ಒಡ್ಯಾಣಗಿತ್ತೀ ನೀ ಹೊಣೆಯಾಗು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೫೪). [ಒಡ್ಯಾಣ + -ಗಿತ್ತಿ]

ಒಡ್ವಾಚಾರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅತಿಕುಸಲ ಒಡ್ವಾಚಾರಿ ಲಿಖಿತ (ಇಆ. VIII, ೯೫-೩; 444).

[ಒಡ್ಡು ? + ಆಚಾರಿ]

ಒಣ 'ಒಣಗು$_1$' ನೋ.

ಒಣಕ (ನಾ). ಒಣಗಿಹೋಗಿರುವವನು; ಬಡವಾಗಿರುವವನು : ಕುಂಚಥ ಕನಿಷ್ಠರುಂ ತರಟಿನ ವಿಡಂಗರುಂ ಮಿಂಚುದಲೆ ವೊಣಕರುಂ ನಿಡುಗಯ್ಯ ದಡಿಗರುಂ (ವಾಗೀರ. ೬೬-೪); ಕ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಬಡಕಂ, ನಿಡುಕಂ, ಒಣಕಂ, ಕಿಡುಕಂ (ಶಮದ. ೨೦೫ ಪ್ರಯೋ).

[< ಒಣಗು$_1$ + -ಕ$_3$]

ಒಣಕಲು (ನಾ). ಒಣಗಿಹೋಗಿರುವುದು; ಶುಷ್ಕವಾದುದು : ಕುಡಿಕೆ, ಒಣಕಲು, ಬೀಸಣಿಗೆ (ಹೊನುಗ. ೭೯).

ಒಣಕಲಾಗು = ಸೊರಗು; ಕೃಶವಾಗು : ಅವನ ಬಾಗಿದ ಶರೀರವು ಒಣಕಲಾಗಿತ್ತು (ಯೋಧಪು. ೫೩); ಗುಲಾಬಿ ಕಂಟಿಯೊಂದು ಒಣಕಲಾಗಿ ನೀರು ಕಾಣದೆ ಜೀವಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದೆ (ಆಮನಿ. ೩೦).

[ಒಣಗು$_1$ + -ಕಲು$_2$ (< -ಕಲ್$_4$)]

ಒಣಕು (ನಾ). ಒಣಗಿರುವಿಕೆ; ಬತ್ತಿರುವಿಕೆ : ಮಧುವ ಕುಡಿಯದೊಣಕಾದ ನಯನ (ಕಮೇಘ. ೨೬-೧೪). [< ಒಣಗು$_1$]

ಒಣಕುಟ್ಟೆ[ತ್ತ] (ನಾ). ಒಣಕಲಾಗಿಸುವ ರೋಗ : ಈಕೆ ಹುಟ್ಟುಗೆಟ್ಟ ಹುಟ್ಟಗೆಯಂತೆ ಪಡಣಮೊಣಗಿದ ಹಟಿಯ ಸಿದ್ಧಿಗೆಯಂತೊಣಕುಟ್ಟೆ[ತ್ತ]ದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಯಂತಣ ಕಟ್ಟಿಗೆ] ಪತ್ತಿದ ಹಾಜೂರ ನಾಯಂತೆ ಯೊಡಲಂ ಪತ್ತಿದ ತೊನ್ನರ ತುಟಿಯಂತೆ ಕಣ್ಣಂಬು ಬಿರ್ದ ಕರ್ಬಾಳೆಯಂತೆ ಕಾಗೆ ಹಜಿಾದ ಹಜುಗಲಂತೆ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೧೯).

[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಕುತ್ತ]

ಒಣಕೆಮ್ಮು (ನಾ). ಕಫ ಬಾರದ ಕೆಮ್ಮು; ಬರೀಕೆಮ್ಮು; ಶುಷ್ಕಕಾಸ : ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲಾ ಒಣಕೆಮ್ಮಿನಿಂದ ಆ ಮಗು ತೀರಾ ಸುಸ್ತಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಕೆಮ್ಮು$_2$]

ಒಣಕೆಯ್ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಕೈ; ಸೊರಗಿದ ಹಸ್ತ (ಕಿ).

[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಕೆಯ್$_2$]

ಒಣಕೆಲಸ (ನಾ). ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಕೆಲಸ (ಕಿ).

[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಕೆಲಸ]

ಒಣಗಲ್ (ನಾ). ಒಣಗಿದುದು; ಶುಷ್ಕವಾದುದು : ಉಣದಿರ್ಪಾಧನಮಿರ್ದೊಡೇನು ಸುತನಿರ್ದೇಂ ಮುಪ್ಪಿನಲ್ಲಾಗದಾ ಒಣಗಲ್ ಪೈರಿಗೆ ಬಾರದಿರ್ದ ಮಳೆ ತಾಂ ಬಂದೇನು (ಸೋಮೇಶ. ೧೬).

[ಒಣಗು$_1$ + -ಅಲ್$_2$]

ಒಣಗಾಯಿ (ನಾ). ಒಣಗಿಹೋದ ಕಾಯಿ; ನೀರು ಇಂಗಿಹೋದ ಕಾಯಿ : "ಶುಷ್ಕಂ–ಒಣಗಾಯಿ, ಒಣಗಿದ ಮಿಡಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೦).

[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಒಣಗಿ (ನಾ). (ಉಕ) ರೊಟ್ಟಿಯ ಜೊತೆಗೆ ತಿನ್ನಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಣಪಲ್ಯ ಅಥವಾ ಬೇಯಿಸಿ ಒಣಮಾಡಿದ ಬೇಳೆ: ಒಣರೊಟ್ಟಿ ತುಣುಕು ಒಣಗೀ ಕೊಡತಿದ್ದರು (ನಾಥಾರಿ. ೨೬).

[ಒಣಗು$_1$ + -ಇ$_3$]

ಒಣಗಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಒಣಗುಹಾಕು; ಒಣಗಲು ಬಿಡು : ರಥ್ಯಾಮಾರ್ಗದೊಳ್ ದೇವತಾಗೃಹದ ಕುಕ್ಕುಟಂ ಬಿಸಿಲೊಳೊಣಗಿಕ್ಕಿದ ಧಾನ್ಯಮಂ ತಿಂದೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೯೫-೨೪); ಗಾವಿಲನದೊರ್ವ ಪಾರ್ವಂ ದೋಣಿವತ್ತಿಯುಂ ಪಿಳಿದು ಸಭದೊಳೊಣಗಿಕ್ಕಿದೊಡೆ (ಸಮುಪ. ೧೨-೩೨). [< ಒಣಗು$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಒಣಗಿಲು (ನಾ). ಒಣಗಿರುವಿಕೆ; ಶುಷ್ಕವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಇಂತು ಪುಸಿಯೊಳವೆ ವೇದಮನಂತಂ ಗಡಿವೆಂಬರೀಗೊಣಗಿಲುಗುಂದಿರ್ದಂತವು ಮೂಱಾದವೊ ಪೇೞ್ (ಸಮಪ. ೧೧–೧೩); ಉಱುಬಿದವು ಕೇಸುರಿಗಳುದಕವ ಸುರಿದುವೊಣಗಿಲುಗಿಡಿಯ ಹಬ್ಬುಗೆ ಹೊಱಗೆ ಮಸಗಿತು (ಕುಮಾವ್ಯ. ೧೯–೪೮) [ಒಣಗು$_1$ + –ಇಲ್ಲು$_2$ (< –ಇಲ್$_3$)]

ಒಣಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಣಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಶುಷ್ಕವಾಗಿಸು: ಕಡಿದೊಣಗಿಸಿದಾಮಮಾಂಸಮದುವಲ್ಲೂರಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೪–೧೪); ಒಗೆದ ಧನಿಯನಾಲಿಸಿದರ ಪಾಪ ಓಡಿ ಹೋಗಲೊಗೆದ . . . ಏಕನಭವನೆಂಬ ದಿಟದ ಬಿಸಿಲೊಳೊಣಗಿಸುತ್ತ ಮತ್ತೆ ಪುರಹರಪ್ರಸಾದದಿಂದೆ ರಂಜಿಸಲ್ಕೆ ಗಂಜಿಯಿಟ್ಟು (ತಿರುತೊಂ. ಹ. ೧೧೭–೨೫); ಬಟ್ಟೆಯ ನೀರೊಳಗದ್ದಿ ಒಣಗಿಸಿ ಉಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಅದು ಮಡಿಯಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೧–೧೧೪–೧); ಒದ್ದೆಬಟ್ಟೆಗೆಯನ್ನು ಒಣಗಿಸುವ ಬಗ್ಗೆ ಒಲೆಯ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಜಾಗಮಾಡಬಹುದು (ಅಡುಸೌ. ೨೬) [ಒಣಗು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಒಣಗು$_1$, ಒಣ (ಕ್ರಿ). (ನೀರಿಲ್ಲದಂತೆ) ಆರಿಹೋಗು; ಶುಷ್ಕವಾಗು: "ಒಣಗು – ಶೋಷಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಮರದೊಣಗಿದ ಕೊಂಬುಗಳೊಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೭–೩); ವಿರಹಿಗಳ ಸುಯ್ಯ ಬೆಂಕೆಯೊಳೆರದೊಣಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೯೦); ತಳಿತ ಮರನೊಣಗಿದುದು (ಕುಮಾವ್ಯಾಸ. ೧೧–೬೩); ಗಂಟಲು ಒಣಗಿ, ಒಣಗಿ ಕಾದು ಹೋಗಿದೆ (ಅಶ್ವಮೇ. ೫). **ಒಣ**: ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ 'ಒಣಗು' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ. 'ಒಣಕೆಮ್ಮು' ಪರಾ.

ಒಣಹಾಕು = ಒಣಗಲು ಹಾಕು: ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಒಗೆದು. . . ಮರಳಿನ ಮೇಲೆ ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ಒಣಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ (ಕುಸುಸಂ. ೧೮೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಣಙ್ಗು; ಮಲ. ಉಣಙ್ಙು; ಕೊಡ. ಒಣಙ್ಙ್]

ಒಣಗು$_2$ (ನಾ). ಒಣಗಿಸುವಿಕೆ; ಶೋಷಣ: "ಶುಂ–ಶೋಷಣೇ, ಒಣಗಿನೊಳ್" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೨); "ಸ್ರಿವು–ಗತಿಶೋಷಣಯೋಃ, ನಡೆಯೊಳಂ, ಒಣಗಿನೊಳಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೮೧). 'ಒಣಗುದೋಱು' ಪರಾ. [< ಒಣಗು$_1$]

ಒಣಗುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಶುಷ್ಕತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು; ಒಣಕಲಾಗು: "ತಿರುಳುದೋರ್ವ ಮಿಡಿಗಾಯಿ ಕೋಮಳಂ ಶಲಾಟುಗಳೊಣಗುದೋರ್ವ ಕಾಯಿ ವಾನಂಗಳಕ್ಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೩೩–೭).
[ಒಣಗು$_2$ + ತೋಱು]

ಒಣಗುಪುಲ್ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಹುಲ್ಲು: ಆಚ್ಯೊತ್ತಿದಂತೆ ನಿಜದೊಳುಯೆಚ್ಚರಿಕೆಯೊಳಿರ್ದಡವಗೆ . . . ಕರ್ಮವು ಕಿಚ್ಚಂ ಪಿಡಿದೊಣಗುಪುಲ್ಲಬಿಟ್ಟಿಕೆ ಸದೃಶಂ (ಭವ್ಯಾಮೃ. ೩೦). [ಒಣಗು$_1$ + ಪುಲ್]

ಒಣಗೆಮ್ಮಲು (ನಾ). ಒಣಕೆಮ್ಮು: ಒಣಗೆಮ್ಮಲನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿ ಶ್ಲೇಷ್ಮ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು (loosen. ಇಂಕನಿ). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಕೆಮ್ಮಲು]

ಒಣಚರ್ಚೆ (ನಾ). ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ಚರ್ಚೆ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ವಾದ: 'ಹೋಗಲಿ ಬಿಡಿ, ಸುಮ್ಮನೆ ಒಣಚರ್ಚೆ ಏಕೆ? . . .' (ಹೇಮುಕೂ. ೧೧).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಚರ್ಚೆ]

ಒಣಜಂಬ (ನಾ). ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ಜಂಬ; ವ್ಯರ್ಥ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ: ಏಕಾದಶಿ ದಿನ ನೀರೂ ಸಹ ಮುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಒಣಜಂಬ ಮಾಡಿದಳು (ಮಹಾಗ. ೧೮೪); ಅವನ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಒಣಜಂಬ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿತ್ತು (ಕತ್ತಬೆ. ೩೦). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಜಂಬ$_1$]

ಒಣಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನ: ಕೇವಲ ಒಣಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯೆಂದೂ ಅದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ ಅಥವಾ ಮೂಢಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯೆಂದೂ ಅದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ (ಗೀತಾಸಂ. ೧೧).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಜ್ಞಾನ]

ಒಣತಱಗು (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಎಲೆ: ಓತು ಗೋವಳೆಮೇವ ಬಿಟ್ಟೊಣತಱಗಂ ಬಾಯ್ವಾತು ಮೇವುದ ಕಂಡೆ (ಭರಚ. ೬೧–೩೫).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ತಱಗು]

ಒಣತಿಂಡಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಒಳಗೊಳಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ನವೆ: "ಕಂಡೂ, ಕಂಡೂಯಿ, ಒಣತಿಂಡಿ, ಒಣಹುರುಕು" (ಗಂಗಾಮ. ೬೩).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ತಿಂಡಿ$_3$]

ಒಣನಗು (ನಾ). ತೋರಿಕೆಯ ನಗು; ಹುಸಿನಗು: ಹೊಸಬನು . . . ಒಣನಗು ನಗುತ್ತಾ ಬಂದ (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೭೬).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ನಗು$_2$]

ಒಣನಗೆ (ನಾ). ೧. = ಒಣನಗು: ". . . ನಾನು ಆರಾಮಿದ್ದೇನೆ" ಎಂದು ಒಣನಗೆಯನ್ನು ಬೀರುತ್ತಿದ್ದಳು (ಕುಂಕುಮ. ೬೦). ೨. ಶುಷ್ಕವಾದ ನಗೆ: ಒಣನಗೆಯ ಮಗುವಿನ ಚಿತ್ರ ಮಾತ್ರ ಅವನ ಕಣ್ಮುಂದೆ ಕಟ್ಟಿದಂತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೩೦೯). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ನಗೆ]

ಒಣನುಡಿ (ನಾ). = ಒಣಮಾತು: ಒಣನುಡಿಯಲ್ಲೇ ಕಾಲಕಳೆಯಬೇಡಿ (ರೂಢಿ). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ನುಡಿ$_2$]

ಒಣನೆಲ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ನೆಲ; ಬತ್ತಿದ ನೆಲ: ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗೋಲಾರ್ಧದಲ್ಲೂ ಒಣನೆಲವೂ ನೀರೂ ಉಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೯೪).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ನೆಲ]

ಒಣನೆವ (ನಾ). ತಿರುಳಿಲ್ಲದ ನೆವ; ಸುಳ್ಳುನೆವ; ಕುಂಟುನೆಪ: ನಾಲ್ಕೈದು ಸಾರಿ ಒಣನೆವವನ್ನು ಹೇಳಿ ಪಾರಾಗಿದ್ದನು (ಜಯಂತ. ೫೭).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ನೆವ (< ನೆಪ)]

ಒಣಪಡಿ (ನಾ). ೧. ಒಣ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು; ಅಕ್ಕಿಪಡಿ (ಕಿ). ೨. (ತೂಕದಲ್ಲಿ) ಕಡಮೆಯಾದ ಭಾಗ (ಕಿ).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಪಡಿ$_3$]

ಒಣಪಾಂಡಿತ್ಯ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಪಾಂಡಿತ್ಯ; ಶುಷ್ಕ ಪಾಂಡಿತ್ಯ: ಒಣಪಾಂಡಿತ್ಯಕ್ಕೆ, ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದು ಬರಿಯ ವರ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮುಳುಗಿ ಕಾವ್ಯದ ಮರ್ಮವನ್ನು ನೆಯ್ದವರೂ ಇದ್ದಾರೆ (ಕಜಸಾ. ೮೧). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಪಾಂಡಿತ್ಯ]

ಒಣಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ದಾರಿ; ಕಾದ ದಾರಿ: ಒಟ್ಟೈಸಿ ಪೋಗಲರಿದೊಣದೊಣಬಟ್ಟೆ [ಒಣಬಟ್ಟೆ] ಯ ಕಿಱುಗಲ್ಲ ಬಡಿಯ ಕೋಳಿಂದಂ ಕಾಲ್ ಕೆಟ್ಟುವು ಜವಜವನಾದುವು ನೆಟ್ಟನೆ ಮೈ ಸತ್ತೆನೆಂದು ಕಡುಭಯದಿಂದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೮೯). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಒಣಬರಲು (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಬರಲು: ಆ ಒಣಬರಲು! ಅ–ಮುದುಕಿ! (ಬೆಟ್ಟಅ. ೯೪–೧೨). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಬರಲು]

ಒಣಬಾಯಿ 'ಒಣವಾಯ್' ನೋ.

ಒಣಬಾಳು (ನಾ). ನೀರಸವಾದ ಜೀವನ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಬಾಳು: ನನ್ನ ಒಣಬಾಳನ್ನು ಮೈತ್ರಿಯಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದೀರಿ (ಕಜಸಾ. ೧೪೧).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಬಾಳು$_2$ (< ಬಾೞ್$_2$)]

ಒಣಮಾತು (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತು; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಮಾತು; ಗೊಡ್ಡುಹರಟೆ: ಹಣವ ಕಂಡರೆ ಬಾಯ ಹೆಣ ಬಿಡುವುದೆಂದಿರಲು ಹಣನೋಡಿ ಆಣಿಯ ಮಾಡುವಳು ಇಲ್ಲದಿರೆ ಒಣಮಾತಿನವಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೨೩); ಸಾಗೆಲೆ ಸಚಿವನೆ, ಭಕ್ತರು ಭವಿಗಳು ಸರಿಯಲ್ಲೀ ಒಣಮಾತೇಕೆ (ಕರ್ನಾಕ. ೭೨). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಮಾತು$_1$]

ಒಣಮುಖ (ನಾ). ಬಾಡಿದ ಮುಖ; ಕಳೆಗೆಟ್ಟ ಮುಖ; ಸೊರಗಿದ ಮುಖ: ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡಿ ಒಣಮುಖಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬಂದ (ರೂಢಿ).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಮುಖ]

ಒಣಮೇವು (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಮೇವು, —ಆಹಾರ : ಹುಲ್ಲುಗಾವಲಿಗೆ ಭಾರಿ ನಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ನಾನೀಗ ತಪ್ಪು ವಸೂಲು ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ನಾಳೆ ಒಣ ಮೇವಿಗೆ ಸೊನ್ನೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ (ಪುನರು. ೨೮೬).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಮೇವು (< ಮೇಪು)]

ಒಣಮೊಱಡಿ (ನಾ). ಏನೂ ಬೆಳೆಯದ ಕಲ್ಲುಗುಡ್ಡ : ಉರಗೇಂದ್ರನ ಪದಮಂ ಭೂನಾಗದ ಮಱಿ ಸುರಗಿರಿಯ ಮಹತ್ವಮನೊಣಮೊಱಡಿ ಭಾಸುರತೆಯನಡವಿಯ ಕಿಱುಗೆಱೆ . . . ಪಡೆಯಲ್ಬಯಸುವವೋಲ್ (ವೀರೇಚ. ೧–೩೪). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಮೊಱಡಿ]

ಒಣಮೋರೆ (ನಾ). = ಒಣಮುಖ ; "ಅಳುಮೋರೆ" (ಜಾನಕೋ. ೨೯) : ಅವಳು ಒಣಮೋರೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವನ ಕಾಲದಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಳು (ಎರಸೆ. ೧೪೬).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಮೋರೆ (< ಮೋಱೆ)]

ಒಣರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಭಾವಿಸು ; ತಿಳಿ : ಮನದೊಲವರದಿಂದೀ ಯಮ ತನಯನ ಕುಡುವಗ್ರಪೂಜೆ ಮತ್ಸನ್ನಿಧಿಯೊಳೆ ನಿನಗಶನಿಯ ಮಿಱ್ತುವ ನಂಜಿನ ದೊರೆಯೆಂದೊಣರ ನಂದಗೋಪಾಲಸುತಾ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೧) ; ಮಳಯಗಿರಿಯೊಳಿರ್ಪಂ ಬಲಂ ಕೇಳಿರೇ ನೀಮೊಣರಿರ್ ಮತ್ತೆ ಮಾತಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೦೦) ; ಚತುರ ಯಶಶ್ರೀಯಂತಮಳ ಮುಕ್ತಿಯಂತೇಕಾಂತಮನೋಹರಿಯಿವಳ್ ದಲೆಂದೊಣರ್ದಪರೇ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೩–೨೫) ; ಒಣರ್ವೊನ್, ತಪ್ಪನೊಣರ್ವುದಿದು ಶೋಕಮ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೫–೬೦೦). ೨. ಹೇಳು ; ನಿರೂಪಿಸು : ಪೊಣರ್ದಿರ್ ಧೂರ್ತ ಜನೋಪಸರ್ಗಮನಿಶಂ ಬೆಂಬತ್ತೆ ಬೆಂಬೀಳದಾನೊಣರ್ದೆಂ ಗೊಮ್ಮಟಸಾರವೃತ್ತಿಯನಿದಂ ಕರ್ಣಾಟಕವಾಕ್ಯಂಗಳಿಂ (ಕವಿಚ. 1, ೪೧೬ ಗೊಮ್ಮಟಸಾರ). ೩. ಕೂಡು ; ಸೇರು : ಪ್ರತ್ಯಯಮೊಣರ್ದು ಸಮಂತೊಂದಿ ತೋಱುಗುಂ ತದ್ಧಿತದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೬೮).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಣರ್]

ಒಣರಗಳೆ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವ್ಯವಹಾರ ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಕಲಾಪ : ಈ ಒಣರಗಳೆಯಿಂದ ತನಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು ? (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೫೩) ; ತಿರುತಿರುಗಿ ತೊಳಲುವುದು . . . ಕೆರಳುವುದು ನರಳುವುದು ಇರವಿದೇನೊಣರಗಳೆ ? (ಮಂಕುಕ. ೨೩).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ರಗಳೆ]

ಒಣರವದಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಒಣಗಿದ ಜೋಳದ ಸೊಪ್ಪೆ (ಕಿ).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ರವದಿ]

ಒಣರೆಂಬೆ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಕೊಂಬೆ : ಗಿಡವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಒಣ ರೆಂಬೆಗಳನ್ನು (dead wood) ಕತ್ತರಿಸಿ ಗಿಡಕ್ಕೆ ಜೀವರಸ ಬರುವಂತೆ ಕಸಿಮಾಡಿ (ಕಬಸಾ. ೧೪೩). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ರೆಂಬೆ]

ಒಣರೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಒಣಗಿದ ರೊಟ್ಟಿ. ೨. ಬರಿರೊಟ್ಟಿ ; ನಂಜಿಕೊಳ್ಳಲು ಜೊತೆಗೆ ಏನೂ ಇಲ್ಲದ ರೊಟ್ಟಿ : ಒಣರೊಟ್ಟಿ ತುಣುಕು (ನಾಧಾರಿ. ೨೬) ; ಗಾಣಿಗನ ಸಂಗಡ ಗುದ್ದಾಡಿ ಒಣರೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ತಿಂದರಂತೆ (ಗಾದೆ). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ರೊಟ್ಟಿ]

ಒಣರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಸೇರಿಸು ; ಒಂದುಗೂಡಿಸು : ಸ್ಫಾರಶರೀರಕಾಂತಿಜನನೀ ನಯನಾಬ್ಜಮನುಳ್ಳಲರ್ಚಿ ವಿಸ್ತಾರಮನೋರಥಾಂಗಮನೊಣರ್ಚಿ ಬೆಳರ್ಪಿಳನೇಸಱಂತೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦–೧೬). [ಒಣರ್ + –ಚು]

ಒಣವಸಿಱ್ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಹೊಟ್ಟೆ ; ಕೃಶವಾದ ಒಡಲು : ಪೆಡತಲೆಯೊಳ್ ಪೊಕ್ಕ ಕಣ್ ತೋರ್ಪ ಕೆಯ್ಯಾಳ್ಸೆರೆ ಪಾತಾಳಕ್ಕೆ ಪೊಕ್ಕಿರ್ದೊಣವಸಿಱುಡುಗಿರ್ದೊಂದುರಂ ಪೊಟ್ಟ ಬಾಯ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೭–೧ ವ).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಬಸಿಱ್]

ಒಣವಾದ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವಾದ ; ಶುಷ್ಕವಾದ ತರ್ಕ : ವಾದನುಳಿ ಕರ್ತೃತ್ವವುಂಟೆಂಬೋದದುಳ್ಳೊಡೆ ತೋಱು ಬಱಿ ಒಣವಾದವೇವುದೋ ಸಾಕು ಬೋಧಕ ಬೋಧೆಗಳ್ಳವಿನ್ನು (ಸಾನಂಚ. ೯–೧೨೩).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ವಾದ$_3$]

ಒಣವಾಯ್, ಒಣಬಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಒಣಗಿದ ಬಾಯಿ ; ಆರಿದ ಬಾಯಿ : ಬೇರ್ವರಿದ ಭಯದ ಪಿನ್ನೋಟದೊಣವಾ [ಪಾಠಾಂ. ವ್ಯೆ]ಯ ಕಡುಪಾರ್ವದೆಯ (ಚಬಪು. ೪೯–೨೪). **ಒಣಬಾಯಿ** : ೨. ಬರಿ ಬಾಯಿ ; ಏನೂ ತಿನ್ನದ ಬಾಯಿ : ಸೋಡಿ ಬೆಕ್ಕು ಎಲ್ಲಾ ಕುಡಿದು ಹೋಯ್ತು. ಇನ್ನ ಕೂಡು ಒಣಾ[ಣ] ಬಾಯಿಲೆ, ಮತ್ತ ಮಾಡೋ ತನಕಾ (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೧೯) ; ಹಸಿತುಳಸಿದಳ ನೀರ ಒಣಬಾಯೊಳೂಡಿ (ಕಎಪು. ೪೪–೫).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಬಾಯ್]

ಒಣವುಲ್, ಒಣಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಹುಲ್ಲು : ಸಂಜೆಯ ಕೆಂಪು ಸೊಬಗುವೊಣವುಲ್ಲ ಧನಂಜಯನೇಳ್ಗೆ ಸಕಲ ಬಂಧುಜನಂ ಮಳೆಯ ಮಹಿಮೆ (ಜಯಕಾ. ೧೩–೩೭). **ಒಣಹುಲ್ಲು** : ಬರಗಾಲದಲ್ಲಿ ಒಣ ಹುಲ್ಲೂ ಸಿಕ್ಕದು (ರೂಢಿ). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಪುಲ್]

ಒಣವೇದಾಂತ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವೇದಾಂತ ; ಶುಷ್ಕ ವೇದಾಂತ : "ಸರಿ ತೆಗೆದೆಯಲ್ಲಾ ಒಣವೇದಾಂತ . . ." (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೦೬). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ವೇದಾಂತ]

ಒಣವ್ಯವಸಾಯ (ನಾ). ಮಳೆಯ ನೀರಿನ ಆಶ್ರಯದಿಂದ ಮಾಡುವ ವ್ಯವಸಾಯ ; ಖುಷ್ಕಿ : ಮಳೆಯ ನೀರನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಸರಿಯಾದ ಪೈರನ್ನು ಬೆಳೆಯುವುದಕ್ಕೆ 'ಒಣವ್ಯವಸಾಯ' (Dry farming) ಎಂದು ಹೆಸರು (ವ್ಯವಮು. ೬೦). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ವ್ಯವಸಾಯ]

ಒಣಶೊಂಠಿ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಶುಂಠಿ : "ಶುಂಠಿ – ಒಣಗಿದ ಶೊಂಠಿ, ಒಣಶೊಂಠಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೪). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಶೊಂಠಿ]

ಒಣಸಂಗತಿ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವಿಚಾರ ; ನೀರಸ ಸಂಗತಿ : ಗೃಹಸಂಸಾರದ ಒಣಸಂಗತಿಗಳನ್ನಲ್ಲ ; ಅವರ ವಿಚಾರಸಂಸಾರದ ಹಸಿ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು (ಜಗದಾ. ೧೭೪). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಸಂಗತಿ]

ಒಣಸಂಶಯ (ನಾ). ಆಧಾರವಿಲ್ಲದ ಸಂಶಯ ; ತಳಬುಡವಿಲ್ಲದ ಸಂಶಯ (ಕಿ). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಸಂಶಯ]

ಒಣಸಗಣಿ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಸಗಣಿ : "ಕರೀಷಃ – ಒಣಸಗಣಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೮). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಸಗಣಿ (< ಸೆಗಣಿ)]

ಒಣಸರಸ (ನಾ). ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಚೇಷ್ಟೆ, —ಕ್ರೀಡೆ : ಮಾಪೊರ್ಳೆಯ ತಮ್ಮಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಮೆಂಬುದನು ತಿಳಿಯದೆ . . . ಚಂಚುವಿಂದಲಿ ಕುಕ್ಕಿ ಒಣಸರಸದಿಂದಲಸಿ ಬಳಲ್ವ ಕಳಹಂಸಕಂಗಳೆಸೆದಿರ್ದವು (ನವಮೋ. ೮–೩೨). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಸರಸ]

ಒಣಸಾಹಸ (ನಾ). ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ಪರಾಕ್ರಮ ; ತೋರಿಕೆಯ ಸಾಹಸ : ಬಂಕಿಮನಿಗೆ . . . ಶಕ್ತಿ ಇತ್ತು, ಧೈರ್ಯವಿತ್ತು, ಆದು ಒಣಸಾಹಸದ ಬಡಾಯಿಯಲ್ಲ (ಬಂಕಿಮ. ೪೯೨).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಸಾಹಸ]

ಒಣಸೋಗು (ನಾ). ವ್ಯರ್ಥವಾದ ವೇಷ, —ನಟನೆ : ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಹೆಣ್ಣು ಹೊಯ್ಕಾಲಿಯಾಗಿ ಒಣಸೋಗು ಮಾಡಿ, ಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುವುದೂ ಉಂಟು (ಕನ್ನಜಾ. ೫೯).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಸೋಗು]

ಒಣಹರಟೆ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತು ; ಗೊಡ್ಡು ಹರಟೆ (ಕಿ). 'ಒಣಹರಟೆಗಾಱ' ಪರಾ.
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಹರಟೆ]

ಒಣಹರಟೆಗಾಱ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತನ್ನಾಡುವವನು ; ಗೊಡ್ಡುಹರಟೆ ಹೊಡೆಯುವವನು : ಒಣಹರಟೆಗಾಱರ ಶಿವಾನುಭಾವಿಗಳೆಂತೆಂಬೆನಯ್ಯಾ (ಅಖಂಡೇ. ೧೯೨–೧೦).
[ಒಣಹರಟೆ + –ಗಾಱ (< –ಕಾಱ)]

ಒಣಹುಲ್ಲು 'ಒಣವುಲ್' ನೋ.

ಒಣಹೆಮ್ಮೆ (ನಾ). ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ಜಂಬ ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ : "ಢಂಬಾಚಾರ – ಒಣಹೆಮ್ಮೆ " (ಗಂಗಾಮ. ೧೪೫) ; ನಮ್ಮ ಮೂಢತನವನ್ನೂ ಒಣಹೆಮ್ಮೆಯನ್ನೂ ನೋಡಿ ನಗುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೪೯).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಹೆಮ್ಮೆ (< ಪೆರ್ಮೆ)]

ಒಣಿಗೆ (ನಾ). ಬಾಯಿ ತುಂಬುವ ತುತ್ತು ; ಕವಳ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[< ವಳಿಗೆ]

ಒಣೆ(?). (?) : ನೆಲನನಿತುಂ ತೆರಳ್ದಡಸಿ ಬಿಟ್ಟೊಣೆಯಂ ತವದೊಂದ ಮಾಟಿಕ್ಕೆಯಿಂ ನೆಲೆ ನೆಲೆವೆರ್ಚೆ ಮುಂ ಪರಿವ ಪೆರ್ದೊಱೆಗಳ್ ನೃಪನೀತಿ ಮಾರ್ಗ ಭೂತಲಪತಿಪೋಲ್ ಕಱುತ್ತೆಱಗೆ ತಾಗಿದರಾತಿವೊಲಂತೆ ಮಾಣ್ದು ಪೆರ್ಬಲಮೊಡವಾಯೆ ಕಪ್ಪುಕವಿವಂತಿರೆ ಕಾಲೊಳೆ ತಪ್ಪವೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೬೩). [?]

ಒತ್ತಂಡ (ನಾ). ಒಂದು ತಂಡ, —ಗುಂಪು : ಜೋಡು ಸೀಸಕವಾಂತ ಸಬಳಿಗರೊತ್ತಂಡ ಚೂಡಾಯ್ತು ಹರಿಗೆ ಬಿಲ್ಲವರ ಖೇಡೆಯವಡೆದ ರಾವುತ ಜೋದ ರಥಿಕರ ನೋಡ ಚಿತ್ರೈಸಲೆ ದೇವ (ಮೋಹತ. ೨೦–೫೪).
[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ತಂಡ]

ಒತ್ತಂಬ (ನಾ). ೧. ಒತ್ತುವಿಕೆ ; ಬಲಾತ್ಕಾರ ; ಒತ್ತಾಯ : ಗುಣಮನ್ನಾನ್ನೆಲೆಸಿರ್ಪ ಬಟ್ಟೆಕೆಱೆಯಂ ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನಪ್ಪಿ ಭೀಷಣ ವಿದ್ವಿಷ್ಟ ಬಲಂಗಳೊಟ್ಟೆಕೊಳಲೆಂದೆಟ್ಟಿನ್ದೊಡೊತ್ತಂಭ[ಬ]ದಿಂ (ಎಇ. XIII, ೧೪೯–೫ ; 888) ; ದ್ರೋಣನೊತ್ತಂಬದಿಂದೊಳಗಂ ಪೊಕ್ಕು ದ್ರುಪದನಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೪೭ ವ) ; ಅವಂದಿರ್ ಅತಿವರ್ತಿಯಪ್ಪ ಮತ್ತಗಜಂ ಕಂಭಕ್ಕೆ ತರ್ಪಂತೊತ್ತಂಬದಿಂ ಬಂದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೮–೨೦) ; ಹೊಸ ಹೋರಿಯೆತ್ತುಗಳನೊತ್ತಂಬದಿಂ ಹೂಡಿದ ಗಾಡಿವಡೆದು (ಸಿದ್ಧ ರಾ. ೬–೧೯) ; ಒತ್ತಂಬದೆ ವಿರಹಿಗಳಂ ಚಿತ್ತಭವಂ ಬಂದಿವಿಡಿದು ಗಂಟಲ ಬಳೆಯಂ ಪತ್ತಿಸಿದ ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಕತ್ತರಿಯೆನೆ ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗಿತೆಳವೆಱೆ ನಭದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೨೫೬) ; ನಾಡಿನರಸುತನಮಂ ಒತ್ತಂಬದಿಂದೆಳಸುತಿರ್ದ (ಮ ರಾ ಚ. ೫–೨೯). ೨. ಸಮೂಹ ; ಮೊತ್ತ : ಪೆತ್ತುದು ಪೂ ರ್ಣ ಶ ಶಾ ಂ ಕ ರ ಮೊತ್ತಮನೆನೆ ಮಧುಪಮಿಳಿತ ಸರಸಿಜ[ಕುಲ]ದೊಂದೊತ್ತಂಬದಿಂದಮೆನಸುಂ ಬಿತ್ತರಿಸುತ್ತಿರ್ದುದಾ ಸರೋರುಹಷಂಡಂ (ಕುಸುಮಾ. ೯–೩೭); ಕುಸುಮಾ. ೨–೪೪ ನೋ). ೩. ಭಾರ : ಎಡಗೈಯಿಂ ನೀವಿಯಂ ಸಾರ್ಚುತುಮುರಸಿಜದೊತ್ತಂಬದಿಂ ಬಳ್ಕುತುಂ ಸೋರ್ಮುಡಿಯಂ ಸೈತೊತ್ತುತುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪–೩೪). [< ಸಂ. ಉಪಸ್ತಂಭ]

ಒತ್ತಂಬಂ (ಅ). ಗಾಢವಾಗಿ ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ; ಬಲವಾಗಿ : ಮತ್ತಾ ಕಲ್ಲನೆ ಸೋದಿಸಲ್ ಕನಕಮಂ ಕಾಣ್ಬಂತೆ ಪಾಲಂ ಕ್ರಮಂಬೆತ್ತೊಳ್ಪಿಂ ಮಥನಂಗೆಯಲ್ ಘೃತಮುಮಂ ಕಾಣ್ಬಂತೆ ಕಾಷ್ಠಂಗಳಂ ಒತ್ತಂಬಂ ಪೊಸೆದಗ್ನಿಗಾಣ್ಬ ತೆಜದಿಂ ಮೈಬೇಱೆ ಬೇಱಾನೆನುತ್ತಿತ್ತಭ್ಯಾಸಿಸಲೆನ್ನ ಕಾಣ್ಬುದರಿದೇ (ರತ್ನಾ.ಶ. ೬). [< ಒತ್ತಂಬ]

ಒತ್ತಂಬರ, ಒತ್ತಬರ (ನಾ). ಆತುರ ; ರಭಸ ; ಆವೇಗ ; ಗಡಿಬಿಡಿ : ಸುತ್ತಿ ಕುದಿದಾ ಬೋನವುಕ್ಕುತಿರೆ ಕೈಯಿಂದಲೊತ್ತಂಬರವ [ಪಾಠಾಂ. ಭರವಂ]ನಿಲಿಸೆ (ಲಶಿಚಂ. ೩೭–೧೭೦) ; ಕೃತಿಯ ಒತ್ತಂಬರದಿಂದೊರೆವ ಕವಿಗಳನಜ ಪೆತ್ತನೇಕೆಂದಾನಱಿಯೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧–೮೨) ; ಭಕ್ತ ಲಾಂಛನವನೊತ್ತಂಬರದಿನಳವಡಿಸಿ (ಪಾಸೋಪು. ೯–೧೨೨) ; ಸುತ್ತಂ ಪರಿವ ತೇರ್ಗಳೊತ್ತಂಬರದೆ ತಾರಕಾಸುರನಾಹವಕೆ ನಡೆವ ಸಂಭ್ರಮವನೇನೆಂಬೆನು (ಚಿಬಪು. ೩೮–೨೮). ಒತ್ತಬರ : ಮೇಗೆ ಬರಲದಱಿಂದ ಬಂದುದ ಭೋಗಿಸುವೆಯೆನುತೊತ್ತಬರದ ವಿರಾಗದಲಿ ಹರಿಶರಣ ಬಂದನು ತಾಯ ಮಂದಿರಕೆ (ತೊರರಾ. ೬–೨–೫೦).
[< ಒತ್ತು$_1$ + ಬರ (< ಬರವು)]

ಒತ್ತಂಬರಿ (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಿ ಹರಿ; ವೇಗವಾಗಿ ಹರಿ: ಇವು ಮುನ್ನಾರಾರ ಬಲ್ಪಂನೆಲೆಗಿಡಿಸವಿವಾರಾರತಕ್ಕಂ ನೆಲಕ್ಕಿಕ್ಕವಿವಾರಾರುರ್ಕನೊತ್ತಂಬರಿದು [ಪಾಠಾಂ. ಬಡೆದು] ಕಿಡಿಸವು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦೩). [< ಒತ್ತು$_1$ + ಪರಿ$_2$]

ಒತ್ತಂಬರಿಸು, ಒತ್ತಬರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವಸರಪಡಿಸು ; ಆತುರಪಡಿಸು : ವೀರಭಟವಿತತಿಯಂ ಹತ್ತಿಹತ್ತಿಯೆನುತೊತ್ತಂಬರಿಸುತಿರ್ದರು (ಸಮ್ಮಕಾ. ೮–೩೧). ೨. ಆವರಿಸು ; ಆಕ್ರಮಿಸು ; ಮುತ್ತು : ಪರವಶೆಯಾದಳು ಪರಿತೋಷವೊತ್ತಂಬರಿಸಲಂತಃಕರಣವನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೦–೬೫). ೩. ತೀವ್ರಗೊಳಿಸು ; ಉತ್ಕಟಗೊಳಿಸು ; ವೇಗಗೊಳಿಸು : ನಿಜನಿಧನ ಸೂಚಕಕೋತ್ಪಾತ ಕೌತುಕರಸಮನಾತ್ಮೋದಾರ ವೀರರಸದಿನೊತ್ತಂಬರಿಸುತ್ತುಂ (ಜಗವಿ. ೧೫–೧೦ ವ) ; ಅಳಿಬಲರ ತಲೆಗಾಯ್ದು ಲಂಕೆಗೆ ಕಳುಹುತೊತ್ತಂಬರಿಸಿ ಜನಪದದೊಳಗೆ ನಡೆದುದು ರಘುವರೂಥಿನಿ ರಾವಣಾಸುರನ (ತೊರರಾ. ೬–೬–೧೭). ಒತ್ತಬರಿಸು : ೨. ಒತ್ತಬರಿಸುವ ಪಡಿತಳದ ಸುಭಟೋತ್ತಮರ ಸದೆಬಡಿದನನಿಲಜ (ತೊರರಾ. ೫–೪–೨೩) ; ಕಠಾರಿಯನು ತೆಗೆದೊತ್ತಬರಿಸಿದನಳುಕೆ ಭುವನಚಯ (ತೊರರಾ. ೬–೨೮–೪೭). [ಒತ್ತಂಬರ + –ಇಸು$_3$]

ಒತ್ತಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ಹೊಂದು ; ನೆರವು ಪಡೆ : ನೃಪನ ಮೇಲೆತ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಂತ ಭೂವರರು ಒತ್ತಂಬಿಸಲಾ ಬಲಿಯಾ ಬೆಸನನು ಹೊತ್ತವರ್ಗಿದಿರಾಗಿ ನಡೆದು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೧–೨೮) ; ನಾನಾ ಬಿತ್ತರದೊಳೊತ್ತಂಬಿಸಂಡಲೆಯುತ್ತು ಯಾಚಿಸಿದಾ (ಜರಾಮಾ. ೧೯೪–೧೭). ೨. ಕೂಡಿಬರು ; ಒದಗು : ಮತ್ತಿನಿಸಱಿಕೊಳತಿ ಶುಭತರವಹ ಲಗ್ನವೊತ್ತಂಬಿಸೆ ಲಗ್ನಿಗರಾ ಮೊತ್ತವಾಗಳ್ ಆಯತವಾಯತಮೆಂದು ಬಿತ್ತರದಿಂ ಘೂರ್ಣಿಸಿದುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೦–೮೫). ೩. ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಇತ್ತ ಕೊಂತಿಗೆ ಗರ್ಭಚಿಹ್ನವು ದಿನದಿನಕೊತ್ತಂಬಿಸಿ ಗೂಢಮಿರ್ದು (ನೇಮಿಸಂ. ೫–೧೦೪).
[ಒತ್ತಂಬ + –ಇಸು$_3$]

ಒತ್ತಕರಡು 'ಒತ್ತುಕರಡು' ನೋ.

ಒತ್ತಕ್ಕರ (ನಾ). ಒತ್ತುಳ್ಳ ಅಕ್ಷರ; ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರ ; ದಡ್ಡಕ್ಕರ : "ದ್ವಿತ್ವಂಗಳ್ = ಒತ್ತಕ್ಕರಂಗಳಾಗಿರ್ಪುವು " (ಶಮದ. ೩೬ಟೀಕೆ) ; ಗುರುವಕ್ಕಂ ಮುಂತೊತ್ತಕ್ಕರ [ಪಾಠಾಂ. ದಡ್ಡಕ್ಕರ]ಮಾಗಿರೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೩೪). 'ದಡ್ಡಕ್ಕರ' ಪರಾ. [ಒತ್ತು$_2$ + ಅಕ್ಕರ$_2$]

ಒತ್ತಕ್ಷರ (ನಾ). = ಒತ್ತಕ್ಕರ : "ಎರಡು ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾದ ಸಂಖ್ಯೆಯ ವ್ಯಂಜನಗಳು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರ ಅಥವಾ ಒತ್ತಕ್ಷರ ಎಂದು ಹೆಸರು " (ಮಧ್ಯಮ. ೧೫) ; ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ರೇಫಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದ ಒತ್ತಕ್ಷರಗಳು ಈಗ ಸಜಾತೀಯ ಸಂಯುಕ್ತ ವ್ಯಂಜನಗಳಾಗಿವೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೬). [ಒತ್ತು$_2$ + ಅಕ್ಷರ]

ಒತ್ತಟ್ಟೆ (ನಾ). ಭಯಂಕರ ಸ್ವಪ್ನ. 'ಒತ್ತಡೆ' ಪರಾ.
[ಒತ್ತು$_2$ + ಅಟ್ಟೆ$_2$]

ಒತ್ತಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಕಡೆ, —ಪಕ್ಕ, —ಎಡೆ : ಒತ್ತಟ್ಟು ಕಾಣ್ಬುದು ಕಂಚಿನ ಮುಕುರ ಹಿಂದೊತ್ತಟ್ಟು ಕಾಣದಂತಲ್ಲ ಇತ್ತಟ್ಟೆನೊಳು ಕಾಣ್ಬ ರನ್ನಗನ್ನಡಿಯಂತೆ ಸುತ್ತಲಱಿವು ಕಾಣ್ಕೆ ಜಿನಗೆ (ಭರತಚ. ೬೬–೯೫) ; ಇಡಿ ಅಗಡಿ ಊರು ಒತ್ತಟ್ಟು, ಗಳಗನಾಥರು ಒತ್ತಟ್ಟು (ಗಳಗ. ೨೯) ; ಒತ್ತಟ್ಟಿಗೆ ಸುಂದರವಾದ ಕೈತೋಟವಿದೆ (ಕಸಪು. V, ೧).

ಒತ್ತಟ್ಟಗಿಡು = ಒಂದು ಕಡೆಗಿಡು : ಚಂದ್ರಿ ಹಾಸಿಗೆಯನ್ನು ಸುತ್ತಿಟ್ಟು ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಡಿಸಿ ಒತ್ತಟ್ಟಗಿಟ್ಟು (ನಿಶಲು. ೪೨).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ತಟ್ಟು$_5$]

ಒತ್ತಡ (ನಾ). ೧. ಒತ್ತುವಿಕೆ ; ಭಾರ : ಗಾಳಿಯ ಒತ್ತಡ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ (ಭೂವಿವ. ೪೫) ; ಆ ಬೊಗಸೆ ಧರಿಸಿಹುದು ಮನುಜ ಜೀವಿತವನದರೊತ್ತಡದೆ ಪರಿದಾಟ ನಮಗೆಲ್ಲಾ (ಮಂಕುಕ. ೧೫೮). ೨. ಉಗಿಯ ಕಾವು ಕೊಡುವುದು (ಕಿ). ೩. (ಆಲಂ) ಬಾಹುಳ್ಯ ; ಹೆಚ್ಚಳ : ಅಭ್ಯಾಸದ ಒತ್ತಡ (ರೂಢಿ) ; ಕೆಲಸದ ಒತ್ತಡ (ರೂಢಿ).

ಒತ್ತಡತರು = ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡು ; ಬಲಾತ್ಕಾರ ಮಾಡು : ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯ ಒತ್ತಡತರುವುದಾದರೆ ಅದನ್ನು ಬುಧವಾರವೇ ಪರಿಶೀಲಿಸುವ (ಪುನರು. ೩೩೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಜ್ಜಡ, ಒತ್ತಡ, ಒತ್ತಣ ; ತೆಲು. ಒತ್ತಡ]

ಒತ್ತಡಚೌಕಟ್ಟು (ನಾ). ಒತ್ತಡವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲು ಇರುವ ಚೌಕಟ್ಟು : ಕಾಗದದ ಮೇಲೆ ಸಮವಾಗಿ ಒತ್ತಡವು ಬೀಳುವಂತೆ ಒತ್ತಡ ಚೌಕಟ್ಟನ್ನು (ಟೆಂಪಾನ್) ಸೇರಿಸಲಾಯಿತು (ಮುದ್ರಕ. ೮೬).

[ಒತ್ತಡ + ಚೌಕಟ್ಟು]

ಒತ್ತಡವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸಲ ; ಒಂದುಬಾರಿ : ಒತ್ತಡವೆ ಅದರ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ತಿರುಗಿದನು (ಕಪಾಕುಂ. ೧೨) ; ಮಿಂಚಿನ ಹಾಗೆ ಒತ್ತಡವೆ ಹೊಳೆದು (ದೇವೀಚಾ. ೫೮). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ತಡವೆ]

ಒತ್ತಡಿಕೆ (ನಾ). ಒತ್ತಿಕೊಂಡ ಅಡಕೆ ; "ಕೊರೆದ ಅಡಿಕೆ" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ಕೋಶ) : ಹತ್ತಕಟ್ಟದ ಮುತ್ತು ಒತ್ತಡಿಕೆ ಬಿಳಿ ಎಲೆಯು ಹೊತ್ತೇರಿ ಹಲ್ಲ ಸುಲಿವಾಕೆ ಕಾಮನೊಲಿದೆತ್ತಿದ ಬಾಣ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೨೮).

[ಒತ್ತು$_2$ + ಅಡಿಕೆ (< ಅಡಕೆ$_1$)]

ಒತ್ತಡೆ (ನಾ). = ಒತ್ತಟ್ಟ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಒತ್ತಬರ 'ಒತ್ತಂಬರ' ನೋ.

ಒತ್ತಬರಿಸು 'ಒತ್ತಂಬರಿಸು' ನೋ.

ಒತ್ತಮಿಸು, ಒತ್ತವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೀರು ; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು : ಚಿತ್ತಭವಂ ತನ್ನಾಜ್ಞೆಯನೊತ್ತಮಿಸಲ್ಬಾರದೆಂದು ಮುದ್ರೆಯನಿಟ್ಟಂತುತ್ತಮೆಯ ಮೂಗಿನೊಳ್ಮಿಗೆ ಮುತ್ತಿನ ಮೂಕುತಿಯನಿಕ್ಕಿದಳ್ ಕಡುನಲವಿಂ (ಬಾಧಪು. ೬–೭೫). **ಒತ್ತವಿಸು** : ಕತ್ತಲೆಯ ಮೊತ್ತ ಮುಂಬರಿದು ಬರುತಿರೆ ಬೆಳಗನೊತ್ತವಿಸಿ ಕವಿದು ಕೆಲಸಾರಿಸುತ್ತೈದು ಬರೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೩–೨).

[< ಒತ್ತು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಒತ್ತಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಭೀಮರಾಜಂ ಬನವಾಸಿ ಪನ್ನಿಚ್ಛಾಸಿರವಂನಾಳ್ತಿರೆ ಒತ್ತಯ್ಯ ನಾಳ್ಗಾವುಣ್ಡು ಗೆಯ್ಯೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೭೧–೫ ; 1007 ?). [?]

ಒತ್ತರ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ರೀತಿ : ಒತ್ತರದಿನೆತ್ತಿ ನಡೆವೆಡೆಯೊಳ ಮರಿರಾಯರ ಗುಹೆಗಹ್ವರಂ ಬೆಟ್ಟಗಟ್ಟಬಿದಿರ್ಬೆತ್ತದಿಂದೆತ್ತಲುಂ ಮುತ್ತಲರಿದೆನಿಸಿದತಿಬಿರುದಿನ ಗಿರಿದುರ್ಗಂಗಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ). ೨. ಒಂದು ಸಾಲು : ಚರಿಪ ಖಗಮೃಗಂಗಳ್ಗೆ ತಚ್ಚೊಳನೊಂದು ಭ್ರಾಂತಿಯಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿ ಒತ್ತರದಿನಿಂಬುಗೊಂಡ ಕರ್ಮಣಿಯ ಪಾಸಜಿಯಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೨–೧೮). ೩. ಒಂದಾಗಿ ಸೇರಿದುದು ; ಗುಂಪು : ಮುಂಬಗಲ್ವರಂ ತೊಲಗದನಾಕುಳಂ ಮೊಸಳೆಗಳ್ ನೆಜಿದೊತ್ತರಮಾಗಿ ಮಾಗೆಯೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೭–೧೮) ; ಚಿತ್ತರದ ಬಿತ್ತರಿಗೆಯೊಳೊತ್ತರದ ಗಾಡಿಯಿನೊಪ್ಪಿರ್ದ ರಾಯಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೨–೮).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ತರ$_1$]

ಒತ್ತರ$_2$ (ನಾ). ವೇಗ ; ರಭಸ ; ಒತ್ತಡ : ಕಿಡಿಕಿಗಳೊಳಗಿಂದ ಉರಿಯು ಒತ್ತರದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹಾಯುತ್ತಿತ್ತು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೨೮).

[< ಒತ್ತಡ]

ಒತ್ತರ$_3$ (ನಾ). (?) : ತಕ್ಕನಂತೆ ನಂಬಿಸಿಯುಮೊತ್ತರದಂತೊತ್ತಿಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೬ ವ).

ಒತ್ತರಮೊತ್ತು, ಒತ್ತರವೊತ್ತು = ರಭಸದಿಂದ ಮುನ್ನುಗ್ಗು (?) : ಭೀಕರತರಮಾದುದುತ್ತರನ ಕಣ್ಗೆ ಸುಯೋಧನ ಸೈನ್ಯಸಾಗರಂ ಆಗಳದಂ ಕಂಡುತ್ತರನೊತ್ತರಮೊತ್ತಿದಂತೆ ಬೆರ್ಚಿ ಬೆಗಡುಗೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೯೯, ವ) ; ಒತ್ತರಮೊತ್ತಿದಂತೆ ಬೆಜಗಾದ ಕೃಪಾದಿಗಳೊತ್ತೆ (ಶಮದ. ೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಆ ಮಾತುಗೇಳಿಯೊತ್ತರವತ್ತಿದಂದದಿ ತಾಮಿಂತೆಂದಾಡಿದರು (ನೇಮಿಸಂ. ೫–೩೩) ; ಎತ್ತಣಂದೆತ್ತ ಬಂದಿತ್ತು ಎನಗಭಿಜ್ಞಾತೆಯೆನುತ್ತ ವೊತ್ತರವೊತ್ತಿದಂತೆ ಬಾಳ್ದವನಲ್ಲ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೯–೨೫).

[?]

ಒತ್ತರಂಗೊಳ್, ಒತ್ತರಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ರಭಸಗೊಳ್ಳು (?) : ಬಾಲೆಯರ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ಸೋಲದೆ ಕಾಳುಶರೀರವೆಂಬ ಒತ್ತರಂಗೊಳ್ಳದೆ ಗತಿಮತಿ ಗುಣಸಂಸರ್ಗ ವಿಪಿನಕಂಟಕಕ್ಕೊಳಗಾಗದೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦೦–೩೯೬). **ಒತ್ತರಗೊಳ್** : ಮಿಱುಗುವ ದಾಡೆಯಿಂದಱೆದು ಪೆರ್ದರಿಯಂ ಕರದಿಂದ ಮೆತ್ತುತುಂ ತುಱುತುಱುತಿಂಬ ಕಂದರಮನೊತ್ತರಗೊಂಡು [ಪಾಠಾಂ. ನಿತ್ತರಗೊಂಡ] ಮಹಾಮಹೀಜದೊಳ್ ತಱತಱನಾಗಿ ಮಾಱುರಸುತುಂ ಮಲೆಯುತ್ತೊಲೆಯುತ್ತಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೩೩).

[ಒತ್ತರ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಒತ್ತರಗೊಳ್ 'ಒತ್ತರಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಒತ್ತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ತಳ್ಳು, —ನೂಕು, —ದಬ್ಬು : ಹರನೊಳೆ ಪತ್ತಿ ತೆತ್ತಿಸಿದ ಚಿತ್ತಮನಿರ್ಬಗೆಯಾಗೆ ಮೋಹಮೊತ್ತರಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೬೩) ; ನಿಚ್ಚಂ ತಪೋದ್ಯೋಗಮಂ . . . ವಿಘ್ನಸಂಘಾತಮೊತ್ತರಿಸುತ್ತಿರ್ದೊಡಮಾರ್ಹತಂ ಬಿಡುವನೇ ನಿರ್ಯಾಣಕಾಲಂಬರಂ (ಸಮಪ. ೭–೨೧) ; ಶಶಿಬಿಂಬಂ ತನ್ನಯ ಕಜಿಯಂ ಉರದಿಂ ಕಿಳ್ತರಿಗೊತ್ತರಿಸಲ್ಕದು ಕರಮೊಪ್ಪುವವೊಲ್ ನವಮೃಗಮದದಿಂ ಬರೆದ ಮಕರಿಕಾಪತ್ರಮುವಳ ನುಣ್ಗದಪಿನೊಳೊಪ್ಪಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೫–೧೦) ; ಸಂಸ್ಕೃತವು ದೇಶಭಾಷೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಮೂಲೆಗೆ ಒತ್ತರಿಸಿತ್ತೊ (ಕಸಾಚ. ೧). ೨. ಕಡೆಗಣಿಸು ; ಅವಜ್ಞೆ ಮಾಡು ; ಮೀರು ; ನಿರಾಕರಿಸು : ಘೂರ್ಣಿತಾರ್ಣವಮನೊತ್ತರಿಸಿತ್ತು ಚತುರ್ಬಲಾರ್ಣವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೨೮) ; ಚೈತ್ರರಥೋದ್ಯಾನದ ಚೆಲ್ವನೊತ್ತರಿಸಿ . . . ಕೇಳೀನಂದನಂ ರಂಜಿಕುಂ (ಜಗವಿ. ೯–೧೨೨) ; ಸುಕೃತದೊದವಿನಿಂ ಕೈಸಾರ್ದ ಪೆಣ್ಮಣಿಯನು ಒತ್ತರಿಸಬೇಡವೆನಲ್ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೬–೩೦) ; ಇದಿರಾಡದೆ ಒತ್ತಿನುಡಿಯದೊತ್ತರಿಸದೆ ಮತ್ತವರಿತ್ತಾಣತಿಯ ಮಸ್ತಕದೊಳು ಪೊತ್ತು ಪೂಜಿಸುತೆಸಗುವುದು (ಹದಿಬ. ೪–೯). ೩. ಹೋಗಾಡಿಸು ; ತೊಲಗಿಸು ; ನಿವಾರಿಸು : ಕತ್ತಲೆ ಬೆಳಗನೊತ್ತರಿಸಿ ಹತ್ತೆ ಸಾರಿ ನಿಂದ ಪರಿಯ ನೋಡಾ (ಆದವ. ೯೮) ; ಭವನದ ನೆಳಲನೊತ್ತರಿಸುತ ಬಂದರು ದಿವಿಜಲತಾಂಗಿಯರಂತೆ (ಭರಜ. ೩–೭೫). ೪. ಮುತ್ತು ; ಹಬ್ಬು ; ಕವಿ ; ಆಕ್ರಮಿಸು : ಪತಂಗಂ ಪಶ್ಚಿಮಾಬ್ಧಿಯೊಳೀದಂ . . . ಕಳ್ತಲೆಯೊತ್ತರಿಸಿತ್ತು (ಗಿರಿಕ. ೪–೧೦೩ ವ) ; ಒತ್ತರಿಪ ಸಂಸಾರಮಂ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಪಾಱಿತಗುಳ್ದು ನಲಿದಾಡುತ್ತಮಿರ್ಪವೊಲೆರಡು ಕಯ್ಯಂ ಬಿರ್ಚಿಯಾಡುವನು (ಬಸಪು. ೩–೩೬) ; ಪರಿಮಳದ ಮೊತ್ತಮೊತ್ತರಿಸಲೆಣ್ದೆಸೆಯೊಳಂ (ನಂದಿಮಾ. ೧೮–೧೧) ; ಸುಭಟರು ಸರ್ವಸನ್ನಾಹದಿಂದೊತ್ತರಿಸಿತೆತ್ತಣ ಚತುರ್ಬಲಮೊ ಕಮಲಜನ ಸೃಷ್ಟಿಯೊಳದೃಷ್ಟಮೆನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨–೨).

೫. ಸೀಳು; ಒಡೆ; ಭೇದಿಸು : ಚಳಜ್ಜಳದಮನೊತ್ತರಿಪ್ಪ ಘನದೀರ್ಘ ಸುಕೋಮಳ ವಂಶ ವಂಶದಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೧–೫೨); ಧ್ಯಾನಂ ಬಲಿದು ಶಿವ ಲಿಂಗಂ ಮೂರ್ತಿಗೊಂಡು ನಂದಿಯ ಹೃದಯಕಮಳಮನೊತ್ತರಿಸಿ ಪೊಱ ಮಡೆ (ಬಸರ. ೪–೬೪). ೬. ಅನುಸರಿಸು; ಹಿಂಬಾಲಿಸು; ಜೊತೆ ಗೂಡು: ರೂಪು ಜವ್ವನಮನೊತ್ತರಿಸುತ್ತಿರೆ ವಜ್ರಜಂಘನಾ (ಆದಿಪು. ೩–೧೦); ಅಂದದಿಂ ಸತ್ತಿಗೆಗಳಂ ಸತ್ತಿಗೆಗಳೊತ್ತರಿಸೆ (ಬಸವು. ೫೬–೧೩). ೭. ಅಡಗಿಸು; ಪ್ರಕಟಿಸದಿರು; ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊ: ಬಾದುರಗೆ ತಾವೆಲ್ಲ ಬೆನ್ನಿತ್ತೋಡಿ ಬಂದ ಸುದ್ದಿಯನು ಒತ್ತರಿಸಿಂತು ನುಡಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯–೧). ೮. ರಾಶಿಹಾಕು; ಸೇರಿಸು; ಒಟ್ಟು: ಉತ್ತಮ ಕವಿಗಳೊತ್ತರಿಸಿದ ನುಡಿಗಳನೆತ್ತಿಕೊಂಡಡದಱಿಂದ ಕೃತಿಯ ಒತ್ತಂಬರದಿಂ ದೊರೆವ ಕವಿಗಳನಜ ಪೆತ್ತನೇಕೆಂದಾನಱಿಯೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧–೮೨). ೯. ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಧಿಕವಾಗು: ರೌದ್ರರಸ ವೀರರಸಪೂರಂಗಳೊರ್ಮೊ ದಲೆ ಮೇರೆಯಂ ಮಿಱುವಿನಮೊತ್ತರಿಸೆ (ವರ್ಧಪು. ೭–೪೧ ವ); ಹರುಷ ಮೊತ್ತರಿಸಿದುದು ಶೋಕವಿಮ್ಮಡಿಸಿದುದು ಬೆರಸಿದುದು ಲಜ್ಜೆ ಭೂಮಿಜೆ ಗಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯–೪೦); ಕಂಪೊತ್ತರಿಸುವ ಬಾವನ್ನಮನಿತ್ತಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೨೫). ೧೦. ಹಾಯು; ನುಗ್ಗು; ಧಾವಿಸು; ವೇಗ ವಾಗಿ ಚಲಿಸು: ಸರುವಂ ಕಟ್ಟೆಂಬ ಮುಟ್ಟೆಂಬ ಪಿಂದಡಸೆಂಬೊತ್ತರಿ ಸೆಂಬ . . . ಪೊಡೆಯೆಂಬೊಂದು ಪುಳಿಂದವೃಂದನಿನದಂ ಪೊಣ್ಮುತ್ತು ಕಾಂತಾರದೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧–೮೨); ಗುಡಿಯೊಳಗೊತ್ತರಿಸಿ ಪೋಗುವವನು ಪೂಜೆಯನತ್ತ ನೂಕುತ ತನ್ನ ಮೆಚ್ಚಿನ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಳ್ಪ (ಬಸವು. ೪೩–೩೭); ದಿಕ್ಪತಿಗಳೊತ್ತರಿಸದಿರಿ . . . ದನುಜನಿಕರ ಗಜಬಜಿಸದಿರಿ ಯೆಂದು ಗರ್ಜಿಸುತ್ತ ಜಕಪಾಲಿಯ ಮುಂದೆ ದಡಿವಿಡಿದು ನಿಂದಿರ್ದರಾ ಮಾಕಾಳರು (ಪಾಸೋಪು. ೧–೪೫); ಕಾಲ್ಗಳಿಂದೊದೆದು ಕೆಡಪುವ ಭರ ದೊಳೊತ್ತರಿಸಲಾಗ ತೊಡೆ ಜಾನುಪಾದಂಗಳಂ ಕುಶನೆಚ್ಚು ತುಂಡಿಸಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦–೨೪); ಮೂಡಗಾಳಿ ಒತ್ತರಿಸಿ ಬೀಸಹತ್ತಿತು (ಇಪ್ಪಕ. ೧೪೦). ೧೧. ಒತ್ತಾಗು; ದಟ್ಟವಾಗು; ಸಂದಣಿಸು; ಕಿಕ್ಕಿರಿ: ಒತ್ತರಿಸಿ ಸಕಳಾಗಮಶ್ರುತಿವೆತ್ತ ಸದ್ವಿಜರೊಂದು ಕೋಟಿ (ಬಸವು. ೫೫–೫೫); ಅತ್ತಲಾ ಗೋವಳರು ಬಾಜಿಪ ತಿತ್ತಿರಿಯ ಕೊಂಬುಗಳ ಕೊಳಲುಗಳಿತ್ತರವ ಕಂಕಲಿಯ ಜುಂಜೆಯ ಯೆಕ್ಕಮದ್ದಳೆಯ ಒತ್ತರಿಪ ದನಿ ಕೇಳುತಾ ಪುರುಷೋತ್ತಮನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೫೬); ಮತ್ತೊಂ ದೆಡೆಯೊಳಿತ್ತರಂಬಿಡಿದೊತ್ತರಿಸಿ ಬೆಳೆದ ಕ್ಷೀಣ ವೇಣುಕುಂಜಮಂಜುಳ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ (ರಾಜಶೇ. ೧–೧೩೩ ವ). ೧೨. ಅಲುಗಾಡು; ಕಂಪಿಸು; ಕದಕ್ಕದಿಸು: ಬೆಮರ್ ಮಿಗೆ ಮೂಡೆ ಸುಯ್ಯೆಲರ್ ಮಿಳಿರೆ ಕುಚಂಗ ಳೊತ್ತರಿಸೆ . . . ಗಟ್ಟಿಗಳನಂದು ಮುಗುಳ್ಚಿದರಿಂದುವಕ್ತ್ರೆಯರ್ (ಗಿರಿಕ. ೨–೪೦). ೧೩. ಎಳೆದುಕೊ; ಕೈವಶಪಡಿಸಿಕೊ: ಇತ್ತವನೆ ಎತ್ತಿ ದನು! ಕೇಳು, ಪುತ್ಥಳಿಯೇ! ಬಿತ್ತಿದವ ಒತ್ತರಿಸಿದನು ತನ್ನ ಬಳಿಯೆ (ಕಎಪು. ೪೫–೨೨). ೧೪. ಬೆರಸು; ಸೇರಿಸು; ಮಿಶ್ರಮಾಡು: ಗಾರಿ ಗೆಯ ಹಿಟ್ಟಿಗುತ್ತಮದ ಕಿಱುಸೊಜ್ಜಿಗೆಯನು ಬರಬರನಟ್ಟು ಚಿತ್ತಣಿಸಿ ಕತ್ತರಿಸಿದಲ್ಲ ನೀರುಳ್ಳಿ ಸಹಿತಂ ಕಲಸಿ ಯಾಲಕ್ಕಿ ಸಿರಿಪಚ್ಚೆಯ ಒತ್ತರಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧–೨೫); ಓಗರವ ಹತ್ತೆಂಟು ಬಗೆಮಾಡಿ . . . ಒಂದಕ್ಕೆ ಹುರಿಯಕ್ಕಿ ಹುರಿಗಡಲೆಗಳ ಹುರಿಯನು ಒತ್ತರಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೩–೧೭). ೧೫. [ವ್ಯಾಕ] (ಅಕ್ಷರವು) ಆಗಮವಾಗಿ ಸೇರು: ಮತ್ತಾ ದ್ವಿತೀಯೆಗಂ ಮನಮೊತ್ತರಿಸಿರ್ಕುಂ ವಿಭಾಷೆಯಿಂ ನಿಧನದೊಳಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೦೭). ೧೬. ಉಂಟಾಗು; ಏರ್ಪಡು: ಪತ್ತಿರೆ ಕಾರಕದೊಳ್ ಮುಂದೊತ್ತಿ ಸಮರ್ಥ ಕ್ರಿಯಾಪದಂ ಪದವಿಧಿ ತಾನೊತ್ತರಿಸುಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೪); ಉತ್ತರಪದಂ ವಿಶೇಷ್ಯದೊಳೊತ್ತರಿಸಿರೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೬).

ಒತ್ತರಿಸಿಬರು = ತಳ್ಳುತ್ತ ಬರು; ನೂಕುತ್ತ ಬರು: ಒತ್ತರಿಸಿ ಬಂದರಾಪತ್ತುಗಳು ಸೇನೆಯೊಲು, ನಿತ್ತರಿಸಿ ಅಳುಕನು (ಕಎಪು. ೫೨–೧೧). [ಒತ್ತರ್$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಒತ್ತಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಳ್ಳು, —ಸರಿಸು: ಮತ್ತೆ ಜೋಡಿಸಿ ಕೌರ ವೇಂದ್ರನನೊತ್ತಲಿಕ್ಕಿ ಮಹಾರಥರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩–೩೫). [< ಒತ್ತರ್$_2$ + ಇಕ್ಕು]

ಒತ್ತಲೆ 'ಒರ್ತಲೆ' ನೋ.

ಒತ್ತವಿಸು 'ಒತ್ತಮಿಸು' ನೋ.

ಒತ್ತಾಟ (ನಾ). ೧. ಒತ್ತುವಿಕೆ; ನೂಕುವಿಕೆ: ಒತ್ತಾಟವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿ ಸುವ ಸಲಕರಣೆಗಳು ಕೆಲವು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೬೯೩). ೨. (ವಿದ್ಯುತ್ತಿನ) ಬಲ; ಶಕ್ತಿ: ಬಂಡಿಯನ್ನು ಚಲಿಸುವ ಮೋಟಾರಿಗೆ ದೊರೆಯುವ ವಿದ್ಯುತ್ತು ಒಂದೇ ಒತ್ತಾಟ (Voltage) ದ್ದಿರಬೇಕು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೪೦೯). [ಒತ್ತು$_1$ + ಆಟ]

ಒತ್ತಾನೆ (ನಾ). ಕಾಡಾನೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವಾಗ ಬಳಸುವ ಪಳಗಿದ ಆನೆ (ಕ). [ಒತ್ತು$_1$ + ಆನೆ$_1$]

ಒತ್ತಾಯ (ನಾ). ನಿರ್ಬಂಧ; ಬಲವಂತ; ಬಲಾತ್ಕಾರ: "ಪೀಡಾ, ಪೀಡನಂ, ಪೀಡನೀಯಂ, ಈ ೩ ಒತ್ತಾಯಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೨೫೪); ಆಯುಷ್ಯಮುಟ್ಟಲಾಯ್ತು ದಱಿಂದ ಧರೆಯನೊತ್ತಾಯದಿಂದೆನಗಯ್ಯ ಹೊಱಿಸಿ ವಾಯುವೇಗದಿ ಕರ್ಮಗಳ ಸುಟ್ಟು ಕೈವಲ್ಯಶ್ರೀಯನೆಯ್ದಿದ ನಣ್ಣ (ಭರಚ. ೬೯–೨೭); ಚಿತ್ತ ಚಂಚಲ ಹೊಲ್ಲ ವಿತ್ತ ಯೋಗಿಗೆ ಹೊಲ್ಲ ತೊತ್ತಿನ ಮಾತು ನಿಜವಲ್ಲ ಸತಿಯರಿಗೆ ಒತ್ತಾಯ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೯೭); ನಾನೇ ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಕೇಳಿದೆ (ಬಾಣಆ. ೧೧೯). [ಒತ್ತು$_1$ + –ಆಯ$_4$]

ಒತ್ತಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿರ್ಬಂಧಿಸು; ಬಲಾತ್ಕಾರಮಾಡು: "ಕರೆದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿಬಂದರೆ ಸಾಕು" ಎಂದು ವನಜ ಒತ್ತಾಯಿಸಿ ನುಡಿದಿದ್ದಳು (ತ್ಯಾಗಮ. ೧೭೨); ಕೆಲಸ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲು ತಂದೆ ಅವನನ್ನು ಒತ್ತಾಯಿ ಸುತ್ತಲೇ ಇದ್ದರು (ಮಸಕೂ. ೭೭). [ಒತ್ತಾಯ + –ಇಸು$_3$]

ಒತ್ತಾವತ್ತಿ (ನಾ). "ಒತ್ತಡ; ತ್ರಾಸು" (ಜಾನಕೋ. ೨೯). [?]

ಒತ್ತಾಸೆ (ನಾ). ೧. ಸಹಾಯ; ನೆರವು; ಆಸರೆ; ಬೆಂಬಲ: ಪತ್ತು ದೆಸೆಯಂ ಬೆಳಗಿಸುವೆ ಪನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗೊತ್ತಾಸೆಯಾಗಿರ್ಪ ಶತಪತ್ರಮಿತ್ರ ನಹೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦–೪೨); ಕರುಣಿಸುವುದೆನಗೆ ನಿನ್ನೊತ್ತಾಸೆಯಂ (ಶೇಷರಾ. ೧೬೯–೬); ಇದುವರೆಗೂ ಕೊಟ್ಟ ಒತ್ತಾಸೆ ನಮ್ಮ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಮರೆಯೋಹಾಗಿಲ್ಲ (ಆವತಂ. ೧೯೨). ೨. ಒಳಗಿನ ಆಸೆ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒತ್ತಾಚೈ; ಮಲ. ಒತ್ತಾಶ]

ಒತ್ತಾಸೆಗಾರ (ನಾ). ನೆರವಾಗತಕ್ಕವನು; ಸಹಾಯ ಮಾಡು ವವನು; ಆಶ್ರಯದಾತ (ಕ). [ಒತ್ತಾಸೆ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಒತ್ತಾಸೆಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ನೆರವಾಗತಕ್ಕವಳು; ಸಹಾಯ ಮಾಡು ವವಳು; ಆಶ್ರಯದಾತೆ (ಕ). [ಒತ್ತಾಸೆಗಾರ + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಒತ್ತಾಳಿಕೆ (ನಾ). ಬಲಾತ್ಕಾರದ ಆಡಳಿತ; ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ: ಜಾಗಿರ ದಾರರು ತಮ್ಮ ಹಳ್ಳಿಯ ಜನರ ಮೇಲೆ ನಡೆಸುವ ಕ್ರೂರವಾದ ಒತ್ತಾಳಿಕೆ (ಸಾಸಮಾ. ೬೮). [ಒತ್ತು$_1$ + ಆಳಿಕೆ (< ಆಳ್ಕೆ)]

ಒತ್ತಾಳು (ನಾ). = ಒತ್ತಾಸೆಗಾರ (ಕ). [ಒತ್ತು$_1$ + ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$)]

ಒತ್ತಿಕೆ (ನಾ). ಒತ್ತುವಿಕೆ; ಅದುಮುವಿಕೆ (?): ವಿದ್ಯಾಸಾಗರರಾಜ ಮಂಡಲಾರ್ಚಿತಾ . . . ವೇದಶಾಸ್ತ್ರದೊತ್ತಿಕೆಯಿರಿಸಿ ಕೈಯೊಳು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೧–೨). [ಒತ್ತು$_1$ + –ಇಕೆ]

ಒತ್ತಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ರಭಸದಿಂದ ಧ್ವನಿಮಾಡು (?): ಒತ್ತಿಡಿದ ವಾದ್ಯ ಘೋಷದೊಳು . . . ವಾಜಿಶಿರಮಂ ಛೇದಿಸುತ್ತಿರಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೪–೧೭). [ಒತ್ತು$_1$ + ಇಡಿ$_2$]

ಒತ್ತಿಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತೆಯಿಡು ; ಆಧಾರವಾಗಿಡು : ಒತ್ತೆ + ಇಟ್ಟಂ = ಒತ್ತಿಟ್ಟಂ (ಅಥವಾ) ಒತ್ತೆಯಿಟ್ಟಂ ; ಒತ್ತಿಟ್ಟರುಳೀಕೆಯ ಕೈತವಕಂಜಿ ಪೊಜಮುಟ್ಟಿರ್ದಂ (ಶಮದ. ೫೫ ಪ್ರಯೋ). [ಒತ್ತೆ$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಒತ್ತಿಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಅದುಮಿ ಇಡು. [ಒತ್ತು$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಒತ್ತಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಒತ್ತಿಡು$_1$: ಪೂರ್ಣಮೆಯೊಳೊಂದು ನೇವಳನೊತ್ತಿರಿಸಿ ಶಿವಭಕ್ತರ್ಗೆ ಸಂತುಷ್ಟಿಯಂ ಮಾಡಳೇ (ಅರಾಚ. ೭–೯). [ಒತ್ತೆ$_1$ + ಇರಿಸು]

ಒತ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಚೆಗೆ ಸರಿಸು, —ತಳ್ಳು, —ನೂಕು : ಒತ್ತಿಸಿದ ಕಸಕಿಂತ ಅತ್ತತ್ತ ಈದೇಹ (ಪುರಂದ. ೧–೧೫೨–೧೧) ; ಬಲುಸಂದಣಿಯ ಕೆಲಕೊತ್ತಿಸುತ (ನಳಚ. ೩–೫೮). ೨. (ಮೈಯನ್ನು) ಹಿಸುಕಿಸು ; ತಿಕ್ಕಿಸು : ಅಲಿನೀರ್ಗಳಂ ಚೆಲ್ಲಿಸಿಕೊಳುತ್ತೆ ಪದ್ಮಪತ್ರಂಗಳಿಂದೊತ್ತಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಒರಿಸಿ, ಒವಿಸಿ]ಕೊಳುತ್ತೆ (ಸಂಬಿರ. ೧೨–೧೧೭) ; ತೊಡೆ ಕೈ ಕಾಲನೊತ್ತಿಸಿಕೊಂಡು ನಿನ್ನಯ ಪಡಿದಂಡಿಯ ಮಾಡು ಮಗಳೆ (ಕಂನವಿ. ೬–೧೫೮). ೩. ಊದಿಸು : ಕಾಹಳೆಗಳನೊತ್ತಿಸಿಯುಂ ಪಂಚಮಹಾವಾದ್ಯಂಗಳಂ ಬಾಜಿಸಿಯುಂ (ಗದಾಯು. ೭–೧ ವ). [ಒತ್ತು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಒತ್ತು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಕ್ರಮಿಸು ; ಮುತ್ತು ; ಕವಿ : "ಒತ್ತು– ಆಕ್ರಮಣೇ, ನದೀತೀರೇ ಚ" (ಶಮುಥಾ) ; ಅತಿತುಮುಲ ಕಾಳಗ ಪೆಚ್ಚಿ ಬಲದ ಕಯ್ಯಂ ಚಿತ್ರವಾಹನನೊತ್ತಿ ಪುಗುತ್ತನ್ನು ಕಾದಿಸೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೧೦–೬ ; 800) ; ಧರಿತ್ರಿಯಂ ಜೀಯೆನೆ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ವಿರೋಧಿ ನರೇಂದ್ರರನೊತ್ತಿಕೊಂಡುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧). ೨. (ಬಿಗಿಯಾಗಿ) ಚುಚ್ಚು ; ತಿವಿ ; ನಾಟು : ಗಂಡರ ನೆತ್ತಿಯೊಳೊತ್ತಿ ಬಾಳನಿನ್ನೂಜುಗು ಮೆಂದೊಡೇಂ ಪಿರಿದೊ ತೇಜದ ದಳ್ಳುರಿ ಪಾಂಡುರಾಜನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೯); ಮುಳಿದು ತಿಮಿರೇಭಕುಂಭಸ್ಥಳಮಂ ಶಶಿಸಿಂಹಮೊತ್ತಿ ಸೀಳಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೭೭) ; ಗುಲ್ಮದಂತೊತ್ತುವರ್ ಪೊಜಿಕಾಜನಂತೆ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೭೩); ಸುರಲತೆಯೆಳೆಯಕುಡಿ ಮುಜಿದೊತ್ತಲಾಪುದೇ ವಜ್ರಧಾರೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೪೮). ೩. (ಅಲಂ) ಚುಚ್ಚಿ ಮಾತನಾಡು ; ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳು : ಮಗಳೊಬ್ಬಳುಂಟೆ ನಮ್ಮ ತ್ಯಾಜಿಯರಿಗೆಂದು ನಗುತ ರಾಜೇಂದ್ರ ನುಡಿದನು ಜಗಕತಿಕುಟಿಲನಲ್ಲವೆ ನೋಡು ನೋಡೆಂದು ಬಗೆಯಜಿದೊತ್ತಿದಳ್ಕತ್ತೆ (ಭರಚ. ೩೭–೭೯) ; ನಾಲಗೆಯೊಳಗಿಲ್ಲ ನಿನ್ನೆದೆಯೊಳಗೆ ವಿಶಾಲಾಕ್ಷಿಯಿದ್ದು ನೀನೆನ್ನಾ ಚಾಳಿಸುತಿದ್ದೆಯಾ ಠಕ್ಕರ ದೇವಯೆಂದಾ ಲೇಸುಗಾತಿಯೊತ್ತಿದಳು (ಭರಚ. ೩೭–೮೦). ೪. ನೂಕು ; ತಳ್ಳು ; ಸರಿಸು : ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದತ್ತ ಪನ್ನೆರಡುಯೋಜನಂಬರಮೊತ್ತುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೭೮ ವ). ೫. (ಗಾಳಿಯನ್ನು ತುಂಬಿ) ಊದು ; ಬಾರಿಸು : ಪಗೆವರ ಗಂಟಲನೊತ್ತುವಂತೆ ಪೌಂಡ್ರವೆಂಬ ಶಂಖಮನೊತ್ತಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೯೭) ; ಬಲದ ಕೆಯ್ಯೊಳ್ಯಾಯಶಂಖಮಂ ಕೊಂಡೊತ್ತಿದಾಗಳ್ (ಬಂಹರಿ. ೬–೩೫ ವ). ೬. ಮೈಯನ್ನು ಹಿಸುಕು, —ತಿಕ್ಕು ; ಅಂಗಮರ್ದನಮಾಡು : ಕರತಳಪದ್ಮಂಗಳಿಂ ಪಾದಪದ್ಮಂಗಳನೊತ್ತುತ್ತಿರಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೦) ; ಚರಣದ್ವಯಂಗಳಂ . . . ಮೆಲ್ಲನೆ ಕಾಸಿ ಪೊತ್ತುತಿರೆ (ಇಳರ. ಹ. ೫೩–೧೩); ಅರಸ ನೊಂದೈ ಮರ್ದನಕೆ ಮಲ್ಲರುಗಳಿಲ್ಲೆಪುಗೊತ್ತುವೊಡೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨–೭). ೭. ಲೇಪಿಸು ; ಬಳಿ ; ಸವರು ; ತಟ್ಟು : ಒತ್ತಿದ ತಳ್ಕೆತ್ತಿದ ತಟಿ ಮುತ್ತಿನ ಪೊಸದುಡುಗೆ ತಳಿರ ಸೋರ್ಮುಡಿ ಮನಮಂ ಪತ್ತಿಸಿ ಜೊತ್ತಿಸೆ ಮದನೋನ್ಮತ್ತೆಯರೆವಯವದೆ ಬಂದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೫೯) ; ದಮಯಂತಿಗೆಣ್ಣೆಯನೊತ್ತಿದರು ಶೋಭಾನಗಳ ಪಾಡುತ ಮುತ್ತೈದೆಯರು (ನಳಚ. ೩–೫೩) ; ಗಾಂಧಾರಿಸೊಪ್ಪಿನ ರಸವಂ ನಸುಬಿಸಿಯಂ ಮಾಡಿ ನೆತ್ತಿಗೊತ್ತೆ ವಾತಜ್ವರ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೭೦) ; ಎಣ್ಣೆ ಒತ್ತಿ ಸ್ನಾನಮಾಡು (ರೂಢಿ). ೮. ನುಗ್ಗಿನಡೆ ; ಹಾಯು ; ಆಕ್ರಮಿಸು: ವಿಕ್ರಮದಿಂದೆ ನಿಂದಗುರ್ವನಲಿಜಿದಾಂತರಂ ಮೊಸಳೆಯಂ ಪಿಡಿವಂತಿರೆ ನೀರೊಳೊತ್ತಿ ಭೀಮನನತಿಗರ್ವದಿಂ ಪಿಡಿಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೨೬) ; ಅರಿವಿಜಿಗೀಷುಗಳೊರ್ವರೊರ್ವರ ಮೇಲೆತ್ತಿಯೊತ್ತ [ಪಾಠಾಂ. ಯೆತ್ತ] ಲಾಜದೆ ನಿಲ್ವುದು ಆಸನಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೧೯–೧೭) ; ಕೆಡೆವ ಮರದಿಂ ನೂಂಕುತ್ತೊತ್ತುತ್ತೆ ಬರ್ಪ ಪೊನಲ್ಗಳಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೨೩೦). ೯. ಮುದ್ರೆಯೊತ್ತು : ನಾಗಭೂಷಣನಂತಿರಲಿ ನಿರ್ಜರರೊಳು ಭೋಗದೇವೇಂದ್ರನ ಮೇಲೆ ಡಾಗನೊತ್ತಿದೆ ನೋಡು ನನ್ನಿಂದೆ ಬಂಡಾಗಿ ಹೋಗದ ವೀರರಾರೆಲವೊ (ಮೋಹತ. ೩೮–೧೧). ೧೦. ಕಾಡು ; ಪೀಡಿಸು ; ಹಿಂಸಿಸು : "ಪೀಡಯತಿ – ಒತ್ತಿದಪಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೫೪) ; ದರಿದ್ರತೆಯಿನೊತ್ತುವ ಕುತ್ತದಿನೆಂತುಮುಕ್ಕುಮಚ್ಚರಿಯೆ ಮಹೋಗ್ರ= ದುಃಖತತಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೧೨೪) ; ಕುತ್ತದ ಮೊತ್ತ ಮೊತ್ತುತಿರೆಯುಂ ಮತ್ತಂ ಚಿರಂ ಜೀವಿಪರ್ (ವರ್ಧಪು. ೧೧–೪೭) ; ಈ ಮರ್ದಿಂದೀ ಕುತ್ತಂ ಕಿಡುಗುಮೆಂದಾ ಮರ್ದಂ ಮಾಡದೊಡೆ . . . ಆತನ ಕುತ್ತಮೊತ್ತದೆ ಮಾಣ್ಗುಮೆ (ಜೀವಸಂ. ೮–೬ ವ) ; ವಿಷದ ಸೋಕಿಗೆ ಗರುಡನಳವಳಿಯೆ ಮತ್ತೆ ರಕ್ಷೆಗೆ ಮಂತ್ರಿಸುವರಾರು ಭೂಪ ನೀನೊತ್ತುವನುತಾಪಕೆಡೆಗೊಟ್ಟಡಾರ್ ಬಿಡಿಸುವರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೧೬). ೧೧. ಒರಸು ; (ಮೃದು ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ) ಹೋಗಲಾಡಿಸು, —ಕಳೆ : ಪೊಜಪೊಣ್ಮುವ ನಯನಜಲಂಗಳನುತ್ತರೀಯ ವಲ್ಕಲವಸನೋಪಾಂತದೊಳೊತ್ತುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೨ ವ) ; ಅವರ . . . ಕಣ್ಣನೀರನೊತ್ತುವ (ಅನಂಪು. ೪–೪) ; ಮುತ್ತುವೊಲ್ ಬೀಳುತಿರ್ದಾ ಶ್ರಮದುದಕವನೊತ್ತಿ ಬೇಗದೆ ಸೆಜಗಿಂದ (ಕಂನವಿ. ೧೦–೫೦). ೧೨. ಅವಚು ; ಅಪ್ಪು ; ತಬ್ಬಿಹಿಡಿ : ತಕ್ಕನಂತೆ ನಂಬಿಸಿಯುಮೊತ್ತರದಂತೊತ್ತಿಯುಮುರಿಯಳುರ್ವರಂತ ಳುರ್ದುಕೊಳ್ಳುದಿದು ಪಂದಿವೇಂಟೆಯ ನಾಯ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೬ ವ) ; ನವಲಜ್ಜಾಭಾರ ನಮ್ರಾನನೆಯನುರದೊಳೊತ್ತಂಬದಿಂದೊತ್ತಿ (ಕಾದಂಉ. ೫೨೨). ೧೩. (ಲಟ್ಟಣಿಗೆಯಿಂದ ಅದುಮಿ) ಅಗಲಮಾಡು; ಲಟ್ಟಿಸು: ನವನೀತಮಂ ಕೆನೆಯುಮಂ ಬೆರಸಿ ಕಣಿಕಮಂ ಸವೆವಂತೆ ಕುಟ್ಟಿ ಬಟ್ಟಲಂ ಮಾಡಿ ಹಪ್ಪಳದ ಸಮನಾಗಿವೊತ್ತಿ ಇರ್ಮ್ಯಗೆ ಬೆಣ್ಣೆಯಂ ತೊಡೆದು (ಸೂಪಶಾ. ೧–೧೨ ; ಸೂಪಶಾ. ೧–೧೧ ನೋ). ೧೪. (ಚೆನ್ನಾಗಿ) ಬೆರಸು ; ಮಿಶ್ರಮಾಡು : ಕಾಯೊಳಗೆ ಉತ್ತಮದ ಕಡಲೆ ಹೆಸರುದ್ದು . . . ಸಕ್ಕರೆಯನಿಕ್ಕಿ ವೊತ್ತಿ ಪೂರೈಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೨೦). ೧೫. [ಗಣಿತ] ಗುಣಿಸು ; ಗುಣಾಕಾರವಮಾಡು : ಬಿಡೆನೂಂಕೊತ್ತು ನೆರೆ ಮೋದು ಬಳಯಿಸು . . . ಎಲ್ಲ ಗುಣಿಯಸೆಂಬುದು ನಿರತಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧–೧೧). ೧೬. ನೆರವಾಗು ; ಸಹಕರಿಸು : ಧರಣಿಪನನೊತ್ತಲಿಕೆ ತೆರಳಿದ ಪರಿಗಣಿತವೈವತ್ತುಕೋಟಿಯ ಕರಿಯ ಘಟೆಗಳ ಕೊಯ್ದು ಹಾಯ್ದನು ಸಮಿಥೆಗೊಡಲಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೦೨೫. ೨೬–೨೪). ೧೭. (ಮಾಗಿಸಲು) ಹುಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿಸು ; ಅಡೆ ಹಾಕು : ಉತ್ತುತ್ತೆ ಖರ್ಜೂರ ದ್ರಾಕ್ಷಿ ಸಕ್ಕರೆ ಬೆಲ್ಲ ಮೆತ್ತೈಸಿದ ಕಾಯ ಭಾಗ ಒತ್ತದೆ ಕಳಿತ ಸಮಸ್ತಪಣ್ಪಸರಂಗಳೆತ್ತೆಜದಲಿ ಮಾಜುತಿಹವು (ಮೋಹತ. ೩–೨೦). ೧೮. ಕುಟ್ಟು ; ಬಡಿ ; ಹೊಡೆ : ಪಟಸಾಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಟಿಲ ಕುಂತಳೆ ನೆಜಿ ಪುಟಚೆಂಡನಾಡುವ ಭರಕೆ ನಟಿಸಲು ನೆಲೆಮೊಲೆಗಳು ನೋಡಿ ನಗುತಾಗ ವಿಟರುಕೈತಾಳವೊತ್ತುವರು (ಕಂನವಿ. ೨–೯೨).

೧೯. ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸು: ಹಸಿವಿಲ್ಲದವನೊಬ್ಬ ಬಂಧುಗಳೊತ್ತಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲು ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಕುಂಬಂತೆ . . . ಉಂಡನು (ಭರಚ. ೪-೯೬). ೨೦. ಅದುಮು; ಅಮುಕು: ಶೋಭಿಸಿದಂ ಕುಮಾರನಾನಂದಿತ ರೂಪನಂದೆಸೆಯೆ ತಂದೆಯೊಳಚ್ಚಿನೊಳೊತ್ತಿದಂತೆವೋಲ್ (ಆದಿಪು. ೮-೪೩); ಕದಂಪಿನೊಳೊತ್ತುವ ರನ್ನದ ಕನ್ನಡಿಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೭೫); ಅಡಿಯನೂಡದೆ ಕೆಚ್ಚನಿಹ ಕೇಸಡಿಗಳೊತ್ತದೆ ನಿಱಿವಿಡಿದ ಕುರುಳಡಸಿ ವರದಸಿಯಾಗಿ ಕೊಂಕಿದ ನಿಡಿಯ ಪುರ್ವುಗಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦-೧೭). ೨೧. ಪರೀಕ್ಷಿಸು; ಒಳಹೊಕ್ಕು ನೋಡು: ಬತ್ತಲೆಯ ಬಗೆಗೊಂಡು ಹೆಂಗೂಸಿತ್ತಲೇತಕೆ ಬಂದೆ ಕಾಮದ ಕತ್ತಲೆಯ ಕಳೆಯದೆ ವೃಥಾ ವೈರಾಗ್ಯ ವೇಷದಲಿ ಹತ್ತಿರಿದ್ದರೆ ನಮ್ಮ ಶರಣರು ಚಿತ್ತದಲಿ ಕೆರಳುವರು ಕೇಳೆನುತೊತ್ತಿನೋಡಿದನಾಕೆಯಂತಸ್ಥವನು ಪ್ರಭುರಾಯ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೭-೭). ೨೨. ಮುಂದುವರಿ; ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಮತ್ತಮವಾಸೆಗಳೊಳ್ ಮೂವತ್ತುದಿನಂಗಳನೆ ಕಂಡೊಡೊಳ್ಳಿತು ದಿನಮಂತೊತ್ತಿದೊಡೆ ಕುಸಿಗುಮಿಱಿದಂತೊತ್ತಿರಿಸುಗುಮರ್ಘಮೆಂದನೊಳ್ಪಿನ ಜಟ್ಟಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೬-೨೯). ೨೩. ಬಳಸು; ಪ್ರಯೋಗಿಸು; ಉಪಯೋಗಿಸು: ಸ್ಮ್ಯಾಸ್ ದೇವನೆಂದುಂ ಎನ್ನೆರ್ದೆಯ ಬಯಕೆಯಂ ತುಱಿದಿಕ್ಕಲೆಂದು ತನ್ನಯಾ ಬಲ್ಮೆಯನ್ ಒತ್ತದಿರ್ಕೆಂದುಂ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೮-೫೯೬). ೨೪. ಹೇರು; ಭಾರಹಾಕು: ಈ ಅಲೆತಗಳನವಳ ಮೇಲ್ ಒತ್ತಿರ್ಪನೆಂಬುದನ್ ನೋಡ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩೯-೮೪೮). ೨೫. ಚಿಮ್ಮಿಸು; ಎರಚು: ಚೀರ್ಕೊಳವಿಯಂ ತೆಗೆದೆತ್ತಿದ ಕೆಯ್ಯೊಳೊರ್ವರೊರ್ವರನಿರದೊತ್ತೆ (ಅನಂಪು. ೭-೨೮); ಮಡದಿಯ ಮೇಲಿಳಾಧಿಪತಿ ಕತ್ತುರಿನೀರ್ಗಳನೊತ್ತೆ (ಅನಂಪು. ೭-೪೧). ೨೬. ದಾರಿಬಿಡು; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ (ಕ).

ಒತ್ತಿಕಟ್ಟು = ಅದುಮಿ ಕಟ್ಟು; ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಕಟ್ಟು: ಅದನವನ ತೋಳ್ಗಿಟ್ಟು ನಿನ್ನ ಸುತ್ತಿಗೆಯಿಂದ ಚಿಟ್ಟೆತೆನೆ ಕುಟ್ಟು; ಅಱಿಗೊತ್ತಿಕಟ್ಟು (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪-೬೫). ಒತ್ತಿಕೊಳ್ = ಅಪ್ಪಿಕೊ; ಹಿಡಿದುಕೊ; ಅವಚಿಕೊ: ವಿಯೋಗಿಯಂತೆ ನಳಿನದಳಂಗಳನುರದೊಳೊತ್ತಿಕೊಂಡು (ಕಾದಂಪೂ. ೬೪೮); ಬಲ್ಮೊಲೆಗೊತ್ತಿಕೊಂಡು ತಳ್ಕೈಸಿ ಹಾಯೆಂದು ಸಂತಸದೆ ಹಿಗ್ಗಿದಳು (ಮೋಹತ. ೩೦-೩೪); ಪದೆದು ಹೆಂಗಳು ಕಣ್ಣಿಗೊತ್ತಿಕೊಂಡರು (ಭರಚ. ೩೯-೫೩). ಒತ್ತಿಡು = ಅದುಮಿ ಇಡು; ಹತ್ತಿಕ್ಕು: ಮೇಣಸಜರೂಕ್ಷಮಯ ಅಱಿಬರಿಯ ಅಪ್ಪುಗೆಯಲೊತ್ತಿಟ್ಟಪನ್ ಬಯ್ತೊಡಲ್ ನಿನತನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೫೪-೧೧೭೯). ಒತ್ತಿತೆಗೆ = ಅದುಮಿತೆಗೆ: ಹೆತ್ತವಳು ಮೊಲೆಯೆನ್ನೊತ್ತಿತೆಗೆದವಳು ಬೆನ್ನೊತ್ತಿ ಹಿಡಿದವಳು ಕಾಳಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧). ಒತ್ತಿನುಡಿ = ೧. ಸ್ವರಭಾರಹಾಕಿ ಮಾತನಾಡು, —ಹೇಳು. ೨. ಆಕ್ಷೇಪಿಸು; ನಿಷೇಧಿಸಿ ಮಾತಾಡು: ಆರೊತ್ತಿನುಡಿದರೆ ಏಕೆ ನಾ ನಿಮ್ಮ ಬಿಡುವೆ ಶಂಭುಜಕ್ಕೇಶ್ವರಾ (ಸರ್ವವ. ೯೫-೫೨೪). ಒತ್ತಿನೋಡು = ಪರೀಕ್ಷಿಸು: ಉತ್ತರದರಸಿನ ಮಗ ಭೂಲೋಕದ ಮತ್ತಗಾಮಿನಿಯರ ಸೊಬಗವೊತ್ತಿನೋಡುವೊಡೈತಂದನೆಂಬೊಲು (ಶಂನವಿ. ೯-೧೩೨). ಒತ್ತಿಪಿಡಿ, ಒತ್ತಿವಿಡಿ = ಒತ್ತಿತೆಗೆ: ಒತ್ತಿಪಿಡಿದು ಅಸುರನ ನೆತ್ತಿಯನೊಡೆದು ಮುತ್ತಸರಗೆಯ್ದ ಪರಿಯ ನೋಡಾ (ಆದವ. ೯೮); ಸುತನಂ ನೋಡಿ ಬೈದನೆಲವೆಲವೊ ಪೋಗತ್ತ ನಿನ್ನಂ ಮೂಳ್ಪುದೇನಮಲ ತುಲಸಿಯಂವೊತ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ದುತ್ತಿ] ವಿಡಿದಬ್ಜಮಂ ಮಾಣ್ದು ದುತ್ತುರದ ಕುಸುಮದ ತೊಡವುಗಟ್ಟುವಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫-೬೧). ಒತ್ತಿಬರ್, ಒತ್ತಿಬರು = ಮೇಲೇರಿ ಬರು; ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ ಬರು; ಆಕ್ರಮಿಸು; ಮುತ್ತು: ಕಪ್ಪಮೀಯದೆ ಚಪ್ಪರಿಸುವ ಮಂಡಳಿಕರುಮಂ ಅಡಂಗದಾಟವಿಕರುಮಂ ಒತ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಎತ್ತಿ] ಬರ್ಪ ಪಾರ್ಷ್ಣಿಗ್ರಾಹಕರುಮಂ ಅಱಿದು (ಆದಿಪು. ೪-೮೨ ವ; ಆದಿಪು. ೧-೬೪ ನೋ); ಒಂದು ಘನತರಸಿಂಹವಬ್ಬರಿಸಿ . . . ಒತ್ತಿಬರುತಿರೆ (ನಳಚ. ೨-೧೩). ಒತ್ತಿಬಿಡು = ಆವರಿಸು; ಮುತ್ತು: ಸೌಬಲನ ಥಟ್ಟನೊಳೊತ್ತಿಬಿಟ್ಟವು ನಾಲ್ಕು ಸಾವಿರ ಕುದುರೆ ರಥಸಹಿತ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೨೪). ಒತ್ತಿಹಾಕು = ಅದುಮಿಹಾಕು: ಸೆರಗನ್ನು ಕೈಯಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕುಪ್ಪಸದ 'ಚಿಟಿಕೆಗುಬ್ಬಿ'ಯನ್ನು ಒತ್ತಿಹಾಕಿಕೊಂಡಳು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೩). ಒತ್ತಿಹೇಳು = ೧. ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿ ಹೇಳು; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನಾಟುವಂತೆ ಹೇಳು: ಏನಾದರೂ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಅವಳ ಮನದ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಒತ್ತಿಹೇಳಿದ ಹಾಗಾಯಿತು (ಕಣ್ಮಣಿ. ೩೫). ೨. ಸ್ವರಭಾರಹಾಕಿ ಉಚ್ಚರಿಸು, —ಹೇಳು: ಒಮ್ಮೆ ಒತ್ತಿಹೇಳುತ್ತೇನೆ; ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ತೇಲಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ (ದ್ರಾವಿವಿ. ೩೨೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಱ್ಱು, ಒತ್ತು; ತುಳು. ಒಟ್ಟು, ಒತ್ತು = ರಾಶಿ ಮಾಡು; ತೆಲು. ಒತ್ತು]

ಒತ್ತು$_2$, ಒಂತು$_2$ (ನಾ). ೧. ಒತ್ತಡ; ಅದುಮುವಿಕೆ: ಉಸಿರೊತ್ತಿಂತಿದಿಯಂತಿರೊತ್ತಿದ ಬಸಿಱ್ ಪೋತಂದ ಕಣ್ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಯ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೪೨); ನೆಲೆಮೊಲೆಯೊತ್ತಿನಿಂದೊಗೆವ ಕೋರಕಮುಂ ಪುಳಕಂಗಳುಂ ತಡಂಗಲಿಸೆ (ವರ್ಧಪು. ೪-೭೪). ೨. ಸ್ಪರ್ಶ; ಸೋಕು: ಅನುರಾಗದಿ ಲಿಖಿಸುವೆನೆಂಬರ ಕಯ್ಗನಿಮಿಷನೇತ್ರೆಯ ಘನಕುಚಯುಗದೊತ್ತೆನಲಾದುದು ಸತ್ಪ್ರಭುರಾಜನ ಸತ್ಕವಿತೆಯ ಸವಿಮಾತು (ಜಯಕಾ. ೧-೨೫). ೩. ನದಿಯ ತೀರ, —ಕರೆ: "ಒತ್ತು–ಆಕ್ರಮಣೇ, ನದೀತೀರೇ ಚ" (ಶಮಧಾ). ೪. ನದೀಮುಖದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರದ ಒತ್ತಡದಿಂದ ನೀರು ಒತ್ತಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಪ್ರದೇಶ: ಸಮುದ್ರದ ಪೊತ್ತುಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ಅಡ್ಡಬರುವ ಕಾರಣ ಛಕಡಿಯ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆ ಪೊತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ನಾವೆಗಳು ಆಡುತ್ತಿರುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗೆ. ೨೯೬); ಒತ್ತುಗಳಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕೆಲವು ಬಂದರುಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೭೨). ೫. ಕೆರೆ; ಜಲಾಶಯ: "ಒತ್ತೆನೆ ತಟಾಕ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೩೮). ೬. ಸಮೀಪ; ನೆರೆ; ಜೊತೆ: ಮುಡಿ ಮಕರಧ್ವಜಂಬೊಲೆಬಿಲುತ್ತಿರೆ ಬೆಂಬಿಡದೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನುಳ್ಳುಡೆ ಕಟಿಸೂತ್ರದೊತ್ತಿನೊಳೆ ಜೋಲ್ದಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೦); ನೀನು ನಾನು ಸುತ್ತಿ ಬಪ್ಪ ಠಾವೆಲ್ಲವಂ ನೀನು ಒತ್ತಿಲೆ ತೋಱುತಿರ್ಪೆ (ವಚಶಾ. II, ೧೦೩); ಶಕ್ರನಾ ಕ್ರತುತುರಗವನು ಕದ್ದೊಯ್ದು ಕಪಿಲಮುನೀಂದ್ರನೊತ್ತಿನಲಿ ಇರಿಸಿದನು ಪಾತಾಳದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೨-೧೨). ೭. ಜತಿ; ಲಯ (?): ಒಂದೊತ್ತಂ ನಡೆಯಿಸುವುದದೊಂದೊತ್ತಿನ ಲಯಕ್ಕೆ ಲಕ್ಕೆತೆಜನಾಡುವುದೇನೆಂದಾಂ ಬಣ್ಣಿಸುವೆನೊ ಸುರಸೌಂದರಿಯ ವಿಳಾಸವಿಭ್ರಮ ಭ್ರೂಲತೆಯುಂ (ಆದಿಪು. ೯-೩೩). ೮. (ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರವನ್ನು ಬರೆಯುವಾಗ) ಒಂದಕ್ಷರಕ್ಕೆ ತಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವ ಅಕ್ಷರದ ಚಿಹ್ನೆ: ಗುರುವೊತ್ತುಗಳಿಂದಪ್ಪುದು (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೩೪). 'ಒತ್ತಕ್ಷರ' ಪರಾ. ೯. ಆಸರೆ; ಸಹಾಯ; ಬೆಂಬಲ; ಊರೆ: ವಿಳಸದುರುಕುಚಭಾರಕ್ಕೆ ಸೆಳೆನಡುವಿನ ಕೃಶತೆಗಂಜಿ ನಳಿನಾಸನನಿಟ್ಟೆಳನೀಲದಂಡದೊತ್ತೆನೆ ತಳತಳಿಪುದು ನೀಳ್ದಬಾಸೆ ಕುಸುಮಾವಳಿಯಾ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೫೨); ಹರಿಯ ನೆಮ್ಮುಗೆ ಕಮಲಜನ ಸಹಾಯಂ ದಿಶಾವರರೊತ್ತು ತರಣಿ ವಸುದನುಜ ಮನುಗಳ ಕಾವಲೆರವೆ (ಚೆಬಪು. ೩೦-೩೩). ೧೦. ದಟ್ಟವಾದುದು; ನಿಬಿಡವಾದುದು: ತುರಗರಥ ಬಿಲ್ಲಾಳನೊತ್ತಾಗಿರಿಸಿ ಲಗ್ಗೆಯ ಲಹರಿಯಲಿ ಮೋಹರಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೧-೧೧). ೧೧. ರಾಶಿ; ಗುಂಪು: ತಳಿವ ಸೇಸೆಯ ಪೂಗಳೊತ್ತುಗಳ ಮುತ್ತುಗಳ ವಿಭವದಿಂ ಪೊಳಲೆಸೆದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೭೨).

೧೨. ಬತ್ತಳಿಕೆ; ದೊಣೆ: "ಹೊದೆಯೊತ್ತು ಡೊಣೆ ಶರಧಿ ತೂಣಂ ಶರಾಶ್ರಯಮುಪಾಸಂಗಂ ನಿಷಂಗಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೭–೩೪). ೧೩. ನದಿಯ ಅಥವಾ ಸಮುದ್ರದ ಉಬ್ಬರ; ಭರತ (೪). **ಒಂತು$_2$:** ೬. ಜಾಹ್ನವಿಯ ಜನಕ ಕೇಳಂತರಮಿದೇನಿಲ್ಲಿ ನಡೆವೋಪೆವೆನಂತಾತನೊಂತಿನಿಂ ಶಂಕರಂ ಸಭಾಸ್ಥಳಕ್ಕೆಯ್ದಿ (ಪರಶು. ೨೦–೨೦).

ಒಂತಾಗು = ದಟ್ಟವಾಗು; ಗುಂಪಾಗು: ಸಂತತ ಹಿರಿಯೂರ ತಮ್ಮಣನಾಯಕನೊಂತಾದ ಬಲವೈದಿದುದು (ಕಂಠವಿ. ೧೧–೧೫). **ಒತ್ತಾಗು** = ೧. ಒಂತಾಗು: ತಾರೆಗಳು ನಭೋಂಗಣದಲ್ಲಿ . . . ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾಗಿಯೂ ಒತ್ತಾಗಿಯೂ ಕಾಣುತ್ತವೆ (ಜೋತಿರ್ವಿ. ೨೧); ಒತ್ತಾಗಿ ಇದ್ದ ಆ ಕೂದಲನ್ನು ಬಲವಾಗಿ ಬಿಗಿದುಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು (ಗಲಿಪ್ರ. ೫). ೨. ಬೆಂಬಲವಾಗು; ಸಹಾಯವಾಗು: ತೇರಿನ ದಳಕೆ ತಾನೊತ್ತಾಗಿ ರಣದಗ್ಗಳೆಯರಿದ್ದುದು ರಾಯನೊಡಹುಟ್ಟಿದರು ಸಂದಣಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ४–೧೭); ಈ ಮೂಜುದಳಕೊತ್ತಾಗಿ ನಿಂದನು ಕೌರವರ ರಾಯ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧–೫). **ಒತ್ತಿಗಿರು, ಒತ್ತಿಲಿರು** = ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರು; ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿರು: ನನ್ನ ಊರಿನ ಒತ್ತಿಗಿರುವ ವಡ್ಡರಸೆ ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಹೋದೆ (ಕರ್ಮವೀ. ೮–೧೧–೫೯); ಒತ್ತಿಲಿರ್ದನು ಸಾಣೆಯನೂಜು ಭೂಭುಜನತ್ತ ನೋಡುತ ಗಾಡಿಕಾಜ (ನಾಗಕು. ೬–೫೦). **ಒತ್ತಿಗೆ ಹಾಕು** = ಅಡೆ ಹಾಕು; ಮಾಗಲು ಹಾಕು (೪). **ಒತ್ತೊತ್ತೆ** = ೧. ಒತ್ತಾಗಿರುವಿಕೆ; ಗುಂಪು; ಸಮ್ಮರ್ದ; ಸಮೂಹ: ಸೇವ್ಯರ ತಿಂತಿಣಿಯಿಂ ಮುತ್ತೈದೆಯರೊತ್ತೊತ್ತೆಯಿಂ ಸುವಾಸಿನಿಯರ ಸಂದಣಿಯಿಂ (೧೦೪. ೧೧–೨೮ ವ); ಹೆಣನ ತುಳಿದೊತ್ತೊತ್ತೆಯಲಿ ಸಂದಣಿಸಿ ಕವಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮–೪೯); ಸುತ್ತಲುಂ ಮೇಲೆ ದಿಕ್ಪಾಲಕರ ನಗರಂಗಳೊತ್ತೊತ್ತೆಯಿಂ ರುದ್ರವಿಷ್ಣುಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಪತ್ತನಂಗಳನಾಂತ ಪೆರ್ಮೆಯಿಂ (ಚೆಬಪು. ೨–೯). **ಒತ್ತೊತ್ತೆಯಾಗು** = ಗುಂಪುಗುಂಪಾಗು: ಹೊತ್ತರ ನಿಬರನಸುರಭಟರೊತ್ತೊತ್ತೆಯೊದುದು ಬೆನ್ನನಲಿ ಬಿಗಿದೆತ್ತಿ ಹಾಯ್ದರು ಮುಗಿಲ ಥಟ್ಟನ ಪರಿಯ ಜೋಡಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೯–೩೭). [< ಒತ್ತು$_1$]

ಒತ್ತುಂಗರಡೆ (ನಾ). ಒತ್ತಿ ಬಾರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ: ಬೆರಸಿರೆ ಕನ್ನಡದೊಳ್ಬಂಧುರಮಾಗದು ಕಾವ್ಯರಚನೆ ಪೇೞ್ದೊಡೆ ಪೀನಂ ಪರುಷತರಮಕ್ಕುಮೊತ್ತುಂಗರಡೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಮೋದುಂಕರಡೆಯ] ಮುದ್ದಳೆಯ ಜರ್ಜ್ಝರಧ್ವನಿಗಳವೊಲ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೫೩). [ಒತ್ತು$_1$ + ಕರಡೆ]

ಒತ್ತುಂಗುರ (ನಾ). "(ಇತರ ಉಂಗುರ ಬಿದ್ದುಹೋಗದಂತೆ ತಡೆಯುವ) ತಡೆಯುಂಗುರ" (Guard–ring. ಇಂಕನಿ). [ಒತ್ತು$_2$ + ಉಂಗುರ]

ಒತ್ತುಂಬಲ (ನಾ). ಬಲಾತ್ಕಾರ; ಒತ್ತಾಯ: ಲಳನೆಯರಬಲೆಯ ಲಜ್ಜಾವಿಳಸದ್ವಿಗ್ನಿಮ್ನಗೆಯನಾ ಕುಭೃದ್ವರ ಚೂಡಾಸ್ಥಳಿಗೆ ಪರಿಯಿಸಿದರೊತ್ತುಂಬಲ [ಪಾಠಾಂ. ಒತ್ತಂಬಳ]ದಿಂದದು ಕಂತುಯಂತ್ರಸೂತ್ರಿತಮುಕ್ಕುಂ (ವರ್ಧಪು. ೭–೧೫). [ಒತ್ತು$_2$ + ಬಲ]

ಒತ್ತುಕರಡು, ಒತ್ತಕರಡು (ನಾ). ಹಸಿಮಸಿಯನ್ನು ಹೀರುವ ಕಾಗದ; ಒತ್ತುಕಾಗದ: ಒಂದು ಒತ್ತುಕರಡು (Blotting) ಕಾಗದವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ ಬರೆಯುವ ಕಾಗದದಂತೆ ಆದು ನಯವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುವುದು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೮೩೬). **ಒತ್ತಕರಡು:** ಸಣ್ಣವನಿದ್ದಾಗ ನಾನೊಂದು ಒತ್ತಕರಡದ ಸುರುಳಿಯನ್ನು ನುಂಗಿದೆ, ನಾನು ಬೆಳೆದ ಹಾಗೆ ಒಳಗೆ ಆ ಒತ್ತಕರಡು ಬೆಳೆದಿರಲಿಕ್ಕೇ ಬೇಕು (ನಿಹಾರ. ೬); ಒತ್ತಕರಡಿ ನೊಲು ಬಾನದ್ದಿತ್ತು ಮಸಿಗೊಜ್ಜೆಯವೊಲು ವನವೆದ್ದಿತ್ತು (ಮುಕ್ತಕಂ. ೫೭–೧೭). [ಒತ್ತು$_1$ + ಕರಡು]

ಒತ್ತುಕಾಗದ (ನಾ). = ಒತ್ತುಕರಡು: ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಶಬ್ದಗಳ ಸ್ವೀಕರಣದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ರೀತಿಯೆಂದರೆ, ಆ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ತದ್ವತ್ತಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಭಾಷಾಂತರಿಸುವುದು . . . Blotting–Paper ಒತ್ತು–ಕಾಗದ (ಭಾಷಾಶಾ. ೧೭೫). [ಒತ್ತು$_1$ + ಕಾಗದ]

ಒತ್ತುಕೊಡು 'ಒತ್ತುಗೊಡು' ನೋ.

ಒತ್ತುಗ (ನಾ). (ಹಳ್ಳಿಗರ ನಂಬಿಕೆಯಲ್ಲಿ) ತೊಲೆಯ ಕೆಳಗೆ ಅಂಗಾತ ಮಲಗಿದರೆ, ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿ ಉಸಿರು ಕಟ್ಟುವಂತೆ ಒತ್ತುವ ಒಂದು ಮರಿಪಿಶಾಚಿ, —ಅದರ ಬಾಧೆ; ಅಮುಕಾನ: ಅಂಗಾತನೆ ಮಲಗಿದ್ರೆ ಒತ್ತುಗ ಅಗ್ತದೆ (ಮಲೆಮ. ೬೪೮). 'ಒತ್ತಟ್ಟೆ' ಪರಾ. [ಒತ್ತು$_1$ + –ಗ$_3$]

ಒತ್ತುಗಂಬ (ನಾ). ಆಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟ ಕಂಬ; ಊರೆಗಂಬ (೪). [ಒತ್ತು$_2$ + ಕಂಬ]

ಒತ್ತುಗಲ್ಲು$_1$ (ನಾ). (ಕಾಲಿಗೆ) ಒತ್ತುವ ಕಲ್ಲು: ಮೈಯಲಿ ಸುಱುವ ಬೆಮರಿನ ಚರಣದೆಡಹುಗಳೊತ್ತುಗಲ್ಲುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭೦೫. ४೨–೧೨). [ಒತ್ತು$_1$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಒತ್ತುಗಲ್ಲು$_2$ (ನಾ). ಆಸರೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಕಲ್ಲು; ಅಡಿಗಲ್ಲು: ಗೋಡೆ ಬೀಳದಂತೆ ಒತ್ತುಗಲ್ಲು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಒತ್ತು$_2$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಒತ್ತುಗಾಱ (ನಾ). ೧. ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವವನು; ಸರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡುವವನು: ಸಾಗರಕೆ ನೊರೆಜಿನ ಮುತ್ತಿಗೆಯಲೇನಹುದು ಪರಿಭವವಕಟ ಸುರಗಿರಿಗೆ ಒತ್ತುಗಾಱನೆ ಪವನಂ (ನಿಭಾಗ. ೫–४–೧೦). ೨. (?): ಎತ್ತಿನ ಮಱಿಯ ಒತ್ತುಗಾಱರಂತೆ ಉಪ್ಪು ದೋಷವೆಂದು ಸಪ್ಪೆಯನುಂಡಡೆ ಮತ್ತೆ ರೊಟ್ಟೆಯ ಬಚ್ಚಲ ಮುಟ್ಟುತ್ತಿಪ್ಪ ಸತ್ತನಾಯಿಗೇಕೆ ವ್ರತ (ಸರ್ವವ. ೧೮೩–೮೩೮). [ಒತ್ತು$_1$ + –ಗಾಱ (< –ಕಾಱ)]

ಒತ್ತುಗುಂಡಿ (ನಾ). ಒತ್ತಿ ಅಥವಾ ಅದುಮಿ ಹಾಕುವ ಗುಂಡಿ: ಒತ್ತುಗುಂಡಿ, ಬ್ಲೇಡು ಮುಂತಾದ . . . ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಪೋಲೀಸರು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಹುಸಂಕ. ೧೯–೧೧–೫೯); ಅಂಗಿಗೆ ಒತ್ತುಗುಂಡಿ ಹಾಕು (ರೂಢಿ). [ಒತ್ತು$_1$ + ಗುಂಡಿ$_3$]

ಒತ್ತುಗುಂದಣಿ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವಾಗ ಧಾನ್ಯದ ಕಾಳು ಚೆಲ್ಲದಂತೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಧನ; ಕುಂದಣಿ; ಕುಂದಲಿಕೆ: "ಕುಂದಳಿಯೆ ನಲ್ಕಾವೊತ್ತುಗುಂದಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಕುವೆತ್ತುಗುಂಡಣಿ, ಲ್ಕೋವೊತ್ತುಗುಂದಣಿ]ಯೆ" (ಮಂಗರಾ. ೬೧–೨೦). [ಒತ್ತು$_2$ + ಕುಂದಣಿ]

ಒತ್ತುಗುಡು 'ಒತ್ತುಗೊಡು' ನೋ.

ಒತ್ತುಗೊಡು, ಒತ್ತುಕೊಡು, ಒತ್ತುಗುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಊರೆಯನ್ನು ಕೊಡು; ಸಹಾಯವಾಗು; ನೆರವು ನೀಡು: ಒತ್ತುಗೊಡುವರೆ ಹಗೆಗೆ ಹಜ್ಜೆಯನಿತ್ತು ತೆಗೆವರೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯–೬); ನಾರಾಯಣ "ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ ಮಾಡಬೇಡ" ಎಂದು ಒತ್ತುಗೊಟ್ಟನು (ಮುಂಗಾಮು. ೬೫). **ಒತ್ತುಕೊಡು:** ೧. ಮಣೆ ಅಲುಗಾಡದಂತೆ ಒತ್ತುಕೊಡು (ರೂಢಿ). ೨. ಇನ್ನೊಂದು ಅಕ್ಷರದೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಅಕ್ಷರದ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಬರೆ: ಕಕಾರಕ್ಕೆ ಷಕಾರದ ಒತ್ತುಕೊಡು, ಕ್ಷ ಆಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). **ಒತ್ತುಗುಡು:** ೧. ಮೇಲ್ವಾಯ್ವ ಚೇಷ್ಟೆಗೆ ಪೌಲಸ್ತ್ಯನು ಮೊತ್ತುಗೊಟ್ಟನೆನಲಾರಂ ದರ್ಪಕಂ ದಂಡಿಸಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೪೮); ಅಜಡಿಗೊತ್ತುಗೊಟ್ಟು ಮಧುವಂ ತವೆ ಪೀರ್ದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೧४–೨೭). [ಒತ್ತು$_2$ + ಕೊಡು]

ಒತ್ತುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರೆಯಾಗು; ಮರೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಆಶ್ರಯಿಸು: ಕೆಲಬರ್ ಕಂಡೊಡೆ ಕರೆಗುಮೆಂದು ಕೆಲದ ಮರಂಗಳ ನೊತ್ತುಗೊಂಡುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಒಳಕೊಂಡುಂ] (ಆದಿಪು. ೯–೯೨ ವ); ನಡುತನುವನೆಳಸಲಿದೆ ನುಡಿ ಮೌನಪ್ರಾಂತಮನೊತ್ತುಗೊಳಲ್ಕಿದೆ ಕಾಂತಿ ಶರೀರಮನಮರ್ಚಲಿದೆ ಪಾರ್ವತಿಯಾ (ಗಿರಿಕ. ೪–೬). ೨. ದಟ್ಟವಾಗು; ಸಾಂದ್ರವಾಗು: ರಸಮೊಸರ್ವಂತು ಪಾಡುತಿರೆ ಶುದ್ಧಮನೋಮಣಿದೀಪ್ತಿ ಪೊಣ್ಮೆ ರಾಜಿಸಿದಪುದೋ ಸ್ತುತಿಪ್ರಕರ ನಿರ್ಮಳವರ್ಣಸಮೂಹಮೊ [ತ್ತುಗೊಂಡೆಸೆವುದೊ] ಪೇಟಿನಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೭೩).

[ಒತ್ತು₂ + ಕೊಳ್₁]

ಒತ್ತುಗೋಡೆ (ನಾ). ೧. "(ಗೋಡೆಗೆ ಅಥವಾ ಮಾಳಿಗೆಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವ) ಊರೆಗೋಡೆ, ಆನಿಕೆಗೋಡೆ" (Counter fort. ಇಂಕನಿ). ೨. ಎರಡು ಕೂಡುಮನೆಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿರುವ ಗೋಡೆ; ಹುದುವಿನ ಗೋಡೆ. [ಒತ್ತು₂ + ಗೋಡೆ]

ಒತ್ತುಬಯಸು (ನಾ). ನೆರವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಹಯನು, —ಹಸು: ಆತ್ಸತ್ರಕ್ಕೆ ಕೊಂಡುಕೊಟ್ಟ ಎಂಮೆ ಮಾಣ್ಸಕೊಂಡಡೆ × × × ಎಂದು [ಒತ್ತು]ಬಯನಾಗಿ ಒಂದು ಎಂಮೆಯನೂ ಮಠಕ್ಕೆ ನಡಸಿ ಬಹನು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೧೬–೪೬; 1377). [ಒತ್ತು₂ + ಪಯನು]

ಒತ್ತುಬರ್ (ಕ್ರಿ). ಸಹಾಯವಾಗಿ ಬರು; ನೆರವಾಗಿ ಬರು: ದಲ್ ಸನ್ನಿದಮಾದುದಿಂದೆನಗೆ ನಿನ್ನ ಸುವಂ ನೆಜಿ ಪೀರ್ವೆನಾವದೇವಂ ನಿನಗೊತ್ತು [ಪಾಠಾಂ. ಒತು, ಓತು] ಬರ್ಪನವನಂ ಸದೆದಿಕ್ಕುವೆನೀ ಕ್ಷಣಾರ್ಧದೊಳ್ (ಶಬಶಂ. ೪–೧೦೬). [ಒತ್ತು₂ + ಬರ್₁]

ಒತ್ತುಬಿದರು (ನಾ). ಒತ್ತಾಗಿರುವ ಬಿದುರು: ಈಶಾನ್ಯ ಹೊಳೆ ತೋಡಿಗೆ ತೆಂಕ ಒತ್ತುಬಿದರು ತಾಳತೋಡಿ ತೆವರಿನಮಲ ಪಡುವ ಮುಖವಾಗಿ ನೆಟ್ಟ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. III, ತಿರುನು. ೬೩–೨೫; 1748).

[ಒತ್ತು₂+ ಬಿದರು (< ಬಿದಿರ್₂)]

ಒತ್ತುಬೆರಳು (ನಾ). (ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ) ಪಕ್ಕದ ಬೆರಳು: "ಪ್ರದೇಶಿನೀ – ಹೆಬ್ಬೆಟ್ಟಿನ ಒತ್ತುಬೆರಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೯).

[ಒತ್ತು₂ + ಬೆರಳು (< ಬೆರಲ್)]

ಒತ್ತುಬೇಲಿ (ನಾ). ೧. ಊರ ಸುತ್ತಲೂ ಹಾಕಿರುವ ಬೇಲಿ; "ಪ್ರಾಚೀನ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). ೨. ಒಂದು ಜಮಾನಿನ ಹದ್ದುಬಸ್ತನ್ನು ಮೀರಿ ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ ಬೇಲಿ: ಒತ್ತುಬೇಲಿಯನ್ನು ಕಡಿದು ಹಾಕಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೩. ಒತ್ತಾಗಿರುವ ಬೇಲಿ; ದಟ್ಟವಾದ ಬೇಲಿ.

[ಒತ್ತು₂ + ಬೇಲಿ]

ಒತ್ತುಮಜಿಕೆ (ನಾ). ಮೇಲುಹೊದಿಕೆ; ಅವಕುಂಠನ (?): ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಸೌಂದರನ ವಾಮಭಾಗದ ತಳ್ಪಶೇಷದೊಳ್ ತವರಾಜದ ಸಸಿಯ ಮೇಲೆ ಸವಿಯ ಬಳ್ಳಿಯನಡರಿಸುವಂತೆ ಒತ್ತುಮಜಿಕೆಸಹಿತಂ [ಪಾಠಾಂ. ವೊವುತ್ತಮಿರ್ದ್ದ ಸಖಿಯರು, ವೊತ್ತುಮಜಿಕೆಸಹಿತ, ವೊತ್ತುಳ (?) ವಿಸತಂ] ಸಂಕಿಲಿಯಂ ಹತ್ತಿರೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ನಂಬಿರ. ೧೪–೩೪).

[ಒತ್ತು₂ + ಮಜಿಕೆ₂]

ಒತ್ತುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಆಕ್ರಮಿಸು; ಒತ್ತರಿಸು; ಒತ್ತುವರಿ ಮಾಡು: ಯಿಾ ಬಾಳಮೇಲೆ ಆರೊಬ್ಬರೂ ಒತ್ತುಮಾಡಿದರೆ ಹಲರು ಸೆಟ್ಟಿಕಾಜರು ನಿಲಿಸಿಕೊಡುವರು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೯–೩೯; 1444).

[ಒತ್ತು₂ + ಮಾಡು₁]

ಒತ್ತುಯಂತ್ರ (ನಾ). ಒತ್ತಿ ಮುದ್ರೆಬೀಳಿಸುವ ಯಂತ್ರ; ಅಚ್ಚುಮಾಡುವ ಯಂತ್ರ; ಪ್ರೆಸ್ಸು: ಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸಾಧನ ಒತ್ತುಯಂತ್ರ (ಮುದ್ರಕ. ೮೭). [ಒತ್ತು₁ + ಯಂತ್ರ]

ಒತ್ತುವಣ್ಣು (ನಾ). ಒತ್ತಿಮಾಡಿದ ಹಣ್ಣು; ಬಲವಂತದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಣ್ಣು.

ಒತ್ತುವಣ್ಣುಮಾಡು = ಒತ್ತಿ ಹಣ್ಣಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹಿಸುಕಿ ಹಣ್ಣುಮಾಡು: ಪಣ್ಣಾಗಿ ತಾನೆ ಸೋರ್ವಂತೆ ಮುತ್ತೊಂದೊತ್ತುವಣ್ಣುಮಾಡಿದರೆ ಸೋರ್ವಂತೆ ಬಣ್ಣಗೆಟ್ಟತ್ತೆಜನಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳೆಂಬ ಮಣ್ಣು ಕರಗಿ ಸೋರುತಿಹುದು (ಭರಚ. ೬೮–೬೬).

[ಒತ್ತು₁ + ಪಣ್ಣು₃ (< ಪಣ್₃)]

ಒತ್ತುವರಿ (ನಾ). ಆಕ್ರಮಣ; ಬಡಾವಣೆ: ಇದು ಒತ್ತುವರಿ ಜಮಾನು (ರೂಢಿ).

ಒತ್ತುವರಿಮಾಡು = ಒತ್ತರಿಸು; ಆಕ್ರಮಿಸು: ತಮ್ಮ ಜಮಾನನ್ನು ಪಕ್ಕದ ಜಮಾನಿನವನು ಒತ್ತುವರಿಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆಂದು ಮೋಜಿಣೀದಾರನನ್ನು ಕರೆಸಿ . . . ಬಾಂದುಕಲ್ಲು ನೆಡಿಸಿದ್ದನವನು (ಅನಾಮಿ. ೫೩); ಸರ್ಕಾರಿ ಜಮಾನಿನಲ್ಲಿ ಒತ್ತುವರಿಮಾಡಿ ಅಶ್ವತ್ಥಕಟ್ಟೆ ಕಟ್ಟಿಸಿರುವರೆಂದು ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ (ಕನ್ನಸು. I, ೪೬). [ಒತ್ತು₂ + –ವರಿ₂]

ಒತ್ತುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ನೆರೆಯಲ್ಲಿರು; ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿರು; ಒರಗು: "ಪರಿಸರ್ಯೆ, ಪರೀಸಾರ – ಗಿರಿನಗರಾದಿಗಳ ಒತ್ತುವಿಡಿದು ಪೋಪುದು" (ನಾಚಿರಾ. ೬); ಕರುಮಾಡದ ಮತ್ತವಾರಣದೊತ್ತುವಿಡಿದು ಕುಳ್ಳಿರ್ದ (ಅನಂಪು. ೫–೫ ವ); ಧರಣಿಪಾಲಕ ರಾಮಚಂದ್ರನ ಶ್ರೀಪದಸರಸಿರುಹದೊಳೊತ್ತುವಿಡಿದು ಪಿರಿದು ಭಕುತಿಯೊಳಗಿರುತಿಪ್ಪ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರನಿರುವನು ಸುಗ್ರೀವ (ಅಂಜಚ. ೧೩–೨೫). [ಒತ್ತು₂ + ಪಿಡಿ₁]

ಒತ್ತುವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತುವರಿಯಾಗಿರು: ಗುಡಿಗೆಜಿಯ ಭೂಮಿಯೊಳಗೆ ಪಡುವಣ ಪೊಲ ವೊತ್ತುವೋಗಿಲ್ಡಡೆ ಕಾಲಡಿಯ ನಾಯಿಮ್ಮರಸಂಗೆ ಶಾಸನಮಂ ತೋಱಿ (ಇಆ. XVIII, ೩೯–೨೨; 999).

[ಒತ್ತು₂ + ಪೋಗು₁]

ಒತ್ತುಸೇವಗೆ (ನಾ). (ಒರಳಿನಲ್ಲಿ) ಒತ್ತಿಮಾಡಿದ ಸೇವಗೆ: ನನ್ನ ತಲೆಮಾರಿನವರಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾಗಿದ್ದ ಒತ್ತುಸೇವಗೆಯು ಹಾಗೆ ನನ್ನ ಬರವಣಿಗೆ (ನಂಟರು. ೬ ಅರಿಕೆ). [ಒತ್ತು₁ + ಸೇವಗೆ]

ಒತ್ತುಹ (ನಾ). ಒತ್ತುವಿಕೆ (೬). [ಒತ್ತು₁ + –ಹ₂]

ಒತ್ತುಹಂಜರ (ನಾ). ಛಾವಣಿಯ ಕೆಳಮುಖಕ್ಕೆ ಹೊದಿಸಿದ ಹಂದರ, —ಹೊದಿಕೆ (೬). [ಒತ್ತು₂ + ಹಂಜರ (< ಪಂದರ)]

ಒತ್ತುಹೆಣೆ (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಾಗಿ ಹೆಣೆ: ಉದ್ದ ಸೂಜಿಗಳಿಂದ ಒತ್ತುಹೆಣೆ (Knit. ಇಂಕನಿ). [ಒತ್ತು₂ + ಹೆಣೆ₁ (< ಪೆಣೆ₁)]

ಒತ್ತುಳಿ (ನಾ). ಆಕ್ರಮಣಮಾಡುವವನು; ಒತ್ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು: ಇಂತಹ ಒತ್ತುಳಿಯ ಮನುಷ್ಯರಿಂದಲೇ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಪುಂಡು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ ಎಂದು ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೨೧).

[ಒತ್ತು₁ + –ಉಳಿ₉]

ಒತ್ತೆ₁ (ನಾ). ೧. ಆಧಾರವಾಗಿ ಕೊಡುವ ವಸ್ತು; ಅಡವು: ಒತ್ತೆಯ ಗೂಂಟಂ ಸೊಡರಿಟ್ಟೀಜುವಂತೆರವಿನ ಸಿರಿಯನಜಿದು (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೨ ವ); ಪೊಜಬೇಡಂಗಡಿ ಸಾಲ . . . ತೆಜಬೇಡೊತ್ತೆಗೆ ಬಡ್ಡಿಯಂ (ಸೋಮೇಶ. ೮೨); ಒತ್ತೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸಾಲಕೊಡುವವನು ಮೂರ್ಖ (ಪುರಂದ. ೧–೬೨–೬); ಹಣಪಡೆದೊತ್ತೆಯನು ಹಿಂದೆ ಕೊಡದವ ಹೊಲೆಯ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೬–೬). ೨. ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ ಇಡತಕ್ಕ ಪಣ: ರಪಣಮಂ ತೋಱಿಯುಮೊತ್ತೆಯನುಗ್ಗಡಿಸಿಯುಮಾಡಿಮೆನೆ ಪೆಜತೇನು ಮುಪಾಯಮಿಲ್ಲದೆಮ್ಮಾಳ್ವ ನೆಲನೊತ್ತೆಯೆಂದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೩ ವ); ಶ್ರೀಭೂತಿಯಂ ಕರೆದು ಜೂಜಾಡುತ್ತುಮುವನ ಜನ್ನಿವರಮುಂ ಸಾಭಿಜ್ಞಾನ ದುಂಗುರಮುಂ ನಗೆಯೊಳೊತ್ತೆಯೆಂದುಕೊಂಡು (ಚಾವುಂಉ. ೩೫).

೩. (ಸೂಳೆಯರಿಗೆ) ಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಹಣ ಅಥವಾ ವಸ್ತು; ವೇಶ್ಯೆಗೆ ತೆರುವ ಹಣ: ಸೂಳೆಗೇರಿಗಳಂ ತೊಱಲ್ದು ತನ್ನಂ ಮೆಚ್ಚಿಯುತ್ತಂ ಮನಕ್ಕೆವಂದಗ್ಗಳದೊಳ್ವೆಂಡಿರೊಳೊತ್ತೆಯ್ಯನಿಟ್ಟು ಭೋಗೋಪಭೋಗಂಗಳ್ಗೆ ಕಸವರಮಂ ಕೊಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೩-೩); ಕೂಸುಳ್ಳ ಸೂಳೆ ಧನವಾಸೆಗೆ ಒತ್ತೆಯ ಕೊಂಡರೆ ಕೂಸಿಂಗಲ್ಲ ಬೊಜಗಂಗಲ್ಲ (ಬಸವ. ೧೦೧); ಒಲ್ವ ಬೊಜಗನುೞಿದುಮ್ಮಳದಿನೊತ್ತೆಗೆ ಮೆಯ್ಯೊಡ್ಡಲಾಱದೆ ನೆತ್ತದ ನೆವದಿಂ ಪೊತ್ತುಗಳೆವ ಮಗಳ್ಗೆ (ಅನಂಪು. ೮-೧೪ ವ); ತನ್ನಯ ಸಖನ ಕೈಯಿಂದ ಸೌಂದರಿಗೆ ಸಲುವೊತ್ತೆಯಂ ನಯದಿಂದ ಕಳುಹಲು (ಬಸಪು. ೩೮-೧೧); ನೆತ್ತ ವಿತ್ತಕೆ ಬಲವು ಒತ್ತೆ ಸೂಳೆಗೆ ಬಲವು ಕತ್ತಲೆಯು ಬಲವು ಕಳ್ಳಂಗೆ ಅರಸಿಂಗೆ ಸತ್ಯವೇ ಬಲವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೨೫). ೪. ಮೂಲಧನ: ಇ ಹೊಂನನು ಪ್ರಸಾದದ ವೊತ್ತೆಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಆ ವೊತ್ತೆಯ ಪ್ರಸಾದದ ತೊಡುವಡ್ಡಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ರದ ಧರ್ಮ ಭೂಚಂದ್ರಾರ್ಕಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿ ನಡವಂತಾಗಿ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೨೫೩-೧೨ ; ?). ೫. ಆಹಾರ; ಬಲಿ; ಎರೆ: ಮೇಲಣ ಕೋಣೆಯೊಳಗಿರ್ಪ ಕಪ್ಪೆ ಒತ್ತೆಯ ನುಂಗುವುದಮ್ಮ (ಶಿವಗೀ. ೧೬೪-೮೦೩ ವ).

ಒತ್ತೆಗೆ ನಿಲ್ = ಮಾರಾಟಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲು: ಮನೋಭವಂ ನನೆಗಣೆದೊಟ್ಟು ನಿಲ್ವಿನೆಗವೊತ್ತೆಗೆನಿಂದೆಳವೆಂಡಿರೊಪ್ಪಿದರ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೧೧); ಒತ್ತೆಗೆ ನಿಲ್ವುದೆಂದುಱಿಯವೇಟ್ಟಪಳೋಪಳನೆನ್ನಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೪೧೯). ಒತ್ತೆಬೀಳ್ = ಅಡವುಬೀಳು; ಆಧಾರವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿರು: ಅವನ ಹೊಲಗಳೆಲ್ಲ ಒತ್ತೆಬಿದ್ದಿವೆ (ರೂಢಿ). ಒತ್ತೆಯ ಕೊಡು = ಒಬ್ಬಳಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವೆನೆಂದು ಮುಂಗಡ ಹಣ ಕೊಟ್ಟು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡು: ಕೂಸಿನ ತಾಯಿಗೆ ಹೇಸದೊತ್ತೆಯಕೊಟ್ಟು ಕೂಸತ್ತೆನ್ನಯ ನಲ್ಲ ಬೇಸತ್ತುಹೋದೆ (ಶಿವಗೀ. ೧೭೦-೮೨೬). ಒತ್ತೆಯ ಕೊಳ್ = (ವೇಶ್ಯೆ) ಒಪ್ಪಿಗೆ ಸೂಚಿಸಿ ಹಣ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಕಾಡೊಳಗೊಬ್ಬ ಸೂಳೆ ಕರೆಕರೆದೊತ್ತೆಯಕೊಂಬುದ ಕಂಡೆ (ಅವಚಂ. ೧೨-೪೯). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಒಱ್ಱಿ; ತುಳು. ಒತ್ತಿ]

ಒತ್ತೆ$_{2}$ (ನಾ). ಒಂದು; ಒಂಟಿ; ಏಕಾಂಗಿ. 'ಒತ್ತೆಸರ' ಪರಾ. [← ತುಳು. ಒತ್ತೆ]

ಒತ್ತೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). (ವೇಶ್ಯೆಗೆ) ಒತ್ತೆಯನ್ನು ಕೊಡು: ಮನಸಿಜನ ಕಯ್ಯ ಮಸೆದಸಿಯುವನುಕರಿಸುವ ಅನಂಗಸೌಂದರಿಯೆಂಬ ಸೂಳೆಯಂ ಕಂಡು ಕಣ್ಬೇಟಂಗೊಂಡೊತ್ತೆಗೊಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೧೨); ಗಿರಿಜಾವಲ್ಲಭನೊತ್ತೆಗೊಟ್ಟ ಪೆಱೆಯಂ ಸ್ವೈತಿಕ್ಕವೇೞ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೧೩೩); ಒಪ್ಪುವ ಪಲಿತ ಕಾಯದ ವಿಟರೂಪ ಕಂದರ್ಪನೊರ್ವಳಿಗೊತ್ತೆಗೊಡಲು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೭೪). [ಒತ್ತೆ$_{1}$ + ಕೊಡು]

ಒತ್ತೆಗೊಳ್, ಒತ್ತೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಟಪುರುಷನಿಂದ ಹಣವನ್ನು ಮುಂಗಡ ಪಡೆ: ನಿಱಿಗಳನಿಕ್ಕಿ ದಾಂಟಿಸದೆ ದುಂಡಿಸುವಾಕೆಯನೊತ್ತೆಗೊಳ್ಳದಂತೆಱಿಯದೆ ತೇಪೆಗುಳ್ಳ ಬಳಿನೀರ್ಗಳನಗ್ಗದ ಪೆಣ್ಗೆ (ಲೀಲಾವ. ೨-೯೩); ಇಂದು ಹುಟ್ಟಿದ ಕೂಸಿಂಗೆ ಇಂದೇ ಜವ್ವನವಾಯಿತ್ತಯ್ಯಾ ಆ ಕೂಸು ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಒತ್ತೆಗೊಳ್ಳಲು ನಿಂದಿತ್ತಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೫೧೬); ಒಂದೆಡೆಯೊಳಗೊರ್ವ ಮುದಿವಿಟನಬಲೆಯ ಸಂಧಿಸಿಯೊತ್ತೆಗೊಳ್ಳೆನಲು (ಕಂನವಿ. ೨-೧೦೨). ೨. ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ತನ್ನದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು: ನಾಗಭೂಷಣ ನಿಮ್ಮ ದಿವ್ಯದೇಹದೊಳೊಂದು ಭಾಗ ದೇಹವನೊತ್ತೆಗೊಂಡ ಶ್ರೀಗೌರಿದೇವಿಯ ಪದಯುಗಳವ ಕಂಡು ಪೋಗಲ್ಕೆ ಬಂದೆವು ಜೀಯ (ಮೋಹತ. ೨೫-೧೨). ಒತ್ತೆಗೊಳ್ಳು: ೩. ವಶವಾಗು: ಚಿತ್ತವು ಅನ್ಯದಲ್ಲಿ ಒತ್ತೆಗೊಳ್ಳುವುದು (ಬಾಳಬ. ೪೨). [ಒತ್ತೆ$_{1}$ + ಕೊಳ್$_{1}$]

ಒತ್ತೆಗೊಳ್ಳು 'ಒತ್ತೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಒತ್ತೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಒತ್ತುವ ಎಣ್ಣೆ: ನೆತ್ತೆಂಬು ಭಾವದೊಳು ಒತ್ತೆಣ್ಣೆ[ಣ್ಣೆ] ಉಗುರೆಣ್ಣೆ . . . ಭುಜವೆಂಬು ಭಾವದೊಳು ಒತ್ತೆಣ್ಣೆ[ಣ್ಣೆ] ಉಗುರೆಣ್ಣೆ ನಡದೊಳು ಹರಿದು ಇಳಿದಾಳು (ಲೋಕಗೀ. ೧೨೯). [ಒತ್ತು$_{1}$ + ಎಣ್ಣೆ]

ಒತ್ತೆಬಡುಹ (ನಾ). ಒತ್ತೆಬಿದ್ದಿರುವುದು; ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದು; "ಬಂಧಕ, ಆಧಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಒತ್ತೆ$_{1}$ + ಪಡು$_{1}$ + -ಹ$_{2}$]

ಒತ್ತೆಬಿಡಿಸು 'ಒತ್ತೆವಿಡಿಸು' ನೋ.

ಒತ್ತೆಮಣ್ (ನಾ). ಒತ್ತೆಯಿಟ್ಟ ಹೊಲ, —ಗದ್ದೆ, —ತೋಟ: ಅರಸಣ್ಣಂ ಆಯ್ದೊನ್ದಿ ಒತ್ತೆಮಣ್ವತ್ತು ಪಾದಂ ತೆತ್ತುನ್ಮೊರ ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. IV, ತಿರುಮ. ೨೫೩-೬ ; 800). [ಒತ್ತೆ$_{1}$ + ಮಣ್]

ಒತ್ತೆಯಾಳು (ನಾ). ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟ ಆಳು: ಕಾನಿಷ್ಕನಿಗೆ ಹೆದರಿ ಇವನ ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಮಗನನ್ನು ಒತ್ತೆಯಾಳನ್ನಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಿದನು (ಪ್ರವಾಇ. I, ೨೧೬). [ಒತ್ತೆ$_{1}$ + ಆಳು$_{3}$ (< ಆಳ್$_{3}$)]

ಒತ್ತೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಡವಾಗಿಡು; ಗಿರವಿ ಹಾಕು; ಆಧಾರವಾಗಿಡು; ನ್ಯಾಸವಾಗಿಡು: ಸಮಂತಾವಗಂ ತಲೆಯಂ ಮೂಗುಮನೊತ್ತೆಯಿಟ್ಟು ನೆರೆವಂತುಂತೇನವರ್ ಗಾಂಪರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೪); ಅಕ್ಷಲೀಲಾ ವ್ಯಸನಕೋಸುಗ ವೊತ್ತೆಯಿಟ್ಟರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೮-೧೧); ನನ್ನ ಮತ್ತು ತಾಯಿಯ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಬ್ಯಾಂಕಿನಲ್ಲಿ ಒತ್ತೆಯಿಟ್ಟು ಎರಡುಸಾವಿರಗಳ ಗಂಟನ್ನು ಅವನ ಕೈಗಿತ್ತು (ಮುಸಕೂ. ೬೬). [ಒತ್ತೆ$_{1}$ + ಇಡು$_{1}$]

ಒತ್ತೆಯೀ (ಕ್ರಿ). = ಒತ್ತೆಗೊಡು: ವಿಮಲಾಂಗಿಯುನ್ನತದ ರೂಪನೀಕ್ಷಿಸಿ ಮೊಗಸಿ ಜನನಿಯೆಂಬುದನಱಿಯದೊತ್ತೆಯಿತ್ತು (ಪಾಸೋಪು. ೧೦-೫೦). [ಒತ್ತೆ$_{1}$ + ಈ$_{2}$]

ಒತ್ತೆರ (ನಾ). ಒಂದುವಿಧ, —ರೀತಿ: ಅನುಜರಂ ಭೇದಮಣಮಿಲ್ಲದೊತ್ತೆರದ ಭಾವನೆಯಿಂ ತ್ರಿವರ್ಗಮಂ ಕಾಂಬಂತೆ ಕಾಣುತ್ತ (ಶೀಷರಾ. ೫-೨). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_{3}$) + ತೆರ$_{1}$ (< ತೆಱ$_{1}$)]

ಒತ್ತೆವಿಡಿ, ಒತ್ತೆಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ ಇಡುವ ಪಣವನ್ನು ಒಪ್ಪು: ಅಂತಲ್ತು ನಿನ್ನ ನನ್ನಿಯೊಳಂ ವರ್ಷಾವಧಿಯೊಳಲ್ಲದೆ ನೆಲನನೊತ್ತೆವಿಡಿಯೆನೆಂದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩ ವ). ಒತ್ತೆಹಿಡಿ: ೨. ನ್ಯಾಸವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸು, —ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು (ಕಿ). [ಒತ್ತೆ$_{1}$ + ಪಿಡಿ$_{1}$]

ಒತ್ತೆವಿಡಿಸು, ಒತ್ತೆಬಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತೆಯಿಂದ ಬಿಡಿಸು; ಗಿರವಿಯಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡು: ಸುಣ್ಣದೆಲೆಯನೊತ್ತೆಯಿಟ್ಟು ಮದದಾನೆಯುಮಂ ಮಾಣಿಕಮುಮನೊತ್ತೆವಿಡಿಸಲಟ್ಟುವ ಚಿಕ್ಕಪೋರ್ಕುಳಿ ಬೊಜಂಗರುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೬ ವ). ಒತ್ತೆಬಿಡಿಸು: (ಕಿ). [ಒತ್ತೆ$_{1}$ + ಬಿಡಿಸು]

ಒತ್ತೆವೆಣ್ (ನಾ). ಒತ್ತೆ ಪಡೆಯುವವಳು; ಸೂಳೆ; ವೇಶ್ಯೆ; ಬೆಲೆವೆಣ್ಣು: ಶ್ರುತಿಯಖಿಳ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವತಿಬೆಳುಕನಾಗಿ ಸಂತತವೊತ್ತೆವೆಣ್ಗಳಂತಿರ್ಪವೆಂದು (ಸಾನಂಚ. ೩-೪); ಮೊತ್ತವ ಸೊಬಗಿಂದ ಸೋಲಿಸಿ ವಶಮಾಳ್ಪವೊತ್ತೆವೆಂಗಳ ತಂಡವಿಹವು (ಗೋಮಟೇ. ೧-೯೫). [ಒತ್ತೆ$_{1}$ + ಪೆಣ್]

ಒತ್ತೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತೆಯಾಗಿ ಹೋಗು; ವಶವಾಗು; ಅಧೀನವಾಗು: ದಾಯಿಗಂಗೆ ನೆಲಂ ಜೂದಿನೊಳೊತ್ತೆವೋಗೆ ಬನಮಂ ಪೊಕ್ಕಣ್ಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫); ಮಾಱುವೋಗನೊತ್ತೆವೋಗ ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೫೫೯). [ಒತ್ತೆ$_{1}$ + ಪೋಗು$_{1}$]

ಒತ್ತೈಸರ (ನಾ). ಒಂದೆಳೆಯ ಸರ (?): ಕಾಂತಾಜನಂ . . . ಮುತ್ತಿನೊತ್ತೆಸರದ ತೊಡವಿನುಳ್ಳಲರ್ದ ಬೈಗು ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಚೊಲ್ಲೆಯದ ತುಱುಬಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೨-೯). [ಒತ್ತೆ$_2$ + ಸರ$_6$]

ಒತ್ತೆಸೂಳೆ (ನಾ). = ಒತ್ತೆವೆಣ್: ಮತ್ತೆ ಕೇಳ್ ಮನೆವೆಂಡಿತಿಯೊ ನಾನೊತ್ತೆಸೂಳೆಯೊ ನಿನಗೆ ಸೋದರದತ್ತಿಗೆಯೊ ನಾದುನಿಯೊ ತೊತ್ತಿನ ಮಗಳೊ ನಿನ್ನವರ (ಬಸವು. ೪೦-೪೬). [ಒತ್ತೆ$_1$ + ಸೂಳೆ]

ಒತ್ತೆಹಿಡಿ 'ಒತ್ತೆವಿಡಿ' ನೋ.

ಒತ್ತೇರು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ಅಧಿಕವಾಗು ; ದಟ್ಟವಾಗು: ಆಕೆಯ ಶೋಕವೆಲ್ಲವಡಗಿತು ಸಮಾಧಾನವೊತ್ತೇರಿದುದು (ಮಲ್ಲಚ. ೧೪-೩೧).
[ಒತ್ತು$_1$ + ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಒತ್ತೈಸು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಾಗು ; ರಾಶಿಯಾಗು : ಸುಖದೊಳೈತಂದರೊತ್ತೈಸಿದಗಣಿತವಸ್ತುಸಹಿತಖಿಳನೃಪರೊಡನೆ ಬಹಳ ವಿಭವದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೩-೧೨). [ಒತ್ತು$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಒತ್ತೊರಳು (ನಾ). ಒತ್ತುವ ಒರಳು ; ಚಕ್ಕುಲಿ ಅಥವಾ ಶಾವಿಗೆ ಒರಳು (೬). [ಒತ್ತು$_1$ + ಒರಳು$_2$ (< ಒರಲ್$_1$)]

ಒತ್ತೊಸಗೆ (ನಾ). ಒಡಗೂಡಿದ ಸಂತೋಷ ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂತೋಷ; ಆ ಒಸಗೆಗೆ ಒತ್ತೊಸಗೆಯಾಗಿ ವಸಂತಮಾಸವೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು (ನಾಡೋಜ. ೨೯೯). [ಒತ್ತು$_2$ + ಒಸಗೆ]

ಒತ್ತೋಳು (ನಾ). ಒಂದು ತೋಳು ; ಒಂದು ತೋಳಿನಷ್ಟು ಅಳತೆ: ಮೊದಲೇರಿಯ ಗದೆ ನಾಲ್ಕುಮಾರು ಒತ್ತೋಳ ಗಳೆಯಲು ಕಂಬ ೬೦ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೬೪-೫೪ ; 1214) ; ಅಯ್ದು ಮಾರುಂ ಒತ್ತೋಳು ಬೆದ್ದಲಿ ಗಳೆಯೋಳು ಮಾರುಂ ಒತ್ತೋಳು ಮನೆ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೧೭-೬೯ ; 1232) ; ಒಳತೋಟಿಗೊತ್ತೋಳ[ಪಾ ಠಾಂ. ತ್ತಾಳ]ಹುದು ನಾಲಗೆಯಿಾಗಳೇನಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮-೨೯); ಒತ್ತೋಳನುತ್ತರಿಸಲೊತ್ತೋಳ ಸತ್ತ್ವದಿಂ ಮತ್ತಾತನುರವಣಿಸಿ . . . ಒತ್ತಿಗೈತರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪-೧೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ತೋಳು (< ತೋಳ್)]

ಒತ್ವ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಒ' ಎಂಬ ಅಕ್ಷರ: ಪದಮಧ್ಯವತ್ವಯತ್ವಕ್ಕೊದವುಗುಮಾತ್ವೈತ್ವವಿಧಿಯದಂತಕ್ಕೊತ್ವಂ . . . ಒತ್ವಕ್ಕೆ – ಆವಂ, ಆವೊಂ (ಶಮುದ. ೧೫೭, ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಒದಗಣೆ (ನಾ). ೧. ದೊರಕುವಿಕೆ ; ಸಿಗುವಿಕೆ; ಲಭಿಸುವಿಕೆ: ಆ ದೇಶದ ಮನೋಭೂಮಿಯಲ್ಲಿಯೂ ರಸದ ಒದಗಣೆ ಇಂದು ಕೊನೆಗಾಣುತ್ತ ಬಂದಿದೆ (ನಿಬಂಧ. I, ೩೨೧). ೨. ಒದಗುವಿಕೆ; ಒದಗಾಗಿರುವಿಕೆ: ಈ ಅಕ್ಕಿ ಹಳೆಯದು; ಅನ್ನದ ಒದಗಣೆ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ಒದಗು$_1$ + -ಅಣೆ$_4$]

ಒದಗಿ 'ಒದವಿ' ನೋ.

ಒದಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒದಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಉಂಟುಮಾಡು; ದೊರಕಿಸಿಕೊಡು ; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು : ತೂಕದುರುಗುಗ್ಗುಳಮಂ ಕಡಿಕಡಿದು ಕಂಬಿಯೊಳ್ ಪಿಡಿಪಿಡಿದೊದಗಿಸಿ ಪೊತ್ತು ತಂದನೋಹಿಲದೇವಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೬೩); ರುದ್ರಪಶುಪತಿ ಒದಗಿಸುವನೀ ಕಥೆಯನೋದುವಂಗಭೀಷ್ಟವನು (ಬಸವು. ೧೩-೧೮); ಏಳುಲಕ್ಷವನೊದಗಿಸಿದನಂತಕನ ಪುರಿಗವನೀಶ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೫೦); ಮತಿಯುಳ್ಳೊಡಿವನಸುರಬಲಿಗೊದಗಿಸಿದ ಕೂಳನತಿಮಹೋದರಕಡಸಿಕೊಂಬನೇ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೫೮); ಕೊಬ್ಬು ಮತ್ತು ತೈಲಗಳು :—ಇವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ದೇಹಕ್ಕೆ ಕಾವನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತವೆ (ಅಡುಸಾ. ೫೮). ೨. ಲೇಪಿಸು ; ಬಳಿ: "ನಿದಿಗ್ಧ, ಉಪಚಿತ – ಒದಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ನಾಚಿರಾ. ೬).
[ಒದಗು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಒದಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟಾಗು ; ದೊರಕು; ಲಭಿಸು; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು : ಲಿಂಗಾಣತಿಯಿಂದ ಬಂದೊದಗಿದ ಪರಿಣಾಮೋದಕ (ಮಹಾದೇ. ೨೯-೬); ಸುದತಿ ನೀನೆನ್ನಾಜ್ಞೆಯೊಳು ಪದ ತಪ್ಪದಿರ್ದ ಕಾರಣ ನಿನ್ನ ಸೇವೆಗಾನೊದಗಿದೆ ಕೇಳಾಯತಾಕ್ಷಿ (ಮೋಹತ. ೨೬-೩೬) ; ಬದುಕಿಗೆ ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾದ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳೂ ಕಳಸಾಪುರದಲ್ಲೇ ಒದಗುತ್ತಿದ್ದವು (ಕಳಹು. ೯೩). ೨. ನೆರವಾಗು ; ಅನುಕೂಲವಾಗು : ಬಡತನದೊಳೊದಗಿದವ ಹಗೆಯಾದಡೆಯುಃ ನಂಟನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೬೩) ; ಹೊತ್ತಿಗೊದಗಿದ ಮಾತು ಸತ್ತವನು ಎದ್ದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೫೧). ೩. ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು ; ಬೆನ್ನಟ್ಟು ; ತರುಬು : ಬಿಡಿಸೆ ನಾಯ್ಗಳನಾಗಳವು ಮುಂಗುಡಿಯೊಳೊಟ್ಟದುವೊದಗಿದವು ಮಿಗೆ ತುಡುಕಿದವು ಮುಸಕಿದವು ಕಂಗೆಡಿಸಿದವು ಪೆರ್ಬುಲಿಯ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೩೩) ; ಓಡುವವನೂ ಬತ್ತಲೆ ಒದಗಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನೂ ಬತ್ತಲೆ (ಗಾದೆ). ೪. ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ; ಅರುಗಾಗು : ಬೆದಱಿ ಶಬರಿಯರಪ್ಪಿದರು ಬಿಯದರನರೆಬರುಂ ಮರನನೇಱಿದರೊದಗಿದರು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೆಲರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೩೨); ಒದಗಿ ನಿಲ್ಲು (ರೂಢಿ). ೫. ಸಾಕಾಗು: ನಕುಲನ ಹೊಱಿಗೆಯೊದಗದು ಸೈರಿಸದು ಸಹದೇವನಾಟೋಪ ಇಱಿವಡಾ ಮಾದ್ರೇಶನನು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧-೩೧) ; ಅನ್ನ ಒದಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೬. ಸೇರು; ಬಳಿಗೆಬರು; ಉಪಸ್ಥಿತವಾಗು: ಕೆಣಕಿ ಗೋವುಗಳೊದಗೆ ಬೆನ್ನೊಳತಿಕೋಪದಿಂ ಪರಿದೆಡಪಿ ಕೆಡೆದುಡಿದ ಪುಸ್ತಕ ಕಳಾಪದಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೬೧) ; ನಿಡುದೆಱಿಯ ಧವಳಚ್ಛತ್ರಚಮರದೊಳೊದಗಿತತಿರಥರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೧೩) ; ಕಣ್ಣೆಗೆವೆಯಂದದಲಿ ಕೈ ಮೈ ತಿಣ್ಣಿಗೊದಗುವ ತೆಱದಿ . . . ಲಕ್ಷ್ಮಣನಣ್ಣನೊದಗುವ ಛತ್ರರವಸರಕಮರಗಣಸಹಿತ (ಹಸಾರ. ೨-೨೬). ೭. ಮುಂದಾಗು; ಮುಂಧುವರಿ: ಕಡುಗಲಿ ಸೆಣಸುವ ಭಟರಾರ್ ಒಡೆಯಂಗತಿಹಿತವರಾರ್ ಧುರಕ್ಕೊದಗುವರಾರ್ (ಶಮುದ. ೧೪೫ ಪ್ರಯೋ) ; ಸವಗ ಖಂಡಿಸಲೊದಗಿದರು ಬಿಲ್ಲವರು ಕಟ್ಟೆಱಿಕಾಱರಾತನ ಜವಗೆಡಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೨೨) ; ಕುದುರೆಗಳೊಂದು ಸಾಸಿರ ಮತ್ತದಂತಿಗಳೊದಗೆ ಮೂವತ್ತಱೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಕಂನವಿ. ೩-೨೫). ೮. ವಶವಾಗು ; ಸಾಧ್ಯವಾಗು ; ಬಗ್ಗು : ಈ ಮಹಾಧನು ಮೈಗೊಡುವುದಾ ವ್ಯೋಮಕೇಶಂಗಲ್ಲದಿರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಮುಖಾಂಬುಜತರಣಿಗೊಲಿವುದು ಮಿಕ್ಕ ನಿರ್ಜರರ ಕೈಮೆಗೊದಗುವುದಲ್ಲ (ತೊರರಾ. ೧-೧೩-೧೬).

ಒದಗಿದವ = ನೆರವಾದವನು ; ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದವನು : ಸಮಯಕ್ಕೆ ಆದವ ನಂಟ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಒದಗಿದವ ಬಂಟ (ಗಾದೆ). ಒದಗಿಬರು = ಉಂಟಾಗು ; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು : ಅವರಿಗೆ ಮರಣ ಕಾಲವು ಒದಗಿಬಂದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಶರೀರವಾಣಿಯಾಯಿತು (ವಚಭಾ. ೮೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉದವು; ಮಲ. ಉದಗು; ತುಳು. ಒದಗು; ತೆಲು. ಒದವು]

ಒದಗು$_2$ (ನಾ). ೧. ದೊರೆತುದು ; ಕೈವಶವಾದುದು; ಪ್ರಾಪ್ತಿ; ಲಭ್ಯ: ಮನಘನದೊದಗ ಕಂಡೆಯಾ ಸಂಗನಬಸವಣ್ಣ (ಅವಚಂ. ೨೬೦-೧೨೪೧). ೨. ರಕ್ಷೆ; ಸಹಾಯ; ನೆರವು: ಕಲಿದೇವರದೇವನ ಒದಗು ಕಾಣಾ ಚಂದಯ್ಯ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೫೨-೧೧). ೩. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಪರಾಕ್ರಮ: ತಮ್ಮೊದಗಿಗೆ ಲಂಘನಕ್ಕೆ ಬಿನ್ನಾಣಕ್ಕೆ ತಮ್ಮೊಳು ತಾವುಬ್ಬಿ ನಗುತ (ಭರಚ. ೬೩-೬೦). ೪. ಉತ್ಸಾಹ; ಹುರುಪು: ಜಲಚರನಿಚಯವನೊಯ್ದಂಗಡಿಯೊಳಗೆ ಮಾಱಿ ಅದಱ ಲಬ್ಧಿಯೊಳಾದೊದಗಿನಿಂ ಪೆಂಪುಳದಿಂ ಜಂಗಮಕುಲಕೆ ಮಾಣದೆ ದಿನಂಪ್ರತಿ ಮಾಡುತಿಂತುಂ ಕಿಱುದಿನವು ಸವೆಯೆ (ಬಸವು. ೨೭-೨೧) ; ಒದಗಿಂದ ರಾಮಕಾರ್ಯಾರ್ಥ ಕೈದುವ ಕಪಿಯ ಮುದದೊಳೀಕ್ಷಿಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧-೨೯).

೫. ದೋಸೆ, ಕಡುಬು ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ಮೆದುವಾಗಿ ರುಚಿಯಾಗಿರಲು ಅಕ್ಕಿಯೊಡನೆ ಸೇರಿಸುವ ಉದ್ದು, ಮೆಂತ್ಯ ಮೊದಲಾದುವು. ೬. ಹದ; ಹವಣು: ಉದಯದೊಳು ಸೆಕೆಯಳಗೆಯಲ್ಲಿ ಪಾವಡೆಗಟ್ಟಿಯದಱೊಳಗೆ ಸುಳಿವಾಳೆಯಂ ಹರಹಿ ಸಂಪಳೆಯನೊದಗಾಗಿಯೆಱೆದು ಮಡಕೆಯ ಮುಚ್ಚಿಯಟ್ಟೊಡುದ್ದಿನಕಡುಬುವೆಸರ ಹಡೆದುದು (ಸೂಪಶಾ. ೧–೭೨). ೭. ಗಳಿಸಿಕೊಂಡ ಅನುಭವ, —ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಪಾಂಡಿತ್ಯ: ಜನ್ನನೊದಗು ಗುಣವರ್ಣನ ಚಾತುರ್ಯ ರನ್ನನ ಗುಣಪೊನ್ನನಿಂಪು ಎನ್ನಯ ಮತಿದರ್ಪಣವನು ಪ್ರಸನ್ನವೃತ್ತಿಯನೆಯ್ದಿಸುಗೆ (ನಾಗಕು. ೧–೨೬). ೮. ವೇಗ; ರಭಸ; ತೀವ್ರತೆ: ಹಿಡಿವ ಕಡಿವ ಕೈಯ್ಯೊದಗಿನಿಂ ಹತ್ತುಕೋಟಿ ಶರಾಸನಂ ತೀರಲ್ (ಚೆಬಪು. ೪೦–೧೪); ಪದುಳದಿಂ ಮಗ್ಗವನೊದಗಿಂದಲನುಮಾಡಿ ಕದಲು ನಿನ್ನೂರಿಗೆಂದೆನಲು (ಅಮುಸಾಂ. ೬–೪). ೯. ಗುಂಪು; ನೆರವಿ; ಸಮೂಹ: ತಾಪಸವಧುಗಳು ಮನನೊಂದು ಮರುಗಿ ಬೈವುತ ವಿಧಿಯಂ ಒದಗಿಲಿ ಕೈಕಸೆ ಬಳಿಗೈದಿದು ಮರುಗುತ ಪೇಳ್ದರಾಗ ನಿಜ ಕಾತುರವಂ (ರಾವಣೋ. ೧೭). ೧೦. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಹಸನು: ಫಲುಗುಣಂ ಮುದದಿ ಪೊಂಗಳಶ ಜಲವಂ ತರಿಸಿ ಮೈಕೈಗೆ ಲೇಪಿಸಿದ ಶೋಣಿತವನು ಒದಗಿನಿಂ ತೊಳೆದೊರಸಿ (ತುರಂಗ. ೬೮–೧೭). ೧೧. ಸನ್ನಾಹ; ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧತೆ (?): ಒದಗಿಲಿ ನಿಜಾಮಶಾಹಂಗಿದಿರಾಗುವುದೆಂದು ಮತ್ತೆ ರಾಯಮಾರ್ಗದದಿಂ ಇದೆವುಡುಗೊರೆಯೆನುತಿತ್ತರ್ ಕದನಕೆ ಕಲಿಭೀಮ ಘಂಟಿನೃಪವರಗಾಗಳ್ (ಬೀಳವಂ. ೧–೬೬). ೧೨. ಹೆಚ್ಚಾಗುವಿಕೆ; ವೃದ್ಧಿ: "ವಹಿ, ಮಹಿ – ವೃದ್ಧೌ, ಒದಗಿನೊಳ್" (ಕಾಶಕೃ. ೧೨೨); ಹಳೆಯ ಅಕ್ಕಿಯ ಅನ್ನ ಒದಗಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ); ಸೊಪ್ಪಿನ ಪಲ್ಯ ಒದಗಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). 'ಒದವು$_1$' ಪರಾ.

ಒದಗಿನಪುಡಿ = "ರೊಟ್ಟಿ ಉಬ್ಬುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪುಡಿ: ಒದಗಿನ ಪುಡಿ" (Baking–powder. ಇಂಕನಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉದವಿ. ಮಲ. ಉದಕ್ಕ, ಉದವಿ]

ಒದಗುನಾಳ (ನಾ). "ಸರಬರಾಯಿನಾಳ; ಒದಗುನಾಳ; ಊಡುನಾಳ" (Feed–pipe. ಇಂಕನಿ). [ಒದಗು$_1$ + ನಾಳ]

ಒದಗೆ (ನಾ). ಪ್ರಣಾಳಿ; ಕೊಳವೆ: ಅತ್ತಿಂದಿತ್ತ, ಇತ್ತಿಂದತ್ತ ಹೃದಯದಿಂದ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವ ಬೇಟದ ಒದಗೆಗಳಾಗಿದ್ದುವು ಆ ನೋಟಗಳು! (ಮಲೆಮ. ೧೯೩). [ಒದಗು$_1$ + –ಎ$_4$]

ಒದಡು 'ಒಸಡು' ನೋ.

ಒದರಾಟ$_1$ (ನಾ). ಅಲುಗಾಟ; ನಡುಗುವಿಕೆ: ಸಾಯುವಾಗ ಒದರಾಟ ಹೆಚ್ಚು (ರೂಢಿ). [ಒದರು$_1$ (< ಒದಱು$_1$) + ಆಟ]

ಒದರಾಟ$_2$ (ನಾ). (ಉಕ) ಕೂಗಾಟ; ಕಿರುಚಾಟ: ಗೂಳಿಯ ಒದರಾಟವನ್ನು ಕೇಳಿ ಗಾಬರಿಯಾದನು (ಬಂಗಾಹೆ. ೪೧); ನಿತ್ಯದ ಒದರಾಟ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೬೫). [ಒದರು$_2$ (< ಒದಱು$_2$) + ಆಟ]

ಒದರಾಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಡಪಡಿಸು; ಒದ್ದಾಡು; ಸುಸ್ತಾಗಿ ಕೈಕಾಲು ಅಲುಗಿಸು: ಹತ್ತುಜನ ಹಿಡಿದರೂ ಜಗ್ಗದ ಗಂಗಣ್ಣ ಒದರಾಡುತ್ತಾನೆ. ಕೊನೆಗೆ ಅವನ ಶಕ್ತಿಯೆಲ್ಲಾ ಕುಗ್ಗಿ ಸುಸ್ತಾಗುತ್ತಾನೆ (ನನ್ನೂರು. ೬೫). ೨. ನಡುಗು: ಪಾಪ! ನಾಯಿ ಚಳಿಯಿಂದ ಒದರಾಡುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಒದರು$_1$ (< ಒದಱು$_1$) + ಆಡು$_1$]

ಒದರಾಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ಕೂಗಾಡು; ಕಿರುಚಾಡು: ಎರಡನೆಯವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒದರಾಡುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲವೆಂದು ಬಾಯಿಬಿಗಿಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದೆ (ಚೆಂದುಟಿ. ೮೨).

[ಒದರು- (< ಒದಱು$_2$) + ಆಡು$_1$]

ಒದರು$_1$ 'ಒದಱು$_1$' ನೋ.

ಒದರು$_2$ 'ಒದಱು$_2$' ನೋ.

ಒದರು$_3$ (ನಾ). ತುಟಿ; ಓಷ್ಠ (ಕ). [?. / ತಮಿ. ಉದಡು]

ಒದರುತಲೆ 'ಒದರುದಲೆ' ನೋ.

ಒದರುದಲೆ, ಒದರುತಲೆ (ನಾ). ಅಲುಗಾಡುವ ತಲೆ: ಒದರುದಲೆಯ ಆ ಮುದುಕ ಊಟಮಾಡಲು ಎಷ್ಟು ಕಷ್ಟಪಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).

ಒದರುತಲೆ: (ಕ). [ಒದರು$_1$ (< ಒದಱು$_1$) + ತಲೆ$_1$]

ಒದರುಬಡಕ (ನಾ). ಕೂಗಾಡಿಕೊಂಡು ಬಹಳ ಮಾತಾಡುವವನು; ಬಹಳ ಕೂಗಾಡುವವನು: ಸಾಹೇಬರು ಒದರ[ರು]ಬಡಕರಾದರೂ ಸಹೃದಯರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೩೪೨). 'ಬಾಯ್ಬಡಿಕ' ಪರಾ.

[ಒದರು$_2$ (< ಒದಱು$_2$) + –ಬಡಕ (< –ಬಡಿಕ)]

ಒದರುವಿಕೆ (ನಾ). ಅರಚುವಿಕೆ; ಬೊಬ್ಬೆ: "ಬಗುಳ್ತೆ, ಬಗುಳಿಕೆ = ಒದರುವಿಕೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೨೭).

[ಒದರು$_2$ (< ಒದಱು$_2$) + –ಇಕೆ]

ಒದವಳೆ (ನಾ). ಕೂಡುವಿಕೆ; ಸೇರುವಿಕೆ; ಹೆಚ್ಚಳ: ಅಂತು ಸಮಸ್ತಗುಣಂಗಳುಮೊದವಳೆಯಿಂ ಬಳೆವುದು ಮನ್ವಯಾಗತ ಪ್ರಧಾನ ಸಂತತಿಯುಂ ತನಗೆ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭–೬೬; 1136).

[ಒದವು$_1$ + –ವಳೆ (< –ವಳಿ)]

ಒದವಿ, ಒದಗಿ (ನಾ). ಕೊಡುಗೆ; ದಾನ: ಪದುಳದಿಂ ಸಾಯುಜ್ಯ ಪದವಿಯನೊದವಿ [ಪಾಠಾಂ. ಗಿ] ಪಡೆದನು ನಿಮಿಷದಲಿ (ಬಸವು. ೫೩–೫೪).

ಒದಗಿ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[< ಒದವು$_1$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಉದವಿ]

ಒದವಿನ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ: ವಡುವಾರದ ಗಿಡ, ಎಡತರಿ, ವಾಡುವರಡು, ಒದವಿನ, ಒಡತರೆ (ಮೈಔಗಿ. ೩೦–೫೮೧). [?]

ಒದವಿಸು, ಒದಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೇರಿಸು; ಕೂಡಿಸು; ಹೊಂದಿಸು: ಮೊದಲೊಳ್ ಸಮಾಸಪದಮುಮನೊದವಿಸಿ ಪೇೞ್ದದಱ ತುದಿಯೊಳ ಸಮಾಸಪದಾಸ್ಪದವಾಗಿ ನಿಱಿಸೆ ಕರ್ವಿನ ತುದಿಯಂತಿರೆ ವಿರಸಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೮೮). ೨. ಉಂಟುಮಾಡು; ದೊರಕಿಸು; ಪೂರೈಸು: ಭೋಗಂಗಳ್ ಸಲೆ ಮನದೊಳ್ ರಾಗಮನೊದವಿಸುಗುಂ (ಆದಿಪು. ೩–೩೦); ಭಯಮಂ ಚಿತ್ತಕ್ಕೊದವಿಸಿ ಬಲಗಣ್ ಕೆತ್ತಲ್ ಮೊದಲಿಕ್ಕಿತು (ಕಾದಂಪೂ. ೮೮೮); ನಂದನನಾನಂದಮನೇನೊದವಿಸಿದನೊ (ಇಆ. XXVIII, ೫–೬; 1083); ಅನ್ನಪಾನಾದಿಗಳನೊದವಿಸುವುದು (ಚೆಬಪು. ೫೮–೨೫); ತಾಂ ಮೃಗದ ಕೊಲೆಗೆ ಹರಿತಂದ ಪಾಪಮತಿ ಪುಣ್ಯಮೊದವಿಸಿತು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೫೪); ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ತನ್ನ ಉತ್ತಮಿಕೆಯನ್ನು ಒದವಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದೆ (ತವನಿ. ೯). ೩. (ಹುಟ್ಟುವಂತೆ) ಮಾಡು; ನಡೆಸು: ಶುಭಕರ್ಮಮನೊದವಿಸುತಿರೆ ಶುಭಮಕ್ಕುಂ (ಸಮುಪ. ೪–೯); ತಾನಿಂದುವರೆಗಮೊದವಿಸಿದೇನಂಗಳ್ಗಳ್ಕಿ (ಯಶೋಚ. ೪–೭೬); ಉದಯದೊಳು ಗುರುಲಿಂಗ ಸದಮಳ ಪೂಜೆಗಳನೊದವಿಸಿ (ಸಾನಂಚ. ೧–೯೩); ಬದರಿಯ ಬನದೊಳು ಮುನಿಗಳು ಪೂಜೆಯನೊದವಿಸಲಾಂತವರೊಡನೆ (ಕರ್ಣಾಕ. ೨೧೮). ೪. ಅಣಿಮಾಡು; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು: ಸಾಂಗದಿಂದೊದವಿಸಿದ ಬಹುಪಾಕಂಗಳ ಹಿರಿದೋಗರಂಗಳ (ಬಸವು. ೮–೪೪); ರಾಯಂಗೆ ವರ್ಷವರ್ಷಕ್ಕೆ ನಾವು ಕುಡುವ ಸಿದ್ಧಾಯಮುಂ . . . ತತ್ಕಾಲಕೀಯಬೇಕೆಲೆ ಮಗನೆ ಧನವನೊದವಿಸಿಕಳುಹು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯–೧೭). **ಒದಹಿಸು**: ೩. ನಹುಷನು ಮದದೆ ಪದದಿಂದೊದೆಯಲಾತನ ಸರ್ಪಯೋನಿಯಲಿ ಒದಹಿಸಿದನಾ ಮುನಿ (ರಘುವಂ. ೧೩–೩೬). [ಒದವು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಒದವು₁, ಒದಹು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟಾಗು ; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು : ಒದವುಗೆ ನಿನ್ನ ಸಂತತಿಗೆ ನೂರ್ವರುದಗ್ರಸುತರ್ಕಳೊಂದೆ ಗರ್ಭದೊಳೆನೆ ಕೆಮ್ಮನಿಂತು ಪೊಸೆದಿಕ್ಕಿದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೩೧) ; ವರ್ಣಾಂಕಂ ಸವರ್ಣಸಂಜ್ಞೆಯೊಳಮೊದವುಗುಂ (ಶಮದ. ೮) ; ಪುಣ್ಯಗೌರವದಿಂ ಪರಮ ವೈರಾಗ್ಯಮೊದವಿ ಬೆರ್ಚಿ ಬಿಸುಸುಯ್ದು ಸನತ್ಕುಮಾರಂ (ಸಾನಂಚ. ೧–೨೩ರಗಳೆ) ; ಸತತ ಕೃಷಿ, ಬೀಜಗುಣ, ಕಾಲವರ್ಷಗಳೊದವೆ ಪ್ರತಿಭೆ ವಿಕಸಿತವಹುದೊ (ಮಂಕುಕ. ೫೬೯). ೨. ಸಮಯಕ್ಕೆ ಒದಗಿ ಬರು : ಕೆಡಿಸಿದೊನು ಕೆಡುವೇಡಿದೋನು ಓತೋನು ಒದವಿದೋನು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೧೬,೧೩–೧೪ ; 726). ೩. ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬರು ; ಪ್ರೌಢವಾಗು : ಒದವಿದ ಲತೆಗಂಕುರ ಗರ್ಭದ ಚಿಹ್ನಂ ಮೂಡುವಂದದಿಂ ದೇವಕಿಗುರ್ವಿದ ಗರ್ಭದ ಚಿಹ್ನಂ ಮೂಡಿದುದಾ ಕಂಸಂಗೆ ಮಿೞ್ತು ಮೂಡುವ ತೆಱದಿಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೭–೩೭). ೪. ತೋಡು ; ಬಗಿ ; ಅಗೆ : ಒದವಿದರೆ ಬಿಳಿದೆನಿಪ ಬರಿವದಣಿಯ ಕಿಱುದೆಂಗು ನೆಲ್ಲಿಯೆಂಬಿನಿತಱ ಮೂಲದಿನಿರ್ಕೆಯ್ಕೆಡೆಯೊಳ್ ತೆಂಕದೆಸೆಯೊಳಱ ಮೂಱು ಪುರುಷದೊಳ್ ನೀರಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೫–೧೭). ೫. ಸಿದ್ಧವಾಗು ; ಅಣಿಯಾಗು : ಒದವಿದ ಭಕ್ಷ್ಯಭೋಜ್ಯಕೆ ಬಪ್ಪರೆ ಭಾದ್ರಪದ ಶುದ್ಧ ಚೌತಿಯಿದಲ್ಲ ಕದನಕಪೂಪವ ತೋಱಿಂದು ಸಾಮಜವದನಂಗೆ ಪೆಟ್ಟನಿಕ್ಕಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೮–೪೫). ೬. ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ ಬರು ; ಉಪಯುಕ್ತವಾಗು (?) : ಶ್ರೀವಿಜಯನೊಳಮುರ್ವರಾಸ್ಯತಿಲಕನೊಳಮನಿಬರ್ ನೆಱೆದುಂ ಕಾದಿಯುಮೊದವಲಾಱದುದಱಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೩ ವ) ; ಜಲವಿದ್ದೊಡೇನೊ ಪಾನಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ ಸತ್ಫಲ ಭೋಗಕೊದವುವುದಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೨–೩೭). ೭. ಏಳಿಗೆ ಹೊಂದು ; ವರ್ಧಿಸು ; ಸಮೃದ್ಧವಾಗು : “ಒದವು – ಸಮೃದ್ಧೌ” (ಶಮುಧಾ). ೮. ಗುಂಪಾಗು ; ಸೇರು ; ನೆರೆ : ಹತ್ತುದಿನದೊಳಗೆ ವಿದಿತದಿಂ ಪನ್ನೆರಡುಸಾವಿರ ಒದವಿದೀಶ್ವರಭಕ್ತರುಂ (ಬಸಪು. ೫೧–೬೮) ; ಒದವಿದ ಸಮಸ್ತ ಜನ ಮಾಗ ವಿಸ್ಮಿತ ಮಾದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೧೩). ೯. ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರು ; ದಕ್ಷತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರು ; ನುರಿತವನಾಗು : ಮೊದಲೊಳಭಿನವತುರಂಗಮನೊದವಿದ ಸಹಣಿಗಳಿನ್ನೆದೆ ತಿರ್ದಿಸಿ ಬಸಮಾದುದನಱಿದೇಱುವುದು (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೫). ೧೦. ಫಲಿಸು ; ಸಿದ್ಧಿಸು ; ಸಫಲವಾಗು : ಪಾಂಡವರಿಗಗ್ನಿಯಲೊಮ್ಮೆ ಹಱವನು ನೆನೆವೆನೊದವಿದಡೆಮ್ಮ ಸುಕೃತೋದಯದ ಫಲವೆಂದನು ಸುಯೋಧನನು (ಕುವ್ಯಾ ಆ. ೮–೫೫). ೧೧. ಸಲಹು ; ಕಾಪಾಡು : ಮನುಜರನೊದವಲೋಸುಗ . . . ಮಾಡಿದ ಲವಣಸಾಗರವ (ಸಂಭಪ. ೬–೧೨). **ಒದಹು** : ೩. ವೃಜೇಶ್ವರ– . . . ಬೇರೆಸ್ಥಳದಲ್ಲೆನಗೆ ಹಣವು ದೊರಕಿತು. ಹರವಲ್ಲಭ– ಒದಹಿತೆ ? ಮೊದಲೇಕೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ ? (ದೇವೀಚಾ. ೧೧೫). ‘ಒದಗು₁’ ಪರಾ.

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಉದವು ; **ಮಲ.** ಉದಗು ; **ತುಳು.** ಒದಗು ; **ತೆಲು.** ಒದವು, ಒದಲು, ಒದುಗು, ಒದುವು]

ಒದವು₂ (ನಾ). ೧. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ; ಏಳಿಗೆ ; ಆಧಿಕ್ಯ ; ಹೆಚ್ಚಳ : ಕಱೆಯಿಲ್ಲದ ತಪದೊದವಂ ಮೆಱೆಯಲ್ತಪದಂಕಕಾಱರನ್ನರುಮೊಳರೇ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೯–೫೭; 1072); ಮಾಗಿಯೊಳಾದ ಶೀತದೊದವಿಂಗಿರಲಾಱದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೭೮) ; ಏನೆಂಬುದೊ ಚಕ್ರಲಾಂಛನನ ಪುಣ್ಯದೊದವುಮಂ ತೇಜಮುಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೭–೬೭) ; ಪುರದ ಸಿರಿಯನು ಯಾಗದೊದವನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩–೧೪). ೨. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ಹಿರಿಮೆ : ಹಾವಿದಿರಾದಾ ಕೋಣನನು ಅದಿರದೆ ನುಂಗಲಂತದ ಕಂಡು ದುಷ್ಕರ್ಮದೊದವಿಗೆ ತಲೆತೂಗುತವೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೦–೨೩೭) ; ಬೆದಱುಗಾಗೆಯ ನೋಟ ಸಾಳುವನೊದವು ಮಿಾಂಗಳ ಝುಳಕೆ ಕೇಸರಿಯುದಟು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೭೭).

೩. ನೆರವು ; ಸಹಾಯ : ಅದಱಿಂ ನಿಶ್ಶಲ್ಯಮಪ್ಪಂತು ನಿನ್ನೊದವಿಂ ಮಾೞ್ಪುದಗಾಧಸಾಗರಪರೀತಾಶೇಷಭೂಭಾಗಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೩೧) ; ಶಕಟವ್ಯೂಹವದಱಗ್ರದಲಿ ದುಶ್ಶಾಸನನು ಕೆಲಬಲದೊದವಿನಲಿ ಬಾಹ್ಲಿಕನು ಸೌಬಲ ಸಿಂಧುಮಾಗಧರು (ಕುವ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೯–೧೮). ೪. ಕೂಡುವಿಕೆ ; ಜೋಡಣೆ : ಅದು ತನ್ನೊಳಿರ್ದ ಪಲವಾತ್ಮರಿಗೆ ಭೋಗದೊದವೀಯದಿರದು ನಿಜವಿದುವೆ (ಅನುಸಾ. ೩–೨–೯) ; ಪುಲಿವಾಲದಲಿ ವಿರಚಿಸಿದಾ ಹೊದಱುಗಂಕಣ ಖಡೆಯ ಪೆಂಡೆಯದೊದವಿನಿಂ ನಿಗ್ಗವದ ಬಡಿಕೋಲ್ಪದವಡೆದ ಬಿಲ್ಲಂಬು ಬಲೆವಿಡಿದಿಹರು ಬೀಯದರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೬). ೫. ಉಂಟಾಗುವಿಕೆ ; ಪ್ರಾಪ್ತಿ : ಕಿಡಿಸಿ ಕಳಂಕಪಂಕದೊದವಂ . . . ಶರದಾಗಮಂ ನೆನೆಯಿಸಿತ್ತು ಜಿನಾಗಮದಿವ್ಯಯೋಗಿಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮–೧೮೦); ಸೋಂಕಿದಡೆ ಮಹಾಲಿಂಗ ಗಜೇಶ್ವರನ ಒಲುಮೆ . . . ಸುಖದ ಒದವು ನೋಡಾ (ಸರ್ವವ. ೭೩–೪೦೩) ; ಆನಂದವನಮದೊದವಿರೆ ನಿಜಮುಕ್ತಿಮಂಟಪ ಕಂಗೊಳಿಕುಂ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೧–೩೨). ೬. ಸಂಗೀತದ ಒಂದು ಪರಿಭಾಷೆ (?) : ಗತಿ ಚಾಲನಂ ಗಮಕಮೊದವೊಯ್ಯಾರವಂಗಂ ಸ್ವರಾಳಿ . . . ಜಾತಿಗ್ರಹಾದಿಗಳಿವು ಮೇಳಯಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೬೧). [< ಒದವು₁]

ಒದಹಿಸು ‘ಒದವಿಸು’ ನೋ.

ಒದಹು ‘ಒದವು₁’ ನೋ.

ಒದಱಿಸು₁ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಳಿಸು ; ತಟ್ಟು ; ಶಬ್ದವಾಗಿಸು : ಭುಜವನೊದಱಿಸಿ ಸಿಂಹರವದಲಿ ಗಜಱ ಗದೆಯನು ತಿರುಹಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫–೭); ಹಾಱಿದನನಿಲಪಥದಲಿ ಭುಜವನೊದಱಿಸಿ ಲೀಲೆಯುಬ್ಬಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೩೬–೬೩) ; ಬಿಡದೆ ಜಟ್ಟಿಗಳೆಲ್ಲರುಂ ಸಂಗಡದೆ ತೋಳ್ಗಳನೊದಱಿಸಲು ಕಿಚ್ಚಡಸಿತೊ ಪೆರ್ವಿದಿರ ಮೆಳೆಗೆನೆ ಪರ್ವಿತಾ ರವವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೬೩).

[ಒದಱು₁ + –ಇಸು₃]

ಒದಱಿಸು₂ (ಕ್ರಿ). ೧. ಧ್ವನಿಮಾಡಿಸು ; ಕೂಗಿಸು : ಮಾರ್ದನಿ ದಿಗಂತರವೊದಱಲೊದಱಿಸಿದನು ಮಹಾಧನುವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪–೩) ; ಸುರವಿಭಾಡನು ಸುರಭಯಂಕರ ಧನುವನೊದಱಿಸಿದ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೮–೨೦); ಪುದಿದರರೆಬರು ಕೊಂಬು ಸನ್ನೆಯನೊದಱಿಸಿದರರೆಬರು ಪಿಡಿದ ಚಾಪದ ಸರಳಿನೊಡೆತನವನುಳಿದರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೩೨). ೨. (ನೋವಿನಿಂದ) ಕ್ಲೇಶಗೊಳಿಸು ; ನರಳುವಂತೆ ಮಾಡು : ನೆಲಗೋಣಿ ಪು(ಹು)ಣಿಸೆ ಪಾಪಟೆ ಹುಲಿಗಿಲ್ ದೊಗ್ಗಳೆಯ ಹಱುಹೆ ಯೆಂಬಿವಱಿಲೆಯಂ ಕಱಿಯೊಳುಱೆ ಕಾಸಿ ಕಟ್ಟಲ್ ತೊಲಗುಗುಮೊದಱಿಸುವ ಮುಳ್ಳ ವಿಷಮೆನಿತನಿತುಂ (ಖಮುದ. ೨–೨೧೧). [ಒದಱು₂ + –ಇಸು₃]

ಒದಱು₁, ಒದರು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಭುಜಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಕೈಗಳನ್ನು ತಟ್ಟು; ಭುಜಾಸ್ಫಾಲನೆ ಮಾಡು ; ಕೈ ಚಪ್ಪಾಳೆ ತಟ್ಟು: “ಒದಱು– ಆಸ್ಫೋಟನೇ” (ಶಮುಧಾ). ೨. ಕೊಡಹು ; ಜಾಡಿಸು : ಹಿಂಡದಿರು ಹಿಳಿಯದಿರು ಹಿಕ್ಕಿಕೂಡೊದಱದಿರು ಪುಂಡರೀಕೇಕ್ಷಣೇ (ಭಾವಚಿಂ. ೩–೩೭); ಪಿಡಿದಳು ಬಂದು ಪಿಡಿದಡೊದಱಿದೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೫–೧೨೮) ; ಉರಿಗೊಳೆ ಪಾಂಡುಪುತ್ರ ಸೇನೆಯೊಳೆಲ್ಲರುಂ ಬೆದಱಿದರ್ ಕೆಟ್ಟು ಕೆದಱಿದರ್ ಕಿಡಿಯನೊದಱಿ[ಪಾಠಾಂ. ಯುರುಬೆಗೆ] (ಜೈಮಿಭಾ. ೮–೩೮). ೩. ಅಲುಗಾಡು ; ನಡುಗು : ಹೆದಱಿತುಭಯಸೇನೆ ಕೆದಱಿತು ಸುರಸ್ತೋಮ ಮೊದಱಿತಿನಮಂಡಲಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೪೭). ೪. ನಿಂದಿಸು ; ಹೀಯಾಳಿಸು ; ತಿರಸ್ಕರಿಸು : ನಗೆಮೊಗದಚೆಲ್ವು ಶಶಿಬಿಂಬಶತಮಂ ಕೆದಱಿ ಬಿಗಿದೊಗೆದ ತೋರಮೊಲೆ ಕನಕ ಕಳಶಮನೊದಱಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೫೯ ರಗಳೆ) ; ವೃಡನ ಭಜನೆಯನುಡುಗಿ ತಮ್ಮೊಳು ಬುದ್ಧಿಯಂ ಕೇಳ್ದು ಬದುಕು ನೀನೆಂದೆನಲು ಭುಗಿಲೆಂದೊದಱುತವದಿರನು (ಬಸಪು. ೫೧–೮೦).

ಒದರು$_1$: ೨. ಕುದುರೆ ಕಂದದ ಕೂದಲುಗಳನು ಒದರಿ ಬಾಲವನು ಮುರಿದುಕೊಂಬಾಗ ಕಿಡಿಗಳು ಕಾಣಲು (ಅಶ್ವಟೀ. ೨೦-೮) ; ಅವಳನ್ನು ಒದರಿ ಅವನು ಮುಂದರಿದನು (ಚಕರಾ. ೯); ಒಂದೊಂದನ್ನಾಗಿ ಕೊಡವಿ ಒದರಿ ಚೇಳು ಹಾವು ಯಾವುವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಪಂಯಾತ್ರ. ೧).

ಒದಱಿಕೊಳ್ = ಕೊಡಹಿಕೊಳ್ಳು : ಬೆದಱಿದಂತಾದರು ಪೆಂಗಳ ತ್ತಿತ್ತ ಮ್ಮೈಯೊದಱಿಕೊಂಬರು ಲಲ್ಲೆಯಿಂದ (ಭರಚ. ೮-೩೫) ; ಕುದುರೆಯಂ ಮುದದಿಂದೆ ಮುಟ್ಟಲದು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆದುದು ಮುಂದಕೊದಱಿ ಕೊಳುತೆದ್ದು ನರನಂ ಕಂಡು ಚಂಡಿ ತಪಕಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಂಡಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೩೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉದಱು ; ತುಳು. ಉದೇ ; ತೆಲು. ಉದರು, ಉದುರು, ಉದಿಲು ; ಗಡಬ. ಉದುರ್ಪ್]

ಒದಱು$_2$, ಒದರು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿರುಚು ; ಗರ್ಜಿಸು ; ಧ್ವನಿ ಮಾಡು : ಕಾಳಿಂಗನಾಗಂಗಳ್ ಪೆಡೆಗಳನೆತ್ತಿ ನಾಲಗೆಗಳಂ ಪೊಳೆಯಿಸುತ್ತುಂ ಬಂದೊಡೆ ನೀಮೊದಱಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ಮೆಳಱಿಮು, ಮೆಲ್ಲಱಿಯುದ]ವಂ ಬಗ್ಗಿಸಿದೊಡದೃಶ್ಯಂಗಳಾಗಿ ಪೋಕುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೦-೮) ; ಪೋ ಪೋಗಲೆಂದೊದಱುತ್ತುಂ ಪರಿತಂದು ತಾಗಿ ತಗರ್ದಂ ಗಂಗಾಸುತಂ ಭೀಮನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೦) ; ಜಲಧಿ ಕೇಳ್ ಸಪ್ತಾರ್ಚಿ ಕೇಳ್ . . . ಎಂದು ಪೂಣ್ದೊದಱಿದಂ ಕೌರವ್ಯಕೋಳಾಹಳಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೩) ; ಒದಱಿದವು ನರಿ ಮುಂದೆ ಕರ್ಣನ ಕುದುರೆಗಳು ಮುಗ್ಗಿದವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೨೭) ; ಒದಱಿದುವು ದೇಗುಲದ ವಾದ್ಯಂಗಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭-೪೦). ೨. ಉಚ್ಚರಿಸು ; ಹೇಳು : ಚೋಳ ತಱಿದ ತಲೆ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯನೊದಱಿ (ಭಾವಚಿಂ. ೯-೫೭). ೩. ಕಪಟದ ಮಾತನಾಡು ; ಮೋಸದ ಮಾತನಾಡು : ಹರಿ ಉದಧಿಯಲಿ ಹುಗನೇ ಧರೆಯನುಳಿದೊದಱಿ ಬಲಿಯಂ ಕಟ್ಟಿಯಿಳೆಯಂ ಕೊಂಡ ಪಾಪದಲಿ (ಬಸವು. ೫೪-೩೮).

ಒದರು$_2$: ೧. "ಯಾರಾದರೂ ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿರಿ" ಎಂದು ಒದರಿದ್ದು ಕೇಳಿಬಂತು (ಮಂದಾಕಿ. ೨). ೪. ಕರೆ ; ಕೂಗು : ಒಂದೆರಡು ಸಾರೆ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಒದರಿದನು, ಎಚ್ಚರಾಗಲಿಲ್ಲ (ಮಂಜುಕ. ೭೧).

ಒದರಿಕೊಳ್ಳು = ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳು ; ಅರಚಿಕೊಳ್ಳು : ಕೂಸು ಒದರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ಒದರ್ವಂ = ಕೂಗಾಡುವವನು ; ಕಿರುಚಾಡುವವನು : "ಕ್ಷವನ್, ಕ್ಷವಕಃ, ಕ್ಷಾವಕಃ, ಕ್ಷವಣಃ, ಕ್ಷಾವಣಃ, ಈ ೫ ಒದರ್ವಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೬೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ವದಱು ; ತೆಲು. ವದರು, ವದುರು]

ಒದೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲಿನಿಂದ ಹೊಡೆ, —ಘಟ್ಟಿಸು ; ಮೆಟ್ಟು ; ತುಳಿ : "ಒದೆ – ಪಾದಪ್ರಹರಣೇ" (ಶಮಧಾ) ; ಕಾಲಿಂದಂ ತಲೆಯನೊದೆದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮-೧೭) ; ಊರುಗಳನುಡಿವೆನೊದೆವೆಂ ಕೌರವಪರಿಬೃಢನ ಮಕುಟಮಂ (ಗದಾಯು. ೧-೭೦) ; ಪೂವಿನ ಬಿಲ್ಲ ಕೊಪ್ಪನೊದೆದೇಱಿಸಿ ತಾವರೆ ನೂಲ ನಾರಿಯಂ (ಶಮದ. ೫೫ ಪ್ರಯೋ) ; ಎಡಗಾಲಲಿದೆಯೆನು ತೊದೆದು ನಿಜರಥವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೧) ; ಎದ್ದು ಹೋಗು ಅಂದರೆ ಒದ್ದು ಹೋಗುತ್ತೇನೆ ಅಂಧ (ಗಾದೆ). ೨. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಳ್ಳು, —ನೂಕು : ಏಸಪಾಯವನೊದೆದು ಕಳೆಯರು ಕೃಷ್ಣಭಕ್ತರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೬೦). ೩. ಚಿಮ್ಮಿಬರು : ಹದವಿಲುಗಳೊದೆದವು ಹೆದೆಯ ಹರವಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩-೨೧). ೪. (ನದಿ ಮೊದಲಾದುವು) ಅಪ್ಪಳಿಸು ; ಬಲವಾಗಿ ಹೊಡೆ ; ಕೊಚ್ಚು : ಆ ಮಹಾನದಿ ಮೆಱೆದುದುಭಯದ ಸೀಮೆಗಳನೊದ[ದೆ]ದುರುತರಂಗಸ್ತೋಮ ದುಬ್ಬರದಬ್ಬರದ ಸಲಿಲಪ್ರವಾಹದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೨-೫).

ಒದ್ದಾಟ = ೧. ಪರಸ್ಪರ ಒದೆಯುವುದು (ಕಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಕಷ್ಟ ; ತೊಂದರೆ ; ಪರದಾಟ : ಆದಿನ ನಾನು ಪಟ್ಟ ಒದ್ದಾಟ ಹೇಳುವುದು ಕಷ್ಟ (ಆಲಹೂ. ೮೦). ೩. ನೋವಿನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಕಾಲು ಒದರಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಕಿ). ಒದ್ದಾಡು = ೧. ಪರಸ್ಪರ ಒದೆ (ಕಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳು ; ಪರದಾಡು ; ಪೇಚಾಡು : ದುಡ್ಡಿಗಾಗಿ ಒದ್ದಾಡಬೇಡಿ (ಕೊನೆಭೇ. ೧೮೨). ೩. (ಆಲಂ) ಹೆಣಗು : ಬುಸುಗುಟ್ಟುತ್ತಾ ಗುಂಪಿನಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಒದ್ದಾಡಿದ (ಶಾಲೆಮ. ೫). ಒದ್ದುಬಿಡು = (ಆಲಂ) ನಿರಾಕರಿಸು ; ತಿರಸ್ಕರಿಸು : ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಆ ಮೂರ್ಖ ಒದ್ದುಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉದೈ ; ಮಲ. ಉದಯು, ಉದೆಕ್ಕ ; ತುಳು. ಉದೆ, ಒದೆ = ಎಸೆ, ಕಂಪಿಸು ; ಮಲ್ತೊ. ಉತೆಸೆ, ಉಸೆತೆ]

ಒದೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಒದೆಯುವುದು ; ಪಾದಪ್ರಹಾರ : ಒಂದು ಒದೆ ಒದ್ದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಯ ಆಧಾರ, —ಊರೆ.

[< ಒದೆ$_1$. / ತಮಿ. ಉದೈ ; ಮಲ. ಉದ]

ಒದೆಕೆಲು (ನಾ). ಒದೆಯುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಿರುವುದು : ಆ ಎತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಒದೆಕಲೆತ್ತು (ರೂಢಿ).

[ಒದೆ$_2$ + -ಕಲು$_2$ (< -ಕಲ್$_4$)]

ಒದೆಕೊರಡು (ನಾ). ಆಧಾರವಾಗಿಕೊಟ್ಟ ಕೊರಡು ; ಊರೆ : ಮನೆಗೊಂದು ಮುದಿಗೊರಡು ಒಲೆಗೊಂದು ಒದೆಕೊರಡು (ಗಾದೆ) ; ಕದ ತೆಗೆಯಲು ಬರದಂತೆ ಒದೆಕೊರಡು ಕೊಡು (ರೂಢಿ).

[ಒದೆ$_2$ + ಕೊರಡು (< ಕೊಱಡು)]

ಒದೆಗಂಬ (ನಾ). = ಒದೆಕೊರಡು : ಗೋಡೆ ಬೀಳದಂತೆ ಒದೆಗಂಬ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಒದೆ$_2$ + ಕಂಬ$_1$ (< ಕಂಭ)]

ಒದೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಆಧಾರವಾಗಿರಿಸಿದ ಕಲ್ಲು : ಶ್ರವಣಬೆಳುಗೊಳದಲ್ಲಿ ಒದೆಗಲ್ಲು ಬಸದಿಯುದೆ (ರೂಢಿ).

[ಒದೆ$_2$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಒದೆಗೆಡಹು (ಕ್ರಿ). ಒದೆದು ಬೀಳಿಸು : ಅವನನ್ನು ಈ ಬಲಿಮರಕ್ಕೆ ಒದೆಗೆಡಹಿಕೊಂಡು (ಮಂತ್ರಶ. ೪೯-೨೬).

[ಒದೆ$_1$ + ಕೆಡಹು (< ಕೆಡಪು)]

ಒದೆತ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನಿಂದ ಒದೆಯುವಿಕೆ; ಪಾದತಾಡನ. ೨. ಬಲವಾದ ಪೆಟ್ಟು, —ಏಟು : ಒದೆತಗಳು ಬೀಳುವ ಸಂಭವವನ್ನು ನೋಡಿ ಒಡವೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ . . . ಅರ್ಪಿಸಿದೆ (ಬಂಕಿಮ. ೧೦೭).

[ಒದೆ$_1$ + -ತ$_2$]

ಒದೆಮರ (ನಾ). = ಒದೆಕೊರಡು : ಹಲ್ಲು ನಾಲಿಗೆಗಳೆಂಬ ಒದೆಮರದಿಂ ಕೂಡಿದ (ಗಣಭಾ. ೧೩-೬) ; ಕೋಟೆಯ ಆ ಹೆಗ್ಗದಗಳನ್ನು ಲಾಳವಿಂಡಿಗೆ ಸರಪಣಿ ಒದೆಮರಗಳಿಂದ ಬಿಗಿ ಭದ್ರಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಬಟ್ಟಅ. ೭೭-೨೦).

[ಒದೆ$_2$ + ಮರ$_1$]

ಒದೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಒದೆತವನ್ನು ಪಡೆ; ಏಟುತಿನ್ನು : ಲಲನೆಯರಿಂ ದೊದೆವಡೆದಾ ನಲವಂ ತಳೆದ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೪೩).

[ಒದೆ$_2$ + ಪಡೆ$_1$]

ಒದ್ದಾಟ 'ಒದೆ$_1$' ಪರಾ.

ಒದ್ದಾಡು 'ಒದೆ$_1$' ಪರಾ.

ಒದ್ದಿಗಾಂಕ (ನಾ). ಒದ್ದಿಗನೆಂಬ ಹೆಸರಿನವನು : ಸಾಮಂತಾಧಿಪನೊದ್ದಿಗಾಂಕನಿದಿರೊಳ್ ಮಾಱಾಂತುನಿ × × ನರ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೧೩-೨೨ ; 1124 ?).

[ಒದ್ದಿಗ$_0$ + ಅಂಕ$_2$. P ಒದ್ದಿಗ < ಉದೆಗ ~ ಉದಯಾದಿತ್ಯ]

ಒದ್ದೆ (ನಾ). ನೆನೆದಿರುವುದು ; ತೇವ ; ಆರ್ದ್ರತೆ : ದೇವದುಂದುಭಿರವದೊಂದುದ್ದಾನಿ ನೆಗಟಿ ಮುಗುಳಲರೊದ್ದೆ ಕರಂ ಸಿದ್ಧಮಾದುದಂಬರತಲದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೪) ; ಒಗೆದ ಕೈಗಳೊದ್ದೆಯಾಱುವದಕೆ ಮುನ್ನವೆಯ್ದಿ ಬಂದು (ತಿರುತೊಂ. ೬೨-೧೪) ; ಮಳೆಯಿಂದ ಬಟ್ಟೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಒದ್ದೆಯಾದುವು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಒದಂ ; ತುಳು. ಒದ್ದೆ, ವೆದ್ದೆ = ಒದ್ದೆಯಾದ ; ಕುವಿ. ಊದಲಿ = ಒದ್ದೆಯಾಗು, ಊಥಲಿ = ಒದ್ದೆಮಾಡು. / ಸಂ. ಉದ್ರ = ನೀರು]

ಒದ್ದೆಕಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಒಗೆಯಲು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಿಸು : ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆಯಲು ಒದ್ದೆಕಟ್ಟಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಒದ್ದೆ + ಕಟ್ಟು$_{II}$]

ಒದ್ದೆಕಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). "ಊತವನ್ನಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ಒದ್ದೆಬಟ್ಟೆಯನ್ನೊಳಕೊಂಡ ನೀರಿಳಿಯದ ಆವರಣವುಳ್ಳ ಕಟ್ಟು" (Compress. ಇಂಕಶ).

[ಒದ್ದೆ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಒದ್ದೆಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡದ ಹೆಸರು : ಒದ್ದೆಡೆಯ ಬೇರು, ಉತ್ತರಣೆಯ ಬೇರು, ನುಗ್ಗೆಬೇರು, ಸೈಂಧವ ಇವಂ ಸಮಚೂರ್ಣಂಗೆಯ್ದು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೆ ಅಜೀರ್ಣಶೂಲೆ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಸಕವೈ. ೩೬೫).

[?]

ಒದ್ದೆಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ನೆನೆದ ಬಟ್ಟೆ : ಮೈ ಮೇಲೆ ಒದ್ದೆಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಸಹ ಇರಗೊಡಬಾರದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೫).

[ಒದ್ದೆ + ಬಟ್ಟೆ$_2$]

ಒದ್ದೆಹಿಂಡು (ಕ್ರಿ). ನೆನೆಸಿದ ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿನ ನೀರನ್ನು ಹಿಂಡು (ಕ).

[ಒದ್ದೆ + ಹಿಂಡು$_1$ (< ಪಿಂಡು$_1$)]

-ಒನ್, -ಒಂ (ಪ್ರ). ಕೃಲ್ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಹತ್ತುವ ಪುರುಷಸೂಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಅದಾನಱಿವೊನ್ಗೆ ಮಹಾಪಾತಕವರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬-೧೫ ; 450). **-ಒಂ** : ರಾಜಗೃಹಮೆಂಬುದು ಪೊಬಲದನಾಳ್ವೊಂ ಸುಬಲನೆಂಬರಸಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩-೩) ; ಮಲ್ಲಪನಲ್ಲದೊಂ ಪ್ರಭುವೆ ಮಲ್ಲಪನಲ್ಲದೊನತ್ಯುದಾತ್ತನೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೪೮). ☞ ಇದು ಸಾಧಾರಣನಾಗಿ ಭೂತ ಭವಿಷ್ಯತ್ ಕೃಲ್ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಹತ್ತುತ್ತದೆ. '-ಅನ್' ಪರಾ.

ಒನ (ನಾ). ೧. ಕಾಡು. ೨. ಉದ್ಯಾನವನ ; ತೋಟ : ನೆರೆ ಪದ್ಮರಾಜಿಯಿಂತೊನದೊಳಿಹ ಕೊಳಗಳಂತೇನೆಂಬೆನಚ್ಚರಿಯನು (ಪರಶು. ೧೨-೩).

[< ಸಂ. ವನ]

ಒನಕೆ (ನಾ). ಬತ್ತ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕುಟ್ಟಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಾರೆಯಂತಹ ಮರದ ಒಂದು ಸಲಕರಣೆ; ಮುಸಲ : "ಒನಕೆ ಮುಸಲಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೨) ; ಮುನಿದಿರದೆ ಪಿರಿದು ಪಿರಿದೊಂದೊನಕೆಯೊಳಾನವಳ ತಲೆಯನೀ ತೆಱದಿಂ ಪೊಯ್ವೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೯೭-೧೨) ; ಚಂದನದೊರಲಲ್ಲಿ ಪೊಯ್ದು ಬಿದಿರಕ್ಕಿಯನುನ್ಮದದಂತಿದಂತದೊನಕೆಯನೆತ್ತಿ ನುಣ್ಣನಿಯ ಸುಪ್ಪಿಯ ಗಾವರದೊಳ್ ತೊಡರ್ಚಿ (ಲೀಲಾವ. ೮-೩೦) ; ಇಂದುಮುಖಿಯರಿಂದುಕಾಂತದೊರಳನಿಕ್ಕಿ ಚಂದನದೊನಕೆಯ ಪಿಡಿದು ಛಂದದೆ ಬಿದಿರಕ್ಕಿಯ ಥಳಿಸುತ (ಅಂಜಚ. ೨-೬೩) ; ಮಹೇಶನ ಕೃಪೆಯಿನಲ್ಲದೆಂತೆನಲೆತ್ತು ಒನ[ನ]ಕೆ ಕಂಬಳಿ ಕುಡುಗಲೂ (ವೀಶೈಪು. ೮-೫-೫೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಲಕ್ಕೈ ; ಮಲ. ಉಲಕ್ಕ ; ಕೊಡ. ಒಳಕೆ. / ಸಂ. ಉಲೂಖಲ ?]

ಒನಕೆಗಾರ 'ಒನಕೆಗಾಱ' ನೋ.

ಒನಕೆಗಾಱ, ಒನಕೆಗಾರ (ನಾ). ಒನಕೆಯನ್ನೇ ಆಯುಧವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಬಲರಾಮ : ಒನಕೆಗಾಱನೆ ಧುರಕೆ ನಿಲ್ಲನುವಾಗು ಫಡ ಕೈದುಗೊಳ್ (ನಿ ಭಾ ಗ. ೧೦-೫೭-೬೬). **ಒನಕೆಗಾರ** : ಒನಕೆಗಾರನೆ ಮಝು ಭಾಪೆಲಾ ನಿನ್ನ ರಣದ ಕೌಶಲ್ಯವ ತೋರೆಲಾ (ಯಾದವಾ. ೪೨).

[ಒನಕೆ + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಒನಕೆಪೆಟ್ಟು (ನಾ). ಒನಕೆಯಿಂದ ಕೊಡುವ ಪೆಟ್ಟು, —ಏಟು : ಒನಕೆಪೆಟ್ಟಿನ ಗಡುಸು ಶಬ್ದವದೆಲ್ಲಿಯೆಲ್ಲಿಯದಿಂದಿನ ನಾಡ ಚಲುವೆಯರೊಸೆದು ಪಾಡುವ ಮಧುರವಾದೀ ಗಾನವು ! (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೬೧) ; ಒರಳಲ್ಲಿ ಕೊತರೆ ಒನಕೆಪೆಟ್ಟು ತಪ್ಪೀತೇ ? (ಗಾದೆ). [ಒನಕೆ + ಪೆಟ್ಟು$_2$]

ಒನಕೆಬಂಡೆಹುಳು (ನಾ). ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಕೋಡಬಳೆಯಂತೆ ತಿರುಚಿಕೊಳ್ಳುವ, ಸಾವಿರಕಾಲಿನ, ಉದ್ದವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು : "ಕರ್ಣಜಲೂಕಾ . . . ವನಿಕೇ [ಒನಕೆ] ಬಂಡೇಹುಳುವೆಂಬುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೭).

[ಒನಕೆಬಂಡೆ$_0$ + ಹುಳು (< ಪುೞು$_1$)]

ಒನಕೆವಾಡು (ನಾ). (ಬತ್ತ ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯವನ್ನು) ಕುಟ್ಟುವಾಗ ಹಾಡುವ ಹಾಡು : ಎನಿತೋದನೋದಿಯುಂ ಮನದನಿತೆ ವಲಂ ಬುದ್ಧಿಯಕ್ಕುಮೆಂದು ಸಮಸ್ತಾವನಿಯ ಜನಮೊನಕೆವಾಡಪ್ಪಿನೆಗಂ ಸಲೆ ನುಡಿದ ನುಡಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೭-೧೭) ; ಏವೇಟ್ಟುದೊ ಶಿವಮಾರ ಮಹೀವಳಯಾಧಿಪನ ಸುಭಗ ಕವಿತಾಗುಣಮಂ ಭೂವಳಯದೊಳ್ ಗಜಾಷ್ಟಕಮೋವನಿಗೆಯುಮೊನಕೆವಾಡುಮಾದುದೆ ಪೇೞ್ಗುಂ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೩೫-೩೩ ; 1077) ; ಸೂಳೆಸಿದ್ಧಾಂತಮನೊನಕೆವಾಡಂ ಮಾಡಿ ಪಾಡುವ ಪೆಂಡಿರ ವಿನೋದಕ್ಕೆ (ಲೀಲಾವ. ೨-೩೫ ವ) ; ಒನಕೆವಾಡಂ ಹಾಡುವರು ತಮುತಮಗೆ ಸತಿಯರು (ಬಸಪು. ೨೫-೨೧) ; ಈಕೆಯು ಕಟ್ಟಿದ ಒಂದು ಒನಕೆವಾಡು ಬಹು ಸ್ವಾರಸ್ಯವುಳ್ಳುದಾಗಿದೆ (ಕಮಿಂಚಿ. ೧೦೫).

[ಒನಕೆ + ಪಾಡು$_2$]

ಒನಕೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಒನಕೆಯನ್ನು ಹಿಡಿ : ಕಲ್ಲಿನೊರಳೊಳಿಕ್ಕಿಯಕ್ಕಿ ಒನಕೆವಿಡಿದು ಇಡಿವರಯ್ಯೊ (ಸಾನಂಚ. ೬-೯೨ ರಗಳೆ). [ಒನಕೆ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಒನಕೆಹುಳು (ನಾ). = ಒನಕೆಬಂಡೆಹುಳು : ತಣ್ಣಗಾಗಿ ಒನಕೆಹುಳು ಮುದುರಿದಂತೆ ಮುದುರಿಕೊಂಡರು (ದಿಲ್ಲಿಪ. ೨೨).

[ಒನಕೆ + ಹುಳು (< ಪುೞು$_1$)]

ಒನಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಒಂದಾಗು ; ಕೂಡು : ಯುಕ್ತಿಯಿಂದೊನಗೂಡದಿಹುದು ಬಲದಿಂದಕ್ಕುಮೇ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೨೬-೩೦).

[< ಒಡಗೂಡು]

ಒನಪು (ನಾ). ಬೆಡಗು ; ಬಿನ್ನಾಣ ; ಒಯ್ಯಾರ : ಒತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ ಟೀಕೆ ಕೆತ್ತಿಸಿದ ಹರಳೋಲೆ ನಿತ್ಯವು ಒನಪ ಮಾಡುವಳು ಕಾಮ ತಾನೆತ್ತಿದ ಬಾಣ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೨೯) ; ಕಣ್ಣಿನ್ಯಾಗ ಬಣ್ಣದ ನೋಟ ತಕತಕ ಕುಣಿದಾಡತಿತ್ತ ಕುಣೀತಿತ್ತ ಮಣೀತಿತ್ತ ಒನಪಿಲೆ ಒನದಾಡತಿತ್ತ (ಗಂ. ೬೨-೧೨) ; ಅವಳು ಒನಪು ಒಯ್ಯಾರ ಬೆಡಗುಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಜೊತೆಗಾತಿಯರಿಗಿಂತ ಮೇಲ್ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೯೩). 'ಒಲಪು' ಪರಾ.

[< ಒನೆ + -ಪು$_1$]

ಒನಪುಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಒನಪುಮಾಡುವವಳು ; ಒಯ್ಯಾರಿ (ಕ).

[ಒನಪು + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ) + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಒನಮಾಲೆ (ನಾ). ಕಾಡುಹೂಗಳ ಹಾರ : ನೆಣವಸೆಯ ಪರಿತಿಂಬ ಮಾಂಸವನಣೆದು ಕರುಳೊನಮಾಲೆಗಳ ತಾವೆಣಿಸಿ ಕೊರಳಲಿ ಧರಿಸಿ (ಕೋಗಯು- ೨೧-೩೨).

[< ಸಂ. ವನಮಾಲಾ]

ಒನರ್ (ಕ್ರಿ). ಉಂಟಾಗು. 'ಒನರಿಸು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಒನರು]

ಒನರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಂಟುಮಾಡು ; ಒಡರಿಸು : ಕೊನೆವೆರಳ ನೆಲಕೊಱ ತಪಗಳನೊನರಿಸುವ (ಕೋಗಯು. ೩-೩೪); ವನಜನಾಭನ ಪದಕೆ ದ್ರೋಹವನೊನರಿಸಿದೆ ನೀನು (ಕೋಗಯು. ೧೧-೫೨); (ಕೋಗಯು. ೨೧-೪ ನೋ). [ಒನರ್ + -ಇಸು₃. / ತೆಲು. ಒನರಿಂಚು]

ಒನಲ್, ಒನಲು (ಕ್ರಿ). (ಅವಮಾನದಿಂದ) ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು; ಕೆರಳು : "ಒನಲ್ – ಅಪಹಸನ ಕ್ರೋಧೇ (ನಗೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸಿಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು" (ಶಮಧಾ) ; ಕಾಯ್ವುಳೊನಲ್ದು ಚಿಂತಿಪಳ್ ಕಳವಳಿಪಳ್ ಕರಂ ಕಱಿಯೆ ನಂಬಿಪಳಿಂಬಱಿಪಳ್ . . . ಉಳ್ಳೊಡಮೆಯಂ ಕೊಳಲೆಂದವಳೊರ್ವಳೊರ್ವನಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೩ ಶೂದ್ರಕ) ; ಬಿರಯಿಸಿ ಬೇಟದೊಳ್ ಬಿರಿವ ನಲ್ಲರಗಲ್ದು ಕನಲ್ದೊನಲ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೧) ; ಉಭಯಬಲಮುಂ . . . ಕನಲ್ದೊನಲ್ದು ಕದನಕೇಳೀಕುತೂಹಲರಾಗಿರ್ಪುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೫). **ಒನಲು** : ಇನಿಯನನು ಬಿಡಲಾಱದೊನಲಿದಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೩೭).[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಡಱು, ಉಲಱು]

ಒನಲಿ, ಒಂದರಿ (ನಾ). (ದವಸ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಹಸನು ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ತೂತುಗಳಿರುವ ಒಂದು ಸಲಕರಣೆ ; ಜರಡಿ ; ಸಾರಣಿಗೆ : ಒನಲಿಯವೊಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ಜನಲಿವ, ಬನಲಿವಲಂ]ಛಿದ್ರಂ ಮಾಡೆಪಟ್ಟ ಮೆಯ್ಯನೊಡೆಯನಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೨-೬) ; ಎಲ್ಲಿಯುಂ ಪಡೆಯದ ಬೇಟಮುಂ ಪಡೆದದಂ ಕಿಡಿಸಲ್ ತೊಱೆಯೊಳ್ ಪೊದಟ್ಟು ಮುಳ್ಗಿಡು ಗಡಿಸಟ್ಟುಗಕ್ಕೊನಲಿಗಂ ದೊರೆಯಪ್ಪರೆ ಕೇಳರಪ್ಪವರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೮೦) ; ಒನಲಿಯಂತೆ ಪೊಲ್ಲಮೆಯಂ ಪಿಡಿಯದೆ ಕೋಣನಂತೆ ಕದಡದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೮೩). **ಒಂದರಿ** : ಒಂದರಿಯಿಂದಯವಧಾನ್ಯವನ್ನು ಶೋಧಿಸುವಂತೆ (ಋಕ್ಸಾರ. ೨೦೩). 'ವಂದರಿ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ಕೊಡ. ಒನಲಿ]

ಒನಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೋಪ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಕೆರಳಿಸು : ಭೋಂಕನೆ ಮನಮುಂ ಕದಡಿ ಕಲಂಕಿದಪುದು ಬಿಡದೆ ಮನಮನೊ[ನಲಿ] [ಪಾಠಾಂ. ನೂಱಿ, ನೂಲಿ, ಮಾಲಿ] ಸಿದಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೭) ; ಕನಕಶ್ರೀ ಜನಕನ ಮರಣಮುಂ . . . ಮಿಕ್ಕು ಮನಮನೊನಲಿಸೆ ಕಲ್ಲನೆ ಕನಲುತ್ತುಮಿರಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೭ ವ); (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೩ ವ ; ೭-೪೬ ನೋ). [ಒನಲ್ + -ಇಸು₃]

ಒನಲು 'ಒನಲ್' ನೋ.

ಒನಲ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಒನಲಿಸು : ಮನಮನೊನಲ್ಚು [ಪಾಠಾಂ. ಒಜಲ್ಚು]ವಂ ಕಿರಣಜಾಲದಿನಂತವು ಪೋಗೆ ಮುಟ್ಟುಗೆಟ್ಟನಿತಱಿೊಳಟ್ಟುಡಂಗಿದಪನಂತದಱಿಂದೆರೆದಪ್ಪನೇಣಲಾಂಛನನ ಕರಂಗಳುಳ್ಳನಿತುಮಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೬೦). [ಒನಲ್ + -ಚು]

ಒನೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೊರದಲ್ಲಿ ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕಲ್ಲು, ಮಣ್ಣು ಹಿಂದೆ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಅಲುಗಾಡಿಸು; ಹಸನುಮಾಡು; ಶುದ್ಧಿಮಾಡು : "ಒನೆ – ಶೂರ್ಪಕರಣೇ" (ಶಮಧಾ) ; ಒನೆದ ಶಿಕ್ಷಣದೆಡೆಗೆ ಬಗೆಯನೆಳೆದೊಯ್ವೆ (ಇಂಗೀತ. ೯೩-೧೮) ; ಹೆಂಗಸರುಗಳು ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಅಕ್ಕಿ ಒನೆಯುವುದು . . . ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮೂಲಾನ. ೧೧೦) ; ಮೋಡಗಳ ಮೊರದಲ್ಲಿ ತಾರೆಗಳ ತಂಡುಲವ ಒನೆವ ವನಿತೆಯ ಹಾಗೆ ತೊನೆಯೆ ಗಾಳಿ (ಕರುಶ್ರಾ. ೧೬). ೨. ಅಲುಗಾಡು ; ತೂಗಾಡು : ಮಣಿವುತೊನೆವುತೊಲಿದು ನಲಿದು ಕೆಲೆದು ಮಿಱಿ ಮಲೆತು ನೋಡಿ (ನಮರ. ದೇ. ೧೯೫-೨೧) ; ನೋಟದ ಮೊನೆ ಮುಱಿದು ಝೊಂಪಿಸುವ ಮುಂದಣಿಗೊನೆದು ಬಿದ್ದನು ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೨೬). ೩. ಅಲುಗಾಡಿಸು ; ತೂಗಾಡಿಸು : ವನಜಬಾಂಧವಪ್ರತೀಕಾಶವದನದೆ ವೀರವನು ತುಳುಕಿ ತನುವನೊನೆದಡೆ ಶೈಲ ಸೆಳೆಮುಂಚದಂತಾದುದು (ವೆಂಕಾಥಾ. ೫-೧-೧೦). ಒನೆದಾಡು = ಅಲುಗಾಡು ; ಅಲ್ಲಾಡು : ಹರಿದೇವನೊಲವಿಂ ಪೊಕ್ಕು ತೂಗಾಡುತೊನೆದಾಡುತಾಹಾ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ (ಪುಷ್ಪರ. ೯-೮) ; ಮರ ಒನೆದಾಡುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [< ಒಲೆ₁]

ಒನೆಕಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲು (?) : ನೆನೆಯದಿರಿ ಪುತ್ರರು ಕಳತ್ರ ಸನ್ಮಿತ್ರ ಶಿರದೊನೆಕಲ್ಲನಾಡುವತಿಭಾರಮಂ ಪೊರಲಾರದೆನಗಗ್ರರಾದಿರೆಂದೆತ್ತಿ (ಜಿನಮು. ೯-೨೦). ೨. ಒನೆದಾಗ ಬರುವ ಕಲ್ಲು. 'ಹೆಗ್ಗಲ್ಲು' ಪರಾ. [ಒನೆ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್₃)]

ಒಪ 'ಒಪ್ಪು₁' ನೋ.

ಒಪಾದಿ (ನಾ). ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು ; ಲಗತ್ತಾದದ್ದು : ಸಂಕರದೇವರಸರ ಮಾನ್ಯದ ವಟ್ಟರದಿಂ ಮೂಡಲು ಮಧ್ಯಕದಂಗಡಿಯ ನಿವೇಶನ ಒಂದುವಂ ಪ್ರಭುಮುಖ್ಯ ಮಹಾಜನಂಗಳಿಗೆ ಪಾದಪೂಜೆಯಂ ಕೊಟ್ಟು ಊರೊಡೆಯರ ಅಂಗಡಿಯ ಒಪಾದಿಯಾಗಿ ಆಯಸಹಿತಂ ಸರ್ಬ್ಬಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹಡದು ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XV, ೧೧೧-೫೦ ; 1165). [< ಸಂ. ಉಪಾಧಿ]

ಒಪ್ಪು₁, ಒಪ (ನಾ). ೧. ಸಮ್ಮತಿ ; ಒಪ್ಪಿಗೆ : ತಪ್ಪುಮನೆ ನುಡಿಯೆನೆಂಬುದಿದೊಪ್ಪದು ನಿನಗಹಿತರೆಯ್ದೆ ತಪ್ಪಿರ್ದರವರ್ ತಪ್ಪಿದ ಬಱಿಕ್ಕೆ ತಪ್ಪಿದ ತಪ್ಪೇಂಗಳ ನನ್ನಿಗೊಪ್ಪಮಲ್ಲದ [ಪಾಠಾಂ. ದೆ]ತಪ್ಪೇ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೫೨). ೨. ಸಹಿ ; ರುಜು : ಒಪ್ಪ ಅರಿರಾಯ ಮಸ್ತಕತಲಪ್ರಹಾರಿ (ಇಆ. VIII, ೯೫-೩ ; 444) ; ಶ್ರೀ ವೀರಬಲ್ಲಾಳದೇವರೊಪ್ಪ . . . ವಿಂಝುದೇವರಾಣಿಯರೊಪ್ಪ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೬೮-೩೧ ; 1318) ; ಸ್ವಹಸ್ತದ ಒಪ್ಪ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೨೩-೩೩ ; 1400) ; ಅರಸಿನೊಪ್ಪದೊಳು ಸಂಗತವಾದ ರಾಯಸದವೋಲು (ಅನುಸಾ. ೧-೩-೧೫) ; ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಒಪ್ಪಹಾಕಿಸಿಕೊಂಡ ಲೇಖವು ಹೇಗೆ ಸುಳ್ಳೋ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೫೯). ೩. ಒಪ್ಪುವಂತಹ ಮಾತು; ಅಂಗೀಕರಿಸುವಂತಹ ಮಾತು : ಒಪ್ಪವ ನುಡಿವರಯ್ಯ ತುಪ್ಪವ ತೊಡೆದಂತೆ ಶರಣ ತನ್ನ ಮೆಱೆವನೆ ಬಿನ್ನಾಣಿಯಂತೆ(ಬಸವ. ೭೭೫). **ಒಪ** : ೨. ಅಗುವಿಲಗವಿಲಚಿನಾಯಕನ ಒಪ ಶ್ರೀಭೈರವಗೌಡ ಒಪ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೬೧-೨೩ ; 1332). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಒಪ್ಪು]

ಒಪ್ಪು₂ (ನಾ). ೧. ಚೆಲುವು ; ಸೊಗಸು ; ಮೆರುಗು ; ಕಾಂತಿ : ಮಾನಿಸರೊಳ್ಪಂ ಬಾಱುಮ[ದೇನೊಪ್ಪ]ಮದೇನಸಾರ ವಿಸ್ತಾರಮದೇಂ ಮಾನಮದೇಂ ವಿಪುಳಮದೇಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೦೨) ; ರಮಣೀಯಮಾಗೆ ರಮಣೀನಿಕರಂ ನೆರೆದಿರ್ದುದೊಪ್ಪದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೩೨) ; ಮುಪ್ಪಿಂದೊಪ್ಪವಳಿಯದ ಮುನ್ನ . . . ಪೂಜಿಸು ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವನ (ಬಸವ. ೧೬೧) ; ಬೆಳ್ದಿಂಗಳನು ಕಾಸಿ ಮಿಂಚು ಹೆಪ್ಪನು ಹಾಕಿ ಕಪ್ಪಿನೊಪ್ಪವನಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣು (ಕರುಶ್ರಾ. ೮). ೨. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ; ಓರಣ : ಜೀಯನೆ ಬಲ್ಲವರ್ ನೆಱೆಯೆ ಸತ್ಕೃತಿವೇಱದೆ . . . ಅಂಥಲಾವುಕನ್ಯಾಯದೆ ಭಾವಮೊಂದೆರಡು ಲೇಸೆನೆ ಪೇೞ್ದುದಿರ್ಪುದೊಪ್ಪಮೋ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೪೮) ; ಅಗಧರನ ಮನೆಯೊಪ್ಪವನು ಕಾಣುತ್ತೆ ಬೆಱಗಾದ (ನಿಥಾಗ. ೩-೪-೧೪) ; ಅವಳ ಕೆಲಸ, ಜಾಣತನ, ಒಪ್ಪ ಎಲ್ಲನೋಡಿ . . . ಆದರಿಸಬೇಕಪ್ಪ (ಮಹಾಗ. ೩೨೭). ೩. ಸ್ಥಿತಿ ; ರೀತಿ ; ಇರುವಿಕೆ : ದಯಾಪರೆ ಭುವನೈಕಮಾತೆ ಪದೆದೀಕ್ಷಿಪುದೆನ್ನಯ ದುಃಖದೊಪ್ಪಮಂ (ಗಿರಿಕ. ೮-೭೮) ; ನಂಬುಗೆಯ ಒಪ್ಪದಲಿ ಕೊಂಡಾ ಪುರಕೆ ಕೈತಪ್ಪುಮಾಡದೆ ತಿರುಗಿದನು ನಿಮ್ಮಪ್ಪ (ತೊರರಾ. ೪-೯-೩೪) ; ಒಱೆವ ಕಣ್ಣೀರೊಪ್ಪದಿಂದೊಳ್ಗೆಳದಿಗೆ ಮಱುಕವ ಮನಗೊಳಿಸುವಳು (ಹದಿಬ. ೭-೧೬). ೪. ರೂಪ ; ಆಕಾರ : ದರ್ಪ[ಣ]ದ ಒಪ್ಪ ಅತ್ತರೆ ಅತ್ತು ನಕ್ಕರೆ ನಕ್ಕು ತಾನಾಡಿದಂತೆ ಆಡುವುದು (ಅಱಿಮಾ. ೨೦೭). ೫. ಆಭರಣ (ಕ).

ಒಪ್ಪಓರಣ = ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟುತನ : ಮಡದಿಯು ಒಲವಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ್ದ ತಿಂಡಿ – ತಿನಿಸು ; ಮನೆಯ ಒಪ್ಪ – ಓರಣ (ನಡೆದಾ. II, ೯೬೬). ಒಪ್ಪದಚೀಟು = (?) : ಮಾಟಕೂಟ ನಷ್ಟವಾದಲ್ಲಿ ಮಹಾಮನೆಯ ಯೆಡೆಯಾಟವುಂಟೆ ಪಟ್ಟೆಯನೊಪ್ಪಿಸಿದವಂಗೆ ಮತ್ತೊಪ್ಪದ ಚೀಟುಂಟೆ ಭಕ್ತನಾಗಿ ಮಾಡಿಕಂಡೆ ಭೃತ್ಯನಾಗಿ ಕಾಯಿದು ಕಂಡೆ (ಕೋಲಶಾಂ. ೯೬). ಒಪ್ಪಮಾಡು = ೧. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟುಮಾಡು ; ಸರಿಪಡಿಸು : ದಂಡನೊತ್ತುವ ವ್ಯಾಗಾಜಿನಮಂ ಪೊಲುತಿರ್ಪ ಮುಂಜಮೇಖಲೆಗಳನೊಪ್ಪಮಾಡುವ . . . ವ್ಯವಸಾಯಮತ್ತಲುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೨೪). ೨. (ಆಲಂ) ಅಂತ್ಯಸಂಸ್ಕಾರಮಾಡು : ಒಡಲ ಪೇಳಿಗೆಯಲಿ ಒಪ್ಪಮಾಡಲು ಇಲ್ಲ, ಬಟ್ಟೆ ದುಪ್ಪಟಿಯಲಿ ಸುತ್ತಲು ಇಲ್ಲ ; ನಿದ್ದೆ ಹೋಗುವ ವೀರನಂದದಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ (ಇಂಗೀತ. ೧೯–೯). ಒಪ್ಪವಾಗಿಡು = ಅಂದವಾಗಿಡು ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿಡು : ಹೆಂಡತಿ ಮನೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು (ನನ್ನ ಪ. ೧೧೨). ಒಪ್ಪವಾಗು = ಅಂದವಾಗು ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗು : ಜಿಡ್ಡಾದ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಕಡಲೆಹಿಟ್ಟು ಸೀಗೆಪುಡಿ ಮಿಶ್ರಮಾಡಿ ಉಜ್ಜಿದರೆ ಒಪ್ಪವಾಗುವುವು (ಗೃಹವಿ. ೧೬೬). ಒಪ್ಪಾನೆ = ೧. ಒಪ್ಪವಾಗಿ (ಕ). ೨. ಒಪ್ಪ ; ಓರಣ (ಕ). [< ಒಪ್ಪು$_2$?]

ಒಪ್ಪಂಗಿಡಿಸು 'ಒಪ್ಪಂಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಒಪ್ಪಂಗಿಡು 'ಒಪ್ಪಗೆಡು' ನೋ.

ಒಪ್ಪಂಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಅಂದ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು ; ಕಾಂತಿಗುಂದು : ಬಾಳ ಬಾಯ್ದಾರೆಯ ಸೋಂಕೆಂದು ಕದಳೀದಳ ಸ್ಪರ್ಶನಕ್ಕೆ ದರ್ಪಂಗೆಟ್ಟೊಪ್ಪಂ ಗುಂದುತ್ತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೪–೧೯ ವ).
[ಒಪ್ಪ$_2$ + ಕುಂದು$_1$]

ಒಪ್ಪಂಗೆಡಿಸು, ಒಪ್ಪಂಗಿಡಿಸು, ಒಪ್ಪಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸು ಕುಂದಿಸು ; ಅಂದಗೆಡಿಸು ; ಕ್ರಮತಪ್ಪಿಸು : ಅನುಪಮಬಲಂ ಬಭ್ರುವಾಹನಂ ಕಾದಲವನನುವನೊಪ್ಪಂಗೆಡಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಗಿಡಿಸಿ] ಹಂಸಧ್ವಜನ ಜಯವನನುಕರಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫–೩೦). **ಒಪ್ಪಂಗಿಡಿಸು** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಒಪ್ಪಗೆಡಿಸು** : ನಿಮಿಷದೊಳೊಪ್ಪಗೆಡಿಸಿದವರಿಕದಂಬವನೀತನಂಬುಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೫೩) ; ತಪ್ಪುವನೆ ರವಿಕುಲದ ರಾಘುವನೊಪ್ಪಗೆಡಿಸಿದ ಶೂರ್ಪನಖಿಯನು ಮುಪ್ಪುರಿಯ ದಾನವರನೊರಸಿದ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೦–೨೩). [ಒಪ್ಪ$_2$ + ಕೆಡಿಸು]

ಒಪ್ಪಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸರಿಪಡಿಸು ; ತಿದ್ದು ; ಸೊಗಸಾಗಿಸು : ತಪ್ಪುಳ್ಳೊಡೊಪ್ಪಂಗೆಯ್ದುದಾರ್ತ ಮಿಗೆ ಕವಿಮುಂಗನಂಗಮಂ ಪದಬಂಧಬಂಧುರಮನವಧರಿಪುದು (ಮಂಗರಾ. ೨–೩) ; ಕವಡಿಂದಂ ಕರುವಿಕ್ಕಿ ಕಕ್ಕಿನೆಜಿದೊಪ್ಪಂಗೆಯ್ದು (ಚಕವಿ. ೬–೬೬).
[ಒಪ್ಪ$_2$ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಒಪ್ಪಂಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸರಿಪಡಿಸು ; ಅಳವಡಿಸು : ಬೊಟ್ಟಂ ನೊಸಲಲ್ಲಿಟ್ಟು ಬೈತಲೆಯನೊಡನಮರ್ಚಿ ಪೊಳೆವ ಸೂಸಕಮನೊಪ್ಪಂಗೊಳಿಸಿ ಕೋಮಲೆಯರಳಿಕುಳಾಳಕಿಗೆ ಸೀಮಂತಮಣಿಯಂ ಧರಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೪೬). [ಒಪ್ಪ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಒಪ್ಪಂದ (ನಾ). ಸಮ್ಮತಿ ; ಒಪ್ಪಿಗೆ ; ಒಡಂಬಡಿಕೆ ; ರಾಜಿ : ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ರಾಜ್ಯಸಿಂಹಾಸನಗಳನ್ನು ಯಾವ ಒಪ್ಪಂದಗಳ ಮೇಲೆ ರಾಜಒಡೆಯರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಏನಾದರೂ ಶಾಸನಾಧಾರಗಳುಂಟೇ ಎಂದು ಶೋಧನೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ (ಸಂಸಕ. ೧೦೯) ; ಸ್ವಂತ ತಾವಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಒಪ್ಪಂದಗಳನ್ನು ಅವರು ಹೇಗೆ ಮುರಿದರು ? (ಪ್ರಬಂಧ. ೫೬) ; ಮೂರುಸಲ ಒಪ್ಪಂದ, ನೂರುಸಲ ಯುದ್ಧ, ಅವರಿವರ ಸಂಧಾನ ಮೊದಲೇ ನಿಷಿದ್ಧ ! (ನೆಲಮು. ೫). ಒಪ್ಪಂದಕ್ಕೆಬರು = ಏಕಾಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬರು : ಅವರು . . . ಒಪ್ಪಂದಕ್ಕೆ ಬಂದರು (ಝೂರಾಣಿ. ೪೨). ಒಪ್ಪಂದಮಾಡಿಕೊ = ಒಪ್ಪಿಕೊ ; ಕರಾರು ಮಾಡಿಕೊ : ಪರಸ್ಪರ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಮಾತುಕತೆಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿ ಒಪ್ಪಂದಮಾಡಿಕೊಂಡರು (ಕೃದೇವ. ೧೯).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಪ್ಪನ್ದ ; ತುಳು. ತೆಲು. ಒಪ್ಪಂದ]

ಒಪ್ಪಂದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವಾಗು ; ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆ : ಅಲಘುತರಾಕಾರಂ ಕಣ್ಗೊಪ್ಪಂದಳೆದಿದನಮರಭೂಧರವೆಂಬಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೪–೫೩) ; ಮೆಲ್ಕಾಡುತಂ ಕಾಡೊಳೊಪ್ಪಂದಳೆದಿರ್ದತ್ತಭ್ರಕಾಯಂ ಪೃಥುಮಹಿಷನಿಕಾಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೬೯). [ಒಪ್ಪ$_2$ + ತಳೆ$_1$]

ಒಪ್ಪಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸಾಗು ; ಅಂದವಾಗು : ತೊಡವು ವಸನಾದಿಗಳಲೊಪ್ಪಂಬಡುವ ಬಲಿಯನು ಹರಿಯೊಳರ್ಪಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯–೩).
[ಒಪ್ಪ$_2$ + ಪಡು$_1$]

ಒಪ್ಪಂಬಡೆ, ಒಪ್ಪವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚೆಲುವಾಗು ; ಸೊಗಸಾಗು : ಸಹಜಮಪ್ಪ ಕಾಂತಿಯೊಳೊಪ್ಪಂಬಡೆದು ಲೆಪ್ಪದಂತಿರ್ದ ಮುಗನಂ ಗೆಂಟೆನೊಳೆ ಕಂಡು (ಕಾದಂಉ. ೬೭೨) ; ಪೊಗಟೆತ್ತೆವೆತ್ತು ಒಪ್ಪಂಬಡೆದ ಯಿರುಪಗ ದಂಡಾಧೀಶನ ಸತ್ಕೀರ್ತಿಯೆಂತೆಂದೊಡೆ (ಖಮಂದ. ೧–೨೯ ವ) ; ಹೊಂದೊಡರ ಹಾರಾದಿಗಳಲೊಪ್ಪಂಬಡೆದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೪೯). ೨. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿರು ; ಓರಣವಾಗಿರು : ಉಜ಼ ತಳಿದೊಪ್ಪಂಬಡೆದಿರೆ ತೇರ್ಗಳ ನಿವಹಂ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೧–೨೦ ರಗಳೆ). **ಒಪ್ಪವಡೆ** : ೧. ದರ್ಪಕಮಡಗಿರ್ದ ದ್ರವ್ಯಪೂರಿತ ಹೇಮಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯ ಕುಡಿರೆನಲು ಒಪ್ಪವಡೆದ ವೃತ್ತಕುಚ ತೋಜಿದುವು (ಮೋಹತ. ೧೮–೫೫) ; ಒಪ್ಪವಡೆದ ಯಾಗಶಾಲೆ (ಮೋಹತ. ೨೦–೩೦). [ಒಪ್ಪ$_2$ + ಪಡೆ$_1$]

ಒಪ್ಪಂಬೂಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೆರುಗುಹಾಕು ; ಹೊಳಪುಕೊಡು : ಒಪ್ಪಂ [ಪಾಠಾಂ. ತುಪ್ಪಂ] ಬೂಸಿದವೋಲ್ ತೆಜಂಬೊಳೆವ ಕೊಂಕುಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೫) ; ಲೆಪ್ಪದ ಬೊಂಬೆಯನೆಜಕಂಬೊಯ್ದೊಪ್ಪಂಬೂಸಿದ ಪುತ್ತಳಿಯಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧–೨೦). ೨. (ಆಲಂ) ಮರುಳುಮಾಡು : "ದೇವ, ಇಂದೆ ಮಗಿರ್ವರ್ಗುಂ ಒಳ್ನುಡಿಯಿನೊಪ್ಪಂಬೂಸಿದ್ಯೆ . . ." (ಅದ್ಭುತ. ೧೩–೧೧). [ಒಪ್ಪ$_2$ + ಪೂಸು$_1$]

ಒಪ್ಪಂಬೆಱು, ಒಪ್ಪವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವಾಗು ; ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆ : ಏಂ ಪದಾಂಗುಳಿಗಳೊಪ್ಪಂಬೆತ್ತುವೋ ಕಾಂತೆಯಾ (ಕಾದಂಉ. ೬) ; ಗವೇಂದ್ರಕಂದರದಂತೆ ನಿಸ್ಥೂಲಾಕಾರದಿಂದೊಪ್ಪಂಬೆತ್ತಿರ್ದರೇಖಾತ್ರಯಾಂಕಿತ ಕಂಠಕಂದಳಮುಂ (ಬಾಧಪು. ೨–೧೨). **ಒಪ್ಪವೆಱು** : ಜೊನ್ನದೊಂದು ಪುತ್ತಳಿಯವೊಲೊಪ್ಪವೆತ್ತ ಬಿದುಗಲ್ಲಿನ ಪಾಂಗಿನಂತೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೮೦). [ಒಪ್ಪ$_2$ + ಪೆಱು$_1$]

ಒಪ್ಪಕಾಱ (ನಾ). ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಮಾಡುವವನು ; ಓರಣವಾಗಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸುವವನು : ಗಜಱುವ ಗಳಿಕಾಜರ ಚಪ್ಪರಿಸುವೊಪ್ಪಕಾಜರ ಕರೆವ ಪರಿಕಾಜರ . . . ನೆರವಿಗಳಂ (ಅನಂಪು. ೨–೨೯ ವ).
[ಒಪ್ಪ$_2$ + –ಕಾಱ]

ಒಪ್ಪಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೆರುಗನ್ನು ಕೊಡು ; ಒಪ್ಪಹಾಕು : ಸಾಣೆಯ ಮೇಲೆ ರನ್ನಗಳಿಟ್ಟು ಮಸೆದೊಪ್ಪಗಾಣಿಸಿ ಕುಡುವ ತೇಟಗರು (ಮೋಹತ. ೩–೨೬). [ಒಪ್ಪ$_2$ + ಕಾಣಿಸು]

ಒಪ್ಪಗಾತಿ (ನಾ). ೧. ಅಂದಗಾತಿ. ೨. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟುತನದವಳು : "ಎಲ್ಲರ ಹೆಂಡತಿಯರಿಗಿಂತ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯೇ ಒಪ್ಪಗಾತಿಯು, ಸದ್ವರ್ತನವುಳ್ಳವಳು . . ." (ಕವಿಕ. ೯೧). ೩. ಮಿತವ್ಯಯ ಮಾಡುವವಳು : ಈ ಮಲ್ಲವ್ವನು ಒಪ್ಪಗಾತಿ ; ಹೆಚ್ಚು ವೆಚ್ಚವನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕವಳಲ್ಲ (ನೀತಿಚಂ. XI, ೩೨). [ಒಪ್ಪಗಾರ$_0$ + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಒಪ್ಪಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಮರ್ಪಿಸು ; ಒಪ್ಪಿಸು : ರಘುನಂದನನ ಚರಣಮಂ ಪೊಂದಿ . . . ರಾಜ್ಯಮನ್ನೊಪ್ಪಗಿಸಿ ಸುಖದೊಳಿಹೆ ಸೇವೆವೆರಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧–೨೬–೧೪) ; ರಾಘವಗೆ ಸೀತೆಯಂ ಚಳಕದಿಂದೊಪ್ಪಗಿಸಿ ಗೋತ್ರರಕ್ಷಣೆಗೈವುದುಚಿತ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೧೭–೩೪) ; (ವೆಂಕಾರಾ. ೧–೨೬–೨೪ ; ೫–೯–೩೪ ನೋ). [< ಒಪ್ಪಯಿಸು$_1$?]

ಒಪ್ಪಗೆಡಿಸು 'ಒಪ್ಪಂಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಒಪ್ಪಗೆಡು, ಒಪ್ಪಂಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಂದಗೆಡು ; ಕಾಂತಿಗುಂದು : ಫಲ ಒಳಗೆ ಪಕ್ವವಾಗಿಯಲ್ಲದೆ ಹೊಱಗಣ ಸಿಪ್ಪೆ ಒಪ್ಪಗೆಡದು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೭೩–೧೮೩) ; ಕಳಲ್ದೋರಣದ ಒಪ್ಪಗೆಟ್ಟ ಉಡುಗೆತುಡುಗೆಗಳ ಈ ಶೃಂಗಾರ ಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೦–೧೭). **ಒಪ್ಪಂಗಿಡು** : ಧಾತ್ರೀತಳಂ ಬಿನ್ನಗಾದವೊಲೊಪ್ಪಂಗಿಡೆ ವಲ್ಲಭಾವಿರಹಿತಂ ಬೆಂದಿರ್ದನುರ್ವೀಶ್ವರಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೪–೫೩). [ಒಪ್ಪ$_2$ + ಕೆಡು]

ಒಪ್ಪಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಡು ; ಸಮ್ಮತಿಸು : ಮಾತಿಗೆ ಮೊದಲು ಹುಂದ ಒಪ್ಪಗೊಟ್ಟು ಕೊನೆಗೆ ಉಹುಂ ತರುವುದೂ ನಂಬಿಗೆಗೇಡಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಚಕಾರ (ದಾಬುತ್ತಿ. ೨೧). [ಒಪ್ಪ$_1$ + ಕೊಡು]

ಒಪ್ಪಚಿ 'ಒಪ್ಪಚ್ಚಿ' ನೋ.

ಒಪ್ಪಚ್ಚಿ, ಒಪ್ಪಚಿ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಲ್ಪ ; ತುಸು ; ಕೊಂಚ ; ಲೇಶ : "ನಸುವೆಂದೊಪ್ಪಚ್ಚಿ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೩) ; ಕೊಡಿ ಕೊಡುವ ಸುಖದಿಂದೊಪ್ಪಚ್ಚಿ ಅಗಲಿ ಕೊಡುವ ಸುಖ ಲೇಸು (ಮಹಾದೇ. ೩೫–೧೧) ; ಸತ್ತನಾಯ ತಂದಟ್ಟ ಮೇಲೆ ಇಳುಹಿ ಒಬ್ಬರೊಪ್ಪಚ್ಚಿ ಹಂಚಿಕೊಂಡು ತಿಂಬಂತೆ (ದೇದಾಪ್ರ. ೧೧೧–೫೧). ೨. ಒಮ್ಮೆ ; ಒಂದು ಸಲ : ಒಮ್ಮೆ ಧರಿಸಿ ಒಮ್ಮೆ ಇರಿಸಿ ಶುಚಿಯಾದೆನೆಂದು ಅಶುಚಿಯಾದೆನೆಂದು ಭವಿಯಾಗುತ್ತೊಮ್ಮೆ ಭಕ್ತನಾಗುತ್ತೊಮ್ಮೆ ಒಪ್ಪಚ್ಚಿ ಹೊಲೆ ಒಪ್ಪಚ್ಚಿಕುಲವೆಂದು ತೆಱನಱಿಯದಿಪ್ಪ (ಆದವ. ೭೭) ; ಬಾಲನಂತೊಪ್ಪಚ್ಚಿ ಹುಚ್ಚನಂತೊಪ್ಪಚ್ಚಿಯಾಲಲಿತ ಸದಗುಣಗ್ರಾಹಿಯೊಪ್ಪಚ್ಚಿ . . . ನೋಳ್ಪರ ಕಣ್ಗೆ ತೋಱುವ (ಗುರುಚಾ. ೧೪–೩೨). **ಒಪ್ಪಚಿ** : ೧. ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರು ಬಂದರೆ ಏಗುವುದು ಏಬೆಸನೆಂಬುದು ಒಪ್ಪಚಿಯಳವಡದು (ಬಸವ. ೩೦೨) ; ಗುಜುತಿನ ಹೊಂತಕಾಱಗಳೊಳೂರ್ವನನೊಪ್ಪಚಿ ತಾಣವಿಕ್ಕುವಂದುಱುಬಿನೊಳೊತ್ತಿ ಪಾಯ್ದುಱೆ ಮೊಗಂಗೆಡಿಸಲ್ (ಚಿಕವಿ. ೪–೧೪೦) ; ಅಂಗರೋಳಿಗೆಯ ಮುಳ್ಳಿಱಿದು ಒಪ್ಪಚಿ ತೆಂಗಿನಕಾಯಹಾಲು ಹಾಕಿ (ಭೀಮಸೂ. ೧೭–೫) ; ಸೊಡರು ಲಂಚವ ಕೊಂಡು ಕೊಡುವದೊಪ್ಪಚಿ ಬೆಳಗ ಪೊಡವಿಗೆ ಸೂರ್ಯ ಬೆಳಗೀವೊಲ್ಲಂಚವ ಹಿಡಿಯದವ ಧರ್ಮಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೧೭). ☞ ಈ ಶಬ್ದ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣದಂತೆ ಅವ್ಯಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ. [?]

ಒಪ್ಪಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಪಟ್ಟು, —ಸಲ, —ಬಾರಿ : ನಿನ್ನ ಬಳಿಯಿರುವ ಹಣವನ್ನೆಲ್ಲ ಅವಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟು ನಮಸ್ಕಾರಹಾಕಿ ಒಪ್ಪಟ್ಟಿಗೆ ಅವಳ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ಬಿಡುವುದು ತರವಲ್ಲವೆ ? (ಪುನರು. ೧೯೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಪಟ್ಟು$_3$]

ಒಪ್ಪಡಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗು ; ಕಳೆಗುಂದು (?) : ತನತನಗೆ ಕರಚರಣನೊ[ವೊ]ಪ್ಪಡಸಿ ವಿರಹತಾಪದಿ ನೆಲದೊಳಂ ಕೆಡಹುತೆ (ನವಮೋ. ೨೬–೪೮). [ಒಪ್ಪ$_2$ + ಅಡಸು ?]

ಒಪ್ಪಣ (ನಾ). ಒಂದು ಪಣ (?). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಪಣ$_1$]

ಒಪ್ಪಮಿಡು 'ಒಪ್ಪವಿಡು' ನೋ.

ಒಪ್ಪಯಿಸು$_1$ 'ಒಪ್ಪಿಸು' ನೋ.

ಒಪ್ಪಯಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಮೆರುಗುಕೊಡು ; ಬಣ್ಣಹಾಕು (?). [ಒಪ್ಪ$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಒಪ್ಪಯ್ಸು 'ಒಪ್ಪಿಸು' ನೋ.

ಒಪ್ಪರ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಮರೆ, —ತೆರೆ : "ಒಪ್ಪರಮೆ ಕಣ್ಣಿಟೊಪ್ಪಿಗೆ" (ಭಾರನಿ. ೯). [?]

ಒಪ್ಪರೆ 'ಒಪ್ಪಾರು' ನೋ.

ಒಪ್ಪಲ 'ಒರ್ಪಲ' ನೋ.

ಒಪ್ಪವಡೆ 'ಒಪ್ಪಂಬಡೆ' ನೋ.

ಒಪ್ಪವಳಿ (ಕ್ರಿ). ಅಂದಕೆಟ್ಟುಹೋಗು ; ಕಾಂತಿಗುಂದು : ಮುಪ್ಪಿಂದೊಪ್ಪವಳಿಯದ ಮುನ್ನ . . . ಪೂಜಿಸು ನಮ್ಮ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವನ (ಬಸವ. ೧೩೧) ; ಮಂಗಳದ ಮನೆದೈವವಾಗಿ ಮೆಱೆವಂತೆ ಜರೆಯಂಡಲೆಯೊಳೊಪ್ಪವಳಿದಂಗಸಮುದಾಯಶೋಭಿ ಯೋಗಿಪತಿ ಗರ್ಭದೊಳ್ ಮೊಳೆಯೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೪೮) ; ಶಿವಂ ಪೋಗೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಮೆಳೆ ಇಂದು ತೊಲಗಿದ ರಾತ್ರೆಯಂತೊಪ್ಪವಳಿದಿರಲು ಕಂಡನಾ ಸಿದ್ಧೇಂದ್ರನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೩೪). [ಒಪ್ಪ$_2$ + ಅಳಿ$_1$ (<ಅೞಿ$_1$)]

ಒಪ್ಪವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಮೆರುಗುಕೊಡು ; ಹೊಳಪುಕೊಡು : ಓಸರಿಸದೊಪ್ಪವಿಕ್ಕದ ರತ್ನದಂತೆ ನೆಲ ಹೇಸುವಂದದ ನಡೆಯಸುಳಿದು ಸಚ್ಚಾರಿತ್ರಮಂ ಕಳೆದು ಮಯನೊಪ್ಪಿದಂ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦–೨೧) ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪುಳಿದೊಡೆದೊಪ್ಪವಿಕ್ಕಿದ ಚೊಕ್ಕ ಚಿನ್ನದ ಪ್ರತುಮೆಗಳಂತೆ ರನ್ನದ ಮುತ್ತ ಹಾರವನಿಟ್ಟು ಸುಗುಣಸಂಪನ್ನೆಯರಿರ್ದರಿಕ್ಕೆಲದಿ (ಮೋಹತ. ೧೪–೩೬). [ಒಪ್ಪ$_2$ + ಇಕ್ಕು]

ಒಪ್ಪವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಪ್ಪಹಾಕು ; ಸೊಗಸುಗೊಳಿಸು : ಕೈರವದ ಸಬಳಮನೊಪ್ಪವಿಡಿವ ಕುಮುದಾಕ್ಷಿಯರಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೭–೧೧ವ). ೨. ಸೊಗಸಾಗಿರು : ಕಣ್ಣಿಗೆಸೆವಂತೊಪ್ಪವಿಡಿದಿಹ ಸುವರ್ಣವಲ್ಲಿಯ ಪುರಕ್ಕೆಯ್ತಂದರಾ ಗರುವ ಗಂಧರ್ವರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೩೧). [ಒಪ್ಪ$_2$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಒಪ್ಪವಿಡು, ಒಪ್ಪಮಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೆರುಗುಹಾಕು ; ಸೊಗಸಾಗಿಸು : ಬೆಳಗಂ ಬೆಳಸುವಂತೆ ಭಕ್ತಿಯನೊಪ್ಪವಿಡುವಂತೆ ಜೀವವನೋವುವಂತೆ (ನಂಬಿರ. ೨–೧೦೪) ; ಎಳಮಿಂಚಿಂಗೊಪ್ಪವಿಟ್ಟಂತಮೃತದ ಕಳೆ ರೂಪಾದುದೆಂಬಂತೆ . . . ಕಾಂತೆ ಕಣ್ಗೆಡ್ಡಮಾದಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೭–೨೪) ; ಪೊರೆಯೆತ್ತಿನ ಕುಡಿಮಿಂಚಿನ ತಿರುಳನಾದರದಿಂದೆ ಮಸೆದೊಪ್ಪವಿಟ್ಟಂತೆ . . . ಎಸೆವ ದೇವನ ಕಂಡ (ಶ್ರಭುತಿ. ೩–೩೩) ; ಅಂಗಜನ ಬಾಣವನೆ ಮಸೆದೊಪ್ಪವಿಟ್ಟಂತೆ ಕಂಗೆಡ್ಡಮಾದ ಕಾಂತೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೬–೪) ; ಒಪ್ಪವಿಟ್ಟು ವಚನವ ನುಡಿದೆನಲ್ಲದೆ ನಡೆಯಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪವಿಟ್ಟು ನಡೆಯಲಿಲ್ಲವಯ್ಯ ನಾನು (ಅಖಂಡೇ. ೯೫–೧೩). ೨. ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರಿಸು ; ಉಚಿತವಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿರಿಸು ; ಸರಿಯಾಗಿರಿಸು : ಇದೆ ಬಂದಪೆನೆನುತ ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿಕೊಳುತಂ ಹಾಡು ಹಾಡುತ್ತೆನ್ನ ಮುದ್ದುಗಳ ಒಪ್ಪವಿಡುತ (ಬಸವು. ೪೭–೪೨) ; ಚಪ್ಪನ್ನ ದೇಶದ ಚೋದ್ಯ ವಿದ್ಯಾಧಿಕರೊಪ್ಪುವ ನೋಟಕ ಜನವ ತಪ್ಪದೆ ಸಾಲಱಿದಂತರಾಂತರದೊಳಗೊಪ್ಪವಿಟ್ಟರು ಮುದದಿಂದ (ಕಂಬನವಿ. ೨೧–೫೦). **ಒಪ್ಪಮಿಡು** : ೧. ತಿರುಳಮಿಂಚಿಂದೊಪ್ಪಮಿಟ್ಟಂತಿರುಜ್ಜ್ವಲಿಪಾಸ್ಯಂ (ಅನಂಪು. ೨–೧೪). ೩. (ಆಲಂ) ಅಂತ್ಯಸಂಸ್ಕಾರಮಾಡು : ನೀಮಂದು ಕಱಿದಂದು ನನ್ನ ಕಯ್ಯಾರವೇ ನಿಮ್ಮ ನಾನ್ ತೊಳೆದೆನೇ, ಮತ್ತೊಪ್ಪಮಿಟ್ಟನೇ (ಅಂತಿಗೊ. ೪೧–೮೪೯). [ಒಪ್ಪ$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಒಪ್ಪವುಡುಗು (ಕ್ರಿ). ಅಂದ ಕಡಮೆಯಾಗು : ಬಿಸಿಲ್ ಪೊಯ್ಯದೊಪ್ಪವುಡುಗದ ಹೂವನೆಡೆವಿಡದೆಯಱಿಸಿ ಕೊಯ್ದಂ ಸಿದ್ಧವಲ್ಲಭಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪–೩೭). [ಒಪ್ಪ$_2$ + ಉಡುಗು$_1$]

ಒಪ್ಪವೆಱು 'ಒಪ್ಪಂಬೆಱು' ನೋ.

ಒಪ್ಪಸಲಗೆ, ಒಪ್ಪಸಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಪ್ಪಹಾಕಲು ಬಳಸುವ ಲೋಹದ ಕಡ್ಡಿ ; ಆಭರಣಕ್ಕೆ ಹೊಳಪು ಕೊಡಲು ಉಜ್ಜುವ ಸಣ್ಣ ಸಲಾಕೆ : ಮಿಸುಪಮೃತ ಕಿರಣಕಲೆಯಿಂ ಪೊಸಕಪ್ಪುರದೊಪ್ಪಸಲಗೆಯಿಂ ಮಿನು ಕೇಲ್ವಿಂತಸಮಶರನೊಪ್ಪವಿಟ್ಟವೊಲೆಸೆದುದು ನೃಪಸತಿಯ ಮೆಯ್ಯ ಪೊಳಪೆಳವಸಿಜಕೊಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೪–೨೪). **ಒಪ್ಪಸಲಿಗೆ :** ದರ್ಪದಾ ಭರಣಕ್ಕೆ ಸೂಸಿದವೊಪ್ಪಸಲಿಗೆಗಳೆನಲು ಗಜಂಗಳು ಚಪ್ಪರಿಸಿ ತುಱುಗಿದುವು ರಿಪುಸೇನಾಸಮುದ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೫೩).

[ಒಪ್ಪ$_2$ + ಸಲಗೆ$_2$]

ಒಪ್ಪಸಲಗೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪದ ಸಲಾಕೆಯಿಂದ ಉಜ್ಜು ; ಮೆರುಗು ಕೊಡು : ಮಲಯರುಹದೊಪ್ಪಮನಲರ್ಗಣೆಗಳಿನೊಪ್ಪಸಲಗೆಯಿಡೆ ನಡೆ ತಂದಳ್ (ಅನಂಪು. ೪–೧೦೪). [ಒಪ್ಪಸಲಗೆ + ಇಡು$_1$]

ಒಪ್ಪಸಲಿಗೆ 'ಒಪ್ಪಸಲಗೆ' ನೋ.

ಒಪ್ಪಹಾಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸಹಿಹಾಕು ; ರುಜುಮಾಡು : ಈ ಪತ್ರಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಹಾಕಿ ಗೌಡರೇ (ರೂಢಿ). [ಒಪ್ಪ$_1$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಒಪ್ಪಹಾಕು$_2$ (ಕ್ರಿ). = ಒಪ್ಪವಿಡು ೧ : ಸೂಜಿಗಳನ್ನು ತಿಕ್ಕಿ ಒಪ್ಪ ಹಾಕುತ್ತಾನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೫೪).

[ಒಪ್ಪ$_2$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಒಪ್ಪಱಿ (ನಾ). ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾದ ಧರ್ಮ; ಸಮ್ಮತವಾದ ಧರ್ಮ (?); "ನಿಷ್ಕಪಟಮಾರ್ಗ" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ಟೀಕೆ) : ಕಪ್ಪರದಲುಂಬುವರು ಒಪ್ಪಱಿ ನಡೆಯುವರು ತಪ್ಪಿದರೆ ಹಲ್ಲ ಕಳೆವರು ಮಹಾತ್ಮರ ಒಪ್ಪವಂ ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ४೦೧). [ಒಪ್ಪು$_2$ + ಅಱಿ$_2$]

ಒಪ್ಪಾಚಾರ$_1$ (ನಾ). ಒಡಂಬಡಿಕೆ ; ಒಪ್ಪಂದ ; ಕರಾರು.

[ಒಪ್ಪ$_1$ + ಆಚಾರ. / ತಮಿ. ಒಪ್ಪಾಚಾರ]

ಒಪ್ಪಾಚಾರ$_2$ (ನಾ). "ಉಪಚಾರ, ಗೌರವ" (ವಿಸ್ತೋಸು. ಅಡಿಟ) : ಅಪ್ಪ ತಿಮ್ಮಪ್ಪನ ನಾಮುವ ನೆನಿಸಲು ತುಪ್ಪ ಸಕ್ಕರೆ ಹಣ್ಣು ಹರಿವಾಣದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಾಚಾರದಿಂದ ಸವಿದಂತೆ ಕಾಣಿರೊ (ವಿಸ್ತೋಸು. ४೮–४).

[ಒಪ್ಪ ? + ಆಚಾರ]

ಒಪ್ಪಾನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ; ಒಂದು ಹಾನೆ : ಪೊ[ಒ]ಪ್ಪಾನೆ ತುಪ್ಪವನೂ ಕಾಲಕಾಲಕೆ ನಡಸಿ ಬಹರು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ४४೮–೨೩ ; 1442) ; ಒಪ್ಪಾನೆ ಅಕ್ಕಿಗೆ ಇಪ್ಪಾನೆ ಉಪ್ಪೋ? (ಗಾದೆ) ; ನನಗೂ ನಿನಗೂ ಜೋಡು ಒಪ್ಪಾನಕ್ಕಿ ಕೇಡು (ಗಾದೆ). 'ಇಪ್ಪಾನೆ' ಪರಾ.

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಪಾನೆ]

ಒಪ್ಪಾರಿ (ನಾ). ಹೊಂದಿಕೆ; ಸಾಮ್ಯವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಒಂದೇ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದು (ಕಿ).

ಒಪ್ಪಾರಿಗೋಡೆ = ಒಂದೇಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಗೋಡೆ ; ಸಮ ನಾಗಿರುವ ಗೋಡೆ (ಉಕ.ಕಿ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಒಪ್ಪಾರಿ = ಹೋಲು, ಸಾಮ್ಯವಿರು]

ಒಪ್ಪಾರು, ಒಪ್ಪರೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕಡೆ, —ಭಾಗ, —ಪಾರ್ಶ್ವ. ೨. ಒಂದೇಕಡೆಗೆ ಇಳಿಜಾರಾಗಿರುವ ಛಾವಣಿ, —ಮನೆ : ಬಲಗಡೆ ನೀರಮನೆ ಮತ್ತು ಚಿಲ್ಲರೆ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಅಡಕಿದ್ದ ಒಪ್ಪಾರು (ರಂಗಕ. ೧೨೨) ; ಅಂಗಳದಲ್ಲಿದ್ದ ಒಪ್ಪಾರದ ಕಡೆಗೆ ನಡೆದ (ಪುನರು. ೨೬೭). ೩. ಒಂದು ಭಾಗದ ಗದ್ದೆ : ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ವೊಪ್ಪಾರು ಮಕ್ಕಿಮೊರಡಿ ಹಕ್ಕಲು ಸುರುಹು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩४, ೫೩–४೨ ; 1405). **ಒಪ್ಪರೆ :** ४. ಒಂದೇ ಕಡೆಗೆ ಬಂದ ಭಾರ : ಅವರಿಬ್ಬರ ಭಾರವೂ ದೋಣಿಯ ಒಂದೇ ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ಆದದ್ದರಿಂದ, ಅದು ಒಪ್ಪರಿ[ರೆ]ಯಾಗಿ ನೀರ ಕಡೆಗೆ ಒಲಿಯಿತು (ಧಾರ್ಮಿತೀ. ४೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಪಾರ್ಶ್ವ]

ಒಪ್ಪಿ (ನಾ). ಜೂಜಾಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಇವಿಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಲೆತ್ತ, ಪಗಡೆ, ರಾಯಬೊಗರಿ, ಸೊಲ್ಲಿಹ, ಬಾರುಗುತ್ತ (?), ಒಪ್ಪಿ (?), ಸರಿಬೆಸ ಮೊದಲಾದ ಜೂಜಿನಾಟಗಳನ್ನಾಡಿ 'ವಿತ್ತನಾಶವ ಮಾಡುವ' ಜೂಜುಗಾರರೂ ಅಲ್ಲಿ ಇದ್ದರು (ಕರ್ಣಾಜ. ೧೦४). [?]

ಒಪ್ಪಿಕೆ 'ಒಪ್ಪುಗೆ' ನೋ.

ಒಪ್ಪಿಗೆ 'ಒಪ್ಪುಗೆ' ನೋ.

ಒಪ್ಪಿಗೆನಿರೂಪ (ನಾ). ಸಮ್ಮತಿಸಿ ಕಳಿಸುವ ನಿರೂಪ : ನಮ್ಮ ಒಪ್ಪಿಗೆ ನಿರೂಪವೆಂದು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಈ . . . ಹಣವನ್ನು ನಾವು ತೆರಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೬೦–೧೦).

[ಒಪ್ಪಿಗೆ (< ಒಪ್ಪುಗೆ) + ನಿರೂಪ]

ಒಪ್ಪಿಗೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆ ; ಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ : ಹುಡುಕಿದುದಾಯಿತು ಬೇರೊಂದು ಮನೆಯನು ಮನೆಯವರೊಪ್ಪಿಗೆವಡೆದು (ಇಂಚಾಪ. ४೬–೧೮).

[ಒಪ್ಪಿಗೆ (< ಒಪ್ಪುಗೆ) + ಪಡೆ$_1$]

ಒಪ್ಪಿಡಿ 'ಒರ್ಪಿಡಿ' ನೋ.

ಒಪ್ಪಿಡಿನಡು (ನಾ). ಒಂದು ಹಿಡಿಯಷ್ಟು (ತೆಳುವಾದ) ನಡು ; ಸಣ್ಣನಡು : ಸಿಂಗ ನಡುವಿನೊಪ್ಪಿಡಿನಡುವುಗಳ ಸಣ್ಣನಡುವಿನಿಲ್ಲುಂಟೆಂಬ ನಡುವಿನಬಲೆಯರ್ಕೈದೆ ಬರುತಿರ್ದರು (ಚಬಪು. ३೭–४२) ; ಕಂಗೊಳಿಸುತಿ ಹೊಪ್ಪಿಡಿನಡುವಿನ . . . ಮೋಹನಾಂಗಿಯರ್ಕೈತಂದರಾಗ (ಕಂನವಿ. ೯–೮೧). [ಒಪ್ಪಿಡಿ (< ಒರ್ಪಿಡಿ) + ನಡು$_2$]

ಒಪ್ಪಿಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಪ್ಪಿಗೆಕೊಡು ; ಸಮ್ಮತಿಸು : ವಾಚಕ ಮಹನೀಯರೂ ಒಪ್ಪಿಡಬಹುದು (ನಾಡೋಜ. ೮४). ೨. ಮನ್ನಿಸು ; ಗೌರವಿಸು : ಯಾರಾದರೂ ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಒಪ್ಪಿಟ್ಟು ಕರೆದಾಗ ನೀಡಿದ್ದೇ ಪ್ರಸಾದವೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಶರೀಫ. ೬೨).

ಒಪ್ಪಿಟ್ಟುಕೊ = ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಅವ್ವ ನರಹರಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು . . . ಸುಬ್ಬಯ್ಯನ್ನಾರ 'ನೋಡಸರಿ' ಎಂದಳು (ವೈನಿ. ೨೭).

[ಒಪ್ಪು$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಒಪ್ಪಿಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪವನ್ನು ಇಡು ; ಮೆರುಗು ಕೊಡು : ಈ ಜ್ಞಾನಪೂರ್ಣಚಿಕ್ಕಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಸೌಂದರ್ಯ ಬೆರೆತು ವಜ್ರಕ್ಕೆ ಚಿನ್ನದ ಒಪ್ಪಿಟ್ಟಂತಾಗಿದೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೧೧). [ಒಪ್ಪ$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಒಪ್ಪಿತ (ನಾ). ೧. ಸಮ್ಮತಿ ; ಅನುಮೋದನೆ : ವರವಿರೂಪಾಕ್ಷನೊಪ್ಪಿತದ ರಗಳೆಗಳನಾ ಪರಿಪರಿಯ ಶಿವಗಣಂಗಳ ಮೇಲೆ ಪೇಳ್ದು (ಚಬಪು. ೬೨–೫೫) ; ಅವರ ಮನೆಗೆ ಬೆಂಕಿಹಾಕಿ ಉರಿಸಿಬಿಡುತ್ತೇನೆ. ನಿನಗೆ ಇದು ಒಪ್ಪಿತವೋ? (ಆರ್ಯಕ. ೨೬). ೨. ಸಹಿ ; ರುಜು ; ಅಂಕಿತ : ಬಯಿರಪ್ಪ ನಾಯಿಕನ ಒಪ್ಪಿತದ ಶಾಸನ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೧–४೧ ; 1677) ; ನೋಟುಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಪ್ರಭುವು ಒಪ್ಪಿತ ಹಾಕಿದನು (ಬಿಟ್ಟಹೊ. ೬೧). [ಒಪ್ಪು$_1$ + –ಇತ ?]

ಒಪ್ಪಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಶೋಭಿಸು ; ಅಲಂಕಾರಪ್ರಾಯವಾಗಿರು ; ಅಂದ ವಾಗಿರು ; ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾಗಿರು : ಹೈಮಂ ಕರ್ಣಾವತಂಸಂ ತನಗೆನೆ ಕರಮೊಪ್ಪಿರ್ದರ್ಳ್ (ಅಜಿಪು. ೧–೧) ; ಮಹಾಚರಲಿಂಗ ಸಹಿತ ಸದ್ಗುರುವರಂ ಸಿದ್ಧವೀರೇಶನೊಪ್ಪಿರ್ದನು (ಚಬಪು. ೧–೨೧).

[ಒಪ್ಪು$_1$ + ಇರ್$_1$]

ಒಪ್ಪಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶಮನಗೊಳಿಸು ; ತಗ್ಗಿಸು : ಇಳಿವಶ್ರುಜಲಕೆ ಪುರುಡಿಸುತೆ ನಡೆನೋಡುತಂ ಗದ್ಗದವನೊಪ್ಪಿರಿಸಿ ಪೊಗ[ಳೆ] ಲಟಲಟಸುವಂ ಉದ್ಗತಾನಂದಮಂ ನೂಂಕಿ ನೆನೆದುಬ್ಬುವಂ (ಬಸರ. ೩–೧४೮)

[ಒಪ್ಪು$_2$ + ಇರಿಸು]

ಒಪ್ಪಿಸು, ಒಪ್ಪಯಿಸು₁, ಒಪ್ಪಯ್ಸು, ಒಪ್ಪೈಸು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಕೊಡು ; ಅರ್ಪಿಸು : ರಾಮದೇವನು ಹೆಜ್ಜಜನಿಱಿದು ರಾಜಮಲ್ಲನ ಹೆಣ್ಡತಿ ಭಣ್ಡರವನು ಬಲ್ಲಳತಿನ್ಡೊಪ್ಪಿಸಿದಲ್ಲಿಗೆ ಮೆಚ್ಚುಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೫೨-೧೩; 357 ?); ಈತನನೆಮಗೊಪ್ಪಿಸಿಮೆಲ್ಲಾಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳುಮಂ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಪಂಡಿತನಂ ಮಾಡಿ ನಿಮಗೊಪ್ಪಿಸುವೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪-೬) ; ಬೇಗಂ ತಂದೊಪ್ಪಿಸಲೊಡಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೪-೧) ; ಪುಷ್ಪಸರನ ರಾಣಿಗೆ ಮೆಯ್ದೊಡವನುವೊಪ್ಪಿಸಿ ತುತಿಯ ಮಾಡಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೭-೪೩) ; ಹಳುವಗಳ ಪರಿಮಳವ ಗಾಳಿಗೊಪ್ಪಿಸುತ (ಕಎಪು. ೪೭-೭). **೨.** ತಿಳಿಸು ; ನಿರೂಪಿಸು : ಬಗೆಯ ಬಯ್ಕೆಯನೊಪ್ಪಿಸುವಾಗಳ್ ನೀನೆ ವಲಂ ದೊರೆ ಪೇೞ್ದಪೆಂ ಬಗೆದು ಕೇಳ್ (ಆದಿಪು. ೩-೩೩). **೩.** ಸಮ್ಮತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ನಾನು ಅವರನ್ನು ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). **೪.** ವಹಿಸು: ಇದರ ರಕ್ಷಣೆಯ ಭಾರವನ್ನು ನಿಮಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದ್ದೇನೆ(ರೂಢಿ). **ಒಪ್ಪಯಿಸು₁** : **೧.** ಪರಿಪರಿಯ ವಸ್ತುಗಳ ತಂದಾ ತರಣಿವಂಶವರೇಣ್ಯ ಗೊಪ್ಪಯಿಸಿದರು ಕಾಣಿಕೆಯ (ಅನಂರಾ. ೭-೩-೨೫). **೪.** ಬಾಲೆಯರು ಹಿಡಿದಾಡುವೊಳ್ಳೆಯ ಕೀಲಬೊಂಬೆಯನದಱುಡಿಗೆಯಂ ಬಾಲೆ ತಂದಪೆವೆನುತ ಮನೆಯಿಂದೊಪ್ಪಯಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯಿಂದಪ್ಪಯಿಸಿ] ಹೋಗೆ(ಬಸಪು. ೧೪-೪). **ಒಪ್ಪಯ್ಸು** : **೩.** ಬೇಗ ಗುರು ಒಪ್ಪಯ್ಸಿ ತನು ಪ್ರಸಾದವೆಂದು ಕುಱುಹ ತ್ರಿಕಾಲ ಮಾಡಹೇಳಿದ(ಬಸಹೆ. ೧೩-೩೪). **ಒಪ್ಪೈಸು:** **೧.** ಶಿಶುವಿಂಗೆ ಗುಮ್ಮನಲ್ಲದೆ ದೆಸೆಯ ಬಲ್ಲವರಿಗುಂಟೀ ಭೀತಿ ನಿನ್ನ ಲಸದೊಲುಮೆ ಒಪ್ಪೈಸಿದವರಿಗುಂಟೀ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೫-೨೬೫). **೪.** ದಾನಮಂ . . . ಭವ್ಯಜನಕ್ಕೆ ನಾನೆಂತು ಮಾಡುವೆನೆನ್ನ ಬರ್ಪಿನ ಮಂತೆ ಮಾಡಿ ನಿರಂತರಂ ಎಂದು ಕೈಮುಗಿದು ಬೇಡಿಕೊಂಡು ಭರದಿಂದೊಪ್ಪೈಸಿ ಪೊಜಮಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೦೧, ೧೦೨).

ಒಪ್ಪಿಸವೇೞ್ = ಅರ್ಪಿಸುವಂತೆ ಹೇಳು : ಮಗನಂ ಕರೆದೊಪ್ಪಿಸವೇೞ ಯುಧಿಷ್ಠಿರಂಗೆ ಮುಂ ಗೆಲ್ದ ವಸ್ತುವಾಹನಚಯಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೬). ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಡು = ಕೈವಶವಾಗಿ ಕೊಡು : ಬಾಲಿಕೆಯನೊಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಟ್ಟರೇ ಮೃತ್ಯುವಿನ ತಾಳಿಗೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫-೯೫) ; ತನ್ನ ತನುಮನ ಧನವನೊಪ್ಪಿಸಿಕೊಡಬೇಕು (ಪುರಂದ. ೧-೧೮೪-೧). ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಸ್ವೀಕರಿಸು : ಒಂದು ಬಂಡೀಲಿ ರನ್ನ ಒಂದು ಬಂಡೀಲಿ ಚಿನ್ನ ಮುಂದಾಲ ಬಂಡೀಲಿ ರಣಭೇರಿ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳೇ ನಿನ್ನ ಹರಕೆಯ (ನನ್ನೂರು. ೫೧) ; ದೊರೆಗಳು . . .ಆರೋಗಣೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಒಡೆಕ. ೫೨). [ಒಪ್ಪು₁ + -ಇಸು₃]

ಒಪ್ಪು₁ (ಕ್ರಿ). **೧.** ಸಮ್ಮತಿಸು ; ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡು : "ಒಪ್ಪು - ಸೌಂದರ್ಯೇ, ಅಂಗೀಕಾರೇ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; ಅವನೊರ್ಬಂ ಮೇಲಪ್ಪ ಕಜ್ಜವನಱಿದು ಮಾಡದಿರ್ದಪನವನನೊಪ್ಪಲಱಿಯೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೯-೧) ; ತಪ್ಪದೇ ಸುರಲೋಕಕಾವಿನ್ನುಪ್ಪರಿಸಬೇಡವೆ ಕಕುಸ್ಥಜನೊಪ್ಪದಿರ್ದಡೆ ತೊಡಕು ನಿಮಗಹುದು (ತೊರರಾ. ೩-೯-೩೪) ; ಒಪ್ಪತಕ್ಕದ್ದಾದರೆ ಒಪ್ಪುತ್ತೇನೆ(ವಚಭಾ. ೩). **೨.** ಪ್ರಕಾಶಿಸು ; ಶೋಭಿಸು; ಹೊಳೆ; ಸೊಗಯಿಸು : ಭದ್ರಬಾಹು ಸಚನ್ದ್ರಗುಪ್ತಮುನೀಂದ್ರ ಯುಗ್ಮದಿನೊಪ್ಪೆ ವಲ್ (ಎಕ. II, ೩೧-೧ ; 650) ; ದಿವಿಜನೋ ಫಣಿನಾಯಕನೋ ಮನೋಭವನಿವಂ ಕರಮೊಪ್ಪಿದಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೪೧) ; ಇಂತೊಪ್ಪುವಾ ದೇಶದೊಳಗೆ ಮೆಱೆದುದು . . . ಶಿವಪುರಂ (ತಿರುರ. ದೇ. ೨-೧೫) ; ಭದ್ರಾಕೃತಿಯೊಳೊಪ್ಪುವ . . . ವಿನಾಯಕ ಮಾಳ್ಪುದೆಮಗೆ ನಿರ್ವಿಘ್ನತೆಯನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೩). **೩.** ಯೋಗ್ಯವಾಗು ; ಉಚಿತವಾಗು : ಎತ್ತಿಂಗೆ ಪಿಣಿಲೊಪ್ಪುಗುಮಲ್ಲದೆ ಕೆಚ್ಚಲೊಪ್ಪದಾವಿಂಗೆ ಕೆಚ್ಚಲೊಪ್ಪುಗುಮಲ್ಲದೆ ಪಿಣಿಲೊಪ್ಪದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೨೫) ; ಇಲ್ಲಿ ಭೀಷ್ಮನು ರಾಘವನ ಬಲದಲ್ಲಿ ಜಾಂಬವನುಭಯ ವೀರರು ಬಲ್ಲಿದರು ಬಳಿಕುಳಿದ ಸುಭಟರ ಶೌರ್ಯವೊಪ್ಪುವುದೇ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೩೬) ; ಎಷ್ಟು ಚನ್ನಾಗಿ ಒಪ್ಪಿತು ಅವನಿಗೆ ಆ ಬಿರುದು (ನನ್ನಜೊ. ೧೨). **೪.** ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರು ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗು : ವರುಷವೆರಡಾಗೊಪ್ಪುತಿಹ ಪುಷ್ಕರದ ನಡುವಣ ಮಾನಸೋತ್ತರ ಗಿರಿಯುದಯವೈವತ್ತು ಸಾವಿರ ಹರಹು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೫೮). **೫.** ಮೆಚ್ಚಿಕೆಯಾಗು ; ಒಗ್ಗು ; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸರಿಬೀಳು; ಒಡಂಬಡಿಕೆಯಾಗು : "ಸಂಗತಂ, ಹೃದಯಂಗಮಂ - ೨ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಒಪ್ಪಿದ ಮಾತು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೫೧) ; ಹೂಗಳ ತಿರಿದೆನು ಹಿಗ್ಗಿ ಮಾಲೆ ಗಟ್ಟಹೆನಿಲ್ಲಿ ನಾನವುಗಳನಿಂತು ನನಗೊಪ್ಪುವಂತೆ ಸಮಂತು (ಇಂಚಾಪ. ೮೦-೮೮) ; ಅವನ ಮಾತು ನನಗೆ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **೬.** ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಕಾಣಿಸು ; ಪ್ರಕಟವಾಗು ; ವ್ಯೆದೋರು : ಏಕಾಳಿಯೆಂಬಾ ಮಡಿವಳನ ಭಕ್ತಿ ಛಲದ ಭಾಷೆಯುವೊಪ್ಪಿತಲ್ಲದೆ ಬಳಿಕವೀ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೀ ನಿಶ್ಚಲಭಕ್ತಿಯುಮಿಾ ಮಹತ್ವವ ನಾವಱಿಯೆವು (ಬಸಪು. ೨೧-೧೨) ; ಎರಡು ತೆಱದೊಳಗೊಪ್ಪುವಂಗಡಿ . . . ಕಣ್ಗೆಸೆದುದು (ಚೆಬಪು. ೪೨-೧೫); ಕಣ್ಗೊಪ್ಪಿದಂ ಶಂಕರಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೭೩).

ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್=ಸಮ್ಮತಿಸು: ತಪ್ಪುಗಳನೆಲ್ಲ ನೀನೊಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳೊನಮ್ಮಪ್ಪ ಕಾಯಬೇಕು ತಿಮ್ಮಪ್ಪ ನೀನೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೭೭ ಪಲ್ಲವಿ) ; ಹಣಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಅವರು ಎಂದೂ ಮಾರಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೂ ಗೌರವದ, ವಿಶ್ವಾಸದ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನವರು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲೇ ಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು(ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೨) ; ತುಪ್ಪದಂಥ ಮಾತಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ತಿಪ್ಪೇ ಪಾಲಾದ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ **ತಮಿ.** ಒಪ್ಪು ; **ಮಲ.** ಒಕ್ಕು ; **ತುಳು.** ಒಪ್ಪಿ ; **ಕೊಡ.** ಒಪ್ಪ್ ; **ತೆಲು.** ಒಪ್ಪು]

ಒಪ್ಪು₂ (ನಾ). **೧.** ಒಪ್ಪಿಗೆ ; ಸಮ್ಮತಿ. 'ಒಪ್ಪುಗೊಳ್' ಪರಾ. **೨.** ಒಪ್ಪಿಸುವ ವಸ್ತು ; ಕೊಡುವ ವಸ್ತು. 'ಒಪ್ಪುಗೊಡು' ಪರಾ. **೩.** ಚೆಲುವು ; ಬೆಡಗು ; ಸೌಂದರ್ಯ : ಕೊಸಗಿನ ಪೂವಿನೊಪ್ಪು ಸುರಹೊನ್ನೆಯ ಪುಷ್ಪದ ಚೆಲ್ವು ಪೆಂಪುವೆತ್ತೆಸಕದಿನಿರ್ದ ಸಂಪಗೆಯ ಪೂವಿನೊಳಾದ ಬೆಡಂಗು ನಾಡೆ ರಂಜಿಸೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೩). **೪.** ಅತಿಶಯ ; ಹಿರಿಮೆ ; ಮೇಲ್ಮೆ; ಗೌರವ : ಉದಯಕುಧರದೊಪ್ಪೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಪೆ]ನಿತು ಬಸುಱೊಳು ಪೊಕ್ಕ ಮಿತ್ರನ ತೇಜಮಂ ಕೆಡಿಸಿ ಕನಲುವಸ್ತಾಚಳದ ಗೌರವವೆನಿತು (ಬಸಪು. ೧೯-೨೮). **೫.** ಯೋಗ್ಯವಾದುದು ; ಉಚಿತವಾದುದು : ಹರಿಗೋಲನೇರಿಸಿ ಹರಿವ ಪ್ರವಾಹದೊಳುರುಳಿಸುವುದು ನಿನಗೊಪ್ಪೆ ಕರವಿಡಿದುದೆ ತಪ್ಪೆ (ಶಾಕುಂತ. ೭೮ ಅಡಿಟ). [< ಒಪ್ಪು₁. / **ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು.** ಒಪ್ಪು]

ಒಪ್ಪುಗೆ, ಒಪ್ಪಿಕೆ, ಒಪ್ಪಿಗೆ (ನಾ). ಸಮ್ಮತಿ ; ಅನುಮೋದನೆ (ಕಿ). **ಒಪ್ಪಿಕೆ:** (ಕಿ). **ಒಪ್ಪಿಗೆ:** ತಮ್ಮ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರೆ ಕಾರ್ಯ ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತೇವೆ (ರೂಢಿ). 'ಒಪ್ಪಿಗೆನಿರೂಪ' ಪರಾ.

ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗು = ಸಮ್ಮತಿಗೆ ಬರು ; ಅಭಿಮತವಾಗು ; ಇಷ್ಟವಾಗು : ಆ ರಾಮಭಟ್ಟರು ಅಂದೆ ಬೇಸಗೆಯೊಳು ತಂದೆಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗೆ ಬ್ರಹ್ಮೋಪದೇಶವನಿತ್ತರಾದರದೊಳು (ಇಂಚಾಪ. ೧೮-೭೬).

[ಒಪ್ಪು₁ + -ಗೆ₁]

ಒಪ್ಪುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪಿಸು ; ಸಮರ್ಪಿಸು : ಸಮಸ್ತರಾಜ್ಯಪದಮಂ . . . ಒಪ್ಪುಗೊಟ್ಟು (ಕಾದಂಉ. ೫೯೦) ; ಆರಾಧನಂಗೆಯ್ದು ಸಂಪ್ರೀತಿ ಕೈಮಿಾಱೆ ಗೌರಪದಣಾಯಕರ ಸಕಲಸಂಪತ್ಸಂತತಿಯನಂತಿರೊಪ್ಪುಗೊಟ್ಟು (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೧೧) ; ಧುರದೊಳೊಡೆಯನನೊಪ್ಪುಗೊಟ್ಟೊಳಸರಿವ ಭಂಡನು ಪಿಸುಣನೇ (ಜೀವಂಚ. ೫-೭೫).

[ಒಪ್ಪು₂ + ಕೊಡು]

ಒಪ್ಪುಗೊಳ್, ಒಪ್ಪುಗೊಳು, ಒಪ್ಪುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಅಂಗೀಕರಿಸು: ಭಾನುಮತಿಗೆ ನಿನ್ನಾಣ್ಮನುಮಂ ನಿನ್ನ ಮಯ್ದುನನುಮಂ ನೀನೊಪ್ಪುಗೊಳ್ಳೆಂಬುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೩೮); ಧರಣೀಚಕ್ರಮನೊಪ್ಪುಗೊಳ್ ಬಗೆಯದಿರ್ ವಿದ್ವೇಷಮಂ (ಗದಾಯು. ೭–೪೪); ಅರ್ಪಿಸಿದ ಪ್ರಸಾದಮುಮನೊಪ್ಪುಗೊಂಬ ಪ್ರಸಾದಿ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೩೧–೧೮); ಕದಡದಿರು ಹೆದಱದಿರು ಒಪ್ಪುಗೊಂಡಿಹ ನೀಶ್ವರಂ (ಬಸವ. ೨೪–೧೯); ಸಾತ್ವಿಕಮೂರ್ತಿ . . . ನಿತ್ಯತ್ವಮನೊಪ್ಪುಗೊಳ್ವೆ (ವಸ್ತವಂ. ೮೯). **ಒಪ್ಪುಗೊಳು**: ೨. ಒಪ್ಪು; ಸಮ್ಮತಿಸು: ಇಕ್ಕೆಯ್ಯ ಮುಗಿದು ಕಾಳೆಗ ಬೇಡ ಹೋಗೆನುತೊಕ್ಕಣಿಸಿದರೊಪ್ಪುಗೊಳದೆ (ಮೋಹತ. ೩೪–೩೮). **ಒಪ್ಪುಗೊಳ್ಳು**: ೧. ಕಂದನನು ಕೊಡುವೊಡೆ ಕೊಡಲ್ಲದೊಡಿಂದು ನೀನದನೊಪ್ಪುಗೊಳ್ಳೆಂದಿರಿಸಿ ನುಗುಳಿದನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧–೨೧). ೨. ಜನನದ ನೆಲೆಯನಱುಹಿದೊಡೊಪ್ಪುಗೊಂಬುದಕಲಸಿಕೆಯ ದೇನಿದ್ದುದು (ತೊರರಾ. ೧–೧೬–೨೬). [ಒಪ್ಪು$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಒಪ್ಪುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಂದಿಸು; ಉಂಟುಮಾಡು: ಕಳೆಯ ಲಿಂಗದೊಳೊಚ್ಚತವನೊಪ್ಪುಗೊಳಿಸಿದಾ ಕರುಣಿ ಗುರು (ಕವಿಚ. II, ೧೨೪ ಪುರದಮಲ್ಲಯ್ಯನ ವಚನ). ೨. ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಒಡಂಬಡಿಸು; ಮನವೊಪ್ಪಿಸು: ಮಂತ್ರಿಪನಂ ಸಂಧಿಸಿ ಸಂಧಿಕಾರ್ಯೋಚಿತ ವಚನನಿಚಯದಿನೊಪ್ಪುಗೊಳಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೩೨ ವ).

[ಒಪ್ಪುಗೊಳ್ + –ಇಸು$_3$]

ಒಪ್ಪುಗೊಳು 'ಒಪ್ಪುಗೊಳ್' ನೋ.

ಒಪ್ಪುಗೊಳ್ಳು 'ಒಪ್ಪುಗೊಳ್' ನೋ.

ಒಪ್ಪುದಾಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸನ್ನು ತಾಳು; ಸೊಬಗನ್ನು ಪಡೆ: ಪಾಣಿಪಲ್ಲವಂಗಳ ಗೆಡೆಗೊಂಡ ಕೆಂಪು ಕರಮೊಪ್ಪಿರೆ ಶೋಭೆಯಿನೊಪ್ಪುದಾಳ್ದ ಕೋಮಳೆಯರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೧೪೫).

[ಒಪ್ಪು$_2$ + ತಾಳ್$_1$]

ಒಪ್ಪುನುಡಿ (ನಾ). ಒಪ್ಪುವ ಮಾತು; ಹೊಂದಿಕೆಯಾದ ನುಡಿ: ಕನ್ನಡದಿಂಪು ಸಕ್ಕಜದೊಪ್ಪುನುಡಿಗಳ ಬಿನ್ನಣಮುಚಿತರಸದ ಪೆಂಪು (ತ್ರಿಭುತಿ. ೧೮–೨). [ಒಪ್ಪು$_1$ + ನುಡಿ$_2$]

ಒಪ್ಪುರುಷ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬ ಪುರುಷ. ೨. ಒಬ್ಬ ಪುರುಷನ ಪ್ರಮಾಣ; ಒಂದಾಳುದ್ದ: ಸೊಗಯಿಪ ನೇಱಿಲಿಂ ಬಡಗ ಮೂಱು ಮೊಱಂ ತರದಿಂದಮಾಗಿ ನೀನಗುಱಿಸೆ ಕಪ್ಪೆಯೊಪ್ಪುರುಷದೊಳ್ ಸಲೆ . . . ಇರ್ಪುರುಷಪ್ರಮಾಣದಿಂದೊಗೆವುದು ನೀರಧಾರೆ (ಜಟ್ಟಮ. ೧೧–೪); ಕುಱಿಮಾಟ್ಟುದೊಪ್ಪುರುಷದೊಳ್ ಪೊಗೆವರ್ಣದ ಪಾವು (ಜಟ್ಟಮ. ೧೧–೨೩). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಪುರುಷ]

ಒಪ್ಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವಾಗು; ಸುಂದರವಾಗು; ಅತಿಶಯವಾಗು: ತತ್ಪುರದಿನಶಶಿವಿಧಿಗಳುನ್ನತಿಕೆಯೊಳೊಪ್ಪುವಡೆದ ಪಗಡೆಯ ನಾಲ್ಗರ ದಂತೊಪ್ಪಿದುವು (ಜಯಕಾ. ೧–೫೫); ಒಪ್ಪುವಡೆದ ಮಾತಹುದಿದು (ಮೋಹತ. ೧೩–೧೦); ತನ್ನಿನಿಯನ ತಾಯ್‌ತಂದೆಯ ಕುಲಗಳನುನ್ನತಿಗೈದೊಪ್ಪುವಡೆದು ಮನ್ನಣೆವೆತ್ತ ಸಾಧ್ವಿಯರ ಮಹಿಮೆಗಳ ಸನ್ನುತಿಸುವಡೆನ್ನಳವೆ (ಹದಿಬ. ೨–೧೧). [ಒಪ್ಪು$_2$ + ಪಡೆ$_1$]

ಒಪ್ಪುವಿಕೆ (ನಾ). ಸಮ್ಮತಿ; ಅನುಮೋದನೆ: ಸಂವಿತ್, ಆಗೂಃ . . . ಪ್ರತಿಶ್ರವಃ, ಸಮಾಧಿಃ – ೧೦ ಅಂಗೀಕಾರದ ಹೆಸರುಗಳು. ಅಂದರೆ ನನಗಿರಲಿಯೆಂದೊಪ್ಪುವಿಕೆ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೩).

[ಒಪ್ಪು$_2$ + –ಇಕೆ]

ಒಪ್ಪುವೀಳ್ಯ (ನಾ). (ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ) ಒಪ್ಪಂದ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಕೊಡುವ ವೀಳ್ಯ (ಎಸಮ್ಮೆ. XV, ೧೩). [ಒಪ್ಪು$_2$ + ವೀಳ್ಯ]

ಒಪ್ಪುವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವಾಗು; ಅಂದವಡೆ: ಪೊನ್ನ ತೋರಣದಿಂದು ಕೂಲದ ಸೂಸಕಂಗಳಿನೊಪ್ಪುವೆತ್ತುನ್ನತಧ್ವಜದೋಳಿಯಿಂ ಬಿಡುಮುತ್ತಿನಿಂ ಕಡುಶೋಭೆವೆತ್ತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೪೮); ಹೊಳೆವ ಹೊಂಬೊಗರಿಗೆ ಬೆನಟಿಕ್ಕಿ ಕೈಯಾರ ಬೆಳಗಿದೊಡೊಪ್ಪುವೆತ್ತ ಆಳಲುವ ರತಿಯುರಸ್ಥಳದೆ ಭಸ್ಮಾಂಕಿತ ಕಳಸಕುಚಂಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೮–೨೨). [ಒಪ್ಪು$_2$ + ಪೆಱು$_1$]

ಒಪ್ಪೆ$_1$ (ನಾ). ಮೆರುಗು; ಹೊಳಪು: ಆಗ ಅವಳ ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ನಿಷ್ಕಳಂಕ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಅವಳ ಚೆಲ್ವಿಕೆಗೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಒಪ್ಪೆಯು ಈಗ ತಗ್ಗಿದೆ (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೧೪). [< ಒಪ್ಪು$_2$]

ಒಪ್ಪೆ$_2$ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮಕ್ಕಳ ಹೊಟ್ಟೆ (ಕಿ). [?]

ಒಪ್ಪೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆ. ೨. (ಅಲಂ) ಅತಿ ಸ್ವಲ್ಪ: ಉಪ್ಪವಳ್ಳಿಯವರಿಂಗೆಱೆಯಿಂ ಮೇಗೆ ಕೆಱೆಯ ಕೋಡಿಯಿಂ ಕೊಂಚಾಳದ ಹೊಳೆಯಿಂದತ್ತ ಹಡುವಲುಪಳ್ಳಿಯವರಿಂಗೊಪ್ಪೆಜ್ಜೆ ನೆಲಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಮ್ಯವಿಲ್ಲ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೧೨–೮; 1190).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಪೆಜ್ಜೆ (< ಪಜ್ಜೆ)]

ಒಪ್ಪೈಸು 'ಒಪ್ಪಿಸು' ನೋ.

ಒಪ್ಪೊತ್ತು 'ಒಪ್ಪೊರ್ಟ್ತು' ನೋ.

ಒಬ್ಬ 'ಒರ್ವ' ನೋ.

ಒಬ್ಬಂಟಿ 'ಒಬ್ಬೊಂಟಿ' ನೋ.

ಒಬ್ಬಂಟಿಗ 'ಒಬ್ಬೊಂಟಿಗ' ನೋ.

ಒಬ್ಬಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಹೂರಣ ಮತ್ತು ಕಣಕದಿಂದ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಭಕ್ಷ್ಯ; ಹೋಳಿಗೆ: ಪರಿಪರಿಯ ಕಾಯ್ಪಲ್ಯ ಕಲಸೋಗರಗಳೊಬ್ಬಟ್ಟುಂಡೆ ಚಕ್ಕುಲಿಕರಜಿಕಾಯ್ಪಾಯಸಗಳಿಂದಲಿ ಬೀಗರೌತಣವಾ ಅದರದೊಳ್ ನೆರೆಮಾಡಿಸುತ (ಅಚಾರವಿ. ೧೬–೭೨, ೭೩); ನಿತ್ಯವೂ ಒಬ್ಬಟ್ಟು ಪಾಯಸ ತಿಂದುತಿಂದು ಅತ್ತೆಯ ಬಾಯಿ ಸಪ್ಪೆಬಿದ್ದು ಹೋಯಿತು (ಹುಟ್ಟಹ. ೫೩); ನಾನಿನ್ನು ಮಡಿ ಉಟ್ಟುಕೊಂಡು ಒಬ್ಬಟ್ಟು, ಕರಿಗಡಬು ಮಾಡಿ ಹಬ್ಬದ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಬೇಕು (ಕೀಲುಗೊಂ. ೧೭); ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಮ್ಮನವರು ಹಬ್ಬದ ಅಡಿಗೆಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮುಗಿಸಿ ಒಬ್ಬಟ್ಟು ತಟ್ಟುತ್ತಾ ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ಇಬದು. ೬೪). ೨. (ಅಲಂ) ಏಟು; ಹೊಡೆತ: ಒಂದೆರಡು ಬಿಸಿಬಿಸಿ ಒಬ್ಬಟ್ಟು ಕೊಡಲೊ? (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಒಬ್ಬಟ್ಟು]

ಒಬ್ಬಣ್ಣಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಬಣ್ಣ (?): ಓಂ ಜಯ ಪರಮೇಶ್ವರ ಪರಮಾತ್ಮನೀಶ್ವರನುರ್ವ್ವೀ ಪರ್ವ್ವಯಡಂಗಿವನಾ ಕೊಂಡಿಪ್ಪನು ಒಬ್ಬಣ್ಣಿಗೆಯಾಗಿ ಯೋಗಿಮನದಳದ ಮನ (ಕಇ. II, ೪೧–೨; 1255).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಬಣ್ಣಿಗೆ]

ಒಬ್ಬಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಳ್ಳದ ಪ್ರಮಾಣ: ತಿಲಂ ನಿಸ್ತೈಲಮಾಗಿ ಪೊಡೊಬ್ಬಳಮೇಣಿಬ್ಬಳಮೆಣ್ಣೆಯಪ್ಪೊಡೆ ಭಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪–೫೭); ಹೊಱಗಣ ಭತ್ತವಂ ತಂದಱವಲ್ಲಿ ಮೂಲೆವತ್ತ ಹೇಱಿಂಗೊಬ್ಬಳ ಪುಳಗಣ ಭಣ್ಣಿಗೆ ಮೂಗುಱ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೦೦–೨೭; 1121); ಒಂದು ಕಱುವಿಂಗೊಬ್ಬಳಂ ಧಾನ್ಯಮಂ ಕೊಂಡು ಬಂದು ಜೀವಿಪ್ಪುದೆನಲಂತದಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಚಂಡೇರ. ೬೩–೨೧); ಮನೆಯಿಂದಾವಗಂ ತಂದಣ್ಣಾಲಂ ತೀವಿ ಬಟ್ಟಲೊಳೊಬ್ಬಳವನಿಂ ತಳೆದುಕೊಂಡೊಯ್ದು ಈವಂ (ಬಸವ. ೧೪–೨೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಬಳ$_1$ (< ಬಳ್ಳ)]

ಒಬ್ಬಾಗುಂಟೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪ್ರಭುಮಲ್ಲನೊಬ್ಬಾಗುಣ್ಟ ನಳಿಯಮ್ಮಡಗಲು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೪೭–೭; 880).

[?]

ಒಬ್ಬಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ವೊ[ಒ]ಬ್ಬಾಡಿಯ ನಿಭಗಿಯಲ್ಲಿ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೯, ಜಮಖಂಡಿ. ೩೮-೧೯; ?). [?]

ಒಬ್ಬಿ (ಅ). ಒಮ್ಮೆ; ಒಂದುಸಲ (ಕ). [?]

ಒಬ್ಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸು; ಏಕಚಿತ್ತ : ಇಬ್ಬರು ನಮಗೆ ಸ್ವಾಮಿಗಳೆಂದು ಸಖರೆಲ್ಲರೊಬ್ಬುದ್ಧಿಯಾಗಿ ನೋಡುವರು (ಭರಜ. ೫೨-೩೬); ಶ್ರದ್ಧೆಯಲ್ಲಿ ನೀವಿಂತು ಬಿಡದೊಬ್ಬುದ್ಧಿಯಲಿ ಭಜಿಸುವುದು (ನಿಭಾಗ. ೯-೧೬-೩೫); (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೨-೨೦ ನೋ).
[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಬುದ್ಧಿ]

ಒಬ್ಬುಳಿ$_1$ 'ಒರ್ವುಳಿ' ನೋ.

ಒಬ್ಬುಳಿ$_2$ 'ಒರ್ವುಟಿ' ನೋ.

ಒಬ್ಬುಳಿಕೆ 'ಒರ್ಬುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಒಬ್ಬುಳಿಕ್ಕು, ಒಬ್ಬುಳಿಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಒಂದೆಡೆ ಇಡು; ಕೂಡಿಡು : ಶ್ರೇಣಿಕಂ ನೋಡಿಯಾ ಪರಿಯಾಣಂಗಳನೊಬ್ಬುಳಿಕ್ಕಿ ಎಡದ ಕೈಯೊಳೊಂದು ತುತ್ತಂ ಸುನಕಂಗಳಿಗೀಡಾಡಿ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೯ ವ); ಎಲಗತಿ ಡಾಳೆ ನೀಂ ತ್ರಿಜಗಲೋಕದ ಚೆಲ್ವುಮನೊಬ್ಬುಳಿಕ್ಕಿದಂತಲಸದೆ ಪದ್ಮಜಂ ಸಮೆದನೆಂಬವೊಲೊಪ್ಪುವ ದೇಸಿಕಾರ್ತಿ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೫-೨೬); ನಾನಾ ವ್ಯವಹಾರದೊಳಂ ದೀನಾರಮನೊಬ್ಬುಳಿಕ್ಕಿ ನಾಮುತಿಭರದಿಂ ತಾನದ ಭಕ್ಷಿಸಿ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೨-೧೪). **ಒಬ್ಬುಳಿಯಿಕ್ಕು** : ಕದಲಿದ ಕರಣಂಗಳನೊಬ್ಬುಳಿಯಿಕ್ಕಿ ಹೃದಯಾಂಬುಜಮಧ್ಯದೊಳಗೆ ಮದನಾರಿಯ ಮನೆಗೊಳಿಸಿ ಸಮಾಧಿಯೊಳೊದವಿರ್ದನಾ ರಾಯಕುವರ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೬-೯೩). [ಒಬ್ಬುಳಿ$_2$ (< ಒರ್ವುಟಿ) + ಇಕ್ಕು]

ಒಬ್ಬುಳಿಗೂಡು 'ಒರ್ಬುಳಿಗೂಡು' ನೋ.

ಒಬ್ಬುಳಿಗೆಯ್ 'ಒರ್ವುಳಿಗೆಯ್' ನೋ.

ಒಬ್ಬುಳಿಗೊಳ್ 'ಒರ್ವುಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಒಬ್ಬುಳಿಯಿಕ್ಕು 'ಒಬ್ಬುಳಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಒಬ್ಬುಳಿಸು 'ಒರ್ಬುಳಿಸು' ನೋ.

ಒಬ್ಬೆ$_1$ 'ಒಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಒಬ್ಬೆ$_2$ 'ಒರ್ಬೆ' ನೋ.

ಒಬ್ಬೆರಕೆ (ನಾ). (?) : ನೆಲ್ಲಿಚಟ್ಟನು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನನೆಹಾಕಿ ಬೆಳಗಾಗೆ ಹಸುವಿನ ಹಾಲಿನೊಳರೆದು ಸಪ್ಪೆ ತುಪ್ಪವನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಆಮೇಲೆ ಈ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಅರೆದ ನೆಲ್ಲಿಚಟ್ಟನ್ನು ಬೆರಸಿ ಮೈಗೆ ಅಂಗ್ಯೆಯಂಗಾಲಿಗೆ ಸಹ ತಿಕ್ಕಿ ಒಬ್ಬೆರಕೆ ಮಾಡಿದ ನೀರನು ಮಿಂದು ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಪರಮಾನ್ನವ ಮಾಡಿ ಹೊಸತುಪ್ಪವ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಊಟಮಾಡಿ ಆಮೇಲೆ ಎಸರನ್ನವನುಣ್ಬಲು ದೇಹದ ಸಕಲ ಉಷ್ಣವೂ ಪರಿಹಾರಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೧೪೧).
[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಬೆರಕೆ]

ಒಬ್ಬೆರಲ್ 'ಒರ್ವೆರಲ್' ನೋ.

ಒಬ್ಬೆರಳು 'ಒರ್ವೆರಲ್' ನೋ.

ಒಬ್ಬೆಸು (ಕ್ರಿ). ವಿನಿಮಯ ಮಾಡು (?) : ಒಂದು ಕಾಲದಕ್ಕಿ ಸಿಕ್ಕಿದರೆ ಅಕ್ಕಿಯ ಕೊಟ್ಟು ಬಾಳ ಒಬ್ಬೆಸುವರು ತೋಟಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೪೪-೩೭ ; 1433). [?]

ಒಬ್ಬೊಂಟಿ, ಒಬ್ಬಂಟಿ (ನಾ). ೧. ಏಕಾಕಿ : ಯಾರವನು ಒಬ್ಬೊಂಟಿ ಎಚ್ಚರಿರುವವನು (ನೆಲಮು. ೮೭). ೨. ಏಕಾಕಿನಿ : ಅವಳನ್ನು ಒಬ್ಬೊಂಟಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿ ಈಗ ಪುನಃ ನೀವೇ ಬಂದು ಈ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ (ದೇವೀಚಾ. ೨೮). **ಒಬ್ಬಂಟಿ** : ೧. ಅವರು ಬಹಳ ದಿನಗಳಿಂದಲೂ ಒಬ್ಬಂಟಿಯಾಗಿಯೇ ಇದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).
[ಒಬ್ಬ (< ಒರ್ವ) + ಒಂಟಿ$_1$]

ಒಬ್ಬೊಂಟಿಗ, ಒಬ್ಬಂಟಿಗ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾಗಿರುವವನು; ಏಕಾಕಿ : ಅವರ ಸಂಗವನ್ನು ಬಯಸದೆ ಒಬ್ಬೊಂಟಿಗನಾಗಿಯೇ ಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಣಿಸ. ೨). **ಒಬ್ಬಂಟಿಗ** : ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಒಬ್ಬಂಟಿಗನಾಗಿರುವನು (ಮುಂಗಾಮು. ೨೭); "ಆವತ್ತಿನಿಂದ ಹಾಗಾದರೆ" ನೀವು ಇಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಂಟಿಗರೇ ಇದ್ದೀರೀ! (ಭಾರತಿ. ೩೭).
[ಒಬ್ಬ (< ಒರ್ವ) + ಒಂಟಿಗ]

ಒಬ್ಬೊಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಬೆರಳು, —ಬೊಟ್ಟು : ಇಟ್ಟ ಕಚ್ಚಿನ ಜೂಜಿನೊಳಗೊಬ್ಬೊಟ್ಟನರ್ಧಮೊಳಿನಿತುಳಿದಡಂ ದೃಷ್ಟಿಸಲ್ಕದು ಸೋಲವಲ್ಲಾ ಕೇಳ್ ನಿರಾಭಾರಿ (ಬಸಪು. ೨೦-೨೩).
[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಬೊಟ್ಟು$_1$]

ಒಮ್ಮಗ್ಗಲು 'ಒಮ್ಮಗ್ಗುಲು' ನೋ.

ಒಮ್ಮಗ್ಗುಲು, ಒಮ್ಮಗ್ಗಲು (ನಾ). ಒಂದು ಮಗ್ಗುಲು, —ಭಾಗ : ಖಂಡಿಗಾರ ಪೀಠದ ಬಲತುದಿಯ ಏಣಿನಮೇಲೆ ಒಮ್ಮಗ್ಗುಲಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡನು (ಪುನರು. ೫೫೮). **ಒಮ್ಮಗ್ಗಲು** : ಜನರೆಲ್ಲ ಭೂಮಿಯ ಒಂದೇ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ್ದರಿಂದ ಭೂಮಿಯು ನಾವಿನಂತೆ ಒಮ್ಮಗ್ಗಲಾದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೨೨).
[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮಗ್ಗುಲು (< ಮಗ್ಗುಲ್)]

ಒಮ್ಮಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದೇ ಮಟ್ಟ : ಯಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸಿದ ಮೊಳೆಗಳ ಸಮೂಹವು ಒಮ್ಮಟ್ಟವಾದ ಮೇಲ್ಮೈನಿಂದ ಕೂಡಿ ಹೊಳೆಯುತ್ತಾ ಅಂದವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಮುದ್ರಕ. ೫೫).
[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮಟ್ಟ$_1$]

ಒಮ್ಮಡಿ 'ಒರ್ಮಡಿ' ನೋ.

ಒಮ್ಮಣ (ನಾ). ಒಂದು ಮಣ (ಕ). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮಣ]

ಒಮ್ಮತ (ನಾ). ಒಗ್ಗಟ್ಟು; ಐಕ್ಯ : ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಒಮ್ಮತ ಸಮ್ಮತವಾಗಿ ರೋಣ (ಆರ್ಯಕ. ೪); ಏಕಮುಖವಾದ ಮತ್ತು ಒಮ್ಮತವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬರುವುದು ತ್ರಾಸವೆನಿಸಿದೆ (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೧೩೩).
[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮತ]

ಒಮ್ಮತ್ತರ್ 'ಒರ್ಮತ್ತರ್' ನೋ.

ಒಮ್ಮತ್ತಲು 'ಒರ್ಮತ್ತರ್' ನೋ.

ಒಮ್ಮನ$_1$ 'ಒರ್ಮಾನ' ನೋ.

ಒಮ್ಮನ$_2$ 'ಒರ್ಮನ' ನೋ.

ಒಮ್ಮನನೇಮ (ನಾ). ೧. ಏಕಚಿತ್ತದಿಂದ ಮಾಡುವ ನಿಯಮ, —ವ್ರತ; ಅತಿಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಮಾಡುವ ವ್ರತ : ಸ್ವಾಮಿ ಬಿಜಯಂಗೈದು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಸೋಮಶೇಖರ ನಿಮ್ಮನೊಮ್ಮನನೇಮುವಂ ಸಲೆ ಸಲಿಸಿ ಸಲಹೈಯೆನುತ ಬಿನ್ನೈಸೆ (ಬಸಪು. ೨೪-೫). ೨. ತನ್ನನ್ನೂ ಬೇರೆಯವರನ್ನೂ ಒಂದೇರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಭಾವಿಸುವ ವ್ರತ; ಸ್ವಪರಭೇದವಿಲ್ಲದಿರುವ ವ್ರತ (ಕ). [ಒಮ್ಮನ$_2$ (< ಒರ್ಮನ) + ನೇಮ]

ಒಮ್ಮನವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿರು; ಏಕಚಿತ್ತವಾಗಿರು : ಒಮ್ಮನವೆರಸಿ ತಪೋನ್ನತಿವಡೆದಿರ್ದ ನಿರ್ಮಳಾತ್ಮಕ ಶಿವನೊಡಲದಿಮ್ಮೇಳೆ ಹೊಯ್ವೆನೆಂದೆನುತ ಮಂದಾನಿಲ ಕಮ್ಮಲರ್ಗೋಲಗೆ ನುಡಿದ (ಮೋಹತ. ೬-೨೩). [ಒಮ್ಮನ$_2$ (< ಒರ್ಮನ) + ಬೆರಸು$_1$]

ಒಮ್ಮನಸೊಲಗೆ (ನಾ). ಒಂದುಮಾನ ಮತ್ತು ಒಂದು ಸೊಲಗೆ : ತುರಗಕೊಮ್ಮನಸೊಲಗೆಯಾಗಲು ತಾಂ ಘೃತವೆಂಟುಲಕ್ಷಖಂಡುಗವಿರಲುಂ ಅರಮನೆಯ ಅಶ್ವವೆಲ್ಲಕೆ ಕರಣಿಕ ನೀ ತಿಳಿಯಪೇಳು ಗಣಿತವಿಳಾಸ (ಭಾಸ್ಕರ. ೨೨-೪).
[ಒಮ್ಮನ$_1$ (< ಒರ್ಮಾನ) + ಸೊಲಗೆ$_1$ (< ಸೊಲ್ಲಗೆ)]

ಒಮ್ಮನಸ್ಕ (ನಾ). ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸಿರುವವನು; ಏಕಚಿತ್ತವುಳ್ಳವನು: ಕನ್ನಡಿಗರೆಲ್ಲರೂ ಒಮ್ಮನಸ್ಕರಾಗಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದೊಂದೇ ಮದ್ದು (ಕನ್ನನು. I, ೫೮). [ಒರ್ (< ಒಂದು₃) + ಮನಸ್ಕ]

ಒಮ್ಮನಸ್ಸು (ನಾ). ಒಂದೇಮನಸ್ಸು; ಏಕಚಿತ್ತ: ಎಲ್ಲರೂ ಒಮ್ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಅವರ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವರು (ಕಪವು. VI, ೭); ಒಮ್ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ . . . ಬದುಕುವವರು (ಸವತಿ. ೬೯); ಲುಕಾಪ್ಸನು ಕತ್ತನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಬಗ್ಗಿಸಿ ಅದನ್ನೇ ಒಮ್ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕಾದನು (ಮಲೆನಾ. ೧೫).
[ಒರ್ (< ಒಂದು₃) + ಮನಸ್ಸು]

ಒಮ್ಮಱ (ನಾ). (?); "ಒಂದು ಮೊರ" (ಚನ್ನವ. ಕ. ಕೋಶ): ಮಹಾಘನ ಶ್ರೀಗುರುಲಿಂಗವೆ ಗುರುವಲ್ಲದೆ ಪಿತನೊಂದು ಗುರುವೆ ಮಾತೆಯೊಂದು ಗುರುವೆ ಭ್ರಾತನೊಂದು ಗುರುವೆ ಸತಿಯೊಂದು ಗುರುವೆ ಸುತನೊಂದು ಗುರುವೆ ಗುರುಗುರುವೆಂದೇನೋ ಒಮ್ಮಱ [ಪಾಠಾಂ. ಒಮ್ಮೊಱ] ಗುರುವೆ ಆ ಮಹಾಘನ ಗುರುಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಇವೆಲ್ಲವ ಸರಿಗಂಡಡೆ ಅಘೋರನಾಯಕನರಕ ತಪ್ಪದು ಕೂಡಲ ಚನ್ನಸಂಗಮದೇವಾ (ಚನ್ನವ. ಕ. ೪೬೪).
[ಒರ್ (< ಒಂದು₃) + ಮಱ (< ಮೊಱ ?)]

ಒಮ್ರ್ಮಾನ 'ಒವರ್ಮಾನ' ನೋ.

ಒಮ್ರ್ಮಾರು 'ಒವರ್ಮಾರ್' ನೋ.

ಒಮ್ಮಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಪಕ್ಕ, —ಮಗ್ಗುಲು.
ಒಮ್ಮಾಲಾಗು = ಒಂದು ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ವಾಲು, —ಸರಿ: ವೀರಭಟರು ತತ್ತರದಜೀವುತ ಬರಲೋರಂತೆಯೊಮ್ಮಾಲಾಗಿ ತೇರ ಮಿಣಿಯ ಹಿಡಿದಂದದಿ ಪೌಜೆಲ್ಲ ಸೇರಿತು ಹೋಗಿ ಹೆನ್ನೆಲೆಯ (ನಾಗಕು. ೧೭–೭೮).
[ಒರ್ (< ಒಂದು₃) + ವಾಲು₂]

ಒಮ್ಮಾಳಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಮಾಳಿಗೆ; ಒಂದಂತಸ್ತಿನ ಮನೆ: ಏಚಿಯಕ್ಕನು ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಕ್ಕೆ ಕಬ್ಬಪ್ಪುನಾಡೊಳೊಮ್ಮಾಳಿಗೆಯ ಹಳಲು ಪಟ್ಟಸಾಲೆಯ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. II, ೧೪೧–೭೮; 1139).
[ಒರ್ (< ಒಂದು₃) + ಮಾಳಿಗೆ]

ಒಮ್ಮಿಸು, ಒಮ್ಮೈಸು (ಕ್ರಿ). "ಕೂಡಿಸು; ಸೇರಿಸು" (ಉದ್ಭದೇ. ಕೋಶ): ಮುಮ್ಮಯ್ಯಂ ಹೆಮ್ಮಯ್ಯಂ ಕಮ್ಮದೊಳೊಮ್ಮಿಸಿ ಕಿಱುಮಯ್ಯಂ ಜೊಮ್ಮಿನ ಜಾನಮ್ಮಚ್ಚಿಸಿ (ಉದ್ಭದೇ. ೭–೪೬). **ಒಮ್ಮೈಸು**: ಒಮ್ಮೈಸಲ್ಪೊನ್ನ ಪಾಗುಂ ನವನವಮಣಿ ಮುಕ್ತಾದಿ ಭೂಷಾಂಗದಂಗಳ್ (ಮೈಸೂಮೆ. ೫–೧೭೭). [ಒಮ್ಮು₁ + –ಇಸು₃]

ಒಮ್ಮು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅನುಸರಿಸು; ಹಿಂಬಾಲಿಸು; ಜೊತೆಗೂಡು: "ಒಮ್ಮು – ಅನುವರ್ತನೇ (ಒಪ್ಪು)" (ಶಮಧಾ); ಭಕ್ತಿಯೊಮ್ಮದು ನಮ್ಮ ಕುಲದಲಿ ಭಕ್ತರಾರುಂ ಬಾಳರಿಂತಹ ಭಕ್ತಿಗಂಜುವೆನು (ಬಸವು. ೨೭–೫೪). ೨. ಒಪ್ಪು; ಒಪ್ಪಿಕೊ; ಒಡಂಬಡು: ಅರೊಮ್ಮುವರಸುರ ರ್ಕಳ ಭಾರಿಯ ಭಯ ಪರಿಹರಿಸಲ್ (ಕುಮಾವಿ. ೯).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಪ್ಪು; ಮಲ. ಒಕ್ಕು; ತುಳು. ಒಂಬು; ತೆಲು. ಒಪ್ಪು]

ಒಮ್ಮು₂ (ನಾ). ೧. ಮೇಳನ; ಹೊಂದಿಕೆ; ಸಾಮರಸ್ಯ; ಐಕ್ಯ (ಕಿ). ೨. ಏಕಾಕಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಒಬ್ಬಂಟಿಗನಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅಸಹಾಯಕತೆ: ಕಂಪನನೆಂಬ ಭೂಪನ ಮಗನು ಮತ್ತೊಮ್ಮಿನಲಿ ಬಲುಗಾಳೆಗವಕಾದಿ ವಿರೋಧಿ ಸೇನೆಯೊಳಾನೆವರಿವರಿದು ಬಗೆಯೆ ನಿನ್ನಭಿಮನ್ಯುವಿನ ವೋಲಗಣಿತರನಸಿಯರೆದು ಸುರಪನ ನಗರಿಗೈದಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯. ೭–೩೨). ೩. ಎಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒರುಮ್ಮೈ; ಮಲ. ಒರುಮ; ತುಳು. ಒಟ್ಟಿ]

ಒಮ್ಮುಕೆ 'ಒಮ್ಮುಖ' ನೋ.

ಒಮ್ಮುಕ್ಕುಳ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಾರಿ ಬಾಯಿ ತುಂಬುವಷ್ಟು; ಒಂದು ಮುಕ್ಕು, —ತುತ್ತು: ಇಕ್ಕಿದತ್ತು ಸಿರಿಯಂ ಸರಸೀಜಂ ಚಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳಗಲ್ದುವು ನೆಯ್ದಿಲ್ ನಕ್ಕುದೆಯ್ದೆ ತಮಮೆಂಬ ತಮಕ್ಕೊ [ಪಾಠಾಂ. ಮೆಕ್ಕೊ, ಮುಕ್ಕಂ]ಮ್ಮುಕ್ಕುಳಾದುದು ಜಗದ್ವಿಧುಬಿಂಬಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೪–೧೦೩).
[ಒರ್ (< ಒಂದು₃) + ಮುಕ್ಕುಳ್]

ಒಮ್ಮುಖ, ಒಮ್ಮುಕ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಮುಖ; ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿ; ಐಕ್ಯತೆ: ನೆರವು ಬಹುದೋರೆಂದವೊಮ್ಮುಖವೊಂದು ಸಂಕೇತ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨–೧೯). ೨. ಒಂದು ದಿಕ್ಕು, —ದೆಸೆ; ಒಂದು ಪಕ್ಕ: ಮಾನವರುಗಳು ಭಾಗೀರಥಿ ಜಲದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನವಮಾಳ್ಪರೊಮ್ಮುಖದಿ (ಮೋಹತ. ೬–೩೮). **ಒಮ್ಮುಕೆ**: ೩. ಒಂದು ಭಾಗ, —ಅಂಶ: ಸರ್ವ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವೊಂಮುಕ ಸುಂಕಬಿಟ್ಟು (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೨೬–೯; 1430).
ಒಮ್ಮುಖವಾಗು = ಒಂದು ಮುಖವಾಗು; ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳದ್ದಾಗು: ಹೊಕ್ಕರೊಮ್ಮುಖವಾಗಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೭–೨೮); ಅದರವೆಲ್ಲ ಒಮ್ಮುಖವಾಗಿ . . . ಬಂದರೆ (ಕನ್ನನು. I, ೧೮).
[ಒರ್ (< ಒಂದು₃) + ಮುಖ]

ಒಮ್ಮುಡಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಿರೀಟ: ಮುಮ್ಮುಡಿಯ ನಾಲ್ಮಡಿಯ ದಿವ್ಯತೇಜಂಗಳಂ ಒಮ್ಮುಡಿಯೊಳಾಂತೆಸೆವ ಧೀರಂಗೆ ಮಂಗಳಂ (ಹೊಂಗಳು. ೩೫–೪). [ಒರ್ (< ಒಂದು₃) + ಮುಡಿ₃]

ಒಮ್ಮೆ 'ಒವರ್ಮೆ' ನೋ.

ಒಮ್ಮೆಯ್ 'ಒವರ್ಮೆಯ್' ನೋ.

ಒಮ್ಮೆರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ (?): ಕೇಶವದೇವರ ಕೆಯಿಂ ಮೂಡಣ ಒಂಮೆರೆಯಲು ಯೆರೆ ಮತ್ತ ೫ ಯಾಕೆಯಿಂ ತೆಂಕಲು ಹತ್ತಿರ ಒಮ್ಮೆರೆಯಲು ಹರಳ ಕೆಯಿ ಮತ್ತ ೧ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೭೬–೪೫; 1183).
[?]

ಒಮ್ಮೆಲೆ (ಅ). ಒಂದೇ ಸಾರಿಗೆ; ಥಟ್ಟನೆ; ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಹಾಗೆ; ಒಮ್ಮಿಗೆ: ಈ ನದಿಯು ಒಮ್ಮೆಲೆಯೆತ್ತರವಾದ ಗುಡ್ಡದ ಕೆಳಗೆ ಬೀಳದೆ (ಕಭಾಗ. ೧೮); ಒಡ್ಡು ಒಮ್ಮೆಲೆ ಒಡೆದು ಬಿಟ್ಟಿತು (ಹಬ್ಬಬ. ೩); ಶರೀಘರು ಬಳಸಿದ ಗತಿ ಗತ್ತುಗಳು ಜನಮನವನ್ನು ಒಮ್ಮೆಲೆ ಹಿಡಿಯುವಂಥವುಗಳು (ಶರೀಫ. ೧ ಮೊದಲಮಾತು).
[ಒಮ್ಮೆ (< ಒವರ್ಮೆ) + –ಲೆ ?]

ಒಮ್ಮೈಸು 'ಒಮ್ಮಿಸು' ನೋ.

ಒಮ್ಮೊಗ (ನಾ). ೧. ಏಕಾಭಿಪ್ರಾಯ; ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸು; ಒಂದೇ ದೃಷ್ಟಿ (ಕಿ). ೨. ಒಂದು ಪಕ್ಕ: ಮೊಗಸಿತರಿಬಲವನನುಸಾಲ್ವಕನ ಸೇನೆಯೊಮ್ಮೊಗದೊಳೆರೆಯುಗಿದ ಫಣಿಕುಲದಂತೆ (ಜೈಮಿಥಾ. ೧೨–೧೩).
[ಒರ್ (< ಒಂದು₃) + ಮೊಗ₂]

ಒಮ್ಮೊಗವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಒಂದೇ ಮುಖವಾಗು; ಒಟ್ಟಾಗು; ಕೂಡಿರು: ತಳಿರುಗಾಸೆಯ ಧೋತ್ರ ಬಹಿರ್ವಾಸ ಮೂಗಿನಿಂದಿಳಿದ ನಾಮಗಳ ವೈಷ್ಣವರು ಗಳಿಲನೆ ನಿಳಯದಿಂ ಬಂದರೊಮ್ಮೊಗವೆತ್ತು (ಮೋಹತ. ೧೭–೩೦).
[ಒಮ್ಮೊಗ + ಪೆಱು₁]

ಒಮ್ಮೊತ್ತ (ನಾ). ಒಂದೇ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ: ಕಳವಳಿಸುತೊಮ್ಮೊತ್ತವಾದುದು ಸಕಲ ಮುನಿ ನಿಕರ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬–೧೫); ಗುಹೆಯೊಳಗೆ ಖಳನೊಮ್ಮೊತ್ತವನು ಮಾಡಿದನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೩೨–೫೧).
[ಒರ್ (< ಒಂದು₃) + ಮೊತ್ತ]

ಒಮ್ಮೊನೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಮೊನೆ, —ತುದಿ, —ಕೊನೆ: ಮನವ ನೊಮ್ಮೊನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲಿಸಿ (ವಿಸೀಗೀ. ೯೧). ೨. ಒಂದು ಯುದ್ಧ; ಸೈನ್ಯಾಗ್ರ: ಸೈನಿಕವ್ಯೂಹದಂತೆ ಸುಶಿಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಒಮ್ಮೊನೆಗೆ ನುಗ್ಗುವ (ಕಬಸಾ. ೪೦). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮೊನೆ$_1$]

ಒಮ್ಮೊೞ 'ಒರ್ಮೊೞ' ನೋ.

ಒಯ್$_1$, ಒಯಿ, ಒಯ್ಯಿ, ಒಯ್ಯು (ಕ್ರಿ). ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು; ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗು; ಸಾಗಿಸು; ನಡೆಸು: ದಮ್ಮಮುಮಂ ಪೊನ್ನುಮಂ ಕೇಳಿ ಮಾಡಿ ಮುಂದೆ ಸೂಸುತ್ತುಮೊಯ್ವು [ಪಾಠಾಂ. ಉಯ್ವು]ದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೪-೨); ಕನಕಶ್ರೀಯುಂ ಗಗನಗಾಮಿನೀವಿದ್ಯೆಯಿನೊಯ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೬೦ ವ); ದ್ರೋಣನಿದಿರಾಗಿ ಧರಣಿಪನ ಸತ್ಕರಿಸಿ ನೆಲೆಯುಪ್ಪರಿಗೆಗೊಯ್ದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೫೬); ಚಪಲಾಕ್ಷಿ ಸೀತೆಯನು ಖಳನು ಕದ್ದೊಯ್ವಾಗ ನಿಪುಣರಿವರಿದ್ದು ಇನ್ನೇನು ಮಾಡಿದರು (ಪುರಂದ. ೨-೬೦-೪). **ಒಯಿ**: ಇಂದೆ ಯೀಗಳೆ ಯೀತೆಱದೊಳೀ ಮಂದಿಯಂ ಕೊಂಡೊಯಿದಪೆಂ (ಬಸವು. ೪೪-೬೯); ಕಡುದಿಟ್ಟನೆನಿಸುವ ಮಗನ ನೀನೊಯಿ ಹಾಲು ಬೆಣ್ಣೆಯನು ಕೊಟ್ಟು ಸಲಹೆನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೨೩). **ಒಯ್ಯಿ**: ಒಯ್ಯಿ ಒಯ್ಯಿ ಸೆಳೆದೊಯ್ಯಿ (ಗೋಕುನಿ. ೩೯-೧೦). **ಒಯ್ಯು**: ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಒಯ್ಯುವುದಕ್ಕೂ ಮುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕೂ ತಕ್ಕ ಅನುಕೂಲತೆಯಾಯಿತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೮೩); ವಿಶ್ವನಾಥನೆದುರು ತನ್ನ ಕೊನೆಯ ಅರಿಕೆಯನ್ನು ಒಯ್ಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಿಟ್ಟಿಗೆ ಬರುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ (ಗಂಮಾಯಿ. ೧).

[ದೇ. ‖ **ತಮಿ.** ಒಯ್; **ತುಳು.** ಒಯಿ; **ಕೊಡ.** ಉಯ್ಯ = ರಭಸ; **ಪರ್ಜಿ. ಗಡಬ.** ಉಯ್; **ಗೊಂಡಿ.** ವೊಯ್ತ್ ಆನಾ; **ಕುಇ.** ಒಪ, ಓವ; **ಕುವಿ.** ಒಇಯಲಿ; **ಮಲ್ತೊ.** ಒಯೆ]

ಒಯ್$_2$ (ಅ). ಸಂಕಟ, ವ್ಯಥೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ಕಯ್ಯೇೞದೆ ಕಾಲೇೞದೆ ಮೆಯ್ಯೆಲ್ಲಂ ತೊನ್ನುಗೊಂಡು ದುಃಖಂಬಟ್ಟೋವೊಯ್ಯೆಂದೊಳಱುತ್ತಿರ್ಪರ್ ಚರ್ಯಾದಿ ಜಿನೇಂದ್ರ ಧರ್ಮಮಂ ಪೞಿದವರ್ಗಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೭೭). [?]

ಒಯಕ್ (ಅ). ಓಕರಿಸುವಾಗ ಆಗುವ ಶಬ್ದ.

ಒಯಕ್‌ಅನಿಸು = (ಆಲಂ) ಸಾಯಿಸು; ಮರಣಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅವನನ್ನು ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆಯೇ ಒಯಕ್ ಅನಿಸಿಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ). ಒಯಕ್ಕೆನ್ನು = ೧. ಒಯಕ್ ಎಂದು ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಓಕರಿಸು (ಕ). ೨. (ಆಲಂ) ಸಾಯು; ಮರಣಹೊಂದು: ಅವನು ಒಯಕ್ಕೆಂದನು (ರೂಢಿ). [?]

ಒಯಿ 'ಒಯ್$_1$' ನೋ.

ಒಯಿನ (ನಾ). (ಕರಾ) ಉಪಾಯ. [← **ತುಳು.** ಒಯಿನೊ]

ಒಯಿರಿ, ಒಯ್ರಿ (ನಾ). ಹಗೆ; ಶತ್ರು: ಅಡಿಯಿಟ್ಟನೀ ವನವಾಸದೆಡೆಗ ವರೊಯಿರಿ ಕುರುರಾಯ (ಜಿನಭಾ. ೪೭-೨೧). **ಒಯ್ರಿ**: ಜನ್ಮದೊಯ್ರಿಯಹ ತಾಮರಸಕೊಲಿದೆನ್ನ ಕಡುಸುಕ್ಕಿಸಿ (ಪರಶು. ೧೨-೧೬).

[< **ಸಂ.** ವೈರಿ]

ಒಯ್ಕನೆ (ಅ). ನೆಟ್ಟನೆ; ನೇರಾಗಿ; ಸ್ಫುಟವಾಗಿ: "ಒಯ್ಕನೆಯೆನೆ ನೆಟ್ಟನೆಯೆನೆ ನೆಟ್ಟಗೆಯೆನೆ . . . ಪರಿಸ್ಫುಟಾರ್ಥವಿಧಾನಂ" (ಶಮದ. ೩೦೭); ಮೃದುತರ ಮಾರ್ಗದೆ ಕೆನ್ನಂ ಮದನಶರಾನೀಕಮೊಯ್ಕನೊಲವಂ ಪಡೆಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೦೧); ಕಲ್ತ ನಿಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಮೆಱೆದಪ್ಪೆನೆನ್ನ ವಿದ್ಯೆಯನಱಿದೊಯ್ಕನೆ ನೆರೆದು ನೋೞ್ಪುದನಿಬರುಮೀಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೫); ಇಂತು ತೊೞ್ತಿಂಬವೊಲೊಯ್ಕನೆ ನೆಗೞ್ದಪೆ (ರಸರ. ೩-೧೬೮).

[ಒಯ್ಕು$_0$ + -ಅನೆ$_1$]

ಒಯ್ತರು (ಕ್ರಿ). ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ: ಸೋಡೆನ್ನನಟ್ಟಿದರೆಲ್ಲರ ಸಡುಗುಡನಾಡಿದಂತೊಯ್ತಹೆನೆನುತ ಔಡುಗಚ್ಚಿತ್ತಿತ್ತ ಕೈಯೆತ್ತಿ ಹರಿದು ಮುಂದೋಡಿದನೊಬ್ಬನೊಬ್ಬೆಯೊಳು (ಭರಚ. ೫೩-೪೫).

[ಒಯ್$_1$ + ತರು$_1$ (< ತರ್)]

ಒಯ್ನ 'ವೈನ' ನೋ.

ಒಯ್ಪುಚ್ಛ (ನಾ). ಪಾಶ; ಉರುಲು: ಇಡಿ ಜನಾಂಗದ ಕೊರಳಿಗೇ ಒಯ್ಪುಚ್ಛ (ಉರುಳು)ವಾಗುವುದು (ಹಗಲಿ. ೭೧). [?]

ಒಯ್ಯಗೆ (ಅ). ಮೆಲ್ಲನೆ; ಮೃದುವಾಗಿ: ಒಯ್ಯಗೆ ಪಾರ್ದೆಚ್ಚ ವೃಷಾಂಕನಂಬು ತನುವಂ ಪಚ್ಚಂತೆ ಕೊಂಡತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೬); ಬಗೆಯದೆ ನಡೆವಳಿಗರಸಂ ಪಗೆವರ ಮನೆಗೆಯ್ದಿ ಬೞಿಕ ಜಾಱುವವೊಲ್ ಸಂಪಗೆಯ ನನೆಗೆಯ್ದಿ ಬೞಿಕೊಯ್ಯಗೆ ಜಾಱುವ ತುಂಬಿ ನಗಿಸಿದುದು ಮಲ್ಲಿಗೆಯಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೫೮).

ಒಯ್ಯಗೊಯ್ಯಗೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಒಯ್ಯಗೊಯ್ಯಗೆ ನಗೆಗಣ್ಗಳಾಲಿ ಮುಗುೞ್ದಂತಿರೆ ಮುಚ್ಚಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೯); ಈ ತನ್ವಿಯರೊತ್ತಿನೊಳ್ ಸಡಸುಡಂಗೆಯ್ದಿರ್ಪೆನೆಂದೊಯ್ಯಗೊಯ್ಯಗೆ ಸಾರ್ವಂಗಜನೊಯ್ಯಗೊಯ್ಯಗೊಳಸಾರ್ದಿರ್ದು (ಅಜಿಪು. ೬-೩೪).

[ಒಯ್$_0$ + -ಅಗೆ$_3$]

ಒಯ್ಯನೆ (ಅ). ೧. ಮೆಲ್ಲನೆ; ಮೃದುವಾಗಿ; ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ: ಮಲಯಾನಿಲನೊಯ್ಯನೆ ಪತ್ತಲೆಯುಂ ನೆಲೆಯಿಂ ಕೞಲ್ಚುಗುಂ ವಿಟಪಿಗಳೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೫೪); ಇನಿಯಳ ಕೆಂದಳಂ ತಳಮನೊಯ್ಯನೆ ಸೋಂಕೆ ಪೊದೞ್ದ ನಾಣ ಪೆಂಪಿನೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೪-೪೯); ಬಿರುದಿನ ಕವಿಯೆನಿಪ್ಪ ಹಂಪೆಯ ರಾಘವಾಂಕನೊಯ್ಯನೆ ಪೇೞ್ದಂ (ಹಚಕಾ. ೧-೩೨); ಕಾಲ್ಗೆಟ್ಟೆಳೆಯುಲಾಜದೊಯ್ಯನೆ ನಡೆವ ತೇರ್ಗುದುರೆಯಂ ಕಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೪೧); ನಲವಿನೊಳು ಒಸೆದೊಲವಱಿತೊಯ್ಯನುಚಿತೋಪಚಾರವನೆಸಗುವುದೇಕಚಿತ್ತದೊಳು (ಹದಿಬ. ೩-೧೬); ತಂಗಾಳಿಯೊಯ್ಯನೆ ಬೀಸುವಲ್ಲಿ (ವಿಸೀಗೀ. ೩೯-೧೦).

ಒಯ್ಯನೊಯ್ಯನೆ, ಒಯ್ಯೊಯ್ಯನೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಅವರ ಸುಯ್ಗಳ ಗಾಳಿಯೊಳೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನಳ್ಳಾಡುವುದಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೮೩); ಆಕಾಶಗಂಗೆ ಧರೆಗಿೞಿವಾಕಾರದಿನೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನವತರಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೦೨); ಪದಹತಿಯಿಂ ಮಡಿಗುಂ ಕ್ರಿಮಿಸಮಿತಿಯೆಂದು ಬಗೆದಾರಯ್ವುತ್ತಡಿಯಿಡುವನೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನೆ ಪೊಡವಿಯೊಳ್ (ವೃಷವಿ. ೨೬-೬); ಮಱಿದುಂಬಿಗಳ ಗಾನಕ್ಕೆ ಕೊರಳನೊಲೆದಾಡುವಂತೊಯ್ಯೊಯ್ಯನೊಲೆದಾಡುವ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೬). ಒಯ್ಯನಾಗು = ಮೆಲ್ಲಗಾಗು; ಕಾಂತಿ ಕಡಮೆಯಾಗು; ನಿಸ್ತೇಜವಾಗು: ಸೊಡರ್ಗುಡಿಯೊ [ಪಾಠಾಂ. ಮೆ, ಮ್ಮೆ]ಯ್ಯನಾಗಿ ಪೊಸಮಲ್ಲಿಗೆ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಕಂಪುನಾಱಿ ತಣ್ಪಡಿದೆಲರೂದೆ. . .ನಿಟ್ಟಿಸಿದಂ ಬೆಳಗಪ್ಪ ಜಾವಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೧೦).

[ಒಯ್$_0$+ -ಅನೆ$_1$]

ಒಯ್ಯರ 'ಒಯ್ಯಾರ' ನೋ.

ಒಯ್ಯರಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಸಮಾನವಾಗು; ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು; ಅನುಸಾರವಾಗು: ತೊದಳ್ನುಡಿ ವೀಣಾಧ್ವನಿಗೊಯ್ಯರಂಗುಡೆ (ಅನಂಪು. ೮-೮). [ಒಯ್ಯರ (< ಒಯ್ಯಾರ) + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಒಯ್ಯರಂಬಡೆ 'ಒಯ್ಯಾರಂಬಡೆ' ನೋ.

ಒಯ್ಯರವಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಒಯ್ಯಾರವನ್ನು ತಾಳು, —ಹೊಂದು: ನೆಱೆ ಸೊಗವಾಂತು ಕಂತುನಿಭನೀ ಚಿಕದೇವನರೇಂದ್ರಚಂದ್ರಮಂ ಪೊಱಮಡೆ ಮಾಡವೇಱಿ ಪುರಯೌವತಮೊಯ್ಯರವಾಂತು ನಿಂದು (ಅಪ್ರತಿ. ೨೪-೧೭). [ಒಯ್ಯರ (< ಒಯ್ಯಾರ) + ಆನ್$_1$]

ಒಯ್ಯಾರ, ಒಯ್ಯರ (ನಾ). ೧. ಸೊಗಸು; ಅಂದ; ಚಂದ; ಬೆಡಗು; ಬಿನ್ನಾಣ: ಅಲ್ಲಿಯೊರ್ವಳ್ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮುಗುಳಹಾರ ಕ್ಕೊಯ್ಯಾರಮುಪ್ಪ ಪಚ್ಚೆಸಾರಮಂ ಸಮೆಯಲೆಂದು (ಪಾಶ್ವಪು. ೯–೪೬ ವ); ಪಚ್ಚೆಯ ಪರಿಗೆಯ ಪಸರದ ಪಾರಿಯದೊಯ್ಯಾರದ ಕೆಂದಟ್ಟಿನ ಪಂತಿಯ (ಗಿರಿಕ. ೬–೫೫ ವ); ಒಯ್ಯಾರದಲಿ ರಾವ್ತರು ಮುಂದೆ ತಲೆದೋಱಿದರು (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ರೋ ೯. ೧೨–೭); ಕಲ್ಲಡಿಯೊಳಗೊಯ್ಯಾರದಿಂ ಪಾಸಿದನು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪–೪೫); ಜೀಯ ಚಿತ್ತಯ್ಸು ಬಹುರಚನೆಯಿಂದರಮನೆಯ ನೊಯ್ಯಾರದಿಂ ಗೆಯ್ದೆಂ (ಚಬಪು. ೫–೫೩); ಒನಪು ಒಯ್ಯಾರಮಾಡುತ್ತ ಸಂಗೀತ ಸಾಧನಗಳೊಡನೆ ಗಾಯನವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದಳು (ಕುಂಕುಮ. ೬೧). ೨. ದಯೆ; ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ: ತಲೆವಿಡಿದು ತೆಗೆದು ವೀರೇಶನವರಂ ಒಯ್ಯಾರಮುಳಿದು ತಲೆಗಳನರಿವ ಸಮಯದೊಳ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦–೨೪೧). ೩. ಆಸೆ; ಪ್ರೀತಿ: ತೀರ್ಥಪ್ರಸಾದದಲ್ಲಿ ಒಯ್ಯಾರಮುಂಬಟ್ಟನೆ (ಘಸವ. ೨೮). **ಒಯ್ಯರ**: ೧. ಒಯ್ಯರಮಾಡುದಾಯ್ದು ಕಟ್ಟಿದ ಕರಂಬವಾಸಿಗದ ಕುಸುಮು ವಿಸರದ ಪಸರಂ (ಅನಂಪು. ೪–೭); ಒಯ್ಯರ ದೊಳೂಱಿದ ಗದೆಯುಂ (ಚಕವಂ. ೧೩೧–೧೮). 'ಓಯಾರ' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಯಿಲ್, ಒಯ್ಯಾರ; ತೆಲು. ಒಯಾರ, ಒಯ್ಯಾರ]

ಒಯ್ಯಾರಂಬಡೆ, ಒಯ್ಯರಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಒಯ್ಯಾರವನ್ನು ಹೊಂದು, —ಪಡೆ: ಓದಿನೊಳ್ ಮಾಧುರ್ಯಂಬಡೆದು ಪಾಡಿನೊಳ್ ಪರಿವಡೆದು ನುಡಿಯೊಳ್ ನಯಂಬಡೆದು ವೀಣೆಯೊಳ್ ಜಾಣಂ ಮೆಱೆದು ಉಪಚಾರ ದೊಳೊಯ್ಯಾ [ಪಾಠಾಂ. ಯ್ಯ]ರಂಬಡೆದು (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ). **ಒಯ್ಯರಂಬಡೆ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. 'ವೈಯಾರಂಬಡೆ' ಪರಾ. [ಒಯ್ಯಾರ+ ಪಡೆ$_1$]

ಒಯ್ಯಾರಗಾತಿ (ನಾ). ಬೆಡಗಿ; ಸೊಗಸುಗಾತಿ; ಒನಪಿನವಳು. 'ವೈಯಾರಗಾತಿ' ಪರಾ. [ಒಯ್ಯಾರಗಾರ+–ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಒಯ್ಯಾರಗಾರ (ನಾ). ಅಂದಗಾರ; ಸೊಗಸುಗಾರ. 'ವೈಯಾರ ಗಾರ' ಪರಾ. [ಒಯ್ಯಾರ+ –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಒಯ್ಯಾರಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಒಯ್ಯಾರಗಾತಿ. 'ವೈಯಾರಗಿತ್ತಿ' ಪರಾ. [ಒಯ್ಯಾರ+ –ಗಿತ್ತಿ]

ಒಯ್ಯಾರತನ (ನಾ). ಅಂದಗಾರಿಕೆ; ಸೊಗಸುಗಾರಿಕೆ: "ಲಲಿತ–ಒಯ್ಯಾರತನ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೭೭). 'ವೈಯಾರತನ' ಪರಾ. [ಒಯ್ಯಾರ+–ತನ]

ಒಯ್ಯಾರಿ (ನಾ).=ಒಯ್ಯಾರಗಾತಿ: ನಿಡುದುಱುಬಿನೊಯ್ಯಾರಿ ಬೈತಲೆಯ ಶೃಂಗಾರಿ (ಮಹಾವಿ. ೬–೧೮); "ಆ ಒಯ್ಯಾರಿ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬಂದಳು ಹೇಗೆ?" (ಜೀವಪ್ರ. ೧೦). 'ವೈಯಾರಿ' ಪರಾ.
[ಒಯ್ಯಾರ+–ಇ$_2$. / ತಮಿ. ತೆಲು. ಒಯ್ಯಾರಿ]

ಒಯ್ಯಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸವರು; ಲೇಪಿಸು: ಮುಂದಲೆಯನಲೆವ ನುಣ್ಗು ರುಳನೊಯ್ಯಾರಿಸುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೫–೪೩); ಬೋಳಯಿಸಿ ಬಿಗಿದು ಬೆಂಗೆ ವಾಯ್ದೋವುತೊಯ್ಯಾರಿಸುತ ಪೋಗೆ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೪–೨೨); ಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರೇಮದಿಂ ತೊಡವುಗಳನೊಯ್ಯಾರಿಸುತ ನಿಂದಿರ್ದ (ಕೋಗಯ. ೫–೫). ೨. ಕ್ರಮಗೊಳಿಸು; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿಸು: ಸಕಲಬಲ ಮಾದ್ರೇಶ್ವರನ ಹೇಳಿಕೆಯಲೊಯ್ಯಾರಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨–೯). 'ಓಯಾರಿಸು' ಪರಾ.
[ಒಯ್ಯಾರ + –ಇಸು$_3$]

ಒಯ್ಯಾಳಿ 'ವೈಯಾಳಿ' ನೋ.

ಒಯ್ಯಾಳಿಗ (ನಾ). (ವಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ) ಕುದುರೆ ಸವಾರಿಮಾಡು ವವನು (೬). [ಒಯ್ಯಾಳಿ (< ವೈಯಾಳಿ) + –ಗ$_3$]

ಒಯ್ಯಿ 'ಒಯ್$_1$' ನೋ.

ಒಯ್ಯಿಕೆ (ನಾ). ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವಿಕೆ; ಸಾಗಿಸುವಿಕೆ (೬).
[ಒಯ್$_1$ + –ಇಕೆ]

ಒಯ್ಯು 'ಒಯ್$_1$' ನೋ.

ಒಯ್ರಿ 'ಒಯಿರಿ' ನೋ.

ಒಯ್ವಾಹ (ನಾ). ಮದುವೆ; ಕಲ್ಯಾಣ: ಶಿವಬಿಜ್ಜಣಗೆಯನುರಾಗದಿಂ ದೊಯ್ವಾಹಗೈದನು ಹವಿಯ ಸಾಕ್ಷಿಯಲಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೯೭–೨೮).
[< ಸಂ. ವೈವಾಹ]

ಒರ್, ಓರ್$_1$ (ನಾ). ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚ ಕಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ. 'ಒರ್ಕೆಯ್', 'ಒರ್ನುಡಿ', 'ಒರ್ಪಿಡಿ' ಪರಾ. ಓರ್$_1$: 'ಓರೊಂದು', 'ಓರೊರ್ಮೆ' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಒರು, ಓರ್; ತುಳು. ಓರ್, ಒರು; ಕೊಡ. ಒರೀ; ಕುಇ. ಕುವಿ. ರೋ]

ಒರ (ನಾ). ಬಯಕೆ; ಬಯಸಿದ ವಸ್ತು: ಬೇಡಿದೊರಗಳನೀವ ಪುರಂ ದರವಿಠಲ (ಪುರಂದ. ೫–೮೦–೩); ಮಹದೇವಗೊರವಿತ್ತು (ತೀರ್ಥಮ. ೩೭); ಕೈಕೆಗೊರವಿತ್ತು (ವೆಂಕಾರಾ. ೧–೬–೨೯); ಮೆಚ್ಚಿದೊರವಂ ಕೊಡುವುದುಂಟಾದರೆ ... ಓಲೈಸಿ ಪೋಗಬೇಕೆಂದೊರಗಳಂ ಬೇಡ್ದರು (ತುರಂಗ. ೬೦–೧೮); ಪ್ರೇಮದಿಂ ದೇವರೊರವಿತ್ತಡಂ ಪೂಜಾರಿ ತಾ ಮುಗಿವನೆಂದು ಪೇಳ್ವರು (ನವಮೋ. ೧–೧೧).
[< ಸಂ. ವರ]

ಒರಂಕೆಲ್ವಾಯ್ಗರ್ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಣ್ಣಮ್ಮನ್ ಕೊಡಗೂರ್ನಾಡಾಳ ಒರಂಕಲ್ವಾಯ್ಗರುಮ್ ಸಿರಿಂಪಾಲ್ವಾಯ್ಗರುಂ ಇರ್ವರ್ವರುಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೫, ೧೦೭–೨೭ ; ?). [?]

ಒರಗಾಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಣೆ, —ನಾಣ್ಯ: ಟಂಕೆಗೆ ಷೋಡಶ ದುಡ್ಡಂ ಬಿಂಕದಿ ಸಸಿಗಾಣಿ ನಾಲ್ಕುಂ ಪೈಸಗಳೆಂಟಂ ಪಂಕಜಮಿತ್ರನ ಗಣ ನೆಗೆ ಭೋಂಕನೆ ತಾಂ ಒರಗಾಣಿ ದುಗ್ಗಾಣೆರಡಂ (ಭಾಸ್ಕರ. ೭೬–೧೦).
[ಒರ$_0$ (< ಒರ್) + ಕಾಣೆ$_1$]

ಒರಗಿಸು 'ಒಱಂಗಿಸು' ನೋ.

ಒರಗು$_1$ 'ಒಱಂಗು' ನೋ.

ಒರಗು$_2$ 'ಒಱಗು$_2$' ನೋ.

ಒರಗುದಿಂಬು (ನಾ). ಒರಗಿಕೊಳ್ಳುವ ದಿಂಬು; ಲೋಡು: ನಮ ಸ್ಕಾರ ದಣಾಯಕರೆ. (ಒರಗುದಿಂಬುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿದ್ದ ಕಡೆಗೆ ಕೈತೋ ರಿಸಿ) ಈ ಕಡೆಗೆ ಬನ್ನಿ (ತುಂಗಭ. ೧೨); ಕೂತು ಕೇಳುವವರಿಗೆ ಮೆತ್ತ ನೆಂದು ಒರಗುದಿಂಬುಗಳಿರಬೇಕು (ಸಾಹಿಜೀ. ೧೦).
[ಒರಗು$_1$ (< ಒಱಂಗು) + ದಿಂಬು]

ಒರಗುಮೂಡೆ 'ಒಱಗುಮೂಡೆ' ನೋ.

ಒರಗುಲ್ಲಾರ (ನಾ). ಒರಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೆತ್ತೆ; ತಿವಾಸಿ (೬).
[ಒರಗು$_1$ (< ಒಱಂಗು) + ಉಲ್ಲಾರ]

ಒರಚು (ಗು). ವಕ್ರವಾದ; ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ವಾಲುವ. 'ಒರಚು ಗಣ್ಣು' ಪರಾ. [?]

ಒರಚುಗಣ್ಣು (ನಾ). ವಾಲುಗಣ್ಣು; ಮೆಳ್ಳುಗಣ್ಣು; ವಕ್ರದೃಷ್ಟಿ: ಒರಚುಗಣ್ಣಿನ ಸಿಂಗಪ್ಪಗೌಡರು ತಮ್ಮ ತಾರುಣ್ಯ ಸಹಜವಾಗಿದ್ದ ಸಂತೋಷದ ಮುಖಭಂಗಿಯಿಂದ ಗುತ್ತಿಯ ಕಡೆ ಓರೆನೋಟ ಬೀರಿ (ಮಲೆಮ. ೭೧೪). [ಒರಚು + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಒರಟೆ 'ಒಱಂಟ' ನೋ.

ಒರಟಾಡು (ಕ್ರಿ). ಒರಟು ಮಾತನ್ನಾಡು; ಗಡುಸಾಗಿ ಹೇಳು: ನರಟುಗಾರನು ಒರಟಾಡುತ್ತಾನೆ (ಗಾದೆ). [ಒರಟು (< ಒಱಂಟು) + ಆಡು$_1$]

ಒರಟು 'ಒಱಂಟು' ನೋ.

ಒರಟುಗಂಬಳಿ (ನಾ). ಮೃದುವಲ್ಲದ ಕಂಬಳಿ; ಉಜ್ಜುಗಂಬಳಿ: ಹೂಮಳೆ ತುಂತುರು ತುಂತುರಾಗಿ ಬಿದ್ದು . . . ಅವರ ಒರಟುಗಂಬಳಿಯ ತುಪ್ಪುಳದ ಮೇಲೆ ಕೂತಿರುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೬೯). [ಒರಟು (< ಒಱಂಟು) + ಕಂಬಳಿ]

ಒರಟುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗು; ಜಡ್ಡುಗಟ್ಟು: ಮಳೆಬಿಸಿಲೆನ್ನದೆ ಬಹುಕಾಲ ತಿರುಗಿದ್ದರಿಂದ ಚರ್ಮ ಒರಟುಗಟ್ಟಿತ್ತು (ಯೋಧಪು. ೫೩). [ಒರಟು (< ಒಱಂಟು) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಒರಟುಗಲ್ಲು (ನಾ). ನಯವಲ್ಲದ ಕಲ್ಲು; ಮೃದುವಲ್ಲದ ಕಲ್ಲು: ಚರಂಡಿಯ ಒರಟುಗಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆ . . . ಅಂಗಾತನಾಗಿ ಮಲಗಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೪೪೩) [ಒರಟು (< ಒಱಂಟು) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಒರಟುತನ 'ಒಱಂಟುತನ' ನೋ.

ಒರಟುಮನುಷ್ಯ (ನಾ). ನಯವಿಲ್ಲದ ಮನುಷ್ಯ; ಅನಾಗರಿಕ: ಅವನೊಬ್ಬ ಒರಟುಮನುಷ್ಯ (ರೂಢಿ). [ಒರಟು (< ಒಱಂಟು) + ಮನುಷ್ಯ]

ಒರಟುಸರಕು (ನಾ). ಕಚ್ಚಾವಸ್ತು: ಅಂತರ್ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿ ಗಿರಾಕಿಗಳೆಂದರೆ, ಕೇವಲ ಒರಟುಸರಕುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ತಯಾರಾದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳುವವರು (ತಕ್ಕಡಿ. ೨೮). [ಒರಟು (< ಒಱಂಟು) + ಸರಕು]

ಒರಟುಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಒರಟಾಗು; ಜಡ್ಡುಹಿಡಿ; ಜೊಮ್ಮುಹಿಡಿ: "...ನಿನ್ನ ಬಲದ ಜಂಭ! ಹತ್ತು ನಿಮಿಷ ಕುಣಿತು ಕಾಲು ಒರಟು ಹಿಡಿಯಿತೆನ್ನುವ ಬಲಭೀಮ ನೀನು" (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೫೫). [ಒರಟು (< ಒಱಂಟು) + ಹಿಡಿ$_1$ (< ಪಿಡಿ$_1$)]

ಒರಟೆ (ನಾ). (ಚಳಿ ಅಥವಾ ಬಲಹೀನತೆಯಿಂದ ಕೈಕಾಲುಗಳ) ಸೆಳೆತ; ಒರಟಾಗುವಿಕೆ: ಕೈಕಾಲಿಗೆ ಒರಟೆ ಬಂದು ಮನುಷ್ಯ ಗಾಬರಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ (ಗೃಹವೈ. ೨೭). [ಒರಟು (< ಒಱಂಟು) + -ಎ ?]

ಒರತೆ 'ಒಱಂತೆ' ನೋ.

ಒರತೆನೀರು (ನಾ). ಚಿಲುಮೆಯ ನೀರು: ಅಸ್ತಿಯೆಂಬುದು ಒರತೆ ನೀರಿದ್ದಂತೆ (ತ್ಯಾಗಮು. ೬೨). [ಒರತೆ (< ಒಱಂತೆ$_1$) + ನೀರು$_1$ (< ನೀರ್$_1$)]

ಒರಪು (ನಾ). ಉಜ್ಜುವುದು; ತಿಕ್ಕುವುದು: ತೊಡೆ ತೊಡೆಗಳ್ ಪತ್ತಿ ಪೆರ್ಬಾವುಗಳ್ ತಳ್ತಂದಂ ಮೆಯ್ಯೊಡೀಱಿ ಮುಂಬಾಯ್ದೆರ್ದೆಯೆರ್ದೆ ಯೊರಪಿಂ ಮೆಯ್ಯೆರಚಿಟ್ಟಿರಲ್ (ಚಕವಿ. ೬-೧೬೫). [< ಒರ್$_2$ + -ಪು]

ಒರಲ್$_1$, ಒರಲು$_3$, ಒರಳ್, ಒರಳು$_2$ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ, ರುಬ್ಬುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಮಾಡಿರುವ ಗುಳಿಯುಳ್ಳ ಮರದ ಅಥವಾ ಕಲ್ಲಿನ ಸಾಧನ; ಒರಳುಕಲ್ಲು; ಉಲೂಖಲ: "ಮುಸಳಮಯೋಗ್ರ ಮೊರಲ್ಗಂ ಪೆಸರಕ್ಕುಮುಳೂಖಳಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೦-೩೨); ಕೊರಲ ಸತ್ವಮಿಲ್ಲದೊರಲಂ ನುಂಗಿದರೆಂಬ ನಾಣ್ನುಡಿಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೭೩); ಮರಕತದೊರಲೊಳ್ ಮುತ್ತಿನಕ್ಕಿಯಂ ಪೊಯ್ವು (ಲೀಲಾವ. ೨-೩೪); ಶೀತಳ ಶಶಿಕಾಂತದಿಂ ಸಮೆದೊರಲ್ಗಳೊಳಂ ಬಿದಿರಕ್ಕಿಯಿಕ್ಕಿ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೩೨). ಒರಲು$_3$: (ಕಿ). ಒರಳ್: ಕೊರಳ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ ದೊರಳಂ ನುಂಗುವೆನೆಂಬ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೩೮); ಕಲ್ಲಿನೊರಲೊಳಿಕ್ಕಿಯಿಕ್ಕಿ ಒನಕೆವಿಡಿದು ಇಡಿವರಯ್ಯೋ (ಸಾನಂಚ. ೬-೯೨ ರಗಳೆ). ಒರಳು$_2$: ಸೇದಿಕಟ್ಟಿದೊರಳನೆಳೆದರೆ ಬೀದಿಯಲಿ ಮರ ಮುಱಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೫೬); ಎಳೆಯ ಕಳಿಲೆಯ ಕುಡಿಯನೊಗರುಹೋಹಂತೆ ಕುದಿಗೊಳಿಸಿಯೊರಲೊಳು ತುಳಿದು ನೀರುಳ್ಳಿ ಕರಿಬೇವು ಯೆಳೆಯಲ್ಲಮಿಕ್ಕಿಯಿಂಗಂ ಬೆರಸಿ ನೀರಿಂದಲಟ್ಟಿಕೊಂಡಾ ವಡೆಯನು ಬಳಿಕುದುರೆಯಂ ಮಾಡಿ ತೆಂಗಾಯ ಹಸಿಯಕ್ಕಿ ಬಿಳಿಯುದ್ದನಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೬-೧೦); ಒರಳಲ್ಲಿ ಕೂತರೆ ಒನಕೇಪೆಟ್ಟು ತಪ್ಪೀತೇ? (ಗಾದೆ); ಒರಳಲ್ಲಿ ಹರಳು ಹುರಿದರೆ ಆರಳು ಆದೀತೇ? (ಗಾದೆ); ಒರಳು ಹೋಗಿ ಮದ್ದಳೆ ಸಂಗಡ ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಉರಲ್; ತುಳು. ಉರಳ್, ಒರಲ್; ಕೊಡ. ಒರ; ತೆಲು. ರೋಲು, ಱೋಲು. / ಸಂ. ಉಲೂಖಲ]

ಒರಲ್$_2$ 'ಒಱಲ್$_4$' ನೋ.

ಒರಲಿಕೆ (ನಾ). ಕೂಗುವುದು: ಮಾದ್ರಿಯ ಒರಲಿಕೆ 'ಕೆಟ್ಟೆಂ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಮೊದಲಾದುದೂ ಮುಂದೆ ಬರುವ ಓಕಾರದ ಅಂತ್ಯಪ್ರಯೋಗವೂ ಪಂಪನ ದೇಸಿಯ ಚೊಕ್ಕತನವನ್ನು ಒಕ್ಕಣಿಸುತ್ತವೆ (ತವನಿ. ೬೪). [ಒರಲ್$_2$ (< ಒಱಲ್$_4$) + -ಇಕೆ]

ಒರಲಿಸು 'ಒಱಲಿಸು' ನೋ.

ಒರಲು$_1$ 'ಒಱಲ್$_2$' ನೋ.

ಒರಲು$_2$ 'ಒಱಲ್$_4$' ನೋ.

ಒರಲು$_3$ 'ಒರಲ್$_1$' ನೋ.

ಒರಲೆ 'ಒಱಲೆ$_1$' ನೋ.

ಒರವ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು: ಕೊರವಂ ಗೋಜಳೆ ಸಣ್ಣ ಗಣ್ಣನೊರವಂ ಕಾಗೆಂಡೆ ಹೆಗ್ಗುಬ್ಬರ್ ಹೆಂಗರಿಗಂ . . . ಪಂದಿಗನೆಂಬ ಮೀನ್ಗೆಗೆದನಾ ಭಕ್ತಂ ಮಹಾಲೀಲೆಯಿಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೫೭-೮). 'ಕೊರವ' ಪಾಠ. [?]

ಒರವಾರೆ (ನಾ). ಕೈಗುದ್ದಲಿ. [< ಒರ್$_2$ + ಪಾರೆ$_1$]

ಒರವೆಯಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಧದ ಅಕ್ಕಿ (?): ರುದ್ರಪೂಜೆಗೆ ವರುಷಂ ಪ್ರತಿ ಹಂಜೆಕೆರೆಯ ಹಾನೆಯಲಿ ಒರವೆಯಕ್ಕಿಯನೂ ನಡಸಿ ಬಹರು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೪೪-೩೭; 1433); ಹಾನೆವೊರವೆಯಕ್ಕಿ ನಾಘಂಡುಗದಲೂ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೨, ಉಡುಪಿ. ೨೭೮-೯; ?). [ಒರವೆ ? + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಒರಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒರಸುವಂತೆ ಮಾಡು (ಕಿ). [ಒರಸು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಒರಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತೀಡು; ತಿಕ್ಕು; ಉಜ್ಜು: "ಒರಸು - ಘರ್ಷಣೇ" (ಶಮುಧಾ); ಬೆರಲೊಳ್ ಬೀಣೆಯ ತಂತಿಗಳೊರಸಿದ ಕೆಂಗಲೆಗಳಕ್ಷಮಾಲೆಯೊಳೆಸೆದಂತಿರೆ ಪೊಸಮುತ್ತುಂ ಪವಳಂ ಬೆರಸಿದವೋ[ಲಾಯ್ತು] ಚೆನ್ನ ತಪಸಿಯ ಕೆಯ್ಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೦); ತುಱುಮುಂದೆಯೊಳಗೊಂದು ಗೋವುಗಲ್ನೆಟ್ಟಿರೆ ಕರುವಿಂಡು ಒರಸುವಂದದಲಿ (ಅಮುಸಾಂ. ೪-೬೪). ೨. ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಒತ್ತಿ ತೆಗೆ, —ತೊಡೆ; ನಿವಾರಿಸು: ತಾಯ ಕಂಗಳ ಜಲವ ಸೆಱಗಿನೊಳೊರಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ೨೭೮); ಸೆಱಗಿನೊಳೊರಸಿ ಕಂಬನಿಯ (ನಳಚ. ೫-೧೨); ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಬಿಸಿನೀರನ್ನು ಸೆರಗಿನಿಂದ ಒರಸಿದಳು (ವಾರಾಕ್ಯ. ೪೧); ಬೆವರಿನ ಬಿಂದುಗಳನ್ನು ಒರೆ[ರ]ಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಜಾಣಅ. ೧೦). ೩. ಉಜ್ಜಿಕಳೆ; ಅಳಿಸು; ನಾಶಮಾಡು: ಪೂರ್ವಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ ವಿಜಯ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯಂ ಕಂಡು ಗಳಿತ ಮದನಾಗಿ ಕಿಱಿದೆಡೆಯಂ ದಂಡರತ್ನದಿನೊರಸಿ ಕಳೆದು (ಚಾವುಂಪು. ೬೦-೧೮); ಬಿದಿ ಬರೆದಕ್ಕರಮನೊರಸಿ ಕಳೆದವರೊಳರೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೨೪); ಬರೆಯಬಲ್ಲೆನು ಬರೆದ ಲಿಖಿತವನೊರಸಲಱಿಯೆನು (ತೊರರಾ. ೧-೮-೬೧); ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆಯ ಪಸೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಕಾಗದದ ಚಿಂದಿಯಿಂದ ಒರಸಿ ತೆಗೆಯಬೇಕು (ಅಡುಸಾ. ೪೩).

೪. ಲೇಪಿಸು ; ಬಳಿ ; ಸವರು : ಸುರಕುಜದ ಬೀಜಂ ಮದ್ಯಂ ರಜನಿ ಮಾಗಧ ಕೌಂಗುಪ್ರೋದ್ಧರ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಂ ನಿಂಬಫಲಂ ಬಜೆ ಗುಂಜಾಫಳ ಮಿವಂ ಪರಿಕ್ಲಿನ್ನಂ ಮಾಡಿಟ್ಟೊರಸಿ ಮೊದಲೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ. -೪೫) ; ತದ್ದುರ್ಗಗಳಱಗುಂ ಬಱಟಿಯೊಳುದ್ದಿರ್ ನೆಲಾವರೆಯ ಬೇರ ನಾಮಳಕಮುಮಂ ಬದ್ದಿರ್ಲಿಮಿಂಚಿಯ ರಸದೊಳ್ ನಿರ್ದ್ದಯೆಯಿಂದೊರಸಿ ಪೂಸೆ ದಿನಪಂಚಕದೊಳ್ (ಶಮುದ. ೨೬೧ ಪ್ರಯೋ). ೫. ಮೆಲ್ಲಗೆ ಸೋಕು, —ತಾಗು, —ತಟ್ಟು : ಇಳೆಯೊರಸೆ ಮೈಯಿಕ್ಕಿ ಶಿವಗಣ ಕುಲಕೆ ತಂದು ವಿಭೂತಿ ವೀಳೆಯಗಳನೊಸೆದು ಮಾಡಲ್ಕೆ (ಬಸವು. ೪-೬). ೬. ತಿಕ್ಕಿ ಬೇರ್ಪಡಿಸು ; ತೆಗೆದುಹಾಕು : ಒರಸಿದುಮ್ಮಿಗೆಯು ಧಾನಾಖ್ಯಮೆನಿಸಿಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೬).

ಒರಸಿಕೊಳ್ = ೧. ಬಳಿ ; ಸವರು ; ತೊಡೆ : ಪರಿಮರ್ದಿಸುವುದು ದತ್ತೂರರಸಮನಿಂಬಾಗಿ ಪಿರಿದು ನೆಲದೊಳ್ ಲವಣಂಬೆರಸೊರಸಿಕೊಂಡು ಪೂಸುಗೆ ಕರಗುಗುಮೇಟಿಪ್ಪೊರೆಯೆನಿಪ್ಪ ಕುರುವುಂ ಕ್ಷಣದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೭೧). ೨. ತಾಗಿಸು ; ಸ್ಪರ್ಶಿಸು : ಭೀಷ್ಮನ ಚರಣಕಮಲವ ಹಿಡಿದು ನೊಸಲಿನೊಳೊರಸಿಕೊಂಡನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೨೧).

[< ಒರೆ$_2$ + -ಸು$_1$. / ತಮಿ. ಉರ್ರೈಚು ; ಮಲ. ಉರಸು ; ತುಳು. ಉರೆಸು, ಒರೆಸು ; ತೆಲು. ಒರಚು ; ಪರ್ಜಿ. ಉರ್ಚ್ ; ಗಡಬ. ಉರ್ಸ್]

ಒರಸು$_2$ (ನಾ). ೧. ಒರಸುವಿಕೆ ; ಉಜ್ಜುವಿಕೆ. ೨. ಹಿಂಸೆ ; ಕಾಟ ; ತೊಂದರೆ : "ಗೋಣ್ಮುಱಿ, ಇರ್ಕುರ್, ಒರಸು - ಈ ೩ ಹಿಂಸೆ" (ಕಶಸಾ. ೧೩-೨೬೦).

ಒರಸೊರಸು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) = ೧. ಪರಸ್ಪರ ಉಜ್ಜುವಿಕೆ ; ತಿಕ್ಕಾಟ ; ಘರ್ಷಣೆ : ಕುರುಕುಳರ ಜನ್ಮಮಿದು ನಿಮ್ಮೊರಸೊರಸಿನ ದೆಸೆಯದಲ್ಲ ದುರುಸನ್ನೆಯೊಳೊಂದಿರೆ ತಸ್ಕರನುಕ್ಕವದಿಂದಿರದೋಡಿದನೆಂಬ ನುಡಿಗೆ ನೀವೆಡೆಯಪ್ಪಿರಿ (ಮಹಾನೇ. ೧೦-೪೯) ; ಅಲಗಿನೊರಸೊರಸಿಲ್ಲ ಕೈಮೈಗಳಲಿ ಮುಳುಗಿದ ಬಾಣವಿಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೩೫) ; ಈರ್ವರರಸಿನ ಸುಕುಮಾರಕರು ಹಿರಿದು ಹೋರಟೆಗೊಂಡಾ ತಂತಮ್ಮೊಳಗೊರಸೊರಸಾಗುತಿಹರು (ನೇಮಿಸಂ. ೬-೫೬) ; ಭರದಿಂದೆ ನಡೆವರಸರಸುಗಳ ಕಂಠ ಮಾಲೆಗಳ ತೋರಮುತ್ತೊರಸೊರಸು ಮಿಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೬). ೨. ಕೋಪ ; ರೋಷ : "ರೂಷಣಂ - ಒರಸೊರಸು" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೫೮) ; "ಮುಳಿಸು ಕಿಸುಗಣ್ಣು ಸೆಣಸೊರಸೊರಸು ಕಾಯ್ಪಿನಲ್ . . . ಕೋಪದ ಪೆಸರು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೧). [< ಒರಸು$_1$]

ಒರಸುಹ (ನಾ). ಒರಸುವಿಕೆ. [ಒರಸು$_1$ + -ಹ$_2$]

ಒರಸುಹಣ (ನಾ). = ಒರಸುಹ : "ಘೃತಿಃ, ಘೃತಂ . . . ಘಾರ್ಯಂ, ಈ ೭ ಒರಸುಹಣಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೧೭೬). [ಒರಸುಹ + -ಅಣ]

ಒರಸೆ 'ವರಸೆ' ನೋ.

ಒರಸೊರಸುತನ (ನಾ). ಘರ್ಷಣೆ ; ತಿಕ್ಕಾಟ ; ಮನಸ್ತಾಪ : ಭರತನಲಿ ರಾಮನಲಿ ದಾಯಿಗರೊರಸೊರಸುತನವುಂಟೆ (ತೊರರಾ. ೨-೧-೨೮). [ಒರಸು$_2$ + ಒರಸು$_2$ + -ತನ]

ಒರಳ್ 'ಒರಲ್$_1$' ನೋ.

ಒರಳಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒರಳು ಹಿಡಿಯುವಷ್ಟು ಅಕ್ಕಿ ; ಒಂದು ಅಳತೆ : ಮನದೊಳ್ಮನೋಹರನ ನೆನೆದು ನಲಿದಾಡುತಂ ಒರಳಕ್ಕಿವೊಯ್ದಲ್ಲಿ ಪರಮನಂ ಪಾಡುತಂ (ಕೋಳೂರ. ೯೭-೧೭).

[ಒರಳು$_2$ (< ಒರಲ್$_1$) + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಒರಳು$_1$ 'ಒಱಲ್$_2$' ನೋ.

ಒರಳು$_2$ 'ಒರಲ್$_1$' ನೋ.

ಒರಳುಕಲ್ಲು (ನಾ). = ಒರಲ್$_1$ (೩).

[ಒರಳು$_2$ (< ಒರಲ್$_1$) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಒರಳೆ 'ಒಱಲೆ$_1$' ನೋ.

ಒರಾತ 'ವರಾತ' ನೋ.

ಒರುಗು (ನಾ). ಒಣಗಿದುದು ; ಒಣಕಲು : ವಿಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ಓದಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಾಗ ಪದ್ಯವನ್ನು ಹತ್ತುದಿನ ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಒಣಗಿಸಿದ ಬದನೆಯ ಒರುಗಿನಂತೆ ಮಾಡಿ, ಗದ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ನೀರಸವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗೊಣಗುವುದು ನಾಗರಕ ಆಚಾರವಾಯಿತು (ಗಾನಕ. ೧೨). [< ಬಱು./ ತಮಿ. ವಱ್ಱಲ್]

ಒರೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು ; ತಿಳಿಸು ; ನಿರೂಪಿಸು : "ತನೂಕರಣದೊಳಗುಪದೇಶದೊಳಗೊರೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೫) ; ಒರೆವ ಲಲ್ಲೆಯ ಮೆಲ್ನುಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೮೩) ; ಕ[ಬ್ಬ]ಂಗಳನೊರೆದಂ ರವಿನಾಗಭಟ್ಟಂ (ಇಆ. XII, ೨೨೩-೧೮ ; 978) ; ಕಬ್ಬಿಗರ ಕಾವನೊಲವಿಂದೊರೆದೆಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೬) ; ಹಿರಿದು ಮಮತೆಗಳಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯನೊರೆವೆ ಕೇಳೌ ಸೀತೆ (ಕಾಶಿರಾ. ೩-೧) ; ಕಂಠೀರವನರಸೇಂದ್ರನೆಂದೊರೆದರು ನಾಮಕರಣವನು (ಕಂನವಿ. ೪-೬೯) ; ಫಲುಗುಣಗೆ . . . ಗೀತೆಯೊರೆವಂದು (೧೪ವಿಂ. ೨೨-೭೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉರೈ ; ಮಲ. ಉರ, ಉರೆ ; ಕೊಡ. ಒರಡ್]

ಒರೆ$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಳಿ ; ಸವರು ; ಹಚ್ಚು ; ಲೇಪಿಸು : ಮೈಯೊಳರಿಸಿನವೊರೆದೊರೆದು [ಪಾಠಾಂ. ವೊರದೊರದು] ತಾ ಮಿಾಯಲೆಱೆವಳು ಮೃಡ ಶಿಶುಗೆ ಬಿಜ್ಜಾಯಿ (ಬಸವು. ೧೫-೧೦) ; ಗುರುವಿಗೊರೆದ ಸುಗಂಧ ಲೇಪನ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩-೫೯) ; ಧರಿಸಿ ಲಿಂಗವ ಮೇಲೆ ಭಸಿತವನೊರೆದು ಅಂಗಾಂಗದಲಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೪೫-೪೦) ; ಹರಿಣೋಪಮಾನ ನಯನಂಗಳಿಗೆಯಂಜನಮನೊರೆದು (ನವಮೋ. ೨೭-೭೦). ೨. (ಒರೆಗಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ) ಉಜ್ಜು ; ತಿಕ್ಕು : "ಒರೆ - ಕರ್ಷಣೇ (ಎಳೆಯು)" (ಶಮುಧಾ). ☞ ಇದು "ಒರೆ - ಕಷಣೇ" ಎಂದಿರಬಹುದು : ಒರೆದುಂ ಕಡಿದುಂ ಪೊಯ್ದುಂ ಕರಗಿಸಿಯುಂ ಪೊನ್ನನೆಂತು ನೋಡುವರು (ಸಮುಪ. ೧೫-೧೬) ; ಹರ ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ತಿರಿವಂತೆ ಮಾಡುವ ಒರೆದು ನೋಡುವ ಸುವರ್ಣದಂತೆ ಅರೆದು ನೋಡುವ ಚಂದನದಂತೆ (ದೇದಾಪ್ರ. ೧೧೮-೮೬) ; ಒರೆದೊರೆದು ಕಾಯಿಸಿ ಬಡಿಬಡಿದು ಚಿನ್ನವ ಪರಿಕಿಸುವಂತೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೪೬-೧೯). ೩. ಪರೀಕ್ಷಿಸು ; ವಿಮರ್ಶಿಸು : ಆದೊರೆಯೇದೊರೆಯೊಂ ತಾನೇದೊರೆ ತದ್ದೇಶ ಕಾಲಮೇದೊರೆಯೋ ಮೇಹೇದೊರೆ ತಾಂ ಕ್ಷಯ ವೃದ್ಧಿಗಳಾದೊರೆಯವಿವೊರೆದು ಮುನ್ನೆ ಪರಿಕಿಪುದಱಿದೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೪೦) ; ಗಿರಿಜೆಯ ಮನಮನೊರೆದುನೋಡುವ ಭರದಿಂ ಬಂದು ನಿಂದು (ಗಿರಿಕ. ೯-೮೩ ವ) ; ಒರೆದೊರೆದು ನೋಡಿದಳು ಸೂತನ ಸಿರಿವೊಗದ ಕಾಂತಿಯನು (ನಳಚ. ೮-೪೪) ; ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದ ಬೇರೆ ಕೃತಿಗಳು ದೊರೆಯದ್ದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಒರೆದು ನೋಡಲು ಆಧಾರವಿಲ್ಲ (ಕಸಾಚ. ೬೮). ೪. ಹೆರೆ ; ತಿಕ್ಕಿ ನುಣುಪುಮಾಡು ; ನಯಮಾಡು ; ಮೆರುಗುಕೊಡು : "ತನೂಕರಣದೊಳಗುಪದೇಶದೊಳಗೊರೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೫) ; ಬಿಲ್ಲನೊರೆ ಕೂರಂಬ ಮಸೆ ಕೊಂಕನನುಮಾಡಿ ಗಣೆಗೆ ಗಱಿಗಳನು ಹಸನಾಗಿ ಕಟ್ಟು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦-೩೨) ; ತಿರುಗಱಿಗಟ್ಟುವ ಹೊದೆ ಹೊಡೆಗಣೆಗಾಜನಿರದೆ ಮಾಡುವ ಬಿಲ್ಲನೊರೆವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭-೫೭). ೫. (ತಗುಣೆ, ಹೇನು ಮೊದಲಾದ ಸಣ್ಣ ಜಂತುಗಳನ್ನು) ತಿಕ್ಕಿ ಸಾಯಿಸು ; ಹಿಸುಕಿ ಕೊಲ್ಲು : ನಿನ್ನ ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಡುವ ತಗಣೆಗಳನ್ನು ಒರೆಯುವುದರಿಂದಲಾದರೂ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ (ಮೈಲಿಮಾ. ೩೨). ೬. ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು, —ಸೇರಿರು ; ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರು : ತುರಗವರ್ಣಂ ಬಿಳಿಯದಾಗೆ ಕರ್ಕನೆನಿಕ್ಕು . . . ಬಿಳಿದು ಮಾಗೊರೆದ ಕೆಂಪಿರೆ ಜನ್ನಂ (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೧೪).

ಒರಕೊಳ್ಳು = ೧. ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು : ಉತ್ತರದ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಹತ್ತೀತು ಹೆಬ್ಬೇಗೆ ಸುತ್ತ ಒರಕೊಂಡು ಬರುವಾಗ ಜಗವೆಲ್ಲ ಕತ್ತಲಾದೀತು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೦೬೬). ೨. ಸವರಿಕೊಳ್ಳು ; ಬಳಿದುಕೊಳ್ಳು : ಕೋಣೆಲಿ ಗುಂಡಿ ಮೊಳದುದ್ದ ಬೀಗಿತ್ತಿ ಮಣ್ಣ ಕೊಟ್ಟೇನು ಒರಕೊಳ್ಳೆ ಸುಣ್ಣ ಕೊಟ್ಟೇನು ಸಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳೆ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೬೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉರ‍್ೖ ; ಮಲ. ಉರೆ ; ತುಳು. ಉರೆಪು ; ತೆಲು. ಒರಚು, ಒರಯು ; ಪರ್ಜಿ. ಉರ್ಚ್ ; ಗಡಬ. ಉರ್ಸ್]

ಒರೆ$_3$ 'ಒಱೆ$^3_1$' ನೋ.

ಒರೆ$_4$ (ನಾ). ಹೇಳಿಕೆ ; ನುಡಿ ; ಮಾತು : ಅದ್ಯರ ಗೀತದೊರೆಯನಾಲಿಸುವಂತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೬೦) ; ಎಂಬೊರೆಯನವರೇಕಮಾನಸದೊಳಾಲಿಸಿ (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೫-೬೬). [< ಒರೆ$_1$. / ತಮಿ. ಉರೈ; ಮಲ. ಉರ, ಉರೆ]

ಒರೆ$_5$ (ನಾ). ೧. (ಬಣ್ಣವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಒರೆಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ) ಚಿನ್ನವನ್ನು ಉಜ್ಜುವಿಕೆ: ಈ ಹಾಡುಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಒರೆಗೆ ನಿಂತ ಬಂಗಾರದ ತುಂಡುಗಳಿದ್ದಂತೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೮೪). ೨. ಉಜ್ಜುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಕಾಂತಿ, —ಮೆರುಗು, —ಬಣ್ಣ : ಬಲ್ಲವರೊಡಗೂಡಿ ಬಣ್ಣದಿಂದೊರೆಯಿಂ ತೂಕದಿಂ ಮರ್ಚಿಯಿಂದಂ ಪೊನ್ನೆಂತೊಪ್ಪುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೫) ; ಎರಡರಿಸಿನ ನುಗ್ಗಿಗಳೊಳ್ ಬೆರಸಿದ ಕಟುಕತ್ರಯಂಗಳಂ ಪೂಸಲೊಡಂ ಪರಿಹರಿಕುಂ ಪಲ್ಲಿಯ ವಿಷಮರಿಸಿನದೊರೆ ಬಿಸಿಲೋಳಿರ್ದ ತೆಜದಂತಾಗಳ್ (ಖಮುದ. ೧೩-೯೪). ೩. (ಆಲಂ) ಗುಣದೋಷಗಳ ಪರೀಕ್ಷೆ; ಉತ್ತಮತೆಯ ಪರೀಕ್ಷೆ: ಇನ್ನುಂ ಒರೆಗೆ ವಂದಿರದ ಅಡಸಿಕೆಯ ಪೊಂಕಮುಂ ಪೊಸತೆ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೫೦-೧೦೯೯).

ಒರೆಗೆಹಚ್ಚು = ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸು ; ವಿಮರ್ಶಿಸು : ಮಾನವರ ಸಮಯಗಳ ಸತ್ಯಾಸತ್ಯತೆಯನ್ನು-ಯುಕ್ತಾಯುಕ್ತತೆಯನ್ನು ಒರೆಗೆ ಹಚ್ಚುವ ಕಾರ್ಯವು, ನಿಸರ್ಗಸ್ಥ ಕಾಲದ ಮೂಲಕ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಕರ್ನಾಟ. ೨೦೮). ಒರೆಗೆಹತ್ತು = ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗು : ನೀನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಒರೆಗೆಹತ್ತಿದೆ (ಮಭಾರ. ೬೦).

[< ಒರೆ$_2$. / ತಮಿ. ಉರೈ ; ಮಲ. ಉರ ; ತೆಲು. ಒರ]

ಒರೆ$_6$ 'ಒಱೆ$^3_2$' ನೋ.

ಒರೆ$_7$ (ನಾ). ಸಮಾನ ; ಸಾಟಿ; ಸಾದೃಶ್ಯ ; ಸಾಮ್ಯ : "ತೋಡೊರೆ ದೊರೆ ತೊಣೆಯೆಣೆ ಪಾಸಟಿ ಪರಿಸಟಿ ಸಾಮ್ಯಾರ್ಥಮಪ್ಪುದು" (ಚತುನಿ. ೨೫) ; ಸಮುಕಟ್ಟಂಗೊರೆಗಾರುಮಿಲ್ಲರಿಗ ಕೇಳ್ ನಿನ್ನೊಳ್ ಸಮಂ ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬೬); ಭೂಪಾಟೋಪಂ ಬರ್ಕುಮೆ ವೃಜಿನ ವಿಲೋಪಿ ಜಿನೇಂದ್ರ ಪ್ರಶಾಂತಿಯೊರೆಗಂ ದೊರೆಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೮೯); ಅರುಂ ಬಲದೇವನೊರೆಗೆ ಬಂದಪರೇ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೯೬-೨೯ ; 1080) ; ಸಾರಕವಿತ್ವಮನ್ಯಕಾವ್ಯರುಚಿರ ಪದ್ಯಮಂ ಪರಿಸಿ ಸತ್ಕವಿ ನಿರ್ಮಿತ ಪದ್ಯಮಿಂತಿದಕ್ಕೊರೆಯೆ (ರಾಜಶೇ. ೧-೩೬) ; '. . . ಈ ಘಟಿಂಗ ಹುಡುಗ ಅವರ ಒರೆಗೆ ಏರಿಯಾನೆ' (ಬೆಳುಮ. ೨೨೪). [?]

ಒರೆಕಡ್ಡಿ (ನಾ). "ಚಿನ್ನವನ್ನೂ ಬೆಳ್ಳಿಯನ್ನೂ ಒರೆಹಚ್ಚಿ ಬಣ್ಣ ನೋಡುವುದರಲ್ಲಿ, ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಆಯಾ ಲೋಹದ ಒರೆಕಡ್ಡಿ" (Needle. ಇಂಕನಿ). [ಒರೆ$_2$ + ಕಡ್ಡಿ]

ಒರೆಗಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ನಿಲ್ಲು : ರಣಕ್ಕೆ ಅಲಗೇರಿದಲ್ಲಿ ಹಲುಬಿದರೆ ಬಿಡುವರೆ ಭಕ್ತಿಗೊರೆಗಟ್ಟಿ ತಪ್ಪಿಹೆನೆಂದರೆ ಬಿಡುವರೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೯-೨೦೬). [ಒರೆ$_5$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಒರೆಗಟ್ಟು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಸರಿತೂಗು ; ಸಮಜೋಡಿಯಾಗು : ಉದಧಿಗೊರೆಗಟ್ಟುವ ಚತುರ್ವೇದದ ಮಹಾಘೋಷದಲಿ ಮುಖಕುಂಡದ ತದಂತರ್ವೇದಿಗೈತಂದನು ಮಹೀಪಾಲ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೭-೨೮). [ಒರೆ$_7$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಒರೆಗಲ್, ಒರೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ತಿಕ್ಕಿ ನೋಡುವ ಕಲ್ಲು; ನಿಕಷ: ಪರುಸದೊರೆಗಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ. ಕಲ್] ಸುವರ್ಣಕ್ಕೊರೆಪಕ್ಕೆಡೆಯಾಗಿ ತೋರ್ಪವೊಲ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೪೬); ಬಾರೈ ನಿನ್ನ ದರ್ಪಕ್ಕೊರೆಗಲ್ ಇವನಿಂದುಕೇತು (ಉರಾಚ. ೯೧). **ಒರೆಗಲ್ಲು** : ೧. "ಪರೀಕ್ಷಿತಂ ವೇತ್ತಿಯೆನಲೊರೆಗಲ್ಲು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೫-೧೪) ; ಮತ್ಕೃತಿ ಕಾಂಚನಕೆ ಪರುಷದೊರೆಗಲ್ಲೆನೆ ರಂಜಿಸುಗೆ (ಕುಮುರಾ. ೧-೪೧) ; ತ್ರಾಸುಗಟ್ಟಳೆವೊರೆಗಲ್ಲು ಮಚ್ಚರಗಡ್ಡಿ ಭಾಸುರವಹ ಚಿನ್ನವಲಗೆ (ಅಂಜಚ. ೩-೮೧). ೨. (ಆಲಂ) ಗುಣದೋಷಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವ ಸಾಧನ : ಕಾಯಕವ ಪಾಲಿಸಿದ ನಾಯಕನು ವೀರನವ ಮಾಯೆಗೊರೆಗಲ್ಲು ಮಾಚಯ್ಯ (ಕನ್ನಜಾ. ೨೪೫) ; ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಅನುಭವವೇ ಯುಕ್ತಿಗೆ ಒರೆಗಲ್ಲು (ಭಾರದ. ೧೨೨) ; ಗೆಳೆಯನ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟಕಾಲವೇ ಒರೆಗಲ್ಲು (ನೀಗಟ್ಟು. ೧೧೪).

[ಒರೆ$_2$ + ಕಲ್$_3$. / ತಮಿ. ಉರೈಕಲ್ ; ಮಲ. ಉರಕಲ್ಲು, ಉರವುಕಲ್ಲು ; ತುಳು. ಉರೆಕಲ್ಲು, ಒರೆಕಲ್ಲು ; ತೆಲು. ಒರಗಲ್ಲು]

ಒರೆಗಲ್ಲು 'ಒರೆಗಲ್' ನೋ.

ಒರೆಗಳಚು (ಕ್ರಿ). ಒರೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚು ; ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿರಿ : ಸೈನಿಕರು ಒರೆಗಳಚಿದ ಕತ್ತಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರು (ಪುನರು. ೩೩). [ಒರೆ$_6$ (< ಒಱೆ$^3_2$) + ಕಳಚು (< ಕಟಿಲ್ಚು)]

ಒರೆಗಳೆ 'ಒಱೆಗಳೆ' ನೋ.

ಒರೆಗಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಒರೆಗಾಲಲ್ಬದಿಕ್ಕರ್ಣಙ್ಗಂ ನೀಮ್ಮರ್ಣಙ್ಗ (ಎಕ. IV, ಎಳಂದೂ. ೪೧-೩ ; 982). [?]

ಒರೆಗಾಱ (ನಾ). ಒರೆದು ನೋಡುವವನು : ನೆತ್ತಗಾಱರ ಚದುರಂಗ ಕಾಱರರೊರೆಗಾಱರ ಬಾಜಿಪ ಬೀಣೆಗಾಱರಾಗರ ಮನೆ. . .ಸೂಳೆಗೇರಿಗಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೨). [ಒರೆ$_2$ + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಒರೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಉಜ್ಜು ; ತಿಕ್ಕು ; ಪರೀಕ್ಷಿಸು : ಒಳ್ಳಿಹ ಮೊಳೆಯನೊರೆಗೊಂಬ [ಪಾಠಾಂ. ಒಳಕೊಂಬ]ಕ್ಕಸಾಲೆಯು ತಾನೆ (ಬಸಪು. ೨೧-೩೦). [ಒರೆ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಒರೆದೊರೆ (ನಾ). ಸರಿಜೋಡಿ; ಸಮ; ಸಾಟಿ; ಸರಿಸಮಾನ: ಗುರುಮಂತ್ರ ಹರವಾಕ್ಯಕೊರೆದೊರೆಯೆನಲ್ಬೇಕು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೯೪-೧೬) ; ಅಮರಾಚಲಕೊರೆದೊರೆಯಹ ಮಹೇಂದ್ರ (ಅಂಜಚ. ೩-೨) ; ತಿರಿಯಂಚಗತಿಯೆಂಬಸುರ ಬೇಗ ತನಗಿನ್ನೊರೆದೊರೆಯಹರಿಲ್ಲೆಂದು ಗಿರಿಜಾವರನಲ್ಲದೆ ಮಿಕ್ಕಿನವರನು ಸರಕುಮಾಡೆನೆನುತಿಹನು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೬-೫೯).

ಒರೆದೊರೆಯಾಗು = ಸರಿಜೋಡಿಯಾಗು; ಸಾಟಿಯೆನಿಸು: ಸಿಂಗನಾದದೆ . . . ಪ್ರಳಯದ ಸಿಡಿಲಿಂಗೊರೆದೊರೆಯಾಯಿತಂದು (ಅಂಜಚ. ೧೦-೨೦). ಒರೆದೊರೆಯೆನಿಸು = ಸರಿಜೋಡಿಯೆನಿಸು; ಸಾಟಿಯೆನಿಸು : ಸೂರ್ಯಕುಲದ ರಾಯರ್ಗೆ ವಂಶದೊಳು ಕೀರ್ತಿಯೊಳು ಭುಜಬಲದೊಳೊರೆದೊರೆಯೆನಿಸಿ ಕನ್ನಿಕೆಯರಂ ಕುಡುವ ಭೂಪರಿಲ್ಲ (ಹಚಕಾ. ೭-೧೬). [ಒರೆ$_7$ + ದೊರೆ$_2$]

ಒರೆಪ (ನಾ). ಒರೆಯುವಿಕೆ : ಪರುಸದೊರೆಗಲ್ ಸುವರ್ಣಕ್ಕೊರೆಪಕ್ಕೆಡೆಯಾಗಿ ತೋರ್ಪವೊಲ್ ಕವಿಗಂ ಬಂಧುರ ಕಾವ್ಯರಚನೆ ತದ್ಗುಣ ಪರೀಕ್ಷೆ ನಿರಪೇಕ್ಷಮೆನಿಸೆ ನೆಱೆದಿರವೇಡಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೪೬). [ಒರೆ$_2$ + -ಪ$_2$]

ಒರೆಬಣ್ಣ (ನಾ). ಚಿನ್ನ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯನ್ನು ಒರೆಗೆ ತಿಕ್ಕಿದಾಗ ತೋರುವ ಬಣ್ಣ : ಕರಗಿಸಿ ಎನ್ನ ಮನದ ಕಾಳಿಕೆಯ ಕಳೆಯಯ್ಯ ಒರೆಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಂದೆನ್ನ ಪುಟವಿಕ್ಕಿ ನೋಡಯ್ಯ (ಬಸವ. ೨೫೧).

[ಒರೆ$_5$ + ಬಣ್ಣ]

ಒರೆಮಣೆ (ನಾ). ಒರೆಯುವ ಮಣೆ; ಮಸೆಯುವ ಮಣೆ: ಬೆಣಚು-ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಪುಡಿಮಾಡಿ ಅವನ್ನು ಒರೆ – ಮಣೆಗೆ ಸುರಿದು ಕೊಡಲಿ ಕತ್ತಿ ಹತ್ಯಾರುಗಳನ್ನು ತಿಕ್ಕಿ ಕಿಡಿ ಹಾರಿಸಿದರು (ಬಾಳಿಗ. ೬೫).
[ಒರೆ$_2$ + ಮಣೆ]

ಒರೆಯಿಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪರೀಕ್ಷಿಸು; ಒರೆಹಚ್ಚು: ಕಟ್ಟಳೆಯ ಮಾಚಿಕ್ಕೆಯೊಳುಮಾಳ್ಕೆಯೊಳುಮೊರೆಯಿಟ್ಟು (ಅಂತಿಗೊ. ೯–೧೬೨).
[ಒರೆ$_5$ + ಇಡು$_1$]

ಒರೆಯಿಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಹೋಲಿಸು: ಹರಿಗಂ ನಿನಗಂ ಹರಿಗಂ ಹರಿಣಂಗಂ ಹರಿಗಮುಡುಗಮೊರೆಯಿಡಲೆಂತಂತಿರೆ (ಜಗವಿ. ೧೭–೩೦).
[ಒರೆ$_7$ + ಇಡು$_1$]

ಒರೆಯಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೇಳಿಸು; ಮಾತನಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಸ್ವಾಮಿ ನನ್ನಿಂದ ನೀನಿಂತೊರೆಯಿಸಿದೆ ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿಯಂ ಬೀಱಿ (ಸೋಮೇಶ. ೧೦೩); ಆನಂದ ಚರಿತಾಖ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಮನತುಳ ಗುರುವರಂ ನಿಜಾತ್ಮಜನಿನೊರೆಯಿಸುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೨–೫೬). [ಒರೆ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಒರೆಯಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗೆರೆಹಾಕು; ರೇಖೆಮಾಡು; ಪರೀಕ್ಷಿಸು: "ಒರೆಯಿಸು–ಕರ್ಷಣೇ (ಎಳೆಯುವಂತೆಮಾಡು)"(ಶಮಧಾ). ℙ. ಇಲ್ಲಿನ ಪಾಠ "ಒರೆಯಿಸು – ಕಷಣೇ" ಎಂದಿರಬಹುದು.
[ಒರೆ$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಒರೆವರ್ (ಕ್ರಿ). ಸಮಕ್ಕೆಬರು; ಸಮಾನವಾಗು: ಕುಂದಗಂಧಿಯ ವದನರುಚಿಗೊರೆವಂದು [ಪಾಠಾಂ. ವೊಂದು] ಛಂದವೆನಿಪ್ಪುದೆಳೆವೆಱೆಯಿಂ ದವತಿ ಕಾಂತಿಯೊಳೆಸೆವುದಬಳೆಯ ಮಿಸುಪ ನೊಸಲು (ಬಸಪು. ೪–೨೮).
[ಒರೆ$_7$ + ಬರ್$_1$]

ಒರೆವುಡಿ (ನಾ). ಒರೆಗೆ ಹಚ್ಚಿದಾಗ ಬೀಳುವ ಪುಡಿ: ಮೇಣದೊಳ್ ಪುದುಗಿದ ಚಿನ್ನದೊರೆವುಡಿಯಂತೆ (ಚಿಕಬಿ. ೧–೧೦). [ಒರೆ$_5$ + ಪುಡಿ]

ಒರೆಹಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಚಿನ್ನ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು) ಬಣ್ಣ ತಿಳಿಯಲು ಒರೆಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಉಜ್ಜು. ೨. (ಆಲಂ) ಪರೀಕ್ಷಿಸು; ಶೋಧಿಸಿ ನೋಡು; ಗುಣದೋಷ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡು: ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಪಾಲು ಘಟನೆಗಳ ಸತ್ಯವನ್ನು ನಾನೇ ಒರೆಹಚ್ಚಿ ತಿಳಿಯಲು ಕೂಡ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ (ಸಂಗೀತ. ೬ ಪೀಠಿಕೆ); ಹಿಂದಿನ ಮತ್ತು ಇಂದಿನ ಬಾಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒರೆ ಹಚ್ಚಿ ನೋಡಿದಳು (ಶಾಂಪಜೀ. ೯). [ಒರೆ$_2$ + ಹಚ್ಚು$_1$]

ಒರ್ಕಂಡುಗ, ಒಕ್ಕಂಡುಗ, ಒಖ್ಖಂಡುಗ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಖಂಡುಗ; ಒಂದು ಅಳತೆ. ೨. ಒಂದು ಖಂಡುಗ ಬೀಜವರಿಯುಳ್ಳ ಭೂಮಿ: ಪಱೆಯಾ ಎಱೆನಲ್ಲೂರಾ ಉಪ್ಪಾರ್ಟು ಒರ್ಕಣ್ಡುಗಂ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೮೫–೬೬; 776); ನಾಗಮ್ಮಯ್ಯ ಕಲ್ಲದೇಗುಲಮಮ್ಮಾಡಿಸಿದಡೆ ಸಲಿಸಲೆನ್ದು ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು ಒರ್ಕಣ್ಡುಗ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೩–೧೨; 895). **ಒಕ್ಕಂಡುಗ:** ೨. ಕೊಟ್ಟುದು ಒಕ್ಕಂಡುಗ ಕಟಿನಿ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೫೦–೧೨; 800 ?). **ಒಖ್ಖಂಡುಗ:** ೨. ನಿಮಿತ್ತಮಾಗೆ ಕೊಟ್ಟಮಣ್ಣೊಖ್ಖಣ್ಡುಗಂ (ಎಕ. XI(S), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೫೧–೬೧; 474). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕಂಡುಗ]

ಒರ್ಕಣ್, ಒಕ್ಕಣ್, ಒಕ್ಕಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕಣ್ಣು. 'ಒರ್ಕಣ್ಗುರುಡಿ' ಪರಾ. **ಒಕ್ಕಣ್:** ೨. ಒಂದು ರಂಧ್ರ, —ತೂತು: ಉದ್ದಿಟ್ಟ ಸಂಪಳೆಯನೊಕ್ಕಣ್ಣ ಕರಟದೊಳ್ ತುಂಬಿ ಕೆಲವಂ ಕಾಯ್ದ ತುಪ್ಪದೊಳಗುರುಳಿಯಪ್ಪಂತು ಬಿಡೆ ಪೀಯೂಷಪಿಂಡ ಮಾದುದು (ಸೂಪಶಾ. ೧–೬೬). **ಒಕ್ಕಣ್ಣು:** ೧. ಗೌಡರು ತಮ್ಮ ಒಕ್ಕಣ್ಣನ್ನು ಇವನ ಕಡೆ ತಿರುಗಿಸಿದಾಗ (ಮುನಿಮಾ. ೪).
[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕಣ್]

ಒರ್ಕಣ್ಗುರುಡಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಣ್ಣಿರುವವಳು; ಒಕ್ಕಣ್ಣಿ: ತನ್ನಿಥುನಕ್ಕೆ ಪುಟ್ಟಿದರೊರ್ಕಣ್ಗುರುಡಿಯುಂ ಪೊರಂಡಿಯುಂ ಕೂಂಟಿಯುಂ ಪೆಱವೆಯುಂ ಕುಷ್ಠಿನಿಯುಂ ಕುಬ್ಜೆಯುಮಪ್ಪ ಮಗಳ್ದಿರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೬೬ ವ). [ಒರ್ಕಣ್ + ಕುರುಡಿ]

ಒರ್ಕಯ್ಸು 'ಒಕ್ಕಯ್ಸು' ನೋ.

ಒರ್ಕಲು 'ಒಕ್ಕಲ್$_2$' ನೋ.

ಒರ್ಕಾಲ, ಒಕ್ಕಾಲ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ವರ್ಷ: ಈ ಸಂದರ್ಭದೊಳೊರ್ಕಾಲಂ ಸಮೆಯೆ (ಅದ್ಭುತ. ೨೭–೨೩). **ಒಕ್ಕಾಲ:** ೨. ಒಂದು ಹೊತ್ತು, —ಸಮಯ: ಆದಕ್ಕಾಗಿ ಒಲಿಯುವೆವು ಮದವೇರಿ ಒಕ್ಕಾಲ – ಆ ಕಾಲವಾವುದು ವಸಂತಕಾಲ (ಇಂಗೀತ. ೫೦–೧೧).
[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕಾಲ$_1$]

ಒರ್ಕುಂದ, ಒಂಕುಂದ, ಒಕ್ಕುಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮದೊರ್ಕುನ್ದದ ಚನ್ದರಸನಾ ದೆವಸಮೆ ಬಾದುಬ್ಬೆಯ ಪಾಳ ತನ್ನ ಮನ್ನೆಯ ಸಾಮ್ಯಮಂ ಸ್ವಯಂಭು ಕಲಿದೇವಸ್ವಾಮಿಗೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೬೬–೫೦; 1075). **ಒಂಕುಂದ:** ಸದಭಿಸ್ತುತಮಪ್ಪೊಂಕುಂದದ ನಡುವಣ ನಾಡೆ ನಾಡೆ ಕನ್ನಡದ ತಿರುಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೩೭). **ಒಕ್ಕುಂದ:** ಒಂಕುಂದ = ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿನ (ಈಗಿನ) ಒಕ್ಕುಂದ (ಕವಿರಾ. ಪೀ. ೧೩೪ ಟಿಪ್ಪಣಿ). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕುಂದ$_3$]

ಒರ್ಕುಡಿತೆ, ಒಕ್ಕುಡಿತೆ, ಒಕ್ಕುಡುತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕುಡಿತೆಯಷ್ಟು; ಒಂದು ಬೊಗಸೆ: ತುಂಬಿದ ಪೀನನಿತಂಬಬಿಂಬಮೊರ್ಕುಡಿತೆಯೆನಿಪ್ಪ ಕಣ್ ಕರಮೆ ರಂಜಿಸೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೩೪); ತೃಷ್ಣೆಗೊರ್ಕುಡಿತೆಯಿಂ ಕೊಂಡಚ್ಚವೆಳ್ದಿಂಗಳಂ ಕುಡಿಯಲ್ ಬರ್ಕುಮೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೩೧); ಒರ್ಕುಡಿತೆ ನೀರ್ಗೆ ಪಱಿಪಟ್ಟೆರ್ಕೆಯ ಪಣ್ಣೆಲೆಯ ಮುಱಿಗೆ (ಶಮದ. ೨೪ ಪ್ರಯೋ); ಎದೆಯ ಹೊಂಬಣ್ಣಲಲಿ ಪ್ರೇಮಪೀಯೂಷವಿರೆ ಒರ್ಕುಡಿತೆಯನು ಕುಡಿದರಿಲ್ಲ (ಭಾವಜೀ. ೧೫–೨೯೨). **ಒಕ್ಕುಡಿತೆ:** ಅಗಸ್ತ್ಯನ ತೆಱದಿನಬ್ಧಿಯನೊಕ್ಕುಡಿತೆ ಕುಡಿವೆಂ (ಕುಮುರಾ. ೨–೧೧೨); ಬಡಬ ಗೌತಣವಿಕ್ಕುವಡೆಯೊಕ್ಕುಡಿತೆ ಜಲವೇ ಮುಂಜು ಸುರಿಯಲ್ಕೊಡನೆ ಕೆಱೆ ತುಂಬುವುದೆ (ನಳಚ. ೨–೧೯); ಒಕ್ಕುಡಿತೆ ಅರೆಮುಕ್ಕು ಎನುತೆನುತೆ ಹಲಕೆಲವು ಪಾನಿಪತ್ತುಗಳನ್ನು ಮುಕ್ಕುಳಿಸುವೆ (ನಾದಲೀ. ೪೧–೧೧). **ಒಕ್ಕುಡುತೆ:** ನೀರನಾದೊಡೆ ಒಕ್ಕುಡು [ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ತೆಯಂ ಸೇರಿಕೊಂಡೊಡೆ ಸಾಕೆನುತ ಭಂಡಾರಿ ನುತಿಸುತ್ತಲ್ಯೆದಿನನಿತ್ತಲ್ಯೆಸರಲಿ (ಬಸಪು. ೩೦–೧೪); ಏಳು ಕಡಲನೊಕ್ಕುಡುತೆಯಂ ಮಾಡುವತಿ ಬಳವಂತರ್ (ವೀಶ್ವಪು. ೨–೧೨–೬೨); ಮೋದದಿ ಒಕ್ಕುಡುತೆಯ ಪಾಲನೆ ಕೊಂಡು ಹಾದಿಲಿ ಹರಿಸಿದ್ದು ಎಲ್ಲಿ ಕಲಿತೆಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೧–೯೬–೮).
[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕುಡಿತೆ]

ಒರ್ಕುಡಿತೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಂದು ಕುಡಿತೆ ತೆಗೆದುಕೊ: ಓಕರಿಸುತೊರ್ಕುಡಿತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಒಕ್ಕುಡಿತೆ]ಗೊಂಡಡೆ ಸಾಕು ಮಿಕ್ಕಿನ ಪಾಲನಿರಿಸು (ಬಸವು. ೧೪–೧೦). [ಒರ್ಕುಡಿತೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಒರ್ಕುಳೆ, ಒಕುಳ, ಒಕ್ಕಳ, ಒಕ್ಕುಳ, ಒಕ್ಕೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಳಗ ಪ್ರಮಾಣ, —ಅಳತೆ: ಪದಿನಯ್ದು ಪಣಮುಂ ಪನ್ನಿರ್ಕುಳೆ ಮಿರಿಯುಂ ಒರ್ಕುಳತುಪ್ಪಮುನ್ದಿಱಿವೋನ್ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೪–೧೨; 907); ಒರ್ಕುಳ ಪಾಲೊಕ್ಕುಳಮೊಸರೊರ್ಕುಳಕುಂಬಳದ ಕುಸುರಿಯೊಳ್ ಸಮಯುಕ್ತಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭–೫೪). **ಒಕುಳೆ:** ಆತಙ್ಗೆ ಬಟಾರರು ಕೊಟ್ಟುದು ಇಬ್ಬಣ ಮೇಡಿನೊಳ್ ಒಕುಳಂ ಕಟಿನಿ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೨೭–೨೭; 870); ಒಕುಳ ನೆಲ್ಲ ಕೊಡುವರು ಸ್ಥನಿಕರು (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೦೬–೧೩; ?).

ಒಕ್ಕಳೆ: ಉಪ್ಪಿಲ್ಲದೆ ಕೇಳೊಕ್ಕಳ ತುಪ್ಪವನೆಱೆದುಣ್ಬೆನೆಂಬೊಡುಂಬು ಣಸೇಂ ಸ್ವಾದಪ್ಪುದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೫೦); ಒಕ್ಕಳಮೆನಲೆಣ್ಣೆಯುನಾ ಕಷಾಯದೊಳ್ ಕೂಡಿದುದಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧-೬೧); ಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಪಾವಲಿಗೆ ಒಕ್ಕಳ ಉಪ್ಪು (ಗಾದೆ). **ಒಕ್ಕುಳೆ:** ಕೆಯ್ಯ ಒಕ್ಕಿಲೊಳೊಕ್ಕುಳವು ಮಾಗೆ ಕೊಟ್ಟಾರ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೬೨-೯; 780); ಕುಳಕೆ ವೊಕ್ಕುಳ ಭತ್ತ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೪೭-೮; 1288); ಒಕ್ಕುಳೊಕ್ಕುಳ ಉದಕದಿಂ ತೀವಿದ (ಪ್ರಕಟೀ. ೩೮-೯). **ಒಕ್ಕೊಳೆ:** (ಒಷಧಿ. ೧೧೧).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕುಳ$_3$ (< ಕೊಳಗ$_1$)]

ಒರ್ಕೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಒಕ್ಕಿ ಎತ್ತು (?).

ಒರ್ಕೆತ್ತುಗಂಡ = ಒಂದು ಬಿರುದು: ಶ್ರೀಮತ್ ದಣ್ಡನಾಯಕಂ ಅಪ್ಪಿಮಯ್ಯನಪ್ಪ ಒರ್ಕೆತ್ತುಗಣ್ಡ ಗಣ್ಡನಾರಾಯಣ ಚೋೞನ ಸಿಂಘ ರಾಜೇನ್ದ್ರಚೋೞ ಬ್ರಹ್ಮಮಾರಾಯರ್ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೩೦-೫; 1047). [ಒರ್ಕುರ್$_0$ + ಎತ್ತು$_1$. / ತಮಿ. ಒರುಕ್ಕು = ಅಡಗಿಸು, ಕೊಲ್ಲು]

ಒರ್ಕೆನ್ನೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕೆನ್ನೆ. ೨. (ಕರಾ) ಒಂದೇ ಕೆನ್ನೆಯ ನರ ಮಿಡಿಯುವಿಕೆ; ಅರೆದಲೆನೋವು. [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೆನ್ನೆ]

ಒರ್ಕೆಯ್, ಒಕ್ಕಯ್, ಒಕ್ಕೆಯ್, ಒಕ್ಕೈ, ಒಗ್ಗಯ್, ಒಗ್ಗೈ, ಒರ್ಕೈ (ನಾ). ಒಂದು ಕೈ; ಏಕಹಸ್ತ: ವೀಣಾವಾದ್ಯವೊರ್ಕೆಯ್ಯ ಮತ್ತೊರ್ಕೆಯ್ಯಿಂ ಬಾಣನ ಮುಡಿವಿಡಿದೆತ್ತಿ ಕ್ಷೀಣ ಸಂತೋಷದೆ ಹರಸಲ್ಕೆ ಕಿಂಕರವಾಣದೆ ಮುನಿಯನೀಕ್ಷಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೩೩-೧೧). **ಒಕ್ಕಯ್:** ಒಕ್ಕಯ್ಯೊಳಾಂತ ಪೇರೊನಕೆಯಿಂದಿಕ್ಕಿದ ಸೊಕ್ಕಾನೆದಲೆಗನ ಮೇಲೆ (ಮೋಹತ. ೩೮-೫೯). **ಒಕ್ಕೆಯ್:** ಅರಸನೊಕ್ಕೆಯ್ಯೋ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕೈಯೊ]ಗರಕೆ ತಾನರುಹನುಳಿದಂತೆ (ಬಸಪು. ೫-೧೦). **ಒಕ್ಕೈ:** ಜನನಿಯುಪಚಾರಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟದೊಕ್ಕೈ ತುಂಬಿದನಿತೋಗರವ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೧೭); ಒಕ್ಕೈಗೆ ಪೂತಳಿಗರ್ಳೊಂದೊಂದಱಿಂ ಮೇಲೆ ಸಿಕ್ಕಲಱಿಯವು ಯೆಂಬ ಸಂದೆಗಂಗಳ್ ಸಲೆ ಮನಕ್ಕಾಗೆ (ಚೆಬಪು. ೪೫-೩೫). **ಒಗ್ಗಯ್:** ಪಿಡಿ ನಡುವಿನ ಪೆರ್ಮೊಲೆವೆಣ್ಗಳು ಹೋಹಿಡಿನೊರೆಗಳೊಗ್ಗಯ್ಯ ಪಿಡಿ ದರನೇಕ ಸತ್ಪರಿಕರಗಳ ತಂದು ಬಡಿಸಿದರತಿಜಾಣ್ಮೆಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೪-೧೦). **ಒಗ್ಗೈ:** ಧರೆಯನೊಗ್ಗೈಯುದ್ದ ಹೆಗಲುದ್ದ ತಲೆಯುದ್ದ ಮರದುದ್ದ ಮುಗಿಲುದ್ದಮಂ ಬಿಟ್ಟು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೧-೩೫). **ಒರ್ಕೈ:** ಒರ್ಕೈ, ಒರ್ತಲೆ, ಒರ್ಪಿಡಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೯ ಉದಾ).

ಒರ್ಕೆಯ್ಯನ್ನ = ಒಂದು ತುತ್ತು ಅನ್ನ: ನಿತ್ಯಂ ವೇದಕೋವಿದ ರೊಂದು ಕೋಟಿಯುಂಡ ಫಲ ಸತ್ಯಂ ಶಿವಯೋಗಿಗೆ ನೀಡಿದೊರ್ಕೆಯ [ಯ್ಯ]ನ್ನಕೆಣೆಯಿಲ್ಲ (ಶಿವಗೀ. ೨೨-೯೧).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೆಯ್$_2$]

ಒರ್ಕೆಯ್ಸು, ಒಕ್ಕಯಿಸು, ಒಕ್ಕೈಸು, ಒರ್ಕಯ್ಸು, ಒರ್ಕೈಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದುಗೂಡಿಸು; ಒಂದುಮಾಡು: ಒರ್ಕೆಯ್ಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಒರ್ಕೈಸಿ] ಬಿಲ್ಲನಂಬುಮನುರ್ಕಾಳ್ಗಳ್ ಸುರಿಗೆಗಿೞ್ತು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೮, ಶಮುದ. ೬೭ ಪ್ರಯೋ ನೋ). **ಒಕ್ಕಯಿಸು:** ಫಳಕಮಂ ಕರವಾಳ ನೊಕ್ಕಯಿಸಿ ಪೊಡಮಟ್ಟು (ಏನಾರ. ದೇ. ೧೧೮-೯೨). **ಒಕ್ಕೈಸು:** ಉಭಯಕಟದ ಸೊರ್ಕುಕದಡಿನ ತೆರ್ಕೆಗಡಲ್ಗಳೊಕ್ಕೈಸಿ ಜಗಮನಿಕ್ಕಲೆಂದು ಮಹಾವ್ರತಮನೆತ್ತಿಕೊಂಡ ಕಲ್ಪಾಂತಕಾಳನ ಕೂರ್ಚಜಾಳಂ ಪೆರ್ಚಿಕ್ಕಿ ಬೇಱೆ ಬೆರ್ಚಿದಂತಿರ್ದಪುದು (ಅನಂಪು. ೧೩-೨೦ ವ). **ಒರ್ಕೆಯ್ಸು:** ಸುರಾಚಳಮನೊರ್ಕ್ಕಯ್ಸಿಟ್ಟು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೬-೨೪; 1203). **ಒರ್ಕೈಸು:** ಬಿಲ್ಲಂ ಶರಳ್ಗಮಣ್ಬುಗೆಟ್ಟು ಮಿಟ್ಟಿಡೆಯುಮಾಗಿ ತೊಟ್ಟನೆ ನೆರೆದುರುಳೆ ನೂಂಕುವುದುಂ ಬಿಲ್ಲನಂಬುವನೊರ್ಕೈಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೩೩ ವ). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೆಯ್ಸು]

ಒರ್ಕೈ 'ಒರ್ಕೆಯ್' ನೋ.

ಒರ್ಕೈಗೊಳ್, ಒಕ್ಕೈಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊ, —ಹಿಡಿ: ಏರ್ದಳೆದು ನೊಂದ ಕಾಳ್ಪಂದಿಯಂತವನಾ ಧನುರ್ದಂಡ ಶರಮನೊರ್ಕೈಗೊಂಡು ಗುಡುಗುಡಿಸಿ ದೋರ್ದಂಡಮಂ ನೀಡಿ (ಚೆಬಪು. ೪೯-೪೨). **ಒಕ್ಕೈಗೊಳ್:** ಕಣೆಯನುಗಿದ ಭಟ ಬಿಲ್ಲ ನೊಕ್ಕೈಗೊಂಡು ರಣರಂಗವ ಪೊಗುವಂತೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೧-೬೫).

[ಒರ್ಕೈ (< ಒರ್ಕೆಯ್) + ಕೊಳ್$_1$]

ಒರ್ಕೈಸು 'ಒರ್ಕೆಯ್ಸು' ನೋ.

ಒರ್ಕೊಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಡೆ: ಎಂತು ನರಂ ಪೆರ್ಚಿದ ಪೆರ್ಗಡ ಲೀಸಲ್ ಪದೆವಂ ಕೈಯಾಂತಿರೆಯಾರದ ಸುಡದೊರ್ಕೊಡೆಮಂ (ಸೌನಂದ. ೯-೧೦). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೊಡೆ$_2$]

ಒರ್ಕೊರಲ್, ಒಕ್ಕೊರಲು, ಒಕ್ಕೊರಳು, ಒಗ್ಗೊರಲ್ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕೊರಳು; ಏಕಾಭಿಪ್ರಾಯ: ಒರ್ಕೊರಲಿಂದಾಂಪೆನಾಮುಮೀ ತಪಮಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೭೧ ಪ್ರಯೋ). **ಒಕ್ಕೊರಲು:** ಕನ್ನಡಿಗರೆಲ್ಲರೂ 'ಕರ್ನಾಟಕ ಏಕೀಕರಣ' ದಿನವನ್ನು ಆಚರಿಸಿ ಒಕ್ಕೊರಲಿನಿಂದ ಸಾರಿ ದರು (ಕನ್ನನು. I, ೧೫); ಸುಭಟರೆಲ್ಲರೂ ಒಕ್ಕೊರಲಿನಿಂದ ಜಯನಿನಾದ ಮಾಡಿ (ಬಾಣಆ. ೧೭೧). **ಒಕ್ಕೊರಳು:** ವೇ.ವಾಡ ಶಾಸನ—ವಿ. ವಿಜಯಗಳೆರಡೂ ಒಕ್ಕೊರಳಾಗಿ ಸಾರುತ್ತಿವೆ (ನಾಡೋಜ. ೩೮). **ಒಗ್ಗೊರಲ್:** ನವೀನ ದೊಗ್ಗೊರಲಾಗಿಯುರುತರ ಬ್ರಹ್ಮವನೆ (ವೀಶೈಪು. ೫-೧೭-೮); ನಾರದಾದಿಗಳೊಗ್ಗೊರಲೊಳು ಪಾಡುವ ಗಾನ (ಗೀತಗೋ. ೪-೧). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೊರಲ್]

ಒರ್ಕೋಡ (ನಾ). ಒಂದು ಕೋಡುಳ್ಳ ಹಸು ಅಥವಾ ಎತ್ತು: ಏಡಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ಚಿತ್ರವೃಷ್ಟಿ ಕುರುಡಂ ಮುಂಪೊಕ್ಕೊಡರ್ಘಕ್ಷಯಂ . . . ಒರ್ಕೋಡಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ರಾಜ್ಯಹಾನಿ (ಜಿಟ್ಟಮ. ೪-೭).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೋಡು$_5$ + –ಅ$_7$]

ಒರ್ಕೋಲ್, ಒಕ್ಕೋಲ್, ಒಗ್ಗೋಲು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕೋಲು; ಒಂದು ಅಳತೆ: ಒರ್ಕೋಲ್ ಪೊರಜೆಗೆ ಬಗೆವೊಡೆದಿರ್ಕುಂ ನಟ್ಟುಗಿಯೆ ಗಣಪನಂತಿಭಪತಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೨೭); ಪಱು ಗೋಲ ಪನ್ನಿರ್ಕೋಲಿಂದಂ ದೋಣಿಯೊರ್ಕೋಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ಒಕ್ಕೋಲ್] ಲೇಸೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೩೬). **ಒಕ್ಕೋಲ್:** ೧. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. ಒಗ್ಗೋಲು :: ೨. ಒಂದು ಬಾಣ: ವಾಲಿಯನು ಒಗ್ಗೋಲಲೆಸೆದ ನೃಪಾಲನ ವೈರದಲಿ ಬಾಳ್ವರೆ (ಹನುಮ. ೭೭).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೋಲ್$_1$]

ಒರ್ಖಂಡುಗ 'ಒರ್ಕಂಡುಗ' ನೋ.

ಒಗುರ್$_1$ 'ಒಟ್ಟು$_1$' ನೋ.

ಒಗುರ್$_2$ 'ಒಟ್ಟು$_2$' ನೋ.

ಒಗುರ್ಡಿಸು, ಒಗ್ಗುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ಹೊರಳು; ಓರೆಯಾಗು: ಎಡಗೆಯ್ಯನೂಱಿ ಪೀಠದ ಕಡೆಯೊಳ್ ಮುಯ್ಯು ದ್ದಮಾಗೆ ಮುರಿದ ಬೆಡಂಗಚ್ಚುಡಿದಿರೆ ಹಾರಂ ಕೆಲಕೋ[ಕೊ]ಗುರ್ಡಿಸೆ ನಿಜಾನುಗರೊಳಾಗಳೊರ್ವಂ ನುಡಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೦೩); ತೂಂಕಡಿಪ ಮಿಗಂ ಮುಂದಣ್ಗೋ[ಣ್ಗೊ]ಗುರ್ಡಿಸಿದುದೋ (ಲೀಲಾವ. ೩-೪); ಕಿವಿ ಕಣ್ಗಳ್ ಕೆತ್ತು ಬಾಯೊಗುರ್ಡಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಬಾಯ್ವುಲ್ ಗುಡಿಸಿ]ಕರೆಯೆ ಪೆಗುರ್ರಿಡುತ್ತೆಯೆ ಬಂದಿರ್ದವರಂಜಲ್ (ರಕ್ಷಾಶ. ೪೦); ನೀರೆಱಿವ ಕಾಮಿನಿಯರುರುಬಾಹುಮೂಲದೆಡೆಗೆ ದಿಟ್ಟಿ ಪರಿಪರಿದು ಮೊಗಮೊಗುರ್ಡಿಸೆ ಸರಿಸಕಳವಟ್ಟ ಜಲಧಾರೆ ಪೊಱಸೂಸೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೯).

೨. ಕುಸಿ; ಮುಗ್ಗರಿಸು : ಉರ್ವರೆಯೊರ್ಗುಡಿಸಿತ್ತು ಸಾಗರಂ ಪೇಳೆಯಿನುರ್ಕಿ ಸೂಸಿದುದು ತೊಟ್ಟು ಕಟಲ್ದವು ತಾರಕಾಳಿಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೧–೫೮); ಪೊಡವಿ ನಿಲಲಾಱದೋ[ದೊ]ರ್ಗುಡಿಸುಗುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೪); ಪೊಡೆವ ನಾನಾಭೇರಿದುಂದುಭಿಧ್ವಾನದಿಂ . . . ಭೂಮಿಯೊರ್ಗುಡಿಸೆ ದಿಗ್ದಂತಿ ಘೀಳಿಡೆ (ಲಕಿಚಂ. ೧೫–೨೩). ೩. ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ಸೇರು; ಒಟ್ಟಾಗು : ನಡೆವೆಳವೆಣ್ಗಳುನ್ನತಕುಚಂಗಳ ಕುಂಕುಮರೇಣು ಸೂಸೆ ಸೋರ್ಮುಡಿಯೆಡೆಯಲ್ಲಿ ತಾಳ್ದ ಮೃಗನಾಭಿಜ ಪುಷ್ಪರಜಃಪ್ರತಾನಮೊರ್ಗುಡಿಸಿರೆ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ (ರಾಜಶೇ. ೨–೧೧೩). **ಒಗ್ಗುಡಿಸು :** ೧. ಮೇಲುಸುರು ಮಿಕ್ಕೇಳೆ ನುಡಿವ ನಾಲಗೆ ಬೀಳೆ ಕಾಲನವರನುವಾಗೆ ಬಾಯೊಳು ಸುರಿದ ಲೋಳೆ ಮೊಗವೊಗ್ಗು[ಪಾಠಾಂ. ಒಳ್ಗು]ಡಿಸಿ ಗೂರು ಹೆಗ್ಗೂರಿಡುತ್ತಮಿರೆ ಬಗೆಗೆಟ್ಟು (ಶಿಂಡೋರ. ೨–೨೨).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕುಡಿಸು ?]

ಒರ್ಗೂಡಿಸು, ಒಗ್ಗೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು; ಒಂದುಗೂಡಿಸು: ನಿನ್ನ ಒಡ್ಡಣೆಯ ದಳಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಒರ್ಗೂಡಿಸಿ (ಬಟ್ಟಅ. ೫೯–೪). **ಒಗ್ಗೂಡಿಸು :** ಈಗಿನ ವೀಣೆ . . . ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಮರದ ತುಂಡುಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಒಗ್ಗೂಡಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ (ಸಂಗೀತ. ೬೭); ಜನರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಗ್ಗೂಡಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಒರ್ಗೂಡು + -ಇಸು$_3$]

ಒರ್ಗೂಡು, ಒಕ್ಕೂಡು, ಒಗ್ಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಒಂದಾಗಿ ಕೂಡು, —ಸೇರು: ಈ ಲೋಕಾವಳಿಯೆಲ್ಲ ಮಾಡಿದ ಮಹತ್ಪುಣ್ಯಂಗಳೊರ್ಗೂಡಿಯುಂ ತೂಳಲ್ಕಾಱದ ಪಾತಕಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಪ್ಪೆನ್ನಂ (ವಸ್ತವಂ. ೧೨). **ಒಕ್ಕೂಡು :** ಸುಲ್ತಾನರ ಒಕ್ಕೂಡಿದ ಸೈನ್ಯ . . . ನುಗ್ಗಿ (ಅಳಾಕ. ೨೦). **ಒಗ್ಗೂಡು:** ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ, ಭಾಷಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ, ಒಗ್ಗೂಡುವುದಕ್ಕೂ ಈ ನಾಡಹಬ್ಬ ಎಷ್ಟು ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದೆ (ಕನ್ನಸು. I, ೧೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೂಡು$_1$]

ಒರ್ಗೇಣ್, ಒಗ್ಗೇಣ್ (ನಾ). ಒಂದು ಗೇಣು, —ಅಳತೆ: ನಾಲ್ಬೆರಲುಂಗುಟಮೆರಡಱೆಡೆಯುಮೊ[ಪಾಠಾಂ. ಮೂ]ರ್ಗೇಣೆಂಬಂತಿರೆ (ಆಜಪು. ೬–೧೦); ಎರಡುಂ ಮಡಂಗಳೆಡೆ ನಾಲ್ಬೆರಲುಂಗುಷ್ಠಂಗಳೆರಡಱೆಡೆಯೊರ್ಗೇಣಾಗಿರೆ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೫೮). **ಒಗ್ಗೇಣ್:** ಎರಡು ಮಡಂಗಳೆಡೆ ನಾಲ್ಬೆರಲೆರಡುಂ ತೊಳಗುವುಂಗುಟಂಗಳ ಮಧ್ಯ ಪರಿಕಿಪೊಡೊಗ್ಗೇಣ್ ತೆಱಪಾಗಿರೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೫–೬೦); ಇರದೊಗ್ಗೇಣುದ್ದವಿಗ್ಗೇಣಗಲದೊಡನೆ ಮೂವತ್ತು ಗೇಣ್ನೀಳದೈವತ್ತೆರಡು ಕಲ್ಗೆಂಟು ಗದ್ಯಾಣಮುಮಂ (ಭಾಸ್ಕರ. ೪೦–೩); ತಾರಾಂಗದರ ಕೂಡಿ ವಿಂಧ್ಯಪರ್ವತದ ದುಸ್ತಾರಮೆನಿಸುವ ಕೂಟ ಗಹ್ವರವ ಕೇಸರಿಕುಮಾರನರಸಿದ ನೆಲದಲೊಗ್ಗೇಣ ಬಿಡದೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೪–೧೭–೪೦). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಗೇಣ್$_1$]

ಒರ್ಗೊಡೆ, ಒಗ್ಗೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪು ಒಡೆ; ಚದರು; ಚಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗು : ನಡೆ ನಡೆಯಿದಿರ್ಚಿದಿರ್ಚೊರ್ಗೊಡೆಯದಿರೊರ್ಗೊಡೆಯದಿರ್ ಕರಂ ಕರವಾಳಿಂ ಪೊಡೆಪೊಡೆಯೆನುತ್ತೆ ನಾಲ್ಕುಂ ಕಡೆಯೊಳ್ ಕವಿದರ್ ಕಿರಾತರ್ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೨೧). **ಒಗ್ಗೊಡೆ:** ಮೋಹರವೊಗ್ಗೊಡೆದು ಹೆಣಗಿದುದು ಕೇಶಾಕೇಶಿಯುದ್ಧದಲಿ (ಕುಮ್ವಾಭೀ. ೪–೯); ಉಭಯಬಲಗಳೊಗ್ಗೊಡೆಯದೆ . . . ಕಡುರಭಸದೆ ಮೋಹಿದುದಂದು (ಅಂಜಚ. ೬–೧೧೩); ಪಾರ್ವತಿಯಂ ನಡೆನೋಡಿ ಹಿಗ್ಗುತೊಗ್ಗೊಡೆಯದ ನೇಹದಿಂದೆ (ಉಮಾಶ. ೬); ಒಗ್ಗೊಡೆಯದೊತ್ತಿ ನಡೆತಹನು (ಪಾಂಡಚ. ೮೧–೧೬). [ಒರ್ಗು$_2$ (< ಒಟ್ಟು$_2$) + ಒಡೆ$_1$]

ಒರ್ಚರ, ಒಚ್ಚರ (ನಾ). ಒಂದೆಳೆಯ ಸರ; ಏಕಾವಳಿ: ನುಣ್ಮುತ್ತಿನೊರ್ಚರಮಂ ಪೆರ್ಮೊಲೆ ಚುನ್ನವಾಡೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೬೯); ನವಮಾಲತೀತ್ರಿಸರಮೊಪ್ಪುವ ಸಂಪಗೆವೂವಿನೊರ್ಚರಂ (ರಾಜಶೇ. ೨–೧೦೪). **ಒಚ್ಚರ:** ವಿಶಾಲನೇತ್ರೆಯ ಕಂಬುಕಂಠದೊಳೊಪ್ಪುಗುಂ ರುಂದ್ರಶೋಭೆಯನೀವ ಮಲ್ಲಿಗೆಯಚ್ಚಮೊಗ್ಗೆಗಳೊಚ್ಚರಂ (ಉದ್ಧಟ. ೯–೭೮); ಉರದೊಳೆಳಮುತ್ತಿನೊಚ್ಚರವನೆಳಲಿಡುವಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೪–೪); ಪೂಣ್ದಣ್ಣೆಗಂಟಿನ ತೊಟ್ಟ ಜವಕೆಯ ಮುತ್ತಿನೊಚ್ಚರಕಂದವೊಂದಿಸುತ (ಜೀವಂಚ. ೧೭–೩೩). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಸರ$_6$]

ಒರ್ಚರೆ 'ಒರ್ಚೇರೆ' ನೋ.

ಒರ್ಚವಡಿ, ಒಚ್ಚಡಿ, ಒಚ್ಚವಡಿ, ಒಚ್ಚೋಡಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಸವಡಿ, —ಪದರ, —ನಿರಿಗೆ: ನುಣ್ಚರಂ, ಇಂಚರಂ, ಒರ್ಚವಡಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೨ ಉದಾ); ಒಪ್ಪಿಸಿ ಮನಮಂ ಮಾನಿನಿಗೊಪ್ಪಿಸಿ ತನುವಂ ತಪಕ್ಕೆ ಮುನಿ ಮನಸಿಜನಿಂ ಸೊಪ್ಪಾಗಿರ್ದೊರ್ಚವಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ. ಒಚ್ಚವಡಿ, ಒರ್ಚವಡಿ]ಯ ಕುಪ್ಪಸಮಂ ಪೋಲ್ತು ಪೊಜಗೆ ನೇರಿದನಾದಂ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೪–೧೩); "ಒರ್ಚವಡಿಯ – ಒಳಗೊಂದು ಹೊರಗೊಂದು ವಿಧದ" (ಪಂಪರಾಮಾ. ಕೋಶ). **ಒಚ್ಚಡಿ:** ೨. (ಆಲಂ) ತೆಳ್ಳನೆಯದು; ದಪ್ಪನಾಗಿಲ್ಲದ್ದು: ಗೋಪೀಚಂದನ, ಗೋರೋಚನ ಈ ಎರಡನ್ನೂ ಕದಡಿ ಒಚ್ಚಡಿ ಮೈಯ ಹೆಂಗಸಿಗೆ ಒಂದು ಬಟ್ಟಲು, ತುಂಬಿದ ಮೈಯವಳಿಗೆ ಅರೆಬಟ್ಟಲು, ಇಂತು ೮ ದಿನ ಕೊಳ್ಳಲು ಹೆನ್ನೆ ತೀರ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೮೬). **ಒಚ್ಚವಡಿ:** ೧. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಒಚ್ಚೋಡಿ:** ೧. ಅಚ್ಚರಿವಡೆದ ಚೆನ್ನಿಗ ಬಂದ ಕೊಂಡಾಡಲೊಚ್ಚೋಡಿ ನಾಲಗೆಗರಿದು ಸ್ವಚ್ಛದೊಳಿದಿರ್ಗೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಪೇಳಿದೊಡುಚ್ಛವಿಸಿದಳಂಬುಜಾಕ್ಷಿ (ಮೋಹತ. ೩೧–೩೪)

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$, ಸವಡಿ$_3$]

ಒರ್ಚುತ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ಸುತ್ತು : ಕಂಚುಗಾಲುಂಗುರದ ಬಿಡದೆಸೆವ ಸಾಟುವಳೆಗಳ ಶಂಖಮಣಿಯರದುಡೆಯೊಳೊರ್ಚುತ್ತಿನೊಳ್ಪುಟ್ಟಿಗೆಯ ಕೊರಲ ಸರದಾಲಿಗಳ ಗುಂಜಿಸರದ (ಅರಾಚ. ೮–೩).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಸುತ್ತು$_2$]

ಒರ್ಚೆಱಂಗು, ಒಚ್ಚೆಱಂಗು, ಒಚ್ಚೆಱಗು, ಒರ್ಚೆಱಗು (ನಾ). ವಸ್ತ್ರದ ಒಂದು ಸೆರಗು, —ಅಂಚು. **ಒಚ್ಚೆಱಂಗು :** ಒಚ್ಚೆಱಂಗಿನ ಉಡಿಗೆವೊಳಗೆ ಕುಡುಗೋಲ್ಮೆಱೆಯೆ ಪಚ್ಚಪಸಿವೊಕ್ಕಲಮಗಂ ಭಕ್ತಿ ಕಂಡೆಱೆಯೆ (ಶಿಂಡೋರ. ೫೨–೨೨). **ಒಚ್ಚೆಱಗು :** ಜನಾರ್ಧಕನಂದುಕೂಲದೊಚ್ಚೆಱಗಿಂ ಪೊದೆಯಿಸುವಂತೆ ನಿಜನಯನಧವಳಾಂಶುವಿಂ ಪೊದೆಯಿಸಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೪–೫೪ ವ); ಹೆಚ್ಚುನೀರೆಱೆದಿಟ್ಟು ತೊಟ್ಟಲೊಳೊಚ್ಚೆಱಗ ದುಗುಲದಲಿ ಹೊಕ್ಕುಳ ಮುಚ್ಚಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩–೨೬). **ಒರ್ಚೆಱಗು :** ಮಱೆಯದೆ ಬೆಚ್ಚುನೀರೆಱೆದು ತೊಟ್ಟಿಲೊಳಿಟ್ಟು ಬಸಿರ್ಗೆ ಚೀನದೊರ್ಚೆಱಗನೆ ತಂದು ಸೂನುಗೊಲವಿಂ ಸೊಡರ್ವಕ್ಕಿನ ಬೊಟ್ಟನಿಟ್ಟು (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೪೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಸೆಱಂಗು]

ಒರ್ಚೆಱಗು 'ಒರ್ಚೆಱಂಗು' ನೋ.

ಒರ್ಚೇರೆ, ಒಚ್ಚರೆ, ಒಚ್ಚೆರೆ$_1$, ಒಚ್ಚೇರೆ, ಒರ್ಚರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸೇರೆ, —ಬೊಗಸೆ. 'ಒರ್ಚೇರೆಗಣ್' ಪರಾ. **ಒಚ್ಚರೆ:** ಧರೆಗೋವಿನಡಿ ಮೇರುಗಿರಿಯೊಂದು ಕೊರಡೆಯೇಳು ಶರಧಿವಚ್ಚೋ[ಒಚ್ಚ]ರೆ ದಶದಿಕ್ಕು ಗೇಹಳಿ ನೆರದ ಜನವೇ ಚಿತ್ರದಿರವಜಾಂಡವೆ ಚೆಂಡು (ಕೈವಲ್ಯ. ೨–೨೦–೧). **ಒಚ್ಚೆರೆ$_1$:** ಒಚ್ಚೆರೆ ಸೊಲ್ಲಗೆ ಹಾಡಕ್ಕೆ ಹೊಜಗಳೊಳಗಣವಕ್ಕಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೫೯–೮೨; 1280); ಅರೆದ ಸಾಸುವೆಯ ಶುಂಠಿಯನಿಕ್ಕಿ ವೊಚ್ಚೆರೆ[ಪಾಠಾಂ. ವಚ್ಚರೆ] ಮೊಸರಿನಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚರೆಯನೀರ ಕದಡಿಯದನಿರದೆ ನರೆಗೊಟ್ಟು ನೀರೋಗರವನಿಕ್ಕಲು ಸುಗಂಧ ತಕ್ರೋದನ ಕಣಾ (ಸೂಪಶಾ. ೩–೨೭); ನಿನಗೆ ಬಿದಿರಕ್ಕಿಯೊಚ್ಚೇರೆಯನೋಗರಗೆಯ್ದು (ಪಾಸೋಪು. ೧೦–೧೯೯). **ಒಚ್ಚೇರೆ:** 'ಒಚ್ಚೇರೆಗಣ್' ಪರಾ.

ಒರ್ಕೇರಿ: ಮಹೋದಧಿಗೊರ್ಕೇರಿ ನೀರ್ ಸುರಾದ್ರಿಗೋರೆಂತರೆಗಾಣೆ ಕುಂದಿದೊಡೆ ಪೆರ್ಮೆಗೆ ಹಾನಿಯೆ (ವೀರವಿ. ೧೨-೪).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಸೇರಿ]

ಒರ್ಕೇರಿಗಣ್, ಒಚ್ಚರಿಗಣ್, ಒಚ್ಚೆರಿಗಣ್, ಒಚ್ಚೇರಿಗಣ್, ಒಚ್ಚೇರಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಸೇರೆಯಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದಾದ ಕಣ್ಣು; ಬೊಗಸೆಗಣ್ಣು: ಒರ್ಕೇರಿಗಣ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೩ ಪ್ರಯೋ). **ಒಚ್ಚರಿಗಣ್**: ಚೆಚ್ಚರಮಿತ್ತು ಮಲ್ಲಣಕವೀಶ್ವರನಿಪ್ಪ ಮನಿತ್ತ ಳತ್ತಳಿಪ್ಪೊಚ್ಚರಿಗಣ್ಣ [ಪಾಠಾಂ. ಒಚ್ಚೆರಿಗಣ್] ನೀಱಿ ವರಮಲ್ಲಣಿ ದಶಾಬ್ದಮಾಳ್ದು ನೀನುಚ್ಚವದಿಂ ಧರಾತಳಮನ್ನೈದು (ಉದ್ಭಟ. ೧೨-೬೭). **ಒಚ್ಚೆರಿಗಣ್**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಒಚ್ಚೇರಿಗಣ್**: ಅಚ್ಚರಿವಡೆದ ಭ್ರೂಲತೆ ಸಿಂಗಾಡಿಗಳೊಚ್ಚೇರಿಗಣ್ಣ ಪೂಸರದಿ ಎಚ್ಚಱು ವರ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರೆರ್ದೆಯನು ತಟ್ಟುರ್ಚಲು ವನವಧೂಟಿಯರು (ಮೋಹತ. ೧೯-೮೨); ಕರುಮಾಡದೋರಣದ ನೆಲೆನೆಲೆಯೊಳೊಚ್ಚೇರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ. ಒಚ್ಚಾರಿ]ಗಂಗಳೆಳವೆಂಗಳ ಕಟಾಕ್ಷದ ಮರೀಚಿಗಳ್ ಸೊಗಯಿಸಿದುವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೧೦); ಪಚ್ಚೆವಿಲ್ಲರಿಂ ಮಚ್ಚುವಡೆದಚ್ಚರಿ ಮಿಗೆ ತಳರ್ದೊಚ್ಚೇರಿ [ಪಾಠಾ. ಕಿ. ಒಚ್ಚಾರಿ]ಗಣ್ಣ ಪೆರ್ಚಿನಚ್ಚರಿಯರಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೩೫ ವ). **ಒಚ್ಚೇರಿಗಣ್ಣು**: ಆ ಒಚ್ಚೇರಿಗಣ್ಣುಗಳು ಅವಳ ಚೆಂದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪವಿಟ್ಟಂತಿದ್ದುವು (ಸವತಿ. ೧೦೦).

[ಒರ್ಕೇರಿ + ಕಣ್]

ಒರ್ಜಂತ, ಓರ್ಜಂತ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಹಲ್ಲು ಉಳ್ಳವನು; ಏಕದಂತ; ಗಣಪತಿ: "ಸುಂಡಿಲಮೊಗಂ ಬಿಂಕಣಗಿವಿಯ ಬೆನಕನೊ [ಪಾಠಾಂ. ನೋ]ರ್ಜಂತನಿಲಿದೇರ ಬಿಜ್ಜವಳ ಕರಿಮೊಗನೆನಿಕ್ಕುಮಾ ಸಬ್ಬ ಮಂಗಳೆಯಣುಗನು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫). **ಓರ್ಜಂತ**: "ಓಜನೆನೆ ಗುರುವಕ್ಕು ವಿಘ್ನೇಶನೋರ್ಜಂತನು" (ಕಶರ. ೧೬).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಜಂತ$_1$]

ಒಜ್ಜರ 'ಒಜ್ಜರ$_3$' ನೋ.

ಒರ್ತಲೆ, ಒತ್ತಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ತಲೆ: ಒರ್ಕೈ, ಒರ್ತಲೆ, ಒರ್ಪಿಡಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೯ ಉದಾ); ಸಂತತಮೊಂಬತ್ತು ಮಾಸಂ ಹೇಸಿಕೆಯ ನಡುವೆ ಕತ್ತಲೆಯ ಕರುಳೊಳಗೆ ಮರುಳಂದದಿಂ ಬೆಳೆದು ಒರ್ತಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ವೊತ್ತಲೆ]ಯ ಹುಳುವಿನಿಂದೆಂತಕ್ಕೆ ಬೆಳಬೆಳದು (ಪಿಂಡೋರ. ೧-೮). **ಒತ್ತಲೆ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ತಲೆ$_1$]

ಒರ್ತಳೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕೈ: ವಿಳಸತ್ಕರ್ಣಶಿರೀಷರೋಧಿ ಬೆಮರಾದಂ ವಕ್ತ್ರದೊಳ್ ನಿಂದು ಪಾಕುಲಮಾಯ್ತೊರ್ತಳೆದಿಂದೆ ಕಟ್ಟಿದುದರಿಂ ಬಿರ್ಚಿರ್ದ ಕೇಶೋತ್ಕರಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧೬-೩೦).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ತಳ$_2$ (= ತಲ$_1$)]

ಒರ್ತುತ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ತುತ್ತು: ಗಜೇಂದ್ರಮುಮನೊರ್ತುತ್ತಿಂ ಬಿನಂ ತುತ್ತಿ ದೇವಗಣಕ್ಕಚ್ಚರಿಯಾಗೆ ಪಾಱಿ ಸುರರಾಜಾವಾಸಮಂ ಮುಟ್ಟಿದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೯). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ತುತ್ತು$_2$]

ಒರ್ತೊಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ತೊಲೆ, —ತೂಕ: ಒಸಗೆ ಉತ್ಸಾಹಂಗಳ್ಗೆ ಸಮೂಹಂ ಒರ್ತೊಲೆ (ಎಇ. XIV, ೧೯೧-೨೯; 725).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ತೊಲೆ$_2$]

ಒರ್ದೆಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ದೆಸೆ, —ದಿಕ್ಕು: ತೊಲಗುಗುಮೊ ಕೆಳೆಯ ನೊರ್ದೆಸೆಗೆ ಲಜ್ಜೆಯಿಂ ನಮ್ಮ ಬರವುಗೇಳ್ದೊಡೆನುತ್ತೆ (ಕಾದಂಉ. ೫೩೪); ಆತನನಂತೇನುಮನಾಂ ಬೆಸಗೊಳ್ಳದೆ ಮೌನದಿನೊರ್ದೆಸೆಗೆ ತೊಲಗಿದೆಂ ನೃಪತಿಲಕಾ (ಕಾದಂಉ. ೫೫೪). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ದೆಸೆ$_2$]

ಒರ್ನುಡಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ನುಡಿ, —ಮಾತು: ಪೆಂಪಿನೊಳೆಸೆವ ಕರ್ಣನೊರ್ನುಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ನುಡಿ] ತನಗವು ನಿಜಮಾಗೆ ನೆಗಟ್ದನೀ ವಿಭುವಿನೆಯೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೧೩); ಒಂದೆಂಬುದರ್ಕೊರಾದೇಶಂ—ಒರ್ನುಡಿ, ಒರ್ಪಸರ್ (ಶಮದ. ೧೮೭ ಪ್ರಯೋ); ಒರ್ನುಡಿಯಂ, ಒಂದು ನುಡಿಯಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೫೮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಪೆರ್ನೋಟದ ಕರ್ನಾಟಕ ದೊರ್ನುಡಿ ಸಿರಿಯೊಡೆಯ (ಹೊಂಗಳು. ೪೬-೩). ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿಮಾ] ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ ಪ್ರಭೇದವಾದ ಹೇಳಿಕೆ(ಪ್ರಹೇಲಿಕೆ)ಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಒಂದೇಮಾತಿನ ಉತ್ತರವನ್ನುಳ್ಳ ಎರಡು ಅಥವಾ ಅನೇಕ ಒಗಟುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹೇಳಿಕೆ. ಉದಾ: ಅವುದು ಬಾಗಿದುದುಮಧಿಕಂ ಬಸನಂ ಕೇವಳಮಾಗೆ ನೆಗೆವ್ರದುಚಿತಾವಯವಂ ದೀವದಿಂ ನಿಂದು ಸಿತಗನಂ ನುಡಿದುವು ಭಾವಿಸಿ ಬಗೆಗೊಳ್ವೊಡಾಕೊರ್ನುಡಿಯಂ॥ ಒರ್ನುಡ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ನುಡಿ] (ಕವಿರಾ. ೨-೧೪೪); ನುಸುಳೊರ್ನುಡಿ... ಕುಸುರಿಯ ನುಡಿಯೆಂಬಿವು ಭಾವಿಸೆ ಪೇಳಿಕೆಗಳೊಳೆ ಪೇಟ್ವ ಭೇದಮವಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೫೪); ಒರ್ನುಡಿಗೆ॥ ಒಂದು ಗಱಿಗೆಯೊಳೆ ಸಂಪುಟದಂದದೆ ಮಡಿದಿರ್ಪರಹಿತರೆರೆದ ನರಕೋಂಡೊಂದಱೊಳೆ ಮೆಱೆದು ಗಣಪತಿಯಂ ದದಿನೊಸೆದಿರ್ಪರಿದಿರ್ಗೆವಂದಿಂದಿರನಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೯೬).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ನುಡಿ$_2$]

ಒರ್ನುಡಿಕಾಱ (ನಾ). ಒಂದೇ ಮಾತನ್ನಾಡುವವನು; ಆಡಿದ ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪದವನು: ಇತ್ತಿಱಿದೆರೆಟ್ಮ್ಯಾತಾಡಿ ಬಱ್ದುಂ ಜಗದ್ವಲಯ ಕ್ಕೊರ್ನುಡಿಕಾಱನಾದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೬೧). [ಒರ್ನುಡಿ + -ಕಾಱ]

ಒರ್ನೋಟ (ನಾ). ಒಂದು ನೋಟ: ಮೈಸೂರ ಮೈಸಿರಿಯ ಬಳವಿ ಕರ್ನಾಟದೊರ್ನೋಟದಳವಿ (ಹೊಂಗಳು. ೩೦-೨೧).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ನೋಟ]

ಒರ್ಪಂತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪಂಕ್ತಿ, —ಸಾಲು: ಓರೆಂಜಲ್ಕೊರ್ಪಂತಿಗೆ ವಾರದೆ ಖಳರೊಡನೆ ಬೆರಸಿ ಮೇಳಂಗೊಂಡಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೫೯).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಪಂತಿ]

ಒರ್ಪದ (ನಾ). ಒಂದು ಪದ, —ಹೆಜ್ಜೆ: ಅದಱಿಂದಂ ವಿಜಯಾರ್ಧ ಪರ್ವತ ತಟ್ಟಕೋದ್ದೇಶದಿಂದಿತ್ತಲೊರ್ಪದಮಂ ದಾಂಟಿದೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೬೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಪದ$_2$]

ಒರ್ಪನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಹಲ್ಲು. 'ಒರ್ಪನೆಯ' ಪರಾ.

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಪನೆ$_1$]

ಒರ್ಪನೆಯ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಹಲ್ಲುಳ್ಳವನು; ಏಕದಂತ; ಗಣಪತಿ: ಒರ್ಪನೆಯ ಬಿಂಕಣಗಿವಿಯ ಮೂಗೊಂಕುಮೂಗಿನ ಪೇರೊಡಲ ಇಲಿದೇರ ಬೆನಕ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೪-೨೦).

[ಒರ್ಪನೆ + -ಅ$_7$]

ಒರ್ಪಲ, ಒಪ್ಪಲ (ನಾ). ಒಂದು ಪಲಪ್ರಮಾಣ, —ತೂಕ: ಅಂಗಾಡಿಯುಳಿವರ್ಮ್ಯಾನ[ಮೆಣ್ಸಿ ಯು]ಮು ಮರಿಸಿನಮುಂ ಮೇಣೊರ್ಪ್ಪಲಂ ಸಕ್ಕರೆ ಇರ್ಪ್ಪಲಂ (ಕಇ. I, ೨-೧೨; 699); ಒರ್ಪಲಮುಪ್ಪಂ ತ್ರಿಕಟುಕಮೊರ್ಪಲಮುಂ ಬೇವಿನೆಲೆಯುಮಂ ಸಮಯುಕ್ತಂ ಬರ್ಪಂತಾಗಿರೆ ತುಱಿದು ಸಮರ್ಪಿಸುವುದು ದಿವ್ಯಪಿಂಡಮಂ ಕಫಹರಣಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೩೪). **ಒಪ್ಪಲ**: ಒಪ್ಪಲ ನೂಲನೊರ್ಮೊಟಬನ ಕಪ್ಪಡಮಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೪-೧); ದಿನಂಪ್ರತಿಯು ಮಹಿಷಾಕ್ಷಿಯೊಪ್ಪಲವ ತಂದು ಮೂಜವಸರದೊಳುಂ ಬಾಲೇಂದುಮೌಳಿಗೆ ಕೊಡುತಿರಲು (ಬಸವಪು. ೪೪-೨೪); ನಿತ್ಯ ಒಪ್ಪಲವ ಕೊಯ್ದು ತಿಂದಂತೆ ಕಾಣಾ (ಗಣಭಾ. ೧೫೪-೧); ಸಮುದ್ರ ಸೋನೆಯ ಬೀಜದ ತಿರುಳನೊಪ್ಪಲವನೆ ಕೊಂಡು (ಸಾಳ್ವಸಾಂ. ೧೧).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಪಲ$_2$]

ಒರ್ಪಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಪಾಲು; ಒಂದು ಭಾಗ, —ಅಂಶ: ನಿನ್ನ ಕೊಡುಗೆಯೊಳ್ ಎಸುಗಮೊರ್ಪಾಲನೀವುದಯ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩೩-೭೧೩). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಪಾಲ್$_2$]

ಒರ್ಪಿಡಿ, ಒಪ್ಪಿಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಿಡಿ, —ಮುಷ್ಟಿ: ಒರ್ತಲೆ, ಒರ್ಪಿಡಿ, ಇರ್ಕೆಯ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೨೮ ಉದಾ); ಪಿಡಿಯಿಂದಿಱಿದಳ್ ಪೆಱಳೊರ್ಪಿಡಿಯಿಂ ನಡುಸಣ್ಣಮೆನಿಪ ವಧು (ಜಗವಿ. ೧೪-೫೬); ಸಂದೇಹ ಮಧ್ಯಂ ನೆಟ್ಟನೊರ್ಪಿಡಿಯೆಂಬ ನುಡಿಗೆ ಪಿಡಿವಗೆಯಾಗೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೨೮). **ಒಪ್ಪಿಡಿ**: ಹೂವಿನ ಸರ ೧೨ ಒಪ್ಪಿಡಿಯರಳು ಸೇವೆಯ ಬಾಡು (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೦, ೧೦೭-೮; 1159); ಇಂಗೆಲೆಮದ್ದು ಶುಂಠಿ ವಿಳಂಗಂ ಪಿಪ್ಪಲಿಯ ಬೆರಸಿ ವೊಪ್ಪಿಡಿಯುಂ ಚೂರ್ನಂಗೆಯ್ದು (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೪-೧೯); ಭೋಜನಮಂ ಮಾಡಿಸಿ ವೊಪ್ಪಿಡಿವೊಗರಡಕೆಯ ಭಾಗವನುಯೆರಡೆಲೆಯೊಳು ನಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣಿನ ಪ್ರಮಾಣದ ಸುಣ್ಣಮನಿಕ್ಕಿ ವೀಳಯಮಂ ನೀಡಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೧೯ ವ); ಹಿಡಿ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಡಿ ಅವಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಸಂಕೋಚದಿಂದ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನು (ನೀತಿಚಿಂ. VIII, ೨೯). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಪಿಡಿ$_2$]

ಒರ್ಪಿಡಿಗೂೞ್ (ನಾ). ಒಂದು ಹಿಡಿಯಷ್ಟು ಕೂಳು, —ಅನ್ನ: ಒರ್ಪಿಡಿಗೂೞನಿಕ್ಕಿ ಸಗ್ಗಂಬಡೆಯದ ನರನೆಗ್ಗನಲ್ತೆ ಭುವನಾಭರಣಾ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೪೮); ಒರ್ಪಿಡಿಗೂೞುಂ ಸಿತಗನ ಕಪ್ಪಡಮುಂ ರಾಜಸೇವೆಯಿಲ್ಲದೆ (ಶಮದ. ೧೮೭ ಪ್ರಯೋ). [ಒರ್ಪಿಡಿ + ಕೂೞ್$_1$]

ಒರ್ಪೆಸರ್ (ನಾ). ಒಂದೇ ಹೆಸರು: ಒರ್ನುಡಿ, ಒರ್ಪೆಸರ್, ಒರ್ಮೊದಲ್ (ಶಮದ. ೧೮೭ ಪ್ರಯೋ). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಪೆಸರ್]

ಒರ್ಪೊಳ್ತು 'ಒರ್ಪೊೞ್ತು' ನೋ.

ಒರ್ಪೊೞ್ತು, ಒಪ್ಪೊತ್ತು, ಒರ್ಪೊಳ್ತು, ಒಳ್ಪೊತ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ಹೊತ್ತು. **ಒಪ್ಪೊತ್ತು**: ಬಸುಱು ದಣಿಯದೆ ನಿಚ್ಚಲುಂ ತಪ್ಪಿಸದೆ ತಾ ವೊಪ್ಪೊತ್ತು ಆರೋಗಿಸಿ ಬರುತ್ತಾ (ಬಸಪು. ೩೦-೫); ಒಪ್ಪೊತ್ತು ಊಟಕ್ಕೆಂದು ರಾಯರ ಮನೆಗೆ ಹೋದ ನಾನು ... ನಿಂತೆ (ರಾಯಕ. ೪). **ಒರ್ಪೊಳ್ತು**: ಕಿಱಿಯಂದೆನಗೆ ಪತಿಯಳಿದು ಪೊರೆವರಿಲ್ಲದೆ ಕೊಟ್ಟಣಂ ಗುಟ್ಟಿ ಕೊಡನೀರನಿರದೆ ತಂದೊರ್ಪೊಳ್ತುಪವಾಸಮೊರ್ಪೊಳ್ತು ಪಾರಣೆಯ ನೆಸಗಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩-೪). **ಒಳ್ಪೊತ್ತು**: ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹಕ್ರಿಯೆ ಸಮಂತೊಳ್ಪೊತ್ತು ನಿಂದುಣ್ಬುದಾರಯುಮಸ್ನಾನಮಚೇಳಸಂಯಮಮು ದಂತೋನ್ಮಾರ್ಜನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೪೬).

ಒಪ್ಪತ್ತುಮಾಡು = ಒಂದು ಹೊತ್ತು ಉಪವಾಸ ಮಾಡು: ಶನಿವಾರ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ಒಪ್ಪತ್ತುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಅನಾಮಿ. ೫೯). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಪೊೞ್ತು]

ಒರ್ಬ 'ಒರ್ವ' ನೋ.

ಒರ್ಬರಿಸ (ನಾ). ಒಂದು ವರುಷ, —ಸಂವತ್ಸರ: ಇಂದುಮುಖಿ ದಮಯಂತಿಯೊಡನಾನಂದದಲಿ ನಳನೃಪತಿ ಮಾವನ ಮಂದಿರದೊಳೊರ್ಬರಿಸವಿದ್ದನು ಸಕಲವಿಭವದಲಿ (ನಳಚ. ೯-೧೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$)+ಬರಿಸ]

ಒರ್ಬಸ (ನಾ). ಒಂದೇ ಆಸಕ್ತಿ; ಒಂದೇ ಗೀಳು: ಪಣಗೊಳ್ವಳ್ ಚೆಲ್ಲದಿಂದಂ ಚದುರನ ಚದುರಂ ಸೇಸೆಗೊಳ್ವಳ್ ರತಂ ತೋರಣವೆಂಬಂತೀಕೆ ಸೋಲ್ತೊರ್ಬಸದ ಬಸನಿಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಗೆಲ್ದು ಬಸದ ಬಸದಿಯಂ] ಕೂರ್ತನಂ ತೊಂಡಿನಿಂ ಕುಂಟಣಿ ಮಾೞ್ಪಳ್ ಕೇಣದಿಂ (ಲೀಲಾವ. ೨-೯೭). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಬಸ$_2$]

ಒರ್ಬಳಸು (ನಾ). ಒಂದು ಸುತ್ತು, —ತಿರುವು: ವನದಹನಂ ವನಾಂತರಮನೊರ್ಬಳಸಾಗಿರೆ ಮುತ್ತಿ ಸುತ್ತಿ ಸುತ್ತಿನ ನಡುವಿರ್ದ ಮಾಮರನ ನೞ್ವುದುದು (ಆದಿಪು. ೯-೫೯). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$)+ ಬಳಸು$_3$]

ಒರ್ಬಿ, ಒಬ್ಬೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ತಂಡ, —ಸಂಗಡ, —ಗುಂಪು: ನಲವಿಂ ನರ್ತಿಪ ವೃದ್ಧಕಾಂತೆಯರುಮಂ ಬಂದೊರ್ಬಿಯೊಳ್ ಕೂಡೆ ಪೂವಲಿಯಂ ಬಿತ್ತರಿಪಂಗನಾ ತತಿಯುಮಂ . . . ನೋಡುತ್ತುಮಾನಂದದಿಂ ನೆಲೆವೆರ್ಚುತ್ತುಮಿಳೇಶನಿಂತು ಪುಗುತಂದಂ ಸೂತಿಕಾಸದ್ಮಮಂ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೭೦). **ಒಬ್ಬೆ$_2$**: ೨. ಒರಳಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಲಕ್ಕೆ ಹಿಡಿಯುವಷ್ಟು ಅಳತೆ; ಒಂದು ಅಳತೆ: ಮುಗ್ಧಪುಳಿಂದಿಯೋರ್ವಳಕ್ಕಿಯ ಛಳಿಸುತ್ತಂದು ಕಾಲಿಂದೊಬ್ಬೆಯಿಂದೊಬ್ಬೆ ನಖರೋಚಿಯಿಂದ (ನಂದಿಮಾ. ೧೪-೧೦); ಒರಳೊಳಗೆ ವೊಂದೊಬ್ಬೆ ಕೆಡಿಸಿದ ಪರಿಯು ತನಗಾಯಿತ್ತಿದೆನ್ನುತ (ಶರಲೀ. ೬೦೨-೪೪); ಒಂದಿಬ್ಬೆ ಕುಟ್ಟುವಾಗ ಒಬ್ಬಣ್ಣನುಣ ಬಂದ ಒಬ್ಬಿಗೆ ಒಬ್ಬೆ ನುರಿಯುವು (ನಾಪದ. ೮೯). 'ಇಬ್ಬೆ' ಪರಾ. [< ಒಂದು$_3$]

ಒರ್ಬುೞಿ 'ಒರ್ವುೞಿ' ನೋ.

ಒರ್ಬುೞಿಕೆ, ಒಬ್ಬುಳಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದಾಗಿರುವಿಕೆ; ಒಂದುತನ: ಇರ್ಬಗೆಯನಳಿದು ತನ್ನೊರ್ಬುೞಿಕೆಯುಳಿವಂತೆ (ಮನೋವಿ. ೮-೨೮); ಕಿಚ್ಚು ಕೆಂಬಾಯ್ದೆಱೆ ಕೆಂಡದೊರ್ಬುೞಿಕೆ ಮೂಗೊಲೆ ಮೂಗೆನೆ ಪುರ್ವಿ ನಿರ್ಕುೞಿಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೪-೫೪). **ಒಬ್ಬುಳಿಕೆ**: ಬಂದ ಚಂದಣಗಿತ್ತಿಯರೆಲ್ಲರು ಓಗರವನುಂಡು ಹೋದರಲ್ಲದೆ ಮದವಣಿಗನ ಕಂಡು ಹೋದುದಿಲ್ಲ ನಿಬ್ಬಣ ಬಂದವರೆಲ್ಲರು ಅಧಿಗೆ ಹೋದರು ಮೇಲೆ ನೀರ ಮಿಂದು ಇದು ಒಬ್ಬುಳಿಕೆ ಇಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೯೫-೭೨೭); ತಳಮಳಲ ಮೊಗೆ ಮೊಗೆದು ಕದಡಿತು ಕೊಳನ ಜಲಚರನಿಚಯವೀ ಬೊಬ್ಬುಳಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ದೊಬ್ಬುಳಿಕೆ]ಮಿಗಲೊಬ್ಬುಳಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗೆ] ನೆಗೆದವು ವಿಗತ ವೈರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೫-೨).

ಒಬ್ಬುಳಿಕೆಯುಮಾಡು = ಒಂದು ಎಡೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸು; ಗುಂಪು ಸೇರಿಸು: ಹೋತನ ಹೊಡೆದು ಆಡ ಕೂಡಿ ಕುಱಿಯ ನಿಲಿಸಿ ತಗರ ತಡೆದು ಹಿಂಡನೊಬ್ಬುಳಿಕೆಯುಮಾಡಿ (ಸರ್ವವ. ೮೩-೪೬೧). [ಒರ್ಬುೞಿ (< ಒರ್ವುೞಿ) + -ಕೆ]

ಒರ್ಬುೞಿಗೂಡು, ಒಬ್ಬುಳಿಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗು: ಒಂದೆಡೆ ಸೇರು: ಕೆಳದಿಯಭಿಮುತಮುಮನೊರ್ಬುೞಿಗೂಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗುಡೆ] ವಿದಗ್ಧೆ ಸುರತ ಸೇವನಮಂ ಮೊಕ್ಕಳಮುವರ್ಗೆ ಮಾಡಲೆಂದು (ಕವಿರಾ. ೩-೧೩೩); ತಾಗಿ ತಟ್ಟುಗಿಯೆ ತಾರೆಗಳೊರ್ಬುೞಿಗೂಡಿ ತದ್ಧರಾವಳಯದ ಮೇಲೆ ತಾಂ ಪರಿದು (ರಾಜಶೇ. ೨-೧೦೦). **ಒಬ್ಬುಳಿಗೂಡು**: ಜ್ಞಾನ, ಕರ್ಮ, ವೈರಾಗ್ಯಗಳು ಒಬ್ಬುಳಿಗೂಡಿ ಆತನು ಪೂರ್ಣಯೋಗಿಯೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ (ಬಾಳಬ. XII ೮೦೪). [ಒರ್ಬುೞಿ (< ಒರ್ವುೞಿ) + ಕೂಡು$_1$]

ಒರ್ಬುೞಿಗೊಳ್ 'ಒರ್ವುೞಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಒರ್ಬುೞಿನಿಲ್ (ಕ್ರಿ). ಒಂದೆಡೆ ನಿಲ್ಲು; ಒಟ್ಟಾಗಿ ನಿಲ್ಲು: ಗುರು ಶುಕ್ರಾಂಗಾರಕರೊರ್ಬುೞಿ(ರ್ವರ) ನಿಂದೆಡೆಗೊರ್ವರೊರ್ವಱೊಳ್ ನೆಲಸೆ ಬಱಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೭-೪೮). [ಒರ್ಬುೞಿ (< ಒರ್ವುೞಿ) + ನಿಲ್]

ಒರ್ಬುೞಿಸು, ಒಬ್ಬುಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದೆಡೆ ಸೇರು; ಒಟ್ಟುಗೂಡು: ಒರ್ಬುೞಿಸಿದ ಸಮಸುಖದೊಳಗುರ್ಬಿಸುತಂತೊಲಿದು ನಲಿದು ಪಲತೆಱದಿಂ ನಿಂದುರ್ಬುತೆ ಕೊರ್ಬುತೆ ಪರ್ಬುತೆ ಗರ್ಬಿಸಿತಭಿಸಾರಿಕಾನಿಕಾಯಂ ನಿಶಿಯೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೪-೮೮); ಸರ್ವಬಲಮೊರ್ಬುೞಿಸಿ ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟಬ್ಬರಿಸಿ ಪರ್ಬಿ ಪರೆದು ಶರ್ವನ ಸಮಾಧಿಪರ್ವತಮನೊತ್ತರಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೮-೮೮). **ಒಬ್ಬುಳಿಸು**: ೧. ತಿರಿಗಿ ತಾಱುಂತಟ್ಟುವಾಯ್ದು ಬಲವೊಬ್ಬುಳಿಸಿ ಬೆಬ್ಬಳಿಸುತಲ್ಲಾಡಿ (ಇಹರ. ಹ. ೧೩೮-೩೧); ಕಿರೀಟಿ ಪಿಡಿದಂ ದೇವದತ್ತಮಂ ಸಪ್ತಾಬ್ಧಿ ರಭಸಮೊಬ್ಬುಳಿಸುವಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೪೩). ೨. ಒಂದೆಡೆ ಸೇರಿಸು: ಸುರುಚಿರದ ಸತ್ಕಥೆಯ ಸುಧಾರಸಮನೆಲ್ಲವೊಬ್ಬುಳಿಸಿಯೀ ಕಥೆಯ ಕೇಳೇ (ನವಮೋ. ೭-೪). [ಒರ್ಬುೞಿ (< ಒರ್ವುೞಿ)+ -ಇಸು$_3$]

ಒಬುರ್ಗೞಿ 'ಒವುರ್ಗೞಿ' ನೋ.

ಒಭಾರ್ಗ 'ಒವಾರ್ಗ' ನೋ.

ಒಮರ್ಡಿ, ಒಮ್ಮಡಿ (ನಾ). **೧.** ಒಂದು ಮಡಿ, —ಪಾಲು: ಆಸದಳ ದಿಂಪು ಕಂಪು ಕಡೆಯಾಣಿಯ ಪೊನ್ನ ರಸಕ್ಕೆ ಕೂಡಿದಂತೆಸೆವುದಿದರ್ಕದೇ ನೊರೆವುದೊಮರ್ಡಿಗಿಮರ್ಡಿ ಬಂದೊಡಂ ಸುಧಾರಸಮನೆ ತೀವಿದೊಳ್ರಸದ ಮಾವಿನ ಪಣ್ಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೭-೮೨). **ಒಮ್ಮಡಿ: ೧.** ಒಮ್ಮಡಿ ಪುಣ್ಯಂ ಪಾಪಂ ನೂರ್ಮಡಿಯೆನಿಸುವುದು ಧರ್ಮಂ (ಸಮುಪ. ೯-೧೧೦); ಒಮ್ಮಡಿ ಹೆಮ್ಮಿಟ್ಟಿಯೊಳಂತಿಮ್ಮಡಿ ಕಾಟ್ವೀರೆಯೆಸೆವ ಬಿತ್ತಿಬಜೆಯುಂ ಘುಮ್ಮನೆ ಪಾನದೆ ನಸ್ಯದೊಳಮ್ಮಡಿದನೆನಿಪ್ಪ ಸರ್ಪದಷ್ಟಂ ಬಾೞ್ಗುಂ (ಖಮದ. ೭-೪೮). **೨.** ಒಗ್ಗಟ್ಟು; ಒಂದೇ ಗುಂಪು: ದೇವತೆಗಳು ಒಮ್ಮಡಿಯಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಆಯುಧಗಳಿಂದ ಗರುಡನಂ ತಿವಿಯಲು (ಕೃವಾಅ. ೫೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮಡಿ$_3$]

ಒಮರ್ತ್ತರ್, ಒಮ್ಮತ್ತರ್, ಒಮ್ಮತ್ತಲು, ಒಮರ್ತ್ತಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಮತ್ತರು; ಭೂಮಿಯ ಒಂದು ಅಳತೆ: ಮದನಗಾರೆಸರ್ ಕೊಟ್ಟೋರ್ವ್ವಳ್ವ ಕೆಱೆಯ ತೆಙ್ಕಣ ಕೋಡಿಯ ಗೋಳಿಯ ಕೆಱೆಗೆ ಕಾಲ್ಗೆ ಒಮ್ಮರ್ತ್ತರ್ಕ್ಕಯು ಉಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೨೯-೩ ; 797); ಅತ ನಟ್ಟ ಕಲಕೆ ಒಮ್ಮರ್ತ್ತು[ತ್ತರ್] ಕೆಯ್ಯ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೩೩-೧೦ ; 815). **ಒಮ್ಮತ್ತರ್**: ರೇವನಕೆಱೆಯ ಕೆೞಗೊಮ್ಮತ್ತರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೧೫-೧೧ ; ?); ಮಹಾದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಒಮ್ಮತ್ತರ್ಣ್ಣ ಮುಂ ಆಯ್ಮತ್ತರ್ಕ್ಕಯ್ಯು ಕೊಟ್ಟವರ್ (ಕಇ. I, ೧೫-೧೨ ; ?). **ಒಮ್ಮತ್ತಲು**: ಬಡಗಲು ಒಮ್ಮತ್ತಲು ಬೆದ್ದಲೆ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೮೦-೧೮ ; 1139); ಸಿರಿಯಮ್ಮನ ಕೆಱೆಗೆ × ಗೆಯ್ಯ ಒಮ್ಮತ್ತಲೆ ಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦೦-೬ ; ?). **ಒಮರ್ತ್ತಲ್**: ಕರಚುಗರ ಗುಜಯ್ಯಂಗೆ ಪೊನ್ನಳಱು ಒಮ್ಮ[ತ್ತ]ಲಂ ಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೧೩-೧೯ ; 986); ಮಹಾದೇವರ್ಗ್ಗೆ ನಿವೇದ್ಯಕ್ಕಂ ಒಮ್ಮರ್ತ್ತಲ್ಕೆಯ್ಯನ್ ಕೊಣ್ಡು ಬಿಟ್ಟಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೫೩-೮ ; 1019).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮತ್ತರ್]

ಒಮರ್ತ್ತಲ್ 'ಒಮರ್ತ್ತರ್' ನೋ.

ಒಮರ್ನ, ಒಮ್ಮನ$_2$ (ನಾ). **೧.** ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸು; ಏಕಚಿತ್ತ: ಶಿವನಿಳಯದ ಚೆಲ್ವಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲ್ಕೊಮರ್ನದಿಂದಿೞಿದಂ . . . ಅವನಿಪ ಮದನಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೧೮೪). **ಒಮ್ಮನ$_2$: ೧.** "ತದ್ಗತಮದೇಕ ತಾನವೊಮ್ಮನಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೭-೧೫); ಒಮ್ಮನದಿ ಮೋಕ್ಷ ಪದವಕ್ಕು ಜ್ಞಾನಿ ತಾನಿಮ್ಮನದಿ ಕೆಡುವ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೪೭); ಪಾಡಿದನು ಒಮ್ಮನದಿ ಸಿದ್ಧೇಶ ಶರಣರಿಗೆ (ಸಿದ್ಧಪು. ೩೯-೧); ಒಮ್ಮನದಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಹತ್ತಾರು ಸಂಸಾರ ಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನೀಡಿದ್ದರು (ಕಳಹು. ೯೭). **೨.** ಒಂದು ಅಳತೆ. **೧, ೨**: ಧರಣಿಯ ಮೇಲೊಂದು ಹಿರಿದಪ್ಪ ಅಂಗಡಿಯನಿಕ್ಕಿ ಹರದ ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ನಮ್ಮ ಮಹದೇವಸೆಟ್ಟಿ ಒಮ್ಮನವಾದರೆ ಒಡನೆ ನುಡಿವನು ಇಮ್ಮನವಾದರೆ ನುಡಿಯನು (ಬಸವ. ೧೧೫).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮನ$_1$; ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮನ$_2$ (< ಮಾನ)]

ಒಮಾರ್ನ, ಒಮ್ಮನ$_1$, ಒಮ್ಮಾನ (ನಾ). ಒಂದು ಮಾನ; ಒಂದು ಅಳತೆ: ಒಮಾರ್ನಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಿಯ ರಸಮೊಮಾರ್ನಂ ಕೈಪೆಸೊರೆಯ ರಸ ಮವಱೊಳ್ ಮತ್ತೊಮಾರ್ನಮೆಣ್ಣೆವೆರಸಿದ(ನಿ)ಗಿರ್ಮಿಸುವುದು ಪಾನವಿಧಿ ಯೊಳಾ ಕ್ರಿಮಿಕುಳಮಂ(ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧-೪೨). **ಒಮ್ಮನ$_1$**: ಪಶು ಮೇವುತ್ತಿರ ಲಾಗಿ ಒಮ್ಮನವ ಮೇದು ಇಮ್ಮನವುಳಿಯಿತ್ತು (ಸರ್ವವ. ೧೦೮-೫೭೮); ನೆಲ್ಲು ಮೊದಲೆನಿಸಿದುಪ್ಪರದೆಲ್ಲಾ ಹೇಱಿಂಗೆ ಮೂಲೆಗೊಂಮನ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೫೯-೮೧ ; 1280); ಒಮ್ಮನ ಮದ್ದಿಗೆ ಬೆಂಕಿ ಒಮ್ಮಲೇ ಕೊಟ್ಟಾಂಗ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೬೯). **ಒಮ್ಮಾನ**: ಆ ಒಬ್ಬಳವ ಕುಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಯಿದು ನಿರುತದಿಂದ ನೋಡೆ ಮೂಱು ಮಾನವ ನುಂಗಿ ಒಮ್ಮಾನ ವಾಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೧೭-೭೭೧); ಹೇಱಿಂ[ಗೆ] ಒಂಮಾನ ಉಪ್ಪು (ಸೌಇಇ. XX, ೨೦೪-೮ ; 1245); ತುಪ್ಪ ಸೊಲ್ಲಗೆ ಹಾಲೊಂಮಾನ ಮೊಸರೊಂಮಾನ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೮೨-೩ ; 1443); ಸಂಭ್ರಮದ ಸಮ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಒಮ್ಮಾನಕ್ಕಿ ಸಜ್ಜಿಗೆ (ಗಾದೆ).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮಾನ]

ಒಮಾರ್ರ್, ಒಮ್ಮಾರು (ನಾ). ಒಂದು ಮಾರು; ಒಂದು ಅಳತೆ: ಗುಣಮೆಂದೊಡಮಮ ದೋಷಕ್ಕೊಮಾರ್ನಿರ್ಳಂ ನಿಮಿರ್ದಪುದತಿ ವಾಚಾಳರ ನಾಲಗೆ (ಲೀಲಾವ. ೧-೩೨); ಚೇಲಾಂಚಲಮದು ಕೆಲ ಕೊಮಾರ್ರ್ ನೀಳ್ದು ಭಕ್ತಿಕೇತನ ಪಟದಂತಲರ್ದಿರೆ (ವೃಷವಿ. ೩೭-೪೩). **ಒಮ್ಮಾರು**: ಹಿಡಿಯ ಪೋಪುದಱಿಂದ ಮುನ್ನವೆ ಮೃಡನ ಹೊಱ ಗೊಮ್ಮಾರು ಸೀರೆಯ ಕಡೆಸೆಱಂಗಿರೆ ಲಿಂಗದೊಳಗಾತಂ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ (ಬಸಪು. ೫೩-೪೯); ಬೊಮ್ಮವೆಂಬುದು ತಾನು ಒಮ್ಮಾರು ದೂರವೆ ಒಮ್ಮೆ ಸದ್ಗುರುವಿನುಪದೇಶವಪ್ಪಡೆ ಗಮ್ಮನೆ ಮುಕ್ತಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೮).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮಾರ್]

ಒಮೆರ್, ಒಮ್ಮೆ (ಅ). ಒಂದು ಬಾರಿ, —ಸಲ: "ಒಮೆರ್ಯಿಮೆರ್ ಮೂಮೆರ್ . . . ಎಣಿಕೆಗೆಯ್ವ ಸೂೞಿವು" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೫); ಬಲರಿಪು ತನ್ನದೊಂದು ಬಲಗರ್ವದಗುರ್ವಿನೊಳೆಮ್ಮೆಱಂಕೆಯಂ ಕುಲಿಶದಿನೊಮೆರ್ ಖಂಡಿಸಿದ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೬೪ ಶೂದ್ರಕ); ಎಱಗಿಯುಮೊಮೆರ್ ದಿವ್ಯ ಮುನಿಗಾತರ್ಪವಾಸಮನಿರ್ದುಮೊಮೆರ್ ಕೊಯ್ದುಱಿಕೆಯ ಪೂಗಳಿಂ ಶಿವನನರ್ಚಿಸಿಯುಂ ಬಿಡದೊಮೆರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩೫); ಮಳರಹಿತ ನೊಮೆರ್ ವಿಳಸನ್ಮಳನೊಮೆರ್ ಪೆಱಂ ಸದಾಜ್ಞನೈ ನೀಂ ಬೇಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೯೫); ಒಂದು ಬಾರಿ, ಒಮೆರ್ (ಶಬ್ದಾನು ೪೩೩ ಪ್ರಯೋ); ತಪ್ಪಿದರೆ ಏನೊಮೆರ್? ಅನುಭವಕೆ ಅದೆ ಪೆಮೆರ್ (ಪಾಂಚಜ. ೪೩). **ಒಮ್ಮೆ**: ಮೇಗೆ ಪೆತ್ತನಿತಂ ಮೂವಡಿ ಮಾೞ್ಪುದೊಮ್ಮೆಯೆ ವಲಂ ದ್ವಿತ್ರ್ಯಾಹತಂ ಬಂದೊಡಂ (ಜಾತಕ. ೮-೩); ರುಂಡಮಾಲೆಯ ಕೊರಳವನ ಕಂಡರೆ ಒಮ್ಮೆ ಬರಹೇಳವ್ವ (ಮಹಾದೇ. ೧೫-೪); ನುಡಿಗೊಮ್ಮೆ ಪುಳಕ ವೇಱುತ್ತೆ (ತಿರುರ. ದೇ. ೪-೧೫); ಒಮ್ಮೆ ಇವಳು ಒಮ್ಮೆ ಅವಳು ಕುಣಿಸುತಿರುವಳು (ಇಂಗೀತ. ೧-೨೧); ರಮಾ, ಒಮ್ಮೆಯೇ ದುಡುಕಬೇಡ (ಜೀವಮ. ೧); ಒಮ್ಮೆ ನಮ್ಮನೆಯ ಅಕ್ಕಿಕೊಟ್ಟು ಅಮ್ಮಾ ನಿಮ್ಮನೆಯ ಪ್ರಸಾದವೇ (ಗಾದೆ).

ಒಮೊರ್ಮೆರ್, ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ, ಓರೊಮೆರ್ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಬಹು ಕರ್ಮನಿರ್ಜರರಾಗಿಯೊಮೊರ್ಮೆರ್ ಪರಿವಿಡಿಯಿಂ (ಅಜಿಪು. ೮-೨೮); ಅವಿಭಕ್ತಸ್ನೇಹೆಯುಂ ರೋಹಿಣಿಯ [ನೊಸೆಯಿಸುವ] ವ್ಯೋಮ ಲೋಕಕ್ಕದೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ . . . ಹೇಮಕೂಟಕ್ಕದೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ವಿಶೇಷ ಸ್ನೇಹಮಂ ಮಾಡುವ (ಕಾದಂಉ. ೮೨೨); ಮೂಱುದಿನಕೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಫಲದಾಹಾರದಲಿ ನೂಕಿದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೩); ಧರೆಯಲೋರೊಮೆರ್ ಕಾಲಿಟ್ಟ ಹಹ ನಿರುಕಿಸೈ ಬಾನೊಳೇ ಪಾರಿಪೋಕುಂ (ಶಾಕುಂತ. ೪-೭). **ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆ, ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆಗೆ** = **೧.** ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ; ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ; ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ (ಕ).: ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆಗೆ ಅವರು ಊರಿಗೆ ಹೊರಟು ಹೋದರು (ರೂಢಿ). **೨.** ಕೆಲವು ವೇಳೆ (ಕ). **ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೇಲೆ** = ತುಂಬ ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ; ಬಹಳ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ (ಕ). **ಒಮ್ಮೆಗೆ**=ತಟಕ್ಕನೆ: ಅವನು ಒಮ್ಮೆಗೆ ಬಂದುಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ).

ಒಮ್ಮೆಗೊಮ್ಮೆ = ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ: ಮನ ವಚನ ಕಾಯಕರಣೇಂದ್ರಿಯಂಗಳು ಮುಂತಾದ ಭೇದಂಗಳಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಗೊಮ್ಮೆ ತುತ್ತನಿಡುವಲ್ಲಿ (ಸರ್ವವ. ೧೩೦-೬೫೬). ಒಮ್ಮೆಯುಂ, ಒಮ್ಮೆಯುಂ = ೧. ಒಂದು ಸಲವೂ; ಒಂದು ಸರತಿಯೂ: ಇತ್ತ ಲಿಂಗವನಗಲಿ ಖಳರಿಂದತ್ತ ಹೋದುದು ಮೊದಲು ಪಶುಗಳ ಮೊತ್ತವೊಮ್ಮೆಯು ಹುಲ್ಲನುದಕವನೊಲ್ಲದಿರ್ದುದಕೆ (ಬಸವು. ೬೦-೩೩); ಪರವನಿತೆಯರನೊಮ್ಮೆಯುಂ ನೀ ನೋಡದಿರು (ಬಸವು. ೪-೬೫). ೨. ಥಟ್ಟನೆ; ತಟಕ್ಕನೆ: ಕುತರ್ಕದಿಂ ಮಚ್ಚರಿಸ ಪರವಾದಿಗಳನೊಮ್ಮೆಯು ಸೋಲಿಸುವ ಭಾಷೆ ಪರಮನಂ ನಿಂದಿಸುವವರ ತಾನೊರೆಸಿ ಕಳೆವುದು ಭಾಷೆ (ಬಸವು. ೬-೪). ಒರ್ಮಿಂಗೆ = ಒಂದು ಸಲಕ್ಕೆ; ಒಂದು ಸರತಿಗೆ: ಅನಜಿಯದೆ ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕನಂ ಕೊಲ್ಲಕೆಯ್ದೆನೆನಗೊರ್ಮಿಂಗೆ ಕ್ಷಮಿಯಿಸಿಮೆಂದು ನುಡಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೧-೧೧). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + -ಮ್ಮೆ$_2$]

ಒರ್ಮೆಯ್, ಒಮ್ಮೆಯ್ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಶರೀರ; ಏಕಾಂಗ: ಭರದ ಮುಷ್ಟಿಯ ಬಿಲ್ಲೊಳಡಗಿತೊ ಶರೀರವೆನೆ ತಳಸಂಚದೊರ್ಮೆಯ್ಯೊರವಿನಿಂ ನೆಱೆ ನಿಂದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೨೬); ವೈರಿಗಳ ನಡುವೆ ನೇರ್ ನುರ್ಗಿ ಒರ್ಮೆಯ್ಯೆ ಮೂದಲಿಸಿ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೦-೧೭). **ಒಮ್ಮೆಯ್**: ೨. ಒಗ್ಗಟ್ಟು; ಒಕ್ಕಟ್ಟು: ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಒಮ್ಮೆಯ್ಯಾಗಿ ಅವನಲ್ಲಿ ಹಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದರೇ ಅಲ್ಲ (ಗೊಲ್ಲೊಭಾ. VI ಮುನ್ನುಡಿ). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮೆಯ್]

ಒರ್ಮೊದಲ್ (ಅ). ಒಂದೇ ಬಾರಿಗೆ; ಒಮ್ಮೆಗೇ; ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲೇ: ಲೋಕಾಲೋಕಮನೆಲ್ಲಮನೊರ್ಮೊದಲೆ ಕಾಣು ತ್ತುಂ ಮಱೆಯು ತ್ತುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೯-೧೧); ಮಾಜಾಂತ ಬೀರರ ಸೊರ್ಕೊರ್ಮೊದಲೋಡೆ ಬಂದುದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೨). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮೊದಲ್]

ಒರ್ಮೊಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೊರ, —ಅಳತೆ: ಒಕ್ಕಲ್ದೊನ್ದು ಕಟ್ಟಳಂ ಒರ್ಮೊರ[ಱೆ] ಭತ್ತ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೩೩-೧೯; 815); ಇವನ ಪೊೖಡೆ ತಾನೊರ್ಮರ[ರ್ಮೊಱೆ] ತವುಡಿಂಗಂ ಪೋಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೦೯). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮೊಱೆ]

ಒರ್ಮೊಟಿ, ಒಮ್ಮೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಮೊಳ, —ಅಳತೆ: ಪಳುಕಿನ ಸಾಪೆಯನಮರ್ದಿರ್ಪಂ ತೊಳೆದಂತೊರ್ಮೊಟಿದ ದಿವ್ಯ ವಪು (ಆದಿಪು. ೬-೩೯); ಸೊಗಯಿಸುವುದು ನಿರ್ಮಳಮೊರ್ಮೊಟಿಂ ಶರೀರಮುದಾರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೨೬); ನುಣ್ಣನೆ ಬೆನ್ನೊಳೊರ್ಮೊಟಿಂ ಮೂಡಲ್ (ದಶಕು. ೮-೩೨೮). **ಒಮ್ಮೊಳೆ**: ಸತ್ಯಮೂರುತಿಯೇಜಿಸಿದನಾ ಫಲವನೊಮ್ಮೊಳನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಒರಿಇ. ೪-೩೮); ಹಸ್ತದ್ವಯೋದಯಾನ್ ಇಮ್ಮೊಳನುದಯಮನುಳ್ಳ ಹಸ್ತವಿಸ್ತಾರಸಂಯುತಾನ್ ಒಮ್ಮೊಳನಗಲಮನುಳ್ಳ (ಪ್ರಕಟೀ. ೧೫-೧೯). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮೊಟಿ]

ಒರ್ವ, ಒಬ್ಬ, ಒರ್ಬ (ನಾ). ೧. ಒಂದು. 'ಒರ್ವವಸ್ತು' ಪರಾ. ೨. ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಒರ್ವ ಗೋವಳನನಿಬರ ಸಾವುಮಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೫ ವ); ಮುಕ್ತಿಯ ಕೋಳುಗೊಂಬರು ಕೋಟಿಗೊರ್ವರು (ಗಗತಾ. ೧೨-೮೫). **ಒಬ್ಬ**: ೨. ನಿಚ್ಚಲೊಬ್ಬ ಮಾನಿಸನುಮನೊಂದು ಬಂಡಿ ಕೂೞುಮಂ ಕುಡುವಮೆಂದು ...ಮಾಡಿದೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೫೪-೧೭); ಬಾಹ್ಲಿಕ ದುರುಳ ಸೌಬಲ ಸೋಮದತ್ತರ ಹುರುಳುಗೆಡಿಸಿದನೊಬ್ಬ ಶಿಶು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೨೬); ಒಬ್ಬ ಕೆಟ್ಟರೆ ಹಬ್ಬ ಕೆಟ್ಟೀತೇ? (ಗಾದೆ); ಒಬ್ಬ ಭೋಗಿ ಆದರೆ ಒಬ್ಬ ಜೋಗಿ (ಗಾದೆ). **ಒರ್ಬ**: ೨. ಇದನಾರೊರ್ಬ್ಬ ಕಾದರವರ್ಗ್ಗೆ ಪಿರಿದು ಪುಣ್ಯಂ (ಇಆ. VI, ೧೦೨-೧೮; 777); ಒರ್ಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂಗೆ ಭೋಜನ (ಕಇ. I, ೩೭-೧೦; ?); ಒರ್ಬ ತಾಯ್ಗಂ ತಂದೆಗಂ ಪುಟ್ಟಿದೆನಾದೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೭೭-೧೧).

ಒಬ್ಬನು, ಒಬ್ಬವನು, ಒರ್ವನ್ = ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯ: ಒಬ್ಬನೆ ಹಸುಳೆ ಹೊಕ್ಕನು ವೈರಿಮೋಹರವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೫); ಅವರು ... ಒಬ್ಬವನಿಗೊಂದು ಒಬ್ಬವನಿಗೊಂದು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೦೮); ಪೆಜನೊರ್ವ್ವನ್ ಕೊಳ್ವೋನುಂ ಕೊಡುವೋನುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭-೧೧; 675). ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರ್, ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು = ಪರಸ್ಪರ; ಅನ್ಯೋನ್ಯ: ನಾ ಬಲ್ಲಿದ ತಾ ಬಲ್ಲಿದನ್ ಎಂದು, ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರ್ ಅಹಂಕರಿಸುಹಂ ಅಹಮಹಮಿಕೆ ಎನಿಸುಗು (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ); ಅವರು ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಸೇರದೆ ಇದ್ದರೆ ಈ ಕೆಲಸ ಆಗಲಾರದು (ರೂಢಿ). ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರು, ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರ್, ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು, ಒರ್ವರೊರ್ವರ್ = ೧. ಒಬ್ಬನ ತರುವಾಯ ಇನ್ನೊಬ್ಬ: ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರು ಬಂದು ಕುಳ್ಳಿರಿ ನೀವು (ಬಸವು. ೩೬-೩೦); ಕಂಡುಬ್ಬುತೊಬ್ಬೊಬ್ಬರ ನಮಸ್ಕಾರಾಭಿಗಮನಾಲಿಂಗನಂಗಳಲಿ ಸರಸವೆಸೆಯಲು (ಬಸವು. ೩೬-೩೦). ೨. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬನೂ; ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ: ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರುಘೇಯುಘೇ ಭಲರೇ ಎನುತ್ತಿರಲು (ಬಸವು. ೫೬-೧೪); ಪೊಡೆಗೆಡೆದರಾಕ್ಷಣದೊಳ್ ಪುರಂದರನ ವಜ್ರದಿಂ ಕಡಿವಡೆದು ಮೇದಿನಿಗೆ ಬೀಳ್ವ ಕುಲಗಿರಿಗಳಂತೊಬ್ಬೊಬ್ಬರೊಂದು ಕಡೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬೨-೩೩). ೩. ಪರಸ್ಪರ; ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು: ಹೊಯ್ಲಂ ತೋಱುತೊಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೆ ವೇದನೆಗಾಱೆವೆಯ್ಯೋ ಕೆಟ್ಟೆವೆನುತಂ (ಬಸವು. ೫೨-೧೩); ಲೋಕದೊಳ್ ಕವಿಗಳುಂ ಚಾಗಿಗಳುಂ ಒರ್ವರೊರ್ವರ್ಗೆ ನಿಡಿಯರ್ಗೆ ನಿಡಿಯರೊಳರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೧೯). ಒಬ್ಬವಳು, ಒಬ್ಬಳು, ಒರ್ವಳ್ = ಒಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀ, —ಹೆಂಗಸು (ಕಿ): ಪರಪುರುಷರಿದ್ದೆಡೆಯೊಳೊಬ್ಬಳಿರಲು ಬಾರದು (ಪುರಂದ. ೨-೬೦-೧೦); ಒರ್ವಳ್ ಕರ್ವಿನ ಬಿಲ್ಲ ತಿರುವಿಂ ಬರ್ದುಂಕಿ ಬರ್ಪಲರಂಬು ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೭ ವ). ಒಬ್ಬಾಕೆ = ಒಬ್ಬಳು (ಕಿ). ಒಬ್ಬಾತನು = ಒಬ್ಬನು (ಕಿ). ಒಬ್ಬಾನೊಬ್ಬ = ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬನು (ಕಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಒರುತ್ತ, ಒರುವ; ತುಳು. ಒರಿ, ಒರಿಯೆ; ಕುಇ. ರೊಆನ್ಜು; ಕುವಿ. ರೂಸಿ; ಕುರುಖ್. ಒರ್ತ್; ಮಲ್ತೊ. ಒರ್ತೆ]

ಒರ್ವಗಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಹಗಲು, —ದಿವಸ: ರತ್ನಂಗಳ್ಗೆ ಕರಂಡಮೆನಿಸುವ ದಶಧರ್ಮಮುಮಂ ಒರ್ವಗಲಪ್ಪೊಡಂ ತಪ್ಪಲೀಯದೆ ... ನಡೆಯಿಸುವ ಮಹರ್ಷಿಗಳ ಮನದ ಧೈರ್ಯಮಂ ಬಣ್ಣಿಪನಾವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೭೬). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಪಗಲ್]

ಒರ್ವನಿತೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಳೇ ಹೆಂಗಸು; ಏಕಾಂಗಿನಿ: ಓಪನಂ ಕರೆಯುತೊರ್ವನಿತೆ ಕರ್ಪುರ ಸುತಾಂಬೂಲಮಂ ಬೆಡಗಿನಿಂದೀಯುತಿರ್ದಾ ಬೆಡಗನೇವೇಳ್ವೆನು (ಪರಶು. ೪-೩೩).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ವನಿತೆ]

ಒರ್ವವಸ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ವಸ್ತು, —ಪದಾರ್ಥ: ಒರ್ವವಸ್ತು ಮಗುಳೊಂದುತೆಱನಂ ಪಡೆದೊಡಂ ಮುನ್ನಿನ ಗುಣಂ ಎಂದಿನಂತಿರ್ಕುಮೆಂದು ಪೇಳ್ವುದುಂ ಪೂರ್ವರೂಪಾಲಂಕಾರಂ (ನರಚ. ೧೧೧-೨೬೯ ವೃತ್ತಿ). [ಒರ್ವ + ವಸ್ತು]

ಒರ್ವಳ್ಳ$_1$ (ನಾ). ಉಳುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಾಲು, —ಉಕ್ಕೆ: ಕೋಣಗಳು ನೇಗಿಲನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋದುವು. ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಒರ್ವಳ್ಳ ಹೂಡಿದ; ಅಡ್ಡಕ್ಕೆ ಇರ್ವಳ್ಳ ಮಾಡಿದ. ಹೀಗೆ ಎರಡು ಮೂರುದಿನ ಉತ್ತಾಗ ಬೈಲುಗದ್ದೆ ಕೆಸರಿನ ರಸಾಯನವಾದಂತಾಯಿತು (ಬಾಳಿ. ೧೦೭).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ?]

ಒರ್ವಳ್ಳ$_2$ 'ಒರ್ವಳ್ಳ' ನೋ.

ಒರ್ವಳ್ಳ, ಒರ್ವಳ್ಳ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಳ್ಳದ ಪ್ರಮಾಣ, —ಅಳತೆ: ಎಱಮ್ಮನುಂ ಆಯ್ವದಿಮ್ಬರುಂ ನಕರಮುಂ ಸೇಣಿಯುಂ ಬಱಸುವಿಟ್ಟು ಗೆಲ್ವಲ್ಲಿ ಮೂಲಪ್ವೇಯಕ್ಕೆ ಒರ್ವ್ವಳ್ಳ ನೆಯ್ ನಿಱಿಸಿದ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೫–೭ ; 750). **ಒರ್ವಳ್ಳ$_2$**: ದೀವಿಗೆಗೆ ವೊಂದೆತ್ತು ಗಾಣದ ಸುಂಕದ ತೆಱಿಯುಂ ತಿಂಗಳ ಪಡಿಯೊರ್ವ್ವಳೆಣ್ಣೆ ಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಕತಾರಂಬರಂ ಸಲುವಂತಾಗಿ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೨೩–೫ ; 1175).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಬಳ್ಳ]

ಒರ್ವಾಗ, ಒರ್ಭಾಗ (ನಾ). ಒಂದು ಭಾಗ,—ಪಾಲು: ಏಗೆಯ್ದು ಮೆನ್ನ ಧರೆಯೊರ್ವಾಗಮುಮಂ ನೀಮೆ ಬೆಸಸೆಯುಂ ಕುಡದಿನಿತಂ ಮೇಗಿಲ್ಲದೆ ನೆಗಬ್ದಱಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೬). **ಒರ್ಭಾಗ**: ಸಿಂದಗಿರಿ ವೊರ್ಭ್ವಾರ್ಗ(ಬ್ಬಾರ್ಗ)ಗದಿಂ ಸೂಂದಿಗೆಱಿಯ ನೀರ ತಟವೋರ್ಭ್ವಾರ್ಗ(ಬ್ಬಾರ್ಗ) ಗದಿಂ (ಇಆ. XVIII, ೩೧೨–೨೦ ; 11ನೆಯ ಶತ).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಭಾಗ]

ಒರ್ವಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನಲ್ವಡಿ೧೨ ಱ ಕಂಪಣಂ ಒರ್ವಾಯಂ ಕುಡೆ ತ್ರೈಳೋಕ ಪಣ್ಡಿತರ ಸಿದ್ಧಯ್ಯಂಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೯೨–೧೭ ; 1036); ಒರ್ವಾಯ ಊರಿಂ ಮೂಡಲ್ (ಎಇ. XIV, ೨೭೩–೪೮ ; 1173). [?]

ಒರ್ವಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಾರಿ, —ಸಲ.

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ವಾರ$_3$]

ಒರ್ವುೞಿ, ಒಬ್ಬುೞಿ$_1$, ಒರ್ಬುೞಿ (ನಾ). ಗುಂಪು; ಒಟ್ಟಿಲು; ಸಮೂಹ. 'ಒರ್ವುೞಿಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಒಬ್ಬುೞಿ$_1$**: "ಗೊಂದಣಿ ತೆರಳ್ಕೆ ಸಾಲೊಬ್ಬುೞಿ ಹೊರಳಿ . . . ಎನೆ ಶ್ರೇಣಿಕಾಖ್ಯಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೫); ಮಱಿದುಂಬಿಗಳಂತೆ ಮೇಗೆ ನೆಗೆದೊಬ್ಬುೞಿಯಿಂ ಬರುತಿರ್ಪ ಬಾಣಮಂ ಸೌಂದರರೂಪಂ ಕಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೫೦, ೧೫೧); ಕೋರೈಸಿ ಪುಟವಿಟ್ಟ ಪುಣ್ಯದೊಬ್ಬುೞಿಯೊ ಪೇಳಾರಱಿವರೆಂಬಂತೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೧೪). **ಒರ್ಬುೞಿ**: ಪೆರ್ಬುಲಿಯೊರ್ಬುೞಿಯಂತೆ ಭೇರುಂಡನ ಹಿಂಡಿನಂತೆ (ಗಿರಿಕ. ೬–೫೫ ವ).

ಒಬ್ಬುೞಿಮಾಡು, ಒರ್ಬುೞಿಮಾಡು = ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು: ಕಳವಳಿಸ ದಿರಿಯೆನುತಲಾ ಗೋವಳರನಾದೊಮ್ಮೞಿಸಿ ಬಹುಗೋಕುಲವನೊಬ್ಬುೞಿ ಮಾಡಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧–೬೩); ಒಂದೊಂದಱೊಳೊಂದದುವಂ ತಂದೊ ರ್ಬುೞಿಮಾಡಿ ತದ್ವಿಶೇಷಾಂತರಮಂ ಸಂದೇಹಮಿಲ್ಲದಱಿವುವುದೊಂದೆ ವಿರೋಧಾಭಿಧಾನಮದುಮಿಂತಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೩೪). ಒಬ್ಬುೞಿ ಯಾಗು, ಒರ್ಬುೞಿಯಾಗು = ಒಟ್ಟಾಗು; ಗುಂಪಾಗು: ದಿನಮಣಿಯ ಕೋಟಿಪ್ರಭಾಪುಂಜದೊಬ್ಬುೞಿಯಾದ ಮಾಳ್ಕೆಯೋಳ್ ಚಂದ್ರನ ಕೋಟಿ ತೇಜವನೊಳಕೊಳುತ್ತ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೩೯೫–೨೭); ನಡೆಯಲ್ ಬಸಮಲ್ಲದೆ ನಿಂದು ಕೈಗಳಂ ಲೀಳೆಯಿನಾಂತು ರಾಗರಸಮೊರ್ಬುೞಿಯಾದವೊಲೆಬ್ಬಿ ಮೆಟ್ಟಿ ಭಾರಾಳಸದಿಂದಂ (ಜಗವಿ. ೨–೯೭).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + –ಉೞಿ$_0$ (< ಪುೞಿ). P ತಮಿ. ಪುೞಿ = ಗುಂಪಾಗು, ದಟ್ಟೈಸು]

ಒರ್ವುೞಿಗೆಯ್, ಒಬ್ಬುೞಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪುಗೂಡಿಸು; ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸು: ಪೊನ್ನೆಲ್ಲಮನೊರ್ವುೞಿಗೆಯ್ದು [ಪಾಠಾಂ. ನೊರ್ಬುೞಿವೊಯ್ದು, ನೋರ್ವುೞಿವೊಯ್ದು]ನ್ನತನೆಟಿಗನನೇಱಿ ನೋಡುತ್ತಿರಲ್ (ಜೀವಸಂ. ೧೦೫–೨೯). **ಒಬ್ಬುೞಿಗೆಯ್**: ಲಲನೆಯರೊಬ್ಬುೞಿಗೆಯ್ದಿತ್ತ ವೀಳ್ಯವ ಸಲೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದನೀಶ್ವರಗೆ (ಮೋಹತ. ೨೧–೪೨); ಧರೆ ಮೂಱಱೊಳ ಗುಳ್ಳ ಚೆಲ್ವನೊಬ್ಬುೞಿಗೆಯ್ದು ಸರಸಿಜಭವ ಚದುರಿನೊಳು . . . ರೂಹಿಟ್ಟ ವಿವರ (ನಾಗಕು. ೬–೪೧). [ಒರ್ವುೞಿ + ಕೆಯ್$_1$]

ಒರ್ವುೞಿಗೊಳ್, ಒಬ್ಬುೞಿಗೊಳ್, ಒರ್ಬುೞಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗು; ಗುಂಪಾಗು: ಸಮುದ್ಗತ ಭೀತಿಯಿಂದಮಾ ಪರ್ವಲ ಮೆಯ್ದು ಸುತ್ತಱಿದು . . . ಸ್ಯೆತೊರ್ವುೞಿಗೊಂಡು ಸಾರ್ದುದಿರದಾಗಳೆ ಸಿಂಹಬಳಾವನೀಶನಾ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧–೪೭). **ಒಬ್ಬುೞಿಗೊಳ್**: ಬಂದು ಮನೆಯಂ ಪುಗಲು ಶರಣರೊಬ್ಬುೞಿಗೊಂಡು ಇರೆ ಕಂಡು ಮೈಯಿಕ್ಕಿ (ಕಲಿಕಾ. ದೇ. ೨೯೮–೨೦); ನಿಬ್ಬೆಱಗುವಟ್ಟು ಸೌಂದರಿ ಯೊಬ್ಬುೞಿಗೊಂಡಳದುಣ್ಮದೀಕ್ಷಿಸಿ ನೃಪನಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೨೩). **ಒರ್ಬುೞಿಗೊಳ್**: ನಲಿನಲಿದು ಕಿರಾತಸ್ತ್ರೀಕುಲಮೊರ್ಬುೞಿಗೊಂಡು ನಿಂದು (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೨೨); ಗಿರೀಶ್ವರನ ಗೌರವಮೊರ್ಬುೞಿಗೊಂಡು ಪುಟ್ಟಿದಂತೆವೊಲೊಗೆದಂ ತದೀಯ ಕರಕಂಜದೆ ರೇವಣಸಿದ್ಧ ದೇಶಿಕಂ (ರಾಜಶೇ. ೧–೬೧). [ಒರ್ವುೞಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಒರ್ವುಱಿ, ಒಬ್ಬುೞಿ$_2$, ಒರ್ಬುಱಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳ; ಒಂದೆಡೆ: ಪೂರ್ವಭವ ಸ್ನೇಹಮದೋರೊರ್ವರನಲೆದೊಂದು ಮಾಡೆ ತಮ್ಮನಿಬರು ಮಂದೊರ್ವುೞಿ[ಱಿ] ನೆರೆದು (ಆದಿಪು. ೬–೪); ಇರ್ವಿರ್ವರೆ ನವಮಾ ಸಾಂತದೊಳೊರ್ವುೞಿ[ಱಿ]ಯೊಳಮಳ್ಗಳಾಗಿ ಸಂಕ್ರಮಿಪರವರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೦೫); ಬೆಳಗಾಗಲೊಡಂ ಮುರುಂಟೆ ಬಿದ್ದಿರ್ದಾಱುಂ ಪೆಣಂಗಳಂ ಕಂಡೊರ್ವುೞಿ[ಱಿ]ಗೆದಂದು (ಮಹಾನೇ. ೯–೫೭ವ). **ಒಬ್ಬುೞಿ$_2$**: ಮನವನೊಬ್ಬುೞಿಮಾಡಿದಲ್ಲದೆ ತನುವಿನೊಳಗನು ಕಾಣಬಾರದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೮–೧೮). **ಒರ್ಬುಱಿ**: ಜಾತಿಕ್ರಿಯಾಗುಣದ್ರವ್ಯಾತಿಶಯ ವಿಶೇಷಿ ಯಪ್ಪ ಪದಮೊರ್ಬುೞಿ[ಱಿ]ನಿಂದೀ ತೆಱದಿನುಱಿದ ಕಾವ್ಯಸಮೇತಿಗ ಮುಪಕಾರಯೋಗ್ಯದೀಪಕಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೫೩).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಉಱಿ$_3$]

ಒರ್ವೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಳು; ಒಬ್ಬಾಕೆ: ಜೀವೇಶ್ವರ ನನ್ನ ಬಿಟ್ಟೆಯ್ದಬೇ ಡೆಂದು ಕೋವಿದೆಯೊರ್ವೆಯಾ [ಪಾಠಾಂ. ವರ್ಳಾ]ಡಿದಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೪೫); ಹೊಂಗಾಳಾಂಚಿಯ ಪಿಡಿದೊರ್ವೆಯಿಹಳು (ಮೋಹತ. ೪–೧೦); ವನಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತೊರ್ವೆ ಹರುಷದೊಳಗೆ ನಡೆತಂದು (ಕಂನವಿ. ೩೪–೫೦).

[ಒರ್ವ + –ಎ$_2$]

ಒರ್ವೆರಲ್, ಒಬ್ಬೆರಲ್, ಒಬ್ಬೆರಳು, ಒರ್ವೆರಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬೆರಳು. **ಒಬ್ಬೆರಲ್**: ಧರೆಯನೊಬ್ಬೆರಲೊಳಾಳ್ವ ಮುನಿದೊಡೆ ಸಕಲ ಜಗವನೊಮ್ಮೆ ಸುಡುವ ... ರುದ್ರಗಣಂ (ಚೆಬಪು. ೨–೨೪). **ಒಬ್ಬೆರಳು**: ಭೀಭತ್ಸು ಕಂಡೊಬ್ಬೆರಳನಲ್ಲಾಡಿ ಪೊಗಳಲ್ಕೆ ವೃಷಕೇತು ಫಲುಗುಣಂ ಗಿಂತೆಂದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩–೨೧). **ಒರ್ವೆರಳು**: ನಾಲ್ವೆರಳು ಹಸ್ತಿನಿಗೆ ಮೂವೆರಳು ಚಿತ್ತಿನಿಗೆ ಇರ್ವೆರಳು ಕುಚಮಧ್ಯ ಶಂಖಿನಿಗೆ ಪದ್ಮಿನಿಗೆ ಒರ್ವೆರಳು ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೩೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಬೆರಲ್]

ಒರ್ವೆರಳು 'ಒರ್ವೆರಲ್' ನೋ.

ಒಲ್$_1$, ಒಲಿ$_1$, ಒಲು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಪ್ಪು; ಸಮ್ಮತಿಸು; ಅಂಗೀ ಕರಿಸು: ಉದೀಚ್ಯದುರುವಿಶೇಷಣಯುತಮಪ್ಪುದನೊಲ್ವರಿಂತು ಹೇಮಾಂಗದ ಲೀಲಾಂಬುಜ ವಿಚಿತ್ರ ಚಿತ್ರಾಧಿಕಮಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೭೯); ಭುಜಬಲಿ ಸಕಲಾವನಿತಳವಲ್ಲಭನಂ ಭೋಂಕನೆತ್ತಿ ಪೊತ್ತಿರ್ದ ನಿಕ್ಕಲೊಲ್ಲದೆ ನೆಲದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೧೧); ಯತಿಯೆಂಬುದು ಗಣನಿಯಮ ಪ್ರತೀತಮೆಂದರೆಬರೊಲ್ವರಂತದನೆ ಕೆಲರ್ ಶ್ರುತಿ ಸುಭಗಂ ಸ್ವಚ್ಛಂದಂ ಯತಿಯೆಂದಾ ಕಪಿಳ ಪಿಂಗಳಾದಿಗಳೊಲ್ಲರ್ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೪೪); ಒಲ್ಲನೋ ಹರಿ ಕೊಳ್ಳನೋ (ಪುರಂದ. ೨–೭೯ ಪಲ್ಲವಿ). ೨. ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು: ಬಿಡಿಸಿದನೆನ್ನಂತರಂಗದನುತಾಪಮ ನೊಲ್ದುಡಿಸಿದನೊಳ್ಪುಳ್ಪುಡೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೩೪); ಎರಡಱಿಯ ದೊಲ್ದು ನಿನ್ನೊಳೆರಡಂ ನುಡಿಯಲಾಗದೆನಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೧೪ ವ);

ಇಹಪರಮನೊಲ್ವೊಡಂ . . . ಆರೈದು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವುದು ಸಮಸ್ತ ಕಾರ್ಯಸ್ಥಿತಿಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೯೯–೧೪); ನಿಚ್ಚಂ ನಿಚ್ಚಂ ಒಲ್ದು ಭಾವಿಪುದ ಜೀವಂ (ಸಮುಪ. ೩–೩೬). ೩. ಶಕ್ತನಾಗು; ಸಮರ್ಥನಾಗು: "ಒಲ್–ಶಕ್ತನಾಗು" (ಶಮುಧಾ). **ಒಲಿ$_1$: ೧.** ಪ್ರಾಣಪ್ರಿಯರ್ಗಾ ಪ್ರಾಣಮನೊಲಿದೀವುದೆಂಬುದೊಂದಚ್ಚರಿಯೇ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೧೦); ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನೊಲಿದ ಶರಣಂಗೆ ಮಾಯೆಯಿಲ್ಲ (ಮಹಾದೇ. ೪–೧೪); ದೇವನೊಲಿದಾತನೇ ಜಾತ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೭೬). **೨.** ಬುಧಜನಂ ಪೇೞ್ವೆಂದೆಂದೊಡಾಂ ಸಾದರದಿಂ ಮದ್ವಾಕ್ಯಬಾಹಾಪ್ರಬಳದಿನೊಲಿದಂತೀಸಲುದ್ಯುಕ್ತನಾದೆಂ (ನೇಮಿಪು. ೧–೩೮); ಇತರ ಪಾಕವನೊಲಿಯದೆ (ಬಸವು. ೩–೨); ಲಕ್ಷಣಮಱಿವ ಚತುರರೀಕೃತಿಗೊಲಿಯರೇ (ಪದ್ಮರಾ. ೧–೩೯); ಲೇಸಪ್ಪ ಮಣಿಮಂಚದಮೇಲೆ ಶಿಶುವೆಳನೇಸಱಂತೊಱಗಿರ್ದನೊಲಿದು (ಮೋಹತ. ೪–೭೩). **೪.** ಮೆಚ್ಚು; ಇಷ್ಟಪಡು; ಪ್ರೀತಿಸು: "ಸ್ವತಂತ್ರವೃತ್ತ್ಯಾನಂ ವಿವೃತ್ತಿಯೆನಲೊಲಿದಂತೆ ನಡಹಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩–೩೦); ನೀವೊಲಿದೆಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟಿ ಬಳೆದಿರೊ ಕುಲಮಿರ್ದುದೆ ಕೊಡದೊಳಂ ಶರಸ್ತಂಬದೊಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೮೩); ಬಲ್ಲೆ ಚಿಕ್ಕಂದಿಂದ ನಿನ್ನುವನಲ್ಲದಱಿಯಳು ಕನ್ನೆಯಾಗಿರ್ದಲ್ಲಿ ವೊಲಿದಳು ನಿನಗೆ (ಬಸವು. ೪೨–೭); ಕುಳಿತು ಪಾಡಲು ನಿಲುವೆ ನಿಂತರೆ ನಲಿವೆ ನಲಿದರೆ ಒಲಿವೆ ನಿಮಗೆಂಬಾ (ಹಸಾರ. ೨–೫). **೫.** ಯೋಗ್ಯವಾಗು; ಉಚಿತವಾಗು; ತಗು (ಕ). **೬.** ಮೋಹಗೊಳ್ಳು; ಮರುಳಾಗು: ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಒಲಿಯುವನೆ ಯೋಗಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೧೯). **ಒಲು$_1$: ೧.** ಅಖಿಳ ಜಗದ್ರಕ್ಷಾಮಣಿಯಂ ಪೊಗೞ್ವುದಖಿಳಸೌಖ್ಯಮನೊಲುವಂ [ಪಾಠಾಂ. ಸೋಲ್ವಂ, ನೊಟುವಂ] (ಸಮುಪ. ೧–೭).

ಒಲಿದೊಲಿದು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಒಲಿದೊಲಿದು ನಲಿದೀ ಪ್ರಕಾರದಿ ಪಲವು ಲಿಂಗಂ ಭೋಗಿದೇವನ ಬಳಿವಿಡಿದು ನಡವುತ್ತಿರಲು (ಬಸವು. ೫೭–೪೬). **ಒಲ್ದಂ** = ಒಲಿದವನು; ಪ್ರಿಯಕರ: "ಉಱುಗಿದನೆಂದು ಒಲ್ದಂ" (ಶಮುದ.ನ. ೩೩ ವೃತ್ತಿ); ಪೆಱವೆಣ್ಗೊಲ್ದಂಗಮೇನಾಗದು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೮೧). **ಒಲ್ದರ್, ಒಲ್ವರ್** (ಬಹುವ): ತಮ್ಮೊಲ್ದರನೆ ಪಿಡಿದು ಬಲ್ಲಂದದಿಂ ನಲ್ಮೆಯಂ ಪತ್ತಿಸಿ (ಸಮುಪ. ೫–೪೮); ತನ್ನನೊಲ್ಲದರಂ ಪಱಿದು ಒಲ್ವರಂ ಪೊಗೞದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೯೯). **ಒಲ್ದಳ್** = ಒಲಿದವಳು; ಮೆಚ್ಚಿದವಳು: "ಮೆಚ್ಚಿದಳೊಲ್ದಳೆಂದುಂ" (ಕಶರ. ೧೩). **ಒಲ್ದಿರು** = ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಇರು; ಮೆಚ್ಚಿರು: ಸೂಳೆಯರೊಳೊಲ್ದಿರ್ಪಾಟಮಿಂತೆಲ್ಲಮುಂ ಸವಿಯಾಗಂತ್ಯದಿ ಕಷ್ಟವೈ (ಸೋಮೇಶ. ೨೪). **ಒಲ್ಲದಾಗು**=ಬೇಡವಾಗು; ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದಿರು: ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಒಲ್ಲದಾದಳು (ಕನಕೆ. ೫೨).

[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಒಲ್ಲ, ಒಲ್ಲು; **ಮಲ.** ಒಲ್ಲು; **ತುಳು.** ಒಲಪು, ಒಲಿಯು; **ತೆಲು.** ವಲಚು]

ಒಲ್$_2$ 'ಪೋಲ್' ನೋ.

ಒಲಕಾಡು (ನಾ). ಸುಡುಗಾಡು; ಶ್ಮಶಾನ: ನಿಮ್ಮ ತರ್ಕಾರೀನೂ ಬೇಡ, ಒಲಕಾಡೂ ಬೇಡ. ಪೀಡೆ ಕಳೆಯಿತು (ನಡೆದಾ. I, ೫೨೧).

[← **ತೆಲು.** ಒಲ್ಲಕಾಡು, ವಲ್ಲಕಾಡು]

ಒಲಪು, ಒಲವು$_2$, ಒಲಹು, ಒಲ್ಪು (ನಾ). **೧.** ಒಲೆತ; ತೂಗಾಟ; ಅಲುಗಾಡುವಿಕೆ. **೨.** ಒಯ್ಯಾರ; ಬೆಡಗು; ವಿಭ್ರಮ; ವಿಲಾಸ: ಬಟ್ಟಜವ್ವನದೊಲಪಿಂದೆ . . . ಪೊಂಬಟ್ಟಲ ತಂದಿರಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೧–೧೧); ಚೆನ್ನ ಶಬರಿಯೊಲಪಿನೊಳು ಕಿನ್ನರಿವಿಡಿದು ಪಾಡಿದಳು (ನಾಗಕು. ೧೩–೬೧); ಅತಿಕುಟಿಲಾಂಗದೊಲಪುಗಳ ವಾರನಾರೀಜನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭–೬). **ಒಲವು$_2$: ೧.** 'ಒಲವುದೋಱು' ಪರಾ. **ಒಲಹು : ೧.** ಕುಸುಮಲತೆಗಳು ಸತಿಯರೆಲೆಯುಲುಹು ತಳದ ಕಂಸಾಳೆ ಮರನೊಲಹು ತಲೆದೂಂಕು (ಹಚಕಾ. ೩–೩೬); ತೂಗುವೆರಲಿನ ಮಕುಟದೊಲಹಿನೊಳಾ ಗರುವ ಭಟರುಲಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೩೬); ಮಸ್ತಕದ ಮಣಿಮಕುಟದೊಲಹುಗಳ (ಚಬಪು. ೨೫–೨೯). **ಒಲ್ಪು : ೨.** ಕಲಿ[ತ]ನದುರ್ಕ್ಕಿನ ಜೌವನದ ಚೆನ್ನಿಕೆ ರೂಪಿನೊಳೊಲ್ಪೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೧–೩೫ ; 969). 'ಒನಪು' ಪರಾ.

[< ಒಲೆ$_1$ + –ಪು$_1$]

ಒಲಪುಗಾತಿ 'ಒಲಪುಗಾತಿ೯' ನೋ.

ಒಲಪುಗಾರ 'ಒಲಪುಗಾಱ' ನೋ.

ಒಲಪುಗಾತಿರ್, ಒಲಪುಗಾತಿ (ನಾ). ಒಲಪುಮಾಡುವವಳು; ಒಯ್ಯಾರಿ (ಕ). **ಒಲಪುಗಾತಿ :** ಒಲಪುಗಾತಿಗೆ ಮನೆಯೆಲ್ಲಾ ಹಿತ್ತಿಲು (ಗಾದೆ). [ಒಲಪುಗಾಱ + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಒಲಪುಗಾಱ, ಒಲಪುಗಾರ (ನಾ). ಸೊಗಸುಗಾರ; ಒಯ್ಯಾರದವನು (ಕ). **ಒಲಪುಗಾರ :** (ಜಾನಕೋ. ೩೦).

[ಒಲಪು + –ಗಾಱ (< –ಕಾಱ)]

ಒಲಭರ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು: ಎಡೆನಾಡ ಪರಿಯಹೊಟ್ಟದ ಪನ್ನಿರ್ಬರುಂ ಒಲಭರ ಶಿವಮಾರ ಗಾವುಣ್ಡರ ಮಗಂ ಅಯ್ಯಪಗಾವುಣ್ಡನುವಿಟ್ಟು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೮೩–೫ ; 977). [?]

ಒಲವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡಿಸು; ಮೆಚ್ಚಿಸು: ಆ ಸಮಯದಲಿ ಮೃಡನೊಡನೆ ಸನ್ನಿಧಿಯಾಗಿ ನಿಂದೊಲವಡಿಸಿ ತಾನೋಹಿಳನನಾ ಗಣನಾಥನಂ ಸಾರ್ದು (ಬಸವು. ೪೪–೩೦).

[ಒಲವು$_1$ + ಪಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಒಲವರ (ನಾ). **೧.** ಬಯಕೆ; ಪ್ರೀತಿ; ಮೋಹ: ಮನದೊಲವರಮುಳ್ಳೊಡೆ ಕುಡು ಮನೆಯೊಳ್ ಹರಿಗಗ್ರಪೂಜೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೫); ಪಲವುಂ ವಸ್ತುಗಳೊಳ್ ತನಗೊಲವರಮಾಯ್ತೆಯ್ದೆ ಕಾಂತೆಗೆಂದೆಳವಸಿಱೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೮೧); ಅಱಿವು ಶೂನ್ಯವೆಂದು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ ಅದು ಶಿಲೆಯ ಮಱೆಯ ಪಾವಕ ತಿಲದೊಳಗಣ ತೈಲ ಆವರ ಒಲವರದಲ್ಲಿ ಕುಲವ ಕಾಣಬೇಕು ಬಸವಣ್ಣ ಪ್ರಿಯ ನಾಗೇಶ್ವರಲಿಂಗವನಱಿವುದಕ್ಕೆ (ಸರ್ವವ. ೫೨–೨೭೮); ಒಲವರವು ನಿನಗುಳ್ಳರಾಗಳೆ ನಿಲಿಸಿದಾ ನೀ ಬಂದು ಬಯಲಗ್ಗಳಿಕೆಯನೆ ಬಿಡೆ ಕೆದಱುತಿಹೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬–೨೬). **೨.** ಮನೋಧರ್ಮ; ಮನಸ್ಸಿನ ಒಲವು; ಪ್ರವೃತ್ತಿ: ಮೃಗದೊಲವರಮುಮನರಸನ ಬಗೆಯುಮನಱಿದೋಲಗಿಸಲ್ ನೆಟ್ಟಗೆ ಬಲ್ಲನುಳ್ಳೊಡವನಲ್ತೆ ಗುಣಾರ್ಣವ ಬೇಂಟೆಕಾಱನೋಲಗಕಾಱಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೪೨). **೩.** ಪಕ್ಷಪಾತ: ಒಲಿದಿದನೊರ್ವಳ್ಗಿತ್ತಂದೊಲವರಮಾಗಿರ್ಕುಮೆಂದು ಸೊಸೆವಿರ್ಗೆಲ್ಲಂ ಸಲೆ ಚಮ್ಮಾವುಗೆಯನಾ ಲಲನೆ ಮಹೋತ್ಸಾಹದಿಂದೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಟ್ಟಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೧೨೦); ಶಿಲೆ ಹಲವು ತೆಱದಲ್ಲಿ ಹೊಲಬಿಗರಿಂಗೆ ಹೊನ್ನಾಗಿ ಒಲವರವಿಲ್ಲದೆ ಆವರ ಭಾವದಲ್ಲಿ ನಿಲುವುದು ಶಿಲೆಯೋ ಮನವೋ (ಸರ್ವವ. ೬೬–೩೫೬); ಹಲವೆಲುವಿದ್ದ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಒಲವರವ ನುಡಿದಡೆ ಅದು ಹೊಲೆಯರ ಬಾವಿಯಿಂದ ಕರಕಷ್ಟ (ವಚಸಂ. ೨೨೦–೭೧); ಒಲವರವಲಾ ಮುರಹರಂಗೀ ಬಲದೊಳಗೆ ಸಾಹಸವ ಸುಡುಸುಡಲೆನುತ ದುಗುಡವ ಹಿಡಿದು ಫಲುಗುಣನಿಳುಹಿದನು ಧನುವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೩–೧೮). [?]

ಒಲವರಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಷವಹಿಸು; ಪಕ್ಷಪಾತಮಾಡು: "ಒಲವರಂಗೊಳ್–ಪಕ್ಷಸ್ವೀಕಾರೇ" (ಶಮುಧಾ); "ಮನಂಗೊಳಿಸುಮುಳ್ಳೊಲವರಂಗೊಳ್ ಬಱಿಸಲೆಂಬಂತೆ ಮೇಣಱಿಗೆ ಸಹಜ ಕುಳನಂ" (ಸಂಜೀವ. ೨೮). [ಒಲವರ + ಕೊಳ್$_1$]

ಒಲವರಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡು; ಮೆಚ್ಚು: ಹಿಮವನ್ನಗೇಂದ್ರನ ತನುಜೆ ತನ್ನ ನಱುಜವ್ವನದ ಪರಿಯ ಮುಂಗಾಣ್ಕೆಗುಡಲು ಬಿನ್ನಣದೊಳೊಲವರಂಬಡದೆ ಕೆಲಕೊತ್ತಿಸಿದೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೨-೨).
[ಒಲವರ + ಪಡು$_1$]

ಒಲವಸ (ನಾ). ಬೇಟ; ಪ್ರಣಯದ ಹಸಿವು (?): ಕೆಲದೊಳ್ ನೆಲವಾಳಿಗೆಯುಂ ನೆಲವಾಸುಂ ಕಾಂಡಪಟಮು ನಿಮಿದೊ[ᶠ]ಪ್ಪುವ ಸೀತಳವನಮುಂ ನವಿಲುಯ್ಯಲುಮೊಲವಸಮುಂ ಕಳೆದು ಪಡೆವುದಬಲೆಯ ಗೊರ್ಲವಂ (ಮದತಿ. ೧೦-೩೧). [< ಒಲ್$_1$ + ಪಸ$_1$]

ಒಲವಾನ್ (ಕ್ರಿ). = ಒಲವರಂಬಡು: ಇಂತು ವರಕೊಡಗೂಸು ಅಗಳೆ ದಂತಧಾವನಗೆಯ್ದು ಮಿಂದೊಲವಾಂತು ದಣಿಬವನುಟ್ಟು ಭಸಿತವನಿಟ್ಟು ಭಾಳದಲಿ (ಬಸಪು. ೧೪-೫). [ಒಲವು$_1$ + ಆನ್$_1$]

ಒಲವು$_1$ (ನಾ). ೧. ಸ್ನೇಹ; ಮೋಹ; ಪ್ರೀತಿ; ಆದರ: ಒಲವಿಂದಿಂತೆರ್ದೆವುಟ್ಟೆ ಕೂರ್ತನೊಳನೇ ಕರ್ಣಂಗೆ ದುರ್ಯೋಧನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೬೦); ರವಿ ನುಡಿಸಿದನು ಕಂದನ ಮೇಲಣೊಲವಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩-೧೦); ಶಿವ ನಿನ್ನೊಲವಿನಿಂದಾನಿನ್ನು ಬದುಕಿದೆನೆಂದಳಾ ಗಿರಿಜೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೮-೨೨). ೨. ಆಸಕ್ತಿ; ಶ್ರದ್ಧೆ; ವಿಶೇಷ ಪ್ರವೃತ್ತಿ: ನಿನಗಿಂತಿನಿತೊಂದಲವುಳ್ಳೊಡೊಲ್ಲೆನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೩); ಪಿರಿದುಂ ನೀನೊಲವಿಂದೆ ಯತ್ನಿಸಿದೊಡಂ ಕಾದಂಬರೀದೇವಿಯಾ ಚರಣೋಪಾಸನ ಸೌಖ್ಯಮಾದೊಡೆನಗಾದತ್ತಲ್ಲಮೀ ಪುಟ್ಟಿನೊಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೫೭೯); ಮನದೊಲವನಿತ್ತಲು ತಿದ್ದಬೇಹುದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೨೨); ವಿಮರ್ಶೆಯಲ್ಲಿ ... ಒರೆಹಚ್ಚುವತ್ತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಒಲವು ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ (ಶ್ರೀಷ್ಕಪ್ರ. ೭೯). ೩. ಉತ್ಸಾಹ; ಸಂತೋಷ; ಉಬ್ಬು: ಆತ್ಮಜೆಯನೊಲವಿಂದಿತ್ತು ಸಾಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಕೈನೀರೆಱೆದಂ ಗಂಧರ್ವರಾಜಂ (ಕಾದಂಉ. ೮೧೦); ಮತ್ತಗಜಮಸ್ತಕದ ಪೊಸಮುತ್ತಂ ಬಲ್ಪಿಂದೆ ತಂದೆನೆಂದೊಲವಿಂದಂ ... ಇತ್ತಂ (ಗಿಂಕ. ೧-೧೧೫); ಉಚ್ಚವದೊಲವೊಂದು ಮನದೊಳು ಮೊನೆದೋರ್ವ ಮಚ್ಚರವೊಂದು ಕಾಂತನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಳವಡಿಸಲ್ಕೆ (ಮೋಹತ. ೧೪-೬೪).

ಒಲವಿನಾಗಮ=ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರ: ಒಲವಿನಾಗಮದ ಗಣಿತದ ಗುಣಿತವ ತಾ ಕಲಿವೆನೆನುತ ಹರಿಸೂನು ನೆಲಸಿದ ಮೊದಲ ಮಗ್ಗಿಯ ಮೂರೇಖೆಯ ಗೆಲೆವಂದುವಾ ತ್ರಿವಳಿಗಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩-೫೪).
[< ಒಲ್$_1$ + -ವು]

ಒಲವು$_2$ 'ಒಲಪು' ನೋ.

ಒಲವುಣ್ಮು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಹುಟ್ಟು; ಪ್ರಣಯವುಂಟಾಗು: ಒಲವುಣ್ಮೆ ಸುಲಲಿತಾನ್ಯೋನ್ಯಪ್ರಿಯ ವಿನಯಕಲಿತಮತಿಯಿಂ ನವರಸಂ ಮಿಗೆ ಮಿಳಿತ ಸೌಖ್ಯಗಳು ಮೊಳೆಯೆ ವರ್ತಿಸುವ ಸಮಯದಲಿ (ಬಸಪು. ೪೨-೧); ರಕ್ಷಿಸುವೆನೊಲವುಣ್ಮೆಯಿನಿತುಮಂ (ಬಸಪು. ೫೩-೪೮).
[ಒಲವು$_1$ + ಉಣ್ಮು]

ಒಲವುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಒಲೆತ ಅಥವಾ ಚಲನೆಯನ್ನು ತೋರು: ವಿಲಸಿತ ಕರಭೇದ ದೃಷ್ಟಿಭೇದವು ನೆಱೆಯೊಲವುದೋಱುವ ಶಿರಭೇದ ಸುಲಲಿತ ಸ್ಥಾನಕಭೇದ ಚಾರಿಯ ಭೇದದಲಿ ಭಾವಗಳ ತೋಱಿದರು (ಕಂನವಿ. ೮-೬೨).
[ಒಲವು$_2$ (< ಒಲಪು) + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಒಲವೆರು 'ಒಲವೆಱು' ನೋ.

ಒಲವೆರೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಎರೆ; ಬಹಳ ಅಕ್ಕರೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು: "ಅವರನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನಮಗೇನು?" ಎಂದು ನಾನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗುತ್ತದೆಯೆ? ಬಾಳಿತ್ತವರವರು; ಒಲವೆರೆದು ಬಾಳನ್ನು ಬೆಳಸಿದವರವರು (ರಾಮಾನಿ. ೭೧). [ಒಲವು$_1$ + ಎರೆ$_1$ (< ಎಱೆ$_1$)]

ಒಲವೆಱು, ಒಲವೆರು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸು; ಆದರವನ್ನು ಹೊಂದು: ಮಾಚಯ್ಯಂ ಸಮುದ್ಧತ ವೃತ್ತಿಯಲಿ ನಡೆತಂದು ಸಾರ್ದೊಲವೆತ್ತಿ (ಬಸಪು. ೩೬-೩೧); ಗುರುಸಿದ್ಧನಡಿವಿಡಿದು ಕೈವಲ್ಯದೊಲವೆತ್ತು ನಿತ್ಯ ಸುಖಿಯಾಗು ಮಾನವಾ (ಕೈಕವ. ೨-೨-೩); ಶಿವಾಧವನೊಲವೆತ್ತರಿಂದೆಮಗೆ ವಂದ್ಯರ್ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೫). **ಒಲವೆರು**: ಪಿರಿದುಂ ಚಿಂತಿಸಿ. . . ನಿನ್ನೊಳಗೀಕೆ ತಾನೆಯೊಲವೆತ್ತಾ ಪಾಂಗುಮಂ (ಶಾಕುಂತ. ೫೬-೧೪).
[ಒಲವು$_1$ + ಪೆಱು$_1$]

ಒಲವೇರು (ಕ್ರಿ). ಆಸಕ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಪ್ರೀತಿಯಾಗು: ಚಾರುಮಣಿಶಿಲೆಯವಸುಗೆಸರಗಾರೆಯಲಿ ಒಲವೇರಿ ರಚಿಸಿದರೊಯೆಂಬಂತೆ (ನವಮೋ. ೨-೨೬). [ಒಲವು$_1$ + ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಒಲವೊಂದು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹಪಡು; ಹಿಗ್ಗು: ನಾವೊಲವೊಂದಿ ನಿಮ್ಮಿಂದವೆ ಮಡಿದೊಡಾ ನಿಮಿಷಮಾತ್ರದಲಿ ಕನಕದಿವ್ಯವಿಮಾನಗಳನುನಯಿಸಿ ಬಂದು . . . ರಜತಪರ್ವತಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ವವು (ಬಸಪು. ೩೪-೧೦); ಶಿವನಾಜ್ಞಾಪನದಿನೊಲವೊಂದಿಯಾತನು ಪೋಗಲೂರಿಗೆ (ಬಸಪು. ೪೯-೩೦). [ಒಲವು$_1$ + ಒಂದು$_1$]

ಒಲಸು (ನಾ). ಗುಳೆ ಎದ್ದು ಹೋಗುವುದು; ಸ್ಥಳಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವುದು: ಅಲರಂಬನ ದಾಳಿ ಬಪ್ಪ ವಾರ್ತೆಯ ಕೇಳ್ದಲಸದವನ ನಡೆನೋಳ್ಪ ಲಲನೆಯರೆದೆಯ ಬಲುಮೆ ನಾಣ್ಚಿಕೆಗೂಡಿ ಒಲಸು ತೆಗೆದು ಪೋದುದಾಗ (ನೇಮಿಸಂ. ೮-೩೦); ಪಱೆವಱೆವಲಸೊಲಸು ಕುತ್ತುಮಿಲ್ಲಾ ನಾಡೊಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [< ವಲಸೆ]

ಒಲಸೆ 'ವಲಸೆ' ನೋ.

ಒಲಹು 'ಒಲಪು' ನೋ.

ಒಲಿ$_1$ 'ಒಲ್$_1$' ನೋ.

ಒಲಿ$_2$ (ನಾ). ಓಲೆ; ಗರಿ; ಸೋಗೆ: ಗರಿಗಳ 'ಒಲಿ'ಯ ತುದಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಹಕ್ಕಿಗಳ ಗೂಡುಗಳು ಉಯ್ಯಲೆಯಂತೆ ತೂಗಲಾರಂಭಿಸಿದುವು (ಬಾಳಗಿ. ೧); 'ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು' ಎಂದು ತೆಂಗಿನ ಮಡಲಿನ ಒಲಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ (ಪರಾವ. ೧೨೬). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಒಲಿ]

ಒಲಿಪಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬಲ್ಲದ ತುಱುಗೊಣ್ಡೋಡೆ ಕೊಬ್ಬೆಯಯ್ಯಱಿದುಂ ಒಲಿಪಯ್ಯಂ ತುಱುವನಿಕ್ಕಿ ಬಿದಲ್ಲಿ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೩೨-೩; 950). [ಒಲಿಪ$_0$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಒಲಿಯಿಸು 'ಒಲಿಸು' ನೋ.

ಒಲಿಸು, ಒಲಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಲಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಮನವೊಪ್ಪಿಸು: ಒಲಿಸುವ ರೂಪು ಗಾಡಿಯೊಳೊಡಂಬಡೆ ಗಾಡಿ ವಿಳಾಸದೇಟಿಗ್ಗಿಯೊಳ್ ನೆಲಸೆ (ಆದಿಪು. ೧-೭೧); ಮುಕ್ತಿಲಲನೆಯನೊಲಿಸಲ್ ಕೈಗೈದು (ಅಜಿಪು. ೭-೪); ನೇಹವೆಂಬ ಕುಂಟಣಿ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನೊಲಿಸದಿದ್ದರೆ ಇನ್ನೇವೆ ಸಖಿಯೆ (ಮಹಾದೇ. ೧೭-೧೦); ಭಕುತಿಯಲೊಲಿಸಿದರಲ್ಲೈ ಪಾಂಡವರು ಯದುಕುಲಲಲಾಮನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೭೧). **ಒಲಿಯಿಸು**: ತರುಣಿ ದಮಯಂತಿಯನು ನೀಂ ಪರಿಚರಿಯದಲಿಯೆನಗೊಲಿಯಿಸಿರಿಯೆ[ಪಾಠಾಂ. ಯ ಮಾಡೆ]ಂದುರುತರದ ವಸ್ತುಗಳನಿತ್ತಬಲೆಯರ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು (ನಳಚ. ೩-೧೪).

ಒಲಿಸಿಕೊಳ್, ಒಲಿಸಿಕೋ = ಮೆಚ್ಚಿಸು: ಅವ ತಪದಲಿ ಬಳಲಿ ಕರುಣಾಳುಗಳ ದೇವನನೊಲಿಸಿಕೊಂಡನೊ ಶಿವಶಿವಾ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ೨೯೧); ಒಲಿಸಿಕೋ ನೀನಾತನನು ಕಟ್ಟೊಲುಮೆಯವರಿಲ್ಲಾತ ನೀ ಹೋಗೊಲಿಯದಿರನು (ತೊರರಾ. ೩-೪-೧೪). [ಒಲ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಒಲು$_1$ 'ಒಲ್$_1$' ನೋ.

ಒಲು$_2$ 'ಪೋಲ್' ನೋ.

ಒಲುನಗೆ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯ ನಗೆ; ಅಕ್ಕರೆಯ ನಗೆ: ಒಲು[ಪಾಠಾಂ. ನಲು]ನಗೆಯುಂ ಶುಭಂಕರನೊಳಲ್ಲುಗುತುಂ . . . ಯಕ್ಷಿಯಕ್ಷರೆಮುಗೀ ಗೊಲವಿಂದೆ ದಯಾವಲೋಕಮಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೯).

[ಒಲು$_1$ (< ಒಲ್$_1$) + ನಗೆ]

ಒಲುಪೆ (ನಾ). (ಮದುವೆ ಅಥವಾ ಪ್ರಯಾಣದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ) ಉಚಿತವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಆಹಾರ ಸಾಮಗ್ರಿ; ಭತ್ಯ; ಕಾಣಿಕೆ: ಹಡಪಗಾಣಿಕೆ ಬಿಟ್ಟಿ ಬಿಡಾರ . . . ಉಡುಗೊಱೆವೊಲುಪೆ ಮುಂತಾಗಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೨೯–೮೨; 1404). [< ಉಲುಪೆ]

ಒಲುಮೆ 'ಒಲ್ಮೆ' ನೋ.

ಒಲುಮೆಕಟ್ಟು (ನಾ). ಸ್ನೇಹದ ಬಂಧನ; ಪ್ರೀತಿಯ ಬಂಧನ: ಗೆಲಿದು ನಾಡನು ಬೆಸೆದಳು ನೆಲದೊಲುಮೆಕಟ್ಟನು ಹೊಸೆದಳು (ಹೊಂಗಳು. ೩–೮). [ಒಲುಮೆ (< ಒಲ್ಮೆ) + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಒಲುಮೆದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರು: ಹುಸಿಯೊಲುಮೆ ದೋಱುವರಾ ಪರಿಯಲಿ ಹೃದಯಗೊಡರನ್ಯತಗಳನಾಡುವರು (ನಳಚ. ೩–೨೫). [ಒಲುಮೆ (< ಒಲ್ಮೆ) + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಒಲುಮೆಮುದ್ದು (ನಾ). ವಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಮುದ್ದು; ಮೆಚ್ಚುಮುದ್ದು: ಅವಳು ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯಫಲದಿಂದೋಪನ ವಳ ಕೈವಶವಾಗಲದಕೆ ಅವಳಾತಗೊಲುಮೆಮುದ್ದನು ತಿನಿಸಿದಳೆಂದು ತಮತಮಗೆಲ್ಲರಾಡುವರು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೯–೪೪).

[ಒಲುಮೆ (< ಒಲ್ಮೆ) + ಮುದ್ದು$_1$ (< ಮುರ್ದು)]

ಒಲುಮೆವಂಚಕ (ನಾ). ಒಲಿದವರನ್ನು ವಂಚಿಸಿದವನು; ವಿಶ್ವಾಸ ಘಾತಕ: ಒಲುಮೆವಂಚಕರೆಲ್ಲಿ ದರೆಲ್ಲಿ ದರೆಂದಲರ್ಗೋಲಿಟ್ಟಂಗಭವನು ನಲವಿಂದ ನಡಸುವ ವೆಳ್ಳಿವಟ್ಟಲವೊಲುಜ್ಜ್ವಲಿಸಿದನಾ ಚಂದ್ರ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨–೯೨). [ಒಲುಮೆ (< ಒಲ್ಮೆ) + ವಂಚಕ]

ಒಲೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತೂಗಾಡು; ತೊನೆ; ಬಳುಕು: "ಒಲೆ– ಆಂದೋಲನೇ, ಅಶ್ಮಂತಕೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಮಲೆಯುತ್ತೊಲೆಯುತ್ತೆ . . . ಸುತ್ತಿಬರು ತಿರ್ದುದು ಭೀಕರನೊಂದು ಸೂಕರಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೧೨ ಶೂದ್ರಕ); ಕಟ್ಟಲಿಸುತ್ತಿರ್ಪಲೆವಳ್ಳಿ ಪಣ್ತೊಲೆವ ನಾರಂಗಂ (ಆದಿಪು. ೧–೬೭); ಫಳಭಾರದಿಂದೊಲೆದು ತೂಗಿ ಬಾಗುವ ಮರಂ (ಹಚಕಾ. ೬–೪೭); ಕುಲಾದ್ರಿಗಳೊಲೆದವೆಡಬಲಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪–೩೯). ೨. ಅಲ್ಲಾಡಿಸು; ಅತ್ತಿತ್ತ ಆಡಿಸು; ಚಲಿಸು: ಮುಖದಲಿ ಕಿಱುನಗೆಯ ಕೇವಣಿಸಿ ನುಡಿದನು ಬೆರಳನೊಲೆದೊಲೆದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೩೩); ತಂಬೆಲರ ಸೊಗಸಿಂಗೆ ತಲೆದೂಗುವಂತೆ ತಳದಂಬುಜದ ಪರಿಮಳಕೆ ಶಿರವ ನೊಲೆವಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೬). ೩. ಒಂದು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬಾಗು; ಓರೆಯಾಗು; ವಾಲು: ಆ ಪುರದ ಶಿವಲಿಂಗವೊಲೆದಿಪ್ಪುದಂ ಕಂಡು (ಕೊಂಗುರ. ದೇ. ೧೫೪–೧); ಕೊರಳೊಲೆದು ರೋಹಿತವ ಉಗಿದವು ದಿಗ್ದಂತಿಗಳು (ಮೋಹತ. ೩೭–೪೭). ೪. ಆಗು; ಒದಗು: ಒಲೆಗುಂ ಕೆಳಗಣ್ಗೆ ಕಿಟ್ಟಿಕೆನೆಂಬಾದೇಶಂ (ಶಮುದ. ೧೭೩).

ಒಲೆದಾಟ = ತೂಗಾಟ; ತೊನೆಯುವಿಕೆ: ಶಿಶುವನಬ್ಜಪತ್ರದಲ್ಲಿರಿಸಿಯದಱೊಲೆದಾಟಕುರ್ವಿ ಸಂಚರಿಸುವರಸಂಚೆಗಳಿಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೩೯); ಸಾಲಸೀಗುರಿಗಳೊಲೆದಾಟದಿ (ಚೆಬಪು. ೨೭–೧೦). **ಒಲೆದಾಡು** = ತೂಗಾಡು; ಓಲಾಡು: ಸೋರ್ಮುಡಿ ಲಂಬಿಸೆ ಕರ್ಣಪೂರಿತೋತ್ಪಲಮೊಲೆದಾಡೆ (ಗಿರಿಕ. ೨–೯೦); ಜಡೆಯೊಲೆದಾಡಲೆಡಬಲಕೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪–೪೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಲೈ; ಮಲ. ಉಲಯು, ಉಲೆಕ್ಕು; ತುಳು. ಉಲಿ; ತೆಲು. ಉಲಿಯು, ನುಲಿಯು]

ಒಲೆ$_2$ (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪು; ಶೋಭಿಸು; ಪ್ರಕಾಶಿಸು: ಮೃಡನ ತೇಜದ ಲೊಲೆವ ದ್ರೋಣಗೆ ಮುಡದಿಯರು ಹರಿವಾಣದಾರತಿ ಹಿಡಿದು ತಂದೆತ್ತಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿಇ. ೧–೩೭ ಅಡಿಟಿ); ಬೆನ್ನಂ ಮುಸುಂಕಿ ಮುಡಿಯಲೆಯೆ ಕಣ್ಬೆಳಗೊಲೆಯೆ ಚನ್ನೆಯರ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೪೪).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಉಲೆ; ತೆಲು. ಒಲಯು]

ಒಲೆ$_3$ (ಕ್ರಿ). ನುಡಿ; ಮಾತಾಡು: "ಬಗ್ಗು ಬಿಪ್ಪಂಡ ಮೊಲೆಯೆ ಚಪ್ಪರಣೆ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪೨); ಬಾಯ್ದೆಱೆದೊಲೆಯುತ್ತೆ ಕೈನೆಗಪಿ ಜಾಗಿಸಿ ಕುರ್ಗುರ್ತಿಯೆಡಿಸುತ್ತೆ . . . ಅಲ್ಲಿಯದೊಂದು ಮರ್ಕಟಂ (ಗಿರಿಕ. ೫–೨೦); ಸುಭಟರಹುದೋ ಜಾಗು ಜಾಗೆನುತೊಲೆದನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೧೧). [< ಉಲಿ$_1$]

ಒಲೆ$_4$ (ನಾ). (ಅಡುಗೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ ನೀರು ಕಾಯಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಮಾಡಿದ) ಬೆಂಕಿ ಉರಿಸುವ ಸಲಕರಣೆ, —ಸ್ಥಳ; ಅಶ್ಮಂತಕ; ಅಧಿಶ್ರಯಿಣಿ: "ಒಲೆ– ಆಂದೋಲನೇ, ಅಶ್ಮಂತಕೇ ಚ (ಅಡಿಗೆಯೊಲೆ)" (ಶಮಧಾ); ಒಲೆಯ ಕಿಚ್ಚಿನ ಮೃದ್ಭಾಜನದೆಸರನೀರ ಬಾಣಸಿಗರುರಿಪುವ ಗಾಳಿಯ ಸಂಯೋಗದೊಳ್ ಚೈತನ್ಯಮದೇಕೆ ಪುಟ್ಟಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೩೭ ವ); ಒಲೆ ಹತ್ತಿಯುರಿದೊಡೆ ನಿಲಬಹುದಲ್ಲದೆ ಧರೆ ಹತ್ತಿಯುರಿದೊಡೆ ನಿಲಬಾರದು (ಬಸವ. ೨೬); ಈ ಸಾವ ಕೆಡುವ ಗಂಡರ ನೊಯ್ದು ಒಲೆಯೊಳಗಿಕ್ಕು (ಮಹಾದೇ. ೧೬–೭); ಕೆಲನುಂ ಬಲನುಂ ನೆಲನುಂ ದವಾಗ್ನಿ ಸುಟ್ಟೊಲೆಯುವೊಲಾಗೆ (ಗಿರಿಕ. ೯–೨೫); ಅಟ್ಟಮೇಲೆ ಒಲೆ ಉರಿಯಿತು ಕೊಟ್ಟಮೇಲೆ ಅಳಿಯ ಉರಿದ (ಗಾದೆ).

ಒಲೆಹೂಡು = ಒಲೆಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು; . ಅಡುಗೆಯ ಏರ್ಪಾಟುಮಾಡು: ಒಲೆಹೂಡಿ, ಅಡುಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಮಾಡಿದ ಅನ್ನವೆಲ್ಲ ರಕ್ತವಾಯಿತು! (ನನ್ನೂರು. ೪೪). **ಒಲೆಹೊತ್ತಿಸು** = ಒಲೆಗೆ ಉರಿಹಾಕು: ಅಡಿಗೆಗೆ ಆಗಲೆ ಒಲೆಹೊತ್ತಿಸಿ ಆಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಲೈ; ಮಲ. ಉಲ; ತುಳು. ಉಲೆ; ಕೊಡ. ಒಲೆ; ಕುವಿ. ಹೊಲ್ಲು]

ಒಲೆ$_5$ (ನಾ). ಒಲೆದಾಡುವಿಕೆ; ತೂಗಾಟ; ಅಲ್ಲಾಟ: "ತೊನೆ, ಒಲೆ . . . ನಡುಕಂ – ಈ ೬ ಕಂಪನಂ" (ಕಶಸಾ. ೩೧–೬೬೦). [< ಒಲೆ$_1$]

ಒಲೆ$_6$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಭಟ್ಟವೃತ್ತರ್ ಸಾಸಿರ್ವ್ವರು ಒಲೆಯ ಆಯ್ನೂರ್ವ್ವರುಬೆಯ ಮೂನೂರ್ವ್ವರುಂ . . . ಕೊಟ್ಟ ಸ್ಥಿತಿಯ ಕ್ರಮ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೮೧–೮; 902). [?]

ಒಲೆಕಲ್ 'ಒಲೆಗಲ್' ನೋ.

ಒಲೆಗಲ್, ಒಲೆಕಲ್, ಒಲೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಒಲೆಗೆ ಇಟ್ಟ ಕಲ್ಲು; ಒಲೆಯ ಗುಂಡು: ಬೀಡುವಿಡಲ್ ನೆಲನುಮೊಲೆಗಲ್ಗಳ್ಗೆ ಬೆಟ್ಟುಗಳುಂ . . . ಆ ಪಡೆಗೆ ನೆಱೆಯವೆನಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೧೦೪ ವ); ಕಲ್ಲೊತ್ತಿಗರ್ಕದುಗ್ಧವ ಮೆಳ್ಳಿಸಿಯೊಲೆಗಲ್ಲ ಸೇಕಗೆಯ್ಯಲ್ ಮಾಣ್ಣುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೬೫); ಒಲೆಗಲ್ಗೊಲ್ಕಾಯ್ದುವೆಂಟು ದಿಗಿಭದ ಬಿದುಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೭–೭೧). **ಒಲೆಕಲ್**: ಉರಿವ ಕಿಚ್ಚಿನಿಂದಾ ಗಿರಿಯೊಲೆಕಲ್ಲವೊಲಾಯ್ತು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೧–೪೦). **ಒಲೆಗಲ್ಲು**: ನೆಲ ಕಾದ ಕಾವಲಿಯಂತಾಯ್ತು . . . ಬೆಟ್ಟುಗಳುವೊಲೆಗಲ್ಲಿನಂತಾದವು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೨೦–೬).

[ಒಲೆ$_4$ + ಕಲ್$_3$]

ಒಲೆಗಲ್ಲು 'ಒಲೆಗಲ್' ನೋ.

ಒಲೆಗುಂಡು (ನಾ). = ಒಲೆಗಲ್: ಒಲೆಗುಂಡನೊಬ್ಬನೆ ಮೆಲಬಹುದು ಎಂದಿಹರೆ ಮೆಲಬಹುದು ಎಂಬುವನೆ ಜಾಣ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೦೩೪); ರಸವನ್ನು ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಗಳೊಳಗೆ ಹಾಕಿ ಒಲೆಗುಂಡಿನಮೇಲೆ ಇಟ್ಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೪೭). [ಒಲೆ$_4$ + ಗುಂಡು$_2$]

ಒಲೆಗುಪ್ಪು (ನಾ). ೧. ಒಲೆಯಮೇಲೆ ಪಾತ್ರೆಗಳು ಮಟ್ಟವಾಗಿ ಕೂಡಲು ಮಾಡಿದ ಕುಪ್ಪೆ. ೨. ಒಲೆಯ ಎಡಬಲಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕೋಡುಗಳಲ್ಲಿ ಉರಿಹೋಗದಂತೆ ತಡೆಯಲು ಮಾಡಿದ ಮಣ್ಣಿನ ಉಂಡೆ (ಕಿ). [ಒಲೆ$_4$ + ಕುಪ್ಪು$_4$]

ಒಲೆತ (ನಾ). ತೂಗಾಟ; ಹೊಯ್ದಾಟ; ಕಂಪನ (ಕಿ). [ಒಲೆ$_1$ + –ತ$_2$]

ಒಲೆಪ (ನಾ). ತೂಗಾಟ; ಒಲೆದಾಟ: ಮುತ್ತಿನ್ಸೆಸರಂ ಮೆಯ್ಯೊಲೆ ಪಕ್ಕೆ ರೆಯ್ಯಮನೆ ತೂಗೆ ವಿಲಾಸದಿನುಯ್ಯಲಾಡಿದಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೪೭); ಎಲರೊಲೆಪಕೆ ನನೆವೂದಳೆದೆಳಲತೆಯಲೆವಂತೆವೊಲು ಪಳೆಗೊಱಡು ಅಲುಗುವುದೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೨೧); ಕೆಲರಂ ಸಿರಿದಲೆಯೊಲೆಪದಿಕಿಱಿದುಂ ಬೆರಲ ಕೊನೆಯ ಸನ್ನೆಯೊಳು . . . ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟಂ (ಜಯಕಾ. ೧೦–೬೩). [ಒಲೆ$_1$ + –ಪ$_2$]

ಒಲೆಯಡುಕು (ಕ್ರಿ). ಒಲೆಹೂಡು; ಅಡುಗೆಮಾಡು: ವಿಶಾಖನಂದನನುಂ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಮಂ ದಾಯಿಗನೆೞೆದುಕೊಳೆ ನೆಲೆಗೆಟ್ಟು ಪೆಜರ ಬೆಸನದೊಳೊಲೆಯಡುಕುವುದುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೭–೧೦). [ಒಲೆ$_4$ + ಅಡುಕು]

ಒಲೆಸರ (ನಾ). ಒಲೆಯ ಸಾಲು, —ಪಂಕ್ತಿ; ಉದ್ದವಾದ ಒಲೆ: ಅಜ್ಜಿ ಒಲೆಸರದ ಹತ್ತಿರ ಬೆಂಕಿಗೆ ಬೆನ್ನುಮಾಡಿ ಸೊಂಟ ಕಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಳು (ಮಲೆಮ. ೭೫೧). [ಒಲೆ$_4$ + ಸರ$_6$]

ಒಲ್ತರ್ (ಕ್ರಿ). ಒಲಿದು ಬರು; ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಬರು: ಲಲನಾಪ್ರೇಮವಿಹಾರಮುಂ ಕವಿತೆಯುಂ ತಮ್ಮಿಂದೆ ತಾಮೊಲ್ತರಲ್ ಲಲಿತಂ ಸೇವನಯೋಗ್ಯಂ (ಸಂಸಪ. ೧೦–೧). [ಒಲ್$_1$ + ತರ್]

ಒಲ್ದೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಪುನರ್ದ್ದತ್ತಿಯಾಗಿ ನಾಲ್ಕುಂ ಸುಂಕದೊಳವೆರಡೊಲ್ದೆಱೆ ಕೊಡವೀಸವ ಸಹಿತಮಾಗಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೬೦–೨೪; 1088). [ಒಲ್$_0$ + ತೆಱೆ$_3$]

ಒಲ್ಪು 'ಒಲಪು' ನೋ.

ಒಲ್ಮೆ, ಒಲುಮೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿ; ಪ್ರಣಯ; ಅನುರಾಗ; ಅಕ್ಕರೆ: ಸೊಬಗಂ ಒಲ್ಮೆಯಂ ಧೈರ್ಯಮಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೦–೧೦); ಬಾರೆನ್ನೊಲ್ಮೆಯೆ ಬಾರೆ ತತ್ತ್ವಸುಖಮೇ (ಗಿರಿಕ. ೩–೧೦೫); ಒಳಗುವೇಳುವುದೊಡನಾಡುವುದೊಲಿದೊಲ್ಮೆಗೆಳಸುವುದೇಕವೆನಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೩–೪೨). ೨. ಅನುಗ್ರಹ; ದಯೆ: ದೈವದೊಲ್ಮೆಯಿರಲಾ ಕಾಲಾನುಕಾಲಕ್ಕೆ ತಾಂ ಬಡವಂ ಬಲ್ಲಿದನಾಗನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩೫); ಶಿಷ್ಯರನೊಲ್ಮೆಯಿಂ ಪೊರೆದು (ದಶಕು. ೧೪–೨೪). **ಒಲುಮೆ**: ೧. ಅಂಗ ಮಾಸಿದಲ್ಲಿ ಜಲದೊಲುಮೆ (ಕೋಲಶಾಂ. ೪೨); ಶರಣರೊಡನೊಲುಮೆಯಿಂ ಲಿಂಗಾರ್ಚನಂಗೆಯ್ದು (ಬಸರ. ೯–೧೨೩); ಎಡದಲ್ಲಿ ಗಣಿಕೆಯರೊಲುಮೆಯ ಕವಿಗಳು ಮುಂದೆ (ಭರಚ. ೧–೫೮); ಏರಿ ಮೇಲಣ ಪಂಜು ನೀರೊಳಗೆ ಉರಿದಂತೆ ನಾರಿಯರೊಲುಮೆ [ಪಾಠಾಂ. ವೆ] ತನಗೆಂಬ ಮರುಳಂಗೆ ಮಾರಿ ಹಿಡಿದಿಹುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೬೧). ೨. ನೀವೆಮಗೊಲುಮೆಯುಳ್ಳೊಡೆ . . . ಗಂಗಾದೇವಿಯುಟ್ಟಂಬರವನರ್ಥಿಸಿ ತಂದುಕೊಟ್ಟುದ್ಧರಿಸು (ಬಸಪು. ೧೧–೨೮). [ಒಲ್$_1$ + –ಮೆ$_1$]

ಒಲ್ಮೆಗ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು; ಪ್ರಣಯಿ: ಒಂದುಸಮಯದೊಲ್ಮೆಗರೊಳು ಸಮಸುಖದಿಂದ ಕೂಟದಿನಿತು ಮುಂದಣ ಭವದ ಸಗ್ಗದ ಸಾಸಿರಸುಖದಂದವಲ್ಲವೆ ಮೋಹಿಗಳಿಗೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೯–೭೭); ನನ್ನಿಗರಿಂಪುಗಾಱರಿನಿವಾತುಗರಿಚ್ಚೆಗರಾರ್ಪರೊಲ್ಮೆಗರ್ ಚೆನ್ನಿಗರ್ . . . ತನ್ನೊಡನಾಡೆ ನಾಡೆ ನಲಿಗುಂ ಚಿಕದೇವನೃಪಂ (ಚಿಕವಿ. ೫–೧೧೦). [ಒಲ್ಮೆ + –ಗ$_3$]

ಒಲ್ಮೆನೋಟ (ನಾ). ಪ್ರೇಮದ ನೋಟ; ಪ್ರಣಯದೃಷ್ಟಿ: ಓವೋ ಸುರನಪ್ಪೊನಾವನುಂ ಅವಗಂ ಒತ್ತಂಬದಿಂ ಒಳಪಡಿಸದಿರ್ಕೆನ್ನನ್, ಇದಿರಿಲ್ಲದೊಲ್ಮೆನೋಟದಿಂದೆನ್ನನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪೭–೧೦೩೬). [ಒಲ್ಮೆ + ನೋಟ]

ಒಲ್ಮೆವೆಂಡಿತಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಳಾದ ಹೆಂಡತಿ: ಶತ್ರುಘ್ನಂಗೆ ಕೇಳ್ ಶ್ರುತಕೀರ್ತಿ ತಾನಾದಳೊಲ್ಮೆವೆಂಡಿತಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೧–೬೩೨). [ಒಲ್ಮೆ + ಪೆಂಡಿತಿ]

ಒಲ್ಮೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಅನುರಾಗ ಹೊಂದು: ಶಿವಾಕ್ಷಮಣಿಪ್ರತಾನಮುಂ ಧರಿಸುತ್ತಂಗದೊಳೊಲ್ಮೆವೆತ್ತು ಶಿವಮಂತ್ರಧ್ಯಾನಯುಕ್ತಂ (ವೃಷವಿ. ೨೩–೩). [ಒಲ್ಮೆ + ಪೆಱು$_1$]

ಒಲ್ಲಗೆ (ಅ). ಮೆಲ್ಲನೆ; ನಿಧಾನವಾಗಿ; ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ: ನಿಲ್ಲಲೆ ಭವ್ಯಯೆಂಬರು ಯೋಗಿಗಳು ದೇವರೊಲ್ಲಗೆ ಚಿತ್ತೈಸಿಯೆನುತ (ಭರಚ. ೩–೧೨೨); ನಮಿರಾಜನೆಂದು ನೀನೊಲ್ಲಗೆ ಕರೆಯಬೇಕೆಂದು (ಭರಚ. ೩೯–೫೩). 'ಒಲ್ಲನೆ' ಪರಾ. [ಒಲ್ಲ$_0$ + –ಅಗೆ$_3$. / ತೆಲು. ಒಲ್ಲ = ನಿಧಾನವಾದ, ನೇರವಾದ]

ಒಲ್ಲಣಿಗೆ, ಒಲ್ಲವಣಿಗೆ (ನಾ). ಒದ್ದೆಯಾದ ಬಟ್ಟೆ; ಸ್ನಾನಮಾಡುವಾಗ ಉಡುವ ಬಟ್ಟೆ: "ಸ್ನಾನವಸ್ತ್ರ – ಒಲ್ಲಣಿಗೆ" (ನೀತಿವಾ. ೧೭–೫೮); ಅವರ್ಗೆಲ್ಲಂ ನೀರನಿಡಿಸಿ ತಲೆಯಂ ಪೂಸಿಸಿಯೊಲ್ಲಣಿಗೆಯನುಡಿಸಿ ತಲೆಯೊಳ್ ಕಟಿಯಂ ಪೊಯ್ದಾಗಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮–೨೩); ತನ್ನಂ ಮುನ್ನೆ ಮುಯ್ಯೇಱ್ ಸೂಱ್ವರೆಮೊಲ್ಲಣಿಗೆಯಂ ಪಿೞಿದಂತೆ ಪಿೞಿದ ಪಗೆಗೆ ರಥಚಕ್ರಮಂ ನುಂಗುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೦೬ ವ); ಏನೀ ನಿನ್ನೊಲ್ಲಣಿಗೆಯ ನಾನೇ ಪಿೞಿವಂತೆ ಹೀನೆಯಲ್ಲಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೩–೩೫); ಏಂ ಜಾಣನಯ್ ತಣ್ಪಲೊಳ್ ಪರಪಿದೊಡೆ ಬೇಗಮಾರುವುದಲ್ತೆ ಪೇಳೊಲ್ಲಣಿಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೦–೫೪). **ಒಲ್ಲವಣಿಗೆ**: ಅಂತು ಕುಮಾರ ನೆನೆನೂ[ಯೊ]ಲ್ಲವಣಿಗೆಯಂ ಪೆಳದಿರಿಮೆಂದು ಸತ್ಯಭಾಮೆಗೆ ಪೇೞ್ದೊಡಾಕೆ ಕಡುಮುಳಿದು ನೋಡಿ, ಏನೇನೋ ನಿನ್ನುಟ್ಟೊಲ್ಲಣಿಗೆ ನಾನೇಂ ಪಿೞಿವುದೆ ಕರಂ ತಕ್ಕುದು (ಬಂಹರಿ. ೧೩–೭ ವ, ೮). [ಪ್ರಾ. ಉಲ್ಲಣಿಯಾ (< ಸಂ. ಆರ್ದ್ರಯಣಿಕಾ)]

ಒಲ್ಲನೆ (ಅ). = ಒಲ್ಲಗೆ: ಅದಱ ನಡುಪಟ್ಟ ಕಟ್ಟಣಕದ ವಾದದ ಕಾಯ್ಪಿನೊಳೊಲ್ಲನೊನಲ್ದು ಕಲ್ಲನೆ ಕನಲ್ದು (ಅನಂಪು. ೧೩–೨೦ ವ); ತಮ್ಮ ಮಂದಿರಮಂ ಪೊಲ್ಲನೆ ಪೊಕ್ಕು (ಅಂಜಚ. ೫–೭೦); ಕಾಂವಂ, ಕಾವಂ; ಒಂಲನೆಯೊನಲ್ದು, ಒಲ್ಲನೆಯೊನಲ್ದು (ಭಾಷಾಭೂ. ೯ ವೃತ್ತಿ).

ಒಲ್ಲನುಲಿ= ಮೆಲ್ಲಗೆ ಮಾತಾಡು; ಮೃದುವಾದ ಸದ್ದುಮಾಡು: ಕೌರವಬಲಮೆಲ್ಲಮೊಲ್ಲನುಲಿದೋಡಿ ವೈಕರ್ತನನ ಮಱೆಯಂ ಪುಗುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೩೫ ವ); ವಾನರಬಲಮೆಲ್ಲಮೊಲ್ಲನುಲಿದೋಡಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೮೪ ವ); ಸುರಾಸುರ ನಿಕುರುಂಬವಂಬರದೊಳೊಲ್ಲನುಲಿಯೆ (ನೇಮಿಪು. ೧೨–೪೯ ವ). 'ಒಲ್ಲಗೆ' ಪರಾ. [ಒಲ್ಲ$_0$ + –ಅನೆ$_1$. / ತೆಲು. ಒಲ್ಲನ]

ಒಲ್ಲಭ (ನಾ). ಒಡೆಯ; ಸ್ವಾಮಿ; ಪತಿ: ಬಲ್ಲತನವಿಲ್ಲದ ಬಱಿವಾಯಮಾತಿನ ಗೆಲ್ಲ ಸೋಲಕ್ಕೆ ಹೋರಿದಡೆ ಒಲ್ಲಭ ನಿಃಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನವರನೊಲ್ಲನಾಗಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೮೮–೭೦೫); ಚಿತ್ತದೊಲ್ಲಭನಾರು ಶೋಕವಿದೆತ್ತಲು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೮೮–೧೮); ಲಂಕಾದ್ರಿಗೊಲ್ಲಭಂ ಬಳಿಕಾಗಿ ಸರ್ವಸನ್ನಾಹದಿಂ ದಿಗ್ಜಯಕ್ಕೈತಂದನು (ಪರಶು. ೧೪–೨೫). [< ಸಂ. ವಲ್ಲಭ]

ಒಲ್ಲಭೆ (ನಾ). ಒಡತಿ; ಸ್ವಾಮಿನಿ; ಯಜಮಾನಿ: ಧರೆಯಾಣ್ಮನೊಲ್ಲಭೆಯು ಬರುವ ಮಾರ್ಗದಲಿ (ಹಮಚ. ೧೭೫). [< ಸಂ. ವಲ್ಲಭಾ]

ಒಲ್ಲಮೆ (ನಾ). ಒಲವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಪ್ರೀತಿ: ಕೂರ್ಪರೊಲ್ಲಮೆಯಂತೆ . . . ನಿಶ್ಚಯಕ್ಕೊಳಗೆ ಕಡುಲೇಸಪ್ಪ ಸನ್ಮಾರ್ಗಮಂ ಬಿಟ್ಟು ನರಕದೊಳ್ ತಿಱ್ಱನೆ ತಿರಿವಂತಪ್ಪ ಪಾಪಮಂ ನೆರಪಿದ ಮಾನಿಸರಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೯೪).

[ಒಲ್$_1$ + -ಅಮೆ$_2$]

ಒಲ್ಲಯಿಸು, ಒಲ್ಲೈಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂಜರಿ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು: ರಣರಸಿಕರೊಡ್ಡುವೊಡ್ಡಣವ ಕಂಡೊಲ್ಲಯಿಸುವಣಿಯರಕೆ ಹಿಂದಾಗಿ ನಡೆದು ಬರ್ಪಕ್ಕಟಿಗರು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೮-೪೯); ಕೆಲಪೌಜು ನಿತ್ತರಿಸಲಾಱದೆ ಚೆಲ್ಲಪಿಲ್ಲಿಯಾದುದು . . . ಕೆಲವು ಪಿಂಡುಗೆದಱಿತು ಕೆಲವು ವೊಲ್ಲಯಿಸಿದತ್ತು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೮-೫೧). **ಒಲ್ಲೈಸು**: ಎಲ್ಲಿಯ ಮಾರಿಯ ಬರಿಯ ಚಿವುಟಿ ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯ ಬಲುಮಿಳ್ತುವಿನ ಹಲ್ಲಟಿಗಾಡಿದವೆನುತೊಲ್ಲೈಸಿತು ಬಲ್ಲಿದ ನೃಪ ನಿಕುರುಂಬ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೨-೮೨). [? + -ಇಸು$_3$]

ಒಲ್ಲವಣಿಗೆ 'ಒಲ್ಲಣಿಗೆ' ನೋ.

ಒಲ್ಲಿ 'ವಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಒಲ್ಲೈಸು 'ಒಲ್ಲಯಿಸು' ನೋ.

ಒವಂಜರೆ (ನಾ). (?): ಇದರ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಅಗ್ನಿ ಸರ್ವವ್ವಯರ್ಗೊಡುಮಕ್ಕೊರ್ಗಣ್ಣನ್ದರ್ ಒಮುಜಾರ್ ಎನೆಬ್ಬರಾ × ನವಯುಸನ್ಮದೊ ಆಳದೊನೊವಂಜರೆ ವನ್ಬರೆದೊನ್ನಗ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೩೩-೪೯; 815). [?]

ಒವಜ 'ಒವರ್ಝ' ನೋ.

ಒವಜಗೊತ್ತಳಿ (ನಾ). ಶಿಲ್ಪಿಗಳ ಸಂಘ; ಕಾರುಕರ ಸಂಘ: ನಮ್ಮ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಮೊನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಮೆರೆಯಬೇಕೆಂದು ನಮ್ಮ ಒವಜಗೊತ್ತಳಿ ನಿರ್ಧರಿಸಿದೆ (ಸವತಿ. ೪೫).

[ಒವಜ (< ಒವರ್ಝ) + ಕೊತ್ತಳಿ (< ಕೊತ್ತಱ$_1$)]

ಒವಜು, ಓಜು$_2$ (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯಾಯನ ವೃತ್ತಿ; ಅಧ್ಯಾಪನ; ಕಲಿಸುವಿಕೆ. 'ಒವಜುಗೆಯ್' ಪರಾ. **ಓಜು$_2$**: ಮತಿಕ್ರಿತಿಗಳ್ಗೆ ದ್ರಿಷ್ಟಿಯೆನಿಸಿಪ್ಪುದು ತನ್ನಯ ಸೂಕ್ತಿ ಶಕ್ತಿ ಭಾರತಿಗೆ ವಿವೇಕವಂ ಕಲಿಸುವೋಜುವೊಲಿರ್ಪುದು ಚಾರುಸತ್ಕಳಾಜ್ಞತೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦-೬೦; 1198). [ಒವಜ (< ಒವರ್ಝ) + -ಉ$_4$]

ಒವಜುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಲಿಸು; ಬೋಧಿಸು: ಬವರದೊಳೇಂ ಬಲ್ಲಂ ಕರಮೊವಜುಗೆಯಲ್ ಪೆಱರ್ಗೆ [ಕಂಡು] ತನಗಱಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೩). [ಒವಜು + ಕೆಯ್$_1$]

ಒವಜೆ 'ಓಜ$_2$' ನೋ.

ಒವಜ್ಜ 'ಒವರ್ಝ' ನೋ.

ಒವರ್ಝ, ಒವಜ, ಒವಜ್ಜ, ಒವ್ವೆಜ್ಜ, ಓಜ$_1$, ಓಜು$_1$, ಓರ್ಝ, ಓವಜ (ನಾ). ೧. ಉಪಾಧ್ಯಾಯ; ಗುರು; ಆಚಾರ್ಯ. ೨. ಶಿಲ್ಪಿ: ಕರುವೂರೆಮ್ಬ ಪೊಟಿಲ ಸ್ಥಾನಿಕ ಮಧುರೊವರ್ಝನಗಲ್ದ ಶಾಸನಂ (ಎಕ. IX (S), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೫೧-೬೧; 828). **ಒವಜ**: ೧. ಇನ್ನೊಲ್ವೊಡೆ ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆಗೊವಜಂ ನೀನಾಗು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೫೩); ಇನಿಸೊಳ್ಪಾಳೆಡೆಗೋದನೊದಱ ಚಟ್ಟನೊಳೊ [ಪಾಠಾಂ. ಳೋ]ವಜಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೨೪); ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆಗೊವಜಂ ಕಣಾ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೨-೨೧); ರಸಿಕತೆ ಗಿರ್ವರುಮೊವಜರೊಲಿರ್ಪರು (ಚಂದ್ರವೀ. ೧೭೧-೮೧). ೨. ವೆಂಕಟನಾಯಕನ ತಂದೆ ತನ್ನ ಮಂದಿರ ರಚನೆಗಾಗಿ ಬೇಲೂರತ್ತ ಕಡೆಯಿಂದ ಬಲ್ಲಿದರಾದ ಒವಜರನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಂಡು . . . ಮನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದನು (ರಾಜಯೋ. ೮). **ಒವಜ್ಜ**: ೧. ಚಟ್ಟರ ರೆವಡಿ ಒವಜ್ಜರ್ (ಇಆ. X, ೧೭೦-೪; 500). **ಒವ್ವೆಜ್ಜ**: ೨. ಜಕ್ಕಿಯೊವ್ವೆಜ್ಜರ ಮಗ ಚನ್ದ್ರಶೇಕರ (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೪೫-೩; ಸು. 900). **ಓಜ**: ೧. ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ನಾಡವರೋಜರ್ (ಕವಿರಾ.೧-೪೨); ಓಜರ್ಗೆಱಗಿ ಪೊಡೆಮಟ್ಟು ವಿದ್ಯಾಪ್ರಾರಂಭಂಗೆಯ್ದರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩-೨೪); ಮತ್ತುೞಿದ ವಿದ್ಯೆಗಳೋಜರೆ ಚಟ್ಟರೆಂಬಿನಂ ನೆರೆದುವು ತನ್ನೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೪); ಪಿಂದಣ ಸೋಲಮಂ ಮಱೆದು ಲಜ್ಜೆಯನೊಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆ ಬಂದನೇ ಪಂದೆಗಳೋಜಂ (ದಶಕು. ೨-೨೫). 'ನಾಡೋಜ' ಪರಾ. ೨. ಪೂವಿನಂಬುಗಳಂ ಪಣ್ಣಲೆಂದು ಕಾಮದೇವಂ ಮಾಡಿದೋಜನ ಸಾಲೆಯಿರ್ಪಂತಿರ್ದ ಪೂವಿನ ಸಂತೆಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೦ ವ); ಗುಡ್ಡದಲ್ಲೆ ಗುಡಿ ಕೊರೆದರಲ್ಲ ಕಣ್ಗಂಡ ಓಜರೆಲ್ಲ (ಹೃದಸ. ೭೨-೧೩). ೩. ಮರಗೆಲಸದವನು: ಮತ್ತೊಂದು ದಿವಸ ಓಜರು ಕೂಡಿ ಮರದೊಳುಂ ಶಿವಲಾಂಛನವ ಮಾಡಿ (ಪ್ರಭುಪು. ೭-೪೩). ೪. ಅಕ್ಕಸಾಲಿ (ಕಿ). ೫. ಕಮ್ಮಾರ (ಕಿ). **ಓಜು$_1$**: ೧. ಹಂನೆರಡು ಹಳ್ಳಿಯ ಓಜುಗಳು ದೇವರ ನಂದಾದೀವಿಗೆ ಗ ೧ ಪ ೨ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೫೬-೮೧; 1220). **ಓರ್ಝ**: ೧. ಮಠದ ಮಾಣಿಯರನೋದಿಸುವೋರ್ಝರ್ಗೆ ಮತ್ತರೆಂಟು (ಎಇ. XV, ೮೯-೪೩; 1060); ಕಾಳಿಮೋರ್ಝರ ಪುತ್ರರಪ್ಪ ಗೋವಿಂದಿಮಯ್ಯಗಳುಂ (ಕಇ. II, ೧೯-೧೫; 1130). **ಓವಜ**: ೧. ಚಾವುಣ್ಡೋಜಂಗಲ್ಲದೆ ಪೆಱರ್ಗ್ಗೋವಜವೆಸರಿದೇನೊಪ್ಪುಗುಮೇ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೦೨-೫೬; 1064).

[ಪ್ರಾ. ಉವಜ್ಝಯ, ಉವಜ್ಝಾಯ (< ಸಂ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯ)]

ಒವರ್ಣ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಒಕಾರ ಮತ್ತು ಓಕಾರ: ಅವಿಕೃತಿಗಳೆ ವರ್ಣಮೊ ವರ್ಣಮಂತ್ಯವೆನಿಸಿದ ನಿಪಾತಂ (ಶಮದ. ೫೬ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಒವಱ್ (ನಾ). ಸೌಳು; ಚೌಳು.

ಒವಱನೀರ್ = ಸೌಳುನೀರು; ಉಪ್ಪುನೀರು: ಪುತ್ತೂರ ಪೊಲೆಯರಿಪ್ಪ ಕೇರಿಯೊವಱನೀರ ಭೂಮಿಯಂ ಸಾರಭೂರುಹಮಾಗಲೋಳಿಯೊಳಗೆ ನೆಱಿದ ಕೆಱೆಯ . . . ಮಾಡಿಸಿ (ಎಇ. XXIX, ೨೦೮-೧೦; 10ನೆಯ ಶತ). ಒವಱನೆಲ = ಸೌಳು ನೆಲ; ಉಪ್ಪುನೆಲ: ಒವಱನೆಲನಂ ಪಿರಿದುಮಾಯಾಸದಿಂ ಸುಕ್ಷೇತ್ರಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಇ. XXIX, ೨೦೮-೧೩; 10ನೆಯ ಶತ). 'ಸವಳ್' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉವರ್; ತುಳು. ಉಬರ್, ಉಬಾರ್; ಗೊಂಡಿ. ಒವರ್]

ಒವಱುಪ್ಪುನೆಲ (ನಾ). ಸೌಳುನೆಲ; ಉಪ್ಪುನೆಲ: ಒವಱುಪ್ಪುನೆಲದಾ ಭೂಮಿಯನೊಳಕೊಂಡಗಱನಗೞಿಸಿ (ಎಇ. XXIX, ೨೦೮-೧೬; 10ನೆಯ ಶತ). [ಒವಱ್ + ಉಪ್ಪು$_1$ + ನೆಲ]

ಒವ್ವೆಜ್ಜ 'ಒವರ್ಝ' ನೋ.

ಒವ್ವೆ 'ಒಬ್ಬೆ' ನೋ.

ಒಶ (ನಾ). ಸ್ವಾಧೀನ; ಅಂಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟುದು: ನಾಲಗೆಯ ಸವಿಸುಖಕೆ ಚೀಲವನು ತುಂಬಿದರೆ. . .ರುಜೆಗಳಿಂ ಕಾಲನೊಶನಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೧೫); ಸೂರೆಹೋಯಿತು ಪುಣ್ಯ ಮೀರಿತು ಎನ್ನೊಶಮಾರೊಬ್ಬರ ಕಾಣೆ ಆರು ಎನ್ನವರಿಲ್ಲ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೩೩-೧೬); ದೈವಾನುಗ್ರಹದ ನಿರಿಗೆಯಂ ಮೀರ್ದಪರೆ ಮಾನವರಿಗೊಶವಹುದೆ (ಪರಶು. ೮-೩); ಭಟರು ತಮ್ಮೊಶವಿಲ್ಲದಾಗಿ ರಥದಿಂದಿಳಿದು (ತುರಂಗ. ೫೧-೯).

[< ಸಂ. ವಶ]

ಒಸಗು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡು; ನಲಿ; ಹಿಗ್ಗು: ಎಸೆದ ಶೂಲದ ಮುಂದೆ ಒಸಗಿ ಬಹುವೇಗದಿಂ ಹಾಯಬಹುದು ಕೆಟ್ಟು ನೆಂಟರ ಸೇರುವುದು ಬಹು ಕಠಿನ (ಪುರಂದ. ೩-೭೮-೧); ಕಿವಿಮಾತ ಸೊಗಸೇನು ಅಡಿದ್ದಾಡುವುದೇನು ಹಳೆ ಹೊಸ ಮುದ್ದಾಟ ಒಸಗುತಿರೆ (ಸಖೀಗೀ. ೩-೬೨). [?]

ಒಸಗೆ (ನಾ). ೧. ಶುಭ; ಮಂಗಳಕಾರ್ಯ; ಉತ್ಸವ: "ಉತ್ಸವಃ, ಮಹಃ, ಕ್ಷಣಃ – ಈ ೩ ಒಸಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೬–೭೮); ಅಂತಪ್ಪ ಒಸಗೆ ಉತ್ಸಾಹಂಗಳ್ಗೆ (ಎಇ. XIV, ೧೯೧–೧೭; 725); ಜನಪತಿಗೆ ಪೊಸಗೆಯಂ ಪುರಜನಮೆಲ್ಲಂ ಬೀಱುತಿರ್ಪರ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೯೬); ವಿವಾಹದೊಸಗೆಯೊಡನೆ ಪಟ್ಟಬಂಧದೊಸಗೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೮ ವ). ೨. ಸಂತೋಷ; ಪ್ರಸನ್ನತೆ; ಅನುಗ್ರಹ: ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವಲ್ಲಭೆಯೊಡನಿರ್ದಂದಿನ ಮುಳಿಸೊಸಗೆಗಳಂ ನೆನೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦೬ ವ); ಚೋದ್ಯಮಿದೆನೆ ಮುನಿಸುಮನೊಸಗೆಯುಮನೊಡನೊಡನೆ ಮೆಱೆವಂ ಭೂಪಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೩೯). ೩. ಕಾಣಿಕೆ; ಉಡುಗೊರೆ; ಗೌರವ: ಆರೊರ್ವರರಸಿಯಟ್ಟಿಯಂ ಮಟ್ಟಿಸಿ ದುಃಖಮುಂ ಮಱೆಯಿಸುವೊರ ವರ್ಗೊಸಗೆ[ಪಾಠಾಂ. ರ್ಗಾಸೆ]ಯಂ ಮಾಡುವೆಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೮–೧೨); ನಿನಗೊಸೆದೀನಂ ಕುಡುವುದೆಂದೊಡೆಂದಳ್ ಮಕ್ಕಳೊಸಗೆಯನೆನಗೀವುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೩೯). ೪. ಶುಭಸಮಾಚಾರ, —ಸಂದೇಶ, —ಸುದ್ದಿ: ಧನಂಜಯನ ಬರವಿನ ಸಂತಸದೊಸಗೆ ಪಡೆಮಾತಂ ಮುಂದುವರಿದಱಿಪುವಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೨ ವ); ಚಿತ್ತೈಸು ದೇವ ದೊಡ್ಡೊಸಗೆ ಕುಮಾರನುತ್ಪತ್ತಿಯಾದನು ನಿಮಗೆಂದು (ಭರತ. ೨೫–೮೯). ೫. ಆಹ್ವಾನ; ಕರೆ: ಅಂದಿನ ಉತ್ಸವಕ್ಕೆ ಒಸಗೆ ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ಶಾಂತಲೆಗೆ ಹಿಂದಿನ ದಿನವೇ ತಿಳಿದಿದ್ದಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೩೯). ೬. ಯಶಸ್ಸು; ಕೀರ್ತಿ: "ಒಸಗೆ ಜಸ ಕೀರ್ತಿಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೭); ಮಾಗಧನಂ ಗೆಲ್ದೊಸಗೆಗೆ ರಾಗಿಸಿ ಜಳರಾಶಿ ನಿನಗೆ ಸೇಸಿಕ್ಕುವವೋಲ್ (ಆದಿಪು. ೧೨–೧೨೧). ೭. (ಮದುವೆಯ) ತೆರಿಗೆ: ಪಿರಿಯಾ ಒಸಗೆಯುಂ ಅಲವಣವುಂ ಅಪುತ್ರಕ ಪೊರುದುಮಾನ್ನಿಟ್ಟಾರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪–೫; 685); ಸೇಸೆ ಒಸಗೆ ಮನಕರೆ ಕೂಟಕ . . . ಯಿವೊಳಗಾಗಿ ಹಲವು ಮಹಿಮೆಗಳಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೧೬–೩೦; 1069).

ಒಸಗೆಕಳುಹಿಸು = ಸುದ್ದಿ ಅಥವಾ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಕಳಿಸು: ಎಲ್ಲ ಮಲೆಗಳಿಗೂ ಒಸಗೆಕಳುಹಿಸಿದ್ದ (ಕುಡಿಕೂ. ೩). **ಒಸಗೆಹಾಕು** = ಪ್ರಥಮಋತುವಾದವಳಿಗೆ ಆರತಿಮಾಡಿ ಕಾಣಿಕೆಕೊಡು.

[ದೇ.॥ ತುಳು. ಒಸಗೆ, ಒಸಯ, ಒಸಯೆ; ತೆಲು. ಒಸಗು, ಒಸವು]

ಒಸಗೆಕಾಱ (ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನು: ಜೀವದೊಡೆಯನೆ ರತಿರಾಗದೊಸಗೆಕಾಱನೆ (ವರ್ಧಚ. ೭–೨). ೨. ಸಂದೇಶ ಮುಟ್ಟಿಸುವವನು; ಸಂದೇಶವಾಹಕ. [ಒಸಗೆ + –ಕಾಱ]

ಒಸಗೆದಮ್ಮಟೆ (ನಾ). ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಬಾರಿಸುವ ತಮ್ಮಟೆ: ಭೂರಿಯ ನೀವರೆಂದೊಸಗೆದಮ್ಮಟೆವೊಯ್ಸುತೆ ಬೀದಿ ಬೀದಿಯೊಳ್ (ಮೈಸೂಮ. ೪–೬೫). [ಒಸಗೆ + ತಮ್ಮಟೆ]

ಒಸಗೆದೇರ್ (ನಾ). ಉತ್ಸವದ ರಥ; ವೈಭವವುಳ್ಳ ರಥ: ಶ್ರೀರಾಮನೊರ್ವನೆಯೆ ತನ್ನೊಸಗೆದೇರಿಳಿದು ನಡೆದಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೨–೬೬೮). [ಒಸಗೆ + ತೇರ್$_2$]

ಒಸಗೆದೋರಣ (ನಾ). ಉತ್ಸವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ ತೋರಣ: ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯೊಸಗೆವಾಡೊಸಗೆದೋರಣ ಮತ್ತಲ್ಲಲ್ಲಿಯೊಸಗೆಯ ವಾದ್ಯ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮಂಗಳಗಾನವಿಲ್ಲದ ಮನೆಯಿಲ್ಲ (ರಾಮವಿ.೧೧–೫೫). [ಒಸಗೆ+ತೋರಣ]

ಒಸಗೆದ್ರಮ್ಮ (ನಾ). (ಮದುವೆಯ) ತೆರಿಗೆಯ ಹಣ: ಅಣಿತಱಿಯೊಳೆಲ್ಲಮೊಸಗೆ ದ್ರಮ್ಮಂ ಮೂಱಂ (ಇಆ. XII, ೨೨೩–೭; 929). [ಒಸಗೆ + ದ್ರಮ್ಮ]

ಒಸಗೆನೀರ್ (ನಾ). ಮಂಗಳೋದಕ; ಮಂಗಳಸ್ನಾನ: ಅತ್ತಲೊಸಗೆನೀರ ಮಿಂದ ಕೃಷ್ಣಗೆ ಸಖಿರೊತ್ತಿಲಿ ಕುಳಿತು ಸಿಂಗರಿಸೆ (ವರ್ಧಚ. ೫–೪೯). [ಒಸಗೆ + ನೀರ್$_1$]

ಒಸಗೆನುಡಿ (ನಾ). ಶುಭ ಸಮಾಚಾರ; ಸಂತೋಷದ ಸಂದೇಶ: ಒಸಗೆನುಡಿ ತಂದಿಹೆನು ನಾನೊಂದ (ಹೂಂಗಳು. ೧೫–೨). [ಒಸಗೆ + ನುಡಿ$_2$]

ಒಸಗೆಯೋಕುಳಿ (ನಾ). ಮಂಗಳ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಎರಚುವ ಓಕುಳಿ: ಇಳಿದು ಬಂದುದು ಬಯ್ಗು ಪಡುವಣ ಮುಗಿಲ ಮಂಚಕ್ಕೆ ಒಸಗೆಯೋಕುಳಿಯಾದುದಾ ದೆಸೆಗೆ ಕಡಲನೀರ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೫–೧೨೯). [ಒಸಗೆ + ಓಕುಳಿ]

ಒಸಗೆಯೋಲೆ 'ಒಸಗೆವೋಲೆ' ನೋ.

ಒಸಗೆವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡಿಸು: ಕಪೀಶನಾ ರಾಕ್ಷಸವಿಪಕ್ಷಿಯ ಬಂಧುಕೃತ್ಯದಲೊಸಗೆವಡಿಸಿದನುಚಿತ ಸೇವಾಭಾವ ಭಕ್ತಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೪–೨–೧). [ಒಸಗೆ + ಪಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಒಸಗೆವರ್ (ಕ್ರಿ). ಶುಭವುಂಟಾಗು; ಹಬ್ಬವಾಗು: ಭುವನಕ್ಕೆಲ್ಲಮೊಸಗೆವರ್ಪಂತೆ ಬಂದ ವಸಂತದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೩೫ ವ). [ಒಸಗೆ + ಬರ್$_1$]

ಒಸಗೆವಱೆ (ನಾ). ಮಂಗಳವಾದ್ಯ; ಶುಭವಾದ್ಯ: "ಒಸಗೆವಱೆ ಬದ್ದವಣಮದು" (ಕವಿಕಂ. ೧೭೮); ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೊಸಗೆವಱೆ ಮತ್ತಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ಶಂಖಪಟಹಭೇರೀರವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೨೧೬); ಅಮರರೊಸಗೆವಱೆ ಬಾಜಿಪಿನಂ (ಜಗವಿ. ೩–೬೯); ಅಖಿಳ ಲೋಕೇಶ್ವರರು ಹೊಯ್ಸಿದರೊಸಗೆವಱೆಗಳ ನಿಜಪುರಂಗಳಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೩೬–೬೬); ಪೊಱಮಟ್ಟನವನಿಪನೊಸಗೆವಱೆ ಮಸಗಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೨). [ಒಸಗೆ + ಪಱೆ$_2$]

ಒಸಗೆವಾಡು (ನಾ). ಮದುವೆ ಮೊದಲಾದ ಸಂತೋಷ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಡುವ ಹಾಡು: ಮದವಕ್ಕಳನುತ್ಸಹನೊದವೆಯೊಸಗೆವಾಡಂ ಪಾಡುತ (ಜಯಕಾ. ೮–೪೦); ಕಿನ್ನರಕಾಂತೆಯರೊಸಗೆವಾಡನು ಪಾಡೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೩೨–೬೧). [ಒಸಗೆ + ಪಾಡು$_2$]

ಒಸಗೆವಾತು (ನಾ). ಸಂತೋಷದ ಸಮಾಚಾರ; ಒಳ್ಳೆಯ ಸುದ್ದಿ; ಶುಭಸಮಾಚಾರ: ಪಾಂಡವರನಿಕ್ಕಿದೊಸಗೆವಾತನೀಗಳೆ ಕೇಳಿಸುವೆನೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೧೦೫ ವ); ಒಸಗೆವಾತಂ ಪೇೞ್ದವಂಗೆ ಮೆಚ್ಚುಗೊಟ್ಟು (ಕಾದಂಪೂ. ೪೨೮); ಅರ್ಜುನ ಬಂದನೆಂದೆಂಬೊಸಗೆವಾತಿನ ಲೂರ ಸುಳಿದರು ದೂತರಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಕುಮ್ಯಾಆ. ೩೬–೧೦೪). [ಒಸಗೆ + ಮಾತು$_1$]

ಒಸಗೆವೆರಸು (ಅ). ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿ; ಉತ್ಸಾಹಗೊಂಡು; ಸಡಗರದಿಂದ: ದ್ರುಪದನಂದನಂಗೆ ಬಱಿಯನಟ್ಟಿ ಬರಿಸಿ ಪಿರಿದು ಮೊಸಗೆವೆರಸು ತಾನೆ ವೀರಪಟ್ಟಮಂ ಕಟ್ಟಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೫ ವ). [ಒಸಗೆ + ಬೆರಸು$_3$]

ಒಸಗೆವೇಳ್ 'ಒಸಗೆವೇೞ್' ನೋ.

ಒಸಗೆವೇೞ್, ಒಸಗೆವೇಳ್, ಒಸಗೆಹೇಳು (ಕ್ರಿ). ಒಳ್ಳೆಯ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸು; ಶುಭವನ್ನು ನುಡಿ: ಅರಗಿಳಿಗಳ ರವಮುಂ ಪಂಜರದೊಳಗಿರ್ದೊಸಗೆವೇೞ್ದು ಮಾಣಿಸೆನುತ್ತುಂ (ಕಾದಂಊ. ೨೭). **ಒಸಗೆವೇಳ್**: ಲಂಕೆಯಂ ಸುಟ್ಟು ಬಂದೊಸಗೆವೇಳ್ದನಿಲಜನನಸುರಾರಿ ಮನ್ನಿಸಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೬). **ಒಸಗೆಹೇಳು**: (ಈ). [ಒಸಗೆ + ಪೇೞ್]

ಒಸಗೆವೋಲೆ, ಒಸಗೆಯೋಲೆ (ನಾ). ಶುಭಸಮಾಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಓಲೆ: ರಾಯನು ಮನದಿ ಘನಹರುಷಮಂ ತಾಳಿ, ಕೆನೆವಾಲು ಸಕ್ಕರೆಯು ನೆರದವೋಲ್ ಆಯಿತೆನ್ದು, ರಸವಾಱಿಯ ಮೇಲೆ ಜೇನಿಟ್ಟವೋಲಾಯಿತೆನ್ದು, ಒಸಗೆವೋಲೆಗಳನ್ನು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಕಳುಹಿದನು (ಚೋರಕ.ಈ). **ಒಸಗೆಯೋಲೆ**: (ಈ). [ಒಸಗೆ + ಓಲೆ]

ಒಸಗೆಹೇಳು 'ಒಸಗೆವೇೞ್' ನೋ.

ಒಸಡು, ಒದಡು (ನಾ). ೧. ಹಲ್ಲುಗಳಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವ ಮಾಂಸ ಖಂಡ ; ದಂತಪೀಠ: ಬಿಡುವಾಯ್ ಮಿಕ್ಕುದ್ದಮಾಗಿರ್ಪೊಸಡು ಬೆರಳಿವಲ್ ಕೊಂಕುಮೂಗು . . . ಕೂಡೆ ನಿರ್ಭಾಗ್ಯೆಯಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೫೮) ; ಪಲ್ಲಿಂಗೆ ಪಾಲಂ ಬಿಟ್ಟೊಡೊಸಡೆಲ್ಲಮಂ ದೈವಂ ತಿಂದುದೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೯೪) ; ಮೊಸಳೆಯೊಸಡುಗಳ ಕರ್ಣಿಕಾರಮಂ (ಜಟ್ಟವು. ೮-೧೨) ; ತುಡುಗುಣಿಯ ನಾಯೊಂದುಯೆಲುವನು ಕಡಿಯುತಿರಲೊಸಡೊಡೆದು ನೆತ್ತರು ನಿಡುರಸನೆಗಿನಿದಾಗಲದು ಸವಿಯೆಂದು ಬಿಡದಂತೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೦-೫೦). **ಒದಡು** : ೧. (ಕಿ). ೨. ತುಟಿ (ಕಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉದಡು]

ಒಸರ್$_1$, ಒಸರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಜಿನುಗು ; ಸೋರು ; ದ್ರವಿಸು ; ಕರಗಿ ಹರಿ : "ಒಸರ್-ಸ್ರವಣೇ (ಸುರಿ)" (ಶಮುಧಾ) ; ರಸವೊಸರ್ವನ್ನೆಗಂ ತಗುಳೆ ಪಾಡುವ ಗಾಣರ ಗೇಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪) ; ಮುತ್ತುಗಳೊಸರ್ದುವೆನಿಪ್ಪ ಹಿಮೋದಕಂಗಳಂ . . . ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿ ತಂದು (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೩) ; ಧನಧಾನ್ಯ ಕ್ಷಯಮಕ್ಕು ಮಾಮರನೊಳಂ ಪಾಲ್ನೀರೊಸರ್ತಿರ್ಪಿನಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೫೨) ; ಎಳಗಾಯಿಂದೊಸರ್ವೆಳನೀರ್ಗಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೨). **ಒಸರು**$_1$: ಒಸರುತಿಹ ಕಂಬನಿಗಳ್ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೦-೨೯) ; ಹಸುಳೆಮಾಯಣನುಸುರಿದ ಕೃತಿಯೊಳು ನವರಸ ಪರಿಪೂರಿತವಾಗಿ ಒಸರುವುದು (ಅಂಜಚ. ೧-೧೧೧) ; ಗುಂಡಾಕ್ರಿಗೆ ಶಿಲೆವೊಸರುವುದಿದು ಘನವೆ (ಭರಚ. ೧-೮೮); ಆವನ ಒಂದೇ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ನೀರು ಒಸರಿತ್ತು (ಹಳ್ಳಹಾ. ೮೫).

ಒಸರಿಹೋಗು = ಬಸಿದುಹೋಗು : ಬದುಕುವ ಶಕ್ತಿಯೇ ಒಸರಿಹೋಗಿ (ಮೂರುದಾ. ೧೬೯). 'ಊಱು$_2$' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಒಸರ್]

ಒಸರ್$_2$, ಒಸರು$_2$ (ನಾ). ೧. ಜಿನುಗುವುದು ; ಸ್ರಾವ; ದ್ರವಣ : ಆತಂಗಪರಾಜಿತನೆಂದಿಟ್ಟರಮರ್ದಿನೊಸರಂ ಪೆಸರಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೨-೨೮). **ಒಸರು** : ೧. ಶಶಿಕಿರಣಗಳ ಶುಭ್ರಕೆ . . . ಪೊಸಕಗ್ಗಲ್ಲುಗಳೊಸರವು ಕಣ್ಗೆ ರಾಜಿಸಿದುದನೇನವಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂನವಿ. ೨೦-೫). ೨. ಚಿಕ್ಕಪ್ರವಾಹ : ಎರಡು ಗುಡ್ಡಗಳ ನಡುವೆ ಒಸರು ಸಿಕ್ಕಿತು (ದೇವಮ. ೬೬). ೩. (ಕರಾ) ಒರತೆ ; ಚಿಲುಮೆ. [< ಒಸರ್$_1$. / ತುಳು. ಒಸರ್]

ಒಸರಾಱು (ಕ್ರಿ). ಹಸಿಯಿಲ್ಲದಾಗು ; ಒಣಗು ; ಆರಿಹೋಗು : ಎಚ್ಚು ಪಾಯ್ವ ಕಡೆಗಣ್ಣೊಸರಾಱುವ ಬಾಯ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೩೨).

[ಒಸರ್$_1$ + ಆಱು$_1$]

ಒಸರಿಕೆ (ನಾ). ಜಿನುಗುವುದು ; ಸ್ರಾವ ; ದ್ರವಣ : ಹಿಮರುಚಿಕಾಂತದೊಸರಿಕೆಯ ಕಾಲುವೆಯ ತಿದ್ದಿದನು ಕರ್ಪುರವಾಳಿಯೆಲೆಯಲಿ ಬೀಸಿದನು (ತೊರರಾ. ೩-೧೧-೪೬). [ಒಸರ್$_1$ + -ಇಕೆ]

ಒಸರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಸಿ; ಒಸರುವಂತೆಮಾಡು. 'ಒಸರಿಸುಹ' ಪರಾ.

[ಒಸರ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಒಸರಿಸುಹ (ನಾ). ಜಿನುಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು : "ಸ್ಯಂದ, ರೀತಿ - ಒಸರಿಸುಹ" (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ). [ಒಸರಿಸು + -ಹ$_2$]

ಒಸರು$_1$ 'ಒಸರ್$_1$' ನೋ.

ಒಸರು$_2$ 'ಒಸರ್$_2$' ನೋ.

ಒಸರುನೀರು (ನಾ). ಚಿಲುಮೆಯ ನೀರು; ಒರತೆಯ ನೀರು : ಅಂಗಡಿ ವ್ಯಾಪಾರ ಒಸರುನೀರಿನ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ).

[ಒಸರು$_2$ (< ಒಸರ್$_2$) + ನೀರು$_1$ (< ನೀರ್$_1$)]

ಒಸಗರ್ಣ್ (ನಾ). ನೀರು ಸುರಿಯುವ ಕಣ್ಣು ; ಅಳುವ ಕಣ್ಣು. 'ಒಸಗರ್ಣ್ಣಿ' ಪರಾ. [ಒಸರ್$_1$ + ಕಣ್]

ಒಸಗರ್ಣ್ಣಿ (ನಾ). ನೀರು ಸುರಿವ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನುಳ್ಳವಳು ; ನೀರುಗಣ್ಣವಳು : ಪೊಡಕರದಿರೊಸಗರ್ಣ್ಣಿ ನಿಟ್ಟುಸಿರಿ ನೋಡಿದಳ್ (ಸೌನಂದ. ೪-೧೯). [ಒಸಗರ್ಣ್ + -ಇ$_2$]

ಒಸಗರ್ಲ್ (ನಾ). ಕರಗಿ ನೀರು ಬಿಡುವ ಕಲ್ಲು ; ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆ: "ಚಂದಗಲ್ ಕುಳಿರ್ಗಲ್ಲೆನಲೊಸಗರ್ಲ್" (ಚತುನಿ. ೧೧೦) ; ಅನಂತರಮಾ ಕಾಂತೆಯರ್ ಸರಸ್ಸಿಗಿೞಿತಂದು ಪಾಸಿನೊಸಗರ್ಲ್ಲ ಮೇಲೆ ತಿಱಿತಂದ ಪೂಗಳಂ ಬೈತಿಟ್ಟು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೩-೯). [ಒಸರ್$_1$ + ಕಲ್$_3$]

ಒಸರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕರಗಿಸು ; ನೀರಾಗಿಮಾಡು : ಚಂದ್ರಿಕೆಯೆಂಬ ಚಂದ್ರಕಾಂತಕಲಶಂಗಳನಾತ್ಮೀಯ ಮುಖಚಂದ್ರಸ್ಮೇರ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಿನೊಸರ್ಚಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೧೪೫ ವ). [ಒಸರ್$_1$ + -ಚು]

ಒಸರ್ತರ್ (ಕ್ರಿ). ಜಿನುಗು ; ನೀರಾಗಿ ಸುರಿ : ರಸಮೊಸರ್ತರ್ಪ ಪಣ್ಗಳ್ ಸಮಂತಿಟ್ಟಳಮುಪ್ಪಾಮ್ರಪ್ರತಾನಂ ಬನದೊಳವಿರಳಂ ಶೋಭಿಸುತಿರ್ಪುದೆತ್ತಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೮೯). [ಒಸರ್$_1$ + ತರ್]

ಒಸರ್ದಾಣ (ನಾ). ನೀರು ಒಸರುವ ಸ್ಥಳ ; ಒರತೆ : ಬತ್ತಿ ತೆರ್ಪಂಬಡೆದಱುಗೆಱೆಗಳ್ ಬೀಡೆವೋಗಿರ್ದ ತಣ್ಣೀರೊಸರ್ದಾಣಂ ಬಾವಿಯಾದತ್ತು (ಜಗವಿ. ೧೬-೬೨) ; ತಾಱಲೊಸರ್ದಾಣ ಮಹಾಗ್ರಹಂ ತೋಱಿ ಕೊಳಂ . . . ರಯ್ಯಮಾ ಬೆಟ್ಟದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೨). [ಒಸರ್$_1$ + ತಾಣ]

ಒಸವಂತ (ನಾ). ವಸಂತ : ಇಂತಿರಲ್ಕೊಸವಂತ ರುತುವಿನೋಳ್ ಭೂಪ ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯೋಳ್ದೀಕ್ಷೆಯ ಧರಿಸಿರಲ್ಕೆ (ತುರಂಗ. ೮೧-೧೬).

[< ಸಂ. ವಸಂತ]

ಒಸು (ನಾ). ಅಷ್ಟವಸುಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ : ಹೇ ಕರುಣಿ ಭೀಷ್ಮನ್ನ ಜನನಿ ನಾಕೆರಡೊಸುಗಳ ಸಾಕಿ ನೀ ಗರ್ಭದಿ (ತೀರ್ಥವು. ೧೯-೧೫).

[< ಸಂ. ವಸು]

ಒಸೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಲಿ ; ಪ್ರಸನ್ನವಾಗು ; ಮೆಚ್ಚು : "ಒಸೆ - ಪ್ರಸನ್ನತ್ವೇ (ಪ್ರೀತಿಸು)" (ಶಮುಧಾ) ; ಒಸೆಗೆ ಮೇಣ್ ಮುನಿಗೆ ಮೇಣ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೩೫) ; ಸಾತರ್ಂದವಂ ಕಾಲ್ವಿಡಿದೊಡಮೊಸೆಯಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೮೩) ; ಒಸೆದು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಪಾಲಿಸುವ ಮರ್ದಿಸುವ ಸತ್ವಸಮರ್ಥನೆನಿಪ ನೀನೇ ತಪ್ಪ ಹೊಱಿಸಿ ದಟ್ಟಿಸುವಡೆ (ಹಚಕಾ. ೮-೧೦). ೨. ಅನುಗ್ರಹಿಸು ; ದಯಪಾಲಿಸು : ಮಹಜ್ಜನಮೊಸೆದು ಕೊಟ್ಟ ಕಟಿನಿ (ಎಕ. X (s), ಮುಳಬಾ. ೧೫೬-೬; 8ನೆಯ ಶತ); ನಿನಗೊಸೆದೆಂ ಬೇಡಿಕೊಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೮-೪) ; ಒಸೆದು ನಿನ್ನವರೆಂದು ಬಗೆವರೆ ಬಸಿದು ಬೀಳುವ ಕೃಪೆಯ ನೀ ತೋಱಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೧೨೬). ೩. ಹಿಗ್ಗು ; ಸಂತೋಷಪಡು ; ಆನಂದಿಸು : ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ತಪಂಬಟ್ಟನೆಂಬುದಂ ಕೇಳ್ದೊಸೆದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೯-೧೧) ; ನೀರೊಳಾ ಬಾಳನನಾದಮಾದರದೆ ಕಂಡೊಸೆದಂ ನಿಧಿಗಂಡನಂತೆವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೬) ; ಪರಮೇಶ್ವರಿ ಮಗನನಂದು ಪೆತ್ತಂತೊಸೆದಳ್ (ಅಜಿಪು. ೩-೧೫) ; ಸಕಲ ರಾಗಂಗಳಿಂದೊಸೆದು ತುಂಬುರ ನಾರದರ್ ಪಾಡುತಿರ್ದರ್ (ಚಿಬಪು. ೨-೨೮). ೪. ಶೋಭಿಸು ; ಸೊಗಸು : ತಮಸ್ತಮಮಂ ತೆರಳ್ಚಿಬಂದೊಸೆದಿನನೇಱುವಂತುದಯಪರ್ಬ್ಬ(ರ್ವ್ವ)ತಮಂ (ಇಆ. V, ೧೫-೧೪ ; 1019) ; ಕಪಾಲಿಯೆಂಬಂ ಗೊರವಂ . . . ಪಿರಿಯನೆಂದೊಸೆದಿರ್ದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೧೨೩) ; ದಿವಿಜನೊರ್ವಂ ತಳತಳಿಸುತ್ತೊಸೆದಿರದೆಯ್ದಿದನು (ಜಯಕಾ. ೩-೬೬).

ಒಸೆದೊಸೆದು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ತೆನೆಗಳಂ ತಿಱಿತಿಱಿದು ತಂದು ತಂದು ಒಸೆದೊಸೆದು ಹೊಸೆಹೊಸೆದು ರಸವುಳ್ಳ . . . ಅವಲನಿತ್ತು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೨೯) ; ಸುರುಚಿರೋಕ್ತಿಗಳಿಂದೊಸೆದೊಸೆದು ವರ ಸುಧಾಂಭೋರಾಶಿಯೊಳು ನೆಱೆ ತೋದು ನೆಱೆ ತೋದು (ಬಸವು. ೩೩-೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಕ, ಉವ; ಮಲ. ಉವಕ್ಕ]

ಒಸೆಮಂಜು (ನಾ). ಒಸರುವ ಮಂಜು; ಇಬ್ಬನಿ (?) : ಜೀವನಗುಣ ಮೇನೆಂದೊಡೆ ಕೇವಲ ದರ್ಶನ ಸುಬೋಧಮುದರಿಂದವನಿಗೆ ಆವಾವ ಶಾಸ್ತ್ರ ಕೇಳಲು ಭಾವಿಯೊಳೊಸೆಮಂಜಿನುದಕ ಬಿದ್ದಂತಕ್ಕುಂ (ಭವ್ಯಾಮೃ. ೧೨). [< * ಒಸರ್ಮಂಜು ?]

ಒಸೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಲಿಸು; ಪ್ರಸನ್ನಗೊಳಿಸು; ಮೆಚ್ಚಿಸು: ಅವಿಭಕ್ತಸ್ನೇಹೆಯಂ ರೋಹಿಣಿಯ [ನೊಸೆಯಿಸ] [ಪಾಠಾಂ. ನೆನೆಯಿಸ] ಲ್ನೋಮುಲೋಕಕ್ಕದೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ವಯಸ್ಯಂ . . . ಏಟ್ಟಂದು (ಕಾದಂಬ. ೮೨೨); ಜಲಕೇಳಿಯ ಬಿನದದೊಳೆ ಸತಿಯನವರೊಸೆಯಿಸಿದರ್ (ಪುಷ್ಪದ. ೯-೮೨). ೨. ಕೊಡು; ದಯಪಾಲಿಸು; ಅನುಗ್ರಹಿಸು: ಕಂಪಂ ನಿನ ಗೊಸೆಯಿಸುವೆಂ ಕೂಡೆ ತಂಗಾಳಿಯೆನ್ನೋಪನನಿಂದಾರಯ್ದು ತಂದೆನ್ನೊಡ ನಿರಿಸಿದೊಡೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೨ ಪ್ರಯೋ). [ಒಸೆ + -ಇಸು$_3$]

ಒಳ್$_1$, ಒಳ (ಅ). ಒಳಗು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪ. 'ಒಳ್ಗರುಳ್', 'ಒಳ್ದೊಡೆ$_1$', 'ಒಳ್ಪೊಟ್ಟೆ' ಪರಾ. ಒಳ : 'ಒಳಅಂಗಳ' ಪರಾ. [< ಒಳಗು]

ಒಳ್$_2$, ಒಳು (ಗು). ಒಳಿತು, ಒಳ್ಳಿತು, ಒಳ್ಳಿತ್ತು ಎಂಬುವಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಧಾರಯ ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ ಬರುವ ರೂಪ. 'ಒಳ್ಗನ್ನಡ', 'ಒಳ್ಗಬ್ಬ', 'ಒಳ್ಗುಣ' ಪರಾ. ಒಳು : 'ಒಳುಗೊರಳು' ಪರಾ. [< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$]

-ಒಳ್$_3$ (ಪ್ರ). ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ ಸಾಧಕ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಆತನ ಮಹಾದೇವಿ ಮನೋಹರಿಯೆಂಬೊಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨-೯).

ಒಳ 'ಒಳ್$_1$' ನೋ.

ಒಳಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮುದುಡಿಕೊಳ್ಳು; ಗಾಬರಿಗೊಳ್ಳು; ಹೆದರು (?): ಕಂಸನೊಳಂಗೊಂಡು (?) ನೋಡಿ ಗದಗಂಪಂಗೊಂಡು (ಅರ್ಥನೇ. ೮-೩೩ ವ). [ಒಳ ? + ಕೊಳ್$_1$]

ಒಳಅಂಕೆ (ನಾ). ಖಡ್ಗಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಿಸೆ : ಮೇಲುಗಡೆ ಯಲ್ಲಿ ವಳಗೆ ಯೇಕ ಘಾಯವನ್ನು ವಳಗಡೆಯ ವಳಗಡೆಯಲ್ಲಿ ವಂದು ಘಾತವು ಮೇಲುಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಗೆ ವಳಗೆ ಯೆರಡು ಘಾತವು ಆವದು ಉಂಟು ಆದು ವ[ಒ]ಳಅಂಕೆಯೆಂದು ನುಡಿಯಲ್ಪಡುವದು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೫-೪೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಂಕೆ$_2$]

ಒಳಅಂಗಳ (ನಾ). ೧. ಅಂಗಳದ ಒಳಭಾಗ: ಮನೆಯ ಒಳಅಂಗಳ (ರೂಢಿ). ೨. ಒಳಗಿನ ಅಂಗಳ: ಗಂಡಸರು ಹೊರಅಂಗಳದಲ್ಲೂ ಹೆಂಗಸರು ಒಳಅಂಗಳದಲ್ಲೂ ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಂಗಳ$_2$]

ಒಳಅಗುಣಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಅಗುಣಿ; ಬಾಗಿಲ ಒಳಮುಗ್ಗುಲು ಹಾಕುವ ಅಗುಳಿ : ನಿತ್ಯ ನಡುಮನೆಯ ಒಳಅಗುಣಿಯನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಿರ ಲಿಲ್ಲ (ಕಾವೇರಿ. ೧೬೦). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಗುಣಿ (< ಅಗ್ಗಳಿ$_1$)]

ಒಳಅಗ್ನಿ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಬೆಂಕಿ. ೨. (ಅಲಂ) ಅಂತರಂಗದ ತೇಜಸ್ಸು: ಪುಣ್ಯಪುರಮಂ ಕಟ್ಟಿ ಪುರುಷನೊಳಅಗ್ನಿಯಂ ಕಾವವರೆ ದೇವರ್ (ಹೊಂಗಳು. ೩೮-೧೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಗ್ನಿ]

ಒಳಅಟ್ಟ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಅಟ್ಟ. ೨. ಅಟ್ಟದ ಒಳಭಾಗ: ಒಳ ಜಗಳಂ, ಒಳಅಟ್ಟಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೪೪ ಉದಾ); ಪೊಜಅಡಿ, ಒಳಅಟ್ಟಂ (ಶಮದ. ೫೮ ಪ್ರಯೋ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಟ್ಟ$_1$]

ಒಳಅಟ್ಟೆ (ನಾ). ದೇಹದ ಒಳಭಾಗ; ಒಳಮೈ: ತನ್ನಂ ಸೋಂಕಿ ಪಾಯ್ವ ಕಾದಲೆಯಂ ಬರಸೆಳೆದೊಳಅಟ್ಟೆ ನುರ್ಗುನುಚ್ಚುಯಪ್ಪಿನಂ . . . ತಳ್ಕೈಸಿಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೦-೨೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಟ್ಟೆ$_1$]

ಒಳಅನುಭವ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಅನುಭವ. ೨. ಆಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಖಾಸಗಿ ಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಪಾಲು. 'ಒಳಅನುಭವದಾರ' ಪರಾ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅನುಭವ]

ಒಳಅನುಭವದಾರ (ನಾ). ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಖಾಸಗಿಯಾಗಿ ಅನು ಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಹಂಚಿಕೆದಾರ: ಗ್ರಾಮದ ಸರ್ವೆನಂಬರು ಒಂದು ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರಿಗೆ ಪಟ್ಟೆಯಿರುತ್ತಾ ದಾಖಲೆಯಿಲ್ಲದೆ ಒಳಅನುಭವ ದಾರರು ಅನೇಕಮಂದಿ ಇರುತ್ತಾರೆ (ಭೂವಿಜ. ೩೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅನುಭವದಾರ]

ಒಳಅರಿವು (ನಾ). ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶವಾದ ತಿಳಿವು; ಸಹಜಜ್ಞಾನ; ಅಂತರ್ಬೋಧ : ವಿಚಾರವಿಲ್ಲದೆ, ತರ್ಕಿಸದೆ, ಮನಸ್ಸು ಒಡನೆಯೇ ಗ್ರಹಿಸುವುದು . . . ಒಳಅರಿವು (Intuition. ಇಂಕನಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅರಿವು (< ಅಱಿವು)]

ಒಳಅಸ್ತರಣ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಪದರು : ಭ್ರೂಣಾವರಣದಲ್ಲಿ ಜೀವಕಣ ಗಳ ಒಳಅಸ್ತರಣ (Hypoblast. ಇಂಕನಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಸ್ತರಣ]

ಒಳಆಳ್ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಆಳು; ಅಂತಃಪುರದ ಸೇವಕ (?) : ಎಳ ಅಂಚೆ, ಪೊಜಅಡಿ, ಒಳಆಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೬ ಪ್ರಯೋ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಆಳ್$_3$]

ಒಳಈಜು (ನಾ). ನೀರಿನ ಒಳಗೆ ಮುಳುಗಿ ಈಜುವುದು : ಅವನು ಒಳಈಜಿನಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ (ರೂಢಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಈಜು$_2$ (< ಈಸು$_4$)]

ಒಳಉಗ್ರಾಣ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೊಠಡಿ; ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರ ಹಿಸಿ ಇಡುವ ಒಳಕೋಣೆ; ಕೋಠಿಖೋಲಿ (ಉಕ) : ಬಿಡದೊಪ್ಪು ವೊಳಉಗ್ರಾಣ ನಾನಾಬಗೆ ಷಡುರಸಾನ್ನಗಳ ಪಾಕಗಳ ಕಡುಚೆಲ್ವ ಗೃಹ ಗಳಂದರಮನೆಯೊಳು ಬಲು ಬೆಡಗ ಬೀಜಿದುವರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂನವಿ. ೭-೪೭). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಉಗ್ರಾಣ]

ಒಳಉಡುಪು (ನಾ). ಒಳಗೆ ತೊಡತಕ್ಕ ವಸ್ತ್ರ : ಬದಲಾಯಿಸಿ ತೊಡು ವುದಕ್ಕೆ ಶುಭ್ರವಾದ ಒಳಉಡುಪು ಇಲ್ಲ (ನಂಟರು. ೧೦೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಉಡುಪು]

ಒಳಉಸುಲು (ನಾ). ಕಟ್ಟಡದ ಒಳಗಿನ ಅಳತೆ; ಒಳಾಯ : ತೋಪಿನ ಮುಂಭಾಗದವೊಳಉಸುಲಿನ ಉದ್ದಳತೆ ೧೨ ಪೂಟು ೧೦ ಇಂಚು (ಕಭಾಗೆ. ೫೨೭); ಕೋಣೆಯ ವೊಳಉಸುಲು ೪೦ ಪೂಟು (ಕಭಾಗೆ. ೫೩೩). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಉಸುಲು]

ಒಳಊಳಿಗ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಳಗಿನ ಕೆಲಸ; ಅಂತಃಪುರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಕೆಲಸ : ಮುಂ ತಾಂ ಕಳುಪಿದ ಒಳಊಳಿಗದ ಕುವರನೊರ್ವನೆ ಯ್ತಂದು ಕೆಯ್ಮುಗಿದು ಕೆಲದೊಳ್ ನಿಂದು (ಚಿಕವಂ. ೧೪೭-೫). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಊಳಿಗ]

ಒಳಎಳೆತ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಸೆಳೆತ : ಮನದಲ್ಲಿ ಬೇಗುದಿಯಾಗಿ . . . ಎದೆಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ಒಳಎಳೆತ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ (ಕೆಲರೋ. ೧೯). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಎಳೆತ]

ಒಳಓಲಗ (ನಾ). "ಅಂತರಂಗದ ಸಭೆ; ಏಕಾಂತದ ಚಾವಡಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಓಲಗ]

ಒಳಓವರಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೋಣೆ; ಅಂತರ್ಗೃಹ : ರಾಣಿಯ ವಾಸದ ಈ ಒಳಓವರಿಗೆ— ಮನಸ್ಸಿನ ಪಯಣವೂ ಅಪಾಯಕರವೆಂದರಿತಿರುವ ನೀನು ಹೀಗೆ ಮೆಯ್ಯಾಕ್ತುರ್ ನಡೆತಂದಿರುವ ಸಾಹಸವು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೯-೧೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಓವರಿ]

ಒಳಕೆಂಪಣ (ನಾ). ಕಂಪಣದ ಒಳಭಾಗ: ನಾಡೊಳಗೆ ಪೊಳಕಂಪಣ ಹೊಱಕಂಪಣವೆಂನದೆ ಏನು ನಾಡೊಳಗೆ ಹುಟ್ಟಿದಡೆ ಉ ಸಮಾನ ಭಾಗೆಯಲು ಹಚ್ಚುಕೊಂಡುಂಬರ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೫೭-೭೪; 1191). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಂಪಣ$_1$]

ಒಳಕೆಡಿತ (ನಾ). ೧. ಒಳಗೇ ಕಡಿಯುವುದು, —ಕತ್ತರಿಸುವುದು: ಒಳಕಡಿತದಲಿ ಕಡಿದು ಬೀಳುವ ಹಳುವವೋ ಕಾಲಾಳೊ ಎನೆ ದಿಗುವಳಯದಲಿ ಕೌತುಕವ ಮೆಱೆದವು ಹರಿಶರವ್ರಾತ (ನಭಾಗ. ೧೦-೪೯-೩೩). ೨. (ಆಲಂ) ಒಳಗಿನ ಬಾಧೆ, —ಕೊರೆತ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಡಿತ$_1$]

ಒಳಕೆಡೆ 'ಒಳಗಡೆ$_1$' ನೋ.

ಒಳಕೆಣ್ 'ಒಳಗಣ್' ನೋ.

ಒಳಕೆತ್ತರ (ನಾ). ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸುವ ಒಂದು ಕ್ರಮ ಅಥವಾ ಶೈಲಿ: ಅಳಗಂ ಸುಳಿಯಳಗಂ ಬೊಟ್ಟಳಮೊಳಕತ್ತರಮುಮೆಸೆವ ಹೊಱಕತ್ತರಮಗ್ಗಳಿಸಿರೆ ನಾನಾಭೇದಂಗಳ ಪಹರಣೆ ತುಡುಕು ಮೊಱೆಯಂ ಬಾಜಿಸಿದಂ (ಧರ್ಮಪ. ೨-೨೩); ಅವುಜಮನಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು . . . ಅಳಗಸುಳಿಯಳಗ ಬೊಟ್ಟಾಳಂ ಒಳಕತ್ತರ ಹೊಱಕತ್ತರ ವಿಷಮಕತ್ತರಮೆಂಬ ವಿಚಿತ್ರವಾದನರ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೬-೬೭ ವ). 'ಹೊಱಕತ್ತರ' ಪರಾ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕತ್ತರ]

ಒಳಕೆಥೆ (ನಾ). ಉಪಕಥೆ; ಉಪಾಖ್ಯಾನ: ಈ ಪೊಳಕಥೆಯ ತಾ ಹೇಳ್ವ ಕೇಳ್ವರ ದೇವನನವರತ ಒಲಿದು ರಕ್ಷಿಪನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಒರಿಜ. ೧೨-೯೭). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಥೆ]

ಒಳಕೆಯ್ 'ಒಳಕೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಒಳಕಾಲು (ನಾ). ೧. ಅಂಗಾಲು; ಪಾದದ ಕೆಳಭಾಗ (ಶ). ೨. ನಡೆಯುವಾಗ ಕಾಲನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ಎಸೆಯುವುದು: ಆ ಎತ್ತು ಒಳಕಾಲು (ರೂಢಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಒಳಕಿಸೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಒಳಗಿನ ಜೇಬು; ಒಳಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿರುವ ಜೇಬು: ಮಾಸ್ತರು ಕವರನ್ನು ಒಳಕಿಸೆಯಲ್ಲಿ ತುರುಕಿಸಿದರು (ಕಾವೇರಿ. ೧೮೫). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಿಸೆ]

ಒಳಕುಪ್ಪಸ 'ಒಳಗುಪ್ಪಸ' ನೋ.

ಒಳಕುಪ್ಪುಸ 'ಒಳಗುಪ್ಪಸ' ನೋ.

ಒಳಕುರು (ನಾ). "ದೇಹದೊಳಗಡೆ ಕೀವು ತುಂಬಿ ಆದ ಕುರು" (Abscess. ಇಂಕನಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕುರು$_1$]

ಒಳಕುಱುವ (ನಾ). ದ್ವೀಪದ ಒಳಭಾಗ; ಅಂತರ್ದ್ವೀಪ: ಸಾರ ಲೋಹಿತನೆಂಬ ಸಾಗರತೀರವಾಸಿಗಳೊಳಕುಱುವದ [ಪಾಠಾಂ. ಒಳಗೆ ಕುರುಪದ] ವಿಕಾರ ಚೋನೆಗ ಚೀನ ಬೋಟಕರನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೪-೧೦). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕುಱುವ$_1$]

ಒಳಕೆಯ್$_1$, ಒಳಕೈ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪಡೆ; ಹೊಂದಿರು: ಅವರಹೃದಯಂಗಳುಂ ನದೀನದಂಗಳುಮೊಡನೊಡನುತ್ಕಲಿಕೆಗಳನೊಳಕೆಯ್ದುವು (ಕಾದಂಉ. ೫೩೧); ನಾಲ್ಮೊಗಮಿರದಚ್ಚದಾವರೆಯ ಚೆಂದಮನೊಳಕೆಯ್ಕೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೬೪). ೨. ಒಳಗೊಳ್ಳು; ಆವರಿಸು: "ಒಳಕೆಯ್ - ಅಂತಃಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ); ಮಹಾಪ್ರಳಯಜಲಧಿಗಳ್ ಮೇರೆದಪ್ಪಿ ಕವಿದು ಭುವನಂಗಳೆಲ್ಲಮನೊಳಕೆಯ್ಯಲುಕ್ಕಿದುವೆಂಬಂತಿಡಿದಡರೆಗೊಂಡು (ಕಾದಂಪೂ. ೮೭೨). ೩. ಒಳಗುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಒಳಕೆಯ್ವಂತಮರ್ದಪ್ಪುವಂತೆ . . . ಉತ್ಸವಾಕುಳದಿಂ ನೋಡಿದನಾಗಳರಸಿಯಂ ವಿಶ್ವಂಭರೋರ್ವೀಶ್ವರಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೪); ಈಶ್ವರನನೊಳಕೆಯ್ವ ಗತಿಯಾವುದೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿ (ಚಬಪು. ೩೫-೩೫). **ಒಳಕೈ$_1$**: ೧. ಗುಣಮನೊಳಕೈದು ತೋರ್ಕುಂ ಮಣಿ ಮಹಿಯೊಳದೆಂಬುದುಚಿತಮವನೀಶ ಶಿರೋಮಣಿಯನೊಳಕೈದುದಾ ಪೆಣ್ಮಣಿಯ ಗುಣಂ (ರಾಜಶೇ. ३-೨೧). ೩. ಆ ರಾಘವಂ ಕಟ್ಟಿ ಮೇಣ್ ತಡೆದಂ ಕಾಯ್ದೊಳಕೈದನೆಂದು ಪಗೆಯಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೩೩). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೆಯ್$_1$]

ಒಳಕೆಯ್$_2$, ಒಳಕಯ್, ಒಳಕೈ$_2$, ಒಳಗೈ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೈಯ ಒಳಗು; ಅಂಗೈ. ೨. (ಕರಾ) ಒಳಭಾಗ: ಅದನ್ನು ಒಳಕೆಯ್ಯಲ್ಲಿಡಿ (ರೂಢಿ). **ಒಳಕಯ್**: ೧. ಕಯ್ಯ ಒಳಗು, ಒಳಕಯ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೮ ಪ್ರಯೋ). **ಒಳಕೈ$_2$**: ೧. ಭರದೊಳೊಳಕೈಯಿಂದ ಹೊಱಕೈಯಿಂದ ಹೊಡೆದೊಡೆದು (ಬಸಪು. ೨೧-೪೩). ೩. ನಷ್ಟ: ಅವನ ವ್ಯಾಪಾರ ಒಳಕೈಯಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ೪. ಜಿಪುಣ; ಕೃಪಣ: ಅವನೇನು ಒಳಕೈ (ರೂಢಿ). ೫. ಕಕ್ಕಸು, ಬಚ್ಚಲು ಎಲ್ಲವೂ ಒಳಗೇ ಇರುವುದು: ಮನೆ ಒಳಕೈಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಒಳಗೈ$_1$**: ೧. ಒಳಗುಕೈ, ಒಳಗೈ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೧ ಉದಾ). 'ಹೊಱಕೈ' ಪರಾ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೆಯ್$_2$]

ಒಳಕೆಯ್$_3$ (ನಾ). ಹೊಲದ ಅಥವಾ ಗದ್ದೆಯ ಒಳಭಾಗ: ಒಳಕೆಯ್ಯೊಳಿರ್ದು ಪಲ್ಲಿರಿದೊಳವಾಲಂಗೊಂಡು ಮೊರೆವ ಭಷಕನ ತೆಱದಿಂ ದೊಳಪೊಕ್ಕು ದುರ್ಗಮಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೆಯ್$_3$]

ಒಳಕೆಯ್ಸು, ಒಳಕೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟುಮಾಡು; ಒದಗಿಸು: ನಳಿನನಾಳಮಂ ಬಳಸಿ ತಳ್ತಳಿಮಾಲೆಯ ಲೀಲೆಯನೊಳಕೆಯ್ಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಸಿ] ನೀಲರತ್ನದ ಕಡೆಯಮಂ ಪದಾಗ್ರದೊಳಂದಂಗೊಳಿಸಿಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೫೮ ವ). ೨. ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ನಾಡ ನೀಱೆವೆಂಡಿರ . . . ಇಂಬುಕೆಯ್ಸುಪೊಳಕೆಯ್ಸುವನೇಕ ವಿಚಿತ್ರ ಚೇಷ್ಟೆಗಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಒಳಕೈಸು**: ೧. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಒಳಕೆಯ್$_1$ + -ಸು$_1$]

ಒಳಕೇರಿ (ನಾ). ಒಳಗಡೆ ಇರುವ ಕೇರಿ, —ಓಣಿ: ಅದಱಿಂ ಮಿಗಿಲಾದ ಒಳಕೇರಿ ಹೊಱಕೇರಿಗೆ ಗಣನೆಯಿಲ್ಲ (ಚನ್ನವ. ಕ. ೩೫೭). 'ಹೊಱಕೇರಿ' ಪರಾ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೇರಿ]

ಒಳಕೈ$_1$ 'ಒಳಕೆಯ್$_1$' ನೋ.

ಒಳಕೈ$_2$ 'ಒಳಕೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಒಳಕೈಸು 'ಒಳಕೆಯ್ಸು' ನೋ.

ಒಳಕೊಳ್, ಒಳಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು; ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಈ ದೊರೆಯ ದುರಾತ್ಮನಂ ಖಳನನಾನೊಳಕೊಂಡೊಡೆ ಭೀಮನೀ ಸರೋವರಮುಮನೆಮ್ಮುಮಂ ಕದಡುಗುಂ (ಗದಾಯು. ೬-೧೨); ದುಷ್ಟರನೊಳಕೊಂಡು ಕೆಟ್ಟರ ಕಥೆಗಳಂ ಪೇೞ್ವೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೨-೧೨); ರವಿಬಿಂಬಮನೊಳಕೊಂಡು ಪೊಳೆವ ಪರಿವೇಷದವೊಲ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧-೬೨); ಮಗನಂ ತೊಱೆದು ಕಳ್ಳನನೊಳಕೊಳ್ವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೪೦); ತಲೆಗುತ್ತಿ ಹೊಗಲೊಳಕೊಳ್ಳದಂಬರವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೨). ೨. ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಸಮ್ಮತಿಸು; ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು: ಏಕೊಳಕೊಳ್ವೈ ಜಡರಂತೆ ಶೋಕರಸಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೬-೫೫); ನೀಂ ತಲೆವೀಸದುರ್ವರಾಶ್ರೀಯನಿದಾಗದೆನ್ನದೊಳಕೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೧೭). ೩. ಉಂಟಾಗು; ಒದಗು; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು: ಒಳಕೊಂಡುದವಳ್ಗೆ ಗರ್ಭಚಿಹ್ನಮೆ ಗಳಗರ್ಭದರ್ಭಕನ ಸೂಚಿಪ ಮುಂದಣ ರಾಜ್ಯಚಿಹ್ನಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೦); ಒಳಕೊಂಡ ಪಂಚವಿಂಶತಿ ಮುಳದಿಂದಂ ಪಿಂಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೪೬).

೪. ಒಳಸೇರು; ಅಡಕವಾಗಿರು : ಒಳಪೊಕ್ಕು ನೋಡೆ ಭಾರತದೊಳಗಣ ಕಥೆಯೆಲ್ಲಮೀ ಗದಾಯುದ್ಧದೊಳಂತೊಳಕೊಂಡಿತ್ತು (ಗದಾಯು. ೧-೪೫). ೫. ತಾಳು; ಪಡೆ; ಹೊಂದು: ನಿನ್ನ ಯಶೋರಾಶಿಯನಿಂದು ದ್ಯುತಿಯ ವಿಕಾಶಮನೊಳಕೊಳ್ಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೯೫); ಪವಣಿಲ್ಲದ ದೊಂದೌತ್ಸುಕ್ಯವನೊಳಕೊಂಡೆನ್ನ ಮನಮುಪಾರೂಢ ಮಹೋತ್ಸವಮಂ ಕೇಳಲ್ಪದೆದಪುದು (ಕಾದಂಪೂ. ೩೮೮); ಶಾಂತರೂಪಂ ಬಿಟ್ಟು ಕ್ರೂರ ರೂಪಂ ಕೈಕೊಂಡು ನಗೆಯಂ ಬಿಟ್ಟು ಮುಳಿಸನೊಳಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೬೩). ೬. ಆವರಿಸು; ಮುತ್ತು; ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು: ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿಯನ್ತೆ ಕಟಕಮನೊಳಕೊಣ್ಡಳುರ್ವ್ವಗ್ನಿ . . . ಉಪಶಮಿಸಿತು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೨–೨೩ ; 1007). ೭. ಸಹಿಸು; ತಾಳಿಕೊಳ್ಳು: ಪಳಿಕೆಯ್ದು ಬಂದು ನಲ್ಲಳ ಮುನಿಸನೊಳಕೊಂಡು ಮುಖಮಂ ಮುಗುಳ್ನಗೆವೆರಸು ನುಡಿದು ಗೆಂಟೂದಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೨೯ ವ); ಲೋಗರಂ ಪೊರೆಯಲೆನಿತು ಬನ್ನಮನೊಳಕೊಂಡೈ (ಅದ್ಭುತ. ೪೩–೨೧). **ಒಳಗೊಳ್** : ೧. ಸಮಸ್ತ ನದಿಗಳ ಸಡಗರದೊಳಗೊಳಗೊಂಡು ಮುಕ್ತಿಸ್ಥಾನಕೆಡೆಯಾಗಿಹಳು ಕಾವೇರಿ (ಕಂನವಿ. ೨-೧೯). ೭. ಕಿಚ್ಚಿನಂತೊಳಗೊಳಲರಿದಪ್ಪ ಬಲ್ಲಿದ ನಾಣೆಯಂತೆ ಮಿಾಜಲರಿದಪ್ಪ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೮೬).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೊಳ್$_1$]

ಒಳಕೋಂಟೆ, ಒಳಗೋಟೆ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಒಳಭಾಗ ; ಒಳಗಿನ ಕೋಟೆ: ಒಳಕೋಂಟೆ, ಹೊಱವೇಲಿ (ಶಮದ. ೧೬೬ ಪ್ರಯೋ). **ಒಳಗೋಟೆ** : ಮುಱಿಯಲಿಱಿದು ಹೊಱಕೋಟೆಯ ಕೊಂಡು ಮತ್ತುಱುಬಿದರೊಳಗೋಟೆಗಂದು (ಕಂನವಿ. ೧೮–೧೫೯).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೋಂಟೆ]

ಒಳಕೋಟಲೆ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ತೊಂದರೆ, —ಕಷ್ಟ; ಆಂತರಿಕ ಉಪದ್ರವ: ದ್ವೇಷದೊಳಕೋಟಲೆಗೆ ಕಡೆ ಕಾಣರಿ (ದ್ರಾಕ್ಷಿದಾ. ೧೪–೪).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೋಟಲೆ]

ಒಳಕೋಣೆ, ಒಳಗೋಣೆ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೋಣೆ: ಜೋಪಾನದಲಿ ಮಡಗುವುದಿನ್ನುಳಿದೇನುವನೂ ಕಡೆಗೆ ಬಿಡದೊಳಕೋಣೆಯಲಿ ಕಟ್ಟಿಡುವುದಾ ಸುಕುಮಾರಿ (ಪಶುಭಾ. ೫–೪೬); ವರದಿಯೊಪ್ಪಿಸಲು ಒಳಕೋಣೆಗೆ ಹೋದಾಗ ಅವರು ಶ್ರೀಧರನನ್ನು . . . ಸ್ವಾಗತಿಸಿ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೪೫); ಮನದೊಳಕೋಣೆಯ ಕಟ್ಟದಿಲ್ಲಣಗಳ ತೊಡೆದುಹಾಕುವುದಾಗಲಿಲ್ಲ (ಇಂಚಾಪ. ೨೦೯–೩೩). **ಒಳಗೋಣೆ**: ಅವರನ್ನು ಬೇಹಿನಚಾವಡಿ ಗುಯ್ದು, ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಒಳಗೋಣೆಯಲ್ಲಿ – ಹಿಂಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಮಂತ್ರಶ. ೨೨–೨೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೋಣೆ$_2$]

ಒಳಕೋಹು (ನಾ). ಒಳಗಡೆ; ಒಳಭಾಗ; ಒಳಪಾರ್ಶ್ವ: ಕೆಱೆಯ ಒಬ[ಳ]ಕೋಹಿನ ಕೆಲದ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೮೫–೪೫ ; 1173); ಹೊಸ ಕೆರೆಯ ವೊಳಕೋಹಿಂ ಮುೞ್ಕಡಲು ಕೊಮ್ಮನ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೯–೧೮ ; 1279).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೋಹು$_1$. P ತೆಲು. ಕೋವು = ಪಕ್ಕ]

ಒಳಗಂಟು (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ತೊಡಕು : ಮೋಹ ರಾಗ ದ್ವೇಷ ಹಾಸ್ಯ ಮುಂತಾಗಾಱು ಮೋಹದ ನಾಲ್ಕು ಕಷಾಯಾ ಮೋಹಿವೆಣ್ಣಾಸೆಯಿಂತೀರೇಳ ಬಿಡಬೇಕು ಮೋಹಿಸಿದೊಳಗಂಟುಗಳನು (ಭರಚ. ೭೦–೮೧). ೨. ಬಚ್ಚಿಟ್ಟ ಹಣ: ಮನೆಯ ಯಜಮಾನರು ಒಳಗಂಟು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಅನ್ಯಾಯಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಗಂಟು]

ಒಳಗಡಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಎಲ್ಲೆ, —ಗಡಿ : ಮಾಱುಪೊತ್ತೊಳಗಡಿ ಬದಲಗಟ್ಟ ಹಿರಿಯ ಕೆಱೆ (ಎಕ. VII, ಹೊನ್ನಾಳಿ. ೧೦೮–೪೮ ; 1203).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಗಡಿ$_1$]

ಒಳಗಡೆ$_1$, ಒಳಕಡೆ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಭಾಗ, —ಪ್ರದೇಶ: ಮನೆಯ ಒಳಗಡೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಅಂತರಂಗ: ಮನುಷ್ಯ ಒಳಗಡೆ ಒಂದು ರೀತಿ, ಹೊರಗಡೆ ಒಂದು ರೀತಿ ನಡೆಯಬಾರದು (ರೂಢಿ). **ಒಳಕಡೆ**: ೩. ದನಕರುಗಳು ಮೇಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಕಾಡಿನ ಅಂಚಿನ ಹಕ್ಕಲುಗಳಲ್ಲಿ ಆಚೆ ಹೋಗದಂತೆ ಒಡ್ಡು ಹಾಕಿದ ಪ್ರದೇಶ: ಅದು ದನಗಳು ಮೇಯುವ ಕಾವಲಾಗಿಯೂ ಕರುಗಳ 'ಒಳಕಡೆ' ಯಾಗಿಯೂ ಉಪಯೋಗದಲ್ಲಿತ್ತು (ಮಲೆಮ. ೧೮೦).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಡೆ$_3$]

ಒಳಗಡೆ$_2$ (ಅ). ಈ ನಡುವೆ; ಈ ಮಧ್ಯೆ : ಕುಲಿಮೆಯವರು – ಇವರ ಪೂರ್ವಜರು ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಲ್ಲು ಕರಗಿಸಿ ಕಬ್ಬಿಣ ಮಾಡುವ ಹೋರೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಳಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಹೋರೆ ಮುಗ್ಗಿದ್ದರಿಂದ ಇವರು ವೊಕ್ಕಲುತನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧೨೬); ಈ ಗಿಡದ ಬೀಜಗಳು ಒಳಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂಬಯಿಗೆ ಬಂದಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೪೧). [< ಒಳಗಡೆ$_1$]

ಒಳಗಣ್, ಒಳಕಣ್, ಒಳಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಕಣ್ಣು; ಅಂತರ್ದೃಷ್ಟಿ: ಒಳಗಣ್ಣು ಪಾರ್ವಯೆ! ನೆನೆಯಿರೆ ನಮ್ಮ ಪೊಲನುಂ (ಹೊಂಗಳು. ೪೫–೧೮). **ಒಳಕಣ್** : ೨. ಗುಳಿಬಿದ್ದ ಕಣ್ಣು; ಗುಳಿಗಣ್ಣು : ಬಳಿ[ಒಳ]ಕಣ್ಬಿರ್ದುವು ಕಣ್ಬಾಯ್ಬುಳಿಯಾಯ್ತು ಬರ್ದಯಳಿವುವೆತ್ತುದ[ಱ]ವೋಪಿನೆಗಂ ಬಳಸಿ ಬಲವಂದು ನೋಡುವ ಯೆಳವೆಂಡಿರ ನವರೊಳಜ್ಜ ನಿನಗೇಕಜ್ಜಂ (ಅಜಿಪು. ೨–೯೫). **ಒಳಗಣ್ಣು** : ೧. ಈ ಒಳಗಣ್ಣೆಂದರೆ ಕಲ್ಪನೆಯ ಕಣ್ಣಲ್ಲ (ಪರಪ. ೧೮೮); ಪಂಡಿತನು ತನ್ನ ಒಳಗಣ್ಣಿನಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರಬಹುದಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ನೋಡತೊಡಗಿದ (ಚಿದೇವ. ೨೬೦). ೩. (ಆಲಂ) ವಿಚಾರ: "ತಿಳು(ಳಿ)ವಳಿಕೆ, ಒಳಗಣ್ಣು, ವಿಚಾರ" (ಕಂಸುಹು. ೮೫).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಣ್]

ಒಳಗಣ್ಣು 'ಒಳಗಣ್' ನೋ.

ಒಳಗತ್ತರಿ (ನಾ). ಒಳಗೇ ಕತ್ತರಿಸುವ ಸಾಧನ; ಕಾಣದೆ ಕತ್ತರಿಸುವಂಥದು : ಜ್ವರ ಗುಲ್ಮ ಕುಷ್ಠ . . . ಕೃಚ್ಛ್ರಾದಿ ರೋಗಗಳು ಕಳುಳಿನೊಳಗತ್ತರಿಯ ಹಾಂಗೊಳಗು ಪುಟ್ಟಿಸುವ ಪರಿಪರಿಯ ವೇದೆಯಿಂ (ಕೈಕವ. ೧–೧೯–೩). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕತ್ತರಿ$_1$]

ಒಳಗದಡು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೊಳೆ, —ರಾಡಿ : ಕಳೆದೊಳಗದಡಂ ಪೊಳೆಗಳ್ ತಿಳಿದುವು ಸಜ್ಜನರ ಮನಕೆ ಸಾಟಿಯೆನಲ್ (ಚಕವಿ. ೪–೬೮).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕದಡು$_2$]

ಒಳಗರುಡಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಅಭ್ಯಾಸಮಂದಿರ: ಒದಱುವ ದನಿಗೊಳಗರುಡಿಯ ಪದಮೇಳಮನುಟಿದು ಬಾಗಿಲೆಡೆಗೇಟ್ಟಿಂದರ್ ಮದನನ ಕೇಳೀವನದಿಂ ಬಿದಱಿದ ಪೆಣ್ಬುಲ್ಲೆವಿಂಡವೋಲ್ ಬೆಲೆವೆಣ್ಗಳ್ (ಚಕವಿ. ೬–೧೨೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಗರುಡಿ]

ಒಳಗವತೆ (ನಾ). ಒಳಗಿಂದೊಳಗೇ ಸುಲಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಅಪಹರಿಸುವುದು : ಕಳವಳಿವು ಹಿಡಿ ಬಂದಿ ಜೂಜುಗಳೊಳಗವತೆ ಅನ್ಯಾಯವೆಂಬೀ ಬಳಕೆಯಲಿ ಕೀಳ್ಪಿಣ್ಣೊಳೊಂದಿರೆ ಕಾಮುವಶತೆಯಲಿ ಕಳೆದವೆಂಭತ್ತೆಂಟು ವರ್ಷಂ (ನಿಭಾಗ. ೬–೧–೧೫).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕವತೆ$_1$ (< ಕವರ್ತೆ$_1$)]

ಒಳಗಳಂತಿಗೆ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೋಣೆ : (. . . ಕರವಾಲಗಿಳ್ತು, ಸನ್ನೆಗೆಯ್ದಿದ ಎಣ್ಬರು ಸೈನಿಕರನ್ನೊಡಂಗೊಂಡು, ಒಳಗಳಂತಿಗೆಗಳ್ಗೆ ಅಗ್ರಗಮನದಿಂದ ಹೋಗುವನು) (ಮಂತ್ರಶ. ೨೦–೧೧).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಗಳಂತಿಗೆ$_2$]

ಒಳಗಱಿ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗಿನ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿ; ಮರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿ; ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಅರಿ: ಒಳಗಱಿಯದೆ ಕೌರವಬಳಜಳಧಿ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದು ಮೇಲುದಂ ಬೀಸಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೦೨); ಒಳಗಱಿಯದನಿತುಮಂ ಸಂಚಲಚಿತ್ತಂ ಮಾಟ್ಪೆನೆಂದು ಪೂಣ್ದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೩೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಱಿ]

ಒಳಗಱಿವು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ತಿಳಿವು; ಅಂತರ್ಜ್ಞಾನ: ಎನ್ನಱಿತಮದು ಕಣ್ಣಱಿವ ಮಾಱಿ ತಾನ್ ಒಳಗಱಿವನುಳ್ಳುದರ್ಕೆ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪೪–೯೬೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಱಿವು]

ಒಳಗತ್ತಲೆ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಕತ್ತಲೆ. ೨. (ಅಲಂ) ಅಜ್ಞಾನ: ಒಳಗತ್ತಲೆಯಂ ಜಾಱಿಸಿ ತಿಳಿವಿನ ತಾಮರೆ ಮಲರ್ವವೋಲ್ ಮಾಟ್ಪುದೞಿಂ ಎಳಗೆಂಪಿಂ ಪುದಿದೀ ಕರಜಳಜಂ ನೆನೆಯಿಪುದು ಮೂಡುಸಂಜೆಯ ಚೆಲ್ವಂ (ವಸ್ತವಂ. ೮೬). [ಒಳ (<ಒಳಗು) + ಕತ್ತಲೆ]

ಒಳಗಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಧೀನ ಪಡಿಸು; ಗುರಿಮಾಡು; ಈಡಾಗಿಸು: ಉಣ್ಣದ ಊಟವನುಣಿಸಿ ವಿಧಿಗಳೊಳಗಾಗಿಸುವ ಕೇಳಿರಣ್ಣಾ (ಮಹಾದೇ. ೨೪–೨); ಎನ್ನ ಹಾನಿಗೊಳಗಾಗಿಸದೆ ನಿಜಮೂರ್ತಿಯಂ ತೋರ್ಪುದೋ ನನ್ನ ತಂದೆ (ಸೋಮಚ. ೩–೬೮). [ಒಳಗಾಗು + –ಇಸು₃]

ಒಳಗಾಗು (ಕ್ರಿ). ಒಳಪಡು; ಅಧೀನವಾಗು; ಗುರಿಯಾಗು; ಈಡಾಗು: ಅಳತೆಗೆ ತೂಕಕ್ಕೆಣಿಕೆಗಮೊಳಗಾದುವು ಸಕಳವಸ್ತುಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೦–೫೫); ಕೊಳದೊಳೆ ಮುಱುಗಿರ್ದಕ್ಕಟಾ ಕೋಡಸೇಡಿಂಗೊಳಗಾದೈ (ಗದಾಯು. ೭–೧೩); ಮೃತ್ಯುವಿಂಗೊಳಗಾಗದ ಪ್ರಾಣಿಯೇ ಇಲ್ಲಂ (ಪಂಚತಂ. ೬೩–೬); ಆಯೆರಡೂರ ತಳಭಣ್ಣದ ಸುಂಕವೊಳಗಾಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೭–೪೭; 1113); ಕಂದಯ್ಯ ಕಾದುವ ಹರಯವೆ ಖಳರೊಳು ಬಂಧನಕೊಳಗಾಗಬಹುದೆ (ಮೋಹತ. ೩೬–೨೨); ಕ್ರೋಧದಿಂದಲೆ ಯೋಗಿ ಬಾಧೆಗೊಳಗಾಗಿಹನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೮೦). [ಒಳಗು + ಆಗು₁]

ಒಳಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗನ್ನು ಕಾಣು; ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು: ಈ ಒಳಗಂಡ ಕಳ್ಳನ ಕೀಟಲೆಯಿಂದ . . . ಈ ಹಾಲಪ್ಪನೇ ಮತ್ತೆ ಜಗಳವನ್ನು ತಂದಿಟ್ಟವನು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೧೧೧); ಚಿಲ್ಲರೆ ಪಾಳೆಯಗಾರರು . . . ದೊಡ್ಡ ಒಳಗಂಡ ಕಳ್ಳರಾಗಿ ಹಗೆತನವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ನಿಂತರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೧೦೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಾಣ್]

ಒಳಗಿವಿ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಕಿವಿ. ೨. ಕಿವಿಯ ಒಳಭಾಗ. ೩. ಧ್ಯಾನ ಬಲದಿಂದ ಒಳಗೇ ಕೇಳತಕ್ಕ ಶ್ರವಣಶಕ್ತಿ: ಕೇಳುತಿರಲು ಒಳಗಿವಿಯು ಕೊಳಲು ನನ್ನೊಳಗೆ ಮಾಯವಾದ (ಹಾಡುಪಾ. ೨೭–೨೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಿವಿ₃]

ಒಳಗು (ನಾ). ೧. ಒಳಭಾಗ; ಒಳಗಿನ ಪ್ರದೇಶ: ಭಟ್ಟಾರರ್ ಬಸದಿಯಂ ಬಲಗೊಂಡು ಕಾಲಂ ಕರ್ಚೊಳಗಂ ಪೊಕ್ಕು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೯–೧); ಒತ್ತಂಬದಿಂದೊಳಗಂ ಪೊಕ್ಕು (ಪಂಪಭಾ. ೭–೪ ವ). ೨. ಮನಸ್ಸು; ಹೃದಯ: ಬ್ರಹ್ಮಋಷಿಯಾದೊಡೊಳಗು ನಿರ್ಮಳವಹುದು (ಹಚಕಾ. ೨–೩೨); ಬೆಳಗ ನುಂಗಿದ ಗುರುವಿನೊಳಗ ನುಂಗಿದ ಶಿಷ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೩). ೩. ಗುಟ್ಟು; ರಹಸ್ಯ; ಮರ್ಮ: ಅರಸನನೆಯ್ದಿ ಕಾರ್ಯದೊಳಗನಱಿವಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೧–೫); ಅಯೋಗ್ಯನೆ ತತ್ತ್ವಂಗಳೊಳಗನಱಿಯದ ಮೂರ್ಖರ (ಸಮಪ. ೪–೩೨); ಒಂದೆ ಮನದಿಂ ನಿರುತಂ ಕೇಳ್ವವನೆ ಧರ್ಮದೊಳಗಂ ತಿಳಿಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೮೧); ನಿಮ್ಮ ನಿಜದೊಳಗನಾರು ಬಲ್ಲರಯ್ಯಾ (ಆದವ. ೪); ಆಲೋಚನೆಗೆಯ್ಯುದು ಚಿತ್ತದೊಳಗನಾರೈವುದು (ಗರಿಕ. ೬–೧೭). ೪. ಅಧೀನ; ವಶ: ಕಂಜಾಸ್ತ್ರ ನೀವಿಕ್ಕಿದಾಜ್ಞೆಗೊಳಗು ಲಾಲಿಸು (ಭರಚ. ೪೮–೫೬).

ಒಳಗಂಬರ್ = ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ಗುಟ್ಟನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳು. ಆಡಲಾಡಿಸಲ್ ಪಾಱಿಯಂ ನಿಱಿಸಲುಂ ಪರಿಗೊಳಲ್ ತೊವಲಿಕ್ಕಲೊಳಗಂಬರಲ್ ಕಾಡಬೇಲಿಯಂ ಮಾರ್ಕಾಡನಱಿಯಲುಂ . . . ಕೇಳಾನೆ ಬಲ್ಲೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೧); ಕಾಲಾಳೊಳಂ ಕುದುರೆಯೊಳಮೊಳಗಂಬರಲಾನೆ ಬಲ್ಲೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೩ ವ). **ಒಳಗುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು** = ಅಳವಡಿಸು; ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಬಲವನು ಲೆಕ್ಕಕೊಳಗು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಿಕ್ಕದೆ ತಾನೊರ್ವನೆ ಬಹುದಿದು ನೇಮಿಯೊಕ್ಕಲೋಲೆಯ ಭಾಗ್ಯದಿರವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧–೧೪). **ಒಳಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು** = ತನ್ನ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಒಳಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ರಾಜನನ್ನು ಒಳಹಾಕಿಕೊಂಡು ಇಲ್ಲಿರುವ ಕಡಲುಗಳ್ಳರು ಹಡಗುಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆಯುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾಇ. II, ೪೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಳ್, ಉಳ್ಳಂ, ಉಳ್ಳಗಂ; ಮಲ. ಉಳ್ಳು, ಉಳ್ಳಂ, ಉಳ್ಳಗಂ; ತುಳು. ಉಳ, ಉಳಾಯಿ; ಕೊಡ. ಒಳೀ; ತೆಲು. ಉಲ್ಲಮು, ಲೋ]

ಒಳಗುಂದುವಿಕೆ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ದುಃಖ; ಆಂತರಿಕ ವ್ಯಥೆ: "ಆಧಿಃ . . . ಮನಸ್ಸಂಬಂಧವಾದ ವ್ಯಥೆಗೆ ಹೆಸರು. ಅಂದರೆ ಒಳಗುಂದುವಿಕೆ, ಅಂತರ್ದುಃಖ, ಮನೋವ್ಯಸನ, ಮನೋರೋಗ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೦). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕುಂದು₁ + –ಇಕೆ]

ಒಳಗುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗಿನ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿ; ತಿರುಳನ್ನು ಕಾಣು; ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಅರಿ: ಮುಡಿ ಸೊಪ್ಪಾಗದ್ಯು ನೀವಿಬಿರ್ಚದು . . . ನೀನನ್ನರೊಳ್ ಕೊಡಗೂಸಿರ್ಪವೊಲಿರ್ಪೆ ನಿನ್ನೊಳಗುಗಂಡರ್ ಗಂಡರಿನ್ನೇನುಮಂ ಕುಡರೆಂದಂದು ಕನಲ್ದು ತಾಯ್ ಮಗಳನೊರ್ವಳ್ ಪುರ್ವಿನಿಂ ಜರ್ವಿದಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೨೬); ಭೇದಕಳ್ ಬಹುವಿಧದೆ ಪರಿಕಿಸಲೊಳಗುಗಾಣದಂತೆ ಥಿದ್ರಿಸಿ ತೆಗೆವ ಜಾಣ್ಮೆ (ಚಿಬಪು. ೭–೭). [ಒಳಗು + ಕಾಣ್]

ಒಳಗುಗುಡು 'ಒಳಗುಗೊಡು' ನೋ.

ಒಳಗುಗೆಯ್, ಒಳಗುಗೈ (ಕ್ರಿ). ಒಳಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವಾಧೀನಗೊಳಿಸು: ಗೋಪಾಲನೆಲ್ಲಿದನಮ್ಮ ಒಳುವಗೆಯೊಳೆನ್ನನೊಳಗುಗೆಯ್ದನಮ್ಮ ಒಳಗುಗೆಯ್ದೊ ಏವಿದನಮ್ಮ (ಗೀತಗೋ. ೧೭–೩). ಒಳಗುಗೈ: ಉತ್ತಮಗುಣಗಳಿಂದೊಳಗುಗೈದವರೊಳು ಪತ್ತುಗೆವೆರಸಿ ಬಾಳುವರು (ಹದಿಬ. ೧–೫೮). [ಒಳಗು + ಕೆಯ್₁]

ಒಳಗುಗೈ 'ಒಳಗುಗೆಯ್' ನೋ.

ಒಳಗುಗೊಡು, ಒಳಗುಗುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಧೀನವಾಗು; ವಶವಾಗು: ಸುರಕುಲದ ಲಲನೆಯರು ತೊತ್ತಿರು ಸುರೇಂದ್ರನ ಹೊಳಲ ಸುರತರು ಕಾಮಧೇನುಗಳೊಳಗುಗೊಟ್ಟಿಹವನಗೆ (ತೊರರಾ. ೩–೯–೩೭). ೨. ಗುಟ್ಟನ್ನು ಹೊರಗೆಡಹು; ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಶತ್ರುವಿಗೆ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸು: "ಉಪಜಾಪಃ, ಭೇದಃ – ಈ ೨ ಒಳಗುಗೊ [ಪಾಠಾಂ:ಗು] ಡುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೮–೯೫). **ಒಳಗುಗುಡು**: ೨. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಒಳಗು + ಕೊಡು]

ಒಳಗುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ತಳೆ; ಪಡೆ. 'ಒಳಗುಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಒಳಗು + ಕೊಳ್₁]

ಒಳಗುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪಡೆಯುವಂತೆಮಾಡು; ತಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅರಲ ಪರಾಗಪಟಲಂ ಮೇಲೆ ಪರಿಕಲಿಸಿ ಪರ್ಬಿ ಬಿತ್ತರಮಾಗಿ ಪತ್ತುಗೆಗೊಂಡೆತ್ತಿದ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯ ಸಿರಿಯ ಸಿರಿಯನೊಳಗುಗೊಳಿಸೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕೃಷ್ಣನಂತೆ ಕಣ್ಗೆವಂದ ರಸಾಲ ರಸಾರುಹಮಂ (ಶಬಶಂ. ೨–೪೨ ವ). [ಒಳಗುಗೊಳ್ + –ಇಸು₃]

ಒಳಗುಟ್ಟು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಗುಟ್ಟು; ರಹಸ್ಯ: ಈ ಬಾಳಿನ ಒಳಗುಟ್ಟೇನು! (ಹಬ್ಬಬ. ೫); ನಿನ್ನಯ ಮಾತಿನ ಒಳಗುಟ್ಟೇನು (ಕಪವು. III, ೩೮); ತನ್ನ ಯಶಸ್ಸಿನ ಒಳಗುಟ್ಟೇ ಇಲ್ಲಿದೆಯೆಂಬ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ ಕೂಡ ಆತನಲ್ಲಿತ್ತು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೪೩).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಗುಟ್ಟು]

ಒಳಗುಡಿ (ನಾ). ೧. ಗರ್ಭಗುಡಿ. ೨. ಗುಡಿಸಿಲಿನ ಒಳಭಾಗ: ಕೊಳಲ ರಾಗದ ರಹಿಯೊ ಕಲ್ಲಿಯ ಕಲಸುಗೂಳೋ ಹಳ್ಳಿಕಾತಿಯರೊಳಗುಡಿಯ ಹಾದರವೊ ತುಱುಗಾಹಿಗಳ ತೋಹುಗಳೊ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೭೮).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಗುಡಿ$_3$]

ಒಳಗುದಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕುದಿ; ಅಂತಸ್ತಾಪ: ನಿನ್ನ ಮಾವನವರು ಒಳಗುದಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಬೆಂದುಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಮಹಾಗ. ೧೩೦); ಕಂಡ ಮೇಲೀಗಳ್ ಕುದಿವೆನೊಳಗುದಿಯಿಂದೆ ನಾನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೪-೨೮೯). 'ಬೇಗುದಿ' ಪರಾ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕುದಿ$_3$]

ಒಳಗುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸು; ಗುಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡು: ತಿಳಿಯಲೊಬ್ಬನ ರೋಮರೋಮದ ಕುಳಿಯೊಳಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಕೋಟಿಯ ಸುಳಿವು ಗಡ ಶ್ರುತಿನಿಕರವೊಱಲಿದರೊಳಗುದೋಱಿ ಗಡ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨-೧೯); ನೆಳಲಂತೆ ಬೆಂಬಳಿವಿಡಿದು ಕಡಲಿನಂತೊಳಗುದೋಱಿ (ಅಜಚ. ೩-೧೫೪); ಒಳಗುದೋಱನಶೇಷಭುವನಾವಳಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೧-೫೪). [ಒಳಗು + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಒಳಗುದ್ದು (ನಾ). ಮರ್ಮಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕೊಡುವ ಪೆಟ್ಟು; ಮುಷ್ಟಿಯುದ್ಧದ ಒಂದು ಪಟ್ಟು, —ಹೊಡೆತ (?): ಎದ್ದಿದಾರೋಯೆಂಬ ವರನೊಳಗುದ್ದಿನಲಿ ನಿರ್ಣೈಸಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಹೊದ್ದಿದನು . . . ಭದ್ರಭವನಾವಳಿಯನ್ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೬೬); ಮೂದಲಿಸುತ್ತ ಮಲ್ಲರಿರದೆಯ್ದಿ ಹಿಡಿದು ದಿಂಡುಗೆಡೆವಂತೆ ಒಳಗುದ್ದು ಹೊಱಗುದ್ದಿಕ್ಕಿ ದಂಡಿಸಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೪-೧೮). 'ಹೊಱಗುದ್ದು' ಪರಾ.
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಗುದ್ದು$_2$ (< ಗುರ್ದ್$_2$)]

ಒಳಗುಪ್ಪಸ, ಒಳಕುಪ್ಪಸ, ಒಳಕುಪ್ಪುಸ (ನಾ). ಕುಪ್ಪಸದೊಳಗೆ ತೊಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಒಳರವಿಕೆ: ಒಳಗುಪ್ಪಸವಲ್ಲದೆ ಅವರ ಮೈಮೇಲೆ ಬೇರೆ ಚಿಂದಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಪುನರು. ೧೪೦). **ಒಳಕುಪ್ಪಸ:** (Smock. ಇಂಕನಿ). **ಒಳಕುಪ್ಪುಸ:** ವಿದೇಶೀಯ ಒಳಕುಪ್ಪುಸ ಇದೇ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲು ಅವನು ಚಿಂತಿಸುವ ಅವಶ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಕ. ೩೭೭). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕುಪ್ಪಸ]

ಒಳಗುಬಡು (ಕ್ರಿ). ಒಳಪಡು; ಈಡಾಗು: ಬಳಿಕ ಕೈ ಮೈ ಸೋಂಕಿಗಾಱದೆ ಸಿಲುಕಿದೆವು ಸೋಲದಲಿ ಬಂಧನಕೊಳಗುಬಟ್ಟುದು [ಪಾಠಾಂ. ಗೊಟ್ಟತು] ವಿಧಿ ಪುರಾಕೃತವಾರವಶವೆಂದ (ತೊರರಾ. ೫-೭-೨೯).
[ಒಳಗು + ಪಡು$_1$]

ಒಳಗುಮಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ವಶಕ್ಕೆಕೊಡು; ಒಪ್ಪಿಸು: ಖಳನೃಪರ ಛತ್ರ ಚಾಮರಪತಾಕಾಳಿಯಂ ಕೆಲದವರ ಕೈಗೊಳಗುಮಾಡಿಸುತೆ (ಚಬವು. ೪೪-೪೫). [ಒಳಗುಮಾಡು + -ಇಸು$_3$]

ಒಳಗುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ತನ್ನ ಕಡೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಮನೋವೇಗದಿನೆಯ್ದಿ ಪ್ರಭಾಕರೀಪುರಮನದಂ ಕಾವ ಚಿತ್ರಸೇನಾದಿ ಸೇನಾನಾಯಕರುಮನೊಳಗುಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೭೦); ಚರಿತದಿಂ ನೋಡಿ ತನ್ನೊಳಗುಮಾಡಿಯೆಕೊಂಡು (ನಂಬಿರ. ೧-೨೦); ಗುಪ್ತದಲಿ ಕೃಷನನೊಳಗುಮಾಡುವ ಮುದದಿ ಬಂದನು ಕೌರವೇಂದ್ರನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧-೧೭); ಬಲು ದೈನ್ಯದಿಂದಲೊಳಗುಮಾಡಿ ಕಂತುಕೇಳಿಯನೊಲಿದಿತ್ತು (ಕಂನವಿ. ೨-೧೦೬). ೨. ಒಳಗೊಳ್ಳು; ಆವರಿಸು: ಸಲೆ ಪೂತ ಚೂತಲತೆಯನೊಳಗುಮಾಡಿ ಬಳಸಿದ ಮಾಧವೀಲತೆಯ ಬಳ್ಳಿವಳ್ಳಿಯ ಬಳ್ಳಿಗಾವಣದ ಮುಂದೆ (ಆದಿಪು. ೧೧-೭೩ ವ); ಬಡವಾಗ್ನಿಯ[ನನುವಿಸಿದಂತಾನುಂ] ಬಱಸಿಡಿಲ ಕಿಡಿಗಳ ಬಳಗಮನೊಳಗುಮಾಡಿದಂತಾನುಂ ಗೊಂದಣಿಸಿ ಸಂದಣಿಸಿ ನಿಂದಣಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮೦ ವ); ಶಿಖಾಡಂಬರಮೆಯ್ದೆ ನೀಳ್ದೊಳಗುಮಾಡೆ ನಿಶಾಟರನುಂಡನಗ್ನಿ ಧುಮ್ಮೆಂಬ ಛಟಚ್ಛಟೆಂಬ . . . ರವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೮). ೩. ವಶವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಡು: ಎಲೆ ದೇವೆಂದ್ರ ನಿಮಗಾ ಮಂದಗಮನೆಯನೊಳಗುಮಾಡೆಂದೆನಗೆ ಪೇಳ್ದಿರಲಾ (ನಳಚ. ೩-೨೨). ೪. ಗುರಿಮಾಡು; ಈಡುಮಾಡು: ಸೊಕ್ಕಾನೆನಡೆವೆತ್ತ ಸೊಬಗಿಯರ್ ವಿಟರೆರ್ದೆ ಬಿಕ್ಕನೆ ಬಿರಿಯುವಂದದಲಿ ಅಕ್ಕಱಿಂದಾಲೋಕನಗೆಯ್ದು ಮದನನ ಮೊಕ್ಕಳಕೊಳಗುಮಾಡಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೪-೧೬). ೫. ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ತಂದುಕೊಳ್ಳು: ಇಷ್ಟು ಅನರ್ಥವನ್ನೂ ಈತನು ಒಳಗುಮಾಡಿಕೊಂಡಂತೆಯೇ (ರಾಜಸೂ. ೯೩). [ಒಳಗು + ಮಾಡು$_1$]

ಒಳಗುವರಿ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ನುಗ್ಗು: ಎಲೆ ದುರಾತ್ಮ ದ್ಯೂತಕೇಳೀಕಲಹಲಂಪಟ ನಿಲ್ಲುನಿಲ್ಲೆನುತೊಳಗುವರಿದಪ್ಪಳಿಸಿದನು ದುರ್ಯೋಧನನ ರಥವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೭೩). [ಒಳಗು + ಪರಿ$_2$]

ಒಳಗುವೇಳು (ಕ್ರಿ). ಅಂತರಂಗವನ್ನು ತಿಳಿಸು; ಗುಟ್ಟಿನ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳು: ಒಳಗುವೇಳುವುದೊಡನಾಡುವುದೊಲಿದೊಲ್ಮೆಗೆಳಸುವುದೇಕವೆನಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೩-೪೨).
[ಒಳಗು + ಪೇಳು (< ಪೇೞ್)]

ಒಳಗೃಹ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಒಳಮನೆ: ಕಡುಚೆಲ್ವರವರ ನೀವೊಮ್ಮೆ ನಡೆನೋಡಿದರೆ ಬಿಡಲಱಿಯಿರೆಂದನು ನಾಣ್ಚಿಸಿಡಿದೊಳಗೃಹ ಹೊಕ್ಕರವರು (ಭರಚ. ೪೩-೩೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಗೃಹ]

ಒಳಗೆ (ಅ). ೧. ಒಳಗಡೆ: ಒಳಗೆ ಬೆಳಗು, ಹೊಱಗೆ ಕತ್ತಲೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೫೯ ಉದಾ); ಅತ್ತಿಯ ಪಣ್ಗಳಂತೊಳಗಶುದ್ಧನುಂ ವಟಫಲದಂತೆ ಹೊಱಗೆ ಸೇವ್ಯನುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೬೨). ೨. ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ: ಒಳಗೆ ಶೋಧಿಸಿ ಹೊಱಗೆ ಶುದ್ಧವಿಸಿ (ಮಹಾದೇ. ೮-೧); ಸಲೆ ವಾಗ್ದೇವಿಯೆನ್ನೊಳಗಿರು ತಾಯೆ (ಮೋಹತ. ೧-೧೧). ೩. ಮುಂಚೆ; ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ: ಕೆಲವು ದಿವಸದಿಂದೊಳಗೆ ವ್ಯಾಕರಣಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಛಂದಮಲಂಕಾರ . . . ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಕಲ್ಪಿಸಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪-೮); ಶಿರವನರಿವೆನು ನಾಳೆ ಬೈಗಿಂದೊಳಗೆ ಸೈಂಧವನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೩೬); ನಾಳೆಯೊಳಗೆ ಹಣ ಮುಟ್ಟಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಒಳಗೊಳಗೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಒಳಗೊಳಗೆ ಮುಳಿದು (ತಿರುರ. ದೇ. ೭-೭); ಆಗಳಾಗಳ್ ಕಂಡ ಬಿನದಮನೊಳಗೊಳಗೆ ತಮ್ಮ ಬಳಗಕ್ಕೆ ತಿಳಿಪಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೨-೧೫). ಒಳಗಿಕ್ಕು = ಮುಚ್ಚಿಡು; ಮರೆಮಾಡು: ಸುಲಿಪಲ್ಲ ಪುರ್ವಿನ ಕುಚಂಗಳ ಭಂಗಿಯನುರ್ವಿಗೆಲ್ಲಮಂ ತಳೆದೊಳಗಿಕ್ಕಿ ತೋಱುವವೊಲಂದೆಸೆದತ್ತು ವಿಳಾಸಿನೀಜನಂ (ವರ್ಧಪು. ೫-೪೦); ಮಕ್ಕಳವಗುಣ ತಾಯಿಗಳವೊಳಗಿಕ್ಕಿ ಪಾಲೆಱೆವಂತೆ (ಬಜ್ಜಪು. ೬೯-೨೫). ಒಳಗುಗಿ=ಒಳಗೇ ಭಯಪಡು, —ಅಳುಕು: ಮಳಯಸಮೀರಣಂಗೆ ಶಶಿಯಂ ಮಱೆದೀಕ್ಷಿಸಲಟ್ಟುವಂಗಜಂಗೊಳಗುಗಿದಳ್ (ನಳಚಂ. ೧೯೮). ಒಳಗುರಿ = ಒಳಗೇ ಉರಿ, —ಸುಡು; ಒಳಗೇ ನೊಂದುಕೊಳ್ಳು: ಒಳಗುರಿವ ಹಸಿಮರನ ತುದಿಯಲಿ ಜಲವೊಗುವವೊಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೮); ನಿನ್ನವೀ ಕೇಡುಗಳ್ಗೊಳಗುರಿದು ಮಱುಗದಾತನ್ ಕಲ್ಲ ಮಾಟಿಕ್ಕೆಯೋನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೪-೨೮೬). [ಒಳಗು + -ಎ$_0$]

ಒಳಗೆರೆ 'ಒಳಗೆಱೆ' ನೋ.

ಒಳಗೆಲಸ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಳಗೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ: ಅವರು ಒಳಗೆಲಸಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬ ಆಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೆಲಸ]

ಒಳಗೆಸರು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೆಸರು; ಅಂತರಂಗದ ಕಶ್ಮಲ: "ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆಯೆಂಬ ಒಳಗೆಸರನ್ನೆಲ್ಲ ತೊಳೆದು ನಿರ್ಮಲಾಂತರಂಗನಾದ ಭರತನು ತನ್ನ ಅಯೋಧ್ಯಾನಗರಕ್ಕೆ ಅಭಿಮುಖನಾದನು" (ಕನ್ನ ಇ. ೬೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೆಸರು (< ಕೆಸಱ್)]

ಒಳಗೆಱೆ, ಒಳಗೆರೆ (ನಾ). ಕೆರೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಕೆರೆಯ ಒಡಲು: ಬೆಳ್ಗಲ್ಲಿಗೆಱೆಯಾ ಒಳಗೆಱೆಯಾ ಪಳ್ಳದಾ ಕೂಡಲ್ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೮೫–೬೨ ; 776) ; ಮೂದಗೆಱೆ ಎ ಬೊಜ್ಜಗೆಱೆಯ ಒಳಗೆಱೆ ಎ ಕೂಡಿತ್ತು ಸೀಮೆ (ಎಕ. IV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೬೦–೨೫ ; ಸು 800) ; [ಒ]ಳಗೆಱೆಯ ಕೀಳ್ಕೆಱೆಯ ಕಳನಿ (ಸೌ ಇ ಇ. IX–i, ೨೪–೪೨ ; 936) ; ತಳುವದೆ ತುರುಗೆಱೆಗರೆಗಾವುದದೆ ಕೆಱೆಯೊಳಗೆಱೆಯಲಿ ಬೀಡಬಿಟ್ಟ (ಕಂನವಿ. ೧೯–೧೮). **ಒಳಗೆರೆ**: ಅಕ್ಕತಂಗೆಯ ಕಟ್ಟೆಯ ಒಳಗೆರೆಯೊಳಗಣ ಗುಡ್ಡದ ಪಡುವಣ ಕೋಡುಗಲ್ಲೇ ಗಡಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೧–೩೭; 1431) ; ಕೊರಲಹಳ್ಳಿಯ ಗಡಿಯ ಹೊಸಕಟ್ಟೆ ಒಳಗೆರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೬–೨೪೭ ; 1524). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೆಱೆ]

ಒಳಗೈ$_1$ 'ಒಳಕೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಒಳಗೈ$_2$ (ನಾ). "ಗುಪ್ತಚಾರ; ಪರರ ಗುಟ್ಟು ತಿಳಿಯುವವ" (ಸಿರಿಕೋ. ೮೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$)]

ಒಳಗೊಂಬು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೊಂಬೆ: ಮರದಿಂ ಮರಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಪಾಯ್ದೊಳಗೊಂಬನಲ್ಲಾಡಿ ತೞಿಗಿ ತೊನೆದಳ್ಳಿಱಿದು (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೨೮ ವ).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೊಂಬು$_2$]

ಒಳಗೊಳ್ 'ಒಳಕೊಳ್' ನೋ.

ಒಳಗೋಟೆ 'ಒಳಕೋಂಟೆ' ನೋ.

ಒಳಗೋಣೆ 'ಒಳಕೋಣೆ' ನೋ.

ಒಳಚಂದ (ನಾ). ಒಳಗೇ ಇರುವ ಚೆಲುವು; ಹೊರಗೆ ಕಾಣದ ಚಂದ; ಅಂತರಂಗ ಶೋಭೆ: ಆಗಿನ ಕಾಲದ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ತುಂಬಾ ಒಳಚಂದದವರು (ಮೊಮುಗು. ೧೯). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಚಂದ$_1$]

ಒಳಚರಂಡಿ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಳಗೇ ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಚರಂಡಿ: ಈ ಮನೆಗೆ ಸ್ವಲ್ಪದೂರದಲ್ಲಿ . . . ಒಳಚರಂಡಿಗಳ ಮಾರ್ಗವಿದೆ (ಗೋಪುರ. ೧೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಚರಂಡಿ]

ಒಳಚಾಚು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಸೇರಿಸು; ಒಳಕ್ಕೆ ನೂಕು: ಹರದ ಜಡೆಗಳ ಜಗುಳದವೊಲೊಳಚಾಚಿ ಚಾಪವ ತೆಗೆದುಕೊಳುತೆಲೆವನೆಯ ಹೊಱವಂಟನು ರಘುಪ್ರಭವ (ತೊರರಾ. ೩–೬–೫). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಚಾಚು$_1$]

ಒಳಚಾವಡಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಹಜಾರ: ಹೊಱಸಭೆಯಿಂದೊಳಚಾವಡಿಗೆಯ್ದಿ ಚೆಲ್ವೆಱಕದೊಳೋಲಗವಾದ (ಭರಚ. ೩೭–೬೪).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಚಾವಡಿ]

ಒಳಚಿತ್ತ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನ ಒಳಭಾಗ; ಹೃದಯದ ಅಂತರ್ಯ: ಒಳಚಿತ್ತವರಳುತಿರೆ ಕಾಯುತಿದ್ದೆ ನಿಶ್ಚಿಂತ ಚಿಂತೆಯಂತೆ (ಹೃದಸ. ೪–೪).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಚಿತ್ತ$_2$]

ಒಳಚುಚ್ಚು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಇರಿತ; ಮರ್ಮಘಾತ: ಮಚ್ಚರಂಗಳು ಕುಚ್ಚಿತಂಗಳು ಮುಚ್ಚುಮಱೆಗಳ ಕೆಚ್ಚುಗಳು ವೊಳಚುಚ್ಚುಗಳು (ಬಸವು. ೪೦–೬೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಚುಚ್ಚು$_3$ (< ಚುರ್ಚು$_3$)]

ಒಳಚೌಕಿಗೆ (ನಾ).=ಒಳಚಾವಡಿ: ಕಾಲ್ಗೆ ನೀರಂ ನೀಡಿ ಮತ್ತಂ ಕೈವಿಡಿದೊಳಚೌಕಿಗೆಗುಯ್ದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪–೯). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಚೌಕಿಗೆ]

ಒಳಜಗಳ (ನಾ). ತಮ್ಮ ತಮ್ಮಲ್ಲಿಯ ಜಗಳ; ಅಂತಃಕಲಹ: ಪೊಱ ಅಡಿ ; ಒಳಜಗಳಂ, ಒಳಅಟ್ಟಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೪೪ ಉದಾ); ಅಲಗಿನಂಬಿನ ಹಕ್ಕೆ ನಮಗಾಯ್ತೊಳಜಗಳ ಸಾಕಿನ್ನು ಸೋದರರೊಳಗೆ ಸಂಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಬದುಕುವದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦–೩೦). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಜಗಳ]

ಒಳಜಗುಲಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕಟ್ಟೆ, —ವೇದಿಕೆ: ಈರ ಊಟ ತೀರಿಸಿ ಮಕ್ಕಳು ಮರಿಗಳನ್ನೊಳಜಗುಲಿಯಲ್ಲಿ ಒರಗಿಸಿದ (ಮುಂಗಾಮು. ೭೨).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಜಗುಲಿ]

ಒಳಜ್ವರ (ನಾ). ೧. ಹೊರಗೆ ತೋರದಿರುವ ಜ್ವರ. ೨. ಅಸ್ಥಿಗತ ಜ್ವರ: ಗುಳಿಗೆಗಳಂ ಮಾಡಿ . . . ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಬಹುಕಾಲದಿಂದುಂಟಾದ ಕೆಮ್ಮು, ಒಳಜ್ವರ ಸಹ ಗುಣಮಹುದು (ಸಕವೈ. ೨೨೬).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಜ್ವರ]

ಒಳಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಅಟ್ಟೆ; ಜೋಡು, ಮೋಜು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿಸಿರುವ ಚರ್ಮದ ಒಳಪದರ (ಕ).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಟ್ಟೆ$_2$]

ಒಳಡೊಂಕುಕಾಲ್ (ನಾ). ಒಳಕ್ಕೆ ಬಗ್ಗಿದ ಕಾಲು; ತೊಟ್ಟಿಲುಗಾಲು; ಬಂಕಣಗಾಲು: ಒಱತ ಬಾಯ್ಗಳ ಗಂಟುಗೈಗಳ ಬಱತೆದೆಗಳೊಳಡೊಂಕುಕಾಲ್ಗಳ ಕಿಱುಕುಲರು ಬಂದರು ನೆರದು ಕಾಗೆಯ ಹಳವಿಗೆಯೊಲು (ಬಸವು. ೫೮–೪೯).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಡೊಂಕು + ಕಾಲ್$_1$]

ಒಳತಂತ್ರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಗುಟ್ಟು, —ರಹಸ್ಯ: ಕರ್ಮಾ ಅಕರ್ಮದ ತಂತ್ರ ಫಲ ವಿಫಲತೆಯೊಳತಂತ್ರ ಈಶ್ವರೀಯಂತ್ರ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೪–೬).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ತಂತ್ರ]

ಒಳತಾಗು (ಕ್ರಿ). ಒಳಕ್ಕೆ ತಾಗು, —ಸೇರು: ಗೇರಮರನ ಕಟ್ಟೆ ಬೀಸುವೊಳತಾಗಿ ಗಡಿಯಂಕನ ಹಳ್ಳೀ ಮೇರೆಯ ಸುಂಕದವರ ಕಟ್ಟೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೫–೧೦೦ ; 1527). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ತಾಗು$_1$]

ಒಳತಿರುಗು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೇ ಸುತ್ತು, —ತಿರುಗು: ತಿಱ್ರನೊಳತಿರುಗುಮೇ ಗುಡ್ಡೆಯೊಳ್ ಬಲ್ ಬಟಿಲ್ದ ಕಣ್ಣುಂ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪೬–೧೦೧೦).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ತಿರುಗು$_1$]

ಒಳತೆಗೆ 'ಒಳದೆಗೆ' ನೋ.

ಒಳತೆರಿಗೆ (ನಾ). ಸರಕುಗಳ ಮೇಲೆ ಒಳನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ಆಮದು ಮಾಡಿದ ಅಥವಾ ದೇಶೀಯ ಸರಕುಗಳ ಮೇಲೆ ಒಳತೆರಿಗೆಗಳನ್ನು (Internal taxes) ವಿಧಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ (ಅಂತಸಂ. ೧೬೮). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ತೆರಿಗೆ (< ತೆಱಿಗೆ)]

ಒಳತೋಟಿ, ಒಳದೋಟಿ (ನಾ). ೧. ತಮ್ಮ ತಮ್ಮಲ್ಲಿಯ ಜಗಳ; ಒಳಜಗಳ; ಅಂತಃಕಲಹ: ಹೊಳಲು ತಲೆಕೆಳಕಾಯ್ತು ಹುಯ್ಯಲು ತಳಿತುದೊಳತೋಟಿಯಲಿ ಕೆತ್ತವು ನಿಳಯ ನಿಳಯ ಕವಾಟವುದ್ರೇಕಿಗಳ ಮಯವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೭–೬); ಒಳತೋಟಿಯೊಡರಿಪ ಗಂಡಪೆಂಡಿರ ಮನೆನೆಳಲ ಸೇರರು ನೀತಿವಿದರು (ಹದಿಬ. ೬–೬) ; ಒಂದು ರಾಜಮನೆತನದ ಗೃಹಕೃತ್ಯದ ಒಳತೋಟಿಯಿಂದ ಕಥೆ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೮೮). ೨. ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಭಿನ್ನಭಾವಗಳ ತುಮುಲ; ಮನಸ್ಸಿನ ಹೊಯ್ದಾಟ: ಕಳಕಳದಲೊಳತೋಟಿ ಮಸಗಿತು ಹರುಷ ಲಜ್ಜೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫–೩೩) ; ಈ ಒಳತೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಅವನ ಶ್ರದ್ಧೆಗಳು ಕಳಚಿಬಿದ್ದಿರಲಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೨೫೮). **ಒಳದೋಟಿ**: ೨. ತಂದೆ ಶಂತನು ಒಳದೋಟಿಯಲ್ಲಿ ತೊಳಲಾಡುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಅರಿತು ಧೀರತ್ಯಾಗಿಯಾದ ಭೀಷ್ಮನು . . . ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದನಂತೆ (ತವನಿ. ೬೮). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ತೋಟಿ$_1$]

ಒಳದನಿ (ನಾ). ೧. ಅಂತರಂಗದ ಮಾತು; ಹೃದಯದ ವಾಣಿ: 'ಅದು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ' ಎಂದು ಒಳದನಿ ಹೇಳಿತು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೧೦); ಬಡವರ ಬಗ್ಗರ ತುತ್ತಿನ ಚೀಲದ ಒಳಗಿನ ಒಳಗಿನ ಒಳದನಿಯೊಂದು! (ಗರಿ. ೬೧–೧೬); ನಾನು ಇನ್ನೂ ತಾಯಿಯಾಗಲಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ ಎಂದು ಒಳದನಿ ಮಿಡುಕುತ್ತಿತ್ತು (ತೇವೋಡ. ೪೨). ೨. ಕೆಳ ದನಿ; ತಗ್ಗಿದ ದನಿ: ಅವನು ಒಳದನಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ದನಿ$_2$]

ಒಳದವಡೆ (ನಾ). ದವಡೆಯ ಒಳಭಾಗ: "ತಾಲು, ಕಾಕುದಂ – ೨ ದವಡೆಗಳು, ಒಳದವಡೆ, ಹೊರದವಡೆ, ಕೆಳದವಡೆ, ಮೇಲುದವಡೆ, ದಾಡೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೦). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ದವಡೆ]

ಒಳದಸವಂದ (ನಾ). ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾಲು; ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?): ಆ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಹುಟಿದಂಥಾ ಗದೆಗೆ ವೊಳದಸವಂದವಾಗಿ ಹತಕೆ (ಸೌಇಎ. ೯೩೪, ಪುಂಗನೂರ್. ೧೫೬–೯; 1419).
[ಒಳ? + ದಸವಂದ]

ಒಳದಾರಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ದಾರಿ; ಹತ್ತಿರದ ದಾರಿ; ಸೀಳುದಾರಿ: ಉಡುವತ್ತುಮೊಟ್ಟೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಒಂದು ಒಳದಾರಿ ಇದೆ (ನವನೀ. ೬೬); ರೈಲಿನಗುಂಟ ಒಳದಾರಿಯಿಂದಲೇ ಹೋಗಬೇಕೆಂದಿದ್ದ ಆನಂದ (ಕಮನೆ. ೧೫೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ದಾರಿ$_1$]

ಒಳದಿಶೆ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ದಿಕ್ಕು, —ಭಾಗ: ಒಳಸರಿಯೆ ಹಿಂಭಾಗ ಮುಂಗಾಲೊಳದಿಶೆಯದಿಂಬಾಗೆ ಭರಿಕೈ ಬಲದುರದಲಿರೆ ವೊಲೆಯದಿರೆ ಕಿವಿಬಾಲ ಮಿಳ್ಳಿಸಿರೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧–೧೦). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ದಿಶೆ]

ಒಳದು 'ಉಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಒಳದೂಡು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ನೂಕು, —ದಬ್ಬು: ಒಬ್ಬ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಮುಂತಾದವರು ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಒಳದೂಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಹನ್ನೊಂದ. ೯೯). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ದೂಡು]

ಒಳದೆಗೆ, ಒಳತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಒಳಕ್ಕೆ ಸೇದು: ನೀವೆಲ್ಲಮುಸುವೋದಂತುಸುರನೊಳದೆಗೆದು ಮಿಸುಕದಿರ್ಪುದು (ಪಂಚತಂ. ೨೦೦–೮); ಮುಂಕೊಳಿಸಿ ಕವಿದರ ಕೋಡಕೈಯ ಲಿ ವೊಳದೆಗೆದು ಮೋಹಿದರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕದನವ ಕೋಡಕೈಯವರಳವಿಗೊಟ್ಟರೆ ನೋಡಿ] ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಂಡು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೬೫); ತುಟಿಯೊಳದೆಗೆದುದೇನು ನಿಮಿತ್ತ (ನಿಭಾಗ. ೪–೩–೩). **ಒಳತೆಗೆ**: ಆ ಬಲೆಯೊಳುತ್ಪನ್ನಮತಿ ತೊಡರ್ದು ತನ್ನ ಪೆಸರಂ ನೆನೆದುಸಿರನೊಳತೆಗೆದಸುವೋದಂತೆ ಮಿಸುಕದಿರ್ಪುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೯–೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ತೆಗೆ$_1$]

ಒಳದೇಶ (ನಾ). ದೇಶದ ಒಳಭಾಗ; ಒಳನಾಡು: ಬೊಂಬಾಯಿ (ಮುಂಬೈ) ಒಂದು ಸಣ್ಣ ದ್ವೀಪದ ಮೇಲಿದೆ. ಈ ದ್ವೀಪವೂ ಈಗ ಒಳ ದೇಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದೆ (ಭೂಗೋಳ. ೭೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ದೇಶ]

ಒಳದೊಂಡು (ನಾ). ದಂಟು ಅಥವಾ ನಾಳದೊಳಗಿನ ತಿರುಳು: ಒಳದೊಂಡಿನ ಪಾಲ್ಗಳುಮಂ ಪೀರ್ದಿಂಗೊರಲ್ಗಳಾದ ನೀರ್ವಕ್ಕಿಗಳ ... ಇಂಚರಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೨೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ದೊಂಡು]

ಒಳದೋಟಿ 'ಒಳತೋಟಿ' ನೋ.

ಒಳನ್ 'ಉಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಒಳನಂಟ (ನಾ). ಅಂತರಂಗದ ಬಂಧು; ಆತ್ಮೀಯ ಬಂಧು: ನೆಂಟಣಿಸಿ ದೆಸೆಗುಗಿವ ಕಿಡಿಗಳ ಕುಂಟಣಿಯ ಪವಮಾನನೆಂಬೊಳನಂಟ [ಪಾಠಾಂ. ನೆಂಬುದನಂಟ]ನಲಿ ನಯವಡೆದ ನಾಲಿಗೆಗಳ ಸಮಗ್ರತೆಯ... ದೆಸೆಯಲಿ ಬಂದುದೊಂದೇ ಪರಿಯಲಾವರಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೧೮–೪೧).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನಂಟ]

ಒಳನಡೆ (ನಾ). ಹೊರಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಂತೆ ಒಳಗೇ ಆಗುತ್ತಿರುವ ವ್ಯವಹಾರ; ಆಂತರಿಕವಾದ ಗತಿ: ಬದಲಾವಣೆಯ ಕಾಲವನ್ನು ಮೌಲ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಗುರುತಿಸಿ ಅದರ ಒಳನಡೆಯ ಮರ್ಮವನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದು (ವಂಶವೃ. ೨ ಹಿನ್ನುಡಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನಡೆ$_2$]

ಒಳನಾಡು (ನಾ). = ಒಳದೇಶ (ಕ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನಾಡು]

ಒಳನಾರು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ನಾರು; ಬೆಂಡೆ ಮೊದಲಾದ ಕಾಯಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ನಾರಿನಂತಹ ಎಳೆ: ತಿಳಿನೀರನರ್ಧ ಸಕ್ಕರೆಯಿಕ್ಕಿ ... ಹುಣಿಸೆಯಹಣ್ಣು ಸುಟ್ಟ ಹುಳಿಯಂ ಹಾಕಿ ಬೆಂಡೆಯೊಳ [ಪಾಠಾಂ. ಳೆ] ನಾರಿನಿಂದೆ ತಿಳಿಹಿ ಸೋದಿಸಿ ಪಾದರಿಯ ಹೂವಿನಿಂದೆ ನೆಱೆ ಪಳಗಿಸಿದ ಮಡಕೆಯೊಳಗೆಱೆದು (ಸೂಪಶಾ. ೨–೨೬).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನಾರು$_2$]

ಒಳನಿಟ್ಟು (ನಾ). ಒಳಪಕ್ಕ: ಅಲ್ಲಿ ಇರುವಂಥಾ ಠಾಣ್ಯದ ಮಂದಿಗೂ ರೈತರಿಗೂ ಸಹ ತೆಗೆದು ಒಳನಿಟ್ಟನಲ್ಲಿ ಮಡುಗಿದನುಮಾನದಿಂದ ದಿಷ್ಟಿ ತಟ್ಟದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇರುವುದು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೮).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನಿಟ್ಟು]

ಒಳನಿಳಯ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಒಳಮನೆ: ಹೊಳಕು ವಂತಸ್ತಾಪದಲಿ ಮೂಗಳಿದ ರಕ್ಕಸಿ ಸಹಿತ ತನ್ನೊಳನಿಳಯವನು ಹೊಕ್ಕನುಜೆಯನು ಬೆಸಗೊಂಡನಸುರೇಂದ್ರ (ತೊರರಾ. ೩–೭–೧೫).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನಿಳಯ (= ನಿಲಯ)]

ಒಳನುಡಿ (ನಾ). ಅಂತರಂಗದ ವಾಣಿ: ನಿಮ್ಮ ನೀತಿ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಯಾವ ಕಡೆಗೆ ಒಯ್ಯುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ನೀವು ಮನಗಾಣುವಿರೆಂದು ನನ್ನ ಒಳನುಡಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ (ಮರಳಿ. ೧೬೬).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನುಡಿ$_2$]

ಒಳನೂಕು (ಕ್ರಿ). = ಒಳದೂಡು: ಹೊರಗೆ ಹೋದರೆ ಕತ್ತು ಹಿಡಿದು ಒಳನೂಕುವುದು ಗಾಳಿ (ನೆಲಮು. ೧೬).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನೂಕು$_1$ (< ನೂಂಕು$_1$)]

ಒಳನೆಪ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕಾರಣ; ಆಂತರಿಕ ಕಾರಣ: ಅಡಿಗೆಯವಳನ್ನಿಡುವುದಕ್ಕೆ ... ಗೋವರ್ಧನನ ಒಳನೆಪ ಇನ್ನೊಂದು – ಹೈಮವತಿಯ ಅಡಿಗೆಯ ದಾವತಿಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದು (ಎರಸ. ೧೧೧).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನೆಪ]

ಒಳನೆರೆ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ತುಂಬು: ಜೀವ ಜಡರೂಪ ಪ್ರಪಂಚವನದಾವುದೋ ಆವರಿಸಿಕೊಂಡುಮೊಳನೆರೆದುಮಿಹುದಂತೆ (ಮಂಕುಕ. ೧೨).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನೆರೆ$_1$ (< ನೆಱೆ$_1$)]

ಒಳನೋಟ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ನೋಟ; ಅಂತರ್ದೃಷ್ಟಿ: ಈ ಕವನದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದ ಒಳನೋಟವು ಲಭಿಸುವುದು (ಪರಪ. ೯೪); ಆಸಕ್ತಿ ಬೆಳೆಯುವಂತೆ, ಒಳನೋಟ ಬಲಿಯುವಂತೆ ಹಿರಿಯಣ್ಣನವರು ಬೋಧಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ನಂಟರು. ೬೪).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನೋಟ]

ಒಳಪಂಗಡ (ನಾ). ಒಂದು ವರ್ಗದಲ್ಲಿಯ ಉಪವರ್ಗ, —ಉಪಭೇದ: ನಾಮಪದಗಳ ವಿಷಯವನ್ನು ... ಇವುಗಳ ಒಳಪಂಗಡಗಳೆಷ್ಟು ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಮಾಡೋಣ (ಮಧ್ಯಮ. ೨೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಂಗಡ]

ಒಳಪಟ್ಟು (ನಾ). ಹಿಡಿತ; ವಶ: ಭಾರತವು ಈ ಉಭಯವ್ಯೂಹಗಳ ಒಳಪಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕದೆ ... ಮಧ್ಯಸ್ಥವಾದ ಅರ್ಥನೀತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಆಶಿಸುತ್ತಿದೆ (ಭಾರದ. ૩૬૩).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಟ್ಟು$_1$]

ಒಳಪಡಿ (ನಾ). ತಕ್ಕಡಿಯ ಎರಡೂ ಪರಡಿ ಸಮತೂಕವಾಗಲು ಕಟ್ಟುವ ಕಾಣಿ (ಕಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಡಿ]

ಒಳಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಶಪಡಿಸು ; ಅಂಕೆಗೊಳಿಸು; ಅಧೀನಗೊಳಿಸು: ಸುರನಪ್ಪೊನಾವನುಂ ಅವಗಂ ಒತ್ತಂಬದಿಂದೊಳಪಡಿಸದಿರ್ಕೆನ್ನನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪೭–೧೦೩೫); ಕೆಲವನ್ನು ನೆರೆಯ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳ ಆಡಳಿತಾಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಿದರು (ರಾಜವ. ೫೦). ೨. ತಪ್ಪುದಾರಿಗೆ ಎಳೆ; ಕೆಡಿಸು (ಕಿ). [ಒಳಪಡು + –ಇಸು$_3$]

ಒಳಪಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಧೀನವಾಗು; ಅಂಕೆಯೊಳಗಿರು; ಕಟ್ಟುಬೀಳು: ಅವರೆಲ್ಲ ಒಂದೇ ಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟವರು (ಜಗದಾ. ೨೦೧). ೨. ಸೋಲು ; ಶರಣಾಗು (ಕಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಡು$_1$]

ಒಳಪದರು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಪೊರೆ ಅಥವಾ ಮಡಿಕೆ: ತನ್ನ ಚಿಂತೆಗಳ ಒಳಪದರುಗಳನ್ನು ಹಿಂಜುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದಾದಳು (ಮೂರುದಾ. ೫೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪದರು$_2$]

ಒಳಪಹರಿ (ನಾ). ಪಾಳೆಯದ ಒಳಗಡೆ ಇರುವ ಕಾವಲು: ಪೊತ್ತಿಸಿದ ಪಂಜುಗಳನೇಕದಿಂದೊಳಪಹರಿಗಳ್ ಮೆಱೆದುವು (ಚಿಬಪು. ೪೮–೩೩). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಹರಿ (< ಪಹರೆ)]

ಒಳಪಾವಡೆ 'ಒಳಪಾವುಡೆ' ನೋ.

ಒಳಪಾವುಡೆ, ಒಳಪಾವಡೆ (ನಾ). ಹೆಂಗಸರು ಲಂಗದ ಒಳಗಡೆ ತೊಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಲಂಗ ; ಒಳಲಂಗ: ಅವರ ಮೈಮೇಲೆ ಒರಟೊರಟಾದ ಒಳಪಾವುಡೆ ವಿನಾ ಬೇರೆ ಬಟ್ಟೆಯಿರಲಿಲ್ಲ (ಪುನರು. ೨೭೮). **ಒಳಪಾವಡೆ**: (Petticoat. ಇಂಕನಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಾವುಡೆ]

ಒಳಪಿಡಿ (ನಾ). ಪುಸ್ತಕದ ಪ್ರಕರಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆ; ಪರಿವಿಡಿ: ಪೀಠಿಕಾಭಾಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಭಾಗಗಳಾವುವೆಂದರೆ . . . ಪ್ರವೇಶಿಕೆ, ಒಳಪಿಡಿ, ಚಿತ್ರಪಟ್ಟ (ಮುದ್ರಕ. ೪೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಿಡಿ$_2$]

ಒಳಪುಗಿಸು 'ಒಳವುಗಿಸು' ನೋ.

ಒಳಪುಗು 'ಒಳವೊಗು' ನೋ.

ಒಳಪೊಗು 'ಒಳವೊಗು' ನೋ.

ಒಳಪೊಯ್, ಒಳಹುಯ್, ಒಳಹೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಗೊಳ್ಳು ; ಒಳಗೆ ಸೇರ್ಪಡೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು: ಅಪೂರ್ವಜಲಧರಕರ್ಬುರಾಭ್ರವಿಭ್ರಮಮನೊಳಪೊಯ್ದು ಕಟ್ಟಲೆಯ ಕಾರಾಗಾರದಂತೆ . . . ಪರ್ವಿದ ತಮಾಳಮಾಳಾಪರಂಪರೆಗಳುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೧೦೫ ವ). ೨. ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಮುರಿರಾಯ ತಂಗೆಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು ಚಚ್ಚರಮೊಳಪೊಯ್ದು ನೀಂ ನಿನಗೆ ಮಾಡುವುದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೪). ೩. ವಶವಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ವಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು: ಭೂಭಾರಮಂ ಕೂಡೆ ತನ್ನೊಳಪೊಯ್ದಾದಮೆ ರಕ್ಷಿಸಿರ್ದು ಸಿರಿಯಂ . . . ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರಂ ಜಳಜಾಕ್ಷಂಗೆ ಮಹಾರ್ಣವಕ್ಕೆ ಸಮನಾಗಿರ್ದಂ (ನೇಮಿಪು. ೧–೩೨). ೪. ಒಳಗೆ ಹಾಕಿಕೊ; ನುಂಗು: ತನಗೆ ಪತಿಯಪ್ಪ ಯತ್ನತೆಗನುನಯದಿಂದವನಿವನಿತೆಯಟ್ಟಿದ ರಕ್ಷಾಂಜನಗುಟಿಕೆಯನೊಳಪೊಯ್ದು ಪಳೆನೆ ಮಾಡಿದಳರಸಿ ಸುರಭಿ ಮೃತ್ಸೇವನೆಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೧೧). ೫. ಭೇದಿಸು; ಸೀಳು: ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನಿಜಂ ಶಶಿಕಾಂತಗ್ರಾವಮನೊಳಪೊಯ್ದು ಕಣ್ಗೆವಂದಿರೆ ಕಂಡಂ (ಅನಂಪು. ೧೦–೬೦). **ಒಳಹುಯ್**: ೬. "ಗರ್ಭೀಕರಿಸು; ನಾಟುವಂತೆ ಹೊಡೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಒಳಹೊಯ್**: ೭. (ಭೇದೋಪಾಯದಿಂದ) ಒಳಗೆಹಾಕು, —ಒಳಪಡಿಸು: ಮನ್ನೆಯನಾಯಕರ ಸುವಿಚಾರದಿಂದೊಳಹೊಯ್ದು ಕೊಂಡನುಪಾಯಕುಶಲದಲಿ (ಜೀವಂಚ. ೪–೪೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪೊಯ್$_1$]

ಒಳಪೊಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ವಶಪಡಿಸು (?): ಒಸಯಿಸಲಿಂಬುಕೆಯ್ಸಲೊಳಪೊಯ್ಸಲೊಡಂಬಡಿಸಲ್ ಪ್ರಮೋದಮಂ ಪೊಸಯಿಸಲಾಱಿಸಲ್ ನೆಱೆದುಮೊಲ್ಲದೆ ಚಿತ್ತಮುದಾತ್ತಚಿತ್ತೆಯಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೦೩). [ಒಳಪೊಯ್ + –ಸು$_1$]

ಒಳಪ್ರಚಾರ (ನಾ). ಒಳಗಿಂದೊಳಗೇ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡುವಿಕೆ; ಗುಪ್ತಪ್ರಚಾರ: ಇಷ್ಟೊಂದು ಒಳಪ್ರಚಾರ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರೂ (ಮುನಿಮಾ. ೧೧೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪ್ರಚಾರ]

ಒಳಪ್ರಾಂಗಣ (ನಾ). ಅಂಗಳದ ಒಳಭಾಗ; ಒಳಅಂಗಳ: ನಾವು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಒಳಪ್ರಾಂಗಣವನ್ನು ಹೊಕ್ಕೊಡನೆಯೆ (ಪಂಯಾತ್ರೆ. ೨೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪ್ರಾಂಗಣ]

ಒಳಪ್ರಾಕಾರ (ನಾ). = ಒಳಪ್ರಾಂಗಣ: ಹರಿಯುದರದೊಳಿಹ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಜಗಗಳ ಪರಿಪರಿಯತುಳ ವಿಸ್ತಾರ ಹೊಱಹೊಮ್ಮಿ ತೋರ್ಪೊಲು ಬಹುಬಗೆ ಪುತ್ತಳಿ ಮೆಱೆದುವೊಳಪ್ರಾಕಾರದಲಿ (ಕಂಸವಿ. ೭–೮೭). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪ್ರಾಕಾರ]

ಒಳಬಗೆ (ನಾ). ಒಳಮನಸ್ಸು ; ಹೃದಯ ; ಅಂತರಂಗ: ನನ್ನ ಒಳಬಗೆಯು ತುಟಿಯುತ್ತಾ ಇದೆ (ನಾಗಕಾ. ೩೫); ಘನ ಸ್ನೂಸನೊಳಬಗೆಯ ಉದ್ವೆಸಮನೆಂತುಂ ತಪ್ಪಿಸುತೆ ನುಗುಳಲ್ ದಾರಿಯೆನಗಾವುದಿನ್? (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪೭–೧೦೩೯). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಗೆ$_2$]

ಒಳಬಟ್ಟೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ದಾರಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದ ಮಾರ್ಗ: ಅರಿವಿಗು ಮರೆವಿಗು ಇರವೆ ಆಧಾರವು ಅದಾರ ಒಳಬಟ್ಟೆ ಮುಟ್ಟುವದು (ಮುಕ್ತಕಂ. ೩–೧೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಒಳಬಟ್ಟೆ$_2$ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ವಸ್ತ್ರ: ಬೆವರಿನಿಂದ ಒಳಬಟ್ಟೆ ನೆನೆದು ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಟ್ಟೆ$_2$]

ಒಳಬದಿ (ನಾ). ಒಳಮಗ್ಗುಲು; ಒಳಗಿನ ಪಕ್ಕ: ಭಗೀರಥಯತ್ನ ಮಾಡಿ ಒಂದು ಕೋಣೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದರು. ಅದು ಒಂದಿನಿತು ಒಳಬದಿಗಾದರೂ ತೀರ ಆಯಾಸವಿಲ್ಲ ತಾನೇ? (ಚಿಂದುಟಿ. ೫೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬದಿ$_2$]

ಒಳಬಳೆ (ನಾ). (ಗಾಡಿಯ ಚಕ್ರದ) ಒಳಸುತ್ತಿನ ಬಳೆ: ಗಾಡಿಯ ಒಳಬಳೆ ಸವೆದಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಳೆ$_3$]

ಒಳಬಾಗಿಲು 'ಒಳವಾಗಿಲ್' ನೋ.

ಒಳಬಾಗು (ನಾ). ಒಳಗಡೆಗೆ ಓಲಿರುವುದು, —ಬಾಗಿರುವುದು: ಈ ದೇವಾಲಯಗಳ ಶಿಖರವು ಒಳಬಾಗುಳ್ಳ (Curvilinear) ಆಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ (ಭಾರದ. ೪೯೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಾಗು$_3$]

ಒಳಬಾಳು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಬದುಕು; ಅಂತರಂಗದ ಜೀವನ: ಬಾಳಸೆಲೆಯ ನುಡಿಬೇಕು, ಬಣ್ಣದೊಳಬಾಳ ಆಳಬೇಕು (ಅರಳು. ೩೯–೧೮). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಾಳು$_3$ (< ಬಾೞ್$_3$)]

ಒಳಬೀೞ್ 'ಒಳವೀೞ್' ನೋ.

ಒಳಬೀಳು 'ಒಳವೀೞ್' ನೋ.

ಒಳಬು 'ಒಳಬೆ' ನೋ.

ಒಳಬೆ, ಒಳಬು (ನಾ). (ಕರಾ) ಬೆಟ್ಟದ ಕೆಳಗಿರುವ ಜೌಗು ಭೂಮಿ; ತೇವವುಳ್ಳ ಬಯಲುನೆಲ: ಬೆಟ್ಟದ ಒಳಬೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸುವಂಥ ಹಂಬಲ ನನಗೆ (ಬೆಟ್ಟಜೀ. ೫೭). **ಒಳಬು**: ಅದು ತಿರುಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ಮೂಲೆಯ ಭಾಗ ಒಂದು ಹಿರಿದಾದ ಒಳಬು (ಕುಡಿಕೂ. ೩೧೪). [← ತುಳು. ಒಲ್ಬೆ, ಒಲ್ಬೆ = ಮೂಲೆ]

ಒಳಬೆಳಕು 'ಒಳಬೆಳಗು' ನೋ.

ಒಳಬೆಳಗು, ಒಳಬೆಳಕು (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಬೆಳಕು; ಅಂತರ್ಜ್ಯೋತಿ. ೨. (ಅಲಂ) ಅಂತರಂಗದ ಅರಿವು; ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ: ಉಪವಾಸ ನಿಯಮದಲಿ ಜಗವ ಜಯಿಸುವರುಂಟು ಒಳಬೆಳಗ ಕಾಣ್ಬರುಂಟು (ಕವಿಸೋ. ೧೭–೮). **ಒಳಬೆಳಕು** : ೨. ದ್ರೋಣನ, ರಾಮನ ಕಲ್ಕೆಯೊಳಾದನ್ ಒಳಬೆಳಕಿಲ್ಲದ ಕಣ್ ಕುರುಡಾದನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೭–೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬೆಳಗು$_2$]

ಒಳಬೇಟ (ನಾ). ಅಂತರಂಗದ ಪ್ರಣಯ: ಕೋಟಲೆಗಳೀಯೆರೆಡ ಜವಜಕೊಳ[ಪಾಠಾಂ. ಜಕೊಳಗವ]ಬೇಟವನೆ ಬಲುವಿಡಿದು ಹೂಡಿದ ಘೋಟಕದ ಹೊಂದೇರಿನಲಿ ಹೊಜವಂಟನರಮನೆಯ (ತೊರಠಾ. ೩–೭–೨೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬೇಟ$_2$ (< ಬೇಂಟ)]

ಒಳಬೊಕ್ಕಸ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೋಶ, —ಖಜಾನೆ: ಒಳಬೊಕ್ಕಸ ಪೂರ್ಣಭಂಡಾರದ ಪೊನ್ನನಿಳಯಗಳಕಿಸೊಬಗಿನಲಿ ತೊಳಗಿದುವರಸನ ಸೌಭಾಗ್ಯದ ಬಲುಬೆಳಸನದೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂಸವಿ. ೭–೪೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬೊಕ್ಕಸ]

ಒಳಬೊಳ್ಳೆ (ನಾ). ಒಳಗೆ ತಿರುಳಿಲ್ಲದುದು; ಜೊಳ್ಳಾದುದು: ನಿಮ್ಮ ನಿಜವನಜಿಯದ ಶರಣರು ಹೊಜಹಂಚು ಒಳಬೊಳ್ಳೆ (ಸಮಾವ. ೭೬); ಇದಜ ವಿಶೇಷಮೇನಿದಜ ದೊಡ್ಡಿತದೇನೊಳಬೊಳ್ಳೆಯಾದ ವೇಷದ ಬಲುಹೇನಿದಕ್ಕೆ ಹೊಜಹಂಚಿಯಲೇನಹುದು (ಶತಕ. ೧೬೬–೩೫). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬೊಳ್ಳೆ]

ಒಳಬೊಳ್ಳೆತನ (ನಾ). ಒಳಗೆ ತಿರುಳಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಟೊಳ್ಳಾಗಿರುವುದು: ಎನ್ನ ಭಕ್ತನೆಂದೆಂಬರು ಎನ್ನ ಹೊಜಹಂಚಿ ಒಳಬೊಳ್ಳೆತನವನಜಿಯರಾಗಿ (ಬಸವ. ೩೦೫). [ಒಳಬೊಳ್ಳೆ + –ತನ]

ಒಳಭಾಂಡಾರ (ನಾ). = ಒಳಬೊಕ್ಕಸ: ಅರಮನೆಯ ನೆಲವಾಳಿಗೆ ರಾಯಸೊಮ್ಮಿನ ಒಳಭಾಂಡಾರ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೦–೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಭಾಂಡಾರ]

ಒಳಭಾಗ (ನಾ). ಒಳಗಡೆಯ ಅಂಶ, —ಸ್ಥಳ: ಧಾನ್ಯದ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ . . . ಜೀವಾಣುಗಳು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಷ್ಟವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಅಡುಸಾ. ೭೪); ಭೂಮಿಯ ಒಳಭಾಗ ಇನ್ನೂ ಆರಿದ ಮೇಲೆ ಅದರ ಗಾತ್ರ ಕಡಿಮೆಯಾಯಿತು (ಭೂಹುಟ್ಟು. ೯೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಭಾಗ]

ಒಳಮಗ್ಗಲು (ನಾ). ಒಳಪಕ್ಕ; ಒಳಮೈ (ಕ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮಗ್ಗಲು (< ಮಗ್ಗುಲ್)]

ಒಳಮಟ್ಟೆ, ಒಳಮಟ್ಟು (ನಾ). ನಡುವಿನ ಅಂತರ, —ಅವಕಾಶ (ಕ). **ಒಳಮಟ್ಟು** : (ಕ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮಟ್ಟೆ$_1$]

ಒಳಮಟ್ಟು 'ಒಳಮಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಒಳಮನೆ 'ಒಳ್ಮನೆ' ನೋ.

ಒಳಮಬ್ಬು (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಕತ್ತಲೆ. ೨. (ಅಲಂ) ಅಜ್ಞಾನ: ಭಾವಿತಾತ್ಮನ ನುಡಿಗೇಳಿದಷ್ಟಕೆ ಚಿತ್ತದೋವರಿಯೊಳಮಬ್ಬು ಹೋಯ್ತು ದೀವಿಗೆ ಹೊತ್ತಿಸಿದಂತಾತ್ಮರೂಪು ಪ್ರಭಾವಿಸುತಿದ್ದುದಾ ಯತಿಗೆ (ಭರಚ. ೫೪–೫೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮಬ್ಬು (< ಮರ್ವು)]

ಒಳಮರುಮ 'ಒಳಮರ್ಮ' ನೋ.

ಒಳಮರುಳ್ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಭ್ರಾಂತಿ; ಮನಸ್ಸಿನ ಭ್ರಮೆ. 'ಒಳಮರುಳ್ಗಟಿ' ಪರಾ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮರುಳ್]

ಒಳಮರುಳ್ಗಟಿ (ಕ್ರಿ). ಭ್ರಾಂತಿ ನಿವಾರಣೆಯಾಗು; ಭ್ರಮನಿರಸನವಾಗು: ಅವನೊಳಮರುಳ್ಗಟಿವಂತೊರೆದನೊಸೆದು ನಿಗಮದ ನೆಲೆಯಂ (ಚಿಕವಿ. ೧–೬೧). [ಒಳಮರುಳ್ + ಕಟಿ$_1$]

ಒಳಮರ್ಮ, ಒಳಮರುಮ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಗುಟ್ಟು, —ರಹಸ್ಯ: ಅಲ್ಲೊಬ್ಬ ಗೂಢಚಾರ ಭಿಕ್ಷುಕನ ವೇಷ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕೋಟೆಯ ಒಳಮರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ (ಚಿದೇವ. ೧೫೫). **ಒಳಮರುಮ** : ಸುಂದರತೆಯೆನಿಸುವುದೇಂ? ಜನಕೆ ಮೈಮರೆಯಿಪಾನಂದದೊಳಮರುಮಮೇಂ? (ಮಂಕುಕ. ೪೪೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮರ್ಮ$_2$]

ಒಳಮಾಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) ಒಳಗೆ ಬಿಜಯಮಾಡಿಸು: ದೇವರನ್ನು ಒಳಮಾಡಿ ಆಯಿತೆ? (ರೂಢಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮಾಡು$_1$]

ಒಳಮಾಡು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ (?): ಧರ್ಮಕೆ ಬಿಟ ಬಾಳಿನ ವಿವರ ಒಳಮಾಡಿನ ಒಳಗೆ ಮುಡಲು ಗೋಗಿಯ ಬಳಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೨೪–೧೦; 1401); ಒಳಮಾಡಿನ ಒಳಗೆ ನಾಯಿನಾರೆಯ ಧರ್ಮದ ಬಳಿನ ಕಂಟ್ಟದ ಮೇಲಣ ತೆಂಗಿನಮರ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೩–೨೫; 1485). [?]

ಒಳಮಾತು (ನಾ). ಗುಟ್ಟಿನ ಮಾತು; ರಹಸ್ಯವಾದ ಮಾತು (ಕ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮಾತು$_1$]

ಒಳಮಾರು 'ಒಳವಾಜು$_2$' ನೋ.

ಒಳಮಾಳಿಗೆ (ನಾ). ಮಾಳಿಗೆಯ ಒಳಗಿನ ಭಾಗ; ಛತ್ತು (ಕ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮಾಳಿಗೆ]

ಒಳಮುಖ (ನಾ). ೧. ಅಂತರ್ಮುಖ. 'ಒಳಮೊಗ' ಪರಾ. ೨. ಒಳಭಾಗ; ಒಳಮೈ: ಹಾಲು ಶರ್ಕರೆಯಂ ಕಾಸಿದ ಮಡಕೆಯಂ ಶುದ್ಧೋದಕದಿಂದ ಒಳಮುಖವಂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೊಳೆದು (ಸಕವೈ. ೩೯೩). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮುಖ]

ಒಳಮುಚ್ಚಕ 'ಒಳಮುಚ್ಚುಗ' ನೋ.

ಒಳಮುಚ್ಚಗ 'ಒಳಮುಚ್ಚುಗ' ನೋ.

ಒಳಮುಚ್ಚಿಗೆ (ನಾ). ಸೂರಿನ ಒಳಭಾಗದಿಂದ ಮುಚ್ಚುವ (ಗವಾಕ್ಷಿಯ) ಮುಚ್ಚಳ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮುಚ್ಚಿಗೆ]

ಒಳಮುಚ್ಚುಗ, ಒಳಮುಚ್ಚಕ, ಒಳಮುಚ್ಚಗ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಿದ ಕೂಡಲೆ ಒಳಕ್ಕೆ ಎಲೆಮುದುರಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಗಿಡ; ಒಳಮುನಿಗಿಡ; ಮುಟ್ಟಿದರೆಮುನಿ; ಲಾಜವಂತಿ; ಮುಟ್ಟಲಮುರುಕ (ಉಕ): ಆಕೆಯ ಮನ ಒಳಮುಚ್ಚುಗದ ಎಲೆಯಂತೆ (ಗಂಗಾಸಾ. ೪೮). **ಒಳಮುಚ್ಚಕ** : ಒಳಮುಚ್ಚಕದಂತಹ ಗಿಡಗಳಲ್ಲಿ (Mimosa pudica); ಸಸ್ಯದ ಒಂದು ಭಾಗಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಆಘಾತವಾದರೆ, ಅದರ ಪರಿಣಾಮ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳಿಗೆ ಕ್ಷಣಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಪಸರಿಸುತ್ತದೆ (ಸಸ್ಯಕ. ೧೦೩). **ಒಳಮುಚ್ಚಗ** : ಹೊರಮುಚ್ಚಗ ಒಳಮುಚ್ಚಗಗಳೆಂಬ ವನಸ್ಪತಿಗಳು ಕೈಹಚ್ಚಿದ ಕೂಡಲೆ ಎಲೆಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೨೭೫). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮುಚ್ಚುಗ]

ಒಳಮುನಿಗಿಡ (ನಾ). = ಒಳಮುಚ್ಚುಗ: ಹಂಸಪಾದಿಯ ಸಹಮೂಲ ಒಳಮುನಿಗಿಡದ ಸಹಮೂಲ ಇವು ಎರಡನ್ನೂ . . . ಪಾನವ ಮೂಜು ಹೊತ್ತು ಮಾಡಲು ಪ್ರಮೇಹ ಗುಣವಹುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೦೦). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮುನಿ$_1$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಒಳಮುಯ್ಪು (ನಾ). ಹೆಗಲಿನ ಒಳಭಾಗ; ಭುಜದ ತುದಿಯಿಂದ ಕತ್ತಿನವರೆಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶ: ಒಳಮುಯ್ಪಿನ ಮೇಲೆ ಬಿರ್ಚಿ ಸೋರ್ಮುಡಿ ಬೆದಜುತ್ತೆ ಕೆಯ್ಯೊಳದನಂಗನೆ ಸಾವಗಿಸಲ್ (ಕಾದಂಉ. ೧೩೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮುಯ್ಪು$_1$]

ಒಳಮೆಯ್, ಒಳಮೈ (ನಾ). ೧. ಒಳಪಕ್ಕ; ಒಳಬದಿ: ಯಿಾಕಲ್ಲ ಒಳಮೆಯಲೂ ಬರದ ಬ್ರಸ೭ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೧೪–೧೨; 1516).

೨. ಅಂತರಂಗ; ಗರ್ಭ: ರಸಮುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆಕೂಡಿದ ಕೃತಿವೆಸದೊಳ ಮೆಯ್ಯೊಳು ತೀವಿದ ತಪ್ಪಂ ರಸಿಕರ್ ಬಲ್ಲಂದದಿಂ ಬಲ್ಲರೆ ಕಾಲುರಿಚರ್ (ಜಯಕಾ. ೧–೧೬). **ಒಳಮ್ಮೈ**: ೧. ಅದರ ಒಳಮ್ಮೈ ನುಣುಪಾದದ್ದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೭೧). ೨. ಕಡಲ ಹಾಲೊಳಮ್ಮೈಯೊಳುದಿಸಿ ಮೇಲಕೆ ಪೊಜಮುಡುವ ನಿರ್ಜರ ಕುಜದಂತೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬–೬೧).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮೆಯ್]

ಒಳಮ್ಮೈ 'ಒಳಮೆಯ್' ನೋ.

ಒಳಮೊಗ (ನಾ). ತನ್ನ ಒಳಗೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಅಂತರ್ಮುಖ: ಬಗೆಯಿ ಒಳಮೊಗವಾಗಿ ನಿಜ ಬೆರೆಯಲೆಂಬಾಗ ಬೇರೆ ಇಲ್ಲವು ತಾನೆ ನಿಜವಲ್ಲದೆ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೫–೧೯). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮೊಗ$_2$]

ಒಳಮೊಳೆ (ನಾ). ಮೂಲವ್ಯಾಧಿಯಿಂದ ಗುದದ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಏಳುವ ಮೊಳೆ, —ದುರ್ಮಾಂಸಗ್ರಂಥಿ: ಬೋಳದರಗನ ಸೊಪ್ಪು, ಎಳ್ಳು . . . ಹಸುವಿನ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಮೆಲ್ಲಲು ಮೂಲವ್ಯಾಧಿಯ ಒಳಮೊಳೆ ಮಾಣುವುದು (ಸಕವೈ. ೨೮೮). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮೊಳೆ$_2$]

ಒಳಮೋಸ (ನಾ). ವಿಶ್ವಾಸಘಾತ, —ದ್ರೋಹ. 'ಒಳಮೋಸಗೊಡು' ಪರಾ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮೋಸ]

ಒಳಮೋಸಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ವಿಶ್ವಾಸದ್ರೋಹ ಮಾಡು: ಖಳರಾಯನನುಜ ವಿಭೀಷಣ ಬಂದಿನ್ನು ಒಳಮೋಸಗೊಟ್ಟ ಕಾರಣದಿ (ಮೋಹತ. ೪೦–೨೫). [ಒಳಮೋಸ + ಕೊಡು]

ಒಳಯ್ 'ಉಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಒಳಯಿಂಕೆ, ಒಳಯಿಕೆ, ಒಳಯಿಕ್ಕೆ (ಅ). ಒಳಗಡೆ; ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ: "ಒಳಯಿಂಕೆಯೆನಲು ಒಳಕಡೆ" (ಕಶರ. ೧೧೯); ಹುಸಿಯಿಂದ ಜನಿಸಿದೆನಯ್ಯಾ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕದೊಳಯಿಂಕೆ (ಬಸವ. ೯೪೩); ಪರಿಚಾರಕಂ ಪುರದೊಳಯಿಂಕೆ ಕಳುಪಲ್ (ಬಸರ. ೧೨–೧೧೭); ರಾಕ್ಷಸನ ಅಪ್ಪಣೆಯಿಂದ ಕ್ಷಪಣಕನಂ ಒಳಯಿಂಕೆ ಬಿಡಲು ಆಗ ಕ್ಷಪಣಕನು "ಶ್ರೇಯೋಸ್ತು" ಎಂದು ಹರಸಿ, ಕುಳಿತನು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೮೧). **ಒಳಯಿಕೆ**: ಆ ಲತಾಂಗಿಯ ಕರೆದು ಒಳಯಿಕೆ ಕಾಲುದೊಳಸಿಯು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೩–೩೦); ಒಂಬತ್ತು ಬಾಗಿಲು ಕದವನಿಕ್ಕಿ ಒಳಯಿಕೆ ಒಬ್ಬರನು ಬಿಡದಿರೆ (ಶಿವಗೀ. ೧೬೧–೮೦೧ ವ); ಸಮುಯವಜಿದು ತಾನೊಳಯಿಕ್ಕೈತಂದು (ಚಿಬಪು. ೫೬–೭೭). **ಒಳಯಿಕ್ಕೆ**: ಶಾಂತಶಾರೀರರು ದಿಗಂಬರರು ಹೇಳದೊಳಯಿಕ್ಕೆಯ್ದುತಿರಲಾ ಬಾಲಕರು ನಸುನಗುತ ಚಿತ್ತದ ಕೋಲನಡ್ಡೈಸಿದರು (ನಿಭಾಗ. ૩–೬–೧೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಇಂಕೆ ?]

ಒಳಯಿಕೆ 'ಒಳಯಿಂಕೆ' ನೋ.

ಒಳಯಿಕ್ಕೆ 'ಒಳಯಿಂಕೆ' ನೋ.

ಒಳಯುದ್ಧ (ನಾ). ಒಳಜಗಳ; ಅಂತಃಕಲಹ; "ಪ್ರಜೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರತಿಕಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ನಡೆಯುವ ಯುದ್ಧ: ರಾಷ್ಟ್ರಾಂತರ್ಯುದ್ಧ" (Civil war. ಇಂಕನಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಯುದ್ಧ]

ಒಳರ್$_1$ 'ಒಳಱು' ನೋ.

ಒಳರ್$_2$ 'ಉಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಒಳರಸ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ರಸ, —ತಿರುಳು; ಅಂತಃಸ್ಸಾರ: ಶೈಲಿ ಮಾರ್ಗ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದರೂ . . . ಒಳಸಾರ, ಒಳರಸ, ಒಳಆತ್ಮ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಒಂದೇ ಆಗಿ (ಕಬಸಾ. ೬೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ರಸ]

ಒಳರಾಣುವೆ (ನಾ). ಅಂತಃಪುರ; ರಾಣಿವಾಸ: ನುಡಿದೇನು ಫಲವೆನ್ನೊಳರಾಣುವೆಗಾನೊಡತಿಯ ಮಾಡುವೆ ನಿನ್ನ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭–೨೨); ಒಳರಾಣುವೆಯ ನಾರಿಯರ ರತ್ನದಾರತಿ ಹೊಳೆವ ಮುತ್ತಿನ ಸೇಸೆಗಳು ಸುಳಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೨೨–೧೦೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ರಾಣುವೆ]

ಒಳಲಂಚ (ನಾ). ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಲಂಚ; ಮುಚ್ಚಿಕೊಡುವ ಲಂಚ: ಕಲಹವಿಲ್ಲದೆ ನೂಲಿನೆಳೆಯಲಿ ತಲೆಯನರಿವ ವಿರೋಧಿರಾಯರ ನಳುಕಿಸುವ ಸಾಮದಲಿ ನಿಲಿಸುವ ನಿಖಿಳ ಭೂಭುಜರ ಒಲಿದರೊಳಲಂಚದಲಿ ಛಿದ್ರಿಸಿ ಕೊಲುವ . . . ಮಂತ್ರಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮–೩೫); ಗಡಿಯ ನಾಡಿನ ಸುಂಕ . . . ಒಳಲಂಚ ಇವು ನಾಲ್ಕು ಅಡಿಯಿಟ್ಟಡಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೯೫). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಲಂಚ]

ಒಳಲು (ನಾ). ಒಳತಿರುಳು: ತಾಯಿ ನಿನ್ನ ಒಳಲೊಡನೆ ಮಾತ್ರ, ಈ ಜೀವ ಸಾಮ್ಯವಿರಲಿ (ಹೃದಸ. ೬೩–೪).
[? . / ತಮಿ. ಉಳ್ಳಲ್ = ಉದ್ದೇಶ, ವಿಚಾರ]

ಒಳಲೂಟಿ (ನಾ). ಗುಟ್ಟಾಗಿ ನಡೆಸುವ ಸುಲಿಗೆ; ಗುಪ್ತದರೋಡೆ: ಬೇಟೆತೋಟಿಗಳೊಳಲೂಟಿ ದಾಟಿಯೊಳು ಜೂದಾಟ ನೋಟದೊಳಾ ಖಳನ ಆಟವನಡಗಿಸಿ ತೋಱುವೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೫–೨೫).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಲೂಟಿ]

ಒಳಲೆ (ನಾ). ಹಾಲು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕುಡಿಸುವ ಚಿಕ್ಕ ಸಾಧನ; ಶಿಂಪೆ (ಉಕ): ಒಳಲೆಯಲಟ್ಟಿದ ಹಾಲ ಆ ಮಗುವಿನ ತಳದ ಏಣರೆ ಕುಡಿಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೧೬–೭೭೦); ಒಡನೊಳಲೆಯ ಪಾಲಂ ಸವಿದೊಡನೆ ತೊದಳ್ನುಡಿದು ತಳರ್ದು ನಡೆನುಡಿಯಂ ಕಲ್ತು (ಚಿಕವಿ. ೫–೯೯); ಒಳಲೆಯಲ್ಲಿ ಔಷಧಿಯನ್ನು ಹಾಕಿ ಬಾಯಿಯ ಕೊನೆಗೆ ಒಳಲೆಯ ಮೂತಿಯನ್ನು ದೂಡಿದರೂ (ವಂಶವೃ. ೩೧೫). [?]

ಒಳಲೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಒಳಗೆ ತಿರುಳಿಲ್ಲದ್ದು; ಬರಿ ಟೊಳ್ಳು: ತನುವಂಚಕ ಮನವಂಚಕ ಧನವಂಚಕ ನಾನಯ್ಯ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ ಒಳಲೊಟ್ಟೆ ಎನ್ನ ಮಾತು (ಬಸವ. ೩೦೭). ೨. ಒಳಗೆ ಹುರುಳಿಲ್ಲದವನು; ನಿಸ್ಸಾರನಾದವನು: ಬಱಿಯ ನಚ್ಚುಮಚ್ಚಿನ ಭಕ್ತಿಯ ಭಕ್ತರು ಲಿಂಗವ ಮುಟ್ಟೆಯೂ ಮುಟ್ಟದ ಒಳಲೊಟ್ಟೆಗಳು [ಪಾಠಾಂ. ಲೊಟಿಗಳು, ಲಟ್ಟಗರು] ನೆರೆದು ಗಳಹುತ್ತಿಪ್ಪರು (ಅವಚಂ. ೪೧–೧೭೭). 'ಲೊಲ್ಲೊಟ್ಟೆ', 'ಲೊಳಲೊಟ್ಟೆ' ಪರಾ.
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಲೊಟ್ಟೆ$_2$]

ಒಳವಕ್ಕ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಪಕ್ಕ; ಒಳಮೈ: ಕೆಳ ಅಣಲ ಮೇಲೆ ಪಲ್ಲಂ ತೊಳವಕ್ಕಂ [ಪಾಠಾಂ. ವೊಳೆದಹ] ಗಂಡ(ಧ)ಮೆಂಬ ಪೆಸರಿಂ ತೋರ್ಕುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೯–೩). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಕ್ಕ]

ಒಳವಗೆ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಹಗೆ; ಕಾಮಕ್ರೋಧಾದಿಗಳಾದ ಅಂತಃಶತ್ರು: ಒಳವಗೆಗಳಾಱುಮನದಿರ್ಪದ್ಯೆ ದೇವ ಮಗುಱ್ದುಮವು ಕೂಡದವೊಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೪–೪೭). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಗೆ$_2$]

ಒಳವರ್ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಬರು; ಪ್ರವೇಶಿಸು: ಪನಿ ಮೂಗಿನೊಳವರೆ ಸುಯಿದನೊರ್ಮೆ ಜಿನ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧–೬೪).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬರ್$_1$]

ಒಳವರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಗೆ ನುಗ್ಗು; ಒಳಸೇರು: ಸುತದೋಹಳ ಕಾಂತೆಯು ಮನದೊಳವರಿದು ಭ್ರಾಂತುಗೊಳಿಸೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨–೨೭). ೨. ಅಂತರ್ಮುಖವಾಗು; ಒಳಮೊಗವಾಗು: ಒಳವರಿದಾತ್ಮನ ನೋಳ್ಪುದು ಕರ್ಮವ ತುಳಿವುದು ಬಲ್ಲವರೆಲ್ಲ (ಭರಚ. ೫೦–೬೭).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪರಿ$_2$]

ಒಳವಸುಂಬೆ (ನಾ). ಹಸುಬೆಯ ಒಳಪದರು, —ಒಡಲು: ಪ್ರಿಥ್ವಿಯೆ ಹಸುಂಬೆಯಾಗೆ ಅಷ್ಟಲೋಕಪಾಳಕರೇ ಗೋಂಟಾಗೆ ವಾಸುಗಿಯೇ ಬಳಸಾಗೆ ಫಣಿಕುಳಂಗಳೇ ದಾರವಾಗಿ ಬೊಕ್ಕಣವೊಳವಸುಂಬೆಯಾಗಿ ಚಕ್ರಮೇ ಬೆಳವಾಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೧೮–೩೧; 1054).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಸುಂಬೆ]

ಒಳವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ವಸ್ತ್ರ: ಕಂಗೊಳಿಪೊಳವಸ್ತ್ರದೊಳಂದು ಕೆಂಪಿಂದ ಶುಭ್ರಾಂಗವಸ್ತ್ರಕೆ ಕೆಂಪು ರಮಿಸೆ (ಭರಚ. ೪೦-೬೪).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ವಸ್ತ್ರ]

ಒಳವಳಯ (ನಾ). ಒಳಸುತ್ತು; ಒಳಗಿನ ಪ್ರದೇಶ: ಶಶಿಕಾಂತದ ಮಂಟಪದೊಳವಳಯದೊಳೆಸೆವ ಮೃದುಳತಲ್ಪೋಪರಿಯೊಳ್ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೨೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ವಳಯ (= ವಲಯ)]

ಒಳವಾಗಿಲ್, ಒಳಬಾಗಿಲು (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿಲಿನ ಒಳಗಡೆ: ಲಲಿತಾಂಗಿ ಧವಳಾಂಬರವನೊರ್ವಳುಟ್ಟು ತನ್ನೊಳವಾಗಿಲೊಳಗಿರಲ್ ಕಂಡು (ಚಬಪು. ೧೦-೨೨). ೨. ಒಳಗಿನ ಬಾಗಿಲು: ಬನ್ನೂರು ಲಿಂಗಣ್ಣ - ಒಳವಾಗಿಲ ಸಮ್ಮುಖದ ಗುರಿಕಾರ (ಬೆಟ್ಟಆ. ೭-೧೦). **ಒಳಬಾಗಿಲು**: ೧. ಕಣಜದ ಒಳಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಲಿಂಗ ಅವರಿಗೆ ಬೆಳಕು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ಮರಳಿ. ೧೯). ೨. ರಾಯನರಮನೆಯೊಳಬಾಗಿಲ ಕಾವ ಪಿರಿಯಳು ದಾದಿಯೊರ್ವಳನು ಬರಿಸಿಕೊಂಡು (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೧೧೭).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಾಗಿಲ್]

ಒಳವಾಯ್ (ನಾ). ಬಾಯ ಒಳಭಾಗ: ಬಿಸಿಲ್ಗುದುರೆಯನಂದ ಕವಚಿದು ಕಾಯ್ದು ಗುರ್ವಿಂದೊಳವಾಯಿಂ ಕರಿಸೆಯುಗುಬ್ಬುವೆಯ್ದೆ ಮೃಗಂಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೭-೬೫). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಾಯ್]

ಒಳವಾಲ (ನಾ). ಒಳಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಬಾಲ; ಮುದುರಿಕೊಂಡ ಬಾಲ. 'ಒಳವಾಲಂಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಾಲ]

ಒಳವಾಲಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಲವನ್ನು ಮುದುರಿಕೊಳ್ಳು. ೨. (ಅಲಂ) ಹೆದರು; ಹಿಂಜರಿ: ಒಳಕೆಯ್ಯೊಳಿರ್ದು ಪಲ್ಗಿರಿದೊಳವಾಲಂಗೊಂಡು ಮೊರೆವ ಭಷಕನ ತೆಱದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪೪).
[ಒಳವಾಲ + ಕೊಳ್$_1$]

ಒಳವಾಲವಿಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಲವನ್ನು ಮುದುರಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು. ೨. (ಅಲಂ) ಹೆದರಿಸು; ಹಿಂಜರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕಮಲಜನ ಮಾಹೇಶ ಶಕ್ರರ ಸಮರದೊಳಗೊಳವಾಲವಿಕ್ಕಿಸಿದಮರವಿಜಯಿಗಳಿರ್ದರೆಡಬಲದಲಿ ದಶಾನನನ (ತೊರರಾ. ೩-೭-೪).
[ಒಳವಾಲವಿಕ್ಕು + -ಇಸು$_3$]

ಒಳವಾಲವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಲ ಮುದುರಿಕೊಳ್ಳು. ೨. (ಅಲಂ) ಅಂಜು; ಹಿಂದೆಗೆ. 'ಒಳವಾಲವಿಕ್ಕಿಸು' ಪರಾ. [ಒಳವಾಲ + ಇಕ್ಕು]

ಒಳವಾಲಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಸೋಲು (ಕ).
[ಒಳವಾಲ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಒಳವಾಱು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಇಂಗಿಹೋಗು, —ಆರಿಹೋಗು: ಅಕೆವಾಳರ ಬೀರಮುಬ್ಬಾಡೆ ಸೊರ್ಕು ಸೋರೆ ಅಳವೊಳವಾಱೆ ಚಲಂ ನೆಲೆಗಿಡೆ ಬಲಂ ಬಯಲ್ಬುಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೭-೧೯). [ಒಳವು$_2$ + ಆಱು$_1$]

ಒಳವಾಱು$_2$, ಒಳಮಾರು (ನಾ). ೧. ಒಳನಾಡಿನಲ್ಲಾಗುವ ವ್ಯಾಪಾರ, —ವಾಣಿಜ್ಯ. ೨. ಒಳನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮಾರಾಟವಾಗುವ ಸರಕುಗಳ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ: ಕೊತ್ತಂಗೆಱೆಯ ಒಳವಾಱು ಹೊಱವಾಱು ತೋಟ ಎಮ್ಮೆ ಪಶು ತೊತ್ತು ಕಟ್ಟಿನ ಭಂಡಿ . . . ಒಳಗಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ಸುಂಕ ಸರ್ವ್ವಾಯವ (ಎಕ. XII, ಕುಣಿಗ. ೧-೩೬; 1157); ಬಣ್ಣಿಗೆ ಮಗ್ಗ ಗಾಣ ವೊಳವಾಱು ಹೊಱವಾಱೊಳಗಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ಸುಂಕವ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೧೯-೭೨; 1173); ಮಡುವೆದೆಱೆ ವೊಳವಾಱು ಆಲದೆಱೆ . . . ಯಿಷ್ಟೂ (ಎಕ. XIV, ಕೃಷ್ಣರಾ. ೮೧-೧೦; 1402). **ಒಳಮಾರು**: ೧. ಒಳಮಾರು (ಆಮದು) ಹೊರಮಾರು (ರಫ್ತು) ಸರಕುಗಳ ಮೇಲೂ ತೆರಿಗೆ ಹಾಕಿತು (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೪೨). 'ಉಱುವಾಱು$_2$' 'ಹೊಱವಾಱು' ಪರಾ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮಾಱು$_2$]

ಒಳವಿಡಿ (ನಾ). ಹಿಡಿಯ ಒಳಭಾಗ; ಅಂಗೈಯ ಒಳಭಾಗ: ಒಳವಿಡಿಯೊಳು ತ್ರಾಸಿನೊಳು ಹಾಕಿ ತೂಗಿದ ಸುಲಭದೇವನಿಗೊಂದಿಸುವೆ (ಅಬ್ಬಲೂ. ೧-೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಿಡಿ$_2$]

ಒಳವೀೞ್, ಒಳಬೀೞ್, ಒಳಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಗಾಗು; ಕೈವಶವಾಗು; ಸೋಲು: ಒಳವಿರ್ದ ವಿಟರ ಸೋಕಿದ ಕಾಮಗ್ರಹವನು ತೊಲಗಿಸುತಿಹರಂಗನೆಯರು (ಕಂಸವಿ. ೨-೧೧೦). **ಒಳಬೀೞ್**: ೧. ಅಂಜದಿರಂಜದಿರು ಸತಿಯರ್ಗೆ ಧೈರ್ಯಂ ಬೇಳ್ಪುದು ಇಂತಲ್ಲಲ್ಲ ಬೇಗವೊಳಬೀಳಲಾಗದು (ನಂಬಿರ. ೧೬-೩೬); ಮಾಯೆಯಲಿ ನಿರ್ವಾಯದಿಂದೊಳಬಿದ್ದು ತೊಳಲುವ ಜೀವರಾಶಿಗಳ (ನಿಭಾಗ. ೧-೧-೩). **ಒಳಬೀಳು**: ೧. ನವಣೆಯನು ಉಂಬುವನು ಹವಣಾಗಿ ಇರುತಿಹನು ಬವಣೆಗಳಿಗವನು ಒಳಬೀಳನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೨೧); ಐಶ್ವರ್ಯದ ಹೊಳಪಿಗೆ ಒಳಬಿದ್ದೆನಲ್ಲ (ದೇವೀಚೌ. ೨೩). ೨. ಅಕ್ರಮಿಸು; ಮುತ್ತು: ಮೇಲೆ ದಳ್ಳುರಿ ಥರಥುರದಲೊಳಬೀಳುತ್ತಿದ್ದವು ಕಿಡಿಯ ಚೂಣಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೪೫); ಎನಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಕ್ರುದ್ಧ ಜನರು ಪಾಳತಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ಒಳಬಿದ್ದು ಸಂಚರಿಸುವ ತೆರನಾಗಿದೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೨೭-೨೪).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬೀೞ್$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಒಳವು$_1$ 'ಉಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಒಳವು$_2$, ಒಳಹು, ಒಳುವು (ನಾ). ೧. ಅಂತರಂಗ; ರಹಸ್ಯ: ಇಂದು ಹೋಗಿ ನೀ ವಿನಯದಿಂದಲಿ ಸಾರೆ ಬಂದೆ ಮಾತಿಲಿ ಒಳವು ತಿಳಿದು ಬಾರೆ (ಪುರಂದ. ೪-೧೩೩-೫); ಗುಡಿಯೆ ಮಡಿಯನಾಡು ಎಂದೆಂಬ ಜಾಣರ ನುಡಿಯ ಒಳವೇನಿಹುದು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೮೬-೪); ಬಾಳಪ್ಪ ಸೆಟ್ಟಿಗೆ ಯಾವ ಒಳವೂ ಗೊತ್ತಾಗಲಿಲ್ಲ (ಒಡ್ಡಉ. ೫೪); ನಿನ್ನೊಳವು ಬಚ್ಚ ಬರಿಗನ್ನಡವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿದೆ (ನಡೆದಾ. I, ೪೪೬). ೨. ಒಳಭಾಗ: ದ್ರೌಪದಿ ಕೀಚಕನ ಮನೆಗೆ ನಡೆತಂದವನ ಕಂಡು ದೂರದಲಿ ವೊಳವಂ ಪುಗದೆ (ತುರಂಗ. ೩೫-೩೨). ೩. ವಶ; ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟದ್ದು: ಈ ಸ್ಥಳವು ನನಗೆ ಒಳವು (ಕ). **ಒಳಹು**: ೧. ಆದರ ಒಳಹು ನೀನೇ ನಿಃಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೭-೨೩). **ಒಳುವು**: ೧. ಒಳುವೆಲ್ಲ ನನಗೆ ಒಳಿತಾಗಿ ತೋರಿ ಒಲವತ್ತ ಹರಿಯುತಿರಲಿ (ಹೃದಸ. ೬೩-೧೧).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಳವು; ಮಲ. ಒಳಿ, ಒಳಿವು; ತುಳು. ಒಳ, ಒಳವು, ಒಳಾವು, ಉಳವು; ತೆಲು. ಒಳವು]

ಒಳವುಗಿಸು, ಒಳಪುಗಿಸು, ಒಳಹೊಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಹೊಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪ್ರವೇಶ ಕೊಡು: ನಿಳಯಾಂಗಣದೊಳ್ ಸುಳಿವ ವಿಟನಂ ನೋಟದೊಳೊಳವು [ಪಾಠಾಂ. ಪು] ಗಿಸಿ (೧೦ಕ. ೨-೧೦೫); ಅತಿಮುದದಿಂದೊಳವುಗಿಸೆನೆ ಹುಗಿಸಿದಳಾ ಸ್ತ್ರೀ ಭರದಿಂದ (ಜಯಕಾ. ೨-೨೦); ಜಗದಂತರಿಯಾಮಿ ಮುಂಗೆಲಸಕ್ಕೆ ತುರಿಹದಿಂದವಳ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿ ಪರಮತಾತ್ಪರಿಯದಿಂದೊಳವುಗಿಸಿದನು (ಮೋಹತ. ೨೯-೪೦). **ಒಳಪುಗಿಸು**: ಪಾರ್ವತಿ ಬಾಣಪಂಚಕನ ಕುಸ್ತರಿಸಿ ತನ್ನ ಮಱೆಗೊಂಡು ನಂದೀಶ ಕಾಣದಂತೊಳಪುಗಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೭-೩೦); ಅಳವಳಿದು ಪಳಯಿಸುವಳಂ ಕರೆದು ನೆರೆದ ಜನದೊಳವುಗಿಸಿ . . . ತೊಟ್ಟನೆ ತೋಱಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೦೪ ವ). **ಒಳಹೊಗಿಸು**: ಒಳಹೊಗಿಸಿ ಸಾತ್ಯಕಿಯ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ಗೆಲುವ ತವಕವ ಕಂಡು ಕೆಣಕಿದರಳವಿಯಲಿ ಸಹದೇವ ನಕುಳರು ಕೌರವಾನುಜನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೫); ತೆಱಹುಗೊಟ್ಟೊಳಹೊಗಿಸಿ ಸದೆದನು ಬಱಸಿಡಿಲು ಬಡಿದಂತೆ (ನಳಚ. ೯-೩೧); ಆಣೆಯದು ಚಕ್ರಿಯಾಪ್ತಿ ಗರೆಯ್ದಲೆಮ್ಮ ಪಟ್ಟಣದೊಳಹೊಗಿಸಬೇಡ (ಭರಚ. ೪೮-೧೧೨).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪುಗಿಸು (< ಪೊಗಿಸು)]

ಒಳವುಗ್ಗೈ (ಕ್ರಿ). ಒಳಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಬಳಿಸಂದು ಬಾಳುವರತ್ತೆಮಾವಂದಿರನೊಳವುಗ್ಗೈದೊಳ್ಪುವಡೆವರು (ಹದಿಬ. ೧-೫೩). [ಒಳವು$_2$ + ಕೈ$_1$ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಒಳವುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಹೃದಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸು : ಒಳವುಗೊಟ್ಟ ಕಾದಲನಂ ಮೂದಲಿಪ ಹೂಜೆಗಾರ್ತಿಯೊಂದಾಯತಿಯಂ ಮೆಱೆವ ನಿನಗೆ ನಳ್ಳಿಳದಿಗಲ್ಲದೆ ಪೆಱಳಾವಳ್ಗಂ ಕತೆಯಂ ಬಿತ್ತರಂ ಬಿತ್ತರಿಪಂ . . . ಮುದ್ದಣಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೨-೪). [ಒಳವು$_2$ + ಕೊಡು]

ಒಳವೊಗು, ಒಳಪುಗು, ಒಳಪೊಗು, ಒಳಹುಗು, ಒಳಹೊಗು, ಒಳ್ಪೊಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಗೆ ಹೊಗು; ಪ್ರವೇಶಮಾಡು : ಒಳವೊಕ್ಕು ಮುಱಿವೆನಾತನ ಕೊಡೆಯಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೪೬) ; ಒಡಮುರಿದೊಳವೊಕ್ಕು ಬಿಱುಗಾಳಿ ಬೀಸಲು ಮೃಡನಾಸ್ಥಾನದಿಂ ಸುರರು ಹೊಡೆಮುಗ್ಗಿದರು (ಮೋಹತ. ೩೬-೫೮) ; ಒಳವೊಕ್ಕನೊಡನೆ ರತ್ನಾಂಜಲಿಯನು ಪಾದನಳಿನಯುಗಕೆ ಸೂಸಿ ಚಕ್ರಿ (ಭರತ. ೪೪-೮೫). ೨. ಒಳಪಡು ; ಸೇರ್ಪಡೆಯಾಗು ; ಒಂದಾಗು : ನಣ್ಪಿನ ನೆವದಿಂದೆ ಪಾಂಡವರನಾನೊಳವೊಕ್ಕೊಡೆ ನೀಮೆ ಪೇಸಿರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೮). **ಒಳಪುಗು** : ೧. ವರಕೈರವ ಮಿತ್ರ ಕಿರಣದಂತವಳ ವಚನಮೊಳಪುಗದೆ ತನ್ಮನಃ ಪದ್ಮಿನಿಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೪೫); ಒಳಪುಗೆ ಸಲಿಲಂ ತೀವೆ ಗರ್ತಂಗಳಂ ಕುಂದುವುದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧-೬೪) ; ಒಳಪುಗುವುದಕೆ ಗುದ್ದಾಡಿದರು ಬಾಗಿಲು ಹಿಡಿಯದೆ ಪೊಕ್ಕು (ಮೋಹತ. ೩-೪೮) ; ಅರಮನೆಯನೊಳಪುಗೆ ಸಮಯವಲ್ಲದೆಂದುಸಿರಲ್ (ಚೆಬಪು. ೬-೨೨). ೩. ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸು,—ಪರಿಶೀಲಿಸು : ನೆಗೞ್ದ ಕವಿರತ್ನನಂತೊಳಪುಗುವುದು ಮೊಗ್ಗಾಯ್ತು (ಅಜಿಪು. ೧-೯೫). **ಒಳಪೊಗು** : ೧. ನೀಳಾಂಜನೆ . . . ಒಳಪೊಕ್ಕಳ್ ಭೋಂಕನೆ ನಿಖಿಳ ಜನಾಂತರಂಗಮಂ ರಂಗಮುಮಂ (ಆದಿಪು. ೯-೧೯) ; ಎನ್ನೊಳಪೊಕ್ಕಪನೆಯ್ದೆ ಪೀರ್ದಪಂ ಪಿರಿದುವೆನಲ್ಕೆ ತದ್ವಿಜಕುಮಾರಕನೆನ್ನನೊಱಲ್ದು ನೋಡಿದಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೪೯) ; ಗೂಢಪ್ರಾಣಿಯಂತೊಳಪೊಕ್ಕಡಂಗಿದ ಕಣ್ಣುಂ (ಪಂಚತಂ. ೭೩-೫) ; ನಾರಿಯರೊಳಪೊಕ್ಕರೊಡನೆ (ಭರತ. ೪೭-೫೫). ೨. ಇದಱ ತಣ್ಗಂಪಿನೊಳಪೊಕ್ಕುದೆನೆ ಮಧುವ ಕಂಪಂ ಮುಕ್ಕಳಿಸಿದ ವಕುಳಮಾರುಮಂ ಸೊಕ್ಕಿಸದೇ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೨೪) ; ಪೊಳೆವ ರವಿಬಿಂಬದೊಳ್ಪಂ[ದೊಳಪೊಕ್ಕ]ಮೃತಾಂಶುಬಿಂಬಮೆನೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೯೭) ; ಪಿರಿದಪ್ಪ ಭೇರಿದುಂದುಭಿಪರಿಶೇಷಂ ವಾದ್ಯಮಿವಱೊಳೊಳಪೊಕ್ಕಿರ್ಕುಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೯-೨೬). ೩. ಒಳಪೊಕ್ಕು ನೋಡೆ ಭಾರತದೊಳಗಣ ಕಥೆಯೆಲ್ಲಮೀ ಗದಾಯುದ್ಧದೊಳಂತೊಳಕೊಂಡತ್ತು (ಗದಾಯು. ೧-೪೫) ; ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭುದೇವರು ತಮ್ಮ ಮೂಲಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅನುಮಿಷ ದೇವರ ಸಮಾಧಿಯಂ ಕಂಡು ಒಳಪೊಕ್ಕು ನೋಳ್ಪಾಗಳು ಒಂದು ದೀಪ್ತಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿರೆ ಕಂಡು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೧೦-೨೦). ೪. ಭೇದೋಪಾಯ ಮಾಡು : ಈ ನೆವದಿಂ ನಮ್ಮಂ ತಾನಾರಯ್ಯಲ್ಕೆ ಬಗೆವನಲ್ಲದೊಡೊಳಪೊಕ್ಕಾ ನೃಪನ ಮಂತ್ರಿ ಮಂತ್ರ ವಿಧಾನದಿನುಯ್ಯಲ್ಕೆ ನಮ್ಮನೊಡರಿಪನಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೩೪) ; ಎಂತುಂ ನಂಬದರಂ ನಂಬುವಂತೆ ನುಡಿದೊಡಂಬಡಿಸಿಯೊಳಪೊಕ್ಕು ನೆಗಟ್ಟುದು ವಿಶ್ವಾಸಮೆಂಬುದು (ಪಂಚತಂ. ೨೧-೩). **ಒಳಹುಗು** : ೧. ಸಿಕ್ಕಲು ಸೆಳೆವರು ಸೆಳೆದೊಳಹುಗುವರು ಕುಕ್ಕಲು ಕುಕ್ಕಿ ಕಡಿವರು (ಮೋಹತ. ೨೮-೩೯). **ಒಳಹೊಗು** : ೧. ನಿಜಗದೆಯಲೊಳಹೊಕ್ಕು ಹೊಯ್ದನು ಗಜದ ಮಸ್ತಕವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ೨೮೧) ; ಭೂವರನ ದೃಶ್ಯಾಕಾರದಿಂದೊಳಹೊಕ್ಕನರಮನೆಯ (ನಳಚ. ೩-೨೭) ; ಖಚರೆಯರೊಳಹೊಕ್ಕರರಸನೋಲಗಕೆ (ಭರತ. ೩೭-೬೫). ೨. ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನೆಂಬ ಗಂಡನ ಒಳಹೊಕ್ಕು ಬೆರಸಿದೆನು (ಮಹಾದೇ. ೩೧-೨); ಒಳಹೊಕ್ಕು ನಮ್ಮೊಳೊಂದಾಗಿರುವುದುಂಟೊ ತಳುವದುಸಿರಿ ನೀವೆಂದ (ಕಂನವಿ. ೧೩-೩). ೩. ತಾನು ದುರ್ಬಲನಾದರೆ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಒಳಹೊಕ್ಕು ತಗ್ಗಿನಡೆಯಬೇಕು (ಕೃವಾಉ. ೧೨೫) ; ಒಳಹೊಕ್ಕು ಆಳವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದಷ್ಟೂ ಅರ್ಥ ಹೊಸ ಹೊಸದಾಗಿ ಹೊರಡುತ್ತದೆ (ಜಗದಾ. ೨೨೭). **ಒಳ್ಪೊಗು** : ೨. ಇದಿರೊಳ್ ನಿಂದೊಡೆ ವಜ್ರಿ ಸೈರಿಸನಿರಲ್ವೇಡೆಮ್ಮೊಳೊಳ್ಪೊಕ್ಕು ನಿಲ್ವುದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೪).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪೊಗು]

ಒಳವೊಯ್ಲು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಹೊಡೆತ : ಕಟ್ಟುಱದಿಂ ಪರಿವ ನೀರ್ವೊನಲೊಳವೊಯ್ಲುಕೋಲಾಹಲಂಗಳಿಂದೆಡೆಯಿಡೆಯೊಳೊಗೆದು ಸುೞ್ಱನೆ ಸುತ್ತಿ ಗರ್ತದಂತಿಱಿವ ಮಹಾವರ್ತಂಗಳಿಂ (ಚಿಕವಂ. ೩-೧೭).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪೊಯ್ಲು]

ಒಳಶುಂಠಿ (ನಾ). (ಆಲಂ) ತೊಡೆಯ ಚರ್ಮವನ್ನು ಹಿಸುಕಿ ತಿರುಚುವುದು : ಹುಡುಗರೆಲ್ಲ ಸೇರಿದರು. ಮುಂದೆ ತಮಗೆ ಬೀಳಬಹುದಾದ 'ಕಡುಬು'ಗಳನ್ನೂ ದೊರೆಯಬಹುದಾದ 'ಒಳಶುಂಠಿ'ಗಳನ್ನೂ ನೆನೆದು ಅವರಿಗೆ ದಿಕ್ಕೇ ತೋಚದಂತಾಗಿತ್ತು (ಕಳಹು. ೭೧) ; ಅವರು ಅವನನ್ನು ಚಿಕ್ಕಂದಿನಿಂದಲೂ ಒದ್ದು ಹೊಡೆದು . . . ಒಳಶುಂಠಿ ಹಿಡಿದು ಪಳಗಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟಿದ್ದರು (ಮಲೆಮ. ೩೨೪).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಶುಂಠಿ]

ಒಳಸಂಚು (ನಾ). ಒಳಗೊಳಗೇ ಹೂಡಿರುವ ಹಂಚಿಕೆ; ಗುಪ್ತದ್ರೋಹ ; ಪಿತೂರಿ : ಯಶೋದೆಯ ಆಸ್ತಿಯ ಕುರಿತಾದ ಒಳಸಂಚು ಕೂಡ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗದೆ ಹೋಗುವುದು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೬೫) ; "ಮಾರ್ಚ್ ಒಂದರ ಒಳಸಂಚಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಭಾಗವಹಿಸಲಿಲ್ಲ" (ಪುನರು. ೩೩೦). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸಂಚು$_2$]

ಒಳಸರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಸೇರು ; ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋಗು ; ಅಡಗು : ಇಕ್ಕೆಲನ ನೋಡಿದರೆ ಮುರಿದೊಳಸರಿದುವಾಲಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೩೫) ; ಒಳಸರಿಯೆ ಹಿಂಭಾಗ ಮುಂಗಾಲೊಳದಿಶೆಯದಿಂಬಾಗೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧-೨೦) ; ಬಿಗಿವ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ವ ತಗೆವ ತವಕಿಸುವ ನೆಗೆವ ನಿಗುರಿಯೊಳಸರಿವ ಲಗಡಿನಂತೆಱಗಿ ಲಾಗಿಸುವ ಹೋರಾಟದ ವಿಗಡ ಮಲ್ಲರುಗಳೊಪ್ಪಿದರು (ಕಂನವಿ. ೨೧-೯೩). ೨. ಕುಗ್ಗು ; ಕಡಮೆಯಾಗು : ಎನಗೆ ಭರಿತನೇಮ ಒಳಸರಿವುತ್ತಿದೆ (ಸರ್ವವ. ೧೩೩-೬೬೩) ; ಝಳದ ಲಳಿ ಲಟಕಟಿಸೆ ಮಾರ್ಗಸ್ಖಲಿತ ಖೇದ ಸ್ವೇದಬಿಂದುಗಳೊಳಸರಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦-೪೪) ; ರಗಳೆಗಳು ಹರಿಹರನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಾಲವಾಗಿ ಅರಳಿ ಮತ್ತೆ ಒಳಸರಿದಿದ್ದವು (ಸಮಾಲೋ. ೧೭). ೩. ಹಿಂಜರಿ ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು ; ಹಿಂದೆಗೆ : ಸೋಲ ಮಿಗಲೊಳಸರಿವ ಬಿರುದರ ಬೀಳಗೆಡಹಿಸಿ ಕಪಿಯ ಹಳವಿಗೆ ಗೋಲನೆತ್ತಿಸಿ ಕೆಲಬಲದ ಮನ್ನೆಯರ ಕೈವೀಸಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೧೩); ಧುರದೊಳೊಡೆಯನನೊಪ್ಪುಗೊಟ್ಟೊಳಸರಿವ ಭಂಡನು (ಜೀವಂಚ. ೫-೭೫) ; ಸುರಸೇನೆಯೊಳಸರಿವುದಂ ಕಂಡು ಖತಿಯಿಂದಂ ಷಡಾನನಂ ವಾಹನಮನೊಲಿದು ಚೋಳೈಸಿ ಬಲವನಧಿಗಭಯವನೀವುತೆ (ಚೆಬಪು. ೩೯-೩೭). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸರಿ$_1$]

ಒಳಸಱಿ (ನಾ). ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಿಸೆ: ಹೊಯ್ದರೊಡ್ಡಿದರಣೆದು ಮೊನೆಯಲಿ ಹೊಯ್ದರೊಳಸಱಿ[ಪಾಠಂ. ಸುಳಿ]ಯಿಂದ ಕಳಿದರು ಕಾಯ್ದು ಹೆಣಗಿದರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೩೫). 'ಒಳಸುಳಿ' ಪರಾ.
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸಱಿ ?]

ಒಳಸಾಗುವಳಿದಾರ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಸಾಗುವಳಿದಾರನ ಕೈಯಿಂದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡುವ ಚಿಕ್ಕಸಾಗುವಳಿದಾರ ; ಪೋಟಸಾಗುವಳಿದಾರ (ಉಕ) (ಮೈಗೆಜೆ. IV, ೭೮೯).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸಾಗುವಳಿ + -ದಾರ್$_4$]

ಒಳಸಾರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಗೆ ಹೋಗು ; ಒಳಸೇರು : ನಾಣ್ಚಿ ಜಗುೞ್ದು ವರ್‍ರುಮೊಳಸಾರ್ದು ಪೋಪುದುಂ (ಆದಿಪು. ೩–೮೯) ; ಉಪಾಯದಿನೊಳ ಸಾರ್ದು ಪೊಕ್ಕನೊಂದಂಗಡಿಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೧೦೨) ; ಅಡ್ಡವಾಯ್ದು ಗಿಳಿ ಮಲ್ಲೞಿಗೊಂಡೊಳಸಾರೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೧) ; ಒಳಸಾರ್ದು ತಾನವರ್ಗೆ ಕಿಂಕರತೆಯಂ ಪೊತ್ತು (ಇಹರ. ದೇ. ೩೦–೨೪). ೨. ಅಡಗು ; ಮರೆಯಾಗು : ಬಂಟರ್ ನಂಟರಂ ಕಂಡ ಬಡವನಂತೊಳಸಾರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೬೯) ; ಬೇತಾಳನಂತೊಳಸಾರ್ದ ಬಸಿಱುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೩೫).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸಾರ್$_1$]

ಒಳಸಾರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಸತ್ತ್ವ, —ತಿರುಳು : ಒಳಸಾರ, ಒಳರಸ, ಒಳಆತ್ಮ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಒಂದೇ (ಕಬಸಾ. ೬೪).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸಾರ$_2$]

ಒಳಸಾಲ (ನಾ). ೧. (ಬಂಧು ಬಳಗದಲ್ಲಿಯೇ ಮಾಡುವ) ಒಳಗಿನ ಸಾಲ. ೨. ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟಸಾಲ ; ಗುಪ್ತಸಾಲ ; “ತಿಳಿಯದ ಸಾಲ ; ಹೇಳದ ಸಾಲ” (ಜಾನಕೋ. ೩೦). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸಾಲ$_1$]

ಒಳಸಾಲು (ನಾ). ನಡುವಿನ ಸಾಲು ; ಮಧ್ಯಂತರದ ಸಾಲು : ಆದಂಥ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಒಳಸಾಲಿನ ಬೀದೀಲಿ ಆಯ್ತಳಿ ಮಲ್ಲಯ್ಯ ಬರುತಾನೆ (ನಾಪದ. ೧೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸಾಲು$_2$ (< ಸಾಲ್$_2$)]

ಒಳಸೀರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ, —ಔಷಧಿ ದ್ರವ್ಯ : ಒಳಸೀರೆ ೩, ಹೊರಸೀರೆ ೩, ಜೋಳ, ಮೂರು ಹಿಡಿ ಬನ್ನಿಸೊಪ್ಪು, ಇವನ್ನು ಕೂಡಿ ಹಾಕಿ ಇಡಿದು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು . . . ಮೂರು ದಿನ ಮೆಲ್ಲಲು ಕಣ್ಣು ಕಾಂಬುದು (ವಿವೈವಿ. ೬೩). [ಒಳ ? + ಸೀರೆ ?]

ಒಳಸುಂಕ (ನಾ). ಒಳನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೀಳುವ ಸುಂಕ (ಪತ್ರಿನಿ. ೩೬).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸುಂಕ]

ಒಳಸುದ್ದಿ (ನಾ). ಹೊರಗಿನವರಿಗೆ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಸುದ್ದಿ ; ಗುಟ್ಟು (Inside–information. ಇಂಕನಿ).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸುದ್ದಿ]

ಒಳಸುರಂಗ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೊರೆದು ಮಾಡಿದ ಗುಪ್ತಮಾರ್ಗ: ನೀರು ತುಂಬುವ ದಿಡ್ಡಿಯೊಳಸುರಂಗ ದ್ವಾರ ತೋಱಿತು ಕಣ್ಗೆ ಕೌತುಕವ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೧೩೭).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸುರಂಗ$_2$]

ಒಳಸುರ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಗೇ ಸುಕ್ಕಾಗು ; ಮುದುರಿಕೊಳ್ಳು. ೨. ಅಂಜಿಕೆಯಿಂದ ಹಿಂಜರಿ : ಬರ್ಪ ಸೊರ್ಕಿದಾನೆಯಂ ಕಂಡು ವೀರರೊಳಸಾರೆ ಗಱಿಪರೊಳಸುರ್ಕೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೫೩).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸುರ್ಕು$_1$]

ಒಳಸುಳಿ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಸುಳಿ : ಹೊಕ್ಕುಳ ಎಂಬುದು ಕೆಲವು ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ನಡುವೆ ಬರುವ ಒಳಸುಳಿ (ಸಂ ಶೋ ಧ. ೧೧). ೨. ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಿಸೆ : ಹೊಯ್ದರೊಡ್ಡಿದ ರಣದ ಮೊನೆಯಲಿ ಹಾಯ್ದರೊಳಸುಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಸೞಿ]ಯಿಂದ ಕಳೆದರು ಕಾಯ್ದು ಹೆಣಗಿದ ರುಪ್ಪರಕೆ ಜಾಱಿದರು ಪಡಿತಳಕೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೭–೩೫). ‘ಒಳಸೞಿ’ ಪಠಾ.
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸುಳಿ$_2$ (< ಸುೞಿ$_2$)]

ಒಳಸೂತ್ರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಸಂಬಂಧ ; ಅಂತರಂಗ ಸಂಬಂಧ : ಜನುಮಕು ಮರಣಕು ಒಳಸೂತ್ರ ಇರುವುದ ಕಂಡಾಗ ಇತಿಮಿತಿ ಯಾಯ್ತೆನಗೆ (ಸಖೀಗೀ. ೧೫–೨೧೩). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸೂತ್ರ]

ಒಳಸೂಱೆ (ನಾ). ಒಳಗೇ ಆಗುವ ಸೂರೆ ; ಗುಪ್ತವಾಗಿ ನಡೆಯುವ ಲೂಟಿ. ‘ಒಳಸೂಱೆಗ’ ಪಠಾ.
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸೂಱೆ]

ಒಳಸೂಱೆಗ (ನಾ). ಒಳಗಿಂದ್ದೊಳಗೇ ಲೂಟಿಮಾಡುವವನು : ಕವಿದುದೊಳಸೂಱೆಗರು ಕೋಟೆಯ ತವಕಿಗರು ಗುಜುಗುಜಿಸಿ ಬಿಗಿದವು ಭವನ ಭವನ ಕವಾಟತತಿಗಾಳಾಯ್ತು ಗಜನಗರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧–೬).
[ಒಳಸೂಱೆ + –ಗ$_3$]

ಒಳಸೆರಗು (ನಾ). ಒಳಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಉಡುವ ಸೆರಗು ; ಉಡುಸೆರಗು (ಕಿ).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸೆರಗು$_2$ (< ಸೆಱಂಗು)]

ಒಳಸೆಳೆತ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಆಕರ್ಷಣೆ, —ಪ್ರಭಾವ : ನಮ್ಮ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ, ರಾಜಕೀಯ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಜಾಗೃತಿಯ ಒಳಸೆಳೆತದಿಂದಲೂ ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯವು . . . ಹೊಳಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತಲಿದೆ (ತಿಡುಗು. ೯). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸೆಳೆತ]

ಒಳಸೇದು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳು ; ಒಳಗೇ ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸು : ಎತ್ತಿ ಮಗನಂ ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿ ಪೊದೞ್ದ ಕಣ್ಣನೀರ್ಗಳನೊಳ[ಸೇದಿ] [ಪಾಠಾಂ. ಸೋಗೆ]ತಾಂ ಪರಸಿ (ಕಾದಂಉ. ೫೦೬).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸೇದು$_1$ (< ಸೇಂದು)]

ಒಳಸೇರು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಹೊಗು ; ಪ್ರವೇಶಿಸು : ಊದಲು ಬೂದಿ ಒಳಸೇರಿ ಬಾಯಾಱಿ ಹೋದುದನು ಕಂಡೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೭೬) ; ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವಾಗಲೂ ಹೊರಗಿನಿಂದ ಅಣುಗಳು ಒಳಸೇರದಂತೆ ಜಾಗರೂಕತೆ ವಹಿಸಬೇಕು (ಅಡುಸಾ. ೮೫) ; ನಿಂತಲ್ಲೆ ನಿಲ್ಲುವುದೆ ನೀರು ? ಕೈಚಾಚಿ ಹರಿಯುವದು, ನೆಲದ ಒಳಸೇರುವದು (ನೆಲಮು. ೧೫).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸೇರು$_1$]

ಒಳಸೊಗ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಸುಖ ; ಅಂತರಂಗದ ಸಂತೋಷ : ನುಡಿಗೆ ಬಾರದ ಚೆಲುವಿನೊಳಸೊಗದ ಸಂಗಮವ ಬಿತ್ತರಿಸುತಿದೆ ವೇಣುಗಾನಲಹರೀ (ಮಲೆದೇ. ೩೪–೯).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸೊಗ]

ಒಳಸೋರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಂದೆಗೆ ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು : “ಒಳಸೋರ್ದು ದೆಂದುಂ . . . ಪಾರಗೈಯ್ಯೆಂದುಂ – ಈ ೧೩ ಅಪಸರಣಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್” (ಕಶಸಾ. ೩೧–೬೫೯) ; ಎಂತಿದಿರಾಂತೆಯಂತೆ ಕಲಿಯಾಗೊಳಸೋರದಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೯೮) ; ಒಳಸೋರದೆ ಚಿಂತಿಸದಾಂತಿಱಿಗುಮಿಾಗುಮಿಱಿವ ಬೆಡಂಗಂ (ಗದಾಯು. ೧–೧೫) ; ಮಹಾವ್ಯಾಧಿಗಳಾಸ್ಥಾನದೊಳ್ ಕುಂದಿ ಕುಸಿದೊಳಸೋರ್ದು . . . ಮಿಡುಕದಿರ್ಪರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೪೪ ವ) ; ಶಂಭುವೆಂದು ಬಹುಬಾಣದಿನೆಚ್ಚೊಡೆ . . . ಸೆಳೆದೀಳ್ದು ಕೊರಡೊಡಂ ತಿಳಿವೊಳಸೋರ್ದು [ಪಾಠಾಂ. ಸಾರ್ದು]ದಕ್ಕಟ ಪುರಾಕೃತ ಕರ್ಮದ ಪೆರ್ಮೆಯೆಂತುಟೊ (ಶಬಶಂ. ೪–೧೧೫). ೨. ಜರಿದು ಬೀಳು ; ಕೆಳಗೆ ಕುಸಿ : ತಿಳಿವುವೊಳಸೋರ್ದುದುರು ಕಳೆಗುಂದಿತಾನನಂ (ಕುಮಾಪು. ೩–೬೩) ; ಇಳೆಗೆ ಪಱಿಗಾಲದಂಬರಮಂಬರವೊಳಸೋರ್ಗುಂ ಬೀೞ್ಗುಮೆಂದು ಧಾತ್ರಂ ಬಲ್ಪಿಂದಳವಡೆ ಬೆಟ್ಟದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಮೊಳೆಗಳೆನಲ್ ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗಿದುವು ತಾರಗೆಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೭–೯೯). ೩. ಮರೆಯಾಗು ; ಅಡಗು : ಅಸುರರನಾಸುರಂ ಮಸಗಿ ತಿಂಬ ಬಳಾರಿ . . . ಕುಱಿವಿಂಡನೆಯ್ದಿ ಮೆಯ್ವೆಸವೊಳಸೋರ್ವಿನಂ ಪಿಡಿದು ಗುಕ್ಕಿಸಲಾೞಿಳೆ (ಸಮಪ. ೯–೧೧೨) ; ಯಜ್ಞದತ್ತೆ ಮೆಲ್ಲನೊಳಸೋರ್ದುಸಿರದಿರ್ಪುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೮೦). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸೋರ್$_1$]

ಒಳಹಂದರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಚಪ್ಪರ, —ಹೊದಿಕೆ : ಪ್ರತಿಯೊಂದು ರಾಜಕೀಯ ಕಲಹದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಾಗಿ ಒಳಹಂದರವಾಗಿ ಒಂದು ವರ್ಗ ಕಲಹವು – ಆರ್ಥಿಕ ತಿಕ್ಕಾಟವು – ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ (ಮಾವಾದ. ೯೮).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹಂದರ (< ಪಂದರ್)]

ಒಳಹದುಳ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ನೆಮ್ಮದಿ ; ಕ್ಷೇಮ (?) : ನಲ್ಲತೆಯ ರಸ ವೆರಸು ಬಳಸಿ ಪೇಳಿದನು ಒಳಹದುಳವನು ಹದಮಾಡಿ . . . ವೀರ ಮುದ್ದಣನು (ಗರಿ. ೧೬–೧೫). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹದುಳ (< ಪದುಳ)]

ಒಳಹರಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ (ನೀರಿನ) ಹರಿ, —ಕಾಲುವೆ: ಮಾಟ ಕೂಟವೆಂಬ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಪಾಪಪುಣ್ಯವೆಂಬ ಬೀಜದ ಬಿತ್ತಿಕೆಲ್ಲ ತಂಗಾಲಕ್ಕೆ ಬೆಳೆದು ಮಳೆಗಾಲಕ್ಕೆ ತಗ್ಗಿ ಹೊಲದ ಒಳಹರಿಯಲ್ಲಿ ಜಲ ನಿಂದು ಹೋಯಿತ್ತು ಮತ್ತೆ ಹೊಲದ ಹೊಲಬಿಲ್ಲ (ನೋಳಮಾ. ೧೦೪–೪೧೩).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹರಿ$_3$ (< ಪರಿ$_3$)]

ಒಳಹರಿವು (ನಾ). "ಒಳಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವುದು" (Influx. ಇಂಕನಿ).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹರಿವು (< ಪರಿವು)]

ಒಳಹಾದಿ (ನಾ). ಒಳದಾರಿ; ಹತ್ತಿರದ ದಾರಿ: ಸಂಗೀತಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತಿಗೆ ಒಳಹಾದಿಗಳಿಲ್ಲ (ಸಂಗೀತ. VI, ಪೀಠಿಕೆ).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹಾದಿ (< ಪಾದಿ$_1$)]

ಒಳಹಾಯಿಕೆ (ನಾ). "(ನೀರನ್ನು) ಒಳಹಾಯಿಸುವ ಸ್ಥಳ" (Intake. ಇಂಕನಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹಾಯಿಕೆ]

ಒಳಹು 'ಒಳವು$_2$' ನೋ.

ಒಳಹುಗು 'ಒಳವೊಗು' ನೋ.

ಒಳಹುಯ್ 'ಒಳಪೊಯ್' ನೋ.

ಒಳಹುರಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ತಂತು, —ಎಳೆ: ಬಿಲ್ಲೇ ಕಳಚಿದೆ ಕೈಯಿಂದ, ಹೆದೆ ಹರಿದಿದೆ ಒಳಹುರಿಯಿಂದ ಕೈಗಳ ಹಿಡಿತವೆ ಸಡಿಲಾಗಿ, ಎನಿಸಿದೆ ಆಗದು ಒಂದಾಗಿ (ಅರಳು. ೧೯೬–೩). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹುರಿ$_3$ (< ಪುರಿ$_3$)]

ಒಳಹುರುಳು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ತಿರುಳು, —ಮರ್ಮ: ತನ್ನ ತಾ ತಿಳಿಯದ ಆ ಜ್ಞಾನ ಅಜ್ಞಾನ ಒಳಹುರುಳ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಎಂತಾದೀತು ? (ಮುಕ್ತಕಂ. ೩–೧೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹುರುಳು (< ಪುರುಳ್)]

ಒಳಹೊಗಿಸು 'ಒಳವುಗಿಸು' ನೋ.

ಒಳಹೊಗು 'ಒಳವೊಗು' ನೋ.

ಒಳಹೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಜಠರ: "ಕೋಷ್ಠಃ, ಅಂತರ್ಜಠರಂ – ಒಳಹೊಟ್ಟೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೩೦).
[ಒಳ$_1$ (< ಒಳಗು) + ಹೊಟ್ಟೆ$_1$ (< ಪೊಟ್ಟೆ$_1$)]

ಒಳಹೊಡೆತ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿಂದೊಳಗೇ ಪೆಟ್ಟುಕೊಡುವಂತಹದು ; ಒಳಗುದ್ದು ; ಮುಸುಕಿನ ಏಟು : ಹುಚ್ಚಾಟಗಳು ಹೆಸರಿಗೆ ಹುಚ್ಚಾಟಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಅವು ಒಳಹೊಡೆತದವಿರುವುದೇ ಹೆಚ್ಚು (ತಿಡುಗು. ೪ ಪೀಠಿಕೆ). ೨. ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಲಂಚ: ನೂರಿನ್ನೂರು ಒಳಹೊಡೆತವಿದ್ದದ್ದೇ (ದಾಸಹು. ೫೬).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹೊಡೆತ (< ಪೊಡೆತ)]

ಒಳಹೊಯ್ 'ಒಳಪೊಯ್' ನೋ.

ಒಳಹೊರಗು 'ಒಳಹೊಱಗು' ನೋ.

ಒಳಹೊರಗೆ 'ಒಳಹೊಱಗೆ' ನೋ.

ಒಳಹೊಱಗು, ಒಳಹೊರಗು (ನಾ). ೧. ಒಳಗಡೆ ಮತ್ತು ಹೊರಗಡೆ. ೨. ಅಂತರಂಗ ಮತ್ತು ಬಹಿರಂಗ: ಒಳಗೆ ಶೋಧಿಸಿ ಹೊಱಗೆ ಶುದ್ಧವಿಸಿ ಒಳಹೊಱಗೆಂಬ ಉಭಯ ಶಂಕೆಯ ಕಳೆದು (ಮಹಾದೇ. ೮–೧) ; ಸದ್ಭಾವ ಪ್ರಕಾಶಿಸಲು ಒಳಹೊಱಗೆಂಬುದಿಲ್ಲ (ಆದವ. ೧೧೬). **ಒಳಹೊರಗು**: ಅಪ್ರತಿಭಳಪ್ಪಳೇನ್ ಅಸುರೇಂದ್ರನೊಳಹೊರಗು ಮೇಲ್‌ಕೆಳಗುಗಳನರಿತವಳ್ ? (ಶ್ರೀ ರಾ ಮಾ. ೭೪೪–೨೭೯) ; ಹೊತ್ತು ಮುಳುಗಿತ್ತಾಗ ಕತ್ತಲೆ ಒಳಹೊರಗು ಗೊತ್ತಾಗದು ಏನು ಎಂತಾಯ್ತು (ಸಿದ್ಧಪು. ೪–೩೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹೊಱಗು (< ಪೊಱಗು)]

ಒಳಹೊಱಗೆ, ಒಳಹೊರಗೆ (ಅ). ೧. ಒಳಗೆ ಮತ್ತು ಹೊರಗೆ. ೨. ಅಂತರಂಗ ಬಹಿರಂಗಗಳಲ್ಲಿ: ಎನ್ನ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಮಹಾಲಿಂಗವನು ಎನ್ನ ಸರ್ವಾಂಗದೊಳಹೊಱಗೆ ತೆಱಹಿಲ್ಲದಳವಡಿಸಿದ ನಮ್ಮ ಶ್ರೀ ಗುರುಲಿಂಗದೇವ (ಮಹಾದೇ. ೬–೧). **ಒಳಹೊರಗೆ**: ಕೂಸು ಇದ್ದ ಮನಿಗೆ ಬೀಸಣಿಗೆ ಯಾತಕ್ಕ ಕೂಸು ಕಂದಯ್ಯ ಒಳಹೊರಗೆ ಆಡಿದರ ಬೀಸಣಿಕೆ ಗಾಳಿ ಸುಳಿದಾವು (ಹಳ್ಳಿಯ. ೭೫).

ಒಳಹೊರಗೆಮಾಡು = ಶತಪಥ ಹಾಕು; ತಿರುಗು: ಅವನೂ "ರಾಯರು ಸತ್ತರೂ ದೇವರ ನಾಮೋಚ್ಚಾರ ಮಾಡಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ" ಎಂದು ಗುಡುಗು ಹಾಕುತ್ತ ಒಳಹೊರಗೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ (ನಿರಾಥ. ೬೫).
[ಒಳ$_0$ (< ಒಳಗೆ) + ಹೊಱಗೆ (< ಪೊಱಗೆ)]

ಒಳಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರಚುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅದುಂ ಬಿಡದೊಳಱಿಸುವ ನೋವನಾಗಳೆ ಕಿಡಿಕುಂ (ಖಮುದ. ೨–೧೧೨). [ಒಳಱು + -ಇಸು$_3$]

ಒಳಱು, ಒಳರ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೂಗು ; ಅರಚು ; ಹುಯ್ಯಲಿಡು: "ಒಳಱು–ರಾವೇ (ಶಬ್ದಮಾಡು)" (ಶಮುಧಾ) ; ಕೊಂದಪ್ಪನೆಂದೊಳಱಿ ಪುಯ್ಯಲಿಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೪–೨೩) ; ಭಯಂ ಬೆರಸೊಳಱಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೯೧) ; ದುಃಖಂಬಟ್ಟೋವೊಯ್ಯೆಂದೊಳಱುತ್ತಿರ್ಪರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೭೭) ; ಹಂತಿಯ ದಾಯದೂಟಕೆ ಋಣಿಗಳಾದೆವೆ ಶಿವಶಿವಾ ಎಂದೊಳಱಿತಖಿಳ ಬಲ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩–೧) ; **ಒಳರ್$_1$**: ಏನುಮಂ ನೆರೆಯೆ ಪೇಳಂ ವ್ಯಂಗ್ಯಮೆಂದಾ ಒಗಂಟೊಳರ್ವಂ (ಸಂಸಪ. ೧೯–೪).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಳಱು]

ಒಳಱುಗುದಿಗೆ (ನಾ). (ಕಾವಲುಗಾರ) ಕುಟ್ಟಿ ಶಬ್ದಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ದೊಣ್ಣೆ ; ಕಾವಲುಗಾರನ ದೊಣ್ಣೆ : ಪೊಡೆವ ಹೆಬ್ಬರೆ ಜಾವಗಹಳೆ ತಂಬಟೆಗಳ ಕಡುರವ ವೊಳಱುಗುದಿಗೆಯ ಜಡಿವ ದನಿಗಳಿಂದ ತಳವಾಱರುಗಳ ಪಡೆ ತಿರುಗುವುದು ದುರ್ಗದಲಿ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೧೪೧). [ಒಳಱು + ಗುದಿಗೆ]

ಒಳಾಗ್ರ (ಗು). ೧. ಒಳನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ; ಸ್ಥಳೀಯ: ಒಳಾಗ್ರದ ಅಡಕೆ; ಒಳಾಗ್ರದ ಬಾಳೆ (ರೂಢಿ). (ನಾ). ೨. ಮನೆಯ ಒಳಭಾಗ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಗ್ರ]

ಒಳಾಯ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಆವಾರ, —ಹಜಾರ: ರಾಜಾರಾಮನ ತಂಗಿಯನ್ನೂ ಸ್ವಾಗತಿಸಿ ಒಳಾಯದ ಒಂದು ಕೋಣೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದರು (ನಡೆದಾ. II, ೯೪೨). ೨. (ಕಟ್ಟಡದ) ಒಳಗಿನ ಅಳತೆ; ಒಳ ಉಸುಲು (ಉಕ): ಈ ಮನೆಯ ಒಳಾಯವೆಷ್ಟು (ರೂಢಿ).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಆಯ$_1$]

ಒಳಿಗ (ನಾ). ತಲೆಮರೆಸಿಕೊಂಡು ಸುಳಿದಾಡುವವನು (ಕಿ). [?]

ಒಳಿತು$_1$ 'ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$' ನೋ.

ಒಳಿತು$_2$ 'ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_2$' ನೋ.

ಒಳಿಪುಣುಶೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಒಳಿಪುಣುಶೆಯೆ ಆಳರಿಯ ಕಿಱುಕೆಱೆಯೆ ಅಂತೆ ಪೋಗಿ ಕಲ್‌ಕುಪ್ಪೆಯೆ ಅನ್ತೆ ಪೋಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೯, ೭೪–೬೯ ; 900). [ಒಳಿ ? + ಪುಣುಶೆ (< ಪುಣಿಸೆ)]

ಒಳಿರ್ 'ಉಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಒಳು 'ಒಳ್$_2$' ನೋ.

ಒಳುಗಂಪು 'ಒಳ್ಗಂಪು' ನೋ.

ಒಳುಗನ್ನಡ 'ಒಳ್ಗನ್ನಡ' ನೋ.

ಒಳುಗಾಡು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಒಳಭಾಗ; ವನಾಂತರ: ಸಲೆ ಪಜ್ಜೆಯನಿಡೆ ನಾಂಟುವ ಮೊನೆಮುಳ್ಳಿನಿಂದೊಳುಗಾಡೆಸೆದುದೇನೆಂಬೆ (ಕಂನವಿ. ೧೮–೪೬). [ಒಳು$_0$ (< ಒಳಗು) + ಕಾಡು$_2$]

ಒಳುಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಒಲುಮೆಯುವಳು; ಪ್ರೀತಿಯುವಳು: ತುಂಬು ಜವ್ವನಕೆ ಕೈನೀಡಿ ನಂಬಿಸಿ ನೆಱೆ ರಂಗಯೆಂಬೊಳುಗಾರ್ತಿಯ ಕಾಂಬುದ ದೆಂದುವಂದಪುದೊ (ಶತಸಾಂ. ೩೨-೭೯). [< ಒಲಗಾರ್ತಿ ?]

ಒಳುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಅಂದಗೆಡು; ಸೊಗಸು ಕಡಮೆಯಾಗು: ಮಂಗಳವೇ ಮಜ್ಜನವೆನಗೆ ವಿಭೂತಿಯೇ ಒಳು[ಪಾಠಾಂ. ಒಳ]ಗುಂದ ದರಿಸಿನವೆನಗೆ (ಮಹಾದೇ. ೭-೯). [ಒಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕುಂದು$_1$]

ಒಳುಗುಣ 'ಒಳ್ಗುಣ' ನೋ.

ಒಳುಗೂಟ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕೂಟ; ಹಿತವಾದ ಸಂಯೋಗ: ಕಳೆ ಪೆರ್ಚೆ ಕೂಡುವಿನಿಯಳ ಒಳುಗೂಟದಂತೊಲಿಸುತಿದೆ ನಿನ್ನಯ ಸವಿದಳೆದ ಮೆಲ್ನುಡಿಯ ವಿಳಾಸ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೫೯).

[ಒಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕೂಟ$_1$]

ಒಳುಗೆಸಱು 'ಒಳ್ಗೆಸಱ್' ನೋ.

ಒಳುಗೊಂಬು 'ಒಳ್ಗೊಂಬು' ನೋ.

ಒಳುಗೊರಳು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕಂಠ; ಮಧುರವಾದ ಕಂಠ: ಸುಳಿ ನಾಭಿಯೊಳು ಪುಟ್ಟಿ ಮೆಲ್ಲೆದೆಯೊಳು ಬೆಳೆದೊಳುಗೊರಳೊಳು ಪ್ರಾಯ ವಡೆದು . . . ಬಾಯ್ದೆಱೆಗಿಳಿದು ಮೋಹಿಸಿದುದಾಳಾಪ (ಭರಚ. ೧೧-೧೩).

[ಒಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್)]

ಒಳುದಿವಸ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ದಿನ; ಶುಭದಿವಸ: ಬಳಿಕಲನಿಬರ ಮತದಿ ನಾತಂಗೊಳುದಿವಸದಲಿ ಯೌವರಾಜ್ಯದ ಲಲಿತಪಟ್ಟವ ಕಟ್ಟಿದನು (ತೊರರಾ. ೨-೧-೭). [ಒಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ದಿವಸ]

ಒಳುದೊಡೆ 'ಒಳ್ದೊಡೆ$_2$' ನೋ.

ಒಳುನುಡಿ 'ಒಳ್ನುಡಿ' ನೋ.

ಒಳುನುಡಿಕಾಱ 'ಒಳ್ನುಡಿಕಾಱ' ನೋ.

ಒಳುನೋಟ 'ಒಳ್ನೋಟ' ನೋ.

ಒಳುಪು 'ಒಳ್ಪು' ನೋ.

ಒಳುಬಾಳು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಜೀವನ; ಉತ್ತಮವಾದ ಬದುಕು: ಬಯಲನೊಂದು ಗುಡಿಗೊಳಿಸುತಿಹಳು ಒಳುಬಾಳ ಹರಕೆ ಎಂದು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೭೪-೮). [ಒಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಬಾಳು$_2$ (< ಬಾೞ್$_2$)]

ಒಳುಮಾಟ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸ; ಪುಣ್ಯದ ಕಾರ್ಯ: ವರಕೃಪಾಲೋಕನವೆ ಲಗ್ನಂ ಶರಣರೊಳುಮಾಟವೆ ಮುಹೂರ್ತಮವರ ಹರಕೆಯೇ ಸರ್ವ ಬಲವಂತಾಗಿ ಬಸವಂಗೆ (ಬಸಪು. ೪-೪೬).

[ಒಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಮಾಟ$_1$]

ಒಳುಮೊಗ 'ಒಳ್ಮೊಗ' ನೋ.

ಒಳುವಣ್ಣ 'ಒಳ್ವಣ್ಣ' ನೋ.

ಒಳುವರ್ಣ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬಣ್ಣ: ಆದೊ ಕರ್ಣದಲ್ಲಿ, ಒಳುವರ್ಣ ದಲ್ಲಿ ಸ್ವರವರ್ಣವಲ್ಲಿ ಅರಳಿ (ಹೃದಸ. ೪೯-೧೭).

[ಒಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ವರ್ಣ]

ಒಳುವಸರ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬಟ್ಟೆ; ಉತ್ತಮವಾದ ವಸ್ತ್ರ: ಪಳಿಯ ಪಟ್ಟೆಯ ದುಕುಲದ ಚೀನಾಂಬರದೊಳು ವಸರಗಳು ಮೆಱೆದವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩-೮೦). [ಒಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಪಸರ]

ಒಳುವಾತು 'ಒಳ್ವಾತು' ನೋ.

ಒಳುವು 'ಒಳವು$_2$' ನೋ.

ಒಳುವೆಂಗೂಸು, ಒಳುವೆಣ್ಗೂಸು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಂಗಸು; ಶ್ರೇಷ್ಠಳಾದ ಸ್ತ್ರೀ: "ವರಸ್ತ್ರೀ, ಮತ್ತಕಾಮಿ[ಶಿ]ನೀ – ಈ ೨ ಒಳುವೆಂಗೂಸು ?" (ಹಲಾಯು. ೮೦-೩೩೫). **ಒಳುವೆಣ್ಗೂಸು** : (ಕ).

[ಒಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಪೆಂಗೂಸು]

ಒಳುವೆಣ್ 'ಒಳ್ವೆಣ್' ನೋ.

ಒಳುವೆಣ್ಗೂಸು 'ಒಳುವೆಂಗೂಸು' ನೋ.

ಒಳುವೆಸರ್ 'ಒಳ್ವೆಸರ್' ನೋ.

ಒಳುಹು 'ಒಳ್ಪು' ನೋ.

ಒಳುಹೂ (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ಹೂವು: ಸಲೆ ಸುದಾಮನ ಕೈಯ ಲೊಳುಹೂಗಳನು ಕೊಂಡಾತಂಗಭೀಷ್ಟವ ಸಲಿಸಿದನು ಮುಱಿದನು ಭಾರಿಧನುವನು (ನಿಭಾಗ. ೩-೨-೨೬).

[ಒಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಹೂ$_2$ (< ಪೂ$_2$)]

ಒಳುಸೂಳುಮಾತು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಸಲ್ಲಾಪ: ಕಣ್ಣಾಲಿಗಳೊಳಿಹ ಬಾಲಕರನೊಳುಸೂಳುಮಾತಂ ಹೇಳಿಸಲು . . . ಬಲ್ಲ ನೆಱೆ ಜಾಣೆ (ಬಸಪು. ೪೨-೪, ೫). [ಒಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$)+ಸೂಳುಮಾತು (< ಸೂೞ್ವಾತು)]

ಒಳೂರು (ನಾ). ಒಳನಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಊರು; ಪೇಟೆ ಪಟ್ಟಣಗಳಿಂದ ದೂರವಾದ ಊರು: ಅದೆಲ್ಲಾ ನಮಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಒಳೂರುಗಳಲ್ಲಿ ನೆರೆಹೊರೆಯವರಿಗೆ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಹೀಗಾಗುವುದುಂಟು (ದೇವೀಚಾ. ೨೮).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಒಳೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ನರ ತೊಡಕು; ಎಲುವಿನ ಕೀಲು ತಪ್ಪು: ಸಮುದ್ರವ ಹೊಕ್ಕು ಕಾಲು ಒಳೆದಲ್ಲಿ ಕೊಱತೆಯನಱಸುವದೆ ಆ ಸಮುದ್ರವು (ಬಸಹೆ. ೮೨-೨೪೫); ಬಡಿಯುವ ಹುರುಪಿನಲ್ಲಿ ಅವನ ಮೊಳಕೈಯು ಒಳೆಯಿತು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೭೩). [< ಉಳೆ$_3$]

ಒಳೆ$_2$ (ನಾ). ಮನೆಯ ಎರಡು ಸೂರುಗಳೂ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೇಲ್ಬದಿ: ನೀನು ಒಳೆ ಮೇಲಣ ಕುಂಬಳ ಕಾಯಂತೆ ಎರಡು ಕಡೆಗೂ ಸರಿ (ರೂಢಿ). 'ಒಳೆಹೆಂಚು' ಪರಾ. [?]

ಒಳೆ$_3$ (ನಾ). ಕುದುರೆ ಹಿಂಗಾಲುಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲಲಾಗದಂತೆ ಕಡಿವಾಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿ ಕಟ್ಟಿದ ಪಟ್ಟಿ; ತಂಗುಪಟ್ಟಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್): "ಒಳೆಯೆಂದು ಕುದುರೆಯ ವಳೆಯುಮಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೮೦). [?]

ಒಳೆಹೆಂಚು (ನಾ). ಎರಡೂ ಸೂರುಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸುವ ಹೆಂಚು; ಡಬ್ಬಂಚು. [ಒಳೆ$_2$ + ಹೆಂಚು$_2$ (< ಹಂಚು$_3$)]

ಒಳೆನ್ 'ಉಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಒಳೆವು 'ಉಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಒಳ್ಕ 'ಓಳ್ಕೆ' ನೋ.

ಒಳ್ಕು 'ಒಟ್ಕು$_2$' ನೋ.

ಒಳ್ಕೆ 'ಓಳ್ಕೆ' ನೋ.

ಒಳ್ಗಂಡ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಶೂರ; ಕಡುಗಲಿ: ತಾಗಿದ ನೆಗೞ್ದೊಳ್ಗಂಡರಗಂಡೋಡುವಿನಂ ಕೊಂಡುವು ಗಾಂಡೀವ ಮುಕ್ತಬಾಣಗಣಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೮೮ ವ); ಈ ಸಮರಕ್ಕೊಳ್ಗಣ್ಡಂಬರಂ ಗಣ್ಡರೇ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೨-೧೩; 1007); ಸಾಹಸದೊಳ್ಗಂಡನಲ್ತೆ ಬಿಜ್ಜನ ಬಂಟಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೨೨; 1042); ಒಳ್ಗಂಡರ ಬಿರ್ದಿನ ಬಲ್ಪಿಂ ಗಂಡು ದೊಱೆಲ್ತೊಳ್ಪೆಸಕದ ಸೊಬಗಾ ನಾಡ ಪೆಂಡಿರ್ಗೆ ಸಾಱಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೨೬).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಗಂಡ$_1$]

ಒಳ್ಗಂಪು, ಒಳುಗಂಪು (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಪರಿಮಳ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸುಗಂಧ: ಅಲರ್ದ ಚೆನ್ನೆಯ್ದಿಲ್ಗಳೊಳ್ಗಂಪಿನಿಂಪನಲಂಪಿಂ ತೆಗೆದೊಟ್ಟೆ ಕೊಂಡು (ಕಾದಂಉ. ೪೨೮); ಕನಕಕ್ಕೊಳ್ಗಂಪು ಸಾರ್ದಂದದ ತನುಲತೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೮೦). **ಒಳುಗಂಪು** : ಜಾತಿ ಪಟೀರದೊಳು ತಂಪು ತ್ರಿದಶ ಧರಣೀರುಹದೊಳೊಳುಗಂಪುಮಿರ್ಪವೊಲು (ಬಸಪು. ೧-೭); ಒಳುಗಂಪ ನೊಲ್ಲದೆ ತಳುವದೆ ದುರ್ಗಂಧಕೆಳಸುವ ನೊಣದಂತೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೫೩).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕಂಪು]

ಒಳ್ಗಂಬ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಕಂಬ : ಪಳಿಕುಗಳ ಸಾಲಿಸಿವ ಭಿತ್ತಿಗಳ್ ವಜ್ರದೊಳ್ಗಂಬಗಳ್ (ಚಬಪು. ೫–೪೮).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಕಂಬ$_1$ (< ಕಂಭ)]

ಒಳ್ಗಜ್ಜ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸ; ಮೇಲಾದ ಕೆಲಸ : ಊರಿಗದ ಪೆಣ್ಗಳಿಗೆ ಬಿಡುಗೆಲಸಂಗಳ ಬೆಸಸಿಯಾಪಂತೆ ತಾನೊಡರಿಪುದೊಳ್ಗಜ್ಜವನು (ಹರಿಬ. ೮–೭). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಕಜ್ಜ]

ಒಳ್ಗಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕಟ್ಟು, —ತಿರುಳು : ಪೂರ್ವೋತ್ತರವೆರಡಜ ಪಕ್ಷಂಗಳೊಳ್ ಯುಕ್ತಿಜಾಲಂಗಳ ಸಾರಾಸಾರಮಂ ಸೋದಿಸಿ ಕಳೆದ ದಟಿಯೊಳ್ಪೊಟ್ಟನೊಳ್ಗಟ್ಟೆಯಂ ಕೂರ್ತೊರ್ಳಕೊಂಡಿರ್ಪೊಳ್ಪಿನಿಂ ತತ್ತ್ವದ ನೆಲೆಯಱಿತು (ಚ ಕ ವಿ. ೪–೧೦೦).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಗಟ್ಟೆ]

ಒಳ್ಗತಿ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಗತಿ ; ಸದ್ಗತಿ : ಅಘವಶದಿಂ ನರಕಗತಿ ಗೆಱಿವ ಜೀವೋತ್ಕರಮುಮನೊಳ್ಗತಿಗೆ ತಪೊರ್ಡಾತನೆ ಕೆಳೆಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೨೫). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಗತಿ]

ಒಳ್ಗದಿರ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕಿರಣ ; ಸೊಗಸಾದ ಕಿರಣ : ಎಳವೆಱೆ ಯೊಳ್ಗದಿರ್ಗಳ್ಗಂದೆಳಸಿದವೀಶ್ವರನ ಸನ್ನಿಧಾನದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೭೭); ಎಸೆವೊಳ್ಗದಿರ್ಗಳಿಂ ಮಣಿಮಯದೊಪ್ಪುವೊಂದು ತೊಡವಂ ಪಡಿಗೊಳ್ವುದು ಕಬ್ಬವೊರ್ಬನಾ (ಚಕವಿ. ೧–೧೦).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಕದಿರ್]

ಒಳ್ಗನಸು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕನಸು ; ಶುಭಸ್ವಪ್ನ : ಚಂಡ ಗಜಗಮನೆ . . . ಕಂಡಳೀರೆಂಟುಮೊಳ್ಗನಸಿನೆಸೆವೋಳಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೭–೨೭ ರಗಳೆ); ಈ ಪದಿನಾಱುಮೊಳ್ಗನಸನಂಬಿಕೆ ಕಂಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೨೦೯).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಕನಸು]

ಒಳ್ಗನ್ನಡ, ಒಳುಗನ್ನಡ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕನ್ನಡ; ಸತ್ತ್ವಯುತವಾದ ಕನ್ನಡ : ಮುನ್ನಾದ್ಯರಿನೊರೆದೊಳ್ಗನ್ನಡ ಸುಶಬ್ದಮಣಿನಿಚಯಮುಮಂ (ಕವಿಕಂ. ೧೨); ಒಳ್ಗನ್ನಡದ ಕೆಲೆಯೊ ಕುಸುರಿಗೆಲಸದ ಸಿಲೆಯೊ (ಹೊಂಗಳು. ೧೬–೧೦). **ಒಳುಗನ್ನಡ** : ಒಳುಗನ್ನಡ ಬೆಳುಗನ್ನಡ ಪಳಿಗನ್ನಡ ದೇಶಿಯಂಗಳಾ ಕನ್ನಡಮಂ ತಿಳಿ (ಕವಿಜಿ. ೪–೨).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಕನ್ನಡ]

ಒಳ್ಗಬ್ಬ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಕಾವ್ಯ ; ಉತ್ತಮವಾದ ಕಾವ್ಯ : ಒಳ್ಗಬ್ಬಮುಮೊಳ್ನುಡಿಯುಂ ಗೇಯಮುಮುರ್ಚದ ಕಡುಗಲ್ಲೆರ್ದೆಯೆರ್ದೆಯ ನಂಬು ಮೇಣುರ್ಚುಗುಮೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೯).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಕಬ್ಬ]

ಒಳ್ಗರುಳ್ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕರುಳು : ತೋಡುವೆನೊರ್ವನೊಳ್ಗರುಳ ನುರ್ವಿಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೨೪). 'ಅಳ್ಗರುಳ್' ಪರಾ.
[ಒಳ್$_1$ (< ಒಳಗು) + ಕರುಳ್]

ಒಳ್ಗಲಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಶೂರ; ಮೇಲಾದ ಶೂರ; ಕಡುಗಲಿ : ಕಲಿಯನೆ ಪಂದೆ ಮಾಟ್ಪ ಕಡುವಂದೆಯನೊಳ್ಗಲಿ ಮಾಟ್ಪ . . . ನೃಪಚಿತ್ತವೃತ್ತಿ ಸಂಚಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೯೨); ಎನ್ನದೋರ್ವಲಮನತಿಕ್ರಮಿಸಲ್ಕಮಾಟಸಿ ಬಂದೊಳ್ಗಲಿ ದಲಿವಂ ಜವನಲ್ಲಿಯುಂಡಿಗೆದಂದನೋ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೨). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಕಲಿ$_2$]

ಒಳ್ಗವಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕವಿ : "ಒಳ್ಗವಿ, ಬೆಳ್ಗವಿ, ಅಱಿಗವಿ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೨ ಉದಾ). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಕವಿ$_6$]

ಒಳ್ಗಱಿವೆ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ನೆಲ್ಲು; ಸೊಗಸಾದ ಭತ್ತ : ಕೆಯ್ವೊಲಂಗಳ ಸಸ್ಯಾವಳಿಯೆಲ್ಲಮೊಳ್ಗಱಿವೆಯುಂ ಪುಂಡ್ರೇಕ್ಷುವುಂ (ಜಗವಿ. ೯–೮೬). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಕಱಿವೆ]

ಒಳ್ಗಾಲ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾಲ ; ಸುಖ ಸಮೃದ್ಧಿಯ ಕಾಲ : ಎಂದು ಮಿಳಾತಳಂ ಬೆಳೆಯುತಿರ್ಕೊಳ್ಗಾಲಮಕ್ಕೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೬–೧೩).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಕಾಲ$_1$]

ಒಳ್ಗಾಸೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾಚ, —ಚಡ್ಡಿ : ಮಹಾಶೀಷನ ಒಳ್ಗಾಸೆಯುಟ್ಟು ಸುರನರಭುಜಂಗರುಗಳಸುಗಳ್ಗೊಂಬ ಕಾಲ್ಗೊಡರ್ಗಟ್ಟಿ ನಡೆತಂದು (ಚಬಪು. ೩೧–೯). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಕಾಸೆ$_1$]

ಒಳ್ಗಾಹು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾವಲು ; ಭದ್ರವಾದ ರಕ್ಷೆ : ಅರ್ಪೋಲ್ತಪರ್ ಬ್ರತರಕ್ಷ ಪ್ರಕರಕ್ಕೆ ಶೀಳಭಟರೊಳ್ಗಾಹುಳ್ಳನಂ ಹುಳ್ಳನಂ (ಎಕ. II, ೩೪೫–೩೬ ; ಸು. 1159).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಕಾಹು$_1$ (< ಕಾಪು)]

ಒಳ್ಗಿಡಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕಿಡಿ; ಪ್ರಖರವಾದ ಕಿಡಿ : ದಶರಥನೆಚ್ಚಂ ಸಿಡಿಲೊ [ಪಾಠಾಂ. ಲ]ಳ್ಗಿಡಿಗಳವೊಲಂಬನಂಬಟ್ಟುವಿನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೫೯) ; ಸಿಡಿಲಿದಱುಣ್ಮುವೊಳ್ಗಿಡಿಯೊಳಂ ಪಡಿಯಲ್ಲೆನಲೆಯ್ದೆ ಸಾಯಕಂ ನಡೆ (ಜಗವಿ. ೧೫–೮). 'ಅಳ್ಗಿಡಿ' ಪರಾ.
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಕಿಡಿ$_1$]

ಒಳ್ಗು 'ಒಱ್ಗು$_2$' ನೋ.

ಒಳ್ಗುಂಡಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮವಾದ ಕಮಂಡಲು : ಉತ್ಪಲಾಪ್ತಾಶ್ಮದಿಂ ನೆಗಳ್ದೊಳ್ಗುಂಡಿಗೆಯಾಂತ ದಕ್ಷಿಣಕರಂ ತೋಱಿತ್ತು ಯೋಗೀಂದ್ರನಾ (ರಾಜಶೇ. ೧–೧೩೩). ೨. ಮಿಗಿಲಾದ ಎದೆಗಾರಿಕೆ ; ಧೈರ್ಯ (ಕ). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಗುಂಡಿಗೆ$_2$]

ಒಳ್ಗುಡಿ (ನಾ). ೧. ಸೊಗಸಾದ ಧ್ವಜ ; ಚೆಲುವಾದ ಬಾವುಟ : ಜೈನರೊಳ್ಗುಡಿಯ ದಾಂಗುಡಿಗಳ್ ನಲಿದಾಡುವಂತೆ ಸುತ್ತಿಱಿದುವು ಭೋಂಕೆನಾತನ ಪುರಾತನ ಪುಣ್ಯಫಲಪ್ರಭಾವದಿಂ (ಆದಿಪು. ೨–೬೩); ಓಳಿದೋರಣಮಾಯ್ತು ಹಾರದ ಪಚ್ಚೆಸಾರದ ಮಾಲೆ ಸೌಧಾಳಿಯೊಳ್ಗುಡಿಯಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೧೪) ; ಸೊಗಯಿಸೆ ಬಹುವರ್ಣವಿವಿಧಪಟದೊಳ್ಗುಡಿಗಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨–೧೬). ೨. ಉಜ್ಜ್ವಲವಾದ (ದೀಪದ) ಕುಡಿ : ನಿಧಿಯಂ ತೋಱುವ ದೀಪದೊಳ್ಗುಡಿ (ವಸ್ತವಂ. ೮೮).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಗುಡಿ$_2$]

ಒಳ್ಗುಡುತೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಅಂಗಿ : ದೂಳಿದರ್ದು ನಿರಿಗೆಟ್ಟು ಮಾಸಿದ ತನ್ನ ಒಳ್ಗುಡುತೆಯನ್ನೂ ಪುನಃ ಪುನಃ ನೋಡಿಕೊಂಡು (ಬಿಟ್ಟಲ. ೧೧೦–೨). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಕುಡುತೆ]

ಒಳ್ಗುಣ, ಒಳುಗುಣ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣ ; ಉತ್ತಮ ಸ್ವಭಾವ : ಉಗ್ರತೇಜಮುಮಿಾಯೊಳ್ಗುಣಮುಂ ಕಲಿತನಮುಮಿದೇಂ . . . ಸೂತಸುತನೊಳೊಡವುಟ್ಟುಗುಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೯೮) ; ಒಳ್ಪಿನೊಳ್ಗುಣದೊಳಣ್ಮಿನೊಳಾರ್ಪ್ಪಿನೊಳಾದುದೆಂದು ಪೆಂಪಾರ್ಗ್ಗಮಸಾಧ್ಯಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦–೪೦; 1085). **ಒಳುಗುಣ** : ಅಳ್ದನೊಳುಗುಣಗಳನು ಪಾಡುತ್ತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೨೮–೪). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಗುಣ$_2$]

ಒಳ್ಗುಣಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣವುಳ್ಳವನು : ಒದವಿದ ವೀರಭಟಭಾರ್ಗವನೊಳ್ಗುಣಿ ಹುಳ್ಳಮಾಂಕಂ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೨೮–೪೩ ; 1202).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಗುಣಿ$_3$]

ಒಳ್ಗುದಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕುದಿತ ; ಮೂಕಸಂಕಟ. 'ಒಳ್ಗುದಿಗೊಳು' ಪರಾ. [ಒಳ್$_1$ (< ಒಳಗು) + ಕುದಿ$_3$]

ಒಳ್ಗುದಿಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೊಳಗೇ ಸಂಕಟಪಡು, —ಚಡಪಡಿಸು : ವಿವಿಧ ಲಕ್ಷಣ ಲಕ್ಷ್ಯ ಕಾವ್ಯನಾಟಕಗಳ ವಿವರವನಱಿಯದೆ ಬಱಿದೆ ಕವಿತೆಯ ಪೇಳ್ವೆನೆಂದೊಳ್ಗುದಿಗೊಳುತಿಹ ಕವಿ ತಾ ಕಪಿಯಲ್ತೆ ಧರೆಗೆ (ನಾಗಕು. ೧–೬೨). [ಒಳ್ಗುದಿ + ಕೊಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಒಳ್ಗುದುರೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕುದುರೆ: ಏಳಿದಂಗೆಯಲಿಮಿಾಗಡೆ ನವ್ಮೊಳ್ಪಾಳನೊಳ್ಗುದುರೆಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೧೪).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕುದುರೆ]

ಒಳ್ಗುರುಳ್ (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ತಲೆಗೂದಲು; ಸೊಗಸಾದ ತಲೆಗೂದಲು: ಒಳ್ಗುರುಳಂ ಸಮಱುವ ಕನ್ಯಕೆ ಕರಮೆಸೆದಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೮). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕುರುಳ್]

ಒಳ್ಗುಲ (ನಾ). ಮೇಲಾದ ವಂಶ; ಸತ್ಕುಲ: ಶಂಖದೊಳ್ ಪಾಲೆಱೆದಂತಿರೆ ಮಲಿನಮಿಲ್ಲದೊಳ್ಗುಲದರಸುಗಳಿರೆ ನೀನುಮಗ್ರಪೂಜೆಯನಾಂಪಾ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫೦). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕುಲ]

ಒಳ್ಗುವರ (ನಾ). ಉತ್ತಮನಾದ ಮಗ: ಕಾದಿಯೊಳ್ಗುವರನ ಪಿಡಿದರು (ವೋಹತ. ೧೨-೩೮). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕುವರ]

ಒಳ್ಗೂಡಾರ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಡೇರೆ, —ಗೂಡಾರ: ಸ್ಮರನ ಪಯಣಕೆ ಪೊಯ್ದ ನವಚಂದ್ರಗಾವಿಯೊಳ್ಗೂಡಾರದರಳೆಲೆಗಳೆನೆ . . . ಅಶೋಕದ್ರುಮಂಗಳ್ ಕರಂ ಮೆಱೆದುವು (ಚಿಬಪು. ೪೫-೧೯).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಗೂಡಾರ]

ಒಳ್ಗೂೞ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಆಹಾರ, —ಊಟ (.?): ಬಿಟ್ದಿರು ಮನಿಱುವೆ ನೀನುಂ ಬಿಟ್ದಿರುಮಂ ಕೊಲ್ವೆ ಕಲಹದೊಳ್ಗೂೞಿಂಗಂದೆಟ್ದಾಡಿಯೆ ಮುನಿದಿಸುವ್ಯೆ (ಗದಾಯು. ೭-೫೨). ☞ ಇಲ್ಲಿ 'ಕಲಹದೊಳ್ ಕೂೞಿಂಗಂ' ಎಂದೂ ಬಿಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ.
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕೂೞ್$_1$]

ಒಳ್ಗೆಣೆಯ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ನೇಹಿತ: ತನ್ನೊಳ್ಗೆಣೆಯನನನ್ಯಜನಿಂ ನೆಗಟ್ಗಂ ನನ್ನಿಯೆಂದು ಚಂದಿರನೊಲವಿಂದಂ ನಲಿವಂತಿರೆ ಕುವರನ ಚೆನ್ನಮೊಗಂ ಚೆಲ್ವುವೆತ್ತು ತೊಳಗಿದುದಾಗಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೪-೧೫೫).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಗೆಣೆಯ (< ಗೆಳೆಯ)]

ಒಳ್ಗೆಸಱ್, ಒಳುಗೆಸಱು (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಸರು. ೨. ಹೆಚ್ಚಾದ ಕೆಸರು: ಕಾಳಿಂಗಗಜೇಂದ್ರದಾನಜಲಧಾರಾಸಾರದಿಂ ನೋಡ ಕುಂದಿದುದಿಲ್ಲೊಳ್ಗೆಸಱಾ ಸುಯೋಧನನೃಪ ದ್ವಾರೋಪಕಂಠಂಗಳೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೪೧). **ಒಳುಗೆಸಱು**: ೨. ಇರಬಾರದುತ್ತರಿಸಬಾರದೊಳುಗೆಸಱಿನಿಂ ಸುತ್ತಿ ಸೂಜಿ ನಿಭದ ದರ್ಭೆವುಲ್ಲಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಸಾನಂಚ. ೪-೧೧೪ ರಗಳೆ).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕೆಸಱ್]

ಒಳ್ಗೆಳೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಗೆಳೆತನ, —ಗೆಳೆಯ: ತನ್ನೊಳ್ಗೆಳೆ ತನ್ನ ಭಾಗ್ಯಮಿಾ ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧-೧೩).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಗೆಳೆ (< ಕೆಳೆ)]

ಒಳ್ಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆರೆ; ಮಿಗಿಲಾದ ಕೆರೆ: ದೆಸೆ ಮುಖಧೂಮದಿಂ ದ್ವಿಜರ ಹೋಮದಿನೊಳ್ಗೆಱೆ ಹಂಸಕೋಕಸಾರಸ ಕಳನಾದದಿಂದೊಳಗೆ ವೇದನಿನಾದದಿನೆತ್ತಮೆಯ್ದೆ ಶೋಭಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೫೭).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕೆಱೆ]

ಒಳ್ಗೊಂಚಲ್ (ನಾ). ಸೊಂಪಾದ ಗೊಂಚಲು; ಸೊಗಸಾದ ಗುಚ್ಛ: ತಮ್ಮೊಳ್ ಪಳಂಚಲೆವೊಳ್ಗೊಂಚಲಂ ಕಾಯೊಳುರ್ಕುವೆಳನೀರಿಂದಂ ಬನಂಗಳ್ಗಗುಂದಲೆ ನೀರೂಟಂ (ವರ್ಧಪು. ೧-೪೩).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಗೊಂಚಲ್]

ಒಳ್ಗೊಂಬು, ಒಳುಗೊಂಬು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕೊಂಬೆ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆದ ರೆಂಬೆ: ಕವಲ್ ಕವಲ್ತು ಪಲವುಂ ಕೊಂಬಾದುವೊಳ್ಗೊಂಬುಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೯೭). **ಒಳುಗೊಂಬು**: ವಿಸ್ತರದಿಂ ಪಣ್ತೊಳುಗೊಂಬೆನೆ ವರಸಸ್ಯಸಮೃದ್ಧಫಳದಿ ಕೋಳೂರೆಸೆಗುಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೪೯-೨೨; 1147). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕೊಂಬು$_2$]

ಒಳ್ಗೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಒತ್ತು; ಕೂಡಿಸಿ ಕಟ್ಟು; ಒತ್ತಾಗಿ ಸೇರಿಸು (?): ಒತ್ತುತ್ತುಂ ಪ್ರಿಯಚುಂಬಿತೋಷ್ಠಮಣಿಯಂ ವ್ಯಾಲಂಬದಿಂ ಮೆಲ್ಲನೊಳ್ಗೊತ್ತುಂ... ನಿತಂಬೆ ಬಂದಳಿರುಳೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೧೬೪). [?]

ಒಳ್ಗೊನೆ (ನಾ). = ಒಳ್ಗೊಂಚಲ್: ವನಪಾಲಂ ಕಾಣ್ಕೆಗೈದಂ ವಿಚಕಿಲದಲರಂ ಪಚ್ಚೆಯಂ ಬಾಳೆವಣ್ಣೊಳ್ಗೊನೆಯಂ ದಾಳಿಂಬವಣ್ಣಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೨). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಗೊನೆ (< ಕೊನೆ$_3$)]

ಒಳ್ಗೊಳ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಸರೋವರ: ಪಂಕೇಜದಿನೊಳ್ಗೊಳಂ . . . ವಲಂ ರಮ್ಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೩೫).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕೊಳ$_2$]

ಒಳ್ಗೋಡು (ನಾ). ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಕೋಡು; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೊಂಬು, —ಕೋರೆ: ನಾಲ್ಕುಮೊಳ್ಗೋಡುಗಳಿಲ್ಲದೇಂ ಮದದೊಳಾಯ್ತೆ ಬಲಂ ದಿಗಿಭಕ್ಕೆ ಮೊಕ್ಕಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೩೨).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕೋಡು$_5$]

ಒಳ್ದಂತ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ದಂತ, —ಕೋರೆ: ಧರಣಿಸುತೆ. . . ಕಂಗೊಳಿಸಿದಳ್ ಮಿರುಗನಿಕ್ಕಿದೊಳ್ದಂತದ ಮನೋಹರ ಪ್ರತಿಮೆಯಂತೆ (ಶೇಷರಾ. ೧೫-೩). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ದಂತ$_1$]

ಒಳ್ದಸ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಯಶಸ್ಸು; ಉತ್ತಮವಾದ ಕೀರ್ತಿ (ಕ).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಜಸ]

ಒಳ್ತನ (ನಾ). ಮೇಲ್ಮೆ; ಒಳ್ಳೆಯತನ: ನುಡಿದಂತೆ ತಂತಮ್ಮಾನೆಯೊಳ್ತನಮುಮಂ ಬಿನ್ನಣಮುಮಂ ಮೆಱೆದು (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೨೭ ವ). ☞ ಇಲ್ಲಿ 'ಆಳ್ತನ' ಎಂಬ ಪಾಠವಿದ್ದಿರಬಹುದು.
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + -ತನ]

ಒಳ್ತಪ, ಒಳ್ದಪ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ತಪಸ್ಸು: ಒಳ್ತಪದೊಳರ್ತಿಗುಂದದಿರಿನಿಸುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೫). **ಒಳ್ದಪ**: ದೋಸಂಗಳಂ ಬರಲಿತ್ತೊಳ್ದಪದಲ್ಲಿ ತಂದು ಕಿಡಿಯಂ ನೀನಿಕ್ಕಿ ನಿನ್ನಂ ಸುಡಲ್ ಮರುಳ್ಗೆ (ಜೀವಸಂ. ೯-೨೬). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ತಪ$_2$]

ಒಳ್ತಳಿರ್ 'ಒಳ್ದಳಿರ್' ನೋ.

ಒಳ್ತು (ಕ್ರಿ). ತಿವಿ; ಚುಚ್ಚು; ಇರಿ: ಒಡಿಪೊಡಿಸಿ ಅರಮನೆ ಪುಗುವೊರಾ ಅಬ್ಬೆ ಆಳ್ಮನ್ ಕೊಲಜರ ಮುಗಸುರಿಗೆಯೊಳ್ತುವೊನ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೬-೨೧; ಸು. 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಒಳ್ದಪ 'ಒಳ್ತಪ' ನೋ.

ಒಳ್ದಳ (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ದಳ, —ಎಸಳು (ಕ).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ದಳ$_2$ (= ದಲ)]

ಒಳ್ದಳಿರ್, ಒಳ್ತಳಿರ್ (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ಚಿಗುರೆಲೆ; ಚೆಲುವಾದ ತಳಿರು: ಒಳ್ದಳಿರ್ಗಲರ್ಗೆ ಫಲಕೆ ಪರಿದತ್ತಳವೆಂಡಿರ ನೆರವಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೯೮). **ಒಳ್ತಳಿರ್**: ಒಳ್ತಳಿರಾಂತ ರಸಾಲಭೂಜಮುಜ್ಜ್ವಳ ಮಣಿಪೀಠವಾಗೆ ಬನಮೋಲಗಶಾಲೆಯಾಯ್ತು ಕಾಮನಾ (ವೃಷವಿ. ೪-೩೪). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ತಳಿರ್$_2$]

ಒಳ್ದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದು; ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಾಳು: ಒಳ್ದಳೆದ ಚೆಲ್ವಿನಾನನದೊಳುಱೆ ಮಿಱುಗುವ ಕುರುಳ್ದೊಂಗಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೩೫). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ತಳೆ$_1$]

ಒಳ್ದಾಮರೆ, ಒಳ್ದಾವರೆ (ನಾ). ಸುಂದರವಾದ ಕಮಲ: ಒಳ್ದಾಮರೆಗಣ್ಣ ಸುಲೋಚನೆಯುಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಮತಿಯುಂ ಸಂಜನಿಯಿಸಿ ಪಿರಿದುಂ ಚೆಲ್ವಿಕೆದಾಳಿದರು (ಜಯಕಾ. ೩-೧೯), **ಒಳ್ದಾವರೆ**: ಬಿರಿದೊಳ್ದಾವರೆಗಂಪಂ ಕೊರಲುದ್ದಂ ಪೀರ್ವ ತುಂಬಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೨೯).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ತಾಮರೆ]

ಒಳ್ದಾರಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹಾದಿ; ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆ: "ಒಳ್ದಾರಿಯೆನಲು ಸನ್ನಡತೆ" (ಶಶರ. ೧೧೯).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ದಾರಿ$_1$]

ಒಳ್ದಾವರೆ 'ಒಳ್ದಾಮರೆ' ನೋ.

ಒಳ್ದಿರುಳ್ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ತಿರುಳು; ಸಾರಸತ್ತ್ವ: ಇಂಗಡಲ ನಿಡುದೆರೆಗಳೋ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳೊಳ್ದಿರುಗಳೊ [ಪಾಠಾಂ. ಬೆಳುದಿಂಗಳೊಳು ದಿರುಳುಗಳೊ] ಶರದಭ್ರಂಗಳೊಡ್ಡೋ... ಎನಲು (ಬಸಪು. ೧೧-೩೪).

[ಒಳ್$_1$ (< ಒಳಗು) + ತಿರುಳ್]

ಒಳ್ದುಡುಗೆ, ಒಳ್ದೊಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಆಭರಣ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಭೂಷಣ: ಬಟ್ಟೆಕ್ಕೆ ಮಚ್ಚುಗೊಟ್ಟಂ ಕೊಟ್ಟೊಳ್ದುಡುಗೆಗಳನುಟ್ಟದುಗಲಮನೆಡೆಯಱಿದಾ ಮುನಿನಿವೇದಕಂಗೆ ನೃಪೇಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮೩). **ಒಳ್ದೊಡಿಗೆ**: ಜಡೆಗಳ ಬಂಬಲೊಪ್ಪುವಳಕಾವಳಿ ಭೀಷಣ ಮುಪ್ಪ ಪಾವಿನೊಳ್ದೊಡಿಗೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೨).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ತುಡುಗೆ]

ಒಳ್ದುಱುಬು (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ತಲೆದುರುಬು; ಸೊಗಸಾದ ಮುಡಿ: ದನಿಯೆನೆ ನವಕೋಕಿಲರವವೊಳ್ದುಱುಬೆನೆ ನವಿಲಡಿಯೆನೆ ತಳಿರ್ (ಜಯುಕಾ. ೧-೪೯).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ತುಱುಬು$_2$ (< ತುಱುಂಬು$_2$)]

ಒಳ್ದೆನೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ತೆನೆ; ತುಂಬಿದ ತೆನೆ: ಮಿಳಿರ್ವೆಲೆಪಕ್ಕದಂತರುಣಿಮುತ್ತದಿನೊಳ್ದೆನೆ ಕುಂಡದಂತೆ ಕಣ್ಗೊಳಿಗಿಳಿವೆಳ್ಪುಲಿರ್ದ ಕಳಮಸ್ತಬಕಾಗ್ರಮನೇಱಿ ಪಾಲುಣಲ್ಕೆಳಸುವ ರಾಜಕೀರಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೧-೪೨).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ತೆನೆ$_1$]

ಒಳ್ದೆರೆ (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ತೆರೆ; ಅಂದವಾದ ಅಲೆ: ಕೊಳಂಗಳೊಳ್ದೆರೆಯಿನುಣ್ಮುವ ತಣ್ಪಿನಿಯಿಂದೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬-೮೩); ಬಾಲೆಯ ನೇತ್ರದಿಂದಮರ್ದಿನೊಳ್ದೆರೆಮಾಲೆ ಪೊದಱ್ದು ನೀಳ್ದು ಬಂದೀ ಲಲಿತಾಂಗನಂ ಬಳಸಿದತ್ತೆನೆ (ಜಗವಿ. ೧೦-೭೯).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ತೆರೆ$_4$]

ಒಳ್ದೊಡವು (ನಾ). = ಒಳ್ದುಡುಗೆ: ನಿರವಿಸು ನೀಂ ಕಬ್ಬದ ನುಡಿವುರುಳ್ಗಳೊಳ್ದೊಡವಿನಿರವಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧-೧೨); ದಿನದಿನದಲ್ಲಿ ತಾಳ್ದೆಱವಿನೊಳ್ದೊಡವಂ ಪೊಱಮಿಂಚುಗೈದು ಬಂದೆನಗಿನಿವಾತನಾಡಿ ... ಎಳ್ದು ಪೋದಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೬೫).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ತೊಡವು]

ಒಳ್ದೊಡಿಗೆ 'ಒಳ್ದುಡುಗೆ' ನೋ.

ಒಳ್ದೊಡೆ$_1$ (ನಾ). ತೊಡೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಊರುಪ್ರದೇಶ: ಮೊಟಕಾಲ್ = ಒಳ್ದೊಡೆಯ ಸಂದು (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧); ಹರಿಣರುಚಿಯಂತೆ ಮೆಯ್ ಕಡುಕರೆದೊಳ್ದೊಡೆಗಳ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨-೪೭).

[ಒಳ್$_1$ (< ಒಳಗು) + ತೊಡೆ$_2$]

ಒಳ್ದೊಡೆ$_2$, ಒಳುದೊಡೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ತೊಡೆ: ಮಿಂಚುವೊಳ್ದೊಡೆಮಡಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೧೨ ಶೂದ್ರಕ); ಮಸೆದ ಮದನನ ಬಾಳಂತಾದುವು ಪೊಳೆವೊಳ್ದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೪೨); ಲತಾಂಗಿಯರೊಳಗೊರ್ವಳು ನಿಂದೊಳ್ದೊಡೆಯಗ್ರದೊಳು ಇರಿಸಿದ ಮಿಸುನಿಯ ನಿಡುಗಿಂಡಿ ಕರಂ ಪರಿರಂಜನೆಯಂ ಪಡೆದತ್ತು (ಜಯುಕಾ. ೨-೧೫); ಸ್ಫುರಿಸುವೊಳ್ದೊಡೆಯ ಬೆಡಗಿನ ನಡೆಯ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೯). **ಒಳುದೊಡೆ**: ಮಿಸುಪ ಕಪ್ಪಿನ ಬಾಸೆಯುಂ ಭಾವಿಸುವನೆಳಲತೆಯಂತೆ ಕೋಮಳದಸಿಯ ನಡುವಂ ಭಾವಿಸುವನೊಳುದೊಡೆಗಳಂ (ಬಸಪು. ೪೨-೨೩).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ತೊಡೆ$_2$]

ಒಳ್ದೊಲೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ತೊಲೆ; ಚೆಲುವಾದ ತೊಲೆ: ಮರಕತವೇದಿ ಮಾಣಿಕದ ಬೋದಿಗೆ ... ಪವಳದೊಳ್ದೊಲೆ ರನ್ನದ ಜಂತೆ (ಶಬಶಂ. ೧-೭೦).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ತೊಲೆ$_1$]

ಒಳ್ದೊಱೆ (ನಾ). ನದಿಯ ಒಳಭಾಗ; ಹೊಳೆಯ ಒಡಲು: ಒಳ್ದೊಱೆಯ ಬೆಳ್ನೊರೆಯ ತೊಳಪೆಳೆಯ ಮಿಾನ್ಪೊಳೆಯಲಿರದೆಳೆಯಲೆಡೆ ... ಆತುಳಗಂಗೆ ಸುತರಂಗೆ ನೋಳ್ಪಂಗೆ ಸಲೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೯-೨೪).

[ಒಳ್$_1$ (< ಒಳಗು) + ತೊಱೆ$_2$]

ಒಳ್ನಗೆ (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ನಗೆ; ಮಂದಹಾಸ: [ಮಿಾನಾಂಕಮತ್ತೇಭ ಚಾಮರಮೋ] ನಂದನಲಕ್ಷ್ಮಿಯೊಳ್ನಗೆಯೊ ತಾಂ ... ಪೇೞೆಂದಿನಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೯೧).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ನಗೆ]

ಒಳ್ನಡಕೆ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಆಚರಣೆ, —ನಡತೆ: ನಡೆವ ನುಡಿ ವಾಹಾರಂಗೊಳ್ವೆಯ್ದಿ ಕೊಳ್ವೆಡುವಯ್ದು ಮೊಳ್ನಡಕಮೆ ಸಮಿತ್ಯಾಖ್ಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೫೨).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ನಡಕ]

ಒಳ್ನಡತೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆ; ಸದ್ವರ್ತನೆ: ನಾಣ್ನುಡಿಯೆಂಬುದು ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಒಳ್ನಡತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ನುಡಿ (ನಾಜೋಜ. ೨೫೯); ಅತ್ಯಂತ ಸಾಮಾನ್ಯ ಒಳ್ನಡತೆಯ ರೈತ (ಪುನರು. ೨೩೨).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ನಡತೆ]

ಒಳ್ನಡವಳಿ (ನಾ). = ಒಳ್ನಡತೆ: ಅದುವರೆಗೂ ತಾನು ಒಳ್ನಡವಳಿಗೇ ಹೆಗಲುಕೊಟ್ಟು ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬಾಳಿದ್ದನ್ನು ನೆನೆದು ಕರ್ಣನು ... ಬಂದು ತಾಗಿದನು (ಛಾಮುಣಿ. ೩೦).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ನಡವಳಿ (< ನಡೆವಳಿ)]

ಒಳ್ನಡು (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ಸೊಂಟ; ಸೊಗಸಾದ ನಡು: ಎಳವಿದಿರಬಣ್ಣಮೊಳ್ನಡು ... ಪೊದಱ್ದಿಳಸುವ ಬಾಯ್ ಬಳಸುವ ಕಣ್ (ಆದಿಪು. ೪-೪೪); ಒಳ್ನಡು ಬಳ್ಕೆ ... ವಿರಾಜಿಸುತಿರ್ಪರಲ್ಲಿ ತೋಳ್ಗಳ್ಳಿದೊಪ್ಪೆ ನೀಳ್ದುಡುಗಿ ಘಟ್ಟಮುಗುಬ್ಬುವ ಘಟ್ಟವಳ್ತಿಯರ್ (ಜಗವಿ. ೯-೧೧೨); ಸಿಂಗದ ಶಿಶುವಂ ತಾನಿಳಿಕೆಯ್ಯೊಳ್ನಡುವಿನ ನೃಪತನುಜೆಯ ತರುಣಿಮಮೊಪ್ಪಿದುದು (ಜಯುಕಾ. ೩-೨೨).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ನಡು$_2$]

ಒಳ್ನಡೆ (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ನಡಿಗೆ; ಮೋಹಕವಾದ ಪದವಿನ್ಯಾಸ: ತತ್ಪುರಂಧ್ರಿಯರೊಳ್ನಡೆಯೊಂದು ಜಾಣ್ಮೆಯಂ (ಬಾಭಪು. ೧-೧೧೧); ಅಂಚೆಯು ನಡೆಯನಿದಂ ತನತೆನುತುಂ ಮುಂಚಲ್ ಪಿಡಿವೊಳ್ನಡೆ ರತಿರೂಪಂ ಲಂಚಂಗೊಂಡ ವಿಲಾಸದಿನೆಸೆದತ್ತಾ ರಾಜೀವಾಸ (ಜಯುಕಾ. ೨-೨); ವಿಶೇಷಮಾಂದ್ಯವನಾಂತುದೊಳ್ನಡೆ (ಚಿಬಪು. ೪-೧೧).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ನಡೆ$_2$]

ಒಳ್ನಾಡು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ನಾಡು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ರಾಜ್ಯ: ವಿಖ್ಯಾತಿಯಂ ತಾಳ್ದಿದೊಳ್ನಾಡಂ ಕೂಡೆ ತೊಟಲ್ದು ... ಕೇವಲಿ ಕುಬೇರಾದ್ರೀಂದ್ರಮಂ ಮುಟ್ಟಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೭೪).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ನಾಡು]

ಒಳ್ನಾರಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ನಾರಿ; ಉತ್ತಮಳಾದ ಸ್ತ್ರೀ: "ನಾರಿಯರೊಳಂ ಮತ್ತ ಕಾಶಿನಿಯೆನಲ್ಕೆವೊಳ್ನಾರಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೦-೬).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ನಾರಿ$_2$]

ಒಳ್ನಿಱಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ನಿರಿಗೆ; ಚೆಲುವಾದ ನಿರಿ: ಬೆನ್ನನಾ ನೀಳಕೇಶಪ್ರಸರಂ ಚೆಲ್ವಿಂ ಪೊದಱ್ದೊಳ್ನಿಱಿಯನೆಡದ ತೋಳ್ ಸೋಗೆಯಂ ನೂಲತೊಂಗಲ್ ದೆಸೆಯಂ ಕರ್ಣ ಕೆನ್ನೆಯಂ ... ಓರಂತಲೆಯೆ ಭರತನಂ ನೋಡಲ್ಕೆತಂದೊರೊರ್ವಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೬).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ನಿಱಿ$_2$]

ಒಳ್ನುಡಿ, ಒಳುನುಡಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತು ; ಚತುರೋಕ್ತಿ ; ಸುಭಾಷಿತ : ಕುಲದ ಚಲದ ಪೆಂಪೊಂದೆ ಚೆಲ್ವೊಂದೆ ಸಂದೊಳ್ನುಡಿಯೊಂದೇ ವಿದ್ಯೆಯೊಂದೇ ಪುದಿದೊದವಿದ ಜನ್ಮಾಂತರ ಸ್ನೇಹಮೊಂದೇ (ಆದಿಪು. ೪–೨೭) ; ಬಿಡೆಬಿಡಿಸುವಂತೆ ನೃಪರೊಳ್ನುಡಿಯಂ ಬೀಸುವುದು ಚಾಮರಾವಳಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೫೭) ; ಶೌಚಕ್ಕಾಸ್ಪದಂ ಜಾಣ್ಣನಕ್ಕೆಟಿವ ಟ್ಳೊಳ್ನುಡಿಗಾಣ್ಮನಾಯತಿಗಡರ್ಪು (ಪಂಚತಂ. ೧೧–೬) ; ಅಲಂಕಾರವೊಳ್ನುಡಿ ಸಲೆಕೃತಿಯುದರದೊಳು ನೆಲಸಿದುವಾಗಿ ವಿಲಾಸವುಂಟು(ಅಂಜಚ. ೧–೮೨) ; ಗುರುವಿನೊಳ್ನುಡಿಯಂತೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಬಾಳ್ಗೆ (ಕೋಗಿಲೆ. ೪೭–೧೦). **ಒಳುನುಡಿ** : ಗೆಲುವಾದುದಲ್ತೆ ನಿಮ್ಮರಸನ ಕಾರ್ಯವೆಂದೊಳುನುಡಿ ನುಡಿದನು ನಗುತ (ಭರಚ. ೩೮–೯೫).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತು$_1$) + ನುಡಿ$_2$]

ಒಳ್ನುಡಿಕಾಱ, ಒಳುನುಡಿಕಾಱ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡುವವನು ; ವಾಕ್ಚತುರ : ನಗೆನಡಿಕಾಱಂ ನೀಱಂ ಬಗೆಕಾಱಂ ಪಾಟಕಾಱನೊಳ್ನುಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳ್ನಗೆ]ಕಾಱಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೨೫) ; ಬಿತ್ತರದಿಂ ದಪ್ಪನನಿರ್ದೊತ್ತಿನೊಳಿಂತೆಂದು ನುಡಿವುದೊಳ್ನುಡಿಕಾಱಂ (ಖಮುದ. ೪–೫೦). **ಒಳುನುಡಿಕಾಱ** : ಒಳುನುಡಿಕಾಱನ ಕಾಣಿಸಲವನಂದು ಇಳೆಗೆ ಮಯ್ಯಿಕ್ಕಿ ಬಿದ್ದೆದ್ದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮–೧೫೪).

[ಒಳ್ನುಡಿ + –ಕಾಱ]

ಒಳ್ನುಡಿಗೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳು ; ಸೊಗಸಾದ ಮಾತನ್ನು ಆಲಿಸು: ತೆಂಕಣಗಾಳಿ ಸೋಂಕಿದೊಡಮೊಳ್ನುಡಿಗೇಳ್ದೊಡಂ . . .. ನೆನೆವುದೆನ್ನ ಮನಂ ಬನವಾಸಿದೇಶಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೦).

[ಒಳ್ನುಡಿ + ಕೇಳ್]

ಒಳ್ನುಡಿದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳು : ಆದರದಿಂ ದೊಳ್ನುಡಿದೋರ್ಪ ಸಿಂಗರಿಪ ನಾನಾ ಲೀಲೆ ಕೈಗಣ್ಕೆ ಕಿಂಪುರುಷರ್ ಕಿನ್ನರರಚ್ಚರರ್ ಬಿನದಿಪರ್ ತತ್ಕಂದರಸ್ಥಾನದೊಳ್ (ಶಬಶಂ. ೧–೪೮).

[ಒಳ್ನುಡಿ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಒಳ್ನೆಯ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ತುಪ್ಪ : ಪದಾಂತ್ಯಲೋಪಕ್ಕೆ – ತೆಂಗಾಳಿ, ಅರಮನೆ, ಒಳ್ನೆಯ್ (ಶಮದ. ಮ. ೧೭೬ ಪ್ರಯೋ).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತು$_1$) + ನೆಯ್$_3$]

ಒಳ್ನೋಂಪಿ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ವ್ರತ : ಪಲವುಮೊಳ್ನೋಂಪಿಗಳಂ ‖ ಅಲಸದೆ ಮನದೊಳ್ ಚಿಂತಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೨೦೬, ೨೦೭).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತು$_1$) + ನೋಂಪಿ]

ಒಳ್ನೋಟ, ಒಳುನೋಟ (ನಾ). ಮನೋಹರವಾದ ನೋಟ ; ಚೆಲುವಾದ ನೋಟ : ತಾಟಂಕಂಗಳ್ ಕಪೋಲಸ್ಥಲಮನಲೆಯೆ ಮಧ್ಯಂ ಕರಂ ಬಳ್ಕೆ ತೋರ್ಪೊರ್ ಕೊಳ್ನೋಟಂ ನಲ್ಗಾಡಿಯಂ ಪುಟ್ಟಿಸೆ (ಉದ್ಭಟ. ೮–೧೫). **ಒಳುನೋಟ** : ಬೆಳುನೋಟವಾವಾಗ ಬಿಱುನೋಟವಾವಾಗ ಸೆಳೆನೋಟ ಕೊಲ್ಲಿನೋಟಗಳು ಬಳಲುನೋಟಗಳೋರೆನೋಟವಾವಾಗವೆಂದೊಳುನೋಟವೆರಸಿ ಪಾಡಿದಳು (ಭರಚ. ೧೧–೩೧).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತು$_1$) + ನೋಟ]

ಒಳ್ಪಡರ್ (ಕ್ರಿ). ಅಂದವೇರು ; "ಸಮಿಾಚೀನವಾಗು, ಮನೋಹರವಾಗು, ಅಂದವಾಗು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಒಳ್ಪ + ಅಡರ್]

ಒಳ್ಪಯ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹಸು : ಬೆಳಗೆಯ್ಯಿಂ ಪೊಂಗಣಿಯಿಂ ಫಲತರುವಿಂದೊಳ್ಪಯಂಗಳಿಂ ಕುಸುಮರಜಾನಿಳನಿಂ ಪಗರೆಯ ಪರಿಯಿಂ ತಳರದೆ ಸಿರಿ ಬಲ್ಲಕುಂದೆ ನಾಳ್ಕೆಸೆದಿರ್ಕ್ಕುಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೪೯–೧೬ ; 1147).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತು$_1$) + ಪಯ್ಯ]

ಒಳ್ಪರಿಜು 'ಒಳ್ಪರಿಜು' ನೋ.

ಒಳ್ಪಿಡೆಯ (ನಾ). ಸದ್ಗುಣಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಾದವನು ; ಸದ್ಗುಣಿ : ಉರ್ಬ್ಬಿಯೊಳ್ ಸಕಲದೊಳೊರ್ಬ್ಬನೆ ಗಣ್ಡ ಶ್ರೀಚನ್ತಮನೆನ್ತುಮೊಳ್ಪಿಡೆಯನ್ ಗೊನ್ತಿಸುತರಿಂ ಪರಾಕ್ರಮನ್ ಬಲ್ವಡೆ ಸುದ್ರಕನ್ ಪ್ರಳಯ ಧನಿ (ಎಇ. XXIV, ೨೬–೬ ; 885). [ಒಳ್ಪು + ಇಡೆಯ]

ಒಳ್ಪು, ಒಳುಪು, ಒಳುಹು, ಒಳ್ವು (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯತನ ; ಸಜ್ಜನಿಕೆ ; ಸದ್ಗುಣ : "ಪರಭಾಗಮೆನೆ ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಮೆನಲೊಳ್ಪಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪–೩೪) ; ಅವನೀನಾಥನ ಗೆಯ್ದ ಪೊಲ್ಲಮೆಗಮೆನ್ನೊಳ್ಪಿಂಗಮಿಂ ಸಕ್ಕಿಯಾಗು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೨೩) ; ಸಮರೈಕಮೇರು ಕೆಲದಿಂ ಪೊಗೞಿಪ್ಪ ಕೆಲದಿಂ ಪಲವೊಳ್ಪಿನಾತನಯಸಕ್ಕಂಜುವಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೭೭–೧೦ ; 991) ; ಒಳ್ಪನೆ ಬಗೆವ ಪುಣ್ಯಮೂರ್ತಿಗೆ ಕನಸಿನೊಳಂ ಕಿಡಿಪೆನೆಸ್ಸವಂ ತಾಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಎಇ. XVIII, ೫–೬೧ ; 1082) ; ಒಳ್ಪಿಂದಕ್ಕುಂ ಸೌಖ್ಯಂ ದುಃಖದಿನಕ್ಕುಂ ಪಾಪಂ (ಸಮಪ. ೫–೧೨೬) ; ಒಳ್ಳಿತಱ ಭಾವಂ ಒಳ್ಪು (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೨ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಚೆಲುವು ; ಶೋಭೆ ; ಸೊಗಸು : "ಒಳ್ಪು . . . –ಈ ೧೪ ಮನೋಹರಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧–೨೧೧) ; ಪಿಡಿದೆಡಗಯ್ಯ ಚಾಮರದ ದಕ್ಷಿಣಹಸ್ತದ ಪದ್ಮದೊಳ್ಪೊಡಂಬಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೯೯) ; ನುತನೃತ್ಯನಿಕಾಯದ ಗಾನದೊಳ್ಪು . . . ಸೊಗಯಿಸುತ್ತಿರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೧೨) ; ಅಂಜದೆಯಳುಕದೆ ಪೇಳು ಪಲವಗೆ ಕಬ್ಬದೊಳ್ಪುಗಳ (ಹದಿಬ. ೧–೨೯). ೩. ತಿರುಳು ; ಕೆಚ್ಚು ; ಸತ್ತ್ವ : ಪಾಲೊಳ್ಪಂ ಸವಿಯುಮದಱೊಳೇಂ ಸಮನಿಕುಮೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೯೨) ; ತನ್ನ ಗುಣದೊಳ್ಪು ರತಿರಮಣನನಲ್ಲಾಡಿಸೆ ಮಂದಮಾರುತಂ ಮೋಹಿಸುತ್ತೆ ಮುಂದೆಯ್ತಂದಂ (ಗಿರಿಕ. ೭–೫೯) ; ಕನ್ನಡದೊಳ್ಪಿನ ನುಡಿಯಂ ಮುನ್ನಿದಱೊಳೆ ನೋಡಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ವುದು ಚದುರಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೭). ೪. ಕ್ಷೇಮ ; ಸುಖ : ಇನಿತಂ ನಿಮ್ಮ ಮನಕ್ಕೆ ಕೊಕ್ಕರಿಕೆಯಂ ಮಾಡಿರ್ದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮೆಂತೆನಗೊಳ್ಪಂ ಪಡೆದಪ್ಪುದು (ಆದಿಪು. ೪–೭೯) ; ಒಡಮೆಯುಮೊಳ್ಪಂ ಕಿಡುಗುಂ ಮೂಲವ್ಯಾಧಿಯು ಮಡಸುಗುಮಿಂತೆನೆ ಜೂದಿನಿಂ ಬರ್ಪ ಫಳಂ (ಸಮಪ. ೬–೫೨) ; ಅ ಖಳನಿನಾರ್ಗಂ ಪೇೞಿಮೊಳ್ಪಂಟೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧–೩೨) ; ನೀವಾಗೊಳ್ಪಂ ನುಡಿವಪಿರಿ (ಉದ್ಭದೇ. ೪–೧೨೪). ೫. ಮೇಲ್ಮೆ ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ; ಹಿತ : "ಶ್ರೇಯಾಂಸಿ – ಒಳ್ಪುಗಳುಂ" (ನೀತಿವಾ. ೬) ; ಇಂದ್ರನೊಳರ್ಧಾಸನಮೇಱಿದೊಳ್ಪು ಹರಿಗಂಗಕ್ಕುಂ ಪೆಱಂಗಕ್ಕುಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೨೮) ; ಚಕ್ರವರ್ತಿಯುಮಂ ಪೆರ್ಚಿಸಿದೊಳ್ಪು ನಿನ್ನೊಳೆಸೆಗುಂ ಶ್ರೀದಾನಚಿಂತಾಮಣೀ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೧೧) ; ಅಕ್ಷಯಸುಖದೊಳ್ಪನೋಹಿಲಂ ಪಡೆದಿರ್ದಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೯೧). **ಒಳುಪು** : ೧. ಸತ್ಯಾಶ್ರಯದೇವಂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವಕುಳಮನೊಳುಪಿನ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ ಸಕಳ ಧಾತ್ರಿಯನಾಳ್ದಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೫–೧೦ ; 1019). ೨. ವಿನಯಕ್ಕಾರ್ಪ್ಪಿಂಗಡ ಪೊರ್ಳಕುಪಿನಾಗರಮೆಂಬೀ ಗುಣದಿಂ ಗುಣಂಗೊಳಿಸಿದಂ ಭೂಲೋಕಮಂ ನಾಕಮಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೫೧–೩೫ ; 1169). ೪. ಜೀವಂಗೆ ಪುಣ್ಯವಶದಿಂ ದೇವಗ್ರಹಮಂತ್ರತಂತ್ರ ನೈವೇದ್ಯಂಗಳ್ ತಾವೊಳುಪನೀಗುಂ (ಸಮಪ. ೪–೨೯). **ಒಳುಹು** : ೧. "ಪರಭಾಗಃ, ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಃ – ಈ ೨ ಒಳುಹು [ಪಾಠಾಂ. ಒಳ್ಪು]" (ಹಲಾಯು. ೧೩೦–೧೧೧). **ಒಳ್ವು** : ೨. ಅಂತೊಳ್ವನಾಂತ ಧಾತ್ರೀಕಾಂತೆಯ ಕುಂತಳವೆನಿಪ್ಪ ಕುಂತಳಂ (ಇಆ. XII, ೯೬–೧೪ ; 1187).

ಒಳ್ಪಾಗು = ಒಲವು ಉಂಟಾಗು ; ಮನಸ್ಸಾಗು : ಪನ್ನೀರ್ವರಾಟ್ಯಾರ್ಗಳ ಚರಿತೆಯನಾಕರ್ಣಿಪೊಳ್ಪಾಗೆಯಾಗಳ್ ಸುಗುಣಂ ಶ್ರೀ ಚಿಕ್ಕದೇವ ಕ್ಷಿತಿಪತಿ ಬುಧರಂ ನೋಡಿದಂ ಪ್ರೇಮದಿಂದಂ (ದಿವ್ಯಸೂ. ೧–೯೦). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತು$_1$) + –ಪು]

ಒಳ್ಪುಗ (ನಾ). ಒಳಿತನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು ; ಸಜ್ಜನ: ಚೆನ್ನಿಗರೋಜೆಗಾಱುಱುವರ್ ಕಲಿಗಳ್ ನೆಱೆಜಾಣರೊಳ್ಪುಗರ್ ಬನ್ನಣೆಗಾಱರ್ . . . ತನ್ನೊಡನಾಡೆ ನಾಡೆ ನಲಿಗುಂ ಚಿಕದೇವನೃಪಂ (ಚಿಕವಿ. ೫–೧೧೦). [ಒಳ್ಪು + –ಗ$_3$]

ಒಳ್ಪುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಕಾಣು : ಪಿರಿದರ್ಥಿ ಮುನ್ನ ಮಾಹೇಶ್ವರದೊಳ್ತನಗದಱೊಳ್ಪುಗಾಣದೆ ನೆಗೞ್ದೀ ಪರಮ ಜಿನಧರ್ಮದೊಳಪೊಕ್ಕು ರಾಗಿಪಂ ಸುಕವಿ ಪಂಪರಾಜನ ಮೊಮ್ಮಂ (ಸಮಪು. ೧–೫೯).
[ಒಳ್ಪು + ಕಾಣ್]

ಒಳ್ಪುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಂದಗೆಡು ; ಸೊಗಸುಗೆಡು : ಅಪ್ತಪದಾರ್ಥತತ್ತ್ವಮಂ ಸ್ಮರಿಯಿಪ ಚಿತ್ತವೊಳ್ಪುಗಿಡದೋದುವ ನಾಲಗೆ ಮುನ್ನಮಿರ್ದ ಬಿತ್ತರದಿನದೆತ್ತಲುಂ ತಳರದಾಸನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೧೬).
[ಒಳ್ಪು + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಒಳ್ಪುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು : ತನ್ನಿಟ್ಟ ಚಕ್ರಮದುಂ ನಿಃಪ್ರಭಮಾಗೆ ಸಿಗ್ಗನೊಳಕೊಂಡಾತ್ಮಾಗ್ರಜಂಗೊಳ್ಪುಗೆಯ್ದು ಮಹೀರಾಜ್ಯಮನಿತ್ತು (ಎಕ. II, ೨೩೪–೪; 1180). [ಒಳ್ಪು + ಕೆಯ್$_1$]

ಒಳ್ಪುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂತೋಷಪಡು ; ತೃಪ್ತಿಹೊಂದು : ಕಣ್ಗೊಳ್ಪುಗೊಳ್ವೆನೆಂಬಂ ಪಾಣ್ಬಂ (ಸಮಪು. ೫–೫೧) ; ಮಂಡೆಯೊಳಿಪ ನಾಟ್ಯಮಾಲೇಂದ್ರನೆಂದೊಳ್ಪುಗೊಂಡೊರೆದನು ಮಾಗಧೇಂದ್ರ (ಭರಚ. ೩೫–೨೯). ೨. ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು ; ಸ್ವೀಕರಿಸು : ಅನ್ನೆಗಂ ಮುನ್ನೆಮ್ಮ ರಾಜ್ಯಮನೊಳ್ಪು[ಪಾಠಾಂ. ನೊಪ್ಪು]ಗೊಳ್ಗೆ ಬೞಿಕ್ಕೆ ಕಳಿಪುವೆನೆನೆ (ನೇಮಿಪು. ೪–೧೧೩ ವ). [ಒಳ್ಪು + ಕೊಳ್$_1$]

ಒಳ್ಪುಡಿ 'ಒಳ್ವುಡಿ' ನೋ.

ಒಳ್ಪುನುಡಿ (ನಾ). ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಮಾತು: ನಾಣ್ನುಡಿ – ಒಳ್ಪುನುಡಿಗಳೂ ಅನ್ಯದೇಶ್ಯಗಳೂ ಇದರಲ್ಲಿವೆ (ಕಸಾಚ. ೨೯೧).
[ಒಳ್ಪು + ನುಡಿ$_2$]

ಒಳ್ಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚೆಲುವಾಗು ; ಮನೋಹರವಾಗು : ನಿನ್ನ ಬಾಳಂತೆ ಒಳ್ಪುವಡೆದ ಕೆಂದಳಿರ್ಗಳಿಂ ಮಿಸುಗುವ ಅಸುಗೆಗಳಿಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೮೯); ಅವನಿಚ್ಛೆಯೊಳವತರಿಸಿದುದಾದಿಯೊಳಾವನಿಂದೊಳ್ಪುವಡೆದುದು . . . ಅಖಿಳ ಚರಾಚರವು (ಹದಿಬ. ೮–೧). ೨. ಮೇಲ್ಮೆಯನ್ನು ಪಡೆ ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸುಹೊಂದು : ಅತ್ತೆಮಾವಂದಿರನೊಳಗುಗೈದೊಳ್ಪುವಡೆವರು (ಹದಿಬ. ೧–೫೩). ೩. ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಮೃದುತನು ಚಂಡಕರಕಾಂತದಿಂದ ಜ್ವಾಲಾಕಲಾಪಗಳುಣ್ಮೆ ವರಬುದ್ಧಿವನವಲಯ ನಿರ್ದಹಿಸಲಾತಂಕ ಮೃಗತೃಷ್ಣೆಯೊಳ್ಪುವಡೆಯೆ . . . ಬಳಿವರಿವ ಚಿಂತಾಘರ್ಮಕಾಲದೊಳ್ (ಸಂದಿಮಾ. ೧೦–೩). [ಒಳ್ಪು + ಪಡೆ$_1$]

ಒಳ್ಪುವೆರಸು (ಅ). ತಿರುಳುಗೊಂಡು ; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ : ಓಪರಮುನಿಸುಂ ಕಡುಮೂರ್ಖನ ತಪಮುಂ ನೋೞ್ಪೊಡೆ ಶಾಶ್ವತವೊಳ್ಪುವೆರಸು ನಿಲಲಱಿದಪುವೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೨೨೦). [ಒಳ್ಪು + ಬೆರಸು$_3$]

ಒಳ್ಪುವೆಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಶೋಭಿಸು ; ಸೊಗಸಾಗು : ಸುರಾಂಗನಾಮಧುರಗೀತಿಯಿಂದೊಳ್ಪುವೆತ್ತದೊಂದೆಡೆ . . . ಅದೇಂ ಗಗನಮಂಡಲಂ ಶೋಭೆಯಂ ಪೆತ್ತುದೋ (ಆದಿಪು. ೭–೫೯) ; ವೇದಘೋಷದಿಂದಕ್ಷಯಮೊಳ್ಪುವೆತ್ತ ಕುರುವತ್ತಿಯ (ಸೌ ಇ ಇ. IX–i, ೧೦೨–೩೪ ; 1046) ; ಬುದ್ಧಿಪರಾಕ್ರಮಂಗಳಿಂದೊಳ್ಪುವೆತ್ತವನಾದೊಡಂ ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನೇತರ್ಕಂ ಬಾರ್ತೆಯಿಲ್ಲಂ (ಪಂಚತಂ. ೪೨–೨೦). ೨. ಏಳಿಗೆಯಾಗು ; ಮೇಲ್ಮೆಹೊಂದು : ನಿನ್ನ ಕೃಪಾರಸದಿಂದೈಸೆಯಾನು ಕರ್ಬೊನ್ನು ಚೆಂಬೊನ್ನಾದಂತೆ ಸನ್ನುತಿವಡೆದೊಳ್ಪುವೆತ್ತು ಸಕಲಭಾಗ್ಯೋನ್ನತಿಯೊಡಗೂಡಿಹೆನು (ಹದಿಬ. ೧–೩೫). [ಒಳ್ಪು + ಪೆಱು$_1$]

ಒಳ್ಪೂಜೆ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಪೂಜೆ : ಪಂಚಮಹಾಧ್ವನಿನಾದಮುವೊಳ್ಪೂಜೆಯುಮನವರತಂ ಬಸದಿಯೋಳಿಯೊಳ್ ರಂಜಿಸುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೫೧). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತು$_1$) + ಪೂಜೆ$_3$]

ಒಳ್ಪೆಣ್ 'ಒಳ್ವೆಣ್' ನೋ.

ಒಳ್ಪೆಸಱ್ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಹೆಸರುಕಾಳು ; ಶ್ರೇಷ್ಠಮುದ್ಗ : ಒಂದೇ ಬೀಜದೊಳೊಂದೇ ರೂಪಿನೊಳೊಂದೇ ನೆಲದೊಳಗೊಂದಿ ಬೆಳೆದು ಕಲವೊಂದಱೊಳೊಡನೆ ಬೆರೆದು ಬೇವೊಳ್ಪೆಸಱಂತೆ ಮೃದುತ್ವವನು ಒಂದದ ಖರ ಮುದ್ಗದವೊಲ್ (ಜಯಕಾ. ೧–೧೮).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತು$_1$) + ಪೆಸಱ್]

ಒಳ್ಪೇರು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಸರು, —ಖ್ಯಾತಿ, —ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ : ಭುವನಸ್ತುತನೆನಿಪನಾತನೊಳ್ಪೇರಿಗೆ ಸಂಭವಿಸಿದರಿವರೆಂದಡೆ ಕವಿಗಮಕಿಗಳಳವೆ ಪೊಗಳಲುಂ ಬಣ್ಣಿಸಲುಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೭–೨೨ ; 1196).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತು$_1$) + ಪೇರು$_2$]

ಒಳ್ಪೊಟ್ಟು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಜಳ್ಳು ; ಅಂತರಂಗದ ನಿಸ್ಸಾರತೆ : ಸಾರಾಸಾರಮಂ ಸೋದಿಸಿ ಕಳೆದದಱೊಳ್ಪೊಟ್ಟನೊಳ್ಗಟ್ಟಿಯಂ ಕೊರ್ತೊಳಕೊಂಡಿರ್ಪೊಳ್ಪಿನಿಂ ತತ್ತ್ವದ ನೆಲೆಯಱಿತು (ಚಿಕವಿ. ೪–೧೦೦).
[ಒಳ್$_1$ (< ಒಳಗು) + ಪೊಟ್ಟು]

ಒಳ್ಪೊತ್ತು 'ಒಪ್ಪೊರ್ಟು' ನೋ.

ಒಳ್ಪೊೞ್ತು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹೊತ್ತು ; ಯೋಗ್ಯಸಮಯ : ಓಕೃಷ್ಣ, ಓಕೃಷ್ಣ, ಒಳ್ಪೊೞ್ತಿನೊಳ್, ಬಂದೆ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೪೭–೯೦೮).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತು$_1$) + ಪೊೞ್ತು]

ಒಳ್ಬಾಸಿಗ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹೂಮಾಲೆ ; ಸೊಗಸಾದ ಬಾಸಿಂಗ : ನನೆಯಂ ದಾವಣಿಗಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟುತ್ತಿನಿಯರ್ಗೊಪ್ಪಿಸಿಕೊಡುವವೊಲಿತ್ತರ್ ವನಿತೆಯರಾ ಪೂವಿನ ಪೇಟೆಯೊಳೊಳ್ಬಾಸಿಗಮಂ (ಜಯಕಾ. ೧–೫೮).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತು$_1$) + ಬಾಸಿಗ]

ಒಳ್ಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಬಿಡು, —ಸುರಿ (?): ಹಿಕ್ಕವತ್ತಿಗೆಯೊಂದು ಸಂಭವಿಪ ಮೞಳಮನಲ್ಲದಂತದನಟ್ಟುವ[ವೊ]ಳ್ಬಿಡು [ಪಾಠಾಂ. ವೊಳ್ದಡು]ಗಾಜ್ಯಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೫೦).
[ಒಳ್$_1$ (< ಒಳಗು) + ಬಿಡು$_1$]

ಒಳ್ಬೆಳಸು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬೆಳೆ ; ಉತ್ತಮವಾದ ಬೆಳಸು : ಮೂಸಾಸಿರಗುಣಗಳ ಒಳ್ಬೆಳಸು, ನೆರವೇರಿದ ಕನಸು (ದ್ರಾಕ್ಷಿದಾ. ೨–೧೯).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತು$_1$) + ಬೆಳಸು$_2$]

ಒಳ್ಮಣಿ 'ಒಳ್ವಣಿ' ನೋ.

ಒಳ್ಮನೆ, ಒಳಮನೆ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಳಭಾಗ ; ಅಂತರ್ಗೃಹ : ಸಂಜೆಗತ್ತಲೆ ತೋಱಿ ದೀಪಮೊಳ್ಮನೆಯನ್ನೈದಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ಮೊಳ್ಮನೆಯನ್ನೈದಿಲ್] (ಚೆಬಪು. ೫–೨೦). **ಒಳಮನೆ** : "ಅಂತರ್ಗೃಹಂ – ಒಳಮನೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೩೩೦) ; ಆಚಾರ್ಯರು ನಮ್ಮನ್ನು ಒಳಮನೆಯ ಕೋಣೆಯೊಂದಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ದರು (ಕಾಲಯಾ. ೧೦).
[ಒಳ್$_1$ (< ಒಳಗು) + ಮನೆ]

ಒಳ್ಮರಲ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಅರಳು ; ಉತ್ತಮವಾದ ಲಾಜೆ : ಹುರಿಗಡಲೆಯಂತಾನುಂ ಕಾಯ್ಪಾಱದೋದಿನ ಜೋಳದೊಳ್ಮರಲಲರುವಂತಾನುಂ . . . ಮೆಯ್ಯ್ ಬಿರ್ಕುಬಿರ್ಕೆನೆ ನಿಬ್ಬರಂ ಬಿರಿದೊಳಱುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೯೨). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತು$_1$) + ಮರಲ್$_4$]

ಒಳ್ಮಾಣಿಕ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮಾಣಿಕ್ಯ : ಕಾರ್ಶ್ಯಮೊಂದಿರ್ದೊಡಂ ಕಡೆದೊಳ್ಮಾಣಿಕದಂತೆ ರಂಜಿಪನಿವಂ ತೇಜೋನ್ವಿತಂ ಭೂಮಿಪಂ (ಶಾಕುಂತ. ೮೨–೧೩೭). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತು$_1$) + ಮಾಣಿಕ]

ಒಳ್ಮಾತು ‘ಒಳ್ವಾತು’ ನೋ.
ಒಳ್ಮಾನಸಿಕೆ (ನಾ). ಸೌಜನ್ಯ; ಒಳ್ಳೆಯತನ: “ಸಾಧುತಾ ಚ = ಒಳ್ಮಾನಸಿಕೆಯುಂ” (ನೀತಿವಾ. ೩೧–೧೬).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಮಾನಸಿಕೆ]
ಒಳ್ಮಾವು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾವಿನ ಮರ: ಪೊಸಮಲ್ಲಿಗೆಗಮೊಳ್ಮಾವಿಂಗಂ ಮದುವೆ ಮಾಡಿದಳ್ ಬನದೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೯–೩೮).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಮಾವು]
ಒಳ್ಮಿಂಚು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಿಂಚು; ಮಿಗಿಲಾದ ಮಿಂಚು: ಅ ರತ್ನದಿಂ ಕಾಂಚನದಿಂದೊಳ್ಮಿಂಚಿನಿಂದಂ ರವಿರುಚಿಯಿನಳುಂಬಂ ಮಹೇಶ ಪ್ರಕಾಶಂ (ಶಬಶಂ. ೫–೮).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಮಿಂಚು$_3$]
ಒಳ್ಮಿಡಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಿಡಿ; ಸೊಗಸಾದ ಹೀಚು: ಇತ್ತನಗ್ಗಳದ ಮಾವಿನ ಪೂವಿನ ಮಾವಿನಂಕುರ ಪ್ರಕರದ ಮಾವಿನೊಳ್ಮಿಡಿಯ ಜೀವಿತಮಂ ಮದನಂ ಬಸಂತದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೨೯).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಮಿಡಿ$_6$]
ಒಳ್ಮಿದುಳ್ (ನಾ). ಮಿದುಳಿನ ಒಳಭಾಗ: ಕದನದೊಳುಣ್ಮಿದೊಳ್ಮಿದುಳ ಕರ್ದಮದೊಳ್ ಜಗುಳ್ದಂಘ್ರಿ ಜಾಱಿ ಪೋಪುದುಂ (ಗದಾಯು. ೪–೪೩); ಒಳ್ಮಿದುಳ್ ಸಿಡಿಲ್ತರೆ ಪೊಱಸಾರ್ದು ಸನ್ನೆದಗರಂದದೆ ತಾಗುವ ಝುಟ್ಟಿಮಲ್ಲರಂತಿರೆ (ವರ್ಧಪು. ೮–೫೬).
[ಒಳ್$_1$ (< ಒಳಗು) + ಮಿದುಳ್]
ಒಳ್ಮುಗುಳ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮೊಗ್ಗು: ಕಂಪಿನೊಳ್ ಪೊರೆದ ವಸಂತದೊಳ್ಮುಗುಳ ತಣ್ಪೊತ್ತಡವಂ ತುಡಿಸಲ್ಕೊಡರ್ಚಿದಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೬೮೫).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಮುಗುಳ್$_2$]
ಒಳ್ಮುಡಿ (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ತಲೆಕೂದಲು; ಸೊಗಸಾದ ತಲೆಗೂದಲು: ಕೋಮಳ ತನುಯಷ್ಟಿ ಕಲ್ಪಲತಿಕಾಂಕುರಮೊಳ್ಮುಡಿ ಸೋಗೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೧೨ ಶೂದ್ರಕ); ಕಟ್ಟಿದೊಳ್ಮುಡಿ ವಿಭಾಗಿಸದ ಕುರುಳ ಬೈತಲೆಯೊಂದು ತೋಳ್ಗಮರ್ದ ಜವಕೆ . . . ಮೆಱೆಯೆ ಬರುತಿರ್ದರರೆಮಾಳ್ಪ ಸಿಂಗರಂಗಳನುಳಿದು ತರಳೆಯರ್ ತವಕದಿಂದೆ (ಚೆಬಪು. ೧೯–೨೪).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಮುಡಿ$_3$]
ಒಳ್ಮುತ್ತು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮುತ್ತು; ಚೊಕ್ಕಮುತ್ತು. ‘ಒಳ್ಮುತ್ತುದೊಡವು’ ಪರಾ. [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಮುತ್ತು$_5$]
ಒಳ್ಮುತ್ತುದೊಡವು (ನಾ). ಚೊಕ್ಕಮುತ್ತಿನ ಆಭರಣ: ಗಜಶಿರದಿ ಪಂದಿಯ ದಾಡಿ[ಡೆ]ಯಿಂ ಪೆಸರ್ವೆತ್ತು ಪುಟ್ಟಿದೊಳ್ಮುತ್ತುದೊಡವುಗಳ (ರಾಘಚ. ೧೬–೬೫). [ಒಳ್ಮುತ್ತು + ತೊಡವು]
ಒಳ್ಮುಱಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ತುಣುಕು; ಸೊಗಸಾದ ಚೂರು: ಪೊಳೆವೆಳದಿಂಗಳೊಳ್ಮುಱಿಗಳಿಂ ಸುರಸಿಂಧುವ ಶೀಕರಂಗಳಿಂ ಜಳನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಪೊಳೆವ ತಾರೆಗಳಿಂ ಸಮೆದಂತೆ . . . ಎಸೆದುದುಜ್ಜ್ವಳಮೌಕ್ತಿಕ ಹಾರಮಂಡಳಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೦೬).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಮುಱಿ$_2$]
ಒಳ್ಮೆ (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯತನ; ಸಜ್ಜನಿಕೆ: ಬಾೞ್ಕೆ ಸಂಗಾತಿಯ ಒಳ್ಮೆ (ಕುಜಳ್. ೧–೬–೧). ೨. ಶುಭ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸು: ಮುಂದೊಳ್ಮೆ ಬರ್ಪುದೆಂದೊಳ್ವರಕೆಯಂ ಪೇಳ್ದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧೬–೪೪೫).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + -ಮೆ$_1$]
ಒಳ್ಮೆಳೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮೆಳೆ: ಕಳಕಂಠಸ್ವನಮುಂ ಪಳಂಚಲೆವ ಶಬ್ದಂ ಬಂಧಮಾಕಂದದೊಳ್ಮೆಳೆಯಂ ಪಾಳಿಸುವರ್ಥಂ (ಅನಂಪು. ೧–೪೬).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಮೆಳೆ]

ಒಳ್ಮೊಗ, ಒಳುಮೊಗ (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ಮುಖ: ನಲ್ಲರೊಳ್ಮೊಗಂ ನಗೆಮೊಗದೊಳ್ ಪಳಂಚಲೆಯೆ ಕೂಡುವ ನಲ್ಲರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೨೮). **ಒಳುಮೊಗ**: ಹರಿಣಧರನವೊಲೊಳುಮೊಗಂಗಳ ಹರಿಯ ನಡುವಿಂದಸಿಯನಡುಗಳ . . . ಯುವತಿಯರು (ಬಸಪು. ೫–೨೫).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಮೊಗ$_2$]
ಒಳ್ವಕ್ಕೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬಕ್ಕೆ ಹಲಸಿನ ಮರ: ಬೇರ್ವಿಡಿದುರುಟವರಂ ತೋರವಣ್ಬೇಱಿದೊಳ್ವಕ್ಕೆ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೨೯–೪೫; 1718).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಬಕ್ಕೆ$_1$]
ಒಳ್ವಚ್ಚ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಆಭರಣ: ಒರ್ವಳಮರ್ಚಿದಳ್ ಪಲರನ್ನದೊಳ್ವಚ್ಚಮಂ (ಉದ್ಭಟ. ೮–೪೦). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಪಚ್ಚ$_2$]
ಒಳ್ವಣಿ, ಒಳ್ಮಣಿ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ರತ್ನ: ಕಣಿಯೊಳಗಾಯ್ದು ಸಾಣೆವಿಡಿದೊಳ್ವಣಿಯಂತಿರೆ ಮಾತಿನೋಜೆ (ಚಿಕವಿ. ೧–೧೦). **ಒಳ್ಮಣಿ**: ಚರಿತ ಪುರಾಣದೊಳ್ಮಣಿಗಳಂ ಸರವೇಱಿಪವೋಲ್ ಭವಾವಳೀಸ್ಮರಣ ಕಥಾಭವಂಗಳನದಾರ್ ಬರೆವರ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೩೯); ಎಣಿಸೆ ನಖಂಗಳಿಂದುಡಿಯದಿರ್ದ ಚಿಗುರ್ ಕಡೆದೆಜ್ಜವಿಕ್ಕದೊಳ್ಮಣಿ . . . ಆಕೆಯ ರೂಪನಘಂ (ಶಾಕುಂತ. ೨೫–೪೫). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಮಣಿ$_3$]
ಒಳ್ವಣ್ಣ, ಒಳುವಣ್ಣ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬಣ್ಣ; ಶ್ರೇಷ್ಠ ವರ್ಣ: ಊರ್ಜಿತಮಾದೊಳ್ವಣ್ಣಮಂ ತುಳ್ಕುವಮುಳತರ ಶೈವಾಳಬಿಂಬಂಬೊಲತ್ಯುನ್ನತ ರಮ್ಯಂಬೆತ್ತಿರಲ್ . . . ತಾಟಂಕಮಂ (ಉದ್ಭಟ. ೮–೩೨). **ಒಳುವಣ್ಣ**: ಥಳಥಳಿಸುವ ಚಂದ್ರಗಾವಿಯ ಮೇಲ್ಕಟ್ಟನೊಳುವಣ್ಣದ ತುಂಬುದೆರೆಯ ಕಳಹಂಸೆದುಪ್ಪುಳುವಾಸಿನ ಮಂಚದೆ (ಕಂನವಿ. ೯–೧೬೮).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಬಣ್ಣ]
ಒಳ್ವನೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮನೆ: ಸಕಲಕೋಶದ ಗೃಹಂಗಳ್ ತೈಲ ಘೃತ ಗುಡ ಪ್ರಕರ ಸಭಾಂಡದುಗ್ರಾಣದೊಳ್ವನೆಗಳುಂ (ಚೆಬಪು. ೫–೫೦).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಮನೆ]
ಒಳ್ವರಕೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹರಕೆ; ಶುಭಾಶೀರ್ವಾದ: ಪಯೋಜಜ ಪಾರ್ವತೀಶ್ವರೊಳ್ವರಕೆಯನಾಂತು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೨೧); ಮುಂದೊಳ್ಮೆ ಬರ್ಪುದೆಂದೊಳ್ವರಕೆಯಂ ಪೇಳ್ದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧೬–೪೪೫).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಪರಕೆ$_1$]
ಒಳ್ವರಲ್ (ನಾ). = ಒಳ್ವಣಿ: ಪಚ್ಚೆಯೊಳ್ವರಲ ತೊಳಪ್ಪ ಮಾಣಿಕದ ಮುತ್ತಿನ ಲಂಬಣಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೪೮).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಪರಲ್]
ಒಳ್ವರಿಜು, ಒಳ್ಪರಿಜು (ನಾ). ಸುಂದರವಾದ ರೂಪ; ಒಳ್ಳೆಯ ಆಕೃತಿ: ಬಾನ್ನವಿರನೊಳ್ವರಿಜಂ[ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಪರಿಜಂ] ತಳೆದೊಪ್ಪಿತೋಱಿದಂ (ಶಬಶಂ. ೫–೯). **ಒಳ್ಪರಿಜು**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಪರಿಜು]
ಒಳ್ವಳೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬಳೆ, —ಕಡಗ: ಲತಾಂತಮಾಲೆ ಮಂಜುಲ ಗಜದಂತದೊಳ್ವಳೆ ವಿರಾಜಿಸೆ ವಿರಾಜಿಸಿದರ್ ಪುಳಿಂದಿಯರ್ (ಶಬಶಂ. ೩–೧೦). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಬಳೆ$_3$]
ಒಳ್ವಾತು, ಒಳುವಾತು, ಒಳ್ಮಾತು (ನಾ). ೧. ಸೊಗಸಾದ ಮಾತು; ಸವಿನುಡಿ; ಸುಭಾಷಿತ: ಆಕ್ಕರಗೊಟ್ಟಿಯುಂ ಚದುರರೊಳ್ವಾತುಂ ಕುಳಿರ್ ಕೋೞ್ಪ ಜೊಂಪಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೧). **ಒಳುವಾತು**: ೧. ಬಳಿಕ ನಡೆದು ಬಂದ ಬಳಲಿಕೆಗಳೆವಂತೊಳುವಾತುಗಳನೊಡರಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೩–೧೫). **ಒಳ್ಮಾತು**: ೨. ನೀತಿಯ ಮಾತು; ನೀತಿ: “ಒಳ್ಮಾತೆನಲ್ . . . ನೀತಿಯುದಕ್ಕು” (ಕಶರ. ೧೧೯).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಮಾತು$_1$]

ಒಳ್ವಾತುಗ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತನಾಡುವವನು; ವಾಕ್ಚತುರ: ಕಲಾವಿದನೊಳ್ವಾತುಗನೋಜೆಗಾಱನುಚಿತಜ್ಞಂ . . . ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೧-೨೧). [ಒಳ್ವಾತು + -ಗ$_3$]

ಒಳ್ವಾನಸ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮನುಷ್ಯ: ಒಳ್ಗಣಂ, ಒಳ್ನುಡಿ, ಒಳ್ವಾನಸಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೫ ಉದಾ).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಮಾನಸ$_1$]

ಒಳ್ವಾವುಗೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಪಾದುಕೆ; ಉತ್ತಮವಾದ ಪಾದರಕ್ಷೆ: ಮಿನುಮಿನುಪ ಪಳುಕಿನೊಳ್ವಾವುಗೆಗಳಂ ಮೆಟ್ಟಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೫೨).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಪಾವುಗೆ]

ಒಳ್ವಾಸೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬಾಸೆ; ಹೊಕ್ಕುಳಿನ ಮೇಲೆ ಇರುವ ರೋಮರಾಜಿ: ಕರಚರಣಾಧರದಂತವಿತತಿಯೆಂಬರುಣಮಣಿಯನುಗುರೆಂಬ ಕುಲಿಶಮಂ ಕುರುಳಲರ್ಗಣ್ಬುಡುವುವೊರ್ಳ್ವಾಸೆಗಳೆಂಬ ಕರಿಯ ಪರಲಂ ಸ್ಮರನೆಂಬಾ ಸೊನ್ನರಂ ಕೀಲಿಸಲು (ಜಯಕಾ. ೩-೫೩).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಬಾಸೆ$_1$]

ಒಳ್ವಾಳೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬಾಳೆಯ ಗಿಡ: ಇರ್ತಡಿಗಾಲುವೆಯಿಂದವೆ ನೆಱೆ ಮುಸುಕಿ ಬೆಳೆದ ಚೆಂದೆಂಗೊಳ್ವಾಳೆಯಡಕೆ ಪಸುರೆಲೆವಳ್ಳಿ (ಜಯಕಾ. ೧-೩೮). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಬಾಳೆ$_1$ (< ಬಾೞೆ)]

ಒಳ್ವಿತ್ತು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬೀಜ; ಚಂದವಾದ ಬೀಜ: ಕೆಂಬರಲೆಣೆ ಮಾಡುವರೇಕೆಂಬ ರಸಂಬಡೆದು ರಂಜಿಪೊಳ್ವಿತ್ತಿನ ದಾಳಿಂಬದ ಬನದ ಶುಕಾಳಿಗಳೆಂಬದವಣ್ಗೆಱಗಿ ತುಱುಗಿದುವು (ಧರ್ಮನಾ. ೪-೫೯).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಬಿತ್ತು$_2$]

ಒಳ್ವು 'ಒಳ್ಪು' ನೋ.

ಒಳ್ವುಡಿ, ಒಳ್ಪುಡಿ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಹುಡಿ; ಉತ್ತಮವಾದ ಚೂರ್ಣ: ಕುಂಕುಮದೊಳ್ವುಡಿವೆರೆದ ಕಮ್ಮಣ್ಣಿಯಪಂಕವನುತ್ತಮಾಂಗದೊಳು ಅಂಕಿಸಿಕೊಂಡವಳಿರ್ದಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೩-೯೨). **ಒಳ್ಪುಡಿ**: ಮತ್ತೆ ತಳಿವ ಪೊಸಗಪ್ಪುರದೊಳ್ಪುಡಿ ಪೊತ್ತಿದುದಾ ವಿರಹಾನಲನೊಳಗೆ (ಜಯಕಾ. ೪-೪೧). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಪುಡಿ]

ಒಳ್ವೆಣ್, ಒಳುವೆಣ್, ಒಳ್ಪೆಣ್ (ನಾ). ೧. ಚೆಲುವೆಯಾದ ಹೆಣ್ಣು; ಸುಂದರಿ: ಕುಡುಮಿಂಚಂ ಮಸೆದನ್ನರಪ್ಪ ಪಲರೊಳ್ವೆಂಡಿರ್ (ಆದಿಪು. ೩-೧೭); ಕಳ್ವೊಳಮಮರ್ದಿನೊಳಂ ಪುಟ್ಟಿದ ಪೆಂಡಿರಂತೆ ಸೊಗಯಿಸುವ ಪಲರುವೊಳ್ವೆಂಡಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೭); ಅವರಿಂ ಪೊಱಗೆ ದೇವಕನ್ನೆಯರೆನಿಪ ಪೆಂಡವಾಸದೊಳ್ವೆಂಡಿರಿಂದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೨೨೬). ೨. ಸಜ್ಜನೆ; ಪತಿವ್ರತೆ: ಇದನಾಲಿಪುದೊಳ್ವೆಂಡಿರ ಧರ್ಮದ ಹದನಱಿತಾಚರಿಸುವುದು (ಹದಿಬ. ೧-೬೧). **ಒಳುವೆಣ್**: ೧. ಚೆಲ್ವಿತ್ತಿರೆ ಪೆಂಡವಾಸದೊಳುವೆಂಡಿರಲಂಕೃತಿಯಿಂದಮಿರ್ಪಿನಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೩೭). **ಒಳ್ಪೆಣ್**: ೧. [ನೋಡೆಂದು ತನ್ನ ಕೃತಕದಿಂ ಪಡೆದೊಳ್ಪೆಂಡಿರಂ ತೋಱಿ ಮತ್ತಂ] (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೦೫).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಪೆಣ್]

ಒಳ್ವೆಸನ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಊಳಿಗ; ಉತ್ತಮವಾದ ಸೇವೆ: ಪೆಸರಂ ಕೇಳ್ದು ಬೆಳ್ಕತುರ್ದು ಪರಧರಣೀಮಂಡಳಂ ಗಂಡುಗೆಟ್ಟೊಳ್ವೆಸನಂ ಪೂಣ್ದತ್ತು (ಸುಕುಮಾ. ೯-೭೩). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಬೆಸನ$_2$]

ಒಳ್ವೆಸರ್, ಒಳುವೆಸರ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಸರು: ಆ ವಿಪ್ರೋತ್ತಮನ ಮಗಂ ಭೂವಿಶ್ರುತನೀಶ್ವರಾಖ್ಯನೆಂಬೊಳ್ವೆಸರಿಂ ದೇವದ್ವಿಜಗುರು ಜನಪದ ಸೇವಾನಿರತಂ (ಪಂಚತಂ. ೯-೧೪). **ಒಳುವೆಸರ್**: ಒಳುವೆಸರ್ಗ ಮದುಮ ತಾ ಸೊದೆಯೆನಲ್ ಸುಧೆ (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೧೦).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಪೆಸರ್]

ಒಳ್ವೆಳಗು (ನಾ). ಉಜ್ವಲವಾದ ಬೆಳಕು; ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾಂತಿ: ಚಂದ್ರಮುಖಿದೊಳ್ವೆಳಗಿನ ವಧು ಕೇಳ ಕೆಳದಿ ನಿನಗಭ್ಯುದಯಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೪೯); ಚಂದ್ರನೊಳ್ವೆಳಗುವೊಲೊಪ್ಪಿ ತೋಱೆ ದುಗುಲಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೫೦); ಕತ್ತಲೆಯನೊಳ್ವೆಳಗು ಪುಸಿಯಂ ದಿಟಂ . . . ಸಲೆ ತೆವರುವಂತೆ (ಚೆಬಪು. ೩-೨೮); ರನ್ನದೊಳ್ವೆಳಗು ಚೆಂಬಿಸಿಲಂತಿರೆ (ಶಬಶಂ. ೧-೭೭).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಬೆಳಗು$_2$]

ಒಳ್ವೆಳೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬೆಳೆ. 'ಒಳ್ವೆಳೆವೊಲ' ಪರಾ.
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಬೆಳೆ$_2$]

ಒಳ್ವೆಳೆವೊಲ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಹೊಲ; ಬೆಳೆ ತುಂಬಿ ನಿಂತ ಹೊಲ: ವಿಲಸದ್ವಿಶ್ರುತ ಪುರವರಮೆಂಬೊಳ್ವೆಳೆವೊಲದೊಳ್ ಸೌಭಾಗ್ಯತೆಯಿಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಸುವ ಪುರಜನಮೆಂಬ ಬೆಳಸನುಱೆ ಬೆಳವಿಗೆಯಂ ಮಾಳ್ಪ ಇಳೆಯಾಣ್ಮನ ಕರುಣರಸಂ (ಜಯಕಾ. ೧-೬೫).
[ಒಳ್ವೆಳೆ + ಪೊಲ]

ಒಳ್ವೆಱೆ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಚಂದ್ರ; "ಅತಿಶಯವುಳ್ಳ ಚಂದ್ರ" (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ಕೋಶ): ತನ್ನನೆ ತಾನೊಲವಿಂದೆ ಜಾನಿಸುತ್ತಗಲದೆ ನಿಂದ ನೊರ್ವ ಸವಣಂ ಬಗೆಗೊಳ್ವೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ವ]ಱೆತಟ್ಟಿತೆಂಬಿನಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೨೭). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತು$_1$) + ಪೆಱೆ]

ಒಳ್ವೇಟ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಪ್ರಣಯ: ಚದುರೋಜೆ ಚಾಟುತನಮುಂದಂ ಬಂಧಮೊಳ್ವೇಟಮಿಚ್ಛೆಗೆ ಸಂದೊಂದುವ ಕೂಟಮೆಲ್ಲಮುವರ್ಗೇಂ ಮೈಸಂದು ಮಚ್ಚಿದುರ್ದೋ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೮೩).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಬೇಟ$_2$ (< ಬೇಂಟ)]

ಒಳ್ವೊಗು 'ಒಳವೊಗು' ನೋ.

ಒಳ್ವೊನಲ್ (ನಾ). ಮನೋಹರವಾದ ಪ್ರವಾಹ, —ನದಿ: ಉದಿರ್ಪ ತಿರ್ಪ ಕುಸುಮದ್ಯುತಿಯೊಳ್ವೊನಲೊಳ್ ಕಟಿಲ್ವ ಕಪ್ಪುರದ ಪುಳಿಲ್ (ವರ್ಧಪು. ೪-೭೩). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಪೊನಲ್]

ಒಳ್ವೊಲ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಭೂಮಿ; ಫಲವತ್ತಾದ ನೆಲ: ಕುನ್ತಳದೇಸಕ್ಕಳವಟ್ಟ ಚಿನ್ನಪೂವೆನೆ ಬೆಳಗಿದುದೊಳ್ವೊಲಮೆನಿಪ್ಪ ಬೆಳ್ವಲ ದೇಶಂ (ಕಇ. I, ೨೪-೮; 1148).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಪೊಲ]

ಒಳ್ಳಕ್ಕರಿಗ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಅಕ್ಷರಜ್ಞ; ಪಂಡಿತ; ವಿದ್ವಾಂಸ: ತಿಂದು ಪರಿವನಲ್ಲಂ . . . ತಕ್ಕನೆನಿಸಿದೊಳ್ಳಕ್ಕರಿಗಂ (ಸಮಪ. ೧೩-೪೮).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಅಕ್ಕರಿಗ]

ಒಳ್ಳಡಗು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಮಾಂಸ: ಇಭದೊಳ್ಳಡಗುಮನಡುಗುಮೆ ರತಿಯರ್ಗಡಗೊ[ಗೆ]ಲ್ವಪ್ಪಿನಮಿಭೇಂದ್ರದಿಂ ತುಱುಯಿಸುವೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೧). ℙ ಇಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾಂಸ ಎಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗಬಹುದು.
[ಒಳ್$_1$ (< ಒಳಗು) + ಅಡಗು$_3$]

ಒಳ್ಳನೆ (ಅ). ಸುಮ್ಮನೆ; ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ: ಒಳ್ಳನುರಿವ ಪುಣ್ಗಳೊಳ್ ಕ್ಷಾರವಾರಿಗಳನೆಱೆದೊರಸಿ ಕರ್ಚುವರುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೫ ವ). 'ಉಳನೆ' ಪರಾ. [?]

ಒಳ್ಳರಲ್ 'ಒಳ್ಳಲರ್' ನೋ.

ಒಳ್ಳರಲೆಱೆ (ಕ್ರಿ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹೂವನ್ನು ಕೊಡು: ನಾರಿಯೊರ್ವಳ ನರ್ಮವಾಕ್ಯಕೆ ನವಮಂದಾರವೊಳ್ಳರಲೆಱೆದುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೫-೪೨).
[ಒಳ್ಳರಲ್ (< ಒಳ್ಳಲರ್) + ಎಱೆ$_1$]

ಒಳ್ಳರಲ್ದಿಱಿ (ಕ್ರಿ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹೂವುಗಳನ್ನು ಕೊಯ್ದು ತರು: ಪೂಗೊಂಚಲೊಳ್ ಪೊಕ್ಕು ನುಣ್ಪೆಂದಂ ಕಂಪಿಡಿದೊಳ್ಳರಲ್ದಿಱಿದು (ಶಬಶಂ. ೨-೩೯). [ಒಳ್ಳರಲ್ (< ಒಳ್ಳಲರ್) + ತಿಱಿ$_1$]

ಒಳ್ಳರಸಂಕಶಂಕರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ವಾದ್ಯವಿದ್ಯಾಧರ [ನೊ]ಳ್ಳರಸಂಕ[ಶಂಕ]ರಂ ಕಪ್ಪುರವರ್ಷನ್ರಿಪಗೆ ನೆಗರ್ದ್ದನೆಱಗಮಹೀಶ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೦–೧೫ ; ?). [?]

ಒಳ್ಳಲಗು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಅಲಗು ; ಹದವಾದ ಬಾಯ್ಧಾರೆ: ಒಳ್ಳಲಗಿನ ಶರತತಿಯಿಂ ಕೊಳ್ಳಕೊಳ್ಳೆಂದಂಗರಾಜನಸುರನನೆಚ್ಚಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೨). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಅಲಗು$_2$]

ಒಳ್ಳಲರ್, ಒಳ್ಳರಲ್ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಹೂ ; ಒಳ್ಳೆಯ ಹೂವು : ಚಿಪ್ಪರಳದೊಳ್ಳಲರ್ಗಳಂ ತುಂಬಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪–೩೬); ಸಂಪಗೆಯೊಳ್ಳಲರ್ಗಳ ಪಿಡಿದು ಮಾಱುವ ಕೋಮಲೆಯರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೮೦). **ಒಳ್ಳರಲ್** : ಪುರವೀಧಿಯೊಳೊಳ್ಳರಲೆತ್ತಿ ಮಾಱುವಾಖ್ಯಾನದ ಮಾಲೆಗಾರ್ತಿಯರ ರೂಪನಭೀಕ್ಷಿಸಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೩–೧೬೩); ಮುಡಿಯೊಳ್ ತುಱುಬಿದ ಚೆಂಗಣಗಿಲೆಯೊಳ್ಳರಲಿಂ (ಜಯಕಾ. ೨–೪೮). 'ಉಳ್ಳಲರ್$_2$' ಪರಾ. [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಅಲರ್$_2$]

ಒಳ್ಳಳ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೊಳಗೇ ಹೆದರು ; ಬಹಳವಾಗಿ ಅಂಜು : ಪರಭೂಪಂಗತ್ಥಿರ್ಗೊಳ್ಳಳ್ಕಿದ ರಿಪುಗಸುರಧ್ವಂಸಿಯಿರ್ಪ್ಪಂತೆ ವಿದ್ಯಾಧರನಿರ್ಪ್ಪಂತಬ್ಧಿಯಿರ್ಪಂತೆಸೆದು ಮಹಿಮೆಯಿಂದಿರ್ದ್ದಪಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೪–೬ ; 1142). 'ಉಳ್ಳಳ್ಕು' ಪರಾ. [ಒಳ್$_1$ (< ಒಳಗು) + ಅಳ್ಕು$_1$]

ಒಳ್ಳಱಿವು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಜ್ಞಾನ ; ಶ್ರೇಷ್ಠಜ್ಞಾನ : ಒಳ್ಳಱಿವಿನಲ್ಲೊಳಿದನ್ ತಿಳಿಯೆಯೇನ್ ನೀನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೮–೩೮೨); ಅದು ನಿನಗೆ ಒಳ್ಳಱಿವ ಕಲಿಸಿಲ್ಲವಿನ್ನುಂ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೫೨–೧೧೩೩). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಅಱಿವು]

ಒಳ್ಳಾಗರ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮನೆ: ತ್ಯಾಗದ ಗುಣಕ್ಕೆ ತಾಯ್ಮನೆ . . . ಇಷ್ಟರ ವಿಶಿಷ್ಟರ ತೋಷಣಪೋಷಣಂಗಳೊಳ್ಳಾಗರಮೆಂದು ಬಣ್ಣಿಸುವುದೀ ಧರೆ ಪಣ್ಡಿತ ಪಾರಿಜಾತನಂ ನಾಗನಂ (ಎಇ. XXI, ೨–೩೩ ; 1260). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಆಗರ$_2$]

ಒಳ್ಳಾನೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಆನೆ; ಉತ್ತಮವಾದ ಆನೆ : ಒಳ್ಳಾನೆಗೋಡಲಱಿಯದ ಬೆಳ್ಳಾಳವೊಲಗಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೮). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಆನೆ$_1$]

ಒಳ್ಳಾರ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹಾರ; ಉತ್ತಮವಾದ ಮಾಲೆ: "ಒಳ್ಳಾರಂ ಸುಹಾರಾರ್ಥದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೯೬); ರಕ್ಕಸರ ಪಂದಲೆಯಮಾಲೆಯತಿತೀವಿರ್ದ ಮುತ್ತಿನೊಳ್ಳಾರವಾಗಲ್ಕೆ ಮಾದೇವನೆಱಗುವನೆಡರ್ಗಾವನೊಪ್ಪಿದನೆನ್ನ ಜೀವಗುರು (ಚೀರಮ. ೧–೫೧); ಮೌಕ್ತಿಕದ ಗಡಣದೊಳ್ಳಾರಂಗಳಿಂದ (ವೀಶೈಪು. ೨–೯–೧೮). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಆರ$_2$]

ಒಳ್ಳಾಳ್, ಒಳ್ಳಾಳು (ನಾ). ಶೂರ; ಕಡುಗಲಿ : ಬೆಳ್ಳಾಳ್ಗೆ ಪೊಳೆವುದೋಱುವುದೊಳ್ಳಾಳ್ಗೆ ಪೊಡರ್ಪುದೋರ್ಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೨); ಒಳ್ಳಾಳೆಡೆಗೋದನೊದಱಿ ಚಟ್ಟನೊಳೊವಜಂ (ಶಮದ. ನ. ೭೯ ಪ್ರಯೋ). **ಒಳ್ಳಾಳು** : ಕಿರಾತರಾಜರ್ ತಮ್ಮುಳ್ಳಾಳುಮನೊಳ್ಳಾಳುಮನುಕ್ಕಾಳುಮನೊಡಗೊಂಡು ಬಂದು ಮುತ್ತಿದರಾಗಳ್ (ಜೀವಸಂ. ೫೮–೪೦). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಆಳ್$_3$]

ಒಳ್ಳಾಳು 'ಒಳ್ಳಾಳ್' ನೋ.

ಒಳ್ಳಿ (ನಾ). ರಾಶಿ ; ಸಮೂಹ : ಸಂಶಯದ ಹಸರಮುಬ್ಬಟೆದುಡುಪು ರೋಗದೊಟ್ಟಿಲು ಕಪಟದೊಳ್ಳಿಯಹುದೀ ಕಾಯವು (ಕೈಕವ. ೧–೧೮–೨). [< ಉರುಳಿ$_1$?]

ಒಳ್ಳಿಕೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಲೇಸುಮಾಡು; ಸರಿಯಾದುದನ್ನೇ ಮಾಡು : ನಿಲ್ಲದೆ ಬಂದೆಮೆಂದೊಡೊಳ್ಳಿಕೆಯ್ದಿರೆಂದೊರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೯–೧೮); ತಪಂಬಟ್ಟೊಳ್ಳಿಕೆಯ್ದಿರ್ (ಚಾವುಂಪು. ೯೪–೧); ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಹಿತಂ – ಈ ೨ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ್ಗೆ ಒಳ್ಳಿಕೆಯ್ವುದು (ಹಲಾಯು. ೬೭–೨೫೨). ೨. ಅನುಗ್ರಹಿಸು ; ಉಪಕಾರಮಾಡು : ಸುಯೋಧನನೆನಗೊಳ್ಳಿಕೆಯ್ದ ಕೃತಮಂ ಪೆಱಗಿಕ್ಕಿ . . . ಪಾಂಡವರನಾನೊಳವೊಕ್ಕೊಡೆ ನೀಮೆ ಪೇಸಿರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೯೮); ದ್ರೋಣನೆಮಗೊಳ್ಳಿಕೆಯ್ದಂ ದ್ರೋಣನ ಸುತನೊಳ್ಳಿಕೆಯ್ಯದಿರ್ಕುಮೆ (ಗದಾಯು. ೩–೬೧). ೩. ಶುಭವನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ಎನಗೀಗಳೊಂದಿ ಚಂದ್ರನ ಬಲಮೊಳ್ಳಿತಾಗಿ ಸಲೆಯಿಲ್ಲದೊಡಾವುದುಮೊಳ್ಳಿಕೆಯ್ಗುಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೬೮); ಕಿಚ್ಚಂ ಸಾರ್ದಂಗೆ ಮಾಗೆಯೊಳೊಳ್ಳಿಕೆಯ್ವಂತೆ ಬೇಸಗೆಯೊಳೊಳ್ಳಿಕೆಯ್ಗುಮೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೩–೨೫ ವ). [< ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕೆಯ್$_1$]

ಒಳ್ಳಿಗ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯವನು : ಆಂ ಕರಿಕನೆನಾಂ ಶ್ವೇತನೆನಾಂ ಕುಲಜನೆನಾಂ ಧನಾಢ್ಯನೆಂದೊಳ್ಳಿಗನೆಂ (ಪರಮಾ. ೫–೧೪). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + –ಇಗ]

ಒಳ್ಳಿತು 'ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$' ನೋ.

ಒಳ್ಳಿತುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಒಳ್ಳಿಕೆಯ್ ೧ : ಒಳ್ಳಿತುಗೆಯ್ದ ದೇವಗತಿಯೊಳ್ ತೊದಳೇಂ ಜನಿಯಿಸಿದಪೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೬–೬೧). [ಒಳ್ಳಿತು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕೆಯ್$_1$]

ಒಳ್ಳಿತೆಸಕ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸ : ಒಳ್ಳಿತೆಸಕಂಗೆಯ್ದರೆಲ್ಲರುಂ, ಪೆರ್ಮೆಯದು ! (ಪಾರಸಿ. ೨೮–೬೫೧). [ಒಳ್ಳಿತು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಎಸಕ$_2$]

ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$, ಒಳಿತು$_1$, ಒಳ್ಳಿತು (ಗು). ೧. ಒಳ್ಳೆಯದಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ : ಬಲಮುಂ ಶಕುನಮುನೊಳ್ಳಿತ್ತುಪಾಯಮುಂ ಪಿಡಿವಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೬). (ನಾ). ೨. ಒಳ್ಳೆಯದು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು ; ಯೋಗ್ಯವಾದುದು : ಈಗಳೆನ್ನ ಪುಣ್ಯದಿಂ ದೊರೆಕೊಂಡುದೊಳ್ಳಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೧೮ ವ); ಎನ್ನೊಡನೆ ಬರ್ಪುದೊಳ್ಳಿತ್ತು (ಪಂಚತಂ. ೫೪–೨೦); ವಸ್ತ್ರಂಗಳೊಳ್ ಬೆಳ್ಪಟ್ಟೆಯೊಳ್ಳಿತ್ತು (ಶಬ್ದಾನು. ೨೨೩ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಶುಭವಾದುದು ; ಹಿತವಾದುದು ; ಉತ್ತಮವಾದುದು : ಒಳ್ಳಿತ್ತ ಕೆಯ್ವೊರಾರ್ ಪೊಲ್ಲದುಮದಱನ್ತೆ (ಇಆ. X, ೬೧–೭ ; 7ನೆಯ ಶತ); ಅಡಿಗಡಿಗೊಳ್ಳಿತ್ತಂ ನುಡಿ (ಸಮಪ. ೨–೮೦); ಅಲ್ಲದುದಂ ಪಿಂಗಿಸಿ ಲೀಲೆಯಿನೊಳ್ಳಿತ್ತಂ ಪಿಡಿವಾ ಬುಧಜಾಲಂ (ಜಯಕಾ. ೧–೨೨). **ಒಳಿತು$_1$** : ೨. ಆದದ್ದೆಲ್ಲ ಒಳಿತೇ ಆಯಿತು (ಪುರಂದ. ೧–೯೫ ಪಲ್ಲವಿ); ಸಂಧಿಯ ಮಾಳ್ಪುದೊಳಿತೆಂದು . . . ಬಿನ್ನಹಮಾಡಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೭–೩೫); ನೀವೂ ಬಂದರೆ ಒಳಿತು (ಕುಂಕುಮ. ೪೯). ೩. ಹೆತ್ತವರು ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ ಒಳಿತಿಗಾಗಿಯೇ ಶ್ರಮಿಸುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರತಾಪ. ೨೪). **ಒಳ್ಳಿತು** : ೨. ಒಳ್ಳಿತಪ್ಪ ಸತ್ಯ ಶೌಚ ಚಾರಿತ್ರವೆಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೭–೮); ಇದು ಪೊಲ್ಲದೊ ತಾನೊಳ್ಳಿತೋ ಮೇಣ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೮೬); ಅಸುರರಿಪುವಿನ ಕೂಡೆ ವಿಗ್ರಹವೊಳ್ಳಿತೇ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೯). ೩. ಆದಿಯ ನೃಪರಮಿತಮತಿಗಳಿದನೊಳ್ಳಿತನುತ್ಪಾದಿಸಿದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೨); ಧರ್ಮತನೂಜನೊಳ್ಳಿತಂ ಪೇೞ್ದಪಂ (ಗದಾಯು. ೭–೪೫); ಕುಳ್ಳಿರಿರಕ್ಕ ನೀವೆಲ್ಲ ಬಳಲ್ದಿರೆಂದೊಳ್ಳಿತ ನುಡಿದು (ಭರಚ. ೪–೧೧೩).

ಒಳ್ಳಿದರ್, ಒಳ್ಳಿದರು (ಬಹುವ): ನಾಯಕರೊಳ್ಳಿದರ್ ನೆರೆದರೋ ಕಾದಲ್ಕೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೪); ಅವನಿಪಾಲರು ಕಂಗಳಿಂದವೆ ಕಿವಿಗೆ ಕರವೊಳ್ಳಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೨); ಒಳ್ಳಿದರ ಒಡನಾಡಿ ಕಳ್ಳನೊಳ್ಳಿದನಕ್ಕು ಒಳ್ಳಿದನು ಕಳ್ಳರೊಡನಾಡಿ ಅವ ಶುದ್ಧ ಕಳ್ಳ ತಾನಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೨೩).

ಒಳಿತಾಗಿ = **೧.** ಚೆನ್ನಾಗಿ; ಸುಖವಾಗಿ: ನೀವು ಒಳಿತಾಗಿ ಇದ್ದೀರೊ? (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೬೭). **೨.** ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ವಿಶೇಷವಾಗಿ: ಅವನನ್ನು ಒಳಿತಾಗಿ ಥಳಿಸಿದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೧–೨೩); ಒಳಿತಾಗಿ ಮಳೆಬೀಳುವವರೆಗೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಕಥಾಗ. I, ೨೧). **ಒಳಿತಾಗು, ಒಳ್ಳಿತಾಗು, ಒಳ್ಳಿತ್ತಾಗು** = ಒಳ್ಳೆಯದಾಗು; ಹಿತವಾಗು: ಇದರಿಂದ ಒಳಿತಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಮೇದಿಮ. ೧೦); ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನ ಚಾರಿತ್ರಂಗಳೊಳಗೊಳ್ಳಿತಾಗಿ ನೆಗಟ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪–೨೯); ನಿನ್ನ ಚೆನ್ನಭಾಷಿತಮದೊಳ್ಳಿತ್ತಾದುದು (ಗದಾಯು. ೨–೮ವ); ನೀನಾದ್ವಿಜನ್ಮಜಾತಿಯಂ ಒಳ್ಳಿತ್ತಂ ಮಾಡಿದೆಯನ್ನೆವರಂ ಒಳ್ಳಿತ್ತಾಗಿ ನಡೆಗುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೭೪–೨೧); ಒಳ್ಳಿತ್ತು ಪೊಲ್ಲದೆಂಬುದನೊಳ್ಳಿತ್ತಾಗೞದವಂಗೆ ಜಿನವಚನಂ ತಾನೊಳ್ಳಿತ್ತು (ಸಮಪ. ೩–೩೦). **ಒಳ್ಳಿತೆಯ್ದು** = ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಪಡೆ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನುಹೊಂದು: ಒಡಲೊಡವೆಯನಿತ್ತುವೊಳ್ಳಿತೆಯ್ದಿದರೆಂಬ ನುಡಿ ಹರೆದುದ ಕೇಳಞಯಾ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮–೫೩). **ಒಳ್ಳಿದನ್, ಒಳ್ಳಿದನು** = ಒಳ್ಳೆಯವನು: ಕಳ್ಳನೊಳ್ಳಿದನೊ ತಳಱನೊಳ್ಳಿದನೊ (ಕುಸುಮಾ. ೭–೨೭); ಲಕ್ಷ್ಮೀಲೋಲನಿಮಗೊಳ್ಳಿದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓಂ೫. ೨೧–೪೪). **ಒಳ್ಳಿದಳ್** = ಒಳ್ಳೆಯವಳು: ಒಳ್ಳಿದಳ್, ನಲ್ಲಳ್, ಪೊಲ್ಲಳ್(ಭಾಷಾಭೂ. ೧೯೦ ಉದಾ); ವಿದ್ಯಾಕಲೆಗಳನುಒಳ್ಳಿದಳಂತೆ ತೋಱಿಸಿದಳು ರಾಯಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೫–೧೮). [**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಒಳಿ, ಒಣ್ಮೈ]

ಒಳ್ಳಿತ್ತು₂, ಒಳಿತ್ತು₂ (ಅ). (ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಲ್ಲಿ) ಆಗಬಹುದು, ಒಳ್ಳೆಯದು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅವ್ಯಯ: ಅವರ್–ಕರಮೊಳ್ಳಿತ್ತಂತೆಗೆಯ್ವೆವೆಂದು (ಪಂಚತಂ. ೨೦–೧೩); ಅಂತಾದೊಡೆ ಕರಮೊಳ್ಳಿತ್ತು ನಡೆ ನಿನ್ನ ನಚ್ಚಿನ ರಿಷಿಯಲ್ಲಿಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೫೧ವ); ಕರಮೊಳ್ಳಿತ್ತು ಬನ್ನಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೯೮). **ಒಳಿತ್ತು₂**: ಅಸಮಾಕ್ಷಪದದರ್ಶನಕೆ ಪೋದಪೆವೆಂದು ಬೆಸಗೊಳಲೊಳಿತೆಂದು ನುಡಿದ (ಮೋಹತ. ೨೩–೫೭). [< ಒಳ್ಳಿತ್ತು₁]

ಒಳ್ಳಿಹ (ಗು). ಚೆನ್ನಾಗಿರುವ; ಉತ್ತಮವಾಗಿರುವ: ಒಳ್ಳಿಹ ಮುಸ್ತೆಯಿಪ್ಪೆ ಕೇಡಿಲ್ಲದ ಚಿಲ್ಲಗೊಟ್ಟೆ ಪೂಸಪೀರೆಯ ಬಿತ್ತಿನೊಳಾದ ಬೂದಿಯಂ ನಿಲ್ಲದೆ ಬಾವಿಯೊಳ್ ಕಲಸಲ್ (ಜಟ್ಟಮ. ೧೧–೬೩); ಒಳ್ಳಿಹ [ಪಾಠಾಂ. ಯ] ವ್ಯೈಲಾರನವೊಳಗೆಲ್ಲ ಸಣಬು (ಬಸವ. ೨೮೦); ಕಣ್ಣುಗಾಣದ ಕುರುಡನೊಳ್ಳಿಹ ಕನ್ನಡಿಯ ಹಿಡಿದಂತೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭–೮). **ಒಳ್ಳಿಹನು** = ಒಳ್ಳೆಯವನು: ಮನಧರ್ಮವ ಮಱಯಿಸಿ ಹೀನನೊಳ್ಳಿಹನಾದಹನೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪–೧೩).

[ಒಳ್₂ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು₁) + ಇಹ₁ (< ಇರ್₁)]

ಒಳ್ಳುಗುರ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಉಗುರು; ಚೆಲುವಾದ ಉಗುರು: ಅವನತಕಂಠಿ ಕಯ್ನಿಡಿಯನೊಳ್ಳುಗುರಿಂ ಬೆರಟುತ್ತೆ ಚೆಳ್ಮೊಗಂ ಸಮನಿಸೆ ಕಾಲ್ಬೆರಲ್ ಬರೆಯೆ ಭೂಮಿಯನಿರ್ದಳದೊಂದು ಚೆಲ್ವಿನಿಂ (ರಸರ. ೪–೧೮೫). [ಒಳ್₂ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು₁) + ಉಗುರ್₁]

ಒಳ್ಳುಡೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಉಡುಗೆ: ಮಿಸುಪ ದುಗುಲದೊಳ್ಳುಡೆ (ಜಗವಿ. ೧೦–೧೦೭); ಅಕ್ಷಮಾಲೆಯೊಳ್ಳುಡೆ ನವಕಾಂತಿ ಹಸ್ತಕಟಕಂ ಮೆಱೆಯುತ್ತಿರೆ (ಗಿರಿಕ. ೩–೪೮). 'ಉಳ್ಳುಡೆ' ಪರಾ.

[ಒಳ್₂ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು₁) + ಉಡೆ₂]

ಒಳ್ಳುಣಿಸು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಉಣಿಸು; ಉತ್ತಮವಾದ ಆಹಾರ: ಅಗಲೊಳಿಕ್ಕಿದೊಳ್ಳುಣಿಸು (ಅಜಿಪು. ೨–೫೧); ತುಡುವುದು ಭೂಷಣ ಮನುಣ್ಬುದೊಳ್ಳುಣಿಸಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೨೩೨); ಬಡವಂಗೆ ಕಡವರಂ ಪಸಿದವಂಗೊಳ್ಳುಣಿಸು . . . ದೊರೆಕೊಂಡೊಲಾಯ್ತು (ಚೆಬಪು. ೩೬–೧೨).

[ಒಳ್₂ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು₁) + ಉಣಿಸು₂]

ಒಳ್ಳುರಿ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಉರಿ; ಪ್ರಚಂಡವಾದ ಜ್ವಾಲೆ: ಆ ನನೆಗಣೆಯಿಂದುದಯಿಸಿದುಗ್ರಾನಲನೊಳ್ಳುರಿಯೊಳು ತದ್ವಿರಹದ ಮಾನಿನಿ ಕಣ್ಗೆ ವಿರಾಜಿಸಿದಳ್ (ಜಯಕಾ. ೪–೪೨). [ಒಳ್₂ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು₁) + ಉರಿ₂]

ಒಳ್ಳುರಿಚ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಪಟ್ಟಣಿಗ; ನಾಗರಿಕ: ಒಳ್ಳುರಿಚಂ, ಬನಿಚಂ, ಕಲಿಚಂ, ಕರಹಡಿಚಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೦ ಪ್ರಯೋ); ಬಿನ್ನಣಿಗಾಱರೊಳ್ಳುರಿಚರ್ ಅಕ್ಕರಿಗರ್ ಕೆಳೆ ಪಾರ್ವರ ಮಕ್ಕಳುಂ ತನ್ನೊಡನಾಡೆ (ಚಿಕವಿ. ೫–೧೧೦). [ಒಳ್ಳೂರ್ + -ಇಚ]

ಒಳ್ಳುಲಿಪು (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಧ್ವನಿ; ಮಧುರವಾದ ನಾದ: ಜಲವಿಹಗಂಗಳೊಳ್ಳುಲಿಪುಗೇಳ್ದು (ಕುಸುಮಾ. ೧–೮೧).

[ಒಳ್₂ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು₁) + ಉಲಿಪು]

ಒಳ್ಳೂರ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಊರು, —ಪಟ್ಟಣ: ಒಳ್ಳಿತು ಊರ್ ಒಳ್ಳೂರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೮೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). 'ಒಳ್ಳೂರಿಗ' ಪರಾ.

[ಒಳ್₂ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು₁) + ಊರ್]

ಒಳ್ಳೂರಿಗ (ನಾ). **೧.** = ಒಳ್ಳುರಿಚ: ಕರಹಡಿಗಂ, ಒಳ್ಳೂರಿಗಂ, ಬಾನಿಗಂ, ಪಟ್ಟಣಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೮೧ ಪ್ರಯೋ). **೨.** (ಕರಾ) ಒಳನಾಡಿನವನು. [ಒಳ್ಳೂರ್ + -ಇಗ]

ಒಳ್ಳೆ₁ (ಗು). ಒಳ್ಳೆಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಒಳ್ಳೇ ನಡತೆಯನ್ನು ಕಲಿಸುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೩೩); ಜನರು ನನ್ನ ಒಳ್ಳೆ ಎತ್ತುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಓಡಿಸಿಬಿಟ್ಟರು (ಆರ್ಯಕ. ೧೦); ಒಳ್ಳೇಮಾತಿಗೆ ಸುಳ್ಳೇ ಪ್ರಧಾನ್ಯ (ಗಾದೆ). [< ಒಳ್₂]

ಒಳ್ಳೆ₂ (ನಾ). ವಿಷವಿಲ್ಲದ ಹಾವು; ನೀರುಹಾವು: "ರಾಜಳಃ, ಡುಂಡುಭಃ – ಈ ೨ ಒಳ್ಳೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೭–೨೧); ನೆಟ್ಟನೆ ವಿಷಮೊಳ್ಳೆಗುಳ್ಕೊಡಮದೊಳ್ಳೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೪); ಅಱಿಯದವರಿಗೆ ಒಳ್ಳೆ ಹೆಡೆಯೆತ್ತಿಯಾಡುವಂತೆ (ಬಸವ. ೬೬೮); ಉರಗೇಂದ್ರಂಗೆ ಸಮಾನಮೊಳ್ಳೆಯೆ (ಸೋಮೇಶ. ೧೦); ಒಳ್ಳೆ ಗಡ ಪಾವುಡವ ವಾಸುಗಿಯಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೫೩).

[**ದೇ.** ‖ **ತುಳು.** ಒಳ್ಳೆ, ಒಲ್ಲೆ; **ಕೊಡ.** ಒಳ್ಳೆಪಾಂಬೀ]

ಒಳ್ಳೆ₃ (ನಾ). ಕಹಿಪಡುವಲಕಾಯಿ: ಪೂವಿನ ಬಾಡುಗಳಂ ಕ್ಷೀರಾವನಿಜಂಗಳ ಫಳಂಗಳಂ ಒ[ಪಾಠಾಂ. ಬ]ಳ್ಳೆಯುಮಂ ಶ್ರಾವಕನಾಗದು ಸೇವಿಸಲ್ (ಸಮಪ. ೬–೮). [?]

ಒಳ್ಳೆಉಪ್ಪಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಒಳ್ಳೆಉಪ್ಪಿಗಿಡ, ಕತ್ತರಿಗಿಡ, ಕಾಡುಕತ್ತರಿ (ವೈಔಗಿ. ೧೭–೩೦೮).

[ಒಳ್ಳೆಉಪ್ಪಿ₀ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಒಳ್ಳೆಕಾರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ: ನಗರೆ, ದೊಡ್ಡಕಾರೆ, ಬೋನುಗಾರೆ, ಗರುಡಕಾರೆ, ಒಳ್ಳೆಕಾರೆ (ವೈಔಗಿ. ೬೬–೧೩೩೯). [?]

ಒಳ್ಳೆಗ (ನಾ). ನೀರುಹಾವಿನಂತಹವನು; ಕ್ಷುದ್ರ; ಅಲ್ಪ: ಆಳುತನವುಳ್ಳವರ ಕರೆ ಪಾಂಚಾಲರೊಳ್ಳೆಗರವದಿರಂಬಿನ ಕೋಲ ಕಾಣದ ಮುನ್ನ ಹಮ್ಮೈಸುವರು ಹುರಿಯೊಡೆದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೫೯); ಡಿಳ್ಳಮಾದುದೆ ಯೌವನಾಶ್ವಭೂಪತಿಯ ಬಲಮೊಳ್ಳೆಗರ ನೂಕು ನೂಕು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೨೧). [ಒಳ್ಳೆ₂ + -ಗ₃]

ಒಳ್ಳೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಎಳ್ಳು, ಹುಚ್ಚೆಳ್ಳು, ಕುಸುಬೆ, ನೆಲಗಡಲೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ತೆಗೆದು ಅಡುಗೆಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಎಣ್ಣೆ: ಎತ್ತುಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಒಳ್ಳೆಣ್ಣೆ, ಹಾಗೂ ಕೋಳಿತತ್ತಿಯ ಗೊರಟ ಹಾಕಿಸಿ ನದಿಗೆ ಈಸಲು ಕಳಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೪); ಬೆಳ್ಳಿ ಬಟ್ಟಲದಾಗ ಒಳ್ಳೆಣ್ಣೆ ತಕ್ಕೊಂಡು . . . ಮದುಮಕ್ಕಳಿಗೆ ನಯನೇರೂನು ಬನ್ನಿರೆ (ಲೋಕಗೀ. ೪೨). [ಒಳ್₂ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು₁) + ಎಣ್ಣೆ]

ಒಳ್ಳೆತನ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ವಭಾವ, —ನಡತೆ: ಅಂತೂ ಪದ್ಮಾವತಿಯ ಒಳ್ಳೆತನದಲ್ಲಿ ಆಕೆಗೆ ಸುಖ ಸಿಕ್ಕಲಿಲ್ಲ (ದೇವಹೆಂ. ೮೬).
[ಒಳ್ಳೆ$_1$ + –ತನ]

ಒಳ್ಳೆನಂಗು (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೭೬–೧೫೬೮). [?]

ಒಳ್ಳೆನೀಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡ; ನೀಲಿಗಿಡ: ಒಳ್ಳೆನೀಲಿ, ಹೆಣ್ಣುನೀಲಿ, ಅಂಜೂರನೀಲಿ (ಮೈಔಗಿ. ೪೬–೯೦೩).
[ಒಳ್ಳೆ$_0$ + ನೀಲಿ]

ಒಳ್ಳೆಮೆಣಸು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೆಣಸು; ಕಾಳುಮೆಣಸು: ಪಥ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆಮೆಣಸಿನ ಸಾರು ಹಿತವಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).
[ಒಳ್ಳೆ$_1$? + ಮೆಣಸು]

ಒಳ್ಳೆಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಎಲೆ; ಸೊಗಸಾದ ಎಲೆ (?): ಬೆಳರೆ ಮುಖಾಬ್ಜಮಾಯ್ತಡಸಿದೊಳ್ಳೆಲೆಯಂತೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೩೬೦ ಶೂದ್ರಕ); ಕವಲಿನೊಳ್ಳೆಲೆಯಿಂ ದೆಸೆಯಿಂ ಮುಗುಳ್ಗಳಿಂ . . . ನೀರೆಱೆದನ್ತೆ ದುಗ್ಧಮೆನೆ ಚಟ್ಟಲದೇವಿಯ ಸದ್ಯಶೋದ್ರುಮಂ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೪೦–೩೩; 1077). [ಒಳ್ ? + ಎಲೆ$_1$]

ಒಳ್ಳೆಸೞ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ರೇಕು, —ದಳ: ಮಸೃಣಕಟಾಕ್ಷದಿಂ ಕುಮುದದೊಳ್ಳೆಸೞಂ ಕರೆವಂತಿರೆ . . . ಬೊಂಬುಳಿಗೊರ್ವಳಾಡಿದಳ್ (ಜಗವಿ. ೫–೧೬). [ಒಳ್$_2$ (<ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಎಸೞ್]

ಒಳ್ಳೆಹೊನ್ನೆ (ನಾ). ಹೊನ್ನೆಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ (?): ಒಳ್ಳೆ ಹೊನ್ನೆ, ಹನೆ (ಮೈಔಗಿ. ೬೫–೧೩೧೭). [ಒಳ್ಳೆ$_0$ + ಹೊನ್ನೆ]

ಒಱಂಗಿಸು, ಒರಗಿಸು, ಒಱಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಗಿಸು; ತಿರುಗಿಸು: ಒಂದಿನಿಸು ಗೋಣನೊಱಂಗಿಸಿ ನೋಡುತೋಪನಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೪೭). **ಒರಗಿಸು**: ೨. ಮಲಗಿಸು: ಇನ್ನು ಮಗುವನ್ನು ಒರಗಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಒಂದು ಜಾವ ಬೇಕು (ಮಧುನ. ೧೮೨). ೩. ಆನಿಸು; ಆತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ನಾನು ಅವರ ಹಿಂದುಗಡೆ ಅವರನ್ನು ಒರಗಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಂತುಕೊಂಡೆ (ಚೆಂಗಾಳ್ವ. ೧೪೨). ೪. ಹೊರಿಸು; ಹೇರು; ಆರೋಪಿಸು: ಬುದ್ಧಿಮಂತನೆಂದು ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ದೊಡ್ಡವನೂ ಮುಗ್ಗುರಿಸುವುದಾದರೆ, ಈ ದೋಷವನ್ನು ಆರಮೇಲೆ ಒರಗಿಸಬಹುದು? (ಚೆನ್ನಬೇ. ೧೬೦). **ಒಱಗಿಸು**: ೨. ಒಡಹುಟ್ಟಿದರ ಸಹಿತೊಱಗಿಸುವೆ ನಿಮ್ಮಡಿಯ ಚರಣದೊಳು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಒರಿಇ. ೨೦–೭); ಬಿಸಿನೀರಿನಿಂದೆ ಮೆಯ್ದೊಳೆದು ಪಕ್ಕೆಯೊಳೊಱಗಿಸಿ ವಸ್ತ್ರದಿಂ ಮುಚ್ಚಿ ಹೊದೆಸಿ (ಮೋಹತ. ೧೧–೪೬). ೩. ಗೃಹಬಹಿರ್ದ್ವಾರದ ವೇದಿಕೆಯೊಳು ಇಂಧನದ ಪೊರೆಯನೊಱಗಿಸಿ (ಚೆಬಪು. ೫೨–೪೭). [ಒಱಂಗು + –ಇಸು$_3$]

ಒಱಂಗು, ಒರಗು$_1$, ಒಱಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿದ್ದೆಹೋಗು; ಮಲಗು: ಕಂಪುಂಡು ತಣಿದು ಪೂಗೊಂಚಲೆಡೆಯೊಳೊಱಂಗಿ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೧೨೪); ರತ್ಯಂತದೊಳ್ಪಿರಿದುಂ ವಿಶ್ರಮಿಸುತೊಱಂಗೆ ಗಿರಿಶಂ ತಾನೆಂಬ ನಾಮಂ ದಿಟಂ (ಶ್ರೀಸೋಶ. ೩); ಒಱಂಗುವುದನ್ ಪೋಲ್ಗುಂ ಸಾವೊಱಂಗಿ ಕಣ್ದೆಱೆವುದನ್ ಪೋಲ್ಗುಂ ಪುಟ್ಟು (ಕುಱಳ್. ೧–೩೪–೯). **ಒರಗು$_1$**: ೧. ಸಿರಿಯ ತೋಳೊಳೊರಗಿ ಮೆರೆವ (ಕವಿಕಾ. ೪೪); ಬಣ್ಣದ ತೊಟ್ಟಿಲಲ್ಲಿ ಕೂಸು ಒರಗಿದೆ (ಹಬ್ಬಬ. ೧೯). ೨. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಾಗು; ಬಗ್ಗು: ಮೇರುಪರ್ವತವು ಒರಗಿದ ರೀತಿ. . .ಕರ್ಣನು ಹತನಾದನು (ಕೃವಾಕ. ೧). ೩. ಸಾಯು: ಕೌರವರಿಗೆ ಹೊತ್ತುಬಂದಿದೆ. ಅವರು ನಾಯಿನರಿಗಳ ಪಾಲಾಗಿ ಒರಗುತ್ತಾರೆ (ವಚಭಾ. ೨೪೬). ೪. ಆತುಕೊಳ್ಳು; ನೆಮ್ಮು: ತಲೆತಿರುಗಿ ಮಲಗಿದರು ನೆಲನುಮಂ ಸಾರಿದರು ಬರಿನೆಲನ ಕೆಲರು ಒರಗಿದರು (ತುರಂಗ. ೮೮–೭); ಚಾವಡಿಯ ಆ ದೊಡ್ಡಕಂಬಕ್ಕೆ ಒರಗಿ ಕೂಡುವಂತೆ. . . ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿತ್ತು (ಕಂಬಹು. ೧).

ಒಱಗು$_1$: ೧. "ಒಱಗು – ಸುಪ್ತೌ (ನಿದ್ದೆ ಹೋಗು)" (ಶಮಧಾ); ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ ಶಾಲೆಗೆವಂದು ದರ್ಭಶಯನತಳದೊಳೊಱಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೩೨ ವ); ಅಲರ್ದಲರೆಸೞ ಪಸೆಯ ಮೇಲೊಱಗಿರ್ದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೦೫); ಸುರಗಿಯ ಮೇಲೊಱಗಿ ನಾನಿಹೆನು (ಮಹಾದೇ. ೨೪–೪). ೨. ಬೆಳೆದೊಱಗಿದ ಕೞವೆಗಳುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೬೭); ಪೂತೊಱಗಿದ ಗಿಡುಗಳಿಂದೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೬೫); ಗಾಳಿಗೊಱಗಿದ ಕದಳಿಯಂತಿರೆ ಲೋಲಲೋಚನೆ ಥಟ್ಟುಗೆಡೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೯–೨೭). ೩. ಗುರುತನುಜ ಸಂಗರದೊಳೊಱಗಿದನೆಂದು ದ್ರೋಣಂಗಱುಹು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೩೯); ಕೆಲರು ಮುಗ್ಗಿತು ಕೆಲರು ತಗ್ಗಿತು ಕೆಲರು ಒಱಗಿದರು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೨–೨೫). 'ಉಱುಗು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಱಙ್ಗು, ಉಱಗು, ಉಱಕ್ಕು; ಮಲ. ಉಱಙ್ಙು, ಉಱಕ್ಕು; ತುಳು. ಒರಗು, ಒದ್ರು; ಕೊಡ. ಒರ್; ತೆಲು. ಒಱಗು, ಒರಗು; ಪರ್ಜಿ. ಒರ್ಗ್]

ಒಱಂಟೆ, ಒರಟ, ಒಱಟ (ನಾ). ೧. ಗಡುಸಾದವನು; ಹಠವಾದಿ; ಮೊಂಡ; ಸೋಲದವನು; ಉದ್ಧತ: ಮಾರ್ಪಡೆಗೊಱಂಟನಣ್ಣನ ಬಂಟಂ (ಎಕ. II, ೧೩೮–೩; 940); ಕಣ್ಗಾಣದಿಂತಪ್ಪೇಕಗ್ರಾಹಿಗ ಮೊಱಂಟಗಂ ರಥಮನೆಸಗೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೫೦ ವ). **ಒರಟ**: ೨. ಒರಟು ಸ್ವಭಾದವನು; ನಯನಾಜೂಕಿಲ್ಲದವನು: ಆ ಒರಟರು ಗಾಬರಿಗೊಂಡು ಕೊಲಂಬಸನ ಕಾಲಿಗೆ ಬಿದ್ದು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೨೩೭). **ಒಱಟ**: ೧. ಒಱಟರರ್ಜುನಭೀಮರತಿನಿಷ್ಠುರರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪–೩೦).

ಒಱಂಟರಗಂಡ = ಒರಟರಿಗೆ ಗಂಡನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ತೊಣ್ಡರ ಗಂಡನುದ್ಧತರ ಗಂಡನೊ[ನೊ]ಱಂಟರಗಂಡಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೫೭–೨೧; 1159). ಒಱಟರಮಲ್ಲ = ಒಱಂಟರಗಂಡ: ನಾಗದೇವನೊಱಟರಮಲ್ಲಂ (ಅಜಿಪು. ೧–೪೦).

[ಒಱಂಟು + –ಅ$_7$]

ಒಱಂಟು, ಒರಟು (ನಾ). ೧. ಹಟಮಾರಿತನ; ಮೊಂಡುಸ್ವಭಾವ: ಮುನ್ನಿನೊಱಂಟುವೇಡ ಮಗನೇ ಕೈಕೊಳ್ ಧರಾಭಾರಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೮೧); ನಿತ್ಯಬಿಂದುಗೆ – ಬೆಡಂಗು . . . ಒರ[ಱ]ಂಟು, ತೆರಂಟು (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ). **ಒರಟು**: ೨. ಒರಟತನ; ನಯನಾಜೂಕಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಸಭ್ಯವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಜನಾನುಗ್ರಹದ ಚಿಂತೆ ರಾಜಕೀಯಸ್ಥನ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಒರಟಾಗಿಸುತ್ತದೆ (ಸಾಹಿಶ. ೧೫); ಇದು ಬಹು ಒರಟು ತತ್ತ್ವವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೧೩); ಒರಟನಿಂದ ಹರಟೆ ಉಂಟಾಗುವುದು (ಗಾದೆ).

ಒರಟುಕೊಂಡಿರು = ಒರಟುತನವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರು; ಹಟಮಾಡು: ನೀನು ಹೀಗೆಲ್ಲ ಹೆದರಿಸೋದು, ಒರಟುಕೊಂಡಿರೋದು ಒಳ್ಳೇದಲ್ಲ (ಬಾಳಹೊ. ೨೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಱಂಡ್ಯೆ; ತುಳು. ಒರಂಟ್, ಒರಂಟು]

ಒಱಂಟುತನ, ಒರಟುತನ, ಒಱಟ್ಟೆತನ (ನಾ). ನಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಬಿರುಸಾಗಿರುವಿಕೆ: ಮಾಡದೊಱಂಟುತನಮಂ ಮಾಡಿದೆಯಪ್ಪೊಡೆ ನಿನಗೆ ತಕ್ಕ ವಿಧಿಯಂ ನಾಳೆ ಮಾೞ್ಪೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೦೦). **ಒರಟುತನ**: ಪೋಲೀಸ್ ಇನ್ಸಪೆಕ್ಟರರೆಂದರೆ ಆವರ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಒರಟುತನ ಕಾಣುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ (ರತ್ನಗೋ. ೩೭); ಆವರಲ್ಲಿ ಕೋಪ, ಕ್ರೋಧ, ಒರಟುತನಗಳು ಹೆಸರಿಗೂ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಪ್ರತಾಪ. ೨೦). **ಒಱಟ್ಟೆತನ**: ಕೊಟ್ಟ ಕುದುರೆಯನು ಮನಮುಟ್ಟ ನೋಡದೆ ನಮ್ಮೊಱಟ್ಟೆತನದಿಂದಮಾ ವಂಚಕನೊಳಗೆ ತಂದಿಟ್ಟು ಕುದುರೆಯನು ನೀಗಾಡಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೧–೬೯). [ಒಱಂಟು + –ತನ]

ಒಱಂಟುವೇೞ್ (ಕ್ರಿ). ಒರಟುಮಾತನ್ನು ಹೇಳು ; ನಯವಿಲ್ಲದ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳು : ಜಲಕ್ಕನಿರೆ ಪೇಱದೆ ಕೆಮ್ಮನೊಱಂಟು [ಪಾಠಾಂ. ನೊಗಂಟು, ನೆಗಂಟು] ವೇೞ್ದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೯೯).

[ಒಱಂಟು + ಪೇೞ್]

ಒಱಂತೆ, ಒರತೆ, ಒಱತೆ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಹಳ್ಳ ಅಥವಾ ನದಿಯ ಒಡಲಲ್ಲಿ ನೀರು ಜಿನುಗುವ ತಗ್ಗು, —ಕುಳಿ; ಬುಗ್ಗೆ; ಝರಿ : "ಒಱತೆಯೊಱಂತೆಯೆನಲ್ಕೆ ನಿರ್ಝರ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೪) ; ದೂರ ಪೆರ್ಬಾವಿಯೊಱಂತೆ ತೋಡುವಿನೆಗಂ ತಳಕೋಡಿದುದಾ ನಿದಾಘದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೯೦) ; ನಿತ್ಯಬಿಂದುನಿಗೆ- ಒಱಂತೆ, ಕೊಱಂತೆ (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ). **ಒರತೆ** : '. . . ನಾಳೆ ಪೂಜೆಗೆ ಮಿಾಸಲುನೀರು ಬೇಕಂತೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಒರತೆ ತೋಡುತ್ತಲಿದ್ದೇನೆ' (ಶರಚ. ೨೯೩) ; ಒರತೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ನೀರಿನ ಪೂರೈಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಬೆಳವ. ೧೬). **ಒಱತೆ** : "ಒಱತೆವೊಜ್ಜರ ಪ್ರಸ್ರವಣಮೆನಿಕುು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೫) ; ಮದವನ್ಮಾತಂಗ ಕಪೋಲದಿನೊಱೆದೊಱತೆಯೊಳೆ ಬೆಳೆದು ದೆಂಬಿನಮೆತ್ತಂ ಮದಗಂಧಮೊದವೆ ಕತ್ತಲಿಪುದು ಪುದಿದೇಲಾ ಲತಾವನ ಪ್ರೋದ್ಯಾನಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೮) ; ಅನ್ಯತಮಂ ನುಡಿವೀಬಾಯಿದು ಪುಸಿ ನುಡಿಗಳೊಱತೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೧-೮೬) ; ಉಷ್ಣದೊಱತೆಯಂತೆ ಬಿಸಿಲ ನೆಳಲಿನಂತೆ . . . ಸುಳಿವ ಸಿದ್ಧ ಸೋಮನಾಥ (ಸರ್ವವ. ೮೪-೪೭೧).

ಒಱತೆಯಾಱು = ರಸ ಇಂಗಿ ಹೋಗು ; ಒಣಗಿ ಹೋಗು : ಉದಕದ ಬಾಣವಕ್ಕುಡಿಸೆ ಒಱತೆಯಾಱಿತು ವರುಣಶರ ಬಾಯಱತು ನೀರಡಸಿದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೪೮). [< ಒಱೆ$_1$]

ಒಱಗ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ : ದುರ್ಯೋಧನವಾಡಿಯಂತೆ ಕೀಱೆಗ ಜಾವದೂತನಂತೊಱಗಂ ಪಾಱುವೆಂಡತಿಯಂತೆ ಪೊಱಸು . . . ಎಂದಿಂತುಮನೇಕ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಗಳಿಂ (ಬಂಹರಿ. ೨-೩೮ ವ). [?]

ಒಱಗಿಸು 'ಒಱಂಗಿಸು' ನೋ.

ಒಱಗು$_1$ 'ಒಱಂಗು' ನೋ.

ಒಱಗು$_2$, ಒರಗು$_2$ (ನಾ). ೧. ಬಾಗುವಿಕೆ ; ವಕ್ರತೆ (?). ೨. ದಿಂಬು ; ಲೋಡು (?). ೩. ನಿದ್ರೆ ; ಶಯನ : ಜನಜನಿತ ಮಲಮೂತ್ರ ಮೂಱಾಱೆನಿಸುವುದು ರತಿಯೊಂದು ನಿಜ ಭೋಜನವೆರಡು ನಿಶೆಯೊಂದೊಱಗು [ಪಾಠಾಂ. ಸುಯಿಲೊಂದು ವರ] ತಾಂಬೂಲ ಹದಿನೈದು . . . ದಿನಚರಿಯಿದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೬೧). **ಒರಗು$_2$** : ೨. ಚಂದ್ರಾಪೀಡನು . . . ಸೂರ್ಯಪುಟದ ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒರಗಿನ ಮೇಲೆ ಒರಗಿಕೊಂಡು . . . ಚಿಂತಿಸಿದನು (ವಚಕಾ. ೬೪) ; ತಾಯಿಯು ಕೂತು, ಬೆನ್ನಿಗೆ ಒರಗನ್ನು ಕೊಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹಾಲನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಉತ್ತಮ (ಗೃಹವಿ. ೧೦೬) ; ತರಗು ತಿಂಬುವವನಿಗೆ ಒರಗೊಂದು ಕೇಡು (ಗಾದೆ). ೪. (?) : ಪುರುಹೂತಗಣಗಳಾಱುಂ . . . ಚರಣಕ್ಕೆ ಸೀಸದಂತದೊಳೊಱ[ರ]ಗಿಂತಹ ಸರಳ ತನ್ನೊಳೊಪ್ಪುವ ತೆಱದಿಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩-೨೩ ಅಡಿಟಿ).

[< ಒಱಂಗು. / ತಮಿ. ಮಲ. ಉಱಕ್ಕ, ಉಱಕ್ಕು ; ತುಳು. ಒರ್ದ ; ಕೊಡ. ಒರ್ಕೇ ; ತೆಲು. ಒಱವ]

ಒಱಗುಮೂಡೆ, ಒರಗುಮೂಡೆ (ನಾ). ಉದ್ದನೆಯ ಒರಗುದಿಂಬು: ಬರಿದಿಷ್ಟು ನರಳುತ ಗುರುಹಂಸನಾಥಯೆಂದೊಱಗುಮೂಡೆಯನೊಱಗಿದನು (ಭರಚ. ೪೯-೯೩). **ಒರಗುಮೂಡೆ** : ಉದಂಚಿತೋಂಕಾರ ಮೆಂಬೊರಗುಮೂಡೆಗಳಾಗೆ (ಪ್ರಭುಪು. ೨-೧೭).

[ಒಱಗು$_1$ (< ಒಱಂಗು) + ಮೂಡೆ]

ಒಱಟೆ 'ಒಱಂಟೆ' ನೋ.

ಒಱಟ್ಟೆತನ 'ಒಱಂಟುತನ' ನೋ.

ಒಱತೆ 'ಒಱಂತೆ' ನೋ.

ಒಱತೆಯೇೞ್ (ಕ್ರಿ). ನೀರು ಜಿನುಗು, —ಸ್ರವಿಸು : ಹರಿಸಂಬಡೆವಿಂಗದಿರ್ವಕ್ಕಿಯೊಱತೆಯೇೞ್ವಿಂದೂಪಲವೋಡುವ ಜಾರಾವಿತತಿ (ಜಯಕಾ. ೧೧-೫೯).

[ಒಱತೆ (< ಒಱಂತೆ) + ಏೞ್$_1$ (< ಏೞ್$_1$)]

ಒಱತೆವೊನಲ್ (ನಾ). ಊಟೆಯಿಂದ ಹರಿದು ಬರುವ ಪ್ರವಾಹ : ಕಱಕಱೆದ ತಮ್ಮ ಮಳೆವೊನಲಿಂದೆ ಶಶಿಕಾಂತದೊಱತೆವೊನಲುಱೆ ವೆಗ್ಗಳಿಸೆ ನಾಚಿ ಬೆಳ್ಪಾದ ತೆಱದಿಂ ಮುಗಿಲ್ಗಳಿರೆ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳೊಪ್ಪಿರ್ದುದು (ಜೈಮಿಥಾ. ೨೫-೫). [ಒಱತೆ (< ಒಱಂತೆ) + ಪೊನಲ್]

ಒಱಪು, ಒಱಹು (ನಾ). ೧. ಕೆಚ್ಚು (?) : ತೆಱಪಿಲ್ಲಂ ಸಾವುಘೋಂಕೆಂದಡಸಿದ ಪದದೊಳ್ . . . ಸದ್ಧರ್ಮವೆಲ್ಲಿತ್ತೊಱಪೆಲ್ಲಿತ್ತೋಜೆಯೆಲ್ಲಿತ್ತು (ರಕ್ಷಾಶ. ೩೯). ೨. ಹೊಳಪು ; ಕಾಂತಿ : "ಕಿರ್ಗಿ = ಒಱಪು" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨) ; "ಒಱಪಿನೊಳ್ಕಾಂತಿಯೊಳು ರಮ್ಯದೊಳು ರಂಗೆನಿಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೩). **ಒಱಹು** : ೨. 'ಒಱಹುಗುಂದು' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಱೈಪ್ಪು ; ಮಲ. ಉಱಪ್ಪು, ಉಱುತಿ ; ತೆಲು. ಒಱಪು]

ಒಱಲ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಸು ; ಮೋಹಿಸು : "ಒಱಲ್ – ಸ್ನೇಹೇ" (ಶಮುಧಾ) ; ನಿನ್ನನೆ ಪೀನವನೊಱಲ್ದು ಮಱುಗಿ ಕಾತರಿಸುತ್ತುಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೮೩) ; ಪಡೆಯ ಪಾಡಿಯ ಬೀರರ ಪೆಂಡಿರಟ್ಟಱಿಂ ಪರಸಿಯೊಱಲ್ದು ಸೇಸೆಗಳನಿಕ್ಕೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೨೫) ; ಒಱಲ್ದೆಱಗುವ ಪಱಮೆವಱಿಗಳಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦).

ಒಱಲ್ದಂ = ಪ್ರೀತಿಸಿದವನು : "ಒಱಲ್ದಂ = ಕೂರ್ತಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). **ಒಱಲ್ದಳ್** = ಪ್ರೀತಿಸಿದವಳು : "ಒಱಲ್ದಳೆಂದು ಪ್ರೀತಿವಟ್ಟಳ್ಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೯-೩೮೮).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಱಲ್ = ಸಾಮಿಾಪ್ಯ, ಸಂಬಂಧ ; ಮಲ. ಉಱವು= ಸಾಮಿಾಪ್ಯ, ಸಂಬಂಧ]

ಒಱಲ್$_2$, ಒರಲು$_1$, ಒರಳು$_1$, ಒಱಲು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅರಚು ; ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳು : ನೆಲನಂ ಪೊತ್ತ ಫಣಿವೊಱಲು [ಪಾಠಾಂ. ತೆಱಱು]ತಿರೆ ನಡೆದತ್ತಾಗಳ್ ಸಗರಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಕಟಕಂ (ಅಜಿಪು. ೯-೧೬) ; ಇಕ್ಕಿ ಮೆಟ್ಟಿ ವರೊಱಲ್ವಂತುರ್ದುವರ್ಗುರ್ದುವರ್ (ಅನಂಪು. ೯-೩೧). **ಒರಲು$_1$** : ೧. ದೇವರದಿದ್ದಲ್ಲ ದೇವರಿಗಿಲ್ಲವೆಂದೊರಲುತಾವುದನುಮವನ ನಿರ್ಣಯಕೆ ಬಿಡದೆಯೆ ತಾಂ ದಾವನ್ನಬಡುತ ತನ್ನಿಚ್ಛೆಯನೆ ಘೋಷಿಸುವ ಭಾವವೆಂತಹ ಭಕುತಿ? (ಮಂಕುಕ. ೫೮೧) ; ಬಡತನದ ಜಯಭೇರಿ . . . ಸಾರುವದು ಒರಲಿ (ಅರಳು. ೩೪೫-೧೦) ; ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಕಂಠ ಹರಿಯುವಂತೆ ಒರಲಿದ (ಬೆಂದಜೀ. ೨). ೨. ನರಳು : ದೇಶವು ರಾಜಕೀಯ ಪಕ್ಷದ ಲೋಹಮುಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕು, ಒರಲುವ ಹೊತ್ತು ಬರುವುದು (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೮೩). **ಒರಳು$_1$** : ೧. "ರಾಸತೇ – ಒರಳಿದಪಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೧೨೧). **ಒಱಲು** : ೧. ಅಯ್ಯಾ ಅಯ್ಯಾ ಎಂದೊಱಲುತ್ತಲಿದ್ದೇನೆ (ಬಸವ. ೫೬) ; ಅಣ್ಣ ಅಯ್ಯಾ ಅಪ್ಪ ಎನುತೊಱಲುತಂತಳುತೆ (ನಂಬರ. ೭-೭೦) ; ಒಱಲಿದುವು ಬಿರುದ ಸಾಱುವ ಕಹಳೆ (ಹಚಕಾ. ೫-೧೧) ; ಒಱಲಿ ಕರೆದುವು ಗಡಣವನು ಗೂಗೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಱುಮು, ಉಱುಮ್ಮು ; ಮಲ. ಉಱುಮ್ಮು ; ತೆಲು. ಒಱಲು ; ಕುಇ. ರೂಂಬ, ರೂಮ ; ಕುವಿ. ಒರ್ಪ್, ಒರ್ಹ್]

ಒಱಲ್$_3$ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ ; ಸ್ನೇಹ : "ಒಱಲ್ ಕೂರ್ಮೆಯೆನಲೂ ಕಾದಲ್ಮೆ ನಲ್ಮೆಯೆನೆ ನೇಹಮೆಂದೆನಿಸಿರ್ಪುದು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೨೯) ; "ಕೂರ್ಪೊಱಲುಂ ಕಾದಲ್ಮೆಯೆನ್ನಲಿವು ಸುಸ್ನೇಹಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೭೩). [< ಒಱಲ್$_1$]

ಒಱಲ್$_4$, ಒರಲ್$_2$, ಒರಲು$_3$ (ನಾ). ೧. ಕೂಗಾಟ. ೨. ವೇದನೆಯ ಧ್ವನಿ; ನರಳುವಿಕೆ: "ಒಱಲ ಧ್ವನಿಯವನು–ಅಸೌಮ್ಯಸ್ವರ, ಅಸ್ವರ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). **ಒರಲ್**$_2$: ೧. ನರರ ಭಯ ಬಯಕೆಗಳೆ ಸುರರ ತಾಯ್ತಂದೆಗಳೊ? ಸುರರಟ್ಟಹಾಸದಿನೆ ನರಭಕ್ತಿಯೊರಲೋ? (ಮಂಕುಕ. ೨೪). **ಒರಲು**$_3$: ೧. ತೊಲೆಯ ಕೆಳಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಕಂದನಪ್ಪಿದಮ್ಮನೊರಲೆ, ಗೋಳೆ ಗೋಳು ಅಕ್ಕಟಾ! (ಕೋಗಿಲೆ. ೮–೪೯). [< ಒಱಲ್$_2$]

ಒಱಲಾನು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು, —ಪಡೆ: ಚಿಱುಪುಲಿಯರ್ಗೆ ಬಾಯೊಱತು ಪೆಂಡತಿಯಾಗಿ ಮೆಱೆವ ಪಾವನನಾಚಿಯರಿಗೆ ಒಱಲಾಂತು [ಪಾಠಾಂ. ತ] ಪುತ್ರನಾದುಱುವ ಸುರಂಗ ಬಾಯ್ದೆಱೆಯ ಲೀವನು ತವನಿಧಿಯ (ಭೈರವೇ. ೪–೫೧).

[ಒಱಲ್$_1$ + ಆನು$_1$ (< ಆನ್$_1$)]

ಒಱಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕಿರಿಚು; ಕೂಗು; ಅರಚು: ಪ್ರಳಯರುದ್ರನ ಕಾಯ್ಪು ತೀವ್ರತೆ ಕಡುಪಗ್ಗಳದಿನೊಡಗೂಡಿರ್ದ ಪುಲಿಯೊಱಲಿಟ್ಟುದೋ ಯೆನಿಸಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೬೦). [ಒಱಲ್$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಒಱಲಿಸು, ಒರಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೂಗಿಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೂಗಿಸು: ಭೀಮ ಪಾರ್ಥರನೊಱಲಿಸುವೆನೀ ಬಾಣದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೨೯). ೨. ಮೊಳಗಿಸು; ಧ್ವನಿಮಾಡು: ಮುಱೆಯಲಿಱಿದು ಪಾಳೆಯ ಪರಿಯಂತರ ಒಱಲಿಸಿ ಧರ್ಮಗಹಳೆಯ ನೆಱೆಗಲಿ ರಾಮ ತಿರುಗಿದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೫–೧೨೧). **ಒರಲಿಸು**: ೩. ಹೇಳಿಸು; ಎನ್ನುವಂತೆ ಮಾಡು: ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟ ಪಾಠವನ್ನು ಸುಮ್ಮನೆ ಜಾಗ್ರತೆ ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ಹತ್ತುಸಾರಿ ಒರಲಿಸು (ಮಾಮುರಾ. ೫೭).

[ಒಱಲ್$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಒಱಲು 'ಒಱಲ್$_2$' ನೋ.

ಒಱಲೆ$_1$, ಒರಲೆ, ಒರಳೆ, ಒಱಳೆ (ನಾ). ಗೆದ್ದಲು; ಬಿಳಿ ಇರುವೆ: ಪನ್ನಗಂ ಪುಗೆ ಪುತ್ತಂ ಪುಗಲೀಯೆವೆಂದೊಱಲೆಗಳ್ ಕಾಯಲ್ ಸಮರ್ಥಂಗಳೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೩೬); ಅಱುವೆಯನೊಂದು ಒಱಲೆಕೊಂಡಡೆ ಆಕಾಶವನುಡು ಮೇಯಿತ್ತಲ್ಲಾ (ಅವಚಂ. ೧೩೨–೬೦೨); ಸದರವೇ ಉರಿಗೆಂಡವೊಱಲೆಯ ಬಾಯ್ಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೬೦); ಹುತ್ತನಿಕ್ಕೊದೊಱಲೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೧೭–೨೭). **ಒರಲೆ**: ಸುತ್ತಿಕೊರಲೆಯ ಪುತ್ತು ತಬ್ಬಿರ್ದ ಕಲ್ಬಂಡೆಯೊಂದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೮–೨೭೦); "ನನ್ನ ಕೈಗೆ ಒರಲೆ ಹಿಡಿದೇ ಹೋಗಲಿ . . . !" (ಕಾನೂರು. ೨೯೬); ಅರಸನ ಕಿವಿಗೆ ತರಲೆ ಹಾಳು, ಬಾಗಿಲ ಕಿವಿಗೆ ಒರಲೆ ಹಾಳು (ಗಾದೆ). **ಒರಳೆ**: ಒಂದು ಮಾಡು ಒರಳೆ ಹಿಡಿದು ಬೀಳುವ ಹಾಗಿತ್ತು (ದೇವಮ. ೬೫). **ಒಱಳೆ**: ಕೆಂಡಕೆ ಒಱಳೆ ಮುತ್ತುವುದುಂಟೆ (ಪುರಂದ. ೩–೧೧೯ ಪಲ್ಲವಿ). [?]

ಒಱಲೆ$_2$ (ನಾ). ಸೋರುವಿಕೆ; ಒಸರುವಿಕೆ. 'ಒಱಲೆಗಣ್ಣು' ಪರಾ.

[< ಒಱೆ$_1$ + –ಲೆ]

ಒಱಲೆಗಣ್ಣು (ನಾ). ಸೋರುವ ಕಣ್ಣು; ಮಬ್ಬುಗಣ್ಣು: "ಒಱಲೆಗಣ್ಣಿನವನು ಕ್ಲಿನ್ನಾಕ್ಷ, ಚುಲ್ಲ, ಚಿಲ್ಲ, ಪಿಲ್ಲ" (ನಾಚಿರಾ. ೬).

[ಒಱಲೆ$_2$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಒಱಲೆಗಾಲ್ (ನಾ). ಅನೇಕಾಲುರೋಗ ತಗುಲಿದ ಪಾದ, —ಕಾಲು: "ಶ್ಲೀಪದಂ, ಪಾದವಲ್ಮೀಕಂ–ಈ ೨ ಒಱಲೆಗಾಲ್" (ಹಲಾಯು. ೯೯–೪೫೦). [ಒಱಲೆ? + ಕಾಲ್$_1$]

ಒಱಲೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒರಲೆ ಹಿಡಿ; ಗೆದ್ದಲು ಹತ್ತು, —ಹಿಡಿ: ಹುಳು ವಾಡುವವಯವದ ಒಱಲೆಗೊಂಡಳ್ಳೆಗಳ ನೆತ್ತರ ಸುರಿದು ಮುರುಳ್ಗಳು ಬಿಸುಟ ಬೆಸಳೆಗೆಗುಱುಬಿನೆಡೆಗಳ ಕಂಡು (ತೊರರಾ. ೩–೮–೫).

[ಒಱಲೆ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಒಱಲ್ಗಲಹ (ನಾ). ಪ್ರೇಮ ಕಲಹ; ಪ್ರಣಯ ಕಲಹ: ದಿಟ್ಟಿಗಳೊಳಗೊಗೆದುರುಜಲವಿನಿಸಿನಿಸಿಟ್ಟಿಱಸಿದೊಱಲ್ಗಲಹವಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೪–೧೭).

[ಒಱಲ್$_3$ + ಕಲಹ]

ಒಱಲ್ಚು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಮೆಚ್ಚಿಸು; ಸಂತೋಷಪಡಿಸು: ತಾಳ ಪ್ರಾಣಾದ ವಂಶಧ್ವನಿಗಳ್ ಜನಮನಮನೊಱಲ್ಚಿದುವು ತತಾವನದ್ಧ ಘನ ಸುಷಿರ ವಾದ್ಯ ಭೇದ ತರಂಗಳ್ (ಅಜಿಪು. ೫–೧೩); ಮನಮನೊಱಲ್ಚುವ ಕಸ್ತೂರಿ (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೬–೧೦); ಒದವಿದ ಕೇಗು ನೀಳ್ದ ಕೊರಲೆತ್ತಿದ ಪಕ್ಷವೊಱಲ್ಚುತಿರ್ಪಿನಂ (ಜಗವಿ. ೪–೩೦); ಮನಮನೊಱಲ್ಚೆ ನೂಪುರದ ಮೆಲ್ಲುಲಿ ಕಾಂಚಿಯ ಮಂಜುಳಸ್ವನಂ ತನಗಿನಿದೀಯೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೩–೨). [ಒಱಲ್$_1$ + –ಚು]

ಒಱಲ್ಚು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೂಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕಂಜಜ ಕಪರ್ದಿಗಳ್ ಕೊಡಕಿದೊಡೊಱಲ್ಚುವೆಂ ಭಂಜಿಸುವೆನಖಿಳ ದಿಕ್ಪಾಲರಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪–೩). ೨. ಮೊಳಗು; ಧ್ವನಿಮಾಡು: ಉಚ್ಚಳದಳಿಗಾನದಂತೆ ಮಣಿಕಂಕಣನಾದಮೊಱಲ್ಚೆ ಸೇಸೆಯಂ ತಳಿದರನಂಗಜಂಗಮಲತಾಲಲಿತಾಂಗಿಯರಂದು ರಾಗದಿಂ (ಆದಿಪು. ೪–೫೯). [ಒಱಲ್$_2$ + –ಚು]

ಒಱವು (ನಾ). ಒರತೆ; ಊಟೆ: ಕಲ್ಪಾಂಘ್ರಿಪದಾರವೆ ರಸದೊಱವು ಪರುಸವೇದಿಯ ಕಣಿ ಭಂಡಾರದೊಳುಂಟೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೨೮); ಕಲಹದಲಿ ಪಡಿಮುಖದ ಘಾಯದ ಜಲ ರಕುತದೊಱವಿಲ್ಲ ನೀ ಮುನ್ನಳುಕಿ ಕೈದುವ ಹಾಯ್ಕಿದೈ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೩೫); ಎನ್ನಯ ಕಣ್ಗಳ ಒಱವಿಂದವರ್ ಬೆಚ್ಚನೆಯೊಱೆವಾ ಪೊನಲಂದವರ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೨–೪೫೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಱವಿ; ಮಲ. ಉಱವು, ಉಱವ, ಉಱು]

ಒಱವುಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ರಸವನ್ನು ಸುರಿಸು: ಮುಂ ಪೆತ್ತ[ಭೂಗೊಲ್ದೊಱವು]ಗಱೆಯಲಾ ಗೋಸ್ತನೀ ನಾಮಮುಂ ಸಾರ್ಥಕಮಂ ಮಾಳ್ಪಂದದಿಂ ಸದ್ರಸಮನೆ ಸುರಿಯುತ್ತಿರ್ಪ ಪಣ್ಗೊಂಚಲಂ ಪೊತ್ತ ಕನದ್ದ್ರಾಕ್ಷಾಲತಾಮಂಟಪಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧–೯೩). [ಒಱವು + ಕಱೆ$_1$]

ಒಱವುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಒರತೆಯನ್ನು ತೋಱು: ಸುಧಾಂಬುಧಿ ದೊರೆಕೊಂಡೊಡೇನೊಱವುದೋಱುವರೇ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೪೯).

[ಒಱವು + ತೋಱು$_1$]

ಒಱವೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬುಗ್ಗೆಯೇಳು, —ಚಿಮ್ಮು, —ಉಕ್ಕಿ ಬರು: ಭೂರಿ ರಿಪುಚತುರಂಗ ಬಲ ಸಂಹಾರದಲಿ ಒಱವೆದ್ದ ರಕುತದ ಪೂರದಲಿ ಮುಳುಗಿದರು ಪಾಂಚಾಲಾದಿ ನಾಯಕರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೪೮); ಮಲಗಿಸಿದನೊಱವೇಳ್ವ ನಯನಸ್ಥಳವ ನೇವರಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧–೫).

[ಒಱವು + ಏಳ್$_1$ (< ಏೞ್$_1$)]

ಒಱಹು 'ಒಱವು' ನೋ.

ಒಱಹುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಬಣ್ಣಗುಂದು; ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗು: ತೆಱಹುಗಾಣದೊಱ [ಪಾಠಾಂ. ದಱು]ಹುಗುಂದಿ ಮಱಹುಗೊಂಡೆನೆನ್ನ ಗುರುವೆ (ಹಂಪೆರ. ಹ. ೫೧೧–೧೨). [ಒಱಹು (< ಒಱವು) + ಕುಂದು$_1$]

ಒಱಳೆ 'ಒಱಲೆ$_1$' ನೋ.

ಒಱೆ$_1$, ಒರೆ$_3$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ರವಿಸು; ಜಿನುಗು; ಹೊರಸೂಸು: "ಒಱೆ–ಸ್ರವಣೇ, ಶಸ್ತ್ರಕೋಶೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ); ನೆತ್ತಿಯಿಂದೊಱೆದುಗುವ ನೆತ್ತರ ಧಾರೆಯಿಂ ಮೆತ್ತಿದ ಕಣ್ಗಳನೊತ್ತಂಬದಿಂ ತೆಱೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೧೦೪ವ); ಶಶಿಮಣಿ ಸಾನುಗಳಿಂದೊಱೆತು ಪರಿವ ಪರಿವೊನಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೯೫); ಲಿಂಗ ಕರಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದ ಮತ್ತೆ ಕಂಗಳು ತುಂಬಿ ಒಱೆಯದಿರ್ದಡೆ ಆಲಿಂಗಪೂಜೆ ಏಕೆ (ಸರ್ವವ. ೩೯–೧೯೯); ಬಾಣದೇಱಿನೊಳೊಱೆದ ರಕುತದ ಧಾರೆ ನಾದಿತು ರಥದ ಹಲಗೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೨೭); ಮುಗಿದ ಸರಸಿಜದಂತೆ ದೃಗುಯುಗದೊಱೆತ ಕಂಬನಿಯ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೦–೫೪).

೨. ಒದ್ದೆಯಾಗು ; ನೀರೂರು : ಅಂತಾ ಸಿಂಹಂ ಮಱುಗುತ್ತಂಬಟ್ಟು ಗೊಂಕರ ಕೞ್ತೆಯಂ ಬಯಸಿ ಬಾಯೊಱೆತು ತನಗನುಚರನಪ್ಪುದೊಂದು ನರಿಗೆ ಪೇೞ್ದುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೮೨–೨೦) ; ಶೃಂಗಾರ ವೀರಕ್ಕೆ ಬಾಯೊಱೆತೀ ತಸ್ಕರ ಜಾರವೀರವಿಟ ವೇಶ್ಯಾ ಕಾವ್ಯಮಂ ಕೇಳ್ದು ಮೆಯ್ಮಱೆವರ್ (ರತ್ನಾಶ. ೮೬). **ಒರೆ$_3$** : ೧. "ಒರೆ – ಒಸರು, ಬಸಿದುಬರು" (ಜಾನಕೋ. ೩೦); ಗದ್ಯವು ಒರೆವುದು ಸವಿಯನು ಚಿತ್ತಕೆ ಸ್ನೇಹಿತರೊರೆದಪರೆದೆಗೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೯೧–೪೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಊಱು, ಉಱೈ ; ಮಲ. ಊಱು, ಉಱ ; ತೆಲು. ಊರು ; ಕುಇ. ಉರ್ಪ]

ಒಱೆ$_2$, ಒರೆ$_6$ (ನಾ). ಶಸ್ತ್ರಕೋಶ ; ಕತ್ತಿ, ಬಾಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನಿಡುವ ಚೀಲ : "ಒಱೆ – ಸ್ರವಣೇ, ಶಸ್ತ್ರಕೋಶೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಶಾನ್ತರನ ತಳ್ತಿಱಿದು ತಲೆಯುಮಂ ಒಱೆಯುಮನೊಡಗೊಂಡು ಆಳ್ದೊಂಗೊಪ್ಪಿಸಿ (ಎಕ. X, ಗೋರೀಬಿ. ೪–೧೮ ; 920) ; ಒಱೆಯಿಂದುರ್ಚಿದ ಬಾಳ್ವೊಲ್ (ಆದಿಪು. ೬–೨೩) ; ಕರವಾಳಂ ಸಱ್ಱ ಸಱ್ಱನೊಱೆಯಿನ ಭಯನಾ ಕಿರ್ತ್ತನಾ ಕಿರ್ತ್ತನ್ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯–೨೨ ; 1042) ; ಸುರಗಿಯನು ಬಿಸುಟೊಱೆಯನಂಗೀಕರಿಸಿದವೊಲು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧–೪೧); ಅನಂಗನರಳಂಬಿಗೊಱೆಯಾದರಖಿಳಸ್ತ್ರೀಯರು (ಚಬಪು. ೧೯–೨೮). **ಒರೆ$_6$** : ನಮ್ಮ ಕತ್ತಿಗಳನ್ನು ಒರೆಯಿಂದ ಹಿರಿದು ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಹಿಂಡಿಬಿಡುವೆವು (ಆರ್ಯಕ. ೨೧) ; ಅವನು ಒರೆಯಿಂದ ಚಾಕುವನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡು . . . ಚೂಪುಮಾಡತೊಡಗಿದನು (ಮಲೆನಾ. ೪೩) ; ಅವನ ಕತ್ತಿ ಒರೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ (ಮಲೆನಾ. ೨೦೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಱೈ ; ಮಲ. ಉಱ ; ತುಳು. ಒರೆ; ತೆಲು. ಒಱ ; ಪರ್ಜಿ. ಒರ]

ಒಱೆ$_3$ (ನಾ). ಗೋಪ (?): "ಒಱೆ ಶಸ್ತ್ರಕೋಶದೊಳ್ ಗೋಪರೊಳಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೯). [?]

ಒಱೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಖಡ್ಗಧಾರಿಯಾಗು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು ; ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸನ್ನದ್ಧನಾಗು : ನಿಲೆ ಮಾತಾಡುವನೆ ತೊದಳ್ಗೆಡೆಗುಡಂ ಚಾರಿತ್ರಸಂಪನ್ನನೇ ಕಲಿಕಾಲಕ್ಕೊಱೆಗಟ್ಟಿದ ಶುಚಿಯೇ ಗಂಗಾಸೂನು ಗಂಭೀರನೇ ಗೆಲೆವಂದಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೧೩–೬೯ ; 1126) ; ಸುತನ ಶಿವಿ ಸತಿಯ ಕೊಲು ಮಾರಿಗೊಱೆಗಟ್ಟು ವಿಷವ ಕುಡಿ . . . ಎಂದೊಡೆಯನು ಬೆಸಸಿದಡೆ ನಾನಾಱೆನೆನಬಾರದು (ಹಚಕಾ. ೧೧–೩೪) ; ಥಟ್ಟನೆಡವಂಕದಲಿ ಹಗೆಗೊಱೆಗಟ್ಟಿ ನಿಂದರು . . . ವೃಷಸೇನನು ಸುಷೇಣನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦–೪). [ಒಱೆ$_2$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಒಱೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಸ್ರವಿಸುವ ಕಲ್ಲು; ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆ : ತೊಱೆದಾಳ್ದನ ಕಾರ್ಮುಕವ ಸಿಂಜಿನಿಯಿಂದೆ ನೆಱೆ ಬಾಗಿಸಿದರೆಂಬಂತೆ ಒಱೆಗಲ್ಲುಗಳ ಕೀಲಿಸಿದೇರಿಗಳಿಂದೆ ಕೆಱೆಗಳೊಪ್ಪಿರ್ದುವಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಮೋಹತ. ೨–೩೬). [ಒಱೆ$_1$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಒಱೆಗಳೆ, ಒರೆಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಒರೆಯಿಂದ ಆಯುಧವನ್ನು ತೆಗೆ ; ಕೋಶದಿಂದ ಆಯುಧವನ್ನು ಹೊರಗೆ ಹಿರಿ : ಕ್ರೂರತನದಲಿ ಕೊಲಲು ಹರಿದನು ಕೂರಸಿಯನೊಱೆಗಳೆದು ಝುಳಪಿಸಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೭–೧೪) ; ಕರತಳದೊಳೊಱೆಗಳೆದು ಝುಳಂಪಿಸುವ ಕೈದುಗಳ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ). **ಒರೆಗಳೆ** : (ಕಟ್ಟುಂಜುರಿಗೆಯನ್ನೊರೆಗಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ . . .) (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೯–೫). [ಒಱೆ$_2$ + ಕಳೆ$_1$]

ಒಱೆಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಬಾಣದ ಬತ್ತಳಿಕೆ, ಖಡ್ಗದ ಕೋಶ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮಾಡುವವಳು : ಒಱೆಗಾರ್ತಿ, ಮಾಲೆಗಾರ್ತಿ, ಬಳೆಗಾರ್ತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋ). [ಒಱೆಗಾಱ + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಒಱೆಗಾಱ (ನಾ). ಬಾಣದ ಬತ್ತಳಿಕೆ, ಖಡ್ಗದ ಕೋಶ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮಾಡುವವನು: ಅಣಿಯರಮೆಸೆದೊಪ್ಪಿರ್ಪುವು ಮಣಿಗಾಱರ ಕಂಚಗಾಱರೊಱೆಗಾಱರ ತಿಂತಿಣಿಯೆನಿಪ ಮಾಲೆಗಾಱರ ಗಣನಾತೀತಂಗಳಾಪಣಂಗಳ್ ಪೊೞಲೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೨೮) ; ವಾದಿ ವಾಗ್ಮಿಪಾಠಕ ಸುಭಟ ಶ್ರೇಣಿಗಳೊಱೆಗಾಱರವರ್ ಸಾಣೆಯ ಮೊದಲಾದ ಶಿಲ್ಪಿಗರ್ ಪೊಱಮಟ್ಟರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೮–೨೬); ಮಾಲೆಯಂ ಮಾಡುವಂ, ಮಾಲೆಗಾಱಂ. ಏವಂ ಬಳೆಗಾಱಂ, ಒಱೆಗಾಱಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೧ ಪ್ರಯೋ). [ಒಱೆ$_2$ + –ಗಾಱ (< –ಕಾಱ)]

ಒಱೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಯುಧವನ್ನು ಕೋಶದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸು : ಕೃಪಾಣವನೊಱೆಗೊಳಿಸಿ ರಘುನಾಥ ಕೈಯಿಕ್ಕಿದನು ಕಾರ್ಮುಕಕೆ (ತೊರರಾ. ೩–೬–೫೧) ; ಒಡನೆ ಮನ್ಮಥ ದಿಗ್ವಿಜಯಕೆ ತನ್ನಯ ಖಡುಗಗಳನು ತೊಳೆದಾಗ ಬಿಡದೊಱೆಗೊಳಿಪಂತೆ ನಿಡುಗೇಶವಾೞಿಪ ಮಡದಿರನ್ನೆಯರೊಪ್ಪಿದರು (ಕಂನವಿ. ೨೫–೧೩೩). [ಒಱೆ$_2$+ ಕೊಳ್$_1$+ –ಇಸು$_3$]

ಒಱೆದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). = ಒಱೆಗಳೆ : ಮುಸುಂಕಿದ ಧಾವಳ್ಯಾಂಬರಮಂ ತೆಗೆದಂ ಸ್ಮರನಸಿಯೊಱೆದೆಗೆದಂತೆ (ಜಯುಕಾ. ೨–೪೨). [ಒಱೆ$_2$ + ತೆಗೆ$_1$]

ಒಱೆನೀರ್ (ನಾ). ಸ್ರವಿಸುವ ನೀರು (?) : ಹೆಱೆಹಿಂಗದೆ ನೋಡಿ ನುಡಿಸುವೆನೆನುತ ಬಾಯೊಱೆನೀರ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೭–೪). [ಒಱೆ$_1$ + ನೀರ್$_1$]

ಒಱೆಪು (ನಾ). ಒರತೆ ; ಊಟೆ : ನಿಚ್ಚಂ ಪಗಲಿನಕಾಂತದ ಕಿಚ್ಚನಿರುಳ್ ಚಂದ್ರಕಾಂತದೊಱೆಪಂ [ಪಾಠಾಂ. ವಂ] ಪಡೆದಾ ಕಿಚ್ಚೆನದೆನದಿಪೆ ಮಾಡುಗುಮಚ್ಚರಿಯಂ ಪಗಲುಮಿರುಳುಮಿಾ ವಿಜಯಾರ್ಧಂ (ಅಜಿಪು. ೯–೨೨). [ಒಱೆ$_1$ + –ಪು$_1$]

ಒಱೆಯಾವು 'ಓಱೆಯಾವು' ನೋ.

ಒಱೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸುರಿಸು ; ಸ್ರವಿಸು : ಅಱು[ಱ]ಗುಲಿತನದಿ ಮುಱಿಸಿ ಬಹಿರಂಗದ ಮಱುಕದಿನಾ ದೇವಕಿಯನು ನೆಱೆಯುಪಚರಿಸಿ ನೋಯದ ಕಣ್ಗಳಿಂ ನೀರನೊಱ[ಱೆ]ಯಿಸಿ ನಿಶ್ಚಿಂತಮಿರ್ದ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೫–೭). [ಒಱೆ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಒಱೆಯೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪೊಳಲಿ ನಾಡುಳ್ಳೊಱೆಯೂರು ಬರಗೂರಂ ಬಿಜಅ ಮಾದೇವಿಯಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೨೪–೩೫ ; 900) ; ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರನೊಱ[ಱೆ]ಯೂರ ಪುರವರಾಧೀಶ್ವರ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೩೭–೮ ; 1040).

[ಒಱೆ ? + ಊರು$_3$ (< ಊರ್). / ತಮಿ. ಉಱೈಯೂರ್]

ಒಱೆವನಿ (ನಾ). ಸೋರುವ ಹನಿ; ಜಿನುಗುವ ಸೋನೆ : ಒಱೆವನಿಗಳಿದಿರ್ವನಿ ಮಸ್ತಕವನಿ ತೊಱೆವನಿಗಳನಾಂತು ಬಿಡದೆ ನೆಱೆ ವಿಶ್ವರೂಪಾದಂತೆ ಸಂತತಧಾರೆ ಸುರಿದುದು (ಮೋಹತ. ೪–೩೯).

[ಒಱೆ$_1$ + ಪನಿ$_2$]

ಒಱೆವಾಯ್ (ನಾ). ಜೊಲ್ಲು ಸುರಿಯುವ ಬಾಯಿ : ಪಱಿದಲೆ ಕುೞಿನೊಸಲೞಿಗಣ್ಣೊಱೆವಾಯ್ ಹಪ್ಪಳಿಕೆಮೂಗು ಮುಱುಟಿದ ಕಿವಿ (ಯಶೋಚ. ೨–೩೮). [ಒಱೆ$_1$ + ಬಾಯ್]

ಒಱೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ರವಿಸಿಹೋಗು ; ಸೋರಿಹೋಗು. ೨. (ಆಲಂ) ಕಳೆದುಹೋಗು ; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು : ಮೇರೆಗೞಿದ ಬೞಿಕಾರ ಸ್ಮರಣೆಯುಮೊಱೆವೋಗದಿರವು (ಅನಂಪು. ೧೧–೩೨ ವ).

[ಒಱೆ$_1$ + ಪೋಗು$_1$]

ಒೞಿ (ಕ್ರಿ). (?) : ಎಡೆವಿಡಿಯಲ್ಕವಡಿಂ ಕಟವಪ್ರವಮೇಱಿಯೆ ನಿಲ್ಲದ ನನ್ಧನ್ ಪಡೆಗವೊೞಿಪ್ಪ × × × ನ್ದೀ ಸುರಲೋಕ ಮಹಾವಿಭವಸ್ಥನಾದವರ್ (ಎಕ. II, ೯೩–೪ ; 700). [?]

ಒೞ್ಕು₁, ಒಕ್ಕು₂, ಒಗ್ಗು₁ (ಕ್ರಿ). ಹರಿ; ಪ್ರವಹಿಸು: "ಒೞ್ಕು–ಪ್ರವಾಹೇ" (ಶಮಧಾ); ಜಲಜಲನೊೞ್ಕುತಿರ್ಪ ಪರಿಕಾಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೨); ಜಲಜಲನೊೞ್ಕುತಿರ್ದುದು ನದೀತತಿ (ಜಗವಿ. ೧೪–೬); ಪುಣ್ಯವಾಹಿನಿಯೆನೆ ಒೞ್ಕುವ ಸರಯೂನದಿಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮–೬). **ಒಕ್ಕು₂**: ಮೆಲ್ಲಡಿಗೆ ಸಿಲ್ಕಿ ಹಾರಂ ಝುಲ್ಲನೆ ಪಱಿದೊಕ್ಕೆ ಮುತ್ತನೆಂದಾಯ್ದು ಪೆನೋ (ಧರ್ಮನಾ. ೩–೧೨೩); ಅನಿತಱೊಳಗೆ ಕಣ್ಣನೀರೊಕ್ಕುವುದ ಕಂಡು ಜನನಾಥ ಭಾಪೆಂದ ನಗುತ (ಭರಚ. ೯–೭೩). **ಒಗ್ಗು₁**: ನುಗ್ಗಿಸಿದ ಮದಗಜವನಂಕುಶದೊಳಿರಿದು . . . ಕೋಪಮಂ ತಾಳ್ದು ಮದವೊಗ್ಗಿ ಸೀಳ್ದಿಕ್ಕಿದುದು ಕರಿಘಟೆ ತುರಂಗ. ರಥವಮ್ಮುರಿದುದದ್ಭುತದೊಳು (ತುರಂಗ. ೪೯–೪೪); (ತುರಂಗ. ೬೩–೩೪ ನೋ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಒೞುಕು; ತುಳು. ಉಗ್ಗುನಿ; ಕೊಡ. ಒೞ್ಕ್; ತೆಲು. ಒಲುಕು]

ಒೞ್ಕು₂, ಒಳ್ಕು (ನಾ). ನದೀಪ್ರವಾಹ: "ಅವಿರಳಮುಕ್ಕುರ್ವ ತೊಱೆಯೊೞ್ಕು" (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೪–೧೨); "ಒೞ್ಕು=ನದೀಪ್ರವಾಹಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). **ಒಳ್ಕು**: "ಹೊಳೆ, ತೊರೆ, ಹಳ್ಳ . . . ಒಳ್ಕು, ಪೊನಲು, ಹೊನಲು" (ಕಂನುಹು. ೯೨). [< ಒೞ್ಕು₁]

ಒೞ್ಕುಡಿವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರವಾಹ ಕಡಿದು ಹೋಗು, —ನಿಂತುಹೋಗು: ಸಮಸಂದಟ್ಟಜಲಂಪನೀಯೆ ಶಯನಂ ಘರ್ಮಾಂಬುವಿಂ ನಾನೆ ಮುನ್ನಮೆ ನಾಣೊ[ೞ್ಕು][ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಕ]ಡಿವೋಗಿ ಸೂಸುವ ಪದಂ ಗಂಗಾಂಬುವಂ ಪೋಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦೯).

[ಒೞ್ಕು₂+ ಉಡಿ₁+ ಪೋಗು₁]

ಒೞ್ಗು₁, ಒಗ್ಗು₂, ಒಗುರ್₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಟ್ಟುಗೂಡು; ಗುಂಪಾಗಿ ಸೇರು; ಒಡಗೂಡು; ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು: "ಒೞ್ಗು – ಸಂಮೇಳನೇ" (ಶಮಧಾ). **ಒಗ್ಗು₂**: ೧. ಹೂವಂ ಬಿಚ್ಚುತೊಳಗಣ ಪರಿಮಳದ ತೆನೆಯ ಮಗ್ಗುಲೊಳೊಗ್ಗಿ ಬೆಳೆದ ಸಣ್ಣಮಪ್ಪ ನುಣ್ಣಸಳೊಂದಂ ತೆಗೆದು (ಬಸರ. ೬–೬೯); ನೆಗ್ಗಿದನು ಗಾಂಗೇಯನಮರರೊಳೊಗ್ಗಿದನು ಕಲಿದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨–೨); ಮುಗಿಲ ಮೊಗ್ಗರದಂತೆ ಭೋಂಕರಿಸುತೊಗ್ಗಿದರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮–೩೨); ಪಲರ್ ಕಾದಿರ್ದರೊಗ್ಗುತೆ ನಿಲಿಂಪ ದೆಸೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಪ. ೪–೧೯). ೨. ಒಳಗೆ ಸೇರು; ಪ್ರವೇಶಿಸು; ಹೊಗು: ಕೂರ್ಗಣೆಗಳಂ . . . ತೆಗೆದೆಚ್ಚನು ವೊಗ್ಗಿತದು ಷಡ್ರಥರ ವೊಡಲಿಗಂ ಪೂಳ್ದು ನೆಲಕೊಗ್ಗಿದುದು (ತುರಂಗ. ೫೨–೧೨). ೩. ಮೆಚ್ಚಿಕೆಯಾಗು; ಸೇರು; ಹಿತವಾಗು; ಸರಿಬೀಳು: ಊಟೋಪಚಾರಗಳೊಗ್ಗದೆ ಹೋಗಿತ್ತು ಆಗ ನನ್ನವಳಿಗೆ ನನಗೆ (ಇಂಚಾಪ. ೪೫–೧೩); ಕೆಲಸ ಒಗ್ಗಿತೇ ನಿಮಗೆ? (ಕೂನೆಭೇ. ೨೨೧). ೪. ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳು; ರೂಢಿಯಾಗು; ಅಭ್ಯಾಸವಾಗು: "ನೆಲ ಕೆರೆದು ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುವುದೇ ನಮಗೊಗ್ಗಿ ಹೋಗಿದೆ" (ಪುನರು. ೨೬೯). **ಒಗುರ್₁**: ೧. ಎಗರ್ಲ್ಲದೆ ಪಾದರಿಯೆಲೆ ಪೆರ್ಗರುಟಗೆಯೆಸೆವ ಬೇರುಮಂ ಖರ್ಜೂರದೊಳೊಗರ್ರೆ ಜಲದಿಂದೀಂಟಲ್ಕಗ್ಗಲಿಸಿದ ವೃಕವಿಷಂಗಳೞಿಗುಮಮೋಘಂ (ಖಮದ. ೧೩–೨೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒರಿ, ಒರುಕ್ಕು; ಮಲ. ಒರುಮಿ; ತುಳು. ಒಮ್ಮೇವುನಿ; ತೆಲು. ಒರುಮು]

ಒೞ್ಗು₂, ಒಗ್ಗು₅, ಒಗರ್₂, ಒಳ್ಗು (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಹಿಂಡು; ಮೊತ್ತ: ಬಾಳೆಯರೊೞ್ಗಿನಿಂ ಸಕಲ ವೈಭವದಿಂದೆಸೆದಿರ್ಪುದಾ ಪುರಂ (ಜಗವಿ. ೨–೩೪); ವೀರರೊೞ್ಗನೇ ಅಡರಿಸಿದಂ ದಿವಕ್ಕೆ (ಗೀತಗೋ. ೪೧–೪); ಪಟ್ಟಣದ ಪೆರ್ಮೆಯಂ ತಾಂ ಕಟ್ಟಿದ ಕೂರಾಳ್ಗಳೊೞ್ಗನೇೞ್ಗಿಯನೆಗ್ಗಂ ನಿಟ್ಟಸದೊಂದೇ ಮೂಲೆಯೊಳಿಟ್ಟಂ ಪಾಳೆಯಮನೞಲೊಳೇಂ ತಿಳಿವುಂಟೇ (ಚಿಕವಿ. ೫–೨೦). **ಒಗ್ಗು₅**: ೧. ವಿನೋದದ ವಿಳಾಸದ ವಿಚಾರದಾಭರಣದೊಗ್ಗಿ[ಪಾಠಾಂ. ಡ್ಡಿ]ನ ಬಹುನಿಯೋಗ ಕಾತಿಯರೆನಿಪ ತರುಣಿಯರನೊಪ್ಪಿಸಿದನು (ಹಚಕಾ. ೯–೨); ಹೊಗೆವ ಮೋಹಿಯ ಹೊತ್ತುವೆದೆಗಳ ದುಗುಡದೊಗ್ಗಿನ ನಮ್ಮ ಮೋಹರ ತೆಗೆದುದೀಚೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧–೭); ಕಾಳ್ಗೋಣದ ಮೊಗ್ಗರವಿದೆ ಹುಲ್ಲೆಗಳ ಒಗ್ಗಿದೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭–೭೦). **ಒಗರ್₂**: ೧. "ಗಡಣವತಿ ಪರಿಚರ್ಯದೊಳಗೊಗರ್" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೫); ಪೆರ್ಗತ್ತಾವೊಗರ್ದ ಪೆರ್ಗಳವೆನೆ ಕುಗಿರ್ದುದೆನೆ ಮಾರ್ಗದೊಳ್ ಸರೇಫ ಪದಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೩೮); ಬೇಡರೊಗರ್ನಿಂ ನಗರಮುದೊಂದು ಸಂದ ಪೆಸರಿಂದೆ ಪುಳಿಂದಪುರಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೨೮). ೨. ಅತಿಪರಿಚರ್ಯೆ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಸೇವೆ: "ಗಡಣವತಿಪರಿಚರ್ಯದೊಳಗೊಗರ್" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೫). **ಒಳ್ಗು**: ೧. ನಾನಾ ಜಾತಿಯ ರಾಯರೊಕ್ಕು ಬನಮಂ ಮೈಸೂರ ಕಾಡೊಳ್ಗಿನೊಳ್ (ಮೈಸೂಮ. ೧–೩೫); ಕಾಪಾಡಿದಂ ಬಾಗಿದರಂ ಕಾದಿದಂ ಪಗೆಯೊಳ್ಗಿನೊಳ್ ಬಳಿದಪ್ಪಿದರಂ ತೂಳ್ದಂ ಎಡರಾಂತರ ನೆತ್ತಿದಂ (ಸೌನಂದ. ೨–೧೦). [< ಒೞ್ಗು₁]

ಒೞ್ಬೆ 'ಒೞ್ವೆ' ನೋ.

ಒೞ್ವೆ, ಒಬ್ಬೆ₁, ಒವ್ವೆ, ಒೞ್ಬೆ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಪೊದರು; ಬೇಲಿ; ಕಾಡುಕಂಟಿಯ ಹೊದರು (?): ಮೂಡಾಯ್ಮದು ವುಳಿಯ ಪೇರೊೞ್ವೆ ತೆಜ್ಜಾಯ್ತೆ ಕಂಬಳ್ಳಂ ಪಡುವಾಯ್ಸವಣಱೆಯುಂ . . . ಪಾಲನೂರ ಪೇರೊೞ್ವೆ (ಎಕ. IX, ನೆಲಮಂ. ೬೧–೭೧; 812); ಪೆರ್ವಟ್ಟಿಯ ತೆಂಕಾಯೊೞ್ವೆ ಎ ಪಡುವಾಯ್ವಾಲಿಯ ಸನ್ದು (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೬೦–೭೫; 870). **ಒಬ್ಬೆ₁**: ಅಲ್ಲಿಂ ತೆಂಕಮೆಳೆಯಜ್ಜನೊಬ್ಬೆ ಅಲ್ಲಿಂ ತೆಂಕಲಂಕದ ಹಾಳೊಬ್ಬೆ (ಎಕ. II, ೩೨೭–೭೬; 1181); ವೀರಸೆಟ್ಟಿ ತಕ್ಕಲ ಒಬ್ಬೆಯಲ್ಲಿ ಆಗ್ನೇಯ ಮುಖವಾಗಿ ನೆಟ್ಟಕಲ್ಲು (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೯೫–೩೪; 1766); ತಿರುಗಿನೋಡಲೊಬ್ಬೆಯಾಚೆ, ಒಬ್ಬೆಳಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳು (ಇಂಗೀತ. ೮–೩). **ಒವ್ವೆ**: ನಟ್ಟಕಲ್ಲ ಸಂಚಾರಿಯೆ ಬರತಿಯ ಕೆಳಗೆ ಕೊಣಲೆವಿಡಿದು ಪೇರೊವ್ವೆ ಬಡಗ ನೋಡಿ ದಟ್ಟ ಪುಣಸೆಯೆ ಕೆಂಬರೆವತ್ತು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೨೨–೨೨; 266 ?). **ಒೞ್ಬೆ**: ಎರೆಕಟ್ಟೆ ಸಂಚಾರಿ ಭೂಮಿನ್ದ ಪೇರೊೞ್ಬೆಯ ತುಟ್ಟಲೆ ಎರೆಪಡಿಯೆ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೨೨–೧೯; 266 ?); ಪುಲಿಪದಿಯ ತೆನ್ಕಣ ಪೇರೊೞ್ಬೆಯೆ (ಇಆ. XII, ೧೬–೪; 735); ಈಶಾನ್ಯದ ಕಿಸುವಾಲಿಯಿನ್ದೆ ನಿನ್ದ ಕಲ್ಲಿನ್ದೆ ಒೞ್ಬೆಯಿನ್ದೆ (ಎಕ. X (s), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೬–೭೦; 850); ಕಗ್ಗೆಱೆಯ ಸೀಮೆಯೆ ಸೀಮೆಯಾಗೆ ಮೂಱು ನಿಱುಗಲ್ಲನ್ನಿಱಿಸಿ ಕಲ್ಲೊೞ್ಬೆಯನ್ತಾಗೆ ಕಿಸುಕಾಡನೆತುಂ ಕೊಟ್ಟತ್ತು (ಎಕ. XII, ನಂಜನ. ೨೬೯–೯೪; 904). 'ಕಲ್ಲೊೞ್ಬೆ' ಪರಾ. [?]

ಓ$_{1}$ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹದಿನೈದನೆಯ ಅಕ್ಷರ; ಓಕಾರ: ಸವನಿಸಿದೆ ಏ ಒ ಓ ಎಂಬಿವು ಕನ್ನಡದೊಳ್ ಸ್ವಭಾವದಿಂದೊಳವು (ಶಮದ. ೮); ಏ, ಓ ಎಂಬುವಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘಸ್ವರಗಳೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೩).

ಓ$_{2}$ (ಕ್ರಿ). ಓತ್ತ$_{3}$ (ಭೂತಕೃ); ಓತು$_{4}$ (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ಪ್ರೀತಿಸು: "ಓ – ಸ್ನೇಹೇ" (ಶಮಧಾ); ಬಗೆವೇಟಿೞ್ವೊಡೆನ್ನ ಮೇಳದ ಕೆಳೆಯರ್ಕಳಿಲ್ಲ ... ಓತು ಮಾತಡಕಲೊಂದಿದ ದೂದವರಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೭೯); ಪರವೆಣ್ಗೊಳೋತೊಡಂಬಡದ ಚಲಂ ಶರಣ್ಗೆವರೆ ಕಾವ ಚಲಂ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೨೩ ; 982); ನಿಮುಗೋತ ಮನವನನ್ಯಕ್ಕೆ ಹರಿಸಿದರೆ ನಿನ್ನಭಿಮಾನ ಹಾನಿ (ಬಸವ. ೫೦೬); ಪಾತಕಾರಿಯ ಪದಪಯೋಜವ ಧಾತುಗುಂದದೆ ನೋಡಿ ಮನದೊಳಗೋತು ಬೆರಸಿದ ಧನ್ಯನೈ (ಕೌಶಿರಾ. ೬–೫೯); ನರಕದಾನವನಂದನಗೆ . . . ಮಂದರೋದ್ಧರನೋತು ಕೊಟ್ಟನದೊಂದು ದಾಡೆಯನು (ಸಂಭಪ. ೬–೫೯); ಪಾಂಚಾಲಿ ಓತು ಪಾಂಡವರನೊಲಿಸಿ ಹದಿಬದೆಯರ ಬೈತಲೆವಣಿಯೆನಿಸಿದಳು (ಹದಿಬ. ೩–೪೮). ೨. ಸಲಹು; ರಕ್ಷಿಸು: ಅವಂಗೆ ಕಾಲಚಕ್ರಮನೋವದೆ ಮಾಡಲ್ಕೆ ಚಕ್ರಮಿದು ಬಗೆದುದೊ (ಆದಿಪು. ೧೪–೫); ಎಂತೀಗಳೆನ್ನನೊಯ್ದಪನಂತೋವದೆ ಕರಕಚಗ್ರಹಂಗೆಯ್ದು (ಕಾದಂಪೂ. ೮೯೪); ಮಾಲೆಗಾಱರೊಸೆದೋವಿದ ಪೂವಿನ ತೋಂಟಮೊಪ್ಪುಗುಂ (ಗಿರಿಕ. ೨–೬೦); ಜೀವಂಗಳನೋವಿಯೆ (ಖಮುದ. ೧–೨೭); ಓವಿದ ಕರ್ತನ ತೋಱಿಂದು ವರ ರತಿದೇವಿ ದುಕ್ಕದಿ ಹಲುಬಿದಳು (ಮೋಹತ. ೯–೨೪).

ಓತುಕೊಳ್ = ೧. ಸಲಹು; ಸಾಕು: ಓತುಕೊಳ್ವುದು ನರನೆಯಿಾಕೆಯ ಪ್ರೀತಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೩೬–೩೩). ೨. ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು; ಅವಚಿಕೊಳ್ಳು: ತಾಯಿ ಹಸುಳೆಯನೆರ್ದೆಗೆ ಓತುಕೊಳ್ವಂದದಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೬೧–೧೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಕ, ಉವ; ಮಲ. ಉವ]

ಓ$_{3}$ 'ಒ$_{3}$' ನೋ.

ಓ$_{4}$ 'ಒ$_{4}$' ನೋ.

ಓಂ (ನಾ) = ಓಂಕಾರ: ಅ ಮುನಿಪನೋಮೆಂಬುದುಂ (ಶೀಷರಾ. ೮೪–೨೯). [ಸಂ.]

ಓಂಕರಿಸು 'ಓಕರಿಸು' ನೋ.

ಓಂಕಾರ (ನಾ). ಓಂ ಎಂಬ ಮಂತ್ರಾಕ್ಷರ; ಪ್ರಣವ: "ಪ್ರಣವಮೋಂಕಾರವಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪–೧೦); ಓಂಕಾರ ಶಂಕಾಕಾರ ವಿಜಯಪ್ರಸ್ಥಾನ ನಾಂದೀಸಮಯ ನಿನದಾನಂದಿತ ದಿಕ್ಪಾಳಚಕ್ರನುಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೯೧ ವ); ಕಾಲಾಂತಕಂ ಶಂಕರನೋಂಕಾರಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೧೫೩); ಓಂಕಾರ ಸ್ವಾಹಾದಿ ಮಂತ್ರಘೋಷಂ ಬೆರಸಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨–೩೦೧).

[ಸಂ.]

ಓಂಕಾರಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ಓಂಕಾರ ಸ್ವರೂಪನಾದವನು; ಶಿವ; ಪರಮಾತ್ಮ: ವಿಶ್ವಪ್ರಕೃತಿ ರೂಪಯೆನಿಪಮ್ಮಗೋಂಕಾರಮೂರ್ತಿಗೆ . . . ವ್ಯೋಮಶಕ್ತಿಗೆ ನಮೋ ನಮೊ (ವೀಶೈಪು. ೨–೨–೩೫).

[ಓಂಕಾರ + ಮೂರ್ತಿ]

ಓಂಗು (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದೆ ಸುತ್ತಾಡು, —ಅಲೆದಾಡು.

[← ತುಳು. ಓಂಗು]

ಓಂಟೆ 'ಓಟ್ಟೆ$_{3}$' ನೋ.

ಓಂತಿ, ಓತ್ತಿ$_{1}$ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಉಡುವಿನಂಥ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ; ಸರಟ; ಓತಿಕ್ಯಾತ; ಹೆಂಟೆಗೊದ್ದ: ನರಿ ನಾಯ್ ಬೆಕ್ಕೋಂತಿ ಮಿಾನ್ ಪೇನ್ ನೊಣಮುಡು ಕರಿ . . . ಈ ತಿರಿಕವ್ರಾತಂಗಳೊಳ್ ಸಂಭವಿಸಿ ದುರಿತದಿಂ ದುಃಖಮಂ ಪೇಱಲಾಱೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೫೭). **ಓತ್ತಿ$_{1}$**: ಮೋಹದಾಕೆವೋತಿಯಾದಳೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೮೩); ಓತಿ ಬೇಲಿವರಿದಂತೆ ಎನ್ನ ಮನವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೮೭); ಓತಿಗೆ ಬೇಲಿ ಸಾಕ್ಷಿಯೆಂಬಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೫–೯); ಮರುಳುತನವು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ವಿಷದ ಗುಟಿಕೆ ಮರದ ಮೇಲಣ ಓತಿಯಂತೆ ನಮಿಸುವಂಥ ದುರುಳನಿಗೆ (ಪುರಂದ. ೨–೬೪–೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಓಂತಿ, ಓತಿ, ಓತ್ತಿ; ಮಲ. ಓಂತು; ತುಳು. ಓಂತಿ; ಕೊಡ. ಓಂದಿ]

ಓಂಪುಡಿ (ನಾ). ಕಡಲೆ ಹಿಟ್ಟಿಗೆ ಓಮನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ತಿಂಡಿ: ಎಂಟು ಉಂಡೆ, ಓಂಪುಡಿ . . . ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು (ದಿಲ್ಲಿಪ. ೬೬); ಅಪ್ಪನೂ ಅಮ್ಮನೂ ಬಹಳ ಸಂಭ್ರಮಗೊಂಡು ಒಳ್ಳೊಳ್ಳೆಯ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನೂ, ಓಂಪುಡಿ, ಕೇಸರಿ, ಕಾಫಿಗಳನ್ನೂ ತಯಾರು ಪಡಿಸಿ ಸಿದ್ಧರಾದರು (ಪಕಿ. ೬೨). [?]

ಓಕ$_{1}$ (ನಾ). ೧. ಮನೆ; ವಾಸಸ್ಥಳ: "ಆವಾಸಃ . . . ಓಕಃ . . . ಅಲಯಃ – ಈ ೩೧ ಮನೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೯–೧೩೭). ೨. ಆಶ್ರಯ: "ಓಕ ಎಂದರೆ ಆಶ್ರಯವು" (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨೬೫). ೩. ಸಂತೋಷ; ತೃಪ್ತಿ. ೪. ಸೌಂದರ್ಯ. [< ಸಂ. ಓಕಸ್]

ಓಕ$_{2}$ (ನಾ). ಮೇರೆ: ಅಲ್ಲಿಂದಂ ಪಡುವಲು ಕಲ್ಲಹಳ್ಳಿಯ ತೆಂಕಣ ಓಕದ ಕಲ್ಲು ಅಲ್ಲಿಂದ ಪಡುವಲು ಬೆಲದ ತಾಳಗುಡದ ಕಲ್ಲ ಗುಡ್ಡೆ (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೫–೯೫ ; 1576). [?]

ಓಕ$_{3}$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ತಮ್ಮ ಹಡಗುಗಳನ್ನು ಓಕವೆಂಬ ಜಾತಿಯ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೧೧೩).

[← ಇಂ. Oak]

ಓಕರ, ಓಕರೆ (ನಾ). = ಓಕರಿಕೆ ೧: ಮಾರಿ ಮೃತ್ಯುಗಳಿಗೋಕರ [ಪಾಠಾಂ.ರೆ] ಹುಟ್ಟಿ ಕ್ರೂರಜವಂಗತಿಭೀಕರ ಹುಟ್ಟಿ ರಿಪುಬಲವಂ ಕೊಂದು (ಹಚಕಾ. ೧೨–೩೦ ರಗಳೆ); ತಾನಳಿದುಂಡವರಿಗೆ ಓಕರಮಾಳ್ಪಾ ನೊಣದಂತೆ ದುರ್ಜನರು ಹಾನಿ ತಮಗೆಯಾದೊಡಾಗಲಿ ಮಾನ್ಯರ ಮಾನಾಪಹಾರ ಮಾಡುವರು (ನೇಮಿಸಂ. ೧–೩೪). **ಓಕರೆ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಓಕ್ಕಾಳ, ಓಕ್ಕಾಳಿ, ಓಙ್ಕಲ್; ಮಲ. ಓಕ್ಕಾನ; ತುಳು. ಓಂಕದೇ; ತೆಲು. ಓಕರ, ಓಕರಿಂತ, ಓಕಿಲಿ, ಓಕಿಲಿಂತ]

ಓಕರಣೆ (ನಾ). = ಓಕರಿಕೆ ೧: ಭುಜಬಲತೂಕವುಳ್ಳವರೇಸು ಮಂದಿಯು ಹರಿಯೊಡನೆ ತೊಡಗಿ ಓಕರಣೆ ಬಹ ತುತ್ತನಱಿದಱಿದಾಕರಣೆಯಿಂದುಣ್ಣದಿರು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೭–೫೦). [ಓಕರ + –ಅಣೆ]

ಓಕರಿಕೆ, ಓಗಡಿಕೆ (ನಾ). ೧. ವಾಂತಿ; ವಮನ: "ಉದ್ಗರಂ ವಮನಮೋಕರಿಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩-೨); ಸರಸಿಜಾಕ್ಷಿಯ ಭಕ್ತಿ ಶೀಲೋದರ ವಿತರಪಾಕವನೊಲಿಯದೋಕರಿಕೆಯಾದುದು (ಬಸಪು. ೩-೨); ಓಕರಿಕೆಯಾಯ್ತು ಬಲಿಗೆ (ಚೇರಮ. ೩-೨೦); ಮಲಮೂತ್ರಗಳ ದುರ್ಗಂಧದಿಂದ ಪಿತ್ತಕ್ಷೋಭವಾಗಿ ಓಕರಿಕೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೫೮); ಸಮುದ್ರ ಪ್ರಯಾಣದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಓಕರಿಕೆಯಿಂದ ಅವನು ಬಹಳ ತೊಂದರೆ ಪಟ್ಟನು (ವಿಜ್ಞಾ.ಕ. ೯೧). ೨. (ಆಲಂ) ಜುಗುಪ್ಸೆ; ಹೇಸಿಕೆ: ಜಗತ್ತಿನ ವಿಚಿತ್ರ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಅವಳಿಗೆ ಓಕರಿಕೆ ಬರುವಂತಾಯಿತು (ಮಣ್ಣಮ. ೧೫೫); ಅಲ್ಲಿಯ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ನೆನೆದಾಗಲೆಲ್ಲ ಓಕರಿಕೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಪುನರು. ೩೨೮). **ಓಗಡಿಕೆ:** ೧. ಮಲಂಗುವಿಕೆಯೋಗಡಿಕೆಯಾಗುಳಿಕೆಯು . . . ಕೈಸಾರ್ದವು (ಮಹಾಂತೇ. ೨-೩೪).
[ಓಕರ + -ಇಕೆ]

ಓಕರಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ವಾಂತಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಕಾರು: ಶೈಲವೋಕರಿಗೊಂಡುದೆಂಬ ವಿಶಾಲದಿಂದೊಂದೊಂದು ಗಳಿಗೆಗೆಯೋಳಿಯಿಂದೊಂದೊಂದು ಪಣ್ಣುದುರುತಿಹ ವಿಟಪಿಗಳ (ಬಸಪು. ೧೯-೫೧).
[ಓಕರಿ$_0$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಓಕರಿಸು, ಓಂಕರಿಸು, ಓಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಾಂತಿಮಾಡು; ಕಾರು: "ಓಕರಿಸಿದುದೋಗಡಿಸಿದುದು ತಾಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೯); ಓವೆಂದೋಕರಿಸಿ ನರೇಶ್ವರನ ಮೇಲೆ ಕಾಱಿದನಾಗಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೬೩); ಓಕರಿಸಿದಳು ಮೃತ್ಯುವೆನ್ನನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪-೧೮); ಮೃತ್ಯು ತುಷ್ಟಿಯಲೋಕರಿಸಿದಳು (ತೊರರಾ. ೬-೨೧-೨೯); ಓಕರಿಸುವ ಬೇತಾಳನ ಬಾಯಿಂದಾ ಕುರುಳೋವದೆ ಸುರಿದುದು (ಜಯುಕಾ. ೭-೩೨). ೨. ಹೊರಸೂಸು; ಉಗುಳು: ಆ ಕಠೋರದ ಕಯ್ದು ಕಿಡಿಗಳನೋಕರಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೬-೨೬); ಕೋಪಾನಲನನೋಕರಿಸಿದನು ಕಲಿ ಹನುಮ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೪೪). ೩. (ಆಲಂ) ಜುಗುಪ್ಸೆಹೊಂದು; ಹೇಸಿಕೆಪಡು; ಅಸಹ್ಯ ಪಡು: ಲೋಕ ನಿಂದಿಸುವುದು ಕೇಳಿದವರು ಚೀ ಸಾಕೆಂದೋಕರಿಸುವರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೨-೧೨೪); ಅವಿವೇಕದಾಚರಣೆಯನಾರು ನಡೆವರೆಂದವನೊಲ್ಲದೋಕರಿಸಿದನು (ಭರಚ. ೮೦-೨೬). **ಓಂಕರಿಸು:** ೧. ಕರಂ ಪೇಸಿಯೋಂ[ಪಾಠಾಂ. ಯೋ]ಕರಿಸುತ್ತ . . . ಅಂದಿನಿರುಳೊಂದು ನರಕದೊಳಿರ್ದ ಭವದಂತಾಗಿ (ಜೀವಸಂ. ೫೬-೩೬ ವ); ಮಳೆಗಳಲಿ ಇಳೆ ದಣಿವುತೋಂಕರಿಸಿತೆನೆ ಪಂಕಿಲಗಳುಬ್ಬಿದವು (ಅನಂರಾ. ೪-೨-೯). **ಓಗಡಿಸು:** ೧. "ಒಗಡಿಸಿತೆಂದುಂ, ಓಗಡಿಸಿತೆಂದುಂ, ಓಕರಿಸಿದುದು" (ಕಶಸಾ. ೨೩-೪೮೮); "ಓಗಡಿಸಿತೆನೆ ಕಾರುವುದಕಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೭). ೩. ತದೀಯಜನಕನನೋಗಡಿಸದೆ ಧರ್ಮನಂದಧರ್ಮದೆ ಕೊಲೆ (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೦೯); ಕಾಗೆಯ ಗೂಗೆಯೊಟ್ಟಿಯ ಸೃಗಾಲದ ಕತ್ತೆಯ ಬಾಯ್ಗಳಂತೆ ಮೆಯ್ಯೋಗಡಿಪಂತು ಪೆರ್ವಡುಕೆ ನಾತದ (ಅನಂಪು. ೯-೨೯); ಅಖಿಳವಿಷಯಸುಖಕ್ಕೋಗಡಿಸಿ ಭವಪಾಶಮಂ ಪಱಿಪಡಿಸಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೬೫). ೪. ಹಿಂದೆಗೆ; ಹಿಂಜರಿ: ಅಳ್ಕದೆ ತಡದಡಿಸದೆ ನಡದು ದಹನನ[ಂ]ವೊಲಗೊಣ್ಡೋಗಡಿಸದೆ ಚಿನ್ತಿಸಿ ಮನದೊಳ್ ಮೃಡನಂ (ಇಅ. XX, ೬೯-೩; 9ನೆಯ ಶತ); ಆರ್ಥರಾಶಿಯಂ ಪಡೆವವರೆಲ್ಲಮೋಗಡಿಸದೀವಡಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೨೩ ಶೂದ್ರಕ); ಮಾಗಧನಂ ಕಟ್ಟಿದಲ್ಲದಿರನರಸನೆನುತ್ತೋಗಡಿಸದೆ ನಡೆದುದು ಬಲಸಾಗರಮಾ ಸಾಗರಂಬರಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೬೪); ಒಂದು ರಥಾಂಗಕಾಂತೆ . . . ನೂಂಕೆ ಪೋಗದೋಗಡಿಸದೆ ಪತ್ತೆಸಾರ್ದು (ಕುಸುಮಾ. ೧೦-೮೨). ೫. ತಪ್ಪಿಹೋಗು; ನಿಂತುಹೋಗು; ಇಲ್ಲವಾಗು: ಕಣ್ಣನೀರ್ಗಳೋಗಡಿಸದೆ ಸೂಸೆ (ಆದಿಪು. ೧೨-೩೩); ನಡೆದುದು ಬಾಳ ಕಾಲದೊಳೆ ತೊಟ್ಟನಗಂಕದ ಶೌಚವೀಗಳೋಗಡಿಪುದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪೭); ಕರುಮಾಡಮೋರೆವೋಯ್ತೋಗಡಿಸಿತ್ತು ಚಿತ್ತದ ಮುದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೦೪); ಅನ್ಯಮಂಡಲಿಕರ ದರ್ಪಮೋಗಡಿಸಿತು (ಎಇ. XV, ೩೩೧-೯; 1028); ಈಗಡಿನ ಸುಖಂ ಧರ್ಮದಿನೋಗಡಿಸುಗುಮೆಂದು ಬೆರ್ಚಿ ಮೊಗಮಂ ತಿರಿಪಲ್ಕಾಗದು (ಜೀವಸಂ. ೨೨೩-೨೫).
[ಓಕರ + -ಇಸು$_3$. / ಪ್ರಾ. ಓಗ್ಗಾರಣ = ವಾಂತಿ]

ಓಕರಿಸುಹ (ನಾ). = ಓಕರಿಕೆ ೧: "ಉದ್ಗಾರ, ಉದ್ಗಾರ್ಹ" (ನಾಚಿರಾ. ೯). [ಓಕರಿಸು + -ಹ$_2$]

ಓಕರೆ 'ಓಕರ' ನೋ.

ಓಕಸೌಕಸ (ನಾ). ಗುಬ್ಬಿ; ಗುಬ್ಬಚ್ಚಿ: "ಓಕಸೌಕಸಮೆನಲು ಚಟಕಮೆನೆ ಕಲವಿಂಕವಾ ಕಾಳಕಂಠಮೆನೆ ಗುಬ್ಬಿ" (ಮಂಗರಾ. ೫೧-೬). [ಸಂ.]

ಓಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಓ' ಎಂಬ ವರ್ಣ: ಅಕಾರಮುಂ ಉಕಾರಮುಂ ಕೂಡಿ ಸಂಧಿಯಾಗೆ, ಓಕಾರಂ ಪುಟ್ಟುಗುಂ (ಶಮುದ. ೧೦ ಅಡಿಟ).
[ಸಂ.]

ಓಕು (ನಾ). ಕೊರತೆ; ನ್ಯೂನತೆ: "ಓಕು ಮುಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸುವಸಲುವಾಗಿ ಹೋವಾರ್ಡ್‌ನಂತೆ ಸೋಗು ತಾಳಿದ್ದೀಯೆ" (ಪುನರು. ೩೨೭).
[?]

ಓಕುಳಿ (ನಾ). ಉತ್ಸವ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಮೇಲೊಬ್ಬರು ಎರಚುವ ಬಣ್ಣದ ನೀರು: ಸಾಂದಿನೊಳ್ ಕತ್ತುರಿಯೊಂದು ಕೋಳ್ಗೆ ಸಱಿಕೊಳೋಕುಳಿಚಂದನ ಗಂಧವಾರಿಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೨೦); ತುಪ್ಪದೋಕುಳಿ ನವದುಗ್ಧದೋಕುಳಿ ಹಿಮಪ್ರಜದೋಕುಳಿ (೧೦ಕ. ೩-೬೨); ಓಕುಳಿಯ ನೆವದಿಂದ ತೆಕ್ಕೆಯ ಬಾಕುಳಿಗಳುರವಣಿಸಿತೇ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೮೭); ಮಱುದಿವಸ ಮರುವಲಿಯ ಸಮನಂತರದಲವಭೃತದೋಕುಳಿಯ ವಿಸ್ತರಣವೆಸೆದುದು (ತೊರರಾ. ೧-೧೬-೫೧); ಓಕುಳಿಯ ನೆವದೊಳಪ್ಪಿದರೆಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿಯನಭಿನಯಿಸಿ ತೋಱುವಂತೆ (ಚೆಬಪು. ೩೭-೭೬). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಓಕುಳಿ, ಓಕಳಿ]

ಓಕುಳಿಗುಂಡಿ (ನಾ). ಓಕುಳಿ ತುಂಬಿರುವ ಗುಂಡಿ, —ತಗ್ಗು: ರಂಗದ ಬೀದಿಯಲ್ಲೇ ಇರುವ ಓಕುಳಿಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಅರತೀನೀರು (ವಸಂತ) ಮಾಡಿ ತುಂಬಿ ಪರಸ್ಪರ ಎರಚಾಡುವರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೫೦).
[ಓಕುಳಿ + ಗುಂಡಿ$_1$]

ಓಕುಳಿಗುಪ್ಪಸ (ನಾ). ಓಕುಳಿಯಾಡುವಾಗ ತೊಡುವ ಕುಪ್ಪಸ: ನಂದರಾಜನು ಓಕುಳಿಗುಪ್ಪಸವನೆಲ್ಲರಿಗೆಯು ಇತ್ತು . . . ನೀರಾಟದಲ್ಲಿ ಮಯೂರನಂಗವನಱಿಯಬೇಕೆಂದು (ಭೈರಸೂ. ೩೬).
[ಓಕುಳಿ + ಕುಪ್ಪಸ]

ಓಕುಳಿಬುಗ್ಗೆ (ನಾ). ಓಕುಳಿಯ ಊಟೆ, —ಚಿಲುಮೆ: ಒರಲಿದಳು ಕಂಡು ನೆತ್ತರ್ವೊನಲ್ ಚಿಮ್ಮಿದೋಕುಳಿಬುಗ್ಗೆಯಂ! (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೧೩-೫೯). [ಓಕುಳಿ + ಬುಗ್ಗೆ]

ಓಕುಳಿಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಓಕುಳಿಯನ್ನು ಎರಚಿ ಆಡು; ಓಕುಳಿಯನ್ನು ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ಮೇಲೆ ಚೆಲ್ಲು: ರಸಭಾವದೊಳೋಕುಳಿಯಾಡೆ ಪೇಟ್ಟೆನಭಿನವಪಂಪಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧-೪೨); ಸಕಲ ಗಣವೃಂದಂ ಪ್ರಸಾದದೋಕುಳಿಯಾಡಿ ಸಕಲಗಣಸಂಕುಳಂ ತಣಿವಿನೋಕುಳಿಯಾಡಿ (ಬಸರ. ೭-೧೮೩); ಓಕುಳಿಯಾಡುವೆಳವೆಂಡಿರ ಮೆಯ್ಯ ಕುಂಕುಮದಿಂದೊಂದಿದ ಕೆಂದಾವರೆವೂಗಳಂ ತಳೆದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦); ರಕುತದ ಕಡಲಲೋಕುಳಿಯಾಡಿದವು ಭೇತಾಳಕಾಳಿಯರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೩); ಊರಿನ ಬೀದಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಓಕುಳಿಯಾಡಿ ಹೊಳೆಗೆ ಹೋಗಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ಬರುವರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೫೦). [ಓಕುಳಿ + ಆಡು$_1$]

ಓಕೊಳ್ಳು 'ಓಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಓಖಣಿ (ನಾ). ಮಾತು ; ನುಡಿ : ರಸಭರಿತೋಖಣಿ ಹಸುಳನ ಹುಸಿಗೇಳಿ ಶಶಿವದನೆಯರ್ ಮುದ್ದಿಸಿ ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ (ಪ್ರಸಭಾ. ೧೭-೨೨).
[ಪ್ರಾ. ವಕ್ಖಾಣ (< ಸಂ. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ)]

ಓಗ (ನಾ). = ಓಘ ೪ : "ಓಘಂ – ಓಗಂ" (ಶಮದ. ನ. ೨೬೯ ಪ್ರಯೋ); "ಓಘ, ಓಗ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೩ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಓಘ]

ಓಗಂಪಾಡು 'ಓಗಂಬಾಡು' ನೋ.

ಓಗಂಬಾಡು, ಓಗಂಪಾಡು (ಕ್ರಿ). ಸುಪ್ರಭಾತಗೀತವನ್ನು ಹಾಡು : ನಿನಗೋಗಂಬಾ[ಪಾಠಾಂ. ಪಾ]ಡುವ [ಪಾಠಾಂ. ನಿನಗಾಗಂ ಪಾಡುವ, ನಿನ ಜೋಗುಳ ಪಾಡುವ] ಯುವತಿ ನಿಕಾಯದ ದನಿಗೆ ಸೆಣಸುವಂತೆವೊಲ್ . . . ಮೊರೆವುವಳಿಗಳ ಬಳಗಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೫೧). **ಓಗಂಪಾಡು** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. "ಓಗಂ ಪಾಡುವ = ದ್ರುತಗತಿಯಿಂದ ಹಾಡುವ" (ಆದಿಪು. ಕೋಶ).
[ಓಗ$_{0}$ + ಪಾಡು$_{1}$]

ಓಗಟೆ (ನಾ). ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಅಥವಾ ಬಿಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದ ಮಾತು ; ಗೂಢವಾದ ಮಾತು ; ಪ್ರಹೇಳಿಕೆ : ಪರಹೃದಯದ ಪ್ರವೀಣತೆಯನೋಗಟೆಯರ್ಥಮಂ (ದಶಕು. ೮-೩೨೨) ; ವಿಧಿ ಬರೆದೋಗಟೆಯೊ ಕುರುವಂಶ ವಜ್ರದ ಬೇಗಡೆಯೊ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬-೧೪) ; ಓಗಟೆಯಾದ ಮಾತನೊಂದಾಡಲ್ (ದಿವ್ಯಸೂ. ೪-೧೯). 'ಒಗಂಟು' ಪರಾ. [?]

ಓಗಡಿಕೆ 'ಓಕರಿಕೆ' ನೋ.

ಓಗಡಿಸು 'ಓಕರಿಸು' ನೋ.

ಓಗರ (ನಾ). ೧. ಪಕ್ವವಾದದ್ದು ; ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದದ್ದು : "ಓಗರಮೆಂದು ಪಕ್ವದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೩). ೨. ಬೇಯಿಸಿದ ಆಹಾರ ; ಅನ್ನ : "ಕೂರಮನ್ನಂ ಭಕ್ತಮೋದನಂ ಭಿಸ್ಸಮಾಹಾರಮಶನಂ ಬಲಿಯೆನಲ್ಕೆ ವೋಗರಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೧) ; ನೀವಿಕ್ಕುವ ಕೀರೆಗಂ ಬರೆಗಿನೋಗರಕ್ಕಂ ಪುಟ್ಟಿದವನಲ್ಲ (ನಂಬಿರ. ೨-೬೩) ; ಚಂದದೋಗರದೊಳಗೆ ಚಂದ್ರಿಕೆಯ ಹೊಸ ಹಳುಕಿನಂದದೆಮ್ಮೆಯ ಮೊಸರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೩೩) ; ಸಣ್ಣಕ್ಕಿಯೋಗರ ತೊವ್ವೆ ಪಳಿದ್ಯದ ತರತರದಲಿ ಬಡಿಸಿದರು (ಮೋಹತ. ೩-೫೧) ; ಬಿಸಿಬಿಸಿಯಾದ ಓಗರಗಳನ್ನೂ, ಕುಡಿಯಲು ಬಿಸಿಹಾಲನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟರು (ಕಥವಿ. 1, ೩೮೪). 'ಮೇಲೋಗರ' ಪರಾ. ೩. ಪರಿಮಳ ; ಸುಗಂಧ : ಕಳವೆ ಶಾಲಿಗೆ ಓಗರದ ಉದಕವನೆಱೆದವರಾರಯ್ಯಾ (ಮಹಾದೇ. ೧-೧) ; ದಳಂಬಡೆದು ಮಡುಗಟ್ಟಿ ಪರಿವ ಮಾಸಲ್ವಾಸಿಗದೋಗರದಪ್ಪಿನ ಸೌರಭ ಸಂಗಮದೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೮-೧ ವ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಓರ್ಕೈ ; ತೆಲು. ಓಗಿರ, ಓಯಿರ, ಓವಿರ, ಓರೆ]

ಓಗರಗಂಪು (ನಾ). ಬೆರಕೆಗಂಧ ; ಸಮ್ಮಿಶ್ರಗಂಧ : ಪೂತ ಗೊಜ್ಜಗೆಗಳ ಸಿಂದುರಂಗಳೊಳಗೋಗರಗಂಪನೆ ಬೀಱುತಿರ್ಪ ಮಲ್ಲಿಗೆಯೊಳರಲ್ದ ಸಂಪಗೆಯೊಳಗ್ಗಲಿಸಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೦) ; ಮನಕ್ಕಲ್ಲೆಸೆಗುಂ ಕದಂಬಮೆನಿಪೋಗರಗಂಪೆಸೆದಿರ್ದ ಚಂಪಕಂ (ದಶಕು. ೬-೨೧) ; ಮೆಲ್ಲೆಲರಂಚೆವಿಂದು ತಳ್ತೋಗರಗಂಪು ತಳ್ತಲತೆ . . . ಚೆಲ್ವಾಗಿರೆ (ನಳಚಂ. ೧೬).
[ಓಗರ + ಕಂಪು]

ಓಗರವಳಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಭಕ್ಷ್ಯ : ಪೊಸ ಸೊಜ್ಜಿಗೆಯೊಳೋಗರವಳಿಗೆಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅಂಗವಾರಳಿಗೆಯಂ, ಅ[ಗ]ಂಗರವಳಿಗೆಯಂ] ಮಾಡಿ ಸುಟ್ಟುದಂ ಚೂರ್ಣಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫-೭೨). [< ಅಂಗರವಳಿಗೆ]

ಓಗರವೂ (ನಾ). ಬಗೆಬಗೆಯ ಬೆರಕೆಯ ಹೂವು : ಓಗರವೂಗಳ ಬಂಡನೆಯ್ದೆ ಪೀರುತ್ತೊಡವಂದುವಿಂದ್ರವನದಿಂ ಮಱಿದುಂಬಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೮೧). [ಓಗರ + ಪೂ$_{1}$]

ಓಗರಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಒಂಬತ್ತು ಮಹಾಲಿಂಗಸ್ಥಲಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ನಿಂದುದೋಗರಸ್ಥಲ . . . ಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯಸ್ಥಲ ಈ ೯ ಮಹಾಲಿಂಗಸ್ಥಲಂಗಳು (ಅಖಂಡೇ. ೨೫೨). [ಓಗರ + ಸ್ಥಲ]

ಓಗರೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕರೆ ; ಕಳಕಳಿಯಿಂದ ಕರೆ : ಮನೆಯ ಹಂಬಲು 'ಬಾರೊ ಸಾಧನಕೇರಿಗೆ' ಎಂದು ಓಗರೆಯುತ್ತಿದೆ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೨. ಮುನ್ನುಡಿ). [ಓ$_{3}$ + ಕರೆ$_{1}$]

ಓಗಾಯಿತ 'ಓಗಾಯ್ತು' ನೋ.

ಓಗಾಯ್ತು, ಓಗಾಯಿತ (ನಾ). "ಅಭಿಮಾನ, ಆಶೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) : ಮೂಗು ಹೋದಾ ಬಳಿಕ ಮೂಕುತಿಯ ಮೇಲೇವುದೋಗಾಯ್ತುಮುಸು [ಪಾಠಾಂ. ಯಿತಸು, ಯಿತ್ಯಮುಸು] ವಳಿದ ಬಳಿಕೊಡಲ ಮೇಲೇವುದೋಗಾಯ್ತು [ಪಾಠಾಂ. ತ್ಯ] ಕಂಪಳಿದ ಬಳಿಕ ಕುಸುಮಾವಳಿಯ ಮೇಲೇವುದೋಗಾಯಿತಂ [ಪಾಠಾಂ. ತ್ಯವು] (ಸೋಮಚ. ೪-೯೨). **ಓಗಾಯಿತ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
[? / ತಮಿ. ಓಗೈ = ನಲಿವು, ಸಂತೋಷ, ತೃಪ್ತಿ]

ಓಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕರೆಗೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡು : ತಾನದು ಕರೆದೊಡೋಗೊಡುತಿಕ್ಕು ತಿಳಿ ಸಂಜೀವಕರಣಿಯನು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೯-೩೧) ; ಕೂಗಿಕೊಂಡರೆ ಓಗೊಡುವ ಒಬ್ಬ ಆತ್ಮೀಯನಾದರೂ ಇರುವನೆ (ವಾರಾಕ್ಯ. ೪೩) ; ಕರೆದರು ಓಗೊಡಬಾರದೆ (ಸಿದ್ಧಪು. ೩-೪೭).
[ಓ$_{4}$ (< ಒ$_{4}$) + ಕೊಡು]

ಓಗೊಳ್ಳು, ಓಕೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). = ಓಗೊಡು : ತನಿಖೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಮನೋವ್ ಹೆಸರು ಕೂಗಿದಾಗ ಅವನೇ ಓಗೊಂಡ (ಪುನರು. ೫೧೭). **ಓಕೊಳ್ಳು** : ಎನಿತು ಕರೆದರೂ ಓಕೊಳ್ಳದಿರುವ ಅಚಿನ್ನಿದ್ರೆಯಾದೆ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೯೪). [ಓ$_{4}$ (< ಒ$_{4}$) + ಕೊಳ್ಳು$_{1}$ (< ಕೊಳ್$_{1}$)]

ಓಘ (ನಾ). ೧. ಪ್ರವಾಹ ; ನೆರೆ : "ಧಾರೆ ಪ್ರವಾಹಮೋಘಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩-೧೨) ; ಐತಿಹಾಸಿಕ ಘಟನೆಗಳ ಓಘವು, ತತ್ಕಾಲೀನ ಅನೇಕ ಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಿ ಆಗಾಗ ದಿಕ್ಕು ಬದಲಿಸುತ್ತ ಬಂದುದುಂಟು (ಕರ್ನಾಟ. ೬೨) ; ಅವಳ ಒಂದೊಂದು ವಚನವೂ ಭಕ್ತಿಯ ಓಘದಲ್ಲಿ, ಅನುಭವದ ಆಳದಿಂದ ಹೊರಹೊರಟುದು (ಕರ್ನಾಕ. ೬೯). ೨. ರಭಸ : ಮಾತಿನ ಓಘದಲ್ಲಿ ದೇಸಾಯರು ನರಹರಿಯನ್ನು ಕೋಣೆಯಿಂದ ಪಡಸಾಲೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದರು (ಸಮುಜೀ. ೨೨೩). ೩. ಸಮೂಹ ; ರಾಶಿ : ಪ್ರಥಿತ ಪೃಥವೀಪಾಲೌಘಾ ನಮ್ರ ಮೌಳಿಮಣಿ ಪ್ರಭಾಗ್ರಥಿತ ಪದಪೀಠಾಗ್ರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೭) ; ಅಘೌಘಮೆನಿಪ ಕೋಳ್ಗಿಸಜಂ ಕರ್ಚೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೩-೬೪) ; ಮುರಿದ ಪೆರ್ಮರಗಳಿಂ ತಂದ ಕಾಷ್ಠೌಘಮಂ ಹರಡಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೩೪-೩೭೧). ೪. [ಸಂಗೀತ] ದ್ರುತತಾಳ (ಕ).
[ಸಂ.]

ಓಚಯ್ಯ (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯಾಯ ; ಗುರು : ಹೊಸಶಾಲೆಗೆ ಬಂದಿರುವ ಓಚಯ್ಯಗಳು (ಬೆಳುಮು. ೯೫) ; ಓಚಯ್ಯನವರು . . . ಎರಡನೇ ಕ್ಲಾಸಿನಲ್ಲೇ ಇರು ಎಂದರು (ಸುವಸಂ. ೯೪).
[ಓಜ$_{0}$ (< ಓಜ$_{1}$) + ಅಯ್ಯ$_{1}$]

ಓಜ$_{1}$ 'ಒವರ್ಝ' ನೋ.

ಓಜ$_{2}$, ಒವಜೆ, ಓಜೆ$_{2}$ (ನಾ). ೧. ಕಾಂತಿ : ರವಿಯ ಬತ್ತಿಯನು ಹೊತ್ತಿಸಿಹುದು ಬಾನಲ್ಲಿ ಈ ಶನೋಜ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೧೩-೧೩). ೨. [ವೈದ್ಯಶಾ] ವೀರ್ಯದ ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮಭಾಗ : ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ರೀತಿಯಾಗಿ ಆಹಾರಕ್ಕೆ ಏಳು ಪರಿಣಾಮಗಳು. ಏಳನೆಯದೇ ವೀರ್ಯ. ವೀರ್ಯದ ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಭಾಗ "ಓಜ". ಈ ಓಜದಿಂದ ವಾತಸಂಸ್ಥಾನದ ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮತಂತುಗಳು ಆಗಿವೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೫೨).

೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದ ಹತ್ತು ಶಬ್ದಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸಮಾಸ ಭೂಯಿಷ್ಠ ರಚನೆ: ಪಿರಿದುಂ ಸಮಾಸಮಾಗಿರೆ ವಿರಚಿಸುವುದು ತಾನದೋಜಮಕ್ಕುಂ (ಕಾ ವ್ಯಾ ವ. ೧೨೨). ೪. ಪ್ರಾಣ. ೫. ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ. ೬. ನೀರು. ೭. ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರ ನೈಪುಣ್ಯ. ೮. ವೇಗ. **ಒವಜೆ:** ೧. ಬಳವಳವಣ್ಮು ಕಾಯ್ಪೊವಜೆ ಬಿನ್ನಣಮೆಂಬಿವು ಪೊಚ್ಚಱಲ್ಲಿ ಕೈಕೊಳೆ ವನವಹ್ನಿಯಿಂ ಬಿದಿರಗಂಟೊಡೆವಂತೆ ಛಟಚ್ಛಟಸ್ವನಂ ಬಳೆದುದು ಯುದ್ಧದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೬–೬೩). ಓಜೆ$_2$: ೩. ಮನಸಿಜನೋಜೆ ಕಣ್ಣಮನ ಜಾಣ್ನುಡಿ (ಜಗವಿ. ೧–೧೦). ೫. ತಮ್ಮೋಜೆ ತಮ್ಮಾರ್ಪು ತಮ್ಮ ಸದಾಚಾರತೆ ತಮ್ಮ ನಿರ್ಮ್ಮಳತೆ (ಎಇ. XIII, ೩೩೩–೬೦ ; 929) ; ಪೆಸರ್ಗಂ ತೇಜಕ್ಕಮೊಂದೋಜೆಗಮಹಿತ ಮಹೀಪಾಳಕರ್ಬೆಚ್ಚಿ ಬಾಯ್ಕೇಳಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೪೮). [< ಸಂ. ಓಜಸ್]

ಓಜ$_3$ (ಗು). ವಿಷಮ ಸಂಖ್ಯೆಯ; ಬೆಸಸಂಖ್ಯೆಯುಳ್ಳ. 'ಓಜಗೃಹಸ್ಥ', 'ಓಜರಾಶಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಓಜಗಾಱ (ನಾ). ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು (?): ಓಜಗಾಱರಕ್ಕರಿಗರೋದುಗಾಱರ್ ಸಂಗೀತ ಸಾಹಿತ್ಯ ನಿಪುಣರ್ . . . ಆಗಿರ್ಪರ್ (ಚಿಕವಂ. ೧೪೪–೨). [ಓಜ$_2$ + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಓಜಗೃಹಸ್ಥ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ವಿಷಮಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವುದು: ಪಗಲಿನ ಲಗ್ನಮಕ್ಕಿರುಳ ಲಗ್ನದೊಳೋಜಗೃಹಸ್ಥನಾಗೆ ತಂದೆಗೆ ಜನಕಗ್ರಹಂ ನೆಲಸೆ (ಜಾತತಿ. ೩–೭). [ಓಜ$_3$ + ಗೃಹಸ್ಥ]

ಓಜಗೊಡಗಿ (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯಾಯರಿಗೆ, ಗುರುಗಳಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ: ವಸಂತಕ್ಕೆ ಗಡಿ ಖಂ ೧೨ ಹಲವು ಸಾಲೆಯಲಿ ವೋಜಗೊಡಗಿ ಬೀಜವರಿ ಖಂ ೧೦ಕ್ಕೆ ಗಡಿ ಖಂ ೫೦ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯–೩೯ ; 1573). [ಓಜ$_1$ (< ಒವರ್ಝ) + ಕೊಡಗಿ (< ಕೊಡಗೆ)]

ಓಜರಾಶಿ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಮೇಷ, ಮಿಥುನ, ತುಲಾ, ಧನುಸ್ಸು, ಕುಂಭ ಮೊದಲಾದ ರಾಶಿಗಳು; ಬೆಸರಾಶಿ: "ಓಜಗೃಹಸ್ಥನಾಗೆ" ಎಂದರೆ ಲಗ್ನದಿಂದ ಓಜರಾಶಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ (ಜಾತತಿ. ೩–೭ ಅಡಿಟ). [ಓಜ$_3$ + ರಾಶಿ]

ಓಜರೇಖೆ 'ಓಜಾರೇಖೆ' ನೋ.

ಓಜಸ್ವಿ (ಗು). ೧. ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ. ೨. ಬಲವುಳ್ಳ. ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಓಜೋಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ. [ಸಂ. ಓಜಸ್ವಿನ್]

ಓಜಸ್ಸು (ನಾ). ೧. ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಕೆಚ್ಚು. ೨. ಕಾಂತಿ; ಹೊಳಪು. ೩. ಪ್ರಕಟರೂಪ; ಆವಿರ್ಭಾವ. ೪. ಆಧಾರ; ನೆಲೆ. ೫. ನೀರು. ೬. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದ ಹತ್ತು ಶಬ್ದಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಓಜಸ್ಸು – (ಹ್ರಸ್ವಾಕ್ಷರಗಳೂ ಅವುಗಳ ಮುಂದೆ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರಗಳೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬರುವುದರಿಂದ) ಪದಗಳ ಜೋಡಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಬಿಗಿಕಟ್ಟು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೩೪); ಶ್ಲೇಷ, ಪ್ರಸಾದ . . . ಓಜಸ್ಸು, ಕಾಂತಿ, ಸಮಾಧಿ – ಈ ಹತ್ತು ಗುಣಗಳೇ ವೈದರ್ಭಮಾರ್ಗದ "ಪ್ರಾಣ" (ಭಾರಮೀ. ೨೯). [ಸಂ. ಓಜಸ್]

ಓಜಾಯತ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ತೇಜಸ್ಸು; ಕಾಂತಿಯ ಹೆಚ್ಚಳ (?): ವೀರರುಣ್ಮುವೋಜಾಯತಮಂ ಬಿತ್ತರಿಸಲಳವೆ (ಕಮಮಾ. ೫–೪೯). [ಓಜ$_2$ + ಆಯತ$_4$]

ಓಜಾಯಿತ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಶಿಲ್ಪಿ; ಶಿಲ್ಪಾಚಾರ್ಯ (?): ಕುದುರೆಕಾಱರ ಕೇಣಕದನುಮಾನಕ್ಕಮೋಜಾಯಿತರೋಜೆಯೊಲವಱಿದ ಭೂಮನಕ್ಕಂ ಸಕ್ಕಸಮನಾಗಿ ತೂಗಿದಂತೆ (ಅನಂಪು. ೨–೩೦ ವ); ಚತುರಾನನಂ ಚತುರತೆಯಿಂದೋಜೆದಪ್ಪದೋಜಾಯಿತನಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದರಮ್ಯಹರ್ಮ್ಯಂಗಳಿಂ (ವಿರೂಪಾ. ೪೩ ವ). [ಓಜ$_1$ (< ಒವರ್ಝ) + -ಆಯಿತ (< -ಆಯ್ತ)]

ಓಜಾಯಿಲ (ನಾ). ೧. ಮರಗೆಲಸದವನು; ಬಡಗಿ (?): ಮರನು ಮನೋಜಾಯಿಲನಾಗಿ ಪೊಸೆಯೆ ಕಿರ್ಚಕ್ಕುಂ ಎಳ್ಳುಂ ಗಾಣದೊಳಿಕ್ಕಿ ಪಿೞಿಯೆ ಬೞಿಕ್ಕೆಣ್ಣೆಯಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೨೦). ೨. ಅಕ್ಕಸಾಲಿ (?): ಓಜಾಯಿಲಂ, ಅಡ್ಡಾಯಿಲಂ (ಶಮದ. ೨೧೫ ಪ್ರಯೋ). ೩. (ಆಲಂ) ವಂಚಕ; ಮೋಸಗಾರ (?): ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿಯಂತೆ ಮಾಯಾಮಾರ್ಗನುಂ ಪುಲಿಯಂತೋಜಾಯಿಲನುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೬೨). [ಓಜ$_1$ (< ಒವರ್ಝ) + -ಆಯಿಲ$_2$]

ಓಜಾರೇಖೆ, ಓಜರೇಖೆ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ವರ್ಗಮೂಲ ತೆಗೆಯುವಾಗ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಮೇಲೆ ಗುರುತಿಸುವ ರೇಖೆ: ಓಜಾರೇಖೆಯೆಂದು ಸಲಾಕಾರೇಖೆಯಂ ತೆಗೆದು . . . ಓಜಾರೇಖೆಗಿಂದಲ್ಲಿಯೇ ವರ್ಗಮೂಲಂಗೊಂಬುದು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೪–೯). **ಓಜರೇಖೆ:** ಎಂದು ಓಜರೇಖೆಯಂ ತೆಗೆದು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೩–೩).

ಓಜೆಯರೇಖೆ=ಓಜಾರೇಖೆ: ಓಜಾತ್– ಓಜೆಯರೇಖೆ ನಿಂದಲ್ಲಿಯೇ ವರ್ಗಮೂಲಂಗೊಂಬುದು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೪–೫). [ಓಜ ? + ರೇಖೆ]

ಓಜಾಸೂತ್ರ (ನಾ). ಪದಾರ್ಥಗಳ ಅಳತೆ, ತೂಕಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ನಾಣ್ಯದ ಕೋಷ್ಟಕಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ ಹೇಳುವ, ಲೆಕ್ಕ ಮಾಡುವ ಸುಲಭ ಸೂತ್ರ: ಮಂಗುಣ ಅಳತೆಗೆ – ಅಳತೆಗೆ ಓಜಾಸೂತ್ರಂ (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂ. ೧–೧). [ಓಜ ? + ಸೂತ್ರ]

ಓಜಾಹಾರ (ನಾ). ನೀರಿನ ಆಹಾರ (?): ಪಕ್ಷಿಗಳ ತತಿಗಳ್ಗೋಜಾಹಾರಮಕ್ಕುಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೭೨–೭). [ಓಜ$_2$ + ಆಹಾರ]

ಓಜಾಳು (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್); "ಉದ್ಯೋಗವಿಲ್ಲದವನ ಹೆಸರು" (ಗಂಗಾಮ. ೫೯). [?]

ಓಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮಗೊಳಿಸು; ಅಣಿಗೊಳಿಸು: ಬೇಂಟೆಯನಾಡಿ ರಘುರಾಮನಾ ಜನಕಜೆಯನಂದು ನೀಗಿದನೋಜಿಸಿದ ಬೇಂಟೆಗಳನಾಡಿ ವಿರಾಜಿಸುವ ಕಣ್ಣಪ್ಪನಿಪ್ಪನು (ಬಸಪು. ೩೧–೨೧); ಈ ಜಗದ ಜೀವರಿಗದೊಂದೇ ವ್ಯಾಜವಿಲ್ಲದ ಸೃಷ್ಟಿಯನು ಮಿಕ್ಕೋಜಿಸಲು ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕದ ಜೀವರಾಶಿಗಳ (ಸಂಭಪ. ೫–೯); ಮಹಾಮಂಗಳೋತ್ಸವಗಳ ನೋಜಿಸಿ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೨೭–೬). [< ಯೋಜಿಸು ?]

ಓಜು$_1$ 'ಒವರ್ಝ' ನೋ.

ಓಜು$_2$ 'ಒವಜು' ನೋ.

ಓಜುಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯಾಯನ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಬೆತ್ತ; ಶಿಕ್ಷಾದಂಡ: ಎಡದ ಕೈಯಲು ಹಾಲಬಟ್ಟಲು ಬಲದ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಓಜುಗಟ್ಟಿಗೆ ಆವಾಗ ಬಂದಾನೋ ನಮ್ಮಯ್ಯ ಬಡಿದು ಹಾಲ ಕುಡಿಸುವ ತಂದೆ (ಬಸವ. ೩೮೮). [ಓಜು$_1$ (< ಒವರ್ಝ) + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಓಜೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಸಾಲು; ಶ್ರೇಣಿ; ಪಂಕ್ತಿ: ಕೂಳೊಳರ್ಥವ ಹೊಡೆದು ಸುಱಿದು ಹಾಲುತುಪ್ಪದ ಹರವಿಯೋಜೆಯಲಿ (ಕು ವ್ಯಾ ಆ. ೧೦–೩೦); ಪೌಜು ಪೌಜಾಗಿ ಬೊಬ್ಬಿರಿದೇಱುವರಿಭಟರೋಜೆಯನೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂನವಿ. ೧೪–೪೭). ೨. ಕ್ರಮ; ರೀತಿ; ಅಣಿ; ಒಪ್ಪ: ಕರ್ಣನು ಮೆನ್ನೆಂದೊಂದೋಜೆಯೊಳೆಸಗದೊಡಾಂ ಸ್ಯಂದನದಿಂದಿೞಿದು ಪೋಪೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೦೧); ಅದು ಕಣ್ಣಪ್ಪನ ಪೂಜೆಯೋಜೆ ಬಗೆಯಲ್ ವೇದೋಕ್ತಮೇ (ಪಂಪಾಶ. ೪೪); ಮಗಳೆ ನೀ ನನಗಲ್ಲದಿರ್ದೋಜೆಗಳ ನಡೆವರೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫–೫೪). ೩. [ಸಂಗೀತ] ತಾಳ; ಲಯ; ಸಾಂಗತ್ಯ: ಪೊಲೆಯರ್ಬಡಿವ ಪಱೆಯೋಜೆಗಾಡುವ ಪಗರಣಿಗರಂ ಕಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೦೩); ತಾಳ ಮಾನ ಸರಿಸವನಱಿಯೆ ಓಜೆ ಬಜಾವಣೆಯ ಲೆಕ್ಕವನಱಿಯೆ (ಬಸವ. ೪೯೪). ೪. ವಶ; ಅಧೀನ. 'ಓಜೆಗೊಳ್$_1$', 'ಓಜೆವಿಡಿ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಓಜ]

ಓಜ್ಜೆ 'ಓಜ$_2$' ನೋ.

ಓಜೆಗಾತಿ (ನಾ). ಕ್ರಮವರಿತು ನಡೆಯುವವಳು; ಒಪ್ಪವುಳ್ಳವಳು: ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಹಿತ ರಂಗನೆಂಬೋಜೆಗಾತಿಯ ಕಣ್ಣಾರದೆಂದು ಕಂಡಪೆನೊ (ಶತಸಾಂ. ೩೦-೫೫). [ಓಜೆಗಾಱ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಓಜೆಗಾಱ (ನಾ). ಕ್ರಮವಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು; ಒಪ್ಪಗಾರ: ಕಲಾವಿದನೊಳ್ಪಾತುಗನೋಜೆಗಾಱನುಚಿತಜ್ಞಂ ಭಾವುಕಂ (ಗೀತಗೋ. ೧-೩). [ಓಜೆ$_1$ + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಓಜೆಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶೋಭೆ ಕೆಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಾಂತಿಗೆಡಿಸು: ನಿನ್ನ ರೂಪಿಗೆ ಮರುಳಾದ ರಾಜವದನೆಯ ನೀನಿಂತು ಓಜೆಗೆಡಿಪುದೆಂದಱಿಸಿದಳವಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೩-೪೪). [ಓಜ್ಜೆ$_2$ (< ಓಜ$_2$) + ಕೆಡು + -ಇಸು$_3$]

ಓಜೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮತಪ್ಪು; ನಿಯಮವನ್ನು ಮೀರು: ಪೂಜೆಯಂ ನೋಡಿ ಮೆಚ್ಚದೆ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ ಓಜೆಗೆಟ್ಟಱುಹುಗೆಟ್ಟತಿಲಲ್ಲೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಬಸರ. ೩-೫೬). [ಓಜೆ$_1$ + ಕೆಡು]

ಓಜೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಶೋಭೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು, —ಒದಗಿಸು: ರತಿಗೆ ರತಿಯಂ ಪುಟ್ಟಿಸುವ ರೂಪು ವಾಣಿಗುನ್ನತವಾಣಿಯಂ ಶಿಕ್ಷಿಸುವ ವಾಗ್ವಿಲಾಸವಿನಸತಿಗೆ ತೇಜಮನೋಜೆಗೆಯ್ವ ತನುರುಚಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೭೯). [ಓಜ್ಜೆ$_2$ (< ಓಜ$_2$) + ಕೆಯ್$_1$]

ಓಜೆಗೆಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲುಗೊಳಿಸು; ಕ್ರಮಗೊಳಿಸು: ಬಗೆಗೊಳಲೋಜೆಗೆಯ್ಸುವ ಕೆಲಕ್ಕೆ ನಿವರ್ತಿಪವುಂಕಿ ದಾಂಟಿಪೋಜೆಗೆ ತುರಗಂ ... ಬರೆ (ವರ್ಧಪು. ೮-೭). [ಓಜೆ$_1$ + ಕೆಯ್$_1$ + -ಸು$_1$]

ಓಜೆಗೊಳ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸು; ವಿಧೇಯವಾಗು: ಓಜೆಯೊಳೋಜೆಗೊಂಡು ಧರ್ಮಪ್ರಿಯರಾದರ್ ಪ್ರಜೆಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೧೬-೪೦). [ಓಜೆ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಓಜೆಗೊಳ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ಶೋಭೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಅಂದವಾಗು: ಓಜೆಗೊಳೆ ರಜತಶಾಸನ ರಾಜತ್ಪತ್ರಕದೊಳೆಸೆಯೆ ಬರೆಯಿಸುವಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೯); ವಿವಿಧಾಮರ ಸಂಕುಲಮೋಜೆಗೊಳ್ಪಿನಂ ಪಾಡಿದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೯-೨೨). [ಓಜ್ಜೆ$_2$ (< ಓಜ$_2$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಓಜೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಓಜೆಗೆಯ್ಸು: ಒಱೆದು ಮಕುಟಾವಳಿಯ ಶೋಣಿತಪಳಿಯ ರಕ್ಕಸದೇಸಿಯಲಿ ಬಿಗಿದೆಳೆವ ಹಾಹೆಯನೋಜೆಗೊಳಿಸಿಕ್ಕಲಿಸಿ ಪದಯುಗವ (ತೊರರಾ. ೧-೫೫-೧೯); ಚಾಮರೇಂದ್ರರ ನಿತ್ತರದಲೊರ್ಮೊದಲೆ ಚಪಲವ ಬಿತ್ತರಿಸುವಂತೋಜೆಗೊಳಿಸಿದರಮರ ಪಡಿಯಱರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧-೩೭). [ಓಜೆಗೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಓಜೆದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮತಪ್ಪು; ನಿಯಮವನ್ನು ಮೀರು: ಜಿನಾಗಮದೋಜೆಯೊಳೋಜೆದಪ್ಪದೀ ವೀರನ ವೀರವೃತ್ತಿಯೊಳವಂ ನೆಱೆ ಬಣ್ಣಿಸಲಾರ್ಪನಾವನೋ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೮೮); ಮುಗಿಲೆಂಬ ಭಾವನೆಯನುಳಿದು ಪರಶಕ್ತಿಯೆಂದು ಓಜೆದಪ್ಪದೆ ಬಹಳ ಭಯ ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಪದಸರೋಜಂಗಳಂ ಭಜಿಸುತಿರ್ದರ್ (ಚೆಬಪು. ೩೬-೧೯); ನಿನ್ನ ತನುಸಂಭವರ್ ಜಾನಕಿಯ ಮಕ್ಕಳಿವರೋಜೆದಪ್ಪಿದರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೫೩). [ಓಜೆ$_1$ + ತಪ್ಪು$_1$]

ಓಜೆವಚ್ಚ (ನಾ). ಹೊಳಪಿನ ಆಭರಣ: ಒಲ್ದೊಪ್ಪಂಬಡರೋಜೆವಚ್ಚಮನಿಡರ್ ಪೊಂಬಟ್ಟೆಯಂ ತಾಮುಡರ್ (ಚಿಕವಿ. ೩-೩೯). [ಓಜ್ಜೆ$_2$ (< ಓಜ$_2$) + ಪಚ್ಚ$_2$]

ಓಜೆವಿಡಿ (ನಾ). ಸಾಲಾಗಿರುವ, ಪಳಗಿಸಿದ ಹೆಣ್ಣಾನೆ: ಎರಡುಂ ಪಕ್ಕದೆ ಪಣ್ಣಿದೋಜೆವಿಡಿಯಂ ಕೈಗೆಯ್ದು ಬಂದೇಱಿ ಚಾಮರಮಂ ಕನ್ನೆಯರಿಕ್ಕೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೧೧). [ಓಜೆ$_1$ + ಪಿಡಿ$_3$]

ಓಜೆವೆರಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಶೋಭೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರು; ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾಗಿರು: ಭಕ್ತಿಮಂತನಾ ಪುಷ್ಪದತ್ತಂ ನಮಿಸಿ ಕೈಮುಗಿದು ಮುಂತಿರ್ದನೋಜೆವೆರಸಿ (ಸೌಂದಪು. ೧-೪೧); ಅಮೃತಾನ್ನದಾರೋಗಣೆಯ ಮಾಡಿಸಿದ ನೋಜೆವೆರಸಿ (ಸೌಂದಪು. ೪-೫೫). [ಓಜ್ಜೆ$_2$ (< ಓಜ$_2$) + ಬೆರಸು$_1$]

ಓಜೆವೆರಸು$_2$ (ಅ). ಶೋಭೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ, —ಯುಕ್ತವಾಗಿ: ಯತಿಧರ್ಮದೊಳ್ನಡೆವಾತಂ ಮೂಲೋತ್ತರ ಗುಣಂಗಳೋಜೆವೆರಸು ಸಕಲ ದೋಷಂಗಳುಂ ತನ್ನಂ ಪೊರ್ದದಂತಾಗಿ ನಡೆವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೦೯). [ಓಜ್ಜೆ$_2$ (< ಓಜ$_2$) + ಬೆರಸು$_3$]

ಓಜೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಶೋಭೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಅಂದವಾಗು: ಎರಡುಂ ಕೆಲಂಬಿಡಿದು ಬಾಜಿಪ ವಾದ್ಯದಿನೋಜೆವೆತ್ತ ಗಾಯನಿಯರ ಸೀಯನಪ್ಪ ರಸಗೇಯಮನಾಲಿಸುತಿರ್ಪಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೦೭); ವರ ಕಮಂಡಲಮೊಪ್ಪೆ ಹಸ್ತದೊಳೋಜೆವೆತ್ತಿರೆ ಬೆಳ್ಳಿಯುತ್ತರಿಗೆ ಜನ್ನಿವರಂ ಬೆಡಂಗಳವಟ್ಟು ಬಾಲದಿನೇಶನಂತಿರೆ ತನುಚ್ಛವಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೦೬); ಅತ್ತೆಯ ಮಗಳ ವಿಳಾಸಿನಿಯೆಂದೋಜೆವೆತ್ತನ್ನನಿವಳು ತೋರ್ಪಾಗ (ಭರತೇ. ೩೭-೮೧). [ಓಜ್ಜೆ$_2$ (< ಓಜ$_2$) + ಪೆಱು$_1$]

ಓಜೆವೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿಸು; ರೀತಿಯನ್ನು ಹೇಳು: ಇದು ಹಬ್ಬಿ ಲೋಕಾಂತವಾಗುತದಿದು ಬೇಡ ಮಗನೆಯೆಂದಾಕೆ ಮತ್ತೋಜೆವೇಳಿದಳು (ಭರತೇ. ೪೬-೧೩೪); ರಾಜರೋಜೆಯ ಮೀಱಿ ನಡೆಯೆ ಓಜೆವೇಳ್ವರು ಆರು ಬೇಡೆಂದು ಸಖರೆಲ್ಲರೋಜೆಯಿಂದೆಱಗಿ ಪೇಳಿದರು (ಭರತೇ. ೪೮-೫೯). [ಓಜೆ$_1$ + ಪೇಳ್ (< ಪೇೞ್)]

ಓಜೋಗುಣ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದ ಹತ್ತುಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಪದಬಂಧವು ಬಿಗಿಯಾಗಿರುವುದೂ, ಅರ್ಥವು ಪ್ರೌಢವಾಗಿರುವುದೂ ಓಜೋಗುಣವಾಗುತ್ತವೆ" (ಭಾರವಿಸಾ. ೪೨); ಓಜೋಗುಣ ಸಮಾಸ ವಿರಾಜಿತಂ (ಉದಯಾ. ೫). [ಸಂ. (ಓಜಸ್ + ಗುಣ)]

ಓಜೋನ್ವಿತ (ಗು). ಓಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಸತ್ತ್ವಯುತವಾದ: ವಾಲಿಯ ಸಹೋದರಂ ಸುಗ್ರೀವನಲ್ತೆ ಆ ಓಜೋನ್ವಿತಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೭೮-೧೩); ಪಾನೀಯ ಸೇವಿಸಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ತನ್ನ ಮಾತು ಓಜೋನ್ವಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆಂದು ತಾರಸ್ ತನ್ನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೪೭೨). [ಸಂ.]

ಓಜೋಲಕ್ಷಣ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದ ಹತ್ತುಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಮಱಿ ಸಮಾಸಪದಂಗಳನಮರ್ದಿರೆ ಸಯ್ಪಾಗಿ ಬಗೆದು ಪೇೞ್ದೊಡದಕ್ಕಂ ಕ್ರಮದೋಜೋಲಕ್ಷಣಮುತ್ತಮಮಿದು ಗದ್ಯಕ್ಕಲಂ ಕ್ರಿಯಾನುಸಮೇತಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೮೩). [ಸಂ. (ಓಜಸ್ + ಲಕ್ಷಣ)]

ಓಝು 'ಒವಝು' ನೋ.

ಓಟ (ನಾ). ೧. ಓಡುವಿಕೆ; ಪಲಾಯನ: ಪುಸಿಗೆ ಪೇಸುವನ್ ಓಟಕ್ಕೆ ನಾಣ್ಚುವನ್ ಒಂದಿಱಿವಾತನ್ ಹಿರುಡವನ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೬, ೧೩-೯; ೨೦೦); ಕೆಲರ್ ನೋಡೆನೋಡೆ ತಮ್ಮೋಟಕ್ಕೆ ತಾಮೇ ನಾಣ್ಚಿದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೩೦ ವ); ಗೆಲ್ಲದೆ ಕಾಳೆಗದಿಂದೋಟಮೆ ಲೇಸು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೨೭); ಶಲ್ಯ ಕ್ಷೋಣಿಪತಿ ಕೃತವರ್ಮ ಕೃಪರತಿಜಾಣರೋಟದ ವಿದ್ಯೆಗೆನುತಿರ್ದುದು ಭಟಸ್ತೋಮ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೧೮); ದೊರೆತನಕ ದೂರು, ಹೋಳಿತನಕ ಓಟ (ಗಾದೆ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ನಡೆ; ಶೈಲಿ; ವಾಗ್ಝರಿ; ಮಾತಿನ ಓಟ: ಪದಗಳನ್ನು ಗೀತರೂಪವಾಗಿ ನೇಯುವುದು, ಅವುಗಳ ಓಟವೇ ನೃತ್ಯದ ಸಂತೋಷವನ್ನು ನೀಡುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು ಇವು ಮುಖ್ಯ (ಭಾವಗೀ. ೪೯).

ಓಟಕೀಳು = ಪಲಾಯನ ಮಾಡು: ಹೆದರಿದ ಸೇವಕ ಅಲ್ಲಿಂದ ಓಟಕಿತ್ತ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೭೧). [ಓಡು$_1$ + -ಅ$_6$]

ಓಟಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಓಡಿಹೋಗು ; ಪಲಾಯನ ಮಾಡು : ಸೊರ್ಕಿದಾನೆ ಮೇಗಿಲ್ಲದೆ ಪರಿತಂದು ಮಸಗಿ ಕೊಲ್ವುದಂ ಕಂಡೋಟಂಗೊಳ್ವದೊಡಂ (ಜೀವಸಂ. ೧–೧೩ ವ) ; ಭಯಂಗೊಂಡೋಟಂಗೊಂಡೊಡೆ ಕೃಷ್ಣಕುಮಾರಂ ತೊಲಗದೆ ನಿಂದು ಸಿಂಹನಾದಂಗೆಯ್ದೊಡೆ (ಬಂಹರಿ.೬–೯೧ ವ).
[ಓಟ + ಕೊಳ್$_1$]

ಓಟಗಾತಿ (ನಾ). ಓಡುವವಳು : ಆಕೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಓಟಗಾತಿ (ರೂಢಿ). 'ಆಟಗಾತಿ' ಪರಾ. [ಓಟಗಾರ + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಓಟಗಾರ (ನಾ). ಓಡುವವನು (ಈ). 'ಆಟಗಾಱ' ಪರಾ.
[ಓಟ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಓಟಗುಳಿ (ನಾ). ೧. ಓಡುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು. ೨. (ಆಲಂ) ಪುಕ್ಕಲ; ಹೇಡಿ. 'ಓಟಗುಳಿತನ' ಪರಾ. [ಓಟ + –ಕುಳಿ$_3$]

ಓಟಗುಳಿತನ (ನಾ). ೧. ಓಡಿಹೋಗುವ ಸ್ವಭಾವ. ೨. (ಆಲಂ) ಪುಕ್ಕಲತನ; ಹೇಡಿತನ: ನಿನ್ನೋಟಗುಳಿತನದಳವ ಮಾಗಧ ಕಾಲಯವನರು ಬಲ್ಲರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೮–೩೫). [ಓಟಗುಳಿ + –ತನ]

ಓಟವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಓಡಿಹೋಗು ; ಪಲಾಯನ ಮಾಡು: ಓಟವಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ಕ್ಕಿತು ಕಂಡು ನಿಮ್ಮ ನರೇಂದ್ರಪರಿವಾರ (ತೊರರಾ. ೬–೨೭–೪). [ಓಟ + ಇಕ್ಕು]

ಓಟು$_1$ (ನಾ). ೧. ಆ ಪ್ರಮಾಣ; ಅಷ್ಟು: ನನ್ನೊಸೇ ಹೇಂಗವ್ವೋಕೆಣ್ಣುಂಬಾ ನೋಡ್ದ್ರು ಓಟೇ ಸಾಕಲ್ವಾ ಎಂದಳು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೫೩) ; ಏಟು ಬೇಕಾಯ್ತದೋ ಓಟು ತಕೊಂಡೋಗಿ (ನಡೆದಾ. II, ೧೪೪೧). ೨. ಕೊಂಚ; ತುಸು ; ಸ್ವಲ್ಪ : ಓಟು ಯಾರು ನೀವು? (ಹಾಸ್ಯಮಂ. ೧೦). 'ಓಸು' ಪರಾ. [< * ಒಷ್ಟು]

ಓಟು$_2$ (ನಾ). ಮತ: ರಾಯರಿಗೆ ಕೇವಲ ಹನ್ನೊಂದು ಓಟುಗಳು ದೊರೆತು ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಕೊನೆಯ ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತರು (ರಾಯಚ. ೯೬) ; ಹೊಟ್ಟೆಗಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಆ ಓಟಿನಿಂದೇನಾಗಬೇಕು ? ಓಟಿನ ಅಧಿಕಾರ ಕೊಡುವ ಬದಲು ಸರಕಾರ ಅವರಿಗೆ ಊಟಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೆ ? (ದೀಪದ. ೧೧೭). [← ಇಂ. Vote]

ಓಟೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕ್ರಮಾಗತದ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ನಾಕಿಯ ಚಟ್ಟಯ್ಯಂ ಚಿತ್ತರಟಿಹಳ್ಳಿ ಓಟೂರ್ಗ್ಗೆ ಮೂಲಿಗಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೭೮–೧೧ ; 938). [? + ಊರ್]

ಓಟೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಬಿದಿರಿನ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಗಿಡ. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : "ಅಮೃವತಿವೋಟೆ." (ಮಂಗರಾ. ೪೨–೩೭).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಓಡೈ ; ಮಲ. ಓಡ ; ತುಳು. ಓಂಟಿ ; ಕೊಡ. ಓಟೆ]

ಓಟೆ$_2$, ಒಟ್ಟೆ$_{11}$, ಓಂಟೆ (ನಾ). ೧. ಸೀಳು ; ಹೋಳು : ಒಂದೊಂದು ಕೊಂದು ಸಂಭಾರಮಂ ತುಪ್ಪದೊಳು ಪೊಗ್ಗರಿಸಿಯೋಟೆಯೊಳು ಪೂರೈಸಿ ಪೊದ್ದಣಿಗೆಗೊಟ್ಟೊಡೆ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೧೨). ೨. ಗೊರಟೆ; ಹಣ್ಣಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬೀಜ: ಓಟೆ ಇದ್ದಂತೆ ಕಾಯ ಮೆದ್ದವರುಂಟೆ (ಅವಚಂ. ೨೪೯–೧೨೩೫) ; ಒಂದು ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮಾವಿನ ಓಟೆಗಳನ್ನು ನಟ್ಟು ನೋಡು. ಒಂದು ಹುಳಿಮಾವಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಸಿಹಿ. ಹೊಲ ಒಂದು, ಆದರೆ ಓಟೆಗಳು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದುದರ ಪರಿಣಾಮವೇ ಇದು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೪೨) ; ಓಟೆ ಒಡೆದು ಸಸಿಯಾಗುತ್ತದೆ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೮೭). ೩. ಚಿಪ್ಪು ; ಪರಟೆ; ಸಿಪ್ಪೆ: ಉಂಡೆಹಲಸಿನಕಾಯ ಮೇಲಿನೋಟೆಯ ಕೆತ್ತಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫–೪೫) ; ಅಚ್ಯುತಂ . . . ಕಮಠಾವತಾರಂದಾಳ್ದಿರಲ್ಕೊಂದದಱ ಬೆಲ್ವ ಬೆನ್ನೋಟೆಯಂ ಸಲೆ ಪದಕದಂತೆಯುರದೊಳ್ ತಾಳ್ದನ ಭವಂ (ಪಾಸೋವು. ೯–೧೫೩) ; ಕೋಟಿ ದೇವರಿಗೆ ಓಟೇದೀಪ (ಗಾದೆ).

ಒಟ್ಟೆ$_1$: ೧. ". . . ಜೇನು ಎದ್ದುಬಿಟ್ಟದೆ ! ತುಡುವೆ, ಕರಿತುಡುವೆ ! ಇದೆ ಒಟ್ಟೇಲಿ . . . ಇಬ್ಬರೂ ಸೇರಿ, ಬ್ಯಾಟೆಕತ್ತೀಲಿ ಒಟ್ಟೆಕಂಡೀನ ಕಡಿದೂ ಕಡಿದೂ ದೊಡ್ಡದು ಮಾಡಿ ಜೇನು ಕಿತ್ತೇ ಕಿತ್ರು" (ಮಲೆಮ. ೩೪೩).
ಓಂಟೆ : ೩. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೋಂಟೆಯಂ ಕರ್ಚಿಪುದಿನ್ನದಱ ಮೇಲಣ ವಿಶಾಲಮೇ ಭೂಲೋಕಂ (ಜಿಬವು. ೧೫–೪).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಓಟ್ಟೈ ; ಮಲ. ಓಟ್ಟ ; ತುಳು. ಒಟ್ಟೆ ; ಕೊಡ. ಒಡೆವೆ ; ತೆಲು. ಒಡಪಿ, ಓಡು, ಓಟ = ಒಡೆದ, ತೂತು ಬಿದ್ದ]

ಓಟೆ$_3$ (ನಾ). (?) : ಓಟೆಯೆ ಪೋಜೆಯಿಂದೆ ಚಯಿ(ಚೈ)ತ್ರದೆಡೆಗರ್ಥಮು ಮೇಱು ಬೞಿಕ್ಕೆ ಕುಂದುಗುಂ ಪಾಟಿಸಿ ಮೂಱುಮೂಱುವರೆ ಖಂಡುಗ ದರ್ಥದೆ ಮತ್ತಮಂತೆ ತಾಂ ತಾಟಿಸಿ ಧೂಮಕೇತು ನೆಗೆದುಂ ಸಲೆ ಡಾಮರಮಕ್ಕುಮಲ್ಲಿಯುಂ ಕೂಟಮನಾಸೆಗೆಯ್ಗು(ಯ್ದು) ಶನಿ ಬಂದನು ರಾಧೆಯೋಳ್ಪರ್ ಕಾಲದೊಳ್ (ಜಟ್ಟಮ. ೧೨–೧೦೨). [?]

ಓಡ, ಓಡು$_3$, ಓಡೆ$_2$ (ನಾ). ದೋಣಿ; ಹರಿಗೋಲು; ನಾವೆ : "ಜೋಗಂ ಪರೀತಂ ನಿಮಂಜರಂ ದುಗ್ಗಿಯೋಡಂ ದೋಣಿಯೆಂದೆನೆಲ್ ನಾವೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೦–೪); ತೊಱೆಯ ತಡಿಯೊಳೋಡಮಂ ನಡೆಯಿಸುವ ಮತ್ಸ್ಯಗಂಧಿಯಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೬೮ ವ) ; ಅಧಿನಿಯನರೋಡಂಗಳಿಂದಾರೊ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಯಾ ಪರ್ಣ ನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು (ಪಾರಸ. ೧೫–೩೩೬). **ಓಡು$_3$** : ಪಡಗೋಡು ನಾವೆ ದೋಣಿಗಳಿಂ ಕೆಱೆದ [ಬಹಿ]ತ್ರವಮರ್ದ ಜೋಲಿಗಂಬುಗೆ ಬಂದೆಡೆಗೆಯ್ದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೨–೨೦). **ಓಡೆ$_2$** : ಘೋರಸಂಸಾರವೆಂಬ ವಾರಿಧಿಗೆ ಜ್ಞಾನ ಓಡೆ ಏಱಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಹರಿಪುರವ ಸೇರಲು ಬೇಕೆಂಬುವರಿಗೆ (ವಾದಿಕೀ. ೧೫–೨೫) ; ಮತ್ಸ್ಯಗಂಧಿನಿಯಂಬ ಪೆಸರಿನೋಳ್ ಬೆಳದು ಯಮುನಾನದಿಯ ಪೋಡೆಯನ್ನಡೆಸುತಿರೆ (ತುರಂಗ. ೯–೩೭) ; ಸಮುದ್ರವನ್ನು ದಾಟುವುದಕ್ಕೆ ಹಸಿದವನಿಗೆ ಓಡೆ ದೊರಕಿದ ಹಾಗೆ (ಕೃವಾವಿ. ೨೯).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಪರ್ಜಿ. ಓಡ]

ಓಡಗಾರ (ನಾ). ನಾವೆ ನಡೆಸುವವನು; "ಅಂಬಿಗ" (ಜಾನಕೋ. ೩೦).
[ಓಡ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ). / ತಮಿ. ಓಡಕ್ಕಾರ]

ಓಡಮ್ಮೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಮಹಾಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಯ ಅಮದೇವ್ಯೆಯಾಯ ವಿಪ್ರನೋಡಮ್ಮೆಯ ಸುತಾಯ(ಇಆ. V, ೨೭೮–೯; 1026).
[?]

ಓಡಾಟ(ನಾ). ಓಡಾಡುವಿಕೆ; ಸುತ್ತಾಟ; ಅಲೆತ: ಮದುವೆಯ ಓಡಾಟದಿಂದ ತುಂಬಾ ಆಯಾಸವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಓಡು$_1$ + ಆಟ]

ಓಡಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲೆದಾಡಿಸು ; ಸುತ್ತಾಡಿಸು: ಅವನನ್ನು ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಓಡಾಡಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). [ಓಡಾಡು + –ಇಸು$_3$]

ಓಡಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅಲೆದಾಡು ; ಸುತ್ತಾಡು ; ಚಲಿಸು : ಒಡನುಂಡೋಡಾಡಿ ಕೆಟ್ಟು ಧೂರ್ತಿಂ ನಾಡೆಯುಮವರೆಡೆಗೆ ತಾನೆ ಮಿಕ್ಕಂ ಧರೆಯೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೦೭) ; ಹಾಗೇ ಅತ್ತಿತ್ತ ಓಡಾಡಬಾರದು. ಓಡಾಡಿದರೆ ಗಾಳಿಗೆ ಉರಿ ಹೆಚ್ಚಾಗುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೬೧) ; ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸಗಳಿಗೂ ಮುಂದಾಗಿ ಓಡಾಡಿದರು (ಕಳಕು. ೯೧). [ಓಡು$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಓಡಾರಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕುಂಬಾರ: ಬಡಗಿ ಓಡಾರಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡೇ ಮಲೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯರ ಕೇರಿಗೆ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ . . . ನೆಲ ಸವರಿಸಿದರು (ಕುಡಿಕೂ. ೩೫) ; ಊರಿನ ಓಡಾರಿಗಳಿಂದಲೇ ಆ ಕೆಲಸ ಸಾಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಹುಮುಖ. ೨೭೩). [← ತುಳು. ಓಡರಿ]

ಓಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?) : ಬಡಗ ಮನೆಯ ಪಡುವ ಮಠದ ಕೆಱೆಯ ತೆಂಕ ಓಡಿಯೊಳಗಣ ಮೂಡ ಹಸುಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೬–೨೭ ; 1436). [?]

ಓಡಿಕೆ (ನಾ). ಓಟ; ಪಲಾಯನ : ನೋಡಿ ಕಂಡನು ಸುರರ ಮುಱಿಗೆಡ ದೋಡಿಕೆಯ ಕಳಕಳವನಸುರವಿಭಾಡ ನಸುನಗುತ (ತೊರರಾ. ೩-೬-೨೩).
[ಓಡು$_1$ + -ಇಕೆ]

ಓಡಿಗ (ನಾ). ಓಡಿಹೋಗುವವನು; ಹೇಡಿ : ಶಿವನ ಬಲದಿಂದಲಾ ದನುಜ ತಾಮಸಿಯಾದ ಮೊದಲೆ ವೋಡಿಗನನೆಗ್ಗಿಸುವೆನೆನುತಾ (ನವಮೋ. ೩೧-೩೫). [ಓಡು$_1$ + -ಇಗ]

ಓಡಿಗೆ (ನಾ). = ಓಡಿಕೆ : ಶಿವಗೆ ಮೈಯಿಕ್ಕಿ ಕೈಮುಗಿದು ನುತಿಸಿ ನಿಮ್ಮಾಸೆ ಯವರೋಡಿಗೆಯ ನೋಡಿಯೆನೆ (ಲಶಿಚಂ. ೧೭-೧೦).
[ಓಡು$_1$ + -ಇಗೆ]

ಓಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಓಡಿಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹೊಡೆದಟ್ಟು : ಕಾದಿ ಮಱುವಕ್ಕದವರ ಮೆಯ್ಮೆಯ್ಯುಮ್ಮಾಗೆ ಎಚ್ಚೋಡಿಸಿ ಆ ಕಯ್ಯಂ ಗೆಲ್ದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦-೭; 800); ಬಂಡಣದೊಳೆನ್ನನೋಡಿಸಿ ಕೊಂಡೊಯ್ದಂ ನಿನ್ನನಾ ಸರಿತ್ಸುತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೬); ಎಸ್ಗಡಿನ ಪಾಲಂ ದುಗ್ಧಾಜ್ಯ ಸಮನ್ವಿತಮಟ್ಟು ತೊಡೆಯೆ ಪಲ್ದಿಂಬುದನೋಡಿಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೩೧); ಸುಭಟರ ಕತ್ತಲೆಯೊಳೋಡಿಸಿದ ಕಡು ಹನು ತೋಱು ನಮ್ಮೊಡನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೩೧); ತನ್ನ ದುಃಖವನು ಓಡಿಸಿ ತೊಱೆದಳ್ಕಱಿಂದೆ ಬಿನ್ನಹವನು ಮಾಡಿದ (ಮೋಹತ. ೪೧-೧೧).

ಓಡಿಸಿಕೊಂಡುಬರು = ೧. ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಬರು. ೨. (ಆಲಂ) ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿ ತರು : ಅಲ್ಪವಯಸ್ಕಳಾಗಿದ್ದ ಚಿಕ್ಕಹುಡುಗಿ ಯನ್ನು ಓಡಿಸಿಕೊಂಡುಬಂದುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ (ನಾಪೋಲೀ. ೧೯೫).
[ಓಡು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಓಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪಲಾಯನ ಮಾಡು; ವೇಗವಾಗಿ ಹೋಗು : "ಓಡು - ಪಲಾಯನೇ, ಭಾಂಡಶಕಲೇ ಚ (ಹುರಿಯುವ ಓಡು)" (ಶಮುಧಾ); "ಓಡು ಪಲಾಯನೇ ಕಪಾಲೇ ಚ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಕರ್ಮಕ್ಕೋಡಿ ಬಧ್ರ್ದುಂಕಲ್ಕೆ ಕಲ್ತರಾರ್ ಬಿನ್ನಣಮಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೭೩); ಬಾಡದ ಬಾಸಿಗಮುಡೆ ಚೆಲ್ವೋಡದ ದಿವ್ಯಾಂಬರಂ ಮನಂಗೊಳೆ (ಆದಿಪು. ೬-೪೦); ಹಿತ್ತಲ ದೆಸೆಯೊಳ್ ಬಿಡದೋಡುವಾಕೆ ಕಾಣದೆ ಕೆಡೆದಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೪೪); ಓಡಿ ನಾಚಿಸುವವರು ನಿಲಿ ರಣಖೇಡರೀಗಳೆ ಮರಳೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೩೦); ಓಡಿ ಸಿಕ್ಕಬೇಡ ಆಡಿ ತಪ್ಪಬೇಡ (ಗಾದೆ).

ಓಡಿಯಾಡು = ಅಲೆದಾಡು; ಸುತ್ತಾಡು : ಧೂಮಕೇತುಗಳೋಡಿ ಯಾಡಿತು ಗಗನಾಂತರದೆ (ಮೋಹತ. ೪೦-೮); ಮದಕರಿಗಳು ಕಟ್ಟಿದ ಮಲ್ಲಗಂಭವನೊದೆದು ದೆಸೆದೆಸೆಗೈದಿ ಹದಗೆಟ್ಟೋಡಿಯಾಡಿದವು (ಕಂನವಿ. ೧೫-೯೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಓಡು; ಕೊಡ. ಓಡ್, ಓಡಿ; ತೆಲು. ಓಡು]

ಓಡು$_2$ (ನಾ). ೧. ಮಡಕೆಯ ಚೂರು, —ಹೋಳು; ಬೋಕಿ; ಬಕ್ಕರೆ : "ಓಡು - ಪಲಾಯನೇ, ಭಾಂಡಶಕಲೇ ಚ (ಹುರಿಯುವ ಓಡು)" (ಶಮುಧಾ); ಓಡೆತ್ತ ಬಲ್ಲುದು ಅವಲಕ್ಕಿಯ ಸವಿಯ (ಬಸವ. ೯೮); ಓಡಿನಲಿ ಉಂಬವಗೆ ಹರಿವಾಣವೇಕೆ (ಪುರಂದ. ೨-೬೪-೭). ೨. ಮಡಕೆ : ಎಮ್ಮೆಯ ಪೆಸರ್ ಮಹಾದೇವಿಯೆಂಬಂತೆ ಓಡಿನ ಪೆಸರ್ ಮಂಗಳಮೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೭೬); ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟ ಓಡು ಮುನ್ನಿನಂತಾಗಬಲ್ಲರೆ ಭಾವಲಿಂಗ ಸಂಬಂಧಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೭೫-೨೯೬); ಓಡು ಮಣ್ಣಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಕೂಡುವದೆ ಜಾತಿಯನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೬೧). ೩. ಹುರಿಯುವ ಹೆಂಚು; ಕಾವಲಿ : ಹುರಿಗಹಲೆಯುಂತಾನುಂ ಕಾಯ್ಸಾಱದೋಡಿನ ಜೋಳದೊಳ್ಮರಲಲರುವಂತಾನುಂ ಕಾರ್ಗೆಯ್ಯ ಮೇರೆಯೊಳಿಟ್ಟ ಕೆಕ್ಕರಿಕೆ ಬಿರಿವಂತಾನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೨); ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಮೆಂಬ ಬಿಳಿಯ ಸಾಸಿವೆಗಳಂ ನೀರೊಳ್ ನಾಂದಿ ತರಿಸಿಯರಸನ ಮೆಯ್ಯ ಮೇಗಣಿಂದಿಱಿಯೆ ಸುರಿಯೆ ಕಾಯ್ದೋಡಿನೊಳಿಕ್ಕಿದೆಳ್ಳಿನಂತೆ (ಜೀವಸಂ. ೨೫-೧೧); ಕೋಡಗದ ಮೊಗಸಿರಿಗೆ ಕಾವಲಿಯೋಡು ಕನ್ನಡಿಯಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೧೫); ಕಾದ ಓಡೀನ್ಹಂಗೆ ಹುರಿದ ಹಂಚಿ ನ್ಹಂಗೆ ನಾದ್ನಿ ಬಂದವಳೆ ತವರೀಗೆ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೫೫); ಓಡಿನ ಮೇಲೆ ರೊಟ್ಟಿ ಯೊಂದು ಬೇಯುತ್ತಿತ್ತು (ಧೂಮಮು. ೯೮). ೪. ಹೆಂಚು : ಮಾಳಿಗೆ ಯೋಡು ಬಿಲ್ಲೆಯ ಮನೆ ಕಲ್ಲ ದೇವಾಲಯವಿಟ್ಟಿಗೆವೆಸದ ಶಾಲೆಗಳೆಲ್ಲ ಪುಲ್ಮನೆಗೆ ಮುಂಚುರಿದುವು (ನೇಮಿಸಂ. ೩೪-೭೬); ಓಡು ಹೊಚ್ಚದೆ ಮಾಡು ಹುಲ್ಲಿಗೆ ಜೋಡು ಹಾಕಿದೆ ಕಾಲಿಗೆ (ಕಎಪು. ೧೮-೧೨). ೫. ತಲೆ ಬುರುಡೆ; ಡವಗೆ; ಕಪಾಲ; ತಲೆಚಿಪ್ಪು : "ಓಡು ಪಲಾಯನೇ ಕಪಾಲೇ ಚ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಬಾಳ ಕೋಳೊಳಮುಚ್ಚಳಿಸಿದ ಕಪಾಲದೋಡುಗಳಂ ಗಂಗೆಗಟ್ಟುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೨ ವ); ತಳಿತ ತಲೆಯೋಡಿನೊಳು ಶೋಣಿತ ಜಲವ ಕಾಸಿದರೆಳೆಯ ಕರುಳನು ಹಿಳಿದು ಹಿಂಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೧); ಕೆಲವು ಕರಿಯ ರದನಂಗಳ್ಗೆ ತಲೆ ಯೋಡ ಸೊರೆಗಟ್ಟಿ ನರದ ತಂತ್ರಿಯ ಪೂಡಿ ದಂಡಿಗೆವಿಡಿದು ಪಾಡಿದುವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೭೪). ೬. (ಆಲಂ) ಅಲ್ಪ; ಕ್ಷುದ್ರ; ತುಚ್ಛ : ಕೂಡಲ ಚನ್ನಸಂಗನ ಮುಂದೆ ಈ ಓಡುಗಳ ಮಾತ[ಪಾಠಾಂ. ವೇದಗಳ ಮಾತ, ವೋಡು ಮತಗಳ, ಒಡ್ಡುಗಳ ಒಡ್ಡು] ಪ್ರತಿಮಾಡಬೇಡ (ಚನ್ನವ. ಕ. ೫೦೮); ಓಡುಗಳಿರಾ ನೋಡಲಾಪೊಡೆ ನೋಡ ಬನ್ನಿರೆ (ಬಸಪು. ೫೬-೩೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಓಡು; ತುಳು. ಓಡು, ಓಡಿಲ್; ಕೊಡ. ಓಡೀ; ತೆಲು. ಓಡುಬಿಳ್ಲ]

ಓಡು$_3$ 'ಓಡ' ನೋ.

ಓಡುಂಜಗಳ (ನಾ). (?) : ಎತ್ತುವುದು ಕೋಲ್, ಎತ್ತುಂಗೋಲ್. ಏವಂ ಕುತ್ತುಂಗಱು, ತೂಗುಂದೊಟ್ಟಿಲ್ . . . ಓಡುಂಜಗಳಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೪ ಪ್ರಯೋ). [ಓಡು$_1$ + ಜಗಳ]

ಓಡುಕುಳಿ, ಓಡುಗುಳಿ (ನಾ). ೧. ಓಡುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿ ಇರುವವನು; ಪಲಾಯನ ಪಟು : ಆಟಕುಳಿ, ಅಂಜುಕುಳಿ, ಓಡುಕುಳಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೪ ಉದಾ). ೨. (ಆಲಂ) ಪುಕ್ಕಲ; ಹೇಡಿ : ಓಡು ಕುಳಿ ಹೋದಲ್ಲಿ ಮಗಧನ ರಾಜಕಾರ್ಯದಲಿ ಆಡಲಱಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦-೨೦); ನೋಡಿದನು ಕಾರುಣ್ಯ ದೃಷ್ಟಿಯಲೋಡುಕುಳಿಗಳನಂಜ ಬೇಡೆಂದಭಯವನು ಕೊಡುತ (ನಿಭಾಗ. ೩-೮-೪೬). **ಓಡುಗುಳಿ** : ೨. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಓಡು$_1$ + -ಕುಳಿ$_3$]

ಓಡುಕುಳಿತನ (ನಾ). ೧. ಓಡುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವಿಕೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಹೇಡಿತನ : ವರವನಿತ್ತೋಡಿದನ ಮಾತನು ನಿರುತ ವೀಕ್ಷಿಸಬಹುದು ಪರಮೇಶ್ವರನು ಗಡ ತನಗೋಡುಕುಳಿತನದಂಗವೇಕೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೯೧-೨೯). [ಓಡುಕುಳಿ + -ತನ]

ಓಡುಗರತಿ (ನಾ). ಓಡಿಹೋದ ಗರತಿ : ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಕಾರ್ಬೊಗೆ ಮೂಡಿ ಮುಸುಕಿದುದವನಿಯಂಬರ ಕೂಡೆ ಸೀಕರಿಯಾಯ್ತು ನಡನಡ ನಡುಗಿದರು ಸುರರು ಓಡುಗರತಿಯ ಮಗನು ತನ್ನನು ಕಾಡುವಂತಾಯ್ತವನ ಬಲುಹನು ನೋಡುವೆನು (ನಿಭಾಗ. ೭-೭-೭). [ಓಡು$_1$ + ಗರತಿ]

ಓಡುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಬಂಡೆಗಲ್ಲು; ಒಡ್ಡುಗಲ್ಲು : ಮದಕರಿ ಘಟಾವಳಿ ಯೋಡುಗಲ್ಲಿನ ತುರಗಚಯ ತೆರೆಯ ವರ ವರೂಥವ್ರಜದ ಸುಳಿಗಳ (ಕೋಗಯ. ೨೦-೪). ℙ ಇದು 'ಒಡ್ಡುಂಗಲ್' ಶಬ್ದದ ಅಪಪಾಠವಿರ ಬಹುದೆ? [ಓಡು ? + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಓಡುಗುಳಿ 'ಓಡುಕುಳಿ' ನೋ.

ಓಡುಗೆಯ್ಯ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ತಲೆಯೋಡನ್ನು ಹಿಡಿದವನು; ಕಪಾಲಪಾಣಿ; ಶಿವ: ಓಡುಗೆಯ್ಯನ ಶಕುತಿಯೊಳವರಿರುವನ್ನ ಪಾಡೆಂ ಬುದೆನಗೆ ಕಾಣಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೩೭–೫೩).
[ಓಡು$_2$ + ಕೆಯ್$_2$ + –ಅ$_7$]

ಓಡುಬಿಲ (ನಾ). ಒಡೆದ ಹೆಂಚು: ಜಂಗಮ ವಿರಹಿತ ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆ ಓಡುಬಿಲಲೆಱೆದ [ಪಾಠಾಂ. ಓಡುಬಲಲೆಱೆದ, ಒಡದ ಭಾಜನದಲ್ಲೆಱದ, ಓಡಲ್ಲೆಱೆದ, ವಡಬನಲ್ಲೆಱದ, ವಡಬಿಲ್ಲಿದಲ್ಲೆಱದ] ಜಲದಂತೆ (ಬಸವ. ೩೯೭). [?. / ತೆಲು. ಓಡುಬಿಳ್ಲ = ಹೆಂಚು]

ಓಡುಭಾಗ (ನಾ). ಮುದ್ರಣ ಯಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಲಕರಣೆ; "ಚಾಲಕಭಾಗ" (Carriage. ಇಂಕನಿ): ಅಚ್ಚುಮೊಳೆಗಳ ಫಾರಂ ಅನ್ನು ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ಜರುಗಿಸಲು ಸಹಾಯವಾಗುವಂತೆ ಓಡುಭಾಗವನ್ನು (ಕ್ಯಾರೇಜ್) ಸೇರಿಸಲಾಯಿತು (ಮುದ್ರಕ. ೮೭).
[ಓಡು$_1$ + ಭಾಗ]

ಓಡುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳಾಗಿ ಭಾವಿಸು; ಅವಮಾನ ಪಡಿಸು: ಜಯವರ್ಮಾಧೀಶನಾಸ್ಥಾನದೊಳವಯವದಿಂದೆನ್ನನಂದೋಡುಮಾಡಿರ್ದ ಯತೀಶಾಂಭೋಜ ಸೂರ್ಯಂಗಳನಳಪಡೆ ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರಂಗಳಿಂ ಸಂಶಯಮೇಕಿನ್ನಣ್ಣ ನಾಂ ಕೊಲ್ಲದೊಡೆ ಮನುಜನೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೩೮); ಓಡುಮಾಡಿದಳೆನ್ನ ನೀ ನಾಡಾಡಿಯವನೆಂದೇ ವಿಭಾಡಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೭–೯–೨೪). [ಓಡು$_2$ + ಮಾಡು$_1$]

ಓಡುಹುಳು (ನಾ). ಕಸಕಡ್ಡಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಳು; ಸಗಣಿಹುಳು: ಹಲಸಿನ ತರಗಿನ ನಡುವೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಒಂದು ಸೆಗಣಿ ಮುದ್ದೆಯಿಂದ ಒಂದು ಓಡುಹುಳು ಸಣ್ಣದೊಂದು ಉಂಡೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿ (ಮಲೆಮ. ೫೭). [ಓಡು$_0$ + ಹುಳು$_2$ (< ಪುೞು$_1$)]

ಓಡೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಬಾವಿಯ ಒಳಭಾಗದ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸುಟ್ಟ ಮಣ್ಣಿನ ವರ್ತುಳ, —ಬಿಲ್ಲೆ. 'ಓಡೆಬಾವಿ' ಪರಾ. ೨. ದವಸಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಡಲು ಬಳಸುವ ದೊಡ್ಡ ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ; ರಂಜಣಿಗೆ: ಎರಡು ಓಡೆ ಬತ್ತ (ರೂಢಿ). 'ವಾಡೆ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಱೈ; ತೆಲು. ಒಱ]

ಓಡೆ$_2$ 'ಓಡ' ನೋ.

ಓಡೆ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: "ಓಡೆಯೆನೆ ಸೆ[ಪಾಠಾಂ. ಸ]ಡೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೦–೩೨) [?]

ಓಡೆ$_4$ (ನಾ). ಅರಮನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [← ಮರಾ. ವಾಡಾ]

ಓಡೆಬಾವಿ (ನಾ). ಓಡೆಗಳಿಂದ ರಚಿಸಿದ ಬಾವಿ; ಬಳೆಬಾವಿ: ಮನೆಗೆ ಒಂದು ಓಡೆಬಾವಿ (ರೂಢಿ). [ಓಡೆ$_1$ + ಬಾವಿ]

ಓಡ್ರ (ನಾ). ೧. ಒಡಿಸ್ಸಾ ರಾಜ್ಯದ ಉತ್ತರ ಭಾಗ. ೨. ಅಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿರುವ ಜನ. [ಸಂ.]

ಓಡ್ರಪುಷ್ಪ (ನಾ). ದಾಸವಾಳದ ಹೂ, —ಗಿಡ. [ಸಂ.]

–ಓಣ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಕೃದಂತ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಅವುಗಳಿಂದ ಅದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸೋಣವಾಗದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೦೦); ತಾವು ಇಲ್ಲಿ ಬಂದು ಇಳುಕೊಂಬೋಣವಾಯಿತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೫೨); ಸುಮ್ಮನೇ ಇರೋಣವಾಗದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೬೨). [< –ವಣ]

ಓಣಂ (ನಾ). ಶ್ರಾವಣಮಾಸದ ಒಂದು ಹಬ್ಬ. 'ಓಣಂಹಬ್ಬ' ಪರಾ. [← ಮಲ. ಓಣಂ. / ಸಂ. ಶ್ರಾವಣ]

ಓಣಂಹಬ್ಬ (ನಾ). ಶ್ರಾವಣಮಾಸದಲ್ಲಿ ಕೇರಳದವರು ಆಚರಿಸುವ ಹಬ್ಬ: ಆ ವರ್ಷ ಓಣಂಹಬ್ಬದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಚಿರುಕಂಡನ ಮದುವೆಯೂ ಆಯಿತು (ಚಿರಸ್ಮ. ೧೯೭). [ಓಣಂ + ಹಬ್ಬ (< ಪರ್ಬ)]

ಓಣಿ (ನಾ). ೧. ಸಾಲು; ಶ್ರೇಣಿ: ಪಡುವಲು ತೆಂಕವುನ್ನಾಗಿ ನಡೆದ ಪೂರ್ವ್ವದ ಓಣಿಯಿಂ ನಿಮಿರ್ದ್ದಂ ಕಡೆಯ ಚಿಕ್ಕ ಕೊಳನ ಮೇರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೨೩–೨೧; 1046); ಬಡಗಲು ಪಱುಗೂಲ ಪೊಳೆಗೆ ಪೋಪ ಓಣಿ (ಹೈಅಸಿ. V, ೭–೨೯; 1088); ಮೂಡಲು ಓಣಿಯ ಬಟ್ಟೆಯೇ ಮೇರೆ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೪೦–೩೩; 1097); ಮರಳನ್ನು ಹರಡಿ ಓಣಿ ಓಣಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿರಿಸುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೫೩೧). ೨. ಕೇರಿ; ಗಲ್ಲಿ; ಬೀದಿ: ದಾರಿಯೊಳಿಡುಕುಱೊಳೋಣಿಯೊಳಾರವೆಗಳ ತಳದೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೪–೮೩); ಕಂತುರಾಣಿಯ . . . ಓಣಿಯೊಳ್ ಮೆಱೆಸುತ ಕರಕೊಂಡು ಬಂದಾಗ (ಮೋಹತ. ೧೦–೧೦); ಓಣಿಗೊಂದು ಗುಡಿಗಳಿಲ್ಲವೆ? (ಹಬ್ಬಬ. ೨೧); ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯನ್ನು . . . ಓಣಿಯವರಿಗೆಲ್ಲ ಮುಟ್ಟಿಸಿದರು (ರಂಗರೋ. ೧೧). ೩. ಹಳ್ಳ; ಕೊರಕಲು. 'ಓಣಿಯೋಗು' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕೊಡ. ಓಣಿ; ತೆಲು. ಓಣಿಕಟ್ಟು = ಕೆತ್ತಲೆ ತುಂಬಿದ ಓಣಿ, ಕಣಿವೆ]

ಓಣಿಯೋಗು (ಕ್ರಿ). ಹಳ್ಳಬೀಳು; ಕೊರಕಲುಬೀಳು: ಅಂತು ಚಕ್ರಹತಿಯಿಂದೋಣಿಯೋ [ಪಾಠಾಂ. ವೋ]ದ ರಣಕ್ಷೋಣಿಯನಕ್ಷೂಣ ಬಾಣಘಾತದಿಂ ಹತಮಾದ ಹಯದ ಸಾರಥಿಗಳ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩–೧೨೧ ವ).
[ಓಣಿ + ಪೋಗು$_1$]

ಓತ$_1$ (ನಾ). ಓದು; ಪಠನ: ಏಱುತಕ್ಕೆ ಏತಂ; ಓದಿಂಗೆ ಓತಂ (ಶಮದ. ೨೦೯ ಪ್ರಯೋ); ಪುಸಿಯೋತದ ಮಾತಿನೊಂದು ಭೀತಿಯಿಂ ಮಾತೆಯಂ ತೋಱಿದೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೫–೧೦); ಇಲ್ಲಿ ಆಟಗಾರರಿಗೆ ಆಟವಿದೆ; ಅಭ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಓತವಿದೆ (ಪತ್ರಿಕಾ. ೧). [ಓದು$_1$ + –ತ$_2$]

ಓತ$_2$ (ನಾ). ಮಗ್ಗದ ಹಾಸು: "ಎಲೌ ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ಈ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿಯೇ ಆಕಾಶವು ಓತವಾಗಿಯೂ ಪ್ರೋತವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ" (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೫೬೧). [ಸಂ.]

ಓತ$_3$ 'ಓ$_2$' ಪರಾ.

ಓತಪ್ರೋತ (ಗು). ೧. ಹಾಸು ಹೊಕ್ಕಾದ; ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ: ಸತ್ವರಜಸ್ತಮ ಮೂರುಗುಣವು . . . ಎತ್ತೆತ್ತಲೋತಪ್ರೋತಾಗಿ ಆ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತಂಭ ಪರಿಯಂತವಾಗಿ (ಪ್ರಸಭಾ. ೫೭–೧೩); ಆ ಸ್ಥಿರತತ್ತ್ವವು ಜ್ಞಾನಧಾರೆಗಳಲ್ಲಿ ಓತಪ್ರೋತವಾಗಿ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಿನಂತೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೪೩); ಮಾತುಗಳಂತೂ ದೇಸಿಯಿಂದ ಓತಪ್ರೋತವಾಗಿವೆ (ತವನಿ. ೬೬). (ನಾ). ೨. ಹಾಸುಹೊಕ್ಕು; ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ಹೆಣೆದುಕೊಂಡದ್ದು: ತಿಳಿಯಲೋತಪ್ರೋತದಲಿ ನಿಷ್ಕಳವೆ ಸಕಳವೆಯಾಗಿ ವಿಶ್ವದೊಳೊಳಗುಹೊಱಗಾನಲ್ಲದಿಲ್ಲೆಲೆ ಪಾರ್ಥ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೭೦). ೩. ಸರಾಸರಿ. ೪. ನಿರಂತರ: ಮಳೆ ಓತಪ್ರೋತವಾಗಿ ಸುರಿಯುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ).
ಓತಪ್ರೋತಕಡಿಪ್ರಮಾಣ = ಸರಾಸರಿ ಲೆಕ್ಕ. [ಸಂ.]

ಓತಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿ; ಕಂಚುಗಾರ ಜಾತಿ; ಎರಕಹೊಯ್ಯುವವನು: ಕಂಚುಗಾರರು – ಬೆಳಗಾವೀ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಓತಾರಿಯೆಂಬ ಜಾತಿಯವರು ಯೆರಕುಹೊಯ್ದು ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಕಂಚಿನ ಕಾಲುಂಗುರಗಳನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧೫೫).
[← ಮರಾ. ಓತಾರೀ]

ಓತಿ$_1$ 'ಓಂತಿ' ನೋ.

ಓತಿ$_2$ (ನಾ). "ಒಂದು ಬಗೆ ಹುಣ್ಣು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).
[?. / ತುಳು. ಓಂತಿಕುತ್ತ = ಮುಖ ಊದಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ]

ಓತಿಕಾಟ 'ಓತಿಕೇತ' ನೋ.

ಓತಿಕೇತ, ಓತಿಕಾಟ, ಓತೀಕಾಟ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿಯಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಉಡುವಿನಂತಹ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ; ಸರಟ; ಓತಿಕ್ಯಾತ; ಹೆಂಟಿಗೊದ್ದ: ಬೇಲಿ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಓತಿಕೇತ ನೋಡಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಓತಿಕಾಟ:** ಓತಿಕಾಟಕ್ಕೆ ಬೇಲಿ ಸಾಕ್ಷಿ (ಗಾದೆ). **ಓತೀಕಾಟ:** ಓತೀಕಾಟದಂಥಾದ್ದೊಂದು ಪ್ರಾಣಿಯು ಸು. ೧೨ ಫೂಟು ಎತ್ತರವುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೨೫೯); ಇಬ್ಬರು ಗೃಹಸ್ಥರು . . . ಓತೀಕಾಟದ ಬಣ್ಣವು ಎಂಥಾದ್ದಿರುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಕುರಿತು ತಮ್ಮತಮ್ಮೊಳಗೆ ಬಹಳ ವಿವಾದ ಮಾಡಿದರು (ರಾಪಹಂ. ೩೦). [ಓತಿ$_1$ + ಕೇತ$_1$. / ಕೊಡ. ಓತಿಕೇತೇ]

ಓತೀಕಾಟ 'ಓತಿಕೇತ' ನೋ.

ಓತು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಾಗಿರಿಸು; ಪೇರಿಸು: ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಓತುಬಿಡು (ರೂಢಿ). [< ಒತ್ತು$_1$?]

ಓತು$_2$ (ನಾ). ೧. ಓದಿದ್ದು; ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದ್ದು. ೨. ವೇದ: "ಓತು [ಪಾಠಾಂ. ದು], ಪಠಿಪಾತು, ಬೇದಂ, ಸುತಿ – ಈ ೪ ವೇದಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೨–೨೪೨). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಓತ್ತು]

ಓತು$_3$ (ನಾ). ಬೆಕ್ಕು; ಮಾರ್ಜಾಲ: "ಮಾರ್ಜಾಲಂ ಬಿಡಾಲಮಾಖುದ್ವಿಷಂ ಪುಷದಂಶಮೋತುವೆನೆ ಬೆಕ್ಕೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯–೧೧); ಕಟ್ಟಳ್ಕರಿಂ ಸಾಕಿದರಗಿಳಿಯನೋತುವಿನ ಬಾಯ್ಗಾವವೋಲ್ (ಶೀಪರಾ. ೨೪–೪೯). [ಸಂ.]

ಓತು$_4$ 'ಓ$_2$' ಪರಾ.

ಓತ್ವ (ನಾ). = ಓಕಾರ: ನೆಗಟ್ಟಿರ್ದ ರೇಫ ಐಚನಾಂತ ಗಾಂತ ಸಾಂತೋತ್ವದಿದಿರ ವತ್ವಂ ಪತ್ವಂ ಪುಗುಗುಂ (ಶಮದ. ೨೩೨). [ಸಂ.]

ಓದಕ್ಕಿ (ನಾ). ಜೀರಿಗೆ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಬೀಜ; ಅಜಮೋದ: ಹಿಂಗು ೧ ತೊಲ, ಕರಿಮೆಣಸಿನ ಪುಡಿ ‖ ತೊಲ, ಶುಂಠಿ ಪುಡಿ ೧ ತೊಲ, ಓದಕ್ಕಿ (ಓಮ) ೧ ತೊಲ – ಇವುಗಳನ್ನು ಅರ್ಧಸೇರು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮಿಶ್ರಮಾಡಿ ಕುಡಿಸುವುದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೩೮). [? + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಓದನ (ನಾ). ಅನ್ನ: "ಕೂರಮನ್ನಂ ಭಕ್ತಮೋದನಂ ಬಿಸ್ಸಮಾಹಾರಮಶನಂ ಬಲಿಯೆನಲ್ಕೆ ಪೋಗರಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೩–೧); ಆಯುವಿಲ್ಲದಂಗುಂತುಮೋದನಂ ನಂಜಲ್ತೇ (ನೇಮಿಪು. ೧೪–೭೮). [ಸಂ.]

ಓದರೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಅಂಚು (?): ಒಂದು ಮುಂಗುಲಿ ಆ ಹೊಲದ ಒಡ್ಡಿನ ಓದರೆಗುಂಟ ಸಾಗಿತ್ತು (ಬನಸಿ. ೧೧೪). [?]

ಓದಾಟ (ನಾ). ಓದು; ಓದುವಿಕೆ. [ಓದು$_1$ + ಆಟ]

ಓದಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಓದುವಿಕೆ: ಪವಿತ್ರಗ್ರಂಥಗಳ ಓದಾಣಿಕೆಯೇ ಮಹಾಪರಾಧವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿ ಪಂಥಾಭಿಮಾನಿಯೊಬ್ಬನನ್ನು ದಂಡನೆಗೆ ಗುರಿಪಡಿಸಿದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ವಕೀಲನನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆ (ಪುನರು. ೪೩೧). [ಓದುವಣ$_0$ + –ಇಕೆ]

ಓದಾಳಿ (ನಾ). ಓದುವ ಅಭ್ಯಾಸವುಳ್ಳವನು; ಪಾಠಕ; ಓದುಗಾರ; ವ್ಯಾಸಂಗಶೀಲ: "ವೇದಂಗಳನಿತಜಿೊಳಮಿವನೋದಾಳಿಯೆನಿಪ್ಪನಜಿಗನೂಚಾನನವಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೮–೩೯); "ಓದಾಳಿಯೆಂದು ಪಾಠಕಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೭–೩೨೯); ಸದ್ವಿಟಂ ಸೊಮ್ಮನಜಿಗೆವೋದಾಳಿಯಂತೆ (ಮದಕಿ. ೧೦–೭೬); ಮಾಜಾಳಿಯುಮೋದಾಳಿಯುಮೇಜಾಳಿಯುಮಪ್ಪನಾಗಿ ಪಡೆಪಾಳಿಯೆ ಕೇಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೫೩); ಬೊಮ್ಮಪುರದವರ್ ಓದಾಳಿ ಪಾರ್ವರೆಂದೊಲ್ದು (ಚಿಕವಂ. ೪೬–೭); ಕಿರಿಯರಾದ ನೀಲಕಂಠರು ಓದಾಳಿಗಳು (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೩). [ಓದು$_1$ + –ಆಳಿ$_3$]

ಓದಾಳಿತನ (ನಾ). ವ್ಯಾಸಂಗಶೀಲತೆ; ಓದುಗಾರಿಕೆ: ಅರ್ಥಾನುಗುಣಮಾಗಿ ಧ್ವನಿಯೊಳ್ ಮೆಲ್ಪು ಬಲ್ಪು ನುಣ್ಪು ಬಿಣ್ಪುಗಳಂ ಸಮನಿಸುವೋದಾಳಿತನದೋಜೆಯುಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೫೬–೫). [ಓದಾಳಿ + –ತನ]

ಓದಿಕೆ (ನಾ). = ಓದು$_2$೧: ಓದಿಕೆಗಳ್, ಓದುಗಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೬೯ ಪ್ರಯೋ). [ಓದು$_1$ + –ಇಕೆ]

ಓದಿಕೆವೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಓದಿಹೇಳು: (ನಿಡುವಜ್ಜೆಗಳಿಂದ ಹೋಗಿ, ತುಂಗರಾಯನ ಸಡಿಲ್ವಿಡಿಯಿಂದ ಓಲೆಯನ್ನು ಕೊಂಡು, ಓದಿಕೆವೇಳ್ವನು) (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೧೨–೧೧). [ಓದಿಕೆ + ಪೇಳ್ (< ಪೇಬು)]

ಓದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಓದು ಕಲಿಸು: ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಮಾಡಿಸು; ಹೇಳಿಕೊಡು: "ಓದಿಸು – ಶಾಸ್ತ್ರಶಿಕ್ಷಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ); ಉಪಾಧ್ಯಾಯಂಗೆ ಕಟಿಮೆಯ ಕೂಟುಂ ತುಪ್ಪಮುಂ ಕೊವೆಯುಮನುಣಲ್ಕೊಟ್ಟು ಕುಮಾರನನೋದಿಸುಗೆಂದೋಲೆಯನಟ್ಟಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೫–೧೫); ಮುನಿಜನದೋದಿಸಿದೋಜೆಯೊಳನುವದಿಪುದು (ಆದಿಪು. ೧–೧೪); ಮತ್ತನಯರ್ಕಳನೋದಿಸೆ ಮತ್ತಿವನಕ್ಲೇಶದಿಂ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿ ಶಾಸ್ತ್ರೋಪಾತ್ತಮುಖನಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೬೩); ಸುರಗುರುವಿಂದಲೋದಿಸಿ ಕಂದನನು ಜಮದಗ್ನಿರಾಯನ ಮಂದಿರಕೆ ಪರುಠವಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨–೪೨). ೨. ಓದುವಂತೆ ಮಾಡು: ಓದಿಸಿದನೋಲೆಯನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೮೦). ೩. ಶುಭಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಕೆ ಅಥವಾ ಉಡುಗೊರೆಯಾಗಿ ಕೊಡು, —ಒಪ್ಪಿಸು: ನನ್ನ ಮದುವೇಲಿ ನೀನು ಓದಿಸಿದ್ದು ಕಣೆ ಇದು (ಅನ್ನಾವ. ೭೨). ೪. ನೈವೇದ್ಯವಾಗಿ ಕೊಡು: ಬಾಬಯ್ಯನಿಗೆ ಸಕ್ಕರೆ ಓದಿಸಿಕೊಂಡು ಬಾ (ರೂಢಿ).

ಓದಿಸಿಕೊಳ್ = ೧. ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಪರಿಪರಿಯ ಬಿರುದಿನಂಕಮಾಲೆಯನೋದಿಸಿಕೊಳುತ ಓಲಗವೆಂಗಳು ಬರುತಿದ್ದರು (ಭರಚ. ೪೭–೪೮). ೨. ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವೀಕಾರಮಾಡು: ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳು ನಜರನ್ನು ಓದಿಸಿಕೊಂಡರು (ರೂಢಿ). **ಓದಿಸುವಾತ** = ಕಲಿಸುವವನು; ಉಪಾಧ್ಯಾಯ: "ಅಧ್ಯಾಪಕಃ, ಉಪಾಧ್ಯಾಯಃ – ಈ ೨ ಓದಿಸುವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೬–೨೪೬). [ಓದು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಓದು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪಠನ ಮಾಡು; ಉಚ್ಚರಿಸು; ನುಡಿ; ಹೇಳು: "ಓದು – ಪಠನೇ" (ಶಮಧಾ); ಕಲ್ತೊಡನೋದುವುವಲ್ತೆ ಗಿಳಿಗಳುಂ ಪುರುಳಿಗಳುಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೦); ಇರುಳುಂ ಪಗಲುಮೋದುತ್ತಮಿರಿಮೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿದೊಡವರುಮಿರುಳುಂ ಪಗಲುಮೋದುತ್ತಿರೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೨–೩); ನಾಲ್ಕುಂ ಲಾವಗೆಗಳಗ್ನಿಸೂಕ್ತಂಗಳನೋದುತ್ತುಮದಿರದಿದಿರಂಬರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೦೦ ವ); ಚಿಲಿಮಿಲಿಯೆಂದೋದುವ ಗಿಳಿಗಳಿರಾ ನೀವು ಕಾಣಿರೇ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೩೩–೭೩); ಅರಸುಮಕ್ಕಳ ಮುಂದೆ ಓದಿ ಮೆಚ್ಚಂ ಕೊಳ್ವಕ್ಕರಿಗರಬ್ಬರದೊಳಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೪೪). ೨. ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡು; ವ್ಯಾಸಂಗಮಾಡು; ಕಲಿ: ಮಠದಲೋದುವ ವಿದ್ಯಾರ್ತ್ಥಿತಪೋಧನರ್ಗ್ಗಂ ವಿದ್ಯಾರ್ತ್ಥಿ ಮಾಣಿಯರ್ಗ್ಗಂ ಬಿಟ್ಟ ಗಟಿ್ದ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೭–೧೨; 940); ನಾಮೆಲ್ಲಮೊಂದೆ ಗರುಡಿಯೊಳೋದಿದ ಮಾನಸರೆವು (ಪಂಪಭಾ. ೯–೪೮ ವ); ಎನಿತೋದನೋದಿಯುಂ ಮನದನಿತೆ ವಲಂ ಬುದ್ಧಿಯಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೭–೧೫); ಓದಿದವನು ಭೇದ ತಿಳಿದಾನು (ಗಾದೆ).

ಓದಲಿಕ್ಕು = ಓದಲು ಕಲಿಸು; ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿಸು: ಓದಲಿಕ್ಕಿದೊಡೋದುವನು ಮಾಣಿಯರಿಂಗೆ ಬೋಧಾರ್ಹನ ಸುಶಿಕ್ಷೆಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೭–೭೮). **ಓದಲಿಡು** = ಓದಲಿಕ್ಕು: ಸರ್ವವಿದ್ಯೆ ಸಂಜನಿಪವೋಲ್ ವೋದಲಿಟ್ಟು ಮುದಮೊಂದಿರೆ ಕಲ್ತರನೂನವಿದ್ಯೆಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೪–೭೬). **ಓದಜಿವ** = ವಿದ್ಯಾವಂತ; ತಿಳಿದವನು: ಓದಜಿವರ ಪೇಟ್ದ ನೋಂಪಿಗಳನೊರ್ಮೆ ಪಲರ್ಮೆಯುಂ... ನಮೆದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೩೫). **ಓದಿದರ್** = ಓದಿದವರು; ವಾಚಕರು: ಪೊಸವೇಟದಲಂಪುಗಳೆಲ್ಲಮೋದಿದರ್ಗಿದಜಿನುಯಾಯಿಗಳ್ಗೆಸೆವುದಾರಗುಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೬೩).

ಓದುವರ್ = (ಶಿವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ) ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಹಾಡುವವರು: ಶಿವದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ತೇವಾರಗಳನ್ನು ಹಾಡುವ ಓದುವರ್‌ಗಳಿಗೂ ವೈಷ್ಣವ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಅರೈಯರ್‌ಗಳಿಗೂ ಹೆಚ್ಚು ಮಾನ್ಯತೆ ಇದೆ (ಸಂಗೀತಂ. ೧೯೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಓದು, ಓದಿ; ಮಲ. ತುಳು. ಓದು; ಕೊಡ. ಓದ್, ಓದಿ]

ಓದು$_2$ (ನಾ). ೧. ಓದುವಿಕೆ: ಓದು, ಓದುವುದು, ಓದಿಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೬೯ ಪ್ರಯೋ); ಹೀಗೆ ಮಂಜಕ್ಕನ ಓದು ಸಾಗಿತು (ಹಾಹುತ್ತ. ೬೩); ಅವನಿಗೆ ಓದು ಬರಹ ಬರುತ್ತದೆಯೇ? (ರೂಢಿ). ೨. ವಿದ್ಯೆ; ಜ್ಞಾನ; ಶಾಸ್ತ್ರ: ಜಡಜನಮುಮೆಲ್ಲಮೋದಂ ತಡೆಯದೆ ಕಲ್ಗುಂ ಗುರೂಪದೇಶ ಕ್ರಮದಿಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೦); ನೀವಾವೋದುಗಳಂ ಬಲ್ಲಿರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨–೨೧); ಓದದೋದಱಿಯದ ವಿದ್ದೆ ಸಲ್ಲದ ಚದುರ್ ನೆಱೆ ಕಲ್ಲದ ಕಲ್ಪಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೫); ಮಾಣದೆ ಚಿಂತಿಸದೋದುಂ ಪಲವಂ ಭಾವಿಸು ತಿರ್ಪನ ತಪಮುಮೊಪ್ಪಲಾರ್ಕುಮೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೬೨); ಓದುಗಳೊಳ್ ವೃಕ್ಷಾಯುರ್ವೇದಮೆ ಜನನುತಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೧); ಜೋಯಿಸರೋದು ಹುಸಿಯಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾ ದ್ರೌ ೯. ೧೯–೧೯); ವಾಣೀದೇವಿಗೆಯೋದಂ ಕಲಿಸುವ ಜತಿರಾಯನೆಸೆದನಲ್ಲಿ (ಜಯಕಾ. ೨–೨೬). ೩. ವೇದ: "ಓದು [ಪಾಠಾಂ. ತು], ಪಱಪಾತು, ಬೇದಂ, ಸುತಿ–ಈ ೪ ವೇದಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೨–೨೪೨); "ವೇದಂ ಬೇದಮೋದು ಸುತಿ ಪಱಪಾತುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೭).

ಓದುಬರಹ = ಓದುವುದು ಮತ್ತು ಬರೆಯುವುದು: ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ನನಗೆ ಓದುಬರಹವನ್ನೂ ಗಣಿತವನ್ನೂ ಕಲಿಸಿದರು (ಕಸರಿ. ೧); ಗುರುವಾಗಿ ನಿಂತರು ತಂದೆಯ ಮನೆಯೊಳು ನಮಗೋದುಬರಹವ ಕಲಿಸೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೪–೫೭). [< ಓದು$_1$. / ತುಳು. ಓದಿಗೆ, ಓದು]

ಓದುಂಗಾಱ, ಓದುಗಾರ, ಓದುಗಾಱ (ನಾ). ಓದುವವನು; ವ್ಯಾಸಂಗಮಾಡುವವನು; ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ: ಓದುಂಗಾಱಂ, ಜೂದುಂಗಾಱಂ (ಶಮದ. ೨೦೦ ಪ್ರಯೋ); ಜೂದುಂಗಾಱಂ, ಓದುಂಗಾಱಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೮೪ ಪ್ರಯೋ). **ಓದುಗಾರ**: ಆ ಹುಡುಗ ಒಳ್ಳೆಯ ಓದುಗಾರ (ರೂಢಿ). **ಓದುಗಾಱ**: ಪ್ರಜೆಗಳ್ ... ಓಜಗಾಱರಕ್ಕರಿಗರೋದುಗಾಱರ್ ಸಂಗೀತ ಸಾಹಿತ್ಯ ನಿಪುಣರ್ (ಚಿಕವಂ. ೧೪೪–೨).

[ಓದು$_2$ + –ಗಾಱ (< –ಕಾಱ)]

ಓದುಕುಳಿ, ಓದುಗುಳಿ (ನಾ). ಓದುವ ಅಭ್ಯಾಸವುಳ್ಳವನು; ಪಾಠಕ; ಓದುಗಾರ; ವ್ಯಾಸಂಗಶೀಲ: ಓದುಕುಳಿಯಿಂ, ಬಂಡುಣಿಯಿಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೬೬ ಪ್ರಯೋ). **ಓದುಗುಳಿ**: "ಗೋಷ್ಠಿಗೆ ಹೊಂದದ, ಮಂದಿಯೊಡನೆ ಬೆರೆಯದ, ಕ್ರೀಡಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ, ಕೇವಲ ವ್ಯಾಸಂಗಮಗ್ನನಾದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ; ಓದಾಳಿ, ಓದುಗುಳಿ" (Smug. ಇಂಕನ). [ಓದು$_2$ + –ಕುಳ್ಳಿ$_3$]

ಓದುಗ (ನಾ). ಓದುವವನು; ವಾಚಕ: ಸಾಧನೆಯಿಂದ ಬಂದ ಓದುಗ ಕಳನೇಱ ಕೈಯ ಮಱೆದಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೫೬–೫೮೭); ಓದುಗರ ಚಿತ್ತಚಾಂಚಲ್ಯವಾಗಬಾರದೆಂಬುದೇ ಅವರ ಉದ್ದೇಶವಿರಬೇಕು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೫); ಓದುಗನ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯ ಬಗೆಗೆ ಅವನು ಕುತೂಹಲಿಯಾಗದಿದ್ದರೆ ಬಲುಬೇಗನೆ ಬೇರುಸತ್ತ ಮರವಾಗುತ್ತಾನೆ (ಜೀವನ. ೨ ಮುನ್ನುಡಿ). [ಓದು$_1$ + –ಗ$_3$]

ಓದುಗಬ್ಬ (ನಾ). ಓದತಕ್ಕ ಕಾವ್ಯ; ಪಠಿಸುವ ಕಾವ್ಯ: ಕಬ್ಬಿಗರೋದುಗಬ್ಬವ ಹಾಡುಗಬ್ಬವ ಕಬ್ಬದೊಳೊರೆವರ್ (ಭರಚ. ೧–೬).

[ಓದು$_1$ + ಕಬ್ಬ]

ಓದುಗಲಿ (ಕ್ರಿ). ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡು; ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕಲಿ: ನಿಮ್ಮೊಳಗೋದುಗಲಿವೆನೆಂಬಾ ಶಿಷ್ಯನೊಳಗೆ ಇಂತಾಡುವರೆ (ಪ್ರಭುಲಿಂ. ೩–೬೨); ಓದುಗಲಿಯಲಧೇನು ಕರ್ಮವನಾದರಿಸಲಿನ್ನೇನು (ಗಗತಾ. ೧೪–೩೯).

[ಓದು$_2$ + ಕಲಿ$_1$ (< ಕಲ್$_1$)]

ಓದುಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಮಾಡಿಸು; ವಿದ್ಯೆ ಹೇಳಿಕೊಡು: ಓದುಗಲಿಸುವರೊಲಿದು ಪೊಗಳಿದೊಡಾವೋದುಗಲಿವರೋದುಗಳು ಮೇದಿನಿಯೊಳು ಮೇಲೆನಿಪುವು (ಹದಿಬ. ೧–೨೪).

[ಓದುಗಲಿ + –ಇಸು$_3$]

ಓದುಗಾರ 'ಓದುಂಗಾಱ' ನೋ.

ಓದುಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಓದುವ ಹವ್ಯಾಸ; ಓದುವಿಕೆ; ವ್ಯಾಸಂಗ: ಓದುಗಾರಿಕೆಯು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗಲು ವರ್ತಮಾನ ಪತ್ರಿಕೆಗಳನ್ನು ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೯). ೨. ರಾಗವಾಗಿ ಓದುವ ಕಲೆ; ಗಮಕ: ಬಹಳ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ... ಕರ್ಣಾಟಕರಲ್ಲಿ ಓದುಗಾರಿಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವನ್ನೂ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವನ್ನೂ ಪಡೆದ ಲಲಿತಕಲೆಯಾಗಿತ್ತು (ಸಾಹಿಜೀ. ೧೨೦). [ಓದುಗಾರ (< ಓದುಂಗಾಱ) + –ಇಕೆ]

ಓದುಗಾಱ 'ಓದುಂಗಾಱ' ನೋ.

ಓದುಗುಳಿ 'ಓದುಕುಳಿ' ನೋ.

ಓದುವಱ (ನಾ). ಓದುವ ಸ್ಥಳ; ಪಾಠಶಾಲೆ: ಸೌಲಭ್ಯದ ಶಾಲೆಯುಂ ಒಳ್ಪಿನೋದುವಱಯುಂ ಒಳ್ನುಡಿಯ ಗುಡಿಯುಂ ಮಱುಕದ ಕರುವಾಡಮುಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೧೪–೯). [ಓದು$_2$ + ಆಱ$_3$]

ಓದುವೇೞ್ (ಕ್ರಿ). ಓದನ್ನು ಕಲಿಸು; ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸು: ಶಾಸ್ತ್ರದರ್ಥಮಂ ಬಿಸುಡದೆ ಪೂಣ್ಕೆಯಿನೋದುವೇೞ್ದೊಡಾರ್ ಮೆಚ್ಚರಿದಂ (ಜಾತತಿ. ೧–೧೨); ಅಂತೇವಾಸಿಗಳ್ಗೋದುವೇೞ್ವುವು ... ಕೇಳೀಶುಕಸಾರಿಕಾತತಿಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೯–೧೧೫). [ಓದು$_2$ + ಪೇೞ್]

ಓದುಳ್ಳ (ನಾ). ಓದಿದವನು; ವಿದ್ಯಾವಂತ; ಪಂಡಿತ: ಉಳ್ಳ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಧನಮುಳ್ಳಂ ... ಓದುಳ್ಳಂ, ತೇಜಮುಳ್ಳಂ (ಶಮದ. ೨೦೬ ಪ್ರಯೋ). [ಓದು$_2$ + –ಉಳ್ಳ$_0$]

ಓದೊಡೆಯ (ನಾ). ಓದುಳ್ಳವನು: ಸಿರಿಯೊಡೆಯನಾಗಿಯುಂ ದರ್ಪರಹಿತನೋದೊಡೆಯನಾಗಿಯುಂ ವಿಗಳಿತ ಮತ್ಸರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೮೬).

[ಓದು$_2$ + –ಒಡೆಯ$_2$]

ಓದ್ದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ವಸ್ತು: "ಪ್ರಾಣದಾ – ಅಳಲೆ, ವೃದ್ಧಿ, ಕಿಱುಗೊಳೀಯ ಸೊಪ್ಪು, ಜೀರಗೆ, ಓದ್ದಿ?" (ಓಷಧಿ. ೯೬). [?]

ಓನಾಮ (ನಾ). ೧. ಓಂ ನಮಃ ಎಂಬ ಮಂತ್ರ. ೨. (ಅಲಂ) ಮೂಲಾಕ್ಷರ; ಆರಂಭ: ಅಂತಾತನೆಸಗಲೆನ್ನಯ ಕಲಿಕೆಗದೆ ಗಡಾ ಓನಾಮ (ಹಬ್ಬರ. ೫–೫); ಐಗಳು ಹರಡಿದ ಮರಳಿನಲ್ಲಿ ಓನಾಮವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಹಾಹುತ್ತ. ೬೩). [< ಸಂ. ಓಂನಮಃ]

ಓನು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಲಸು; ತೊಳಸು: ಹಿಟ್ಟನ್ನು ಓನು (ರೂಢಿ).

[?. / ತಮಿ. ಒನ್ನು = ಬೆರಸು, ಕೂಡಿಸು]

ಓಪ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದವನು; ಪ್ರಿಯಕರ; ನಲ್ಲ; ಕಾದಲ: "ನಲ್ಲರ್ಕಳೋಪರ್ಕಳಾ ಪ್ರಿಯರೊಳ್ ಕಾದಲರೆಂದೆನಲ್ಕಿನಿಯರ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೩); ತಿಳಿಪಲಡಿಗೆಜಗಿದೋಪನ ತಳಂಗಳಾ ತೀಟದಿಂ ಪದಂಗಳೊಳೊಗೆದಾ ಪುಳಕಚಯಂಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೧೮); ಓಪನಂ ಮಿಡುಕಲೀಯದೆ ಕಾಲ್ವಿಡಿದಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೭); ಓಪರ ಮುನಿಸುಂ ಕಡುಮೂರ್ಖನ ತಪಮುಂ ... ನಿಲಲಱದಪುವೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೨೨೦); ಒಲಿದವಳೋಪನ ಹಲವು ಚಂದದಿ ಪೊಗಳ್ದುಲಿದಳೆಂದೆನ್ನದಿರು (ಭರಚ. ೬–೯೧).

ಓಪರ್ (ಬಹುವ) : ಓಪರೋಪರೊಳೊಡೆಸಾಯಲ್ಪಡೆದರಿನ್ನವೇಂ ಸೈಪೊಳವೇ (ಆದಿಪು. ೫-೨೪); ಅಳು ಕೋಪ ಓಪರೊಳು ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೪೦). **ಓಪವಳ್, ಓಪಳ್** = ಪ್ರಿಯತಮೆ ; ಪ್ರೇಯಸಿ : ಓಪವಳೊಳ್ ನೆಟ್ಟಿದಪ್ಪುದಾಗದೀ ಗಿಳಿಯನಗಲ್ಚಲ್ (ವರ್ಧಪು. ೧-೯೨); ಲಾಲಿಸಿ ಕೇಳ್ವರ ಶಿವಿಗೋಪವಳಾಡಿದ ಲಲ್ಲೆಯೆನೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೨೫); "ಮನದನ್ನಳ್ ಕಾದಲೆಯೆಂದಿನಿಯಳ್ ಶಾನೋಪಳೆಂದು ನಲ್ಲಳೆನಲ್ಕಂದ ನುನಯದಿಂ ಪ್ರಿಯೆ" (ಕವಿಕಂ. ೧೬೨); ಓಪಳ ತಳಮಂ ಪೊಯ್ದಾಶ್ವರಂ ಮುಗುಳ್ನಗೆ ನಕ್ಕಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೪೪); ನೀನೆನಗೋಪಳಾದರೆ ಸಾಕು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೨೯). [ಓಪು + -ಅ$_7$]

ಓಪಾದಿ$_1$ (ನಾ). ಹೋಲಿಕೆ; ಸಾದೃಶ್ಯ; ಸಾಮ್ಯ: ಅಳದು ಕಣ್ಣ ಭೂಮಿಗೆ ನೂಱಕ್ಕೆ ಹತ್ತಱೋಪಾದಿಯ ದಶವಂಧಮನಿಕ್ಕಿ (ಎಇ. XVI, ೪೮-೫೨; 1142); ನಿನ್ನೋಪಾದಿಯಲಿ ಸುಚರಿತ್ರನಾವನು ಮೇದಿನಿಯೊಳು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೨೧); ಆದಿಮಾಯಾತೀತನನುಪಮವೇದಸಿದ್ಧನು ಜಗದ ನರರೋಪಾದಿಯಲಿ ಹಲುಬಿದನು (ತೊರರಾ. ೩-೧೧ ಸೂಚನೆ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಒಪ್ಪ]

ಓಪಾದಿ$_2$ (ಅ). ಹಾಗೆ; ಅಂತೆ: [... ಸೌಳುವಣ್ಣನಲ್ಲಿ ಮಟಿ ಬರುಹವುಂ ಕುರುಡಂಗೆ ಕನ್ನಡಿಯಂ ತೋಱುಹವುಂ ಮೂರ್ಖನಂ ಬುದ್ಧಿವಂತನೋಲೈಸುಹವುಂ ಇವಱೋಪಾದಿ] (ಪಂಚತಂ. ೧೩೬-೧೧). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತುಳು. ಓಪಾದಿ]

ಓಪು (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ ; ಸ್ನೇಹ: "ತಕ್ಕು, ಅಟ್ಟು, ಒಟಲ್, ಕಾದಲ್ಕೆ, ನಲ್ಮೆ, ಕೂರ್ಮೆ, ಎಱಕಂ, ಓಪು – ಈ ೮ ಸ್ನೇಹಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೯-೩೯೦); ಓಪು, ಕಾಪು, ಮೇಪು (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪ ಪ್ರಯೋ). [ಓ$_2$ + -ಪು$_2$]

ಓಪೆ (ನಾ). ಪ್ರಿಯೆ; ಪ್ರಿಯತಮೆ: ಎಲ್ಲವ ನೀನೆ ಗೆತ್ತು ತಾನೊರಲ್ದಪಳಂತೆ ಹಮ್ಮದಮನಾಳ್ದು ತೊಳಲ್ದು ಬಳಲ್ವಳೋಪೆ ಕೇಳ್ (ನರಚ. ೮೩-೨೧೯). [ಓಪು + -ಎ$_2$]

ಓಬಳಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. "ಮಲಗು" (ರಮಾಕಾಂ. ೧೨೯). ೨. "ಜೋಗಳಾಡು; ಮಗುವನ್ನು ಚಪ್ಪರಿಸಿ ಮಲಗಿಸು" (ಜಾನಕೋ. ೩೦). [ಓಬಳ್$_0$ + ಆಡು$_1$]

ಓಬಳಿಗಾಯಿ, ಓಬುಳಿಗಾಯಿ (ನಾ). ಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗೋಲಿ, —ಗುಂಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಓಬುಳಿಗಾಯಿ** : (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಓಬಳ್$_0$ + ಕಾಯ್$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$). / ತೆಲು. ಓಮನಗಾಯಲು = ಗಟ್ಟಗುಳಿ ಆಟದ ಕಾಳು]

ಓಬಾಟೆ (ನಾ). ಮೂರ್ಖತನ; ಅವಿವೇಕ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಓಬಿಕಾಲ (ನಾ). ಬಹಳ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲ (ಕಿ). [?]

ಓಬಿರಾಯ, ಓಬೀರಾಯ (ನಾ). ಅತಿಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ಒಬ್ಬ ಕಾಲ್ಪನಿಕವ್ಯಕ್ತಿ. **ಓಬೀರಾಯ** : ನೀನು ನನಗೆ ಓಬೀರಾಯನ ಕಥೆ ಹೇಳಬೇಡ (ರೂಢಿ).

ಓಬಿರಾಯನಕಾಲ, ಓಬೀರಾಯನಕಾಲ = ಬಹಳ ಹಿಂದಿನಕಾಲ : ಓಬಿರಾಯನಕಾಲದ ವೃತ್ತಪತ್ರಿಕೆಯಿಂದ ನೆರೆದವರಿಗೆಲ್ಲಾ ವರ್ತಮಾನ ಹಂಚುತ್ತಿದ್ದ ಮೇಷ್ಟರು ವಾನ್ ಖಮೆಲ್ ಸಹ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಯೋಧಪು. ೮೭); ಎಲ್ಲೋ ಒಂದೊಂದು ಮನೆಯ ಅಟ್ಟದಮೇಲೆ ಓಬೀರಾಯನ ಕಾಲದ ರಾಟೆಗಳಿದ್ದವು (ಹುಟ್ಟಹ. ೯); ಆದರೆ ಅವು ಓಬೀರಾಯನ ಕಾಲದವು (ಪುನರು. ೪೨೯). [?]

ಓಬೀರಾಯ 'ಓಬಿರಾಯ' ನೋ.

ಓಬುಳಿಗಾಯಿ 'ಓಬಳಿಗಾಯಿ' ನೋ.

ಓಮ$_1$, ಓಮು, ಓವ, ಓವು (ನಾ). ಜೀರಿಗೆ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಬೀಜ; ಅಜಮೋದ: ತವಸಿಯ ಬೇರ ಕಷಾಯಾಂಬುವಿನೊಳಮದ ಪಲವು ಸೂಟಿಯೊಳಂ ಭಾವಿಸಿದೋಮುವನರೆದು (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೨೩); ಮಕ್ಕಳು ನಿದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಮೂತ್ರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ – ರಾತ್ರೆ ಮಲಗುವಾಗ ಒಂದೆರಡು ಚಿಟಿಕೆ ಓಮ ತಿನ್ನಿಸುವುದು (ಮನೆಮ. ೧೪); ಓಮ ತಿಂದ ಕತ್ತೆ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **ಓಮು** : 'ಓಮುಕಾಳು' ಪರಾ. **ಓವ**: ಒದವಿರ್ದ ಕಾದಲಂ ಬೆಲ್ಲದೊಳಂ ತುಪ್ಪದೊಳಮಟ್ಟು ತಿಂದೊಡಮಂತಲ್ಲದೊಡೆ ವಿಳಂಗಂ ಚೋಪಾರದೋವಮೆಂಬಿವನೆ ತಿಂದೊಡಂ ಕ್ರಿಮಿಪೋಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೧೪); ಓವ ಸಾಸವೆ ಮೆಂಥೆಯ ಜೀರಗೆ ಸಬ್ಬಸಗೆ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೫೦-೫೫; 1248). **ಓವು** : "ಲೋವು ಕರ್ಕಟಕಮುಜಮೋದಮೆನಲೋವು" (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೩೪); ಓವುಮುಮಂ ಶುಂಠಿಯುಮಂ ಸೇವಿಸೆ ಪಱಿಪಡುಗುನೂವಗಂ ಖಪರೋಗಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೩); ಮಾಂಗಾಯ ತಿರುಳುಮೋವು ಶುಂಠಿಗಳಂ ಕುಡಿಬೆಲ್ಲವತ್ತಮೊಂದಾದರೆ ಬಿಸಿನೀರಿಂದ ಕೆಡಿಸುಗುಂ ಗ್ರಹಿಣಿಯುಮಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೪-೧೭). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಓಮ]

ಓಮ$_2$ (ನಾ). ದಯೆ; ಪ್ರಸಾದ: ಗೌರೀವಲ್ಲಭಂ ದುರಿತಾರಿದುರ್ಜನ ದುರ್ಲಭಂ ನಿಜಭಕ್ತರೋಮಕ್ಷೇಮ ಭಾವಿತನು (ಬಸವು. ೪೩-೮೭). [ಸಂ. ಓಮನ್]

ಓಮು 'ಓಮ$_1$' ನೋ.

ಓಮುಕಾಳು, ಓವುಕಾಳು (ನಾ). ಓದಕ್ಕಿ; ಓಮ : "ಅಜಮೋದಾ, ಉಗ್ರಗಂಧಾ, ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಭಾ, ಯವಾನಿಕಾ – ೪ ಅಜಾಮೋದದ ಹೆಸರುಗಳು, ಓಮುಕಾಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೭). **ಓವುಕಾಳು** : (ಕಿ). [ಓಮು (< ಓಮ$_1$) + ಕಾಳು$_2$ (< ಕಾಟ್ಟು$_2$)]

ಓಯರ, ಓಯಾರ (ನಾ). ೧. ಸೊಗಸು ; ಅಂದ ; ಚೆಂದ ; ಬೆಡಗು ; ಬಿನ್ನಾಣ : ಸುರತರುವಿನಾರವೆಗಳ ಸುರಭಿಗಳೋಯರದ (ಗಿಂಕ. ೧೦-೭೭ ವ); ಭಾರತಿಗೆ ಹಾರಮನೋಯರಮಾಗೆ ಕೋದವೋಲೆಸವಿನಂ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೦೩-೩೦; 1223); ಸಾಮುತ್ತರಿತವ ಓಯರದಿ ಕೇಳು (ವೀಶೈಪು. ೩-೧೮-೧೮); ಶರಣನಿಕಾಯಪೋಯರದಿಂ ದಂಡನಾಯಕ ಬಸವನ ಗೇಯಕೆ ಪೇಳಲ್ಕೆದಿದರು (ನೋಳಪು. ೫-೪೦); ಬೇಱೊಂದೋಯರದಿಂ ಬಂದು (ಚಕವಿ. ೫-೫೮). **ಓಯಾರ: ೧.** ಕಥಾವಿಸ್ತಾರದೊಳ್ ವರ್ಣನಕ್ರಮಮೋಯಾರಮನಾಳ್ದು ದಳ್ಳಿಸಿಸವೇಟ್ಟುಂ (ಅನಂಪು. ೧-೩೭); ರಾಯನೊಡನೆ ಬೇಂಟೆಗೆ ಪೋದುದಿಲ್ಲ ಮೇಲೋಯಾರ [ಪಾಠಾಂ. ಲೊಯ್ಯಾರ]ದಿಂದಿರ್ದುದಿಲ್ಲ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೫-೧೧೦). ೨. ದಯೆ; ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ : ಬಹುಳ ಬಲ ಸನ್ನಾಹದಾಯತದಲಿ ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಓಯಾರವಱಿಯದೆ ಖಾನ ದಂಡೆತ್ತಿ ನಿರ್ದಾಯದಿಂದೈತಂದನೀಗ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೧೩). 'ಒಯ್ಯಾರ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಯಿಲ್, ಒಯ್ಯಾರ; ತೆಲು. ಒಯಾರ, ಒಯ್ಯಾರ]

ಓಯಾರ 'ಓಯರ' ನೋ.

ಓಯಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಾಗಿರಿಸು: ಪ್ರವಾಳಮಂ ಜಡಾಶ್ರಯಮೆಂದೊಲ್ಲದವನಧಃಕರಿಸಿ ಮುಕ್ತಿಯ ಬಿತ್ತನೋಯಾರಿಸಿದಂತಿರ್ದ ದಂತಪಂಕ್ತಿಯನೊಳಗುಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಬಸರ. ೧೨-೯೧). 'ಒಯ್ಯಾರಿಸು' ಪರಾ. [ಓಯಾರ (< ಓಯರ) + -ಇಸು$_3$]

ಓಯಿ (ಅ). ಸಂಬೋಧನಾರ್ಥಕ ಅವ್ಯಯ ; "ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಕರೆಯುವುದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ಕಿ. ೪೭೨). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಓಯ್ ; ತುಳು. ಓಯಿ ; ತೆಲು. ಓಯಿ, ಓಯಿ]

ಓರ್$_1$ 'ಒರ್' ನೋ.

ಓರ್$_2$, ಓರು$_2$ (ನಾ). ತೂತು; ರಂಧ್ರ (ಕ). (?). **ಓರು$_2$:** ಮಾರಿಯಱಕೆಗಳಡಗದಂತಕನೂರು ತುಂಬದೆ ಶಾಕಿನಿಯರೊಡಲೋರು [ಪಾಠಾಂ. ರೆ] ನನೆಯದೆ ಡಾಕಿನಿಯರಿಗೆ ಡೊಳ್ಳು ಸಾಲಿಡದೆ . . . ವಾರಣಾಹ್ವಯ ನಗರಿಯನು ಹೊಗದಿಹನೆ ಹೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೧–೧೦).
[< ಪೋರ್$_3$?]

ಓರಂಡಲ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಪ್ರತಿಭಟನೆ; ಒಂದು ಸ್ಪರ್ಧೆ: "ಓರಂಡಲಂತೆಗೆಡುದು . . . – ಈ ೨೫ ಪ್ರತಿಹತಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೫–೨೯೬); "ಅಲಗಣಸಾದುದು ಮಿಕ್ಕುದು ಗೆಲೆವಂದುದುಮುಳ್ಕಿಸಿದುದು ಮೋಕಂಡಲಮಂಡಲೆದುದು ಪಳಂಚಿದುದು ತಾನಳಿಸಿದುದಂ ಪೊಡೆದುದ್ಯೆದೆ ಮಾಱಿದುದೆಂದುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೭). ೨. ಒಂದು ಕಡೆಯ ಭಾರ, —ತೂಕ: ಕೊಂಕಿದ ಕೊರಲಿಂದೌಂಕಿ ಪೊಱವಾಱ ಪೊಱೆಗಮೋ [ಪಾಠಾಂ. ಮಾ]ಱ[ರ]ಂಡಲಮಾಗಿಕೊಂಡು ಜೋಲ್ವ ಕುಚಭರಮನುರದೆ ಕೊಂಡು (ಲೀಲಾವ. ೩–೨೧); ನೆಲಸಿದ್ದಮ್ಮೊರ್ಬದೆ ಬಿಣ್ಪಂ ಬಡಗಣದೆಸೆಯುಂ ಕೊಣ್ಡು ನೆಲ್ದಪ್ಪುದೋರಂಡಲಮಕ್ಕುಂ ವಿಶ್ವಮಂ ದುಮ್ಮಳಿಸಿ ಬೆಸಸೆ ವಿಶ್ವಾಮರ ಶ್ರೇಣಿ ಮಾಱಂಡಲವಾದಂ ತೆಂಕ (ನಾಂದೇಶಾ. ೨೪–೪೦, ೪೩; 12ನೆಯ ಶತ); ಅಂತು ವಿಜಯಾರ್ಧಕಟಕಕ್ಕಮೋರಂಡಲಮಾಗೆ ಕಟಕಮಂ ಬಿಡಿಸಿ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೧–೧೯ ವ); ಉಂಡುಟ್ಟು ಬಾಳ್ವ ನರರಂ ಕಂಡರೆ ಸೈರಿಸದ ಚಂಡವೇಗನ ಕಥೆಗೋರಂಡಲಮೆನಿಪರ್ಗೆ ಭಯಂಗೊಂಡಪೆಂ (ಧರ್ಮಪ. ೪–೯).
[ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಅಂಡಲ್$_0$. P ಅಂಡಲ = ಸಮಾನವಾಗಿರುವಿಕೆ, ಆಶ್ರಯ]

ಓರಂತರ (ನಾ). (ವಂಶದಲ್ಲಿ) ಒಂದು ತಲೆಮಾರಿನ ಅಂತರ: ಆ ದಕ್ಷಮರೀಚಿ ಪ್ರೋಚ್ಛವರ್ ದಂಪತಿಗಳಿವರ್ಗಮೋರಂತರಂ ವಾಗ್ವರಂಗಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧೧೨–೧೯೦). [ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಅಂತರ]

ಓರಂತಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಒಂದೇರೀತಿಯಾಗಿರು; ಕ್ರಮವಾಗಿರು; ಸಮನಾಗಿರು: ಕಾರಕಮಂ ಕ್ರಿಯೆಯುಮನಱಿದೋರಂತಿರೆ ಮುಂತಗುಳ್ಚಿ (ಕವಿರಾ. ೨–೮೫); ತಾರಕೆಯುಳ್ಳಿನಮಿಕ್ಕಿರ್ಂತೋರಂತಿರೆ ಬೆಂಗಿಗಬ್ಬಿಗರಯ್ಯನ ಧರ್ಮ್ಮಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೨–೩೧; 971); ಓರಂತಿರೆ ಕೂಡೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ತಿಱ್ಱನೆ ತಿರುಪಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೪೭); ಮುತ್ತಂ ಶಾರದಮೇಘಾವಳಿ ತಂದೋರಂತಿರೆ ಕಱೆದುವೆನಿಸಿದುವು ಬೆಳ್ಸರಿಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೪–೬೮).
[ಓರಂತು + ಇರ್$_1$]

ಓರಂತು (ಅ). ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿ; ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ; ಚೆನ್ನಾಗಿ: ತನ್ನ ನಂಬಿ ಬಂದ ಬದ್ದೆಗದೇವಂಗೆ ಸಕಳಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮನೋರಂತುಮಾಡಿ ನಿಱಿಸಿದರಿಕೇಸರಿಯ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೫೨ ವ); ಸ್ತ್ರೀರತ್ನಂ ಸ್ತ್ರೀರತ್ನದೊಳೋರಂತೊಡಗೂಡಿ ಕೂರ್ತು ಸುಖಮಿರ್ಕೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೫೫); ಓರಂತು ಪಕಾರವಂ ಪೇೞಿದವರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೬೯).
[ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಅಂತು$_1$]

ಓರಂತೆ (ಅ). = ಓರಂತು: ಲೀಲೆ ಮಿಗೆ ಮೂವತ್ತಿರ್ವರೋರಂತೆ ನರ್ತಿಸೆ ದೇವಾಂಗನೆಯರ್ (ಆದಿಪು. ೭–೫೩); ಈವೊಡಲೋರಂತುರಿವಂದವಾದಪುದು (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೩); ಓರಂತೆ ಪರೆದ ನವಸಂಧ್ಯಾರುಚಿಯಿಂದ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೦೭); ಪಾಲಂ ಕುಡಿಯದಿರ್ದೊಡೆ ನೋಡಿ ಕಡು ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಳುತ್ತೋರಂತೆ ಚಿಂತಿಸುತಿರ್ಕು ಕೊಡಗೂಸು (ಬಸವು. ೧೪–೧೯); ಓರಂತೆ ಸಾಕಿದ ಸುತರು ತನ್ನವರಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೧–೧೭೩–೨); ಪರಂಪರಾಗತವಾಗಿ ಬಂದ ಸಂಪತ್ತಿಗೆ . . . ತಂತಮ್ಮ ದುಡಿತವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಅದನ್ನು ಓರಂತೆ ಹಿಗ್ಗಿಸುತ್ತ ಬರಬೇಕು (ಮೂರುಉ. ೭ ಮುನ್ನುಡಿ).

ಓರಂತಾಗು = ಒಂದೇಸಮನಾಗು; ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗು: ಕೆಂದೂಳಿಯೊಳ್ ಕೆಸರ್ಮಸಗಿದ ಜಲದುರ್ಗಮೆಲ್ಲಂ ನೆಲದೋಳೋರಂತಾಗೆಯುಂ (ಅಜಿಪು. ೯–೧೭ ವ). [ಓರಂತು + -ಎ$_4$]

ಓರಂದ (ನಾ). ಒಂದೇಕ್ರಮ; ಏಕಪ್ರಕಾರ: ಓರಂದದಿಂ ಸಿಂಪುಗಳುಗುಳೆ ಸಿಡಿಲ್ತಂದ ಮುಕ್ತಾಫಲಶ್ರೇಣಿಗಳಿಂದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೪೧); ಓರಂದದಿ ನುಡಿವುದು ಜೀವಂ ಸಂದಾ ಮೋಕ್ಷಾಮೃತಾರ್ಣವಂಬುಗುವಿನೆಗಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೩–೬೭); ಕೂಡೆ ಬಾಯ್ಗೋರಂದದಿಂ ತೀವಿದ ತನಿಗೆನೆವಾಲ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯); ನೆರವು ಬಹುದೋರಂದವೊಮ್ಮುಖವೊಂದು ಸಂಕೇತ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨–೧೯). [ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಅಂದ]

ಓರಂಬೆಸೋರಂಬೆ (?): ಒನ್ದೊನ್ದು ತಡಿಯೊಳೋರಂಬೆಸೋರಂಬೆ ಸೆನ್ತರಗಲದೊಳ್ ತೋಣ್ಟ ಮ್ಮಾಡುವನ್ತಾಗಿ ಕೊಟ್ಟತ್ತು (ಎಕ. XII, ಸಂಜನ. ೨೬೯–೯೩; 904). [?]

ಓರಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಭಾವ ಅಥವಾ ಮೈದುನನ ಹೆಂಡತಿ; ಗಂಡನ ಸಹೋದರನ ಹೆಂಡತಿ; ನೆಗೆಣ್ಣಿ: ಎನಗೆ ವೋರಗಿತ್ತಿಯ ಸವತಿಯತ್ತಿಗೆಯರುಪಟಳಂ ತೋರಮೆನುತೊರೆದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೨–೪೧); ಚಂದ್ರಿಯು ತನ್ನ ಓರಗಿತ್ತಿಯ ಮಗಳೆಂಬ ಭಾವನೆಯನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕಿತ್ತು (ನಿಶಉ. ೪); ಶಾಂತಲಾದೇವಿ ಓರಗಿತ್ತಿಯರೊಡನೆ ಕೊಂಚಕಾಲ ಕುಳಿತಳು (ಸವತಿ. ೩೦). ೨. ಸಮವಯಸ್ಕಳು.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಓರಗತ್ತಿ, ಓರಗತ್ತಾಳ್]

ಓರಗೆ, ಓರಿಗೆ (ನಾ). ಸಮಾನ; ಸಮವಯಸ್ಕ; ಸರಿಜೋಡಿ: "ಸಂ, ದೊರೆ . . . ಓರಗೆ . . . ಸಂಗಡಂ – ಈ ೧೮ ಸಮಾನಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೫–೨೯೧); "ಸರಿಯೋರಗೆ ಮಾರ್ಪಡೆ ಹೊಯ್ಕೈ . . . ಅಕ್ಕುಂ ಸಮನುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೭); ತನ್ನೋರಗೆಗಳಪ್ಪ ಪಲಂಬರ್ ಮಾಣಿಗಳ್ವೆರಸು ಪೊಱವೊಟಲೊಳ್ ಬಟ್ವಾಡುತ್ತಿರೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೩–೨೧); ಓರಗೆಯ ರಾಜಪುತ್ರರ ಗಡಣದೊಳ್ಕೂಡಿ (ಮನುಜೋ. ೨೧೮–೨೭); ಎನ್ನೋರಗೆವೆಣ್ಗಳ್ ಕೂಡೆ ಮನಂಗೊಳ್ವ ಮಕ್ಕಳಂ ಮುದದಿಂ ಮುದ್ದಾಡುತಿದಿರ್ಪರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೮೦); ಸಂಪಗೆಯ ಬಿರುಮುಗುಳಿನೋರಗೆಯ ಮೈಗಂಪು (ಸೌಂದಪು. ೭–೩೪); ಆ ರಂಗವೆಂಬ ಪದ್ಮದ ಹದಿನಾಱೆಸಳೋರಗೆಯಾಗಿ ಮೆಱೆದರು (ಭರಚ. ೧೩–೧೧೯); ನನ್ನೋರಗೆಯವರಿಗೆ ಮೇಳಕೆ ತಗುವಂಥ ಕುಣಿತವ ಕಲಿಸಿ . . . ರಂಗಕೆ ಬಿಟ್ಟರು (ಇಂಚಾಪ. ೧೧–೪೫). ಓರಿಗೆ: ಈ ರಾಜಪುತ್ರರು ಚಕ್ರವರ್ತಿನಿಯವರ ಓರಿಗೆಯವರಿದ್ದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೫); ಮಾನವನ ಪೌರುಷದೊಡನೆ ದೈವವು . . . ಓರಿಗೆಯವರಂತೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿರಲಾರದು (ಪ್ರಬಂಧ. ೪೭).

ಓರಗೆಯಾಗು = ಸಮನಾಗು; ಸರಿಯಾಗು: ಮಿಸುಗುವ ಕಣ್ಣುನುಣ್ಪೆಳಗು ಜೊನ್ನದೊಳೋರಗೆಯಾಗೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೪೩).
[ಓರ್$_0$ + -ಅಗೆ$_3$?]

ಓರಗೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಮಾನವಾಗು; ಜೊತೆಯಾಗು: ಜನಪತಿಪುತ್ರನಂ ಶುಭಮುಹೂರ್ತದೊಳೋರಗೆಗೊಂಡ ಮಂತ್ರಿಪುತ್ರನೊಳೊಡಗೂಡಿ ಮಂಗಳವಿಳಾಸವೊಡಂಬಡೆ (ರಾಜಶೇ. ೪–೭೬).
[ಓರಗೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಓರಗೆಯೆನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಾಟಿಯೆನಿಸು; ಸಮವೆನಿಸು: ಕಾರಿರುಳೊಳಮರ್ದ ತಾರಗೆಗೋರಗೆಯೆನಿಸಿರ್ದುದಿಲ್ಲರಲ್ಕುಡಿಯೊಳಿದೇಂ ಕಾರಣಂ (ರಾಜಶೇ. ೩–೬೩). [ಓರಗೆ + ಎನಿಸು$_1$]

ಓರಗೆವೂ (ನಾ). ಬಗೆಬಗೆಯ ಬೆರಕೆ ಹೂ: ಚಾರುಲತಾವನಾಂತರದೊಳೋರಗೆವೂಗಳನಾಯ್ದು ಕೊಯ್ದಳಂಕಾರಮನಾ ಲತಾಂತತತಿಯಿಂ ಸಮೆದಾಂತ ಬೆಡಂಗು ಕಣ್ಗೊಳಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೦–೬೭). [ಓರಗೆ + ಪೂ$_2$]

ಓರಡಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಇಳಿಜಾರು; ಇಳುಕಲು; ಓರೆ.
೨. ವ್ಯತ್ಯಾಸ; ಏರುಪೇರು (ಕ).
ಓರಡಿಕಟ್ಟು = ಪೇರುಕಟ್ಟು (ಕ). [?]

ಓರಡಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಅಡಿ; ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆ: ಓರಡಿಯನಣಂ ನಡೆಯಲು ಮಾಜದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೪೪); ಬಿಂಕಂ ಬೆರಸೊರ್ವಳ್ನೋಡ ಗಳಿಗೆ ಗೋರಡಿಯಂ ವಿಸ್ತರದಿಂದಿಡುತುಂ ಬಂದಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೮೪); ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯದಲಿ ತಾನೋರಡಿಯನೀರಡಿಮಾಡಿದೆನು ಜಗವ (ನಿಘಾಗ. ೮–೧೪–೩೧); ಪೊಡವಿಯೊರೋರಡಿಗೊಯ್ಯೆ ಕುಸಿವವೊಲಡಿಯಿಡುವ ಚಾಣೂರೆ ಮುಖ್ಯರು ನಡೆದು ಬಹ ವಹಣಿಯೆ ತದಾಸ್ಥಾನವನು ಮೆಚ್ಚಿಸಿತು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೩–೫೩). [ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಅಡಿ$_1$]

ಓರಣ (ನಾ). ೧. ಸಾಲು; ಪಂಕ್ತಿ: ನೆಱೆದೆಚ್ಚೆಚ್ಚೋರಣದೊಳ್ ಚೇಕಿತ್ಸನನಾರುಮಗುರ್ವಿಸೆ ಘಟೋದ್ಭವಂ ಕಱಿದಾರ್ದರ್ಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೬೦); ಓರಣದ ತೋರಣದ ಮೆಱೆವ ಮುತ್ತಿನ ಮತ್ತವಾರಣದ ಮಂಟಪದ (ಹಡಕಾ. ४–೫); ಗಜನಿವಹ ರಥದೋರಣಂ ತೇಜಿಗಳ ರಾಜಿ (ಸೌಂದಪು. ೧೧–೧೦); ಓರಣದ ಕಣೆಗಳಲಿ ತಲೆಗಳ ತೋರಣವ ಕಟ್ಟಿದರು (ಕುಮಾ್ಯಭೀ. ४–೧೮). ೨. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಕ್ರಮ; ಒಪ್ಪ; ಶಿಸ್ತು: ಅದಱ ವಲಯದೊಳೋರಣದಿಂ ಕೀಲಿಸಿ ಪಚ್ಚಳಿಸುವ ಪಸುರ್ವಣಿಯೆಂಬ ತೆಱದಿ (ಜಯಕಾ. ೧–೫೫); ಬಡನೆಯಕಾಯನೋರಣದಿನಿಪ್ಪೋಳು ಮಾಡಿ ಬೇಯಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ४–೧೨); ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಓರಣವಾಗಿ ಸಾಲಾಗಿ ಇಟ್ಟು ಆಟವಾಡುತಿದ್ದನು (ಕಾಂಪೂಚ. ४); ಓರಣವಾಗಿಟ್ಟ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೇ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಎತ್ತಿ ಎತ್ತಿ ಇಡಲಾರಂಭಿಸಿದಳು (ಪರಿಣೀ. ೧೩). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಱುಙ್ಗು]

ಓರಣಂಗೊಳ್, ಓರಣಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಾಗಿರು; ಕ್ರಮವಾಗಿರು; ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗು: ಮುತ್ತಿನಿಂ ಕಟ್ಟಿದುವು ಮೇಲ್ಕಟ್ಟು ತೊಳತೊಳಗೆ ಮಕರತೋರಣ ಓರಣಂಗೊಂಡವಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಮಾನಸ.ದೇ. ೧೩೪–೧೭); ಮಾಣಿನಿಯರುರುಗಳೋರಣಂಗೊಂಡು ಮಣಿಖಚಿತಕಾನಕದ ದಂಡಿಗೆಯ ನುಡಿಸುತ್ತ (ಸೌಂದಪು. ೮–४); ಮತ್ತಮಾಗಳೋರಣಂಗೊಂಡು ಶರಚ್ಛಶಾಂಕ ರುಚಿಯೊಳ್ ಸೆಣಸಲೆಳಸಿ (ಶಬಶಂ. ೧–೭೯ ವ). **ಓರಣಗೊಳ್**: ಕೊಂಕುಗೊಳ್ವ ಪೊಳೆವೋರಣಗೊಂಬ ತೊಱಲ್ವ ತೇಲ್ವ (ಚಿಕವಿ.४–೧೨೩). [ಓರಣ + ಕೊಳ್$_1$]

ಓರಣಂಗೊಳಿಸು, ಓರಣಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಂದವಾಗಿ ಜೋಡಿಸು: ಕಚಾವಳಿಗಳಂ ಬಗಿಬಗಿದು ಪುಡಿಗತ್ತುರಿಯನೆಯ್ದೆ ತಳಿದೋರಣಂಗೊಳಿಸಿ ಕಮ್ಮಲರ್ಗಳಂ ಮುಡಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–४४); ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯಂ ಚಾರುತರದ ಧಾರೆಗಳುಳ್ಳವಿಪ್ಪತ್ತೆಂಟಂ ಚೆಲ್ವಿನಿಂದೋರಣಂಗೊಳಿಸಿ (ಸೌಂದಪು. ೬–೩४). **ಓರಣಗೊಳಿಸು**: ಅವರು ನಿನ್ನಂತೆಯೇ ಕೂದಲು ಓರಣಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ (ಹೇಮಂತ. ೫೫). [ಓರಣಂಗೊಳ್ + –ಇಸು$_3$]

ಓರಣಂಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). = ಓರಣಂಗೊಳ್: ಸಂಗೀತಮಂ ಪಾಡಿ ಮೋಹಿಪ ಗರುಡ ಗಂಧರ್ವ ಚಾರಣರಿಂದೋರಣಂಬಿಡಿದೋರಂತೆ ನಿಂದ ವೀರಪ್ರಮಥರಿಂ (ಶಬಶಂ. ೧–೭೯ ವ). [ಓರಣ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಓರಣಗಾತಿ (ನಾ). ಓರಣವುಳ್ಳವಳು; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಿನವಳು: ಎಲೆಬಳ್ಳಿಗಳು ಓರಣಗಾತಿಯರಂತೆ ಧೋರಣದಿಂದ ನಿಂತಿದ್ದವು (ಸಮಜೀ. ೮೭). [ಓರಣ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ) + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಓರಣಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲು ಮುರಿದು ಹೋಗು; ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗು: ಉಳಿದುದಾಹವ ಸೇನೆ ರಿಪುಮಂಡಳಿಕರೋರಣಗೆಡಲು ರಣಮಂಡಲದ ಪದ್ಮವ್ಯೂಹದಲಿ ಕೆಣಕಿದನು ಕಾಳಿಗವ (ಕುಮಾ್ಯದ್ರೋ. ೧೦–೩೯). [ಓರಣ + ಕೆಡು]

ಓರಣಗೊಳ್ 'ಓರಣಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಓರಣಗೊಳಿಸು 'ಓರಣಂಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಓರಣಿಕೆ, ಓರಣಿಗೆ (ನಾ). ಸಾಲಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕ್ರಮವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಕಣೆಯ ಕಲ್ಲೊರಲೆ ಡಂಕಣಿಯಾಗೆಯುಂ ಸಾರವಾರಿಯ ಪೊಯ್ಲೋ ಳೋರಣಿಕೆಗೆಡೆಯುಂ ತೆತ್ತಿಸಿದ ಗಾಳದೊಳೆತ್ತಿದ ಪಾಪೆಯಂತೆಬಲೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೧೧–೮४ ವ). **ಓರಣಿಗೆ**: ಭೇರಿಶಂಖಮೃದಂಗ ರಣಕಹಳಾರವದ ರಥಸದಲಿ ಮೇಲ್ವಗದೋರಣಿ[ಪಾ. ಕಾಂ. ಕೆ]ಗೆ ಸೈಸರಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೫–೬–೭). [ಓರಣ + –ಇಕೆ]

ಓರಣಿಗೆ 'ಓರಣಿಕೆ' ನೋ.

ಓರಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲುಗೊಳ್ಳು; ಓರಣವಾಗಿರು: ವಿಮಳ ಸ್ವರ್ಗಸುಖ ಸಾಕಾರಿ ಬರುತಿದೆ ಸಾರಿ ನೀವೆಂದೋರಣಿಸಿ ಕೈವಾರಿಸುತ ನಡೆದುದು ಸತೀನಿವಹ (ಜೀವಂಚ. ೮–೨೭); ಹಿಂದಾರವರು ಬಳಿವಳಿಯಲೊಗ್ಗಿನಲೋರಣಿಸಿ ಮುಂಚುವರು (ಕುಮಾ್ಯಕ.–೧४–೯); ಉಭಯಪಕ್ಷದೊಳೋರಣಿಸಿದ ವಿದ್ವತ್ಸಭೆಗೆ ಸಪ್ತಾಂಗವ ಕೊಟ್ಟು (ನೇಮಿಹತ. ೨೦–४೯); ಓರಣಿಸಿದಳಕಾವಳಿಯ ಪೆಱೆನೊಸಲ ಕತ್ತುರಿಯ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–४೮). [ಓರಣ + –ಇಸು$_3$]

ಓರನ್ನ (ನಾ). ಒಂದೇ ತೆರ; ಸರಿ; ಸಾಟಿ; ಸಮಾನ: ಆತನ ಮಗಂ ಪ್ರತಾಪದಿಂ ತೇಜದಿಂದಾದಿತ್ಯನೊಳೋರನ್ನನಪ್ಪೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೫–೧೧); ಎನಗೆರೆಟ್ಟಂಡಮುಮೋರನ್ನರೆ ಬಲೆಂತು ಕಾದುವೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೨); ನೀರೂಡಲಿಕ್ಕಿದಂಗಜನ ಕೂರಲಗಿನೊಳೋರನ್ನಮಪ್ಪಳ್ (ವರ್ಧಪು. ४–೫೪ ವ); ಭಾರತಿಗೋರನ್ನಳಪ್ಪ ನಾರಿಯನೊರ್ವಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೩–೯೮ ವ). [ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಅನ್ನ$_1$]

ಓರನ್ನೆ (ನಾ). ಸಮಾನಳಾದವಳು: ಶ್ರೀದೇವತೆಯದೊಳೋರನ್ನೆಯರಂ . . . ಶುಭಮುಹೂರ್ತದೊಳ್ ನೋಡಿ ಮುದ್ರಿಕಾಪ್ರದಾನಂ ಮಾಡಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೬೫ ವ). [ಓರನ್ನ + –ಎ$_2$]

ಓರಾಗು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ; ಓರೆಯಾಗು; ದಾರಿ ಬಿಡು: ನಡೆನಡೆ, ಓರಾಗು ಓರಾಗು, ತಡೆ ತಡೆ . . . ಎಂದು ನುಡಿಯುವ ಕಾಲಾಳುಗಳ ಧ್ವನಿಗಳು (ಕೃವಾಕ. ೭೫); ಓರಾಗು ಸಾರುವೆವೆನ್ನುವರು (ವಿಸೀಗೀ. ೧४). [ಓರೆ$_1$ + ಆಗು$_1$]

ಓರಾಯ$_1$ (ನಾ). ಸಾಲು; ಪಂಕ್ತಿ: ಎತ್ತಿದ ಮೇಘಡಂಬರಂಗಳ ಮುಂದೆ ಪರಿವಪಾಳಿಕೇತನಂಗಳ ಪೋರಾಯದೊಬ್ಬರಂಗಳ ಕೂಡಿ ನಡೆವ ಕುಂತಂಗಳ (ಮಹಾನೀ. ೧೨–೯ ವ). [< ಓಯರ ?]

ಓರಾಯ$_2$ (ನಾ). ಒಂದೇ ಅಳತೆ, —ಪ್ರಮಾಣ: ಭುಜದ್ವಂದ್ವದೊಳ್ ಕುಡಿಮಿಂಚಂ ಕೊನರಿಪ್ಪ ವಜ್ರವಳಯಂ ವಕ್ಷೋಗ್ರದೊಳ್ ಶೋಭೆಯಂ ಪಡೆದೋರಾಯದ ಮುತ್ತಿನೆಕ್ಕಸರಂ (ಮಹಾನೀ. ೬–४೨). [ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಅಯ$_1$]

ಓರಾಸನ (ನಾ). ಒಂದೇ ಆಸನ; ಏಕಪೀಠ: ಸುರೇಂದ್ರನೊಳೋರಾಸನಮಿರ್ಪಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೫೩); ಇಂದ್ರನೊಳೋರಾಸನ [ಜಾ]ಣನೆನಿಪ ಪಾಣ್ಡ್ಯನ [ಕುಲ]ಮಂ ಬೇರಿನ್ದೆ ಕಿಟ್ಟಿ[ಚೋ]ಳನ ಬೇರಂ ಬೇ[ರಿನ್ದೆ ಕಿ]ಟ್ಟಿನ್ ಆನೆವೆಡಂಗಂ (ಎಇ. XIX, ೨೮೯–೧೮; 963); ಅಚ್ಯುತೇಂದ್ರನೊಳೋರಾಸನಮಿರ್ದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೩೯). [ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಆಸನ]

ಓರಾಳ್ಕೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಆಳಿಕೆ, —ಆಡಳಿತ: ಮನೆವೀಡಿಲ್ಲಾದದು ಓರಾಳ್ಕೆ[ಳ್ಕೆ] ಒಮ್ಮೆ (ಎಇ. XIV, ೧೯೦–೧೨; 725). [ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಆಳ್ಕೆ]

ಓರಿ 'ಓವರಿ' ನೋ.

ಓರಿಗಾಡು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಗೆ ಆಡು ; ಜೊತೆಯಾಗಿ ಆಡು : ತಂದೆಮಗ ಳಿರಲಿ ಮೇಣಣ್ಣತಂಗಿಯುಮಿರಲಿಯೊಂದೆ ದಾರಿಯ ಹಿಡಿದು ಕೂಡಿಪೋ ದಡೆ ಬಿನದದಿಂದೋರಿಗಾಡಿದಡೆ . . . ಸಂದೇಹಗೊಂಬುವರ್ ಮನುಜರ್ (ಮಲ್ಲಚ. ೬–೮). [ಓರಿಗೆ (< ಓರಗೆ) + ಆಡು$_1$]

ಓರಿಗೆ 'ಓರಗೆ' ನೋ.

ಓರಿಚ್ಚೇಳು (ನಾ). "ಸಣ್ಣ ಕೆಂಪು ಚೇಳು" (ರಮಾಕಾಂ. ೧೩೦). [?]

ಓರಿಡು (ಕ್ರಿ). ಗೋಡೆಗೆ ಕೆಂಪು ಪಟ್ಟೆ ಬಳಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಓರ್$_0$ + ಇಡು$_1$]

ಓರಿರ್ಮೆ (ಅ). ಒಂದೆರಡು ಸಲ : (ಓರಿರ್ಮೆ ಯಾತಾಯಾತವೋಗಿ) (ಮಂತ್ರಶ. ೧೪೦–೧೦). [ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಇರ್ಮೆ]

ಓರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಆಲೋಚಿಸು ; ಚಿಂತಿಸು ; ವಿಚಾರಿಸು ; ಯೋಚಿಸು (ಶ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಓರ್ ; ಮಲ. ಓರ್ಕ್ಕ ; ತೆಲು. ರೋಯು, ಆಕೋಯು]

ಓರು$_2$ 'ಓರ್$_2$' ನೋ.

ಓರುವಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪೂತ ಪುಷ್ಪವನದಿಂ ವನದಿಂ ತೊಳಪ ಕಲಿದೇವ ನಿಳಯದ ಬೆಳಕೆದಿ ನೀ ಯೋರು ವಾ ಯಿ ಸೊಗಯಿಸುತಿರ್ಕುಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೨೨–೨೧ ; 1195). [?]

ಓರೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಇಳುಕಲು; ಇಳಿಜಾರು; ಮಗ್ಗುಲು : ಬಡಗಣ ಶೃಂಗ ಪರ್ವತದೋರೆಯಲಿ (ಕು ವ್ಯಾ ಸ . ೩–೬೧) ; ಉರಿಗಳಿಂದೋರೆಯಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ಜರಿಗಳಿಂದುರಿಗಳಿಂ] ಪೋರೆಯಿಂದಿಡಿದ ಕಮ್ಮರಿಗಳಿಂ . . . ಆ ಪಥಂ ಬೆದಱಿಸುವುದು (ಚೆಬಪು. ೫೬–೨೩) ; ತಾನು ಸ್ವತಃ ಗುಡ್ಡದ ಓರೆಯನ್ನು ಆಗೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದನು (ಅ ಕ್ಬ ರ . ೫) ; ಗುಡ್ಡದ ಓರೆಯ ಮೇಲಿಂದ ಹಾಡೊಂದು ಇವನ ಕಿವಿಯ ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು (ತುಂಗಭ. ೬೮). ೨. ವ್ಯತ್ಯಾಸ : ನೆನಹಿನ ಗಡಣೆಯೆಂತಂತೋರೆಯಿಲ್ಲದೆ ನುಡಿವ ಭಾಷೆ ನುಡಿಗಳಹಗೆ ತಾಂ ನಡೆಸುವುದು ಭಾಷೆ (ಬಸಪು. ೬–೨) ; ಜ್ಞಾನ ನಿಷ್ಠೆಯೊಳೋರೆಯುಂಟೇ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩–೪೧). ೩. ಮೂಲೆ ; ತುದಿ. ೪. ಅಂಚು ; ಪಕ್ಕ ; ಬದಿ : ಭೂರಿಬಲ ಹಬ್ಬಿದುದು ದಿಕ್ಕುಗಳೋರೆ ಹಿಗ್ಗಿದವು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮–೧೧) ; ಹಾರನಹಳ್ಳಿಯ ಓರೇಲಿ ಇರುವೋನೇ ನಾರಿಯ ಮಗನೇ ಬೆನವಣ್ಣ (ಜಗೀತ. ೪). ೫. ವಕ್ರತೆ ; ಡೊಂಕು : ವೀರಸಿರಿ ನಿಮಗೆಂದು ವಂದಿಗಳೋರೆ ಕಟಕಿಯಲೆನ್ನರೇ ಕೈವಾರಿಸುವ ಕವಿನಿಕರ ನಾಚದೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧–೧೯) ; ನಾರಿಯಂ ಕೀಸಿ ನರಮಂ ಸೀಳಿ ಹೆದೆಗಟ್ಟಿ ಪೋರೆಯಂ ತಿರ್ದಿ ಒಳ್ಳಿತುಮಾಡಿ ಬಿಲ್ಲನೊರೆ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೧೦–೩೨). ೬. ವಕ್ರಸ್ವಭಾವದವನು : ಕಳ್ಳರುಗಳೋರೆಗಳು . . . ಕೆಡಿಕಿಗಳನಿಷ್ಟಪುಷ್ಟಿಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦–೫೮).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಓರ, ವಾರ ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಓರೆ ; ತೆಲು. ಓರ]

ಓರೆ$_2$ (ನಾ). ಸಮಾನ ; ಸಮವಯಸ್ಕ ; ಸ ರಿ ಜೋ ಡಿ : ಅಂತು ತನ್ನೋರೆಗಳ್ವೆರಸು ಮುಧುಮ್ಮಿಱಿದೋಲಾಡುವಲ್ಲಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೨೮ ವ); ಸಿರಿಯು ಕುಲಸತಿ ಸುತನು ಕಮಲಜ ಓರೆ[ಪಾ ಠಾ ಂ . ರಿ]ಯ ಸೊಸೆ ಶಾರದೆ ಸಹೋದರಿ ಗಿರಿಜೆ (ಹರಿಸಾ. ೨೫). [< ಓರಗೆ]

ಓರೆಂಜಲ್ (ನಾ). ಒಂದೇ ಎಲೆಯಲ್ಲಿ ಊಟಮಾಡುವುದು ; ಸಹ ಭೋಜನ : ಓರೆಂಜಲ್ಗೊರ್ವಂತಿಗೆ ವಾರದ ಖಳರೊಡನೆ ಬೆರಸಿ ಮೇಳಂ ಗೊಂಡಂದಾರುಂ ಲಘುವಪ್ಪರ್ (ಕಾ ವ್ಯಾ ವ . ೨೪೯) ; ಒರ್ವಲಿ, ಓರೆಂಜಲ ನಂಟಂ, ಓರಂದದ ಮಾನಸಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೩ ಉದಾ) ; ಓರೆಂಜಲ್, ಈರ್ಬೈದು, ಈರೊತ್ತೆ (ಶಮದ. ೧೪೦ ಪ್ರಯೋ).
[ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಎಂಜಲ್]

ಓರೆಕಿವಿ (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಕಿವಿ ; ಡೊಂಕಾದ ಕಿವಿ (ಶ).
[ಓರೆ$_1$ + ಕಿವಿ]

ಓರೆಕೆಯ್ (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಕೈ ; ಡೊಂಕಾದ ಕೈ (ಶ).
[ಓರೆ$_1$ + ಕೆಯ್$_2$]

ಓರೆಕೋರೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚುಕಡಮೆ ; ಲೋಪದೋಷ : ಆರು ಮುಱಸಬಹುದರಸನೆಲ್ಲರ ಚಿತ್ತದೋರೆಕೋರೆಯ ಬಲ್ಲನು (ಭರಚ. ೮–೬) ; ವಿಮಳ ದರ್ಪಣವ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ತಮ್ಮ ಕೈಮುಟ್ಟಿ ಸಮಱಿದರೋರೆಕೋರೆಗಳ (ಭರಚ. ೩೧–೪೬) ; ಜೀವನದ ಏರುಪೇರುಗಳು, ಓರೆಕೋರೆಗಳು ತುಂಬ ಬೇಕು (ಅಲೆಮ. ೪೫). ೨. ವಕ್ರತೆ ; ಕೊಂಕು : ಬಹಳಪಾಲು ಜನರ ಓರೆಕೋರೆಯ ನೋಟ, ವಕ್ರದ ನಡೆ ನುಡಿ . . . ತನಗೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ರಂಗನಾ. ೧೯). [ಓರೆ$_1$ + ಕೋರೆ]

ಓರೆಗಟ್ಟು (ನಾ). ಓರೆಯಾಗಿ ಪೇಟ ಅಥವಾ ರುಮಾಲನ್ನು ಕಟ್ಟು ವುದು (ಶ). [ಓರೆ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಓರೆಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಕೊನೆ ; ಕಡೆಗಣ್ಣು ; ಕಟಾಕ್ಷ ; ಅಪಾಂಗ : ಓರೆಗಣ್ಣಲಿ ನೊಂದು ನೋಡುವ ಸೂರಿಯನ ಸುತಗಭಯಕರ ಸರಸೀರುಹವ ತೋಱಿಸುತ (ತೊರಥಾ. ೪–೪–೨೯) ; ಸಾರಥಿಯ ಕುಬ್ಜಾವ ತಾರವನೋರೆಗಣ್ಣೊಳೀಕ್ಷಿಸುತ ದ ಮ ಯ ಂ ತಿ (ನಳಚ. ೮–೪೩) ; ನೋಡುವಳೊಡನೋರೆಗಣ್ಣಿಂದ ಭಾ ವ ನ ಕೂಡಡ್ಡವೋಱಿದೆಗೆವಳು (ಭರಚ. ೯–೬೮). ೨. ಮೆಳ್ಳೆಗಣ್ಣು (ಶ). [ಓರೆ$_1$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಓರೆಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಂಕು ಮಾತಾಡು ; ಗಳಹು : ಉಳಿದ ದ್ರುಪದ ವಿರಾಟರೆಂಬೀ ಹುಳುಗಳವರಂತೋರೆಗೆಡೆದರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೨–೪೦) ; ವೀರ ರುದ್ರನು ಜಗವ ನುಂಗುವನೋರೆಗೆಡೆಯದಿರಂಬ ಸುರಿ ಸುರಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೫೨). ೨. ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬೀಳು : ಹೂಮಾಲೆ ಪಾರ್ಥಕೇಂದ್ರನ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಂತೋರೆಗೆಡೆದುರುಳಿತ್ತು ಧರಣಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೬೯–೩೪).
[ಓರೆ$_1$ + ಕೆಡೆ$_1$]

ಓರೆಗೈ, **ಓರ್ಗೈ** (ಕ್ರಿ). ಓರೆಮಾಡು (?) : ತೋಱು ಜೀ ವ ನ ವೆ ಲ್ಲಿ ಶಿರಮುಂಡೋರೆಗೈದಾಗೆನ್ನ ಮಾ ಹ ತ್ತ್ವೋ ೞು ದ ಲ್ಲ ದೆ ಬಿಡಲು ಹೆಣನಾ ತೊಡಗೆ ಜೀವನವೆ (ಬಜ್ಜಪು. ೬೦–೪೫). **ಓರ್ಗೈ** : ಲಿಂಗವಿರದರ ಕಾಣು ತಲಿ ವದನಂಗಳೋರ್ಗೈಯದೀಯ ಭ್ರಷ್ಟನು ಜಂಗಮರ ಸಮುದಾಯ ಕೈದಿದ (ಬಜ್ಜಪು. ೯೧–೩). [ಓರೆ$_1$ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಓರೆಗೊರಳು (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಕೊರಳು ; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ ಕೊರಳು : ಎಲೆ ಮಿಡುಕದಾಸ್ಥಾನ ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಮಡಿಸುವ ರಭಸವಿಲ್ಲೊಳಗೊಳಗೆ ಸನ್ನೆಗಳೋರೆಗೊರಳುಗಳೌಡುಗಚ್ಚುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧–೨೦) ; ಉದುರಿದ ಬಿ ಲು ಸ ರ ಳ ಹೆಗಲೋರೆಗೊರ[ಪಾಠಾಂ. ಗರು]ಳರೆಮುಚ್ಚುಗಣ್ಣುಗಳ ತಳಿತ ರಕ್ತಾಂಕುರದ ಬಳಕೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩–೩೯).
[ಓರೆ$_1$ + ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್)]

ಓರೆಚಪ್ಪರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ಬಾಗಿರುವ ಚಪ್ಪರ ; ಇಳಿಜಾರಾದ ಚಪ್ಪರ. ೨. ಹಟ್ಟಿ ಅಥವಾ ರೊಪ್ಪದ ಚಪ್ಪರ (ಶ).
[ಓರೆ$_1$ + ಚಪ್ಪರ]

ಓರೆಡೆ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳ ; ಒ ಂ ದು ಎಡೆ : ನಿಂದು ನಿಂದೋರೆಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ರಡಿ]ಗೋರೊರ್ಮಾಲಿಸುತ್ತುಂ ನೆರವಿಯುಲಿಪುಮಂ (ಜಗವಿ. ೧೫–೭೯). [ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಎಡೆ$_1$]

ಓರೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸಲ ಬ ಡಿ ಸು ವು ದು, —ಬಡಿಸುವಷ್ಟು : ಓರೆ[ರೆ]ಡೆ ಮಾರೆಡೆಯಱಿದೆಡೆಮಾಡುವ ನಾ ರಿ ಯ ರೆ ಡೆ ಮಾ ಡು ತಿ ರ ಲು ಭೂರಮಣನು ರಮಣಿಯರೆಲ್ಲರುಂಡರು ಓರಂತೆ ತೃಪ್ತಿವಡೆದರು (ಭರಚ. ೪–೧೦೬). 'ಮಾರೆಡೆ' ಪರಾ. [ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಎಡೆ$_1$]

ಓರೆದುಱುಬು (ನಾ). ಓರೆಯಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ತುರುಬು : ಓರೆದುಱುಬಂ ತೆಗೆದು ಜಡೆಗಟ್ಟಿ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಕೇರಿಗೊಂಡೈದಿದಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೯). [ಓರೆ$_1$ + ತುಱುಬು$_1$ (< ತುಱುಂಬು$_2$)]

ಓರೆನುಡಿ (ನಾ). ಕೊಂಕು ಮಾತು; ವಕ್ರೋಕ್ತಿ: ಹೋರೆಗಳ ಹೊಳ್ಳಿಱಿತ ಜೋಯಿಸರಾರುಭಟಿಗಳ ಬಿಂಕ ಕೋವಿದರೋರೆನುಡಿ ತಾ ಜಾಳುಜಪವೀ ನೃಪರ ಬೋಳವಿಸೆ (ಸಂಭಪ. ೫೯-೫). [ಓರೆ$_1$ + ನುಡಿ$_2$]

ಓರೆನೋಟ (ನಾ). ಕುಡಿನೋಟ; ಕಡೆಗಣ್ಣನೋಟ: ಬಿನ್ನಣದಿ ಮಿಗೆವೋರೆನೋಟದ ಕಣ್ಣಿನಿಂದೀಕ್ಷಿಸಿದಳು (ನಳಚ. ೩-೬೦); ಆ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಓರೆನೋಟದಿಂದ ನೋಡುವ ಕಾದಂಬರಿಯ ಕರಿಯಾಲಿಗಳು ಬಲುನಿಡಿದಾದ ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ಬಳಿಗೆ ನಡೆದು (ವಚಕಾ. ೫೭); ನಿನ್ನೋರೆನೋಟಕೆ ಹಗೆ ತಾನೆ ಕೈಸೆರೆ ಯುದ್ಧವಿಲ್ಲದೆ ಗೆಲುವ ಧೀರೆ (ಇಂಜಾಪ. ೮೯-೩೧). [ಓರೆ$_1$ + ನೋಟ]

ಓರೆಪೀರ 'ಓರೆಪೀರೆ' ನೋ.

ಓರೆಪೀರೆ, ಓರೆಪೀರ (ಗು). "ಅಂಕುಡೊಂಕು, ನೇರವಲ್ಲದ" (ಸಿರಿಕೋ. ೮೪). **ಓರೆಪೀರ** : (ರಮಾಕಾಂ. ೧೩೦). [?]

ಓರೆವೋರೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚುಕಡಮೆ; ಲೋಪದೋಷ: ಪಾರಲೌಕಿಕದುಳಿವನ್ನೈಹಿಕದೋರೆವೋರೆಯನಿಂದು ಬಲ್ಲವರಾರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೬೪); ಕೊಯ್ದಳವನಿಪಶಿರೋಮಣಿಯ ಮಸ್ತಕವನೆರಡಾಗಿ ಸರಿಸದಿಂದೋರೆವೋರೆಗಳಿಲ್ಲದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೬೨); ಪದಿಮೂಱು ವರುಷ ಮೋರೆವೋರೆಗಳಿಲ್ಲದೆಯನುಭವಿಸಿದರು (ಲಕ್ಷ್ಮೀಭಾ. ೪-೪-೩೬); ಪರರಾಷ್ಟ್ರದಿಂ ಬಂದ ದೊರೆಗಳ ಮನೋಭಾವವಱಿತೋರೆವೋರೆ ಸಂಜನಿಸದಂತುಪಚಾರವೆರೆಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೮-೧೦). ೨. ವಕ್ರತೆ; ಕೊಂಕು: ಓರೆವೋರೆಯೊಳಾಡಿ ಧರ್ಮದ ಧಾರಣೆಯ ಧಟ್ಟಿಸುವದಿದು ಗಂಭೀರರಿಗೆ ಗರುವಾಯಿಯೇ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೮೪); ಕೌರವನು ಕರ್ಣಾದಿಗಳ ನುಡಿಯೋರೆವೋರೆಯೊ [ಪಾಠಾಂ. ಹದರಿನೊ]ಳವಗಡಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ.೮-೭೦). [ಓರೆ$_1$ + ವೋರೆ]

ಓರೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಮರೆಮಾಡು; ಮುಚ್ಚು: ಬೀಡು ಬಿಟ್ಟೆಡೆಗಿವರೇ ಕೆಂದು ನಾನೋರೆಮಾಡಿ ಮನೆಯೊಳಿಟ್ಟು ಬಂದೆ (ಭರಚ. ೩೯-೧೩೧); ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆದು ಓರೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಒತ್ತಟ್ಟು ಮಲಗಿದಳು (ದೇವೀಚೌ. ೪೧); ಒಳಹೋಗಿ ನಿಂತು ಬಾಗಿಲು ಓರೆಮಾಡಿಕೊಂಡಳು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೪). [ಓರೆ$_1$ + ಮಾಡು$_1$]

ಓರೆಮಾತು (ನಾ). ನೇರವಲ್ಲದ ಮಾತು; ಕೊಂಕು ಮಾತು: ಏನಿದು ಓರೆಮಾತನಾಡುತ್ತಿರುವಿರಿ? ಹೌದೆಂದಾದರೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಿ; ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಅಲ್ಲವೆನ್ನಬಾರದೇ? (ಕುರುಕಾ. ೪೮). [ಓರೆ$_1$ + ಮಾತು$_1$]

ಓರೆಮೂಗು (ನಾ). ಸೊಟ್ಟ ಮೂಗು; ಡೊಂಕು ಮೂಗು; ಬಾಗಿದ ಮೂಗು (ಕಿ). [ಓರೆ$_1$ + ಮೂಗು]

ಓರೆಮೈ (ನಾ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಹೊರಳಿದ ಮೈ: ನರಸಿಂಗರಾಯ ಹೊರಳಿ ನೋಡುವಾಗ ಇವರು ಓರೆಮೈಯಾಗಿ ಬಾವಿಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿದ್ದರು (ನಿರಾಭ. ೧೦೫). [ಓರೆ$_1$ + ಮೈ (< ಮೆಯ್)]

ಓರೆಮೋರೆ (ನಾ). ಸೊಟ್ಟಮೋರೆ; ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿದ ಮುಖ (ಕಿ). [ಓರೆ$_1$ + ಮೋರೆ (< ಮೋಱೆ)]

ಓರೆಯಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಕ್ರವಾಗು; ಕೊಂಕಿರು; ಭೂಭ್ರಮಣದ ಅಕ್ಷವು . . . ಓರೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಕ್ರಾಂತಿವೃತ್ತವು ವಿಷುವದ್ವೃತ್ತಕೆ . . . ಓರೆಯಾಗಿದೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ४೦). ೨. ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ; ಅರುಗಾಗು: ಕಷ್ಟಗಳು ಓರೆಯಾಗುತ್ತ ಬಂದುವು (ಆರ್ಯಕೀ. ೭೧). [ಓರೆ$_1$ + ಆಗು$_1$]

ಓರೆಯಿಸು, ಓರ್ೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಓರೆಮಾಡು; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸು: ಓರೆಯಿಸಿದಂ; ತೇರಯಿಸಿದಂ; ತೆಲ್ಲಯಿಸಿದಂ (ಶಮದ. ೫೪ ಪ್ರಯೋ). **ಓರೈಸು** : ೨. (?): ತಾನಳಿದೊಡಮುದತ್ಕಂತ ದಯೆಯಿಂ ಜೀವನವನಿತ್ತುಂ ತಳುವದೋರೈಪ ಶಕ್ರಂ ನಮ್ಮ ರಕ್ಷಿಸುಗೆ (ವಿವೇಭ. ೧-೧೧). [ಓರೆ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಓರೆಲೆದಾವರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: "ಪದ್ಮಾ - ಗಂಟುಭಾರಂಗಿ, ಓರೆಲೆದಾವರೆ" (ಓಷಧಿ. ೯೦). [?]

ಓರೆವರಿ (ಕ್ರಿ). ಓರೆಯಾಗು; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ; ಅರುಗಾಗು: ಸುರಪದಿಶಾಪತಿ ಬಿನದದಿ ಪೊಡೆವವಸರದೊಳಗಾ ಕೈಯೋರೆವರಿಯೆ ನೆಗೆವರುಣಮಣಿಯ ಕಂತುಕಮೆನೆ (ಜಯಕಾ. ೧೪-೫). [ಓರೆ$_1$ + ಪರಿ$_2$]

ಓರೆವೊಯ್ಲು (ನಾ). ಅಡ್ಡಹೊಡೆತ; ಓರೆಯಾಗಿ ಬೀಳುವ ಪೆಟ್ಟು: ಜಾಱುವೊಯ್ಲಡವೊಯ್ಲು ನಿಡುವೊಯ್ಲೋರೆವೊಯ್ಲುಪ್ಪರದಹೊಯ್ಲು ಬ್ಬೇಱುವೊಯ್ಲಿನಲೊದಗಿದರು ಭಟರು (ತೊರರಾ. ४-४-೨४). [ಓರೆ$_1$+ ಪೊಯ್ಲು]

ಓರೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದು ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ಬಾಗು, —ಜೋಲು: ಅಬ್ದುವಿಳೆಯೊಳ್ ನಿಧಿಗಳ್ ಕರುಮಾಡವೋರೆವೋಯ್ತು (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೦೪); ಇಂಬಾಗಿರೆಯುಂ ಮಕುಟಮದಂ ಬಿಪ್ಪನೊಳೋರೆವೋದೊಡೋಸರಿಪವೊಲ್ . . . ಕರಮನುತ್ತಮಾಂಗಕ್ಕೊಯ್ದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೦೨); ಮಹಾರಥರಚ್ಚು ಸಿಡಿಲ್ದುದೀಸು ಸೂಸಿದುದು. . . ನೊಗನೋರೆವೋಯ್ತು (ಪಂಪರಾಮಾ. ೧೩-೬೯). ೨. ಕುಂದು; ಕಡಮೆಯಾಗು: ಪೊರೆವೋಗದ ಕಟ್ಟಾಯಮುಮಂ ಓರೆವೋಗದ ಚಲಮುಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ४-೩೬ ವ); ಮೇರೆಯಱಿದ ಮೆಲ್ವಾತು ಓರೆವೋಗದ ಜಾಣ್ಕೆ ಮೆಱೆಯಲು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೬೧). [ಓರೆ$_1$ + ಪೋಗು$_1$]

ಓರೆಹದಿರು (ನಾ). ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯದಿರುವ ಒಗಟಿಯಂಥ ಮಾತು, —ಸಂಕೇತ, —ಸಂಜ್ಞೆ; ಜಾರುಮಾತು: ಕೌರವನು ಕರ್ಣಾದಿಗಳ ನುಡಿಯೋರೆಹದಿ [ಪಾಠಾಂ. ದ] ರಿನೊಳವಗಡಿಸಿ ಹೊಂದೇರ ದುವ್ವಾಳಿಸುತ ಮೂದಲಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮-೭೦). [ಓರೆ$_1$ + ಹದಿರು$_2$ (< ಪದಿರ್$_2$)]

ಓರೈಸು 'ಓರೆಯಿಸು' ನೋ.

ಓರೊಂದು (ನಾ). ಒಂದೊಂದು; ಒಂದಕ್ಕೊಂದು: ತೊಟ್ಟ ತುಡುಗೆಗಳ್ ಕೌಸ್ತುಭರತ್ನಮನೋರೊಂದೆ ಮುಸುಳಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೨೬); ತಂತಮ್ಮೊಳೋರೊಂದರ್ಕೆ ಪುಯಲ್ಚುವಂತೆ ಕರುಣಾರುತಮನೊದವಿಸುತ್ತಂ (ಕಾದಂಉ. ३४೮); ಓರೊಂದಱೊಳಗೆ ನಾಡುಗಳೇರೆಂಟುಗಳಾಗೆ ಕೂಡಿ ಮೂವತ್ತೆರಡುಂ ರಾರಾಜಿಸೆ ಸೊಗಯಿಪ್ಪುದಿಳಾರಮಣೀರಮ್ಯಗೇಹಮುಭಯ ವಿದೇಹಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೨). [ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಒಂದು$_3$]

ಓರೊಬ್ಬ 'ಓರೊರ್ವ' ನೋ.

ಓರೊಮ್ಮೆ 'ಓರೊರ್ಮೆ' ನೋ.

ಓರೊರ್ಬ 'ಓರೊರ್ವ' ನೋ.

ಓರೊರ್ಮೆ, ಓರೊಮ್ಮೆ (ಅ). ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ; ಒಂದೊಂದು ಸಮಯ; ಒಂದೊಂದು ಸಲ: ಪೆಸರ್ಗೊಂಡಿಂದ್ರನರೇಂದ್ರವಂದ್ಯನನೊಜಲ್ದೆತ್ತಾನುಮೋರೊರ್ಮೆ ಚಿಂತಿಸಿದೊಂಗಂ ಪವಣಿಲ್ಲ (ಆದಿಪು. ೧-೩೭); ಸುರನಿರ್ಪತ್ತಿಚ್ಚಾಸಿರಬರಿಸಕ್ಕೋರೊರ್ಮೆ ನೆನೆವನು ಜಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ४-೧೧४); ಓರೊರ್ಮವನಿತಳದೊಳೋರೊರ್ಮೆ ವಿದ್ಯಾಧರಾಕಾರದಿನಂತರ್ಧಾನದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೭-೯೩). **ಓರೊಮ್ಮೆ** : ಓರೊಮ್ಮೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ನಡೆವುದು (ಭರಚ. ३೩-೭४). [ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಒರ್ಮೆ]

ಓರೊರ್ವ, ಓರೊಬ್ಬ, ಓರೊರ್ಬ (ನಾ). ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ; ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ : ಪರೆದೋರೋರ್ವರೊಂದೊಂದು ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ಪೋಗಿ ಬೇಱೆವೇಱೆ ಪೊಱಲಂ ಪೊಕ್ಕು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೨ ವ); ಚರಮದೇಹಧಾರಿಗಳಿವರ್ ತಮ್ಮೊಳೋರೋರ್ವರಂ ನೋಯಿಸಲುಂ ಕೊಲಲುಂ ಆಱರ್ (ಚಾವುಂಪು. ೬೯-೧೩); ಓರೊರ್ವರಯ್ಯೂರ್ವರ್ಗಂ ನಾಯಕರಾಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೬೭ ವ); ಓರೊರ್ವರಂ ಡೊಕ್ಕರಿಸುತ್ತೋರೊರ್ವರಂ ಜಾಳಿಸುವ ಪದದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೬-೬೪); ಅಭವ ನಿಮ್ಮ ಶ್ರೀಪಾದಭಕ್ತರ್ ದುರಿತಮುಕ್ತರಿಪ್ಪರ್ ಕೋಟಿಗೋರೊರ್ವರ್ (ಚಬಪು. ೩-೧೩). **ಓರೊಬ್ಬ** : ತಮ್ಮೊಳೋರೊಬ್ಬರಿಗೆ ಬಣ್ಣಿಸುತ (ನಿಭಾಗ. ೩-೫-೪೦). **ಓರೊರ್ಬ** : ಓರೊರ್ಬರ ಕೈಗೆಯ್ದುಸುವ ಬೇಗಮುಂ ಮನಮೆಯ್ದುದುದಿಲ್ಲ (ಆದಿಪು. ೭-೮೨).

[ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಒರ್ವ]

ಓಗ್ಗೈ 'ಓರೆಗ್ಗೈ' ನೋ.

ಓರ್ಚಿಕೆ (ನಾ). ಸಹನೆ; ತಾಳುವಿಕೆ; "ಸಹನ ಶಕ್ತಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೬೦).

[ಓರ್ಚು + -ಇಕೆ]

ಓರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ತಾಳಿಕೊಳ್ಳು; ಸಹಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್); "ಅನುಭೋಗಿಸು" (ಗಂಗಾಮ. ೬೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಓರ್ಮಿ = ಧೈರ್ಯದಿಂದಿರು; ತೆಲು. ಓರುಚು, ಓರ್ಚು; ಕುವಿ. ಒರ್ಡ್, ಓರ್ಡಿ]

ಓರ್ಜಂತ 'ಒರ್ಜಂತ' ನೋ.

ಓರ್ಜವಳಿ (ನಾ). (?) : ಇಱಿಪದಿಪ ಬರಿಸಕೆ ಗುಡಿಗೆ ಓರ್ಜವಳಿ ದುಟ್ಟಗೆಇವರ್ ಇದನಱಿದವರ್ ಬರಣಾಸಿಯುಂ ಕಾವಿಲೆಯು ಕೆರೆಯುನ್ದೇಗುಲಮುಮ ಪಾರ್ವರುಮನಱಿದ ಲೋಕಕೆ ಸಲ್ವರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೦೧-೫; ?). [?]

ಓರ್ಪಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ನಿಶ್ಚಯ; ನಿರ್ಧಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಒಂದು ಸ್ಥಳ; ಒಂದು ಎಡೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೩. "ನಿಶ್ಚಯ ಗುರಿ" (ರಮಾಕಾಂ. ೧೩೦). [ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಪಟ್ಟು$_1$]

-ಓಲ್ '-ಪೋಲ್' ನೋ.

-ಓಲಂತೆ (ಅ). ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು : ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಕೈಂಕರ್ಯವೆಸಗುವ ಅಲಂಕಾರದೋಲಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೦೧-೮).

[-ಓಲ್ (< -ಪೋಲ್) + ಅಂತೆ$_1$]

ಓಲಗ$_1$ (ನಾ). ರಾಜನ ಸಭೆ; ದರ್ಬಾರು; ರಾಜನು ದರ್ಶನ ಕೊಡುವ ಎಡೆ; ರಾಜಾಸ್ಥಾನ : ಇರುಳಿನೋಲಗದೊಳ್ ನೆರೆದಿರ್ದ ನೆರವಿಯೊಳ್ ಅರಸನುಂ ಮಹಾದೇವಿಯುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೨-೩); ರಾಜರಾಜನುಱದೆ ಕಿಱುನಗೆ ನಕ್ಕು ನಾಳಿನೋಲಗದೊಳ್ ತಂದು ಕಾಣಿಸೆಂಬುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೮ ವ); ಆರೊಡನೆ ನುಡಿವೆನಱ್ತಿಯೊಳಾರೊಡನೋಲಗದೊಳಿರ್ಪೆನಾರೊಡನೆ ಸಮಂತಾರೋಗಿಪೆಂ (ಗದಾಯು. ೫-೩೦); ಸುದತಿಯರಿಲ್ಲದೋಲಗದ ಲೀಲೆ ಮನೋಹರಮಪ್ಪ ಪುತ್ರರಿಲ್ಲದ ಮನೆವಾೞ್ತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೭೪); ಮಿಡುಕದಿರ್ದುದು ರಾಯನೋಲಗದೊಳಗೆ ಪರಿವಾರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೧೮).

[< ಸಂ. ಅವಲೋಕ ?]

ಓಲಗ$_2$ (ನಾ). (ರಾಜಸಭೆಯ) ಸೇವೆ; ಊಳಿಗ; ಚಾಕರಿ : ತಂಡತಂಡದೋಲಗಕ್ಕೆ ಪುಗುವ ಪೊಱಮಡುವ ವಾರವಿಳಾಸಿನಿಯರ ನೂಪುರಂಗಳ ರವಂಗಳೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೯ ವ); ಅರಸರೋಲಗಂ ಲೇಸು ಕಾಳೆಗಂ ಬೆಟ್ಟಿತೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೨೯); ಓಲಗದ ಸೂಳೆಯರ್ ಭೂಪಾಲಕನಿಕ್ಕೆಲದೊಳ್ಳಿದೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದರ್ (ಬಾಧಪು. ೬-೯).

[ಪ್ರಾ. ಓಲಗ್ಗ (< ಸಂ. ಅವಲಗ್ನ)]

ಓಲಗ$_3$ (ನಾ). ೧. (ನಾಗಸ್ವರ ಮೊದಲಾದ) ವಾದ್ಯ : ಪಾಳೆಯಗಾರನು ಗರ್ವದಿಂದ ಅವರೆದುರಿಗೆ ಓಲಗ ತಾಳಮೇಳಗಳೊಂದಿಗೆ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಅಟ್ಟಹಾಸದಿಂದ ಬಂದನು (ಸಂಸಕ. ೧೩೧); ಜೋಳದ ಗರಿಯ ಪೀಪಿಯೇ ಓಲಗ (ಸುವಸಂ. ೩೦); ಮದುವೆಯ ಮನೆಯ ಓಲಗ (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಅಳು; ಕೂಗು : ನಿನ್ನ ಓಲಗ ನಿಲ್ಲಿಸು (ರೂಢಿ). 'ವಾಲಗ' ಪರಾ.

ಓಲಗದವ = ಓಲಗ ಬಾರಿಸುವವನು : ಹೊರಗೆ ಓಲಗದವನು ತೋಡಿರಾಗವನ್ನು ಬಾರಿಸತೊಡಗಿದ್ದನು (ಗಂಮಾಯಿ. ೧೩೫). ℙ ಇದರ ಮೂಲಸ್ವರೂಪ 'ವಾಲಗ' ಎಂದಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಕಿಟೆಲ್ ಅವರು ಇದನ್ನು 'ವೇಣುಕ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಬಂದಿರಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಹೊಸ ಪ್ರಯೋಗಗಳಿರಬಹುದೇ ಹೊರತು ಹಳೆಯವು ಯಾವುವೂ ಇಲ್ಲ. [?]

ಓಲಗಂಗುಡು, ಓಲಗಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ದರ್ಬಾರು ನಡಸು; ರಾಜಸಭೆ ನಡಸು; ಸಭೆ ಸೇರು : ಅಂತು ಪಿರಿದೋಲಗಂಗೊಟ್ಟಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೯ ವ); ಈತನೋಲಗಂಗೊಟ್ಟಿರೆ ಸಪ್ತಾಂಗದ ರಾಜ್ಯದ ತೇಜಮುಮಂಗೊಳಿಸುವುದನ್ಯಮಂಡಲಾಧೀಶ್ವರರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೨೮); ಮಕುಟವರ್ಧನರ ಮಂತಣದ ನಡುವೋಲಗಂಗೊಟ್ಟು ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ನರಸಿಂಗ ಮೊನೆಯರ್ಗೆ ಮೆಯ್ಯಿಕ್ಕಿ ನಿಂದು (ನಂಬರ. ೨-೩೬). **ಓಲಗಗೊಡು** : ಮುಂದಣಾ ಚಾವಡಿಯೊಳಗೆ ಗೋವಿಂದನೋಲಗಗೊಟ್ಟಿರಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮-೫೦). [ಓಲಗ$_1$ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಓಲಗಂಪರೆ (ಕ್ರಿ). (ರಾಜನ) ಸಭೆ ವಿಸರ್ಜನೆಗೊಳ್ಳು; ಸಭೆ ಮುಗಿ : ಮಿಕ್ಕಿನಮಾತ್ಯರುಂ ತಾರ್ಕಿಕರುವೆರಸಂತೋಲಗಂಪರೆದು (ಬಸವು. ೫೪-೮೩); ಒಂದು ದೆವಸಂ ಬೈಗುಂಬೊೞ್ತಿನೊಳೆಂದಿನಂತಿರೋಲಗಂ ಪರಿ[ರೆ]ಯೆ . . . ಅರಮನೆಯಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪-೬).

[ಓಲಗ$_1$ + ಪರೆ$_1$]

ಓಲಗಕಾರ್ತಿ (ನಾ). ಪರಿಚಾರಿಕೆ; ದಾಸಿ : ಅರಮಗನಿರ್ಪ ಓಲಗದ ಓಲಗಕಾರ್ತಿಯರೆಲ್ಲರೊಪ್ಪಿದರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪ ಪ್ರಯೋ).

[ಓಲಗಕಾಱ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಓಲಗಕಾಱ, ಓಲಗಿಕಾಱ (ನಾ). ಸೇವಕ; ಪರಿಚಾರಕ : ಮೃಗದೊಲವರಮುಮನರಸನ ಬಗೆಯುಮನಱಿದಲಸದೆಳಸಲೋಲಗಿಸಲ್ ನೆಟ್ಟಗೆ ಬಲ್ಲನುಳ್ಳೊಡವನಲ್ತೆ ಗುಣಾರ್ಣವ ಬೇಂಟೆಕಾಱನೋಲಗಕಾಱಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೨). **ಓಲಗಿಕಾಱ** : "ಅನುಜೀವೀ, ಸಹಾಯಃ, ಸೇವಕಃ, ಅನುಚರಃ, ಅನುಗಃ – ಈ ೫ ಓಲಗಿಕಾಱಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೦-೨೭೪); ಪಸಾಯದಾನಂಗುಡುವನಿಂತು ಕಾಣದೆ ಕೆಟ್ಟೆನೆಂದು ಚಿಂತಿಸುವವೋಲಗಿಕಾಱನುಂ (ಪಸಾರ. ೭೬೨-೧೧).

[ಓಲಗ$_2$ + -ಕಾಱ]

ಓಲಗಗೊಡು 'ಓಲಗಂಗುಡು' ನೋ.

ಓಲಗಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಓಲಗ ನಡಸು; ದರ್ಬಾರು ಜರುಗಿಸು : ಕಾಮನು ಓಲಗಗೊಂಡಿರುವಾಗ ಜೊನ್ನವಕ್ಕಿಯು ಮುಕ್ಕಣ್ಣನ ತಿಂಗಳ ಸೆರೆಯ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಅರುಹುವುದು (ಸಾಹಿಸ. ೧೩೨).

[ಓಲಗ$_1$ + ಕೊಳ್ಳು$_1$ (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಓಲಗಮಿರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಭೆಯಾಗಿರು : ಪಲಗಣ್ಣನ ಪಟ್ಟದ ಸತಿ . ದಲಲನೆಯರೊಳಗೋಲಗಮಿರ್ಪಂತಾ ಲಲಿತ ಶಶಾಂಕವದನೆ ಸಖಿಯರ ಮಧ್ಯದೊಳಿರಲ್ (ಜಯಕಾ. ೨-೧೯). ೨. ಸಭೆ ನಡಸು : ರಾತ್ರಿಯೊಳವನೀನಾಥಂ ಜಾವಗಳಿಯಲೋಲಗಮಿರ್ದೆಯ್ದಿದನಾ ಶಯ್ಯಾಗೃಹಕೆ (ಜಯಕಾ. ೨-೫೦). [ಓಲಗ$_1$ + ಇರ್$_1$]

ಓಲಗವಾಗು (ಕ್ರಿ). ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ದರ್ಶನ ಕೊಡು, —ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಹೊಱಸಭೆಯಿಂದೊಳಚಾವಡಿಗೆಯ್ದಿ ಚೆಲ್ವೆಱಕದೊಳೋಲಗವಾದಾ (ಭರತ. ೩೭–೬೪). [ಓಲಗ$_1$ + ಆಗು$_1$]

ಓಲಗವೀ (ಕ್ರಿ). ದರ್ಬಾರು ನಡಸು; ರಾಜಸಭೆ ನಡಸು; ಸಭೆ ಸೇರು: ಸುತ್ತಿಮುಖಮಂಟಪದೊಳೋಲಗವಿತ್ತಖಿಲ ಭಕ್ತರ ಮಹಾಗ್ರಹದೊತ್ತನಾಲಿಸಿ ಕೇಳುತಂ ಶಿವಭಕ್ತಿವತ್ಸಳನು (ಬಸವು. ೨೬–೨೩). [ಓಲಗ$_1$ + ಈ$_2$]

ಓಲಗವುರುಡು (ನಾ). ರಾಜಸಭೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಸ್ಪರ್ಧೆ: ಅನಗಿದಱಿದಿರ್ದೊಡಂ ಚಲದಿನೆನ್ನೊಳೆ ಪೊಂಗಿ ಪೊಡರ್ಪುದೋರ್ಪನೋಲಗವುರುಡಿಲ್ಲ ಮೆಚ್ಚುವಣಿಗಿಲ್ಲ ಕರಂ ಮುಳಿಸಿಲ್ಲ ಕಾಯ್ದು ಕೆಮ್ಮಗೆ ಬಱಿಸಂದು ಕೊಂದಪನಕಾರಣದಿಂ ಮೊಱೆಯೋ ಮನೋಭವಾ (ಆದಿಪು. ೧೨–೩೪). [ಓಲಗ$_1$ + ಪುರುಡು$_1$]

ಓಲಗವೆಣ್ (ನಾ). ರಾಜಸಭೆಯ ಪರಿಚಾರಿಕೆ, —ಊಳಿಗದವಳು: ಕಾಲುತೊಡರು ಪರಿಪರಿಯ ಬಿರುದಿನಂಕಮಾಲೆಯನೋದಿಸಿಕೊಳುತ ಓಲಗವೆಂಗಳು ಬರುತಿದ್ದರೀಕ್ಷಿಪರಾಲಿಗಳ್ ಬೆಬ್ಬಳವಾಗೆ (ಭರತ. ೪೭–೪೮). [ಓಲಗ$_2$ + ಪೆಣ್]

ಓಲಗಶಾಲೆ, ಓಲಗಸಾಲೆ (ನಾ). ರಾಜಾಸ್ಥಾನ; ಸಭಾಮಂದಿರ; ರಾಜಸಭೆ: ಓಲಗಶಾಲೆ ಪೂಗಿಡುಗಳೋಳಿಗೆ ಜೇವಣಶಾಲೆ ಮತ್ತ ಭೃಂಗಾಳಿಗೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೫೦); ಏಳುವರೆಯೋಜನದಲೋಲಗಶಾಲೆ ತುಂಬಿತು (ಸಂಭಪ. ೫–೮೮); ವನಲಕ್ಷ್ಮಿಯೋಲಗಶಾಲೆಯಂದದಲಿ ನಂದನವನ ಕಡುರಯ್ಯವಾಯ್ತು (ಕಂನವಿ. ೫–೧೦೩); ವಿಜಯ ಸಿಂಹಾಸನದ ಓಲಗಶಾಲೆ ಅದ್ಭುತವಾಗಿ ಅಲಂಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೬); ರಾಜನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಓಲಗಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ . . . ಕುಳಿತು ರಾಜ್ಯದ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸುತ್ತಾನೆ (ಪ್ರವಾಇ. II, ೨೯೩). **ಓಲಗಸಾಲೆ**: ಪಾಸಱೆ ಸಿಂಹಪೀಠಮಳಿನೀರುತಿ ಮಂಗಳ ಗೀತಿ . . . ಪೊದಱೋಲಗಸಾಲೆ ಮೊಕ್ಕಳಂ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿ ಚಾಮರದ ಗಾಳಿಯೆನಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೨೯); ತ್ರಿದಶಾಂಗನೆಯರ್ . . . ಪಾಡಿದರೋಲಗಸಾಲೆಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೮೫); ಕಣ್ಪೊಳಗೋಲಗಸಾಲೆಯೆಲ್ಲಮಂ ತೀವೆ (ಕಬ್ಬಿಗಕಾ. ೧೩೩); ಓಲಗಸಾಲೆಯಲಿ ಋತುಪರ್ಣನಿದ್ದನು ಸಿಂಹಪೀಠದಲಿ (ನಳಚ. ೭–೧). [ಓಲಗ$_1$ + ಶಾಲೆ$_1$]

ಓಲಗಸಮಯ (ನಾ). ಓಲಗ ನಡೆಯುವ ಸಮಯ; ಸಭೆಯ ವೇಳೆ: ದೇವನೋಲಗಸಮಯವಱಿತಾಂ ಬಹೆನು ನಿಲ್ಲು (ಕಾಶಿರಾ. ೧೪–೫೩). [ಓಲಗ$_1$ + ಸಮಯ]

ಓಲಗಸಾಲೆ 'ಓಲಗಶಾಲೆ' ನೋ.

ಓಲಗಾರ್ತ (ನಾ). ಓಲಗಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಸೇವೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದದ್ದು: ಮೇಲನೆಣಿಕೆಯನಱಿಯದೆಮ್ಮ ನೃಪಾಲವಂಶಕೆ ಕುಂದ ಹೊಱಿಸುವುದೋಲಗಾರ್ತವೆ ನಿಮಗೆ ನಿಮ್ಮನುಮಾನವೇನೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬–೫೩–೭೫). [ಓಲಗ$_2$ + ?]

ಓಲಗಿಕಾಱ 'ಓಲಗಕಾಱ' ನೋ.

ಓಲಗಿಗ (ನಾ). ಸೇವಕ: ನಿನಗೆಂದುಂ ತೆತ್ತು ಪೊತ್ತೋಗಲಿಗ[ಲಗಿಗ]ರಪರಿಯಾಗಿಪ್ಪ ಸೋಮಪ್ರಭಂ ನಂದನರೀಗಳ್ಕೊರ್ವಿ ತಾಮುಂ ಮಲೆದಪರವರುಂ (ಅನಂಪು. ೧೩–೧೫). [ಓಲಗ$_2$ + –ಇಗ]

ಓಲಗಿಸು$_1$, ಓಲ್ಯೈಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ದರ್ಬಾರು ಮಾಡು, —ನಡಸು. ೨. ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರು: ಆ ಯೋಧಶ್ರೇಷ್ಠರ ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧವನ್ನು ನೋಡುವ ಸಂತೋಷವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿ ಬರುತಲಿರಲು ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಗಳೂ ದಕ್ಷನೂ ಮೊದಲಾದ ನವಬ್ರಹ್ಮರೂ ಓಲಗಿಸಿದರು (ಕೃವಾಳ. ೧೭೩). **ಓಲ್ಯೈಸು$_1$**: ೧. ಬೆಳಗುವ ಶರತ್‌ಚಂದ್ರನು ಮೇಲೆ ಓಲ್ಯೈಸಿದ್ದಾನೆ (ಪಂಯಾತ್ರೆ. ೬೧); ಶಂಕರನು ತನ್ನ ಪ್ರಿಯಸತಿ ಪಾರ್ವತಿಯೊಡಗೂಡಿ ಉಲ್ಲಾಸದಿಂದ ಓಲ್ಯೈಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ (ಭಾರದ. ೬೮). [ಓಲಗ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಓಲಗಿಸು$_2$, ಓಲಯಿಸು, ಓಲಯ್ಸು, ಓಲವಿಸು, ಓಲ್ಯೈಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೇವೆಮಾಡು; ಅಧೀನವಾಗಿರು: ಶ್ರೀನೊಱಂಬನ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ತ್ರಿಭುವನಯ್ಯ ಪೆರ್ಮಾಡಿಯನೋಲಗಿಸಿ ಸಿವಯ್ಯನ ಕೆಱೆಯನಾಳುತಮಿಱ್ದು (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೧೪೧–೨ ; 900); ಎನ್ನ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನಿಟ್ಟು ಪೂಜಿಸುತ್ತುಮೋಲಗಿಸುತ್ತುಮಿರಿಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೭–೨೭); ಓಲಗಿಸಿ ಬಾಳ್ವುದೆ ಕಷ್ಟಮಿಳಾಧಿನಾಥರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೯೨); ಓಲಗಿಪವನಿಂ ಮೂಢನಾರುಮಿಲ್ಲ (ಪಂಚತಂ. ೫೨–೨೧); ಕೋಲ ಮೊನೆಯಲಿ ಕೃಷ್ಣರಾಯನನೋಲಗಿಸಿ ಮೆಚ್ಚಿಸಿದನಾ ಕಟ್ಬಾಳು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೭–೫). ೨. ಅರ್ಪಿಸು; ಕಾಣಿಕೆಕೊಡು: ಓಲಗಿಸಿ ವಸ್ತುವಾಹನಮಾಲೆಯನುತ್ತಂಸಮಣಿಮರೀಚಿಗಳಿಂ ಭೂಪಾಲನ ಚರಣಸರೋಜಕ್ಕೋಲಗಿಸಿದನು ದಯಸುಂದರಂ ತಣ್ಪಿಸಿಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೫); ನೃಪಾಲರ್ ವನಮ್ಮಾಲಿಗೋಲಗಿಸಿದರ್ ತಂತಮ್ಮ ಸರ್ವಸ್ವವಂ (ಜಗವಿ. ೯–೧೨); ಕರಮೇೞ್ಗೆಯುಳ್ಳ ಪಿಳ್ಳೆಗಳಿರೆಡುಮನೋಲಗಿಸುವಂ (ಯಶೋಚ. ೩–೭೭). **ಓಲಯಿಸು**: ೧. ಅರಸಿಯರನೋಲಯಿಸಲೆಂದು ಬಂದು (ಬಾಧಪು. ೧–೧೬೨ ವ); ತನ್ನನೆಲ್ಲರುವೋಲಯಿಸಿ ಬರೆ (ಬಸವು. ೫–೧೧); ಪಾಂಡವರಾದರೋ ನಿನ್ನನ್ನು ಓಲಯಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ಕಾಳಗಕ್ಕೂ ಸೊಂಟಕಟ್ಟಿರುವರು (ಭೀಷ್ಮಚ. ೧೫೨). ೩. ಪುಸಲಾಯಿಸು: ಗಿರಿಯಪ್ಪರು ಪೋಲೀಸರನ್ನು ತುಂಬ ಓಲಯಿಸುತಿದ್ದುದು ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿತ್ತು (ರಕ್ತರೂ. ೫೨). **ಓಲಯ್ಸು**: ೧. ಹೊನ್ನನಾರ್ಜಿಸುವ ತೆಜನಂ ನೆನೆದು ಎಂದನೋಲಯ್ಸಲ್ಪರಾಧೀನವೇಕೆಂದು (ಏಕಾರ. ದೇ. ೧೧೫–೧೬); ಮೃಗಧರಬಿಂಬಂಗಳವೆರಡಗಲದೆ ವೋಲಯ್ಸು [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಂಡೆಸೆಯು]ತಿರ್ದಪುವು ಸರಸಿಜದೊಂದಗಣಿತ ಕರ್ಕಶವೆನಲ್ಕಗಪುತ್ರಿಗೆ ನೀಲ ಮುತ್ತಿನೋಲೆಯನಿತ್ತರ್ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೩೯). **ಓಲವಿಸು**: ೧. ಜಂಗಮುವನೋಲವಿಸುತ್ತ (ಬಸವು. ೨೧–೨೭); ಶರಣ ಶಂಕರದಾಸಿಮಯ್ಯನ ಚರಣಯುಗಳವನೋಲವಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯಿ]ಪ ಕಿಂಕರಗೆ ಧನವಿಲ್ಲೆನಲುಬಾರದು (ಬಸವು. ೨೯–೩೧). **ಓಲ್ಯೈಸು$_2$**: ೧. ಅಡಿಯೊತ್ತಲ್ ಕೇಯೂರಕನೆಡೆಯಱಿದೋಲ್ಯೈಸೆ ಕನ್ಯಕಾಸಂಕುಳಂ (ಕಾದಂಉ. ೮೮); ಅರಸರನೋಲ್ಯೈಸುವರಾದರದಿಂ ಬಲಹೀನರಾಗಿ ಸೇವಕರೆಂದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೦–೧೦); ಭವಿ ಬಿಜ್ಜಳನ ಗದ್ದುಗೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು ಓಲ್ಯೈಸಿಹನೆಂದು ನುಡಿವರಯ್ಯಾ ಪ್ರಮಥರು (ಬಸವ. ೭೦೯); ರಣದೊಳೊಡ್ಡಿದರಾತಿಗಳನೀ ಹಣೆಯ ಪಟ್ಟದ ವೀರ ಜಯಿಸಲು ಹಣವಿಗಾನೋಲ್ಯೈಸೆ ಮಾಡುವೆನಡವಿಯಲಿ ತಪವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೩೮). ೨. ಆಯೋನಿಸಂಭವವೀ ಮಂಗಳಹಯವೆಂದೋಲ್ಯೈಸಿದನಿಳಾಧಿನಾಥಂಗೆ ಪಾರಶೀಕಾಧೀಶಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೪೯); ಪಾರಶೀಕಾಧಿರಾಜನೆನ್ನಂ ಕಂಡು ಪಿಡಿದೊಯ್ದು ತಾರಾಪೀಡನರೇಂದ್ರಂಗೋಲ್ಯೈಸೆ (ಕಾದಂಉ. ೬೨೦). ೩. ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಓಲ್ಯೈಸುತ್ತಿದುದು ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿತ್ತು (ಮುನಿಮಾ. ೧೨೬). ೪. ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು; ಹಿಂದೆಸರಿ: "ಬೆಂಗೊಟ್ಟುದುಮೋಲ್ಯೈಸಿತು ಪಿಂಗಿತು ಪೆಡೆಮೆಟ್ಟಿತೆನ್ನಲಪಸರಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೩). ೫. ಆವರಿಸು; ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು; ಬಳಸು: ಪಟುಭಟರ ಪಟಲ ವೋಲ್ಯೈಸಿ ಬರೆ ಗಗನಮಂಡಲವ ಬಗಿದು (ಸೌಂದಪು. ೧೮–೧೪); ಹಾಲು ಬತ್ತಕೆ ಕವಿವರಗಿಳಿಗಳ ಹಿಂಡ ಮೇಲಕೆಬ್ಬಿಸುವ ನಾರಿಯರ ಪೇಳಲಳವೆ ನೆಲೆಮೊಲೆಗಳ ಕಮಲವೆಂದೋಲ್ಯೈಸುವುವು ತುಂಬಿಗಳು (ಕಂನವಿ. ೫–೬೪).

ಓಲಗಿಸಿಕೊಳ್, ಓಲಯಿಸಿಕೊಳ್, ಓಲೈಸಿಕೊಳ್ = ಸೇವೆಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಆಳಿದನು ರಾಮನ ವಿವಾಹದ ಮೇಲೆ ಹನ್ನೆರಡಬುದ ಪರಿಯಂ ತೋಲಗಿಸಿಕೊಂಡಖಿಳರಾಯರನವನಿಮಂಡಲವ (ತೊರರಾ. ೨-೧-೨); ಓಲಯಿಸಿಕೊಂಬುದೆಮ್ಮಂ ಪಾಲಿಪುದುಚಿತ ಮಾಟ್ಪ ಕಾರ್ಯಮೇನುಳ್ಳೊಡದಂ ಬಾಲಿಕೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಬಾಧಪು.೬-೬೩); ಜಲರುಹಾಸನ ಮುಖ್ಯ ದಿವಿಜಾವಳಿಗಳಿಂದೋಲೈಸಿಕೊಂಬಗ್ಗಳದ ವಿಭವದ ದೈವ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೬೫). ಓಲಗಿಸುವವ = ಸೇವಕ : "ಸೇವಕಃ, ಅರ್ಥಿನ್, ಅನುಜೀವಿನ್ – ಇವು ಓಲಗಿಸುವವನು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೩೧).

[ಓಲಗ$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಓಲಗಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). (ನಾಗಸ್ವರ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು) ಊದು, —ನುಡಿಸು, —ಬಾರಿಸು : ಅತಿಮೃದುರವ ದಾಯಿಗಳಂ ತತಘನ ಸುಷಿರಾವನದ್ಧ ವಾದ್ಯಂಗಳನೇಂ ಮತಮುಱಿದೋಲಗಿಪುದೊ ದಂಪತಿಗೆಂದುಮುವಾರ್ಯವೀರ್ಯತೂರ್ಯಶ್ಮ್ಯಾಜಂ (ಆದಿಪು. ೫-೩೫).

[ಓಲಗ$_3$ + –ಇಸು$_3$]

ಓಲಯಿಸು 'ಓಲಗಿಸು$_2$' ನೋ.

ಓಲಯ್ಸು 'ಓಲಗಿಸು$_2$' ನೋ.

ಓಲವಿಸು 'ಓಲಗಿಸು$_2$' ನೋ.

ಓಲಸರಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ನರ್ತನವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಭೂತಕೋಲ : ಭೂತದ ಕೋಲ ಓಲಸರಿಗಳಿಗಾಗಿ ಅಣಿಗಟ್ಟುವ ಭೂತದ ಪಾತ್ರಿಯೂ ಹಾಗೆ ಮೆತ್ತೆಗಳನ್ನು ತಲೆಗೆ ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಪಾರ್ತಿಸು. ೪೬); ಹುಲಿರಾಯನು ಓಲಸರಿಯ ಬಾರಣೆಗಾಗಿ ಹೊರಟನೆಂಬುದು ಅವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು (ವೀರಬಂ. ೨೫).

[← ತುಳು. ಓಲಸರಿ]

ಓಲಾಟ (ನಾ). ೧. ಒಯ್ಯಾರಿತನ; ತೂಗಾಟ: ಈ ಓಲಾಟ ಒಂದೆರಡು ನಿಮಿಷ ಅಷ್ಟೆ (ಅಲಹೂ. ೮೯). ೨. ಉಬ್ಬು; ಉತ್ಸಾಹ; ಮೆರೆತ: ಹೇಳುವುದೇನಿನ್ನು ದುರ್ಜನಸಂಗದೋಲಾಟ ಸೊಗಸಾಯಿತು (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೧-೩); ಮೈತುಂಬಿಕೊಂಡು ಮನೆಗೆ ಬಂದಳು. ಆ ಓಲಾಟ ಹೇಳತೀರದು; ಸುಮ್ಮನೆ ಹುಚ್ಚು ಹುಚ್ಚು (ಸುಖವಿ. ೭). ೩. "ಮಿತ್ರತ್ವ" (ಸಿರಿಕೋ. ೮೪). [?]

ಓಲಾಡಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತೂಗಾಡಿಸು; ತೊನೆದಾಡಿಸು : ಪಂಡರಿಯ ಗೋಪಾಲವಿಠಲ ಓಲಾಡಿಸುತ್ತ ಕುದುರೆ ಓಲಾಡೆ ಪೋದನೆಂದು (ಜಗದಾ. ೧೪೩). ೨. ಸಂತೋಷಪಡಿಸು; ನಲಿದಾಡಿಸು : ಪಾಲಿಂದಂ ಮೊಸರಿಂದಂ ಮೇಲೆನಿಸುವ ತುಪ್ಪದಿಂದಮುದುಗೆಗಳಿಂದಂ ಲೀಲೆಯೊಳೆ ಮುನಿಕದಂಬಮನೋಲಾಡಿಸು ಮಗಳೆ ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣಣಿವಿನೆಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೬೭); ಗುಣ್ಪುವಡೆದ ಪೊರ್ಕುಳಿಂಬ ತಿಳಿಗೊಳಂ ಕಮ್ಮಂಗೋಲನೆಂಬ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಯನೋಲಾಡಿಸೆಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨೩).

[ಓಲಾಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಓಲಾಡಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಸ್ನಾನಮಾಡಿಸು; ಮುಳುಗಾಡಿಸು : ಭುವನಾಂತರಮಂ ಸಿಂಪಿಸುವವೊಲಾಶಾವನಿತೆಯರುಮನೋಲಾಡಿಸುವಂತೆವೊಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೯೯); ಅತಿಪ್ರಮೋದರಸಪ್ರವಾಹದೊಳ್ ಮನಮನೋಲಾಡಿಸಿ ಕಿಱಿದುಂ ಪೊಟ್ಟುನಿರ್ದು ಮಣಿಮಯಾಸನದಿಂದೆರ್ದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೭೨); ಸ್ವಾರ್ಥಲೋಲುಪ್ತಿಯಲಿ ನಿಲುವ ಸಮರ್ಥರಾದರೆ ಬಾಣಧಾರಾ ತೀರ್ಥದೊಳಗೋಲಾಡಿಸುವೆನೆಂದೆಚ್ಚನಭಿಮನ್ಯು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೧೦); ಶಿವತತ್ತ್ವಾನುಭಾವಸುಖಸಂತೋಷಸಾಗರದೊಳೋಲಾಡಿಸಿದ ನಖಿಳಭಕ್ತರಂ ಪ್ರಭುರಾಯನು (ಚೆಬಪು. ೧೧-೫೪).

[ಓಲಾಡು$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಓಲಾಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತೂಗಾಡು; ತೊನೆದಾಡು : ಗಾಳಿಗೆ ಗರಿ ಓಲಾಡುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಹಿಗ್ಗು; ನಲಿದಾಡು : ನಾ ನಿಮ್ಮ ಪೂಜಿಸಿ ಹರುಷದೊಳೋಲಾಡುವೆನಯ್ಯಾ (ಮಹಾದೇ. ೧೩-೧); ಉರುಸೌಖ್ಯದೊಳೋಲಾಡುವನರ್ಚಿಸುತೆ ಭೂಮಿಪಂ ಪಾರ್ವತಿಯಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೧೨೮). ೩. (ಆಲಂ) ಮೆರೆದಾಡು : ಹುಡುಗರು ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಓಲಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ಓಲು$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಓಲಾಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ನೀರಾಟವಾಡು; ಜಲಕೇಳಿಯಾಡು : "ಓಲಾಡು (ಓಲ್ + ಅಡು) – ಜಲಖೇಲನೇ" (ಶಮುಧಾ); ತೀರ್ಥಂಗಳೊಳೋಲಾಡುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೮ ವ); ದೆಸೆಗಳ್ . . . ಅಣ್ಪಕ್ಕಿ ಪಾಲೊಳಗೋಲಾಡಿದವೊಲೆಸೆದಿರ್ದುವು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೧೩); ನಿರ್ಝರಚಂದ್ರಿಕಾಜಲದೊಳೊಲ್ದೋಲಾಡಿ . . . ಮಂದಾನಿಲಂ (ಕಾದಂಉ. ೪೨೮); ಮೂಡಿ ಮುಟ್ಟಾಡಿದನೆತ್ತಂ ನೀಡುಮೋಲಾಡಿದನವಗಹನಂ ಮಾಡಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೪೩); ಪೂರ್ಣ್ಣಗಂಗಾನದಿಯಂ ವಿಳಸಿತಮಂ ಪೊಕ್ಕು ನಿರಾಕುಳದಿಂದೋಲಾಡಿ ಪಾಡಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೧೦; 1122).

[ಓಲ್$_0$ + ಅಡು$_1$. P ಓಲ್ (< ಸಂ. ಉದ್ರ?)]

ಓಲಾಯ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ; ಎಂದೆಂದಿಗೂ : ಎಸಳ್ಗಣ್ಣಾಳದಿಂ ಕೀಲಿಸಿಹ ಮರಗತ್ತಲೊತ್ತರವನಪಹರಿಸುತೋಲಾಯ ಜಮದಗ್ನಿಯುರು ತಪೋವಿಪಿನಮಂ ಪಾವನಂಗೈವುತೊಲ್ದು (ಪರಶು. ೧೬-೧೩).

[← ತುಳು. ಓಲಾಯಿ]

ಓಲಿ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಯಾಗುವ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಶುಲ್ಕ; ಕನ್ಯಾದಕ್ಷಿಣೆ; ತೆರ; ಕನ್ಯಾಶುಲ್ಕ : ತನ್ನ ಮಗಳಾದ ದ್ರೌಪದೀದೇವಿಗೆ . . . ಪರಾಕ್ರಮವೇ ಓಲಿಯಾಗುವ ಹಾಗೆ ಕಲ್ಪಿಸಲು (ಕೃವಾಅ. ೩೪೪). ೨. ಒತ್ತೆ; ಆಧಾರ : ಕಂಸನು ಜರಾಸಂಧನ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ರಾಜ್ಯವನ್ನೇ ಓಲಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಮದುವೆಯಾದುದರಿಂದ (ಕೃವಾಸ. ೩೭). 'ಓಲಿಡು' ಪರಾ. ೩. ಬಿಡುಗಡೆಯ ಹಣ.

[?. / ತೆಲು. ಓಲಿ]

ಓಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತೆ ಇಡು; ಅಡವಿರಿಸು; ಆಧಾರವೆಂದು ಇಡು (ಕಿ).

[ಓಲು$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಓಲಿತರು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತೆ ತರು : ಆ ವನದೊಳಿಹ ಸಕಲಜಾತಿಕುಸುಮಂಗಳಿಗೆ . . . ಮಲಯ ಪರ್ವತದಿಂದ ಸೌರಭವನೋಲಿತಂದವಕೆ ಕಡಗೊಡುವಂತೆ (ನವಮೋ. ೨೫-೪೭).

[ಓಲಿ + ತರು$_1$ (< ತರ್)]

ಓಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಲೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬಾಗಿಸು : ಲಾಲಿಸಲೆ ಗುರುರಾಯ ಚಿತ್ತವನೋಲಿಸುವನಾಗಿರ್ದು ವ್ಯಾಕುಲ ತಾಳಲೇಕೇ (ಜಿನಭಾ. ೧೧-೨೬).

[ಓಲು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಓಲು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬಾಗು; ಒಲೆ; ತೂಗು : ನಿನ್ನವರಿಗೋಲಿಹಳು ಅಪಜಯಾಂಗನೆ (ತುರಂಗ. ೪೮-೫); 'ನೀನೂ ಆ ಕಡೆಯೇ ಓಲಿದೆಯಾ! ಇನ್ನು ನಾವು ಸೋತೆವು' (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೭). 'ವಾಲು' ಪರಾ.

[← ತೆಲು. ವಾಲು, ವೇಲು, ವ್ರಾಲು]

ಓಲು$_2$ (ನಾ). ಹೊಣೆ; ಒತ್ತೆ; ಜಾಮೀನು; ಅಡವು; ಈಡು : "ಕರಾರು ನೆರವೇರಿಸಲು, ಸಾಲತೀರಿಸಲು, ಮೊ.ಕ್ಕೆ ಹೊಣೆಯಾಗಿ ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿಟ್ಟ, ಕರಾರು ತಪ್ಪಿದರೆ ದಂಡವಾಗಿ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ, —ವಸ್ತು; ಅಡವು; ಒತ್ತೆ; ಈಡು; ಗಿರವಿ; ನ್ಯಾಸ; ಓಲು" (Pledge. ಇಂಕನಿ); ತಾನು ಮುಂದೆ ಜಗಳ ತೆಗೆಯಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಓಲಾಗಿ ತನ್ನ ಮಗನನ್ನು ಅಕ್ಬರನಿಗೊಪ್ಪಿಸಿ (ಅಕ್ಬರ.೨೭); ಶೇರಖಾನನ ಮಗನಾದ ಕುತುಬನನ್ನು ಐದುಸಾವಿರ ಸವಾರರೊಡನೆ ಓಲು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಗುಜರಾಥದ ದಾರಿಯ ಹಿಡಿದನು (ಮೋಬಾದ. ೫೬). [?]

-ಓಲು$_3$ '-ಪೋಲ್' ನೋ.

ಓಲುಕೊಡು (ಕ್ರಿ) = ಓಲಿಡು (ಕ). [ಓಲು$_2$ + ಕೊಡು]

ಓಲುಗಾರ (ನಾ). ಒತ್ತೆಯಾಗಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡ ಮನುಷ್ಯ; ಜಾಮೀನುದಾರ: ಪುಣೆಯಲ್ಲಿ ೧೭೪೦ರಿಂದ ಪೇಶ್ವೆಯ ಓಲುಗಾರನಾದ ಚಂದಾಸಾಹೇಬನಿದ್ದನು (ಚಂಸಂ. ೨೪೪). [ಓಲು$_2$+ -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಓಲುಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಜಾಮೀನು ಆಗಿರುವವಳು (ಕ).
[ಓಲುಗಾರ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಓಲುವೆ (ನಾ). ಮನದ ಒಲವು; ಇಂಗಿತ: ಅವರೋಲುವೆಯ ನೀನರಿತು ಬಲ್ಲವನಾದಿಯಿಂದವರಿರವ ಅಹುದಲ್ಲೆಂದು ಪೇಳುವುದೆಂದ ಕರ್ಣನಿಗೆ (ಜಿನಭಾ. ೨೨–೨೩). [ಓಲು$_1$+ -ವೆ]

ಓಲೆ (ನಾ). **೧.** ತಾಳೆಮರದ ಗರಿ, —ಎಲೆ: ಪಲವು ಕಪ್ಪಡಂಗಳೊಳ್ ಸುತ್ತಿರ್ಪುದೊಂದೋಲೆಯೊಳ್ ಬರೆದಿರ್ದ ಗಾಹೆಯಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೯೩–೩); ಮಾಯದ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಓಲೆ ಕಂಠವ ಕೊಟ್ಟರೆ ಲಗುನ ವಿಗುನವ ಬರೆಯಿತ್ತು ನೋಡಾ (ಅವಚಂ. ೯–೩೬). **೨.** ಕಾಗದ; ಪತ್ರ: "ಓಲೆ ಪತ್ರಮದು ಲೇಖ್ಯಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೫–೧೫); ಒಂದೋಲೆಯನಿಂತೆಂದು ಬರೆದಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೩–೭); ನಿನತೊಂದೋಲೆಗೆ ತೀರ್ವುದೊಂದು ಮನೆವಾರ್ತೆಗಿದೇನೆಂದರಸ ಬಳೆಯೆ ನುಡಿದಪೆ (ಆದಿಪು. ೧೪–೩೦); ಈವೋಲೆಗಂಡಾಕ್ಷಣಂ ಬರ್ಪುದು (ಬೊಮ್ಮರ. ೧೬೬–೩); ಓದಿಸಿದನೋಲೆಯನು ತನ್ನೆದೆ ನಾದುದಾದ ವಿಮೋಹರಸದಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೮೦); ಅಂಚೆಯಾಳು ಬಂದು ಕೆಲವು ಓಲೆಗಳನ್ನು ಮಾಧವನ ಕೈಗೆ ಕೊಟ್ಟುಹೋದ (ತೀಮೋಡ. ೩೦). **೩.** ಕಿವಿಯಲ್ಲಿಡುವ ಆಭರಣ; ಸುರುಳಿಸುತ್ತಿ ಕಿವಿಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ತಾಳೆಗರಿ: ನೀನೆನ್ನೋಲೆಯ ಕಡಗದಱಿವನೇಂ ನೋಡಿದಪಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೨೩); ಕಿವಿಯಲಿಕ್ಕಿದ ಬಳಹದೋಲೆ (ಬಸರ. ೯–೧೦೧); ಕೋಲನುಗಿದೆಯೊ ನನ್ನ ಕಿವಿಯೆರಡೋಲೆದೆಗೆದೆಯೊ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೩೯); ಓಲೆ ಮಾರಿದರೂ ಸಾಲದ ಉಪದ್ರ ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). 'ಮುತ್ತಿನೋಲೆ', 'ರನ್ನದೋಲೆ' ಪರಾ. **೪.** ರಥದ ಮೇಲೆ ಛತ್ರದಂತೆ ಇರುವ ಮೇಲ್ಗಟ್ಟು (ಕ).
ಓಲೆಯುವ = ಅಂಚೆಯ ಆಳು; ಓಲೆಕಾರ: ಪೆಜರ ಬೆಸದೊಳೋಲೆಯವನಾಗಿ ಬಂದು (ಚಾವುಂಪು. ೬೩–೭).
[**ದೇ.** ‖ **ತಮಿ.** ಓಲೈ; **ಮಲ.** ಓಲ; **ತುಳು. ಕೊಡ.** ಓಲೆ]

ಓಲೆಕಾತಿ 'ಓಲೆಗಾತಿ' ನೋ.

ಓಲೆಕಾರ 'ಓಲೆಕಾಱ' ನೋ.

ಓಲೆಕಾಱ, ಓಲೆಕಾರ (ನಾ). **೧.** ಕಾಗದ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಒಯ್ದು ಮುಟ್ಟಿಸುವ ಸೇವಕ; ಅಂಚೆಯ ಆಳು: ಕಾಳೆಗವಿದು ಕಡೆಯೆನುತ ಬಾಳುವಿಡಿದು ನಡೆದುದು ವ್ಯಸನಗಳೆನಿಪೋಲೆಕಾಱರೊಗ್ಗಿನಲಿ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೮–೨೦೮); ಓಲೆಕಾಱರ್ ಬಂದು ಮುನಿಗೆಱಗಿ ಪಾವುಡೆಯುಮಂ ಕಟ್ಟೋಲೆಯುಮನೊಪ್ಪಿಸಿದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೯–೨೬). **ಓಲೆಕಾರ:** **೧.** ದ್ವಾರಸಮುದ್ರದಿಂದ ಓಲೆಕಾರರು ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲವೆ? (ತುಂಗಭ. ೫); ನೀಲ ಬಾಲಕಗೆ ಚಂದ, ಕೋಲು ಓಲೆಕಾರಗೆ ಚಂದ (ಗಾದೆ). **೨.** ಸೇವಕ: ಓಲೆಕಾರರಿಗೆ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕಂಬಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಕುವಂತೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದನು (ನೀತಿಚಂ. I, ೧೧). **೩.** ತೋಟಿ, ತಳವಾರ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಾಮನೌಕರ. [ಓಲೆ+ -ಕಾಱ]

ಓಲೆಕಾಱಿಕೆ (ನಾ). ಕಾಗದಗಳನ್ನು ತಲಪಿಸುವ, ತರುವ ಕೆಲಸ; ಓಲೆಕಾರತನ; ಸೇವಾವೃತ್ತಿ: ಅಟಕಾಱಿಕೆ, ಓಲೆಕಾಱಿಕೆ, ಕಂಚುಗಾಱಿಕೆ, ಬಳೆಗಾಱಿಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).
[ಓಲೆಕಾಱ + -ಇಕೆ]

ಓಲೆಕೊಡೆ 'ಓಲೆಗೊಡೆ' ನೋ.

ಓಲೆಕೊಪ್ಪು (ನಾ). ಕಿವಿಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಆಭರಣ: ಮುಗಿಲಲಲ್ಲಾಡುವ ಬಾವಿಲಿ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಕಿವಿಗೊಪ್ಪು ಓಲೆಕೊಪ್ಪು ಚಳತುಂಬ (ಗರಿ. ೧೦೬–೯). [ಓಲೆ+ ಕೊಪ್ಪು$_2$]

ಓಲೆಗರಿ (ನಾ). ಓಲೆಯ ಗರಿ, —ಎಸಳು: ಅಲ್ಲೊಂದು ಕುಟೀರವಿದ್ದಿತು. ಆದಕ್ಕೆ ತಾಳೇ ಓಲೆಗರಿ ಹೊದ್ದಿಸಿದ್ದಿತು (ದೇವೀಚೌ. ೪೪).
[ಓಲೆ + ಗರಿ (< ಗಱಿ)]

ಓಲೆಗಾತಿ, ಓಲೆಕಾತಿ (ನಾ). ಸೇವಕಿ; ದಾಸಿ; ಊಳಿಗದವಳು: ಭೂಪತಿಯೋಲೆಗಾತಿಯರಿದಿರಲಾಡಿದ ಭಾಷೆಯಿನ್ನೊಮ್ಮೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೯–೪೩). **ಓಲೆಕಾತಿ:** ನಿಮ್ಮಡಿಯೋಲೆಕಾತಿಯರೊಳಗೆ ಮಿಾಟನ ಮೇಲುಗೈಯಿವಳಾವಳು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨–೧೩).
[ಓಲೆಕಾಱ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಓಲೆಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಪತ್ರವನ್ನು ಕಳಿಸು: ಮಾವಿನೊಳ್ ಮಸಗುತುಮಿರ್ಪ ಬಲ್ಸೊನೆಯ ಸೋನೆಗೆ ಕಾಂಚನಕೇತಕೀ ನವಪ್ರಸವದಳಂಗಳೋಲೆಗುಡೆ (ಶಮುದ. ನ. ೭೮ ಪ್ರಯೋ.). [ಓಲೆ+ ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಓಲೆಗೊಡೆ, ಓಲೆಕೊಡೆ (ನಾ). ಓಲೆಗರಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕೊಡೆ; ತಾಳೆಗರಿಯ ಛತ್ರಿ: (ನೀರ್ದಾರೆಗಳ ಓಲೆಗೊಡೆಯನ್ನು ರತ್ನಕಂಬಳಕ್ಕಿಳಿಹಿಬಿಟ್ಟು, ಉತ್ತರಿಗೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ ಕಾಲೊರಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವನು) (ಮಂತ್ರಶ. ೩೦–೨೦). **ಓಲೆಕೊಡೆ:** ಇಷ್ಟು ಜನರು ಸಿಕ್ಕಿದ ಚಂಪೆಚೂರು ಗೊರಬು, ಓಲೆಕೊಡೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೊರಟರು (ಮರಮ. ೩); ಒಂದು ಓಲೆಕೊಡೆಯನ್ನಾದರೂ ಈಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತೇನೆ (ಮಲೆಮ. ೫೩೩). [ಓಲೆ + ಕೊಡೆ$_2$]

ಓಲೆಗ್ರಂಥ (ನಾ). ತಾಳೆಗರಿಯ ಪುಸ್ತಕ: ಓಲೆಗ್ರಂಥ, ಹಸ್ತಪ್ರತಿ ... ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ವಿಷಯಾನುಗುಣವಾಗಿ ೧ರಿಂದ ೯ರ ವರೆಗೆ ಒಂಬತ್ತು ಮುಖ್ಯವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಜಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೧೮).
[ಓಲೆ + ಗ್ರಂಥ]

ಓಲೆಚಂದ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಬರಹವುಳ್ಳ ತಾಳೆಗರಿಯ ಸುರುಳಿ (ಕ).
[ಓಲೆ + ಚಂದ್ರಿಕೆ]

ಓಲೆತಿರಗಣಿ (ನಾ). ಓಲೆಯ ತಿರುಪು; ಓಲೆಯನ್ನು ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಕೂಡಿಸುವ ತಿರುಪಿನ ಮೊಳೆ (ಕ). [ಓಲೆ + ತಿರಗಣಿ (< ತಿರಿಗಣಿ)]

ಓಲೆತಿರುಪು (ನಾ). = ಓಲೆತಿರಗಣಿ: ಓಲೆತಿರುಪು ಕಳೆದು ಹೋಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಓಲೆ + ತಿರುಪು$_2$ (< ತಿರಿಪು$_2$)]

ಓಲೆಬೆಲ್ಲ (ನಾ). ತಾಳೆಮರದ ರಸದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬೆಲ್ಲ; ತಾಳೆಬೆಲ್ಲ: ಕೊಬರಿ, ಕಡಲೆ, ಉತ್ತುತ್ತೆ, ಓಲೆಬೆಲ್ಲ ... ಮೊದಲಾದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ-ಮಕ್ಕಳ ಹಿಗ್ಗಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಮಾರಾಟಕ್ಕೆ ತರುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಲೆಮ. ೪೩೭). [ಓಲೆ + ಬೆಲ್ಲ]

ಓಲೆಭಾಗ್ಯ 'ಓಲೆವಾಗ್ಯ' ನೋ.

ಓಲೆಯುಚಂದಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಓಲೆಯುಚನ್ದಿಗನುಂ ಗಾಳಿಗನುಂ ಮೊದಲಾಗೆ ಆಯ್ನೂರ್ಬ್ಬರುಂ ತುಪ್ಪವನುಱಿದೋರ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೨–೧೩; 868). [ಓಲೆ + ಚಂದಿಗ]

ಓಲೆಯುಡಕು (ಕ್ರಿ). ಓಲೆಯನ್ನು ಒಯ್ದು ಮುಟ್ಟಿಸು; ಅಂಚೆಯ ಕೆಲಸಮಾಡು: ಓಲೆಯುಡಕುವ ವಿಶಾಖನಂದಿ ಗಣಿಕಾವಾಟದೊಳ್ ಸುಱಿಯುತ್ತಿರ್ದು ಪರಿತಂದು ನೋಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೫೯ ವ).
[ಓಲೆ + ಅಡಕು$_1$ (< ಅಡುಕು)]

ಓಲೆಯೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಒಯ್ಯು: ಇತ್ತರಂದುಱದಾತಂಗಿರದೋಲೆಯೊಯ್ವ ಬೆಸನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೫೯). [ಓಲೆ + ಒಯ್$_1$]

ಓಲೆವತ್ತಳೆ (ನಾ). ಕಾಗದ ಪತ್ರ : ಈ ಪಿಶಾಚರಾಯನ ರಾಯಬೀಡಾರ ದೋೞಲಗದಲ್ಲಿ ಗುಟ್ಟಾಗಿ ತಮ್ಮ ಓಲೆವತ್ತಳೆಯನ್ನೊಪ್ಪಿಸಲೆಂದು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೧೨–೫). [ಓಲೆ + ಪತ್ತಳೆ]

ಓಲೆವಾಗ್ಯ, ಓಲೆಭಾಗ್ಯ (ನಾ). ಓಲೆಯನ್ನು ತೊಡುವ ಭಾಗ್ಯ; ಮುತ್ತೈದೆತನ; ಸೌಮಂಗಲ್ಯ : ನಿನಗೞುವುಂಟೆ ಎಂದು ಕೇಳೆ ಯೆನ್ನೋಲೆವಾಗ್ಯಮುಂಟೆಂದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೪೫ ವ); ನಿನತೋಲೆ ವಾಗ್ಯಮೋಸರಿಸಿದುದೆ ಧರಿತ್ರಿ (ವರ್ಧಪು. ೯–೭೦). **ಓಲೆಭಾಗ್ಯ** : ಮೇಲಣನುವನು ಬಲ್ಲೆ ನೀ ತನ್ನೋಲೆಭಾಗ್ಯವ ಕಾಯಬೇಹುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿಜ. ೮–೫೨ ಅಡಿಟ); ವಿಷಯೆಯ ಓಲೆಭಾಗ್ಯ ಸುಟ್ಟುರಿದರೇನಂತೆ! (ಚಂದ್ರಸ. ೯೦). [ಓಲೆ + ಭಾಗ್ಯ]

ಓಲೆಸರ್ಪಣಿ (ನಾ). ಓಲೆಗೆ ಜೋಡಿಸಿದ ಅಲಂಕಾರದ ಸರಪಣಿ; ಕೆನ್ನೆಸರ (ಶಿ). [ಓಲೆ + ಸರ್ಪಣಿ$_0$ (< ಸರಪಣಿ)]

ಓಲೈಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ನಿನ್ನ ಕೊಂದು ಪಾಳ್ಯ ಸುವೆಂ ನಾಗಲೋಕಮಂ ಶೋಕಮುಮನೋಲೈಸಿಸುವೆನೆಲವೊ ನಿನ್ನಬಲೆ ಯರ್ಗೆ (ಚಿಬಪು. ೪೯–೨೧). [ಓಲೈಸು$_2$ (< ಓಲಗಿಸು$_2$) + –ಇಸು$_3$]

ಓಲೈಸು$_1$ 'ಓಲಗಿಸು$_1$' ನೋ.

ಓಲೈಸು$_2$ 'ಓಲಗಿಸು$_2$' ನೋ.

ಓವ 'ಓಮ್ಮು$_1$' ನೋ.

ಓವಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಕ್ರಮಿಸು; ಮುತ್ತು : ಅತಿದೀರ್ಘೋರ್ಧ್ವ ಘ್ರಾಣ ಹಸ್ತಂ ನಿಶಿತದಶನದಂಷ್ಟ್ರಾಂಕುರಂ ಪಕ್ಷರಕ್ಷಾಯತ ಪಕ್ಷಂ ತಾರ್ಕ್ಷ್ಯ ನಂತೋವಗಿಸಿ ತುಳಿಯೆ ತನ್ನಾನೆ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭–೩ ; 1136). [ಓವಗ$_0$ + –ಇಸು$_3$. / ಪ್ರಾ. ಓವಗ್ಗ = ಆಕ್ರಮಿಸು, ಪರಾಭವಿಸು]

ಓವಜ 'ಒವಜ್ಝ' ನೋ.

ಓವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚು; ವೃದ್ಧಿಯಾಗು : ನುಡಿ ಗದ್ಗದಿಕೆಯೊಳದ್ದು ಉಪಚಾರವೋವಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪೊಲ್ಗುಡಿ, ಪೋಹರಿ]ಸಿ ಬಲ್ಲೆ ಮೆಯ್ದೋಱಿ ಮಱಹಂಕುರಿಸಿ ಸವಿ ಪಲ್ಲವಿಸಿ (ನಂಬಿರ. ೧೦–೯೭).
[ಓವಡ್ಡ$_0$ (< ಸಂ. ಉಪವೃದ್ಧ) + –ಇಸು$_3$]

ಓವಣ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ ; "ಮೋಹ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) : ಒಳಗುಳ್ಳೋವಣಮ ಮರ್ದಿರೆ ಚಳನಂ ಪೊಱಗೆಸೆಯೆ ಬೆಳಪನೆಯ್ದುವ ಬೆಳಗಂ ಪೋಲೆವ ಸುಲಿ ವಲ್ಲೆ ಮಸುಳಿಸೆ ವಿಳಾಸದಿಂ ದರ್ಭಶಯನ ತಳಗತನಾದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪೭). [?]

ಓವತ (ನಾ). (?) : ಬಾವಂನ ನಿರತಂ ತಂದಾವಗಮೊಂದೆಸೆಯೊಳಿಟ್ಟು ತಂನಂ ಪ್ರತಿಯಿಟ್ಟ ವೀರರೊಡನೆ ತೂಗಿದೊಡೋವತ ವೀರಕ್ಕೆ ಮಾಥವಂ ಗೆಲೆವಂದಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೪೯–೪೭ ; 1147). [?]

ಓವತೆ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ : ಸೇಸಿ ಗ ೨ ಹಾ ೨ ಕಂಡಿಕೆವಣ ಪ ೪ ಓವತೆ ಗ ೮ ಅಂತು ಗ ೨೯ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೮೪–೬೨ ; 1230). [?]

ಓವನಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಾಡುಗಬ್ಬ : ಏವೇಳ್ವುದೊ ಶಿವಮಾರ ಮಹೀವಳಯಾಧಿಪನ ಸುಭಗ ಕವಿತಾಗುಣಮಂ ಭೂವಳಯ ದೊಳ್ಗಜಾಷ್ಟಕಮೋವನಿಗೆಯುಮೊನಕೆವಾಡುಮಾದುದೆ ಪೇೞ್ಗು (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೩೫–೩೩ ; 1077); ಆವ ಮೆಯ್ಯೊಳಂ ಹಾಡುವರಾದ ಗೋವನಿಗೆವಾಡುವರುಂ ನೃಪ ನಿನ್ನ ಗೀತಮಂ ಹಾಡಿಯೆ (ವರ್ಧಪು. ೪–೩೭). [?]

ಓವರಿ, ಓರಿ, ಓಹರಿ (ನಾ). ೧. ಒಳಮನೆ; ಕೋಣೆ; ಗರ್ಭಗೃಹ: "ಓವರಿಯದುಪಗೃಹಂ ಗರ್ಭಗೃಹಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೮–೮); "ಓವರಿಯು ಗಳಂತಿಗೆ ಕೋಣೆಯು" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೪); ಪುರೋಚನನುಮಾ ಮನೆಯೊಳೊಂದೋವರಿಯೊಳ್ ಮಱಕೆಂದಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೪ ವ); ನಂಬುಗೆಯೆಂಬ ಬಲ್ಗಾಪನಿಕ್ಕಿ ಮನಮೆಂಬ ವಜ್ರದೋವರಿಯೊಳಿರಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೨); ಆಷ್ಟದಳ ಕಮಲವೆಂಬ ಓವರಿಯೊಳಗೆ ನಿಜನಿವಾಸವೆಂಬ ಹಾಸುಗೆಯ ಹಾಸಿ (ಬಸಹ. ೭–೧೭); ವರಸಂಧಾನವೋ ಸಂಗ್ರಾಮವೋ ನಯವೇನು ಮನದೋವರಿಯೊಳಿರಿಸದೆ ಹೇಳು ನಿಶ್ಚಯವ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೩); ಆ ಒತ್ತಿನ ಚಿತ್ತರದ ಬಾಗಿಲೋವರಿ ಯೊಳಾವಗಂ ತೀವಿ ಕಾವಲಿರ್ಪ ಬಲ್ಲಿದರಪ್ಪ ಗೊಲ್ಲರೆಲ್ಲರುಂ (ಚಿಕವಂ. ೭೪–೧). ೨. ಪಕ್ಕ; ಪಾರ್ಶ್ವ; ಮಗ್ಗುಲು : ಶಿಲೆಯೋವರಿಯೊಳ್ ಹೆಜ್ಜೇನ ಹುಟ್ಟ ಸೊಗಯಿಸಿ ತೋರ್ಕುಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೮೪); ಪರ್ವತದ ಮೂಡಲ ಓವರಿಯಲ್ಲಿ ನಿಸರ್ಗ ನಿರ್ಮಿತವಾದುದೊಂದು ಗುಹೆಯಿದೆ (ರ್ತಾಜಯ್ಯೋ. ೮೩). ೩. (ಅಲಂ) ಮುಚ್ಚುಮರೆ : ಮನದೊಳೋವರಿ ಯಿಲ್ಲ ಬುದ್ಧಿಯೊಳು ವಿಸಂಚವಿಲ್ಲ (ಬಸರ. ೮–೫೧); ಗುರುವಿನೊಳೋ ವರಿ ಗುರುವಿನೊಳ್ ಮಱೆ ಮಿಥ್ಯೆ ಗುರುವಿನೊಳಗೆ ತರ್ಕ ಪುಸಿ ನಿಂದೆ (ಪರಬೋ. ೬–೪–೧). **ಓರಿ** : ೧. ವಿದ್ಯೆಗಲಿಸಲು ಒಂದು ಓರಿಯನ್ನು ಆಕೆಗೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟರು (ಗರತಿ. ೧೬೦). **ಓಹರಿ** : ೧. ಹಡೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಬ್ಬಿಲ ಕಣ್ಣಿನ ಓಹರಿಯಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲಿನ ಹಾಸಿಕೆಯ ಶಯನದ ಮನೆ (ಅಜಿಮಾ. ೧೫೪); ಈ ಉಭಯವ ಮುಚ್ಚಿ ನಾಸಿಕದೋಹರಿ ನಷ್ಟವಾದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾದಿ ಸ್ಥಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೩೬–೫೨೪); ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕನ ತ್ರಿಗುಣ ಓಹರಿಯಲ್ಲಿ ಬಳಸಿಪ್ಪ ಬಂಧದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾಗದೆ (ವನುಗುಂ. ೯೧); ಕಾಹಿನಿಂದರ್ಚಿ ಸಿದ ಮಂಟಪದೋಹರಿಯೊಳೆಸೆದಿರ್ಪಳಾ ಮಣಿಮಯದ ಕಾಂತಿಯಲಿ (ಮೈರಾಕಾ. ೩–೬೧).
[ಪ್ರಾ. ಓವಾರಿಅ (< ಸಂ. ಅಪವರಕ). / ಮರಾ. ಓವರೀ; ತೆಲು. ಓವರಿ]

ಓವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಆರತಿ) ಬೆಳಗು : ಪೌರಾಂಗನೆಯರ್ ತಂದಟ್ಟಿಯಿಂ ದೋವಳಿಸುವ ಮಣಿದೀಪ ಪ್ರಭಾಮಾಳೆ ಮಾರ್ತಂಡನಗುರ್ವಂ ಮಾಱಿ ಪರ್ವುತ್ತಿರೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೮–೧೩೯). [← ಮರಾ. ಓವಾಳಣೇ?]

ಓವಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಮರಾಠಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪದ್ಯಜಾತಿ : ಓವಿ – ಅಭಂಗಗಳ ಮೂಲಕ . . . ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಈ ಸಂತರು ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿದರು (ಕರ್ನಾಕ. ೩೭). [← ಮರಾ. ಓವೀ]

ಓವಿಗ (ನಾ). ರಕ್ಷಕ; ಕಾಪಾಡುವವನು : ನಾವಾಗಿ ಭವಾಬ್ಧಿಯನು ದಾಟಿಸುವನು ನಮ್ಮ ಘೋವ ನಾವು ವಿಜಯವಿಠಲನು ಪೋವಿಗನು (ಮೋಕ್ಷದಿ. ೪೭–೨೩); ಪಶುಪಾಲಕ ನಮ್ಮ ವಿಜಯವಿಠಲರೇಯ ಅಸಮಾ ನೀನಾದರೂ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಪೋವಿಗಾ (ವಿಸಾಸು. ೮೧–೩).
[ಓವು$_0$ + –ಇಗ]

ಓವು 'ಓಮ್ಮು' ನೋ.

ಓವುಕಾಳು 'ಓಮುಕಾಳು' ನೋ.

ಓವೊ, ಓವೋ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನೂ ದುಃಖವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವ ನಿಪಾತಾವ್ಯಯ. (i) ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ : ಒಂದೊಂದೆ ರಸದ ಸೋಲಮ ದೊಂದೊಂದೆನೆ ಕೊಲ್ಗುಮೋವೊ ಲಂಪಳರಪ್ಪೆಮ್ಮಂದಿಗರಂ ಬಗೆವಂದದೆ ಕೊಂದಿಕ್ಕವೆ ಸಕಳವಿಷಯವಿಷಮವಿಷಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೪–೭೩); ಹೊಸ ತಿದು ಕಾಲನ ಕೋಣನ – ಓವೊ! ಉಸಿರಿನ ಸುಯ್ಯೋ? (ಕಎಪು. ೨೭–೪). (ii) ದುಃಖಕ್ಕೆ : ಓವೊ ಕೆಟ್ಟನೀ ಚಿತ್ತಜತಾಪವಗ್ಗಲಿಸಿದಪ್ಪುದು (ಕಾದಂಪೂ. ೮೮೨); ಓವೊ ಕೊಂಡೀ ವ್ರತಮಂ ತೊಱೆವುದಱಿಂ ಸಾವುದು ಕರಮ್ಲೇಸು ವುದು ಚಿಃ ಕಷ್ಟಮೆಂದು ನಿಶ್ಚಲಮತಿಯಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೯೭). **ಓವೋ** : (i). ಓವೋ ಪೆಱತೇನೊ ನೀನೆ ಭುವನಕ್ಕಾರಾಧ್ಯನೈ (ಆದಿಪು. ೧೧–೯೮); ಓವೋ ಮತ್ತಿದು ಪೆಱತೇನೆನುತ್ತಮೆರ್ದೆ ಪವ್ವನೆ ಪಾಱಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೯೯).

ಓವೋವೊ, ಓವೋವೋ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ತನುವಂ ನಿಷ್ಠುರಮಪ್ಪ ಪವಾಸಂಗಳಿನಿರದಿಂತೋವೋವೊ ತವಿಸುವುನ್ನತನಾವಂ (ಧರ್ಮವೃ. ೬-೪೩); ಓವೋವೊ [ಪಾಠಾಂ. ನಡೆನಡೆ] ಎಂದೆಲ್ಲಾ ಸಖಿಯರ್ ಸಂದಣಿಸಿ ಹೊಸಪೂಜೆ ಹಸನಾಯಿತ್ತೆನುತೆ (ನಂಬಿರ. ೧೨-೬೨); ಓವೋವೋ ನಾನು ಹೇಳುವ ಮಾತನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಕೇಳು (ರೂಢಿ). [?]

ಓವೋ 'ಓವೊ' ನೋ.

ಓಷ (ನಾ). ೧. ಉರಿಯುವಿಕೆ; ದಾಹ. ೨. [ವೈದ್ಯಶಾ] ತ್ರಿಕಟುಕ: "ಓಷಮೆನೆ ತ್ರಿಕಟುಕಾಖ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೩೬). [ಸಂ.]

ಓಷಧ (ನಾ). ಔಷಧ; ಮದ್ದು: ಅಲ್ಲಿಪ್ಪರ್ಷ ತಪೋಧನರ ಪಥ್ಯಾಹಾರ ಮೋಷಧ ನಿಮಿತ್ತಕವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧-೫೬; 1019). [< ಸಂ. ಔಷಧ]

ಓಷಧಿ (ನಾ). ೧. ಸಸ್ಯ; ಮೂಲಿಕೆ. ೨. ಔಷಧಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮೂಲಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಓಷಧೀಶ (ನಾ). ಓಷಧಿಗಳ ಒಡೆಯ; ಚಂದ್ರ: "ಓಷಧೀಶಂ ಶಶಾಂಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧-೪). [ಓಷಧಿ + ಈಶ]

ಓಷಧೀಶ್ವರ (ನಾ). = ಓಷಧೀಶ: ಬೆಳ್ವೆಳಗಿನ ಬಾಳ್ವೆಳೆಯಂ ತಳ್ವದೆ ಬಾಂಬೊಲದೊಳರುಣಕರಶಿಖಿಶಿಖೆ ಪಾಳೆಳ್ವಿನಮಳುರ್ದುಱೆ ಚಿಂತೆಯ ನಾಳ್ವಂತೆವೊಲೋಷಧೀಶ್ವರಂ ಕಳೆಗೆಟ್ಟಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೧೩). [ಓಷಧಿ + ಈಶ್ವರ]

ಓಷ್ಟ್ರ (ನಾ). ಒಂಟೆ: ತುರಗ ತುರು ಅಜ ಓಷ್ಟ್ರವನನುನೆಗರೆವುದಂಗಡಿ ವಸನವಿರಚಿತವನ್ನಪಾನಗಳಾಚರಿಯಿಸುವ ಪಣ್ ಕಾಯಿ ಜಾತಿಯ ನೊರೆದು (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೦-೪೩). [< ಸಂ. ಉಷ್ಟ್ರ]

ಓಷ್ಠ (ನಾ). ತುಟಿ; ಮೇಲ್ದುಟಿ: "ಅಧರಃ, ದಂತಚ್ಛದಃ, ಓಷ್ಠಃ, ದಂತವಾಸಃ – ಈ ೪ ತುಟಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೬-೩೭೦); ಒಂದು ಶೂನ್ಯ ಅಧರವಾಗೆ ಒಂದು ಶೂನ್ಯ ಓಷ್ಠವಾಗೆ ಪೂರ್ಣವೊಂದೆ ಚುಂಬಿತ (ಅನಿಕೇ. ೧೯-೭). [ಸಂ.]

ಓಷ್ಠಪಾನ (ನಾ). ಮುತ್ತು; ಚುಂಬನ: "ವದನಕೂಟಂ ಮುತ್ತು ಚುಂಬನಮದೋಷ್ಠಪಾನಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೭-೧೬). [ಓಷ್ಠ + ಪಾನ]

ಓಷ್ಠಾಗತ (ಗು). ತುಟಿಯವರೆಗೆ ಬಂದ; ತುಟಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನಿಂತ: ಎರಡು ದಿನಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನಿರಾಹಾರವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣವು ಓಷ್ಠಾಗತವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ಹೇಳತೊಡಗಿದರು (ಕಪಾಕುಂ. ೮). [ಓಷ್ಠ + ಆಗತ]

ಓಷ್ಠಿ (ನಾ). ತೊಂಡೆಗಿಡ, —ಹಣ್ಣು: "ಓಷ್ಠಿ ತುಂಡಿಕೆ ಬಿಂಬಿ ತೊಂಡೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೮-೨೫). [ಸಂ. ಓಷ್ಠೀ]

ಓಷ್ಠ್ಯ (ಗು). ೧. ತುಟಿಯಲ್ಲಿರುವ. ೨. ತುಟಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ತುಟಿಯಿಂದ ಉಚ್ಚಾರವಾಗುವ. (ನಾ). ೩. ತುಟಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ವರ್ಣ: "ಓಷ್ಠದಲ್ಲಿ ಉವರ್ಣ, ಪವರ್ಗ, ಉಪಧ್ಮಾನೀಯಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಇವು ಓಷ್ಠ್ಯಗಳು" (ಹೊನುಗ. ೭). [ಸಂ.]

ಓಷ್ಠ್ಯಸ್ವರ (ನಾ). ತುಟಿಯಿಂದ ಉಚ್ಚರಿಸುವ ಸ್ವರ: ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಓಷ್ಠ್ಯಸ್ವರಂ ಪರಮಾಗೆ, ವತ್ವಸಂಧಿಯಾಗುವುದು (ಶಮದ. ೫೫ ಅಡಿಟ). [ಓಷ್ಠ್ಯ + ಸ್ವರ$_1$]

ಓಸನ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಮ್ನಾಯದಲಾದ ಓಸನದ ತೀರ್ಥವ ಕಾಲಂ ಕಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೧೪-೧೩; 997); ಓಸನದ ತೀರ್ತ್ಥದ ರಾಮೇಶ್ವರದೇವರ್ಗ್ಗೆ ನವಖಮ್ಮ ಖಣ್ಡ ಜೀರ್ಣ್ನೋದ್ಧಾರ ಪೂಜೆ ಪುನಸ್ಕಾರ ನಿಮಿತ್ಯವಾಗಿ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೧೩-೮; 1160); ಓಸನದ ಹರಿಯಗಳುಡನ ತಂಮ ಬಯಿಚೆಗಳುಡ ಮಗ ಕೇತಗಲುಡ ಕಲ್ಲನೆತ್ತಿಸಿ ಪ್ರತಿಷ್ಟೆಯ ಮಾಡಿದರೂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೧೬-೭; 1397). [?]

ಓಸರ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ಸರಿಯುವುದು; ಓರೆಯಾಗುವುದು; ಸಮತೂಕವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಒಗ್ಗಾಲಿ: ಹೇರ್ಗಳಂ ಬಿಸುಟ ಹೋರಿಗಳ ಚಪ್ಪರಣೆಯಿಂ ನಿಲಿಸಿ ಮೂಗನೇಣಡುತೆ ಹೇರ್ಗಳ ಹೊಲಿವುತೋಸರವನು ಅಪ್ಪಿ ನೆಗಪುತ್ತೆ (ಚೆಬಪು. ೪೭-೪೬). ೨. ತಪ್ಪು; ಸುಳ್ಳು: ಓಸರದ ಬಱಿಮಾತದಲ್ಲಿದು ವೇದಮತವೆಂದ (ತೊರರಾ. ೪-೧೨-೧೩); ನುಡಿದವಧಿಗೋಸರಂ ಬಂದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಜಿಹ್ವಾನಲಗೆ ಗ್ರಾಸಮಿಾ ತನು (ಪರಶು. ೨-೩೨). [ಪ್ರಾ. ಓಸರ (< ಸಂ. ಅಪಸರ)]

ಓಸರ$_2$ (ನಾ). ವಾಸರ; ದಿನ: ವಾಸರೋಸರ ಬಿಡದೆ ಶರೀರ ದಂಡಿಸಿ ಘಾಸಿಯಾಗಿ ಪಲ್ಲುಗಿರಿದರೇನು ವಾಸುದೇವನ ಪಾದಸೇವೆ ದೊರಿಯದು (ವಿಸಾಸು. ೬-೧). [< ಸಂ. ವಾಸರ]

ಓಸರ$_3$ (ನಾ). ಪರ್ಯಾಯ (?): ಮೂಕ ಎಂಬುದು ಹೆತ್ತ ತಾಯಿ ಇಟ್ಟ ಹೆಸರಿನ ಓಸರ ಕರೆವ ದಿನದಲಿ ಅವಳು ಕಾಣಳು ಇವನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ಬೇಸರ (ಮೂಕಮು. ೪). [?]

ಓಸರ$_4$ (ನಾ). (?): ಓವಿ ತುಂಬುರ ನಾರದರು ಪಂಚಮಸ್ವರಂ ತೀವಿರ್ಪುಂ ಮೈಯಲ್ಲಿ ನಾಭಿ ಹೃತ್ಕರದೆಡೆಯೊಳಾವೋಸರಂಪ್ಪಸರಂಬೊಕ್ಕೊಡಂ ತಾಳಹೀನಮಂ ಬರಲೀಯದೆ (ಜೀರಮ. ೧೦-೩೬). [?]

ಓಸರಗೇಳು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ನಿಂತು ಕೇಳು; ಮರೆಗೆ ನಿಂತುಕೇಳು: ಅಂಗಣಗಳಲಿ ದೇವತಾಭವನಂಗಳಲಿ ಕೋಠಾರ ಮಂಟಿಯ ಸಂದಿಗೊಂದಿಯಲಿ ಹಿಂಗದೋಸರಗೇಳುತವೆ ಸೀತಾಂಗನೆಯ ನುಡಿ ಹುಟ್ಟಿದೇಯೆನುತಂಗಲಾಚುತ ಬೀದಿಯಗಲಕೆ ನೋಡುತೈತಂದ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೧೩). [ಓಸರ$_1$ + ಕೇಳು (< ಕೇಳ್)]

ಓಸರಣೆ (ನಾ). ಹಿಂಜರಿಯುವುದು; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದು: ನಾನಾಯುಧದಗಡಣೆಗಳ ಓಸರಣೆಗೊಡದತಿಬಳರು ದಿವದಾಸೆಗಾಱರು ವೈರಿಬಲವನು ಘಾಸಿಮಾಡಿದರೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೬೨). [ಪ್ರಾ. ಓಸರಣ (< ಸಂ. ಅಪಸರಣ). / ಮರಾ. ಓಸರಣೇ]

ಓಸರಿ (ನಾ). (?): ವೈಶ್ರವಣನಾಮಿಷಬಂಧವದೆ ಮಿಕ್ಕವರ ನೆಣದೋಸರಿಯ ತುಪ್ಪದ ಲೇಪವದೆಯೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬-೨೬-೧೫). [?]

ಓಸರಿಕೆ (ನಾ). ಬಾಗುವಿಕೆ; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಯುವುದು: ಮುಕುಳಿತ ಕರದ ಕಂಪನದ ಕೋಮಲದ ಕೊಂಕುಗಳ ಮಕುಟಸ್ತೋಮದೋಸರಿಕೆಗಳ ವಿಗತೋದ್ದಾಮರಿರ್ದರು ಭೂರಿಭಯರಸಭರಿತ ಭಾವದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೧೦-೫). [ಓಸರ$_1$ + -ಇಕೆ]

ಓಸರಿಗೆ (ನಾ). ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಅಥವಾ ಹಿಂದೆ ಇರುವ ಬಂಕ; ಹಜಾರ: ಮನೆಯೊಳಾರುಮಿಲ್ಲೋಸ[ಪಾಠಾಂ. ರುವಿಲ್ಲಾಸ, ರೂಮಿಲ್ಲಶ]ರಿಗೆಯೊಳ್ ತೊಟ್ಟಲೊಳಿರ್ದವ್ಯಕ್ತ ಕಿಱುಗೂಸು ಬೋಳಹ ಬೋಳಹ ಭಟ್ಟಾರಾ ಎಂದತ್ತಾಗಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೫-೧೨). [ಪ್ರಾ. ಓಸರಿಅ (< ಸಂ. ಅಪಸಾರಕ). / ಮರಾ. ಓಸರೀ, ಓಸರ, ಓಸಾರಾ; ಹಿಂ. ಉಸಾರಾ]

ಓಸರಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಓರೆಯಾಗಿ ಹೋಗು; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ಮಗ್ಗುಲಾಗಿ ಹೋಗು: ಮೆಯ್ದೋಱುವುದಿಲ್ಲ ಸಲ್ಲದೆನಗೆಂಬವೊಲೋಸರಿಗೊಂಡು ಪೋಗುತಂ ತೊಱೆದೆ ಪಣ್ಣನೂದಿದುದು ತಣ್ಣೆಲರಾ ಮುನಿಯಿರ್ದ ತಾಣದೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪-೨೬). [ಓಸರಿ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಓಸರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಓರೆಯಾಗು; ಅರುಗಾಗು; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ: "ಒಳಸೋರ್ದುದು ಪಾಱಿತು ಮಲ್ಲಳಿಗೊಂಡುದು ಸರಿದುದೋಸರಿಸಿದುದು ತಾಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೨); ಚೀ ದೊರೆಯಲ್ತಿದೆಂದು ಭಾಸ್ಕರಸುತನೊಯ್ಯನೋಸರಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೧); ಬಾಸಣಿಸಿದತುಳ ಮೋಹಮದೋಸರಿಸಲ್ ಥಳಥಳಿಪ್ಪ ವಿಮಲಾತ್ಮನವೋಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೫-೯೬); ಪರಬಲದ ಕಡುವೇಸಗೆಗೆ ಕವಿದುದು ರಾಜಹಂಸಪ್ರಕರವೋಸರಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೪೮). ೨. ಓರೆನೂಡು; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸು,—ತಳ್ಳು: ಓಸರಿಸಿದ ಜವನಿಕೆಯೊಡನೋಸರಿಸಿದನಿಸಲೆ ಕಂತು ಪುಷ್ಪಾಂಜಳಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೯-೨೧); ಪಾವಡದರ್ಪಣವೊಳಿರೆ ಕೆಲರೊಯ್ಯನೆ ತುಡುಗೆಯನೋಸರಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫೦); ಮುಖಾಬ್ಜಮಂ ಮುಸುಱುಪ ಕುಂತಳಮಧುಕರಂಗಳಂ ಕೆಲತಳಪಲ್ಲವದಿಂದೋಸರಿಸುವ ಪುಣ್ಯವನಿತೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೧೫); ನಿಱಿಯ ಸೆಱಂಗನೋಸರಿಸಿ ಕೆಂದಳದಿಂದಮೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೧೦೦); ನಿಡುಮುಸುಕನೋಸರಿಸೆ ದೇಹದುಸಿರಿಲ್ಲದಿರೆ (ಬಸವ. ೯-೧೫೦); ಮೇಲುದನೊಯ್ಯನೋಸರಿಸುತೆ (ಚೆಬಪು. ೫-೨೭); ಅವನ ಕಪಿವೇಷವನ್ನು ಓಸರಿಸಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಉದಾರಹೃದಯದಿಂದ ಅವನನ್ನು ಒಬ್ಬ ಪ್ರಾಜ್ಞನೂ ಮಹಾವೀರನೂ ಆದ ಮಾನವನೆಂದೇಕೆ ಭಾವಿಸಬಾರದು? (ಭಾರದ. ೮೮). ೩. ಹಿಂಜರಿ; ಹಿಂದೆಗೆ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು: ಮಳೆ ಮಂಜು ಕಾಳಗತ್ತಲೆಯೆಂದೋಸರಿಸಿದೆ (ಕಾದಂಬು. ೩೧೮); ದೇಸಿಗನ ಕಾಳೆಗದಂತೋಸರಿಸಿ ನುಸುಳ್ದು ಪೋಗದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೨೦೨); ಪೊರೆದಾಳ್ದನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೋಸರಿಸದೆ ಸತ್ತವನೆ ಬಟ್ಟನೆಂಬಂ ಕರ್ಣಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೦೦); ಅಂಜದೆ ಹೆದಜದೋಸರಿಸದೆ (ಹಚಕಾ. ೧೧-೧೯); ಅಹವದೊಳೋಸರಿಸಿದರೆ ಭಟಸಾಹಸಕೆ ಕಲೆ ಹೊದ್ದದೇ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೩೧). ೪. ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು; ತೊರೆ: ಎಲ್ಲಮನೋಸರಿಸಿ ನೆರವಿಯಲಿ ಬರಿಸಿ ನಾಳೆ ಕಾದುವಮೆಂದೊಡಂ ಬಡಿಸಿ (ಬಂಹರಿ. ೭-೫೬ ವ). ೫. ನೇವರಿಸು; ತಿದ್ದು; ಸರಿಪಡಿಸು: ಕುರುಳ್ಗಳೊಳ್ ತೊಡರ್ದು ದೇಸಿಯನಾವಗಮಾವ ಚಿನ್ನಪೂಗಳನವನೊಯ್ಯನೋಸರಿಸುತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೭); ಇಂಬಾಗಿರೆಯುಂ ಮಕುಟಮುದಂ ಬಿಣ್ಪನೊಳೋರೆವೋದೊಡೋಸರಿಪವೊಲೊರ್ವಂ . . . ಕರಮನುತ್ತಮಾಂಗಕ್ಕೊಯ್ದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೦೨); ಪರೆದಿರ್ದ ಕುರುಳ್ಗಳನೋಸರಿಸಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೦೫); ನೆಳಲಂ ನೋಡಿ ತುಱುಂಬನೋಸರಿಸುತೆ (ಸಮುಪ. ೬-೩೯); ನಿಱಿಯನೋಸರಿಸುತ್ತ [ಪಾಠಾಂ. ನೊಯ್ಯಾರಿಸುತ್ತ] ಮೇಲುದನಿಱಿಕುತೆಡಗೈದುದಿಯಲಾ ಮುಂಜೆಱಗ ಸಂವರಿಸುತ್ತ (ತೊರರಾ. ೩-೪-೮). ೬. ಒರಸು: ತುಱುಗೆವೆ ಕಣ್ಬನಿಗಳನೋಸರಿಸದೆ ಬಱಿದಿಹುದೇನವ್ವ ತಾಯೇ (ಮೋಹತ. ೯-೧೭); ಸೂಸುವಾ ರಸಿಗೆಯನು ವಸನದೊಳೋಸರಿಸಿ ಮೈದೊಳೆದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮-೪೧). ೭. ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; ಬಯಸು: ನುಡಿಯಿಲ್ಲದ ಕಡೆಯಿಲ್ಲದ ನಲ್ಲನ ಒಡಗೂಡಿ ಸುಖಿಯಾದೆ ಕೇಳಿರಯ್ಯ ಓಸರಿಸೆನನ್ನಕ್ಕೆ (ಮಹಾದೇ. ೩೫-೧೩); ಭಾಷೆ ಪೈಸರವಿಲ್ಲ ಓಸರಿಸೆನನ್ನಕ್ಕೆ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೯೪-೨೭).

[ಓಸರ್$_1$ + -ಇಸು$_3$. / ತೆಲು. ಓಸರು, ಓಸರಿಂಚು, ಓಸರಿಲ್ಲು, ಓಹಟಿಂಚು, ಓಹಟಿಲ್ಲು]

ಓಸರು$_1$ (ನಾ). ತಡ; ಸಾವಕಾಶ: ಅತ್ಯುಗ್ರ ಪುಣ್ಯಪಾಪದ ಫಲಗಳು ಓಸರಂ ಮಾಡದೇ ಮೂಱುಪಕ್ಷಂ ಮೂಱುಮಾಸಮೆ ಮೂಱುದಿನದೊಳಗೆ ಕಾಣಿಸುಗುಮೆಂಬಾ ಸುಜನರುಸಿರು (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ. ೫-೫೮).

[ಪ್ರಾ. ಓಸರ (< ಸಂ. ಅವಸರ)]

ಓಸರು$_2$ (ನಾ). ಒರತೆ; ಚಿಲುಮೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಒಸರ್$_2$]

ಓಸಱಿಂಗೇಳ್ 'ಓಸಱುಗೇಳ್' ನೋ.

ಓಸಱು (ನಾ). ಶಕುನ; ನಿಮಿತ್ತ: ಓಸಱಿಯಂ ಕೇಳ್ದೊಡೆ ಸಂಧ್ಯಾಸಮಯಂ ಮೂಱುಮುತ್ತಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೫೦); ಮನೆಯಿಂ ದೋಸಱುಗೇಳಲೆಂದು ಬರಲಾಗಳ್ ಭೇರಿ ಮಾಂಗಲ್ಯತೂರ್ಯನಿನಾದಂ . . . ಇನಿತುಂ ಕಟ್ಟಿದಿರಾಗಿ ತೋಱೆ ಶುಭದಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೫೧). [?]

ಓಸಱುಗೇಳ್, ಓಸಱಿಂಗೇಳ್, ಓಸಱುಗೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಶಕುನವನ್ನು ಕೇಳು; ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯದ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡು: ನೀರಪೊಱೆ ಪಾಡುವೆಡೆ ಪೊಲಗೇರಿ ಪರೇತವನವಸಗವನೆ ಸಭೆ ದೇವಾಗಾರಂ ಚೌವಟಮೆಸೆದಿರ್ಪಾರವೆಯೆಂಬೆಡೆಗಳುಚಿತವೋಸಱಿಗೇಳಲ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೫೩). **ಓಸಱಿಂಗೇಳ್**: ಹರಣದೆಱೆಯನ ಬರವು ಹಗಲಳಿವುದಕೆ ಮುನ್ನ ದೊರಕುವುದೊ ದೊರಕದೋ ಎಂದು ತಳ್ಳಂಕದಿಂದಿರದೋಸಱಿಂಗೇಳ್ವ ಪೆಣ್ಣಾಣಿಕಂ ತಾನಗಲ್ದಿಂತುಟಿಸುವಿಡಿವಳೋ (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ. ೩-೨೪). **ಓಸಱುಗೇಳ್**: ಇನಿಯನ ಮೊಗದ ಮುನಿಸು ತಿರ್ದುವುದೋ ಘನವಹುದೋ ಎನುತವೆ ಬಾಳಾಂಕಿಯ ಮನೆಯರುಗಂ ಮೆಯ್ಯಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ನಿಂದೋಸಱುಗೇಳ್ವಾ ವನಿತೆಯಿರವನೀಕ್ಷಿಸಿ (ಜಯುಕಾ. ೧೯-೬೫). [ಓಸಱು + ಕೇಳ್]

ಓಸಱುಗೇಳ್ 'ಓಸಱುಗೇಳ್' ನೋ.

ಓಸಿ 'ವಸಿ' ನೋ.

ಓಸಿತು (ನಾ). ಒಂದಿಷ್ಟು; ಒಸ್ಪು: ಪುತ್ರಸೊಸೆಯರು ಬಂದು ನಲಿವ ಬಲದೊಡೆಯಲ್ಲಿ ಮೈತ್ರಿಯಿಂ ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಕೇಳ್ವಾಮಭಾಗವೆ ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ ಸ್ತ್ರೀಭಾಗಮಾದಡೋಸಿತು ಪೇಳ್ವೆನಿನ್ನೊಂದು ಸನ್ಮತವನು (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೧-೨೧-೩೧). [?]

ಓಸು (ನಾ). ಅಷ್ಟು; ಆ ಪ್ರಮಾಣ: ನಿಮ್ಮನುದಾಸೀನಗಾಣ್ಬನೆ ನೀವು ಓಸಳುಕಿನೊಳಿಂತು ಬರಲೇತಕೆ (ಭರಚ. ೩೫-೪೦).

ಓಸಳಿಕು = ಅಷ್ಟು ವಂಚನೆ, —ವೋಸ: ಭೂಸುರಂ ನಿಮಗಿತ್ತ ದಾನಫಲದೊಳ್ಸರಿಯನೇಸೇಸು ಪರಿ ಬೇಡಿ ಬೇಡಿಕೊಂಡೊಡೆ ನನಗೆ ವೋಸಳಿಕನೇ [ಪಾಠಾಂ. ನನಗುದಾಸೀನಮಂ] ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಕಾರಣ ಮನನುನಯದಿಂದ ನಿರವಿಸು (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ. ೭-೯೩); ಏನಾದೊಡಾಗಲಿ ನಾನು ಮುಂದೆ ನೋಡದೆ ಕೊಡುವೆನೆಂದು ನುಡಿದಾ ಮಾತನೋಸಳಿಕು [ಪಾಠಾಂ. ನೋಸರಂ] ಮಾಡಲೆನಗೆ . . . ಮುಂದಣುತ್ತಮಮುಪ್ಪಗತಿ ಪೈಸರಿಸುವುದು (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ. ೧೧-೨೭): ಓಸಳುಕು=ಅಷ್ಟು ಭಯ, —ಹೆದರಿಕೆ: ನೀವು ಓಸಳುಕಿನೊಳಿಂತು ಬರಲೇತಕೆ (ಭರಚ. ೩೫-೪೦). [?]

ಓಸುಕರ 'ಓಸ್ಕರ' ನೋ.

ಓಸುಗ 'ಓಸ್ಕರ' ನೋ.

ಓಸುಗರ 'ಓಸ್ಕರ' ನೋ.

ಓಸ್ಕರ, ಓಸುಕರ, ಓಸುಗ, ಓಸುಗರ (ಅ). ಸಲುವಾಗಿ; ದೆಸೆಯಿಂದ; ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ: ತ್ರಿವಿಧ ಮಲವೆಂದೞಿದು ತನ್ನ ಸುಖಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿ ವಸ್ತುವಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಲವಾಯಿತ್ತೆಂದು ಮುಟ್ಟಬಹುದೆ (ಪ್ರಭೋಗ. ೮೩); ವಲ್ಲಭಗೋಸ್ಕರ ಎಲ್ಲಾ ಎಡೆಯೊಳ್ ಎನಗೆ ತಕ್ಕ ವಲ್ಲಭನಂ ನೋಡುತ್ತಂ ಬರುತಿರ್ದಂ (ಧರ್ಮಪ. ೩-೬೦ ವ); ಅಮ್ರುತಪಡಿಯ ನಡೆಸಲೋಸ್ಕರವಾಗಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೪, ೨೬-೧೦; 1403); ಆದಕೋಸ್ಕರಂ ನಿನ್ನಂ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂಬಿಯಾ? (ಮನೋವಿ. ೧-೪೫ ಟೀಕು); ಸಿದ್ಧರಾಮನನ್ನು ಅಲ್ಲಮ ಖಂಡಿಸಿದ್ದು ಇದಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ (ಶೂನ್ಯಕು. ೧೨೮); ಓಸ್ಕರ, -ಆಗಿ, -ಸಲುವಾಗಿ: ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಾಗ ಚತುರ್ಥೀವಿಭಕ್ತಿಯ ರೂಪಕ್ಕೆ ಈ ಅವ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಸೇರಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೧೫೮)

ಓಸುಕರ: ಗುರು ನಿನಗೆ ತಾವಾಗಲೋಸುಕರ [ಪಾಠಾಂ. ಗರ] (ವಾಗೀರ. ದೇ. ೨೭೧–೨೬). **ಓಸುಗ**: ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥವನು ಗುರುಲಿಂಗ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಸಕಲ ಕೃತ್ಯಂಗಳಿಂದ ನಿಮಗೋಸುಗ ತಹೆನು (ಚನ್ನವ. ೫೭–೧೪); ಸುಚರಿತ್ರರ್ ಸಲೆ ಕೀರ್ತಿಗೋಸುಗ ಮಹಾಕಷ್ಟಂಗಳಂ ತಾಳಿ (ಸೋಮೇಶ. ೯೩); ಮಕ್ಕಳಿಗೋಸುಗವಲೇ ಹಣವ ಗಳಿಸುವುದು (ಕುವ್ಯಾಪ್ರೊ೯. ೧೪–೬೬). **ಓಸುಗರ**: ಹಿರಿಯರೆಲ್ಲರು ನೆರೆದು ನಿಮ್ಮ ಕಟ್ಟೆದರೆ ಅಯ್ಯ ಉಪಚಾರಕ್ಕೋಸುಗರ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕೋಸ್ಕ, ಕೋಸುಗ, ಕೋಸುಕರ] ಸಾವಿಂಗೆ ಸಂಗಡವಾದೆಯಲ್ಲಾ ಗುಹೇಶ್ವರಾ (ಅವಚಂ. ೧೧೪–೫೧೭); ಮೇದಿನಿಯ ತಿಣ್ಣವನಿಳುಹಲೋಸುಗರ ಆಹವದೊಳರ್ಜುನನ ರಥದೊಳು ವಾಹಕನು ತಾನಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ.೩–೯೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಓಶರ; ತೆಲು. ಕೋಸರ, ಕೋಸ]

ಓಹ (ನಾ). ರಾಶಿ; ಗುಂಪು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಸಂ. ಓಘ]

ಓಹಟ, ಓಹೋಟ (ನಾ). ೧. ಸಮುದ್ರದ ತೆರೆಗಳು ಇಳಿದು ಹೋಗುವುದು; ತೆರೆಯ ಇಳಿತ: ಭರತಿಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತಂದೊಡ್ಡಿ ಓಹಟಯ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಿ ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಕಾಲ ಸಮುದ್ರ ಇದೊಂದು ರತ್ನವನ್ನು ಮರೆತುಹೋದಂತೆ ತೋರಿತು (ಸಮಜೀ. ೬೬೦). **ಓಹೋಟ**: ೧. ಇದಕ್ಕೆ ಭರತಿ – ಓಹೋಟ ಗಳೆಂತಲೂ ಏರಿಳಿತಗಳೆಂತಲೂ ಅನ್ನುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೩೭೨). ೨. "ಸಣ್ಣ ತೆರೆ" (ರಮಾಕಾಂ. ೧೩೧).

[ಪ್ರಾ. ಓಹಟ್ಟ (< ಸಂ. ಅಪಘಟ್ಟ). / ಮರಾ. ಓಹಟ, ಓಹಟೀ, ಓಹಟೀ]

ಓಹಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂಜರಿ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು (?): ವಂಶದ್ರೋಹಿ ಸಿಲುಕಿದನೆನುತ ತಡೆದರು ರಥಿಕರೆಡಬಲನ ಗಾಹಿಸಿತು ದೂಹತ್ತಿ ಲೌಡೆಯ ರಾಹುತರು ಕಟ್ಟಳವಿಯಲಿ ಕವಿದೋಹಡಿಸಹೌಂಕಿತು ಪದಾತಿ ಧನಂಜಯನ ರಥವ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧–೩೫). [ಓಹಡ್ $_{0}$ + –ಇಸು $_{3}$]

ಓಹಣ (ನಾ). ವಾಹನ: ಮಣಿಯದೆ ನ್ರಿಪದಂಡೇಶಾಗ್ರಣಿಗಳು ಪಾಳಿಟ್ಟು ತಾಗಲವಗೋರೊಂದೋಹಣವುಳಿಯೆ ವಾರುವಂಗಳನಣಿಯರವೆನೆ ಹಿಡಿದು ಹಬ್ಬಣಂ ಹೆಸರ್ವಡೆದ[o] (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೫–೭೩; 1186); ಬಡಕಟ್ಟೆಯನೊಂದಂ ಪೆರ್ಮಡುವಿನೊಳಿರ್ಪೊಳ್ಪೆಯೊಂದನೊಡೆಯರ ದೆಸೆಯಿಂ ನಡೆಗೆಟ್ಟೋಹಣಮೊಂದಂ ಮಡಿಪಿದ ಸಾಹಸಮದಿಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲದು ಮರುಳೇ (ಮಹಾನೀ. ೭–೨೫). [< ಸಂ. ವಾಹನ]

ಓಹರಿ 'ಓವರಿ' ನೋ.

ಓಹರಿಕೆ (ನಾ). (?): ತಜ್ಜಗದ ಜೀವದ ಸುಕೃತ ದುಷ್ಕೃತವ ಓ[ಪಾಠಾಂ. ಹೋ]ಹರಿಕೆಯಲಿ ತಂದು ಭವದಲಿ ಸೋಹಿ ಸುಳಿಸುವಂ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯–೯). [?]

ಓಹರಿಸಾಹರಿ (ನಾ). ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದು; ಸ್ಥಾನಾಂತರಗೊಳ್ಳುವುದು (?): ಅರವರಿಸದೆಯೋಹರಿಸಾಹರಿಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಮೋಹರಿಸಿ ಹರಿಯ] ಮಾಡುತಿರ್ದವು (ಕುಮುರಾ. ೮–೭೨; ಶಬ್ದವಿ. ೧೬ ನೋ); ಯಾದವರ ಮನೆಯ ನಾಯಕರಾಹಾಯೆನೆ ನೆಗಳ್ದ ವೈರಿ ಮುಂಮಡಿಸಿಂಗಂಗೋಹರಿ ಸಾಹರಿಯಾಗಿರೆ ಕಾದಿದ ಮೂಲೋಕವಜಿಯೆ ಜಿನರೊಳು ಸಂದಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫, ೩೯–೧೨; 1283); ಉಭಯಾನೀಕದೋಹರಿಸಾಹರಿಯ ಸುವ್ಯಾಕುಲರನೀಕ್ಷಿಸುತಲಿದ್ದರು ಪವನಜಾದಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೯–೨೯); ಅಂತು ಓಹರಿಸಾಹರಿಯಾಗಿ ಕಾದುವರಂ ಕಲಿಕಾಮದೇವಂ ಕಂಡು ಕೋಪಮಂ ತಾಳ್ದಾಗಳ್ (ಕ್ರಿಪುವಿ. ೫–೯ ವ).

[ಓಹರ್ $_{0}$ + ಸಾಹರ್ $_{0}$. / ತೆಲು. ಓಹರಿಸಾಹರಿ = ತಂಡೋಪತಂಡ, ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ]

ಓಹಿ (ನಾ). ಅವಧಿ: ಹರಿಸದಿನಿತ್ತ ಹಗಲ ಚಿಕ್ಕೊತ್ತೆಯನಿರುಳೊತ್ತೆಯ ಹಣಮೆನುತವೆ ಬಗೆದಾಯಿರುಳೊತ್ತೆಯ ವಿತ್ತಮನೋಹಿಯೆನುತ್ತಾ ವೋಹಿಯ ಹೊನ್ನಂ ವರ ಸಜ್ಜನವೆನುತವೆ ಬಗೆದಾಕೆಗೆಯರಿದೇ ಗಂಡರೊಲುಮೆಯರಿದೇ ಸಿರಿ (ಜಯಕಾ. ೧೪–೫೨); "ವಿಟ" (ಷಟ್ಪನಿ).

ಓಹಿಯಸೂಳೆ = ಅವಧಿಯ ವೇಶ್ಯೆ: ಹಿರಿಯರಸಿ ದರಿದ್ರಾಂಗನೆ ಸಿರಿಯೋಹಿಯಸೂಳೆ ನೋಳ್ಪೊಡಂ ಜಗವರಿಯಲ್ ಸಿರಿ ಸಂಚಲೆಯೆಂದರಿದುಂ ಕರೆದೀವುದು ಕೈಗೆ ಕರಟ ಬಾರದ ಮುನ್ನಂ (ನೀತಿಸಾ. ೧೪೯).

[ಪ್ರಾ. ಓಹಿ (< ಸಂ. ಅವಧಿ)]

ಓಹು (ನಾ). ಒಪ್ಪು (?): ನಂಬಿಯ ತೆಜದಿಂ ಶಿವನಂ ನಂಬಿದನೋಹಿಲನ ತೆಜದಿನೋಹಿಲ್ಲದ ಭಕ್ತಂ ಬಾಣನಂತೆ ಜಾಣಂ ಕಿಂಬಹುನಾ ವೀರ ಬಿಜ್ಜಳಾವನಿಪಾಲಂ (ಎಇ. XX, ೧೨–೪; 1187). [< ಒಪ್ಪು $_{2}$]

ಓಹೊ, ಓಹೋ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಭಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ನಿಪಾತಾವ್ಯಯ: ತತ್ಕ್ಷಣದೊಳೆ ಮುಳಿದಂದೋಹೊ ಕಾದಂಬರುದ್ರಂ (ಎಇ. XVI, ೭೧–೨೭; 1074); ಸೂಸದಂಜದಿರೋಹೊಯೆನುತ (ಬಸವು. ೧೦–೨). **ಓಹೋ**: ಓಹೋ ಇರಲಿಂ ಪೆಜವಟ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಮುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೦); ಓಹೋ ನಿವಾರಣಾರ್ಥೇ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೭೪); ಸವನಿಪುದೋಹೋ ಹೋ ಎನೆ ನಿವಾರಣಾರ್ಥಂ (ಶಮದ.೩೦೯); ಕರಡಿಯ ಮಗಳನಾಳ್ದ ನಿನಗೋಹೋ ಧರೆಯೊಳದ್ಭುತಾಕಾರರಾರೋ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೫೯).

ಓಹೋ 'ಓಹೊ' ನೋ.

ಓಹೋಟ 'ಓಹಟ' ನೋ.

ಓಳ್ $_{1}$ (ಕ್ರಿ). ಸಂಭೋಗ ಮಾಡು: "ಓಳ್ – ನಿಧುವನೇ" (ಶಮಧಾ); ಪಡೆದಂ, ಓಳಿದಂ, ಕಳಿದಂ, ಪಳಿದಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೧೫ ಪ್ರಯೋ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಓ; ಕೊಡ. ಓಳ್]

ಓಳ್ $_{2}$ (ನಾ). ಹೋಳು; ಸೀಳು; ಸೀಳಿದ ಭಾಗ: ರಥಿಕರ ತಲೆಗಳೋಳ್ಗಳುಂ ಸೀಳ್ಗಳುಂ ಬಾನಿಂದೆ ಬೀಳುತಿರಲು (ಚಬಪು. ೩೧–೨೭); ಕಡಿದ ತಲೆಯೋಳ್ಗಳಿಂ ತೋಳ್ಗಳಿಂ (ಚಬಪು. ೪೩–೪೪). 'ಪೋಳ್' $_{2}$ ಪರಾ. [< ಪೋಳ್ $_{2}$]

ಓಳಿ (ನಾ). ೧. ಸಮೂಹ; ರಾಶಿ; ಮೊತ್ತ: "ಇಟ್ಟಳ ಗುಮ್ಮಿಯೋಳಿ ಪಂತಿಯು ಸಾಲುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೭); ಗ್ರಾಸಮನುಣ್ಬುದೆಂದೊಡಣಮೋಳಿಯ ರಕ್ಕಸ ಪಾರ್ವರಿರ್ದುದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೩೫ ಶೂದ್ರಕ); ಕರ್ಚಿ ಪಾಜಿದುವು ಕೆಂದಳಿರಂ ಗಿಳಿವಿಂಡಿನೋಳಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೩೧); ಸುಳಿಗುರುಳೋಳಿ ಕಜ್ಜೆವರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೭೯). ೨. ಸಾಲು; ಪಂಕ್ತಿ; ಮಾಲೆ: "ಪಜ್ಜಿ ಮಾಲೆಯೋಳಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೩–೨೯); ಒಂದು ಬಟ್ಟನ ಮೇಗೆ ಪದಿನಾಲ್ಕು ಬಟ್ಟನೊಂದೊಂದಜ ಮೇಗೋಳಿಯೊಳಿಟ್ಟಾಡುತ್ತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೩–೨೩); ಪೆಂಡವಾಸದ್ಕೊಳ್ಳೆಂಡಿರನೆರಡೋಳಿಯೊಳಮಿರಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೨೮ ವ); ಸಾಲಸಾವಿರ ದೀವಿಗೆಯ ಹರಿದಾಳಿಗಳುಕಡೆ ನೃಪರ ಮೋಜಿಗಳೋಳಿಗಳ ನೆಜಿ ಹೊದ್ದಿ ಕತ್ತಲೆ ನಿಂದುದಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧–೧೯); ಈ ಹಸಿರು ಓಳಿಗಳ ನಡುವಿನ ಜಾಗದಲ್ಲೇ ಕೆಂಪುಹರಗಿ ಹವ್ವನೆ ಬೆಳೆದು ನಿಂತಿತ್ತು (ಮೂರುದಾ. ೯೦). ೩. ಓರಣ; ಕ್ರಮ; ಪರಿವಿಡಿ: ಕೌರವನಾಯಕ ನೂರುಭಂಗಮೊಂದಲ್ಲದುದೆಲ್ಲಮಂ ನೆಜಪಿದೆಂ ಗಡ ಮೋಳಿಯೆ ಕೇಳಿ ಮೆಲ್ಲರುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೬೧); ರಾಜ ಚತುಷ್ಟಯಮೋಳಿಯೊಳ್ಸಿತರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮೆಂಬ ಗಣಂಗಳೆ] ಪಾವಕಾಖಿಲರತ್ತಲ್ ಮತ್ತೋಜೆಯೊಳೋತು ಪರಿಕ್ಷ್ವರರೊಂದಿರೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೨೮); ಓಳಿಯಿಂ ನಡೆವ ವೀರಗಣಂಗಳಿಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೯–೩೭). ೪. ಶಿವಿ. ೫. ವಸ್ತ್ರ. ೬. ಪತಾಕೆ.

೭. ಅಧಮ. ೮. ಅಸ್ತ್ರ. ೯. ವಲ್ಲಿ. ೧೦. ಈಶ : "ಅಸ್ತ್ರದೊಳ್ ನಿಕರದೊಳ್ ಕರ್ಣದೊಳ್ ವಲ್ಲಿಯೊಳ್ ಧ್ವಜದೊಳೀಶನೊಳೋಳಿ ಶಬ್ದ ಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೨-೫೭); "ಕಿವಿ ವಸ್ತ್ರಂಗಳ್ ನೆರವಿ ಪತಾಕೆಯೊಳಧಮಂ ಪರಿಕಿಸಲ್ಕೆನಾಮ ಓಳಿ ಶಬ್ದಂ" (ನಾ ನಾ ಕ ೦. ೧೫೮). [ಪ್ರಾ. ಓಲಿ (< ಸಂ. ಆಲೀ)]

ಓಳಿಗಲ್ (ನಾ). ಸಾಲಾಗಿ ಇಟ್ಟ ಕಲ್ಲು : ಪಿರಿಯಯ್ಯ ಪುಣುಸೆವರಂ ನಟ್ಟ ಓಳಿಗಲ್ಲಿನ್ದಂ ಪಡುವಣ ತೆವರಿಂದೊಳಗೆ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೬-೨೦; 1021). [ಓಳಿ + ಕಲ್$_3$]

ಓಳಿಗುರುಳ್ (ನಾ). ತುಂಬು ಕೂದಲು; ಸಮೃದ್ಧವಾದ ಕೂದಲು : ಓಳಿಗುರುಳ್ ಮದಭೃಂಗಮಾಳೆಯಂ ತೆಗೆಟ್ಟುದು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೪-೪). [ಓಳಿ + ಕುರುಳ್$_1$]

ಓಳಿಗೆ (ನಾ). ಜೀನಿನ ಕೆಳಗೆ ಹಾಕುವ ಮೆತ್ತೆ (?) : "ಓಳಿಕಾ-ಓಳಿಗೆ; ಗಳಂತಿಕಾ – ಗಳಂತಿಗೆ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); "ಓಳಿಗೆ – ಓಲಿಕಾ" (ತದ್ಭಕೋ. ೮). [?]

ಓಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲುಗೊಳ್ಳು; ಪಂಕ್ತಿಯಾಗು : ಓಳಿಗೊಂಡು ಮಂದಯಿಸಿ ನಿಂದ ಬಲವಕ್ಕದೆಡವಕ್ಕದಂಗರಕ್ಕರ ನೆರವಿಯುಮನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತುಂ (ವರ್ಧಪು. ೯-೫೬ ವ); ಓಳಿಗೊಂಡು ಸಕಲಭಕ್ತಜನಾಳಿಸಹಿತಂ (ಬಸಪು. ೫೮-೫೫). [ಓಳಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಓಳಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮಗೊಳಿಸು; ಅಣಿಗೊಳಿಸು : ಮುಂದೆ ಪರಿಪೊಜ್ಜರಂಗಳನೋಳಿಗೊಳಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೮೩ ವ); ಜಾಳಂಗಳಿಂ ಮೇಳೆಯುಮನೋಳಿಗೊಳಿಸಿಯುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭-೬೯ ವ). [ಓಳಿಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಓಳಿದೋರಣ (ನಾ). ಸಾಲುತೋರಣ; ಪಂಕ್ತಿ•ಪಂಕ್ತಿಯಾದ ತೋರಣ : ಓಳಿದೋರಣಮಾಯ್ತು ಹಾರದ ಪಚ್ಚೆಸಾರದ ಮಾಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೧೫); ಪಂದಲೆಯೋಳಿದೋರಣದ ಸೀಯದರಂ ಪೊಸದೂವೆ ದೂಪ ತೂಗುಂದಲೆ ಬಾಜಿಪ್ಪಿಣಂ ಪೊಡರೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೭). [ಓಳಿ + ತೋರಣ]

ಓಳಿಯಿಸು, ಓಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ರಾಶಿಮಾಡು; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು; ಕೂಡಿಹಾಕು : ಬಜ್ಜಲ ಪರಿನೀರಿನೊಳ್ ಪರಿಯಲೋಳಿಯಿಸಲ್ ಪರಿಗೋಲನಿಕ್ಕಿ ಪಾಯ್ಸಲೆ (ಅಜಿಪು. ೬-೪೫). **ಓಳಿಸು** : ೨. ಕ್ರಮಗೊಳಿಸು; ಅಣಿಗೊಳಿಸು : ದಾಳಿಂಬದ ಕಿಱುನನೆಗಳ ದಾಳಿಂಬಿಗೆ ಮೆಱೆಯೆ ಮುಗುಳ ಮುತ್ತಿನಲೊರ್ವಳ್ ಬಾಳಕಿ ಪಂಚಶರಂಗೊಯ್ದೋಳಿಸಿದಳ್ ಪಂಚಶರನ ಶರಪರಿಣತೆಯಿಂ (ಅನಂಪು. ೭-೨೧). [ಓಳಿ + -ಇಸು$_3$]

ಓಳಿವಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಾಲುಗಟ್ಟು; ಓರಣವಾಗು : ನೆಲೆಮಾಡಂಗಳೊಳೋಳಿವಟ್ಟ ಗುಡಿಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೧೧೨); ತಮಾಲವನದ ಲೀಲೆ ಕರಮೆ ಕಣ್ಗೆವರ್ಕುಮೋಳಿವಟ್ಟು ಸೊಗಯಿಸಿರ್ಕುಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೮). ೨. ಗುಂಪುಗೂಡು : ಓಳಿವಟ್ಟ ಬೆಳ್ನೊರೆಗಳ ಪಿಂಡನೆತ್ತಿಸಿದ ಬೆಳ್ಗೊಡೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೮); ತಮಾಳಭೂರುಹನಿವಹದ ಮೇಲೋಳಿವಟ್ಟು ಪಾಱುವ ಗಿಳಿ (ಅಜಿಪು. ೬-೧೨); ಸುರ ಸಮಿತಿಯತಿತ್ವರಿತದಿನೋಳಿವಟ್ಟು ಭೋರೆನೆ ನಡೆಯೆ (ನೇಮಿಪು. ೮-೧೩೮ ವ) [ಓಳಿ + ಪಡು$_1$]

ಓಳಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಓಳಿವಡು ೧ : ಮಕರತೋರಣದ ಬಹಿರ್ಭಾಗದುಭಯ ಪಾರ್ಶ್ವದೊಳಮೋಳಿವಡೆಯೆ ಸುರಕರೀಂದ್ರಮನೆ ಕಟ್ಟಿಲ್ ನಟ್ಟ ಪಾರಿಜಾತದ ಮುಂಡಗಂಭಂಗಳಂ ಪೋಲ್ತು (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೯ ವ). [ಓಳಿ + ಪಡೆ$_1$]

ಓಳಿವಾಡು (ನಾ). ವೃಂದಗಾನ : ನೀವು ಲಜ್ಜೆಯಿಲ್ಲದ ಕಯ್ವಾರಿ-ಪರಮವಂದಿಗಳ ಭಟ್ಟಜನದ ಓಳಿವಾಡಿನ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಪಳಗಿದವರಾಗಿರಬೇಕು (ಮಂತ್ರಶ. ೩೩-೬). [ಓಳಿ + ಪಾಡು$_2$]

ಓಳಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕ್ರಮಗೊಳಿಸು : ಓಳಿವಿಡಿವನು ಕಮಲಭವನೆನ್ನಾಜ್ಞೆಯಲಿ ಜಗವ (ನಿಭಾಗ. ೩-೧೩-೧೪). ೨. ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸು : ಏಳುತಿಲರಾಶಿಗಳ ಗಿರಿಗಳನೋಳಿವಿಡಿದರ್ಚಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫-೫). [ಓಳಿ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಓಳಿವೀಡು (ನಾ). ಸಾಲುಮನೆ; ಸಾಲಾದ ಬಿಡಾರ, —ಪಾಳೆಯ : ಮನಸಿಜಚಕ್ರವರ್ತಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರೆ ದಿಗ್ವಿಜಯಕ್ಕೆ ಮುಂದುಮುಂದನೆ ಮಧು ಬಂದು ಮುಚ್ಚಱಿದು ಕೂಡೆ ವಿನಿರ್ಮಿಸಿದೋಳಿವೀಡು ನಂದನಚಯಮಲ್ಲಿ ರಾಜಿಪುವು (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೩೦). [ಓಳಿ + ಬೀಡು$_3$]

ಓಳಿವೆಳಗು (ನಾ). ೧. ಸಾಲು ದೀಪ. ೨. ಒಟ್ಟು ಪ್ರಕಾಶ : ಮೇಳವಿಸಿದನು ಬಲವ ಮಣಿಗಣದೋಳಿವೆಳಗಿನ ಜೆಂಚಿ ಹಣ್ಣಿದ ನೀಲಗಿರಿಸನ್ನಿಭ ಮದೇಭವ (ತೊರರಾ. ೬-೨೦-೭). [ಓಳಿ + ಬೆಳಗು$_2$]

ಓಳಿವೆಳ್ಪು (ನಾ). ಸಾಲುಗಟ್ಟಿದ ಬಿಳುಪು; ಬಿಳಿಬಣ್ಣದ ಮೊತ್ತ : ಗಿರಿಶಿಖರಂಗಳೊಳ್ಪರೆದು ಸೌಧಗೃಹಂಗಳೊಳೊಂದಿ . . . ಅಂಚೆಗಳೋಳಿವೆಳ್ಪನೊಳ್ಪೆರಸಿ . . . ಪರ್ವಿದುವಿಂದುಮರೀಚಿಮಾಲೆಗಳ್ (ಕಾದಂಉ. ४೨೧). [ಓಳಿ + ಬೆಳ್ಪು]

ಓಳಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕ್ರಮವಾಗಿರು : ಜ್ವಾಳೆತೋಯಮೆಯ್ತುಂದೋಳಿವೆತ್ತೊಡಕ್ಕುಂ ನೀಳಕುಂತಳೇ ಕೇಳ್ ಶಾಳಿನೀವಿತಾನಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೨೪). ೨. (ಹೆಸರು ಮೊದಲಾದುವು) ಗುಂಪಾಗಿರು; ಆವಳಿಗೊಂಡಿರು : ತನ್ನವನಿಯೊಳು ಪೆಸರೋಳಿವೆತ್ತಾರುಹತರಂ ಜಿನಮಂತ್ರವಾದಿಗಳ ಪೇಳಲೇನು (ಬಸಪು. ೫೦-೯೬). [ಓಳಿ + ಪೆಱು$_1$]

ಓಳಿಸು 'ಓಳಿಯಿಸು' ನೋ.

ಓಳೆ (ನಾ). ಒಳಭಾಗ; ಕುಹರ : ವಿಚಾರಿಸೆ ಗುದವಿದಮೇಧ್ಯದ ಹೆಡಗೆ ಕಿವಿಯು ಕಣ್ಣೋಳೆಯು ಬೀಜಿನ ಕೊಡಿಗೆಯ ಹೊಲನಹುದು (ಕೈಕವ. ೨-೬-೨). [?]

ಓಳ್ಕೆ, ಒಳ್ಕ, ಒಳ್ಕೆ (ನಾ). ರತಿಕ್ರಿಯೆ; ಸಂಭೋಗ; "ರತಿಕ್ರೀಡೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಒಳ್ಕೆ** : ಮಸೆವುದು ಮಾಸಲಿರ್ದ ಪಟಿವೇಟಮನಿಚ್ಚೆಯ ಬಿಚ್ಚತಿಕ್ಕೆಯಂ ಪೊಸಯಿಪುದೊಳ್ಕಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೯೧). **ಒಳ್ಕೆ** : "ಒಳ್ಕೆ ನಿಧುವನಂ" (ಸಂಜೀವ. ೨೫). [ಓಳ್$_1$ + -ಕೆ]

ಓಱಿಗುಡಿಸು 'ಓಱುಗುಡಿಸು' ನೋ.

ಓಱುಗುಡಿಸು, ಓಱಿಗುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಸಿ; ಹೊರಳು; ಓರೆಯಾಗು; ಮುಗ್ಗುರಿಸು : ತೋಱುವೀ ಮಹದಾದಿಭೂತದೊಳೋಱುಗುಡಿಸದೆ ನಿಂದ ಮೂವತ್ತಾಱು ತತ್ತ್ವದೋಳೀಶನೇ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೧೨); ಏಱಿದೆನು ಸುರಪತಿಯ ಪೀಠವನೋಱುಗುಡಿಸಿತು ಪದವಿಯದು ವಿಪ್ರಾವಮಾನದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩-೬೨). **ಓಱಿಗುಡಿಸು** : ತೋಱಿದುಭಯಗುಣ ಪ್ರಪಂಚದ ತೋಱಿಕೆಯ ಷಡ್ಭಾವ ವಿಕೃತಿಯ ಚಾರುಗಳ ಜಂಗುಳಿಯ ಜೀವರ ಜೋಕೆಗೆಡೆಗುಡದೆ ಮೂಱಿರದು ಭೂತದವಿಕಾರಕ್ಕೋಱಿಗುಡಿಸದ ಕಾಲ ಕರ್ಮವ (ನಿಭಾಗ. ३-४-೬). [?]

ಓಱೆ (ನಾ). ಅಗಡುತನ; ವಕ್ರತೆ; ಒರಟುತನ : ಲವಣಂ ನಱುವಲ ಬೇರ್ ಗುಳ್ಳವದಱೆ ಬರಿವದಱೆ ಲೊಕ್ಕಿ ಕಿಱುಮೆಕ್ಕೆಗಳೆಂಬಿವನರೆದು ತಕ್ರದೊಳ್ ಪೂಸುವುದದಱಿಂ ಕಱುವಿನೋಱೆ(ಡೆ)ಗಳ್ ಪಱಿಪಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೯೭). 'ಓಱೆಯಾವು' ಪರಾ. [?]

ಓಱೆಗಾಱ (ನಾ). ಚಿತ್ತಾರಿಗ; ಬಣ್ಣಗೆಲಸ ಮಾಡುವವನು: ರಂಗಾಜೀವಃ, ಚಿತ್ರಕೃತ್ –ಈ ೨ ? ಓ ಱೆ ಗಾ ಱ [ಪಾಠಾಂ. ವ್ಯಾಱೆ ಗಾಱಂ] (ಹಲಾಯು. ಕಿ. ೯೭–೪೩೭).

[ಓಱೆ$_{0}$ + –ಗಾಱ (< –ಕಾಱ). ℙ ತೆಲು. ಓರು = ಗೋಡೆಗಳ ಕೆಳ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹಾಕುವ ಕೆಂಪು ಪಟ್ಟಿ]

ಓಱೆಯಾವು, ಒಱೆಯಾವು (ನಾ). ಅಗಡು ಹಸು; ತುಂಟ ಹಸು; ಮೊಂಡ ಹಸು: ರುಜೆ ಮೇಣು [ಪಾಠಾಂ. ಮೆಣಸು] ಬಿಳಿಯ ಸಾಸಿವೆ ಬಜೆ ಬಿಟಲಿನ ಬೀಜಮೆಂಬಿವಂ ಸರಿಗೊಂಡಂತಜಮೂತ್ರದೊಳರೆದೆಚ್ಚುಗೆ ನಿಜೇಚ್ಛೆಯಿಂದೋಱೆಯಾವು ಮಟ್ಟಂ ಕಱೆಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೯೬); ಊರಮುಂದೆ ಹಾಲಹಳ್ಳ ಹರಿಯುತ್ತಿರಲು ಓಱೆಯಾವಿನ ಬೆನ್ನಲ್ಲಿ ಹರಿಯಲದೇಕಯ್ಯಾ ಲಜ್ಜೆಗೆಡಲೇಕೆ ನಾಣುಗೆಡಲೇಕೆ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಯ್ಯನುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕ ಬಿಜ್ಜಳನ ಭಂಡಾರವೆನಗೇಕಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೭೫೪). **ಒಱೆಯಾವು**: ಹಾಲ ಸಾಗರದೊಳಗೋಲಾಡುತಿರ್ದು ಒಱೆಯಾವಿನ ಬೆನ್ನ ಹರಿವನಲ್ಲ (ಚನ್ನವ. ಕ. ೬೮೩); ಒಱೆ [ಪಾಠಾಂ. ಒದೆ] ಯಾವಿನ ಹಾಲನಾರಯ್ಯ ಕಱೆವರು (ಅವಚಂ. ೮೧–೩೬೫). [ಓಱೆ + ಆವು]

ಓಱ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರವಾಹದಂತೆ ಹರಿ, —ಹಾಯು: ಎರಡುಂ ಬಲದ ವೀರ ಭಟರ್ಕಳೋಱ್ದು ಪೊಱಮಟ್ಟು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೧೫; 800). [?]

ಔ

ಔ$_1$ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ವರ್ಣ; ಔಕಾರ: ಅಆ ಎಂಬ ವರ್ಣಂ ಪಿಂಗಿದಾ ಪನ್ನೆರಡು ಸ್ವರಂಗಳ್ ನಾಮಿಸಂಜ್ಞೆಯಂ ಪಡೆವುವು; ಅವಾವುವೆಂದೊಡೆ . . . ಏ ಐ, ಓ ಔ, ಎಂಬಿವು (ಶಮುದ. ೯ ವೃತ್ತಿ); ಐ, ಔ ಎಂಬ ಸ್ವರಗಳು ಉಳಿದುವು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೩).

ಔ$_2$ (ಅ). ಸಂಬೋಧನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹತ್ತುವ ಅವ್ಯಯ: ಉರ್ಬಿನೊಳಾಂತು ಸೆಣಸಿ ಕಾದುವ ಜನಪಂಗೆಂಟೆರ್ದೆಯೆ ಮರುಳೆ ನೀನೆತ್ತಣಿದೌ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೨೫೧); ಸಾಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿರೌ ನೂರ್ವರು ಪೆಂಗಳು (ಭರಚ. ೪೬–೧೩೭).

ಔಂಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಸುಕುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅದುಮಿಸು; ಮೆಟ್ಟಿಸು: ಪರವಶದಿ ತಾಂ ಮಱೆತೊಡನೆ ತಿಳಿದುರವಣಿಸಿ ಪೊಡಮಡುವೆನೆಂದವಸರಿಸುತೇಳಲಿಕೌಂಕಿಸು[ಪಾಠಾಂ. ಕುಂಕಿಸು]ವ ಗುರುಭಕ್ತಿಯಯ್ಯಂಗೆ (ಬಸಪು. ೩೯–೩೫). [< ಅವುಂಕಿಸು]

ಔಂಕು 'ಅಮುಂಕು' ನೋ.

ಔಂಚು, ಔಚು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತು; ಅಮುಕು; ಇರಿಕು; ಔಕು: ಪಾಶವ ಕೊರಳಿಗಿಕ್ಕಿಕ್ಕಳದಲೊಡೆಮುರಿದೌಂಚಿ ತಿನ್ನಡಗ (ಅಂಬಿಕಾ. ೪–೫೬); ಕೋಳುಗೊಡದಿರಿಯುಬ್ಬಿ ಸದೆಯಿರಿ ಕಾಲಹಿಡಿದೆಳೆದೌಂಚಿ ಮುರಿಚಿರಿ (ಅಂಬಿಕಾ. ೫–೨೩). **ಔಚು$_1$**: ಭೀಮನೀತನ ಬಲುಭುಜವನೌಚಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯–೨೬). [< ಅಮುಚು]

ಔಂಡು$_1$ (ನಾ). "ಅವಳಿ, ಯಮಳ, ಜತೆಜತೆ" (ಸಿರಿಕೋ. ೮೫); "ಅವಳಿ, ಜತೆಜತೆ" (ರಮಾಕಾಂ. ೧೩೧). [?]

ಔಂಡು$_2$ 'ಅವುಂಡು' ನೋ.

ಔಂಡುಗಚ್ಚು 'ಅವುಂಡುಗಚ್ಚು' ನೋ.

ಔಕ್ (ಅ). ಭಯ, ಹೆದರಿಕೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ಆಸತ್ತು ಬೇಸತ್ತು ಅಕ್ಕನ ಮನೆಗೆ ಹೋದರೆ ಅಕ್ಕನ ಗಂಡ ಔಕ್ ಅಂದ (ಗಾದೆ).

ಔಕಣ (ನಾ). "ಬೈಲು" (ಗಂಗಾಮ. ೬೧). [?]

ಔಕಾಟ 'ಅವುಕಾಟ' ನೋ.

ಔಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಔ$_1$: ಔಕಾರಕ್ಕೆ – ವಿದಿತ + ಓಕಾರಂ = ವಿದಿತೌಕಾರಂ – ಎಂಬಂತೆ (ಶಮುದ. ೧೦. ಅಡಿಟ). [ಸಂ.]

ಔಕು 'ಅಮುಂಕು' ನೋ.

ಔಕ್ಷಕ (ನಾ). ಎತ್ತುಗಳ ಗುಂಪು. [ಸಂ.]

ಔಗಾಮು (ನಾ). ನೆಲಸುವಿಕೆ; ವಾಸಿಸುವಿಕೆ.
ಔಗಾಮುಮಾಡು=ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನೆಲಸು, —ವಾಸಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಔಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಲುಗಾಡಿಸು; ಅಲ್ಲಾಡಿಸು: ಔಗಿಕೊಳ್ಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಔಗು$_2$ 'ಅವುಗು' ನೋ.

ಔಘ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: "ನಿಕರಂ ನಿಕಾಯಂ ಸಮಾಜಮೌಘಂ . . . ತತಿವ್ರಾತಮತಿಕರಂ ಶ್ರೇಣಿ ಪೇಟಕಮನಂತಂ ರಾಶಿ ಚಯಕುಳಮೆನಲ್ ಮತ್ತೆ ಸ್ತೋಮಕ್ಕೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೬–೧). ೨. ಪ್ರವಾಹ. [ಸಂ.]

ಔಚಿತಿ (ನಾ). ಉಚಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವಿಕೆ (ಕ). [ಸಂ. ಔಚಿತೀ]

ಔಚಿತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಉಚಿತವಾದುದು; ಯೋಗ್ಯವಾದುದು: ತ್ರಿಭುವನಾಧೀಶಂ ಜಿನೇಶಂ ಸಮಾಧಾನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನೀಗೆ ಭವ್ಯನಿಕರಕ್ಕೌಚಿತ್ಯಮಂ ಸ್ತುತ್ಯಮಂ (ಜೀವಸಂ. ೧–೧); ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ವೈದಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಔಚಿತ್ಯವಿದೆ (ಮಕ್ಸ್ವರ. ೯೬ ಪೀಠಿಕೆ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ: "ಕಾವ್ಯದ ಸಾರವಾದ ರಸವು ಸರಿಯಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಕಾವ್ಯದ ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕಷ್ಟೆ. "ಅಂಗಿ"ಗೂ ಅಂಗಕ್ಕೂ ಇರುವ ಈ ಅನುಗುಣ್ಯವೇ – ಹೊಂದಿಕೆಯೇ – ಔಚಿತ್ಯ" (ಭಾರಮೀ. ೪೪೭). [ಸಂ.]

ಔಚು$_1$ 'ಔಂಚು' ನೋ.

ಔಚು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಮುಚ್ಚಿಡು; ಮರೆಮಾಡು: ನಿಜವನ್ನು ಔಚಬಾರದು (ರೂಢಿ). [< ಅವಿಚು]

ಔಜಸ (ನಾ). ೧. ಕಾಂತಿ; ಪ್ರಕಾಶ (ಕ). ೨. ಚಿನ್ನ (ಕ). [< ಸಂ. ಓಜಸ್]

ಔಟು (ನಾ). ೧. ಜೋರು; ಜಂಬ; ಆಡಂಬರ. ೨. ಉಡಾಫೆ; ಬುರುಡೆ. [< ಅವುಟು$_3$]

ಔಡಲ 'ಅವುಡಲ' ನೋ.

ಔಡಲೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಹರಳೆಣ್ಣೆ: ಸೈಂಧವಲವಣ (ಸೈದಾಲವಣ), ಜೇನುತುಪ್ಪ, ಬೇವು, ಔಡಲೆಣ್ಣೆ (ಗೃಹವೈ. ೫); ಔಡಲೆಣ್ಣೆ ಕುಡಿದವರಂತೆ ಮುಖ ಕಿವಿಚಿ (ದೀಪಹ. II, ೨೩೩). [ಔಡಲ (< ಅವುಡಲ) + ಎಣ್ಣೆ]

ಔಡವ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] "ಆರೋಹಣದಲ್ಲೂ ಅವರೋಹಣದಲ್ಲೂ ಐದು ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ರಾಗ" (ಸಂಗೀಚಂ. ೩೧). [ಸಂ.]

ಔಡು$_1$ 'ಅವುಡು$_1$' ನೋ.

ಔಡು$_2$ 'ಅವುಂಡು' ನೋ.

ಔಡು$_3$ 'ಅವುಡು$_3$' ನೋ.

ಔಡುಗಚ್ಚು$_1$ 'ಅವುಂಡುಗಚ್ಚು' ನೋ.

ಔಡುಗಚ್ಚು$_2$ 'ಅವುಡುಗಚ್ಚು$_2$' ನೋ.

ಔಡುಗಡಿ 'ಅವುಡುಗಡಿ' ನೋ.

ಔಡುಗಚ್ಚು 'ಅವುಂಡುಗಚ್ಚು' ನೋ.

ಔಡೊತ್ತು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ ತುಟಿಯನ್ನು ಕಚ್ಚು; ಹಲ್ಲುಮುಂಡಿ ಕಚ್ಚು: ಪರಿಪಚ್ಯಮಾನ ಸಂಗರ ಸಮುತ್ಸಾಹ ಫಲಮನಾಶ್ವಾದಿಪಂತಿರೌಡೊತ್ತುವ (ವರ್ಧಪು. ೭–೪೧ ವ); ಚಿತ್ತವಂಚನೆಯೊಳು ಪತ್ತಿರಲದನೌಡೊತ್ತಿ ಕೀಳುತ (ಅಂಜಚ. ೫–೧೬೯); ಕರ್ಬೊಗೆ ಸುತ್ತಿದುಸುರಲಿ ಮೀಸೆಗಡಿದೌಡೊತ್ತಿ ಸೆಳೆದನು ಶರವನೆಚ್ಚನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೪೨). [ಔಡು$_2$ (< ಅವುಂಡು) + ಒತ್ತು$_1$]

ಔಡೊತ್ತು$_2$ (ನಾ). ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ ತುಟಿಯನ್ನು ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವುದು: ಧಗೆಯಡೆಗೆ ಞಾಱುವಲಗೆಗೌಡೊತ್ತುಗಳ ಬಲಿದವಯವದ ಸತ್ರಾಣಿಗಳ ದೇವನು ಕಾ[illegible]ಲೊದಗಿದನು ಬಾಲದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦–೧೯). [ಔಡು$_2$ (< ಅವುಂಡು) + ಒತ್ತು$_2$]

ಔತಣ 'ಅವುತಣ' ನೋ.

ಔತಣಕೂಟ (ನಾ). ಊಟದ ಕೂಟ; ಭೋಜನ ಕೂಟ: ಆ ಗುಂಪು ಹಿಂದಿರುಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಔತಣಕೂಟವೊಂದು ಏರ್ಪಾಡಾಗಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೨೦). [ಔತಣ (< ಅವುತಣ) + ಕೂಟ₁]

ಔತಣವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಹಬ್ಬದೂಟ ಹಾಕು, —ಬಡಿಸು: ವಡಬಗೌತಣ ವಿಕ್ಕುವರೆ ಕಡಲೊಡೆಯಗಹುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೧೯); ಬಡಬಗೌತಣ ವಿಕ್ಕುವಡೆಯೊಕ್ಕುಡಿತೆ ಹಾಲೇ ಮಂಜು ಸುರಿಯಲಿಕೊಡನೆ ಕೆಜೆ ತುಂಬುವುದೆ (ನಳಚ. ೨-೧೯). [ಔತಣ (< ಅವುತಣ) + ಇಕ್ಕು]

ಔತಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಔತಣಮಾಡಿಸು: ಎಲೆ ಧನಂಜಯ ಹಗೆಯ ಹೆಚ್ಚಿದ ಹಳುವವಿದೆ ನಿನ್ನತು ಕೋಪಾನಳನನೌತಣಿಸೈ [ಪಾಠಾಂ. ಹಳುವವಿದೆಲಾ ವಜ್ರಿಸುತ ನಿನ್ನಳವಿಯಲಿ ತಜುಬಿದೆ] (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೨೫).
[ಔತಣ (< ಅವುತಣ) + -ಇಸು₃]

ಔತನ 'ಅವುತಣ' ನೋ.

ಔತಳ (ನಾ). ಅವುತಣ: ಪುರಜನಕ್ಕೆ ಮುದದಿನೌತಳ [ಪಾಠಾಂ. ಅವುತಣ]ವ ಮಾಡಿಸಿದಳಾ ಗುಣವಂತೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೬-೩೭).
[< ಅವುತಣ]

ಔತಿ (ನಾ). ಕವಚ: "ಔತಿಗಳ್ ಕವಚಂಗಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೧೭).
[?]

ಔತೆ (ನಾ). "೧. ಕಾಣಿಕೆ. ೨. ಕಾರಭಾರ" (ಗಂಗಾಮು. ೬೧). [?]

ಔತ್ತರೇಯ (ಗು). ೧. ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ: ಶಿವಭಕ್ತನಾದ ರಾವಣನೂ, ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯ ಹನುಮಂತನೂ, ಔತ್ತರೇಯರ ಕೂಡ ನಡೆದುಕೊಂಡ ರೀತಿ (ಭಾಷಾಶಾ. ೪೯); ಔತ್ತರೇಯ ಧರ್ಮ ಪಂಥಗಳು (ಕರ್ಣಾಕ. ೨೦೦). (ನಾ). ೨. ಉತ್ತರೆಯ ಮಗನಾದ ಪರೀಕ್ಷಿತ್ ರಾಜನ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಔತ್ತರೇಯಪಾಠ (ನಾ). ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನವರ ಪಾಠ, —ಸಂಪ್ರದಾಯ: ಮಹಾಭಾರತಕ್ಕೆ ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯಪಾಠ, ಔತ್ತರೇಯಪಾಠವೆಂದು ಎರಡು ಪಾಠಗಳಿವೆ (ಭಾರದ. ೯೬). [ಔತ್ತರೇಯ + ಪಾಠ]

ಔತ್ತಾನಪಾದ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಾನಪಾದನ ಮಗ; ಧ್ರುವ. ೨. ಧ್ರುವ ನಕ್ಷತ್ರದ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಔತ್ತಾನಪಾದಿ (ನಾ). = ಔತ್ತಾನಪಾದ. [ಸಂ.]

ಔತ್ವ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಔಕಾರ: ಅವತರಿಸಿರ್ಕುಮುವರ್ಣದ ಋವರ್ಣದೋತ್ವೌತ್ವದಗ್ರದೊಳ್ ಸ್ವರಮಿರೆ ವತ್ವವಿಧಾನಂ (ಶಮದ. ೫೫).
[ಸಂ.]

ಔತ್ಸುಕ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕುತೂಹಲ; ಉತ್ಸಾಹ; ಆತುರ: "ಉತ್ಸುಕವೌತ್ಸುಕ್ಯಮದಕ್ಕುಂ" (ಚತುನಿ. ೧೧೭). ೨. ದುಃಖ; ಸಂತಾಪ. ೩. ಬಯಕೆ; ಆಸೆ. [ಸಂ.]

ಔದನಿಕ (ನಾ). ಅಡುಗೆಯವನು; ಬಾಣಸಿಗ. [ಸಂ.]

ಔದರಿಕ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಬಾಕ; ತಿನ್ನಾಳಿ: "ಅದ್ಯೂನನೌದರಿಕನೆನೆ ತನ್ನನಾರೈವನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೮-೧೦). [ಸಂ.]

ಔದಲೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಅಡಗು; ಗುಪ್ತವಾಗು: ಕಸವರದಾಸೆಯಿಂ ಪದಪುದೋರ್ಪಟಿವೆಂದಿರ ನಲ್ಮೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸದಿರು ನೀಂ ಮನೋನಯನ ವಲ್ಲಭ ಕೂರಿಸಿ ಕೂರ್ತ ನಿನ್ನ ಮೆಯ್ಯ್ ಕಸವರಮೆನ್ನನಿನ್ನುಸಿರದೌದಲೆಗಾ [ಪಾಠಾಂ. ದೌತಲೆಕಾ]ಣ್ಬಿನಮೆಂದೆ ನಂಬು ಚಿಃ ಕಸವರ ಬೇಟಮೆಂಬುದೆರೆಕೊಳ್ವರ ಬೇಟಮದೆನ್ನಬೇಟಮೋ(ವ್ಯಾವ. ೩೦೪). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ತೌದಲೆಗಾಣ್' ಎಂಬುದರ ರೂಪಾಂತರವಿರಬಹುದು.
[ಔದಲ್ಕೆ₀ + ಕಾಣ್. ℙ ಔದಲೆ = ಅವಿ + ತಲೆ ?]

ಔದಾರಿಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸ್ಥೂಲತನು, —ದೇಹ: ತದುಪಾಂತ ಸಮಯದೊಳನ್ಯತರ ವೇದನೀಯ ದೇವಗತಿ ತತ್ಪ್ರಾಯೋಗ್ಯಾನುಪೂರ್ವ್ಯೌದಾರಿಕ ಶರೀರ ತದ್ಬಂಧನ ಸಂಘಾತ ಸಂಸ್ಥಾನಾಂಗೋಪಾಂಗ ಸಂಹನನ ವರ್ಣಗಂಧ ರಸ ಸ್ಪರ್ಶ ಪ್ರಶಸ್ತಾಪ್ರಶಸ್ತ ವಿಹಾಯೋಗತಿ . . . ಎಂಬೆಪ್ಪತ್ತೆರಡುಂ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಂ ದೂರೀಕೃತಂ ಮಾಡಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೮೦ ವ). [ಸಂ.]

ಔದಾರಿಯ (ನಾ). = ಔದಾರ್ಯ: ರಣದೌದಾರಿಯವ ತೋಱಿಮಗೆ ನುತ್ತಡಹಾಯ್ದನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೪೨).
[< ಸಂ. ಔದಾರ್ಯ]

ಔದಾರ್ಯ (ನಾ). ಉದಾರತೆ; ಘನತೆ; ಹಿರಿಮೆ. [ಸಂ.]

ಔದಾಸೀನ (ನಾ). ಉದಾಸೀನ; ಉಪೇಕ್ಷೆ (೩). [ಸಂ. ಔದಾಸೀನ್ಯ]

ಔದಾಸೀನ್ಯ (ನಾ). = ಔದಾಸೀನ: ನಿಜವಾದ ಧೀರನ ಬಳಿ ಇರುವುದೆಲ್ಲಾ ಸಮೃದ್ಧಿ, ಒರಟು ಮತ್ತು ಔದಾಸೀನ್ಯ (ಮಲೆನಾ. ೩೨). [ಸಂ.]

ಔದಾಸ್ಯ (ನಾ). = ಔದಾಸೀನ: ಕಂಡಿಲ್ಲ, ಕಾಣೆ ನಾನರ್ಜುನನ ಸಿರಿಮೊಗದಿ ಹಾಸ್ಯವನ್ನಲ್ಲದೌದಾಸ್ಯವನ್ನೇನಾಯ್ತು? (ಹಬ್ಬೆರ. ೨೫-೧೨).
[ಸಂ.]

ಔದುಂಬರ (ನಾ). ೧. ಉದುಂಬರ ಮರದಿಂದ ಜನಿಸಿದ್ದು. ೨. ಅತ್ತಿಯಮರ: "ಔದುಂಬರಂ ದುಗ್ಧತರುವೆನಲತ್ತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೩); ಎರನುಂ ಮುತ್ತಮುಮೊಡವೆಳೆದಿರೆ ಪಡುವಲದಲ್ಲದೆಂದು ಮಾರುಡವನೌದುಂಬರಮುಂ ಪೆಱದಿರೆ ಬಡಗಲ್ ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೫-೧೯); ಔದುಂಬರದ ಕುಸುಮದಲ್ಲಿ ಪಾದರಿ ಫಲವಾಗಿ . . . ಎಲವದ ಮರದಲ್ಲಿ ಹಣ್ಣಾಯಿತ್ತು (ಮೋಳಮಾ. ೧೮೧-೬೮). ೩. ಕುಷ್ಠರೋಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಪಾಲ, ಔದುಂಬರ, ಮಂಡಲ . . . ಹದಿನೆಂಟು ತೆಱ ಕುಷ್ಠಗಳ ಹೆಸರು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೩೮೮). ೪. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ: ಆ ವಾದ್ಯಗಳ ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ . . . ದುಂದುಭಿ, ಭೂಮಿದುಂದುಭಿ, ವನಸ್ಪತಿ, ಔದುಂಬರ ಮುಂತಾದ ಲಯವಾದ್ಯಗಳೂ . . . ಹೆಸರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೦೮).
[ಸಂ.]

ಔದುಂಬರಕುಷ್ಠ (ನಾ). ಕುಷ್ಠರೋಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಪಾಪದ ಫಲದಿಂದೇೞು ದಿವಸದಿಂದೊಳಗೌ[ಪಾಠಾಂ. ಗು]ದುಂಬರಕುಷ್ಠಮಾಗಿ ಪುೞಿತು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦-೪); ಪಾಪದ ಫಲದಿನೌದುಂಬರಕುಷ್ಠಮಾಗಿ ಸರ್ವಾಂಗೋಪಾಂಗಾವಯವ ಪ್ರದೇಶಂಗಳೆಲ್ಲಂ ರೂಪಱಿಯಲಾಗದಂತು ಜರ್ಜರಮಾಗಿ ಜರಿಯೆ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೧೧ ವ). [ಔದುಂಬರ + ಕುಷ್ಠ]

ಔದ್ಧತ್ಯ (ನಾ). ಉದ್ಧಟತನ; ಸೊಕ್ಕಿನ ನಡತೆ: ಈಗ ಚಾಣಕ್ಯನು ವಿಜಯದಿಂದ ಕೊಬ್ಬಿಹೋಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಔದ್ಧತ್ಯವನ್ನು ಸಹಿಸದೆ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಅವನ ಸಚಿವಪದವಿಯನ್ನು ಕಿತ್ತುಹಾಕಬಹುದು (ರಾಕ್ಷಮು. ೫೯). [ಸಂ.]

ಔದ್ಯಮಿಕ (ಗು). ಉದ್ಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ (Industrial. ಪತ್ರಿನಿ. ೪೪). [ಸಂ.]

ಔದ್ಯಮೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗಾರಿಕೆಯ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡು (Industrialise. ಪತ್ರಿನಿ. ೪೪). [ಔದ್ಯಮೀಕರಣ₀ + -ಇಸು₃]

ಔದ್ಯೋಗಿಕ (ಗು). ಉದ್ಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ತಾಂತ್ರಿಕವಾದ (Technical. ಪತ್ರಿನಿ. ೮೧). [ಸಂ.]

ಔದ್ಯೋಗಿಕಶಿಕ್ಷಣ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಿಕ್ಷಣ; ತಾಂತ್ರಿಕ ವಿದ್ಯೆ (Technical Education. ಪತ್ರಿನಿ. ೮೧).
[ಔದ್ಯೋಗಿಕ + ಶಿಕ್ಷಣ]

ಔದ್ವಾಹಿಕ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು. ೨. ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ವಧುವಿಗೆ ಬಂದ ಮುಯ್ಯಿ. [ಸಂ.]

ಔನ್ನತ್ಯ (ನಾ). ಉನ್ನತಿಕೆ; ಘನತೆ; ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ: ಅತಿತುಂಗಾಕೃತಿಯಾದೊಡಾಗದದಜಿರೊಳ್ ಸೌಂದರ್ಯ್ಯಮೌನ್ನತ್ಯಮುಂ ನುತ ಸೌನ್ದರ್ಯ್ಯಮುಮಾಗೆ ಮತ್ತತಿಶಯಂ ತಾನಾಗದು (ಎಕ. II, ೨೩೪-೧೬; 1180); ಭಗವಂತನ ಔನ್ನತ್ಯವನ್ನು ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾದ ಬಗೆ ಎರಡು; ಒಂದು – ಅದ್ಭುತ ಆಗಾಹ ನಿರೂಪಣ, ಎರಡು– ಅನುಪಮ ಸೌಂದರ್ಯ ನಿರೂಪಣ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೬). [ಸಂ.]

ಔಪಗವ (ಗು). ಉಪಗು ಎಂಬ ರಾಜನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಔಪಗವಕ (ನಾ). ಔಪಗವಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ. [ಸಂ.]

ಔಪಚಾರಿಕ (ಗು). ೧. ಉಪಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ವಾಡಿಕೆಯ: ದಂಡಕಾರಣ್ಯದ ಋಷಿಗಳ ಜೀವನವು ಶಾಂತವಾಗಿದ್ದಿತೆಂದು ಹೇಳಿದುದು ಔಪಚಾರಿಕವಾದ ಮಾತು (ಭಾರದ. ೬೯). ೨. ಗೌಣವಾದ; ಪ್ರಧಾನವಲ್ಲದ. ೩. ಲಾಕ್ಷಣಿಕವಾದ; ಆಲಂಕಾರಿಕವಾದ. [ಸಂ.]

ಔಪಚ್ಛಂದಸಿಕ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಛಂದಸ್ಸು: ವಿಷ್ಮತೋಯಯುಗ್ಮಂ ಆ ಪಾದದ್ವಯಕಂತೆ ಬಂದೊಡಕ್ಕುಂ ಚಾಪಳನೇತ್ರೇ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಂದೌಪಚ್ಛಂದಸಿಕಂ ಕವೀಶ್ವರೋಕ್ತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩-೨೦). [ಸಂ.]

ಔಪದಾಹ್ಯ (ನಾ). ಚಿತೆ (?): ಚದುರತರದಿಂದೌಪದಾಹ್ಯವನೊದಗಿ ವಿರಚಿಸಿ ಕನಕಮಣಿಗಳ ಕದಿರುವೊಳೆಯೆ ವಿಮಾನಗಳನತಿ ಚಿತ್ರಮೆನೆ ರಚಿಸಿ (ತಿಮ್ಮಸ್ತ್ರೀ. ೩-೧೦). [ಸಂ. ?]

ಔಪನಿಷದ (ಗು). = ಔಪನಿಷದಿಕ: ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು "ಔಪನಿಷದ" ವೆನ್ನುವರು. ಉಪನಿಷನ್ಮಾತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿಯಬರುವದೆಂದರ್ಥ (ಭಾರದ. ೨೩೨). [ಸಂ.]

ಔಪನಿಷದಿಕ (ಗು). ಉಪನಿಷತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ: ಔಪನಿಷದಿಕ ದರ್ಶನವನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ನಾನು ಈ ಎರಡೂ ಬಗೆಗಳನ್ನು ಬಳಸಿರುವೆ (ಪರಪ. ೩೧). [ಸಂ.]

ಔಪಪಾದಕದಶಾಂಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನಾಗಮುಗಳ ಹನ್ನೆರಡು ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವೇದಗಳಿಗೆ ಆಚಾರಾಂಗ, ಸೂತ್ರಕೃತಾಂಗ . . . ಔಪಪಾದಕದಶಾಂಗ, ಪ್ರಶ್ನವ್ಯಾಕರಣಾಂಗ . . . ದೃಷ್ಟಿವಾದಾಂಗಗಳೆಂಬ ಹನ್ನೆರಡು ಅಂಗಗಳಿವೆ (ಭಾರದ. ೧೭೯). [ಔಪಪಾದಕ + ದಶಾಂಗ]

ಔಪಮ್ಯ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಉಪಮೆ; ಸಾದೃಶ್ಯ; ಹೋಲಿಕೆ: ಏನಾನುಮೊಂದು ತೆಱದಿಂ ನಾನಾವಿಧ ವಸ್ತುರೂಪದೊಳ್ ಸಾದೃಶ್ಯಂ ತಾನೆನಿಸಿ ತೋರ್ಪುದದು ಬುಧಮಾನಿತಮೌಪಮ್ಯಮೆಂಬಲಂಕೃತಿಯಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೬೪). [ಸಂ.]

ಔಪಯಿಕ (ಗು). ಉಪಾಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ. [ಸಂ.]

ಔಪರಿಷ್ಟಕ (ನಾ). ೧. "ಮೇಲ್ಭಾಗ" (ಆದಿಪು. ಕೋಶ): ಚಳದಳಕಾಳಿ ನಿನ್ನ ವದನಾಂಬುಜಮಂ ನಡೆ ನೋಡಲೀಯದವ್ವಳಿಸುವುದೌಪರಿಷ್ಟಕದೊಳೆನ್ನನಿವೆಂದು ಕನಲ್ದು (ಆದಿಪು. ೪-೧೨). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ರತಿಕ್ರೀಡೆ: ಬೆನ್ನನಪ್ಪಳಿಪ ಸೋರ್ಮುಡಿಯಂ ಕೆಲಿಗಂಟನಿಕ್ಕಿ ಕಾದಲನೊಳೆಕೂಡೆ ಕೋಮಲೆಗೆ ಬಿಚ್ಚತಮೊಪ್ಪಿದುದೌಪರಿಷ್ಟಕಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪-೩೬). [ಸಂ.]

ಔಪಲ (ಗು). ಉಪಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಕಲ್ಲಿನ. [ಸಂ.]

ಔಪವಾಹ್ಯ (ನಾ). ರಾಜನ ಪಟ್ಟದ ಆನೆ: "ನೃಪರಂ ನೆಗಪಿ ತಾಳ್ದಾನೆ ಔಪವಾಹ್ಯಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೬-೪). [ಸಂ.]

ಔಪಶ್ಲೇಷಿಕ (ಗು). ೧. ಗಾಢಸಂಬಂಧದ. (ನಾ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ: "ಅಧಿಕರಣಧೊಂದು ಕಡೆ ಮಾತ್ರ ಅಧಿಕರಣವಾಗಿದ್ದರೆ, ಅದು ಔಪಶ್ಲೇಷಿಕವು" (ಹೊಸುಗ. ೧೫೪). [ಸಂ.]

ಔಪಹಾಸಿಕ (ಗು). ಉಪಹಾಸಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ: ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಒದ್ದೆಬಟ್ಟೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಔಪಹಾಸಿಕವಾಗಿಯೂ ದಿಟ್ಟತನದಿಂದಲೂ . . . ನಿಂತಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೫೧೬). [ಸಂ.]

ಔಪಾಖ್ಯಾನ (ನಾ). ಉಪಾಖ್ಯಾನ: ಮಾನನಿಧಿ ಸಾವಿತ್ರಿಯೌಪಾಖ್ಯಾನವನು ಕೇಳಿದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩-೩). [ಸಂ.]

ಔಪಾಸನ (ಗು). ಉಪಾಸನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ: ಬ್ರಹ್ಮವಂಶೋತ್ಪನ್ನರ್ ಔಪಾಸನಾಗ್ನಿಹೋತ್ರ ಗುರು ಮರುದತಿಥಿಪೂಜಾನಿರತರ್ (ಸೌಇಇ. XV, ೧೩೪-೭೯; 1178); ನಿತ್ಯಕರ್ಮಂಗಳನು ಚರಿಸುವ ನಿತ್ಯದೌಪಾಸನವ ಬೇಳುವ . . . ವಿಪ್ರಗೃಹಗಳಲಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೯-೭). [ಸಂ.]

ಔಪಾಸನೆ (ನಾ). ಬೆಳಗ್ಗೆ ಮತ್ತು ಸಂಜೆ ದಂಪತಿಗಳು ಮಾಡುವ ಹೋಮ: ಗೃಹಗಳಲ್ಲಿ ಔಪಾಸನೆ ಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವೇದಿಕೆಗಳು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ (ಭಾರದ. ೧೬). [ಸಂ. ಔಪಾಸನಾ]

ಔಮಿಾನ (ನಾ). ಅಗಸೆ ಹೊಲ: "ಅಗಸೆಗೆಯ್ಯೌಮೀನವೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೮-೩); ಏನೆಸೆವುವೊ ಕೌದ್ರವೀಣದೌಮೀನದ ತೈಲೀನದ ಮಾಷೀಣದ ವೌದ್ಗೀನದ ಬಹುಸಾರ ಸಸ್ಯಸಕಳ ಫಳಂಗಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೧೨). [ಸಂ.]

ಔಮ್ಯ (ನಾ). ಅಗಸೆ ಹೊಲ: ಲೀಲೆಯಿನದಱ ನೆಲಂ ಪರಿಪಾಲಿಸಿದುವು ಕಣ್ಗೆ ನಾಡೆ ವೌದ್ಗಂ ಮಾಷ್ಯಂ ಶಾಲೇಯಂ ವ್ರೈಹೇಯಂ ತೈಲೀನಂ ಕೌದ್ರವೀಣವೌಮ್ಯಂ ಯವ್ಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೯೧). [ಸಂ.]

ಔರಭ್ರ (ನಾ). ಒರಟಾದ ಉಣ್ಣೆಯ ಕಂಬಳಿ: "ಆವಿಕಂ ಔರಭ್ರ ಮೂರ್ಣಾಯು ಕಂಬಳಿಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧-೨೯). [ಸಂ.]

ಔರಭ್ರಕ (ನಾ). ಕುರಿಗಳ ಹಿಂಡು, —ಸಮೂಹ, —ಮಂದೆ. [ಸಂ.]

ಔರಸ (ಗು). ೧. ಎದೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ. (ನಾ). ೨. ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗ; ಸ್ವಂತ ಮಗ. 'ಔರಸಪುತ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಔರಸಪುತ್ರ (ನಾ). ಸ್ವಂತ ಮಗ: ಪತ್ತುವಿಧಮುಂಟು ಸುತರದರೊಳೌರಸಪುತ್ರನುತ್ತಮಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೫೬). [ಔರಸ + ಪುತ್ರ]

ಔರಸಸಂಪತ್ತು (ನಾ). ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಬಂದ ಸಂಪತ್ತು; ಪಿತ್ರಾರ್ಜಿತವಾದ ಸಂಪತ್ತು: ಕನ್ನಡವು ವೀರಶೈವ, ವೈಷ್ಣವ ಮತಗಳಿಗೆ ಹುಟ್ಟು ಜಾತಿಯಿಂದಲೇ ಬಂದ ಔರಸಸಂಪತ್ತೆಂಬ ಅನೈತಿಹಾಸಿಕ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ತೋರುವ ಪಂಕ್ತಿಪ್ರಪಂಚ (ವಿಚಾಮಂ. ೧೯). [ಔರಸ + ಸಂಪತ್ತು]

ಔರ್ಧ್ವದೇಹಿಕ (ನಾ). ಸತ್ತಮೇಲೆ ಮಾಡುವ ಕ್ರಿಯೆ; ಅಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆ. [ಸಂ.]

ಔರ್ವ (ಗು). ೧. ಊರ್ವನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ. ೨. ತೊಡೆಯ; ತೊಡೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೩. ಭೃಗುವಿನ ಸಂತತಿಯವನು; ಸಗರನ ಗುರು. ೪. ವಸಿಷ್ಠನ ಮಗನ ಹೆಸರು. ೫. ಸಮುದ್ರದೊಳಗಿರುವ ಬೆಂಕಿ; ವಡಬ. 'ಔರ್ವಜ್ವಲನ' ಪರಾ.

ಔರ್ವನ್ = ಕಡಲ ಕಿಚ್ಚಿನಂತಿರುವವನು : ಅಚಳತ್ತ್ವಾನ್ತಾರ ದುರ್ಗ್ಗಕ್ಕೆ ಭೀಕರ ದಾವಾನಳತ್ತ್ವದಾತ್ತ ಜಳದುರ್ಗ್ಗಕ್ಕೌರ್ವ್ವನೆಂದಂದು ಸಂಗರದೊಳು . . . ಮಾಚಿಾನ್ತು ಬಾಳ್ವಂನರಾರ್ (ಸೌ ಇ ಇ. IX–i, ೨೬೭–೧೧ ; 1160). [ಸಂ.]

ಔರ್ವಜ್ವಲನ, ಔರ್ವಜ್ವಳನ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ಬೆಂಕಿ; ಬಡಬಾಗ್ನಿ : ಔರ್ವಜ್ವಲನ ಬಹುಲ ಧೂಮಾಕುಲಂ ಪಾಲ ಮುನ್ನೀರನಪಾಯ ಸ್ಥಾನಮೆಂದಾ ಪುರವರದ ವಣಿಗ್ವಾಟ ಹರ್ಮ್ಯಂಗಳೊಳ್ . . . ಲಕ್ಷ್ಮಿ ನಿಶ್ಚಿಂತಮಿರ್ಪಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೧೨೨). **ಔರ್ವಜ್ವಳನ** : ಔರ್ವಜ್ವಳನ ರುಚಿಯುಮಂ ತಾನೆ ತೋಱುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೧೩). [ಔರ್ವ + ಜ್ವಲನ]

ಔರ್ವಜ್ವಳನ 'ಔರ್ವಜ್ವಲನ' ನೋ.

ಔರ್ವಾಗ್ನಿ (ನಾ). = ಔರ್ವಜ್ವಲನ : ಕಾನನದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಮಹಾದವಾಗ್ನಿ ಜಲದುರ್ಗಕ್ಕೌರ್ವಿದೌರ್ವಾಗ್ನಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೫೦). [ಔರ್ವ + ಅಗ್ನಿ]

ಔಶರ (ನಾ). "ಚಾಮರ; ಚಾಮರದಂಡ; ಇಷ್ಟಿ; ಮಲಗುವಿಕೆ; ಆಸನ" (ಶಾಮಣ್ಣ). [< ಸಂ. ಔಶೀರ]

ಔಶೀರ (ನಾ). ೧. ಪೀಠ; ಗದ್ದಿಗೆ; ಆಸನ: "ಔಶೀರಂ, ಶಯನಾಸನಂ– ಈ ೨ ಹಕ್ಕೆ ಇಕ್ಕೆ (ಇವೆರಡರ ಪೆಸರ್)" (ಹಲಾಯು. ೨೦–೧೨೧); "ಶಯನಾಸನೌಶೀರಮದು" (ಮಂಗರಾ. ೮–೨೫). ೨. ಚಾಮರ ದಂಡ; ಚಾಮರ; "ಚವರೀಕಾವು" (ಗಂಗಾಮು. ೬೧). [ಸಂ.]

ಔಷಧ (ನಾ). ೧. ವನಸ್ಪತಿ. ೨. ಮದ್ದು : "ಭೈಷಜ್ಯಂ, ಭೇಷಜಂ, ಜಾಯುಃ, ಅಗದಂ, ತಂತ್ರಂ, ಔಷಧಂ – ಈ ೬ ಮರ್ದು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦–೪೫೫); ಕುಡಿದೌಷಧಂ ಬಾಯ್ಗೆ ನಿಗ್ರಹಂ ಮಾಡಿ ತಾಳ್ದೊಡಲಿಂಗೆ ಸುಖವನೀವಂತೆ (ಹಚಕಾ. ೧೪–೩). ೩. (ಅಲಂ) ಪರಿಹಾರ; ಚಿಕಿತ್ಸೆ: ಅವನ ಹಟಕ್ಕೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಔಷಧ ಉಂಟು (ರೂಢಿ).

ಔಷಧಮಾಡು = ಮದ್ದನ್ನು ತಯಾರಿಸು, —ಹಾಕು. [ಸಂ.]

ಔಷಧಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮದ್ದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ; ಚಿಕಿತ್ಸೆಗೆ ಒಳಗಾಗು : ಪಳೆಯ ರೋಗಕ್ಕೌಷಧಂಗೊಳಲ್ ನವರೋಗಮೊಳಿದು ಬಂದಂತೆ (ಚಿಬಪು. ೩೩–೭). [ಔಷಧ + ಕೊಳ್$_1$]

ಔಷಧಾಚಾರ್ಯ (ನಾ). ಔಷಧಗಳ ಆಚಾರ್ಯ; ಧನ್ವಂತರಿ : "ಔಷಧಾಚಾರ್ಯರೆನೆ ಧನ್ವಂತ್ರಿಯೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೫–೭). [ಔಷಧ + ಆಚಾರ್ಯ]

ಔಷಧಾಲಯ (ನಾ). ಔಷಧಿ ಕೊಡುವ ಮನೆ; ದವಾಖಾನೆ: ಔಷಧಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಔಷಧಿ ತರುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). [ಔಷಧ + ಆಲಯ]

ಔಷಧಿ (ನಾ). = ಔಷಧ ೨ : "ಭೇಷಜಂ ಜಾಯುವಗದಂ ತಂತ್ರಮೆಂದೆನಲ್ಔಷಧಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೫–೭) ; ತಂದುಕೊಡುವೆನು . . . ಎನುತಾಕ್ಷಣಕೆ ನೆಗೆದನು ಔಷಧಿಯ ತರಲು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೨–೬೫). [ಸಂ.]

ಔಷಧಿಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಔಷಧದ ವಿಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ : ಕನ್ನಡವಾಙ್ಮಯವನ್ನು ವಿಭಜಿಸಿ ಬರೆದ ಅನುವರ್ಗಸೂಚಿಯ ಶೀರ್ಷಿಕೆಗಳು . . . ಪ್ರಾಣಿಶಾಸ್ತ್ರ, ಔಷಧಿಶಾಸ್ತ್ರ, ಆಯುರ್ವೇದ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೬೧). [ಔಷಧಿ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಔಷಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ಔಷಧಿಕೊಡು : ಈತನನ್ನೆನ್ನ ಬಳಿಗೊಯ್ದು ಔಷಧಿಸಿ ಮರಳಿ ಕಳುಹುವೆ, ಪೇಳ (ಹಬ್ಬಿರ. ೩೭–೧೭). [ಔಷಧ + –ಇಸು$_3$]

ಔಷ್ಟ್ರಕ (ನಾ). ಒಂಟೆಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ. [ಸಂ.]

ಔಸದ (ನಾ). = ಔಷಧ : "ಔಷಧ– ಔಸದ" (ಶಮದ. ೨೫೩ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಔಷಧ]

ಔಳಿ (ನಾ). (?): ಅ ಔಗು, ಅ ಔಳಿ, ಅ ಔಡು (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [?]

ಂ

ಂ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹದಿನೈದನೆಯ ವರ್ಣ ; ಬಿಂದು ; ಅನುಸ್ವಾರ ; ಯೋಗವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಸೊನ್ನೆ ; ಶೂನ್ಯ : "ಬಿಂದುವನುಸ್ವಾರಂ ತಾನೆಂದಕ್ಕುಂ ಸೊನ್ನೆ ಮುತ್ತುವೋಲ್ ವೃತ್ತತೆಯಿಂ" (ಶಮದ. ೧೧) ; ಹಂಸ . . . ಅಕಾರಕ್ಕೂ ಸಕಾರಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ಇರುವ ವರ್ಣಕ್ಕೆ (ಂ) 'ಅನುಸ್ವಾರ' ಎಂದೂ . . . ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೨). [ಸಂ.]

ಃ

ಃ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹದಿನಾರನೆಯ ವರ್ಣ; ವಿಸರ್ಗ; ಯೋಗವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಸಂದಿರ್ಪುದಂತದಡಕಿಲ್ವೊಂದಿರೆ ಮಣಿಗೊಪ್ಪುವೋಲ್ ವಿಸರ್ಗಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ೧೧) ; ದುಃಖ . . . ಉಕಾರಕ್ಕೂ ಖಕಾರಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ಇರುವ ವರ್ಣಕ್ಕೆ (ಃ) 'ವಿಸರ್ಗ' ಎಂದೂ ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೨). [ಸಂ.]

×ಕ

×ಕ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹದಿನೇಳನೆಯ ವರ್ಣ ; ಜಿಹ್ವಾಮೂಲೀಯ ; ಯೋಗವಾಹಗಳಲ್ಲಿ' ಒಂದು : ಸಮಸಂದಿರ್ದ ×ಕ ಮುಮ ೦೦ಪಮುಮೊಂದಿದ ಬಿಂದುವುಂ ವಿಸರ್ಗಮುಮೆಂದಕ್ಕುಮಿವೆಯ್ದಿ ಯೋಗವಾಹಂ ಕ್ರಮದಿಂ . . . ಪಸುಂಬೆಯ ಲಕ್ಷಣದಂತಿರ್ದ ವರ್ಣಂ ಜಿಹ್ವಾಮೂಲೀಯಮೆಂಬುದು ; (ಕಕಾರ ಸಂಗಡದ) ಅದಱ ಸ್ವರೂಪಂ (×ಕ) (ಶಮದ. ೧೬, ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

೦೦ಪ

೦೦ಪ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ವರ್ಣ ; ಉಪಧ್ಮಾನೀಯ ; ಯೋಗವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪಕಾರಮುಚ್ಚಾರಣಾರ್ಥಮಾಗುಟಿದ ಕುಮಾರೀಸ್ತನಯುಗಳಾಕೃತಿಯ ವರ್ಣಮುಪಧ್ಮಾನೀಯಂ ; (ಪಕಾರ ಸಂಗಡದ) ಅದಱ ಸ್ವರೂಪಂ (೦೦ಪ) (ಶಮದ. ೧೬ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಒಪ್ಪೋಲೆ

ಸೂಚನೆ: ೧. ಇಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಿನ ಮತ್ತು ಇತರ ಕೈತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಶಬ್ದಗಳನ್ನಾಗಲಿ, ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಸೇರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿಲ್ಲ. ಅಂತಹವುಗಳನ್ನು ಅನುಬಂಧಕ್ಕಾಗಿ ಮೀಸಲಾಗಿಟ್ಟಿದೆ. ಇಡೀ ನಿಘಂಟಿಗೆ ಒಂದೇ ಅನುಬಂಧವಿರಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದೆ.

೨. ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖದ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪರ್ಯಾಯ ಪದಗಳ ಅಡಿಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲೂ ಸಮಾಸಪದಗಳ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಲ್ಲಿ ಪದಗಳ ಅಡಿಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲೂ ಕೆಲವೆಡೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿರಬಹುದು. ಅವನ್ನು ವಾಚಕರೇ ಅರ್ಥಾನುಸಾರವಾಗಿ ಸೂಕ್ತಕಂಡಂತೆ ಬದಲಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೩. L ಈ ಚಿಹ್ನೆಯ ಮುಂದಿರುವುದನ್ನು ಈಗ ಇರುವುದರ ಜತೆಗೆ ಹೊಸದಾಗಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೪. ಇಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವಾದುವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಸಮಗ್ರ ಒಪ್ಪೋಲೆಯನ್ನು ಇಡೀ ನಿಘಂಟು ಪೂರೈಸಿದ ಮೇಲೆ ಅನುಬಂಧದ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಪುಟ	ಸಾಲು	ಎಡ=1 ಬಲ=2	ತಪ್ಪು	ಒಪ್ಪು
೭	6	2	**ಅಂಕೆ**$_3$ 'ಅನ್ಕೆ' ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೯	9	1	[ಅಂಗ$_2$+ ಜನ್ಮ]	[ಸಂ. ಅಂಗಜನ್ಮನ್]
೨೫	4	1	ಜನಮುಂ ದಂಟದೇ ಪರಿದೋಡಿತು	ಜನಮುಂದಂಟಂದೇ ಪರಿದೋಡಿತು
೫೯	21	2	**ಅಕ್ಕಸ**$_1$	ಈ ಉಲ್ಲೇಖಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು '**ಅಕ್ಕಸ**$_2$'ಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೬೧	10	1	ಅಕ್ಕಾಡು$_2$ 'ಅಟ್ಕಾಡು$_2$' ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೭೪	42	2	ಅಗಳು$_3$ 'ಅಗುಟ್$_3$' ನೋ.	,,
೧೩೯	21	1	೩. ಪೂಜಾರಿ (ಕರಾ). ೪. ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (ಕರಾ).	೨. ಪೂಜಾರಿ (ಕರಾ). ೩. ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (ಕರಾ).
೧೪೬	38	1	**ಅಡುಗರ್ಬು**, ಅಡುಗಬು, ಅಡುಗಬ್ಬು (ನಾ).	**ಅಡುಗರ್ಬು**, ಅಡಿಗಬು, ಅಡಿಗಬ್ಬು, ಅಡುಗಬು, ಅಡುಗಬ್ಬು (ನಾ).
,,	43	1	—	L **ಅಡಿಗಬು**: ಉಪ್ಪುಹುಳಿಗೆ ಖ ಲ ಅಡಿಗಬಿಗೆ ಖ ೨ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೬೫–೩೧; 1577). **ಅಡಿಗಬ್ಬು**: ಯಿಂಟೆ ಹಾಡ ೨ಕ್ಕೆ ಗ ೨ ಅಡಿಗಬ್ಬು ಶೀಗೆಗೆ ಸಹಾ (ಇಆ. V, ೪೨–೨೬; 1587).
,,	38	2	[ಅಡು$_1$+ ಕೂಲಿ + ಅಜ್ಜಿ]	ℙ [ಅಡು$_1$+ ಕೂಟ್$_1$+ ಅಜ್ಜಿ] ಎಂದು ಬಿಡಿಸುವುದು ಸೂಕ್ತ.
೧೪೯	36	1	—	L –ಅಡೆ$_9$ '–ಒಡೆ$_5$' ನೋ.
,,	44	1	[ಅಡೆಕಲು + ಪಣ$_1$]	[ಅಡೆಕಲು (< ಅಡೆಗಲ್) + ಪಣ$_1$]
೧೬೫	4	2	—	L – ಅಣ್$_3$ (ಪ್ರ). ದಿಗ್ವಾಚಿ ಪ್ರತ್ಯಯ.
೧೬೭	38	1	(ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯–೩೪).	ಈ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು '**ಅಣಕಿಗ**$_1$' ಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೨೦೪	28	2	[ಸಂ.]	[< ಸಂ. ಅಧ್ವರೀಯ ?]
೨೦೬	35	2	**ಅಧಃಪ್ರಭಾವ** (ನಾ). ಕಡಮೆಯಾದ ಪ್ರಭಾವ; ತಗ್ಗಿಹೋದ ಪ್ರಭಾವ	**ಅಧಃಪ್ರಭಾವ** (ಗು). ಕಡಮೆಯಾದ ಪ್ರಭಾವವುಳ್ಳ; ತಗ್ಗಿಹೋದ ಪ್ರಭಾವವುಳ್ಳ
೨೦೭	13	2	೩. ಅಧರೋಷ್ಠ; ಕೆಳತುಟಿ; ತುಟಿ	(ನಾ). ೩. ಅಧರೋಷ್ಠ; ಕೆಳತುಟಿ; ತುಟಿ
೨೦೮	16	1	**ಅಧಸ್ತನ** (ನಾ).	**ಅಧಸ್ತನ** (ಗು).
೨೧೩	46	2	[ಸಂ.]	[ಸಂ. ಅಧೋನಿಬಂಧಿನೀ]
೨೧೫	45	2	"ಓದೊಂದು ಪೇಳುವನುಪಾಧ್ಯಾಯನಧ್ಯಾಪಕಂ ವಿವರಣಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವ್ಯಾಖ್ಯಿಮುಕ್ಕುಂ"	"ಓದೊಂದು ಪೇಳುವನುಪಾಧ್ಯಾಯನಧ್ಯಾಪಕಂ . . . ವಿವರಣಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವ್ಯಾಖ್ಯಿಮುಕ್ಕುಂ"
೨೧೬	39	2	ಹಿರಿಯ ಹೆಂಡತಿ; ದೊಡ್ಡ ಹೆಂಡತಿ	L ಅಧಿವಿನ್ನೆ
೨೨೫	46	2	[ಅನಲ + ಅಕ್ಷ]	[ಸಂ. (ಅನಲ + ಅಕ್ಷಿ + –)]
೨೩೨	46	1	[ಸಂ. ಅನಾಮಿಕಾ ?]	[<ಸಂ. ಅನಾಮಕಾ]
೨೩೩	33	1	೨.	L ಅಸಭ್ಯ
,,	7	2	**ಅನಾವರ** (ಗು). ಬಹಳವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ	**ಅನಾವರ** (ಗು). ಬಹಳವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ; ಮಿತಿಮೀರಿದ

ಪುಟ	ಸಾಲು	ಎಡ=1 ಬಲ=2	ತಪ್ಪು	ಒಪ್ಪು
೨೩೫	27	1	**ಅನಿತ್ತು**, ಅನಿತು (ಅ).	**ಅನಿತ್ತು**, ಅನಿತು (ನಾ).
೨೩೬	3	2	ಪೋಗಲಾಜದೆಯನಿಮಿಷವಡೆದಿರಲ್ಕವಳ	ಪೋಗಲಾಜದೆಯನಿಮಿಷತೆವಡೆದಿರಲ್ಕವಳ
೨೩೮	27	2	**ಅನಿಲವೇಗ**	೨ನೆಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ೧ನೆಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೨೩೯	46	2	[ಸಂ. ಅನಿಶಾ]	[ಸಂ.]
೨೪೦	18	2	**ಅನಿಸಿಕೊ** 'ಅನ್ನಿಸಿಕೊ' ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
"	42	2	[ಸಂ.]	[ಸಂ. ಅನೀಕಿನೀ]
೨೪೭	2	1	**ಅನುಕೆಯ್** :	L ೨. ಅನುಗೊಳಿಸು; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು
೨೫೯	14	1	[ಅನು ? + – ಇಸು$_3$]	[ಅನುಮಾನ + – ಇಸು$_3$]
೨೬೫	8	2	**ಅನುಶಯ**	೪ನೆಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ (ಮಂಗರಾ. ೧೨೯–೧೪)ರ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ೩ನೆಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೨೭೦	31	2	ಕಡ್ಡಾಯವಲ್ಲದ	ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಲ್ಲದ
೨೯೦	20	1	**೨.** ಸಮರ್ಥವಾದದ್ದು	**೨.** ಅಸಮರ್ಥವಾದದ್ದು
೨೯೧	9	1	ಅಪವರ್ಗಲಕ್ಷ್ಮಿ	ಅಪವರ್ಗಲಕ್ಷ್ಮೀ
೨೯೨	37	1	**೨.** ವೈಚಿತ್ರ್ಯ	**೨.** ವಿಕಾರ
೨೯೬	14	1	**೩.** ನದಿಯ ಆಚೆಯ ದಡ	**೩.** ನದಿಯ ಈಚೆಯ ದಡ
೨೯೭	30	1	**ಅಪುತ್ರ**	೨ನೆಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ೧ನೆಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೩೦೭	7	2	**೨.** ನಂಬಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಅವನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ತುಂಬಿದೆ (ರೂಢಿ).	**೨.** ನಂಬಿಕೆಗೆ ಅರ್ಹವಲ್ಲದ್ದು : ಅವನ ಮಾತು ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ (ರೂಢಿ).
೩೦೮	11	1	**ಅಪ್ಸರೆ** (ನಾ). = ಅಪ್ಪರ	**ಅಪ್ಸರೆ** (ನಾ). = ಅಪ್ಸರ
೩೧೧	31	2	ಹೈಮತ್ಯಾಶ್ಯಾಬ್ಜ ಷಟ್ಪರಣ	ಹೈಮವತ್ಯಾಸ್ಯಾಬ್ಜ ಷಟ್ಚರಣ
೩೨೨	22	2	[ಸಂ.]	[ಸಂ. ಅಭಿಮಾನಿನ್]
"	42	2	ಪೇಳ್ವುದು ಜಡವಸ್ತುಗಳೊಳಂ . . . ಅಭಿಮುಖೀಕರಣಮುಪಚಾರಂ (ಶಮದ. ೧೨೬ ವೃತ್ತಿ)	ಪೇಳ್ವುದು . . . ಜಡವಸ್ತುಗಳೊಳಂ . . . ಅಭಿಮುಖೀಕರಣಮುಪಚಾರಂ (ಶಮದ. ೧೨೬ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ)
೩೨೪	4	1	[ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಆಸೆ; ಬಯಕೆ.	ಆಸೆ; ಬಯಕೆ [ಕಾವ್ಯಮಿಾ]
೩೨೮	6	2	[ಸಂ.]	[ಸಂ. ಅಭೋಗಿನ್]
"	38	2	**೫.** ನಡುವೆ ಇರುವ ಸ್ಥಳಾವಕಾಶ	**೫.** ನಡುವೆ ಇರುವ ಸ್ಥಳಾವಕಾಶ; ಅಂತರ
೩೩೧	13	1	ಅಭ್ರಂಕಷ ಶಿಖರಿ ದುರ್ಲಂಘ್ಯಮುಪ್ಪ	ಅಭ್ರಂಕಷ ಶಿಖರಿ ಶಿಖರ ದುರ್ಲಂಘ್ಯಮುಪ್ಪ
೩೩೮	11	1	—	L **ಅಮರ್ಕೆ**$_1$ 'ಅಮರ್$_1$' ನೋ.
೩೪೧	40	1	**ಅಮಲು**$_1$: **೧.** (ಸ್ಯಾಂಡರ್)	ಇದನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೩೪೩	27	1	ಅಮರ್ಷಣಾ	ಅಮರ್ಷಣ
೩೪೬	24	1	ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಿಲ್ಲದ, ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ	ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ, ಶಕ್ಯವಲ್ಲದ
೩೫೧	24	1	**ಅಮೋಘ**	೩ನೆಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ೨ನೆಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೩೫೫	34	2	[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಕೆಯ್$_2$ (< ಕಯ್ಯಿ$_2$)]	[< ಅಯ್ದು$_2$+ ಕಯ್ಯಿ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$)]
೩೫೬	6	1	**ಅಯಿನ** 'ಏನ' ನೋ.	**ಅಯಿನ** 'ಏನ್' ನೋ.
"	42	1	—	L **ಅಯಿಷ್ಟು** 'ಅಷ್ಟು' ನೋ.
"	43	1	—	L **ಅಯಿಾಷ್ಟು** 'ಅಷ್ಟು' ನೋ.
೩೫೭	18	2	ವಹ್ನಿಸಖನೊಂಬೊಂದಹಂಕಾರಮಂ	ವಹ್ನಿಸಖನಾನೆಂಬೊಂದಹಂಕಾರಮಂ
೩೫೮	5	2	[< ಅಯ್ದು$_2$+ ಕೊಳ್$_3$]	[< ಅಯ್ದು$_2$+ ಕುಳ್$_3$ (< ಕೊಳಗ$_1$)]
"	29	2	ಕಂಚಿಯರಸಾಳು	ಕಂಚಿಯರಸರಾಳು
"	41	2	ತಲೆಯ್ಯೆಜಡೆವೆಳಸಿಗೆರೆದ ಜೀವನಂ	ತಲೆಯ್ಯೆಜಡೆವೆಳಸಿಗೆಱೆದ ಜೀವನಂ

ಪುಟ	ಸಾಲು	ಎಡ=1 ಬಲ=2	ತಪ್ಪು	ಒಪ್ಪು
೩೫೯	24	1	**ಅಯ್ದಾಳಿ** 'ಇರ್' ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
,,	25	1	**ಅಯ್ದಿಕೆ** 'ಎಯ್ದಿಕೆ' ನೋ.	,,
೩೬೫	15	2	**ಅರ**$_7$ 'ಅಱೆ$_4$' ನೋ.	,,
,,	27	2	**ಅರಂಚು** 'ಅಱಚು' ನೋ.	,,
೩೬೭	23	2	**ಅರಗು**$_4$ 'ಅರುಗು$_2$' ನೋ.	,,
೩೬೮	32	1	**ಅರಚು** 'ಅಱಚು' ನೋ.	**ಅರಚು** 'ಅಱುಚು' ನೋ.
೩೭೧	8	1	**ಅರಪು** 'ಅಱಬು$_2$' ನೋ.	**ಅರಪು** 'ಅಱುಂಬು' ನೋ.
,,	40	1	**ಅರಬು** 'ಅಱಬು$_2$' ನೋ.	**ಅರಬು** 'ಅಱುಂಬು' ನೋ.
೩೭೩	33	2	ಬಿಬ್ಬರನೆ	ಬಿಬ್ಬನೆ
೩೮೮	28	2	**ಅರುಬು**$_2$ 'ಅಱಂಬು' ನೋ.	**ಅರುಬು**$_2$ 'ಅಱುಂಬು' ನೋ.
,,	30	2	**ಅರುಮರುವು** 'ಅಱುವುಮಱುವು' ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೩೯೦	1	1	**ಅರೆಆಳು**	**ಅರೆಆಳು**
,,	12	1	(ಇಂದ್ರಚಾ. ೪೫–೧೫)	(ಇಂಚಾಪ. ೪೫–೧೫)
೩೯೮	18	1	(ವೃಷವಿ. ೫–೧೩)	ಈ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು '**ಅರೆವೆಱೆ**' ಉಲ್ಲೇಖಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೩೯೯	46	1	**ಅರ್ಕೞು** 'ಅಟ್ಕುೞ್' ನೋ.	'**ಅರ್ಕಸಾಲೆ**' ಆದ ಮೇಲೆ ಈ ಉಲ್ಲೇಖ ಬರಬೇಕು.
೪೦೯	36	1	[ಸಂ. ಅರ್ಪಣಾ]	[ಸಂ. ಅರ್ಪಣ]
೪೨೭	10	2	[ಅಲಗು$_1$+ –ಇಸು$_3$]	[ಅಲುಗು$_1$+ –ಇಸು$_3$]
,,	40	2	**ಅಲು**$_1$: ೧.	**ಅಲು**$_1$: ೨.
೪೨೯	1	1	**ಅಲೆ**$_4$ 'ಅಲ$_1$' ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೪೩೪	36	1	[ಅಲ್ಲಿ+ –ಅಣ]	[ಅಲ್ಲಿ + – ಅಣ್$_3$+ –ಅ$_7$]
೪೪೨	41	2	**ಅವತೆ** (ನಾ). ಸಂಕಟದ ಸ್ಥಿತಿ; ದುರ್ದೆಸೆ	L ಅವಸ್ಥೆ
೪೬೯	3	2	ಅವ್ಯವಹಾರಿಕವಾದ	ಅವ್ಯಾವಹಾರಿಕವಾದ
೪೭೪	8	2	ಇವಱಿಂದುದೊಂದು	ಇವಱಿಂದದೊಂದು
೪೭೫	28	1	[ಸಂ.]	[ಸಂ. ಅಶ್ವಗಂಧಾ]
೪೭೮	33	2	ವೇಷವೇ ಬೇರೆರಡು ಕೈಗಳ	ವೇಷವೇ ಬೇರೆ . . . ಎರಡು ಕೈಗಳ
೪೮೪	26	1	(ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೦–೧೮ ; 1048)	(ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೦–೧೮ ; 1048)
೪೯೦	42	1	[ಸಂ. ಅಶನಪರ್ಣಿನ್]	[ಸಂ. ಅಸನಪರ್ಣೀ]
೪೯೫	7	1	ಜನರ ಗುಂಪು ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿ ಸೇರಿತ್ತು (ರೂಢಿ).	L (ನಾ). ೨. ಹೆಚ್ಚು ; ಅಧಿಕ : (ರೂಢಿ).
,,	45	1	೪ನೆಯ ಮೇಳಕರ್ತ	8ನೇ ಮೇಳಕರ್ತ
೫೦೦	43	2	ಪಿಡಿದವರಸುರವ್ಯೆರಿಯನೊಡಂಬಡಿಂ	ಪಿಡಿದರವರಸುರವ್ಯೆರಿಯನೊಡಂಬಡಿಂ
೫೦೬	36	1	**ಅಸಿ ಸ್ರಾವ**	**ಅಸ್ಥಿ ಸ್ರಾವ**
೫೧೧	30	1	**ಅಹವು** 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೫೧೪	31	2	**ಆಹೆವು** 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.	,,
೫೨೪	24	2	**ಅಳಿಗಜ್ಜ** 'ಅೞಿಗಜ್ಜ' ನೋ.	,,
,,	33	2	**ಅಳಿಗಬ್ಬಿಗ** 'ಅೞಿಗಬ್ಬಿಗ' ನೋ.	,,
೫೨೯	29	2	**ಅಳುಪು**$_1$ 'ಅೞಿಪು$_1$' ನೋ.	,,
೫೩೩	20	2	**ಅಳ್ಪು**$_2$ 'ಅಳಿಪು' ನೋ.	,,
೫೩೬	19	2	(ಮದಾದೇ. ೫೬–೧೩೯)	(ಮಹಾದೇ. ೫೬–೧೩೯)
೫೪೨	32	1	**ಅಱಿಹು**$_2$ 'ಅಱಿವು' ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೫೪೪	5	2	(ಕೊಲ್ಹಾಶ. ೧೭–೩೯ ; 1196)	(ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೭–೩೯ ; 1196)
,,	27	2	(ತುರಂಗ. ೫೭–೧)	(ತುರಂಗ. ೫೭–೧)
೫೪೫	27	1	**ಅಱೆ**$_1$ (ಕ್ರಿ).	**ಅಱೆ**$_1$, ಅರ$_6$ (ಕ್ರಿ).
,,	39	1	——	L**ಅರ**$_6$: ಅಂಬುಜವರತರ್ಕೈದೆ ದುಃಖಿಪ ತುಂಬಿಗಳದೆಂತಂತೆ (ಶಂಕರಾ. ೬–೨೯)

ಪುಟ	ಸಾಲು	ಎಡ=1 ಬಲ=2	ತಪ್ಪು	ಒಪ್ಪು
೫೪೫	19	2	**ಅಱೆಗಲ್**, ಅಱೆಗಲ್ಲು, ಅರೆಗಲ್ಲು	**ಅಱೆಗಲ್**, ಅರೆಗಲ್ಲು, ಅಱೆಗಲ್ಲು
೫೪೭	37	2	**ಅಟ್**$_2$, ಅಟ್ಟು$_2$ (ನಾ).	**ಅಟ್**$_2$, ಅಳ್ಳು$_2$, ಅಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). **ಅಳ್ಳು**$_2$: (ರೂಢಿ).
೫೪೯	–	1	ಅಱುಜಗಳೆ	ಅಱುಜಗಳೆ
೫೫೭	21	1	–ಅ$_6$ '–ಅ$_3$' ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೫೫೮	20	1	ಮಾಡಿವ್ದಾರೆ	ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ
೫೮೮	16	1	**ಆಟಗಾತಿ : ೨**	**ಆಟಗಾತಿ : ೧**
೬೧೦	22	1	ಪಾರ್ವತಿಯೊಡನ ಮೃತಾನ್ನಮನಾರೋಗಿಸಿ ಕೈಘಟ್ಟಯಂ ಕೊಂಡು ತಾಂಬೂಲಮನಾದಸುತ್ತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೯೭)	ಪಾರ್ವತಿಯೊಡನಮೃತಾನ್ನಮನಾರೋಗಿಸಿ ಕೈಘಟ್ಟಯಂ ಕೊಂಡು ತಾಂಬೂಲಮನಾದರಿಸುತ್ತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೯೭)
೬೨೭	38	1	ಆನೆಬಿದ[ದ್ದ]ಜಱು	ಆನೆಬಿದ[ದ್ದ]ಜಱಿ
”	42	1	**ಆನೆಬಿದ[ದ್ದ]ಜಱು**	**ಆನೆಬಿದ[ದ್ದ]ಜಱಿ**
೬೩೧	14	1	**೨.** (ಉಕ) ತಪ್ಪು; ಆರೋಪ	**೨.** ತಪ್ಪು; ಆರೋಪ
೬೪೫	4	1	ಉತಾಹಗೊಳ್ಳು	ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು
೬೫೭	33	1	ಬುದ್ಧಿಯ ಪೂರ್ವಕೆಯುಂ	ಬುದ್ಧಿಯುಮೂರ್ವಕೆಯುಂ
೬೭೨	30	1	**ಆಲಿ**$_1$, ಆಣಿ$_1$, ಆರಿ$_1$ (ನಾ).	**ಆಲಿ**$_1$, ಆಣೆ$_1$, ಆರಿ$_1$ (ನಾ).
”	34	1	**ಆಣಿ**$_1$: 'ಆಣಿಕಲ್ಲು$_1$' ಪರಾ.	**ಆಣೆ**$_1$: 'ಆಣೆಕಲ್ಲು' ಪರಾ.
೬೭೮	31	1	ನಮ್ಮಿಾಭಾರಮೇವರಂ ಹೆಸರು	ನಮ್ಮಿಾಭಾರತಮೇವರಂ, ಹೆಸರು
೬೮೩	44	1	**೩.** ವ್ಯಾಕುಲಿತ; ಪಿಡಿತ	**೩.** ವ್ಯಾಕುಲಿತ; ಪೀಡಿತ
”	1	2	ವ್ಯಾಪ್ತಳಾದವನು	ವ್ಯಾಪ್ತಳಾದವಳು
೬೯೪	22	2	ಆಯಾಸಗೊಳಿಸು; ಬಳಲಿಸು	ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು; ಬಳಲು
೭೦೮	34	2	'ಆಳಂಗೊಳ್' ಪರಾ.	ಇದನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೭೧೩	25	1	**ಆಳೋಚಂಬೆರಸು** (ಕ್ರಿ). ಆಲೋಚನೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಆಲೋಚಿಸು	**ಆಳೋಚಂಬೆರಸು** (ಅ). ಆಲೋಚನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ
೭೧೯	1	1	**ಆಱು**$_1$, ಆರು$_4$ (ಕ್ರಿ).	**ಆಱು**$_1$, ಅಱು$_1$, ಆರು$_4$ (ಕ್ರಿ).
”	38	1	—	L **ಅಱು**$_1$: ೪. ಅಹಿತೋದಾತ್ತ ಯಶೋರಸಮನಱುತು ಪೀರ್ವಂತಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೫೫).
೭೨೭	33	1	ಇಂದದ್ನಮ	ಇಂದ್ನಮ
೭೨೯	13	1	(ಬಸಪು. ೪೦–೭೨)	ಈ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು '**ಇಂತುಟು**$_2$'ಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೭೩೩	12	1	ಕಲ್ಲಪರಕಾರೊಳ್ ಮಹೀಮಂಡಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೨೪)	ಕಲ್ಲ ಪರಲಿಂ ಕಾರೊಳ್ ಮಹೀಮಂಡಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೨೪)
೭೭೯	6	1	**ಇನೆಗ : ೧.**	**ಇನೆಗ : ೨.**
೮೦೫	23	2	[ಇಲ$_1$ (< ಇಲ್$_1$) + –ತೆ$_1$	[ಇಲ್ಲ$_1$ (< ಇಲ್$_1$) + –ತೆ]
೮೦೭	–	2	ವಿಷುವಿದ್ಯೆ	ಇಷುವಿದ್ಯೆ
”	26	1	[ಇಲ್ಲಿ + –ಅಣ]	[ಇಲ್ಲಿ + – ಅಣ್$_3$ + – ಅ$_7$]
೮೩೨	29	2	**ಈಮಿತಿ** (ಅ). **೧.** ಇಂದಿನವರೆಗೆ; ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ	**ಈಮಿತಿ** (ನಾ). ಈ ದಿವಸ; ಈ ದಿನ : (ದೇವದೂ. ೨೭೬); (ರೂಢಿ).
೮೫೮	35	2	**ಉಗುಳ್ನೀರು**	೧ನೆಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೪–೭೮)ರ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ೨ನೆಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೮೭೮	37	2	—	L **ಉಜ್ಜಿಸು** 'ಉರ್ದಿಸು' ನೋ.
೮೯೯	40	2	**ಕೋಡಂ**	**ಕ್ರೋಡಂ**
೯೩೨	12	1	[ಸಂ.]	[ಸಂ. ಉನ್ಮಾಲ]
೯೫೯	28	1	ಓಗರಣೆಯಲ್ಲಿ	ಒಗ್ಗರಣೆಯಲ್ಲಿ
೯೭೨	6	2	**ಉರ**$_1$ 'ಉಱ' ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.

ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿ

ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

† ಡಾ. ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರೀ, ಎಂ.ಎ., ಡಿ.ಲಿಟ್. (೧೯೪೩-೫೭)
† ಶ್ರೀ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೫೮-೬೬)
† ಡಾ. ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೬-೭೧)
ಶ್ರೀ ಕ. ವೆಂ. ರಾಘವಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ. (೧೯೭೧-)

ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರು

† ಡಾ. ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೫೮-೬೬)
ಡಾ. ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ., ಡಿ.ಲಿಟ್. (೧೯೬೬-೬೮)
ಶ್ರೀ ಡಿ. ಜವರೇಗೌಡ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೮-೬೯)
ಶ್ರೀ ಕ. ವೆಂ. ರಾಘವಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ. (೧೯೬೯-೭೧)

ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ ಮತ್ತು ಸಂಪಾದಕರು

† ಶ್ರೀ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೪೩-೫೪)

ಸಂಪಾದಕರು

† ಡಾ. ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೫೪-೫೬)
ಶ್ರೀ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೫೭-೬೩)
ಶ್ರೀ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೩-)

ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರು

† ಶ್ರೀ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೪೩-೫೮)
† ಡಾ. ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೪೩-೫೪)
ಶ್ರೀ ಕ. ವೆಂ. ರಾಘವಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ. (೧೯೪೩-೬೯)
ಡಾ. ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ., ಡಿ.ಲಿಟ್. (೧೯೪೪-)
ಶ್ರೀ ಎನ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾವ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೪೪-)
† ವಿದ್ವಾನ್ ಮುಳಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯನವರು (೧೯೪೪-೫೦)
ಶ್ರೀ ಶಾ. ಸ. ಧರಣೇಂದ್ರಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ. (೧೯೪೪-)
† ಶ್ರೀ ಡಿ. ಕೆ. ಭೀಮಸೇನರಾವ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೪೪-೬೯)
ಪದ್ಮಭೂಷಣ ಡಾ. ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪ, ಎಂ.ಎ., ಡಿ.ಲಿಟ್. (೧೯೪೪-೬೨)
† ಶ್ರೀ ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೪೪-೬೫)
ಶ್ರೀ ಸ. ಸ. ಮಾಳವಾಡ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೪೪-)
ಶ್ರೀ ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪ ಭಟ್ಟ, ಎಂ.ಎ., ಎಲ್.ಟಿ. (೧೯೫೬-)
ಡಾ. ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ, ಎಂ.ಎ., ಪಿಎಚ್.ಡಿ. (೧೯೬೧-)
ಶ್ರೀ ಡಿ. ಜವರೇಗೌಡ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೩-)
ಶ್ರೀ ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ. (೧೯೬೪-)
ಶ್ರೀ ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ, ಎಂ.ಎಲ್.ಸಿ. (೧೯೬೯-)
ಡಾ. ಜಿ. ಎಸ್. ಗಾಯಿ, ಪಿಎಚ್.ಡಿ. (೧೯೭೦-)

ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು

† ರಾಜಸೇವಾಸಕ್ತ ಶ್ರೀ ಡಿ. ಸಿ. ಸುಬ್ಬರಾಯಪ್ಪ, ಬಿ.ಎ. (೧೯೪೯-೬೮)
ಪದ್ಮಶ್ರೀ ಪಂಡಿತರತ್ನಂ ಶ್ರೀ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು (೧೯೪೯-)
ಶ್ರೀ ಸಿದ್ಧಯ್ಯ ಪುರಾಣಿಕ, ಐ.ಎ.ಎಸ್. (೧೯೬೧-)
ಶ್ರೀ ವಿ. ಬಿ. ನಾಯಕ, ಎಂ.ಎ., ಎಲ್ಎಲ್.ಬಿ. (೧೯೬೬-)

ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

ಶ್ರೀ ಜಿ. ನಾರಾಯಣ (೧೯೬೯-)

ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳು ಮತ್ತು ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿಗಳು

ಶ್ರೀ ಹಂ. ಪ. ನಾಗರಾಜಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೬–)
ಶ್ರೀ ವೆಂಕಟೇಶ ಸಾಂಗಲಿ (೧೯೬೬–)
ಶ್ರೀ ಎನ್. ವರದರಾಜನ್, ಬಿ.ಇ., ಎ.ಎಂ.ಐ.ಇ. (೧೯೬೬–)

ಉಪಸಂಪಾದಕರು

ಶ್ರೀ ಹೀ. ಚಿ. ಶಾಂತವೀರಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಎಡ್. (೧೯೬೩–)
ಶ್ರೀ ಆರ್. ವಿ. ಕುಲಕರ್ಣಿ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಎಡ್. (೧೯೬೮–)
ಶ್ರೀ ಟಿ. ಆರ್. ಮಹದೇವಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೯–)

ಸಹಾಯಕ ಸಂಪಾದಕರು

ಶ್ರೀ ಜಿ. ಜಿ. ಮಂಜನಾಥನ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೪–)
ಶ್ರೀ ಪಿ. ರಾಮಕೃಷ್ಣಭಟ್ಟ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೭–)
ವಿದ್ವಾನ್ ಹ. ವೆ. ನಾರಾಯಣಶಾಸ್ತ್ರೀ (೧೯೬೭–)
ಶ್ರೀಮತಿ ಉಷಾ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಎಡ್. (೧೯೬೭–)
ಶ್ರೀ ಟಿ. ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಎಡ್. (೧೯೬೯–)
ಶ್ರೀ ಪಿ. ಪದ್ಮನಾಭ ಭಟ್ಟ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ. (೧೯೭೦–)
ಶ್ರೀಮತಿ ಮಂಜುಳಾರಾವ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೭೦–)
ಶ್ರೀ ಎಚ್. ವಿ. ಶೇಷಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೭೦–)
ಶ್ರೀಮತಿ ಎಂ. ಎನ್. ಜಾನಕಮ್ಮ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೭೦–)
ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರಾಚಾರ್ಯ ಹಡಗಲಿ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೭೦–)
ಶ್ರೀಮತಿ ಉಷಾಕುಮಾರಿ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೭೦–)
ಶ್ರೀ ವಸಂತರಾವ್ ಕಟ್ಟಿ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಎಡ್. (೧೯೭೦–)

ಪ್ರತಿಕಾರರು

ಶ್ರೀ ಎನ್. ಆರ್. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್ (೧೯೬೦–)

ಟೈಪಿಸ್ಟ್‌ಗಳು

ಶ್ರೀಮತಿ ಕೆ. ರಮಾ (೧೯೬೯–೭೧)
ಶ್ರೀಮತಿ ಎ. ನೇತ್ರಾವತಿಬಾಯಿ (೧೯೬೯–)

ಒಪ್ಪೋತ್ತಿನ ಸಹಾಯಕರು

ಶ್ರೀ ಕೆ. ಆರ್. ಶೇಷಗಿರಿ (೧೯೬೯–)
ಶ್ರೀ ಎಚ್. ಎಸ್. ಹರಿಶಂಕರ್ (೧೯೭೦–)
ಶ್ರೀ ಕೆ. ಎಸ್. ಮಧುಸೂದನ (೧೯೭೦–)

ಪಟ್ಟಿಕೆ ವಿಂಗಡಣೆಕಾರರು

ಶ್ರೀ ಕೆ. ರಾಮಣ್ಣ (೧೯೫೪–)

ಅಟೆಂಡರುಗಳು

ಶ್ರೀ ಮಾದಪ್ಪ (೧೯೬೪–)
ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರ (೧೯೬೬–)

ಜವಾನರು

ಶ್ರೀ ಶಂಕರಪ್ಪ (೧೯೬೮–)
ಶ್ರೀ ರೇವಯ್ಯ (೧೯೬೮–)

ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರದ ಉದಾರ ಧನಸಹಾಯದಿಂದ ಕನ್ನಡಿಗರ ಬಹುದಿನಗಳ ಬೇಡಿಕೆಯಾಗಿದ್ದ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನ ಎಂಟು ಸಂಪುಟಗಳು ಈಗ ಪುನರ್ಮುದ್ರಣಗೊಂಡು ನಿಮ್ಮ ಕೈಸೇರುತ್ತಿವೆ.

ಸಮಸ್ತ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಈ ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಲು ನೆರವು ನೀಡಿದ ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರವನ್ನು ನಾನು ಕೃತಜ್ಞತಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಡಾ. ನಲ್ಲೂರು ಪ್ರಸಾದ್ ಆರ್. ಕೆ.
ಅಧ್ಯಕ್ಷರು
ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು